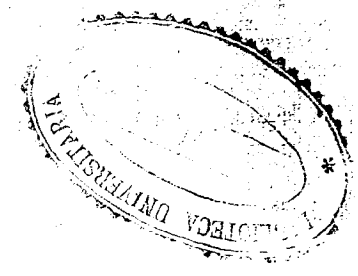

22

UNIVERSITATIS
CANADAE
A
33
1
104

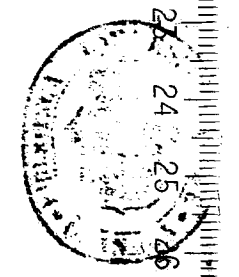
1
21-17

ZACCVTI
LVSITANI
OPERA OMNIA,

In Duos Tomos Diuisa.

A. Theob. Damiani, sed cum expurgatione permitta

*Expurgado el ... por ... de la Compo. de ...
del S.º Oficio. No. 680.*

1
2
3
4
8
9
10
11
12
13
14
16
17
19
20
22
24
25
26
28
29
30
31
32
33
34
35

*En ZACVTVM, Lusitanæ fulgidum sidus plagæ,
Principem chori medentium, sæculi miraculum.*

CAR. SPONIVS DM.

Audran fecit

De la Botica de la Compañia
ZACVTI

LVSITANI,
Medici, & Philosophi præstantissimi,

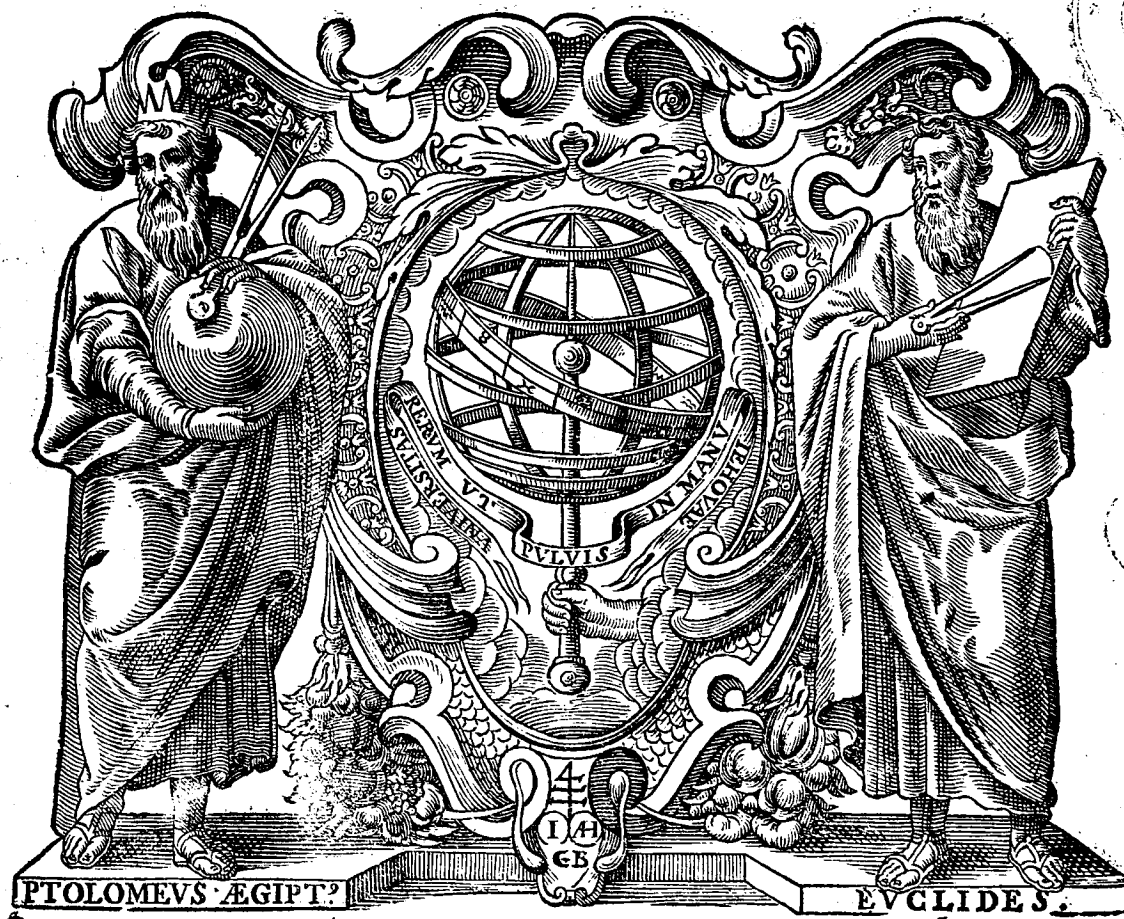
OPERVM TOMVS PRIMVS;

in quo ~~omnium~~ *in quo*

DE MEDICORVM
PRINCIPVM HISTORIA,
LIBRI SEX:

Vbi Medicinales omnes Historiæ, de morbis internis, quæ passim apud Principes Medicos occurrunt, concinno ordine disponuntur, Paraphrasi, & Commentariis illustrantur: necnon Quæstionibus, Dubiis, & Observationibus exquisitissimis exornantur.

EDITIO POSTREMA A MENDIS PVRGATISSIMA.

— LVGDVNI,
Sumptibus IOANNIS-ANTONII HVG VETAN,
& GVILLIELMI BARBIER.

M. DC. LXVII.

CVM PRIVILEGIO REGIS CHRISTIANISSIMI

IMPERATORI
IMPERATORVM,
REGI REGVM,

DOMINO DOMINANTIVM,
ÆTERNO VERITATIS PATRONO,
Sacrosancto Archiatro, & Iudici æquissimo.

ZACVTVS LVSITANVS MEDICORVM MINIMVS.

ONSVEVERVNT qui Imperatoribus,
Regibus, Magnatibus lucubrationes
suas nuncupant, in eo potissimum ver-
sari; vt eorum Genealogiam, laudes,
facinora, eleganti scribendi stylo prose-
quentes, plenissimis (vt aiunt) tibiis iactent, prædi-
cent, ad sidera euehant, & extollant. Ego verò ab
his recensendis supersedens, ad securissimum sapien-
tiæ tuæ portum confugio, cuius laudes canant Ar-
changeli, cuius Majestatem tremant potestates, &
omnis Prophetarum laudet exercitus. Nam quis hu-
mano ore id posse fieri arbitrabitur, licèt illi centum
linguæ, oraque centum, ferrea vox? nullus sanè, nisi
insanæ mentis compos. Concessisti ergo Misericor-
diosissime Domine, his in omnes MEDICORVM
PRINCIPVM HISTORIAS Commentariis, coronidem
imponi: Sed quâ studij sedulitate, quibus vigiliis

factum sit hoc indefessi laboris Opus, in mediis occupationum fluctibus natum, illustratumque. Tu qui renes, ac corda perscrutaris, probè nosti. Et quam difficilis hic nostrarum lucubrationum exitus, in Physica, & Medica scientia, à promulgatione veritatis, retrahere hominem meticulosum, & inconstantis animi posset: me tamen, cùm continuò foueas, certòque promittas, instituti nostri scopum, veritatem scilicet à te ortam, mendacij tenebris non ofuscandam, futurum polliceris, vt non multos post annos, vel peritissimi acceptam referant; & Iuniorum Placita increpata, æqui, bonique consulant. Quò factum est, vt nostri labores dulcissimi, ex amarissimis reddantur: Et maximè, si te, supremum veritatis tribunal, vnicum habeam propugnaculum, & defensorem. Accipe igitur, quas tibi libentissimè studiorum nostrorum debitas offerimus primitias, & humillimum seruum tuum (quem ab ineunte ætate, parentibus orbatum pauperem, egenum, humano prorsus destitutum auxilio, tua diuina tutela protectum, Pietate, & Clementia adiutum, altum ad Medicinæ culmen, & optatum scientiæ gradum scèliciter perduxisti, à Zoilorum calumniantium iniquâ linguâ, virulentis moribus, ac liuidâ proteruiâ, tuère, tege, defende.

LVDOVICO IVSTO, HVIVS NOMINIS XIIII.

*GALLIARVM ET NAVARRÆ REGI,
Christiani Orbis moderatori Inuictissimo, semper Augusto.*

VM Principes vniuersi Orbis contemtor, CHRISTIANISSIME SIMVL, AC POTENTISSIME LVDOVICE, quorum patrocínio hanc rudem opellam commendarem, nullam, excepto te Monarcha tanto, inueni, quo auspice, & patrono publicum indispiscatur hic liber, quem iam maturum, subactum exercitatione multa, sparsum veluti fruge bona veterum lectionum, & illustrium questionum floribus decoratum tibi libenter offero, securus quid tentet inuidia, quid molietur calumnia: nam Herculeo tuo clypeo permunitus, virulentorum hominum morsus rabidos coërcebo. Cùm enim amorem tuum, erga studiosos litterarum cultores beneuolentiam, quam vel extrèum Orbis finem habitantes, plenissimis, vt aiunt, tibiis iactant, prædicant, & buccinantur, attenta mentis acie considero; clariora iudico opera tua, quæ nulla humana lingua vix lustrari queunt, aut ferrea doctorum hominum, atque adamantina signari voce possunt. Sed quid plura confector, ac colligo, quando tu solus diuino afflatus Spiritu, Galliarum populosissimas prouincias, tot illarum finus, tot promontoria, tot littora, tot insulas, tot portus, tot maritimas, easque bellicosissimas oras, tot oppida, tot vrbes, tot instructissimas arces, tot munitissima castella, tot fortissima præsidia, incredibili dextera tuæ fortitudine in vnã communissimam concordiam redigesti, quæ antea armis, intestinisque bellis exardentia, erant æquata solo, & flammis prorsus exusta? Quid commemorem Rupellenses indomitos, quorum superbiam, & diram rabiem, pacis, armorumque arbiter, sola maiestate prosternens, solo nomine, solo virtutis miraculo infrænasti, & vno veluti pugillo conclusisti? Tu totius veluti mundi sequester, & Ianitor; Galliam, cui tanquam Sol aureus præsidet, multis antea calamitatibus obsitam, grauibus hostium ærumnis oppressam recreasti, & in amplissimum securitatis, seu tranquillitatis portum ex angusto vitæ discrimine nunc reuocas. Quo ergo nomine hi syncerioris Medicinæ flosculi prodibunt fortunatiores? aut quem huius libri fautorem comparabo sublimiorem? nam, vt omittam tui sermonis suauitatem, clementiam, mansuetudinem, morum comitatem, Imperatoriam, & indicibilem gratiam, qua splendes, ita hæc cum maiestate, maiestas cum dignitate, gloria, & auctoritate certant, vt te omnes certatim nuncupent, clament, velint, & communi voto totius Orbis Gubernatorem

natores sibi cunctæ Nationes expoſtulent : non enim laboribus, non induſtriæ, non diligentia, non ſolertia pro gloria comparanda peperciſti vnquam, nihil inconſultè tentati, nil niſi cum laude peregiſti. Ob hæc remotiſſimi Reges, illuſtres Magnates tua geſtiunt adorare veſtigia, cuiſque ſe genibus aduoluerè teſtificant, immò Orbis vniuerſus tua ſplendiſſima facinora hæreditario iure acquiſita admiratur. Quòd ſi hæc præexcellſa animi, & corporis inſignia retexere velim, nunquam præ multitudine, & affluentia illorum finis futurus eſſet orationi meæ. Denique cum hoc tempore tota fremat Germania bello, ferueat vehementius Anglia, æſtuet Hispania, armis accendatur Italia; nec Polonia, aut Scotia, Braſilienſes, India Orientalis, Occidentalis, Perſia, Armenia, & tota Græcia, aut Abiſſinorum vaſtiſſimum regnum pace fruuntur, & nobis circumcirca hoſtis immineat; tamen in Galliam tuam, nullis veluti finibus coërcitam, diuerſorum multitudine numeroſa refertiſſimam, ſingulari prudentia, maturo conſilio, pietate, æquitate, Iuſtitia, non tam armorum, quàm benevolentia vinculis, quæ ſunt verè Principum fortiſſima tela, conſeruas, quod nec alij bellicoſiſſimi Reges ante te aſſequi vnquam potuerunt. O verè ſtrenuum, & Heroicum Principem! ô præclariffimum ſapientia æternâ memoriâ celebrandæ nullo vnquam tempore intermoriturum ſpecimen! ô felices, atque beatos populos, quibus talem Regem, Moderatorem ſcientiſſimum, atque Iuſtiſſimum habere contingit! Ergo triumphantiſſime Rex, Chriſtianæ molis Atlas conſtantiſſime, ZACVTVM LVSITANVM, huius libri auctorem, mille calamitatum fluctibus agitatum, ad Regios tuos pedes deuolutum, tuasque munificentiffimas, & liberaliſſimas manus exoſculantem, foue, tuere, & à nauſutulis cenſoribus, ne nomen eius ſuggillationis contagio polluat, defende, & in clientellam tuam admitte. Hoc ſi feceris, pulchriora fortè, & maiora, quæ iam prelo gemunt, te fauore, lucis uſurâ fruuntur. Æternum totius Orbis Conditorem, qui te tantis virtutum condecorauit titulis, ſuppliciter, obnixè, & indefinenter, omnique votorum nuncupatione precor, vt te Inclytum Principem in longiſſimos annos, Gallis tuis, nobis, toti Orbi, immò & poſteris ſemper feliciffimum, inuictiſſimum, triumphatorem conſeruet, & augeat.

Manus tuas Regias exoſculor, Auguſtiſſimæ Maieſtati tuæ addiſtus, humillimus ſeruus,
ZACVTVS LVSITANVS M. D.

ZACVTI

Z A C V T I
L V S I T A N I,
AD BENIGNVM LECTOREM,
Omnis Literaturæ cultiſſimum, artiſque Phœbææ
præſtantiſſimum alumnum,

TOTIVS OPERIS PRÆFATIO.

INTER multas, præſtantiſſimæque Artes à Deo Optimo hominibus datas, nulla eſt quæ vel originem illuſtriorè, antiquiorève habeat, quàm Medicina. Nam eam à cælo ortam, elapsamque, & nobis ab Antiquo commendatam, omnes antiquiſſimi Philoſophi, tam Diuina, quàm humana, & Poetæ, & ſeruiſſimi omnium ſcriptores, memoria prodiderunt. Hanc eſſe Medicinæ originem, ſicut Hæcæus, Arabes, & Egyptiæ ſapientiamur, nulli non eſt manifeſtum. Illi enim Adam primum humani generis Parentem, Diuino eam lumine accipiſſe ferunt, vt elegantiffimè ſcribit Platoniorum Princeps Marſilius Ficinus *lib. 4. de ſumma epitolarum*. Reliqui primos Medicinæ inuentores Deos aſſignarunt, Cæloque dicarunt: Quare ipſa à Deorum oraculis multipliciter petita eſt, auctore Plinio *lib. 29. natur. hiſtor.* adeò vt veteres omnes vix crederent, Medicinam ab humanis potuiſſe ingeniis inueniri, cum ipſa, vt refert Quintilianus *Auus declamat. 268.* res ſit ſacra, donumque Dei appellari mereatur.

Deinde, quis ſecum penſitet, quàm multiplex ſit in humanis corporibus diuerſitas: Quanta ex ætatibus, cælo, ſexu, regionibusque varietas: Quàm infinita in tot millibus herbarum discrimina: Quàm innumerabilia morborum genera, quæ ſupra 300. nominatim fuiſſe prodita refert Plinius *lib. 26. cap. 1.* Quot ſint venenorum mille pericula. Quot inſidiæ, quibus mortales quati ſolent: quibus omnibus ars Medica variis ſanè munita auxiliis, promptiſſimè opem fert, & mirabiliter optulatur.

Denique quis cogitet quanta ſit in corporum cœleſtium obſeruatione
b varietas

varietas, quam nisi cognoveris, sæpenumerò venenum erit, quod in remedium datur: Ne interim commemorem sæpè fallaces morborum notas, siue colorem habitus spectes, siue lotij signa rimeris, siue pulsus harmoniam obferues, vt non immeritò Hippocrat. *in limine Aphorismorum* pronunciauerit Iudicium difficile: velut hoc agentibus malis, vt hostem Medicum fallant, & imponant: tantus vndiquè sese offundit difficultatum tenebricosus labyrinthus, vt arduum planè sit, omnes, vel oratione prosequi, vel mente complecti laboriosum videatur.

Hæc omnia ingenio assequi, industriâ peruincere, esset profectò fibras terræ, & abscondita eius viscera penetrare; Adeò innumerabilia sunt, quæ Medicina, artium omnium nobilissima, hominem solùm contemplans, inquirat, & rimatur, vt nihil sit sub pedibus eius, vel supra eum in toto orbe, quod ipsa sagacissimè, vel ipso digito non ostendat, patefaciat, ac vndiquè exploratum reddat. Herbarum enim, fruticum, suffruticum, arborum, arborum, plantarum, foliorum naturam exactissimè perpendit. Animalium arcana subtilissimè insequitur. Omnium denique quæ hominum vitæ conferre possunt, (quæ propemodum sunt infinita) aut illi nocere queunt, perscrutatur.

Ad hæc, nullum ita sæuum extat malorum genus, nullum ita pestilens, nullum ita contagiosum, cui non sint à Medicis saluberrima excogitata auxilia, sic enim deambulare claudos, balbutientes loqui, & insanos, stultòsve resipiscere videmus: Quæ res par miraculo (si miraculum non sit) Diuinitati solùm adscribenda videtur. Ita Deus Optim. Maxim. humani generis misertus homines naturâ perductos, Medicorum arte, cura, ac diligentia tuetur.

Deus nobis vitam dedit, Medici ipsam prosperam, & incolumem seruant, & iam iam labascentem retinent, ac multò efficiunt diuturniorem.

~~Quæ res par miraculo (si miraculum non sit) Diuinitati solùm adscribenda videtur. Ita Deus Optim. Maxim. humani generis misertus homines naturâ perductos, Medicorum arte, cura, ac diligentia tuetur.~~

~~Deus nobis vitam dedit, Medici ipsam prosperam, & incolumem seruant, & iam iam labascentem retinent, ac multò efficiunt diuturniorem.~~

~~Quæ res par miraculo (si miraculum non sit) Diuinitati solùm adscribenda videtur. Ita Deus Optim. Maxim. humani generis misertus homines naturâ perductos, Medicorum arte, cura, ac diligentia tuetur.~~

traditur à Plinio lib. 3. cap. 37. & lib. 26. cap. 3. Quot censes, inquit ille, homines ante diem sepultos fuisse, priusquam Medicorum solertia, morborum vires, & remedium naturasprehenderit. Quot hodie mortalium millia viuunt, qui ne nati quidem essent, nisi eadem ars tot nascendi discriminibus, remedia, & obstetricandi rationem, exactamque viam reperisset? Adeò, vt pariens simul, & nascens, statim in ipso vitæ limine Medicorum opem miserabili voce implorent; & qui nondum vitam acceperunt, dum per eam prohibentur abortus, dum mulieri feminis retinendi, & elaborandi vis confertur, dum pariendi facultas datur. Ea est Medicinæ vis, & in curandis, præseruandisque humani corporis malis efficacia, ac potestas.

Hanc etiam tota commendat antiquitas, & eam primam omnium reperit

perit necessitas: Si quæris scientiam: auctores illustrant. Si quid auctoritatis addit honos: non alia tam passim, ac tamdiu honores diuinos meruit. Si magni sunt, quæ summis viris probantur: hæc summos Reges, hæc Primates non solùm delectauit, verùm etiam illustrauit. Si difficilia quæ sunt, ea sunt & pulchra: nihil hac operosius, quæ tot disciplinis, tantarum rerum peruestigatione, vsuque constat. Si dignitate rem æstimamus, quid excellentius quàm ad Dei benignitatem proximè accedere? Si potestate: quid potentius, aut efficacius, quàm totum hominem certo exitio periturum, sibi posse restituere? Si necessitate: quid æquè necessarium, atque id sine quo nec viuere, nec nasci licet? Si virtute: quid honestius, quàm seruare genus humanum? Si vtilitate: illius vsu neque maior est, neque latius patet. Si compendio, aut hæc imprimis frugifera sit oportet, aut ingratiissimi mortales. De cuius origine, antiquitate, necessitate, honore, difficultate, dignitate, potestate, vtilitate, lege, quæ eloquentissimè, ex omnium auctorum sententia scripsit Petrus Andreas Canonherius, *in suis politicis, & medicis ad lib. septem Aphor. commentarius, in præfat. in cap. 1. à num. 1. vsque ad num. 83.* & non siluit Lipsius elegantissimus *in orat. vtrum Iurisperitia, an Medicina plus boni hominibus attulerit.*

In hac ergo celeberrima Arte, celeberrimi, & famigeratissimi Medici extiterunt. Inter quos fuit ille primus, Diuinus sanè, ac Venerandus senex Hippocrates Cois, fulgentissimum Medicinæ lumen verius nuncupandus. De cuius laudibus sat plura veteres, & iuniores ferè omnes, cuius genealogiam, viuendi genus, librorum æstimationem & numerum, graphicè, solertèrque descripserunt Ludouicus Lemosius Lusitanus eruditissimus, *in tract. De iudicio operum Magni Hippocr. & nuper Mercurialis eodem titulo.*

Post Hippocr. non defuere Viri, ingenio, acutie, & medendi scientia clarissimi, qui ipsius doctrinam eleganter illustrarunt; de quorum coetu fuerunt Diocles, Archigenes; Asclepiades, Apollonius, Ruffus, Polobius, Moschio, Cleopatra, Miisa, Thucydides, Sabinus, Dioscorides Anazarbæus, Lycus, Pelops, Mantias, Herodotus, Democrates, Herophilus, Antyllus, Celsus, Crito, Philotimus, Praxagoras, Soranus, Cornus, Attalio, Capito, & alij, de quibus Galenus memorabilem, honestamque semper fecit commemorationem. Quorum volumina reposita in templo, Romæ incendio conflagnarunt, quando Pacis delubrum totum, & ingentes Palatij Bibliothecæ exustæ fuerunt, vt Gal. lib. 1. per gener. cap. 1. & lib. de lib. prop. cap. 2. & 1.1. latissimè retulit.

Sed hos omnes longo interuallo superauit Galenus fortissimus Medicorum Antesignanus; qui sexcentis post ipsos annis, ita vniuersam Medicinam veterem, Hippocratica breuitate obscuram, & demonstrationum firmamentis orbam, mira ingenij solertia, ardua scribendi libertate, ingenuo, ac venusto in capita certa ordine disposuit, atque digessit; & adeò purè, eleganter, copiosè, & doctè omnia proposuit, rationibus scabilluit, eadem exposiuit, locupletauit, atque perfecit, vt eum, artem hanc primò instituisse, ac genuisse sit dicendum.

Duobus hisce Medicinæ luminibus accessere Principes Græci, veræ, saniorisque medicæ peritiæ professores, fidelissimi, exercitatissimi, ac scientissimi.

PRÆFATIO TOTIVS OPERIS

Inde linguarum, disciplinarumque liberalium, densa per Græciam ac Latium oborta caligine, ad Arabes deuoluta sunt studia: quibus excolendis Arabum maximus Auicenna, & post hunc, cæteri Mauritanicæ familiæ proceres doctissimi, qui Hipp. Galenique vestigiis inhærentes, obscuriora quædam plenius, clariùsque prodere, & pro virili sua parte scientiam hanc singuli amplificare studuerunt.

Sed cum homines non solum sibi, sed & aliis nati esse videantur. Post hos non defuere viri præstantis ingenij, acutissimi, ac peritissimi, qui superiorum doctrinam explanare, rationibus fulcire, argumentis munire conati sunt, & aliqua proprio Marte adaugere, & nouare, cum summa sui nominis & famæ celebritate ausi sunt.

Sicque primi illius Parentis obscuras Aphoristicas dictiones, tanquam ex Delphico tripode, prædicentis, ac prædiuinantis explicarunt Philotheus, Oribasius, Dinus Florent. Vgo Senensis, Iacobus Forliu. Thadæus, Marinellus. Sequuti sunt Hieremias Triuerus, Fuchsius, Barochius, Cardanus, Hollerius, subtilis Argenterius, Capiuacius, Christophorus à Vega, Vallesius, Brasauolus, Mercurialis, Guilielmus Plantius, Anutius Foësius, Benedictus Buthemantinus, Butinus, Rodericus à Fonseca, Ambrosius Nunius, & nuper Ioannes Heurnius practicus breuibus obseruationibus egregiè; & post omnes nuperrimè Petrus Andreas Canonherius Antuerpiensis, omnes septem particulas, moralibus, politicis, medicis, & theologis commentariis elegantissimè.

Libros Epidemion subtilissimè exposuere Vallesius, & Musa Brasauolus: lib. secundum Iacobus Esteue Valentinus: sextum Fuchsius & historias epidemicas, variæ lectionis vir Mercurialis.

Coacas Prænotiones Hollerius, Desiderius Iacotius, & subtilissimus Duretus.

Libros muliebrium morborum felicissimè Mauricius Cordæus explanauit. In eisdem morbis insudarunt Gynæciorum auctores, quos primò Gasparus Bauhinus in quatuor tomos; deinde Israël Spachius in vnum volumen collegit; hos sequuti sunt solertissimus Rodericus à Castro, Petrus Forestus, Akakia, Marinellus, Massaria, Sennertus, Varandæus, Ioannes Heurnius, Hucherus, & Nicolaus Fontanus, & vltimò Raphaël Moxius Gerundensis, qui nuper foeminarum morbos acutos curandos per venæ sectionem, graphice delineauit: fecit etiam Ranchinus.

Libros de rat. vict. in morbis acutis Brasauolus, Brachelius, Vallesius, Mercurialis, & Ioannes Heurnius doctissimè explanarunt.

Libros 22. Hipp. Theodorus Zuingerus tabulis suis eruditissimis poliuit, & exornauit.

Omnia opera Hipp. Anutius Foësius succinctis scholiis illustrauit, & Hippocraticon lexicon construxit admirandum.

Lib. de insomniis clarissimus Iul. Cæsar Scaliger explanauit.

Libros Prognosticôn Vgo, Iacobus Forliuius, Benedictus Victorius, Henricus Cuelhar, Brauus Petrasitanus, Mercurialis, Antonius Musa, Christophorus à Vega, & Ioannes Heurnius succinctè, eleganter, & doctè.

Lib. de nat. humana Iacobus Segarra, & Heurnius. Prorrhetica Mercurialis, Iacob. Scutellarius, & Sebastianus Paparella.

AD LECTOREM.

Lib. de capitis vulneribus Vidus Vidius Florent. & acutissimus Fallopius, fecit etiam Blasius Hollerius.

Lib. de octimestri partu, & de Medicamentis purgantibus Christ. à Vega, & Allemantius Heduus. Lib. de flatibus Valleriola. Lib. de loc. in hom. Lazarus à Sotto. Lib. de alimento Vallesius. Lib. de art. & lege Rodericus à Fonseca, & Heurnius. Lib. de carnibus, Præceptionum, de veteri Medicina, Elegantiâ, & iusiurandum, idem Heurnius Paraphrastica versione, & breuibus commentariis apposituissimè illustrauit.

Tenebricosa Galeni monumenta non defuerunt, qui strenuam nauantes operam eruditissimè fuerint interpretati. Artem Medicinam Thomas Rodericus à Veiga, Medicus & Philosophus insignis, Argenterius, Vgo, Iacobus Montanus Akakia, & Sarmoneta.

Libros de loc. affect. idem Thomas à Veiga, Vallesius, Ioannes Agricola Ammonius, Iulius Alexandrinus, & nuper Petrus Garcia Carrerius intricatissimas disputationes in omnes hos libros subtilissimè enucleauit.

Lib. de dif. feb. Vega, & Veiga, Gibaltus, Ioannes Brauus Petrasitanus, & elegantissimus Trincauellius.

Lib. de temp. Gaspar Lopus Canarius, & eruditissimè Segarra, & Vallesius.

Lib. de curandi rat. per sanguinis missionem Fuchsius, Ferdinandus Mena, & Hieronymus Nunnus Ramires Olyssip. doctissimè emedullarunt.

Lib. de symp. causis, & dif. explicuere foeliciter Fuchsius, & ingeniosissimus Valleriola, & Segarra.

Lib. 7. de Methodo medendi Fabius Paccius doctissimè. Libros solum 12. elegantissimè Ludouicus Lemosius. In quibus enarrandis insudarunt Iulius Alexandrinus, & Ammonius. Hos omnes è Latina lingua in Hispanicam transtulit fideliter Hieronymus Grillus Syracusanus.

Lib. de simpl. Med. facult. Vallesius exposuit. Lib. quos, quibus, & quando curare conueniat ingenuè Mena enucleauit.

Libros de placitis Hip. & Plat. Alexandrinus. Lib. de natural. facult. Ludouic. Lemosius, & acutissimus Ioubertus.

Lib. de constit. art. med. Valleriola. Lib. de inæquali intemper. Prosper Calanus, & Ioannes Agricola Ammonius.

Lib. de composit. medic. sec. loc. Ianus Cornarius, & Vazæus foeliciter explicarunt. Lib. de Anatomicis administrat. insignis Anatomicus Andreas Vesalius explanauit.

Aurelij Cornelij Celsi præclarissima opera, Scholiis, & Paraphrasi illustrarunt Brachelius, & Balduinus Ronseus doctissimè: fecit etiam Petrus Pauuius eruditissimè.

In Theophrasti monumenta de historia, & causis plantarum scripsit diligentissimè Iulius Cæsar Scaliger: fecit etiam Turnebus.

Dioscoridem, totius sanè naturæ interpretem mirabilem, explanarunt Marcellus Virgilius, Cornarius, Mathiolus, Andreas à Lacuna, Amatus Lusitanus, Ruellius, Brunfelsius, Ioannes Rodericus Albicastroensis, & Hermolaus.

Paulum Æginetam Scholiis, & annotationibus ornarunt Ioannes Guinterius Andernacus, Ianus Cornarius, Iacobus Goupylus, & Iacobus Dalecampius.

In Auicennæ Arabum Principis scripta ab Andrea de Alpago Bellunense, & Gerardo Cremonense, ex Arabica lingua in Latinam translata, extat illud indefessum & laboriosum Gentilis Fulginatis, & Iacobi de Partibus opus, subtilium dubiorum, difficilium quæstionum copia, ac necessaria, vtilissimaque doctrina refertum. In Cantica scripsit Auerrhoës. Ipsius postea mentem explicarunt Iacobus de Forliuio, Dinus Florent. Vgo, Antonius Maria Betta; Et post hos ornate, succincte, & breuiter Paulus Mongius, & Ioannes Costæus doctissime. His addas Petrum Garciam Carrero, & Antonium Poncium à Cruce Hispanos, qui Fen. Primam, Lib. primi, & fen. 14. de feb. subtilissimis disputationibus illustrarunt.

Rasium, Arabicæ Scholæ strenuum ducem, interpretati sunt Matthæus Peritus, Ioannes Tornamira, Guainerius, Harculanus, Leonardus Iacchius, & Vesalius elegantissime.

Meliorem in componendis pharmacis vigilantissimum, enuclearunt Saladinus, Platearius, Christophorus de Honestis, Mundinus, Siluius, Andreas Marinus, elegantissimus Manardus, Costæus, & Paulus Mongius doctissime.

Isahac Israëlitam Petrus Hispanus copiosissimis Scholiis illustrauit: fecit etiam Albanus Hyllus, Britannus diligenter.

In Plinium, & Solinum luculentissimas apposuit exercitationes Claudius Salmasius, qui velut alter Varro Galenium, Dalechampium, & Pintianum Plinij interpretes longo interuallo superauit, ~~scripsit etiam de rebus medicis~~

Sed cum Medici Iuniores, scribendi, disputandi, & augendi, hanc artem studio, scriptis suis certatim inter se debaccharentur, in varias dispersi sunt sectas. Quidam enim quæstiones Medicas, contradictiones, Controuersias, aut differentias amplius æstimarunt: de quorum numero sunt Conciliator, Tarra-ga, Ioubertus, Cardanus, Ioannes Baptista Syluaticus, Franciscus Vallesius, Iulius Cæsar Claudinus, Turinus, & Petrus Vaëzius. Paradoxa celebrarunt Fuchsius, & Ioubertus.

Centurias Curationum, exemplis raras, & varietate doctrinæ refertas, primus omnium adinuenit Antonius Beniuenius, sequuti sunt eum Amatus Lufitanus, Frambesarius, Hieronymus Montanus, Antonius Mizaldus, Reinerus Solenander, Alexander Trajanus, Coiterus, Rulandus Frisinus, & Alzarius à Cruce Vicentinus.

Epistolarem scribendi stylum, iucundum & grauem amarunt Manardus, eruditus Langius, Victor Trincauel. Nicol. Massa, Baptista Theodof. Leonicensus, Saporta, Dalechampius, Ioubertus Ronssæus, Salustius Maluianus, Cæsar Claudinus, Donatus Santorus, Mundella, Thomas Eraustus, Crato, & Horatius Augenius doctissimus.

Observationes instruxerunt Abraham è Porta leonis, Cornelius Gemma, Rembertus Dodonæus, Eraustus, Crato, Laurentius Scholtzius, Aloysius Bellocatus, Iacobus Othæus, Carolus Pifo, Valleriola, & vltimò Petrus Forestus Belga, latissime.

Consilia fecerunt Hugo Senensis, Matthæus Gradus, Montagnana, Ioannes Crato, Solenander, Trincauellius, & Fernelius Neotericorum facile princeps, Gulielmus Ballonius, Guarinonius, & Matthias Cornax acutissime.

Consultationes celebrarunt Iul. Cæsar, Claudinus, Mercurialis, Ludouicus Mercatus

Mercatus, Rodericus à Fonsca, Lælius à Fonte, & Zoroaster Tinellus.

De varia rei Medicæ lectione disputarunt Garcia Lopus, Lupeus, Cardanus, & graphicè Mercurialis. Ideam Medicinæ veterum nuper descripsit Beuerouicius elegantissime.

In enarrationibus explicandis plurimus honos debetur Alphonso Lupeo Cu-reano, & ingeniosissimo Valleriolæ.

Locorum communium epitomen fecit idem. De locis manifestè pugnantibus egerunt Peletarius, Vallesius, Lacuna, & Nicolaus Rorarius ingenuè, qui omnium Medicorum Principum loca inter se pugnantia retulit, & ad vnguem explicuit.

De morbis puerorum peculiarem fecerunt tractatum Sebastianus Auftrius, Leonellus Fauentinus, Ludouicus Mercatus; & Mercurialis de iisdem disputauit eloquentissime.

De febre stigmatica, purpurea, pulicari, pediculari, lenticulari, & maligna Fracastorius Medicus, & Poëta Veronensis celeberrimus; Lupeus, Gerardus Columba, Cornarius, Fabius, Paulinus, Thomas Iordanus, Paræus, Andreas Gallus, Aloysius Toreus, Mercurialis, Petrus Salius, Petrus Paul. Rereda, Michaël Ioan. Paschalius, Angelucius, Petrus Vaëzius, Vvrius, Simon Simonius, Fumanellus, Lud. Mercatus, & post omnes Ioan. Colled de morbis malign. apposuissimè disseruit, cum Iacobo Cahagneseo prop. tract. de febr. b.

De morbo gallico extat volumen plurimis auctoribus insignitum, qui huius atrocis mali naturam, & veram curationem descripserunt. Licet in hoc explicando argumento maximus sit concedendus honos Nicolao Massæ, Andrea Matthiolo, Leonicensi; & post hos Mercuriali, Mercato, Capiuacio, Ludouico Islæ Guarinonio, Petro Toreo, qui de eo ex professo agitarunt.

De metallis Fallopius, Georgius Agricola, præter Dioscoridis interpretes, qui fossilium naturam diligentissime exararunt: quorum naturam, & causas nuperrimè at exactissime, ex Medicorum arcanis, exarauit Bernardus Cæsius, libris quatuor de mineralibus, elegantissimis.

De thermis, earumque apparatu est volumen duodecim auctoribus illustratum. De Balneis Ioan. Michaël Sauonarol. Mercurial. Ludou. Mercat. & Ioan. Bauhin. doctissime disputarunt.

De decoratione & fucis, Mercurialis, & Forestus.

De venenis Sanctes de Arduynis, Greuinius, Geberus, Conciliator, Gordonius, Gilbertus Anglicus, Rabbi Moses de Ægypto, Ioannes Gadesden, Ponzettus, Niculus, Dioscor. interpretes, Eustachius Rudius, Paræus, Cardanus, Antonius Carthaginensis. Fallop. Valleriol. Angelus Sala Vicentinus, Mercurialis, Forestus, & Schenckius eruditissime controuertère.

De Indiæ vtriusque aromatibus primus omnium Garzias ab Horto pertractauit. Eum sequuti sunt Christophor. à Costa, & Monardus, cuius opera ex Hispanica lingua in Latinam fidelissimè transtulit Carol. Clusius, & succinctis, vtilibusque Scholiis adornauit; de eisdem egit etiam Vvekerus, & Ioannes Fregosus in lib. de Aromatibus Indicis explicuit.

De re cibaria Antonius Gazius, Ioannes Bruyerinus, & clarissimus Ludouicus Nonnius eleganter.

De visus organo argutissime egit Montalto, & Fortunatus Plempius subtilissime. De risu acutissime Ioubertus. De octimestri partu Federic. Bonauen-

tura. De difcurfu Medico Ioan. Bapt. Perfona. De arte gymnastica Mercurial. & Marfilius Cagnatus. De different. animal. Eduardus Vvottonus. De occultis natur. miracul. Leuin. Lemnius. De abdit. rer. cauf. Fernel. De præfixo vitæ termino eruditiffimè Ioannes Beuerouicius cum focis. De occultis rerum propriet. Ant. Ludou. Olyf. De loc. Medic. felectis Iul. Guaftau. De remed. ad Tyron. Aguilera. De perfecto Medic. Geor. Henricus. De Medico politico, Roderic. à Castro. De meteor. Microcolmi, Stephanus Roder. Caftrenf. ingenue difputauit, doctè, folidè.

De morbo nouo fcorbutico Langius, Balduinus Ronffeus, & Forest. De noua lue Morauia Jordanus, & Crato. De Plica Polaca Hercules Saxonia latiffimè.

De iis quæ phyficè fcripta funt in libris factis, primus omnium difceptauit Vallefius, eum fequuti funt Francifcus Rués, Leuin. Lemn. & omnium poftremus Ioan. Camara Bufthemantiùs, qui de reptilibus, verè animantibus Scripturæ facræ appofitiffimè differuit.

De Aquatilibus Bellonius, Gillius, Oppianus, Hippolytus Saluiantus, & Rondeletius. De quibus etiam, ficut de auibus, reptilibus, & quadrupedibus extant rara illa Conradi Gefneri Tigurini, & Vlyffis Aldroandi opera, ~~quæ in huiusmodi libris non reperiri poffunt.~~

Quæftiones medico-legales agitauit omnium notiffimus Paulus Zacchias, Romanorum decus politè, ornatè, & doctè. De plantarum hiftoria, præter citatos Diofcorid. Interpretes, fcripferunt Ioan. Ruellius, Fuchfius, Lonicerus, Clufius, Pena, Lobellius, Rembert. Dodonæus, Ioan. Bauhin, & Ioan. Henric. Cherlerus eruditiffimè.

De humani corporis fabrica Mundinus, Carpus, Thom. de Zerbis, Syluius, Fallop. Vefalius Iacob. Guillemæus, Archangelus Picolhomineus, Varolius, Arantius, Felix Platerus, Carolus Stephanus, Seuerinus Pinéus, Andreas Laurentius, Realdus Columbus, Gaspar Bauhinus, Petrus Pauuius, Ioannes Vazæus, Valuerda Hispanus, Alphonfus Gueuara, Andernacus, Volcherus, Coiter, & poft omnes Cafferius Placent. de quinque fenfuum anatome, diligentiffimè conſcripferunt, & poft omnes Ioann. Riolanus filius, eloquentiffimè.

De internis medendis humani corporis malis, extant innumeri, inter quos hi funt præcipui: Alexander Maffaria, Mercurialis, Hollerius, Ludouicus Mercatus, Donatus ab Altomari, Heurnius, Rondeletius, Victor Trincauelliùs, Montaltus, Petrus Salius, Eufthachius Rudius, Vidus Vidius Florent. Gordonius, Valefcus Tarentinus, Benedictus Victorius, Rembertus Dodonæus, & alij, quorum numerum, longum efferet recenfere.

In Chirurgica Medicinæ parte poft Hippoc. & Gal. extant fortiffimi duces. In prima acie inueni neruofiffimos huius artis milites, qui pluribus bellicis instrumentis, gladiolis, nouacula, lanceolis, ferra, cultellis, & omni chirurgico ornatu inſtructi, & muniti, me ab ſcribendi munere eliminabant, ac repellabant: De quorum numero funt Albucafis, Guido Cauliacenſis, quem Ioannes Falco, & Ioubertus. Monfpeliensis, ſcholiis vtiliffimis adornarunt. Hos fequuti funt Ioannes Vigonius, Vidus Vidius Florentinus, Carpus, Berengarius Lanfrancus, Theodoricus, Brunus, Argelata, Iefu Haly, Nicolus, Dinus, Francifcus Arcæus, & Aluarus Nonnius eius interpret, Fallopius, Paræus cum focis, Tagaultius, Eufthachius Rudius, Andreas Alcaçar, Ioannes Brauus Chamicus, Andreas à Cruce, Gaspar Tagliacotius, Petrus Forestus.

Sequuti

Sequuti funt Hispani, qui longè omnium optimè fimul, & copioſiffimè ſcripferunt idiomate ſuo, Ioannes Fragofus, Ioannes, Caluus, Anton. à Cruce, Francifcus Dias, Petrus Toreus, Dionyſius Daca, Hidalgo de Aguero, Hieronymus Grillus, ſi quis horum vtilia, & erudita opera in Latinum ſermonem conuertat. Adde Hildanum clariffimum, qui in ſuis centuriis chirurgicis, rara, & vtilia exempla proponit.

Et ſi iterum ad ſcribendum animum conuertebam, Artem totam à pluribus diligentiffimè exaratam videbam, de quorum albo funt omnifcius Cardanus, Nicol. Nicolus Florent. Fernelius Ambianus. Vidus Vidius, Vveckerus, Riolanus, Chriſtophor. à Vega, Ludou. Mercatus, Ioannes Gorraeus Amafortius, Georgius Bertinus Campanus, qui inceptum opus non infeliciter compleuere. Omitto Andr. à Lacuna & Alphonf. Lupeum Cureleanum; ille enim Galenum fecit abbreviatum: Hic omnia huius authoris opera ſuccinctè, dilucidè que ſcholiis illuſtrauit; quem Iulius Alexandrinus ſequutus eſt. Adde Iacob. Fontanum, Barth. Perdulcem, Danielem Sennertum, qui in ſuis operibus vniuerſam Medicinam deſcripferunt. Sileo quamplurimos qui de variis argumentis varia opera euulgarunt, quos legat qui velit apud verſatiffimum Lindanum, Medicum Amſtelodamenſem eximium, qui poſt Schenckium, duobus libris, de ſcriptis Medicis, nuperrimè, eos ſtilo grandiloquo propoſuit: nam nos compendium fecimus auctorum, non tractatum.

Viſis, his & voce, & animo, & viribus ad ſcribendum defeci? Et perpennis omnibus, quæ in tanta ſcribentium varietate, & argumentorum medicinalium veluti exhaufſto fonte, ab aliis argutiſſimè dicta funt, parùm abfuit, quin obſtupeſcerem: Sed id, in tardum meum ingenium reiiciebam, quod vt aliud naturale agens, vltra metas actiuitatis ſuæ agere non poteſt.

Cùm ergo duo ſint, (humaniffime Lector,) quæ hominum animos ex toto deprauare ſolent, otium videlicet, & veritatis remiſſus amor, doctiffimi & ſubtiliffimi ingenij tui, (qualifcunque ſis, qui hæc attento animo perlegeris) ſubire periculum non dubitauit, cùm pro veritatis tutela pugna ſit habenda. Pro hac enim (docente Ariſt. 1. *Ethic.* 3.) quemque ſua decreta tollere æquum eſt: Sic aduerſus Hippocratem sæpe Galenus: Contra Platonem Ariſtoteles: Aduerſus Medicos Gnidos Hipp. pro veritate decertarunt. Sic Gal. *lib. 6. epid. ſect. 2. com. 25.* non in Hipp. ſolum ſcriptis, ſed in aliis omnibus antiquorum libris obſeruat, vt non temerè, quæ quiſque ipſorum dixerit, approbet, ſed experientia, & ratione, verumne, an falſum ſit, quod ſcripferunt, examinet. At qui ſe vnius auctoris doctrinæ veluti ſeruos aut libertinos addixerunt, ſimul atque ab eo ſcriptum inuenerunt, inconfideratè, ac temerè credunt. Nam veritas eſt potentiffima, inexpugnabilis, ac triumphantiffima res totius mundi: quod 3. *Eſdra* comprobatur. Nam, vt hoc loco ait Zorobabel: Forte eſt vinum, Fortior eſt Rex, Fortiores ſunt mulieres, ſed ſupra omnia vincit Veritas: omnis enim terra inuocat veritatem, Coelum ipſam benedicit: hæc valet, vincit, & viuut in æternum.

Quare excuſſo otij, & negligentia ſomno, (plura enim mala docuit otioſitas, *Eccleſiaſt.* 33.) quâ nihil eſt deterius, teſte Cicerone, 4. *Rhet.* 2. ne de vitio illo deſidia arguerer, in palæſtram literariam, licet tantorum virorum eximiis operibus perterritus, deſcendere non reuſo, ne in legem incidam Athenienſium, ignauos homines & languore marceſcentes, in forum protrahentium, & vt flagitioſos ſupplicio plectentium, vt refert Guilielmus Leporinus Heduenſis, *lib. 4. art. memor. cap. 10.* Deſidia enim, vt Menander affirmat,

PRÆFATIO TOTIVS OPERIS

affirmat, absumit ingenium, vt rubigo ferrum: quoniam cum sit animis periculosa, atque miserabilis, mentem corrumpit, & cum sit nouerca eruditionis, omnia lædit atque profligat. Exercitatione namque roborari solet ingenium, virtus studiorum augetur, memoria conseruatur, & pigri, oscitantefque animi fiunt vegetiores; Nam *ignauia*, teste Celso *lib. 1. cap. 1. corpus hebetat, labor firmat.*

Quæ omnia mecum tacite perpendens, & à iuuentute, alta mente reuoluens, in animum induxi meum, me non posse melius hominum salutem (quæ nihil mihi fuit vnquam optabilius) consulere, quàm si deposito timore, affectantibus Medicinam, viam quandam non iniucundam, minime salebrosam, à meis antecessoribus intactam demonstrarem, in qua velut in lucidissimo speculo, *Principum Medicorum Theoriam & Praxim per Historias methodicè concinnatam* à nemine visam, ab omnibus desideratam planam facerem, vt in ea omnes feriatim morbos, à capitis vertice vsque ad imum calcanei possint Medici intueri; & sic docti, luce meridiana, hoc est, horum Principum facundissima doctrina suffulti, & illustrati, manu velut ducti, morborum impetum coercere, & ægros ab Orci faucibus liberare queant: Nam in his historiis, earumque interpretatione inuenies vniuersam penè Medicinam explicatam, & per suas partes methodicè distinctam.

Quare illud mihi feliciter menti occurrisse reperi, & non negligendum duxi, si super *Principum Medicinales Historias* insudando, curiosè animum ad scribendum appuliffem. Et sic ad horum Auctorum historiales campos excolendos me conuerti: In quibus exornandis si fortè defecerim, sat sit, me omnium in hoc argumento primum aliis viam apertuisse, vt in eo deinceps feliciter insudent.

Et licet in Auctorum mente explicanda, sæpe iunioribus obstrepuisse potius, quàm modulatè cecinisse videar; ab Hippocr. tamen, Galeni, Auicennæ Principumque placitis nunquam discedens, horum præcepta confirmare, & consentanea veritati, contra illorum mentem, loqui non dubitavi. Sunt enim in hoc opere plurima noua dogmata, quæ in historiarum explanatione (commentarij instar) attexo, quæ quàm vtilia sint, & vsui, Auctorumque lectioni accommoda, & per se verissima, nullus probatæ doctrinæ vir, ingenuusque artifex ibit inficias. Noli ergo mirari, me temerè, & inconsulte tantum facinus aggredi: cum nihil classicorum Auctorum carpsim, quod indissolubilibus, (ni fallor) rationibus, validissimisque machinis non oppugnem.

Scio non defuturos æmulos, & obtretractores, qui hoc nostrum scribendi genus renuant, improbent & auersentur, redarguendi miserabili morbo laborantes. Sed fuge istarum muscarum, & cantharidum mores: Sicut enim in læta fata hæ, & illæ in suauissima conuolant vnguenta; Sic multi, ingenium, geniũque naturalem ad scribendum non habentes, aliorum laboribus detrahere non desistunt: maiorem honorem, & gloriam ex aliorum dedecore aucupari sibi persuadentes. Non cessat pasci maleuolentia in viuis.

Abeant ergo spinosi Medici, nec mihi vitio vertant, insolentiæque insimulent, quod nouus homo, vix intra proprios Lares notus, doctissimos scriptis læssiuetim, qui auctoritatem sibi iam pluribus annorum sæculis præscriperunt. Ego, (vt vno verbo respondeam) cum ex ignauia, & nimia in Neotericos obseruantia factum esse cognoscam, cur hætenus non solum nihil

AD LECTOREM.

alti, in dies magis ac magis à nostratibus sit adiectum, sed ipsorum commentaria, sine delectu, velut oracula suscepta sint, horum deprauatas opiniones, (in veritatis gratiam) ad viuum refecare, & penitus delere decreui, & maxime cum ex eorum reprehensione, damnum aut iactura non sequatur, sed pretium, & dignitas.

Tu verò benigne ac candide Lector, istorum nebulonum vitilitigatorumque oblatrantium furiosos impetus coërce, linguam eorum mordacem, & ad maledicendum promptissimam refræna: ne glorientur in malitia, ne tota die cor eorum iniustitiam cogitet. Quia lingua eorum sicut nouacula acuta facit dolum, & diligit malitiam supra æquitatem; & amat magis loqui iniquitatem, quàm benignitatem, & præcipitanter alios inquinat, vt Psalmographi verbis vtat *Psalmo 51.*

Quantum enim laboris subeat, hoc indefessi laboris Opus, ex Principum historiis 388. constructum in suum locum vertere, vtili, & Laconico ordine disponere: Galeni Historias 200. Aliorum verò Principum 188. dilucidè interpretari: Classicorum controuersias dirimere (quibuscum certamen in eo, inter cuius suauissimos flores plura senticosa delitescencia inueniuntur:) docta Barbarorum dicta, luce orationis exornare, expositorum errores detegere, nodos difficultatum soluere, experietur qui periculum facere tentet: si fecerit, non dubito, quod æquior futurus sit iudex studiis nostris: Nam prouincia ardua est, & difficilis, quam ad umbilicum perducere superni mihi fuit, & arbitrij, & auxiliij, in qua varietas & vbertas quæstionum, à doctis & probis viris, spero vt candide probentur.

Nec mireris lucubrationes has ex Barbarorum etiam lectione coagmentatas. Nam hi licet barbære (ob malè traducendum culpam) Medicinam literis mandauerint, plura tamen scitu digna, & vtilia posteris tradidère. Ipsorum verba sic fideliter posui, ne sensuum corruptorem, aut deprauatorem me appellarent: Sciens morbos non eloquentrâ, sed auxiliis curari, teste Celso: *Æger enim præsidium querit, non ornatum.* Horum historias cum Græcis, & Latinis coniunxi, vt vnanimis constaret Medicina. Omnium Auctorum productas aliquas historias in compendium redegimus, ne legentibus tædiosa oratio esset, necessaria tamen proponens, superflua euitans. Quod si sub vna historia, alias videris comprehensas, id me fecisse existimes, quia eæ de eodem argumento agunt, in eundem scopum diriguntur, ac eandem curandi methodum expostulant. Si tamen in aliquam historiam fortè incidas Principum, à nobis non exaratam, eam vel chirurgicam esse, vel parui momenti, vel ad aliquam ex præenarratis reducendam, vel ex aliorum mente Principes loquutos fuisse intelligas velim. Nam & ego in his colligendis historiis, conferendis, transcribendis, per multos annos magna alacritate insudaui.

Vniuersum opus in sex libros diuisi.

Primus de capitis affectibus agit.

Secundus de vitalibus, & naturalibus organis disputat.

Tertius de partium genitalium, & inferiorum morbis pertractat.

Quartus de febribus ratiocinatur.

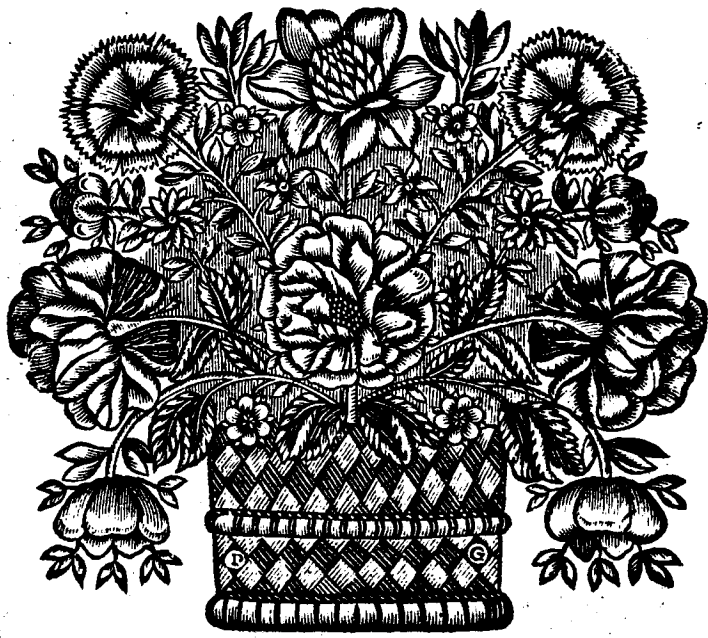
Quintus de venenis, & antidotis sermonem instituit.

Sextus de iis quæ certam sibi sedem non determinant, verba facit.

PRÆFATIO TOTIVS OPERIS AD LECTOR.

In quæstionibus explicandis, in causis, & differentiis morborum exponendis, in Auctorum mente explananda eum ordinem seruo, ut in iis, quæ ab aliis rectè dicta sunt, nullum tempus inutiliter consumam: In iis quæ mediocriter agitata inuenio, ea mei tenuis ingenij limâ, lucidiora reddita ad umbilicum perduco. Plurima etiam quæ ab Auctoribus nullo modo dicta sunt, (sunt enim multa) ea puriori scribendi stylo omnium nouissimus controuerto. Ne mireris, *dat siquidem meliora dies, nec omnia possumus omnes.* Nam, ut bonus dicebat Guido Cauliacensis, *sumus pueri in collo gigantis.*

Accipe igitur Principum Medicorum palantes quidem, & longè dispersas historias miro ordine coactas, dispositas, & explicitas. Quod opus à nullo meæ professionis homine (absit à verbo superbia) nec inceptum, ne dicam absolutum, nec prior, nec nostra ætas vnquam vidit. Quod si tibi placere annuis, *In Chirurgicas omnes Medicorum Principum Historias*, quæ sunt plusquam 300. accurata tibi pollicemur commentaria, vno tantum præmissio Opere, quod de *Iuniorum Medicorum in Theoria, & Praxi erroribus* disputabit, plurima lectione, utili & vario argumento illustratum. Hæc erant, Lector optime, quæ tibi in vestibulo huius ædificij nostri differenda habui.

OPERIS

OPERIS AVCTORES.

EXPLICANDVM primò qui sint huius operis auctores? Quæ utilitas? Autor primus fuit *Galenus*, natione Græcus, Niconis illius Geometræ atque Astronomi filius. Apud Pergamum Asiæ ciuitatem ortus, pius, gratus. Medicus sua tempestate clarus, apud posteros multò clarior. Floruit Athenis, & Romæ Antonino Pio temperante. Vixit annis 77. aut, ut alij referunt, 90. Et Cùm ad videndam Hierosolymæ magnificentiam, & sumptuosissimum templi apparatus contemplandum accederet, licet speciosissimo, & robustissimo esset corporis habitu, mari mortuus est, febre quadam insidiosissima, quæ adeò in humores, & viscera grassata est, ut nullum non medicamentorum adhibitum genus contempserit.

Is Medicus fuit summus, & cùm adhuc iuuenis esset, ad Athenas mittitur, ibique sub Thelio præceptore, Medicinæ ita operam vehementissimam dedit, ut non solum medicarum, sed omnium præterea rerum humanarum, visibilium, sempiternarum, occultarum, terrestrium, cumulatissimam scientiam fuerit assecutus, & quod per paucis contingit, præter Germanum sermonem, Italicum, Græcum, Arabem, Syrum, & denique Ægyptium est amplexus.

Qua de causa factum est, ut ex libris, quos de re medica hætenus nostra probauit ætas, nullus sit, quem omnes crebrius aut maiori cùm voluptate versent, quàm Galeni monumenta. Nec immeritò: Nam summus auctor, incredibili rerum omnium scientia affluens, & abundans, totam artem medicam compleuit, non perfunctoriè, sed firmissimis rationibus, eleganti stylo, scientia exactissima, ingenio raro, iudicio admirando, præexcellenti rerum vsu, stupenda rerum omnium cognitione præditus. Singulari polens virtute, constantia, pietate, & aliis mirabilibus dotibus insignitus.

Verum enim verò, si Galeni ingenium, si iudicij acrimoniam, si doctrinæ & prudentiæ magnitudinem, si rerum omnium peramandam veritatem, si ex reconditis etiam fontibus habitam subtilitatem, si docendi suauitatem, si incognitarum rerum demonstrationem, si ardentissimam diligentiam, si fidelem memoriam, si naturam ad Medicinæ studia procliuem, (qua repugnante, irrita sunt omnia) si laborum inenarrabilem patientiam spectes, nullibi proculdubio nisi in recondita illa, ac penè diuina *de vsu partium* tractatione euentius apparet; & maximè cùm adhuc balbutiens esset Medecina, in qua non modò alios, verum seipsum etiam superauit. Immò si argumenta similis momenti, *de pulsuum diff. præ sag. util. respirationis*, ad vnguem contempleris, in his, acutissimi ingenij abstrusam eruditionem reperies. Sed quis has, & alias mirabiles dotes, altiori gradu in hoc auctore sitas, narrando, aut saltem minimam earum partem perstringendo, non deficiet? et si Demostheni, aut Ciceroni hoc munus deferretur, quanquam alterum Græci eloquij, alterum Latini principem dicant.

Nec refert quòd aliqui, gloriæ Gal. parum studiosi eò dementiæ deueniant, ut dicant, eum in expositione Hipp. Grammaticum egisse, & Latinæ linguæ prorsus ignarum, philosophiæ arcana non penetrasse: hos enim rabie quadam percitos, ac miserabili inuidiæ vitio occæcatos, & malis aibus initiatos, in sua ignorantia sepultos hallucinari, & putari, & puto, quorum plurimi, quum pedem in Medicina vix promouerint, à Galeni que facundissima doctrina penitus ieiuni sint, in consultationibus, in medicis sermonibus aduersus eum blaterare non erubescunt: cùm is in eliciendis summi Dictatoris reconditis sensibus mirabile ingenium, consummatum iudicium, incomparabilem perspicuitatem, cum curandi mira dexteritate coniunctam semper ostenderit: sed ut ipse dicebat, *6. epid. 4. 19. Illiteratorum, flagitiosorumque hominum latratus euitari non potest.*

Eiusdem laudes decantant, qui primum in Medica facultate locum tenent. Alexander enim Trallianus, eum non nisi cum epitheto, & cognomine Diuinissimum appellat. Oribasius *lib. 1. collect. in prefat.* refert Galenum Medicinam, via, ratione, & distinctione pertractasset ita eleganter: vt ceteros omnes antecelluerit, cum principia, & sententias Hipp. fuerit imitatus. Haly Abbas *lib. 1. theor. & Rabi Mosses 25. part. Aph.* dicunt Galenum in Medicina plus sciuisse, quam alium cuius famam audiuerint, aut scripta legerint. Auerroës *lib. 5. collect.* philosophandi scientia, atque ingenij facundia clarum, ipsum vocat. Arnald. *in lib. de diuers. intent. Medicor.* eum nuncupat virum grauis ponderis, recti iudicij, & exquisitæ perferuationis prout exigit necessitas.

Et ne putes hoc à Medicis solum esse assertum, cum non desint ex alienis Auctoribus grauissimi viri, quibus veritatem hanc lubet planam facere: ipse enim, omnes superiores Medicos (Hipp. semper excipio) & ingenij acumine, & præstanti doctrina superauit. Nam Iustinianus *in proæm. ff.* parentem omnis virtutis cognominauit. Eusebius Cæsariensis *lib. 5. hist. Eccles. cap. vlt.* Angelus *consil. 9.* in verbo sanctissima Regina. Antonius Cocceius *lib. 4. Æneid. 7.* Hermanus Skedel Nurembergensis, *in suis temporum hist.* Diogenes Laërtius, Gergius Valla, Placentinus, & alij, eum miris laudibus afferunt. Quid plura? nonne cunctis Medicis Doctoribus extitit gloriosior? homo alioquin minimè superbus, aut popularis gloriæ amator. In cuius laudibus proferendis non est cur ampliùs immoremur, cum de eo sat plura dixerint veteres, & iuniores ferè omnes. Videndi Cælius Rhodiginus *lib. 30. lect. Antiq. cap. 12.* Andreas Tiraquellus *lib. 1. de nobilit. & iure primog. cap. 31. num. 69.* Fumanellus *lib. de vita & moribus Gal.* Symphorianus Campegius *tract. de genealogia Gal.* De cuius vita Ioannes Gæmusæus, Andreas à Lacuna, & Mercurialis latissimè pertractarunt.

Cornelius Celsus, (Licet multo tempore Galenum præcesserit) secundo loco ob id venit numerandus, quoniam non ita amplè Hipp. doctrinam explanauit: Hic enim Latinus Hippocrates meritò nominandus, ob singularem doctrinam, & accuratam scribendi facundiam, Princeps Medicinæ, hoc est præcipuus, seu primarius dictus est. Is ergo Consularis fuit ex Quiritium ordine vir, vixit sub Imperatore Tiberio, vel fortè sub Tiberio natus, vsque ad Traiani Imperium vitam produxit: Prout Genebrardus *lib. 2. chronicor.* Rabbi Abraham *in hist. Cabala, & lib. de temp. ætatis, cap. 5.* assignarunt. Fuit ergo Celsus, Medicus sui temporis illustrior, medicamque artem octo libris comprehendit, ita graphicè, eleganter, ornatè, & breuiter, vt nihil ad eius perfectionem deesse possit: Et non solum hoc volumen huius argumenti eloquentissimum scripsit. Sed etiam præcepta Rhetorices, rei quoque militaris, & rusticæ plurima reliquit: dignus vel ipso proposito, vt eum sciuisse omnia illa credamus, vt memoriæ prodidit Quint. *lib. vlt. Inst. Orat. cap. vlt.* Sed & hunc, Columella testis locupletissimus *lib. 9. cap. 6.* dicit, non solum agricolationis, sed vniuersæ naturæ prudentem virum: eum citat Plinius *lib. 21. cap. 30.* & Gal. *lib. 9. sec. loc. cap. 5.*

Demum nullus est, qui Celsum, elegantissimum, & neruosissimum auctorem esse non fateatur. Nam pomœria Romanæ eloquentiæ profert ingenuè, & Medicinam, suauissimo ore, cunctis cultioribus ingeniis commendat. Mirum dictu quàm pressè, vbi licet, illo progreditur! quàm luculenter causas morborum enarrat! Certè rem planè admirandam præstitit, vt cum muta hæc ars nata sit, minimèque eloquentiæ capax: Is tamen tanto splendore eam condecorauit, vt non aliunde, quàm ab hoc vberissimo fonte, totius exactæ medicinæ rationem mutueris. Nam in hoc fulget verborum pressa proprietates, sententiarum concisa subtilitas elucet, micat sermonis veneranda antiquitas, adeò vt eum fuisse artificiosissimum iure meritò dicere possimus, qui felici penicillo, Hipp. mentem explicuit ad vnguem; quem rectè ipsius interpretem nuncupare fas erat. Is denique fuit qui suo ornatissimo stylo, maiorum placita ita commendauit, & Romanorum coetus ita in admirationem euexit, vt Medicinam sexcentis annis explosam denuò ex animo reciperent. Nam præter eloquentiam, quam duobus libris ostenderat, adeò in omnibus aliis artificiosè Medicinæ præcepta tradit, vt maxima necessitate illos coegerit, Medicinæ partem practicam amplecti. De cuius laudibus videndus Vidus Vidius *lib. 1. Inst. c. 7.*

Scribonius Largus sequutus est Celsum: & omnia quæ à præcipuis Medicis ante eum dicta sunt, ad partem curatricem pertinentia, in vnum volumen redegit, & rediuias antiquorum curationes, easque edacis temporis iniuriis deletas, posteritatis memoriæ commendauit. Fuit Medicus eximius, ab omnibusque ita celebratus, vt Tiberij Cæsaris fuerit primarius, vt ipse sibi testis est fidelissimus, *com. 163.* Eum Gal. non probat modò, & eius præsidia summè amplectitur, sed suo nomine eum appellans, plurima ex eius libro, in vsus medicos commutat, vt constat *ex lib. 7. de comp. med. sec. loc.* nam ad stomachi dolorem, & inflationem, varia ex eius mente auxilia parare docet. Artem ergo medicam scientiam sanè sanandi, non nocendi, quum iste celeberrimus Auctor tadiderit, meritò ab omnibus illius Princeps dicendus est.

Paulus Ægineta ita Galeni documenta obseruauit, vt ab eo, nec latum, vt aiunt, discesserit vnguem. Is fuit omnium primus, qui Medicinam in compendium redegit, idque tam scitè concinnauit, vt quæ in latissimo Galeni campo diffuse sunt scripta, ea in hoc auctore artificiosè contexta, & miro quodam ordine lucubrata liceat inuenire, adeoque fidè, & verè, tenebrosa Galeni loca fuit interpretatus, vt eum huius auctoris simiam, hoc est, religiosissimum Galenicæ doctrinæ imitatore appellare fas sit.

Ætius Abidenus, hos summæ eruditionis viros amplexus est. Quem alij dicunt Amidenum Antiochenum, qui Constantini Magni temporibus, Medicorum priorum dicta libris sexdecim coniunxit. Quos ipse in tetrabiblos distinxisse videtur, id est quaterniones; quorum quilibet, quatuor sermones continet, quos libros alij vocant. Hunc autem Cappadocem appellat Paul. *lib. cap. 1. in princ.* nisi illic Aretæum pro Ætio scribere liceat, prout in emendatissimis Pauli codicibus animaduertitur. Si ergo reconditam doctrinam quæris, eam ex veterum peritissimis depromptam, & veluti in epilogum redactam, Ætium lege: vt qui totum Galenum contractum, omnes antiquorum speciales normas, raras tam per pharmaca, quàm per Chirurgiam animaduersiones, ad plerasque ægritudines summè necessarias, solerticura, ac vigilantia, explicatissimas exhibuerit: rectèque à plurimis Medicinæ promptuarium dici solet.

Oribasius his annumerandus venit, Iuliani Imperatoris Archiater, qui Libros 70. ad eundem eorumque Epitomen *in lib. 9.* ad Eustathium filium emisit, fecit etiam lib. vnum Euporiston, & libros 3. de virtut. simpl. & morb. curat. & alterum de loc. affect. curat. ad Eunapium. Huius quoque nomine circumferuntur commentarij in Aph. Hipp. Quo autem in honore fuerit habitus constat ex Suida, & Eunapio *lib. Sophist.* nam Quætor Constantinopolitanus fuit creatus: ipsum tamen inuidiâ succedentium Imperatorum, bonis suis spoliatum, in exilium ad barbaros fuisse demandatum, in quo, animo virili, ac philosophico permansit; tantæque apud eos gratia, & auctoritate fuit, vt Deorum loco haberetur. Et cum diu hoc viuendi genere perseuerasset; placatis tandem Principibus rediit, & bona recuperauit. De eo extat Epigramma, *in lib. 4. Epigram.* Græcorum, quod è Græco in Latinum translatum, hoc modo sonat.

Iuliani Regis, Medicus Celeberrimus hic est

Diuus Oribasius, dignus honore coli.

Prout idus instar apis, Veterum monumenta pererrans,

Ex variis vnum nobile scripsit opus.

Cælius Aurelianus sequitur, ab aliis dictus Soranus Latinus. Cuius licet solum libros de acutis, & Chronicis ægritudinibus conscriptos habeamus; sunt tamen alij plurimi ad ipso compositi, si fides ipsi auctori est habenda *in lib. 2. Cronion, cap. 4. in fin.* Scripsisse autem libros responsorum medicinalium, patet *ex ipso lib. 1. eiusdem oper. cap. 1. & lib. 2. cap. 4.* Fecisse etiam libros mulieb. passionum constat *ex lib. 3. eiusdem, cap. 4.* Composuisse libros specialium adiutoriorum, & epistolarum Græcarum ad Prætextatum, ipse refert *lib. 2. eiusdem, cap. 1.* Fuit ergo Cælius Aurelianus Siccensis, vir nulli Græcorum secundus, immò celeberrimus, & in recitandis fidè antiquorum sententiis admirandus.

Trallianus hos famigeratissimos Medicos sequutus, raros, & admirabiles in hac

arte progressus fecit. Quare eius in scribendo exactum iudicium, fidem, diligentiam, artificium, & ordinem librorum suorum satis admirantur Medici; cum vniuersam Medicinam, paruo satis volumine accuratè tradiderit. Licet enim hic auctor in multis à Galeni doctrina (quam multoties capere videtur) discedere iudicetur; tamen si intimius explicetur cum Gal. maximè concordat, quicquid plurimi, (falsò tamen) contra sentiant. Dicitur Iatrosophista, ab aliis Sophista, & aliquando Iatros simpliciter nuncupatur. Quae de causa Iacobus de partibus, & Simon Genuensis, clarissimi eius interpretes, ita eum appellant: vel quòd Iatros idem sit ac Medicus, excellentiæ nomine vocatus; vel quòd hoc cognomentum internotionis gratia sit adiectum, quoniam multi tunc Alexandri dicerentur. Si ætatem qua hic floruit inquiras, Orbasio, Aëtiòque posteriorem fuisse constat; nam eorum nominatim sæpe mentionem facit: Paulo autem priorem fuisse arbitror, quòd hic, illius vt optimi scriptoris meminere. Atque ita Trallianus veluti medius inter illos non multo post Iuliani Imperatoris tempora vixisse perhibetur. Hic ergo auctor, vt excellentior euaderet, in patria sua, Tralle ciuitate Lydiae celeberrima, licet liberalibus studiis, & humanioribus literis affluente, non esse commorandum in animum suum induxit, sed omnes Græciæ partes peragrandas sibi proposuit: & post longas peregrinationes ad scribendum se contulit, & experimenta, quæ longo vsu & periclitatione ex morbis collegerat, in 12. commentarios reduxit: in quibus quo interuallo alios superauerit, omnibus notum esse reor. De cuius laudibus sat multa Ioannes Guinterius Andernacus, & Ioannes Molinæus in eius vita, adamussim exararunt.

Aretæus imitatus Trallianum, librum non inelegantem de acutis, & chronicis ægritudinibus cõscripsit: & licet varij viri nomine Cappadocis fuerint insigniti, tamè noster auctor Cappadox fuit. Insuper alij, aliis de argumentis scripserunt, vt fuit Aretæus Sabinus, qui Hippocr. commodissimè fuit interpretatus. Noster citatur à Paul. lib. 4. cap. 1. Licet in nonnullis codicibus Aëtius scribarur (sed prauè) pro Aretæo: Neque enim Aëtius Cappadox fuit, sed Antiochenus: & Aretæum simpliciter citat Aëtius *terrab. 2. serm. 4. c. 46. & ter. 3. serm. 3. cap. 1.* Is ergo Auctor probria Minerua artem medicam stabilire conatus est, appositè, & doctè, ita vt nihil ad eius perfectionem deesse possit.

Aëtianus Zachariæ filius, Græcorum postremus, non tamen postremæ notæ fuit; nam totum quod habemus de causis, iudiciis, & præfag. vrinarum, illi, omnium, in hoc negotio elegantissimo auctori verè debemus, in quo condendo opere, nitet Latinorum verborum pura indagatio: subtile iudicium, ac sententiarum summum momentum perspicuè elucet: Librum etiam de actionibus, & affectibus spiritus animalis luculentissimum construxit.

Græcorum mentem, non defuere viri sapientia illustres, doctrina per celebres, sententiarum pondere diferti & graues, qui dilucidè, & satis distinctè explanauerint. De quorum gremio fuit Arabum maximus *Auicenna*. Hic enim totam artem medicam, in vnum volumen sempiternæ memoriæ commendandum congeffit: Cuius auctoris doctrina, quo in pretio sit habenda, non est cur ampliùs demonstremus: cum eius vitam, candidissimos mores, eximiam doctrinam, viuendi rationem doctissimus Nicolaus Massa, sicut & eius præceptores, patriam, negotia, legem, Andreas Bellunensis, nuper Henricus Vacca de Alfaro Hispanus *tract. de origine, & patria Auic.* eruditissimè descripserint.

Rasis. Auicennæ vestigia sequutus, fuit speculatione clarus, opere promptus, experientia probatus. Vocatur Alubater, aut, vt alij, scribunt, Abubater, filius Zachariæ, filij Azahi, aut, vt alij volunt, Errasi, aut, vt alij putant, Rasis. Is est, quem Medicorum cœtus Rasin vocare consuevit. Huius habemus 12. libros. Elhau, aut, vt alij dicunt Helchavi, aut sine aspiratione Achavi, siue Elkau, id est, vt interpretantur, totum continentis; quare eos libros Continētis vocant Opus quidem ingens, sed necessarium, etsi sit ineleganter admodum versum. Scripsit præterea decem libros ad Almanforè, & alios plurimos qui periire. Vir sanè hic est, longæuæ memoriæ commendandus, vt ait Auer. lib. 4. cap. 40. Nam Græcorum, & Medicorum celebrium mentem aperuit, & eorū doctrinam intimius explicuit.

Auenzoar Gloriosus cum his venit numerandus, qui summa cum sui nominis gloria, & artis honore, per tot annorum curricula honorificentissimè, Medicinam exercuit.

Quem

Quem mirabilem Auerrhoës appellat *loco nuper cit.* Cui, ex huius auctoris sententia, debet in hac scientia concedi corona: quoniam *vixit 135. annis. & in hac arte in 40. anno operari incepit, & in bono obiit statu, & in habitu scientiæ vidit, quanta videre, & cognoscere potuit.* Eius ergo libri auidè legendi sunt: nam admirando præditus ingenio, longæuòque fultus experimento, plurima arti adiecit, quæ ante eum nec visa profus sunt, nec cogitata quidem.

Alzaharaius his postponendus non est, nam inter Mauritanicæ Familiæ Professores, primas obtinere creditur. Partem enim Medicinæ practicam diligenter explicuit, eamque non empirico modo, sed acuto & ingenuo, in vasto vno volumine edocuit, & mira quadam ingenij felicitate in lucem euulgauit.

Albucaasis in Chirurgica scientia admirandus, superioribus, & ingenij acumine, & mentis perspicuitate non fuit inferior. Nam præterquam quòd in materia profus inculta, lib. 3. Chirurgicos, stylo graui synceròque conscriptos miro & succincto ordine dispositos, in lucem dedit, in quibus alios, & vel seipsum superauit, dignus vt hac de causa summo honore colatur; in Medica facultate plurima addidit, in abstrusis tenebris abscondita & latentia.

Auerrhoës plusquam commentator, seu malleus Medicorum verius appellandus, dictus Arabicè *Abenraaf*: vir acutissimus, & subtilissimus, & Philosophandi scientia clarus, adeò vt priscorum Philosophorum, & Medicorum dicta, exacto examine, non solum ad Aristophanis, sed Cleanthis lucernam pensata explicuerit. Constat hoc apertè ex vasto illo, quòd super omnia Aristot. opera conscripsit, volumine ingeniosissimo, & laboriosissimo, sed ob temporis tunc incuriam ineleganter admodum traducto. Scripsit opus Colliget, (Latinè sonat vniuersale) in septem distinctum libros; in quibus summam eruditionem, rarum ingenium, reconditamque doctrinam palam fecit. Dignus certè, vt cum priscis illis comparetur.

Haly Abbas postremo loco reponendus, licet postremum nomen inter Mauritanæ Familiæ proceres haud mereatur, quum libros Theoricæ, & Practicæ Medicinæ, stylo suauissimo, Laconico quidem, & non vulgari conscriptos dederit in lucem, & plures alias delineauerit ægritudines, ab aliis nec visas, nec somnatas quidem. Quare inter Principes Medicos ab omnibus habitus, eorum numerum non immeritò claudit.

Descripsi singulos vniuersi huius Operis auctores, primos sanè artis nostræ Parentes, scientissimos, & medendi peritia dexterrimos, vsu atque multifaria eruditione refertissimos: Quorum Historiæ, & exempla, veritate ipsa (si ita loqui licet) veriora, vt pote à viris bonis, & veritatis amatoribus prolata, auro, gemmis, & Regum thesauris ampliùs præferenda, æstimandaque sunt.

Omisi Magnum Hippocratem, nostræ artis Legislatorem, cum is Diuinus Auctor, non Princeps, sed Princeps Principum Medicorum meritò nuncupari debeat: & maximè cum ante me omnes illius historias, plures suprà citati Auctores eleganter fuerint interpretati; quare illorum gloriæ haud inuidus, ab hoc labore supersedere satius duxi.

Silui Magnum illum Dioscoridem Anazarbæum, totius naturæ interpretem mirabilem, Nicolaum Myrepsum, Marcellum Empiricum, Rufum, Mesuem, Serapionem, Ishach, inter præcipuos Medicinæ Principes, & primarios duces numerandos: quippe qui historias non conscripserunt, quæ nostris possint inferi commentariis. Aliorum ergo exemplis si quis adhæserit, eaque attenta mente fuerit contemplatus, & illorum rectissima curandi methodo fultus, sanctam Medicinæ scientiam exercuerit, non minimam famam, & honorem merebitur apud eos, qui Hipp. aut Gal. filios se esse gloriantur.

Fructuosa est Historiæ vtilitas in medica facultate, & non nisi plura facienda: nam non solum cum sit varia delectat, & reddit Medicum in antiquorum monumentis versatissimum, sed cum sit certa, prodest, & docet quo pacto Gal. splendidissimum Medicinæ iubar, & Artis Proceres in suis medicationibus se gesserint, vt horum firmissima nos instructi doctrina, non à turbidis & cœnosis iuniorum riuulis, sed à limpidis & perennibus fontibus aquam scaturientem haurientes, quid agendum sit non ignoremus. Scis enim

quantum interfit inter vniuersalem methodum, & particulare vocatum experimentum. Licet enim plerique varium scribendi stylum refugiant, historiam tamen nemo non amplectitur, nulli non libenter audiunt, vt Daniel Heinsius, Belgicus Varro, efficacissimis rationibus *Oratione 10. de historia praestantia & dignitate*, eloquenter comprobauit. Quare suus, isque supremus honos Historicis defuit nunquam, vt de Flauio Iosepho, Antipatro Hieropolitano, Clitarcho, Quinto Curtio, refert Rauizius Textor *in praefat. ad suam Officinam*, quos, Romanos Imperatores, ob historiae dignitatem, tantopere honorasse, illisque statuam erexisse, à veterum peritissimis sapius est proditum: vt Beroaldus refert eloquenter *in Oratione* per eum habita in enarratione Titi Liuij.

Maxima ergo est historiae utilitas, & eò magis in Medicina, dum eorum vitam legimus, qui culpa sua, praeposteroque viuendi ordine in aliquod discrimen inciderunt. Sic enim aliena fruimur infania, & pedem ab aliis reuocamus, in quibus alij naufragium fecere. Nonne suaue est alieno infortunio sibi praecauere? Scribit enim Auenz. *lib. 1. theiz. tr. 16. c. 6.* se suas, & aliorum historias enarrasse, vt essent exemplum in omnibus aliis similibus. Hoc consilio ductus Gal. in seipso aliquas aegritudines subortas, per historias patefacere non erubescit. Non enim possumus effugere pericula, nisi praeterita nobis sint nota, & quasi per manus scripta posteris relinquuntur. Quoniam non solum necesse est artem Medicam cognitam habere, sed etiam exercitatione, atque obseruatione eam firmare oportet, vt elegantissimè retulit Gal. *3. meth. 7. & lib. 1. eiusd. cap. 4.* & alibi saepe. Lege quae de Historiae dignitate scripserunt luculenter, Marcus Antonius Muretus *in Sallustium. Politian. in praef. in Sueton. Adam Kellerius lib. 1. cap. 8. de Offic. iur. politic. Polybius lib. 1. Historiar. Natalis Comes lib. 1. hist. & Ioan. Antonius Viperanus cap. 3. de scribenda historia* eruditissimè. Deinde praeferenda est Historia aedibus, statuis, colossis, trophaeis, arcubus: nam non vertitur, non immutatur, non incenditur, non frangitur, non exeditur, non inouatur, Legitur omnibus, cum voluptate omnia aperit, enarrat res incognitas, mira praestat exempla, nec habet quicquam hominis vita pretiosius, quia quae absunt longissimè, in oculis esse videntur, vt refert Antonius Campanus *lib. 1. epist. 5.*

Demum docet nos Medica Historia, quomodo se debeat gerere Medicus cum Medicis proeectioris aetatis, eruditis, indoctis, morosis, ceruicosis: cum Magnatibus, diuitibus, pauperibus, cum delicatulis, ministris & adstantibus: denique cum omni hominum sorte. Quae omnia maturum in Medico prudente iudicium, exactam scientiam, & longum usum praesupponunt.

Protuli de materia hac vtilissima, non quae historiae dignitas, ac utilitas, excellentiave exigebant, sed quae ingenij mei in medium proferre tenuitas fuit. Patere tamen ex ipsis opinor, in omnibus actionibus, cunctis consiliis, ac medicis consultationibus, plurimum utilitatis historiarum exemplum afferre: Rectèque à Cicerone affirmari, Historiam testem esse temporum, lucem veritatis, magistram vitae, vitam memoriae, ideòque bene studiis suis eos consulere, qui cum aliarum artium, atque disciplinarum cognitione, etiam hanc coniungere minimè dubitant. Huius enim ope narratio curatio- num gestarum cum laude, aut infelici euentu, abditorum morborum causa, & exitus, cum temporum & locorum ordine, ac descriptione, tanquam viua quaedam pictura, ante oculos proponuntur. De quo argumento Melchior Iunius Vvittebergensis *lib. 1. de oration. de hist. dignitate*, & Henricus Cornelius Agrippa *lib. de vanit. scient. 5.* eximie disputarunt & non siluit eruditissimus Mercurial. *in praefat. ad epidemicas historias Hippocratis*, cum Cornelio Gualthero *in praefat. ad Hist. Hegeippi.*

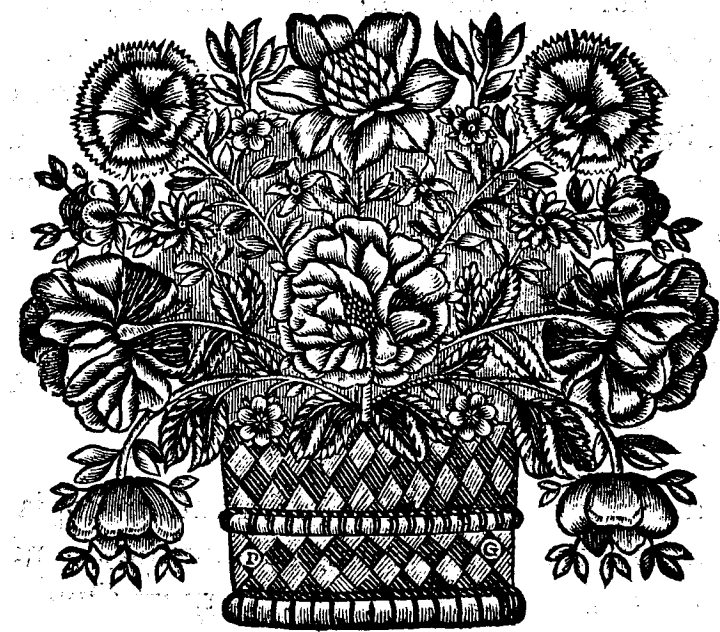
Quare Principes Medici in suis libris scriptas reliquerunt historias. Hos imitati sunt Rabbi Moses de Aegypto, in omni scientiarum genere admirandus, qui in *particula 24. De miraculis in medicinalibus libris repertis*, exempla rara à se obseruata ad vnguem retulit. Idem etiam negotium agitarunt Latino-barbari. Valescus Tarentinus, Gulielmus Placentinus, Nicol. Flor. Marcus Gattinaria, & Harculanus, qui exempla illultria, stylo tamen horrido conscripta, & in densissimis eorundem commentariis delitecentia ad nos transmiserunt. Quorum energiam sapiunt Matthæus Gradus, Guainerius,

Gentilis

Gentilis Fulg. & Iacobus vterque. His accessere nostrae aetatis Medici doctissimi, & exercitatissimi, Symphbrianus Campegius, & Ioan. Baptist. Syluaticus, qui superioribus annis, historias ex Galeni solum monumentis, paucas tamen, & citra ordinem congeffere.

Post hos non defuere viri percelebres, & eruditi, qui Medicam supellectilem locupletare enixè studuerunt. Omnium in hoc argumento primus extat Beniuenius: Sequuti sunt Amatus Lusitanus, Paræus, Alex. Benedict. Rembert. Dodon. Fernel Vvier. Langius, Vesalius, Cornel. Gemma, Scaliger, Valleriol. Holler. Iacotius, Solenander, Alexander, Traianus, Trincauel. Columbus, Pet. Poterius, Cardanus, Eustachius Rudius, Mercurial. Saxonia, Thomas à Veiga, Brasauolus, Vallesius, Rondelet. Heurnius, Matthias Cornax, Laurentius Scholtzius, Menzelius, & Osvaldus Gabelchouerus, qui omnes sparsim, & aliud negotium agentes, miras rarisque historias descripserunt. Omnium postremus Marcellus Donatus de Historia medica mirabili scripsit succinctè, eleganter, & doctè. Sequuti sunt Martinus Rulandus, Frisinus, & Petrus Forestus Belga. Ille enim historias Empyricas, arcanis Chymicis absolutas in lucem dedit: Hic obseruationum medicarum longam satis, & laboriosam farraginem construxit. Et vt nouissimè, sic eloquentissimè omnium, Ioannes Schenckius à Graffenberg, stupendae lectionis vir, ex omnium ferè Neotericorum scriptis, & ex suo etiam ingenio Marte, peregrinas memorabilisque historias euulgauit in lucem.

Sed nullus superiorum Auكتورum, vt optimè nôsti, nostrum attigit institutum, nec Historiales Medicorum omnium Principum, amœnissimos, & frugiferos campos excoluit, vtilibus commentariis ornauit, paraphrasi poliuit, dubiis & seriis disputationibus illustrauit, & peculiaribus obseruationibus locupletauit.

ZACVTVS LVSITANVS,
BENEVOLO LECTORI. Salutem

PLURES sunt per celebres Viri, qui nostro auro in Europa tota, in inclytis Academiis, & nobilissimis Ciuitatibus, Medicinam honorifice profitentur, & maxima cum sui nominis gloria praxin exercent, qui argumentum de Medicorum Principum Historia, tanquam Reipubl. Medica summe necessarium, utile, ac saluti mortalium frugiferum valde, datis ad me literis eruditissimis palam contestantur, imò vehementer laudant, & indefessum laborem meum, in Historiis ordine compendiofo proponendis, illustrandis, & interpretandis, plenissimis (ut aiunt) tibi iactant, predicant, & buccinantur quarum paucas è multis electas, laconice proponere visum fuit ad maiorum huius Operis commendationem.

EPISTOLÆ CLARORVM VIRORVM

Daniel Beckerus Borussus, Academia Regiomontana Primarius Professor,
Zacuto Lusitano, S.

Magne Medicorum Princeps, Doctissime ZACVTE, Fautor honorande. O! me felicem tanto patrono, tanto amico! Vix ego narrare possum, quo gaudio, quâ utilitate, quo applausu, tota hæc Academia Regiomontana, imò omnis Prussia, & aliæ regiones Poloniae & Moscouiæ confines, in quibus Hippocratica ars in pretio est, Historias tuas tot dubiis exornatas, & praxin illam mirabilem venerentur. Professores eas colunt, & versant, Practici in ore promptas habent. Demum in subselliis ZACVTVS honoratur, qui tantopere dimicauit pro doctrina Galeni. Sed quid honoribus & laudibus te macero, cum sis honoratissimus, & laudatissimus? Dabam Regiomonti, 28. Octob. 1628.

D. Benedictus à Castro Hamburgensis, Roderici à Castro, Medici insignis
Filius, D. Zacuto acutissimo, S.

Delectet hominum oculos opulenta tellus, animantium copia frequentata, sylvarum viriditate vestita, fontium perennitate, altitudine montium, camporum æquore, ac nemorum opacitate variata. Me, celebre tuum Opus, De Medicorum Principum Historia, (solertissime ZACVTE) tanta voluptate affecit, ut si his doctis commentariis (quæ potius deuorauit, quàm legi) rerum varietate, lectione multa, acutarum, nouarumque disputationum copia refertis, quod suum est tribuerem, essem ab ipsa eloquentia, scientiæque mutuaturus facundiam. At tamen solùm debitum meum admiratione persoluam, ne parum sufficiens deficiat lingua. Sat sit mihi intelligere, quod à te, omnium in hoc argumento primo, altiori scribendi stylo, suavi dictionis contextu, miro dispositionis artificio ventilatum legi. Quo factum est, ut in eorum album adamantinis literis te potius sculpsim, quàm scripsim, qui cum selectissimis disciplinis, veritatem sine fuce, & fallaciis emedullatam sibi coniungere, quod ut rarum hoc nostro infœlici sæculo est, ita ampliùs æstimari debet. Magna laus, & grata hominibus, vnum hominem elaborare in ea scientia, quæ sit multis profutura.

Non

EPISTOLÆ CLARORVM VIRORVM.

Non enim qui hiante ore, patulisque auribus populi semper laudes excipiunt, eas demque inanes affectant, non qui pecorum more, ac belluarum instar, vitam silentio miserè transigentes, vilia, sordida, & abiecta persequuntur, sed qui proprii ingenij monumenta immortaliter posteritatis memoriæ consecrant, quorum præclara aeterni nominis gloria, raris virtutum dotibus, variæque rerum experientia parta, magnam vniuersi orbis partem implet, nobis ansam præbent, ut illos debitis, mirisque laudum encomiis ad cœlum vsque extollamus Prisci illi Romani ut immarcescibilem nanciscerentur fomæ amaranthum, magna & incredibilia facinora perpetrantes, nihil honestius, nihil egregio viro dignius esse sibi persuasere, quàm de vniuerso hominum genere benè mereri. Quis quæso doctrina absoluta, eruditione exquisita, scientia multifaria, fortunæ aleam te præstantius superauit? qui dum me consulis, me doces, ut à te edoctus, haud superbus approbem quod differis. O fœlix ætas! quæ tam ingeniosum virum nobis genuit, atque creauit, qualem te ex Lusitanis aruis exisse merito gloriamur. Quid enim in hac parte excogitari, aut desiderari potest, quod ab hoc tuo vberissimo opere, tanquam à perennissimo optimarum disciplinarum fonte, nequeat hauriri? Nam in explicanda auctorum mente es acutus, & grauis, solers in arguendo, multiplici rerum vsu, atque experimento insignis, in abditarum controuersiarum explanatione facilis, venustus, & elegans: sic denique vetustis nouitatem, nouis auctoritatem tribuis, ut ex ore tuo veterum dicta, tanquam è domestico penuario deprompta liceat audire, & in nouis antiquorum disciplina reluceat. Obelisco, (si fas est tanto, tamque bellè elaborato operi iudicium meum interponere) perfodiendum nihil: Asterisco decorandum totum inueni. Gratulor tibi, & sæculo nostro. Gratulor mihi, quod tuarum lucubrationum me feceris participem, in quibus, & argumenti nouitas, & inuentionis subtilitas, & variarum rerum cognitio facile elucet. Perge igitur alacri animo, & reliquos similis argumenti libros, quos summa cum voluptate obuiis vlnis excipient docti, prelo committendos cura, ut sic feliciter medentium omnium desiderio expleto, medicinæ decora è faucibus tenebrarum erepta ad nos longo postliminio redeant. Adderem plura nî vererem, quòd fucosæ orationis suspicio fidem candidæ rectissimæque nostræ amicitiae detraheret. Vale medicæ scholæ splendor, & gloria & me, ut soles, ama. Hamburg. 15. Ianuarij, anno 1629.

Viro Præstantissimo D.D. Zacuto Lusitano, Medicorum nostro auro.
celeberrimo, eminentissimo.

Vir maxime, vidi, & summa cum voluptate perlegi opus à te concinnatum MEDICVM, THEORIPRACTICVM HISTORIALE, in quo admirabundus cerno, non vnius ætatis, aut vitæ humanæ, à te exantlatum laborem, sed sæculi. Certare video diligentiam cum materiæ fertilitate, iudicium cum difficultatum ambiguitate. Certè veluti triumphali in curru te celsissimo loco eminentem intueor, trahentem longum medicarum difficultatum captiuum agmen, acutissimi iudicij tui acie domitum, quod Medicinæ dictator Hippocrates lib. 1. Aphor. 1. in medicina difficillimum esse pronuntiat. Non autem ut magnus ille Macedoniae Rex Gordium nodum, cuius lora contorta, & in semetipsa implicata dissoluere non poterat, gladio discindebat; ita ut præcipiti iudicio rumpis intricatas & vincula celantes quæstiones: sed rationis manu leniter singulos nexus, aliis inexplicabiles, extricatas, totasque tandem difficultates dissolutas, nudas, & expansas proponis. Sed quid ego paruo & opaco verborum fumo tanti operis splendorem offusco? rem ipsam genuino colore exprimam. ut olim Roma sub Consulibus imperio triumphans, delicias orbi terrarum vndique corrasas continebat, ibique Ægyptius doctrinæ suæ mysteria in obeliscis legebat: Græcus Phidiæ, & Appellis miracula spectabat: Galus, Hispanus, & extremus Britannus, trophæa de gente sua in Capitulo reposita, singuli admirabundi contemplabantur: ita, excellentissime ZACVTE, quæ longo sæculorum tractu olim in Medica praxi cimelia Græci cum Ægyptiis cauta prudentia obseruarunt: Arabes singulari solertia collegerunt: Latialis linguæ cultores ærumnabili diligentia notarunt, omnia in tuo hoc medicinæ sacrario egregia industria simul congesta

gesta, eximia solertia enucleata, & discussa, hodie maximo cum oblectamento cernimus, summa cum vtilitate præfens æuum leget, & consequentium sæculorum omnium candidi Medicinæ cultores grato animo amplectentur. Quare Vir eximie, tot à te longa die medicas opes accumulatas iam tandem in publicum profunde, vt animus alumnorum Æsculapij hoc nectare irroratus, veluti cardiaco præstantissimo à fastidiosa lipothymia recreetur, quam tot auctorum dispersa nauseabunda varietas, longa & tædiosa indagatione inferre consuevit. Vnus tu repertus es hoc æuo, quo Medicorum nomine tenus, vberimus, sed vilissimus existit prouentus: parcissimus autem eorum qui dicta factis in praxi æquent. Vnicus, inquam, inuentus es, qui in vita priuata, publico generis humani bono propriam vtilitatem postposueris: & non fallendo, ac per cuniculos alios subruendo, aurumque corradendo loculos tuos explere studuisti: sed incredibili virtute, & alacritate, ad gloriam virtutis via grassatus es: trophæa tua Theorico-practica, pro face Galeni aliorumque Principum Medicorum, historiis inferens, eandemque omnibus sæculis, omni æuo, & in qualibet mundi plaga, artis Machaoniæ veritatem existere, per historias, & dogmaticas illustrationes probans. Quippe inde vsque à vetusto æuo orsus Galeni Historiis Practicæ Medicinæ scientiæ veritatem stabiluisti: quibus imitatorum Galeni historias adiunxisti, nimirum magni illius Arabis Rhafis, qui per annos centum praxim medicam exercuit, & centum ac viginti annos vita expleuit, quem Arnaldus de Villanoua dicit, theoria fuisse clarum, praxi promptum, & experientia probatum, adeò vt tuo merito, Vir maxime, hodie vnum in thesaurum congestas cernamus, Medicinæ (quæ Regina sanitatis existit) opes, & cimelia vniuersa, quæ tot præclarorum virorum, inde à Galeno, ad nostram vsque ætatem, indefesso labore & studio coaceruata fuere. Quare perge maiore impetu in gloriosissimo tuo instituto, & simili conatu CHIRURGICAS Principum omnium HISTORIAS publicæ vtilitati largire: ac quod iam à te satis nectare, & ambrosia saturatum est opus, DE NEOTERICORVM MEDICORVM IN THEORIA AC PRAXI ERRORIBVS, in gloriosæ famæ stadium mitte. Precor Deum omnipotentem, vt tibi ingenij vigorem, animum ad laborem subeundum alacrem, & sanitatem diuturnam concedere velit, quò laudabile hoc studium cum publica mortali vtilitate, & lucro tuo priuato decurrere queas. Vale, Leydæ in Academia, anno 1629. Maij 5.

OTHO HEVRNIVS,

Ioannis Fil. Medicinæ, Anatomia, & Chirurgiæ Professor.

Rodericus à Castro, Medicus Hamburgensis, Zacuto Lusitano, S.

Clarissime, ac sapientissime Vir, Literis tuis copia, aut eruditione non satisfaciam; Cnam ætas grauis, continua studia, & maximi labores, ita animi vigorem debilitarunt, vt iam nec amicis satisfacere, nec ea præstare possim, quæ maxime vellem. Omisissis igitur laudibus, quas pro tua in me beneuolentia, nec vllò tamen meo merito, mihi tribuis, pro commentariis quos in libros de vniuersa mulierum medicina conscripsimus, Exemplar de Medico politico, ad te potissimum Medicum trasmitto. Fuit senectutis lus, in quo quæ inter seria studia occurrerunt, quæue longa dies mihi monstrauerat, posteritati communicare decreui. Immortales verò tibi præsto gratias, pro primo de Medicorum Principum Historia libro; in quo alios quinque de eodem argumento polliceris. O! quàm suavis, elegans, & Reipubl. medicæ utilis est! Professoribus iucundus, Praxin exercentibus necessarius! Dubia sunt selecta, quæstiones nouæ, arduæ, difficiles, explanatio Historiæ certa. Demum si codices, & testimonia vetera Galeni, incurfu barbarorum, vel omnia pereant, pro cunctis vnum te habeat Medicorum natio, secuta quasi nihil amiserit, quem libentissimè legat, imitetur, & colat. Me ergo tui studiosissimum solita beneuolentia prosequi non desistas. Hamburgi, 16. Jul. 1629.

Paulus

Paulus Zacchias, Medicus Romanus, Zacuto Lusitano S.

Doleo literas tuas, datas tertio Idus Nouemb. anni præteriti, tam serò ad manus meas peruenisse, nempe decimo Calendas Maias anni præsentis: nam facillè timere possem, ne me aut negligentia, quod abest; aut minimæ indoctos viros obseruantia, quod nollem, in simulare valeas. Sed iam tuæ Epistolæ responsum dandum. Cum ea recepi librum de medicorum Principum Historia primum, quem Stephanus Rodericus Castrensis, mei amantissimus, mihi dono misit. Hic ergo prior liber tantum desiderium videndi alia opera sua, & in me & in omnibus doctissimis Medicis huius nobilissimæ Curia excitauit, vt inde multam tibi euenisse gloriam, ob tuam admirabilem doctrinam, illi mecum vnanimiter sibi persuadent. Cura ergo, ac totos neruos intende vt quoscunque publici iuris facis, huc omnino perueniant libri; erunt enim auspiciis bonis apud omnes acceptissimi. Vale Vir Excellentiss. & medicinam, vt facis, illustrare perge. Romæ a. d. Calend. Maias 1630.

Balthazar Azaredo, Conimbricensis Academia Primarius Professor emeritus,
Zacuto Lusitano S.

Post discessum tuum ab hac vrbe, Musæum meum relictum est vacuum eruditione & doctrina: nam illud præsentia tua ornabas, & me, etsi militem veteranum, profitendique munere iam defessum, ad dubia ardua dissoluenda instigabas. Quæ omnia absentia tua languent omnino, immò (vt veriùs loquar) penè sunt emortua. Vidi te iuuenem in consultationibus, & conclusionibus publicis de re medica disertè differentem. Nunc tuarum Historiarum, quas ad me humanissimè misisti, dulcedine delinitus, facundiam admiror, stylum laudo, quæstionum rararum numerum, flosculis illustratum & radiantem diurna verso manu, legoque nocturna. His enixè insiste, vt te fauore Medicina in dies magis ac magis niteat, & efflorescat. Vale medicina Phœnix. Olysiopone, 10. Oct. 1634.

Doctori Zacuto Lusitano, Medicorum ocello, Doctor Gladiola Granatensis,
in Inclyta Academia Seguntina, olim primarius
Medicina Professor.

Misit ad me ex Antuerpia, illustrissimus Digus Antonius à Sylua, Portalegrensis Comitatus filius, mei, si quis alter, amantissimus, epistolam tuam ad me scriptam. Eam cum legerem, dici non potest quantoperè sim delectatus; nam ita & verbis, & sententiis, & concinnitate erat absoluta, vt planè appareret Musis eam dictantibus fuisse exceptam. Cogita igitur quàm mihi nunc placeam, quàmque ipse me mirer, qui in ea sum arte, Medicorum coryphæo, summis encomiis, nulli tamen meis meritis perlaudatus. Hanc comitabatur liber De Medicorum Principum Historia primus, quem tua rara disciplina, acutissimæque doctrina constructum, mihi quasi recoquendum, & opimioribus (vt ais) opibus cumulandum emisisti. At non est, SOLERTISSIME ZACUTE, quòd calculos doctorum virorum expetas, quum fama magnus sis, scriptis certè maior. Eum cum legi, & reuisi, in eam opinionem adductus sum, vt existimem eum te fore, qui non solum Medicis omnibus, verum etiam eruditis artis professoribus emolumentum, tibi verò gloriam immortalem sis allaturus. Non me adulandi studium fallit, à quo tamquam intestino morbo semper abhorruì. Nihil truncum, nihil mutilum inueni, immò subactum lectione multa, sparsumque illustribus sententiis; quin stylo suauis, grandiloquo, vtilissimo decoratum: in quo opere, vix possum iudicare, an subtilitas & acuties ingenij, quæstionum nouitatem antecellat, in quibus explicandis primus omnium, post tot medicinæ fortissimos duces, qui superiori, & nostro sæculo vixerunt, strenuam industriam imponis. Quamobrem, si librum secundum huius instituti, quem elaboratum, & maturum acrique tua minerua illustratum seruare affirmas, & alios successiuè in lucem

lucem proferas, Medicorum chorus vniversus, iam diu mœstus sed tandem lætus, tibi, viro incomparabili, summo Medicinæ Antistiti; & synceræ methodi vndicia cerrimo, cōgratulabitur valdè. Ego à longo tempore artis huius, alioqui præstantissimæ ruinam augurabar, ob ignorantiam eorum qui eam exercent: Nec irritum fuit augurium: video enim hoc nostro calamitoso sæculo, eam Vromantum præstigiis, Strophis Sycophantarum, versutiis nebulonum, omnium vnà frementium, (miserabile dictu) immò garrulorum & mendacium senum, iuuenumque loquacium superba caterua comitatam, qui dente leonino, linguâque virulenta doctos lacerant, & quod peius est, se esse Galeni filios, inflatis buccis iactant, & Principum, magnatumque esse Medicos vulgaribus falsò imponunt, & iactabundi gloriuntur. Hos omnes impostores scriptis tuis eruditissimis, velut Herculeæ claua domas & infranas. Doctorum verò virorum luxuriantem in Principes Medicos redarguendi licentiam firmissimis machinis debellas. Quare nunc conuersus est Medicinæ mortalis ille prior vultus, immortalē, & nunquam periturum decorem. Conuersa Medicinæ nox in diem conuersus Medicorum mœror, in gaudium. Gaudete ergo artis Phœbææ dulcissimi alumni, quibus iam pro nocte, Sol geminus oritur: quia non flammis tantum, sed radiis geminatis, flammæ medici chori hodie manifestè coruscant. Ob hæc dignus es, vt medica Schola te in summo pretio retineat, amplectetur, obseruet: non enim in hoc opere solum subtilia, & ardua proponis, sed in alio eximio cui de *Praxi Medica admiranda* titulum dedisti, in quo exempla rara, mira, nouis, & non antea cognitis præsiidiis confirmata, humanòque generi vtilissima conscribis, quæ omnia lemnisco ornari merentur. Ne ergo censoriam reprehensionem, me iudice, pertimescas vllam: nam clauum rectum tenentibus, & Hippocratica via incedentibus theoninus dens obstaculo esse non potest. Nunc desinant histriculi iuuenes, fastidiosi, & insulsi senes, quibus putet sæpè vnguēti plena Alabastrus, quorum semper in obelo mens, & fescennium virus, tua acuta concepta sidere immitiùs conuellerē: nam rectè sentientibus non est partus hic omnino hypenemios. Vale medici nominis splendor: & me celebris famæ tuæ vocalissimum præconem, licet inconcinnum futurum, amare ex animo perge. Adderem plura, nî obstaret incurabilis morbus quo premor, ætas sanè decrepita, ob quam nescio quomodo non vacillat mens, calamustorpet. Ex augusta Gracouia ciuitate, anno 1655. die verò Februar. 15.

D. Doctōri Zacuto Lusitano, Medico summo, Ioan. Antonius Sigismundus
Cracoulenſis Academiae Rector & Medicina
primarius Professor.

MIraberis, INGENIOSISIME ZACUTE, cur tuæ, tam affabrè, tam doctè conſcriptæ epistolæ seriùs responderim; at distantia locorum in causa fuit, ob quam licet tanto interuallo disiunctissimus, animo tamen, & litterarum amore sumus valde coniuncti: nam à pueritia humanos viros, doctos, & omnigena variâque lectione ornatos mirificè sum amplexus, quoniam aut insulsus, aut stupidus essem, si scriptorum tuorum, quæ à peritissimis viris pleno ore laudatur, facunda doctrina non delectaret, quandoquidè Poloni nostri, Germani, Itali, cum quibus est mihi frequens per literas conflictus, te, tanquam fulgorem sæculi nostri, & optimarum disciplinarum magnum, grauèrque magistrum euncti obstupescunt, imò te tanto Medicinæ Doctore læta est tua Lusitania tota. Cum epistola librum tuum *De Medicorum Principum Historia* secundum, attulit Lusitanus quidam nomine Iosephus Vallescus, qui ex Veneta ciuitate Cracouiam lustrandi causa huc appulit, cum antea in amplissima vrbe triennio, munere Agentis Regis Hispaniarum honorificè functus esset. Perlecto libro, imò iterum atque iterum reuiso inueni commentaria, & quæstiones omni cultu, labore, studioque refertissimas, selectas sententias cothurnata verba, quæ omnia phrasim illam dicendi acutam redolent, quàm in libro primo eiusdem instituti, & in aureo florilegio rararum obseruationum (quæ omnia superioribus annis magna cum tui nominis gloria, & mortaliù commodo in lucē emisisti) non rudioribus modò, verum etiam prouectioribus, & eruditissimis in argumento nouo aperuisti

CLARORVM VIRORVM.

aperuisti, quæ vt seria, vtilia, & abstrusa, lemnisco sunt ornanda, cum ipsa sint dignissima cedro. Quod verò addis te tertium habere sub prelo eiusdem argumenti librum, in quo de vteri, genitalium, & inferiorum partium morbis disceptas, gaudeo, & tibi gratulor, ob tanta, quibus rempublicam medicam illustras, beneficia; quibus omnium voto Hippocratica tribus fœcundatur: in quorum librorum limine, vt hæc præfigatur, obnixè oro, vt sciant docti, me illos ex corde venerari. De cætero, si me diligis, quem ob præclaras tuas animi, & corporis dotes, imò celebrem, & nunquam perituram nominis famam, summe colo, & obseruo, cætera opera citissime in lucem emittes: nam Historia ZACUTI adeò reipublicæ medicæ plausibiles sunt, & vtilis, & cum vtili miscent perdulce, vt illi harum lectione deliniti veluti inebrientur. Quare, te nostro æuò esse Medicorum præcipuum, horum Schola vnanimè iurat: quoniam in tuis eruditissimis scriptis solum lis est pro Principum, imò veritatis tutela. Gratias denique tibi vberes ago, & habeo pro honorifica illa mei nominis mentione, quam peramanter nimis epistola inferuisti. Quæ enim mihi potior laus, & verior, contingere potest, quàm laudari à laudatissimo nostri temporis, eruditissimoque? Sed tamen hoc ita interpretor, vnam mihi laudem hanc, esse laudem omnium maximam, quòd abs te etiam falsò merui laudari. Neque culpam in me reiicias, si in posterum tibi rarenter scribam: nam terrarum interuallum, publicum docendi munus, & priuatarum occupationum aceruus, quibus iugiter distineor, animum meum ita distrahunt, vt nec scribendi tempus concedant, præfertim in hac vrbe, ex qua ad tuam vnicus est per Venetias tabellarius. Te officiosus saluto. Vale. Ex Cracouia, aula inuictissimi Regis Poloniae, idib. Aprilis, anno 1636.

Ludovicus Nonnius, Medicus Antuerpiensis, Zacuto Lusitano, S.

MOrbus grauiſſimus aliquot mensibus me exercet, ob quam causam hætenus tibi non rescripsi. Cum hodie conualeſcens meam conueni Bibliothecam, in qua cum paulisper amicos, hoc est, libros reuiderem, ecce ingressi sunt aliqui Viri docti, qui in hac splendida vrbe medicinam exercent felicissime, inter quos erat Venerandus, longoque senio confectus, D. Doctōr Pax, Vir clarissimus, & Archiducis Austriaci dignissimus Archiater: Et cum inter nos de Medicis nostri sæculi incidisset sermo, Tu in cœtu peritissimorum, ex illorum voto, principatum obtinuisti: cuius ingenium & doctrinam hic Clarissimus Medicus valde miratur, & laudat; addens se ad Medicos primarios Regis Hispaniæ opera tua misisse, inter quos esset Antonius Ponce à Sancta Cruce, Vir doctissimus, vt eius scripta testantur. Historiæ enim tuæ cunctis Medicis admirationi fuere. Quapropter seriò te rogo, vt Spartam hanc exornare strenuè pergas egregiis tuis laboribus. Viuent illi, mihi crede,

*Dum domus Aeneæ, Capitoli immobile saxum
Acolet, imperiūque pater Romanus habebit.*

Vale Præstantissime ZACUTE, & Nonnium tuum amare perge. Antuerpiæ 16. Feb. 1637.

Zacuto Lusitano, Medico celeberrimo, artis medicæ Atlanti fortissimo, Principum Medicorum historias affabrè explananti.

Doctōr Vega, Medicus Hamburgensis.

Opera tua, clarissime ZACUTE, incessanter lego: nam quæ à te scribuntur, tuum sapiunt salem, & te referunt. Cum enim tuum polychrestum, & polydædalum Iatrogicum opus euoluo, videor mihi, in amplissimo, & venerabili Mineræ templo reperiri. Quot enim in eo polymyxæ lucernæ, intuentium oculos illuminantes, & simulacra illustrantes, tot in hoc aureo spectamine clarissima documenta ad vsum humani generis, ex inexhausto diuinæ sapientiæ fonte deprompta lustro. Pressus aër latissime seipsum diffundit; ignis vi magna clusus, quæ data porta ruit; proruit & aqua ruptis aggeribus: sic mihi natura taciturnissimo, & aliàs laudum parcissimo euenit, vt vix contineri pos-

EPISTOLÆ

sim, quin grandi, & insolita admiratione instigatus, & quasi poëtico furore percitus, in Republicam medicam carmina moduler:

*Miratus mirare magis: ZACVTVS acutus
Paucis in chartis dogmata rara refert.
Magna illi ingenij vis est, sapientia mira,
Æternum medica nomen in arte feret.*

Exploret quis latrophilus sui ingenij vires, atque accensa face, singula in hac ampliuaga variarum, abstrusarum, & vtilium quæstionum sylloge; & controuersiarum sylua inspicat, & omnia sæpe trutinata, pēnsitatæque examinet, reuocetque ad lancem, nil vti que offendet Philosopho indignum, nihil obelisco perfodiendum, imò asterisco decorandum totum inueniet: Deinde facundia mira dissertas, dubia inuia explanas, in argumento historiarum nouissimo, nouissima, & à nullo hætenus conscripta graphicè proponis. Omitto sententiarum pondus, verborum, & auctoritatum delectum, dicendi ornatum, & lenocinia, quibus palatium latrohistoricum tuum passim condecorasti, & veluti ad faeundissimum, & beneolens paratum, siue (vt potius dicam) ad Ambrosiam mensam medicophysicam, opiparo, & sumptuoso apparatu Apollinæ artis alumnos recreas, & refocillas, imò in verba auctorum indiscretè non iurans, non ignorans quantum distent æra lupinis à chimæricis Neotericorum placitis declinas, illorum reprobas opiniones pro Principum Medicorum, ceu Magistrorum nostrorum tutela extirpans, veritatem è mediis tenebris, velut aurum à pallida plumbagine secreuisti, & exarenasti. Quamobrem mihi quidem, & vniuersæ Reipublicæ literariæ, quin & tibi Medicorum Lusitanorum splendori, & Iuniorum decori, & ornamento, non semel gratulor, ob insigne beneficium, & emolumentum, quod non rudioribus modò, sed eruditissimis Medicis, & acutissimis etiam Philosophis attulisti, vt propterea cum bene meritis de arte medica, qui præclaro ornamento illam auxerunt, & exornarunt, nunquam oblitterandis characteribus signari, & posteritati commendari, tuum nomen mereatur. Munus librorum tuorum ingenti me voluptate affecit, nam etsi à syncerioris medicinæ studiis iam pridem feriatum sim, gaudeo tamen à doctissimis, & omnium calculo celebratissimis viris mihi aliquando occasionem præstari ad studia redeundi, quæ me in adolescentia maximè recrearunt. Inueni in iis non modò quæ ad medicinæ cognitionem plurimum conferunt, sed Philosophorum sententias doctè, atque eleganter abs te explicatas, & in veriorem lucem eductas, quàm in classicorum libris perlegantur. Quæ res non mediocrem mihi spem affert, fore vt aliquando medicina vniuersa, quæ iam pridem apud Chymicos, chymica existit, Zacuti acutissimi opera, Hippocratica & Galenica sit facta, imò ouans, & triumphans efflorescat, & reuiuifcat. Cum enim Zacutina opera, die noctèque perlustro, attentè pensito, perlego ad vnguem, non ex illis solùm, sed ex ipsa tua ratione scribendi, falsum illud reperio, quod iactauit Lucretius de senibus:

Claudicat ingenium, delirat linguaque, mēnsque

Imò contrà verissimum illud alterum, boni poëtæ veteris:

Quod periti sumus in vita, atque vsu callemus magis

Te in iuuentute strenuum medicinæ militem agnoui, in curatiua methodo gratiosum, dexterrimum, foelicissimum: nunc ad sidera vectum recognosco, inter eruditissimos, & peritissimos nostræ artis duces, & coryphæos, primipilum, cuius elaborata opera cum applausu sunt accepta in tuo Belgio, in Europa, imò in orbe toto. Cura ergo vt valeas, vt vnà tecum, sanitatis columna, valeamus semper. Vale ergo lectissime, & amicissime ZACVTE, cui foelicissimos exitus & opto, & spero. Hamburgi, anno 1637. mensis Martij die 17.

CLARORVM VIRORVM.

*Franciscus Mondragon Salmanticensis, Cathedram Medicinæ vespertinam
Vicegerens, Zacuto Lusitano S.*

IN inclyta Salmanticensi Academia, toto orbe celeberrima, per multos annos moratus, legi auctores Medicos perdoctos, qui scriptis suis eruditissimis artem nostram certatim locupletare studuerunt. Sed qui de argumento tam vtili differeret, inueni neminem. Nam dum foecundos, facundos, & tempestiuos incessabilis, imò insatiabilis studij tui foetus placidissimo gustu exploro, in iis Historiarum tuarum melleficum deliciosumque libamen palato arridet, animum refocillat, cuius Elysio veluti oblectamento, absque dubio perfusus, fabulosum illum Ambrosiæ videor experiri saporem, sed non fabulosam colligo doctrinam. Est enim tibi in forma dicendi, elegans & cothurnata methodus; in eleganti methodo sententiosa doctrina, & in sententiis, quibus quasi flosculis ratiocinia inspergis, mira sanè grauitas. Vale Phœbææ facultatis micantissime radi, & me tuis dilectissimis frequenter saluta. Salmanticæ, 13. Maij, 1637.

Antonius Remington Londinensis, Regis Angliæ Archiater, Zacuto Lusitano S.

DOMINE ZACVTE colendissime Medicorum decus. Accepi, Vir clarissime, hebdomada superiore, cera filoque integris, literas tuas eleganti stylo conscriptas. Agnoui in ipso limine humanitatem singularem, perfractisque sine mora repagulis, ipsa penetrabilia subire iuuat, vbi merum mel, meras delicias, omnia vrbauitatis ac doctrinæ plena inueni. Vix mihi tempero, quin me felicem & beatum nimis prædicem, cui tantus Apollo venit, Musarum & gratiarum stipatus comitatu, ZACVTVS scilicet, mihi iam multo pridem, totique Reipublicæ literariæ, ob doctrinam, qua pollet, summam notissimus, & clarissimus, humanitate quoque eximia innotescere dignatur. Librum primum, & secundum de Medicorum Principum Historia, atque tres alios de Praxi admiranda conscriptos, hic in manibus habemus, & in pretio, vt merentur, maximo. Quatuor quos polliceris alios, Viri docti vnà mecum expectant, cupiuntque vehementer, vt illos Bibliopolis nostris committas, ne Anglia tanti ingenij monumentis diutiùs carere possit. Interim Vale, Vir multiugæ lectionis, scientiæ omnigenæ. Atque si quâ in re mea opera tibi grata esse possit, impera confidenter. Londini è Musæo, pridie Non. Iulij 1637.

*Ioannes Antonides Vander-linden, Academia Franeckerana Professor,
Zacuto Lusitano S.*

Hæsterno fortè die in diuini illius Medicinæ parentis Hippocratis, (quem non sine grauissimis causis, suspicit mundus, antiquitas venerata est, & nostrum sæculum admirari satis nequit) suauissimo, omnisque doctrinæ flosculis constitissimo horto, animum pascens, Sphingem offendo progressum negantem, nî quæstioni suæ respondeatur. Retrocedo, mentem intento ænigmatis solutioni: ea hæret. Adeo fidissimos, tutissimosque Interpretes, Galenum, Hollerium, Iacotium, Duretum: satisfacit nemo: Doleo. Mox occurrit inexhaustus reconditæ eruditionis tuæ thesaurus: Eum adire statuo. Auocat prohibetque negotiosissimum tuum semper otium, quod rumpere non licere arbitror. Contrà suadet, vrget, iubet singularis tua in omnes humanitas, cuius mihi constare documenta noui, à qua & hoc impetraturum me mihi polliceor, vt per otium voto satisfiat, de quo non dubito, imò spero: Tu enim in his arduis antinomiis dissoluendis, nouisque difficultatibus extricandis in tuis elegantissimis Historiis locupletissimum specimen præbuiisti. O! quàm comptæ sunt, facundæ, politæ, neruosæ, succulentæ, & vtilis! Sed de his aliàs, accedo ad negotium, &c. Amstelodami, 12. Iulij 1637.

*Emanuel Picardus, Scholæ Valentinae Professor Ordinarius,
Zacuto Lusitano, S.*

Lætare summe Medicinæ Antistes. Ego enim ætati nostræ gratulor valde; habemus enim præsentis sæculo, quod admirari possimus, ne semper veterum ingenia suspiciamus. Quoniam in tuis Historiis es tersus, politus, & grauis, & eximia doctrina instructus, quam non ex cœnosis riuulis, sed ex limpidissimis Apollinis fontibus, mira industria exhaustisti. Ego certè in media nocte Solem, in medio Sole Lunam, in timidio ægroto lætitiā, in furenti infano quietem, nodumque in scirpo facilius inueniendum arbitror, quàm minimum in tuis scriptis deliquium, lynceis oculis profus inuisibile. Vale Medicinæ fortissime Dux. Valentia, 20. Augusti. Anno 1637.

*Renatus Moreau, Scholæ Parisiensis Professor Regius, & Christianissimi Regis
Consiliarius, Zacuto Lusitano, S.*

Historiæ tuæ, Solertissime ZACVTE, adeò aures meas impleuerunt, vt in earum Hlectione meum omne studium, atque otium per hos continuos dies collocauerim, in quibus præter elegantiam, concinnitatēque Hippocratici sermonis, sententiarum, ac quæstionum nouissimarum varietatem, illud in primis non solum præcipua laude, sed etiam singulari admiratione dignissimum conspicatus sum, quod dubiis subtilibus, & obseruationibus miris abundat; vt in hoc argumento exornando, insignes Medicinæ Professores tibi cecidisse videantur. De Praxi admiranda, quid? In ea seruata vbique veræ Historiæ maiestate nihil est, quod ad candorem, aut sublimitatem, aut ad Operis vtilitatem, abs te desiderari posse videatur. Quamobrem ex tuis fœturis futurum ominamur, vt magnos, atque vberes fructus, nec minorem voluptatem, sint cunctis Medicinæ Professoribus, praximque exercentibus, succisuis temporibus allaturæ. Datum Lutetia Parisiorum, 4. Nouembr. 1637.

*Zacuto Lusitano, Medicorum Primipilo, Doctor Andreas Antius, Medicus
Galenicus, Serenissimi Ducis Brigantini Archiater.*

Cvm illustres nostri æui Medicos contemplor, (Vir laboribus præclarissime) Reipublicæ Medicæ cerno coruscantia sidera, in clytæ nostræ artis Mystras, antesignanos animo verso, inter eos te primatum obtinere peritissimi omnes vnanimiter iurant, qui puram illam, & ineffabilem medendi methodum, ex Hippocratis, & Galeni ore, imò ex tua doctrina suauissima, de limpidissimis Principum fontibus hausta combibere solent. Quid ultra? Scripta tua disertissima venerantur, colunt, obseruant. Nam immortalis, & nunquam peritura tui nominis fama, ingenium tuum, & Galenicæ doctrinæ studium eximium, industria, eloquentia, styli facundia, ita Medicam Scholam rapiunt in admirationem, vt te in supereminenti loco constituent illorum, qui operibus suis admirandis, certatim artem nostram condecorare studuerunt. Quid enim gratius, vtilius, iucundius Medicis, quàm in his historiis amplissimis, tecum Polyhistorē solertissimo versari? O! quàm suauiter reprobas opiniones insectaris: quàm acriter priscorum partes tueris, acrimoniæ miram miscens dulcedinem, dulcedini acrimoniā, quod in suauissimis saporibus natura solet: & quoties acrimonia tua contra luniores fortius acescit, toties aceti maluatīci instar, dulcius quàm dulce redolet. Sol matutinus congregat nebula: meridianus ipsas disgregat. Virtus adolescens inuidiam concitat, adulta sedat. Liuorem domat tandem, qui omnem prius vicit opinionem. Inuidiam quasi omnem in admirationem conuertisti. Quare laudant nunc multi palam, qui hæctenus inuidebant. Sed quamuis laudent, penè nullus de ZACVTO mentitur, vident enim te tam feliciter singula profitemem, & post Hipocratem,

& Galenum te politum recognoscunt, magnūque artis magistrum. Tua ergo præstantissima doctrina commotus, personam tuam in me deligo, meam in te amo, laudo te in arte, artem in te probo, in natura te veneror, naturam in te miror, tuam eruditionem suscipio, amplector, amo. Vale, ergo suauissime ZACVTE, & ea perge, qua instituisti via, vt editis eloquentissimis lucubrationibus tuis, & tibi gloriam sempiternam parias, & omnibus mortalibus ægris vitam, salutēque concilies. Ex villa amœna, oppido Lusitaniæ celebri, aula illustri Excellentissimi nostri Principis Brigantini, ann. 1638. die verò 15. Febr.

*Clarissimo, atque Excellentissimo viro, D. Zacuto Lusitano, Medicinæ Doctore
celeberrimo, Ioannes Isaacus Pontanus, Medicus, in illustri Gelrorum gym-
nasio Professor, Sereniss. Regis Danicæ, & Ducatus Gel. Historiographus.*

Clarissime, atque Excellentissime ZACVTE, reddidit mihi litteras tuas amplissimus noster Consul, Ernestus Brinchius, quas ego semel atque iterum, serioque sum exosculatus, amoris, atque affectus erga nos tui plenissimus, vt omittam laudes, quibus ea qualiacumque nostra, quæ in publicum literarum bonum emoliti, conatūque sumus, nimium sanè extollis, magnique facis. Sed ego amoris illius, qui cæcutire vulgò dicitur, etiam in vero, atque oculato subinde amore, imaginem quandam agnoscens, me pede meo metior. Interea vbi ad opuscula tua respicio, quæ non vna, sed varia multipliciaque, Medicorum filiis communia esse iam pridem voluisti, me summo perè cepit, atque affecit, quod inter alia Consul idem ornatissimus mihi inspiciendum tradidit, *De Praxi Medica admiranda*. Illud etenim dum voluo, reuoluoque plenum exemplis, vt vtilissimis, ita oppidò mirandis, memorandisque, in mentem mihi venit, ac opere in illo tuo reuiuiscere, mihi visus Præceptor olim meus, quem Basileæ sum veneratus, sectatūque, præstantissimus Felix Platerus, in his haud proletariè versatus. Sed ille suis in obseruatis quod agere instituerat, peregrisse hîc tu, ac summam (vt ita dicam) manum addidisse videri poteris, vt iure nunc sæculo, tibi que gratulemur, qui hæctam præclara latere vltèrius noluisti. Quod autem litteræ ipsæ tuæ quas dixi à Consule mihi redditas, certiores nos faciant libri, quem modò sub manibus, seu prelo potiùs habes, super Medicorum Principum Historiam, ordine quintum, de venenis (vt addis) disertantem, cum eximium, & nihil à prioribus recedentem, sed omnia summa, & post Hieronymum Mercurialem, & alios, quæ in eo argumento desideramus, allaturum, nosque in intima eius rei penetralia deducturum plurimāque egregia docturum cunctos, nullus ambigo. Maximè cum me in admirationem adegerint acutissima opera tua, quæ ita admirabilia sunt, & nouissimis quæstionibus, arduisque inuentis referta, vt immortalis, & nunquam peritura fama tua, in omnium doctissimorum virorum pectoribus viuat, omnium linguis celebretur. Quare præstantissime ZACVTE ignosce, haud ignarus etiam caprarum pilos ad altare olim delatos, pro gratis, acceptisque habitos. Dabam Harderuci Gelrorum, 16. Iunij 1638.

*Franciscus Vallasques Matricensis, Domus Regiæ Medicus
ordinarius Zacuto Lusitano, S.*

Librum tuum de *Praxi medica admiranda* ad nostros Bibliopolas, ex Lugduno Gallorum allatum, simul cum Historiis Principum emi auide, cunctanter legi, vidi, relegi, in quo argumento nec Medicorum veterum, aut recentiorum insudauit quisquam. In arduis quæstionibus explicandis excellis cæteros, vt horum Coryphæus & Antesignanus sis appellandus. Vale Vir eruditissime. Matritò, 13. Nouemb. 1638.

*Doctōri Zacuto Lusitano, nostro auro Medicorum coryphæo, Doctōr Moranus, Philosophus,
& Medicus Lusitanus, apud Aquenses Gallos praxim
felicissimè exercens.*

CVm amicitia, quod nemo dubitat, solertissime ZACVTE, ab amore, vim, nomén- que accipiat, nihil enim aliud est amicitia, quàm mutuus amor stabili quadam, id est, honesta consuetudine confirmatus, consentaneum est vt qualis est ipse amor à quo amicitia ducitur, & dicitur, talis quoque sit amicitia. Qualem igitur nostram fore ZACVTE dicemus? Certè cum non aliunde, quàm ab amore Hippocratico, & Galenico cœperit, haud aliter vnquam, quàm Hippocraticam, & Galenicam appellare fas erit. Siquidem cum tu omnium nouissimus, in exponendis commentariis in Medicorum Principum Historias præclarissimas nuper esses occupatissimus, & in hoc argumento strenuè insudans, plura ingenij tui acutissimi monumenta in Medicorum manus euulgares, sic interim te amare incepti, vt quam Galenus in Hippocratem veri amoris ideam fingit, ipsi iam in nobis effinxisse atque perfecisse videri possimus. Ergo ne dubites vltèrius ZACVTE de amicitia nostra, quæ trabalibus clavis infixæ est in pectore nostro. Amo insuper te ex corde toto, & tanquam centrum animæ meæ, colo, veneror, & obseruo, Sed dices tu, cur ita? quia nihil in operibus tuis scribis non bonum, nihil perpendis non subtile, nihil examinas Medicis non iucundum, non delectabile, non vtile. Hæc omnia sunt in causa, vt scripta tua sitienter desiderem. Illud est, quod in illis cum doctrina tua facunda, sæcunda sententiarum grauitas, quæstionumque abstrusarum dignitas perspiciantur, vt si attentè considerentur, omnia scientiæ medicæ reconditæ plena videantur; quæ ita succulenta, & benè fermentata lectione sunt referta, vt omnes in te suum recognoscant Apollinem. Dic mihi, quis eloquitur te elegantius? quis probat acutiùs? quis mulcet dulciùs? quis respondet argutiùs? quis obiicit subtilius? quis interpretatur sæliciùs? quis explicat faciliùs? Quapropter nullus dubitat te esse præcipuum, vel acumine differendi, vel explanandi auctores tantos facultate: Delphico enim oraculo videris instinctus. Hinc factum est, (quod omnes qui huc conueniunt, vt aiunt, tibi iactant, & buccinantur) vt plures tam longis terrarum, marisque tractibus, passendorum oculorum, auriumque, & animorum gratia, Amstelodamum, emporium totius orbis celeberrimum, veniant, omnis voluptatis obliti te adeant, te intueantur, in te perinde atque in amœnissimo bonarum artium, præsertimque medicæ scientiæ diuersorio conuiescant. Sed hæc per se notissima post terga mittamus. Reliquum est, vt ad gratias redeam, ne amplius hoc scribendi genere vtaris. Si enim gratias quas agis, tuæ non sunt, nihil omnino nobis tribuis, si scito superioribus rationibus, tecum iam pridem te mihi omnia tua tradidisse. Vale ergo Medici chori fulgentissimum iubar: Rogo, vt te ipsum ames: quod si feceris, me quoque amabis; ita enim vulgaris noster amor exigit. Raptim Aquis. Anno 1639.

*Antonius Gueuara, Medicus Hispalensis. Zacuto
Lusitano, S.*

CVm ex virtutis admiratione, quasi bilance apprehensas diuersorum hominum conditiones contemplanter: cum collationem inter clarissima hoc nostro sæculo coruscantia sidera tentare propono: cum eorundem ingenij, dignitatis gradum adumbrare statuo, Nonne par, aut maius quid molior, ac si Anthèum, intra vlnas opprimèrem? Columnas in Oceano figerem, Vel aurea Hesperidum mala raperem? Ex iis occurris tu primus, audacis naturæ miraculum, cuius illustriores animi dotes, sapientiæ, virtutis, & candoris monumentis expressæ, promptissimè sacram Medicinam affectantibus, suavissimam, sanissimam, & reconditam doctrinam instillant, Quare CELEBERRIME ZACVTE, omnem mihi dubitandi ansam deponis: nam tibi publicatis Historiis, excelsum & præminentem, in sublimi immortalitatis fano, diu locum iam comparasti, non po-

pulari trutina, sed Medica statera honorificè adiudicatum. Vale ergo chori Medici fulgentissimum iubar, & me ama. Hispali, 10. Martij 1639.

*Fortunatus Plempius, Louaniensis Scholæ Professor
Zacuto Lusitano, S.*

CVm præterito mense, Bruxellas, aulam Serenissimi Principis Austriaci conuenirem, humanissimum D. Doctorem Pax inuisi, obtulique tuum quintum, & sextum de Medicorum Principum historia librum, quem non semel exosculatus est, addens hæc honorifica verba: O! operosissime ZACVTE, Medice Consummatissime! Ego verò etsi non esset necesse, currenti calcaria addere, in tuas laudes cecidi pronus, omnesque qui etiam aderant Medici famigerati, eas iactant, & summè extollunt: nam Historiæ tuæ lemnisco ornari merentur, quum ipsæ sint dignissimæ cedrorum Louanij, 11. Iul. 1639.

*Michaël Rupertus Bessler, Medicus Noribergensis,
Zacuto Lusitano, S.*

QVamuis variæ me à scribendo deterrent causæ, chori Medici Antesignane Excellentissime, amica tamen in libris iam per aliquot annos egregiis in lucem editis affabilitas, quæ quasi magnetismo Medicinæ Cultores nolentes volentes allicit, atque inuitat, omnis generis obstacula remouet. Hinc factum est vt te toto corde redamem, tua scripta incessanter legam. Omnes Praxim historiarum sub libri sexti calicem promissam, auidè anhelantes expectant, ex qua Excell. V. immortalē sibi nominis famam conciliabit. Quid demum de cæteris indefesso labore, ac industria singulari iam in lucem emissis Historiis dicam? In earum enim lectione cor meum quasi præ gaudio exultat, & non immeritò: gazophylacium enim in iis eruditionis tuæ præstantis adinueni. Altissimus de cælo, infinita suæ diuinitatis clementia & misericordia, Excell. V. conatibus deinde egregiis in ipsius laudem, & Reipubl. Medicæ vtilitatem insignem vergentibus, adsit, senilèmq; ætatem ad Nestoreos perducatur annos. Vale ad votum, lumen, & decus Medicorum. Dabam in Imperiali Ciuitate Noribergensi. Die 15. Iul. 1636.

*Ioannes Beuerofius, Archiater, & Sentaor Dordrechtanus
Zacuto Lusitano, S.*

QVi tot nominibus tibi obstrictus sum, Vir celeberrime, quod officij mei est & boni debitoris, soluere incipio. Mitto tibi vltimam partem epistolice quæstionis, de vitæ termino. Tu vt diu viuas, illustrandæ nostræ arti, Deum rogo, simulque moneo, vt septimum librum, cui Praxis Historiarum titulum dedisti, citò in lucem emittas. Nam cæteri ad eò animam Medicorum recrearunt, vt nulla alia scripta tam laudabiliter versentur in eorum manibus quàm tua, in quibus miscuisti vtile dulci. Dordrecht, 11. Calend. Octobr. 1639.

Ad celeberrimum præstantissimumque Dominum

D. ZACVTVM LVSITANVM, MEDICVM EXPERTISSIMVM,

Fautorem & Amicum suum summè
honorandum.

IN laudes ZACVTE, tuas mea Musa
vocat.

Applausum meritis addere prompta tuis

Hactenus huic uni studio qui totus inheres,
Te duce, quò stabili stet Medicina loco.
Non modò felici pellis medicamine morbos,
A presente manu cumpetit ager opem:
Sed quoque maiorem qua cura meretur honorem,
Diuitis ingenij promissis, & edis opes.
Non velut hoc auro multos temerarius ardor.
Vrget, ut artis opus prodeat ante diem.
Qua nondum didicere, docent; & ab arte remoti
Splendida parturiunt stultitiàmque terunt.
At bene ZACVTVS studio vigilante tot annis.
Hausta libris, vsu docta subacta docet.
Hinc hominum manibus tot scripta probata teruntur,
Compositi mira sedulitate libri.
Non secus ac variis pomis & floribus hortus
Lumina, lectorem, sic tua scripta tenent.
Et velut hororum, spectanti, copia prabet
Quod legat, aut isthac, aut magis illa probet:
Sic ZACVTE iuuas lectorem quemlibet, & dum
Quod legit, aduertit, non nisi lecta legit.
Et licet immensum volitet tua fama per orbem,
Nititur ulterius mens generosa tamen.
Tum demum statuens requiem, finemque labori,
Cum sibi, quod promat, nihil superesse videt.
Hoc animo præsens profers in luminis auras,
Egregium studij dexteris opus,
Multiplices formas, quas hepate, corde, liene,
Exhibet, & quidquid sustinet intus homo,
Digerit iste liber. Rerum stupet ipsa creatrix,
Et cupit esse suum, quod videt artis opus.
Perge rogo, factis ornans præstantibus artem,
Et cupidus adeant facta tua scripta manus.
Sic noua Consiliis, noua sic tibi gloria libris
Crescet, & alta tuum nomen ad astra feret.

Exiguum magnæ obseruantia, & singularis
affectus testimonium
L.M.Q. scribebat Iohannes Christenius IC.
Amstelod. 22. Ianuarij 1636.

Ad clarissimum Virum D. Dominum Zacutum
Lusitanum, Medicinæ Doctorem
expertissimum.

Qui volet intuitu raros cognoscere in vno
Morborum casus, quos mille volumina tales.
Vix dederint, multo quamuis perfecta labore;
ZACVTI legat historias, qui quid quid in arte
Pœniâ inuenias vsquam, quo faucibus orci

Erepti innumeri, largo offert omnia cornu.
Thaumata quinetiam, siue admiranda resoluat,
Non alibi dabitur tot mentem ubi dogmata pascaut

Rumoldus Rombout, Reipub.
Sylueducensis Medicus.

D. Doctori Zacuto Lusitano, Medicinæ Phœni-
ci Doctore Rosales, Hamburgensis, Medi-
cus, Philosophus, & Mathematicus.

Clio in auctoris gloriam, carmina hæc
æternitati deuouet.

Exponam dubium, ô Musa, quo quaritur, utrum
Doctus, & expertus, doctrina, atque arte valebit.

Res aperire nouas: utrum experientia doctum,
Et mens artificem faciat; rerumque profunda
Mysteria ex his, & natura arcana, duobus.
Fontibus exirent quondam, quaque alma vocantur
Principia in Sophia, contra qua haud ulla ciere
Argumenta datur: nomen quod robora dicitis.
Confirmant, cuncti concordia pace sequuntur.

Ast ergo qua nunquam iuravi in docta magistrâ
Verba, negatiuam potius defendere partem
Verius esse reor: medicinam condere sacram
Nec Sophiam potuit quamuis prædiuite mente
Humanum ingenium; multa experientia rerum.
Sed cuncta à Domino reuelata, & tradita primo
Adamo, ac præscis genitoribus, vnde docendo
Vnusquisque suum natum, peruenit ad illos.
Qui primùm scriptis medicinam tradere visi,
Sic omne antiquum: nihil atas inuenit ulla;
Atque nihil sub Sole nouum, hoc res ordine capit.

Principio Omnipotens hominem sine crimine fecit,
Perfectum in scibili, & rerum penetralia doctum:
Postquam autem poma labem contraxit aserbam,
Subiacet, heu! morbi causa, & langoribus atris.
Ast Deus humanam sortem miseratus iniquam,
Donum insigne homini infundit, traditque medendi
Arte ministerium, quo cum producere vitam
Contra causarum morborumque agmina possit.
Hac docet Adamus natos, natiq; nepotes
Ore tenus. Sophiamque omnem, voluentibus annis,
Hac serie ad primos certum est venisse parentes,
Sic Chaldaea sapit, sic quondam Ægyptia tellus,
Floruit imperio doctrina, ac denique puram
Agnoscunt Persa Magiam; & sapientia Græcis
Sat doctis steterat: nam cuncti à flumine doctas.
Hauserunt vndas, primisque docentibus illos
Antiquis patribus, quibus ipsa scientia nata est.
Hoc fuit antiquum natale, & origo sciendi,
Hinc medicina fluit, dicta ars, quæ antiqua resarcit
Non noua quæ condit, cum nil sub Sole nouetur,
Iuuenit, medicina, nouum nullum, omnia quondam
Tradiderant præsci, sed dens consumpserat aui

Fortassis

Epigrammata in laudem Zacuti Lusitani.

Fortassis multa, atque idè medicina labascit,
Et Sophia in peius: nam tempore perditæ rerum
Cognitio est, longè que sumus (quod cernis) ab ipsa,
Quam quondam Hippocrates sciuit, tenuitque Ha-
lenus,

Sed qua firma satis fuit hac sententia menti,
Vnus, qui medicam scribendo restituit rem,
ZACVTVS dubium fecit; namque ecce nitorem
Doctus, & expertus medicina reddit ouantem:
Mille inuenta nouat, nouiterque en perfecit artem;
Ingenioque suo natura arcana recessa,
Illustrare valet: qua hucusque obscuras latebant,
Sic nudat, quod penè oculis ea cernere possis:
Ergo viri menti concessa scientia rerum,
Quin alibi adueniat. Dubium sed soluitur omne
Si dicas propria ZACVTOS esse scientes
Natura, an mirum si tali è stirpe creatus
ZACVTVS tanta exponat, doceatque vicissim.
Plura referre potest; nam plura è semine tanto
Spiritus intus habet, doctaque è mente manebunt.
Quis medicina noua auxiliis ditescere possit.

Clio, suauissimo plectro sic iterum cecinit, in
Zacuti laudes prorumpens.

Dicite iò Pæan, & iò bis dicite Pæan,
Victa à Zacuto morbida causa iacet.
In morborum aciem doctissima mouerat arma,
Curat præceptis, hisque triumphat ouans.
Ergo Pierides Zacutum extollite cælo,
Phœbææ Sophiæ tollite, & artis herum:
Illum immortalis, ne atro feriat ab æuo,
Carmine, & astrifero concelebrate choro.
Viuat in æternum, Sophia nam maximus Atlas,
Zacutus, medici sustinet astra poli.

D. Doctori Zacuto Lusitano, Medico percele-
bri, & viro non minùs illustri, quam docto.

Quem nemo prudens viuere sentit.
Non ille vixit. Si neque publicis,
Nec vilis suisque rebus,
An bene dicitur, ille viuunt?
Num qui latebris gaudet in abditis,
Vitam hucce credant ducere posteris?
Est vera vita quam coronat
Mystica fronde virente Laurus.
Si docta virtus, nescia funeris,
Ignara mortis, sidera vertice
Fulgente tangit; solui ad astra,
Fertque viros metuente penna:
Erit Zacutus nominis incliti
Quantusque splendor, quantaque gloria
In principum commenta scripsit
Historias, medicamque praxin.
Qui gnarus artis, magna volumina,
Et pulchra præstat, dignus honoribus
Est: namque summos, & molestos
Gloria consequitur labores.
Ergo beato lumine fulgidus
Splendet Zacutus, vir sapiens, bonus.
Hunc iste admiratur algens,

Hunc Italus, calidusque Hallus,
Seu perspicacis mentis acumina,
Seu gratiam, & styli leporem:
Omnibus est adamandus auctor.

In gratitudinis, & obseruantia pignus,
scribebat, Doctore CORNELIVS
LOVIVS. M.

Carmen Hispano Idiomatico conscriptum, in laudem
D. ZACVTI LVSITANI
Lusitanorum Medicorum gloriæ
celebris.

Hippocrates despues que desta amarga.
Ifragil vida conosco los danos,
Con sutil pluma en sus postreros annos,
Dixo la vida es breue, el arte, es larga.
Diuid aliuio ala pezada carga,
Del mal que augmentan medicos enganos,
Procura quien con medios tam estranos,
Abreua el arte que la vida alarga.
Isi dolor terrible ja la tiene,
Con ancia mortal de sauziado,
Quien para socorelle sera parte?
Zacuto in sine à vos solo conuiene,
Pues au eis que Hippocras mas alcançado.
Como es larga la vida, I breue el arte.

Amicus amico,

IN LAUDEM
D. ZACVTI LVSITANI,
Medicinæ Atlantis fortissimi.

ZACVTVS doctor cælesti nomine dignus,
Qui Medicorum nunc dicitur esse decus.
Inter Lusidas clara de stirpe creatus,
Qui sibi congeffit tot medica artis opes.
Ipse ZACVTVS enim musarum dulcis alumnus,
Splendet, & in tenebris lucet, ut ipsa dies.
Explosit docto affirmantes reproba libro,
Quare eius cingant florida sertæ caput.
Res Medica en vernat, maior aque robora sumit,
Vt potè mire opera iam recreata tua:
Ne dubita: Liber hic, totus quem suspicit orbis,
Viuet in æternum, Liber ab interitu.

Antonius Correa Lusitanus, Superordinarius
in Curia Romana Aduocatus, olim in cele-
berrima Bononiensi Academia Iuris Cæsarei
Professor.

In Zoilum inuidumque obrectatorem,

Inuide, cur acuis dentes, & rodere tentas.
Quidquid Apollineo, Mome, fauore nitet?
Cuius id instinctu molire, an suavit Erinnys.
Aut alia ex furiis, quæ te agitare solet?
Desine, Mome, tuis superest nil dentibus: hic est
Immunitis vitio, prorsus amomus hic est.
Hippocratem

Epigrammata in laudem acuti Lusitani.

Hippocratem potius; clarumque Machaona carpas,
Quam tu ZACVTVM strinxeris Archiatrum.
Eius namque labor non consumetur ab aeo,
Te inuito uiuet, uiuet & artis honos.

Amoris ergo posuit Nicolaus
Fontanus Med.

Aliud Iacobi Gomefij à Costa, D. à Costæ Me-
dici Rothomagensis clarissimi, filij, in
laudem Auctoris epigramma.

Acunda eloquij dum fundis flumina, gentes
Aurea pellectis mentibus unda rapit.
Dum Medicos dignis prestantes laudibus ornas,
Ad famam duro marmore non opus est.
Nam tua scripta Viros altis sublimius astris,
per mare, per terras non peritura ferunt.
Quicquid agas, ceu dum Galeni abstrusa resolu-
Nomine ZACVTVS, Tu mihi acutus eris.

Aliud Hieronimi Ferdinandi Lusitani, Iuris
Cæsarei Doctoris peritissimi.

QVas gremio celauit opes natura latenti,
Has tibi dispensat littera diues opes.
Physica sensa patenti felici predata partu:
Qua tenebris latitant dogmata, Lector habes.
Ingenium viuax, rerum facundia mira,
Vinxit Apollineos docta Minerua Viros.
En iterum terris, mira medicaminis arte.
Corpora restituens languida, Phæbus adest.
Ardua soluuntur veterum argumenta virorum,
Hæc tibi si comes est sarcina, diues eris.

Dauid de Haro, Philosophiæ in celeberrima
Leidenfî Academia Studiosus, in
Operis Laudem.

Tanta molis opus, quod tentas docte ZACVTE,
Miratur Pallas, Pieridumque chorus,
Quid tibi carmen ego, quid versus scribere coner?
Vix Maro, vix Naso carmina digna canant.
Quid celebrare iuuat, quod laudat propria virtus,
Quod nemo doctus rodere dente potest?
Historias veteri medicorum promissis ab aeo,
Primus ne pereant nomina tanta caues.
Huc igitur geminos, huc flectas Lector ocellos,
Mentis enim fructus carpere falce potes.
Vos igitur Musas, & numina celsa Mineruæ,
Cultori vestro premia ferte, precor.

In principes Principum Medicorum Historias,
elegantissimè concinnatas, & luculentissimis
Scholiis illustratas, à perillustri & excel-
lentissimo viro, Zacuto Lusitano, medico
celeberrimo.

Ως ἰδεν ἰσοθεας ΜᾶμϞ μεγαλοιο ΖΑΚΟΥΤΟΥ,
Καὶ χόλια σκλιος ὄμμασιν ἰσορῶν.
Σφάλιατα μωμεύεν διζήμυϞ, εἰ πν ἐφείροι,
Φυδὸν μομεύεν ἐνθάδε, μᾶμϞ ἐφν.

Ὅσα γδ ἰνήρες ὄμα νεοί, ἡδὲ παλαιοί
Καλλ' ἐδιδάξαντο, καλλίον εἶϞ ἔχει.
Καὶ πάλιν ὄσ' ἡμαρῖον ὄμα νεοί, ἡδὲ παλαιοί
Πάντα μάλ' ἤλεξεν σφωλματ' ἐπισταμῶως.
Ταῦτα μὲν οἰμῶζας, ὄτ' ἀμωμῆτιο δέδορκα
Πρώτας ΖΑΚΟΥΤΟΥ ἰσορῶν σελίδας.
Εμφερέας δ' ἄλλας λυ λούση, εἰ ἐπ βιβλοῖς
Λεύσομυρ ἀλλὰ βροχῶ Μᾶμον ἀναψάμυρον.

Εχεδίασε

IOH. BEVEROVICIUS, Senator
ac Medicus Dordrechtanus.

Idem Latinè.

Vidisti Historias, ut magni, Mome, ZACVTI
Lustrasti obliquis luminibusque Notas
Errorem quarens perstringere, si quis inesset;
Dicebas: Nihil hic carpere Momus habes.
Nam quacunque unquam Medici veteresque nonique
Monstrarunt nobis, hic meliora dedit.
Quidquid peccarunt Medici veteresque nonique,
Detexit nobis, cunctaque plana dedit.
Atque hæc cum lacrymis, ubi docti, Mome, Zacuti,
Vidisti tantum principium Historia:
Integram quod si conspexeris, haud mihi libri,
Sed laqueus, dices, ecce paratus adest.

IA C. ROVVERIVS I. C. vertebat.

Carmen Hispano sermone conscriptum in lau-
dem Zacuti Lusitani, Medici & Phi-
losophi præclari.

ENfermo el hombre del primo peccado.
Exprimenta su mal, muriendo muere,
Alia piedad, que su flagueza infiere,
El bien le ofrece de su antiguo estado.
Mirando arriba alcanza el mismo grado,
Que y a perdiara, el alma quando quiere,
Y el cuerpo, perque el dan e se modere,
Mira en plantas secreto reseruado.
Estas virtudes dos enti contemplo.
Sabio ZACVTO, al nombre merecidas,
Con que adquieres desde cy premio infinito,
El camino ensenando de dos vidas,
La eterna con diuino y santo exemplo,
La humana, con la lengua, y con lo escrito;
Y pues en lo finito
Con tu saber lo radical dilatas,
Son al sumo obrador tus obras gratas.

In obseruantia, & amoris gratiam scribebat
amicissimus, & perdoctus IOANNES
PINTVS DELGADO.

In laudem perillustri, & excellentissimi viri
D. D. Zacuti Lusitani, Philosophi, &
Medici doctissimi.

Non ego Castaliis immersis fontibus ora,
Nec mihi Parnassus somnia lata dedit.
Ludicra res, tantum verbis tenuis esse poetam;
Serta, rimari quidquid in orbe latet:

Ludicra

Epigrammata in laudem Zacuti Lusitani.

Ludicra res, nuti iurare in verba magistri;
Seria, natura facta stupenda sequi.
Omnibus una sat est genitrix facunda fluentis
Ordinis, & rerum, quas capit ipsa senu.
Omnia naturam qui dixerit, & tamen unam,
Mente reuelata rem facièmq; tenet.
Nam vi multiplici; variis induta figuris,
Vnica producit, qua vagus orbis habet.
Mirum saepe scholas vario certasse tumultu,
Si se unam cunctis scit variare modis;
Hinc plures quoque in orbe Deos finxere poeta,
Nam res una omnes, spiritus vnus alit:
Sed variis formis cunctos prorumpit in actus,
Scenarumque strophis sufficit vna Dea.
Hanc Deam ingenio, ZACVTE sequutus acuto
Eiusdem latebras detegis arte noua.
Quod sapit Hippocrates, quicquid Galenus ab ipso,
Hæc duce per libros digeris arte tuos:
Sic & Apollineæ stabilis fundamenta gentis,
Et mortis docta tempora voce trahis.
Sic Medicis puras fundis de fontibus undas
Qui de natura fonte bibere prius
Tu seclatorum vestigia cuncta sequutus
Ne quis ab occulta falleret arte sapor;
Præsenti memoras instructus imagine vocum
Quicquid Apollineus scripsit in arte chorus.
Sic pergas soboles Epidauri numine digna,
Te sic ita colet, non minus atque Tagus.

Amicissimus Belga, Poëta Laureatus, amico
suo Zacuto Lusitano, Medico incompa-
rabili.

Doctor Gallindus, Medicus Hispalensis, in lau-
dem Zacuti Lusitani, Medicorum
Primarij

DVlce sapit grauida quod pendet in arbore, po-
mum:
Et mel fructus apis, non nisi dulce sapit.
Vna (quis ignorat?) pectus dulcedine complet:
Plurima lac purum dulciter ora rigat.
Quilibet exoptat dulci gaudere sapore,
Quilibet & dulci membra fouere mero.
Dulcia non mihi sunt hæc: quod ZACVTVS adornat,
Historiæ Medicæ dulce volumen amo.
Hoc mihi dulce sapit, nam longè dulcius exit
Pomo, melle, vna, lacte, sapore, mero.

In laudem, & æternam famam Zacuti Lusitani
Andreas Rodericus Caldeira Medicus apud
Lusitanos, Setobricæ praxin exercens.

Cymbala dulce sonant digito percussa volanti:
Testudo dulces reddit & ieta sonos:

Fistula dulciloquas fundit per iugera voces:
Et spargit placidum chorda camora melos:
Ipse tubæ clangor dulcis se ad sidera tollit,
Et vocat ad nutus Martia castra suos.
ZACVTI dictus merito iam Musica cedant,
Cymbala, testudo, fistula, chorda, tuba.

Camillus Richardus Vltraiectinus, in laudem
acutissimi Zacuti, medicas Principum
Historias scientissimè inter-
pretantis,

MORS Zacuti cernens venerandâ dirâ senectam,
Tantum orbis sternam, dixit iniqua, decus.
Ast Deus omnipotens calo sic fatus ab alto,
Quid certas demens? Quo te agit iste furor?
Cur fera tela paras, arcum, salcèmq; recuruam,
Crudebis: tamen hæc non metuenda viro.
Nam licet æterna claudantur lumina nocte,
Et tristes rumpant stamina pulla Deæ:
His tamen Historiis, Medici quas corde recondunt,
Viuet, nec vitæ terminus ulluserit.

DOCTORIS
IACOB. ROSALIS,
Hamburgensis, Medici Hebræi,
Poculum Poëticum in ZACVTINAS Laudes.

Accipe, mi ZACVTE, tui tibi poculum Poëta
quo tibi in æternum Clio sat grata propinat,
te vocat Sacra Ambrosia, labraque fige grata,
Nec timeas illo pocula senua necis,
nâ cum sis supero numine conditus,
Integer vita, sophiaq; plenus
hoc donaris optimo
munera tanta
præmia mētis.
Hic est ille Magister,
qui nihil inuidens sibi,
ô Clio, sed cuncta docens
illustrat omnes ingenij focos,
quare iam dapibus mensa Poëticis
à Pelopis nato libera, mortis iners
sternitur tanto domino, nectare sempiterno
vescatur, nostroque caput madefacta liquore,
membra ferat, siquidem æternis æterna meretur.
ZACVTVS meritis, Elyseis ruribus imperet
vate me; Nam Magna queunt, Hæc quoque habere
vates. Ast cum efficacem condidit scientiam
ZACVTVS, & scriptis fulgeat aureis,
laurea donetur Apollinari,
exempla fert, profundo
pectore, sapè discas,
mentèque serua,
condèque praxi,
His firmantur artes,
Beatus ergo qui vsibus firmus suis
exercet populos, usque quiribus.
huius iussa viri, & cura salutis olympi;
Tuncque ad athereos latices, nectareosque olympi
Accedat conuina, bibat, nectareosque olympi
Nam sunt ingenij, & ZACVTVM tollat ad astra

ZACVTI

ZACVTI LVSITANI,
MEDICI AC PHILOSOPHI
PRÆSTANTISSIMI
VITA, AC ELOGIVM,

AVTHORE

D. LVDOVICO LEMOSIO,
OLYSSIPONENSI, AVLÆ REGIÆ
MEDICO ORDINARIO.

 VM in tota Asclepiadarum natione sit nemo paulò saltem humanior, qui ZACVTVM LVSITANVM, Operis huius auctorem, Virum publico rei Medicæ bono vnice natum, non habeat in votis propriis cognoscere: eam ob rem tam inclyti capitis prosopographiam, rudi penicillo, velut in tabella adumbratam proponere, Diuæque Mnemofynes tholis palàm appendere, operæpretium duxi.

ZACVTVS LVSITANVS apud Olyssipponenses huiusce lucis vsuram capeffuit, ex perantiquo, nobilissimoque ZACVTORVM stemmate: quo fit vt si quid loci natalis claritudo; si quid gentilitiæ familiæ splendor, ad germanam mortalium commendationem faciant, habeat meritò noster Heros, quo plurimùm gloriari liceat. Enimuerò quis ignorat, Olyssipponem, Occiduarum ciuitatum reginam incedere, cum immani mercium opùmque vi polleat mirabili πολυανθρωπία scateat, Lusitanici Imperij maiestatem vnà sustentet ac tueatur, terra marique tot præclara, & olim gesserit, & adhuc quotidie gerat? Familia autem vnde noster oriundus, quàm multos omni virtutum, omni eruditionis cultu præstantissimos Viros protulerit, operosissimum foret percensere. Vt reliquos omnes, Laconismi studio, præteream, conscius est vniuersus literatorum orbis, quantam nominis famam Zacutus quondam Mathematicus (qui Nostrum agnoscit trinepotem) sibimet pepererit, ob singularem Matheseôs, ac imprimis Astricæ scientiæ peritiam, cæterasque stupendi planè ingenij dotes, propter quas non tantùm patriæ toti charus apprimè fuit, non tantùm incredibilem variorum Dynastarum, Principumque, virorum fauorem, ac benevolentiam prolixè meruit experiri, sed etiam summum gratiæ locum obtinuit ipsummet apud Regem, gloriosissimum scilicet illum, omnique laude majorem Emanuëlem, cuius florebat temporibus.

ZACVTVM ergo nostrum, prædicto sermone dignissimum, ac minimè degenerem trinepotem, in Vitæ proscenium feliciter induxit, Annus superioris sæculi LXXV. Cùmque in ipso certissimi egregiæ cuiusdam indolis igniculi, à prima statim ætatula explendescere obseruarentur, non temerè sagacissimi Parentes, de suauissimo hoc alumno maturè bonis imbuendo literis, cepere consilium. Sic visum, sic factum. Idoneo Præceptori commissus, tam feruidè Camœnarum sacris operatus est, tam bellè quæ docebantur cunque arripuit, tam altè tamque fideliter animo infixit, pauculis vt post annis, à Grammaticorum, & Rhetorum subselliis, ad Philosophiæ ac Medicinæ studia plenis velis se conuertere necessum habuerit: cuius rei gratia, tum illustre Lycæum Salmanticense, tum inclytam Conimbricensem Academiam accedens breui temporis spatio tantoperè profecit, vt ipsa omnium penè vota, nedum expectationem multis præuerteret parasangis: ita vt vndeicesimo ætatis anno, Seguntia (quæ celeberrima est apud Hispanos Academia) ad Doctoratus apicem, magno amplissimorum eius loci professorum applausu promoueri potuerit.

Porrò impetrato perhonorificæ huius laureæ Apollinaris brabeo, recordatus quantum quisque patriæ dulcissimæ, quantum suis debeat conciuibus, Olyssipponem reuerti constituit: vbi aduentans gratulatoriis omnium vocibus exceptus fuit, non immeritò augurantium illucescens nouitium istud sidus, Lusitanicæ cælum mirificè recreaturum, saluberrimæque ἐπιρροή largiter beatorum esse. Neque profectò suus augurio defuit euentus: ita namque se gessit Zacutus, totos triginta per annos, quibus Iatricam praxin ibidem exercuit, vt omnes in magnam sui admirationem pertraxerit, laudantibus aliis singularem polydædali sermonis facundiam; aliis insignitam iudicij perspicaciam; his inexhaustas omnigenæ scientiæ gâzas; illis indefessam tot auctorum lætitationem. Iam alius morum candorem commendare, temperantiam alius; hic diligentiam, ille modestiam: ita vt sin-

cera,

Vita, ac Elogium Auctoris.

cera, & expressa consummati medendi artificis idæa, nusquam alibi quærenda videretur: utpote cum suos inter Symmistas, omni licet ex parte præstantissimos, haud aliter ac ipsa Luna reliquum inter stellarum vulgus, plurimùm emineret; & siue disputandum, siue consilium ineundum, siue medendum, siue scriptis agendum, palmam omnibus facillè præriperet.

Sed ô! nimis veram Stoïci magistri sententiam, vbi cremento locus non est, vicinum esse occasum pronunciantis: cum enim ad Zacuti felicitatem, nihil ampliùs adici posse videretur, ecce tibi repentinum Fortunæ reflantis turbinem, quo velut in momento, cuncta viri optimi præsidia dilapsa ac disturbata fuere, ipsèque ex sublimi illo felicitatis culmine, quò sua illum merita subuexerant, in præceps ruere coactus est.

At ipse cum parendum sibi esse probè intelligeret, proindeque à patriæ conspectu procul emigrandum, ingens cordolium ex genuina σπρηγή profectum non potuit non perferre; quod ipsum tamen illicò inuicta animi còstantia repressit, omisâque omni quiritatione ad μετρημοσύνη, rerum humanarum vanitatem, imò ἐδυσχεύων attentè secum reputans, diuino se suâque cuncta permisit arbitrio. Profectò ita est, Virtutis magnitudinem, mentisque bonitatem nihil æquè patefacit, ac ingruentes calamitates, planè sicut luminis & colorum præstantiam, vmbra iuxta positæ luculentiorum reddere solent. In crepero itaque isto casu, Amstelodamum sese obtulit, quò destinauit cursum inflectere, si fortè inibi senectæ suæ nidum constituere, & sedem quietam nancisci posset. Fauere votis propitia fata, propositum iter fortunauere, & extorrem suo cum Antistite, Medicinæ genium, Belgarum finibus incolumem sistere voluerunt. Eò delatus Clarissimus Zacutus, vbi paulisper à præteritis ærumnis respirare datum fuit, & solatia non pœnitenda ex humanissimæ gentis erga nuperum aduenam officiis recepit, mirum dictu quanta alacritate desuetum iamdiu feueriorum Musarum commercium repetierit, pristinosque suos latrici fundi augendi ac locupletandi conatus instaurauerit. Ita factum, vt media etiam in negotiorum tam publicorum quàm priuatorum turba, qua mirè distinebatur vexabaturque assiduè quibus accedebant ætatis iam prouectioris incommoda, tot immensæ molis Opera parturierit: quibus describendis, nedum excogitandis digerendisque, vix scio an quisquam alius par esse possit, cui non suppetat, vnà cum liberrimo secessu otium benignius, adsitque vegeta oppidò corporis viriditas.

Possimus hoc loco gemmeos de praxi medica admiranda, quos dudum euulgauit, libellos commemorare, possimus, quæ de Praxi Historiarum sub prelo gemunt, dum hæc scribimus, volumina. Possimus item libros de Chirurgorum Principum historiâ nominare: necnon de Regimine Principum: de Iuniorum Medicorum erroribus: de Medica doctrina selecta: Hippocratis & Galeni epitomen & plures huiusmodi feracissimi ingenij fœturas, partim inchoatas, partim affectas, aut etiam perfectas, quas ex secretiore sapientiæ penu paulatim depromptas, publico impertire parabat. Verùm vnâ duntaxat, omnium instar, attingere libet: de Medicorum scilicet Principum historia lucubrationem, vt intrepidè ac stenuè susceptam, ita ex animi sententia ad vmbilicum ab auctore perductam: quæ cum circa argumentum versetur omnibus superioris æui Machaonibus illibatam) quanquam vsus cuiusdam eximij, ac propè dixerim diuini) filo nihilominus eo contexta visitur vniuersa, nil, vt elegantius, neruosius eruditiusve hoc in genere queat exoptari. Sicubi namque primiceriorum Medicorum sensa obscuriora vidit, ea commodè paraphrasis aut commendarij beneficio, tanquam accensâ face clarissimâ continuò collustrauit, & cæterorum siue Interpretum, siue Commentatorum errores comiter indicauit. Obuias apud istos Medicinæ auctores primarios antinomias amicè composuit. Grauiissimas quæstiones pro re nata occurrentes, perspicuè solidèque suis momentis libravit, ac enodauit. Multifarias iniurias Pergameno Præceptori, à Classicorum plurimis, ex mera cauillandi libidine, aut rerum nouandarum studio, illatas acriter (provt flagitabat pietas, ac veritatis cura) vindicauit; ipsosque iaculis suis omnibus, quibus præcipuè sibi proteruius exultabant, tam facillè exarmauit, quàm pyrum vulpes comest: idque semper vnâ Principū doctrina munitus, quam ægidis instar ἐκατόν περὶ λέων θάρυιας, quocunque obuertès, irritos planèque brutos efficere solebat aduersariorum omnium imperus. Nullam denique artificij medici partem, hoc in opere passus est inornatam ac neglectam iacere, quinimò in singulas aliquam symbolam effatu dignam, ad nitorem ipsis conciliandum, studium, studiosissimè contulit.

Quanta verò sit vtilitas, aut potius necessitas Historiarum, & obseruationum medicarum, nulli non conicere proclive est, qui modò in mentem reuocauerit, cuiusmodi natalitia medendi ratio iã olim fuerit sortita: siue cum plerisque dicendum sit) quod tamen satis credibile non puto) ipsam ex votiuis tabellis in Ἀσκληπιείῳ prostantibus, ab Hippocrate fuisse elicita, nihil aliud sanè; quàm medicas complementibus historias: siue (quod malim) asseramus, pluribus ante Hippocratem natum retrò sæculis, experientiarum auspiciis (quæ ipsæ dubio procul medicæ erant historiæ) fuisse constitutam. Vt iam non dicam, quantum vtilitatis ac voluptatis, illi qui in pulvere practico versantur ex rarioribus hisce Verustatis cimeliis, percipere valeant; quæ propterea cunctis actuosæ Medicinæ procis de meliore nota volumus esse commendata: cum ne quidem maiorum gentiū Asclepiadas quosque hoc æuo superstites, in his assiduè versandis pigeat incumbere; quod tam priuatim per literas familiares, (quarum promulsi dem auctor in lucem emitti iussit) quàm publicitè, varios per li-

c

bros

Mundinus.
 Nicolaus Nicol. Flor.
 Pandectarius.
 Petrus de Abano.
 Petrus de Argelata.
 Petrus de Tullignano.
 Platearius.
 Ponzettus.
 Præpositus.
 Proprietarius.
 Richardus.
 Rogerius.
 Rolandus Capellutus
 Santes de Arduynis.
 Sarmoneta.
 Saunarola.
 Simon Geruenfis.
 Siluaticus.
 Thadæus Flor.
 Theodoricus Ceruicenfis.
 Theomnestus.
 Theophilus.
 Thesaurus Aromatariorum.
 Thomas de Zerbis.
 Tornamira.
 Turifanus.
 Valæfcus Tarentinus.
 Vigonius.

Iuniores elegantes, & docti.

A

A Braham è portaleonis.
 Acakia.
 Accorombonus.
 Achilinus.
 Acron.
 Adrianus Toll.
 Anulius.
 Agathinus.
 Agricola.
 Aicholtzius.
 Albericus Londinenfis.
 Albertinus.
 Salomon Albertus.
 Albofius.
 Alcazar.
 Aldinus.
 Aldroandus.
 Andr. Alemanus.
 Iac. Alemanus.
 Francisc. Alexander.
 Alexius.
 Almenar.
 Alpagus.
 Alphonfus à Carranca.
 Alpinus.
 Donat. Ant. ab Altomari.
 Alzarius à Cruce.
 Amasfortius.
 Ginter Andernach.
 Christ. Andreas.
 Andreas à Lacuna.
 Andromachus.
 Franc. Antonius.
 Antonius ab Aquilera.
 Angelucius
 Anglicus.
 Antonides Van Linder.
 Arantius.
 Arcæus.
 Areteus Sabinus.
 Argenterius.
 Arfenius.

Elenchus Auctorum.

Artemidorus.
 Afellius Cremonenfis Medicus.
 Aubertus.
 Aubrius.
 Augenius.
 Augustini Medici.
 Aurifaber.
 Austrafius.
 Austrius.

B

B Acchalenus.
 Bacchio.
 Bacchius.
 Baccho.
 Baccius.
 Balamius.
 Balbianus.
 Baldinius.
 Balduinus.
 Baldus.
 Ballonius.
 Barcinonenfes Medici.
 Baricellus.
 Barochius.
 Bartholinus.
 Basilius.
 Bricius Bauderonus.
 Ioan. Bauderonus.
 Gaspard. Bauhinus.
 Ioan. Bauhinus.
 Beckerus.
 Belifarius.
 Bellichocus.
 Bellocatus.
 Bellonius.
 Benedictus Veronenfis.
 Alexander Benedictus.
 Hieron. Benedictus.
 Benedictus Viçt. Faentinus.
 Beniuenius.
 Berengarius.
 Bertinus.
 Bertholdus.
 Betera.
 Beuerouicius.
 Biefius.
 Bimbiollus.
 Bocangelinus.
 Bodæus.
 Boëtius.
 Bokellius.
 Bonaciolus.
 Bonauentura.
 Iac. de Bondis Aggregator dictus,
 Latino Barbarus.
 Bononienfes Medici.
 Bonuinius.
 Bornettus.
 Bofcus.
 Botallus.
 Botera.
 Bottonus.
 Bouffuetus.
 Anton. Muffa Brafaui.
 Brauerus de Braueriis.
 Brauus Petrafit.
 Brinder.
 Briffotus.
 Brucetius.
 Bruellius.
 Bruggauus.
 Brunfelsius.
 Brunus.

Brucschius.
 Bruyerinus.
 Bucoldiamus.
 Budæus.
 Burgundus.
 Buridanus.
 Bultamente.
 Bustus.
 Butinus.

C

C Aballus.
 Cabrolius.
 Cæfalpinus.
 Calcagninus.
 Cahagnefius.
 Calanus.
 Caluus.
 Camara Bulthem.
 Camenicens.
 Camerarius.
 Campanella.
 Campegius.
 Campoiongus.
 Capitaurus.
 Capiuaccius.
 Caprius.
 Caranta.
 Carafius.
 Cardanus.
 Carmona.
 Carolus Stephanus.
 Garcia Carrerius.
 Carrietherus.
 Carthaginenfis.
 Caffalenus.
 Caffanus.
 Caffius.
 Castellanus.
 Cecius.
 Ceckius.
 Chalmeteus.
 Charterius.
 Cherlerus.
 Chiochus.
 Christophorus à Costa.
 Christophorus de Honestis.
 Christophorus à Vega.
 Claudinus.
 Clementius Clementinus.
 Clufius.
 Cobæus.
 Codronchius.
 Coiterus.
 Collado.
 Collardus.
 Colle.
 Collinutius.
 Collutius.
 Colonienfes Medici.
 Columba.
 Columbus.
 Petr. Conarcchinus.
 Thom. Conarcchinus
 Confortus.
 Conradinus.
 Constantinus Cæfar.
 Constantinus.
 Contarenus.
 Cornarius.
 Cornax.
 Cordæus.
 Cordus.

Cortefius.
 Costæus.
 Coudenbergius.
 Crato.
 Crescentius.
 Crollius.
 Cruceus.
 Cuelhar.
 Cuneus.
 Curio.
 Curtulio.
 Curtius.

D

D Aca.
 Dalechamp.
 Damascenus.
 Daniel Daniels.
 Dardanus.
 Decretus.
 Democrates.
 Dempferus.
 Deffenius.
 Dias Valent.
 Diomedes.
 Diophanes.
 Dodonæus.
 Donatellus.
 Donatus.
 Dornæus.
 Dortonianus.
 Doruereilius.
 Douynetus.
 Duncanus.
 Dunus.
 Duretus.
 Dryander.

E

E Phæstius.
 Epiphanius.
 Eraftus.
 Ernestus Bruggrauus
 Esteue.
 Eueratius.
 Euonymus.
 Eustachius.
 Evvichius.

F

Bacch. **F**abricius.
 Guill. Fabricius Hilda-
 nus.
 Hieron. Fabricius.
 Fæfius.
 Fallopius.
 Fauorinus.
 Felicianus.
 Ferdinandus.
 Fernelius.
 Ferrandus Senior.
 Ferrarius.
 Ferrerius.
 Ferreus.
 Fienus.
 Fuera.
 Fincellius.
 Fleckius.
 Florentini Medici.
 Follinus.
 Fonfeca.

Elenchus Auctorum.

Fontanus.
 Forestus.
 Fracastorius.
 Fracastus.
 Fragosus.
 Frambefarius.
 Francus.
 Frascarus.
 Freitagius.
 Fridenallis.
 Fridericus Vvendembergius.
 Freitzschius.
 Fuchfius.
 Fuillius.
 Fumanellus.
 Vitalis de Furno Medic. Latino-
 Barbarus.

G

G Abelchouerus.
 Gabucinus.
 Gadaldinus.
 Gadesdenus.
 Galeatus Latino-Barbarus.
 Gallego de la Serna.
 Gallus.
 Garetus.
 Gargantus.
 Gariopontus.
 Garnerus.
 Gaudanus.
 Geberus.
 Gegarta.
 Gemma Geminus.
 Gentilis de Florentia.
 Gerardus Burgenfis.
 Gerson.
 Gefnerus.
 Geufraus.
 Ghinus.
 Gibaltus.
 Gucaferius.
 Georg. Gomez.
 Gorraus.
 Goupilus.
 Goumelenus.
 Gratarolus.
 Gratiolus.
 Greuinus.
 Gryllus.
 Guardineus.
 Guarinonius.
 Guaftauinius.
 Guauaffetius.
 Guauinetus.
 Gueuara.
 Guillemaus.
 Guillelmus Lauremburgius.

H

H Agius.
 Harueus.
 Haterius.
 Hebenstreon.
 Helidæus Paduanus.
 Heluetius.
 Hennemannus.
 Henricus à Bra.
 Henricus ab Heer.
 Herbonenfis.
 Herlitius.
 Heflus.
 Heurnius.
 Hildebrandus.

Hildestheim.
 Hoë.
 Hofouannus.
 Hollerius.
 Hopmannus.
 Horatianus.
 Hornius.
 Horstius.
 Hubnerus.
 Hucherus.
 Humerus.
 Hunerus.
 Hydalgo de Agueto.
 Hyllus.

I

I Acchæus.
 Iacchius.
 Iacotius.
 Iafon Pratenfis.
 Iauarra.
 Iebizius.
 India Veronenfis.
 Ingressia.
 Infulanus.
 Ioannes à Bello forti.
 Ioannes de Mediolano Latino-Bar-
 barus.
 Ioëlius.
 Ionftanus.
 Iordanus.
 Iosephus de Aromatatiis.
 Ioffenius.
 Ioffius.
 Iosterius de Iosteriis.
 Ioubertus.
 Ionftonius.
 Iozzius.
 Ishac Hollandus.
 Iulius Alexandrinus.
 Iuuenis.

K

K Entmanns.
 Kinalochus.
 Kinckius.
 Kleinfedius.
 Knoblochius.
 Krantzius.
 Kunradus Cunradus.

L

L Alemantius.
 Lamandus.
 Landus.
 Lauelleus.
 Lauellius.
 Launæus.
 Laurentianus.
 Laureus.
 Lazarus a Sotto.
 Lebon.
 Lemnius.
 de Lamoniere.
 Leo.
 Leonellus Faentinus.
 Leonicens.
 Leonicus.
 Leonus.
 Leschius.
 Libauus.
 Licerus.

e 3

Liddo

Liddolius.
Liebautius.
Limanus.
Linacer.
Lobellius.
Lobera.
Lomnius.
Londinenses Medici.
Lonicerus.
Lofolius.
Lopius.
Lucius.
Luifinus.
Lupeus.
Lupus.
Lydiatus.
Lygeus.

M

M Acbellus.
Magirus.
Magister.
Magius.
Magliorattus.
Magnardus.
Magnatus.
Manardus.
Ianochius de Maneclis.
Mannus.
Mantias.
Mantinus.
Maranta.
Marcellus Virg.
Mardobæus.
Marinellus.
Marinus.
Martius.
Anton. Massa.
Nicol. Massa.
Massaria.
Maffinius.
Mathiolus.
Mathifius.
Meichnerus.
Melchiodus.
Mena.
Menxelius.
Menzelius.
Mercenarius.
Mercatus.
Mercurialis.
Merindolus.
Michinus.
Minadous.
Minderetus.
Mifaldus.
Molinæus.
Mollerus.
Monachi.
Monardus.
Monavius.
Mongius.
Montanus.
Montefianus.
Montius.
Morales.
Renat. Morellus.
Morellus.
Moufcot.
Moufetus.
Moxius.
Mullerus.
Mundella.
Mundinus.

Elenchus Auctorum.

Murgelius.
Muronus.
Mylius.
Mynsicht.
Mythobius.

N

N Affius.
Neander.
Neemias.
Nicander.
Nicandri interpres.
Nicolaus Alexandrinus.
Niddanus.
Nola.
Nonnius.
Nouocampius.

O

O Cco.
Oddus de Oddis.
Oddus.
Opianus.
Opratus.
Othæus.
Quiedo.

P Accius.
Palmarius.

Panca.
Pandectarius.
Paparella.
Paracellus.
Paræus.
Parifanus.
Patrius.
Pascasius.
Pafchal.
Paternus.
Paulinus.
Pecetus.
Franc. Pedemontanus.
Peletarius.
Pennottus.
Pepagomerus.
Perdulcis.
Pereda.
Perlinus.
Pernumia.
Perrellus.
Persona.
Petraeus.
Petronæus.
Petrus Hispanus.
Peucerus.
Phauorinus.
Pharmacopœa Amftelod.
Philadelphus.
Philaretus.
Philippus de Lignamine.
Philostratus.
Philotheus.
Picolhominæus.
Pichotus.
Pictorius.
Pigræus.
Pilleterius.
Pincierus.
Pincus.
Pinnus.
Pintor.

Pifo.
Pifonellus.
Placottromus.
Plancius.
Planerius.
Platerus.
Plempius.
Plierus.
Pleucerus.
Pœna.
Pollux.
Polydorus Virgilius.
Poncius à Cruce.
Pons.
Pontanus.
Porcelle.
Porta.
Portus.
Posthius.
Praxagoras.
Primorosius.
Proprietarius.
Prosper Aquitanicus.
Protospatrius.
Pronankerius.
Ptolomæus Medicus.
Puluerius.
Puteanus.

Q Vintilius.
Quercetanus.

R

R Anchinus.
Ramnuſius.
Rantzouius.
Rafarius.
Rauvvolphius.
Reiſius.
Remellinus.
Reſcrius.
Renodæus.
Renſnerus.
Rhenanus.
Rhodius.
Richardus.
Riffius.
Rimateus.
Rinius.
Riolanus pater.
Riolanus filius.
Riplæus.
Robertus de Fluſibus.
Robertus Vallenſis.
Roboretus.
Rochæus.
Roganus.
Rogerius.
Romani Medici.
Rondeletius.
Ronſſeus.
Rorarius.
Roſellus.
Rota.
Rouſſellus.
Rouſſetus.
Rouilius.
Rubandus.
Rubeus.
Ruelliſius.
Rueus.
Rulandus pater.
Rulandus filius.
Rumſius.
Rungius.

Sacchetus

S

S Acchetus.
Salius.
Saluianus.
Sanctorus Sanctorius.
Sanctorus.
Saporta.
Santorellus.
Santor.
Sauzedo.
Saxonia.
Scacchus.
Scaliger.
Scanarolius.
Schenckius.
Schillerus.
Scholtzius.
Schroterus.
Saluus Sclanus.
Scottus.
Scribonius.
Scrophia.
Scutellarius.
Sebastianus Roth.
Sebiſius.
Segarra.
Seidelius.
Sennertus.
Sepulueda.
Serenus.
Seuerus.
Sextus Empiricus.
Siccus.
Sillanus de nigris.
Siluaticus.
Siluius.
Simon Simonius.
Henricus Smetius.
Ioann. Smetius.
Solenander.
Spachius.
Sperlinger.
Sphæreſius.
Sphronius.
Spigelius.
Sporichius.
Starkius.
Stelliola.
Stephanus.
Stephanus Athenienſis.
Strutius.
Storterus.
Stupanus.
Summerus.
Suterius.
Syuanianus.

T

T Agaultius.
Tagliacotius.
Talpa.
Tamaio.
Tanchius.
Teftander.
Terillus.
Thareus.
Theodoſius.
Theotropus.
Theſaurus.
Thomaius.
Thucydides Scholiaſtes.
Tileſius.
Tinellus.

Elenchus Auctorum.

Toletus.
Tomitanus.
Toreus.
Torella.
Torres.
Toxaris.
Tragus.
Traianus.
Tranconius.
Traffelmanus.
Trauus.
Trincauelliſius.
Tucca.
Turinus.
Turnerus.
Turneſius.

V

V Enr. Vacca de Alfaro.
Valduſius.
Valentinus.
Valla.
Valleriſia.
Valleſius.
Vallerius.
Valuerdus.
Varandæus.
Variolus.
Vaſquius.
Vaſſæus.
Vazæus.
Veles.
Veſcuſ.
Venuſtus.
Vergefacus.
Veſalius.
Victor de bona gentibus.
Vidus Vidius Senior.
Vidus Vidius Iunior.
Villarinus.
Vinarius.
Viſcherus.
Vlmus.
Veſtadius.
Vntzerus.
Volcherus Coiter.
VVarneſidus.
VVeckerus.
VVerchelius.
VVillichius.
VVierus.
VVinſthemius.
VVirt.
VVolphius.
VVotonus.

Z

Z Acchias.
Zechius.
Zenardus.
Zilletus.
Zinckius.
Zonellus.
Zuingerus.

Lusitani periti.

A Luarus Nonnius.
Ambroſius Nonnius.
Amatus.
Andreas Antonius.
Antonius Ludou. Olyſſip.

Antonius à Cruce Olyſſip.
Benedictus à Caſtro.
Brudus.
Conimbricenfis Curſus.
Didacus Lopius.
Didacus Moranus.
Emmanuel de Morais.
Emmanuel Nunnius Olyſſip.
Emmanuel Gomez Antwerp.
Ferdinandus Roder. Cardozus.
Ferdinandus Sola.
Franciſcus Aluarez.
Franciſcus Lopius.
Gaſpar Lopius Canarius.
Garzias ab Horto.
Garzias Lopius.
Gorgius Gomes.
Georgius è Saà.
Georgius Henricus.
Gondiçalus Rodericus Cabreira.
Hieronymus Nunius Ramires.
Hieronymus Oforius.
Hieronymus Touar.
Ioannes Rodericus Albicaſt.
Ioannes Brau. Chamicus.
Ioannes Barru. Hiſtoric.
Ioannes Fonſeca.
Iſidorus Barrerius.
Ludouicus Iſla.
Ludouicus Lemofius.
Maffeus.
Martinus Henr.
Nonnius à Coſta.
Petrus à Fonſeca.
Petrus Lopius.
Petrus de Peramato.
Petrus Vaëzius.
Petrus Vaſcus Caſtellus.
Raphaël Vahëſius.
Rodericus à Caſtro.
Rodericus à Fonſeca.
Roſales.
Stephanus Roderic. Caſtrenſis.
Thomas à Veiga.
Thomas Aluares.
Thomas à Valle.
Valla.
Valuerda Olyſſip.

*Diuersarum facultatum atque
linguarum Auctores
varij.*

A

A Bbas Viſpergienfis.
Abulenſis.
Aceus.
Achillinus.
Adonis Viennenſis.
Ægidius.
Ægidius Romanus.
Ælianus.
Æmilianus.
Æneas Siluius.
Æſchines.
Agellius.
Corn. Agrippa.
Albericus.
Alciatus.
Alcmæus.
Alexand. Alenſis.
Alexander ab Alexandro.

c 4 Alexander

Elenchus Auctorum.

Alexander Aphrodisæus.
Alphonfus à Cruce.
Alphonfus Rex.
Aluaradus.
Amantius.
Ammianus Marcellinus.
Ioan. Amsteldius.
Anacharsis.
Anacreon.
Andreas Florensis.
Ioan. Andreas.
Angelus Politianus.
Angelus de Geruafis.
Anicius Seuerus.
Antigenes.
Antipater Heropolitanus.
Antiphanes.
Antipus Comicus.
Antonius Nebriffensis.
Anulus.
Apollinaris.
Apollodorus Atheniensis.
Apuleius.
Aristæus Atheniensis.
Aristoxenus.
Aratus.
Aristænetus.
Aristobulus.
Aristophanes.
Aristoteles.
Arrianus.
Athenæus.
Auctor lib. Sapientia.
Auenus.
Auienus.
Aulus Gellius.
Ausonius.
Azpilcueta Nauarr.

B

Baldus.
Baldus Angelus Abbatius.
Bannus.
Barbarus.
Odoad Barbofa.
Baretus.
Barlæus.
Baronius.
Barotius.
Bartholus.
Basilus.
Bassianus Landus.
Becmanus.
Bellantius.
Bembus.
Benedictus Veronenfis.
Beroaldus.
Theod. Beza.
Bion.
Bisciola.
Blondus.
Bodinus.
Boëmius.
Boëthicus.
Boëtius.
S. Bonauentura.
Bonfinius.
Brodæus.
Brucardus.
M. Brutus Orator.
Buccafertus.
Bucius.
Budæus.
Buterus Beneffe.
Buxtorfius.

C

Caballus.
M. Cæcilius.
Cælius Rhodiginus.
Cæsar Creuonius.
Cæfarius.
Cæsius.
Caietanus.
Calephius.
Callistes.
Callimahus.
Callisthenes.
Campanus.
Per. Andr. Canonherius.
Capreolus.
Caracalla Imper.
Carpentarius.
Casaubonus.
Cassanæus.
Cassanus.
Cassiodorus.
Catanæus.
Cato.
Cato Paruus.
Catullus.
Cauffinus.
Cedrenus.
Censorinus.
Chalcidius.
Chilo.
Chinenfis Historia.
Chryfippus.
Petr. Cieza Leo.
Cicero.
Ciruelus.
Clauius.
Cleans.
Alex. Clemens.
Clemens Alexandrinus.
Cleobulus.
Clitarchus.
Clinias.
Coccius.
Codretus.
Columnella.
Commandinus.
Commanus.
Conradus.
Constantinus Imperator.
Rob. Constantinus.
Copernicus.
Leon. Coquæus.
Cornelius Seuerus.
Cornelius Tacitus.
Cortefius.
Petr. Crinitus.
Crifermus.
Ioan. Crispianus.
Crispinus.
Cromerus.
Crucius.
Cyrus.

D

Marc. **D**amasceus.
Decianus.
Democritus.
Demosthenes.
Didimus.
Dinomachus.
Diodorus Siculus.
Diogenes Apolloniata.

Diogenes Laërtius.
Dionysius Arcopagita.
Dionysius Carthusianus.
Diophanes.
Diotimus.
Disarius.
Ludouic. Dorleans.
Theod. Douza.
Dubrauius.
Durandus.

E

Egnatius.
Empedocles.
Ennius.
Epaminondas.
Epicharmus.
Epictetus.
Epicurus.
Epiphanius.
Erasmus Roterod.
Eratosthenes.
Eriximachus.
Euagrius.
Euclides.
Eunapius.
Euripides.
Euplius.
Eusebius Cæsariens.
Eusebius.
Eustachius Homeri interp.

F

Fabricius.
Farinacius.
Fautorinus.
Ferrariensis.
Ferrerius.
Festus Pompeius.
Marcil. Ficinus.
Lactant. Firmianus.
Firmicus.
Flaccius Marc. Ant. Flaminius.
Florus.
Franciscus de Veru-Lamio.
Fromundus.
Fulgofius.

G

Gabriel.
Galenus.
Galindus.
Gambara.
Theod. Gaza.
Genebrardus.
Geraldus.
Germanus Valens.
Gomez.
Gorgias Leontinus.
Gothus.
Ioan. Grammaticus.
Gratius Poëta antiquus.
Gregorianus Granerus.
Gregorius Tolofanus.
Gregorius Turonensis.
Grotius.
Guaginus.
Gualterus.
Guillandus.

H

Haræus.
Hegesippus.

Heinsius

Elenchus Auctorum.

Heinsius.
Heliodorus.
Hennemannus.
Henricus Gandauensis.
Heraclides Ponticus.
Heraclitus.
Hermolaus Barbarus.
Herodotus.
Ant. da Herrera.
Hesiodus.
Heritreus.
Herophilus.
Heinsius.
Hieracites.
Hierocles.
Homerus.
Horatius Flaccus.
Horus.
Hyginus.

I

Iamblicus.
Iandunus.
Ioannes de Laërt.
Iosephus Castillienfis.
Iouius.
Iphicrates.
Isidorus.
Iocrates.
Iulianus Imper.
Iulius Cæsar.
Iulius Clarus.
Iulius Pollux.
Iustinianus Imper.
Iustinus Hist.
Iuuenalis.

K

Keckermannus.
Kellerius.
Keplerus.
Kritzschius.

L

Læseus.
Lambinus.
Ioseph. Langus.
Laërtius Poëta.
Laërtius.
Lentulus.
Ioan. Leo.
Petr. Leo.
Leporinus.
Lucippus.
Iust. Lipsius.
Litanus.
Lucanus.
Lacianus.
Lucillus.
Lucius.
Lucretius.
Ludouicus Romanus.
Luithprandus.
Conr. Lycosten.
Lycurgus.

M

Æm. **M**acer.
Macrobius.
Magasthenes.
Maiolus.

Ioann. Maior.
Malleus. Maleficarum.
Manilius.
Mannus.
Mantuanus.
Marcellinus.
Marinellus.
Marfilius.
Martialis.
Mascardus.
Maturus.
Maximus Tyrius.
Mechonius.
Mich. Medina.
Meierus.
Melchior Iunior.
Meleager.
Menander.
Mercenius Merula.
Messia.
Minutius Felix.
Minutius Felix.
Mithridates Rex.
Modius Nouantius.
Moretus.
Muretus.
Musæus.
Munsterus.

N

Natalis comes.
Naudæus.
Neemesius Poëta.
Neemesius Phil.
Nemesius.
Nicephorus Calistus.
Nicephorus Phil.
Nicephorus Hist.
Nicoles.
Nicomus.
Nicostratus.
Niphas.
Nunnesius.
Nymphes.

O

Ockamus.
Olaus magnus.
Olympiodorus.
Origenes.
Ortelius.
Oforius.
Ouidius.
Ferd. de Oviedo.

P

Palladius.
Pallas Poëta.
Papinianus.
Parmenides.
Lud. Rod. Patricius.
Paulus Æmilius.
Paulus Venetus.
Pausanias.
Ben. Pererius.
Persij vetus interp.
Pessius.
Petrarcha.
Petrus Torofanus.
Petrus Hispalensis.
Philarchus.
Philemo.

Philippus Cominens.
Philcebus.
Philomenus iunior.
Philoponus.
Phocycles.
Phocyclides.
Pictorius.
Picus Mirandul.
Pierius Valet.
Pindarus.
Pintianus.
Pintus.
Pittalus.
Platina.
Platonicus.
Plato.
Plautus.
Plinius.
Plinius Secundus.
Plotinus.
Plutarchus.
Policletus.
Polizæus.
Polybius.
Polydorus Ripa.
Pomponius Lætus.
Pomponius Mela.
Pomponius.
Iac. Pontanus.
Iouianus Pontanus.
Proponatius.
Porphyrius.
Porta.
Posedippus.
Praxagoras.
Proclus.
Procopius.
Prodicus.
Propertius.
Ptolomæus Rex.
Pyrrho.
Pythagoras.

Q

Quintilianus.
Quintilius Auus.
Quintus Ænius.
Quintus Curtius.

R

Raderus.
Ramires del Prado.
Raymundus Iulius.
Raymundus Lullus.
Richardus.
Rifus.
Riuertus.
Ann. Robertus.
Rosa.
Iac. Fr. Rota.
Rugius.

S

Sabellicus.
Salmatius.
Samius.
Th. Sanctius.
Saxonia.
Saxo.
Scaliger.
Scharondas.
Schreckenfuchsius.
Schuitzerus.

Anna

Anna Maria à Schurma.
 Scotus
 Secundus.
 Seneca.
 Seruius Tullius.
 Seruius Virg. interp.
 Seuerus Sulpicius.
 Corn. Seuerus.
 Sigismundus.
 Silius Italicus.
 Iac. Simancha.
 Simoneta.
 Simon Portias.
 Simplicius.
 Herm. Skedel.
 Ioan. Smetius.
 Soncinas.
 Sotio.
 Socrates.
 Solinus. Sophocles.
 Soranus Ephesius.
 Sphærus.
 Stadius.
 Strøbæus.
 Strabo.
 Stromatæus.
 Stumpfius.
 Suarez.
 Suetonius.
 Suidas.
 Surlus.
 Syluius.
 Synesius.

Elenchus Auctorum

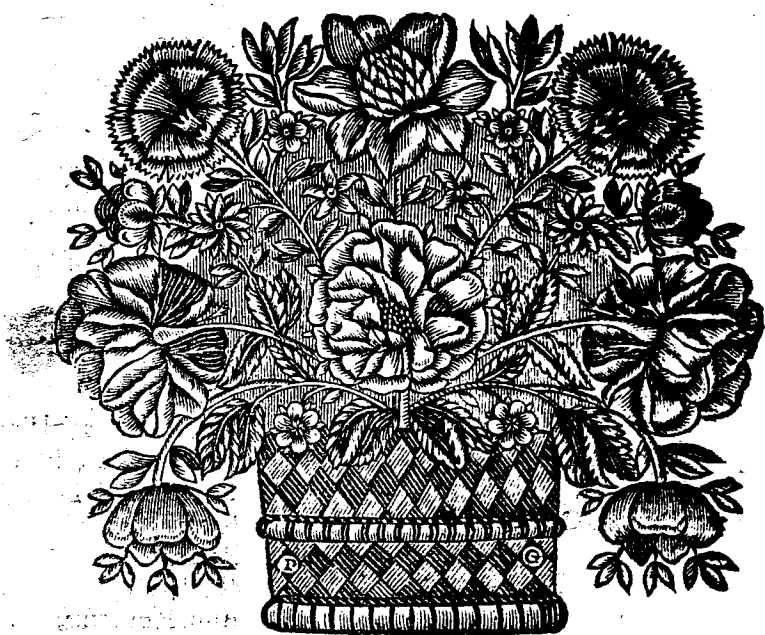
T Atius.
 Terentius.
 Tertullianus.
 Rau. Textor.
 Thales Milesius.
 Themistius.
 Theocritus.
 Theodoretus.
 Theognides.
 Theophrastus.
 Theopompus.
 Theuetus.
 Thomas Maurus.
 Tuanus.
 Locrenus Thymæus.
 Tibullus.
 Tiberius Imper.
 Timplerus.
 Tiraquellus.
 Titinnius.
 Titus Liuius.
 Fran. Toletus.
 Tomitanus.
 Torquemada.
 Tzetzes.
 Tritemius.
 Turnebus.
 Turpilius.
 Tyanæus.

V Acius.
 Valerius Flaccus.

Valerius Maximus
 Geor. Valla.
 Varro.
 Vegetius.
 Maff. Vigius.
 Veronenfis Gabriel.
 Villanus.
 Viperanus.
 Virgilius.
 Vitruuius.
 Lud. Viues
 Vlpianus
 Volaterranus.
 Voffius.
 Iulian. Vvanderus.
 Vviteberg.
 Vvolphius.

X Anthus.
 Xenophon.
 Ximenus.

Z Abarella.
 Zaleucus
 Zeno.
 Zimara.
 Zonaras.
 Zoroafter.
 Zucrius.

LEMMATA

LEMMATA
HISTORIARVM
HVIVS OPERIS.
 HISTORIÆ LIBRI I.

De Capitis affectibus.

PROOEMIUM.	pag. 1.	lenus, <i>lib. 6. simpl. titul. de peonia</i>	38
HISTORIA LOPECIA, sola purgatione sanata. Gal. PRIMA. <i>lib. 1. de compos. med. sec. loc. cap. 2. pag. 2.</i>		23 Epilepticus sanguinis humani potu sanatus. Cornelius Celsus, <i>lib. 3. c. 27. de commitali morbi curatione</i>	40.
2 Alopecia, topicis medicamentis curata. Rasius <i>lib. de mirabilibus curis.</i>	3	24 Epilepsia, ebore assumpto, curatus. Scribonius Largus <i>lib. de compos. medic. compos. 16.</i>	41
3 Rusticus achoribus scatenis, Locali auxilio persanatus. Galen. <i>lib. 1. de compos. medic. sec. loc. c. 8. in princ.</i>	4	25 Epilepticus assumpto medicamento melanagogo, præseruatus. Rasius <i>in lib. de mirabilibus curis</i>	42
4 Tinea hirsutine super partem affectam imposita, curata. Rasius <i>lib. 3. 6. contin. tr. 3. cap. 2.</i>	5	26 Frequens epilepsia ex sanguinis copia suborta, venæ sectione curata. Rasius <i>in lib. de mirabilibus auscultationibus.</i>	45
5 Quinquagenarius dolore capitis vehementi oppressus, sanguinis missione ope, liberatur. Galen. <i>lib. meth. cap. 1.</i>	8	27 Fœmina epilepsia prehensa confectioe anacardina, & aliis auxiliis curatur. Rasius <i>in lib. de mirabilibus auscult.</i>	ibid.
6 Dolor capitis in febriente, ex vini odore adauctus. Galen. <i>lib. 6. epid. sect. 4. com. 9.</i>	9	28 Puer epilepticus, variis remediorum generibus præseruatur. Galenus <i>in lib. consilij, de puer. epilept. à cap. 1. vsque ad 9.</i>	49
7 Hemicrania experimento muliebri sanata. Paul. <i>lib. 3. cap. 5. rubric. 2.</i>	11	29 Mel scilliticum ad epilepsiam præseruationem vtilissimum. Galenus <i>in consilio de puero epileptico à c. 9. vsque ad finem cap. 10.</i>	56
8 Synciput, medicamentorum quæ capiti imponuntur, applicationi aptissimum. Gal. <i>lib. 13. meth. c. 22.</i>	14	30 Epilepsiam quartana sanat Galenus <i>lib. 1. epidemior. sect. 3. com. 4.</i>	57
9 Phrenitis, sanguinis missione vique ad animi deliquium, curata. Rasius, <i>lib. 3. suor. aphorism.</i>	ibid.	31 Epilepsia rutæ odore curatur. Trallian. <i>lib. 1. cap. 15.</i>	58
10 Phrenitis, secta ingeniosè in fronte vena, & aliis auxiliis persanata. Trallian. <i>lib. 1. cap. 13. de cura phreniticorum.</i>	21	32 Epilepsia grauidarum, post partum cessare solet. Paul. <i>lib. 3. cap. 13. in initio.</i>	ibid.
11 Phrenitici nonnulli de iis quæ oculis offeruntur, rectè quantum ad sensitiuam notitiam iudicant, cogitando verò à naturali iudicio aberrant. Galen. <i>lib. 4. de loc. cap. 1. & lib. de dif. sympt. cap. 3.</i>	23	33 Apoplexia à sanguine orta cucurbitula supra collum, imposita curata. Rasius <i>lib. 3. aphorism. in med.</i>	63
12 In phreniticis aliquando est errans imaginationis motus, illæsa cogitatione. Galenus. <i>lib. 4. de loc. affect. cap. cit.</i>	ibid.	34 Apoplectici pro mortuis habitû interdum reuiuiscunt. Quare intra tres dies non sunt sepeliendi. Auicenna <i>fen. 1. lib. 3. tract. 5. cap. 12.</i>	54
13 Vigilia superflua, nenupharino naribus apposito, & lactucarum esu persanata. Rasius <i>lib. 3. suor. aphorismor. in fin.</i>	ibid.	35 Seruus mœrore affectus, & tabescens, Galeni industria liberatur. Galenus <i>lib. de pracognit. ad Posthum. cap. 6.</i>	66
14 Somnus amissus lactucarum esu restitutus. Gal. <i>lib. 2. de alimentor. facult. cap. 40.</i>	24	36 Melancholia ex potu vitiosæ aquæ contracta, cardiacis assumptis, & tandem ingenio miro curata. Auenzoar <i>lib. 1. Theizir, tract. 9. cap. 9.</i>	67
15 Galenus noctambulus. Galen. <i>lib. 2. du motu musculor. cap. 4.</i>	28	37 Melancholicæ mulieris historia mira. Trallian. <i>lib. 1. cap. vlt.</i>	74
16 Lethargus, Castorei potu curatus. Trallian. <i>lib. 1. c. 14. in fin.</i>	29	38 Melancholia antiqua radice bryoniæ curata. Rasius <i>lib. 1. contin. tr. 18. cap. 2.</i>	76
17 Lethargus balneo curatur. Trallian. <i>lib. 1. c. 14. in fin.</i>	29	39 Melancholia ex suppressis hæmorrhoidibus orta, annua vacuatione curata. Galenus <i>lib. 6. apb. 47. & lib. 3. de humorib. com. 26.</i>	77
18 Epilepsia ex tibia originem ducens. Gal. <i>lib. 3. de loc. affect. cap. 7. prop. initium.</i>	30	40 Ex amore admirabilis insania inducta, casûque cognita. Galenus <i>lib. de pracognit. ad Posthum. cap. 6.</i>	79
19 Miræ epilepsie species aphrodisiasticæ, quarum paroxysmi seminis profluuium soluuntur. Aliæ variis, horrificisque imaginibus, & anxietatibus agros torquentes. Alzaharavius <i>tr. 1. sect. 2. c. 34.</i>	31	41 Catalepticus hæmorrhagiâ copiosa sanatur. Aërius. <i>retrab. 2. sermon. 2. cap. 4.</i>	80
20 Ex pede suscitata epilepsia, caustico medicamento in parte affecta imposito, curatur. Trallianus <i>lib. 1. cap. 15. tit. de curation. eorum qui ex sthomachi affectu, comitali morbo corripiuntur.</i>	ibid.	42 Catalepsis ex nimio studio subortæ historia. Galenus <i>lib. 1. prorrhetic. sect. 2. com. 56.</i>	81
21 Ex ore ventriculi suscitata epilepsia, eo roborato, sanata. Gal. <i>lib. 5. de loc. affect. cap. 5.</i>	35	43 Memoria amissa ex inedia, labore, ac vigiliis, humerantibus præsidis restituta. Galenus <i>lib. 3. de loc. affect. cap. 5. prop. initium</i>	85
22 Pœonia collo suspenâ ab epilepsia liberat. Ga-			44 Ex

Lemmata Historiarum Libri I.

- 44 Ex peste saua, memoria amissa, Galenus lib. de diff. sympt. cap. 3. in fin. & lib. 2. de caus. sympt. cap. ult. ibid.
- 45 Paralysis ex colico dolore contracta. Haly Abbas l. 9. Theoric. cap. 8. & Paulus lib. 3. c. 18. & 43. air. de resolutione ex colico dolore contracta. 83
- 46 Paralysis ex colico dolore contracta. Trallian. lib. 1. cap. 16. rubric. 6. ibid.
- 47 Paralysis ex vehementi frigore contracta, calida vinctione perfanata. Auenzoar lib. 1. Theizir, tr. 10. cap. 7. 84
- 48 Ex vehiculo decidens quidam dorsi initium afflixit, vnde duobus digitis, & medietate medij, fenfuna illafo motu amiffit, qui medicamentis digitis frustra impositis, tandem iisdem dorfo allifo applicitis conualuit. Galenus lib. 3. de loc. affect. c. 10. 85.
- 49 Mortificatio a frigore orta, Galenus, lib. 3. de vfu part. cap. 5. 86
- 50 Conuulfio canina, cataputia fanatur. Rarius lib. 1. continent. tract. 11. cap. 2. 87
- 51 Conuulfio, gelida perfufione fanata. Auicenna fen. 2. 3. tract. 1. cap. 7. in med. ibid.
- 52 Conuulfio ex a ruginofo humore, in ore ventriculi fito, pronata, vomitu conuictato, curata. Gal. lib. 12. met. cap. ult. prope fin. & lib. 5. aph. com. 1. 89
- 53 Saeva ophthalmia, copiofa venae lectione fanata. Rarius lib. de mirabilibus curis. 90
- 54 Oeconomus ab inflammatione oculorum, accacitatis periculo, sanguinis miffionis beneficio liberatus. Contra Erasistratos. Galenus lib. de curand. rat. per sang. mif. cap. 17. ibid.
- 55 Oculorum inflammatio, fola purgatione fanata. Galenus lib. 13. meth. cap. 11. 94
- 56 Lipigudo, balnei vfu curata Galen. lib. 6. aph. com. 3. 1. 95
- 57 Adolefcens, potu meraciori vfu, a lipitudine liberatur. Galenus lib. 6. aph. com. 3. 1. 97
- 58 Oculi denfitas nullae beneficio curata. Trallianus. lib. 2. cap. 98
- 59 Aurium inflammatio cum acuto dolore, oleo ex vitellis ouorum in aurem iniecto perfanatur. Auenzoar lib. 1. Theizir. tract. 4. cap. 1. ibid.
- 60 Aurium dolor a frigiditate ortus calidis auxiliis perfanatur. Rarius lib. 3. continent. tract. 2. cap. 2. 100
- 61 Aurium dolore laborans, iniecto in aurem opio, vocem, & fenfum amiffit. Trallianus lib. 3. cap. 2. ibid.
- 62 Laborantium puerorum fistula, ad parotidem fequuta, emplastro ex argenti spuma, & aliis auxiliis perfanata. Galenus, lib. 1. de compos. medicament. fec. gener. cap. 7. 104
- 63 Solutio febris ardentis ad parotidem criticam fuppuratam, fed deinceps recidivante morbo mors fequuta. Rarius in lib. de mirabilibus curis 104
- 64 Criticae haemorrhagiae praefensio. Galenus lib. de praecognit. ad Posth. cap. 13. 112
- 65 Odoranti fenfus e diuturna tum grauedine, tum distillatione laesus, & restitutus. Galenus lib. de instrument. odorat. cap. 4. 116
- 66 Dolore dentium quidam correptus, niuis in ore detentae vfu perfanatur. Aetius terrab. 2. ferm. 4. c. 27. 117
- 67 Dentes sentiunt. Galenus lib. 5. de compos. medic. fec. loc. cap. 8. 119
- 68 Dentium dolor, applicitis remediis calidis & fequuta mandibularum inflammatione fanatur. Rarius lib. 5. cont. in tract. 2. cap. 2. ibid.
- 69 Linguae, morbi vitio, portentosa magnitudinis curatio. Galenus lib. 14. meth. cap. 8. 120
- 70 Lapis in lingua pronatus fermonis vsum intercipiens. Auenzoar lib. 2. Theizir, tract. 2. cap. 2. 122
- 71 Lingua absciffa sine valetudinis noxa. Galenus lib. de dif. morb. cap. 8. 123
- 72 Ex scarificatione male administrata linguae paralysis fequuta. Auic. 6. 3. tract. 1. cap. 11. ibid.
- 73 Menti glabrities Gallica. Galeno, Hippocr. praeftis, & aliis maxime nota. Galenus lib. 3. epid. feft. 3. com. 2. 5. 124
- 74 Angina, leonicia, & cephalica feftis, & dato forti medicamento eodem die: tamen aegrum intra paucas horas enecavit: Trallian. lib. 4. cap. 1. tit. de sanguinis miffione. 132
- 75 Angina faua, cephalica feftis & forti eodem die cathartica propinato, curatur. Trallianus lib. 4. cap. 1. tit. de sanguinis mif. 133
- 76 Angina periculofa, iugularibus feftis perfanata. Trallian. lib. 4. cap. 1. 134
- 77 Angina ex fuppreffis menfibus orta, tali fectione perfanata. Trallian. lib. 4. cap. 1. tit. de sang. mif. ibid.
- 78 Detegitur error Medici, actia, & caustica in oris affectibus imponentis. Galenus lib. 6. de compos. medic. fec. loc. cap. 1. 139
- 79 Diacaryon, celeberrimum ad affectus oris auxilium. Gal. lib. 6. de compos. medicam. fec. loc. cap. 1. rubr. 2. tit. de stomatic. ex nucib. ibid.
- 80 Puer trimus ab angina oppreffus, venae fectionis ope, a morte liberatur. Auerroes lib. 7. collect. cap. 3. 141
- 81 Humani stercoreis aduersus anginam facultas admiranda. Galenus lib. 1. de simpl. medicam. facult. tit. de stercore humano. 144
- 82 Celebre ad anginam auxilium. Gal. lib. 10. simp. tit. de stercore canino. 144
- 83 Faucium inflammationis expulfu dignotio & curatio, contra Thesalicos. Gal. lib. de praecognit. ad Post. cap. 12. 147
- 84 Struma, anguis efu fanata. Cornel. Celsus lib. 5. cap. 28. rubric. 6. tit. de strum. & eius curat. 148

HISTORIAE LIBRI II.

- HIST. PRIM. **G**VLae abfcessus curatio. Galenus lib. 5. de loc. affect. cap. 5. pag. 160
- 2 Vlcis in alpera arteria post pestem relictæ, commodis auxiliis, curatio. Galenus lib. 5. meth. cap. 12. 162
- 3 Vlcis in trachea arteria, fanatio. Galenus lib. 5. meth. cap. 12. 163
- 4 Os in dorfo adnatum, purgatione celebrata eximitur. Auenzoar lib. 2. Theizir, tract. 6. c. 5. de ingrossatione ossis praeter naturam. 169
- 5 Sanguinis sputum ab spiritalibus partibus ortum, lapidis haematitis vfu perfanatum. Trallianus lib. 7. cap. 1. rubric. 17. in med. 172
- 6 Sanguinis sputum ex frigida distillatione ortum, candenti ferro in capite appofito, curatur. Trallianus lib. 7. sui operis cap. 1. rubric. nuper citata. 173
- 7 Curatio mulieris, quae ex salsa distillatione sanguinem expuerat. Galenus lib. 5. meth. cap. 13. 174
- 8 Adolefcens refrigeratis vitalibus organis tuffim contraxit quam sanguinis ad heminam dimidiam spuitio fequuta, & curata. Galenus lib. 5. meth. cap. 13. in fin. 179
- 9 Sanguinis sputum exausta hiruine contractum. Galenus lib. 4. de loc. affect. cap. 6. in fin. 182
- 10 Splenicus, sanguinis nigri vomitu, fanatur. 183
- 11 Sanguinis vomitus, herbae haemagogae lethalis vi excitatus. Galenus lib. de purgant. medicamentor. facult. cap. 4. 184
- 12 Antipater ex obftructione leuium arteriarum, pulmonis,

Lemmata Historiarum Libri II.

- monis, emortuus. Galenus lib. 4. de loc. affect. c. vlt. 187
- 13 Seruus Barbarus cohibita sponte respiratione, mortem sibi intulit. Gal. lib. 2. de motu musculor. cap. 6. 192
- 14 Aphonica, ad strumarum incisionem fequuta. Gal. 1. de loc. cap. 6. in med. 194
- 15 Vocis laefio ex recurrentium neruorum infrigidatione, suborta. Galenus 1. de loc. affect. cap. 6. in med. 196
- 16 Ex casu quidam dorsi initium terrae allidens, aphonus factus, crurum resolutionem incurrit, qui dorfo applicitis auxiliis conualuit. Gal. 1. de loc. cap. 6. 200
- 17 Axiliarum faetor in Medico praesertim execrandus. Galenus, lib. 6. epid. feft. 4. com. 9. 201
- 18 Pleuritis notha tumore extrinsecus excitato, & fuppurato, incisione curatur. Auenzoar lib. 1. Theizir. tractatu 16. capite quarto de apostemate lateris. 202
- 19 Pluritis saeuiffima cum febre valida, intra quartum diem interficiens, Rhafis lib. 10. continent. tr. 2. c. 2. 203
- 20 Saeva pleuritis, cum maxima debilitate, lethalis, Rhafis in continent. lib. de mirabilibus curis quas expertus fuit. 213
- 21 Pleuriticus in declinatione positus, lentium efu emortuus. Gal. lib. 1. de rat. vif. in morb. acut. comment. 217
- 22 Pleuritis mitiffima, citra venae fectionem perfanata. Galenus lib. 6. epidem. fection. 3. comment. vltim. 219
- 23 Inflammatio mediastini, copiofa venae fectione curata. Auenzoar lib. 1. Theizir. tractatu 16. cap. 6. 223
- 24 Quidam ex periculofa septi transfuerfi inflammatione, tutus euasit. Galenus lib. 4. de loc. affect. cap. 5. 216
- 25 Empyematis historia mira. Auicenna 10. 3. tract. 4. cap. 15. & 5. de loc. c. 2. 228
- 26 Pulmonis vomica aliquando per vrinam putgatur. Galenus 6. de loc. cap. 4. in fin. 229
- 27 Suppuratio citra febrim possibilis. Aetius terrab. 2. ferm. 4. cap. 65. de pectore fuppuratis. 301
- 28 Mulier cancrum in mammilla habens, annua purgatione leuata. Galenus lib. 6. aphorismor. 47. & lib. quos, quibus & quando cap. 4. & lib. 2. ad Glauc. c. 10. 232
- 29 Vlcus cancrosum, elleboro assumpto curatur. Oribasius libro feptimo collectan. cap. vltim. prope finem. 233
- 30 Pilus ebibitus mammarum facit inflammationes. Alzaharaius tract. 14. c. 2. practica. 234
- 31 Reprobum lac infantes vlcibus confurcat. Galenus lib. 3. de aliment. facult. cap. 15. 235
- 32 Phthifis, panis bene fermentati cum oleo, & saccharo rosaceo, vfu perfanata. Auenzoar lib. 1. Theizir. tract. 11. cap. 2. post. med. 237
- 33 Phthifica, solius sacchari rosacei vfu, omnino perfanata. Auic. 10. 3. tract. 5. cap. vlt. & cap. 18. iuxta finem. 239
- 34 Quidam vlcere pulmonis laborans, lacte, & pane fimilae victitans, conualuit. Rhafis lib. 9. continent. cap. 2. 242
- 35 Quidam a phthifi lactis vfu praeseruatus. Trallianus lib. 7. cap. 1. in fine. ibid.
- 36 Exemplum eorum qui tabe consumpti interierunt. Galenus de loc. affect. cap. vlt. & lib. 3. epid. feft. 1. comment. 4. in initio, & 6. epidem. feft. 3. comment. 36. 244
- 37 Calculus tuffi proiectus. Paulus lib. 3. cap. 31. Trallianus lib. 5. cap. 4. 248
- 38 Duplex cor. Galenus lib. 7. de anatomic. administr. c. 11. 250
- 39 Quidam palpitatione cordis quotannis vexatus venae fectionis vi, praeseruatus. Galenus lib. 5. de loc. affect. cap. 2. 251
- 40 Cordis palpitatione calidis medicamentis curata. Rhafis lib. de mirabilibus curis. ibid.
- 41 In pericardio Simiae, & Galli tumores scirrhomides vifi, qui analogia quadam etiam ad homines transferrari possunt. Galenus lib. 5. de loc. affect. cap. 2. 255
- 42 Arteria vulnerata, & medicamentis conglutinata. Galenus lib. 5. meth. c. 7. 258
- 43 Arteriotomia plurimis morbis proficua, Galenus lib. de curand. rat. per sang. mif. c. vlt. 260
- 44 Pulsus intermittens, sed naturalis cognitio. Galenus lib. de praecognit. ad Posth. 14. 262
- 45 Syncope ex nimia euacuatione suborta, alimentis vires recreantibus curata. Rhafis lib. 3. fuor. Aphorismorum. 264
- 46 Syncope ex longa mora in balneo contracta. Galenus lib. 2. Aph. com. 41. 266
- 47 Syncope ex vteri affectu suborta. Galenus lib. 2. Aph. com. 41. ibid.
- 48 Syncope ex diutina ante balneum inedia, concitata. Galenus lib. 2. Aph. 41. 268
- 49 Quidam ob vitalis facultatis atoniam & cordis palpitationem, syncope cardiaca correptus, subito emortuus. Galenus lib. 2. Aph. 41. 299
- 50 Adolefcens ob syncopem sudans, a Medico in balneum ductus, protinus emoritur. Galenus lib. 1. prog. com. 3. ibid.
- 51 Ex euacuatione vsque ad animi deliquum quidam interiere. Gal. lib. 9. meth. c. 10. & lib. de curand. rat. per san. mif. cap. 12. 270
- 52 Manus ex pondere inflammata, altero pondere in altera manu gestato, perfanatur. Oribasius lib. 8. collectanor. cap. 19. 264
- 53 Ventriculi debilitas, ob pituitae copiam, vomitu ex radica parato, curatur. Paulus lib. 1. c. 41. 275
- 54 Ex ventriculi debilitate, & gula refrigeratione mors fequuta. Galenus lib. 7. meth. c. 8. 276
- 55 Ventriculi debilitas, ex calida siccaque intemperie suborta frigidis medicamentis perfanatur. Galen. lib. 7. meth. cap. 8. 280
- 56 Ventriculi imbecillitas ex inaequali intemperie quomodo fit curanda. Contra Empiricorum amentiam, Galenus lib. 7. meth. c. 4. 281
- 57 Ventriculi laborantis ab inuafione febris dignotio eiusque curatio. Gal. lib. de praecognit. ad. Post. c. 11. 284
- 58 Ventriculi languor, vini Absinthites potu curatus. Galenus lib. de theriac. ad Pison. cap. 2. 285
- 59 Ventriculi debilitas ex absciffione omenti suborta, quomodo curetur. Galenus lib. 4. de vfu part. cap. 9. 286
- 60 Dolor ventriculi ex bile, & melancholia ortum ducens, congruis auxiliis curatur. Rhafius lib. 11. continent. tract. 1. cap. 1. 288
- 61 Dolor stomachi diuturnus ex frigore originem ducens, vini generosi potu curatus. Rhafius in lib. de mirabilibus curis. 289
- 62 Dolor ventriculi ob pituitae copiam, medicamentis ipsam incidentibus curatus. Idem ab acris succis subortus, iisdem assumptis exacerbatus. Gal. lib. 1. de alimentor. facult. cap. 1. 290
- 63 Quidam ex fuppurata ventriculi inflammatione conualuit. Rhafius lib. 12. continent. tr. 3. c. 2. 291
- 64 Tumor in ventriculo natus mali punici magnitudine aegrum cum saeuiffimis symptomatibus interficiens. Auenzoar lib. 1. Theizir. tract. 15. cap. 4. 292
- 65 Verruca ventriculi cum virium debilitate, & diuturna sanguinis profusione aegrum ad obitum perducens. Auenzoar lib. 1. Theizir. tract. 11. c. 3. 293
- 66 Ventriculus vulturis ad debilem coctionem iuuandam, strenuum auxilium. Oribasius lib. 14. collect. cap. 37. 495

- 67 Mina cydoniorum ad deiectionem appetentiam mirabilis. Galenus *lib. 2. de alimentor. facult. c. 23.* 302
- 68 Fames canina ob lumbricum 12. cubitorum concitata, Hieræ beneficio sanata. Alexander Trallianus *lib. 7. sua medicina c. 4.* 303
- 69 Fames canina, copioso vini generosi potu curata. Gal. *lib. 2. aph. com. 21.* 306
- 70 Casus pituitosi quotidie vomentis bilem. Galen. *lib. art. medicinal. c. 7. 4. & lib. 2. acut. com. 29.* 309
- 71 Saturitas post tranfactam famem, nocentissima. Auicenna *3. 1. doct. 2. c. 7. in princip.* 310
- 72 Siti enectorum historia. Galenus *1. de caus. sympt. c. 7. ibid.*
- 73 Sitis orta ex phlegmate falso, falsis cibis curata. Rhafis *lib. 1. 1. cont. tract. 1. cap.* 315
- 74 Meri potus sitim auget, non placat. Galen. *lib. 4. acut. 1. 317*
- 75 Singultus ex caliditate ortus, frigidis curatus. Trallianus *lib. 7. cap. 13.* ibid.
- 76 Alui fluxus ex debilitate vnius brachij subortus, auxilio corroborante perfanatur. Auerrhoës *lib. 4. collig. cap. 245.* 318
- 77 Alui fluxus cerebralis, sinapismo in capite adhibito, curatur. Rhafis *lib. 3. suorum Aphorismorum.* 319
- 78 Deiectio nigra ab affante calore ortum ducens, non semper pessima. Actuarius *lib. de caus. vrinar. c. 10.* Galenus *lib. de atrabile cap. 3. & lib. 4. Aphor. 21.* 321
- 79 Alui fluxum Galeni prædicentis historia. Galen. *lib. 3. de diff. puls. cap. 3.* 323
- 80 Adstringentia in prima mensa sumpta alium sistunt, in vltima alium prouocant. Galen. *lib. 2. de alimentor. facult. cap. 22.* 324
- 81 Celer à mordicatione excretio inferiorum intestinorum in dispositionem significat. Galenus *lib. 1. de loc. affectis cap. 4.* 327
- 82 Alui fluxus, nec alia vacuatio in febribus tentanda, priusquam ventriculi læsionem, ac debilitatem auferamus. Galenus *lib. 1. ad Glaucon. cap. 13. in principio.* 328
- 83 Cæliaca, commoda purgatione curata. Aëtius *tetrab. 2. ferm. 1. c. 37.* 330
- 84 Dysenteria ab intermissa vacuatione aut ab asperitate annuli deuorati concitata. Galen. *3. de caus. sympt. cap. 2. & 4. de articulis com. 40. & 3. de facult. nat. 4.* Aëtius *tetrab. 3. ferm. 1. cap. 46.* 331
- 85 Dysenteria ex fordido vlcere concitata, clystere ex causticis parato perfanatur. Rhafis *13. continent. tract. 3. cap. 2.* Galenus *lib. 4. de usu part. c. 17. in fin.* 333
- 86 Quidam capæ esu, & muria per clysterem iniecta, plurimos à dysenteria liberauit, alios interfecit. Galen. *lib. 12. meth. cap. 1.* 334
- 87 Quidam dolorem animosè ferentes, nullis applicitis lenientibus auxiliis viriliter emortui. Gal. *lib. 12. meth. c. 1.* 335
- 88 Dysenteria cum tabe, balneis, & refrigerantibus auxiliis, curata. Trallianus *lib. 8. c. 9.* ibid.
- 89 Colicus dolor pestilens, ac contagiosus, frigidis curatus. Paulus *lib. 3. cap. 43.* 336
- 90 Colicus dolor ex vitiosis humoribus, curatur. Galen. *12. meth. cap. 7.* 343
- 91 Colicus dolor à mordacibus succis pronatus, Hieræ assumpta curatur. Galenus *1. de loc. affect. c. 4. prope fin.* 344
- 92 Colico dolore quidam sæpè tentatus, accepto scammonio, vehementissimè ab eodem dolore postea vexatus, adstringentibus auxiliis, theriaca & aliis præfidiis curatur. Galen. *12. meth. c. 7. in fin.* 346
- 93 Colicus dolor à bile pronatus, frigida potione curatur. Gal. *12. meth. cap. 7. in fin.* 351
- 94 Colici doloris species rara, ex vitrea pituita suborta, perfosantis doloris sensum inferens: & quomodo Galenus pro eo dignoscendo fuerit deceptus. Galenus *2. de loc. affect. c. 3.* ibid.
- 95 Rusticus colico dolore correptus, allij esu sanatur. Galenus *12. meth. c. vlt.* 355
- 96 Stercus lupinum ad colici doloris præseruationem, & curationem vtilissimum. Gal. *lib. 10. de simpl. medic. facult. 1. stercus lupinum.* 356
- 97 Colicus dolor clysteri, ex oleo, prius ruta, & aphronitro decocto, parato, curatur. Scribonius Largus *lib. de compos. medicamentor. composition. 118.* 357
- 98 Dolor iliacus à gelidæ potione subortus calidis medicamentis, curatur. Auenzoar. *lib. 2. Theizir. tr. 1. c. 2.* 358
- 99 Auriculæ muris succus, aduersus ascarides, celebre auxilium. Orbasius *lib. 1. Synopsis cap. 19* 360
- 100 A lumbricis quidam exeti, & conuulsi interierunt. Paulus *lib. 4. c. 33.* 361
- 101 Medicus Siculus pleuritide se affectum falso credens, iecoris vitio laborare à Galeno conuictus est. Gal. *lib. 5. de loc. affect. c. 7.* 362
- 102 Theagenes Cynicus inflammatione hepatis laborans ab Attalo Medico relaxantibus medicamentis interfectus. Galen. *14. meth. c. 15.* 363
- 103 Topica in iecoris vitii imponenda, roborantia esse oportet. Gal. *11. cap. meth. c. 16.* 366
- 104 Hepatis inflammatio pro colico dolore habita, copiosa phlebotomia, & refrigerantibus exhibitis curata. Rhafis *lib. de mirabilibus curis in medicinalibus libris repertis.* 367
- 105 Hepatis scirrhus exquisitus, lethalis. Galenus *2. ad Glaucon. cap. 5.* 371
- 106 Debilitatis hepatis, ex tenui & alba vrina, præcognitio. Gal. *lib. 1. prorrhetic. sect. 2. com. 17.* 372
- 107 Hepatis dolor, vnguento ex oleo nucum, & de vitellis ouorum facto perfanatur. Auenzoar *li. 1. Theizir. tract. 13. c. 14.* 374
- 108 Abscessus musculorum hypochondrij cognitio. Galenus. *5. de loc. affect. c. 7.* 875
- 109 Murmur hypochondriorum, sero lactis mitescit. Galenus *lib. 5. aphorism. com. 64.* 376
- 110 Dextri hypochondrij dolor, cum paruitatem quandam iecoris, tum meatuum angustiam ostendit. Galenus *lib. art. medic. c. 70.* 377
- 111 Splenicus, vrina sua epota sanatur. Auicenna *lib. 1. tract. 2. cap. 725. de vrina.* 378
- 112 Lienis scirrhus, purgatione, & aliis auxiliis curatur. Trallianus *lib. 8. cap. 13. in initio.* 379
- 113 Morbus regius citra naturalium viscerum affectum, sæpè generatur. Galenus *lib. 5. de loc. affect. cap. vlt.* 381
- 114 Vrina passæ auriginosi morbi est indicium. Actuarius *lib. de prauidentibus vrinarum c. 8.* 385
- 115 Morbus regius sola purgatione sæpè sanatur. Galen. *1. de facult. naturalib. c. 13. prope finem, & lib. de purgant. medic. facult. cap. 5.* 387
- 116 Hydrops ex consueta menstrua, vel hæmorrhoidali vacuatione suppressa, vel nimium excurrente, sæpè subortus. Galenus *lib. de ven. sect. aduersus Erasistratum cap. 6. in fine, & 6. epid. sect. 1. comm. 29.* 392
- 117 Hydrops victu attenuante, & aliis auxiliis curatus. Rhafis *1. cont. tract. 19. c.* 394
- 118 Hydrops, venæ sectione sæpè curatur. Galenus *lib. de ven. sect. aduersus Erasistratum cap. 5* 397
- 119 Hydrops ex frigidæ potu subortus, medicamento diacurcuma dicto, perfanatur. Rhafis *lib. 1. cont. tr. 19. cap. 1.* 399
- 120 Hydrops, laureolæ vi perfanatur. Rhafis *lib. 1. continent. tract. 19. cap. 1.* 400
- 121 Ex Orthopnæa, hydrops. Aëtius *tetrab. 3. ser. 2. c. 20.* 401
- 122 Hydrops, frigidis auxiliis sæpè curatur. Auicenna *14. 3. tract. 4. c. 13. iuxta finem.* 404
- 123 Hydropica pluribus auxiliis non leuata, expulsa per vuluam copiosa aqua, conualuit. Rhafis *lib. de mirabil. curis in med.* 405

- 124 Hydropis species rara, à Græcis, aliisque omnium ætatum Medicis, Aretæo excepto, incognita. Aretæus *lib. 2. de signis, & causis diuturnor. morbor. cap. 1.* 406
- 125 Hydropicus sibi indulgens, vrina sua epota interiit. Cælius *lib. 3. cap. 1.* 407
- 126 Lumborum dolor cum febris nocturna à melancholico humore suppresso pronata excreta vrina nigra cessauit. Rhafis *in lib. de mirabilibus curis.* ibid.
- 127 Renum dolor, cum vrina nigra, à frigiditate subortus, calidis curatus. Actuarius *lib. 1. de causis vrinar. cap. 13.* 410
- 128 Renum calculus, Balsami ope, excretus. Auenzoar *li. 2. Theizir. tract. 2. c. 7.* 411
- 129 Ad lapidem renum, passerculus Trogloditicus, remedium laudatissimum. Aëtius *tetrab. 3. ser. 3. c. 11.* Trallianus, *lib. 9. cap. 3.* 414
- 130 Vlceris vesicæ dolor, opiatibus lenitus. Rhafis. *23. continent. tract. 3. c. 1.* ibid.
- 131 Dolor ex vlcere vesicæ exortus, ouis crudis recentibus mitigatus. Trallianus *lib. 9. c. 5.* 416
- 132 Vrina nigra interdum mortifera, aliquando salubriter, & criticè excretæ. Actuarius *lib. 1. de iudiciis vrinar. cap. 20.* Galenus *lib. 3. epid. sect. 3. comm. 73.* ibid.
- 133 Vrina alba, in delirantibus lethalis. Galenus *lib. 4. aph. com. 72.* 417
- 134 Pilorum in vrina generationis descriptio, causa, curatio. Galenus *lib. 4. aph. 76.* 418
- 135 Trichiasis renum, qua cum vrina pili excernuntur, Actuarius *lib. 3. de caus. vrinar. c. 21.* 419
- 136 Vrina oleosa, interdum crisis ratione excernitur. Galenus *lib. 3. epid. sect. 3. com. 74.* 420
- 137 Diabetes, ratur affectus, bis à Galeno visus. ibid.
- 138 Diabetes refrigerantibus supra dorsum adhibitis mitigatur. Rhafis *lib. 23. continent. tract. 2. c. 3.* 422
- 139 Mictus sanguinis à nimia meri potione subortus, phlebotomia curatus. Rhafis *in li. de mirabilibus curis.* 423
- 140 Saniosam vrinam expellens quidam mundificantibus, & abstergentibus curatur. Rhafis *in lib. de mirabilibus curis.* 424
- 141 Veræ carunculæ per vrinam excretæ nunquam à Galeno visæ. Galenus. *lib. 4. aph. com. 76.* 425
- 142 Vrinae incontinentia, enematis, & aliis adstringentibus auxiliis curata. Rhafis *li. 13. continent. tr. 2. c. 1.* 427
- 143 Vrinae incontinentia ex luxatione externa vertebrarum, suborta. Galenus *lib. 6. de loc. affectis cap. 4.* ibid.
- 144 Vrinae difficultas ex siccitate glandularum vesicæ adiacentium natæ humectantibus internis, & externis perfanata. Galenus *14. de usu part. cap. 11.* 428
- 145 Vrinae suppressio ex grumo, eo extracto æger vrinam mixit. Galenus *lib. 6. de loc. affect. cap. 4.* 431
- 146 Ex torpido vesicæ sensu, vrinae suppressio contingit. Galenus *lib. 7. de loc. affect. c. 4.* 432
- 147 Vrinae, & alui excrementa, quibusdam inuitè fluebant. Galenus *lib. 4. de loc. affect. c. 5.* 433
- 148 Ex concreto pure, aut lapide, vrina supprimitur. Galenus *lib. 6. de loc. affect. c. 4.* ibid.
- 149 Vrinae retentionis, ex perinæi inflammatione subortæ curatio. Galenus *lib. 1. de loc. affect. cap. 1.* 434
- 150 Vrinae suppressio ex vesicæ inflammatione ortum ducens, curata inflammatione cessauit. Galen. *li. 6. de loc. affect. c. 4.* ibid.
- 151 Vrinae suppressio ex lapide in virgæ extremitate impactæ glandis incisione curatur. Galenus *in li. de ren. dignos. & med. c. 3.* Aëtius. *tetrab. 3. ferm. cap. 4.* 436

HISTORIÆ LIBRI III.

De vteri, genitalium, & inferiorum partium affectibus.

PRÆFATIO.

439

- HISTOR. FOEMINA extenuatissima, diuturna menstrui PRIMA. F suppressione laborans, copiosissima sanguinis missione curata. Galenus *li. 6. epid. sect. 3. com. 29.* 440
- 2 Fœmina retentione menstrui laborans, neglecta phlebotomia, ob Erasistratorum incuriam, difficultate spirandi oborta, interiit. Galenus *li. de ven. sect. aduers. Erasistratos, cap. 1.* 445
- 3 Fœmina ex retento menstruo febricitans, spreta phlebotomia, hemorrhagia sanatur. Gal. *li. de ven. sect. aduers. Erasistratos c. 1.* 447
- 4 Fœminæ aqua frigidissima ex niue hausta, menstrui retentione laborantes, vena secta tuto curantur. Gal. *lib. de ven. sect. aduers. Erasistr. c. 3. in med.* 449
- 5 Fœmina, menstruis violentè adstringentium vi retentis, in grauissima damna & mortem incurrit. Actuarius *lib. de prauidentibus vrinarum. c. 12.* 454
- 6 Vterus extra prolapsus, putrefactus, & citra periculum totus ferè abscissus. Rhafis *li. de mirabilibus curis.*
- 7 Mulier sine vtero diu viuere potest. Auenzoar. *lib. 2. Theizir. tract. 5. c. 4.* Paulus *li. 6. cap. 88. & lib. 3. cap. 72.* Aëtius *tetrab. ferm. 4. c. 76.* 465
- 8 Caro in orificio vteri quandoque adnascitur, vt virile pudendum mentiatur. Albucasis *li. 2. c. 71.* 466
- 9 Vteri strangulatio & alia symptomata sæuissima in fœminis & viris, ex Veneris abstinentia sequuntur. Galenus *li. 6. de loc. affect. c. 5. in med. & lib. 2. de ferm. c. 1.* 468
- 10 Ad corrosionem matrici mors subsequuta, Auenzoar *lib. 2. Theizir. tract. 5. c. 3.* 478
- 11 A desperato vteri profluuiio, mulier Galeni opera liberatur. Galenus *lib. de præcognit. ad Posthumum, c. 7.* 479
- 12 Fœmina intenta imaginatione formosum puerum depictum intuita in concubitu non patri, sed picto similem peperit. Gal. *li. de theriac. ad Pison. c. 14.* 486
- 13 Fœmina vtero gerens, sanguine misso ex vena non semper abortit. Gal. *li. 3. epid. sect. 2. com. 8.* 488
- 14 Grauida per errorem cathartico expurgata citra fœtus, vel matris incommodum feliciter peperit. Auenzoar *li. 2. Theizir. tract. 3. c. 1.* 499
- 15 Mola sanguinea prouocantibus menstrua expellitur. Aëtius *tetrab. 4. ferm. 4. c. 80.* 507
- 16 Sterilitas præ calore eueniens, frigidorum vsu perfanatur. Auenzoar. *lib. 1. Theizir. tr. 3. c. 1.* 508
- 17 Fœtus mortuus, & putridus aliquandiu gestatus, & putrescente vtero, circa umbilicum tumorem excitans, ex quo sponte, vel arte suppurato putridus fœtus cum ossibus est exemptus, & consolidato vlcere, mulier absque sterilitatis noxa conualuit. Albucasis *lib. 2. c. 76.* 512
- 18 In coitu non semen, sed ventris crepitus aliquando excernitur. Aëtius *tetrab. 3. ferm. 3. c. vlt.* 515
- 19 In coitu semine destituti ob gonorthæam in somno, Aëtius *tetrab. 3. ferm. 3. c. vlt.* 518
- 20 Coitus assiduus, camphoræ vsu minuitur. Rhafis *li. 24. continent. tract. 3. c. 1.* 521
- 21 Colis palpitatio carminantibus auxiliis curata. Galen. *lib. 6. de loc. affect. c. vlt.* 525
- 22 Priapismo laborantes, vena secta, & frigidis impostis lumbis, perfanantur. Gal. *li. 6. de loc. affect. c. vltim. & lib. 14. meth. c. 7.* 526
- 23 Ex priapismo senex quidam, veretrum, cornu instar, intensum aliquot mensibus sustinuit, nihil proficientibus medicamentis. Cælius Aurelianus *lib. 3.* f 2 acut.

- 24 Gonorrhæa nocturna Balneo perfanata. Rhasius *lib. 2.4. continent. tract. 3. cap. 1.* Galenus, *lib. 6. de sanit. tuend. cap. 15.* 580
- 25 Fœmina herpete in malleolo laborans topicis auxiliis exacerbata, purgatione tandem adhibita conualescit. Galenus *lib. 1.4. meth. cap. 17.* 580
- 26 Testiculorum inflammatio vomitu curata. Rhasius *lib. 2.4. continent. tract. 3. cap. 1.* 536
- 27 Sphincteris resolutio curatur, ob quam alui excrementa inuitè fluebant. Aëtius *tetrab. 2. serm. 1. c. 36.* 544
- 28 Ischiadicus dolor tempestiuo enematum acrium vsu, & sinapismo excitato, perfanatur. Rhasius *lib. de mirabilib. curis.* 548
- 29 Vltio Ischiadicis salutaris. Aëtius *tetrab. 3. serm. 4. c. 3.* 560
- 30 Anchæ dolor, clysteri ex muria parato, curatur. Rhasius *in lib. de mirabilib. curis.* 562
- 31 Coxendicis dolor, colocynthidis vsu curatur. Rhasius *lib. de mirabilib. curis.* 564
- 32 Coxendicis dolor à sanguine ortus, vena secta, curatur. Galenus *lib. de curand. rat. per sang. misf. cap. 18. in fin.* Rhasius *26. continent. tract. 1. cap. 2.* 569
- 33 Genu tumor antiquus, emplastro ex itercore caprino parato curatur. Aëtius. *tetrab. 1. serm. 2. cap. 94.* 570
- 34 Genuum dolor antiquus, acuto enemate, & prouocantibus vrinam perfanatur. Rhasius *lib. 2.4. contin. tract. 1. cap. 2.* 572
- 35 Genu rigor, ex frigore natus, caustico medicamento curatur. Galenus *lib. 3. de compos. medicam. sec. gener. c. 3. post princip.* 576
- 36 Dolore articulorum laborantes quidam, ossium humanorum puluere assumpto curantur. Gal. *lib. 1.1. simpl. tit. de ossibus.* 578
- 37 Articulorum topi, caseo acri in cruris suilli falsi decocto macerato, discussi, Galenus. *lib. 1.0. simpl. c. 9. de Caseo.*
- 38 Antidotum, ad curandum, & præseruandum à tophis præstantissimum. Trallian. *lib. 1.1. cap. 1.* 582
- 39 Quidam gracili corpore præditus, calidissimis medicamentis ab Empiricis siccatus, & in vehementissimos dolores, & tophos incidens, Galeni industria liberatur. Galenus *lib. 6. de sanit. tuend. c. 11.* 583
- 40 Podagricus mediocriter incedens, Medici imperitia, medicamento applicito, in totum sine motu remansit. Galen. *lib. 1. simpl. 27.* 584
- 41 Arthriticus, hermodactylorum ope, curatur, Paulus *lib. 7. cap. 78. rubric. 2.* *ibid.*
- 42 Femoris tumor durus, ex erysipelate malè curato obortus, emollientibus, & resoluentibus, curatus Gal. *lib. 2. ad cap. 4.* 585
- 43 Pedum œdema, falsi fomento, curatum. Trallianus *lib. 1.1. cap. 1.* 587
- 44 Podagricus, frigidò balneo leuatus. Aëtius *tetrab. 3. serm. 4. c. 28. tit. de his qui ob bilis influxum laborant.* 589
- 45 Podagricus, opiatiss applicitis curatur. Aëtius *tetrab. serm. 4. cap. 28. eodem titulo.* *ibid.*
- 46 Asininum lac ad Arthritidis præseruationem vtilissimum. Celsus *lib. 4. cap. 24.* 590
- 47 Quidam abstinentia vini & veneris, in perpetuum à cruciatu arthritico præseruati. Celsus *loc. nuper citato.*
- 48 Podagrici, annuis vacationibus, & attenuante victu præseruati, Rhasius *lib. 2.6. continent. tract. 1. cap. 2.* Galenus *lib. de curand. rat. per sang. misf. cap. 7. & lib. 6. aph. 47. & lib. de astemanti. vict. rat. cap. 1.* 592

HISTORIÆ LIBRI IV.

De febrium essentia, differentiis, causis, signis prognost. & curatione.

PROOEMIUM.

597

HIST. Diaria febris ex ebrietate orta, aquæ frigidæ potu sanata. Corn. Celsus *in præfat. ad libros suos de re medica circa finem.* 5982 Diariæ ex meatuum constipatione curatio, & historia illustris, contra Diatritarios. Galenus *lib. 8. meth. c. 2. in med. & lib. de causis procatarteticis c. 1.* 6013 Premigenes Mitylæneus à balneo abstinentis, febricitabat. Gal. *lib. 5. de sanit. tuend. cap. 1. in med.* 6054 In calidis naturis exercitij intermissio, febrem accendit. Gal. *lib. 5. de sanit. tuend. cap. 1.1.* 6105 Diariæ febris, ex motu, & exercitio subortæ; balnei ope curatio. Gal. *lib. de caus. procatart. c. 1. post. init.* 6156 Casus febricitantis ex copiosa cœna. Gal. *lib. 8. meth. c. 6.* 6187 Galenus ex lassitudine in diariam febrem incurrit. Gal. *lib. 5. de sanit. tuend. cap. 1.* 6248 Synochus imputris, sola sanguinis missione vsque ad animi deliquiū perfanatur. Gal. *lib. 1. meth. cap. 4.* 6279 Synochus putris venæ sectione vsque ad animi deliquium curatur. Gal. *lib. 9. meth. cap. 4.* 63510 Causus in corpore calido sicco assumpto cibo in accessione, contra Diatritariorum errorem, à Galeno curatur. Gal. *lib. 1.0. meth. cap. 3. & lib. de caus. procatart. cap. 1. in initio.* 65911 Febris ardens, gelidæ potu sanatur. Gal. *lib. 10. meth. c. 5.* Rhasius *lib. 3. continent. tract. 1. c. 2.* 66312 Febris ardens, purgatione sanata. Trall. *lib. 1.2. c. 3.* 66713 Galenus, acutam, putridamque febrem ex fugacium fructuum vsu expertus, vena secta curatur. Gal. *lib. de succor. bonis. & vitio. c. 2. in fin. & lib. de tremor. rigor. & palpit. cap. 7. in fin.* 67014 Valida febris, materia noxia ad artus transmissa, sanatur. Auerrhoës *lib. 7. collig. cap. 3.* 67215 Febris ardens vigente bruma, citra coctionem, & viribus infirmis, lethalis. Aëtius *tetrab. 2. serm. 1. c. 78.* 67416 Causo correptus, expulso humore ad partes extremas, sanatur, facta tamen deinceps phlebotomia intemptiua, emoritur. Rhasius *in lib. de mirabil. curat.* 68417 Febris ardens ex humore turgenti originem ducens phlebotomix ope curatur. Rhasius *in lib. de mirabil. curis.* *ibid.*18 Puer mero epoto acutè febricitans, suborto delirio, & vigiliis interiit. Gal. *lib. 2. de loc. affect. c. vlt.* 68719 Quidam ob copiosum vini potu, alij ob falsoru esum, æstum, exercitium, iram, vigilias, in causu inciderunt Gal. *lib. 4. de ratione victus in morbis acutis com. 4.* 69120 Quibus artibus Cyrillum Boëthi filium, clam cibum sumere deprehenderit Galenus in febre. Gal. *lib. de præcognit. ad Posth. c. 7.* *ibid.*21 Recidivæ febris præcognitio, & illius per sudore discessus, historia. Gal. *lib. de præcog. ad Posth. c. 10.* 69222 Rigor sine febre à crassiss edulibus subortus, medicamentorum calefacientium ope sublatus. Gal. *lib. de tremore palpit. conuuls. & rigore. c. 7.* 69323 Febris exacerbatio, balneis naturalibus curata. Oribaf. *l. 20. collectaneor. c. 5. de aquis sponte nascentibus.* 69924 Febris ardentis accessio succo peponum curata. Trallianus. *lib. 1.2. cap. 6.* 70125 Annua tertiana sola præcautoria purgatione, sanata. Gal. *lib. 1. aphor. 47.* *ibid.*26 Exemplum illustre ferui exquisita tertiana laborantis, frigido & humido victu contra aliorum opinionem perfanati. Trallianus *lib. 1.2. c. 6.* 70427 Febris tertianæ memorabile exemplum. Gal. *lib. 1. ad Glaucon. cap. 8.* 707

28 Histo

HISTORIÆ LIBRI V.

De venenis, morbis venenosus, & antidotis.

PROOEMIUM.

pag. 787

HIST. V. Ipera ictus, si partem commoriam absciderit aut ligauerit, sanus euadet. Galenus *lib. 3. de loc. affect. cap. 8.* 7882 Stercus caprinum ad viperæ morsum, auxilium celeberrimum. Aëtius *tetrab. 1. serm. 2. c. 94. de stercore caprino.* 7923 Serpentes quorundam perniciosissimum venenum. Galenus *lib. de theriaca ad Pison. c. 5.* 7964 Ab scorpione ictus, frigidum exudans, debitis auxiliis difficulter tamen curatur, Galenus *lib. 3. de loc. affect. cap. 7.* 8005 Qui tetigerit Basiliscum emoritur. Auicenna *6. 4. tract. 3. cap. 2.2. de morsu Basilisci.* 8046 Puer ab aspide ictus, aceto superbibito liberatur. Cornelius Celsus *lib. 3. cap. de Aspidis ictu.* 8077 Aspidum venenum celeriter interiit, quod illustri Cleopatræ Reginæ exemplo comprobatur. Galenus *lib. de theriac. ad Pison. c. 8.* 8108 Ictus scorpene marinæ virulentus, eiusque curatio. Alzaharaius *tract. 3. o. sect. 2. cap. 2.1.* 8239 Cantharidum noxia vis, ex quarum assumptione, plures emortui. Galenus *lib. 4. de rat. vict. in morb. acut. com. 1.2.2.* 83510 Ictus ab apibus, cinere superposito curatus. Alzaharaius *lib. 29. præct. sect. 2. cap. 29.* 83611 Ex Coturnicum esu, conuulsio frequenter generatur. Galenus *lib. 6. epid. sect. 5. com. 3.5.* 83812 Sarricis clamydem scissam rabidis moribus lambentis, & rabidæ factæ, stupendum, & memorabile exemplum. Cælius Aurel. *l. 3. de acut. morb. c. 9.* 84013 Aquæ timor, inseparabile est rabiosorum symptoma. Rhasius *lib. 2.0. continent. cap. 2.* 84214 In vrina rabientium, corpuscula catulis similia conspiciuntur. Alzaharaius *tract. 30. præct. sect. 2. cap. 30.* 84415 Philolophus rabiens, generosè citra timorem bibens, seruatus est. Aëtius *tetrab. 2. serm. 2. cap. 24.* *ibid.*16 Ex hydrophobia, alij moriuntur, alij euadunt. Galenus *lib. 1. prorrhetic. sect. 2. com. 17. & lib. de sectis ad eos qui introducuntur, cap. 1.5.* 84517 Præter canem alia animalia in rabiem aguntur. Auenzoar. *lib. 9. Theizir. tract. 9. cap. 16.* 84618 Auxilium ad rabiem præstantissimum, cuius vsu nemo mortuus est. Aëtius *tetrab. 2. serm. 2. c. 24.* Galenus *lib. 1.1. de simplic. medicament. facult. tit. de cancris vltis.* 84719 Theriaca tam foris vlceribus illita quàm intus assumpta, rabiosos valentissimè curat. Galenus *lib. de theriac. ad Pison. cap. 19.* 84820 Humor aliquando in corpore progignitur, veneno rabientium canum simillimus. Galenus *lib. 1. prorrhetic. sect. 2. com. 17.* *ibid.*21 Mellis venenati esu quidam emortui. Galenus *lib. 10. de simplic. medicament. facult. rubrica 1. aduersus Xenocratem.* 86422 Lolij malefica vis. Galenus *lib. 1. de aliment. facultatib. cap. vlt.* 87123 Syncops, & alia grauissima symptomata ex esu fungorum suborta, eorumque curatio, Aëtius *tetrab. 1. serm. 2. cap. 98.* 77224 Venena nutrire queunt, quod anus Atheniensis, & puellæ nutritæ veneno historiis comprobatur. Galenus *lib. 3. de simplic. medicament. facult. cap. 1.8.* Auicenna *6. 4. tract. 1. cap. 2.* 87325 Dacorum, & Dalmatarum elleboro tela venenantium sagacitas. Galenus *lib. de theriac. ad Pison. cap. 10.* 874

- 26 Mithridates Rex assuetus assumere Antidotum Mithridaticam, à veneno vel violentissimo interfici non potuit, quo hausto plures interiire. Galenus *lib. de theriac. ad Pison. cap. 16. in fin.* 919
 27 Aduersus venenum lacertæ, theriaca est admirabile auxilium. Auenzoar *lib. 2. Theizir, tract. 7. cap. 10.* 875
 28 Opium extra appositum interficit. Auicenna *16. 3. tract. 1. cap. 4.* 898
 29 Morbus Regius ex viperæ morfu, aut alio veneno contractus, Belzaartis medicamentis curatus. Galenus *lib. 5. de loc. affect. cap. 7.* Auenzoar *lib. 1. Theizir, tract. 13. cap. 16.* 902
 30 Dysenteria venenosa, smaragdo supra ventrem imposta, curatur. Auenzoar *lib. 1. Theizir, tract. 2. cap. 5.* 901
 31 Plurima experientia ad theriacæ compositionem est necessaria, quod egregio exemplo comprobatur. Galenus *lib. 1. de antidot. cap. 7. & 8.* 902
 32 Saliua humana aduersus mortiferos animalium ictus, præsentaneum est auxilium. Galenus *lib. 10. simpl. cap. 16. de salina.* 903
 VLT. Venenum à Medico nullo modo propinandum, vel indicandum, quod illustri exemplo comprobatur. Auenzoar *lib. 1. Theizir, tract. 2. cap. 5.* Galenus *lib. de caus. procatart. cap. ult. in med.* 903

HISTORIÆ LIBRI VI.

- PRIMA. **A** elephantiasi, quidam fortuitò, alij ob viperarum, & remediorum vim, arte curati. Galenus *lib. 11. simpl. cap. 1. & lib. 6. aph. com. 47.* 907
 2 Ab elephantiasi, musto viperino largissimè sumpto quidam mirabiliter conualuit. Aretæus *lib. 2. de signis & causis diuturn. morb. cap. ult.* 912
 3 Morbus nouus, caro ex naturalibus partibus prolapsa.

- Cornelius Celsus *in præfat. post med.* 919
 4 Sceleri doctrina, Medico est valde necessaria. Galenus *lib. 1. de anatomicis administrationib. cap. 2.* 921
 5 Flarus furiosus historia mira. Albucasis *lib. 2. cap. 93.* 946
 6 Ex nimio tritici cocti esu sæua symptomata sequuntur. Galenus *lib. 1. de alim. facult. cap. 7.* 947
 7 Corporis obesitas, victu extenuante, frictione, exercitio, & aliis auxiliis perfanatur. Galenus *14. meth. cap. 15. & lib. 6. de sanit. tuend. cap. 8.* Rhafius *lib. 14. contin. tract. 3. cap. 2. de cura ingrossationis.* 948
 8 Mannæ, seu mellis ærei historia elegans. Galenus *lib. 3. de aliment. facult. cap. 39.* 949
 9 Vita in æternum propagari non potest. Galenus *lib. de Marcore, cap. 2.* 952
 10 Hominis irati correctio. Galenus *lib. de dignoscendis curandisque animi morbis, cap. 4.* 953
 11 Medicamenti clam assumpti præcognitio. Galenus *lib. 1. de præsignis ex pulsibus cap. 1. in fin.* 954
 12 Extremitates refrigeratas, vini potu sanatas. Galenus *lib. 3. de simpl. medicament. facult. cap. 20.* 954
 13 Vinum leni cuidam ægrotanti in gratiam exhibitum. Galenus *lib. 3. de rat. vict. in morbis acutis cap. 20.* 955
 14 Caro suilla humanæ carni simillima. Galenus *lib. 10. de simpl. medicam. facult. cit. de sanguine suillo.* 957
 15 Lutum Ægyptiacum plurimis morbis utilissimum. Aëtius *tetrab. 1. serm. 2. cap. 3.* 958
 16 Mel quibusdam noxium, aliis salutare alimentum. Galenus *lib. 1. de alimentor. facult. cap. 1. post med.* 958
 17 Quidam lac perpetuò esitans longævam vitam produxit, alius hunc imitatus perpetuò grauabatur. Galenus *lib. 5. de sanit. tuend. cap. 7.* 961
 18 Quidam morbo calido correptus, frigidæ inassuetus compellentibus Medicis, epota ipsa interiit. Galenus *lib. de consuetudine cap. 1. in med.* 963
 19 Septimus dies omnium criticorum maximus. Galenus *lib. 2. de dieb. decretor. cap. 7.* 967

INDEX

QVÆSTIONVM LIBRI PRIMI.

- PRIMA. **Q**UÆST. I. Quid pilularum vsus à Græcis, & non ab Arabibus sit inuentus. Contra Mercurialem doctissimum. pag. 3
 2 Quid in morborum curatione, remediorum immutatio sit ex vsu. 4
 3 Quid hirudines non solum sanguinem cutaneum trahant, sed ex profundis corporis partibus peccantem humorem educant, vt voluit Auic. Contra Menam, Mercurialem, Augem. & communem Medicorum sententiam. 5
 4 Quid antiqui venis hæmorrhoidalibus hirudines imposuerint. Contra communem Medicorum sententiam. 7
 5 Quid vini odor, nec cerebro, nec neruis nocere possit, vt voluit Horatius Flaccus. 9
 6 Quid aqua pluuialis ad conseruandam sanitatem cæterisque medicamentosis vsus sit purissima fontana præstantior. Contra communem Medicorum sententiam. 12
 7 Quid ad syncopen vsque sanguis sit aliquando emittendus, vt voluit Auic. Contra Ludouicum Lemosium doctissimum. 15
 8 Quid odor nutriat. Contra Aristotelem. 17
 9 Quid spiritus vera nutritione, aëre, aut odoribus nutriantur, vt cum Gal. voluit Auic. Contra Gentilem Medicum acutissimum. 18
 10 Quid odor spiritus solum, & non solida membra nutrire possit. Contra Manard. & Ioannem Brauum Petrasit. doctissimos. 19
 11 Quid in omni phrenitide vena sit secunda. Contra Gentilem, Harculanum, & Eustachium Medicos doctissimos. 22
 12 Quid præter humoris copiam mala qualitas epilepsiæ causa non sit statuenda. Contra Fernel. & alios Medicos doctissimos. 30
 13 Quid smaragdus optimum sit contra epilepsiam, venenososque morbos auxilium. Contra Mundellam, & Ioannem Gallego de la Serna Medicos præstantissimos. 38
 14 Quid sanguis humanus ad curandos morbos sit ex vsu. Contra Ioannem Rodericum eruditissimum. 41
 15 Quid Hip. Galenique sententia eadem sit cum Auic. opinione quod medicamenta purgantia similitudine substantiæ humores attrahant. Contra communem Medicorum sententiam. 42
 16 Quid theriaca epilepsia correptos iuuet, & sanos ab ea præseruare possit. Contra Pachalium. 47
 17 Quid recens theriaca stupefaciat. Contra Gentilem acutissimum. 48
 18 Quid suilla caro calida sit & humida. Contra Ishac, & Petrum Hispanum eius fidissimum interpretem. 54
 19 Quid saxatiles pisces ægrotantibus concedi possint. Contra Rousseum, & Conciliatorem doctissimos. 55
 20 Quid quintana febris non sit pessima omnium. Contra Vegam, & Brauum Petrasit. Medicos eximios. 57
 21 Quid in grauidis è talo sit sanguis aliquando emittendus. Contra communem Medicorum sententiam. 59
 22 Quid primus omnium Hipp. sanguinis missionem in grauidis exercaerit. Contra communem malè hæctenus de eo conceptam Medicorum opinionem. 61
 23 Quid febris pro morborum curatione sit aliquando excitanda. Contra Fuchf. Mercat. & Ambrosium Nunnium Medicos præstantissimos. 66
 24 Quid aurum cardiacum sit. Contra Manard. & proleuanda melancholia inter alimenta sit decoquendum. Contra Musam, Picum Mirandul. Cardan. Plater. & Brauum, Petrasit. eruditissimos. 68
 25 Quid lapis Belzaar calidus sit, & humidus: & aduersus melancholiam, putridas, venenatasque febres sit tutissimum alexipharmacum, vt voluere Arabes. Contra Lupeum, Augenium, & Saxoniam Medicos probatissimos. 71
 26 Quid in affusione gelidæ protetani curatione Hip. & Paul. sint concordēs. Contra Cardanum, Costæum, & Lupeum Medicos doctissimos. 88
 27 Quid saluatellæ sectio in affectibus oculorum, jecoris & lienis sit exercenda. Contra Menam, Siluaticum, Augenium, & Columbum. Et quare tantopere proficit. Contra Vallesium, & Veigam Medicos insignes. 90
 28 Quid vitellus oui ad caliditatem declinet. Contra Mathiol. Acaciam, & Amatium Medicos probatissimos. 99
 29 Quid opium incorrectum possit aliquando in potum exhiberi. Contra communem Medicorum sententiam. 101
 30 Quid sanguinis missio ex Auic. mente cholericorum ebullitionem facere possit. Contra Fernel. Iacchin. & alios doctissimos Medicos. 108
 31 Quid purgatio ex Gal. mente in febribus sit celebranda. Contra Thomam à Veiga Medicum insignem. 109
 32 Quid expurgantia in phrenitidis medela sint ex vsu. Contra Gentilem, & Matthæum Peritum Medicos eximios. 111
 33 Quid sanguinis è naribus fluxus morbos indicare possit: & quare hic rubidus semper appareat. Contra Fernel. Medicum insignem. 114
 34 Quid ad crism per sanguinis fluxum necessaria sit concoctio. 115
 35 Quid morbus Gallicus vetustissimum sit morbi genus. Contra Manardum, Perédam, & communem ferè Medicorum sententiam. 125
 36 Quid morbus Gallicus ab immodico Veneris vsu oriari possit. Contra communem Medicorum sententiam. 126
 37 Quid ante sudorifica auxilia calor natius sit atemperandus. 127
 38 Quid bubo Gallicus non solum in inguinibus, sed retrò autè, aut sub alis apparere possit. Contra communem Medicorum sententiam. 128
 39 Quid in initio bubonis Gallici, non solum è talo contra Fallopiam, & Dacam, sed è brachio sit emittendus sanguis. Contra communem Medicorum

- corum sententiam. ibid.
- 40 Quod vnguenta Mercurialia pro morbi Gallici curatione sint admittenda. Contra Fernel, Montan, Paracels, Ferrer, Brachel, Langium, & alios doctissimos. 129
- 41 Quod Hydrargirium in potum sit assumendum, contra Mundellam, & Lacunam, Medicos doctissimos. 130
- 42 Quod vnguenta Mercurialia recenter confecta sint applicanda. Contra communem Medicorum sententiam. 131
- 43 Quod morbus Gallicus sit contagiosus, ad distans. Contra Mercurialem, & communem Medicorum sententiam. ibid.
- 44 Quod in initio anginae valida expurgantia sint ex usu. Contra Holler, Mercurial, & Massariam Medicos praestantissimos. 133
- 45 Quod in suppressis menstruis semper è talo sit hauriendus sanguis. Contra Sanctorum, Riolanum, Bottonum, Montuum, Vaëzium, Altimarum, Mercat, & alios Medicos praestantissimos. 135
- 45 Quod in saeva angina, aliisque inflammationibus internis, è suppressis mensibus ortis, è cubito aliquando sit sanguis emittendus. 137
- 47 Quod secundum Galeni doctrinam in pueris ante annum sanguinis missio sit celebranda. Contra communem Medicorum sententiam. 141
- 48 Quod Galenus veram malignitatem à iunioribus depictam cognouerit. Contra ipsorum communem opinionem. 146
- 49 Quod strumae sint contagiosae. 148
- 50 Quod putredo sit de essentia contagij. Contra Vallesium doctissimum. 150
- 51 Quod detur diaria febris putrida, pestilens, ac contagiosa. Contra Conciliatorem, Peredam, & Brau, Petrasitan, Medicos doctissimos. 151
- 52 Quod in peste, pulsus, & vrina videantur esse secundum naturam cum aegri morte, & quae sit huius euentus causa. Contra Auic, interpretes, Gentil, Nicol, Amat, Mercurial, Altimarum, & alios Medicos praestantissimos. 153
- 53 Quod verba non naturali vi, sed summi Omnipotentis potentia, aut accita Daemonumque ope, strumas, aut alios morbos sanare possint. 156

INDEX QUESTIONVM
Libri II.

- QVÆST. PRIMÆ. Quod febris non à calore solum præter naturam, sed aliquando ab vnione caloris innati, secundum Galeni doctrinam oriatur. Contra communem Medicorum sententiam. pagin. 161
- 2 Quod Hippocrates, & Galenus, ceterique Græci, variolas, & morbillos agnouerint. Contra Gomezium Pererium, Valleriolam, Fonsecam, & alios Medicos doctissimos. 165
- 3 Quod Græci, priscique Medici, punctularem febriem venenatam agnouerint. Contra Toreum, Colle, Peredam, Carmonam, Sepralium, Zetoastrum Tinnellum, Mercurialem, & alios Medicos probatissimos. 166
- 4 Quod Arabum dogma de exanthematum causa, vt verum sit admittendum. Contra Fernelium, Hollerium, Iouertum, Mercurialem, & alios Medicos praestantissimos. 167
- 5 Quod ossa, non sanguine melancholico, sed immediate nutriantur medulla. Contra Iacobum de Partibus, Spigelium, & Petrum Hispanum Ishaac fidiissimum interpretem. 170
- 6 Quod in imponendo medicamento caustico in syncipite pro curanda distillatione, Galenus, Trallianus, & Aëtius sint concordēs. Contra communem Medicorum sententiam. 177
- 7 Quod balneum cruentæ spuitioni sit ex usu. Contra Fabium Pacium eruditissimum. 179
- 8 Quod in vulneribus thoracis primo statim die sit sanguis emittendus. Contra Alphonsum Ferreum, & Hidalgum Hispanum, Chirargos famigeratissimos. 180
- 9 Quod detur medicamentum electiuè sanguinem euacuans. Contra Ioannem Baptistam Syluaticum, Medicum eruditissimum. 184
- 10 Quod in temperata constitutione, maior copia bilis generetur, quàm melancholiae. Contra Gentilem, Fernelium, Brauum, Riolanum, Poncium, Medicos eximios. 186
- 11 Quod Galenus in explicandis differentiis, causis & essentia collecticæ inæqualitatis cæteros antecellat. 188
- 12 Quod contraria contrariis curentur. Contra Vallesium acutissimum. 197
- 13 Quod putredo sit immediata causa fætoris. 202
- 14 Quod pleuritis ascendens sit deterior descendente. Contra Vascum Castellum Lusitanum, Medicum doctissimum. 204
- 15 Quod febris pleuritidis exquisitæ aliquando sit diaria, interdum nulla. Contra communem Medicorum sententiam. 205
- 16 Quod ex sanguine corrupto sumatur indicatio ad sanguinem mittendum. Contra Fernelium, & Augeniū. 207
- 17 Quod in pleuritide à parte affecta sit emittendus sanguis. Contra plurium Iuniorum decreta. 208
- 18 Quod vigente coctione, tam in pleuritide, quàm in febribus, possit sanguis tutissimè mitti. Contra Fernelium, & Augeniū, Medicos eruditissimos 211
- 19 Quod pleuritis sinistra sit acutior, deterior, & periculosior dextra. Contra Vallesium, Peredam, Mercurialem, Massariam, & alios Medicos praestantissimos. 214
- 20 Quod lypiria Arabum valdè distet à lypiria Græcorum. Contra Iacobum, Vgonem, Mercatum, Costæum, Fonsecam, Medicos per celebres 216
- 21 Quod lentes in biliosa pleuritide concedi possint, vt voluit Auicenna. Contra Matthæum Gradium, Costæum, Fuchsum, Amatam, & communem Medicorum sententiam. 218
- 22 Quod pleuritis aliquando impediatur venæ sectionem, vt voluit Hippocrates. Contra Fuchsum, Nicolaum Rorarium, Medicos eximios. 219
- 23 Quod in initio descendentes pleuritidis veræ, non ratione causæ coniunctæ, sed antecedentis, sit purgatio celebranda. Contra Vallesium, Augeniū, Mercurialem, Heurnium, & Duretum, Medicos celeberrimos. 220
- 24 Quod inflammatio sit de essentia phrenitidis. Contra Iacchinum, Vallesium, Pererium, Carrerium, Medicos doctissimos. 224
- 25 Quod ex inflammatione septi transuersi delirium oriatur perpetuum. Contra Carrerium, & Vallesium, Medicos acutissimos. 227
- 26 Quod pus in cavitare thoracis contentum per vrinam, & alium commodè expurgari possit. Contra Fernelium, Matthiolum, & Matthæum Herbonensem, Medicos clarissimos. 229
- 27 Quod cancer vlceratus non sit affectus contagiosus ad distans. Contra Cardanum doctissimum. 232
- 28 Quod in curatione tabidorum non errauerit Galenus, & cum Tralliano sit conformis. Contra peritissimum Lusitanum, & communem Medicorum sententiam. 247
- 29 Quod efficiens calculi causa, frigiditas esse non possit. Contra Vallesium, Cardanum, Mercurialem

- lem, & Costæum, Medicos scientissimos. 249
- 30 Quod cor, vera, & legitima palpitatione laboret. Contra Eustachium Rudium, & Petrum Vaëzium Lusitanum, Medicos celeberrimos. 252
- 31 Quod vera cordis palpitatio à flatuoso, frigido, crassoque spiritu, vt voluit Galenus, & non à calida intemperie ortum ducat. Contra communem Medicorum sententiam. 254
- 32 Quod arteriotomia vsque ad animi deliquium possit celebrari, vt voluit Aëtius. Contra communem Medicorum sententiam. 261
- 33 Quod vterus propria substantia ad superas partes ascendere possit. Contra Fernelium, Eustachium, Laurentium, & Augeniū, Medicos praestantissimos. 268
- 34 Quod syncope, propria cordis affectio, non ex immixtione spirituum, sed ex eorum repentina aggregatione in corde, tanquam à causa perpetua, & immediata oriatur. Contra plurium Iuniorum opiniones. 270
- 35 Quod aqua minimè nutrire possit, contra Rondeletium, Cardan, Marcen, Augen, Guastauin, Conciliator, Rorar, Bacchium, & Mercat, doctissimos: 278
- 36 Quod ex decidentia mucronatæ cartilaginis, homines non solum debilitatem ventriculi, & alios morbos pati, sed contabescere possint. Contra Laurentium, Columb, Sanctorum Sanctorium, & com. Medicor, sententiam. 286
- 37 Quod calor naturalis, non sit elementarius, sed celestis, æthereus, atque diuinus. Contra Peramat, Argenter, Scaliger, Conimbricenses, Poncium, & communem Medicor, & Philosoph, sententiam. 297
- 38 Quod non detur ignis ad Lunæ concautum. Contra Peramatam, Mercat, Conimbricenses, Scaliger, Magirum, & communem Medicor, & Philosoph, sententiam. 300
- 39 Quod dulcia tam ad præseruationem, quàm ad curationem lumbricorum reprobata sint. Contra Gabueinum doctissimum. 305
- 40 Quod Galenus, vinum Creticum, Maluaticum, & Moschatelinum agnouerit. Contra Vegam, & Mercatum, Medicos doctissimos. 307
- 41 Quod ebrietas nulli curando morbo sit ex usu. Contra Philonem Hebræum, Platoniorum facile principem. 313
- 42 Quod pituita falsa fieri possit permixta cum dulci pituita, ex vsta bile. Contra Gentilem, Amatam, & Manardum, Medicos doctissimos. 316
- 43 Quod plenius in melancholica, quàm pituitosa plenitudine sit emittendus sanguis 322
- 44 Quod alimenta tenuia debeant præcedere crassa. Contra Conciliatorem & Gentilem, Medicos acutissimos. 325
- 45 Quod in alui fluxu sanguinis missio sit ex usu, vt voluit Galenus, Contra Peredam, & communem Medicor, sententiam. 327
- 46 Quod lac in diarrhæa, aut dysenteria biliosa, præsentem remissa febre, salubre sit. Contra Amatam, Medicum praestantissimum. 333
- 47 Quod colicus dolor, pestilens, ac contagiosus, sit morbus nouus. 336
- 48 Quod ad præcautionem, curationemve pestis, venena supra cor gestare non conueniat. Contra Baptist, Theodof, Mercat, Fallop, Paræum Merindolum, & com. Medicor, sententiam. 339
- 49 Quod cadauera peste enecta, valde sint contagiosa. Contra Fracastorium, & Rondeletium eruditissimos. 340
- 50 Quod in morbis, victus ratio procedat attenuando. Contra Gentilem, Iacobum, Vgon, Dinum, Brackelium doctissimos. 348
- 51 Quod Hip. & Gal. colicum dolorem à nephritico rectè distinxerint. Contra Vallesium, Gentilem, & Matthæum, Medicos celeberrimos. 351
- 52 Quod plures ab affecto hepate, quàm à cerebro oriuntur ægrotudines. Contra Fernel, acutissimum. 369
- 53 Quod vrina præstantius signum sit, quàm pulsus. Contra Mercatum doctissimum. 373
- 54 Quod auriginosus morbus citra iecoris vitium, in omni iudicatorio die eueniens, salubris sit. Contra Plinium. 382
- 55 Quod medicamenta purgantia, certos, & determinatos humores attrahant. Contra Erasistratum, Arist, & Cardanum. 388
- 56 Quod medicamenta purgantia integros humores quantitate peccantes euacuant, natura verò putridos excernat. Contra communem Medicor, sententiam. 390
- 57 Quod in omni hydropis specie interdum sanguis emitti possit. Contra communem Medicor, sententiam. 397
- 58 Quod in hydrope pulmonis, thoracis, sectio sit celebranda. Contra Petrum Salium, & Mercat, doctissimos. 402
- 59 Quod in lumborum morbis venæ sectio ex talo externo sit celebranda. 407
- 60 Quod vrina nigra à frigiditate oriri possit, vt voluit Galenus, Contra Mercurialem, & Brauum Petrasitanum doctissimos. 410
- 61 Quod mulier sit calidior viro, vt voluit Hippocrates. Contra Macrob, Parmenidem, Laurentium, Vegam, Peramatam, & alios Neotericos praestantissimos; 429
- 62 Quod vrinae retentio actio sit animalis, excretio verò naturalis. Contra Andream Laurentium, Medicum celeberrimum. 436

INDEX QUESTIONVM
Libri III.

- QVÆST. PRIMÆ. Vtrum antiqua menstrui suppressio sit citra vtilitatem, vt voluit Hippocrates. 441
- 2 Vtrum diuturna mensium suppressio, sit recenti periculosior, vt putauit Hippocrates. 442
- 3 Vtrum extenuatis sit vena secanda, vt monuit Galenus. 443
- 4 Vtrum in sanguinis missione iterata, prima vice sit sanguis copiosius hauriendus. 444
- 5 Vtrum pleuritis, orta ex menstruo retento, sit mitis, an periculosus affectus. 446
- 6 Vtrum sanguinis è naribus profluuium, menstrua retentioni superueniens, vtile sit, vt fatetur Hippocrates. 447
- 7 Vtrum in suppressione menstruorum primo medicamento purgans exhibendum, vt rentur Iuniores: 451
- 8 Vtrum ad protiocanda menstrua vnguentum de chalybe possit esse ex usu. 453
- 9 Vtrum pus rubrum, liuidum vel nigrum aliquando ad bonum iudicet. 456
- 10 Vtrum confecto pure illico abscessus aperiendus 457
- 11 Vtrum ante perfectam suppurationem, abscessus aperiatio molienda. 458
- 12 Vtrum abscessus in neruosis partibus, cauterio, an scapello aperiendi, vt prædixit Celsus. 459
- 13 Vtrum in morbo diuturno alui fluxus vtilis sit. 460
- 14 Vtrum allenatio prope mortem interdum Medicos deludat, vt docuit Galenus. ibid.
- 15 Vtrum Galenus symptomata ex suppressis mensibus orta rectè descripserit. 461
- 16 Vtrum feminae in viros verti possint, vt contra Plin: Laurentius, Mercatus & Pinæus asseuerant. 467
- 17 Vtrum vteri strangulatus symptomata oriuntur ab vna radice, vt voluit Fracastorius. 471

- 18 Vtrum foeminae semen fecundum generent, vt contra Aristotelem asseruit Galenus. 475
 19 Vtrum vteri vlcera sint insanabilia. 478
 20 Vtrum virtus, an morbus victum indicet. 481
 21 Vtrum in muliebri profluuiio vterus laedatur, vel vniuersum corpus, & an hoc affectu grauidae tententur. 484
 22 Vtrum in grauidis aliquando è talo mittendus sit sanguis, vt contra meam sententiam acriter contendunt Plemplius, Fontanus, & Bruschius, Medici eximij. 488
 Quod vtero gerentibus venae sectio ex talo non fit ex vsu Plemplij ad Zacutum Epistola. ibid.
 Zacuti responsio. 491
 Alia Nicolai Fontani Medici, Ioannis Filij, Zacuto Medico incomparabili. 493
 Zacuti responsio. 494
 23 Vtrum venae sectio in grauidis, sit periculiosior in vltimis mensibus, quam in primis, aut medijs, vt praedixit Hippocrates. ibid.
 24 Vtrum venae sectio in grauidis sit periculiosior in medijs mensibus, quam in primis, vt contra Hippocratem Fernelius voluit. 495
 25 Vtrum trimestris foetus iniurijs magis resistat, & citius seruetur, vt voluit Galenus. 496
 26 Vtrum venae sectio in grauidis nullo praesente morbo, solum ad praecautioem abortus, sit celebranda, vt monent Iuniores. Contra Donatum, Antonium ab Altomari, Medicum Galenicum peritissimum. ibid.
 27 Vtrum venae sectio in grauidis sit periculiosior purgatione. 498
 28 Vtrum detur aliquod certum, & infallibile conceptionis signum, vt Fernelius, Ioelius, Varandaeus, & alij Classici arbitrantur. 499
 29 Vtrum purgatio vtero gerenti commoda vt contra Galenum, Salius, Marcatus, & alij confirmant. 501
 30 Vtrum in pica, similia, an dissimilia edulia appetantur, vt contra Auicennam Vallesius probat. 506
 31 Vtrum fascinatio sterilitatem inducat, vt firmant Theologi, Iurisperiti, Medici, & Philosophi. 509
 32 Vtrum sint plures causae in viris impediens coitum, & generationem 517
 33 Vtrum inter causas voluptatis in coitu praecipua sit, repentinus reditus ad naturalem statum, vt contra Galenum firmavit Turifanus. 519
 34 Vtrum camphora frigida sit, an calida, vt contra Auicennam Mathiolus sensit. 523
 35 Vtrum flatuum generatio oriatur à debilitate caloris innati, vt opinatur Galenus. 525
 36 Vtrum spiritus turbidus sit admittendus, vt voluit Hippocrates. 528
 37 Vtrum sani debeant obseruare varium ordinem in assumendo cibo, vt opinantur Graeci. 532
 38 Vtrum vomitus, salubris sit, & an sit motus naturalis animalis, ac praeter naturam, vt docuit Vallesius. 538
 39 Vtrum secundum Galeni doctrinam, in morbis sit constituenda causa continens, vt contra eum, Curtius, Leoniceus, Fuchsius, & alij confirmant. 541
 40 Vtrum musculus praecipuum sit, & immediatum motus voluntarij instrumentum, vt contra Galenum statuit Auerrhoes. 546
 41 Vtrum dolor, sit sensatio tristis, an sensibile, vt contra Galenum tenet Conciliator. 549
 42 Vtrum dolor, & voluptas in motione consistant, vt contra Aristotelem acriter contendit Galenus, 552
 43 Vtrum intemperies sola, citra solutionem continui, sit immediata causa doloris, vt contra Galenum asserunt Auerrhoes, & Cardanus. 555
 44 Vtrum ab omni qualitate intemperie dolor concitari possit. 559

- 45 Vtrum vna sit Arthritidis causa, coniuncta, & efficiens, vt contra Galenum Fernelius asseruerat. 561
 46 Vtrum morbi improporionati sint periculosiores proportionati, vt praedixit Hippocrates. 565
 47 Vtrum commoda aegri habitatio ad morborum curam sit necessaria. 572
 48 Vtrum frigus alicui functioni sit ex vsu, vt contra Recentiores firmat Conciliator. 577
 49 Vtrum rationi citra experimentum magis, quam experimento citra rationem sit fidendum, vt haec tenus Medici sunt opinati. 579
 50 Vtrum in celebranda phlebotomia in erysipelate posito inter dans cutes, errauerit Auicenna, vt tenet Valleriola. 586
 51 Vtrum in imponendis topicis in erysipelate frigidis, & siccis, Auicenna fuerit deceptus, vt retur Valleriola. 687
 52 Vtrum in veris initio, an sine, vacuatio praecautoria celebranda, vt praedixere Hippocrates, & Galenus. 594

INDEX QUESTIONVM
 Libri IV.

- QVÆST. Vtrum possit dari febris absque calore, vt PRIMA. contra Galenum arbitrat Fernelius, 600
 2 Vtrum ad febris essentiam necessaria sit caloris naturalis intensio, vt contra Galenum, Gentilis, Vega, & Vgo asseruerant. 604
 3 Vtrum caloris intensio ad febrem requisita, ad aliquod ex quatuor temperamentis sit referenda. 606
 4 Vtrum febrilis calor sit idem cum naturali, vt contra Galenum, Gentilis asseruerat. 611
 5 Vtrum febris sit intemperata simplex calida, an composita ex calore, & siccitate, vt contra Galenum voluit Altimarus. 616
 6 Vtrum Galenus Ephemeræ signa rectè descriperit, vt contra eum existimant Herculanus, Vega, Brauus, Mercatus, Iacobus Foroliuiensis, & alij Medici doctissimi. 620
 7 Vtrum possit ab aliquo principali corporis membro praeterquam à corde, febrilis caliditas proficisci, vt contra Medicinæ proceres Ioannes Brauus contendit. 624
 8 Vtrum ad integram febris essentiam requiratur immodica caliditas in toto, an sufficiat in corde. 626
 9 Vtrum aucto, aut minuto vsu aliquis seruetur ordo in pulsuum differentijs comparandis, & amittendis, vt contra Galenum, plurimi Barbarorum cum Fernelio opinantur. 631
 10 Vtrum putredo ab Aristotele, & Galeno, rectè definatur, vt contra eos, Argentarius, Thomas à Vega, & alij peritissimi opinantur. 641
 11 Vtrum putredo praeter varias causas perpetuè à prohibita transpiratione oriatur, vt contra Galenum asseruerant Gentilis, Dinus, Vgo, Herculanus, Lemosius, Vallesius, Thomas à Vega, & alij Medici scientissimi. 644
 12 Vtrum Galenus, & Auicenna, signa februm putridarum rectè proponant. 649
 13 Vtrum ex sanguine putrescente generetur febris sanguinea, distincta à pituitosa, biliosa, & melancholica, vt contra Galenum, Turifanus, Conciliator, Fernelius, Vallesius, Vega, & alij opinantur. 652
 14 Vtrum tempora morborum, penes essentiam, symptomata, & coctionem perpetuè simul concurrant. 655
 15 Vtrum in constituendo temperamento magis parato ad febres, Galenus, & Auicenna sint concordēs, vt

- vt perperam plures Auicennae interpretes arbitrantur. 662
 16 Vtrum in biliosis febribus, aquae potus, sensim, aut affatim sit concedendus. 664
 17 Vtrum plura dentur vera attractionum genera, à facultate, vacuo, calore, dolore, & siccitate, vt contra Galenum rentur Puteanus, & Vallesius, & contra me grauius decertant Francasianus, Gallindus & Lopius Medici praecleari. 667
 18 Vtrum nomen crisis, iudicium significet, an separationem humoris, & excretionem, vt contra Galenum Langius opinatur. 673
 19 Vtrum coctio rectè à Philosopho finiatur, vt contra eum voluerit Argentarius, & Manardus, & an sit dicenda alteratio secundum qualitates, an secundum substantiam. 675
 20 Vtrum omnia per coctionem fiant crassiora, calidiora, suauiora, & dulciora, vt contra Aristotelem Conciliator, Gentilis, & Garbius opinantur, 679
 21 Vtrum humor noxius medicamentis calidis attenuantibus, vt voluerit Graeci, an frigidis incassantibus sit praeparandus, & concoquendus, vt Arabes confirmant. 681
 22 Vtrum humores turgeant, & ante coctionem expurgandi sint, vt contra Hipp. & Galenum asserunt Mercatus, Toreus, & Cardanus, Medici eruditissimi. 685
 23 Vtrum vinorum plures sint differentiae. 689
 24 Vtrum in rigore moueatur humor per partes internas vel externas, & an hic à flatibus, vel humoribus ortum ducat, vt contra Galenum Fernelius, & Thomas, à Veiga asseruerant. 694
 25 Vtrum in putridis febribus balneum possit esse ex vsu. 699
 26 Vtrum in tertiana exquisita ante tres accessiones vena sit secunda, vt contra mentem Galeni, & Auicennae opinantur Fernelius, Vidus Vidius, Hollerius, Paschasius, Eustachius, Brauus, & alij Medici praestantissimi. 702
 27 Vtrum seni, & iuueni aequaliter febricitantibus, seni minus frigida remedia offerenda, vt voluit Auerrhoes. 705
 28 Vtrum tertiana exquisita sit morbus salubris, & acutus, vt retur Altimarus. 706
 29 Vtrum necessarium sit Medico breuitatem, & longitudinem morbi praecognoscere, vt docent Galenus, & Auicenna. 708
 30 Vtrum tertiana notha sit longior quotidiana, vt contra Galeni, & Auic. mentem, Vega, Brauus, Gentilis, & alij arbitrantur. 713
 31 Vtrum febres continuæ rectè ab intermittentibus, à Galeno, & Auicenna distinguantur. 715
 32 Vtrum causa circuituum in febribus intermittentibus, & alijs morbis, referenda sit ad motum Lunae, planetarum, occultam proprietatem, actionem naturae, an ad multiplicatam humoris congestionem, vt contra Galenum arbitrantur Conciliator, Gentilis, Garbius, Fernelius, Vega, Valleriola, & alij Medici praestantissimi. 718
 33 Vtrum in quartanae accessione sit aliquando purgatio celebranda, vt voluit Hippocrates. 722
 34 Vtrum Minera februm intermittentium perpetuè sit constituenda in prima corporis regione, vt contra Galenum opinantur Fernelius, Mercatus, Thomas à Veiga, an in habitu corporis, vt docuit Galenus, an aliquando in alijs partibus possit reperiri. 724
 35 Vtrum in febre syncopali humorosa, sanguis missio, & frictions sint ex vsu, vt contra Galenum firmavit Trallianus. 735
 36 Vtrum calor febris haecica sit independens à causa conseruante, vt contra Galenum, Pererius, & Lemosius opinantur, & an ea in species tres sit diuidenda, vt contra eum firmat Argentarius. 737
 37 Vtrum incalescentia à cibo, sit febris haecicae proprium, & inseparabile signum, vt contra Galenum contendit Mercatus. 739
 38 Vtrum haecica in principio nulla alia febre praecedente inuadere possit. 742
 39 Vtrum balneum tepidum, vel frigidum pro curanda febre haecica sit ex vsu, vt contra Galenum Barbari, & alij asseruerant. 746
 40 Vtrum quatuor humiditates secundae absumptae, medicae artis ope reparari possint. 749
 41 Vtrum solidae partes resiccatae humectari possint 751
 42 Vtrum sit aliquis morbus crudelior peste. 754
 43 Vtrum in peste, ex partibus inferioribus sit aliquando emittendus sanguis, vt contra Galenum opinantur Fracastorius, Fernel, Paræus, alius, Cardanus, Palmatus, & plurimi Medici eruditissimi. 756
 44 Vtrum in peste, in initio purgatio celebranda, vt contra Galenum tuerentur Crato, Valleriola, Paræus, Forestus, Massaria, Salius, Pereda, & alij Medici praestantissimi. 760
 45 Vtrum theriaca fermentata diuersam naturam habeat ab actione simplicium quibus constat. 766
 46 Vtrum aer sit frigidus, aut calidus, an tam in actiuis, quam passiujs temperatus, vt contra Galenum asserunt Stoici, Peripatetici, Mercatus, Conimbrienses, Brauus, Carrierius, Peramatus, Carmona, & alij Neoterici celeberrimi. 768
 47 Vtrum solus aer, an caetera elementa pestem generent, vt contra Hippocratem, & Galenum Sepralius, & Valleriola affirmantur. 771
 48 Vtrum vniuersalia morbi tempora varijs signis distinguantur, vt contra Galenum contendit Argentarius. 782
 49 Vtrum in declinatione vniuersali variolarum possit aeger mori, vt voluit Auicenna. 784

INDEX QUESTIONVM
 Libri V.

- QVÆST. Vtrum definitio veneni, à Galeno, & Auicenna tradita sit optima. pag. 79
 PRIMA. 2 Vtrum venenorum diuisio à Dioscoride tradita, sit perfecta. 794
 3 Vtrum homo inter caetera animalia, venenorum & morborum insidijs magis sit obnoxius. 797
 4 Vtrum facultas vitalis, & animalis qualitate diffundantur per neruos; an cum substantia spiritus vt contra Arabes perperam contendunt Vallesius, & Argentarius. 801
 5 Vtrum motu seruato possit aboleri sensus, & è contra, vt voluit Galenus 803
 6 Vtrum reperiat Basilius in rerum natura, contra Mathiolum, Hermolaum Barbarum, & Cardanum doctissimos. 805
 7 Vtrum acetum, virulentis animalium moribus, aliisque venenosis morbis reluctetur. 808
 8 Vtrum cor, omnium facultatum sit principium, contra Aristotelem, Peripateticos, & Casarem Cremonium Philosophos eximios. 811
 9 Vtrum vis à cerebro, & corde influens, sit animae potentia, temperamentum, aut modus ad operandum. 814
 10 Vtrum venae à iecore, an à corde oriatur, contra Conciliatorem, & Vesalium doctissimos. 815
 11 Vtrum cor sit fons innati caloris, & vitae principium, 816
 12 Vtrum mors sit passio cordis. 817
 13 Vtrum ad quamuis cordis intemperiem, vel ad solam frigidam siccam mors sequatur. 819
 14 Vtrum sinister cordis ventriculus sit praestantior dextro contra Aristotelem. 820
 8 2 15 Vtrum

- 15 Vtrum cor, vita superstitit, abscessus pariatur validas
intemperies, & morbos omnes vt Galenus contra
Aristotelem confirmat. 821
- 16 Vtrum præter causas à Galeno numeratas, sint aliæ
ob quas videndi sensus amittatur, vt falso contra
eum sibi persuasit Gentilis. 824
- 17 Vtrum ex qualibet oculorum peruersione, læsio in
visu contingat, & cur visile duplex appareat. Con-
tra Conciliatorem, Gentilem Iacobum; & alios
Auicennæ interpretes doctissimos. 825
- 18 Vtrum ad oculorum custodiam palpebræ inferiores
cum maiori commoditate immobiles sint creatæ,
vt voluit Galenus, Contra Fortunatum Plempium,
Louaniensis Academiæ Professorem inelytum. 829
- 19 Vtrum visio quæ fit per imagines, & visa, sit illusoria
an certa, & vera, & an intra oculum contenta per
propriam speciem videri possint, Contra Thomam
Garbium Medicum acutissimum. 831
- 20 Vtrum visus organum præstantius, & vtilius sit orga-
no auditus. 833
- 21 Vtrum Hæmodia sit propria dentium passio. 336
- 22 Vtrum præter hominem solæ coturnices epilepsia
tententur. Contra Plinium. 839
- 23 Vtrum Rabies sit morbus contactu, & ad distans con-
tagiosus. Contra Conciliatorem, Petrum Salium,
Fracastorium, & Amatam Medicos doctissimos 841
- 24 Vtrum aquæ timor ab intensa siccitate, deprauata
imaginatione, aut antipathia occulta oriatur, Con-
tra Mathiolum, Salium, & Brauum Petrasitanum
Medicos eximios. 842
- 25 Vtrum vrina sit mixtum de nouo genitum habens di-
stinctam formam ab humore ebibito, an alteratus
potus. 849
- 26 Vtrum vrina subrufa, subflaua, vel citrina omnium sit
optima, vt voluit Galenus. 851
- 27 Vtrum triplex sit vrinarum turbidarum differentia, vt
prædixit Galenus. Contra Brachelium. 852
- 28 Vtrum inter tenues vrinæ primum locum sibi ven-
dicet aquosa, & alba, & malum portendat. Contra
Vallesium. 855
- 29 Vtrum vrina rubra, viridis, liuida, nigra à calore sem-
per ortum ducant. 857
- 30 Vtrum materia sedimenti in fanis sit portio chyli in-
confecta, & diuersa à materia sedimenti ægrorum,
Contra Turisanum, Fernelium, Cassanum, Carda-
num, Santorellum, & alios Medicos doctissimos,
859
- 31 Vtrum sedimenti albedo oriatur à calore naturali an
præter naturam. Contra Turisanum, & Cardanum
Medicos eximios. 862
- 32 Vtrum morbi venenati ad aliquod ex triplici morbo-
rum simplicium genere, in temperamento, confor-
matione, & soluta vnitatem, an ad morbos formæ, &
materiæ sint reducendi. Contra Fernelium, Argen-
terium, Riolanum, Conciliatorem, Sennertum, &
Ioannem Sperlingium, Medicos præstantissimos.
864
- 33 Vtrum Galenus pulsum rectè definiuerit. Contra Ar-
genterium, Ioubertum, Thomam à Veiga, & Lu-
peum, Medicos eximios. 876
- 34 Vtrum pulsus sit motus naturalis, an animalis, vel im-
mediatè ab anima, aut potentia aliqua emanet.
Contra Aristotelem, Turisanum, Cardanum, Medi-
cos doctissimos. 878
- 35 Vtrum facultas vitalis pulsifica, sit pars animæ sen-

- tientis, vel vegetantis, vel ex vtraque composita.
Contra Mercatum, Conciliatorem, Fernelium, Val-
lesium, Eustachium, Sanctorellum, & alios Medi-
cos præstantissimos. 882
- 36 Vtrum motus, & quietes pulsus, & respirationis sibi
proportionem respondeant, & num in illis distinctio
præcedat. Contra Fracastorium, & Santorellum,
Garbium, Vesalium, Gentilem, & Thomam Campa-
nellam, Medicos eruditissimos. 884
- 37 Vtrum dilatato corde, dilatentur arteriæ, & constri-
cto constringantur, & prodeant hæ actiones à fa-
cultate. Contra Gentilem, Conciliatorem, Garbium,
Turisanum, Iacobum Foroliuensem, & Vallesium,
Medicos illustrissimos. 886
- 38 Vtrum omnes partes pulsus à Medico cognosci pos-
sint. 887
- 39 Vtrum decem pulsuum differentiarum sint assignandæ, vt
Galenus, & Auicenna asseuerant. Contra Ferne-
lium, & Vallesium, doctissimos. 888
- 40 Vtrum nona differentia pulsus, æqualis, & inæqualis
sit admittenda. 891
- 41 Vtrum præter causas generantes pulsus, aliæ alteran-
tes sint assignandæ. Contra Menam, & Vallesium,
Medicos excellentissimos. 893
- 42 Vtrum ceruus, os ex eius corde, & aliæ partes habeant
natiuam proprietatem aduersus venenum. Contra
Vesalium, anatomicum insignem, 899
- Vltima. Vtrum Toxicum, & venenum ad conuertentian
dicantur. Contra Cæsalpinum, Medicum præstan-
tissimum. 903

INDEX QUÆSTIONVM
Libri VI.

- QUÆST. Vtrum fortuna sit constituenda in rebus,
PRIMA. & conferat aliquid in curandis morbis,
vt sapientes veteres opinantur. 910
- 2 Vtrum vitæ humanæ conseruatio amplius sit collo-
canda in vigilia, quam somno. Contra Aristote-
lem, & Plinium. 912
- 3 Vtrum somnus ab alimenti vapore, an ab anima agen-
te oriatur, Contra Aristotelem. 914
- 4 Vtrum refrigeratio primi sensorij, sit perpetua somni
causa, vt voluit Galenus. 916
- 5 Vtrum somnus inter res non naturales reponendus.
917
- 6 Vtrum morbus Gallicus sit appellandus Syphilis, vt
sensuit Fracastorius. 920
- 7 Vtrum Anatomica scientia ad Medicum, vel Chirur-
gum spectet. 945
- 8 Vtrum breuitatis, & diurnitatis hominum vitæ va-
riæ sint assignandæ causæ, vt Philophi, Medici, &
Astroscopi sunt opinati. 961
- 9 Vtrum consuetudo sit adscititium temperamentum,
an habitus. Contra Peramatam, Vallesium, Christo-
phorum à Vega, Mercatum, Medicos præstantissi-
mos. 965
- 10 Vtrum dies septimus sit præstantior decimoquarto,
& vigesimus sit dignior vigesimoquarto. Contra
Conciliatorem. 976
- 11 Vtrum Galenus causam dierum criticorum ex sua,
vel aliorum sententia ad astra reducerit. Contra
Picum Mirandulam, Cardanum, Fracastorium,
Manardum, Amatam, Carthagenam, & commu-
nem Medicorum sententiam. 979

INDEX

INDEX DVBIORVM
LIBRI PRIMI.

- DVB. PRIM. V M maximus sit hirudinum ad
morbos leuandos vsus. pag. 5
- 1 Num senibus sit detrahendus
sanguis. 9
- 2 Num aqua per plumbeos ca-
hales deriuata, dysenteriam
facere possit. Contra Fallopiam. 13
- 3 Num nutritio per pororum contactum possit celebra-
ri. Contra Casmannum. 19
- 4 Num infusa per clysteres nutrire possint. Contra
Mundellam, & Casmannum Philosophum exi-
mum. 20
- 5 Num somnus sit ligamentum sensus. 25
- 6 Num somnus sit ligamentum motus. 26
- 7 Num somnus opus sit naturæ, an affectio. 27
- 8 Num balneum prouratione lethargi sit ex vsu. 29
- 9 Num occiput vrendum. 35
- 10 Num biliosus humor epilepsie causa sit. Contra Lu-
peum eruditissimum. 36
- 11 Num Aloës vis ventrem transcendat. 37
- 12 Num Aloë succotrina omnium sit optima. Contra
Iuberam doctissimum. ibid.
- 13 Num theriaca nostris temporibus perfectè parari
possit. 46
- 14 Num in Epilepsia capiti oxyrrhodia apponenda. 51
- 15 Num pepo bonis cibis sit annumerandus, vt voluere
Arabes. 53
- 16 Num detur Apoplexia periodica, vt voluit Auic. 63
- 17 Num detur Apoplexia à sanguine orta. ibid.
- 18 Num repellentia in Apoplexia sint ex vsu. 64
- 19 Num Apoplexia fortis curari possit. Contra Brache-
lium, & Cardanum Medicos præstantissimos. 65
- 20 Num Appiana poma sint nostra Camusia. 68
- 21 Num vacuatio per epicrasin sit vtilis. 76
- 22 Num vere præcautoria vacuatio sit celebranda. 78
- 23 Num Autopno fiat pulsus vehementissimus, vt vo-
luit Gal. Contra Vallesium, Costæum, & Mercatum
Medicos eximios. ibid.
- 24 Num paralyfis ex colico dolore fieri possit. 83
- 25 Num intemperies calida sicca possit esse immediata
causa paralyfis. Contra Mercurialem. ibid.
- 26 Num certis signis pars præ frigore emortua à paraly-
tica distinguatur. Contra Dionysium Dacam, &
Crucium, Chirurgo famigeratissimos. 85
- 27 Num humor veneno similis in corpore innascatur.
89
- 28 Num in affectibus oculorum humeraria semper fe-
rienda, & num visum debilitet. 91
- 29 Num purgatio lippienti commoda. 94
- 30 Num tentatiua curatio admittenda. Contra Mercuria-
lem. 96
- 31 Num urgente necessitate stupefacientia intra oculum
imponenda. ibid.
- 32 Num medicamenta actu frigida oculis imponenda.
Contra Matthæum, & Paræum Medicos eximios.
97
- 33 Num incorrecto opio extrâ appposito sit vtendum.
101
- 34 Num opium frigidum sit. Contra Mathiolum. 102
- 35 Num Narcotica tutius in causa calida, quam in fri-
gida propinentur. Contra Amatam, & Ludouic.
Lemosium Medicos eruditissimos. 103
- 36 Num solutio febris per parotidas sit fida, & secura.
104
- 37 Num parotidum curatio debeat fieri per resolutentia,
repellentia, aut suppurantia. 106
- 38 Num recidua sit peior sua radice. 107
- 39 Num furditas febribus superueniens ferè semper ad
bonum iudicet. ibid.
- 40 Num desperatis sit adhibenda manus. Contra Auge-
nium. 111
- 41 Num sit aliquis niuis in Medicina vsus. 118
- 42 Num topica ante totius vacuationem applicanda. 121
- 43 Num lapides, & arenæ in qualibet nostri corporis par-
te gigni possint. 122
- 44 Num in omni angina vena sit secanda. Contra Genti-
lem, & Costæum Medicos eruditissimos. 132
- 45 Num in angina vsque ad animi deliquium, sanguis sit
emittendus. ibid.
- 46 Num iugularium venarum sectio sit celebranda. Con-
tra Vascum Castellum eruditissimum. 134
- 47 Num in antiqua mensium suppressione è talo sit vena
secanda. Contra Fonsæam eruditissimum. 136
- 48 Num in initio Anginæ gargarisinata actu frigida allu-
mehda. 139
- 49 Num vtile sit in Medicina, Medicos, proprios errores
confiteri. 140
- 50 Num chalybs præparatus ad curandos morbos sit ex
vsu. Contra Christoph. à Vega, & Ludouic. Le-
mosium Medicos doctissimos. 145
- 51 Num ad Theriaca, aliorumque medicamentorum
compositionem cauda viperæ sit semper amputan-
da. Contra Lacunam, Vallesium, & Pelletarium.
Medicos eximios. 149
- 52 Num sanguis arterialis putrefieri possit. Contra Cru-
cium Olysiip. doctissimum. 152
- 53 Num febris maligna, aut pestilens intermittens esse
possit. Contra Mercatum. 153
- 54 Num vitrea pituita putrere possit. 155
- 55 Num putredo sit causa caloris. ibid.

DVBIA LIBRI II.

- DVBIVM PRIMVM. Num mala punica cruentæ spitioni sint
ex vsu. pag. 172
- 1 Num in cruento sputo sit auriendus sanguis. 176
- 2 Num refrigeratis sit vena secanda. 181
- 3 Num Hippocrates pulsum notitiam habuerit. 188
- 4 Num curatio obstructionis leuium arteriarum à ru-
berculo facta sit difficilis. 191
- 5 Num ira repente interimat. 193
- 6 Num ira consistat in feruore sanguinis in corde, Con-
tra Fracastor. Medicum celeberrimum. ibid.
- 7 Num ira sit quædam furoris species. ibid.
- 8 Num oleum, neruorum vulneribus applicandum.
196
- 9 Num curatio fiat per contraria æqualia. 198
- 10 Num sputum in pleuritide, coctionis, & cruditatis si-
gnum sit. 206
- 11 Num pleuritidis cognitio, sit sententia, an coniectu-
ralis. 214
- 12 Num oculus dexter sinistro sit obtusior. Contra Ama-
tum, & Fortunatum Plempium, doctissimos. 216
- 13 Num

14 Num possint internæ partes, extimis calentibus, frigeri.	217	43 Num vinum viperinum sit venenosum.	312
15 Num sputum cruentum pleuritidis mitissimæ signum sit, contra Ronsleum eruditissimum.	220	44 Num singultus, sit pulmonis passio. Contra Lupeum, Medicum eximium.	317
16 Num detur morbus insensibilis.	225	45 Num somnus vacationes omnes cohibeat.	320
17 Num aqua hordei, vel priffana in pleuritide proponenda.	ibid.	46 Num prohibitum effluuium, seu vicinia rei calidæ sit causa caloris.	321
18 Num morbus pilaris à pilo hausto originem ducat. Contra Plinium, Cardanum, Veigam, & Manardum Medicos excellentissimos.	234	47 Num futuri alui fluxus apud Hip. aliquod sit signum.	324
19 Num licitum sit nutricem menstruatam eligere. Contra Christoph. à Vega Medicum doctissimum.	236	48 Num varietas ciborum pro sanitatis tutela, utilis sit.	326
20 Num nutrix pro infantium curatione expurganda, Contra Brauum Petraftanum, Donatum Sanctonium, Medicos doctissimos.	ibid.	49 Num in alui fluxu, expurgantia torrefacta sint ex usu, Contra Amatium, Hollerium, Rondeler. & Sclanum, eruditissimos.	330
21 Num panis azimus sit melior fermentato, vt voluit Celsus. Contra Bruyerinum, & Siluaticum, Medicos eximios.	238	50 Num in conclamata dysenteria, caustica per sedem infundenda, Contra Rondeler, doctissimum.	332
22 Num pthifis aliquando curabilis.	239	51 Num balneum in dysenteria aliquando possit esse ex usu.	335
23 Num saccharum frigidum sit.	240	52 Num possit dari pestis citra perniciem.	338
24 Num pthifis, febrilibusque curandis Saccharum rosaceum sit ex usu. Contra Septalium Medicum præstantissimum.	241	53 Num veneno enecta, aut nutrita esui esse possint. Contra Langium, & Pareum doctissimos.	341
25 Num lac animalis nigri sit suauius, & vtilius. Contra Amatium doctissimum.	243	54 Num in inflammationibus pestilentibus internis è cubito mittendus sit sanguis. Contra Manardum doctissimum.	343
26 Num tabes pericardij sit periculosus, & veluti incurabilis affectus.	255	55 Num in colico dolore purgatio celebranda. Contra Massariam, & Septalium doctissimos.	344
27 Num simias in partibus intestinis hominis simillimas, & non humana corpora seuerit Galenus. Contra Vesalium Anatomicum insignem.	256	56 Num per frequentem ciborum adiectionem possit fieri curatio per epicrasin.	345
28 Num imminentes morbi præcauendi.	258	57 Num pituita vitrea in corpore gigni possit.	355
29 Num ad sistendum sanguinem arterialem, præter obturantia, aliaque præsidia, arteriarum futura sit ex usu.	259	58 Num intemptius frigidæ potus nocere possit.	359
30 Num arteriotomia celebranda. Contra Hollerium doctissimum.	260	59 Num in phlegmone hepatis aliquando è talo ferenda vena.	368
31 Num sudoris absterfio prouocet sudorem. Contra Lemofium, & Cardozum, Medicos eruditissimos.	263	60 Num hepatis scirrhus ab eius inflammatione oriri possit. Contra Fernel. doctissimum.	372
32 Num pulli columbini bonis cibis sint annumerandi.	265	61 Num serum lactis hypochondriis murmurantibus sit ex usu.	276
33 Num uterus odoribus delectetur.	267	62 Num vrinæ potus morborum curationi possit esse ex usu.	378
34 Num frigidæ potus ad satietatem ante coctionem concedendus.	277	63 Num lien aliquando vrendus.	380
35 Num intemperantiæ calidæ, & frigidæ, citius, & facilius humidis, & ficcis curentur.	282	64 Num vitiosus oculi color, morbus sit, an symptoma. Contra Fernel, Argenter, & alios neotericos præstantissimos.	384
36 Num frigidis ventriculi doloribus, meri potus salubris sit.	289	65 Num mæror, febrem, tabem, & mortem concitare possit.	385
37 Num pulsus ferrinus perceptilis.	294	66 Num solemnium vacationum suppressio, vel vacuatio nimia hydropem & alia vitia concitare queat.	392
38 Num coctio putredini contraria.	295	67 Num Cantharides hydropi sint ex usu, & num toto corpore sint venosæ. Contra Lacunam, Amatium, Fuchfium, Langium, & Mercurialem doctissimos.	395
39 Num alimentum suo an ventriculi calore coquatur. Contra Vallesium.	ibid.	68 Num ex causa calida per se hydrops oriri possit. Contra Cardanum, Marcel. Iacchinum doctissimos.	404
Num sanitas hominis sani communicetur corpori ægro, Contra Arist. & Montanum.	301	69 Num venæ sectio ex talo plus debilitet, quàm basilica, vt voluit Auicenna. Contra Lazarum à Soto Medicum doctissimum.	409
An canina fames à vermibus aliquando ortum ducat.	303	70 Num solus homo inter cætera animalia calculo laboret.	412
Quod dulcia, tam ad præseruationem quàm ad curationem Lumbricorum reprobata sint. Contra Gabucinum doctissimum.	305	71 Num pueri vesicæ calculis, senes, renum lapillis magis sint obnoxij.	413
Num solus ventriculus, an membra etiam famefcant.	306	72 Num vrina nigra aliquando ad bonum iudicet.	416
40 Num vas cholidocum ad ventriculi fundum implantetur. Contra Argenterium, Medicum acutissimum.	309	73 Num in Diabete intensior concitetur sitis, quàm in hydrope aut causo.	422
41 Num sicis immediata causa, sit siccitas in ore ventriculi percepta. Contra Thomam à Veiga, Medicum insignem.	311	74 Num mitia expurgantia in curatione diabetis sint ex usu.	423
42 Num vipera calida sit. Contra Mercurialem doctissimum.	312	75 Num furfuraceum contentum sit deterius squammoso.	426

OBSERVATIONVM

LIBRI PRIMI

OBSERVAT. PRIMA.		LOPECIA, succo Nicotiane curata.	pag. 3	29 Gravida bubonem pestiferum in inguine habentes, secta vena in talo tuto curantur.	ibid.
		2 Tinea, aqua sublimati curata.	4	30 Gravida in omni gestationis mense copiose phlebotomata, feliciter pepererunt.	62
3		Pustula in facie inueterata, hirudinibus in ipsa impositis, sanantur.	5	31 Apoplexia ritè fluentibus menstruis, repetitâ cephalica sectione curatur.	64
4		Temporum immanis dolor, hirudinum suctu saepe curatur.	6	Desperata apoplexia, cucurbitula bis in occipite scarificata, curatur.	ibid.
5		Phrenitis ex puerperio retento, hirudinibus inter na uteri parti applicitis, curatur.	ibid.	32 Apoplecticus pro mortuo habitus, post duorum dierum spatium, reuixit.	63
6		Vt venarum sedis orificia ad hirudinum impositionem melius emineant, optimum præsidium.	ib.	33 Diutinus mæror, auri potabilis usu curatur.	70
7		Hirudo per anum casu ingrediens, auxilio quodam semimortua extracta.	7	34 Melancholia profunda, lapide belzaartico, vario modo exhibitio, curatur.	71
8		Hirudo incuria Chirurgi per nasum ingrediens, hominem interfecit.	ibid.	35 Lapis belzaarticus in maiori quantitate assumptus, potentius venenum extinguit.	ibid.
9		Septuagenarius phlebotomatus fluente actu sanguine, emoritur.	9	36 Lithiasis, lapidis belzaartici usu curatur.	72
10		Ab odore vini Apoplexia sequuta.	10	37 Cachunde ad flatum melancholicos medicamentum præstantissimum.	73
11		Phrenitis confirmata, cucurbitula in synypite scarificata curatur.	15	38 Melancholicus se algidum perpetuò existimans, miro ingenio curatur.	75
		Septimestris septem diebus, emplastris nutrientibus alta, vitam produxit.	20	39 Melancholicus artificio curatus.	ibid.
12		Phrenitis seu a, artificiosa vacatione curata.	22	40 Iuuenis ex suppressis hamorrhoidibus melancholia laborans, his venis apertis scilicet alpeppo, illico citata hamorrhagia emoritur.	78
13		Vigilia importuna, narcoticis curata.	24	41 Ophthalmia seu a, copiosissima vena sectione curata.	91
14		Noctambulus balneo curatus.	28	42 Ophthalmia diuturna, dextra saluatella sectione, curata.	94
15		Epilepsia à pollice excitata, caustico pollicis laboranti imposito, sanatur.	32	43 Immanis inguinum dolor, saluatella sectione curatur.	ibid.
16		Exitiales cerebri affectus, cauterio ad bregma indito, curantur.	33	44 Quidam auris dolore laborans, imposito intra aurem opio, emortuus.	101
17		Iuuenis quidam Lusitanus vlcerebus in facie diu miserrimè concussus, fontanella in crure aperta, & aliis auxiliis tempestiuè adhibitis curatur.	ibid.	45 Umbilici dolor seuissimus cum valida febre, opio epoto curatus.	103
18		Fontanellis in inguine sponte apertis, quidam à seuo morbo gallico euasit immunis.	34	46 Dentium dolor seuissimus niue circumposita ablatu.	118
19		A frequenti abortu, fontanella celebrata, femina liberantur.	35	47 Lingua portentosus tumor, hirudinum suctu curatus.	121
20		Diarrhæa venenosa, smaragdo assumpta curatur.	40	48 Ingens lingua tumor ipsa scarificata, sanatur.	ibid.
21		Eboris ad plurimos usus vis mirabilis.	42	49 Lapis supra mucronem lingua enatus.	122
22		Quidam epilepsia seuissima frequenter concussus, secta ex interuallis saphena, ab ea præseruatur.	45	50 Panus Gallicus sub alis & retro aures pronatus.	128
23		Epileptici syrupo Nicotiana curati.	57	51 Ex Mercurij usu, mors subsequuta.	129
24		Decimana febris possibilis.	ibid.	52 Mercurius in potum assumptus Gallicatis præstantissimum auxilium.	130
25		Femina septimestris, repetita sapius ex talo phlebotomia, feliciter peperit.	59	53 Sæuus morbus Gallicus, unguento Mercuriali antiquo non succumbens, recenter factio curatur.	131
26		Gravida epilepsia ab utero correpta, secta in brachio vena periere, è contra è talo secta reuiuiscunt.	60	54 Angina canina, cucurbitula sub mento scarificata, curatur.	132
27		Nonimestris, epilepsia, melacholiaque correpta, hirudinibus sedi applicitis curatur.	ibid.	55 Angina acutissima, iugularibus venis sectis, curatur.	134
28		Pseudohydrops uteri in gravida pronatus, profunda scarificatione, curatur.	ibid.	56 Morbosa femina ob menstruum retentum, secta vena in cubito subito pereunt, secta in talo, conualescunt.	

Elenchus Obseruationum Libri II.

57 Suffocante angina post partum oppressa femina superis venis scissis, & scarificata in occipite cu- curbitula, renixit. 139	13 Ad singultum ex calore subortum, eximium an- xilium. 318
58 Stercus humanum, celebre aduersus venena ale- xipharmacum. 144	14 Diarrhaea biliosa, sola saluatella sectione, curata. 328
	15 Dolori nephritico, fenticulus in crure vilissimus. 354
	16 Ad desperatum voluulum, optimum enema. 358
	17 Epilepsia ex vermibus orta theriaca curata. 361
	18 Dolor Hippochondriorum, saepe lethalis. 377
	19 Ex mirachiali affectu Symptomata sequuta, Ebeno curata. ibid.
	20 Icterus à veneno, non semper flauus. 388
	21 Pro hydropo curando fontanella mirabiles. 401
	22 Ambucna medicamentum exoticum, hydropi val- de salutare. ibid.
	23 Hydropica, foramine in pollice dextri pedis aper- to, excretâ copiosâ aquâ, conualuit. 405
	24 Ascite laborans, perforato natura vi umbilico, in- tegrè curatur. 406
	25 Hydrops mirabilis. ibid.
	26 Cruenta deiectio, critica. 424
	27 Vesicae vlcus mirabile lacte curatum. 425
	Obseruat. Lib. V. Lapis Belzaar ex cantho oculo- rum cerui extractus contra venena efficax an- tidotum. 901
	Spicilegium Anatomicum, in quo partes om- nes corporis humani breuiter & com- pendiosè ac dilucidè describuntur. 921

Obseruationes Libri II.

OBSERVA. **G** Rauida variolis etiam corripuntur.
PRIMA. pag. 168

2 Hemorrhagia mira. 183
3 Quidam ira percitus violentas manus sibi intulit. 194
4 Lateris dolore correptus vena secta illico occubuit. 203
5 Pleuritis fraudulenta intra duos dies interficiens. 214
6 Pleuritica adstringentium usu emortua, 219
7 Phthisis Ebeni decocto curatur. 239
8 Globus crystalliformis tussi proiectus. 249
9 Palpitatio seuæ, hyrudinibus supra cor affixis, cu- ratur. 251
10 Importunus ventriculi dolor, vini absinthites potu, curatur. 285
11 Tenia admiranda, 303
12 Vermis admirandus, absinthij ope interfectus. 305

PRIVILEGE DV ROY.

LOVYS PAR LA GRACE DE DIEV ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE,
A nos amez & feaux Conseillers les Gens tenans nos Cours de Parlement, Maistres des Requestes
Ordinaires de nostre Hostel, Baillifs, Senechaux, Preuosts, leurs Lieutenans, & à tous autres de nos
Iusticiers & Officiers qu'il appartiendra, Salut. Nos bien amez JEAN ANTOINE HUGVETAN,
& MARC ANTOINE RAVAYD Marchands Libraires de nostre ville de Lyon, Nous ont fait re-
monstrer qu'ayans cy-deuant Imprimé avec nos lettres de Priuilege vn Liure intitulé ZACVTI
LVSTITANI Opera, ledit Priuilege expirant dans peu de Mois, & craignans que quelq' autre ne le fassè
imprimer, lequel leur seroit de tres-grand preiudice, Il nous ont tres-humblement supplié leur accorder conti-
nuation de leur dit Priuilege. A ces causes desirant fauorablement traicter lesdits exposans, Nous leur auons permis &
permettons par ces presentes de faire r'imprimer toutes les susdites Oeuures en tel Volume, caractère, & marge que
bon leur semblera pendant le terme de dix ans à commencer du iour qu'elles seront acheuées d'imprimer defendant à
tous Libraires, Imprimeurs, & autres personnes de quelque qualité & condition qu'ils soient d'imprimer ou faire im-
primer, vendre n'y distribuer desdites Oeuures que l'edition desdits exposans sous quelque pretexte & maniere que ce
soit, n'y mesme les Abregez que l'on en pourroit faire, ou traduction en autre langue sans le gré & consentement des-
dits exposans à peyne de confiscation des Exemplaires contrefaits, six mille liures d'amende & de tous depens, dom-
mages & interests, à la charge d'en mettre deux Exemplaires dans nostre Bibliotheque, & vn en celle de nostre tres-
cher & feal le Sieur Molé Cheualier, Garde des sceaux de France auant que de les exposer en Vente comme aussi de
faire Registrer ces presentes es Registres des Maistres & Gardes de la communauté des Libraires de nostre bonne ville
de Paris à peyne de nullité d'icelles, SI VOVS MANDONS & à chacun de vous endroit soy Enioignons que du
contenu en ces presentes, Vous fassiez & souffriez & laissiez iouir lesdits exposans & autres ayans d'eux cause pleine-
ment & paisiblement, sans souffrir qu'il leur soit fait n'y donné aucun trouble & empeschement, au contraire Vou-
lons aussi qu'en mettant au commencement ou à la fin desdites Oeuures vn bref extrait des presentes Foy soit adiou-
stée comme au present Original, Mandons en outre au premier Huissier ou sergent sur ce requis de faire pour l'ex-
ecution des presentes tous exploitcs necessaires, sans demander autre permission, CAR tel est nostre plaisir, DONNE' à
Paris le vingtquatrième iour d'Aoust l'an de grace mil six cens cinquante cinq; Et de nostre Regne le treziesme,
Par le Roy en son Conseil.

MASCLARY.

Registré sur le Liure de la Communauté le vingt sixiesme Aoust 1655. Conformement à l'Arrest, du Parlement du
neufiesme Aoust 1653. Signé Ballard Syndic.

Acheué d'Imprimer le deuxiesme Octobre 1667

DE MEDICORVM
PRINCIPVM
HISTORIA.

LIBER PRIMVS,

De capitis affectibus.

P R Æ L V D I V M.

ANIMALIVM omnium princeps homo, (miraculum magnum)
licet in se, ob præclara tam animi, quàm corporis insignia nobilissi-
mus ac diuinissimus sit, tum ex mirabili eius dignitate ac structura,
tum ex temperie, quàm (præ cæteris animantibus) exactissimam,
symmetramque obtinuit: tamen cum à discorde quatuor primarum
qualitatû concordia, ab elementorum ab inuicem inter se pugnantîû
discordia, tanquam à principio interno; à rebus naturalibus, contra
naturam, & non naturalibus, velût à causa vrgentissima, & vehementissima oppugnetur,
cum sit mixtorum vltimum, subit maiorem varietatem compositionis, quàm cætera omnia,
ita vt cum eodem ad sensum temperamento, varias, & affectiones, & passiones experiatur.

Eas ergo à capite potissimum auspicari libuit. Est enim caput rationis domicilium,
facultatis animalis, ac cerebri receptaculum, quod velût galea ipsum tegit, & ab exter-
nis iniuriis defendit. Et cum sit caminus vniuersi corporis, & cucurbitulæ instar, trahat
continuò, sorbeatque partium inferiorum expirationes, cum sit in altissima sede, tanquam
in suprema arce locatum, non potest non crebris vaporum, & fuliginum haustibus repleti,
& inebriari; licet per plures cauernas, os, nares, aures, excrementa sua ab infernis parti-
bus ascendentiâ se depellat.

Quare fit, & vt mutua dimicatione, & pugna cerebrum afficiatur, & ex eo in subiectas
partes sese exonerante, emanet innumerabilium morborum aceruus: Et quòd caput sit
omnium ægritudinum radix, atque origo. Ex qua scaturigine, sæui, periculosi, & lethales
dimanant affectus, quos recensere esset valdè laboriosum.

Ad hæc, Cerebrum in capite receptum, membrum est diuinissimum, & quod figuram
dat vniuerso corpori: nam ex capitis magnitudine reliquorum ossium naturam putat pen-
dere Hipp. Pars ergo est præstantissima, in qua principes animæ facultates resident, diui-
niores, ac excellentiores, rationatrix, motrix, sentiens, rectorique facultas in ea sitæ sunt.

Sive ergo eius præstantiam ex situ, sive ex operationum dignitate, sive ex functionum
robore rimeris: ab hac parte, has medicinales Principum Medicorum historias ordiri
commodissimum fuit. Est enim cerebrum corde nobilius, præstantius, ac excellentius;
nam memoriæ, iudicij, & cogitationis est vberissima officina. Sed & cerebro omnia famu-
lantur, eiusque gratiâ totum corpus constructum est. Est ergo nobilitate cæteris præci-
pue partibus præferendum. Cuius affectiones, ad vitales partes vsque, in hoc primo
libro, fauente Altissimo, delineabimus.

Lib. I.

A HISTO

DE

HISTORIA I. GALENI, DE ALOPECIA.

Alopecia, sola purgatione, sanata.

ADOLESCENS quispian bonæ habitudinis, & exercitiis assuetus, hanc affectionem in capite habebat. Erat autem satis familiaris mihi, ut victus rationem etiam ipsius, quam iam per tres, aut quatuor menses usus erat, probe nossem: explebat enim se quotidie ferme fungi. Hunc itaque sola hiera ex Colocynthide purgans, bis in quinque diebus: in prima sanè purgatione, quatuor ex ea drachmis, in secunda, quinque exhibitis. Præquam verò ad has purgationes devenirent, catapotia ex Aloë undecim ei præbui, * ciceribus ferè magnitudinem parem habentia. Habent enim catapotia hæc: Colocynthidis partem unam, Aloës, & Scammonia, utriusque partes duas. His ego partem unam succi Absinthij misceo; ante verò etiam Mastichen Chiam, & Bdellium adieci: hoc enim modo Quintus utebatur. Verum propter quod ea reiecerim postea, alio sermone explicabitur, quem in compositionis purgantium pharmacorum libros refero. Cum itaque post has tres purgationes, homini pituitam è capite deducere per apophlegmatismos vellem, atque deinde pharmacum quoddam ad affectam partem adhibere, contigit ipsum derепentè in profectioem quandam ablegari; in qua cum boni succi cibi, de quibus à me audierat, uteretur, post dies fortè viginti rediit, ab affectione circa capillos penitus curatus, &c. Galenus lib. 1. de compos. Med. secund. loc. cap. 2.

PARAPHRASIS IN PRIMAM Historiam Galeni.

DE Alopecia est in hac historia sermo. Est autem sic vocata, quòd vulpi, quæ Græcè dicitur ἀλώπηξ, frequenter accidat. Eius autem causa, auctore Anic. 7. 4. tract. 1. cap. 5. est materia mala, radicum pilorum originibus adhærens, eâque cortodens. Humorem autem, qualis sit, ex colore cutis facile agnosces: aliquibus enim albidior apparet, aliis nigrior aut pallidior. In hoc autem ægro, vberiore adfuisse pituitæ copiam victus præcedens manifestè indicavit; Nam diu vicius est fungus, qui crassum, tenacem, frigidumque succum gignunt, ex Gal. 2. de alim. facult. cap. 69. qui non concoctus, tum ob crassitatem, lib. de bon. & vit. suc. c. 7. tum ob deleteriam, & perniciosam vim, ex Diocorid lib. 6. cap. 23. & aliis, ab officinis coctionis tanquam onerosus ad caput expellitur, radicisque pilorum corrumpit & alopeciam facit. Hic cum alienus sit à sanguinis naturâ, vacuandus est, ne deinceps maius negotium facessat. Quod opus commendat summopere Gal. Medico curaturo; nam citra vniuersalis auxiliij rationem frustra topica imponuntur auxilia.

Quâ de causa purgavit ægrum Colocynthide, medicamento sanè violento, & forti, quantitate drachmarum quatuor exhibito, quoniam humores erant crassi, tenaces, & lenti, naturâ suâ ad purgationem inepti, & in parte sui, à viis ductuum valdè remota, qui ut educantur, valentiori egent medicamento, & in maiori quantitate asumpso.

Et licet in initio morbi, in prima vice deberet propinari in maiori quantitate, quam in secunda, tum quoniam vires erant fortiores, humorumque copia liberalis: tamen ut tutius incederet, minorem in prima vice, medicamenti aliquin effrænis, quantitatem exhibuit: ex quo

A felici euentu factus audacior, quantitatem illius auxit in secunda.

Purgavit autem bis in quinque diebus, quoniam multi, vitiosi que succi simul vacuari nequeunt, & si subito educere tentes, robur partis præstantis nimium exsolues, & maximè cum à crudorum humorum sarcina, debilis & onerata natura, simultaneam vacationem ferre non possit; quare ij paulatim sunt coquendi, & paulatim vacuandi.

Concoxit autem, & præparavit (licet expressè de medicamentis non loquatur) exhibitis catapotis ex Aloë, Mastiche, Bdellio, Absinthio, & aliis: hæc enim calida cum sint, & tenuium partium, crassos humores incidunt, attenuant, secant, & coquunt, ut probat Aëtius terrab. 1. serm. 3. cap. 115. Utebatur autem singulis diebus, ex hac antidoto (loquebatur de hiera Ruffi ex Colocynthide,) f. be magnitudine, non purgationis gratiâ; magnopere enim confert ad purgationes, & status discutit, &c. Dedit autem non concoctoria, sed expurgantia, ut alius quadantenus moueretur, & humores fortè redundantes in primis viis subducerentur, ut sic leuata natura, & detracta copia, corpus fieret fluidum.

Neque mireris Gal. ad domandam Scammonia & Colocynthidis malitiam, correctoria non miscuisse, reieciisque Mastichen, quam Quintus iniiciendam affirmabat. Nam Bdellium, & Mastiche suo lentore, & crassitie, acrimoniâ horum medicamentorum obtundunt nimis; hæc de causa n. i. cuit Aloë, quod medicamentum, prærogatiuam quandam habere super omnia medicamenta Gal. cæterique Græci, & Arabes confirmant: Nam plerumque omnia ventriculum labefactant: sola Aloë eum roborat, & non solùm effræniâ medicamentorum vires corrigit, atque emendat, sed ab horum iniuriis ipsum, cæteraque viscera tuetur, ac defendit; neque illorum facultatem purgatricem debilitat, sed adauger. Quare veteres, præsertimque Arabes cum medicamentis validis pilulas componentibus Aloë miscere consueuerunt.

Compositionem ergo à Gal. allatam, optimè esse confectam indicabis. Nam licet pituitosus humor, causa mali, esset educendus, & Aloë, & Scam. bilem primò expurgent: tamen, quoniam erat bonæ habitudinis, qui curabatur, iuuenis, & in quo ratione ætatis & temperamenti, bilis ferè semper copia inest, exhibuit cholagoga, quæ etiam secundariò pituitam expurgant, cum iis etiam miscens Colocynth. & alia, quæ crassos humores vacuare nata sunt.

Post quæ, ad apophlegmatismos accedere conabatur, hoc est, ad ea, quæ pituitam è capite per os enacuant, teste Paul. lib. 5. cap. 1. quæ ex medicamentis parantur calidissimis, veluti Nigella, Pyrethro, & aliis cum cera permixtis, quibus vitendum capite inclinato, ex Gal. 2. sec. loc. cap. 2. ut sic masticatione, deducta in palatum pituita melius expurgari possit. Sed cum per frequentem vacationem hic humor esset exhaustus, factum est, ut æger citra topicum auxilium fuerit curatus.

Quantum intersit, Medicos in ciuitate populosissima curatricem scientiam exercere, ut in pluribus ægris varios casus, & admirabiles possint intueri, palam facit Gal. lib. 1. de articul. com. 22. Gloriatum enim eo loco, quòd non solum in urbe Roma, terra habitata compendio, medicam artem exercuerit, sed etiam quòd omnia, quæ abstrusa accidebant

accidebant in proximis urbibus, ab amicis explorata habuerit: Quare ne mireris, inquit ipse, si plures hætenus inuenerim casus quam Hipp. Nam urbes, quarum ipse meminisse, ubi diutius egit, non plures incolunt, quam Romæ vicum unum. Sic ego in nobilissimis Europæ ciuitatibus, Phœbeam artem exercens, in faciendâ medicina occupatissimus, pluram morborum, & curationum exempla notauit; quæ cum scitu digna sint, nec infrugifera, & pro nostrarum virium captu absoluta, ea huic operi alternatim inferere non dubitauit.

Observatio I.

Alopecia succo Nicotiana curata.

Illustrissimus quidam Lusitanus, cuius nomen decoris Icausa, consultò reticere licet, toto corpore & capite depilis factus, cum corruptis humoribus scateret, neque sudorificis ex similace aspera (erat enim Gallicæ luis suspicio) inuaretur: vnguento tamen vtens mercuriali, nulla sequuta per os, aut aliam regionem vacatione, openi vix sensit vllam. Tandem succo Nicotianæ (vulgò vocant Tabaco) toto corpore vnctus, pili geniti sunt, pristinumque nitorem recuperarunt. Miror autem quod aromatum diligentissimi scriptores, de huius vi ex professo differentes, ut Monardus, Christoph. à Costa, Fragofus, Clusius, de hac facultate non meminerint, quam ego aduersus Alopeciam sæpe felicissimè sum expertus: Et plurimis experimentis firmavit Ioannes Meander Bremanus lib. de Tabacologia, ferè per totum.

QUESTIO I.

Quod pilularum usus à Græcis & non ab Arabibus sit inuentus. Contra Mercurial. doctiss.

COMMENTARIUM.

Ciceribus ferè magnitudinem parem habentia.] Explicatâ Galenica serie, nodos solùm, & spinas rimari decreui, præsertim in vita breui, arteque longa. Nam interpretis officium solùm circa orationes obscuras versatur: auctore Gal. lib. 1. epid. sect. 2. com. 56. & lib. 3. aph. in præfat. Taxat enim Gal. lib. 1. epid. sect. 3. com. 5. in fin. sui temporis Medicos, quòd verum artis vsum negligentes, in interpretando Hippoc. nullius frugis sapientiam commentarentur: Nam obscura sunt quæ illustrent præsertim Medicum. Sophista verò, dum de vocibus, & significatis contendit, suum, & discipulorum tempus consumit. Quoniam logica quæstiones prætereundæ sunt, ex Gal. lib. 1. de loc. cap. 4. quum in iis, quæ ad artis vsum conferunt, diu immorandum esse, & prætermittenda quæcunque sophisticè sunt tradita Gal. proclamet sæpè, in lib. 6. epid. sect. 5. com. 14. nam hæc nihil ad melius sanandum conferunt: ut disertè probat Gal. lib. 1. prorrh. sect. 1. com. 33. In quibus seriis controuersis explicandis, ut veritas, in Democriti puteo latitans, & à iunioribus, tot contradictionum labyrinthis obscurata, velut alter Sol, purior euadat, necesse est contra hos acriter disceptare: Et primò sic pro textus expositione.

Quòd pilularum usus à Græcis, & non ab Arabibus sit inuentus, contra Mercurialem. Is enim lib. 1. de cap. affect. cap. 3. ei se adstrinxit opinioni, ut crederet, pilularum vsum à Græcis minime fuisse cognitum. Sed opinionem eius re-darguunt plurima, passim in Gal. & Medicorum libris conscripta. Nam Græci pilulas vocatere coccia, ut ait Arnaldus in Mesuem, tract. de pilul. Quid enim euidentius dici potest, quàm quòd à Gal. profertur hoc loco, nempe medicamenta solida ad expurgandum, facta fuisse ciceris magnitudine: quòd etiam facit lib. 7. sec. loc. cap. 2. tit. de arteriacis ab Asclep. conscriptis, dum ea erui magnitudinem in somnum euntibus concedit, & tit. de confectioibus ad tussim, ea similibi forma exhibet, & lib. 8. eiusd. cap. 8. ea præbet nucis ponticæ magnitudine: & lib. 10. eiusd. tit. de Nephrit. compos. tria catapotia exhibet ciceris magnitudine. It-

A super lib. 14. Meth. 8. pro linguæ tumefactæ medela pilulas (sic enim loquitur) vesperi fumendas consulit. Paul. lib. 7. cap. 5. Catapotia conficit in modum ciceris, quorum vndecim vnica vice præbet. Demum Tral. lib. 2. cap. 4. solida medicamenta in globulos efformare docet, quòd etiam facit Celsus, lib. 5. cap. 25.

Pilulæ ergo, quæ à Græcis granula, coccia, catapotia, globuli dicuntur, ab illis cognitæ sunt, & maximè cum dicat Scribonius Largus, comp. 87. & Marcellus Empiricus, quòd cataportium, medicamentum est, quòd non diluitur, sed in globulos efformatum, integrum deuoratur, ut eleganter probat Trincavel. lib. 1. de compos. medic. cap. 17. de pilul. Quæ medicamenta in hac forma in varios vsus antiquitas construebat, de quo argumento videndus Ant. Musa Brasauol. in examine catapotiorum, in fin. præfat. Lege Quintum Serenum cap. 55. qui pilulas, glomeramina vocat.

Dilue præterea glomeramina, que gerit inius
Clausâ Ariæ, inter gemina coxendicis umbram.

HISTORIA II. RASII De Alopecia.

Alopecia, topicis medicamentis,
curata.

Vtr quidam diues, & de genere Ducum, incepit pati alopeciam in capite, & ceciderunt de capillis in quantitate duorum digitorum: & venit ad me, & præcepi quòd fricaretur locus cum panno aspero, usque quò esset rubificatus, deinde fricari ipsum cum capis, & fecit sibi hanc curam pluries reiterari, donec ampullatus esset locus, & mandauit ipsum lenire cum adipe gallinæ ad mitigandum feruorem, & cessauit & spatio vnus mensis orti sunt pili, &c. Rasius in lib. de mirabilibus curis.

PARAPHRASIS.

Qualia debeant esse medicamenta ad generandos pilos aptissima, docent latè Gal. lib. 2. sec. loc. cap. 2. & Aëtius terrab. 2. serm. 2. cap. 55. Nam discutiant necesse est, partes profundas penetrent, sanguinem optimum pilorum generationi accommodum ad cutem attrahant; ut doctè explicat Mercurial. lib. 1. de morb. curan. cap. 4. in quem vsum rubificantia sunt inuenta, ut firmat Gal. lib. 1. sec. loc. cap. 2. hæc enim medicamenta, partem cui applicantur rubram faciunt, tumentemque: ita enim acria sunt, ut suo calore ab internis, ad externas sedes, quidquid reconditum est, traducant, transponantque, ut lib. 6. simpl. cap. de Zingib. affirmat Gal. de quorum numero sunt Elenium, iberis, sinapis, & cæparum genus omne. Quoniam tamen sæpissimè contingit, ut ad caput, ratione caloris, & doloris, confluent excrementa, ne inflammatio concitari possit, dolorem lenire necesse est, iis quæ tum acrium humorum prouentum cohibent lentore suo, tum illorum caliditatem, mulcebris qualitate, & anodyna obtundunt: quam facultatem habere adipem gallinæ inter cæteros tradit Paul. lib. 7. tit. de adipe.

Medicamenta ergo ad gignendos pilos accommodata, ed lege imponenda sunt, ut cum eis vsinus adeps miscetur semper: quòd auxilium huic affectui esse nulli secundum cum Galeno firmat Amatus 4. cent. 4. Nam à proprietate inuat, ut ex veterum & iuniorum mente doctè probat Conradus Gesnerus, lib. 1. de quadrup. tit. de Vrsu, litera G. Cuius loco, leonis, pardalis, & hyænæ adeps substitui potest.

Pro paratidis tamen vnguentis hæc sunt præcipua: Apes viuæ, vel mortuæ vitæ, capil. veneris, Abrotan. Absinth. semen apij, cortices nucum, pinearum, auel-lan. amygdal. castanear. stercus muris, & capræ, spuma nitri, capita mulcartum vsta, folia hederæ, radix arundinis, lauendulæ, & lapathi acuti, Euphorb. Pyrethrum, Zingib. rosmarinus, ex quibus cum pilis. Vrsi vstis,

axungia vrsina, oleo mastich. vel lentiscino, ladano, & melle, possunt in hunc vsum varia parari vnguenta. Vide Gal. lib. 14. Meth. cap. 18. Et varia remedia quare apud Gondicalum Rodericum Cabreira, in suo libello de Chirurgia, Lusitano idiomate conscripto.

HISTORIA III. GALENI.

De tinea.

Rusticus achoribus scatens, Locali auxilio perfanatus.

Porro cum aliquando ruri degenti mihi pharmacum ex charta ad manum non esset, inspecta in agri domo, iuncti aliis charta, faculam postulanti, exustaque charta, ac aceto diluta, locum affectum illeui, hominemque postridie ad me venire iussi: sciebam enim quod cum dura carnis esset, pharmacum ferre posset. Qui ubi venisset, parum aberat quin curatus esset: quare * ad aliud pharmacum non transiui, sed eodem vii iussum, postera die perfecte sanitati restitutum ab achoribus conspexi, &c. Hac Gal. lib. 1. de compos. med. sec. loc. cap. 8. in princ.

PARAPHRASIS.

Quæ medicorum vulgus, à continuo saniei fluxu, manantia capitis vlcera vocat, ea Græci, Achoras, & iuniores barbari, quoniam vestium tineis simillima sunt, tineam appellare conueuerunt, & Paul. lib. 3. cap. 3. vlcera esse dicit, tenuissimis foraminibus cutem perforantia, ex quibus glutinosa sanies effluere solet. Originem vero presentis mali, ad nitrosam, balsamque pituitam refert Ægina. Et Gulielmus Placentinus lib. 3. cap. 8. hunc morbum cum vdis pustulis euenire sibi persuasit. Et Rasis ex sanguinis copia, vna cum cutis humiditate accidere tenet. lib. de puer. agritud. Constat autem apud omnes, istiusmodi vitium ex humoribus prauis, salis, nitrosi, acutis, exedentibus ortum ducere, & non solum in capite, facie, sed & vniuerso corpore contingere, vt refert Theodor. Priscian. lib. 1. ad Timork. De tinea speciebus, signis, & prognosi consule Arabes, & post hos Mercurial. lib. 1. de morb. cutan. cap. 9. & 10. Ludou. Mercat. lib. de puer. morb. cap. 21.

In quorum vlcera curatione præter vniuersalia auxilia, cum ipsa contumacia ad sanandum existunt, emplastrum ex charta combusta apponere vtilissimum iudicauit Gal. Cum enim rusticus esset, qui curabatur homo, & dura carnis, acrius poterat tolerare medicamentum: quo imposito, factum est, vt siccato vlcere, ad alia auxilia deuenire non cogeretur. Plurimum autem laudasse Gal. inter cætera hoc medicamentum, ex ipso constat manifestè lib. 5. sec. gen. cap. 14. tit. arida cicatricem inducentia, &c. quo loco ex Lucij, Theotropi, Ptolemæi, Moschionisque sententia, vtitur ad nomas diachartu (sic enim hoc medicamentum à Græcis appellatur) & vlcera fordida repurganda; esseque hoc huic vsui validissimum asseuerat 9. sec. loc. cap. 8. & lib. 8. simpl. tit. de papyro. Quo sæpissime vsum suum tradit lib. 5. meth. cap. 15. cum felici euentu, idque per celebri historia confirmat, cum sit ad vlcera exsiccanda præstantissimum. Cuius medicamenti compositionem, licet æris squamma, sulphur viuum, auripigmentum, plumbum crematum, ingrediuntur, ex Paul. sententia lib. 7. cap. 13. in princip. hoc valentissimam habere exsiccandi vim existima, si vna charta combusta misceatur his: Quo in diurnis malis, corpore sæpius iam purgato, vti fas est. At verò in nostro ægro, quoniam vitium solum erat in parte externa, citra internarum partium læsionem, solum sufficiens fuit ex charta combusta cum aceto, pro miti affectu emplastrum adhibere; quamuis enim cum rosaceo præparet Paul. Acetum nimis superfluam exsiccet humiditatem, & humoris acuti impetum refrænât, penetrat, & impensè fluxionem arceat.

Alium etiam affert Plinius modum, quo id veteres faciebant, lib. 13. nat. Hist. cap. 11. & 12. Erat autem papyrus genus quoddam iunci, quod habet strenuam desiccandi vim; nos iuncum Indicum vocamus, quo cum careamus,

papyrus crassam, vltam, & aceto maceratam, loco illius possumus substituere, qua deficiente, chartam nostram eligere oportet: quæ cum ex pannis lineis contusis & maceratis fiat, exsiccare potest. Nos eandem vires non obtinere chartam nostram cum antiqua affirmamus, sed ferè similes habere putamus: Vt sic satisfaciamus Mathiol. & Lacunæ, qui lib. 3. in Dioscorid. cap. 95. ex nostra charta non posse fieri id celebratissimum auxilium, quo ad exsiccanda vlcera antiquitas utebatur, sibi persuadent. Sed immeritò. Nam si panni linei apud Gal. 1. sec. loc. cap. 2. exsiccant, cur papyrus nostra ex eisdem confecta non exsiccabit?

Obseruatio II.

Tinea, aqua sublimati curata.

Contumacissimus morbus tinea est, quæ quum septem Cannorum spatio iuuenis laboraret, & varia vniuersalia, topicaque ex elleboro, sulphure viuo, auripigmento, calce viua, alumine, mercurio, & aliis violentis conflata expectiretur incassum, aqua calida quantum ferre poterat, in qua prius sublimatum infundebatur, singulis diebus bis, toto capite lotus (prius tamen bellè purgato corpore) sanitatem obtinuit. erat enim quantitas sublimati 3. ij. ad lb. ij. aquæ. Hoc enim medicamentum pro hoc Herculeo debellando morbo præ cæteris est præstantissimum. Experieris & miraberis effectum. Et non cesses lauare caput, quousque vlcera omnino mudentur, & rabelcant.

QVÆSTIO II.

Quod in morborum curatione, remediorum immutatio sit ex vsu.

COMMENTARIUM.

Ad aliud pharmacum non transiui, &c.] Dubitant Medici, num in morborum curatione, remediorum immutatio sit ex vsu, & pro parte negat. Hipp. in sui sublidium afferre solent, lib. 2. aph. 52. dicentem, non esse transeundum ad aliud auxilium, licet id secundum rationem non eueniat. Quoniam reperiuntur morbi, qui præ sui contumacia auxiliis medicis non succumbunt, quales sunt ex crassis humoribus orti, in quibus (ait Galen. 2. sec. loc. cap. 1.) rationabiliter secundum indicationem prescriptis vitur, etiam si nullum à principio commodum sequatur; Nam, vt doctè inibi Gal. aduertit, sicuti aqua sæpè cadens, durum lapidem longo tempore excauat: sic morbi pertinaces, ex diuturna auxiliorum applicatione iuuari solent; in quibus, qui recta ratione inuenerit quod conducit, non discedat ab illo, quod primò faciendum existimauit. Ex quo constat plurimum esse vituperandos, qui permanente eadem morbi dispositione, assiduè præsidia immutant, quos summoperè carpit Gal. lib. 5. de dieb. decret. cap. 1. cum nihil sit quod plus sanitatem impediât, quam remediorum crebra mutatio, auctore Seneca lib. 1. epist. 2. Non enim venit vulnus ad cicatricem, inquit ipse, in quo crebra medicamina tentantur.

Contra facit Gal. lib. 5. de sanit. cap. 9. docens enim auxilia, quibus ad ciendam alium senes vti debent, monet vt iis variè vti possimus: nam assuefacta natura, eorum vim contemnit; quoniam, vt inquit Auic. 4. 1. cap. 1. ab assuetis non fit passio, & unicuique corpori, imò omni membro, in vna hora, & non in altera, inest proprietas ab vna medicina pati, & non ab alia. Quod etiam confirmat Paul. lib. 3. cap. 78. At in quibus obscura morbi est origo, hæc semel experiri abundè fuerit, modo ad consimilia transeundum est, modo ad contraria: Neque tamen eis diutius immorari licet, si nullum ex iis solatium perceperit: Hac quotidie in artis operibus fieri videmus, vt idem medicamentum vni articulo profuerit, alteri in eodem agrotante, similiter inflammato, non modo non opituletur eodem tempore, sed aliquando (quod maxime est mirum) offenderit, &c. Quod repetit Haly 8. præf. cap. vlt. iuxta fin. cum diutius vno curaueris medicamine, nec prodest, ad contrarium transi, quoniam huius fortasse natu-

ra, non conuenit huiusmodi natura passionis, &c. Sunt enim plurimæ proprietates occultæ, quæ exprimi nequeunt, ob quas accidit, vt plus hoc membrum hoc auxilio, quam alio adiuuerit.

Licet ergo immutare auxilia, dummodò in eis eadem virtus remaneat. Quare Auic. lib. 7. cap. 2. sic asserit Concedo quod Medicus de vna medicina ad aliam transire potest, & debet; quoniam si sola vna vteretur medicina, possibile esset, quod natura in habitum conuerteretur, &c. Quo pacto Auic. 2. 2. 3. tract. 2. cap. 7. permutationem consulit medicinarum Et scias, vt permutatio fiat cum medicinis: quandoque enim est medicina conferens vni membro, & non aliis, & quandoque confert in vna hora, deinde post illud nocet, & mouet dolorem, &c. Nam in vno membro proprietas est, vt ab vno auxilio iuuetur, & non ab alio. Quare permutatio remediorum optima est, dummodò sint eadem in virtute. Et hoc est quod docuit Hip. lib. de loc. in hom. num. 50. vt medicamento vno non conferente, ad aliud transeundum sit. De quo argumento inter omnes lege acutissimum Gentilem in com. nuper citati loc. Auic. & Antonium Mariam Bettum in com. cap. 3. Auic. fen. 4. lib. 1.

HISTORIA IV. RASII,

De tinea.

Tinea, hirudine super partem affectam, imposita, curata.

Erat in capite, & facie cuiusdam tinea rufa, supra quam * suspendi feci sanguisugam, & sanata fuit penitus, &c. Rasis lib. 36. cont. tract. cap. 2.

PARAPHRASIS.

Inter sex tinea differentias, positas ab Haly 8. theor. 5. quædam est, in qua eminet quidpiam simile papillis vberum mulierum cum rubore, & emanat cruor rufus. Pro cuius curatione plurima solent machinari auxilia, quæ præterquam quod humorem fouentem euacuant, impactum etiam ex ipsamet parte exhauriunt. Cum ergo morbus ab auctore descriptus, ab hoc humore ortum duceret, nullum hirudine in affecta parte imposita, præstantius poterat excogitari auxilium.

Quo ferè pro topico utebatur antiquitas, nam post celebrata præsidia vniuersalia, ad hoc, tanquam ad sacram anchoram, veteres necessitate quadam coacti, accedebant, Sic in omni arthritico dolore, siue manus, coxam, artuque in fesset, fidissimo experimento confirmatum est, hirudines super affectam partem imponere, vt auctor est Cælius Aurel. lib. 5. tard. pas. cap. 15. Hirudines etiam adhibendæ, quas Græci bdellas appellant, &c. Et Theodoricus lib. 4. cap. 5. de gutta. Douynettus 4. apolog. 3. postea confirmarunt.

Priscorum doctissimi apud Aretæum lib. 2. acut. 6. plus commendant hirudines, quam scarificationes, quoniam ab ipsa ægra parte peccantem humorem altius educunt: & lib. 3. cap. 3. in angina curatione, vbi ab ægro formidatur culpis ferri, sanguisugam apponere imperat. Oribas. 7. collect. cap. 21. pluribus nostri corporis partibus eas adhibet Paul. lib. 2. cap. 44. in dolore capitis in febribus, eas occipiti affigere iubet. Et lib. 3. cap. 77. super coxam eas applicare suadet, quando malum cucurbitulis incisa cute leuari non potest.

Deinde vsu diuturno compertum est, præsentaneum auxilium esse, sub lingua eas affigere in canina, & suffocante angina, & in ipsa lingua ipsas apponere, quando intumescit nimis, & periculum suffocationis perentis æger, vt humor in ipsa imbibitus, harum suctu possit exhauriri.

Sic eas, summa cum vtilitate in ipso splenis loco imponit Aëtius retr. 3. serm. 2. cap. 11. Sic in abscessibus, cutis fœditatibus, malignis tumoribus, vulneribus, moribus virulentis sæpissime cum felici euentu imponuntur. Sic in exitalibus capitis affectibus in venis nasi, frontis,

temporum, retrò aures, eis vitur frequenter, vt sic humor in intimis cerebri sedibus delitecens extrahatur. Quapropter summè admiror Mercurialem, virum aliquin in veterum scriptis valdè verlatum, qui in com. hist. 2. Epidemica, huius auxilij vsum, à Principibus Medicinæ fuisse ignoratum confirmat, quoniam id inutile prorsus, & periculosum existit. Si enim mortuus, & foramen attendatur, quod facit animalculum istud, vsque adeò angustum est, vt solum tenuior sanguis exire possit, relictò crassiori, qui totius mali fomes existit. Sed vir iste grauit decéptus est: Nam præterquam quod, vt vidisti in morbis à crasso humore subortis, eis in parte affecta impositis antiquitas utebatur; foramen ab eis factum, ita est amplum, vt per id sordes emanet crassissima, & copiosa sæpè fiat sanguinis vacuatio, quæ vt sitatur, plurima exigit adstringentia auxilia,

Obseruatio III.

Pustula in facie inueterata, hirudinibus in ipsa impositis, sanantur.

Iuuenis quidam, pustulis vlcerosi in facie diu, importunè neque vexatus, multiplicia expertus fuit auxilia, in quorum numero sunt, præter vacuantia, balnea, fontanellæ in brachiis, & crure dextro aperta, vnguenta mercurialia parti ipsi, & toti corpori administrata, (erat enim Gallicæ virulentia suspicio) serum caprinum multiplici vacuantium bilem recorridam (à qua vitium ortu ducebat) sytia confectum. Sed cum habitualis adesset in facie calida intemperies, ob quam, vel optimum alimentum, calor partis in reprobum humorem conuertebat: neque refrigerantia, & siccantia medicamenta possent esse ex vsu; quater, applicatis 40. hirudinibus in facie, & extracto crasso, multo, & fœdo sanguine, ita leuatum est malum, vt paucis post diebus, pustulis euanescentibus, nunquam recrudesceret.

QVÆSTIO III.

Quod hirudines non solum sanguinem cutaneum attrahant, sed ex profundis corporis partibus peccantem humorem educant. Contra Menam, Mercurial. & Augenum, & communem Medicorum sententiam.

COMMENTARIUM.

Suspendi feci sanguisugam. Explicanda modò celebris quæstio est, num hirudines sanguinem cutaneum solum attrahant, vt voluit Gal. An ex profundo corporis peccantem humorem educant, vt firmat Auic. Et pro vtraque parte paria videntur esse argumenta. Gal. enim lib. de hirudinib. cap. 1. sic ait: Illud quoque compertum habere debes, hirudines ipsas sanguinem illum extrahere qui carnibus adiunctus est, non qui in imo corpore continetur, &c. Idem etiam legimus dixisse Antyllum apud Oribas. 7. coll. 21. in fin. Contra Auic. 4. 1. cap. 22. dum sic ait: Extractio præterea sanguinis à sanguisugis facta, profundior est extractione quæ fit cum ventosis, &c. Quod prius insinuaui Aret. lib. 2. acut. cap. 6. sic enim inquit: Nonnullis autem hirudines, quam scarificationes magis placent; nam cum bestiola morsus altius penetrat, &c. Quare si hirudines ex profundiori loco sanguinem euacuant, quam cucurbitulæ, non solum sanguinem cutaneum extrahunt.

Placet vtilem quæstionem examinare ad ynguem, primò seorsim, deinde ex collatione ponderare vires, & efficaciam vtriusque, hisque tam repugnantibus locis vtram conciliationem apponere.

DVBIVM I.

Num maximus sit hirudinum ad morbos tenandos vsus.

Hirudinum, & cucurbitularum vsum in affectibus plurimis, esse saluberrimum auxilium, nostro, & antiquorum

quorum æuo confirmatū est. De illis dicebat Plin. lib. 32. A morrhoidalem subsequi veteres protulerunt, vt patet ex Hip. 6. aph. 11. & 21. & 4. eiusd. com. 25. & lib. 6. epid. sect. 2. com. 14. & sect. 5. com. 25. & sect. 6. com. 8. Actio, tetrab. 2. ferm. 1. cap. 29. Quam ob causam in pestiferis, malignisque febribus, præcipueque in pulicari, miro sunt auxilio, vt non minus latè, quàm scitè docent Petrus Salius lib. de feb. pestil. cap. 21. ad fin. & Ioannes Colle lib. 6. de morb. malig. cap. 7.

Licet Antiquitas ferè vsa sit hirudinibus in cutaneis affectibus: Fœcunda tamen manus Domini, quæ nec effecta est, nec abbreviata, multa alia in posterum effulura, alios vsus commodiores, & vniuersaliores, ex perenni liberalitate edocuit. Nam non solum plurimi in cutaneis affectibus pro particulari auxilio administrant, sed pro vniuersali, admodumque præsentaneo vti solent: nam post duo illa, tertio, quartove loco, ordine succedunt & potestate.

Electæ ergo hirudines, rectè præparatæ, exhaustæ, inanita, pleno corpori, grandiori venæ, partique molli applicitæ, vt inquit Fernel. 2. Meth. 19. qualis communis, vel basilica sibi flexura cubiti, quæ cum caua, amplaque vena maximam communionem habet; seu turgentibus ani venulis, multo & crassiori sanguine refertis, vel similibus locis applicentur, ibique trifido vulnere inflicto, cuti tenacius adhæreant, sugunt auidissimè, & vniuersi corporis plenitudinem, præsertim melancholicam, à distantissimis corporis partibus deponunt, vt est apud Plin. loco cit. Sanguinem enim quasi siphonibus exhauriunt.

Sic furis affixæ reuellunt à capite, & à corde in palpitatione, quod frequenti experimento confirmat Ludou. Mercat. lib. 1. Indicat. cap. 4. Idem molliuntur in pueris dyfenteria laborantibus, brachiis affixæ; in quorum periculossimis morbis, sedi appositæ mirificè iuuant, sanguinem ferofum, (quo pueri lcatent) exhaurientes, vt disertè probant Cardanus lib. 2. contradict. tract. 2. cont. 16. & Ludouic. Mercat. tom. 1. lib. 1. quest. 169. Insuper in morbis oculorum, post aures, vel nasi venulis affixæ summoperè iuuant.

Observatio IV.

Temporum immanis dolor, hirudinum succtu sepe curatur.

IN temporibus arterias secandas esse consuluere præsci, licet ob vasa insignia per tempora excurrentia, tum vulnera earum partium lethalia sint, tum arteriotomia valdè periculosa. Cùmque ad hanc partem suapte natura (ob multas causas) debilissimam, ab infernis partibus, præsertimque ab vtero, crassi, fœculenti que sanguinis copia irruat, intolerabilis dolor, vnà cum frequenti temporum palpitatione, sæpe concitatur, vt multorum præsidiorum, vel etiam narcoticorum efficaciam contemnat. Tamen fidissimo experimento à me compertum est, in ipsis temporibus 10. aut 12. hirudines circulariter imponere; sic enim extracto sanguine crasso, & multo, ægri à sæuo cruciati leuantur, & est securius arteriotomiæ auxilium.

Ob quem vsam cordi palpitanti plures apponere, salubre semper iudicauit. Hæmorrhoidum verò & varicum tumores, & omnium quæ sub cute sunt infectionum labe discutiant. Sic sedi appositæ, non solum ad leuandam naturam, & iuuandam coctionem, sed ad corporis transpirationem molliendam, factis vniuersalibus auxiliis, in omnibus venosi generis morbis, quando vires languent, & residuum humoris, ab igneo calore adusti deponere conamur, mirabilem opem præstant. Tunc enim non solum fit à distantissimis partibus huius fœdi humoris reuulsio, vnàque vacuatio; sed incitatur sic natura, vt ad extremas, minisque præcipuas corporis partes illum expellere possit. Quare in febribus à crassis humoribus originem ducentibus, vt quartana, felicissima vtilitate eas imponere, ratio, vsusque demonstrant; cum eadem præsentent commoda, quæ ad spontinum fluxum hæ-

morrhoidalem subsequi veteres protulerunt, vt patet ex Hip. 6. aph. 11. & 21. & 4. eiusd. com. 25. & lib. 6. epid. sect. 2. com. 14. & sect. 5. com. 25. & sect. 6. com. 8. Actio, tetrab. 2. ferm. 1. cap. 29. Quam ob causam in pestiferis, malignisque febribus, præcipueque in pulicari, miro sunt auxilio, vt non minus latè, quàm scitè docent Petrus Salius lib. de feb. pestil. cap. 21. ad fin. & Ioannes Colle lib. 6. de morb. malig. cap. 7.

Quare in melancholicis affectibus admirabiles pariunt vtilitates, vt manià, melancholià, vt proprio experimento obseruauit Amatus 2. cent. 64. Probat eleganter Santorel. lib. 19. Antepaxis cap. 13. Qua de causa in retentis menstruis, eas hæmorrhoidalibus venis affigere non est abs re; nam inter anum, & vterum mutus adest consensus ob viciniam, ex Hip. 5. aph. 58. & ob vasorum communionem, à ramo enim hypogastrico, riuuli venarum ad vterum, & rectum intestinum perueniunt, vt notat Laurent. lib. 7. de re anatom. qu. 11. & magis si à partu, aut abortu inuaserit morbus, periculosaque symptomata excitauerit; Cùm enim rectum intestinum superiaceat vtero, & vacuatio à partu melancholica sit, si vires non constant, tutissimum est, his partibus eas adhibere, vt venenati vapores ex suppressis lochiis eleuati, cor, cæteraque præcipua viscera inficientes, ad infernas, minisque momentaneas deturbentur corporis partes. Quicquid, (falsè tamen) contra sentiat Albertinus Bottonus lib. 1. de morb. mulieb. cap. 35. & ita sapissimè miseræ fœminas, atroces morbi ex suppressio puerperio subortu affligunt, vt noua excogitare præsidia, necessitate compulsi Medici cogantur.

Observatio V.

Phrenitis ex puerperio retento, hirudinibus interne vteri parti applicitis, curatur.

Fœminam à partu, ex menstruo retento orta febris inuasit, quæ nec tali sectionibus, tibiæ, coxarumque scarificationibus, aut apertis hirudinum vsu maricis, aut aliis auxiliis mitescens, in phrenitidem abiit. Et cùm totius curationis cardo in prouocanda suppressa vacuatione versaretur, & omnia reuellentia iam essent celebrata auxilia, nec aliud restaret exequendum, nisi, ob vrgens inflammatione periculum, ex supernis partibus sanguinem extrahere, cùm affectus videretur iam esse factus communis. Prius ad originem mali, & occasionis principium deuenire consultius iudicauit; sicque quatuor hirudines, internæ parti vteri, filo appensas, apponere iubeo, ex quarum succtu sequuta larga vacuatio, respiscere agra cœpit, & sedato delirio, melius habuit.

Demum nullum est tam sæuam morbi genus, quod huius auxilij vi non mitescat, atque succumbat, maximè si ani venis internis hirudines affigantur. Nam vel hæ venæ à caua originem ducunt, vt inter omnes ex Antiquorum mente latè probat Altimarus lib. de medend. hum. corp. malis, cap. 76. vel è ramo splenico venæ portæ, per mesaræum, circa colon, & intestinum rectum extensa, in animumque terminatæ progrediuntur, vt docent Vesalius lib. 3. fab. corp. cap. 5. And. Laurent. lib. 4. de re anat. cap. 4. Realdus Columb. lib. 6. anat. Scholiograph. ad cap. 55. lib. 1. Holler. de morb. inter. Atque aded è profundo corporis peccantem humorem educunt. Si verò sæpe citissimam vtilitatem non attulerunt, in causa fuit, quod ani venis internis non adaptantur. Quod opus vt exequi possimus, præter lotionem sedis, cum aqua calida celebratam, necesse est prius sequens præsidium exercere.

Observatio VI.

Vt venarum sedis orificia ad hirudinum impositionem melius emineant, optimum præsidium.

AVtifer ditissimus cùm hæmorrhoidum dolore ex interuallis immaniter vexaretur, cessaretque; semper ad humoris nigri expulsionem: Ecce huius consuetæ vacuatio-

nis defectu, in melancholiam incidit. Pro quâ leuanda, A varia tentata sunt auxilia, quæ diminutam, aut retardatam illam vacuationem supplerent, vel prouocarent; inter quæ numerare oportet, quæ ex his venis sanguinem exhaurerent, & primo loco hirudinum impositionem, quæ cùm ter incassum iam essent applicitæ, propterea quod ab externis ani venulis animalcula fugerent. Superueniens ego prius bene pensata re, iterum eas affigere consulo, admota tamen prius cucurbitula, quæ totum anum comprehenderet; tanti fuit momenti hæc inuentio, vt venarum orificiis, quæ intus latebant, eminentibus, largum sequeretur sanguinis effluuium: & sic ratione peccantis humoris vacuati, æger in posterum pancreaticè vixit.

QVÆSTIO IV.

Quod antiqui venis hæmorrhoidalibus hirudines imposuerint. Contra communem Med. sententiam.

NEQUE fidas Medicorum dictis, qui hoc auxilium, non ita ætate solum fuisse adinuentum vnanimes contendunt, neque hæmorrhoidalibus venis, prius illos imposuisse hirudines, pugnaciter asseuerant. Sed vt videant, qua in caligine versentur, audiant Actuariū, inter Græcos non postremæ notæ virum lib. 3. Meth. cap. 3. dum sic ait. *Quippe in omnibus morbis applicantur, in quavis parte corporis, facie, renibus, interdum in recto intestino, cùm iam pridem ora venarum fuerint occacata, atque eapropter negocium successunt, &c.* Idem firmat apertius lib. 4. cap. 6. iuxta fin. hoc modo. *Quod si obfirmata fluxio, neque reuulsionibus cedit, neque epithematis leniur, metisque est, ne temporis spatio in abscessum abeat, hominemque in aliud genus morbi deducat, hirudines caris hæmorrhoidalibus admonenda: vbi enim ierit sanguis, æger melius deget, &c.* Gal. deinde, aut quispian huius libri antiquus Auctor lib. de Dynamid. cap. 173. sic ait: *Et puluis radices taxi id facit, & sanguisuga profunt ano apposita, &c.* Et Plinius forsitan omnium primus, huius animans in extrahendo sanguine ab his venis vsum explicuit loco cit. nam eundem vsum eas præstare ad extrahendum sanguinem, quàm cucurbitulas, tradit; illas tamen id vitij habere testatur, quod relinquant remediij desiderium singulo anno in eisdem partibus. Quæ res certè dicta fuit ab ipso de hæmorrhoidibus. Ex quibus constare arbitror, quantoperè aberrant omnes, qui hoc præsidium ani venis applicitum, recentiorum inuentum esse sibi persuadent. Sed quoniam in huius auxilij administratione, incommodum sequi pluries consuevit, quod terrorem maximum incutere potest, ad id euitandum, sequens exemplum audire ne graueris.

Observatio VII.

Hirudoper anum casu ingrediens, auxilio quodam semimortua extracta.

NOBILISSIMUS quidam ex quartana diu malè habens, cùm verno tempore, Medicorum consilio, atri humoris vacuationem pararet, & hac de causa, ano hirudines sibi apponendas curaret: Ecce Chirurgi digitos hirudo subterfugiens, & per rectum intestinum ingrediens, altiùs penetrauit. Conuocati Medici, obtupere omnes, præsertim cùm apud auctores, nullum huius exempli haberent scriptum vestigium. Accedens ego nihil mali expectandum fore prædixi. Sicque stercus boninum siccum modicè calidum, irroratum prius cimicum puluere, (vel loco huius castorium est optimum) ano admouere impero, cuius fumo, & clystere ex folijs capæ succo confecto, ipsa semimortua cum fœcibus est eiecta.

* * *

Observatio VIII.

Hirudo incuria Chirurghi per nasum casu ingrediens, hominem interfecit.

VIdimus nos etiam aliquando hirudinem, (quam anteriori narium parti, Chirurgus adaptare vol. bat) quæ per nasum ingrediens, ministri incuria, ad cerebrum penetrans, biduo hominem interfecit, cùm nullo posset remedium genere, nec extrahi, nec necari.

Sed quoniam in terris frigidis, ferè riuuli, lacusque, in quibus hæc animalcula viuunt, gelu obducuntur, idcirco vnum proferam auxilium, quo ipsæ hirudines postquam sanguine plenæ extrahuntur, cruorem expuere possint. Eas ergo turgidas, cinere combustorū lignorum obuolue. Miraberis. Illic enim cinis sanguinem exugit. Et ipsas exiles, tenuèque in vase iterum ad medicos vius serua. Et hoc toties facies, quoties ipsis vti opus fuerit.

Restat explicandum cucurbitularum vsus. Sed quoniam ex his aliæ integræ, aliæ incisa cute administrantur; ex quarum distinctione, maximam lucem cùm suscipiat præfens difficultas, idcirco de incisionibus pauca quædam sunt annotanda.

Propositio prima. Vbi virtus, ætas, timiditas, aliudve obstaculum, vel nullo modo mitti sanguinem, vel reiterari ex vena non patiuntur, magno auxilio succedunt cucurbitulæ; nam hoc, vt minus vehemens, ita magis tutum præsidium est, & quolibet tempore, vel etiam accessionis commodius, vt lib. 2. cap. 11. Cornelius firmat.

Proposit. 2. Scarificatio citrà validam totius corporis commotionem, etiam à toto vacuare potest, præsertim in adultis, & in pueris, in quibus vno crure laborant; alterum scarificamus. Quam cruris scarificationem, in albis & crassis fœminis, in mensium suppressione, phleboto-miæ ex poplite, vel saphena Gal. præfert lib. de curand. rat. per sang. miss. cap. 11. & Auic. 4. 1. cap. 20. post med. In omnibus verò laudabiliter menses, hæmorrhoidisque suppressas prouocat, remoras accelerat. Sic in pleuritide, vel hepatis inflammatione, post cessatam fluxionem, & deposita plenitudine, ingentem dolorem discutimus, cum Gal. 13. Meth. cap. 19. Auic. 10. 3. tract. 5. cap. 2. Actio, tetrab. 2. ferm. 4. cap. 68. Paul lib. 6. cap. 33. Tral. lib. 6. cap. 1. Rasio lib. 9. ad Alm. cap. 117. & prius dixit Gal. 11. Meth. 17. Sic in tumoribus duris ex scarificatione aperiente, medicinis viam patefacimus, quæ ante, paruum, aut nullum præsidium attulerunt.

Proposit. 3. Scarificatio triplex est, ex Gal. 2. ad Glauc. lib. 7. alia leuis, & tenuis in superficie, quæ debile auxilium affert, in tenui sanguine, & pueris vtilis, solumque euacuat ab ea parte, vbi vlcuscula facta sunt. Secunda longa, & profunda, quæ plurimum sanguinis exhaurit, & aliquando ferè vsque ad animi deliquium euacuat, quæ Gal. sibi ipsi, crure scarificato, duas fermè libras sanguinis extraxit, vt de eo refert Oribasius lib. 7. collect. cap. 20. & eam miris laudibus effert Ioannes Carmona, lib. de pest. & punctulis cap. 1. Cùm enim vehemens pestilentia Asiæ prehenderet, seque morbus attigisset, facto hoc auxilio vitant periculum, sicuti & plerique alij, qui illud fecere, euasere: erant enim plenitudinis signa. Ex qua obseruatione, vt refert Lud. Mercat. tract. de feb. maligna, nostri, magni faciunt crurum scarificationes in pestilenti, pulicari febre. Nam à partibus præcipuis, corde, & cerebro, noxios, venenatosque humores in crura reuellere possunt. Tertia scarificatio est inter leuem, & profundam præfert, nisi vbi ad profundam accedere necessitas cogat, hæcque vt pote vicaria venæ sectionis, ex Gal. 2. aph. 17. in medendi vsu frequentius venit recipienda.

Proposit. 4. Humidæ cucurbitulæ siccis sunt fortiores, tum ex maiori tractu ratione vacui, tum ex maiori calore flammæ fundente, & iuuante tractionem; quicquid (perperam ramen) arbitretur Conciliator aiff. 195. Nam cucurbitulæ sicca in humorum attractione, debile auxilium præstant. Sic Gal. 3. de loc. 4. Scarificatas, validiores siccis definit. Et Celsus lib. 2. cap. 11. inquit, *Cucurbitula, si*

conclisa cute administratur sanguinem extrahit, si integra, spiritum. Ea apud Auic. 4. 1. cap. 21. scarificatione vbi que fortiores asseruntur.

Hæ ergo cum mediocribus scarificationibus factæ, præstans auxilium efficiunt, cum profundis verò admodum efficac. Nec defuere viri vsu, experientiaque insignes, vt sunt Valleriol. 4. enarrat. 6. Amat. 6. cent. 35. qui in deponenda plenitudine vniuersali, nulla præcedente phlebotomia admiserunt, laudaruntque scarificatas cucurbitulas: Quod vt in grandi plenitudine, aut pauld supari phlebotomiæ necessitate, temerarium arbitror; sic in particulari plenitudine, vel morbo, vel ætate, vel similibus aliquando laudauerim, quod modò non controuerto: hæ verò potentiùs operantur, & multò quàm hirudines efficacius. Si verò cum leuibus fiant scarificationibus, (quas probabile est admisisse Auic. & frequentius commendasse, potissimum in regione calidiori, vbi porosiora corpora, humorum etiam tenuium exhalationi erant promptissima) debile auxilium præstant. Quare extractio quæ fit cum sanguifugis, profundior est extractione, quæ fit cum ventolis leui scarificatione applicitis.

Et hæc est potior, & subtilior expositio, quàm interpretum *ibi*, Gentilis scilicet, Dini, Hugonis, Iacobi de Forliuio, & de Parib. Nam considerant duos terminos, & duo loca, vel illum cui applicantur immediatè, vel eum à quo vacuant mediatè. Si primum, dicuntur hirudines profundius agere, quoniam cucurbitulæ solam epidermidem, cutisve florem, facièmque attingunt: at hirudines rostrum altius figunt sub cute, & intra carnem, & sic intellexit de euacuatione hirudinum Auic. Si verò consideretur locus, vel terminus à quo euacuant, qui mediatus est, & longinquior, tunc quoniam cucurbitulæ ex profundiori loco sanguinem trahunt, dicuntur profundius agere: quem modum non tetigit Auic. Sed hæc solutio indistincta est, & multis ambagibus plena, qua intricatus Ferdinandus Mena in com. cit. cap. de hirudinibus Gal. (quem sequutus postea fuit Mercurialis in com. hist. 2. epid.) Auicennæ sententiam falsissimam esse, apertis, inflatisque buccis effutire non erubescit, cuius consilio edocta Medicorum schola, hunc contextum mendosum esse pronunciat, & tanto auctore indignum.

Tu autem solue secundò antinomiam, & fortasse meliùs, si dicas, extractionem factam cum sanguifugis, si venis hæmorrhoidalibus applicentur, profundior esse extractione, quæ fit cum ventolis: his autem venis confueuisse veteres, ad leuandam plenitudinem hirudines apponere, ex superioribus constat manifestè.

Sunt qui contextum Auic. latissimè exponant, sed non ad mentem ipsius, quod ipsi putant effecisse. De quorum numero sunt Horatius Augenius lib. 10. de sang. mis. cap. 8. & ab eo edoctus Antonius ab Aguilera lib. 3. de varia curand. rat. cap. 8. Dicunt enim quòd Gal. pro topico applicabat cuti in qualibet parte, & sic intellexit solum vacuare sanguinem qui carnibus adiacet. Auicenn. verò eis vtentem in vniuersaliores vsus, pronuntiasse profundius agere Sed hæc solutio præterquam quòd quæstionem Auic. non soluit, & comparatione facta de euacuatione hirudinum, ad euacuationem ex cucurbitula; est etiam ad libitum prolata: neque enim ostendit ex antiquis auctoribus vllum, qui in vniuersaliores vsus, vt ipse inquit, hirudines imponendas consuluerit. Tu verò nostram conciliationem amplectere, quæ nixus, tutissimè, vt vidisti, hos inter se longè distidentes auctores, in veram amicitiam reducere poteris, & Auic. auctorem tantum, à Iuniorum calumniis liberare, quibus ita eum lacefferunt ac premunt, vt ob hæc, & alia ab ipsis perperam intellecta, illius doctrinam siculneam esse, & nullius vsus, petulanter assererent.

HISTORIA V. GALENI,

De dolore capitis,

Quinquagenarius dolore capitis vehementi oppressus, sanguinis missionis ope, liberatur.

Medicus quidam * quinquagenarius, cum iam septimam noctem agrotaret, nec viribus admodum valentibus esset, dolore illi capitis vehementi, in dextro potissimum tempore oborto, non expectans dum amicorum quispiam ad se veniret, sibi ipsi nocte venam incidit. Itaque dolor illi protinus conquieuit: ceterum longo tempore, tum decolor, tum viribus imbecillis, tum exilis mansit, aliique corpus eius desit, (atrophia Græci vocant) sic ut vix pristinum habitum receperit, &c. Gal. lib. 12. Meth. cap. 1.

PARAPHRASIS.

Relictis his, quæ diffusè à plerisque tum veterum, tum iuniorum peritissimis, de dolore, eiusque causis dicta sunt, de quo argumento, fusè, at graphicè lib. 3. in com. Hist. 28. ad historiam explicationem accedo. Quæ, cum memoranda sit, & præ oculis in consultationibus semper habenda, docet nos quantum oporteat esse sollicitos in curatione senum; & quibus erroribus, & periculis se exponant, qui in hac ætate illicò sanguinem imperant emittendum. Quo pacto summoperè laudo illos, qui plenitudinis maiori parte deposita, ad cacochymiam residuum accedunt, vera Gal. præcepta obseruant.

Huic ergo, sanguinem sibi ipsi mittenti, cum debilis esset, ne mireris plurima damna ex phlebotomia euenisse, quòd pro doloris vehementis medela, priùs alia auxilia, cucurbitulas, medicameta purgantia, & plura reuellentia, & vacuantia præsidia non fuerit expertus. Licet enim ledatus esset dolor, attractis videlicet & vacuatis, sanguinis missionis vi, qui in caput irreperant humoribus; tamen ex hoc auxilio intempestiuo, non contemnenda nota est sequuta: Quam, & alia plurima incommoda ab eo oriri posse, elegantissimè sequenti oratione prosequitur Gal. 9. Meth. 10. dum sic inquit. *Quinetiam aliqui in morbos inciderunt longos, postquam immodica inanitione resoluta naturalis vis fuit. Aliis, cum immodica vacuationis noxam sarcire non potuissent, in omne reliquum vita tempus, totius corporis temperamentum reddidit est frigidum. Ex qua refrigeratione, facillè ex quauis occasione lesi, alij decolorati, ac malo corporis habitu vixerunt: alij ex eo ipso in morbos deciderunt exitiales, aquam intercutem, & orthopnoeam, & iecinoris, ac ventriculi imbecillitatem, & apoplexiam, & deliria, &c.* Quamobrem ab his vacuationibus, nisi summa necessitas urgeat, in curandis morbis senum, abstinere oportet; quod enim affectus remedium est, id cum virtutis custodia pugnat.

In quem sensum intelligendus est Auic. 4. 1. cap. 20. quòd sanguinis missio facit febrem, & putrefactionem, resoluendo sanguinem, & spiritum, quibus corpus ad sui alitionem, & operationes obeundas opus habet. Quæ de causa multa phlebotomia apud Auic. 1. 3. tract. 5. cap. 12. Apoplexiam parit, & maximè in debilibus senibus, in quibus Gal. lib. 1. ad Glau. ult. primò parti imponit auxilium, deinde sedato dolore humorem reuellit frictionibus, ligaturis, enemate, & aliis attrahentibus auxiliis.

Cum ergo dolor senem hunc fatigans citra febrem esset, & corpus opprimeret suapte natura frigidum, & à flatu, frigidòque succo esset subortus, venæ sectione curandus non erat; nam vacuato sanguine, in quo calor noster perseverantiam habet, & exhausto spiritu, quo facultates munia sua obeunt, decolor remansit, exilis, & vix incedere potuit, & coctionis officinis calore exhaustis, & impensè sic debilitatis, corpus ali desit. Sanguis enim est nectar viuificum, quo partium omnium viuacitas recreatur, & ad vitæ, ac animalitatis conseruationem, diuturnitate quoque

tatè quoque maximè necessarium, vt inter omnes subtilissimè firmat Duretus in Coacas. cap. 13. in com. text. 4. Quoniam sanguinis missio, saluberrimum alioquin auxilium, plurimum nocet, si intempestiuè administratur. Quæ de causa dicebat Rarius lib. 6. suorum Aph. in fin. eos qui in iuuentute multoties phlebotomantur, paralytum incurrere. Nam ex frequenti phlebotomia, fiunt complexionis malitia, hydropisis, festina senectus, tremor, Apoplexia, & alia damna, vt ipse refert 4. ad Almanf. 14. Explicat eruditè Fernel. 2. Meth. cap. 16. Lege si placet Ludouic. Lemosium, & Iulium Alexandrinum in com. huius loci, qui eloquenter de intempestiuæ venæ sectionis noxa disputarunt.

DVBIVM II.

Num senibus sis detrahendus sanguis.

COMMENTARIUM.

Quinquagenarius.] Gravissimus auctor Celsus, & Hippocraticæ doctrinæ interpret lib. 2. cap. 10. scriptum reliquit, robustum senem posse tuto phlebotomari. Quam sententiam intelligendam esse de senè non decrepito affirmat Rarius lib. 7. ad Almanf. cap. 21. edoctus à Gal. in lib. de curand. rat. per sang. mis. 13. Quo loco in senibus cum pullu magno (robustarum virium signum minimè fallax) venam secandam præcipit. Nam in hac ætate sunt multi, qui plurimum sanguinem congerunt, viris que vegetas habent. Quare si affectus & vires adfint, ille si vrgeat, hæ si permittant, venæ sectionem moliri oportet.

Licet enim senes frigidè ficci sint, debiles, & ob sanguinis, & spirituum penuriam, venæ sectionis noxam vehementer perferant, ob quam causam Gal. 4. acut. 19. & lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 5. in ipsis tantoperè venæ sectionem reformidat: tamen de copiosa vacuatione venit intelligendus. Nam 1. ad Glau. 14. hanc seniores sine noxa non tolerant. Holce igitur, vbi affectiones vacuationem hortantur, neque femel, neque copiosè vacuare oportet. Ob quam causam Auic. 4. 1. cap. 20. præcipit cauendum esse à phlebotomia in ætate senum, nisi in figura consili fuerimus mulcolorum, & venarum amplitudine, & earum repletionem. Quo pacto, nisi inenitabilis necessitas nos ad hoc perducatur, in hac ætate non est exsequenda sanguinis missio, monete sic Paulo lib. 6. c. 40. & cum eo consentiunt Aëtius retrab. 1. serm. 3. cap. 11. Oribas. 7. collect. cap. 4. Auer. 7. colliget. cap. 13. Vrgente ergo morbo, parè tamen, & cautè in iis sanguis detrahendus est, ex quo auxilio sæpe non contemnenda vtilitas est sequuta. Hos ergo senes quinquagenarios, medios inter subsistentes, & decrepitos ex Gal. 3. Aph. 20. & 1. Aph. 13. summa cum præmeditatione phlebotomare audebis. De quo argumento inter omnes lege Valleriol. lib. 6. obseruat. ultim.

Observatio IX.

Septuagenarius phlebotomatus, fluente actu sanguine emoritur.

Exorta inter duos Medicos lite; Iunior senem septuagenarium, cephalalgia laborantem, phlebotomia curandum esse, alta voce clamabat, pulsui magno, & inflatis venis animam adhibens. Senior pulsum flatu plenum, & sic fallacem esse prædicabat. At adstantes iunioris eloquentia forsitan ducti, consentiunt: aperta vena, iunior pulsus tangente, cum aliquantulum sanguinis emanaret, in ipso venæ sectionis actu, æger ipse, animo deficiens emoritur. At Medicus sustibus veluti, & iunulis agitatus, è domo pudibundus citò discessit.

HISTORIA VI. GALENI,

De dolore capitis.

Dolor capitis in febriente, ex vini odore adauctus.

Quinto sanè ciui nostro, Romæ medicinam exercenti id contigit. A prandio diuitem quendam, ac præpotentem hominem, vini odorem vehementer spirans inuist. Ager itaque cum capitis dolore magnam febrem habens, atque idèò vini odorem exeuntem agrè ferens, Quintum vt longius aliquantè recederet, rogauit; quoniam vinum immoderatiùs redolens ipsum * contristaret: & hæc quidem agrotus modestè dicere videbatur. At Quintus ipsi stolidius respondens, odorem vt aquo animo ferret, præcepit; nam & se quoque agrotum, ex febris malè olentem sustinere dicebat. Multum autem interesse, febri malè olentem sustinere dicebat. Multum autem interesse, febri malè olentem sustinere dicebat. Multum autem interesse, febri malè olentem sustinere dicebat. Gal. lib. 6. Epid. sect. 4. com. 9.

PARAPHRASIS.

Faceta est Historia hæc. Quantum autem decens, ac decorum sit Medico, probos mores habere, beneuolè cum ægrotò se gerere, suauiter spirare, neque tetrum odorem ex se emittere, docet latè Gal. loco cit. & Hip. priùs pronuntiauit lib. de Medico, & de decenti ornatu. Explicant Heurnius in cit. Hip. contextu. Rodericus è Castro lib. 3. de Medico politico, cap. 4. Roderic. à Fonseca in com. Hipp. in lib. de lege ferè per totum, Georgius Henricus lib. de perfecto Medico, cap. 7. Petrus Andreas Canonherius in prolegomen. ad lib. 7. aph. qui omnes veri Medici, ingenni, & politici dotes graphicè delineant.

QVÆSTIO V.

Quòd vini odor nec cerebro, nec neruis nocere possit, ut voluit Horatius Flaccus.

COMMENTARIUM.

Contristaret.] Hoc est, dolorem capitis, ipsi ægrotò, eiusdem partis dolore laboranti inferret. Quæritur hæc de causa, Num odor vini, dolorem capitis facere, cerebro, neruisque nocere possit. Famigeratissimus Poëta Horatius Flaccus Satyra 4. lib. 2. partem tenet affirmatiuam, dum sic ait.

*Massica si caelo supponas viua sereno,
Nocturna, si quid crassi est, tenuabitur aura,
Et decedet odor neruis inimicus.*

Tanti viri sententiam non desunt plurima quæ confirmant. Nam si vinum cerebro, & neruis est inimicum, 3. de temp. 2. Et lib. 6. aph. 28. inter causas podagricæ affectionis, vini numerat potum, potissimum meracioris, cur eius odor, nocuus cerebro & neruis, dolorem capitis facere non poterit? Quæ omnia atque alia animo voluens Auic. 2. 3. tract. 2. cap. 7. vsque adèò illud formidat in affectibus articularum, vt vinum consulat dimitendum, quousque æger sanetur sanatione vltima, & veniant super eum quatuor tempora. Quare constat neruis nocere vinum. Et 2. 3. tract. 1. cap. 4. de cura paralytis sic ait: *Et scias quod aqua melior est quam vinum; vinum enim materiam penetrare facit, & plurimum quidem ipsum quandoque acescit in corporibus eorum, & fit acetum: acetum verò est ex rebus que neruis sunt nocibiliores, &c.* Addit rationem Gal. lib. 5. aph. com. 8. quia facillè neruos replet vinum, vtpote calidum temperamento, tale siquidem natura promptè penetrat, feruentisque, si qui adfunt in corpore, secum deferunt humores, vt ait Gal. 3. acut. 31. & magis si sit odoriferum; cum enim hoc sit aliis calidius, fortius, ac robustius, lib. 3. acut. 30. sic cæteris plus caput tentat, neruolique ferit, lib. de attenuant. vlt. rat. 12.

Cur ergo si vinum, & præsertim odoriferum tantoperè nocet

nocet cerebro & nervis, vini etiam odor non nocet? Maximè cum odores caput grauent, apud Hipp. 5. aph. 28. licet sint boni, & aromatici, vt Costi, Casia, Ambræ, qui feriendo cerebrum & nervos, illorum firmitudinem dissolunt, vt fatetur Auic. in lib. de erroribus qui accidunt in regimine Sanit. tract. 1. cap. 5. de eo qui laesus est ex odoribus bonis.

Vltimò, frequenti experimento comprobatur eorum, qui in cellam vinariam ingressi, vini odore percepto, ebrii fiunt, & stupidi; & eò maximè, cum odore nimiam spirituum copiam gignat, ex qua dolor (sicut ex ingenti plethora) oriri consuevit. Quare vini odor percussendo cerebrum & nervos, dolorem capitis excitabit, ipsiisque vehementer nocere poterit.

Obseruatio X.

Ab odore vini Apoplexia sequuta.

Avlcus quidam, è regia stirpe oriundus, cum in vilam voluptatis causa concederet, in cellam vinariam fortè ingressus, ita ab odore vini percussus est, vt in terram sideratus, ac si fulmine esset ictus, cadens, intra tres horas exanimis, apoplexiæque correptus, stertens, vitam cum morte commutauit.

Licet autem apud plurimos, quos legerim, auctores, nullum huius quæstionis, nec vestigium inuenire potuerim, eam ego omnium primus in hunc modum dirimendam puto. Sit prima conclusio. Odor vini nec cerebro, nec nervis nocere potest. Patet: Nam odor bonus corroborat, sicut grauis subuertit, ex Gal. lib. 8. sec. loc. cap. 3. Insuper cerebrum vigorat, ex Auic. loco nuper cit. cum ait: *Omnis odor bonus, per hoc quod est bonus, & odoriferus, confortat cerebrum, &c.* Si ergo odor vini optimi, suavis est, vt experientia patet, & Cælius Rhodiginus lib. 28. antiq. lect. cap. 35. de odoribus vini præstantia agens, latè confirmat, cur nervis erit inimicus, & cerebro? quin potius spiritui in cerebri ventriculis contento erit familiaris, propterea de suaui, & grato odore profert Gal. lib. 4. Simpl. Cap. 22.

II. Odor nutrit, non vt est obiectum adæquatum sensus odoratus, sed propterea ex substantia & accidente est aggregatum, sicque spiritus instaurat & refocillat, vt ait Hipp. in lib. de alim. num. 10. & firmat Gal. in lib. 2. aph. 11. Et inter suaves odores, cerebrum recreantes, spiritus nutrientes, nervos corroborantes, potentias velociter demulcentes, cum voluptate sensum afficiente numerat Vallesius in cit. lib. Hipp. de alim. vini odorem, quem plus cæteris odoribus, nempe mellis, panis recenter è furno extracti, carniū assuū, in roborandis cerebro, & nervis excellere probat Platonicorum Princeps Marcilius Ficinus lib. 2. de studios. sanit. tuend. cap. 18. de nutrimento spiritus, & conseruatione vitæ per odores. Cõsule eruditissimum Alphonsum Lupeum libello de vini commoditatibus, qui odorem vini omnium morborum esse potissimum medicamentum asseuerat.

III. Odorem vini suauem, ex eo possumus dicere corroborare cerebrum & nervos, quoniam plurimum in peste obtinet momenti: Siquidem hæc roborata, cerebrum nempe, nervi & partes aliæ principes, aëris corrupti, ac putris contagia à se arcent. Qua de causa ignibus odoratis, conflatis ex olentibus coronis, vnguentisque pinguis, & odoriferis, aëris putredinem absumi, atque aboleri inuenit Hipp. vt Gal. de eo refert lib. de theriac. ad Pis. cap. 16. Sic nonnulli iuniorum peritissimi, de quorum numero est Manardus lib. 5. epist. 3. pilam parant ad huiusmodi effectum foraminulentam, in qua spongia vino Cretico, aqua rosacea, & aceto sit imbuta, vt sic suavis vini odor ambiens permixtus, ac deinde per narium inspirationem in cerebrum delatus sensum moueat, animale facultatem recreet, nervosum genus roborat, putredinem arceat, & putris aëris qualitatem venenosam ac corruptricem, mirum in modum corrigat & emendet. Ex quo fit, (Manardus ait) vt ad præseruationem pestilentis luis plurimum proficit, faciem & os, vino odorifero abluere; nam hoc non paruum robur corpori

præbet ad resistendum. Quamobrem ad citissimam spiritus generationem, Marcilius Ficinus lib. 3. de vita calidius comparanda, cap. 24. in fin. consulit vini odorem frequentius haurire, partim os colluentes, partim lauantes manus, partim naribus & temporibus id admouentes. Ea est in roborando partes principes, odoris vini præstantia ac excellentia. Ita Toxaris Medicus, teste Luciano, Athenienses à peste liberavit, solo vsus vini odore. Arrianus, & Simplicius in prædicamento Qualitatis, referunt natam esse pestem, quæ præter oleum, & vinum, quibus omnes sanabantur, cætera præsidia respuebat.

Secunda conclusio. Odor vini, vt calefacit & humectat, nec nervis, nec cerebro nocere potest. Nam licet aliarum rerum odores, quæ odores, non noceant: tamen quantum eleuantur è materia pingui, oleosa, & crassa, suoapore implet caput, cum famosam, & valdè sensui perceptibilem effundant euaporationem, & caliditate inflammando, pituitam liquent, & sic cerebri & nervorum robur dissoluant, & capitis pariant grauitatem, vt de aromatum suffitu Hipp. firmat loco cit. aph. & Gal. in com. & Auic. loco cit. confirmant: Nam quæcunque satis calefaciunt, omnia capitis faciunt grauitatem, vt potè calido suapte natura superiora petente; calida autem est sufficienter omnium aromatum natura, vt costi, amomi, cinnamomi, ambari, moschi, zibetti, styracis, xylaloës, caryophylli, laserpitij. Alia enim frigiditate densando, cerebrum lædunt & nervos, vt camphora. Quæ doctrina est Auic. loco cit. Atque hæc omnia pinguis sunt, & in crassa substantia constituta. At verò odor vini imperceptibilis est, & veluti immaterialis, & humiditate sua, ac modica caliditate, cerebri & nervorum tonum conseruat.

Neque multum operosum est, contrariæ factionis argumenta demoliri. Et in primis quoad maiorem machinam, Horatium nempe, sic dupliciter respondeo: vel enim per Massica vina, intelligit Massica, vel Massiliensia. Si primum: licet vina illa sint generosa, vt potè extracta ab vuis montis Massici, qui in Campania est optimi vini ferax, vt refert Plin. lib. 14. cap. 6. Certant Massica aequè ex monte Gaurano, &c. Et Horat. lib. 1. carmin.

Est qui nec veteris pocula Massici Spernit.

Et Virgil. lib. 7. Aeneidos.

Vertunt felicia Baccho Massica.

Et Silius lib. 7.

Massica viniferis addebat nomina glebis.

Tamen cum hæc vina essent posita sub cælo sereno; hoc est sub dio, (quod explicat per verbum nocturna) non dubito, quod eorum odor nervis nocere possit, accepta nempe à radiis lunaribus qualitate humida, ac nervos feriente: quare sub eius lumine dormire, malum, nam pallor, & capitis grauitas subsequuntur, vt doctè ait Gal. 2. de dieb. decret. cap. 2. Ob quam causam Plutarch. decad. 3. probl. sympos. 10. ait quod Luna radij, dum dormientes feriunt, stupidos, & sensibus obtorpescentes reddunt, vt docet Marcrob. 7. Saturnal. ult. & sic conuulsiones ex decubitu sub dio contractas, se vidisse refert Iacchin. in lib. 9. Rasis cap. 13.

Si verò intelligit vina Massiliensia, eorum odor, cerebro ac nervis erit inimicus. Sunt enim hæc vina fumo inueterata, & cocta, quæ insaluberrima sunt, apud Plin. lib. 23. cap. 1. prope fin. & Galen. lib. 1. de antidot. cap. 3. Licet enim firmiora sint, & diutius seruentur incorrupta, capitis tamen faciunt grauitatem; cum ea ex fumo qualitatem prauam acquirant, & sic suo odore caliginem inducere, & cerebro, nervisque nocere possint. Conueniunt autem veteres ad inducendam vinis vetustatem, vina fumo exponere, vt sic blando & continuo calore, fumus aqueas vini partes absumeret, præter Galeni sententiam loco cit. exhibentis de patre suo sic faciente testimonium. Horatius 3. carmin. ode 8. sic confirmat.

Hic dies anno redente festus.

Corticem astrictum pice dimouebit

Amphora fumum bibere instituta

Consule Tullo.

Et Martialis lib. 3.

Vel cocta fumis vina Massilianis

Et lib. 10.

*Improba Massilia quicquid fumaria cogunt:
Accipit atatem quisquis ab igne cadus.*

Et lib. 13.

*Cum tua centenos expugnet sportula ciues,
Fumea Massilia ponere vina potes.*

Et lib. 14.

*Massilia fumos miscere niualibus undis,
Parce puer, pluris ne tibi constet aqua.*

Et quamuis vinum caput repleat, odor eius id efficere non potest: Nam vinum corpulentiorum habet substantiam, qua grauari caput natum est, vt ait Gal. 5. Aph. com. 5. Substantiæ igitur copiâ, vinum nervis affert conuulsionem, &c. nec vinum tantoperè nocet nervis, vt auctores rentur, neque ita in articularum doloribus interdicendum, vt probant Reinerus Solenander sect. 4. cons. 24. Petrus Monauis in epist. med. 2. 10. Qui verò cellam vinariam subito ingrediuntur, & ex vini odore veluti stupent, vertiginosi fiunt, & cerebri letales experiuntur morbos; hoc, vel ad dissuetudinem reiciendum puto: vel quod aër, à copiosa & continua vini exhalatione crassior factus, inspiratus, veluti tenebrosus & densus, potentiis caliginem inducat, & spiritibus opacitatem conciliet, canales obstruat, & fumoso vapore strangulet, ac demum pungat nervos, cerebrumque percellat. Et licet sine intermissione, frequenterque, vinum suauè ad alendos spiritus odorremur, cum exhalatio in spiritus vertatur rescindendos, horum copia, nec cerebro, nec nervis nocere potest. Sanguis enim auctus supra modum, plethoram facit, & morbos creat. Spirituum copia aucta minimè nocet, cum ij citissimè ob tenuitatem, & assiduam facilemque in operibus resolutionem euanescent, & exhalent. vt eleganter probant Thom. à Vega lib. 4. de loc. affect. in com. cap. 1. verb. *Cum igitur*. Carrerius cap. 1. disp. 26. ad libros de loc. affect. quicquid contra senserit Matthæus Gradius lib. 9. ad Alm. cap. de imbecillitate visus, censens solam lucidorum spirituum nimiam quantitatem, citra aliud vitium, visui nonnunquam officere: cuius dogmatis falsitatem coarguit Petrus Vaëzius cap. 10. sui med. commentarij. Cur autem reliquarum rerum odores, licet boni, lædant, in 2. conclusione explicauimus. Vini ergo odor, non in detrimentum, sed in excellentissimas hominum commoditates est comparatus, vt Ianus Cornarius eleganter probat lib. de re vinitoria. Quare baculo nodoso indiget, qui sensus negare contendit: nam odore vini cerebrum firmissimum euadit, & animales potentia, imò vitales, & naturales strenuè firmantur, vt perdoctus asseuerat Vallesius lib. de sacra philosoph. cap. 27.

HISTORIA VII. PAVLI De Hemicrania.

Hemicrania, experimento muliebri sanata.

Mulier quaedam in hemicranicis, hoc etiam quod sequitur *epithemate vsa, mirandum in modum inclamuit. Radicem cucumeris syluestris viridem minutim concisam, ab sinthiūque cum hydrelæo incoquebat, dum intabescerent ac hydrelæo calore mediocriter partem affectam irrorabat: radicem verò & ab sinthiū, in puluerem contrita oblinebat. Atque hoc solo medicamine hemicranicis, (id est, altera capitis parte dolente) & cum febre, & sine ipsa curabat, &c. Paulus lib. 3. c. 5. Rubr. 2.*

PARAPHRASIS.

Plurimas extitisse sceminas Medicas, Gal. Principitūque placitis, & aliorum testimonio est comprobatum. Ille enim lib. 4. sec. loc. cap. 7. Reginæ Cleopatæ Medicæ meminit. Quæ etiam citatur ab Aëtio tetrab. . . serm. 4. c. 6. quam etiam non semel citat Gal. lib. 1. sect. loc. cap. 1. & referunt Paul. lib. 3. cap. 2. & Aëtius tetrab. 2. serm. 2. cap. 56. Auic. lib. 5. sum. 2. tract. 2. describit collyrium à muliere compositum: & Aëtius cap. 68. loci nuper cit. tradit mulie-

rem quandam, achoras certo medicamento persanasse, Aspasiam læpissimè citat ipse, & præsertim tetrab. 4. ser. 2. cap. 3. Scribonius Largus lib. de compos. Medic. cap. 12. & 122. Romæ honestam Matronam, aliquot agrotantes medicamento quodam, à morbo comitiali liberaffe refert Theodor. Priscianus lib. 3. & 5. gynæcor. in præfat. Victorianam mulierem medicam fuisse refert. Elephantis quoque Medica fuit, vt testatur Plin. lib. 28. cap. 7. & ab ea dicitur emplastrum Elephantium descriptum à Celso lib. 5. c. 19. Artemisia Mauloli Regis Caria vxor Medica fuit, vt firmat Plin. lib. 5. cap. 7. à qua, artemisia herba cognominata est, & inuenta. Citce etiam, testante Diodoro Siculo lib. 5: Biblior. ad omnis generis venenorum curam, plurium herbarum varias, mirabileque vires adinuenit, vnde Circea herba dicta est.

Quæ omnia, & alia animo voluens Hipp. lib. de septim. part. num. 2. fidem mulieribus præbendam esse consuluit, & præsertim illis, quæ iudicio prædita sunt. Quare Apponensis in additionibus ad lib. Mesue. cap. de indigestione stomachi, ait, se vidisse plurimos morbos deploratissimos à scemina Medicis persanatos.

Quo factum est, inquit Hyginus fabular. cap. 274. vt apud Athenienses fuerit sancitum, vt ingenuæ sceminae artem medicam addiscerent. Qua de causa à Legistoribus Medicina scemina non est interdicta, quoniam plurimæ hanc artem non infeliciter exercuerunt, vt aperte colligitur ex Iustiano lib. ult. ne autem versicul. sin autem notarius sit. cap. de com. serm. man. vt expendit Albertus Rosa in suo indice facundo, in vers. Medica potest esse mulier. Et est etiam text. in l. ult. post princip. ibi. & Medicis vtriusque sexus. C. com. de legatis.

Non est ergo negandum, mulieres artem medicam sapienter coluisse, quæ, vt ait Plato in lib. 3. de repu. sicuti viri, ad Medicinæ artem aptæ sunt, & ad alias disciplinas capeffendas idoneæ, in quibus non solum claruisse, sed viros antecelluisse, Suidas apud Volaterranum refert, easque citat Rauisus Textor in officina, titulo, de mulieribus doctis. Et nostro sæculo viuunt hodie, & floret in nostro Belgio, Vltraiecti, nobilissima virgo, appellata; Anna Maria à Schurman, ingenua, polita, & solers, quæ ita rarè prædita est omnium scientiarum dotibus, vt duodecim linguas calleat apprimè, & nuper splendidissimum sui ingenij præbuit specimen, in tract. de fatali vita termino, ad Ioannem Beuerouicium, Medicum scientissimum.

Quare ne miremur sceminam hanc à Paulo in hac historia relata, hoc salubri medicamento hemicraniam persanasse, quod ex radice cucumeris asinini, & Absinthio constat, in hydrelæo, quousque contabescant, concoctis; quo deinceps partem fouere oportet, puluere absinthij desuper inperfo. Cum enim hæc passio læpissimè à frigore ortum ducat, ex Gal. 3. de loc. cap. 9. & lib. 2. sec. loc. cap. 3. & Auic. 1. 3. tract. 3. cap. 37. & hæc medicamenta calida sint, crassos succos attenuat, flatus discutit, & partem roborat, nata sunt. Nam radix cucumeris asinini abstergit, resoluit, & exsiccat; ex Dioscorid. lib. 4. cap. 155. & Gal. 8. simpl. cap. 96. cuius vires pro hemicranicis doloribus persanandis, siue ex succo caput purgium fiat, siue fronti imponatur linimentum, decantat Auic. lib. 2. tract. 2. c. 180. Quas facultates habere Absinthium firmat Dioscorid. lib. 3. cap. 24. cum Gal. 6. simp. 69. & Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 2. Quod auxilium, si prius vniuersalia celebrentur, est excellentius, cæterorumque præstantissimum.

Hydrelæum autem constat ex duabus partibus aquæ, & tribus olei, vt notat Gal. 2. de Antid. cap. 6. & lib. de Dynamid. tit. de Hydrelæo. Quo calente partem affectam irrorabat, vt actuali calore promptè vires medicamentorum in altum penetrarent. Oleum autem aquæ admiscuit, vt illius ratione, vis medicamentosa diutiùs hæreret, quo titulo ad humectandam instrumentorum siccitatem vitur dulcis aquæ lauacro, in quo olei copia sit iniecta, lib. 3. sim. cap. 25. Cum enim aqua quæ foris circumfunditur facile defluat, & quæ in poros ingressa corporis, nullam habens anam promptam, effluat, in hoc sanè ipsum vititer miscetur oleum: Maximeque iuuat, si ex vtroque quis dià fricetur.

Et licet in febriculosis hoc etiam vteretur auxilio, id a ob causam doloris, quæ ferè frigida & crassa est, & febrem, quæ diariam modo hemicraniam comitatur, factum fuisse intelligas. Quamuis autem febris esset intensa, eo uti fas erat, ad maius periculum vitandum, quod ex doloris acutie contingere solet. Nam melior est noxa à medicamento illata, quam mors, quæ ex immani dolore plerunque contingere solet, ex Gal. 1. 2. Meth. cap. 1.

QVÆSTIO VI.

Quòd aqua pluuialis ad conseruandam sanitatem, ceterosque medicamentosos vsus, sit purissima, fontanâ præstantior, contra communem Medic. sententiam.

COMMENTARIUM.

Hydreleo.] Dubium esse solet, apud eos qui Gal. scripta indefesse perlustrant: Quæ aqua ad hydrelæi, cæterorumque medicamentorum compositionem, aut salutis conseruationem aliis sit præstantior. Pluuialisne, an fontana. Et pro vtraque parte valida sunt momenta rationum: Nam quidam fontanam, alij imbriam aquam laudare consueverunt.

Illam extollit Hipp. in lib. de loc. aer. & aq. num. 1. 4. Optime verò sunt que ex sublimibus locis, ac terreis collibus fluunt: hæ enim dulces sunt, & alba, & vinum modicum ferre possunt, & hyeme calida sunt, æstate verò frigida; tales enim fuerint ex profundissimis fontibus. Maxime verò laudare eas oportet, quarum fluxiones ad Solis exortus erumpunt, & præsertim ad æstiuos, &c. Subscribit Gal. 10. Meth. 11. vbi in frigore, & tepore mediam constituit, tantamque facultatem ei tribuit, vt iis qui minimè exercentur, summâ ætate eam propinare non vereatur, lib. de bonit. & vit. succor. cap. 11. & lib. 1. de sanit. cap. 11. plurimum verò sit copia fontanæ recentis, cui nulla aliunde vitiosa qualitas sit communicata. Firmat Auic. 1. 1. doct. 2. cap. 16. aquæ verò que sunt omnibus meliores sunt aquæ fontium, &c. quam sententiam veterum doctissimi confirmarunt. Hæc enim aqua nullam vel gustu, vel odore qualitatem repræsentat, sed protinus bibenti suavis est, grata, pura, lucida, sincera, leuis, epota hypochondria faciliùs penetrat, & faciliè ad frigidum, & calidum alteratur, in hoc enim aquæ præstantiam consistere tradit Hipp. lib. 5. aph. 26. & Gal. in com. latissimè confirmat: & præsertim si hæc è fonte emanet, qui in sublimibus, & terreis locis per loca pura, non cœnosa scaturit. Hanc enim esse optimi fontis notam, tenent cum Hipp. loc. cit. Aëtius terrab. 1. serm. 3. cap. 165. Paul. lib. 1. cap. 50. Gal. de bonit. aq. cap. 21. Ex quibus constat, ad sanitatis custodiam, nullam aliam fontanâ esse præstantiorem. Consule Costæum in com. cap. 16. Auic. 2. 1. doct. 2.

Aquarum autem omnium, ad compositionem medicamentorum, imò ad salutis conseruationem, pluuialem esse præstantissimam, acerrimè contendere potest. Hæc enim dulcissima est, tenuissima, & leuissima, auct. Hipp. lib. de loc. aer. & aq. num. 4. & lib. 6. epid. sect. 4. text. 19. quò loco aquam ab æthere excretam summè laudat, quoniam minus est putredini obnoxia. Quæ de causa Gal. loco cit. oculariis medicamentis ipsam permiscet, ex eaque lib. 7. loc. cap. 1. parat diacodion, vt minus putredini obnoxium sit pharmacum: & Gal. lib. 4. de sanit. 6. præparat mulsam cum aqua pluuiæ. Sequuntur Auic. loc. cit. Ex aquis verò laudabilibus sunt aquæ pluuiæ, & præcipuè ille que in æstate eueniunt, & ea nubibus cum quibus accidunt tonitrua, &c. Auer. in 1. part. cantic. in com. text. 131. melior ex aquis pluuiabilibus munda, &c. Quæ de causa Auic. 10. 3. tract. 5. cap. 5. & Paul. lib. 3. cap. 32. phthisicis potandam suadent: hæc enim aqua ob maiorem tenuitatem, cæteras penetrando antecellit, faciliè ab hypochondriis secedit, & omne leguminum genus in hac citius, quam in alia excoquitur.

Plinius eam ad omnes vsus saluberrimam commendat, lib. 31. cap. 3. Adeoque probatissimam iudicat Columel. lib. 1. de re rust. cap. 5. vt venenati liquoris abluere perniciem asseueret manifestè. Cum enim tenuissima sit, me-

dicamentorum vires faciliè in se imbibit. Esse autem leuissimam præter Celsi auctoritatem lib. 2. cap. 17. Paul. lib. 1. cap. 50. Oribas. lib. 4. cap. 41. confirmat Vitruuius lib. 8. cap. 9. dum pluuiam laudat his verbis. Quæ ex imbribus aqua colligitur, salubriores habet virtutes, eò quòd eligitur ex omnibus fontibus, leuissimis, subtilibusque raritatibus; deinde per aeris excretionem percolata, tempestatibus liquefendo, peruenit ad terram, &c. Nam Sol de aquis omnibus tenuiorem, & suauiore portionem resolutam in vapores attollit sursum, vt Riolan. lib. de diat. sanor. exactè explicuit. Nam lenissimæ in omni genere tutiores sunt, & serius putrescunt; sunt enim minus humidæ, & magis concoctæ à cœlesti calore, vt lib. 2. de subtil. in fin. Cardan. dicebat.

Quapropter hoc affirmandum est contra communem Medicorum sententiam, qui exceptâ fontanâ, nullam aliam medicamentorum compositioni, imò sanis & ægris vtiliorem esse sibi persuadent, cum pluuiæ vsus asfiduus maximè salubris sit censendus, dummodò hæc temporaria sit, ac cum tonitru excreta, vt inter omnes aduertunt Viduisidius lib. 6. de curat. memb. tit. de rat. viit. cap. 4. de aqua, Valles. in com. text. 19. sect. 4. lib. 6. epid. & lib. 3. de rat. viit. in com. 40. Mathiol. libr. 5. in Dioscorid. cap. 14.

II. Omnium pluuialis appellatur optima ad stirpes alendas: Nam tenuitate sua viscera terræ penetrando, absconditas plantarum radices intimiùs humectat, & adstrictione sua terram ab externis, ventorum, pruina, grandinis, & nebulæ iniuriis defendit, vt Iouert. decad. 1. paradox. 5. Bruyer. lib. 6. de re cib. cap. 9. Ant. Gazius cap. 257. scitè annotarunt, & non siluit elegantissimus Ludouicus Nonnius Medicus Antuerpiensis, lib. 4. Diæstetici, cap. 2.

III. Ad medicamentorum compositionem aqua pluuiæ cæteras antecellit. Tum quòd omnium tardissimè putrescat, ex Gal. sup. & Cels. infra, quorum mentem dilucidè explicarunt Lupeus 2. enchirid. 2. & Brachel in com. text. 26. lib. 5. aph. tum quòd vires medicamentorum citissimè ad omnes partes tenuitate sua deferre possit, & ampliùs adstringens cum sit, ex Paul. lib. 7. c. 16. vires eorum maximè conseruet. Neque adstrictio modica penetrationi obesse poterit, ex Gal. 3. simpl. cap. 16. nam exigua est, & huic operi summopere prodest. Cætera de aquæ pluuiæ vtilitate lege apud Auger. tom. 1. epist. lib. 1. epist. 1. de pitissanæ præparatione elegantissimè disputantem.

Sed in eam non possunt plurimi non infimæ notæ viti abire sententiam, vt sentiant aquam pluuiam ad medicamentorum compositionem esse cæteris excellentiorem, cum odorem malum pluuiæ aqua habeat, & citissimè putrescat. Sic enim ait Hipp. lib. de aer. & aq. numer. 18. Quapropter etiam ex omnibus aquis hæc citissimè putrescunt: & odorem malum pluuiæ aqua habet, eò quòd ex plurimis congregata est, ac permixta, vt citissimè putrescat, &c. Subscribit Gal. lib. de bonit. aq. Plurimum enim substantiarum commixtio ad putredinem maximè parat, præsertim si hæc suapte naturâ sint putredini obnoxia. Illud sane in deoporantibus simul nimis varia edulia palam conspiciuntur, quibus fæcalia recrementa multò ampliùs putrent. Paratissima itidem, obnoxiaque corruptioni illa sunt, quæ ob tenuitatem substantiæ promptissimè ab ambiente alterantur. Quæ fortè ductus ratione Auic. cap. 16. 2. 1. pluuiam, non quia facta est ex pluribus, & diuersis humiditatibus, sed quia tenuissima est, faciliè putrescere, asseuerat.

Dic cum Paul. lib. 1. cap. 50. Auic. loc. nup. cit. in fin. aqua pluuiæ citò aduenit putredo, cum sit aqua melior, &c. Pluuiam deterrimam non esse, quòd putredini sit maximè opportuna; Nam mutationis facilitas virtuti potiùs, quam vitio attribuenda est. Ea enim aqua quæ optimas notas habet, licet promptè alteretur, ea censetur saluberrima. Tenuissima enim cum sit, citò refrigeratur & calet, quam esse bene alterabilem inficiabatur nemo. Sicut enim cibi virtus in hoc consistit, quòd faciliè in ventriculo alteretur, sic etiam & aquæ, siquidem faciliè transmutari volumus, quidquid concoqui rectè ab instrumentis, quibus

quibus est coctionis munus demandatum, desideramus, vt A lib. 5. aph. 26. Gal. edocuit.

Quo pacto ergo tanti auctores inter se è diametro repugnantes secum consentient, dum quidam pluuiam tardè, alij citissimè putrescere asseuerant? Solue primò ad mentem Hipp. in lib. 6. epid. dum sic inquit. Aquarum arte carentium, quæ ab æthere excreta est, aut cum tonitru opportuna: Procellosa verò mala, &c. Quæ distinctione à plurimis prauè hætenus intellecta, qui pluuiam, ad medicamentorum compositionem, & sanitatis vsum, non esse præferendam purissimæ fontanæ sibi obnixè persuaserunt, totam dubitationem euanescere putamus. Procellosa enim aqua, & nimbolâ citissimè putrescit, & odorem prauum habet. Temporaria verò cum tonitru ab æthere æstatis tempore excreta, omnium tardissimè putrescit. Nostram positionem probat Cels. lib. 2. cap. 30. quæ tardè putrescit, ideoque pluuiæ potissimum, &c. Licet (perperam tamen) Baldunus Ronseus in com. citra necessitatem mutare contextum ausus sit, per pluuiam, putealem intelligens: remita se habere fortè ratus, propterea quòd viderat puteales aquas diutissimè conseruari, tardèque fætere.

Sed grauius deceptus est. Apertum enim est profiteri Celsum, ex pluuiæ inter coquendum minus acquiri putredinosam, & alienam qualitatem pharmaco, cum hæc tenuior, purior, cæterisque sit simplicior. Annuit Gal. lib. 7. secund. loc. 2. Verum in aqua pluuiæ quidam capitum cocturam fecerunt, ne videlicet ipsa ad alienam putredinosam qualitatem transmutetur, &c. Ideò enim putealis aqua diu incorrupta seruat, quia friditas terræ profundissimæ à calore extraneo putrefaciente tuetur eam. Idque magis ætate, quàm hyeme, quoniam tunc temporis terræ frigidiora longè sunt viscera. Sed age, hanc aquam illam, & exteriùs reponere: Planè sic perpendes, aquam putealem citò putrere, est enim immunda, & crassa, & non ita, vt oportet, ventilata.

Solue secundò: Aqua pluuiæ cruda omnium citissimè putrescit? Cocta verò, & colata putredini minimè est obnoxia. Hæc enim coctione purior euadit, & cum sit à fæcibus munda & repurgata, externo ambientis calori resistit valde. Quæ solutio menti Hipp. plurimum esse conformis. Subdit enim ille loc. cit. de aere. Atque hæc quidem aquæ optima sunt secundum hanc rationem, verum opus habent, vt coquantur, & transcolentur; sin minus odorem prauum habent, & raucedines, & grauedines inde accidere par est, &c. Et Gal. lib. 6. epid. coctione eam ad meliorem statum transmutat, & sic ait: In quibus omnibus melius fuerit, quemadmodum legumina multa prælixantes idonea esui præparamus, & olera, & fructus, & animalium partes: eadem ratione & aquam prius elixatione ad meliorem naturam permutantes ita propinare, &c. Causam verò ob quam sit decoquenda, infra explicuit, dicens, crudas aquas bibentes hoc esse obseruatos, vt limosam, lutulentam aquam decoctione præparèt, sic enim putor, quem ex putredine plerunque contraxerunt, omnisque terra pars faciliè subsidet, quæ cum tota aqua, priusquam incaluisse, erat permixta, vnâque cum ipsa epota haud contemnendam cladem infert.

Instabis, & meritò sanè, aquam minimè coqui posse, quum coctio mixti sit, & non element. Responde, aquam minimè concoqui posse, elixari tamen, idque per metaphoram dici potest; nam nihil habet sicci, quòd cum humido possit commisceri, & humidi plurimum possidet, ita vt à calore, quem aut exiguum, aut nullum habet, coërceri queat. Et hæc est causa quare aqua ex humidis solum non crassescit. Quo pacto eorum succorum, qui in humano corpore congesti, aquæ sunt in modo substantiæ omnino similes, vt incoctiles expurgandi sunt protinus, cuiusmodi sunt hydropticorum aqua, aliique tenues, crudi, & aquosi humores. Quæ de causa Gal. lib. quos. quib. & quand. aquosos humores inter initia illic expurgat; cum ij nulla expectata coctione, quam recipere non possunt, sint vacuandi.

Aqua verò pluuiæ, licet pura videatur ad sensum, decoquenda est; nam limpida absolutè, & pura non est, quoniam ex pluribus commixta est humiditatibus, prout Hipp. & Gal. cit. loc. docuere: dicitur autem pura, fontanæ, aut

Lib. I.

alterius cœnosæ collatione facta, ex quo patet coctionem mixti esse, & non element. Quare vnum potissimum eliminemus, perperam carpi Auic. 2. 1. doct. 2. cap. 16. Radium 3. ad Almas. 4. & alios probatæ fidei auctores, à Iouert. 1. decad. paradox. 5. Ludou. Mercat. lib. indicat. 2. Ferdinand. Roder. Cardozo, cap. 4. de sex reb. non nat. quest. 3. qui aquam pluuiam etiam limpidiorem, imò & fontanam, & reliquas aquas, ad vsum sanitatis, & alios medicamentosos vsus non esse decoquendas, contra hos proceres pugnantiter contendunt, subtilibus innixi rationibus.

Aqua ergo pluuiæ ad omnes vsus est vel purissima fontana præstantior. Si verò hanc sæpè auctores commendarunt, respectu n. imboiæ, fluuiatilis, aut alterius, id pronunciasse allendum est. Nam pluuiæ, à Sole, qui puriores aquæ portiones sursum attrahit, elaborata, iucundiorque reddita, coctionem iuuat, vrinam mouet, iecur & renes moderatè refrigerat, pectus dilatat, excretionem prouocat: vt inter omnes notauit Balthazar Pisanellus lib. de esal. & potent. facult. tit. de aq. nat. & effectu.

DVBIUM III.

Num aqua per plumbeos canales deriuata, dysenteriam facere possit, contra Fallopium.

AT licet hæc vera sint, & tantorum virorum probati testimonii, vnus restat eximendus scrupulus, ne aqua pluuiæ noxam aut corpori, aut medicamentis cum quibus decoquitur, inferre possit, vt scilicet per canales plumbeos in cisternam non excurrat. Fideles tubos vt salubriores laudamus. Quapropter Septentrionalium regionum incolæ vehementer admiror, qui ob fontium, & fluuiorum penuriam, aqua pluuiæ vtuntur, non nisi in cisternam per canales plumbeos deriuata. Hos coarguit Gal. lib. 7. sec. loc. cap. 2. dum sic inquit. Satis est & ipsam mundam esse, & omnis mixtura exortem, ob quam rem, ea quæ per plumbeos canales deriuatur, fugienda erit: limus enim ex plumbo in ea continetur, unde & qui aqua huiusmodi facem combibunt, dysenterici euadunt, &c. Subscribit Aëtius terrab. 3. serm. 1. capi. 45. qui in dysenteria pluuiam concedit, quæ non sit ex domibus plumbo interiectis delapsa, nam huius potus hunc aff. ctum præcipuè gignit. Sequitur Auic. 2. 1. doct. 2. c. 16. dum sic ait: Et ex illis illa sunt deteriores, quibus ex plumbo via facta fuerunt, quoniam ex eius virtute aliquid assumunt, & frequenter ad dysenteriam ducunt. Quæ autem sit huius

D euentus causa, nunc audi. Eruditissimus Fallopius tract. de metal. cap. 22. in fin. sic philosophatur. Plumbum frigidum est & humidum ex Gal. lib. 6. simpl. cap. 50. & Dioicorid. lib. 5. cap. 41. & sic reddit aquam his qualitibus affectam, quæ frigida cum sit, humores incrassat, obstructions gignit, qua de causa excrementa retenta acris redduntur, & exulcerant. Sed non aduertit vir doctissimus, quòd hoc pacto alimenta omnia frigida & humida dysenteriam facerent, quòd non est dicendum.

Sed certior huius causa euentus metallorum naturæ est tribuenda, quæ ita comparata est, vt plurimum in se habeat igneæ substantiæ, auctore Gal. lib. 9. Simpl. cap. 26. explicat luculenter Aib. Magn. lib. 3. de metal. tract. 2. c. 4. hocque euenire ex sulphuris, & argenti viui permixtione certum est, sunt enim hæc metallorum omnium communia principia: ita vt quòd metallum est purius, vt aurum, & argentum, minus de his principiis participet, impurum verò, vt ferrum, plumbum, magis. Quo fit vt hæc de causa, docente Plin. lib. 34. cap. 17. aqua per plumbum excurrans reddatur ignea, acris, & exulcerans, & dysenteriam faciliè gignat. Quæ ratione plumbea lamina scrophuriam faciliè gignat. Quæ ratione plumbea lamina scrophuriam, ganglium, tumoresque duos dissipat, & resoluunt, si fides est habenda Paul. lib. 7. tit. de plumb. Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 12. Auer. lib. 5. collect. cap. 43. Vide pulchra de hoc argumento apud Iacob. Forol. in com. cap. 16. Auic. 2. 1. Doc. 2. & Mercurial. 2. variat. 9.

Aliam excogitauit Vitruuius rationem lib. 9. cap. 11. Nam aqua per plumbum ducta ex eo videtur vitiosa, quòd

ex cerufa fit & nascitur. Cerufa enim plumbo creatur atrito, quæ corporibus nocet humanis, auctore Palladio *lib. 9. rei rustic. tract. 11.* Quæ de caula diarrhœæ, & dysenteria frequentes eueniunt, vt probat Riolan. *lib. 2. sue medic. cap. 9.* Denique si plumbi limatura pota, aut scobs, similia inuehit pericula, quæ ex argenti spuma, lithargyro, & cerufa accidere solent, vt concors est auctorum sententia, & referunt Paul. *lib. 5. cap. 63.* Auic. *6. 4. tract. 1. cap. 3.* Cur aqua per plumbum decurrens, noxia non erit, & saluti humanæ valde infesta? Maximè quia plumbum est metallum inimicum vitæ proprietate sua, & sic Saturno assimilatur, quum septem metalla septem planetis comparent Astrologi, plumbum est Saturninum, & melancholicum, ob colorem nigrum, Vide Galeotum Mart. *lib. de promiscua discip. cap. 14.* Quare vt recepti canam, aqua pluvia ad omnes vsus omnium esse saluberrima, & præstantissima, dummodò per plumbeos canales in cisternam non excurrat. Sin minùs, linguam & paristhymia aspredine exulcerat, siccam tussim, & singultum mouet, & ex ventriculo nauseabundo perniciosum halitum eructat, caligine oculos suffundit, corpus vacillare cogit, Vltimò, Quis plumbum lethalia symptomata parere negabit? cuius solo viroso vapore, dum funditur, artifices plumbarios pallere, artus & sanguinem exuri testatur Plin. *lib. 34. cap. 17.* dum (inquit) plumbum coquitur, munienda sunt spiritus foramina, alioquin plumbi è fornicibus noxius halitus, & pestilens sentitur. Quapropter siphones, aut fistulæ & plumbeæ ad aquæ ductus meritò sunt reprobandæ, sed eligendi tubi à figulo diligenter vitriati, ne aquarum limus illis hæere possit. Lege Langium *lib. 1. epist. 44.*

HISTORIA VIII. GALENI, De dolore capitis.

Synciput, medicamentorum quæ capiti imponuntur, applicationi aptissimum.

Sed quoniam etiam futura, & in his præcipue coronaria, non solum medicamenti imposti qualitates, sed etiam substantiam, si tenuis est, facile intrò transmittit: meritò multa circa cerebrum vitia ab extrinsecus applicatorum remediorum facultate iuuantur. Ipse enim in me ipso expertus memini, cum infunderetur rosaceum frigidum, citissimè, clarissimèque sensisse me in syncipitis loco, eius intrò penetrationem, &c. Gal. *lib. 13. meth. c. 22.*

PARAPHRASIS.

Cerebrum cum membrum sit humidissimum, friabile, molle, laxum, medullosum, & in altissima parte locatum, velut operculum quoddam ebullienti vasi superpositum, tectum domus calidæ appellatur, Auctore Magistro *9. de vsu part. 2.* Qua ratione, multa incrementorum indiget expurgatione, cum continuè ex inferioribus partibus (cucurbitulæ ritu) attrahat, exhaustaque vapores. His enim ne obrueretur, prouida natura fabricauit futuras, quarum via liberè fuliginum copiam expurgare posset.

Saturarum, pro varia capitis figura, varius quoque est numerus. In figura ergo naturali tres veræ futuræ reperiuntur: prima anterior est, & coronalis dicitur, quod ea capitis parte coronæ gestari soleant. Hæc à temporibus vtrinque in summum verticem, per transuersum, viam capessit. Præter plurimas futurarum utilitates, illa est à Gal. *hoc loco* descripta, vt scilicet medicamentorum externorum vis altius penetret. Cum enim ante cerebrum sit crassa membrana, quæ corio externo assimilatur, & post hanc cranium: si capiti auxilia adhiberentur, minimè prodesse poterunt, cum per hæc dura corpora medicamentorum vires impartiri facultatem minimè queant. Quare topica futurarum regioni imponantur, oportet.

In parte ergo anteriori (synciput vocatur) futuræ sunt laxissimæ, & liquidè in iunioribus moueri eo loco apparent, & cranium est ibi tenuissimum, & rarissimum; quamobrem appositis inibi externis medicamentis, illicò pa-

tiens eorū qualitatem persentiscit; quo factum est, vt cum medicamenti cuiuspiam vim vehementer descendere est in animo, hoc maximè loco imponere oporteat; quod ita est, quotidianum suadet experimentum: Nam in puerulis anterior eorum pars, membranea potius, cereaque est, cum sit humidissima; nec priùs bregma, quo tegitur, in os mutari potest, quam cerebrum hac parte siccius eualerit, quoniam in hac parte futuræ omnium rarissimæ sunt, & debilissimæ. Caput enim hac in parte, ob venarū, & arteriarum copiam plurima indiguit vaporazione, quare ob hanc causam synciput topicorū, quibus ad cerebri affectiones quotidie vtimur, applicationi, est inter omnes capitis partes aptissimum. Explicat eleganter Gal. *2. lib. sec. loc. c. 1. Rubr. 3.*

Sed cuius ægritudinis causa oleum rosaceum frigidum imposuerit, ex ipsius doctrina satis non constat, forte non expressit, quoniam leuissimum fuit, quo corripiebatur, affectus. Sed quomodo duram, membraniamque cranij substantiam, oleum rosaceum actu frigidum potuerit penetrare, ita vt illius frigiditas mox sentiretur, meritò percontabris. Maximè cum illud adstringat, & oclusis meatibus in altum penetrare non possit.

Aduertas tamen oleum rosaceum in duplici esse differentia; nam aliud ab alba, immaturaque olea expressum, omphacinum, crudum, incompletumque vocatum à Plin. *lib. 12. cap. 27.* cæteris præstat, apud Dioscorid. *lib. 1. cap. 31.* refrigerat enim, & adstringit, quæ qualitas tam congener illi est, & cognata, vt per eam solum, quale oleum sit, se cognouisse fateatur Gal. *6. simpl. tit. de oleo, & 3. de sanis. tuend. 6.* Nam vt, eodem lib. *simpl.* Gal. ait, quantum hoc oleum habet adstrictionis, tantum habet frigiditatis; quapropter inflammationes arcet, humorum impetum refranat, omnis generis fluxiones sistit, ventriculorum roborat, gingiuas contrahit, dentes firmat, sudorem cohibet. Hoc, quò vtilius, ac pinguis, ed ad medicamentum vtilius. Ex *colib. 1. simpl. 6. & 10. meth. 9.* suum refrigerans parabat vnguentum, in adurentibus febribus, dorso, iecorique apponendum, cuius compositionem ex Mesuè petere potes.

Aliud completum, seu maturum nuncupatur, ex oliuis, rosisque maturis sic dictum; hoc roborat, resoluit, lenit, dolorem sedat: Et licet olei quantum voluerimus inbeat Mesuè accipere, tamen Palladius *lib. 6. rei rustic. tit. 15.* purgatarum rosarum vncias singulas, singulis olei libris committit: quidam tamen vnguentarij rosas aliquantulum siccare priùs consueuerunt, vt odorem in vnguento, synceriores, efficacioresque relinquunt, moniti (vt reor) sententia Theophrasti sic consulentis, *lib. 6. de caus. plantar. c. 23.* At Paul. *lib. 7. tit. de rosacei confectioe,* id ex rosis exungulatis conficit. Et enim vnguis in rosa, teste Dioscorid. *lib. & cap. cit.* candida ipsius pars, pedi rosæ magis vnita.

Gal. autem de incompleto loquentem intellige, quod licet modicè frigidum sit, tamen eius partes aëreæ, à stypticis intrò propulsæ intimius penetrant: scis enim leuem stypticitatem in tenui substantia, iuuare ad penetrationem, vt de eodem rosaceo *cit. simpl.* protulit Gal. Num autem aliquando posteriori parti capitis, frigida topica possint applicari, contra Holler. *cap. de dol. cap.* Theodorus Collado insurgit *cap. 10. de errorib.* Holler. leuissimis nixus rationibus, quas dissoluere facile est ex dictis, illi, qui huius auctoris rationes ad amissum pensitauerit.

HISTORIA IX. RASII, De Phrenitide.

Phrenitis, sanguinis missione vsque ad animi deliquium, curata.

Casus accidit Errisidem Regi: Scilicet iuxta cerebrum apostema, & cognoscebat me. Extraxi ei sanguinis libras tres, vsque quò syncopisauit syncope timorosa, & postmodum cogitare cœpi, & inuixi corpus eius ex Algalia, & * ex ea posui ad naves. Et libram vnā vini odoriferi temperari cum equali pondere ex iure pullorum gallinarum, & columbarum, in quo moschum posueram, & hoc in os eius misi successiuè, & à syncope fuit liberatus. Rasis *lib. 3.* in suis Aphorismis.

PARAPHRA

PARAPHRASIS.

Oriri iuxta cerebrum apostema, aut vt rectius loquar, meningis inflammari, notius est, quam vt explicari queat, immò Gal. *4. de caus. puls. cap. 14.* affirmat, phrenitidem potius à tenui meninge incipere. Hæc enim membrana, ab aliis, pia mater, vel meninx vocata, mollis est, multis venis, arteriisque circumdata, licet hunc affectum à dura matre aliquando ortum ducere non sit negandum, quæ cum capaciore sit, & ignobilior, facile fluxionem susceperat. Sed in hac re nihil certi statui potest, quoniam partes duræ non ita frequenter inflammantur: exemplo sint ossa, & ligamenta. Sicque fortunatum est, vnam potius, quam aliam meningem inflammar. Illud certissimum, quod phrenitis quæ ducit originem à tenui meninge, multò acerbior & periculosior sit, quam quæ à dura suboritur; tum quia illa acutiori sensu prædita est, tum quia cum cerebro maiorem consensum habet, & cognitionem: Nam tenuis nullum patitur affectum, quin cerebrum patitur, & è contra. Hæc enim non solum circumuoluit cerebrum, sed in illius substantiam sese insinuat, vt *8. de vsu part. 8.* docuit Gal. At verò dura, quoniam à cerebro est separata, sola affici potest, auctore Magistro, *4. de presag. ex pulsib. cap. 9.* citissimè tamen suum affectum cerebro communicat, illi enim aliquibus propaginibus coniungitur, vt *8. de vsu part. 9.* Gal. docuit.

Inflammari has membranas, & phrenitidem concitari, quæ nihil est aliud, nisi inflammatio cerebri, aut membranarum eius, auctore Gal. *2. de caus. symp. vlt.* est verissimum: Quas, etsi ob soliditatem, & distantiam earum humor non ita penetret; à biliolo tamen, tenuique humore inflammantur, vt de picura dicebat Gal. *6. aph. 33.* iisdem autem signis inflammatas membranas agnosces, quibus adesse phrenitidem iudicamus, quæ cum acciderit, vt phrenitis curanda est, teste Paul. *lib. 3. cap. 6.*

Confestim ergo secunda vena, *13. meth. 21.* & alia exequenda auxilia, quæ ab auctoribus vnanimiter proficua esse censentur. Licet autem affectus hic in principe parte esset subortus, cuius vis, cum præ cæteris sit infirma, tam copiosa vacuatione non erat ita infirmata, cum satis sit virtutem non exsoluere, quam sanguinem vacuare redundauit em, vt *2. acut. 10. in fin. monuit* Galenus, tamen, quia inflammatio fuit ex feruenti sanguine concitata, & non potest vehementi morbo, nisi vehemens auxilium succurrere, sic docente Celso *2. cap. 11.* & qua celeriter exsequi debent, celeriter peragere oportet, ex Hipp. *lib. 1. acut. text. 8.* idcirco, vt simultanea fieret humoris calidissimi vacuatio, quæ fluxurum, fluentem, & fluxum humorem vacuaret, tam aceruatam vacuationem celebrare, morbi exitialis cœgit necessitas. Neque putes errasse auctorem, vsque ad syncopen sanguinem emittentem; nam præterquam quod extremum & nimium auxilium, extremo & acutissimo morbo esse consentaneum, vt millies Hipp. prædixit, de syncope reparabili (Barbarorum more loquor) quæ cum animi deliquio coincidit, est intelligendus: Sed quoniam expositor pro scopo habet, singulas dictiones prolequi, auctore Gal. *lib. 1. acut. 8.* idcirco de galia & cæteris odoramenti generibus aliqua prælibabimus. Illam enim naribus apposuit, vt odoris suauitate vires collapsæ refici, & spiritus exhausti reparari possent. Est enim galia, lodes quædam odoratissima, quæ è genitalibus locis feræ cuiusdam eruitur, quæ peregrino vocabulo Zibettum appellamus. Animal est, felis qui in veteribus ædificiorum ruinis oberrat, non absimile: Sordes hæc præcipue purgari solet, cum pars hæc ea scæteret vligine, quæ recenter ab animali euulsa, tetrum insuauemque spirat odorem: cæterum vase vitreo recepta, & diu insolata, miram sibi odoris conciliat suauitatem.

De illa, quæ calidum & siccum in 2. excessu sortitur temperamentum, loquitur Auic. *lib. 2. cap. 326.* cui mirabiles tribuit qualitates. Nam præterquam quod medicamentum, si quod alterum est cardiacum, eas quas Moschus & Ambarum præstant facultates, excellentiori suauitatis, & virtutis medicamentosæ gradu elargitur, quas ad plenum describunt Serap. *de simpl. cap. 54.* Mathiol. *lib. 1. in Dioscorid. in com. c. 20.* Ruell. *lib. 1. de nat. stirp. c. 27.* Bernard.

A Dessenius *lib. 7. de compos. med. in fin.* & latissimè Conrad. Gesner. *lib. 1. quadrup. tit. de fele Zibetti.* Explicat eruditissimè Vlysses Aldroandus *tom. 4. de quadrup. c. de Zibetto.*

Obseruatio XI.

Phrenitis confirmata, cucurbitula in syncipite scarificata, curatur.

Cum inflammatio meningis cerebri occipat, eo modo quo phrenitis curanda est. Fœmina quædam, febri acuta laborans, neglecta phlebotomia (ob incuriam Medicorum) ex vigiliis, & dolore capitis, attracto sanguine ad partes superas, in sæuam incidit phrenitidem, adeò vt iam captaret muscas, & ad pedes lecticuli iacens, continuè delirans, in horas moritura speraretur. Huic operi ferens, cucurbitulas dorso, occipiti que scarificatas apponendas impero. Ex fronte, nasique venulis sanguinem exhaurio, & alia reuellentia auxilia procuro. Sed cum debilis esset, nec ad ferendam cephalicæ sectionem, aut purgantium medicamentorum vsum, vires essent satis, & nullus videretur esse remedij locus, in casu conclamato, ad cucurbitulam in syncipite scarificatam accessi, ex qua cum sanguis copiosè emanaret, contra Medicorum vota ad mentem rediit.

QVÆSTIO VII.

Quod ad syncopen vsque sanguis sit aliquando emittendus, vt voluit Auic. contra Ludouicum Lemosium doctissimum.

COMMENTARIUM.

Syncope timorosa.] Quod ad Syncopen, aut animi deliquium sit emittendus sanguis, hoc loco disputandum est. Licet enim plures ante me hoc argumentum satis acutè agitarint, pulchra tamen multa, ex tenebrosâ Gal. doctrina deprompta prætermittunt, quæ seueriori lima indigere videntur. Auer. *lib. 7. collig. 8. contra Hipp.* sic insurgit: Hanc vacuationem vt erroneam accusans, & damnans, quod in ea plus boni putat decedere, quam mali. Hoc ex ipso animi defectu colligit: consuevit enim natura noxij humoris expulsionem lætissimè tolerare, & vtilis ac innoxij vacuationem ægerrimè ferre. Deinde naturæ rectè operantis exemplo, similes vacuationes nunquam promouentis, nititur redarguere. Nam debilitata sic natura, humores à putredine defendere haud poterit in posterum. Quare in bona crisi, vsque ad animi deliquium non euacuat, sed iti mala, in qua omnia præcipitantur.

Vacuandum esse sanguinem vsque ad animi deliquium in febribus ardentissimis, vehementissimis doloribus, & maximis inflammationibus, docuere cum Hipp. *1. aph. 23.* & Galeno passim, præci, & iuniores Medici. Reddit causam Gal. *9. meth. 4. & lib. de curand. rat. per sang. miss. 12. & 4. de sanis. tuend. cap. 4.* Quoniam ex hac copiosa vacuatione non solum feruentis sanguinis plenitudo deponitur, sed refrigeratur totius corporis habitus, corpus ad naturalem ducitur temperiem; & leuata natura, recreataque eo, quo velut sarcina premebatur, copiam peccantis humoris per vomitum, aluum, & sudorem expellerè tentat, & sic doloris, febris, aut inflammationis vehementia remittitur.

Neque obstat Auer. argumentum; nam supponit falsum, ex vtilis humoris vacuatione solum, animi deliquium oriri posse existimans, quum contrarium firmet experimentum: *suppurati enim, aut aquam interuentem patientes, si vrantur, aut secantur, & pus, aut aqua vniuersim effluerint, moriuntur, iuxta Senis edictum 5. aph. 27. in his enim subitò, & repente vacuare, malum, cum euestigio deficiat anima, viresque concidunt; nec postea debilitas ita facile remedium habeat.* Deinde ars, cum ducatur ratione, multa solet efficere, quæ natura non efficit. Et in bona crisi etiam, ob inutilis humoris vacuationem subitam, vna cum vtili, perterrita natura, & calore ex improuiso confluentè ad cor,

oritur animi deliquium. Et licet hæc repentina vacuatio plurimum debilitet, & calore diminuto videatur deinceps maiorem putrefactionem posse induci; si tamen cum conditionibus seruandis celebretur, sitque corpus validum, & robustum, viresque constant, tantum abest ut debilitet, quin potius dempta copia, natura recreata peccantem humorem aggrediat. Et licet nimia vacuatiõni annexus sit semper casus virtutis, adhuc tamen caloris nativi ea portio remanebit, quæ vitam conferuet, & ab imminenti periculo, putredineque defendat: quare lipothymia correpti facile vires recuperant.

Sed Ludouicium Lemosium fortioribus machinis insurgentem audiamus. Is enim in *com. cap. 4. lib. 9. meth. Gal.* huius auctoris, immò Hipp. doctrinam in *disp. 6.* tenet, & damnat, putatque annotandum Gal. nulloque modo imitandum. Et primò sic. Si hæc vacuatio ex eo iuuat, quoniam corpus in contrarium statum deducit, & sequuta refrigeratione febris illicd extinguitur, cur hoc etiam non faciet partita vacuatio, nimiam plenitudinem exhaustiens, & ex accidenti corpus refrigerans? Et sic Gal. *4. de sanit. 10. partitè in hac sectione euacuat.* Secundò, Omnis nimia vacuatio est periculosa, ex Hipp. *lib. 1. aph. 3. & 2. eiusd. 5. 2.* ergo non est exercenda, quum ex vniuersali præscripto *12. meth. 1. teminus sit agrosantibus, quem non transibit, qui ex arte generosè morbo oppugnat, ut intò medicetur: ubi verò ultra pergatur, crudelis hominis officium facit, qui simul cum morbo, vitam quoque hominis aufert.* Quo auxilio periisse plures narrat. Gal. *lib. 9. met. 10. & lib. de curand. rat. per sang. miss. 12.* Tertiò, Si hæc vacuatio est necessaria in febribus, in putridis est exequenda, ex Gal. *9. meth. 4.* Sed in his vires languent (diminuto enim calore interno vires fatiscunt, & putredo inducitur) & sanguis in alios humores abiit per putredinem: ergo ij non hoc auxilio, sed purgatione sunt educendi. Quartò Gal. experimentum nititur redarguere, sudores, aluique deiectionem post celebratam hanc vacuationem fortuitò sibi euenire persuadens, nec enim iuuenis alter seruus citatus à Gal. *cit. nup. loc.* sudore, & alui profusio est liberatus. Ergo non sunt hæc imitanda, cum sint recta ab errore: hoc enim modo, vini potu pleuritides, & melongenarum esu quartanæ soluntur. Quintò, Contemnit istam vacuationem, quoniam ex ea natura non leuatur, immò oppressa, sui muneris oblita manens, ad reliqua opera perficienda incapax, & insufficiens reddita occumbit. Sextò, Principum auctoritate suam videtur munire sententiam. Celsus enim *lib. 2. cap. 10.* affirmat, semper finem faciendum esse antequam anima deficiat.

Contra docuere omnes, qui facundissimam illam, germanamque medendi methodum, ex limpidiis Gal. fontibus exhaustam combibere solent. Is enim summus auctor in hac artificiosa vacuatione ingenuus fuit, & elegans, hocque pacto graniter errasse Lemosium, tanti viri iudicium contemnentem, leuiculis rationibus impulsam, dubitat nemo. Ad primam dic. Non esse eandem partitæ, & simultaneæ venæ sectionis utilitatem: licet enim vtraque calidam substantiam extrahendo corpus refrigeret, subito tamen & repenti facta plures affert utilitates, quæ in partita venæ sectione deficiunt: Mutuo enim illo & reciproco motu à partibus extimis ad cor, & rursus à corde ad extimas, ventilatione hac non solum refrigeratur corporis habitus, sed cor, visceraque interna transpirant, ac recreantur, & vacuata copia, qua velut sarcina grauabantur, ad superfui expulsiõnem insurgunt, & peccantem succum per varias corporis regiones emittunt. Neque arguas ex hoc confluxu humorum ad cor, ipsum calesceri; nam ij ibi non immorantur, sed celeriter ad partes exteriores regurgitant, quo motu internæ roboratæ humorem noxium à se depellunt per sudorem, vomitum, & alui fluxum. Ad instantiam tamen (de qua nostri temporis illustriores Medicinæ proceres, ne verbum quidem protulerunt, licet hoc argumentum agitauerint ingenuè) est textus eximius *lib. 4. de sanit. cit.* quo loco, tenuiam, & phlegmonolam lassitudinem venæ sectione vsque ad animi deliquium persarans, iteratè detrahit, ac primùm ita mittere expedit, ut animi defectum homo non adeat: secundò ve-

rd ne defectus quidem ipse est formidandus. Quippe, qui priori detractiõne resolutus est, secundam sustinere haud poterit. Vides vt Galenus in euacuatione vsque ad animi deliquium, partitè sanguinem emittat, & secunda vice liberalius: quum contrarium esset exequendum, nam in initio vires sunt fortiores, & copia maior. Sed si hoc modo Galenum explicaueris, tutus incedes; bis enim sanguinem emisit, quoniam lassitudini phlegmonosæ medebatur, in qua plurima sanguinis quantitas in carnes, & corporis molem delata est, nec aderat multa copia vacuanda in venis, quare prima detractiõ parciõs fuit: altera verò copiosior, vt per eam residuum plenitudinis vacuetur valorum, & quòd post primam detractiõnem ex carnis in vasa migravit, cuius ratione copiosa detractiõ est necessaria.

Ad 2. Hipp. non vetat vacuationes ad extremum factas, sed solum eas periculosas esse pronunciat: ab eis ergo abstinere debemus, nisi magna necessitas incumbat; qua existente, satius est aliquid cum periculo tentare, quam suffocato ob copiam ingentis plethoræ calore, spe adempta ægrum certò perire. Sic intelligendus est Hipp. dicens, & ubi ad animi defectiõnem expedit ducere, faciendum, hoc est, ubi necessitas vrgeat, non dubitandum de hac vacuatione, qua licet parca respectu videatur nimia, ex se tamen immodica non est, quum summæ repletiõni è directo repugnet: Et licet debilitet (nos vires robustas supponimus) minori damno maior utilitas est compenlanda, nam melior est noxa, quàm mors, ex Galeno *12. meth. 1. inxta fin.*

Ad 3. in putridis febribus ad animi deliquium esse mittendum sanguinem, cum Gal. affirmant omnes, qui in *lib. 9. meth. cit.* in seruo eam exercendam suasisit: alioqui timor est, ne præ sanguinis copia vasa rumpantur, natiuus calor suffocetur, aut in aliquam partem principem decumbant ij, qui per corpus vagantur humores. In his ergo ad animi deliquium vsque sanguis mittendus est, cum virium robore magno: quæ licet non ita vigeant, ac in imputri Synocho ob dictas causas, tamen ex possunt esse valentes, quum sanguis solum sit putris, nec in alios humores conuersus, neque putredo facta, qua tantum incipientes vires validas posse reperiri Gal. inibi inculcat.

Ad 4. ad libitum Gal. reprobat experimentum, alui profusio alii, sudorem plurimis, vomitum quibusdam, ex hac vacuatione oriri pronuntiantis: Nam iudicium Medicis docti magni faciendum est, cum sit dignum consideratione ex Gal. *lib. 1. epid. sect. 3. com. 1.* à quo sumitur probabile argumentum ad omnia, ex Vallesibi, & *lib. 5. epid. 87. & 7. eiusd. 26.* quis ergo Gal. experimentum in curando temnere audebit, quum dyurna sit ægrorum meditatione confirmatum?

Non ergo fortuitò hæc vacuationes, facta hac venæ sectione subsequuntur, sed leuata natura, tenuiorem sanguinis portionem, per vomitum, & sudorem; crassiorem verò per vrinam, & secessum euacuante, & expellente, hæc accidere cum Gal. omnes vnanimiter docuere.

Celsi verò locus nos cautos reddit in hac generosa vacuatione exequenda, vt scilicet ad eam, non nisi virgente magna necessitate accedamus: Nobis enim virium statum non ita exactè contemplantibus, multoties pro animi deliquio mors obrepit; vel si de debili corpore ipsum intelligas, non errabis: lege pro Celsi explanatione, Balduinum Ronseum in *com. varias ad hunc locum expositiones afferentem, & Petrum de Peramato lib. de vacuand. rat. cap. 25. eleganter.*

Maior tamen lis est, & controuersia pro vno conciliando Auic. licet enim omnis Medicorum Shola ad animi vsque defectum sanguinem emittendum præcipiat, ille solum ad syncopen vsque imperat extrahendum. Sic enim ait *1. 4. 2. cap. 46. Et non cesses phlebotomare, quousque ager appropinquet syncopa, aut cadat in syncopen.* Scio quàm multa in huius textus expositione antiqui machinentur interpretes, Gentil. Dinus, Hugo, Iacobus vterque. Dic ergo per syncopen, animi deliquium intellexisse. Patet hoc euidenter: nam Arabes, qui magistrum suum Auicennam amplectuntur, ad syncopen vsque sanguinem emittentes,

in

in sui confirmationem afferunt Gal. qui solum de animi deliquio loquutus est. Quoniam verò lipothymia, syncopes quædam differentia est, barbari vnam pro alia confundunt, vt inter omnes notauit Ambrosius Nunnius in *dom. 1. ext. 4. 1. lib. 2. aph. in Paraphrasi ad com. Gal.* Neque sibi contradicit iste Auctor, *1. 4. tract. 2. cap. 7. post med. cum dicit: Et non euacuetur plurimum simul, ut cadat virtus; & consilium meum in phlebotomia est, ut dimittatur quantum possibile est: quòd si non est possibile, tunc multiplicatio numeri melior est multiplicatione quantitatis, &c.* Nam melius est infra subsistere, quàm exquisitissime vacuare, ex ipso *4. 1. cap. 3.* Sequitur Rhasus *3. Contin. sect. 4. cap. 2.* Verum hæc minime nos ab hac vacuatione deterrent; sed solum cautos reddunt in hoc præstantissimo præsidio celebrando, quum virium statum non nisi coniectura quadam artificiosa, & veritati proxima metiri possimus. Vel si Auic. de reuulsiõne intelligas, vera dices; nam quantò maiorem in numero partiales aures reuulsiõnes; tantò efficacior em efficies, ex Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. 12.* Alter verò locus de alui fluxu explanandus est; in hoc enim prouocando, infra subsistere optimum est consilium, ex Gal. *loco nuper cit.* Quòd enim semel deuoratum est medicamentum, quominus omne deuoratum sit, fieri non potest, neque possibile est, ubi plusquam conueniat iam purgetur homo, partem oblatis aufere. Num autem purgatio vsque ad animi deliquium sit facienda, disputant Brachel. in *com. 23. lib. 1. aph.* & Horat. Augenius *tom. 2. suor. oper. lib. 8. epistol. 50. doctissime*, cuius dubij solutionem quære *lib. 4. in com. hist. 9.*

QUESTIO VIII.

Quòd odor nutrit, contra Aristotelem.

Andreas Cæsalpinus inter omnes, & meritò contendit, *lib. 1. de medic. facult. c. 14.* ad recreandas vires, optimum esse, odorifera non solum carpo, temporibus, plantis pedum, & testiculis, sed vniuerso corpori, vt fecit auctor noster, sapponere, vt sic continuo arteriarum motu deferatur ad cor vapor, spiritui gignedo materia aprissima, qua exhausta hæc tenuissima, leuissimaque substantia, & omnium maximè resolubilis, citissime reparetur. Nutriti spiritus odoribus dilucidè comprobat Hip. in *lib. de alim. n. 6.* in hunc modum; *Qui celeri adiectione opus habent, iis humidum nutrimentum ad reparandas vires aprissimum est: qui autem adhuc celeriori per odoratum nutriti debent.* Quam sententiam citat, & probat fidissimus eius interpretes *lib. 2. aph. com. 1. 1.* Hoc ita esse satis ostendit illa passio, syncope nuncupata, qua correpti odoribus promptissime resciantur, & reuiuiscunt. Hinc fit, vt esurientes atque fumelicos, nutrientes odores summopere delectent (his enim spiritus animales, & vitales instaurantur;) atque hoc magis facere possint, dum sunt naribus propinquiores, tunc enim magis referunt naturam rei à qua deciduntur, quàm quum per longius spatium vagantes, multo aëri commixti, in multas partes dissipantur.

Aristot. *lib. de sens. & iis que sentiuntur, cap. 5.* odorem non nutrire confirmat. Primò sic. Alimentum oportet compositum esse, velut & ipsum quod alitur; sed odor est qualitas simplex, igitur nutrire non potest. Secundò. Aqua immixta non nutrit, quoniam simplex, fluida, tenuis, nullam corpulentiam habens; nutrimentum autem corpulentum esse oportet, quemadmodum & id quòd nutritur; ergo minus aër nutrire poterit, qui aqua tenuior est, & adhuc multò minus odor, qui merum accidens, ac qualitas habetur. Tertiò. Ex alimento necesse est separari superfluum, ex odore nullam tale fecerni apparet. Quartò. Omnibus animalibus locus est receptius cibi, qualis ventriculus existit, in quo concoquitur.

Sed aduertere debes, Platonem in *dialogo de natur.* existimasse, odorem fumum esse, aut caliginem, à cuius mente non est alienus Gal. *4. simpl. 12.* quo loco odorabilem vaporosam esse substantiam, diffusio ratione contendit: quòd placitum plurimi, & Medici, & Philosophi efficacissimis rationibus comprobant. Sed excusari potest

Lib. I.

Arist. Nam *loco cit.* odorem non sumpsit pro effluxu vaporoso, sed pro simplici qualitate odorabili, quæ cum sit accidens, nutrire non potest, quum nutritio corporeis perficiatur rebus, sitque vacuati repletio; at vacuatum corporeum erat; ergo quòd implet & nutrit, corporeum sit necesse est. Rursus omnia nutriuntur ex iis, quibus fiunt, teste Philof. *2. de gen. & corrup. text. 50.* sed corpora nostra non constant ex odoribus, hoc est ex simplicibus illis odorabilibus qualitatibus: non ergo ex iis nutriti poterunt Hipp. autem, & Gal. qui per odorem, non solum illam simplicem qualitatem, olfaciendi sensorium alterantem, sed fumidam vaporationem intelligunt, ab ea reficit, & instaurari corpora pronunciant. Hoc modo sumptus odor, corporeum quid est, non qualitas solum; hæc enim corpora non nutrit, sed vaporosa substantia, quam Medici communi, ac recepto vocabulo odorem vocant. Hæc enim fumalis vaporatio, effluxus quidam corporeus est, qui verè spiritus, tam animales, quàm vitales nutrit & reficit.

Licet autem Philosophus excusari hoc modo à calumnia possit, tamen ex multis ipsius locis cum constet diuersam cum Galeno habere sententiam, non video quo pacto quisquam cum hoc auctore eum possit conciliare. Nam *13. probl. lib. prob. 15.* odoris naturam, vaporem quendam, & delationem esse scriptum reliquit. Et *lib. de sens. & sensil. cap. 2.* odorem per fumosam euaporationem definit. Vnde Auer. in *paraph. eiusd. lib. cap. 5.* non alia ratione probat odorabilem naturam fumosam esse, nisi quòd multa non habentia odorem igni approximata illum recuperant. Quæ sanè cuncta manifestè ostendunt, ex Arist. mente, odorem corporeum esse defluxum, & vaporosam quampiam substantiam, quæ à re odorabili deducitur.

Sed argumenta Philosophi ed-tendunt, vt probent, animalia odorem sentire, non quidem per vaporosam diffusionem, sed per intentionalem qualitatem, per aërem ab ipso corpore odorato multiplicatam, non secus quàm rei visibilis speciem. Num verò hoc verum sit, an odores per vaporosæ substantiæ defluxum ad organum odoratus deferantur, an semper ad certam vsque distantiam cum fumali vaporatione disseminentur, qui deinceps per solam speciem ad longius spatium procedunt, acriter inter se debacchantur Philosophi, & Medici, nec adhuc capit discordia finem De quo argumento legendi Costæus, & Montanius in *fen. 3. Auic. tract. 1. com. cap. 1.* qui Plotini, Heracliti, Arist. Plat. Hipp. Gal. Auer. Auic. & aliorum illustrium Philosophorum proferentes sententias, eam videntur amplecti, quæ affirmat ex obiecto odorabili corpuscula quædam odorata exire ambienti permixta, quæ per narium inspirationem in cerebrum delata sensum mouent. Sic Ludouic. Mercat. *tom. 1. part. 5. clas. 6. q. 158. num. 5.* Mercurial. *lib. de decorat. cap. 29.* Ioan. Brau. Petrasitan. *lib. de odor. & sapor. diff. cap. 12.* Otto Casmannus *part. 2. psychol. cap. 24. quest. 2.* Montanus, in *fen. 2.* & plures alij, Arist. argumenta exactè dissolunt.

Præterea si foetor spiritus labefactat, atque prosternit, ex omnium sententia, cur odor eos non instaurabit, atque augebit? vt eorum confirmant exempla, qui ad cõctarum carniùm vaporem, ad recentis & calidi panis exhalationem, diu vitam conseruauerunt, vt auctor est Conciliator in *com. 12. part. 2. probl. Arist. & diff. 155.* quòd mirum videri non debet, quum aër solum per se, idipsum efficere queat, ex Gal. *12. meth. cap. 3.* dicente, *animalis spiritus, cerebrum veluti originem esse, illumque partim ex inspiratione, partim ex eo quòd reticularis plexus suppediat, irrigari, atque ali, & subdit: Spiritus non aequè euidentem demonstrationem haberi: sed tamen in corde, & arteriis eum contineri, cogitare alienum à ratione non esse, eundemque nutriri, & odoribus: quos licet Arist. *lib. 1. probl. 49.* nullam corpulentiam gerere asserimet, de illa quæ sensibus perceptibilis est, illum esse intelligendum omnes asseuerant. Spiritus ergo odoribus nutriuntur, prout latè explicant Horat. Augen. *tom. 1. epist. lib. 3. epist. 2.* Conimbricenses in *lib. 1. de generat. cap. 5. q. 7. art. 1.* Boëmius *lib. 2. de morib. gent. c. 8.* Arsenius in *aphor. Saluus Sclanus lib. 2. aph. 11.* Ambr. Nunnius*

B 3

Nunnius *ad cit. loc. aph. & alij*, qui odores non omnium esse simplices asseuerant. Lege Sebastianum Nassium, *tractatu spiritibus.*

QVÆSTIO IX.

Quod spiritus vera nutritione, aëre, aut odoribus nutriantur, ut cum Galeno voluit Auicenna, contra Gentilem Medicum acutissimum.

AN tamen spiritus vera nutritione odoribus nutriantur, altiori indiget speculatione. Acrem spirituum necessarium esse pabulum, passim Gal. constat, tum *lib. 7. de usu part. 8. & lib. 8. eiusd. cap. 1. tum 12. meth. cap. 5. & 5. simpl. cap. 9. lib. aduers. Lycum cap. 7.* Sed longè accommodatius, vberiusque alimentum spirituum est odor. Auic. 16. 3. *tract. 1. cap. 1.* propria, veraque nutritione spiritus aëre non nutriri sibi persuasit, eo solum munitus argumento, quoniam res simplices, vt aër, & aqua verè nutrire non possunt; nam sicuti aqua membra solida non alit, sed vehiculum tantum est nutrimenti, quo ea nutriuntur: ita & inspiratum hunc aërem non nutrire quidem spiritus, sed veluti vehiculum præstare sese illi spiritui, quo demùm vitales aluntur. De aqua, quod solidam corporis substantiam non nutriat, cum Gal. fatentur omnes; aër verò minimè nutrire potest spiritus, quum substantiæ sint compositæ. Sed licet dispar sit exemplum Auic. de attracto spiritui, ac de ingesta aqua, quum hæc à solida corporum substantia plurimum differat, & inspiratus aër cum spiritu, quoad modum substantiæ, maximam conuenientiam habeat, & nihil prohibeat quominus hic, illo inspirato nutriatur, tamen placet Auicennam cum Galen. concordem reddere, ita vt existimet, inspiratum aërem non statim nutrire, sed postquam cum internis cæteris spiritibus commistus fuerit.

Gentilis fidissimus Auic. interpres vtrò, citròque discursans, tenui, imbecillique argumento fidem mancipauit, quo munitus à Galenica sententia abscedit, *11. 3. tract. 2. cap. 3.* dum sic ait: *Cuiuscunque determinata forma introductio præsupponit sibi determinatam materiam: si igitur verè aluntur spiritus sanguine, non nutriuntur aëre, cuius longè diuersissima est materia.* Hoc itaque argumento ratus est Gentilis, se satis Gal. sententiam euertisse, cuius mens hæc esse videtur: vnica forma substantialis vnã tantum informat materiam primam; alioqui daretur compositum ex forma vnica substantiali, & pluribus materiis primis: At forma spiritus verè introducit in materiam, quæ antea fuit sanguis, quia verè nutritur spiritus ex sanguine: igitur non potest simul informare materiam, quæ antea fuit aëris, proindeque non nutrietur ex aëre. Quod si in vtramque materiam, forma spiritus introducit, assignatur ergo compositum ex forma vnica substantiali, & variis materiis primis: Materia enim priota, ex primis philosophiæ rudimentis, ingenerabilis est, & incorruptibilis.

Sed huic rationi, inter alias ab ipso positas (vt ipse retur) firmissimæ, facile respondebis hoc modo. Vna determinata forma vnica duntaxat informat materiam totalem, sed illam nonnunquam constare ex pluribus materiis primis, apud philosophos in confesso est, vt quando ex materia carnis, panis, aut lactuæ in ventriculo vnica constatur materia prima totalis cremosæ substantiæ, haud corruptis aliis materiis primis. Sic sanè & vnica prima materia in plures interdum abit, vt quando ex cauaere fiunt quatuor elementa. Nutriuntur itaque vera nutritione spiritus aëre, sed vberius vaporosa odoris substantia, quæ per aërem inspirata, præparata in plexibus, & superioribus ventriculis, excocta in tertio, & perfecta ac magis elaborata in posteriore, propinquissima sit animalis spiritus materia, qui tandem in neruos, & deinde in totum cerebri corpus diffunditur. Quidquid nullum dari animale spiritum tenaciter contendat Iacob. Aubert. *exercit. 7. contra Fernel. & contra Gal. Argenterius lib. de*

somn. & vigil. cap. 8. vers. med. & in com. cap. 9. art. medic. Gal. explosi iam ab omnibus, & præsertim ab Andræa Laurent. lib. 10. de re anatomic. quest. 8. cuius materiæ satis diffusè assignat Gal. in pluribus locis, quos referunt Altimarus quest. de spirit. natural. Ludou. Mercat. lib. vnica. disp. 2. Reliquas verò Gentilis rationes, vt quæ minus valoris habent, vide doctè solutas ab Ottone Casmanno part. 2. psycholog. cap. 2. quest. 5. & Marcel. lib. 4. de medic. hist. mirab. cap. 1. 2. in med.

QVÆSTIO X.

Quod odor spiritus solum, & non solida membra nutrire possit, contra Manardum, & Ioan. Brauum Petrasitanum doctissimos.

ET ex ea posui ad naves,] Spiritus odoribus nutriti, ex dictis supra manifestè patet. Hos, non solum illos, sed solidas nostri corporis partes alere posse, contendit Manardus doctissimus *lib. 18. epist. 6.* quem postea sequutus est Ioannes Brauus Petrasitanus in suo de sapor. & odor. differem. non ineleganti libello, *cap. 14.* qui præfati sententiam pluribus stabilire conatus est. Verè ergo solida nostri corporis membra odoribus nutriti, coqui & pistores abundè declarant, qui ex oblongiorum odoribus assidè saginantur, & reficiuntur: quæ causa est, cur esurientes, atque famelicos, nutrients odores summoperè delectent. Hoc ita esse, exemplo demonstrat Democritus, qui septuagesimum annum agens, vt refert Hipparchus, panis odore triduo vitam protraxit. Quod nemo mirabitur, qui apud Plin. *in lib. 7. cap. 2.* legerit, *ad extremos fines Indiæ, ab Oriente circa fontem Gangis, Astomorum gentem sine ore, corpore toto hirtam, vestiri frondium lanugine, halitu tantum vinentem, & odore quem naribus attrahunt, nullum illis cibum, nullumque potum: tantum radicum, storumque varios odores, & syluestrium malorum, qua secum portant largiori itinere, ne desit olfactus, grauiore paulo odore haud difficiliter exanimari, &c.* Rursus, si solida membra ex odore solum refocillarentur, & non verè nutrirentur, non posset odor vino, aut humido alimento in nutriendo comparari, quorum vi, partes solidæ non solum refocillatur, sed verè nutriuntur, & implentur. Demum: Si cibi in ventriculo nuper ingesti pars in vapores fusa per cæcos meatus, & alios sensui inconspicuos ductus, quoquoersum in omne corpus delata, partes solidas verè nutrit: cur odor, qui halituosa quædam substantia existit, eandem non reficiet? & maximè cum hæc, sit corporeum quid, & non merè spiritale & simplex; ex odore ergo verè ali solida verum est. Non eguit tamen odor ad sui coctionem promptuario aliquo, qualis ventriculus est, quo solida alimenta opus habuerunt: sed satis illi fuere pulmones, & anteriores cerebri ventriculi, & meatus aliqui sensibus non conspicui, quibus tota exterior cutis plena est, in quibus vaporosa odoris substantia ob sui tenuitatem facile, expeditè, & sine multo negotio lateratur, & in aliti substantiam transmutatur: in qua concoctione, & alteratione separari superfluum est necesse: verum hoc inuisibile est, quemadmodum & ipsa fumida vaporatio.

Huius dogmatis falsitatem coarguit Arist. *in lib. de sens. & sens. per plura capita*, quoniam solidarum partium alimentum, solidum debet esse, constans & crassum, humidum primigenio, viscido & lento quàm simile, ex Gal. *7. meth. 6.* Qua ratione Philosoph. *1. 2. sect. problem. 1. 2. & 13.* dicebat, triticum esse cibum proprium, & familiare omnibus hominibus, non alia ratione, quàm quia succum viscidum, lentum, crassum, qui anima ipsius est, habet, cuius merito in partes solidas couertitur. At odor vaporosa quædam substantia est, imperceptibilis veluti, tenuissima, & quæ membris affigi nullo modo potest. Deinde. Si verum est, in vera partium solidarum nutritione, vsque ad certum terminum vitalis periodi, animalia secundum trinam dimensionem augeri; cur spiritus has partes nutrit, si hoc nõ potest fieri, nisi ab alimento, quantitate, mole, duritie, & reliquis qualitibus naturæ partiū conuenientibus prædito?

Denique

D V B I V M IV.

Num nutritio per pororum contactum possit celebrari, contra Casmannum Philosophum eximium.

Vni odoriferi.] Dubitari potest, & meritò sanè, cur expertissimus Rasius in præsentis acutissimi huius symptomatis angustis, omnia præsidia, ad citissimam spirituum resolutionem reparandam, & ad alimoniam celerissimam solidis partibus præbendam non tentauerit; quum nullus tunc videretur esse remedio locus, nisi ocysimè vires collapsæ oblato victu refocillarentur. Sicque vbi æger vel nullo modo, vel paruum cibū deglutire potest, vt in suffocante angina, vteri suffocatione, fastidio summo, frequenti vomitu, mentis læsione, syncope, aut quouis animi defectu sæpissimè contingit, conuulsissimum semper visum fuit emplastra vmbilico, aut stomacho apponere, quando ægrotantes nec alimentum attrahere ob multas causas, nec retinere queunt, & sic præceps timetur virium lapsus, vt sæpè in grauidarum curatione, vel præseruatione ab abortu experimur. Hæc enim medicamenta his partibus admota, præterquam quod scæcum retinent, stomachum firmant, ac spiritus, quosdæque solidas verè nutriunt, ac roborant: hanc nutritionem, peritiores Medici per pororum contactum celebrari affirmant.

Hunc nutritionis modum primus omnium adinuenit Hipp. *lib. de aliment. num. 5.* vbi extrinsecus positum alimentum ab extima superficie ad intima peruenire posse asseruerat, cuius mentem doctissimè explicat Valles. *in com.* Neque enim negandum est aliquem succum tam tenuem, & multi habitus esse posse, vt coctione ventriculi non progressa, verè partes carnosas nutrire possit, & maximè si sit facilis coctionis, & promptè penetret. Quo pacto summoperè eorum approbo consilium, qui vrgente necessitate, ad lenandas vires, ad hoc auxiliij genus accedere consueuerunt. Quod enim obstat quominus alimentum stomacho, aut vmbilico appositum, ibique ob partium circumstantium calorem, & membrorum tractricem vim, ad interiores sedes raptum, & elaboratum nutrire possit? Cum enim ex Hipp. *lib. de natura purr.* fœtus non per os, sed per vmbilicum attrahat alimentum, & comprimens labra ex vtero matris sugat, præstat vmbilico potius, quàm vtero apponere, nam in hac parte neruosa difficilior penetrat alimenti vis.

Sicque his partibus emplastra nutriencia adaptare abs re non est, quorum sylvam audire ne graueris. Primum locum sibi vendicat ossa vino odorifero, rosacea, nardino vnguento, aut spicato irrorata. Succus carniū per distillationem, aut expressionem exactus. Gallinæ, aut animalis alterius suauissimi caro modicè assa, & puluer. ros. santal. coral. diamarg. aromât. ros. diarrhod. margarit. præparat. Mastich. lapid. Belzaart. lign. aloës, eboris, aut vnicornu rasura aspersa. Vitella ouorum recentissima vnã cum sanguine colubino recenter extracto, & aqua naphæ, aut meliss. commixta. In hunc usum sanguine humano, vel suillo calente fouere has partes, maximum & strenuum est auxilium, vt inter omnes notat Platonicorum Princeps Marsil. Ficin. *lib. 2. de studios. sanit. tuend. 11.* Summoperè etiam profunt poma redolentia cum aq. cinnamom. conferu. citonior. au pyror. pulu. ambr. mosch. odorat. zibet. calam. aromatic. Absinth. permixta. Caro vaccina semiaffa, succique Absinth. citonior. ros. & puluere spicæ, vinoque Cretico irrorata mirificè prodest; nam ob siccitatem firmat, ac retinet, ob odorem nutrit. Animalia item viua, vt columbæ, capones, gallinæ, per dorsum scissa, & calida partibus his admota vehementer commendantur.

Denique aqua non nutrit solida, quia corpus simplex, fluidum, tenuè nullam corpulentiam gerens: ergo odor aqua simplicior, non nutrit.

Manardi verò, & aliorum rationes sic dilues. Democritum, & alios per aliquot dies & annos vitam sine alimento produxisse, certa res est, firmantque Plin. *lib. 11. cap. 5. 4.* Athenæus *lib. 2. Dipnosoph.* Albert. Magn. *lib. 7. de animalib.* Diogen. Laërt. *de vit. Philosoph.* Carol. Cluf. ex Garcia ab Hoto sententia, *lib. aromat. cap. 3.* Matth. de Grad. *part. 2. prax. cap. 1. 2.* Francisc. Petrarch. *lib. 4. de mirabilib. tract. 1. cap. 2. 2.* Beniu. *cap. 118.* & alij citati à Schenckio, *lib. 3. Obseruat. tit. de asthis*, quod etiam testantur rarissimæ allatæ Historiæ à Ioanne Matth. Hesso *in enodat. quest. medic. 46.* Henrico Smerio, *lib. 10. Miscell. medic. Quercetan. sect. 2. diet. polyhist. cap. 4.* Lang. *lib. 2. epist. 27.* Ioubert. *decad. 2. paradox. 2.* Gregorio Horstio *lib. 7. de med. histor. mirab. cap. 1.* & Fortunio Liceto *peculiaris libro de iis, qui sine alimento viuunt.* Sed hos solis odoribus vitam prærogasse non est dicendum. Democrito autem, & aliis eiusmodi accidit inedia, quia illis humor erat pituitosus, multus, & crassus, qui à debili senum calore diu, importunèque excoctus, & elaboratus, versus in sanguinem nutrit. Sic senes facillè ieiunium ferunt, ex Hip. *lib. 1. aph. 13.* quod illis calor minor, & languidior infit, collectamque pituitosorum copiam habeant, corpusque hebes, pigrum, & ad quosvis motus, & exercitia ineptissimum sit. Hinc fit vt naturæ frigidæ humidæ, senum temperamento similes, parum appetant, & facillè paucis, vel nullis alimentis vitam transigant, vt animalia exanguia, & alia, quibus ob caloris paucitatem frigus est infestissimum; hæc enim tota hyeme latitant, & in locis tepidioribus subterranis vitam sine alimento transigunt, auctore Plin. *lib. 8. cap. 25.* Etsi nobis liceat ab animalibus ad plantas rem deducere, sunt ad manum quamplurima huius generis experimenta. Cæpæ enim, & allium post multos menses à terra separata, sine vilo terræ alimento germinant, non modò nutriuntur, quia humorem multum crassumque habent, qui marcori, & siccitati plurimum resistit.

Coqui autem & pistores ex odoribus saginantur, & famelici reficiuntur, quoniam in illis multi, purique spiritus gignuntur, quorum copiam qui habent, obesi fiunt & ouantes; in his ex morbo exhausti spiritus citissimè reparantur ex odoribus, & sic vires fiunt vegetiores, & nostri corporis partes munera sua promptissimè exequuntur. Quod verò à Plin. de Astomorum gente refertur, fabulolus est, quidquid annuat Mars. Ficin. *lib. 2. de triplici vita, 18.* dum sic ait: *Ferunt in calidis quibusdam regionibus, & odore plurimo passim fragrantibus, multos gracili corpore, & imbecillo stomacho, quasi solis odoribus vesci, fortè quoniam ipsa natura loci, tum barbarum, & frugum atque pomorum succos ferè totos redigit in odores, tum corporum humanorum humores illic resoluit in spiritum. Quod si est, quid vetat vaporibus tantum ali, quum simile simili nutriatur, &c.* Qui tantus auctor Plinii solum retulit sententiam, quum incredibile sit pomorum succos totos redigi in odores, & incredibilius corporum humanorum humores in spiritum resolui durante vita.

Comparat autem Galenus vinum cum odoribus in nutriendi celeritate, ambo enim celerrimè nutriunt, hi, spiritus; illud solida membra. Pars autem tenuior alimenti alit corpus, quia crassior est, & lentorem habet quo affigi possit: odor autem cum sufficientem corpulentiam non habeat, partium nutritioni aptissimam, licet vires corporis, vitæ spiritus conferuet, calorem congenitum foueat, naturalium functionum organa adaugeat, solidas tamen nostri corporis partes nec minimum alere potest. Vt videas quàm bono fundamento nixa fuerit Conciliat. sententia *diff. 55.* contra quem spicula iecerat Manardus, quàm ve malo huius auctoris munita, ac fulta. Imò mirari subit Philosophum, & Medicum doctissimum tam tenui, imbecillique argumento munitum, dicta Gal. ita præcipitalle, contra quem scripsit Musa *in com. 2. aph. 11.* & postea Brachel. *ad cit. loc. Augen. tom. 1. epist. lib. 3. epist. 2.* elegantissimè disseruere.

Obersuatio XI.

*Septimestris, septem diebus, emplastris nutrientibus
alta vitam produxit.*

Septimestrem vidi, quæ igni correpta, septem diebus sine vilo cibo assumpto, nutrientibus emplastris vmbilico assidue admotis, ad octavum diem, lætitiæ morbi subterfugiens, vitam produxit, & euasit.

Insurgit contra hæc Otto Casmannus lib. 2. *Psycholog. cap. 12. quæst. ult.* ab onam Medicorum sententiam deridens, quum vanum putet assumi ex iis aliquid per poros, quod postea ingressum venas, & arterias nutritioni aperitur; nam hæc potius ex naturæ suæ constitutione, ad motum cordis, & aliarum partium ex se foras propellunt, quæ continent, quàm forinsecus aliquid impositum ad se proluciant. Emplastrorum verò natura ea non est, vt sua sponte in corporis penetralia progrediantur sine aliquo attrahente.

His persuasus à communi, omnibusque confirmata sententia discedere non erubescit, quæ solvere valde operosum non est. Succus ex impositis emplastris tenuissimus, ob circumiacentium partium calorem, pororum amplitudinem, & naturæ indigentiam, per venam vmbilicalem (de his autem quæ ventriculo apponuntur, minor est hæsitatio) ad portæ ramos attrahitur, ab his in ventriculum, vbi in substantiam cremori similem transmutatur, mox per mesenterij venas ad hepatis delatus in sanguinem vertitur, qui deinceps & matri, & foetui optimam præstat alimoniam, qui ex illius purissimo sanguine nutritur, auctore Gal. 1. *de caus. sympi. 7. & 3. epid. sect. 3. com. 73.* tantum enim abest vt motus arteriarum penetrationem impediatur, vt hac de causa apertis amplius poris, actualique emplastrorum, & partis calore, melius, promptiusque intrò in abditi sedes sese infinet. Neque obstat (hoc enim obiici potest) quòd in vena matri vmbilicali, vbi apponitur alimentum, coctio fieri non possit, quum venæ non sanguificent, albæ enim sunt, sanguis autem ruber. Nam licet demus in vena vmbilicali, ab ipsius calore, & vi à iecore demandata, tenuem hanc substantiam attractam percoqui, & in sanguinem conuerti, non errabimus, nam venæ sanguificant ex Gal. 4. *de usu part. 12. & 17.* nec rubedo est necessaria ad alendum, nam interdum sanguis albet prout ipsa caro, & ab illo, qui à iecore dimanat, deinde rubescit, vt latè probat Fernel. 6. *phys. 2.*

DVBIUM V.

*Num infusa per clysteres nutrire possint, contra
Mundellam, & Casmannum.*

vt Rarius pro reparanda huius ægri debilitate, viribusque exhaustis recuperandis, clysterium nutrientium non meminere, quæret quispiam, & merito sanè: cum infusa per clysteres nutrire possint, quod auxilium, vbi æger parum, vel nihil assumit, ad conseruandas vires est præstantissimum. Huius præsidij primus auctor fuit Cornel. lib. 3. *cap. 18.* Confirmarunt deinde Oribal. lib. 8. *cap. 24. & 34.* de clysteribus qui vim habent alendiæ, qui alioqui non nutriuntur, Aëtius *terrab. 3. ferm. 1. cap. 1.* quorum sententiam iuniorum peritissimi amplectuntur. Cardan. lib. 2. *contrad. tract. 6. contrad. 6.* Valles. lib. 8. *cont. cap. 3.* Ludou. Mercat. 1. *ind. 3.* & alij docti ab Auenzo. lib. 1. *theiz. tract. 10. cap. 18.* qui inter Arabes nutrientium clysterium vsus miris encomiis, celebravit. Hoc autem esse verum, duplici ratione factum puta; & quòd partes tenuiores eorum quæ per sedem infunduntur, trahantur à ventriculo necessitatis tempore; nam ventriculus famelicus crudus, & planè incoctos succos, & quoslibet iniectos liquores, imò fæces ipsas sæpè prolecat, quo loco portio infusorum ad ventriculi fundum attracta in chylum vertitur: & quòd venæ mesaraicæ ramificantur ad intestina, rectum, colon, ileon, monoculum, auct. Gal. 6.

A *de anatom. administ. 6. & firmat Vessal. lib. 6. de fabric. cap. 5.* Sed vbi sunt eiusmodi venæ, ibi est attractio iecoris ex intestinis. Igitur nutrimentum existens in intestinis nutrit.

Præterea. Non solum alimentum à ventriculo demandatum concoquunt intestina, sed etiam chylum conficere possunt, nam intestinorum, & ventriculi eadem est substantia, siue temperiem, siue colorem, siue tunicarum contextum spectemus, vt 4. *de vs. part. 17.* latissime retulit Gal. Cur ergo si coctio quæ fit in ventriculo, agi potest in intestinis, insula per clysteres concoquere, & in verum chylum transmutare non poterunt intestina: & cum chylificent, cur succum insulam tenuissimum, tum suo, tum viscerum circumstantium calore, non coquent, & concoctum per vala distribuent; & maxime si is sit concoctus facillimus, vt vinum, odorum vitellus, contusum, carniū electarum liquor stillatitius, pitillanæ cremor, &c.

Neque Mundellæ rationibus fidem adhibeas, in *epist. lib. epist. 10.* quem videtur fuisse sequutus Otto Casmannus *loco sup. cit.* qui iniecta per clysteres nutrire non posse asserant: & quòd ex Gal. doctrina, 4. *de vs. part. 1. & 1. de facult. natral. 10.* cibariis vt nutrire possint, vnicus sit ingressus per os, & quòd, monente Magistro 3. *de temp. 2.* vinum, & quodlibet alimentum nutrire non possit, nisi tres illas celebratissimas coctiones pertrahat. Et quòd clysteres neque ad ieiunium, neque ad ventriculum subire possunt, immò si admodum nitaris, fortassè tantum tenuia attingunt, vt affirmat Gal. 1. 3. *Met. 16. & 5. eiusd. 11. & 4. aph. 12.*

Sed hæc facilem habent explicationem. Nam fatemur vnicum esse ingressum per os, si de viis communissimis, & à natura constitutis loquamur, non autem de arte paratis: Neque negamus, aliturum alimentum tres coctiones subire oportere, sed nomine primæ intelligendam esse eam quæ fit in intestinis, a bitramur. Fatemur quoque corpore naturaliter se habente, nihil trahi posse ab intestinis: Cæterum tempore indigentiae, vt coacta, ab ipsis ad ventriculum, portiones tenuissimas rapi non negamus: Nam multa violento motu ab illis ad ventriculum ascendunt; in voluulo enim clysmatis, & stercoreis nonnunquam portio per os reiecitur, vt 3. *de caus. symp. 2. & 3. epid. sect. 2. com. 6.* Gal. confirmat. Cur ergo Rarius his, in præcipiti virium lapsu non fuerit vsus, nulla alia potest addi excusatio, nisi quia æger alimenti aliquid capiens, in horas melius se habere videbatur.

[*Moschum.*] Portentosum naturæ miraculum videre est, nempe animal quoddam Indicum, pretiosissimum odoris genus ex vmbilici vomica quotannis expromens (cùm in reliquis animalibus erumpentes abscessus, non nisi quidpiam olidum, ac færens eructent) quod communi vocabulo *moschus* appellatur. De quo licet antiquiores Græci non meminerint, vt Theoph. Dioscorid. Pliin. & Gal. iuniores tamen, vt Aëtius *tetrab. 4. ser. 4. cap. 12.* eius vires non ignorarunt. Nam hic auctor ex eo præparat compositiones, quas moschatas vocat. Paul. autem (quicquid Ruel. hunc auctorem de eo egisse asseueret) nullibi de moscho odorato verba fecit, licet de musco herba, & musco marino, eum pertractasse in *lib. 7.* non eam inficias.

Arabes de eius præstantia ac facultate, plurima memoriarum consignarunt. Auic. enim *lib. 2. cap. 460.* & Serap. 181. sic inquit. *Moschus omnis in vmbilico cuiusdam animalis gignitur, quod capra simile est, vnico aromatum cornu, prægrandi corpore, agile valde, & acuti sensus; quam capram incolæ gazelam vocant: hoc in venerem impetuosè ruens, vmbilicum habet tumidum, & vomica congesto inibi sanguine crassiore, & concreto refertam, quo tempore à potu, & pastu ferè abstinet, in terramque continuo deuoluitur, qua deuolutione vmbilicum, terro feculentoque sanguine plenum, & turgidum exprimit: Emissaque sanies, & humo fusa colluies, candentique Sole resiccata, post aliquod tempus magnam sibi odoris adsciscit suauitatem; & ita latè fundit odorem, vt eius momentum confestim domos impleat, huncque diuissimè seruant quæcumque eo fuerint imbuta. Quare moschus multò venundatur pretio, dignus quo Principes, Regesque exornentur*

exornentur; nam in pretiosa venit odoramenta, & sic quotidianis vestium suffimentis est dicatus. Cæterum indigenæ, qui locum, vbi huiusmodi feræ habitant, satis agnoscunt, saxa facile deprehendunt, quibus diffusa sanies coheret, quam in vitreis vasis recondentes, in aliarum caprarum folliculis referunt, & ad nos adspontant, vt eleganter retulit Scal. *exercit. 21. in Cardan.*

Calidum & siccum esse moschum in 2. excessu, cit. auctores asseuerant, qui admirandas illi tribuunt facultates. Summè enim roborat cor, spiritus odore nutrit ac refocillat; quare synopæ, & trementi cordi mirificè opitulatur, ac cordiacas leuat affectiones, vt proprio experimento hic Rarius ostendit. Cerebrum munit, sensus omnes viuificat, mirum in modum exhilarat, hepar frigidum sanat, ventriculum firmat, & demùm omnibus frigidis humidis vitiis, tam epotus, quàm illitus remedio est, adeò vt nullus sit morbus contumax, ac rebellis, qui huius medicamenti auxilio non mutescat. Tanta est illius vis, potestas ac efficacia.

Qua de causa edoctus Mesuè compositiones celebres, moschatas ob id appellatas, quòd maiorem, præ cæteris medicamentis moschi quantitatem recipiant, composuit, quas palpanti cordi, subtristibus, melancholicis, hominum consortium fugientibus, omnibus frigidis nervorum, & aliarum partium ægritudinibus, plurimum prodesse fatetur. Quamobrem Medici eum cum vnguentis, emplastrisve roborantibus permiscere consuevere. Denique ita est excellens medicamentum hoc, vt Auic. 6. 4. *tract. 1. cap. 1. & lib. de virib. cord. tract. 2. cap. de moscho*, id esse inter theriacalia pharmaca præstantissimum asseueret. Quo pacto semper mihi aristis eorum vsus, qui pastillos & globulos ex odoriferis, alexipharmacisque medicamentis, vnà cum moscho constructos, ad contagiosos, venenatosque morbos arcendos odorare solent. Cætera de moschi viribus, vide apud Gesnerum *lib. 1. de quadrupedib. iit. de moschi capreolo*, & Balth. Fabric. in *orat. de excremento seu stercore moscho*, qui de eo luculentissime disputant.

Moscho viribus simile est ambarum, (suauissimum odoris genus) de cuius generatione auctores varia prodiderunt; sicut de eius præstantia, & vsu sat multa congestere Math. Syluatic. Platæar. Serap. Garzias ab horto, Christoph. à Costa, Mathiol. Carol. Clus. Manard. Monard. & latè Auic. *lib. 2. cap. 62.* Quod medicamentum eadem, quas moschus præbet, ex se promere vtilitates, supra citati vnanimiter affirmant. Qui omnes de ambaro citrino (Officina succinum vocant) peculiarem etiam fecere commemorationem: hoc enim mulieres decoris causa gestare solent; quædam monilium vice, aliæ in orbiculos, & verticilla effingunt, & collo, brachiisque certo modo ferunt: quod infantibus alligatum, amuleti ratione, contra epilepsiam, veneficia, falcinationem opitulari, iidem memoriam commendarunt. Hoc paleas, vestium floccos, fimbrias, & alias quamplurimas quisquilias ad se allicit; hæcque vires præstare totius substantiæ similitudine, & proprietate norunt, qui occultas virtutes, in rerum natura esse adstruendas sibi persuadent: à quibus, naturales concordias & amicitias proficisci, in totoque fædere celebrari iure optimo arbitrantur.

HISTOR. X. TRALLIANI,
De Phrenitide.

Phrenitis, secta ingeniosè in fronte vena, & aliis auxiliis persanata.

Go autem magna adeò phrenitide correpti curauit, & nisi multi fortè que sanuli ètè continuissent, & vinculis vnde quaque constrinxissent, nequaquam ne * in fronte quidem venam secare potuissent: adeò ferociter agitabatur, omniaque faciebat, quæ insanientes solent: atque si gladium habuisset, non paucos qui aderat ingulasset. Quia verò sanguinem detrahere his molestum est visum, adeò tantum initio vacuauimus, quantum ei

A *satis erat futurum, etiamsi secunda vice iterum emississemus. At hic quidem celeriter curatum est, alia quoque ratione, ac curâ conuenienter adhibita. Alexander Trallianus lib. 1. cap. 13. de curat. phreneticorum.*

PARAPHRASIS.

Vocat hic auctor phrenitidem magnam, quæ vel ex magna cerebri, aut meningum inflammatione originem ducit; vel est facta, firmata, atque constructa, in qua oculi apparent squalidi, & rubentes, involuntariisque lacrymis perfusi, & eorum venæ plenæ videntur, ob compressionem ab inflammatione inductam, lucem ægri abhorrent, sanguis è naribus distillat, arida febri torquentur, lingua est aspera, alui excrementa alba, vrinæ, & alui suppressio contingunt, manuum tremor, & gesticulatio apparent, mœsti sunt ægroti, & vix ad quæsitam respondent, nihil sentientes, quoniam iis mens ægrotat. De delirij gradibus vide Ludouic. Mercat. *tom. 1. q. 180. num. 30.*

Quibus signis si affectum firmatum esse cognoueris, cum urgeat acutie sua, nec præbeat inducias, cunctandum non est ab affecta parte sanguinem detrahere, etiamsi totum corpus vacuatum non sit, ob certum ex præcastratione periculum. Et licet methodicè in affectibus inflammatoriis prius fluxio, & causa fluxionis sit amolienda, de cura tamen coacta, illegitima, & extraordinaria, (sic Fernel. loquitur *lib. 1. meth. 6.*) & in qua ab affectu incipienda curatio est, ab ipsamet patiente particula sanguinem illic exhaurire præstat. Sic in suffocante angina, ex cephalica, leonicis. In Apoplexia, & quouis alio acutissimo cerebri affectu, ex nasi, frontis, & occipitis venis. In phrenitide ex his, & præsertim ex frontis vena, tantoperè ab auctoribus, & maxime Auic. 4. 1. *cap. 20.* laudata, licet vacationem celebrare, de cuius vtilitate lege Nicol. Pison. *lib. 1. de curand. morb. cap. 10. in med.*

Taxat summa cum ratione acutissimum Vallesius, sui temporis Medicos, tum *lib. 2. epid. sect. 6. com. 29. tum lib. 4. com. 43.* Quòd nunquam ad affectæ partis auxilium deueniunt, nisi postquam totum corpus exquisitissime est exhaustum: vulgares enim nostri temporis Medici, in affecta parte auxilia imponere formidantes, ea non nisi moribundis consulunt applicanda.

Merito ergo Trallianus in morbo periculoso, & in quo ob ægri feroces motus, phlebotomia ex cubito celebrari non poterat, ad sectionem venæ frontis illic accessit. Quo casu Paul. *lib. 3. cap. 6. Rarius lib. 3. ad Almanf. 3.* ante sectionem aliarum venarum, ex frontis, aut nasi venis sanguinem euacuant. Vel quando phrenitis ad alios morbos est sequuta; cum enim iam sit vacuatum corpus, periculum nouæ fluxionis imminere non potest. Quo autem tempore vacatione vniuersali non præcedente, sectio venæ frontis debeat administrari, explicat eleganter Gentilis 3. 1. *tract. 3. cap. 3. dub. 2.* cum hæc ex cerebro euacuans, capitis grauitates, & omnes ex plenitudine morbos leuet; ex Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 19.*

Sed cum facta hoc præsidio, ex toto æger sanitatem non recuperaret, alia via curatus conualuit. Quæ autem fuerit hæc via, auctor non explicat. Per eam autem, si purgationem intellexeris, non errabis. Quod præsidium tam Græci quàm Arabes vnanimiter confirmant. Et licet Paul. & Aëtius solius phlebotomiæ faciant mentionem, id forsitan fecerunt, quoniam expurgantium vsus timuerunt, quæ suapte natura, in calidissimo humore plus inflammare, & nocere, quàm prodesse nata sunt, ex Gal. 2. *acut. 1. 2. & lib. 6. epid. sect. 6. com. 5.* Quamuis autem hæc vera sint, & Medicum cautum reddant, ne passim, sed maximo cum consilio purgationem in phrenitide consulat assumendam: tamen mitissimis catharticis, humor non solum fluens, fluxurusque, sed impactus educendus est, quoniam, monente Magistro *lib. 1. aph. 24.* Non propter febrem purgamus ægrum, sed propter humores facientes febrem. Quare multo maiorem oportet ex noxiorum humorum vacatione fieri vtilitatem, quàm sit quòd ex purgantibus medicinis sequitur detrimentum.

detrimentum, erit autem utilitas maior, si humor absque noxa, & molestia vacuetur, &c. De quo argumento infra in com. hist. 63. latius peragemus.

OBSERVATIO XII.

Phrenitis sana, artificiosa vacatione curata.

DVx strenuus cum phrenitide magna laboraret, & ob ferocissimos, validoque corporis motus, ex siccitate nervorum contractos, illi nulla tenellentia possent administrari auxilia, quidam ex adstantibus suavi cantu eum demulcens, pennam ad radicem multum fissam, (nostro consilio) & in stellæ effigiem paratam intra nares improviso intromisit, ac fortiter circumduxit: quo facto, tanta sequuta est ex nare dextra sanguinis vacuatio, (erat enim iuuenis quadratus, & sanguine turgens) vt copiosissimam æquaret phlebotomiam; qua copia eiecta, natura à sarcina leuata, residuum per sudorem, alique fluxum excreuit, & æger paulisper ad se rediens, conualescere cepit.

QVÆSTIO XI.

Quòd in omni phrenitide vena sit secunda, contra Gentilem, Harculanum, & Eustachium Medicos doctissimos.

COMMENTARIUM.

IN fronte quidem venam secare.] Maxima lis est, & controuersia de secanda vena in phrenitide. Nam in hac, summopere digladiantur auctores omnes, ita vt varias sectas condant, & nouas leges. Sed pro affirmat. parte, extat auctoritas Galeni, qui 13. meth. cap. 21. in omni phrenitide venam esse secandam confirmat; cuius sententiam amplectuntur Aëtius terrab. 2. ferm. 2. cap. 2. Paul. lib. 3. cap. 6. Cell. lib. 3. cap. 18. Cælius lib. 1. acut. cap. 10. Nec desunt ex Arabum familia doctissimi, qui eandem argumentis muniant, & defendant, quorum asserta magni faciendi sunt, vt quæ antiquorum dicta exactè explanent. Primus est mirabilis Auenzoar lib. 1. sheizir tract. 3. cap. 6. Sequuntur Rasius lib. 9. ad Almanf. 3. Serap. lib. 2. breuiary. 20. Haly 5. pract. 15. Auic. 3. 1. tract. 3. cap. 3. ex quibus solum Auic. & Serap. verba adducere placuit, vt videant quo in errore versentur, qui contrariam partem defendere conati sunt. Ille sic ait: *Communis quidem cura specierum eius, est phlebotomia ex cephalica, extractio sanguinis conueniens, imò multa valde, & sit festinatio ad illam immediatè, &c.* Hic sic loquitur: *Oportet ergo, vt in omnibus in quibus euenit hæc agritudo, extrahatur sanguis cum velocitate, si virtus est sana, & non est illic prohibens quod prohibeat, quod est, quia inuamentum huius est plus, quam reliquorum inuamentorum, & magis festinum, quam omne quod in ea administratur, &c.*

Hanc sententiam defendunt Matthæus Gradus lib. 9. ad Alm. cap. 4. Mercurial. lib. 1. praxis, cap. 15. Capinac. lib. 1. de morb. intern. cap. 9. Massaria lib. praxis, cap. 11. Ludovic. Mercat. lib. 1. eiusd. cap. 11. Forest. lib. 10. obseruat. 5. Iacchin. lib. 9. ad Alm. 7. Nicolaus Pifo tract. de feb. cap. 8. Holler. lib. 1. de morb. intern. 16. Horat. Augen. lib. 4. de sang. mis. c. 7. Saunarol. tract. 6. cap. 5. Bacchanel. lib. 2. de consens. medicor. cap. 5. Gordon. part. 2. de passionib. cap. 22. Vallescus Tarentinus lib. 1. empiric. 5. Camillus Thomasi lib. 4. meth. Montaltus tract. 3. de cerebri morbis, cap. 15. Christophor. à Vega 3. art. med. cap. 6.

Nec desunt his auctoribus rationes. Hip. enim in quacunque maxima inflammatione, vel etiam vsque ad animi deliquium euacuat, 1. aph. 23. Quare si in ea, quæ à frigido humore originem ducit, 3. meth. 21. Gal. venæ sectionem admittit: cur hæc in inflammatione à calidissimo humore suborta securissimè non administrabitur? & maximè cum ipse lib. 4. meth. 6. & lib. 4. acut. 19. eam consulat exequendam, præseruationis gratia, in actu, casu, dolore, & quouis vel leuissimo affectu. Quare admittenda est in phrenitide phlebotomia, prout experientia

confirmat, cui fidendum magis, quam rationi, ex Gal. lib. 1. de facult. natural. 13. & lib. 4. simpl. 18. etiam in inflammatione ab humore vel merè bilioso sit pronata, & si possibile sit, in totum à natura sanguinis separato, si consent vires. Hæc enim refrigerat: quoniam in biliola maior est necessitas refrigerij, calidum, & effervescentem humorem, vel sanguinem conuertendum in bilem euacuat. Fluentem reuellit, qui in partem principem decumbere debet. Licet enim euulsio aliis auxiliis perfici possit, nullo promptius, aut efficacius venæ sectione celebratur. Eam ergò illicò, & sine cunctatione impera exercendam, ne fortè nobis contingat, quod accidit illi Medico, citato à Guainerio tract. 3. de agritud. cap. 6. qui in robusto ægotante, cerebri inflammatione occupato, venæ sectionem distulit, donec combustio Lunæ transacta esset: propter quod, inquit ipse, phrenesi confirmata, ita vehementer symptomata aucta sunt, vt bonus homo vitam cum morte commutauerit.

Qua ergo ratione Mesuè doctissimus tract. de agritudinib. cereb. tit. de phrenesi, Gentil. supr. Auic. loc. cit. dub. 2. Harcul. 9. ad Alm. 3. Leonus Lunensis lib. 2. art. med. 1. Barth Eustach. lib. 1. praxis, cap. 2. in purè biliola nõ mittunt sanguinem, ignoro prorsus; eò maximè cum phrenitis sit morbus acutus, in quo sanguinem extrahendum esse, oraculo quodam prædixit Hipp. 4. acut. 19. Et licet illi reclamant, in omnibus acutis cum sanguinis præsentia, Hipp. esse intelligendum: eorum expositionem omnino redarguit Rabbi Moses 12. part. aph. 19. cum sic ait. *Si agritudo fuerit fortis, & difficilis, & virtus agri fortis, quicumque exercuit artem medicina, & laborauit circa ipsam, non debet extractionem sanguinis prohibere, nec ab ea cessare, etiam si repletionis signa non ostendant, sed tantummodo agritudinis fortitudinem, & difficultatem sui videre.*

Et ne putes Mesuè in biliola, à sanguinis missione abstinuisse, quamuis minùs mittat in hac, quam in ea cui sanguinis copia adiungitur. Nam loco venæ sectionis, hæmorrhoidum apertionem procurat; qui vacatione prouocata, in initio initiante, quando adest maior necessitas reuulsionis, à capite reuellit, sequurus forsitan Actuarium lib. 4. meth. 2. & Haly loco cit. qui hac de causa, primò è saphena sanguinem emittunt, quorum mentem explicat Nicol. ferm. 3. tract. 2. sum. 4. cap. 2.

Insuper illorum rationes expendere opus est, qui à Galenica sententia discedere non erubescunt, cholericorum ebullitionem pertimescentes; ex qua putant bilis exandescantiam, euacuato sanguine, qui est frænnum bilis, sequuntur, cum hoc à ratione alienum sit: nam omnes pariter in venis existentibus humores venæ sectionis beneficio vacuantur; præsertim cum multa bilis portio extrahatur, aut sanguis biliolosus in bilem statim conuertendus; cum hic humor, tenuitate sua promptius lecta vena educatur. Si verum est Gal. edictum 3. de facult. 15. successione ad id quod vacuatur, prius trahi quod leuius est. Hocque pacto exire sanguinem aperto foramine omnes norunt.

Denique sola bilis flaua separata à sanguine) hoc enim ipsi affirmant) non fluit ad cerebrum, sed cum sanguine permixta & confusa; dicitur tamen syncera, non synceritate vera, sed apparente, quoniam minimum alterius humoris admittit, ex Gal. lib. de dif. morb. 12. & 2. prog. com. 18. Explicat eleganter Auenzoar. lib. 1. sheizir, tract. 3. cap. 5. per hæc verba. *Et scias quòd non generatur apostema in hoc panniculo, nec in alio loco, ex vno simplici humore, cui etiam alius humor non sit adiunctus, sed denominatio fit à maiori: v. g. quando dicimus quod est ex cholera, non intelligas quod est ex cholera pura, sed cum aliis humoribus mixta; sed eam cholera nominamus, quia aliis humoribus præualet in quantitate, virtute, & natura, &c.*

Neque quòd in erysipelate non mittat sanguinem Gal. 14. meth. 3. & 2. ad Glauc. 2. ex eo in phrenitide, hoc est cerebri erysipelate, condemmandum hoc auxilium est. Nam inibi Gal. de erysipelate agit externo, nos de interno, & magis periculoso. Sic in pleuritide, quæ à bile ferè originem ducit, 6. aph. 31. & lib. de constit. art. med. 15. copiose sanguinem educit: quo auxilio celebrato, felicior multò

multò deinceps subsequitur curatio. Quare si in pleuritide, quæ non est ita sæua inflammatio, præsci, & recentiores omnes; vt Brissotus, Turinus, Curtius, Cæsar Optatus, Georgius Gomes; & alij, quos refert Renatus Morellus Medicus consummatissimus, in appendice Brissoti, sanguinem vnanimiter emittunt, cur in phrenitide eam illicò non exequemur?

HISTORIA XI. GALENI.

De Phrenitide.

Phrenitici nonnulli de iis quæ oculis offeruntur, rectè quantum ad sensitiuam notitiam iudicant, cogitando verò à naturali iudicio aberrant.

Cum Roma quidam domi cum lanifici puero contineretur, surgens à cubili venit ad fenestram, per quam & ipse videri, & præterentes videre potuit. Itaque ex vitreis vasis singula ostendens, interrogauit, imperarentne vt ea proiiceret: illi verò ridentes, plaudentesque vt ea proiiceret, rogabant: tum ipse deinceps omnia arripiens proiecit. At illi magnis acclamationibus riserunt. Postea suberente puerum quoque proiici cum eos interrogasset, atque id illi iussissent, illicò ipsum deiecit, quem ab alto cadentem videntes, suppresso statim risu accurrerunt, & contrafactum iam puerum sustulerunt. Galenus lib. 4. de loc. cap. 1. & lib. de diff. sympt. cap. 3.

HISTOR. XII. GALENI,

De Phrenitide.

In phreniticis aliquando est errans imaginationis motus, illæsa cogitatione.

Contrariam affectionem non solum in aliis, verum in me ipso, cum adolescens adhuc essem, expertus sum: cum enim per æstatem ardenti febre laborantem, & festucas atro colore ex cubili eminere, & stoccos similiter in vestibus esse putabam, quos auferre tentans, nihilque sub digitis eductum inueniens, accuratius, vehementiusque id efficere conatus sum, audiens itaque duos ex amicis, qui tum aderant, dicentes: *Videsne hunc iam, & stoccos euellere, & festucas colligere? statim intellexi, quod dicebant me fecisse. Cum verò sic animo constarem, vt rationalis in me facultas non vacillaret: rectè inquam, dicitis: proinde ne phrenitis me eripiat, auxilio estote. Illi autem cum idoneis rogationibus caput fouerent, tota die, sequenti que nocte, grauius in somniis turbatus sum, vt interim & clamare, & exilire viderer. Verum postero die mitigata erant omnia accidentia. Galenus lib. 4. de loc. affect. cap. nuper citato.*

PARAPHRASIS.

Potentias rectrices posse lædi singulas per se seorsim, aliis non læsis, Galenus his Historiis lætè confirmat. Et in alia quadam de Theophilo Medico ægotante, lib. de diff. sympt. cap. 3. in fin. & in alia, de quodam per tredecim dies delirante, 2. de motu muscul. cap. 6. in quibus exemplis, salua cogitatione, imaginationem lædi posse confirmat, ex triplici facultatum rectricum læsione, triplicem speciem phrenitidis distinguens. Quidquid Petrus Fonteca lib. 5. Metaphys. cap. 24. quest. 7. sect. 4. ex hac distinctione facultatum, non potest colligi has phrenitidis species affirmet, cuius sententiam sequitur Ludou. Mercat. lib. 1. praxis, cap. 11. quorum argumenta ad plenum soluunt citandi auctores.

Ratum ergo sit & firmum Galeni dogma, has potentias sedibus, locisque distinguendis. Pro varietate itaque affectus primariæ potentie, triplex accidere delirium vsu comperitum est. Interdum enim imaginatio, seu sensus communis afficitur, superstitibus ratione, & memoria. Affecti

hoc modo sensilia falsa imaginantur, nempe videre, audire, vel aliis sensibus percipere, quæ non sunt: quandoque autem sola ratio afficitur: & nonnunquam sola memoria. Quam veritatem his exemplis Gal. illustrat.

Auicenna (eximius sanè Philosophus) 3. 1. cap. 2. huius rei causam inquirens, has potentias sedibus quadantenus disungi assuevit: atque ita fieri posse, vt vna afficiatur cæteris illæsis. Suum placitum experimento facile confirmat: vulnerata enim, aut aliter affecta cerebri anteriori parte, sensus communis potissimum affici solet: media verò; ratio: postica affecta, memoria aboiere, aut imminui solet. Quare imaginationem in anteriori præsertim collocat cerebri ventriculo, in medio cogitativam, in postremo memoriam, quam sententiam firmat Aëtius terrab. 2. ferm. 2. cap. 2.

B Non diffitemur in cæteris etiam partibus fieri principes actiones: præcipuè tamen in ventriculis oboriri, experientia, ratione, atque auctoritate muniti afferunt recentiorum peritissimorum, qui has facultates, sede, atque loco inter se differre acerrimè contendunt. De quorum numero sunt Argent. in com. cap. 47. art. med. Gal. num. mobilitas quoque, &c. Valles. 2. contr. 22. Ioannes Lupus lib. 4. ad Lyon. dialog. 15. Peramatus lib. de anim. facult. cap. 13. Licet non desint Fernel. 5. Physiolog. 14. & lib. 6. cap. 15. Lupeus lib. 1. enchirid. fol. 50. Altmarus in quest. de princip. facult. Montalt. tract. 1. de cereb. Physiol. cap. 13. Otto Calmannus part. 1. de Psycholog. com. c. 21. q. 3. qui contrariam sententiam ex præscorum mente defendere conati sunt, quorum argumenta diluunt Petr. Væzius in comp. c. 22. med. & Marc. Don. lib. 2. de hist. med. mirab. c. 2. prope fin. De quo argumento pulchra lege lib. 7. praxis Historiarum, cap. 4. de phrenitide.

Ex quibus constare arbitror, cur esse possit, vt has operationes diuisim lædi contingat, vel etiam aliquando plures, vel omnes; cum videlicet vna sedes afficitur, aut duæ; aut omnes patiuntur. Possè autem imaginandi, & cogitandi facultatem, vtrisque simul lædi, exemplo ostendit Valleriol. ad cap. 3. lib. de sympt. caus. Gal. dum puellam virginem, ex metu & mœrore, in hoc agritudinis genus prolapsam, à se curatam ostendit.

Sed quæres, quare Gal. non fecerit mentionem delirij, seu erroris in memoria, quasi ea sola lædi non possit, quin aliæ lædantur? cuius contrarium quotidiano experimento conspiciamus: Nam ægri postulata matula meiere obliuiscuntur, & respirare præ obliuione plerumque desinunt; cuius læsionis memoriæ fecit mentionem Auic. 1. 3. tract. 4. cap. 12. dum inquit. *Et fortasse erit ex caliditate & siccitate, & erit cum ea permixtio rationis, &c.* Cum sit proprium caloris confundere species, & agitare. Dic, bene posse reperiri deprauationem in memoria. Quòd si Gal. illic non recordatur, in causa fuit quoniam sub læsionibus aliarum partium comprehendi potest. Nam ratiocinatrice læsa, simul & memoriam lædi affirmat Gal. 3. de loc. cap. 5. idque ob ventriculorum, in quibus facultates istæ sedem habent, læsionem euenire puto; quoniam Gal. 8. de vsu part. 11. ab vno ex his ventriculis ad alium, meatum quemdam ostendit, per quem spiritus animalis in anteriori confectus, ad posteriorem permeat. Pro cuius dubij exacta solutione, lege Turisan. 2. Tech. Gal. ad com. 76. Mercat. lib. 1. de morb. intern. 11. in med.

HISTORIA XIII. RASII,

De Vigilia.

Vigilia superflua, nenupharino naribus appposito, & lactucarum esu, perfanata.

Cum essem sollicitus plurimum circa Medicinam, me oportebat vigilare, & tandem feci, donec omnino somno caruis; & vsus sui rebus diuersis, quæ nihil profecerunt, & non inueni melius, quam apponere naribus oleum nenupharinum, & lactucas comedere, quibus vsu sui omni tempore inuentus meæ. Rasius lib. 3. suor. aphor. in fin.

PARAPHRASIS.

EX nimia & diuturna meditatione, exhaustis spiritibus de pauperari cerebrum, & debilitari, ita ut somnus possit amitti, omnibus compertum esse reor. Diuturna enim mentis intentio, assiduum studium, & intensa cogitationes, collecto ad intus calore, spiritus exagitant; ex quorum motu irrequieto, ipsi ob mobilitatem, impensè resoluuntur: quo dato, nec actiones internæ rectè perfici possunt, nec animal frui potest iis utilitatibus, quas præstare somnum, fatentur omnes: Quippe cerebrum hac de causa vehementer exsiccatur, cum ex animalium spirituum regeneratione continua, robur sibi cõciliet (quod opus vigiliæ tempore commodè fieri nequit) & humido magna ex parte absumpto, cerebri natura frigida, siccataque euadit, vnde vigilia; quoniam somnus accidit, quum cerebrum vtilium humorum copia irrigatur: at vigilia ex caliditate, & siccitate partis sentientis contingit, ex Gal. 2. *prorrh.* 29.

Et licet vigilia, cum modica est, vtilis sit, cum excrementa halitiosa, & vacuationes omnes ferè excitet, ac promoueat, æquabiliter sanguinem, & spiritum per totum corpus distribuat: quando tamen immodica est, spiritus substantiam dgerit, & absumit, sanguinem adurit, & corrumpit, ex Hipp. 6. *epid. sect. 1. text. 6.* haud secus quam dolor, quoniam priuatur homo attemperazione commoda, citra quam humores acriores efficiuntur, ac biliosiores, caput incalescit & resiccatur, corpus inflammatur, & denique concitatis febribus acutis, læpe mentis perturbatio, delirium, phrenitis, & conuulsio contingunt, vt scite pronunciat Hipp. 7. *aph. 18.* & tandem exsoluitur vtilibus, imminuto calore, & resoluto humido, læditur facultas alteratrix, & debilitato calore, & auditis ciuitatibus, morbi frigidi accidere solent: nam fortis vigilia, dicebat Hipp. 2. *acut. ult. potus, cibosque, tum crudos, tum incoctos reddit*: & tandem dissipato humido mors contingit. De quo argumento Fernel. 1. *path. 17.* pulchra edocuit, & Mercurialis in *com. cit. loc. Hipp. proposuit non indigna scitu.*

Quapropter necessarium fuit, omni vi, somnum amissum, in quo vitæ nostræ duratio consistit, recuperare; cum hic, teste Auic. 1. 3. *tr. act. 4. cap. 1.* plurimas lætæ afferat utilitates: eius enim opera quiescunt ab opere facultates, animalis spiritus reparatur, coctiones fiunt perfectiores, & collecto ad interiores partes calore, viscera omnia roborantur, ac reuiuiscunt.

Sed cum causa communis somni, apud probatos auctores, sit retrocessus caloris, & spiritus, & impedita distributio horum ad sensoria, & partes externas, sit vt ferè, quæ sua frigida vaporazione cerebrum humectant, copia halituum vias replent, substantiam caloris incrassant, pigmentaque ad motum efficiunt, & tandem motum ac impetum sedant ac demulcent, & nimiam siccitatem inductam domant ac compescunt, ea somnum concitare possunt. Huius census sunt balneum, lotiones refrigerantes, decocta, epithemata, embrochæ, & irrigationes, linimenta, emplastra, odoramenta, pulueres, suffumigia, conseruæ, tabellæ, electuaria, & denique opiata, & narcotica. Quorum omnium sylvam passim inuenies apud auctores. Vide Langium 2. *epist. 45.* Mercat. *tom. 2. quest. 165. num. 19.* & *quest. 210. num. 9.*

Quibus forsitan cum vteretur auctor (vacuantibus neglectis, quoniam adiectione potius opus erat, non vacuatione) nullumque commodum persentiret, ad nenupharis oleum accessit cum utilitate maxima, quod, quouis modo vtaris, cum prædictas dotes obtineat, mirabilem in conciliando somno opem præstat, ex Dioscorid. *lib. 3. cap. 132.* & Gal. *lib. 8. simpl. Ratio in Anidotario, Mesuè, eod. tit.* cuius compositionem describit inter omnes Pharmacopœa Parisiensis, *tract. de oleis, rit. de Nenupharino.* Sicque volis, fronti, internæ narium parti applicitum, cerebri biliosas leuat affectiones. In quem usum crudæ, coctæque lactucæ celebrantur à Gal. 2. *de alim. fac. 4.* ita vt si in magna copia assumantur, gravem somnum inducant. 3. *de loc. 5. & 2. de loc. 5. & 6.* Cur autem hoc ita conueniat, explicat

A ipse 2. *de temp. 2. in med.* dum calido quodammodo victo, grauatoque humoris copiâ, Papauer, Mandragoram, & lactucam, & frigidiori, humidiorique temperie prædita, somnifera esse pronunciat: quam facultatem, oleum lactucæ, aquam eius, decoctum, & conseruam habere nullus it inficias. Cætera de vigiliæ curatione vide apud Gal. *lib. 1. ad Glauc. 14.* Paul. *lib. 1. cap. 8. & lib. 2. cap. 42.* Auic. 1. 3. *tract. 4. cap. 6.* Ioan. Heurnium *lib. de morb. cap. 16.*

Observatio XIII.

Vigilia importuna, narcoticis curata.

Irisperitiæ Doctor insignis, diutino cum literarum studio corpus maceraret, quatuor mensis inconniuis oculis egit. Ita vt amens iam, & fatuus ab omnibus, qui eum conueniebant, putaretur. Cumque nullis præditiis ad somnum perducere posset, tandem Philonio Persico bis exhibito, drachmæ quantitate cum vino maluatico, ad somnum rediit.

HISTOR. XIV. GALENI,
De Vigilia.

Somnus amissus, lactucarum esu restitutus.

Quidam enim meorum sodalium, conspicatus olus id iam olim quidem mihi esse consuetum, nunc vero difficilem habere manducationem, auctor mihi fuit, vt ipsum coquerem: atate vero iuuenili cum mihi ventriculus bili assidue infestaretur, lactuca, quod ipsum refrigerarem, utebar: cum vero ad atatem declinarem perueni, hoc olus fuit mihi aduersus vigiliæ remedio. Tunc enim contra ac in iuuentute somnum mihi dedita opera conciliabam. Itaque lactuca vespere commansis, unicum mihi insomnia erat alexipharmacum. Galenus *lib. 2. de alim. facult. cap. 40.*

PARAPHRASIS.

DE lactuca est in hoc loco sermo, de cuius vi plerique scribentium peculiarem fecerunt commemorationem; quæ licet ab antiquis olus innocuum nuncupetur: ipsum tamen, neque multum sanguinem generare, neque optimi succi esse, inter omnes contendit Valleriol. *lib. 2. enarrat. 9.* quamuis inter reliqua sui generis primum locum obtinere dicatur. Lactuca ergo, etli humidum frigidumque sit olus, multa tamen secum commoda affert, quæ describunt Dioscorid. *lib. 2. cap. 129.* Auic. *lib. 2. tr. 2. cap. 448.* Rasis *lib. 3. ad Alm. cap. 18.* Nam vrinam prouocat, stomachi morsus à bile exortos mitigat, capitis dolorem leuat, lac sceminis auget, sanguinem creat quantitate & calore moderatum, cataplasmatibus modo imposita calidis inflammationibus est ex vlu, ex Gal. 2. *alim. 43.* & somnum conciliat.

Ob quam causam eius thyrsi saccharo conditi tantoperè febrientibus opulantur, earum præsertim quæ candidiores, & conglobatæ videntur: nam in varios medicamentosos vsus venire solent; sitim enim compescunt, ardorem febrilem leniunt, vesicæ, renumque calori præcipuè auxiliantur: cuius semen, præter hæc, sanguinis vnde quaque manantis profluvium compescit, & libidinosi æstus incendium mirificè coërcet, atque infrænatum iuuenibus, ventriculo æstuanti unicum est auxilium, quoniam calidissimi humoris impetum mitigat atque re-tundit.

Sed si hæc vera sunt, quo pacto legimus apud Auic. *loc. nup. cit.* lactucam ablutam, inflammationem parere? quod a veritate alienum videtur, nam per ablationem partes subtiliores, & nitrosæ euanescent. Quo pacto nisi per verbum *inflammationem*, [inflationem] intelligas, ignoro num possit Bellunenſis translatio admitti, vt legitur

legitur in castigatis, & correctis Auic. codicibus. Sic ergo illotas laudat Dioscorid. *loc. cit.* quoniam optima quædam facultas superficie in hærens, lotionem abstergitur, qua sublata, lactuca flatulentam naturam sibi adsciscit. Cætera verò de vigiliæ curatione Eaconicè proposuit Nicolaus Piso *lib. de curandis febrib. cap. vlt.*

COMMENTARIUM.

Somnum] Licet Arist. *lib. de somno*, & vigilia pulcher-
Srimum, arduis Philosophiæ labyrinthis, & occultis naturæ arcanis inuolutum dederit in lucem, quem fidelissimus eius interpretes Auer. & alij expositores subtilissimè emedullarunt. Et licet idem argumentum agitarint, qui in explanando Auic. *in cap. 1. 2. 1. doct. 2.* primas tenent. Et ante me Thom. à Veiga *in com. cap. 84. lib. art. med. Argent. prop. tract. de somno & vigil.* Ludouic Mercat. *tom. 1. lib. 2. clas. 2. q. 165. art. 3.* Carrerius *disp. 7. ad liberos de loc. affect.* Gal. Vallesius *lib. 4. controu. 13.* ingenuè, & doctè intrinsecissimas de hac re quæstiones enuclearint, tamen quum plurima inexplicata reliquerint, quæ Philosopho è regione pugnant, ea incudi reddere operæpretium duxi.

Et primò, quid sit somnus. Nullum dari animal quod perpetuò vigilet, cum Arist. contendunt omnes; quicquid Mœcenatem, referente Plin. *lib. 7. cap. 51.* triennio sine somno permanisse Seneca etiam scribat *in lib. de providentia*, & nobilem matronam 35. annorum spatio, sanam, & citra noxam, insomniaeque fuisse affinem Montanus *lib. 1. Anasc. cap. 27.* & Fernel. *lib. 5. patholog. 2.* quendam mente captum, mentes 14. insomniae duxisse asseueret, & N. zolium illum Ciceronianum decennio somnum non vidisse narret Heurnius *lib. de morb. cap. 16.* Sed hæc rara sunt, & naturæ limites excedunt. Illud verum, animalia alternatim, & vigilare & dormire. Omnis enim potentia quæ actum habet determinatum, quando excedit modum in operando, fatiscit & lassatur; & nisi quiescat, aut ab opere cesset, dissoluitur, ac tandem corrumpitur. Necessè est ergo, vt sensus, cum sit potentia huiusmodi, quiescat: hæc autem quies sensuum in suis actibus somnus est, quo reciprocè cum vigilia egent animalia, vt in suo esse naturali persistant, ac conferuentur. Sic apud Hipp. 2. *prog. 11.* legimus, vt *sans homo interdum vigilet; dormiat noctu.* Vt Henricus Cuelhar, Conimbricentis Academiæ olim primarius professor insignis explicat inter omnes, & post eum non siluere Christoph. à Vega, & Ioan. Brauus *in suis com. ad hunc locum.* Quare somnus, & vigilia, vtrumque si modum excesserit, maium. 2. *aph. 3.* quoniam plurima damna ex horum immoderantia, & plerumque mors subsequi solet. Sed hæc quæ ob vigiliam accidit, dissolutis viribus, & dissipato natiuo calore, tardior est quam quæ ob immodicum somnum, retentis excrementis, & suffocato natiuo calore contingit.

DVBIUM VI.

Num somnus sit ligamentum sensus.

Somnus ab Arist. *loc. cit.* est ligamentum, aut immobilitas, copula, aut nodus primi sensorij. Quæ definitio reiecitur ab ipso *lib. 6. topic. cap. 3.* quum enim affectus definitur, debet poni in eius definitione susceptum illius; at verò susceptum somni non est primum sensorium: nam hoc, siue sit cerebrum, siue cor, non est quod dormit; sed totum animal. Quare *in eodem loco iuxta fin.* dicit esse antiperistalticum, seu retractionem caloris ad interiora, propter humiditatem descendentem ex cerebro ad cor, & firmat Auerroës 2. *collig. cap. 21.*

Auic. 1. 3. *tract. 4. cap. 1.* sic definit: Somnus est reditus animalis spiritus ab organo motus & sensus, præterquam ab instrumentis, quæ vitæ necessaria sunt, qualia sunt instrumenta respirationis. Cum enim respiratio vitæ sit necessaria, non solum in somno, sed in apoplexia excitatur natura, & assidue cum virtute animali transmittit spiritum, vt 2. *aph. 42.* docuit Gal.

Si tamen in rigore dialectico, & secundum leges opti-
Lib. I.

mæ definitionis loquendum sit, Arist. & Auer. præsertim definitio est imperfecta, licet ad explicandam naturam somni, Medicis & Philosophis vtilis sit valde. Patet aperte. Nam natura somni, & formale illius non consistit in motu, sed potius in quiete, ideòque per reditum spiritus, aut retractionem caloris, cum sint motus, non rectè definitur, certum est. Amplius, in vltima parte somni dormiunt animalia; at tunc non retrahuntur spiritus & calor, sed qui erat retractus, incipit iam expandi, & excitatur animal à somno.

Rectè tamen somnum defines, si dicas esse ligamentum, & quietem natam ex impotentia primi sensorij. Quare Gal. 1. *de sympt. caus. cap. 5.* Somnum esse quietem facultatis animalis non integram, sed velut remissionem vigoris actionum sensuum pronunciauit: nam in dormientibus sensus obscurè & exiliter agunt, & percipiunt ingentia sensibilia, & hæc est causa quare vocantur audiunt, tangentes sentiunt, & ad portato lumine excitantur, vt 2. *de motu muscul. cap. 4.* notauit Gal. Deinde natura somni non consistit in impotentia primi sensorij, nascitur tamen ex illa; nam vigilia, quæ est actus sensuum, tunc accidit, quando soluitur sensus communis, qui externorum sensuum fons est & origo, quo soluto hi etiam soluantur, & sunt in actu, & animal vigilat. Tunc verò soluitur sensus communis, quando primum sensorium, videlicet cerebrum bene affectum est. Igitur quum somnus, & vigilia priuatiuè opponantur, sicuti hæc ex potentia primi sensorij, hoc est ex optima illius dispositione, & aptitudine ad agendum oritur, sic somnus ex impotentia primi sensorij originem ducit.

Sed præterea iunt quæ contrà obici possunt. Quorum primum est, quare somnus non inquit plantis: nam si necessitas somni ea est, vt potentia fatigata & dissoluta quiescant, quum plantæ potentias habeant finitas, & deficient ab opere necesse est. Solue primò. Somnum non inesse plantis, sed solis animalibus, quoniam est ligamentum sensuum, sensu autem carent plantæ: nam si nunc haberent, potrentur dolore, delectarentur, & haberent motum localem, & ex consequenti appetitum. Si verò in suis operationibus defatigantur, hic defectus, non somnus, sed corruptio, & mors in illis dicitur. Solue secundò. Animalia, & plantæ in potentis naturalibus conueniunt, quia forma sensitua virtute vegetatiua, & omnes huius potentias continet, tunc tamen perfectiores in animalibus, quam in plantis: Nam sicuti forma sensitua est perfectior vegetatiua, sic plures, & perfectiores habet operationes, & perfectiorem substantiam desiderat; sic corpus animalis est magis mixtum, & magis eleuatum ab elementis, calidius, & rarius, & ad suas operationes instrumento calidiori, tenuiori, & perfectiori vtitur. Et hæc est causa quare animalium substantia amplius resoluatur, quam substantia plantarum; nam in animalibus quod dissoluitur, reparatur à cibo & potu; quare reciproco transpirationis, & respirationis motu indigent, tum vt recrementa fuliginosa ob excessum caloris coæruata expurgentur, tum vt calor innatus temperetur, & spiritus vitalis in corde generetur. Plantæ autem quum alimento crasso, copioso, & sibi idoneo à terra suppeditato conferuentur; vt 4. *de vst. part. 7. & 1. de sympt. caus. 7. in princ.* non ita in opere defatigantur, cum sint terræ affixæ.

Secunda dubitatio. Si potentia vitalis, & naturalis, absumptis spiritibus vitali, & naturali, & resoluto calore natiuo fatigantur & dissoluantur; cur somnus non erit etiam communis potentis naturalibus? Nec refert si soluas dicendo, potentias animales non esse semper in actu secundo, nam spiritu animali tenuissimo, veluti instrumento vtitur, ob cuius facilem resolutionem promptissimè dissoluantur; & ab opere cessant: Contrà tamè naturales potentia spiritum crassiori vtitur, & minus dissolubili, & idcirco possunt esse semper in actu secundo. Quoniam licet spiritus naturalis sit crassior animali, est tamen suapte natura tenuissimus, & ad resolutionem paratissimus, cum sit corpus quoddam calidum, tenuissimæ substantiæ, ex aère, & subtilissima, magisque elaborata ac sincera sanguinis, & seminis parte progenitum, vt 5. *simpl. cap. 9. aduers. Lycium* cap. 7.

cap. 7. 3. de pot. nat. 1. 4. 6. de usu part. 17. 11. meth. cap. 3. 1. 2. A
 eiusd. 5. 1. 4. de us. part. 9. & 10. & alibi passim: explicant Fer-
 nel. lib. 4. physiol. ferè per totum. Altimarus tract. de spiriti-
 bus. quibus in locis, spiritum vitalem celerrimè dissolui,
 alleuerant. Neque effugies dubium, si alleras, potentias
 animales idè lassari, quoniam operantur cum labore &
 resistentia, quum instrumenta animalia sint molesta facul-
 tati mortici, & operentur cum delectatione & dolore, im-
 petumque & conatum allumant ad agendum; indigent ergo
 quiete vt recreentur: è contra potentia naturales; nam
 accretio, & nutritio, quæ sunt earum operationes, non
 fiunt cum labore. Licet enim hæc solutio acuta sit, dubi-
 tationem tamen minimè soluit. Nam corpus cordis, & ar-
 teriarum graue est facultati vitali; nunquam tamen facul-
 tas vitalis lassitudinem patitur, aut ab opere cessat. Præ-
 terea quando alimentum ad partes superiores distribui-
 tur, quum sit graue, attrahitur & expellitur cum labore. B
 Denique facultas animalis in respirando lassitudinem pa-
 titur nunquam, licet instrumenta respirationis grauiasint
 facultati animali, quoniam vrgente necessitate assidue
 natura facultatem, & spiritum transmittit, & ea quæ in
 respiratione, & pulsu reperitur quies, ex ea non accidit
 causa, quòd facultas animalis lassetur in opere, sed quoniã
 ob motuum contrarietatem necessariò quies intercedit.

Dicerem potius, somnum in animalibus, pro omnibus
 potentiis esse necessarium, illius tamen necessitatem ab
 operationibus animalibus incipere; nam si hæc non essent,
 potentia naturales non indigerent somno: illæ enim non
 solum spiritus animales absument, sed & vitales, & sub-
 stantiam caloris innati resoluunt; quoniam distrahunt, &
 à partibus inferioribus calorem auertunt: quoniam ani-
 males potentia, quando in agendo excedunt modum, nec
 reparant quod dissolutum est, defatigantur, quare otio, &
 quiete, vt reficiantur, indigent. Contrarium potentiis ac-
 cidit naturalibus; idè somnus illis magis necessarius est.
 Et licet animalia per potentias & actiones naturales, re-
 parent id quod dissoluitur: quum tamen semper quod re-
 paratur deterius sit, & ficius; & ex mutua actione, & re-
 actione, calor naturalis imminuto sanguine & spiritu, tan-
 dem fatiscens, peruenit ad tempus, in quo potentia natu-
 rales deficient in agendo, & quiescant; tamen hæc quies
 non somnus, sed mors, aut corruptio debet appellari.

D V B I V M V I I .

Num somnus sit ligamentum motus.

Consequenter dubitandum. Num somnus sit liga-
 mentum motus. Nam si facultas animalis, est motiua,
 & sensitua, quare potius somnus est ligamentum sensus,
 & non motus: Ex aduerso repugnat experimentum. Nã in
 dormientibus operatur potentia motiua, quoniam anima-
 lia respirant, homines loquuntur dum dormiunt, in lecto
 à latere in latas se mouent, exsurgunt, ambulant, & non so-
 lum figuram mediam seruant, sed extremitas, quæ indiget
 actione tonica, quæ validissima facultatis motiua actio
 est, auctore Magistro lib. 2. de mot. muscul. c. 4. Quare si per
 eosdem nervos ab spinali medulla subortos, facultas mo-
 tiua, & sensitua communicatur, & pro motu, maiori in-
 fluxu opus est, quàm pro sensu, (ille enim agendo perficitur,
 sensus verò patièdo) vt 1. de caus. sympt. 5. in fin. & 1.
 de loc. cap. 6. Gal. edocuit; sit vt somnus, sicut est sensus, sic
 motus ligamentum sit. Imò videtur quòd sicut non ligatur
 motus, sic nec sensus: Nam dormientes, colores, sapores, &
 reliquas qualitates sensibiles se percipere somniant. Si ergo
 sensus communis, externorum sensuum origo & radix,
 horum formas sensibiles percipiens & discernens, solui-
 tur, quid mirum si cæteri soluantur? Somnus ergo non est
 ligamentum sensus.

Ita anceps hoc dubium est, vt Galeni ope egere videatur.
 Aduerte tamen potentiam sensituiam à motiua differre:
 Quoniam hæc agit imperata ab appetitu, & actio illius li-
 bera est: E contra sensitua: Nam præsentè obiecto, virtute,
 & organo rectè dispositis, illius actio impediti minimè
 potest; agendum naturalium instar, quæ quando impedita

non sunt, statim in suos actus exeunt, suamque naturaliter
 eliciunt operationem. Sensitua autem à potentiis internis
 impeditur sæpè. Sic qui ecstasi, (quæ alienatio est imagina-
 tionis ab omnibus rebus, cum detentione, in alicuius rei
 consideratione,) & vehementi imaginationi sunt intenti,
 posita ante oculos non vident. Sic delirantes causas dolo-
 rificas non sentiunt, auctore Hipp. 2. aph. 6. anima enim
 tunc variis phantasus occupata, & distracta, externorum
 sensuum alterationes non aduertit, vt 1. de diff. respir. c. 1. 2.
 Gal. edocuit. Appetitus, vt Arist. ait 3. de anim. 1. 0. mouetur
 ab imaginatiua, & ratione: quia hæc potentia quum cog-
 noscant obiectum appetitus, & illud sub ratione iucundè,
 vel iniucundi appetitui proponat, ipsum ad prosequutio-
 nem mouent, vel ad fugam: & quoniam accidit sæpè, vt in
 dormiètib; ligato sensu communi, imaginatio soluitur,
 fit vt hæc, quum non reprimatur à ratione, validissimè
 moueat; quare tunc motus soluitur, & non sensus.

Nec argumentum propositum quicquam concludit.
 Licet enim viis non omninò obstructis, spiritum anima-
 lem cum facultate ex cerebro, organis motus & sensus
 communicari per easdem vias cõcedamus, tamen sensum
 tunc ligari constanter fatemur. Nam verum est animalem
 spiritum multò maiorem dispositionem pro sensu requi-
 rere, quàm pro motu: (licet minor spirituum quãtitas pro
 illo sit necessaria, quàm pro motu:) nam cum potentia sit
 cognoscitiua, perfectiorem puritatem, & temperiem ex-
 optat: quare licet in dormiètib; expeditis viis, in initio,
 & medio somni, animali spiritus comunicetur ad mo-
 tum, quum sit impurus, fumosus, calidiòr; quã nã par sit,
 & minimè elaboratus, non est idoneus pro sensu. Res pa-
 tet exemplo. Sicuti enim flamma multitudine, & congerie
 lignorum obruta & suffocata, in principio crassa est &
 nebulosa, accensis tamen lignis minimè fuliginola splendet,
 & fulget. Sic animalis spiritus, ob copiam vaporatiõnis à
 partibus infernis, & ipsius retentionem in cerebro, reddi-
 tur caliginosus, crassus, & impurus, qui tunc et si commu-
 nicetur, ineptus est sensui, quousque attemperatus, luci-
 dus magis fiat, ac magis purus. Ex huius deduces rationem,
 quare phrenitici, & maniaci ob caliditatem irritantem,
 siccantem, & roborantem partes, vehementer mouentur,
 quum obtusè sentiant: quod non ob imaginationis dis-
 tractionem, sed ob spiritus animalis naturam, qui cali-
 dior & impurius est quàm sensui conueniat, euenire, du-
 bitat nemo.

Deinde. Somnus naturalis semper fit, quibus cerebrum
 opprimitur, obstruitur, & sanguinis, alimentique vapora-
 tione repletur. Sicque accidit vt pro euaporationis diuer-
 sitate, potentias internas magis aut minùs ligari cõtingat.
 Si multa est, & crassa, vt accidit post copiosum cibum, &
 vini potum, omnes ligantur, & non apparent in somnia; si
 è contra contingat, à ligato sensu communi, potentia ima-
 ginatiua aliquo modo soluitur: quo tempore phantasma
 distorta, & inordinata representantur, in somnia ter-
 ribilia apparent. Quando tamen vaporatio modica est, &
 magis extenuata, solet omninò solui imaginatiua cum co-
 gitatiua, & memoria, velut in fine somni contingit. Si ta-
 men exigua est, & tenuis, nõ solum soluitur imaginatiua,
 sed & sensus communis, ad cuius solutionem cæteri quo-
 que sensus soluantur; & tunc somnus non est integra
 quies potentia sensitua, agit enim tunc sensus exiliter,
 & obscure. Et quia potentia sensitua, quæ tunc commu-
 nicatur organis sensuum, exigua est: torpet in actionibus,
 & neque à paruo, aut mediocri excitatur sensibili, sed à
 magno, tunc exit in operationem, & excitatur animal; &
 hæc est causa, quare ex magno clamore, strepitu, aut lu-
 mine intromisso dormientes excitentur; quum enim viæ
 non sint omninò obstructæ, comuniceturque spiritus
 cum virtute, homines à magno sensibili excitantur. Ex
 qua doctrina constat in somnia etiam ad sensum commu-
 nem pertinere, quia interdum dormientes in somnia pa-
 tiuntur circa formas sensibiles; verum quoniam sensus
 communis non omninò soluitur, idè decipitur in illis.
 Definuit ergo rectè somnus, quòd sit ligamentum sensus.
 Ex quibus ad argumenta, solutio patet.

D V B I V M V I I I .

Num somnus opus sit natura, an affectio.

Illud etiam explanationem desiderat, num somnus sit
 natura opus, an affectio. In hoc enim dubio explanan-
 do Gal. lib. de instrum. odorat. cap. 5. maximam difficultatem
 inuenit. An scilicet somnus sit actio animæ, quæ mediante
 aliqua potentia perficitur, an affectio, ex vaporatiõne,
 compatiènte cerebro. Pauci dubium enucleatè explica-
 runt. Nos in vnam veritatem intenti, rem ipsam nullius
 auctoris verbis adstricti, aptius, explicatiuè quàm bre-
 uissimè proponemus.

Arist. lib. de somno & vigil. somnum in impotentia, &
 immobilitate constituens, affectionem potius, quàm actio-
 nem animæ esse insinuat, & Gal. quum dicit esse quietem,
 huic opinioni fauere videtur; latius enim erat animali
 sensus perpetuò agere: sed quum hoc citra ipsorum in-
 gentem noxam, & corruptionem fieri non posset, idè
 opus fuit, vt ipsi ab opere cessarent. Auic. 2. 1. doct. 3. cap. 3.
 post med. de octauo genere signorum verba faciens, som-
 num non esse ex summa operationum naturalium, quæ
 directè, & primaria ratione à natura intenduntur, asseue-
 rat. Sicuti enim senectus, & mors opera naturæ non di-
 cuntur, & idè naturales operationes non censentur, sic
 accidit somno.

Auer. loc. cit. somnum opus esse naturæ, & effici ab ani-
 ma, mediante potentia regitiua, latè confirmat. Quum
 enim somni causa finalis, salus animantis constituatur, sit
 ratum, vt somnus opus sit primaria ratione à natura insti-
 tutum, vtile cum sit animalis, & necessarium.

Sed hoc modo soluenda est antinomia hæc. Somnus &
 affectio, & opus naturæ meritò dici potest; quia affectio
 nihil aliud ex Gal. 2. de motu muscul. cap. 9. in princ. impor-
 tat, nisi priuationem, & ab opere vacationem. Sic Gal. loc.
 sup. cit. expirationem vocat affectum, quoniam quando
 decidit thorax, & redit ad pristinam sedem, otiaur veluti,
 & ab opere cessat. Eodem modo, quando in suis actioni-
 bus feriantur sensus & quieteunt, fit somnus, & dicitur
 affectus. Quoniam tamen hæc caloris, & spiritus retra-
 ctio, actio est à natura præcipuè intentæ, & ab anima, me-
 diante aliqua potentia, quam Auer. regitiuam appellat,
 efficitur, idè somnus opus est naturale, in commodum
 animalis institutum.

Sed meritò insurges contra Auer. hic enim auctor
 hanc regitiuam potentiam, non esse naturalem, sed sensiti-
 uam (alioquin plantis esset communis) asseuerat, eam-
 que sensui communi attribuit, à reliquisque potentiis
 sensituius distinguit: quoniam hæc ab opere cessare solent,
 neque semper sunt in actu secundo; hæc verò facultas
 regitiua modò spiritum transmittendo, modò colligendo,
 semper est in actu secundo, in animantisque vtilitatem
 continuò vigilat. Sed hoc videtur falsum, quoniam virtus
 hæc prouida non minùs cerebro, quàm cordi videtur attri-
 buenda. Hoc enim in animi affectibus, imò & ipsum ce-
 rebrum, huius regitiuæ ope, calorem, spiritum vitalem, &
 animalem retrahunt, & expandunt; sed hæc opera anima,
 mediante facultate expultrice, & attractrice, exsequitur.
 Non est ergo citra necessitatem pro somno, & vigilia,
 hæc potentia regitiua constituenda.

Dedita opera mihi conciliabam.] Ex valdè conferentibus
 conseruationi sensum esse somnum, firmat cum Gal. 5. de
 sanit. cap. 3. Auic. 3. 1. doct. 3. cap. 1. nam aridum sensum cor-
 pus humectat, regeneratione sanguinis & spiritus, vires
 fouet, recreat & refocillat, ærumnas quibus hæc atas sca-
 tet, mitigat: quum malorum obliuionem inducat, coctio-
 nes inuert, calorem exacuat, hilaritatem conciliet, & de-
 mum corpus impinguet; quare ab omnibus vita sensum so-
 let appellari. Ne ergo mireris Gal. hic, lactucam vesperi
 ad somnum prouocandum efam, multo fuisse ex vsu. Quia
 vigilia in hac ætate plura, eaque irreparabilia damna ac-
 cerfit; quoniam siccitate inducta, hac de causa, humido-
 que vel depopulato, vel expresso, innatum conterit ca-
 lorem, & citissimè eos ad mortem deducit. Quomodo
 autem alimenta frigida in somnum animalia dedu-
 Lib. I.

A cant, supra explicuimus. Nunc de causis somni dispu-
 tandum est.

Mirum est insignem doctrina virum Argenterium, in
 artisque operibus tam diu exercitatum, contra Arist. Gale-
 nique sententiam ad rauium vsque debacchantem, inanis
 gloriæ stimulo percitum, tantoperè hallucinari: quum in
 horum auctorum doctrina, plana, expeditaque sint omnia,
 cuius auctoris reprobas opiniones enertuare si aggrediar,
 in libellum accrelet oratio. Quare rem totam clariùs in
 hanc angustam contrahemus summam, ex probatæ fidei
 auctoris somni causas prælibantes. Scripserat Gal. 2.
 aph. 1. & lib. 3. de caus. puls. 9. cum Hip. 6. epid. sect. 4. text. 13.
 caloris motum ad intra, & ad extra, vigilia, & somni
 causam esse constituendam: & 3. de caus. puls. 1. 0. somnum
 tunc fieri, quando calor natius fatigatus, natua humi-
 ditate egens intrò colligitur. Et 2. prorrh. 29. quando
 cerebrum vtilium humorum copia irrigatur; & vigiliam
 ob caliditatem, & siccitatem partis sentientis fieri asse-
 uerat: quod repetit lib. 1. de caus. symp. 8. Arist. lib. de somn.
 & vigilia, prætermittens formalem, & efficientem cau-
 sam, solum finalem, & materialem proponit: finalis, in-
 quit, est animalis salus; & materialis, est euaporatio ali-
 menti. Auer. super Arist. quinque esse causas somni pronun-
 ciauit. Prima est vehemens cogitatio, animalem spiri-
 tum distrahens à sensuum organis. Secunda, Necessitas
 coquendi alimentum; nam quum anima habeat plures
 potentias, & operationes: & vnum instrumentum, natura-
 lem calorem; hoc ad coctionem retracto, sensus eo desti-
 tuti quiescere solent, & torpent. Tertia, Vaporatio ali-
 menti: cerebrum humectans, replens, neruorum vias ob-
 struens. Quarta, Spirituum in quantitate imminutio, & re-
 missio in qualitate; ergo vt hi reparentur, natura duce, re-
 trahitur calor, & obrepit somnus. Quinta, Quoniam spi-
 ritus animalis est caliginosus, crassus, & motionibus ineptus,
 ac expansioni: quum verò extenuatus est, & purior
 redditus, euolat extrà, & animal vigilat.

Sed acriùs re ipsa inspecta, causas somni sic colligas
 velim. In somno omne causarum genus reperitur. Mate-
 rialis adest, quæ non est materia ex qua somnus componi-
 tur, quia accidens est, & accidentia sunt formæ simplices,
 quæ non habent materiam ex qua componantur, sed so-
 lum subiectiuam, vt docet Aristot. 8. metaph. 8. in fin. posito
 exemplo in eclipsi, & somno; in illo est Luna, quæ patitur
 defectum luminis: in hoc, est primum sensorium. Cau-
 sam somnus etiam formalem habet; nam etsi priuationis
 nulla sit forma, quia illa potius est defectus, & absentia
 formæ: non enim est ens positiuum & reale, sed rationis,
 non potest habere causam formalem, quæ constituat es-
 sentiam ipsius. Tamen Arist. 8. metaph. cit. docet, quòd sicuti
 in his quæ per defectum, & priuationem fiunt, reperitur
 materia subiectiua: sic debet poni species, & ratio, quæ
 est illius definitio; quæ tunc conspicua apparet, quando
 simul in finitione causa efficiens numeratur. Nam si dica-
 mus, somnus est ligamentum sensus ob vaporatiõnem alimenti,
 in somno causam formalem constituimus apertè. Nam
 forma, species, ratio, & definitio dicitur; priuatio enim sic
 de finita, suam rationem habet, & causam formalem: nec
 habet definitionem essentialem, nec descriptiuam, sed
 cautalem, quæ per causas extrinsecas tradi solet. Rectè
 igitur dicebat Aristot. loc. cit. definitiones priuationis &
 defectus, nunquam esse conspicuas, nisi causa addatur
 efficiens. Hæc autem est anima, quæ mediis suis poten-
 tiis colligit, & retrahit spiritum & calorem ad principia
 sua. Euaporatio alimenti, causa est coadiuuans. Fina-
 lis causa somni, salus est animalis; nam potentia in ope-
 re dissoluta, & fatigata, indigent quiete, & otio. Et
 licet Aristot. 8. metaph. cit. in iis quæ propter defectum
 fiunt, non esse constituendum finem asseueret, quoniam
 is solum in agentibus reperitur: priuationes autem cum
 non sint entia realia, agere non possunt, neque finem
 habere: tamen cum ex Auic. constet, 1. 3. tract. 4. cap. 1.
 triplicem esse somni vtilitatem: nam quiescunt ab opere
 sensus, ne amplius resoluantur, spiritus animalis ab-
 sumptus reparatur, & collecto calore ad viscera iuuantur
 coctiones, sit vt in somno reperiri operationem naturæ
 C 2

fit dicendum, ad quam sensuum consequitur quies. Quare licet somnus primaria ratione à natura non intendatur, & directè; indirectè tamen, & secundariò propter conditionem materiæ, vt animalia diu conseruari possint, ab ipsa prouocatur.

Ad hæc. Causa communis somni, est retrocessus caloris & spiritus, & impedita expansio ad extra. Nam, non potest esse obiectorum defectus, quoniam in horum præsentia somnus corrumpit. Non potest esse vitium potentia, aut organi, quia homines indispositi dormiunt. Nec obstructio meatuum est causa somni, quippe titillatio pedum, & suavis cantus somnum efficiunt: quæ omnia cerebri, neruorumque canales minimè obliuere posse, omnes norunt. Calor enim & spiritus cum substantiæ sint mobiles, intrò, & extrà; subitò & celeriter moueri possunt. Insuper. Plura sunt quæ diuersimodè somnum hac de causa prouocant. Labores, vigiliæ, venæ sectio, veneris vsus, vacuationes aliæ somnum accerunt: quoniam resoluta natura, absumptis spiritibus, retrahitur vt reparatur. Alia substantiam spiritus incrassant, refrigerant, pigram ad motum reddunt, expandique prohibent, vt lotiones extremorum, opiata. Alia repellendo calorem ad partes internas, vt aëris ambientis frigiditas. Quædam cerebri meatus constipando, & spiritus expansionem impediendo ad sensuum organa. Sic alia quum ab ambitu corporis, sanguinem & spiritum attrahunt, somnum conciliant, vt internæ inflammationes. Alia, quoniam animum demulcent, eumque cum sanguine & spiritu, à sensationibus externis auertunt, vt Musica, frictio lenis, currentis aquæ strepitus, & tenebræ: in his enim ob defectum obiectorum, potentia ad suos actus non excitantur. Adde ex Aristot. 1. probl. 1. & 7. cogitationem, & lectionem circa difficilia; quum enim homo hæc non assequitur, contristatur, & ob tristitiam, reuocato calore obdormiscit. Hæc omnia tanquam coadiuuantia ad somnum parant.

De differentiis somni. Alius est longus, profundus, aut grauis; alius breuis, leuis, & tenuis. Quæ differentiæ ex vaporacionis varietate dimanare solent: itæpe hæc est copiosa, & crassa; aut pauca, & tenuis. Grauis & profundus dicitur, quando homo difficulter excitatur. 2. aph. 3. Alius est naturalis, causas naturales habens, & modum seruat in longitudine, & profunditate. Alius præternaturalis, illi contrarius, causas habens violentas. Alius non naturalis, inter prædictos medius. Is habet causas naturales, immodicas tamen, qualis accidit ebriis.

De effectibus somni. Auic. 2. 1. cap. cit. præter alias, binas propositiones proponit vsui medico vtilis valde: Primam, qua asserit, somnum omnes operationes fortes efficere: explicant Thom. à Veiga, & Ludou. Mercat. loc. cit. eleganter. Secundam, somnum omnes vacuationes retinere, excepto sudore quem magis prouocat, latissimè in secundo tomo in com. hist. 77. de fluxu cerebri agentes, dilucidabimus. De minuti, diurnique somni noxis, sat plura dixere auctores: sicut de supetflui, & immodici incommodis; locoque ad somnum aptissimo, plurima lectu digna exarant. Lege Ferdinand. Roderic. Cardof. cap. 6. de sex reb. non natural. q. 3. Clarissimum Montan. part. 2. de reb. non natural. lib. 1. de somno: & Cardan. in com. 1. 2. & 3. sent. lib. 2. aph. Hip. Tu verò cætera, quæ in hoc de somno desunt, lege lib. 6. in com. hist. 2.

HISTORIA XV. GALENI, De Noctambulis.

Galenus noctambulus.

Sic seruant alij figuram in dormiendo, vt sedentes sapè quidam dormierint, & nonnulli deambulantes: & hoc equidem audiens antea, non credebam. Cum autem fuis opus aliquando per totam noctem iter facere, experientia rem ipsam edocuit, coactus sum credere; fermè enim stadium integrum dormiendo, & somnia videndo peregi: nec prius exci-

tatus sum, quam in lapidem impegerim. Et id est profectò quod non permittit dormientibus iter facere longum, quia non possunt exactè leuam viam nancisci, &c. Galenus 2. de motu musculor. cap. 4.

PARAPHRASIS.

A Nimam corpori imperare, hocque illi imperanti obtemperare, non solum ex animi præstantia, sed ex iis quæ sensu apparent, euidenter constat. Videmus enim vigilantium opera, interdum dormientes obire, illos quidem ætate florentes, viuiddisque spiritibus præditos, (nam senes extincto penè calore natiuo, tale quidpiam moliri nequeunt) qui ob ipsorum tenuitatem & subtilitatem, neruorum ac musculorum robur, ad similes actiones impelluntur ac incitantur: quibus si fortem addas imaginationem earum passionum quibus sunt irretiti, hi tunc omnia intrepidè audent, nec quicquam timent: vis enim discernendi sensus communis, vaporum caligine consopita iacet. Quoniam autem fortis hæc imaginatiua vis plerumque in melancholicis adest, idcirco ij ad hanc passionem sunt procliuiores: nam omnia noctambulorum opera imaginationi esse adscribenda, firmat Ionstonus clas. 10. Thaum. cap. 7. art. 2.

Miserabilis est affectio hæc, & plurimis periculis, calamitatibusque obnoxia; nam hac prehensi, dormiendo possunt ad præcipitia deduci, vel ad aliqua peragenda concitari, ex quibus mors, aut aliquod imminens periculum subsequantur.

Pro cuius morbi curatione, duo à Medico sunt peragenda. Primum. Nimiam spirituum corrigere tenuitatem, ipsos incrassando, inspissando alimentis, quæ similes vires obtineant. Secundum. Imaginationis tenacitatem, ac robori occurrere; cerebrum ex cuius intemperie sicca dependet, humectando, conuenienti victus ratione, embrochis, lotionibus, & similibus vnguentis. At temperamento deinceps opus est, factò iis alimentis, quæ benignos humores, non adustos retorridosque gignant. Hoc opus complent aquæ dulcis lauacra, somnifera fercula, lenia illa quidem, & quæ blandè facultatem sensituiam, ac motuiam demulceant, ac sopiant, spiritus crassent, & somnum profundiorum allicere queant. Si ad amussim inuestigare velis causas, & differentias eorum, qui dormientes ambulant, vigilantiumque opera exequentur, certaque huius affectus præseruatrices normas scire cupis: lege Lang. 2. epist. 44. Salium lib. de affect. partic. c. 18. Iacobum Horstium proprio libel. de noctambul. inter alios de hac re eruditè disputantes.

Observatio XIV.

Noctambulus, balneo curatus.

Iuuenis biliosus, & gracilis, inter dormiendum, repente è lecto surgebat, arma capiens, forèque aperiens, furiosus veluti, & multa obmurmurans, in plateam exibat, & solus rixabatur; hostes impetuose cõfodere imaginatus, donec in solum irruens, parum absuit quia contorto gladio, vulnere sibi in pectore infligto, vitam adimeret. Expergefactus, timorèque percussus, ne eodem modo noctu obambulàs, maiora pericula experiretur, me ad sui vocat curationem. Cui præter incrassantem victum, & retorridi humoris vacuationem, balneum maximo fuit auxilio.

HIST. XVI. TRALLIANI, De Lethargo.

Lethargus, castorei potu curatus.

At sit affectus inueterascit: capillos adimito, vngitoque autem caput iis, quæ exasperare, ac vellere cutem possunt, unà cum castoreo, datoque ipsis potui castoreum præ omnibus: idque faciendum est præsertim hora una ante sessionem: etenim extenuat, & corpus quod perfrixit, & propè

propè est vt emoriatur, recalcificat, fonètque. Ego sanè noni multos lethargo victos, hoc solo remedio mortem euasisse, &c. Trallianus lib. 1. cap. 14.

PARAPHRASIS.

Curat hinc Trallian. Lethargum, affectum phrenitidi secundum speciem contrarium. Sicut enim in phrenitide facultates consopire oportet, sic in lethargo excitare opus est. Quod opus, licet aliis præfidiis perfici possit, nullo tamen citius, securius, ac peculiari quadam virtute, quam castoreo, multiplici forma exhibitò præstare possumus; Magna enim est huius medicamenti pro frigidis morbis leuandis vis, atque potestas, ab auctoribus summo perè celebrata. Nam Archigenes, referente Galeno lib. 1. 1. simpl. de eius vsu integrum librum conscripsit.

Quòd si gustui, odorique aduertat animam, licet aduersissimam corpori humano videatur habere facultatem, tamen experimento comprobatum est, morbis perniciosissimis auxilio esse: quoniam ad lethargum, cæteròque soporosos affectus præcipuam habet prerogatiuam. Cum enim incidendi, extenuandique vim habeat, caliditate, & siccitate sua, neruorum morbos, ex crassa frigidaque materia subortos mirificè curat, flatu discutit, tormina sanant, singultui prodest, frigidis & humidis cerebri vitis præsidio est, menses prouocat, secundinas pellit, & in summa venenis aduersatur, & vt hoc loco inquit Tral. corpus totum quod perfrixit, & propè est vt emoriatur, recalcificat, fonètque: cuius laudes vnanimè decantant auctores, de quorum numero sunt Plin. lib. 3. 2. cap. 3. Arist. 8. de hist. anim. 5. de fibro. Dioscorid. lib. 2. cap. 2. 3. Paul. lib. 7. tit. de castor. Aëtius terr. 1. serm. 2. cap. 177. Cell. lib. 3. cap. 20. Aret. lib. 1. acut. 2. Gal. cit. simpl. eodem tit. Rondelet. lib. de Amphib. cap. vlt. Mathiol. & Lacun. supra cit. Dioscorid. loc. Musa in examine testicularum castoris. Bernard. Deslèn. 8. de comp. med. tit. de ol. cast. Conrad. Gesner. lib. 4. de Hist. anim. tit. de cast. & lib. 1. eod. tit. lit. G. Brauus Petrascan. lib. 3. de curand. rat. per medic. purg. exhibitionem. cap. 18. Fallop. Tagautius, & Massaria, prop. tract. de medic. simplicib.

Demum concoctioriam habet facultatem induratarum affectionum, ex Gal. 3. sec. loc. cap. 1. tit. de iis que Apollon. ad auris dolores scripsit: quod iterum reperit lib. 4. eiusd. cap. 1. & lib. de theriac. ad Pis. cap. 9. Cuius medicamenti varium assumendi modum, præter Dioscorid. exactè docet Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 125.

Et vt in summa dicam, tanta est calefaciendi præditum facultate hoc medicamen. ex Gal. 3. sec. loc. cap. 1. & lib. 8. eiusd. 3. vt opij vim refringere possit, cuius malitiam retundit, atque in frænat. In potum ergo assumptum, calefaciendò, & vacuando soluere aluum aptum est, vt lib. de ven. sect. aduers. Erasistratæos, 3. cap. Gal. aff. mat. Quo factum est, vt Diacastorium (compositio à Castoreo dicta) mirabiles ex se promat facultates, quibus eadem ægritudines discutere valet: cuius compositionis descriptionem referunt Nicol. Præpos. Luminaire maius, Thesaurus aromatariorum, Vveckerus, Valer. Cord. Iacobus de Manliis, & prius dixit Aëtianus in suo Antidotario. Cui similes vires ad neruorum affectus habere castorei oleum. Gal. passim, & alij supra citati auctores confirmarunt.

Obiiciet, medicamentum hoc eximie calidum, & extenuans, non rectè in affectu cui febris coniungitur, fuisse exhibitum. Sed cum Gal. cit. simpl. hoc medicamentum porrigere non dubitauerit, quoniam teste Paul. lib. cit. Lethargicorum febris tepida est, idèd Tral. sententia venit confirmanda. Sic in hydrope, quartana, & aliis frigidis vitis, quæ cum mediocri febre affligunt, cauida medicamenta maioris vtilitatis causa exhibemus.

Cætera, quæ de expergefactione lethargicorum enarrat auctor, iubètque adimere pilos, cutem exasperare, fricare, ac vellere, explicuit prius Gal. 13. meth. c. 2. 1. Cur autem, ante medicamenti potum, venæ sectionem Gal. tantoperè loco cit. commendatam, exequendam non conuulerit. Dic: quoniam in tanta succorum crudorum copia, vires fortè non aderant, sed corpus propè erat, vt succumberet. Tunc enim fugienda venæ sectio est: sed alia reuel-

Lib. I.

lencia auxilia, per cucurbitulas, vincula, ligaturas, & purgantis medicamenti administrationem sunt imperanda. Reliqua præfidia pro curatione lethargi, ex variis auctoribus congesta, lege apud Nicol. Pison. 1. lib. de curand. morb. cap. 11.

HIST. XVII. TRALLIANI, De lethargico.

Lethargus balneo curatur.

Ego certè noni, me quosdam Lethargo laborantes, neque suspicere præ multo sopore potentes, neque hoc ipsum quòd lauarentur percipientes, postquam à septem diebus in balneo duxissem, magis ab eo excitatos inuenisse, vt respicere, loqui, nonnullosque adstantium agnoscere potuerint. Quare si vires robuste appareant, in balneo lauandum est: sin inbecilliores, vt ager lassitudinem, aut calorem balnei ferre nequeat, domi lauato, vase quodam aqua calida repleto, in quo ager collocetur, ita vt sedeat capite aquam excedente. Alexander Trallianus lib. 1. cap. 14. in fin.

PARAPHRASIS.

DVBIVM IX.

Num balneum pro curatione Lethargi sit ex vsu.

De balneo pro lethargico curandis, est in hoc loco diuerso; Num scilicet huic affectui possit esse ex vsu: Sed què fieri potest, vt hoc morbo correptos, debiles, & præ inexpugnabili dormiendi necessitate, ad motum ineptos, in balneum ducat, aut domi lauandos persuadeat? Nonne maius incommodum ex lotione sequetur, quam ex crassorum humorum attenuatione, & ægri expergefactione commodum? Neque aliter vires adesse robustas, nam præterquam quòd omnis ager debilis est, ex Gal. lib. 1. cris. cap. 11. balneum pituitolam cerebri inflammationem, à qua lethargus, incurdat, & humorem crudum & crassum resolutioni contumacem reddit: Balnei enim aqua, licet calida sit actu, potentia tamen refrigerat, teste Gal. lib. 1. ad Glauc. 9. & lib. 6. epid. sect. 3. com. 36. & humorem tenacem impingit, ex Gal. lib. 1. de vsu part. cap. 13. & lib. 1. de temp. 2. Ad hæc Balneum, somnum profundum facit, 4. de sanit. tuen. 4. in fin. Argumento est, quòd ad conciliandum somnum, partium inferiorum lassacia maxime conducunt, substantiam enim caloris refrigerant, inertem ad motum reddunt; & sic eletuato vapore ad cerebrum, impeditur spiritus distributio ad sensoria, & partes externas, & somno corripitur ager. Cur ergo, si lethargicorum salus in expergefactione consistit, vt 13. meth. 21. Gal. confirmat, balneum vsuapte natura somniferum, ad impediendum somnum conuuluit?

Approbandum tamen est hoc præsidium, quod huic morbo esse præsentaneum, præter Tral. Auic. 1. 3. tract. 4. cap. 5. Aret. lib. 2. acut. 3. in fin. Paul. lib. 3. c. 9. Aëtius terr. 2. serm. 2. cap. 3. cæterique confirmant. Nam cum concoctio incoeperit, nihil obstat lauare ipsos, præsertim cum sanguinis missio, purgatio, & mediocri cerebri vacuatio præcesserint: Balneum enim timeri debet, cum excrementorum copia tubest: Sed quoniam rarissime contingit, annorantè sic Iacobo de partib. in supra cit. Auic. context. vt hæc ex capite, & corpore sufficienter vacuari possit, tum ob obliuionem, & somnum profundum; tum quia ob has causas, & renitentiam morbi, humor in cerebri lateribus coactus commodè educi non potest, sit vt virtus ægri consopita medicamentum ad actum deducere non possit. Quamobrem balneum in initio morbi raro administrari solet, vt inter omnes notat Mercur. lib. 1. prax. cap. 17. in fin. succos enim crudos liquat & extenuat, qui fusi frigidis periculososque affectus parere nati sunt. Si tamen fiat declinante morbo, calore transpirante, maiori parte humoris peccantis discussa, tunc viribus acrioribus factis, coctoque amplius humore,

C 3

optimum

optimum pro huius morbi curatione præsidium præstat; nam coquit, resoluit, lentum humorem digerit in halitum: & detracta maiore fuliginum partè, tonnum ardet, neque debilitat, cum vires iam, vincente natura, sint robustiores factæ.

Quòd si Tral. sententiam de balneo actu, & potentia calido, hoc est, ex discutientibus medicamentis parato, explices hac via, argumentorum vim facillè effugies, cum hæc solutio, auctorum menti sit valdè conformis. Nam Cels. lib. 3. cap. 20. in hæc verba pronuntiat. *Medendi autem causa caput radendum, deinde postea fovendum est aqua, in qua lavus, aut ruta decocta sit, &c.* Quod apertius deinde exposuit Haly lib. 1. præf. 15. dum sic ait. *Et cum signa maturitatis apparuerint, egro balneum induc, & super eius corpus aquam infilla calidam, quæ minimè fortis sit caloris, sed & in concha, cuius in aquis chamomillam, melilotum, maioranamque decoxeris, sedere facias, eiusmodique aqua caput eius instillabis, manifestissime proderit, &c.* Quod auxilium præter cæteros, iuniorum peritissimi confirmant, de quorum numero sunt Holler. & eius Scholiast. lib. 1. de morb. intern. 8. Rondelet. in method. cap. 19. Eustach. lib. 1. de capit. vitiis, cap. 1. Ioubert. lib. de cereb. affect. cap. de Letargo, qui omnes, ex Antiquorum mente, pro hoc affectu leuando, esse mirabile auxilium, asseuerant. De cuius morbi essentia, signis, & curatione, & aliis dubiis, pro huius affectus energia enucleanda, post citatos, lege Ludou. Mercat. lib. 1. de morb. internis, 12. Massariam cap. de Letargo, & Iacchinù, Matthæum Gradium, Guainerium & Harculanum in lib. Rasmus ad Almanf. cap. 8. Montaltum lib. de c. affect. lib. tract. 12. cap. 3. Erastrum part. 4. disputat. contra Paracels. Montan. conf. 50. Valleriol. 3. obs. 7. Cardanum libel. de malo medend. vsu cap. 46. Beniuen. cap. 97. de abdit. & Rembertum in annot. ad prædictum caput. Et nos pulchra proponemus lib. 7. Praxis Histor. cap. 5.

HIST. XVIII. GALENI, De Epilepsia.

Epilepsia ex tibia originem ducens.

Atque hoc genus primum vidi in puero, qui 13. ætatis annum agebat: quum equidem adolescens etiamdum, cum optimis eius tempestatibus Medicis conuenissem, ad ipsius curationem: audiui igitur tum narrante puero dispositionem ipsam ex tibia initium capere: mox illinc recta ascendere per femur, & superposita illi ilia, ac per latera ad cervicem, donec ad caput perveniret, quod cum primum tangeret, ipsum handquam sibi constare. Interrogantibus autem Medicis, quale esset id quod ferebatur ad caput, nihil habuit puer quod responderet.

Alius deinde adolescens compos mentis (quippe satis poterat sentire quod fiebat, & alteri enarrare) dicebat veluti frigidam quandam auram esse, id quod ascendebat. Galenus lib. 3. de locis affect. cap. 7. prop. initium.

QVÆSTIO. XII.

Quòd præter humoris copiam, mala qualitas, epilepsia causa non sit statuenda, contra Fernel. Thomam à Veiga, Montaltum, & alios Medicos doctissimos.

COMMENTARIUM.

Rigidam auram. [A Medicis quæri solet, num nuda qualitas epilepsiam possit concitare. Vallesius negat in huius loci commento, ea ductus ratione, quoniam hæc vim obstruendi non habet. Contra est Gal. hic: nam si hæc cerebrum communicetur, ipsum vellicet, pungat, & concutiat, non negandum est, hoc ad expellendam noxam sensatam insurgere, & coincidentibus ventriculorum ipsius parietibus obstructionem fieri, & epilepsiam concitari. Sic à venenato, & corrupto spureissima causa substan-

tiæ vapore dimanât, & à quacunquæ alia re cerebro infensa, è qua aurâ quædam, fomes mali à qualibet parte eleuata ascendit, epilepsiam effectura.

Num autem hæc nuda aura ferè ab humore eleuata, necessariò sit venenata, & semper epilepsie causa sit, dubitant interpretes. Fernel. vir apprimè doctus, & elegans, lib. 5. parhol. 4. & lib. 2. de abdit. cap. 15. præter humoris copiam, venenatam qualitatem, & cerebri substantiæ grauius infensam, omnis epilepsie perpetuam causam agnoscit. Plurimisque rationibus ita inducitur opinari. Nam si esset omnis ex crassis humoribus orta, perpetuò apoplexiam antecederet, & post accessionè illi succederet vocata paralytis, quod non obseruamus. Deinde. Si cerebri ventriculi crasso humore obstruerentur, & transitus animalis spiritus ad cæteras partes impediretur, cessaret motus, aut saltem minor fieret, cuius contrarium experimur. Ad hæc. Si crassus humor epilepsie causa est, cur tot auxilii affectus hic non succumbit? Aut quæ mali huius scaturigo est hæc, ex qua toto vitæ curriculo dimanat, & in meatus cerebri insilit hic humor? quod fidissimo firmat experimento: Nam sæpè cerebri abscessum, interdum corruptam meningis portionem caluæ adhærentem, mali huius fuisse causam, ipse in dissecctis corporibus adinuenit. Additque plurimos se vidisse, qui sine ventriculorum cerebri obstructione, hoc morbo interière, qui à corrupto vapore ortum duxit, in cerebrum profusente, & citra obstructionis noxam, epilepsiam concitante.

Quocirca præter humoris copiam, venenata, & cerebri substantiæ grauius molesta, atque inimica qualitas, epilepsie causa statuenda est, quæ quoties excogitatur ac prorumpit in cerebrum, ea quidem feriente, hoc autem contra pugnantem, quasi colluctatione quadam ac dimicatione, epilepsia fit. Quam opinionem inter antiquos sequutus est Auer. 3. collig. vlt. & post eum amplexi sunt Valscus Tarentinus in suo Philonio, cap. de epilepsi. Gerard. Cremonens. prop. cap. Rondelet. cap. 3. de epilepsia, Iacchin. in 9. ad Alm. in com. cap. 14. Thomas à Veiga 3. de loc. in com. cap. 7. Marcel. Donat. lib. 2. de hist. med. mirabil. 4. Montaltus tract. 17. de cereb. morb. cap. 4. & 6.

Sed ob hæc non est deferenda sententia Gal. quam ipse 3. de loc. cit. 2. de caus. sympt. vlt. 6. epid. sect. 1. com. 1. & milles promulgauit. Fatemur ergo à crasso succo epilepsiam concitari; neque negamus à qualitate occulta, & immateriali causa quandoque oriri posse, prout hic affirmat Gal. Sed in omni epilepsia, hanc causam, eamque venenatam esse constituendam, falsum esse contendimus. In omni ergo epilepsia causa immediata effectiua, obstructio est ventriculorum cerebri, circa quam nulla alia causa hunc affectum excitare potest; in ea verò quæ à qualitate sit immateriali, hæc etiam reperitur, modo superius explicato.

Fernelij verò argumenta non est multò operosum refellere. Constat enim apoplexiam tam repentiè concitari, vt necessariò fatendum sit, totam simul obstructionem fieri, quare epileptica symptomata illam præcedere non possunt. Ad secundum dic, quòd licet eadem materia in vitroque affectu redundet, eundemque locum, & ventriculos afficiat, diuersa tamen ratione hoc contingit: nam in apoplexia confestim, & integrè sit obstructio, quare cerebrum non potest seipsum contrahere, & materiam obstruentem à se depellere; & sic illam ad spinalem medullam, aut alterum latus deponit, & oritur paralytis. At verò in epilepsia, obstructio est longè minor, neque integra adèd vt cerebrum possit citra obstruentem humorem contrahi, illumque per amplas narium, & palati vias expurgare. Quo posito, cum minùs impedita via, spiritus possit ad membra deferri, nulla cogit necessitas, epilepsiam in paralytim finiri, quæ est constans Gal. doctrina lib. 3. de loc. cap. 7. & 2. aph. 45. Si autem hic auctor 4. acur. 27. & Auic. 1. 3. tract. 5. cap. 8. in fin. aliquando ad epilepsiam, paralytim fuisse sequutam asseuerat, de magna, & finitima apoplexie intelligendi sunt.

Quòd autem hic affectus auxiliis medicis non succumbat, ex hoc, in eo venenatam qualitatem semper adesse, asserendum non est, nam id in humoris crassitiem,

& pertinaciam reduci potest. Alioquin Scirrhus, affectus sanè curationi obnixè renitens, diceretur venenosus, quod est absurdum. Quid, quæso, quartana, articularum doloribus, asthmate, orthopnoea, hemicrania, bocio, nata, testudine, talpa, & aliis duris & dolore carentibus tumoribus ad sanandum rebellius, & contumacius: in quibus, nulla, præter humoris crassitiem, venenositas adest. Neque nego, ex corrupta meningum portione, aura frigida, mala qualitate frequenter epilepsiam oriri, sed in omni, semper esse constituendam, contra Fernel. & alios huius opinionis sequaces, qui à flatu, prauaque qualitate perpetuò excitari, contendunt, pedibus manibusque renuo: quorum argumenta ex dictis sunt refutanda, & soluit diligentissimè Carrerius cap. 10. ad libros de loc. affect. diff. 17. Lege Gentilem in com. cap. 8. Auic. 1. 3. tract. 5.

HIST. XIX. ALZAHARAVII, De Epilepsia.

Miræ Epilepsie species aphrodisiastica, quarum paroxysmi, feminis profluuiò soluuntur. Aliæ variis, horrificisque imaginibus, & anxietatibus ægros torquentes.

Quidam sunt quibus videtur, quasi mulier eos querens adcoitum, & festinanter furiant ad eam, & agunt cum ea, & post emissionem seminis, cessat eorum paroxysmus, & surgunt; & ego quidem iam vidi cui hoc accidit. * Aliqui verò sentiunt grauitatem capitis, & iactationem ante sui aduentum, & vocant alios vt ipsos teneant, donec cesset eius paroxysmus: & ego iam vidi quendam puerum meum patientem hanc agritudinem, qui dixit mihi, quòd videbatur mulier nigra accedens ad eum, habens supra ipsam corium, quod dicitur parua, & quando accedebat ad eum, mox cadebat. Et studui ego erga sui curationem, & cessauit illud phantasma ab eo, & alienia a est agritudo, &c. Alzaharavius lib. præf. tract. 1. lec. 2. cap. 34.

PARAPHRASIS.

Bipartita est Historia hæc. Prima describit morbum mirum, & à nullo, quem viderim, delineatum, quem ex feminis corrupti, in venenum abeuntis, & cerebrum deleteria qualitate lancinantis copia originem habuisse verisimile est: quoniam hoc correpti vitio, indolenter adcoitum incitantur, pro vt vidua illa refert Gal. lib. 6. de loc. cap. 5. Quæ cum esset semine turgida, crasso, & multo, vterique opprimeretur strangulatu, factis ab obstetricæ frictionibus, & titillationibus intra vterum, expulso eo humore conualuit. Semen autem retentum in naturam veneno finitimam abire, pluribus exemplis exemplificat Gal. loc. cit. & nos infra, in hoc libro, ex eius mente latius exarabimus in com. hist. 52. & latè lib. 2. in com. hist. 47. & lib. 3. in com. hist. 9.

A testibus autem oriri posse Epilepsiam suadet ratio, ob maximum cum cerebro consensum. Sic enim inquit Dominicus Leonus Lunensis lib. art. Medic. 1. 4. à testibus, & vasis spermaticis, quando in eis sperma corrumpitur, infrigidaturque, & sibi induit naturam veneni, eius vapor ascendens cerebrum ledit, & Epilepsiam inducit. Firmat eius placitum Iacchinus 9. ad Alm. 14. & ex aliorum mente probat Marcellus Donatus lib. 4. de Med. Hist. Mirab. 11. & nos hac de causa in feminis, ab vtero, ferina sæuaque pluries vidimus pathemata, quæ non nisi excreto semine sunt mitigata. In viris etiam oriri hæc, & alia similia symptomata, & non nihil hystericis simile, testis est Thomas à Veiga lib. 6. de loc. in com. cap. 5. verbo, mulieribus. Nam licet rarò hæc accidant, quoniam vitia similia impropotionalia sunt calido, virilique semini, & in feminis maior adest spurcitiis humoris, frequenque corruptio, ex maiori caloris natui debilitate contracta; tamen in iis pro-

gigni aliquando, non est dubitandum. Nihil ergo mirum si vacuato corrupto semine, metuenda hæc symptomata cessent.

In secunda Historia, à verbo [Aliqui verò sentiunt] describit signa, quæ Epilepsiam præcedere solent: quæ latè citat Paul. lib. 3. cap. 13. ea sunt; Obluio eorum quæ præcesserunt, inordinatus linguæ motus, capitis dolor, pallor faciei, turbulenta in somniorum imagines, capitis rotatio, tenebræ oculorum: sed cum hic morbus esset ab humore melancholico excitatus, & vapores à partibus inferioribus eleuati, & ob nimium calorem adurentem, & succi tetri copiam, nigri & caliginosi reddit, spiritus animales obscurarent, factum est, vt imaginatiua potentia læsa, terribilia insomnia contingerent. Similis profectò fuit hic affectus illi, quem veteres Incubum appellare consueverunt: cuius notas describunt Paul. lib. 3. cap. 15. Anicen. 1. 3. tract. 5. cap. 5. qui, vt Fernel. inquit 5. Patholog. 4. è crassiori pituita, aut melancholia circa præcordia in hærente, & suo vapore crasso, & tetro, fauces, diaphragma, pulmones, cerebrum, sensuque omnes visis tristibus offendente originem ducit, vt latè Christoph. à Vega lib. 3. art. Med. sect. 1. cap. 13. Altimar. lib. 1. praxis 16. Ludou. Mercat. lib. 1. de morb. intern. 10. asseruere. Cuius morbi exactam historiam, & essentiam depingunt graphicè Marnardus lib. 3. epist. 3. & Lafon de morb. cerebri. cap. 26. quod malum licet plurimis præsidii cedat, purgatione tamen quæ crassum & melancholicum succum vacuet, commodissimè curatur, vt referunt Douynetus lib. 3. apolog. cap. 2. & Scholiograph. ad cap. 13. l. b. 1. Holler. de morb. intern. quam vacationem ab Alzaharavio hic fuisse celebratam non dubito, quum hæc ad hoc vitium curandum sit potentissima. In quo, vel alio affectu huic affini, procrastinanda præsidia non esse, quoniam ex eo Apoplexia, vertigo, paralytis, & alij acutissimi cerebri affectus suboriri consueuere, citati confirmant auctores. De quo affectu lege pulchra apud Mercurial. lib. 1. de cereb. affect. cap. 22.

HISTOR. XX. TRALLIANI, De Epilepsia.

Ex pede suscitata Epilepsia, caustico medicamento in parte affecta imposito curatur.

Ego sanè vidi quendam lectorem in hunc morbum incidisse, qui cum ei euenturus erat, auram quasdam frigidam à superiori pedis parte ad cerebrum ascendentes percipere se dicebat: Cum igitur hunc catapotius, pituitam & melancholicum humorem vacuantibus antea purgasset, imposui parti affectæ etiam quæ exulcerare illam, extenuare, & calefacere possunt, vt hinc ipsa & sudauerit, & humida quadam non pauca ex eadem manifestò emanauerint. Atque hoc ubi nos fecissemus, Adolescens sanus euasit. Erat autem auxilium quod ei impositum erat, sanaueratque, lepidium herba. Trallianus lib. 1. cap. 15. titulo, de curatione eorum qui ex stomachi affectu, comitali morbo corripiuntur.

PARAPHRASIS.

Similem Historiam narrat Gal. lib. 3. de loc. affect. nuper Scit. de puero, cuius morbus comitalis à tibia originem ducebat. Pro cuius curatione, Medici quæ ad curationem conueniant, ed aspirabant, si priùs vacuato corpore, medicamen ex thapsia, aut sinapi parti adhererent, quo auxilio celebrato, accessionem reuerti prohibuerunt, quamuis antea quotidie puerum infestare consueuisset.

Et vt omnia intimius perscrutemur, Quid obstat, quominus spiritalis aliqua, vel fluida substantia, per cõtinuas partes, ab aliqua parte eleuata, & nervosam aliquam partem occupans, vique ad neruorum principium, vim suam transmittat, & epilepsiam concitet, compressis fortiter cerebri ventriculis, & ad expellendam noxam sensatam vehementer

vehementer incitatis? Simile narrat se vidisse epilepsiam A
 Erastus in *Anatom. libror. supra Montan. & Montan. ipse*
consil. 48. Iacchin. 9. ad Almanf. cap. de Epilep. Scholiast.
Holler. lib. 1. de morb. intern. in com. cap. 13. Cardan. lib. de
caus. sig. part. cap. 1. Trincauel. lib. de rat. curand. particul.
corp. affect. cap. 6. Imò è Brachio excitatam vidit Haly
Rhodoham, com. ad lib. 3. techn. Gal. text. 91. è labro su-
periore pronatam curauit Douynetus caustico ipsi labro
admoto, lib. 3. Apolog. cap. 2. è digito eoque minimo fini-
stræ manus, dextro brachio, ab articulo humeri subortam
obseruarunt Fauentinus cap. 11. de morb. medend. & Scho-
liastes Holler. in com. cap. 16. lib. 1. de morb. intern. è mamma
vidit Marcel. Donat. lib. 2. de Histor. mirabil. cap. 4. è sum-
mo vertice profectam expertus est Fernel. 5. Pathol. c. 3.
 è corde idem Marcel. Donat. eodem cap. Ab vteri vitio
 euenire enarrant Beniuen. cap. 97. de abditi. & Dodonæus
 in annot. ad cap. predicti. qui omnes, excitatis vlceribus,
 escharoticorum ope, in parte affecta conualuere.

Obseruatio. XV.

Epilepsia à pollice excitata, caustico pollicis labo-
ranti imposito, sanatur.

VIdi casum mirabilem. Quidam pollicis sinistrae ma-
 nus tremorem diu habebat: Quo cessante, (aura
 venenata è pollice ad cerebrum ascendente) illico Epi-
 lepsia corripiebatur, cumque sæpius hoc vitium eum op-
 primeret, & pro eo propulsando, plura machinarentur
 Medici incassum, tandem cauterio actuali, (ad priscorum
 morem) pollicis laboranti apposito curatus est. Nam ex
 vlcere saniosus ichor copiosè emanauit.

Cùmque ex pedis superiori parte humor cum vapore
 ascenderet Epilepsiam facturum, oportuit primò expurga-
 re eis, quæ à partibus inferioribus noxium humorem va-
 cuare nata sunt, de quorum genere catapotia esse censentur,
 sua enim crassitie detenta in stomacho, à remotissimis
 etiam partibus superfluum succum eradicant. Sed cum
 expurgantia multoties non sint satis, quoniam pars affe-
 cta, hæctica veluti, diuturna & habituali intemperie labo-
 rat, quam curare & corrigere arduum est & laboriosum,
 idcirco ad peccantis venenati humoris continuò regeniti
 expulsionem accedere necessitas cogit; impositis in parte
 affecta medicamentis, quæ ipsam exulcerent, suoque ca-
 lore attractionem moliantur, vt sic ad originem fluxionis
 auocato humore, qui in dies magis ac magis assidue pro-
 creatur, & ichore ab vlcere emanante, vacuetur ille, qui
 in caput suoapte impetu insilire consuevit.

Sed cum multa sit, & varia horum vesicantium medi-
 camentorum sylvia, ab auctoribus, qui de cauteriis disputa-
 runt, passim exarata: In nostro exemplo, Lepidium
 herba satis fuit, quæ, vt notat Dioscorid. lib. 2. cap. 180. à
 Latinis nasturtium syluestre nuncupatur, èstque ita acre
 & exulcerans, vt præ nimio fernore & caliditate, poten-
 tissima polleat ad partes externas attrahendi facultate.
 Quare arthriticis impositum, præsentaneum auxilium
 præstat, apud Paul. lib. 3. cap. 77. & Gal. 10. sect. loc. cap. 2.
 eo pro ischiadicis, loco sinapismi, aut Thapsiæ vsus est.
 Quam esse huius pertinacis mali veram medendi nor-
 mam, cum è parte quapiam vitium excitatur & inuale-
 cit, nullus ignorat, & firmat Saonarol. tract. 6. de agritud.
 capis. cap. 20. in fin. qui se vidisse, & curasse rusticum
 gloriatur, qui ex causa particulari, in brachium circa
 finem musculi versus manum, incidit in Epilepsiam, &
 adhibitis cantharidibus, & forti ligatura, à paroxysmorum
 fæuitie liberatus est.

COMMENTARIUM.

Ex eadem manifestò emanauerint.] De medicamento-
 rum vlcera facientium, (ex quibus fontanellæ, fon-
 ticuli, setonæve parantur) vtilitate, est in hoc loco pau-
 lisper disceptandum: cum constet ex hoc exemplo, cau-
 stico potentiali, in parte affecta imposito, fuisse hunc Her-
 culeum, dirum sanè, & immedicabilem morbum supera-

tum. Hoc enim efficacissimo præsidio, Medici à plurimis
 exitiosissimis morbis ægros vendicare consueverunt. Cum
 enim antiqua partium debilitas adest, frustra à pharmaca, aut
 alia remedium genera tentantur, vt rectè notat Hollerius
 consil. 1. quoniam tunc ferro, & igne pugnandum est, ex Senia
 edicto, lib. 8. aph. 6. quamobrem ad expurganda, quæ ex
 partium imbecillitate quotidie gignuntur excrementa,
 summa cum vtilitate fonticulos, per quos putris & no-
 xius humor vacuaretur, prisca sagacitas adinuenit, iunio-
 rum creberrimo experimento confirmata.

Enimuerò cum non possimus medicamentorum pur-
 gantium ope peccantem humorem à nobilibus partibus,
 ad ignobiles & minùs præcipuas detrudere, cum illa de-
 bilitent, & inueterent, vt Auic. more loquar, 3. 1. doct. 2.
 cap. 2. quoniam cum inutili, vtilis humoris portio vacua-
 tur, ex Gal. 6. aph. com. 27. fit ratum, vt continua expurga-
 tione per fonticulos celebrata vtendum sit, nam fontanella
 supplet vicem purgationis & phlebotomia, vt doctissime
 Guido asseuerat tract. de cauter. doct. 1. cap. 6. Taxat enim
 Galenus sui temporis Medicos, lib. 1. de humorib. sect. 1.
 com. 12. in med. quòd solùm de vacuando humore essent
 solliciti, nulla de particulis roborandis habita considera-
 tione. Sic enim ait: Quo pacto cernere est commune Medi-
 corum erratum, quod in pluribus affectibus plerumque com-
 mittitur, nam quod superuacaneum est, euacuant illi quidem,
 sed tamen ne ei quod vacuatum sit, quid per simile gignantur,
 nullo modo sibi curandum proponunt, &c.

Neque hoc, ab alio, nisi ab vbertimo illo, ac perenni
 Medicinæ fonte, Hipp. dimanauit auxilium, vt inter om-
 nes eruditissimè probat Amatus lib. 5. cent. 7. Ille enim in
 lib. 2. de morb. num. 15. post diætam multam, & varia me-
 dicamenta applicata, à capite varios morbos curaturus, ad
 cauterium, tanquam ad sacram anchoram confugit: vbi
 crustas octo vstione (cauterium actuale modò vocant)
 fieri iubet, duas circa aures, duas in occipitio, hinc atque
 hinc ad ceruicis vertebrae, duas in naso, & alias ad oculo-
 rum magnos angulos. Et in lib. de intern. affect. num. 3. va-
 rias vstiones adhibet ad acetabulum coxæ, ad scapulam, ad
 nates, ad medium femur, ad genu, ad malleolum. Demum
 lib. de morb. & de internis affectibus, plura habet agritudi-
 num genera, cauterio curanda, quàm lineas: in quibus
 citandis lentè spatiat Amatus. loc. cit.

Hippocratem sequitur Galenus hic, & in lib. 1. 3. meth. 6.
 in fin. quo loco, pro dolore curando ex medicamentorum
 noxa concitato, cauterio vsus est. Et lib. 5. meth. cap. 1. 3.
 Thapsiam capiti imponit pro diuertendo humore in pe-
 ctus delapsuro. Denique cum hoc negotium totum, ex
 veterum monumentis sit haustum, vt Herculeus Saxonia in
 suo illo eleganti de phœnigmis libro, sect. 1. in præf. confirmat,
 nò est cur fidem adhibeas Cardano, qui in tract. de spirand.
 diff. hoc auxilium illis fuisse ignotum asserere ausus est.

Nam caput est in suprema nostri corporis parte loca-
 tum, velut tectum domus calidæ, ex Gal. 9. de vsu part.
 cap. 1. & cucurbitulæ instar attrahit ex inferioribus parti-
 bus humores, quos, sicut & alimentum sibi demandatum,
 præ imbecillitate concoquere, & discutere, neque per ca-
 nales amplos, os, nares, & aures à se depellere potest; quare
 excrementa onerosa ad partes subiectas detrudit, nempe
 oculos, fauces, nasum, dentes, tempora, maxillas, paristhymia,
 laryngè, asperam arteriam, & alias citatas à Gal. 2. feb. 1. 1.
 & 5. de sanie. tuend. 9. & sæpius in pulmonem: Expli-
 cat elegantissimè Fernel. 5. path. 4. Demum nulla est pars
 inferior, in quam cerebrum superfluos humores non pro-
 trudit; nec aliqua, & maximè neruosa, cum qua ipsum
 maximam non habeat sympathiam, ita vt affectionem di-
 giti pedis illico persentiat, sic monente Magistro lib. 1.
 progn. com. 80. Quæ omnia, & alia acutissima vitia repul-
 lant, si noxius humor in ipso, tanquam in centro remaneat,
 & inhæreat, ex quo Apoplexia, epilepsia, carus, verti-
 go, & alij exitiales dimanant capitis affectus.

Quapropter summa cum ratione veteres, in his mor-
 bis curandis & præseruandis, ad cauteria accedunt. Quo-
 rum vtilitatem eximiam miris celebrant laudibus, & en-
 comiis, Guid. loco cit. Vigo lib. 2. tract. 1. cap. 19. Auic.
 4. 1. cap. 29. Rasius 9. ad Alm. 9. Albucafi prop. lib. de
 inuamento

in uamento cauter Brunus in Chirurgia magna, lib. 2. cap. 18. A
 rubr. 2. Lanfranc. tract. 3. doct. 3. cap. 18. Argelata lib. 6.
 tract. 4. de cauter. quorum mentem intimius explicantur
 Capiuac. prop. lib. Terillus de vesicantibus. Michael Guana-
 setius lib. de natur. cauter. cap. 15. Fallop. eodem tit. Ludouic.
 Mercat. lib. 1. indicat. 16. eleganter. Qui omnes admiranda
 cum ægotantium vtilitate, in his affectibus præceptis pe-
 riculum minantibus, ad hoc diuinum propè præsidium,
 tanquam ad certum salutis asylum confugiunt, & firmat
 Petrus Pichottus lib. de rheumatismo, fol. 73. Valcus Castel-
 lus tract. 1. cap. 8. dis. 3. de thorac. affect.

Obseruatio XVI.

Exitiales cerebri affectus, cauterio ad bregma
indito, curantur.

VIdi quidam vertigine tenebriosa adè feraciter vexa-
 batur, vt ferè continuò in gyrum cerebrum agere-
 tur. Cùmque illi plura essent factitata auxilia, & de apo-
 plexia futura adest timor, nullo alio præsidio (præter ce-
 lebratas in variis partibus fontanellas, & setonem ad nu-
 cham inditum) quàm cauterio bregmati imposito potuit
 persanari. Quo solo, innumeros cerebri mortiferis mor-
 bis correptos, præter Medicorum votum, ad sanitatem,
 vlcibus diu fluidis permanentibus, perduxit.

In morbo comitiali mirificam opem præstat, auctore
 Celso lib. 3. cap. 23. dum sic inquit: Quod ad medicum verò
 pertinet, vltimum est iuxta talum ex utroque crure paulum
 sanguinis emittere, occipitium incidere, & cucurbitulas admo-
 uere, ferro candente in occipitio quoque, & infra, quæ summa
 vertebra cum capite committitur, aduere duobus locis, vt per
 ea perniciosus humor euadat, &c. & lib. 4. cap. 2. & 22. pro
 curandis morbis qui à capite oriuntur, candentibus ferra-
 mentis, vbi dolor est, vlcera excitat. Epilepsiam autem, &
 maximè in pueris ac infantibus, fontanellis, & setonibus
 mirabiliter curari, tenent Iacchin. 9. ad Almanf. 1. 4. Ron-
 detet. cap. 36. meth. Montan. consil. 50. Baprist. Theodof. epist.
 45. Montanus lib. 1. anascen. 16. Pifo lib. 1. de curand. morb.
 cap. 9. Erast. part. 4. disp. contra Paracels. de quo argumento
 lege Mercurial. lib. 2. variar. 2. de antiquo pueros vtendi
 more aduertus puerilem morbum.

In resolutione, cæterisque conuulsoriis affectibus sum-
 mopere iuuat. Extat textus exitius apud Aëtium. terrab. 2. D
 ferm. 2. cap. 28. Sic enim ait. Ego etiam crustas inuere non
 dubitauerim, per ignem, aut per medicamentum: vnam qui-
 dem circa occipitis cauitatem, quo loco spinalis medulla ini-
 tium habet: duas autem ab utraque ipsius parte: tres aut qua-
 tuor in vertice, vnam ex iis in medio capitis, tres circum ip-
 sum. Vlcibus enim diutius fluidis permanentibus, non despero
 perfectam restitutionem, &c. Sententiam amplificat Mercur.
 lib. 1. prax. cap. 20. ad cæteros conuulsorios, frigidisque
 cerebri affectus, in quibus plurimum auxilium præbere,
 citati auctores asseuerant; præcipuè si ex humoris in cere-
 bro siti, & ex qualibet occasione ad inferas partes delapsi,
 roinam imminetent cauterio anteuertere necessitas cogit,
 vt hoc celebrato, humor noxius à partibus nobilibus
 ad minùs præstantes auerti possit.

Sic in oculorum affectibus variis (quorum sylvam de-
 scribit Manardus lib. 7. epist. 1.) in narium, linguæ, gin-
 giuarum, palati, oris morbis inueteratis præsentaneum
 auxilium exhibent. Sic in spiritalium partium ægritudi-
 nibus, sua vi pernicipi minantibus, laudabiliter aperiuntur
 fonticuli, vt in raucedine, catarrho, tussi, tabe ob di-
 stillationem à capite suborta, de qua Hipp. lib. 2. de morb.
 num. 54. & Gal. 4. de loc. 8. Quando sputum multum, liqui-
 dum, durumque vt grando, per tussim excernitur. In
 phthisi ad producendam vitam, ne amplius vlcus fordes-
 cat, fontanellas brachiis affigere, optimum est consilium,
 quod probant Capiuac. in praxi, cap. de phthisi. Fracast. lib.
 3. de curat. morb. contag. cap. 8. Mercurial. lib. 2. prax. 7. &
 exemplo confirmat Helidæus Paduanus consil. 7. lib. 3. consil.
 & epist. per Laur. Scholtzium publicatarum. Sic asthmatis,
 & cuiuslibet difficultati respirationis multum prodesse Paul.

docet, lib. 5. cap. 2. dum pro suspiriosis curandis, canden-
 tibus ferramentis cauteria adhibet iuxta occiput.

In oris ventriculi vitiis cum cerebro maximum con-
 sensum habentis, commodissimè in vtroque crure ape-
 riuntur fontanellæ: hoc enim præstanti beneficio auerti-
 tur noxius vapor, epilepsiam, vertiginem, & alia grauiora
 damna effecturus.

In lienis morbis fidissimo experimento compertum est,
 vehementer opitulari in læuo crure affixas; plurimos
 enim imminentes morbos ab hoc membro pronatos præ-
 cauere solent: de quorum genere censentur esse cordis
 tremor, hypochondrij sinistra palpitatio, futurum delirium
 prænuncians, apud Hipp. in prognost. à crassiori flatu, me-
 lancholicoque humore pronata. Melancholia Hypo-
 chondriaca, cum insolita mœstitia & metu, immò deli-
 rio coniuncta, vt tenent Aëtius, terrab. 2. ferm. 2. cap. 9. Fer-
 nel. 5. pathol. 2. Iacchin. 9. ad Alm. 15. & Haly. Quare si
 huius tetri humoris copiam, ad inferiores partes quomi-
 nùs in cerebrum irruat, auertere velis, fontanellam in al-
 tero crure aperiendam consule. Et si hoc præsidio affectio
 non mitescat, tunc ad fonticulum setonem, aut vstionem
 supra splenis regionem confugere oportet, vt monet in-
 ter omnes Ludou. Mercat. lib. 1. de morb. intern. cap. 17. in
 fin. & lib. 2. de morb. mulier. cap. 4.

In hepatis calidis morbis, ab eius nimia calida intempe-
 rie subortis, nempe cutis fœditatibus, quorum nomina
 ex professo describit Manardus lib. 7. epist. cit. & eorum cu-
 rationem graphicè apposuit Mercurial. in duobus de hoc ar-
 gumento libris, eas in variis partibus efficere à ratione alie-
 num non est, præsertim quando aliis auxiliis non succum-
 bunt hi pertinaces morbi. Et vt horum cutem depascen-
 tium curationem affabrè delineatam introspicias, lequens
 exemplum iam exaudi.

Obseruatio XVII.

Iuuenis quidam Lusitanus pustulis vlcerosis in facie
miserrimè concussus, fontanella in crure aperta
& aliis auxiliis tempestiuè adhibitis,
facillimè curatur.

Iuuenis Lusitanus, pulcher facie, & decorus aspectu,
 hyberno tempore, calore ad interiores sedes retracto,
 annorum quinque spatio pustulas vlcerosas, totam faciem
 deturpantes patiebatur, à quibus ichor emanabat flauus,
 ita acris & mordax, vt ob nimiam caliditatem, carnem ex-
 ederet. Verno tempore pancreaticè vinebat, patentibus
 cum poris transpiraret corpus. Incidit in hoc vitium, ex
 assiduo piperis vsu, quo in puluerem redacto vescebatur,
 qua de causa impensè iecur incaluit. Et cum timor esset,
 ne in Elephantiasim commigraret affectus, ipseque tantæ
 turpitudinis molestia afflictus, substristis vitam ducere,
 me consulit. Auxilia acritata inquirens, ea fuisse inueni
 phlebotomiam ex icoraria sæpius repetitam, vacuatio-
 nem per purgantia medicamenta, & refrigerantia apoze-
 mata celebratam, serum lactis caprini simplex, & nescio
 quæ localia exsiccantia in facie applicata vnguenta. Qui-
 bus, vt & balneo cum non leuaretur, immò recrudescer-
 et affectus, Medicus tandem, tanquam cum incurabili
 morbo laboriosè luctatus, ab eo recessit. Ego autem quum
 à iecore nimium excalesceto, & retorridio, velut à prima
 origine promanare hunc morbum intelligerem, & habi-
 tualem intemperiem calidam deprehenderem, ob quam
 hepar, vel ex purissimo alimento, calidum, biliosum, ex-
 assatumque humorem generabat, in auxiliis vehemen-
 tioribus, & alio modo paratis insisto. & quæ non solum
 adustum succum vacuare, sed vna roborare viscus nata
 essent. Qua de causa sero lactis caprini, priùs tamen me-
 dicato, alternis diebus, vel rab. myrobal. senæ fol. epith.
 polypod. pulpa cass. syrump. fumar. maioris, cichor. Ni-
 polypod. & endiu. Gentil. pluribus diebus vsus sum. Post
 colai, & endiu. Gentil. pluribus diebus vsus sum. Post
 quæ iterum in balneum missimus, & duabus horis à bal-
 neo, syrupum ex pullo gallinæ, priùs refrigerantibus
 medicamentis saginato, & decocto confectum offereba-
 mus,

banus. Hirudines bis sunt ano applicatæ, quarum succu, sanguinem æger super vas aqua calida plenum sedens emittit grumolum, fœculentum, & nigrum. Verùm cum malum iis celebratis ferociùs inoleſceret, vt humor neceſſariò ex partium diuturna debilitate gignendus ad imas deferretur corporis partes, & ſpiraret iecur, ſuaque excrementa ad ignobiles partes detruderet, fontanellam in dextro crure aperiendam curauit, ex qua cum impura fordes manaret, in totum exſiccatis vlceribus obefior factus, priſtinum nitorem recuperauit, neque vnquam ipſe malum ampliùs perſenſit. Hæc fuit huius Lernæi morbi, qui iuuenem miſerè diu, importunèque cruciauerat, Herculea claua.

Lege Mercurial. *lib. de decorat. cap. 13. de maculis faciei.* Sic enim inquit: *Præter hæc, ſi in ullo caſu uſus cauteriorum utilis eſt, proculdubio in hoc, ut uiderim ſolis cauteriis cruribus affixis, rubedines faciei penitus eſſe deletas, &c.* Hæc ratione in cancro, dolofiſ vlceribus, manantibus fiſtulis, ſcabie fœda, virulenta Elephantiaſi ſaluberrimum cenſetur auxilium, fontanellas aperire: in quo affectu, ob cauſam humoris nimium aduſi, in crure eas affigere oportet, ex ſententia Albucacis, *lib. 1. cap. 49.* Vgon. *conſil. 100.* Nicolii, *ſerm. 7. ſum. 1. tract. 5. cap. 40.* Valler. *ol. 6. enarrat. 5.* Si uerò Paul. *lib. 4. cap. 1.* & Gordon. *lib. 1. cap. de lepra, cruſtas,* ſeu cauterium in capite exequi imperarunt, de incipiente ſunt intelligendi; in hac enim caput, & facies potiùs læduntur, ſicut in inueterata totum compatitur corpus, vt iidem auctores aduertunt.

Sic in morbo Gallico eas aperire utiliſſimum puto. Nam ſi huius perniciōſi morbi reliquias contere non potueris, fonticulum aperire ſummoperè præſtat, per quem partes internæ ſpirent, & putridiſ noxiùſque vapor exhalet, irreparabile damnum toti corpori allaturus, niſi hoc generoſo auxilio ſuccurras. Sicque dum iecur exæſtuat, in crure ad aperta fontanella præſidio eſt; dum caput compatitur, in brachio affixa plurimum emolumentum afferre ſolet. Licet enim morbi huius curatio in iecoris, & venoſi generis correctione conſiſtat, & inutile ſit hoc præſidium in eo exercere, cum frequentiſſimo experimento conſtat, plurimos vlceribus pluribus fœdatos, è quibus fœda manabat illuuiæ, nullam ex hoc opem ſenſiſſe, vt inter omnes notat Ludouic. Mercat. *lib. 1. indicat. ult.* attamen cum hoc malum inueteratur, aut aliquam regionem, aut partem proluxa fluxione fœdat & inquinat, in eo iſtud exercere, ſummum eſt præſidium, vt idem Mercatus inquit, *lib. 1. de morb. Gallic. cap. ult. in fin. & lib. 2. euſdem, cap. 1. in princ. & Alcaçar, lib. 5. de morb. Gall. 23.* Capiuac. *lib. de lue Ven. 6.* docuere.

Obſeruatio XVIII.

Fontanellis in inguine ſponte apertis, quidam à ſeuo morbo Gallico euasit immunis.

NOta inſignis exemplum. Dux Hiſpanus, ſæuis dolofiſque miſerabiliter quaſiſ vlceribus, quæ totum corporis ambitum conſpurcabant, ſæpiùs vnctus hydrargyro, & ſudorificis auxiliis immaniter cruciatus, ex iis vllum vix ſenſit commodum. Apertis tamen ſponte in vtroque inguine fontanellis, per quas, veluti per emunctoria, putores illi, corruptique humores paulatim vacuari cæperunt, omninò à tantis malis immunis euasit.

Sic in ſuppreſſis hæmorrhoidibus, quæ diu fuerunt apertæ, & alterius noui morbi periculum minantur, iuxta Senis legem, *6. aph. 1. 2.* aut in cæcis, ex quibus ob retentum fœculentum ſanguinè, dolor ingens, inflammatio, & alia miſeranda vitia ſuboriri ſolent, commodiſſimè ſunt in vtroque crure in parte domeſtica ob rectitudinem fontanellæ: quod de antiquis fiſtulis, vlceribus manantibus, albis vteri purgamentis ſuppreſſis intelligendum eſt, hæc enim per fonticulos vacuatione, veterem illam ſupplere oportet. Hoc conſiſium opere ipſo obſeruauit Amar. *4. cent. 56.* illud confirmant Alcaçar, *lib. 5. de morb. Gallic. 22.* Ludouic. Mercat. *lib. 3. de morb. intern. cap. ult. in fin.* Hoc pacto in nimis, ac diu fluentibus hæmorrhoidibus hoc

præſidium exercere, extra rationem non eſt. Nam ſi ex ſanguinis vbertate ac copia, vel ex ipſo plus fatiſ ſeroſo, tenui, fluxili, & aquoſo hic affectus concitetur, & neque ſiſtentibus auxiliis, venæque ſectiōne in brachio celebrata, reuulſiōnis cauſa leuetur hoc malum, quam in hoc caſu eſſe præſtantiſſimam, ex veterum dictis contra quemdam Medicum contendit in ſua *Apologia* Didacus Moran. erudiſſimè, tunc fontanellæ in cruribus apertæ deriuationis gratia ſummoperè profunt.

In articulorum doloribus etiam ſuam vtilitatem præbent, nam præterquam quod partes cauterio roborantur, cum quicquid mucroſum eſt, vſtione abſumatur, etiam articuli laxi igne ſunt robuſtiores: quare *6. Aph. text. 60.* Hipp. in diuturno coxendicis dolore, crure tabeſcente, cauterio prohibuit claudicationem. De quo argumento elegantiffimè Ludou. Mercat. *lib. 1. indicat. ult.* diſputauit: & *lib. 4. de morb. intern. ult.*

In vteri vitiiſ efficaciffimum cenſetur auxilium, in crure, in parte domeſtica fontes aperire: cum enim ad vterum, tanquam ad totius corporis cloacam, natura ſuperflua recrementa detrudat, ob vteri imbecillitatem inibi citiffimè in deteriore labem abeunt, & ſic corrupta, dira perniciōſa partes ſuperas concutere ſolent: vt nota, Roderic. à Caſtro erudiſſimus *lib. 2. de morb. mulier. cap. 2.* eloquenter.

Vteri omnium muliebrium morborum cauſa ſunt, dicebat Hipp. in *lib. de loc. in hom. num. 59.* Mirabilis enim eſt vteri cum omnibus partibus ſympathia, cum nulla ſit pars, cum qua non habeat conſenſum. Conſentit cum cerebro per nervos, tum per membranas ſpinalis medullæ, hinc occipitis, & ſyncipitis dolor contingit: de quo *Gal. 6. Epid. ſect. 1. com. 2.* agit eximie. Hinc virginum, & viduarum melancholia, de qua Hipp. in *lib. de virg. morb.* Explicat Ludouic. Mercat. *lib. 2. de virg. & viduar. affect. cap. 4.* Hinc variæ cerebri ægritudines, miræ epilepſiæ, & innumera deliramenta oriuntur, provt *lib. 2. de præxi medica admiranda,* pluribus allatis raris exemplis poſuimus.

Conſentit cum corde, tum per arterias ſpermativas, tum hypogaſtricas: hinc cordis dolor, ſyncope, lipothymia, palpitatio, anxietas, exſolutio, reſpirationis & pulſus priuatio, ſublato vſu à venenata aura ab vtero aſcendente, quæ innatum ignem impenſè exſoluit. Cum mammis euidentem ſeruat ſocietatem: hinc tubercula, durities, carcinomata dira ſuboriuntur. Hunc humorum ab vtero ad mammas refluxum, & ab vtero ad mammas, explicat Gal. ex Hipp. ſententia, *14. de vſu part. 4. & 8.* & examplificat Andreas Laurent. *lib. 7. quaſt. anatomic. 11.* Ludouic. Duræus in *Coac. in appendic. de vulnerib. ad com. text. 44.* diſertiffimè.

Cum hepate ſuam etiam habet proprietatem, qua de cauſa vterus malè affectus, icterum, cachexiam, hydropèmque accerſit. In quo affectu, ab hac cauſa, vel ab intemperamento hepatis frigido, pronato, optimum eſt excitare cauteria in cruribus; nam natura hoc malo vexata hoc vitur auxilio apertis vlceribus in tibiis, vt notant Rogerius *tract. 1. cap. 45.* & Theodoric. *lib. 3. cap. 45. de inuamentis cauterior. in ſin. & firmant* Cell. *lib. 3. cap. 21.* Aëtius *tetrab. 3. ſerm. 2. cap. 30.*

Vterus etiam conſentit ventriculo, & renibus. Sympathiam renum cum vtero, grauidarum & virginum, dum menſtrua patiuntur, ſymptomata, dolores ac tormina lumborum fatiſ indicant. Veſicæ, & recti inteſtini conſenſum, maximè inter hæc partes conuunio offendiſ; nam inflammato vtero, ex Hipp. *5. aph. 58.* tenemus, & vrinæ ſtillidum excitantur. Denique nulla eſt pars, cum qua vterus admirandum conſenſum non exercent.

Si ergo vterus morboſus eſt, totiſque corpori tot tantæque mala impertiat, & alia non profunt auxilia, quoniam habitualis in eo aedeſt intemperies, ex qua spurci humores generantur, ex ſanguine menſtruo, & retento ſemine eleuati, fontanellas in cruribus cur non aperimus, per quas tetri, virulentique vapores, ex fœdiſſimis hiſ ſubſtantiiſ elati, ratione venarum, cruribus & vtero communium ſpirent, & vacuentur?

Calamo

Calamo non poſſum comprehendere numerum earum, quæ diuerſiffimis omnium partium morbis, ab vtero, tanquam à prima origine concitatis correptæ, non niſi hoc facili auxilio conualuere; & præſertim virgines, & viduæ, in quibus ex lege naturæ in vtero plurima redundant excrementa, quibus cum virorum cohabitatio, tanquam ab Hipp. commendata *lib. de virg. morb. num. vlt.* licita non eſſet, fontanellæ mirabili fuerunt præſidio.

Obſeruatio XIX.

A frequenti abortu, fontanellæ celebratæ, femina præſeruantur.

IN ſuper feliciffimo experimento adinueni, frequentem abortum ex vitioſis humoribus ad vterum à toto demandatis, ſuaque praua facultate, aut copia, foetum enecantibus, hoc ſolo præſentaneo auxilio impedi. Fœminæ plures, pluries hæc iplæ de cauſa frequenter abortiebant; ex iis quædam foetum ſeptimeſtre, quadrimēſtre, lacerum tamen, & omni putrilagine infectum ſæpiùs enixæ, non niſi hoc præſidio, tam in brachiis, quam cruribus, ſemper tamen ad originem fluxionis celebrato, à tantis malis leuari potuerunt: quo factò debito & conſtituto tempore foetus ſanos, labeque nulla fœdatos in lucem edidit.

In peſtiferis, maligniſque febribus, vlcera & cauteria in variis noſtri corporis partibus excitare commendant plures. Hoc enim auxilio deleteria qualitas, & venenola, cor fatigans auocatur ad externas, miniſque præcipuas corporis partes, à quibus non ita promptè aura venifica in cor inſilit, viſceraque interiora conſpurcare poteſt labe dira. Quod exlequendum eſſe monent in omni maligno affectu, qui ſui malitia innatum calorem extinguit; quare fidiffimo experimento compertum eſt, vlcera in toto corpore excitare, quorum beneficio putridus, & tabidus ichor exhalet, vt ſcitè docent Terilius *lib. de veſicantib.* Octavianus Robertus *prop. lib. Salus,* Mercurial. Saxonia, & alij. Hæ enim vſtiones (cucurbitulæ, aut fructuum validarum inſtar) venenum ad extra potentiſſimè eliciunt.

Fiunt etiam fontanellæ iuxta principium ſpinalis medullæ, quod auxilium Latini, letones appellare conſueverunt, quod exercendum eſt, quando in partibus anterioribus humor peccans negotium faceſcit, vt in ſuffuſione, nubeculis, nerui optici obſtructione, & in omnibus oculorum diuturnis affectibus, vt notatur Guido, *tract. 7. doct. 1. cap. 3. de cauteriis.* Aëtius *tetrab. 2. ſerm. 3. cap. 48. in fin.* Mercurial. *tom. 3. conſult. 57.* & poſt omnes Guilielmus Fabricius Hildanus *Cent. 1. obſeruat. Chirurg. 40. & 41.* Nam ſicut *poſteriore capitis parte dolente, ſecta vena in fronte iuuat,* ex Hipp. *5. aph. 68.* Sic etiam anteriorè malè affecta, occipitis ſcarificatio eſt ſalutaris, ex Gal. *2. ſect. loc. 2. & 13. meth. 19.* & Auic. *4. 1. cap. 29.* quare in ea parte auxilia vacuantia adhibere, ſalubre eſt.

D V B I V M X.

Num occiput vrendum.

QUa ratione vbi morbus perſeuerat, nil eſt vtilius quam curem occipitis, vbi caput cum prima ceruicis vertebra coniungitur, cauſico, aut candenti ferramento inurere, ſeu traicere; & poſtmodum cicere, ſeu viridicera perforatum, ſericòque funiculo traiectum locum diu apertum conſeruare, vt ſic promptè humor is emanet, qui in capite alioquin imbecilliſſimè colligitur, & in oculos, naſum, anres, os, & inferiores partes delapſus, inibi poſthac exitiales morbos, gignere conſuevit.

Neque obſtat Gal. *locus lib. 2. ſec. loc. 2.* cum ſic ait: *Neque enim facile exurit ea pars, quæ à Græcis inion appellatur, aut occipitium, &c.* Ex quibus patet non eſſe vrendum occiput. Accedit, non licere per nucham, & cerebellum humores noxiōſ purgare, quum vſtio hæc, neruis, & ſpinali medullæ plurimum obſit; quod timuit Auic. *loc. cit.*

dum ait: *Canterizator præterea ſibi cauere debet, ne fortitudo canterizationis ipſius ad nervos perueniat, neque ad chordas, neque ad ligamenta, &c.*

Cum tamen Aëtium *cit. loc.* canterolque videam affirmantes in inio fontanellas apertas, ſalubre pro leuandis morbis præſtare auxilium, à probata medendi norma diſcedere non poſſum. Neque Gal. verba, eſſi intricabilia nos deterrent: non enim ex iis colligitur, cauterium inibi eſſe prohibendum; ſolum ergo voluit oſtendere, hæc partem non eſſe ita aptam vſtioni; hoc eſt caliditati ambientis. Inſuper vſtione vocari ab eo caliditatem ambientis, patet ex *lib. 1. de diff. feb. 4. ibi: Veluti ſtatim vſtio ſive ipſa ſolis operatio.* Et *lib. 8. meth. 4.* caliditatem emendans picrocholorum, eam vocat vſtione. Deinceps cur non erit poſſibile naturæ, vt craſſam, immò tenacem torrem, viſcolumque humorem per ſpinam dorſi expellat, ſi per cor, iecur, & cerebrum, immò per oſſis medullium ſine vlla noxa ſuccum excrementitium extrudit, vt monuit Gal. *lib. 7. aph. 54.* & cur nocbit cerebro, ſi in parte totum, cauterium ſuam efficit operationem, quod diſertiffimis verbis notat Albucacis *lib. cit. cap. 1.* dum inquit: *Et ſcitote quidem filij, quod ex ſecreto curationis per cauterium cum igne, & bonitate ipſius ſuper medicinam comburentem eſt, quia ignis eſt ſimplex, & eius actio non peruenit ad membrum, quod cauterizatur, & non nocet membro alij coniuuncto cum eo, niſi ſuperfluat, &c.* Quare conſtat perito artifice operante, nulium ſubſequi poſſe incommodum.

Ea tamen ſeruata lege hoc conſule auxilium exequendum, quando morbus non eſt ita firmatus, nec radices egit, vt nullus ſit remedio locus, cum iam habitualis ſit. Quæ ratione *labefcentes ſtatim vrere,* iuadet Hipp. *lib. 6. Epid. ſect. 7. text. 11.* Nam, vt ſcitè notat Gal. in *com. Si adhibere remedium non feſtines, priuſquam robur deficiat, & vires proſternantur, omnis fruſtra deinceps ſuſcipietur labor. Quo tempore nihil aliud ſit, quam quod qua tempeſtine ſuſcepta conuulſiſſent, ſuſcepta ſerius infamantur auxilia.* Vt explicat Valler. in *com.* Tu uerò lege quæ de ſetonum vi admirabili ſcribit Paſchal. *lib. 1. de curand. morb. 14.* Quem ſequitur Petrus Væzius in *compend. cap. 10.* & non ſiluit Thomas Pienus *prop. tract. de Cauteriis,* quem Hermañus Follinius Medicus perdoctus in compendium redegit.

HISTORIA XXI. GALENI.

De Epilepſia.

Ex ore ventriculi ſuſcitata Epilepſia, eo roborato ſanata.

IGitur Grammaticus quidam iuuenis quoriefnimis vehementer doceret, aut cogitaret, aut in mediam ſuſtineret, aut irafceretur, comitiali morbo corripiebatur. Perpendiſ quidem in hoc, ventriculi (vtpote quod facile ſentiret) effectum eſſe, ac deinde per conſenſum totum cerebrum, & corpus vniuerſum conuulſione conuulſi: Inſiſſi igitur ei probam cõtionem accuratè procurare, ac tertia, vel quarta hora, panem optimè preparatũ exhibere, atque hunc quidem ſolum, ſi non ſitiret; ſi uerò ſiti cruciaretur, ex vino diluto, & quidem albo, atque modicè adſtrinſcente: nam huiusmodi vinum, vt ventriculum robuſtum efficit, ita haudquaquam tenet caput, id quod facere ſolem eſt, quæ vehementes vires obinent. Quis igitur hæc victus ratione vitens, non vt ante aſſiceretur, exactam iam notiſſimam me habere arbitraſ ſum eorum, quæ priuſ ſola coniectura conſequebatur. Itaque quolibet anno bis, aut etiam ter, medicamentum amarum ex Aloè ei exhibui: totum enim ventrem à ſuperfluatibus purgaui, & ad proprias actiones roborat: atque ita vir ille plus quam viginſ annis, quibus poſtea ſuperſtes permanſit, integra, inculpataque valeſtine vitam exegit, &c. Gal. *lib. 5. de loc. affect. c. 9.*

PARAPHRASIS.

Hanc hiftoriam iterum recenſet Gal. *lib. de ven. ſect. Hadher. Eraſtrataoſ, cap. 9.* Qua ſubiungit alios le vidiffi

vidisse epilepsia, ob oris ventriculi vitium correptos, quia aut non probè concoxisset, aut vini, & quidem meracioris plurimum potasset: aut ubi Veneri immodicè operam dedissent: quin etiam per febres, quosdam se conspexisse refert de repente conuulsione prehenso, nullo quod eam præfagiret, prægresso indicio, qui biliolo superueniente vomitu, protinus ab omni noxa liberati sunt.

Propter stomachi vitium, præsertim languoribus, & inediis cruciatos incidere homines in epilepsiam, maximus huius partis cum cerebro consensus manifestè demonstrat. Nam hoc ventriculo, & hic cerebro suas affectiones transmittit; idque propter neruorum à cerebro ad os ventriculi descendendum magnitudinem, per quos etiam sensus huic particula, quam vlli reliquarum partium corporis acutior est: vt bellissimè lib. 3. de loc. cap. 5. explicat Gal. Quare ore ventriculi malè affecto desipientia, & conuulsio oriuntur, 5. Aph. 1. Immodè epilepsia & melancholia, ex Gal. 5. de loc. cap. 5. Duobus enim magnis neruis à cerebro descendentibus os ventriculi præditum est, ex Gal. 3. prog. 30. Nam in ipsum inferitur effatu digna coniunctio, 6. Aph. com. 50. qua ratione maximè neruolum existit 2. de artic. com. 20. & sensibile, 3. prorr. cum. 38. & 2. lib. acut. com. 11. De cuius partis cum cerebro connexionem summa, vide Langium lib. 1. Epist. 22. doctè disputantem.

Inanito ergo, ac famelico ventriculo, & veluti arescente & exsiccato, ortam fuisse in hoc agro epilepsiam, non potest alia ratione probari, nisi quia in ventriculo squalido humor acris tum gignitur, tum ad ipsum, ob exactum sensum confluit illic: quod 2. ad Glau. cap. 1. aduertit Gal. sub his verbis. *Quidam, etiam si paucillus quidam humor in ventre, & præsertim circa os ipsius congregetur, statim capite dolent, ob id, si diuinius famem tolerant, offenduntur, augetur enim in ipsis inedia patientibus, huiusmodi humorum malitia, &c.* Iuuenile enim corpus, vt pote calidum & siccum, difficulter inediam fert, quoniam deficiente humido nutrimentali, gliscit & bilefcit, & maximè quem scribendis, legendi, docendique frequentia corpus excalescat, nimisque exsiccat, vt Gal. 3. de sanit. tuend. 1. 1. Premigenis Peripateticæ disciplinæ Professoris exemplo edocuit. Non ergo mirandum, si ob meditationes assiduas & inediam, bilis ad os ventriculi moueri possit, illudque vehementer lædere, irritare & pungere. Ex quo motu, facta vaporatione per canales amplos, quorum ratione cum cerebro communicat, hoc trahitur in consensum, stimulum & conculum, quod vt nocentissimum à se expellat, fortiter comprimitur, & cerebri ventriculi in se arctè adstringuntur, & epilepsia fit. Quam adstrictionem, conuulsionem, seu obstructionem appelles, nihil refert; dummodo constet, obstructa & impedita via, prohiberi aliquantum transitum spirituum animalium, & epilepsiam concitari. Non intelligas autem totam cauitatem ventriculorum obstrui, quod in Apoplexia contingit, alioquin enim, totali spirituum transitu denegato, nullus fieret animalis motus, nec brevissimo temporis spatio accessio solui posset.

A ventriculo autem epilepsiam pronatam ob cerebri consensum cognosces, quod post epilepticam accessio-nem, parua aut nulla adsit obliuio, nec mentis obtusio, capitique grauitas vehementius infestent; adert depra-uata concoctio, vomitus, nausea, & ructus. Præcedunt cogitationes, inedia, & ventriculi mordicatio frequens.

Cum ergo ex cogitatione, & docendi assiduitate, bilis ad os ventriculi conflueret, necessum fuit, tum eam expurgare iam genitam, tum efficere ne iterum ad ipsum conflueret. Hoc opus duplici præsidio perficitur, & ioboratione ventriculi, & excrementi vacuatione. Quod nullo alio melius, quam medicamento amaro ex Aloë præstari potest. Vigorat autem id viscera interna, vt constans est Medicorum sententia. Quidquid Iulius Cæsar Scaliger, exercitat. 160. dist. 3. ex Mesuæ præscripto, se per annos amplius quadraginta comperit habere contrarium, falsò alleneret, cum plures ab empiricis, pharmacariis, & Galenistis, in pericula & morbos, Aloës vsu coniectos exemisse à perniciè manifesta gloriatur. Sed si Auic. 1. 4. 3. tract. 4. cap. 1. 3. lædere hepar affirmet cum Mesuè, calidum, vel siccum iecur supra modum intellige cum Manardo in com. cit. cap.

Mesuè, nam calidam, & siccam intemperaturam exasperare affirmat Gal. 8. sec. loc. c. 2. Optimum ergo fuit, bilem ad os ventriculi motam, illumque vellicantem, & mordentem, & hac de causa cerebro in consensum ducto, epilepsia concitata, extra corpus educere medicamento suauis, ac leni, & ventriculo robur conciliante, hoc enim ad excrementorum sarcinam extrudendam est eximium, vt meth. cap. 11. & 8. sec. loc. cap. 2. adnomnit Galenus.

Panem obrult optimè præparatum, non oua, aut aliquid aliud, ne fortè in biliolo ventriculo corrumpatur. In pauca quantitate, vt melius amplexus ab stomacho felicitius coqueretur. Hora tertia, aut quarta exhibuit, quæ cum nostri temporis decima nona coincidit, vt colligitur ex Gal. 5. de valet. tuend. c. 4. Ne igitur æger noster vique ad horam decimam nonam ieiunus perleueraret, & ob id epilepsia corripere, hora quarta diei cibum offererebat. Cum autem sitis in biliolis naturis valde molesta, sit causa, vt moueatur iterum bilis ad ventriculum, & epilepsiam excitet, vinum superbibendum consuluit: non vinolum, caput tentans, sed album, & minimè sitim inducens, quod manifestam non obtinet caliditatem ex Gal. de sanit. tuend. 5. 3. acur. 20. & alibi sæpè. Non simpliciter dilutum, cum hoc ventriculi firmitudinem labefactet, ex Gal. 2. acur. 28. sed cum adiectione adstringens, quod ventriculum firmat, & vaporum ad caput ruentium impetum refrænât. At dilutum, nam hoc amplius sitim extinguit, apud Gal. lib. 1. simpl. c. 31. vino scilicet aquam ad distributionem promouent. Quare Hipp. lib. de salub. vitæ. rat. num. 30. sitientes iubet arceri à laboribus, & vinum aquolum bibere. Amari autem medicamento vltimè à Gal. singulis annis imperatum fuisse iudicabis, vt ventrem ab excrementis repurgaret, ipsumque firmaret, maximè cum studiosus esset, cuius fortis hominibus & superflui humoris copia inest, & ventriculi firmitas necessariò adest, vt inter omnes probat Marcellus Ficinus, lib. 1. de studios. sanit. tuend. ferè per totum.

DVBIVM XI.

Num biliolus humor Epilepsia causa sit, contra Lupeum Cureleanum, Medicum eruditissimum.

COMMENTARIUM.

Inediam sustinere.] Num biliolus, aut acris humor epilepsia causa sit, dubitant iuniores. Nam qui fieri potest, vt bilis in pauca quantitate in corpore redundans, & vim obstruendi non habens, cerebri temperieci impropotionalis valde, ventriculos cerebri exsiccat, ita vt difficulter comprimantur, epilepsia possit esse causa? Accedit Gal. doctrina 3. aphor. 29. Hipp. mentem valde admirantis, vt qui inter iuuentutis morbos numeret epilepsiam. Quibus nixus Lupeus Cureleanus lib. 3. enchirid. cap. prop. de epilepsia, hanc à biliolo humore oriri non posse asseruerat.

Sed Grammatici huius historia aliter nos coëgit opinari. Et id expressè docet Gal. aliorum referens exempla, qui in febribus epilepsia oppressi, biliolo solum vomitu ab ipsa sunt liberati. Præterea hic affectus oritur ab ira, vaporum acrimonia, nimia cogitatione, inedia, quæ humores exacuit, à prauis vaporibus, à ventriculo, aut vtero eleuatis. Insuper solutio epilepticæ accessio-nis repentina humorem paucum, eundemque tenuem, & biliolum esse arguit. Demùm. Res multæ ac variæ epilepsiam efficiunt, vapor, humor acris & mordax, exhalatio putrida, sanies fœtida, halitus graueolens, fames, vigilie, quæ omnes mordicando & vellicando cerebrum, eam concitant, vt Rondel. lib. 1. de curand. morb. cap. 36. edocuit.

Licet enim cum Gal. vnanimiter concedant omnes epilepsiam à crasso, viscoso, & ferè semper frigido humore procreari, cerebri ventriculos obstruente, ita vt interceptis viis, spiritui ad neruos non pateat aditus, à biliolo tamen, & acri euenire, extra rationem non est. Firmant Auic. 1. 3. tract. 5. cap. 8. Auerr. lib. 3. collig. cap. 4. Et licet bilis in parua copia redundet, & cerebri temperamento sit impropotionalis, exsiccat, & ventriculos ineptos compressioni

compressioni reddat, hoc infrequentiam denotat, non impossibilitatem; quod explicuit Auic. per verbum [*est parum valde*] ac si diceret. Epilepsia causa potest esse bilis, sed hæc est rara, quoniam hic humor in parua copia abundat. Hoc modo intelligendus est Gal. 4. de caus. puls. 12. dicens, à bile non fieri pulmoniam, hoc est, non ita frequenter, quoniam in molli, laxoque pulmone consistere non potest, sed illic destituit ob tenuitatem, vt Auic. 10. 3. tract. 4. cap. 10. significat hoc modo. *Et peripneumonia quidem fit ab omni humore, verum plurimum eius fit à phlegmate, quoniam in membro raro, raro continetur humor subtilis, &c.* Explicat ingenuè Costæus in com. & quamuis bilis calida sit, & sicca, deobstruat potius, quam obstruat, tamen eum mordax sit & acris, vellicando epilepsiam parit, modo superius explicato. Si tamen cum Fernel. 5. patholog. cap. 3. asseras, sæpe in corpore in ea quantitate posse redundare flauam bilem, vt copia obstruat, & neruos vellicando contrahat, ac cogat, non errabis. Galenus autem 3. aphor. cit. Hippocr. admiratur, quod inter iuuentutis morbos, epilepsiam recenset, cuius potius causa, explicante Galeno in com. ad errorem victus reduci debet. Licet in illis, ab hoc humore oriri, in cit. sent. com. explanet Cardanus.

DVBIVM XII.

Num Aloës vis ventrem transcendat.

Totum enim ventrem.] Si doctrinam Gal. intimius perscrutemur, eum solum aloën in affectibus materialibus ventriculi, exhibuisse semper inueniemus, vt 7. meth. 11. & 8. sec. loc. cap. 2. & alibi, & si admodum nitaris, eamque ampliore pondere propines, ex vicinis iecoris locis, humores noxios vacuare asseruerat. Subscribit Actuarius lib. 5. de compos. med. 8. in princip. dum ait. *Aloë igitur non totum corpus inanit, sed insidentem stomacho, ventri, & interanem bilem citra noxam, cum hærentibus ibidem recrementis per alium exigit, &c.* Quod fulcit Aëtius terr. 1. serm. 3. cap. 24. Contra lib. de theriac. ad Pison. cap. 4. totum corpus purgare contendit. Sequitur Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 66. quo loco excrementa in capite contenta vacuare confirmat.

Vidit istam antinomiam Doctissimus Mathiol. libr. 1. epist. 1. in init. Quam insolutam reliquit Iulius Alexandrinus in eod. lib. epist. 4. eo solum nixus argumento, quod lib. de theriac. ad Pison. nothum sibi persuaserit. Sed à veritatis semita recta longè abest vir hic eximius. Nam Paul. lib. 7. in tit. Stryrion trifolium, plurimas recenset compositiones, quæ in lib. de theriac. Gal. expressè habentur, & nos alibi latius comprobabimus.

Solue primò. Aloë per se sola sumpta primam regionem euacuat: ex accidenti tamen, & consequentione ad id quod vacuatur, vniuersum corpus expurgat. Dic secundò, & fortasse melius. In mediocri quantitate assumptam, stomachum, in maxima verò propinatam, totum expurgare: Sic Paul. lib. 7. tit. de iis, quæ bilem vacuant, inquit, ipsam copiosè deuorant vniuersum vacuare. Quod prius dixit Dioscorid. lib. 3. cap. 21. Dum eam bino cochleario exhibitam stomachum, & trium drachmarum pondere, perfectam purgationem efficere pronunciat. Quare Mesuè vix pertransire hepar, nisi quantitate exuberet, memoriæ commendauit, tract. de simpl. cap. de Aloë. Pro cuius loci explicatione lege Manardum in com. huius loci, qui nullo alio modo posse solui antinomiam hanc sibi persuasit.

Roborat.] Inter varia, celeberrimaque medicamenta, quæ conseruandæ salutis causa, natura rerum omnium parens produxit, nullum est adeò excellens, vti Aloë, adeò vt propria experientia edocti veteres, & iuniores ferè omnes, affimare non vereantur, Aloë frequenter videntes in magnos morbos non incidere. Quare apud eos magnis celebratur laudibus & encomiis, quæ ex professo retulere Dioscorid. lib. 3. cap. 22. Plin. lib. 4. cap. 27. Gal. loc. cit. sup. & vbiq. passim. Paul. lib. 7. c. 5. Auic. lib. 2. cap. 66. Serap. tract. de simpl. cap. 101. Mesuè eod. tract. cap. 1. Dioscorid. interpret. Nicol. Biefius Gandauensis lib. theoremat. tit. de Aloc. Tagautius lib. 2. simp. cap. 1. Ioannes Brau. Petrasit. Lib. I.

lib. 3. de purg. rat. cap. 7. Fallop. & alij. Nam non solum partes roborat, & ad proprias actiones obeundas munit, & defendit, verum etiam, flauam bilem, & pituitam expurgat, caput, stomachum, iecur, sensuumque instrumenta mundificat, & vterum à muccolis, superfluisque humoribus durgat.

Licet autem hoc medicamentum sit in secundo genere calidum, auctore Gal. 3. simpl. cap. 14. partes præstanti vi sua vigorat. Nam potenter adstringit, sinus enim glutinat, & viscera sanat, pro quo complendo opere mirabile præstat auxillum, ita vt eius ope fracta vasa solidari possint. 5. meth. cap. 4. quo loco, se nullum aliud ad hemorrhagias membranarum cerebri, medicamentum inuenisse asserit melius, quam id quod ex aloë parari solet. Demùm ad enecandos lumbricos præsentaneum est antidotum, ex quo varia solent machinari auxilia, illis interficiendis aptissima: de quibus inter omnes lege Gabucinum, lib. prop. de lumbric. cap. 21. & 22.

Eligitur optima Aloë, Dioscorid. testimonio, sincera, pinguis, nitida, transparens, arenularum & calculorum expers, iecinoris modo coacta, facile liquefcens: odore grauis, vt myrrha: sapore, primò gustu dulcis, & postea intensissimæ amaritudinis: pondere lenis, substantia friabilis.

DVBIVM XIII.

Num Aloë succotrina omnium sit optima. Contra Iuberam doctissimum.

Sed quæ optima sit censenda, adhuc sub iudice lis est, pro qua dirimenda, Arabum schola, cui maior fides adhiberi solet, triplicem aloë differentiam constituens, caballinam, hepaticam, & succotrinam, hanc excellentiorum cæteris affirmat; quam sententiam omnes postea sunt amplexi, qui de Aromatum, & medicamentorum, quæ ab Indiis adportantur, natura scripserunt. Vno excepto Iubera Medico, & seplasiario doctissimo, qui in lib. simpl. Hispano idiomate conscripto, cap. 43. & hepaticam cum succotrina confundit (duas solum aloës species assignans) & illam hac multo excessu præstantiorem esse sibi persuasit. Quorum primum impugnandum non est, cum apud citatos constet esse aperte falsum. Monet enim Gal. lib. 2. de usu part. 3. vt, in arduis, & discordantibus sententiis interpretandis, rationabilis existimemus, vnum potius decrasse, quam omnes alios.

Secundum autem esse à probata auctorum mente alienum, sequentes probant rationes. Ea Aloë optima est, quæ rufum habet colorem, ex Dioscorid. lib. 3. cap. 21. ibi. *Eligi debet rufi coloris, &c.* Et ex Mesuè loc. cit. vt sit coloris citrini, &c. Sed Aloë hepatica non rufum, sed rubrum habet colorem, ob idque hepatica dicitur, ex Plateario lib. de simpl. medic. cap. 1. ibi. *Hepaticum coloris hepatis ipsius assimilatur, habet autem colorem ipsius hepatis subnigrum, &c.* Ergo hepatica Aloë non est optima iudicanda.

Deinde Aëtius terr. 1. serm. cap. 196. tit. de Aloë, eam eligit valde splendenter, cui subscribit Auic. lib. 2. cap. 66. Qui Aloën habere colorem aquæ croci asseruerant: Aloën tamen hepaticam non habere colorem transparentem, probat Serap. loc. cit. vbi eam eligit cum colore ad rubrum declinante, qui color quo intervallo distet à colore aquæ croci, & valde transparente, nullus ignorat.

Aloë ergo succotrina præ cæteris est eligenda. Quod ita esse firmat Garzias ab orto, colloq. 1. de aromatis. Christoph. à Costa eodem tit. cap. 25. ex sua, & Medicorum Persarum sententia. Ioannes Fragosus eodem tit. discurs. 5. manipul. medicinar. tract. de simpl. lib. A. Mathæus Siluaticus lib. 1. de simpl. cap. 31. & alij supra cit.

Iubera autem horum auctorum mente alienum, quod Dioscorid. loc. cit. Aloën laudet ad hepatis imaginem vergentem, dum sic ait: *Duo succi genera, quoddam arenosum, quod sedimentum purissima esse censetur, alterum ad iecoris imaginem vergit, &c.* Et Aëtius laudet eam hepatis colore, quorum sententiæ accedit Oribaf. lib. 11. collect. tit. D

de Aloë. Sed hi auctores non laudant aloën adiecoris formam vergentem, quòd eius debeat habere colorem, sed quòd sit icoris forma coacta, & ad eius colorem aliquantum declinet. Rursus hepatica non ex eo est optima iudicanda, quòd Nicolaus in *compos. pilul. sine quib.* & Haly 10. *pract. cap. de pilul. stomachic.* A loc hepatica vtantur: nam hanc pro succorina substituunt, quæ quia rarissime inuenitur, idcirco frequenter hepatica vtuntur auctores.

HISTOR. XXII. GALENI, De Epilepsia.

Pæonia collo suspensa ab Epilepsia liberat.

Equidem vidi puellum quandoque octo totis mensibus morbo comitiali liberum, ex quo hanc radicem gestavit: At postea forte fortuna, quum quod à collo suspensum erat, decidisset, protinus denuò conuulsione correptum, rursusque suspensum in locum illius alio, inculpatè postea egisse. Porro visum est mihi satis esse rursus id collo detrahere, certioris experientia gratia: id cum fecissem, ac puer iterum esset conuulsus, magnam recentis radicis partem ex collo eius suspendimus, ac deinceps prorsus sanus effectus est puer, nec postea conuulsus est, &c. Galenus lib. 6. *impl. tit. de pæonia.*

PARAPHRASIS.

Hanc Historiam citant, & confirmant Aëtius *tetrab. 1. serm. 1. tit. de pæonia, Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 50.* Fernel. *lib. 2. de abdit. cap. 17.* Levinus *lib. 8. de occult. cap. 3.* Hieronym. *Tragus lib. 1. Histor. stirp. cap. 200.* Montanus *lib. 1. cap. 8. halofeos febrium, Camerarius in horto.* Pæonia ergo tantæ facultatis fuit apud veteres, vt ex illa pararent antidotum aliis omnibus pro hoc propulsando morbo pretiosius, vt de antidoto pæonia refert Aëtius *tetrab. 4. serm. 1. cap. 102.* Nam preterquam quòd miram obtinet in rescicando facultatem, quæ, partibus quibusdam à radice defluentibus, ac deinde per inspirationem attractis, cerebrum à superfluis mundat humiditatibus, vt *hoc cap. Gal. affirmare videtur, etiam ab occulta qualitate hunc leoninum, ac timendum morbum perferare opinatur Gatinaria cap. de cura epilepsia.* Alioquin plura alia auxilia ficciora, & calidiora id efficerent, quòd non experimur: vt *2. de abdit. 17. in fin. eleganter Fernel. notat.*

Dari autem in rebus occultas, quas vocant, proprietates Gal. passim, & iuniorum clarissimi confirmant. Sic succinum paleas, qui quilibet omnes, & leuissima quæque rapit, ocymum tamen furculos, & alia oleo imbuta à se abigit. Magnes ferrum trahit, & medicamenta humores: belzartica venenis aduersantur. Quæ omnia substantiarum similitudini, imparibusque elementorum miscellis sunt referenda, quæ hos cæcos effectus, seu naturales concordias, & inimicitias, initio veluti quodam fœdere pariunt: de quo argumento acutissime disputarunt Fracastor. *lib. prop. de consensu & dissensu rerum, Ruell. lib. 1. de nat. stirp. cap. 22.* Scaliger. *exercit. 344. in Cardan. lib. 2. & sequentibus.*

Sed qui fieri potest, vt huius radicis, pro hoc morbo domando, tam excellens vis, & apud veteres tantoperè celebrata, nostra tempestate fuerit amissa: cuius mirabiles dotes miris euehant præconiis Dioscorid. *lib. 3. cap. 140.* E Rastus *ult. cont. tract. 1. cap. 545. & lib. 9. ad Almans. prop. cap. Ruell. lib. 3. de nat. stirp. cap. 70.* Iustus Mollerus *in suo fasciculo remedior. tit. de epilepsia.* & ex ea rara parant medicamenta, huic vsini valde proficua, multiplicique lege confecta, recitata à Valleriol. *3. obseruat. 7.* Hollet. *1. de morb. intern. cap. 15.* Michaël Ioanne Paschal. *lib. 1. de curand. morb. cap. 8.*

Certe nos indigni sumus hoc munere, vt notat Mercurialis. *lib. 2. de affect. cap. 26.* Infinitos enim vidi, hoc morbo miserissime correptos, quos Pæonia, nec collo suspensa, nec deuorata, nec aliis medicamentis permixta iuuare potuit.

Neque ob hæc mendacij arguendus est Gal. qui tantam vim illi in tam difficili morbo attribuit. Non enim nos ex vimur legitimo tempore, & certâ siderum obseruatione collecta; colligi namque debet die, ac hora solaribus, Sole Leonem occupante: Non ergo est mirum si supradicto affectui ex voto non respondeat, vt notat Manabenus *lib. de Alce, cap. 7.* & maxime cum Mathiol. *cit. loc. in Dioscorid.* huius radicis effectum à multis obseruatum commemoret. Multis ergo de causis cum possit accidere, aliquem à medicamento quopiam non sanari, propterea medicamentum facultas statim in dubium non est reuocanda, præsertim cum hic contumax, ac rebellis morbus aliorum medicamentorum salubrium ferè semper vim tenet, & respuat. Pæonia ergo tam mas, quam fœmina, tum tenellis, tum adultis, varia forma exhibitâ plurimum pro curatione, & præseruatione huius morbi prodest, vt ex auctorum mente dilucidè patet: & rectè animaduertit Franciscus Hildesheim *lib. de morb. intern. tit. de Epilepsia.*

QUESTIO XIII.

Quòd smaragdus optimum sit contra epilepsiam. venenososque morbos auxilium, contra Mundellam, & Ioan. Gallego de la Serna, Medicos præstantissimos.

COMMENTARIUM.

Hanc radicem.] Ex plurimis, iisque præstantissimis auxiliis, quæ Medicorum solertia pro epilepsia debellanda parare solet, quæ passim referunt auctores, vnum est celebratissimum, firmissimoque experimento confirmatum, quòd ex smaragdo desumi solet. Tanta enim, & tam eximia pro hoc domando morbo est huius lapidis vis, vt pæonia facultatem longo intervallo antecellat, & sic ab auctoribus miris celebratur laudibus ac præconiis. Quapropter ego de eius excellentia disputare satius duxi, cum videam quosdam Medicos hanc veritatem tenaciter, immeritò temen, impugnasse. Mirum enim est quòd multi volunt, & ferè apud magnates receptissimum est, smaragdum collo gestatam ab imminente epilepsia præcauere, eamque iam factam curare. Hoc inter omnes confirmant Arist. & Albert. Magnus, qui hunc pretiosissimum lapidem collo adalligatum impedire, & quandoque penitus curare epilepsiam asseuerant. Sequuntur Garzias ab Horto *lib. aromat. colloq. 44.* Ioan. Fragosus *lib. aromat. discurs. 1.* Francisc. Ruellus *lib. 1. de gemis, cap. 4.* Cardan. *lib. 7. de subtil. edocti à Serapione, cap. 384.* qui tantam, ac tam eminentem virtutem ei attribuit, vt ipsam epileptici collo ligatam, miro quodam modo ab hoc morbo liberare affirmet: Quare smaragdorum theriaca, facta præsertim secundum manipulum medicinarum, non solum neruos roborat, crassum, lentumque succum huius mali causam discutit, & attenuat, sed malam qualitatem huic morbo insidentem domat, & refrænât. Hæc ergo in omni ætate securissime concedi potest, & maxime in pueris, in quibus eximias vires ostendit. Contradicit licet Lupeus in suis animaduersionibus, futili nixu argumento, quòd hic lapis, frigidus & siccus cum sit, minimè proderit in epilepticis conuulsionibus propulsandis: & maxime in tenello infantis ventriculo, vbi maximum negotium faceffit. Sed hic auctor belzartica smaragdi facultatem non respexit, quæ Herculeum hunc morbum coercere nata est.

Maiores verò negotij est Mundellæ, viri alioquin doctissimi refringere opinionem, qui multis machinis probare intendit, smaragdi vsum omnino esse vanum, & prorsus nullum, iudicatque superstitionum Arabum sententias, à quibus hoc auxilium emanauit, consulere. Quare in prima epistola, seu potius libello (sic enim diffusè loquitur) totis viribus pugnat, pro venenatis, malignisq; febribus, epilepsia, aliisque capitis affectibus abominandum esse auxiliu. Quo forsitan ductus voto Ioan. Gallego de la Serna, vir doctus, vt eius testantur opera, & Regis Hispaniaru Archiat. *tract. de morb. pueror. tit. de Epilepsia,* sibi persuasit Theriacam smaragdorum pro hoc morbo domando, reprobâ esse.

Sed quia hic eidem ferè vtitur argumentis, hæc ad ad amissam soluenda sunt. Et primò sic.

Smaragdus frigida & sicca cum sit, febrilem calorem, qui humidis, & non siccis curatur, conseruat, & non extinguit; & cum sit dura substantiæ, atque terrestris; obstructionis causa est, non remedium:

2. Smaragdo exhibitâ; ea non euenient comoda; quæ, terra Lemnia deuorata sequi dicit Gal. *9. simpl. cap. 7.* Nam peste affecti hausto medicamento, omne prorsus venenum vomuerunt, neque postea vllum eis contigit symptoma, qualem leporem marinum, aut cantharides assumentes sequi consuevit. Qua de causa neque antiqui Arabum, aut Græci periti, in curatione putridarum febrium, hunc lapidem propinant.

3. Smaragdus à Gal. inter eos lapides non numeratur; qui cotis aut mortarij attritu in succum soluuntur; sed cum duram habeat substantiam & crassam, accuratè læuigari non potest, vt suam corpori largiatur facultatem. Et si sine contritione opitulari potest, cur, inquit, frangitur, aut teritur, si sua viriditate, an grata pulcritudine custodita, aut cordi apposita, aut collo pro amuleto appensa, aut deuorata suam vim largiri potest? Et si teritur, non videt, quo pacto ad cor deferri possit farina illa ab ægrotis assumpta, etiam tenuissime trita, quum crassis constet partibus, & per corpus distribui nequeat.

4. Putat solum ea tristitiam abigere, quæ suapte natura corpus alere nata sunt, bonumque sanguinem generant, spiritus instaurant, ac viuificant.

5. Cur si cæca quadam vi operatur, exteriori corporis parti non admouetur? Sed quid opitulabitur tantis malis smaragdus, si à plurimis seplasiariis vitrum pro smaragdo vendi solet?

6. Pulueres smaragdi flocci facit, quum mortario pistilloque plumbeis, vel ex ære conflatis conterantur, quæ quantam perneciam afferant, ignorat nemo.

7. Huius auxilij auctores condemnat, quoniam nullam de hora, forma, & quantitate assumendi faciunt mentionem, sed in hoc confusi, euariant, & perplexi sunt. Deinde si iniure aliquo, liquorève sumatur, notabilis illius portio, oris, fauciumque parietibus adhæret: quare optatam valetudinem sublequi sperandum non est. Et si admirandam sanandi vim inesse putant smaragdus, cur alia tentant auxilia, maluntque ægros alia præfidiis excarnificare, quando hoc solo ipsos conualescere sperant.

Vitimò. Non cessat accusare Gal. virum omnium rerum acerrimum indagatorem, & qui pro variis agnoscendis simplicibus multas orbis partes peragravit; smaragdi substantiam, quum passim haberetur, ignorasse. Neque similiter priores, aut iuniores Græcos, ne verbum quidem de mirabili huius lapidis proprietate scripsisse. Quod si Arabum maximi pollere contra venenum affirmarunt, hanc contra febres præsentaneum esse auxilium dicere sunt veriti: cuius etiam fuit opinionis Fracastor *lib. 3. de contag. cap. 6. de feb. cum lenticul. in med.*

Sed hæc figmenta sunt, & meræ nugæ. Nam præter rationem improbat antidotum, quòd ad epilepsiam, cæterorumque morborum præseruationem Auctores tantoperè celebrarunt. Nam lapides pretiosos, vt Sapphirum, Carbunculum, Hyacinthum, Rubinum, gemmas omnes, & Smaragdum pollere contra venenum, hancque præcipuam contra epilepsiam habere prærogatiuam firmiter Lacuii, *lib. 5. in Dioscorid. cap. 114.* Scaliger. *exercit. 33. in Cardan. distinct. 2. Caltro lib. 4. de meteor. Microcosm. cap. 4.* edocti ab Auic. *lib. de virib. cord. prop. cap. 5.* hæcque vires cæca quadam, & latenti vi demonstrare nouit ille, qui facundissimam Gal. doctrinam fuerit perscrutatus. Quare Smaragdus habet vim, & occultam quadam proprietatem iuuandi cerebrum, & partes neruolas, qua etiam flaccido, debili corde, & aliis præcipuis partibus iam iam labascentibus mirificam opem præstat, siue collo appensa, aut integra voretur, in annulo gestetur, aut ore litigatur, vel tenuissime trita assumpta, vel denique exterioribus partibus admota. His enim omnibus modis medicamenta ab occulta qualitate operantia posse virtutem suam largiri, non ignorarunt antiqui.

Lib. I.

Hoc tam multis auctorum testimoniis sit manifestum; Nam Dorallus è collo patientis supra stomachum appensus dolorem lenit, ex Auic. *lib. 2. canon. cap. 123.* Sapphirus auctore Dioscor. *lib. 5. cap. 114.* & Gal. *5. simpl. cap. 27.* ictos à Scorpione iuuat. Stercus lupinum collo gestatum miro quodam modo colicos sanat; ex Galeni *9. simpl. cap. 21.* lapides reperti in ventre pullorum paruorum hirundinis, corio vituli ligati, antequam terram tangant, collo appensi epilepsiam perferant, teste Dioscorid. *lib. 2. cap. 49.* Electrum paleas, & quilibet omnes ad se trahit. Magnes ferrum, & concatenata acus è longinquo. Medicamenta humores. Vipera quàm plurimis linis, & maxime marina purpuræ suffocata, eaque ægrotum collo suspensa mirificè prodest tum patisthmis, tum omnibus iis quæ in collo expullulant inflammationibus, ex Gal. *6. simpl. cap. 96.* Si ergo hæc vera sunt, quòd infortunium nostræ Smaragdo contingit, vt inter alexipharmaca recenseri non possit? quam virtutem illi attribuit auctor *lib. de incantation. cap. 2.*

Quare rerum occultæ proprietates minimè negandæ sunt. Nam *11. simpl. 30.* ad hæc recurrit, Pelopem accutians; quia causam redderet, cur cancri commotis à cane rabido medeantur. Nam ipse eodem loco ferè scripturam pollicetur, de iis quæ ab innata & occulta qualitate operantur; Quid plura? nonne herbæ cuiusdam succus apud vrbem Pesto vocatam, artubus, vel cuiuslibet partu illicitus merum sanguinem tudoribus eliciebat? prout refert Monardus *lib. aromat. cap. de hordeol. in med.* Nonne Dæmones fugantur radice quadam nata in oppido, cui Marcherus nomen est, altissimo vertice Iupereminiens, quæ appellatur Baaras, quæ (vt *7. de bello Iudaico, cap. 25.* Ios. phus refert) circa veiperam velutubar fulgurans; flammæque colore similis apparet; euellere eam cupientibus reuictatur atque refugit, nec prius sistatur, euellentemque sequatur; quàm si quis vrinam muliebrem, menstruumve sanguinem super eam fuderit. Quin & tunc, si quis eam tetigerit, certa mors est.

Describit Ioan. Barris Lusitanus Historicus insignis; *decad. 2. lib. 6. cap. 2. hist. Oriental. fol. 82.* & retulit Ioannes Bureus Benefic in *sua relat. vniuersal. part. 1. volum. 2. de Insula, lib. 1.* Historiam, quam Marcus eleganti stylo latinitate donauit, cuiusdam Duc. s. qui in bello, licet plurimis esset confossus vulneribus, nunquam per ea nec sanguinis guttam emitte potuit, quouique detractum est monile, quòd gestabat in brachio ex auro fabricatum, in quo intus inclutum erat os animalis cuiusdam vocati Cabals nati in regno Iehua, cuius ossis, dum tangeret carnem, tanta erat vis in retinendo sanguine, vt ipsum per vulnera exire non permetteret. Quòd brachiale Ptores Indiæ ad Lusitaniam Regem miserat in nauis, quæ naufragio miserè fuit submergia, magnum profectò sympathiæ cum nostro sanguine argumentum; quas vires hoc os non nisi ab occulta proprietate exercere, ita est notum, vt probari non debeat.

Quid dubitandum? nonne parvissimus piliculus, Remora dictus (naturæ portentum omnem fidem excedens) hæc plenis velis currentem remoratur, ex Arist. *lib. 2. de hist. animal. 14.* Nonne torpedo tam longè piscatoris manum stupefacit? Nonne apud Gal. *lib. de purg. medicam. facile. cap. 4.* Herba illa, infans auctoris tonitruo admittens; ex icore istillo è longinquo rituum languinis proprietate quadam natua luxit? Quidquid Ioannes Baptist. Siluaticus hanc historiam (quam Peramatus, Conciliat. Mula; Marcel. Donat. Valler. & plures alij veram esse affirmant) fabulosam, falsam, non credendam, tanto auctore indignam, operi intertam, à Galeni libris expungendam, inflatis buccis effutire non erubescat? Cuius argumenta, vt inania, & prorsus nulla, in com. *Hist. 1. lib. 2. Hist. latius ex probatorum auctorum mente refutab. mus.* Interim constet Smaragdum, & lapides pretiosos ab occulta quadam proprietate prodesse. De qua lege crudelissimum Fernel. *lib. 2. de abdit. cap. 17.* Cardan. *lib. 2. contrad. tract. 1. contra tradi. 2. & 1. de venen. 25.* Marcel. Donat. *lib. 6. de hist. Medic. mirab. 3.*

Nunc Mundell. rationes singulatim expendendæ. Dic ad prim. Licet Smaragdus frigida, & sicca sit substantiæ;

D 2

non

non proinde calorem febrilem conseruabit, sed extinguet: his enim qualitatibus putredo, malignitas, atque contagium arcentur, humidis vero insolescunt, & exasperantur. Crassam verò huius lapidis substantiam non curo: nam occulta qualitate plus inuat, quam substantia sua nocere possit: illa autem Smaragdum pollere contra venenum probat Nicol. *lib. de pest. cap. 42.* Sicut enim duritiæ, & soliditate Adamas, alacritate Carboneulus, Sapphirus splendore, varietate Opalus, nitore Chrysolitus, diuersitate Achates antecellunt, sic pulchritudine sua Smaragdus est præstantissima, & hominis salubritati confert eximie, & perspicuitate sua spiritus substantiam recreat, vna cum humidis concocti abundantia. Subscripsit Auer. *5. collig. cap. de Smaragdo*, vbi ipsam contra omne venenum pollere affirmat.

Ad 2. dic. Smaragdo assumpta ea sequi commoda, quæ ad potum Lemniæ terræ subsequi præcipi affirmantur. Extat non inelegans historia apud Auenzoar. *lib. 2. thez. tract. 1. cap. 5.* qua confirmat se ex esu herbæ venenolæ passum dynteriam, appositaque supra ventrem Smaragdo, & detenta in ore abique triturazione, ex improbitate fuisse liberatum, & supra in eod. *cap. & in præfat. sui operis*, in cura fluxus venenosi, non nisi ad hoc auxilium, tanquam ad sacram anchoram accedit. Quod esse præstantissimum firmiter Guainer. *prop. cap. de fluxu venenoso.* Anton. Carthaginens. *lib. 1. de febr. pestil. tract. 1. 3. rubr. 2. Lang. lib. 2. epist. 49.* Maxime si in modica, sex, vel nouem granorum quantitate, vt inquit Auenzoar loco cit. propinetur. *Quoniam si à principio sciueris morbum esse ex veneno, citissime tunc dare debes infirmo ex optima Smaragdo pondus nouem granorum hordei, ex Smaragdo tria, & cribellata subtiliter, cum aqua calida, ieiuno stomacho, & videbis in operatione huius, & in effectu rem mirabilem, &c.*

Ad 3. dic. Smaragdum, & alios pretiosos lapides accuratè lauigari, & in pollinem tenuissimum verti posse, quorum puluerem, citissime ob substantiæ subtilitatem cordi trementi, flaccidoque promptius opitulari posse, non imus inficias, quàm si integra pro amuleto suspendantur. Licet hoc modo etiam mirabiliter prodesse posse, Zoar, supra retulerit his verbis. *Et confert Apoplexia si collo suspendatur, & si teneatur in ore, dentes confortat, & stomachum, &c.* Neque ab hac via te recedere cogat, quòd videas plurimos, & non infimæ notæ viros, Occidentales Smaragdos, vt corrosiuam, & perniciosam naturam habentes condemnasse, de quorum numero sunt Lacuna *lib. 5. in Dioscorid. cap. 114.* Garzias ab Horto, *colloq. 44. de arom. Ind. Fragosus discursu 1. eod. tit.* Horum enim opinio fabulis est plena, ac meris nugis: Nam leplasiarj pro parandis antidotis ferè cum vtilitate summa Occidentalibus vtuntur.

Ad 4. Negandum est solùm ea tristitiam abigere, quæ corpus sanguine & spiritu rescitunt, quum plura id etiam efficere possint, prout Auic. *lib. de virib. cord.* manifestè edocuit; cuius generis censentur esse gemmæ omnes, lapides pretiosi, & alij, quos latente vi, humanæ naturæ conferre auctores celebrarunt.

Ad 5. Ab occulta qualitate hunc lapidem prodesse contra venenum, præter citatos auctores locupletissimi testes confirmarunt, de quorum numero sunt Rabbi Moses de Ægypto *2.2. part. aph. 30.* Fallop. *lib. 2. de tumorib. præter natur. 27. de bubone pestifero*, qui suo, & Medicorum Venetorum consilio, Smaragdum contra pestem plurimum pollere arbitratur. Et Marsil. Ficini. *in sua epidem. antidoto*, tantam, tamque cardiacam vim in hoc lapide sitam esse refert, vt tyris eius aspectu itacim lumina cadant: de quo argumento sat multa congeffit Vinaris, qui tam mirabilem Smaragdo virtutem concedit, vt ipsius puluerem iniectionem super bubonem pestiferum, omne venenum arce-re sibi periuadeat, quod etiam confirmant Lacuna in præfat. *in lib. 6. in Dioscorid. Patres censur. 3. in Mesuem. tit. de Smaragdo.* Rîdiculum autem est vsum Smaragdi saluberrimum condemnare, quòd vitrum pro ea vendatur: nam calumnia hæc ipsius excellentiam non obscurat, nos enim de adulterata non loquimur.

Ad 6. Rectè arguit, plurima subsequi posse incommoda, si lapides pretiosi pistillo, mortarioque plumbeis conterantur: nam ex iis perniciosam virtutem acquirere non est dubitandum, prout notat Mathiol. *lib. 5. in Dioscorid. cap. 114.* Ex impuro enim metallo medicamenta acquirunt acrimoniam; qua de causa aqua per plumbeos canales deriuata dysenteriam facere potest, ex Gal. *lib. 7. sec. loc. cap. 2.* Nam metalla plurimum participant de sulphure, & argento viuo. Parentur ergo mortaria, pistillaque ex auro purissimo, vel argento; fiatque curiosa trituratio, lenis, sine motu & agitatione; hæc enim virtutem medicamento non exsoluit.

Ad 7. inani fundamento nixus, Antiquorum dicta condemnat, quòd de quantitate propinanda huius lapidis nihil mentione dignum fuerint commentati: Nam, vt supra vidisti, Arabes in hoc negotio sunt conformes, qui pondere granorum nouem, aut sex assumendam consulunt. Qua quantitate epota, quum sit aliquo liquore cardiaco dissoluta, oris, fauciumve parietibus adhærere non potest. Neque hoc auxilium repudiandum est, quòd Galen. Græcique eius vsum ignorauerint, quum plurima Arabes inuenerint, partim ab ipsis ignorata, partim prætermissa, quæ vt notissima prætereo.

Ex quibus illud colligas oportet, in febris venenosis, & pestiferis hunc lapidem securissimè administrari, præsertim si diarrhœa adsit, qua præsentem huius auxilij vsum tutissimus est, vt historia quadam probat Ioan. Mich. Paschal. *meth. curand. lib. 1. cap. 36.* Quod si in putridis exhibeas, non errabis: nam roborata natura antidoti vsum, putridum, noxiùmque humorem citissime expellet. Quàm mirabilis sit eius virtus, explicat ex sententia Marbodæi Doctissimus Renodæus *lib. 2. Instit. Pharmaceut. sect. 2. cap. 1.* his carminibus.

*Omne virens superat forma viridante Smaragdus,
Collo suspensus dirum fugat hemivritann,
Et sanare potest ipsa ratione caducos,
Fertur lasciuos etiam compefcere motus.*

Observatio XX.

Diarrhœa venenosa, Smaragdo assumptâ curatur.

Nobilis quidam Lusitanus in fluxum incidit ventris diutinum, quo miserabiliter cruciatus, in tabem quum esset pronus (erat enim gracilis & excarnis) Medicorum opem implorat, narratque se ab Amasia, pyra tria oblata deuorasse, quibus assumptis illicò alui profluvium cum diris torminibus fuisse expertum. Plurima ex abstergentium primò, deinde adstringentium sylvia medicamina parantur. Per sedem infusa, & per os exhibita, quæ cum aliis veneni vim infringentibus auxiliis essent commixta. Sed in cassum omnia tentantur, nam suborta febricula, vires absumebantur magis. Tandem cum de veneno suspicio esset, propinantur cardiaca, & Alexipharmaca. At malum solùm Smaragdo tenuissimè trita, & conferua Cydoniorum obuoluta conquieuit, quam alternis diebus ieiuno ventriculo assumebat, superbibita aqua, in qua prius tragacanthum coquebatur. Smaragdi quantitas erat pondus 12. granorum, quam cum quinquies deuorasset, à fluxu immunis euasit.

HISTORIA XXIII. CELSI.

De Epilepsia.

Epilepticus, sanguinis humani potu sanatus.

Quidam iugulati gladiatoris calido sanguine epoto, talè morbo sese liberarunt, apud quos miserum auxilium, tollerabile miserius malum fecit, &c. Cornel. Celsus, *lib. 3. cap. 23. de comitial. morb. curat.*

QVÆSTIO. XIV.

Quod sanguis humanus ad curandos morbos sit ex v. u. Contra Ioan. Rodericum eruditissimum.

PARAPHRASIS.

Hanc Historiam repetit Aretæus *lib. 1. de curat. morb. diuturn. cap. 4.* Licet enim auxilia ex humano sanguine parata, siculnea esse, & nullius vsus plurimi iudicauerint cum Gal. *lib. 10. simpl. tit. de sanguine*, qui nunquam eo vsus est, immò vana eius experimenta censens, timuit ne curiosus, aut stolidus videretur, si tantis, tamque probatis auxiliis non fidens, sanguinem animalium plus posse præstare opinaretur. Quare si quis hæc experiri velit, certò sciat, damnaturum se non modò eos qui talia scripserunt, sed se deliuum facto periculo inueniet, & præstigiatoris opinionem incurret, vt ait Aët. *ex ipsius doctrina tetrab. 1. ferm. 2. c. 85.* Neque, vt verum fatear, ipse Gal. *lib. 2. de antidot. neque Paul. 1. 7. nec Myrepsus tract. de antidot. antidot. 439.* electuarium ex sanguinibus deicribentibus, humanum sanguinem iniiciendum curarunt, & Barbaria quibus auxiliorum multiplicium sylvia emanauit, ne verbum quidè de humani sanguinis vsu retulerunt. Neque Dioscorid. *lib. 2. c. 72.* animalium sanguini tantas attribuens vires, de humani sanguinis vtu vllam fecit commemorationem.

Attamen cum multa reperiantur auxilia, quæ post veterum memoriam, humani ingenij sagacitas adinuenit, quibus, Ars nostra clarior in dtes magis ac magis fit, & amplius efflorescit, placet pro expositione historiæ, aliqua de sanguinis humani vsu ex probatis auctoribus prælibare. Nam quid obitat sanguinem bibi, deferri ad venas, bibi que alere, & in perfectissimam substantiam cõuertit? Sicut enim lac si ab vbere sugatur, & cum sacchari, aut mellis momento, ne concresecat, assumptum, nutrire aptissime, & ad extremam maciem redactos impinguare potest: sic sanguis, si ex fistula modicè vena exhauriatur, aut recenter eductus assumatur, macie, aut senio iam confectos rescicere potest.

Cur hæc ita febrili, aut senili exesi, omnique auxilio destituti, sanguinem adolescentis non sugent more hircinum auidissimi, vt valentis inquam adolescentis, sani, læti, temperati, non rufi, (huius enim sanguinem, venenum esse auctores passim tradiderunt) cui sanguis sit optimus, sed forte nimis, non biliosus, nam causetur: & si ad intemperiem declinet, ad pituitosam vergit latius est, vt affirmat Rondelet. *lib. de ponderib. & mensur. cap. 21.* quoniam præ lentore promptius affigitur partibus, & citius extenuatos instaurat, & refocillat. Lege de sanguinis humani vsu pro resciciendis senibus, Marsilium Ficinum *lib. 2. de fruuios. sanit. tuend. cap. 11.*

Denique tanta est sanguinis humani efficacia pro sanandis morbis, vt ex iplo oleum ad plurimos vsus distillare cogantur Medici, ex quo ad ignem apposito, liquor quidam suauissimus emanat, contra comitalem, aliòque exitiales morbos mirabilis; prout asserit Ioannes Guinterius Andernacus *tract. de oleis, tit. de ol. ex sang. hum.* Vide quæ de aquæ sanguine humano destillatæ dignitate, ac excellentia dixit Guainerius ex Montagnanæ sententia, & de hellica: nam contra Elephantiasim, & Epilepsiam miram præstat opem, quam in alendis, restituendisque corporibus plurimum prodesse confirmat Hieronym. Rubeus in *pharmacop. tit. de aquis ab occulta qualitate operantibus*, & prius Arnald. Villanou. in *lib. de distillat.* elegantissimè differuit: Denique sanguinem gladiatorum mederi amori & epilepsie, firmat Plin. *lib. 28. cap. 1.*

Quid plura? nonne hæc vera sunt, & tantorum virorum firmata testimoniis? Cur ergo Ioannis Roderici opinioni standum est, qui *lib. 2. in campos Historiales Dioscorid. philologia 19.* illorum auctoritatem contemnit, futillè solùm nixus argumento, quòd Gal. sanguinis humani vsum nunquam fuerit expertus: Nam hoc modo hydrargyri vsum mirabilem, & ad plurimos arcendos, curandòque morbos ab omnibus summosperè commendatū damnamus, quòd Gal. eius nec intus assumpti, nec extrâ appositi, vllam fecerit experientiam, vt aperte docet *lib. 9. Lib. I.*

A. simp. tit. de hydrargyro. Sic Antimonium aduersus exitiales ægitudines efficacissimum in vacuando, cõdemnabimus, quòd veteres de illius præstantia mira, nec verbum vllum protulerint. Sic plurimorum medicamentorum quæ ab Indiis adportantur, vires eximias vituperabimus, quòd de eis nihil mentione dignum scripserit prisca veritas. Sed de his satis, ad alia gradum faciamus.

HIST. XXIV. SCRIB. LARGI, De Epilepsia.

Epilepsia, ebore assumpto, curatur.

Scio Roma quandam honestam matronam aliquos morbos comitiali liberasse hoc medicamento: Ebore scobis hemina, mellis Attici pondo libra hæc in vnum miscentur, vt re, &c. Scribonius Largus, libro de compos. medicament. compositione 16.

PARAPHRASIS.

Fœminas plurimas apud veteres Medicinam liberaliter exercuisse, supra in explicatione Historiæ 7. latius demonstrauimus. Nunc ad Ebur, nobile sanè, & proficuum medicamentum, & pro variis propulsandis morbis celeberrimum, immò ad comitalem morbum refræmandum, cuiusque immanissima symptomata coercenda præstantissimum, nostra conuertatur oratio; cuius medicamento ab auctore descripti compositio, ex ebore, & melle constat. Hoc constat vnanimè apud auctores, pro frigidis morbis cerebri summo præsidio esse; nam flatus discutit, humiditatem arcer, crassos, viscosos, tenacisque humores coquit, attenuat, incidit, & pituitosum humorem, in accommodum vertit alimentum, de cuius præstantia, electione, & vsu sat plura dixere veteres.

Ebore scobis, hoc est materiæ minutissimæ, quæ ex mutuo ferræ, vel alterius instrumenti ferrei attritu decedit, (Latini vocant elimatam scobem auctore Plin. *lib. 11. cap. 37.*) Hemina iubet assumendam, hoc est, vncias nouem cum sit eadem cum cotyla, apud Manard. *1. 2. epist. 11.* & cotyla nouem continet vncias, ex Gal. *6. sec. gener. c. 8.* Quæ eboris, vt ita dicam, farina crassior (hanc enim & coiore, & crassitie repræsentat) cum libra mellis commixta optimum electuarium parat. Ex quo terna cochlearia assumenda sunt in die per duos menses continuos. Cætera quæ in eodem loco miscet, nempe sanguinem testudinis masculæ, si puer fuerit, è contra fœminæ, si puella laboret, & sanguinem palumbi masculi, clauo Cyprij æris acuto iugulati, vt pote superstitionis, & extra Medicinæ professionem, vt ipse inquit, cadentia consultò omittimus.

De eboris vtilitate, ac pro curandis morbis vi mira, veterum & iuniorum plurimi multa literis consignarunt. Illud enim mirifice adstringit, roborat, visceraque flaccida confirmat, ventriculum debilem tuetur, cordis prodest affectionibus, cardiaca vi præditum est eximia, qua melancholiam abigit diuturnam, lætitiâ procurat, splendidos reddit spiritus. Fœminas iæcundat, ad concipiendum aptissimas reddit, semen vniendo; spiritus viuificos eogit, & reuolutioni ineptos facit. Alba sistit vteri purgantia, pro vermibus necandis optimum si quod alterum est auxilium, cum mirum in modum venenis, venenosisque morbis resistat: quare in præstantissima venit antidoti. Diuturnis opiculatur obstructionibus, menses mouet, & demum cerebrum, lienemque corroborat, pro cuius morbis debellandis vnicum est propugnaculum. Neque fidas Lacunæ dictis *lib. 2. in Dioscorid. com. cap. 50.* ipsum fossile, & minerale reperiri pronunciantis; cum hoc merum sit figmentum; nam omnes, qui de eius historia & vi latissimè scripserunt, quos longum esset recensere, hoc tanquam falsum iuuentio prætermittunt. Accepit, vt reor, Lacun. à Clusio, *ad cap. 14. lib. 1.* Garzias ab Horto, *lib. 2.*

Eboris ad plurimos morbos vis mirabilis.

Inter præstantissima præsidia, quæ ad viscera roboranda ab auctoribus quotidiè passimque proponi solent, nullum adeo eboris est excellentius; licet eius vsum, ut rem paruo præcio æstimatam, & contemptibilem parui pendant Medici. Fidissimo mihi experimento compertum est, eius vtilitatem ad flaccidum, resolutumque ventriculum firmandum, cardiacam, mirachialem, cæteraque obstructions esse maximam: quam mirabilem, tentatis omnibus aliis auxiliis, in deploratis morbis, semper inueni. Eius tenuissimam scobem, aut ramenta subtilissima, in polinè redacta, cum saccharo, in pari quantitate permixta, in tabellas formata, diluculo vnam, quæritate drachmæ assume, desuper merum generosum pota, aut naphæ, melissæve distillatam aquam. Si febris, aut calida adfit partium intemperies, rosacea fatis esto: experiaris, & miraberis effectum.

HISTORIA XV. RASII, De Epilepsia.

Epilepticus, assumpto melanagogo medicamento, præseruatus.

*Q*uidam Epilepticus consuluit nos, sed cum esset macilentus, cogitauimus quod morbus non esset ex abundantia phlegmatis, sed ex melancholia, & fecimus sibi vomitum prouocari, & dedimus postea medicinam purgantem melancholiam, & per tres menses præseruatus est a casu, &c. Rasmus, in lib. de mirabilibus auisculationibus, quas expertus est.

PARAPHRASIS.

Crasso succo, eoque vel pituitoso, vel melancholico oriri epilepsiam, auctor est Gal. 3. de loc. affect. cap. 7. quod cæteri deinceps confirmarunt. Ab hoc tamen crasso, terrenoque humore hunc morbum pronatum, curatu esse difficiliorem nullus dubitauit: tum quoniam humor iste pertinax est, & rebellis, maximè quum per minus activam qualitatem emendetur, qualis est humiditas, quæ in agendo iners esse solet: tum quoniam lapsus ob siccitatem, est cerebri temperamento impropotionalis valde.

Cur ergo, si hic affectus à melancholico humore ortum duxit, per inferiora purgando, iuxta Senis sententiam latam lib. 4. aph. 9. Vomitu ut salutarem consuluit? quem in quartana prouocandum imperat lib. 1. ad Glau. cap. 11. præsertim cum iste humor grauis, suo pondere ad imas vergat corporis partes, per quarum ductus communes, & amplos promptius expurgatur. Respondet Argent. in com. cit. Aph. vomitum non imperari melancholicis, huius humoris habita ratione, sed ad pituitam expurgandam, quæ in his sæpe in ventriculo ob multas rationes gigni consuevit, cerebri, & aliarum partium diros effectus paritura; velut in quartana, in qua ob humoris motum in accessionibus quarto quoque die ad ventriculum confluit, quæ nisi vomitu expurgetur, grauiora damna efficere apta est. Quibus autem notis humor melancholicus cognoscatur, explicat inter omnes Alzarius à Cruce lib. 3. de epileps. lect. 25. Quæ autem sint medicamenta melancholiam expurgantia, passim reperies apud Auctores, & præsertim apud Mercat. lib. 1. de morb. intern. cap. 17. Nicol. Pison. lib. 1. de cognoscend. & curand. morb. cap. 23.

QVÆSTIO XV.

Quod Hipp. Galenique sententia eadem sit cum Auic. opinione, quod medicamenta purgantia similitudine substantiæ humores attrahant. Contra communem Medicorum sententiam.

*P*urgantem melancholiam. Num dentur medicamenta melancholiam, alioque humores à proprietate vacuantia, quæstio est disensionis, litigique plenissima. Inter omnes audiamus primò Auic. Philolophum grauisimum: Is enim, licet Gal. se esse fidissimū interpretem profiteatur passim, in hoc dogmate ab ipso diffinit, carpitque ipsum 4. 1. cap. 4. afferentem, purgantia humores attrahere à similitudine substantiæ, eo solū fretus argumento, quoniam si attractio fieret cum conuenientia, & similitudine, maius ferrum attraheret minus, & maius aurum attraheret minus, cum ista sint valde similia inter se. Quo pacto autem hic auctor cum Gal. contentiat, difficile est enucleare: hoc enim quæsitum, & olim, & nunc, multorum diu malè tortit ingenia, nec adhuc capit discordia finem, tunc acceptura cum Ioue missus ab alto interpres diuum tulerit responsa, aut superiori Dei nomine afflata Sybilla panderit, adeo anceps, intricabilèque dubium est: nec dubita, nam vera fides. Conabor tamen, etsi non definire, quod impossibile, saltem proximè collimando, subodorari veritatem: illud vnum veritus, ne infatigabilis latè vagandi ardor plus ingerere compellat, quàm conficere posse videamur.

Purgans medicamentum humorem communi quodam tractu prolicere, consecutione ad id quod vacuatum est, ne vacuū quicquam subsistat; & omnes promiscuè, hirudinis, aut cucurbitæ vice attrahere, primò tenuiorem, deinde crassissimum, cum Erasistrato centurione multi, explosi à Gal. de medic. purg. facult. cap. 2. & lib. 2. de element. ult. & alibi.

Rufus. Purgans medicamentum in humorem prius conuerri, conuersum expelli, imprudentis Aesclepiadis puerile dogma conuellit Galenus lib. de ther. ad Pison. cap. 3.

Cordatissimus Mesuè è temperamentorum Labyrintho cælestes implorat opes: Nam ut Gal. lib. de theriac. ad Pison. Deus enim est ille, sicut in hominibus natura, prout sentit Homerus, qui similia similibus adducendo, diuinas eo pacto suas vires ostendit.

Nuper Puteanus ingeniosissimus integro opere Gal. de ludens, medicamenta inquit, calore, vel offensione quam naturæ inferunt, vel quia substantiam habent à nostro calore minimè coctilem, purgationes obire, Arist. sequutus lib. 1. probl. 42. quorum argumenta latè refutabimus lib. 4. in com. hist. 12. modò habenas calamo præstare oportet, ne in libellum tractatus accrescat.

Ante omnes admirandus Senex lib. 1. de nat. hum. tex. 31. probat, similitudines rerum in substantia, & medicamentorum tractiones, & alimentorum nutritiones efficere, stirpium, & seminum exemplo; nam sicuti quedam attrahunt dulcia, alia inspidum, amarum, aut saluginosum, utpote sibi simile, sic medicamenta sibi familiarem humorem educunt. Sequitur Gal. 3. simpl. 24. 25. & lib. de purg. medic. facult. ferè per totum, & 3. de facult. natur. 7. 8. & alibi sæpe.

Ad eandem deducit particulares rerum amicitias (sympathias vocant:) ad contrarietatem verò in substantia, antipathiam, & deleteria venena. Hanc similitudinem vocat substantiarum temperamentum, sæpe qualitatem, vel proprietatem, certum, vel occultum temperamentum, virium subiectum, naturam, animam, calorem natium: quæ nominum varietas doctissimos solet decipere, existimantes diuersa illis significari.

Hæc similitudo non est sita in mixtione primarum qualitatum elementorum, à qua quidpiam vel calidum, vel frigidum dicitur: non in modo substantiæ, à quo quidpiam tenuis, vel crassæ substantiæ; rarioris, vel densæ dicitur, quam multi vitium vocant materiæ, sæpius materiæ copiam, vel paucitatem, puritatem, aut sorditiam; in quibus non sunt recipiendi qui hoc putant, quia istæ secundæ sunt qualitates, primarumque variam mixtionem significant. Constat ergo dicta similitudo in modo mixtionis quatuor elementorum, ex quorum varia mixtione, imparique mensura, rerum consurgunt innumeræ

innumeræ proprietates, ex Gal. 4. simpl. 24. Quæ verò sit, & quomodo adaptentur elementa ad istam mixtionem, vix exponi potest, rectius mente concipi.

Secantur secunda in minimas portiones elementorum substantiæ; illæ minimæ portiones, & fragmenta miscentur, vniunturque in compositum. Illa mixtio est varia, & in variis compositis, idè variæ insurgunt, & innumeræ proprietates, quod aliquibus exemplis euadet manifestius. Sicuti enim ex eisdem literis, quæ nominum sunt elementa, variè aptatis, variæ voces exurgunt, scilicet Roma vrbs, Maro poëta, Aron Pontifex, Amor, Mora, &c. Et sicuti ex diuersis metallis, ære, stanno, argento, auro, simul liquatis in impari mensura, diuersa à prioribus, & totidem quoties liquabuntur. Sic ex iisdem elementis variè concurrentibus, vnitis, & mixtis, variæ manant proprietates, & innumeræ similitudines & dissimilitudines rerum insurgunt.

Ex his Plinij admiratio lib. 7. cap. 1. cum in facie, vultuque nostro decem sint, aut paulo plura membra, nullas duas in tot millibus hominum indidretas effigies existere. Hinc illa Toranij versuti mangonis delusio, qui Marco Antonio iam triumuiro, eximia formæ pueros, tantæque vnitatis, vt tanquam geminos sexcentis sestercis venderet, cum tamen in Asia genitum vnum, alterum trans Alpes, sermo detegeret fraudem, & Antonio de magnitudine pretij conuerenti, Respondit Toranius, ob id se tanti vendidisse, quoniam non esset mira similitudo in illis eodem viro genitis: diuersarum quidem gentium natales tam conuerti figura reperiri, supra omnem esse taxationem.

Illud ergo temperamentum quod ex elementorum substantiis in minimas partes diuisis, agentibus inuicem resultat, temperamentum substantiarum dicitur. Refert autem scire, quod & quaita: um, & substantiarum manet virtutes, quæ um illæ primum constituent temperamentum, istæ secundum substantiarum, cui Gal. attribuit actiones alimentorum, medicamentorum tractiones, sympathias rerum mutuas: Contrarietatem mixtionis, antipathias, deleteria venena, morbos à tota substantia, quos Fernel. & Argent. ad quartum morborum genus deducunt.

Et ne in retutandis auctorum opinionibus de causa attractionis medicamentorum sumus multiloqui, breuibus sic rem perstringamus. Qui formam, eiuque similitudinem cum humore attractionis causam concedunt, coguntur asserere vnum simplex medicamentum, vnum tantum humorem attrahere, vi & proprietate formæ, alios verò si educat, naturæ fieri irritamento. Quis enim validissimo stibij grano non sic censuit: priores etiam ad sensum Galeni etiam simplicissimo medicamento, contrarias per se operationes, seu diuersas tribuunt, quoniam medicamentum ex mixtionis modo cum multis humoribus similitudinem potest habere: Si namque similitudo proportio est, atque relatio, possibile esse censent, in re vna plures reperiri proprietates; sic in vocibus vna vox cum aliis consonantiam habet, scilicet bellum, cæcium, duellum, telum, facellum. Tam anceps hoc argumentum est, vt ex eo mirari subeat artis incertitudinem, nullo veterum idem censente, nec iuniorum ad amissum exarante. Inter Musarum aues celeberrimas, & tot luscinias suauiter modulantes, iudicium proferre Phaëtonæ temeritatis plenum existit, assuetum præsertim in triuuis stridenti miserum disperdere carmen.

Nam nec adhuc Vario videor, nec dicere Cinna

Digna; sed argutos inter strepere anser olores.

Proponam tamen quedam per se nota, solida rerum fundamenta, ex quibus Galeno, Auicennæ, vsuique medico probabiliorem possimus deducere conclusionem.

Recipiunt omnes actiones à forma fieri, tanquam à primo, præcipuoque agente; ab eadem cum particularibus proprietatibus particulares etiam actiones fieri, & omnes actiones instrumento operari, quod temperamentum vocat. Hoc instrumentum in medicinis à proprietate operantibus, calor est medicamenti in plerisque, humores fundens, meatus aperiens, motū accelerans, omnibus nostri corporis partibus magnū præstans auxiliū, &

emolumentum. Secundum instrumentum, natius noster calor est, calida in actum suscitans, frigida comminuens, vtrorumque tenuiores partes in vapores solutas ad purgandum humorem deducens: Qua ratione partis natura irritata, ad expulsionem humoris peccantis promouetur, relictis in ventriculo crassioribus: idè frigida medicamenta legnius operantur.

Illud tamen non omnes recipiunt, vtrum illa proprietates attractiua, similitudini tantum mixtionis sit tribuenda, an forma similitudinis, vel influxu cælesti, illi similitudini mixtionis, vel formæ demandato: Concedunt tamen omnes, attrahentia, similia attrahere, non tamen omnia similia proprietatem habere attrahendi. Quibus præhabitis, nostram mentem aliquibus propositionibus reddemus firmiorem.

Sit prima propositio. Quæstio similitudo temperamento primarum qualitatum tribui non potest. Quia Cnicus calidus siccus trahit pituitam frigidam humidam; nec secundis qualitatis, quia Agaricus, & Colocynthis, tenuis substantiæ cum sint, educerent crassiorem pituitam; neque solidum, adstringentque rhabarbarum, tenuem bilem & odora Aloë, fortentem bilem. Ergo vel in forma, vel in mixtione secunda elementorum ponenda est.

Secunda propositio. Certis mixtionibus naturalibus, quæ Dei opera sunt & naturæ, certæ & specificæ formæ ab initio datæ sunt, Creatoris beneficio omnia suauiter disponentis. Sic illi mixtioni equi forma, illi piscis data est, omnibus in posterum se propagantibus ex semine ea benedictione imbuto.

Tertia propositio. Sicut certis mixtionibus datæ certæ formæ specificæ, sic illis datæ sunt certæ, & specificæ proprietates, scilicet alimentorum, in quæ sine doctore feruntur: sic illi herba victus est, huic os, illi caro, huic palea, huic elleborus, illis cicuta, aliis vipera, scorpius, stercus, sanguis.

Quarta propositio. Sicut certis mixtionibus certæ formæ, certæ alimentorum proprietates, sic datæ sunt certæ amicitia (sympathiam vocant) inter ferrum, & magnetem, electum, & paleas, inter arbores, animalia, pisces, aues, & hæc inter mixta ex elementis, & etiam inter non mixta. Ex iis Gallus orientem solem, Heliotropius herba illum vertentem, Mirus flos illum occidentem respiciunt. Magnes Arctici poli stellas rimatur. Quæ tanta ista rerum amicitia, quæ etiam mixtio elementalium in cælo, vel sole, vt istis mixtionibus inferioribus simuletur: Certas verò inimicitias rerum certis mixtionibus demandari, certius est quàm vt exemplis egeat. Posuit Deus inimicitiam inter viperam, & mulierem, & semen eius. Sic omnis vipera omni homini, omnis hominis ieiuni salua omni vipera venenum. Gallum miluus, leporem canis odit. Demum sunt alia innumera, inter quæ mutuus adest dissensus, quorum innumera ferè exempla proposuit clarissimus Ruellius lib. 1. de nat. stirp. cap. 22.

Quinta propositio. Sicut datæ certæ alimentorum proprietates, certæ amicitia specificis mixtionibus; sic certæ proprietates venenorum illis è diametro oppositæ mixtionibus aliis tribuuntur, quæ deleteria sunt venena: inter metalla Arsenici species, Aconiti inter herbas, Lepus marinus inter pisces, Vipera, Aspis, Basiliscus, Scorpius inter animalia, & pleraque alia.

Sexta propositio. Par est, verisimile, & rationi consentaneum, dari rebus aliis in subsidium hominis proprietates certas, certis mixtionibus congruas, quas in medicamentis proprietates attractrices vocamus. Sic apud Plinium, Terra nobis malorum genuit remedium. Proprietates hæc ex summi Omnipotentis facultate supræma multis herbis, & aliis rebus datæ sunt, vt similes humores è corpore trahant, quibus potestatem dedit trahendi illos, & similitudinem ad attractionem constituit, non identitatem. In obsequium itaque, & potestatem hominis, medicinas creauit similes humores è corpore proprietate attrahentes, & vt attrahere naturæ sint, non trahi: Sic dedit vim trahendi humores ex vi mixtionis similes medicamento, non eisdem specie. Sic præbuit vim magneti trahendi ferrum, non alterum magnetem. Illam proprietatem medica-

mentis dedit, aliis in potentia, ut suscitamentum è corpore adepta in actum deducerentur, aliis in actu dedit. Sic herbæ illi apud Thraces Bithyniam incolentes inuenta, potestas trahendi sanguinem data est, quam tanquam venenum mortiferum Gal. refert, & nostri cognoscunt, sed occultant. Sic succino data potestas trahendi paleas, & quilibet omnes. Sic succo cydoniorum data actu potestas est, ut iuxta positum venenum ex succo Ellebori albi confectum perimat, seu debilitet, quod aliis pluribus contingere potest.

Septima propositio. Similis proprietates, potestasque iuuandi, & perdendi mixtis huius mundi, aliis etiam extra mundum inferiorem data est, in quibus nulla inuenitur similis, vel dissimilis mixtio, ut ex sola similitudine, vel mixtionis, vel formæ, rerum amicitia, vel inimicitia deduci possit: Quæ quælo similitudo, vel mixtionis, vel formæ, data est inter magnetem, & posum Arcticum; Galium, & Solem; Heliotropium, & alia?

Approbant omnes ex certis siderum coniunctionibus, in cæli certis partibus mutuo concurrentibus mira euenire, & bella, & mutationes ingentes, & miserandas pestes; quos aspectus Auic. vocat cæli formas, dicens, *sunt forme ex formis cæli, &c.* quarum euentus ignoratur, quod ab Hipp. videtur accepisse lib. 1. de natur. hum. u. text. 7.

Quæ horrenda calamitas interdum toti pene orbi communis, aliquando climati, interdum in prouincia obseruata est, ut experientia firmat Amat. 7. centur. 27. & ultra hæc, rarissimis, & exitialibus symptomatibus comitata, circumscripta tamen diebus, & termino quem non præerit, interficit autem in dolore, sternutamento, grauedine, ut Ioannes Bocheius, Salius, Mercurialis. Laurent. Scholtzius lib. 2. consil. & epist. Cræon. confirmant. Sunt & alia mathematicis obseruationibus ab orbe condito obseruata, & siderum inimico concurtu, vel aspectu oborta, ex quibus aëri venenata qualitas communicata, etiam citra corruptionem, aëri quæ putredinem, per respirationem, transpirationemque, corpus humanum, & multorum etiam uiuentium subingressa. naturam mixtionem dissoluit, naturalem calorem extinguit, & tandem perimit.

Octaua propositio. Sic expertum est certis mixtionibus non specificis solum, sed indiuiduis, proprietates aliquas indiuiduas vni indiuiduo demandari, aliis in eadem specie denegatas, & illas quidem à cælo demandatas, ex particulari influxu, semini in utero, vel embryoni cum motum susceperit, vel primò nascenti communicatas, & mira, seu monstrosa illa quidem, vel iuuandi, vel perdendi, vel mirabilia operandi, quæ sunt Mathematicorum obseruationibus diu explorata, de quibus dicebat Auic. *Et complexionibus insunt res extrarationem, & hoc quidem obseruandum est, & oportet ut experimentum rationem vincat; Cuiusque enim, quod dicebat Gal. 3. meth. cap. 7. proprietates ineffabilis est, nec exacta scientia comprehensibilis.* In quem sensum multi recipiunt illud ex Auic. in proæm. *Quod superadditum est, incomprehensibile est,* de quibus proprietatibus indiuidualibus plura exempla dicta sunt. Ex dictis tamen propositionibus præsentem deduco assertionem.

Purgantia medicamenta ab electione, à creatione ipsa receperunt proprietates generosas trahendi humores sibi similes, siue per secessum, vomitum, vel quamuis aliam corporis regionem humores vacuare nata sunt, in hominis obsequium, salutemque, ut excedentibus humoribus proprium inueniretur auxilium. Hunc similitudinem penes mixtionem substantiarum attendendam potius, quam circa formam, mihi videtur: Sic enim Medico artificii sensuali agnitio commodior est, quod aliquando etiam dixit Auic. dicens, *Medici sermo est manifestior, Philosophi vero quum magis attenditur, veracior, &c.* Et esse eam vim, & potestatem datam ad attrahendum similem humorem, non ad alia medicamenta eadem in specie, sicut magneti data vis est trahendi ferrum, non alium magnetem, Gal. est sententia, qui de facultatibus, proprietatibus, & functionibus agens ad vsus medicos trahendorum medicamentorum, actiones mixtionis tribuit, non formæ; licet prima sit in eis obeundis forma, & proprietates: quæ omnia

acutissimè, tanquam insignis Philosophus, & nouit, & docuit, & indicauit, sed non audeat definire, dicens nihil tractationis medicæ interesse, sitne functionis opifex temperamentum, an superior forma animæ temperamento imperans; cum verò ea forma seruari non possit præsens, nec restitui absens, sed solum temperamentum, frustra queritur ab artifice.

Ex quibus miror doctissimum Fernelium 2. meth. 4. ex sua propria doctrina, calumniam Gal. prætextentem, quasi formarum actiones non nouerit, putantem se quidpiam noui reperisse, & quod à Gal. acceperit, gloriatur quasi non acceperit; cum tamen eius auspiciis educatus tam insigniter in arte promouerit. Foret, credo, illustrius gratam soluere nutritionis mercedem, & fateri per quem profecerit, & mutuum reddere, cum præsertim fors fiat ex vsura, quam in furto deprehendi.

Cum facultas ducendi humores medicamento data sit, aliis per vomitum, ut ellebori albo, dicente Piin. lib. 25. cap. 5. aliis per inferiorem ventrem, ut nigrosalis vtraque parte, ut Stibio; (licet ob secundas causas, grauitatis, & leuitatis, & particulares iumentum naturas, & conditiones aliquando finstretur) aliis per vrinam, ut Cantharidi, aliis per os, ut Mercurio: hæc tantum de natura ducendum per aluum agitur. Et licet in quatuor classes ea diuidat Gal. in purgantia leniendo, ut pruna; lubricum faciendū, ut mucilago psyllij; adstringendū, ut Rhubarb. & Myrobal. & attrahendū: præsens quæstio de medicinis vi, & proprietate attrahentibus, venit intelligenda.

Medicamentum ergo commodè exhibitum excedentem sibi familiarem humorem educit. Si fortè autem contingat tam exiguam medicamenti portionem exhiberi, ut ab humoris copia obruatur, ea omnino facultate purgandi frustrabitur, & in alienam vertetur naturam, ex Gal. 3. simpl. 24. In corpore namque valido, & inedia exhausto, benigni medicamenti exigua portio in corporis naturam facessit. Maligni verò portio vel exigua, opere frustrata in putredinem veneno simillimam secedit: mediocri autem in humorem vacuandum, qui è superuacaneorum est genere, alendo corpori minime idoneus: Seu quia prius in chylum, gignendo tamen humori proportionalem, vertitur, vel potius in humorem ipsam immediatè: humores enim naturales ex cibis naturæ opera generantur; præter naturam verò non tantum ex cibis, sed etiam ex medicamentis, ac aliis rebus, quæ medicamenta non sunt: Sic è cimolia, testa, extinctis carbonibus, in malacia pessimi humores generantur, calore præter naturam ad id agente: Seu quod parua medicamenti quantitas à multitudine excedentis humoris obruatur, sicut gutta aquæ vberiori vino infusa ex impari mensura in vinum conuertitur, ex Arist. lib. 1. de generat. & corrupt. ult. Quomodo aquæ vsus in acutis reprobos est. 3. acut. 40. quoniam in biliosis, & picrocholis bilem facit, auctore Gal. 3. de fract. 49. Mediocri verò medicamenti portio opere frustrata, ab humorèque euicta, mediatè, vel immediatè in humorem vertitur, quod Gal. docuit; maligni verò in putredinem veneno finitimam.

Hæc est doctrina Hipp. & Gal. multorum opinionibus aduersa, variisque argumentis obnoxia, quæ latè, & argutè proponunt, & soluunt Antonius Ludou. Olyssipon. lib. 2. de occult. propriet. c. 1. vsque ad 5 Fallop. lib. 1. de simpl. med. purg. cap. 1. Ludouic. Lemosius lib. 7. meth. Gal. in com. cap. 1. 1. disp. 5. Christoph. à Vega lib. 2. art. med. tit. de medic. purg. Cardan. lib. 2. contradic. tract. 1. cont. 3. Mena in com. cap. 1. Gal. lib. quos, quib. &c. Costæus in com. cap. 4. lib. 1. & in com. canon. 1. Mesuè, Valleriol. eloquentissimè in com. cap. 21. Gal. lib. de const. art. medic. Hi ergo omnes Gal. laudant, Auic. temnunt, & damnant, nunquam tamen ipsam cum Gal. componere poterunt.

Dicam tamen libenter quid in re tanta censuerim dicendum. Similia nempe, alia habere totalem similitudinem, quam propriè identitatem vocamus; alia partialem, quæ verisimilitudo debet appellari. Priora nequaquam se possunt trahere, quomodo ferrum non attrahit ferrum. Hoc enim excussum iam à Gal. est. 3. simpl. 25. cum inquit *Pituitosum autem esse oportet quod attrahitur, non pituitam, etenim*

etenim similitudinem inesse substantiis diximus, non identitatem, &c. Nec obstat quod apud Conciliat. dif. 61. ferrum à contactu Magnetis, aliud ferrum trahat, quoniam illud non virtute & proprietate ferri, sed magnetis virtute ferro communicata accidere certum est. Cur autem Plin. 36. nat. hist. cap. 16. dicat Æthiopicum magnetem, alium magnetem attrahere, & Cato de re rustica. cap. 160. scribat, arundinis medietatem, aliam trahere, & plura alia, consultò explicanda prætermittimus; nam si omnium vellem cumulos aduoluere rerum, nostra in immensum progredietur oratio, & nos cit. lib. 4. ad vnguem referemus. Vide Ioann. Brauu. Petrasitan. lib. 1. de purg. rat. cap. 11. & 12. pro horum mente explicanda diligenter: & Ferdinand. Roderic. Cardoso lib. de sex. reb. non natur. q. 11. Verisimilia se pollunt trahere, de quibus intelligendus Gal. quem sequitur Auic. tantum abest ut ei contradicat, quin potius eius approbet sententiam. Solum enim monet, quod quamuis Gal. videatur sentire, quod medicamenta trahant similitudine, non intelligamus de totali. Patet, quoniam exemplo de ferro vititur. Et est potior expositio, quam interpretum ibi, Iacobi, Dini, Antonij, Mariæ Bettæ, & Conciliat. diff. 141. qui huc, illucque Euripi modo agitati, varios fingunt soluendi modos, & meras tricas. At nos ex facundissima Gal. penu epilogram fecimus, non tractatum. Et tantos auctores inter se discordes in veram reduximus amicitiam, quorum dicta hostiliter non sunt redarguenda, & quauis de causa respuenda, sed amicè interpretanda, auctore Magistro 2. de caus. sympt. 5. semper enim insudandum, ut Medicinæ Principum inter sese repugnantia dogmata, non futilibus ac inanibus subterfugiis, miserorum refugiis veriùs nominandis, sed congruis, probabilibus, ac apparentibus rationibus & fundamentis ad veram concordiam reducantur, sicut aliàs ad iuris antinomiam omninò euitandam, iura iuribus concordare oportere obseruatissimum est apud Legum Professores, eiusdem iuris axioma.

HISTOR. XXVI. RASII, De Epilepsia.

Frequens epilepsia ex sanguinis copia suborta, venæ sectione curatur.

N Atiph consuluit me de morbo caduco, & ego totaliter posui intentionem meam in eius morbo, & inueni ambas partes quideq. repletas, & facies eius erat vehemens rubedinis, & inflationis, & oculi rubei, & corpus eius repletum, & carnosum; & præcepi cuidam Medico Occidentali, quod phlebotomaret ipsum de saphæna, & Medicus phlebotomauit eum de basilica, & extraxit multum sanguinem, & illo anno non fuit passus epilepsiam, &c. Rasius in lib. de mirabil. auscult. quas expertus est.

PARAPHRASIS.

S Vboriri aliquando à sanguine epilepsiam nouum non est, quum id testetur Gal. lib. 4. acut. 27. quo loco, conuulsionem, vertigines, aphoniam, capitis grauitatem, & epilepsiam, à sanguinis copia grauante, spiritus infrigidante, obruente, & cerebri ventriculos suo lentore, & multitudine obstruente proficisci confirmat, & repetit 3. aph. 20. ad stipulatur Auic. 1. 3. tract. 5. c. 8. dum ait. *Et hæc quidem materia, aut est sanguis dominans, aut plurimus, &c.* Explicant eleganter Salius de curat. morb. part. cap. 3. Ludouic. Mercat. lib. 1. prax. cap. 16. in fin. Ab hoc autem humore subortam Epilepsiam, signis ab Auctore positus venaberis manifestè, quæ si adsint, sanguinem mittere nec cuncteris, ex eius præscripto 9. ad Alm. cap. de Epilepsia; Quod si accessio epileptica acutissima sit, vel symptomatum frequentia præceps exitium minetur, è cubito post accessionem sanguis mitatur, sic monente Paul. lib. 3. cap. 13. Quem sequuntur Valleriol. 3. obseruat. 7. Vega lib. 3. art. Med. cap. 12. sect. 1. Michaël Ioan. Palschal. & eius

Scholias. Pereda lib. 1. de curand. morb. cap. 8. & alij ferè omnes, qui ad accessionem leuandam, quum à plurimo sanguine venas intercipientes, & occudentes, præsertim in ventriculis cerebri infixos, duxerit ortum, ab externa aut humeraria sanguinem emittendum consulunt.

Secus faciendum est, iuxta Gal. lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 19. & Celli lib. 3. cap. 23. præceptum, in præseruatione, quod consilium Rasius hic obseruat. Sic enim ad maximè distantes partes, à præcipuis visceribus diuerso fit, & lenta crassaque sanguinis copia ad infernas suo impetu ruit corporis partes; quapropter in insanitibus hæmorrhoides si superueniant, bonum. 6. aph. 21. His conuictus Bartholomæus Montagnana consil. 126. in initio, suadet, ut in præseruatione affectuum supra iugulum, inferiores venæ secentur, quod Auic. monet 4. 1. cap. 20. dum has venas secandas iubet in ægritudinibus factis ex materiis ad caput declinantibus. Et licet in nostro agro alter Medicus, sanguinis missionem ex basilica exercuerit, signorum syndromen in genere venoso sanguinis copiam attestantium considerans, non ob id reprobanda est sectio tali, qua facta citius & securius à cerebro, vasisque internis reuellimus, & vacuumus. Quare si plures in præseruatione è cubito sanguinem emittunt, de quorum numero sunt Ioan. Baptist. Theodos. epist. 6. Benedict. Victor empiric. cap. 2. ne mireris: Nam diuersam hi originem, focumque respiciunt, à quo sanguis ebullire potest, Epilepsiam suo motu, copiamque effecturus, præsertim cum qualibet vena secta totum corpus exhauriatur, sic docente Magistro lib. 2. acut. com. 11.

Obseruatio XXII.

Quidam epilepsia sanissima frequenter concussus, secta ex internalis saphæna, ab ea præseruatur.

V Ir quidam carnosus, & rubicundus, tanta violentia Epilepticis conuulsionibus miserè, vel septies multoties in die torquebatur, ut timor esset, ne ex accessionum repetitione in apoplexiam incideret. Huic cum omnia in ipsa accessione, & extra eam, reuellentia essent facta auxilia, & pituitosus humor, qui mali causa putabatur, crebris vacationibus esset expurgatus, præsens accessione oppresso sanissima, opem fero ex veraque cephalica sanguinem demens. Cessante verò malo, ut transpiraret corpus, sanguinem, ex nimis sanguifico hepate genitum, secta saphæna singulis mensibus minuendum impero. Et sic mutato regimine, in posterum omninò sanus euasit.

HIST. XXVII. RASII, De Epilepsia.

Fœmina Epilepsia prehensa, confectione Anacardina, & aliis auxiliis curatur.

M Plieri accidit paralytis, & postea epilepsia, & signa, dispositionis eius erant certa, simplicia, & manifesta. Purgauit phlegma cum medicinis violentis, & præcepi ipsam assiduare theriacam, & speciarium in mei absentia exhibui sibi anacardinam, & fuit liberata mirabili liberatione, &c. Rasius, in lib. de mirabilibus auscultationibus.

PARAPHRASIS.

E X pituitoso humore in diuersis cerebri partibus congesto, diuersos morbos oriri Gal. sæpiùs inculcat: nam si in origine neruorum fuerit imbibitus, accidit paralytis; & si in ventriculis cerebri sit impactus, sequitur epilepsia. Quum morbus caducus accessionum vehementia sit manifestus, eiusque causa certissimè cognoscatur, quod sit pituita crassa, viscida & mucosa, hanc eradicare difficile & arduum existit; hoc enim opus non nisi violentè, & fortiter attrahentibus medicamentis perfici potest, præsertim

præsertim cum humor sit tenaciter infixus, & in parte distante situs, à viis ductuum valde remota: Nam humor calidus, qualis est flava bilis, facile vacuatur; pituita verò, ac potissimum ea, quæ crassior, glutinosiorque est, itemque nigra bilis difficillimè, auctore Gal. 14. meth. 17.

Hoc factò, & toto vacuato, necesse fuit cerebrum roborare, status resolvere, ne forte debile ipsum, & diuturna intemperie affectum, iterum crassos humores generando, imminente epilepsia præberet occasionem. Pro quo complendo opere Theriaca est mirabilis, sed loco eius data est confectio Anacardina, pro roborando cerebro præstantissima. Nam, auctore Meluè, partes nervosas mirandum in modum roborat, cuius frigidis & humidis vitiiis summoperè opitulatur, quum status discutiat, crassos tenet humores, & sanguinem ab horum spurcitiè mundet, & repurget: qua de causa spiritus animales purificat, acuit intellectum, sensus viuificat, & memoriam iamiam labascentem efficit tenaciorem. Et si alia à Nicolao composita vitaris in hoc affectu, quæ ad firmandum partes nervosas, vnâque vacuandos noxios succos prodest eximie, ex arte facies: nam pituitam, ob componentium vim, clementer purgat, & vnâ robur maximum corpori indit.

Si hæc deficiat, mel anacardinum ex vsu sit, quod ex Albucasis, Alzarauij sententia, eisdem affectionibus mirabiliter auxiliatur. Hoc modo id conficies. Anacardos septem diebus in aceto macerabis prius contritos, coques, donec tertia pars absumatur, ac refrigerare finito, quod supernat oleosum, mel est anacardinum. De Anacardorum vi, & facultate lege Serap. Actuar. Paul. Mathiol. & eos qui de aromatum Indicolorum historia scripserunt, inter quos Christoph. à Costa palmam præripuit, lib. de India aromatis. cap. 30.

COMMENTARIUM.

Assiduare theriacam.] Theriaca (donum Dei) ad frigidus cerebri affectus, partes nervosas roborandas, ad veneni, ferarumque noxiarum morsum præcautionem, tum curacionem, mirabilem habet vim, & potestatem; Nam igni purifici instar, inquit Gal. lib. de theriac. ad Pif. 16. lentos, viscososque coquit succos, & exitialibus venenis eximie aduersatur. Quare inueteratis confert capitis doloribus, vertigini, aurium grauitati, comitialibus, atonitis, apoplecticis, resolutis, oculorum hebetudini, voci amissæ, astmaticis, suspiriosis, diuturna tussi, hæmoptoicis, ægrè excreantibus, ventriculi debilitati, ac inflationi mirè auxiliatur, durum lienem emollit, calculos renum comminuit. Vrinæ difficultati, & vesicæ exulcerationibus medetur. Menstrua mouet, fetum mortuum expellit, articulorum morbis remedio est. Tristes exhilarat, melancholicis & rabiosis vnice succurrit, & in pestifera lue vnicum est alexipharmacum. Hanc enim hydram, seu trulentam belluarum solapfa Theriaca coëcet, ac infrenat, siue ea vitaris intus assumpta, & prius cardiacis admixta; siue abscessibus pestiferis eam imponas; siue epithematis modo sinistro cordis ventriculo approximes, quocunque enim modo eam experiaris, citissimam conspicies vtilitatem. Miror solum antiquos scriptores, Cornelium, Archigenem, Dioclem, & alios grauissimos viros, de huius facultate nec verbum quidem protulisse, excepto Galeno, Medicinæ parente, viro sanè pietate, miraque in genus humanum beneuolentia affecto, qui tantum, tamque pretiosissimum præsidium sub-

ticere non est passus, de cuius vi eximia sat plura veteres, & iuniores literarum monumentis tradidere. Explicant Auic. lib. 4. sum. 1. tract. 1. cap. 1. & fidissimi eius interpretes Gentilis, & Iacobus vterque. Mercurialis lib. 1. de venen. & morb. venenosis, cap. 20. Medici Romani, & Bononienses in pharmacop. tit. de Theriaca, Pharmacopœa Amstelodamensis tract. de opiatis, tit. de Theriaca. Cardan. lib. 2. de venen. cap. 10. Constant. 7. viatic. cap. de morsu viper. Alb. Mag. lib. 2. de animalib. tract. 2. Gilbert. Anglic. 7. compend. cap. de morsu viper. Santes de Arcu. nis lib. 6. de venen. cap. 1. Haly lib. de regal. disp. cap. 4. Chyrandus in chyranida

lib. 2. cap. 1. Raf. 8. ad Alm. cap. de mors. vip. & eleganter proposuit Nicolaus Fontanus Medicus percelebris lib. instit. pharmaceuticar. sect. 8. cap. 3.

Tanta denique est aduersus veneni, & præsertim viperini vim, huius antidoti præstantissimi efficacia, vt hoc solo epoto plurimos ab hoc animali ictos persanasse gloriantur Gal. lib. 3. de loc. cap. 8. Paræus lib. 20. cap. 14. vt referunt Greuinius lib. 1. de venen. cap. 10. Firmant Bellon. lib. 2. obs. singul. cap. 54. & Bodin. lib. 3. theat. natur. pag. 316. Ioan. Camar. Buthemant. in lib. de reptil. Sac. Script. tit. de viper. & eius veneno. Gesner. lib. 5. de rept. cap. de viper. lit. G. Vili. Aldrouand. lib. 5. de serpent. cap. 17. 18. & 20. Cuius Alexipharmacii exactam compositionem pete ex Barthol. Maranta, qui in eius præparatione strenuè operam nauauit.

DVBIVM XIV.

Num theriaca nostris temporibus rectè parari possit.

Hæc tamen intelligas velim, dummodò theriaca sit veterum more parata, & ex selectissimis medicamentis composita. Hæc enim est causa, ob quam nostro sæculo eandem non præstet facultates, quas de eius vi veterum peritissimi prodidere. Res patet exemplo: Nam si theriacam, quam Senero Imperatori confecerat Gal. imbecillioem persensit, illa pro salute Marci Antonij constructa, quod cinnamomi pars ab illa arbore esset de prompta, quæ Traiani, ac Adriani tempore in arca quadam seruabatur; quoniam temporis diuturnitate vis cinnamomi euauerat: sit manifestum multò imbecillioem nostro æuo fore construendam, quum multa deficiant, quæ non nisi in Imperatorum, Regumque thesauris reperiri possunt. Solum namque illis conficiebat Romæ Gal. (quasi aliis non posset) qui vel Imperatorum amici, vel diuites essent: his namque facile erat vel ab alijs petere, vel verum emere cinnamomum, vt lib. 1. de anti. 4. Gal. ostendit. Nam si medicamenta omnia theriacæ compositionem ingredientia præstantissima non sint, illa multò deterior euadet, cum vnus medicamenti improbitas reliqua omnia sæpè corrumpat, sic monente Magistro lib. de theriac. ad Pif. cap. 12.

Ex dictis euidenter patet, theriacam nostris temporibus constructam, plurimis carere dotibus, aut saltem debilioribus constare, cum deficiant multa, eaque nobilissima medicamenta: quorum loco si alia substituantur, cum similia non sint, imò in secundis, & tertiis qualitatibus diuersa, iisdem facultatibus, ac virtutibus carebunt.

Videtur enim impossibile inueniri medicamentum quod alteri omnino simile sit. Si enim difficile est valde reperire in specie humana individuum habens temperiem, in qua alteri associetur, vt voluit Auic. 2. 1. doct. 3. cap. 1. cum speciei humanæ vnica, ac eadem sit forma, cur dabitur in simplicibus, quæ diuersis constant formis, quorum magna est dissimilitudo, & varietas? Prætermitto modum substantiæ, & temperamenti proprietatem ex impari elementorum miscella emanantem ex Gal. 4. simpl. 1. 5. naturam denique in illis inuentam, à superna, & plenissima influentia deductam iuxta materiæ præparationem, & mixtionis modum, ex Auic. lib. de virib. cord. tract. 1. & 2. 1. doct. 2. sum. 2. cap. 25. quorum ratione, ipsa theriaca fortiores, ac potentiores effectus producere potest, quàm simplicia ex quibus componitur, vt insinuat Gal. lib. de theriac. ad Pifon. cap. 16. Quam doctrinam amplificat Auic. lib. 5. cantic. tract. 1. cap. 1. & in vniversum de omnibus compositis medicinis intelligendam arbitrat lib. de virib. cord. tract. 2. cap. 4.

Quare cum medicamina simplicia theriacam adornantia alia sint incognita, quædam factitia, reprobata alia, vix credere possum perfectam hoc tempore posse parari. Ea sunt, Ballamum verum, Myrrha, Rheon, Amomum, Cinnamomum, Casta, Scordium, Nardus indica, Malobathrum, Lemnia, Cardamomum, Diætamnium, Petroselinum, radix pentaphylli, thalpi, atque in hedychroo magmate,

magmate, quod Alindaracaron Arabes vocant, aspala-shon, calamus odoratus, xylobalfamum, Maron.

Tot igitur existentibus pharmacis, vel penitus ignotis, vel valde dubiis, nescio quomodo parari rectè theriaca possit: quod ita esse, vocatis in examen dictis medicamentis, cûfirmat Manard. doctissimus lib. 6. epist. 3. & post eum non siluere Bapt. Theodof. epist. 12. Bernard. Dessenius, lib. 6. de compos. medic. tit. de trochisc. de thyro.

QUESTIO XVI.

Quod theriaca epilepsia correptos iuuat, & sanos ab ea præseruare possit, contra Paschalium.

Porro hæc vt decet parata, epilepticos sanat, ita vt qui eius vsu assidue frequentauerit, ab epilepsia tutus euadat: Quod auxilium auctor hic assidue propinandum consulebat. Quare speculatione dignum est quærere: Num sicut theriaca epilepsia correptos iuuat, sic sanos ab ea præseruare possit. Michaël Ioan. Paschal. lib. 1. de curand. morb. cap. 8. sic ait. Theriaca magna veneno affectos curat, & sanos veneno afficit, &c. Poterat tamen hic auctor opinionem stabilire suam, Auerris dictis, qui ei se addixit opinioni, vt crederet, theriacam magnam, sanos à veneno, cæteri que morbis non posse præseruare, imò illis esse præsentaneum venenum confirmavit. Sic enim ait lib. 5. collect. cap. 23. Et ista medicina bezcardica non curant, nisi recipiantur, cum est in corpore dispositio venenosa facta à veneno, & tunc dant corpori vnâ virtutem, quæ est contraria virtuti veneni, & sic curatur venenum quasi per accidens. Propterea quando comedit illas homo sanus, sunt sicut venenum, exceptis granis citri, & similibus illis, &c. & Infra sic ait. Et causa quare bezcard occidit sanum, non est nisi quia non habet prodesse, nisi quando in corpore est dispositio venenosa; & alia est inuatrix quando in corpore est dispositio venenosa, &c. Et quo patet, peste, venenoque affectis, theriacam salubre esse auxilium, sanis verò incommodum detestandum. Quod de aliis belzaarticis similiter pronuntian-dum existimat: non secus ac medicamenta purgantia, quæ ægros iuuant, sanos lædunt, auctore Hipp. 2. aph. 36 & 4. eiusd. 16.

Multis autem ita inducitur opinari; tum quoniam theriacam, ex simplicibus quibus componitur, prorsus venenatam putat; tum quoniam ratione extremæ contrarietatis venenum corrumpit, sicut & cætera belzaartica. Cùmque extrema non solum sibi mutuo, sed medio pariter aduersentur, medium autem sit corpus sanum, illi omnino aduersabitur theriaca, eritque sanitatis destructiua, & omnia perinde medicamenta quæ medentur veneno, (sunt enim multò efficaciora) nec diuersa statuuntur causa, quæ sanitatem custodiunt, & efficiunt; hoc est conferuatrices, & curatrices, salubres nuncupatæ. in c. 84. art. medic. nisi quia sanum corpus in mediocritate constituitur; vnde cum pariter distet ab excessu morbi, & medicamenti seruari nequit per ea, quibus cum ægrotat, curatur. Sic ratiocinatur Philosophorum acutissimus Auerris.

At præter rationem improbat antidotum, quod summis laudibus celebrarunt cæteri auctores in subsidium pestis, & venenosorum morborum, imò ad affectuum frigidorum præcautionem tantoperè commendarunt: dummodò tamen, vt supra diximus, probata sit theriaca, & more veterum parata. Tutos enim reddere alimntes, & in pestifero aëris statu à tanto malo præseruare, tenet latissime Gal. lib. de theriac. ad Pifon. cap. 6. ex Andromacho, ibi:

Neu te dira lues, nen ladat noxius aër,

Hanc cap.

Et lib. 1. de anti. cap. 1. sic ait. Quod si quis singulis diebus, quemadmodum tempestate nostra Aurelius Antonius Imperator, vel sicut olim Mithridates solebat, antidotum accipiat, nullis noxiis potionibus ledetur, id quod ipsi Mithridati contigisse ferunt, qui cum potius veneno mori, quàm in potestatem Romanorum venire decreuisset, nihil inuenit quo se necare possit, &c. Nam corpus eius, assiduo Mithridaticæ confectio-nis vsu ita erat munitum, vt à venenis non læderetur,

quum haberet in se vim eorum corruptricem. Firmat Gal. lib. de theriac. ad Pifon. cap. 1. 6. licet Plinius lib. 25. cap. 2. ad vsu potius venenosorum, quàm antidotorum referat; consonat illud Martialis.

Profecit potò Mithridates sape veneno,

Toxica ne possent sana nocere sibi.

Posse autem quempiam assueferi veneno, eoque nutriti; testes sunt Auic. 6. 4. tract. 1. cap. 2. & Ruffus citatus ab Auic. ib. qui puellam nutritam fuisse napello sunt arbitrati, cuius concubitu homines veneno inficiebantur, & animalia eius saluam degustantia interficiebantur. Quam historiam esse veram firmat Gentil. in com. Approbarunt postea Conciliat. tract. de venen. Lang. lib. 1. epist. 69. Arist. lib. de regim. Princip. vt refert Auer. in proœm. lib. 3. physic. Ille enim Alexandrum Regem hortatus est, vt ab huius puellæ concubitu abstineret, licet omni puellari veneris decore, ac venustate prædita esset, quam Rex Indorum, vt illius contagione inficeretur, Alexandro dono miserat. Hoc ita esse firmat Ioan. Iuuenis in epistol. ad Brachelæm-mium. Mortales autem educatione fieri veneficos, probant Mizaldus cent. 1. memorabil. aph. 59. Cardan. lib. 2. contrad. tract. 2. contrad. 7. Scalig. exercit. 175. ad subtil. Cardan. Clusius ad cap. 25. lib. 1. Garzia. de aromatis. hist. Qua tamen ratione venena digerantur, alant, & non noceant, scitè docet Theoph. lib. 9. de caus. plantar. cap. 18. & nos in com. hist. 2. 6. lib. 5. huius operis diligenter explicabimus. Interim lege Mercurialis lib. 1. de venen. cap. 9.

Verum enimuero, vt ad institutum accedamus, Gal. lib. de Theriac. ad Pifon. theriacam pro præseruatione pestilentis luis miris laudibus extert. Sequuntur Auic. lib. 4. supra cit. dum sic ait. Et illi qui vitur in hora sanitatis, non nocent venenâ, & non impetunt in eo nocumenta, & sit securus ab agritudinibus pestilentia, &c. Et lib. de virib. cord. tract. 2. cap. 4. sic inquit. Homo autem temperata cõplexionis, quando vitur altero ipsorum, tempore temperato, aut frigido, & in quantitate etiam moderata, non frequenter, tunc cum eis ambobus maius fit inuamentum in confortatione cordis, & conseruat sanitatem in ipso, atque securu efficit à malignitate putrefactionum, & à prauis humorum moribus, atque læsionibus obuiis venenosorum, cunctasque virtutes eius conseruat, & vitæ longitudo præstat ei, &c. Rasius 21. part. aph. 51. dum dicit. & qui non occupatus erat morbo, & theriacam sumpsit à morbo præseruatus est, &c. Horum mentem dilucidat Aëtius teor. 4. ferm. 1. cap. 96. Vix enim ad pestiferæ luis, frigidorumque cerebri morborum aliud præstantius, magisque idoneum præsidium ipsa inueniri potest.

Experimento suffragatur ratio. Nam si cor roborat, & ex iis quibus componitur, resultat vna alexiteria facultas, seu virtus, quæ à proprietate agit contra venenum, cur pestifero, & cuius veneno, imò facultate sua cerebrum eximie vigorando, frigidis morbis non resistit? Eadem siquidem vi & impediuntur contraria induci, & supprimuntur inducta. Quare hoc pretiosissimum antidotum, non ab Andromachi mente, Galeni Marte ingenio, Principum Medicorum assiduo experimento: sed à supremo obiectorum omnium opifice, bonorum omnium datore, originè duxille verè affirmandum est, qui humani generis miseris, maximo honoris culmine, & fulcro in hominum mentem, tam sacrum, tam præstans, tam excellens alexipharmacum introduxit, vt in iis, & similibus operibus, eius maiestas, benignitas, & philanthropia à nobis palpari, illustrari, & veritatis, sapientiæ, miraculique elogio concelebrari queat.

Superest vt Auer. argumenta dissoluamus. Negamus enim theriacam post fermentationem venenosam esse, aut nocuam, saltem ratione theriacalis potentia, qua venenis resistit: Vel quoniam venena ex quibus componitur, prius corriguntur, quàm illius compositionem ingrediantur, vt constat de carne viperina, lib. 1. de anti. 1. Vel quoniam cum aliis permixta vim amittit veneni. Reprimuntur enim lædentium noxæ aliorum comi-ctione, & vel superest proficua vis, vel de nouo comparatur, prout illa theriaca, quæ permixtionem adeptæ, ab specifica forma dissimilis, & contraria euadit veneno: cor-pori autem proficua, vtilis, & simillima.

Neque obstat, quod multi ex Auic. 6. 4. tract. 3. cap. 3. probare contendunt, theriacam fermentatam venenolam esse sicque ratione veneni corpus lædere, & perimere; sic enim ait, *Nocumentum autem instrumenti veneni non est malum, quoniam natura est qua vitur instrumentis, &c.* Nam si Auic. verba intimius perpendantur, id minimè probant: cum hic auctor de non fermentata fuerit loquutus, quam post fermentationem exuere perniciem, ex serie contextus patet euidenter.

Ad 2. Licet theriaca, & cætera alexiteria quæ liberant à veneno, cõtrarietatis, & dissimilitudinis ratione, hoc est potentie cuiusdam veneni corruptiua agant in ipsum venenum, & corpus: Alexipharmaca autem media inter illa dicantur, non per participationem, sed per abnegationem, nempe quia neutri omnino dissimilia, aut similia. 5. simpl. 18. Idèd neque absolutè corrumpunt vt venenum, neque absolutè conferuant vt cibus, quemadmodum in multis experimur. Verumtamen est magis dissimilia esse, & contraria veneno, quam corpori similia: & quanquam veneno analogæ, non tamen venenum. Quare corpus quidem sanum immutabit, alterabitve theriaca, maximè si puerile sit: quoniam ipsius magnitudo puerorum corpus facillè dissoluit, & complantatum ipiritum celeriter extinguit; non aliter atque lucernæ flammam plusquam conuenient infulum oleum, vt per celebri Historiæ Gal. conficitur. lib. de theriac. ad Pison. cap. 17. cuiusdam pueri, qui ab assiduo theriacæ vsu in maciem, tabem, mortemque incurrit. Quo pacto in hac ætate, summa cum præmeditatione propinandum est hoc medicamentum, & non nisi cum morbi sæuities id postulat manifestè, epilepticæque conuulsiones vehementer vrgeant. De qua re lege Amat. 2. cent. 43. Anton. Carthaginens. lib. de fascinat. tract. 2. cap. 9. Bapt. Siluatic. cont. 91.

Demum. Noxius erit Alexipharmacorum vsus præsertim immodicus: Hæc enim Gal. 5. simpl. 18. ea moderatione iubet assumenda, vt nec præ exiguitate vincantur, nec præ copia lædant. Ex quibus ad Auer. argumenta solutio patet, quæ puriori respondendi stylo sunt soluta, licet ardua sint, quam à Gentil. in com. cit. cap. Auic. in tract. de theriacis. Antonio Carthag. tract. de peste, cap. 2. Mercurial. lib. 1. de morb. venen. cap. 20. qui hoc negotium ex professo disputarunt.

Obiicit quispiam Gal. facundissima doctrina munitus, theriacam epilepticis minimè posse esse vtilem, si incrassat, arctat, impingit, & crassum, tenacemque humorem, qui est epileptiæ causa, sistit, & indurat. Est textus eximius apud ipsum lib. 5. meth. cap. 13. quo loco ad sistendum sanguinis fluxum, te theriaca vsu fuisse in curatione illius splendidæ Romanæ asseuerat. Quoniam hoc medicamentum fluxiones tum siccat, tum leuiter incrassat. Explicat ingenuè Fabius Paccius in com. Idem docet Gal. 1. 2. meth. cap. 7. Paul. lib. 3. cap. 40. Aëtius terr. 2. ferm. 4. cap. 6. Auic. 1. 6. 3. tract. 2. cap. ult. dum dicit. *Et scias quod theriaca est valde conferens omni ventris fluxui laborioso & laxanti, & deicienti virtutem, &c.* Idem sentit 4. 1. cap. 30. in med. quod Meluc non silit in canonic. vniuersal. sic enim ait: *Compingere enim, & stupefacere, est vltimum ad id quod inniti debes, & propriè tunc, quando omnino iam non contulerunt, supra dicta: & res est posita sicut in desperatione, tunc quoque narcotica præsumendum est, & medicamentis fortibus vtendum, sicut est theriaca, &c.* Et quibus patet theriacam medicamentum esse stupefaciens, fluxiones sistens ac incrassans.

Galenus lib. 3. meth. cap. 13. soluit dubitationem hoc modo, dum theriacam recentem, circiter quatuor menses antè confectam, somnum inducere affirmat, quoniam in hac ætate adhuc præualetem habet papaueris succum, cuius ratione dictas operationes efficere est apta. De hac intelligendus est ipse lib. de theriac. ad Pison. cap. 2. dum exhibitio medicamento alium subducendo, si qui assumpsit non purgatur data theriaca, iudicat hanc esse optimam, quoniam purgationem prohibuit illius, qui purgantem medicinam sumpsit, quæ theriacæ probatio nunquam eum fecellit. Ex quo intelligitur errasse eos, qui in peste

A ipsam purgantibus commiscens, quam ea pharmaci vni exsoluat, ac purgationem inibeat. Qua ratione Antonianus Imperator, vt refert lib. 1. de antidot. cap. 2. quotidie theriacam assumens, succum papaueris eximii iussit, quoniam profundissimo somno corripiebatur; postea verò quum plurimam noctis partem in somnem duceret, coactus est denudè ipsam accipere, quæ succum papaueris haberet aliquo modo inueteratum. Nam opium, auctore Dioscorid. lib. 4. c. 55. *erui magnitudine assumptam, somnum poterit allicere, ita vt lethargicos efficiendo interimat.* Recens ergo theriaca stupefacit, opij vi, fermentata tamen & antiqua, quæ pro epileptiæ, frigidorumque morborum medela, & præseruatione exhiberi debet, vigiliam mouet, attenuat, penetrat, & incidit: in hac enim opij virtus iam est vehementer deuicta, ac refracta.

QVÆSTIO XVII.

Quod recens theriaca stupefaciat, contra Gentilem acutissimum.

QVomodo tamen recens theriaca stupefaciat, si maiora copia calidorum in ipsius compositionem ingreditur, quæ potius vigiliam, quam somnum facere est apta, pauci explicauerunt. Ea sunt pyrethrum, piper longum, album, nigium, cardamomum, ballamum, zingiber, costum, caryophyllum, sagapenum, castoreum, baccæ laurii, chamædrys, Galbanum, opopanaxum, semen dauci, & alia quæ licet calida sint, non tamen ita intensum gradum caloris participant. Omnia ergo hæc quum qualitate sint opio multo excessu calidiora, & in maiori quantitate theriacæ compositionem ingrediantur, cur vnum non adiuuat aliud, si calores sunt eiusdem speciei, & simile additum simili facit ipsum furere? vt si vinum acutè febricitari exhibeas, maximè intenditur febris, intensa autem tanta calidorum vi, iam tunc opij vi remissior multò erit, quum sit in minori quantitate. Quare si actio physica ab excessu proficitur agentis, vt passim Philosophus firmat, & qualitati, cum ab hac actio procedat, tribuitur, si alia in actione multò sunt opio efficaciora, cur ab horum excessu & vehementia, actio non procedet?

Maiorem negare huius argumentationis propositionem, nihil est aliud quam in philosophia suam fateri inscientiam, ac philosophorum dictis maximè repugnare. Minorem non concedam, cum Opium, auctore Gal. lib. de theriac. ad Pison. Cap. 10. ita in actione vehemens sit, tamque qualitate deleterium, vt si absque aliis medicinis propinetur, interficiat; quod nullum ex illis simplicibus, quæ prædictam ingrediuntur compositionem poterit efficere, nullum enim ex iis veneni naturam fortitur. Nam opium intra corpus assumptum, sine eo quod à corpore immutetur, illud immutat, & corrumpit, vt 3. de temper. 4. & Auic. 2. 1. doct. 2. cap. 15. manifestè pronunciant. Quare opium reliquis medicamentis adhuc non deuictis in agendi vehementia præcellit: maximè cum opij vehementia non sit superata ab illis. Adde opij formam vehementissimæ esse actiuitatis, & qualitatem ab opio directam validissimam, cuius substantia est densa, vnita, & difficilè resolubilis. Mirari ergo desinas, si tam parua opij quantitas, cæterorum simplicium respectu, hæc euincere possit: nã exhibita drachma vna philonij, somnus, sopor, & indolentia sequuntur: vnde sensui fidem exhibere debemus, vt monet Gal. lib. de caus. procat. cap. ult. & 2. de mot. muscul. 7. lib. de rigor. 18. Fernel. lib. 1. de abdit. 10.

Insuper, si aliquod ex iis cum opio in paritate actiuitatis posset decertare, esset castoreum, aut piper, quæ non solum superioritatis imperium non reportare, imò potius inferiora, ac imbecilliora remanere, cum nutrimenta ac medicamenta simul existant, constat ex Gal. 3. de tem. 4. dum sic ait. *Quod si castoreum quoque spatio concoquitur, erit id quoque simul nutrimentum, & medicamentum calidum; ad eundem modum sinapi, & piper, &c.* Rufus 8. de comp. med. sec. loc. cap. 4. sic ait. *Quod verò vehementem opij frigiditatem compositor corrigeret, castoreum ipse*

ipsi adiecit oppositum fermè in facultate, eadem ratione & piper admixtum est, à quibus in actione inuatur, &c. vt constat ex ipso lib. 9. eiusd. oper. cap. 2. Dum sic loquitur. *Quod verò citius distribuere, & affectorum corporum profundum penetrarent, calfacientia admiscuit, pyrethrum, ephorbium, & piper, &c.* Vides quanta sit opij potestas apud Gal. vt existimet in hac, cæterisque compositionibus, in quas opium ingreditur, non tolli eius efficaciam à reliquis medicamentis, sed corrigi. Et hæc de qualitatum vehementia sint satis, quibus acquiescere quipiam debet, cum ex sincera, & præclara Gal. doctrina sint non paruo labore deprompta.

Quamuis deinde multa, maiori in quantitate calida medicamenta præcellant, cum ab illa actio non procedat, ipsa in præsentia opij vires exercere nõ poterunt. Obtrudes. Quare vnum medicamentum calidum non adiuuat aliud, cum simile additum simili faciat ipsum furere? Dic. Similia in gradu, & agendi vehementia inter se agere non posse, quoniam actio proficitur à proportionem maioris inæqualitatis, quæ inter perfecta similia reperiri non potest, auctore Philosopho lib. 1. de generat. & corrupt. cap. 7. Quia ratione calidum in materia densiori non agit in calidum simile in materia rariori: Nec duo corpora calida in quarto gradu sese inuicem intendere possunt.

Hoc supposito. Cum illa medicamenta simplicia quæ theriacæ ingrediuntur compositionem, alia sint quarto gradu similia, alia tertio: nec calida quarto, similia quarto ad maiorem perfectionem poterunt perducere, cum in illa utpotè similia agere non possint, quæ nec à tertio gradu calidis intenduntur. Quumque nihil possit agere ultra suam perfectionem, nec possit reduci ad actum, nisi ab eo quod actu tale est, docente Philosopho 3. phys. 2. & 1. de gen. 3. sit manifestum, si huiusmodi simplicia calida se non possunt intendere, actionem magis intensam producere non posse. Quare licet multa sint, nihilominus solum quantum gradum caloris producere poterunt.

Ad illud tandem quod obiiciebatur, simile additum simili facere ipsum furere. Dic. Similitudinem posse considerari aut in specie, & non in gradu, aut in specie, & gradu. Secundò. Huiusmodi actionis furorem, hoc est maiorem actiuitatem intelligi posse, vel secundum maiorem effectus intensiorem, vel secundum maiorem actiuitatem. Si namque agens simile sit in specie, & non in gradu, ita vt plures fortiat gradus, quam illud cui additur, certum est istud in actione furere, hoc est intensiorè producere effectum. Si verò sit simile in specie, & in gradu, non faciet furere illud cui additur secundum maiorem effectus intensiorem: faciet tamen secundum maiorem actionis celeritatem, præsertim si materiæ adsit dispositio. Quo pacto intelligendus est Gal. 8. de compos. med. sect. loc. 3. dum asserit: in calfacientium, & refrigerantium oppositione, vt rorumque ostendere quantitatem prædominantem, pharmaci actione. Quia de causa carbones acrius & celerius vrunt, quam flamma; & glacies plus refrigerat quam aqua soluta. Vnde si detur corpus luminosum, quod seruata eadem extensione, per diuinam potentiam, duplo maiorem densitatem, & congeminationem luminis acquireret; nihilominus non produceret lumen intensius, quam antea producebat, cum densitas subiecti non sit potens intensiuam qualitatis virtutem adaugere. Sic si detur luminosum, & addatur illi alterum, non intendetur lumen; si quidem eadem multitudo graduum posita in diuersis subiectis, nõ potest magis intensam producere qualitatem, quam si in vno, eodemque subiecto coalesceret. De quo argumento Vallesius lib. 9. cont. 9. acutè discipulauit.

Eadem denique ratione licet multa, eaque calida simplicia, in theriacæ compositionem ingrediuntur, nihilominus tamen intensior non produceret caliditas, quam illa quæ talia medicamenta prædita sunt, quæ cum non sit æqualis, imò inferior opij frigiditate, non est mirum si huiusce præualeat actio: cuius ratione theriaca recens somnum mouet, fluxiones sistit, & leuiter crassat. Et hæc sint satis de hac ardua controuersia, cum de ea peritissimi nostri temporis Medici ne verbum quidem protulerint. Vno excepto Gentili, Auic. nunquam satis laudato interprete, in

com. fen. 1. lib. 5. tract. 1. dub. 2. prop. fin. & in extrauagantibus, quæst. 43. qui licet late dubium agitauerit, argumentorum tamen difficultati, dilucidè satisfacere non potuit.

HISTORIA. XXVIII. GALENI, De Epilepsia.

Puer Epilepticus variis auxiliis præseruatur.

EGo te Cæciliane, existimabam, ad aegritudinem filij tuæ nostris admonitionibus haudquaquam inuadere, licet vnum tarum audierim, puerum tuum epilepsia accessionibus infestari: Conabor tamen, quantum fieri potest, manifestè enarrare, quam utens puer dicta non parum inueteret, & ab accidentibus quotidie ipsum inopinatè inuadentibus minimè ledatur. Namque puerum necesse est interdum occurrere magnis frigidibus, immensis caloribus, ventis validis, balneis malis, cibariis caput tentantibus, rotarum obuolucionibus, coruscationibus, tonitruis, vigiliis, crudis atibus, tristitia, iracundia, lassitudini, & aliis huiusmodi rebus, à quibus corpus vehementer moueri solet.

Accedente vere puerum purgandum affirmo mediocri purgatione. Manè mediocri deambulatione vtatur. Nam summa curationis in his duobus consistit, in vsu videlicet à me tibi dati pharmaci, & in exercitij modo. Sit autè scopus in exercendo, quod calefaciat: ad quantitatem quidem, vt puerum non fatiget, calefaciat corpus, nec corporis habitum colliquet. In qualitate, vt omnes partes, caput præsertim, & ventriculus roborentur.

Post hæc ad prandium eat, & prius quidpiam ventrem molliens assumat, vel olus, vel salsamentum, vel prissanam, vel oliuas, cum tertia parte panis: reliquas verò duas in cœna tempus seponat cum valentioribus obsoniis. Ex oleis igitur, nec à lactucis, nec à malua, nec ab atriplice, nec à blito propterea illum prohiberi iubeo, non tamen idem semper capiat volo, verum alia aliud moderatè. Ex eodem est genere beta, brassica: Porrum quin, & apium, & smyrnium degustare conferet. Et de horariis fructibus quicumque non sunt penitus crudi, aut suapte natura difficulter concoquantur: nõnque & suas ipsorum superfluitates, & aliorum etiam esculentorum retinere consueverunt.

Ergo & mora, & qua præcocia nominantur, & ficus, & si qui sunt eiusmodi nota, sine molestia descendunt, & cucurbita: Itemque pepones cucumerini, matura etiam vna, mala verò, & pyra raro, & in parua quantitate degustet: quin etiam & ficus, & daetylos moderatè. Caveat ab iis esculentis, quæ pituitam generant: Quare in cibariis, crassos, frigidos, viscososque humores generantibus non esse immorandum censeo, vt atriplex, blitum, & malua, quæ sanè vt degustet non prohibeo, assiduum autem eorum vsu vehementer damno. Ex hoc genere sunt cucurbita, cucumeres, poma, pyra, & quæ humorem crassum, pituitosumque gignunt: vt fungi, ab iis enim omnino abstineri consulo, sicut à rapis, radicibus: exceptis iis, quæ acrimoniam quandam, & caliditatem in se habent, vt dauci, raphani. Et alia quæ acria sunt, & incidunt, dummodò non sint mali succi, caputque non repleant, vt vinum, sinapi, capæ, smyrnium, nam licet lentos succos incendant, tentant tamen caput ob caliditatem.

Obsonium ex capparibus cum oxymelite parare potest, quod est veluti huius morbi medicamentum, præcipue si sit acetum scilla conditum, quod, si quod alterum, summo perè laudo.

Igitur post cibum, vbi paululum temporis intermiserit, prius quam ad studia disciplinarum accedat, leuiter deambulet censeo: & ante cœnam hoc faciat: & carnes ex omnium animalium genere præter palustres assumat. Ab omnium autem quadrupedum esu præcipue abstineat. Cogente tamen necessitate, domesticis si is extremitatibus, & stomacho vtatur, syluestris verò carnis bene vti potest: hadorum carnes degustet, & nonnunquam leporum, vel conditas anetho, porro sale, oleo vel assat.

Ex marino genere crustacea incommoda, cartilaginea noua, ostrea, & squammis carentia pessima. Ex piscibus saxatiles, & pelagici, optimi sunt.

De leguminibus præcipua est prissana, hæc sequitur lès, alicia, pisum, alia omnia mala, & quacunque difficilis sunt coctionis, crassumque succum acernare consueverunt, vt ona indurata,

casus, & reliqua, &c. Gal. in historia, siue consilio de puero epileptico, à cap. 1. vsque ad cap. 9.

P A R A P H R A S I S.

Placuit hanc Historiam, siue consilium de puero epileptico in duas partes diuidere. In prima victus quotidiani rationem abundè enarrat, & alia circa res non naturales præcepta obseruanda præcipit. Illud præfari primò oportet, huius historiæ dignitatem esse maximam, & præstantiam multam; Nam hoc consilium germanum est, & ab officina Galenica depromptum: hoc autem ita esse, præter Auic. testimonium 1. 3. tract. 5. cap. 1. omnia ex hoc libro in suos canones documenta mutantis, vt testatur Costæus in com. suadent plures, eæque euidentissimæ rationes; Nam loquendi modus genuinum Gal. doctrinam sapit manifestè, cui dicendi stylus, sententiarum pondus, veritas dictionum, & vtilitas maximè consentiunt, ex quibus librum alicuius grauis auctoris, certis veluti coniecturis venari docet Gal. lib. 7. Aph. com. 64. Phr. sis etiam, à Galeni methodo tradita in aliis libris minimè distat, quò accuratè salubria consilia, pro huius, sicut & reliquorum morborum præseruatione proponat. Quapropter Historia hæc sententiarum plena est pondere, compositionis venustate, & elegantia præclara. Quidquid (falsò tamè) Ioannes Baptista Syluaticus in com. Hist. 10. Gal. in fin. aliorum locorum contrarietate perterritus, aliter contendat.

Tu verò in huius non abeas sententiam, quòd videas in hoc libro plurima, quæ contradictionem maximam, ingentemque scrupulum ingerere videntur. Graue enim est, & vt ita dicam, piaculo plenum, imò ab omni præcorum doctrina abhorret, malum epilepticis, pro præseruatione propinasse: in hoc documento, dum sic ait. *Ex oleis igitur minimè eum prohiberi iubeo, à malua, &c.* Cum ab ipsa, vt potè crassos succos gignente absteat infra, in verbo: *Vnde etiam aliis, quæ viscosos, frigidos, aut crassos humores generant, haudquaquam esse immorandum censeo, huiusmodi autem sunt blitum, malua, &c.* & maximè cum malua lentor inquit ex Gal. 2. de alim. facult. cap. 42. cuius vi lentum uicium gignere nata est.

Secundò. Si epilepsia à crasso humore ortum ducit, cur concedit pepones, & lactucas, quæ frigidum humidum præbent alimentum? 2. alim. 4. & 40.

Tertiò. Cur vinum in hoc affectu prohibet, vt potè caput tentans, & vitra modum æstum inducens, quum caput roborat, coquat humores, & crudorum humorum generationem impedit? Firmat Gal. lib. 5. Aph. com. 5. dum inquit. *Substantia igitur copia vinum nervis conuulsionem conciliat, sua verò qualitate nervos calfaciendo & exsiccando, rursus eam affectionem sanat, quam effecerat, &c.* Quare vinum in frigidis neruorum affectionibus potè esse ex usu: Nam exsiccatur, coquit, emolliat, discutit, ex Gal. 2. de fract. 72. omnes humores bonos reddit, 7. Aph. com. 56. virtutem animale refocillat, ex Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 8. dum sic ait: *Virtutes alleuiat animales, & requiescere facit, &c.* Et omnibus cerebri frigidis ægritudinibus remedio est. Ex Gal. 7. meth. 6. Audi ipsum in lib. 8. sect. loc. cap. 7. optime enim in ipsis faciunt, quoniam cum hoc quòd intemperiem curant, etiam alere possunt; & ob id etiam vinum conuenientissimum est, modo non febricitent, aut sit erysipelas, aut abscessus, aut calida intemperatura egrotantibus; nam & nutrit, & concoquit, & roborat, & putrefactioni resistit: etsi intemperies facta sit ex frigiditate, vel humiditate, etiam circa molestim, & securè persanat, &c. Deinde si vinum negat, quoniam ob æstum caput tentat, cur non porrigit aquosum, ab aquæ qualitatibus, colore & substantia non dissimile? nam hoc caput non ferit ex Actio. 1. 1. serm. 2. cap. ult. imò tantum abest, vt calorem inducat, vt refrigeret, 3. acut. com. 2. & 6. & 12. meth. 4. 16. nec enim inuenies ex alborum genere calidum vllum, &c.

Quartò. Cur ab oliuis epilepsia prehenso non arcet, si crassum, & melancholicum præbent alimentum, 3. de loc. 7. & difficulter coquantur, ex Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 531.

Quintò. Quare lentes concedit, si eas illicò repro-

bat, quòd crassos generent humores, & nigros, 3. de loc. 1. & alibi passim? Nonne vereberis in frigido morbo, frigidum exhibere edulium, quale est lens? apud Hipp. 6. epid. sect. 5. text. 32.

Sextò. Si in hoc morbo purgationem vt salubrem instituit, cur sanguinis missionem summopere necessariam prætermisit: quam, post eum cæteri, vt præsentaneum auxilium approbarunt, edocti ab eo, in lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 19. comitali morbo obnoxios, lectis venis in cruribus perianante.

Vltimò. Cur ad inuadentem accessionem oxyrrhodinis esse pugnandum non edocuit, quum iis applicatis roboretur caput, & influxus humorum impediatur: vt consilii Rasius 9. ad Alm. 8. nam repellendus à capite humor est, qui quis is fuerit. Sic in lethargo frigidò plane affectus, 13. meth. 21. horum usum approbat. Inserta ergo sunt plurima huic Historiæ, quædam falsa, alia adulterina, & vt ad libitum prolata, quæ tanto auctore videntur indigna.

Ne tamen videantur, qui contrariam tuentur sententiam, etsi argumentis minimè stabilitam, de nobis victoriam reportasse, rationes singulæ obiectæ (has enim tantum, vt reor, obtrudere possunt) ordine sunt diuendæ. Nam malua vltimò nō prohibet moderatum, sed assiduum Gal. vehementer condemnat, quam assumentam consilii, vt medicamentum suapte natura auium emolliens. Quod esse pro hoc, & aliis præcauendis morbis necessarium auxilium vnanimiter præci docuere: Plurima enim mala quæ in animalis perniciem generantur, propinat ventris suppressio. Ex hac sequuntur capitis grauitas, vertigo, stomachi subuersio, lancinatio, vomitus, nauæa, prostratus appetitus, oris siccitas & amaritudo, ructus iniuncti ac virosi, spiritus graueolens, somni suspensi, inflationes, tormina, voluuli, & demùm plenitudines, articulares morbi, omniæque mala oriri possunt. Neque malua tua deest caliditas, vt cit. de alim. lib. retulit Gal.

Ad secundam facilius est reiponsio. Nam si lactucas, & alia frigida alimenta epilepticis dixeris concessisse Gal. quando hic morbus à calido humore, bile nempè, & sanguine originem ducit, vera propones, à quibus succis oriri posse supra demonstrauimus. Quam positionem dilucidè approbat Auic. loco cit. cap. 11. quo loco lactucam, & coriandrum suapte natura stuporem inducens, ex Dioscorid. lib. 3. cap. 67. summopere vetat, nisi quum comitalis morbus à causa calida habuerit ortum. §. Et ex iis quidem conceditur lactuca, ego verò non plurimum eam laudo; & conceditur eis coriandrum, quia prohibet vaporem, ego verò vituperò eis ipsum, & eius multiplicationem, nisi in sanguinea, & cholericâ, &c.

Tertiam verò facillimè dilues, si dicas: Ex eo vinum interdiceret, quoniam partibus neruosis est inimicissimum, ex Gal. 3. de temp. 2. qua de causa, inter ea, quæ Podagricam concitant affectionem, connumeratur à Gal. 6. aph. 28. Auic. 2. 3. cap. 4. Quo loco aquam vino meliorem esse contestatus est, & præsertim in principio, vbi magis potèst officere, quàm iuuare. Si tamen in capitis affectibus id facit in manifesta declinatione, & corpore sæpè iam, & exquisitè repurgato: Quam sententiam firmat. Auic. 2. 3. tract. 2. cap. 7. qui adèd formidat vinum in cerebri affectibus, vt id omittendum censeat, quovsque sanetur æger sanatione integra, & veniant super eum quatuor tempora: & præsertim pueris, quorum neruos emolliat, 5. aph. 5. & semicrudos humores ad caput desert, ex Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 7. Quo nomine aquosum, quum promptè penetrat, condemnandum: in impuro enim corpore accescit, ex Auic. 2. 3. cap. 4. Denique vinum vt alimentum, copiosè sumptum nocere potèst, vt medicamentum modicè exhibitum confert. ex Auic. loco nup. cit. §. & vinum antiquum parum valdè confert ægritudinibus neruorum omnibus, &c.

Ad quartam. Plurima à Medicis in ægrorum gratiam conceduntur, quæ licet in optimorum alimentorum genere non reponantur, quum tamen grata sint, suauia, & ab ipsis valdè expetita, in parua quantitate offerri possunt, iuxta Senis legem 2. aph. 38. cibus enim cū voluptate, & iucunditate assumptus, vt ait Gal. in com. si non sit multum deterior, tantum abest, vt maneat peior, vt quandoque melior reddatur,

reddatur, amplectitur enim melius à natura, & sic coquitur facilius: vt explicant inter omnes Brudus lib. 3. de reg. febr. cap. 23. Ludouic Mercat. lib. 1. indicat. cap. 1. in fin. Quo fit, vt oliuæ, etsi præsentent alimentum paucum, & melancholicum, caputque tentent, ex Dioscorid. lib. 1. c. 117. tamen si parçè, & voluptatis gratia assumantur, & in postrema mensa, plus iuuent, quàm noceant; superiorem enim ventriculi partem stipticitate sua cūm roborent, vaporum ad caput exhalatione impediunt. Vide de suavis alimentis, licet reprobis, vtilitate Gal. 5. de sanit. 3. & 6. epid. sect. 4. com. 8 & Ambrosium Nonnium in comm. cit. sent. Hipp. 1. 2. Aph.

Quinta non temerè, & citra meditationem venit interpretanda. Videtur enim Hipp. lentes frigidissimas constituisse, cūm Gal. renuat in com. affirmas, ipsas, calidas habere partes, quarum vi attenuare, & alium subducere possunt: ex ipso 3. simpl. 4. & 1. 8. eiusd. cap. 53. Non erunt ergo frigidissimæ, propt quispam interit, qui haud rectè de lètiū viribus opinatus est: Liberque non est legitimus, sed magno Hipp. adscriptus, cuius sententiā fugillat Gal. in com. & vel à Thesalo eius filio compositus, ex Gal. lib. de diff. resp. 3. & 6. epid. in proem. & eodem lib. sect. 1. com. 2. & sect. 2. com. 44. Nisi cum Valles. in com. dicas, ipsas frigidissimas esse, quoniam pauci sunt nutrimenti; paucumque sanguinem generant: calidum autem est, quod sanguinè, & calore adauget. Exhibet autem eas infrequenter, & benè decoctas; sic enim paratæ, omnem flatulentiam deponunt. Vel earum primum ius in prima mensa acceptum propinat, quod naturā ad excretionē proritare solet, quod opus ad morbos cerebri arcendos summopere præstat.

Ad sextam. Sanguinem non emisit, nam hoc auxilium vires debilitat, & puerorum facultates ad ferendum tantum remedium collapsas eneruat, & labefactat: & maximè cūm à pituita, & crudis succis oriatur hoc malum, in quorum præsentia vires adesse non possunt. Si tamen cum iis sanguis permixtus abundaret, sanguinem exhauriret, vt cit. locis ipse consilii: cuius mentem sunt imitati Paul. Oribaf. & Auic. qui in hoc morbo, si adsint plenitudinis signa, sanguinem fundendum esse imperarunt, vt supra in com. Histor. 26. differuimus.

D V B I V M X V.

Num in Epilepsia capiti oxyrrhodina apponenda.

DE Septima dubitatione maior potèst esse lis, & controuersia: Cui præci occasione dederunt, quoniam nullam oxyrrhodinorum pro hoc leuado affectu fecerunt mentione, excepto Rasio, qui lib. 9. ad Alm. 8. imponenda consilii, dummodò à sanguine originè ducat. Hæc est causa, quare Gal. hic, recentiorique omnes hoc auxilium in hoc morbo curando, sicco pede pertranserunt, quia à frigidò humore ferè originem ducit; quem repellètia amplius impingunt & arctant, & media compressione ad cerebri ventriculos protrudunt; & obstrudionem augent. Hæc ergo solum profunt, quum à calido humore, vapore mordaci; aut venenata qualitate proficiscitur: quorum vi, acris humor temperatur, roboratur cerebrū, & sic facillè noxios succos à se depellit. Hoc tamen intelligas velim de epilepsia quæ per consensum fit; nam quando cerebrum, primaria affectione laborat, in certum damnum ruet auxilium. Hæc enim capiti admoventur ad impediendum humorem ad cerebrum influentem; in dicto autem casu nullus humor ab aliis partibus transmittitur; cūm in illa sit à qua dependet affectus. Dispar autem est ratio in lethargo; in quo solum adest impedimentum, quòd humor possit in crudari; in epilepsia verò præter hoc damnum, alia subiūtur incommoda. quibus maximè affectus ingravescit; quatenus compresso humore in circumferentia existente, & ad ventriculos pulso, obstrudtio fit maior; & inopinatæ Apoplexiæ periculum imminet.

C O M M E N T A R I V M.

In terdum occurrere.] Repetit Auic. loco cit. nam frigus inimum, cerebrum impensè debilitat, penitissimè ir-

ruens animales spiritus extinguit, & humorem crassum resolutioni contumacem reddit. Calor autem æstuans, & feruidus ambientis, tum extrahit innatum ad extra, resoluatque, tum spiritum animale; natura sua tenuissimum rarefacit, & minuit, & lentum succum intempestiue attenuat; & liquat; quo titulo damnantur balnea mala, hoc est nimis frigida, vt ferrea, aut calida, vt sulphurea. Insuper vetat quæ caput tentant, vt allia, cæpæ, nutritimenta calidissimis aromatis condita, lac, sinapi, porrum; ex cuius assiduo vsu concitatum, & eius abstinentia sublatam vidit epilepsiam Douynetus lib. 5. apolog. cap. 2.

Demùm vitanda præcipit quæcunque subito alterare possunt. Ob terrorem enim pueros epilepsia facile corripi refert Christoph. à Vega lib. 3. art. med. c. 12. Quapropter laudandus Plato lib. 2. de republic. monens ne matres figmentis, & fabellis filios terreant: ex qua causa puellam factam fuisse epilepticam narrat Mercenialis lib. 2. de morb. puer. cap. 3. Refert enim Mathæus Gradius lib. 9. ad Alm. cap. de phrenitid. Filium suum epilepsia fuisse correptum ex inopinato tubarum clangore, & post intrā decem horas occubuisse. Ne ergo pueri repentino pauore terreantur, sic enim sensuum instrumenta subito impulsu conuulsantur, quod solet efficere incondita hominis vociferatio, animantis mugitus, ceu grauis cœli tonantis fragor; vt cap. 24. de morb. cereb. Ias. edocuit. Quod malum tristitiæ subito obortæ accerere solent, vt Montan. consil. 50. & Lusit. 2. cent. curat. 9. scripserunt. Sic vigilæ, immodicè resoluendo innatum cerebri calorem, & cruditates gignendo, ita insitum cuiusque partis ignem diminuunt, vt succis frigidis, hac ipsa de causa, mirum in modum auctis, amplius deinceps læuiat morbus, & de nouo ferocius exacerbetur. Sic etiam ira, aliique animi affectus, commotis spiritibus, & agitatibus humoribus; & sic sursum plurimo vaporum prouentu commeante, epilepsiam concitant. Quæ animi pathemata, non solum morbos, sed & mortem improuifam facere possunt apud omnes est manifestum: vt explicat inter omnes Petrus de Peramato, lib. de anim. facult. in med.

Mediocris purgatione.] In morbis materialibus partium principum, paulatim vacationem esse exercendam, ne harum robur confestim dissoluatur, ostendit Gal. lib. 7. meth. cap. ult. eleganter. In pueris autè mediocriter, nō copiosè hoc auxilium esse exercendum, præter Gal. hoc loco auctoritatem, plurimæ suadent rationes, tum quia insitam habent peculiarem ex transpiratione contractam vacationem, qua assidue resoluuntur, tum quia debilissimam habent facultatem animale, ob cuius imbecillitatem illicè fatiscunt: iis ergo purgantia nisi magna necessitate urgente exhibenda non sunt; quibus si vti liceat, ea in minori quantitate quàm affectus, & cacochymia desiderant, sunt offerenda. Quibus autem medicamentis pituitosus humor expurgetur, passim inuenies apud auctores.

Accedente vere.] Verno tempore, quoniam tunc humores moueri contingit, esse celebrandam præseruationem morborum, qui licet non sint geniti, ob morbosam tamen causam in corpore latentem imminet, ambigit nemo. Nam præstantius est, futurum morbum præcauere, quàm factum curare, sicut melius est nauis gubernatori, antequam in tempestatem incidat, iter abolerare, quàm fluctuatum, periclitatumque euadere, vt libri introduct. cap. 8. & lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 9. docuit Gal. sic apud Iurisperitos, satius esse ante tempus occurrere, quàm post vulneratam causam remedium querere, est vulgatissimum axioma. Quare Si quis piam sanus, paratus ad morbum, vacatione non præseruetur, agrotabit. 6. aph. com. 46.

Præcautoria ergo vacatio inueniente vere est exercenda; præsertim quum melancholici, crudique succi copia abundat, à qua chronicus morbi oriri consueverunt, cūm enim hic humor in hyeme acerratus, sit veluti cœcretus, aduentante vere fundi, liquatque solet; morbosque inducere. Nihil biliosum humorem excipias, qui cūm in hyeme nō generetur, sed in fine veris, aut æstatis principio, hoc tempore educendus est. In morbo autem à sanguine orto, & in principio

principio veris, & in fine facienda est, Nam sæpe sanguis genitus in hyeme est crassus, vere autem aduentante agitur; interdum etiam ob veris temperiem in corpore accrescit, & præ calore ebulliens, morbos inducit: quare in fine veris, sanguis est detrahendus, de quo argumento plura leges lib. 3. in com. hist. ult.

Et in exercitij modo.] Exercitationem non solum esse vtilem pro conseruatione sanitatis, sed necessariam, diuino illo oraculo ostendit Hipp. 6. epid. sect. 4. text. 22. dum salutis humanæ basim, & fundamentum in laborum, exercitijque tolerantia constituit. & lib. 1. de diata, num. 1. sic ait: Homo edens sanus esse non potest nisi laboret. Sic Arist. lib. 1. probl. 46. salutem esse reuult, & sanitati conseruandæ accommodum valde imminuere cibum, & augere laborem. Sic Plato in Phædro, & Cels. lib. 1. cap. 1. otio, & ignavia marcescere corpora, labore firmari, & fieri vegetiora affirmant, quod prius prædixerat Hipp. lib. de offic. med. text. 28. & lib. 3. de articul. 2. 2. firmavit Gal. lib. de cib. bon. & mal. succ. 2. & 6. epid. sect. 5. com. 10. Hic ergo auctor lib. 1. de sanit. tuend. 8. contra Asclepiadem, & Erasistr. acriter contendit, exercitationem pro conseruanda sanitate esse vtilem, & necessariam, quorum pueriles rationes soluit, & refert inter omnes Ludovic. Mercat. tom. 1. lib. 2. clas. 2. quæst. 166. num. 2. 3.

Cum enim exercitium sit motus vehemens, voluntarius, immutans respirationem, & ex multiplici coctione varia recrementa fuliginosa, vaporosa, & crassa relinquuntur, quæ ob dissimilitudinem, nec assimilari, nec à facultate expultrice partium, cui hoc munus est demandatum, expelli poterunt, idè fuit opus exercitio, vt compleretur actio naturæ; illud enim motu valido calorem adauget, dilatat vias, excrementa resoluit, & referando meatus liberat ab infarctu, excrementa detrudit; ex Gal. 2. de sanit. 2. & Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 1. Quæ omnia, à sola præstari possunt exercitatione. Nam nec balnea, nec fomenta sufficiunt, quum hæc solum ex cute, & non ex solidis, & carnosus partibus euacuent. Et medicamenta purgantia, etsi omnes superfluitates vacuare possint, horum tamen copia singulis diebus collectæ, minor est, quam vt requiratur expurgantis opem. Adde quod hæc licet mitia sint, nocent & imbecillitant, si assidue sumantur, & vtilem benignamque partium humiditatem absumendo, ad interitum deducunt: Quare valde indigentibus, & ex longis interuallis, sunt ex vsu 6. aph. 27. quum corpus in prauam consuetudinem ducant: natura enim redditur ignaua & pigra, & oblita muneris sui non exercet, quousque medicamento excitetur. Magna est ergo exercitij dignitas, & ad actiones naturæ obundas valde necessaria: argumento est, quod villicis alimento vtentes pessimo, illius ope vitam inculpatam pertransigant, quum nobiles multi, victu alti probissimo, ægerrimam ducant. Quod membra inexercitata inualida fiant, gracilescant, & extenuentur; exercitata verò roborentur, & crescant: quo exemplo ars edocta, pro impinguandis corporibus tabidis, picationibus, & frictionibus summa cum vtilitate vsa est, vt Medicinæ proceres confirmant. Quod homines carcere detenti, pallidi breui, & facie cachectica euadant: & demum animalia, pisces, aues, quæ exercentur sint meliora; otiosa reprobata, insalubria, insipida, apud Auer. 6. collig. 2.

Ex quo constat homines consueta exercitia relinquentes, omni morborum generi esse obnoxios, ex Gal. lib. 1. de diff. feb. 2. Nam exercitatio species est vacationis vniuersalis, 2. aph. com. 17. & 4. aph. com. 2. idè dimissio exercitij consueti corpora replet prauis humoribus. Cum enim vtilitas exercitationis sit excitare, & augere calorem, cuius vi & incremento homines acquirunt meliorem distributionem alimenti, perfectiorem coctionem, & præstantiorem nutritionem adipiscuntur, vt monet Gal. 2. de sanit. cap. 2. fit vt hoc relicto, torpescantque hæc de causa calore, refrigerato totius corporis habitu, omnes partium coctiones reddantur deteriores, & sic tractu temporis, extincto veluti insito cuiusvis partis calore, & ob recrementorum copiam suffocato, ex defectu alimenti marcescant, & contrahant. In quem sensum dicebat Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 1.

A in fin. Dimittens exercitium incidit in hecticam, per quam non intelligit febrem, quam hecticam vocamus, sed potius hecticam senectutis, quæ est tabes sine febre, iuxta ipsum, 1. 4. tract. 4. cap. 9. Et Gal. lib. 1. de diff. feb. cap. 1. 1. & 12. febres, atque alios morbos ex intermissa exercitatione concitari scribit: & 3. de caus. sympt. 2. 5. de loc. affect. 7. & in lib. de articul. com. 4. hac de causa dyntenas tuboriri affirmat.

Gal. 2. de sanit. 2. in fin. docet exercitationes hoc modo esse adhibendas. Antequam homines incipiant exerceri, debent prius leuibus motionibus moueri, deinde sunt fricandi, & vngendi, vt partibus fluxilibus redditis, in valida exercitatione, sine noxa contrahi possint, & distendi; sicque hac præparatione facta, debilitate & cunctanter incipient exerceri, paulatimque ad summum exercitationis perueniant: cessent non subito, sed remissa exercitationis vehementia, leuiter breui tempore moueantur, abisterfoque sudore balneum ingrediantur, à quo, sedata agitatione ad cibum accedant; aliter enim, si statim exhibeatur cibum, quum distracto calore ad partes extimas, ipse nec retineri, nec coqui possit, noxas inemendabiles facit, ex Gal. 3. acut. 5. 5. Nostris tamen temporibus, in quibus balnea, frictiones, vñctiones, & ministri deficiunt, satis est ante validas exercitationes, prius leuibus motionibus moueri, deinde mutata tunica, & abisterfo sudore, debito interposito tempore quiescere, & edere.

Potèd. Exercitatio, vt sanitati vtilis sit, plures requirit conditiones, sine quibus non solum non confert, sed nocere potest: ex quibus præcipua est, mensura & determinata quantitas exercitij, quæ cum conicaturalis sit, difficulter, præsertim primis diebus cognoscitur, vt 1. de sanit. tuend. 7. in med. Gal. edocuit. Certam tamen exercitij quantitatem definiunt plura, quæ late repetunt Hipp. lib. 3. de diat. num. 5. Gal. 1. de sanit. 2. & lib. de consuetud. 4. Paul. lib. 1. cap. 16. & 17. Aëtius terrab. 1. serm. 3. cap. 2. & 3. Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 2. ea sunt corporis rubor, color floridus, venarum intumescencia, sudor cum vapore calido apparens, concinnitas, æqualitas, & iucunditas motus actionum. Quado exercitatio hos terminos non attingit, imperfecta est; nam perfectè calorem non auget, neque integrè expurgat excrementa, sed humidum nativum, calorem, virèque dissoluit. Immodica his signis agnoscitur, non cessat rubor, cutis contrahitur, non apparet ordo, iucunditas, æqualitasque in actionibus, sed è contra molestia, lassitudo, & mutatio in quantitate, & qualitate sudoris conspicitur, ita vt ex multo paruus, ex calido frigidus erumpat: & hæc exercitatio solida membra colliquat.

Exercitationis differentie plures sunt, nam quædam est multa, alia parua; quædam est velox, alia tarda; quædam est fortis, alia debilis; quædam est vehemens, & alia remissa. Rursus exercitatio aut est continua, aut interrupta: illa aut est æqualis, aut inæqualis; inordinata, aut ordinata. Deinde, aut tota est motus, aut ex motu, & quiete composita, quas omnes differentias Galen. 2. de sanit. cap. 8. cum sequentibus. Auicenna loco cit. exemplis explicant, & illustrant. Quæ omnes cuiuslibet sano corpori non sunt aptæ; sunt enim nonnulli, qui ab eis vehementer læduntur: quare quisquam exercitationem sibi iucundam eligere debet, vt lib. de salub. diat. text. 26. scitè docet Hipp.

Qua tamen diei hora debeat celebrari exercitiū Hipp. non explicuit: solum docuit labores debere præcedere cibos lib. 6. epid. sect. 6. text. 4. Gal. 2. de sanit. 2. tempus exercitationi accommodum præscribit, quando cibum exercitus duplici coctione fuerit immutatus; in ventriculo, iecore & venis, quod ex colore, & substantia vrinæ venari docet. Nam si fuerit tenuis & alba, nondum vtraque coctio peracta est; signum, quod flaua bilis nondum est genita, cuius vi tingitur vrina: & quando rufa, aut flaua est, iam constat secundam coctionem fuisse peractam: at verò quando pallida est, nuper factam esse coctionem in iecore significat. In rufa, aut flaua bilis præsentia exercitatio non cõuenit, nam bilem flauam accersit. At verò quum vrina est tenuis & alba, inutile est exercitium, nam cibi crudi intempèstiuè à partibus rapti, cruditates pariunt, obstructionem &

& putredinem gignunt. Solum ergo corpora exerceri possunt, quando vrina pallida est.

Veteres quoniam semel singulis diebus cibum accipiebant, in æstate horam matutinam, vt aptiorem, & temperatorem eligebant; vere, & autumnò meridianam ob eandem causam; in hyeme vespertinam, antequam Sol occideret: Nam ob breuitatem diei, reliquas horas in publicis negotiis, disputationibus, studiisque absumebant. Nostris temporibus quum consuetudine antiqua sancitum sit, bis comedere in die, tempus exercitio oportunitum est matutinum; corpora enim ex somno, & coctione sunt validiora: excrementa tamen alui, vesicæ, & cerebri per nares, os, & aures prius deponere oportet; hæc enim detenta, commota, & extenuata, ventriculo, cerebro, & cordi nocere solent.

Hoc solum obserues, vt in corporibus debilibus, loco exercitij frictiones consulas: Nam frictio incidit, attenuat, crassos succos discutit, habitum corporis roborat, vegetiores coctiones procurat, dummodò inter mollem & durum modum feruet; quoniam multa, & dura corporis molem deprimit; modica verò, & mollis implet, caloremque naturalem suscitatur, & refocillat, vt docent Paul. 1. 1. cap. 18. Cels. lib. 2. cap. 14. Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 4. Quorum vim, & differentias breuissimè complexus est Hipp. lib. de offic. medic. sect. 3. text. 25. & fusè explicat Gal. 2. de sanit. 3. 4. 5. 6. & lib. 5. eiusd. cap. 3. & lib. 6. cap. 2.

Quæres, cur ludum parua pilæ à veteribus inter omnes exercitationes tantoperè commendatum, & pueris familiarem, pro pueri epileptici præseruatione prætexerit: nam præterquam quod eius apparatus facilis est, delectationem pueris affert, & commoda multa; cum enim in eo omnes corporis partes æqualiter moueantur, calorem viuificat, & auget, ex quo calor incrementum omnes naturales functiones feliciter perficiuntur; succi crassi, huius morbi causa, attenuantur, coquuntur, repurgantur, vt Gal. lib. de lud. paru. pil. ferè per totum, & Oribas. 6. collect. 31. manifestè edocent: Dic: Prehensis hoc malo ludum hunc valde esse incommodum; in eo enim adsunt saltus, cursus, brachiorum agitatio, celerior erectio, atque depressio corporis, ceruicis firmitas, oculorum intentus aspectus, ex quibus motibus, caput, oculi, & animalis spiritus in gyrum, vertiginis in modum, aguntur, vnde epilepsiæ timor subitus imminere solet, quum cerebrum veluti rotetur, & humores irrequieto motu circumagantur. Si de aliis exercitationum generibus plura videre cupis, lege quæ Mercurialis elegantissimus in lib. de arte gymnastica, seu exercitatorij, ex priscorum mente conscripsit.

In cœna tempus se ponat.] Ex diametro pugnat locus Auic. 1. 3. tract. 5. cap. 21. de cura epilepsiæ: Et ille cuius consuetudo non tolerat, vt semel reficiatur, diuidat cibum suum, qui sit minor satietate sua in tres partes, & sumat duas tertias in prandio, & tertiam eius in cœna, post exercitium subire, &c. Quam sententiam sequitur Actuarius lib. 2. de act. & affect. spirit. cap. 10. Sed conciliari possunt: nam vterque sui temporis consuetudinem respexit. Gal. enim cœnam copiosorem consuevit, somno & quiete alimentum perfectius coquendum sperans, & maximè quod eo tempore cœna, nona hora esset constituta, ita vt tres à cibo horæ superessent, quibus crudi halitus per vigilias discuti queunt, quominus caput tentent. Auicennæ verò, & nostro tempore, quum ad multam noctem cœna differatur, tantum temporis inter somnum, & cibum non intercedit.

Ex oleribus igitur.] Demum vitanda consiluit, quæ crassos succos, lentos, & mucilaginosos gignere nata sunt, caputque tentant; de quorum genere censentur esse ab ipso relata alimenta, præcipuè tamen legumina, quæ melancholica esse, & flatulenta, ratio dicitur; Cum enim folia plantarum, quæ primo vere ex nuper madente terra germinant, aquea sint; flores anni progressu, aqua iam caloris vi dissipata, æreisque postremò verò fructus: Legumina melancholica, & terrena sunt: ex materia enim per ætatem exusta, ac arefacta terra prodierunt.

Olera 4. collig. 41. Apud Auer. à tota substantia ad melancholiam parant, sed videtur potius legendum ad crudos, aquososque humores: sola brassica melancholica est. Lib. I.

(cui adde Cynaram, & Melongenam) ob copiam terræ; & flatulenta, ob debilem coctionem, quæ status multiplicat, sicut perfectæ dissipat: quo titulo reprobantur fructus, abundantem enim humido aqueo, & magis præcoces, ob breuem moram sub coquente sole: incolumiores sunt autumnales, ob contrariam causam, vt ficus, & vna.

D V B I V M X V I.

Num Peponis cibus sit annumerandus, vt voluere Arabes.

Pepones.] Cur pepones concedit in epilepsiâ quod alium emolliant? Si crassum gignunt succum, & ad epilepsiam generandam quàm aptissimum, quum frigidum, & biliosum, in parua tamen quantitate concedendus: vitiosum enim pariunt humorem, & corruptioni paratissimum. Si tamen de sanguinea epilepsiâ intelligas, Gal. à calumnia defendes. Nam aliàs pepones subuertunt stomachum, & cholerae morbos efficere consueuerunt. Mathiol. vir apprimè doctus, facile ab hac dubitatione se extricaret, quippe qui in apologia in Amaranum, censura 11. nimio fortè furore in eum sæuiens, & exandescens, pepones, biliosos morbos generare affirmat, & id quidem, vt Simeon Sethi asserit, sua dulcedine. Ex cuius sententia constat, eorum succum in bilem conuerti in ventriculo, quæ ad epilepsiam propulsandam, aliisque frigidis morbos debellandos confert eximie. Sed Mathiolus, sicut & Medicos Romanos multò antea coarguerat Tral. lib. 1. 2. cap. 6. dum sic ait. Offendi autem ego plerisque Roma Medicos, qui nec nomen quidem peponum, tanquam bilem procreantium proferre audebant: quum itaque ego cuidam aliquando, & sitienti vehementer, & astu flagranti, defatigatoque iniunxissim, vt peponem assumeret, quidam præsens Medicus exclamauit, homo cur agrum magis vis occidere? annon didicisti, quod pepo bilem producat? Lege Gal. lib. de alimentis, ubi dicit manifestè peponem comedisse cholericos efficere. Laborauit igitur non parum, vt illis persuaderem qui intellectu assequi poterant, Gal. non dicere hic pepones bilem creare, sed cholerae efficere: Cholera autem voco stomachi subuersionem, cum vomitu, & perturbatione ventris, &c. Ex quibus euidenter constat, quàm à Gal. mente, & varietate Mathiolus distet.

Per pepones autem intelligimus Angurias, cum Lacuna in com. cap. 1. 24. lib. 2. in Dioscorid. quas fuisse à Gal. vocatas pepones, plurimis ex Gal. doctrina desumptis argumentis comprobare conatus est. Quidquid Pet. Vaezium eruditissimus in com. medic. Lacuna reprobat sententiam, quod pepones sub cucumerum genere contineantur; anguriæ autem minimè, quum magnis melopeponibus sint similes. Nam quum Gal. sub cucumerum genere contineri scribit, semper cognominauit pepones cucumerinos. Neque fidem adhibeas Mathiol. qui loc. cit. in Dioscorid. cum Fuchio angurias veteribus fuisse ignotas tenaciter contendit; quum hic Botanicae artis Professor eximius, ita in hoc negotio statuendo dubius ancepsve appareat, vt quid Gal. per pepones intellexerit, ingenuè se ignorasse fateatur.

Sunt ergo Pepones à Latinis Anguriæ, à Lusitanis Balancias, ab Hispanis Sandias, à Flandris Meloen-VVoter, seu alio nomine Ronde platachtige Pompoenen dictæ, Melones aquei, magni, ventricosi, lucidi, colore virides, læues, quorum succum cum interiori medulla, & præsertim adiecto faceharo, Hispani, & præsertim Manritani, ætatis tempore pro lenanda siti, & refrigerando bilioso stomacho ad satietatem vique deuorare solent. Quod quàm sit à ratione alienum, non tantum sanitatis tempore, quàm vrgente febris, affirmabit qui sequentes legerit rationes, non nisi ex Gal. facundissima penit deproptas. Num succus huius fructus aquosus est, minimè coctus, nec lētus, vt partibus adhærere, aut nutrire queat: Quo fit vt relictus à regimine naturæ, tanquam nutritioni partium valde ineptus, putrescat, & morbos committat inemendabiles. Quoniam Pepones, ex Gal. doctrin. 2. de alim. facult. 4. & lib. de ven. sect. aduers. Erasistr. cap. 8. copiosam habent humiditatem,

qua innatant in ventriculo, cuius orificium aquosa sua substantia relaxant, lædunt, & imbecillant; sicque nauseam, vomitum, & seuissimam concitant cholera. Quapropter sanis reprobum alimentum, minimè constans, immò maxime fluidum præbere solent, & ad gignendas febres quam aptissimum: agris verò noxium, & mortiferum, & à venenorum natura non dissimilem, vt *lib. de bonit. & vit. succor. cap. 8.* Gal. confirmat; sequuntur Paul. *lib. 1. cap. 80.* Aëtius *tetrab. 1. serm. 1. tit. de Pepone.* Cuius succus licet ætatis tempore non noceat, cum ob maiorem transpirationem noxius vapor exhalet; hyberno tamen tempore, calore ad interiora redacto, impeditaque ventilatione aded putret, & corrumpitur, vt febres malignas accendat, quod de cucumeribus Gal. pronunciat *lib. 2. alim. cap. 6.*

Si verò pluri feceritibus ex bile, sincerisque tertianis Peponem concedunt, quod biliosum ventrem refrigeret, furentem bilem refrænet, & impetuosos eius motus coërceat, & sic eius aquam propriam esse omnibus febribus, quæ sunt in vltima caliditate, asseuerant; de quorum numero præcipui sunt Arabice familie sectatores, vt Auic. *1. 4. tract. 2. cap. 43.* Serap. *lib. de simpl. cap. 244.* Auer. *7. collig. 12.* Hi, vel de eo assumpto in paruissima quantitate, vel sitis demulcendæ causâ, vel ad præcauendam futuram siccitatem in ardentibus febribus frequentissimam, cuius lapsus ferè immedicabilis est; vel voluptatis gratia exhibitio, sunt intelligendi: quare in re-torridis febribus syrupum ex succo eius cum saccharo concinnare soleo, qui præterquam quod mirè sitim leuat, ardorem compescit, somnum conciliat, & aridum corpus humectat, per vrinam, & aluum biliosum humorem clementer euacuat; eoque loco syrupi de lactis sero frequentissimè vtor.

Non negamus tamen in vrentibus febribus eius ramenta linguam scabram, & siccam demulcere: cuius vlcera, aphthas, pustulas ab igneo calore concitatas abster-sione emendat, & salugine sua, palatum, & parithmia ab omni sorditie mundificat; eiaque succum oblitam pædore cutem illustrat, ex quo cum farina subacto, smegma fit ad nitorem in facie conciliandum, ad delendos alphas præstantissimum. De quo fructu plura lege apud Alzarium à Cruce Vicentinum *2. cent. tit. de Peponib.*

Domestici quidem suis. A quadrupedum esu epilepticos arcendos consulit: Nam ob exercitij paucitatem prauis sunt succi; veluti ouina, caprina, hircina, bubula, quoniam difficulter coquuntur & distribuuntur, & sic ad succi probitatem omnium sunt ineptissima carnes, crassum enim succum, & melancholicum generare consueuerunt. Leporinam euictet, huic enim Arist. *2. de partib. animal. 5.* magnam vim tribuit in augenda melancholia. Neque obstat quod sanguine pollet tenuissimo probissimoque: nam perpetuò non consentiunt cum sanguine membra; sic vaccinae ius pinguisimum suauissimumque, caro arida. Sic lac vaccinum butyro abundat contra carnis naturam. De quo argumento lege Manard. *13. epist. 4.* Si verò *lib. de attenuante vict. & alibi,* ad diurnos elegit affectus, frigidus & humidus intelligas, vt idem notauit Manard. *16. epist. vlt.* Si uestria conueniunt, quum enim magis exercentur, sunt sicciora, & biliosiora.

QVÆSTIO XVIII.

Quòd suilla caro, calida sit & humida, contra Isahac, & Petrum Hispanum, eius fidiissimum interpretem.

Miror autem epileptico puero Gal. concedere domesticum suem, cuius carnis alimentum frigidum, mucosum, tenax, & humidum esse retulit ipse *lib. 3. alim. cap. 2. & 7. meth. cap. 6.* Nam siue loquamur de porcello, aut veteri sue, vtrumque præstare nutrimentum pessimum, & lentum patet manifestè: Ille enim cum valde pinguis sit, humidissimam carnem habet, auct. Gal. *4. acur. 103. & lib. 3. de alim. facult. 1.* Hic quoniam veteris vici-mæ ætatem habet, exiguè nutrit.

Accedit auctoritas Isahac, qui aded frigidam facit suillam, vt nullam frigidiorum constituat, *in lib. diet. vniuersal. lect. 34. cap. 31. §.* Concordant antiqui in hoc, quod nulla animalia ambulancia, & corporis humani nutritiua, porcina sunt frigidiora, & cap. de carne. §. Caro porcina cæteris omnibus animalibus est frigidior, &c. Cuius sententiam Petrus Hispanus fidiissimus eius interpres in *4. part. diet. partic. cap. de carne porcina,* libenter amplectitur, sequentibusque rationibus munit ac defendit. Nam sues sunt pingues, & hoc denotat multam humiditatem. Et eorum caro crassa cum sit, morbos frigidus gignit, ex Gal. *3. alim. cit. & 2. aph. 18.* Fauet Gal. *lib. de arra bile, cap. 6. §. sicuti contra, omnia temperaturam quam illa frigidiorum nascit, vt sues, &c.*

Deinde eius sententia corroborari potest hoc modo. Sus animal est excrementosum, amicum luto, & locis viginosis, in quibus se volutat, & oblectat, & sic frigidam carnem incoctilem, & coctioni contumacem habens; idcirco grandini, tuberculis, serophulis, variisque tumorum, & pustularum generibus est obnoxium, testes sunt Plutarch. *4. sympos. probl. 5.* Arist. *de natural. auscult. c. 21.* Plin. *lib. 8. cap. 51.* Antonius Gazius *de natur. carn. porc. cap. 83.* Bruyer. *13. de re cibaria. cap. 1.* Et hæc est causa communiter assignata, quare (vltra quam quodd immundi sint) Hebræis Deuteronomij *14.* Suillæ carnis vltus fuerit interdictus. Si ergo sues frididi sunt, & pluribus frigidis morbis obnoxij, cur alteri sanitate præstare poterunt? Immò eorum caro rancedines, strumas, grandines, & alui profluua concitat.

Aduertas tamen oportet, à Gal. suillam carnem dici optimam. Sicque exquisita febre tertiana affectis præter testiculos, & alas gallorum, porcorum pedes, & cerebra, ac porcellorum carnes in iure albo liquefactas præbet *lib. 1. ad Glau. cap. 9. & 7. meth. 6.* conualescentium vires suillæ esu reficere studet. vnde Cels. *lib. 3. cap. 18.* suillam, leuissimam esse affirmat; de quo argumento pulchra scripsit Mercurial. *3. variar. 8.* Si autem Gal. hoc loco sues epilepticis concedit, non de lactente porcello loquutus est, cuius esum, ob viscidos, excrementitios, crudosque carnis humores ipse *cit. de aliment. facult. lib.* tantoperè improbat. Quòd si de sue, condito sale, & deinde cocto anetho, & porro, ipsum loquentem intelligas, pronunciaris vera: Nam hoc modo hæc caro salamento, croco, & pipere præparata minùs nocere solet; vt Gal. hoc loco aduertit, & Christoph. à Vega explicuit. *lib. 2. art. med. sect. 3. cap. 9.* Vltimò, Gal. vocat optimam suillam carnem, non porcina: nam suem à porco differre probat auctor non vulgaris Athen. *lib. 9. dipnosophistar. cap. 5.*

Num autem hæc caro sit fridida, vt voluit Isahac, an lida, nec veterum, nec iuniorum peritissimi satis explicarunt, Calidam esse Gal. *10. simpl. tit. de sanguine suillo,* innuare videtur, dum suillam magnam cum humana carne affinitatem habere, apposita Historia ostendit, illorum qui hanc pro suilla vendiderunt, quam edentes, ab hac, odore, sapore, aut colore discernere non potuerunt. Quare si caro suilla humanæ simillima est, vtraque pariter calida & humida erit. Deinde Gal. *lib. 4. acur. 103.* temperatam facit. §. *in moderatis verò tum caliditate, tum frigiditate, cuiusmodi suilla carnes sunt, &c.* Et in *lib. 5. meth. cap. 12.* §. *quadrupedum verò laudabilior est porcina, in caliditate, & humiditate temperata, &c.* Eius sententiam sequitur Auic. *lib. 2. canon. cap. 610. §. Sanguis porci, & sanguis hominis sunt similes in omni re, sicut & carnes amborum sunt similes in omni re, &c.* Cum ergo sanguis humanus sit calidus & humidus, suillum sanguinem, sicut & suis carnem, eandem qualitatem habere, non est dubitandum. Et quoniam in caliditate, & humiditate parum recedit à temperamento, idcirco temperata dicitur ab antiquis. Hanc sententiam probant Auer. *5. collig. 32.* Halyab. *5. theor. 21.* & Rabbi Moses *24. part. aph. 46.*

Hoc ita arguunt multa. Primò, quòd suilla caro, auct. Hipp. *in lib. de vict. acur. sect. 4. particul. 102.* omnium sit optima, & alimentum optimum, & ad probos, optimosque gignendos humores aptissimum præter, ex Gal. *lib. 3. alim. cit. & lib. de bonit. & vit. succor. 4. & c. 12. §. ex animalibus, quorum natura ad bonos humores gignendos aptissima, sues*

sues iam mediocri ætatis habentur, &c. Et infra §. *ex pedestribus animalibus suilla caro probatissimus cibus, &c.* Et Haly *loc. cit. §. Suis cibus plurimus, & sanguis ab ea generatus multus & melior sanguine omnium carnum, est namque corpori magis conueniens, & homini conferentior, &c.* Secundò, Sus animal est fœcundum, ex Plin. *lib. 8. cap. 51.* & Varron. *lib. 2. c. 4. Fœcundiora calidiora sunt, vt probat Theop. 1. de caus. plantar. 27.* qui ex sue numerosiores partus oriri affirmat. Tertio, Sus animal est audax, fortis pugnae, & audaciæ magnæ auctore Arist. *1. de Histor. animal. 1. & lib. 6. eiusd. 18.* Hoc autem manifestum caliditatis est indicium, ex Auer. *5. collig. 30. §. quia animalia audacia sunt calida, & pusillanima sunt fridida, &c.* Quarto, Quoniam sues ferè pilos habent nigros, pilorum autem nigredinem caliditatis esse notam probat Gal. *in art. medic. 5. 2. & 2. de temper. 5.* Quare Gal. *6. epid. sect. 2. com. 44.* nigriora animalia calidiora esse asseruit, quod etiam docuerunt Aët. *teor. 1. serm. 2. cap. 88.* Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 145.* Rarius, *vlt. com. sect. 2. c. 172.* Theoph. *3. de caus. plantar. 27.* Quintò, Accedit Arist. auctoritas *10. probl. 23.* vbi quaerens rationem, cur sues pilos non amittant, præter alias causas proponit & hanc, quòd sint calidissima animalia.

Contrariæ verò rationes commodissimam habent explicationem. Nam pinguedo frigiditatem non arguit, sed humiditatem; quo nomine animalia pingua cenlet reprobanda, vt sues, *4. acur. 103.* Neque Gal. *cit. loc. de arra bile,* absolute porcina frigidam dicit, sed facta collatione ad animalia calida & sicca, de quibus supra loquebatur, qualia esse commemorat, quæ dentes peccinatim inferunt. Si autem suilla morbos gignit, id ex accidenti euenire puta, cæterorum eduliorum more, quæ si rectè non coquantur, id efficiunt. Non ergo est suilla caro fridida, vt Isahac, & eius interpres arbitrantur.

QVÆSTIO XIX.

Quòd pisces saxatiles agrotantibus possint concedi. Contra Ronsseum, & Conciliatorem doctissimos.

EX piscibus saxatiles. Non prætereunda est hoc loco inter Gal. Hipp. Cell. & Arabes, circa saxatiliam præstantiam celebris contradictio, quæ hæctenus scribentes excruciat, atque fatigat. Cur, si pisces saxatiles optimi sunt succi, sanguinem laudabilem, & temperatum gignunt, Celsus, vberissimus Hippocraticæ doctrinae interpres, inter mali succi cibaria eos, connumerat *lib. 2. cap. 21. §. Pisces quoque saxatiles, &c.* Cur Arabes, hos pisces, prauos humores creare, & corruptioni paratissimos asseuerant, si alibi horum vires eximias celebrarunt? Quare si saxatiles reprobum præstant alimentum, cur à Gal. epilepticis hoc loco conceduntur? Horum omnium exactam solutionem ad Principum mentem sic accipe.

Pisces omnes frigidiores ex eo colligit Gal. *6. de usu part. 9.* quòd eorum cor magna non egeat refrigeratione, & quòd sanguinem nullum, aut certè paucissimum habeant. Hos item humidus valde esse, illud manifestè ostendit: nam vitam in aqua degunt perpetuam, & præsertim saxatiles, quos vt humidiores febricitantibus concedit, *8. meth. 2. & lib. 1. ad Glau. 9.* tertiana correptis commendat: & in *cap. 11.* quartanariis exhibet; quoniam sunt molli carne præditi, nihilque tenax habentes. Quo pacto in continua febre *4. de sanit. 8.* & in cancro *2. ad Glau. cap. 12.* eos propinare non veretur. Aded enim hos præfert, vt carnibus anteponat, quum boni succi sint, & non glutinosi, *4. de sanit. cit.* & minimè noxium succum generent. *lib. 2. sec. loc. cap. 7.* Nutrimentum enim ab eis genitum, consistentia est lenius eo quòd ex pedestribus desumitur, aded vt non affluenter nutriat, & celeriter discutiat, auctore Magistro, *3. alim. 26.* Hi enim sunt in symmetria quadam constituti, quamobrem omnes perpetuò sunt inculpati, ex *cit. alim. 29.* quum neque tenues, neque crassi sint, neque loca, neque alimenta mutant. Sunt autem pelagici, littorales, gobij, murænae, buglossa, aelli, & simpliciter pisces omnes, qui neque insuaue, neque

mali odoris, neque glutinosum quidquam gustu repræsentant, ij inculpatum cibum præstant. *lib. de bonit. & vit. suc. cap. 5.* Ob quam causam in catarrho, & sputo sanguinis, viles sunt, *5. meth. 13.* Quoniam quod ex iis paratur, non modò ad coquendum est facile, sed etiam corporibus iucundum, & saluberrimum ex Gal. *3. alim. 28.* culpa enim omni caret, quicumque versantur in mari dulcis aquæ experite, cuiusmodi sunt pelagij, & saxatiles, qui reliquos & iucci probitate, & lauitate antecellunt. Eos igitur sumptisse perpetuò tutissimum erit, vt ait Gal. *lib. de bonit. & vit. succor. 9. & lib. de attenuant. di. 1. 8.*

Nam si piscium electionem, & præstantiam pondere-musij cæteris sunt longo excessu præferendi. Cum enim ab auctoribus laudentur, qui in pura aqua degunt, arena-sa, aut petrosa currente, qui velociter mouentur, mediij inter magnos & paruos, colore albi, carne molles, gustu suaues, nec multa pinguedine respersi, vt Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 53.* scitè edocuit, Saxatiles, omnes has habere conditiones, *suprà cit. loc.* Gal. ostendit. Quare sanguinem generant temperatiorem, ex Auic. *cit. loc. §. Quoniam illi, &c.* & ad bonos humores gignendos sunt laudabiles, ex Onbas. *lib. 3. collect. 15.* Vnde Auic. *1. 3. tract. 4. cap. 20.* pro melancholico affectu demulcendo eos miris laudibus effert: ij enim selectiori, meliorique gaudentes pabulo, & minùs noxiis alimentis vescentes, præstantiores, & salubriores habentur: musco enim aliisque herbis aluntur, & hac de causa, proxima saxis domicilia parant, & in illis salubriora, purioraque pascua carpentes consenscunt.

Neque mireris quòd pisces nutriantur herbis, contra Iosephi dogma *8. de hist. animal. 2.* asserentis eos aqua nutri & viuere; quam opinionem valiare nixus est Ronsseus delet. *lib. 1. de piscib. cap. 12.* & postea confirmauit Ioan. Lupus *ad Iyron. lib. 1. de re medic. dialog. 4. ad fin.* Immò aquam nutrire carnosum genus sibi perluasere Cardan. *ad lib. Hipp. de aere, & aq. & Auger. 2. epist. lib. 2. epist. 3.* contra Gal. mentè *4. aph. 13. & 3. acur. 17. & 4. de usu part. 5.* Tral. *lib. 6. cap. de pleurit. tit. de vict.* Auer. *7. collig. 2.* Haly *5. theoric. 29.* Isahac *1. diet. ar. part. tit. de aq. Auic. 2. 1. doct. 22. cap. 16.* Nam aqua friabilis est, fluida, nihil habet lenti, quo affigi, aut adherere membris possit, vt *10. simpl. tit. de sudore Gal.* edocuit. Nutritioni autem summe esse necessariam affixionem, probat Gal. *2. alim. 64. & tacè lib. 1. de nat. fac. 11.* Quare aqua non nutrit, vt multis rationibus planum faciemus *lib. 2. in com. hist. 54.*

Si autem pisces aqua nutriti asseuerat Arist. in a intelligendus est, ac si non sola alantur, quoniam eos nutriti aliis piscibus, esca, luto, arena, carne, cæno, vermibus, herbis, radicibus, stercore, terræ excrementis, ib. Philosophus inculcat. Quare alij pisces quum non habeant hæc salubria pascua, non ita præferuntur; saxatiles verò optimi sunt, & tubulii carnis, quod ita esse docuerunt Isahac *lib. diet. vniuers. cap. 59.* Auer. *lib. 5. col. 31.* Serap. *tract. 1. cap. 22.* Rarius *9. ad Alm. 13.* Haly *5. theor. 25.* Pauli. *lib. 1. cap. 50.* Aët. *tetrab. 1. ser. 2. cap. 131.* Firmarunt recentiores, de quorum numero sunt Hyppolit. Saluian. & Boussuetus *in lib. suis de pisc. Rondel. lib. 1. de piscib. marin. cap. 6.* Ludou. Lemos. *in com. cap. 2. lib. 8. meth. Gal. Aloyf. Toreus lib. de feb. punct. fol. 127.* Vega *2. art. med. sect. 5. cap. 11.* Anton. Merind. *exerc. 8.* & Conrad. Gesner. *1. 3. lib. de piscib. saxatil.*

Sed si hæc vera sunt, & ex summi dætoris, & Arabum promptuario decerpta, cur Auic. *lib. 2. cit. Raf. 3. ad Alm. 16.* Auer. *6. collig. 18.* hos difficilis coctionis esse, ventriculo molestiam inferre, sitim gignere, prauos humores generare, celeriter corrumpi asseuerant? Quos à superiorum auctorum mentes, immò à sua doctrina distare, nullus est vel mediocriter in arte versatus, qui non agnoscat, Pisces ergo saxatiles si cum aliis probi alimentis cibus conferatur, mali succi dicendus est; si tamen cum cæteris piscibus comparatur, optimum alimentum generat. Sic lactucam profert Gal. *2. alim. 40.* succum omnium olearum præstantissimum præbere, cum tamen ipsa humorem non omninò laudabilem gignat. Vel si Celsus & Arabes, Saxatiles inter prauis succi cibaria numerantes, intelligas de saxatilibus sine squammis, qui crassi sunt, & viscosi, scitè

hist. nat. 5. 1. & Valer. Max. lib. 1. memorab. ult. contestantur. Concedendus ergo est circulus ultra quartanum, qui ob materiæ paucitatem, & maiorem crassitiam consuetos terminos transgreditur. De quibus circuitibus (exceptis Arabibus) utpote raris, & incognitis, auctores peculiare caput non constituerunt; quoniam harum febrium cura appropinquat curæ quartanæ phlegmaticæ, ut 1. 4. tract. 2. cap. 69. docuit Auic. De quo argumento lege Costæum in com. cap. 68. Auic. loc. nuper cit.

Quapropter si hæc vera sunt, & probatorum auctorum fulta testimoniis, cur quartanum circuitum negabimus, aut Hipp. sententiam operi insertam esse ab aliquo dicemus? quod de correctissimis codicibus congeritur Gal. in lib. acut. de nat. hum. de humorib. & alibi passim. Hanc tamen sententiam, ut germanam, & Hipp. dignam, qui nihil scriptis mandauit temerè, Vallesius approbat in com. & exemplis illustrat Anton. Maria Venuti. in consil. pro Ioan. Heluetio Forest. 3. lib. obs. 43.

Non ergo adulterina prædicta Hipp. sententia, prout falsò sibi persuadent Christi. à Vega, & Ioan. Brau. Petras. in com. cap. 4. Gal. lib. 2. de diff. febr. Quintana enim esse salubris est, immò salubrior quartana, ut Gentil. affi. mit. ob rationes dictas, quoniam minus affligit naturam. Aliqua tamen quintana est vna species febrium deterior, & illa quintana est illa quæ vel præcedit hecticam, vel ad illam producit. Hanc solutionem primus omnium proposuit Auic. loc. cit. qui Hippocraticam melius subodoratus esse veritatem, §. & dixit Hipp. quòd Quintana est deterior febrium, quoniam sit ante phthisim, & post ipsam; & dicit Gal. in ea sicut scitis. Et ego opinor huic sermone modum quandam, & est, ut per phthisim intelligatur hectica; & sit sermo eius: Quintana subiectum propositionis indefinita non significans communitatem: ergo est quasi dicat, quod quintana est vna species deterior febrium, quoniam ipsa est ante hecticam, & post eam, &c.

Ex cuius dictis totam litem euanescere putamus, quem soluendi modum Gentil. & Iacob de partib. approbant in com. Vel si mauis (sub explicato sensu) sub nomine quintanæ intelligere omnes febres à pituitoso, tenacique succo subortas, asseres rectè: solet namque Hipp. sub vno exemplo cætera comprehendere, ex Gal. lib. 1. acut. 33.

Solue secundò. Quintana licet in se salubris sit, cæterarum tamen febrium intermittentium ipsam antecedentium facta collatione, nempe tertianæ, quotidianæ, & quartanæ est pessima, quoniam difficilior eradicatur, quum fiat ab humore magis adusto, ut probant Sauonarol. cap. 15. de feb. rubric. 8. Petrus Mercat. tract. 9. de febr. b. cap. 3. edocti ab Haly lib. 3. pract. 19. Sed percontaberis, & merito, cur hic sermo non possit etiam verificari de sextana, septana, octana, & nonana? illa est ratio, quòd quintana his facilius repetat per circuitum, & frequentius naturam fatiget. Quintana ergo est etiam saluberrima, & à magnis morbis, epilepsia, & aliis frigidis affectibus liberare potest, si cum phthisi, aut hectica febre non complicetur. De hac tamen ambigua quæstione liberum sit cuique quod velit opinari, monente sic Gal. lib. 1. prorrhetic. sect. 2. com. 36.

HISTOR. XXXI. TRALLIANI, De Epilepsia.

Epilepsia rutæ odore curatur.

Hoc in Thuscia à rustico quodam accepi, qui dicebat aliquem casu morbo liberatum fuisse. Rutam enim syluaticam, quam rure habebat, contundebat: & ubi conseruus eius lunaticus coincidebat, ipse rutæ odore plenus, aggressus, naves agri continebat: unde ille excitatus, non amplius comitiali morbo laborabat. Expertus autem erat hoc etiam in alio, & morbo eum liberauerat. Atque ego sepius ita hunc affectum curavi. Mirabile igitur, & maximum medicamentum est, &c. Trallian. lib. cap. 15.

PARAPHRASIS.

Epilepsiam lunaticum morbum, puerilem ecstasiam ab Arist. 3. prob. 31. ab Hipp. 6. epid. sect. 1. text. 5. fulgorem. Ab Auic. Arabibusque puerilem morbum, matrem puerorum, morbum sacrum, caducum, Herculeum, comitiale, fonticum nuncupari traditum est ab omnibus, præsertim tamen à Mathæo lib. 9. ad Alm. 8. Mercurial. lib. 2. de morb. puer. cap. 3. qui horum omnium etymologiam explicarunt.

Cum ergo conuulsio epileptica inuaserit, necesse est sensus excitare, torporem discutere, crassos lentosque humores extenuare, secare, flatus resoluerè: quæ omnia à rutæ odore efficacissimè præstantur; cuius laudes proprio experimento extollit Iason, cap. 23. de morb. cereb. quam non modò ad profligandum pyroxylinum, sed ad morbum radicatus euellendum prodesse, tenet Valleriol. 3. obs. 7. siue eius odorem æger inspiret, siue succum deglutiat, vel per se, vel cum melle scillitico permixtum. Demùm omnibus propemodum vitis rutæ remedio est, ut auctor est Paul. lib. 7. cap. de ruta.

Sed qui heri potest, ut rutæ graueolens odor epilepticam tenet conuulsionem, si fœtida cerebrum concutiunt, labefactant, & epilepsiam concitant, quum cerebro maxime sint aduersa, ex Gal. 8. secund. loc. cap. 3. nam fœtor est vapor quidam ex putrescentibus corporibus subleuatus, aëtem inficiens, & odorandi sensum contristans. Et Plat. in Timæo, fœtorem, molestam sensationem ex putredine vltimum ortam, & naturalem eius symmetriam inimico quodam, contrarioque ingressu euertentem protulit. Quo nomine lapidis gagatis suffitus epilepsiam illicò accedit, apud Plin. lib. 3. c. 18. Dioscorid. lib. 5. c. 103. Aëtium 2. 2. 2. ferm. 2. cap. 14. Cæl. Aurel. lib. 1. tardar. 4. Aret. lib. 1. de caus. & sign. diurn. c. 5. Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 322. Qui omnes huius lapidis suffitum, ob fœtorem plurimos prosternere, & in epilepsiam præcipites dare asseuerant: quod similiter de bdellio, bitumine, cornu ceruini viti suffitum, & aliis graueolentibus est dicendum. Solue, hoc modo. Nam licet fœtida spiritus labefactent, atque prosternant, quum putrida sint, ab extraneo calore corrupta, & cerebro inimica, ex Gal. 1. prog. ult. & lib. 2. eiusd. operis, 22. & lib. 1. de cris. 11. & lib. de diff. sympt. 4. Sicque homines in fonticum morbum præcipitent; tamen quæ calida, & tenuium partium, epilepsiam factam curant ratione dicta; instar vini, quod est replendo neruos, eosque emolliendo conuulsionis sit causa, rursus qualitate sanat eam quam fecit dispositionem, neruos calefaciendo atque exsiccando, ut disertè monuit Gal. 5. Aph. com. 5. Sic fœtida, quæ cerebro inimica epilepsiam concitant, factam tamen sua caliditate persanant.

Ad hæc ruta præter peculiare, ac manifestas dotes, aduersus venena, præsentaneu est antidotum. Narrat enim Plin. lib. 8. cap. 21. & Arist. lib. 9. de histor. animal. cap. 6. mustellam contra Basiliscum, aliosque venenosissimos serpentes pugnaturam, rutæ esu munitam atque armatam, intrepidè cum eis pugnam inire; & nisi ipsa, demortuo serpente confestim se subducatur, postquam rutæ rursus reficiatur, ex aëris fœdati contagione suffocatur. Tanta est huius herbæ aduersus venenum excellentia, repetit Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 578. Et Gal. 2. de alim. facult. 28. & lib. de cibis bon. & mal. suc. cap. 8. rutam ad pestiferam luem potentissimam esse asseuerat, si quis cum caricis, & nucibus permixtam edat, nam ab aëris inquinamenti superstes euadet.

HISTOR. XXXII. PAVLI, De Epilepsia grauidarum.

Epilepsia grauidarum, post partum euanescere solet.

Insuper visus est morbus comitialis quandoque prouenire etiam ab vtero in quadam muliere, quo tempore esset grauida, & à partu autem cessauit, &c. Paulus lib. 3. cap. 13. in init.

PARAPHRA

PARAPHRASIS.

Concitari epilepsiam ab vtero probant ex antiquòrum mente Duretius, & Desiderius Iacotius ad aph. 24. sect. 2. lib. 4. Coacar. Ludon. Mercat. lib. 2. de vteri morb. cap. 5. Quid enim obstat, quominus aura quædam venenosa ab vtero, ex menstruo, aut semine retentis eleuata, cerebròque infensa, vel in propria substantia, vel alteratis per continuum partibus, ipsi communicetur, epilepsiam paratura? concidentibus ventriculorum parietibus, dum ferientem, noxiamque auram à se depeilere conatur natura. Rursus quod inconueniens est eleuari ab vtero sanguinem ad cerebrum, (cum quo maxime consentit) & fieri obstructionem ventriculorum eius, & epilepsiam concitari? quam posse oriri ex sanguine, supra ex veterum & iuniorum mente, affatim in com. hist. 26. probauimus.

Hac de causa epilepsiam ab vtero in grauidis suboriri (quoniam tunc putria excrementa coërceri solent) testis est Fernel. li. 5. de part. morb. & sympt. c. 3. Idem dicendum de vteri fœuissima suffocatione, quam grauidas (licet rarò) posse pati, & non nisi à vaporibus prauis ab vtero ascendentibus concitatum, tenet inter omnes Mercurial. lib. 4. de morb. mulier. c. 22. rubric. 3. iuxta fin. Cognosces autè hæc mala in grauidis ab vtero oriri, ex ructu, strepitu circa ventrem, lumborum tumore, & dolore circa renes, & coxas, ex diminuta mensum vacuatione. In plurimis, quæ licet vtero gerant, eam habent, præsertim in primis mensibus, satis copiosam, ex adiunctis aliis vterinis symptomatis, & maxime, si epilepsia infestabat antea ab vtero, antequam conciperent. Ex mœstia, taciturnitate, & timore, ortis ab hoc spurco, fœculentoque sanguine in vtero retento. In hac conuulsione, nulla, aut quàm paucissima spuma per os erumpit. Demùm fœminæ sic affectæ, etiã reliquis sensibus orbentur, frequenter tamè auditum superstitè habent.

QVÆSTIO. XXI.

Quòd in grauidis aliquando è talo sit emittendus sanguis. Contra communem Medicorum sententiam.

COMMENTARIUM.

Apartu autem cessauit.] Quando epilepsia accidit in grauidis, auctores, qui de hoc argumento scripserunt, leuibus auxiliis solum contenti partum expectant, post ipsum tot mala cessatura, vacuato sanguine mensali, sperantes; ut hic Paul. insinuat: & Auic. firmat 1. 3. tract. 5. cap. 8. prop. fin. Et similiter, inquit, aduenit mulieri pregnanti epilepsia in impragnatione: quumque deponit, & euacuat materiam illam menstrualem, remouetur illud, &c. Et sic Iacchin. in lib. 9. ad Alm. 14. se vidisse refert grauidas epilepsia prehenas, quas post partum sanatas fuisse commemorat. Et Desider. Iacot. ad cit. loc. Coac. in grauidis sopores, deliria, conuulsiones, epilepsiam suscitari affirmat, quæ vitia facillè conuiescere, discusso eo vapore per sternutamenta, aut edito partu asseuerat. Et Ludonic. Mercat. lib. 2. de vteri morb. cap. 5. de varietate epilepsie ex vtero. Roderic. à Castro lib. 2. de vniuers. mulier. medicin. cod. tit. cap. 2. qui de morbis grauidarum egere eximè, nil aliud in hoc ancipiti casu consulunt exsequendum, nisi roborantia vtero, & naribus suffumigia apponere.

Hoc intelligendum est si leuis sit epilepsia, & breui duret, qua detente fœminæ, fœtum vsque ad maturitatem gestarunt, ut ait, Horat. Angen. lib. 5. epist. cap. 6. Si verò vehemens sit, & propinqua Apoplexia, & conuulsionum vehementia, & diuturnitate ægram diuexet, timor que sit ne ex his causis fœtus suffocari possit, ex quo abortus, & alia plurima matri damna contingunt, quid faciendum sit, non explicat viri peritissimi, licet arduum sit, & variis intricacionibus plenum. Nam opitulandum esse vehemètib. auxiliis, morbi fœuitis indicat manifestè. Si tamè auxilia è superioribus partibus celebres, malum ab vtero est: si ab inferiori regione facienda imperes, cõuocato humore

ad vterum, timor est ne fœtum præcipites, suffoces, & abortum procures. Quid ergo faciendū in agone tanto? quòd miterrimæ, diro hoc morbo oppressæ ob Medicorū ignauiam, nullis factis præsidis, partum expectantiam, vitam sæpè cum morte commutatur. Et magis si sint vicinæ partui, in quibus vltimis mensibus, maior adest copia sanguinis impuri, qui si non exhauriatur, in cerebri ledes expirans epilepsiam committit, & in vtero coërcitus fœtum suffocat. Dicam tamen libenter quæ sentio, fidissimo experimento fretus, & ea auctorum lectione confirmata.

Conuenerunt vnanimiter Medici, nunquam in grauidis inferiores venas esse secandas, propter certum abortus periculum, quum fœtum & vnà matrem perire sit necesse. Ego verò cum contrarium verissimum esse existimem, asseuero eos, qui urgente necessitate in epilepsia grauidarum, (in vltimis mensibus) ab vtero ortas sanguinem non esse è talo mittendum sibi periuadent, euidenti rationi, & doctorū virorum suffragis aduersari. Si enim fœmina sit in 7. 8. 9. ve mens constituta, & acutissima epilepsia, truculentissima vteri stranguitione corruptissima, quæ vitia ab vtero, tanquam à primæua origine scateant, & oriantur, quis superiores venas tundere audebit, quum nullum inuamentum è brachij venis sectis consequi possimus? nam ad occasionem necesse est deuenire, & occasionis initium, ut perbellè lib. de vena sect. aduers. Erasstratum, cap. 5. & lib. de rigor. cap. 8. Gal. notauit, doctus ab Hipp. lib. 2. epid. sec. 5. in fin. cuius sententiam Iacobus Esteue, & Valles. suis doctissimis commentariis illustrarunt.

Quare satius est fœminas, tot tantique malis obitas, scissis venis tali, à mortis faucibus liberare, quàm spe adempta, vnà fœtum, & matrem perire. Neque in hoc loca celebrata phlebotomia ex se abortiua est, quod enim poterat timeri, infantis est emissio, & quæ quum naturalis sit, partus, & non abortus censerit debet, quoniam fœmina in mensibus à natura distinctis, 7. 8. & 9. est cõstituta. Et tantum abest, ut sequi possit abortus, ut potius dempta plenitudine, qua fœtus non indiget, hic vegetior fiat ac robustior. Maxime si fœmina sit optimo corporis habitu prædita, iuuenis, neque distillabilis, sed densa carne confas, venas latas habeat, plurimo laudabilique sanguine repletas. In hoc enim casu, in vltimis mensibus, urgente necessitate, ferendas esse venas inferiores, felici experimento docet Othæus lib. de obseruat. prop. Quòd si vires inualidas esse conieceris, quales in albidioribus fœminis conspiciuntur, vtilius, & securius scarificationes in cruribus fient, ex Gal. lib. de curand. rat. per sang. mis. 11. quas plenitudinem minuere tenet Gal. 2. ad Glanc. 7. & 4. de sanit. 4. & 2. aph. com. 17. ea tamen seruata lege, ut non tantum educatur, quantum affectus, & plenitudo desiderat, quum mulieri prægnanti posturationem viribus opus sit, non solum ad se, sed etiam ad partum sustinendum, vt scitè docet Cels. lib. 2. cap. 10. in init.

Insuper obseruatum est prauas quasdam fœminas, vt celarent vteri gestationem, bis, ter, & pluries sanguinis missionem citra abortum, immò noxam, ex talo procurasse: & maxime quum sint multæ, quæ sanguinis fluxum per varias corporis regiones, immò per ipsum vterum, cum vtilitate magna vique ad partum patiuntur.

Obseruatio XXV.

Septimestris fœmina, repetita sepius ex talo phlebotomia feliciter peperit.

Mala quædam fœmina, iuuenis, biliosa & gracilis, quum septimi mensis fœtum in vtero gereret, ob metum absentis mariti abortum procurat, plurima auxilia parat, assumit purgantia valida, applicat vtero fortissima vnguenta, pessaria violenta, & fœtum necantia. Demum omni profus destituta auxilio, exactissima inedia, incassum tamen, corpus macerat: tandem quasi desperata, viribus licet inualidis, ad saphænam phlebotomiã tredecies ex interuallis celebratam, & hirudines in sede ter applicatas se conuertit: sed nunquam voti sui compos euadere potuit, immò geminos in nono mense obelos, & ouantes (mirum

(mirum dictu) edidit in lucem. Ac Chirurgorum testimoniis apud Magistratum accusata, meritis, truncato capite, adulterij pœnas luit.

Deinde si Hipp. 4. aph. 1. turgente materia grauidis cathartica propinanda iubet, cur nos non imperabimus, postulante periculoso affectu, venæ sectionem ex talo quod auxilium, quo interuallo distet à purgatione, constat; nam illud tutius est: at medicamenta mouent, violentè educunt, & agitant humores, naturam perturbant, & conuocata ad vterum fluxione factum precipitant.

Quo pacto in hoc casu, in robustarum virum præsentia, intrepidè sanguis è talo mitti potest, prout Iacobus Tamaio Hispalensis, tract. prop. de epilepsia grauidarum sectione tali persananda, obiter tamen exarauit, & postquam hæc scripsimus, vidimus appunxisse Raphaëlem Moxium Gerundensem, eruditissimum lib. 3. de morb. mulier. acutis, curâdis per venæ sectionem, c. 50. Quod auxilium ea cõlitione exequendum puto, vt si primæ phlebotomiæ non cessauerit malum, alia & alia, pro virum tenore iteretur, æstimata tamen semper natura locorum & regionum. Nam Hispani ob soli, cælique clementiam, & alimentorum maximè nutrientem vim, liberales ferunt vacationes. Sicut è contra regiones impense calidas incolentes, aut iumme frigidas, citissimè ab euacuationibus exsoluuntur; in his enim ob frigus penitissimè irruens, & copiam sanguinis crudi & aquosi, calor innatus illic, vel parca venæ sectione fatiscit: in illis, ob biliosi humoris excessum, & amplitudinem pororum, insito innato ad externas partes extracto, confestim viriū sequitur dissolutio. Quare prudenter aduertit Celsus in præf. l. 1. rei med. differre pro natura locorum genera medicina, & aliud opus esse Romæ, aliud in Aegypto, aliud in Gallia. Rufus phlebotomia in 8. mense, cum maior sit præmeditatione, quoniã hic mensis ex omnium Medicorum decreto, omniū est infelicissimus, & ad ferèdas vacationes maximè ineptus, & idcirco in eo partus sunt minùs vitales, vt ait Hipp. lib. de obstim. part. num. 1.

Observatio XXVI.

Grauida epilepsia ab utero correpta, secta in brachio vena periere: è contra è talo secta reuiuiscunt.

Ego veritatem referre non grauabor. Fœminæ plures in vltimo grauidationis mense constitutæ, epilepsia sæuissima ab utero sunt correptæ, optimo erant præditæ corporis habitu, aderat febris non ignaua, ex effervescente sanguine, in vtero retento excitata. ex decreto Medicorum sanguis è gibbero extrahitur. Binæ, reuocato ad superas partes sanguine, subito apoplexia periere. Reliquæ in grauelescente in peius epilepsia, sæuitie accessionū sunt extinctæ. Plures aliæ, epilepsia acutissima prehensæ, secta iterū atque iterū in talo vena, citra abortum feliciter pepererunt. Nec defunt rationibus auctoritates, quibus veritatem hanc lubet planam facere. Matthæus Gradius in consil. 77. pro vteri pruritu sanando in hæc verba prorumpit. *Ob causam coniuictam, nisi foret prægnans: valeret singulariter phlebotomia saphanarum, quoniam per eam dicta causa partim vacuaretur, sed quoniam ea est pronocatiua, eam non laudarem nisi in tempore proximo partui, quoniam tunc talis phlebotomia inuaret, &c.* Vides vt peritus auctor, vel etiam in miti morbo, sectionem tali in postremis mensibus imperet faciendam. Sequitur Magninus lib. 2. de regimin. prægnant. *Amplius curare debes phlebotomiam, & specialiter de saphanis, nisi in casu magna necessitatis, &c.* Firmat. Rondelet. cap. de epilepsia grauidarum, in quibus, pro curanda accessione epileptica, applicat cucurbitulas in inguinibus.

Observatio XXVII.

Nonimestris epilepsia correpta hirudinibus sedi applicatis curatur.

Fœmina grauida nonimestris, carnosa & iuuenis, ex consuetâ hæmorrhoidali vacuatione diu suppressa in

grauiissimam incidit epilepsiam, qua cessante, melancholicum patiebatur delirium. Hæc, præter acria enemata, & partium inferiorum diuersiones, & sectas in vtroque talo venas, non nisi hirudinibus sedi ter applicitis conualuit, & felicissimè peperit.

Observatio XXVIII.

Pseudohydrops vteri in grauida pronatus, profunda scarificatione curatur.

Vidi quinquies exemplum mirabile in grauidis octimetribus, & nonimestribus; hæc omnes crura quum tumida, & aquoso humore plena haberent, & œdematosa: labia vteri, simili inflatione, ab ipso crudo aquoloque sanguine pronata, in tam grandem molem increuere, & ex vtraque parte spongiæ modo ita prominebāt, vt vteri hydropem repræsentarent. Consulti Medici, & ad diuertendum, sanguinem è brachio mittendum imperant, adstantes renuunt, me vocant. Qui, ne pars præ copia mucosi humoris obruta suffocetur, scapello scarificandam totam profundè prædixi, desuper emplastro ex præseruantibus farinis posito: quo factò, tanta humoris aquosi copia vacuata est, vt intra vnius horæ spatium, tota detumesceret pars, & in suum statum naturalem rediret, & citra abortum (hunc enim alij ex scarificatione certò præflagierant) ita leuata sunt, vt foetum vsque ad maturum tempus reseruarint. Lege Aëtium tetr. 4. ferm. 4. cap. 10. de hernia aquosa mulierum. Fragosum gloss. de apost. q. 56.

Ne ergo in faciendis vacationibus inferioribus, pro grauidarum curatione, dum morbus grauis & periculosus infestat eas, sis meticulosus, nam harum sectio sæpè magnum leuamen afferre solet.

Quid plura? Nonne in vtero gerentibus, bubone pestifero in inguine correptis, è talo mittendus est sanguis? Quoniam malitia & venositate, matrem & foetum interimere potest, prout Sauzedo Hispanus, & Antonius Poncius à cruce Vallefoletanus, Petrus Vaëzins tract. de pest. memoria commendarunt. Sic enim detracta humoris deleterij copia, & euocatis ad partes ignobiles pestiferis vaporibus, foetus alacrior redditus reuiuiscit, & suo tempore editur in lucem.

Observatio XXIX.

Grauida bubonem pestiferum in inguine habentes secta vena in talo curantur.

In vasta illa pestilentia, quæ anno 1600. maxima cum mo. talium clade, totam Europam, præsertimque Hispaniam afflixit, Innumeræ grauidæ in primis, mediis, aut vltimis mensibus, bubonibus in inguine, genustibus, seu aliqua inferiore parte adnatis laborarunt. Quæ omnes, ob imminens ex veneno periculum, celebrata sæpius tali sectione, summam vtilitatem sentientes, leuata sunt.

Cur ergo si hæc vera sunt, & ex veterum monumentis exhausta, in acutissimis ab vtero morbis, venam in talo scindere dubitabimus? Nonne ob dictas causas grauidis bubone Gallico correptis è saphana mittendus est sanguis? Nam huius sectionis beneficio, atrocis huius morbi venenum ad imas, minùsque præcipuas auocatur corporis partes. Hunc autem morbum esse à tota substantia talem Fernel. firmat lib. de luc. vener. 1. 3. & 2. de abdit. 1. 4. Quod præsidium in hoc casu esse valdè proficuum, sæpissimè sum citra abortus periculum expertus. Quiddid auctores de morbo Gallico, simulque de grauidarum morbis eruditè disputantes, de hoc generoso auxilio in talo celebrando, nec verbum quidem protulerint. Quibus & aliis nouissimis, Ars nostra in dies magis ac magis, doctorum suffragiis, & assiduis laboribus aucta efflorescit, & decoratur. Lege, si placet, Gynæcorum auctores, quos Israël Spachius in vnum volumen congeffit, immò Rodericū à castro virum doctissimum, & qui in curandis fœminarum morbis strenuè nauauit operâ, & in nullo inuenies institutum. Non ignoro plures illustres Medicos hanc methodū reprobasse

reprobasse obnixè, quorum epistolas, & argumenta ad vnguem soluta inuenies, lib. 3. in com. hist. 10. nam in hunc commodiorem locum, in quo de morbis agimus mulierum, hæc explicanda distulimus.

QUESTIO XXII.

Quod primus omnium Hipp. sanguinis missionem in grauidis exercuerit. Contra communem malè habitens de eo conceptam Medicorum opinionem.

Sed obtrudes fortasse, & meritò sanè, piaculum esse in sgravidis in cubito, nedum in talo, sanguinem exhaurire, quum Hipp. & Galen. primi sanè Medicinæ parentes id auxilium renuerint semper. Eia age, tu quisquis es, cui ignea vis in pectore flagrat, expende Hipp. mentem hæc breui philura explanatam, atque adeò veritatem ipsam, nõndum ab excellentissimis iunioribus in re tam seriatim promulgatam. *Res sanè ardua est*, ait Plin. in præf. ad Vespasianum, *vetustis nonitatem dare, nouis auctoritatem, obsoleis nitorem, obscuris lucem, fassiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus verò naturam, & natura sua omnia.* Quoniam verò erubescimus cum sine lege loquimur, vt ait Iustinian. in auzhentic. de trient. & semisib. collat. 3. §. Consideremus, & maiorem fidem accipiunt quæ comprobantur, ex Gal. lib. 6. epid. 2. 25. idcirco allatis in medium Hipp. testimoniis hoc confirmare intendo. Nam quæ nostro labore, & industria patuimus noua, nunquam dubitauimus, omnium studiosorum vlti fieri in propatulo. Sic ergo me dicentem audias rogo. Diuinum Hippoc. in grauidis nunquam sanguinis missionem exercendam imperasse, firmiter iurant recentiores, moti illo oraculo lato ab ipso 5. aph. 3. 1. mulierem vtero gerentem sanguine misso abortire predicente. Fidiissimus interpres causam reddit in com. quoniam subtrahitur alimentum foetui, quo exhausto perit foetus, & sequitur abortus. Secundò. Si Gal. 5. aph. 55. docet non posse Medicos in grauidis validum axilium exercere; imò nec exquisitam victus rationem præscribere, constabit planè eum non admittere venæ sectionem, cum sit vnum ex vacuantibus auxiliis. Tertio. Si quæcunque vacuatio est causa abortus, vt alui fluxus vel etiam spontaneus, vt 5. aph. 34. dicebat Hippocr. multò magis sanguinis missio, cuius vi alimentum foetui detrahitur. Quarto. Si inedia est causa abortus, ex Galeno 1. epid. sect. 3. com. penult. quoniam in grauidis acuto morbo correptis, exactam victus rationem præscribere difficillimum est: nam si eas parcè nutrias, perditur foetus, si huius habita ratione liberalius cibus, in discrimen ipsam matrem adducis. Si ergo tenui victu exhibitò, foetus dehegato pabulo perit & corrumpitur, cur promptius celebrata phlebotomia abortus non sequetur?

Quibus rationibus conuicti Medici, & tanto Hipp. edito pertectiti, certa quadam lege ratum firmumque præceptum sanxerunt: Hipp. primum Medicinæ Magistrum, grauidis nunquam sanguinis missionem exercuisse. Sed hi facundissimam Hipp. doctrinam non aduertunt. Est locus eximius apud ipsum lib. 2. epid. sect. 2. in med. qui sic se habet. *Sanata est veratri potione Lycia: postremum splen magnus, & dolores, & febris, & ad humerum dolores. Et vena que in splene est, in cubito secabatur: & saliebat quidam sæpè aliquando verò etiam non est secta, sed vna cum sudore sanguis penetravit, aut sua sponte. Ex quo autem prodibat, splen ex dextra parte intēdebat, spiritus intus duplicabatur, non tamen magnus: mente mouebatur, contēgebat, flatus inerat, non prodibat infernè quicquam; neque mingebat, Mortua est ante partum, &c.* Vides quomodo in vtero gerente, lienis inflammatione laborante, aliquoties venam in cubito leuauit Hipp.

Neque dicas ex venæ sectione mortuam fuisse ægram nam factis auxiliis necessariis, ægri occumbunt, neque enim Medicus omnes quos præ manibus habet, sanos potest facere, ex Hipp. lib. 1. prog. 3. Sed sufficit facere id quod ratio, & experientia suadent, ex Gal. 6. epid. sect. 8. com. vlt. hoc pacto tempore Galeni, vt ipse refert 3. epid. sect. 2. com. 8. iam Medicis mos erat secare venas in grauidis, quas

non omnes abortum fecisse ait. *Iam etiam propter sanguinis missionem quadam abortierunt, &c.* edocti Celsi, tanti auctoris consilio: & si abortus contingeret, hunc, ex vi morbi accidere, & ex sæuitie febrilis caloris oriri, existimare rationabilius est: nam *febris factum occidit*, ex Gal. lib. 5. aph. 30. Hoc modo ante partum mortua est Lycia, licet ab Hipp. tempestiuè secta esset vena, & sanguis calidissimus exhaustus, vt Valles. vir sanè cyclicè doctus, & qui in interpretandis lib. omnibus epidemion inter ceteros palmam præripuit, confirmat in com.

Miror tamen eruditissimum, in cit. loc. epid. interpretem Petrum Iacobum Esteue Valentinum, hunc locum non animaduertisse, cum aliis qui hoc argumentum ex professo agitarunt. Et licet hic liber secundus epid. Thessali filij Hippocratis magni esse dicatur à Gal. 2. de diff. respir. 8: & lib. 3. eiusd. oper. cap. 1. suspicante aliqua esse ab ipso adiecta, quæ puriorem illam Hipp. mercuriam non redolent, vt notant Ludou. Lemosius, & Mercurial. in tract. de iudicio operum magni Hipp. Tamen parum refert paterne, an filius huius libri auctor sit, vt citè docet Fuchs. in præf. ad l. 6. epidem. Nam Thessalus vir fuit in arte præclarus, & qui in nullo suo libro vllum omnino Hipp. placitum labefactare visus est, vt de eo in præf. com. 1. in lib. Hipp. de natur. humân. retulit Gal.

Nonne idem Hipp. sanguinem in grauidis è malleolis imperat emittendum, in lib. 1. de morb. mulier. num. 100. ad accelerandum partum? *Si verò prægnans multo tempore cobibeatur, & parere non possit, sed diebus pluribus ex partus doloribus laboret: sit autem iuuenis, in vigore, & multo sanguine referta: secare oportet venas in malleolis, sanguinem detrahere, virum respectu habito, &c.* Et quamuis hunc librum Mercur. lib. 4. de morb. mulier. cap. 22. & Ioan. Bapt. Montan. lib. de intern. affect. in inir. ceu nothum expodant: Grauiissimus tamen vir, Mauric. Cordæus in suis ad hunc librum doctissimis commentariis, vt partum Hipp. dignum illustrat, & ceu germanum, ac natium amplectitur, stylum; ac doctrinam Hippocraticam haud dubiè redolentem. Firmat Ludou. Mercat. l. 4. de nutric. & puerper. affect. cap. 3. quo loco hanc sententiam miris celebrat encomiis, tanquam ad facilitandum partum summopere proficuum, ac necessariam.

Quo factum est, vt Cornel. Cels. nulli Principum secundus lib. 2. cap. 10. ipsius mentem interpretetur, hoc modo. *Nam licet in grauidis videretur periculosum, non tantum ad foetum, quantum ad partum sustinendum, sanguinem emittere; Tamen cum nostra ars conceptionem solam non videat, sed vires aestimet, non dubitandum in grauidis; constantibus viribus, sanguinem exhaurire. Quoniam vsus ostendit non esse perpetuum, grauidam phlebotomia curatam abortum esse facturam. Vt ita pateat Medicos facundissima doctrina Hipp. instructos tempore Celsi, imò, vt vidisti, Galeni æuo conuenisse, in vtero gerentibus hoc generosum auxilium exercere.*

Hipp. Celsique sententiam sequuti postea sunt non incelebres viri Auic. 4. 1. cap. 20. Rasius lib. 4. ad Almans. 27. Haly Abbas lib. 1. præf. 19. Qui vrgente necessitate in illis sanguinem mittere non reculant. Ob quorum salubre consilium iam omnibus ventum est in vsum secare venas in grauidis, si morbi acuti & periculosi necessitas adsit, vt referit Iacchin. lib. de acut. morbor. curat. Musa, & Fuchsius in com. sent. 3. lib. 5. aph. Fernel. lib. 2. meth. 12. Salius c. 22. de affect. partic. Ludou. Mercat. lib. 3. de grauid. morb. vlt. Valles. 7. controu. 7. Augenius tom. 1. lib. 5. epist. 1. cap. 1. Christoph. à Vega lib. 2. de art. med. sect. 5. cap. 2. in med. Roderic. à Castro lib. 2. de vniuers. mulier. medic. part. 2. cap. 23. Raphaël Moxius lib. 2. de morb. mulieb. curandis per ven. sect. cap. 7. & plures alij id confirmant & nuper explicuit Santorellus doctissimus lib. 19. antepaxis, cap. 10. & 11.

Neque defunt plura quæ eiusdem Hipp. mentem illustrent. Nam si Hipp. turgente materia cathartica grauidis propinanda iubet, cur non imperabit venæ sectionem? Hoc autem auxilium longo interuallo distare à purgatione, nulli est non manifestum, quum tutius sit, & medicamentæ accendant febrem caliditate sua, vehementi motu humorum expurgent, in maiorem putredinem eos coniectent;

naturam à coctione deturbent, crifim præuertant, ægri A vires debilitent, quæ poftèa decretorio perficiendo minime fufficiunt. Periclitatur denique ægra afumptis medicinis violentis, quarum efficaciam ac actionem deinceps coërcere non poffumus. Et quod maiorem timorem accerfit, humores deorfum impellendo fœtum præcipitant. venæ autem fectione reuellit ab vtero, & detracta copia fœtum retinet.

Insuper fi naturæ legibus ars medica eft consentanea, arborum naturam, quid agendum fit, nos docere: Obferuatum enim eft gravidas plenitudinis morbo vexatas, euacuatione facta ab ipfa natura per fluxum fanguinis è naribus, hæmorrhoidibus, ore, atque ab ipfo vtero per multos dies, citra difcrimen fœtus fuiffe liberatas. Quod experti funt Iodocus Lommius *fecl. 1. de curand. febr. contin. Reiner. Solenand. fecl. 5. conf. 15. Brafaul. 5. aph. 60. Ioubert. lib. 2. de facult. natural. in com. cap. 3. Columb. 1. 2. anatom.* & alij exercitatiffimi viri non filuere, qui plurimas fœminas, toto gellationis tempore, purgationes habuiffe menftruas, citra abortus periculum confirmanr. Hoc enim vel ipfe Hipp. nos monuit. *5. lib. aph. text. 60. vtero gerentes fingulis menfibus ab vtero expurgari poffe affenerans. Quare fi abortum non facit vteri expurgatio ab vtero, cur faciet venæ fectione, quæ nimium & redundantem fanguinem exhaurit?*

Obferuatio XXX.

Gravidæ in omni gellationis mense copiofè phlebotomata feliciter pepererunt.

M illies me curaffe recordor plurimas in variis gellationis menfibus constitutas, acutiffimis morbis dentas, quæ quum valentes effent, & largam, fuppreffo menftruo, fanguinis copiam aceruare confueuerant, non nifi larga, copiofa, & iterata phlebotomia à tantis malis euafere immunes, & deinceps fuo tempore feliciter pepererunt.

Sed quid Hippocrati respondebimus, dicenti mulierem abortire miffo fanguine? Christoph. à Vega *loc. cit.* quem alij fuprà citati amplectuntur, à tanto dubio fe extricaffe putat, fequitur Iacobum *in exppofitione cit. fem. Hipp. dum gravidam copiofè feclta vena abortire pronunciat: fœtus fi parè dematur abortum non accidere fibi perfuafit. Quam copiofam fanguinis vacuationem cum veteres femper fuerint exfequuti, nõ eft mirum fi vtero gerentes abortire miffo fanguine affeuerent.* Sed hi immeritò aculant Gal. & multipliciter peccant. Primò. Quoniam ex illorum mente nec parè Hipp. fanguinem in gravidis emifit vnquam. Secundò. Quia ficut Græci audaciffimi fuere in fanguine mittendo, ita etiam moderati & iufti, vt fuprà probauimus. Quo pacto demiror Mercurialem doctiffimum, qui fe hac folutione, prifcorum dicta conciliaffe putat, *in lib. 5. aph. com. 29. & in Hiflor. Pifan. 13.* Sicut enim illi ad libras fanguinem extrahebant vegente morbo, fic ad cotylam, & dimidium eius exhauriebant, vt conftat *ex cap. 13. lib. de curand. rat. per fang. mif. Cotyla autem ex Vegæ fententia loco nuper cit. continet vnctias feptem. Vt videas Gal. aliquando tres vnctias, & huius dimidium fanguinis emittendas imperaffe.*

Quapropter dicendum eft, gellationem prohibere ratione fui venæ fectionem, non tanquam vnus ex præcipuis fcopis, qui eam debortantur: fed effe ex iis qui indicant detractionis quantitatem, hoc eft minus detrahendum effe, quàm affectus, & plenitudo defiderant, ob indicationem quæ ab vteri gellatione defumitur; nam hæc habenda eft loco fymptomatis vires diffoluentis, quoniam *fœtura eft fpecies vacuationis, ex Gal. lib. de ven. fecl. aduerf. Erafratram, c. 5.* Maximè, cum inter fcopos venæ fectionis folùm virum robur, morbi magnitudinè, & florentem ætatem connumeret Hipp. *4. acut. 19.* Qui cum in gravidis poffint reperiri ex antiquorum mente, in his venæ fecltio celebrari debet. Ergo vtero gerens fanguine miffo pro multitudinis ratione, ferè abortit, vt *cit. loc. Hipp. probat.*

Solutæ fecundò. Gravidæ fanguine miffo ex vena inter-

na frequentius abortit. Quoniam feclta hac promptius defraudatur fœtus fuo partu, quum à partibus internis, truncoque corporis peccantem humorem, effufa multa fpirituum copia, educat, ex Gal. *2. acut. 11.* Quod non contingit, fi media, aut externa feccentur; hæ enim mjinus debilitant, & veluti furrim, & infensibiliter fanguinem exhauriunt, vt eleganter Aëtius monet *tetrab. 3. ferm. 1. cap. 45.* Non negauerim, quod fidiffimo experimento experientur docti, in fumma plenitudine, vrgenteque inflammatione interna bafilicam effe tundendam, ex Amat. *1. cent. 37. Mercat. lib. 3. de mulier. morb. cap. 22.* Melius enim eft parciffimè ex hac vena fanguinem exhaurire ob ingens periculum, quàm copiofiori facta ex alijs venis phlebotomia, nihil aut vix leuare ægrum, caufa morbi non ita, vt oportet; deppofita: Quum interna maximum cum vafis maximis habeat confilium, ex Gal. *lib. de curand. rat. per fang. mif. 16. & 4. de fanit. cap. 4.*

Solutæ tertio. Vtero gerens facta phlebotomia intempeftiue in talo abortit: vt *in com. cit. loc. Hipp. H. unius icitè edocuit, & probat Mercurial. ad com. hif. 13. epidem.* Hæ enim venæ inferiores magis vterum petreptant, & fic fanguinem ex propinquieribus, & vicinioribus vtero partibus educunt. Quare promptius exhaustis cotyledonibus, & laxatis vinculis, ob fanguinis penuriam cadit fœtus. Maximè quoniam humoribus deorfum conuerfis, fœtus perturbatur, ex Gal. *lib. de ven. fecl. aduerf. Erafratram, cap. 11.*

Solutæ quartò. Vtero gerens fanguine miffo non femper abortit. Si quis enim, auctore Gal. *6. aph. 58. rem aliquam, quam aphorifmus enunciat, euenire viderit, non perpetuam Hipp. veritatem effe exiftimet, intelligatque commune effe aphorifmice fententia, vt perpetuitatem quandam dicendi figura indicet, quamvis res ipfa non femper eodem modo eueniant, fed raro, aliquando tamen aliter accidant.* Nam in Medicina frequentia pro perpetuis habentur; cum ex iis que femel, aut bis homo videt, non debeat pronunciatæ medica conficere, ex Gal. *lib. 2. de fœtus format. 2.* Sic intelligendum exiftimo Hipp. *5. aph. 31.* gravidam capi ab acuto morbo, lethale effe pronunciantem; hoc eft magna ex parte, quum lethale fit periculofum, & quod non tanquam ex neceffitate ac femper, fed tanquam admodum crebrò mortem afferat, ex Gal. *lib. 5. aph. 2.* Ab vteri ergo gellatione magna fumitur indicatio ad prohibendam venæ fectionem. Si ergo in illis coacta neceffitate feccetur vena, magna ex parte non fequitur abortus.

Sed contrariæ factionis argumenta oportet demoliri. Ad primum dic, Gal. *5. aph. 31.* non denegare in vtero gerentibus venæ fectionem, fed folùm aduertere illam effe vnã ex caufis abortus: quod nos concedimus, affirmanres ex ea non femper fequi abortum, quod innuit Hipp. cum addit, & *magis fi fœtus fit maior.* folùm ergo reddit cautos Medicos, ne in gravidis tantum fanguinis emittamus, quantum affectus & plenitudo defiderant, quum fœtura fit aliquid condonandum. Ex quibus colligi videtur, corruptum effe Auer. locum, *7. collig. 4. §. Dicit Hipp. mulier prægnans non debet phlebotomari, nifi quando embryonis virtus fuerit fortis, à 4. vique ad feptimum, &c.* Hoc enim de purgatione *lib. 4. aph. docuit Hipp.*

Ad fecundum, dicendum eft. Gal. ibi velle folùm, non poffe Medicos in gravidis exquisita vacuatione vti pro redundantia ratione, & id intelligere, cum ait, non poffe Medicos validum aliquod auxilium mulieri gravidæ adhibere: non verò in totum venæ fectionem denegat, quod patet apertè: *Infra enim ait, gravidas exquisitam viciu rationem non ferre, per quam omnimodam inedia intelligit, nam mediocrem poffunt tolerare.*

Ad tertium, dic. Ex quacumque larga vacuatione fequi in gravidis abortus periculum, quam nos non admittimus; non tamen ex parca, præfertim fi fanguis abundet, & vires conflent, quemadmodum non fequitur ex inedia, nifi fit diuturna, nec ex alui fluxu, nifi fit immodicus. Nam gravidæ citra periculum abortus hunc fæpiffimè patiuntur, cuius vi vitiofi expurgantur humores: licèt enim ex euacuatione quæ fit cum medicamentis purgantibus, demus fequi abortum, non idèò ex venæ fectione æquè timendus

timendus eft. Et quamvis fateamur in gravidis venam fecari cum abortus periculo, non tamen prætermittenda eft; fed ad maius damnum euitandù celebranda. Plurima enim auxilia licèt periculofa prifci fummoperè commendant, vt fanguinis miffionem vique ad animi deliquium. Balneum frigidum in hecltico debili, cui ob corporis gracilitatem fummoperè aduerfatur; id tamen *10. meth. 10. miris laudat encomiis, confilium Thucydidis fequitur, qui in ancipiti cafu maluit aliquid agentes periclitari, quàm ægros fpe adempta certò perire: quum fatius fit potentibus præfidii pugnare, quàm nihil agere, quoniam melior eft noxa, quàm mors. 12. meth. 8.* Sic cum febre valida, præfente inflammatione interna, cathartica violenta concedit, *1. aph. 24. & 2. acut. 11.* Licèt ea renuat. *4. acut. 22.* Hoc modo concedit gelidæ potum citra humoris coctionem adftante inflammatione interna, ad præcauendam futuram ficcitatẽ & imminentis heclticæ timorem, *lib. 10. meth. cap. 6.* Quoniam fatius duxit fpernere vnã indicationem propter aliam vrgentiorẽ.

Num autem venæ fecltio in gravidis fit periculofior in vltimis menfibus, quàm in primis, & medijs; vel periculofior fit in medijs, quàm in primis. Et num in vtero gerentibus ad præcauendum abortum phlebotomia falubris fit, contra Altimarum, & num trimestris fœtus (vt *lib. 1. epid. fecl. 3. com. 30.* voluit Gal.) cæteris, citius feruetur, & magis vacationibus refiftat, contra Manardum, Angenium, & Mercatum *in lib. 3. com. hif. 13.* latiffimè difputabimus. Interim hæc fint fatis de tam feria controuerfia.

HISTOR. XXXIII. RASII, De Apoplexia.

Apoplexia à fanguine orta, cucurbitula fuprà collum impofita, curata.

Apoplexia accidit Regi Hemeo, filio Haly, & in principio Medici eius * dimiferunt eum ficut erat; & nullus ex eis aliud præcepit fieri, nifi inungi corpus cum rebus odoriferis, & fuffumigari, quod fufficiens ei non credidi, fed feci ventofam eius collo apponere, & velociter ab illa agritudine exiuit: & eft res, in qua confidenda effe debet; & in nafum eius oleum nenupharinum proieci, &c. Rasius lib. 3. aphorifm. in med.

COMMENTARIUM.

Plurima funt quæ in huius hifloriæ explicatione veniunt enucleanda. Primò. Cur hunc affectum vocat apoplexiam, fi tandiu durauit? num fi fortis eft, citiffimè interficit; fi debilis, ferè in paralyfim finitur, *2. aphor. 42.* Hunc tamen morbum fuiffe chronicum conftat, ex verbo [& dimiferunt eum ficut erat.] Secundò. Si humor fecit hunc morbum, cur cucurbitulam collo impofuit, ficcam, fi hæc fpiritum extrahit? apud Cellum *lib. 2. cap. 11.* Tertio. Si concifa falfello cutis fuit, cur in frigido morbo, & à caufa frigida pronato fanguinem exhaustit? Quartò. Si neceffaria erat fanguinis extractio, cur aperta ampliori venâ eam non exercuit? vt fic, per canales magnos, & non riulos, extracto fanguine, citiffimum æger leuamen fentire poffit. Quintò. Si opus eft in foporofis affectibus, torpentem facultatem excitare, ex Galen. *13. meth. 21.* cur in nafum ægri, oleum nenupharinum proiecit, fuapte natura fomnum concilians, ex Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 5. §. facit fomnum, &c.* Hæc funt quæ explanationem defiderant.

DVBIVM XVII.

Num detur Apoplexia periodica, vt voluit Auicenna.

Dic ad primum. Non negandum eft hunc morbum fuiffe chronicum, & periodicum? Nam Regij Medici tempus habuerunt vngendi corpus rebus odoriferis, Lib. I.

vt fpiritus; in quibus noftræ vitæ duratio confiftit, refo-cillarent, & nutrent; & parandi fuffumigia, quæ ex medicamentis fœtidis fuiffe confeclta, veluti affa fœtida, caftoreo, galbano, vt facultas confopita excitaretur, nulli puto non manifeflum. Hic ergo affectus non fuit apoplexia, fed huic fimilis; in quo æger fine motu & fenfu remanfit nullum habens, penes variam refpirationis immutationem fignum, latum à Gal. *2. aph. 42.* & alibi fæpè. De hoc intelligendus eft Auic. *1. 3. tract. 5. cap. 12. in fin. §. preparatio verò apoplexia periodica, &c.* Hoc enim loco per apoplexiam periodicam, intelligit paroxyfmos fimiles apoplexiæ, qui intermittentium februm inftar fuas faciunt accelliones, de quibus Paul. *lib. 3. cap. 9.* & inter omnes elegantiffimè Aëtius *tetrab. 2. ferm. 2. cap. 3.* & Auic. *1. 3. tract. 4. cap. 2. & 3.* Hoc modo explicabis Galen. *lib. de curand. rat. per fang. mif. cap. 7.* dum enim inibi morbos venæ fectione anteuertit, hoc auxilio nullum effe præftantius affeuerat, pro præferuandis iis; qui in apoplexiam promptè incurrunt. Et *6. aphor. com. 47.* apoplexiam facit diuturnam affectionem. Verum ergo fit non dari apoplexiam periodicam: hæc enim, vel mortem, vt Paulus ait *lib. 3. cap. 18.* minatur præcipitem, vel fi remedia iuuent, vt plurimum cum partis cuiusdam corporis refolutione difcedit, vt *4. de loc. 2. & 4. acut. 27.* & Theodor. Prifcian. *cap. 7. lib. 2. ad Timoth.* cæterique præcipui Medici monuere. Cætera de Paraplexia feu camatola febrili, vide apud Carol. Pifon. *obf. 16. & 20.*

DVBIVM XVIII.

Num detur Apoplexia à fanguine orta.

Ad 2. & 3. Licèt fimpliciter afferat auctor fe cucurbitulam impofuiffe, eum humidam applicuiffe eft certiffimum: nam vt Cell. *loco cit.* dicebat, *Vbi materia quæ inius eft, ladit, fcarificata; ubi inflatio, integra eft vtendum.* Apertum autem effe non à flatu, fed ab humore multo, & craffo æquabiliter ventriculos cerebri obftuente, hunc concitari affectum. Mirari autem definas, in eo, fanguinis miffione vtum fuiffe, quoniam à fanguine erat: à quo humore fieri etiam aliquando, tum veterum, tum iuniorum peritiffimi confirmarunt: de quorum numero funt Petrus Salius, *lib. de affect. particul. cap. 2.* Iacchin. *in lib. 9. ad Alm. cap. 9.* Plater. *lib. de obferuat. prop. Ludouic. Mercat. lib. 1. de morb. intern. cap. 13.* Pettus Vaëzius, *in com. medic. cap. 4. contra Fernel. & Lupeium.* Petrus Garcia Carreto *difput. 8. ad lib. de loc. affect. cap. 3.* Hi enim omnès ex prifcorum mente, non effe negandam apoplexiam à fanguine ortam demonftrant. Fit ergo quum à fanguine multo pituitofò, vel calidiffimo ascendente per iugulares, apopleclticas, aut quafvis alias venas, cerebrum comprimitur, & penitus obftruitur, fpiritus animalis ferè extinguitur, fenfusque priuatur animal, & motu. Quis enim dubitat cerebri ventriculos, fecundum partem pofticam & anticam, à fanguinis craffi copia poffe repleri? prout inflammatorijs affectionibus, aut tumoribus præter naturam non rarò contingit: De quo argumento Iacobus Berengarius difputauit *in Ifagog. anatom. de venis: & extat non inelegans Hifloria apud Fernel. lib. 2. de abdit. 15.* de quodam ex apoplexia mortuo, cui anteriores oculi venæ per contufionem difruptæ funt, è quibus fanguinis cochlearia duo in cerebri bafim defluentia; & concreta, arterias retiformes, & choroidem plexum obftulerunt. Vide Michæl. Ioan. Palfchal. & eius fcholiam Peredam, Maffariam, Mercurial. & alios, qui pulehra de hac re *in lib. de morb. intern.* funt commentati.

Ab hoc humore oriri etiam apopleclticas paffiones, affectus nempe valdè confimiles apoplexiæ, non ibo inficias. Hæ autem funt, vt *in com. text. 82. lib. 7. epid.* explicat doctiffimè Vallefius, vertigo magna, aphonia, ignorantia omnium rerum, ftupor mentis obliuio, & delirium, quæ omnia vel fingula feorfim, quum à fanguine funt, eo extracto mirificè leuantur & conquiefcunt; ex multis verò exemplis hoc fit præcipuum.

Obseruatio XXXI.

Apoplexia, ritè fluentibus mensuris, cephalica sectione curatur.

Nobilis quædam scemina, iuuenula, in omnium rerum obliuionem, deinde in veram apoplexiam cum mensuri effluuio incidit: cui quum plurimam in superioribus, quam inferioribus partibus essent celebrata auxilia, per ligaturas, acres clysteres, scarificatas cucurbitas dorso applicatas, neglecta indicatione, quæ à menstruo actu fluente desumitur; ob virgens ex procrastinatione periculum, cum viribus esset valentibus, factis frictionibus crurum, & cucurbitulis femoribus appositis, octo horarum spatio, quater è cephalica copiosè sanguinem mitto: à quo præsidio loqui cœpit, & conualuit.

Ad 4. Verum est illud Hipp. oraculum *lib. 4. acut. text. 23.* quo monet, vt homine repente obmutescente sanguinem illicò extrahamus, cuius auxiliij vi, & potestate interceptiones valorem, seu oppletiones à sanguinis copia pronata, virtutem grauantem, & innatum calorem suffocantes, & extinguentes, promptè sanantur: quo casu, si interceptis venis cerebri, malum oriatur, & apoplexia vel imminet, vel facta sit, externa, aut cephalica est secanda. Vt Raphaël Moxius rectè aduertit, *lib. 1. de morb. mulieb. c. 34.* velocissimè enim, & plurimum caput, quod princeps pars vocatur à Gal. 8. *de usu part. 6.* quia principes exercentur in eo facultates, vacuat, & ab humoris sarcina leuat. Si verò ob vitium instrumentorum respirationis, vt in vulneribus thoracis, & neruorum recurrentium læsione, vel oppletis vasis maioribus, interceptio accidat, interna vena secta citissimè succurrit; de quo interceptionis modo Gal. *cit. loc. acutè Hippocratem explicuit.* Et interpretatur Valles. *in com.* Quod si ab vtero, à praua ex sæculento sanguine aura, & eoque crasso & multo eleuetur, & corrupto sanguine, neque vntibusque spiritibus naturales pertransire meatus, aponia fiat, tunc in talo vena secta commodissimè opitulatur, vt Brachel. notat *in com.* Ne ergo cum Moxio *suprà cit.* pro vena interna, legas apud Hipp. indistinctè externam, quum interceptionis venarum varij sint modi, qui ex partibus affectis desumuntur.

Et quamuis sanguinis missio in aponia, affectuque alio apoplexiæ simili sit præstantissima, ob quam causam, eius solum Hipp. meminit; qua constat Androphanem passione apoplectica correptum, fuisse leuatum, apud Hipp. *lib. 7. epid. num. 43.* tamen si vires debiles sint, & ex præcedente morbo (vt in soporosis affectibus accidit frequenter) virium aliquale dispendium adsit, vel firmata fluxio aliis auxilijs non succumbat, & necesse sit peccantem humorem ex propinquissimo loco exhaurire, tunc iuxta sententiam Rasij hic felicissimo experimento, cucurbitula scarificata in collo, hoc est, colli parte postica, seu occipite à mortis faucibus liberare solet, præsertim si profundis scarificationibus celebratur: Nam hoc auxilium particularem plenitudinem demerere potest. Quare in acutissimis cerebri affectibus id summopere laudauit antiquitas, vt constat ex Gal. 1. *met. 19. 2. sec. loc. c. 1. & 5. aph. 58.* De cuius utilitate mira, fat plura dixere, Conciliat. *pro complemento Mesuè, cap. de apoplex. Iason. lib. de curand. morb. cereb. cap. 17.*

Obseruatio.

Desperata Apoplexia, cucurbitula bis in occipite scarificata curatur.

Hæc dum scriberem, ad curandum iuuenem apoplexia correptum vocor, qui velut sideratus ex impro-niso cadens in terram, virium omnium animalium penè iactura facta, resolutio pulsu, exanimis, in horas moriturus sperabatur. Huic ad ferenda vehementiora auxilia incapaci, cucurbitulam profundè scarificatam, post enema acre, occipiti imponi iubeo. Quo auxilio, post duas horas æqualitatem seruauit respiratio. Sed quoniam innatus calor à copia humoris obrutus languebat valdè, iterum in eadem parte admota cum scarificatione cucurbitula tanto fuit ad-

A iumento, vt illicò loqui cœperit, & tandem purgatione exhibita omninò à morbo immunis euaserit.

DVBIUM XIX.

Num repellentia in Apoplexia sint ex usu

Ad 5. Nulli dubium est quandoque copiosum adeo, calidumque sanguinem contineri in cerebri venis, vt præ nimia ipsarum turgentia, & repletione, cerebri ventres coarctentur, quòd nullus sit spiritibus, ad sensoria & motus instrumenta liber aditus. Quapropter ex hoc copiosiori sanguine, minimè putrido, retento, atque exal-facto, & acriori reddito, dispositionemque inflammationi similem committente, oriri apoplexiam, dilucidè 2. *aph. 42.* Gal. admonuit. Si ergo ex phlegmonoso tenuis meningis affectu ea concitetur, repellentia erunt ex usu; non stricta, quidem, & quæ propriè talia dicuntur: nam adstrictione sua impingunt humorem, excernique prohibent; sed quæ improprie & largo modo vocantur reprimentia, quæ frigiditate sua, sanguinis acrimoniam attemperare, & humiditate eum ab affante colore præ mora concretum, laxare possunt: sic enim crassiusculus sanguis in parte firmatus promptius vacationibus cedit. Rectè ergo nenupharium oleum, hac de causa, in nasum ægri protiecit, vt eleuato vapore per narium foramina, facultas medicamenti intra cranium penetraret in odorum sensorium, quod in anterioribus cerebri ventriculis contineri, *infra in com. hist. 65.* ex Gal. mente comprobabimus. Quod tamen auxilium consulo faciendum in iis, qui aliquam, licet inæqualem, & inordinatam seruant respirationem. In acutissima verò, in qua & ipsa impeditur respiratio, nullo modo exsequendum puto, quum citra morbi leuamen administratum, si verum est quod dixit Arist. 2. *de anim. 9. & lib. de sens. & sensibil. cap. 5.* animalia respiratione vtentia citra respirationem olfacere non posse, hominemque tantum inspirando odorem sentire. Ex his conciliabitis auctores, quorum quidam in hoc affectu reprimentia concedunt, alij negant. Hi enim de apoplexia orta ex crasso tenacique succo, illi de ea à calido sanguine, & multo originem ducente, sunt intelligendi, quæ licet non ita frequenter eueniat, dari tamen posse supra concessimus. Quibus autem signis à vera cerebri inflammatione distinguatur, citati auctores luculenter explicarunt.

**HIST. XXXIV. AVICENNÆ,
De Apoplexia.**

Apoplectici pro mortuis habiti interdum reuiuiscunt. Quare intra tres dies non sunt sepeliendi.

Aliquando autem accidit, vt homo apoplexiam incurrat, & non sit differentia inter ipsum, & mortuum, & non apparet in ipso aliquid anhelitus, deinde reuiuiscit & sanatur. Et nos plurimos eorum vidimus, quorum dispositio hæc erat. Et in istis quidem anhelitus non apparet, & ipsorum pulsus integre cadit, & videtur quod calor innatus in eis non vehementer indiget euentatione, & expulsionem vaporis fumosi à se anhelitus magno, propter id quod accidit ei ex frigore, & propter hoc volunt, vt tardetur sepultura ambigui ex mortuis, donec pendatur eius dispositio, & neque sit minus septuaginta duabus horis, &c. Avicenna *fen. 1. lib. 3. tract. 5. cap. 12.*

PARAPHRASIS.

In apoplectis remanere respirationem, omnium musculorum actione cessante (est enim priuatio sensus, & motus) dubitant plurimi, quum illa sine opere musculorum thoracis fieri non possit. Respondet Gal. 2. *aph. 42.* dicens, respirationem ad vitam tam necessariam excitare neruorum vim ad huiusmodi edendam operationem: nam *viuentem non respirare, & respirantem non viuere est impossibile.* vt

vt 4. de loc. 7. & 6. eiusd. oper. 5. Gal. confirmat. Sed quum Apoplexia acutissima sit, in qua nulla adest respiratio, viuantque ægri sine pulsu vlllo, & exiguus calor ad constantiam ad arcem conuolans, ibique obrutus, & à crudorum humorum copia suffocatus, & veluti extinctus, sola transpiratione alatur, & conseruetur (nulla vel insensibili superstitite respiratione) quod accidit quando nimia cerebri, & ventriculorum obstructio adest, ita vt non possit animalis spiritus permeare; sit, vt mortui, & suffocati appareant ægrotantes. Quicquid obnixè, falsò tamen, contra sentiat Mercurial. *lib. 1. prax. 19.*

Ex qua sæuissima ægritudine aliqui, licet rarè, euadere solent: ij præsertim qui cerebrum debile, & facultatem motricem imbecillam, cum corde frigido habent. Nam & minore egent respiratione, & pusillus calor in corde coercitus, aère per transpirationem attracto, refrigeratur, & nutritur; & morbus, ob cerebri, & facultatum motricum imbelles vires; à minùs vehemente causa progenitus; promptius discutitur, quam in iis, qui robustas animales potentias, cum cordis æstu, ac incendio sortiuntur. Citius enim pereunt, quum calor nimius cordis, pauxillo refrigerio sufficiens non vtilitatis marcescat, & extinguitur.

Quare cum inter apoplecticum, & mortuum nulla sit differentia, & plures pro mortuis habiti, ad foueamque delati, vitam, & sanitatem recuperarint, vt Leuin. Lemn. *lib. 2. cap. 3. de oculis. Amat. 4. cent. 23.* Michaël. Ioan. Pasch. *lib. 1. cap. 13. de curand. morb. Carp. in tract. suo aureo de fract. cran.* appositis exemplis confirmant; taluberrium enim est Auic. consilium, vt hi non sepeliantur, quouique spatium 72. horarum pertranseat, ad minus 48. vt rasis *lib. 1. contin. tract. 1. cap. 4.* animaduertit.

Causam autem cur hunc terminum liceat obseruare, varij variè assignarunt. Conciliat. *diff. 182.* hoc esse exsequendum affirmat, quoniam trino dierum spatio omnes corporis humores mouentur, quo transacto, aut mortis, aut vitæ certum signum apparet. Nam natura sui muneris obliata, & veluti consopita, ex commixtione illa, & tandem vltimo conatu, vi caloris natui exfulcitati atque accensi, illius scilicet qui in corde, quasi suffocatus præerat in foco, crassos, lentos, viscidolique humores, cerebri ventriculos penitus obturantes, attenuat, incidit, digerit, & in halitum resoluat, vel, (quod frequentius contingit) in alterum latus, oborta paralyti, transmittit. Lege Nicol. Pilon. *lib. 1. de morb. cognosc. & curandis cap. 16.*

Hæc omnia in vltimo vitæ stadio calorem innatum præstare posse; quum nimium exagitatus, & commotus suas vires exerit adeò notum est, vt probari opus non sit. Nam hic, vehemente impetu in vniuersum corpus actus, subindèque in partes affectas profiliens, quicquid in illis sensum, motumque voluntarium impediēbat, discutit, absumitque; vt quem non operosa medentium manus, non accurata Medicorum diligentia, nec vlla medicamento-rum genera curare potuerunt, solus calor naturalis exagitatus potuerit persanare. Naturas enim morborum esse medicatrices, cum Hipp. conclamant omnes: vt patet ex 6. *epid. sect. 2. text. 2.* Gal. 1. *aph. 14. & 15. 4. aph. 37. 5. aph. 32.* Neque enim aliud natura nostra est, quam natius hic calor, omnium auctor atque effector;

Huius ergo potestate, apoplectici, qui in horas morituri videbantur; natura vires suas ad noxij expulsionem vniente, sanantur, & reuiuiscunt. Mirabiles sunt effectus, quos vnio natui caloris præstare solet: Sic plures diu claudos, resolutos, & contractos, timore, vel incendij metu percitos, repente sanos factos fuisse, eleganti exemplo refert Vallerio. *lib. 2. obseruat. 4.* quorum euentuum causa statuenda est, aggressus naturæ ad expellendum humorem noxium. Sic in apoplectis, ob conatum vniti caloris, si aliquis humorum ebullit & feruet, ex cuius agitatione natura concitata, ad vicendam causam morbificam insurgit, fieri potest, vt vel discusso, vel expulso humore sanentur. Quare ante tres dies, in quibus omnium humorum commotio contingit, non sunt sepeliendi. Quod præceptum non in his solum, sed in omnibus repentinis affectibus, vteri nempè strangulatu, syncope cardiaca, caroticis catalepticis, epilepticis, & aliis est obseruandum. Lege

A Gregor. Horst. *lib. 7. apud Marcel. Hist. med. mirabil. 9. de suffocatis adhuc viuentibus.*

Obseruatio XXXII.

Apoplecticus pro mortuo habitus, post duorum dierum spatium reuiuiscit.

Ego mirum quid in quodam piscatore vidisse, testari bona fide possum. Qui quum 20. horis apoplecticus iaceret, toto corpore frigidus, lineo panno ad sepulturam innolutus, & confusus, in terra iacuilset, dum vepillones, pro more, cadauer terræ mandaturi, ad sepeliendum deferrent, raucum & ignotum clamorem audientes, feretrum ab humeris in terram deponunt; pannum circa os madidum, & spuma plenum conspiciunt, corpus detegunt. Ecce me, & duos socios Medicos, fortè ad consultationem transeuntes magna acclamatione vocarunt, vt de vita hominis iudicium proferremus; accessimus; eius priùs in metacarpio arteriarum motiones explorantes; eas vigere deprehendimus. Sicque adhibitis renulsorijs auxilijs per cucurbitulas siccas, acria enemata, paulatim ad se redire cœpit, & post paucos dies sanus euasit.

Contrarium accidisse legimus in vita Scoti, qui similiter viuis sepultus, habita rei cognitione, à sepultura extractus, sanguinis copia obrutus, suffocato nativo calore; negatòque cordis refrigerio, & cohibita respiratione miserè occubuit. Lege prodigiosam historiam apud Paræum *lib. 1. 3. cap. 46.* de vtero strangulata, quæ pro mortua habitata, & in tabula anatomica lecta, ad secundam nouacula impressionem repente cum infamia Medici summa ad se rediit.

DVBIUM XX.

Num Apoplexia fortis curari possit. Contra Brachel & Cardanum, Medicos præstantissimos.

COMMENTARIUM.

Reuiuiscit.] Aut arte, aut natura. Illa celebratis omnibus auxilijs, quæ in accessione apoplectica acutissima auctores exsequenda suadent. A natura, aut vnito calore nativo ad expellendam noxam sensatam, vt diximus *suprà*; aut superueniente febre. Videtur ergo, quod apoplexia fortis curari possit, cõtra Senis edictum *lib. 2. aph. 42.* Nam ipse sic prædixit *lib. 6. aph. 51.* *Quicumque sani dolore capitis repente capiuntur, & statim muti fiunt, & stertunt, in septem diebus pereunt, nisi febris apprehenderit.* Firmat Gal. *in com.* *Nam febris superueniens soluit dispositionem, calefacit, extenuat, atque resoluat spiritum flatuosum, & pituitosum, absunt humores.*

Hieremias Brachelius, & Cardanus *in com.* vt vitarent calumniam istam, Hippocratisque loca dissentientia conciliarent; sententiam hanc non de apoplexia, sed de sopore intelligendam esse asseuerant: hoc placitum plurimis rationibus confirmant. Prima. Apoplexia non producitur vsque ad septimum, sed intra quartum interficit, aut cessat. Secunda. Apoplexia est morbus acutus sine febre; 2. *aph. 19.* & alibi passim. Est quando superuenit febris, ea solum materiam flatuosam, & vaporosam, non crassam, & viscidam discutere potest. Tertia. Quoniam apoplexia repente sanos non inuadit; accidit enim iis qui comestationibus, & crapulæ sunt dediti, & succis crudis scætant; qui sani non sunt. Quarta. Apoplexiam non antecedit capitis dolor; sed sensum obtusio, aut stupor; nam illius causa plus offendit quantitate, quam qualitate. Quinta. Quod nullus apoplecticus videtur à febri liberari; quin imò quum maxima difficultate spirandi laborent; celerius febre correpti intereunt. His contenti, Gal. interpretationem mirantur valdè, qui Hip. de attonito morbo dicentem intelligit.

Sed magis ego horum mentem vehementer admiros; qui inutilibus rationibus irretiti, à summi Gal. iudicio sic deuiare coguntur, cuius doctrinam in varios sensus distorquent: Quum ipse expressè contrarium protulerit, dum ait *in com.* *Videtur autem nunc fortis apoplexia indicium ap-possuisse, quod stertere dixit, &c.*

Tu verò solæ difficultatem cum Gal. 6. aph. 5. 8. commune scilicet esse omnibus sententiis aphoristicis, ex figura dictionis semper perpetuum significare, licet ad veritatem sententiæ non requiratur, quod res eodem semper modo eueniant: nam veritates Hippocraticæ casus raros non excludunt, qui si eueniant, non tollunt aphoristicam doctrinam, nec problematum medicorum firmitudinem labefactant. So. um ergo id verum est, quod frequenter, & magna ex parte accidere solet, ex Gal. 4. aph. 4. 4. & 2. aph. 4. 3. Non enim ex his qua semel, aut bis homo videt, debet pronunciat medicam conficere, vt lib. 2. de fac. format. 2. dictauit Gal. Sic apoplexia fortis magna ex parte non recipit curationem, quum aliquando, raro tamen curari possit, vt supra ostendimus.

Neque obstant supra citata in contrarium adducta fundamenta. Quoniam apoplecticus cor frigidum habens, & maximè si debilis sit, vsque ad septimum produci potest. Ad secundum dic: quòd licet hic affectus ex humore crasso, ac frigido accidat sine febris, ex corruptione tamen sanguinis, & aliorum humorum, aut ob medicamenta calida, intus & extra applicata superuenire solet; quæ si sit acuta & vehemens, crassam flatuosamque substantiam discutere potest. Tertium verò, & quartum dirimes, si dicas, apoplexiam sanos repente inuadere, non solum quum ex plenitudine, sed cum ex ebrietate ortum ducit. Tunc enim cerebrum vaporibus vini repleto, distento, ac intemperato accidit dolor, qui apoplexiam præcedere solet. Quintum explica hoc modo. Quamuis enim superueniens febris apoplexiam videatur concitare, adueto respiracionis vsu, deteriore; extenuando tamen humorem crallum, & sic discussa copia, sublatæque ventriculorum cerebri obstructione plus iouat: hæc enim erat causa læsionis respiracionis, influxu facultatis, & spiritus animalis impedito, quare minor noxa maiori vtilitate compensatur.

QVÆSTIO XXIII.

Quòd febris pro morborum curatione sit aliquando excitanda. Contra Fuchsum, Mercat. & Ambr. Nummum, Medicos præstantissimos.

ET sanatur.] aut à natura, superueniente febris, aut febris suscitata ob artis vsu. Euidens sanè argumentum à natura rectè operante deductum: nam si apoplecticus sanatur superueniente febris, cur illa excitata medicamentorum ope, non reuiuiscet? illud manifestissimo oraculo docuit Hipp. 6. aph. 5. 1. firmat Gal. lib. 1. 4. meth. cap. 1. 5. vbi præter alia auxilia ad obesum corpus persanandum numerat febrim, à medicamentis, aut à nimio exercitio excitatam; quam ad extenuandum corpus non alienam esse, si medicus rectè omnia faciat, inibi inculcat. Edoctus ab Hipp. 2. Coac. cap. 1. 2. text. 1. sic referente Dureto, qui superuenientem febrem acutam conuulsioni, hanc sanare dicere non erubuit. Firmat lib. 2. aph. 26. & 5. aph. 70. explicante sic, Gal. in com. & lib. 6. epid. sect. 6. com. 8. Quo loco loquutum fuisse Hipp. de omnibus frigidis, & humidis morbis asseuerat, nec immeritò: nam omnes indicationes curatrices solo febris accessu complentur: hæc enim calefacit frigida, siccit humida, flatulentam materiam discutit, tenuat crassos succos, lentos separat, viscidos fundit, & absmit, vt cit. epid. com. 7. asserit Gal. Medicamentis ergo exhibitis febrem excitare salubre est consilium, quando acuti morbi frigidi læuities vrget; ex qua calefactione froriatur febris, poterit desperato morbo mederi: nam, vt inquit Cels. lib. 3. cap. 9. Quos ratio non iuuat, temeritas sanat, quum circumspiciti hominis sit, quandoque f. bres accendere. Hoc enim Plato innuit in Timæo, dicens, suborta febres curant tensiones. Quare Gal. lib. 1. prorrh. sect. 2. com. 50. in omnibus neruoti generis affectibus, qui à pituitosis humoribus oriuntur, febrem superuenientem adiumento esse maximo confirmat: & 6. aph. 40. frigidis doloribus à flatu subortos, febris accedente sanari asseuerat. A quorum mente alienus non est Paul. lib. 3. cap. 20. Sequitur Auic. 2. 3. cap. 7. & 1. 3. tract. 5. cap. 1. 2. qui apoplexiam

interficere asseuerat, nisi accidat febris: nam ea suborta est spes, vt cum ea soluantur superfluitates. Eius sententiam amplectuntur Mesuè cap. de spasmo. Rastus 9. ad Alim. 7. Eorum mentem explicant Hercul. & Iacchin. ibid. Sequuntur Mathæus consil. vlt. Vallef. 8. controu. 10. Brachel. in com. 26. sent. lib. 2. aph. & lib. 4. com. 57. Iacotius, & Hol. lib. 7. Coac. sect. 2. in com. ext. 4. Christoph. à Vega lib. 3. art. med. sect. 1. cap. 2. 1.

Fuchsius, & Ambrosius Nunius in com. cit. sent. 26. lib. 2. aph. & Ludouic. Mercat. lib. 1. de morb. internis, cap. 1. 5. superiorem doctrinam temunt, & damnant. Primò. Quoniam licet morbus morbo aliquando curetur, ex Gal. lib. 6. epid. sect. 6. com. 8. morbus tamen superueniens non ita debet esse magnus, & periculosus, nec ita lædere actiones, aut immutare corpus, vt febris: quæ si sit diaria, & mitis, succos crassos nec attenuare, nec dissoluere poterit, ita promptè, vt acuties morbi multoties efflagitat. Quare Hipp. cit. lib. 1. prorrh. subitaneas apoplexias solutas post febrem superuenientem perniciosas esse asseuerat, vt Numenij filio euenit. Et quum in nostra potestate non sit solum diariam excitare, quin putridam, & acutam in corpore præsertim plethorico suscitemus, tutissimum est ab eius prouocatione abstinere; & eo maximè quum non sint facienda mala, vt inde eueniant bona. Accedit quòd medicamenta attenuantia multò potentius absument crallum pituitam, & cathartica ipsam vacuabunt, quàm febris: quum magis iritent facultatem onere pressam ad expellendum. Demùm plurimum periculum hæc curatio secum importat: nam hæc celebrata, febrilis intemperantia alteri additur, quæ summopere vires prostermit: qua ductus ratione Galenus lib. de curand. rat. per sang. miss. cap. 10. in præsentia crudorum succorum omninò arcet ægros à phlebotomia, si superuenierit febris, quum hæc proportionata naturæ calorem, quo lenti humores coqui debent, enertat amplius. Quare vnicus natiuus calor, isque à febrili labefactatus, complicatos affectus regulare non potest, neque Medicus conuenientem victus rationem vtrique præscribere.

At hi Galeni mentem non satis sunt assequuti, quorum argumenta non est multò operosum restringere. Licet enim in nostra potestate non sic, solum diariam excitare, quod timuit Saonarola tract. 6. c. de paralyti; tamen si putrida, & acuta accendatur, nocere non poterit, sed subito, & periculoso malo, auxilio erit. Hanc positionem firmat Ioan. Costæus cum Mongio in com. cit. cap. Auic. qui cum Alexandro Aphrodis. in com. problem. 1. 3. lib. 2. Arist. intelligendum esse Hippocratem de febris acuta, & vehemente asseuerant. Neque intemperantia hæc superaddita debilitare poterit, quum frigidi morbi præexistentis intemperiem corrigat, atque emendet. Si autem Numenij filius ab Hippocr. citatus, superueniente febre occubuit, id non ex addita febris, sed ex lethali apoplexia accidisse existima. Neque medicamenta calida, ea celeritate, qua febris, crassos succos attenuant, au tenuatos extra corpus pelle nata sunt: Nam febris, incensis spiritibus, aut humoribus per vniuersum corpus vagantibus, succorum lentorum copiam æquabiliter incidit, extenuat, & expulsionem paratam reddit. Ex quibus vide quàm malo fundamento innixa sit horum sententia, quàm verò nostra solido, ac bono fulta. Lege pro maiori explicatione Vidium lib. 2. de curat. membrat. cap. 16. Sennertum tract. 1. de capit. affect. lib. tit. de Apoplexia. Iason. c. 1. 7. de curand. morb. cerebri.

HISTOR. XXXV. GALENI. De Melancholia.

Seruus mœrore affectus, & tabescens,
Galeni industria liberatur.

AD hunc modum, & alterius cuiuspiam diuitis seruum Atriensis, mibi cognitum est simili morbo laborare. Nam cum mœstitiâ afficeretur ex eo, quia rationem pecuniarum

quam quas administrauerat, redditurus esset, summaque non parum deesse sciret, præ mœrore vigilabat, animumque despondens tabescebat. Prius itaque illius domino, seruum nullo corporis morbo laborare asseruit, deinde vt animum animaduerteret, monuit Atriensem propterea timere, quia rationem eorum que administrarat, expostulaturus esset, tristitiaque idcirco ipsum angere, scientem hand parum deesse. Vi igitur me bene coniectasse dominus respondit, maioris notitia gratia consului, vt Atriensi diceret, se id tantum argenti quod haberet reperuisse, ne commissa alteri seruo, quem nondum expertus esset, domestica gubernatione, hic inexpectata morte periret: Nam ab eo postea rationes exposcere non oportere. Vi autem hæc ei exposui, credens se administrationis sue rationes non reddiurum, atque idcirco tristitiam animo deponens, pristinum corporis habitum tertio die recepit, & c. Galenus lib. de præcognit. ad Posthum. cap. 6.

PARAPHRASIS.

ANimi mœrorem diutinum, vniuerso calore confertim ad vitæ penetralia confugentem, ibique vnito, conculcato, ac penè extincto, externarum partium refrigerationem, vultus pallorem, atrophiam, ac sæpè mortem parere, testis locupletissimus est Valer. Maxim. lib. 9. tract. 42. de morte non vulgari. Firmant Plin. lib. 7. cap. 32. & 57. Aul. Gell. noct. artic. lib. 3. cap. 1. 5. Valleriol. lib. 5. de morb. & symp. cap. 5. in med. Quum enim ob vehementem imaginationem ab officii coctionis calor ad cerebrum distraharer, & ob vigilias corpus non nutriatur, sanguine, nutritionis & sanguificationis organa deserente, fit vt corpus tabesceat incipiat, probo cum partes priuentur alimento, vt sic alidesinant, loquentibus nobis sub iatissimo tabis significato, quo Cels. lib. 3. cap. 2. atrophiam tabem vocat, quando videlicet corpus non nutritur, & naturaliter aliquibus semper decedentibus, nullis verò in eorum locum subeuntibus, macies oritur. Quum verò tertius iste ob animi mœstitiâ nimis vigilans, non nutritus in dies magis ac magis extenuatus contabesceret, mirari non debemus, illum deposita tristitia, recuperato somno, & meliori facta nutritione, redintegratis viribus, tridui spatio ad pristinum sanitatis statum rediisse.

Ex præfata historia, simulque altera amanti mulieris (quam infra comòdiori loco describemus) mira industria à Gal. præcognita inciociis, quàm gloriosum, & honorificum sit Medico, occulta, & in ægrotum intimo pectore latentia, & abscondita rimari, agnoscere, & patefacere; nam cum vtilitate maximâ citius, facilius, & iucundius sanitatem ægri adipiscuntur, quos in peius ruere est necesse, si ab eis causa morbi præ pudore, aut timore celata à Medicis non cognoscatur. Summè ergo oportet laudare Galenium, acerrimi iudicij virum, qui præsentem corporis considerata sanitate, animi morbum collegit, & natia prudentia vsus, talis tristitiæ causâ deprehendit, Docens hoc exemplo quàm necessariû sit, pro curandis abditis & occultis morbis, omnia inquirere & percontari, illorumque exactam noticiam, rationemque retinere: Sunt enim plurima, quæ ægri præ verecundia patefacere recusant, pro quibus inquirendis Medicum sagacem, & natura prudentem, artè & industriam insudare oportet.

HIST. XXXVI. AVENSOAR, De Melancholia.

Melancholia ex potu vitiosæ aquæ contracta, cardiacis assumptis, & tandem ingenio miro, curata.

ETiam recordor, cum essem cum patre meo studens corâ ipso in Medicina. Vocatus fui ad Fratrem de Benjamin, Dominum Sibiliam, & inueni eum quod iam cogitauerat ad quod mors ipsi detinerat, & nō poterat loqui, nec se mouere motu locali. Sed pulsus eius minime manifestauit priuationem motus ipsius,

immo complexionem calidam ex humore calido existente in stomacho demonstrabat. Cui propinavi ad bibendum aquam rosaceam cum succo pomorum, & aquam mentha, cum modica quantitate pulueris santalorum, & mastichis, & inde lenatus est aliquantulum ab ægritudine. Tamen illa imaginatio phantastica non recessit, & ego non poteram cogitare quid hoc esset. Et continuari stare cum eo, die ac nocte; & cognoui quod ægritudo ipsius aliquando augmentabatur, & aliquando alieniabatur, quare auum meum quod hoc esse non poterat nisi à re extrinsecas, & querens eam posse, cum non poteram inuenire. Sed quadam die quarens bibere, porreperunt mihi potum in vase ipso, cum quo frater Benjamin bibere consueuerat, & percepi in aqua illa extraneum saporem, quare ipsam non modicum abhorru. & dicta aqua erat aromatizata cum modico odore horribili: quare non cessavi fortiter exclamare, dicens, quomodo poterit iste dominus liberari, cum quotidie eum potetis toxicis? Vnde quidam ex ministris suis mihi cepit fortiter supplicare, vt tacere deberem, & non abstinui propter hoc, eò quod si tacuissem, maxima fuisset perditio. Quare scitum fuit, quod in aquam, cum qua ipsum potabant; ponebant carnem putridam fortiter exsiccata, & tritam, & ligatam in petia; & quando aqua illa putrida morabatur in stomacho, ascendebant ab ipsa vapores mali ad cerebrum, & perturbabant intellectum; & Medici omnes illius regionis laborabant circa curationem illius, & non potuerunt illum curare, donec frater eius elongauit eum à Sibiliam: pro certo remota fuerunt ab eo illa accidentia mala, quoniam illud faciebant sub spe auferendi pecuniam ipsius, & c. Auenzoar lib. 1. Threizir, tract. 9. cap. 9.

PARAPHRASIS.

AVaporibus prauis in ventriculo multiplicatis ascendentibus ad cerebrum, ægros in grauissima pericula deprauatas imaginationes, & innumeras delirij sortes incidere, probat Aëtius retrab. 2. serm. 2. cap. 9. & positò exemplo in hypochondriaca melancholia firmant Gal. 3. de loc. c. 7. Fernel. 5. patholog. 2. Iacchinus in lib. 9. Rastus ad Almanf. 1. 5. Ludouic. Mercat. lib. de morbo intern. 17. Carcerus cap. 7. ad libros de loc. affect. disp. 6. Quare atro, caliginosusque humore ab his partibus eleuato, metum succrescere, & alia melancholica deliramenta oriri, asserit Gal. 2. de caus. symp. 7. & annunt post eum cæteri. Quidquid Auer. 3. collig. 40. ex atro melancholiæ colore, aut vaporum ascendentium nigredine non posse hæc fieri, contra Gal. asseueret. Cuius argumenta inter alios Laconicè soluunt Vallief. 5. controuers. 1. 4. Montaltus de cereb. affect. lib. tract. 4. cap. 7. Andreas Laurent. lib. 1. de Melanch. c. 5. Christoph. à Vega lib. 3. art. Medic. sect. 1. cap. 14. Nam tetro vapore, nigro, & tenebroso, opacum spiritum, causam euerfionis sanitatis, progigni, nulli est non manifestum. Ex qua origine, vt 2. de caus. symp. vlt. & 3. de loc. 7. ait Gal. in cerebro ipso obtenebrantur facultates, & spiritus suapte natura lucidi, atro melancholiæ, & vaporum ascendentium colore opaci redduntur. Quo fit vt anima tristetur, & futuri mescat, ex concepta temel mali præsentis, aut futuri opinione, & mille deliramenta contingant, vt in nostro ægro fit manifestum, qui se iam à morte opprimi, arbitrabatur.

Sic Burgundus, teste Interprete Holler. lib. 1. de morb. intern. cap. de melanch. multis Medicis adstantibus moriturum se affirmabat, & ipsos precabatur, ne amplius animæ impedimento essent, quominus è purgatorio euolare ad Deum; aliquantido imitabatur moribundum, quasi efflaret animam, monebat vt spectarent expiratum, postea summo timore, & desperatione corripiebatur. Alij nolunt loqui, nec se mouere volunt, quum non ex debilitate, sed ex læsa imaginatione, & delirio hoc signum contingat: nam pulsus, robor & animalium facultatum firmitudinem significabat, quum maior, celerior, & crebrior esset, qui pulsus à temperamento calido proficiuntur, vt Gal. 2. de caus. puls. cap. 3. scitè aduertit. Illa ergo omnia accidentia supra relata, de metu imminentis mortis, præterquam quòd ab humore illo calido existente in stomacho, & adusto, & superas partes suo faculento vapore, inficiente originem ducebant, incresebant & fouebantur ab alia causa, nempe

ab odore carnis putridæ, cum qua decocta clam malefici homines aquam potandam exhibebant.

Tanta enim est foetidi odoris noxa, ut inspiratus, spiritus omnes labefactet, quum putridus sit adscititius, & præter naturam: quare vires comminuit, tristitiam inducit, febres excitat pestilentes, aliasque, & præsertim putridas generat, recidivas facit, ventriculum subuertit, nutritionem vitiat: hocque non solum præstat inspiratus, verum etiam arteriarum motu per cutem intus attractus. Nam affirmari se audiuisset, scribit Sylius in com. in lib. prior. de dif. feb. c. 6. robustum quendam, dum à parua sphaera exercita calens, in peristerotrophio, quod in summis ædibus habebat, obdormiisset, tractis à calido corpore, corde, & arteriis etiam calidioribus, largo aëre putri, non multo post elephantæ cum erasile. Sic qui in stabulis animalium (præsertim moto fimo) versantur, in febres prauas, aliæque morborum genera promptè dilabantur ac recidunt. Ex quo colligitur quàm noxium sit, & periculosum aërem foetidum, per inspirationem, aut transpirationem, quæ per totam agit cutem, attrahere. Quomodo autem foetor arcendus sit, & bonus odor conciliandus, explicat Mercurialis ingenuè. lib. de decorat. cap. 29. probl. 3.

Quoniam foetor nemini frugiferus est. Cui enim ex cadaveribus detentis, aut putrescentibus corporibus, aut ex barathris, specubus, sentinis, latrinis, graueolentiam, pestilentemve auram inspirare conducet? Quocirca Gal. lib. 1. de sanit. tuend. cap. 1. Optimum aërem in pulmones attrahere, omnibus iuxta salubre esse scriptum reliquit; talèque fore, si nec stagni, nec paludis halitu sit perturbatus, nec ex profundo specu pestilentem auram spirante infectus: nec qui ex cloacis, quæ magnam aliquam urbem, aut numerosum exercitum purgant, vitium contraxit: nec qui ex animalium, olerum, aut leguminum putredine, aut fimo coinquinatur; nec qui propter stagnum, aut flumen vicinum nebulosus est: nec qui editis vndique montibus in cauo loco inclusus, nullum recipit perflatum: suffocans enim putridusque est, similis ei qui in domibus quibusdam est inclusus; in quibus ob putredinem, & distans defectum omnino noxius est. Cur ergo, si clarè colligitur periculosum esse, in corpus per inspirationem, aut transpirationem, foetentes vapores attrahere; ab aqua illa horribili, putridoque odore infecta, posse spiritum inquinari, & mentem perturbari, ibimus inficias? immò ab hac causa morbum hunc habuisse ortum non fatebimur? Ex quo exemplo docemur, quantum oporteat Medicum omnia, quæ ægro offeruntur, speculari, & de iis suum iudicium proferre.

Merito ergo ad prohibendos vapores cerebrum impetentes, humorem siccū demulcendum, succum calidum in stomacho situm refræmandum, aquam rosaceam exhibuit, vna cum santalis, mastiche, & aqua menthæ: Nam frigida hæc medicamenta, rosacea nempe, & santalum vtrumque, robur; & citrinus alacritatem, lætitiæque in hoc affectu summoperè necessariam, conciliant, purificant spiritus, temperant, roborant, & quum cardiaca sint medicamenta, ex Auic. lib. de virib. cord. tract. 2. cap. prop. symptomata melancholica valdè mitigant & leniunt. Mastiche autem & mentha, licet prædictos effectus non obtineant, flatus tamen in melancholicis redundantes discutunt.

Et maximè si cum succo pomorum fuerint prius permixta. Nam omne pomum, (Matianum vocat Auic. lib. de virib. tract. 2. lit. M.) summè lætificat, roborat cum suavitate sua, spiritum nutrit, & temperat. Et cum auctore Dioscorid. lib. 1. c. 126. sit stupiticum, sigillat os ventriculi, clauditque ita, ne vapores ab stomacho ad superiores partes exhalent. Et maximè si stillatitia rosarum aqua, pomi succus sit permixtus. Nam illa quum refrigeret, adusti humoris efficaciam retundit, spiritus recreat, & omni exsolutionis generi mirè succurrit. Quæ licet multis modis, vi nempe ignis, & plurimis ac diuersis instrumentis parari possit, suauior tamen, ac præstantior habetur, ut Mathiol. inquit in Dioscorid. cap. de rosa, quæ per balneum calentis aquæ vitæ, organis elicitur: quæ enim plumbeis, aut aliis metallicis instrumentis, lignorum, vel carbonum igne extrahitur, humidum virus, nidoremque reddit: Quæ de

A causa, aquæ hoc modo distillatæ amaræ fiunt; fumidæ, ac nidorosa, molestiam, & noxam pectori, ventriculo, iecori, visceribusque omnibus inferunt.

Adde etiam, aquas distillatas non seruate vim plantarum suarum, ut eleganter disputant Montanus 2. consulti. 133. & Brau. lib. 2. de simpl. med. delect. 14. Quippe dulces, amaræ redduntur, quum partes tenues calore ignis dissoluantur, terræ, vi ignis extenuentur. Melius ergo est ut decoctionibus, aut infusione, in quibus vis herbarum manet, ut Græci præstantissimi fecere. Si tamen aqua vitæis organis per balneum calentis aquæ fuerit distillata, plurimos visus conferre potest, adeo ut distillatarum aquarum vsus, in affectibus quibusdam, decoctis non parum anteferri debeat. Siquidem Rosacea hoc modo extracta, in ardentibus febribus, & æstiuis feruoribus sitim valenter restringere, & potantis gustum oblectare potest, præsertim si cum aliquo iulapio permixta ebibatur. Idem præstat in malignis, pestiferisve febribus, cor enim, & præcipua viscera roborat, oculorum inflammationes arcet, capitis dolorem demulcet, hepatis, & cordis æstum, incendiūque attemperat; quos visus, nec herbarum succi, nec decocta præbere possunt; aut si præstant, non ita aptè, commo- deque id faciunt.

DVBIVM XXI.

Num Appiana Poma sint nostra Camusia.

COMMENTARIUM.

Cum succo pomorum.] Altioris doctrinæ gratia, indagandum est quæ sint hæc poma; quæ hic auctor ad melancholiam arcendam commendat. Hæc alia non esse, nisi Camusia vocata à Barbaris, à nostris odora, seu Appiana, ut cum Musa loquar, tract. de syrups; tit. de syrups. de pomis, in animum induco meum; Nam hæc ex horum auctorum decreto cardiaca sunt, & præstantiorem cæteris pomis succum gignunt, ex Ludou. Mercat. tom. 1. lib. 2. qu. 164. n. 71. & Christoph. à Vega lib. 2. art. med. sect. 3. cap. 5. tit. de fruct. arbor. & odore suauissimo cor recreant; & refocillant, ex Lacun. lib. 1. in Dioscorid. cap. 131. & Amato eod. loc. Quare vitalem virtutem firman, & humorem melancholicum temperant, ut docet Rembert. Dodon. lib. 3. de re herbar. Empr. 6. cap. 1. Esse autem hæc poma odorifera, constat: Si enim eorum cortices ignitis prunis iniicias, odorem ex se moschatulum fundunt. Insuper aridit gustui, & cum palato maximam ineunt gratiam. Miror tamen ego, neminem tot sæculis extitisse, qui de huiusmodi Camusiis meminere. Nec dicas Melimela Dioscorid. cap. 132. lib. 1. & Horat. satyra ult. eadem esse cum nostris; quoniam illa sunt æstuosa, calida, & dulcia, ut mel; nostra autem sunt temperata in calore, & modicè dulcia. Appiana ergo dicta à Plin. lib. 15. c. 14. ab Appio inuentore sic vocata; nostra sunt Camusia; quare ab Italis mellapia, quasi mala Appia appellantur; Nam Appianis malis Plinij, odor est cotoneorum, & color rubeus, quæ proprietates nostris Camusiis insunt. Si tamen de huius fructus facultate plura videre concupiscis lege Aloysium Toreum Placentinum tract. de febre puncti- culari, fol. 64. & Hermolaum Barbarum lib. 1. corollar. in Dioscorid. cap. 169. de malis.

QVÆSTIO. XXVI.

Quod aurum cardiacum sit. Contra Manard. & pro leuanda melancholia inter alimenta sit decoquendum. contra Musam, Picum Mirandulam, Platerum, & Brauum doctissimos.

Plueris santalorum.] Inter plurima cardiaca, quæ ex professo Auic. refert in lib. de virib. cord. Santala numerari, ita notum est ut probatione alia non indigeat; de quorum vi eximia pro leuanda melancholia, sat plura dixere veteres, & iuniores ferè omnes, qui de aromatum facultate eruditissimè conscripserunt; quorum loco illud est celebratissimum, Aurum nempe, quod pro demulcenda melancholia ab auctoribus miris encomiis celebratur. Quare

hanc controuersiam reddere modò incudi consultissimum iudicium; video enim Medicos hoc tantum auxilium obnixè reprobasse.

Enimuerò si probatæ fidei auctoribus sit habenda fides, Aurum aduersus melancholiam, summum, & præstantissimum esse præsidium, asseremus: Cum enim temperatum sit, ex Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 78. cor innata vi tuetur, natui caloris symmetriam conseruat, viscera roborat, splendor generat spiritus & perspicuos, quorum penuria qui laborant, tristes, cogitabundi, & melancholici esse consueverunt: sanguinem purificat, corpus à superfluo humore repurgat, cor tremulum firmat, vires reficit, iuuat palpitantes, & omnes qui atris, & caliginosis humoribus scantent, aut melancholicis morbis sæpissimè corripuntur, & aduersus cardiacam passionem mirificum est auxilium: provt Auic. lib. de virib. card. cap. prop. de auro, Serap. tract. de simp. cap. 425. Platearius lib. de simpl. medic. cap. 3. memoria prodiderunt: & firmat eloquenter Geberus antiquissimus auctor, lib. 1. de Alchymia, cap. 30. & 31.

Horum sententiam sequuntur Mathiol. lib. 4. epist. 9. & lib. 5. in Dioscorid. in com. cap. 70. Quercetanus in suo alexicaco. Leuin. Lemn. lib. 3. de occultis. 6. Ficinus lib. 2. de studiof. sanit. tuend. cap. 9. & libel. de pest. cap. 10. Libanius in sua Alchymia. Valcus Castellus tract. 4. de affectibus thoracis, cap. 8. difficult. 5. Qui de auri potabilis mirabili efficacia doctè conciperunt.

Insuper in venenatis morbis contagiosis, & malignis celebre est auxilium; nam præterquam quòd putria viscera, terrique odoris, tactu suo emendat, tamen proprietate quadam cor defendit, sic asserentibus Syliuo lib. 1. meth. cap. de metallis. Scalig. exercit. 272. Hieronym. Rub. lib. de distil. sect. 1. cap. 10. Borneto in suo Iatrochymico. Lang. lib. 2. epist. 49. Philip. Vistadio in suo celo Philosopho.

Hos effectus ipsius limaturam præstare, prodiderunt citati auctores: Quare auri quàm tenuissimam scobem, hoc est subtilissimamamenta, quæ ex limatura decidunt, vel auri purissimi folia, aduersus Hydrargyrum epota plurimum pollere, citati auctores vnanimiter confirmant. Quo pacto eorum approbo consilium, qui post vnguenta mercurialia ad refræmandam malitiam Mercurij in corpore latentis, aurum exhibent in potum, quod Fallop. firmat eleganter lib. 2. de fossil. 6. cap. 37. Et Capiuacius lib. de lue vener. cap. 1. post vnguenta ex argento vino administrata, vtitur vnguentis neruos roborantibus, in quæ ingreditur aurum, Mercurij antidotum. Et nos proprio exemplo firmamus lib. 2. de praxi medica admiranda, obs. 136. Ex quibus patet quàm malo fundamento nixa sit Mundellæ opinio lib. 1. epist. 1. Monard. in dialogo de ferro, in fin. existimantium aurum solum ad decorem esse necessarium: quæ opinio quàm futile sit stabilita ratione, docent Sebastianus Paparella lib. 2. de calid. innar. 3. 2. Patres in Medicinam cens. 3. Licet enim pretiosa res sit aurum, & ad mulierum, hominumque cultum magno luxu expetatur, ad medicamentorum tamen compositionem summoperè præstat. Nam Mesue tract. de elect. tit. de elect. de gemis, & Alchem. Immò Manipul. Medicinar. Consect. Hyacinth. cum multis auri folijs parare docent, quod non fecissent, si aurum cardiacam, belzartiacamque virtutem non obrineret.

Demum pro præseruando corpore à corruptione, vita producenda, roborando corde, aurum ipsum alimentis immixtum decoquere, non est abs re; immò pro leuandis, extirpandisque morbis melancholicis vnicum est subsidium. Sed plurimi argumentis quibusdam conuicti coguntur aliter opinari. Primò quoniam aurum, metallum cum sit, coctionem non admittit, neque dum coquitur liquori vim aliquam è tam densa substantia impartiri potest, monente sic Philosopho lib. 1. probl. 42. S. as vero, & argenti, & cetera generis eiusdem, concoqui quidè à calore animalium non possunt, sed resoluti à vètribus nequeunt, &c. Auger (suspicionè, quòd dicat Aët. tetrab. 1. ferm. 3. cap. 165. aquam aurimalam esse, quum omne metallum igneam habeat substantiam, ex Gal. lib. 9. simpl. 26. & maximè aurum, sublimati plurimum in se continens: nam sine huius ope liquari non potest; sicut nec etiam ab argento in vase auri fusorio separari, sine aquæ argentariorum adminiculo, quæ quot damna

efficiat, non est opus demonstrare. Hæc sunt quibus conuicti plures, ab auctorum recepta sententia discedere coguntur. De quorum numero sunt Mundel. & Monard. loc. cit. Musa tract. de examine metal. tit. de auro. Cardan. lib. 1. de malo medend. vsu, cap. 58. Platerus paradox. 91. Brau. Petrar. lib. 1. de simpl. medic. delect. 11. Francisc. Picus Mirandul. lib. 1. de auro cap. 4. Merinus Mercenarius cap. 2. in Genes. vers. 12. art. 5. qui ad ratim vsque contendunt medicamenta ex auro parata ficulnea esse, & nullius vsus.

Sed cessent infamare tam nobile metallum, quod prisca & iuniores, in subsidium venenorum & melancholiæ, tantis laudum præconiis celebrant. Dioscorid. enim metallorum explorator sedulus, in lib. 5. cap. 70. aduersus venena auxiliari putari, in cuius enarratione tam multa de auri viribus refert Lacuna, & Amatus. Sive ergo Græci antidotorum ex auro, sive Mauritani (vt Fuchsius inquit) sint auctores, huic metallo lætificandi, roborandi, & veneno resistendi plurima vis inest, vt ex multorum mente probat Ioannes Ionstons ingeniosissimus, classe 4. thaummatographia, cap. 26. de auro.

Definant calumniari præsidium quod multis fuit salutis. Ita enim aurum naturæ nostræ amicissimum est, viresque roborat, vt cutem (quam aperire non nisi coactis necessitate monuit Gal. 3. de fract. 43.) perforandam solum esse in suppuratis exanthematis, auro aliquo penicillo consulat Ludou. Mercat. lib. 7. de feb. pestil. cap. 3. edoctus ab Auic. 4. 1. cap. 29. & lib. 2. cap. cit. & Albucasi lib. 1. de Causer. c. 1. in fin. qui cauterium ex auro factum omnium esse probatissimum asseuerant, quòd vlcus exortum citius confanescat. Licet enim metalla propriè non coquantur, vim tamen cardiacam liquoribus in quibus coquantur communicare, non est denegandum.

Quid plura? nonne Auic. 163. tract. 1. auro aquam chalybeare prodesse solutioni ventris affirmavit? quem sequitur Platear. in com. Nicol. in aurea confessione, qui aquam ex auro decoctam probatissimam esse asseuerat. Quo pacto eorum approbo consilium: quod tanti, fecere Mercat. tract. de feb. malign. & Theod. Angeluc. lib. 3. de feb. maligna cap. 5. Petrus Vaëzius tract. de epidemia pestilenti. cap. 6. qui in pestiferis, maleficientissimisque febribus aquam auro candente chalybeare iubent: redditur enim hoc modo aqua gustui gratior, & affectibus curandis multo vtilior. Nonne communis Medicorum vsus chalybem, seu ferrum ignitum, multoties in aquam, seu decoctum appropriatum morbo infundere, & extinguere consulit, ad adstringendum, aperiendum, & deobstruendum? prout docuere Gal. 9. sec. loc. c. 2. rubr. 8. Aëtius tetrab. 3. ferm. 2. c. 13. Sic enim euadit aqua calidior, attenuans, & incidens, quoniam aquæ communicat ferrum suam vim, vt ait Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 251. Cur ergo si ferrum, & aurum ipsum, densissima metalla, suam facultatem aquæ impartuntur, hoc aquæ vel alimentis cum quibus decoquitur, cardiacam virtutem suam tribuere posse negabimus? quod ita esse præclara historia firmant Schnitzerius epist. 5. & Zacharias à Puteo, in clauis medica spagyrica, & chirurgica, qui pectore, & ventriculo gallinarum inuentos fuisse aureos nummos penè absumptos asseuerant. Ergo à robusto ventriculi calore aurum coqui potest, & vim suam cardiacam largiri.

Rurius. Cur Bernardum Desseium accusabimus, lib. 1. in com. elect. de gemmis Mesue. Constantin. lib. de gradibus medic. Ficinum loc. cit. Nicol. in suo antidotario, Auricam confessionem, ab auro eius compositionem ingrediente sic appellatam, describentes, quæ ad caput, cæteraque viscera roboranda confert eximie? aut alios, vt Mathiol. Andernac. qui in similes vsus, id candens iusculis, aliisve succis, vel distillatis intingunt? Vel in puluerem redactum, vel in oleum conuertunt, & sic in potum exhibent? de cuius excellentia, ac vi admiranda referunt Hieronymus Rubens, Quercetanus, Andernac. ex Paracelso, Geinerus, qui auri potabilis, auxiliij penè diuini, varias asserunt descriptiones. Cur, inquam, hos damnabimus, qui Principum, Magnatum, diuitumque salutem, aureis medicamentis conseruant? quam hæc cor exhilarent, & mortem retardent, vt scitè Benedict. Perer. lib. 1. de magia, q. 13. docuit in fin. Neque

Neque te moneat, quod asserat Gal. metalla igneam habere substantiam; si aurum excipias, quod cum purum sit, à metallorum principiis, sulphure nempe, & argento viuo est maximè defæcatum. Quod verò in vase ad ignem fundatur, iniectis sublimato, & aqua argentariorum, malitiam eius non arguit, nam paucillum sublimati, & aqua, ignis vi sensum abeunt in vapores. Aqua verò auri, hoc est, illa quæ decurrit per mineras auri, mala, ut Aëtius ait; per illas enim scaturiens aqua, aliquam ex plumbo, aut ferro, quæ in aurifodinis lapè oriuntur, vim prauam sibi adsciscit.

Obseruatio XXXIII.

Diutinus mæror, auri potabilis vsu, curatur.

Baro quidam Illustris melancholicis imaginationibus diu vexatus, pluribus auxiliis adhibitis conualescere haud potuit. Melanagoga ex multiplici medicamentorum sylua parata sunt exhibitæ; iisdem serum lactis caprini medicatum, apozemata, balnea, hirudines sæpius ano applicitæ, cardiaca medicamenta, fontanellas cruribus, adiungit; quibus nec tantillum leuatus, ad auri potabilis vsu se conuertit. Auri enim scobem porphyrite prius optimè lauigatam; aut liquidum & potabile, velut oleum, ipsum alternis diebus vino maluatico permixtum ieiuno stomacho assumebat. Liquidum sex guttæ, pulueris scrupuli dimidium satis erant: quo auxilio quum per mensem vteretur, omnino à tantis malis euasit immunis. Tanta est auri vis, & efficacia, & pro curandis grauissimis morbis mira potestas. De cuius facultate eximia plura dixere Ioan. Daniel Mylius in sua *Anatomia auri, part. 2. de medic. aureis, & part. 4. de auri potabil. vsu*. Abraham de porta Leonis in suis *dialog. de auro*, & nuper Stephan. Roderic. Castrensis *lib. 4. de Meteor. Microcosm. cap. 3. de antidotis ex auro eruditè differtit*.

Ne tamen de hoc argumento quidquam intactum relinquamus, placet curiositatis gratia, de quinta essentia auri ab Alexandro Quintilio, natione Italo, nunc Matriti apud Hispanos habitante, composita, verba facere, qui eam in hominum animos introduxit opinionem, ut crederent, se pulueres ex auro purgatios efficere, qui variis morborum generibus possent esse ex vsu. Et ut iuueni experimentum testimoniis plurium illustrium virorum, immò & Protomedicorum voto confirmaret, libellum composuit Anno 1600. Hispano idiomate conscriptum, cui *De quinta auri essentia* titulum dedit, in quo de illius vi & efficacia mirabili in purgando solùm egit, puluerum præparationis secretum sibi ipsi reseruans. His ergo pulueribus sex granorum pondere assumptis, omnes tam acutas, quàm chronicas ægrotudines curasse, vauatione excitata per vomitum, & aluum gloriatur. Exhibet pulueres non in substantia ipsa, sed in fusos per noctem in iure auis, vino, liquore aliquo, aut vitello oui. Matutino tempore præbet infusionem, quantitate vnciarum duarum exhibitam. Et tanta est huius medicamenti efficacia, vt iidem pulueres qui semel infusi sunt, possint bis, & ter iterum ad similes vsus infundi, quibus nunquam æger vauatione frustratur. Propinari possunt in quolibet sexu, ætate, temperamento, regione, & tempore, delicatulis sceminis, senibus debilibus, pueris, vterum gerentibus, fastidiosis, & nauseabundis, qui vel ob debiles vires, aut pharmacorum tædium, medicamenta nec possunt, nec volunt assumere, tutissimè exhibentur, vt proprio experimento sæpius sum expertus. At tanti fuit æstimata, & apud Hispanos celebrata inuentio hæc, vt in vniuersam fere Europam, immò in vtramque Indiam certatim libræ multæ singulis annis deferantur; eo tamen ordine, vt sex granorum quantitas singula, papyro sit vnica obuoluta, & ipsius Quintilij signaculo diligenter obfignata.

Porrò si res hæc non populari trutinâ, sed aurificis statera sit examinanda, profectò pulueres hos, nec aurum, nec quintam eiusdem auri essentiam esse reperiemus. Licet enim laudandus sit auctor (quempiam enim honore suo defraudare impium est, & ab ingenio viro alienum) qui

A subtili Minerua, & arte Chymica valdè peritus, tam suauè, minimèque molestum medicamentum expurgans euulgauit in lucem, quod per vtramque regionem, tam biliosos & tenues, quam crassos & tenaces humores promiscuè expurgat, tamen aurum vim purgatricem obtinere, nec veterum, nec recentiorum confirmavit quisquam.

Quod si Plin. *lib. 33. cap. 1. in fin.* aurum vmbilico illitum expurgatricem vim habere dicenti, fides est adhibenda, de mitissima loquutus est, vt ipse refert illis verbis: *Aluum leniter soluit, &c.* Rursus. Si aurum purgandi vim non obtinet, aut si Plinij voto standum, ea est leuis, & exigua, cur horum puluerum infusio tam potenter purgabit, non solùm prima vice exhibitæ, sed iidem pulueres iam infusi, si bis, aut ter deinceps infundantur, eisdem præstabit operationes? Quis ergo has auri vi tribuendas esse affirmabit? nullus quidem, nisi rudis mentis compos. Secundò. Aurum in tam parua quantitate corpus non expurgat, hoc enim effrænium, & violentorum medicamentorum est indicium. Tertio. Si hi pulueres essent ex auro confecti, maiori pretio essent vendendi. Constat autem auctorem singulam papyrum sex grana reportantem, paruo pretio vendere solitum. Quarto. Ex officina eius singulis mensibus, 20. 30. & plures horum puluerum libræ in varias orbis oras transportantur. Deus bone! Vnde tanta auri quantitas?

Quare hanc quintam essentiam stybium esse præparatum, superioribus nixus rationibus teneo firmiter; hoc enim medicamentum, si rectè calcinetur, & præparetur, vt facit Quintilius, mirabiles vires præbere posse, affirmare iuniores, & maximè Theoph. Paracell. qui primus omnium in eius præparatione insudauit. Sanè deiectionem viam præstantissimam sortiri, simulque per vtrumque ventrem corpus ab omnibus recrementis expurgare, non secus ac reliqua omnia metalla ab omnibus lordibus mundificari, iidem literarum monumentis consignati, cuius etiam oleum, quod ratione rubedinis vocatur (linguis stybij, vlcera cancræ, maligna, serpentina vnice abtergit, & repurgat, cuius conficiendi modum docuit Fallop. *tract. de metal. cap. 29.*)

Deinde Stybium præparatum in affectibus melancholicis & pestilentibus, propè diuinam vim obtinere, fidissimo experimento compertum est. Vteri vitiiis, arquato, Gallico, comitialique morbis mirabiliter opitulatur, & aliis omnibus, qui à crassiori bile; tenacique pituita originem ducunt. Cæterùm in præparatione eius diligenter aduertere oportet, vt illud sit certa quadam lege, & exquisita ratione præparatum; etenim stybium calcinatum, Chymistarum more, sæpè propinai pluribus, qui nihil egresserunt. Sed cum horum puluerum basis, & fundamentum chrylocolla sit (boracem officinæ dicunt) & hæc violentam habeat vomitoriam purgandi facultatem, ex Dioscorid. *lib. 5. c. 64.* tam exigua portio, eaque mira industria prius exulta, & cum stybio ad ignem exactè permixta, additur à Quintilio, vt eius valida vis facillè mitescat, & suauiter, clementerque deinceps aluum expurget.

Insuper. Cum hi pulueres sint antimonij, & hoc medicamentum secundum Mathioli censuram, & præparationem, quam sequimur *lib. 5. cap. 59.* sit ad eradicandos morbos contumaces præstantissimum, sit vt pluris æstimandi sint. De cuius medicamenti vi eximia, præter Quercetan. Rubeum, Ripleum, Isach Hollandum, & alios, lege Geber. *lib. 1. part. 4. de magna perfect.* Massar. *lib. 9. de medic. purg. c. 30.* Chymicas verò formulas selectiores Basilius Valentin. Medicus Chymicus exactissimè promulgauit.

Abeant ergo Greuin. *lib. 2. de venen.* Lupens Curelean. in *animaduers. in inu. Mercurial.* 3. *conf. 6.* qui contra experimentum, stybij vsu vehementer condemnant; cuius rationes ex dictis facillè solui possunt, Abeat & Quintilius ipse cum commento suo, qui hos pulueres calidè, vt amplius æstimentur, aureos persuadere conatur: quum tamen nihil aliud verè sint, quàm stybium ipsum exactè, & vt decet, præparatum. Sed hæc tetigisse libuit, pro illis qui hanc auream supellestem curiosis oculis perspexerint. Interim de viribus & efficacia Antimonij, lege Ramnusium *tom. 1. nauigat. part. 9. Africa pag. 95.* Ludovicum

vicum Launæum *lib. prop. de facultate, & admirabili vi Antimonij.* A grantem nominat malignum: quod etiam facit 2. feb. 9.

QVÆSTIO XXV.

Quod lapis Belzaar, calidus sit, & humidus, & aduersus melancholiam, putridas, venenatasque febres tutissimum alexipharmacum, vt voluere Arabes. Contra Lupeum, Augonium, & Saxoniam, Medicos præstantissimos.

Sequitur lapis Belzaar, vnicum pro domando humore melancholico subsidiū, de cuius vi in manifestis qualitibus tantisper modò differendum est, cum in huius dubij explicatione ieiuna sit recentiorum lectio, qui de huius lapidis vi excellenti ex professo disputarunt, de quorum numero sunt Garzias ab Horto *Colloquio 45. de rebus Indicis* Christoph. à Costa, *cap. 2. 1. eiusdem tract.* Amat. *lib. 2. in Dioscorid. in com. cap. 39. & 3. centur. 74.* Monard. *lib. de virtute lapid. Belzaar.* Ioan. Fragosus *tract. de reb. indic. in lit. P. discursu 3.* Thom. Iordan. *tract. de pest.*

Mirum est omnes Medicos, fidissimo experimento fretos. vnanimiter statuere (hoc enim illius maiorem arguit excellentiam) hunc lapidem esse vniuersale venenorum antidotum, ac cæteris alexipharmacis pretiosius alexiterium. Vt ex omnium Medicorum Indorum voto refert Acofta *loc. cit.* & Mathiol. *firmat in com. cap. 72. Dioscorid. lib. 5.* qui id longè magis præstare aduersus deleteria venena; quàm cætera non modò simplicia huiusce facultatis medicamenta, sed etiam theriacam ipsam, & alia quænis antidota, luculenter explicuit. Non enim solùm in extirpanda venenosa qualitate, malignis, pestiferisque febribus debellandis summè confert: verùm etiam sanitatis tempore assumptus collapsas vires reparat, iuuentutem resarcit, vitam diuturniorem reddit, senes repuerascere facit, naturalem calorem vigorat, excrementorum promouet expulsiōnem, præcipua corporis viscera, maximè cor, vitæ domicilium, ab omnibus noxis, ac incommodis tutatur, ac defendit. Insuper spiritus reficit, humorum malitiam refrænât, appetentiam suscitât, animi mærorem demulcet, cordis affectibus remedio est.

Quid plura? Estne aliquod præstantius, sublimius, aut ad salutem mortalium conferuandam, vitæque durationem propagandâ, aut refrænandâ omnis generis venena, ab Auctore naturæ conditum excellentius medicamentum quod non solùm in acutis putridisque febribus, ad roborandam naturam; in pestiferis, & maleficis, ad deleteria qualitatis sæuitiem domandam: sed in diuturnis, & præfertim melancholicis, ad tetri nebulosique humoris malitiam retundendam, præsentaneum salutiferumque censetur præsidium. *Bel* enim Arabica, & Persica lingua idem est ac Dominus, *Zaar* venenum significat: ita vt lapis Belzaar, dicatur lapis Dominus venenorum; horum enim lethalem vim mira quadam proprietate coercet ac frænât, vt eruditè asserunt Nicol. *serm. 4. tract. 4. cap. 9. in fin.* Conciliator *tract. de venen.*

Quare in melancholia, ad mulcendâ sæua ipsius symptomata, ex vino aut liquore cardiaco assumptum hunc lapidem, strenuissimum esse præsidium, vsus ostendit. Nam omnes morbi ex melancholico humore prognati, vt cutanei affectus, malignam quandam induunt naturam. Quo fit vt omnibus atræ bilis speciebus, secundum totam substantiam, non secundum vnam aut alteram qualitatem, opitulari possit. Subinde ad ferinam illam atram bilem omnibus longè deteriorem, quæ ex assata flaua bile progignitur, summopere etiam prodessè, ab illis comperitum est. Tantò enim hæc bilis atra perniciosior est ea, quæ ex atro humore superassato fit, quantò nimirum flaua bilis efficacior succo melancholico, vt Gal. *lib. de atra bile, c. 3.* dissertauit. Omnem autem humorem superassatū malignum esse constat, ex Gal. *1. 6. aph. 5 6. & 1. epid. sect. 2. com. 26.* pustulas nigras malignas vocat. *Et 3. epid. sect. 3. com. 26.* tumores in melancholicis oras, malignos appellat: immò & carbunculū eo loco malignū dicit, *Et 1. prorrbet. sect. 3. com. 14.* sanguinem in atram bilem commi-

Obseruatio XXXIV.

Melancholia profunda, lapide belzaartico, vario modo exhibitò, curatur.

Quædam fœmina cum ex retento menstruo in tremorem cordis, summam tristitiam, metum, taciturnitatem, & demum inexplicabilem melancholiam incideret, vix omnibus auxiliis, quæ à Medicis præscribi solent, celebratis opem sensit vllam: quæ solo belzaartico lapidis vsu, omninò sana est facta. Aquam ipsius fructulis coctam potet, ipsum interdum diutissimè in ore detentum fortiter expugnat impero. Annum auro incrustatum paro, in quo lapis erat inclusus, ita vt carnem tangeret, in proximo minimo læuæ manus digito gestatum. Sacculum ex eius puluere cum aliis cardiatis supra cor gestandum construo. Tabellæ ex eo cum electissimo saccharo, aliisque pulueribus immixto conficio: ex quibus vnam ieiuno ventriculo, alteram tribus horis post cœnam deuorabat, stillatitia scorzonæræ aqua superbibitâ. Quibus omnibus cum quadraginta dierum spatio vsa esset, & à mœstitia conualuit, & menstrua recto ordine fluxerunt.

Nam lapis hic scirrholas affectiones comminuit; quæ de causa in febre alba, & virginum obstructionibus apertendis confert eximie, ex Ludou. Mercat. *lib. 2. de virg. & viduar. melanch. cap. 6. in fin.* Insuper aduersus canis rabidi, aliorumque virulentorum animalium ictus, ad videra venenatis telis inflicta, ad venenosa apostemata, emplastri modo applicitum, valdè conducere iidem auctores contestantur; quod fidissimo deinde experimento compertum est, & contrarietatis ratione omne pestilens fugat inquinamentum, ex Marsil. Ficino in sua *epidem. antidot. c. 24.* & à veneno præseruare omnes cõfirmant, vt refert Claudius Richard. in *append. ad lib. de Pest. Thom. Iordan.* Omnes lapidem triturandum imperant tenuissimè. Sed cum motu, & trituratione virtus exhalet, & euascat, satius existimò cultello ex auro aut argento parato, vel ex purissimo chalybe constructo ipsum radere, quàm vel per leuem triturationem, ipsius virtutem resoluere.

De quantitate variant Doctores. Nam Auenzoar *lib. 1. Theisr, tract. 13. cap. 6.* narrans Historiam Acir filij Haly laborantis icteritia ex veneno, quem huius lapidis beneficio se curasse gloriatur, tria grana hordei exhibet. Serapio dosim instituit 12 granorū. Garzias ab Horto Indiæ Magnates, ad robur vitale conferuandum, 10 grana in stillatitio rosarum liquore, assumere, & nonnullos ad triginta vsque, nimia sanè quantitate, deuorare affirmat nec sine periculo liberalius sumi dicit, cum ex eius in maiori quantitate vsu, quendam mortuum fuisse idem enarret auctor. Licet enim nullam noxiam qualitatem contineat hic lapis, tutius tamen existimò præceptum Gal. dicentis *5. simpl. 18.* alixeteria ea moderatione esse assumenda, vt nec præ nimia copia corpus obædant, neque præ exiguitate à deleteriis vincantur. Quare ferè in diuturnis, & aliis non ita acutis, & periculosis morbis, septem, aut octo grana exhibere salubrius est, vt notat Lazarus à Sotto in suis *animaduers. fol. 27.* & Steph. Roderic. Castrensis. *lib. 4. de Meteor. Microcosm. cap. 4.* scitè edocuit. Si verò sua acutie, militiæque vrgeat affectus, multò maiorem quantiatem portingere non dubitamus, si verè est auxilia debere contendere cum morbo in magnitudine, & contrarietate. Quamuis enim maiores nostri maximè fuerint in eius quantitate nimia propinanda timidiore, hoc ad infrequentem vsu, & ad magnum pretium quo æstimabatur, referendum puta-

Obseruatio XXXV.

Lapis belzaar in maiori quantitate assumptus, potentius venenum extinguit.

Leonora, fœmina calidissimi temperamenti, in febrem incidit maleficientissimam, deterrimis signis concommi-

ratam, adeo vt angore summo tribus diebus continuis per os viuos 62. eieceret lumbricos. Ex contagio clientes omnes eodem correpti sunt morbo. Omnibus ea administrata sunt auxilia, quæ & inutilem vacuarent humorum copiam, vnâque maleficam qualitate retunderent. At illi, quibus Belzaar in parua dosi est exhibitus, omnes interiere: Domina autem maximam assumens quantitatem, interdum vnico haustu drachmam, felici euentu reuixit; & non solum hæc, sed alij plures hac curati via euaserunt: nam vehementi veneno vehemens antidotum succurrit.

De temperamento in qualitatibus manifestis, priores non fuerunt solliciti, scientes hunc lapidem solum qualitate occulta suas exercere operationes. Sed cum multum interiret, scire num operantia è tota substantia calida sint, aut frigida, quum teste Gal. 5. *simpl.* 17. alexiteria calidiora potentius agant, quoniam auxiliarium sibi adiungere calorem, idcirco ego omnium nouissimus ad hoc argumentum explicandum descendendo. Et primò quòd sit frigidus.

Belzaar est lapis ex omnium auctorum decreto. Lapis est corpus terrenum, crassum, ex Gal. lib. 4. *simpl.* 19. durissimum, quòd ab humiditate irrigatum non emollitur, ex Gal. lib. 9. *simpl. tit. de lapidibus*, ac proinde frigidum siccum ex Gal. lib. 9. *meth.* 17. §. *lapidum substantia constans, stabilisque propter siccitatem, & frigus, &c.* Ergo lapis Belzaar frigidus est & siccus.

Secundò. Lapis Belzaar gignitur intra ventriculum cuiusdam animalis, vt de eius ortu Auctores affirmant. Sed lapides in renibus, & aliis corporis partibus reperti, sunt frigidi, sicci, ex frigido, lento, mucilaginosoque humore procreati: Ergo.

Tertiò. Ex secundis qualitatibus pariter, & ex tertiis, nullæ sunt quæ medicamentorum temperamenta ita nobis ostendant, & primas qualitates denotent, vt sapores ipsi, quoniam magis petunt sensus nostros cum materia. Sed lapis Belzaar habet saporem insipidum, teste Serapione *loc. cit.* & hic sapor aquosus est, & subfrigidus, 2. *aliments.* 68. & Auic. 1. *part. canonicor. text.* 31. §. *Purè insipidum, frigidum est, & humidum, &c.* Ergo lapis Belzaar frigidus est, vt sunt Hyacinthus, Sapphirus, Smaragdus, Rubinus, Carbunculus, Sarda, Granatus, quos frigidos esse auctores contestantur.

Quartò. Quæ superfluum vomitum curant, & alui profuuium adstringunt, sunt frigida sicca. Sed lapis Belzaar cohibet vomitum, & retinet ventrem. Ergo frigidus est & siccus. Maior patet ratione, & experimento. Minorem probat Garzias ab Horto *Colloq.* 17. *de Costo*, vbi contra cholericam passionem, strenuum esse auxilium asseruit. Sequitur Ludou. Mercat *rom.* 2. *lib.* 7. *cap.* 2. *de feb. maligna*, qui aduersus nimium alui fluxum in hac febre euenientem, approbat alexipharmaca, inter quæ primo loco hunc lapidem connumerat.

Sed his relictis, veram sententiam proponamus, quam defendit Ioan. Serap. *tract. de simpl. cit. §.* Et est lapis mollis tactu, multa humiditatis, & caliditas eius est sine superfluitate. Cuius sententiam refert Nicol. *loc. cit.* & probat Francisc. Francus *lib. de pest. & morb. contagios. cap. de lapid. Belzaar.* & licet temperatum faciat in actiuis, Serapionis sententiam summopere laudat, quum modicè calidum, temperatum dici possit, & è contra. Vt Gal. 6. *simpl. cap. de ariplice, & 2. alim.* 42. docet admonuit.

Nec desunt pro hac confirmanda sententia rationes: quarum prima est. Lapis Belzaar prouocat sudorem, ex Serap. *loc. cit. §.* Liberat namque à morte, & expellit venenum per sudorem, &c. Sed prouocantia sudorem sunt acria, & tenuis essentia. 4. *simpl.* 19. *in initio.* Ergo lapis Belzaar calidus est. Nec dicas, refrænata mala qualitate, & natura robustiore facta ex eius vsu, sudorem prouocari, destruetis, & euocatis ad cutem contagionis seminariis, vnde sudor emanat. Nam præterquam quod hæc de causa non solum hanc, sed aliam vacationem, pro humoris natura contingere est asserendum, etiam per se, & caliditate sua hunc lapidem vacationes promouere non ibo inficias.

Secundò. Deobstruentia, quæ talia, sunt calida, ex Gal. 6. *simpl. cap. de cicere, & 8. simpl. cap. de prassio.* Sed lapis Belzaar deobstruit, ex Mercat. *lib. 2. de morb. mulier.* 6. & 2. de

morb. pueror. 7. Roderic. à Cast. *lib. 2. de morb. mul.* 5. Ergo calidus est. At calidior censendus est alius lapis, quem vnicè venenis resistere tradit Garzias ab Horto *loc. cit.* hic enim reperitur in felle histricis, est rotundus, gustu amaro, tangenti læuis, colorem habet diluitoris purpureæ, vt Gallicus sapo. Excellentiori modo veneno aduersatur, & supra dictis affectibus, præsertim malignis summopere auxiliatur; quod ita esse, præter citatos firmant Petrus Væzius *lib. de epidem. pestil.* 6. Castro *lib. 4. de meteor. Microcosm. cap. 4.* Vocant Malacenses, vbi inuenitur, lapidem de porco spino. Aqua solum, aut liquidum in quo infunditur, propinari debet, quod breuissimo temporis spatio amarum reddit. Caueas tamen ne cum intensa febre propines: nam impensè calefacit, inflammat, sitim prouocat, etiam si cardiacis frigidis permisceatur. Prouocat sudorem, & mirandum in modum deobstruit ob amarorem.

Tertiò. Expurgantia renes, lapidèmq; comminuentia sunt calida, ex Gal. 6. *simpl. cap. de bellio*, sed lapis Belzaar renem, vesicæque calculos comminuit, ex Lacuna *lib. 5. in Dioscorid. cap. 7.* Ergo calidus est, & vt res illustrior fiat exemplo, sequentem obseruationem audire ne pœniteat.

Obseruatio XXXVI.

Lithiasis, lapidis Belzaartici usu curatur.

Quidam in vrinæ suppressionem sapissimè incidebat, à crassiusculis arenis, sabulosaque materia subortam, quæ in viis vrinæ ita tenaciter hærebant, vt medicamentis vllis abstergi minimè possent: at cum variis huic operi idoneis medicamentis vacuantibus, & diureticis curatus esset, aucto tamen quotidie malo immaniter vexabatur; sed lapide Belzaartico, duorum mensium spatio, octo granorum pondere deuorato eum iure auis, à tanto malo conualecere cepit. Hoc ergo auxilium infer præstantissima, & efficacissima præidia huic vsui Medici celebrent est necesse.

Partis contrariæ argumenta sic dilues. Ad primum respondet Fallop. *tract. de metal. cap. 7.* asserens, multum differre lapides communes, ab iis qui concoctione intra animalia facti sunt, in quibus succus concoquitur, & partes terræ attenuantur, & nimia humiditas absimitur; velut apparet in gemmeis lapidibus, & lapide Belzaar, qui splendent hæc de causa. Deinde non omnes lapides sunt frigidi; nam lapis hæmatites calefacit, & extenuat, apud Dioscorid. *lib. 5. cap. 101.* Lapis pyrites calefacit, & valenter abstergit, ex ipso *eod. lib. cap. 106.* Alumen calidum est, eodem auctore *lib. 5. cap. 82.* Chrysolocola calida est & sicca in quarto gradu, ex Platæar. *lib. de simpl. medic. cap. 6.* & Serap. *cap. 423.*

Ad secundum dic. plurimum diuersos esse lapides, in humano corpore præter naturam in variis partibus reptos, ab iis qui secundum naturam in animalibus fiunt; vt in capitibus cochlearum, bufonum, in ventriculo pulorum hirundinaceorum. Sic etiam in gallinaceorum pulorum ventriculis gignuntur lapides quidam virescentes, qui calidi sunt. Quid plura? Etiam in ostreis generantur vniones (appellant margaritas) quæ temperatæ sunt, ex Serapione *cap. 397.* Quare negandum non est, lapides in pluribus corporis partibus progenitos, calidos esse.

Ad tertium respondet Gal. 3. *simpl. 3.* ex sapore nos non posse exactè vires medicamentorum agnoscere. §. *Interim verò & illos castigabimus, qui ex consistentia, colore, odore, sapore, gravitate, leuitateque, cuiusvis medicamenti facultatem inuenire auuant, &c.* Et repetit etiam 4. *simpl. 4.* Nam opium amarum, ex Dioscorid. *lib. 4. cap. 6.* ita acris est, vt paululum in ore detentum linguam exulceret; quod frigidum esse, in 4. gradu testatur Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 526.* Sapor enim insipidus, quæ est insipidus, aquosus & frigidus est; sed sit læpe in mixtione, vt multæ materiæ frigidæ adiuncta sit alia materia calida, & nitrosa, in qua non modica caliditas adest. Hoc modo radix vocata Mechoaca est insipida, quum sit tertio ordine calida

calida, vt de ea Christoph. à Costa, & Monardus scribunt.

Ad Quartum dic. Lapidem Belzaar vomitum coercere, & alui fluxum, quoniam cicurat venenum, & roborat naturam, vt proprio experimento Garzias ab Horto *loc. cit. loc. confirmat.* Adde diarrhææ, & cholericæ affectioni opitulari, quando ex venenato humore ortum ducunt, cuius malam qualitatem domat, ac refrænât. Sic Auer. vir acerrimi iudicij, *lib. 5. collig. cap. 23.* manifestissimis verbis asseruit, medicamentum belzaarticum, expellere & extirpare venenum, non quia agat in ipsum, sed quoniam clam furimque, in corpus humanum agens, ipsum fouet, & roborat in tantum, vt veneno fugando, & expellendo sufficere possit. Sed de temperamento satis.

Hæc de causa in sanis ad morborum præcautionem saluberrimum censetur auxilium, quoniam vires refocillat, & ab imminente malo ipsas defendit. Quidquid contra sentiat Horat. *Augen. tom. 1. lib. 9. epist. 1.* Nam si in sanis ad præcautionem mirificè prodest, cur in putridis febribus ad morborum curationem non conducet, & in malignis febribus securissimè non administrabitur? Abeat cum suo commento Lupeus *lib. de morb. pustulato*, lapidis huius vires eximias ad libitum temens & damnans, cuius socius in hac opinione fuit Hercul. Saxonia *l. 10. de plica Polonica, c. 59.* eo solum ductus argumento, quòd hic lapis, cum esset probatus, & verus, & propriis manibus extractus ab animalis ventre, à Medicis quæ vti sunt, nullum ægrotis attulit iuuamentum. Hæc ratione condemnabit Theriacam, aliæque pretiosissima antidota, quibus assumptis perire ægros læpissimè contingit. Nam venenum antidoto est vehementius. Quam enim medicinâ, inquit Gal. 3. *de præsaq. ex pulfib.* 3. inuenies quando putredo, aut venenum cor occuparunt? Quæ autem de excellentiis tantæ antidoti Læconicè perstrinximus, sunt intelligenda, dum modo probatus sit & verus lapis. Nam hoc tempore ex Orientali India ea prouenit quantitas, vt maiori ex parte legitimi non existant. Quibus autem notis veri à falsis dignoscantur, citatè retulere auctores. Tu verò si latius de huius lapidis admirandis facultatibus plura scire aues, lege librum clarissimi Bauhini, qui de lapide Belzaartico interibitur.

Post duo hæc insignia alexipharmaca, pro leuandis melancholicis præstantissima, tertio loco Margaritæ succedunt, ordine & potestate, quas, eadem ad similes mitigando affectus, vires obtinere, supra citati auctores memoriæ commendarunt, præsertim Arabes, qui his mirabilem vim cardiacam aduersus melancholiæ symptomata vnanimiter tribuunt. Quarum magisteria apud multos reperies, præcipuè apud Quercetanum, qui modum ingeniosum separandi margaritas à suo dissolvente proposuit. De harum virtute eximia pro roborando corde, & mulcenda melancholia, lege Ludou. Septalium *lib. de margaritis.*

His annumerandum venit Vnicornu, licet multa fabulosa ab auctoribus de eo passim proferantur. Audiui enim quosdam qui vnicornu pro curandis melancholicis symptomatis, & refrenanda cuiusvis veneni potentia, aliis Belzaarticis medicamentis anteponendum esse crediderunt. Sed quum vsus illius adhuc sit incognitus, quum verum vnicornu in domibus magnatum vix reperitur, vt refert Gesner. *lib. 1. de quadruped. cap. de Vnicornu.* & passim pro eo bouum, aut equorum ossa vendantur; in eorum opinionem descendere non possum. Nam licet Monoceros multò quidem antea innotuerat, non tamen vsus illius ad Medicos vsus peruenerat. Plinium enim expressè de hoc animali loqui scimus *lib. 11. cap. 37.* qui auctor annis ferè 150. Galenum præcessisse perhibetur, quantum scilicet inter Titum Vespasianum, Plinij coæuum, & Antoninum Pium, cuius circiter è vita discessum Galenus primò Romam venit.

Sunt qui Indicum asinum esse velint, quòd Philostrat. *lib. 8. de Apollonij vita*, omnia, quæ de Monocero Plinij auctoritate vulgus credit, retulerit de Indico. Sic enim inquit: *Asinos siluestres in vicinis paludibus multos capi dicunt: esse autem huiusmodi feris in fronte cornu, quo rororum more generosissimè pugnant, & conficere Indos ex*

illis cornibus pocula; & sic asserunt nullis morbis eo die affici, qui ex huiusmodi poculis biberint; nec si vulnerati fuerint, dolere; & ex igne etiam incolumes egredi; nec vllis affici venenis, quacumque nocendi gratia in potu dantur: idcirco Regum esse eadem pocula, quibus tantum & fera venatio permittitur, &c. Ildorus etiam *cap. 12.* refert, tantæ scilicet animal esse fortitudinis, vt nulla venantium diligentia capi possit. Alij Ælianum illud laudasse putant. Hic enim Auctor asserit, in India quosdam esse equos, qui vnicum cornu in fronte gerunt, affirmatque esse relatum, vim habere contra venenum.

Sed quum præter hos equos, sint etiam boues in Æthiopia vnicornes, quos Ludouicus Rodericus patritius non multo ante nostram ætatem vidisse gloriatur, viuos Sultano ex Æthiopia muneris gratia emissos, qui circa templum Mechæ septis erant inclusi: explicare debuissent qui tanti hoc cornu faciunt, ex quo animali id esset desumendum. O! vtinam explicuissent, ne in te tanta tota periclitaretur Medicina, & maximè quum in hoc sibi non constent, qui modo solum asinum Indicum esse vnicornem, modo in Æthiopia esse boues vnicornes scribunt. Quæ ambiguitate intricati plures, plus alia viliora præferunt antidota, quam rem pretiosissimam, thesauris Regum anteponendam, quæ vix in Principum domibus reperitur. Si tamen legitimum habeatur, (quod puto ferè impossibile) non dubito mirabiles ex se contra melancholiam, & quoduis venenum præstare utilitates. Quod enim à circulatoribus passim circumferretur, nullius momenti est, nec commoditatem vllam parere potest. Loco huius cornu salubrius consulo præbere cornu ceruinum, de cuius viribus tam multa dixere Paul. *lib. 7. tit. de cornu ceruin.* Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 281.* Serap. *cap. 468.* Plin. *lib. 8. cap. 22.* Gal. *lib. 1. tit. de corn. ceruin.*

Vitimò. Ad melancholiam, eiusque symptomata ferina mitiganda, os de corde cerui, saluberrimum esse auxilium affirmant vnanimiter Recentiores, & sic ex eo celebres parant confectiones, pro melancholicis, venenatisque morbis valdè salutare, quorum sententiam ego quoque libenter amplector. Nam hoc os inueniri in corde cerui, fabulosum non est, si fidem Aristot. adhibemus *l. 2. de hist. animal. cap. 4.* firmat Gal. 6. *de usu part. 9.* Ne ergo approbes Vesalium *lib. 1. de fabric. 20.* Brasauol. *in exam. simpl.* Rondelet. *in aurea Alexand.* qui hæc ossa in corde reperiri negant. Quorum hac in re ignorantiam, & circa anatomen impericiam coarguerat multo antè Gal. *lib. 7. de Anatomic. administ. cap. 10.* discipulos suos monens, vt hoc secretum non patefacerent illis, qui adeo sunt improbi, vt ignorantiam suam non incusent, sed veritatem negent, ac eos qui sua industria adinuenierint, irideant. Et 6. *de usu part. 19.* in grandioribus animalibus venarum, & arteriarum radices ossuofas esse affirmat. Vis eius est mira. Cor triemulum firmat: morori & timori remedio est; veneno resistit: in pestilenti constitutione maximo est ex vsu, vel cum alexiterijs assumptum, vel epichematum modo cordi applicitum De quo latè Gesnerus *lib. 1. de quadrupedib. cap. de ceruo, littera G.*

Sed vt medicamentis cardiacis, & pro propulsanda melancholia celeberrimis vltimam manum imponam, non præteribo descriptionem cuiusdam, quod pro discutiendis flatibus melancholicis, roborando ventriculo, & vigorando nativo calore est primum, cuius virtus hoc exemplo fiet manifesta.

Obseruatio XXXVII.

Cachunde, ad flatum melancholicos, medicamentum præstantissimum.

Illustrissimus Marchio de Ferreira, è Lusitanorum Regum stirpe oriundus, frigidum cum esset ventriculo præditus ex impropera coctione, quotidie per vomitum, aquæ naphæ calidissimæ haustu, duas ferè libras mucosæ, lentæ albæque pituitæ, & deinceps humoris terri, nigri, & fetidi proiciebat. Postea de tremore cordis, metu, tristitia, anxietudine, ructu importuno, inappetentia, ventriculi nauæa,

singulto, flatibusque melancholicis, & inferioris ventris A
 rogitu querebatur. Eum melancholia hypochondriaca
 correptum dices. A suis cubiculariis Medicis plura ce-
 lebrata fuerunt auxilia. Vacuationes repetitæ, fomenta, ex
 oleis, decoctionibus, vnguentisque parata. Culcitra ex la-
 na purpurea, & pueribus cardiaca composita. Clysteres
 inditi qui viscidam pituitam, vnaque humorem melan-
 cholicum vacuarent. A pertæ sunt per hirudines mariscæ.
 Sæpius exhibitum Balsamum verum cum aquâ floris cin-
 namomi permixtum. Assumpsit omnis generis cardiaca.
 Imperatum balneum: à quo sulphurea balnea fuit exper-
 tus. Fontanellæ in cruribus apertæ. Sudorifica ex Ebena
 viginti dierum spatium illi sunt imperata, & per interualla
 decocto radicis chymarum pro quotidiano potu vsus est.
 Sed omnia incassum sunt celebrata. Quatuor Medici per
 literas sumus consulti. Quidam rectè prius vacuato corpore,
 totam salutis spem in assiduo radicis mechoacanæ vsu
 sitam esse dicebat, quæ & flatus dissoluit, & crassos tenacel-
 que humores vacuandos sperabat. Alius vini Absinthitis
 vsum consulu. Alter, aquæ aluminosæ potum per inter-
 ualla assumendum præstantissimum esse asseruit. Ego cum
 calorem natium flaccidum, & ex longo morbo, quo antea
 fuerat oppressus, debilitatum, ex cuius imbecillitate nimia
 simulque hepatis caliditate, omnium symptomatum varietas
 oriebatur, inspicere, in roborando innato calore, dis-
 cutiendisque flatibus melancholicis insisto, sicque ad ge-
 nerosum auxilium descendo, quod ab Indis, & Chynensis-
 bus Cachundæ, hoc est roborans, appellatur. Non pertran-
 sierat mensis post assumptam antidotum, quando omnium
 malorum dira sæuities conquieuit.

Sed quoniam de hoc Indico medicamento, nec aroma-
 tum diligentissimi scriptores, nec peritissimi iuniores
 quicquam memoriæ commendarunt, eius compositionem
 summo labore comparatam, & à Medicis, qui Proregum
 Orientalis Indiæ, aliorumque Principum per plures annos
 curam gessere, receptam, hoc loco palam facere operæ
 pretium duxi, quæ est huiusmodi.

*L. Terra Cimolia, aut alterius luti optimi, lb. ij. Ambari
 lib. i. Moschi, & Gallia an. z. iij. Ligni Aloës optimi (Lusitani
 calambucum vocant) z. x. Margaritar. preparat. z. iij. rubin.
 smaragdi granator. Hyacinthor. preparat. an. z. iij. Santalor.
 rubeor. lb. iij. Santalor. citrinor. z. iij. Mastich. calam. arom.
 galang. cinnamon. Aloës lota cum succo ros. R hab. elect. myro-
 balanor. Indor. chebul. belleric. absinth. coral. rubri, boli armen.
 an. z. ij. folior. anri. z. ij. lapidis Belzæar. z. xxx. serici vsi z. viij.
 Eboris vsi lb. iij. s. Puluerisanda pulueriscent tenuissime,
 irroratæque cum balsami, vini odoriferi, & aq. flor. cinna-
 mon. guttulis, excitentur ad vmbra: & deinceps exci-
 piantur cum sacchari purissimi, & albiissimi sufficiente
 quantitate, & cum gummi tragacanthi, & Arabici mucila-
 gine, omnia malaxentur, quousque fiat lutum tenacissi-
 mum, viscidissimum, & valde rubrum.*

Ex hoc (sicut ex porcellanis fieri solet) variæ figuræ
 construuntur, quas Mercatores in varias mundi plagas,
 præcipuè verò Olyssiponem, emporium totius orbis ce-
 lebrissimè, conuehere solent. Hac antidoto vtuntur Prin-
 cipes Indiæ, & Chynenses Magnates in hunc modum.
 Frustrulum parvissimum lentis magnitudine in ore inter-
 diu retinere solent. Liquor emanat dulcissimus, odorife-
 rus, & sensum, ac sine sensu, vt è saccharo candido, per fau-
 ces in stomachum stillat, aded suauis, ac fragrans, vt eius
 iucundum odorem vel adstantes etiam persentiant. E
 Medicamentum certè dignum, quod Reges, Illustrésque om-
 nes ad natiui caloris symmetriam conseruandam perpetuò
 in ore gestent.

Nam corpus à corruptione præseruat & tuetur, ne à
 pestifero aëre oblectatur. Melancholiæ, & flatibus discuti-
 endis confert eximie, & affectibus melancholicis mira-
 biliter succurrit. Cor tremulum firmat. Cardiacæ, morbo
 attonito, & epilepsiæ medetur. Spiritus animales, vitalés-
 que recreat, facultates omnes roborat, ventriculum vigo-
 rat. Venenis omnibus auxiliatur. Cerebrum firmat, & ad-
 uersus oris fectorem vnicum est subsidium. Demum ad
 Venerem incitat, & genitalem vim roboratorem efficit,
 quapropter vtrique sexui in India est vtilissimum. Deni-

que est medicamentum Regium; nam vitam producit,
 mortemque retardat; & sic multo venditur pretio. Vte-
 re eo, & miraberis effectum.

Sileo quàm plurima auxilia, quæ aduersus melanco-
 liam ab omnibus proponuntur. Sat fuit, de iis quæ cele-
 briora apud auctores sunt, & magis controuersa, pauca
 quædam prælibare. Nam melancholiæ conferunt Melissa,
 flores cordiales, Ozymum fluuiiale, lingua botis, scorzone-
 ra, de qua mirabilia refert Monardus proprio libel. de scorzo-
 ner. a vi eximia. Argentum, rosa, sericum, santalu, aloë, agari-
 cum, epithimum, corallum, ebur, coriandrum, camphora,
 crocus, doricum, charabe, lapis Armenus, myrobalani,
 lignum aloës, Liliu, lapis Lazuli, Malum granatum, Mo-
 schus, Ambra, Gallia, Mentha, Zedoaria. Composita sunt
 Theriaca, Mithridatium, confectio hyacinthor. Alche-
 mes, electuarium lætificans, quod sub Galeni nomine cir-
 cumfertur, electuarium de gemmis, lætificans Rasis,
 Diambra, diamargariton frigidum, diamoschum, electua-
 rium Regium Meluës, & siquæ aliæ ab auctoribus con-
 fectiones cordiales pro propulsanda melancholia descri-
 buntur, quorum catalogum legat, qui velit apud Mercat.
 lib. i. de morb. internis, cap. 17.

HIST. XXVII. TRALLIANI, De Melancholia.

Melancholiæ mulieris Historia mira.

Ego mulierem vidi quæ ea imaginatione vexabatur, vt me-
 dium manus sua digitum constringeret, tanquam in ipso
 totum gestaret orbem. Plorabat autem illa quoque, verita ne-
 quando digitum suum inflecteret, & totus orbis corrueret, omnia
 statim interirent, &c. Trallianus lib. i. cap. vlt.

PARAPHRASIS.

Prodigiis sunt historiæ, quæ de melancholicis, ab au-
 ctoribus circumferuntur. Narrat Gal. lib. 3. de loc. 7
 quendam fuisse, qui testam se factum putauit, atque idcirco
 obuiantibus cedebat, ne collideretur. Alter gallos cantare
 audiens, vt hi alarum ante cantum, sic ille brachiorum ap-
 plausu latera quatiens, animantium sonum imitatus est.
 Fuit alter, timens ne Athlas, qui mundum sustinere dicitur,
 grauatns sub tanto onere, ipsum à se excuteret, atque
 ipse cum illo collideretur. Aëtius terrab. 2. serm. 2. cap. 9. re-
 fert, Philodotum Medicum quendam, qui sibi caput am-
 putatum esse putabat, curasle imposito repente capiti
 ipsius plumbeo pileo Trall. hoc loco narrat, eundem Me-
 dicum curasle mulierem hoc pacto: quum putaret illa ser-
 pentem se deuorasse, vomitum medicamento citauit, atque
 in id quod reiectum fuit, paruum beiliam per omnia ima-
 ginationi illius similem imposuit: qua visa sanata est mul-
 lier. Aretæus lib. i. de caus. & sign. diutur. morb. cap. 6. firmat,
 Carpentarium quendam in loco, vbi cum aliis operatoribus
 versabatur, mente constare; vbi verò instrumenta de-
 ponebat, & in forum descendebat, illicò suspirare, & post-
 eà è seruorum, fabricæ, locique illius conspectu abeuntem
 penitus in insaniam, & furorem rapi solitum; quod si ad
 eundem locum celeriter recurrisset, iterum ad se rediisse.
 Et licet Aretæus dicat hoc accidisse ex sympathia loci, &
 mentis Carpentarij, quod non reprobamus: quum tamen
 melancholicorum in finitæ sint imaginationes, mirum non
 est, vt sicut melancholicus hunc cibum vitat, deuorato
 alio, sic in vno loco conuiescat amplius, quàm in alio. Hc
 ergo ob deprauatam imaginationem insaniebat, quum ex-
 tra locum illum morari contingeret; quare egrediens fu-
 rentis actiones edebat.

Alter quidam opinatus est ex vitro sibi constatas clunes,
 sic vt omnia sua negotia, atque actiones stando perficeret,
 metuens ne si in sedile se inclinaret, nates confringeret, ac
 vitri fragmenta hinc inde dissilirent, vt tradit Leuin.
 Lemn. lib. 2. cap. 6. de complex. Refert vnius historiam
 Auenzoar lib. 3. Theiz. trah. 9. cap. 9. Qui quum probus
 esset, armis minabatur serpos, vt farinam in puteum
 iniice-

iniicerent, & pedibus malaxarent, & facerent placentulas: A
 qui ligatus, deinde curatus est. Miræ sunt melancholico-
 rum historiæ, quas latissimè referunt Schenckius lib. 3.
 obseruat. tit. de melancholia, & Marcell. Donat. lib. 2. de med.
 Histor. mirab. c. 1. Quidam enim metuunt, tristantur, odio
 habent homines, illachrymant, lugent, rident, deserta loca
 appetunt, teste Theodor. Prisc. lib. 2. cap. 5. Sic alij varias
 fingunt figuras, & imaginationis varios componunt mo-
 dos. Quidam inferni pœnas se luere putant, & se con-
 demnatos esse conclamant: Alij phreniticis similes sunt,
 torpent alij, mortem sibi inferunt, horrent, loqui putant
 cum Angelis, fingunt se esse Reges, & Imperatores, pau-
 pertatem metuunt ditissimi cum sint, murmurant, cantil-
 lant, cum Dæmone loqui putant: Denique quispiam id
 exsequitur munus, quod dum sanus erat, exercebat. Nam
 qui amoris lenociniis erat irretitus, perditè amat; alius se
 numine afflatum existimat; quidā futura prædicat, & alie-
 no sermone loquitur; alius de acquirendis nummis cogitat
 perpetuò; & alij mille monstra fingunt, & meras nugas,
 quæ ad corporis dispositionem, & studium quo quispiam
 antea maximè delectabatur, sunt referendæ. Demum mor-
 bus hic omniarius est, & non facile enumerabilis. De
 quo si facetas historiæ audire vis, lege præter cæteros
 Marcum Gattinariam, Vallefc. Tarent. Aggregat. in cap. de
 melancholia. Ioan. Gerson. lib. de passionib. anim. Conciliat.
 dif. 179. Hieronym. Magium lib. 4. Miscellan. c. 12. Gentil.
 in extrauag. quest. 55. Andream Laurent. lib. 1. de melanch.
 c. 7. Thomam Fienum prop. lib. de vir. imaginat. Quomodo
 autè hi possint alieno sermone loqui, & futura prædicere,
 ex veterum, & recentiorum mente Carreus ad c. 7. lib. 1.
 de loc. affect. Gal. disp. 7. disputat eloquentissime.

Obseruatio XXXVIII.

*Melancholicus se algidum perpetuò existimans,
 miro ingenio curatus*

Quidam in vanam incidit imaginationem, vt se frige-
 re perpetuò arbitraretur, sicque ardente Sirio, ad
 ignem continuò accedens, calefieri non posse prædicabat,
 nisi toto corpore vteretur. Quumque clam furtimque ter
 in ignem se proiceret; tandem vincus catenis, sedens
 semper iuxta ignem, hac miserabili imaginatione deten-
 tus, diem, noctemque insomnis ducebat. Pro cuius cura-
 tione (quum irrita essent amicorum, & Medicorum consi-
 lia) hoc sum machinatus auxilium. Eum à capite vsque ad
 pedes summos pelle lanigera cooperio, quæ aqua vitæ
 prius bene maduerat, eumque sic vestitum, totu comburo. D
 Accensa flamma, ipse per dimidiæ horæ spatium conflagrans,
 & exardescens, saltu, tripudijs latrabatur, vt illicò se
 sanum, & nimis calidum esse exclamaret, sicque deposita
 hac imaginatione intra paucos dies sanus euasit.

Obseruatio XXXIX.

Melancholicus artificio curatus.

Nobilis quidam Lusitanus, iuuenis, gracilis, hirsutus,
 niger, cogitabundus, & tristis, sponte, nullòque præ-
 cedente affectu, in eam incidit melancholicam imagina-
 tionem, vt peccata sua nunquam à Deo esse remittenda
 continuò exclamaret: cùmque in hoc agone mæstus, &
 macilentus octo mensium spatio perseveraret; nullumque
 ex muliercularū auxilijs, quæ ipsum ligatum, & pessimarū
 feminarum præstigijs, incantamentisque irretitū prædi-
 cabant, acciperet iuuamentum, Medicos conuocat, eosque
 obnixè precatur, vt tantis malis excogitarent auxilia quo-
 rum beneficio peccata à Deo soluenda fore sperabat; in
 hoc enim salutis suæ cardinem situm esse alta voce adstan-
 tibus, interdiu noctuque inculcat. Sin minùs, eum dæmo-
 ne, quem quotidie alloquebatur, vitam æternam in medijs
 inferni pœnis transacturum affirmat. Consulti Medici
 de huius morbi causa, auxilijsque disputantes, in eam vna-
 nimes conuenerunt sententiam, vt sæpius melanagogis
 purgato corpore, hirudinibus ano apposis, balnea, (affi-
 xis prius in cruribus fontanellis) adhiberent, & alia expe-
 Lib. I.

rentur auxilia, quæ ad insomniam, maciem, tristitiam,
 factitari solent, nec contempere cōfabulationes, salubria
 amicorum consilia, ludos, & alia quæ animum eius, varijs
 imaginationibus distractum, possent demulcere. At nos,
 visis his prudenter, incassum tamen celebratis, alio artifi-
 cioso præsidio vsi sumus. Nec irritum fuit consilium.
 Nam cubiculo rectè clauibus occluso, intempesta nocte,
 in tecto, detractis prius tegulis, Angelus artificialis appa-
 ruit, dextera gladium, læua accensam facem ostentans, quæ
 sic eum ter suo nomine vocat, (retrò enim homo erat
 exili voce sermonem pronuncians) quo audito, illicò ille
 è lectulo surgit, Angelum facie decorum, aspectu pulchrū,
 simplici alba veste ornatum circumspiciens, humi pro-
 stratus adorat, illius sermone vehementer intentus. Qui
 scelerata & peccata omnia, quæque in vita sua perpetrave-
 rat, Omnipotentis misericordia esse remissa illi denunciata.
 Et sic extincta face nil amplius locutus recessit. Ille læta-
 bundus ostium tumultuosè ferit. Ad sunt affines, historiam
 narrat. Antelucano tempore vocantur Medici, quos hilari
 excipit vultu. Gratulantur illi, iustum eum appellantes.
 Edere incipit, dormit, & sani hominis munita exsequutus,
 nullum amplius malum pensent. Melancholici ergo, si
 arte curari non possunt, industria, & fallacis opus est,
 quibus sanari experientia confirmat.

COMMENTARIUM.

[*Imaginatione vexabatur.*] In melancholia lædi solunt
 imaginationem ex doctrina Gal. lib. 2. de caus. sympt. 7.
 Aëtij terrab. 2. serm. 2. cap. 9. Pauli. lib. 1. cap. 12. & aliorum
 probat Altmarus lib. de curand. hum. corp. mal. cap. 7. Sed
 cur solam lædatur, pauci explicarunt. Respondent quid-
 dam, humores melancholicos suapte natura omnibus
 nostri corporis partibus infensos, facile in anteriorem
 cerebri partem, in qua imaginationem vigere asserunt
 auctores, decumbere, quod hæc, cæteris alijs cerebri par-
 tibus sit ignobilior, & debilior. ex Gal. 3. de loc. 5. §. Spiritus
 animalis in cerebri ventriculis, maximèque in posteriori con-
 tinetur, quamuis non contemendus sit medius, proinde quasi
 non sit nobilissimus, multis enim rationibus aduincitur vt hunc
 amplectamur, duos verò anteriores deseramus, &c. Et lib. 7.
 de placit. cap. 7. §. Postremi quidem vultus maximè animal
 lædit, secundo loco medijs, minima ex anterioribus vtrisque
 noxa contrahitur, &c.

Non placet solutio. Nec enim partium cerebri nobilitas
 ex ventriculorum pendet nobilitate. Hi enim non at-
 tendunt ad proprias, & peculiare harum partium consti-
 tutiones, facultates, vsus, & vtilitatem, quarum ratione
 illæ nobiles, aut ignobiles extitere: Quomodo namque
 fieri potest, vt cerebrum, facultatis animalis principium,
 ex Gal. 7. meth. vlt. & 2. ad Glauco. 2. facultatumque rectri-
 cum sedes, quarum ratione reliquis nobilior existit, à ven-
 triculis suam nobilitatem, & præstantiam desumat? quo-
 rum vsus, vtilitas, actio quàm diuersa sit à cerebri actio-
 nibus, quàmque inferior, ambigit nemo, quibus, ipsi
 cerebro famulantur. Anteriores namque duo ventriculi
 inspirationem, expirationem, eflationemque efficiunt,
 consiciuntque ac præparant ipsi cerebro spiritum anima-
 lem, docente Gal. 8. de vsu part. cap. 10. Quare nec anterior
 nobilior erit media, nec hæc posteriore: Si enim hoc esset
 verum, prædicti ventriculi de principatu partium possent
 merito decertare.

Deinde. Dici non potest prædictam partem imbecillio-
 rem extitisse. Nam vel illa imbecillitas est naturalis, à pri-
 mordijs generationis ex intentione naturæ acquisita, vel
 aliqua occasione contracta. Illud à natura, quæ frustra non
 solet operari, fieri nõ potuit, quia sic reliquæ cerebri par-
 tes in illam suas deponerent superfluitates, quum vnaquæ-
 que naturale habeat robur, quo id quod superfluum est,
 transmittit: quo fit, vt si aliqua particula, à naturâ imbecil-
 lior fuerit reddita, in hanc omnes superfluitates confluere
 sit necesse, sic Magistro docente, 3. de facultat. nat. 1. 3. Ex
 quo perpetua dabitur imaginationi hallucinandi occasio,
 frustra que natura, tot excretioni superfluitatum cerebri
 organa machinaretur, decliues videlicet cerebri meatus,
 G 2

tum per palatum in os, tum per corpus narium conspicuis orificiis, quibus sensibilia, ac crassa eructat excrementa, ex Gal. 9. de usu part. 1. Alterum etiam ductum, ex fundo videlicet medij cerebri: Alterum à meatu qui cerebrum cerebello connectit, peluim denique ac infundibulum, hos ductus excipientia: frustra demum loca illa, quæ retrò aures sunt, cerebri emunctoria, expurgationi cerebri dicata, ex Hipp. 6. aph. 1. o. fabricasset.

Non debuit ergo sagacissima natura partem anteriorem cerebri debiliorem efficere, ne vehementi humorum fluxu, non solum ab aliis, sed à toto corpore tentaretur, præcipue quum caput sit veluti tectum domus calidæ, omnibus corporis partibus superpositum, ex Gal. 9. de usu part. cit. Si tamen hæc debilitas ex aliqua occasione sit contracta, quod etiam aliis partibus commune est, ut patet in memoria deperdita, & catalepsi, tunc concedi potest, humores nocuos magis hanc partem affecturos, ipsius meatus, porositates, v. entriculos occupando, ut doctè insinuat Gal. 4. de loc. 2. §. Quod si anterior pars cerebri fuerit affecta, supremum ipsius ventrem ei consentire necesse est, atque cogitandi actiones vitari, &c. Ex hoc non colligas, reliquum cerebri corpus in melancholia non affici intemperie, quum humor anteriorem illius partem oblidens, alteratione per continuum facta, reliquum afficere valeat. Vitimò. Si Auic. doctrina 1. 3. tract. 4. cap. 18. standum est, docentis melancholiam oriri posse ex malitia complexionis frigidæ, & siccæ sine materia, permutante substantiam cerebri, & complexionem spiritus luminosi ad tenebras, nihil faciet prædicta imbecillitas, ad hoc ut magis anterior cerebri pars, quam reliqua afficiatur, quum non sit materia quæ confluere possit.

Dic tu. Anteriorem cerebri partem, in qua residet imaginationem, reliquis esse capaciorem, ex Gal. 8. de usu part. 1. 1. & 1. 2. Quoniam materiales magis substantias recipit, hoc est, spiritum crassorem continet, ut notat Andr. Laurent. lib. 1. o. hist. Anatom. c. 1. o. qui similitudine humoris melancholici magis deturpatus, consequenter imaginationem, cui famulatur, lædit, & inquinat.

Sed si ex mente Gal. in melancholia læditur imaginatio, cur dicit Auic. loc. cit. melancholiam esse mutationem æstimationum & cogitationum? dubium est grauissimum, à quo te extricabis si dicashoc ita pronunciarum ab Auic. propter maximam varietatem sententiarum, de numero, officio, ac nominibus sensuum interiorum, ita ut multoties vna potentia pro alia accipiatur; quo pacto fecit Gal. qui cum lib. de diff. sympt. cap. 3. tres constituerit internas facultates, imaginationem videlicet, rationem, & memoriam, 4. de loc. cit. pro imaginatione, cogitationem accepit, ut ex verbis supra relatis constat, quam in parte anteriori constituit, in qua imaginationem consistere, liquet manifestè. Si verò plura de vi, & efficacia imaginationis scite affectas, Lege Matthæum Villan. lib. 5. hist. cap. 5. 2. Gaudentium Merulam lib. 4. memorab. 18. Themist. lib. 3. de anim. 68. Algazar cit. à Gentil. in com. cap. 14. 2. 1. 3. doct. 1. Plutarch. 5. de plac. Philos. 1. 2. Albert. Magn. lib. 9. de nat. anim. 7. Ioann. Camaram Buthemant. lib. 2. de reptil. bibl. cap. 4. Alexand. Alenf. 2. part. quest. 89. memb. 4. Iuuenal. Satyr. 6. Abulen. in cap. 30. Genes. Bartol. & Bald. in l. Gal. ff. de liber. & posthum. Henric. Gandauen. in suis quodlibet. Thadaum Flor. in com. ad Isagog. Ioannit. Maffæum Vegium lib. 2. de educat. lib. 9. Iacob. Forliu. 3. art. med. quest. 11. & alios, qui de imaginatricis facultatibus mirabilia exempla proponunt, & nos aliqua memorabilia proponemus lib. 3. in com. hist. 1. 2.

HISTOR. XXVIII. RASII, De Melancholia.

Melancholia antiqua, Radice Bryoniæ,
curata.

Quidam Medicus narravit mihi, quod quedam mulier consanguinea sua, passa est fortem permixtionem anti-

quam cum dolore magno, & fuit curata à multis Medicis, & non potuit liberari. Demum sumpsit * per aliquot dies de radice vitis albe, & conualuit, &c. Rasis lib. 1. cont. tract. 18. cap. 2.

PARAPHRASIS.

PER permixtionem, intelligendam esse permixtionem rationis, quam delirium Medici vocant, testis est locupletissimus Auic. 1. 3. tract. 4. cap. 8. 9. 11. & 12. à quo hunc modum loquendi accepit hic auctor: definiturque à Gal. lib. 2. de caus. sympt. ult. & lib. de diff. sympt. 3. ad fin. quod sit error, seu motus deprauatus principum facultatum. Delirium aut est cum febris, vel citra ipsam, de hoc præsens historia venit intelligenda: quod si cum febris eueniat, acutissimus est affectus, (phrenitum vocant) ex Gal. 1. Epid. sect. 3. com. 1. & lib. 3. eiusd. sect. 3. com. 75. & Auic. 1. 3. tract. 3. cap. 2. ad fin. Cum autem triplex sit delirium sine febris, melancholicum, lycanthropicum, & maniacum, de hoc exponendum esse auctorem, patet, tum quoniam habuit forte, dolore cum magno, deliriū, quæ omnia ab humore melancholico, aut flaua bile præallatis originem ducunt, si fides est adhibenda Gal. 2. de caus. sympt. cit. & 3. de loc. 7. & 6. Aph. 5. 3. & 56. Quod deliramentum genus ferrox quidem, & ferinum, ab aliis furor, seu insania dictum, periculosum est, & vultu exitiale, ut potè iurgis, clamoribus, iracundia, rixa, horrido aspectu, fortiori corporis impetu, vehementiori mentis perturbatione laborantes exercens.

Sepissimè diu, & importunè læcessit hoc vitium, & nullis præsidis succumbens sine intermissione affligit, & vigiliis, atque fastidio, seu potius alimenti odio, corpus macerat, cruciat, & contabefacit. Antequam ergo hoc irreparabile damnum, prostratis iam viribus, contingere possit, humorem peccantem expurgare oportet. Sed cum hæc ægra à pluribus Medicis, & omni medicamentorum genere curata, sanitatem obtinere non posset, ad fortiora deuenire coëgit necessitas, in quorum albo vitem albam (Bryoniā vocant officinæ) esse numerandam censent cum Dioscorid. eius interpretes lib. 4. c. 18. 2. Calida enim quum sit in tertio gradu, generosissima pollet purgandi vi, qua non modò pituitosos, sed aquosos humores vacuare potest. siue radicis succum, aut eius decoctum propines. Quæ de causa hydropicis, comitialibus, vertiginosis, melancholicis, & aliis affectibus à crasso, terrestrique succo subortis, miro est auxilio: de cuius viribus & facultate plura literis consignauit Iacobus Theodorus Taberisæmontanus, prop. cap. de Bryonia.

DVBIVM XXII.

Num vacuatio per epicrasin sit utilis.

COMMENTARIUM.

PER aliquot dies.] De vacuatione paulatina nobis est hoc loco paulisper agendum, de qua extat latissima Gal. doctrina. Nam 1. 2. meth. 7. in homine, præsertim debili, & dolore iam diu vexato non ausus est, nisi parcè, & ex intervallis vacuatione exercere; quoniā si in virium debiliū præsentia, subito & confestim eam moliamur, in maius periculū ægrum ducemus: Oportet ergo moderatè expurgare, & pauculo interposito tempore vires reficere, sic docente Gal. lib. 9. meth. c. 1. o. Quæ vacuatio cõstat, paulatina vacuatione inutilis, & paulatina refectione eius quod vitale est, & secundum naturam; præcipuumque locum habet, quando cum virium imbecillitate humorū corruptio coniungitur: quoniā, quod alienum à natura est, vel venæ sectione, vel purgatione auferendū est: Verum non tolerant imbecilles vires, quia, quod affectus remedium est, id cum virtutis custodia pugnat: & quum indicationes sibi inuicè aduersentur, ne incurabilis affectus relinquatur, debet hæc curatio, licet ægrè, & breui temporis spatio, celebrari.

Hanc curationem intelligendam esse docet Auic. 4. 1. cap. 20. propè princ. §. Et cum alicuius malus sanguis fuerit paucus, aut declinauerit ad membrum aliquod, quod eius declinatio vehementer impedit, & fuerit necessarium, ut ipse minuatur,

minuatur, ex eius sanguine parum erit assumendum, & cibo bono erit alendus, deinde erit minuendus iterum post dies, propterea ut malus sanguis ab eo extrahatur, & bonus restitueretur, &c. Et infra, quum ait. Cum autem phlebotomia necessaria fuerit cum debilitate virtutis, causa febris, aut aliorum humorum, partire phlebotomiam sicut prædiximus, &c. Quo pacto quum vires sunt inualidæ, & non possunt auxiliiorum vim, aut aliam subito factam vacuationem tolerare, tunc paulatim vitiosum oportet vacuare, & paulatim inuicem, quod salubre est pro eo reponere. Similem curationem instituit Gal. lib. 5. meth. cap. 1. 4. in acri ad pulmonem distillatione, dum sic ait. Caterum de mittendo sanguine scire illud licet, quicunque parum habere sanguinis videbuntur, is ad quemlibet succum probiorem, sicut prædixi, reductis, de trahere sanguinem poteris, tunc rursus reficere, demumque si res suadet, sanguinem mittere, præsertim, quibus veluti limus quidam vitiosus, & crassus totus est sanguis, & qui validi sunt, multique sanguinis, statim iis à principio sanguis est datrahendus.

Hunc curandi modum insinuauit etiam Hipp. lib. 3. de morb. num. 17. §. Quum autem vacuatus fuerit, & corpore debilis, infernam aluum tertio quoque die deorsum commoueto, quo & corpus potens sit, & superna regiones humoris exortes, &c. & lib. 2. aph. 36. dicens. Qui sanitate corporis fruuntur, medicamenta purgatoria assumentes dissoluantur, & qui prauo viuuntur cibo, &c. Hi enim quum vitiosis, & corruptis humoribus scateant, viribus non constant, & sic copiosè vacuari non debent, sed indigent paulatina vacuatione, & paulatina refectione. Quæ doctrina etiam locum habet, ut docet Gal. in com. in iis, in quibus prauorum humorum datur abundantia, non ex prauo victu, sed ob prauam vitiosam dispositionem contracta, ut docet Gal. 4. de sanit. tuend. cap. 4. Hoc modo in patientibus morbum Gallicum, in quibus tota sanguinis massa est inquinata, spurcæque labe fœdata, copiosas non possumus exercere vacuationes, quoniam in tanta humorum copia vires haudquaquam possunt esse valentes. Simili modo curandi sunt ij, qui ob habituales partium intemperiem, prauos succos acervare confueverunt, de quorum numero sunt scabiosi, pruriginosi, vlcera, pustulas, & alios cutaneos affectus patientes; qui omnes per epicrasin sunt curandi, nam vacuationibus copiosè factis dissoluntur. De quo argumento lege Ludou. Mercat. lib. 1. indicat. 8.

Exercenda etiam hæc curatio est, quando humores sunt crassi, lenti, & viscosi, qui, quum nec validissimis medicamentis semel extrahi possint, paulatim sunt coquendi, incidendi, & extenuandi, & paulatim vacuandi. Sic enim viribus præcauemus, quæ diutius cum morbo sunt pugnatæ. Quare parum, & sæpè vacuare debemus. Sic Auic. 1. 4. 1. 2. cap. 55. de cura phlegmatica periodica, hanc curationem exercendam monet, cum inquit, Ego verò non diligo nisi expectationem digestionis, & lenificationem cum iis, quæ diximus prius, immò oportet ut vacuetur ex ea aliquid, & expectetur in reliqua usque quò digeratur, & fiat illud cum facilitate paulatim absque superfluitate, &c. Quod accepit à Trall. lib. 1. 2. c. de quotidiana. In his ergo morbis pituitosis, & melancholicis curatio est instituenda per medicamentum forte, debile, ut ait Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 7. forte, quoniam humor pertinax, & crassus non cedit medicamento benigno ex natura: debile, quia in parua quantitate humor est expurgandus. Sic celebranda est hæc curatio in capitis, pulmonis, & thoracis affectibus, in articulorum morbis, in inueteratis obstructionibus, & in aliis diuturnis vitiis, quoniam tutò, & citra facultatum dispendium, quod in penitioribus abditum est, ac infarctum, facillè exhauritur. Sic in debilibus, conualescentibus, in iis in quibus recidivam, aut animi deliquium veremur, cumulata, vniuersimque facta vacuatione uti non licet, sed paulatim, & partitè vacuationes moliri oportet.

Habet etiam locum curatio ista in materialibus partium principum morbis, quoniam quum membra principalia sint principia alicuius virtutis, cuius actio toti necessaria est, confestim, & subito non est vacuandus humor, ne harum partium robur dissolui possit. Solet etiam hæc curatio administrari, quando medicamenta purgantia per

Lib. I.

intervalla adhibentur, & diebus intermediis vires reficiuntur, vel quando diebus continuis exhibentur, ita ut modicè alium deiciant: Rectè ergo Rasin hinc fecisse arbitaberis, si exhibita per aliquot dies radice vitis albe, melancholiam persanauerit, sequutus Dioscorid. lib. 4. cap. 18. cit. de vit. alb. qui ad curandam vertiginem, epilepsiam, & vteri strangulatam, optimum ait esse auxilium, per totum annum, singulis diebus puluerem radices bryoniæ assumere. De qua curatione, vide elegantissimum Mathiol. lib. 3. epist. 19.

Percontaberis, & meritò sanè, cur expertissimus Rasis, in hoc morbo propinet medicamentum tantoperè calidum & siccum, & violenter potentissimèque expurgans, ac validam naturæ vim inferens, si humor melancholicus exustus, acris, & mordax, humidus, & non siccis curari, & vacuari debet, ex Gal. 3. de loc. 7. Dic, quòd, quando affectus lenibus auxiliis non succumbit, fortibus est debellandus; nam tunc à lenibus inchoare præsidii est inutile: licet enim siccitate sua humorem melancholicum exasperare possit, hæc noxa, vacuato prauo humore facillè redimitur, ut scitè lib. 1. aph. 24. protulit Gal. Sic in hunc vium varia ex elleboro, turpeto, stybio, & aliis fortissimis medicamentis, ad hunc pertinacem humorem vacuandum auxilia, multiplice lege confecta parari solent, quæ si propinare verearis ob dictam causam, in deterius ruet effectus: Maior ergo vitilis minore noxa est compensanda, quum nihil sit quod tam magnificè prosit, quod aliqua ex parte non noceat, ut doctè monebat Magister lib. 1. 1. meth. cap. 1. 1.

HISTOR. XXXIX. GALENI, De Melancholia.

Melancholia ex suppressis hæmorrhoidibus
orta, annua vacuatione curata.

VELUT quidam singulis annis incidit in melancholiam nisi purgetur: & est res mira, quomodo morbo iam inchoante, statim homo præsentit primam eius generationem: & me aduocato, purgatis humoribus aris, cesset prolixius melancholiarum huic homini ex purgatione duo hæc optima eueniunt; quòd & superfluitates expelluntur, & quòd ex acritudine eorum, quæ excernuntur, parumper aperitur os venæ, quam hæmorrhoida vocant, per quam excernitur pars aliqua sanguinis vitiosi consueti vacuari: quòd retento superuenit melancholia. Purgò igitur ipsum * non solum vere, * sed etiam autumno; nam si ex contemptu purgatione aliquando omiserit, & morbum non anticipauerit, symptoma morbi persentit, &c. Galenus lib. 6. aph. 47.

Cum essem Roma primùm, vir quidam erat præclarus ac fortissimus L. Martius, qui quotannis incidere in melancholiam consueverat: Erat porò admirabile videre dementiam simul, & insciam ac temeritatem illorum Medicorum, quibus eo tempore cuncti principem locum tribuebant: Alij enim pituitosos, alij biliosos humores euacuabant. At Lucius cum nihil proficeret, nec meliusculus esse inciperet; ac de me esset ad ipsum perlatum, statim me aduocandum censuit, ut ego quoque & de origine, & de curatione morbi differerem. Ego verò accessi, & ex solo colore feci de noxio humore coniecturam, ipsumque esse melancholicum cognoui. Itaque eum ipsum euacuavi, & statim Lucius est melancholia liberatus. Hoc præterea illi consilium dedi, ut singulis annis verno tempore, ac si opus etiam fuisset, autumno idem faceret, &c. Galenus lib. 3. de humor. rib. com. 26.

PARAPHRASIS.

DE ea parte, quæ à prouidendo, à Græcis prophylactia dicitur, agit hoc loco Gal. quæ absentium morborum causam tantum respicit: cuius quanta sit dignitas, præstantia, ac necessitas, nulli puto non manifestum. Huius enim sine mortales vitæ producunt, & inculcata valetudine diu fruuntur. Maximè quum à primo ortu, ob multas causas inenitabiles ita deterior efficiatur salus, plurimis ægritudinum miseris, ærumnisque obnoxia, ut absumpta laudabilis materia

G 3

materia

Num vere praecautoria vacuatio celebranda.

COMMENTARIUM.

Non solum vere.] Praecautoria vacuationem verno tempore celebrandam, suadet hic, & lib. de curan. rursi per sang. mis. cap. 7. hanc sententiam experimento fulcit, exemplis roborat, & ratione defendit. Nam veris temperiem arguunt multae auctore Magistro 3. de caus. puls. cap. 6. Status veris mediocritas, calor moderatus, quo facultates sunt vegetiores, & instrumenta optime valent: tunc enim corpora frigore non algent, nec calore languescunt, aut resoluuntur. Pulsus tunc sunt maximi, & vehementissimi, partes nostri corporis in mediocritate constitutae conservantur, roborantur, ac perficiuntur, auctore Gal. 3. aph. 9. Quare hoc tempore sanguis omnium humorum mitissimus, familiarissimusque incrementum, & abundat, ex Hipp. lib. 1. de nat. hum. 33. hoc ita esse, frequens sanguinis est natibus profluuium manifeste demonstrat; qua de causa morbi vernaes, & saluberrimi sunt, & inter omnes mitissimi, ex Gal. 3. aph. 20. quoniam in eo nulla excedit qualitas, lib. 1. de temp. 4. Maxima adest inter noctes, diesque aequalitas; nam Sol non accedit sicut in aestate, cuius accessus est causa caloris; nec recedit sicut in hyeme, cuius recessus, frigoris solet esse causa.

Neque obstat quod inter vernaes morbos plurimi acutissimi numerentur; quoniam id, ver ex natura sua non habet, cum tempus sit saluberrimum, sed ex accidenti. Si enim corpus sanum inuenitur, inculpatis humoribus praeditum, id in pristino statu conservatur; si tamen corpus viciosis humoribus est onustum, tunc praecaltore commouens, & liquefaciens, grauissimorum saepe morborum est causa; in modum exercitationis, quae licet ex natura sua saluberrima sit, si tamen intempestiue fiat, corpore malis succis repleto, quam plurimis morbis praebet occasionem. Sic intelligendus est obscurus Hipp. contextus, 6. epid. sect. 7. text. 19. ver tabidis esse noxiu pronunciantis: Nam haec sententia, de prima veris parte est interpretanda, quae tum ob inaequalitatem ab hyeme contractam, tum ob lentum calorem humores ex frigore praecedente, velut in flatibus concretos fundentem, tabidis valde est aduersa, quoniam pectoris humores liquefacit, & extenuat, vt firmat Haly 5. theoric. cap. 4.

Num autumnio fiat pulsus vehementissimus, vt voluit Galenus. Contra Vallesium, Costaeum, & Mercatum, Medicos eximios.

Sed etiam autumnio.] Miror Gal. pluribus in locis, autumnium, tanquam tempus praecautoriae vacuationibus aptissimum, laudantem, quum eius malitiam vbique ipse patefaciat. Nam eius inaequalitatem ostendunt plurima. In eo enim modò calor, modò frigus vigent, à quibus contrariis motibus, extra expanso, & intus reuocato calore, naturam summè imbecillitari fatetur Gal. 3. aph. 4. & 2. de caus. puls. 14. quibus locis inaequalitatem valde esse naturae nostrae aduersam, & contrariam pronunciat. Insuper hoc tempore maxima sit in actiuis qualitatibus mutatio, vnde grauissimi morbi oriri solent. Sanguis quo facultates recreatur & gaudens, imminuitur, cum sit tempus vitae principis, sua frigida sicca qualitate, omnino aduersum & repugnans, de cuius malitia sat plura congesse Celsus. 2. cap. 1. & Thomas à Veiga lib. 1. feb. com. cap. 4. qui ad omnes lethales morbos, immò ad pestem, tempus esse paratissimum ceterorum diligentissime comprobantur, quia est tempus intemperatum, & illius intemperamentum varium, 1. de temp. cap. 4. & Auic. 1. 1. doct. 2. cap. 3. vnde in illo eueniunt morbi periculosi, inconstantes, mali moris, & difficilis eradicationis, ex Hipp. 2. epid. sect. 1. parum post principium, & Balduinus Ronileus in cit. Cornel. c. explicat, &

Observatio XI.

Iuuenis ex suppressis haemorrhoidibus melancholia laborans, his venis apertis scalpello, illico citata haemorrhagia emoritur

Robustus quidam iuuenis, melancholia ex suppressis haemorrhoidibus orta laborans, plurima expertus fuerat auxilia, ex quibus vix lenamen senserat; Medicorum consilio hirudines ter ani venis applicandas curat, sed inefficassum. Chirurgi tamen consilio, (vt sanguis crassus purgaretur promptius) has venas aperit lanceola. Sed quo euentu audi. Vix sectione facta tantum sanguinis emanauit effluuium, vt nullis vnquam auxiliis, nec cauterio fisci posset, sed sanguine nimium fluente, viribusque exhaustis exanimis aeger occubuerit.

& confirmat. Dic. Autumnale tempus praecautoriae morborum non esse absolute accommodatum: quoniam si morbus non vrget, ad commodius vernum tempus differenda curatio est. Si vero Gal. huic operi vt idoneum admisit, causa fuit, quod in eo non sit frigus intensum, nec calor tantus vrgeat, vt operationes laedere possit.

Sed si autumnus, tempus est inaequale, & insaluberrimum. Ex Hipp. & Gal. 3. aph. 9. & alibi saepe, & sequitur aetatem, ob quam vires sunt debiles, & instrumentum inobediens, cur 3. de caus. puls. cap. 5. Gal. affirmat, medio autumno pulsus esse maximos, & vehementissimos, quem admodum medio vere? cuius auctoris sententiam multiplicibus telis oppugnant plurimi, commotiis quae de autumni malitia supra retulimus. Auer. enim lib. 4. collig. 20. S. Et qui opinantur, quod pulsus autumnii est similis pulsui veris, in fortitudine, frequentia, auct temperie, penitus errant, propterea quia in illo tempore vires sunt diminuta propter paucum calorem spirituum: imò isto tempore est quasi similis sensum virtuti, quia istud tempus temporis senectutis assimilatur, &c. Et Vallesius 3. contr. 14. & lib. de pulsib. cap. 19. Gal. hominem sane acutissimum, & in pulsum doctrina admirandum cauitari, & conuictis acculare, ac lacessere non desistit. Sed immerito, nam eius rationes contra Galenum facillime solui possunt: nam ea solum probant pulsum autumnii non esse ita vehementem, sicut pulsus veris; neque enim Galenus fecit collationem ad reliqua tempora, sed simpliciter loquitur. Ioannes Costaeus, & Paul. Mongius, doctissimi Auic. interpretes, in com. cap. 9. fen. 2. 1. doct. 3. loca proponunt. Sed ad tantam antinomiam, suam adiciere expositionem veriti, eam intactam hoc pacto reliquerunt.

Lud. Mercat. lib. 2. de caus. puls. tract. 3. c. 19. affirmat, Gal. non fuisse loquutum absolute, sed comparatione ad reliquas partes autumnii. In quo ipse etiam venit reprehendus: nam quo magis autumnus accedit ad hyemem, magis participat de hyeme, ac proinde maius robur erit in fine, quam in principio. Scio quid (frustrè tamen) ratiocinantur Gentilis, & Iacobus de Forliuio supra cit. cap. Auic. Dicerem ego, solum velle Gal. in celeritate, & crebritate esse autumnio moderatos pulsus, non vero in vehementia; clarissimum quippe erat, hoc esse aperte falsum: hoc enim tempus non est ita calidum, aut frigidum, sicut caetera, & expugnancia temperamentorum sit moderatus pulsus, ex Gal. 3. de praes. ex puls. cap. 4. Si vero hoc modo Gal. interpretari non placeat, quo pacto secum consentiat, & ab aliis defendi possit, qui eius sensum peruertunt, & impugnant, haud facile intueor: si enim antiquorum dicta amice non receperimus, damnabimus, ex ipso, 2. de caus. sympt. 5. Confule pro huius dubij solutione Ferdinandum Menam. lib. de pulsib. ad tyrones, cap. 12. Cuius, sicut & Vallesij, rationes explosimus lib. 5. in com. Hist. 27. quaest. 41.

HISTORIA. XL. GALENI, De Melancholia ex amore.

Ex amore admirabilis insania inducta, casuque cognita.

Vocatus vt inuiserem feminam noctu vigilantem, & ex una iacendi figura in aliam crebro se transferentem. Vt ipsam sine febre reperi, percontatus sum quaeuunque sigillatim illi contigisse poterant, ob qua vigilias euenire scimus: illa autem vix, & interdum nihil respondebat, proinde atque frustra se interrogari significaret: demum auersa, stragulis adductis, se totam operuit, & quodam paruo velo supra caput adducto, morem eorum qui dormire volunt, cubare cepit. Id videns discessi, duorum alterum mecum ipse colligens, vel atra bilis vitio mulierem animi deiectionem pati, vel rei quam fateri nollet, maestitia laborare: quamobrem postero die cuncta diligentius observare proposui; cum itaque accessissem, ex ancilla quae ipsi assistebas comperi, fieri non posse, vt tunc agram dominam inuiserem: abij igitur, & deinde rediens, vt idem denuo comperis, tercio reuersus sum, & solus cum ancilla variis de rebus col-

loquutus, aperte maestitia quadam laborare dominam, cognovimus: quam casu postea reperi, opinor quomodo. Erasistrato quaeque obigit: Nam quum prius noscerem, nulla corporis parte mulierem affligari, verum animi molestia tantum quapiam perturbari, contigit; vt quo tempore feminam inuiserem, istud ipsum quod esse suspicabar, mihi confirmaretur: Nam quidam tunc è theatro quum venisset, & narraisset se Pyladem saltantem conspexisse, statim mulieris vultus, & faciei color immutatus est; quod cum viderem, brachio manum statim admouit, subitoque pulsum variis modis agitatum inueni, id quod animi perturbati indicium est: talem enim pulsum, & qui de aliqua re certant, habere solent. Quocirca sequenti die cuiuspiam ex his qui me sequebantur precepi, vt cum ad mulierem venissem, me parum post subsequeretur, nunciaretque Morphum eo die saltasse, quod cum fecisset, nullam in pulsu mutationem obseruavi: Sequenti die quum inuiserem, vt idem annunciareret Histriorem, qui ex tribus reliquis erat, saltasse, similiter pulsum non seruauit. Quarto die quum ad multam noctem de industria expectassem, ubi renunciatum esset Pyladem saltasse, diligenter annotavi pulsum variis modis subsultasse. Atque ita mulierem Pyladis amore captam deprehendi, &c. Galen. in lib. de praecognit. ad Posthum. cap. 6. Aretaeus lib. 1. de caus. & signis diuturnor. morbor. cap. 5.

PARAPHRASIS.

Sagacissimo ingenio, mirabilique prudentia est descripta historia haec. Qua, miro artificio sceminam hanc amore captam inuenisse narrat, eamque, vt vidisti, festiuissime delineat. Si de amore, mirabili in hominum animis affectu, quidquam scribere tentarem; prius animus deficiet, quam eius fascinum, & illaqueationes varias ad viuum depingere possim. Praesertim quum eius multiplicia blandimenta, irritamenta inaudita, amoris vulgaris infantum conuersionem, signa, praesagia, & curationem inter tantos graphicè explicauerint Plot. Aeneid. 3. lib. 5. cap. 4. de amore. Plato in conuivio de amore, & in Phaedro, & eius nunquam satis laudatus interpres Ficinus in com. ad conuivium. Lucret. Medicus, & Poeta celeberrimus lib. 4. de natur. rer. Virgil. lib. 4. Aeneid. fascinatæ Didonis ab amore modum explicans Ouid. elegantiss. lib. 1. de art. amand. Reperunt Auic. lib. 3. tract. 4. cap. 23. Haly 9. theoric. cap. 3. Alzaharaius lib. pract. sect. 2. cap. 17. Paul. lib. 3. cap. 17. Nicolus ferm. 3. tract. 11. sum. 5. cap. 9. Leonus Lunens. lib. 2. sect. 1. cap. 11. Langius lib. 1. epist. 24. Forest. lib. 10. obseruat. 29. & 30. & Carreus cap. 4. ad libros Gal. de loc. affect. disp. 14. satis ingenuè explicuit.

Ex quibus tibi clarissime fiet manifestum quae saeuissimi huius pathematis signa sint, quis pulsus, quem amatorum vulgo appellant; ex Gal. 1. prog. 8. Huius amantis mulieris verba faciens, eum inaequalem, & inordinatum esse asseuerat, quoniam secundum diuersimodos, varioque affectus, quos amor inducit in conspectu rei amatae, aut facta illius commemoratione, virtus, nullo seruato ordine, solet defatigari, aut perturbari. Dices etiam quis sit amantium in vultu, & facie color: nam qui amore intianite opprimuntur, colorem ad rubrum mutatum habere, ex eo facile colligere possumus, quod dicta mulieris pulsus tales effectos esse, ille dixerit, quales in certantibus contingunt: hi vero ob excandescantiam, quae necessario certamen sequitur, erubescunt manifeste, ebullientibus praemotu & calore, ad partes externas, sanguine & spiritu. Si vero amor hic diutius infestat, ac torquet, cum sit res plena timoris, & aegri melancholica tristitia contabescant; ac dissoluantur, nulli dubium est quin reuocato intro dolore, palliat omnis amans; quum tunc hic, amanti, vigilis, nimio studio; curis, anxietudineque confectis, & veluti exsanguis sit familiaris. Notes tamen per transennam Gal. hic vultus, & faciei colorem immutatum fuisse asserentem, licet nulla inter faciem, & vultum videatur adesse differentia. Nam sumitur interior facies, pro sola ea parte capitis, quae sub tota fronte est, auribus, oculis, naso, & ore, ad mentum vsque circumscripta, à supercilis incipiens; auctore Gal. lib. intra. duet. cap. 10. Vultus vero sumitur ab Hipp. lib. 1. prog. 5. &

pro tota anteriori capitis parte, comprehendens etiam frontem, supercilia, & tempora: quæ omnia in hac muliere, audio Pyladis nomine, colorem mutasse, Gal. animaduertit.

Sed quoniam ex huius occulti amoris cognitione, maxima sequitur utilitas, citius enim, facilius, & iucundius ægotantes sanitatem consequuntur, quos morbi causa à Medicis non rectè cognita, & ab eis præ timore, pudore, aut verecundia, celata simulata, peiorem in dies conditionem acquirere, proflus est necesse; idcirco quomodo Erasistratus veterum Medicorum nobilissimus (ita enim appellatur Macrobius lib. ult. Saturnal. 15.) ex cuius solertia edoctus Gal. sceminam hanc amore laborare cognouit, deprehenderit morbum Antiochi, ex amore Stratonice noueræ prodeuntem, operæ pretium erit explicare. Quat. historiam utpotè iucundiorē miro, nouoque modo adinuentam in hunc locum subtexere statui, licet eam graphicè, & luculenter depingant Plutarch. in Demetrio, & Valer. Maxim. lib. 5. cap. 7. Appianus in Syria, Lucianus in lib. de Syria Dea, & meminit Gal. Prog. com. 7. & 10. lib. cit.

Igitur cum Antiochus ipsius noueræ, quam Seleucus pater ei superinduxerat, infando amore corripetur, non immemor quam improbis facibus arderet, impium pectoris vulnus pia dissimulatione contegebat: At inualescente magis, magisque amore, diuersi affectus iisdem visceribus, ac medullis inclusi, videlicet summa cupiditas, ac maxima verecundia, ad vltimam tabem corpus eius redegerunt, ut iam esset moribundo similis. At verò Erasistratus solus inter plerosque Medicos, quos Seleucus pater magnis propositis præmiis ad curandum filium conuocauerat, percipere potuit, hanc animi amore ardentis, non malè affecti corporis, ægritudinem esse: nam cum iuxta adolescentem grauitate laborantem federet, & curiosius illius vultum, & totius corporis gestum obseruaret; tandem cognouit ad introitum Stratonices, tantam repente perturbationem Antiochum occupare, ut defectum vocis, ruborem vultus, subsultum oculorum, sudores acutos, motum incredibilem venæ, cunctaque alia, quæ à Sappho de amatoribus referuntur, intueri in adolescente liceret: Statimque post hæc, dum videlicet Stratonice discederet, deficiente pedetentim sensu, ingens pallor toto corpore diffundebatur, fiebatque anhelitus liberior; ex quibus deprehendit nullius amore, quam Stratonices caprum esse Antiochum. Cui morbo ut mederetur, hac arte vsus ferunt: ut Seleuco patri diceret, illum nouo morbo implicatum, videlicet nimio amoris incendio, quo nisi expleretur sanari non possit, at eius quidem mulieris amore correptum, quam consequi minimè posset. Stupefactus Seleucus: Cur, inquit, si huius ægritudinis amor causa est, languenti filio opitulari non possumus? ingenium nobis, an facultates desunt? quænam, quæso, tanta cupiditas, aut qualis amor adolescentem corripuit, qui omnes nobis rationes deliberandi excludat? At verò Erasistratus, meam, inquit, vxorem ardet adolescens, tunc Rex multis eum lacrymis, & precibus, mirisque pollicitationibus rogat Erasistratum, ut illum in coniugium daret filio, cui tantum regnum deberetur: cui respondens Erasistratus, hoc facile tu pater nobis enarras, verum fortè aliter sentias, si Stratonice tuam amaret Antiochus. O vtinam, aut Dij, aut homines facultatem darent, ut hunc amorem permutare meo arbitrio possem! Deos enim testor, quod si ea quæ charissima sunt, in vnum conferantur, omnia libenter adicerem pro tuenda vnus Antiochi vita. Hæc vehementi affectu multisque lachrymis dicente Seleuco, Erasistratus non amplius cunctandum ratus, prehensa dextera, nihil esse dixit, cur Erasistrato amplius indigeret: Non enim coniugem suam, sed Stratonice, filium deperire, & quemadmodum id deprehendisset, declarauit: qua re cognita Seleucus charissimam sibi coniugem filio cedere non dubitauit, quod in amorem incidisset, fortunæ acceptum referens: quod vsque ad mortem dissimulasset, ipsius pudori imputans.

Ex quo exemplo constat, quam dirum sit hoc amoris pathema: rex quo, quosdam in furorem adactos, alios ve-

ro sibi ipsis manum conscivisse pluries obseruatum est. Narrat Matthias Cornax lib. 1. consult. Med. cap. 3. adolescentem, adamatæ suæ assidentem, venâ secundum tempora sua sponte disruptâ, feruidissimi simul, ac copiosi sanguinis profluvium, passum. Quod rarum amoris signum ex ebulliente sanguine, & feruido spiritu concitatum, suis oculis conspexisse refert idem Auctor. Quo loco aliam amoris vi puellam occubuisse commemorat, & firmat Petrus Crinitus lib. 3. de honest. discipin. cap. 9. & binarum foeminarum recordatur Amat. cent. 3. curat. 56. & cent. 5. curat. 84. quæ ex amore vitam cum morte commutarunt. Quod Antonius Bonfinius lib. 3. Ungaricar. rerum, decad. 3. memorabili duorum amantium exemplo illustravit. Si verò plura exempla legere cupis, eorum qui sibi amoris causa manus intulerunt, adi. Iou. Pontan. lib. de fortit. 1. cap. 29. & Stobæum serm. 62.

Huius atrocissimi, & miserabilis morbi illic aggre-dienda curatio est, quem cum terribilia symptomata comitentur, nempe curæ, insomniæ, ærumnæ, error, terror, fuga, ineptia, stultitia, temeritas, inconstantia, immodestia, petulantia, cupiditas, malevolentia, & virium debilitas summa; exhaustis enim his corpus exlangue pallet, oculi intra supercilia conduntur, cibum stomachus fastidit, pulmo longo suspirio ex imo pectore ingemiscit, mens vacillat, cor languet, & tandem corpus contabescens vitali spiritu orbatur. Quare protinus amoris est reluctandum: Nam, ut Ovidius dicebat, lib. 1. de remed. amor. & lib. epist. 16. mora dat vires, quum parua recens flamma, pauxilla aqua illic extingui possit.

Huius clandestini, Herculeique morbi pharmaca varij varia assignant: Alij otium, ut veneris fomitem dissuadent, & nouis amoribus, ac honestis aliò traducere curis præcipiunt, quod Lucret. lib. 4. in fin. suadet, dum ait:

Sed fugitare decet simulacra, & pabula amoris, Abstergere sibi, atque aliò conuerti mentem.
Rafius lib. diuisionum, remedia amoris, ut naturæ aduersa non probat. Quod verò plus optandum est, ut si fieri possit, amore insanus, eius, quam exarserat, coniunctione curetur. Extat celebris Historia Aretæi lib. 1. de caus. & sign. morb. diuturn. cap. 5. quam idcirco inexplicatâ reliqui, quoniam superioribus similis est. Sic enim ait. *Fama est quempiam insanabiliter se habentem, cum puellam deperiret, Medicis nihil proficientibus, ab amore fuisse sanatum: Ego verò suspicor eum ab initio in puellam exarsisse, inde tristem & languenti animo, quod ea non potiretur euasisse, suisque popularibus melancholicum visum esse: At iste ubi puella amata se coniunxit, mæstia recessit, & animi languor discussus est, & mens ab amore medico prorsus sanata est.*

Si tamen fieri non possit, ut amore inescatus desiderio aliquando fruatur, tunc apto congruentique auxilio est medicandus, cuius medelam luculenter delineatam, & graphicè descriptam legat qui velit, apud doctissimum Valeriol. lib. 2. obseruat. 7. qui de hoc argumento inter omnes eloquentissimè disputauit. Quæ autem insani amoris sint signa, quanta eius vis in rebus quæ ad vitandum remedia parata, explicant vbertim, luculenter, & ingeniosè, ex alienis omniscius Bisciola, tom. 2. horar. successuar. lib. 3. cap. 1. Tiræquellus de legibus connub. lib. 15. num. 36. & lege 1. gloss. 2. part. 2. n. 1. Leo Hebræus dialog. 3. de amore in princ. Aristanetus lib. 2. de amore, epist. 2. Anacreon, Musæus in Leandro, Theocritus, qui de Amore insano eleganter conscripserunt. Ex nostris clarissimus Paulus Zacchias; Medicinæ Phœnix, lib. 2. quæst. medicolegal. tit. 1. quæst. 10.

HISTORIA XLI. AETII,

De catalepsi.

Catalepticus hæmorrhagia copiosa sanatur.

Quandoque etiam ob sanguinis multitudinem confertim caput occupantis, & ipsum superimplentis, fit hæc affectio:

fectio: quemadmodum vidimus in adolescente quodam multo sanguine referro, qui cum triduum exegisset, neque claudens palpebras, neque ad vehementes vocis rationes transmoens oculos, neque respondens, quarta die sanguinis eruptione larga per nares facta, ab omnibus molestiis confertim liberatus est, &c. Aëtius tetrab. 2. serm. 2. cap. 4.

PARAPHRASIS.

Cataleptis affectus est, in quo vniuersum corpus cogitur, & stipatur, sensusque ac motu priuatur, referatque oculis, & inconuenientibus, in eadem æger permanet figura, qua fuit correptus. Cuius varia sunt apud Medicos Galeno antiquiores nomina, ut notauit Cælius lib. 2. cap. 10. dicens. *Vicina, atque similis Lethargi passio est, quam Græci catalepsi appellant, nos apprehensionem, vel oppressionem vocamus, & Diocles lib. sententiar. aphonia appellat. Praxagor. lib. peregrin. passion. catochum vocauit. Veteres hanc passionem non ignorarunt, sed facile, sicuti etiam nunc plurimi, Lethargiam esse censuerunt. Alij hos sequuti, pauci quidem Asclepiadis sectatores hanc passionem à Lethargo separarunt.*

Rursus synonyma videntur esse catochus, & cataleptis, quum iisdem nominibus eadem affectio significetur, quicquid contrâ, falsò tamen opinetur Amat. 2. cent. 15. & Langius 1. epistol. 25. explosi iam à Gal. lib. de pulsib. ad tyr. 8. & 4. de caus. puls. 16. & 3. de loc. 4. & 4. eiusd. 5. & Paul. lib. 3. cap. 10. Quod si aliquando Gal. vocem catochi ad alios affectus videtur accommodare, id propterea fit, quod veteres Medici huiusmodi vocis proprietatē non ita exactè seruauerunt, ut notat Montan. tract. 14. de cereb. affect. c. 1.

Cuius morbi causa, licet à Fernel. 5. patholog. 2. statuatur pituita cum bili flaua permixta, quum in cerebro simul immoderatiùs exuperant, tamen hoc dogma potius irridendum, quam confutandum esse, docet passim Gal. Nomine enim, & causis confundit cataleptim cum vigilante sopore, quem ex bile & pituita nasci Galen. asseuerat, sicut cataleptim ex frigida, & sicca cerebri intemperie. 2. aph. 3. Quæ vel simplex est, ab externis potissimum causis contracta, vel ex fæce sanguinis (succum melancholicum vocant) ortum ducit, ut inter omnes notat Alexand. Massar. lib. 1. de morb. intern. 15. Hocque modo intelligo Aëtium, qui iuuenem hoc morbo detentum sanguinis è naribus eruptione larga liberatum fuisse refert. Quo pacto vel de illegitima catalepsi est intelligendus, ut probant Altimarus lib. de cur. hum. corp. mal. cap. 4. Ludou. Mercat. lib. 1. de morb. intern. cap. 12. Mercurial. lib. 1. de cap. affect. cap. 8. vel dicendum, Aëtium eam habuisse sententiam, ut fiat quandoque cataleptis à sanguine, sed magis ab humore melancholico.

Et quamuis sanguis sit calidus & humidus, & tensionem efficere non possit: tamen replendo sua copia, & subito caput occupando, hanc affectionem efficere valet. Sicut & alios committere affectus soporosos, tenet Gal. 3. de temp. 5. firmantque Iacotius com. ad aph. 7. lib. 2. Coac. Hip. & Scholiogr. ad cap. 9. lib. 1. de morb. intern. qui catochum à sanguine crasso concretoque, maiores venas, à posteriore capite ad synciput recta decurrentes, occupante oriri, per anatomen deprehendisse gloriantur. Licet à flatu, (rarò tamen) prout notat Eras. part. 4. disputat. aduers. Paracels. à vermicibus, ex Benedic. lib. 1. de curand. morb. 26. & à pituita multo cum sanguine permixta concitari queat, ut inter omnes narrat Dodonæus obseruat. medic. cap. 4. Si de huius morbi causa contradictiones serias scire affectas, vide Petrum Garciam Carreterium disput. 12. ad lib. Gal. de loc. affect. cap. 4.

HISTORIA XLII. GALENI,

De Catalepsi.

Cataleptis ex nimio studio subortæ, historia.

Quidam etiam ex nostris condiscipulis, cum assiduo disciplinarum studio se fatigaret, malo hoc correptus est. lace-

bat enim velut lignum prorsus inflexus, rigidusque, atque extensus, videbaturque oculis apertis nos ita intueri, ut ne conuinceret quidem, nihil tamen loquebatur. Is quoque tempore eodem, qua loqueremur audisse se dixit, quanquam non euidenter, clarèque. Nonnulla item & memoria tenens referebat, præsentisque omnes sese conspexisse dixit, ita ut quorundam actiones recordatus exponeret, sed neque loqui potuisse, neque membrum vllum mouere, &c. Galenus lib. 1. Prothet. lect. 2. com. 56.

PARAPHRASIS.

Studiosos, & literatos plurimis tentari ægritudinibus Sres est manifesta, probatque Platoniorum Princeps Marfil. Ficinus lib. 1. de studios. sanit. tuend. cap. 1. & 7. Nam studia assidua, dissipatis spiritibus, & exsoluto calore innato, partes omnes, præsertim naturales, in quarum robore perfectæ nutritionis symmetria consistit, prosterunt, & labefactant: quare ventriculi calore diminuto, & hepatis calore adactò, & exsiccato, si accedat cerebri, ab studio, & vigiliis debilitati ad recipiendum promptitudo, non solum hic, sed innumeri repullulant huius partis diri, extialesque affectus. Galeni ergo condiscipulus, ob studij labores multos, cerebro ob agitationem mentis vehementer exsiccato, humiditate primigenia magna ex parte consumpta, debilitatis coctionis officinis, quum natura in contemplatione, cerebro, cordique prorsus intenta, stomachum hepârque destituit, sanguine densato, redditoque sic crasso & nigro, subtilibus clarioribusque sanguinis partibus penè absumpis, factò spiritu atro, frigido & melancholico, & acernatis ob has causas, pluribus terrestribus excrementis, in morbum incidit rarum, & periculosum, quem catochum, seu cataleptim vulgus Medicorum vocare consuevit. Multa humoris crudi, & melancholici ad cerebrum imbecille transmissa portione, atque eius posteriorem partem præcipuè occupante, ex Gal. 4. de loc. cap. 2.

Deinde communicata neruis ibi existentibus læsione, totius corporis rigiditas euenit, maximè quæ hæc posterior cerebri pars (cerebellum dictum) inter reliquas cerebri partes densissima sit, & durissima, duabus membranis circumseptâ, facilius possit exsicari: neruorumque principio vnâ lælo, vniuersum illic corpus rigescit, & gelatur, & in eo statu permanet, in quo fuit correptum, auctore Paul. 3. cap. 10. Quem graphicè depingit Fernel. 5. Pathol. 2. dum sic ait. *Vnus dum literis, & chartis sedulo innigilat, repente catalepsi percussus, ita quidem obrigit, ut sedens, calamumque digitis premens, oculis in libros defixis, putaretur in eorum studia incumbere, donec vocatus, & impulsus, deprehensus est omni sensu, motuque carere.* Amat. 2. cent. 14. Iacot. com. ad aph. 7. lib. 2. Coac. Hipp. Ioan. Vviers lib. 5. de prestig. demon. cap. 35. Salius ad cap. 4. pract. Altom. Adamus Lonicer. in explicat. morbor. cap. de congelat. Hol. lib. 5. Coac. Hip. ad aph. 13. varias, & horribiles hoc morbo correptorum formas proponunt.

Riguit ergo huius ægri corpus totum tanquam gelu, quoniam facultas motrix læsa erat, quum morbi huius essentia in hoc consistat, quod sit symptoma in genere noxæ functionum principum facultatum, ut firmat Gal. lib. de diff. sympr. cap. 3. & sit velut paralysis quædam, seu resolutio imaginatricis facultatis; nam si catochi causa potentior sit, tota auferunt imaginationis actio, si imbecillior, perturbatur illa tantum, licet reliquæ quodammodo facultates animæ vitentur, illa respiratione, ut in Gal. auctore Gal. 4. de loc. cit.

Sed inquisitione dignum est, cur hic audiret, præteritiorum recordaretur, presentes conspiceret, & quorundam actiones recordatus exponeret, si cataleptici ex Gal. Paul. & Aët. sententia, altissimo, & inexpugnabili sunt detenti sopore, voce ac sensu priuatur, & inaudientes minimè respondent, neque alio sensorio quicquam agunt: quin ob frigidum & siccum humorem, posticam cerebri partem irrigantem, memoriâ abolitam habent, cuius functiones in posteriore cerebri ventre fiunt, ex Gal. lib. 4. de loc. cit. Dic. Hoc vitium ex Gal. lib. 1. de sympr. caus. 7. non semper

semper cerebro affecto per essentiam contingere, sed aliquando per consensum ab aliqua corporis parte, utpote ventriculo, concitari, communicata noxa cerebro mediis nervis. Hoc aliquando remitti, aliquando intendi res est aperta; quod fit ut tempore intermedio, noxa non ita cerebro communicata, sed magna ex parte cessante, sensitiva, & animales potentia leue nocumentum recipere, & sic omnia, quæ agerentur, audierit, & viderit, eaque soluto morbo recitatit. De cuius affectus curatione videndi Dodon. *observat. medic. cap. 4. & in annot. ad c. 46. Beniuenij. Eustach. Rud. lib. 1. prax. 8. Forest. l. 1. c. observat. 42. Rondelet. lib. de curand. morb. 20. Ioan. Hieronym. Pulverinus art. med. cap. 9. & ex veterum mente selecta præsidia exaravit Vidus Vidius lib. 2. de curat. memb. cap. 17.*

HISTORIA. XLIII. GALENI, De memoria amissa.

Memoria amissa ex inedia, labore, ac vigiliis, humectantibus præsidii restituta.

Equidem novi quendam, qui ob laborem in studiis atque vigiliis, memoriam penè amiserat, læsa etiam ratione. Item Agricola, qui ob labores, quos vites colendo subierat, ac tenuem victum, eodem modo affectus est. Atque ij, certum est, quod exsiccantibus, calorificisque omnino ladebantur: madescentia verò, quæ calefaciendi vim habent, hand mediocri ipsis erant præsidio, &c. Galen. lib. 3. de loc. affect. cap. 5. prope initium.

PARAPHRASIS.

Posse lædi memoriam, læsa vel illæsa ratione, illis dubium non est, qui potentias rectrices sedibus esse distinctas necessario statuunt. Quidquid ex hoc argumento non concludi, facultates principes, varias in cerebro sedes obtinere, contrarij arbitrentur, sed quod vna sit altera vegetior, vel imbecillior, & irruenti causæ magis aut minus resistere possit. Utunque tamen sit, (quod à peritissimis iuniorum citatis in *com. hist. 12. sup. cit. ad nãuseam vsque est controuersum*) apud omnes constat memoriam tunc amissam dici, quum quispiam omnium eorum, quæ prius nouerat fuerit oblitus, ipsa verò affectio, est symptoma in genere noxæ functionum animalium principum, in qua memorandi facultas omnino abolita est; hæc enim stoliditati, ac rationis amissioni similia parit symptomata, quod virtutes rectrices non habeant copiam specierum, quibus actus sibi commissos exsequi possint; quia nullæ afferuntur in memoria, & ob id non iudicant, quia adhuc præsentia obiecta non agnoscunt, vel debilitate de eis iudicant: quo fit, ut stolidi videantur, & infantibus similes, non autem delira loquentes.

Oriri autem hoc vitium præcipuè à frigida intemperie, præsens historia manifestè demonstrat. Huic nunquam humidam, aliquando siccam associari, ex curatione hinc à Gal. proposita satis liquet. Licet enim in vitio, ex magnis laboribus, atque exercitiis memoriam fuisse amissam referat: Et Hipp. lib. 7. epid. text. 82. Androphalum ex biliosa admodum affectione, ignorantia permultos annos fuisse correptum asseueret, non ob id amissæ memoriæ iacturam ab intemperantia calida oriri asserendum est: Nam ingentes animi, corporisque labores, indefessa studia, assidua vigilæ, quibus calefaciendi vis inest nimia, hoc per accidens efficiunt, consumptis, & dissipatis spiritibus, qui huic operi erant ex usu, & resolutio humido primigenio, natium calidum refrigeratur, ac marcescit. Addiderim memoriæ abolitionem non nisi à causa in operando efficaci oriri posse, qualis est caliditas, aut frigiditas; Illa quum nullam actionem tollat, aut minuat, quin potius deprauet; hæc actiones primò minuat, tandem aduicta aboleat; ab hac recordatricis po-

tentia omnimodam abolitionem semper fieri, dicendum est. Nam calor aduictus idolorum perturbationem parit: immodicum verò frigus, nulli functioni proficuum, eorum extinctionem, & interitum: id quod animalia quæ præ frigore latitare coguntur, haud obscurè declarant; perinde enim ac si mortua essent, hyeme ob frigoris vim manent. Neque ob hæc opineris ineptè calida in proposita historia reprobasse Gal. Nam ea non repudiat, nisi quando cum medicamentis siccis sunt permixta, quoniam tenui nimis victu maceratum corpus, & vigiliis, laboribus, studiisque exhaustum, amplius resoluunt, exsiccant, aduicta ariditate sunt in caua, quominus idola facilem faciant impressionem.

Curatio, optimo roboranteque victu, calido & humido perficitur, quo exhibitio, recreatisque viribus, vegetior alacriorque anima redditur, & facultates munia sua obire queunt. Cibi sint succulenti & euchymi, qui facile nulloque negotio à calore superentur: vinum sit rubrum, maturum, dilutum: exercitia sint moderata: prolixè dormiant, molliter cubent, æstuarium vident, tepentis aquæ balneis vtantur, iurulenta assumant, & quæ calidum & humidum sanguinem gignendi vim habent: quorum sylvam ex professo citat Levin Lemn. 2. de complexionib. 4. in fin. Demum purgantia vitanda sunt, & ea exhibenda cenleo, quæ heceticis corporibus, exhaustis & resolutis proficua esse omnes norunt. Cætera pete ex Capiuac. lib. 1. prax. 13. Eustach. lib. 1. de curand. morb. cap. 6. Vido Tidio lib. 2. de curand. membrat. cap. 11. & aliis qui hoc argumentum latè disputarunt.

HIST. XLIV. GALENI, De deperdita memoria.

Ex peste sæua, memoria amissa.

Vidimus enim quosdam, qui & literas, & artem omnino fuerant oblitii, immò nec propria nomina meminere: cuiusmodi aliquid Athenis in peste accidisse memorat Thucydides: quosdam enim ex iis qui euaserant, & seipsos, & suos ignorauisse, &c. Galenus lib. de diff. sympt. cap. 3. in fin. & lib. 2. de caus. sympt. cap. vlt.

PARAPHRASIS.

AB ægritudine sæua non fieri euasione absque contractione membri, rectissime ab Auic. proditum est 1. 4. tract. 2. cap. 2. Per morbum autem sæuum, interpretes legunt febrem acutam interficientem, ut in correctissimis Costæ, & Mongij codicibus animaduerti solet, quæ pestis est, morbus sanè perniciosus, & plures quos corripit, interimens: de cuius vi dira, & efficacia, lib. 2. in com. Hist. 89. & lib. 4. latius agemus: quam probat Gal. 3. epid. sect. 3. com. 23. 24. & 25. vbi statum pestiferum describens, ait, multis excidisse ossa, nervos, & pedes, ob nimiam humoris putrefactionem ad eas partes delapsis; quare ægros claudos, & mancos extitisse refert: & 3. de usu part. 5. in vehementi quadam pestilentia, multis pedes abscessos fuisse, & claudos, incedere sine baculo non potuisse, asseuerat. Et Auenzoar lib. 3. rheixir. tract. 3. cap. 3. plurimis peste correptis remansisse colli dislocationes affirmat. Quid plura? nonne vlcera à peste derelicta ita praua, maleficaque sunt, ut partes non tantum humoris affluxu erodant, sed mala, deleteriaque qualitate ipsas lincant, & labefactent; quo fit, ut neque serpigo cohiberi, præterquam membri abscissionem possit? Quare genitalibus exsectis, oculis excauatis, pedibus, manibusque truncatis, vitam plures Thucydidis tempore redimebant, ut eruditissimè explicat Fabius Paulinus in com. fol. 252. & Thom. Jordan. tract. 2. de pest. Phenom. disertissimè exposuit. Mirum enim esset recensere mirabilia, quæ frequenter in hac truculenta lue euenire comperimus, quæ omnia in compendium redegit Schenckius varietate lectionis viz lib. 6. observat. medic. sis. de peste.

Si

Si ergo hæc ita se habent, quid mirum, si ex pestiferis humoribus in cerebrum delapsis, suaque copia, ipsum inter partes præcipuas debilissimum suffocantibus, & venenola qualitate spiritus animales tenuissimos (quibus anima tanquam instrumento ad opera vtitur) extinguentibus, memoria deperdat; omniumque rectorum facultatum, exteriorumque sensuum ruina contingere possit? Vnde imaginatricis potentia affectiones miras, deliramenta varia, cæcitate, surditatem & alia damna, in malignis pestiferisque febribus non raro oriri conspiciunt.

Nam præterquam quod ex morbo quouis dissipato calore innato, exhaustis viribus, & sic potentiis debilitatis, & corpore frigidore reddito, memoria lædi potest, ut probat Aëtius *tetrab. 2. serm. 2. cap. 23.* & illustrat exemplis Beniuen. cap. 47. de abdit. ex peste ut à promptissima causa, extinctis spiritibus, hoc accidere est certissimum, quod Lucret. ex Thucyd. lib. 2. Hist. confirmat, in calce lib. 6.

Atque etiam quosdam cepere obliuia verum Cunctarum, neque se possent cognoscere ut ipsi. Quæ omnia optima victus ratione, roboratis viribus, & quandoque adhibitis præsidii cessare solent, ut appposito exemplo confirmat Christoph. à Vega lib. 3. de art. medendi. cap. 10.

HIST. XLV. HALTABBATIS, De Paralyti.

Paralysis ex colico dolore contracta

Vidi nonnullos colicam patientes granem, & difficilia nocuenti, quorum utrumque euulsum est genu, quorundam autem, & genu vnum, & ancha, &c. Halyabbas lib. 9. theoretic. cap. 9. Paulus lib. 3. cap. 18. & 43. tit. de resolutione ob colicum dolorem contracta.

DVBIVM XXV.

Num paralysis ex colico dolore fieri possit?

PARAPHRASIS.

Fieri paralysis ex colico dolore testis est Paul. loc. cit. dum sic ait. Nostra etate colicus quidam dolor incruduit; ex quo præsertim superstitibus futuros, consummata artuum motus priuatio comitabatur, tactus sensu, ut videbatur incolumi seruato, ceu critica quadam ex alto oborta transmutatione; unde motus plerisque spatio temporis sponte rediit, &c. Neque mirum est quod humor existens circa intestina ad superas partes detrusus à natura, vel penetret originem neruorum, vel cerebrum occupet, & maxime spinalis medullæ partem inferiorem, à qua nervi crurum, & pedum oriuntur, vel ad artus expulsus; eorum resolutionem committat, ut notat Puluerin. lib. artis Med. cap. 55. Quis enim negare poterit, humorem noxium ab vna in aliam partem à natura posse transmitti, quum omnia omnibus consentiant? Vtrumque enim variis auctorum testimoniis confirmatum inuenio. Narrat Gentil. in com. lib. 3. serm. 16. tract. 3. cap. 6. dub. 9. se vidisse paralysis ex duro, & effatu digno lienis tumore subortam, ad cuius exortum tumor ipse euauit, corpore toto, fœda, nigraque scabie conspurcato, & huius melancholici humoris vacuatione, à paralysis, & scabie liberatum ægrum. Scribit Holler. lib. 1. de morb. in Schol. cap. 41. Sacerdotem quendam ex affiduo colico dolore in paralysis incidisse, cessanteque dolore remansisse paralysis annis aliquot. Affirmat Nicolus serm. 5. tract. 8. cap. 40. se vidisse transitum à colica in paralysis in Ioanne Lorino, qui colica correptus, & phlebotomatus per quendam, incurrit in paralysis, & mortuus est. Quod ipse etiam refert serm. 3. tract. 3. cap. 6. de paralysis. Viderunt etiam Trincauel. lib. 3. de rat. cur. part. hum. corp. affect. c. 1. Coiterus in lib. obseru. Chirur. & Anat. Etast. part. 4. disput. contra Paracels. Jordan. pag. 51. de lue Morania. Andernac. in com. Paul. lib. 3. cap. 18. Qui ex magno, diuturnoque co-

lico cruciatu, artuum resolutionem se vidisse contestantur, quidquid lentam pituitam illuc migrare non posse, asserat Ludonicus Mercatus lib. 1. de morb. intern. cap. 14. Sed quam falsum sit hoc dogma, ostendi ex Paulo potest loco nuper citato; ex colico dolore, crisi quadam, paralysis oriri confirmante. Quo pacto autem colicus dolor in paralysis, & è contra hic affectus in illum tranmutetur, explicat ingenue Andreas Laurent. lib. 4. anatomic. quest. cap. 20. quest. 8. & notat Costæus in Auic. 2. 1. tract. 1. cap. 2.

Curabitur is affectus tam vniuersali; quam particulari vacatione, facta iis quæ crassos, lentosque humores educere sint nata, & tum discutere, roborareque partem affectam queant; in quem usum ampla ab omnibus passim describitur sylvia fomentorum, Vnguent. balnearum, lauacrorum, sudationum, & aliorum nobilium medicamentorum: quorum materiam peculiarem si legere concupiscis; eam exaratam diligentissimè inuenies apud Hofmannum lib. 3. consil. Cratonis, & aliorum per Laurent. Scholtzium publicatorum pag. 116. à consil. 71. vsque 71. Monauum lib. 2. epistol. pag. 315. ad Ioannem Vveidnerum ex sententia Cratonis. Valleriol. lib. 1. obseru. 3. Theod. Collad. lib. de pract. errorib. cap. 79. error. 3.

HISTOR. XLVI. TRALLIANI, De Paralyti.

Paralysis, frigidis medicamentis perlanata.

Noui sanè ego quendam, resolutionem ex mæore, multa sollicitudine, & inedia expertum: deinde sumpta hiera adeo læsum, ut totus ipse immobilis fieret, & propemodum interires: nisi in contrarium mutatus fuisset; & humectantibus omnibus; tum potionibus, tum cibis, & aliis quæ temperatum ipsum reddidissent; usus fuisset: maxime verò balneis compluribus, unctioe ex hydreleo, mutatione aeris temperati, & omni hilaritate. Etenim tristis erat, ad iram procliuus, à medicamento nimirum excitatus, & qui flauam bilem collegisset. Hac sanè ratione, si qualitas fuerit, præsertim intemperies calida, vitari debent cibi acriter: adhuc autem magis, quæ medicamentum vim, purgantemque obtinent. Nam præter id quod nihil inueniant, quod ex corpore euacuent, magis adhuc aliam intemperiem reuerant, &c. Trallianus, lib. 1. cap. 16. rubric. 6.

DVBIVM XXVI.

Num intemperies calida sicca possit esse immediata causa paralysis. Contra Mercurialem.

PARAPHRASIS.

Ratum paralysis exemplum Trallianus describit, qui affectus licet frequenter à frigida & hmida, vel cum frigidiorum humorum, ac crassorum copia, dimanet cerebri intemperie; alteram cerebri partem, aut particularem neruum occupante, ut concursus est omnium Medicorum sententia; à calida tamen & sicca humores nimium exassante, & torrefacientem oriri quandoque, cum Trallianissimi auctores confirmant; sic enim obturata via à crasso præ calore humore; impeditur transitus spiritus animalis ad nervos, vnde paralysis.

Sed clarioris doctrinæ gratia, dubitandum num intemperies calida sicca per se possit esse immediata causa paralysis. Dico posse, quoniam nihil vetat, quominus præ calore, & siccitate imbecillis, & defraudata nativo calore, probè non concoquat, & generetur mucosus humor, qui paralysis est immediata causa. Deinde, quid obstat, quominus calor pituitosum humorem attenuando, & dissoluendo etiam multiplicet, ita ut nervos obstruat, & paralysis committat, aut nimium assando, ipsos indu-

ret, & increasset, vt obstruere possint? prout ex Tral. ostendit. Hol. libr. 1. de morb. intern. cap. 1. o. in schol.

Negantem partem sequitur Auic. 2. 3. cap. 2. dum sic ait. *Et videtur quidem, quod calidum non prohibet impressionem sensus in eis, dum non consequitur finem; quemadmodum vides in habentibus extenuationem, & heceticis; in ipsis enim cum caliditate eorum non destruitur motus ipsorum, & sensus ipsorum, & sicum propinquum est etiam indicio ipsius, &c.* Cuius opinionis fuit etiam Rasius lib. 1. contin. tract. 2. cap. 1. Ex quibus colliges paralysem, quae est priuatio sensus & motus, ab intemperie hac fieri non posse: & maxime quum laxitas (symptoma paralyseos) ab ea excitari non possit, sed contractio laxitati contraria, a calida siccaque intemperie pronata.

Vidit istam controuersiam doctissimus Marcellus Donat. lib. 2. de Med. hist. mirabil. cap. 5. qui oppositam sententiam, pro huius historiae confirmatione iudicat probabilior. Licet enim Tral. ab hac intemperie, humores valde torrefacientes & assante, fieri paralysem confirmet, vnde inferri potest, quod humores, & non intemperies, sint causa paralyseos; tamen a simplici intemperie fieri posse in fine historiae asseuerat manifeste, dicens vitanda esse medicamenta, quae medicantem vim, purgantemque obtinent; nam praeterquam quod nihil inueniant in corpore vacuandum, ipsam intemperiem adaugent. Ex quo subit mirari doctissimum Mercurialem, qui lib. 1. Prax. cap. 20. Tral. intelligit, quasi solum exasati humores paralysem committant, quod ex supra dictis constat esse aperte falsum. Et eius opinionem praeter Tral. dicta, redarguit Auenzo. lib. 1. tract. 10. Thezir. cap. 3. §. Sed nos dicimus, quod possibile est priuationem sensus & motus fieri in corpore temperato, & etiam in illo cui caliditas modum excedit, &c. Nam si paralyseos fit densato neruo, & sic impedita virtutis communicatione, cur a siccitate condensante fieri non poterit? & Gal. 6. de san. 1. 1. ab exsiccantibus medicamentis in gracili corpore adhibitis, factam fuisse leuem sensus & motus priuationem scribit.

Standum ergo est Tral. dictis, & argumenta contraria soluenda. Nam in heceticis, & aliis non reperitur siccitas ita intensa, vt fiat paralyseos, quemadmodum nec fit conuulsio. Auic. vero a frigida & humida intemperie paralysem oriri pronuncians, secundum plurimum intelligendus est, ita vt ab hac frequentius, a calida & sicca rarius, aliquando tamen fieri posse concedat. Neque laxitas, hoc est membri elongatio, est symptoma necessarium in paralyseos, sed necesse est cauitatem obstrui, in qua secundum naturam detinentur spiritus. A calida ergo, & sicca intemperie (licet raro, vt notat Rondelet. cap. 23. de curand. morb.) oriri posse paralysem non imus inficias.

Quae quum acciderit, calida tum medicamenta, tum alimenta sunt vitanda; nam calorem adaugent, & siccitatem acunt. Praecipiendaque sunt balnea ex oleo & aqua parata, ex Gal. 2. de antidot. 7. in habitu squallenti, & sicco summo per se vtilia, ex Gal. 3. de sanit. tuend. cap. 4. & elegantius 2. simpl. 25. Quoniam dulcium aquarum lauacra, humiditate sua instrumentorum corrigunt siccitatem, & caliditate modica, tenuem acremque ex partium debilitate subortum humorem digerunt: At si corporibus inhaerere possent aqua, nec facile deflueret, ipsa quidem per se sufficeret; at qui quum ea qua foris circumfunditur, facile defluat, atque in poros ingressa corporis, nullomodo adhaereat, idcirco miscetur oleum, maximeque inuauat, si quis ex utroque diuini fricetur. Demum instituenta curatio est humidis, quorum amplam sylum plerique proponunt, curationem conuulsionis ex inanitione describentes. Lege Rod. a Fons. libr. 1. cons. 17. de paraly.

HIST. XLVII. AVENZOAR. De Paralyseos.

Paralyseos ex vehementi frigore contracta,
calida vnctione perlanata.

ET mihi iam accidit, id quod dicam tibi, scilicet quod eundo praecepto Regis cum frigore vehementi, & forti pluuia, & vento, qui quidem ventus mihi adueniebat a parte sinistra, pede meo ex illa parte existente discooperto, durante illa tempestate sic per totum diem, cecidit mihi calcens de pede, & non potui ipsum intus reducere, ex eo quod non poteram mouere coxam, quare alius mihi posuit ipsum in pede, & iterum cecidit, & reiteratus fuit mihi, & tertio iterum cecidit, & mihi ab alio impositus fuit: eo quod minime coxam, & crus mouere poteram, & tunc cognoui quod a pede, crure, & coxa priuatus erat sensus, & cum veni ad patrem meum, non potui ire, sed ductus fui ab alio. Quare vnctus fui coxa, & spondyliis inferioribus cum oleo illo, quod apportaueram causa illius infirmi propter quem veneram, qui quidem erat paralyticus, & in quo priuatio erat sensus, & motus, & in illo oleo erat Balsamum, & feci mihi aërem rectificari cum forti igne, & magno, & adueniente die sui liberatus, &c. Auenzoar. lib. 1. Thezir tract. 10. cap. 7.

PARAPHRASIS.

Nullus est morbus, de cuius essentia, causis, & signis auctores celebriorem faciunt commemorationem, quam paralyseos. Apud quos constat praeter frigore vehementi auferri sensum, & motum, (paralysem vocat Gal. 2. de loc. affect. 10. & 1. de caus. simp. 5. in fin.) quum scilicet ab intemperamento frigido partes nostri corporis, dum neruus aliquis caliginoso aliquo spiritu imbuitur, beneficio animalis potentiae destituuntur, priuatione cuius, a cerebro tanquam a primo principio mediis neruis, ac per spinalem medullam, tanquam per semitas, ad sensum, & motus instrumenta delegatae, particulae nerui, ab spinali medulla orti resoluntur, & veluti mortificantur. In hoc autem aegro crurum, coxam, & pedem fuisse resoluta ex historia facile constat. Signum profecto certum in vertebrae (veteres spondylos appellant) lumborum, & iuxta inguina factam fuisse affectionem. Cum enim medulla extra caluatiam prodeuntis mira sit in neruis propagandis fecunditas, & triginta eorum paria obseruent peritiosis Anatomici, septem cervicis, duodecim dorso, quinque lumborum, sex ossis sacri, vt inter omnes Columb. lib. 1. de re anatomic. a cap. 15. vsque ad 18. explicat ingenue, fit vt a vertebrae lumborum, & ossis sacri, per totum pedem, coxam & crurum, nerui quatuor insignes distendantur, qui ex tribus in fernis paribus lumborum, & quatuor superioribus ossis sacri nascuntur, qui si refrigerati fuerint valde, resoluntur. Nam si pars ob frigoris excessum mortificatur, extincto calido innato a frigiditate summa, & omnino perunte vt a contrario, 2. de loc. 2. cur non resoluetur? aut quia in ipsis neruis viget mali causa, aut quia frigidum humore inundantes refrigerantur impense, & spiritu influente destituuntur, quum laxiores sint, & molliores, ad motum, illustrationemque recipiendam valde inepti.

Refert Gal. lib. de caus. morb. 9. moderatam frigiditatem, stuporem inducere, immodicam vero, motum, & sensum auferre, per haec verba. *Nam stupor ob refrigerationem fit, vt plane videre est in his, qui in hyeme per frigora proficiscuntur, atque in refrigerantibus quoque medicamentis, Nam si extrinsecus immodice adhibeantur, particula ipsa stupida euadit, quae deinde sensum omnino amittit: Si vero vehementissime refrigeretur, idque non solum a medicamento, sed etiam a circumfusio nobis aere: equidem noui quosdam adeo refrigeratis pedibus, vt primum quidem sensus periret, sequentibus vero diebus emortui pedes putrescerent, &c.* Quod celebri quadam Historia lata 3. de usu part. 5. inferius explicanda confirmat Gal. & 2. de sanit. tuend. 5. & 7. ab ingenti frigore homines pigros reddi ad motum, & ignauos asseuerat.

Cognita

Cognita ergo huius mali causa, a frigido intemperamento ortum ducentis, vnctionem calidam sibi parauit auctor, quae tanto morbo resistere posset, motus fors. Gal. edicto, 2. de sanit. tuend. 13. in med. afferentis, ad vitia ex frigore vehemente suborta, vnctionem saluberrimum esse praesidium, praesertim si fuerit ex calidis medicamentis, Euphorbio videlicet, & Adarce parata. Sicque vnctus oleo illo quod apportauerat causa illius aegri resolutus, ad quem curandum fuerat vocatus, sanus euasit. Oleum autem illud, vt cuilibet coniecturanti facile apparebit, nihil aliud poterat esse, nisi vulpinum, laurinum de castoreo, aut his simile aliud: aut in quo aliqua maduerint prius medicamenta, vt saluia, ruta, betonica, & c. thas, rosamarinus, permixto etiam Balsamo, quod medicamentum ad neruorum frigidum affectum est accommodum valde; de cuius vi mira latius disputabimus, quum rerum historiam 1. 28. lib. 2. fuerimus interpretati. Interim de eius efficacia, praeter Graecos, & Arabes lege Iustinum Historic. lib. 36. Pet. Leopert. 2. Hist. Peruan. c. 35. Strab. lib. 16. Geograph. Sebastian. Munster. in descript. Iericho. & 1. 6. c. prop. & lib. 1. cap. 31. Pausaniam in Baeoticis. Fallop. lib. 1. in Dioscor. c. 19. Ruel. lib. 1. de nat. stirp. cap. 35. Prosper. Alpin. in suis dialog. de Balsam. Scaliger. exercit. 1. in Cardan. 157. Mathio. lib. 1. in Dioscor. cap. 18. Laurentium Ananiam tract. 3. fabric. mund.

Neque mireris hunc auctorem in morbo magno, topico auxilio, citra totius vacuationem, fuisse usum; nam quando affectus a causa externa ortum ducit, & solum paucissimus in parte affecta impactus est humor, tunc a locali praesidio incipienda curatio est, & medicamentis calidis roborantibus, frigidamque intemperiem corrigentibus pugnare oportet, quae cauiorem natium debilitatum foueant & restaurent, & quod positio frigore concretum est colligent: quod vero priuatio rigidum, & immobile factum, corrigan, attracto spiritu, calore, & humore; hoc enim humiditate reficimus, quae positio frigus expressit.

Neque item mireris Auenzoarem paralyticum, tam cito sanitatem recuperasse: licet enim paralyseos productus sit morbus, vt ex Celsi mente lib. 3. c. 27. caeteri confirmant, hoc de illa resolutione intelligendum est, quae fit cerebro, aut spinali medulla affectis; & de antiqua, in qua pars laesa habitum contraxit, & debilitatem summam, non de recenti, quae ob frigidum, vi causae externae, intemperamentum simplex, cum paucissima materiae affluxu est suborta.

HISTORIA. XLIII. GALENI, De Paralyseos.

Ex vehiculo decidens quidam dorso initium afflixit, vnde duobus digitis, & medietate medij, sensum illaeso motu amisit, qui medicamentis digitis frustra impositis, tandem iisdem dorso alliso applicitis conualuit.

Sane Pausanias Syus Sophista, quum Romam aliquando venisset, secundum duos minores sinistrae manus digitos, atque medij partem dimidiam, sensum in primis quidem difficile habebat: postea male curantibus Medicis sensum omnino amisit. Quibus equidem cognitis, omnia quae praecesserunt, inuestigauit, atque ipsum quum per viam duceretur, vehiculo excidisset, atque in dorso initio laesum, mox pariter laesam breui quidem curata, sed auctum in digitis sensum virum audiui. Igitur remedia quae illi digitis adaptauerant, laesa parti adhibere iussi: atque sic vir ille celeriter sanitati restitutus est, &c. Gal. lib. 3. de loc. affect. cap. 10. & 4. de loc. affect. cap. 4. & 51

PARAPHRASIS.

Plures de hoc argumento in hoc capite Gal. Historias enarrat, & eius nimirum, qui reliquis omnibus partibus Lib. I.

A resolutis, nullam faciei partium actionem amisit, cui, seruata etiam respiratione, vrinae & alui excrementa inuita fluebant: & illis, cui propter casum, partes omnes interiores, demptis naribus, erant resolutae: & alterius (huius meminit Gal. 4. de loc. 4.) qui sub multa pluuia, & vento impetuoso ambulans, madefacto pallio, circa ceruicem, vehementi frigore est affectus, cui Empirici medicamenta, quae ceruici admoueri debebant, capiti magno errore applicauerunt: In illis enim primario affectam fuisse illam spinalem medullam partem, quae paulo inferior est processu neruorum ad septum transversum tendentium, Gal. stabilinuit: In hoc ex primis spinarum vertebrae quatuor, neruos ad caput ascendentes, a quibus pellis ipsum ambiens sensum accipit, esse affectos determinauit, quae sanata, capitis quoque pellis sanata est, quae nulla primaria affectione laborabat. Medici vero neque huiusmodi neruos, neque eos qui per singulas cutis partes dispersi sunt, cognoscentes, cum in promptu eis esset minima particula iuxta nerui initium adhibere remedia, partes illas multo negotio molestas. Insuper meminit alterius aegri Gal. 4. de loc. 5. qui ex vehementi pulmonia, brachiorum & manuum torpore passus, celeriter sanatus est; adhibito medicamento ei loco, vnde herui prodeunt, iuxta primam aescendum intercostale spatium.

Quae omnes Historiae sub hoc exemplo Syri Sophistae propolito, & comprehendi, & explicari possunt. Ex quibus constat manifeste, quanto per se ad morborum medelam iuuet intellecta consensus species: Cum enim ex casu facta fuisset in dorso initio inflammatio, concurrentibus ob dolorem, & partis debilitatem sanguine & spiritu, sicque facta obstruente, & impedimento sequito transiit spirituum ad sentientes partes, facta est in hoc aegro, de quo in praesentia sermo, in sensu laesio, illaeso motu; quoniam diuersi nerui, sensus, aut motorij sunt affecti; & sic musculorum neruis laesis perire motum; & laesis iis, qui ad cutem perueniunt, tangendi sensu corrupti est necesse, sicut nonnunquam simul & motus, & sensum abolere contingit. Quae omnia docuit Magister lib. 1. de loc. c. 6. & 12. & 1. 1. de caus. symp. c. 5. & post eum ex facundissima eius doctrina elegantissime explanarunt Valles. lib. 5. corr. c. 10. Marcell. Donat. lib. 2. de Med. hist. mirabil. c. 5. Mercat. Iacchin. Massar. Pifo. & Altimar. prop. c. de resolutione: De quo argumento pulchra concessit Andreas Lautent. lib. 4. de Hist. anatomic. quaest. 11. Vnum solum constat, ex quaesita resolutionem appellari, quum partem, tum sensum, tum motum vim amiserint; non veram autem, nec exquisitam dici, quum aut solus motus, aut sensus deperditur, si fides adhibenda Paul. lib. 3. cap. 18. Alexandro lib. 1. cap. 16. Aetio, & aliis. Vt cunque sit, vtilitas mirabilis est sequuta, quod d'giti manus adhibitis spinarum medicamentis, essent tractati; illi inquam spinarum parti, quae affecta particulae maxime consentiebat, & a qua originem ducebat, erat autem haec in primo exortu nerui post septimam vertebrae produntis collocata.

Sed cur dixerit partem laesam breui quidem curatam, sed auctum fuisse in digitis sensum vitium, si ab spinarum laesione digitorum affectus oriebatur? cur nempe parte laesa curata, ille adhuc remansit, & postea curatus est? Dic duplicem fuisse spinarum laesionem, in situ vnam, quod esset vertebra aliqua loco dimota; in neruis alteram, quod essent contusi, & inflammati. Quare vertebrae laesio cito curata est, quum facile sit dimotas, & luxatas vertebrae statim initio in suum locum reponere: neruorum autem laesionem, digitorum affectus praecipua causa, remansisse, & scirrhi naturam recepit, quae deinceps auxiliis adhibitis curata est. Quae autem fuerint haec, explicat 6. meth. 3. dum neruos contulos sine cutis vlcere, oleo calente, cui facultas insit euacuandi, esse saepe madefaciendos inculcat: nam quum neruus frigidus sit, calidis gaudet; & fouendus est, & maxime si sit refrigeratus: nam tunc cataplasma parat ex oxymelite, farina fabar. erui, pice liquida, & iride Illyrica conflata. Est igitur valde obleruanda Historia haec, cuius curationem a Galeno propositam, vt ingeniam, & tanto viro maxime dignam, inter omnes postea laudantur Aetius retrab. 2. serm. 2. c. 32. Halyab. 5. pract. 2. 6. Amat. 2. cen. 19. Forest. 10. obseru. 90. & 91.

H

HIST.

HIST. XLIX. GALENI, De Mortificatione.

Mortificatio à frigore orta.

VIdi autem & alios quosdam, quorum digiti * mortificati à nibe exciderant, & c. Galenus lib. 3. de usu part. cap. 5.

PARAPHRASIS.

Ab ingenti frigore auferri sensum & motum supra latè offendimus. Cuiuslibet partis, immò totius corporis ab eadem causa sequi mortificationem, & interitum Gal. pluribus locis conficitur, tum lib. de caus. morb. 9. de inequal. intemp. 7. de caus. procat. 1. & 2. & lib. de diff. morb. cap. 5. §. In extremis quandoque partibus usque ad deò potens dispositio contingit, ut ipsa emortue decidant, nec minus uniuersum aliquando patitur corpus, sicuti iter agentibus in valido frigore accidit: Nam plerique ex his in ipsa via commoriantur: plerique verò antequàm domum perueniant, ad hospitium algidi, ac semianimes deferuntur, & c. Frigus enim si fit excellens, innatum ignem contrarietate quadam extinguit, & corrumpit, quoniam aer frigidus inspiratione, transpirationeque attractus, in viscera penitissimè irruens, ac sese insinuans, ea mortificat. Licet interna membra, præsertimque cor validissima vigeant facilitate, eaque ita intensa, vt, afferente Gal. lib. de inequal. intemp. 5. si in sinistrum cordis sinum, viuente animali, digitum immittas, vehementissimum senties calorem. Si ergo hæc valentissimæ partes extremo frigori succumbunt, ac pereunt, quid mirum si digiti pedum, partes frigidæ, calore destituta, & exangues, putrescant ab eo, minuto nativo calore, & ad patibiles qualitates regendas inepto, & expresso humido, in cuius duratione calor non ster perseverantiam obtinet, victoque innato calido, pereant, & emoriantur. Spiritu influenti, & insito densato, ac immobili facto, in cuius actione mutua vitæ perfectio consistit. Quid plura? nonne noxam facilius persentiscunt partes remotæ à fonte caloris: & humor in illis semel infixus, ob facultatem earum debilem, & nerueam naturam hæud ita citò poterit superari? qua de causa dicebat Arist. 2. probl. 26. pedes minimè sudare, ob impotentiam absumendi humores, & Hipp. cum Gal. 2. prog. 3. citius inter reliquas partes intumescere affirmat. Instabis, cur, si hæc vera sunt, prius resoluta crura, quam brachia consanescunt, vt experientia demonstrat, qua præsertim litigantium rationes cessant, firmantque eam Holler. lib. 1. de morb. intern. cap. 10. & Rondel. lib. de curand. morb. c. 28. qui ex eo putant euenire, quia pedum nerui sicciorem, & robustiorem obtinent naturam, & sic ob robur citius in his partibus malum cessare cõtingit. Sed quom ob multorum ossium, neruorum, & aliarum partium siccarum, durarumque complexum, humòr impactus in eis difficulter elidit possit, horum rationi acquiescere nõ possum. Dic. Manuum neruos ob maiorem calorem, ex cordis, & aliorum viscerum vicinia contractum, ampliores esse, & patentioribus meatibus præditos, propinquiores ad recipiendum, quo fit vt maiorem humoris quantitatem imbibentes difficilior hac de causa sanentur, quam pedes, qui ob contrarias causas facilius sanitati restituantur.

DVBIVM XXVII.

Num certis signis pars præ frigore emortua, à paralyti distinguatur. Contra Dionysium Dacam, & Crucium Chirurgo Hispanos doctissimos.

Mortificati. Quo pacto membrum præ frigore emortuum à paralytico distinguatur, explicatum difficile est. In utroque enim vitio membrum stupidum est, non habens sensum, neque motum. Oriri mortificationem à nimia caliditate, vt in inflammatoriis aff. tioni-

bus passim contingit, firmant cum Gal. 2. ad Glau. 9. & alibi, Guido tract. 2. doct. 1. de apostemat. cap. 2. Vigò lib. 2. tract. 1. de apostemat. cap. 16. quando videlicet à nimia humoris copia in affectam partem decumbente, naturalis calor ingenti humoris mole suffocatur, & extinguitur, veluti ignis à plurima lignorum cõgerie obrutus perit, & emoritur. Hæc, si confirmata sit, in qua membrum non est viuum, neque vilo modo sentit, ac mouetur, neque est præparatum, vt sensum, & motum recipere possit, quoniam in eo vis non remansit vitalis, sed illic debet putrefieri, & corrumpi (sphacelum dicunt) vt Paul. notauit lib. 4. cap. 19. à paralyti distinguitur. Nam membrum hac correptum, licet non habeat sensum, neque motum, viuum tamen est, vt perbellè docuit Auic. 1. 1. doct. 6. c. 49. Ideoque licet virtutes animales alicuius membri destruantur, viuum tamen membrum adhuc existit, & c. Si verò mortificatio integra non est (Græcis Gangræna vocatur) sensum obtinet, & in hoc à paralyti distinguitur, in ea autem reperiri sensum patet ex Auic. 3. 4. tract. 1. cap. 15. qui tradens differentiam inter sphacelum, & Gangrænam, huic tribuit sensum, illi denegat, quod prius notauit Aëtius retrab. 3. serm. 2. cap. 56.

Insuper vtraque mortificatio à paralyti, ex colore distinguitur, nam quæ mortificatur pars necessariò huida, aut nigra manet, ex Gal. 2. ad Glau. cit. §. Quod ita affectum est, denigratur, & c. Et Guidon. loco cit. §. Nigrum ergo efficitur membrum, molle, & putridum cum fæore caduerali, & c. Gal. lib. 7. aph. com. 50. §. Tale enim quid carnosus artibus accidit, quas Gangrænam pati dicimus, quom ob magnitudinem inflammationis, insensibilitatem, nigritiem, ac denique mortuum quædam colorem intulit, & c. à quo desumpsit Auic. loc. cit. §. Cum vides membri colorem alterari, & c.

Quibus non obstat celeberrima illa Vigonis Historia lata loc. cit. qua confirmari potest in mortificatione à causa calida nullo modo colorem alterari. Refert enim se vidisse mulierem, Saluaginam de Grimaldis nominatam, cui post agritudinem chronicam in extremitatibus tibiærum accidit mortificatio, nulla precedente liuiditate, aut nigredine loci. Nam isthæc rara sunt, & tanquam rarò contingentia ab usu medico explodenda; nam & Hipp. id quod crebrò oculis vsurpauit, (nihil faciens id quod rarò euenit) pronunciat, vt 2. de dieb. decret. cap. vlt. fatetur Gal. solum ergo frequentia, vt perpetua amplectenda, ex Gal. lib. 4. aph. 44. & lib. 6. com. 58.

Quo tamen signo pars præ frigore emortua, à paralytica distinguatur, & num in illa color immutetur, dissentiant auctores. Dionysius Dacæ Hispanus Chirurgus famigeratissimus, lib. 2. de apostemat. cap. 34. de estiomeno, quem sequitur Antonius à Cruce Olyssipponensis, tract. 2. Chirurg. cap. 4. ei se addixit opinioni, vt credat in mortificatione à frigore orta, non esse essentiale vt color immutetur. Placitum suum ex Nicol. confirmat, qui serm. 7. tract. 3. sum. 2. cap. 20. arbitratur in estiomeno nullo modo colorem alterari. Sed non placet opinio; nam si pars est emortua, extingui illic colorè ad absentiam spiritus, & calidi innati est necesse, quoniã pars nigrescit, quia emoritur, ex Gal. lib. 2. prog. 29. vnde Albucahis proprio cap. de estiomeno, in parte mortificata illic extingui colorem contendit; & lib. de diff. sympt. c. 6. in gangrænis colores immutari confirmat: per quas non solum eas quæ à magnitudine inflammationis oriuntur, sed à frigore nimio, innatū calorem extinguente, enatas intelligere cuiuslibet est manifestū.

Deinde ex calore inter se distinguuntur, nam facultatis vitalis in parte paralytica insidentis, mitis, sensatūque calor, signum est certissimum; quæ verò in emortuo membro ad tactum sentitur, vel nulla est, vel acris & mordax. Neque obstat, quod experiamur membra frigida viuentia quæ non sunt mortificata; nam ista frigiditas statim cessat, in parte verò emortua diuturna est, & essentialis.

Mortificationem autem à frigore natam sic curabis. Primò namque videbis, num pars ad pristinum statum medicamentis reduci possit: quod opus tentabis, calidis vnguentis, lauacris, emplastris, & aliis quæ tum frigidam partis intemperiem corrigere, tum innatum calorem roborare queant. Si tamen omninò membrum est mortuū,

vt

vt punctum, vel sectum, vel adustum non sentiat, statim recidere oportet. Num autem incisio per partem corruptam, an per sanam debeat celebrari, in nostro de Chirurgorum Principum Historia libro, quem post medicinales Principum Historias in lucem edere properamus, Deo duce latius explicabimus, quo loco controuertemus, quàm malo fundamento nitantur, qui cum Celso lib. 7. cap. vlt. incisionem esse exsequendam ex sana parte pugniciter contendunt, quom Gal. loc. cit. ad Glau. alique Chirurgiæ proceres manifestè confirmant, per eam partem hoc opus esse exercendum, quæ vicinam a tingit, vt Hipp. text. 36. lib. 4. de articul. expressè confirmat.

At instabis, & meritò sanè, cur, si pars emortua grauitè non afficit, illic eam Galen. cæterique præcidendam consulunt? Illud affirmat Galenus lib. 4. de articul. com. 37. §. Vbi enim pars aliqua ex toto emortua sit, non amplius grauitè afficit, quæ vicina sunt. Hanc si præcidas, cauens ne dum manus curatio adhibetur, anima defectio sequatur, malum aliud non offeres vllum, & c. Non desunt qui hoc modo explicent contextum: coniungunt enim antecedentem Hipp. dictionem cum propolita; nam in textu præcedenti 36. sic ait Hipp. Nam vbi qui secatur, dolet, quom nondum quæ secatur, emortuum corpus fuerit, maximum periculum est, ne sub dolore anima deficiat: Eiusmodi autem anima defectio plurimò repente iam sustulit, & c. Et in hoc text. 37. addit, accipiendas esse eiusmodi sanationes, quom magis terreant, dum accipiuntur, quàm dum adhibentur, & c. tunc prorumpit Gal. in dubium explicandum, vt nos securos, audacesque reddat, dicens, vbi pars aliqua ex toto emortua sit, si præcidatur, non amplius grauitè afficit. Minimè quadrat solutio. Neque enim Gal. adiecit verbum (si præcidatur) textus enim non sunt inuertiendi citra necessitatem. Dic tu, & fortasse melius, partem emortuam, semper vicinam grauitè afficere, quoniam putredine, & fœda illuue ipsam inquinat, & serpendo illic extinguit, eiusque calorem depopulatur; sed non ita grauitè, neque eo modo quo afficiebat, quom erat inflammata, aut gangræna affecta: tunc enim affligebat dolore nimio, calore, anxietudine, & aliis quæ ex professo com. 17. præcedenti citat Gal. ipse. Cum verò emortua est ed quod est insensibilis, non amplius grauitè afficit. Lege Haldalum de Haguero lib. 1. contra Fragosum, cap. 7.

HISTORIA L. RASII. De oris tortura.

Conuulsio canina, cataputia sanatur.

Dico quod quidam passus fuit torturam, & vsus est dicta medicina, pars tortura cessauit, sed illud parum quod remansit, fuit sibi inueteratum, & c. Medicina autem fuit quantitas vnus grani piperis de superiori cortice cataputia maioris, intromissa in nasale patientis trita, quolibet die semel per tres dies liberat, & c. Rasis lib. 1. continet. tract. 11. cap. 2.

PARAPHRASIS.

Ferri in nostris corporibus eam affectionem, quam Græci conuulsionem caninam, Medicorum vulgus, oris torturam appellat, orisque ab eisdem causis, & iisdem curari auxiliis, quibus resolutio, ambigit nullus, qui Galeni sensa intimius fuerit perscrutatus. Quod vitium sedulam opem expostulat, si enim negligatur, fortasse desperanda est curatio eius. Quibus autem prædiis aggredienda curatio sit, & cui partis sanæ, an læsæ sint applicanda remedia, plures plurimò disceptarunt. Vnum apud omnes vnanimi consensu comprobatur, calorifica pro eius medela semper fuisse ex usu, quæ crassos succos attenuare, roborare cerebrum, & meatus aperire queant, per quos animalis facultas ad mandibulares musculos perueniat.

Inter plurima tamen ab auctoribus summopere commendata, numerantur, quæ à capite per nares, fluxiones Lib. I.

mouere nata sunt, & per emunctoria, cerebrum ab humoris copia expurgare valent; hæc autem sunt oculi, nares, aures, & palatum. Per quas partes æquè tutò exanare cerebrum non possumus: nam oculi, sensus tactus plurimò participant, & si per has vias vacuationes moliri tentemus, in visu aliquod vitium excitabimus. Pari quoque modo per aures: nam per hos canales angustos detrahare humorem citra aliquod euidentis periculum non licet. Per palatum ob viarum commoditatem securius expurgatur cerebrum, & eo maximè, quod in nares medicamenta indita, non tantum vi sua, sed copia, cerebrum agitant, commoueant & laceflant.

Quare in capitis affectibus, ad vrgens periculum euitandum, eis vti licet, præsertim si illi sint à frigido, crassoque humore pronati: errhina autem debent constare ex calidis medicamentis, irritantibus, aperientibus, tenaces succos fundentibus, & ex iis quæ à tota substantia, mucosam, lentamque pituitam attrahere possunt: hæc enim sua acurie irritant, vellicant, seseque in cerebri membranas inserunt ita tenaciter, vt sternutamento moto, natura stimulat, sponte sua deinceps superfluos humores impetu propellat. Ea sunt elleborum, castoreum, piper album, elaterium, nitrum, & zingiber, quæ non nisi purgato corpore sunt concedenda; quam purgationem, vt par erat exercuisse Rasiū hinc non ibo inficias, sed eam, vt rem notissimam siluit: quæ enim sunt manifesta, prætereunda, ex Gal. 4. acut. 12. & lib. 6. epid. sect. 2. com. 30. Nam quæ omnibus Medicis, & vel idiotis patent, Hipp. prætermittit obliuiscendum, & quæ optimos artifices sæpe latere solent, euigauit in lucem, vt de eo retulit Gal. lib. 2. de diff. respir. cap. 7. in med.

Errhinis addere est cataputiam, fortissimum sanè medicamentum, quod non solum tritum, naribus impositum, vi sua acri, validè sternutamenta mouens, cerebrum à viscido humore repurgat; sed intus assumptum, vomitu, & secessu valenter pituitam, serosamque humores educit. Est autem cataputia maior apud Diosc. lib. 4. cap. 158. arbor quædam parua ficus altitudine, folio platani, maiori, læuiori, ac nigriore, caudicibus constans in morem arundinis cauis, cortex eius exustus, ricinum animal similitudine nomen accepit. Hæc varias ex se promit utilitates, si Gal. adhibemus fidem, 7. de simp. Medic. fac. tit. de ricino. Mesuè tract. de simpl. eod. tit. Plin. lib. 15. cap. 7. & lib. 16. cap. 22. & lib. 23. cap. 4. Rembert. Dodonæo lib. 2. de natur. stirp. pempt. 3. cap. 11. Monard. part. 1. Aromat. eod. tit. Sed quom malum hoc præ sui læuitie, & capitis habituali debilitate continuò ad affectam partem noxios humores expellente, ex toto non succumberet, idcirco aliquid de tortura inueteratum remansit. Quod si contingat, in usu est partem roborantibus medicamentis tractare, vt sunt olea, vnguenta, lauacra: cerebrum firmare iis, quæ vel extra adhibita eius frigidam intemperie, à qua malū magis ac magis fouetur, tollere queant, vt intus assumpta crassos humores educant, & vnà vigore cerebri concilient. Ea sunt pituitæ vacuantia, roborantia, vt salu. Rosmarin. ruta, stœchas, chamædryes, chamæpitys, nux Myristic. zingib. acor. costum, cinnamom. & si quæ plura alia. Hoc opus complent balnea sulphurea, sudorifica auxilia ex Ebeno, Smilac. asper. Chinaque parata. Theriaca, Mithridatica antidotus, & alia innumera. Et si his affectio omninò non conquienerit, in altero brachio fontanellam aperiendam cura, vt humor super vi, ex debilitate cerebri necessariò gignendus, ad minus momentaneas detrudatur corporis partes.

HIST. LI. AVICENNÆ, De Conuulsione.

Conuulsio, gelidæ perfusione, sanata.

Ex his autem, quæ iuuant habentem spasimum communem, qui nominatur tetanus, & sensu, factus à materia frigida, est vt subito in aqua demergatur frigida, secundum quod

H 2

quod dixit Hipp. nam corporis exteriora inspissantur; & in-
natus calor in interioribus clauditur, quare confortatur, &
resoluitur materia: Non est tamen omne corpus tolerans hoc,
à timore timum, sed corpus iuvenile, carnosum, quod ulcera
non habet, & in estate. Plures enim per hoc iam euaserunt,
&c. Auicenna fen. 2. 3. tract. 1. cap. 7. in med.

QVÆSTIO XXVI.

Quod in affusione gelidæ pro tetani curatione, Hipp.
& Paul. sint concordēs. Contra Cardan. Costæum,
& Lupeum, Medicos doctissimos.

COMMENTARIUM.

Tetanus frigidæ affusione curari, testis est Hippoc. 5.
aph. 21. dum sic ait. Est autem ubi in tetano sine ulce-
ratione, inuene bene carnosus, estate media, frigida aqua multa
perfusio calorem reuocat, calor autem hac soluit. Repetit lib. 3.
de morb. num. 14. Explicat & amplectitur Gal. in com. quem
æmulatus est Auic. Quom enim iuuenes plurimo, eoque
intenso polleant natiuo calore, hic ob frigidæ aquæ per-
fusionem reuocatus, & occlusis poris cuiusque meatibus, in-
trō veluti coercitus & vinctus, conuulsionem sanat, crassos
frigidofque humores absumendo, à quibus ferè conuulsio
ex repletione oriri consuevit, vt millies Gal. ostendit. Sed
hoc negotium tentandum est, adhibitis prius illis, quas
Gal. & Auic. afferunt conitionibus, vt scilicet sit corpus
iuvenile, carnosum, conuulsio sit sine ulcere, & curatio
æstiuo anni tempore, ac regione calida celebretur. Quas
conditiones Gal. cæterique Medicinæ Principes, & iunio-
res ferè omnes amplectuntur, & explanant, qui aphorif-
morum ambages ad amissim sunt interpretati, & duobus
exemplis confirmat Iason, cap. 2. 1. de morb. cer. eb. & Io. Lie-
baut. in Schol. ad aph. Hipp. inter omnes eruditè explicauit.

Nescio tamen quo fato, aut qua malè fauente fortuna
ferè semper euenire animaduertamus, præstantissimos vi-
ros quò magis excellunt, quantòque cæteris viris satisfac-
ciunt, tantò importuniùs à multis laceffri calumniis, iniu-
riis concuti ac premi. Qua de causa summo nostræ artis
Antesignano, & Coryphæo Hipp. nunquam sine honoris
& laudis commendatione nominando dolendum censeo,
cùm ipse quoque eruditissimus in lustranda ac perficienda
Medicina, post tot consumptos labores, hominum inele-
mentiam euadere non potuerit. At ex plurimis, quæ in eum
iaciunt, spiculis, hoc est fortissimum, ex Pauli auctoritate
desumptum; qui auctor licet Hipp. Galenique doctrinam
in omnibus tueatur, & defendat, in hoc dogmate aduersus
hos eximios viros, Hipp. præsertim, perfricta fronte de-
bellare non verbaletur: quum lib. 3. cap. 20. tit. de curat. te-
tanor. in hæc verba prorumpit. Frigidæ affusionem (quemad-
modum ait Hipp.) cum maximè temeraria sit, & ob id à pos-
teris prætermissa, & vituperata, & nos damnamus deuita-
musque, &c. Hæc est tenebrosa Pauli sententia, quam
plurimi ante nos doctissimi proponentes inexplicatam re-
liquerunt, de quorū numero fuere omniscius Cardanus
in com. cit. aph. Hipp. acutissimus Costæus, ad cit. cap. Auic.
Lupeus ingeniosissimus in suis animaduersionibus medicis,
tit. de iis auctoribus qui ab Hippoc. tempore vsque ad nostrum
æuum Gal. contradixere. Mercatus lib. de morb. intern. 1. 5. qui
citra rationem nititur tantum auxilium contra Hipp. men-
tem peruertere.

Sed quum Principes inter se oporteat esse concordēs,
vt vnanimis scientia constet, necessèque sit, vt illorum
dogmata inter se consentiant, ex Iustinian. Inffit. de testam.
§. Sed cum paulatim, ibi in vnā consonantiam, &c. Rudi meo
Marte hanc sic componere litem satius duxi. Maximè quū
Cælius Aurelianus. Paulo antiquior, Hipp. sententiam re-
probare visus sit. In corpore ergo carnosus (quadratum
vocat Celsus lib. 2. cap. 1. in init.) aliisque supra citatis con-
ditionibus prædito, distentioneque neruorum occupato,
tutissima est curatio hæc: Si verò Paul. eam vituperare vi-
detur, id ex aliorum potius sententia factum puta, vt pa-
ret ex verbo [ob id à posteris prætermissa.] Secundo. Dic,
Hipp. loquutum de distentione ex repletione orta, quam

gelidæ multa perfusio ex accidenti soluit. Paul. autem de
ea, quæ ab Arabibus non proportionata ad materiam ap-
pellatur; quam dari Gal. 3. de loc. 7. & 5. aph. 1. & 12. meth.
ult. asseuerat, cui gelidæ perfusio est inutilis. Quum enim
ex venenata qualitate, alteratis per continuum partibus,
ad neruorum principium delata originem ducat. Si infu-
sio frigidæ administratur, partem delendo, & veluti soli-
dando, venenum repellit ad interiora, quod est nocuum
valde, quoniam non est aliquid magis iuuatiuum, quàm
medicamen quod trahit venenum ad exteriora, & prohi-
bet ipsum penetrare ad interiora, & partem dilatat, vt
Auic. verbis utar, 6. 4. tract. 3. cap. 1. & tract. 4. cap. 9. de cu-
ra morsus animalium venenosorum. Cur ergo, si pro hoc
complendo opere, vt timur cucurbitulis, frictionibus, su-
ctione, cauterio, & aliis calidis auxiliis, vt venenosa qua-
litas altis in corpore fixa radicibus ad extra possit euocari,
vtetur gelidæ affusione, contrarium opus huic intentioni
faciente? Solue tertio. Curationem hanc tetani, frigidæ
perfusionem celebratam, quoad Hipp. summè esse profi-
cuam, maximisque præconiis commendandam: sed quo-
ad nos videri temerariam, reprobam, & nullius vti. Ille
enim exacto iudicio, vsu, exercitationeque clarus, tempus
accommodatum præfidiis inueniebat; nos verò ab eius
vera methodo, ingeniiue sagacitate longè distantes,
tempus aptissimum remediis minimè reperire possumus.
Quo factum est, vt plurima auxilia, nulla vnquam obli-
uione delenda, quæ tantoperè laudauit prisca vetustas, vsu,
experimentoque fidissimo comprobata, ab vsu medico pe-
nitus recesserint, habeanturque contèptui, & ob ignoran-
tiam eorum qui ea exercent, despiciantur ab omnibus,
quæ tempore Hipp. & Gal. administrata, quàm plurimis
fuerè salutis. Ea sunt languinis missio vsque ad animi deli-
quium, & frigidæ potus ad satietatem vsque, quibus, vt
debet, & commodo tempore celebratis, febres magni fer-
uoris, & incendij, penitus iugulasse, ipsi appositis exemplis
contestantur sæpè. Et Hipp. lib. 5. epid. num. 2. virum in
Oeniadis tabelcentem, & conuulsum, ab aliis pharmacis
non adiutum, lecta vena in vtraque manu, vsque dum ex-
sanguis redderetur (mirum diem) à morbo liberasse glo-
riatur. Quotus enim quisque Medicus non abstinuisse à
venæ sectione nimia & copiosa, ob virum imbecillita-
tem summam, carniū extenuationem, ob penuriam ali-
menti, & reliqua symptomata? neque tamen temerè id
huic ægroto, sed prudenter factum esse putes, vt doctè in-
genius Vallesius explicat in com. Nec in istis antiquo tem-
pore fuisse homines fortiores, quum hoc manifestè con-
stet esse apertè falsum, vt eleganter probat Christ. à Vega
lib. 2. art. medic. in præfatione. pest. med. Sic hodierno tem-
pore crises peruertuntur, quoniam Medici quoties accedunt
ad ægros, toties peccant, quod Medicis sui temporis obi-
icit Gal. 3. de dieb. decret. c. 9. Gal. verò sæculo omnes mor-
bi crisi ferè soluebantur. Quoniam ipse motum naturæ,
certis veluti legibus operantis, expectabat vt plurimis ap-
positis Historiis in lib. de præcognit. ad Posthum. ipse confir-
mat. Vt est illa iuuenis febris correpti, hæmorrhagia sanati,
& illa de triplici quartana, & altera Imperatoris attri-
tione ventriculi laborantis: Quos omnes ægros, præpo-
stera Medicorum auxilia cruciarunt. Omitto alia fortissi-
ma præsidia, quorum nos nec nomen memoriter tenemus,
tantum abest, vt eis vtamur, aut exsequenda permittamus:
quoniam eorum exactam notitiam non habemus, quin
ægrī naturam & vires, morbi statum, & acutiem ignoran-
tes, eorum occasionem, quæ præceps est, ex Hipp. 1. aph. 1.
præmittimus. Aquæ ergo affusio pro tetani curatione,
quoad Hipp. & Gal. est saluberrima. Quoad nos, valdè re-
proba & noxia, immò temeraria censenda. Porro de hac
quæstione ambigua, & incerta satis, vt pote ardua, liberum
sit cuique quod velit opinari, monente sic Magistro, lib. 1.
prorrh. sect. 2. com. 36. Quum nulla lex sit transferentibus
posita, ex Gal. 7. aph. 65.

B **C** **D** **E**

HISTORIA LII. GALENI,
De Conuulsione.

Conuulsio ex æruginoso humore, in ore
ventriculi sito, pronata, vomitu
concitato curata.

Veluti dudum illi contigit, qui paulo post æruginosum hu-
morem euomuit. Satius vero sit non æruginosum ipsum di-
cere, sed exaltam planè æruginem: talis namque erat, qualis
arugo pulcherrima. Verum huic adolescenti cum conuulsione, &
syncope, etiam gutta quadam frigida, & pulsus in summo gra-
du parui erant. Ex quibus cum conicerem in ore ventriculi, quæ
publicè stomachum vocant, mordentem aliquem contineri hu-
morem, dedi illi aquam tepidam bibere: post quam protinus tale
quid euomuit, quale si ipse facere vellet, floridissimam ærugi-
nem aqua misceres, &c. Galen. lib. 1. 2. meth. cap. vit. prop. fin.

PARAPHRASIS.

Hanc Historiam repetit Gal. lib. 5. aph. 1. addit solūm,
iuuenem hunc febris fuisse correptum, & vomitu ex
aqua tepida concitato statim conuulsis vacuata causa. Ab
humoribus acris, mordacibus, præsertim quum in ore
ventriculi sunt impacti, plura damna, crebras, vehemen-
tesque conuulsiones suboriri, pluribus locis manifestissi-
mè confirmat Gal. dum enim nerui in hac parte existen-
tes multi, ab humore hoc calidissimo affliguntur & mole-
stantur, alij omnes corporis nerui trahuntur in consen-
sum, sicque totius corporis conuulsio sequitur, & miri-
oriuntur ab hac parte, & immedicabiles affectus. Quo-
niam os ventriculi cum omnibus præcipuis nostri corpo-
ris partibus summū obtinet consensum, vt lib. 1. de sympt.
caus. 7. & 2. acut. 47. 3. de loc. cap. 7. ait Gal. Sic ab hac ori-
gine cardiogmon, lyncopen, pulsus paruitatem omnimo-
dam, angorem, cordis saltum, extremorum frigiditatem, &
mortem repentinam, humore hoc, veneni ritu, cor, alia-
que præcipua viscera occupante, frequentissimè conspi-
cimus. Non enim hic dirus humor solum sua vi erodente
has partes pungit, lancinat, & laceffit, sed deleteria quali-
tate cæteras partes vellicat, & prosternit, cum sit ita à na-
tura alienus, vt in venenorum numero eum reponat Auic:
1. doct. 4. cap. 1. prop. fin. §. Hæc autem species qua dicitur Zi-
naria, omnibus cholera speciebus calidior existit, & peior, &
magis perniciosa, & dicitur quod est de substantia venenorum,
&c. Emulatus Gal. 3. epid. sect. 2. com. 1. & lib. 1. eiusd. oper.
sect. 2. com. 54. qui hunc humorem veneno esse perfissi-
mè pronunciat manifestè: de cuius malitia inter plures
disputarunt Vega lib. 2. prog. 36. & Ludouic. Lemos. in com.
cap. 9. lib. 2. de naturalib. faculti. Galen. Ludouicus Mercat:
tom. 1. lib. 1. part. 9. §. in fin.

Hunc ergo humorem vomitu citissimè vacuare oportet,
ne ab eius aerionomia, & mala qualitate, partibus præci-
pui concussis, retracto, ac quasi victo innato calore, tan-
quam à promptissimo veneno, cum extremorum frigidita-
te, sudore frigido, anxietate, ac aliis sæuis symptomatis eger
resoluatur. Cum autem leuia vomitoria sint, ptisanæ cre-
mor, mulla, syrupus acetosus simplex, & alia, aquam tepi-
dam potius elegit: hæc enim ob præcipitem occasionem,
paratum est facillima, & tanquam temperatissima, hu-
moris huius effrenis, & acuti efficaciam retundit. Quare
eius balneo acres, & erodentes humores ad oculum de-
fluentes contemperat, 6. aph. 1. & calidos vapores, intem-
periem capitis fontes ipsius lauacro demulcet, 6. de sanit.
9. Dedit autem tepidam, quoniam tepida relaxando ventri-
culum, eius firmitudinem dissoluit, & vomitum concit-
ant, auctore Gal. lib. 8. meth. §. sequitur Auic. 1. 4. tract. 1.
cap. 26. & ne fortè à frigiditate aquæ humor iste noxius in
ventriculi tunicis retentus, præ mora læderet magis: quo
euomito febris ex effluente bile, & conatu nature con-
citata, & conuulsio cessarunt. De cuius causa, generibus, &
differentia à resolutione, plurimi scribentium suas fecere
quæstiones. Lege Mercurial. lib. 1. Praxis, cap. 25.

Num humor veneno similis in corpore innascatur.

COMMENTARIUM.

Floridissimam æruginem.] An humor veneno similis
nascatur in corpore, dubitant iuniores: Nos dubium
commaticè explicabimus. Sunt qui negent; quoniam dum
calore corpus regitur, humor benignus in corpore gigni-
tur, corpus innoxie aliturus. Nec calor innatus deleterium
humorem in corpore innasci permittit, cum sit auctor vi-
tæ, corpus tueatur, & ab iniuriis defendat. Neque à præter-
naturali fieri est affirmandum: nam nihil agit vltra suam
actiuitatem, vis autem veneni maior est, quàm potentia
præternaturalis caloris.

Sed contra est Gal. auctoritas. Is enim pluribus in locis
venenosum humorem adnasci in corpore asseuerat. lib.
enim 3. de loc. affect. cap. 7. Sententiam Pelopis confirmans
dicit possibile esse, vt in parte quadam genitus sit quipiam
veneficus humor, & adeò deleterius, vt perniciosarum fer-
rarum instar corpus immuret, & alteratis per continuum
partibus, aut spiritali quapiam substantia transmissa, non
accedente causa extranea, partes principes veneni promp-
tissimi modo oppugnet, & labefactet: hoc apertissimis
exemplis confirmat, in iis qui aura frigida à tibia vsque ad
cerebrum ascendente, epilepsia correpti sunt, quod apertè
significauit Auic. loco cit. Insuper id constat in hysteriis
fœminis sæpissimè, quæ ex retentis sanguine & semine, in
grauissima, eaque lethalia incidunt symptomata, auctore
Magistro 6. de loc. cap. 5. ex semetipsis accepto itæ originis
imperit; & adeò menstruum, & semen in malignam de-
generant naturam, vt similia ex se prodant ægri signa, &
accidentia, iis quæ ex epoto præsentaneo veneno oriri so-
lent. Quo factum est, vt plurimi, sanorum munia obeun-
tes, repente veluti siderati concidant, & emoriantur, quo-
niam veneno similis in corpore genitus humor, sua vi di-
ra, cor ex improbitate premit, & extinguit. Sic ab origine
plures emanant exitiales morbi, qui nullis deinceps auxi-
liis compesci possunt. Sic mortuus est Phreneticus 3. lib.
epid. sect. 3. com. 75. quoniam humor vitiosus in corpore
cōacervatus erat veneno lethali adsimilis; in corporibus
vicinis aliquid paulatim agens, quæ quando vitio iam
aliquo pacto opportuna erant, humorque ipse euaserat
malignissimus, lethale repente apparuit symptoma, no-
tante sic Magistro in com.

Humorem ergo veneno finitimum oriri in corpore,
non est dubitandum, qui paulatim tractu temporis prin-
cipalium partium aliquam immutet, & deinde occupet
vniuersum corpus, vnde mors subita, aut sæuissima damna
contingunt. Patet in multis præter cætera euidenter; ad
sanguinis enim grumefacti presentiam, pulsus sit paruus, fre-
quens, & æger cum anxietate resoluitur, monente Gal. 6. de
loc. 4. & lib. de bonit. & vit. succor. cap. 4. ex lactis coagulati
in stomacho noxa, venefica apparent symptomata & ter-
roris plena, ex Dioscorid. lib. 6. cap. 26. & aliis. Cur ergo si
ex probissimis alimentis, qualitas repellat deleteria, non
magis euadet ex corruptis excrementis? quod ipse lib. 1.
prorrh. sect. 2. com. 17. confirmat §. Non est igitur absurdum,
vt talis in corpore paulatim progenitus sit humor, qualis est ra-
bientium canum, & medicamentorum tractu temporis longiore
corruptentium, &c. Et lib. de suc. bonit. & vit. cap. 2. demen-
tem vocat, qui nescit quàm malum sit humores corporis
ad venenosam qualitatem conuerti. Eius doctrinam firmat
Auic. 1. 3. tract. 5. cap. 8. §. Et sit causa illius, venenosis sangui-
nis, aut humoris in transiunt, cui iam accidit oppilatio, & abs-
cinitur ab eo calor innatus & emoritur in ipso, & putrefit, &
conuertitur ad malam qualitatem, & procedit ex eo secundum
reolutionem, vel per iodicationem materia vaporosa, aut qua-
litas venenosa, aut sit casus super ipsum quorundam veneno-
rum, & imprimat in neruis, sicut imprimat punctur a scorpionis,
&c. quod prius notauit Aëtius ietrab. 2. ferm. 2. cap. 13.

Quid plura? nonne bilis æruginæ, de qua tot mala Gal.
predicat. lib. 1. prorrh. 10. veneni naturam sapit? maximè
predicat. lib. 1. prorrh. 10. veneni naturam sapit? maximè

cap. 8. & Trallian. lib. 2. cap. 1. confirmat. Attamen nostri temporis Medici in affectibus partium supra iugulum, ad huius venæ sectionem accedere non solent, nisi vel quando necessitas urget, vel totum corpus exquiritissimè vacuatum est: Si enim hæc, priusquam basilica, aut communis secetur, timent, ne secta statim cephalica, affectio forsan denuò inualeat, & quod plus est, visum & caput debilitari, aut saltem periculum sectionis arteriæ, aut puncturæ nervi pertimeant.

Sed tutius est in affectibus partium supra iugulum, à sectione venæ communis incipere, quando affectus ortum habet ex defluxione adiuncta plenitudini: Nam est humeraria maiorem habeat contentum cum capite & cernice, & minorem vena communis; quoniam tamen ordo curationis exigat, ut ante partem affectæ curationem, subueniam fluxioni, cuius causa est totius plenitudo, præstat. prius secta communi, aut basilica, hanc deponere, quam partem affectam inanire secta cephalica. Nam in affectu ex fluxione suborto, prius fluxio ipsa, & fluxionis causa amolienda est, quam pars affecta vacuetur. Et licet partes supra iugulum, secta cephalica, non solum possint exinaniri, sed totum corpus, si larga vacuatio fiat, ex Gal. 2. acut. 10. quoniam tamen hæc copioxa vacuationes, vires deiciunt, nec citra virium dispendium tolerari possunt, parte tamen ex dicta vena non deponunt plenitudinem ex totius corporis mole, securius est à sectione communis, aut basilicæ, incipere: quam doctrinam obseruant Auic. 1. 3. tract. 1. cap. 29. & Mesue cap. de vertig. Secus autem est faciendum, quando plenitudo est solum in partibus supra iugulum, aut affectus urget acutæ suæ, & præ sui vehementia, & periculo auxilij celeritatem exoptat. Velut in hoc exemplo à Rasio proposito accedere obseruamus: nam qua celeritatem desiderant, celeriter peragere oportet, ex Hipp. 1. acut. 8. celer autem, & tuta curatio fit, si à parte laborante, & è propinquiori loco vacuatio celebretur, quæ causa morbi elidi possit. Quod exsequendum consulo in suffocante angina, acutissima apoplexia, aut alio cerebri affectu periculosissimo, ex inflammatione cerebri concitato.

Neque opinio vulgi timentis ex cephalicæ sectione, visum, caputque lædi, est contemnenda: Nam licet securior sit, si spectetur periculum sectionis arteriæ, aut puncturæ nervi, hoc enim frequentius contingit, quum secantur basilica, aut communis, ex Auic. 4. 1. cap. 20. & Rasio 13. contin. cap. 6. summoperè lædit intempestiue secta. Nam cerebro, & oculis insigne quandoque attulit detrimentum: quod in aliarum venarum sectione euenire non conspicimus. Cuius rei ea est ratio. Quum enim phlebotomia omnes nostri corporis facultates imbecillet, quæ inter has penuriâ sanguinis extracti amplius persentit, cerebrum est, utpote molle, friabile, exangue, & maximè quum spirituum animalium ope indigeat, quibus ut instrumento vitur, ob quorum tenuitatem, & citissimam resolutionem, ipsum illicd qualibet vacuatione facta fatiscit, & labascit. In hunc sensum intelligendus est Gal. 2. Aph. 29. dicens, morbo consistente abstinendum esse à vacuatione, immo propter alia, tum quia vis animalis magna ex parte eo tempore est debilitata, licet dua alia, vitalis, & naturalis, maximè fortes persistant. Quare prudenter Hipp. 6. epid. sect. 6. 18. ad tolerantiam fluxus sanguinis è naribus, firmum caput requirit. Explicat eleganter Valles. in com. Maxima ergo præmeditatione, cephalica est ferienda, nam pluries fuimus experti, ex huius intempestiua sectione, agros obsecatos extitisse, præsertim debiles, in quibus sanguinis copia non ita redundat, alioquin hæc sectio visum non debilitat, & hebetat, sed viuaciorem reddit, sic docente Gal. lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 7. De quo argumento videndus Ioan. Bacchanel. lib. 1. de consens. medic. tract. de vacuat. per vena sect. in respons. ad 5. dub. & Leonard. Botal. lib. de curand. rat. per vena sect. cap. 19.

* * *

Quod saluatella sectio in affectibus oculorum, Iecoris, & lienis sit exercenda. Contra Menam, Siluatic. Augem. & Columb. & quare tantoperè prosit. Contra Valles. & Veigam, Med. insignes.

HOra nona aliam.] Oculorum dolores, & inflammationes à calidiuiculo humore ferè semper esse subortas, suadet experimentum. Illorum vitia difficiè conualescere, tum quoniam in suprema corporis parte siti sunt, & inferiorum viscerum fulgines absorbent, tum quia è cerebro debili in ipsos assidue emanat excrementorum prouentus, ita certa res est ut probatione non indigeat. Necessarium esse auxilium pro dolore mitigando, quod fluxionem arceat, reuellat, & vacuet, hepæque, unde damni frequens scaturigo est, refrigeret, & contemperet, nullus ibit inficiat, qui hæc historiam ad vnguem fuerit perferutus. Sed quum tam multa sint, quæ in hunc visum ab auctoribus commendantur, nullum mihi fidissimò experimento, & aliis compertum est præstantius, quam è vena, eaque saluatella sanguinem emittit. Sic Christoph. à Vega lib. 3. art. medic. sect. 8. cap. 3. Holler. lib. 1. de morb. intern. cap. 35. Ludouic. Mercat. lib. 4. de morb. intern. cap. 2. in initio. magna cum laborantium utilitate in hepatis inflammatione, vel dolore, sanguinem ex hac vena detrudere consulant in morbi principio: licet ob vrgens ex procrastinatione periculum, in hoc tempore celebratur, inutilem iudicet Duretus in annotat. Holl. & meritò sanè, hæc enim vena longius abest à fonte caloris, & veluti per riuulos sanguinem exhaurit. Sed illi intelligendi sunt, si non tanta adsit plenitudo, & si vis ad maiorem ex ampliori vena ferendam vacuationem non ita constant. Sed quoniam in hoc auxilio exsequendo Medicæ Scholæ Professores eximij inter se non sunt ita conformes de eius vni, utilitate maxima, & cur tantoperè iuuet, ex Veterum, & Iuniorum decretis contra horum mentem aliqua proferre oportet.

Secantur in summa manu inter digitum minimum & annularem, venæ quædam parua quæ saluatella appellantur, quoniam ægri ab aliis auxiliis non adiuti, sanguine ab his venis extracto ab ægritudine saluantur; quarum quæ in manu sinistra secatur, dicitur splenetica; quæ verò in manu dextra dicitur iecoraria, quoniam in morbis iecoris, & lienis conferunt cum utilitate maxima.

Ferendas esse has venas affirmauere Galenus, posteriores Græci, Arabes, & Iuniores ferè omnes. Galen. enim ex sua, & aliorum sententiâ, harum sectionem esse vtilem manifestè pronūciat, lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 16. §. Sic affecto liene hand aequè inuenit circa annularem digitum sinistra manus incisa vena, atque si internam cubiti secueris, multum enim iuuat afflitum lienem sanguinis ex sinistro brachio detractio, &c. & cap. 14. antecedenti, ita ait. Si cut nec quis summa in manu, aut pedo venam secet, quemadmodum putant qui lienem curari aiunt, à vena qua ad secundum digitum est sectione, &c. Repetit 8. de anatomic. administ. cap. 5.

Sequuntur Paul. lib. 3. cap. 49. de curat. lien. inflammat. & in eod. lib. cap. 50. de curat. morb. regij. & lib. 6. cap. 40. Quibus locis non solum in manu sinistra, sed dextra, inter minimum & annularem, has venas secat. Trall. firmat lib. 8. cap. 12. dicens, omnem ab istis venis sanguinis missionem iuuare. Subscribunt Aëtius tetrab. 1. ferm. 3. cap. 12. Oribal. 7. collect. 5. & lib. 1. synops. cap. 10. Aëtuar. lib. 7. meth. 1. Rasis 9. ad Almanscap. 70. Halyabbas lib. 7. pract. 40. Serap. tract. 6. cap. 15. Albuc. part. 2. Chirurg. cap. de utilitat. phlebotom. Rabbi Moses de Ægypto particul. 12. suor. aphor. Auic. 4. 1. cap. 20. prop. fin. docens dextrilateris sectionem in extrema manu, doloribus hepatis conferre, & in sinistra factam doloribus splenis opitulari. & 22. 3. tract. 2. cap. 24. conferens venam quæ est in pede, inter digitum minimum & annularem, cum vena ischiatica, docet illius venæ sectionem esse vtiliorem, quam sit sectio ischiatica; sicut saluatella magis iuuatiua est quam basilica, in splenis,

splenis, & hepatis ægritudinibus. Huius sententiam approbant, qui in iplo interpretando primas tenent. Gentilis enim harum venarum sectionem ut incantamentum prodesse, esseque expertorum iuuamentorum imbi inculcat.

Quo factum est, ut in productis venosi generis morbis, febre ardenti, tertiana, & erraticis; harum venarum sectio plurimum prosit. In oculorum morbis, qui à partium interiorum squalore, & viscerum calida intemperie ferè dimanant & fouentur, proficuum sit auxilium, quo, ventilato iecore, plurimos quibus cæcitatibus periculum imminet, ad sanitatem restitutos felici experimento conspexi. Sic in grauidarum vomitu, à bilioso acrique humore pronato, sectio huius venæ non leue subsidium præstat; nam iecori, affectionis origini, plurimum confert, ex Mercat. lib. 3. de morb. mulier. cap. 12. in fin. Sic in obstructione hepatis, cutaneis, & melancholicis affectibus, sordidis vlcibus, curis fœditatibus, & præsertim in malignis febribus, & pestiferis, præmissa tamen copiosiori ex aliis venis phlebotomia, non contemnendam attulit vtilitatem, ut lætè docent Ludouic. Mercat. lib. 1. Indicat. cap. 4. num. 100. Lupeus 2. enchirid. cap. 6. Ioan. Colle lib. 6. de morb. malign. cap. 5. Demum ex Lupei sententia in annot. in omnia opera Gal. in com. 89. lib. 4. de rat. vitz. in acites & tympanite, quando ex hepatis æstu, & inflammatione oritur hoc malum, ex his venis, ad remittendum iecoris feruorem, sanguinis detractio vtilis est: firmat Petrus de Peramat. lib. de vacuand. rat. cap. 29. Hæc enim sectio celebratis prius vniuersalibus vacuationibus summè iuuat, quæ, ut ipse refert, non sinistrè succedere solet. Quod etiam confirmat Arnald. in com. 103. regiminis Salernitani. Sequitur Amatus 7. centur. 49. Cardan. lib. art. paru. fol. 113. Montuus lib. 4. halos. feb. c. 9. & post hos Hieronymus Nanius Ramires in com. cap. 16. Gal. de curand. rat. per sang. mis. eruditè explicuit.

Hanc doctrinam oppugnant, viri in palæstra literaria alioquin peritissimi, Ferdinand. Mena in com. cap. 4. Gal. de curand. rat. per sang. mis. Sequuntur Horat. Aug. lib. 9. de sang. mis. cap. 6. & 8. epistol. epist. vlt. Ioan. Baptist. Siluatic. controuers. 43. Qui pluribus opinionem suam stabilire nixi sunt. Præmo. Quod hæc venæ rami sint venæ cephalicæ, licet augeantur ex ramo venæ basilicæ, qui ramus per partem internam fertur decliuus, & in carpo reuertitur ad partem externam, iuxta digitum minimum & annularem, vbi plerumque coit cum ramo venæ cephalicæ, vt notat Vesal. lib. 3. de fabric. cap. 5. Valurda lib. 6. anatom. c. 8. Quare assereunt in affectibus iecoris, & lienis, parum, vel nihil harum venarum sectionem prodesse posse, aut certe non esse secandas in manu, sed in carpo, vbi ramum cephalicæ non admittunt. Secundo. Quod nullibi de eis venis mentionem faciat Gal. aut si facit, dubius aneplve apparet, idque ex aliena mente pronūciat & nõ æquam, ac sectionem basilicæ vtilitatem afferre docet. Tertio. Quod ex iis venis nihil effluit mentione dignum, quum parua sint exiles, & à visceribus longè distantes: Et cum maximè spectetur in secandis venis rectitudo à veteribus tantoperè celebrata, secta vena latiori, & ex qua plus sanguinis effluit, maiorem seruari rectitudinem assueuerant. Quare de causa tenuis ramulculi per plures anfractus delati, non sunt quærendi. Quapropter satius putant basilicam tundere, quam eas venas, quarum sectionem plurimis obfuisse ipsi assueuerant. His fortè conuictus Columbus 6. lib. 6. anatom. in med. errasse Arabes affirmat, qui saluatellæ venas in affectibus lienis auxiliari putant.

Sed hæc virorum eruditissimorum opinio, futilis procul dubio est, & ficulnea, vt cuiuslibet veritatem expendenti costabit facile. Licet enim basilica, & illius ramus maior habeant cum hepate per vasorum communionem consensum, tamen maior è cum eo habent saluatellæ sympathiæ, & cognatione, vt infra ex Pauli doctrina latius explicabimus: quamuis enim videatur Gal. harum sectionem non magni fecisse, eam tamen nunquam reprobasse inuenimus. Locus autem Gal. citatus ex c. 16. lib. de sang. mis. non videtur legendus negatiue: sed affirmatiue, & sic particula illa [hand] tollenda est, vt in margine emendatorum codi-

cum rectè animaduertitur. Quod si particula hanc auferre displiceat, Dic. Gal. libi velle sectionem saluatellarum non æquè iuuare ac sectionem basilicæ, factam in initio morborum. Quo tempore huius sectio vtilior est, quod nos concedimus. Et cum hæc venæ exiles sint, videanturque non posse multum sanguinis euacuare: verum quidem id est, si ad Gal. morem attendamus; priores enim Græci secare venas extremarum partium in balneo ignorarunt: quod argumentum in lib. 3. huius operis, Histor. 1. agitabimus, qui vltus apud Mauritanos frequentissimus, vt constat ex Auic. 4. 1. c. 20. Ratio tract. 7. ad Alm. c. 21. prop. fin. & nostro æuo est celebratissimus. Hæc enim cum pro more in balneo secantur, copiosissimum sanguinem effundunt, & si sanguinem exire permittas, prius vita deficiet, quam sine ligatura sisti possit. Si autem harum sectionem plurimis obfuisse assueuerant, ex hoc capite auxilium contemnendum non est; videndum enim num experientia sit bona: Nam verum illud erit, si hæc sectio intempestiue, & non præcedentibus prius vniuersalibus auxiliis fuerit celebrata. Quare, vt receptui canam, hæc vena non est ramus cephalicæ, vt 3. de fabric. cit. Vesal. ait, sed basilicæ, vt 1. 1. doct. 5. docuit Auic. cap. de ea vena, qua distribuitur per manum.

Nam hæc sectio est exercenda, quando iam remota fuerit plenitudo, in fine morbi; quoniam exigua humori intus manenti, exigua vacuatio ad partem valde distantem summoperè prodest. Ex hac enim sectione facultas visceris excitatur ad expellendum, ventilatur iecur, & internæ partes refrigerantur, quare hæc sectio citra virium dispendium morbum leuat, ea enim secta non ita enervantur vires. Celebranda etiam est, quando venæ aliæ natura sua sunt occultæ. Vel quia viriū aliqualis infirmitas adest: vel ex præcedentibus scissionibus cubitus ad vltiorem ferendam vacuationem est incipit: tunc enim tempestiuo tempore celebrata maximum emolumentum afferre solet. Et vel ipse Mena, veritate ipsa, qua nihil est fortius, coactus, lib. de medend. febrib. cap. 27. de curat. tertian. hanc sectionem maximè produci exiitmat, quum non quidem vacuare conatur, sed feruentes in corpore humores, in partibus nostri corporis profundioribus; & prope membra principalia sitos ad extremas corporis partes deriuare contendimus, sequutus forsan doctrinam Soran Ephes. in introduct. cap. 1.

Qua tamen de causa tantam hæc venæ secū afferant vtilitatem, deinceps explicandū est. Insignis Thomas à Veiga lib. art. med. in com. c. 9. idcirco has venas secare, in iecoris & lienis vitiis, ex Paul. & Trallian. dictis, quam alias scindere, magis esse proficuum assueuerat, quia seruata rectitudine, extremus distatissimusque locus magis ad euacuationes vtilis est: longinquo enim reuulsio iecurior multo est, atque præstantior. Non placet solutio: Nam tunc esset exercenda in morbi initio, tunc enim maior fluxio irruit, & sic adest maior reuulsionis necessitas. Quare quum experimento omnium ratum sit, huius venæ sectionem non nisi in processu morbi esse celebrandam, & maiori humoris parte vacuata, huic opinioni standum non est.

Responderi posset, quæsti causam esse, quod huius venæ sectionis beneficio tenuis sanguis extrahatur, quo fit vt multi spiritus non effundantur, quod in aliarum venarum scissione non contingit. Non satisfacit responsio. Nam ad vacuationem tenuis, vel crassi sanguinis, & ad dissolutionem paucorum spirituum, non ita confert tenuitas venæ, quam tenuitas, vel amplitudo scissuræ. Quare facilius erit ex vena cubiti interna tenuem sanguinem educere, & paucos spiritus resolvere facta breui & angusta scissione; sicut etiam facile erit lato foramine aperto, iniecta in balneum manu, ex saluatella crassum sanguinem exhaurire.

Doctissimus Vallesius lib. 7. com. 5. & 2. epid. sect. 2. in com. sent. 19. in eam abiit sententiam vt dicat; huius rei causam esse, quoniam manus dextra est emunctorum iecoris, & sinistra lienis. Excrementa enim ab intimis partibus suapte natura cõfluunt in hæc loca. Hac ratione squalido qui sunt præditi hepate, in vobis manuum crustolam scaquam, & scissuras patiuntur. Et quia quæ ducere oportet; quod maximè natura vergit, per loca conferentia ducendæ sunt.

plenum, balnei vsu dolorem sedari, &c. Galeni lib. 6. aph. com. 31.

PARAPHRASIS.

IN oculorum dolentium medela, procrastinanda non esse venæ sectionem, docet Gal. rarissime in *l. de curand. rat. per sang. mis. cap. 17*. Nam balneum, citra hoc auxilium, non tolerat plethorica dispositio, ex Gal. *lib. 7. aph. 46*. Si enim hæc adsit, prius inter lauandum dirumpentur oculorum tunicae. Quo pacto quum propter multitudinem dolor esset concitatus, non absque ratione alius Medicus venam secandam consuluit, maximè cum dolor immanis ægrum excruciet, quo casu non esse differendum auxilium, partis affectæ præstantia manifestè demonstrat. Nam oculus pars est nostri corporis prætiosissima, quæ lucis vsu mortem à vita distinguit, diuinitima, ætherea, vt cum Platone loquar. Gal. organum lucidum appellat, nunc solarem animalis particulam, & meritò sanè nam maxima vis est oculorum, cui etiam omnes aliorum sensuum functiones tribuntur, quoniam enim externi, interni que affectus indicantur oculis, ex Hipp. *6. epid. sect. 4. text. 28*. Explicat Vallesius in *com.* & luculenter Carolus Rhodigin. *lib. 3. lect. antiq. 28. & lib. 14. cap. 19*. quoniam oculi duo sunt microcosmi lumina, fulgentia sidera, quæ dignitate, & vsu ipsi Soli non cedunt: de quorum excellentia, & structura mirabili, Gal. *lib. 10. de vsu part.* Andreas Laurent. *lib. 9. de hist. anatom. cap. 3. & lib. de visu, cap. 3*. Montalt. *lib. optic. cap. 3*. Philo Iudæus *lib. de specialib. leg. Curs. Conimb. sec. 1. prob. de anim. 13*. Plempius *lib. 1. de Ophthalmographia*, & alij diligenter disputarunt.

Quapropter pulchrè dictum est ab Orisbal. *lib. 4. ad Eunap.* Cum inflammatio, & dolor oculos obsident, si Medicus adsit, fac vt ipse medeatur: si non adsit, fac tu ea quæ possis, quousque Medicus accedat, ne quid deterius contingat. Vnum tamen aduertat ex Gal. *hic*, quod licet digerentia medicamenta in corpore pleno inflammatis oculis applicita nocua sint, quoniam implere potius, quàm vacuare possunt, *13. meth. ult. & in art. med. 95*. Tamen cum per quosdam insultus vehementer dolor increveret, huius solius habita ratione balneum imperauit; nam hoc acrem fluxionem demulcet, & temperat, modicè impactum humorem digerit, attenuat, rarefacit, & æqualiter vertit in halitum, calorem partis innatum mitigat, roborat ac refocillat, vires præ doloris acutie maceratas fouet ac restaurat, & dolorem lenit, vt veteres, & post eos, omnes vnanimiter confirmant. Neque fidem adhibeas Lupeo Auicennam, & Gentil. *3. 3. tract. 1. dub. 21. car. penti*, quod balneum non in biliosa solum lippitudine, sed in facta à materia crassiori approbatur, quum ij nihil amplius faciant, quàm Galeno subscribere, tum *hic*, tum *7. Aph. 46*. nam balnei vsu crassum sanguinem tenuat, fundit, & eundem liquatum reuellit ad extra. Firmat Cels. *lib. 6. cap. 6. rubric. 7*. in puitosa ophthalmia id commendans, licet magis conducibile sit in biliosa. Habes Galen. sententiam euidentissimam contra Lupen in Historia sequenti, qui in crassi, melancholicæ sanguinis præsentia, oculorum venas distendentes, & inflammante, balneum summopere approbat. In omni ergo lippitudine balneum est saluberrimum.

DVBIVM XXXI.

Num tentatiua curatio admittenda.

COMMENTARIUM.

Balnei.] De tentatiua curatione agit hoc loco Gal. Cum enim inter eum, & alium Medicum, circa localium impositionem esset dissensio, illius consilio balneum (fomentum, lauacrum, seu particulare balneum intellige) tentandi gratia fuit applicitum. Auxilium sanè curatorium, & diagnosticum. Nam si adhibito fomento, dolor augetur, signum maximum, quod in corpore latea-

A humorum redundantia, insigni vacuatione curanda; si tamen contra contingit, fomenti vsus est accommodus valde. De qua re vide pu' chra apud Gal. *2. acut. com. 1.* & Antonium Musam in *com.*

Neque dicas Gal. vel deerrasse, vel dubitasse, num in corpore adest plenitudo. Nam si certus erat de ea, cur illic sanguinem non emisit: nam lateris, vel cuiusvis partis dolorem siue is per exordia fiat, siue postea, tentare calidis fomentis primum dissolvere, non abs re existit, vt *cit. nup. lib. acut. docuit Hipp. Multò rectius* (mea quidè sententia) ingeniosus quisque carpere Mercurialem poterat, alioqui doctum, qui in *com. huius loci, verbo, lateris autem dolorem*, miratur, quomodo Hipp. oculatissimus omnium Medicorum velit curare lateris dolorem, hoc est pleuritidem, morbum scientificis signis cognitum, *12. meth. 7. tentatiuo modo, & incerto*. At Hipp. non obseruat morbi naturam, sed quantitatem plenitudinis explorat: maximè in inflammatione qualibet, quandò magis in pleuritide, cuius dignioris omnis coniecturalis est, & non scientificæ, nec certa, cõpertaque; præsertim vbi in corporis imo sita sit, quæ dolore afficitur particula: tunc enim ab iis inchoare oportet, quæ magis auxilio esse tibi videbuntur: vt Gal. *2. acut. com. 2. in fin.* affirmat. Num autem pleuritidis agnitio sit certa, an coniecturalis, in *lib. 2. lat. us explicabimus, in com. hist. 20.*

Insuper tentatiua curationem esse celebrandam in plurimis morbis, doctissime inter omnes Tralial. edocuit, *lib. 2. cap. 3.* & Gal. eam denuò confirmat, quando morbus indiget vacuatione, vires autem eam non patiuntur, vt in melancholia sæpissime accidit, pro cuius morbi medela, maxima debet esse de sanguine mittendo prouidentia, quoniam corpus humectationem requirit. Si tamen suspicio sit, quod in vniuersi corporis venis, sanguinis melancholicis adsit abundantia, tunc tentatiuè sanguinem exhauriendum imperat *3. de loc. cap. 7.* eumque ita iubet emitti, vt si incila vena prauus, nigèrque sanguis extrahatur, exire permittatur; si verò purus, supprimatur: quod consilium probant Haly *5. pract. 23.* Rahuus *9. ad Almanf. 13. Manard. 9. epistol. 2.* Si verò Auic. *1. 3. tract. 4. cap. 20. de cura melanchol.* aliter sentire visus est, hunc cum Gal. concilia, ex Costæo in *com. cit. loc. Auic. num. 4.*

Similem curationem exequendam imperat in quarta *lib. 1. ad Glauc. 11.* qua correpti, calore sanguinis indigent, quo in postero crassus, sæculentusque humor, huius mali causa, coqui possit; & maximè, quum in morbo diuturno timor sit, ne extracto sanguine vires deficient. Quare in his morbis à crasso humore subortis, sanguinis missio nihil mediocre facit: si quidem si conuenit, necessariæ est, inuauit inuamento maximo; si verò necessaria non est, tunc eis est nociua valde, vt *1. 4. tract. 2. cap. 64.* monuit Auic. in quantum debilitat, & in quantum educit contrarium melancholiæ. Quapropter si in hoc morbo, & in aliis, in quibus terrestres, crassi & lenti abundant humores, sanguinis benignitate coercendi, hic autem paucus est, venæ sectio non fiat, nisi cum præmeditatione summa, tentatiuèque celebretur; nam deiectis viribus, citra morbi leuamen æger postea remedium non habet. De quo argumento vide Alphons. Barochium in *com. cit. aph.*

DVBIVM XXXII.

Num urgente necessitate stupefacientia intra oculum imponenda.

Specta habui talia medicamenta.] Stupefacientium collyriorum vsus in oculorum morbis cautè esse administrandum Gal. auctor est in multis locis. Nam si intestinis dolentibus eorum vsus tantoperè formidat, *12. meth. 8.* quoniam ab eorum assumptione noxæ fiunt inemendabiles, & mors contingit sæpè, vt ex Veterum, & Iuniorum mente, plurimis allatis in medium historiis firmat Marcel. Donat. *lib. 4. de medic. hist. mirabil. cap. 18.* quoniam licet ad tempus minus dolentes ægri reddantur, affectus sit maior deinceps, & immanior; nam & intestinorum tunica frigiditate medicamenti densiores euadunt, minusque transmittendo

transmittendo flatui aptiores, & ipse humor tum crassior, tum ineptior euadit: Cur nos ex Galen. mente intra oculum stupefacientia imponemus? Nam præterquam quod hæc pars ad vitam maximè est necessaria, non est patientibus cautitibus prædita, per quas excrementa expellere possit; quo fit vt suspecta sint, & periculi plena; vis enim viforia horu vi, & frigiditate summè hebetatur, spiritusque infrigidatis, velut immobiles fiunt, operibusque inepti & incomodi, & cerebrū hoc modo cõpatitur valde. Quare prudenter ob hæc Auic. *4. 1. cap. 30.* satius duxit ea per os assumere, quàm oculo imponere. Quæ in omni partium vehementissimo dolore solum, vel in intensa vigilia, violenta ferinæque tussi, in potum esse exhibenda alleuerat ipse, *lib. 9. de comp. med. sec. loc. cap. 4.* Rursus. Si ab opio extra appposito plurima damna, & mors accidit frequenter, vt infra in *hoc lib. in com. Hist. 61.* latius comprobamus, cur intra oculum stupefacientia imponentur?

Sed licet hæc vera sint, præstat in desperato casu anceps auxilium experiri, quàm nullum; quum melior sit, & magis optanda noxa ex stupefacientibus illata, quàm mors, ex Gal. *lib. 12. meth. cap. 1.*

Hic ergo auctor extrema necessitate coactus, stupefacientium vsus intra oculos concedit, *12. meth. cap. ult.* per hæc verba. *Iam verò collyria, quæ ex opio fiunt, vehementissimos oculorum dolores remittere omnes norunt: vitendumque* (vt prædiximus) *his est, quum maxima necessitas urget, illud minime ignorantibus, particulas ipsas nonnihil ledendas, imbecilliorisque in reliquam vitam ex refrigeratione futuras, ceterum salutis hominis in presens, ipsam futuram postea noxam post habentibus. Si quidem non paucos eorum, qui his sunt vsi, ed infirmitatis venisse, vt alij se viderent, alij propemodum surdi forent, id omnibus iam notum est. Itaque nos, si quando cogimur his vsi, postmodum in sanitatis tempore particulas ipsas excalfacimus, nempe auribus oleum id, quod solum castoreum habet infundentes: oculis vero collyria, quæ tantum excalfaciant: ad quod scilicet munus maximè id probamus quod ex Cinnamomo conficitur, &c.* Qua eleganti oratione dubium absoluit. Cuius mentem explanat Paul. *lib. 3. cap. 22. §. Si magna doloris necessitas est, etiam opij paucillum adiicitur; vbi dolor abest, stupefacientia vitari debent, &c.* Firmat Auic. *3. 3. tract. 1. c. 9. prop. fin. §. Et quandoque doloris vehementia facit necessariam stupefacientium adhibitionem, sicut succi pomorum mandragora, & lactuca, & papaueris, & aliquid ex sumach, & prætermittantur illa, quantum est tibi possibile: quod si aliquid eorum administras propter necessitatem, administra ipsum secundum cautelam, &c.* Reprobant ergo supra citati auctores, citra necessitatem stupefacientium vsus: quum tamen hæc adest, cautè, & cum modo admittunt. Quam distinctionem Iuniorum doctissimi confirmant, de quorum numero sunt Eustach. *lib. 1. prax. cap. 20.* Holler. *lib. 1. de morb. intern. cap. 19.* Mercurial. *lib. 1. prax. c. 38.* Iacchin. in *com. cap. 16. lib. 9. ad Almanf. & eruditissimè ante omnes Matthæus ad cit. cap. Rafis, lib. 9. ad Almanf. patefecit.*

DVBIVM XXXIII.

Num medicamenta actu frigida oculis imponenda. Contra Matthæum, & Pareum, Medicos eximios.

Aquam calidam.] Cur aquam calidam exoptat, si medicamenta oculis imponenda, actu frigida debent admoueri, sicuti in auribus calida? vt ait Mesuè *cap. 1. de curis agritudinum aurium. §. Post hanc autem non prætermittimus, quod medicamenta que distillantur in oculos, semper actualiter frigida immittenda sunt; quæ autem in aurem, tepida, aut calida sunt apponenda, &c.* Patet manifestè. Nam à frigidis oculi non læduntur ob pinguedinem multam, & conuersionem cum aère externo: at calida applicita mouent fluxionem in membro mollissimo; & maximè cum apud Arist. *31. part. problem. 23.* oculi in sanitate nunquam rigeant, quoniam opimi sunt, & adipe copioso circumfusi; accedit spirituum animalium copia, & perpetuus eorum motus. Præterea spiritus viforius ab

Lib. I.

oculo propter reritatem facile exhalat; quare frigida conferunt retinendo spiritum: & ed amplius quum medicamenta actuali calore non indigeant ad penetrationem: sunt enim oculi nudati. Ex quo patet grauiter deceptos fuisse Marth. *lib. 9. ad Almanf. in com. c. 15.* & Paræum *lib. 9. cap. 24.* medicamenta oculis apponenda semper debere esse calida, affirmantes. Si tamen Gal. *10. simpl. rit. de sero lactis*, lac ab vbere recens oculis imponit, cum Aëtio *terrab. 2. ferm. 3. cap. 7.* & hic Gal. aquam tepidam: sedandi doloris causa id efficiunt. Ipse enim totam dirimit controuersiam *lib. 4. de comp. med. sec. loc. cap. 2. de Ophthalmia*, ibi enim lac ab vbere recenter extractum oculo adhibet, nonnisi in vehementi dolore, aut ab inflammationis magnitudine, vel influentium humorum acrimonia concitato.

HIST. LVII. GALENI, De Ophthalmia.

Adolescens, potu meraciori vsus, à lippitudine liberatur.

Adolescens item alius fuit, qui quodà vicinus urbi non erat, oculorum inflammationem pluribus iam diebus rursus passus fuerat. Hunc, quia in eodem statu perseverabat, in vberem profectum intus habere oculos squallidos quidem, sed valde tinnidas, ac plenas sanguine eas, quas in ipsis venas erant, iussi vt cum se lauasset, potu vteretur meraciori, & ita se sereno traderet, quod & factum est. Somnus enim profundus cum inuasis, & manè sine dolore surrexit, &c. Galeni lib. 6. aph. com. 31.

PARAPHRASIS.

Licet Gal. non solum in Hip. scriptis, sed in aliis omnibus antiquorum libris obseruet, vt non temerè, quæ quisque ipsorum dixerit, approbet, sed experientia & ratione, verumne an falsum sit, quod scripserunt, examinet; Nam qui se vniusauctoris doctrinæ veluti seruos, aut libertinos addixerunt, simulatque ab eo scriptum aliquid inuenerunt, inconsideratè ac temerè credunt, vt ipse refert *6. epid. sect. 2. com. 25.* quum incredibile sit, quod probatione caret, *6. epid. sect. 4. com. 19.* quæ enim comprobantur, maiorem fidem accipiunt; ex ipso, *lib. 1. epid. sect. 1. in prefat.* Tamen hic auctor ita Hippocraticæ doctrinæ fuit addictus, vt rationem aliquam inuenire cogatur, quæ sibi persuadere possit, dictionem Hipp. maximè esse veram: in cuius rei confirmationem, præsentem historiam adduxit, cuius fides, ratione, experimentoque stabilitur, alias in his quæ euidenter repugnant, in multis ab ipso arguitur cuius doctrinam sugillat aliquando, vt doctè aduertit Valleriol. *5. enarrat. 2.* Licet plurima loca, quæ hic auctor ex Gal. serie contra Hipp. recenset, commodam interpretationem patientur, prout aduersus hunc auctorem in nostro libro, *De Iuniorum Medicorum, in theoria & praxi, erroribus*, latius, Deo auipice demonstrabimus.

Mirum enim est, & difficile existimare, merum aliquando in oculorum doloribus posse esse ex vsu, quum hoc à veritate alienum esse appareat; nam noxium est, & inflammatis oculis maximè infestum: caput enim tentat, oculos vaporibus implet, capitis grauitatem, palpitationemque venarum mouet, ex Gal. *2. acut. 34.* sitim vehementem excitat, *6. epid. sect. 4. com. 23.* & suo nimio feruore, innatum calorem exacuit, temporumque facit pullationem, *lib. 4. de dif. puls. cap. 1.* demum inflammationem ab acri, squallidoque sanguine concitatam irritat, & exacerbatur; & alia damna parit, quæ ab eius potu, in capitis, oculorumque morbis calidis oriri auctores prodiderunt, & Auic. non siluit, *2. 3. tract. 1. cap. 7.* promptè enim semicrudos humores ad caput, oculosque defert, vt Gal. *5. aph. com. 5.* late ostendit.

Si tamen conditiones, quas Galen. supposuit. in com. animaduertas,

animaduertas, rectum fuisse Hipp. consilium iudicabis. Quorum prima est, vt non adit corporis plethorica dispositio. Corpus sit exquisitè vacuum: Feruor magna ex parte sit extinctus; quæ omnia in declinatione contingunt. Tunc enim exhibendum est: merum, non ibo inficias cum Aetio; qui *tetrab. 2. ferm. 2. cap. 22.* hoc argumentum lucidiùs explanauit. Hoc enim tempore mero assumpto, sanguis crassus in oculorum venis impactus, distendens, & excitans dolorem, attenuatur, resoluitur, & spiraculis apertis, euascentibusque obstructionibus, dolor conuenit. Insuper vinum concoquit, exsiccat, emollit, & discutit, ex Gal. *2. de fract. 72.* & sua qualitate, humorem absumendo, & exsiccando, sanat eam affectionem, quam effecerat, ex Gal. *5. aph. 5.* Denique somnum conciliat, *3. 1. doct. 2. cap. 8.* & sic calore aducto, & vitibus recreatis, natura noxium humorem, inflammationis causam vertit in halitus. Quare rectè à Gal. imperatur, vt post balneum, merique potionem, æger capesseret somnum. Frigida autem sit in hoc casu exhibeas, nocent, nam incurdant, humorem suapte natura crassiusculum arctant, impactumque reddunt, obstructiones impingunt, dolorem augent. Ex quibus facillimè possunt solui obiecta.

Sed cur vitæ meraco, si magis exsiccat, quam dilutum, & vigilias parit, ex Gal. *supra*, explicat Coitæus *3. 3. tract. 1. in Schol. cap. 9.* Auic. dum meracum copiosius haustum, vigilias parere, moderatè verò sumptum, dicta ratione prodesse affirmat. Quid autem sit vinum meracum, vel dilutum, explicat Gal. *lib. 5. de valet. tuend. vlt. dum ad differentiam diluti, merum vocat: illud autem dicitur, cuius calor, & robur, multæ aquæ permixtionè retunditur.* Quare id pueris concedit Hip. *lib. de salub. diet. text. 5.* quum sit infirmum, debile, & ventrem superiorem humidiorè reddat, *2. acur. 34.* De quo argumento, sat plura dixere Alphonf. Lupeus Cureleanus, & Valles. *in com. Merum ergo huic contrarium, inter alia medicamenta oculis accommoda, præsuppositis conditionibus, est connumerandum. Vide Gentil. in com. nup. cit. loc. Auic. Holler. in com. cap. 4. Gal. lib. 4. de compos. med. sec. loc. Ioan. Bacchanel. lib. 2. de consens. medic. cap. de ophthalmia.*

HIST. LVIII. TRALLIANI, De oculi densitate.

Oculi densitas, mulsæ beneficio, cura a.

Go sanè quendam densitate oculi laborantem, mulsæ curauit, quum nullum ex iis qua mitigant, dolorumque leniunt, sopire cruciatum posset, sed etiam maiorem, quam antea fuerit, excitaret, &c. Trallian. lib. 2. cap. 4.

PARAPHRASIS.

Ingentibus, variisque ægritudinibus patent oculi nostri (inquit Cels. lib. 6. cap. 6. in init.) qui cum magnam partem ad vitæ simul & vsum, & dulcedinem conferant, summa cura tuendi sunt: quorum permagnam esse in nostro corpore vsum, *10. de usu part. 6.* Gal. edocuit. Omnia enim ad illos attentia admirabilem quandam præ se ferunt prouidentiam: quare magni momenti esse illis euenientes morbos, negari haud potest. Vix enim reperies membrum, quod tot morborum genera patiatur, & in quorum agnitione plus Medici hallucinentur, quum sic inter instrumentalia membra quam minimum. De quorum numero Bernard. Gordon. *partic. 1. cap. de hebetudin. visus.* Ioan. Manard. *7. epist. 3.* Ludou. Mercat. *lib. 1. de morb. intern. cap. 20.* ex professo disputarunt.

Ex plurimis ergo afflictibus, quibus obnoxij sunt oculi, quidam est, qui densitas oculorum nuncupatur, crassiori, densiorque facta tunica corneæ; impedita namque naturali perspicuitate, ac transparentia, subiectus ipsi cæruleus color non amplius translucet, & tenebrosa visio fit; cuius causa putat laborans se per nebulam, per vaporem, caliginem, aut fumum omnia intueri: quod vitium vel ex oph-

thalmia, Epiphoræ renascitur; vel ex proprio sic humore crasso, concreto, ac lento; vel ex nebuloso spiritu, ac difficulter resolubili originem ducit, qui inter membranam corneam, & vneam tenaciter est impactus: de quo morbo Aetius, Paul. Cels. & Arabes ferè omnes proprium caput descripserunt.

Pro quo affectu curando, plurima ab illis præter vniuersalia, topica etiam solent administrari præsidia. Illis autem prius, vt par erat, vsum fuisse Trallianum non ibo inficias, si verum est axioma medicum, primò curandum esse totum, deinde partem. Inter ea tamen quæ pituitam crassam in quacumque oculorum parte innascentem suauiter, ac sine dolore abstergunt, neque iterum sinunt eam procreari, nulla est; quoniam excrementa intus impacta, ea proiecta manere intus nequeunt: mirificè enim ea re purgat, & abstergit, minimè adstringens, densans, exasperans, torporem, aut frigiditatem inducens, non acris, aut mordax, imò meatus aperit, flatus dissipat, humorem resoluat, ac dolore liberat. Ea vtendum non solum, vt specillo vsus eam instillet: sed melius est si vitreo angustioris vase, mulla repleto id efficias. Vtere meraca & crassa, ita vt exiguum obscurumque dulcedinis sentium se præbeat. Loco eius mel, rhodomel, aut syrupus rosaceus substitui possunt. De mulsæ viribus, eius differentiis, parandi modo, sat plura Hipp. cum Gal. *3. acur. à text. 9. vsque ad 23.* Paul. *lib. 1. cap. 96.* Dioscorid. *lib. 5. cap. 8.* Auic. *lib. 5. sum. 1. tract. 6. tit. de aq. mellis,* disputarunt. De cuius ad frigidus nervorum, & aliarum partium, pectoris, ventriculique morbos populandos, efficacia, Lege Bernard. Dessenium *tract. de syrupis, tit. de melicrato,* qui huius eximias dotes; Laconicè exarauit.

HIST. LIX. AVENZOAR. De inflammatione auris.

Aurium inflammatio cum acuto dolore, oleo ex vitellis ouorum in aurem iniecto, persanatur.

ET iam recorder, quod misit pro me Haly, vt ad eum Cordubam irem, causa, vnius apostematis, quod ei in aure acciderat, & inueni eum cum dolore fortissimo, & tremore appetente mortem, vel quod ab aliquo occideretur, propter dictum dolorem; & hoc erat quia ipsum apostema erat in radice nervi venientis à cerebro ad sensum auditus, & iam spasmi incipiebat: & tunc impleui statim aurem ex oleo vitellorum ouorum tepido; & cum permansisset sic per magnam horam, incipit dolor mitigari: & cum pertransissent tres horæ, tota sanies inde emanauit: & postea incepi abluere aurem cum aqua mellis; facta deinde decoctione corticum subrilium glandium, & caudæ equinæ; & postea præcepi abluionem fieri cum aqua decoctionis limaturæ ferri colatæ, & ipsam abluionem faciebam cum penna caudæ gallinæ, & voluendo eam circum vice vna post aliam, donec totum euacuabatur, & optimè mundificabatur, & sic consumpta sanie fuit curatus perfectè, &c. Auenzoar lib. 1. Thez. tract. 4. cap. 1.

PARAPHRASIS.

Aurium dolorem acutum, & maximè cum febris continua, ac vehemènti, periculosum esse, memoranda quadam sententia edocuit Hipp. *lib. 3. prog. 13.* præsertim cum auditorius meatus internus inflammatione fuerit affectus; periculum enim delirij, mortisque imminet, nam ob sæuos aurium dolores, plurimi, perducto in consensum cerebro, conuelluntur, delirant, & moriuntur subitò, antequam humor vel discutatur, vel suppuret. Quoniam, vt inquit Auic. *4. 3. cap. 6.* Peruersior dolorum auris est ille, qui ex apostemate calido, profundo, inflammatio, & illud est cum febris inseparabili, & propriè cum perducit ad permixtionem intellectus, &c. Quæ omnia Cels. *lib. 6. cap. 7.* Gal. *3. de compos. med. per loc. cap. 1.* Paul. *lib. 3. cap. 13.* Tral. *lib. 3. cap. 1.* doctissimè explanat.

Adfuisse

Adfuisse inflammationem auris internam in hoc ægro, A ex contextus serie dilucidè patet; non abfuisse febrem, ab illa ferè inseparabilem, cuius erit manifestum, qui partis huius præstantiam, magnum cum cerebro neruulque consensum habentis, exactè agnoscit, in qua acer tenuissimusque sanguis, ab internarum meningum, vel aliarum partium venis è irruens, tandem computrescit: præsertim dum pus conficitur; extenta simul, ac concalfacta particula, ex naturæ conatu, vnionèque natui caloris ad coquendum, ex humoris impactu fetuore, & ebullitione, & ex nouo ob hanc causam, ad partem debilem humoris confluxu: ex his enim omnibus causis febrem, suppuratis particulis euenire, omnes norunt, & magis si sint internæ, cordique proximæ, apti alicui parti principi vicinæ; alteratione enim per continuum facta, & fuligine putrida cordi communicata, hoc præternaturalitèr concalfaciunt, febrèque inducunt, cuius vt frequentissimè in hoc morbo non meminit.

Dum ergo humor in parte affecta impactus, membranas sua acrimonia pungit, copia distendit, mordaci qualitate ferit, nervos vellicat & lancinat, tracto in consensum cerebro, sæpe fit conuulsio, meatu auditorio phlegmone obfesso, qui breuissimo interuallo cerebro sociatur, qua in parte fuisse excitatam inflammationem, ex vehementissimo ægri dolore patere potest. Ab hac enim parte profundiori, & intimiori, humor calidus, mordax, & mobilis per patentes aditus conuolat in cerebrum, ipsum in sui consensum citissimè ducens, plurima deinde damna pariturus. Neruum enim auditorium à quinta coniugatione exoriri, Anatomici fatentur omnes, qui sonorum omnium imagines, ad sensum communem, tanquam iudicem, & centorem vehit. Cõtra Philosophum *lib. 1. de hist. animal. 11.* aditum à cerebro in neruum auditorium denegantem Dequo argumento Andreas Laurent. *lib. 11. de sens. organ. cap. 13.* Iulius Caserius Placentin. *lib. de quinque sensuum Anatomia, cap. 5. de sens. auditus* Coiterus *lib. de instrum. audit. ex Fallop. Vesal. & Eustach. sententia, cap. 17.* eruditè disputarunt. Maxima ergo est huius partis cum cerebro sympathia. Nam exterior, aut nunquam vehementer dolet, aut quamuis doleat, non inde imminet mortis periculum. *3. prog. 14.* Hæc enim pars præcipua non est, neque parti cuius primati continua.

Cumque dolor immanis vires dissolueret, illi occurrere tanquam symptomati grauissimo satius iudicauit, quum vehemens esset (æger enim se ab aliquo interfici arbitrabatur) & diuturnus, qui non solum animi deliquium, sed syncopen inducit, vt docent Gal. *12. meth. cap. 1.* & Auic. *2. 1. doct. 2. sum. 2. cap. 22.* Non quòd dolor formalitèr id efficiat, sed quoniam quum sit tristis quædam sensatio, naturali partium substantiæ, & dispositioni valdè contraria, ad sui expulsiõnem, cum sit res noxia & molesta, facultatem expultricem excitat; ex cuius irritatione non solum in parte dolente, sed in reliquis ob condolentiam, fit agitatio multa; ex qua inordinata commotione, sanguis & spiritus concalfacti, attenuantur, & præptius resoluuntur. Et hæc est causa potissima, quare Auic. *loc. nup. cit.* affirmat, in principio dolore partes concalfacere, quia minimum spiritus exagitat & mouet, in fine verò refrigerare, quoniam dissipatis spiritibus, & viribus exhaustis corpus frigeat. Deinde dolor distrahit naturam à coctione, & sanguinem auerit à fonte caloris; quo dato, nec spiritus commodè generantur, nec facultates perturbatæ omnia exercere possunt, & sic fatiscunt vires. Quapropter Auic. rectissimè dixit, *4. 1. cap. 1. in fin.* vt dolorem coniunctum cum aliqua ægritudine, (acerbus si sit, & intensus) prius curemus, quoniam vocat ad se curationem, & gerit vicem causæ sine qua alter affectus curari non potest. Quando verò est mediocris, nec ita perturbat naturam, nec fluxiones mouere potest, tunc soli morbo opitulari licet, quo remoto, symptoma aufertur vt Gal. præcipit, *11. meth. 12.* & *12. eiusd. cap. 1.* Hoc modo intellige Auic. *1. 4. tract. 2. cap. 7. ad fin.* Et quando dolor capitis coniungitur cum febre, dignior est curatio febris, & non doloris, &c.

Meritò ergò oleum ex vitellis ouorum in aurem immittit, inter cætera anodyna præstantissimum, nam calidam

est in primo ordinè, tenuem, maximè iucundam, & mulcebre habens substantiam, qua modicè calefacit, penetrat, rarefacit; digerit, concoquit, partem æquabiliter demulcet, & dolorem lenit, quæ omnia in anodynis medicamentis, quæ reuera talia dicuntur à Gal. *5. simpl. 18.* reperiri debent. Tepidum iniecit, ne fortè partem neruofam, & suapte natura frigidam, exactissimèque sensu præditam, cuius pathemata vehementia esse solent, læderet. Quo pacto, licet æger tanquam desperatus esset, morbūque veluti conclamatus, narcotica censuit omittenda, vt valdè nocua, & repudiata ab Auic. *4. 3. cap. 8.* quousque timeatur syncope, maximè quoniam aderant signa suppuratiõnem prælagientia; nam tunc timor erat, ne his impostis, impès è adstrictus humor perfectam deinceps non admitteret suppuratiõnem. Qua etiam de causa ipse Auctor à calumnia liberandus est, si phlebotomiam, aliæque reuelentia auxilia in hoc præcipiti casu necessaria celebranda non imperauerit, ne fortè congelaretur materia, quæ erat habitura collectionem, iuxta præceptum Auic. *10. 3. tract. 5. cap. 2.* præsertim quum soli mitigando dolori esset intentus, nixus Hipp. oraculo *lib. 6. epid. sect. 5. text. 13.* dolori auris, lana oleo calente inuoluta, blandissimè auxiliantis.

Satius tamen hoc prius experiri auxilium iudicauit. Licèt non negandum sit, hoc non conferente, & vrgente violento dolore, ipsum, ea quæ leuiter sensum stupefaciunt, experturum; prout Gal. *lib. 3. de compos. med. per loc. cap. 1.* Paul. *lib. 3. cap. 23.* Alexand. *lib. 3. cap. 1.* asseuerant: nam non mediocre periculum est, ne cerebrum neruo per quem facultas audiendi erogatur vicinum, confortij lege afficiat. Magna autem inest, in sedando dolore, vitello oui efficacia, quæ in mitigandis neruorum doloribus est præcipua, qua esse præditum oleum ab ipso extractum, firmant Auer. *5. collig. 48.* Auic. *1. 5. tract. 10. tit. de ol. ex vitel. ouor.* Mesue *ead. tit.* Serap. *tract. 7. c. 25.* Monachi in Mesuem, Franciscus Veles, Gratian. Bauderonus, Londinenses *ead. tit.* Cuius laudes eximias, & parandi modum descripserunt Montagnan. *antid. cap. 6.* Petrus Coudebergus in Cordum, *tit. de ol. ex vitel. ouor.* Berturcius *tract. 8. cap. 4.* Valer. Cord. & Conrad. Gesner. *lib. 3. de anim. tit. de Gallin. part. 2. de vi ol. ouor.* latissimè.

Quo factum est vt hoc præsidio recreata natura, & sopito dolore, viribus redintegratis alacrior facta, subiectum humorem coqueret, & in pus verteret. Tunc enim facta emissariò saniem abluere oportet. Hisque celebratis ad sicca, agglutinantiæque medicamenta descendere necesse est: (quod opus complere ab auctore narrata medicamentata, & maximè ferrum, fatentur omnes cum Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 251.*) Summè autem siccantia medicamenta purulentis auribus esse adhibenda, allata celebri historia contra Thesalicos acriter contendit Gal. *lib. 5. meth. c. 20.*

QVÆSTIO XXVIII.

Quòd vitellus oui ad caliditatem declinet, contra Mathiol. Acakiam, & Amatam, Medicos præstantissimos.

COMMENTARIUM.

Vitellorum ouorum.] Offert sese hoc loco non inelegans de vitelli oui temperamento disceptatio. De hac enim auctores raptim differentes inuenio. Frigidum esse ex Gal. probari potest *lib. 11. simpl. 27.* qui postquam albumen ad mitigandos dolores esse optimum asseruit, licèt frigidum sit, huic assimilem esse vitellum manifestè edocuit, & ipse vitellus adsimilis est naturæ, &c. Et *lib. 1. ad Glauc. cap. 9. tertiana exquisita correptis ipsum concedit.* Et *12. meth. cap. 6.* in febris syncopali orta ex crudis succis eum exhibere non dubitauit. Et *lib. 2. de comp. med. sec. loc. cap. 5.* Idem confirmat Auic. *1. 3. tract. 2. cap. 24. §.* Et pone cibum eorū qui infrigidet, & humectet, aut qui est ei subtilis, sicut est vitellus oui, &c. Et *1. 4. tract. 2. c. 39. de tertiana exquisita. §.* Et vitellis ouorum, &c. Et in *tract. 3. cap. 7. de cibatione habentium hecicam. §.* Aut vitello oui sorbilis, &c. Idem sentit Tral. *lib. 10. cap. 1. tit. Curatio colici doloris ex calidis humoribus.*

& liberat, quoniam inducit somnum, & facit redire virtutem, A
 &c. Quare in ardentibus febribus opium per se solum
 exhibere salubrius multo iudico, quam alias opiatas com-
 positiones, in quibus calidissima medicamenta ingre-
 diuntur, quæ feruorem febris acuerit, & exasperare pos-
 sunt. Hæc autem stupefacientia licet merito à Gal. 12.
 meth. 1. 7. sec. loc. 3. & 9. eiusd. 4. & alibi passim, in causa ca-
 lida tuto possint administrari; vel cum æger ex tenui di-
 stillatione, vigiliis, & vehementi tussi vrgetur, vel phre-
 nitide, ex Gal. lib. de theriac. ad Pif. 10. & 15. quoniam
 non solum, vt sensui torporem inducentia salutaria sunt,
 sed etiam vt humorum tenuitatem cogentia, atque in-
 crassantia, & vehementem calorem refrigerantia, vt c. 8.
 lib. nup. cit. meth. docuit Galen. Tamen in biliosis febribus
 opio solo vt tutius mihi semper visum est. Quod cit. loc.
 Gentil. admonuit, in his febribus Philonis antidotum B
 calidorum mixturam pertimescens: quoniam enim ex nimia
 caloris præternaturalis actione vis opij enascatur, neces-
 sarium est, vt medicamentorum calidorum intensa cali-
 ditas, febrem exacuat, atque accendat. Securius ergo erit
 in acutis febribus opio incorrecto vti.

DVBIVM XXXV.

Num Opium sit frigidum. Contra Matthiolum.

Adiderim Opium non esse ita frigidissimum medi-
 camentum, vt ibidem notat Matthiol. in com. cit. cap.
 Dioscor. Nam non modò gustu amarum, sed & acre per-
 cipitur, aded vt paululum in lingua detentum, os, pala-
 tum, ipsamque exulceret: quare haud dubiè putandum est, C
 calidissimas illi inesse qualitates. Nec possunt non mirari
 Paulum lib. 7. tit. de pauper. Auicem lib. 2. cap. cit. & omnes
 ferè de opio scribentes, qui ipsum in quarto gradu frigi-
 dum esse vnanimiter asseuerant; quod & Gal. 8. sec. loc. 3.
 & Auic. 4. 1. cap. 3. & lib. 2. cap. cit. confirmant, id omnibus
 stupefacientibus fortius esse existimantes; qua de causa
 mortificare corpora, & ad immedicabilem frigiditatem
 deducere affirmant, supremam ac excellentem frigidita-
 tem illi concedentes. Sed quum opium amarissimum sit,
 vt fatentur omnes, & amara omnia, & exulcerantia ca-
 lida sint, vt pote à caloris excessu pronata, vt 4. simpl. 1. 7.
 21. & alibi docuit Gal. cur opium erit frigidum, & non
 calidum?

Vidit istam intricatissimam antinomiam Mathiol. ad
 cit. lib. 4. Dioscorid. qui superiori victus argumento, cali-
 dum esse opium confirmat. Lustrant eam ingeniosissi-
 mus Costæus, & subtilis Mongius in com. cit. loc. lib. 2.
 tract. 2. Auic. Sed dubij difficultate perterriti, Auic. solum
 de hac re sententiam legendam monent. Hic ergo auctor
 lib. 5. collig. cap. 27. saporem amarum non perpetuo oriri
 ex caliditate, sed ex frigiditate pronunciat, & posito exem-
 plo in opio id confirmat: quem deinde sequutus fuit Val-
 leriol. lib. 5. enarrat. 4. Sed quam falsum hoc sit, nemo non
 videt. Nam Gal. lib. 5. simpl. 26. amara, meatus repurgare,
 abstergere, extenuare, incidere humorum crassitiam
 affirmat. Insuper ab infractu expediunt, extrâ verò ad-
 mota, fordida vlcera repurgant, lichenas, impetigines,
 alphas, lentigines, & cætera quæ cutem insciant, delent,
 vt ait Auic. 1. 2. tract. 1. cap. 3. & Gal. 4. simpl. 18. 19. prouo-
 cant menstrua, conferunt excretioni saniei è pectore, &
 pulmone, phlegma crassum, & induratum abstergunt;
 quæ operationes quam contrariæ sint affectibus ortis ex
 frigiditate, patet, nam frigidum impingit, obturat, retinet,
 incrassat, & cohibet.

Occurrit Valles. lib. 9. controu. cap. 5. dicens, nihil impe-
 dire rem aliquam posse existere excellenter frigidam, quæ
 tamen nonnullas calidas sortiatur partes, quarum occa-
 sione amara fiat; vt cicuta, quæ frigidissima cum sit, amari-
 tudinem non exiguam obtinet: est enim amarum quæ-
 nus amarum, calidum, licet alia ratione possit esse valde
 frigidum. Non satisfacit responsio. Nam hoc intelligen-
 dum non est de iis quæ summè sunt amara, sed de aliis,
 quæ cum aliquali amaritudine, aliis etiam saporibus const-
 tant; nam cichorium, rosa, aliæque quam plura inue-

niuntur, quæ cum amaritudine frigiditatem obtinent
 exuperatiorem; hæc enim, velut dulcia, & acria, quum
 sint, mixta aliis saporibus refrigerantibus, actionem suam
 exercere non possunt, ab illis enim vincuntur, & obum-
 brantur. Hoc manifestè voluit Gal. lib. 4. simpl. cap. 7. in
 hunc modum scribens. Corpus omne adstringens ab aliis
 (quod sensu animaduerti possit) qualitatibus syncerum, perpe-
 tuo comperi experiendo frigidum: quin etiam nonnulla ex iis,
 quæ qualitatibus mixta erant, nempe quæ modicè dulcia, aut
 amara, aut acria, aperte quoque refrigerantia reperi, scilicet
 cum in eis adstringendi refrigerandique facultates ita vince-
 rent, vt alias obscurarent, &c.

Dic ergo, & fortasse melius, Opium medicamentum
 licet frigidissimum, habere tamen amaritudinem in parte
 externa, & superficiali, ratione cuius vlcera, & calefacit,
 maximè quoniam amaritudo excellens cum sit qualitas,
 poterit vbicunque fuerit, elucescere, etiam si pluribus
 contrariis qualitatibus sit admixta: Nam si in he-
 minæ aquam, aloës momentum iniicias, totam ipsam
 amaram reddes. Sic vomitus pituitosus amarus percipi-
 tur, ob exiguam bilis portionem illi permixtam. Sic pyl-
 lium in internis partibus non mediocre habet calidita-
 tem, & in externis, & superficialibus valenter infrigidat,
 ex Auic. lib. 2. tract. 1. cap. 1. & Mesue tract. de simpl. medic.
 rit. de phyl. Sic plurima alia ob varias, quæ illis insunt,
 contrarias qualitates in diuersis partibus sitas, contrariis,
 & valde inter se distantibus possent facultatibus. Sic len-
 tes in superficie nitrosam habent, calidam, & expurgan-
 tem vim, quum medulla frigida sit, & sicca. Sic bractea,
 squamma aris, Rhabarb. laxante, & adstringente con-
 stant facultate. Sic lacti triplex inest substantia, triplex
 temperamentum, & triplex actio, ex Gal. 3. alim. 15. &
 sæpe alibi; præter quas tres temperies particulares, vnam
 demum habet, cuius gratia lactis naturam seruat: id in
 rebus accidit quæ miscentur omnibus. Sic de Opio di-
 cendum, id cum ingenti amare posse esse summè frigi-
 dum. De quo argumento vide doctissimum Mercurial.
 lib. 2. de venen. cap. 7. de opio.

Sed ad pensum redeuntes dicimus, quod non debeamus
 ita vereri opij vsum, quum quotidiano auctorum ex-
 perimento compertum sit, plurimos magnam opij quan-
 titatem sine noxa deuorasse, prout scribunt Garzias ab
 Horto in lib. de histor. aromat. à Carolo Clus. latinitate dona-
 to, Geufraus lib. hist. cit. Monard. part. 2. tract. de iis qua ab
 India adportantur. Ludouic. Duret. in Schol. cap. 5. lib. 2.
 Heller. de morb. intern. Hi enim scribunt se vidisse multos,
 qui opium 20. gr. quantitate, vsque ad 40. gr. hord. &
 interdum drachmæ & semuncie quantitate (mirum dictu)
 sine vilo damno, aut læsione deuorasse: quod etiam affir-
 mant Bellonius lib. 3. obseruat. 15. Ioan. Fragosus tract. de
 simpl. rit. de banguie. Christoph. à Costa, eod. rit. cap. ult. Et
 Heurnius lib. 3. cap. 20. meth. ad praxim, vidit seruos, qui
 ingentem Meconij copiam deuorabant, quod Indis, Tur-
 cis, & Mauritanis frequenti est in vsu. Hi enim (indi vo-
 cant amphyonistas) opium frequentant, quia huius causa,
 flatibus abundantes crassis & frigidis, turgentine detenti,
 & satyriaci commoti ad libidinem incitantur, & in actu ve-
 nereo, flatu crasso ex opio turgentes, diu perseverant, vt
 doctè notat Thomas à Veiga in com. cap. 40. lib. art. med.
 Gal. in init.

Et licet hi auctores ad consuetudinem referant, &
 opium istud sit minus frigidum, vt potè in eminentioribus
 locis pronatum, & ex papaueris albi succo confectum,
 vt refert Scalig. exercit. 154. & 175. quod vt latium est,
 sic cæteris papaueris speciebus minus refrigerat, (ex quo
 Francisc. Alexand. in suo Apolline, rad. 1. cap. de papau. ait:
 Neapoli fieri pulmentaria, quibus ad fatietatem vsque
 plures vescuntur) & minus stupefacit, Tamen intensam
 habet refrigerandi, & stupefaciendi facultatem. Opio
 ergo, vel è papaueris nigri succo extracto, (hoc enim ve-
 rum opium nuncupamus, ex Auic. lib. 2. cap. 526.) in exi-
 gua quantitate tuto vti possumus. Quod ergo felicissimo
 euentu in pluribus sum expertus, qui vigilis, doloribus-
 que cum intensa febris oppressi, solius incorrecti opij vsu
 immunes euasere. Obiicias cum Gal. lib. 6. epid. sect. 6.
 com. 5.

com. 5. in med. 5. Stuporem verò, siue torporem papaueris succus,
 & alterci semen efficiunt. Hæc si sola per pauca exhibeantur,
 dolorem sedare non poterunt: quod si tantum ex istis detur,
 quantum acceptum sedare dolorem possit, insigni noxa mem-
 brum dolens afficietur. Igitur ne ipsum magnoperè offendatur,
 neque sensus obtorpeat, aliorum medicamentum permistio à Phi-
 lone excogitata est, &c. Ergo opium incorrectum neque in
 parua, aut magna quantitate exhibendum. Dic. Opium
 in valde exigua quantitate assumptum, dolorem sedare
 non posse ita ex improviso, ac in multa quantitate obla-
 tum, & hoc est quod vult insinuare Gal. At melius est do-
 lorem cum tutiori auxilio aliquantisper sedare, vt leuata
 deinceps natura residuum debellare possit, quam multa
 opij ingesta copia ægrum citò perire, qua assumpta pluri-
 mos fuisse interemptos narrat Plin. lib. 20. cap. 18. Medica-
 minibus autem opiatas & stupefacientibus licet securè vti
 possimus, securius tamen multo ægris ardentissima febris
 oppressis ob dictam causam, opium incorrectum in par-
 ua quantitate exhibitum opitulabitur, in qua licet sit al-
 sumptum vehementissimè operabitur: nam huius facultas
 est valentissima actiuitas, & qualitas ab eo directa
 potentissima est, & diu in agendo persistit. Habet enim
 opium substantiam densam, vntam, & difficulter resolu-
 bilem. Quare ne mireris, si tam parua opij quantitas, in
 Theriaca, Philonio, & aliis, cæterorum simplicium reipe-
 ctu, quæ calidissima sunt, ea vincere possit. Nam exhibita
 drachma vna Philonij, somnus; sopor, & indolentia se-
 quantur, & hæc accidere ob valentem opij vim expressè
 monuit Gal. lib. 5. meth. 15. & sic sensui fidem adhibere de-
 bemus, vt docet Gal. lib. de caus. procatart. cap. ult. 2. de motu
 muscul. 7. lib. de rigor. 18. Fernel. lib. 1. de abdit. 10

OBSERVATIO XLV.

Vmbilici dolor sanissimus cum validâ febre, opio
 epoto, curatur.

FOemina biliosa, & fortis, in scedum, Gallicum incidit
 vteri profluuium, quo quum esset afflicta, ad putridi
 humoris exsiccationem, mulierum consilio, imprudens,
 aqua aluminosa, muliebres partes, inguinaque multoties
 abluuit. Post lotionem, restricta fluxione, in tam dirum in-
 currit vmbilici dolorem, vt plures noctes insonnis du-
 cens, in horas moritura speraretur. Illicè sectæ saphænæ,
 hirudines ano impositæ, cucurbitulæ scarificatæ sæpius
 femoribus applicitæ, in cruribus vesicantia admota, cly-
 steres omnis generis imperati, vnguenta, foveæ emplastra
 varia adhibita, supra vmbilicum hirudines, vstiones, &
 scarificationes adnotæ, purgatio diuersis medicamentis
 celebrata; tandem in semicupium ex medicamentis ano-
 dynis constructum ingressa; assumptoque ter per inter-
 ualla Philonio, nullo modo leuata est. Demum quum in
 agone esset, & dolor ferocius inualesceret, opium incor-
 rectum quantitate 12. gr. hord. in iure pulli potandum
 offero: assumpto eo in veterum mox incidit, & vnus
 diei spatio obdormiscens, expergefata sine dolore salua
 remansit.

Quare licet negotium hoc sit plenum ambiguitatis, &
 controuersie: nos huic firmiter adhæremus sententiæ, vt
 dicamus, opium incorrectum quandoque vtiliter posse
 esse ex vlu. Neque nos terrent contrariæ factionis argu-
 menta. Neque quodd Gal. in opio solo exhibendo semper
 ferè fuerit meticulousus, quare calidissimis medicamentis
 illud immiscuit. Sed Galeni verba sunt diligenter perpen-
 denda. Nam ipse non dicit, opium toto genere, tota sub-
 stantia, & totis viribus esse naturæ nostræ contrarium,
 quod est de ratione veneni à tota substantia talis. Neque
 nos negamus, venenum esse, si in multa quantitate assuma-
 tur, qua corpus perimere natum est, vt scribit Gal. 5. simpl.
 19. S. Veluri papaueris succus, & myrrha, & styrax, & crocus.
 Si quidem hæc si largius bibantur, quadam demerant, quadam
 mortem inferunt, &c. Nam, vtiple 3. simpl. 18. & passim edo-
 cuit, eorum quæ frigore interimunt, nullam genere lethale
 est, sed quantitate solum. Quo fit vt in ardentibus febris-
 bus, vrgente symptomate, cuius causa, noxa, & mors time-

ri possunt, tuto opium incorrectum possit exhiberi: nam
 præterquam quodd febris, aut biliosa, acris, erodentiue
 humoris efficaciam retundit, dolores, symptomataque
 summo perè demulcet, quibus lenitis, ægri leuati reui-
 uiscunt, & conualescunt.

DVBIVM XXXVI.

Num Narcotica tutius in causa calida, quam in
 frigida sint assumenda. Contra Amatium, &
 Lemosium, Medicos doctissimos.

SEd quoniam in hunc de opio; stupefacientibusque lo-
 cum incidimus, non silenda est magna contradictio,
 quæ ex Gal. doctrina depromi solet. Is enim in lib. 12. meth.
 cap. 8. de narcoticis verba faciens, illa, in causa calida secu-
 rius, in frigida non ita tuto posse propinari affirmat. S. Næ
 quum mordens humor affligit, aduersissima sunt qua extenuant
 & calefaciunt; postulat namque huius generis affectus, si modò
 curandus est, vt ea qua contristant, vacuentur: si id omnino
 fieri nequeat, vt per epiracum sanetur: sin id quoque fieri non
 possit, vt qua torporem inferant, medicamenta exhibeantur.
 Quæ quanquam sunt reliquorum communia, minus tamen hos
 affectus, quam alios ledunt: quippe tenuis consistentia, & cali-
 darum virium, plurimi talium humorum sunt. Quæ autem ex
 papaueris succo, & alterco, & eo modo frigidis composita me-
 dicamenta sunt, simul omnino & refrigerant, & siccant: quæ
 ratione non solum, vt sensui torporem inducentia salutaria sunt,
 sed etiam vt humorum tenuitatem cogentia, atque crassantia,
 præterea vehementem calorem refrigerantia. Vbi verò crassi,
 glutinosique humores exuperant, alienissima sunt qua torporem
 inducunt: cauendusque magnoperè in eiusmodi affectibus co-
 rum vsus est, &c. Hanc Gal. sententiam omnes deinceps
 plenis, vt aiunt, vlnis amplectuntur. Solum tamè sibi Gal.
 ex directo repugnat, cit. 12. meth. cap. 1. qui narcotica, in fri-
 gida causa, cum maiori fiducia, & audacia, & securius ex-
 hibenda esse, quam in causa calida asseuerat. Dum sic ait:
 Et talium quidem medicamentorum vsus, eorum qui aduersus
 symptoma pugnant, est proprius, potissimum vbi ex frigida cau-
 sa dolor fuerit concitatus; obsunt enim talia plurimum totè
 affectui & curationi consummacem enim reddunt.

Amat. Lusit. 4. centur. Schol. 94. multis vltro citroque ra-
 tionibus ductis concludit; tutius in frigida, quam calida
 causa narcotica esse propinanda. Cuius opinionem ex ad-
 uerso redarguit Gal. 12. meth. 8. cit. Ludouic. Lemosius in
 com. huius 8. cap. Gal. loca pugnantia proponit, eaque conciliare
 intendit hoc modo. Galen. scilicet soli symptomati
 opitulari, videlicet dolori, non causæ morbi; quia inibi solum
 curat demulcere symptoma relicto affectu, quando vi-
 rum robur non adest; & hoc potissimum locum habet in
 eo dolore qui à causa frigida concitatur, quoniam tunc
 non solum contemnitur affectus, sed augetur: in affectu ta-
 men calido aliter se res habet. Quorum opinio falso niti-
 tur fundamento. Nam contradictio versatur in eo, quod in
 vno loco Galen. narcotica in causa calida securius propi-
 nanda censet, quam in frigida; in alio loco tutius in hac,
 quam in calida exhibenda asseueret. Quæ quam manifestè
 inter se pugnant, ille solus non videbit, qui in vertice, non
 autem in fronte oculos habuerit. Nam aduertere debe-
 bant, auxilium narcoticum causæ morbi semper obesse;
 tuncque auxilium non vocari, quia quantum minuit do-
 lorem, tantum auget causam, & vt dicebat Gal. ad tempus
 leuantur ægri, prorsusque indolentes redduntur, quoniam
 stupefacientia sua frigiditate meatuum spiracula, per quæ
 sentiendi vis distribuitur, densant, & occludunt: deinceps
 tamen aucta causa in peius ægri ruunt. Ergo narcoticorū
 vsus securior est, & magis proprius, vbi ex calida causa do-
 lor fuerit concitatus, & non frigida; vt in contrario textu
 Gal. aperte demonstrat.

Si tamen veteres scripturæ intimius perspicantur, quæ
 obseruandas monet Gal. 6. epid. sect. 3. com. 31. licet diffi-
 cilius excipiantur, ego Galenica verba hoc modo adapta-
 rem, quæ cum codice Græco veteri amplius consentiunt,
 faciuntque hunc sensum. Et talium quidem medicamentorum
 vsus, eorum qui aduersus symptoma pugnant, est proprius;
 ubi

ubi ex frigida causa dolor fuerit concitatus: ob sunt enim talia A
potissimum toti affectui, & eum curationi contumacem reddunt,
Ex quibus, ut vides, nulla superesse potest difficultas.

HISTORIA LXII. GALENI, De Parotidibus.

Laborantium puerorum fistula ad paroti-
dem subsequuta, emplastro ex argenti
spuma, & aliis auxiliis perfanata.

Nam quum quis in febre ex parotide suppurata * iudica-
tus fuisset, parua relicta est fistula, quam post sex menses
a principio in agro mihi ostenderunt: erat enim puer filius
agricole, annos natus circiter quindecim. Huic cum ex empla-
stro illo, quanta tunc mihi copia aderat, imponendum dedissem,
ipse in urbem reuersus sum, ac pluribus negotiis medicis occupa-
tus, oblitus sum eius, qui pharmacum acceperat: sed post duos
certe menses in urbem venit incolumis, quum ego euenturum
non admodum sperassem, immittentibus enim nobis suillum pi-
lum per fistulam, ad articuli commissuram usque procedere vi-
debat. Non multos post dies quum alius puer forte fortuna
eiusdem cum priore aetatis, eodemque morbo laborans, mihi ef-
set ostensus, emplastrum hoc imposui, quo ille pariter sanitati
restitutus est. Ab eo tempore plurimos eodem vitio laborantes,
huius medicamenti virtute liberaui, tum pueros, tum adoles-
centes, tum mulieres, &c. Hac Galenus lib. 1. de compos.
medic. sec. gener. cap. 7.

PARAPHRASIS.

EX tribus parotidum differentiis narratis à Gal. lib. 3.
sec. loc. cap. 2. quandam esse dolorosam, ex copioso ma-
teriz affluxu constantem, fatentur omnes, qua hunc æ-
grum laborasse, satis est manifestum; quoniam subsequen-
ta est fistula, quæ non nisi ex inflammatione dolorosa, ex
acri, erodentique humore conflata oriri consuevit. Mor-
bus ergo fuit fistula post aures, ex parotide suppurata pro-
nata, cuius multas constituunt species Aëtius terrab. 4.
serm. 2. cap. 55. Gal. 2. ad Glauco. 8. Actuar. 4. meth. ult. Paul.
lib. 4. cap. 49. Cels. lib. 5. cap. 28. Quorum mentem explicat
eruditè Hieronymus Fabricius ab Aqua pendente lib. 3. de
ulcerib. cap. 11. quarum prima est fistula callosa, ex densa,
dura, solida, sicca, indolentique materia constans, cui plu-
rima pituitæ rescicata, & humoris melancholici adusti
copia est adiuncta, quæ omnia calli naturam constituunt,
ex Gal. lib. art. medic. 91. & lib. 1. de fractur. 41. Patet hoc
esse verum: nam Gal. exsiccantibus, carnem gignentibus,
agglutinantibusque medicamentis vsus est, quæ omnia
callo fuerit fistula, calli remotio primo loco requiritur,
quod opus abstergentibus, attenuantibus, erodentibus, vel
etiam ferro, & igne perficitur. Ex quo aperte constat, fi-
stulam, de qua hic Gal. callum durum non habuisse, & eo
amplius, quod puer breui temporis spatio fuerit sanatus.

Morbis hic contumax, & rebellis est, & qui præ sui
sæuitie auxiliis medicis non succumbit, de quo sanitate
haud polliceri voluit Gal. quoniam immisso in fistulam
suillo pilo (non ferreo, aut argenteo, ne dolorem excitaret) E
ut intimius fistulæ obliquitatem indagaret, ad articuli
commissuram usque accedere videbatur, ossisque corro-
sionem timens, de salute ægri erat incertus; præsertim
quoniam in ea parte apertio maior exerceri non poterat,
si os fuisset labefactatum: & sine hac, ferro, aut causticis
medicamentis, nos non posse perfectam curationem exer-
cere omnibus compertum esse reor, qui, quo pacto ossa
corrupta sint tractanda, non ignorant.

Emplastrum autem parauit mediocriter exsiccat, de-
scriptum in cap. hoc. Si tamen olei & aceti duplo maior sit
portio, quam argenti spumæ, exsiccat valdè: & adhuc
valentius, si verus sit oleum, & duplum, aut triplum vtriuf-
que fuerit mensura, illoque bituminis instar nigro, &

splendido effecto, maximam vim exsiccantem suscipere;
Gal. inibi inculcat. Acctum acerrimum sit oportet, ex solo
vino confectum, sine aqua, quæ illius acrimoniam, & effi-
ciam refringere possit, quod teste Gal. lib. 1. simpl. 17. ma-
gnam habet exsiccantem vim ad tertium ordinem vsque.
Et licet omnium refrigerantium tenuissimum sit, 10. meth.
9. adstringit tamen lib. 1. simpl. 18. 19. & 10. & exsiccat,
quia repellendo, subiectum humorem euacuat, libro cit.
simpl. 24.

Oleum sit ex oliuis maturis expressum, 2. sec. gener. 2. sa-
litum, vetustissimum: hoc enim & calidius est, & magis
exsiccat. Et ut facultatem adaugeret exsiccantem, argenti
miscuit spumam, quæ, si fidem præstamus Dioscorid. lib. 5.
cap. 62. & Galen. lib. 1. sec. gener. 5. adstringit, emollit, explet
cauat, excrecentias reprimat, refrigerat, occludit, ad cicat-
ricem ducit, & citra manifestam qualitatem exsiccat. Hac
ratione vlcera difficilia sanat, fistulas, vulneraque cruen-
ta glutinat. 9. simpl. tit. de argenti spum. Hoc ergo genero-
so medicamento, in his, cum Galeno vtere, & effectum
miraberis. Cuius laudes celebrant omnes qui post illum
primas tenuere.

DVBIVM XXXVII.

Nam solutio febris per parotidas sit fida, & secuta.

COMMENTARIUM.

Iudicatus esset.] Num febris per parotidas solui possit, &
Inum hæc solutio sit fida, & secuta, merito dubitari po-
test. Venerandus Senex lib. 1. epid. sect. 1. text. 10. In quadam
tempestate multis euenisse affirmat post febrem tubercula
iuxta alterutram aurem, sed citra incommodum omnibus
extincta fuisse asseuerat. Et Gal. in com. Hippoc. rationem
confirmans, dicit, parotidas in febre fieri, quando humo-
res crassi, crudi, multi, ob febris vehementiam caput infe-
stant, quos in adenibus aurium deponit natura: & 4. aph.
74. breuem admodum solutionem fieri pronuntiat, immò
breuiorem quam per vrinas, si parotides, aut abscessus iux-
ta aures in febribus fiant, critico modo euenientes, quo-
niam à magnis morbis liberare solent, provt Paul. lib. 3.
cap. 28. Trall. lib. 3. cap. 7. confirmant, cum Auic. 1. 3. tract.
4. cap. 8. & 4. 3. tract. 1. cap. 24. qui lethargo, cæterisque ce-
rebrif aff. etibus correptos, ut plurimum liberari transmissa
materia retrò aures, non semel inculcat.

Verum hæc solutio firma non est, neque secuta, neque
certam salutem promittit: grauis enim affectio est, quæ
febribus laboriosis superueniens, viribus iam debilibus,
validum virtutis robur exoptat, si ad salutem debet finiri
affectus: & licet hi abscessus crisis ratione eueniant, non
sunt minus lethales, quam febris ipsa cui superueniunt:
nam sæpissimè apparent, & non accrescunt, sed retroce-
dunt, quod est timoris & periculi plenum, vt 6. epid. sect. 4.
text. 1. monuit Hipp. hoc enim si accidat, monente Gal. in
com. recidiam expectare oportet. Rursus. Si augeantur,
remanet tamen ita intensa febris sicut antea, & æger tanta
vitium imbecillitate laborat, ut magnum aliquod auxi-
lium tolerare, vel humorem suapte natura malignum, &
cerebrum inficientem regulare, & ad suppurationem de-
ducere nequeat. Accedit etiam quod multoties eueniunt
morbo existente crudo, ob quam causam ægrum sæpissimè
mori contingit. Sic parotidibus suppuratis mors subse-
quuta Cratisonactæ qui apud Heraclium decumbebat, &
picloris ancillæ lib. 1. epid. sect. 2. text. 84. Licet enim hu-
mor intra venas sit concoctus, parotis non æquabiliter
maturefcit, quod 6. epid. sect. 1. text. 13. condemnat Hipp.
Nam tubercula non æquabiliter suppurantia, aliis statim
suppurantibus sunt diuturniora, & difficilius curantur;
aliis enim auxiliis suppurantes partes egent, aliis non sup-
purantes. Adde quod non infrequenter abeunt in scir-
rhum, in vlcera praua & fistulas, provt nostro ægrotanti
contigit: aliquando neque subsistunt, neque suppurant,
quum eueniant in inconstanti, & non absoluto iudicio,
vt 1. epid. sect. 3. text. 27. Clazomenio accidit. Quare hanc
morbi solutionem neque veram, neque securam, immò
pericu-

periculosum, & plurimis symptomatis comitatum esse A
iudicabis.

HISTOR. LXIII. RASII, De Parotidibus.

Solutio febris ardentis ob parotidem criti-
cam suppuratam, sed deinceps recidi-
uante morbo, mors subsequuta.

Murgai paratus erat ad sirssem, & priusquam fuisset vo-
catus ad eum, incidit in sirssem; & fuit liberatus ab ea, quia
materia fluxit ad aurem, & ortum fuit apostema in radice au-
ris, & ductum est ad saniam, & ultimo curauit eum, & cessa-
uit: & remansit aliquod residuum mali humoris primi morbi,
quia non fuerat mundificatus forti mundificatione, nisi solum
per deriuationem factam ad aurem. Et hic comedit post hunc
morbum capita, & laborauit multum, & incidit in febrem
continuum, nauſeam, murmurationem, & ventris stipticitatem,
& sumpsit aquam fructuum, & lenia, & eiecit ea per os: &
accessi ad eum die tertia, & inueni quod superuenerat ei ve-
hemens soda, & fugiebat aspectum lucis, & habebat rubedi-
nem in oculis, & patiebatur surditatem, & plurimum la-
chrymabatur, & tunc phlebotomari eum, non extraxi mul-
tum sanguinem, & intentionis mea erat sequenti die laxare
eius ventrem, sed eodem die leuatus est maiori ex parte eius
quod patiebatur, & tunc apparere cæperunt signa sirssem, &
idè nolui exhibere ei medicinam violentam, sed exhibui ei
medullam castæ fistula, & non assellauit. Et deinceps est dete-
rioratus, & morbus factus fuit fortificatus, & eius vrina ten-
debat ad croceitatem, & facies erat inflata, & intentionis mea
fuit educere sanguinem de naribus, & abstinni occasione
vulgarium, & non fuit mihi visum aliud tunc sibi administrare
nisi aquam hordei, sperans laxare eius ventrem, & bibita nihil
profuit, sed morbus augmentatus est, & incæperunt signa ma-
la apparere, vnus oculus diminutus est, & lingua vehementer
denigrata, & ingrossata est, & mortuus est eo die, &c. Hac
Rasius in lib. de mirabilibus curis.

PARAPHRASIS.

IN laboriosis, malignisque febribus, ab acribus morda-
cibusque succis circa vasa maxima ebullientibus, & va-
pore suo cerebrum lancinantibus fieri dolorem capitis,
& vigiliam, doctrina est ab antiquorū peritissimis sæpius
promulgata, quam passim Hipp. in Coacis proposuit. Qui
ergo hæc signa in febribus fortibus habuerit, paratus est
incidere in sirssem calidum, hoc est (vt barbarorum more
loquar) in cerebri, ac membranarum eius inflammationem
internam, vt ex Auic. constat, 1. 3. tract. 3. c. 1. Nam sirssem
est nomen periculum, sirs enim est caput, & sen est apo-
stema. Ab his enim vehementibus symptomatis diu per-
seuerantibus, cerebrum, resolutis spiritibus animalibus,
quum flaccescat & debilitetur, ob calorem & dolorem,
(cucurbitulæ instar) ex inferis partibus, in quibus præest
morbosus apparatus, humores ad se attrahit, vel hi in ca-
put viribus iam exhaustum, & ab humorum acrimonia
concussum, & imbecille irruunt, & fit phrenitis. Compa-
tiente autem cerebro, ac humorum copia onerato, fit vt
frequenter natura, transmissa quantitate humoris, in glan-
dulas retrò aures constitutas, tanquam in propria emun-
ctoria, excrementa sua detruat. Illæ enim quum sint satis
insignes & crassæ, quibusdam cerebri superfuitatibus sus-
cipiendis deserunt; propterea cerebri emunctoria ap-
pellantur. Nam sunt raræ, & laxæ, superuacuosque humo-
res, spongiz instar absorbent, ebibuntque, vt lib. de Glan-
dul. n. 1. & 2. Hipp. monuit, & lib. 9. de Glandul. Columb.
confirmat, fulcitque demonstratione eleganti Laurent.
lib. 5. de hist. anatomic. cap. 3.

Quo factum est, vt hic ab hac sæua ægritudine euaserit,
quoniam materia fluxit ad aurem, quippe caput ex propria
natura validum erat, ac firmum. In quibus enim acruati

sunt multi succi, crassi & crudi, qui propter vehementiam
acrimoniamque, & febrilis caloris abundantiam, sursum
ad caput feruntur, eos in aurium glandes deponit natura,
& à grauissimis morbis sese exonerat, vt lib. 1. epid. sect. 1.
com. 10. retulit Gal. qui concocti ac in pus versi, & facto
vel ab arte, vel à natura emissario, magnum ægris præbere
solent solatium, causa morbi extra propulsa, præsertim
quum à principio vniuersalia auxilia essent celebrata.

Graue enim, & periculo plenum existit, si primis diebus
præsidia præmittantur. Vbi enim morbus vrget, sui que
vehementia periculum minatur, à lenibus inchoare præ-
sidiis est inutile, lib. 1. aph. 6. & 5. meth. 15. Sunt autem ma-
gna auxilia, venæ sectio, & purgatio 2. aph. 29. Postposita
namque initio morbi phlebotomia nequit corpus dif-
flari, sicque grauata natura futuris malis deinceps repug-
nare non potest. Quo dato deleretur qualitas per vniuer-
sam sanguineam massam dispersa, cordis & solidis partibus
adhæret; vnde difficillimum est, aut ferè impossibile deinceps
morbo ferociter sæuienti resistere, quoniam transacta
fuit occasio, quæ præceps esse solet. 1. aph. 1. quum enim
postponitur à principio, non est amplius intentio, vt 4. 1. cap.
20. docuit Auic.

Sed quæres. Si parotides ferè ex multo constant succo
crudo, & crasso, cur apud Hipp. lib. naper cit. epid. & Gal. ibi,
parotidum natura in quadam tempestate laxa fuit, ex
aëreo, & frigido humore constans, quæ phlegmonem citra
dolorem omnibus euanescentem, minimè inflammationis
participem creat? Dic. Ex triplici parotidum genere,
lato à Gal. lib. 3. sec. loc. 2. grauissimo vno, valdè doloroso,
& cum copioso materiæ affluxu; leuissimo alio, hoc est,
cum pauca, eaque benigna materia, & absque dolore con-
stante; tertio ab his æqualiter distante: in Epidemiis de se-
cundo genere loquutum fuisse Gal. constat. Nam in his
parotidibus, aëreus adest humor, hoc est, subtilis, solutu
facilis non contumax, neque rebellis, qui licet suapte na-
tura crassiusculus sit, aliarum parotidum collatione est spi-
rituosior; eas namque ex biliostiori sanguine, & tenuiori
oriri interdum, testis est Alexand. lib. 3. cap. 13.

Sed quum solum excretionem emissã ad aurium glandulas
morbus finiretur, & residuum humoris relicti in corpore
vacuatum non esset, neque hoc ab omni vitio humorum
esset perfectè mundificatum, immò reliquæ intus mane-
rent coacervatæ, ægerque debitum non obseruaret regi-
mens, adest reprobo vt eretur alimentum, euenit, vt grauius re-
cidiaaret: nam, vt merito dicebat Hipp. 7. aph. 65. alimentum,
vt sano robur, sic febrienti morbus. Notum autem est in do-
ctrina Gal. 1. de dieb. decretor. cap. 1. & Auic. 1. 4. tract. 3.
cap. ult. recidiam, hoc est, lapsum in eundem morbum,
similem præexistenti iam sanato, deteriore esse sua ra-
dice. Nam licet in nostro ægro à causa externa, hoc est, ex
praua victus ratione duceret ortum, quæ omnia non ita
fixa, & radicata in corpore sedem habent: Tamen
semper est peior recidiam sua radice, immò sæuior, & per-
iculoser, quoniam virtus debilis ex præcedente morbo,
denud reuertenti succumbet noua læsione labefactata; &
magis si prior morbus fuerit malignus, & lethalis; tunc
enim virtus amplius deiecta, victa profternitur, & maximè
si recidiam diu perseueret, & ab humore firmo & stabili
originem ducat.

Quæ omnia quum hic concurrerent, & malum ex toto
non fuisset eradicatum; sed adest semper vestigium prio-
ris morbi, verisimile est recidiam hanc, vnum fuisse mor-
bum cum sua radice. Ex apparatu ergo morboſo, ex copia
humoris in genere venolo relicti, suborto, accedente
causa externa, ob reprobum victum recidiam, inciditque
in febrem continuam ex bilioto humore putrido concita-
tam, qui ad ventriculum corruptus subuersione quadam,
& irritatione cogebat ad vomitum; factoque feruore ma-
iori, & incendio aucto, debilitato iam valdè calore innato,
& occupato ab extraneo, murmur aderat ob copiam fla-
tuum in ventre, & aluina excrementa ob aduſtionem, &
exsiccationem expelli non poterant; ebullientique magis
ac magis humore, & superas partes quatientes, soda ingens
ægrum inuasit, ex vaporibus acribus, caputque intem-
perantibus concitata.

Sic debilitato capite à feriente aura, lachrymæ inuoluntariæ manabant, maximum facultatis retentricis cerebri languorem significantes, & extremum periculum portendent, iuxta Senis oraculum, *l. 4. aph. 5. 2. & 6. epid. sect. 1. text. 2. 1. & lib. 1. prog. 10. & l. 2. Coacis. 36.* Explicant eleganter Desiderius Iacotius, Høller. & Ludouic. Duretus *in com.* Aderat oculorum rubedo, ob humorum calidiorum ad cerebrum inflammandum raptum; & quoniam ob inflammationem, facta compressione, sanguis ab intimis cerebri sedibus ad oculos exprimitur, lucem etiam effugiebat, nequeunte natura propter imbecillitatem ferre spiritum. Sicut etiam non rectè audiebat, ob humoris ad cerebrum, meatumque auditorium, confluxum.

In cuius morbi medela, ad diuertendum humorem, vacuandumque per alium, exhibuit aquam decoctionis fructuum, nempe prunorum, Sebesten, Tamarindorum, & aliorum, quæ præterquam quòd humoris acrimoniam temperarent, lubricum ventrem efficerent. Sed quum æger nauſeabundus medicamentum euomeret, necesse fuit ad complendas eandem indicationes, sanguinem aperta vena emittere: ne fortè hoc præsidio omisso, effluente sanguine, & maiore labe conspurcato, vehementior fieret ad cerebrum iam imbecille euaporatio, & excitato feruore copia humorum in superas partes conuolante, inflammatio cerebri denudò ferocius inualesceret.

Cumque celebrata phlebotomia non posset impediri quominus humor in partem rueret affectam, ducere alium necessarium fore putauit, quod auxilium huic vsui est præstantissimum, si medicamentis suauibus, clementibus, & non violentis fuerit administratum, quæ reuellant, vacuent, humoris mordacitatem retundant, & infrangent: alioquin si fortia propinentur, ob calidissimorum viscerum, hepatis & renum feruorem, ob agitationem ab istis medicamentis excitatam, excandescit bilis, humor natura calidissimus, & irritatur magis, & sic æger non purgatur: aut si purgatur, bilis furens, feruidaque, calore semel concepto, in cerebrum conuolat, & febris fit intensior, & inflammatio exacerbatur, ductoque sic ad imbecillitatem corpore, æger postea remedium non habet, vt *lib. acut. cit.* retulit Hipp.

Exhibuit ergo siliquæ Egyptiæ liquorem interaneum qui ex Actuarij, Arabum, Iuniorumque sententia retorridam bilem clementer educit, & humoris biliosi impetum coercet, vt patet ex Actuario *lib. de compos. medicamentor. Auic. lib. 2. cap. 193. Ras. 9. ad Almanf. cap. 15. Haly 2. pract. cap. 38. Auer. 5. collect. 35. S. rap. lib. de simpl. tract. 1. cap. 12. Ruellio lib. 1. cap. 24.* Humores enim sursum elatos, deorsum versus purgatione retrahere oportet, sic monente Magistro, *6. epid. sect. 2. com. 9. in fin.* Sed cum debile esset medicamentum, & ad humorem in cerebro contentum vacuandum, & à partibus remotis à viis ductuum attrahendum insufficiens, commota bile, & non vacuata, æger in peius ruere visus est: Morbum factum saniozem demonstrabant symptomata. Urina crocea, ex iecore nimis excofacto, & humoris biliosi synceri calidissimi copia originem ducens. Inflata facies ex flatu, genito ex debilitate innati caloris ab extraneo depopulati, ac resoluti. Firmato autem iam in cerebro morbo, ad peculiare volebat accedere præsidium, vt morbi causa coniuncta elideretur, quod opus vena secta in lepore nasi, hoc est, ipsius extrema parte perficitur, cuius vi humor biliosus in cerebro impactus promptissimè inducitur. In quem vsu Gal. *2. sec. loc. cap. 2.* in dolore capitis eam feriendam iubet, & Auic. *4. 1. cap. 20. in fin.* Eius sectionem in rubore, & pruritu faciei commendat Rasius *7. ad Almanf. 2. 1.* vbi qua parte secanda sit, expressit: nam hæc vena manifesta non est. Secatur autem, cum locus qui palpatur inter duas cartilagineas digito pressas, & separatas, lanceola punctum vulneratur ob profunditatem. Sed quoniam fortasse æger debilis erat & cuilibet vacationi annexus est casus virtutis, timens hac de causa, ne sanguine, vel ex his venis effuso, æger vitibus deficeret, ab eo recedere satius iudicauit, ne si fortè mors cõtingeret curatis errori adscribi posset. Quare eius loco psillaniam exhibuit, cuius beneficio, alium provocandam, simulque temperandum humorem sperabat.

Deinceps symptomata apparere periculosa, & timoris plena, nempe vehemens linguæ nigredo, ab affante calore suborta, quod signum in ardentibus est pessimum, iuxta Gal. sententiam *lib. 1. cris. 12. in prog.* & alibi passim. Oculi diminutio, ob huius organi retractionem contracta; vel quoniam partes internæ, affectionem mortificationi similes patientes, proximæ erant extinctioni, & sic visorio spiritu, qui ampliationis oculi solet esse causa, ex toto veluti resolutio, oculi minutio facta est, sicque vitio in maius malum mutato, natiuo, calore extincto, mortuus est.

Nec deterrere nos hæc exempla debent, quominus ita affectis manum admoueamus, sed excitare potius, vt ingenium exacuamus, quò optata consequamur: Siquidem tunc nostro officio functi sumus, cum omnia effecimus, quæ ratio nobis suppeditat, & longus vsus, peritiæque commonstrant, vt non minus scite, quam doctè docuit Gal. *lib. 6. epid. sect. 8. com. ult.* nec enim potest Medicus omnes ægros, quos curandos suscipit, sanos facere, auctore Hipp. *lib. 1. prog. 3. Solus Deus languores sanat,* vt in præfat. sua Mesuè dicebat. Quare Rex & Propheta David *Psal. 103.* Dei spiritu afflatus, ita cecinit: *Aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate; auertente autem te faciem, turbabuntur; & Psal. 102. Ipse sanat omnes infirmitates tuas, & redimit de interitu vitam tuam.* Quò alludit illud Salomonis, sapient. 16. *Neque herbarum, neque malagma sanare, sed Domini sermonem, qui sanat omnia; tu, (inquit idem) es Domine, qui vita, & mortis habes potestatem, & deducis ad portas mortis, & reducis.*

DVBIVM XXXVIII.

Num parotidum curatio debeat fieri per resoluentia, repellentia, aut suppurantia.

COMMENTARIUM.

Dictum est ad saniam.] In parotidum curatione, adiudandum esse motum naturæ, & pharmaca attractoria adhibenda, vt humor infixus ex profundo ad cutem attrahatur, latissimè docuit Gal. *lib. 3. sec. loc. c. 2.* Quapropter euitanda repellentia sunt, cum ij abscessus iuxta membrum princeps, crisi que ratione contingant: nam si aliter fecerimus, vehemens dolor ægrotos infestat, oriuntur vigiliæ, febres intenduntur, ac labuntur vires, vt *tetrab. 2. ferm. 2. cap. 89.* docuit Aëtius. Solis ergo mitigatoriis pugnandum est, quæ non solum moderatam habeant caliditatem, verum humorem coquere nata sint.

Sed quid respondebimus Celso, *lib. 6. cap. 16.* reprimentia in isto casu apponenti? Illum, hæc cum discutientium copia permixta admisisse, non nego. Vel si Celsum intelligas de parotidibus, quæ à manifesta causa ortum ducunt, tutus incedes, quod ex ipsius contextu patet aperte, ex verbo [*cum sine morbo intumuit.*] Ita intelligendus est Gal. *3. sec. loc. cit.* dum in parotidibus aquam frigidam, & oxyeratam imponit. Hos ergo auctores si hoc modo non interpreteris, eos à manifesta contradictione tueri haud poteris.

Humorem itaque lenientibus ad suppurationem ducere oportet, quum enim ferè crassus sit, & impactus, resoluentibus auxiliis minimè cedit: in cuius humoris præsentia suppuratio magis optanda, auctore Hipp. *lib. 6. epid. sect. 3. text. 1. 1.* quoniam est sine recidua; ipsa enim est concoctio, indicatio simul, & abscessus: *ulceri enim pus generari nihil mali contingere potest,* si Gal. fides est adhibenda, *5. aph. com. 2. 2.* In vlcere enim pus apparere, magnum est ad leuitatem indicium, quoniam suppuratio minus est reuersua, quam resolutio. Huius enim vi, tenuis pars humoris discutitur, reliqua prorsus manente indurata. Et licet resolutio sit præstantior, quoniam robustiorè præsupponit natiuum calorem, qui subiectum humorem vertere potuit in halitum, & cum minori molestia, læsionèque perficitur: est tamen curatio eius ope celebrata, fallax, nisi humorem tenuem, flatuosum, benignum, aëreumque excipias, qui insensibili resolutione euanescit, quas moderatas, & benignas

gnas parotidas, plurimis in quadam tempestate euenisse affirmat Hippocrates *lib. 1. epid. cit.* quas citra febrem, incommodum, suppurationemve extinctas fuisse *ibidem* inculcat.

DVBIVM XXXIX.

Num recidua sit peior radice.

Incidit in febrem continuam.] Dubitari potest, num recidua sit peior sua radice. Negatiua pars ex eo videtur esse vera, quoniam causa primaria, & vniuersalis plus imprimat, quàm secundaria, & particularis. *2. Phys. 3.* & quoniam in primo morbo materia iam erat vacuata, aliter enim morbus non quiesceret; vnde recidua cum minorem arguat causam, est lenior priori: & maximè quum ob assuetudinem prioris morbi, æger facilius ferat morbum, minùsque ab illo lædatur.

Pars tamen affirmatiua habetur apud Gal. *3. cris. 2. in princ. 8.* Quicumque enim morbi aliter quiescerint, malignius retrocedunt, &c. Et *lib. 1. de dieb. decre. or. cap. 1.* dum dicit, recidiam timendam esse in morbis, qui citra excretionem, vel insignes abscessus finiuntur: vbi verbum illud [*timere,*] maius aliquod periculum habere recidiam, quàm morbum antea præexistentem, importat. Quod etiam disertè fatetur Auic. *2. 4. tract. 1. cap. ult. 5.* Recidua est deterior radice, & consilium quidem est vt in ea non fiat festinatio ad curandum, donec manifestus sit modus aegritudinis, nam secundum plurimum est sana, hoc est, terribilium, & periculosorum symptomatum, & de morte suspecta, vt doctè interpretatur Iacobus *in com.* & ratio est, nam virtus ægri iam debilis ex priori morbo, nouo aduenienti velut prostrata succumbat esse necesse.

Hæc pars plurimis eget limitationibus. Quarum prima est. Recidua vera (quæ reditus est similis morbo præexistenti iam curato) seu falsa (lapsus in alium morbum dissimilem) siue causam habeat materiam intra corpus relictam, *2. aph. 12.* siue ex errore aliunde commisso oriatur, tantò deterior est sua radice, quanto hæc in se malignior fuit, & magis exitialis: virtus enim tam debilis, & deiecta remansit, vt nouum morbi accessum superare non possit. Recidua autem, cuius radix etsi periculosa est, ab ea tamen plures euadunt, si debitum regimen obseruent, simile periculum importat, quàm sua radix, & paulo amplius, quoniam superuenit illi, cuius virtus antea fuerat prædebilitata. Denique recidua quæ avertit secum aegritudines prolixas, cachexiam, hydropem, febrem hecticam, ex se tuta non est.

I I. Limitatio. Stante paritate in sanitie symptomatum, recidua quæ propinquior est suæ radici multo periculosior, & deterior est, quoniam accidit virtute existente debiliore, morbus namque debili virtute existente periculosior est, quàm forti, firmante Auic. *2. 4. tract. 1. cap. 95. de iudiciis reciduiationis.* Explicant eleganter Vallei. *10. controuers. 3.* Ludouic. Mercat. *com. 1. clas. 4. quest. 202. part. 2. art. 9. num. 8.*

I I I. Recidua diu perseverans deterior est sua radice, ab humore enim dependet magis fixo, læuo, maligno, & qui in præexistente morbo ob mobilitatem, & rebellionem à natura inuictus, reciduiante morbo, debilibus iam existentibus viribus, plurimum calori coquenti fauisset negotium.

I V. Data æqualitate symptomatum, recidua ex indubitato regimine orta, timenda potius, quàm ea quæ ob aliquam causam latentem fieri conueuit. Hæc enim materiam intus magis radicatam, firmam, ac stabilem obtinet. Illa è contra. Hæc tamen ferè intelligas velim. Nam multoties contingit, recidiam esse minus læuam sua radice. Nam sæpè post fortes & periculosas febres, contingunt aliæ vnus diei, quæ sponte sua facile conquiescunt, quum sint ex infausta coctione subortæ. Accedit, quòd sæpè materia est valde minor, quàm radice, & magis edomita, & error aliunde commissus non est ita insignis.

Cognoscitur autem recidua futura, si morbus sine vacatione notabili cessauit. Si crisis fuit imperfecta, aut in

die non critico seruata, si virtus ægri debilis perferretur, si nauſea adsit, languidus appetitus, diminuta concoctio, corruptio ciborum, inflatio hypochondrii, aboiitus formus, vehemens sitis, tumor faciei, palpebrarum, & aliarum corporis partium, si æger ex accepto alimento non recuperet vires, si prauo colore sit affectus, vt hic alia omittam quæ reperit Auic. *2. 4. tract. 1. cap. 96.* cuius mentem Gentilis intimè exposuit.

Ad argumenta autem facilis est responsio. Nam causa vniuersalis plus imprimat, quàm particularis, id est, vniuersaliùs, non verò intensiùs. Nam sol, v. g. quamvis vniuersaliùs agat in generatione hominis, ac leonis, non tamen intensiùs ac homo, & leo: Et licet necessarium sit concedere, materiam præexistentis morbi antea fuisse vacuatam, saltem secundum maiorem sui partem, portio tamen illa humoris relicta fouetur, & conseruatur ab ingestis cibo. Quare virtute debili existente, maius ex recidua periculum impendit. Assuetudo autem ferendi morbum, recidiam minùs periculosam faceret, nisi virtutis obstaret debilitas, quæ symptomatum immanitatem ferre non potest.

DVBIVM XL.

Num surditas febris superueniens ferè semper ad bonum iudicet.

Et patiebatur surditatem.] Comaticè dubium quoddam perstringere licet. Num in febris malignis, & ardentibus, surditas superueniens ferè semper ad bonum iudicet. Contra facit Hipp. *lib. 1. prorrhetic. text. 32.* surditatem in acutis febris euenientem reprobans vehementer. Firmat in Coacis, cum dicit, *In febre acuta aures obsurdescere furiosum est:* & infra. *Valde surdis in accipiendò tremuli, linguæ resoluti, torpidi, malum.* Patet hoc euidenter. Nam surditas cerebrum esse affectum significat: ex Gal. *lib. 1. prorrhetic. com. 31. 5.* Surditas autem vnus est signum eorum, quæ cerebrum affectum indicant, &c. Idcirco bonum, & fidum esse non potest, cum sit maximè suspectum, ex Gal. *3. de compos. med. sec. loc. cap. 1.* maximè cum ad aures inflammationem lapsus sequatur, auctore Auic. *4. 3. tract. 1. c. 3.* Insuper surditate mortuus est Hermocrates apud Hipp. *3. epid. sect. 1. text. 5.* etiam Philiscus obiit, eodem *lib. sect. 2. text. 1.* Demum cur ad bonum iudicabit surditas, si abscessus iuxta aures, delirij, aut maioris mali est occasio, & assente Hipp. *in Coacis. 5.* Ex cecitate leniter abscessus iuxta aures fiunt; & infra. *Accedente aegritudine surditas, & urina subrubicunda, subsidiam non habens, &c.*

Contra tenet commune, & multis abhinc sæculis quasi per manus latum experimentum, quo frequentissimè obseruamus surdastros, acuta & lethali febre laborantes, vbi in declinatione morbi, crassi & copiosi vapores, vnà cum humorum lentorum copia, à cerebro in auditorios meatus, facultatis sensitivæ receptionem impediunt, propelluntur, taluos superstitè que euasisse: quare in malignis, dolosisque febris, surditatem, ferè salutis esse prænunciam affirmamus, cum Hipp. *lib. 2. epid. sect. 3. text. 3.* Sic enim de punctulari febre verba faciens, inquit: *Nulla autem mulier mortua est, cui hac accidissent, auditu erant graui, & comatosa, &c.* Sic vixit Hierophilus, *lib. 1. epid. sect. 3. text. 20.* Sic Epicratis vxor, eodem *lib. & sect. text. 22.* Sic Abderæ virgo igni correpta, *lib. 3. epid. sect. 3. text. 80.* Sic Abderæ Hierophytus caulone prehenus, *lib. 3. epid. sect. 3. text. 80.* circa 100 diem superueniente surditate integrè est iudicatus. Quoniam surditas in declinatione eueniens, est signum bonum, vt inter omnes notauit Ludouicus Mercat. *lib. 7. de feb. pestil. & maligna, cap. 2. eleganter, & doctè, titulo de signis prognosticis, & maximè si præcedant delirium, aut sopor;* significat enim naturam deuincere morbum, quoniam humores noxios ab intimis cerebri sedibus, ad vicinas, minùsque præcipuas detrudat corporis partes, & sic caput à vitiosis humoribus crisi quadam repurgat, & mundificat.

Hanc litem post Hipp. diremit Auic. *loco supra cit.* dum sic ait. *Notandum præterea auditus quandoque accipit se-*

candium semitam crissum, & secundum semitam permutatio- nis materia in sine agritudinum acuram, &c. Idem affirmat 2.4.tract.1. cap.14. de signis crisis, quæ fit cum permuta- tione materiæ ad superiora. §. *Significant illud granitas ca- pitis, & sensum, & propriè auditus, ita ut quandoque per- ducat ad surditatem, &c.*

Surditas ergo in febribus, quum crisis quædam sit, in initio morbi apparere non debet, signorum decretoriorum ritu, quæ statim adesse non debent, quoniam sunt *indica- toria, non indicantia, quæ aut lethalia sunt, aut difficilis indica- tionis*, apud Hipp. lib. 2. epid. sect. 2. *Nihil enim in initio ad bonum vacuari potest: nam siquid tunc excernitur, non fit na- ture indicantis ratione, sed sunt omnia casus præter naturam earum quæ sunt in corpore dispositionum: prius enim oportet præire concitionem, subsequi discretionem, & vacationem, ut bona fiat crisis, atque indicium*, ita monente Magistro lib. 4. aph. 22. Nam in principio nunquam fit crisis nisi pernicio- sa, imbecillitatem retentricis ob humorum copiam osten- dens, & humorum malitiam expultricem irritantium sig- nificans, ex Gal. 1. aph. 12. 3. *crif. 5.* Auic. 2. 4. tract. 1. cap. 2.

Sic mortui sunt Hermocrates, atque Philiscus, & alij qui extincta iam, & emortua audiendi facultate obiire; quam surditatis caulam mortiferam iudicat Hip. lib. 1. *pro- rthetic. text. 31.* Nam in turbulentis febribus, in quibus, ut vt rectè notat Mercurial. *ad hunc locum*, ægri vehementer turbantur, exiliunt, clamant, & quasi furis agitantur, & in quibus virtus iam extinguitur cerebri, surdi penitus fiunt, ob sensificæ facultatis omnimodam iacturam, & obeūt, de his loquitur Hipp. 4. aph. 49. *Si egro debili existente surditas adsit, proximam esse mortem ostendit.* Hac de causa surdita- tem euementem in febribus reprobauere auctores. Sicut quædo in initio morbi, vel ab aurium inflammatione con- tingit. Neque ex eo erit semper reprobanda, quoniam ce- rebrum affectum esse demonstrat: Nam hoc modo hæ- morrhagiam in febribus tantoperè laudatam, sternuta- mentum, & alias, per os, palatum, & nares vacationes condemnabimus, quarum vi superflui, & excrementitij in capite humores impacti à natura, vtiliter expelluntur.

QVÆSTIO XXX.

Quod sanguinis missio ex Auicenna mente choleri- corum ebullitionem facere possit. Contra Fernel. Iacchin. & alios Medicos doctissimos.

ET non extraxi multum sanguinem.] In biliosis ardentibusque febribus non esse plurimam sanguinis quanti- tatem, per venam sectam extrahendam, ne cholicorum ebullitio sequi possit, hoc exemplo Rasis edocuit, quod ita faciendum esse ob multas causas, auctores prisca vnanimiter affirmarunt. Auic. enim 4. 1. cap. 20. summoperè cauendum esse præcipit à venæ sectione in febribus magni incendij, & feruoris, ne scilicet ægri extracto sanguine ad cholericorum ebullitionem duci possint. Per quas febres intelligere exquisitè biliosas nullus dubitauit. Nam bilis cum humor sit calidissimus, & siccissimus omnium qui in nostra corpore continentur, ex Gal. 10. *simpl. cap. 12. & 1. ad Glanc. cap. 9.* cum immodicè calet, calorem concitat in- suauem, & acrem, sicque feruet, furit, ebullit. In qua sanè efferuescentia venæ sectionem summoperè arceat, dicens 4. 1. cap. 20. *Vrina subtili, & ignea, hoc est, valdè biliosa, ex- istente, cauendum esse à phlebotomia.* Nam si fiat, timetur vi- ctoria bilis, & illius efferuescentia, quia extracto sanguine, qui est biliosi humoris frænum, & qui sua benignitate suc- corum acrimoniam temperat, bilis gliscit & excandescit. Quam rationem assignat 1. 4. tract. 2. cap. 7. per hæc verba: *Quod si fuerit fortis virtus, & fuerit illud quod vincit sanguis, tunc phlebotomia est magis conueniens, & propriè quum urina est rubra, & grossa. non citrina, ignea, ex qua timetur victo- ria bilis, & acritas eius, &c.*

Hanc Auic. sententiam acriter reprehendunt Fernel. lib. 2. *meth. cap. 3.* Iacchin. *prop. libel. de errorib. Auic.* eamque falsissimam, & inconsiderantiam plenissimam appellant, multisque argumentis victi coguntur aliter opinari, qui- bus ego alia non contemnenda in legentium gratiam, &

vtilitatem adiungam, quæ contra Auic. facere videntur. Primò. Secta vena exeunt omnes humores, in ea propor- tione qua in venis erant: Neque enim serum prius quàm bilis; neque hæc prius quàm pituita, vel melancholia; neque inuitilis, & deprauatus humor ante quàm integer, & familiaris elabitur. Secundò. Febris ardens soluit hæ- morrhagia, ex Hipp. 4. *acut. 10.* Ineptè ergo in illa prohibet Auic. venæ sectionem, si Medicus naturam rectè operan- tem imitari tenetur. Tertiò. In omnibus febribus putridis & acutis, concedunt Hipp. & Gal. venæ sectionem. Ergo sine ratione Auic. eam in illis denegat: quam summoperè probant illi, 4. *acut. 19. & 11. meth. 15.* Quartò in arden- tissimis febribus non solum mittit sanguinem Gal. sed vs- que ad animi deliquiū. 1. *aph. 23.* & alibi passim. In biliosis ergo hæc vacuatio est exercenda, quia nullæ istis sunt ar- dentiores. Nec obstat si dicas, per febres ardentissimas non intelligere biliosas, sed tantum sanguineas: Nam Gal. in iis sanguinem mittit, vt totius corporis habitus refrigeretur, & prohibeatur decubitus in partem principem, ex Gal. *lib. de cur. rat. per sang. mis. 12.* quæ pericula cum magis vigeant in biliosis, quia in eis maior necessitas refrigerij, & maior adest timor decubitus in partem principem, ob bilis cali- ditatem & tenuitatem, videntur hæc potius, quàm sangui- neæ, sub ardentium nomine intelligendæ. Patet. Nam 4. *aph. 59.* Solam continentem biliosam, ob intensissimam cali- ditatem, ardentem vocat, non sanguineam. Ergo multò magis illa, quàm hæc, ardentis nomine est intelligenda. Quintò. Sanguinis missio semper est remedium valdè re- frigerans, quamuis ex accidenti tale sit, quatenus substantiam calidam è corpore educit, sanguinem videlicet, cum qua etiam humor biliosus exactè cum sanguine permixtus, & reliqui etiam extrahuntur. Ex quibus mirari iubit Auicennam, tantoperè venæ sectionem cauentem in febribus, in quibus vtilis, & necessaria est refrigeratio.

Sed necesse est, vt prius Auic. sententiam, mentemque intimius perpendamus, quam Gal. doctrinæ esse maximè conformem inuenimus. Hic enim lib. 6. *epid. sect. 3. text. ult.* sic inquit: *Impedimentum in cruenta spuenticibus, tempus anni, phlegmone lateris, bilis, &c.* in cuius com. Gal. per impe- dimentum, intelligit prohibitionem venæ sectionis. Bilis ergo redundantia in affectu etiam sanguinis missionem exoptulante, venam secari prohibet. Galen. etiam lib. 4. *de sanis. 4.* sic inquit, quod quando humores recedunt à natura sanguinis parum, aucter sanguis mittendus est: si verò magis dissent, consideratiùs agendum: si verò valdè dissent, nul- lus omnino sanguis mittendus est. In febribus ergo biliosis, in quibus superat bilis, à natura sanguinis longè aliena, meritò cauet Auic. venæ sectionem. Præterea idem Gal. 9. *meth. cap. 5.* recensens indicationes, quæ venæ sectionem dehortantur, abstinere à venæ sectione, in quibus os ven- tris amara bile redundat: iis verò similes sunt, qui febribus biliosis laborant, in quibus rectè sanguinis missionem vetat Auic. Deinde 2. *ad Glanc.* in erysipelate, & herpete exquisitis, interdicit venæ sectionem, & ventrem tantum- modo expurgare consulit. Idem facit in tertiana exquisita lib. 1. *ad Glanc. cap. 9.* licet sit morbus acutus. 1. *acut. 3. & 3. aph. 29.* & ardentem febrem, eam appellet, 8. *de placit. 6. & lib. de rigor. cap. 7.* Id exequendum imperat in omni alio af- fectu, qui est germen biliosæ fluxionis, vt patet ex Paul. lib. 2. *cap. 2.* & Aëtio *teirab. 2. ferm. 1. cap. 8.* hoc faciendum monet in omni alio affectu, in quo bilis plurimum à na- tura sanguinis recedit, vt videlicet, si sit nimis mordax, ca- lida, aut tenuis; quæ talis maximè fit, quum omnia ad sunt bilem coaceruantia: natura scilicet calida & sicca, anni tem- pus, ætas, regio, & consuetudo, quæ bili gignendæ sunt accommoda valdè.

In his enim virium robur non adest, nam abundè cali- dum siccumque corpus cum febricitat, oportet viribus esse va- lentibus, ex Gal. lib. 10. *meth. cap. 5.* & iis maximè ob ean- dem causam inedia nocet, quia deficienti humido nutri- mentali, exsiccata amplius excandescunt, & sic febris non cessat ante cibationem. Ita etiam in sanguine per venæ se- ctionem extracto, plus exsiccantur & inflammantur, quæ ebullitione facta humores gliscunt, & efferuescunt: quod fortè fuit in causa, vt 1. *ad Glanc. 14.* dicat Gal. in locis supra modum

modum calidis verendam esse sanguinis missionem, ita vt a- bile syncera subortis, soluere alium præsentaneum præ- fidium est; præsertim cum in prima corporis regione, aut ambitu corporis cacochymia consistit.

Ad secundum. Quod licet vena secta omnes simul ef- fluant humores, & deinceps remaneant sub eadem pro- portione: quando tamen sanguis paucus est, bilisque multa, cum semper maior quantitas illius, quàm huius extra- hatur, in prima præsertim, & tertia corporis regione abun- dantis, fit vt hac de causa, virtute debilitata, & agitata commotæque bile, sequatur illius efferuescentia.

Ad tertium dic. Per febres ardentis intellexisse Gal. fe- bres sanguineas præcipuè, & biliosas, si cum sanguinis præsentia bilis redundet. Illæ namque ob feruorem & copiam, sunt ardentissimæ, & plurimam caliditatem habere dicuntur, ex Gal. 2. *feb. cap. 9. post med.* In qua febre subitam & acuatam exoptat vacationem. 9. *meth. 4. 1. aph. 23. lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 2.* Ad primam instantiam sic responde, quod licet in febribus biliosis, in quibus prohibetur sanguinis missio, necessaria sit refrigeratio, & decubitus in aliquam partem principem timeri possit, non præ- stari hanc refrigerationem per sanguinis missionem, nec humoris decubitus impediri: tunc enim bilis feruor auxi- liis refrigerantibus, & humectantibus compescendus, accommodata, lenique purgatione mitescit. Ad secundam instantiam dic: febrem sanguineam posse dici ardentissi- mam, sumpto videlicet nomine adiectiuè, id est, feruens, vel multi feruoris, & sic Gal. 2. *crif. 6.* eam de genere deuré- tium appellat. Potest ergo dici ardens adiectiuè, quod Græ- cè dicitur *causodes.* non tamen subfctiuè, quod nominatur *causos.* Gal. autem per ardentissimas, intelligit febres vali- das, & multi feruoris, in quibus sanguinis copia adest, siue sanguinæ sunt, siue biliosæ, in quibus, quum sint acutæ, & putridæ, præsentem sanguinis copia, sanguinem Gal. emittit.

Ad vltimum responde. Non semper sanguine extracto corpus refrigerari, sed in biliosis febribus sæpè in inflamma- ri, & caleferi, quum exhaustæ venæ biliosis replentur hu- moribus: præsertim si corpus sit calidum siccum, facile resolubile, & omnia ad sint quæ gignendæ bili sunt accom- moda. In his ergo celebrata phlebotomia, multoties facit fe- brem, & multoties facit putrefactionem, apud Auic. 4. 1. c. 20. In febribus ergo biliosis, venæ sectio, extracto sanguine, qui sua benignitate, ac temperie humoris biliosi acrimo- niæ retundebat, cholericorum ebullitionem facere po- test. Sed hæc Laconicè dicta sufficiunt de argumento, in quo ita perplexè auctores, indistinctè que sunt spatiati. De quorum numero sunt Gentil. Iacob. de partib. Dinus, Vgo, & Thadæus, in com. loci Auic. cit. in init. Amat. 1. cent. schol. 91. Valler. 2. *enarrat. 7.* Petrus de Peramato lib. *de vacuand. rat. 17.* Augenius lib. 4. *de sang. mis. 12.* & alij præstantes viri non siluere.

QVÆSTIO XXXI.

Quod purgatio, ex Galeni mente, in febribus sit cele- branda. Contra Th. à Veiga Medicum insignem.

LAxare eius ventrem.] Conimbricæ Academiæ decus Thomas à Veiga in com. c. 89. lib. artis medic. illius fuit opinionis, vt crederet Gal. discurrerent per omnium va- cuationum differentias vniuersales, & particulares, intacta omisissè frequentem, celebrem, multique vsus purgatio- nem in febribus celebrandam: Nam in methodo cum pol- liceretur tradere integram, & particularem febrium om- nium curationem, ad minimaque auxilia descenderit, de purgatione nec semel meminit, solùmque eligit medica- menta, quæ sine calore vacuare nata sunt, recensetque multam, ptisanam, & clysterem. Nec in lib. *ad Glanc.* conti- nuarum curationem proponens, purgationis fecit mentio- nem, nec in aphorismis, nisi materia turgat. Quo pacto autem cõiectanti liberum sit arbitrari, scriptam esse à Gal. omisissam tamen librarij vitio. Eius placitum in legentium gratiam sequentibus rationibus probare conabimur.

Primò. Medicamenta purgantia suapte natura calida sunt, & febrem accendunt, ex Gal. 4. *acut. 7.* quare non paruum

Hæcque de causa in febribus biliosis tantoperè Auic. re- formidat venæ sectionem, cum sint vehementis calefactio- nis, & inflammationis: sicque in cura causi ait, & non phlebotomentur, fortasse enim inflammabit eos. Insuper Auic. in totum in his febribus venæ sectionem non reformidat, sed cautos reddi nos, ne sine maxima consideratione, ne intempestiuè, ne quantum plenitudo commonet, sangui- nem emittamus; quum aliquid virium resolutioni, quæ in his biliosis, calidis, & siccis corporibus, maxima esse solet, sit condonandum.

Immeritò ergo, & petulanter nimis Auic. à Fernel. & Iacchino reprehenditur, quorum argumentis ex sequenti- bus plenissimè satisfiet. Dic ad primū. Naturam in febri- bus ardentibus sæpè cum vtilitate maxima moliri vacua- tionem per sanguinis è naribus profluuium, quum scilicet febris ex sanguine ortum ducit. At verò in ardentibus è

paruum periculum est eis vti in morbis acutis, quum febris refrigerantibus egeat. 1. aph. 24. & 2. acut. 11. illorum administrationem, præsentem validissima febre, summopere vetat; quoniam facta à medicamentis agitatio magnas in morbis offensas parit, quæ non ita facile, vt in iis qui non febricitant, emendantur, vt scite notat Hipp. lib. de medic. purg. n. 4. §. Carnes enim ipsorum, & ventres cum calidi sint, medicamentum assumunt, & nihil depurgantur, & febris maior fit, & color euerititur, & morbi regij speciem præ se ferunt: commota enim bile, & non vacuata, non sorbere vult ager, neque bibere, sed omnia abominatur, & plerumque perit. Si verò detinet medicamentum ante meridiem, nihil purgatur; à meridie verò nihil purgatur, & perit: at si hac die superstes maneat, & una cum purgatione dimittat febris, sanus fit. Quo pacto in febribus acutis medicamenta purgatoria dare non oportet, donec remiserit febris, &c. Hæc Hipp. ex Cornarij, Mercur. Vegæ, & Heurnij versione. Idem docet 1. aph. 24.

Secundò Hipp. 4. aph. 5. Sub cane, & ante canem difficiles indicat purgationes, ob continentis æstum. Ergo ob vehementiam febris multò difficiliore erunt in æstuante corpore. Nam exusta ex ardore febris natura, illarum calorem ferre non poterit, quin potius furentibus humoribus, & ebullientibus, & sic debiliore facto innato calore, ad residui expulsionem minimè sufficiat. Sic Auic. 4. 1. c. 3. & Gal. 1. ad Glanc. 14. in ingenti febris calore purgantia renuunt; quoniam coniunctio duorum calorum intolerabilis, vires labefactat, & oppugnat.

Tertid. Purgantium omnium natura, corporum quæ purgantur naturis contraria est, ac aduersa, ex Gal. 2. acut. 12. & alibi passim.

Quartò. Purgantia coctionem humorum perturbant, hæc enim coctione perficitur. Quare si ventrem moueris, ait Hip. 4. acut. 4. 4. urina non maturabitur, febrisque tum citra sudorem, tum indicationem, in longum protrahetur tempus.

Quintò. Vei purgantibus vtendum est in initio morbi, aut in augmento, statù, vel fine. Non in principio, cruda enim passio non cedit, obsequitur ve, monente Hip. 4. acut. 22. quo tempore adhibita expurgantia colliquant carnem, & sanguinem: maximè cum in initio nihil ad bonum vacuari sit possibile. 4. aph. 22. Non in augmento; nam in hoc non adest perfecta coctio. 1. cris. 17. Nec in statu, in quo si purgas, naturam à coctione perturbas; coctio enim perfecta fit in statu. 3. cris. 5. tunc enim melius est quietem habere. 2. aph. 29. Non in declinatione, nam in hac nullus æger emoritur. 3. cris. 5. & natura quæ auxiliis leuata potuit concoquere, poterit expellere. 1. meth. 15. In omni ergo tempore reprobanda purgatio est, ob calidissimum viscerum, hepatis, & renum feruorem, ob calorem ex motu humorum contractum, ob deleteriam qualitatem expurgantium, quæ præcipua membra inficiuntur, vt lib. 12. cap. 3. protulit Trall.

Vltimò facit, quodd natura rarè febres ventris deiectione persanat: hæ enim sudoribus, vomitibus, vrinis, hæmorrhagia, & abscessibus iudicantur. 3. cris. 3. In febribus ergo expurgantia secundum Gal. mentem, & veram methodum reprobata sunt, & nullius vsus. Veigæ sententiam sequuti sunt Ludouic. Lemosius in com. cap. 9. lib. 11. Gal. de method. medend. disp. 4. Fuchsius lib. 1. aph. com. 24. Iacchianus lib. de acut. morb. curat. fol. 595. ex Donzellini versione. O pessimum sæculum! O miseram hominum conditionem! quando cogimur in his etiam, in quibus de salute hominum agitur, quasi mancipia obmutire, vel ad paucorum aliquot libidinem loqui! Vidisti namque hos, balantum more, Veigam, virum aliqui insignem, contra Senis, & Gal. edictum, sequutos, quos grauius errasse quilibet vel medicocriter in arte versatus animaduertet, qui plurimum semper fuerit detestatus eos, qui Galenum falsitatis accusare non erubescunt. Quare liceat sic nobis contra hos Medicinæ proceres debacchari, & Galeni, priscorumque partes defendere ac tueri.

Nam præterquam quod Rasus hoc loco huic detento febricitanti, medicamentum purgantia propinat, quod præceptum tota barbarorum Schola amplectitur, Gal. in febris, & intermittentibus, expurgantibus sæpissimè vsus est. Nam 1. aph. 22. Costa medicinari iubet, hoc est, vti medica-

mento purgante, ex Gal. 4. aph. 1. Ibi enim agit de febribus, continuis, in quibus præsertim iudicationes fiunt. Et Gal. 1. aph. 21. inter loca vacationibus accommodata, primum locum defert deiectioni per intestina: & merito sanè; humores enim innata grauitate descendunt ad intestina, præcipuè cum ad hæc à porta, plures, latioresque mesaraicæ venæ sint, & natura has vias excrementorum susceptioni pararit, vt ait Mesue in canonib. vniuers. intent. 1. cap. 2. & refert perdoctè Auer. 6. collig. cap. 11. Vnde Ferhel. in meth. general. cap. 8. inter crises febrium, primum locum illi concedit, quæ per alui deiectionem celebratur.

Insuper Gal. 11. meth. 10. continentium curationem ex professo proponens, §. Vbi autem ea que obstruunt, &c. humorem peccantem per alium vacuare tentat: & in cap. 8. antecedente, §. Deiectiones verò, vomitus, & sudores molientur, &c. idem auxilium imperat exsequendum. Nec est audiendus Lemosius, qui has deiectiones per clysteres fieri posse contendit; nam quæ sunt in venis, nec extra venas, non possunt ita commode per enemata vacuari, quum electum vacuaria huic operi solùm sint destinata.

Deinde nihil est à Gal. tantopere celebratum, quàm humores qualitate peccantes purgatione esse vacuandos; peccare autem qualitate in continujs, & intermittentibus febribus, nullus ignorat.

Adde Gal. lib. 1. ad Glanc. cap. 9. Absinthium in tertiana exquisita propinare, vt bilis vacuetur. Patet, quia signa coctionis exoptat: hoc enim medicamentum bilem vacuare, certa res est illi qui lustrauerit Dioscorid. lib. 3. cap. 24. Gal. 6. simp. 69. & 6. de sanit. 10. & 8. sec. loc. 3. Auic. lib. 1. tract. 2. cap. 2. Paul. lib. 2. cap. 20. Aëcium tetrab. 2. ferm. 1. cap. 80. qui in tertiana notha molliter ventrem subducentia exhibenda esse, sibi persuasit: & in quartana purgat iis, quæ vacuandi humores atros potestatem habent.

Et si eadem est ratio præcautionis, & curationis, Gal. tertianam tempore æstiuo futuram, purgatione circa veris initium adhibita præcauit lib. 6. aph. com. 4. mitibus, clementibusque medicamentis assumptis, quæ ipsi notissima fuere, vt sunt serum, mercurialis, pruna, epithymium, polypodium, manna, ab ipso vocata mel aëreum. 3. alim. 39. Agaricum 6. sec. loc. cap. 10. & Rhabarbarum à Paulo cognitum vt constat lib. 1. cap. 43. & lib. 7. cap. 11. Casia fistularis interaneus liquor, cuius descriptionem exactissimè tradit Actuarius lib. de compos. med. ab init. tit. de potionib. medicament. aduersus affectus qui febres comitantur. Vt videas priscos illos, medicamenta suauissima, & benignissima in vsu habuisse, quæ pro curandis febribus, cæterisque morbis sunt vtilia, & non solùm fortia & venenata, vt vulgus Medicorum opinatù est, de quorum numero sunt Veratrum, turbitum, colocynthis, scammonium, & huius generis multa.

Rursus non negandum est Galenum fuisse Hippocratis vigilantissimum sectatorem, quem, vt totius Medicinæ parentem summè laudat, & admiratur lib. 1. meth. 2. lib. 1. de elem. 6. & alibi passim. Hipp. autem lib. 2. de morb. num. 8. sic ait. Si tertiana febris tenueris, siquidem non omittis tribus inuasionibus quarta corripiat, pharmacum deorsum purgans bibendum dato, &c. Idem refert lib. de affect. n. 25. Si ergo is auctor in febribus purgationem imperat, cur Gal. eam non exercuisse asseremus? Rursus in tertiana purgat, cur in ardente febris, quæ ab illa, humore faciente non differt 4. aph. com. 59. non purgabit?

Demùm Gal. expressè in lib. quos, quib. & quand. in fin. in febre non intensè acuta, Elleborum, & hieram propinat. §. Cum ergo febris vehemens non sit, ægrique naturam noveris, medicamentum dabis, elleborum nigrum, aut aliud quid simile, quorum est diacolocynthidos appellata confectio, quam nunc vstrato nomine hieram, hoc est, sacram appellant, &c.

Vidisti quodd in febribus continujs, & intermittentibus, purgatio secundum Gal. mentem sit exsequenda. Neque enim omnia pharmaca, quibus antiquitas vtatur, vt iam prædictis argumentis pateat responso, sunt calida, febrimque accendunt, quidquid inter omnes aliter sentiat Peramatus lib. de vacuand. rat. c. 5. quem arguit Gal. 3. simpl. 24. plurimis pharmacis vim venenosam denegans. Nam plurima ibi numerat medicamenta, quæ præterquam quodd nullam vim corpori inferunt, etiam alimentum homini præbent.

præbent. Et licet medicamentum apud antiquos non quodlibet, sed validum designet, notante Philotheo lib. 4. aph. com. 1. tamen id si in minori quantitate exhibeatur, & temperatum eis quæ illius malitiam retundant, nocere non poterit. Sic Hip. 2. acut. 11. & 12. fortia medicamenta etiam in pleuritide, affectu sanè calidissimo, permixta cum odoriferis exhibebat superbibita ptissana, quæ medicamenti efficaciam infrænauit. Et licet omnia calida essent, eis vti conuenit ad maius periculum evitandum. Hanc litem diremit Gal. lib. 1. aph. 24. §. Non igitur ob igneam febris caliditatem, purgationem exhibemus, (hanc enim scimus sui ratione nocituram) sed propter humores illam efficietes: Quare maiorem oportet ex noxiorum humorum vacatione fieri vtilitatem, quàm id quod necessario consequitur ex purgantibus medicinis nocumentum: erit autem vtilitas maior, si humor absque noxa, & molestia vacuetur, &c. Ex hoc loco duo collige. Primum, Gal. in febribus ægros expurgasse. Secundum, id fecisse ad maius periculum evitandum.

Falsum item est, medicamenta humorum coctionem perturbare: quoniam expulso noxio humore, natura velut idoneo, eo quo velut sarcinas premebatur, melius deinceps coquit. A ratione autem alienum est, coctionem fieri quiete melius quàm motu: nam frustra Gal. exercitacionem laudaret, quod coctionem maximè iuuat. Quies quidem prodest, vbi calor multus est, vt vbi paucus, isque ab extraneo obrutus, motus ventilando, melioris coctionis est causa: quare si sanguis crassus est, humoresque multi, ij extenuari mouerique desiderant. Sic laudat mille in locis Gal. ad horum subtilitatem, frictionem, animi & corporis motum, & balnea. Sic vbi febrilis est calor, purgatio adhibenda est, & motus qui fit per purgationem, plurimum confert, quia fit cum vacatione putridi humoris. Atqui si verentur illi turbare coctionem, ob motum quem in purgatione fieri contendunt, cur purgationem exercent in materia turgente, vt toties monuit Gal. quæ cum ex se mobilis sit, expurgationis motu amplius furibunda euadit?

Quo verò tempore purgatio in febribus sit exequenda, (hoc enim alterum argumentum postulabat) iam dicam, vera Gal. doctrina munitus. Purgat Gal. in initio, antequam humores firmetur in parte. 4. acut. 76. vel dolor partis augetur, vel febris caliditas increseat, vel ad aliquam partem principem decumbant ij, qui per corpus vagantur humores. Purgat in augmento, & in statu, quando materia est vrgens, sæua, maligna, nam tunc euacuatur solùm pars humoris iam coacti. Nec dubites, quia in augmento fit crisis bona, licet incompleta: quæ de causa 4. acut. 44. purgatio solùm prohibetur præsentem summa cruditate: & in text. 43. conceditur purgatio, vrina nebuloza, & crassa existente, quæ morbi augmentum notat. Neque obstat quodd Gal. 1. aph. 22. ad purgationem expectat vltimam partem status: nam loquitur de morbis Galuberrimis: in periculosis tamen iuuat. Purgat in fine status, quum humores ad maturitatem peruenierint, edoctus ab Hip. lib. de med. purg. n. 4. §. Quicumque à febribus fortibus corripitur, iis medicamenta purgatoria dare non oportet, donec remiserit febris: sin minus, saltem intra quatuordecim dies id non facito, &c. Scis autem 14. diem esse terminum acutorum. 2. aph. 23. Quare si febris vehemens non fuerit, ad medicamenti purgantis potum te conferes. 2. acut. 11. & hoc contingit in fine status, cum iam febris incipit remitti. Habet enim status tres partes, & in fine, qui coincidit cum principio declinationis, ex Gal. lib. de morb. temp. 5. residuum humoris suauissimè expurgare oportet.

Quod verò addunt, rarè febres acutas deiectione sanari, falsum est; & contra Gal. mentem assertum, qui omnes febres solui alui fluxu 3. lib. cris. asseuerat. Quare secundum Gal. præcepta, in febribus celebranda purgatio est.

QVÆSTIO XXXII.

Quod expurgantia in phrenitidis medela sint ex vsu. Contra Gentilem, & Matthæum peritum, Medicos eximios.

Exhibui ei medullam casie fistularis, &c.] Maxima lis est, & controuersia apud scriptores, num in biliosa phrenitide purgantia sint exhibenda. Alij consulunt lenientia solùm, ex cathartici vehementia bilis agitationem timentes valdè: alij ea reprobant, licet enim hæc quadantenus subducant, humorem tamen biliosum à toto ad cerebrum confluentem minimè reuellunt, quoniam eorum vis corporis molem vix pertingit. Alij ad subductiuam pharmaca pertimescunt scammonium recipientia, vt asserant haud esse porrigenda, nisi duntaxat, quibus consuetudo est non solui à lenientibus. Hanc opinionem habet Gentilis 1. 3. tract. 3. c. 3. dub. 26. Sequitur Matthæus lib. 9. ad Almas. cap. prop. Accedit quodd Galen. 1. 3. meth. 21. agens de curatione phrenitidis, purgationem prætermisit, medicamenta calida, quibus ipse ferè vtatur 2. acut. 11. & 6. epid. sect. 6. com. 6. renuens omnino, quæ in inflammationibus internis, ardētibusque febribus, a calidissimo humore concitatis, tantopere reformidat. 1. aph. 24. Nam si hæc assumantur, intenditur febris, vires reuoluntur, & morbus superior euadit, & idè in acutis morbis, omissa purgatione, venæ sectio, vt tutior & mitior consulitur ab ipso, cit. sup. de vici. rat. libro.

Quare cordatè Arabes toto tempore principij in phrenitide imperant purgationem medicamentis benignis, aut clementer, electiuèque purgantibus celebratam, quæ non solùm humorem intra venas contentum minuunt, sed & fluentem, & fluxurum reuellant: nam sicuti venæ sectio reuellit, sic etiam purgatio, vt 4. 1. cap. 25. retulit Auic. Humor autem ille qui est extra vasa impactus, actu inflammationem committens, vt pote crudus, & purgationi ineptus, in initio educi non debet, sed post peractam coctionem; quem si citra hanc vacuare tentes, quum hæc medicamentum debeat fieri valido, vt fit humor renitens, & longè à viis ductuum semorus expurgetur, noxam committes in emendabilem: fortè enim & in maiori quantitate ob hanc causam exhibitum pharmacum agit, mouet, & febrem accendit, vt eleganter cecinit Hipp. 4. acut. 22.

Reuulsua ergo purgatio in initio inflammationis cerebri debet celebrari: nam dempta maiore parte humoris, qui actu in venis consistens inflammationem fouet, pars phlegmone obfessa diffatur, & leuata sarcina partis corruptio impenditur. In hunc enim vsu partem externam inflammatam scarificamus, vt sic corruptionem, aut mortificationem ventilatione euitemus, ex magnitudine inflammationis, aut eius malignitate necessariò sequituram. Expurgantia sint mitissima, quæ adactè sunt propinanda, nam & ardentibus offerebat. 4. aph. 2. & 2. acut. 11. Hip. violenta & calida, maiorem expectans noxio vacuato humore vtilitatem, quàm sit quod ex calore sequitur detrimentum. Illa sunt electuarium de psyllio, succo rosarum, præstantissimum rosatum Mesuæ, in quibus scammonij acrimonia nimium est edomita, quæ Gentilis citra rationem condemnat. Sed & Rhab. calorem veretur Matthæus, quasi in caudæ accommodatum medicamentum non sit. Quare vel statim ab initio, priusquam humores firmantur in parte, medicandum, vel postquam concocti sint, & ad maturitatem peruenierint, vt perdoctè ex Hipp. notauit Gal. lib. 4. acut. 76. perinde ac si annueret Gal. in principio phrenitidis & cuiusvis inflammationis internæ, indicatione sumpta ab abundantia affluentium humorum, purgatione reuellendum esse; quum verò humores firmati & impacti sunt, tunc vacationem eradiciua purgatione esse administrandam.

DVBIVM XLI.

Num desperatis sit adhibenda manus. Contra Augenum.

Et abstini occasione vulgarij.] Medicum debere esse animosum, generosum, lenientibusque malis minimè perterreri, in lib. de dieb. decretor. passim confirmat Gal. vt videas quod sæpè rustico timore curantium, plurimi è vita discendant, prætermittis insignibus auxilijs, quæ alioqui si exequerentur, maximè essent profutura, à quorum administratione Medici ob vulgi calumniam supercedunt. Aggredienda ergo curatio est in conelamatis morbis, ij licet acutæ suæ, efficaciam & malefica vi, lethales sint prolixis, K 2

ac penè diti, vulgique fama contemnenda. Nam quibus saluta via est unica, eaque dubia, necessum arbitror his aduersis periculis obuiam ire: quoniam quando satius est aliquod nonnulla fiducia, vel cum periculo facere, quam spe adempta ceriò perire, tanto profecto satius est potentibus præsidiis pugnare, quam nihil agere, vt 10. meth. c. 10. monuit Gal. quum melius sit anceps remedium experiri, quam nullum, monente sic Celso lib. 2. c. 10. Cum multi citra spem mirabiliter sanentur, ex Auic. 4. tract. 2. c. 10. & sapè accidant monstra in arte, quemadmodum in natura, iuxta Auer. d. etum, 7. collig. cap. 3. 1.

Non ergo leuia auxilia in gratiam amicorum solum sunt applicanda, ne infamemus præsidia quæ multis fuere salutis, vt ait Gal. 11. meth. 19. Neque morituri solis præsagis sunt relinquendi, vt videtur insinuate Gal. 1. aph. 8. & 2. aph. 29. edoctus ab Hipp. lib. de art. num. 4. sic pronunciant: Medicinam esse, morbos ab agere in totum tollere, & morborum vehementes impetus obtyndere, & eorum qui à morbis vitii sunt curationem non aggredi, cum id in confesso sit, quòd Medicina tales sanare non potest, &c. Nam vt loc. cit. monuit Auic. multoties egreditur pars hepatis, & aliquid de siphac, quod est supra ventrem, & zibum, & matrix tota, & non accidit inde mors, vt lib. 6. cap. 88. Paul. confirmat.

Quare decorum est Medico, relictà vulgi calumnia, & fama tantoperè à Galen. neglecta, 7. meth. 1. præfata prius mortis periculo, desperatis auxiliariis adhibere manus. Sic enim Medicus præsagis culpa vacabit, ex Hipp. 1. prog. 4. quod dilucida oratione edocuit Cels. lib. 5. cap. 26. rit. 1. dum sic ait. Est enim prudens hominis, primum cum qui seruari non potest non attingere, nec subire speciem eius, vt occisit, quem fors ipsius peremit. Deinde ubi grauis metus, sine certa tamen desperatione est, indicare necessariis periclitantis in difficili spem esse, ne si vitia ars malo fuerit, vel ignorasse, vel sefellisse videatur, &c. Quod consilium transtulit Auic. loc. cit. Deplorati ergo solis prælagis non sunt relinquendi, quoniam, vt ait Cels. lib. 2. cap. 6. interdum deserti à Medicis conualescunt. Et plures sanantur, de quibus Medicus desperat, ex Cels. ibid. quidquid contra ratiocinetur Augenius tom. 1. epistol. lib. 8. epist. 1. cuius rationes ex dictis facile solui possunt.

HISTORIA LXIV. GALENI, De Hemorrhagia.

Critica Hemorrhagiae præfensio.

Quintum morbi diem iuuenis quidam agebat: ac licet idoneum tempus sanguini detrahendo præterisse videretur, quia tamen nec animi tempus, nec egrotantis ætas, nec virtutis imbecillitas, nec denique victus, qui morbum antecesserat, aduerfabatur, sed vno consensu sanguinis missionem significabant, Medici * venam incidere decreuerunt, idque tempestiuum fore ceteri arbitrabantur. Ego verò diligenter omnia contemplantus, quæcumque ab Hipp. tradita sunt signa, illorum quibus fluxurus est sanguis, hæc quidem eos in opinionem mittendi sanguinis venisse dixi. * verum naturam id quod se granaret expellere festinantem, breuè admodum etiamsi nihil ipsi egerint, idem ultro facturam. Dum Medicis hæc admiranda videntur, ager è lecto se susulit, tanquam profliturus, interrogatusque cur exilire voluisset cum nihil adesset, ob quod id facere debuisset, rubri coloris serpentem per laquearia repentem à se visum expansisse, respondit, ne si aliquo modo aberrasset supra se ferretur, atque idcirco se è lectulo aufugere velle: reliquis nihil hoc ad sanguinis fluxum conferre visum est: mihi verò cum alia signa perpendiculari, tum ruborem qui prius in dextra nasi parte ad malam usque obscurus visus fuerat, auctum valde intuenti, sanguinis paulò post è dextra nare fluxuri manifestum id attulit indicium; atque ideò cuidam ex egrotantis familiaribus submissa voce præcepi, vt vas aptum sanguini excipiendo sub veste promptum haberet; atque ita ad Medicos conuersus, alta voce dixi, si parumper expectaueritis, * sanguinem è dextra nare fluentem videbitis, riserunt illi, quòd antedictis, è dextra nare adiecit sem: At, inquam, utrumque eueniat oportet, aut alterutrum me decipiat, nam quòd sanguis fluxurus sit, & quòd è dextra

nare venturus, arte medica præsciri potest. His dictis, cum qui vas sub veste occultum habebat, inter obseruandum aduocui, mentem adhiberet, quid egrotus ageret: vt cum sanguinem erumpentem videret, accurrens vas supponeret. Vix hæc dixeram, cum ecce digitum è naso sanguinolentum iuuenis extraxit; tum familiaris accurrens vas subiecit: quod dum fieret, magno, vt scis, oborto clamore Medici quidem omnes delapsi sunt. Ego verò tibi mearum rerum studio quo pacto id præsciuissim, idque ex Hipp. præstantissimi Asclepiada scriptis, & monumentis exposui; atque insuper illud etiam addidi, vehementem sanguinis fluxum expectandum, eò quòd & natura impetus vehemens, & morbus adhuc crudus esset. Consequens verò hisce de causis immoderatas exinanitiones fieri. Atque ideò cum parumper adhuc morari utilis esse laborati cognoscerem, puerum qui me sequebatur ad accipiendam magnam cucurbitulam misi, idque reliquis inscis facere inssi. Celeriter itaque cum multum sanguinis in vase collectum vidissem, altero vase postulato, sanguinem qui fluxerat accipi, quem vt comperi librarum quatuor, & dimidia pondus aquare, egrum capite in scapulas demisso collocavi, ac naribus frigidam poscam atraheret præcepi, fronti spongiam aqua mulsâ madentem imposui, brachia & crura vinculis obstrinxi: qua cum manus conferre viderentur, postremo cucurbitulam in extremitate præordiorum ad dextrum latus adegi, statimque sanguinis fluxum cohibui, &c. Galen. lib. de præcognit. ad Posthum. cap. 13.

PARAPHRASIS.

Hæc memoranda historia, quam in lib. de caus. procat. cap. 1. initio, iterum Galen. retulit, Medicorum satis frequentem deregit errorem, qui contra Hipp. præcepta, nulla iudicantis diei præmeditatione facta, auxilia sapissimè exercent cum ægri damno. Quo fit non rarò, vt natura ob remediorum præposterum vsum facta debilior, morbi causam per varias regiones elidere nequeat. Cur igitur tot erroribus admittis iudicium eueniet vnquam, aut bona crisis? Si quis enim introgressus ad agrum, succinagens se, vel cataplasma non imposuerit, vel perfunderit, vel clysteris indiderit, vel venam secuerit, vel cucurbitulas ad iunxerit, vel confricauerit, vel nutruerit, aut eiusmodi aliquid factitauerit, nihil esse ab ipso gestum artificiosè arbitrantur: hi enim quoties accedunt ad egros, toties peccant, vt lib. 1. de dieb. decretor. cap. 11. protulit Gal.

Ex horum numero fuisse hos in præfenti historia numeratos, qui signa critica non obseruantes, sanguinem mittere tentarunt in critico die, res est manifesta, quos summoperè obiurgat Gal. diligenter omnia contemplatus, quæcumque ab Hipp. tradita sunt signa illorum, quibus è naribus fluxurus est sanguis, monens naturam ipsam tunc vltiò facturam, quam illi celebrare instituerant, vacationem, sequutæque hæmorrhagia ægrum à morbo immunem euasurum. Huius imminentis vacationis signa, sunt lata ab Hipp. lib. 3. prog. 33. Explicite plene à Magilstro 3. cris. ult. Auic. 2. 4. tract. 1. cap. 5. Christoph. à Vega, & Henric. à Cuelhar, doctissimè in com. Sontque in quatuor classes distincta. Primum est, si caput pullante, distendentèque dolore vexetur, ab acribus, calidis vaporibus, & humoribus eleuatis suborto. Secundum. Si hebetudo oculorum infestet ægrum, id est, obtusio visus, quoniam multus, & totus simul elatus ad superiora spiritus meatus obserat. Tertium. Oculi splendor, quia sanguis, humor splendidus est. Quartum. Si illa distenta sint abique dolore, tunc enim cum hepatis, aut lienis adsit inflammatio, ex qua sanguinis ebullitio, euaporatio, & feruor oriuntur, ipso ad caput ascendente, & meatus, per quos visoria facultas defertur, obserante, supra citata signa oriri testantur auctores.

Quare factum est, vt in ægro è lecto assurgente, & rubri coloris serpentè conspiciente, in dextra nasi parte rubore conspecto, instare hæmorrhagiam prædiceret. Alij vident filia rubra, lucentia, splendentia, qui splendores ob flauitiam, & splendorem sanguinis ad caput, oculosque è vasis magnis elati contingunt. His ergo exactè consideratis, & perpensis alijs signis, instantè hæmorrhagiâ significantibus, sine

sine dubio hanc vacationem euenturam pronunciauit. Alia autem signa quæ ipse reticuit, primus omnium edocuit Hip. lib. 1. epid. sect. 2. text. 5. 2. & 55. Suntque respirandi difficultas, ex transitu sanguinis per thoracem concitata, inuoluntarius lachrymarum fluxus, maxillarum rubor, narium pruritus, & maximè si corpore existente sano sanguis per nares erumpere consueuerit. Hanc crisiim passus est Meton, lib. 1. epid. sect. 3. text. 14. Hac iudicata est Virgo Larissæ, 3. epid. sect. 3. text. 83.

Si ergo hæc vera sunt, & ex Hipp. sæcundissimo promptuario decrepta, hæmorrhagiæque futuram pollicentur, vt pote à calidissimo sanguine ad superas partes ascendente suborta, cur illi ad consilium vocati Medicastri non solum non aduertebant, sed ridentes & illudentes, ex arte Hipp. hæc prædici non posse contra Gal. votum contendebant? Commune pseudomedicorum asyllum, vt ex aliorum dedecore suam velint augere supellectilem, doctosque, & in operibus artis valdè exercitatos conuiciis lacessere non cessent, naturam ab opere suis præposteris auxiliis perturbantes.

Hæc est causa quare nostris temporibus non ita frequenter crises contingant, quemadmodum tempore Hipp. & Gal. Quoniam plurima peccata ab istis Medicis admirandis sapissimè committuntur, qui medicamentis purgantibus temerè, & intempestiuè exhibitis, cibis etiam nimis, & alijs rebus non naturalibus, pessimè, nec vt decet, ministratis, crises impediunt, artis corruptores vtrius appellandi. Præstaret igitur aliquando solam relinquere naturam, quàm imprudenter eam adiuuare, ne diu tam impedire, ac perturbare:

At contra hos intrepido, constantiquè animo Gal. pugnare est ausus, cuius prælagiū verissimum, euentus postea confirmauit. Quum enim æger digitum è naso sanguinolentum extraxisset, ij pudore ac verecundia suffusi, magno clamore oborto, stimulis veluti agitatè domo discessere, postquam cum ægritudine laboriosè luctati sunt.

Sed cur vehementem sanguinis fluxum expectauit, quoniam sanguinis impetus vehemens erat, & morbus crudus, inquisitione dignum videtur? Dicerem ego, inpetum naturæ ad expellendum sanguinem, vehementem, ipsius robur ostendere manifestè, ex quo (adstantibus alijs signis ingentem repletionem indicantibus) Gal. sanguinis exituri quantitatem nimiam venari potuit. Adiectam verò cruditatem, sanguinei fluxus futuram vehementiam, ob id Galeno indicasse dixerim, quia acrior, & calidior tunc esset sanguis, non coctus, aut edomitus, naturam ipsam ad excretionem stimulans, maximè cum impetus incepisset vehemens, & sanguinis esset in corpore copia multa.

Sanguinis igitur quatuor libras cum dimidia effluxisse cum obseruaret, & æger fortè ex nimia vacatione debilis esset, à leuioribus incipere voluit prius, non à venæ sectione, in hoc casu valdè præficua, ad supprimendum fluxum, & alijs auxilijs anteponenda, ex lib. de curand. rat. per sang. mis. 1. 1. nec à cucurbitula præcordiis affixa, sperans alijs sanguinem non vacitantibus fluxum cohibere posse. Quare adolescentem capite in scapulas demisso collocavit, vt facilius ea nare, à qua sanguis effluebat, frigidam poscam attraheret. Cum enim hæc, aceto & aqua similit mixtis constet, ex Aët. retrab. 1. ferm. 1. cap. 1. Illud cum adstringat, lib. 1. simpl. 18. ad sanguinis fluxiones optimum est: aqua verò, quia frigida, repellit; & eo magis si ambò actu sint frigida.

Spongiam autem aqua mulsâ madentè fronti apposuit, vt adstringenti spongiæ facultati, & aquæ refrigerationi vias pararet faciles, medicamenta enim adstringentia sibi ipsis vias præcludunt. Brachia, & crura vinculis ligauit, vt sic dolore excitato, retractio ad distantissimas partes, easque contrarias fieret validissima. Quibus omnibus maturo consilio celebratis, minimè tamen proficientibus cucurbitulam præcordiis ad dextrum latus affixit, auxilium pro hoc complendo vsu, ab Hipp. 6. epid. sect. 2. text. 9. sum: moperè commendatum. Sic enim ad originem fluxionis, quæ ferè hepar esse censetur, retractio fit, ex Gal. 1. 3. meth. 19. & 5. meth. cap. 4. & lib. 1. ad Glauc. ult. quo præsidio ex quo to sanguinis fluxus illicò cohibitus est.

Enam incidere decreuerunt.] Si quis miser in Methodicè tanquam in alterius bellue manus incidat, procul dubio morietur, ex consequuntione dogmatis ab eo interfectus, quoniam vt à secta non recedat, inuestigare causas omnino recusat. At bene fortunatus ille, qui ad rationalem Medicum accesserit, neque enim tam malis symptomatis facile capietur, neque ob artem rationalis Medici mortem incurret; vt lib. de theriac. ad Pisoni. cap. 4. Gal. affirmat. Medicus ergo inscis egrotanti altera fera, qui ita remedia agris præscribit, ac illi qui aleam iaciunt, quorum iuutilia præcepta magnam egrotis afferre solent detrimentum, ex Gal. lib. 1. epid. sect. 3. text. 50. Morbus enim horum negligentia, maior sapè efficitur, vt inquit Hipp. lib. de art. num. 1. Hos lib. de veter. medicin. num. 2. nauium rectoribus comparat, sic dicens. Quare plerique Medici, idem quòd mali gubernatores faciunt. Etenim illi cum in tranquillitate gubernantes delinquant, non sunt manifesti: cum verò deprehendit ipsos magnus ventus, palam iam conspicui fiunt omnibus hominibus, quòd ignorantia, & culpa erroris suam nauem perdidit. Sic sane plurimi Medici dum curant homines nihil graue patientes, in quos si quis etiam maxime delinquat, nihil graue faciet, (sunt autem plures tales morbi, & multo sapius quàm graues hominibus accidant), in talibus verò delinquentes, non sunt manifesti idiotis hominibus. Vbi verò obtigerit magnus, & fortis, tunc ipsorum delicta omnibus conspicua sunt, &c.

Ex quo constat, quantoperè proflit, ad curationem optimos, & expertos Medicos conuocare, & quos in periculo versentur hi, qui hos idiotas, pseudomedicos, aut potius lycophantas de sui salute consulere audent, quum isti audaciam habeant, & temeritatem vsu ipso confirmatam, & omnes eodem calcant talopodio; vt 9. meth. cap. 16. & 11. meth. 15. monuit Gal. Exhibentur ergo hi insci Medicastri, stupidi, & malè feriat nebulones; qui nudis verborum formulis instructi, & Medici titulo luxuriantes, & infolentes, sibi licere putant impunè homines occidere: qui licet à limine vix Medicinæ initia salutauerint, incurabiles morbos ex facile curabilibus reddere consueuerunt, vt 6. aph. 45. retulit Gal.

Explodantur à consilijs hi garruli planè, & omnino fatui lenes, immò deliri, insulti, iactabundi & gloriosi; sicut & loquaces iuuenes, impostores, agyrtæ, cacozeli, solæcones, qui donum summi Dei salutare, & nngis, incantamentis, substitutionibus, & cauationibus conspurcant. Sed hoc quis pio; æquoque feret animo? vt quispiam rustico ingenio, immò obtusa mente, hebetique minerua, ad arandum magis, quàm ad curandum apta polens, falcem suam in segetem alienam; hoc est, in præclarissimæ Medicinæ amœnissimos campos, incurdissima viterata, splendidissima prata immitat, & vilis pœcuniæ victus cupidine, ambiguis responsis, Apollinis Delphici oraculo longè obscurioribus, de ægritudinis natura; ægri salute, ac interitu diuinare, & præter ingenui viri officium nugari non erubescat. Sic enim infestus humani generis hostis, vt corpus, animamque vnà perderet, pro veris cælitus datis morborum remedijs, per quæ Deus, Sacrosanctus Archiater, glorificaretur, nefarias, per hos impostores, intantationes adinuenit.

O execranda Magistratum auaritia, quid enim hos ardeliones, tantam sibi potestatem medendi arrogantes, ciues vestros pharmacis, & infautis auxilijs perdere permittitis? & tot, per ciuitates nobilissimas, oppida, fora, agros, incantatrices, & pythionissas medicam artem ad cuius finem nec ipse Hip. peruenit, exercere conceditis? Quare Plin. lib. 29. c. 1. auream de hac re protulit sententiam, sic dicens. Nulla est lex, quæ punit capitali iusticiam Medicorum, nullum exemplum vindictæ: discunt periculis nostris, & experimenta per mortem agunt, Medicòque tantum hominem occidisse summa impunitas est, quando in hac artem sola eueniat, vt unicuique Medicum se profertenti statim credatur. Idcirco tot quotidie adfunt delusores, in populis, fofis, tabernis, plateis, tot arioli, in populis, vaticini, salutatores; quoniam nulla pœna, vt inquit Hipp. in sua lege, num. 1. in Rebus publicis statuta est, præterquam ignominia: Verum hæc

non afficit, nec contingit eos, qui ex composito personam Medici induerunt; simillimi enim sunt hi personis que in tragœdiis introduuntur; quemadmodum enim illi figuram, habitum, & personam eorum quos referunt, habent, illi ipsi autem verè non sunt: sic Medici, fama quidem, & nomine multi, re verò, & opere valde pauci. Refert & alia eleganter infra, num. 3. §. Imperitia verò multo thesaurus est.

Hinc est quòd cum Medicina, omnium artium præstantissima sit, eò iam deuenit, vt omnium vilissima censeatur, tum ob ignorantiam eorum qui eam exercent, tum etiam, ob vulgi ruditatem, quòd tales pro Medicis iudicet, & habeat. O vti nam Principes, & senatores, qui ciuium suorum sunt amantiissimi, & non nisi ad salutem reipublice sunt procliuēs, & auidi, hos salutis humanæ acerrimos hostes supplicii afficerent! sic enim effrænis eorum trucidandi humana corpora retunderetur licentia, neque ita dolose, & fraudulenter in hominum vitam, vt Parcæ manus iniicerent, & docti Medici, qui nocte dièque, ob ægrorum salutem, veterum monumenta assidue, & sine vlla intermissione versant, & sui, suorumque obliuiscuntur inter se disputare solent, & Hipp. Gal. summorumque Medicorum doctrinam amant, colunt & amplectuntur, non cogereutur sortem iniquissimam fortiri.

Puniantur ergo hi cauillatores, qui miseram solùm, rudemque plebeculam in posturis, fallaciis, & mendaciis fallere intendunt. Sed quorsum in horum moribus depingendis sum multiloquus? Quum Gal. lib. de præcog. ad Posth. ferè per totum, & lib. 1. meth. multa pronunciet. Quorum stupiditatem nec Apollo cum Musis sanabit vnquam. Nec Europa deteriorem experitur pestilentiam, nec sensit ipsa Cranon. De quibus illud, Gennadio Medico à Pallade inculcatum, festiuum carmen optimè dici potest.

Indicium melius fuerit subisse latronis,

Gennadij medicas quam petiisse manus.

Ille etenim cades sanctè execratur, & odit.

Hic pretium capit, & ducit ad Elysios.

Verum naturam. Medicum naturæ operum gnarum esse, pluribus in locis firmavit Hipp. Cum enim naturæ sint morborum medicatrices, ex iplo 6. epid. sect. 5. text. 1. Et harum ope concoctiones fiunt, noxij humores expellantur, & curentur morbi; & Medicus huius naturæ sit minister: oportet vt summo studio huius actiones conuenientes scrutetur, vt suo tempore eas adiuuare, & sua opera probè administrare queat; qui si aliter se gerat, & intempestiuis auxiliis crisis morbi ignorans, ipsam perturbet, vt 1. de diab. decret. 1. & hic contra Medicos Romanos, ad huius iuuenis curationem vocatos, acriter insurgit Gal. iudicium in septimo, ad quem paratum erat, fieri non poterit, tot interea erroribus admissis.

Si enim huius naturæ, quam Hipp. & Arist. vegetatiuam animam in plantis, & potentiam vegetatiuam in homine vocarunt, vestigia, ordinem, & vias, exacto iudicio, ex pulsu, vrina, actionibus principibus, & non principibus fueris contemplatus, raram erit quod in prælagièdo erres, & ex consequenti nihil eorum, quæ in Aphorismis conscribuntur, falsum esse inuenies. At naturalem oportet, esse Medicum, & naturam prudentem, vt Gal. retulit lib. 8. meth. 9. in med. & 2. acut. 36. & in omnibus valde exercitatum 2. de diab. decretor. cap. 2. Nam Medicus debet habere naturam, ex Hip. lib. de lege, num. 2. hoc est, naturalem quandam potentiam, habitamentum, genium, ac propensionem in artem medicam, vt in comm. huius loci, Rodericus à Fonseca notauit egregiè. Nam quod ex libris acquiritur multum est, quod verò superadditum est, infinitum, & incomprehensibile est, vt dicebat Auic. 1. 1. cap. 1.

Si ergo Medicus proprio genio, natiuæque ratioe inatione ductus, persuasum sibi habeat naturam prorsus sufficere, & summa quadam prouidentia corpori nostro prospicere, & propriis motibus ordinatis vt, intelligeret ipsam crism auctorem esse, & omnino ad eas celebrandas summo conatu, totis viribus, vnito calore, quo veluti instrumento vtitur, & resectis spiritibus se accingere, quouisque causam morificam è corpore excernat. Propterea dicit Hipp. 6. epid. 5. in princ. Natura omnino sufficit, hoc est, natura, præcipua, maximæque est morborum medicatrix, dū se-

parata parte vtiles ab inutili, hanc variis vacuationibus pro humoris vergentia foras propellit, sicque morborum crises à natura fieri docet Gal. 2. de usu part. 17. & 2. aph. 13. §. Crisis fit natura separante à bonis mala, & ad excernendum properante, &c.

Quapropter disertissimè Hipp. monet lib. de alim. nu. 8. Naturas omnium nullo doctore vti, quem locum Vallesius acutissimè explanauit; & primò Gal. 6. de loc. 6. exemplo hæc di latentis appositissimè explicuit. Et lib. 1. de natur. facult. 13. idem repetens, in hunc modum scribit. Atque Hipp. omnium quos nouimus, Medicorum, Philosophorumque primus, vt qui primus natura opera nôrit, hanc semper eum admiratur, tum prædicat, quam & iustam nominat, & solam animalibus ad omnia sufficere asseuerat, ipsamque per se sine doctore, qua opus sunt agere, & non solum iustam, sed iustissimam appellauit; lib. 1. de fract. 1, propterea quòd de omnibus nostri corporis partibus prouidentiam habeat, & vniciueque alimentum præbeat, secundum vniuersamque naturam. De quo argumento sat plura congersere Gal. 5. de usu part. 4. & Auic. lib. 2. tract. 1. cap. 4.

Ad hæc. Natura, inquit Arist. 2. de generat. animal. 4. est pater familias prudens; ita enim dispensat in cura rei familiaris, vt cibus optimus detur liberis, deterior seruis, vilissimus animalibus: sic natura alimentum præstantius partibus præcipuis, & nobilioribus, peius mediocribus, pessimum aliis tribuit. Est insuper natura opulenta, ac diues, vt 15. de usu part. 5. testatur Gal. & sic plures habet vias, ac modos, quorum ope, ac beneficio, varios vsus operatur, ac opera mirabilia præstat, & exequitur.

Hæc enim cum potens, docta, prudens, diues, iusta, & semper sui similis in actionibus sit, quid mirum si hanc, crism esse auctorem pronunciemus? quæ cum genere vna sit, specie verò multiplex, nulla alia nisi expultrix esse potest; sic statuit Gal. 2. de natur. hum. 2. dum sic inquit Facultas igitur que aliena expellit, ea est, que indicationes in morbis facit: id facere quod consuevit, quum ipsa vel à Medico, vel ab iis que in corpore continentur, irritatur, &c. & lib. 7. aph. com. 2. sic ait. Ostensum quidem est in commentariis de potentiis naturalibus, quòd est quadam in ipsis vis aliena excernens, que & sudores criticos, id est, indicatorios facit, & profluvia sanguinis, & alui inferioris deiectiones, & quacumque alia huiusmodi. Secundum hanc igitur vim nonnunquam vehementius natura operans, magnum, & violentum arteriarum efficit motum, appetens illa que molestant expellere, atque ita profluum sanguinis facit, &c. quod repetit 4. aph. 22. & 3. de cris. 13. & lib. 3. de diab. decret. 8. Hæc ergo vis expultrix est, quæ primò, & per se indicationes in morbis facit, secundariò verò copia humorum, accessio, & morbus ipse: quæ indicationes secundum maius, vel minus naturæ robur, diuersimodè contingere solent.

Quare ne mireris Galenum virum in facienda medicina dexterrimum, naturæ motum ex certis signis sedulo explorantem, futuram hæmorrhagiam prælagiisse, quod non ex diuinandi scientia, vt alij proteruè augurabantur, sed ex ipsissimis medicæ facultatis abstrusis arcanis, & reconditis labyrinthis accidisse, euentus postea confirmauit.

QVÆSTIO XXXIII.

Quòd sanguinis è naribus fluxus morbos iudicare possit: & quare hic rubidus semper appareat. Contra Fernel. Medicum insignem.

Sanguinis fluxum expectaueritis. Nullum est priscorum stam firmum inuentum, quod reproba Classicorum nõ impugnet opinio: inter quos Fernel. acutissimè alioquin ingenij vir, & post Hip. Gal. Auic. primariòsque Medicinæ Duces nulli secidus, horum præclaros conatus obscurare intendens, plurima in ipsos, in multis directissima telas acutissimæque spicula coniecit, ex quibus illud euulgauit lib. 2. de ven. sect. c. 1. Nullum scilicet sanguinis è naribus profluum, licet criticum, salubre esse, quoniam licet deliria, vigilia, capitis dolorem, & reliqua symptomata demulceat, vix tamen propriam morbi essentiam, atque radicem euellit, nisi immoderatio succedat

succedat profusio, summa virium dissolutione, que tamen nunquam videtur optanda. Vitiōsus enim sanguis per nares postremus elabitur, nec nisi quum vtilioris magna vis erit effusa. In his igitur febribus tametsi nares multo stillent sanguine, vena tamen cubiti secanda; quandoquidem deprehensus est è naribus, tum colore, tum substantia laudabilis; quum impurus è cubito, sordidusque detrahatur. Hæc Fernel. Cuius opinionis falsitatem plures ante me reprobaui; quam esse vsui frequentis, & auctorum decretis maximè aduersam nullus ignorat, & eam omnino subuertunt Christoph. à Vega, & Brau. Petrasit. in com. sent. 32. & vt temerariam; salutique humanæ infestam, damnat Augenius, tom. 2. epistol. lib. 2. epistol. 9. Nam monente Gal. lib. 4. acut. com. 10. In acutis febribus, quod ex sanguine fernet, ad caput fertur. Cum igitur rescissis ruptisque venis, natura id ipsum vnà cum acruatis vaporibus effuderit, ceteris promptius dominatur, & imperat, soluiturque morbus. Repetit 3. cris. ult. & alibi passim. Sequitur Auic. 1. 4. tract. 1. cap. 73. quam sententiam cuncti vnanimiter postea confirmant.

Videant ergo omnes, quot habeat ars nostra difficultates, si vna ratione malè intellecta, auctor iste gravissimus à præfata Hipp. mente, perfricta fronte recedere non erubescit. Ignorauit enim eruditissimus Fernel. causam, ob quam ferè in omnibus morbis, licet totus sanguis per venam sectam, & cucurbitulas extractus, vitiōsus, putridusque sit, solus è naribus profluens rubidus emanet; ob quam causam debilitari vires, laudabili sanguine eiecto, affirmat ipse.

Sanguinem rubidum è naribus emanare sensus iudicat, firmatque assiduum experimentum; his enim positis litigantium rationes cessant, ex Gal. lib. de rigor. 18. Et licet Gal. lib. 1. epid. sect. 3. com. 18. in morbo exitiali raro visam fuisse stillam rubri sanguinis, sed atrii semper asseueret; cum Auic. 2. 4. tract. 1. cap. 74. hoc non de largo sanguinis proflumio, sed de stilla intelligendum puta. In qua vacuatione sanguis cum lentè per vasa ad nares excurrat, per moram ob caloris abundantiam tostus & assatus colorem mutat, liuet, & nigrescit.

Enimverò non intelligo per putredinem, motum & propensionem ad putredinem; nam certum est sanguinem ita sumpsum, adhuc putridum non esse; ac proinde mirum si in illius missione putridus, & non mirum si naribus effluens, purus, ac rubidus appareat: in quo cum non detur mutatio secundum formam, sed solum secundum alteratiuas qualitates, calorem videlicet, immutatus apparere poterit, quum suum adhuc obtineat colorem. Scis namque sanguinem dum putrescit, suam obtinere formam, in aliòque humoris non degenerare. Sed intelligo terminum putredinis, corruptionem, quando sanguis in aliorum humorum formas degenerarit, suamque amiserit, (tunc namque illius pars transit in bilem, crassa verò in melancholiam, 2. feb. 9.) quo tempore si per nares exeat sanguis, licet putridus sit, coloremque mutauerit, apparet semper rubidus, siue in amplo, angusto, fastigiato, aut lato vase excipiat: siue, (vt ferè sit) super solum decadat.

Cur verò hoc ita accidat, explicatu difficile est. Responderi potest huius euentus causam esse, quoniam sanguis è naribus eiectus tenuis est, & exit veluti colatus, & per angustissimos anfractus defertur, crassiori parte intus manente, terrestri, & magis fecali, quæ sursum eleuari nequit. Non placet solutio, nam si morbus soluitur ad solutionem causæ, & putridæ febres à crasso, multo, & lento humore originem ducentes hæmorrhagia soluntur, ex Gal. loc. cit. supra, terrenum succum huius vacuationis vi etiam educi, negandum non est.

Quare me in hoc argumento primùm paulisper exatidi. In peluiculis cum sanguis emittitur, sit manifesta partium eius separatio: nam quicquid lutosum, sæculentum, fibrosumve est, subsidet; innat quod summè leue, putrefactum, biliosum, aut ichorosum est; in medio residet pituitosum; & iuxta summum, sanguineum; hocque fieri ratione diuersarum partium sanguinis, & caloris post venam sectam perseverantis beneficio, certum est. Nam calor cum non sit ab influenti spiritu gubernatus, qua-

calor, diuersas partes separat & disungit, licet qua naturalis in venis vniat. Sanguis ergo qui effluit è naribus putridus licet sit, & maximè corruptus vt pote manifestè putridam febrem soluens, laudabilis & rubidus apparet, quia guttatim exit; & in vasis ferè non colligitur, & ita eius calor paulatim ab ambiente licet calidissimo (minus enim calet quàm sanguis, ex Gal. 8. de usu part. 2.) refrigeratur, & obundatur, vt eius vi, ac ope partes diuersæ legregari non possint, quare sanguis è naribus emanans ita concretus, ac confusus rubedinem seruat: è contra accidit in eo qui ex phlebotomia extrahitur, qui cum celeriter, & maiori impetu prorumpat, non ita refrigeratur, & sic in vase reseruatus, & vnitus, diu colorem conseruat; cuius vi partes dissimiles separari possunt. Argumento est sanguis extra pelum; aut in vase lato collectus, hic enim cum expansus sit, promptiusque ab aère alteretur, rubidus etiam perseverat magis, quàm sit in pelui ipsa; aut vase fastigiato receptus. Quæ causa cum latuerit Fernel. ingenium, idcirco in medicinæ proceres debacchari pro more suo non erubescit.

QVÆSTIO XXXIV.

Quòd ad crism per sanguinis fluxum, necessaria sit concoctio.

ET morbus adhuc crudus esset. Dubitari potest, num ad crism per sanguinis fluxum necessaria sit concoctio, vt bona sit crisis, atque iudicium. Gal. enim huic dubitationi ansam dedit: nam de hac vacuatione sæpè cum loquatur, concoctionem, ad illam non præsupponit. Fauet dubitationi similitudo quam ars, & natura inter se habent. Sicuti enim ars redundantem sanguinem citra coctionem vacuare conatur: sic natura per sanguinis fluxum è naribus, aut quamlibet regionem, materiam peccantem extra corpus sine coctione vtiliter elicere tentabit; & maximè cum sanguis non sit de genere eius, in quo expectatur digestio, apud Auic. 1. 4. tract. 2. c. 7.

Ad sanguinis fluxum, exquisitam coctionem esse necessariam, ad hoc vt indicatorius sit, penitusque malum finiat, Gal. explicuit. Tradidit enim lib. 3. cris. normas quasdam vniuersales, futuram bonam crism significantes, eaque tam ad alui fluxum, sudorem, vomitum, sputum, quàm hæmorrhagiam, & quamlibet aliam vacuationem adaptauit: & particulariùs ad minima quæque descendens, fluxum sanguinis è naribus approbat, si cocto morbo superuenerit, 4. acut. com. 10. quod etiam aduertit 2. de humorib. com. 14. dum inquit: Sudores, vomitus, & sanguinis profluvia, si in principio appareant, non possunt morbum soluere, non ob aliud, nisi quia iudicantia in melius non statim apparent: & opus est concoctionem præcedere, &c. Deinde si hæmorrhagia febres ardentes soluntur, cur ad hanc vacuationem coctio necessaria non erit, & cætera aliæ conditiones, quas ad crism exoptat Gal. passim? Nam si citra illam hæc contingat, reproba est, illisque signis adscribi debet, quæ decretoria sunt non decernentia, quæ partim lethalia sunt, partim difficilis iudicationis; quæ quàm pessima sint, docuere Hipp. lib. 1. epid. sect. 1. 2. & 3. & lib. 1. prorrh. sect. 3. text. 43. & 56. & Gal. 4. aph. 22. & alibi sæpè.

Neque multum operosum est, opposita argumenta dissolueri. Neque incuria, aut erroris accusandi sunt prisci, neque omnes Medici, qui illorum facundissimam doctrinam amant, & amplectuntur, quòd in morbi initio, absque vlla præcedente concoctione, sanguinem imperant emittendum; nam hoc exequendum iubent, quando sanguis feruidus est, benèque coctus, sola multitudine abundans, ebulliens, & venas distendens, cuius effertescentia copiam ocysimè vacuare conatur.

Quando tamen qualitate peccat, ita vt sit calidus, vel frigidus valde, crassus, nimis tenuis, & serofus, attemperandus est, & attenuandus. Sic à parca sanguinis missione curationem in febre sanguinea auspiciatur mox à principio, quando videlicet sanguis cum aliis simul humoribus peccat, qui cum eo permixti non sunt. Copiosius tamen

extrahere iubet: notis coctionis evidenter apparentibus; A quidquid Fernel. 2. *meth.* 13. Iulius Cæsar Claudinus *lib. respons. medicinal.* 2. & Propter Calanus *lib. de melanchol. flatuosa*, acriter acculent Auic. & eius interpretes, cuius rationes sunt suo loco persolvendæ.

Quare sanguis qui crassus est, attenuari desiderat, priusquam venæ lectione exhauriatur, auctore Auic. 4. 1. *cap. 20.* & 1. 4. *tract. 2. cap. 45.* necessèque est prius, ut æger balneetur, fricetur, exerceatur, ut lentus sanguis liquari, fundique possit. Sic docet faciendum Gal. *lib. de cur. ad. rat. per sang. mis.* 1. 2. quo loco sanguinem crassum, & crudum, extenuat, & coquit hysopo, origano, nepita, pulegio, & aliis, & tandem ipsum minuit: & 4. *acut. com.* 28. edoctus ab Hipp. concretum sanguinem, difficultèrque effluentem fomentis præparat: & 6. *epid. sect. 5. com.* 29. idem lotionibus opus exercet: & pluribus in locis quos graphicè proponunt Ferdinand. Mena, Hieronymus Nunnus Ramires in *com. cit. cap. Gal. lib. de curand. rat. per sang. mis.* Ioan. Brau. Petracitanus *lib. 2. de purg. rat. cap. 10.* Sanguis ergo cum purus, & integer est, & alicuius mixturæ expertus, non est de genere in quo expectatur digestio, ut retulit Auic. Verum interdum adest cacochoymia, & vitium in sanguine, & ipse crudus est, quia maior copia pituitæ in eo est, quam par sit: hic coquendus est, non ut sanguis est, sed quatenus ingens crudi, pituitosique humoris portio in eo adest, quæ sanguinem vitiosum reddit; de quo præcos loquutus fuisse existimo, qui sanguinis eruptiones non posse penitus morborum aboluere, nisi præcedente coctione, asseuerant. Neque ratio à similitudine sumpta multum vrget, quum plurima non fiant à natura, quæ artis ope cum animantis ope perficiuntur. Videmus enim Hippocratem plurimos enarrasse in *Epid.* qui turbata alio, & aberrante natura in initio morbi obiere, vitibus potius (irritata ob sæuitiem morbi, natura) propulsis humoribus. At Hipp. ipse inchoantibus morbis, medicamenta humores noxios attrahentia propinare iubet, ut à maiori noxa corpus præseruet, morbumque infestantem curet.

HIST. LXV. GALENI, De Olfactus læsione.

Odorandi sensus à diuturna tum grauedine tum distillatione læsus, & restitutus.

Cum hac igitur olim nobiscum cogitarem, fortè contigit, ut quidam, cui odorandi sensus, à diuturna tum grauedine, tum distillatione læsus esset, ad nigellam remediij causa confugeret. Quam, ut vario medicamento postularet, cum contudisset diligenter, & in puluerem liquasset, veterique oleo immiscuisset, iterum eandem cum eo humore minutissimè trivit, mox aquam ore excepit, & supino capite non minimam medicamentij partem sibi naribus instillatam adducto spiritu vehementius attraxit; eodemque modo triduum medicamento utens, magnum ex eo inuenis ille adiumentum cepit. Quarto autem die cum eodem medicamento sic usus esset, ut spiritum violentius quam antea attraheret, grauem in intimo capite morsum percipit, qui tamen cum sensum leniretur, postera die prorsus sedatus est. Qui euentus mihi argumento fuit, nigella paulum usque ad cerebri ventriculos esse attractum, quod aut membrana, quæ secundarum modo, quibus inuoluntur fetus, intertexta est, aut fortasse ipsi cerebro inhærens, dolorem intulit. Atque hoc idem illius rei consensu approbatum apparet, quod vaporis quodammodo simile proprium odoratus instrumentum esse oportet. Ex quibus rebus ego commotus, aliis quibusdam aliisque aliis, multisque deinceps famulis eodem medicamento in nares instillato, eos spiritum vehementer trahere iussi: quorum alij nullum, alij lenem, alij grauem morsum alie in capite senserunt, &c. Galenus, de instrument odorat. cap. 4.

PARAPHRASIS.

Historiam hanc adducit Galen. ut probet odorandi sensum in anterioribus cerebri ventriculis fieri, hocque triplici probat argumento, quod etiam facit 8. *de usu part. cap. 6.* & 7. *de placit. cap. 5. 8. de loc. affect. vlt.* & 4. *simpl. 22.* Licet enim odoratus instrumentum esse processus illos mammillares appellatos, iuxta cerebri ventriculos locatos (hos enim primus omnium inuenit Auic. 5. 3. *tract. 1. cap. 4.* quamuis 2. *cont. 24.* perperam tamen contradicant Vallesius) non concedat: sufficit quod intra caluariam fieri odorandi sensum pluribus asseueret. Cum enim *citatis locis* elegantem faciat demonstrationem ex singularium partium nasi enumeratione, nec ossa, cartilagine, membranam, aut neruum per membranam expantum, verum odoratus organum esse, concludit, ergo sunt processus mammillares, quum nullæ partes ibi aliæ contineantur; ut colligas Gal. licet de his processibus non meminerit, in hac parte fieri, ac collocari olfactum cum eo existimasse.

Enimvero plures licet de hoc argumento ad raum vsque disceptauerint, de quorum numero sunt Andreas Laurentius, *lib. 1. de re anatomic. cap. 12.* Fernel. *lib. physiol. 9. Vesal. lib. 1. fabric. cap. 6.* & 12. & *lib. 4. cap. 3.* Conciliat. *diff. 45.* Realdus Columb. *lib. 8. cap. 2.* Iulius Casser. *Placentin. lib. 3. de organo odorat. cap. 15.* & 16. Bauhin. *lib. 3. theat. anatomic. cap. 19.* Emannèl Nunnus Olylipon. *in lib. de instrum. tact. in med. Galpar Tagliacotius lib. 1. de Chirurgia, cap. 6.* Otho Calmannus *part. 2. psycholog. cap. 24. qu. 24.* Constant. Varolius in *epistol. ad Mercurial.* Liceat tamen mihi strecinè inter tam varias Philosphorum, & Medicorum sententias, meam proferre in medium, & antiquorum mentem dilucidè, Laconicèque explanare. Primo, quod sit olfaciendi organum. Quæ illius natura. Ac ubi secundum Philosophi, & Galeni asserta collocetur instrumentum sensus, id est, per quod sentiens facultas propria sensibilia dignoscit. At cum inspirantes tantum olfaciamus, inuestigandum est, qua parte earum, per quas spiritus permeat, odores dignoscamus. Hanc verò non esse palati tunicam, certum est; quandoquidem obstructis naribus, aut digito sic compressis ut claudantur, spiritu ore adducto, nullus odoris sensus mouetur. Eandem ob causam, nec faucium, nec asperæ arteriæ tunica hoc munus concessum est. Plurimi Philosphorum opinantur, Arist. putasse vim odorum sensutricem naribus inesse: Sed hi citra rationem interpretantur. Nam *lib. 2. de anim. cap. 9.* & *lib. de sens. & sensibil. cap. 5.* aperte docet, animalia respiratione ventia, citra respirationem olfacere non posse, hominemque inspirando tantum odorem sentire, non expirando, quod certè necessarium non foret, si sensus odorum in naribus exponeretur. Maximè quum asserat Gal. *lib. de instrum. odorat. cap. 5.* Arist. locum sensorij odoratus, & eiusdem sensorij foraminum non manifestasse.

Hoc sensorium non esse in naribus locatum, tum partem ipsius constitutione, tum propriis actionis accidentibus Gal. probat euidenter hoc modo: quia si naribus exponeretur, id certè esset aut in illarum ossibus, aut in tunica ossa ipsa obducente; nec pars tertia in naribus relinquitur, qui illud adscribi possit (nam cartilago in eodem cum ossè censu collocatur:) sed neutri illorum attributum est; quoniam ossi non modò non odorandi, sed nec tangendi quidem sensus datus est. Non esse autem in naris tunica odorum sensum positum patet; quum eadem sit cum illa, quæ linguam, palatum, & reliquas oris partes vestit: Quare si illa odoratus existeret instrumentum, necessè esset, omnes eodem sensu odoris esse præditas, eundemque affectum cunctas participare, cuius contrarium experimur.

Si verò rem à propriis actionis accidentibus inuestigare velimus, nullum odoris sensum, nisi spiritu naribus attracto moueri videbimus: reliquo autem tempore odoris sensu caremus, etiam si nares vapore odorifero repletæ sint. Ex quibus perspicuum est, instrumentum odoratus iuxta cranium esse locatum, prout superioribus locis confirmat

confirmat Gal. Insuper sensorium oportet esse sensibili simile: at sensibile est vaporosum. Vaporosum igitur olfactus sensorium esse necessè est: tale autem sunt ventriculi anteriores, non tunica narium, quæ frigida, sicca, ac terrea est, & à vaporis natura longè diuersa. Denique hic inuenis, qui odorandi sensum à diuturna grauedine læsum habebat, à nigella in puluerem redacta, veterique oleo mixta, & per nares vehementius adducto spiritu attracta, adiutus est; quæ historia argumento est, odoris sensum in anterioribus cerebri ventriculis collocari. Nam si non tam intimè, sed in narium tunica existeret, lenis spiritus adductio sufficeret, nec vehementi opus esset attractione.

Sed in qua parte sensus odorum collocetur, adhuc quærendum est. Auc. *cit. loc.* Vesalius, cæterique periti Anatomici, instrumentum odoratus esse duo additameta mammillaria in anteriore cerebro locata asseuerant. Sunt autem processus isti mammillares; auctoribus Gal. *lib. de instrum. odorat. cap. 2.* & Aetio *tetrab. 2. ferm. 2. c. 96.* germina duo oblonga, & caua, principium quidem ex anterioribus ventriculis habentia; progredientia autem ad illam caluariæ partem, vnde nasus initium habet. Suntque ista vera odoratus instrumenta: nam omnia quæ ad illius naturam requiruntur, obtineant. Consistunt siquidem intra cranium; quare sit, ut citra respirationem olfacere non possimus. Sunt essentia vaporosa; & cum odoribus similitudinem habent. Sentiant exactius, quam cerebrum; nam licet de cerebri substantia sint, nerueam tamen speciem præ se ferunt.

Præterea sunt ante cerebri ventriculos positi, maximum sanè indicium, naturam in ipsis sensum odorum constituisse, tanquam exploratoribus halituum cerebrum subeuntium, qui futuri sunt animalium spirituum materia. Et licet odor sicci sit, teste Philospho *lib. 2. de anim. 9. in fin.* & nimis humidum sensorium, ægrè, difficultèrque odores percipiat; & processus mammillares, cum de cerebri substantia sint, humiditatem non exiguam præ se ferant: (est enim cerebrum humidissimum, teste Arist. 1. *de hist. anim. 16.* & 5. *de gen. anim. 3.* & 2. *de part. anim. 14.*) idcirco remissè olfacit homo, & ob superfluum humiditatem, non nisi extremas odorum differentias percipere potest.

Munitur instrumentum odoratus à noxis extrinsecus occurrentibus, ossè cribroso, & dura meninge; hac in parte pluribus foraminibus traiecta. Oportebat enim, inquit Gal. 8. *de usu part. cap. 6.* huius sensus proprium sensibile cerebri portionem alterare: oportebat etiam ei operimentum quoddam eiusmodi esse circumiectum, quod tum conseruare ipsum posset, tum transitum vaporum ipsorum sensibiliuum non impediret. Cur verò os cribrosum prædicta foramina reecta non habeat, ut cribra, sed in eo quemadmodum in spongia; meatus sibi ipsis è directo non respondeant, nec reeti sint omnes, causam attulit Gal. 8. *de usu part. cap. 6. in fin.* dicens. At quoniam operimentum eius oportebat esse foraminulentum simul, & rarum, ut ad cerebrum quidem aërem respirationis cauæ celeriter deduceret, vaporem autem, dignotionis odorum: tum vacuaret repente ac semel, si quando necessitas incidit, excrementorum copiam, magna autè ipsius operimenti facilitas ad patiendum, constructione ipsius necessario sequebatur; magna præterea visceris principalissimi, cerebri scilicet offensa: Natura os variè percussum velut spongia ipsi apposuit, simul ne aliud corpus durum quoddam extrinsecus incidat, simul ne viribus integris aër frigidus inspirantibus nobis recta in cerebri ventriculos sese insinuet. Non enim semper eramus inspiraturi aërem moderatè frigidum, sed nonnunquam vel frigidissimum, qui si recta in cerebrum incidere, ipsum profecto immodicè refrigeraret, omnemque vitam in periculum adduceret, &c. hæc Galenus.

Aristot. *lib. 2. de anim. cit. & lib. de sens. & sensoris. cap. 5.* probat instrumentum odoratus foramina quædam ad ipsum pertinentia habere, quæ non semper aperta sunt; sed operculis quibusdam membranæ similibus, tenuibusque teguntur, quæ ab impetu attracti aëris referantur, ut ad eam partem, in qua vis odoris posita est, proprium eius sensibile perueniat. Hanc opinionem duplici

A medio condemnat Gal. *lib. de instrum. odorat. cap. 5.* Nam si talia essent opercula, aëris exterioris impulsu referantur: sed non ita fit; quoniam et si aër vehementi impulsu ad nares mittatur, nisi inspiratus nullus prorsus odoris sensum mouebit. Rursus dici non debet, talia velamina nostra voluntate moueri: nam si ita esset, quoties vellemus ea referare, etiam nullo spiritu adducto aperiremus, & clauderemus. Quod non ita accidere experientia docet. De quo argumento lege Ludou. Mercat. *tom. 1. lib. 1. part. 5. clas. 6. q. 158.* Costæum in *com. cap. 1.* Auic. 5. 3. *tract. 1.* Curli. Conimb. in *lib. 2. Aristot. de anim. cap. 9. quæst. 4.* Thom. de Garb. in *sum. quæst. 69.* Albert. Magn. 2. *part. in sum. de homine,* Algazellum, & Philoponum in *lib. cit. Arist. de anim. & Hieronymum Cardan. lib. 2. contradiçt. tract. 6. contradiçt. 10.* graphicè differentes.

Odoratus instrumentum lædi ut plurimum à frigida & humida intemperie certum est, à qua crassi viscosique humores oriuntur, ex quibus grauedo, distillatio, & odoratus offensio, obturatis meatibus, ob detenta excrementa, sequi solent: Quibus autem indicij olfaciendi, ætio dignoscatur, plures explicauit. Curabitur autem factis prius inuerialibus vacuationibus; post quas, ad ea quæ per nares crassum humorem expellunt, deuenire oportet: hæc enim hunc mucum attrahendosunt in cauta, ut morbus sanerur omnino. Inter hæc (errhina dicuntur) numerantur prius maiorana, salvia, resmarinum, carpesium, elleborus albus, & niger, castorium, & nigella, de qua Gal. *hic;* quæ cum tertio ordine extalfaciatur Gal. 7. *simpl. cap. prop. de melantibio,* assidue olfacta, morbos ex distillatione subortos sanat; caput à superfluis humoribus restipugat, sensus viuificat, mucum per nares expellit, & facultatem cerebri irritando, facit, ut ipsa insurgens contra morbum, lentos humores grauanter detrudere possit per nares. De qua peculiari vacuatione, vide inter omnes Mercatum *lib. 2. indicat. 1.* eloquenter disputantem.

HIST. LXVI. AETII. De dentium dolore.

Quidam dolore dentium correptus, niuis in ore detentæ vsu, persanatur.

Go autem aliquando cuidam huiusmodi temperamenti existenti, & in hanc affectionem delapso, oleum osaceum, & myrteum in ore detinendum exhibui, & sanè vix sibi videbatur hic homo, tanquam à face accenderetur: niuem itaque cum melle rosaceo miscui, & moderatè reperfeci; quò frigoris vehementia frangeretur: & ore detinendam exhibui, & à dolbre liberaui, &c. Aetius *tetrab. 2. ferm. 4. cap. 27.*

COMMENTARIUM.

Dentes fluxionibus, & dolori sunt parati valdè, habent enim ventulas, & arteriolas, sicque ob attritionem necessariam indiguerunt alimèto copioso, & assiduo: hoc enim facit ipsos succipiendis excrementis oportitos; iidem enim viis recipiunt redundantes succos, quibus & nutriuntur. Itaque ob hæc solent dolere dentes, non tamen semper dolent ab eadem causa; sed nunc ab intemperie calida dolor incipiens conuocat fluxionem, à qua deinde fouetur, & augetur: Atqui fluxio ipsa, siue dolorem antecedit, siue sequatur, sæpè calida est, & acris; & dolor ab ea concitatus nonnunquam incipit à gingiuis, & coarctat dentes; nonnunquam à dentibus, & refunditur in gingiuis. Et tumor gingiuarum aliquando crescit cum ipso dolore, aliquando tumescens tibus gingiuis dolor sedatur, quòd fluxio conuertatur ad externa.

Insuper dolere dentes, vel ob substratum neruum, vel ob inflammatas gingiuis latissimè probant Thomas à Veiga, 2. *de loc. in com. cap. 1. verbo. quæquam.* Costæus in *com. cap. 1. Auic. fen. 7. 3. tract. 1.* Felix Platerus *quæst. 50. patholog.* A causa calida dentes dolorem pati, ex multis signis

signis venari licet, nempe ex intenso dolore, subrubra facie, temperamento calido, florente ætate, tempore anni, regione, ætate statu, & antea vita.

Enimvero pro dolendi causa aliis, aut aliis medicamentis opus est. Horum triplex genus esse cenſeo. Quædam enim adstringentia ſunt, ad arcendas fluxiones, & firmandos dentes: quædam reſoluentia ad abſumendam fluxionem flatus: quædam ſtupeſcencia ad tollendum dolorem cum ſenſu. Quo pacto neceſſarium eſt, ſopendi doloris cauſa, dentibus nimis frigoriſera adhibere; maxime ſi à prægreſſis auxiliis non iuuetur æger. Quare quum ob nimium partis calorem, applicitis, oleo myrtino, & roſaceo increſceret ardor, & dolor (promptè enim hæc ob pinguedinem inflammantur:) ad frigida deuenire coëgit neceſſitas. At cum hæc, quædam ſunt quæ torporem inducunt, & non niſi ſummò vrgente dolore ipsis dentibus applicanda, merito ad niuis vltim deuenit, relictis pluribus quæ ſimilem effectum præſtare nata ſunt: de quorum numero ſunt hyoſcyamus, ſolani ſuccus, capita papaue- ris, altercum, & ipſum Philonis antidotum denti circum- ſilitum, auctor Pauli lib. 3. cap. 26. firmat Tral. lib. 3. cap. 13. & Cellus lib. 6. cap. 9. Quo factum eſt, vt cum dentis dolor maximis tormentis annumeretur, plurima excogitanda ſint auxilia, quæ affectum tantisper leuare queant, inter quæ, niuis, aut aquæ niualis vſus in ore detentæ ſummopere prodeſt, mixtis etiam iis quæ huius medicamenti efficaciam retundere poſſunt, vt ſunt vinum, acetum, rhodomel, aqua vitæ, quum commune ſit omnibus quæ pro dentibus parantur, indigere aliquo quod in alium deducatur, alioqui nihil præſtiterit neruorum radicibus, quæ intra ipſa offiſcula ſunt, apponere. Nam Au. c. tract. 2. lib. 2. cap. 5. 24. Aquam niuis ſedare dolorem dentium calidum aſſuerat, & 7. 3. tract. 1. cap. 8. de medicinis ſtupeſcencia ſic ait: & quandoque dantur in potu etiam narcotica, ſicut Philonium, quoniam ſanat eum qui de dente ſuo conqueritur, & accipit ex ipſo in ore ſuo, & dormit, & maturatur egritudo eius, & quieſcit dolor eius, & ex eorum ſumma qua ſtupeſcencia abſque nocimento, eſt aqua inſtrigida cum niue in vltimo; & ponitur in ore accepto poſt accipiionem, donec ſtupeſcencia dens: quare quieſcit dolor omnino, &c. Tanta eſt niuis in calidis affectibus, tam intus, quàm extra applicitæ poteſtas, vt ad retundendam veneni inflammantis malitiam, ſola niuali aqua conſulat vtendum Auic. 6. 4. tract. 1. cap. 4.

Obſeruatio XLVI.

Dentium dolor ſauiffimus, niue circumpoſita ablatus.

Miles ſtrenuus quum à multis annis dentium dolore, ex diſtillatione ſuborto per interualla quateretur, ita vno die, æſtatis tempore, liquatis fuccis crudis, in tribus molaribus ſuperioribus dextri lateris immani dolore eſt concuſſus, vt velut amens vociferans è domo exire vellet, rabie quadam, & furore percitus doloris. Huic reuellentia primò omnia facta ſunt præſidia, mox anodyna, ſoporifera, immò ipſum opium dentium cauo applicitum. Sed incaſſum omnia tentata, nam vehementiùs ægrum dolor vexabat. Demùm niue, qua aquam bibendam refrigerabat, fortuito in ore detenta conquieſcere cœpit, eaque iterum, atque iterum accepta à dolore intra horam euasit immunis, & plures alij qui hoc præſidium ſunt experti, doloris ſæuitiam effugere.

DVBIVM XLII.

Num ſit aliquis niuis in Medicina vſus.

COMMENTARIUM.

DE niuis vſu paulisper agendum eſt, de cuius generatione varia pronunciant Philoſophi. Medici aquam eam refrigerare ſolenter docuere. Licet enim apud Gal. 6. epid. ſect. 4. com. 10. Mercurialis lib. 1. variat. 8. Ludou. Mer- cat. lib. 1. indicat. 2. Ludouic. Lemol. lib. 9. meth. Gal. cap. 5. diſp. 8. diuerſi ſint refrigerandi modi: nam alij in pu-

teum aquam demergunt; alij in ſubterraneis ſpecubus reconduunt; alij in altis domuum locis pernoctare ſolent: tamen niuem vaſculo circumponere ſalubre eſt præceptum, & ab antiquorum peritiſſimis promulgatum. Nam præterquam quòd tempore Gal. ob Romanum luxum frequens fuit vſus, & Neroni Romanorum Principi valde acceptus, auctore Plin. lib. 31. cap. 3. Hunc etiam mirum in modum commendat Gal. 6. epid. cit. firmat Auic. 2. 1. tract. 2. cap. 19. §. erit melius, vt cum ea inſtrigetur aqua exterius, prohibendo ipſam à permixtione eius, &c. Sic enim aqua frigidior redditur, & ſitum ampliùs confeſcit, quo ſit, vt frigida potio, ob oris ventris corrugationem, appetitum ad cibum excitet, calorem naturalem robuſtorem efficiat, actiones omnes roborat, ciborum aſſationem impedit, præcipua viſcera temperet, per totum corpus citiſſimè permeans illud humectet, humorem illum aſſidua vaporazione tranſpirantem, ac decidentem reſtauret, minori potus quãtitate ſitum extinguat. Demùm frigidus potus membra noſtra corporis diutius in opere perſiſtunt, & eius vſu facultates ad functiones ſuas vegetiùs obeundas excitantur, roborantur, perficiuntur: quas vires forti aquam niue refrigeratam, quum ſuauior ſit, & bibentibus gratiſſima, Sacra pagina docet lib. Prouerb. cap. 25. in hunc modum. Sicut frigus niuis in die miſſis, (hoc eſt, æſtate) ita legatus fidelis, ei qui miſit eum, animam eius requieſcere facit, &c. Et paulo infra. §. Aqua frigida anima ſitienti, &c. Per animum verò ipſa reſpiratio intelligitur, ſine qua vita in corpore durare non poteſt, vt inſignis Valleſius notauit ad hunc locum. Porro. Tanta fuit conſuetudo apud Galenum aquam niue vaſculo circumpoſita refrigerandi, vt non ſolum illam, ſed alimenta, & medicamenta hoc modo eſſe refrigeranda conſuluerit, vt 2. ſec. loc. cap. 1. & 7. meth. cap. 4. & lib. de ſuccor. bonis. & vit. 1. 3. & alibi sæpe ipſe affirmat. Quare aqua niue refrigerata non modò vtilis, immò ad ſalutem conſeruandam ſalubris eſt cenſenda. De quo argumento plura referunt Plutarch. 3. ſympoſ. 2. & 3. de placit. 4. & lib. 4. eiusd. cap. 4. Nicol. Monardus tract. de niue, eleganter Nicol. Maſſinius lib. de geli- da potus abuſu, Cardoſus cap. 4. de ſex reb. non naturalib. queſt. 3. Cætera verò damna quæ de niuis vſu Hipp. Galen. reliquique haud poſtremæ notæ circumferunt auctores, de aqua intempereſtate à niue refrigerata, & aſſump- ta ieiunio ventriculo, hyberno tempore, à debilibus, in exercitatis, obſtructis, ægrotis, praua corporis intemperie præditis, in aſſuetis, Veneri deditis, vel de niuis vſu, ſeu niuali aqua veniunt intelligenda, vt Aul. Gellius lib. 19. noſt. Atticar. cap. 5. ſcitè confirmat: & non ſiluit Gal. cit. c. lib. de bonis. & vit. ſuccor. §. Nam tumet ſi ipſa ſtatim niuis, noxa ſenſibilis non videatur iuuenum corporibus officere, increſcere tamen, temporis proceſſu occulto, paulatim noxa, vrgente nempe ætate, articuli his, neruique, ac viſcera a morbis corripuntur, vix aut nunquam ſanandis, &c. Explicant eloquenter Lang. lib. 1. epistol. 31. Balthazar Piſanellus Bononiensis lib. de eſculentor. & potulentor. ſacul. cap. vlt. ab Arnol. Freitaggio Embriceniſi latinitate donato. Lege Macrobi. 7. Saturnal. 1. 2. queſt. 13. de vario niuis vſu, & vtilitate, Thymon. in com. c. 11. lib. 1. meteor. queſt. 16. Iſaac lib. 2. diſtar. partio. tit. de niue. Plin. lib. 17. cap. 2. Curſ. Conimbric. in com. lib. meteor. tract. 7. à cap. 5. vſque ad 8. Ferdinand. Solam Hiſpaenſem tract. prop. de niuis vſu.

Vnus ſolum de niuis facultate reſtat eximendus ſcrupulus, ob contrarias ſententias, quas ſuprà citati auctores hæcenus conciliare non intendunt. Quæ nempe ſit cauſa, cur ſi nix inſtrigat, apud Hipp. vrantur pedes à circumſuſa niue, lib. de veter. medic. num. 29. & Galen. lib. 9. ſimpl. cap. 1. §. Nix viſa eſt quandoque pedes diutius per eam ambulantium aduſſiſſe, &c. Et vruntur à niue ſegetes, ſi niues fecundant agros, apud Plin. loc. cit. Theophrast. lib. 3. de cauſ. plantar. 28. Huius quæſiti veritas oſtenditur. Nam redactò ad intus calorem, præ frigore niuis plantas circumdantis, hæc emoriuntur, & vruntur. Sic cadens pruina ad ſtirpium germina, exurit ea: vapor enim plantæ acervatus, nec diſſolutus, præ niuis ſiccitate & denſitate externa, producit calorem intenfum vrentem plantam, videlicet parte ignea in vapore contenta intenfè calente,

calente, vt denrat. Idem efficit vapor mitis in perhione contentus. Idem leuis vapor in acervo tritici, aut milij vrens fermentum non ventilatum. Inſuper ſegetes depopulato, ac expreſſo à ſiccitate niuis humido; vel ob nimium ipſius frigoris calorem plantæ enecantis, & extinguentis, vel algidiſſimo niuis humore relaxatæ plantarum radices marceſcunt, & moriuntur, auctore Lemnio lib. 4. de occulſis, cap. 4. Sic nix facit ſitum, apud Raſium lib. 2. 1. contin. tract. 5. cap. 179. quoniam detinet vapores in anterioribus partibus, & vrit, quia coadunat caliditatem, apud Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 5. 24.

Contrarium, & omnino aduerſum effectum niuis legitur apud Plin. loc. cit. his verbis. Verum quod liquorem ſenſim præbent purum, præter à leniſſimumque, quando nix aquarum celeſtium ſpuma eſt, &c. Sequitur Theoph. loc. cit. hoc modo. Iuuat etiam nix, quando terram fermentet, & rareſciat, & pabulum præbeat, & calore concluſo radices augeſcere, corroborari que faciat, &c. Et lib. 2. de cauſ. plantar. c. 1. multitudine niuis magnoperè prodeſt, vt paulatim colliqueſcens ſubbeat ſolum, nec vniverſus humor influxu corruens vnto dilabatur, ſita & terra fermentari optime poteſt calore circum obcluſo, atque coercito, &c. Et non hoc modo hoc accidit, vt rectè notat Scalig. exercit. 54. ob calorem hyeme repercuſſum, nam ſic ab ære frigido obſidente, atque intus calorem cohibente hoc eueniret, ſed à pingui niuis humore terram fermentante, vt firmat Seneca lib. 4. natural. queſt. 3. & 13.

Hoc autem verum eſſe: probat Plin. lib. 1. natural. hiſt. 35. qui ab humore vermes in niue generari confirmat, ſic enim ait. Quippe cum & in niue candidi reperiantur, & veruſtore vermichili, in media quidem altitudine rurali, (nam & ipſa nix venuſtate rubefcit) huius pilis, gradiores, torpent eſque. Quod accipit ab Ariſt. 5. de hiſt. animal. 9. verſ. fin. Sed hæc omni non poſſunt, niſi multus humor adſit in niue. Sicut enim in paludibus, lociſque cœnoſis, vel alicubi ex putreſcente materia colubri, pulices, vermès, rubetæ, mures, & quæ plurima terræ monſtra gerunt, paſſim oriuntur: nihil mirum ſi concurrentibus in niue conſimilibus cauſis vermium ortus contingat. Quòd autem multo humore vermes in niue orti ſcateant, probat Cælius Rhodig. lib. 18. lect. antiq. lect. 29. qui in iis multum humorem à niue acceptum contineri potulentum, gentibus illis, vbi oriuntur, gratiſſimum aſſeuerat. Licet contra ſentiat Mercurialis. 3. variat. lect. 14. exploſus iam à Marcello Donat. lib. 4. de hiſt. mirabil. cap. 26. in med. cuius argumenta inibi ſoluit ingenuè. Nam in generatione niuis tenuiſſima aëris portio, & non aqueus humor exprimitur, quòd Gellius, & Macrobi. loc. cit. cõfirmant. §. Cauſaque ibi adſcripta eſt huiusmodi, quoniam cum aqua frigore aëris duratur, ac coit, neceſſum eſt fieri vaporacionem, & quandam quaſi aëram tenuiſſimam exprimi ex ea, & emanare: id autem in ea tenuiſſimum eſt quòd evaporatur, manet autem quòd eſt grauius, & ſordidius, & inſalubrius, atque id impulſu aëris verberatū in modum, color emque ſpuma candida oritur, &c. Nix ergo etſi temperamento ſit frigidiffima, in ea reperitur calidum naturale, quòd in humido conſeruat, cum ex vapore fiat ab aqua, & aëre eleuato; quare habet nix calorem reſpectu aëris, & humiditatem reſpectu vtriuſque. Quotieſcunque itaque à calore externo ambientis, natiuus hic calor niuis extrahitur, nix ipſa ob frigiditatem propriam, hoc eſt, defectum caloris innati, & ob dominantè calorem extraneū facile patietur, & putrebit (Omnia enim putreſcunt, excepto igne, ex Ariſt. 4. meteor. 1. at niuem non dices ignem.) Neque obſtat Ariſt. dictū hoc in loco, in frigoriſus res minùs putreſcere, quàm caliditatibus aſſeuerantis: hic enim non de frigiditate, aut caliditate rei putreſcibilis, ſed de calore, & frigore ambientis venit intelligendus. Minimè ergo impoſſibile eſt, vermes in niue generari, non verò è terra emanantis in illam ſeſe inuoluere, vt ineptè cenſet Mercurialis: Nam nix eorum eſt proprius locus; nam ſi à niue amoueantur, torpent, difficileſt moventur, & emoriuntur, vt lib. 2. generat. animal. 2. retulit Ariſt. Quare copioſa nix redactò ad intus plantæ calore deurit. Pauca verò & in aquam ſoluta, ob humidum pingue fermentat, & terram fecundat.

HISTORIA LXVII. GALENI; De dentium dolore.

Dentes ſentiunt.

Enim cum ego aliquando dolerem, diligentiſſe ſuper meipſo animaduerſionem habui, vixiſſe qui iam audieram de hac dubitatione, percepique manifeſtè non dolentem modo, ſed etiam pulſantem dentem, quemadmodum carnoſa partes inflammatione vexata conſueuerunt. Quare mirum mihi videbatur, quòd & hæc affectio, quam phlegmonem, ſive inflammationem appellamus, in dente oriri poſſet; qui lapideam, & duram ſubſtantiam habet. At qui cum etiam alio tempore dente dolerem, manifeſtè ſenſi, non ipſius dentis ſed gingivarum dolore eum eſſe, inflammatis videlicet ipsis, vt etiam citra coarctationem dolerent. Quin & ob vicinitatem dentium naturà durorum, auctò dolore ob coarctationem. Quapropter vtriuſque doloris ſenſum expertus, alium quidem in gingiua, alium in ipſius dentis ſubſtantia eſſe clarè ſcio, & id afferentibus teſtimonium præbeo, quòd ipſi aliquando dentes dolent, &c. Galenus lib. 5. de com- poſit. medic. ſec. locos, cap. 8.

PARAPHRASIS.

Sentire dentes hæc hiſtoria confirmat Gal. Sed an hoc accidat ratione membranz internam, & cauam partem veſtientis; aut nerui cauſa ad dentem delati, orti à tertia coniugatione, qui ſpiritum animale in totum illius corpus, & cum eo ſenſum diſfundit; an ipſi dentes, corpora duriffima, & craſſiſſima, per ſe, & citra alterius interuentum, ſicut ingenito calore viuunt, ſic per eundem calorem ſentire poſſint, diſſuſè admodum, & eruditè ante me agitatunt Iacobus Segarra, Valleſ. Liebauſius, Veiga, & Vega, Capiuaccius, Argenterius, Conciliator, citati à Petro Garzia, cap. 2. diſp. 3. ad libros de loc. affect. Gal. qui agens de ore, & partibus eius, de hoc negotio ex profeſſo diſputauit. Vtrum autem totum dentis corpus ſentiat, an pars, explicat eleganter Laurentius lib. 2. de re anatomica. cap. 20. queſt. 12. Sentiunt ergo dentes, & animalis ſpiritus radii meliùs illuſtrantur; quàm cætera oſſa, quia & molles neruosi in ſuas cauitates admittunt; & membranam tenuiſſimam, vt Realdus Columb. lib. 1. de oſſibus, cap. 10. & Ioan. Valuerda lib. 1. cap. 7. ſubtiliter expoſuere. De quo argumento ingenioſiſſimus Coſtæus, in com. cap. 1. Auic. in ſen. 7. 8. tract. 1. appoſitiſſimè plura literis conſignauit. Et nos lib. 5. in com. Hiſt. 10: pulchra deſcripſimus: & lib. 7: Praxis Hiſtoriarum, cap. vlt. de dolore dentium, addemus aliqua non indigna ſcitu.

HIST. LXVIII. RASII; De dolore dentium.

Dentium dolor, applicitis remediis calidis, & ſequuta mandibularum inflammatione ſanatur.

Deo quòd quidam paſſus eſt dolorem vehementem dentium, & curatus eſt, calefaciens, & epithemans mandibulas eius frequenter rebus calidis, donec rubea fuerunt, oleum calefactū ſupra dentem dolentem inſtillauit multoties; dandò illi ad mordendum panem calidum egredientem ſtatim ex fornace, & inde apoſematizata ſunt mandibula; & ſtatim mitigatus fuit dolor, &c. Raſis lib. 5. continet. tract. 2. cap. 2.

PARAPHRASIS.

Inter varios dentium morbos, corroſionem nempe, & commotionem, attritionem, denigrationem, perforationem, rupturam, vermicationem, coloris alterationem, ſtridorem, ſtuporem, vacillationem, & alios nūme- ratos

istos ab Auic. loc. cit. Vigon. lib. 5. de morbo Gallico. cap. ult. Manard. lib. 7. epistol. 3. dolorem inter maxima tormenta esse annumerandum, tenet Coil. lib. 6. cap. 9. qui ex humorum defluxu à capite ferè originem ducit. Quam autem humor affligens esset lentus, mucosus, & frigidus, oportuit calida, sedandi doloris causa super dentem imponere, eaque anodyna, quæ non modò mitigare dolorem, sed intemperiem frigidam corrigere, suaque tepida caliditate impactum resolueret quærentis de quorū numero sunt oleum, & panis calidus recenter è furno extractus; ex quorum appositione, conuocata fluxione ad mandibulas, & ab ipsa dentium substantia, pulso vi naturæ ad ipsas humores, & sequente tumore, sedatus est dolor, nimium, vt in aliis omnibus articuloꝝ doloribus solet accidere: Qui enim sine tumore cœperunt, superueniente tumore, & inflammatione solent quiescere, quòd fluxio conuertatur ad externa. Mandibularum autem inflammatio si perseuerauerit, bono victu, aptis localibus, repetitis vacuationibus, missione sanguinis, expurgatione accommodata, curanda est. Nec curatio despicienda, præsertim in impuris corporibus, & maxime si iterum ingruit dolor: nam Metrodori filio ex dentis dolore, sphacelus gena, & ginguarum hyperlæsis, mediocriter suppuratus est, exciderunt dentes molares, & ipsa maxilla, auctore Hip. lib. 5. epidem. prope fin.

HISTORIA LIX. GALENI, De lingua tumore.

Lingua, morbi vitio, portentosa
magnitudinis, curatio.

Sane linguam ita tumefactam cuidam vidimus, vt ore hominis contineri non posset. Idem nec vena unquam incisa fuerat, & sexagenarius iam erat, hordaque dies ferè decima erat, cum ad eum primum accessi, & vidi. Ac visus mihi est, vstita mihi pilulis, qua ex aloë, scammonia, & colocynthide constant, vesperi datis purgandus. Ipsi tamen particula affecta suasi refrigeratum aliquid imponere, saltem in initio. Post enim, inquam, applicabimus, prout suadebit euentus. Verum id vni Medicorum non placebat, ac propterea pilulas quidem supersit, de locali tamen remedio deliberatio in diem posterum est dilata, quo tempore etiam efficacius aliquid præstiturum, quid quid probatum fuisset, sperabatur, & purgatio scilicet toto corpore, & humoribus ad inferna reuulsis. Ceterum euidentissimè per quietem insomnium, nostrum homini consilium approbauit, ac materiam ipsam medicamenti definiuit, lactuca succo collui iubens, quo ille solo usus, prorsus est sanatus, &c. Galenus lib. 14. meth. cap. 8.

PARAPHRASIS.

Linguam, sicut reliquas nostri corporis partes tumefieri posse, auctorum testimoniis comprobatur. Omne enim quod nutritur, & augmentatur, sicut ob defectum nutrimenti marcescit, & extenuatur, sic ob illius copiam solet repleri, & præternaturaliter intumescere, ac proinde omne tumorum genus pati: quæ ratio desumitur ex Auic. 1. 3. tract. 3. cap. 1. in initio. §. Dicimus quòd omne quod nutritur, extenditur, & augmentatur cum nutrimento, & similiter est possibile quòd extendatur, & augmentetur cum superfluitate, & illud est apostema, &c. Deinde ad generationem tumoris requirit Gal. venas, & arterias, in lib. de inæqual. in temp. 3. quas linguam habere ex anatome constat: habet enim duas à iugulari externa exortas, quas Medicorum vulgus raminas appellat; eas, totidem arteriæ à carotidibus procedentes comitantur, & tandem masculi sese offerunt decem, quorum opera, iurium, deorsum, antrorsum, & in latera mouetur. Rectè autem nosti, quàm hæc ad tumoris generationem sint necessaria, ex Gal. loc. cit. Insuper lingue inest caro mollis, tæta, laxa, glandulosa, inzni substantia spongiam referens, & sic ad suscipiendos humores quàm aptissima, vt notat Gal. 6. epid. sect. 5. com. 14.

A explicante Valles. in com. Lingua ergo omne tumoris genus pati potest, ex Auic. 6. 3. tract. 1. cap. 14.

Hunc autem ægrum non fuisse passum inflammationem, constat ex Auic. loc. cit. Halyab. 9. theor. 16. Vallesco Tarentino lib. 2. cap. 67. Forest. 1. 4. obs. 24. nec enim habuit febrem ab oris inflammationibus inseparabilem, dolorem, pulsationem, calorem, ruborem, & alia quæ perpetuò linguæ inflammationes, vel exiguas consequi solent, vt prædicti, iuniorisque vnanimiter confirmant, edocti à Gal. lib. 2. ad Glau. cap. 1. nec ætas calidis fluxionibus erat obnoxia. Fuit ergo morbus in numero aducto, à crassiss, viscidiss que humoribus in linguæ meatibus impactis, subortus, quem nec mollis tumor, neque durus, inflammatio, aut renitentia, ingensue dolor præter immodicam magnitudinem comitabantur, prout le vidisse testatur Gal. lib. de dif. morb. cap. 9.

Sed dubitari potest, cur oculatissimus Gal. pro hoc leuando affectu sanguinem non emisit, vt à parte reuelleret, vnaque impactum humorem ceterimè vacuaret, mentibus Auic. 6. 4. tract. 3. cap. 15. Serap. tract. 2. cap. 14. Ratio 7. contin. tract. 1. cap. 2. Facilis est responsio. Nam licet id verum sit, tamen in hac ætate timorofum est sanguinem emittere, vt 1. ad Glau. 14. Gal. consuluit. Inedia, frictions solam coquunt, absumuntque lentos succos, sed non, vt opus est, euacuant. Clysteres licet acuti sint, & potenter reuellant, non tamen celeriter à parte longinqua, & à viis ductuum semota euacuant. De cucurbitulis humidis (nam sicca spiritum solum extrahunt) maior poterat esse dubitatio, nam maximum leuamen in hoc affectu afferre solent, vt proprio experimento Ioan. Marquardus edocuit lib. praxis, cap. de magnitudine lingue. At hæc, humores glutinosos, in linguæ porositatibus pertinaciter hærentes non exhauriunt; quæ est causa ob quam post sexagesimum annum earum impediatur impositionem Auic. 4. 1. cap. 20. quoniam ob debilitatem caloris innati, in hac ætate alij redundant humores, alijs auxilijs extrahendi, vt inter omnes in com. huius loci notauit Iulius Alexandrin.

In sene ergo incisioni venæ non assuetu soluere alium satius iudicauit; huius enim auxiliij vi tenaces succi à viis ductuum valdè remoti vacuantur, & eò amplius, quoniã peccans humor à sanguinis natura erat valdè alienus; quo casu phlebotomia celebranda non est. 4. de sanit. 4. Deinde si inflammatis oculis sola vacuatio per alium sufficit, ex Gal. 1. 3. meth. 11. & 6. aph. 17. quoniam ea humorum exuperantia vacuatur: cur in tumefacta lingua, cuius tunica communis est ventriculo, in quo medicamentum ad actum deducitur, securissimè non ministrabitur? Exhibuit autem medicamentum pilulari forma, hæc enim per moram in stomacho diutius detenta, vehementius, importunèque à capite, partibusque remotis peccantem materiam exhaurit. Elegit autem scammon, aloë, & colocynth. quoniam hæc, cum valida sint, à distatibus locis potentissimè omnes humores expurgant, vt lib. 5. meth. 6. & lib. 1. secund. loc. cap. 5. Galen. memoriæ commendauit.

Expurgans autem medicamentum, pasto, & non ieiuno ventriculo exhibuit, contra commune præceptum latum ab Auic. 4. 1. cap. 5. quoniam vrgebat necessitas. Nam si quidpiam sit quod impellat, & ad purgandum corpus vehementer cogat, quacunque hora sumi pharmacu potest. Impediunt in electa hora, (de qua intelligendus Auic.) administrari medicamentum, plura. Quando accessiones manè, ac interdiu infestant, nocte intermittunt, ac remittuntur, vt in duplicibus tertianis euenire quotidie solet; quo casu noctis initio bibi medicamentum debet, & potest: quod præceptum in alijs morbis exsequendum est, qui sui vehementia mortis periculum minantur, & scititæ, acutiæque sua ex improuiso interficere nati sunt. Hunc curationis modum imitatur Tral. lib. 4. cap. 1. qui in suffocante angina manè venam aperuit, & deinde lingue venas subiectas secuit, vespere vero ex cr. more pituitiæ lachrymam (scammonij) exhibuit, ac his laqueu ex inflammatione subortum vix dissoluere potuit.

Adstringens tamen, & refrigerans in hoc affectu imponendum

imponendum esse, partis affectæ situs manifestè demonstrat; quum enim rarior sit, ac mollior superficies tunice oris, non paulo quàm est cutis, quæ totum corpus ambit, fit, vt quæcunque adstringendi natura prædita sunt, efficacior vim habeant influxum humorum citius repellendicum cogant, ac densent partem corporis cui adhibetur, & vnà partes laxiores roborandi vim habeant, prout latissimè docuit Gal. 6. simpl. 1. Quare lactucæ succus cum refrigeret, mollem lingue carnem roborare modica adstrictione potest. Huius medicamenti materiam per insomnium fuisse acceptam refert. An verò insomnia liceat obseruare, inter omnes agitant Leuim. 2. de occult. 3. i. Peuceirus lib. de diuinat. ex insomn. in fin. Benedict. Pererius lib. 2. de obseruat. somnior. quest. prim. & 7. Plurimos enim per insomnium sanitatem recuperasse narrat Fulgosius cap. 5. & 6. Sed quoniam medicamentum locale, maximè in initio, nō vacuata causa suspectum est, idcirco eius impositionem in sequentem diem distulerunt. Cætera de magnitudine lingue, eiusque curatione, vide apud Auic. 6. 3. tract. 1. cap. 10. Guidon. tract. 6. doct. 2. part. 4. cap. 2. de excessu magnitudin. lingue. De reliquis verò lingue affectibus, inter omnes lege Manard. 7. epistol. 2. Petrum Garziam Carrerium cap. 1. ad libros Gal. de loc. affect. disput. 3. 2.

Observatio XLVII.

Lingua portentosa tumor, hirudinum
suctu curatur.

Curatio mira. Illustri cuiusdam Gallo postquam oculis more patrio cum pluribus decertasset, ex nimio meri potu aded lingua in portentosam magnitudinem aucta est, vt vix deglutire, aut respirare posset, & sic toto corpore lividus, nigricantèque facie, ac tumida, velut strangulatus, cum in horas moriturus speraretur, & plura vacuata, reuellentiaque non iuuarent auxilia, impeto, vt quatuor magnæ hirudines lingue (quam exertam habebat) affigantur. Sed quo euentu audi ita enim adhærentes iuxerunt, vt breuissimo tempore, copiosa sanguinis vacuatione sequuta, ipsam exilem, tenuemque relinquere, & sic æger à periculo summo euasit immunis.

Observatio XLVIII.

Ingens lingue tumor, ipsa scarificata, sanatur.

Decem annorum puero ex catarrhosa fluxione, aded lingua in ingentem magnitudinem acereuit, vt ipsius ore contineri non posset, cui cum reuellentia per venam sectam, collo, dorsoque impositas scarificatas cucurbitas, & acres clysteres essent acta auxilia, & lingue tumor mollis, laxusque esset, scarificare linguam profundè, salubrius mihi visum est præsidium; quo celebrato, linguaque salita aqua abluta (ne glutinaretur scissuræ tanta aquosi humoris vacuatio facta est, vt illico sanitate æger recuperauerit, Hoc exemplum notauit prius Ioachim Camerarius lib. obs. suarum) narrat enim quendam tumente lingua suffocatum, ipsam sibi acuto cultello decussatim incidisse, multoque sanguine effluente fuisse persanatum. Aded enim ingens est malum lingue tumor, cum difficili respirazione, & stertore coniunctus, vt citò auxiliari oporteat: in quem vsus, si suffocacionis periculum imminet, & materia collectim in linguam prorumpat, sub mento scarificationes profundas exercent Medicorum peritissimi, vt Paulus, Cornelius, Trallian. in locis dictis.

DVBIVM XLIII.

Num topica ante totius vacuationem applicanda.

COMMENTARIUM.

Et purgato iam toto corpore.] Offert sese in hoc loco vtilis dilceptatio. Num Topica ante totius vacuationem

Ante totius vacuationem applicanda.] Sint ex vsu? & pro vtraque parte paria sunt momenta rationum, ex purissimo Gal. fonte deprompta. Nā si localia frigida sunt, intrò humores impellunt, quos plenus corpus non admittit. Si calida, fluxione accerunt; quæ enim calefaciunt, suapte natura hoc habent, vt, quod in iis continetur partibus, digerant, sic & id quod redundat, ex propinquis trahant; vnde dolores maiores, fluxione noua incrementum prodest, vt elegantissima oratione Gal. explicat in artic. medic. c. 95. explanant Planerio in com. Repetit. 1. 2. meth. 3. §. Sanè dictum à me etiam in superioribus est, qui cataplasmatibus, & perfusionibus assidue præcordia vexant, ipsos in eiusmodi affectibus phlegmonas accerere. Minimè igitur est utendum, priusquam superuacanea magna ex parte partim vacuata sint, partim concocta, &c. Confirmat. Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 5. §. Et non oportet vt fiat inunctio cum vnguentis resolutiuis, nec embrochatio fiat cum embrochis subtiliatis, quæ agritudo est in principio, & humor est in corpore ambulans; ipsa enim mollificant viscera sua calefactione humida, &c.

Pro altera parte est textus optimus apud Gal. 1. ad Glau. 14. qui ante vacuationem ventriculo applicat auxilia. Quicunque enim, (ait ipse,) ventriculi affectiones curare tentarunt, antequam os ventriculi corroborarem, in graviora pericula egros duxerunt. & lib. 1. de diff. feb. cap. 4. inungit iecur, & ventriculum in iis, qui cruditate laborant; ne in febrem incidant. & lib. 4. acut. com. 28. ex mente Hipp. in corpore pleno prius adhibet fomenta; vt concretus sanguis liquatus promptius effluat ex lecta vena. Idem consultit exequendum ante vniuersalia præsidia, lotionibus, & irrigationibus calidis, 6. epid. sect. 5. com. 29. & lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 12. & 7. aph. 46. Et lib. 1. sec. loc. 8. in alopecia ante totius vacuationem localia applicat: quod prius dixerat 4. acut. 44. ubi enim inter initia febribus, tenuibus vrinis existentibus; corpus vngendum præcipit. Et Auic. 4. 1. cap. 1. cum ad vniuersum locum trahit humorem, dolorem prius sedat. Et Trall. lib. 1. cap. 1. Medicorum errorem detegit, qui vniuersalibus vacuationibus corpori negotium facessunt, quæ & vacuant vitæ humorum copiam, & vires debilitant, & dum turbant, fluxionem concitant citra affectæ partis leuamen. Demum licet multoties præponere particularem vacuationem vniuersali, vt scite Mesue do cet cap. 1. de cura sodeæ. Aut quia materia non multum in quantitate exuperat, quare sufficit à parte emunctoriorum illius membri abduci, in quò est agritudo. Aut quia membrum dans non est forte in dando, nec membrum recipiens aptum in recipiendo. Aut quia membrum non recipit à membris communitatem eius. Aut quia corpus, & alia membra non sunt posita sub dominio materiei facientis agritudinem in illo membro.

Singula tamen veniunt expendenda. Gal. enim in omnibus suæ doctrinæ locis, dum prohibet in affecta parte localium vsus, de omnibus loquutum fuisse non intelligas, sed de iis quæ nimis calefaciunt, relaxant, & fluxionem ad membra proritant; hæc enim, quoniam ex toto corpore humores ad viscera euocant, admoueri non debent, antequam coctionis signa se ostendant, & maior redundantium humorum pars fuerit vacuata. Nam calfacere præcordia, (inquit ipse 11. meth. cap. 15. in init.) cataplasmatibus, aut perfusionibus non est perpetuò tutum; sed in iis tantum agris, quibus in toto corpore nullum erat superfluum: ceteris omnibus extrema est pernicies.

Ceterum quæ adstringendi, & roborandi vim participant, & lenire dolorem nata sunt, cuius causa fluxiones cocitantur, & temperato prædita sunt calore, & coctioni suffragari queunt, in initio imponenda esse non negat. Merito ergò citati auctores, ante totius vacuationem, ad maius periculum euitandum, topicis utendum consulunt, nam si non adsit aliquid; quod curationem præuere possit, nempe ingens dolor, partis affectæ debilitas, quorum causa de nouo fluxiones commouentur; ea ante vniuersalia auxilia imponenda non sunt.

Explicat luculenter Valles. lib. 6.

epid. in com. sent. 6. sect. 2.

HIST. LXX. AVENZOAR,
De Lapide in Lingua pronato.

Lapis in Lingua pronatus sermonis
vium intercipiens.

ET ego vidi *lapidem generatum sub lingua cuiusdam viri
prohibentem ei loquutionem, & eo remoto lapide, habuit
vir loquelam, &c. Auenzoar lib. 2. thez. tract. 2. cap. 2.

PARAPHRASIS.

NVlla est pars quæ proprius vapores, ac fluxiones, ex
capite, pulmone, atque ad eod ex toto interno corpore
suscipiat, quam lingua, mollis cum sit, laxa, & spon-
giæ instar, in qua excrementa crassa ad inuicem inter se
durata tandem concreverunt in lapidem, quem, non solum
in ipsamet lingua, sed circa ipsam, & sub ipsa generari, si-
dissimi auctores memoriæ prodiderunt. Extat Senis sen-
tentia lib. 2. epid. sect. 3. text. 19. circa linguam, exiguos la-
pillos hac de causa oriri affirmantis, licet in com. huius loci,
non veros lapides, sed tumores quosdam lapideos, hoc
est, duros, & tephaceos, congestis excrementis proprii
alimenti ipsius linguæ, in ipsa renasci affirmet Vallesius,
cuius opinionem, præter Iacobi Esteue hunc locum erudi-
tissime interpretantis sententiam, redarguit plurimum,
haud potrenæ classis virorum auctoritas.

Gentilis enim, referente Nicol. ferm. 4. tract. 1. cap. 6.
sub lingua lapidem ad quantitate fabæ generatum se
vidisse affirmat. Subscribit Iacobus Foroliuensis lib. 4.
aph. com. 79. Montuus lib. 4. cap. 1. Kentmannus libel. de
calcul. n. 3. Gemma lib. 1. Cosmocris. cap. 6. Ioubert. decad.
2. paradox. 3. Forest. lib. 14. obs. 26.

Observatio XLIX.

Lapis supra mucronem linguæ ematus.

Nobilis quidam catarrhosis fluxionibus valde obno-
xius, cum in parte linguæ externa iuxta mucronem,
tumore insigni, & dolorifico quateretur immaniter, apho-
nus quasi factus, Chirurgum vocat, hic lauacra lenientia,
& emollientia consuluit, factaque incisione, lapillus sese
prodidit citra speratum pus, durissimus, lævis, ad magni-
tudinem nucis auellanz, quo, vossella vi summa, extracto,
tumor euauit, & vulnere integrè sanato, æger perfectam
consequutus est sanitatem.

DVBIVM XLIV.

Nam Lapides, & arena in qualibet nostri corporis
parte gigni possunt.

COMMENTARIUM.

Lapidem generatum sub lingua.] Non in lingua solum,
sed in qualibet alia nostri corporis parte, lapides, &
arenulas, gigni posse, post præcorum memoriam, locuple-
tissimi testes confirmant. In capite natos calculos vidit
Holleran schol. cap. 45. lib. 1. de morb. intern. Cornel. Gem.
lib. Cosmocr. c. 6. Ludou. Morales l. 3. de propriet. lapid. præ-
rios. Scalig. exercit. 108. in Cardan. In pulmonib. lapido-
sum corpus genitum fuisse, refert Gal. lib. 4. de loc. cap. ult.
qbservarunt postea Fernel. lib. 5. pathol. 10. Scalig. exercit.
108. num. 3. Beniuen. de abdit. 24. Rembert. Dodonæus
exempl. medic. cap. 23. Veros calculos per tussim fuisse
eiectos referunt Trallian. lib. 5. cap. 3. Aret. lib. 1. chronion,
cap. 12. Trincauel. lib. 10. de affect. part. cap. 6. In corde na-
tos vidit Abrahamus Murgelius lib. suarum obser. duros,
nigricantes, rotundos pondo drachmarum aliquot: &
Holl. lib. 1. de morb. cap. 27.

In ventriculo generari, testis est Gentilis, referente Ni-

A colo ferm. 5. tract. 4. cap. 53. Quo in loco oriri lapidem
Belzaar, in capris syluestribus affirmat Garzias ab Horto,
& plures alij qui de eius generatione scripserunt: & re-
fert Hol. 3. Coac. sect. 2. aph. 52. In hepatis tunica reperto
lappillos, se vidisse testantur Beniu. cap. 3. de abdit. Cælius
Rhodig. li. 4. antiq. lect. 17. In folliculo fellis vidit Duret.
schol. 45. in Hol. & Beniuen. cap. 54. In liene candidum, & du-
rum inuenit Vesal. lib. 5. fabric. 9. In intestino colo gigni
tradidit Auic. 16. 3. tract. 3. cap. 3. In intestinis reperiri fir-
mant Fernel. 6. pathol. 9. Matthæus 2. part. in 9. ad Almanf.
cap. 11. Mula lib. 4. aph. 79. Duretus schol. 52. in Hol.
Guainer. tract. de calculosa passione, cap. 1. & quod plus
est, ab intestinis sequutum fuisse fluxum lapidosum, testat-
ur Saunarol. tract. 6. cap. 16. rubric. 20. Harcul. 9. ad
Almanf. tract. 3. cap. 3. In duodeno plures nucis moschatae
magnitudine, plumbeo colore vidit Ioan. Frideric. Trafel-
mannus lib. suar. obser.

In vtero gigni auctor est Aët. retrab. 4. ferm. 4. cap. 98.
Marfil. de sancta Sophia in suis ad Auic. com. Thom. à
Veiga lib. 1. de loc. in com. cap. 5. VVierus lib. 3. cap. 11.
Georgius Garnerus lib. obser. Salius ad cap. 113. Altimari.
Nico. ferm. 5. tract. 9. cap. 12. Et primus omnium notauit
Hipp. 5. epid. text. 24. firmat Valel. in com. In parastatis in-
uenisse refert Marcel. Donat. lib. 4. de medic. hist. mirabil.
cap. 30. Denique ex materia seminali in castis viris, & mu-
lieribus conglomerari posse lapides, asseruit Ioan. de Tor-
namir. in 9. ad Alm. cap. 73.

Neque nos id contingere posse inficiamur: cum enim
materia lapidum in corpore nostro sit mucus, seu humor
viscosus, & lentus, & crassus, vt passim Gal. edocuit, si adit
torridus calor, quis dubitat in quouis loco, vbi hæc repe-
riantur, gigni posse? Sic in podagricis tophi, gypseique la-
pilli inueniuntur. Quin & in abscessibus arenas, lapillos-
que generari testatur Marcel. loco cit. qui à femoris nota-
bili tumore dissecto extractum fuisse lapidem album, oui
gallinacei magnitudini proximum asseruat.

Quid plura? nonne in venis, & arteriis generantur la-
pides? prout notant Gemma, vbi supra. Fernel 5. pathol.
ult. In vena porta oriri auctor est Columb. lib. 15. de iis
qua raro in anatome fiunt. In venis hepatis, in parte caua
progigni affirmant Iacobus Camenicenus, & Mathiol
lib. 5. epist. 2.

Demum in omnibus venis oriri arenulas, docet Iacob,
de part. in com. cap. 17. Auic. 18. 3. tract. 3. Matthæus Gra-
dius ex Gal. sententia lib. 4. aph. com. 7. arenas ex vitione
sanguinis in venis, & in hepate gigni confirmat 9. ad
Alm. 14. Quam sententiam apud Gal. mihi nunquam vi-
dere licuit. Sic enim ait Matthæus. Quoniam in urinis
emittitur interdum materia arenosa subtilis, cum urina substan-
tia multum permixta, & non est residens, immò sæpe adhaerens
superficiæ urinae, & de hac non possumus pronosticare supra
futurum lapidem, quoniam eius materia magis pendet ex adu-
stione humoris in toto, quam ex aduisione materiae in determi-
natis membris, vt renibus, & vesica: & hæc arenula sæpe con-
tingunt in multis cholericis, etiam in pueritia, vt conigit in me
Ioan. Mattheo. Etiam apparent in declinatione febrium, &
post longas febres, & distinguuntur etiam tales arenae, ab eis
que significant super lapidem, quoniam si fricentur, digitis
comprimendo facile dissoluntur, &c.

Hæc est docta, longaque huius viri sententia, ex qua
causam, & differentiam arenularum in venis ortarum, ab
eis quæ in renibus, & vesica generantur colligere licet.
Nam vt ait Ludou. Mercat. lib. 4. de morb. intern. cap. 10.
arenæ quæ generantur in venis subtiliores sunt, raroque
aut nunquam subsident, sed cum vrina innatant sedimen-
to immersæ. In renibus verò, aut vesica subortæ subsident.
Cuius rei causam vterque auctor non expressit, sed ea est.
Nam in determinatis locis mucosus humor retentus, in
angustiori loco per motam ab affante calore diutius tor-
retur, & ab humiditate spoliatus, in grauiore vertitur
arenas, quæ subsident; in valis verò e contra, ab vno
enim loco ad alium cum remeet humor, non ita aduri po-
test, & excisicari. Quare vasorum arenæ non assumpta ex
toto humiditate innatant.

Denique arenas generari in venis propinquis matrici, &
arenas

arenas nigras ex retentione sanguinis menstrui, & hæ-
morrhoidalis in leprosis per viam aduisionis, testatur vi-
disse Tornamir. 9. ad Almanf. 75. firmat Carrerius disp. 62.
ad libros de loc. affect. cap. 3. §. 14. & Scholiograph. ad c. 48.
lib. 1. Hol. de morb. internis.

HISTOR. LXXI. GALENI,
De amputatione linguæ.

Lingua abscissa sine valetudinis noxa.

NVper verò quidam in magna neruorum distensione, quæ
totum corpus oppresserat, lingua partem anteriorem
mordicus abscidit; qui demum ex spasmō sanitati restitutus,
minus facile sermonem potuit explicare, &c. Galenus lib. de
dif. morb. cap. 8.

PARAPHRASIS.

IN vniuersali conuulsione, totum corpus opprimente,
inotabili dentium fragore, linguam dilacerari, & sæpe
portionem eius abscindi non est denegandum. Nam si
horribiles adsunt interdum spasmi, in quibus summa vio-
lencia maxilæ conuelluntur, ita vt immisum ori cochlear,
ne respiratio intercipiatur, in frustula illic ægri commi-
nuant, quæ magis mollissimam linguam, prout in con-
iuge sua, conuulsione læuissima vexata, expertum fuisse
Schneckium lib. obs. de spasmō legitimus. Accedit etiam
quod cum in forti neruorum distensione, lingua conuul-
sio & vario motu moheatur, fit vt carnea eius substantia
fridore dentium ingenti possit comminui, & atteri.

Hac ergo historia Galen. nos commonefacere videtur,
vt si forte conuulsione vehementi quis corripiatur, (vt
in epilepsia quotidie contingit) intra dentes durum ali-
quod corpus, vt lignum, aut frustulum argenteum im-
mittamus, ad futurum periculum euitandum; quorum
primum est, ne scilicet intercepta respiratione æger suf-
focatus pereat, aut lacerata linguæ, vlcera deinceps suc-
crescant, dolosa & maligna: neve ipsa dentium attritu
abscindi possit.

De primo damno euitando plurimum solliciti esse de-
bemus, in atrocissimis enim conuulsionibus, quum vide-
licet oculi distortionem omnino inuertuntur; os, nasus, labia
in latera mirabili & irrequieto motu torquentur, & mus-
culosæ omnes partes palpitantes tremunt; clauicularis
dentibus ægri respirationem commodè ad ventilandum
cor inspiratæ aëre attrahere hac de causa nequeunt: quare
pusillus ille calor ad cor, velut ad arcem confluens, suffi-
cienter diffilari nequit, sed fuliginum copia obrutus, dene-
gato refrigerij vsu perit, & extinguitur.

De secundo. Quotidiano experimento compertum est,
hac de causa vlcera oriri ferè immedicabilia: quum eni-
hæc pars continuo madefcat; salinalisque humiditas vl-
cerum curationi sit maxime aduersa, & ob dolorem, à ca-
pite, ventriculoque multa suggeratur humoris copia, fit
vt vlcera amplius fordescant, & in caothicam naturam
sæpe degenerent, quæ ad sui curationem multum deinde
negotium facessunt.

De tertio. Curandum omni ingenio est, ne lingua am-
putari possit; nam hæc ad sermonem, vocemque articu-
latam summoperè confert, ex Gal. 4. de loc. 6. Siquidem,
inquit ipse, vox vocalium instrumentorum munus est, sermo
verò eorum que sermone deputata sunt, inter que lingua prin-
cipatum obtinet: Cui non parum conferunt & nares, & labra,
& dentes. Sic etiam vocis instrumenta sunt guttur, & muscoli
ipsam mouentes, atque nerui, qui à cerebro ipsis vim dese-
runt, &c.

Demum, licet citra valetudinis noxam linguæ præcidi
possit, cum hæc in numero naturalium membrorum non
reponatur, sine quorum ope & præsidio, partes func-
tiones suas obire non possunt, quod in equis, & hominibus
fit manifestum, in quibus citra sanitatis dispendium sæpe
prima linguæ præciditur pars: tamen si hoc accadat, in
Lib. I.

A multa damna incurrere animal est necessè. Est enim nobis
lissimus, ac penè diuinus linguæ vsus, & ad vocem pro-
mendandam, & articulandam organum necessarium; quare à
vteribus voluntatis nunciata dicta est: nam pusillum quidè
est membrum, sed magna factat, animi enim omnes con-
ceptus exprimit. Propterea multis custodiis, dentibus, la-
biis, fræno, naturæ Auctor eam munivit atque firmavit, &
ob hoc mirabile loquendi ministerium, organum dialecti-
cum nuncupatur. Insuper saporum differentias omnes
agnoscit, eiusque beneficio & motu esculenta traduntur
in gulam, vt ait Gal. 16. de vsu part. 3. & firmat Arist. 1. de
Histor. anim. 15. & 2. de part. animal. 17. Cæterum leuia pos-
sunt ista cenleri, si consideret quis humanæ linguæ incom-
parabile prorsus donum, in quo bonitas Dei infinita in-
estimabili munificencia, nos vt legitimos filios, est ample-
xata: nam vix explicari potest, quantum in humanis rebus
lingua habuit excellentiam: Huius siquidem facultate post
mentem, quæ nos ex æquo ferè cum Cælitibus constituit,
constat præcipuè illa Regina rerum eloquentia. Illius ope
cohortamur, persuademus, perterritos timore abducimus,
iram restringimus: hæc nos iuris, legumque societa-
tate deuinxit. Denique vsu linguæ possunt mortales om-
nia consequi, percipere, impertiri, addiscere, patefacere
commoditate multa.

Sed cum deperdita, & abscissa linguæ non reparetur,
quoniam pars omnis à corpore viuente, à quo vitam, spi-
ritum, sanguinemque ducebat, distracta, & reuulsa, vi-
tam statim amittit, & à priuatione ad habitum non fit re-
gressus, & maxime in parte, quæ licet laxa; carnea, &
spongiosa sit, neruis tamen, mulculis, membranis, venis,
& arteriis constat; quæ cum partes spermaticæ sint, vix
reparari possunt. Tamen sissa in longum; latum, atque
transuersum, quomodo suo corpori adhuc viuente ad-
hærere possit, & sit restauranda, facillimoque negotio fu-
tura restituenda, explicat Ambros. Paræus lib. 2. cap. 27.
diligentissime.

HIST. LXXII. AVICENNÆ,
De Lingua paralyti.

Ex scarificatione malè administrata,
linguæ paralysis sequuta.

Quidam homo iam ventosatus fuit, & percussus est cum
scalpello villus nerui in substantia panniculi coniuicti
cum lingua; quare mollificata est lingua, &c. Avicenna, 6. 3.
tract. 1. cap. 11.

PARAPHRASIS.

Linguæ resolutio symptoma est motricis facultatis,
quam oriri posse (cæterarum partium resolutarum
modo) vel ab humorum copiosa inhibitione, vel ob ob-
structionem neruorum ad eam venientium, à multitudine
nie, lentore, ac visciditate humorum spirituum transitum
prohibente subortam; dubitat nemo: Hoc tamen malum
in historia citatum ab hac causa non duxisse ortum, ex re-
latione satis constare arbitror: Omnes has resolutionis
causas notauit Auic. loco nuper cit. cap. 6. de mollificatione
linguæ, §. Et quandoque est propter causam primam in cerebro,
aut quandoque est propter causam primam in neruo mouente
eam, aut ramo veniente ab ipso ad eam, &c.

Huius enim villus cum fuerit percussus ob malè admi-
nistratam scarificationem, profundèque celebratam, & sic
incisus, in substantia panniculi, (Barbari panniculum car-
nosum vocant, nos membranam quandam crassissimam,
cibi & pinguedini subiectam, vniuersum corpus à capite
ad pedes tegentem dicimus) qui est coniunctus cum pan-
niculo linguæ; qui cum neruis & membranosis sit, si præcidi-
tur ex toto, illustratio ob continui separationem euanescit,
intercepto videlicet mediò per quod vis motrix defertur
ad linguam, vnde eius resolutio accidere solet. Sūt enim villi
(alio nomine fibræ, lineæ, filamenta, striæ, segmēta dicuntur)
L 2 partes

partes similes, frigida, sicca, genitæ ex femine, albæ, solidæ, oblongæ, exilium filamentorum instar, ad motum destinatæ, quarum ope voluntarius motus perficitur.

Non te lateat, linguæ motum & sentium apud omnes Anatomicæ artis magistros, à neruis è septima coniugatione prodeuntibus fieri, quihanc ferè ab occipitio, & spinali medulla exortam, in linguæ musculos efferti, ipsamque mouere pronunciant, vt Fallop. in suis obseru. Laurent. lib. 4. de hist. anatom. cap. 17. ingenuè annotarunt. Addunt alij prodire è cerebro, particulatim à cerebello, postica capitis parte, velut à radice, caudice, & trunco, per spinam dorsû (quam spinalem medullam, seu cerebellum oblongum nuncupamus) & per latera v. t. t. brachiarum, neruorum myriades, & in numerum copiosissimum disseminari. At tringinta neruorum paria præcipuè ab ipsis obseruantur. Septem cervicis, 12. dorsû, quinque lumborum, sex ossis sacri. Sicut enim in cauda equina pili ferè omnes à superiori parte exorti, alij in supremam caudæ partem, alij in medium desinunt, alij ad extremam vsque feruntur: ita prorsus neruorum omnium spinalis medullæ propages, ab eodem puncto enatæ, aliæ in cerebrum, aliæ in thoracem, aliæ in lumbos desinunt. Septimum tamen par ferè ab occipitio, & spinali medulla exortum in linguæ musculos efferti, & ipsam mouere, certa res est.

Hoc par in lumbis situm cum scalpello diuisum esset, paralytici dicta causa attulit immedicabilem; nam que à nerui diuisione oritur resolutio, insanabilis est, teste Paul. lib. 3. cap. 18. nam, vt ait Rasius lib. 9. ad Almans. cap. 7. hac nunquam sanabitur. signum enim est manifestum, nuchæ, & neruis qui ad linguam mittuntur, incisionem, aut contritionem accidisse, vt inter omnes notauit Halyabbas lib. 5. pract. cap. 26. de enervationis medela. Cuius rei hæc est causa. Nam licet non deesset medium per quod illustratio fiat, eamque neruus possit continere adhuc, sanitate restituta neruus post vulnus cicatrice duræ, & maxima obductus, & obstructus, facultatem influentem recipere commodè non potest: quare sequitur paralytis à Cælio Aurel. lib. 2. chronion, cap. 1. ex conductione, vocata. Ab aliis causis linguæ resolutæ curationem, lege apud Cels. lib. 4. cap. 2. Rondelet. cap. prop. de paralyti lingua. Christ. à Vega lib. 3. de art. medend. cap. 20. Ludouic. Mercat. lib. 1. de morb. intern. cap. 14.

HISTOR. LXXIII. GALENI, De Morbo Gallico.

Menti, & capitis glabrities Gallica, Galeno,
Hippocrati, præcisque aliis
maximè nota.

Humorum putredo, cuius est commune munus, vt illas partes in quas impingat, corrumpat, * terribiliorem in capitis partibus speciem præbuit, propterea quod licet vel paululum de natura hic deflectant, maior fiat suggillatio, quam ceteris partibus multum à natura diuergentibus. Nam à femore, vel brachio, vel tibia, vel cubito si cuius recesserit, minorem præbet mali speciem: at si capitis vna cum cute crines defluerint, atque ad eam menti cum illis vitij sit facies magna, periculum verò minus, quam si is pudenda affectus teneat, aut guttur, aut thoracem, aut aliam principem partem. Neque tamen que caput ita tentabant, formidabilia magis erant, quam peiora: verum etiam qua cuilibet aliarum partium decidebant. Peiora enim erant, in quibus in profundum secessit humor, ignem sacrum efficiens, cum in viscera se, & in principes partes conferens, præter alia symptomata, * febres etiam acutas generabat. Quibusdam tamen, quibus * in superficie erat eiusmodi putredo, partes etiam citra febres marcescebant: quorum quidam hæc de re præcipuè incolumes euaserunt, vitiosis humoribus simul cum ipsis partibus, quas in putrefecerant, emissis, &c. Gal. lib. 3. epidem. sect. 3. com. 25.

PARAPHRASIS.

Totum hoc est de morbo Gallico memorabile exemplum. Quo Galenus Hip. hunc morbum exactè depingentis historiam exponit. Morbus sanè Hurculeus, leoninus, insuperabilis, Miserabile scortatorum flagellum verius nominandus, endemicus, hoc est, collactaneus, regionalis, patrius, publicus, vernaculus à Latinis dictus, qui quouis tempore, in aliqua regione abundat, & inualefcit. Ne ergo mireris in epidemica constitutione inualuisse: Monardus enim in tract. de medicam. qua ex Indiis adportantur, sit. de similit. aspera, & affirmat hunc morbum, patrium, & familiarem esse Indis, veluti sunt variolæ apud nos: quod confirmat Rondelet. tract. prop. in princip. qui hac de causa vocari variolam magnam, seu Indicam edocuit. Subscribunt Hernandus de Ouiedo in general. Indiarum historia, cap. 17. & Ferdinandus Cortesius in 3. Indiar. relatione, qui hanc luem ab occiduis fuisse adportatam, illis regionibus antiquissimam scripserunt.

Est ergo morbus Gallicus, morbus endemicus, pustulis primùm partes obscenas, deinde reliquum corpus cum magno plerumque dolore, atque ipsam plerumque faciem occupantibus, ex varia humorum corruptione genitis, propter nimiam aëris in calore, atque humiditate præteritam intemperiem. Hoc placitum defendit Leoniceus in lib. de morb. Gallic. Contrà in fuit Manard. lib. 7. epist. 2. nihil huic morbo cum aëris vel humore, vel qualitate alia esse commune asseuerans, præter contagium. Falsum quidem hoc est, nihil enim obstat quominus ex imutatione aëris præternaturali, valida ac diuturna morbus popularis possit originem ducere, & deinceps per contagium disseminari. Obseruatum enim est innumeros sine vlla contagione per se infectionem illam fuisse perpeffos, vt notat Fracast. lib. 1. de contag. 12. in med.

Quæ autem his Gallicis acciderunt, hæc sunt. Abscessus qui in suppurationem deueniebant, carniæ, neruorum, & ossium elapsus magni, totius capitis, & menti glabrities, pudendi, gutturis, aut alterius partis principis vlcus malignum, brachij, aut totius cubiti effluxus, femoris, tibiæ, pedisque totius denudatio: erant hæc horrida magis quam mala, quæ in febribus, & sit e febre euenerunt. Horum singularem esse reddenda ratio. Fiebant abscessus, & fluxio collecta in vomica, non erat bono puri similis, quale ex bono sanguine in parte conculcato, & concocto fieri contineat, sed sanies ex putrescentibus, & in pus resolutis particulis, & sic carniæ, neruorum, & ossium elapsus magni: ex qua fluxione glabrities etiam totius capitis, & menti facta est, putrescentibus radicibus pilorum; & ossium denudationes excæcæ & subiecta carne, à vitioso succo, à quo vlcera aliarum partium contingerunt. Externa verò mala, quæ exteriores partes opprimebant, horribilia magis erant quam periculosa. Peiora autem erant, & maiorem perniciem importabant, quando internas partes, quæ suapte natura præstantes sunt, affligebant: neque mirum; nihil enim periculosius esse potest, quam confluere intrò excrementa: omnia enim membra præcipua periclitantur; nam calor præternaturalis illicò accenditur in iis, & feruentibus humoribus timor est, ne in aliquam partem decumbant ij, qui per corpus oberrant, & veluti furenti motu mouentur humores. At si in habitu corporis oriatur computrescentia, quum partes hæ remotæ sint à fonte caloris, non ita febrem concitant iniitante morbo, sed veterascente, vlceribusque factis sordidioribus, à quibus vapor exhalat partes internas diu inficiens tabe dira. Hoc tempore externæ partes solidæ, humido quotidiana resolutione ob febrem lentam & tabidam absumptæ, citra febrem marcescebant, & extenuabantur. Ij autem præcipuè seruabantur, quibus vitiosi humores ad extrà eruperunt. Victoriæ enim naturæ hoc opus significat, redundantes humores à nobilioribus partibus ad externas minùsque præcipuas expellentis.

QUESTIO XXXV.

Quod morbus Gallicus, vetustissimum sit morbi genus.
Contra Manardum, Peredam, & communem
ferè Medicorum sententiam.

COMMENTARIUM.

Terribiliorem.] Diuinum Hippocratem, morbum Gallicum cognouisse ex hoc loco manifestè colligi potest; nam in multis ægris vidit carniæ, neruorum, & ossium lapsus, denudationes, pudendorum exulcerationes, capitis & menti glabritiem cum marcore, & citra febrem. Cui ergo Medicorum narraretur alicui facta fuisse vlcera sordida, cum genitalium vlceribus; faucium corruptione, ac postremo nudata excidisse ossa, citra febrem, quæ citra dubium non diceret morbum esse Gallicum cognominatum? Fuerunt verò in hac tempestate plurimi tales, ob quos, & multos alios affectus, qui in hoc, & aliis Hipp. operibus narrantur, conuincor asserere, nihil in hoc morbo esse nouum, quod præca illa sæcula non viderint, & maximè cum hoc loco affirmet Hipp. hæc mala fuisse formidabiliora, quam deteriora; quæ omnia huic morbo apprimè conueniunt. Quotidie enim Medici tractant plures, qui citra febrem, cum ossium corruptione, denudatione, faucium vlceribus dolosis, palato, gingiuisque corosis, virulentis talpis, vicerato pudendo, purulento scroto, gurgulione vlceribus foedato & penè exæso, per multos annos vitam producant.

Insuper, in eodem lib. 3. epid. sect. 3. sect. 4. & lib. 5. epid. in init. vidit vlcera capitis depauperata. Et lib. 2. de morb. num. 2. vidit capitis futuram excavatam. Et lib. 7. eiusdem, vidit ossium cariæm, seu teredinem, quæ est peritio ossis ex corruptione, ex Galen. lib. finit. medic. Et loco nup. cit. cognouit cerebrum corrosum. Curauit malignissima carcinomata, & vlcera dolosa valdè, lib. 7. epid. 98. oris vlcera maligna, lib. 3. eiusd. sect. 3. com. 25. inibique symptomata alia dira recentet; & timoris plena, quæ in nullo alio frequentius, quam in hoc morbo accidere solent, quod præter experimentum Campegius firmat lib. 2. praxis, cap. 12. adducens Gulielmum Salicetum, Gordonium, & Valefium Tarentinum, qui olium iam nonnullos ab impuris, sordidisque fœminis vitia contraxisse contestantur. De quo argumento vide Rembert. in com. ad cap. 1. Beniu. de abdit. Fab. Paulin. in com. lib. de peste. Thucydidi. fol. 39. & 426. ult. editionis.

Galenum autem morbum Gallicum cognouisse non dubitamus. Nam vidit, & curauit vlcera cacoethica, dolosa, inueterata, diuturna, depauperata, difficilia ad curandum, quorum curationem plerique non absoluerunt, sed tanquam ab insanabilibus destiterunt, in lib. 4. meth. 5. & lib. 1. sec. gener. cap. 23. Sic cognouit ossis cariæm difficulter curabilem in lib. 3. meth. cap. 1. Quibus rationibus conuictus Nicolaus Machellus Mutinensis, in lib. de morb. Gal. in init. vetustissimum fuisse hunc morbum asseuerat, quam positionem disertè defendunt Andreas A. cacar. lib. de morb. Gal. cap. 1. & eruditissimus Valles. in com. prim. sent. lib. 4. epid.

Omitto Auic. lib. 2. canon. tract. 2. cap. 532. Plin. lib. 26. cap. 1. qui de hoc morbo peculiariter scripserunt, quem antiquum fuisse, & præcis illis maximè cognitum firmat Ioan. Vigonius lib. de morb. Gallic. cap. 1. Quo etiam laborasse Cæsarem Augustam refert Sueton. Tranquil. in vitis Imperat.

Hugo Senensis saluti cuiusdam iuuenis per scripturam consulens in consil. 100. huius morbi naturam exactè delineauit: passus enim est pustulas, tumores duros, vlcera capitis, diuersorumque membrorum dolores, noctu magis quam interdiu affligentes. Quare factum est, vt hunc morbum antiquum valdè, & apud præcos maximè notum, per aliquot annorum curricula latitantem, ac ferè extinctum, nunc de nouo repullulantem, recentem & nouum esse asfirmauerint, variamque ortus ipsius originem indagantes, in ea inuestiganda mille monstra finxerint, ac mille nugas. Percontaberis, & merito sanè, quibus auxiliis præci illi

A eruditissimi hunc morbum persanandum consulerint, neque enim aut Græcos, aut Arabes inuenio, qui huic morbo auxilia parent: à quibus certè aliqua scripta sunt, partim à Græcis prætermissa, partim ab ipsis cum artis gloria adiuuenta, & qui de scabie mala, huic morbo valdè affine scribentes, plurima præsidia posteritati commendarunt. At remediis aliis vtiebantur, huic lvi extirpandæ quæ aptissimis, euacuantibus, sudorificis, exsiccatioris, quibus tantum malum debellare contendebant; & vel nostris alexipharmacis hanc hydræ esse reselandam consuebant. Extat elegans Historia apud Fracast. lib. 2. de contag. cap. 12. in med. de quodam tempore, qui cum haberet libellum experimentorum antiquum satis, inter quæ vnum scriptum erat ad scabiem crassam, quæ cum doloribus iuncturarum accidit. Is ergo cum primùm recentissimus esset morbus, medicaminis memor consulit Medicos, num in noua illa contagione, quam per scabiem crassam significari existimabat, vti eo medicamento deberet. Medici autem inspecto medicamine acriter prohibuere, quod ex argento vitum constaret, & sulphure. Felix nisi Medicos illos consulisset, incredibili quæstu diues euaditurus. Paruit autem, nec auius est medicamen experiri, quod demùm expertus, atque optimum cognoscens valdè indoluit, quod serò illo vltus esset. Aliis ergo ætatibus vitum fuisse, & cognitum hunc morbum, & nostro superiorique sæculo repullulasse est affirmandum.

Narrat Lacuna lib. 5. in Dioscorid. cap. 124. homines hoc morbo prehenfos, antequam pretiosa ex Ebena, similitate aspera, & Chyna, antidota Medici inuenirét, ætate media, vigentissimo Solis calorifese exponentes, & arena calidissima totum corpus, diu, & importunè macerantes, ab hac scæla lue immunes euasisse; nam iuncturarum doloribus, duris tumoribus, talpis, & aliis vlceribus conspurcati, superfluum humorem hoc arenæ balneo assumentes, tantis malis oppressi, horum sæuitiem effugere, quod esse pro frigidis morbis saluberrimum auxilium firmant Herodotus apud Oribas. lib. 10. collect. cap. 8. Saonarol. tract. de balneis Ludouic. Mercat. lib. 1. indicat. 13. Immo Vigo in tract. de morb. Gallic. vnguentis solùm vitur ex hydrargyrio paratis, quoniam cætera pro hoc domando malo antidota, nostro æuo notissima, non cognouerat.

Sic profecto Græcorum peritissimi, suis pro curando hoc vitio vsi sunt alexipharmacis, cum clarissimè sit primos illos medicinæ parètes nihil intactum reliquisse, nec ignorasse, quod ad auxiliorum vltum, artisque perfectionem vel minimum facere possit. Quod si aliter opinemur, plura nēpè Arabes arti addidisse à Græcis prætermissa, id in sumptuosissimas bibliothecas Græcas temporum Romanorum incendis concrematas, reiiciendum puta. Nam si omnia Hipp. Gal. Dioclis, Antil. Archig. Asclepiadis, Herodot. aliorumque principum Medicorum nunc extarent opera, non dubito quin plura aromata cognosceremus, quam illa ex Indiis modo ad nos adportata, quæ nobis licet noua sint, antiquis vetusta, & illis maximè nota fuisse nō negabimus.

Sed fortioribus machinis contra traditam doctrinam insurgentem Petrum Paul. Peredam doctissimum audiamus. Is enim in Schol. cap. 2. lib. 1. Michael. Ioan. Paschal. Vallesij, latamque positionem tenet, & damnat: Miratur enim non animaduertisse in morbo tam populari, rem aliquam nouam veteribus incognitā, quam poterat ex contagione, causis, & curatione colligere. Ex cōtagione, quoniam antiquorum vlcera alios non inficiebant; è contrà quæ nunc apparent contagiosa sunt, in quibus defluuii capillorum sequi solet. Ex causa, quoniam apud præcos pilorum decidencia duas tantum habuit causas, raritatem cutis, & nutrimenti defectum; at defluuium Gallicum vnam tantum habet veteribus ignotam, nēpè vitiū excrementi. Amplius, dolores præcis noti nocte non exacerbantur, è contrà nostri noctu vehementius inualescunt. Ex curatione; nam vna in hoc morbo contingentia vitia apud antiquos vacuatione vniuersali cessabant; apud nos, non nisi alexipharmacis leniuntur ac mitescunt.

Verum hæc facilem habent explicationē. Nam vlceræ Gallicana apud antiquos descripta, alios etiā inficiebat, vt constat ex Hipp. loc. cit. qui plurimos ægros hac labe fuisse infectos

infectos in ea tempestate asseuerat. Num autem contagium ab vno in alium esset factum contactu, fomite, an ad distans, (his enim modis posse hunc morbum inficere nō ibo inficias) ex textus serie deduci non potest. Deinde, falsō asserit, effluuium pilorum solum duas nominatas habere causas, quum tertiam, nempe vitium excrementi etiam addat Auic. 7. 4. tract. 1. cap. 5. dum materiam malam, manentem in cute, in originibus radicem pilorum, hōsque corrodentem, esse huius mali causam asseuerat. In antiquo ergo, & nunc in Gallico defluuio etiam adest vitium excrementi. Denique fortuitum est, Gallicos dolores noctu etiam inerebescere, (licet huiusmodi signum mirabile sit, & peculiare in hoc morbo ex Manard. 2. epist. 1.) quoniam & reliqui dolores, recurrente ad intūs calore etiam noctu exacerbantur. Quibus autem auxiliis morbum hunc curauerint antiqui, supra explicuimus.

Supereft solum Manardi rationibus satisfacere, qui 7. epist. 2. acerrimē in Leonicenum inuehitur, existimantem hunc morbum à veteribus fuisse descriptum. Primò quòd morbi ab Hipp. numerati sint carbunculi, ventris perturbatio, profundi somni, lienteria, diarrhoea, dysenteria, tenesmi, febres tertiana, quartana, nocturna, continua, longa, erraticæ, quum hi morbi rarè in Gallico sint visi. Addit deinde narratos ægros ab Hipp. quosdam citò, aliòs serò interiisse, cum Gallicum patientes, mortem potius optent, quàm oppetant. Demùm. Febris vehemētissima in descriptis ab Hipp. ægris, rarissimè in morbo Gallico visa, arguit manifestè, hunc morbum nouissimè fuisse subortum.

Sed ridicula sunt hæc. Nam frequenter illos superiūs citatos morbos cum Gallico posse complicari, præter diutinum experimentum, firmiter Ioan. Vigonius tract. de morb. Gallic. & post eum Ludou. Mercat. lib. 2. de morb. Gallic. cap. 1. qui omne morborum, tam acutorum, quàm chronicorum genus cum Gallico posse implicari elegantissimè docuere. Ex quibus quidam citò, tardissimè alij pro morbi scruentis natura occubere. Plures etiam vehemētissimis febribus, & internis inflammationibus hæc solum de causa contractis, & aliis acutissimis affectibus ab hac radice, tanquam à prima origine scaturientibus, vitam cum morte commutarunt.

QVÆSTIO XXXVI.

Quòd morbus Gallicus ab immodico Veneris vsu oriri possit. Contra communem Medicorum sen. en. iam.

Vltimò. Illud etiam facit pro nostra sententia firmissimum argumentum, quòd morbus Gallicus ab immodico Veneris vsu oriatur, quo abusu etiam præscos fuisse tentatos, Venerique nimium indulisse, adèd est notum, vt fidiſſimis auctorum testimoniis probari nihil opus sit. Quare primum, qui hoc morbo ægrotare incœpit, sine contagio villo, ab hac origine vitium contraxisse ipse affirmo. Narrat Theuetus com. 1. Cosmograph. lib. 3. cap. 2. Morbum quemdam ab incolis Berozaïl cognominatum, partes genitales potissimum infestantem, quem euenire ex immodico coitu affirmat, & decoctis multis, & præsertim herbæ Achenacæ ab Indis Medicis curari refert.

Doctissimus Valesius in suis eruditissimis ad lib. epid. com. tum lib. 3. sect. 3. com. 22. in fin. tum lib. 4. eiusdem com. sent. 103. inter omnes, in ea est firmissima sententia, vt dicat, solum Veneris immoderatum vsum, citra vllam contagionem, gignere illud vitium, quod morbum Gallicum vulgò appellant, qui tantus vir licet hoc placitum, quod ego quoque libenter amplector, non stabilierit, id ego rationibus roborabo.

Ab immoderato Veneris vsu multa posse, eaque non contemnenda oriri incommoda, auctores famigeratissimi memoriæ commendarunt. Ex eius namque vsu hominis robur debilius redditur, adèd vt hac sola de causa cerebrum exhaustum fuisse narret Albert. Magn. l. 22. de anima lib. Arnaldin specul. introdu. c. 83. & lib. de regimin. sanit. part. 2. cap. 6. Insuper coctiones non integrè con-

tingunt, alij pallidi fiunt, neque exactè vident, neque vt oportet, audiunt, neque alios sensus integros possident, quin & obliuiosi, & tremuli existunt, & articulis maximè dolent, & alij ex ipsis renium, & alij vesicæ morbos incurrun; quibuldam etiam oris graecolentia, & dentium dolores, & gingivarum inflammationes oriuntur, & adèd mala hæc de causa augentur, & crescunt, vt plurimi sanguinem reiecerint, partim ob spiritus violentam compressionem, ac intentionem, partim ob venarum, & articularum, quæ ex pulmone ad articulos deferuntur, communicationem. Ad hæc, corpus frigidius, sicciūque redditur, ex Gal. 2. de sanit. tuend. 16. vires valdè deficiunt, & labuntur, Gal. 3. epid. 3. com. 89.

Hocque accidere certum est, non solum quoniam corpus motu, & labore agitur, & calefcit, sed quia alimenti purissima parte orbatur, vt Hipp. ait lib. de genit. num. 3. conficitur enim semen ex magis defæcata, ac elaborata sanguinis parte. Quare illud rectè dictum ab Auic. 3. de anim. cap. 3. quadragesies plus dissolueret semen vacuatum sanguine. Et non solum debilitat ob excretionem feminis, sed propter annexam voluptatem, quæ prout maior vel minor est, magis vel minùs imbecillitare solet; à quibus causis neruorum corporum robur, firmitudinemque dissolui, testis est locupletissimus Aëtius tract. 3. serm. 4. cap. 20. quare attonitos reddit, apud Macrobr. lib. 1. Saturnal. 21. ob id passim damnosam Venerem Poëtæ canunt Horat. 1. epist. 14. & lib. 2. epist. 1. & de Pompo Quindius eleg. postrema: idcirco verè dixit Clemens Alexand. lib. 2. ped. 1. quòd Venus nimia hominem spoliât vsu rationis, quia spiritus resoluit, potentias labefactat, officinas coctionis prosternit, demùm omnia membra eneruat, vt maximus Philosophorum Plato asserit in Cratylō.

Denique ab immoderata Venere excessus ferè committuntur inemendabiles; trahitur enim à superioribus partibus necessariò non solum sanguis, sed materia etiam sanguini similibior, tertiam coctionem iam adeptæ, & parùm distans à membri forma. Ob quam causam dicebat Arist. lib. de longit. & breuit. vite, animalia multo etiam coitu citissimè senescere: quod post eum affirmauere Auic. 20. 3. tract. 2. cap. 1. Iacob. Berengarius Carpenſis in tract. de coitu. Repetit. Aristot. 4. probl. 26. cuius mentem August. Niphus, & Nicol. Leonic. eleganter explicarunt. Nam coitus nimius omnes virtutes prosternit, & labefactat. In congressu enim venereo plurimum substantiæ spiritus euacuatur, propter delectationem, adèd vt dissolutis, & exhaustis viribus, nonnullos in nimia voluptate affectos interiisse, lata oratione proferat Galen. lib. 1. de femin. cap. 16. in med. 5. Ha quidem vena, &c. quòd etiam confirmant Plin. lib. 7. cap. 53. Valer. Maxim. lib. 9. cap. 12. Ioan. Iouian. Pontan. ib. de obedient. cap. 10. Alexand. Bened. 14. lib. de curand. morb. cap. 22. Fulgol. lib. 9. cap. 12. Ex qua causa accidit, vt taliores laxentur, breuiorūque sint vitæ, passerum inflat, quibus vita breuissima est. Accedit etiam alia causa: nam qui nimium Veneri indulgent, sentientes sese debilitari, vinum appetunt, & plurima esculenta ingurgitant. Requirit autem libido, si quid aliud, alimenti exuberantiam, eoque potissimum valentis materiæ vtile est, ex Paul. lib. 1. cap. 35. Quo fit, vt Venere calorem naturalem minuente, & vino præternaturalem augente, auctis cruditatibus, innumerabilium morborum copia repullulet. Hinc febres ardentes, deliria, & mors. Habemus exemplum celeberrimum apud Hip. lib. 3. epid. sect. 3. text. 81. & 87. Nicodemi; & Adolescentis in Melibœa, qui ex potu, & Venere multa ægrotarunt, & adolescens mortuus est.

Demùm, si omnes morbos immodica Venus accersere potest, cur non Gallicum? Refert Historia Plantarum Generalis, lib. 18. de plantis Indicis, ex immodico coitu, Indos in pudendis, circumque geniales partes, vlcera maligna sepiſſimè pati, quæ decoctis abstergentibus & exsiccantibus curari à Medicis, siu minùs in cacoethicam naturam citissimè degenerare soleant. Nam ex nimio concubitu putrescit cum semine proprium solidarium partium temperamentum, hinc illa penitissimè latens cacochymia, rarè nisi vehemētissimæ exudationi succumbens.

bens. Hinc tabes dorsalis, qua correpti recentes sponſi, & Veneri dediti, sine febre marcescunt, & emoriuntur, ex Hipp. lib. 2. de morb. num. 56. Hinc ex debilitate caloris natui ex nimia Venere suborta, putrefacto semine, maleficientissimæ oriuntur computescentiæ, & corruptis partium roribus iecur vitatur, ex cuius læsione exusti, putrefactique humores gignuntur, qui si in neruofas incidant partes, dolores faciunt intolerabiles; si in inguina, bubones; si in pudendum, exulcerationes; si in caput, pilorum defluuium: si in os, vuz, palatique dolosa vlcera contingunt. Denique in nullam partem humor malignus decumbit, qui morbos non committat insuperabiles.

Neque refert, quòd plurimi immodico vtentes coitu, in hunc morbum non incidant, nam causa sine patietis aptitudine agere non potest, vt eleganti oratione profequitur Gal. lib. 1. de dif. feb. 4. Alij enim frigidi & sicci sunt, alij viribus sunt valentibus, sicque noxas hac ipsa de causa contractas faciliè ferunt, neque morbosum habent in corpore latentem apparatus. Plurimos ergo ex assiduo, nimioque Veneris vsu, in morbum Gallicum incidere, citra vllam contagionem non nego.

QVÆSTIO XXXVII.

Quòd ante sudorifica auxilia calor natiuus sit attemperandus.

Febres acutas generabat. Licet non contemnendi auctores, quos Iordanus Zilietus in duo volumina collegit, & post illos alij etiam eminentissimi Medicinæ profectores de morbi Gallici causis, signis, & curatione eloquentissimè disputarint, de quorum numero sunt Lucas Ghilghus, Capuaci, Mallaria, Ludouic. Mercat. Mercurial. Forestus, & plures alij: licitum tamen sit mihi inter hos Medicinæ proceres iudicium meum interponere, præsertim in iis, quæ ab illis omiſſa sunt, vel non ita diligenter pettractata.

In morbo Gallico oriri omnis generis febres, eaque tam acutas, quàm diuturnas, pro humoris præexistens in corpore diuerſa natura, & maximè si ætas, aut calida sicca & æstuosa temperies præſint, nulli est non manifestum. Si ergo hæc affectio virulenta corpori succrescit calidiori, sicco, hirsuto, calidis, & exustis humoribus pleno, supra modum siticuloſo, æstuosis febribus obnoxio, si reſoluentia, & gnaiacina præſidia, & alia calida medicamenta exhibueris, impensè nocebis. Quòd fit vt ex commodissimis huic malo auxiliis, non parùm lædantur qui sic affecti sunt. Quare cautè, & maxima cum præmeditatione eis est vtendum; & ad hæc, non nisi attemperato natiuo, & mitigato feruore, accedere oportet.

Num autem hæc curatio, ex Hipp. Galeniſque refertissima penu sit hausta, nunc inuestigandum. Est enim hoc consilium tutissimo experimento nunitum; & in praxi summoperè obseruandum. Hipp. enim lib. de med. purg. prope fin. ad medicamentorum, quæ suapte natura calida sunt, exhibitionem, febrilis caloris remissionem exoptat, aut ab arte, aut à natura, explicante sic Christoph. à Vega in com. Si enim, antequam febris sanities misceat, calida auxilia propines, inquit ille, carnes agrorum, & ventres, cum calidi sint, medicamentum assumunt, & nihil depurgantur, & febris maior fit, & color æuertitur, & in arquat morbi speciem transit; commota enim bile, & non purgata, non sorbere vult ager, neque bibere, sed omnia abominatur, & plerumque perit, &c. Hæc ad nostrum institutum optimè faciunt. Quoniam si in hoc morbo, præſente valida febre, sudorifica, aut aliud calidissimum medicamentum, ex quo ferè vnguenta cum Mercurio parata, aut suffumigia fieri solent, exhibeas, in maximum discrimen agrum adducis, nisi prius calorem extraneum, aut innatum, refrigerantibus, aliisque roborantibus auxiliis contemperes. Totum enim corpus, accenso natiuo calore, calidorum vi, pustulis, esserèque conspurcatur, scæda scædet scæbie, sitis intenditur, vlcera sordescunt, fastidium superuenit, exacerbantur dolores, vigilæ infestant: & licet de purgantibus loquatur Hipp. de cæteris etiam auxiliis intelligen-

aus est: solet enim ipse vno exemplo cætera comprehendere, ex Gal. 3. acut. com. 42.

Rursus si Gal. lib. quos, quib. & quando, &c. cap. 10. non nisi in remissis febribus, elleborum, & cætera medicamenta calida propinare ausus est; firmat 2. acut. 11. & 1. aph. 24. & alibi passim: quòd magis nos in exhibendis medicamentis in præſentia febris Gallicæ erimus mediculosi?

Quid amplius? Nonne famigeratissimus Auic. pro curanda mala scæbie, quæ morbo Gallico valdè consimilis est, ante hydrargyri vnctiones, vtitur refrigerantibus, & roborantibus, ne iecur suapte natura feruens & igneum, valida Mercurij vi & commotione, labatur & flaccicat, aut maiori concepta actimonia incalescens, grauiora damna committere possit. Audi Auic. 7. 4. tract. 3. cap. 7. hæc verba proferentem. Et bonum quidem est, vt bibat infusum in aqua endiuia, & cum ea sit parum aqua fœniculi, si non fuerit ab aqua fœniculi aliquid prohibens, &c.

Cum ergo sudorifica auxilia omnia calida sint, ex Galmente. lib. de medic. faciliè probabilib. cap. 82. Paul. lib. 1. cap. 82. Aëtio tetrab. 1. serm. 3. cap. 157. & maximè hæc quibus ad extirpandum morbum Gallicum, vulgus Medicorum vt consuevit, vt sunt Ebenum, smilax aspera, Chynarum radix, salafraſ, (Indicum lignum morbo huic valdè proficuum) hydrargyrium, Arsenicum, sandaraca, præcipitatum, Cinabrium, Auripigmentum, & alia validissima medicamenta ex quibus suffumigia parari solent tutissimum est ante horum administrationem, si corpus squallidum sit & exardescat, propinare quæ caloris natiuo symmetriam procurent, simulque febris exuperantiam retundant. Qui modus curandi, præterquam quòd in hoc diuturno morbo sit per epicrasin factus, & hæc de causa citra virium dispedium morbum leuet, securissimus etiam est, quoniam ardore internarum partium sedato, ægri melius iudant, & felicius succedit curatio. Lege de hoc argum. Ludou. Mercat. lib. 2. cap. 2. de morb. Gall. Christoph. Guarinon consult. 29. & nos plura raris in hanc rem addito exemplo ptoposiuimus lib. 1. de praxi medica admiranda, obs. 134.

Sic ad humectandum corpus, ardoremque leuandum, consultissimum mihi visum fuit, prius balnea adhibere, serum lactis caprini, similibus medicamentis præparatum, vel ex eo, cum succo fumarie syrupum factum, (syrupum de sero lactis vocamus) ægris porrigere, qui, vt refert Ludouic. Iſta in tract. de morb. Gallic. pro hoc complendo vsu mirificam obtinet vim. Tunc etiam ex vsu sunt, quæ citra hoc quòd alant, mali etiam antidota esse possunt, vt sic melius à natura amplexata vires suas demontrent, vnæque refrigerent, & humectent. Sic in iis qui Gallica macie contabescunt, rationabile semper mihi visum fuit, has renutritorias exhibere potiones, vt heclicus calor compesci, & malum sensim, clamque deuinci possit. Sit sero lactis, pissinæ, aut refrigeranti decocto alexipharmaca admiscere conuenit, vt sic potio vtraque vires obtineat. Sic antidota huic morbo salutaria refrigerantibus aquis decoquere oportet, vt ferina huius morbi natura, calorque immodicus refrenari possint. Quamobrem pulvis è farina triticea, vel hordeacea, cum ligni indi, Chynæ, aut smilacis asperæ farina, adiecto horum medicamentorum decocto, parare opus est; vel ex his, panem, vel nauticum, vel dulciarium construere est necesse, farina prius aqua decoctionis vel Chynæ, vel smilacis asperæ, benè subacta. Nec displicet carnes in decoctis prædictis elixare, & aues iisdem farinis cum iisdem decoctis permixtis faginare, ex quarum esu ægri maxime vtilitatem recipere solent; vis enim eorum medicamentorum intūs spirat, ac in carnem ipsam sese insinuat, quæ alimentosa medicamenta præterquam quòd nutriunt, huius mali antidota esse possunt, & feruorem, ebullitionemque à sudorificis, aliisque auxiliis validis ferè contrahendam, præcauere nata sunt. Consule Hieremiam Capitaurum lib. 1. de lue Venere, cap. 5.

QVÆSTIO XLI.

*Quod Hydrargyrium in potum sit assumendum.
Contra Mundellam, & Lacunam
Medicos doctissimos.*

menti suspitione commotus magistratus in vincula coniecit, artēque confessus est, qua ventrem, vt pro nutu suo exundaret, coincideret, & eleuaretur, continuo vortice coëgisset. Qui tandem Germanica punitione decimo post editum spectaculum die, rotæ est impositus, & eodem strangulatus. Hoc venefica apud Antonium satis confirmauit, cuius historiam lecto poemate ipse depinxit in hunc modum.

*Toxica Zelotypo dedit vxor mocha marito,
Nec satis ad mortem credidit esse datum.
Miscuit argenti lethalia pondera vini,
Cogeret vt celerem vis geminata necem.
Diuidat hæc si quis, faciunt discreta venenum,
Antidotum sumet qui sociata bibet.
Ergo inter sese dum noxia pocula certant,
Cessit lethalis noxa salutaris.
Protinus & vacuos alui petiere recessus,
Lubrica deiectis, qua via nota cibus.
Quam pia contra Deum! prodest crudelior vxor,
Et cum fata volunt, bina venena inuuant.*

Neque Gal. mercurium esse venenum pronunciat vnquam: & in loc. cit. ex aliorum loquitur sententia. Patet, nam lib. 9. simpl. tit. de Hydrarg. nullam de eo habere se notitiam asserit, an extra applicitum, aut intus assumptum interimat. Et si 4. lib. simpl. 18. ipsum causticam habere vim, vt ferrum ignitum manifestè pronunciat, locus iste corruptus est, vt eruditissimè Fallopius animaduertit lib. de metal. c. 37. vel si admodum nitatis, de factitio hunc locum intelligas oportet, cum Rorario doctissimo lib. contradi. Gal. 20. contradi. quum hoc ex minio sit conflatum, haud secus ac fory, atque arsenicum, quæ nos per erosionem interimunt: in lib. verò 9. de naturali mercurio Gal. si intelligas, ipsum cum seipso conciliabis.

Dioscorides verò, Plin. & Arabes de epoto loquuntur, nos de extra admoto, correcto, & admixto aliis medicamentis cardiacis, quæ nostri corporis vires tueri queant, simūque hydrargyrii malitiã refringant, pro vt Vandal. H. de Brachenau, tract. de mentag. cap. 16. in princip. manifestè asseruit. Vanam deinde est & commentitiū, quod sanguinem cogat, quum partes habeat subtiles & aëreas, quarum vi tum in perpetuo est motu, tum crassos humores secat & extenuat. Neque quod virtutem debilitet, ex hoc reprobandum, quum hoc etiam omnibus medicamentis commune sit; nam cuiuslibet vacuationi annexus est calus virtutis, cum ex noxiorū humorum vacuatione utilitas sit maior, quàm id quod sequitur ex purgantibus medicinis detrimentum, vt scitè docuit Gal. lib. 1. aph. 4.

Immo verū non est quod obiciunt, ex illata debilitate reddi corpus ineptum ad expurgationem: nā natura antidoti viū roborata, manēque supra residuū, facilius peccantem humorem euincit, & expellit. Et licet firmum sit, & in medica facultate verū axioma, Medicum rectè operantem naturam imitari debere; hoc auxilium licet crassorem humoris portionem per os emittat, tenuiorem etiam partem per sudorem expellere, confirmant omnes. Fallum item est pati iecur, neruos, & cerebrum debilitari: nam hæc partes ita firmantur, vt expulsis per omnes vias humoribus noxiis in posterum maneant robustiores. Quare si correctum applicetur, & aliis alexiteriis medicamentis permixtum, ea non sequentur incommoda, quæ Montanus subsequi confirmat: & si accidant, ex accidenti ea euenire puta, ratione scilicet humoris euacuati, qui cum corruptus sit, & maximè putridus, fœdaque labe inquinatus, partes per quas fluit exedit, vlcera, atque corrumpit. Et licet fiat transitus per membrum princeps, non ex eo reprobanda vacuatio est; sibi enim non immorantur, sed per sputū illud expelluntur huiuscemodi excrementa. Si verò tempestiuè exhibeatur, & corpore, vt decet, vacuato, neque apoplexia, capitiue affectibus, aut vlceriorum partium vlcibus tentabitur æger. Denique à ratione alienum est, asserere hoc auxilio semel vsos, & recidiantes, omnem curationem respuere, quum contrarium quotidiano experimento constet esse apertè verum. Nam illi si in eundem morbum incidant, Mercurio iterum atque iterum applicito conualescunt.

Nvm autem hydrargyrium in potum, Gallicatis, aut pueris correptis epilepsia, aut alio sæuo morbo sit exhibendum, inter se debacchantur Iuniores. Mundella enim & Lacuna obnixè negantem partem defendere ausi sunt, tanquam rationi maximè conformem. Ille enim in annotat. contra Musam, tit. de hydrarg. Hic in lib. 5. in Dioscor. c. 69. acriter in Medicos inuehuntur, qui ægros, & præsertim infantes simili auxilio excarnificant. Sed cum Seniores, præstantesque Medicos eo vsos fuisse sciam, illorū opinionem summopere reprobo. Nam Paul. lib. 7. tit. de hydrarg. plurimos, ipsum concretatum, & in cinerem redactum, commixtumque aliis speciebus, colicis, & ileosis exhibuisse refert: firmat Auic. lib. 2. c. 47. Sequuntur Ioan. de Vigo, lib. 2. tract. 2. cap. 20. & lib. 5. de addit. c. 1. Paræus lib. 20. c. 28. qui ex Mariani Sancti, & multorum consilio inuadet, vt in colico dolore, si perseueret obstructio, aded vt faeces per os redundant, (iliacum dolorem vocant) in hoc conclamato casu haurire cum sola aqua imperent argenti viui libras tres: pondere enim hydrargyrii explicatur duplicatum, ac vinctum intestinum, detruduntur ac deprimuntur faeces, & necantur vermes, qui huic morbo causam etiam præbere solent. Vide Jordan. tract. 3. c. 9. de peste. Hoc modo Heurnius de capitis affectibus, cap. 33. aquam ad vermes enecandos summè laudat, in quam argenti viui infusa fuerit portio, si ab ægro colata bibatur: immò obstrictrices vbi grauidæ in partu diu laborant, vltimo remedio argentum viuum scrupuli exhibent pondere.

Amplius Vigo lib. 8. antidot. cap. 13. id in peste propinat; nam, teste Plin. lib. 38. cap. 6. & Auic. loc. cit. præter alias dotes proritat aluū, & tenaces humores vomitu, & secessu repurgat. Maximam ergo Medicinæ opem præstat mercurius, cum sit ad contumaces rebellēque morbos vnicum leuamen, de cuius viribus sat plura Arabica seclæ lectatores, & peritissimi iuniores disceptarunt Mathiol. lib. 5. in Dioscorid. cap. 69. Horat. Augen. tom. 1. epist. lib. 1. epist. 1. Mula in examine simpl. tract. de mineralib. tit. de argent. vino. Vidus Vidius de curat. generat. cap. 2. Fallop. tract. de metal. cap. cit. Hi enim omnes pueris hydrarg. in potum exhibere non pertimescunt, cum sanissima epilepsia corripuntur, aut ab illa præcauere conantur. Mathiol. lib. de curand. morb. Gallic. ex puluere Ioan. Vigonis (hic enim ex argentariorum aqua forti, & Mercurio constat) pilulas conficit, quibus se plurimos hoc morbo vexatos perlassè refert: tamen si Ioan. Paschal. & eius Scholiastes Pareda hoc medicamentum damnandum esse asseuerent, quorum opinionem Paul. Auic. & alij præceteres Medicinæ palam refutant, qui mercurio per os assumpto vtendum esse censent, quum vomitu, & alui deiectione præsertim, tenacem pituitam, atramque bilem citra incommodum educat, vt proprio experimento docent VVierus lib. 4. cap. 6. Agricola lib. 8. fossil.

OBSERVATIO LII.

*Mercurius in potum assumptus, Gallicatis
præsentaneum auxilium.*

Nvllus est morbus, in quo ob sui rebellionem, & longitūdinem, Medici diuersa magis auxilia parent, quàm in Gallico, qui cum conclamatus est, præsidii medicis vix succumbit. Fidissimo experimento comperit habeo, robustos milites, aut alios quosuis viribus constantes, qui nec via regia, vnguentis mercurialibus, aut sufficitibus leuari potuerunt, buccella assumpta ex præcipitati granis quinque, rhodofaccharo, & cardiacis pulueribus conflata, sanitatem recuperasse. Nam mercurius hunc Herculeum morbum coercet vehementer.

Huic enim soli præsidio hic morbus cedit contumacissimus, quod robustam, prævalentem, & efficacissimā habeat facultatem

facultatem crassum humorem incidendi, & veluti violentia quadam eundem sedandi, & separandi à partibus solidis, à venis, & reliquis corporis cavitatibus, & per intestina pellendi. Et licet esset venenum, quod non cōcedimus, venenosis tamen medetur, & aliis morbis opitulatur, qui veneni sapiunt naturam, in quibus ipsum venenū non est, vt in corporibus sanorum. Cuius aquam arte chymica extractam, mirabile esse pro Gallicatis auxilium, firmat Ioan. Baptist. Portalib. 5. de metallor. transfmut. cap. 5. & non siluit Georgius Dardanus, lib. 1. de curat. morb. Gallici, cap. 4.

QVÆSTIO XLII.

*Quod vnguenta mercurialia recenter confecta sint
applicanda. Contra communem Med.
sententiam.*

ILLud consequenter perscrutandum: Num vnguenta mercurialia, recenter confecta, an post perfectam fermentationem sint applicanda. Nicolaus Massa lib. 4. cap. 2. Alcarar lib. de morb. Gallic. cap. 19. in ea sunt opinione, vt putent, non esse vtendum his vnguentis, nisi cum duo aut tres menses fuerint transacti, quoniam si peracta fermentatione, mala argenti viui qualitas melius corrigitur, & emendatur, quorum votum communis medentium comprobauit vsus. Quum enim pinguedine suilla, temperiem symmetriam habente, ex Gal. 7. sec. gener. c. 1. effrænis mercurij vis debeat temperari, & necesse sit, vt frigida calidis mitescant, & porcini adipis alexiteria facultas hydrargyrio communicetur, quam habere fateatur Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 72. §. Adeps porcina confert puncturam animalium venenosorum, &c. & ipsius aptitudo ad motum compescatur, & oporteat vt per motum, ipse mercurius in minutissimas partes legetur, à medicamentis calidis permixtis, vt sic dissectus in penitissimas partes promptissimè penetret, sit vt perfecta fermentatio sit expectanda, quæ in tam paruo tempore parari non potest.

Sed hæc opinio à recta medendi norma, vt verum fatear, videtur aliena, cum contraria ratione, experimentoque sit stabilita. Nam si præterquam quod multoties salua humana præparetur mercurius, oleosa ac pingui adipis substantia insuper corrigatur, ac fermentetur, ineptum redditur ad penetrationem, & sic calidorum medicamentorum, cum quibus semper miscetur, mutua actione, partes aëreas & subtiles quibus constat, resoluuntur, quibus dissipatis, nec ita crassum humorem secare, nec ad longinquas corporis partes peruadere, nec per aliam regionem peccantem succum vacuare potest. Habere autem argentum viuum summam partium tenuitatem, & mobilitatem, quam ex sulphurea, & aërea materia participat, illi est manifestum, qui non ignorat, omnia metalla habere igneam naturam, ex Galen. 9. simpl. cuius ratione aperiunt, deobstruunt, penetrant, incidunt, attenuant, & dilatant.

OBSERVATIO LIII.

*Sæuus morbus Gallicus, vnguento mercuriali antiquo
non succumbens, recenter factò curatur.*

INuisebamus plures Medici scæminam ætatis 25. annorum, quadratam, & robustam, quæ ex ferina lue Gallicæ sudorificis auxiliis sanari non potuit. Tandem palato corrosio, gingiuis vlcera, articulorum doloribus diu malè habens, Medicorum opem implorat. Mercuriali vnguento vsa est per 24. dies continuos, (non mireris, nam 37. dierum spatio vnguenta applicuit Massa lib. 4. de morb. Gallic. cap. 20.) bellè prius purgato corpore. Sed in casum, nam nulla sequuta vacuatione, vrgentēque animi deliquio, ab vnguento curantium consilio abstinuit. Sed cum dolores iterum ingrauescerent, de suffumigiis consultum fuit. At Vincentibus Medicis reiterata vñctiones sunt: verum recentes illæ quidem, & pridie confectæ. Sed quo euentu, audi. Vix tertiam acceperat vñctionem, quando tanta humoris copia per sudorem, & sputum fuit euacuata, vt symptomatis remissis, absterfis vlcibus, sedato dolo-

re, ægra sanitatem integram recuperauerit.

At nos non in rectè præparatum corpus, assidua hydrargyrii aut vacuatum ope maceratum, sed in vñctiones recenter confectas, tam mirabilis operis effectum reuicimus. Nam præparatio quæ fit cum salua humana est sufficiens; hanc enim, hydrargyrii vim maiefticam retinere, & contra omne venenum antidotum esse præsentaneum, docuere Plin. lib. 28. c. 4. Lemnius 2. de natur. mirac. 44. Lacuna lib. 6. in Dioscor. in præfat. Quare cum hoc modo præparatus mercurius valenter penetret, & minus præponderet, ad æstium solem, & humana salua sæpius in mortario agitur, ad longinquas corporis partes penetrare, & per easdem, à sulphurea vi, aëreque calore dilatatas, humorem crassum & tenacem vacuare potest.

QVÆSTIO XLIII.

*Quod morbus Gallicus sit contagiosus ad distans.
Contra Mercurialem, & communem
Medicorum sententiam.*

OBerrabat.] Superest solū discutienda de contagio huius morbi pulcherrima disceptatio. Num scilicet sit contagiosus ad distans. Conueniunt vnanimiter Medici, hunc morbum esse contactu, & fomite contagiosum; de contagio verò ad distans, nec verbum quidem protulerunt. Excellentissimus Mercurialis nulli Classicorum secundus, & in cuiuslibet morbi problematis explicandis acerrimus indagator, lib. de morb. Gallic. cap. 2. edit. Veneta, inter omnes, quos viderim, dubium proponens, sic soluit, dicens, idcirco morbum hunc non esse contagiosum ad distans, quoniam quum illius subiectum, sint spiritus naturales, hi cum crassiores sint, per aërem contagium in corpus inficiendum deferre non possunt. Non placet solutio, quoniam licet concedamus spiritus naturales esse huius morbi subiectum, tamen illi sunt suapte natura tenuissimi & leuissimi, quum spiritus sit corpus calidum, tenuissimæ a leuissimæ substantiæ, ex aëre, & tenuissima, leuissima ac sincerissima sanguinis, seu feminis parte generatum; auctore Galeno, 5. simpl. 9. 3. de facult. 14. 6. de vsu part. 17. 11. meth. 1. 3. 12. meth. 15. 14. de vsu part. 9. & 10. lib. aduers. Lyr. cap. 3. exponit eleganter Fernelius 4. physiol. vltim. Deinde si hoc verum esset, nullus cutaneus affectus esset contagiosus ad distans; cum horum subiectum sit iecur, quod spirituum naturalium interuentu suas exercet operationes. Nam hi suapte natura cum tenuissimi sint, per aërem contagium deferre possunt. Esse autem lepram vlcera tam (affectum sanè inter cutaneos valdè ferinum) contagiosam ad distans, probat Auicenna, 3. 4. tract. 3. cap. 1. qui recensens varias causas lepræ, hanc ex contagione aëris putrefacti à vicinia leproolorum oriri affirmat, quod primò scripsit Auenzoar, lib. 2. tract. 7. cap. 12. Vnde hi à consortio cæterorum hominum segregandi, nam hic morbus contagiosus est non minus, quàm ipsissima pestis; vt doctè refert Paulus lib. 4. cap. 1. in fin. §. Quoniam verò affectus hic, non minus ac pestilentia contagiosus est, quàm longissimè ab urbibus remoti ægri, in locis mediterraneis, frigidis; & ubi sit hominum, fieri possit, infrequentia, habitant: inde verò ad consuetudinem migrabunt, tum ipsorum causa, tum illorum potius, qui vt verosimile est, ipsis infrequentius incident, quippe & aëre fruuntur commodiore, & alios hac lue non inficiunt, &c. Probant eruditissimè Valler. 6. enar. 5. Marc. Don. lib. 1. de hissi mirab. 4.

Quare si ab vlcera lepra, putrefacto quoque virulento catarrho, ophthalmia lippientium oculorum, emanat vapor putridus vicinum corpus infecturus, cur Ophthalmia Gallica (hanc concedit Vigo lib. de morb. Gallic. cap. 2.) non erit contagiosa ad distans, quum omnes habeat inficiendi condiciones? Cur vapor fœtidissimus & virulentus, ab vlcere Gallico, sordido & cacoëthico eleuatus, sito in tonsillis, vna, palato, & aliis respirationis viis, vicinum corpus, citra fomitem, aut contactum, promptissimè non inficiet ad distans? quum sit putridus, lentus, venenatus, & eleuatus ab his partibus, è quibus magis integra, minisque immutata

immutata efflat aura, aliud corpus infectura: quas conditiones ad contagium esse requisitas, ex Arist. 7. probl. 7. ostendit Fracastor. lib. 2. de contag. vit.

Quo factum est, ut conuerlatio cum Gallicatis non sit tuta, neque tutum sit vlcera in his partibus habentes, exeuntes à sudoribus mundare, & abstergere. Sape enim vidi feminas Gallicatorum curationi assistentes, hac solùm de causa in sœuissimam hanc luem incidisse, quæ non nisi exhibitis antidotis sanitatem recuperarunt. Sed hæc commatice perstringere placuit in his feriis explicandis controuersis, in quarum explanatione Iuniores doctissimi non ita indefessè insudarunt. Cætera verò quæ de curatione huius morbi ab auctoribus fusè dicta sunt, ea omnia in compendium redacta inuenies, lib. 7. praxis Historiarum, cap. 3.

HIST. LXXIV. TRALLIANI, De Angina.

Angina, leonicis & cephalica sectis, & dato forti medicamento eodem die: tamen ægrum intra paucas horas enecauit.

Go sanè noui me, cum usus valde urgeret, venam manè aperuisse: diluculo venas lingue subiectas secuisse: & vesperi ex cremore piissana lachrymam scammonia exhibuisse, atque ita laqueum ex inflammatione subortum vix potui dissoluere, &c. Trallian. lib. 4. cap. 1. tit. de sang. missione.

PARAPHRASIS.

IN morbo acuto, & præceps periculum minante, non esse procrastinanda auxilia, hoc exemplo Trall. confirmat. Quando enim semel ægro moriendum est, à leuibus inchoare præsidis est inutile, vt lib. 5. met. 15. retulit Gal. cum vehementi morbo non possit, nisi vehemens auxilium succurrere, auctore Cell. lib. 2. cap. 11. Tanta enim est huius morbi acuties, vt vel auxiliis illicò, & vt decet administratis, ægri strangulati è vita decedant: vix enim sunt plurimi, qui intra decem horas suffocati perierunt, vt propriis exemplis notatur Mula ad lib. 4. de rat. vict. & lib. 5. aph. com. 10. Fernel. 3. patholog. 9. Amat. 7. centur. 90. Scholiograph. ad cap. 23. Holler. de morb. intern. Meritò ergo Trall. fecisse arbitraberis, si sectis brachiorum venis, extemplo oburgens periculum, venarum sub lingua sectionem imperauit, quæ est doctrina Hipp. lib. 4. acut. 30. Consultoque factum hoc esse in vrgenti morbo puta, licet omnimoda non esset ex superioribus facta vacuatio. Nam humor solùm impactus negotiorum accessit. Quare illicò leonicæ sectandæ, aliæque celebranda auxilia, quæ fixam materiam vacuare nata sunt.

Neque expectes, quod multi sciolii putant, vt totum corpus exquisitissimè vacuatum sit, priusquam ad affectæ partis auxilium deuenias: hoc enim consilium tanti fuit semper momenti, vt Valles. doctissimus exclamet toto cœlo errare, qui non nisi corpore exquisitissimè vacuato ad locale auxilium deueniunt. Sicque summopere laudat Hipp. in lib. 4. epid. com. 43. & lib. 2. sect. 6. prop. fin. qui ad aures & coxæ dolorem, cucurbitula ad aures, & supra coxam, nullo alio prius exequuto auxilio, vsus est. Si enim procrastinetur ex affecto loco vacuatio, in manifestum discrimen æger deducitur. Insuper deduces grauiter errasse Lupeum 3. enchirid. cap. de angina, ex eo Trall. loco sententiam taxantem, quòd leonicas secuerit contra Gal. normam latam 2. ad Glauc. 2. qui has non esse secandas, nisi quando passio est diuturna, & corpus vacuatum, acceuerat. At Gal. de regulari curatione intelligendus est, non de coacta, qua præterente, eodem die, & medicamento purgans, & venæ sectio commodè, & secundum artis legem, administrari possunt, vt probat Petrus Valcius Castellus tract. 1. de angina. cap. 8. diffinit. 1.

Observatio. LIV.

Angina canina, cucurbitula sub mento scarificata, curatur.

ACutissima affectio est angina, qua cum femina quædam, nullo apparente tumore, grauiter corripere-tur, clauiculatos dentes habens, & magna cum violentia respirans, ita vt in horas strangulari videretur; & neque venarum sub lingua, cephalicæ sectio repetita, in occipite scarificata cucurbitulæ, actia clysteria illi opem ferre possent. Tandem eodem die quæ omnia acta sunt, sub mento profundè scarificata cucurbitula conualuit, & eiecta per sputum pituita crassa, & multa, altero die paratice habuit.

DVBIVM XLV.

Num in omni angina vena sit secanda.

COMMENTARIUM.

VENAM manè aperuisse.] Explicanda sese offert celebris controuersia: Num in omni angina vena sit secanda. Auic. enim 9. 3. tract. 1. c. 11. in quadam specie angina, orta ex pituita à cerebro descendente supra amygdalas, & ad partes faucium, & colatorij, euitandam docet venæ sectionem ante declinationem, quoniam (vt ipse inquit) plus de pituita influit, & hominem suffocat. Et licet Gentilis, & Ioan. Costæus ad hunc locum, Auicennam explanare conentur, afferentes, ipsam intelligendum esse, quum non ex sanguine calido, aut tenui humore ortam ducit, vel cum virtus inualida est, vel pituitosus, crassique sanguinis copia redundat; quo casu vena non est secanda, nisi postquam ægritudo principium, statimque præterierit, & humor exigitur coctionem; tamen non est bona solutio hæc. Nam in hac acuta inflammatione, licet sit suborta ab alio humore alieno à natura sanguinis, sanguinem mittendam esse illicò, monuit Hipp. lib. 4. acut. 30. quam vacuationem, virtute non ita constante, partiendam esse docuere præci, quæ in hoc morbo magis est optanda. Coctio autem in sanguine expectanda, quando morbus venosum genus affligit, non tamen in acuta inflammatione, quæ celerem ex postulat vacuationem. Nam vt scitè docuit Haly. 6. præct. c. 12. in hoc morbo illicò ad cephalicæ sectionem accedere oportet, licet is à quacunque causa fuerit subortus; quoniam auctores inceperant ab euacuatione, non expectantes digestionem, vt affirmat Nicol. serm. 4. tract. 1. c. 2. de cura apostemat. guttur. Quam sententiam amplectuntur Valleriol. 2. obs. 14. Dionysius Dacia, lib. 3. de apostemat. c. 120. Massaria & Iachin. prop. cap. de angina. Si tamen in pituitosa, aut biliosa angina, eam Meluè, & Rasius, Gattinariæque non exercent, quòd hi humores feligenti pharmaco sint educendi, de multa, & iterata venæ sectione sunt intelligendi.

In omni ergo angina mox est detrahendus sanguis, quum sit inflammatio vrgens, cui ni succurras, subitum suffocationis periculum imminet, neque morbi expectanda declinatio est. Auic. autem sententia suspecta est, & vere mendosa: sic notante inter omnes Nicol. serm. 4. tract. 1. cap. 7. quem sequitur Ludou. Mercat. lib. 2. de morb. intern. cap. 2. Sic enim ait Auic. Et decollationis quidem est species quadam existens supra galsamach. Quam ergo sit phlebotomia ante declinationem agritudinis, descendit ad locum præfocatum, &c. Vnde litera textus est corrupta, & sic legendum [ante decollationem] hoc est in initio initiante, antequam signa suffocationis ex maiori influxu humoris fiant manifesta.

DVBIVM XLVI.

Num in Angina vsque ad animi deliquium sit sanguis emittendus.

NUM vero ad animi vsque deliquium sit sanguis emittendus, dubitant auctores. Nam Paul. lib. 3. cap. 27. & Aëtius

Aëtius *tewab. 2. serm. 4. cap. 47.* repetitam consulunt venæ sectionem: quod præceptum obseruandum summopere monet Tral. lib. 4. cap. 1. Nam si aliter feceris, ob animi defectum, perfacile ex faucibus concurrentibus humoribus ad pulmonem, ineuitabile suffocationis periculum sæpe contingit. Contra Auic. loc. sup. cit. cum inquit. Si autem debilitari natura non incipit, tunc oportet, vt sine cessatione extrahatur sanguis, quousque appareat syncope in fortis, &c. Quæ doctrina licet sibi ipsi contraria sit, qui eo loco à decem ad decem horas sanguinem mittendum esse consuluit. Ea tamen, si rectè interpretetur, vera est, quam Gentil. & Paul. Mongius cum Costeo defendunt in com. Nam in forti virtute vsque ad animi deliquium, in debili parè & iteratò sanguis est educendus. Sed quomodo sit euitandum, ne hac simultanea vacuatione humor ad pulmonem delabi possit, non explicant viri doctissimi. Nititur ergo Auic. (vt ad tantum dubium pateat solutio) viribus præsentibus causam coniunctam, & antecedentem hac subita vacuatione extrahere. Quare cum tota materia confestim educatur, metus non est, ne ad pulmonem fluxio decumbat. Possè autem causam inflammationis coniunctam, venæ sectionis beneficio educi, probat eleganter Gal. lib. 2. acut. com. 10. dum in pleuritide copiosè sanguinem fundit, ita vt pro rubro, liuidus & conculcatus in phlegmone sanguis, & ob nimium partis calorem adustus extrahatur. Quapropter in angina, acutissimus cum sit morbus, si vires consent, nec debilitari incipiunt, vt Auic. inquit, aucter, & vsque ad animi deliquium est vena secanda. Alij verò auctores, qui parcam sectionem exercendam assueverant, immò & Auic. ipse, intelligendi sunt, quum vires non ita ad largam ferendam vacuationem sufficere possunt. De qua re lege Iulium Guastaninum lib. de loc. medic. select. cap. 14. de hoc argumento doctè disputantem.

HIST. LXXV. TRALLIANI, De Angina.

Angina sæua, cephalicis sectis, & forti eodem die cathartico propinato, curatur.

AM alium quemdam noui, me, postquam duorum brachiorum venas secuissem, repurgasse, sequenti die non expectato. Erat autem purgatio, liquor Tiryralis statim ex herba expressus, humidus adhuc, & nondum exsiccatus: habebat autem tritium siliquarum pondus. Hæc facere oportet in quibus vires robustæ sunt, æger etate viget, & affectus vehementer dominatur, vt nullas admittat inducias, &c. Trallianus lib. 4. cap. 1. tit. de sang. missione.

QVÆSTIO XLIV.

Quid in initio anginae valida expurgantia sint ex usu. Contra Mercurial. & Massariam Medicos præstantissimos.

PARAPHRASIS.

IN acutissimo morbo, illicò auxilia esse exsequenda, affectus sæuities manifestè ostendit, & Tral. hic exemplo confirmat. Et licet Paul. lib. 3. c. 27. in hoc morbo præcipiti, vt potè deplorato, seu curationem non recipiente, manum non esse adhibendam suadeat: tamen vbi certa desperatio non est, melius est anceps remedium experiri, quàm nullum. Quare antiquiores Medici, facta prius pro vrgentiæ ratione phlebotomia, hoc auxilium vehementer comprobant; De quorum numero sunt Gal. 4. acut. 30. lib. introduct. 13. Cell. lib. 4. cap. 4. Aët. retrab. 2. serm. 4. cap. 47. Auic. 9. 3. cap. 10. Sequuntur Valleriol. 2. obs. 10. Eustach. lib. 1. cap. 42. Ludouic. Mercat. lib. 2. de morb. intern. 2. Capiuac. lib. 1. praxis, cap. ult. Ioubert. tract. de affect. internis thorac. cap. 1. in med. Ioan. Heurnius in com. lib. 4. Hipp. de rat. vict. Lib. I.

text. 20. num. 3. Quem librum, sicut & alia plurima ipsius opera, Otho Heurnius, eiusdem auctoris filius, in Academia Leydensi Medicinæ professor merittissimus, & omni disciplinarum selectissimarum genere insignitus, pio in paternos cineres affectu in lucem dedit.

Plurimis tamen hoc auxilium videtur suspectum, ac valde noxium. Nam qui fieri potest, vt humor qui est morbi causa, purgatione in initio adhibita extrahi, & eradicari possit, si crudus tunc est humor, & sic purgatione minime cedit, oblequitur? Quapropter qui humorem inflammata parte contentum, statim morborum inter initia, medicamento soluere conantur, non solum ab inflammata parte nihil adimunt, verum quoque, & quæ morbo resistentia, & sana sunt, absumunt, colliquant, vt oraculo prædixit Hipp. lib. 4. acut. 22. Non sunt ergo in initio anginae valida expurgantia ex vsu, quum coacta solùm sint medicanda, nisi de turgentia sit sermo, quam ab angina longè abesse puto, cum eius causa, humor sit quietus, vt potè fixus in parte, & irrequieto motu minime agitur. Ergo vbi acutus morbus fuerit, cuiusmodi est angina, verum etiam cum febre vehementissima, multò magis vitanda est purgantis medicamenti administratio, atque per sectionem venæ vacuandum magis: nam maius, & securius purgatione est auxilium. Insuper valida medicamenta febrim accendunt caliditate sua, corpus inflammant, mouent humores, & paratiores reddunt, vt liquati & attenuati promptius euaporent in partes superas, quæ omnia & inflammationem augent, & magnas in acutis morbis pariunt offensas.

His fortè conuicti Mercurial. lib. 2. prax. cap. 8. Holler. lib. 1. de morb. intern. cap. 23. Massaria lib. 1. praxis, cap. ult. Tral. dictum refutant: nam suspectum arbitrantur in morbo calidissimo, medicamento tam effræni, & efficaci corpus expurgare. Sed citra rationem antiquorum dictis repugnant, qui felicissimo euentu eius vsum approbant, & amplectuntur. Quare standum Tral. decreto, in anginae fortissimæ initio, validissimum medicamentum propinantis, quòd licet commoueat, alteret, perturbet, calefaciat, & noceat, non ob id in conclamato casu improbandum; nam melior est noxa, quam mors, ex Gal. 1. 2. meth. ult. & minus damnum maiori vilitate est compensandum. ex Galen. 1. aph. 24. præsertim si fluxio sit pituitosa, febrisque ignaua dari autem anginam vel cum febre remissa, vel sine vlla febris, Gal. est auctor lib. introduct. 13.

Ad purgandum autem corpus, compellit vrgens necessitas; quoniam si sanguinis missio, cæteraque auxilia non conferunt ex tempore facta, quid peragendum superest, nisi partem affectam per aluum, vnâque totum, dato cathartico exonerare: nam tardare reprobum est, quoniam vehemens est ad partem inflammata humoris confluxus, ex quo læsa respiratio, strangulatio sæpissimè contingit. Quapropter rectissimè pronunciat Gal. lib. 6. sec. loc. cap. 3. in anginae initio medicamenta esse exhibenda, quæ præterquam vniuersum corpus vacuent, transferantque ad infra humorum momentum, ab affecta parte vacuare nata sint; hæc electiue vacuantia dicuntur. Et licet humor sit crudus, quia vrget morbus, citra coctionem vacuandus est. Quo pacto acceleranda purgatio, post quam, piissana protinus superbibatur: sic enim post effrænis medicamenti potum præci eam sorbendam propinabant, auctore Gal. 2. acut. 12. hæc enim tum qualitatem medicamenti permutare, tum temperare valet. Cuius generis esse tithymalum, Dioscorid. & reliqui affirmarunt, qui bilem picuitamque hoc medicamentum potentissimè vacuare assueverant, præsertim si in magna quantitate offeratur, vt citius, & maiore vi, fixum impactumque humorum eradicare possit. Ne ergo mireris Tral. si in agone tanto, tantam tithymali quantitate deuorandam præceperit, ponderè nempè trium siliquarum: cum assumeretur idcirco, citissimam ex tempore attulit vacuato humore vtilitatem. Nam siliqua est pondus quatuor granorum hordei, si Paul. lo fidem adhibemus, lib. 7. cap. 26. de ponderib. & mensuris: & Saladino lib. 3. eiusdem in init.

HIST. LXXVI. TRALLIAN.

De Angina.

Angina periculosa, iugularibus venis
sectis, perfanata.

Noui etiam iugulares venas à me sectas esse, cum lingua
subiectas non inuenirem, ac plurimum adiuuiffe, &c.
Tral. lib. 4. cap. 1.

DVBIVM XLVII.

Num iugularium venarum sectio sit celebranda.
Contra Vascum Castellum eru-
ditissimum.

COMMENTARIUM.

Iugulares venas à Celso lib. 5. cap. 1. phagitidas dictas, ab
Iulis apoplecticas, peniles, spermaticas, somniferas, iu-
ueniles, organicas, atque carotidas nuncupatas, in suffo-
cante angina esse secandas, antiquorum peritissimi docue-
runt. Galen. enim in lib. de anatom. viuar. tit. de anatome ven-
narum manus, in principio fortis anginae secandas esse sibi
persuasit: firmant Rasis, 9. ad Alm. 5. Auic. 4. 1. cap. 20. Ac
hoc data vrgentissima necessitate exsequendum est auxi-
lium, quum strangulationis periculum imminet. Tantus
enim ex his venis euenire solet fluxus sanguinis, vt vix
sisti possit. Quare Albuc. lib. 2. cap. 43. Laryngotomiam
minimè esse periculosa ancillæ testimonio ostendit, mo-
dò venis parcat iugularibus, in quarum sectione adeò
cauti, & timorosi Medici fuerunt, vt vix reperias vllum,
qui ad earum sectionem nisi summa necessitate impulsus
accedat.

Cur autem ex harum sectione irreparabilis sequatur
sanguinis fluxus, ea est causa, quòd hæ venæ, auctore Gal.
lib. 2. de natur. hum. 6. maximæ sint, & non ita possint con-
glutinari labia à se inuicem distantia, & sic harum venarum
vulnera difficile coitionem admittunt. Quapropter
Auic. 4. 1. cap. 20. omnes venas iubet plebotomate trans-
uersè, exceptis his, quarum sectio secundum rectitudinem
fieri debet, sic enim melius consolidantur. Nam aliàs, vt
aduertunt Dinus, & Antonius Maria Bettus in com. non
coeunt, quoniam ob motum colli coitionem impediens,
difficiliter consolidantur: & sic largus sequitur, qui vix
compesci potest, sanguinis fluxus, & maximè cum vulnus
apertè ligari non possit; & si ligatur, suffocationis pericu-
lum extempore imminet. Hæc sunt quæ harum venarum
sectionem impediunt. Addit Petr. Vascus Castell. tract. 1.
de affect. thor. cap. 7. de angin. difficult. 9. plura alia, quæ huius
auxilij vltim omninò tenuere videntur. Primò. Quoniam
Hipp. de hoc præsidio nec verbum quidem protulerit. Et
quòd non inueniatur Chirurgus qui has venas ob igno-
rantiam scindere auit, & maximè quum non celebreretur
nisi in casu desperato, in quo nihil Medico moliri decet,
cum æger solis prælagiis sit relinquendus.

Verum futilia sunt hæc, & planè nulla, cum secandi has
venas timorem arguant solùm, quo ducti veteres non nisi
necessitate extrema coacti, ad earum sectionem accede-
bant, quòd difficulter coire posse arbitrantur. Quare in
grauissimis ægritudinibus earum scissionem summopere
approbarunt: de quorum numero sunt Auic. 4. 1. cap. 20.
& 9. 3. tract. 1. cap. 11. in lepra, acuta angina, anhelitus co-
angustatione, vocis rauedine, pulmonia, dyspnœa, ægritu-
dinibus splenis, & laterum; grauiissima apoplexia; huius
vtilitatem vehementer commendant: explanant doctè
Gentil. in com. & Iacob. Carp. in Isagoge anatomic.

Hæ ergo venæ si secantur angusta plaga, neque mul-
tùm altè penetrante, & desuper medicamentum, fluxum
sanguinis reprimens imponatur, tutò secari possunt, vt sci-
tè aduertit Rondelet. in meth. curand. morb. in obs. ad caput,
de apoplexia. Medicamentum autem quod debet imponi,
constare debet ex pilis leporis, aloè, thure, & albumine
oui, quo Gal. 5. meth. 4. versus med. in venarum iugularium

A vulneribus ad sistendum, citra vinculum, sanguinis fluxum
vtebatur. Quo tanto præsidio fretus Rondeletius, securif-
simè in grauiissimis, summèque vrgentibus malis secabat
has venas. Quem vtpotè in artis operibus exercitatissim-
um, primum omnium docuisse modum secandi eas, re-
fert Iouert. in Isagoge therapeutica, cap. 3. cum laus primò
sit adscribenda Gal. loc. sup. cit. Hoc autem auxilium supra
venam sectam esse imponendum, firmant Iacchin. 9. ad
Alm. cap. 9. Holler. lib. 1. de morb. internis, cap. 7. in schol.

Licet autem Hipp. huius auxilij auctor non sit, sufficit
quòd antiquiores Græci, Arabes, & iuniores ferè omnes
id confirmant. Nam id experti sunt Paul. lib. 6. cap. 33. An-
tyllus Asclepiad. & alij citati à Iouerto, loc. cit. Alzaha-
rau. lib. pract. tract. 1. 1. cap. 9. Haly. 3. pract. 3. 8. Rasis, 3. conti-
nent. 7. Auenzoar, lib. 1. tract. 10. cap. 14. & alij quos affert
B Marcel. Donat. lib. 3. de histor. mirabil. c. 6. & non sinit eru-
ditissimus Guastaninius lib. de loc. medic. select. cap. 16. Ne-
que ad hanc sectionem exercendam peritissimi desunt
Chirurgi. Nam vulnera iugularium curasse gloriatur Pa-
ræus lib. 9. cap. 29. & Gulielm. Plant, lib. 2. chirurg. 7.

Observatio LV.

Hispanus quidam suffocante angina oppressus, iugu-
laribus venis sectis, curatur.

Hispanus quidam cum canina angina in horas stran-
gulari videretur, & omnia vniuersalia, & localia per
venam sectam, scarificatas in collo cucurbitulas, acta cly-
steria, essent celebrata auxilia, & ipse nigricante facie ve-
lut emortuus iaceret: peritissimi Medici, iugulares secan-
das imperarunt. Adfuit Chirurgus secandi arte dexterrim-
us. Illas, sanguine ad caput ruente, vaporibusque multis
impletas, turgentes, & conspicuas resecut: irreparabili se-
quuto sanguinis fluxu, ægroque lapsò in omnimodam vi-
riam iacturam, spes salutis abest, nullusque videtur reme-
dio locus, quum de eo, ob violentum sanguinis fluxum,
iam desperaret omnes. Neque pro hoc sistendo inuentum
fuit quod opitularetur auxilium. Vocatus emplastrum Ga-
lenicum superimpono, collòque commodè ligato, ægrum
iam exhaustum refocillo, qui post horas respirare, &
loqui cœpit aperto ore, & immunis ab angina deinceps
sanissimè vixit, nec mireris. Nam quando salutis vnicæ est
via hæc, licet cum periculo, tentanda: cum satius sit ægrum
periclitari, quam spe adempta certò perire.

Et ego in nimia aliarum partium hæmorrhagia hoc
vtes emplastro, fidissimo experimento sanguinis fluxum
compescui; eo tamen seruato, vt leporis pili sicci quàm
minutissimè triturati, aliis supradictis commixti applicen-
tur, aliàs restringendi virtute carent omninò, cum corporu-
lencia sua in partes penitissimè sese non insinuent.

Harum sectionem in suffocante angina semel, non se-
mel in apoplexia felicissimè tentasse Iouertum, patet ex
ipso, in tract. de affect. thorac. cap. 1. in med. Vanum autem
est, & à pietate alienum deploratos non attingere, vt la-
tius in com. hist. 6. 3. supra explicuimus. Meritò ergo fecisse
Tral. iudicabis, qui non inuentis leonicis, ad iugularium
sectionem accessit: quarum scissio siue externæ sint, siue
internæ, per latera ceruicis, & oris dispersa, vt notat Vesal.
2. fabric. 7. & Andreas Laurent. lib. 4. de re anatom. c. 6. non
contemnendam vtilitatem in acutissimis morbis afferre
solet. Ex quibus patet, quàm malo fundamento, quàm ve-
exiguis viribus Castellii huius robur fuerit munitum.

HIST. LXXVII. TRALLIANI,

De Angina.

Angina ex suppressis mensibus orta,
sectione tali, perfanata.

In muliere autem venas ad talum aperui, cum ipsam men-
sibus non purgari cognoscerem, atque illinc potius ei morbi
occasionem obuenire. Ac duplex agrotanti commodum ex eo
subse qua

subsequutum est, nempe consuetarum vacuationum provocatio,
& affectum liberatio, &c. Tral. lib. 4. cap. 1. tit. de sang. mis.

PARAPHRASIS.

GAL. naturalium arcanorum acerrimus indagator, &
medicæ scholæ fulgentissimum iubar, lib. de ven. sect.
aduers. Erasistr. cap. 5. causam menstrui assignat, dum mu-
lieres cunctas singulo mense sanguinem superfluum for-
râs effundere affirmat: quoniam muliebri genus, vtpotè
sedentarium, vt quod domi ageret, neque vehementibus
laboribus exerceretur, aut sub claro sole viueret; ac ob
vtraque hæc multitudinem humorum coaceruaret, quam
præ caloris inopia non absument, ipsam vacuatione pleni-
tudinis, tanquam remedium naturale sortitum est, cuius
vi, ac ope sanguis excrementitius paulatim, & in dies miti-
ditur ad vteri venas, in quibus collectus, & in eam mole-
lem excrescens, vt à natura sustineri non possit, eum natu-
ra irritata foras propellit. Et ideò potius menstrua purgatio,
quàm vacuatio vocatur, à Gal. lib. de atra bile, 8. in inis.
Quam causam generationis menstruum, Medici hæc-
tenus vnanimi consensu amplexi sunt. Quidquid Democri-
tus, & Parmenides existiment, ideòcò mulieres pati men-
struam purgationem, quòd sint calidæ, & gignant languinem
acrem & feruidum, qui cum nimium excrescit, sua
acrimonia irritat, & stimulat naturam ad sui expulsionem.
Quam opinionem vtpotè falsissimam abundè reproba-
runt Arist. 4. de generat. anim. 1. Macrob. 7. Saturnal. 7. ele-
ganter Mercurial. lib. 4. de morb. mulier. cap. 1. & post hos
annotarunt Ludouic. Mercat. tom. 1. quest. 53. & tom. 3. lib.
4. de morb. mulier. c. 1. Christoph. à Vega lib. 3. prog. com. 10.
in inis. Andreas Laurent. lib. 8. de re anat. quest. 2. Peramatus
lib. de temper. cap. 13. Roderic. à Castro, part. 1. de vniuers.
mulier. medic. lib. 2. cap. 13. Clarissimum cum sit fœminas
viris esse frigidiores, vt probat Gal. 2. de temp. 2. 3. de causis
puls. 1. 14. de usu part. 6. 6. de loc. cap. 5. 5. aph. com. 38. & 2.
de sem. c. 5. edoctus ab Hipp. 5. aph. 48. 6. epid. sect. 2. text. 44.
45. & 46. & sect. 4. text. 27. & lib. 1. de diat. 5. Ceterum fœ-
melle ab aqua magis. Decepti forsitan Democritum, & alios
tantos viros Hipp. auctoritas, in lib. 1. de morb. mulier. n. 3.
§. Habet enim mulier sanguinem calidiorum, & propterea ca-
lidior est quàm vir, &c. Pro cuius loci expositione plurima
contra Iuniorum discrepantes opiniones; fauente Deo,
lib. 2. in comment. Histor. 144. latius exarabimus. Interim
lege Mauric. Cordæum in lib. 1. de morb. mulier. comment. 1.
sect. 4. ad fin. & Mercat. quest. cit.

Is ergo sanguis pessimus suapte natura cum sit, venenatus,
inutilis, impurus, & fœculentus, de cuius malitia tot
mala prædicant Plin. lib. 2. cap. 15. & lib. 28. cap. 7. si reti-
neatur, fœminæ corripuntur læuissimis morbis, viscera
afficiuntur, & conspurcantur labe dira: ab hoc enim san-
guine suppresso eleuantur auræ, quæ ob vteri consensum
cum præcipuis partibus; totum corpus sua virulentia la-
befactant, & inquinant. Adeò vitiosus est menstruus san-
guis, vt de eo referant ingentia mala Columel. lib. 1. 1. rei
rust. cap. 11. Solinus in Polyhistor. c. 4. Elian. lib. de histor.
animal. 8. Rabbi Moses lib. 3. dubitat. cap. 48. Ioan. Bapt. 1.
Siluatic. controuers. 91. Lacuna lib. 6. cap. 25. in Dioscor. Fer-
nel. lib. 7. Physiol. cap. 7. Renuant licet Mercurial. Perá-
mar. Otto Calmannus part. 2. Psycholog. cap. 8. disputat. 9.
& alij, qui rationi, & experimento repugnantes; men-
strui perniciem, & malignitatem omninò denegant; hoc
enim modo non contionato, excussum iam ab aliis, præ-
sertim ab eruditissimo Stephan. Roderic. Castrense lib. 4.
de meteor. microcosmi, cap. 6. qui horum argumenta confu-
tauit ad vnguem. Legat qui velit Ludou. Bonaciol. En-
nead. mulieb. cap. 2.

Sanguis enim hic impurus suppressus, dira, & plena tim-
oris symptomata parit, lata à Gal. lib. de ven. sect. aduers.
Erasistr. cap. cit. & 6. de loc. 5. hæc sunt; epilepsia, paraly-
sis, tabes, alui fluxus, vteri strangulatio, melancholia,
hydrops, caufus, internæ inflammationes, vrinæ difficul-
tas, nausea, cibi fastidium, lumborum dolor, corporis gra-
uitas, & alia innumera mala, quæ prius prædixit Hipp.
lib. de morb. mulier. in Conclis prænot. & 5. aph. 57. Arist. fir-
Lib. I.

mat 2. de generat. anim. 4. Explicant Marcel. Donat. lib. 4. de
hist. mirabil. cap. 19. & citati auctores in locis dictis.

Rursus. Cum hic sanguis retentus non infernas solùm
partes, sed superiores infestet; prauis ex vtero ad has
concurrentibus vaporibus, qui è vitioso sanguine ele-
uantur, & præsertim ad caput, cum quo maximum habet
consensum, ex Gal. 6. epid. sect. 1. com. 2. fit vt huius partis
exitiales; & funesti hæc de causa morbi contingant; vt
docuit Hip. lib. de virg. morb. num. 2. & 3. Nam quum vte-
ri partes hoc sanguine fuerint repletæ; horror cum fe-
bre ingruit; ab acuta quidem inflammatione insania, à
putredine clamor; præ sanguinis caliginositate timor; ac
formido, præ sanguinis copia comprimente cor, strangu-
latio, præ sanguinis malitia, anxietas, & interor fœminas
prehendunt.

Demum nulla est pars, quàm menstrua purgatio re-
tenta lædere non possit copia sua, verum partes respira-
tioni inseruientes promptissimè hac de causa vitari, fi-
dissimo experimento compertum est: hæc dissuadet ra-
tio, nam vehementissima illa, ac velocissima thoracis di-
latione, & compressione; copiosius trahitur retentus
sanguis ad thoracem ipsam, ex quo ob viciniam in vici-
nas regurgitat. Vnde angina frequenter oriri solet, gra-
ue admodum malum; summèque periculosum. Quod
cum acciderit, omni ingenio conandum est, per vterum,
infernamque saltem regionem naturam euocare sanguine
misso ex talo; ex furis; ex femoribus. Id faciendum do-
cet Hipp. oraculo illo lato lib. de virg. morb. mala recitata
sæua curaturus; dum inquit: Ceterum curatio vt hinc li-
berentur, est sanguinis detractio, si nihil fuerit quod impediat,
&c. à qua autem parte sit hauriendus sanguis, nunc fusè
disputabimus.

QUESTIO XLV.

Quòd in suppressis mensibus semper è talo sit hauri-
endus sanguis. Contra Sanctorium, Riolanum,
Bottonum, Montuum, Væziuum, Altimarium,
Mercat. & alios Medicos præstantissimos.

COMMENTARIUM.

Venas ad talum aperui.] Vetustissima quæstio est, &
ab omnibus satis, superque agitata: Num in sup-
pressis mensibus cum summa totius plenitudine, è talo
sit emittendus sanguis. Sed quia Medicorum scinditur
incertum studia in contraria vulgus; qui Euripi modò
agitati inter sese debacchantes digladiantur; nec adhuc
capit discordia finem; illorum dissonas opiniones; pro
Gal. Aëriique defensione commaticè perstringam, ma-
ximè quoniam in hoc argumento plura adhuc supersunt
explicanda.

Qui in suppressis mensibus è cubito venam secat, is
in Medicina suam fatetur incertiam; & Galen. summi-
que dictatoris edictis maximè repugnat. Nam si horum
sinceram doctrinam amplecti velimus, nullus qui inti-
mius Galen. sensa perlustrauerit; ex inferioribus parti-
bus celebrandam esse hæsitabit. Miseriam namque fœ-
minæ si menses ex toto supprimantur, aut diminutè pro-
cedant, infinita propemodum mala patiuntur, quæ supra
ex mente Hipp. retulimus, & latè tradidit Gal. 6. de loc.
cap. 5. & alibi.

Quid ergo agendum in agone tanto? aut quomodo
eas tantis malis obsitas liberabimus? Diminus Hip. cuius
dictio est tanquam à Dei voce prolata, auctore Gal. lib. 1.
de usu part. cap. 9. in princ. lib. 5. aph. 31. in retentis men-
struis cum totius plenitudine, sanguinis vomitum con-
citante, menstrui per vterum erptionem summopere
citante; in qua sententia; vt auctor est Galen. in com. non
solum vacuationes per vterum esse approbandas docet,
sed consilium, vt menstrui retentis, praua periculosaque
symptomata minantibus, eas moliamur vacuationes, quas
natura certis legibus vtens celebrare intendit, si verum
est; Medicum naturæ operantis rectè imitatore esse.

Hanc medendi normam obseruauit *lib. 2. epid. sect. 4. in fin.* dum Stymargi famulam post partum cum summa totius plenitudine grauius laborantem, vena secta in malleolo leuanit, quem *Gal. lib. aduers. Erasistrat. cit. & lib. de rigore, c. 8.* summis laudibus effert.

Quare hoc præceptum multi faciens Gal. exemplis approbat, ratione fulcit, experimento fidissimo defendit, *in lib. ferè 1010 de ven. sect. aduers. Erasistrat. & lib. de cur. rat. per sang. mis. cap. 11. 18.* quibus locis plenitudines omnes ex suppressis mensibus ortas, sectis venis in cruribus vacuare contendit. Nam secta in cubito, purgationes menstruas auferunt, sanguinem ad superiores partes auerentes: in infernis verò partibus scissæ non solum vacuant, sed etiam menses prouocant.

D V B I V M XLVIII.

Num in antiqua mensum suppressione è talo sit vena secanda. Contra Fonseca eruditissimum.

Obiicies, & meritò sanè, Gal. contra sententiam *in lib. 6. epid. sect. 3. com. 29.* qui splendidam illam fœminam Romanam, iam octo mensibus purgationis menstruæ suppressione laborantem, vena secta in cubito perfanauit, ex qua exiit sanguis, liquidæ picis & colore, & crassitudine similis. Maximum certè indicium ex gibbero venæ sectione fuisse celebratam, quòd ad libras sanguinem extraxerit; nam quantitas sanguinis cum aqua confusi, & permixti, non ita exactè potest diiudicari, vt certò pronunciet Gal. primo die sanguinis selsquilibræ, rursum postridie libram, tertio verò non multò plus se libra extraxisse. Quare congruentius est asserere in hoc loco, Gal. in antiqua suppressione è cubito mittendum sanguinem imperasse. Nam si in talo venam secas, conuocato sanguine ad partes infernas, & vterum, obstructiones facies primo affectu grauiores, vt notat Roderic. à Fonseca, *tom. 1. consult. 6.* in diuturna menstrui retentione, è cubito hac solum ratione sanguinem exhauriens.

Obiectionem facile sic dilues. Licet ex contextus serie deduci non possit, ex quo loco sanguinem Gal. extraxerit, quoniam ipse locum non assignat: rationabile videtur existimare, ex talo fuisse celebratam, quum is auctor in hoc loco secandam esse, sibi persuasit semper. Et licet in antiqua suppressione non ita de menstrui prouidentia debeat esse solliciti: tamen cum curatio aspicienda sit ab eo auxilio, quod morbum, & eius causam respiciat, commodius semper mihi visum fuit (nisi quid vrgeat, aut superioris partis affectu postulauerit citiorem vacuationem) è talo sanguinem demere. Si autem Gal. locum non assignat, quod etiam exemplum, & modum curationis affert Boninen. *de abdit. cap. 44.* venæ sectionis locum prætermittens, id facit, quoniam clarissimum erat in eius doctrina, è talo semper esse sanguinem vacuandum. Et Lud. Lemosius *in com. cap. 3. lib. 5. meth. Gal.* hanc historiam citans, hoc confirmat: & probat Mercat. *lib. 1. de morb. mulier. 16.* & omnes alij qui ab infernis partibus sanguinem mittentes in menstrua suppressione, Gal. hoc loco in sui subsidium adducunt.

Deinde. Verum non est, immò à Gal. doctrina maximè alienum, affirmare hunc auctorem venas extremarum partium in balneo secuisse. Nec ego apud illum id vquam scriptum reperi. Solum constat ipsum *lib. 1. de curand. rat. per sang. mis. 14.* dixisse, ex vena manus summæ secta nihil effluere mentione dignum, cuius contrarium eueniret, si in balneo secaretur hæc vena: tunc enim sanguis, ligatura dolorifica, frictione, balneo, calore suo sanguinem fundente, & liquante attractus, ita vacuaretur, vt prius vita deficeret, quam sili posset. Iudicauit autè ipsum pondere, prout ipse affirmat *in lib. de præcognit. ad Posthum. 15.* iuuenis illius historiam recensens, qui crisi vehemente febri liberatus est, eiecto sanguine per nares, cuius quantitas librarum quatuor & dimidiæ pondus æquauit. Ad hæteram ergo Gal. sanguinem ponderabat. Hoc modo iudicium ferendum esse de quantitate sanguinis, confir-

mat Musa *lib. 2. aph. 41. & lib. 5. com. 23.* dum Dianam Eltensem 18. lb. sanguinis æqua lance ponderatas, è naribus eiecisse affirmat. Refert Amat. *2. centur. ult. & Marcel. Donat. lib. de variol. & morbil. cap. 23. lb. 20.* sanguinis, unica die & duabus noctibus, per nares effluxisse, vase collectas, & lance libratas vidisse testatur. Non me latet Iuniores Græcos, Oribal. nempè, extremarum partium venas in balneo calido secuisse, *in lib. 7. collect. cap. 9. S. Si à manu detrabere sanguinem velis, prius perfundenda est aqua calida, atque ita cum constrictione relaxanda. In malleolis verò constricção supra genu in femore fiat: sanguis que, si fieri potest, in balneo detrahatur, &c.* Neque timeas attracto sanguine ad vterum huius partis geminari posse obstructionem; nam si attrahitur, venæ sectionis ope, per grandissimas, quibus vterus est præditus, venas, ex Gal. *6. epid. sect. 1. com. 2.* citissimè foras expellitur. Quare inferna facta sectione, & plethoræ obstructionis causæ, & obstructioni, tum & scopo naturæ intendentis colluuiem illam per vterum deponere, occurrimus, moniti Gal. consilio, *lib. 11. simpl. cap. de castorio*, qui obstructionem ex retento menstruo perfanans, prius obortam plenitudinem secta vena in talo partim minuit, & partim reliquum allumptis vacuat medicamentis, castorio, pulegio, & calamintha.

Horum vestigia sequuti sunt Principes omnes, & Mauritanicæ familiæ proceres scientissimi, cum Anic. *21. 3. tract. 4. cap. 25.* qui in retentione menstruorum primò ad saphenæ, deinde ad alterius cruris sectionem accedere iubent, confirmant interpretes *in com.* Sic faciendum est in omnibus affectibus, qui à retentis mensibus oriuntur, (nisi plurimum vrgeant, aut præcepta sua acutè periculum minentur) in quibus poplitis vena secta sanguinem ad vterum trahit, menses remoratos prouocat, naturam sui muneris oblitam excitat ad expulsionem, & vbertim minuit plenitudinem, prout venulè Hipp. & Gal. *loc. cit.* confirmant.

Dyenteriam excipiunt plurimi, quum à suppressis mensibus originem ducit: cum timor sit ne, conuocato ad inferas partes sanguinis impetu, fluxio ad intestina amplius corriuet; quare salubrius iudicant è cubito sanguinem mittere: ex hac enim parte secta vena, præstantior sit renulsiò, & citius demittitur plenitudo, & non ita prouocatur fluxus. At securius multò iudico in talo incidere venam, & maximè cum huius assertionis strenuum habeamus ducem Gal. qui ex suppressis mensibus ortam dyenteriam, sicut & plura vitia ab eadem causa pronata, & cum retento menstruo implicata, ipsa vacuatione menstrua superueniente cessare, aut mitescere asseuerat, *lib. de vena sect. aduers. Erasistrat. cap. 5.* Sin autem vacuata copia non admittitur natura, feriendas esse tali venas in omni affectu à menstruo sanguine retento originem ducente, constantissimè affirmat *lib. de curand. rat. per sang. mis. c. 19.* per hæc verba. *At in iis quibus repressi sunt menses, seraper in cruribus, &c.* Quasi diceret, in omni plethora prætense, & affectu ab hac causa suborto, in inferiores venas esse tundendas semper. Si igitur in cruribus semper, non excludit dyenteriam ab hoc trunco subortam. In hac ex talo mittendum esse sanguinem approbat Merc. *lib. 3. de morb. intern. rap. 12.* Neque in hoc exemplo sectio tali est alui fluxus prouocatiua, quin potiùs à cata vena generè que venoso, sanguinè biliosum & acré, huius mali causam cum exhauriat, facit vt ad intestina, natura recreata, ebullientem humorem, vlcusque exasperantè deinceps non transmittat.

Vides vt in affectibus è retentis mensibus ortis, in talo feriendam esse venam vnanimiter concedant Principes, & omnes qui puriorem illam medendi normam Galenicam amant, colunt & amplexantur. Inter reliquos extant fortissimi milites magno armorum strepitu acriter Gal. partes tutantes. Hi sunt præcipui, Mercurial. *lib. 4. de morb. mulier. c. 1. tit. de curat. defet. menstrui in princip.* Massaria *lib. prælect. de morb. mulieb. cap. 2.* Ioann. Baptist. Syluat. *contr. 26.* Ferdin. Mena *in com. cap. 19. lib. Gal. de curand. rat. per sang. mis. Fern. lib. 2. meth. 7.* Iul. Cæsar Claudin. *lib. 1. respons. medicinal. 18.* Iulius Guastauinius *lib. de loc. selectis, cap. 22.* Fuchsus *5. aph. 33. & in Gal. de sang. mis. Lud. Lemosius in lib. 5. meth. c. 3.* Mōuus *l. 4. anascen. c. 31.*

& Roder. à Castro *lib. 1. de morb. mulier. in Schol. c. 5.* qui in curandis fœminarum morbis ceteros antecellunt.

Verum pro vno conciliando Aëcio, si aduersus alios acerrimè digladiantur: è contra ceteri Galenicam doctrinam temnunt, & damnant, & in varios sensus illius mentem detorquent. Alij tantorum auctorum repugnantibus sententiis deterriti palinodiam cantant, de quorū numero Mercur. est, qui cum *lib. 4. de mor. mulier. cit.* Galen. sententiam firmam esse constantissimè asseuerasset, *in com.* tamen *14. epidemica historia, in fin.* primò secat basilicam, deinde ad sectionem saphenæ accedit.

Certum tamen sit Aëcium *tetrab. 4. ferm. 4. cap. 57.* in suppressis mensibus cum plenitudine, primò secare basilicam, deinde saphenæ sectionem exercendam imperare: timet enim, ne si sanguis ex tali vena prius dematur, humores præcipiti lapsu in vterum ruant, & obstruentes amplius, faciant affectiones primario affectu grauiores. Alias pro Aëtij defensione rationes passim videbis apud auctores, qui illius sententiam anxie tueri, mordicisque stabilire conantur, quas latè citat, & refellit Raphaël Moxius *lib. 4. de curand. rat. per ven. sect. morb. mulieb. acutos. cap. 18.* Huius opinionis fautores sunt, Lupeus *lib. 3. enchirid. cap. prop. de mens. revent.* Matthæus Gradius *in 9. ad Alm. cap. prop. Mercatus lib. 1. de mul. affect. cap. 9.* Amat. *1. centur. 15.* Petrus Væzius *in lib. Comment. medic. cap. 20.* Sylu. *tract. de mensib. mulier.* Altymarus *lib. de med. hum. corp. mal. cap. 107.* Albert. Botton. *lib. 1. de morb. mulier. cap. 31.* Donat. Santorus *lib. 4. epist. 13.* Riolan. *lib. de part. meib. sect. 4. c. 1.* Sed ij omnes falso nituntur fundamento, cum è directo Gal. doctrinæ aduersentur, qui prætermissa sectione è brachio, primò è malleolo sanguinem exhauriendū suadet semper.

Instant Aëciani doctores, & qui ad rauium vsque huius auctoris edictum, velut latum ab ipso Hipp. tuentur. Sicque eum cum Gal. conciliare conantur. Nam ille auctor plenitudinem summam, & vniuersalem respexit solum: Gal. verò particularem vteri considerauit. Sed erroris plena est conciliatio hæc, quam multò antè carpserat Garzias Lopiùs *lib. de varia rei medica lect. cap. 17.* quoniam Gal. laudat Hip. quòd Stymargi famulam, tremore correptam cum plenitudine summa, ex retento menstruo tali vena secta perfanauerit, quem non nisi ab ingenti phlethora ortum fuisse, firmat Gal. *lib. de tremor. cap. 8.*

Alij hanc pacem componere tentant, dicentes multò melius esse basilicam prius tundere, quoniam copiosissimæ illæ vacuationes, quibus Gal. utebatur, iam non sunt in vsu, per quas, sectis venis crurum, acruatè, & copiosè, possit non solum vteri, sed etiam totius corporis plenitudo summioueri. Sic solouit Lupeus, & Petrus Væzius *loco cit.* Dupliciter peccat conciliatio. Primò. Quoniam sicut copiosissimæ vacuationes apud præcos erant consuetae, sic etiam partem Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 13.* ad dimidium vsque cotylæ extrahit: cotyla autem, vt supra diximus, nouem uncias continet. Nostro autem æuo adhuc celebrari copiosas illas vacuationes, dubitat nemo: Nam in præcipiti morbo, cum virium robore magno, quis copiosam vacuationem retardare audebit, si auxilia debent contendere cum morbis in magnitudine, & celebritate? Et nostro æuo homines reperiuntur satis firmi & robusti, qui similes vacuationes ferre possunt, immò sunt antiquis, viribus æquales, vt probat Christoph. à Vega *in præfat. lib. 2. de art. medic.* quidquid contra sentiat Dalechamp. *lib. 2. de pest. in principio.*

Neque admittenda est illorum interpretatio, qui Aëcium intelligunt, de venæ sectione facta in menstruo suppresso cum alterius morbi complicatione: Tunc enim non mittitur ratione menstrui à brachio sanguis, sed alterius morbi impliciti respectu.

Theodorus Collado *c. 73. in errores Holler. sic* putat hos inter se conciliasse. Quando suppressio est causa plenitudinis, è talo: contra è gibbero, cum suppressionis est plenitudo causa, imperat sanguinem emittendum. Refellitur: nam in vtroque casu vtilius semper è talo demittitur sanguis, quum hac sectione, & sanguis in vtero impactus, & in partibus superioribus abundans educi possit. Renuat licet Albert. Botton. *lib. de morb. mulier. cap. 29.*

Lib. I.

Obseruatio. LVI.

Morbosa fœmina ob menstruum retentum, secta vena in cubito, subito percunt: secta in talo, conualescunt.

Vidi quater fœminas, vomitu sanguinis ex suppresso menstruo ortum ducente cum plenitudine totius, vehementer oppressas, facta sectione in cubito, hac solum de causâ, illicò occubuisse. Memini verò alias, eodem morbo, & aliis correptas, facta scissione in brachio, grauissimis symptomatis vexatas, quæ ex improuiso secta saphenæ, aut scarificatis cruribus, pro virium tenore, à tantis malis immunes euasere. Nec dubites, nam vera fides. Tanti periculi est, sanguinem ad insueta loca contra naturæ ordinem violento motu attrahere!

Quoniam autem Medicinæ Principes in omnibus oportet esse vnanimes. Aëcium ex mente Russi loquutum asseuera, Secundo. Si illum de præseruatione interpretes, non errabis: sicque intelligo Paul. *lib. 3. cap. 61.* cum ait. *Cum igitur propter aliquod interaneorum vitium primarium, purgatio circumciditur, & strangulatur, ex usu maximo fuerit, id quòd primò afficitur curare, deinde vteri habere rationem, &c.* Ac si dixisset: Fœminæ, quæ ex retento menstruo grauissima symptomata patiuntur: si ab eis eas præseruare velis, partes à quibus malum hoc oritur perfanabis, vt sic ritè menstrua fluant. Et si sit pro hoc debellando vitio necessaria phlebotomia, tunc eam oportet celebrare è cubito, vt iecur, v. g. nimis ex candescens & squallidum, sanguinem exallans & incrassans, dempto è propinquiori parte sanguine, mitescat ac temperetur, post quam, vterum roborare opus est, vt expellere possit, quod alienum & excrementitium à superioribus partibus natura extrudere consuevit. Vt videas ineptè hunc locum ab Amato in sui subsidium citari, cum Paul. nec verbum quidem de sanguinis missione protulerit. Sed hæc obiter dicta sint.

QVÆSTIO XLVI.

Quòd in sana angina, aliisque inflammationibus internis, è suppressis mensibus ortis, è cubito aliquando sit sanguis emittendus.

Affectus liberatio.] Inter celeberrima præsidia quæ tuendæ salutis gratia hominum sagacitas adinuenit, nullum est præstantius, & quod illis maiorem vsum, ac fructum præbeat, quàm phlebotomia. Quippe quæ vrgentium, & acutorum morborum, præsentium, aut imminentiū promptum, salubre, ac accommodatum est auxilium: plenitudinem enim ad mediocritatem reducit, dolores ex tensione sedat, corpus graui pondere, sarcinæque quodammodo oppressum erigit, alacriusque ad omnis generis obeundas functiones reddit. Eademmet infinitum calorem liberalius ventilans, referantque arctiores vias, & corporis spiracula deobstruens, morbos arctet, & si fortè hi morbi per incuriam incididerint, venæ sectio immodicam plenitudinem subtrahens efficit, vt natura onere victa & superata, detracta copia qua obruebatur, immunis victrixque euadat, & hoc modo expedita, & leuata reliquis humorum vitis, veluti dominatrix, imperare possit, & concoquat quod concoqui est habile, & excernat id quòd potest excerni, & prorsus est inutile, & nunquam posthac futurum est idoneum.

Huius præsidij necessitatem ostendunt plurimæ, ex solertia ac sagacitate naturæ deprompta. Adest imprimis fœmina, animal menstruatim, in qua appositè canales quosdam construxit ita secundum naturam referatos, vt typicè per eosdem, maximo cum artificio, placidè ac tutò sanguinis sarcinam deponat illa: quo mediante opere, & salubre seruat corpus, & sæpè à grauissimis morbis præseruat. Porrò & in vtroque sexu, etià presente valetudine, idem præstat natura, dum apertis naribus, aut hæmorrhoidum tubis, per eosdem inuitilem sanguinem eliminat, maximo

cum hominum commodo. Tandem adest portetofum hac de re naturæ exemplum. Tradit Plinius obetum Hippopotamum (animal Niliacum) naturam docuisse, sanguinem fauciato acutissimis iuncis corpore sibi fundere, humorum copiam vtiliter deponere, ac plagam limo lutoque obducere: monstrans quanti sit momenti sanguinem aperto vase exhaurire, dum corpus nimio sanguinis onere opprimitur, & obruitur.

Quapropter Diuinus Galen. folerter huius auxilij vim, & efficaciam in abigendis morbis, maturoque consilio deliberans, & expendens, contra Thesali lectatores strenue se semper opposuit: ostendens manifestissimis exemplis, ipsum esse omnium optimum, præsentaneum, & multiplici rerum vsu sœcundissimum, quom sit cæteris præsidijis opportunus, citius, ac penè tutius. Est enim sanguis, quod oleum in lucerna, quod cibus in mensa, quibus si debet, si prudenter quis vtatur, lumen, vitamque præstant, & spirituum exhaustorum inopiam resarciunt: sin perperam, tenebras inducunt, & suffocato, præ nimia copia, calore natiuo mortem afferunt. Ad præcauenda ergo tanta mala à multitudine sanguinis nimia suborta, tam præstans auxilium sagacissima inuenit natura, à primis sæculis vsque ad nostra tēpora, à clarissimis viris, Græcis præsertim, Arabibus, nostris continuata serie approbatū.

Cum ergo Tral. hic anginam, affectum sanè grauissimum, perianare conaretur, non nisi ad hoc auxilium deuenire coactus est, sciens nimirum solo hoc inflammationes internas esse debellandas. Cùmque sanguis mensurus recurreret ad partes superas, musculosque gutturis aut faucium, phlegmone afficeret, necessum fuit ipsum ad originem, & originis principium, vterum nempe, attrahere.

Acutissimus Iouber tract. de affectib. thorac. prop. cap. de angina, quem sequitur Pereda, in com. cap. 24. lib. 1. de morb. curand. in Pæschal, dubitat, quomodo tantus auctor venas tali aperuerit, quum in morbis acutis & subitum perniciem minantibus, harum venarum sectioni nunquam sit idendum, relictiis brachiorum venis; quibus sectis, tum plenitudinis causa promptissime demitur, tum ab inflammata parte promptius noxius humor educitur. Sed immerito huius auctoris suggillant sententiam, quam cæteri medicinæ Duces approbant, & confirmant. H. pp. enim 3. aph. 57. mensuris suppressis, ab vtero morbos contingere affirmat, quæ ex mente Gal. citauimus supra: recurrenre nimirum ad superas, & quasi libet alias partes, sanguine. Quare si sanguis ad suam originem ducendus est, & suppressæ vacuationis reuocatio, est illius medela, quis dubitabit in angina, eaque non multum vrgente (qualem depingit Tral. hic) in talo venam esse secandam, Rursus in vomitu sanguinis, affectu sanè periculoso, ex Hipp. lib. 4. aph. 25. & lib. 7. sent. 37. sanguinis eruptionem per vterum laudat ipse 5. aph. 31. quoniam, monente Gal. in com. sit sanguinis ad inferiores partes retractio, atque euacuatio: cur in angina ab hac parte securissimè non adiuuabitur? Quapropter Auic, 9. 3. tract. 1. cap. 11. in init. in hæc verba prorumpit. Et quandoque oportet, vt attendatur in re phlebotomia res alia, & est, quoniam quandoque est causa dominij apostematis in profocatione, retentio sanguinis consueti, sicut sanguinis hamorrhoidarū. Et in huiusmodi quidem oportet, vt sit phlebotomia in lasere trahente materiam ad partem, à qua cadit retentio, sicut necessaria est hic phlebotomia saphæna, & ventosa crurium. Quum enim egreditur sanguis plurimus, tunc quandoque sedantur accidentia statim. Et quandoque necessaria est isaratio in mane, &c. O sententia dignissima cedere! quam inter omnes Gentilis, & Iacobus de partibus, Arabicæ sectæ affectæ ingenui, vbertim, graphicèque explanant. Nam licet hic affectus sit particularis, & particularem exoptet vacuationem, & ex propinquo ori loco celebratam: tamen si ille permanentiam adhuc non habeat, & plures habeat partes fientes quàm factas, tunc ex infernis mitti sanguis tutissimè potest, sic enim & à parte mandante fluxionem retrahimus, & naturæ motum vnè induamus. Vide Vegam 3. art. medic. sect. 5. cap. 8. Ludouic. Mercat. 2. de morb. internis, cap. 2.

Sin autem angina firmata sit, & plures partes habeat

A factas, vrgeatque, & vitæ periculum minetur, obseruata tunc morbi sæui natura, licet vitium à suppressis mensuris oriatur, & vel actu fluentibus mensuris, fas est venas tundere superiores. Hoc videtur insinuare Auic. loco nuper citato. §. 2. Et quandoque oportet vt attendatur, &c. Vbi explanans Gentil. verbum [quandoque] sic ait. Dixit quandoque, quia possibile est materiam que ascendit, iam impressisse: ex hoc ergo canone habes, de qua vena debes phlebotomare, quia si aliud membrum est in causa, euacua ad id, & ab illo si est possibile: & ideo si hepar hunc sanguinem aggregaret, phlebotomia de vena hepatica: si totum corpus videretur plenum sanguine, euacua de vena communi, & si expedit incipiamus à saphæna. Si repletio est appropriata partibus capitæ, de cephalica, &c. Ex qua serie constat, in acutissima angina, etsi menses ritè procedant, quum ab ipsis minima, aut nulla conferentia expectetur, è brachio mittendum esse sanguinem: Affectus namque vrgentissimus, ob euidens, & citissimum mortis periculum, omnem ad se trahit curationem. Quare cogimur in hac hypothesi, quam primùm, à crebris venas cubitorum externas scindere, vt quam breuissimè sanguinem & reuelamus, & euacuemus à toto phlegmone oblesso, licet ritè menstrua procedant.

Hanc doctrinam firmant Mercurial. in com. histor. epidem. 2. Ludou. Mercat. lib. 4. de nutrit. & puerp. affect. c. 11. Roderic. à Castro lib. 4. de morb. mulier. cap. 16. Ioan. Raphaël Moxius lib. 1. de cur. morb. mulieb. acut. per ven. sect. cap. 36. Ea tamen seruata lege hoc faciendum impera, vt alternatim fiat ex brachio, & crure phlebotomia. Sic enim & vtero mandanti, & parti inflammatione opem præstamus: euocatis etiam eo tempore mensibus, per frictions, ligaturas, cucurbitulas infernis partibus adhibitas, quibus irruentis sanguinis impetus citius trahatur deorsum. Addiderim, cephalicæ sectionem in hoc affectu ad leuandam inflammationem valde commodam esse, nec ita sursum euocare posse menstrua quàm basilicam, quæ maiorem communionem habet cum partibus inferis; ex illa enim furrim veluti, & insensibiliter sanguis extrahitur, auctore Aëtio tetrab. 3. ferm. 1. cap. 45. Quid plura? nonne eruditissimus Valleriol. 5. obs. 10. in pleuritide post partum sæua, post tertium diem, ritè fluentibus mensuris, sanguinem è basilica, reluctantibus omnibus felicissimè mitti? Nonne Fernel. 2. meth. 8. post partum, rectè procedente purgatione menstrua, è brachio ob solum febris ardorem è gibbere sanguinem exhausti? quod consilium in acutissima angina commendat Mercat. summoperè Medico curaturo, tum loc. cit. tum lib. quest. quest. vlt. & Amat. 1. com. 34. quum maior vtilitas minori noxa sit remittenda. Quæ doctrina de acutissimis morbis venæ sectionem expostulantibus venit intelligenda, vt in suffocante angina, sæuissima phrenitide, graui apoplexia, truculenta epilepsia, sæua pleuritide, periculosa peripneumonia quotidie experimur. Lege Ludouic. Mercat. de argumento hoc, lib. 1. de morb. mulier. cap. 16. & lib. unico quest. quest. 5. luculenter disputantem.

Sed hoc loco veniunt iure merito increpandi ignari quidam Medici, qui in suppresso menstruo post partum, ob rusticum timorem, vel fortè vulgi calumnias perterriti, saphænarum semper sectiones illicè imperant celebrandas, quum phrenitis sæua, funesta angina, pleuritis acutissima, alique superiorum partium diri affectus in parte siti particulari scæminas opprimunt, qui neglecta indicatione mensuræ, particularem vacuationem citissimam expostulant. Hi autem tali sectionem iterantes, cubiti verò frontis, nasi, & aliarum partium scissionem parificantes, in irreparabilia damna, immò mortem, miserè sanè decepti, eas coniectant, & ad has secandas non accedunt, nisi postquam totum corpus exquisitissimè vacuatum est: quo tempore quum inflammatio partium præstantium confirmata sit, & nullus videatur esse remedio locus, velut in moribundis præsidia exercent, quo tempore nihil aliud sit, quàm quod quæ tempestiuè celebrata contulissent, suscepta seriùs infamantur auxilia.

* * *

Obersuatio LVII.

Suffocante angina post partum oppressa scæmina, superioris venis scissis, & scarificata in occipite cucurbitula, reuixit.

Illustris quædam scæmina, post dies tres à partu, (ritè fluentibus lochiis) nullo apparente tumore externo, tantum pondus in imo gutturis perlesit, vt vix respirare posset, sed febris acutissima correpta, in horas strangulari videretur. Huic opem ferens, neglecta indicatione mensuræ, cephalicam vtriusque lateris scindere iubeo, & post duas horas leonicas. At cum his vix leuaretur, cucurbitula tandem bis in occipite scarificata reuixit.

HISTOR. LXXVIII. GALENI, De Angina.

Detegitur error Medici, acria, & caustica in oris affectibus imponentis.

Inest autem & aliud quiddam particulis oris, atque id duplex, quod non adest ipsi cuti. In suauitate enim medicamentorum, que adhibentur, sentiunt, & duos meatus subiacentes habent, per quos in ventrem, & pulmonem defluere quidpiam ex stomaticis medicamentis potest, quale est & quod per atramentum futurum constat. Et sanè Medicus, neque imprudens, neque inexperus facultatis pharmacorum, ubi hoc miscuerit pharmaco ori destinato, multo quidem fortius ipsum reddiderit, verum vehementer ledens, siquidem ad gulam, aut aspera arteria extremum, quidpiam fortè fuerit præterlapsum, &c. Galenus lib. 6. de compos. med. sec. loc. cap. 1.

PARAPHRASIS.

Admirari item licet Medicorum stupiditatem, qui ita temerè auxilia consulunt ægrotis, ac ij qui aleam iaciunt, quorum affert offensio magnum ægrotis incommodum, vt per iocum dicebat Gal. lib. 1. epid. sect. 2. com. 50. Quis namque sanæ mentis compos, atramentum futurum cum medicamentis stomaticis miscere audebit? quò insigniter calefaciat, & medicamenti caustici vim habeat, vt Medici Florentini docent, vt de chalcanto, edocti à Dioscorid. lib. 5. cap. 13: illud esse acre, mordax, & corrodens medicamentum asseuerante. Insuper stomatica medicamenta, cum suauitate quadam non debent esse adstringentia multum; nam hoc modo meatus nimium comprimunt, suntque in causa, vt humor ad interiores labatur sedes, partisque spiritalis labefactet. Si autem valde calida sunt, impensè nocent; nam liquant humorem intempestiuè, fluxionem accerunt, eamque acriorem reddunt. Quibus qualitibus cum polleat vitriolum (vehementer enim calefacit & adstringit) plurima damna efficere natum est. Nisi ad sit vlcus dolosum in vna, & prava malignaque qualitate tonsillas infester, de quo Aëtius tetrab. 2. ferm. 4. cap. 46. sitque cum in inflammatione complicatum, quod citissimè in gangrænam abit, & ocyssimè strangulat, mortemque minatur, tunc enim caustica, immò ignis sunt ex vsu. De cuius vlcis curatione, legat qui velit Ludouic. Mercat. consult. 14. Trincauel. lib. 4. de comp. medic. cap. 16.

In simplici ergo inflammatione, citra vlcis respectu, medicamenta stomatica modicè debere esse styptica, & frigida, & quæ citra vehementem adstrictionem repellere possint, concors est Medicorum sententia, vt notant Gentil. in com. Auic. 9. 3. tract. 1. cap. 11. dub. 3. & Matthæus in com. cap. 48. lib. 9. ad Almanf. qui satis longam de hac re questionem agitarunt. Num autem in initio anginæ, aut oris inflammatione, gargarismata actu an potentia frigida sint assumenda, apud Hip. & Galen. scriptum non reperio. Dicendum tamen actu, & potentia frigida esse debere, sic enim partes laxas roborant, vnæque repercutiunt. Neque timeas horum vi humoris ad interiores sedes retrocessum;

A nam hæc ea non debent pollere frigiditate, vt adstrictione, siccitateque sua humorem intrò propellant. Hunc curationis modum exercent inter omnes Bartholomæus Montagnan. conf. 91. & 92. eum postea approbatum Syliuius Mercurial. & Ioan. Puluerin. prop. cap. de angin.

Neque obstat, quòd lib. 4. act. 30. Hip. calida exhibeat, & attractoria gargarismata. Neque quòd eo loci mulfam propinet, non frigidam. A quo desumpsit Aëtius terrab. 2. ferm. 4. cap. 45. in tonsillarum inflammationibus tepidis vtens. Nam, vt ille de consummata, & facta loquitur inflammatione, sic hic, vel ad sedandum dolorem, vel in statu, aut declinatione tepidis vsus est; his enim assumptis, excrementa, quæ ferè in hoc morbo assidue in declinatione, ab inflammatione resudare solent, absterguntur, & à facultate melius expelli possunt.

HISTOR. LXXIX. GALENI, De vna inflammatione.

Diacaryon, celeberrimum ad affectus oris auxilium.

Et Go autem quando primùm ex Alexandria in patriam meam redij, agrum pertransij, & inueni quendam hortulanum, ab vna, & sillis, & glandibus ferè suffocatum. Vtebatur autem collutione aqua mulsæ rosæ in ipsa decoctis. Cùm igitur vidissem fructum nucum in vigore esse, iussi detractum ab eis externum corticem, quo & tintores videram vtentes, statim in mortario contundi, & succum eius per linteam colari, & nondum sciens quomodo iuxta crassitiem aut tenuitatem haberet: quum verò reperissem aquosum, & compage tenuem, gargarizare o iussi ipsum hortulanum. Postquam verò valde tenuis apparebat, percossi: & mel commensurati, velut in eo quod ex moris fit, fieri sciebam, admiscui: atque ubi iam ad compagem mellis redactum esset, hortulano vtendum reliqui. Porro cum viderem celeberrimam vtilitatem ipsi inde oboriri, præstabile ratus sum in multis experiri, atque ex hoc sufficiente experimento accepto de facultate eius pharmaci, semper ipso vtor, vt nostris, &c. Galenus lib. 6. de compos. medic. sec. loc. cap. 1. rubric. 2. tit. de stomatico medicament. ex nucibus.

PARAPHRASIS.

Gargarismata in initio anginæ, aut cuiuscumque inflammationis oris esse ex vsu, omnis Medicorū cœtus vnanimiter confirmat: ex nulla tamen materia præstantius, quàm ex succo viridium nucum parari posse, plures post Galen. approbarunt, de quorum numero sunt Paul. lib. 7. c. 14. Rasmus 3. contin. vlt. Halyab. 1. o. præf. c. 20. rit. de rob. Serap. tract. 7. cap. 23. nec immeritò, cum hoc medicamentum stypticitate sua, laxas, mollisque gutturis partes roborat, & influentem humorem suauiter repellat, vehementer partibus adhærens; argumento est, quòd huius succi tintura è vestibus difficulter eluitur. Fit verò hoc medicamentum, quum succus corticis viridium nucum exprimitur, ita vt ad quintam partem succi, mellis vna adiciatur, & coctioe facta ad dimidias, seruetur totum: diacaryon simplex à Paulo appellatur.

Hoc enim est præstantius, & vtilius cæteris: quoniam in variis inflammationis temporibus, eo cum aliis admixto vti possumus. Nam in initio cum stypticis, in augmento cum discutientibus, in statu cum solis resoluentibus permiscendum est. Quo pacto Medici docti, rob ex succo viridium nucum parare solent: Latini dianucum, Græci diacaryon vocare consueverunt. Quod licet partem videatur habere cum alio medicamento dicto diacaryon, facultatem, est tamen potentius ad oris affectiones propulsandas: Nam vt ait Gal. 7. simpl. tit. de caryo, hoc est, nuce, plurima in nucis putamine recentis, pariter & sicco adstrictio reperitur, quo pacto ex eius expresso, & colato succo medicamentum efficitur huic vsui, si quod alterum, & efficacissimum: De cuius vi & potentia, Lege Valerium Cord. Lumen Apothecarior. & potentia, Lege Valerium Cord. Lumen Apothecarior. & potentia, Lege Valerium Cord. Lumen Apothecarior.

& Bernard. Dessenium, qui de eius efficacia plurima li- A teris consignarunt.

DVBIVM L.

Num utile sit in medicina, Medicos proprios errores confiteri.

COMMENTARIUM.

Non dum sciens.] Mirum est Gal. Medicorum cory- phæum ita aperte confiteri se nescire, quam confi- stentiam pharmacum hoc post coctionem debeat acquirere. Sed ne te amplius suspensum teneam, lege quomodo ipse lib. 2. de loc. cap. 5. in suo proprio morbo sit deceptus, summus alioqui Medicus, & in curandis humani corporis B malis multiplici vsu dexterrimus. Magnum certe Medico- rum solatium, vt qui videant ipsum in proprio malo ita delusum: putabat enim lapidem in altero vterum esse impactum, adeo vt illi videretur doloris ipsius species per- foranti similis. At vacuato humore, doloræque sedato ma- nifestè constabat, neque lapidem fuisse causam, neque vte- res, aut renes fuisse affectos, sed aliquod intestinorum, & fortè magis crallorum passum fuisse. Sed quomodo possit à calumnia Galenus liberari, dicam lib. 2. in com. hist. 94.

Nec mirum doctissimos viros, experientiæque insignes quandoque deerrasse, ex ipso Galen. lib. 1. ad Glanc. cap. 1. & lib. de præcognit. ad Posthum. c. 14. præsertim in vita bre- ui, & arte longa, & ad cuius finem nec ipse Hipp. peruenit, ex ipso in epistol. num. 31. in qua supra caput hominis esse nunquam errare, solius verò artificis quam minimum ingenuè prædixit ipse lib. 3. prog. 41. quoniam aliquando, licet raro, Medicus optimus deerrat, 2. cap. 29. Neque piget tantum auctorem hæc libentissimè confiteri, maximè in re quæ semel intellecta, multam diiudicandi, & curandi morbos, omnibus præbet utilitatem, ne quis decipiatur eadem ra- tione, qua quis ante deceptus est; hoc enim facere, magni viri, pijs, ingenuique esse putatur. Quare multis in locis se ignorare & nescire libenter fatetur Gal. & se fuisse dece- ptum dicere non erubescit.

In pulsu enim dicroto, verbis Archigenis, qui geminis mallei ad incidendum ictibus ipsum assimilat, deceptum fuisse memorat, lib. 2. de præfag. ex puls. cap. 8. Et 7. meth. 8. originè & causam mortis, ex calida siccaque Ventriculi intem perie pronatæ, se cum præceptoribus non intellexisse asseuerat. Et lib. 6. de loc. cap. 3. longitudinis pilorum in vrina causam se ignorasse contestatur. Neque callosos lapides se vidisse ex ano eiectiones affirmat, lib. 6. de loc. c. 2. Et lib. 9. simpl. vit. de hydrargirio, nullam de eo periculum fecisse refert, an intus assumptum, an extrâ applicitum intermit. Et lib. 5. simpl. 8. & 6. epid. sect. 5. com. 5. de animæ substantia nunquam au- sum fuisse palam confessâ oratione promulgare manifestè pronuntiat. Et lib. 9. simpl. cap. 8. se ignorasse ait, num lapis hæmatites, tacto vulnere vnde sanguis emanat, cursum eius reprimat. Et 2. aliment. 3. o. se nescire ait, num pistacia ventrem roborent, aut lædant. Et lib. 7. de placit. 4. & 1. de loc. 7. se ignorasse profert, influatne de cerebro in reliquos nervos cum facultate spiritus. Et lib. 6. aph. 44. se ignorare sensum illius aphorismi dicit aperte. Denique se nescire alta voce proclamat, lib. quod anim. mor. c. 3. per hæc verba. Cur refrigeratum nimis, aut calore astuans corpus, penitus ab anima relinquatur, longa indagatione fatigatum nõdum reperi. Quemadmodum neque cur flaua bile in cerebro nimia contracta, de spiritibus, atrâ verò, melancholia vexantur: neque cur pituita, & omnino refrigerata lethargi causæ sint, vnde & memoria, & intelligentia iacturam facimus: necnon & cur stultitiam ipsam cuncta potui data efficiat, & c. & supra sic ait: Horum profectò dubiorum nullam, quamvis magnopere longo tẽpore inuestiga- verim, neque vel cogitatione verisimili enodare, ac deprehendere potui. Vltimò, bis se errasse in curatione vxoris Boethi, vna cum curantibus Medicis, ipsam balneo ex arena nimum exsiccantibus, apertissimè fatetur lib. de præcog. ad Posth. 8. In aliud quoque erroris genus, qui plerisque, in morbis occurrat, tum nos etiam incidere collegi, & c. & 7. aph. 40. linguam re- pente factam immobilem, aut alterius partis stuporem

A subitum, melancholiam significare, provt Hipp. in con- textu asseuerat, non intelligere se ingenuè confitetur. Vi- des quot se ignorasse proferat Gal.

Nonne Hipp. artis medicæ splendor & gloria, in multis errauit, & de iis à Gal. arguitur, in locis pluribus citatis à Valleriol. multifariæ lectionis viro, lib. 5. enarrat. 2. A futu- ris nempè, in lib. 5. epid. text. 27. Et in lib. 2. epist. sec. 4. in init. venas sub pectore emergentes in abdomen quò tendant, nondum nouisse refert. Et lib. de offiis nat. num. 17. venas per corpus diffusas ab vna germinantes, à qua oriuntur, & vbi desinant se nescire ait; circulo enim factò princi- pium non inuenit. Et lib. 6. epid. sect. 8. text. 41. & 42. in duabus foeminis tentasse mensum profluuium, & nihil contulisse. Et in text. 62. 68. 69. & 86. curantem se colicum dolorem cum calidis, iis non iuuantibus, ad frigida cum vtilitate transisse pronuntiat.

Ex quibus non te latet, Hipp. aliquando ignorasse, & fuisse deceptum, quem omnis Medicorum chorus tan- quam numen quoddam colit, obseruat, & veneratur; cuius edicta veluti è Delphico tripode prædiuinate, ac prædicente prolata, ceu ab ipsamet natura loquente assera, multi facit Galen. & amplectitur lib. 1. de sem. 9. & lib. an anim. sit, quod in vter. cons. cap. 2. & lib. 1. meth. 2. & lib. 2. eiusd. 6. & 7. lib. cap. 2. & lib. 9. eiusd. 8. & lib. 1. de elem. 16. & 1. de facult. 13. & lib. de theriac. ad Pison. 28. quibus locis diuinum, ac summum philolo- phum prædicat, extollit, & reueretur. Quem nec fal- lere, nec falli posse, Macrobius firmat, lib. 1. in som. Scip. cap. 2.

At in hoc summus vir, Hip. laudandus est; nam in bo- num vertit Quintil. lib. 3. inst. orator. 8. sic scribens. Hip. clarus arte Medicina videtur honestissimè fecisse, quòd quos- dam errores suos, ne posteri errarent, confessus est, & c. Cuius laudes cecinit eleganter Cels. lib. 8. cap. 4. in hunc modum: A futuris se esse deceptum Hipp. memoria com- mendauit, more scilicet magnorum virorum, & fiduciam magnarum rerum habentium. Nam leuia ingenia quia ni- hil habent, nihil sibi detrahunt. Magno ingenio, multiæque nihilominus habituro, conuenit etiam simplex erroris confessio, præcipue verò in eo ministerio, quod vtilitatis causa posteris traditur.

Hunc morem postea secuti sunt viri ingenio præstan- tes, experimentoque insignes. Auenzoar enim Arabicæ sectæ antesignanus, in lib. 1. Theiz. tract. 15. cap. 13. se cau- sam cuiusdam ægritudinis non potuisse cognoscere, ma- nifestè pronuntiat. Et lib. 2. tract. 5. cap. 3. in errorem ceci- disse affirmat, dum corrosionem matricis sanare intende- ret. Et tract. 3. cap. 1. se errasse in curatione propriæ vxoris expressè asseuerat cui, cum esset grauida, medicamentum exhibuit adeò violentum, vt nullus posset æstimare, quòd aliqua prægnans, ex eius vel modica quantitate al- sumpta, posset foetum sustinere: quod cum ipsa reciperet absque sui, & foetus læsione, & declarata fuisset impræ- gnatio eius, valde illum pœnituisse de errore quem fece- rat, libenter fatetur, & c. Et lib. 1. eiusd. tract. 15. cap. 3. se non bene potuisse percipere causam cuiusdam ægritudinis manifestè asseruit. Idem facit Arethæus, lib. 4. Chronion, cap. 1. causam versicularum aquosarum in hydrope ortatù ignorasse affirmat. Alzaharai lib. 31. præct. sect. 1. cap. 15 hæmorrhagiæ ex quacunque causa, vel parte corporis obortæ, originem se nescire tradit. Auic. 6. 4. tract. 4. in cap. 22. an harmene sit Basiliscus se ignorare fatetur. Non- ne hi omnes, homines sunt, & possunt errare? hoc enim Gal. obtrudit Archigeni, Medico summo lib. 2. sec. loc. cap. 1. Difficile est, inquit ipse, vt qui homo est, in multis non pec- cet; quaedam videlicet penitus ignorando, quaedam verò male iudicando, & quaedam negligentius scriptis tradendo. Quo- niam solius Dei est nec fallere, nec falli: hominum contra, falli sepe, & fallere. De quò argumento vide, si placet Tiraquel. lib. de nobilit. cap. 31. num. 500.

& 501. eruditissime differenter.

HIST. LXXX. AVERROIS, De Angina.

Puer Trimus ab angina oppressus, venæ sectionis ope, à morte liberatur.

ET dixit Abomoron Auenzoar. Ego minui vnum meum filium trium annorum angina correptum, & euasit à morte, & c. Auerroës lib. 7. collect. cap. 3.

QVÆSTIO XLVII.

Quòd secundum Galeni doctrinam in pueris ante 14. annum, sanguinis missio sit celebranda. Contra communem Medicorum sententiam.

COMMENTARIUM.

QVæstio est litigij, disensionisque plenissima, nùm in pueris ante 14. annum, & infantibus secundum Ga- leni mentem sit venæ sectio exercenda. Auenzoar innuit hoc loco, aut saltem ex eius mente Auerroës, qui post- quam hic Galenum in pueris nunquam venam secuisse asseuerat, vsque ad duas annorum septimanas, etsi natura ægritudinis hoc requirat manifestè: tamen filium suum in ætate trium annorum constitutum vena secta curauit. Li- cèt enim locum hunc in toto Theizir nunquam inuenire potuerim, quod etiam ante me notarunt Amat. 1. cent. 10. & Auger. lib. 1. de sang. mis. c. 10. fides tamen est adhibenda Auerroës, tanto viro, qui huius auctoris sententiam, histo- riàmque fideliter enarrat.

At ego mecum cogitare cœpi, simulque antiquas scri- pturas reuoluerè, quas amplius æstimandas esse monet Gal. lib. 6. epid. sect. 3. com. 31. an quæ mihi, si non erudito, saltem eruditionis auido sitiētissimòque, plenissima, veri- sima que videbatur sententia, iisdem verbis retineri posset, quibus, in codicibus his qui communiter circumferuntur, scripta legitur: Sed multa fuit opus inquisitione, ad inue- stigandum quo morbo laborauerit hic puer. Neque enim credere fas est, ipsum contra Gal. opinionem (vt ipse in- quit) sanguinem citra manifestissimam necessitatem emi- sisse. Quare mihi codices Arabicos legenti, interpretis Arabici ope, qui hanc linguam callebat apprimè, & qui eos ex vetustissima bibliotheca attulerat manuscriptos, contigit vt puerum hunc angina fuisse correptum existi- mauerim; sic enim sonat verbum Arabicum [Chels] quod idem est ac gutturis inflammatio. Quo factum est, vt hoc modo tota nobis fuerit sublata hæsitacionis ansa.

Summa ergo ratione in puero angina oppresso, cele- brandam esse phlebotomiam sibi persuasit Gal. sententiam æmulatus qui in lib. de curand. rat. per sang. mis. c. 12. iubet, vt non annorum numero, sed vni virium robori attendamus; sunt enim plurimi, qui post 14. annum ob prostratum vi- rium robur venæ sectionem non admittunt: sicut sunt plu- res, qui ante hoc tempus ita viribus pollent, vt hoc auxi- lium ferant libentissimè, quos graphicè depingit Auic. 4. 1. cap. 20. §. Cauere debes à minutione in ætate, quæ est minor 14. annorum, quãto plus poteris, nisi in figura confusus fueris, & in soliditate musculorum, venarum amplitudine, & earum re- pletione, ac oculorum rubedine; hos namque ex adolescentibus phlebotomare audebis, & c. In cuius loci com. plura retulerunt Dinus, cap. 36. & Leonard. Botall. de curand. rat. per sang. mis. cap. 2.

Nostra ætate ante 14. annum sanguinem esse in pueris emittendum vrgente morbo, res est apud omnes manife- sta, ratione, vsuque frequentissimo comprobata. Morbi enim puerorum ab efferuescente sanguine suborti, venæ sectione, & non purgatione lauatur: nam plethora venæ se- ctione curatur, humorum autem vitium purgatione remouetur vt millies Magister edocuit. Galenum Medicorum phœni- cem, & præceptorum medicinalem sedulum explorato- rem, nunquam ante hanc ætatem sanguinem extraxisse;

vnanimis Medicorum schola constantissimè iurat. Ego verò cum multorum calumnias non metuum, in iis præ- fertim in quibus de vita hominum agitur, vulgatam, om- nibusque vsque ad nostra sæcula perluasissimam opinio- nem, omnium primus veritate ipsa coactus, inturbare cogor, quum absurdum putem existimare, Galenum Medicum eximium, & venæ sectionis amantissimum, hoc auxilium in pueris tantoperè recusasse. Hic enim vbique, & præsertim in lib. de ven. sect. contra Erasistrat. eiusque sequaces hæmophobos; ceu quosdam venæ sectionis hostes strenuè se semper opposuit; pluribus allatis in medium historiis illorum, qui ob incuriam & ignauiam Medicorum sprete phlebotomia, vitam cum morte com- murrarunt.

Parcè ergo & moderatè, secundum Gal. doctrinam, ante 14. annum pueros esse phlebotomandos, variis morborum generibus detentos, ex ipsius, immò Hipp. mente sic con- firmo. Hipp. 4. acur. 25. ætatem, quantitatem auxiliij desi- gnare, non remedij genus, ostendit per hæc verba. Sanguinemque auferre oportet. inspecta secundum habitum, æta- temque, pluris, minorisque ratione, & c. quem sequutus Gal. in com. ætatem ad corporis habitum referre melius esse censuit, quàm ad virtutem. Cum ergo habitus sit de scopis sanguinis quantitate metientibus, ex Gal. lib. de cur. rat. per sang. mis. c. 13. euidenter constat, ætatem non sangui- nem ipsum emittendum, sed tantam, vel tantam sangui- nis extrahendam quantitatem moderari. Quo pacto, mo- mente ipso, neque ætas, neque aliud quidpiam quod suspectum virium robur reddit; debet omninò sanguinis missionem explodere.

Insuper Gal. lib. de cur. rat. per sang. mis. cap. nuper cit. in pueris non tantum sanguinis extrahit, quantum exigit di- positionis, quum aliquid sit innatæ illorum distationi con- donandum. Si enim inquit: proinde minus detrahimus quàm plenitudo commonet, quoad ætates quidem attinet in pueris, & in iis quibus mollis, teneraque caro est, quales Galli, & c. Pro cuius textus expositione, lege Vallef. 7. com. 2. Cardan. lib. 2. contrad. tract. 3. contr. 16. & 17. Iacchin met. med. feb. cap. 18. in med. Ioan. Brau. Petrasit. lib. 2. de purg. rat. cap. 6. post med.

Rursum 9. meth. cap. ult. postquam dixit ob carnem facile transpirabilem in pueris, ante 14. annum non esse venam secandam, subiunxit: Itaque etiã huius causa, iis qui sanguinis egent detractio, aut prorsus venam non secabimus, aut parum detrahimus.

Deinde lib. 1. ad Glanc. 14. in valde crassis, & macilentis parcè esse sanguinem emittendum monens, sic ait. His & ætas annueranda venit, veluti accidens quoddam, quod prohibendi acruatam, & integram vacuationem vim habet, neque enim pueri, neque seniores hanc sine noxa tolerant, & c. Ergo parcam sine noxa tolerabunt. Vide Chrystoph. à Vega, 2. xrr. medic. sect. 5. cap. 2. Ludouic. Mercat. tom. 1. lib. 1. clas. 3. art. 1. quæst. 69.

His accedit eximia, celebratissimaque Galen. sententia, in lib. de sectis, ad eos qui introducuntur c. 5. qua pueris tantillis sanguinem esse mittendum sibi persuasit. Sic enim inquit. Nam si validior potentia sit, atque in consistendi vi- gore, ver tempus anni, locique natura temperata, non tibi er- rare continget, si vena scissa tantum sanguinis mittas, quan- rum causa iubet emitti. Sin imbecilla virtus est, atque aut pueri natu admodum paruuli, aut senis in senium longè pro- uecti, regioque aut frigore algeat, qualis Scythia est, aut ca- lore exæstuet, qualis est quædam Æthyopes incolunt; annique tempus vel vehementer frigidum sit, vel incalescat, nemo est qui venam incidere audeat, & c. Ex quo loco euidenter con- stat, solùm natu admodum paruulos à venæ sectione esse excludendos, cæteros à morbis sæuis, huius auxiliij ope liberandos.

Sed quæres, & meritò sanè, qui dicantur admodum paruuli. Dic cum Peramato lib. de vacuand. rat. cap. 8. in fin. Esse, qui tres menses ab ortu non exegerunt: quicquid perperam Iacob. Matinus aliter sentiat, in com. cap. 2. 1. 4. 1. Auic. Paruulus autem, & admodum paruulus, est nomine paruus, est minimus, & admodum paruulus, est valde minimus. De quo argumento doctam fecit disputa- tionem Gasp. Bartol. lib. 4. disp. 6. qua forsân sententia

Gal. permotus Rastus *lib. de peste, cap. 4.* post quintum mensem posse cucurbitulas imponi, & sanguinem emitti, manifeste testatur est, quem citat Merc. *lib. 2. de morb. puer. c. 1.* Vides, ut Gal. non solum in pueris ante 14. annum, sed in infantibus sanguinem emittat?

Neque timeo Recentiorum doctrinam, qui contra præfatam doctrinam acerrimè insurgunt, dum dicunt, Gal. & iuniores Græcos, parè pueros phlebotomantes, intelligendos esse de pueris post 14. annum, quum pueritia vsque ad 18. annum extendatur. At hos manifestè redarguit Gal. auctoritas *1. meth. 1. 4.* sic dicitis: *at si in puerum incidat, qui 14. annum non attingit, &c.* ut ita pateat pueros vocasse, qui ad 14. annum non accesserunt. Lege Balduin. Ronseum, *in com. cap. 10. lib. 2. Cels.*

Cæterum rectè Gal. mentè non interpretantur, nec intimè assequuntur Fern. *2. meth. 10.* Valleriola *5. enar. 3. & 5. obs. 4.* Horat. Auger. *lib. 1. de sang. mis. 7.* dicentes Gal. absolute non impedire venæ sectionem, sed solum intelligentiæ de plena & copiosa, quæ veteribus fuit consueta, & familiaris. Nam ipse sicut faciebat acervatas vacuationes sic parcissimas & moderatas, quoniam dimidium cotylæ interdum extrahebat. Est autem cotyla quædam mensura continens uncias nouem auctore Lacuna *lib. de ponderib. & mensuris*: contra hos lege Petrum de Peramato, *lib. de vacuand. rat. cap. cit.*

Sed quoniam in hunc incidimus locum, notate & mirari liceat Medicorum Septentrionalium ositantiam, qui alioquin doctissimi, vsu experienciæ dexterrimi, in mittendo sanguine in pueris ante 14. annum adeo sunt timidi, ut spreta omnino phlebotomia, ægrorum plures acuto morbo correpti pereant miserè, cum sanguinis missio tempestiue, parè que facta, maximam vtilitatem illis afferre confueverit, ut ex veterum, & iuniorum mente supra comprobauimus. Hamburgenses enim Medici sancta veluti lege cauent, ne phlebotomatores ante nonum ætatis annum sanguinem aperta vena effundant. Porro, quid (precor) absurdius, aut à communi Medicorum cœtu magis alienum, quam miserum corpusculum, sæua interna inflammatione, aut alio acutissimo morbo afflictum, tam generoso ac diuino auxilio destituere, præsertim si ægrorantis natura sanguinea sit, & ingens adit plethora? Quo pacto ergo tutissimè pueros ab orci faucibus liberare possimus, nisi vena parè secta auxiliemur, ignoro prorsus, ut inter omnes aduertunt Augerius *lib. 1. de ven. sect. c. 7.* Ludou. Lemosius *lib. 4. method. Gal. in com. cap. 6.* Ferdinand. Mena *in com. c. 6.* Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. 7.*

Quid mirum? Quando testis oculus cum eisdem Medicis in Galeni doctrina veratissimis, pro ægrorum salute in variis morbis consilium iniens, & pissimè animaduertentem, quod ipsi vel præsentè ingente plethora, febre maxima à feruentissimo sanguine concitata, sæuente vehementissima inflammatione interna, etiã in cuiusvis ætatis maioribus id ipsum obseruent: ut scilicet sanguinem non emittant, quin cogente iam necessitate vnam tantum, aut ad summum duas, exercent phlebotomias, præceptum hoc quasi inuolabile non transgredientes: quinimò etiã si ætas sit florens, quadratum corpus, vires adsint valentes, complexio sanguinea, anni tempus educendo sanguini commodissimum, morbus vrgat vehemens ex calidissimo sanguine subortus, timentes plura, eaque irreparabilia ex venæ sectione pericula.

Et maximè si variolis, & morbillis pueri, aut grandiores natu sint correpti, in quorum morborum curatione, in sanguine mittendo ita sunt timidi, ut vix reperis Medicum, qui sanguinem aperta vena emittere ausit, humorum retrocessum ab extimis partibus ad intimas sedes subsequutum verentes; cum tantum absit ut hoc facta phlebotomia sequi possit, ut deonerata natura melius exanthemata extra erumpant, feruore sanguinis ledato, & leuata sarcina natura postè concoquat humorem, & in pus optimum conuertat. Hanc veram methodum docuere Auic. & iuniores docti, & Medici Itali qui in sanguine mittendo adhuc erant timidissimi, nunc in variolis & aliis exanthematis venæ sectionis vtilitatem, vsu ipso edocti felicissimo euentu experiuntur.

Quo factum est, ut plures medicamentorum expurgantium vi, tempore cruditatis in medio febris feruore excarnificatos (in cuius præsentia ex Galeni mente passim, illicò sapius sanguinem oportet emittere) neglecta phlebotomia infauste ac miserè periisse viderim, quos natura sarcina onerata, copiã sanguinis obruta, ac grandi plethora suffocata à tanta pernicie subleuare non potuit, licet per os, naresque sanguinem expelleret, docens nimirum magistra sagacissima Medicos, quanti sit momenti in similibus perniciosis morbis, debito tempore aperta vena sanguinem detrahere.

Præsertim cum constet, dictis Borealibus regionibus homines adesse robustissimos, rubicundos, sanguineos, quippe qui victu vtantur validissimo, carnibus vescantur obesis, ac valde nutrientibus, saturantur deinde lacte, & butyro, quorum opè & causa, hecicos, tabefactos, & emaciatis refici nullus ignorat; quæ quantum nutriant, impingunt, & sanguinem optimum generando crassificant, est manifestum. Rursus potu vtuntur nimis calefaciente, & inflammante, vino scilicet Hispano, nouo præsertim. Aquam vitæ, cinnamomi, & anisi frequenter ebibere solent: Ceruissæ fortissimæ pocula assatim ac certatim continuè exhauriunt, quæ cum constet lupulo, glycyrrhiza, absinthio & lauro, impès viscerà calefacit, vires reficit, valde nutrit & instaurat, si experimento fides adhibenda, & Amato *1. 2. in Dioscorid. cap. 13. 4.* Et licet Dioscorid. *loc. cit. cap. de Zyrho, Gal. lib. 6. simpl. Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 279.* Paul. *lib. 7. Brud. lib. 2. de regim. febric. ad Anglos, cap. 1. 2.* Lacun. *in cit. cap. Dioscorid. & Vega lib. 2. art. med. sect. 3. cap. 2. in fin.* ceruissam inflatissimam esse asseuerent, de ea intelligendi sunt, quæ cum hordeo solo, & lupulo parari solet. Illa autem quæ calidis aromatibus conditur, calefacit atque inflamat, & sanguinis facit ebullitionem: & sic vigente bruma tum ex naturæ lege, tum illa de causa, longè calidiora sunt viscera ob potus inflammationis vsu: quo tempore si morbi contingant, ad venæ sectionem accedere oportet; quo auxilio interiora promptius leuantur, & transpirant, Quamuis autem sæuente hyeme sanguis sit crassiusculus, aduentante tamen vere solet agitari & fundi, qui si concepto feruore febres concitet: (has enim malè morigeratas, ardentè Sirio, cum ægrotantium clade summa, sæpè in his regionibus conspiciunt.) quid dubitandum de venæ sectione, qua & humorum agitatio ne compesci, è foco mineræque putredinis exhausto sanguine sapius, fidissimo experimento in hoc terræ tractu, in omni sexu, ætate & tempore, summa cum vtilitate, felicique euentu adinueni semper. Hæc enim ventilat, vacuat, peccantes humores promiscuè & sine delectu promptissimè elicit. Purgatio autem exagitat, perturbat, mouet crudum incoctumque humorem, inflammationem locum exacerbat, ex Gal. *2. acut. 1. 1. & 1. aph. 2. 4. 2. eiusd. 29. & 2. acut. 2. 4. & 4. eiusd. 11.*

Neque huic veræ & firmissimæ doctrinæ obstat Galeni contextus *lib. 1. ad Glauc. 14.* & Auic. *4. 1. cap. 20.* qui in regionibus nimis frigidis à venæ sectione arcere videntur; quoniam in frigidis abudat sanguis aquosus, alique crudi exuperant humores, purgatione, & non venæ sectione extrahendi. Nam hi auctores non vetant phlebotomiam sed cautos nos reddunt, ne in aquosi sanguinis præsentia, tantum sanguinis quantum plenitudo commonet, emittamus, cum aliquid sit condonandum & tempori, & regioni, ut *cit. ad Glauc.* Gal. admonuit, maximè cum hæc coincidat detractionis quantitatem, non ipsam sanguinis detractionem, ut perbellè *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 9.* Magister edocuit. Secus autem erit planè obseruandum, quando totum corpus nimia sanguinis effluensentia sabburra oppletur, & suffocatur, tunc enim ocysimè, & subito sanguis mittendus est, iuxta supra adducta.

Ex quibus constat in frigidis rationibus parè, non ita tamen timidiusculè, diuinitus datum phlebotomiam remedium in acutis morbis omnino exercendum, permittentibus viribus, postulante affectu. Hæc tamen obiter non prætereunda duxi: nunc ad institutum redeamus.

Quæ fuerit causa, cur Gal. ante 14. annum sanguinem emittat parcissimè, explicat ipse *1. meth. 1. 4.* dum pueros

nec venæ sectione, nec vacuantibus præfidiis egere scribit: cum enim calidi sint & humidi, mollem & teneram habeant substantiã, & facile transpirabilem, quod ex arte molendum erat, id ex curati corporis natura præstatur: idem repetit *4. meth. 6. 4. acut. 19. lib. de curand. rat. per sang. mis. 12.* & alibi passim. Tanta enim est in pueris difflatio insensibilis, ex rara pororū contextura contracta, ut *2. prorrh. 29. & 3. prog. com. 1.* dicat Galen. pueros à plurimis morbis liberari, licet nulla præcedat copiosa critica vacuatio, aut adsit insignis abscessus, per somnum humore insensibiliter vacuato, ac resoluta. *lib. 1. acut. 45.* asserit, in ætate puerili propter copiosum effluuium, virtutem celerimè dissolui.

Hæc ergo est causa, quare tantoperè cauet in hac ætate phlebotomiam, & ut ad eam non accedamus monet, nisi maxima cogente necessitate, ut Paul. *lib. 6. cap. 40. 5.* Porro in ataribus vsque ad 14. annum sanguis mitti non debet, nisi necessitas quadam inueniabilis huc nos compellat, &c. Quare Gal. *4. acut. 19. & 4. meth. 6. & 13. eiusd. cap. 21.* cautos nos reddit, ne in eorum curatione tantum sanguinis emittamus, quantum plenitudo desiderat, quum aliquid sit condonandum innatæ difflatio, quæ est species vacuationis. Cum enim in hac ætate ob copiosum effluuium virtus dissoluitur celerrimè, & ex morbo acuto, ex symptomatibus, tenui victu, febrili calore, vires resolutæ, non possint, exhausto sanguine & spiritu, vsque ad morbi vigorem sufficere, sit manifestum, quod pueri hac de causa parè sint phlebotomandij, non tantum sanguinis extrahendum, quantum morbus & causa morbi exigere videantur.

Gal. sententiã firmiter sequuntur Aëtius *tetrab. 1. serm. 3. cap. 11.* Orisab. *7. collect. cap. 4. in init.* Suffragatur Aëtuar. *lib. 3. meth. cap. 8.* ad stipulatur Rastus *lib. 7. ad Almanf. c. 21.* & cæteri Arabicæ factionis proceres id confirmant, qui necessitate coacti, pueros acuto morbo oppressos ante 1. annum, firmos, & robustos, carnosos, eularcos, boni habitus, sanguine plenos, curandos esse intrepidè per venæ sectionem constantissimè asseuerant, sequuti Cels. *lib. 2. cap. 10.* qui hoc tutè venæ secta tractandos esse docuit: pro cuius loci expositione pulchra lege apud doctissimum Nicol. Roraz. *in contradict. Cels. 11. contradict.* Hi enim, ni vena scissa succurras, ab acutissimis morbis sanguine per nares effuso liberatur, ut firmat Hip. *6. epid. sect. 1. text. 20.* ut videas Medicum in pueris sanguinem emittentem, naturam rectè operantem imitari.

Inhumanum ergo est, ut prædiximus, & piaculo plenum, immò temerarium iudico, pueros ante 14. annum, morbo grauissimo prehensos, hoc generoso auxilio destituere, quum ad tantam vacuandam plenitudinem, ex multo sanguine subortam, innata ipsorum difflatio non sufficiat: quo casu audacter sanguis mittendus est aperta vena, si auxilia debent contendere cum morbis in magnitudine, & celeritate, effluuium autem illorum innatum, lentè & morosè vacuare natum est. *Quæ autem celeritatem desiderant, celeriter peragere oportet,* monente Hipp. *lib. 1. acut. 8.* Neque ita timeas in lactentibus, dummodò carnosus sint, sanguinei, & denso habitu præditi, venæ sectionem, & ex ea futuram resolutionem: & si fortè timetur, præstantius est per venæ sectionem, sanguine parcissimè extracto, à morbo interficiente in tantem liberare, quam plenitudine intus manente suffocari. Nam nullus Medicus adeo iam inexpertus est, inquit eruditissimus Valesius, *4. meth. 2. fol. 344.* ut ignoret, infantibus etiã vtilissimè venæ secari. Licet autem scarificationibus, & apertis mariscis sanguis possit cum minori dispendio exhauriri, quum qualibet vena secta totum corpus possit vacuari, *2. acut. 11.* tamen non ita æquè, ac similiter, & ut morbi, aut inflammationis interna dira conditio expostulant. Quidquid renuat in lactentibus omnino venæ sectionem Ludou. Mercat. *lib. 2. de puer. morb. & curat. cap. 15. & ult.* cuius rationes ex dictis soluuntur manifestè.

Clamet ad rauim vsque Fonseca *lib. de febribus quas Iacchin. omisit, cap. de curat. variol. fol. 253.* petulanter & inconsideratè Medicorum apud Lusitanos, & Hispanos audaciam taxans, ipsos sanguinis sitibundos & avidos, ceu humani generis hostes appellans, qui puerulis quatuor, aut

A sex mensium venã in brachio secant. Sed hic grauer deceptus, præcipitanter alios reprehendit, ignorans prorsus differre pro natura locorū genera medicina, & aliud esse Romæ, aliud in Ægypto, aliud in Gallia. Quod si morbos eadem causa facerent, remedia quoque ubique eadem esse debuissent; ut eloquenter Cornel. docet in præfat. in med. At morbi in Lusitania ferè à sanguinis copia oriuntur, quam alimeta vberim nutrientia, ob soli cælique temperiem gignere solent; quare ægri non nisi secta vena iuuantur, quam sapius Medici longa experientia rixi ferire iubent cum vtilitate summa. Qua de causa in India Orientali, & Occidentali, Brasiliensi tractu, totoque regno Valentia largissimè in omni sexu phlebotomiam Medici exercent: quibus locis si in sanguine mittendo Erasistrati more sis timidus, in grauiora damna ægros conieciēs.

Ea tamen seruata lege hoc exsequendum, ut in calidioribus, & frigidioribus regionibus minor sanguinis quantitas extrahatur, in his enim virium robur illicò fatiscit, & dissoluitur ob multas causas: in temperatis liberalius agendum. Quæ maiorum nostrorum ductus methodo, infra tres, aut duos annos, immò vnum, & vel in septimo, sextove mense, innumeros (verà loquor) euasisse vidi à sæuis morbis, qui per tibiariam scarificationem, aut hirudinum vi apertis mariscis in peius uebant, & non nisi aperta vena conualuere; quoniam non ex riuulis, sed ab ipso fonte, truncove corporis, & minera mali fisso, vase exhaustus est sanguis.

Vidisti quomodo Gal. ante 14. annum in pueris sanguinem emiserit. Quidquid elegantissimi iuniores, in eius doctrina satis veritati renuunt omnino. Sed ij abeant in Zephyros. Hæc est illa Galenica veritas, quam felicissimum experimentum summis laudibus ornat. Hanc nullum prorsus lenocinium, nulla assentatio, aut vlla vnquam inuidia, Neotericorumve inferior auctoritas poterit conuellere, rumpantur licet illa Codro. Nec mihi vitio verti poterit, quod in defensionem veritatis huius totis viribus pugnem, ut post me alij feliciter laborent: nam pertæsus, in commodum ægrotantium, cum veritate hac nil habeã antiquius, manum meo tenui calamo admouere decreui, quæ didici à summo Magistro experientia pandens. Non ignorans stultum esse docere velle præstantiores, sed ego omnium minimus non doceo noua, quinimò ante tot sæcula à Gal. exarata; cuius verã dogmata quanti sint faciendã, illius rectè nõrunt dulces alumni.

D HISTOR. LXXXI. GALENI, De Angina.

Stercoris humani aduersus anginam facultas admiranda.

Cæterum humani stercores hoc habeo experimentum. Assidue quidã à phlegmonis ad guttur existentibus vexabatur, adeo vehementer, ut suffocationis periculum subiret: & sanè ob hoc periculum sanguine mittere cogebatur. In hunc cum forte quis incidisset, pollicitus est se prabiturum medicamentum experimentum, & se vocari, si quando rursus aliqua in parte gutturis emicuisset phlegmone, ante sanguinis missionem, præcepit. Itaque vocatus, medicamento illito statim hominem curauit. Vt autem iterum profecit, non in ipso tantum, sed & in aliis qui similiter erant affecti: rogabat is qui assidue suffocari periclitabatur, data mercede, ut sese medicamentum illud doceret. Porro ubi conuentum esset de pretio, is qui vendebat: Hoc medicamentum, inquit, per antipathiam quandam, vtilitatem obrinet, ut qui curatur, nesciat unde conficiatur. Iussit itaque alium daret, qui pro ipso disceret, qui sibi fidelissimus esse videretur, quique inuicem reciperet, sese nulli eius facturum copiam, priusquam ipse qui dedisset, foret defunctus. Itaque à morte eius qui indicarat, non tantum ille sui hominè, sed & alios sanabat, & mihi ne perent tantum ille sui hominè, sed & alios sanabat, & mihi ne perent quidè, medicamentum exemplum, volens ac libens obtulit. Erat autem sterces pueri siccum cum melle Attico ad leuorem tritum, Vicitabat autè puer, cuius sterces accepturus erat, lupinis, illis videlicet

videlicet qui ex more edi solent, cō pane bene cocto in clibano, modicum salem, & fermentum habent. Præbebat autem bibendum vinum vetus: atque hac omnia in mediocri quantitate, ut perfectè ea puer posset concoquere. Itaque cum primo die, eo victu esset usus, postero tamen die nondum stercus capiebat, sed in eodem quoque die rursum eodem alebat victu, ac tertio demum sumebat, ac postea arefacta urebatur, similiter ut stercore canino, & c. Galenus lib. 10. de simplic. medic. facult. de stercore humano.

PARAPHRASIS.

Stercus humanum calidum esse, attrahens, digerens, exsiccat, apud priscos Medicos sæpius fuit promulgatum, ita ut nullum instigideret, aut humectet, teste Auicena. tract. 2. lib. 2. c. 613. Sicque extrinsecus stercora imposita & illita, duritiem discutunt, siccant, calefaciunt, panos & strumas resoluunt, flatus eleuant, & impactum humorem digerunt in halitum, magis aut minus, pro animalis temperamento, ut Paul. Affirmat lib. 7. tit. de stercore. Humanum ergo ad anginam, tonsillarumque inflammationes esse valde proficuum, nõ ex antipathia, vt ille qui dedit medicamentum, quò ipsum exaggeraret, falsò prædicabat, tenent Dioscorid. lib. 2. de miser. medic. cap. 73. Galen. lib. de facil. parabil. cap. de strangulat. Aët. Tral. & cæteri qui de angina peculiare caput conscripserunt.

Nam præterquam quòd ob putrefactionem maximam, ex Gal. simp. 17. valida polleat attrahendi vi, etiam nimia siccitate illitum inflammationes, & tumores per sanat, maximè si sit cum mele permixtum, atque eo magis si velcetur puer lupinis, pane bene fermentato, admixto sale, in clibano cocto, superbibito mero, quæ omnia stercus magis acre, exalfaciens, & siccans reddunt. Quo fit vt potètius stercus reddatur, & ad discutendas oris, aut gutturis inflammationes aptissimè: non omnes tamen, sed quæ ex pituitosa fluxione originem ducunt, quales ex pluuiarum multitudine, aut humidioribus naturis, quibus cataracti copia per palatum deorsum ad guttur descendit, euenire scribit Gal. 6. aph. com. 2. & lib. 3. eiusd. com. 16. In cæteris ex calido siccoque humore pronatis, si hoc, aut aliud acre medicamentum imponas, lædes manifestè. Neque medicamenti cuiuspiam, calidi præsertim & attrahentis usus, in angina, citra totius prouisionem, est tutus; quæ cæterorum localium ritu, facta prius venæ sectione, aut purgatione (vt par est hinc fuisse Galenum) administrabis: quod summopere commendat Gal. medico anginam curaturo, in lib. de cur. rat. per sang. mis. 19. & 4. acut. com. 30. & alibi sæpè.

Cæterum fit ex humano stercore, inquit eruditissimus Matthiol. lib. 2. in com. cap. 73. Dioscorid. vitreis organis aqua, præsertimque ex eo quod rufus homo excreuerit, quæ cuniculosis, exdentibus, sinuosis, & contumacibus vlcibus mirificam opem præstat: delet & oculorum argemata, ac nubeculas: quini etiam carcinomata sanat extra adhibita: intus assumpta comitiales iuuat; lapidem in renibus, aut vesica comminuit; aqua intercute laborantibus prodest; rabioforum moribus strenuè auxiliatur; & à venenosis animalibus ictis mirabiliter succurrit. Porro oleum quod post eius stillatitiam aquam ab organo emanare solet, eadem vitia valentiùs sanat, curat cancrum, & fistulam mortificat, auctore Euonymo in thesauro suo. Cætera de stercoris humani vi, ac facultate mira, vide apud Plin. lib. 8. cap. 27. & lib. 28. cap. 4.

Observatio LVIII.

Stercus humanum celebre aduersus venena alexipharmacum.

Aduersus certum, & determinatum cuiusque animalis venenum, prouida natura certum & appropriatum fabricauit antidotum. Nobilissimus quidam Occidentalis plagi. Dux strenuus, quum esset naturæ arcanorum acerrimus indagator, mihi lubenter ostendit innumera antidota, quæ nullus aromatum Indicorum scriptor hæcenus

agnouerat, contra venenorum efficaciam admiranda, Præter quæ vnus alexipharmacus vires solùm mirabatur, cuius vi ab animali venenoso ictos omnes, superstites euasisse bona fide commemorabat. In Prouincia Occidentali Squilaque vocata propè ciuitatem appellatam Burgos, adest animal quoddam paruum, sicut lacerta, in agris frequentissimum, nomine dictum *Gharit*, quod ictu suo, æstate præsertim, aded venenosum est, vt illicò post mortum, dira & terroris plena concitet symptomata; quorum sæuitie occubere plures, eorum more qui ex præsentaneo veneno perire solent. Nec auxilio erant belzaartica epota, neque supra morsum locum ligaturæ arctissimæ, in ipsa parte affecta attrahentia antidota, cauterium, aut membri abscissio præsidio esse poterant, sed omnes nec tantillum adiuti, angore, animi deliquio, cum partis ictæ liuore, & virium omnimoda iactura lubitò interibant. Inuentum, summi Omnipotentis beneficio, alexipharmacum præstantissimum & est, vt quis post venenosum ictum animalis, illicò stercus, vel suum, vel alienum recenter eiectum, adhuc calidum, aquaque cardiaca, vel communi admixtum ebibat: & iam inuenti sunt laboratores multi qui ardente Sirio, cum aqua non esset inuenta, stercus, mortis certæ metu perculli, auidissimè comederunt. Ex improviso enim omnibus cietur vomitus, & copiosè rumpitur aluus. Nec mireris, nam stercus humanum venenatis prodest, vt supra ex Mathioli, & aliorum mente retulimus.

Perhibent namque Barbariæ venatores, Pantheras carnis aconiti veneno, quod Pardalianches ob id vocant, delibutis inescare: quibus degustatis, nisi hominis oletum ederint, repentè stragulari, quod illis est efficax alexipharmacum, vt tradit Cicer. lib. 2. de nat. Deorum. Tu verò de stercoris humani efficacia, & viribus pro curandis morbis, & domando veneno, lege lib. 2. in com. hist. 96. & 111.

HISTOR. LXXXII. GALENI,
De Angina.

Celebre ad Anginam auxilium.

Cæterum memini me admirandam canini stercoris expertum facultatem, quo vi assidue consuevit præceptorum nostrorum quidam, sola ossa cani edenda exhibens duobus continuis diebus, ex quibus durum, candidum, ac minimè fixens stercus proueniebat. Hoc igitur acceptum desiccabat, vt cum postea usus esset facile ad laeuorem posset redigi. Vtebatur eo ad anginam, ad dysenteriam, & summè inueterata vlcera. Ad anginam quidem is admiscens, quæ alioqui huic affectui congruebant. Ad dysenteriam, lacti immiscens, cui decocto calculos ignitos iniici ante posuimus: aut, vt ego postea ob parabilitatem* ad ferrum confugi, id candens lacti probè decocto iniiciens. Cæterum Medicus ille stercus caninum, aridum, vitæ, lacti in quo exincti erant calculi marini clam iniiciebat, & id solùm generosissimos quosque discipulos docebat. In his ergo duobus cersè expertus sum stercus caninum, ceu medicamentum mirabile, sicut & in vlcibus* extreme malignis, & c. Gal. 10. simpl. tit. de stercore canino.

PARAPHRASIS.

Stercus caninum plurimam in curatione anginæ (pituitosam intellige, nam biliosa acrium medicamento-rum impositione exasperatur valde) habere facultatem, præter veterum sententiam ostendit Auic. lib. 2. cap. cit. de stercore. Nam pituitosos humores coquit, & discutit, superfluamque exsiccat humiditatem, neque vllam insuauitatem exhibet vtenti, auctore Magistro 6. sec. loc. cap. 2. rubric. 3. nullum enim hoc est præstantius pharmacum, neque in angina, neque in magna tonsillarum inflammatione, aut iis quibus ex glandularum affectionibus suffocationis periculum imminet. Accipe ergo stercus caninum album, resicca, tritumque modicè cribra, & in promptu habe. Cùm adfuerit occasio, melle dilue, eoque partem affectam

affectam illine. Quod si hoc loco id repudiat, fortè ob horrorem id facit, dum non multum vrget affectus, quo cogente, illud experiri, & alia horribiliora, pro vna hominis vita salubre iudicauit.

Narrat Forest. 15. obs. 10. de vlcibus malignis consillarum, se mulierem, Sopian nomine, stercore canino, & cinere centaury minoris, cum melle ad crassitudinem permixto, & illito supra serpentina vlcera tonsillarum antiqua, ex acri falsaque fluxione suborta, perlansse, quæ nullis vnquam auxiliis leuari potuerat. Nam stercus caninum impensè exsiccat, mel autem abstergit, quæ pro vlcere curatione summopere expetuntur. Qua ratione curari eius vi intestinorum vlcera, res est manifesta, maximè si lacti miscatur chalybeato, quod summè exsiccare, & veteres & iuniores docuerunt. Quoniam lac sic apparatus, ad adstringendum, & succorum acrimoniam temperandam est salutare; quæ præsidia in biliosa dysenteria, vt necessaria probat, & laudat Gal. 3. de alim. facult. cap. 14. dummodo chalybeatur, ita vt pleraque ferosi in eo humoris absumpta pars fuerit. At nos, inquit Gal. 10. simpl. 8. iniectis ferreis in ipsum cylindris candentibus, eandem, aut etiam meliorem facultatem effecimus; nam ferrum adstringentis quoque facultatis est particeps, & c. Probat Aëtius tetrab. 1. ferm. 2. c. 95. Amatus Lusit. centur. 44. in omni biliosa dysenteria id interdicens; approbans in ea solùm quæ non à biliosis succis, sed ab aliis acribus non biliosis ortum ducit: contra quem strenuè certauit Petrus Væzius in com. medico. cap. 20. in med.

Stercus caninum fistula gutturi insufflatum anginam per sanare, firmant Mathiol. lib. in Dioscorid. cap. 73. Vidus Vidius lib. 8. de curat. membrat. cap. 5. in fin. Michael Ioan. Paschal. lib. 1. de curand. morb. cap. 24. & alij edocti à Paul. lib. 3. cap. 27. Aët. tetrab. 2. ferm. 4. cap. 47. Auicena. 9. 3. c. 11. De cuius facultate lege Dioscorid. lib. 2. cap. 12. Plin. lib. 30. cap. 8. Conrad. Gesner. lib. 1. de quadruped. cap. de cane in genere, liter. 6.

DVBIUM LI.

Num chalybs preparatus ad curandos morbos sit ex usu. Contra Christoph. à Vega, & Ludou. Lemosium Medicos doctissimos.

COMMENTARIUM.

Ad ferrum confugi.] Mira est ferri facultas, & in domandis morbis admiranda potestas, de cuius generatione sat plura ex veterum mente congeffit doctissimus Fallop. lib. de fossilib. & metal. c. 25. quod medicamentum plures præstare vtilitates propter varium ipsius temperamentum, ibi Fallop. & post eum Roderic. à Castro Hamburgensis lib. 2. de vniuers. malier. medicin. in schol. c. 5. Ludouic. Mercat. 2. indicat. 7. & lib. 2. de morb. mulier. cap. 6. & 18. Monardus in tract. de ferro, scitè annotarunt. Quare cum sit metallum, igneam habet naturam, ratione sulphuris, & argenti viui, quæ sunt metallorum principia communia, ex Gal. 9. simp. c. 26. & probat Albert. Magn. lib. 3. de metal. tract. 2. cap. 4. Quò ergo metallum est purius, vt aurum, & argentum, minus de ignea substantia participat. Impura verò metalla, vt ferrum & plumbum, magis, vt Plin. lib. 34. cap. 17. ostendit. Quo pacto aqua, quæ decurrit per canales plumbeos, mala est; nam hac ratione redditur ignea, acris, & exulcerans. Vide pulchra de hoc argumento, apud Iacob. de Forliu. in com. c. 16. Auic. doct. 2. 2. 1. Ad diderim ex Vitruuio lib. 9. cap. 11. hanc aquam esse vitiosam, quoniam in his mineris plumbi, plurima cerusæ copia nascitur, quæ quantum noceat, docet eruditè Pallad. lib. 9. rei rustic. tract. 11. Accedit quòd ex Dioscorid. mente, lib. 6. cap. 2. cerusæ epota, dentibus ac gingiuis, quas suo colore inficit, impacta, linguam ac paristhmiã aspredine exulcerat. Vnde aqua, quæ per mineras plumbeas decurrit, est pessimã, quoniam ad diarrhæam, & dysenteriam sæpissimè parat, ex Gal. lib. 7. sec. loc. cap. 2.

Quo factum est, vt ferrum magnam habeat pene-lib. 1.

trandi vim. Nam aperit, incidit, deobstruit, attenuat, ab infarctu liberat, menses prouocat, scirrhum vteri, hepatis, & lienis absumit; vnde in harum partium, sicut in omenti, mesenterij, & venarum obstructionibus reserandis mirum est auxilium: vt supra citati auctores confirmarunt, qui ad febres, quas vocant albas, ex Lang. lib. 1. epist. 21. ex menstrui retentione, viscerumque obstructione subortas extirpandas, ad hoc auxilium, tanquam ad sacram anchoram confugere solent. Sic in venosi generis morbis, aut aliis, quibus crassus, lutulentusque humor occasionem præbuit ferrum præparatum, aut aquam feratam exhibere non verentur: nam sic auferuntur obstructiones, & roborantur viscera, cum ferrum deobstruat, & adstringat, ex Auicena. lib. 2. tract. 2. cap. 211. S. Vinum, & aqua in quibus extinguitur ferrum, conferunt duritiæ splenis. Et primò hoc adstruxerant. Ga. lib. de theriac. ad Pison. 6. & in lib. sec. loc. passim. Aëtius tetrab. 3. ferm. 3. cap. 11. Paul. lib. 7. tit. de ferro. Rasius, Auer. Alzahar. & alij Medicinæ Duces, citati à Nicol. Monard. in tract. de ferro, Hispano idiomate conscripto: quem postea elegantissimus Carolus Clusius ab Hispanico sermone in Latinum graphice transulit. Firmant Fallop. lib. de rum. præ. natur. cap. 2. de scirrho, Mathiol. & Lacun. in com. cap. 50. lib. 5. Dioscorid. & plures alij, qui ad viscerum obstructiones diuturnas, solùm ad hoc, tanquam ad præstantissimum auxilium accedunt. Sicque ex ferro præparato varia parant præsidia, vt pulueres, opiatas, tabellas, syrupos, tam simplices quàm compositos, ex herbis, radicibus, & aliis medicamentis reserantibus factos, trochiscos, & alias ex eo pro morbi necessitate, & sumentis natura formas conficiunt, quas fusè citatas, sicut & modum assumendi chalybem, legat qui velis apud Ludouic. Mercat. Claudin. lib. de ingressu Medici ad infirmos, sect. 4. tit. de chalybeatis medicamentis, & Roderic. à Castro loco cit. qui de hoc argumento eruditè disputarunt.

Duo tamen aduertas rogo. Primùm. Grauius deceptos fuisse Christoph. à Vega 3. art. med. sect. 8. cap. 7. de scirrho lienis, quem sequitur Ludouic. Lemosius lib. 4. meth. Gal. in com. cap. 7. qui chalybeata medicamenta damnant. Sed hi futili ratione ducuntur sola, quòd nullum integrè sanatum viderint ex iis qui stomacho acceperunt, sed in grauiore deinceps incidisse morbos. At præter rationem improbant auxilium, quod in plurium grauissimorum morborum obsequium, felicissimo, diuturnoque experimento nixi confirmant plures. Monet autem Gal. 2. de usu part. cap. 3. vt quando plures consentiunt, vnusque dissentit, rationabilius existimemus, vnum potius ignorare, quàm omnes alios. Licet enim veritas non numero, sed sapientia sit iudicanda, ex Galen. lib. 1. de dignosc. pulsib. cap. 1. tamen si pro pluribus ratio dicat, experimentumque suadet, pro his stare victoriam ambigit nemo. Quòd si huius auxiliij vi plurimi morbi radicibus non extirpantur, & sæpè accidit, vt in peius recidiunt, id ad foeminarum natium sortem, in quibus hoc præsidium ferè administratur, referendum puta. Cùm enim hæ iuuentuæ sint, maturæ viro, innuptæ, semine turgentes, & suapte natura ad Venerem proclines, fit vt retento semine, putrefacto, & in malignam naturam commigrante, hac de causa totum corpus ob vteri consensum foedetur labe dira, & aliis symptomatibus prematur lethalibus, quæ 6. de loc. 5. diffusè recitat Gal. Deinde cùm ob multas variatque causas, morbos protendi, atque in longum tempus prorahi contingat, inter cæteras illa mihi, in his qui chalybem assumunt, visa est præcipua, quòd citra perfectam crassorum humorum, à quibus hi oriuntur morbi, præparationem, & vacationem iteratam, ad tantum auxilium fastidibundæ iam, & remediorum pertætæ accedant, in quibus non solùm non prodest, sed obstructionibus auctis, morbus insolentior fit, & exasperatur. Cæteris omnibus fidelissimo experimento est salutare valde.

Secundò aduerte. Lapsos fuisse auctores pœnè omnes, qui ad syrapi ex chalybe compositionem, & scoriam ferri assumere iubent. Antè contra, titulum proponunt syrapi ex scoria ferri, & ad eius compositionem iubent extingui

in decoctione, vel aqua aperiente chalybem; cum ferum, & chalybs longe differant: cum hoc metallum purum sit, & magis elaboratum, ferrum autem impurum, minus defecatum, quidquid Ludouic. Lemosius loco citat. contra sentiat, Marcelli forsitan Virgilij, & Brasuoli opinionem sequens, cuius dogmatis falsitatem coarguit non obscuris rationibus Mathiol. lib. 5. in Dioscorid. cap. cit.

Galenus ergo fluxus dysentericos, lacte in quo ferri orbiculi sint extincti, perlanat; & maxime cum hoc medicamentum adstringat, & exsiccat, ex omnium auctorum decreto: sicque summopere prodest (Dioscorid. sententia) mollificationi ani, inuolutario fluxui vrinae opitulatur, mensuris immodicè fluentibus mirè succurrit, ex aceto illitum ignis sacri, & papularum eruptionem compescit, profluentes hæmorrhoides valenter resistit, gingiuas flaccidas firmat, & caducis dentibus opem fert. Ad eundem est excellens in exsiccando medicamen, vt si febre & coctione præparetur vehementer alium comprimat. Quod sanè dogma euidenti argumèto probari potest, quod Chymicæ artis professores, vt ex ferro adstringendis fluxibus idoneum medicamentum parent, quod crocum Martis vocant, illud igne sæpius adhibito, ab omni sulphureo recremento, & Mercurio repurgent. Quare acribus & igneis partibus, vi ignis absumptis, ferrum impensè exsiccat, & adstringit. Quo fit vt cum aquam fluxibus sistendis, ex chalybe extincto parare studeamus, prima aqua abicienda sit, vt quæ vim aperientem non minimam fortiat, reliqua autem seruetur oportet, huic vsui aptissima valde.

Enimverò quum ferrum duplicem fortiat facultatem, aperientem nimirum, & adstrictoriam, ex diuersa eius natura subortam, nihil mirum si diuersos ex se promat effectus, velut in brassica, lentibus, thabarbaro, aloë, & aliis huius generis experimur. Ne ergo mireris, si lac, absumpta caloris ignei vi, parte ferola, huius etiam medicamenti beneficio magis adstringat, fluxus compescat, & incalescat. Cætera de ferri temperamento, vario præparandi modo, vtendi forma, apud citatos legere ne pœniteat, qui fusè, doctèque de hoc argumento disputarunt.

QVÆSTIO XLVIII.

Quod Galenus veram malignitatem à iunioribus depictam agnouerit. Contra communem Medic. opinionem.

Extremè malignis, &c. Digladiari solent Medici inter Neotericos peritissimi, & ex hoc loco, & aliis, inter se hostiliter contendunt & decertant, Galenum, summum Medicinæ Magistrum, nunquam malignitatem, quam ipsi in suis scriptis depingunt, agnouisse, nec docuisse quid esset morbus malignus. Sicque enim, vt inconstantem accusare non cessant, qui nihil firmum ac constans de hac tam serua questione stabilierit, quæ ita ardua est, vt mirum in modum ipsorum torqueat ingenia. Sed hos spiritû Galenico destitutos esse arbitror, qui in re tanti momenti ita miserè sunt allucinati. Carpunt autem eum immeritò, hic ambitionis stimulo, ille cavillandi gratia, pauci veritatis studio. Sed quemadmodum fluctus in scopulum impingentes quanto violentius sese inferunt, tanto miserius dissipantur, ita inanes sunt, & ridiculi eorum conatus, qui alieni nominis, maxime verò Præceptorum ruinâ, gradum sibi parant ad gloriam. Causa autem quâ commoti, ita in eum debacchari ac sæuire ausi sunt, eumque inscitæ arguere non sunt veriti, ea est, quoniam plura facit maligna, quæ si rectè expendantur, eum omnes morbos fecisse malignos iure optimo dicere possumus. Sic tamen pro Gal. tutela dari incipiamus.

Morbus malignus latè sumptus, apud Gal. lib. 1. prorrh. sect. 1. com. 1. 4. est ille, qui cum periculum minetur, spem tamen salutis non adimit. Sed cum plurimùm, ique venosi generis morbi acuti sunt, vt caufos, phrenitis, pulmonia, pleuritis, lethargus, & alij ab Hipp. relati lib. 1. acut. 8. & periculum minuentur, spemque salutis non adimant, & mali-

agni non sunt, eum lato modo sumpsisse malignitatem asserendum est, si Galenum conciliare velis, eiusque tam repugnantia loca inter se, vt oportet, consentientia facerententes. Nam hoc loco dolosa vlcera facit extremè maligna, & spurum è pulmone eiectum, malignum vocat, 7. aph. 15. & 6. aph. 56. humorem melancholicum supra modum exultum. Sic maligna vocat erysipelata, ad quæ putredo aut suppuratio subsequuntur, in ead. lib. com. 20. Sic humorem acrem in intestinis retentum, malignum dicit, lib. 7. de vs. part. 10. Sic pustulas nigras vocat malignas, lib. 1. epid. sect. 2. com. 26. Sic carbunculum citra pestilentem statum, malignum appellat, in lib. 3. epid. sect. 3. com. 26. & 14. meth. cap. 12. Sic dicit 4. meth. 4. vlcera ea maligna, quæcumque difficulter confanescunt, siue ob prauorum humorum confluxum, siue ob malè dispositam, affectamque patientis loci conditionem: repetit lib. 4. per gener. cap. 1. Sic vulnera, aut vlcera circumglabra, maligna sunt apud ipsum, 6. aph. 4. & 6. epid. sect. 7. com. 23. Et lib. 1. eiusd. sect. 1. com. 11. vocat vapores malignos, qui è ventre in caput pertinaciter exhalant. Sic vlcera cum putrilagine, vocat maligna, 2. ad Glauc. 2. quo titulo pudentorum vlcera insignit, 10. simpl. tit. de sero lactis. Sic tremores in melancholicis euenientes, malignos dicit, lib. 1. prorrh. sect. 1. com. 14. Quo pacto distillationes ab acribus humoribus ortas, faucium dolorem inferentes, malignas vocat, lib. 1. epid. sect. 1. com. 28. & tussis ab spirabilium partium vlcere concitata, malignas nominat: repetit sect. 3. eiusd. com. 18. Sic ab eo pus erodens, malignum dicitur, 7. de vs. part. cap. 1. Sic excrementa acria vocat maligna, lib. 1. epid. sect. 1. com. 15. Sic febres quæ ex ingenti phlegmone partis præstantis originem ducunt, sunt malignæ apud ipsum, 1. prorrh. sect. 2. text. 21. & Galen. 2. cris. cap. 7. Quare febres ex maximis inflammationibus septi, ventriculi, iecoris, pulmonis, cordis, & cerebri concitata, malignas appellat, 3. epid. sect. 1. in præfat. Hoc modo febrem vocat malignam, quando sanguis in atram bilem commigrat, 2. feb. 9. Sic febres tertio quoque die, tertianarum more, in grauescentes, malignæ sunt ab ipso nominatæ, lib. 1. epid. sect. 2. com. 11. Hoc pacto pulmoniam ex pleuritide concitaram vocat malignam, 7. aph. 11. Hoc est latissimum, improprium, illegitimumque, apud Gal. doctrinam, malignitatis significatum, quod cum in his locis tam amplè, latè, & manifestè palam fecerit, aniam Medicis non minimam præbuit, vt in varias sectas diuisi, huc illucque agitati, ac dispersi, de malignitatis significato ac essentia, noua dogmata condere non dubitauerint. Sed quomodo Gal. sit de hac re intelligendus, iam exaudi.

Cacoëthes, id est, malignus morbus, ex Galen. lib. 2. per gen. cap. 1. & lib. 1. prorrh. sect. 1. com. 14. interdum sumitur pro lethali, lib. 1. cris. cap. 5. interdum cum lethali confunditur, vt lib. de bon. & vit. suc. cap. 1. & 3. prog. 2. Rursus malignus morbus est lethalis magna parte; nam lethale apud Galen. 5. aph. 2. sumitur pro morbo, qui admodum crebriò, non tamen ex necessitate mortem affert. Est ergo morbus malignus presè sumptus, vehemens, lethalis in hoc sensu, & periculosus.

Legitimè autem verè, propriè, & strictè sumitur malignitas, quando morbus læuit infensè, manifestè, atrociter, & ita incipit qualitas, substantia, & quantitas spirituum, humorum, & continentium labefactari, incipiunt vires dissolui, grauiusque ac pressius angui, & difficilius remediis obistere, vt parùm resistat corpus, & secundum vniuersum corporis habitum, faciem, pulsus, vrinam, respirationem, excrementa, actiones principes, & non principes inuadat, & tandem velox periculum, ac maximum, frequentem, citiorèque interitum demontret. Hic ergo est verè malignus morbus, qui præter spirituum, humorum, aut solidorum vitium, deletariam ac malam qualitatem secum semper importat, sed non ita læuam ac intensam, vt pestis, quæ ferè omnes, hac maleficentissima qualitate interimit, 1. cris. 9. & 3. epid. sect. 3. com. 20. vnde endemij, epidemici, sporadicique

dicique euadunt, qui morbi prauis & mali moris, à Gal. in lib. de crisib. & de dieb. decretor. & passim appellantur.

Cuius maligni morbi licet nullum adfit signum pathognomicum, extant tamen aliqua, quæ simul copulata malam qualitatem adesse palam ostendunt, quæ allatis in medium Galeni locis manifestiora euadent. Malignus morbus, (inquit ipse lib. finit. medicar.) magnus, grauisque est potestate, specie verò imbecillis, nec certa tempora habet indicationis. Veræ malignitatis signa sunt, quando videtur febris, quoad tactum & pulsus moderata; cum hoc tamen internæ vitionis notæ apparent, ita vt ægri interiùs magno flagrent incendio, vt notat Gal. 6. epid. sect. 1. com. 29. & ita profundas partes ignis sæpèurit, vt cute refrigerata, vt neque valde subtilium vestimentorum, neque linteolorum velamenta, neque alij quidpiam præter nuditatem, ægri ferre possint. Sic Crito in Thalo apud Hipp. & Galen. 1. epid. sect. 3. com. 26. cum febris tenui mortuus est, pustulis nigris ad talum erumpentibus, quæ veram malignitatem præ se ferebant, vt videas quomodo in hoc ægro visa fuerit parua, pusillaque febris, latente tamen intus malignitate, & veneno interno. Et licet morbus videretur ad sensum debilis, fuit tamen potestate magnus & grauis.

Sic debiles, & parue febres quandoque valde malignæ sunt, ex Gal. 3. cris. cap. 4. Vnde cum ex febris debilitate non possit nisi benignitas febris oriri, constat aliquam malam adesse intus qualitatem, cuius ratione maligna febris confurgit. Quare malignam febrem tunc in Gal. doctrina dicemus, quando læuiora adsunt symptomata, quam mitities febris ostendit.

Sic cum pulsu bono, bonaque vrina moriebantur ægri, referente Gal. 3. de præag. ex puls. c. 3. & 4. Sic vrinae coctæ malæ in rubris epanthiatis, hoc est, purpurea, & pulicari febris, ex Hipp. 1. prorrh. sect. 2. text. 24. quasi diceret, quod causa huius morbi non tam sit putrescentia illa frequens, quam concoctio domat, quam quædam corruptionis malignioris species per quam in venosam naturam magis labitur. Vnde rectè Fernel. 4. pathol. 13. febri malignam definit, quæ non modò calore, sed venenata qualitate cor fatigat. Et Vallesius 4. met. 2. præter communem putrescentiam, venosam in his adesse qualitatem ostendit. Sequuntur Aloysius Toreus lib. de natur. feb. malig. ad fin. Vidus Vidius lib. 6. de curat. generat. c. 7. Lud. Mercat. lib. 7. de febrib. c. 2. de febre maligna, eleganter Lupeus de morb. pustulato, in init. Amat. 3. centur. Sch. 74. Fracastor. lib. 2. de contagion. cap. 1. & 3. Donat. Santorus lib. 1. epistol. Roderic. à Fonseca. tract. de febrib. quas Iacch. omisit, tit. de feb. pestil. Et Argenter. lib. de diff. morb. cap. 16. morbum malignum esse definit, qui seueriora infert symptomata, quam pro ratione propriæ essentia affectus conueniat quod latè probat Vallesius cit. meth. loc. & 6. epid. sect. 2. com. 28.

Ex quibus constat deerrasse iuniores, putantes Galenum nec per somnium malignitatem, quam ipsi in suis libris depingunt, agnouisse, quoniam opposita sententia, vt vidisti, ex Gal. scriptis satis apparet, eamque ampliùs probat ipse lib. 9. simpl. vit. de terra Samia, vbi ait febres pestilentes non esse calore vehementes: & ex 2. aph. com. 13. quo loco, signa critica vera esse semper pronunciat, nisi pestilens constitutio sit. Ad eundem sunt incerta, fallaciæque malignitatis signa, vt cum signis salutis, fidis & salubribus ægros sæpè mori contingat. Quare quum ex paruitate febris, non possit colligi periculum & malignitas, ex superuenientibus symptomatis non correspondentibus febris paruitati, est colligenda. Quæ autem sint superuenientia symptomata, (malus mos, seu modus à Gal. vocatur, lib. 1. & 2. cris. cit.) & quibus signis cognosci possint, & distinguui morbus malignus à magno, in citato loco de crisibus, exactissimè Galenus explicuit.

Ex omnibus autem conuincitur, quid sit apud Gal. doctrinam, morbus latè, aut strictè malignus, & malignissimus, seu extremè malignus: quibus nominibus Galenus vsus est semper, cum de malignitate sermonem instituit. At instabis parum referre, nos scire, an malignitatem co-

gnouerit Galenus. Nam pulsus, eiusque harmoniam scribamur, quum tamè Hip. eum non cognouerit, ex Gal. lib. 3. de cris. ult. & lib. de præcognit. ad Posthum. cap. 12. & 3. epid. sect. 3. com. 80. Sed vt fateamur verum, falsum est affirmare Hip. pulsus non agnouisse, vt tam multis allatis testimoniis Gal. palam facit Ludouic. Lemosius lib. 3. de præcognit. rat. cap. 7. & ampliùs, quoniam de respiratione pulsus simillima latissimè egit. Insuper, plurimùm oportet speculari, an Gal. malignitatem exactè calluerit, eamque in suis libris descriperit: tunc enim malignos morbos rectè curabimus, quum antesignanum nostrum, cognoscentem malignitatem, hancque exactè curantem fuerimus imitati.

HISTOR. LXXXIII. GALENI, De faucium inflammatione.

Faucium inflammationis ex pulsu dignotio, & curatio. Contra Theffalicos.

Redierat Commodus à lucta, cum ecce priusquam cenaret, hora octaua febris eum vehemens adorta est. Vt pulsus, verò attingi, membrum quodpiam inflammari visum est: quod simulatque Pitholao ausiuit, mirari se dixit, quomodo faucium inflammatio pueri pulsus immutare possit. Atque ita Commodus aperiens inspicere me iubeat. Cum igitur fauces asperas quidem, & rubras admodum esse, parum tamen intumuisse vidissem, quis illi os colluisset, postulauit, medicamento, plusquam puero conueniret, adstringente. Respondente autem Pitholao, se eum fuisse, qui pueri fauces abluendas censuisset, medicamento quod ex melle, & Rhu obsoniorum compositum fuerat: id vt omisteret, iussi, & aquam mulsam, in qua rose feruissent, adiuuere præcepi, eaque solè vsque ad tertiam diem vteretur. Mane sequenti quum inflammatio prorsum subsedisset, & pæne sine febre puer esset, in balneas cubiculo vicinas vt duceatur, & aqua alneo contenta perfunderetur, corpore nimirum toto obruto, excepto capite quod solummodo mergeretur, iubeo, quibus peractis, & largè prandio exhibitio, non expectato octaua hora excessu: quo tempore, ob febrem prioris diei, eadem hora succensam, videbatur illa suspensa. Immo vt vespere rursus lauaretur, ac cenaret, tanquam sanus suo more, mando, &c. Galenus lib. de præcognit. ad Post. cap. 12.

P A R A P H R A S I S.

Mores Medicorum Romæ degentium adamussim depingit Gal. hoc in lib. quorum omnimodam ignorantiam, cum superbia coniunctam (indelebile vitium vocatur à Gal. 13. meth. 15. in fin.) couellere multo operosum fuit: Nam hac miserabili ægitudine, Deo & hominibus odibili, apud Ecclesiast. cap. 10. occæcati, Hip. doctrinam summo cum iudicio proiatam, qua munitus Gal. vera morborum præfagia palam faciebat, deridebant. Quid plura? nonne horum nebulonum pernicacium inconstantissima turba, atque ipso Protheo, ac Chamæleonte mutabilior, & quorum concilium in curando, Gordio nodo magis est implicatum, inflatis buccis Hipp. (quem omnis Philosophorum cæcus, tanquam numen colit, & veneratur) ignarus appellauit? lib. 1. de articul. sect. 1. text. 3. Et à vulgò malè audiri, vnus enim habitus sum ignarus, caterique omnes periti, &c. Cuncta ergo Gal. vult scripta hominibus, quos scientia non inflat, sed elationem demit, non insolentibus, ceruicosis, Medicinæ, probatæque fidei auctores præuertentibus, sed humilibus, quibus multa bona in medica arte contingunt, vt epist. 88. Senec. memoria commendauit.

Luctam, vt pote vehementissimam exercitationem, (sanguine, & spiritu irrequieto motu agitato) febrem posse inducere, probat Galen. 3. de diff. puls. 5. & 6. epid. sect. 1. com. 6. cuius vi valida liquatis humoribus, & ad fauces affatim concurrentibus, inflammationem in eis accendi,

& febrem concitari res est manifesta, & vsque aded quandoque lædit lucta, vt suffocationis periculum afferat, mo-
nente sic Magistro in lib. 4. de rat. vict. com. 2. 3. Quapropter
Hipp. lib. 1. epid. sect. 1. com. 1. 1. Tubercula secundum aures
accidisse adolescentibus, iuuenibus, adultis, atque præter
ceteros luctatoribus, prudenter in quadam tempestate
euenisse narrat; in iis enim palæstritis, & exercitatorio in
ludo versatis, ob vitæ institutum, humores in sublimiores
corporis partes decumbunt, vt ibidem scitè Gal. notat, in
com. De quo exercitij genere, mira protulit Mercurialis in
suo de arte gymnastica libro de elegantissimo. Quo commodum
se exercuisse ex textu constat aperte. Nam Romani ad
corporis robur conciliandum, & sanitatem conseruan-
dam, eo frequenter utebantur, auctore Gal. lib. 2. de sanit.
cap. 9. Licet enim vehementer febricitantem inuenisset,
cùm tamen hæc febris ex procatarctica causa duxerit or-
tum, à quo diariam frequenter, raro putridam progigni
iple passim affirmat, pulsu diligenter obseruato, de aliqua
partium supernarum inflammatione fuit suspicatus, quam
adesse statim prædixit.

Hoc autem ex pulsus duritie fuisse prælagitum, nullus
qui intimius Galeni sensa perlustrauerit, it inficias, si vera
sunt quæ ipse lib. 4. de caus. puls. 7. & lib. de pulsib. ad tyron.
cap. 11. conscripsit, duos pulsus, inflammationum om-
nium esse communes, confirmans. Cùm enim pars inflam-
mata ex affluxu humoris repleta, necessarioque distenta
induretur, & ob intemperiem calidam siccitas introduca-
tur, & hæc exsiccatio induret, dubitandum non est hac de
causa pulsus durum, & secundum diuersas partes arteriæ
inæqualem, in præsentia inflammatione reperiri. Tantò
enim maior durities inuenitur, quantò maior adfuerit in-
flammatiò, hæc ergo citra dubium pulsus indurat. Ni
excipias mollium, & laxarum partium inflammationes,
in quibus, maximè si pituitosa fluxio irruat, pulsus visu-
tur mollis, qualem lethargicorum, & peripneumonico-
rum depingit Galen. lib. 4. caus. puls. 12. & 13. de quo ar-
gumento plura satis doctè scripsit Vallesius lib. 3. con-
trouers. 16. Ludouic. Mercat. lib. 2. de caus. puls. tract. 3.
cap. 25.

Cognita ergo inflammatione, & inspecta rubedine, &
asperitate faucium, (per has intellige internum oris lo-
cum, vbi simul gulæ, & gutturis partes extremæ conue-
niunt) à medicamento nimis ipsas corrugante, exasperante,
humorumque fluxionem nimis repellente, & ad-
stringente, nempe Rhu obsoniorum concitata, ad acres
sordes detegendas accessit. Hoc autem impensè adstringe-
re, præter experimentum coriariorum, illo ad inspissandas
pelles vtentium, firmat Dioscorid. lib. 1. cap. 24. Maximè
cùm à Rhu, humores in parte inflammata essent impacti,
suapte natura facili vt asperior fieret. Cui damno nullum
præstantius est ius auxiliium, præsertim si in ea ferueant
rosæ: sic enim viscosus redditur, & magis spissum medica-
mentum; & sic faucium parietibus diutius adhæret, & ro-
sæ vi, leni adstrictione humorum acrium impetum repel-
lit, & calorem extraneum partis mulcebræ frigiditate con-
temperat, roborat, & mellis ratione quadantenus abster-
git, quæ omnia in faucium inflammatione recenti esse ne-
cessaria, vt tuta curatio fiat, testis est Gal. supra, & Auic. 9.
3. tract. 1. cap. 12. latè confirmat.

Quibus sanè auxiliis exsequutis, neque aliquo magno
celebrato, quoniam leuis erat inflammatio, & à causa præ-
gressa recentique concitata, ægrum ad sanitatem perduxit,
neglecta illa victitandi forma, à Thessalo, eiusque discipu-
lis celebrata, ægros triduana inedia cruciantibus, quam
reprobam esse, & nullius vsus ipse perbellè ostendit, lib. 8.
meth. 2. & 10. eiusd. cap. 3. Nam malum febriculofum inimicū
fami, ex Hipp. 6. epid. sect. 3. text. 31. quum calidis & siccis
corporibus aduersissima res, inedia sit, ex Galen. 10. meth.
5. Deficiente enim humido nutrimentali magis exande-
scunt; & sic rebris non cessat ante cibationem, qua non
exhibita, ægrum in hecticam incidere facile, est necesse.
Puer verdò, cum esset sine febris, subdissiditque prorsus in-
flammatiò, eum ad balneas cubiculo vicinas misit. Hæc
enim in febrim declinatione ad reliquias humoris abiu-

A mendas sunt vtilissimæ. Vicinas laudauit, ne si fortè ad
longinquas duceretur, ab aère lædi posset: Aquam alueo
contentam elegit, quoniam calidior cùm sit, humoris re-
siduum promptius discutere potest. Est enim alueus bal-
nei ea pars quæ lauacrum dicitur, calidam aquam conti-
nens. Hac de causa totum corpus in ea obrui voluit, non
tamen caput, ne caloris vi liquatis succis, fluxio ad debiles
fauces recurreret, idque tantum attemperamenti causa
mergi voluit. Balneo enim caput feruere, huius calidum
temperamentum emendat; sic enim calidi vapores, qui
in capite sunt, euocantur à dextra, & acrium humorum
mordacitas obrunditur, & temperatur, auctore Galen.
6. de sanit. tuend. cap. 9. Quibus factis, commodus,
contra Diatriariorum barbariem, & præposteram me-
dendi normam, à morbo, Galeni ope, non citra artis
gloriam euasit.

HISTOR. LXXXIV. CELSI, De Strumis.

Struma, anguis esu sanata.

Quæ cum Medici doceant, quorundam rusticorum expe-
rimento cognitum, quem* struma malè habet, cum, si
anguem edit, liberari, &c. Cornel. Celsus lib. 5. cap. 28. rubr.
6. tit. de struma, & eius curatione.

RAPHRASIS.

PLurima sunt, quæ de hoc leonino, rebelli & insupera-
bili morbo, eius varia nomenclatura, causa, signis, pro-
gnosi & curatione, referunt tum priscorum, tum classi-
corum peritissimi Professores. Galen. 14. meth. 11. & 2. ad
Glanc. ult. Paul. lib. 4. c. 33. Aëtius tetrab. 1. serm. 2. cap. 95.
Aibucal. lib. 2. cap. 42. Haly. 9. pract. cap. 11. Auic. 3. 4. 17. 2.
cap. 9. Guido tract. 2. doct. 4. Vigo lib. 2. cap. 7. Argelat. lib. 1.
tract. 2. cap. 4. Paræus lib. 2. cap. 22. Tagautius lib. 1. cap. 13.
Fallop. tract. de tumorib. prat. nat. cap. 18. Eustach. lib. 5.
de tumorib. pituitos. cap. 17. Dionyl. Daca lib. 2. de apo-
stemat. cap. 67. Hieronym. Fabric. ab Aqua pendente,
lib. 1. de tumorib. cap. 21. Nicol. serm. 7. tract. 5. sum. 1. c. 37.
Forest. lib. 3. obs. Chirurg. 10. Andreas Laurent. lib. de strum.
sanatione admiranda, & alij quamplurimi, qui latè hoc
argumentum docuere.

Omnes hi, huius pernicacis morbi causam statuunt
humorem pituitosum, mulcilaginolum, lentum, tena-
cem, & viscosum, cui multa melancholici portio est
permixta. Pro cuius curatione infinita propemodum au-
xilia parant; ex quorum genere sunt vacuantia medica-
menta, fomenta, emplastra, & tandem ad ferrum, &
castica deuenire necessitas cogit. Inter illud est etiam
saluberrimum auxilium à Cello hoc loco enumeratum,
nempe anguim esus, per angues intellige serpentes,
Aristot. lib. 8. de hist. anim. cap. 17. viperas vocat. Quibus
huius vitio nullum præstantius auxilium inueniri potest.
Nam viperarum esus incrementis strumas reprimat, ex
Dioscorid. lib. 2. cap. 16. Siue enim carnes earum coctas
edas, ius potes, aut eo strumofam partem laues, aut vi-
num assumas in quo ipsæ fuerint extinctæ, vel Martios
panes, aut pastas regales, adiectis pulli aut caponis pe-
ctore, saccharo, amygdalis, aut zingibere permixtis
edendas præbeas, vltimum & efficacissimum pro stru-
mis, alisque cutaneis affectibus experieris auxilium,
provt Fallop. de tumoribus præter naturam, cap. 9. af-
firmat.

Insuper viperino oleo crustæ, & tubercula mirum in
modum delentur, & emolliuntur; & præsertim si seuo hir-
cino, vel pinguedine vsi admisceatur, quod pro scrophu-
lis curandis vtilissimū est auxiliū, quod parabis hoc modum.
℞. Olei oliuar. ℞. x. & duas vperas integras dissectas in oleum
imponè, & ad solem in diebus canicularibus relinque, donec
subruffum acquirat calorem. Sic vinum viperinum pro stru-
mosis

Num ad Theriaca, ceterorumque medicamentorum
compositionem, cauda vipera sit semper amputan-
da. Contra Lacunam, Valleium, & Peletarium,
Medicos eximios.

Sed ad anguim præparationem, primò Gal. in omnibus
sua doctrinæ locis, exoptat capitis, & caudæ abscissio-
nem, quoniam hæ partes sunt venenosiores, in lib. tamen
11. simpl. tit. de vipera, à ratione alienum esse sibi persuasit,
abscindere caudam. Sic enim habet. Porro quoniam ex more,
quum artiscos theriacos, quos vocant, præparamus, non tantum
caput, sed caudam eorum abijcimus, sicut mihi frequenter in
mentem, rationabilis fortè se fore, adimere & caput, ob vene-
num quod ore continent: verum à ratione alienum esse, adimere
& caudam, &c. Hæc est obscura, & tenebricola Gal. oratio,
quam doctissimi viri, vt manifestè pugnantem, ante me
explicare non potuerunt. De quorum numero fuere La-
cuna lib. de loc. manifestè pugnantibus, contradiet. 11. fecit
etiam Peletarius eod. lib. & Valleius in lib. eiusd. tit. contradi.
20. qui licet Lacunæ contradictiones omnes posse solui
affirmeret, in hac Galenim lapsū fuisse, minimèque
posse secum conciliari asseuerat.

Sed miror eruditissimos viros non animaduertisse, inibi
Galenum non loquutum fuisse affirmatiuè, sed potius du-
bitanter: quod patet ex verbis, [Subijte mihi frequenter in
mentem] quæ dubitantis potius, quàm affirmantis sunt in-
dicia. Solūm ergo lib. 11. simpl. quæstionem proponit: in-
quit enim, quòd fortè rationi videatur consentaneum mag-
is caudam ommittere; non tamen ausus est affirmare, quum
contrarium longo viū constet esse aperte verum, & rectè
euenire videamus, quum viperinas carnes ad Theriacæ
compositionem præparamus, intelligens rationem sensi-
bus non debere esse contrariam, vt ei fides adhibeatur, vt
constat ex Arist. 3. de gener. 10. & lib. 1. Metaphys. 1. à quo
desumpsit 4. simpl. 18. & 6. aph. 31. timens fortasse Platonis
lege damnari, lib. 5. de Republ. & 9. de legib. Quibus in locis
eos puniri iubet, qui veterum probatas leges euertunt.
Adde quòd etiam ob rationem, Galeno ibi non videat-
ur consentaneum abicere caudam, videtur tamen prop-
ter eas causas, quas tradit lib. 1. de antidot. 8. & lib. de The-
riac. 9. Ex qua solutione, huius loci manifestè pugnantis
explanatio fit dilucida, & Galen. ab illorum calumnia
vindicatur.

QVÆSTIO XLIX.

Quòd struma sint contagiosa.

COMMENTARIUM.

Struma malè habet.] Explicanda sese offert modò diffici-
lis, & ardua disceptatio, num scilicet strumæ sint con-
tagiosæ. Nam quum de strumis superiores auctores nihil
intactum reliquerint, de contagio earum nec verbum qui-
dem protulerunt. Sicut nec ij qui de hoc negotio ex-
actissime disputarunt. De quorum numero sunt, Fracast.
Medicus, & Poëta celeberrimus, Cardan. tract. de prouident.
& lib. 1. de venen. 12. Valleriol. in append. locor. com. Ludou.
Mercat. rom. 1. lib. 3. clas. 1. quæst. 176. n. 11. Ioan. Hucherus
lib. 4. de feb. cap. 7. Fabius Paulin. in com. lib. Thucyd. de peste
Palmaris in lib. de morb. contagiosis, & alij. Lubet ergo in
argumento amplissimo, nouissimo, vtili, & arduo pau-
lulum spatium.

Arnaldus Villanouanus, in iis quæ pertinent ad me-
dicam facultatem doctissimus in specul. introduct. me-
dicinal. cap. 88. de rebus contra naturam, sic inquit: Vnde
omnes illi morbi sunt contagiosi, qui corporibus impri-
munt, ex approximatione ipsorum ad corpora patientia,
munt, ex approximatione ipsorum ad corpora patientia,
morbos illos; & hi communiter sunt lepra, scabies, va-
riola, febres pestilenciales, apostemata venenosa, ma-
ximè in locis angustis, epidemia, phthisis, baras, & scro-
phæ, &c. Hunc citat & sequitur Ioann. Fragolus in
glosi.

mosis præstans est præsidium, & pro Gallicatis esse vnicum
antidotum narrat Ludouic. Mercat. lib. 2. de morb. Gallic. 8.
quo Gallica vlcera facillimè confanescunt. Fit autem, si
vinum, vel mustum, vipera prius lota, adiecto sale bul-
lierit, ex quo vino, manè, prandio, & cœna sufficiens quan-
titas assumi potest. Qua viperarum carne, Antonium Mu-
sam, Cæsaris Augusti Medicum, vlcera insanabilia perfa-
nasse, refert Plin. lib. 30. nat. hist. cap. 13.

Extant celebres historię, apud Galenum lib. 11. simpl.
cap. 1. & Aretæum lib. 2. de caus. & sign. diuturn. morbor.
cap. ult. elephantiorum, qui tanto malo oppressi, odoratu
iam graues, ac aspectu fœdi, ebibito vino, in quod for-
tuitò vipera erat emortua, ab hoc miserando morbo mi-
rabiliter sanitati restituti sunt: quam postea curationem
ipse Galen. imitatus, & alij post eum Medici exercitatis-
simi experti, verissimam esse inuenierunt. De quorum
numero sunt, Paul. lib. 4. cap. 1. Aëtius tetrab. 4. serm. 1.
cap. 123. Celsus lib. 4. passion. tardar. cap. 10. quam diuturnum
experimentum comprobauit. Gilbertum enim Medicum
Romanum, plures elephantia laborantes perfanasse refert
Vidus Vidius part. 2. de curat. membrat. sect. 2. lib. 5. cap. 8. Et
Porphyrius lib. 4. de abstinent. ab animalib. scribit, seruum
quendam Crateri Medicum, dum laboraret lepra imma-
nissima, ita vt carnes ab ossibus abscederet, potato
vino in quo extincta erat vipera, statim conualuisse. Num
autem vipera sit elephantiorum optimū nutrimen-
tum, & cæteris venenum; & cur nostro tempore non
tantam ex earū carnibus vario modo apparatis percipia-
mus vtilitatem: (de quo Thom. Eraft. part. 4. disp. contra
Paracels. Massaria & Palmat. lib. de morb. contagios. de ele-
phantiasis, conqueruntur) in lib. 6. huius operis, hist. 1. & 2.
fusè monstrabimus.

Ad hæc vipera habet vim calefaciendi, exiccandi, &
quod plus est, prauam humoris qualitatem corrigit, at-
que emendat. Et natua quadam proprietate cutem mun-
dificat, humorumque ad partes externas detrudit: argu-
mento est, quòd ex eius esu nimius sudor, & pediculo-
rum copia oriri solent, vt retulit Aëtius tetrab. 3. serm. 4.
cap. 47. firmat Gattinaria cap. de debilitate visus, qui dum
Gallo cuidam hoc morbo laboranti, carnem viperinam
edendam imperaret, ipseque ob salutis audiditatem, in ma-
xima copia comederet, in sæuissima & maxima sympto-
mata lapsus, robore virtutis expultricis, detrusus per totam
cutem bubonibus, & suppuratis, ad sanitatem reductus est.
Sicut enim serpentes singulis quibusque annis pellem
exuere, & renouare solent, quam senectam anguim
vocant, ita vsus viperarum facit, vt excarnentur, & mun-
dificentur corpora.

Denique anguim esum omnibus podagricis, arthriti-
cis, anhelosis, & elephantia plurimum commoditatis af-
ferre, firmat Aëtius loc. cit. ita vt, qui facie gñati, fœdus
aspectu, tuberoso vultu, humi morientis instar prostra-
tus iacebat, multi viperini vsu, crines enutruerit, car-
nem instaurauerit, vetus corium. ceu senectam serpen-
tem exuerit, & tanquam alter homo, veluti ex cœra crea-
tus, ad vitæ munia fuerit reuocatus, vt cit. loc. Aretæus
confirmat. Magna ergo est viperarum pro curandis diu-
turnis morbis efficacia, & vna omnium medicamentorū,
quæ ex viperis parari solent, mira potestas. Ea sunt The-
riaca magna Andromachi, Pastilli Theriaci, sales viperini,
& si quæ alia. Quo factum est, vt plures, & non infimæ
notæ Medici, gallinas carne viperarum pro lananda ele-
phantia nutriendas imperent: (exhorrescit enim ægrotus
viperis in cibum vti) quomodo autem sint præparandæ vi-
peræ ad gallinarum cibum, pro strumarum, seu elephantis
curatione, lege Cardan. in consil. pro patiente lepra. Gordon.
tract. de lepra. Zachariam Puteū. eod. tract. Sebastian. Aquil-
lanum tract. de morb. Gallic. cap. 1. in fin. Iosephum Querce-
tan. in sua Pharmacopœa restituta, qui hanc rem diligen-
tissimè sunt persequutari.

Quo autem tempore viperæ capi debeant, quo pacto
lauandæ, præparandæ, & quæ eligendæ, explicat Galen.
lib. de Theriac. ad Pison. ferè per totum, à quo omnes deinde
desumpserunt.

Glof. de apostemat. quæst. 63. approbat insignis Thomas à Veiga in *com. cap. 4. lib. 1. de dif. feb. verbo, calidiores autem. §. Nam tertiana, quum habeat calorem multò acriorem, propter defectum tamen lentoris minus contagiosa est, quam struma, &c.*

Neque obstat, quod quidam obicere possunt, hos auctores de vlceratis esse intelligendos, nam præterquam quòd hi, de omnibus absolute loquantur, strumæ non vlcerata fomite, & contactu sunt contagiosa. Licet concedamus, vlceratas magis esse contagiosas, quoniam à sordido vlcere foetidissimus exhalat vapor infecturus, quod innuit Fracastor. *lib. 2. de morb. contagios. vlt. §. Et struma quedam vlcerata, &c.* Vides quomodo Auctores raptim, & aliud negotium agentes, de hac controuersia explicanda verba fecerint, quam ego in hunc modum dirimendam puto.

Vlcerata, & non vlcerata strumæ fomite, & contactu sunt contagiosa. Patebit hoc euidenter, si conditiones ad contagium requisitas adamussim percurras. Quarum prima est Putredo, quam habet humor in loco determinato conculcatus, & transpirari, prohibitus, qui cum sit lentus & humidus, putredini multò magis est obnoxius. Necessariam autem ad contagium esse putredinem, infra latius patebit. Fomes enim non exurgit momentaneus, sufficiens inducere affectum ab humore quieto, sed à moto; non potest moueri à calore innato, nam hic emendat malitiam fomitis; non ab extraneo comburente, quia absument fomitem: necesse est ergo, vt sit extraneus putrefaciens.

Secunda conditio, est eleuati vaporis lentor, quo hæreat, permisceatur, & immoretur per tempus sufficiens ad agendum, inficiendumque; nam si facile transeat, dissipetur, aut exhalet, non potest esse contagionis seminarium in alio, sed tantum perexiguuum, aut debile. Humorem autem, ex quo velut à mediata causa oriuntur strumæ, esse lentum & viscosum, patet ex Gal. *3. aph. 26.* Qui eas non à calida materia, sed frigidiore, & pituitosiore originem ducere asseuerat; quæ est constans omnium auctorum sententia, & interpretum *ibi, Musæ, Argenterij, Fuchlij, & Thriueri, quod cum Auic. 3. 4. tract. 2. cap. 10. affirmant Guido tract. 2. doct. 1. cap. 3. Nicol. serm. 7. tract. 5. sum. 1. cap. 37.* qui mucosos, frigidioresque humores strumarum causam esse prædixerunt; quorum mentem supra citati confirmant, qui de strumarum causa diligentissimè conscripserunt.

Tertia, est eminens qualitas in eleuato vapore, quæ valdè immutat humores alterius. Cum enim hæc qualitas, contagij naturam, & actionem sequatur, neque hæc fiat, nisi à proportione maioris inæqualitatis, videtur magnitudo contagij ad eminentiam, seu maiorem efficaciam suæ qualitatis referenda: hanc verò quia habent strumæ, hæc etiam de causa sunt contagiosa. Habere autem strumas malam qualitatem, constat ex Paul. *lib. 6. cap. 35. §. Quæ igitur indolent attritu, & medicamentis impositis, deteriores redduntur, malignæ sunt, &c.* & Aetio *teorrab. 4. serm. 3. cap. 5. §. Maligna verò struma inflammationes, & dolores pulsantes inducunt, & tumorem inaequalem præ se ferunt, &c.* Firmat Fernel. *lib. 7. pathol. 2.* Quod autem verum sit, experientia demonstrat, cum sæpissimè hic morbus non nisi alexipharmacis succumbat, & refrænetur, qualia sunt Ebum, similax aspera, radix chyne, & mercurius; ex quibus varia parari solent præsidia & vnguenta, quæ non ob id profunt, quoniam humorum crassitiam attenuant, & liquant, sed quia prauam eorum qualitatem retundunt.

Præter tres memoratas condiciones, additur & alia, ex situ humoris desumpta, ex quo inficiens vapor exurgit. Nam si locus cutaneus sit, & externus, quia magis integra, minisque mutata efflat aura, facilius inficit vicinum corpus. Hinc strumæ, tinea, scabies, elephantia, Gallica lues, impetigo, & multi alij cutanei morbi promptius contagium inducunt, quoniam præter vaporem lentum, & prauum, partem occupant externam. Si cancrum vlceratum excipias, qui licet idem sit morbus cum ele-

phantia, apud Paul. *lib. 4. cap. 1. & Auic. 3. 4. tract. 3. cap. 1.* tamen inter contagiosos morbos non numerandus, vt experientia suadet, qua sola litigantium rationes cessant; ex Gal. *lib. 1. de facult. natural. 13.* & maxime si rationi coniungantur, quam nos *lib. 2. in com. hist. 28.* explicabimus, quum mammarum morbos fuerimus interpretati; quo loco cancrum vlceratum, à quo teter, foedusque vapor exhalare solet, non esse contagiosum differemus, contra aliquos qui de cancri contagio ingenuè sunt ratiocinati. Interim vide Cardan. *lib. 1. de venen. cap. 12.* quem immeritò carpunt plures, quorum singulas rationes eo loco adamussim expendemus.

QVÆSTIO L.

Quòd putredo sit de essentia contagij. contra Valleriolam doctissimum.

Instabis pituitam gypseam putrefieri non posse, quum sit ab humore omninò exuta. Neque putredinem ad contagium esse necessariam, quum pestis, morborum omnium contagiosissima, sine putredine concitetur, vt elegantissimè *lib. 2. de abditis rerum causis, c. 12.* Fernel. firmat, *lib. 4. pathol. 17.* pestilentem nulla affinitate cum putrida febre coniungi asseuerans. Quoniam verò nostræ quæstionis de contagio strumarum explicatio, ex huius dubij dependet explanatione, altiùs de hoc argumento priùs agendum est, quærendumque: Num putredo sit de essentia contagij. Acutissimus Fracast. *lib. 1. de morb. contag. cap. 9.* contendit contagij essentiam in putrefactione consistere. Sequitur Cardan. *lib. 1. de venen. cap. 11.* asserens, non sat tamen consideratè, conuertit inter se pestilens, putridum, & contagiosum; neque vnum sine alio reperiri, licet quem extollat, simul mordeat, *tr. de prouidentia,* petulantè carpens Fracastorium, suis tribus libris nec vmbra de contagio fuisse assequutum, quum tamen ei totum in hoc argumento debeatur.

Ingeniosissimus Valleriola in *appendice locor. commun. cap. 2.* etsi Fracastorium de causis, & natura contagij differenter plurimum laudet, dissentit tamen ab eo, quòd putredinem, perpetuam esse contagij causam fuerit arbitratus. Primò. Quòd febres putridæ, tertianæ, quartanæ, quum putridæ sint, contagiosa non sunt. Secundò. Contagij vis remediis propriis putredini comminuere, & penitus corrumpere, quum tamen longè diuersis, & non nisi alexipharmacis contagij seminaria oppugnemus, eò quòd hæc magis analogia, & occulta proprietate profunt. Tertio. Videmus homines in pestilentia, vel etiam sanos, citra putredinem, aut obstructiorem vllam corripit statim, mortemque obire. At fieri non potest contagium, si putrefactio tam subito, atque instanti non sit. Quarto. Omnis pestis maxime contagiosa est, interdum tamen sine putredine, ex Fernel. *supra,* aliquando sine febre, ex Gal. *3. epid. sect. 3. com. 55. & 9. simpl. cap. de bolo Armena,* interdum adiunctam habet diariam, vt patet in sudore Britannico; aliquando solam intermittentem: multoties cum pulsu bono, bonaque vrina ex Galen. *lib. 3. de prasag. ex pulsib. cap. 4.* Vltimò. Id in canis rabidi veneno manifestè apparet, & in aliis contagiosis morbis; nam catarrhus, elephas, ophthalmia, & Gallicus morbus valdè sunt contagiosi, idque sine febre, aut putredine vlla.

Sed pro contraria parte facit vnum, idque firmissimum argumentum, quòd nullus morbus possit dici contagiosus, (hoc est, sibi similem affectum in alium inducturus) nisi communicet vaporem ita norabiliter infectum, vt sufficiat humores alterius vitare, quod probat Arist. *7. probl. 4.* Sed ea vaporis ita infecti copia à solo putrido calore moueri potest, vt ab vno corpore alteri communicetur: igitur putredo concurret necessariò in omni contagioso affectu. Suadetur. Quòd licet aliquid è corpore effluat, benigna, aut praua infectum qualitate, vt tatus qualis requiritur, exurgat vapor, magna requiritur humorum agitatio, (non enim exurgere potest à quieto) quæ non

non nisi à putrescente calore fieri potest. Nam innatus emendat malitiam fomitis, nec ita mouet, aut agitat, nec patitur ita infectum producere vaporem. Non exurens, qui etiam dicitur extraneus ab Arist. *4. meteor. 2.* cum validus sit, nimiumque intensus; quare hic dissipat, attenuat, & dissoluit seminarium mali: qua ratione sub feruida æstatis calore plerumque sedatur pestis. Ergo solus calor putredinosus necessarius est ad omne genus contagij, quod spectatur in morbis per viciniam, expirationem, transpirationem, decubitum, aut quemuis alium adhærentiæ contactum, aut fomitem seminarij relictum in veste, stragulis, domo, aut quauis alia materia apta ad suscipiendum, diùque seruandum. Est ergo putredo præcipua, & communis contagij causa, vt sine illa contagium fieri non possit in morbis.

Nec aliter sentire cogunt rationes in contrarium adductæ, quibus singulatim satisfaciendum est: nam ex eorum solutione, ad maiora dubia explicanda arripiemus occasionem. Dic ad primum. Quòd quamuis Fernel. viro acutissimo arriiserit opinio, pestem contagiosum affectum, sine putredine consistere posse, eius tamen placitum subuertit Galeni auctoritas lata *lib. 6. epid. sect. 1. com. 29.* quo loco pestilentem febrem ab aliis febribus putredinosis differre, per excellentiam putredinis asseuerat. Quare si pestis crudelior est affectus, & efficacior febre pestilenti, (plures enim apprehendit, & interficit) & à mutatione æris validiore, & magis diuturna ortum ducit, auctore Magistro *3. aph. 5. & 14.* qua de causa dicitur epidemia perniciosa, *3. epid. sect. 3. 20. & lib. 1. de rar. vit. 9.* iure merito dicendum est, pestis calorem putredinosum semper esse sordidum, profundum, interaneum, & contagiosum, vt latè inter omnes probat Ludou. Mercat. *lib. 7. de feb. cap. 1.* quidquid illegitimum & spurium contagium (hoc enim ad libitum diuidit Mercatus in nothum, & verum) citra putredinem posse fieri asseueret *tom. 1. quæst. 176. num. 17.* putat enim modum substantiæ à cælo, aut aliqua sic disponente causa æquè posse comparari vitiosum, ac si per putredinem talis fieret, pro exemplo affert ophthalmiam, elephantiasin, impetiginem, & morbum Gallicum. Quod falsum est, nam hi morbi ex putredine oriuntur, & citra vaporem putridum communicari alteri non possunt; cuius indicium manifestum est, factor ingens exhalantis vaporis ab vlcerata elephantiasin, virulenta impetigine, Gallica, eaque vlcerata lue, & ophthalmia lippientium oculorum. Argumenta verò Fernel. elegantè soluit Alexand. Massaria *lib. 1. de peste, fol. 13. editio. Venet.* Omnis ergo pestilentia causa, quacunque tandem de causa illa oriatur, immediata & coniuncta, est vna excellens putredo, ex nimia solùm humiditate, tanquam subiecta materia, & extranea caliditate, vt ab efficiente causa concitata. Nam ex Gal. sententia *lib. 1. de temperam. 4. & 3. epid. sect. 3. in princip. &* alibi passim, in calida humida constitutione, similibusque naturis statim succrescit pestilentia. Denique nullum ex malis, quæ Hipp. in *Epidemiis,* in peste accidisse narrat, inuenies, quod putredinis soboles non sit, quòd neque à sicco putrefieri quicquam sit aptum, neque à frigido. Hoc ita esse intelliges, si carnes, & reliqua quæcumque condita asseuerari ab hominibus solent, obserues; hæc quidem sale, hæc muria, hæc aceto, hæc alio quopiam ex iis quæ siccant, commodè præparari deprehendes: in Borea, qui sicca natura & frigidus est ventus, omnia quàm diutissimè imputria durare; contra putrefcere facillè austrino statu, est enim is ventus calidus, & humidus. Quòd si calida & humida constitutio generandæ putredini est maxime accommodata, vt passim in *meth. & lib. de dif. feb.* docuit Gal. quis dubitabit frigidam & siccam illius generationem arcere, & impedire? Num verò præter putredinem in pestilenti lue cælestis qualitas, atque occulta vis malefica, & corruptrix necessariò sit statuenda in *lib. vlt. Praxi Historiarum, cap. de febre pestilenti,* contra Fernel. & alios diffusè agitabimus. Interim vide Emman. Gomecium Antuerpiensem, *lib. de peste, cap. 5.* Massariam *eod. tit. &* alios qui de peste doctè disseruere.

Ad secundum dic. Quòd quamuis contagio dicatur putredinola, non tamen è conuerso omnis putredo, putridæ affectio asseritur contagiosa, quoniam plura alia necessaria sunt ad contagium, quæ *supra* explicauimus, quæ cum in putridis febribus non concurrant, idcirco hæc non sunt contagiosa.

Ad tertium. Ex his euenit, vt in curatione morbi contagiosi, non sufficiant auxilia putredini opposita: licet enim putredine ablata, vis contagij auferatur, vel minuat saltem, pugnare tamen conuenit aduersus ea, quæ producunt affectus contagiosos, præsertim si maligni sint, atque pestiferi; sic enim in putridæ febris curatione, præter putredinem intendimus febrem ipsam remouere. Adde, dissonum non esse, suspectas habere de contagio putridas febres, non æqualiter omnes, sed magis vnas, magis alias, pro varietate aliarum causarum, quæ ad contagium concurrunt. Nam non est parua coniectura, quòd cum quis in vna domo putridè febricitat, multi consequenter ægrotent simul, serpente videlicet malo, & alios inficiente; qua de causa fenestræ cubiculi manè & vesperi debent aperiri, vt innouetur aër, & noxius è domo exiret, & quòd ægri è domo vna in aliam permutentur, & alloquentes illum intentè non aspiciant, & fugiant ægri tetram & virulentam auram.

Ad quartum. Licet plurimos, peste, ac contagiosis morbis corripit videamus, qui antea sanitate fruebantur, non idè dicendum citra putredinem hæc passos fuisse. Nam putredinis notæ non sunt multoties in humanis corporibus manifestæ, quod in rabidi canis veneno satis patet, quod longo temporis spatio in corpore occultatur sine damno, aut noxa vlla, & alia venena citra incommodum in corpore latent, 14. aut 20. annis, ex Gal. *2. prorrh. sect. 2. com. 17.* & vermes nullo persentiente sensu, ex putrida materia generantur in nobis; & generatur maxima pediculorum copia, quin putredinis labem quis persentiat. Et demòd nullus est qui neget, fieri putredinem in nobis citra febrem, quoniam non semper cordis substantiam labefactat.

Ad quintum. Hoc argumentum quatuor habet partes. Quibus vt vtilibus feriatim satisfacere oportet. Ad primam dic. Varias extitisse auctorum opiniones, *num pestis detur sine febre vlla,* quas modò non placet examinare, in commodiorem locum referantes. Rixentur interim inter sese ad rauim vsque, Card. *lib. 2. contrad. tract. 5. contrad. 4.* Andr. Gallus *fascic. 4. de peste.* Mercur. *lib. 5. de febr. cap. 17.* Alex. Massaria elegantè, *lib. 1. de pest. in ini.* Siue ergo repugnantes Gal. sententiæ sint explanandæ, ita vt in peste, exigua febris adsit, vel nulla, vel hæc in initio tantum non appareat, in processu autem, etiam planè confirmato affectu suboriat, & insignitè insolescat, & exasperetur, vel in omni tempore morbi, ægra peste affecti omninò careant, vt ex Galen. mente contendit Massaria *lib. 9. simpl. cap. de bolo arm. & 1. acut. 9. & 3. epid. sect. 3. com. 28. & 55.* cuius partes nos tuemur quoque, parum refert. Nam si est pestis absque febre vlla, non tamen absque putredine. Pestilentes enim visuntur catharri, & dysenteria totius febris expertes, (de quibus sit frequens mentio apud auctores) non tamen putredinis. Quomodo autem satisfaciendum sit Galeni auctoritatibus in contrarium ab istis auctoribus adductis, alij citati luculentissimè explicarunt: Vtramque ergo viam si amplectaris, tutus incedes.

QVÆSTIO LI.

Quòd detur diaria febris putrida, pestilens, & contagiosa. Contra Conciliatorem, Peredam, & Brauum Petrasianum, Medicos doctissimos.

AD 2. partem argumenti quarti. Responde. Pestem maxime esse contagiosam, interdum tamen habere adiunctam diariam putridam, ac pestilentem, quàm nos libentissimè concedimus, cum Mercurial. *lib. 5. de feb. 27.*

Vallef. lib. contr. 19. Lang. lib. 1. epist. 19. Petro Salio lib. de A feb. pestil. 1. Fracast. lib. 2. de morb. contag. cap. 5. Laurent. Iouberro lib. de pest. cap. 6. Fernel. 2. de abdit. 12. Augenio lib. de feb. 12. Huchero lib. de feb. pestil. cap. 9. Ioan. Caluo lib. 1. de apof. cap. 5. de spirit. quos sequuntur Prosper Alpinus de medic. meth. lib. 5. cap. 9. An. Ir. Gallus Trident. fascicul. de peste. Steph. Roder. Castrensis lib. 3. de meteor. microcosm. cap. 11.

Suadet ratio. Nam omnia putrescunt præter ignem, ex Philof. 4. meteor. 1. at spiritus non dices ignem. Instat Pereda contra Vallef. in com. cap. 1. lib. 2. Mich. Ioan. Paschalij, multa esse quæ non putrescunt, quæ nempe summè sicca sunt, vt ferrum, lapides, & elementum terreum. Licet enim hæc, quoniam habent bene permixtum humidum cum sicco, d'fficulter putrescant, tamen putredinem effugere non posse, concedimus cum Aristot. qui hanc, communissimum esse omnium interitum asseuerat. Metalla ergo putrescunt, quoniam aquea sunt: quare Plato ea dicit esse aquarum genera, id est, esse corpora ad aquam pertinentia, & frigore magis quam igne durata: lapides etiam per putredinem, hoc est, dissolutionem humidi à sicco, veniunt ad interitum, & cinis fiunt; proprio enim calore exolefcente, naturalis humor vnà cum eo per vaporem emititur. Terra enim, & aqua, & aer putrescunt, omnia enim hæc igni pro materia subternuntur, vt falsò contra Vallesium arguebat Pereda. Nam per elementum terreum, intelligit elementum purum, vel impurum: non illud, quoniam nullam elementum est purum; nam si esset, putrescere non posset, nam putredo mixtorum est passio. Si hoc, quum impurum sit, putrescere potest, quoniam à sua natura, hoc est, puritate recessit. At quæres iterum, cur si omnia elementa possunt hanc partium distractionem pati, & putrescere, quoniam in suis naturis impura sunt, exceptis ignem, qui etiam impurus est? Dic: quoniam ignis qualitates, minimè contrarias admittit; nam hic non potest refrigerari, neque fieri humidus, sed omnium est violentissimus, reliqua omnia conficit, & habet vt materiã substratam, ipse quàm minimum refractus. Accedit, quòd ea quæ putrescunt, debent vinci à calore ambientis, & debent quidem calore naturali fieri debiliora, calore verò præter naturam calefcere, vt cit. loc. Philosophus ait. Ignis verò neutrum illorum potest pati, neque ab alterius calore vincitur, quia nulli occurrit potentiori, neque aliquis gradus caloris potest illi esse præter naturam, quum secundum naturam summum gradum caloris retineat, omnia ergo putrescunt excepto igne, vt explicat Didacus Lopius in lib. de elem. cap. 4.

Deinde, si contingat spiritus humidiores esse, plusquam illorum naturæ conueniat, & calidos, ex humidiori materia generatos, cur putredinis labem non concipient? cur si sit diaria simplex, quum inflammatus inspiratur aer; si putridus, & tabo infectus hauriatur, putrida & pestilens non gigneret?

Contra sentientur Conciliator diff. 94. Pereda loc. cit. Ioannes Brau. Petrasitanus in com. cap. 5. lib. 1. de dif. feb. nixi his rationibus. Quòd spiritus tenues sint, obstruere non possunt; facillè moueantur, transpirent, optimèque ventilentur, à natura nimis custodiantur, & gubernentur: quare si febris in iis concitatur, salubris semper dicta fuit à Gal. mitissima, ac prauis symptomatis minimè coniuncta, ex Gal. 2. cris. 1. 3. lib. 1. ad Glanc. 2. & lib. 1. de dif. feb. cit. Qua ratione intricatus Massaria lib. 7. de feb. cap. 6. leuitatem illorum, qui diariam inter morbos magnos acutos, & pestilentes connumerant, confutat, immò sudorulentam hanc pestilentem febrem, quæ eruditissimorum virorum fuit inuentum, figmentum, & somnium, aliis futilibus ratiunculis munitis, perfricta fronte appellare non erubescit.

DV B I V M L I I I.

Num sanguis arterialis putrescere possit. Contra Crucium Olysi. doctissimum.

Quid dubitandum de spirituum putredine, haustis per inspirationem putridis halitibus, à quibus illi putrescere corrumpique possunt? nonne sanguis arterialis purissimus, & tenuissimus putredinem concipere potest? ac fortè hoc negabis, quum sanguis hic spirituum puritate, copiatque abundet, moderato calore sit præditus, quo putredini vehementer resistit, & facillè moueatur, & sic duplici tunica vallatus, rectèque ventilatus, à naturaque optimè gubernatus, nec putredinem, nec acrimoniam concipere potest. Quibus rationibus conuictus Antonius Crucius Olysi. lib. 2. Chirug. cap. 10. aneurisma à causa interna per corrosionem arteriæ fieri non posse arbitrat, quoniam sanguis hic malam qualitatem non acquirit. Cuius opinionis falsitatem coarguit Auic. 4. 4. tract. 2. cap. 16. per hæc verba. *Et multoties arteriis de intus accidit pulsatio magna, & disrumpuntur, præterquam disrumpatur cutis, & congregatur sub cute emborisma, &c.* explicant Fallop. tract. de tumorib. præternatur. cap. 14. Fragoius lib. 2. de apofte. 9. Sanguinem enim arterialem, si calorem concipiat acrem & putridum, sua acrimonia corrodere posse quis dubitat? quod firmat Nicol. serm. 7. tract. 5. cap. 24. qui ab humore corrodeute substantiam arteriæ, vel venæ, præterquam corrumpat cutem, posse fieri aneurisma asseuerat: & infra sic ait. *Et quando prouenit à causa intrinseca, magis prouenit ex ruptura vena, quam arteria, quoniam vena est facilioris corrosiois, quam arteria: humor autem corrosiuus pluries reperitur in venis, quam in arteriis, quamuis sanguis arteria calidior sit sanguine vena, quoniam natura sollicita est, ne talis humor pro posse in arteria generetur, aut tempore longo persistat, &c.* Ex quibus constat, quòd licet sanguis arterialis purissimus sit, & optimè à natura custodiat, ac gubernetur, & alias habeat supra citatas condiciones, quæ quodammodo aduersantur putredini: tamen huic est obnoxius; illæ enim difficultatem arguunt putrescendi, non tamen impossibilitatem. Sanguis ergo arterialis putredinem concipere potest, vi cuius suborta acrimonia, arteriam erodi contingit.

Nonne cor ipsum putrescere potest? ex Gal. 3. de presag. ex pulsib. 3. & 7. quo loco dari hecticam pestilentem ac putridam, cordis substantia putrefacta non semel inculcat. Quidquid, falsò tamen, contra sentiant Conciliat. diff. 94. & Trincauel. qui dum pestilentem febrem suo modo fingit, non hecticam pestilentem, sed hecticam ex pestilente febrem nobis proponit. Sed aduertere debet Trincauel. cor posse pati putredinem, abscessus, vulnera, vlcera, vermes, verrucas, laniolas, omnis generis tumores, cum animalis vita, quæ omnia in dissectis corporibus, in membrana cor vestiente, in ipsius ventriculis, & substantia adinuenisse gloriatur Beniuen. Fernel. Holler. Massa, Thom. à Veiga, Matthias Cornax, Realdus, Andreas Laurent. & alij quos referunt Marcel. Donat. & Schenkcius in suis observationib. & nos lib. 2. huius operis diffusè proponemus, quum pericardij affectiones, posito exemplo in simia, & gallo patientibus tumores scirrhomos, apud Gal. 5. de loc. 2. fuerimus interpretati. Lege observationes 139. & tres sequentes lib. 1. nostri, de praxi medica admiranda: quibus locis raras peregrinãque historias de hoc argumento retulimus.

Cur ergo si cor, sanguisque arterialis putrescere possunt, spiritus etiam putrescere possit negabimus? Dari ergo ephemeram putridam ac pestilentem, verum est, quam inter pestilentes Gal. non constituit, fortè quoniam existimauit, spiritus maligna putredine affici non posse, quin statim inficerentur humores, vt scitè notat Fonsseca in meth. curand. feb. quas lacchir. omisit, cap. de febris pestilente.

Neque quòd tenues sint spiritus, obstruere non possunt. Hoc verum, si de frequenti euentu sit sermo; si tamen contingat,

contingat, vt aliquando ex materia tenui non ita generentur, sed humidiori & crassiori, ad putredinem & obstructionem magis disposita, cur non obstruent, & putrefaciendo calefacient?

Et licet motus spirituum, & puritas, ipsos à putredine defendant, tamen si ob causam vehementem, & subiecti aptitudinem, putrida, pestilenti que aura inquinentur, cur diaria perniciofa, ac interficiens non orietur? nam natura eos, quoad potest, conseruat, verum victa eos à labe tueri non potest, vt Riolanus ait. Omnis ergo ephamera salubris est, nisi sit pestilens. Nam omnis intermittens salutaris est, 4. aph. 43. quæ si sit pestilens, perniciofa erit. Hipp. enim, & Galen. intelligendi sunt de frequenti euentu.

DV B I V M L I V.

Num febris maligna, aut pestilens, intermittens esse possit. Contra Mercatum.

AD 3. partem argument. quarti. Responde, intermittentem febrem malignam & pestilentem esse posse. Nam qui eam negat, Medicinæ decretis maximè repugnat. Quid enim obstat quominus pars aliqua ita sit affecta, vt totum alimentum sibi commissum in malam qualitatem conuertat? & accessionis tempore mittat in focum, vel in aliam præcipuam partem, in qua deleterius humor conculcatus maiori labe inquinetur, è quo vapor fædus eleuatus inficiat viscera tabe dira? Nonne ex tibia 3. de loc. 7. aura eleuatur per interualla, accessionis modo, comitalem morbum effectura? quem casum vidit & curauit Tral. lib. 1. cap. 15. tit. de iis qui ex alia parte morbum comitalem experiuntur, & nos supra ex Gal. hist. 18. huius lib. explicuimus. Viderunt præter alios Sauonarol. tract. 6. de agitud. cap. 20. in fin. Fernel. 5. pathol. 3. Nonne ex venenati teminis, & spurcissimi menstrui malitia totius corporis ex interuallis accidit conuulsio? quam referunt Gal. 6. de loc. cap. 5. Beniuen. cap. 97. de abdit. Quid commemorem humorem malignum, qui in quavis parte reconditus, per circuitus sua virulentia potest naturam exagitare, de quo meminere Haly Rhodam, ad lib. 3. reg. Gal. in com. text. 191. Valleriol. 4. obs. 6. Gattinar. cap. de epileps. qui auctores vnanimiter confirmant, posse humorem deleterium ad tempus coercitum, & in parte quapiam conculcatum exhalare, & per circuitus paroxysmales repetere.

Quod si hæc vera sunt, & virorum aut postremæ notæ monumentis confirmata, cur febris intermittens, maligna esse non poterit, humore maligno virulento per circuitus à natura exagitato? An quia nulla febris intermittens maligna esse potest, vt 4. aph. 48. oraculo prædixit Hip. id equidem non puto. Nam Hip. de salutari, minimèque perniciofa intermittente febre, & frequenter eueniens venit intelligendus. Quoniam aliàs quid inconueniens est, humorem malignum præ paucitate, in quapiam parte coaceruatum, non ita continuo, sed ex interuallis naturam lacefcere, & accessionem concitare? quam non nisi ex humorum maligna putredine oriri dicemus: hoc enim firmant Thom. à Veiga lib. 3. de loc. 7. verbo, in corpore. Illesonius Lopius in prognostic. verbo, febres, num. 23. Iacob. Othæus de obs. propriis, relatus ab Schenkio lib. 5. obs. de febr. Holler. lib. 5. obs. 25. Ludou. Mercat. tom. 2. de febr. tit. de tertiam. perniciofa. eleganter Vallesius 3. epid. sect. 3. com. 9. Hercul. Saxonia lib. 8. de febr. cap. 37. qui omnes, intermittentes febres posse esse malignas, conceptis verbis asseuerant.

Quòd autem febris intermittens, pestilens esse possit, probat Fabius Paul. lib. 1. enarration. in lib. Thucydidis de peste, edoctus à Tito Liuio lib. 1. decad. 5. qui in peste sæua sui temporis, quartanos circuitus euenisse refert: quod facit etiam lib. 7. decad. 3. quam sententiam, præbant Oddus de Oddis, lib. 1. de pest. cap. ult. in fin. & Cornel. Gem. tract. de pest. hemitritæum pestilentem plures peste affectos inuasisse refert. Quare febres pestilentes interdum

repetunt per circuitus, & accessiones habent, vt probant Forest. lib. 6. de feb. pestil. obseruat. 12. Thomas à Veiga in com. cap. 4. Gal. lib. 1. de dif. feb. 5. De seprimo, &c. præclarissima Gal. doctrina instructi, in lib. 3. epid. sect. 3. com. 20. quo loco nomen, vulgare, vel pestilens, non esse morbi certi inquit, quasi cum omni modo complicaretur pestis. Explicat infra, in text. 64. vbi in constitutione pestilenti vagatas fuisse tertianas, quartanas, & alias febres erraticas asseuerat, quas cum multa turbatione fuisse coniunctas, prodit infra in text. 65. quæ si pestiferæ non essent, securissimæ essent, & minimè perturbantes, ex Gal. lib. 1. epid. sect. 3. com. 4. posse autem humorem pestiferum in partè quapiam contentum delitescere, & per circuitus accessiones mouere, supra explicuimus.

Ex quo patet errasse Ludouic. Mercatum lib. 7. de feb. pestil. & maligna, cap. 2. in princ. febrem pestiferam & malignam, non esse de genere intermittentium asseuerantem, quòd eius materia sit in venis maioribus, & propè cor; idèd si aliquando videatur intermittere, non verè, sed apparenter hoc contingere; ad tantam enim sæpè deuenit remissionem, saltem in principiis. vt facillè incautos decipiat, putantes intermittentem esse, quum reuera periodum vllam non seruet, immò sua malignitate citra veram remissionem corpus fatiget. Sed cum videamus aliquas intermittentes perniciosas, quas ipse supra in lib. 6. concessit, adèd vt tempore accessionis longè sint grauiores continuis, in eius opinionem descendere non possum. Licet enim necessarium sit, in maligna pestilenti que febre, cor praua putredine, & maligna qualitate offendi, (in hoc enim à ceteris putridis distinguitur) non tamen semper à corde putredinem incipere, illius humores aut substantiam occupantem, affirmandum est: nam interdum extra venas ab aliqua corporis parte eleuari potest vapor deleterius, cor feriens, lancinans, & eius robur prosternens, vt apparet in temporaneis venenis. Nec in febris pestilente cor semper primò afficitur, quoniam dantur anginæ, pleuritides, cathari, dysentericæ, phrenitides, & colici dolores pestilentes, ex Paul. lib. 3. cap. 43. & Auic. 16. 3. tract. 3. cap. 6. & tract. 4. cap. 30. Gentil. in com. cap. 6. fen. 16. 3. Leono Lunensi lib. 4. art. medic. sect. 3. cap. 4. Diuersa enim, & admiranda est pestis analogia, vt aduertunt Mercur. lib. de pestil. cap. 14. Fracastor. lib. 2. de morb. contag. cap. 4. Fab. Paul. in com. lib. Thucid. de peste, fol. 274. Sicut enim datur pestis, quæ solum virgines afficiat, alia senes, alia quæ crura corripit, vt innumeri auctores confirmant, provt varia & diuersa dantur seminaria, quæ provt vel his, vel illis amica sunt, vel inimica, ita modò hunc, vel illum afficiunt: sic etiam datur alia, quæ certa membra affligit tabe dira, vt pleuram, guttur, partes spiritalis, cerebrum, & intestina, prout in lib. 2. de colica pestilenti agentes, latius comprobabimus: de quorum affectuum curatione egit Cardan. lib. 3. de venen. & vt nuperrimè, sic omnium elegantissimè Jean. Colle, in lib. 3. de morb. malignis disputauit. At in iis pestilentibus affectibus, cor primaria sedes non est, licet ratione febris semper patiat.

QVÆSTIO LII.

Quòd in peste, pulsus & urina videantur esse secundum naturam, cum agri morte, & qua sit huius euentus causa. Contra Auic. interpretes, Gentilem, Nicol. Amat. Mercurialem, Altimarum, & alios Medicos præstantissimos.

AD 4. partè argument. 4. ducto altius exordio respondendum est Gal. lib. 3. de presag. ex pulsib. cap. 3. sic ait. *Quidam enim ab initio ad finem usque, alij per totum morbum, probum pulsum habebant, qui perparum deflectisset à natura, &c.* Et cap. 4. sic ait. *Sano videtur quibusdam perplexa & incognita via, si quando nec differentia vlla pulsuum à naturali deficiat, & se ipse agrosus febrem non dicat percipere, ac inæqualitatem, que molestia est, balneis percurauerit, & vt*

rem difficiliorem reddam, nec ex urina quidem petere in huiusmodi affectibus firmam notitiam semper licet, sed est ferè auctoris colore, & compage similis naturali. Sexcentos tales in diuturna pestilentia conspeximus, ubi Medicos cerneret nihil plebe præstantiores, imò verò imperitiores multo nonnullos experiente plebeo, &c.

Hanc sententiam firmat Auic. 1. 4. tract. 4. cap. 2. de sign. feb. pestil. §. Et quandoque est de febribus pestilentialibus, in qua non percipit aeger, nec tangens propinquus multitudinem caloris, & non alteratur pulsus, & aqua magna alterationis, & cum hoc ipsa est interficiens velociter, & hæsitant Medici in esse eius, &c. Repetit 2. 4. tract. 1. cap. 80. §. Et quandoque est urina in agritudinibus pestilentialibus bona, naturalis in substantia, colore & sedimine, & ille cuius est, tendit ad mortem, &c.

Sequuntur horum auctorum mentem, Auenzoar lib. 3. B Theiz. tract. 3. cap. 1. §. Ex his autem que pluries, & pro maiori parte vidi accidere in epidemia, sunt febres puride, que lenta in tantum esse videntur, quod vix percipiunt nisi à Medico, & moriuntur subito cum eis, &c. Auic. 4. collect. cap. 1. 4. prop. fin. idem confirmat. §. Et non apparet in his febribus fortitudo, nec sentitur in eis magna lesio manifeste, &c. Horum mentem explicat Rasis 10. lib. ad Almanf. cap. 2. de peste. §. Febribus que ex aëris corruptione generantur, non videtur in principio multa inesse caliditas, neque acuitas quum tangitur aeger: sunt tamen in oculis corporis partibus, & ipsius profundo magni nocuenti, & sunt deceptorie, & vehementis operationis, & sunt febres lente, repide, conclusæ, &c.

Sed relictis veterum sententiis, placet veritatem hanc examinare ad vnguem. Videtur enim longè à veritate alienum existimare, pulsus bonum, & vrinam bonam in peste interficiente apparere, quum venenū lateat interius, lancinet cor, vitalis potentia & naturalis facultatis tonum dissoluat; sicque necesse est, vt pulsus in aliqua differentia deficiat, si verum est, pulsus inquietudinis, damni que interni indicem esse certissimum, ac minimè fallacem. Insuper, si pestilens calor ab aliis per putredinis excellentiam differt, ex Gal. 6. epid. sect. 1. com. 29. cur in pulsu, aut vrina, aliqua putredinis nota non apparebit? quam ex his signis rimari posse probat Gal. 9. meth. 4. §. Quia autem nec in lotio, nec in lotio, nec in ipsa caloris qualitate, indicium aliquod humorum putrescentium apparuit, &c.

Enimverò si Galeni verba, aliorumque auctorum mentem penitius scrutemur, pulsus naturalem, & vrinam bonam in peste interficiente non posse apparere inuenimus. Patet ex Gal. supra, ex verbo [perparum deflexisset à natura,] & ex altero [alteratione magna,] & ex alio [similis naturali:] ex quibus omnibus manifestè constat, in peste, ægro tendente ad mortem, minimè dari pulsus naturalem, sed huic valde similem ob dictas causas, vt communiter Medici ex Gal. sententia falsò pronunciant.

Quare tamen pulsus & vrina, à natura perparum deficient, plures explicarunt, sed an rectè, ipse iudicabis, si eorum opiniones priùs exaudias. Auic. interpretes in varias abiere sententiâs. Dicunt ergo primæ opinionis fautores, quòd natura tanto malo oppressa non audeat aggredi pugnam, & quasi deuicta non valet insurgere contra morbum, sed potiùs ad operationes naturales se conuertit, vnde pulsus apparet bonus, & vrina bona. Hunc soluendi modum excogitarunt Conciliat. dif. 94. Gordon lib. 1. de feb. cap. 10. Pro illis est locus eximius lib. 3. cris. 9. sic enim ait Galen. Hoc enim accidit, ubi plurimum natura à morbo superatur, tunc enim necesse est certare aduersus ipsam aggreditur, &c. Lege que pro huius opinionis defensione latè congestere, Iacob. de part. Thadaus Florent. Vgo Senensis, cit. Auic. cap. explanantes.

Sed horum demiror ingenium, quòd in re clarissima ita à Galeni mente deflectant, cum innatam naturæ prouidentiam denegent in custodiendum animalis; nam ea ex necessitate operatur, & aduersus corruptentiam decernat. Qui enim fieri potest, vt hæc licet multa pernicie oppressa, morbum non aggrediatur? Nonne hæc est miles strenuus, qui aduersarium prouocat ad pugnam, etsi in

confluctu ipso succumbat, & emoriatur? Nonne hæc maiores semper acquirit ad pugnandum vires, vt corpus ab externis iniuriis, quoad potest, defendat, in qua cum morbo luctatione pulsum debilem, frequentem & inæqualem fieri certum est? Nonne animalium natura est morborum medicatrix, & in expellendis, & oppugnandis mirabilem efficaciam præstat? Cur ergo hæc tanto malo afflicta, signa non dabit ruinæ suæ manifesta, que nonnisi ex pulsu, & vrina delumi possunt firmissima. Nec est dicendum, ipsam morbi sæuitie deuictam ad opera naturalia se conuertere, sed pugnam inire, quæ licet tunc non sit eo robore facta, ac si superior esset, (quo pacto intelligendum Galenum puto) erit tamen ea vi qua poterit.

Secundæ verò sententiæ defensores, quorum primus fuit Gentil. in com. cit. loc. Auic. cum Nicol. serm. 2. tract. 2. serm. 4. distinct. 6. cap. 9. in fin. asserunt prædictos auctores hoc modo esse intelligendos. Corripiatur v. g. quidam febre salubri, in cuius corpore lateat materia venenola, quæ licet, quoniam est in parte ignobili, & à corde remota, non noceat, tempore tamen crisis commota cor subito ferit, oppugnat, & interficit: quare aeger moritur ex febre salubri cum pulsu bono, bonaque vrina. Sed non aduertunt viri doctissimi, quòd postquam humor venenosus se deoccultauit, tunc necessariò aeger febre pestifera laborat; quo tempore pulsus bonum, & vrinam bonam apparere non est dicendum, & maximè quum præconatu naturæ in crisi facta, & humore venenoso sua vi maligna cor feriente, omnia immutari contingat. Lege, que de hoc modo soluendi scripserunt Theodor. Angeluc. lib. 1. de feb. malign. cap. 6. Francisc. Vlms lib. 4. de vrin. cap. 6. Scalig. exercit. 3. 2. de subtilit. in Cardan. Valnerda Olyssip. in epistola de peste, Lusitano idioma conscripta.

Alij alio modo respondent, de quorum numero est Fonseca, in meth. curandar. feb. quas Iacchimus omisit, tit. de feb. pest. sig. qui ex eo pulsus naturalem fieri in peste, corde pestilimè affecto arbitratur, quoniam ita calor insitus à mala veneni qualitate debilitatur, vt non possit pulsus mutare, & extendere, ob spiritus & innati caloris inopiam. Corruit solutio, nam cum natura frequentia magnitudinem compenset, si exactè examines pulsus, differentiam inuenies à naturali, sicque erit languidior, frequentior, & inæqualis.

Clarissimus Mercurialis lib. 3. de excrementis, cap. 8. in fin. affirmat calorem exiguum, pulsusque moderatum reperiri, quòd febris pestilens ipsum quoque cordis corpus occupauerit, planèque confirmata sit, & in habitu, (quam hecistica pestilentem concedit Gal. 3. de prasag. ex puls. cit.) in qua pulsus calorem repræsentat æqualem, & similem sano. Sequuntur hanc opinionem, Altimar. 3. de feb. 8. Oddus de Oddis lib. de pest. cap. 12. Amat. 3. cent. 74. Sed quum Gal. peste correptos habere pulsus similem sano, dicat, hecistica verò pestilenti correpti habeant pulsus debilem, paruum, crebrum, & modicè celerem, ab eorum opinione discedere cogor. Quum hecistica pestilens pulsus non sit similis sano, nam veneni sæuitie oppressa facultas, & languens, paruitate pulsus crebritate vult compensare, ita vt quòd vnica pulsatione non potest agere, pluribus efficiat.

Vera ergo sit sententia, vsu, experientiaque confirmata: Pulsus similem sano, & vrinam similem naturali apparere, quando pestis venenosa qualitate amplius affligit, quàm putredine. Quare quum exigua putredo circa humores versatur, exigua erit mutatio in vrina. Pulsus enim similem sano apparere, sæuitie malo, venenòque interno, dicendum est, in hac pesti quæ sine feruore, & calore nimio cor fatigat, & extinctis solutisque spiritibus vitalibus, corpus & potentias cæca quadam, & abditata venenosa qualitate labefactat, & veluti præsentaneo veneno homines ex improbitate, sideratorum modo interficit, prostratione summa, & plerumque sine sensu doloris, anxietudine, & angore maximo vexat, & inopinatò cor premit. In hac neque calor ardore mordax, nec sitis vehemens est, aeger tamen animi deliquio, syncope, pulsu

pulsu paruo, debili ac pusillo, assidua vomitione, vigiliis, inquietudine, corporis iactatione, & virium imbecillitate, spirituum omnimoda iactura refrigeratus occumbit: in hac, quum sit interficiens velociter, hæsitant Medici in esse eius. De quo argumento vide Fernel. lib. 2. de abdit. 1. 2. & Petrum Salium lib. de febr. pestilent. 1. 5. & 16. ad fin.

Non desunt, qui ad repugnantiam temperamentorum confugiant, quam tantoperè laudauit Gal. 3. de prasag. ex puls. 3. quum videlicet cor calidius est, humores autem in sinibus contenti frigidiores, ex qua contraoperantia pulsus sit moderatus. Vel interdum est inæqualitas temperamenti inter cor & arteriam, vt scilicet arteria quæ frigida est, à corde calefiat, ita vt euadat pulsus nec paruus, qui frigida intemperie est, nec magnus qui calida, sed inter vtrumque moderatus. Aliquando ad distantiam arteriarum à corde; quæ enim cordi sunt propinquiores celerius recipiunt influxum à corde; quæ remotiores sunt tardius, vnde pulsus fieri similes temperato, & naturali asseuerat. Sed quoniam hanc verissimam doctrinam, & miro ingenio adinuentam, iuniores in varios sensus distorquent, & oppugnant, imò inflatis buccis merum figmentum esse asseuerant, & locus iste latius dinagandi tempus non concedit, hanc arduam pro Galeni defensione aduersus ipsius calumniatores litem discutiendam referemus, ad librum vlt. Praxis Historiarum, in quo de pestis curatione latè disse-remus.

Ad 5. argum. de canis rabidi veneno, dic: In rabie putrefactionem quandam existere, latet enim nos: nam putrefactiones quæ in humano corpore fiunt, non admodum manifestæ sunt. Verisimile est autem ita se habere, quoniam canes quum rabiunt, febre quadam corripiti solent. Ergo si omnium contagionum inductio fiat, eas in putrefactione consistere deprehendes, ob quam pituita gypsea (vt ad penum redeamus) quæ est strumarum causa materialis, & crassi, mucosique humores putrefacti, sunt in causa, vt strumæ contagium inducant.

DVBIVM LV.

Num pituita vitrea putrere possit.

Pituitam enim gypseam putrere posse, nulli est non manifestum. Nam si cor vitæ fons, & domicilium, viuente animali; spiritus vitalis (functionum instrumentum); sanguis arterialis, in quo calor permanentiam habet; semen, ex purissima sanguinis parte elaboratum; sanguis venalis, lac, & alia plura putrere possunt, vt supra retulimus, cur non gypsea pituita? Dices fortasse, illi maximam inesse siccitatem putredini nimium resistentem, sed hoc difficultatem putrescendi arguit, non impossibilitatem. Nam si crassius, melancholicusque humor, atque terrestris sextanæ, septimanæ, octonanæque febris est causa, apud Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 68. in fin. & hoc per putredinem accidit, ex ipso ibi §. Etiam non prolongatur, quin sit in quibusdam corporibus melancholia grossa, & pauca, cui accidit putredo, &c. cur gypsea non putrescat? Deinde si pituita vitrea suapte natura frigidissima, 2. de loc. 5. & 2. feb. 6. putrescit, ex Auic. 1. 8. tract. 2. cap. 80. §. Verum ipsi accidit iam putredo, &c. & febrem concitat ob putredinem, ex Gal. cit. de feb. cur gypsea non putrescat? forte quoniam ab humore omnino exuta est? id eadem non puto. Audi Petrum de Peramato lib. de humorib. cap. 13. per hæc verba. Est autem pituita gypsea, crassior reddita per serosi humoris absorptionem, reperiturque in artubus, pulmone, atque aliis meatibus corporis non raro, talisque appellatur ante integram exsiccationem, & conuersionem in topium, & lapidem, &c. Hanc modica quadam humiditate, & mollitie esse adhuc præditam Costæus confirmat, in com. c. 1. Auic. fen. 1. doct. 4. n. 6. licet enim lapidis, aut gypsi duritiem repræsentet, ab iis tamen distat ob humiditatem, qua non est omnino spoliata, quum adhuc in topi, aut calculi duritiem non migraverit, vt 6. physiol. 9. Fernel. docet. Addiderim strumas non ex hac solum pituita, sed ex lentis mucosif-

que humoribus ortum ducere, vt inter omnes firmavit Manard. 7. epist. 2. Ab humore ergo in strumis reperto, lento & putrido, quum habeat omnes conditiones ad contagium requisitas, eleuari vaporem, vicinum corpus contactu & fomite infecturum; affirmamus.

Neque dicas, non adesse putredinem in isto humore, quia in strumosis non visitur febris, à putredine inseparabilis. Nam præterquam quod strumæ febres mouent, teste Celso lib. 5. cap. 20. rubric. cit. ob humorem putridum (qui est illarum causa) febrem concitantem, vt proprio experimento firmavit Amat. 5. centur. 20. etiam pestis datur sine febre, non tamen sine putredine; & plures pestilentes visuntur morbi omnis febris expertes, non tamen putredinis. Quamuis enim hæc sit causa febris, non tamen omnis; sed ea quæ per omnia vasa vagatur, aut ita vrget vt corripiat, & ponat in calefacto esse: id quod non semper efficere potest putredo, vel etiam insignis; quum sit in externis partibus posita, & à corde remotis, vt plures ostendunt morbi, quorum putredinem sat ostendit feotor ingens exhalantis vaporis à manantibus vlcibus fordidis fistulis, virulenta scabie, scæda elephantiasi, Gallica lue, & aliis cutaneis affectibus.

Neque obstat, quòd per duram cutis tunicam vapor exire non possit, vicinum corpus infecturum. Nam omnia sunt transpirabilia, 6. de loc. 5. & per cutem exilibus, crebris, & insensibilibus foraminibus constantem (poros vocant) effluxus continuus extra corpus humoris noxij defertur. Celerem autem euaporationem iunat partis affectæ interitus calor continuè effumans; calor autem à putredine humoris in parte coerciti fouetur semper.

DVBIVM LVI.

Num putredo sit causa caloris.

Obicies hoc minimè esse verum, nam putredo non est calor, is autem non nisi à suo simili oritur: neque enim concipi potest, vnde putredo putrenti rei calorem addat. Deinde licet putrentes humores reddantur calidiores quàm antea erant, quum minus caleant quàm cor, febrem excitare non poterunt. Iungit Aristot. 4. meteor. cap. 1. putrentia omnia reddi frigidiora, quum per putredinem exhalet innatus calor, & extraneus cesset post actionem.

Licet pro huius dubij solutione, variæ sunt Philosophorum opiniones, seu potiùs rixæ: placet enim iuniorum doctissimis flammam vtrumque iam consopitam excitare, quum ad huius obiectionis solutionem, quædam necesse sit prælibare, ex tam multis quæ Galeni interpretes, ad cap. 3. lib. 1. de differ. febr. doctè literis commendarunt: de quorum numero sunt Argenter. in art. medic. & Thomas à Veiga in com. cap. 5. Galen. lib. 1. de diff. feb. Thomas Erastus, Archangel. Mercenar. pro tract. de putredine Eustach. Rudius 3. de feb. 1. 1. Vallesius 4. controu. 3. & 4. meteor. 1. Ludonicus Mercat. tom. 2. lib. 3. de feb. caus. in init. Stephanus Roderic. Castrenf. lib. 3. de meteor. microcosm. cap. 4. inter quos non adhuc capit discordia finem, aded dubium, anceps, arduumque est: & nos plura de putredinis causis, essentia, & natura Laconicè proponemus, lib. 4. in com. hist. 4.

N. ganda enim foret illa propositio Gal. lata tum cit. de diff. feb. tum lib. de caus. morb. 2. & 3. de temper. 2. nisi certissimo, manifestissimo frequentissimoque experimento, sui certitudinem euidentiamque exhiberet: quale esse illud cit. loc. relatum, de stercore columbino, ex quo putrefacto, vaporumque edente, tota domus in Myria, Asia parte conflagrauit. Hoc autem ita accidere confirmant euidentissima argumenta. Primam, acrimonia sensati caloris in putrido; dum extrahitur languine. Exemplum aliorum stercoreum, quæ putrescentia multum ignem concipiunt, aded vt si manibus tangantur, exurant. Ardor tritici in aceruis putrentis. Lactucarum aceruus, quæ, si eas relinquant donec putrescant, comburunt. Accessionum repetitio, duratio, & earum cessatio satis ostendunt; Indica

Indicat euidenter humor in parte obfessa phlegmone contentus, vbi prohibitus difflari putrefcit, & febrem concitat.

Quare tamen hoc accidat, ex Gal. doctrina, & Philofophi dictis fati constat; hi enim exemplis rationem addidere. Putrefcentia ergo omnia calorem concipiunt, calidæque præternaturaliter redduntur, licet putredo non fit formaliter calida vt ignis; neque eminenter, vt fol; neque potentia vt piper; quod alienus calor vniuerfum occupet corporis habitum: siquidem per putredinem naturalis calor corrumpitur, & ab extraneo calore fubiectum occupatur, qui effentia fua actior est & mordacior. Quæ de caufa pituita, reliquique crassi & frigidi fucci febrem accendunt, concepta prius putredine, lib. 2. de diff. feb. 5. Quo fit vt in frigidis affectibus propè mortem aliquando febris consequatur, eo quod retenta, & putrefacta excrementa calorem concipiant. Hæc est facilis secundum Galen. & Philof. mentem refponfio.

Licet enim putredo non fit calor, calefacere tamen potest, ob extraneum, præternaturalém ve calorem ambientis, qui si validior fit innato rei putrentis, cur putrefaciendo non calefacit? Natiuus enim ad oppofita patibilia gubernanda fit impotens, & ineptus; sicque effluere humidum permittit: in quod proficiens extraneus, feruorem & incendium concitat. Quod si putridus humor adeò non calet, vt cor, aut contenta eius, (hoc enim fecundo loco obiciebant plures) faltem tranfmiffa fuligo calidiffima est, & fufficiens ad febrem inducendam: quoniam concepto putredinis vitio languet innatus calor, & ab extraneo, vel remiffiori facile alteratur, æftuanteque sponte glifcit, & ad noui putridique aeris accessum crefcit & incenditur. Tantum enim abest vt post actionem alienus celfet calor, vt ad abfentiam innati magis efferefcet, ficque intensior putredo concitetur.

Humor ergo actu committens strumas, & qui earum caufa coniuncta dici potest, & debet, tranfpirari prohibitus putrefcit, effumat, & calorem concepti acriorem & mordacem; ex quo eleuatus vapor putridus, lentus, & praua qualitate affectus contagium inferre potest, maxime quoniam eleuatur ex loco cutaneo externo, è quo integra, minufque mutata exit aura. Strumæ ergo tam vlcera, quam non vlcera, sunt fomites, & contactu contagiofa. Licet illæ promptius inficiant, quoniam à fordido vlcere foetidiffimus exurgit vapor, vicinum corpus infecturus hæc dira.

Hoc minime concederet Hieronymus Perlinus, qui in declamatione ad lib. 2. cap. 10. aduersus morborum contagionem, eiusque fautores, acerrimè contendit, nullum morbum dari contagiofum, nec strumas, imò nec ipsam pestem. Et quod plus est, eò impudentiæ, imò dementiæ deuenit, vt afferat hodierna contagij, tum pericula, tum remedia irrita esse, inania ac planè nulla. Sed abeat cum suo commento Perlinus, qui humani generis hostis verius nuncupandus, sibi licere putat impunè homines occidere. Rationes verò quibus fulciat paradoxum, nondum exiere in lucem: Medicorum enim terrore percitus declamationem solùm excudit. Si fecerit, non deerunt docti qui earum vanitatem impugnent euidenter.

QVÆSTIO LIII.

Quod verba non naturali vi, sed summi Omnipotentis potentia, aut accita Dæmonum ope, strumas aut alios morbos curare possint.

Quorundam rusticorum exemplo, &c.] Dirus morbus microphula est, cum qua sæpiffimè, incassum tamen Medici laboriosè luctati sunt; per tæsi tamen vehementis laboris, rusticorum opem implorant. Nam hoc Herculeum malum opprobrium Medicorum dici potest. Siue ergo humorem hunc expurges, extrâ & intrâ emollias, (per internam enim partem exhibitis medicamentis, posse fieri emollitionem, tenent Fallop. lib. de tumorib. præter na-

tur. cap. 2. Iul. Cæsar Claudin. consule. 112.) caustica & ipsum ignem adhibeas, vix succumbit aff. ctus. Coguntur ergo miseri ægri Rusticorum Hispani alexicacos, seu salut. tores vocant) auxilium exquirere tanto malo oppressi. Illi solo contactu, visu, afflatu, verbis, aut linetici applicatione strumas, aliâque vulnera sanant immediate. An tamen hoc verum sit, iam videndum. Vanum namque non est, quod de verbis prolatis, & incantationibus circumfertur, quum his quotidie grauiffimos morbos extirpari contingat. A facris ergo literis ducamus exordium. Incantationes probare videtur Regius vates Psalm. 57. dum sic cecinit. Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspides surdas, & obstruunt aures suas, quæ non exaudiet vocem incantatoris, & venefici incantantis sapienter, &c. Hierem. etiam cap. 8. idem scripsit, dum dicit: Ego vobis immitam serpentes regulos, in quibus non est incantatio. Hinc grauiffimus auctor Iosephus lib. 8. antiq. cap. 2. affirmat, sapientiffimum Salomonem præcantationibus, & coniurationibus, vt Dæmones fugerentur, & morbi curarentur, vsum fuisse. Et Plato lib. 4. de republic. in vniuersum morbos incantationibus sanari assueuerat, vt affirmat Platonius. Princeps, Marfil. lib. 3. de vit. calit. comparand. 18. Idque apud Lucianum Dinomachus Stoicus, Ion Platonius, Cleodemus, & alij opinantur. Imò Pythagoras, Empedocl. Apollon. Thyanæus, non tam verbis, quam carminibus morbos sanari tradunt. Plinium lib. 28. cap. 2. eandem sententiam habuisse, eamque plurimis appofitis exemplis confirmasse, probant insignis Tiraquel. lib. 2. de nobilit. quest. 7. num. 302. Alexander ab Alexandro, lib. 2. dier. genial. cap. 17. eloquenter.

Ex nostris Trallian. non contemnendæ auctoritatis Medicus lib. 9. cap. 4. ex sententia Galen. id confirmat, §. Præterea etiam diuini Galen. qui nec quidem incantationes putant, longo tempore, multoque vfu plurimum ipsas posse deprehendit. Audi igitur verba ipsius, quæ de medica Homeri tractatione scripta reliquit in hunc modum. Nonnulli igitur putant incantationes anicularum fabulis esse perfimiles, quemadmodum ego quoque diu existimauis: temporis autem progressu ab eis quæ euidenter apparent, persuasus sum, vim ipsis inesse; nam in percussis ab scorpione adiumentum sum expertus, nihilo autem minus in ossibus gutturi infixis, quæ incantatione statim expuebantur, hæc multa præclara singula habent incantationes, quum institutum consequuntur, &c. Quæ sententia Galen. licet non extet, extitisse tamen, auctoritate huius viri potest comprobari.

Deinde is Auctor lib. 12. in fin. characteribus vtitur ad coli dolores persanandos: quam opinionem confirmat Marcel. antiquiffimus Auctor lib. de re medic. cap. 8. Et mirabile est quod scribit Aëtius ex Archig. tetrab. 2. ferm. 4. cap. 29. per hæc verba: Dentem igitur mortui canis, in nomine eius qui agrè habet, acceptum super prunas pone, vapor emque inde prodeuntem ager apertio ore admittat, & firmabuntur ei dentes, &c. Plurima his similia exempla legat qui velit, apud Fernel. 2. de abdit. 16. Cardan. lib. 2. tract. 2. contradit. 7. Ad hæc Gal. 12. meth. 8. flatuosi doloris curam per cucurbitulas super partem affectam positas docens, has esse auxilium incantamenti simile pronunciauit. Vide Beniuen. lib. de abdit. sanat. caus. 26. qui sagittam infixam, in faucio iam à Medicis desperato, carminibus auulsam fuisse assueuerat. Lege etiam Conciliator. diff. 157. de hoc argumento ex professo disputantem, & Andream à Cruce lib. 1. de vulnerib. tract. 2. cap. 17. de curandis vulneribus, orationibus & aqua.

Sed fabulosum, & commentitium est, quod de incantationibus circumfertur. Quamobrem magi, & incantatores rigidè in Diuinis oraculis reprehenduntur, vt patet in lib. Deuteron. 18. per hæc verba. Quando ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, caue ne imitari velis abominaciones illarum gentium, neque inueniatur in te qui bariolos sciscitetur, atque obseruet anguria, neque sit maleficus, neque incantator, neque qui pythones consulat, atque diuinos, & querat à mortuis veritatem; omnia enim hæc abominatur Dominus, & propter huiusmodi scelera deleuit eos in introitu suo, &c. Idem legitur apud Esaiam, cap. 2. & in lib. Paralip. 33. &

& in Lemitic. 19. & 30. n quibus locis Iudæi grauitè plectuntur ob incantationes. Ob quas lib. 1. Reg. Saul Rex à Deo interficitur. Et lib. 4. cap. 17. Dominus Officæ Regis tempore populum Israëliticum, quod incantationibus inferiret, in captiuitatem Assyriorum deduxit. Et in cap. 23. iussu Domini, Deuteron. lege promulgata, delentur incantatores & aruspices. Contule Vallesium, in lib. de sacra Philosoph. in com. cap. 2. Genes. Quare incantamenta sunt vanitatis plenissima, mera figmenta, & meræ nugæ. Quo pacto Imperatores Constantin. & Iulian. in l. multi. & in l. nemo, Codice de maleficiis, & Mathematic. nobiles, & ignobiles capite damnare iubet. & ampliùs patet, in lege 12. tabular. §. Qui fruges excantasset, & qui malum carmen excantasset. Subscribunt Hipp. lib. de morbo. sacro, num. 5. Arist. 8. de hist. anim. 24. in fin. Gal 6. simpli in proemio. §. Verum is ad fabulas, versus aniles, simulque ad præstigiaturas quasdam deliras Ægyptias, iunctis quibusdam incantationibus, quas, cum herbas colligunt, admurmurant: & sanè vtitur ad ea quæ suspenduntur, & imposturas non solum curiosas, sed etiam falsas vniuersas. At nos neque horum quidpiam, neque nugaces istorum narrabimus historias, neque enim vel paruis admodum Medicis vriles tales esse fabulas existimamus, nedum is qui Medicinæ opera obire properant, &c. Repetit 9. simpli. cap. 26. Sequitur hos Cels. lib. 5. cap. 27. de vlcerebus venenatis. Quæ de causa Imperator Caracalla lege quadam inuolabili cautum fecit, ne pro quartana, aut febris abigendis, incantationibus quispiam vtretur. Ad Valles. lib. 4. controu. ult.

Ex quibus duas obseruare oportet veriffimas conclusiones. Sit prima. Verba materialiter sumpta, incantationes, coniurationes, characteres, figure, annuli, scripta, ligata, appensa, aut alia similia superstitiosa & vana, vim aut efficaciam persanandi morbos non habent. Hanc conclusionem probant inter omnes; Picus Mirandula libel. prop. de magia. Bened. Veronens. lib. 7. cap. 25. de de veneficiis. Amat. 6. centur. 86. Symphoriam. Campag. in annotament. contra Conciliator. Tarraga, quest. 36. in lit. P. Gentil. quest. 55. extrauag. Ioan. Brau. P. t. a. h. t. lib. de Marfis & Pysyllis elegantè. Ioan. Brau. Chamicus lib. 2. de vln. curat. cap. 5. Patet conclusio euidenter. Nam verba sunt naturales rerum imagines, & nihil aliud ipsa præter hominum placitum important. Deinde verba, aut scripta sunt, aut ore prolata; illa sunt quid mortuum, & omnis energiæ experti; hæc autem vim tantum habent contactum aerem ferendi, vt & animalium, reliquorumque inanimatorum soni: sed sonus tactum non magis valet immutare, quam color auditum, quoniam non sunt sensuum istorum obiecta. Quare cum ad sanationem necessarium sit tactum immutari, fateri, oportet sanationi morborum, solam verborum prolotionem nihil conferre. Horum enim omnium vanitas, à vanitatum auctoribus inuenta, ab Epicuræis, Cynicisque Philofophis antiquitus pariter vexata, atque derisa, non modò viris doctis, verum etiam rudibus, aa plebeis notiffima existit. Lege Gasparum Peucerum. lib. de incantat. in princ.

Quapropter si verbis simpliciter prolatis morbos incurabiles videris persanatos, Cacodæmonis ritu fieri hoc certum est. Et idcirco militarem illam vlnorum curationem hoc modo celebrari dicendum est. Nam hæc virtus tam multis non potest impartiri. Neque fidem adhibeas refponfioni, quam aliqui ex supra citatis innuere videntur, quod hi linteo vario modo imposito, vlcera sanant, quoniam abstergunt & exficant, & sic saniei expurgatione, in euchymis præsertim corporibus, vlcus ad cicatricem perducunt. Nam hoc non nisi longo temporis spatio, fieri potest. At verò hi ex improuifio hoc machinantur, vt constat ex Ariolo citato à Beniu. 26. qui duobus digitis plagæ superpositis, & carminibus nescio quibus inlulurratis, telum ex osse redire iussit, quod citra summum vitæ periculum, nec varia medicamentorum genera, nec operosa medentium manus extrahere vniquam potuerunt.

Meritò ergo hæc circulatorum impostura damnatur, & interdictio diuinæ maiestatis cultoribus, quoniam Lib. II.

A Dæmonum pacto inito fieri certum est. Sic enim commentus est Diabolus, vt sanctiffimis quibusdam verbis prolatis faciliùs & libentiùs homines fidem adhibeant. At licet ab istis verba proferantur sancta, vel sunt in malum finem dicta, vel ientus eorum inuertitur, aut cum prophanis, & nihil significantibus rebus permittentur. Sic isti mira perpetrant, quæ non nisi spiritus iniqui commercio celebra: i possunt. Contra hos impostores strenuè certant Gaspar Ciruelus Toletanus lib. peculiari de superstitionibus. Annaus Robert. Iurisperitus insignis lib. 1. rerum indicatar. cap. 5. Benedict. Perer. lib. 1. de magias. Thomas à Veiga in com. 85. art. Medic. Gal. Ioan. Hucher. lib. 4. de malefic.

Nec mireris: Nam sicut à maleficis & impiis hominibus, recitatis verbis, magicis quibusdam actionibus, & certis cærimoniis fiunt, vi Diaboli, fascina (philtro vocant:) & sicut agitatis, & tranfmiffis noxiis succis ad nobiles partes, vel instrumentorum structura vitata, innumeri hac de causa morbi contingunt, quos trans naturam. loc. cit. Fernel. vocat: idque faciunt præstigiatores immediate per motum localem, vel illudendo sensibus, vel applicando actiua passiuus, vt latè referunt Lang. lib. 1. epist. 38. & lib. 2. cap. 34. Marcel. Donat. lib. 2. de histor. mirab. cap. 1. vers. fin. Cornei. Gemma lib. 2. de natur. diuin. characteris. cap. 4. luculenter: Sic Dæmones, & illi horum vi, agitatis & expulsi prauis humoribus à partibus præcipuis ad ignobiles, plurimos morbos, vel etiam insanabiles tanare queunt. Sed hæc curatio, vt scitè Fallop. aduertit, tract. de vlnerebus in gener. cap. 14. quantum ad medendi vsum pertinet, nec certa, nec tuta, sed fallax & captiosa, imò reciduatione est, & periculo plena.

Secunda conclusio. Diuinorum nominum vi, & potestate omnes morbi sanantur. Hanc conclusionem probat eruditiffimus Martinus Del Rio lib. 2. magic. disquis. quest. 8. Eius veritatem examplificat Origenes, qui cum in lib. contra Celsum, Diuinorum nominum potestatem consideraret, inquit; in Diuinis nominibus mirandam latere vim, ideoque non esse ex Hebraica lingua in aliam transferenda, sed ius ipsis characteribus conseruanda; quod quidem ab ipso Pythagora obseruatum fuisse legitimus. Sic Plato in Permense Diuina nomina tantum commendat. Et idem 11. de legib. eos qui Diuina nomina mendacio, aut periuuriis inquinant, iacriagos vocat, iubetque à quolibet impunè cædi. Sic Socrates in Philæbo Deum nominare vetetur. Hanc Diuinorum nominum mirificam vim ritè cognoscens Dionysius Areopagita, omnia Theologica mytheria in Diuinis nominibus exquisiuit, de quorum excellentia elegantiffimum librum composuit. Tanta est, inquit ipse, Diuinorum verborum maiestas, vt vel ipsi Dæmones, ipsarum potestate fugentur illico, succenseant, & contremiscant, in quibus contemplantis tantopere Theologi insudant, & nudati à cogitatione terrena, totis viribus enisuntur, vt sanctiffimorum decem Dei nominum alta mentis acie sensum dignoscant. In quibus analogia quadam, eiusdem decem nominibus sanctiffimis, decem diuina oracla correspondent: decem oibes cælestes: decem Angelorum ordines: decem potiffima membra hominis, ac rerum omnium ordines decem, vt eruditè lib. 4. agricult. calest. R. lius disputat, & Iosephus Castiliensis in Porta lucis. Tu intextim lege, quæ ex omnium auctororum decreto eloquentiffimè scripsit Leuin. Lemn. in exhortat. ad vit. optim. insinendam, cap. 59. de diuini Numinis maiestate, & potentia diuinorum nominum, quibus Deus gloriatur in facris litteris, varietate, significatione, amplitudine, efficaciam, qua vna magicis, & diabolicis superstitionibus obfistere licet.

Neque tibi difficile videatur concedere Saluatoribus, licet rusticis, inesse hoc donum conferendæ sanitatis supernaturale, quod hi sint pessimi homines, vt notat Christoph. à Vega lib. 3. de diff. feb. Nam præterquam quod magni sunt auctores, quibus fidem abrogasse piaculum propè sit, de quorum numero sunt Alexandrin. lib. 2. salubr. cap. 12. Plin. lib. 7. natural. hist. cap. 2. & lib. 28. cap. 3. Pomponat.

Pomponat. in suo de incantationib. lib. Cardan. loc. cit. Mathiol. com. ad lib. 6. cap. 40. Dioscorid. qui, salutatores, occulta quadam vi, venenosos, & plures alios insanabiles morbos curare affirmant: id etiam confirmantur Victoria in relectione de magia. Crucius lib. 1. de anim. speculat. 2. Nauarrus in manuali, cap. 12. dum sic ait. Porro illi qui vulgò salutatores dicuntur, & qui afflatu, aut verbis morbos curandi vim habent, (quantumcumque aliàs sint perditissimi homines) licet possunt suo munere fungi, quoniam gratia illa gratis data huiusmodi hominibus à solo Deo, conceditur, &c. Nam sicut non repugnat, vt in herbis, & lapidibus similes reperiantur vires: sic non contradicit, in tota humana specie similes vires inueniri.

Constet ergò, diuinorum nominum vi omnes morbos sanari posse. Et salutatores, rusticòsve, per hanc gratiam à summo Deo illis impertitam, strumas curare. Huc spectat eorum sententia, qui Reges Gallia & Anglia hac virtute curare strumas asseuerant, quod non annaliu modò, verum etiam aliorum testimoniis certum est, vt retulere Guido tract. 2. doct. 2. cap. 5. Chirurg. magn. Mercurial. lib. 1. de morb. puer. 5. Tagaultius lib. 1. instr. Chirurg. & nuper scripsit Andreas Laurent. lib. prop. de strumar. sanat. admiranda ferè per totum. Cur verò plus

Regibus, quàm cæteris hoc bonum communicetur, citati varias causas assignant. Reliqua verò sunt supersticiosa, & commentis malorum spirituum plena, ac planè vana, vt latè probat Cæsalpin. lib. de demon. inuestigat. cap. 10.

Quod verò de Salomone obiiciebatur, dicimus incantatione vsum non fuisse: quoniam tamen diuina sapientia instructus, (vt ibidem Iosephus notauit) callebat artes soluendi veneficia, quibus vti licitum erat, idcirco à multis, falsò tamen, incantatoris nota illi est imposita. Ad carmina Psalmographi, & similia Sacrae paginae loca, dic. Regium vatem per parabolam loquutum fuisse, vt multi facere solent, non quòd realiter incantationes sint. Erat enim, vt notat Valles. ad cit. loc. in lib. de sacra Philosph. philosphandi antiquus vsus, loqui per confictas quasdam fabellas allegoricè significatas. Cætera verò fabulosa sunt. De quo argumento, quæ desunt, lege, si placet, apud Merinum Mercenium, in cap. 1. in Genesim, vers. 1. cap. 19. & Vallesium loco. cit. Rodericum à Castro lib. 4. de med. polit. cap. 3. Santorellum lib. 2. Antep Praxis, cap. 15. Paulum Zacchiam omniscium, lib. 2. quæst. Medicolegalium, tit. 2. quæst. vlt. Sed de morbis capitis tam multa dixisse sit satis.

LIBRI PRIMII FINIS.

ZACUTI

ZACUTI LVSITANI DE MEDICORVM PRINCIPVM HISTORIA.

LIBER II.

De Vitalium, & Naturalium partium affectibus.

PROOEMIUM.

NTER principes nostri corporis partes, Cor, vitæ sedes, in medio thoracis locatum, ab auctore naturæ calidissimum creatum est membrum, tantò hepate calidius, quantò spiritus ad omnes obeundas functiones, excedebat sanguinem calore. Est ergo cor, focus & origo innati caloris: flamma quæ assiduè moueri non desinit, sed mutua reciprocatione semper distenditur, atque contrahitur: vitalis facultatis, irascibilisque animæ domicilium. Vitam calore, & spiritu per arterias in omnes corporis partes diffundit, & calorem influentem viuificum, cerebro icori, sanguini, & spiritui impertit. Membra omnia roborat, tuetur, defendit, & vinculo quodam veluti connectit. Nam quemadmodum summus ille maioris mundi motor, totam orbium machinam immotus ipse continenter rotat, ac vertit: ita huiusce minoris mundi, Cor ipsum, immotum sanè totam molem nusquam non voluit, ac impellit. Adeò viscus hoc est nobilissimum, & vitæ vsui præstantissimum, vt eius necessitatem admiratus Philosophus, illud venarum, neruorum, omnium facultatum principium, imò primam sanguinis officinam esse acriter contenderit. Tanta huic particulæ calor viucitas inest, vt monente Galeno, si quispiam viuente animali digitum in ipsius sinum immiserit, uratur profus sit necesse. Hic diuinus, & cœlestis ille calor, veluti in fonte, & laribus conclusus, à quo manante, natiuus singularum partium tonus conseruatur, & cuiusque partis symmetria recreatur. Huius ergo robore vigent omnia, languente languescunt, inereunte intereunt.

Vitalis itaque huius officinæ, œconomiaque commemoratorum instrumentorum Historias ex Medicorum Principum decretis, & monumentis depromptas, secundo huius operis libro, Diuino nos adiuuante Numine proferre, & ad posteritatis memoriam, non sine artis, vt reor, gloria, enarrare operæ pretium duxi; insuperque alias omnes exponere, quæ ad thoracis partes, tam contentas, quàm continentes pertinere videntur.

Enimverò ne in tam multos libros opus partiretur nostrum, placuit in hoc etiam eas in medium asferre, quæ ad partes naturales reducuntur. Et sicut in principio libri agimus de Corde, Gula, aspera Arteria, Pulmone, Arteriis, Pleura, Septo transuerso, Mediastino, Mammillis, Ventriculo, Intestinis, Abdomine, Renibus: sic etiam in fine, de Hepate pertractamus, facultatis naturalis sede, gratiosi humoris fonte, cuius vis, pro fabrica vniuersi corporis gubernanda, multa est, dignitas maxima, necessitas multò maior. Demùm sermonem instituimus de Omento, Venis, Liene, & Vesica, quarum partium historias describimus, explanamus, quæstionibus, dubiis, & obseruationibus illustramus.

HISTORIA I. GALENI, DE GULA.

Gulæ abscessus curatio.

Rego cum aliquando huiusmodi accidentia longo temporis tractu nobis apparuissent, accedente nonnunquam* Ephemera febre, nonnunquam etiam horrore, & coiectione fecissemus abscessum concoctum difficilem esse in gula: accidit procedente tempore, ut laborans ruptionis serfurn perciperet, ac subinde pus euomeret, idque non solum eodem, sed postero quoque die, atque iterum tertio. Deinde succedebant ei deinceps omnia ulcerata gula indicia; quippe siue acida, siue salsa, siue acerbata deuoraret, aut vellicationem, aut adfrictionem sentiebat, dolebatque hac in parte, vel nihil deglutendo, sed moderatius. Vehementiorem vero dolorem excitabant ea, quibus mordendi, aut adstringendi vis erat. Hic ergo longo temporis spatium seruatus est, scilicet aetatis beneficio: etenim natu maiores ferè omnes perierunt, &c. Galenus lib. 5. de loc. affect. cap. 5.

PARAPHRASIS.

Gula (stomachum, œsophagum, pharynga, vel meri vocant) est via potus; cibique, ex Gal. lib. 5. & 6. de usu part. cap. 5. & lib. 2. aph. 17. constans duabus tunicis, quarum alteram ad cibi, potusque deglutitionem fabricauit natura; alteram, quæ interna est, ad expulsionem comparatam. Hæc neuosa est, & fibris rectis constans; illa carnosa, & tranuerfis fibris contexta, ex Gal. lib. 3. de facult. cap. 8. cuius fabricam exactè describunt Columbus lib. 1. de visceribus, cap. 4. Langius lib. 2. epist. 43. Hanc licet sit frigida, membranosa, & exanguis, ex Gal. lib. 4. aph. com. 45. sicut cæteras nostri corporis partes, omne tumorum genus pati posse, nulli est non manifestum.

Et licet abscessus nomine plura possint intelligi, tamen huius plures sint differentie, & causæ citatæ à Galeno passim, & relatæ ab Henrico à Cuelhar, Christoph. à Vega, Mercurialis, in com. sent. 65. lib. 2. prognost. & Ludovic. Mercato, tom. 1. lib. 3. clas. 4. part. 2. quest. 200. à num. 26. usque ad 36. tamen eius duplex est significatum: nam interdum sumitur pro decubitu humorum ab vna parte in aliam, ex Galeno lib. 6. epid. sect. 4. com. 39. aliquando frequentiorique significato accipitur pro tumore; qui digerit non potuit, sed in suppurationem conuertitur, ex Gal. lib. 2. ad Glauc. cap. 7. & Celio lib. 2. cap. 7.

Tumoris signa sunt, dolor, calor, deglutendi difficultas, præsertim si solidum deuoretur, quæ omnia febris non ignaua comitari solet, maximè si fluxio biliosa sit: si autem ex crassiusculo, magisque lento humore oriatur abscessus, febris nulla, vel interpolata, exiguè apparebit, quam inter diarium numerum esse reponendam, certum est. Licet enim ab internis inflammationibus ferè febris acuta sit inseparabilis; tamen cum ab inflammata parte, putrida fuligo aliquando in propria substantia non communicetur cordi, sed calor solum præter naturam alteratione per continuum facta, sit vt multoties concitetur diaria. Hoc modo ex hypochondrium inflammationibus, imò ex iecoris phlegmone febris orta, non semper acuta est, apud Galen. lib. 2. prorrh. com. 21.

A nisi vehemens inflammatio sit, ac erysipelatis particeps, ex Galen. lib. 4. de loc. affect. cap. 8. Sic intelligendus est Trallianus lib. 8. cap. 1. dum dixit, exiguam hepatis inflammationem non statim febrem inducere, scilicet, vehementem, & acutam. Quare si inflammato membro principe febris multoties non adest continua, cur gula inflammata diariam suboriri non asseremus cum Galeno hic præcipuè, si tumore duro, œdematoso, concoctum difficili hæc pars afficiatur, vt de Pleuræ inflammatione à crasso humore suborta asseruit Galenus lib. de constit. art. Medic. cap. 18. quem locum illustrat eruditissimus Valleriola luculenter. Demùm calidum tumorum, quo gulæ meatus comprimuntur, & deglutendi munus impeditur, sitis vehementia, sensati caloris acrimonia, dolor, febriisque ostendunt manifestè.

B Hic tumor iisdem auxiliis curandus est, quibus Anginam præcorum scientissimi pertractarunt; gargarismatis, phlebotomia, reuellentibus præfidiis, sicut in gutturis inflammationibus fieri consuevit. Quod si humor impactus ob crassitiam, pororum constrictionem, & ipsius contumaciam discuti nequeat, imò resolutioni vehementer renitatur & obstitat, vertaturque in pus in parte conculcatus, & transpirari prohibitus, hoc ex aduicta febre, & horrore percipies, iuxta Senis edictum lib. 2. progn. 58. hæc enim in initio fiunt suppurationum: febris, ob humoris sit ebullitionem, concoctæ principio, vt 2. aph. 47. retulit Galenus: rigor, ob puris acrimoniam, mordentis ac erodentis adiuncta corpora. Aperta vomica, pus vel sreatu, vel vonitione excernitur. Vlcus tandem his accedit, quod cæterorum ritu, dolorem acerbum concitat, qui vehementer exasperatur, si acre, vel salsum, vel acidum, vel austerum quidpiam deuoretur. Actria enim ex Theophrasto, lib. 6. de caus. plantar. cap. 1. Auer. lib. 5. collect. cap. 27. Auic. lib. 2. tract. 1. cap. 3. Ishac lib. diatar. vniuersal. cap. 11. Serap. lib. de simpl. cap. 2. Gal. 3. acut. 2. & lib. 4. de simpl. medicam. facult. cap. 2. sunt acuta, ignea, mordicantia valdè, sicque vellicant, & exasperant ulceratas partes. Similem operationem efficiunt salia, quæ cum nitrosa sint, ex Gal. lib. 1. simpl. cap. 6. & in eis dominetur pars sicca adusta, ex Arist. 23. probl. 30. & Gal. lib. 5. simpl. 26. partem ulceratam irritant, & mordent. Eandem facultatem obtinent acida, ex Gal. lib. 4. simp. 17. & acerbata ab hoc enim sapore manifestè linguam exasperari contingit, ex Galen. lib. 4. simpl. 7.

D Vlcera Gulæ statim medicanda sunt: si enim sordescant, ægri tabida febre correpti intereunt; aut si ad bonum res contingat, longo temporis spatio conualescunt: maximè si vlcus in profundiori parte consistat, commodè enim abstergi non potest. Ab hoc natu minores vix euadunt, grandiores perent; in his enim pronata hæc vlcera (pars hæc enim dura est, & membranosa) raro, aut nunquam conglutinari solent.

E Medicamenta applicanda, crassiora sunt, lenta, & quæ adherere, non autem diffuere queant, vt aduertit Auic. 13. 3. tract. 1. cap. 14. quorum multiplicem sylvam legat qui velit, apud Vidum Vidium lib. 9. de curat. membrat. cap. 6. de vlcibus gula. Eustach. lib. 2. praxis, cap. 1. de vitis gula. Quæ si non profint, ad lactis potum deuenire necessitas cogit; quod auxilium, ad asperæ arteriæ vlcera, & ad ea quæ in summa eius parte consistunt, esse

esse præstantissimum, sequenti historia Galenus confirmat euidenter.

QVÆSTIO I.

Quod febris non à calore solum præter naturam, sed ab vnione caloris innati; secundum Galeni doctrinam oriatur. Contra communem Medicorum sententiam.

COMMENTARIUM.

DE Ephemera febre.] Dubitari potest, & meritò fanè, Num febris ex inflammationibus suborta, à calore extraneo, per alterationem continuam cordi communicato; an putrida fuligine eleuata ab inflammata parte, cor aut contenta eius afficiente; vel ab vnione innati caloris, conantis concoquere subiectum humorem, aut expellere properantis, eueniat. De primo, constans est Galeni vbique relata sententia. De secundo. In libris de different. febr. de crisib. de diebus decretoriis, & alibi passim asseruit, ab humore in parte inflammata conculcato, & circumscripto, eleuari putridam in propria substantia fuliginem, quæ cordis contenta putredinosè afficere apta est. De tertio, quod febris ex inflammationibus suborta, non solum à calore præter naturam, sed ab vnione caloris natiui ad coquendum, & à naturæ conatu, secundum Galeni doctrinam oriatur, à paucissimis fuit controuersum.

C Hoc negotium, quanti sit ad curationem momenti iam exaudi: Si enim secundo modo, imò & primo, febris ex inflammationibus particulis eueniat, necesse est, tum diariam, tum putridam febrem ex tumoribus excitatam persanare, alteratione, venæ sectione, purgatione, & aliis vacuantibus auxiliis. Si tamen ex conatu naturæ, vnionisque natiui caloris ad coquendum contingat, cane & angue peius fugiendunt præsidium est: si enim aliter feceris, debilitato calore innato, resolutis vinibus, & distracta natura ab humorum coctione, ægros perire est necesse. Sic plures ob intempestiui auxilij vsum, in statu pleuridis, quando natura humorem, inflammationis causam, coquere conabatur, debiles facti, vitam cum morte commutarunt; quum melius tunc sit, naturam congruentibus auxiliis roborare, quam turpi vitium dispendio virtutem exsoluere, naturæque ordinem peruerrere. Hoc perbellè explicuit Auicenna 10. 3. tract. 5. cap. 2.

D §. Quumque phlebotomas, & euacuas, & non sedantur accidentia, tunc scias, quod prohibitio collectionis quam queris, est necessaria. Non ergo iteres phlebotomiam, vt non congelatur materia, qua est habitura collectionem, &c. Quasi diceret, vt explicat Iacobus de Partibus, in comment. Si in inflammatione quauis interna, symptomata non cessent, aditque maior febris ex vnione caloris natiui ad coquendum, fiat maior ebullitio & feruor ex conatu coquentis naturæ, appareant maiora symptomata ex maiori materiæ rarefactione, maiori que confluxu humorum ad putredinis focum: tunc ne te decipiat impressio accidentalit. Sanguinem non emittas, non purges, nec aliud magnum auxilium administres. Febris enim illa de nouo suborta vehementior, non à calore præter naturam, sed ex aggressu & pugna naturæ, vel ad coquendum, vel expellendum noxium humorem concitatur. Quibus autem signis febris ab hac causa suborta cognosci possit, & à cæteris distinguatur, Hippocrates & Gal. lib. cit. prognost. notarunt diligenter; & post eos, interpretes, Mercurialis, Vega, Brauus, & Heurnius luculenter explicarunt, in com.

E Enimverò licet omnes causæ caloris & febris, quinario comprehendantur numero, à Gal. lib. de caus. morbor. cap. 2. & lib. 1. de differ. feb. cap. 3. sintque motus, putredo, prohibitum effluuium, vicinia rei calidæ, eiusdem rei calidæ permixtio; aliam tamen præter has reperiri non denegabis, si eam frequentissimis experimentis congruen-

tem, validissimisque rationibus munitam, attenta mentis acie rimeris.

B Conatum ergo naturæ, & motum validum caloris vniti in foco, & corde, & impetum eius ad coquendum peccantem humorem, vel pellendum, esse causam frequentem febris, affirmamus: licet enim adsint duæ aliæ causæ, calor nempe in corde, ex putredine, aut ex aliquo calido, siue naturali, siue adicitio, nunquam credetur febrem durantem inuadere hominem, nisi adsit in corde calidi vnio cum feruore, quod antiqui referebant ad calefactum alicuius contenti in corde. Vniri autem calorem, & moueri ab indita cordis doctrina, ad varias partes, pro varia rerum necessitate, est manifestum. Nam in plantis per hyemem redit calor naturalis ad radices, per æstatem ad ramos; in animalibus per hyemem, & somnum ad viscera; in vigilia, & æstate ad cutem: in patientibus inflammationes, ad partem suppurandam; in cogitatione ad caput; in tristitia, ad cor; in verecundia, ad faciem: in gaudio, ad cutem: ad sensoria mandatur in sentiendo: ad mûculos in motu. Denique difficile esset enarrare motus, quos pro varia vrgentia facit innatus calor validè commotus, & agitatus: maximè vbi validior fuerit moderato: nam solus concursus calidi innati non sufficit ad febrem indolendam, quod in coctione alimenti, & meditatione satis apparet, in quibus actionibus calor, licet retractus & vnitus, febrem non generat.

Ostenditur frequentia huius euentus.

C Quando tumor suppuratur, sit febris quæ non præerat, ex Gal. hic, & 2. aph. 47. Et quando coquitur humor vaforum in pleuritico, ex Galen. 1. cris. cap. 18. & quando non coquitur à natura, non febricit æger. Quare si in morbis febrilibus tale accidit, quale in his quæ suppurantur, inflammationibus, ex Gal. lib. 1. de diff. feb. cap. 6. & in his febris oritur ex conatu naturæ, vnionisque natiui caloris ad coquendum, in vasis eodem modo aliquando hac solum de causa excitabitur.

Secundò. Catarrhus febre succedente non reciduat, ex Gal. lib. 1. cris. cap. 18. & lib. 6. epid. sect. 3. text. 10. ipsa enim febris, coctio est. Ergo.

Tertiò. Humor noxius latens in corpore inducit febrem, quæ antea non aderat, quam à natura mouente, & à calore natiui vnito, & conante expellere noxam sentiam, euenire dubitat nemo.

D Quartò. In statu, febris est multò maior, & tamen humor qui est causa morbi, in saluandis est melius dispositus, ex Gal. 2. aph. 29. magis coctus, minus putridus, & magis edomitus. Ergo ea febris magnitudo non pendet ab aucta putredine, sed ab aucto innato calore coquente, & aggrediente pugnam.

E Quintò. In multis morbis lethalibus, prope mortem, ægri lanissimè degunt, & omnia tunc apparent simillima sanis, ex Galeno lib. 1. prorrhetic. sect. 2. com. 17. & Auicenna 2. 4. tract. 1. cap. 92. Sic lib. 4. epid. in Hippologi villa puer conuulsus, cessante conuulsione, obiit. Sic Hermocrates lib. 3. epid. sect. 1. text. 2. lethali morbo correptus, sine febre cum somno & sana mente, mortuus est. Vnde Auicenna 1. 4. tract. 1. cap. 4. in fin. sic inquit. Et multoties quidem accidit apud mortem dispositio, qua est sicut declinatio, &c. Sed præter multas rationes, quas ibi Gentilis, & Dinus proponunt, & refert Vallesius in com. agrot. 2. sect. 1. lib. 3. epid. ea est præcipua, quoniam natura fatigata cessat à conatu, & pugna.

Sextò. Humor latens in corpore, in diebus criticis, & in vere, inducit febres quæ non præerant: harum causa non est maior humorum putredo; nam in statu, in quo sit crisis, ex Gal. 3. cris. 1. & alibi, humor est magis coctus, quoniam coctio facit cessare putredinem, ex Gal. cap. 88. art. medic. nec in vere, cum sit saluberrimum: & tamen in his temporibus natura aggreditur humorem noxium, non aliàs. Ergo causa febris aliquando est aggressus naturæ ad expellendum peccantem humorem.

Septimò. Prope mortem animalia in omnibus morbis creberrimè, & velocissimè respirant; & in iis adest febris quæ antea non erat, vel sit intensior: sed hoc non contingit propter putredinem, vel causam intus calefacientem, quæ non adest. Ergo ob conatum extremum vniti caloris.

Neque mireris, naturam hoc inuento vti in animalis commodum, cui solum semper est intenta. Facultatibus enim naturalibus indita est à naturæ creatore, seu factore potente, vt more Auic. loquat, 16.3. tract. 5. cap. 1. & Valleriolæ, 1. obs. 9. illa innata doctrina, non in sui gratiam tantum; sed crebrius in vsus, aut totius corporis, aut membrorum, animalis corpus iustè tuetur & gubernat.

An verò Galenus hanc causam, de conatu vniti caloris, tradiderit, responde affirmatiuè. Nam lib. 1. de crisib. cap. 18. oriri febrem, natiui caloris coquentis ratione, manifestè pronunciat. §. 1. Sic igitur in Anaxione, quantum ex prima illa crisi defecta. relictum erat, hoc rursus effervescent, in coctionis tempore, illam, quæ antecessit secundam crisis, febrem generant; hoc verò à naturali calore, non à febrili provenisse, dierum natura non minimum indicabat, &c. Licet enim prisca de hac causa obscurius fuerint loquuti, quòd hæc magis sit occasio, vel causa sine qua non; tamen in 3. lib. epid. sect. 1. com. 10. Gal. iterum eam expressè proponit, dum sic inquit. Quo die rationi consonum fuisset febrem exacerbari, si quidem natura omnino aggressa concoctionem humorum esset, qui incocti erant, vt ostendebant vrina quæ tenues permanebant, eodem die febris perfectè cessasset; neque enim septimo decimo accessit natiui caloris ratione, sed sola putredinis, succensis febriliter humoribus, &c. Ex quibus locis aperte colligitur, conatum, & aggressum natiui caloris ad coquendum, vel expellendum reprobum succum, aliquando febris esse causam.

Neque ex hoc existimes, febrem esse quidpiam bonum, neque homines perire non posse ex febre, quum hæc oriatur à calore vnito, coquente, robusto, & forti. Nam febris indicat magnum conatum, & simul calorem humoris agitati: quare malum latere in corpore significat; quo præsentè melius est febrere, sicut tussire in intemperie materiali pulmonis, licet ad tussim sequatur quandoque hæmoptoïsis, & mors. Homines autem moriuntur ex febre accidenti, sicut in crisi, in qua pugnant natura, & ebullientibus succis pereunt ægri; vel ut occumbunt pueri ex variolis, licet hæc habeant pro causa validam expurgantem vim.

HISTORIA II. GALENI.

De aspera arteria ulcere.

Vlceris in aspera arteria post pestem relictæ, commodis auxiliis, sanatio.

In huius generis pestilentia initio, inveni euidam, cum nouem iam dies agrosset, totum corpus ulceribus scatebat, veluti omnibus ferè qui euasent. Eo die etiam tussiebat paululum. Postridie verò ubi se lanerat, illico & vehementius tussit, & tussi expulit crustulam, quam Græci ephelcidem vocant. Eratque homini sensus manifestus vlceris in aspera quæ in collo est arteria, prope iugulum nati. Quin aperto quoque hominis ore, fauces eius inspicimus, nunquid in iis alicubi vlcus esset. Sed nec sic inspectantibus apparuit vitium: & planè laboranti sensus eius aliquis manifestus ex comestorum, bibitorumque transitu fuisset, si illic vlcus fuisset. Quin etiam ex aceto, & sinapi certioris notitiæ causa, quadam ei deuoranda dedimus. Sed nec horum quicquam eum momordit, & sensus doloris manifestè in collo erat: quo loco etiam adeò iritabatur, vt tussire impelleretur. Suasimus itaque reniti quantum posset, nec tussire. Quod & fecit, eo certè facilius, quòd exiguum erat, quòd proritabat: & nos omnibus modis operam dedimus, vt vlcus ad cicatricem perueniret, foris medicamentum aliquod, quòd sic caret imponentes, tum cubanti supino humidum aliquod ex iis medica-

mentis, quæ ad eiusmodi vlcus facerent, exhibentes: ac inbeantes id in ore continere, paulatimque permittent in asperam arteriam defluere. Sic igitur faciens, sentire se manifestè aiebat adstringentis medicamenti circa vlcus vim: siue ea vis huc transmissa est, siue medicamentum ipsum roris specie in arteriam ad vlcus defluxit, & tanquam percolatum est. Ergo sentire se aiebat, tum medicamentum in arteriam defluere, tum tussim quoque aliquando mouere: oblectabatur tamen plurimum, ac tussim cohibuit. Igitur ipse quoque sua sponte, Roma quidem, ubi correptus fuerat, triduum etiam post nonum diem est moratus: post hoc conscenso nauigio, primum per flumini ad mare nauigauit: quarto die post, nani peruenit ad Tabias, vsusque est lacte, quòd & mirificam planè vim habet, nec sine causa predicatur, &c. Galenus lib. 5. meth. cap. 12.

PARAPHRASIS.

AB ægritudine sæua interficiente, qualis pestis est, plurima, &que irreparabilia damna contingere, ex Auic. aliorumque sententia, in com. hist. 4.4. lib. 1. tradidimus. Hæc miseranda mala potius affligere iuuenes, res est manifesta: hæc enim ætas calidissima cum sit, illico vel quolibet data occasione gliscit, & exandescit. Quare merito 3. aph. 29. homines in hac ætate constitutos frequentius incidere in sanguinis exuptiones, febres acutas, tæbem, & spiritalium partium vlcera, affirmat. Ampliusque hoc accidere certum est, si præcesserit pestis, ob cuius vim, diram, debilitato calore, spiritibus exhaustis, humoribus non regulatis, ad biliosam, melancholicamque naturam conuersis, & nimium inflammatis, vlcera praua in variis nostri corporis partibus, vel etiam internis laboriri, putridos humores, & mala qualitate affectos, agitante, & pelente natura, non est dubitandum; probatque Gal. lib. de bonit. & vit. succor. cap. 1. lib. de atra bile, cap. 4. & lib. 9. de simpl. medic. facul. cap. de terra Samia, quibus locis statum pestilentem describens, plurimis ægrotantibus, quibus nigrorum excrementorum deiectio per inferiorem ventrem contigit, corpus totum pustulis nigris, exanthematis, & aliis similibus vlceribus conspurcatum fuisse refert, iis præsertim qui à tanto malo erant euasuri.

Animalium namque natura nonnunquam ex principalibus membris humores malos euacuans, alios per urinas, vel vomitus, vel alium inferiorem excernit, quosdam verò pelit ad cutem, sed cum non potest euacuare propter eorum crassitudinem, eos ibi reponit, atque hoc modo in tubercula nascuntur in corpore: sapiens verò & fauces ex capite fluentes humores suscipientes inflammanur, dicebat Gal. lib. 2. aph. com. 11. Quapropter verisimile est, eorum humorum ad asperam arteriam defluxorum portionem multam à cerebro emanasse; cum hoc in peste vehementer debilitetur: nam inter partes principes facilius noxam perferunt, cum laxum sit, ex sanguine, & vtatur spiritu animali, tanquam instrumento, qui cum tenuissimus sit, faciliè resoluitur, vt 2. aph. 29. monuit Gal.

Plurima igitur humoris copia è capite in asperam arteriam defluxit, illiusque partem internam acrimonia sua corrosit, vnde facta est crustula. Pauci etiam cum essent humores, & paruum vlcus, leuem etiam tussim excitant. Excalfactis autem, ac liquatis à balneo, qui in capite erant, humoribus, aliquid ad tracheam defluxit, quòd maiorem postea tussim excitauit, ex quo motu crustula decidit, Ephelcis Græcè vocata, ex Gal. lib. 1. de loc. affect. cap. 1. eius particulæ, à qua excernitur vlcerationem ostendens.

Et licet pus inseparabiliter vlcus comiteretur, illius non fecit mentionem Gal. quoniam aspera arteria tota est cartilaginosa, ferè ex sanguine, & carne quasi destituta, vt inter omnes ostendit Laurentius, diligentissimus anatomicus, lib. 3. hist. anatomic. cap. 9. & lib. 9. eiusd. cap. 14. quæ quamuis membranæ, venulis, arteriis, ac cartilaginibus constet, in ea etiam vlcerata, sanies multa colligi non potest, & multò miuus si paruum sit vlcus.

Cum autem ex signis ab eo positis, vlcus hac in parte adeste intelligeret, ad curationem accessit. Exsiccauit ergo medicamentis externè admotis, & intus assumptis, relictæ

relictæ absterfione ob vlceris exiguitatem: nam in eis vlceribus, quæ magna sunt, & à quibus multa copia puris emanat, vt frequenter in pulmonis vlceribus accidere comperimus, vt notat Galenus lib. 4. de loc. cap. 8. prius absterfio videtur optanda.

Quapropter purgato iam, ex præcedenti morbo, corpore, imperauit vt reniteretur, quantum posset ne tussiret, ne scilicet violento hoc motu, vlcerata pars dilaceraretur: in quem vsus lib. 5. meth. cap. 8. suadet vt ægrilientiam agant, magnòque non vtantur respiratu; contraria enim vlcus exasperant, & dilantant. Cogit deinde ægrum, vt supinat cubans medicamentum assumat, idque in ore contineat, paulatimque sinat in asperam arteriam defluere. Hoc præceptum summè obseruatur à Gal. lib. 4. meth. cap. vlt. §. Ad vlcus quod in aspera sit arteria, vt supinus quam distissimè in ore teneat, ac omnes, qui illic sunt musculos relaxet, remittatque, præcipiendo: insuit enim sic sensim, & paulatim de medicamento aliquid sensibiliter, & manifestè in ipsam arteriam: cum naturali se habet, scire licet portio nonnihil huc percolari, &c. Galeni mentem explicat Amatus 1. centur. schol. 22. Humidum autem medicamentum Galenus exhibuit, vt posset facilius ad affectum locum peruenire, et si potestate esset exsiccatum, & adstringens: cum hoc necessarid erat admiscendum mel, vlceri absterfendo quam aptissimum, ex Gal. cit. 4. meth. & lib. 7. de compos. medicam. sec. loc. cap. 4. & l. 1. alim. cap. 4. Nam si auferat iis duntaxat medicamenta exhibeas, sibi ipsi vias præcludunt. Ad hæc, mel (sicut cætera dulcia) habet humidum pingue, & glutinosum, ex Gal. lib. 6. epid. sect. 5. com. 14. Sicque ob pinguedinem lenit arteriam, ob tenui atem abstergit, ob glutinositatem incrascat.

Quia verò fuerint medicamenta exsiccatia, & adstringentia per os oblata & exta à apposita, licet hinc non ex piicet, exponit tamen lib. 5. meth. cap. vlt. penis vlcerum exemplo adducto: quo loco laudauit medicamentum ex papyro combusta, anethum vsutum, cucurbitani siccam & vitam, eadmiam siccam vino elotam, argenti spumam, pompholigem, pini corticem, lapidem hæmatitem. His et si vlcus sanatum fuerit, ægrum tamen ad Tabias demisit, quoniam in longis morbis, mutare solum conuenit, ex præcepto Hippocratis, lib. 6. epid. sect. 5. text. 20. Cum enim morbus hic humidus esset, & ab excrementitia humiditate pronatus, exsiccationem desiderabat, sicut & vlcus: quare merito ægrotum in aërem contrarium naturæ morbi emisit, vbi aër sicciore erat: maximè quoniam Roma fluxionibus est valde obnoxia, sic docente Magistro lib. 5. meth. cap. 8. Assumpsit ergo lac ob multas causas, tum vt febrilis calor, si quis adhuc aderat, euanesceret tum vt corpus ex prægresso morbo debile, & nimis ex carne factum crassificeret, & amplius carne obduceretur vlcus. Quæ omnia lac posse præstare lib. 7. meth. cap. 6. & loco cit. manifestè ostendit Galenus.

Lac enim licet homogœneum videatur, diuersis tamen partibus constat, ex Gal. lib. de bonit. & vit. succor. cap. 4. & lib. 4. simpl. cap. 17. & lib. 10. eiusd. tit. de lacte. Habet enim partem tenuem serosam, crassam caseosam, pinguem butyrosam. Serosa abluat saniem, & vlcus modicè detergit; caseosa glutinat; butyrofa impinguat. Quare cum habeat omnes pro curandis vlceribus dotes, illis mirum affat subsidium; & ob hæc, corpus, ob vlcus & febrem, extenuatum tabidumque valenter recreat, & nutrit; & cum sit alimentum sapore dulcissimum, gustu, si quod alterum, suauissimum, promptè à partibus attrahitur, auidè que à natura amplexatur, & retinetur, tussim asperam & siccam demulcet ac lenit, pectus dilatat, sic cum corpus humectat, citò alteratur, optimum præbet succum, tenuitate sua remotissimas nostri corporis partes ocysimè permeat, illasque mirum in modum graciles reficit, ac instaurat.

Sumi debet adiecto sacchari, aut mellis momento; hæc enim præterquam quòd lactis concretionem impediunt, ipsum per totum corpus celerimè deferunt: quare cum plurimas partes pertransire oporteat, id medicamen quod ad pulmonem est peruenturum, huic necessarid mel, saccharumque admiscere oportet: nam primum quidem medi-

amentum pertransit os, fauces, stomachum, ventriculum, & quadam ex tenuioribus intestinis, deinde eas, quæ sunt in mesenterio venas: deinde eas, quæ in canis partibus hepatis: ex quibus ad eam quæ in gibbis sunt, transumptum, hinc ad conuam peruenit venam: postquam ad cor, & deinceps hoc modo ad pulmonem, vt eleganter lib. 2. ad Glanc. cap. 2. versus finem, docuit Galenus.

Hoc præsidio vtendum est, antequam habitualis intemperies sit radicata valdè. Sunt enim plures adeò in eo exequendo inertes, vt solū in extenuato corpore, & vlcere magis ac magis fordescente id prouinat, quos coarguit Galenus l. 5. meth. cap. 15. nam ubi semel moriendum est, à lenibus inchoare præsidia est inutile. Hoc firmat Hippoc. lib. 1. de morb. num. 22. agens de suppuratione facta ex pleuritide, dum sic ait. Hic si è vestigio assumatur, sanus plerumque fit, si verò negligatur, perit, &c. Quapropter si lac non exhibeatur, antequam vlcera corripantur putrilagine, & contabescat æger, hic postea remedium non habet. Sed de lactis præstantia, & præparatione necessaria, in com. histor. 35. huius libri latius disputabimus.

HISTORIA III. GALENI.

De ulcere Tracheæ arteria.

Vlceris in Trachea arteria, sanatio.

Alter verò adolescens, annos natus circiter decem & octo, cum multis diebus ex distillatione laborasset, primum quidem sanguinem floridum cum tussi expuit, non sanè multum. Postea verò etiam tunica ipsius partem, quæ tegens intrinsecus totam arteriam, in fauces & os, per ipsam arteria caput (laringa vocant) ascendit. Videbatur autem mihi, tum ex crassitudine eius coniectanti, tum agri sensu, ipsius laryngis esse interna. Quin etiam illi ex eo laesa est vox. Atque hic quoque longiore quidem tempore, sed tamen sanatus est. Ceterum qui ex pestilentia hoc vitio laborarunt, propterea mihi faciliè sanati videntur, quòd præsiccatum iis, præpurgatumque totum corpus fuerit: quippe cum vomuerint ex iis nonnulli, & omnibus venter profuxerit. Atque cum ita iam vacuati essent, qui euasuri erant, iis pustulæ (quas exanthemata vocant) nigra toto corpore confertim multa apparuerunt, vlcerosa quidem plurimis, omnibus certè sicca, &c. Galenus lib. 5. meth. cap. 12.

PARAPHRASIS.

Plures in hoc capite, lib. 5. meth. 8. & lib. 5. aph. com. 13. describit historias Galenus, eorum, qui cum vocem in clamorem intendissent, aut ab alto cecidissent; aut in palæstra essent percussi, statim graui suborta tussi sanguinem expuerunt: quas, vt pote citatis, & citandis historiis simillimas non interpretamur, quoniam ex harum explanatione, illarum explicatio patebit manifestè, & hanc facile erit ex proximè enarrata historia enucleare. Depingit ergo adolescentem è trachea arteria sanguinem expuentem, in cuius curatione eodem omnino modo vsam fuisse Galenum satis constare arbitror; quum nullam de aliis applicitis præsidia faciat commemorationem. Hic enim antea cum peste affectus esset, vitiosusque humoribus scateret, hac ipsa de causa contractis, ob nimiam humiditatem arteria tunica corrupta, languinem expuit, & deinde vlcus in trachea est excitatum. In pauca quidem quantitate excretus est sanguis, sed floridus: hæc enim arteria ex sanguis est ferè, ex cuius vlcere paucum pus emanare solet. Cum enim hic ob prægressam pestem, debilitato capite, distillatione laborasset, & sic languinem expulisset, iisdem auxiliis curatus est, quibus in Adolescentis curatione in superiori historia citati vsus erat; quo pacto breuitatis causa illa reticuit: Quare cum ex sanguinis spuro vlcus esset factum, abstergendum, & exsicandum curauit lactis potu, ne si fortè hoc dimitteretur auxilium, iugi, lentaque febri æger correptus in dies tabesceret magis, ac periret. Vlceris magnitudo parua fuit, cum Galenus eadem arteria tunica partem, nulla magnitudinis, aut paruitatis

Paulus illorum sententiam confirmat *lib. 4. cap. 8.* dum exanthemata ex crassis in cute impactis humoribus, magis quam in superiori pellicula, cum densa cit, generari confirmat, & in *lib. 1. cap. 6. §. Pustulis, quæ quod ptero per cutem veluti efflorescunt, Græci exanthemata vocant: primum sanè nullum faceffere negotium oportet: ubi verò probè ad summa eruperint, tunc iam curare temabimus, &c.* Hippocratem cognouisse morbillos constat ex *lib. prorrhæ. sect. 2. text. 25.* quo loco vocat *Epambismata.* Hæc sunt, auctore Celso *lib. 5. cap. 28. tit. de pustularum generib. pustula, quæ maximè vernis temporibus oriuntur: tunc enim circa totum corpus, partemve affredo quadam fit, similis his pustulis, quæ ex urtica, vel ex sudore nascuntur, Epambismata Græci vocant; eaque modo rubent, modo colorem cutis non excedunt, &c.* Hippocrates deinde, nomine pustularum admodum prurientium, morbillos intellexit, *lib. 6. epidem. sect. 2. text. 29. & lib. 3. eiusdem sect. 3. text. 51. & 6. aph. text. 9.* His enim locis duplex facit pustularum genus; vnum sublime, pruritus excitans, à calidiori sanguine ortum; alterum humile, citra pruritus, à frigidiori sanguine natum, latumque, cuius causa humor est non ita acris, quod in latitudinem extensus sit, magis diffletur, & transpiret. Galenus verò *hoc in loco*, nomine exanthematum siccorum morbillos intellexit, quoniam ab his pustulis paucus ichor, aut pus emanare solet: nam hæc efflorescentiæ sicca sunt, auctore Auenzoar. *lib. 2. thesifr. tract. 7. cap. 3.* Quod si contrariæ partis defensores omninò renuant, adeant Plinium, qui varia pustularum genera describit, variolas & morbillos descripsisse visus est. *lib. 20. natural. histor. cap. 8. & lib. 22. cap. 25. & lib. 24. cap. 9. & lib. 26. cap. 11. & lib. 28. cap. 17. & lib. 35. cap. 15.* Legat qui velit Manardum *lib. 7. epist. 2.* Mundel. *epistol. 17. in princip.* Rembert. *Dodonæum in praxi, cap. 20.*

Gomezus Pererius Hispanus *lib. de medela febris pestilentis, cap. 19. de variolis, & morbilis*, hoc morbi genus nouum esse, & priscis incognitum sibi persuadet, sequurus Fernelium *lib. 4. de febr. cap. 18.* Ioubertum *2. decade paradororum, 1.* Hos sequitur Fonseca *in meth. februm à Iacchino omiffarum, tit. de feb. cum variolis, & morbilis.* Hi ergo omnes ex Pauli dictis loc. cit. suam nituntur roborare opinionem: nam si hæc exanthemata rectè curanda sunt, curatio non balneis, myrtum, lentiscum, rosâque recipientibus, vt ait Paulus, celebranda est; neque vnguentis ex cerusa, argenti que spuma paratis: sunt enim hæc præsidia huic morbo valde infensa; nam humor hic adstringentium vsu repelli non debet, sed omni conatu est ad partes externas attrahendus. At ij auctores non intinuis perspexere Pauli verba. Hic enim iis auxiliis vtitur, quando Variolæ sunt exulcerata. Hoc Arabum maximus confirmat, *1. 4. tract. 4. cap. 1. in fin. §. Et quando accidunt ex variolis ulcera confert vnguentum album, & propriè permixtum cum aliquantulo Camphora, & quandoque confert super aspergere cerusam, & lithargyrium; & vnguentum quidem rubrum bonum est ad ulcera variolarum, &c.* Hæc ergo adstringentia, & exsiccantia in morbillorum exulceratione summopere profunt: quæ si neglexeris, serpente exulceratione cutem erodi contingit, vt proprio experimento *lib. 3. centur. 18.* firmavit Amatus. Lege Hermannum Follinum *in oratione, de febr. puncticulari*, de hoc argumento ingenue disputantem.

Sed fortioribus machinis insurgentem Valleriolam audiamus. Is enim *lib. 1. enarrat. 8.* ex hac Galeni historia, ipsum variolas cognouisse, nullo modo posse probari perfricta fronte contendit; cuius opinionem sequutus est Ioannes Hucherus *lib. 4. de feb. pestilent. cap. 28.* Licet enim pustulas has, exanthematum nomine vocet Galenus, quod à sanguinis veluti cinere, atque reliquiis eius, qui per febrim putruerit humoris, in extimam cutem pulsæ, naturæ ope: morbillos tamen esse non posse, aut id nominis conuenire ex eo constat, quoniam morbilli à nobis vocati, pustulæ dici non merentur, quum neque pustularum more cutem attollant, sed efflorescentiæ sint, ac maculæ rubæ ex sanguine tenui, ac bilioto subortæ, in cutem vi naturæ propulso; maximè cum exanthemata narrata fuerint nigra, vlcerosa, & à quibus velut cortex deci-

debat, quæ omnia morbillis non conuenire, cuiilibet vel mediocriter in arte versato patere potest.

Sed hic eximius auctor non rectè perpendit contextum Galeni, imò vnam exanthematum differentiam cum alia confundit: neque enim nos negamus, per exanthemata vlcerosa intellexisse Galenum variolas, non morbillos, vt ille affirmat. Morbillos autem vocauit exanthemata sicca, quoniam hæc pustulæ sicca sunt, & ab iis nullus humor emanat.

Percontaberis, cur auctores data opera inquirunt, num antiqui Medici hæc exanthemata cognouerint? Dic Turpius esse: relictis fontibus riuulos tectari; tunc enim nos hunc morbum, sicut & cæteros benè curabimus, si de illo priscos scientissimos loquentes audiamus; quorum fidiissimo consilio ducti, horum affectuum causas rimari, & curationem callere ritè possimus.

QVÆSTIO III.

Quod Græci, priscique alij febrim puncticularem venenatam cognouerint. Contra Peredam, Colle, Toreum, Carmonam, Mercurial, Septalium, & Zoroastrum Tinellum Med. c. c. s. eximios.

AN per exanthemata sicca, puncticulas hoc loco Galenus etiam intellexerit, dubitandum. Hæc enim in peticulari febrim, sæpissimè in pestilenti statu conspicitur, adeoque hoc verum est, vt Mercatus libello illo aureo de febre maligna asseret, lenticulas, seu maculas rubefcentes in anxiois, horrificisque febribus per cutem apparentes, pulicum morsibus maximè similes, certissimum, infallibile, ac pathognomicum esse febris pestilentis signum: clament vsque ad rauim Petrus Paulus Pereda *lib. 2. in Paschal. de curand. morb. in schol. cap. 2.* Ioannes Colle *lib. 1. de morbis contagiosis, & malignis, cap. 7. ad finem.* qui puncticularem febrim nec venenatam esse, nec contagiosam acriter defendunt; quos coarguit vnanimis Medicorum schola, edocta à Fracastorio *lib. 2. de morb. contagiosis, cap. 6. de febre lenticulari, & cap. 7. & lib. 3. c. 6.* qui primus omnium in hoc crudissimo puluere strenuè insudauit; quem sequitur Fernel, *4. pathol. 18. & 2. de abdit. 12.* Hanc lenticularem febrim apud priscos notissimam fuisse, ex eo coniectant recentiores, quod Hippocrates illius variis in locis meminere. Si enim huius febris ideam, mores, naturam ad vnguem contempleris, differri non poteris harum peticularum energiam in epidemicis illis tempestatibus quas Hippocrates depinxit, expressam sufficenter reperiri. Audi Hippoc. *lib. 2. epid. sect. 3. in init. Fiebant autem in febribus æstiuis circa septimam, octauam, & nona diem asperitudines in cute miliacea, culicum morsibus maximè similes, nò valde pruriginosa. Hæc per se curantur vsque ad indicationem, &c.* & infra sic ait: *Auditu erat graui, & soporosa. Prius autem non valde soporosa erat hæc, quibus illa aspitura essent, &c.* Eruditissimus Vallesius *in com. sic ratiocinatur. Sunt hæc macula, quæ Hispanis nouato nomine vocantur tabardillo, in febribus ardentibus symptomaticè obferuere, aut maligna succorū corruptione facta, quas naturam in malignis, & pestilentibus febribus per cutem, præsertim dorsum, petus, scapulas expellere tēat. Frequēs sanè in Hispania malum, in cuius curatione obseruauimus sæpè, illis qui hoc morbo affliguntur, fieri hæc quæ narrat Hippocrates symptomata: nimirum antequam macula erumpant, anguntur plurimum, & vigilat agroti, succo, qui interius secernitur, & cuius natura parat expulsionem, ladete viscera: Postquam eruperunt, dum erumpunt, delirant, & comatosi fiunt, &c.* Hanc sententiam amplectuntur Lupens Curelanus, *lib. de morbo pustulato, Zoroaster Tinellus 1. consult. vit. Ludouic. Lemosius ad com. cap. 12. lib. 5. meth. Gal.* Sed parant mihi Vallesij manes; nam ex Hipp. loco minimè probari potest, ipsum puncticularem febrim cognouisse: efflorescentiæ enim ibi descriptæ erant asperæ, miliacæ, culicum morsibus maximè similes, & pruriginosæ: maculæ verò istæ nò sunt asperæ, nec cutim eleuant, neque culicum, sed pulicum morsibus sunt similes, neque pruritus inducunt.

Alij,

Alij, vt est Mercatus loco cit. Galenum eas descripsisse asseuerant, *lib. 1. de dif. feb. 3. & lib. de bonit. & vit. succor. cap. 3.* dum inquit. *Nonnulli putridis, & pestiferis febribus perierunt: nonnulli pustulas instar scabiei, ac lepra in corpore contraxerunt, &c.* At manifestè falluntur, quoniam puncticulæ istæ pustularum more cutem non eleuant.

Deinde papulæ parue, quæ non essent excernendis morbis, statimque enanescentes, descriptæ ab Hipp. *lib. 1. epid. sect. 2. text. 38.* non sunt lenticulæ nostræ, hæc enim non eleuant cutem. Ergo hæc papulæ, variolæ non fuere; hæc enim citò non euanescent; fuerunt ergo morbilli; huius enim affectus materia cum tenuior sit, & biliotior, facillè exhalat, & discutitur. Sileni papulæ cum sudore rubentes, erant varis similes, hi autem extuberant in cute; Petechiæ autem, tubercula non sunt. Demùm Hippocrates *lib. 3. epid. B. sect. 3. text. 51.* sic ait: *Carbunculi æstate multi, papulæ uero magna, herpes item magni, &c.* At hæc papulæ longè distant à puncticulis, quæ exiguæ sunt. Ineptè ergo ex his locis colligit Musfaria *lib. 5. de febr. cap. 25.* nostras petechias à priscis fuisse cognitæ.

Fallitur igitur Fabius Paulinus *in annotationibus, ad librum Thucydidis, de peste*, dum per febres pemphigodes, aspectu terribiles, de quibus Hippocrates *lib. 6. epid. sect. 1. text. 29.* intelligendas esse peticulas asseuerat: nam febris pemphigodes dicitur bullosa: hoc dicebat Galenus *in com. qui in febre pemphigode tubercula admittit*, dum ait: *Corpus subrubrum, linidum tuberculis exiguis, & vlcibus efflorescens, &c.* In hodiernis verò peticulis nulla datur intumescencia, vt succinctè, & eleganter admodum animaduertit Castrensis Lusitanus *lib. 3. opusculi, Quæ ex quibus, cap. 19.*

His commoti Aloysius Toreus, libello de natura febris punctularis, *in init. Ioan. Catimona lib. de peste, & febre cum puncticulari, c. 7.* Mercurialis *lib. de maculis pestiferis*, asseuerant has maculas priscis incognitas fuisse. Sed cum in ea sim sententia, vt patet, in hac historia etiam, per exanthemata sicca, intelligi possit peticulas, seu maculas has pestiferas, idcirco eas non solum à Galeno, sed à priscis melioris notæ descriptas, reperiri in suis operibus, non nego.

Audi Actuarium *lib. 1. meth. c. 23. §. Macula circa autem exoriantur, nonnullis rubra, aut purpurea, nonnullis nigra emergunt, quales quotidie ex pulicum, cimicumque morsibus apparent, &c.* Idem fecit Aëtius *tehrab. 2. ferm. 1. cap. 9.*

Auicennam febrim hanc cognouisse, non est denegandum: nam *1. 4. tract. 4. cap. 2.* inter signa febris pestilentis apponit bothor fluuam, aut rubram. Sic enim ait: *Et quandoque accidunt cum ea bothor subalbida, aut subrubra, & quandoque est velocis apparitionis, & velocis occultationis, &c.* Illustris interpres Iacobus de partibus, *in com. clarissimè* has pestiferas maculas describit, quas similes non culicum, sed pulicum morsibus esse asseuerat, vt videas vetustissimum hunc auctorem, qui vixit circiter trecentos ante annos, peticularum manifestè meminisse. Accedit quòd dicit Auicenna, fuisse velocis apparitionis, & occultationis; nam hæc maculæ sæpè subito euanescent, præsertim quæ à tenuiori humore ortum ducunt. Adde quòd Bothor ex ipsius mente *7. 4. tract. 3. c. 5. est macula in cute apparens, quasi punctum, ipsam non eleuans.* Quare subitè vehementer mirari Ludouicum Septalium, Medicum eximium, qui *lib. 3. de peste, cap. 10.* de maculis pulicum morsibus similibus, ante centesimum annum nullum reperiri auctorem, qui harum macularum vllam faciat mentionem, sibi persuadet. Quibus autem signis pulicæ maculæ à pulicum morsibus distinguantur, agitac Sennertus doctissimus *lib. 4. de febr. cap. 12.* & nos de hac re disceptauimus *lib. 3. de praxi admiranda, obser. 13.*

Demùm par est, & rationi consentaneum, in vasta illa pestilentia descripta à Galeno, in hac quam interpreta-mur historia, ipsum has maculas, exanthemata sicca vocasse magis, quam morbillos; nam ab illis nihil humoris emanare solet, & idèò dicitur sicca, si verum est quod scribit Galenus *lib. 1. acut. com. 2. siccum esse morbum, quum nihil ab affectis partibus excernitur.*

Quapropter summa cum ratione Auicenna, has maculas inter signa febris pestilentis reposuit: nam in nul-

lo alio febrim genere: præterquam in illa apparere solent, vt inter omnes notarunt Septalius loco nuper citato, & Vidus Vidius *lib. 6. de febr. cap. 7. de febr. lenticulari, & merito sanè: hæc enim maligna febris de natura pestilentium esse censetur, ob eam quam cum eis habet similitudinem: nam ob ærem oritur vitiatum, vt illa; & hac de causa, maligna euadit, & contagiosa, sicut ipsa: differtque solum à putridis, in modo & excellentia putredinis, signorum prauitate & deterrima conditione. Deinde in putridis aliquis ex quatuor humoribus putrefcit, & sic circuitus, & accessiones singulis humoribus respondent concitantur: At peticularis omnes humores praua inficit qualitate, inquinat, & conspurcat, & idèò pestilentium ideam maximè representat, huiusque mali diri est prænuncia. Quare, si fidem adhibemus scribentium experimento, ea non solum vacantibus præsidii, sed bezoartico, cardiacis, & à tota substantia operantibus est curanda, vt *2. de abdit. 12.* Fernelius, & Vallesius *4. meth. 2.* adnotarunt.*

QVÆSTIO IV.

Quod Arabum dogma de exanthematum causa, vt verum sit admittendum. Contra Fernel. Holler. Ioubert. Loysium, & Mercurialem, Medicos præstantissimos.

SEd in hoc loco celebratissima quæstio de exanthematum causa est ventilanda, quam Mercatus *lib. 2. de morb. pueror. cap. ult.* magni putat esse momenti, de qua adhuc non satis constat, quæ verior sit apud Iuniora, qui Euripi modo agitati, quotidie de hac re nouas condere leges non cessant. Ab Arabum schola in animos Medicorum concepta quædam irrepsit opinio, nullum hominem morbillos, aut variolas euadere posse: cum enim fœtus in vtero sanguine menstruo alatur, vt eo inficiatur est necesse, qui postea nouo feruore ebulliens, gliscit & excandescit, & quadam veluti crisi à natura transmissus, si tenuis est, & qualitate peccat, morbillorum; si crassior, & non ita calidus, variolarum causa est atque origo: nam hic sanguis est aquosus, non benè coctus, & ebullitioni aptissimus, & qualibet occasione data promptè furit, & incenditur.

Hæc est omnium ferè barbarorum de exanthematum causa opinio constans, quam nouatores Medici centurio supercilio redarguentis, respuunt, temnunt, & damnant; Fernelij argumentis conuicti. Is enim licet *lib. 7. physilog. cap. 7.* menstruum sanguinem, venenosum ac perniciosum esse confirmet, *lib. tamen 2. de abdit. rerum causis, cap. 12.* nouam horum affectuum causam indagauit, quam omnes huius sanguinis impuritati merito attribunt. Hanc sententiam defendunt inter omnes Ludouicus Lemosius *in com. cap. 12. lib. 5. meth. Gal.* Hollerius *lib. 2. de morb. internis, cap. proprio de variolis, & alij.*

Ex eo ergo hi auctores ita inducuntur opinari, quòd non omnes his morbis capiantur: & semel capti, iterum bis deinceps, aut ter laborent. Quòd sanguis, quo fœtus in vtero nutritur, benignissimus sit, ac luauissimus, auctore Galeno *lib. 5. aph. 37. & lib. 3. epidem. sect. 3. com. 73. & lib. 1. de sanit. tuend. 2. & lib. 2. de caus. sympt. 7. & alibi.* Probat eloquenter Andreas Laurentius *lib. 8. de re Anatomica, quæst. 8.* Riouanus *lib. physilog. cap. 8.* Mercatus *lib. 1. de morb. mulierum, cap. 3.* Mercurialis *lib. 4. de morb. mulier. cap. 1.* quoniam menstruus sanguis qualitate non nocet. Et quòd mulieres quibus menstrua supprimuntur, huiusmodi morbis non fœdantur, vt grauidæ. Denique si ex natiuitate oriretur hoc malum, ab initio mundi fuisset, essetque vetustissimum.

Sed non ob hæc, sententia Arabum est deserenda, qui à vitio menstrui sanguinis oriri exanthemata confirmarunt. Eam tuentur Auicenna *1. 4. tract. 4. c. 6.* Haly *lib. 8. theoric. 14.* Raluis *30. continent. tract. 13. cap. 1.* Ishac, *lib. de febr. particularib. cap. 5.* & alij Mauritamicæ familiæ proceres scientissimi. Eam amplectuntur Gentilis ad-

citatum

citatum caput Auicenn. Nicolus ferm. 2. tract. 2. sum. 4. distinet. 6. cap. 13. Amatus lib. 3. centur. 15. item Andreas Laurentius lib. 8. conuenerf. anatomic. quæst. 9. Matthiol. lib. 3. epist. 7. Costens, & Mongius, in com. cit. cap. Auicenn. Hucherus lib. 4. de feb. pestilentis, cap. de variol. Manard. lib. 7. epist. 2. Forest. lib. 6. obser. 43. Tobias Knoblochius cap. 3. inst. anatomic. Vidus, Vidius loco cit. Licet enim ex impuritate principiorum, impossibile non sit quemquam in vitæ decurſu ab hoc genere morbi immunem euadere, hoc est rarissimum; quod verò tale est, contemnunt Medici: rara enim excluduntur ab arte, frequentia pro perpetuis habentur, ex Gal. lib. 4. aph. 44. & lib. 6. aph. 58. quoniam ex iis qua semel, aut bis homo vidit, non debet pronunciata medica conficere, ex Gal. lib. 6. de fetus format. cap. 1. Et quia calor in feruorem adactus, non potuit semel reliquias sanguinis expurgare, iterum validior factus, & ex aliqua interna, vel externa causa concitus, purum sanguinem ab impuro separare conatur, in quibusdam citius, in aliis tardius, prout dispositio corporis, naturæ, regionis, temporis administratur; nam in calidiori temperamento, natura simili, ætate calida, tempore æstiuo, regione æliuola, citius, quam in contrario statu variolæ erumpunt.

Nec mirum videri debet, variolas tanto tempore occultari: nam & plurima venena in corpore latent citra noxam, 14. aut 20. annis, & conceptus tempore menstruationis, elephanticus enadit, non modò post 12. aut 14. annum, sed post quadragessimum, vt testatur Alzaraius cap. de lepra. Quod in rabiosis palam fit, in quibus non illicò à mortu detegitur venenum, neque aliquam sui notam in corpore præbet, ex Galen. lib. de thriac. ad Pison. cap. 16. nam in quibusdam 2. 3. aut 4. mense post mortuum pullulat affectio, alios post annum inuadit, ex Galen. lib. 2. prorrhetic. com. 17. Alij post septem annos veneno rabido tentantur, ex Dioscorid. lib. 6. cap. 36. Actuario lib. 6. meth. cap. 11. Notatur postea Albertus Magnus lib. 7. de hist. animal. 2. Palmarius lib. de contagiosis, tract. de rabie, fol. 270. Salius de affect. particular. pagin. 360. & 361. Amatus 7. centur. 41. & alij. In iis ergo omnibus multo tempore venenum latet sine damno: vel quia toto illo tempore non est inducta facta intemperies, quæ valdè lælit, & immedicabilis est, sicut hæctica auctore Magistro lib. cit. prorrhetic. vel ignobilitatem membri, cuius virtus non valdè irritatur; vel quia pars continens paruo veneno afflucta non læditur; vel in aliqua parte vicissim concoctrix, & retentrix roboratur, infirmata expultrice: nonnunquam hæc robustior fit, & noxium expellere potest.

Quamuis autem sanguis, quo fetus alitur in vtero, purissimus sit, labem tamen ex menstrui vitiosi permutatione contraxit, ex Galen. lib. 5. aph. 60. Mulieres verò quibus menstrua non respondent, tentari etiam hoc morbo, non est dubitandum. At mulieris natura vitiosum illum sanguinem, vtero, non cuti destinat. Licet autem hoc verum sit, aliquando aliter accidit, vt illæ, & vel vtero gerentes hoc vitio corripiantur, quando videlicet tantam feculentis sanguinis copiam fetus conterere nequit, vt probat Scheuenckius lib. 6. de obseruat. de variolis, & morbillis. & nos de hoc instituto miram proposuimus obseruationem, lib. 3. de praxi medica admiranda, obseru. 47. & hoc exemplo iterum fiet manifestum.

Obseruatio I.

Grauidæ, variolis etiam corripiuntur.

Grauidæ trimestris, carnosa, cum suapte natura sanguinea esset, vt pote in florente ætate constituta, ex copia nimia sanguinem per os cum tussi quandoque exercebat. Ecce vno die rigore corripitur, quem febris, tussis, sternutatio, totius corporis rubor subsequuntur cum anxietate summa: cum verò lachrymæ inuoluntariæ, naſi pruritus, timor in somno, horripilatio, punctio in toto corpore sensata, palpitatio cordis, anhælitus difficultas, & capitis grauium accederent, plurimique variolis vexarentur, has citò superuenturas, pa-

lam adstantibus prædiximus. Quare ante eruptionem, ad deonerandam naturam, feruorem compescendum, sanguinem mittere visum est, vt monuit Auicenna 1. 4. tract. 4. cap. 10. qui inter omnes rect. us de variolarum curatione est ratiocinatus, dum dixit. *Et conuenientius quod administratur in hac ægritudine, est phlebotomia, &c.* quæ ad id necessaria est, vt vel post eruptionem, præiente plethora, eam imperet celebrandam, dum sic ait. *Sed quando procedunt variola, non oportet tunc, vt administraretur phlebotomia, nisi inueniatur vehementia repletionis, & dominium materiei, tunc enim phlebotometur, quantitate quæ alleuet, seu minoret, &c.* Hac doctrina instructi, per interualla ter è mediana cruorem exhaustimus, nec impedimento fuit grauidatio, in cuius præsentia sanguinem esse emittendum, veterum, & iuniorum frequentissimo experimento sancitum est. Post eruptionem variolarum, Cardiaca oblata, cucurbitulæ scapulis admoxæ. At cum humoris copia tanta esset, hæc ad oculos elata, crassissimam albuminem fecit, quæ soli pulueri ossis sepius intra oculos indito succubuit. De cætero exanthemata emissò pure ad cicatricem perducta, quo tempore fetus validus erat; & ipsa vires assumens, suo tempore obetam femellam in lucem edidit. G. audas ergo exanthematis corripit nouum non est.

Ab initio mundi hoc malum mortales afflixisse, certum est, cum sit antiquissimum, & prius notissimum. Antiquiore autem æuo rariùs, nunc frequentius mortales illo tentari, ad diuersam corporum constitutionem, ob matrum, & puerorum maiorem incontinentiam reiciendum puto.

Eruditissimus Mercurialis, eleganter 1. de morb. pueror. lib. cap. 2. iuxta inu. pluribus probare contendit, variolarum, & morbillorum materiam, non esse sanguinem menstruum, sed esse nouum morbum veteribus incognitum, qui cæli, & aeris vitio primùm cepit grassari, & in homines ferè omnes lauire, qui deinceps labem hanc, & veluti proprietatem paternam in filios hæredes transfalerunt. Hoc placitum validissimis argumentis stabilire conatur.

Primò. Hæc exanthemata eueniunt vitio morbi di cæli, vel aeris substantialiter corrupti. Secundò. Quod ante Arabum tempora, homines non corriperebantur hoc vitio; cum tamen sempiternum sit sanguinis menstrui inquinamentum: vnde cum semper fuerit materia, & agens, iure debuissent homines omni tempore hoc morbo vexari. Tertiò. Si à sanguinis menstrui vitio, feruore, & ebullitione oriretur hoc malum, nullus in senectute tentaretur, nec post elapsum morbum; quia præcedens ebullitio, & expurgatio futuris variolis materiam absumeret, cuius contrarium demonstrat experimentum: nam plurimi in senectute, vel illicò post paucos à prægresso morbo dies, variolis tentantur. Quartò, equa, canis, asina non habent hunc morbum, quum menstruas habeant purgationes, ex Aristot. lib. 6. de hist. animal. cap. 18. Quintò. Non videtur rationi consonum naturam per variolas, & morbillos corpus expurgare posse, quum multis modis id antè expurgauerit: primò, quando fetus in vtero continetur, reponendo excrementa impura sanguinis in duabus tunicis fetum ambientibus. Secundò, quando fetus in lucem emittitur, tunc enim prouida natura excrementa purgat per intestina. Tertiò, post aliquod tempus ab ortu, quando corpus vlcibus, achoribusque scætet. Si ergo prouida natura tot modos depurandi sanguinem excogitauit, cur suspicari debemus in omnibus hominibus tanto tempore excrementa sanguinis latere?

Verùm hæc commodissimam habent solutionem. Non enim negamus hunc morbum ab aère, tanquam à causa mediata laboriri, quum videlicet nimium calidus est, frigidus, aut inæqualis; qua de causa hæc labe, ætate, vel autumno amplius serpit, & inuascit: ardente enim Sirio liquatur hic sanguis, feruet & ebullit. Vgentè bruma, constrictis externis spiraculis, ob impeditam innatam distillationem, effertur interius putredo, &

& sic ebulliens & incallescens sanguis, exanthematis præbet occasionem. At immediatam causam esse sanguinem menstruum affirmamus. Et licet barbaris antiquiores Medici huius morbi peculiarem non fecerint curationem, eius tamen naturam exactè calluisse non est denegandum, vt ex Hip. Galeni, Pauli, & aliorum dictis constat satis apertè. Ad tertium, dictum est supra, ob multas causas venenum diu in corpore latere: hoc autem suas vires in senectute exerit, quoniam priùs in isto sanguine non fuit facta ebullitio, ob ipsius crassitiam, lentorem, meatuum angustiam, expultricis debilitatem, sicut ob contrarias causas in pueritia, aliisque ætatibus ante senectutem plerumque oriuntur. Si tamen quispiam è variolis conualescens, iterum illicò eodem morbo reciduat, id euenire puta, quia non erat sufficienter sanguis expurgatus, quem nouo feruore facto iterum natura mundificare contendit. Ad 4. Reliquorum quadrupedum infantes hoc vitio non corripiuntur, quoniam impedimento est cutis ipsa, quæ cum dura sit, in ea excrementa ita impinguntur, vt illa ad extimam superficiem natura propellere non possit; vel si pellit, hæc vitiosa materia in pilos, vngues, cornuaque ablumitur. Et licet animalia menstruas habentia purgationes, ab Aristotele dicantur sanguinea, & habeant materialem variolarum causam, nec efficiente careant, calore videlicet naturali, robusto & forti, & sic deberent variolis tentari, respondet Castrensis Lusitanus lib. 4. de meteoris microcosmi, cap. 6. in fin. arietum infinitum numerum variolis perire, visumque esse à se equum variolis plenum: at hoc malum non est animalibus familiare ob dictas causas. Ad 5. argumentum dic, ita esse perniciosum menstruum sanguinem, vitiùmque ab eo relictum, vt multo negotio ad ipsius expurgationem opus sit; nec sufficere omnes illos modos, sed necessarium esse conatum illum, quo natura ebullitione facta noxam ad cutem expellere tentat, & cum semel id perficere nequit, iterum alacrior & vegetior facta, residuum excernere conatur. Hæc est causa, cur bis & ter homines in vita variolis corripiantur, quando vestigium illud tam diræ labis vnica ebullitione elui non potuit.

Concludamus igitur ex Arabum decretis, variolarum causam esse materni sanguinis, quo alitur fetus, impuritatem, ob quam omnes in vita tentari hoc malo tenent Auenzoar lib. 2. thez. tract. 7. cap. 3. Serapio lib. 5. breniar. cap. 22. hanc sententiam approbat Fracastorius lib. 2. de morbis contagiosis, cap. 2. Cætera verò quæ ab alijs auctoribus contra obici possunt, facillè ex dictis solui queunt. Interim de menstrui, quo fetus in vtero inficitur, malitia, ac virulentia, lege Plin. lib. 28. cap. 7. & lib. 2. cap. 5. Columel. lib. 1. rei rustic. cap. 11. & vlt. Alian. lib. 6. hist. animal. cap. 36. Rabbi Moſſen lib. 3. dubitat. cap. 47. Lacunam lib. 6. in Dioscorid. cap. 25. Mercurial. lib. 1. de venen. cap. 14. Conciliator. lib. de venenis, cap. de sanguine menstruo, Solin. Polyhistor, 14. Gentilis 39. extranag. De qua re lege Rodericum à Castro Medicum scientissimum, lib. 2. de natur. mulier. cap. 10. Quidquid sanguinem hunc minimè esse malignum, acriter contra Fernellium contendat Otto Calmannus part. 2. psycholob. cap. vlt. disputat. 9. cuius rationes si pensaueris æqua lance, nullius momenti eas reperies, soluit Castrensis loc. cit. eleganter.

Pro coronide vnum adiciam, ad Auicennæ doctrinam summè necessarium. Nam iste auctor loc. cit. ponens conuenientiam inter variolas, & morbillos, hos facit maligniores variolis, dum sic ait. *Et signa apparitionis eius, proxima sunt signis apparitionis variolarum; verum subuersio stomachi in eo est plus, & angustia, & inflammatio vehementior, & dolor, dorsi minor, quoniam causa eius in variolis, est repletio sanguinis extendens venam positam super dorsum; nam generatio variolarum est propter multitudinē sanguinis corrupti, & morbilli propter vehementiam malitiæ sanguinis corrupti pauci, &c.* Dic. Variolas esse periculosiores morbillis, licet enim conueniant, quòd vterque morbus sit epidemicus, cutaneus, contagiosus, pueris familiaris, & cum febre intensa inuadat; tamen in causa differunt, quoniam variolæ à crassiori, & copiosiori humore oriuntur; nam sunt corpulentiores, crassiores, & faciunt in cute emi-

mentias; morbillus verò cum sit, vt ibi notat Auicenna, variola cholericæ, à tenuiori, feruidiori, & bilioſiore sanguine originem ducit, at pauciori; quare maculas facit variolis longè minores, sed rubicundiores: Comparat ergo inter se vtrumque affectum Auicenna, dicens variolas oriri à maiori copia humoris, morbillos à pauciori, sed plus malitioso, & prauo, quod verum est: nam morbilli essent periculosiores, si in materia paritas adesset, quæ cum deficiat in morbillis, malitia illorum à maiori variolarum quantitate humoris superatur. Morbilli ob materiæ maiorem tenuitatem, maiorem concitant flammam, angustiam, febrem, & stomachi subuersionem; at hæc omnia sedantur faciliùs, quoniam humor tenuis, & paucus citò discutitur: Quare Auicennæ non est inuendendus error, vt quidam rati sunt: Solùm enim variolas in quantitate humoris morbillos superare, & hos, illas qualitate vincere asseruit.

At licet ex menstrui sanguinis vitio vterque afficiatur, variolas tamen esse maligniores, & periculosiores affirmamus: cum enim fiant ex crassiori, viscidiori, & copiosiore humore, fit vt tantam humoris copiam natura cum non possit expellere, ob lentorem eius, internis partibus, visceribusque præcipuis adhæreat visciditate sua, & interna vlcera, dolosa, & caccethica gignit hic perniciosus humor suapte naturæ prauissimus, & vel malignas deiectiones, & dysenterias, vel in trunco corporis lethales facit abscessus, & reconditis malignis excrementis in visceribus, & excutibus per intestina, quæ debebant in cutem emergere.

Quamuis autem à multis desperationibus, hoc est, à grauissimis, & periculosissimis morbis pueri crebris euadant, quoniam habent vires naturales, quibus vincuntur morbi, robustissimas, commutatricem nempe, & expultricem, vt scitè notauit Vallesius lib. 2. epidem. com. 9. ab hoc, cum est sanus atque malignior, pauca liberantur: multoties enim accidit, vt humore in cute concocto, tabe pereant, dysenteria occupati occumbant, & quod frequentius accidit, palmo prehensi vitam cum mortè commutent, ob materiam perniciosam coercitam, quæ de nouo ebulliens partem principem suo tetro vapore lancinat, & ferit. Hoc docuit Auicenna 2. 4. tract. 2. cap. 98. dicens in declinationibus variolarum agros perire, qui licet videntur declinare, ob humorem impactum in cute exsiccatos viceribus, non vere declinant, quia humoris multa pars non potuit protrudi ad cutem, sed ob lentorem delecta deflectit ad viscera, & prauis vlcibus excitatis, malignisque inflammationibus ægros ingulare solet. Sic Cratistonaætes, & pictoris ancilla parotide suppurata mortui sunt, apud Hip. lib. 1. epidem. sect. 2. text. 84. quoniam materia cocta fuit in parte, in toto verò incocta remansit. Variolæ ergo horrenda magis ob dictas causas, & lethalia excitant morbillis symptomata: De quorum pernicioſa vi plura lege apud Iacotium com. ad lib. 2. sect. 2. oac. Hip. Paræum lib. 19. cap. 1. Marcellum Donatum tract. de variolis, & morbillis, c. 29. & nos proprio exemplo firmauimus lib. 3. de praxi admiranda, obs. 48.

HIST. IV. AVENZOARIS.

De offe in dorso adnato.

Os in dorso pronatum, purgatione celebrata eximitur.

Etiam audiui dici à patre meo, quod cuiſdam vidit nasci in dorso suo os ad similitudinem vniuersi cornu, quod erat minoris duritiei ossis naturalis. Et ipse pater meus purgavit humores grossos in ipso, & postea posuit medicinas exsiccativas super os, ita quod cecidit dictum os. Et mihi etiam uas super os, ita quod cecidit dictum os. Et postea posuit medicinas grossas, & posuit super lorum, & purgavi me ab humoribus grossis, & posui super ipsum resolutum, ita quod resolutum fuit maiori ex parte, & illud modicum quod remansit, non impedivit me, & illud modicum quod remansit, non impedivit me in aliquo in operationibus naturalibus exercendis, &c.

Auenzoar *lib. 1. thez. tract. 6. cap. 5. de ingrossatione ossis A præter naturam.*

PARAPHRASIS.

DOrsi nomine spinam ferè totam intelligo, quæ varios, & multiplices edit motus, anticos, posticos, & ad latera, idque decem musculorum opera, & quæ à basi occipitis vsque ad extremum os, coccyx dictum pertingit, quæ triginta quatuor vertebra perficitur. In his partibus cum ossæ sint, melancholicæ humore, terrestri, & crasso nutriantur, excrescentiæ duræ orti sæpè conueniunt. Nam sicut in extrema corporis superficie, tubercula, verrucæ, & alia, ex excrementitia materia conflata oriuntur, sic ossa ex densiore humore, & valde compacto progigni non est dubitandum. Hoc Alexander Benedictus *lib. 6. hist. corp. human. cap. ult.* confirmat sic scribens. *Vidimus in Creta vuluato genu sagitta, cornu nigrum, rupicapra capitis similitudinem prodidisse, materiamque que in ossis substantiam conuertere debuisse, in corneam naturam aëris afflatu facile conuersam, continuoque gummi modo adhaerentem.* Et Lanfranc. *tract. 3. doct. 2. cap. 3.* vidit cranij manifestas eminentias sicut cornua. Refert Ioan. Philip. *Ingrassias lib. de humorib. tract. 1. cap. 1.*

Aristoteli quoque probatur, *lib. 2. de hist. animal. cap. 4.* nonnullis fenescantibus, præsertim mulieribus etiam octuagesimo anno non sine dolore dentes exiisse. Narrat Alexander Benedictus *lib. 3. cap. 2.* se vidisse Pânormi nobilem virginem correptam plurimis verrucis acutis excrementitis cornuum vitulorum instar, in omnibus artibus, manuum, cubiti, genuum, & etiam in capite & fronte. Iulius Cæsar Scaliger *exercit. 197. num. 5.* vnum vidit in dorso cuiusdam remigis, & nos mirabile cornu vidimus in calcaneo enatum, *lib. 2. de praxi medica admiranda, obs. 187.*

Firmat Plinius *lib. 11. cap. 17.* Cardanus *lib. 8. de variet. cap. 43.* ex Alberti magni sententia. Alexander Benedictus *lib. 1. de curand. morb. cap. 6.* Iouertus *2. decad. paradox. 2.* Cum ergo hi inter ossa sint reponendi Galeni testimonio *lib. de ossib. cap. 5.* negandum non est, ossa de nouo generari posse. Deinde Galenus *lib. de tumoribus præter naturam, cap. 15.* Satyriales, aut Satyriales vocat eminentias, exuberantesque ossium, quæ circa tempora fiunt: tubercula autem hæc ita appellantur à similitudine Satyrorum, quibus vtrinque cornu circa tempora nasci ferunt, de quibus Plinius *lib. 7. natural. histor. cap. 12.* Præterea dentes tota vita creiscunt, quemadmodum quotidiana ciborum masticatione atteruntur, vt Galenus *lib. 5. sec. loc. cap. 5.* & Auicenna *7. 3. tract. 3. cap. 1.* aperte fatentur.

Sed licet hæc vera sint, firmatam tamen doctrinam non euerunt. Nam tumor, quem passus fuit auctor, sub ossium genere comprehendendi non debet, cum fuerit excrescentia dura, à terrestri crassoque humore suborta, quod ita esse ex curatione patet manifestè, vacuato enim humore fecali, & melancholico sanatus est. Sic faciendum monet Auicenna *7. 4. tract. 3. cap. 13. de cura clauorum, cornuum:* quo loco minore sanguinem cum phlebotomia, & euacuare humorem melancholicum saluberrimum esse prædixit. Et licet idem auctor, *in cap. 15. sequenti,* verrucas duras, clauos, cornua, seu alias additiones curuas, spissas, nascentes in extremitatibus iuncturarum, incidendas esse, & medicamentis acutis eradicandas consuluerit, hoc maxima præmeditatione exsequendum moneo, hæc enim curatio aliquando infeliciter contingit, & plura ex ea irreparabilia damna eueniunt. Puerum enim ex incisione corniculi in capite nati, intra paucas horas expirasse narrat Amatus *lib. 1. centur. curat. 51.*

Si tamen ad ferrum, & ignem accedere necessitas cogat, suauiter prius tumorem emollire, & deinde ferro incidere oportet. Hoc consilium opere ipso obseruauit Cabrollius, *obseru. 1. anatomic.* qui tunc cornu in fronte tera reseruit, sanguinem cauterio pressit, cuius longitudo erat dimidiati pedis, crassities pollicis, & tota eius basis

ossi in latere sinistro adhaerebat. Vidit etiam Beniuentis *lib. de abdit. morb. cur. cap. 14.* qui carneam excrescentiam pondus sexaginta librarum excedentem, coxæ adnatam, vinculis quotidie arctissime deligando, tandem candenti ferramento quod supererat, reseruit, & partem idoneis medicamentis ad sanitatem perduxit. Similem excrescentiam refert Langius *lib. 1. epistol. 3. & lib. 3. epist. 4.* Huic similem ab inguinibus pendentem descripsit Amatus *lib. 5. centur. 88.* & nos illustre miræ excrescentiæ carneæ exemplum descripsimus *lib. 3. de praxi admiranda, obseru. 77.* His tumoribus pituitosis adnumeranda est *Nassa,* seu *Napia,* apostema magnum, carnosum, & molle, cuius curationem proponunt Niculus *serm. 7. tract. 5. sum. 2. cap. 69.* Guido *tract. 2. doct. 4. cap. 4.* Tagaultius *lib. 1. cap. 2. & 14.* Theodoricus *lib. 3. cap. 31.* Brunus *lib. chirurgic. magna, cap. 8.* quem affectum Rhafis *lib. 7. ad Almanf. cap. 14.* & Haly *lib. 8. theoric. cap. 11.* sub nomine glandularum magnarum complexi sunt. Hoc modo scribit Cabrollius *obseru. 30. se feliciter reseruisse panum immensa molis ad lb. v. cum 3. iij. in occipitio natum.*

Multoties, quoniam hic pertinacissimus affectus medicamentis vix succumbit, quum à contumaci humore ortum ducat, ad caustica deueniendum. In hunc modum his medicamentis plures fuisse vfos pro eradicandis tumoribus duris, supra citati auctores memoriæ prodiderunt. Hac ratione, nempe filo aqua Mercurij sublimati insuccato, iterumque exsiccato, se carneam excrescentiam, rarum nempe affectum, Umbilici fungum, nucis inglandis magnitudine, colore nigro, fusco, carcinomatis instar, ligasse, & sic industria summa exesisse, gloriatur Hieronymus Fabricius Hildanus *lib. 5. centur. chirurgic. obseru. 42.* De qua re lege Marcellum Donat. *lib. 5. de medic. histor. mirabili, cap. 3. De mirabilibus excrescentiis carneis,* quæ in partibus interioribus ex exterioribus oriri solent. Si verò pulchra de ossium miris affectionibus scire desideras, raras historias hic auctor ponit in proparulum, *lib. eodem. cap. 1.* De quo argumento videndus Langius eruditissimus, *lib. 1. epist. 46.* Horum anatomen proposuit inter omnes, Ioannes Riolanus cum Syluio, *com. in lib. Galen. de ossibus, & lib. de osteologia, ad mentem Hippocratis descripta,* & de eorum passionibus plura conscripsit Fallopius *tract. de partib. similarib. cap. 4.* & prius prædixit Auicenna *5. 4. tract. 1. a. cap. 4. vsque ad 14.*

QVÆSTIO V.

Quod ossa non sanguine melancholico, sed immediate nutriantur medulla. Contra Iacobum, Petrum Hispanicum, & Spilegium, Medicos eruditissimos.

COMMENTARIUM.

Humores grossos, &c.] De ossium nutrimento, inter Medicos & Philosophos non inutilis controuersia existit. Peripateticæ scholæ Antesignanus, immò loquentis naturæ genius mirabilis *lib. 33. probl. ult.* ossium excrementum medullam esse confirmat. Auenzoar innuit hoc loco: nam succo melancholico, atque terreno ossa nutriti concludere videtur, quod vacuato simili humore, illorum cessauerit incrementum, sequutus forsitan Auerroem, qui *lib. 2. collig. cap. 8.* ossa, ex materia vacante, & excrementitia ali assueuerat. §. *Sed medulla que est in ossibus, est superfluitas cibi eorum, &c.* Igitur ossa non nutriantur medulla. Tantorum auctorum mentem rationes firmæ fatis illustant.

Prima. Ossa plurima non habent medullam, ex Gal. *lib. de ossibus in præfat.* Sed sunt firma, solida ex Gal. *lib. 1. de usu part. 18.* & Arist. *3. de hist. animal. 7.* Nam leo in ossibus nullam habet medullam, ex Arist. *nuper cit.* & *2. de partib. animal. 6.* Plin. *lib. 11. cap. 37.* Aliano *lib. 2. de natur. animal. 2.* & plurimi concretis ossibus, ac sine medullis vixerunt, teste Plinio *lib. 7. cap. 18.* Ergo medulla alendis ossibus non est necessaria.

Secunda.

Secunda. Inter nutriendis, & nutritum debet intercedere similitudo, ex Arist. *8. physic. 7.* & *lib. 1. de generat. cap. 5.* & *lib. 2. de animal. 4.* & Gal. *2. aph. 50.* & alibi passim: sed ossa terrestria sunt, ex Gal. *lib. 1. de element. 5.* & *lib. 9. simpl. tit. de terra differentiis,* & sunt frigida & sicca, ex Gal. *lib. 1. de element. cap. 6. iuxta fin.* & *lib. 1. de temper. ult.* Ergo non nutriuntur medulla, quæ calida est & humida, ex Diolcor. *lib. 2. cap. 70.* & Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 492.*

Tertia. Vnum quodque nutritur iis, ex quibus constat, ex Arist. *2. de generat. animal. cap. 8.* Sed ossis generatio fit ex sanguine, ex Galeno *lib. 11. de facult. cap. 10.* & *lib. 2. eiusd. 3.* & Auic. *1. doct. 3. cap. 2.* Ergo non medulla, sed sanguine melancholico nutriuntur. Patet euidenter, ex Galen. *lib. 6. method. cap. 5. §. Monstratum namque est omnem animalis particulam, propriam, ac sibi simile attrahere alimentum: id si verum est, ossium nutrimentum, & crassius, & magis terreum quam aliud quoduis nutrimentum in toto animali fuerit, &c.* Eandem sententiam firmant Gal. *lib. 11. de usu part. cap. 18.* & *lib. 2. de element. cap. 2. & 5.* & *lib. 1. de semin. 11.* Auic. *1.1. doct. 4. cap. 1. in med. §. Necessitas verò ut tantum de ea cum sanguine misceatur, quantum debetur pro nutrimento cuiusque membrorum, in quorum complexionibus magnam melancholice partem esse oportet: sicut sunt ossa, &c.* Firmat Haly *lib. 1. theoric. 2. 5.* quibus locis auctores hi, partes siccas & ossæ, ex sicco terrestrique alimento nutriti aliterant.

His fortè conuictus, Iacobus de partibus, *in com. nuper cit. cap. Auic. medullam non verè nutrire ossa, sed nutritione quadam refocillatoria & imperfecta, humectando, & prohibendo ea ab exsiccatione, alere affirmat.* Eius opinionem sequitur Petrus Hispanus, *in com. 47. lib. diat. vniuers. Isahac, dub. 3.* & *lib. diatar. particul. tit. de medulla,* & nuper firmavit Spigelius *lib. 1. de fabric. corp. hum. cap. 13.*

Contrariam sententiam, omnis tum Veterum, tum Iuniorum schola vnanimiter confirmat, ab Hippocrate Magistro suo edocta. Is enim in memoranda quadam, & multis abhinc sæculis quasi per manus translata sententia inculcat, *lib. de alimento, n. 12. Medullam esse ossium nutrimentum, &c.* Hanc autem sententiam esse Hippocratis genuinam, locupletissimi testes confirmarunt, & præsertim Theodorus Zuingerus *in suis ad hunc locum Hippocratis tabulis elegantissimis,* & Vallesius *in com. huius loci,* edocti ab ipso Galeno *lib. 6. de loc. 6. & 6. epid. sect. 3. com. 1. & lib. 1. secund. gener. cap. 17.* & *lib. 5. aph. com. 39.* & *lib. 3. de facult. natural. cap. 15.* quo loco præfatam in aliis locis sententiam manifestè roborat, ac defendit, dum sic dicit: *Estque qualis carnibus sanguis, talis ossibus medulla, &c.* Et *lib. 11. de usu part. 18. in med. §. iam verò si caua iure fuerunt, haudquaquam carelietura erat inania, cum ipsa penum quandam alimenti familiaris in ipsis posset reponere: nam in commentariis de facultatibus naturalibus demonstrauimus, medullam ossibus propriam esse alimentum, & ossibus cauitate carentibus tale quiddam in eorum cauernulis contineri, &c.* Quem locum eum exactè specularentur recentiores, aptissimum esse ad nostrum institutum rati sunt, licet quæstionem hanc per transennam veluti controuertant, quum ea variis, & repugnantibus locis vndique sit referta. Lege Capiuacium *in com. ad methodum anatomicam, cap. 8.* Mercat. *lib. 1. tom. 1. part. 4. dubit. 6. quæst. 129. num. 12.* Andream Laurent. *lib. 2. controuers. anatom. quæst. 4.*

Intuper pro hoc fulciendo dogmate, habemus patronum Auic. multis in locis: nam *in 1. 1. sum. 1. doct. 5. cap. 1. de ossibus,* sic ait. *Immo durum factum est eius corpus, & ipsius nutrimentum quod est medulla, &c.* & infra: *Et inuamentum medulla, que est in eo, est vt nutriat ipsum, &c.* Et *lib. 1. 2. de animal. cap. 9.* Idem affirmat. Cuius auctoris sententiam verissimam esse, Gentilis *in com.* Iacobus de Foroliuio, & tota Arabum familia confirmat. Haly enim *lib. 2. theoric. cap. 2.* sic ait. *Ossa quoniam magna sunt, & multitudini motus dedita, ac alacritati, concaniora facta sunt, vt in concanitatibus medulla quibus pascantur, &c.* Idem confirmat Aristoteles *lib. 2. de part. anim. 6. §. Quoniam etiam in iis que ossa spissa, firmaque habent, non temerè partim nulla, partim exigua inest medulla: alimentum enim in ossa absumitur, &c.*

Lib. I I.

Explicant ingenuè Niculus *serm. 7. tract. 1. sum. 1. cap. 13.* Conciliator *diff. 52.* Tarraga Burdigalensis, *libro Quæstionum, fol. 79. li. O.*

Dicendum igitur, omnia ossa, tum vel ea quæ ad motum non sunt destinata, quæ nigriori imbuuntur medulla, vt ossa pectoris, & coitarum, medulla immediate nutriti: quare natura non solum reposuit in ossibus medullam, vt hæc illa humectaret & moliret, ne nimium præ motu exsiccarentur, quod voluit Auic. *1. 1. doct. 5. sum. 1. cap. 1. & 13. de hist. animal. cap. 6.* & auctor *lib. de anatomia viuar. cap. 1.* sed ea, tanquam ex familiari, & magis propinqua materia nutriuntur. Hoc ita esse probat expressè Galenus *lib. 2. de usu part. cap. 16. in fin. §. Cæterum si præterquam quod magna sunt, solida, & cauitatis medullaque expertia, dura & densa omnino fuissent, membra ipsa onere sanè maximo grauarent: idcirco laxiora, & cauerosiora, & magis concana sunt ossibus cunctis minoribus maioribus. Abutitur & hic probè, ipsa cauitate natura: reponit enim in eam familiare ossibus nutrimentum, quod sanè medullam nominamus, &c.*

Quid autem clarius his Gal. verbis dici possit, ignoro prorsus. Auctoritas multiplici firmatur ratione. Prima defumitur ex Gal. *3. de facult. natural. cit.* nam talis est habitudo ossis ad medullam, sicut carnis ad sanguinem, sed ex sanguine nutritur caro: ergo ex medulla ossa nutriuntur. 2. Medulla habet humidum benè concoctum, & nutritioni accommodum. 3. Medulla in recenter natis apparet sanguinea, ex Arist. *loc. cit.* at cum dispositionem ossi vicinam recipit, dealbatur. 4. Partes carnosæ habent circumfusum proprium alimentum, mucosum nempe humorem & lentum, quibus relectis is apparet: & sicut relecta carne apparet sanguis, sic relecto osse apparebit hæc medullaris humiditas ossa nutritura. 5. Si ossa sanguine melancholico immediate nutrirentur, non essent alba: nam quod nutritur, refert aliquantulum coloris alimenti; quare alba ossa ex nigro succo, vnica transmutatione ali nequeunt. 6. Si hoc verum esset, continerent ossa in poris suis melancholicum nigrumque succum, non medullam; siquidem suo alimento imbutas esse partes nutriendas est necesse. Ossa ergo ex medulla, tanquam ex materia propinqua nutriuntur.

Obiecta verò hæc ratione solues. Ad primum respondet Fernelius *lib. 2. physiolog. cap. 2.* dum medullam esse excrementum vtile attulerat, vt semen est testium: illud enim in ossium caernis existens, & liquidi humoris speciem ostendens, ossis est alimentum, quod à sanguine primo deductum, sensim mutatum, ad illius naturam mox deficit. Nunquam ergo colligendum aduersus Galenum, medullam ita esse excrementum, vt non sit alimentum: hoc enim ex Aristot. *loc. cit.* manifestè colligi potest, dum dicit. *Idcirco animalibus quibus ossa solida & robusta sunt: vt leoni, nullam esse medullam, quoniam alimentum in ossa absumitur, &c.* Tunc sic. Si medulla esset excrementum, quum leonis ossa copioso egeant alimento, oportet vt copiosum sanguinem concoquant, & vbi copiosum est alimentum, tale debet esse excrementum; at in leonibus cum nulla, vel paucissima adsit medulla, ea non est excrementum, sed alimentum.

Ad 2. respondet Gal. *cit. de usu part. & de facult. natural.* dicens, in omnibus ossibus, tam cauis, quam solidis, tam paruis, quam magnis reperiri succum medullosum quo alantur, quem communi vocabulo medullam si appelles, non errabis. Neque solum in maioribus ossium sinibus medulla reponitur: verum etiam illæ, spongiam modo extractæ cauernulæ, non minus quam insigniores illi sinus medulla infarcuntur, quod ita est præter Gal. auctoritatem firmat Vesalius *lib. 1. de fabric. corp. human. cap. 1.* qui medullam propriam esse ossium alimentum sibi persuasit.

Ad 3. dic. Verum esse, simile suo simili nutriti; at os ex parte crassiori medullæ nutritur, quæ licet primo accessu videatur ossi dissimilis, eam tamen paulatim sibi assimilat natura. Alia autem pars pinguis & humida, etiam in id comparata est vt nutriat, simulque vt ossa arida, motui destinata humectet & emoliat, ne in opere nimium exsiccetur. Hæc ergo pars humidior cum sit, facilius ossis substantiam peruadit, ibique per moram concocta, & assimilata, in naturam eius permutatur.

P 2 Ad

Ad 4. respondet Fallop. in cap. 8. lib. de ossib. Gal. qui medullam esse proximam, & verissimum ossium alimentum arbitratur. Licet enim omnes corporis partes ex sanguine nutriantur, non omnes tamen id eodem tempore præstant; quibus namque similis est substantia, iis mutari inter se fas est: quibus plurimum inter ipsa est diuicimen, ea fieri similia, citra omnes, quæ in medio sunt mutationes, non possunt, ex Gal. 3. de facult. naturalib. ult. Hinc est quod carnes tam vitcerum, quam musculorum exiguam alterationem requirant: facile namque sanguis in carnem mutatur, quoniam prius in medullam; (nam licet ex sanguis sit, ex sanguine tamen facta) postea in ossi transmutatio fit. Qualis ergo carnibus sanguis, talis ossibus medulla: qua ossa immediatè, tanquam ex proprio alimento, sanguine verò melancholico, tanquam ex materia remota nutrir, res est manifesta, apud eos qui Galeni monumenta indefessè perlustrarunt.

HISTORIA V. TRALLIANI, De sanguinis sputo.

Sanguinis sputum ab spiritalibus partibus ortum, lapidis Hæmatitis usu, persanatum.

Ego sanè noui frequenter me sine theriaca, aliisque pre-ciosis Antidotis multos curasse, lenibus usum medicamentis, & præsertim lapide hæmatite. Vfus autem eo sum in iis, qui largius sanguinem reiciebant, * cum succo mali punici, & granis, vel cum succo Polygonij, &c. Trallianus lib. 7. cap. 1. rubric. 17. in med.

PARAPHRASIS.

Sue sanguinis sputum, fluorem sanguinis, siue fluxum Sappelles, cruentamve per os reiectionem, parum refer, licet auctores in hoc fuerint solliciti: dummodo constet hanc excretionem esse symptoma in genere excretionum immodicè, toto genere præter naturam. Morbus autem quis sit, à quo prodeat, plerique scribentium proprium caput de hoc argumento conscripserunt. Illud tamen inter Medicos conuenit, inquit Gal. lib. 4. de loc. affect. cap. 5. sanguinem, aut è gula, & ventriculo; aut ex spiritalibus partibus, thorace videlicet, pulmone, aspera arteria, aut ex faucibus, gurgulione, ore, gingiuis expelli.

Cruenta sputio periculosa affectio est, ex Hipp. lib. 4. aph. 25. & lib. 7. eiusd. 37. & maximè si ex spiritus instrumentis emittatur sanguis; periculum enim imminet, ne curari non possit, & si durauerit, omnino postea febres succedent, Gal. teste in com. Insuper ab hoc sanguinis sputo, puris sputum non raro sequi consuevit, iuxta Senis edictum, lib. 7. aph. 15. & si hæc sanguinis reiectio intra tres dies non curatur, phlegmone deinde adueniente, omnino incurabilis affectio erit, potissimum si ex erosione ortum ducatur, ex Gal. lib. 5. meth. cap. 8. 11. 13. & 14.

Quapropter aggredienda illicd curatio est, & impetranda omnia, quæ sanguinem tum auertere ad loca distantia, tum incrassare nata sunt. Hæc sententur, quæ ex lenta, glutinosaque substantia constant, adstringentia, obturantia, conglutinantia, ex Galeno lib. 7. de compos. medic. secund. loc. cap. 4. & 5. meth. cap. 3. quorum silyuam latè doctèque inter omnes proponunt Trincuel. lib. 3. de compos. medicam. cap. 18. Ludouicus Mercat. lib. 1. indicat. cap. 14.

Inter hæc lapis hæmatites præcipuam obtinet vim, cuius est in retinendo sanguine mira potestas. Eius efficaciam, & mirabiles dotes retulerunt Dioscorid. lib. 5. cap. 101. Paul. lib. 7. tract. de lapidib. Galen. lib. 9. de simpl. tir. de hæmatite. Plin. lib. 36. cap. 21. & 22. Serap. lib. de simpl. cap. 42. Simon. Genuen. cap. 411. Auic. lib. 2. & alij: nec immerito: nam oculorum scabrities cum melle repurgat; cum lacte autem muliebri, lippitudini, fractis, & oculis

cruore suffusus opitulatur: bibitur contra difficultatem vrinæ, & fluxiones mulierum in vino: pus ab vlcibus repurgat, exsiccat, & à putrefactione defendit, siue substantia eius, siue infulum propinetur; & quod plus est, vnicè prodest iis qui sanguinem reiecerunt.

Assumendus hic lapis, frigidis actu medicamenti commixtus, quæ inspissant, adstringunt, siccant, crassant, cohibent, sanguinem vndeque manantem sistunt, & ad omnes immodicas excretiones valent eximie. Si verò cum tepida sapius pro compescendo sanguine ab spiritalibus partibus manante Galenus propinat, id in iis qui copiosè sanguinem non expunt, facit, vt aquæ calore promptius medicamentum ad longinquas thoracis partes penetrare possit. Scis enim medicamenta pectori conferentia semper aliquid vehiculi debere secum deferre, ex sententia Galen. 4. de compos. medicam. secund. loc. cap. 7. Nam quod per multorum corporum media, membro patienti est occursum, omnino exsoluitur, & viribus deficit, si ab initio fuerit imbecille: tantum igitur aduentum roboris adiungere oportet, quantum in transitu amittitur: ob id igitur in thoracis inflammationibus, quæ in parte summa consistunt, ea quæ laxare possunt, sufficiunt.

Probatu friabilis, saturato colore, niger, durus, suapte natura æqualis, nulla forde admixta, vritur vt Phrygius. Vtus, in porphyrite modicè læuis fit, quo, cum necessitas cogit, vt licet cum succo Polygonij, hoc est sanguinariæ, quæ, vt supra citati auctores affirmant, habet vim quandam adstringendi, fluxiones repellit, siccatur, & leuiter crassatur, prodest cruentæ excretioni, & sceminarum profusio sistit. Fœminâ mas efficacior est.

DVBIVM I.

Num mala punica cruentæ excretioni sint accommodata.

COMMENTARIUM.

Cum succo mali punici.] De punicorum differentia sat plura dixerè veteres, & iuniores ferè omnes, de quorum numero sunt Diosc. lib. 1. cap. 127. Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 319. Aëtius terr. 1. serm. 1. tit. de punico. Auer. 5. coll. g. cap. 40. Rastus lib. 3. ad Almanf. 20. Diosc. Interpres Christoph. à Vega lib. 2. de art. medend. sect. 3. cap. 6. rubric. 2. Ludouic. Mercat. tom. 1. clas. 2. quest. 164. num. 74. Bruyerin. Anton. Gazius, & alij, qui hæc triplici distinguunt specie, alia enim sunt dulcia, alia acidia, alia vinosa. Punica licet boni succi sint, stomacho vtilia, exiguum alimentum præstant; dulcia tamen calidiora sunt, vnde in febribus abdicantur. Dixerat enim Hipp. lib. 2. de diet. num. 29. Succum mali punici dulcis aluum mouere, haberèque quidpiam æthiosum, &c. Nocet enim acutas habentibus febres, vt cit. loc. Auic. confirmat. Est enim corruptioni, inflammationique paratissimum: sputum tamen prouocat, tenuem coquit humorem, & expulsiõni aptissimum reddit: qua de causa Auic. 10. 3. tract. 5. cap. 10. punica dulcia in pleuritide probat: sunt enim pectori amica, & in caliditate temperiem seruant, 4. simpl. cap. 9. & doctè notauit Ioan. Bauhin. lib. 1. hist. Plant. cap. 17.

Acida adstringunt, æstuant stomacho auxiliantur, sanguinis, aut biliosi humoris scuitiem compescunt, feruorem corrigunt, putredinem mirum in modum refranant corruptionem sedant, humorum vehementes motus retundunt, appetentiam mouent, os ventriculi firmant, vaporum ad caput exhalationem impediunt, aluum sistunt, & alias immodicas excretiones cohibent. Denique in pestilenti statu optatum, cardiacumque alimentum præstant, & ad putredinem arcendam valdè idoneum. De quorum vi eximia, lege Aloysium Mundellam lib. epist. 3. Hermol. Barb. lib. 1. corol. cap. 161. Marcel. Virgil. lib. 1. in Diosc. cap. 131.

Demum tanta est huius succi præstantia, vt eo fuisse curatam Cardialgiam, à vitioso humore ad os ventriculi conflente subortam, affirmet Gal. lib. 2. aliment. cap. 24. de punicis, referens Hipp. historiam latam lib. 2. epidem. in init.

init. quæ sic se habet. Mulier, cor (hoc est, os ventriculi) dolebat, & nihil remittebat dolor. Huic polenta pollen in mali punici succum inspersus, & semel in die acceptus in cibo satis fuit, & non reuoneba, veluti Charioni contingit, &c. Roborato namque ore stomachi ad medicamenti vim, & leuata natura, reruis nempè ad id confluentibus excrementis, factum est, vt hæc in ipsius tunicis imbibita expellerentur grauissima damna deinceps, ob consensum quem hæc pars cum præcipuis obtinet, paratura, Nec Hip. in præsentem usum aliud poterat vtilius excogitare medicamentum; adstringens enim, & refrigeratorium cum sit, bilis acrimoniam attemperando, laxatum & concussum ventriculum adstrictione defendit, & est in causa, vt ea quæ adest bilis, dolorem non faciat, & quæ nondum fluit, fluere desinat; quare in syncope, aliisque affectibus à bilioso humore subortis, mirabilem opem affert, vt lib. 1. ad Glauc. ult. retulit Galen. nec immeritò: quouis enim modo eo vtaris, siue totis granis per se, aut cum pane manducatis, siue hausto succo solo, siue panis micis in eum iniectis, siue eius succum cum aliquo idoneo cibo admixto edas, vt cum ptisana, Amylo, aut cum Polenta, mirabilem præfertim ætatis tempore, & in picrocholis, senties vtilitatem.

Vinosa punica mediam sortiuntur naturam, sitim sedant, flatum generant, qui facile discutitur, cum eorum succus tenuis sit ac minimè tenax.

Sed dubitabis, quæ fieri possit, vt acida, de quibus Trallianum hoc loco loquentem intelligo, cruentæ excretioni profint, si ea aperiunt & incidunt? Nam Gal. lib. 2. de aliment. facult. cap. 21. scribit, acida cum succum vilcidum in ventre inuenerint, ipsum incidere, ac deorsum subducere, ob idque deiectiones humectare. Quoniam acida frigiditas subtilium est partium, sic docente Magistro lib. 4. de simpl. medicam. facult. cap. 3. 7. 8. & 17. Qua de causa Meluës lib. 1. theoremat. eodem, sic ait. Acidum penetrat, aperit, incidit, diuidit, tenuat, terget; citò agit hæc opera, sed in medio valentium, & imbecillium est, sua denique substantia tenui acre obtundit, dulci & insipido vigorem addit, &c.

Acidam autem frigiditatem tenuium esse partium, cit. lib. simpl. cap. 7. multiplici ratione Galenus confirmat. Prima, quod illa tenuis essentia sit. Secunda, quod velox est acidorum saporum transitus in sentientibus corporibus. Tertia, quod acida omnia in alio magis agere apparent: Sed quod frigidum subtile acidam efficiat qualitatem, à priori probari etiam non obscure potest. Nam ea generatur ex acerbitate, per aëreæ humiditatis ademptionem, frigiditate manente. Si namque non maneret frigiditas, sed loco eius calor succederet vnà cum humiditate, pinguis efficeretur sapor, vel dulcis; pinguis quidem, si humiditas esset aërea; dulcis verò, si aquea. Rursus aciditas in saporibus, teste Galen. 4. lib. de simpl. medic. facult. cap. 15. nasci potissimum videtur, dum à calido quidem mutatur, vt tamen non superet: id quod ex acidis ructibus vel maximè conuicias: nam hi haudquaquam, ubi nulla prorsum facta in ventre est ciborum alteratio, prouenire solent: quemadmodum nec ubi oprime concocti, sed tantum ubi semicocti, vt ita dixerit quis, fuerint. Vocat autem semicoctos ipse, qui à ventriculi calore alterationem perpepsi, non etiam perfecte ab eo superati fuerint. Sic lac, pristinæ succus, & quacunque eius sunt generis, tempore æstiuo citius acescunt, quam hyeme: postulantque ades frigiditas, vt in his reposita plusculo perdurent tempore. Ex quibus omnibus patet, quod à calore mutante quidem, non tamen prorsus vincente, aciditas generetur: atque ob id plerisque inest fructibus priusquam maturuerint. Hæc Gal. & deinde subdit, Simile quid acidis saporibus usu venire, quod borealibus ventis accidit, vt reruis scilicet essentia sint, simulque frigidi. Ex quibus colligit, eos sine calore non nasci, sicut nec ipsum boream. Ab hoc calore quidem ebullitionem efficiente, nondum tamen alterationem perficiente, in lacte, vino, & succis omnibus qui acescunt, partes igneæ, & aëreæ, quæ prius inerant, dissipantur, & resoluuntur promptè, utpote ad digestionem, & resolutionem habiles; terrestriores verò, atque aquosæ, cum discuti præ crassitie nequeant, funduntur atque attenuantur satis, vnde sapor oritur acidus, represso calore, & interna frigiditate simul cum essen-

tia tenuitate vincente. Quare patet euidenter, acidam frigiditatem tenuium, & subtilium esse partium, quarum vi tenuare, aperire, & incidere potest. De hac re lege Bartholomæum Anglicum, lib. 19. de proprietatib. rerum, cap. 47.

Licet autem hæc vera sint, laborandum est, vt mentem Tralliani patefaciamus. Eum ergo de succo mali punici cum nucleo assumpti intelligas velim; hoc enim modo aluum sistit: si verò citra nucleum deglutatur, secedit, & prouocat. Quæ solutio ex summi dictatoris doctrina depromitur manifestè, in lib. de affectionibus, num. 49. 9. Malum punicum reficit, & pituitosum est, & cum nucleo quidem aluum sistit: citra nucleum verò secedit, &c. nam, vt Paul. lib. 7. tit. de punico ait, duriores, & crassiores substantiam nucleus habet, quare plus adstringit, siccatur, & crassatur.

Solue 2. & fortasse melius, si Trallianum de succo mali punici nimis acerbo intelligas; quum enim acerbus sapor, sit intensè austerus, ex Gal. lib. 4. de compos. medicam. per gener. cap. 5. & lib. 4. meth. cap. 7. & vehementer adstringat, ex Gal. lib. 7. meth. cap. 7. & lib. 4. de simpl. medicam. facult. cap. 7. & Auic. lib. 2. tract. 1. cap. 3. & ex substantia crassa, frigida, terrea atque sicca fiat, patet euidenter contrahere, constringere, densare, repellere, incrassare, refrigerare, & exsiccare, ex Galen. loco cit. Quare ab Hip. & Galen. lib. 7. aph. 37. acerbica dicuntur vomitum sanguinis sistere vehementer. Austerica autem esse, & acerbica mali punici genera, in citatis locis ostendit Gal. Vtraque eisdem affectus præstare firmant Auic. loc. cit. Auerroës 5. collect. cap. 27. Serap. cap. prop. quo titulo 13. lib. meth. cap. 14. in hepatis inflammatione ea denegat, quoniam bilis meatus arctant, & bilem ipsam excerni prohibent. Lege de punicorum differentia, & viribus, Ludouic. Nonnium, Medicum præstantissimum, lib. 1. de re cibari. cap. 31. qui hæc omnia adamussim exarauit.

HISTOR. VI. TRALLIANI, De sanguinis sputo.

Sanguinis sputum ex frigida distillatione ortum, candenti ferro in capite apposito, curatur.

Ego itaque noui, me cuidam talium, qui eiusmodi fluxionem in thoracem, etiam ex frigida intemperie sustinerent, candenti quoque ferro in capite vti præcepisse: ac cum eger id promptè fecisset, mirum quomodo omnia simul cessauerint, & copia qua insuebat humida, & ruffis, in postero verò eger à fluxionibus in thoracem liber, & immunis permansit, &c. Trallianus lib. 7. sui operis. cap. 1. rubric. nup. cit.

PARAPHRASIS.

Quot mala secum afferat cerebri frigidi humidi intemperantia, ostendit Galen. lib. 6. de sanis. tuend. cap. 9. & lib. 2. de differ. febr. cap. 11. & 3. de caus. sympt. cap. 4. Huius enim signa sunt apud ipsum, in art. medic. cap. 22. excrementorum copia perpetua, quoniam huius abundantia causa, est frigiditas impotens concoquere, & resoluere; quapropter caput hoc modo intemperatum, repletioni sit obnoxium, distillationibus, & grauedinibus facile tentatur. Quare Auctor lib. 4. de morb. num. 17. caput esse partem plurimis morbis correptam differatissimè pronunciauit. Et Hip. in epist. ad Democrit. num. 20. caput omnium malorum originem esse, libenter contestatus est: quod etiam dixit Plato in Thimo, qui innumerabilium ex capite profluentium morborum aceruum oriri confirmat.

Ad hæc. Caput sicut recipit promptissimè, sic citissimè noxium à se depellit, vt ait Galen. lib. de curand. curat. per sang. mis. cap. 8. habet enim ingentes ventriculos, qui decliuibus meatibus euacuantur. Cum enim ab omni parte ad cerebrum possint humores deferri, ex Gal. lib. 1. prorrh. sect. 3. com. 6. nihil mirum si ipsum, acruatam

superfuitatem ad partes inferiores excernat, velut oculos, tempora, aures, labra, dentes, maximas, palatum, gingivas, os, laryngem, paristhymia, asperam arteriam. Demum nulla est pars, in quam caput sua excrementa non detrudat, quoniam cum omnibus, praesertimque nervosis mirum obtinet consensum, ita ut affectionem digiti pedis illico perferat, sic monente Magistro *lib. 1. prognost. com. 23.*

Hoc tamen intelligas, dummodò partes inferiores sint imbecilles, & ad recipiendum paratissimae, ut *lib. 2. de diff. feb. cap. 11.* ipse admonuit: aliter enim coercitus in cerebro humor lethales morbos committit. Sic si refrigeretur cerebrum, fatuitas contingit, ex Galeno *lib. 4. de praesag. ex pulsib. & 2. de loc. cap. 2.* Fiunt etiam Carus & morbus comitialis, ex Galeno *lib. de instrument. odorat. cap. 8.* etiam insensibilitas & immobilitas hominem premunt, ex *Gal. lib. 13. meth. cap. 22.* Sic cerebri ventriculis compressis fenus amittitur, & motus, *Gal. lib. epid. sect. 1. com. 2.* Sic cerebri ventriculis collisus totum animal sopitum iacet, ex *Gal. lib. 3. de placit. cap. 5. in fin.* Sic praenimia frigiditate affecto cerebro, fiunt resolutio, oris tortura, tres illae celebratissimae convulsionis species, cataphora, vel cataleptis, amittitur memoria, oritur incubus, melancholia contingit, & vehementissimae oriuntur affectiones, quae accedente nimia humiditate fiunt deteriores, ut *lib. 6. aphor. com. 2.* scitè Gal. edocuit.

Cerebrum ergo frigidum & humidum haec mala parit, & longè grauiora, si in partes vitales fluxio decumbat; hanc enim illae, tharacis dilatatione, & compressione promptè recipiunt, quae cum humida sit, vasa relaxat, molliora, flaccidaque reddit, & ruptioni quavis de causa obnoxia.

Huius affectus curatio praecipua in roborando cerebro consistit, ne deinceps ipsum debile, habitualique intemperie affectum, superuacaneum humorem in inferiora detrudat. Quo pacto autem id firmare oporteat, explicant auctores ferè omnes, qui in curanda distillatione primas tenent: de quorum numero sunt Donat. Antonius ab Aito mari, *lib. de medend. human. corporis malis, cap. 43.* Ludouicus Mercat. *lib. 2. de morb. intern. cap. 1.* Petrus Vaëzius in *com. medic. cap. 11.* Vidus Vidius, Mercurialis, Maffaria, & omnes alij, qui de catarrho, raucedine, distillatione, & alijs rheumaticis defluxionibus peculiariter conscripserunt, & nos de febre rheumatica, seu catarrhali, observationem elegantem proposuimus, *lib. 3. de practi admiranda, obs. 12.*

Si verò omnia fuerint acitata praesidia, roborantia, vacuantia, & quae frigidum humidum cerebri intemperamentum corrigant, atque emendent, & praesui contumacia non succumbat affectus: tunc ad ea deuenire oportet, quae fluxurum humorem in pulmonem, & respirationis vias reuocare queant. In quem usum paruas vltiones candenti ferro celebratas, in capitis circumferentia infigere, optimum censetur auxilium, praesertim si ab externis vasis capitis ad eius intima fluxio decumbat. Sic enim auertitur humor excitatis vlcibus, diuque fluidis permanentibus, qui suapte natura in thoracis partes, tanquam imbecilliores defluere solet, ex quo saepe sanguinis sputum, anginam suffocatiuam, difficultatem respirandi, tabem, & alta formidabilia mala oriri, fidissimo experimento compertum est.

Quapropter si frigida humida intemperie cerebrum laboret, suaque excrementa in subiectas partes, praecipue in thoracem detrudat, cauterium bregmati imponere est ex usu: nam ignem frigidis tum humoribus, tum intemperantiis, utpotè contrarium summopere opitulari, praesertim doctorum confirmantur, qui ad prohibendum rheumatis à capite ad pectus defluxum, in capite hac de causa cauteria adhibent: quod auxilium inueterata spirandi difficultate, & medicina omni frustra adhibita, legimus fecisse Aetium *tetrab. 2. ferm. 4. cap. 57.* & in resolutione, posito cauterio in vertice, *tetrab. eod. ferm. 4. cap. 28.* de uo instituto plura de huius mirabilis praesidij efficacia diximus, in *lib. 1. in com. hist. 20.* Explicant eleganter Fuchsius *lib. 2. de medend. morb. cap. 7.* Michael Ioannes Paschal. *lib. 7. de me-*

dend. morb. cap. 25. Amat. 2. centur. 1. & in sequenti historia ageamus. Reuellit enim sic humor in spirituales partes defluxurus, qui in cerebro debili, non potuit concoqui, nec resolui, & assidue magis ac magis, vel ex purissimo alimento regignitur. Quare si fontem malorum excindere, roborare caput, vehementiamque naturalis intemperiei habitualis corrigere non possumus, humorem, qui necessitate quadam ex cerebri imbecillitate nimia generari solet, quominus praecipuas, magisque praestantes partes copia sua molestet, vacuare necessitas cogit. Haec omnia cauterio in capite excitato compleri, res est ab omnibus vniuersim celebrata, siue in bregmate, nucha, aut in capitis circumferentia excitetur. Videndus in hanc rem Mercatus *lib. 1. indicat. cap. vlt.*

HISTORIA VII. GALENI, De sanguinis sputo.

Curatio mulieris, quae ex distillatione sanguinem expuerat.

Quemadmodum verò, qui ex catarrho sanguinem reiciunt commodissime tractentur, nunc dicemus, proposita, (claritatis causa) curatione, quam Romae in splendida muliere peregrimus. Haec namque cum eiusmodi sermones audisset, quales nunc de iis, qui sanguinem ex pulmone reiciunt, habuimus, siue ex catarrho id, siue vehementi tussi paululum quiddam per per noctem expuerat, illico ad me misit, se quidquid exigerem praebituram promittens. Audierat vero ante id tempus, nisi quis illico praesidium strenuè afferret, priusquam vlcus phlegmonem contraheret, eum operam amissurum: atque hanc esse praecipuam eorum, qui sanguinem reiciunt, interitus causam. Igitur * incidere venam mulieri, quae iam quatuordecim propter catarrhum propemodum sine cibo egisset, non placuit: sed iussi, ut acri vteretur clystere, tum crura manusque calefacienti pharmaco plurimum fricaret, & vinciret: mox caput raderet, cui deinde medicamentum, quod * ex Palumbium stercore constat, imposui: interpositisque tribus horis * in balneum duxi, ac laui, nullo caput contingens pingui. Dein caput idoneo pileo contexi, & pro eo, qui tum erat, temporis statu, nutritiui sola sorbitione. Postquam statim fructum aliquem autumnalium * austerum dedi. Deinde cum dormitura esset, quod ex viperis conficitur medicamentum dedi (theriacen vocant) circiter quatuor menses ante confectum: habet enim id aratis adhuc praenalem papaueris succum, qui in antiquatis ignauus redditur, ideoque & somniferum est, & fluxiones tum siccatur, tum leuiter crassat. Finito verò profusus catarrho, liquidò constabat, tum ex respirandi specie, tum sonitu semel excitata tussis pulmonem expurgatione egere. Caterum, exhibere hanc non placuit secundo, saltem die: sed in omni taciturnitate, & quiete muliere seruata, tum artubus eius perfricatis, vincitque iussi reliquas omnes partes perfricari, excepto capite, quod adhuc ex medicamento incalcescebat. Rursus autem vespere dedi theriacen, cui faba nostratis magnitudinem: erat verò quod pridie acceperat hoc longè amplius. Postea verò cum hac quoque nocte probè dormiisset, tertio die manè mel coctum exhibui, ac in quiete seruauit. Procedente verò die totum corpus similiter perfricui, ac pristinam cremorem cum pane exiguo pro cibo sumere iussi. Mox quarto die manè quidem dedi medicamentum, quod ex viperis fit, sed quod iam in aetate vigoris esset, idque cum copioso melle. Capiti verò mulieris eodem pharmaco (quod vehementer tum siccatur, tum calefacit) imposto, ac deinde ipsa lota, nutritaque modicè, valentius iam pulmonem expurgare in quinto sum aggressus. Ac dehinc rursus, rursusque ex intervallo, ad caput quidem consueto cerato quod thapsiam recipit, sum usus. Totam verò corporis curam, in gestatione, fritione, ambulatione, lauandique abstinentia, ac vltu, tum moderato, tum boni succi, ad rescindendum direxi. Haec itaque rectè se habuit, minimè lactis opem requirens, &c. *Gal. lib. 5. meth. cap. 13.*

PARAPHRASIS.

Memorabilis est historia haec, in consultationibus praes oculis semper habenda; nam vtilia multa continet, & notatu digna: rectam enim tradit methodum curandi morbi grauissimi, & periculosissimi, omni sexui, aetati, regioni, anni, tempori, & hominum sorti communis, in cuius descriptione ita peculiare notas, diem & horam, in quibus administrata praesidia fuere, exponit, ut hoc exemplo vniuersalis praescripti vim videatur palam facere.

Nobilissima ergo foemina Romana, cum ex catarrho, cum vehementi tussi sanguinis paululum expueret, remque periculo plenam, vel à Galeno publicè, vel in alicuius diuitis domo disputante quum audiret, eum ad curationem couocauit, se in omnibus obtemperaturam pollicita. Nam Romani diuites, gula, luxuque maximè dediti, Medicis minimè erant obediens; quibus minùs bene, quàm pauperibus administratur medicina; & hi faciliùs quàm illi curantur, & à periculosos morbis euadunt, ob multas causas citatas à Galeno *lib. 11. meth. c. 15. & lib. 3. de compos. medic. per gener. cap. 2.* Haec ergo Matrona, licet splendida & diues, ob futuri periculi timorem, praescriptis medicinalibus obediens facta est, antequam vlcus phlegmonem contraheret; nam si inflammatio semel hominem inuaserit, vel admodum exigua, vel potius nullam glutinandi vlcis spem relinquit, scripsit ipse, *lib. 5. meth. cap. 8. phlegmones verò signum, febris est, ex ipso lib. 7. aph. com. 37.* Curantur autem quae sunt abique inflammatione vlcera difficilè: faciliùs tamen iis, quae cum inflammatione, ac febris affligunt; haec enim non solum curari non possunt, sed nec in eadem magnitudine permanere; semper enim maiora fiunt, ac maligniora.

Pro sanguinei sputi curatione, sanguinis detractionem reuulsuam maximo esse ex usu, eleganter ostendit Galenus *lib. 5. meth. cap. 8. nuper citat. & lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 11.* atque aubi saepe. At eam in praesenti non obseruauit, quoniam paululum tantummodò sanguinis illa expuerat, neque erat magnus affectus, magni auxilij celebritatem desiderans, cuius augmentum alijs auxilijs poterat impediri: alijs ergo reuellentibus vti maluit, nempe clystere acri, ligaturis, ac fritionibus vehementioribus, quibus reuulsus ex toto catarrhus est, & fluxio omnino impedita. Haec enim praesidia humores in thoracem irruentes reuellere posse, firmant Galenus *lib. 1. ad Glauc. 14. & lib. 8. de compos. medicam. secund. loc. cap. 4.* Explicat luculenter Oribasius *lib. de reuulsione, cap. vlt.*

Manus autem, hoc est, totum illud quod ab humero vsque ad summos digitos protenditur (brachium appellamus, ex *Gal. 13. meth. cap. 5. & in eodem lib. cap. 11.*) fricare plurimum, ac vincire iussit, ut vehementior diuersio fieret; in quem usum calefaciens pharmacum addi iussit, ut calore à calefaciente medicamento in carnibus brachiorum excitato, validior esset attractio: medicamentum autem, vel poterat esse oleum aliquod calefaciens, cum aceto, vel puluere sinapi, vel decocto aliquo calefaciente commixtum, quod suapte vi, tum attrahere, tum absumere attractum humorem possit.

His exequitis caput radendum imperauit, ne fortè pili medicamento penetrationem impedirent; maximè, quum cranium osseum sit, & crassum. Capiti raso medicamentum apposuit potens, ut celerrimè ob periculum reuelleret, exsiccans & exsiccans; huius enim praesidij ope, intemperies frigida & humida cerebri corrigitur, catarrhulque frigidus humidus, ac tenuis à pulmonibus auertitur, suapte impetu, in spirituales partes debiles defluxurus. Fuit autem medicamentum huiusmodi, ceratum ex columbino stercore confectum, & quod ex thapsia componitur.

Columbinum stercus exsiccare valenter, vnaque exsiccata enidenter, ex Gal. doctrina probari potest, quia illud ob innatam siccitatem, ex se vaporem emittit aptum ad vrendum, ex quo tota domus in Mysia, Asiae parte conflagrauit *3. de temp. 4.* nam praeterquam quòd stercora omnia, ob nimiam putrefactionem, valida pollent attra-

hendi vi, ex *Gal. 5. lib. de simpl. medic. facul. cap. 17.* extrinsecus etiam imposita impensè attrahunt, siccant, & exsiccant, ex *Paul. lib. 7. tit. de stercor. columbinum magis exsiccatur, quoniam siccior temperamento constat hoc animal, & maximè si agreste sit, in turribus nimirum nidificans, ut ex antiquorum mente probat Conradus Geinerus lib. 3. de hist. animal. cap. de columb.*

Huius medicamenti compositionem eandem esse cum Cerato de euphorbio, Galenus docet, *lib. 3. de medic. compos. secund. gener. cap. 6.* qui antè in *cap. 4.* ex vna euphorbij parte, ceræ tribus, oie duodecim, illud componi scripsit. Loco autem euphorbij, si columbinum stercus substatueris, emplastrum ex columbino stercore parabis: sit autem stercus non admodum vetus, cuius vis iam exolata est; neque admodum recens, nam humidus; sed medium, circiter annum, quum turres ab eo expurgari solent: laeuiget optime, & in subtilissimum puluerem redigatur. Oleum sit ex calidioribus, quale Sabinum, aut Cicinum, purum, pellucidum, vetustissimum; quantum enim diutius fuerit referuatum, tantò magis calefacit, & discutit, ex *Paulo lib. 7. tit. de oleo.* sic enim vigorosius ceratum reddes. Ex thapsia ceratum efficies, ex oleo cera liquato, & duodecima thapsiae parte admixta: cuius tam radix, quàm succus, calore nimio & feruido, ex alto insigniter trahunt, si Dioscoridi *lib. 4. cap. 151.* fides est adhibenda, & Theophrasti *lib. 9. de plant. hist. cap. 22.*

Interpositis tribus horis in balneum duxit particulare, nempè capitis lauacrum solum consuluit, quum capiti emplastrum calidum apponit. Eius mentem explicat Auic. *10. 3. tract. 3. cap. 6.* dum enim huius mulieris historiam ex Galeni loco recitat, sic ait: & praecipit eam ingredi balneum propter medicamentum, &c. hoc est, ob medicamenti acrimoniam: nam vntus medicamento calido mordacem calorem sentit, ex Galeno, *lib. 1. de praesag. ex pulsib. c. 1.* Fernor enim, & acuties medicaminis calidissimi, nullo meliùs praesidio, quam lauacro corrigitur ac emendatur. Si enim est tepidum, eius acrimoniam mirificè hebetat, atque contemperat, intemperiem calidà à pharmaco inductam demulcet, & dolorem hac ipsa de causa contractum vehementer lenit, & ob calorem reuellit à pectore, ut notat Iacchin. in *com. cap. 36. in fin. lib. 9. ad Almanf.* Si frigidum est balneum, eandem parere vtilitates non est dubitandum, firmatque Auic. *3. tract. 1. c. 10.* Neque mireris particularem lotionem, siue fomentum posse dici balneum; hoc enim expressè concedit Gal. oculorum dolorem curaturus in *com. sent. 33. lib. 6. aph. 5. Ac primum quidem adolescentem balneauit, &c. & infra §. Solet enim in his fomentum pa. umper dolorem lenire, &c. & infra §. In quibus per signa cognoni infuere quidem humores acres ad oculos, non tamen corpus esse plenum, balnei usu dolorem sedauit, &c.* Hac ratione in particulare balneum, seu lauacrum, mulierem deduxit, hoc est, caput lauandum imperauit, ut scilicet nimiam cerebri exsiccationem, & cutis excoriationem ex rubificantibus medicamentis contractam mitigaret.

Nullo caput vnxit pingui; haec enim sua humectatione maximè laedunt caput, quod exsiccantia ex postulat praesidia. Monuit autem haec Galenus: nam Romanae foeminae post balneum vnguentis odoratis caput vngebant. Post haec idoneo pileo caput contexit, ne fortè ab aere frigidiore laederetur, si nudo capite è balnei domo exiret, quae calida semper esse solet. Cooperuit autem caput temperato pileo, pro eo qui tum erat temporis statu, hoc est, leui, non graui, ne fortè ob anni tempus, vel caeli calidam constitutionem, imposito alio graueretur. Datàque mox sorbitione sola, ut vires ex acuti clysteris exsoluentis vehementia, debiles factae, multa oblata alimonia non offenderentur, sed reficerentur.

Hac exhibita, fructum aliquem autumnalem austerum dedit, tanquam stypticum cibum medicamentosum venae apertae osculum occludentem, & qui sanguinem adstringentem gigneret, qui venae obnationi praesidio esset. Autumnalem autem voluit esse, ad differentiam eorum, qui à Graecis Horarij appellantur, quos *Gal. 2. de aliment. facul. cap. 2.* in medio caniculae nalcu asseuerat, ut cucurbita, mora, penopes, persica, &c. autumnales autem, autumnum

autumni tantum tempore viget, vt pyra duriora, cydonea, melpila, sorbæ. Eidem indicationi, vt ad plenum satisfaceret, recentem Theriacam exhibuit, quæ excellenti sua frigiditate sanguinem cogit, erumpentis sanguinis impetum sistit, & ad motum inhabilem reddit. Cur autem hoc verum sit, si maior copia calidorum medicamentorum, quam frigidorum in eius compositione ingreditur, quæ potius vigiliam, & sanguinis fluxum, quam somnum, & adstrictionem facere nata sunt, ex medicinæ, & philosophiæ principiis, in lib. 1. in com. histor. 27. in fin. latius demonstrauimus. Huius ergo medicamenti vi, & efficacia somnus est suuatus quo, nullum est excellentius in hæmorrhoidi auxiliū: nam præterquam quod potentias animales demulcet, vigorat, & refocillat, sanguinem vnde quaque manantem compescit; somnum enim omnes vacuationes cohibere, excepto sudore, apud omnes certat res est, vt in fra in com. histor. 77. differemus

Finito verò catarrho, & cessante fluxione ob adhibitas reuulsiones, ceratum exalfaciens & fluxionem exiccans, victumque tenuem, liquidū apparebat ex respirandi specie, & tonitu excitatæ tussis, pulmonem expurgatione egeret excrementorum, quæ à capite fluere solebant, & grumosi sanguinis in pulmonis anfractibus, vniūque spiritus imbibiti. Pro complendo hoc opere, mel, si quod alterum, medicamen est præstantissimum, ad abstergenda quæ in thorace, & pulmone erant infarcta, & vt frigidorum medicamentorum, nempe theriacæ recentis, & fructus austeri vires ad pulmonem deferret. Cum enim medicamentum, quod ad pulmonem est peruenturum, multas officinas pertranseat, nempe os, fauces stomachum, venter, cumulum ipsum, mesenterium, cauum, gibbūque recoris, concuam venam, cor, & hoc modo ad pulmonem perueniat, vt eleganti oratione differit Galen. lib. 2. ad Glauc. c. 2. vt bechica, tussicularia, arteriacæve medicamenta, quorum facultas maxima est, thoracem, ac pulmonem à vitiosis humoribus mundandi, & abstergendi, ex Gal. lib. 5. de simpl. medic. facult. cap. 1. & lib. 7. de compos. medic. sec. loc. cap. 1. semper secum vehiculum aliquod deferant, sit necesse, ex Gal. lib. 4. meth. cap. 7. quo titulo, mel, vt optimum, thoracis ac pulmonis vlcibus approbat.

Percontaberis, quare mel, cum sit tenuium acutarumque partium, & hac de causa sanguinis fluxum de nouo proritare possit, consuluit hoc loco Gal. Respondet Magister lib. 7. citat. sec. loc. cap. 4. in hanc modum. *Miscetur autem prædictis congruenti mensura, tum calida, tum tenuiū partium existētia, quæ infestissima sunt vrbibus prædictis affectionibus, aperiunt videlicet venarum, ruptura & corrosione: cuius rei gratia itaque miscetur: Distributionis nimirum ipsorum in corpus; etenim adstringentia, viscosa, ac tenacia sibiipsis vias præcludunt; quare opus habent facultate sibiipsis vias fruente, ac præparante, &c.* Hac de causa in tanta quantitate mel exhibuit, vt in ventriculum descendens, quin vires suas amitteret, ad pulmonem peruenire posset. Obtulit autem coctum, vt ipsius succus tenuis & acris, quo abundat, eximatur, ex Gal. lib. 1. de alimentor. facult. cap. 10. Sic enim coctum, & curiosè despumatum, demptis crudioribus excrementis, minus flatuosum est, & magis nutrit, ex Galen. lib. 7. meth. cap. 7. & lib. 3. de alim. facult. cap. 3. 8. & lib. 4. de sanit. tuend. cap. 11.

Porrò mellis vsu ad tertium vsque diem prohibendum censuit, ne excitata tussis venæ coitio impediretur: obquam causam, quietem, silentiūque imperauit, ne forte ob corporis motum, & sermones, ex quibus pectoris & pulmonis incendium sequi solet, conglutinata vena reserari posset; in cuius rei gratiam iterum Theriacam recentem propinandam iussit. Cum verò sanguinis expulsiō, & catarrhi fluxio cessasset, Theriacam vigentis ætatis offerendam voluit, vt nimirum exsiccaret, & cerebri frigidam & humidam intemperiem corrigeret; qua de causa imposuit. Omnibus verò feliciter in hac curatione euenientibus, totum præseruationis cardinem posuit Galen. in gestatione, ambulatione, frictione, quorum mediocrem vsu consuluit, vt calor natiuus exercitio recreatus, excrementorum promoueret purgationem: validiorem pro-

hibuit, ne scilicet vehementi motu, sanguis iterum ebulliens de nouo recidiuam concitaret. A, balneo, tanquam emolliente, aperiēte, ac corpus relaxante, ipsam abstinnit. Et vt sanguis deperditus restauraretur, boni succi victu alendam censuit, eumque moderatum esse præcepit. Etenim conualescentes, corpore malè habito, graciles, imbecilles, attenuati, exsanguis, ob dissolutum natiuum calorem, ob prostratas membrorum vires, & exhaustum spiritum vitalem, ob præsidia vacnantia: vigilias immodicas, & inedia, optimis cibis, euchymis, concoctu facillimis, congruo tempore, mensura, & dedito ordine exhibitis reficiantur, est necesse; quoniam ipsi promptè ex quouis delicto læduntur, ita docente Gal. lib. 2. de differ. febr. cap. ult. & cum humido natiuo, ac benefico priuentur, & gracilefcere, extenuarique eorum corpora contingat, omnino necesse est illa elurire, & plus appetere quam ventriculi facultas debilis concoquere possit; quare cruditas oritur, quæ est omnium malorum leminarium atque origo, si fidem adhibemus Auic. 13. 3. tract. 3. cap. 2. Quare eorum, qui ex morbis conualescunt, alimentum sit coctum facile, nutriendum, minimè excrementosum, gratissimi & suauissimi gustus, imbelles vires mirificè recreans, citissimè alens, ventriculo roborans, facileque distribuatur, præsertim si sit cum moderamine sumptum, vt firmant Galen. lib. 7. meth. cap. 6. & alibi passim, & Auic. 2. 4. tract. 1. cap. 101. nam non ex iis quæ bibuntur, & comeduntur, sed ex iis quæ probè in ventriculo conquuntur, sit nutritio, vt perbellè docuit Galen. lib. 11. meth. cap. 15. & lib. 4. de sanit. tuend. cap. ult.

DVBIVM II.

Num in cruento spūto sit hauriendus sanguis.

COMMENTARIUM.

[Incidere mulieri venam.] In sanguinis spūto venam esse secandā, omnis Medicorum schola vnanimè confirmat, sed octa à suo Magistro, qui pro compescendo sanguine è pectore erumpente, nullum aliud præstantius auxilium venæsectione esse asseuerat, in lib. 3. meth. cap. 5. & 8. quo loco protinus in hoc affectu, audaci animo, bis terque eodem die esse feriendam venam felicissimo experimento sibi persuasit. Quare à sanguinis missione curatio incipienda illic, quando est cruentum adhuc vulnus, & non est facta inflammatio, vnum enim est ex iis auxilium, in quibus magnoperè attentum Medicum esse oportet. Ad prohibenda ergo inflammationem, sanguinis missio utilis est valdè, quum vnum sit ex reuellentibus auxiliis præcipuum: nam eo se validam sanguinis è naribus eruptionem repèrè sedasse gloriatur, in lib. de curand. rat. per. sang. mis. cap. 11. maximè quum mulier illa abundauerit sanguine, & vitam, cæterarum fœminarum nobilium more, egerit sedentariam, & in otio vixerit, morbus esset magnus, ob vehemens periculum, celeritatem remedij efflagitans. Neque inedia prægressa, cum longa non esset, poterat, vt oportebat, sanguinis copiam imminuere. Præstabat ergo, ob euidentem ex sanguinis fluxione periculum, licèt vires debiles essent, modicè, partitam iteratamque vacuationem exercere, vt ipse suadet vbique, quam spūto hoc generoso auxilio in certum damnum ægram deducere. Præsertim cum Paul. lib. 3. c. 31. Aëtius terrab. 2. ferm. 4. cap. 60. in iis qui ob distillationem sanguinem expuunt, statim esse venam secandam consulerint.

Secundò. Cur loco venæ sectionis, cucurbitulas non imposuit, quarum vsu illic sanguinis fluxum vnde quaq; manantem compesci, cum Hip. 5. aph. text. 50. ipse loc. citatis asseruit? hoc enim præsidium in debiliū virium præsentia summoperè commendat Celsus l. 2. cap. 11. nam venæ sectione non est vsus. Adde quòd affectus, sui vehementia timorem multum non incutiebat, sanguinis enim paululum solum expuerat, alio modo fœminam tractaturus, si sanguinis fluxio vehementer irrueret, quomodo Paul. Aëtium, cæterosque auctores in hoc affectu sanguinem emittentes intelligendos puto. Pauca ergo sanguinis abundantia, in delicata & nobili fœmina, à qua-

Enim verò si Galeni iudicium, exactam mendendi methodum,

thodum, vsu assiduum inquiramus, in hoc funesto morbo phlebotomiam summoperè commendasse semper inuenimus, nī resolutus æger sit, & ex præcedenti morbo debilis factus, vel malo constet corporis habitu.

Rarè enim accidit, vt protinus in primo, secundòve die vires imbecilles cernantur: accidit autem interdum vel propter senium. Nonnullis etiam ubi etiam fatigatio, vstio, tristitia, vigiliaque præcesserunt, & inedia per 10. um sequuta est diem, vt eleganter docet Galen. 10. meth. cap. 2. in fin. Quare si vnius diei inedia potest vires atterere, quantò magis quadrimana. Hanc autem resolutio humido, & minuto sanguine vires imbecillitare possit, demonstratione non est opus; am enim speciem est: vacuationis, alluit vbique Galenus 2. aph. 17. & 13. meth. cap. 6. & alibi passim.

Audi Auicennam huius historię fidissimum interpretem, 10. tract. 3. c. 6. prope med. § Et Gal. quidem dixit, quòd mulieri spūtum sanguinis aduenit ex catarrho, quam clysteris sanis clystere acuto, & propriè quia non erat possibile phlebotomare eam, quia iam remanserat quatuor diebus, & fuerat debilitata, &c. Vbi ergo adest fames, hoc est, alimenti defectus, laborandum non est, ex Hipp. lib. 2. aph. 16. Sicut enim sanis non sunt præcipienda exercitia vna cum inedia, sic neque agris aliquis vehemens motus adhibendus vna cum cibi abstinentia; neque sanguis mittendus est, neque citandus vomitus, neque purgatione, frictione multa, neque in vniuersum aliquo forti motu, vel corporis alteratione uti oportet: in iis enim corporis motibus, ubi cibum defuturus est, vires resoluuntur, siue egrotent, siue etiam sani sint homines, vt doctè Galen. aduertit in com. Hæc est causa, ob quam Medici, qui cum Galen. nobilem illam Romanam curabant, sanguinis extractionem reformidabant, vt ipse refert lib. 6. epid. sect. 4. com. 29. In hunc sensum intelligendus est Auic. 4. 1. c. 20. dum in valdè famelicis tantoperè venæ sectionem recusat.

Venæ sectionis loco, meritò fortes consuluit frictiones, duras, & multas; hæ enim præterquam quòd debilitant, potenter reuellunt, ex Oribas. lib. 6. collect. cap. 16. & 17. Clysterem acutum imperauit, hic enim cum ex medicamentis purgantibus, aliisque calidis rebus, & validè attrahentibus constet, ex Oribas. lib. 8. collect. cap. 24. non solum vacuat, quæ in intestinis continetur, sed quæ ad caput feruntur, reuellit potentissimè, & ea quæ circa ventrem, & mesarum, & hepatis sima sita sunt, vacuat; vt luculenter monuit Galen. in lib. 2. de compos. medicam. secund. loc. cap. 10. nam est validum auxilium, perducit ad febrem, & debilitat hepar, ex Auic. 4. 1. cap. 17. & animi etiam deliquium inducit, ex Gal. lib. 1. ad Glauc. cap. 14. virèque fortes prærequirit, ex Hippocr. lib. 6. de medicament. purgat. num. 2. & lib. 1. de rat. vici. in morb. acut. text. 45. Validissimè ergo acris clyster cucurbitulæ instar attrahit, & reuellit, cum ex colocynthide, centauro, cnico, scammonio, aliisque fortissimis & calefacientibus medicamentis sit paratus.

At quæres, & meritò sanè, si acutus clyster vires deiecit, cur mulierem ex quadrimana inedia debilitatam, eo, sicut frictionibus, ligaturis fortibus, & vltiori inedia, vsque ad quartum à curatione diem, amplius maceravit, immò à sanguinis missione abstinnit, quæ hanc affectui utilis est valdè, si sit parca, & pro tenore virium celebrata? Dic, quoniam sanguinis missio plus debilitat quam purgatio, vt expressè probat Galen. lib. 4. de sanit. tuend. c. 4. in med. quo loco largius alium soluendum esse iis asseuerat, in quibus vel propter timorem, ætatem, aut virtutis imbecillitatem sanguinis missio exerceri non potest: maius ergo robur cum requiratur ad sanguinis missionem, quam ad purgationem, (renuat licèt Valles. lib. 7. controuer. 10. suo loco impugnandus) in ea enim spiritus & sanguis, in quibus virium essentia reponitur, vacuantur; in hac humores vitiosi, & inutiles seligente pharmaco extrahuntur: idcirco venæ sectione non est vsus. Adde quòd affectus, sui vehementia timorem multum non incutiebat, sanguinis enim paululum solum expuerat, alio modo fœminam tractaturus, si sanguinis fluxio vehementer irrueret, quomodo Paul. Aëtium, cæterosque auctores in hoc affectu sanguinem emittentes intelligendos puto. Pauca ergo sanguinis abundantia, in delicata & nobili fœmina, à qua-

tridua inedia absumi, & aliis congruis, venæque sectionem supplentibus auxiliis, poterat reuelli ac imminui.

QVÆSTIO VI.

Quòd in imponendo caustico medicamento in syncipite pro curanda distillatione, Gal. Trallian. & Aëtius sint concordēs. Contra communem Medicorum sententiam.

[EX Palumbium stercore constat.] Galeni edicta oraculo Delphico veriora, multiplicibus telis oppugnant plures probatæ fidei viri, ingenui, exercitati, & graues. Alij ea in varios sensus distorquent, omnes temnunt, auersantur, & damnant, non sine euidenti ratione, insequenti Alexandrum lib. 2. cap. 5. Aëtium terrab. 2. ferm. 2. cap. 53. & alios, qui Galeni opinionem rationi dictionem esse confirmant, quòd in calida acrique distillatione, fidat iis medicamentis, quæ vim habent exsiccandi, attrahendi, & reuelliendi humorem ad exteriora; cui omne ferè recentiorum Medicorum opponitur, & aduersatur votum: quippe qui non contemnenda ratione suffulti, iudicant, non modo in principio calidæ distillationis, sed nec villo alio eius tempore, isthæc caustica medicamenta capiti admota iuuamentum afferre posse. Nam hæc, vt Tralliani verbis vtat, *acrem qualitatem adaugent, rosionem intendunt, cerebrum inflammant, ita vt subinde cuncta symptomata non tenuer incrementum succorum abundantiam potenter ad caput trahant, & maximè in initio, in quo exuperat humorum copia: quare præstat in hoc casu tam internis, quam externis epicrasticis prædictis succorum acrimoniam quæ valdè molestas, ferināsque tusses excitare solet, contemperare, infrigidare, & humectare.* Timenda ergo sunt ista vrentia medicamenta, ex quorum applicatione periculosissimi decubitus sæpè contingunt: qua de causa plurimi ab his non solum in calida & acris, sed in frigida distillatione abhorrent. Ex quòrum numero est Marthæus Peritus lib. 9. ad Almanf. tit. de cura catarrhi: vix enim posse reperiri existimat corpus ita purum, vt non amplius officiant trahendo peccantes succos ad caput, quam iuuuent calefaciendo, & exsiccando. Qua tamen in re procul dubio reprehendendus est, qui efficaciam huius tam celebrati præsidij, à cunctis classicis auctoribus in frigida distillatione citra controuersiam commendati, non probè expenderit. Ex iis admirari licèt, quo comate, aut graui cataphora prehendantur Septalius lib. 6. caution. medic. n. 107. Montanus consil. 36. 143. & 170. Fabius Paucius in com. huius historię, qui cauteria in syncipite, in distillatione curanda respuunt omnino, futilibus argumentis irretitis; quum in hoc negligant, ac parui faciant insignem Galenum, qui sua Venere Attica, & acris ingenio hoc commendat cum multis præfisis. Quare tu horum Medicorum quiscuilibet flocci pendet.

Iuniorum doctissimi hanc pacem inter hos Medicinæ proceres sic componendam putant. Primò, vtilia esse, quando acris defluxus causa, est capitis refrigeratio. Secundò, his vtendum esse, propter materiam morificam, non ob intemperiem calidam. Cum ergo materia salsa peccat copia, vacuanda est; quum peccat motu, quo ad pulmonem distillat, trahenda est sursum; vtrumque autem ex cerato consequitur. Quare melius est humorem ad superas partes reuelli, aucta intemperie (hanc enim deinde alterantibus possumus corrigere) quam rupturam; aut exesionem venæ, pulmonisque exulcerationem immedicabilem tublequi; nam maius damnum minoris noxa est redimendum. Sic soluent Hieronymus Capinacius in cap. de cura catarrhi, Amatus 2. centur. 2. in Schol. Iulius Guastavinius lib. de locis medicina select. cap. 20. Petrus Vaëzius in compendio Medico, cap. 11. Aitmarus lib. de medend. human. corpor. malis, cap. 49. in fin. & alij, quorum numerum tædio sum esset recensere, qui hac ditione sola suffulti, se Galenum à calumnia liberasse gloriantur.

Subit ergo vehementer mirari eos, viros alioqui excellentissimos, qui in re tam aperta ita sunt allucinati, quum opposita sententia, Galeni edictis, sit consona valdè, neque contrarium

contrarium ex historiae contextu probari possit. Illi enim pro certo præsupponunt, huius Matronæ catarrhum, putridum, acrem, salum & erodentem fuisse, quod quàm à veritate alienum sit, historiae series indicat manifestè: in qua neque acrem, neque salum Galenus describit, neque aliquod humoris acrimonie præsidium adhibuit, neque in eo libro præsentem historiam proponit, cum de acri fluxione sputum sanguineum è pulmonibus mouente differnit. Adde Aëtium, Paul. Auic. locis cit. eandem ad verbum huius affectus curationem, & historiam describentes, neque catarrhi salis, acris, aut putridi quidquam memoriæ protulisse. Quapropter cum nullum saporem haberet catarrhus, à frigida & humida cerebri intemperie accidisse est affirmandum. Tutissimum sanè fuit hanc exsiccantibus, & calefacientibus medicamentis corrigere, humorem frigidum humidum, tenuem, à pulmonibus auertere, quod opus ob imminens ex fluxione periculum, non nisi potentioribus medicamentis perfici posse est manifestum.

Merito enim Trallianus Græcorum scriptor primarius, caustica, & vrentia hæc medicamenta reprobant in calida defluxione, cum Galen. hic enim tantum abest vt ea probet, vt potius vehementer detestetur eos, qui ea capiti imponunt. Audi ipsam lib. 1. 3. meth. cap. 2. 2. in med. Rariores sunt, quæ propter calorem acrem oculis fluxionem immittunt: in quibus haud expedit iis, quæ ex thapsia & sinapi sunt, medicamentis uti: immò contrariis omnino, oleo crudo, & Hispano, & rosaceo, tum frequenti ex aqua dulci in balneo lauatione, &c. Et lib. 6. de sanit. cap. 9. sic ait. Nec committere, vt (quod nonnulli Medicorum faciunt, qui omni capiti medicamentum, quod ex thapsia, & sinapi componitur, applicant) id ipsi quoque faciant: quando si ex calida intemperie caput malè habet, talia medicamenta nocent. Expedit igitur hos frequenti balneo potabilis aqua fouere, quo & calidos vapores, qui in capite sunt, euocemus, & totum capitis temperamentum melius reddamus. Calidarum autem quæ sponte nascuntur, noxiis his vsus est: siquidem, quæ ex his sulphurea, bituminosa sunt, ea propterea quod calefaciunt, inimicissima calido naturaliter capiti sunt, &c. Ex qua serie constat, quantoperè auerteretur Galenus eos, qui in calida distillatione, medicamenta calefacientia capiti imponunt. Huic ergo controuersie haud aliter quàm eiusdem Gal. testimonio seipsum interpretantis, in hoc loco occurrendum erit: Nam si sulphurea balnea infestissima esse calido capiti pronuntiat, quomodo magis caustica? quæ nimio feruore humorem acrem exacuunt & intempestiue attrahunt, vesicas ignea vi sua excitant, & inflammant cerebrum; quæ infestissima D in acri defluxione contestatur: quem sequuntur Aëtius & Trallianus: explicant Montanus, cum Frisimellica, consilio 180. Solùmque hi monent, quod quamuis Galenus videatur sentire, hæc medicamenta in defluxione prodesse posse, non intelligamus de calida, in qua reprobata esse, & nullius vsus, ex ipsius mente latius comprobauimus; sicut in frigida & humida, maximo esse ex vsu, ipsi vnanimis contestantur.

QVÆSTIO VII.

Quod balneum cruentæ excretioni possit esse ex vsu. Contra Fabium Pacium doctissimum.

IN balneum duxi.] An balneum cruentæ excretioni sit ex vsu, impendio vtrique reuocatiores altercantur Medici, nec vtriusque partis argumenta prima fronte probabilitate vacant. Partis affirmatiuæ defensores, nullum aliud præter Galeni auctoritatem, in hoc loco in sui subsidium adducunt. Negantem partem qui sequuntur, Galeni clypeo muniti sic insurgunt. Balneum simpliciter, & absolute prolatum significat dulcis aquæ lauacrum, ex Gal. lib. 1. 1. meth. cap. 9. & lib. 7. de compos. medicam. secund. loc. cap. 1. in med. hoc cum emolliat, vasa dilatat, fundat, liquetque sanguinem, ex Galen. lib. 4. de simpl. medicam. facult. cap. 9. & lib. 3. de officin. medic. com. 17. sanguinis fluxum acriter irritat, ex Galen. lib. 1. ad Glauc. cap. 14. in med. Quare ad prouocandam hæmorrhagiam, id vt strenuum præsidium

A consuluit, lib. 3. de rat. vict. in morb. acut. com. 59. vt sanguis, qui in capite est, vehementer moueatur: quo titulo Hip. lib. 1. epidem. sect. 3. sentent. 24. in Metone ad prouocandum sanguinis è naribus profluum, balneum supra caput vsus est. Ex quibus satis constare arbitror, balneum sanguinis fluxui esse incommodum valde, ex Galen. lib. 5. aph. com. 16. & 19. Cautè autem peripicua est, monente sic Magistro lib. de ven. sect. aduers. Erasistratum, cap. ult. sanguis enim calido lauacro in vapores resoluitur, ac in spiritum redigitur, proptereaque ad motum incitatur, & in tumorem attollitur. Ad hæc, corpora calidis lotionibus mollias debiliæque efficiuntur, & rptioni paratissima.

Si ergo hæc vera sunt, & ex facundissima Galeni penu deprompta, cur balneum in sputentibus actu sanguinem consuluit? Dubium hoc ita arduum est, vt Galeni ope egere videatur, subitque mirari doctissimos nostræ ætatis professores, censentes, Galenum non duxisse mulierem in balneum, sed in locum balneo destinatum, vt scilicet caput raderet, & medicamento delibatum abstergeret. Vel sua sponte ingressam fuisse in balneum, Galeno non præcipiente. Hæc, & alia scribit Fabius Pacius doctissimus, in com. huius historiae, qui libros 7. Galeni de meth. med. omnium eloquentissimè interpretatus est. Sed non aduertit vt eruditissimus, Gal. eam in balneum duxisse, ac lauasse, quod ex serie contextus patet manifestè, ex S. In balneum duxi, ac laui.

Balneum autem ad compescendum sanguinis fluxum, si sit frigidum, & largum, esse omnium potissimum, ac præstantissimum, veterum peritissimi docuerunt. Galenus ergo sequutus morem, & consuetudinem sui temporis, ipsam in balneum, at frigidum duxit. Romani enim, præsertim præpotentes & diuites, quotidie ferè balneum ingrediebantur, vt satis copiose, & doctè Mercurialis, variæ lectionis vir, ex veterum, tam Græcorum, quàm Latinorum mente, primo de arte gymnastica libro, confirmat. In quem vsum sumptuosos habebant balnearum apparatus, magna consuebant ædificia in quibus reposita erant vntuaria, hypocausta, sudatoria, lauacra, aut frigidaria: de quorum vsu, cellis, instrumentis, luxu, plura lege apud Natalem Comit. lib. 7. Mytholog. c. 1. Cassiod. lib. 2. variar. cap. 39. Fœmina hæc, sic iubente Galeno, in balneum frigidum ingressa, magnum persensit adiumentum; hoc enim cutim cogit, contrahit, inspissat sanguinem, constringit, refrigerat, ac demum actuali frigiditate sanguinem calidorem reddit, & ad motum inhabilem valde. Vt patet ex Auic. 2. 1. doct. 2. cap. 19. Consueuisse autem præcos ad plurimas leuandas ægrotudines balneo frigido vti, manifestè constat ex ipso, lib. 10. meth. cap. 10. quo loco hecica febris correptos, nihil iuuari nisi balneum frigidum sint experti, pluribus argumentis comprobare nixus est.

Consuluit tamen balneum frigidum, sed longum; cuius frigiditas præ mora penitissimè in corpus sese insinuat, & foras circumstanti calorem debilitat, sufficiens tæque partes internas refrigerat. Quid ergo dubitandum, fluxiones vnde quæque manantes sistere, fluxumque sanguinis compescere posse? Si verò Hip. lib. 2. de diet. n. 35. balnea frigida vacuo corpori præbere quandam caliditatem asseuerat: & lib. 5. aph. 21. frigida perfusionem calorem adaugere pronuntiat, de quo dubio satis multa in lib. 1. in com. hist. 5. 1. ad Galeni mætem protulimus, de breui intelligendum puta: ob aquæ enim frigiditatem calor attractus, per antiperistalam vegetior redditur, quoniam partibus irroratis, calorem, & alimentum exprimit ad viscera. Hanc solutionem omnium primus proposuit Auic. 2. 1. loc. sup. cit. de his quæ proueniunt ex balneatione. S. Sed eius quidem calefacere est, ideò quod multum est calida, & cum ipsius calor parvus est minor quàm tepida, infrigidat, & humectat: & cum coarctatione quum fuerit frigida, quia calorem constringit, qui ex eius aère est habitus, & coniungit ipsum visceribus, quum obuiauerit corpori ipsa existente frigida. Eius verò infrigidare erit, quum in ea aliqui multum se balneauerint, quoniam aqua naturaliter est frigida, quare infrigidat in ultimo rei, vel in fine rei, licet calore accidentali calefaciat, qui non permanet, sed tollitur, & remanet operatio naturalis, propter illud quod ex aqua penetrat in corpus, &

& est infrigidatio. Ex cuius dictis totam litem euanescere A putamus.

Hoc autem Galeni Medicorum sine controuersia facile principis iudicium, si æquo animo classici trutinare, exactèque expendere voluissent, non vtique aduersus eum ita hostiliter sæuissent, ac debaccharentur. Fatemur quidem ingenue ipsam nunquam satis laudatam, & in curandis humani corporis malis dexterrimum, frigidum balneum, sanguinem screantibus, vt potè salutare, summo perè commendasse. Firmat tandem & hoc sensus ipse; conspicimus siquidem plurimas, sanguinis fluxum ab vtero continuo patientes, nullo citius, quam balneo frigido persanari: nam sicut calidi proprium est rarefacere, & fluxilem reddere sanguinem, sic frigidi est cogere, inspissare, & incrassare, vt millies prædixit Galen. Lege quæ ex omnium mente elegantissimè de frigida lauacro pro sistendis fluxibus, scripsit Antonius Fumanel. lib. de aq. potabil. balneo, tit. de frigido balneo. Vel si per balneum, capitis lauacrum intelligas, vt supra monuimus, facile à calumnia Galeni vendicabis.

Austerum dedi.] De austeri saporis natura ac facultate, Laconicè modo differendum. Austerum dupliciter enuntiat, metaphoricè nimirum, atque proprie. Hoc modo sumptum ad gustum tantummodò pertinet, lib. 1. de natur. human. com. 6. & 2. de loc. affect. cap. 8. Metaphoricè verò de moribus dicitur, quemadmodum apud Aristotelem sumitur, lib. 1. de hist. animal. cap. 9. dicentem, supercilia sub fronte sunt, quæ si in rectum protenduntur, lenes mores significant; si iuxta nasum incuruantur, austeros. Hoc modo Galen. lib. quod mores animi corporis temperaturam sequantur, cap. 10. vocat ætatem senilem austeram, hoc est, C duram, ac tædij plenam. Quare miror Galenum, cur Archigenem reprehendat, lib. 2. de loc. cap. 9. quod dolorem vocauerit austerum, cum hoc saporum sit nomen, qui lingua, vt instrumento, & gustandi sensu dignoscuntur, si ipse eadem voce ad diros dolores designandos vtitur. Sed excusari potest à calumnia Galeni, nam videtur Archigenes has voces proprie vsurpasse, Galenus verò improprie, & per metaphoram tantummodò.

Austerum Galenus nominat, quod Arabes stypticum dicunt, vt ex Auic. patet, lib. 2. canon. tract. 1. c. 3. Auerroè 5. collect. cap. 27. Serap. cap. prop. dicentibus, ponticum, hoc est acerbum, & stypticum esse eiusdem speciei, illiunque fortiores esse stypticos; & hunc non contrahere, nisi quod de lingua manifestum est: ponticum verò contrahere, & exasperare, quod manifestum est, & occultum. Deinde austerum, id est, adstringens, ex Gal. lib. 4. meth. cap. 7. in hoc differt ab acervo, quod hic sapor vehementer, ille mediocriter adstringat, ex Galen. lib. de compos. medic. per gener. 4. cap. 5. & lib. 6. eiusdem cap. 3.

Porro austera contrahunt, constringunt, densant, repellunt, incrassant, refrigerant, exsiccant, ex Galen. lib. 4. de compos. medic. per gener. cap. 5. Et cogunt, densant, roborant, diuisa glutinant, suæque substantia crassa obtundunt, ex Meluè in canonib. vniuersitatib. sheorem. 2. Quare sanguinem incrassant, & ad motum ineptum reddunt: & sic in hunc vsum pro sistendo sanguinis fluxu hic summo perè commendantur.

HISTOR. VIII. GALENI, De sanguinis sputo.

Adolescens refrigeratis vitalibus organis tussim contraxit, quam sanguinis ad heminam dimidiam sputio insequuta, & curata.

A Lteri verò adolescenti, cui non ex distillatione, sed ex refrigeratis spiritibus instrumentis orta tussis fuerat, cum sanguinem & ipse ad dimidiam heminam reieisset, * statim venam incidit, & bis eodem die sanguinem detraxit; deinde

rursus postridie bis: sed artuum frictione, & vntura priore die vsus, ad vesperam dedi pharmacum nostrum quod Diastermaton dicitur. Secundo die post alteram detractionem, imposuisti pectori ceratum, quod ex thapsia conficitur; mox vesperi, ne supra modum excalfaceret, id auferens. Tertio die ad tres horas imposito, hominem laui. Cibari autem similiter tribus his diebus; prioribus quidem duobus, sorbitiunculis; tertio verò prissana, primum cremore, deinde pisce statim aliquo, qui & facilis concoctus esset, & simplici ratione preparatus, adiecto. Dedi quoque medicamentum Diastermaton, & secundo, & tertio die similiter ad vesperam; quippe & somnum conciliat, & sensum doloris eleuat, & siccandi vim habet. Tum verò, cum & spiritui delegata partes in naturali temperamento essent, & totum corpus vacuatum, ac nulla phlegmone suspicio circa ruptum vas superesset, expurgare cepimus. Mox bibito medicamento quod viperas habet, ætatis iam vigentis, ad Tabias dimisi. Sic ego omnes qui primo die, se mihi curandos per miserunt, sanavi, Galenus lib. 7. meth. cap. 13. in fin.

PARAPHRASIS.

O B refrigerata spiritus instrumenta sanguinem expui, nouum non est: sicut enim calore solent venæ dilatari, & sequitur sanguinis profluum, auctore Hippoc. 5. aph. sentent. 16. & 19. Sic frigore nimium contractæ solent comprimi, & dirumpi; refrigerata enim difficulter extendi possunt. Hinc doctrinam insinuauit Hippoc. 5. aph. 24. & lib. 6. epidem. sect. 3. text. 14. frigidum valde venas frangere assueuerans. Licet enim frigidi proprii sit densare, & sistere, fluxionisque cohibere; cum tamen nimium est, in thoracisque vasa penitissimè irruit, eadem indurando, ac validis distentionibus retinentia reddendo; ex accidenti dirumpi, plurimumque sanguinem reicere cogit, quia distenta sanguine vasa, cum dilatari non possunt, rumpuntur, vt Laconicus paraphrastes Heurnius exponit, in com.

Ruptum ergo fuit vas, non sanè exile, cum nimiam sanguinis quantitatem, heminam nempe reiecerit; quæ mentura cum sit eadem cum Cotyla, & nouem uncias contineat, ex Galen. lib. 6. de compos. medic. sec. gener. cap. 8. & Mercuriali lib. 5. de feb. c. 6. erat de sanguinis reuulsione, incrassatione, & infrigidatione cogitandum. Refrigerata sunt spiritus (hoc est, respirationis) instrumenta, quorum beneficio spiritus, seu aër attrahitur, quæ esse quàm plura est manifestum. Nam alia sunt deducuntia materiam respirationis, larynx nempe, & aspera arteria: alia excipientia, vt pulmones: alia mouentia, vt muscoli 56. quorum alij libera, alij violentæ, & coactæ respirationi suam dicarunt operam. Vel si per instrumenta, spiritus vitalis sedem, cor nempe, in quo tanquam in penu quodam ipse reconditur, intelligas. rectè explanabis: Principalissima autem spirituum vitalium instrumenta, esse cor, pulmonem, & thoracem, ambigit nemo; hæc enim hoc loco intellexisse Galenum existima, & quod rupto in pulmonibus vase, sanguinem illum expuisse affirmet, & quod thoracem refrigeratum, cerato calefaciente persanet.

Qua de causa cum periculosus esset affectus, & celeri auersione indigeret, statim venam incidere ausus est; eamque bis eodem die, & rursus postridie iterum bis aperire non dubitauit, sciens nimirum hac iterata vacatione sanguinis cursum ad contraria esse reuellendum: sic enim naturam ad diuersum locum, vt inclinet, assuefacimus; quod fiet si non confertim, sed paulatim sanguis extrahatur: quem curationis modum ipse explicuit, posito exemplo in sanguinis è naribus profluum, in lib. 5. meth. cap. 3. 5. Vbi paululum detraxeris, mox vnam horam intermissens rursus detrahes, post iterum atque iterum pro laborantis viribus, &c. Repetit lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 1. 2. vnde Auic. 4. 1. cap. 20. nimium sanguinis fluxum reuelleret studens, ait: & oportet vt foramen phlebotomiae sit vehementer strictum, & sint vices multe, quæ non sint in vna die, nisi magna necessitatis causa fuerit, & in die post diem, &c. Nam si reuelleret vis, si vel diebus duobus deinceps fiat, melius si reuelleret vis, si vel diebus duobus deinceps fiat, melius si fuerit, ex Gal. lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 20. Est ergo phleboto

QVÆSTIO VIII.

Quòd in vulneribus thoracis primo statim die sit sanguis emittendus. Contra Alphonsum Ferreum, & Hídalgum de Agüero, chirurgos famigeratissimos.

COMMENTARIUM.

Statim.] Sanguinis missionem ad diuertendum præstantissimam, in sputo sanguinis statim esse celebrandam, antequam inflammatio concitetur, docuit *suprà citatis locis*, Galen. & firmat *lib. 5. meth. cap. 8.* pulmonis vulnus, ex quo citra dolorem confertim sanguis feruens, floridus, multusque cum tussi expuitur, curaturus. Sic enim ait: *Aggredienda verò curatio est, prout nos sæpè sumus aggressi: quibus utique non raro successit. Igitur laboranti ipse iniungendum est, ut nec magno utatur respiratu, ac semper agat silentium: præterea vena cubiti interna protinus incidenda: à qua bis terque postea sanguis est detrahendus, utique eius auertendi causa, &c.*

Hipp. Medicorum antesignanus, in illo aureo, ac verè legitimo *de vlcibus libro*, (auctore Galen. *lib. 3. epid. sect. 2. in proem. & lib. de prop. libris. cap. 6.*) grauissimam sanè, ac memorandam protulit sententiam: *Omni scilicet recenti vulnere conducere frequenter sanguinem distillare.* Senis editum summè laudat Galen. *lib. 4. meth. cap. 6.* & vt serium, & summa cum ratione prolatum amplectitur, & non semel inculcat, dicens, Medicum oportere non modò naturæ imitatore esse, verùm symptomata perniciosissima præcauere, quæ illi accidere possunt: explicant Ioannes Tagaultius *lib. 2. instit. chirurg. tit. de detractioe sanguinis in vulneribus*, Franciscus Dias *lib. 3. chirurg. colloquio 6.*

Hæc horrenda, sænæque imminetia pericula, nullo alio promptius auxilio, quàm venæ sectione præcaueri possunt; nam cruenta expulio periculosa est, auctore Hippocr. *lib. 4. aph. text. 25. & lib. 7. aph. 37.* & præsertim si ex pulmone cum tussi sanguis emittatur, hoc enim sanguis sputo, puris sputum, & ex hoc tæx, & mors frequenter sequi solent, vt *lib. 7. aph. text. 15.* prædixit Hippocr. Namque *purulentum sputum non omne sputum sanguinis sequitur, sed quod malignum existit; tale autem est omnino ex pulmone, ex quo, proniente sanguinis reiectione, ea que intra tres dies non curatur, phlegmone deinde adueniente, omnino incurabilis affectio erit, præcipue si ex erosione*

Dortum ducat, teste Galen. *lib. 5. meth. cap. 8. 11. 13. & 14.* Exerce ergo sine mora præcautionem sanguinis missionem, qua futuræ inflammationis periculum arcebis, à quacunque causa interna venarum vulnus fuerit concitatum; sic enim prohibentur apostemata, bothor, & febris, ex Auicenn. *4. 4. tract. 1. c. 3. de cura vulnerum.* Sanguis enim qui ad debilem, & affectam partem confluit, huius præsidij vi ac potestate, ad contrariam diuertitur corporis partem, quod est salubre Celsi præceptum *lib. 5. sui operis, cap. 26.* maxime si corpus sit iuuenile, robustum, exercitatum, tempus vernum, regio temperata. Galeni, Auicennæque sententiam examplificat Guido *doct. 1. tract. 3. cap. 1. de vulneribus membrorum. simpl. tit. de phlebotomia.* Rasis *lib. 7. ad Almans. 3.* Vigo *tract. 1. lib. 3. de vulneribus, cap. 1. in med.* Andreas à Cruce *tract. 2. de vulneribus. lib. 1. cap. 6.* Vidus Vidius *in cit. Hippoc. sentent.* Eustach. Rudius *lib. 1. de vulneribus. in gener. cap. 8.*

E Patet amplius euidenter. Nam si in vulneribus à causa externa pronatis, illic ob periculum inflammationis, necesse est phlebotomiam exercere, quantò magis in illo qui à causa interna, maiusque periculum minante, ortum ducit: Extat non inelegans historia apud Galen. *lib. 6. meth. cap. 3.* cuiusdam philolophiæ studiosi, cui, cum in carpo vulnus esset inflatum, primo statim die sanguinem mittere consuluit. Quod cum summa ratione fuisse factum, Ludouicus Lemosius, vberimus eius loci interpres in comment. explicuit.

Sed antequam ad alia gradum faciamus, paulisper hic sistere pedem operæ pretium duxi, explicarèque, an in vulneri

vulneribus thoracis primo statim die sit emittendus sanguis. Pro parte affirmatiua sunt & rationes, quas nuper pro Galen. tutela adduximus. Alphonsus Ferreus *lib. 2. de scopetor. vulneribus. cap. 12.* quandam conatur introducere nouam opinionem, cunctis, ni fallor, Medicis aduersissimam, nimirum, omnibus in vulneribus phlebotomiam, ad quartum, quintumve diem esse differendam. Eius paradoxum firmare multis conatur argumentis Bartholomæus Hidalgo de Agüero, *in sua vera, nouissimaque Chirurgia, Hispano idiomate conscripta*, à Galeni, Principumque placitis aliena. Ne tamen posteris præbeant errandi occasionem, eius argumenta posita in *tract. 2. de vacuationibus, c. 1.* in medium referamus.

Virtus est debilitata præ sanguinis copia è vulnere manantis, nec in quantitate, aut qualitate peccantis; & in altero die sanguis est agitatus, & motus, & afflictis vulneratis non est adiungenda afflictio; eoque magis si patiens venæ sectionis sit timidusculus. Si ergo fiat prima die venæ sectio, obesse poterit, cum nec reuulsionis, deriuationis, aut vacuationis possit obtinere nomen. Denique timor est, ne vacuatio sanguine, bilis effluatur, & exandescat; cholericorumque ebullitio sequi possit, quod tantoperè timuit Auicenn. *4. 1. cap. 20.* Ergo in vulneratis primo statim die non est secunda vena.

Sed demiror hortum ingenium, qui in re tam seria ita miserè sunt decepti, & talia edere non erubescunt, quasi pecudibus, aut truncis scribant, non hominibus, quorum in medendo incertiam redarguit Leonardus Botallus *lib. de scopetor. vulneribus. c. 9.* quare eorum futilia argumenta conuellere operosum non est; tantum enim abest, vt sanguine extracto vires fatiscant, vt potius deoneratæ ab humore per corpus impetuose commoto, & exagitato, alacriores reddatæ, recreentur, & fiant vegetiores; & licet sanguis tenuis vacuetur, quo exhausto debilitari virtutem est necesse, tamen maior vitilis minor noxa est redimenda: nam *nihil est quod tam magnificè proficit, quod aliqua ex parte non noceat*, auctore Galen. *lib. 11. meth. cap. 11.* idcirco maiorem oportet esse ex futuræ inflammationis præcautione vtilitatem, quàm sit id quod sequitur ex tenuis sanguinis vacuatione detrimentum.

Ad hæc, Non oportet quòd sanguis quantitate, vel qualitate peccet, quoniam non in sola plethorica vocata syndrome sanguis est emittendus; cum ea non existente interdum sit vena secunda, quum dolor vehemens hominem prehenderit, vel pars aliqua fracta fuerit, vel os ex loco pulsatum sit, vel alius quispiam articulus, contractus reditusque sit, vt scitè docuit Galen. *lib. 4. de rat. viæ. in morb. acut. com. 21. & lib. 4. meth. cap. 6.* de quo argumento lege Galen. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 8. in princip. & doctissimum Menam in com.*

Quod autem addit, in altero die esse sanguinem agitatum & motum, falsissimum est: nam quando maior viget dolor, tunc adest maior humorum agitatio, maior ad partem confluxus, concurrentibus nimirum ad ruptam & fauciatam partem dolorificam affatim sanguine, & spiritu: quare si in alterum diem procrastinetur auxilium, maior subinde concitabitur dolor, & vehementior multò suborietur inflammatio; dolor enim attrahit, fluxiones motiet, & phlegmonas accersit, ob multas causas latas à Gal. *loc. nuper citato, & in lib. 13. meth. cap. 7.* & alibi passim: Explicant Vallesius *lib. 7. contr. 3.* Ioannes Brauus *lib. 1. de purgandi ration. cap. 10.*

Illud verò, quod de afflictione afflictis superaddenda affert argumentum, ridiculum est; nam hæc non solum vulneratis, sanguinem ex puentibus, sed quolibet alio morbo oppressis communis est, in quibus, si ob hanc causam differas auxilium, ægros in discrimen adduces: Audi Albucaasim *lib. 2. chirurg. c. 84.* hæc verba proferentem: *Quando tuus est magnum, & times super infirmum, euentum apostematis calidi, tunc propterea, & phlebotomia ex cephalica statim, & non tardes illud, &c.* Lege Auicenn. *4. 4. tract. 4. cap. 2. in fin. & Dinum in com. Vide Nicol. ferm. 7. tract. 4. sum. 1. c. 5. de vulneribus capitibus*, qui ex mente Haly, Rasis, & Pauli, eadem hora, qua percussus est quispiam, phlebotomiam esse exercendam sibi persuadet. Horum mentem dilucidè

Lib. II.

A interpretatur Andreas Alcacar *lib. 1. de capit. vulneribus. c. 14. in iuxta fin.* Iacobus Franciscus Rota Bononiensis *tract. de curand. vulneribus.*

Inconsiderantiæ verò plenissimum est: affirmare vacuato tenui sanguine, bilem quoque futuram effluam, ac si bilis cum sanguine in veteri proportionè in venis redundans, ac cum ipso exactè permixta etiam non vacuaretur. Auicennam verò alio modo esse intelligendum, fuscè in *com. hist. 63. lib. 1.* explicuimus. Peruanti ergo licentia hi auctores communem præcorum doctrinam temnunt, & damnant; parum enim attendunt rationem, assiduo vsu confirmatam. Quare in vulneribus, tam à causa externa, quàm interna subortis citissimè sanguinis missio est celebranda.

DVBIUM III.

Num refrigeratis sit vena secunda.

Venam incidi.] Aliud hoc loco occurrit silentio non inuoluendum neotericorum dissidium. An venæ sectio refrigeratis præsidio esse possit. Nam si Gal. doctæ stantidum est, *lib. de rig. trem. & palpit. c. 5.* dicens, *in affectu, qui calefieri desiderat, nullum sanguinem emittere fuisse ausum: quod etiam firmat lib. 4. de rat. viæ. in morb. acut. com. 11. 13.* Phlebotomiam illis esse interd. c. n. d. affirmabimus. Affectus enim frigidi ad humorum coctionem caloris natui conseruatione egent, calor autem perseverantiam in sanguine obrinet, ex Galen. *lib. de curand. rat. per sang. mis. c. 5.* Quapropter summa cū ratione in frigidis renuit venæ sectionem, *lib. 5. meth. c. 6. §. Si verò horum nihil sit, caterua huius fuerit, regione natura frigida, tum natura quoque hominis frigidior, is per sanguinis missionem, & totū corpus grauius refrigeratur, & accidunt nonnulla que ad grauem perducunt refrigerationem symptomata, &c.* Deinde regionis frigus prohibet sanguinis missionem auctore Galen. *lib. 1. ad Glanc. c. 14.* Igitur multò magis frigida laborantis intemperies, Auicenn. *4. 1. c. 20. §. Tibi quoque cauere debes à mutatione in complexione fortis frigiditatis, &c.* Hos enim sanguinis missione vacuare nō cōuenit, sed frict. onibus, & mediocriter calefacientibus præsidij totā curationē peragere oportet.

Licet autem hæc vera sint, & à Galen. officina deprompta, in hæmoptoica passione, morbo à loqui sano, & periculoso, præstat sanguinis missionem reuulsionis gratia exercere. Hanc sententiam assiduo experimento veterum peritissimè confirmarunt, à quacunque causa oriatur hoc malum, de quorū numero sunt Paul. *lib. 3. c. 31.* Aëtius *tetrab. 2. ferm. 4. c. 6. 2.* Trall. *lib. 7. cap. 1.* Cælius *lib. 2. tardar. passion. c. 12.* Rasis *lib. 9. continer. tract. 1. c. 2.* Anic. *10. 3. tract. 3. c. 4. & 4. 1. c. 20.* per hæc verba: *Amplius vena quandoque phlebotomantur, propterea vt fluxus sanguinis ex naribus, & matrice, & ano, & pectore prohibeantur, aut ex aliquibus exituris: ita vt sanguis ad id quod à parte illa est diuersum pertrahatur, & hæc quidem vacuatio est fortis inuatiua, &c.*

Cætera verò quæ in contrarium adducta sunt, commoda habent explicationem; nam præterquam quòd de venæ sectione vacuationis solum causa celebrata sunt intelligenda, cautos nos reddunt, in ea pro curandis refrigeratis exercenda, ne frigidorum cruditas extracto sanguine sequi possit: quare non tantum sanguis extrahendus est, quantum affectus, & plenitudo desiderant; sunt namque hæc de scoporum contra indicantium numero, quæ non simpliciter sanguinem indicant emittendum, sed detractiois moderanter quantitate, vt perbellè docuit Gal. *lib. de cur. rat. per sang. mis. c. 9.* Adde probatæ medicinæ parentes in morbo merè frigido phlebotomiam sæpè exercuisse. Sic in hydropo consultit faciendum *lib. 4. de rat. viæ. in morb. acut. text. 11.* Hippocr. quando à retentione vacuationis conluetæ fuerit concitatus, vt explicat Gal. *in com. & lib. de ven. sect. aduersus Erasistrat. 5.* Nam quando calor à frigidiorum auxilio est sanguinis missio. Sic tunc præstantissimum auxilium est sanguinis missio. Sic in diaria est obstructione, sanguinem mittit Galen. *lib. 8. meth. c. 4.* ne in putridam transeat; promptissima verò obstructionis in cute causa, est occurrens frigus. Sic ad reuellendum, in palpitatione, affectu sanè frigido, ex Galen.

Q

Galen.

Galen. *lib. de rig. tremor. & palpit. c. 5.* sanguinis missionem profuisse multis asseuerat, *lib. 5. de loc. affect. c. 1.* Sic in priapismo *lib. 14. meth. cap. 7. in fin.* sanguinem extrahit. Sic in suffocatione facta ab aqua frigida subito ac cumulatim hausta, eam exercent Dioscorid. *lib. 6. cap. 3. & 4 Paul. lib. 5. c. 66.* Auicen. *6. 4. tr. 1. sum. 1. c. vlt. & sum. 2. c. 31.* De cætero lege Vascum Castellum doctissimum, *tract. 4. de thorac. affect. c. 7. difficult. 1. & Donatum Sanctorum, lib. 3. epist. 3.*

HISTORIA IX. GALENI, De sanguinis sputo.

Sanguinis sputum, ex hausta hirudine, contractum.

Etenim cum viderem hominem integra valetudine huiusmodi cruorem euomentem, interrogavi qua vietus ratione ante fuisset usus; ille vero inter alia, qua narravit, illud quod addidit, quod cum nocte quadam sibi ex misso puero qui aquam afferret, ex immundo fonte bibisset; quibus auditis, sciscitatus sum, apparuisse tunc aliquando sanguisugæ in ipso fonte; qui cum id quoque fateretur, epoto subinde idoneo pharmaco hirudinem vomitione reiecit, &c. Galenus *lib. 4. de loc. affect. cap. 6.*

PARAPHRASIS.

Aliam in hoc capite recenset historiam Galenus, cuiusdam, qui cum huiusmodi cruorem expueret, rure, ætatis tempore in stagno quodam cum cæteris iuuenibus, iuuenili ludo, qualem adolefcentes in aqua ludere solent, exercitatus, nullo alio modo cognitus est sanguinem expuere, nisi ductus ad splendorem, & sic conuerso directè ad Solis radios narium foramine, in eo loco, ubi nasus ad oris regionem perforatur, hirudinis in meatu latentis eandem habere vius est. Implorauitque auxilium, suæ affectuonis causam ignorans. Facile enim est in stagno sanguinis abundante, natanti alicui, dictorum animalium vnum in naris eius subterfugere, neque statim, primis scilicet diebus, ob eius exiguitatem sentiri: auctam verò hirudinem, & sanguine plenam, tertio, & quarto die sui sensum præbere. Adde, causarum intrinsecarum, & extrinsecarum absentiam, ad hirudinis suspensionem Galenum duxisse; eo maximè cum hirudo latentem, clam, fur-timque corpus nostrum ingrediatur, ossibus, & duritie carens, forma corporis oblonga cum sit, lubrica, subtilis, rotunda, & læuis, & cum aqua impetuose deuorata. Forcipe igitur, vel volsella potuit vel facillimo negotio extrahi, & sic homo sanus euasit.

Simili modo ab ore ad ventriculum, vel ad medium œsophagi permeare poterit, ipsiusque parietibus adhærere, venam aliquam exedere, vomitumque sanguinis concitare, præsertim, si natura sua grandis sit, aut ætate maior, tunc enim sanguinem copiosum sugere potest; sæpè enim externis partibus admota, cucurbitulæ instar, validam prouocat vacuationem, ita ut aliquando animi deliquium accersat, & debilitatem afferat summam, necesseque sit sanguinem, ex foraminibus ab ipsis inflatis emanantem, adstringentibus compescere; pro quo complendo opere multoties, cæteris non conferentibus cauterium est ex usu vt firmat experimentum: tanta enim sanguinis quantitas, iis cuti applicitis emanare solet, vt patiens ad animi vsque defectionem perueniat, quod se obseruasse scribit Aloysius Mundella *in calce epist. 28.* Quapropter cum aliæ causæ non adessent internæ, aut externæ, quæ sanguinis vomitum concitare nata sunt; meritò ad hirudinis suspensionem accessit.

Fuit ergo auxilium necessarium, quod hirudinem vomitu eiceret, sed quale esset, non explicat hoc loco doctissimus Galenus. In hunc usum esse plurima prædicia, ipse, præsertim omnes docuere. Alia sunt vomitoria quorum vi & efficacia ventriculus, facilius exoneratur, vt hydrelæum

oleum ipsum simplex, aqua tepida, raphani succus, & si quæ alia. Sed explicata, quod fuerit idoneum pharmacum, hoc est, hirudinis expulsionem plus accomodatam, ope cuius ipsa citius vomitu eicitur? Dic, plurima esse à pri-scis, pluribus in locis promulgata, de quorum numero est, Muria ebibita apud Dioscorid. *lib. 6. cap. 32.* Cuius beneficio hirudo extra vomitu excutitur: quod auxilium esse præstantissimum, firmat Galenus, *lib. 2. antidot. cap. 40.*

Plurima, variæque necandis hirudinibus prædicia narrat Galenus ipse *lib. 11. de simpl. medic. facult. cap. 40. & lib. 2. de remed. paratu facilibus, cap. 20. & lib. 3. eiusdem, cap. 147.* Et Arabes non pauca congerunt, quibus Medicorum plures summa cum vtilitate vt confluuerunt, vt Aloë, Absinthium, & amara, quæ suo amarore hæc animalcula, sicut lumbricos necare nata sunt. Alliorum succus laudatur à Dioscorid. *lib. 2. sui operis, cap. 141.* Cimices cum vino plurimum præferuntur à Plinio *lib. 32. cap. 10. in medio.* Alios nix superbibita sanat. Alios iuuat Anagallidis succus, aut acetum acre cum vino exhibitum, thymique puluere respertum, ex Auicen. *9. 3. tract. 1. cap. 7.* Ratio *lib. 9. c. 7.* Paul. *lib. 5. cap. 37.* Actio *tetrab. 4. ferm. 1. cap. 56.* Scribon. Largo *lib. de compos. medic. cap. 199.* Hæc enim omnia, aut alia, per se, aut cum pharmaco vomitorio per mixta, exhibuisse Galenum si affirmes, tutus incedes.

Dioscorides naturæ interpres mirabilis *lib. 6. cap. 32.* inter cætera, hoc probatissimum iudicat auxilium, si æger in balneum aquæ calidæ vsque ad mentum descendat, aqua tamen frigida in ore detenta: quod prædium esse vitium, & præstantissimum, docuere post eum Aëtius loco cit. *Actuar. lib. 5. meth. cap. 12. in med. Mathæus in com. cap. 7. cit. lib. 9. ad Almans.* Nam, vt inquit Mathioli, vir in stuporem materia describenda diligentissimus *in com. cit. cap. Dioscor.* Hirudo ab aquæ calore propulsata ad frigidam in ore retentam recurrens, facile vnà cum ipsa aqua expulsa; quod remedium esse experientia confirmatum, testatur Lacuna *in cit. cap. enarratione.* Vnum solum aduertat, vt non spernas quæ venenosam huius animalis vim retundere queunt, plurimæ enim venosæ sunt, ex Auicen. *4. 1. cap. 21.* Propinanda ergo sunt quæ aduersus ferarum venenatarum morsus exhibentur auxilia; his enim deleteria & mortifera, ob deuoratas hirudines orta leuari solent symptomata, vt Mathioli. *in præfat. lib. 6. latè edocuit, & cum eo Albucasis lib. 2. c. 39.* qui instrumentum parat extrahendis hirudinibus in gutture infixis valdè proficuum. Plurima enim animalia venenosa cum aqua ebibita, vel imprudenter per somnum per os ingressa, conuolasse in stomachum, auctorum grauissimi contestantur. Narrat Saouanrola, *tr. 6. c. 9. rub. 4.* historiam rustici, qui bibendo aquam fossæ, bibit vnum Cutubach, siue Capram aquæ, vel Araneam aquæ, & statim consuluit Medicum, & Medicus potauit eum lacte copioso, & statim post vomitum egressum est animal. Marcus Gattinaria *in sua praxi, cap. de cura præfocat. matric.* scribit, se cognouisse hominem, in cuius corpus Papiæ vipera per os est ingressa, quæ nullo alio præsidio fugari valuit, nisi fumo calceamentorum coriaceorum conuulsum, ita enim exiuit per anum: Hoc etiam pariter confirmat Mathioli. *lib. 2. in Dioscor. cap. 42.* Habemus apud Mathæum de Grado *in prima parte practica, cap. 43.* ita scriptum. *Mulier quadam habens serpentem in matrice, posita muliere ipsa ad radios solis, cum vase pleno lacte, stante ipsa muliere dilatatis cruribus supra vas, in quo radiabat sol, exiuit serpens.* Extat non inelegans historia, apud Hip. *l. 5. epid. c. 11.* cuiusdam adolescentis, qui epoto multo meraco, supinus in habitaculo quodam dormiebat, cui (inquit) *serpens Arges appellatus in os ingressus est, & sanè cum sensisset, & loqui non posset, dentibus stridit, & serpentem deuorauit, & dolore magno tenebatur, & manus pretenfas adhibebat, velut qui strangularetur, & iactabat seipsum, & conuulsus mortuus est.* Docet, pos hæc mirabiles historiarum, quantum referat homines, hiant ore, in solo reptilibus pleno dormientes, vt solent rustici, præuidere, ne abreptis profundo somno venenosum animal per os ingrediatur, & quantum oporteat aquam præsertim à riualis, aliisque cænosos locis exhaustam, summa cum præmeditatione ebibere, ne forsan epota hirudine aut vomitus, aut sputum sanguinis subsequantur; nam

nam sæpè vnà cum potu aquæ palustris, vermes, & alia minutula animalcula deglutiuntur, quæ adaucta in ventre, terribilia concitant postea symptomata: Scribit enim Martinus Rulandus *centur. 7. curat. 28.* historiam puellæ nate annos octo, quæ præ æstu solis, sitibunda cum palustris aqua ranam deuorauit, quæ deinde ventris murmure, & inflatione fuit oppressa, cum coaxatione ranarum sonora, intus in ventre percepta: in quem usum excellens vir Gal. has protulit historias, tanquam Medicis vtilis valdè, & necessarias, ne morbi causâ ignoratâ plurima citra leuamen tententur auxilia, quæ corpori perniciem afferre possint. Cum enim ex multis causis sanguis euomat, ab epota hirudine sæpissimè hoc contingere, nulli est non manifestum: pertinacissimè enim valis adheret, morsu ea aperiens, sanguinem sugens diu, & importunè. Accidit etiam, multas aquas habere hirudines aded paruas & occultas, vt sine bibentium sensu transglutiri possint; pro quo curando morbo Medici causæ ignorantia decepti, plurima contra sanguinis sputum, incallum tamen machinantur auxilia. De quo argumento vide Alzarium à Cruce *lib. 3. centur. quæsto 29.*

HISTORIA X. RASII, De vomitu sanguinis.

Spleneticus, sanguinis nigri vomitu, sanatur.

Vidi quandam mulierem expuentem sanguinem nigrum, & grossum, in parte congelatum, & in parte non, sed hora sputi eius passa est punctiorem, & inflammationem in epiglotta vehementem, & durauit in eadem dispositione mala per plures dies, & non fuit nocuum, sed alleniuata fuit ex splenitica ægitudine existente in ea, &c. Rastus *lib. 9. continet. tract. 2. c. 2.*

PARAPHRASIS.

Præ copia sanguinem emanare per os, sicut per quamlibet aliam corporis regionem, nulli est non manifestum. Cum enim venæ turgent, ipsum natura onerata expellere satagit, & maximè si homo lauto vtatur victu, ex quo nimia lucrefcit sanguinis copia, vt inquit Paul. *lib. 5. cap. 31.* Sic Volusius ille apud Plin. *lib. 11. cap. 38.* vixit 94. annis, qui singulis annis ingentem sanguinis copiam euomebat: Vidimus enim sæpè, inquit Hieronym. Reusnerus *in scholiis ad cap. 2. Iodoc. V Villichij de probat. vrina,* iuuenes plethoricos, neque vlli manifesto morbo obnoxios, quibus nec falerna vina, nec lautus cibus desunt, referatis vasis emingere cruentam vrinam, qui sola phlebotomia sanantur: adeoque sagax est natura in deonerando corpore, vt interdum per vberum papillas sanguinem ipsum expellat, vt Amat. *2. centur. 21. & Marcellus Donatus lib. 1. de medic. histor. mirabil. cap. 2.* obseruarunt.

Narrat Beniuonius *lib. 2. de abdit. morbor. & sanation. causis, cap. 4.* se cognouisse hominem, qui singulis mensibus sanguinis profluum per insensilem porum infra iecur, qui omnium visus aciem effugiebat, patiebatur, curatum tamen fuisse refert, aperta dextri brachij basilica. Fallopius *lib. 2. de vulnerib. c. 73.* se vidisse scribit hominem, qui singulis annis mense Maij, per iecoris regionem, integra existente cute, circiter libram vnam sanguinis effundebat.

Observatio II.

Hæmorrhagia mira.

Vir erat robustus, & quadratus, circiter triginta annos natus, qui vere aduentante, cum sanguinis motu, Athletæ instar, esset onustus, & rubidis tumentibus que oculis, viuida facie, turgentibus sanguine venis vix incedere posset, vehementissimoque per corporis ambitum pruritu quateretur immaniter, & interanea exuri sibi viderentur, antequam ad phlebotomiæ antidotum meden-

atium consilio accederet, naturæ beneficio ac ope; à tanto malo euadebat immunis. Hæc enim sanguinis saburram, placidè, quindecim, & interdum viginti dierum spatio vacuabat, per minimum dextræ manus digitum, è cuius extremitate inter carnem, & vnguem riuali sanguinei vberum emanabant: qua deposita sarcina leuabatur corpus, & solita munia deinceps obibat: quod si fortè minora erant vacuatio hæc, eius defectum saluatellæ sectio eiusdem lateris, ad naturæ imitationem celebrata, summo erat ex usu. Noui alium qui similibus symptomatis vexatus, ardente Sirio, excitato sanguinis fluxu, octiduo, ad trium librarum quantitatem, ex inferioris labij radice, ab his manibus solum fiebat immunis: & annus iam agebatur 14. quo typicè hanc patiebatur vacuationem cum commodo magno, nam post eam vivebat hilariter, alacriter edebat, & iustus erat, robustus, & obesus, neque vlli morbo obnoxios.

Quid plura? nonne per oculos interdum sanguinem natura effundit, quas lacrymas erumpentes oblectasse refert Dodonæus. *c. 15. obseruat. medicinal. & nos proprio exëplo confirmauimus de praxi medica admiranda, obseru. 54.* Nonne sudor sanguineus aliquando est animaduertus, per vniuersum corporis habitum, superfluum sanguinem detrudente natura? de quo Aristot. *lib. 3. de part. animal. c. 5. & lib. 3. de histor. animal. c. 16.* Rondelet. *lib. de curad. morb. c. 11.* Mercurialis *lib. 4. variar. lect. c. 12.* Marcell. Donatus *lib. 1. de medic. histor. mirab. c. 2.* Ioannes Baptistæ Syluaticus *conrouers. 5.* doctissimè discèptarunt: Quum enim sanguis tenuis est, aquosus, cutis raris, laxa, pori aperti, corpus fluxile, & facultas expultrix validius quam par sit, expellit, retentrixque debiliter continet, facile expulsum ad cutem, sudorè mouet ad rubedinem vergentem, de quo meminit Alzaharuius *lib. pract. sect. 2. tract. 3. c. 19.* Aliquando natura in hominibus robustis peccantem sanguinem per varias partes emittere satagit in animantis commodum, per alium, vrinam, vterum, mammillas, hæmorrhoides: si ergo natura per has regiones eum excernit, cur nõ per cutem, quæ est totius corporis emunctorium? in quibus exemplis auctores his Rastij præcepto sanguinè esse mittendum sibi persuadent.

Postè autem sanguinem à liene profluentem per ventriculum vacuari, testis est Galenus *lib. 5. de loc. cap. 5. & lib. 6. eiusdem. oper. cap. 1.* Hoc ita esse, venaberis ex lienis tumore, dolore, & vomitu, ipsèque sanguis concretus erit; grumosus, ac niger; qui si acrimonia fuerit particeps inter vomendum Epiglottida pungit, inflammatur, & ferit: Est autem Epiglottis laryngis operculum cartilagineum: huius cartilaginis vsus duo, alter, vt laryngem operiat, ne in epulando, cibi, & potus in arteriam & pulmones ferantur; alter, vt aërem à pulmonibus, vi & impetu pulsam, perentiat ad vocis modulationem.

Pro nostri instituti confirmatione, est celebris historia Hipp. *lib. 5. epid. cuiusdam ægri iuxta curriculum habitantis, qui sanguinem noctu vomit è liene profluentem.* quod confirmat Auicen. *10. 3. tract. 3. cap. 4.* non omne sanguinis sputum, timorosum esse dicès, cum aliquod sit causa sanitatis apostematis in splene, quum videlicet naturâ sese deonerante expellitur. Refert Langius *lib. 1. epist. 40.* Casum cuiusdam Abbatis, quæ circa hypochondria quotannis dolore citra febrem cum corripere, spontanea quoposio sanguinis vomitu à morbo liberabatur. Et pyrobolorum magister ferè septuagenarius, cū magnis circa præcordia torminibus diuelleretur, repente noctu sanguinis plusquam semilibram euomit, & conualuit, apud Hoiler. *in schol. cap. 48.* Sic Archembaut, apud ipsum Holler. *in schol. c. 52.* per alium, vomitum, & vrinam ex interualis sanguinem expellebat. Hoc ergo vacuato sanguine sæpius à diris lienis morbis leuatur: sicut ægrotanti fœminæ, de qua in præsentia historia sermo est; contigit Rastus asseuerat, quæ à splenitica ægitudine conualuit: Spleneticos autem consueverunt veteres appellare, qui liene malè affecti erant, siue tumore distendente, obstructione, scirrho, inflammatione laborent, vt notat Ludouic. Mercat. *lib. 4. de morb. intern. cap. 4.* Sunt enim grauiores huius partis morbi, quorum causas, & signa Laconicè describit Fernel. *lib. 4. Patholog. cap. 6.* Propriè tamen splenitici dicuntur, qui scirrho laborant; auctore Galen.

lib. 6. aph. com. 43. Seu qui diu durum habent lienem, seu induratum splenis affectionem patiuntur, ex Galen. lib. 9. de compos. medicament. sec. loc. c. 2. Splenitica ergo ægritudines à sanguine crasso, melancholico, lutofo, & sæculo originem ducunt: Lien enim scirrhus affectionibus facillime corripitur, propter nutrimenti quo utitur speciem; alitur enim sanguine melancholico, qui veluti limus purior existit, ut Galen. decernit lib. 13. meth. c. 16. Ex quibus summa cū ratione statuendum est, ex membris naturalibus, atque etiam ex ipso liene per vomitum excerni aliquando sanguinem, in ægrotantis commodū. De quo negotio si doctam cupis legere obseruationem, adi Marcell. Donat. l. 4. de medic. hist. mirabili. c. 9. contra Amatam: quo loco mira de sanguinis fluxu in lienosis, conscripsit eloquenter.

HISTORIA XI. GALENI, De sanguinis vomitu.

Sanguinis vomitus, herbæ hæmagogæ
lethalis vi, excitatus.

Illud tamen quod in Thracibus Bithyniam incolentibus me adhuc puero contigit, sine periculo cuiusquam dici potest. Inuenit homo quidam herbam, quam si quis assumpsisset, sanguinem primò, tum vitam emittebat. Multis itaque hoc pacto morientibus, cum facinus hoc diligenti inquisitione dignum arbitrarerunt, herbarium comprehendunt, & ad gentis magistratum ducunt. Is cum non solum hominem necare studeret, sed si quis aliam herbam, aut didicisset, aut docuisset, à nullo se quidem ipsam didicisse veneficus asseruit. Verum in suburbanum cum aliquando suillum iecur deferret, urgente ventre, super herba quadam iecur deposuisse, quod aliquanto post cum sustulisset, vidisse ex uniuerso iecinore sanguineos riuiolos ad herbam confluere. Ex hoc coniectura facta, corporis sanguinem ea detrabi posse, periculo mox in obuiam quodam facto, ut verum comperit, quod forte sperarat, ad malos vsus herbam transtulisset. Se tamen alicui alij demonstrasse negauit. Hac herbarius ille inter questiones habitus reuoluit. Populi verò magistratus, cum plurimam illis in locis nasci hanc herbam ex rei dictis accepisset, uinctus oculis ad supplicium ipsam duci iussit, ne cui inter eundem herbam indicaret, &c. Galenus lib. de purgant. medicamentor. facult. cap. 4.

QVÆSTIO IX.

Quòd detur medicamentum electiuè sanguinem euacuans. Contra Ioan. Baptistam Syluaticum eruditissimum.

COMMENTARIUM.

Dati medicamentum sanguinem ex accidenti euacuans, hoc est, non vi propria, sed excoriatis venis, vel earum orificiis apertis, vel sua vi immoderatiore extremam vacationem moliente, inter omnes tradidit Mesuè lib. 1. de re medic. theoremat. 1. edoctus ab Actuario lib. 5. tit. de simpl. medic. purgant. in fin. hac enim de causa postremo languis in superpurgationibus cum vita effunditur. Sicut enim plantæ attrahunt id quod sibi cognatum est; quo deficiente, etiam dissimile sugunt, ut docet Hippocr. lib. 1. de natur. human. text. 29. & 31. & sicut corporis partes deficiente probo nutrimento, ad sui nutritionem humores inuitiles, & vitiosos trahunt, sic monente Magistro lib. 9. de usu part. cap. 1. eodem modo inquit Hip. medicamenta purgantia intra corpus assumpta, primò attrahunt sibi simile, deinde reliquos humores tenuiores educere solent, & postremo sanguinem; hic enim humor naturæ nostræ familiarissimus, & vitæ thesaurus vehementer ab illa retinetur: hoc modo sanguis ex accidenti à medicamentis educitur. Sic Aloë mala ora venarum referando, & Cantarides, velicam excoriando, & lepus marinus pulmonem excoridando, sanguinem è corpore educunt, & alia his similia, ut Cucumis agrestis, Centaurium, Colocyn-

thi vnica in plâta, vna, Scammonium è regione Scenitarum, Euphorb. Thymelæa, & plura alia, quæ sua vi immoderatiore extremam vacationem moliantur.

Quòd verò detur medicamentum electiuè sanguinem euacuans, Galen. hoc loco affirmat. Sic herbæ cuiusdam succus apud urbem noui orbis Posto vocatam, artubus, vel cuilibet parti illitus, merum sanguinem sudoribus eliciebat, ut refert Petrus de Olma in epistola sua ex Peru ad Monardum Medicum scripta, in lib. de rebus Occidentalibus, cap. de hordeolo, in med. Nonne sunt facultates occultæ, & admirandæ rerum proprietates, quibus plurima vario modo operantur: hinc tam multæ, tamque admirabiles in certis plantis, animantibus, ac cœli tractibus, rerum formæ, affectiones, discrimina. Nonne os cuiusdam animalis vocari Cabal, nati in regno labua, supra carnem ligatum, corpore toto vulneribus confosso, sanguinem ne exiret, mirabilit. retinuit, ut refert Ioan. Barrus decade 2. histor. Oriental. lib. 6. c. 2. fol. 82. & citauit Hieronymus Olorius lib. 7. de rebus Africis, & Indiciis. Nonne plura mirabilia sunt, quæ à proprietate sanguinem sistunt, ut notat Forestus lib. 1. 3. obs. 10. Cur ergo, si huic ossi, & aliis, retinendi tanta vis inest, herbæ huic denegandam esse vim trahendi sanguinem negabimus? Nonne aliquando ab hirudinum mortu, citata est hæmorrhagia ex ano ægri è compellibilis, pro qua sistenda, multa etiam præsidia sunt necessaria? Datur ergo medicamentum hæmagogum à proprietate & electione sanguinem vacuans.

Ioan. Baptista Syluaticus Medicus eruditissimus, qui proximis annis historias Gal. solum 82. non infeliciter interpretatus est, hanc historiam, fabulæ loco haberi putat. Immo in ea scripta esse prorsus inania, fabulosa, falsa, non credenda, tanto auctore indigna, operi inserta, & ab hoc libro expungenda contendit, multisque ita inducit opinari, quibus & alia adiungam scitu non indigna. Primò. Quod Gal. ipse in omnibus suis libris, in quibus de medicamentis sermonem instituit, eiusdem sanguinem educentis nunquam meminerit; solumque sanguinem chirurgicis auxiliis, secta nimitum vena, iactationibus, hirudinibus extrahi posse docuerit: neque Hip. in illo de med. purgantibus libello, huius herbæ fecit commemorationem vllam; nec alius quispiam post Galeni tempora inuentus est, qui hanc agnosceret.

Secundò. Nefarij herbarij experimento confirmat, non potuisse ex suillo iecore super herbam posito sanguinis riuiolos ad herbam confluere: Non enim fieri potest, ut mutato iam sanguine in crassiorem, frigidiorum, duriorumque substantiam, ipse iterum fluidus ac liquidus efficiatur.

Tertiò. Licet vera essent omnia, quæ in historia continentur: vnde colligere quis poterit, eam herbam sanguinem, relictis aliis humoribus, è venis trahere, eum nimirum in modum, quo alia medicamenta purgantia alios humores, relictis sanguine ex eisdem educere nata sunt?

Quartò. Si herba illa, medicamenti instar sanguinem attrahit, & euacuat, negandum non est, illius vsus, tutum esse potuisse, si tempore, quantitatèque modica, urgente necessitate exhibeatur. At Galen. ab ea herba sanguinem totum educi, mortèque subsequi affirmavit. Non ergo hæc herba reperitur per se sanguinem euacuans: & si datur, venenorum more sanguinem educit, venarum & arteteriarum oscula aperiendo.

Quintò. Extat Mesuèi auctoritas affirmantis, nullum medicamentum, facultatem habere primò, & per se hæmagogam, neque electiuè, cæterorum medicamentorum purgantium modo, sanguinem educere posse contendentis. Quapropter etsi liber de medicamentis purgantibus sit genuinus ob phrasim, sententiarum pondus, & rectam eorum quæ tractantur determinationem; tamen in eo multa inserta sunt. Libros enim suos, adhuc ipso viuente, multifariam fuisse laceratos à plurimis, qui aut demendo, aut addendo, aut immutando eos coinquinarunt, in proœmio libri, de libris propriis, ipse admonuit. Cum enim opera auctorum extra omnem ingenij aleam doctissimorum, in templo Deorum suorum reponerentur palam ea collocantes, ut omnibus esset perspicua editio: hæc (cum bello, tum

tum incendio solo æquatis delubris) peribant, vel lacera, aut maiori ex parte deturpata remanebant, ut ipse lib. 1. de compos. medicam. per gener. cap. 1. retulit manifestè. Consuetudine autem veteres ad templa, opera sua deferre, tradit Sueton cap. 29. Poëtæ enim ad templum Apollinis, libros suos mittebant, ut constat ex Martiali epigr. 3. lib. 1.

Inde sacro veneranda petes palatia clino,
Plurima, qua summi fulget imago Ducis.

Et epig. 3. lib. 12.

Iure tuo veneranda noui pete limina templi,
Reddita Pierio sunt tibi templa choro.

Et Persius in præfatione dixit:

Ad sacra vatium carmen affero nostrum.

Quæcumque igitur à Galeno scripta sunt, ut diuulgarentur, in templo erant posita, ideòque limata, ac perfecta: si verò mutila aliquando inuenieris, ut ipse in com. lib. 7. & 8. epid. Hippoc. animaduertit, hanc fuisse causam iure optimo arbitraberis.

Sextò. Probari non indecorè potest ex documento, seu historia, quam Galenus pro puero epileptico conscripsit: in quo libello (germanus licet sit, & à Paulo, Orbasioque receptus) plura Galenicæ doctrinæ aduersa, ut potè ab alto adiecta reperiuntur. Clarissimorum autem Medicorum libris multa fuisse inserta, vehementer deplorat Galenus lib. 1. prorrh. com. 4. & lib. 6. epidem. sect. 2. com. 41. & 3. sect. com. 19. Accedit quòd librarij, seu transcriptores, Galeni libros peruerterunt, ut de Hippocratis libris queritur Galenus lib. 1. epid. sect. 2. com. 83. & l. 3. de humorib. com. 29. Audi ipsum causas operum suorum corruptorum afferentem, cap. 1. lib. de libris prop. Et quoniam libros meos multi multifariam laeserunt, tanquam ipsorum proprios, alij in alijs gentibus legentes, quedam tum demendo, tum addendo, tum immutando, consilium mihi visum est, eam prius causam, quam propter illi hætenus corrupti sunt, & deinceps qui mei reuera sit libri, & qua cuiusque materia, exponere, &c. Hoc palam confirmant Allemantius Hædus, & Iacobus Scutellarius, qui libros de septim. & octimef. part. & libros de natura non hum. infeliciter sunt interpretati.

Sed cum ego fuerim semper detestatus eos, qui leui de causa cum Neotericis manifesto errore succumbentes, Galeni dicta peruertunt: idcirco affirmandam est; huius historię fidem esse multam; cuius veritatem Medicorum peritissimi confirmant, de quorum numero sunt Vallesius lib. 9. cont. 9. Ioan. Brauus lib. 1. de purg. rat. cap. 12. Marcell. Donat. lib. 1. de hist. mirabil. 12. Quid dubitandum? nonne sunt mutui rerum consensus in natura, quorum interuètu tractio celebratur? nonne magnes ferrum attrahit, & concatenatas acus è longinquo? nonne succinum paleas, & quiscquillas omnes occulta quadam virtute ad se allicit? Dari autem specificas proprietates miras, ex veterum, & iniuriorum mente probat Marcellus Donat. lib. 6. de hist. mirabil. 3. & exemplificat eruditissimus Ruellius lib. 1. de natur. stirp. cap. 22. Nam omnia ad manifestas reducere qualitates, summa impudentia est, dicebat Scaliger de subtilit. in Cardan. exercit. 218. n. 8. & eas à quatuor illis primis qualitatibus non oriri, disertè probauit eruditissimus Santorus Santorius lib. 8. method. vit. andor. error. cap. 10. Res patet exemplis: Acus navigatoriæ extremi apiculi magnete temperati incredibili distantia ad septentrionem traductio, atque conuersio, miraculum sanè antiquis incognitum. Calthæ florum sub solis ortum passio, sub meridiem integra expansio, moxque eorundem sensum in occasum vergente ole contractio. Demum concordia, & discordia naturales rerum adlunt, quarum causa manifesta reddi non potest. Harum exempia admiranda, lege apud Fernel. lib. 2. de abdit. 17.

Syluatici obiecta sic solues. Dic ad primum: Neque Hippocratem, aut Galenum medicamenti primò, ac per se sanguinem educentis mentionem fecisse, quoniam hoc, venenum est, cum sanguinem extra corpus effundat. Nec ex eo afferas, phlebotomiam esse venenosam, aut aliud sanguinem educens auxilium: nam ex illa sanguinem manantem pro arbitrio nostro, imposito vulneri digito, aut ligatura suppressimus; medicamenti autem hæmagogi deuorati se-

Lib. II.

mel; operationem impedire non possumus. Addè indecorum fuisse Geleno, si huius medicamenti faceret commemorationem, cum in certam hominis ruinam sit inuentus; Magistri verò præcepta eò tendunt, ut sanguis in corpore conseruari queat, nequaquam minui, ac extingui. Huius herbæ refert Conciliator dif. 114. art. 4. habità fuisse notitiã Paduæ à quodam: herbam auctor iste agnoscit, sed occultat, ne forte aliqui ea vtantur, & conuertant in malos vsus: maximè quum eam non optemus; nam superfluis sanguis facilius venæ sectione, quam pharmaco educitur.

Ad secundum. Dubitari potest: & meritò sanè, quoniam pacto herba illa sanguinem è suillo iecore attraheret, cum nihil esset, quod facultatem tractricem de potentia ad actum deduceret. Sed si dicas, præfatam qualitatem in herba illa actu contineri, vera propones: tanta enim quantitas sanguinis è iecore, licet recenter adhuc ab animali extracto, non poterat emanare, nisi innata, & actualis vis in ea adesset, qua sanguinis riuiolos ex compacta, & densa iecoris substantia attrahere posset.

Ad tertium. Quid inconueniens est, hanc herbam attrahere sanguinem, relictis aliis humoribus, cæterorum medicamentorum expurgantium instar? licet enim huius euentus nullum habeamus experimentum, quoniam Medici, quicumque ratione aliqua præditi sunt, illius non fecerit commemorationem; habemus tamen Actuarium lib. de medicam. cõposit. tit. 10. de simpl. medic. purgantibus, in fin. plurima extare hæmagoga medicamenta affirmantem, ex quibus nonnulla venenosam obtinent naturam, alia tantum à venenis distant, ut ab alimentorum natura non multo intervallo recedant.

Ad quartum. Sicut medicamenta suapte natura delectaria, si modicè sumantur, redduntur vtilia: sic etiã ea quæ à proprietate sanguinem redundantem attrahunt, non sunt venenosa; nec enim venæ sectio sanguinem superfluum euacuans, est venenosa. Vocauit autem Gal. hanc herbam venosam, quoniam purum, integrumque sanguinem eliciebat; hæmagogum autem medicamentum, putridum, vel alia qualitate scædatum proprietate trahit. Quare si medicameta hæmagoga primò, & per se sanguinem attrahentia, in modica quantitate assumantur, non nocebunt. Quæ autem hæc sint, siluere Medici, ne ea in malos vsus nefarij homines conuerterent.

Ad quintum. Nullum dari medicamentum hæmagogum, non benè concludit Mesuè, quod natura tantam sanguinis curam haberit, illumque retineat; nec nisi coacta vi medicamenti immoderatiore trahi permittat. Nym etiam natura miram hominis curam habuit, cuius causa cuncta hæc genuit: at ipsa, venena plura homini infecta, & inimica valdè assidue profert.

Ad sextum. Citra rationem Galenum accusat, sumpto argumèto ex libro de puero epileptico, in quo plura sunt adiecta, quæ Galeni phrasim, puramque docendi methodum minimè redolent. Sed quàm infirma ratione Galeni asserta impugnet, leges in libro primo, in historia. 28. de puero epileptico: quo loco huius historię necessitatè esse maximam, præstantiã multam, in eoque grauissima artis theorematæ esse posita, non nisi ex scæcundissima Galeni mente deprompta lumus præfati; solutis pluribus obiectionibus, quæ in contrarium facere videbantur. Haud igitur aduersantur Syluatici dicta, & obiecta Galeni sententiæ; dum apposita historia dari medicamentum hæmagogum manifestè fatetur: immò à paradigmatis Medicis desiciscit ipse, qui citra euidenter rationem, probatæ fidei auctores acriter ita condemnat.

Sanguinem primò, tum vitam emittebat.] Altijs de sanguine esset incipiendum exordium, nisi eminentissimi medicinæ professores tam latè doctèque de eius generatione, temperamento, quantitate, & effectibus disputarent; de quorū numero præcipui sunt Valleriol. lib. 1. loc. commun. c. 11. Ioan. Lupus ad syron. l. 3. dialog. 2. Otto Casmannus part. 1. de psychologia hominis, cap. 12. quæst. 3. Georgius è Saà in suis questionibus de sanguine. Iacobus Segarra, Ludouisus Lemosius, Mercatus, Andreas Laurent. Veiga, & cus Antonius Poncitus à Cruce, Peramatus, Vallesius, & alij citati à Bauhino lib. 1. theatri anatomici, cap. 44.

in fin. quos, & alios refert Carrerius, in com. cap. 2. Auicena. A
in 1.1. doct. 5.

Liceat tamen inter tantos viros, paucula de sanguine Laconicè prælibare. Ex quatuor humoribus sanguis familiarissimus, ac mitissimus est, & ad naturæ opera accommodus valdè, ut qui calor nostri fomes sit, ac alimoniam nostræ congruens, conueniensque materia. Insuper mitissimas habet qualitates, quibus naturæ maximè sit gratus; calorem nempe temperatum, humiditatem mitem, dulcedinem insignem, & permeabilem in omnes vias, & ductus etiam angustissimos, substantiam naturæ nimis obsequentem obtinens; quare merito ab Ilhach lib. feb. part. 4. cap. 8. & 1.1. de element. post med. naturæ amicus, filius, & dilectus vocatur; & à Meuiè lib. 1. de re medic. reuocemat. 1. c. 2. vitæ thesaurus dicitur: nihil ergo mirum si ab ipsa ad extremum vitæ terminum retineatur vehementer, & non nisi vi coacta eum in superpurgationibus exire permittat, ex Galen. lib. 3. simpl. cap. 21. Hoc est illud necur vinificum, & primigenium, quo partium omnium sobor recreatur, & in quo calor noster perseverantiam obtinet, ex Gal. lib. de curand. rat. per sang. misc. 5. hoc destituti moriuntur iugulati, & quibus in aliqua parte vulnera illata copiosum sanguinem fundunt. Sic animo linquantur, & lino ope corripuntur, quibus ex venæ sectione, aut alia quavis parte, larga sequuta est hæmorrhagia: nam ij decolores fiunt extenuati, pigri, & ad quælibet peragenda munia imbecilles, & in. pti. Contra qui plurimum sanguinis copiam acervant, viuidi sunt, roseo colore perfusi, carnosissimi, vegeti, robusti

Demum. Cum vita sit participatio calidi in humido, sanguinei sunt longæuissimi, quotquot accommodata, & quantitate, & qualitate calidi, & humidi constant: cum enim calor noster temperatus est, nec amplior, ut exsiccat; nec minor, ut suffocet: & humidum crassum, lentum, non friabile, piscium instar, pabulum aptissimum obtinet dulce, & copiosum; tunc ille diutissime alitur ex humido, non aliter quam ignis ex lignis, & lucerna ex oleo. Quare sanguinea temperatura d' utissimè vivit, & est minus putredini obnoxia; quam scilicet & calor, & humiditas non valde excedunt, ita ut hæc illam copia sua non obruat ac minuat, quo debilitatur & occupato ab extraneo sit putredo; neque calor innatus exorbitet, tunc enim fit ebullitio, resolutio, & putredo. Adde quod licet ratione temperamenti sanguis plus cæteris humoribus sit aptus putredini; ratione tamen substantiæ dilectæ amplius à natura tutatur, & à putredine defenditur. Sic inter plantas, oleoso, pingui, constante, permanentique humore abundantes, & viuaciores sunt, & minus putredini obnoxia; innatus enim calor humido recreatur, in eo diu durat, fugit à calore sicis, in his resoluuntur & extinguitur.

De sanguinis origine & effectibus, sat plura conscripsit inter omnes Fernel. lib. 6. Physiol. cap. 3. & 2. Patholog. 12. Jacobus Fontanus lib. 3. Physiol. part. 1. cap. 5. De eius conditionibus pulchra prælixit Galen. lib. de atra bile, cap. 2. Generatur ergo sanguis in hepate, substantia mediocri, colore rubens, sapore dulcis: quidquid à venis tam iecur ambientibus, quam remotis, sanguificandi officium proficisci arbitrentur quidam; licet non vi propria, sed à iecore demudata alijs id posse fieri contendant: de quo argumento plurimas videbis quæstiones, multis dubiorum labyrinthis involutas, quas ad plenum citati retulere auctores, adeoque hoc humore reuiuiscit natura, ut eum in maxima copia progignat: nam in optimè sano corpore sanguis abundat quantitate 48. vnciarum; pituita 24. bilis 12. melancholia sex. Itaque huius humoris tam sollicita est natura, ut in eius generatione sedulam operam impendat, ita ut pro nutrimento animalis sanguis quibusque diebus libra vna sanguinis alioni necessaria generetur, authore Botallo lib. de curand. rat. per sang. misc. cap. 28. & 37.

* * *

QVÆSTIO X.

Quod in temperata corporis constitutione maior copia bilis, quam melancholia generetur. Contra Gentilem, Fernel. Brau. Riolanum, & Poncium, Medicos eximios.

DE proportionem, qua sanguis cum cæteris humoribus in corpore abundat, apud iuniores litigium esse solet. Gentilis auctor sanè grauissimus, & in dubiis arduis explicandis acutus, & solers, censuram suam expendens, in 1.1. doct. 4. in comment. cap. 1. in bonè temperato, & optimè sano corpore, purum sanguinem multum excedere, cæteriisque præstare affirmat, ab hoc deinde pituitam, quoniam dulcis est, potestque in sanguinem conuerti, & quam pluribus partibus nutriendis est necessaria: post hos humores succus melancholicus quantitate superat flauam bilem, quæ omnium paucissima est. Huius opinionem sequuti sunt Fernel. lib. 6. Physiol. cap. 8. Riolan. cap. 1. 2. Physiol. Ioan. Brauus Petrarcan. lib. 2. de curand. rat. per medic. purgant. exhibitionem, cap. 1. Antonius Poncius in lib. 1. A. icen. opuscul. 6. de humorib. cap. 4. in fin. De quantitate sanguinis, & pituitæ nulla potest esse hæsitatio ob dictas causas. Quod succus melancholicus flauam bilem superet, euidentes monstrant rationes: & quod plures partes nutriantur sanguine melancholico, quam bilioso, & quod illius receptaculum, quam bilis, plenius, & capacius deprehendatur in nobis; & quod in sanguine emisso plus subsideat lutulenti, quam per tumulum manet bilioli.

Sed cum Gentilis, Ferneliusque nullius probationis idoneam auctoritatem, aut firmam rationem afferant, non est, quod repudiato & spreto Galeno, illis subscribamus. Hanc vtriusque bilis metam lib. 5. de usu part. 6. ab ipso fuisse receptam, legimus; Si quidem in commenturata corporis constitutione, biliolum recrementum quantitate excellere melancholicum, palam inibi proficitur. §. Nam paucissimum quidem est melancholicum excrementum, copiosius autem ipso biliolum, &c. Ut hinc planè intelligas, horum auctorum opinionem à veritate esse maximè alienam. Hoc ita esse, argumentum à sensu deductum aperte demonstrat. Conspicimus siquidem quotidie, maximam bilioli recrementi quantitatem, per intestina & vesicam excerni; exiguam autem melancholici: alioqui, cum nullum excrementum purum sit aptum nutritioni, assignare oportet partem aliam, per quam melancholici tanta quantitas foras trahatur; quæ cum nulla sit, necesse est concedere, amplio rem quantitatem excrementi bilioli in temperato corpore coacervari, quam melancholici. Nec asseras Galenum fateri hoc duntaxat loco solum de excremento, non tamen ob id sensibile, flauam bilem in eadem corporis constitutione excellere melancholicum succum: futilis namque & inanis est obiectio hæc, nam copiosum excrementum non nisi à copioso humore decidi potest. Adde, fuisse necessarium, succum melancholicum in paucissima quantitate abundare, cum suis qualitatibus nativo nostro calori repugnet. Amplius patet. Nam quartana inuadit de quarto in quartum; tertiana de tertio in tertium; non alia sanè de causa, quam quod paucissimum sit recrementum melancholicum, biliolum autem copiosius.

Ad obiecta facilis est responsio. Si enim rei medullium accuratius expendis, nihil planè monenti eiusmodi argumenta contra Galenum concludere iudicabis. Nam (ut à primo exordiar) plures partes nutriuntur sanguine bilioso, quam melancholico; quoniam multò plures sunt carnosæ & calidæ partes, quam frigidæ & siccæ: & licet hæc calidas excederent, opus erat ut harum partium alimentum, quantitate superaret alimentum partium frigidarum & siccarum; illæ enim ocyssimè resoluuntur; frigidæ vero ob innati calidi languorem, & substantiæ densitatem tardissimè. Constat autem sanguinem in temperato corpore bilis magis esse participem, quam melancholici. Adde quod magna pars terreni excrementi, ex quo melancholia constat, fuit in ventriculi confectione separata.

Lege

Lege Mercatum tom. 1. lib. part. de humorib. clas. 1. quæst. 65.

Secundum verò argumentum, ex ampliori capacitate receptaculi atræ bilis de promptum, verum minimè est, immò manifestissimum ex se præbet errorem; non enim melancholici receptaculum amplius fuit, quod amplior in corpore melancholici copia acervetur, sed ut sanguinem ab hoc tetro & sæculento humore, suis qualitatibus vitæ maximè aduerso, & contrario, liberalius expurgaret natura, & detrueret ad vas amplum, in quo terrenus succus, ad lienis, & postea ventriculi vsu commodè elaborari posset.

Tertium de extracto post venæ sectionem sanguine argumentum, ficulneum est, & sensuum iudicio aduersum. Quippe illa lutulenta pars, & atra quæ residet, licet flauam superet, in cæteris tamen purioribus partibus sanguinis, potius flaua bilis atram vincit: non enim solum illa pars quæ per summum innat, est quæ amplio rem continet quantitate flauæ, quam atræ, sed cunctæ illæ quæ rubidæ, tenues, nec nigrae conspiciuntur. Nostram positionem firmat Rabbi Moses 2. particul. aph. 30. dum humorem nigrum minorem esse omnibus, & citrinum esse maiorem nigro, manifestè assueat: à quo desumpsit Petrus de Peramato, lib. de humorib. cap. 5.

HISTORIA XII. GALENI, De læuium arteriarum pulmonis obstructione.

Antipater ox obstructione læuium arteriarum pulmonis, ob crudum tuberculum suborta, emoritur.

EA verò que Antipatro Medico acciderunt, nemo est qui nesciat, utpote qui medicam artem publicè apud Romanos professus est. Agebat hic ætatem sexaginta quidem annis minorem, sed quinquaginta iam annos excesserat. Is correptus aliquando febre quadam Ephemera, idque ab euidenti causa, declinanti iam febre, ut quid sibi factò epus esset, intelligeret, pulsus ipse suum tangere aggressus est: cum igitur omne inæqualitatis genus in arteriarum motione inueniret, imprimis quidem terribus est; deinde verò cum se non febrile planè sentiret, illic balneum subiit, quippe laboribus, ac vigiliis corpus fatigauerat, atque tenui victu, donec tertium diem præterisset, usus est: quo cum nulla appareret febris, ad solita negotia pertractanda prodiit, atque arteriam* in extrema brachij sui parte tangens, admiratus est perseverantem in pulsibus inæqualitatem: occurrens igitur mihi, extendit manum ridens, iussitque pulsus tangere. At ego subridens, quid, inquam, sibi vult hoc quod proponis enigma? Ille iterum ridens, obnixè rogauit, ut tangerem. Igitur inter tangendum omnimodam in pulsibus inueni inæqualitatem, non solum in multarum pulsationum cumulo, quam* systematicen (id est, congregatricem) vocant, verum etiam in vna arteria distentione. Proinde miratus quomodo adhuc viueret, quum talem haberet pulsus, interrogauimus, num difficilis esset aliqua ei respiratio; illo verò nullam se sentire respondente, obseruanti equidè an aliquando mutaretur, quippe sex mensium spatio assidue arteriam tangebam. Quumque ab initio interrogaret, quem corporis dispositio, mihi videretur posse huiusmodi pulsus efficere, atque per quem modum, idque citra febrim: ad eam quæstionem respondi, in commentariis de pulsibus, iam declarasse me huiusmodi inæqualitatem: namque ob magnarum in pulmone arteriarum angustiam id euenire putauimus, angustia verò causam esse visceris inflammationem. At tibi ob hanc causam (dixi) id nunc accidisse impossibile est, quippe febris fuisse affectus. Relinquitur igitur vel obstructionem ex liquidis, & crassis & viscosis humoribus, vel* crudi cuiuspiam tuberculi ortum, in huiusmodi re dispositionem induxisse. Tum ille respondens, Oportuisset (inquit) me suspiriosa orthopnoea laborare. At ego probabilia dixi ipsum loqui, sed à veritate aberrare: quippe fieri nonnunquam huiusmodi orthopnoeam ob eam, quam diximus causam, id verò cum in asperis, non in læuibus arte-

riis crassus, & lentus humor cumulat. Proinde ei omnem victus rationem, atque medicamenta quoque haud aliter quam Asthmaticis adhibere iussimus: deinde sex, ut dixi, mensibus elapsis, leui quadam spirandi difficultate affectus est, accedente simul cordis palpitatione: imprimis quidem semel, deinde bis, atque ter; postea quater, ac sæpius quoque aucta spirandi difficultate, ad quindecimum usque diem: post quem difficillima oborta inspiratione, exsolutus statim obiit, aliorum quorundam exemplo, qui cordis affectibus laborant, &c. Galenus lib. 4. de loc. affect. cap. vlt.

PARAPHRASIS.

Celeberrima est historia hæc, & à Medicis sæpissimè in memoriam reuocanda. Vidimus enim non paucos qui hac respirandi difficultate correpti, morte præuentiunt; cuius causam plurimi inflatus crassos & naturalibus partibus eleuatos, & septum transversum comprimentes, reiecerunt; quum nullam, aut perexiguam tussim conspicerent, neque humoris viscosi per creatum cernerent copiam exeretam.

Depingit ergo Antipatrum Medicum obstructione læuium arteriarum laborantem; cæque vel à crassis, & viscosis humoribus in ipsis læuibus arteriis infarctis; vel à phymate, seu duro tuberculo in eisdem genito pronata. Sed cum obstructiones istæ solo pulsu dignoscantur, ne vllum aliud ad sit indicium, nec tensio, grauitas, dolor, percipiuntur, necessariò organis, & instrumentis lætis pulsum immutari est necesse: sicque non solum in pulsu omnigena inæqualitas in multarum pulsationum cumulo, quam systematicen, seu collectiuam appellant, verum in vnica pulsatione sentitur. Quare in huiusmodi obstructionibus magna & parua, celeres & tardæ, raræ & frequentes, validæ & imbecilles pulsationes animaduertuntur; sed in eadem pulsatione sæpè inæqualitas quoad plures differentias, sentitur.

Ex tuberculo autem crudo, hoc vitium fuisse Antipatro ortum, firmat cum auctoritate ratio, (renuat licet Carrerius disput. 42. cap. 4. ad libros de affect. de loc. affectus quem Antipater passus est.) nam neque orthopnoea laborauit. neque magnam sensit grauitatem, neque stertorem inter respirandum passus est; nulla præcessit à capite distillatio, neque tussis humida, à lentis, crassis, multisque succis, in bronchiis ipsis existentibus, aut iisdem ab alijs partibus, ad eadem delatis, ipsamque asperam arteriam. obstructis concitata, eum afflixit; sine quibus difficultas respiratio ex viscosis humoribus suborta, & læuium arteriarum obstructionem efficiens, consistere non potest. Hoc pariter confirmat Aëtius tetrab. 2. serm. 4. cap. 57. quoniam, ut inquit Gal. lib. 4. de loc. affect. cap. 7. Si quis per bonam valetudinem solitas actiones facere potest, si difficulter inspirare inceperit, augeaturque symptoma, neque inter respirandum stertere videatur; ad hæc nihil expuit, crudi tuberculi ortum suspicari oportet, quando iuxta laues pulmonis arterias ipsum oriri contingit, & demum temporis diuturnitate asperas arterias coarctant, spirandi parit difficultatem. Si vero stertendo strepitum fecerit respiratio, leuiorum, crassorumque humorum pertinaciter impætorum multitudinem, pulmonis bronchia molestare indicium est, &c.

Hæc tamen obseruata lege intelligas, ut respirandi difficultas à crassis humoribus orta, non sit semper vniformis: nam modò est intensior, modò remissior: contra quando à tuberculo procedit, semper est æqualis, quoniam causa temper est fixa, & stabilis. Insuper in illa, pulsus erunt magis inter se diuersi, & varij, prout humor obstructuens, in hanc, aut illam partem influit; in hac pulsus inæqualitas erit magis vniformis, quum eius causa sit magis permanens, ac constans. Hæcque respirandi difficultate laboratæ Antipatrum tenent Scholiographus Holler. ad cap. 30. lib. 1. de morb. internis, & Donat. Antonius ab alto mari lib. de medend. human. corp. malis, cap. 48. Tu verò de læuium arteriarum obstructione, & eius curatione, lege quæ eruditissimus Petrus Salius, inter omnes eloquentissimè conscripsit, libr. de affectib. particular. cap. 21.

Nec mireris Galenum causam non attulisse, cur cum tanto periculo adhuc viveret, nam facilis responsio erat. Cum enim exactam victus rationem obseruaret, causæ morbificæ augmentum impediens, in tam longum tempus vitam produxit cum illo pulsu; huius enim causa non erat adeo fortis, vt citò occideret, cum præcipuè ad huc respirationis læsionem aliquam non haberet, hocque maximè notauit Galen. vt perdurantis vitæ rationem aliquam tacitè innueret. Cum verò adeo causa morbifica aucta fuit, vt asperis arteriis communicaretur malum, hac de causa post sex menses elapsos, ob id primùm exorta est leuis orthopnœa, deinde maior, ac postremò suspiciosa, ac difficillima effecta, quæ sibi sociam adiunxit cordis palpitationem, eleuatis nempe vaporibus prauis, ac in propria substantia cordi communicatis. Mortuus autem fuit, extincto, ac propè exsoluto vitali spiritu ob vim ferientis auræ, negatòque ob impeditas, maximeque obstructas vias refrigerio. Proportione autem quoniam ex temporum proportionatis interuallis elati vapores, cor oppugnantes, hoc ad similem motum cogebant. Quamobrem eo mortis genere occubuisse Antipatrum dixit Galen. quo moriuntur, qui cordis affectibus premuntur, syncope nempe, qua correpti repente sæpè vitam cum morte commutant, auctore Galeno lib. 5. de loc. cap. 2.

DVBIVM IV.

An Hippoc. pulsuum exactam notitiam habuerit.

COMMENTARIUM.

Systematicen, id est, congregatricem vocant.] Tam ardua est pulsuum notitia, & variis difficultatibus plena, vt plurimi ex ignoratione eam temnentes, vanam, inutilem, longissimam, & incomprehensibilem arbitrati, simplicissimas pulsuum differentias solum esse necessarias, imprudentia, & temeritate quadam fuerint arbitrati, eo maximè argumento decepti, quòd Hipp. nostræ artis coryphæus, & medicarum rerum indagator peritissimus, sphygmicam artem nec excolerit, nec perfecit, vel quia non nouit, vel quia parui momenti esse putauit, vt 3. cris. cap. ult. & lib. de præcognit. ad Posthum. cap. 12. & lib. 3. epid. sect. 3. com. 80. retulit Galenus.

Sed cum fieri non possit, vt idem simul incipiat opus, & perficiat, monente Gal. lib. 2. de facult. naturalib. cap. ult. in fin. Hippocratem, summum Medicinæ magistrum, & primum conditorem, eam partem quæ ad pulsum pertinet, intactam non reliquisse, affirmamus: nam incepit eam, & excoluit, non tamen ad vmbilicum perduxit. Hoc ita vel ipse Gal. fatetur lib. 1. de diff. puls. cap. 2. & lib. 1. de humorib. com. 24. & lib. 2. de loc. cap. 3. & lib. de salub. diet. com. 20. qui Hippocratem primum omnium, motum arteriarum, qualicumque is esset, pulsum appellasse affirmat. Sed quorsum ad huius rei confirmationem, Galenum testem adduco? Nonne ipse Hipp. disertis verbis in pluribus locis, ad plurimos morbos curandos, atque prælagiendos, veluti cuiusdam magni signi meminit? Nam in lib. de alimento, Venarum pulsationes, morbi & sanitatis esse signa, affirmat. Primum ergo auctor nominis pulsuus, Hipp. fuit, & plurimas, notatiuque dignas pulsuum differentias cognouit: Si verò non magni momenti signa ex pulsibus putauit, comparatione spiritus intelligas velim, cum Ludouic. Lemosio lib. 3. de optima prædicend. rar. cap. 7. quasi diceret Galenus: cum Hip. rationem spiritus magni faceret, non magni momenti esse signa pulsuus existimauit. Quanti autem Hipp. ad prælagiendum fecerit spiritum, facile ex ipso colligi potest, in lib. epid. in historia Philisici, Sileni, vxoris Dromeada; ne quid interim commemorem, quæ de respiratione in prognosticis scripsit; & Gal. tribus libris de difficultate respirationis, ex sententia Hip. tradidit, vt refert Heurnius lib. 10. instit. cap. 1.

Insuper Hipp. nomine spiritus, ipsum pulsum intellexit, quo factum est, vt Gal. quamplures differentias pul-

suum scribens, eas à diuersitate spiritus, quam docuit, acceperit. Audi Hipp. lib. 7. de morb. vulgarib. in historia Filij Balis, num. 12. Sic alloquentem: Spiritus ad manum malus, non densus, neque magnus, &c. quo loco per spiritum ad manum malum, pulsum intellexit. Ex iis igitur locis, & aliis eiusdem libri, nimirum historie Eratolai, Filij Cidis, Polycratis, Vnctoris, Menonis, Polemarchi, ex Hip. intelligi potest, ipsum, motum arteriarum frontis appellare pulsum; manuum verò, spiritum. Cæterum duabus in partibus Hippocratem tetigisse pulsum, in fronte videlicet, & in carpo, certa res est apud eos, qui Hip. monumenta in superioribus Historiis Hipp. annotarunt. Cum ergo spiritus, & pulsuus eadem sit proportio in motu, causis, & differentiis, à quibus immutatur, & in vltimo, auctore Galen. lib. art. medic. cap. 3. & lib. 1. de different. respir. cap. 6. 7. 8. & Auic. 1. 4. tract. 1. cap. 6. nihil mirum si nomine vnus, alterum intellexit. Hippocrates ergo exactam pulsuum notitiam habuit.

Post Hipp. non desuere viri per celebres, & maximè exercitati, qui plura addentes, vsque ad nostra sæcula absoluerunt. Hi fuerunt Alclepiades, Athenæus alter, Agathinus, Heraclides Erythæus, Chrysermus, Bacchius, Alexander Philaleres, & alij, quorum Galenus in libris suis de pulsibus, maximam facit commemorationem, sed præcipuè Archigenis, & Erasistrati, in quorum libros de pulsibus, duo fecit commentaria, vt ipse refert lib. 2. de præsig. 4. quæ omnia cum aliorum auctorum scriptis, in Romano incendio conflagrarunt.

Licet autem Herophilus admiranda scientia præditus, pulsuus harmoniam descriperit, vt referunt P. inius lib. 10. cap. 37. & Strabo, in fin. lib. 12. alijque plurimi citati (vt ex Laërtio, Suida, Theodoro, & alijs fide dignis auctoribus constat) id negotium agitalle dicantur, quorum monumenta tempestate nostra amissa, in Galeni, qui Imperatorum, & variarum regionum bibliothecas pericrutatus erat, manus forsitan peruenisse, atque inde optima quæque in proprios libros congeffisse, merito credatur: tamen Gal. cæteros, dicendi copia, vbertate, ac facundia, mirabilique ordine antecellit ita, vt eius libros de pulsibus, & omnis Medicorum chorus, tanquam numen quoddam hodie suscipiat, ac veneretur.

Hic ergo summus auctor in sphygmica arte præstantissimus, difficili illa quidem, incomprehensibili, obscurissima, & multis labyrinthis plenissima, ad quam solum ediscendam, totam hominis vitam esse necessariam, ipse lib. 1. de dignoscend. pulsib. cap. 1. edocuit; iudicio exacto præditus, internum, in profundo corporis delitescentem Antipatri affectum, sola ratione, hoc est, oculis mentis, ex pulsibus inæqualitate omnigena, non collectiua solum, verum etiam in vna arteriæ distinctione deprehendit.

Quare ad difficiliorem locum hunc enucleandum, succulentis Gal. dictis opus est. Nam vt scitè Ioan. Agricola Ammonius docet ad hunc locum, in pulsuum doctrina errant omnes Medici præter Galenum; illi enim nec genera partiti sunt, & profectas ex facultate, vel instrumentorum vitio alterationes pulsuum, arbitrantur proprias ipsis febribus, ita vt inuadentis accessionis, & morbi, quidam crebros, & paruos; alij languidos, alij inæquales, alij tardos, alij celeres pulsuus stauerint.

QVÆSTIO XI.

Quòd Galenus in explicandis, quidditate collectiua inæqualitatis, differentiis, & causis, cæteros antecellat.

Prestat ergo de inæqualitate collectiua, eius differentiis, & causis, ex Gal. mente aliqua prælibare. Inæqualitas duplex est, collectiua vna: simplex (id est, in vno ictu) altera. De prima agit Gal. lib. de pulsib. ad tyron. cap. 5. De secunda verò cap. 7. De vtraque lib. 1. de diff. puls. cap. 10. & Auic. 2. 1. doct. 3. cap. 2.

Simplex inæqualitas, duplex est ex Galen. lib. cit. ad tyron. cap. 7. & lib. 1. de differ. puls. cap. 13. vna in vna parte arteriæ, &

arteriæ, in pluribus altera, v. g. ictus arteriæ perceptus à quatuor digitis ordine dispositis, potest considerari prout percipitur ab vno solo digito, vel omnibus simul. Si primo modo consideretur, inæqualitas in vna parte arteriæ vocatur: si secundo modo, inæqualitas in pluribus partibus arteriæ dicitur.

Simplex inæqualitas secundum vnam arteriæ partem, tripliciter accidit ex Gal. lib. 1. de diff. puls. cap. 13. ad fin. & lib. cui titulus est, synopsis de pulsib. c. 18. in princ. & 2. de caus. puls. cap. 4. in princ. Vel enim arteriæ motus recurrit, vel est interruptus quiete, vel continuus: Primus pulsuus dicitur dicrotus. Secundus intermitens in vno ictu; de quibus sat plura Galen. lib. de diff. puls. cap. 17.

In vtroque pulsu tam dicroto, quam intermittente in vno ictu, multa accidit inæqualitas. Intermittens enim potest habere primam partem sui motus, quæ præcedit interruptionem, tardiorē postrema; quæ sequitur post interruptionem, celeriorē: & vocatur is pulsuus, capri-zans à Gal. lib. 1. de diff. puls. cap. 29. Eadem etiam inæqualitas in pulsu dicroto contingit.

Pulsus inæqualis in vno ictu secundum vnam partem, & continuus, duplex est: aut enim est inæqualis æqualiter, aut inæqualis inæqualiter, ex Galen. lib. 1. de diff. puls. cap. 15. in princ. Inæquales æqualiter dicuntur, qui celeritatem, aut vehementiam, sensim & æqualiter amittunt, vel augent; veluti si arteriæ motus sit celer in principio, in medio moderatus, in fine tardus. Inæquales inæqualiter non seruant istum ordinem, sed sit v. g. arteriæ motus in principio moderatus, in medio celer, in fine tardus; vel ex velocissimo motu ad tardissimum subito transit, quanquam hoc vltimum rarò accidere Galen. cit. proximè loco testatur.

Simplex inæqualitas secundum diuersas arteriæ partes fit, quando quatuor v. g. digiti applicantur arteriæ, & motus partis arteriæ à digito indice tactæ est maior vel celerior, quàm motus illius partis arteriæ, quæ tangitur à digito medio, vel annulari, vel minimo, aut vice versa. Potest hæc inæqualitas esse quiete interrupta, vel continua. Si enim arteriæ motus ab omnibus digitis percipitur, erit continua, de qua agit Galen. lib. 1. de differ. puls. cap. 18. Si tamen sentiat à primo, & tertio, non verò à secundo, interruptam vocat Galen. cit. loco, cap. 19. vbi quatuor primas huius pulsuus constituit differentias.

Inæqualitas tam continua, quàm interrupta, vel est æqualis, vel inæqualis, ex Galen. loc. cit. cap. 8. Æqualem voco, quando motus arteriæ sub digito indice est magnus, indeque talis motus sensim minuitur vsque ad digitum minimum æqualiter, vel è contrà, sit paruus motus sub indice, & inde paulatim augetur vsque ad minimum. Inæqualis est, quando arteria tacta à digito medio maiorem facit motum, quàm ea quæ respondet indici, annulari, & minimo. Hinc iam prodeunt duæ pulsuum differentiæ. Pulsus enim, qui à primo digito versus vltimum, sensim deponunt magnitudinem, vocamus decurtatos in eodem ictu; qui verò in medio digito sunt maiores, & versus primum, & vltimum minores sunt, dicuntur decurtati vtrinque, de quibus Gal. 2. de caus. puls. cap. 2. in fin. & 3. in princ. ex professo disputauit.

Collectiua igitur inæqualitas, ex æteruo plurimorum pulsuum constat, ex Gal. lib. 1. de diff. puls. cap. 11. in princ. Estque paritatis pulsuum corruptela, in quamcunque cadat differentiam pulsuus, ex Gal. lib. de pulsib. ad tyron. cap. 5. Si enim paribus pulsibus intercurrit vnus impar, æqualitas corrumpitur, cit. ad tyron. cap. 6. vt v. g. Si aliquibus pulsibus magnitudine æqualibus succedat alius paruus, & in cæteris differentiis.

Collectiua inæqualitas potest esse æqualis, vel inæqualis: illa dicitur, quum æqualiter, & paulatim perditur æqualitas, v. g. sit primo pulsu secundus paruus minor, & tertius tanto secundo, & quartus tertio pari modo, idque ad plures vsque deinde perueniat; erit hæc inæqualitas æqualis; & vocabitur huiusmodi pulsuus mutilus, & quasi decurtatus. Pulsus decurtati vel desinunt minui, vel perpetuò diminuuntur, nec minui desistunt, ad quietem denique prorsus recedunt, motuque deficiunt, quos

vocant deficientes decurtatos. At qui minui desistunt; in duplici sunt differentia: quidam enim in qua primùm paruitate diminui cœperunt, hanc seruant constantissimè. Alij de integro augentur, quos appellant reciprocos decurtatos; quorum quidam ad pristinam parem reuertuntur magnitudinem; alij ad minorem; ac nonnulli quibus antea excessibus sunt imminuti, his augentur rursus. Tot inæqualium sunt æquales differentiæ.

Inæqualium inæqualitatum quædam nullam prorsus inæqualitatem retinent: quædam seruant ad tres vsque, vel quatuor, vel quinque pulsuus, sed postea amittunt affatim, & acerialim, lib. circ. cap. 12. vt si v. g. sit primo pulsuus secundus multò maior, & tertio quartus eodem modo, & sic in cæteris: vel si quatuor, aut quinque pulsibus paruus succedat quintus multò maior.

Collectiua hæc inæqualitas in omnibus potest fieri pulsuum differentiis, præterquam in vehementia vera; non enim ita repente facultas in imbecillitatem variat, & robor, auctore Gal. lib. 4. de caus. puls. cap. 2. Licet in vehementia, quæ ex conatu oritur, possit reperiri; nihil enim obstat quominus facultas vitalis non aucta, apponendo maiores conatus, possit vehementiorem edere actionem. Excipe etiam duritiem, cui, si sit vera, hæc inæqualitas accidere non potest; nulla enim causa potest superuenire, quæ ita breuiter duritiem sensibiliter immutet.

Collectiua inæqualitatis causas indagandas aggredior. Tres sunt tantum causæ continentis pulsuum, ex Galen. lib. 1. de caus. puls. cap. 1. in princ. & Auic. 2. 1. doct. 3. sum. 1. cap. 5. Facultas nempe, instrumentum, & vitium: itaque cum ex his causis pulsuus proficiantur, omnes primæ, & generales pulsuum differentiæ ex variatione harum causarum oriuntur, cit. de caus. puls. cap. 4.

Sed cui causæ ex prædictis continentibus collectiua inæqualitas tribuatur, sic accipe Primum. Vitium adauctus, imminutus, per se solum non est causa collectiua inæqualitatis pulsuus. Secundum corollarium. Nulla inæqualitas oritur absque instrumentorum vitio absoluto, aut ad aliquod. Primum dilucidè confirmat Galen. lib. 2. de caus. puls. cap. 3. in princ. Secundum probat Galen. 2. de caus. puls. cit. & 2. de præsig. ex puls. cap. 4. sic enim inquit. Igitur de inæqualibus pulsibus, hoc in communi omnibus sciendum est; ex oppilationibus eos, aut ex compressionibus instrumentorum, aut humorum abundantia ad facultatem quidem collata; aut ex cordis inæquali intemperie constare, &c. Quatuor itaque numerat Galen instrumentorum vitia, quæ inæqualem pulsum faciunt; quum enim pulsuus instrumenta sint arteriæ, & cor, si in his datur inæqualis intemperies, vel oppilatio, vel compressio, vel humorum abundantia ad facultatem collata, instrumenta non bene se habent. Inæqualitas igitur collectiua sine vitio instrumenti oriri non potest.

Obiciunt contra Galeni doctrinam quidam, vnum fortissimum telum, quòd scilicet intemperies non refertur ad vitium instrumenti, sed potius vitium; si enim aiunt, pars vna arteriæ calet, & altera friget, in vltimo est inæqualitas. Aduertant tamen quòd inæqualis intemperies potest esse humida, & sicca, (& tunc erit solius instrumenti vitium; nam esse inæqualiter intemperatum est instrumentorum vitium) ex qua fiet inæqualitas collectiua; sicca enim facit instrumentum durum, & difficiliter mobile; è contra, humida molle; & facilius motus. Cum ergo hæc intemperies sit instrumentorum vitium, quæcunque alia erit. Si verò intemperies sit calida, & frigida, faciet vt vitium sit instrumenti solius, sed commune cum vitio (quod nequaquam contradicit opinioni nostræ,) qui inæqualis etiam est secundum diuersas instrumentorum partes; dupliciter enim fit inæqualitas pulsuus ex inæquali intemperie instrumentorum: primò quia vitium in vna parte est adauctus, in alia minus, secundò, quia calida arteriæ pars facilius mouetur, frigida difficilior.

Sunt qui humorum abundantiam ad facultatem collatam, ad vitium facultatis referunt, non instrumenti; duplici ratione hoc esse verum arbitrantur, & quòd Galenus passim vocet hoc vitium facultatis grauata, & quòd quantumuis instrumenta sint expedita, si virtus imbecillior

imbecillior est quam pro modo humoris, facit pulsum inaequalem. Dic hoc vitium commune esse facultati, & instrumento, quod non negamus; quemadmodum inaequalis intemperies est commune vitium vsui, & instrumento: Licet enim robusta sit facultas, si grauetur a vasis plenioribus magis, quam pro eius robore, gignet inaequalem pulsum, quod docet Galen. 2. de caus. puls. cap. 1. ante fin. & 3. de caus. puls. cap. 16. ante fin. Cum vero facultas est debilis, & vasa expedita, oritur inaequalitas collectiua, non ex debilitate virtutis, sed ex qualicumque grauitate valorum ad facultatem. Si vero instrumenta adeo sint leuia, & expedita, vt virtutem etiam debilem non grauent, nequaquam fiet inaequalitas pulsus, ex Gal. 2. de caus. puls. cap. 2. in fin. Omnis ergo inaequalitas ex instrumentorum vitio abfoluto, aut ad aliquid oriri solet. Obstructio enim, & compressio sunt vitia instrumentorum solum: inaequalis intemperies, est vsus, & instrumenti: humorum multitudo ad facultatem collata, est instrumenti, & facultatis.

Quo pacto autem praedictae causae inaequalitatem faciunt, nunc est dicendum. Compressio arteriae, quam diximus esse solius instrumenti vitium, pulsum inaequalem efficiens, dupliciter fit: Vel vbi circa spatia, quae ad hoc creata sunt, vt distentam arteriam excipiant, aliud incederit corpus, veluti inflammatio, scirrhus, aut abscessus; tunc enim non possunt per illa coarctata satis distendi. Itaque singularum actionum defectio summam interim magnam coarctat, vt longè ab vsu officium abfit: Ibi iam violenter agere, & vehementer cogitur facultas reuicere, & illa propellere studet, quae instrumenta obsederunt, & motum prohibuerunt. Itaque si parè impetum facultas in omnibus quae consequuntur distentionibus retineret, aequè magni semper fierent, & vehementes, & celeres.

Comprimuntur etiam arteria, quando humores obsederunt spatia per quae ipsa mouetur, quos cum natura vehementi motu propellere conatur, alium in locum defluere coguntur, dum in meatum impingant, qui educere ipsos possit. Itaque opus est, vt emanent ex corpore, vel etiam tempore tenuati, aut toti resoluti in habitum digerantur. Vbi diuersa etiam, & continens inaequalitas necessariò fit, quod nec pari copia humores perpetuò deinceps maneant, nec eandem coarctent arterias, sed ex partibus saepe ignobilioribus in nobiliores, atque rursus ex illis in illas commigrent.

Cognosces tamen ab vna, vel altera causa ex praedictis, arteriae compressionem factam, si inflammatio, aut abscessus, aut scirrhus arteriis circumfusa corpora afficiat, à quo comprimantur, & coarctentur; tunc enim longioribus intervallis fiunt pulsus inaequales, quod lenta sit humorum mutatio, & varietas. Obstructio vero, quae altera collectiuae inaequalitatis causa exiit ex humoribus crassis, lentis oriri solet, arterias praecipue obstructibus, quae vel prope cor ipsum, vel procul quidem, sed in nobilibus partibus constituuntur; tunc enim quia nec allicere spiritum, nec reddere possunt, ex pugna naturae cum causis instrumenta viciantibus, diuersas, & difficillimas faciunt inaequalitates.

Ex sanguinis copia pulsum inaequalitas accidere solet, qui aut in venas, aut arterias ipsas sit infusus; sed copia illa in venis, arterias non secus ac tumor praeter naturam, vtpote iis vicinas, premit ac coarctat, & ita refertur ad compressionem. At vero sanguis qui in arteriis est, occupat spiritus riuos, & ex plenitudine illa non subest liber spiritibus transitus, sicut in obstructione ad quam reducit. Repletio ista sanguinis in arteriis contenti, ab arteriae obstructione, & compressione quodammodo differt; ab hac, quoniam haec prohibet arteriae dilatationem, repletio vero contractionem: ab illa, quoniam non omne obstruens replet, licet omne replens obstruat. Deinde quia licet arteriae repletio, & obstructio, fuliginosa excrementa liberè expurgari prohibeant, diuerso quidem modo id accidit; in repletionem namque propter defectum compressionis: in obstructione vero pororum & meatuum angustia, & obstructione. Et haec de quidditate, & causis collectiuae inaequalitatis, ex Galeni praedicta doctrina commuticè dixisse sit satis. Nam sa-

tius est ex limpidissimis huius auctoris fontibus, à quo omnes postea sunt mutuati, aquam seaturientem exhaurire, quam ex turbidis iuniorum riuulis coenolam extrahere: nam, vt rectè Seneca monet, *inertis ingenij est relietis fontibus riuulos insectari*. Si pulchra de hoc negotio arduo scire aues, lege elegantissimum tractatum Roberti de fluctibus, cui *De pulsus mysterio* titulum dedit.

In extrema brachij parte.] Pulsum ratio quam mira est! quam verè diuina! qui in cacumine membrorum euidentes sunt morborum indices, in modum breuiter, legè quae metricas per aetates citati, aut stabiles, aut tardi. In iis obseruatio crebri aut languidi ictus gubernacula vitae temperat. Quid ergo hoc signo praestantius? aut quid aequè necessarium? sed vnum habet difficillimum contemplatio haec: nam tangens pulsum, plurimis opus est vt sit instructus conditionibus, quae cum in vno artifice ita abfoluta reperiri nequeant, nec attento iudicio obseruari, idcirco Medicis saepe est necesse.

Prima est. Quod perit Medicus non protinus apprehendat carpum. Celsus ita fati, lib. 3. cap. 6. *Ob quam causam peritii Medici est, non protinus vt venit, apprehendere manu brachium, sed primum residere bilari vultu, percunctarique quemadmodum se habeat, & si quis eius metus est, eum probabili sermone lenire, tum deinde eius corpori manu adnuere. Quas venas autem conspectus Medici mouet, quam facile mille res turbant? Nam ob verecundiam, & timorem quem statim conspecto Medico aegri concipiunt, pulsus in varias alteratur inaequalitates, quae Medicum diuersimodè decipere solent. Ita Gal. lib. de praecogn. ad Posth. 6. & 1. prog 8. pulsum multoties tangendo, sceminam amore laborare agnouit.*

Secunda. In omni natura proprius cognoscendus est, ex Gal. lib. de dignoscend. puls. cap. 2. & huic adiungendus pulsus temporis, regionis, aetatis, sexus. Si verò pulsus naturalis ignoretur, eum colligere oportet ex calore, gracilitate, corpulentia, aetate, moribus, regione, figura. Si tamen pulsus naturalis agnoscat, poterit Medicus ex eodem aegrotat, quo in statu sit certò cognoscere: sunt enim quidam, qui etiam sani pulsus inaequalitatem habent, quoniam ob vitium in formatione, partes arteriae iuxta manum sunt repletæ magis carne, & crassiore cute, & ita ibi apparet pulsus minor, inferius verò apparet maior, quoniam arteria est minus cooperta carne, ex Galen. lib. de praesag. ex puls. cap. 11. quam pulsus naturalis diuersitatem in multis reperiri, tradit Auicena. 2. 4. tract. 1. cap. 1. 2.

Tertia. Medicus animo concipiat in omnibus differentiis moderatum pulsum: nam absolute magnus non potest dici, nisi respectu moderati; quia si respectu temperati est magnus, aut celer, indicat hominem esse calidiorum, aut graciliorum temperato, ex Galen. lib. de praesag. ex puls. cap. 1. & lib. de puls. ad tyrones, cap. 9. Est tamen vtilior cognitio pulsus naturalis ad affectum cognoscendum, quantitatem affectus, & ad praesagiendum.

Quarta. Vt tactus promptè sentiat, & mollis sit, ex Galen. lib. 3. de dignoscend. puls. cap. 6. sic enim vel minimos motus animaduertet. Quo pacto Medicus exquisitissimo tactu debet esse praeditus: vt enim Arist. docet lib. 5. de gener. animalium, cap. 2. ad fin. *Exacta rerum cognitio pendet ex molli carne, cui eque tenui, ex quibus tactus arguitur perspicuitas; unde rectum in rebus tangibilibus iudicium.* Vnde pulsus tangendus est cum extremitatibus digitorum dempto pollice, quia sint temperatores.

Quinta. Proponit Alzharanius tract. 7. c. 1. quod vtraque manus tangat pulsum, in quo duo testes certiores sunt vno. Adde etiam, quod in vtroque carpo. Si verò discordes sint pulsus, cui magis fidendum? Oribasius lib. 3. aph. 34. prius tangit dextram, & ipsi magis credit. Dicendum, in ordine ad tangendum parum referre in certitudine: at maior fides danda est pulsui meliori, minor minus bono, aut malo. Secus in vrina, nam plus fidendum vrinae malae, quam bonae, si aeger idem simul vtramque exernat. Ratio: nam bonitas pulsus est ex radice bene se habentis; malitia, ex causa mala particulari permittente pulsum membri, quae cum non extendatur ad cor, indicat esse exiguum. Lege Mercat. lib. de dignosc. puls. tract. 1. cap. 1.

Sexta.

Sexta. Licet Gal. non doceat numerum digitorum, tamen ipse quator admovebat, 1. de diff. puls. 17. & 3. de dignoscend. puls. cap. 2. & 2. de praesag. ex puls. 10. & Halyab. 7. theoric. cap. 2. Galeni sententiam firmat: nam necesse est, vt dignoscantur pulsus breuem, inaequalem in fortitudine, & magnitudine.

Septima. Si iacet supra latus dextrum, tangatur, & credatur sinistro: nam compressio impediens transitum facultatis, spirituum, sanguinis, repraesentat pulsum languidiorem, minorem, minus plenum.

Octava. Quod laeva Medici sustineat manum aegri, est autem situs commodissimus cubiti, figura media, ex Gal. 2. de motu musculor. 4. & 9. nimis enim contractio arctat arterias in cubito, nimia extensio extendit ipsas, & reddit pulsum longiorem, proximum conuulsiuo. Eandem etiam figuram debet habere manus, sic vt nec sit aperta, nec clausa. Quare male aliqui praecipunt, vt Mena lib. 1. de puls. ad tyrones, in comment. cap. 1. Manum supra thoracem esse collocandam; anatomes forsitan ignoratione decepti: nam hoc modo multò maiorem habent contractionem, quam par sit: quare multò melius est vt supra abdomen locetur, ea parte qua vmbilicus est; quoniam sic mediam seruabit figuram. Eodem modo digiti se habeant.

Nona. Hoc modo figura cubiti nec sit prona, nec supina, ex Galen. lib. 2. de dignoscend. puls. cap. 8. in medio. §. Nam longitudine, &c. sed cum Auicena. super latus: nam prona auget longitudinem, & magnitudinem, & latitudinem. Neque figura cubiti sit supra volam manus, nec super ipsius costas. Quomodo autem defendi possit Auicena. qui in 2. 1. doct. 3. cap. 1. contra Galenum loc. cit. arbitratus est, pronam manus figuram, pulsum latum, breuem tamen & humilem efficere: supinam verò, longum & latum. cum id diuersa ratione contingat. Lege Gentilem & Iacobum in com. qui in huius dubij solutione enixè insudarunt.

Decima. Multi sunt modi admoveendi digitos, comprimendo, palpando, applicando. In omnibus est scrupulus. Nam si palpas, sentis principium constrictionis, & finem dilatationis, quoniam cum leuiter attingas arteriam, non insequeris ipsam, vnde reliquum spatium fugit. Si comprimis, fugis primam partem constrictionis, & vltimam dilatationis; quia compressa arteria, contractionis principium occultat, & finem dilatationis: sic enim impeditur quominus principium sui motus, & finem edere possit. Si applicas, extrema vtriusque motus amittuntur, percipiuntur media. Gal. 3. de dignosc. puls. cap. 2. dicit, quod leniter palpando adiuncta ratione, cognoscitur quantitas distentionis: nam si sentis occursum arteriae in pluribus partibus pulpae, indicat magnam distentionem, & magna distentio magnum intervallum per transitum sicut parua, paruum. Contractio verò melius percipitur applicatione modo non infernè tangatur arteria, ex Gal. lib. de dignosc. puls. cap. 7. Quapropter tutius Medico est, vt plurimum vtilius, tangere applicando. Si enim premis, intercipis motum arteriae; si palpas, minimum percipis: si applicas, ignoras principium constrictionis, quod postea innotescit ex fine dilatationis, & sic per hunc modum applicandi, extrema motus externa non fugiunt, nec media: interna autem extrema quod fugiant, non obstat: nam non cognoscuntur per tactum. Si tamen pulsus est fortis, melius dignoscitur gradus fortitudinis, & quantitas distentionis & contractionis, premendo; nam cum longè arteria pellat tactum, nihil pressio impedit ipsius motum: & per compressionem tactus, plus ingreditur cauitatem arteriae, & sic plus percipit de contractione. Contra languidus, palpari debet, quoniam quauis pressio facit arteriam subsistere. Halyab. hac distinctione vtitur, lib. 7. theoric. cap. 2. In pulsu forti & vbi arteria multa carne tegitur, compressione est vtendum: sicut è contra, in pulsu languido, & arteria nuda carne, palpatione: in medio verò pulsu, & media arteria inter praedicta, medio modo, hoc est, applicatione vti debemus. Vide Fernel. lib. 3. patholog. cap. 2.

Vndecima. Quoniam pulsus saepius secundum diffe-

rentias mutatur, oportet vt plures ictus spectentur. Gal. lib. 1. de dignoscend. puls. 1. indefinitum reliquit. Rarius 18. cont. limitat duodecim. Nicolus fern. tract. 5. cap. 3. expectat centum, & alij interpretes super quinque. Sed melius est, vt non sint pauciores viginti quicque: at quò propius accedatur ad centesimum, tantò melius.

Duodecima. Quod non statim à cibo contrectetur, nec ab euacuatione intigni, nec laborante, aliquo symptomate occupato. Medicus ergo, & aeger liberi debent esse ab omni animi pathemate, vt ira, tristitia, ex Cello lib. 6. cap. 3. Gal. lib. 2. de dignosc. puls. cap. 2. & lib. 1. de praesag. ex puls. cap. 4. & lib. 1. de caus. puls. cap. 2. 3. 4. & 5.

Decimertia. Pulsus carpi pluribus de causis potius contrectandus, lib. de puls. ad tyrones, cap. 1. & 4. de dif. puls. cap. 3. Ita enim dicit Galen. *At semper arteria temporum, ac pedum secundum plantas, manuum in corporum, seu brachialium parte interna illustrem motum habent. His minus, non illa tamen obscure pulsant arteriae capitis post aures, & quae tenent brachij interiorum regionem: sunt verò etiam nonnulla alia, quae non abstrusa sunt sub ita multa carne. Verum enimvero nullam neque promptius, neque honestius, neque verò commodius, si corporum praetereas, tangas. Haec enim, quod vacet locus carne, apertissima sunt: nec quod praeter alias est necessarium, detegere harum gratia vllam corporis partem necesse habeas. Ad haec in rectum ducta sunt, id quod non parum ad exactam notitiam refert.* Firmat Paulus lib. 2. cap. 22. Ad dunt Auic. & Halyoc. cit. propinquitatem cum corde, quod in proximis morti, aliarum pulsus partium aboleatur, hoc remanent. Quod si ob vulnus, insitam conformationem deprauatam, intemperiem factam, vel obstructionem, in carpo non appareat, tangenda est arteria, Tarfi, hoc est, summi pedis arteria inter maximum & secundum digitum, ex Gal. lib. 3. de anatomic. c. vlt. nam haec post arteriam carpi, illustri motu praedita est, lib. de dissect. venarum, prop. fin. Lege Amat. 1. cent. 96. Haec omnia vt rectè assequatur, debet esse Medicus longo experimento munitus, ex Gal. 1. de dignosc. puls. cap. 1. nam haec scientia de pulsibus est ardua, ac difficilis.

DVBIUM V.

Num curatio obstructionis laeuum arteriarum, à tuberculo facta, sit difficilis.

[Rudi cuiuspiam tuberculi.] Suspiriosam orthopnoeam à crassis, lentisque succis subortam, laeuumque arteriarum obstructionem efficientem, iis auxiliis, eodemque curationis modo esse tractandam, ac asthma curari solet, certa res est; & qui de medendis humani corporis malis scripserunt, id confirmant; inter quos palmam praeripuit eruditissimus Petrus Salius Faentinus, lib. de affect. paric. loc. sup. cit. de obstructionibus laeuum arteriarum pulmonis, à quo desumpsit Ludouic. Mercat. lib. 2. de morb. intern. cap. 7. De quo affectu multa prius praedixit Hipp. lib. 2. de morb. num. 62.

Obstructio laeuum arteriarum pulmonis à tuberculo orta, quantum negotium pro sui curatione Medicis facessere possit, nemo est qui nesciat. Grauis enim est affectio haec ob multas causas. Nam cruda, contumax, & rebellis est tuberculi materia, & assidue à capite, à cuius origine ferè ortum habet, noua humoris lenti portio in partes spiritales defluit: & affectus in penetralibus internis magis situs est, quam sit in asthma, vbi efficacia, & vehementia auxilia applicari non possunt: quae si exsequaris, praeterquam quod ea non admittit partis praestantia, resoluta tenuiori tumoris portione, reliquum induratum, lapideumque euadet, cuius vi, obstructis viis, negato refrigerio, & fuliginosis recrementis retentis, cor ipsum gliscit & exardescit, & tandem suffocato calore subita mors accidere solet, praecedentibus semper cordis palpitatione, animi deliquio, & syncope. Et si diu perseverauerit malum, corde sufficienter non ventilato, & calido innato languente valde, & imminuto, & hepate debiliore facto, tum hydrops pulmonis, tum aliqua hydropis species superuenire conuenere.

Insuper

parens Homerus, vehementer, acriter, animosè que gesta, iracundè fieri pronunciat. Rursum Peripatericorum scientissimi, perturbationes, quas alij extirpandas putant, non modò esse naturales contendunt, sed & vtiliter à natura datas, rationibus colligunt. Fortitudini enim nullam vim inesse aiunt, ni ira excanduerit, quòd sit ad res præclaras planè incitamentum. Oratorem denique non agentem modò, sed & patrocinantem, sine iracundiæ aculeis non satis vehementem arbitrantur. Adiciunt quinimò, si non ad sit, verbis tamen, ac concitatore motu effingendum, ut ardens Oratoris actio, ira inflammet auditores. Virum quoque esse negant, qui irasci nesciat. Ad hæc verò quæ ex Peripaterica obiciuntur schola, respondebit luculenter ipsa, sui Aristotelis innixa velligiis: Iram considerari perpendique posse, pro ut in excessu est: tuncque ut est in mediocritate. Si hoc secundo modo sumamus, eam dicimus esse cum regula, & rationis gubernaculo, iungique cum operatione forti posse pulcherrimè. Ideoque Philosophum dixisse, iram motiorem esse naturalissimam, & si congruum accipiat finem ac electionem, futuram fortitudinem veram, ac fortitudinis operationem. Hoc modo iram non habere, dixere veteres, qui mentem non habeant. Ira legum præfidi necessaria, ciuitatis moderatori accommoda.

Si accipiamus eam, ut in excessu est, quid insaniam similitus? Quare Cato Senior iratum ab infano, non alio distare adstruebat, quam tempore. Annon id Plutarchi nouimus ex *Symposiacis*, canes vehemèntiore aduersum feras concepta ira quandoque obcæcari? ut scias non esse sanos quos ira possidet. Ipsum intueri habitum: flagrant, emicantque oculi, multos ore toto rubor occupat, labia quantiantur, dentes comprimuntur, surgunt capilli, stridet spiritus, gemitus, mugitusque, sermo præruptus, & complosæ sæpius manus, & pedibus pulsata humus, fæda visu, & horrenda facies deprauantium, & atque intumescèntium. Vnde Ouidius *lib. 3. de art. amandi*, sic depingit.

Ora tument ira, nigrescunt sanguine vena,

Lumina Gorgoneo sauiis angue micant.

Nonne hæc insaniam sunt indicia, auctore Seneca *ep. 18. & lib. de ira, cap. 3. 4. 5.* Sic Horatius *lib. 1. epist. 2.* iram vocat furorem. Cur autem irati ignitos oculos habere videantur, multiplicem assignat causam Ioan. Baptista Personæ, in *Noctibus solitariis, colloq. 20.*

Ira furor breuis est, animum rege, qui nisi pareat,

Imperat; hunc frenis, hunc tu compesce catena.

Apollonius ad *Macedon. serm. 20.* apud Ioan. Stob. celebrè iram, furorem vocat. Vnde Philoem sic inquit. *In furorè agitur omnes, cum irascimur: nam sese in ira continere, ingens labor est.* Et apud eundem Stob. Cætonis maioris dictum, iratum à furore, temporis morâ solum dferre. Cicero *lib. 4. Tusculan. Ira verò quandiu perturbat animum, dubitationem insaniam non habet.* Seneca *lib. 2. de ira ad Nouatum, c. 16.* Nulla celerior ad insaniam via est. *Aiacem in mortem egit furor, in furorè ira.* Lege de argumento hoc nouam Polyantheam à Iosepho Langio nuper illustratam, auctam, & ordine suo dispositam. Qui harum perturbationum victor euadit, potest Deorum immortalium numero adscisci, ut de *rerum natura, lib. 5.* Lucretius est auctor.

Hæc igitur qui cuncta subegerit, ex animoque

Expulerit dictis, non armis, nonne decebit.

Hunc hominem diuum numero dignariet esse?

Quid plura? nonne ira cæca, doloris acumine, aut alio tormenti genere perciti plures sibi violentas manus intulere? Nonne irati, inimicos, amicos, liberos, parentes, bestiasque morte puniunt? quæ omnia exemplis ornauit, ex veterum scriptis Lælius Bisciola eruditissimus, *tom. 2. horar. successuar. lib. 10. cap. 17.* Nonne hi furore veluti indignabundo arrepti, mortis suæ vindices fuere acerbi, sui- que enormes homicidæ?

Scribit Langius acutissimus *lib. 1. ep. 38.* & ex eo refert Marcellus *lib. 2. de Histor. medic. mirab. c. 1.* historiam Agricola, qui cum crudelibus dolorum tormentis, in altero hypochondriorum latere conficeretur, subito clauum ferreum sub illa cute manu apprehendit, quem Chirurgus nouacula excidit, nec tamen dolores cessabant, sed indies magis recrudescèbant: quare quum nec aliud fore doloris re-

medium suspicaretur miser, irâ velut amens percitus, arrepto cultello, sibi guttur abscedit. Nec mirum: quando post dissectum cadauer, adstantibus multis, inuenta in eius ventriculo lignum teres, & oblongum, quatuor ex chalybe cultri partim acuti, partim instar ferræ dentati, ac duo alpera ferramenta, quorum singula spithami longitudinem excedebant.

Observatio. II.

Quidam ira percitus, violentas manus sibi intulit.

Seruum noui iuuenem, at robustum satis, qui cum à domino acriter citra rationem obiurgaretur, nec de eo posset sumere, in filiorum præsentia, vindictam, ira percitus suborto subito genarum rubore, toruo aspectu, veluti amens, verba pessima in dominum obmurmurans, euaginato tenuissimo cultello, umbilico confosso mortem sibi pro vindicta acciuit.

Denique pluribus gentibus visum laudabile, se aliquando occidere. Romani sui homicidæ pro fortibus celebrabantur, & sapientes habiti sunt, cum mares, tum scæminæ, qui vel inedia se confecerant, vel gladio, veneno, præcipitiosaque, aut igne; quorum amplam syluam, longumque catalogum lege apud Valer. Maxim. Raulisium Textor. in *Officina*, quos eleganti, suauique oratione enumerat Lactantius Firmian. *lib. 3. cap. 18.*

Hos ut insanos, & dementes derident Herocles apud Stob. *serm. 73.* Arist. *lib. 5. Ethic. cap. ult.* Virgil. *lib. 6. Æneid.* qui hos in inferorum locis collocat.

qui sibi lethum

Insontes peperere manu, lucemque perosi;

Proiecere animas.

Hos suggillat hoc disticho, Martialis in Fannium *lib. 7. epigram. 80.*

Hostem cum fugeret, se Fannius ipse peremit.

Hic (rogo) num furor est, ne moriari mori?

Nemo enim vitæ suæ est dominus, sed est res, & opus Dei, qui vitæ, & mortis auctor est, ut legitur in *Deuteron. cap. 32.* *Ego occidam, & ego viuere faciam.* Egregia est Iosephi oratio *lib. 3. de bell. Iudaic. 1. 4.* reprehendentis quadraginta viros, ut ignauios, non fortes, neque magnanimos, qui ne à Romanis in seruitutem raperentur, contra Dei, veri opificis legem, contra naturæ instinctum rationi congruentem, in specu latitantes mortem sibi gladio intulerent. Quapropter sapientes Thebani habiti sunt, apud quos, qui mortem sibi intulisset, nulla commendatione dignus habebatur, quòd ea violentia, impatentiam, seu animi demissionem, imò insaniam coarguebat. cum sui immanis esset carnifex. Hac ergo amentia, seu furibunda ira percitus seruus barbarus violentas manus sibi intulit. Si plura de ira morbo, eiusque curatione medica, philosophica, ac theologica scire affectas, lege Cælium Rhodiginum *lib. 23. cap. 21.* & Vierum *prop. traet. de ira.* De cuius effectibus mira protulit Petrus Lopeus *lib. 5. de sex. reb. non naturalibus*, elaborato carmine conscripta.

HISTORIA XIV. GALENI,

De vocis læsione.

Aphonia, ad strumarum incisionem sequuta: Quum ergo ex cervice quidam chæradas, id est strumas in profundo incumbentes excideret, ac deinceps inter secundum quoddam vas, membranas non specillo secaret, sed vnguibus euelleret, imprudens ob ignorantiam simul recurrentes nervos distraxit, atque hoc pacto puerulum liberavit à strumis, sed mutum reddidit, &c. Galenus *lib. 1. de loc. affect. cap. 6.* in med.

PARAPHRASIS.

Aliam in hoc cap. affert Gal. historiam, de quodam qui cum sectione faceret in alio puero, ipse similiter semimutus reddidit

reddidit, Iaso videlicet altero duntaxat nerno: mirabantur verò omnes, quo pacto neque aspera arteria, neque gutture quicquam affecto, vocem lædi contingeret, qui cum vocales nervos ostendente conspicerent, admirari desierunt.

Similem historiam narrat Amat. 2. *centur. 70.* mulieris Illyricæ, cui strumam in collo habenti, Chirurgus indiscretè ad rescandans radices sublimatum indidit, à cuius acrimonia alter recurrentium nervorum corrolus est, & vox inde ex toto ferè amissa: Huic consimile affert exemplum Beniuen. *lib. de abdit. cap. 91.* quod etiam proprio experimento probat Franciscus Dias Chirurgus celeberrimus *lib. 2. Chirurg. colloquio 15. de strumis.*

Inter plurima pericula, quæ ex strumarum excisione sequi solent, citata à Paul. *lib. 6. cap. 35.* vnum est relatam hic à Galen. nempe recurrentium nervorum incisio, quibus dissectis, laceratis, aut distractis, vocem ob læsi contingit. Probat Auic. 3. 4. *traet. 2. cap. 10. §. Homo enim quidam erravit, quum perforaret quosdam scrophulas, & obuiauit ramo nervorum reuersiuorum, quare destructa est vox, &c.*

Nervi vocales, seu reuersiui à Galen. dicti, guttur perrepantes ad larynga perueniunt, quos à præceptoribus suis fuisse ignotos, & à se primùm inuentos gloriatur ipse *lib. 7. de usu part. cap. 4. & 13. & lib. 4. de loc. affect. cap. 7.* Hos à sexta nervorum coniugatione, qui ad omnia thoracis, abdominisque viscera sentum deferunt, oriri, testatur Andreas Laurent. *lib. 4. de re anatonic. cap. 17.* Si quis enim alterum ex his præcindat, semiociale redditur animal. Si ambo, protius obmutescere cogitur: quodur historiam graphicè depingit Realdus Columb. *lib. 8. de re anatonic. cap. 3.*

Hi ergo sunt nervi illi, quorum vi ac ope efformatur vox; cuius instrumenta sunt, guttur, larynx, musculi, & nervi recurrentes, ex Galen. *lib. 4. de loc. cap. 6.* Est vox apud Philosophum *lib. 2. de anim. text. 90.* repercussio inspirati aeris ad vocis instrumenta. Huius materia est extuffatus aer, ut exfluetur, experitari oportet cum strepitu; & sic vox editur, deinde articulatur, & fit sermo; cuius instrumenta sunt, lingua, labra, dentes, palatum gurgulio, & nares; principatum tamen obtinet lingua, uti in voce Epiglottis, quod *lib. 7. de usu part. cap. 5. & lib. 2. de placitis, cap. 4.* Gal. confirmat.

Vox, & sermo tripliciter lædi possunt, ut cæteræ actiones, aboleri, imminui, depruari: hocque fieri non potest, nisi partibus vel principibus, vel quæ his famulantur, oblæsis, nempe larynge, musculis gutturis, recurrentibus nervis, lingua, labris, palato, gurgulione, paristhmis, & naribus, quæ vocis, sermonisque efformandi instrumenta sunt; præterea thorace, ac pulmone, quæ materiam vocis suppeditant.

Potè si vocis oblæsi causam inquiras, apud Galen. ipsum semper ferè ex læsione nervorum recurrentium eam non solum lædi, sed penitus intercipi existimasse inuenies. Mirabile enim dictum est, quàm horum nervorum sit virtus admiranda, & ab eo summis laudum præconiis decantata *lib. 7. de usu part. cap. 16.* Maiorem tamen admirationem facit, hos nervos minutos, ac capillorum instar subtilissimos, quemadmodum Galen. ipse *lib. de practog. cap. 5.* esse tradidit, recisos, ac interceptos, vocis deperditæ causam esse: & firmat Vidus Vidius *tom. 2. generat. lib. 9. à cap. 1. usque ad cap. 5.*

Ut tamen tantum scrupulum eximere possis, & experimentum Galeni, in secandi arte peritissimi verissimum esse pronuncies, audi Columbum *lib. 14. de sectione vna*, qui de re anatomica scripsit fide, eleganter, & doctè. Sic enim ait: *Hi reuersiui, seu recurrentes, seu vocales nervi, sursum reuertuntur aspera arteria adherentes, & in laryngem immittuntur. Recurrentem nervum facile agnosces, tū quia albi cat, tū quia instar fili videtur esse: hunc elevato, nam si illum digitis compresseris, dictum, ac factū misero cani vox imminuitur: Si manū detrahās, ita ut animalibus spiritibus aditus pateat, vox denuò reuertetur: sin dextrū nervū abscondas, profusus amittitur. Nunc de sinistro reuersiuo nervo dicamus. Admissio eodem modo fiat, quo in dextro dictum est. Si nervum vinculo excipias, & coarctes, statim mutus efficitur: Si dissolvas, semilatrabit, ob dextri nervi abscessionem: sin transuer-*

Li b. II.

sum dissecaneris, mutus in aeternum fiet, superviuere tamen possit, si dimitteretur, cum tanto vulnere, nisi alia officio afflicto adderetur. Profecto pulchrum est spectare, consideratūque pulcherrimum, quo pacto duo nervuli adeo parvuli tam bellam edant actionem, qualis est vocis ipsius efformatio, nemoque est qui non obstupescat. hæc Columbus.

Cum enim hausta pulmonibus natura spirabilis (cui nomen est aer) munere, seu officio contemperandi calorem cordis perfuncta fuerit, ne in cassum exusta illa, calorigue naturali nimium exitiosa remigret, admirabili providentia à natura in materiam vocis, & orationis, quæ nihil est diuini, convertitur. Lingua enim crebris vibrata motibus, aërem reductum à pulmonibus, & ex faucium renitentia stipatum, crebriore sui acuminis in palatum illis, in vocalè spiritum velut animat, eumque adiuta dentium offensione, & labiorum compressione in verba discernit, quæ sunt notæ, & picturæ rerum, & cogitationum, absque quibus, cum hominum coniunctio, & naturalis societas inter ipsos dissolueretur, tum certè hoc, quod sibi quisque habet præstantissimum, nemo vnquam allequeretur. Nec enim docere de Deo, omnium opifice, & creatore summo posset alter alterum, neque sanctissimum illius nomen compellare, ad cuius cognitionem & celebrationem sumus conditi: neque adeo multum inter homines, & animantes cæteras interesset, à quibus non solum ratio, sed etiam oratio, quæ interpretis mentis existit, quam longissimè seruat. Lege de vocis præstantia & officio, Constantium Varolium *l. 1. anat. c. 11.* & Petrum Lopeus Lusitanum, *l. 1. poësis philosoph. de sex reb. non naturalibus. in init.* qui vocis, & toni munera eximio poemate descripsit.

Hanc ergo perfectissimam actionem complent vocales nervi duo, ut *cit. loc.* Magister edocuit. Si enim ambo sine distracti, officio suo priuantur, facultatemque animalem aëris percussione facientem ad larynga non deferunt, quare aphonum redditur animal: Si vnus tantum dissectus est, remanet semimutum: Neque intelligas quòd larynx ipsa partes inter se distinctas, & dimidiatas habeat, ut earum quælibet emittendæ vocis mediam facultatem habeat, & hanc vnaquæque à suo nervo recipiat, ut videtur insinuare Auic. hunc Gal. locum ex professo explanans, *10. 3. traet. 2. cap. 1. §. Et fuit alius, qui cum curaretur à scrophulis, incisus est ei vnus duorum nervorum reuersiuorum, quare abscissa est medieta vocis, &c.* Nam ad vocem rectè efformandam, laryngis, linguæ, musculorum ipsam motum, narium, labrorum, & dentium munus requiritur promptissimum, præsertimque horum nervorum, quos facultatem animalem deferre diximus, sed cum multum esset vox viciata, ad id significantum, semimutum remansisse dixit.

Plurimas interceptæ, vel amissæ vocis causas, legat qui velit apud Auic. *loc. cit.* Nam repente quædam obmutescere absque occasione, admirabile est, quod faciunt venarū occlusiones, interceptionesque, iuxta Senis edictum, *lib. 4. de rat. vict. in morb. acut. text. 23.* Cum igitur supra modum oppletæ fuerint venæ, grauetur virtus, & præ copia multa, extincto veluti nativo calore, suffocetur, fit aphoniam, ut in apoplexia, epilepsia, & syncope cardiaca quotidie experimur, ut ferè accidere comperimus iis, qui vel timore, vel maximo animi mœrore sunt percussi. Ob mœtum enim sanguine, & spiritu ad internas sedes, & cor, velut ad arcem collectis, copia sua innatum ignem obruentibus, & canales per quos facultas deferri debet, obstruentibus, fit aphoniam: de hac Lege Amat. *6. cent. 5.*

Hæc fuit causa, ob quam Nausimenes Atheniensis vxor, cum filij ac filia suæ stupro interuenisset, inopinati monstri percussa conspectu, & in præsens tempus ad indignandum, & in posterum ad loquendum obmutuit, teste Valerio Maximo *lib. 1. cap. 8.* Ob quam rationem obmutescimus visus lupis, ob timorem enim, & metum vox faucibus hæret, & læpè tremula, imbecillaque redditur, ex Aristot. *27. sect. problem. 7.* & Gal. 2. *de caus. sympr. 2.*

Sed cur fiamus aphoniam, quando nos à lupo prius inspicere contingerit, ad occultam, & ignotam nobis lupi proprietatem referendū putamus: sicut enim sunt plurima animalia, quæ visu, afflatu, & tactu intetiment, sic Lupi abdita quadam qualitate vocis raucedinem, & priuationem inducunt.

R 2

Plurimi

Sic non omnis repletio, seu complexionis malicia suo medicatur contrario externo: nam multoties sufficit internum, hoc autem natura est, quæ omni morbo contraria est, ipsūque medicatur, vt Hippocrates lib. 6. epid. sect. 5. text. 3. Galenus lib. art. Medic. cap. 87. & lib. 3. de diob. decret. cap. 1. & lib. de optim. sect. ad Thrasibul. cap. 4. & lib. de ren. dignor. atque medel. c. 4. Auiceni. 1. 4. tract. 2. cap. 8. retulerunt. Cū enim virtus consistat in temperamento, & hoc dicat mediocritatem, quid mirum, vt sicuti medium opponitur extremo, sic virtus opponatur omni morbo? Quare morbi à natura curantur, quæ sola sibi sufficit, vias excernendis superfuitatibus parat, omnia facit in animantis commodum, & nisi medicamenta eius gratiam, & adminiculum recipiant, sanare nequeunt, cū eius actione perficiantur. A natura ergo morbi curantur præcipue; ab arte quatenus est naturæ ministra; à Medico, vt artis ministro. A remediis, vt à Medico, artis beneficio, conuenienti qualitate, commoda mensura, & tempore opportuno exhibentur. Sic dicebat Auiceni. 1. 4. tract. 2. cap. 8. curans enim, vt sciisti, est virtus, non Medicus, quoniam Medicus est minister faciens peruenire instrumenta ad virtutem. Quapropter natura est principale agens, auxilia verò instrumentalis agentis vicem gerunt. Ex quibus ad primum argumentum responsio patet: de cuius solutione Iuniorum peritissimi nec verbum quidem protulerunt.

Nunc ad alia explananda gradum faciamus. Dolor curatur dolore, hoc est, medicina faciente dolorem. Fluxus fluxum curat, vel quatenus remouet causam fluxus, vel fluxus sanguinis extracti per phlebotomiam, fluxum sanguinis vndeque manantis persanat. Sic vomitus vomitum curat, & tussis tussim, vacuando causam. Sic frigida aperiō, remedium est conuulsionis, non per se, sed ex accidenti, reuocando ad intus calorem, calor autem hæc sanat. Sic vigilia corrigit vigiliam ex accidenti: nam ob immodicam vigiliam virtus quæ admodum excitabatur dissoluta appetit quiescere; vnde magnus strepitus, modo subito cessat, somnum inducit apud Paul. lib. 2. cap. 42. Auiceni. 1. 4. tract. 2. cap. 1. Sic fastidium curatur inedia, quia cū sit species vacuationis, absumit causam fastidij. Febris verò, & Ophthalmia licet per se contrarium non habeant, illo tamen ex accidenti non carent. Sic cathartica calidissima, causam febris remouendo; febrim sanant. Sic rigor, febris ardentis est remedium, quoniam per sudorem humoris noxij, qui est causa febris, sequitur vacuatio, ex Galen. lib. 4. aph. text. 5. Sic Hippocrates negans calefactia refrigeratis, timens hæmorrhagiam, non conuellit perpetuum pronunciatum contrarium um contraria sunt remedia: sed docet in complicato affectu, non semper incipiendum ab intemperamenti curatione, præsentem, aut imminente, vrgentiore hæmorrhagiæ malo. De qua controuersia, lege doctissimum Heurnium in com. cit. aph. Cardan. lib. 2. contrad. tract. 5. contrad. 8.

DVBIVM X.

Num curatio fiat per contraria aequalia.

Verum hinc quispiam in Galenica doctrina exercitatus mox inquit, Num hæc contraria debeant esse inter se aequalia, an remissa. Non ita facilis est responsio, cū plures diuersa literis consignari, quæ repugnantiæ præ se ferre videntur. Et licet contraria debere esse aequalia omnes vnanimiter confirmant, hoc tamen mihi semper suspectum fuit, cū inter paria agentia actio exerceri minimè possit; hæc enim sequitur proportionem maioris inæqualitatis, fierique non potest, nisi actiuitas agentis vincat resistentiam passi.

Et si autem hoc verum sit, communi Medicorum consensu ratum est, morborum curationem non solum per aequalia, sed per remissa, aut intensiora esse celebrandam: licet eligenda sit, quæ per aequalia præsidia exercetur. Patet aperte. Nam remissa auxilia sæpius adhibita morbum curant: quamuis enim in agendo pigra

A sint, temporis tamen diuturnitate immoderatum ad mediocritatem reducant; quod enim validissimum agens breui tempore efficit, id longo debile peragere potest, vt lib. 4. simpl. 27. Galen. aduertit: quod præcipue est faciendum, quando virtutis debilitas adest, aliter enim virtus succumbet. Secus autem sunt applicanda intensiora, quum periculi ratio vrget: nam ij morbi celerem, eamque extremam curationem exoptant, vt lib. 1. aph. text. 6. dicebat Hipp. & lib. 5. meth. cap. 15. Gal. confirmat. At cū vtraque curatio valde sit ambigua, eligenda est quæ per aequalia perficitur. Si enim curatio fit per intensiora, est celer nimis, & periculo plena. Si per remissiora, languet virtus, & in curatione aliquod symptoma superuenit, quod vires deicere potest. Curatio autem tria efflagitat, vt sit breuis, iucunda, & tuta, vt lib. 14. meth. cap. 13. dicebat Galen. & cum eo Celsus lib. 3. cap. 4. Insuper vt sit secuta, tribus perficitur, vt operis absolutionem consequatur; vt euertatur morbus; & vt non lædat, fiatque cum modo, auctore Hipp. lib. 1. epid. sect. 2. text. 50. lege Horat. Augen. dist. aduersus Mercenar. cap. 5.

Si tamen imbecilles vires sint, & consuetudo obstet, tunc morbus non per aequalia, sed remissiora auxilia curari debet. Nam in præsidiorum applicatione, siue sint alterantia, siue vacuantia, non solum morbi magnitudinem, quæ remedium expostulat, sed virtutem tolerantem attendere oportet; quare in præsentia virium debiliam, remissis solum auxiliis pugnandum est. Simili quoque ratione consuetudinis ratio est habenda; nam hæc non est mutanda, sed conseruanda, auctore Magistro lib. 8. method. cap. vlt. Nam si homo assuetus calidis incidat in febrem, tunc quum indicatio febris sit cæteris indicationibus potentior, & præstantior, semper est præferenda; quo pacto refrigerantia & humectantia, remissiora tamen quàm febris desiderat, sunt offerenda: sic enim & morbus curatur, & seruat consuetudo, cui aliquid esse condonandum monuit Hipp. lib. 1. aph. 17. nam vt scitè Heurnius dicebat in com. quorum ventriculus semel, aut bis humescere, intumescere, concoquere consuevit, si defraudetur, mutata consuetudine, temperamentum, habitum, actionem immutat, vt inter omnes notauit Planerus lib. 1. meth. cap. 5. de contrarietate.

Et licet à proportionem maioris inæqualitatis actio proficiscatur, de ea intelligendum est axioma, in qua contrarium omnino corrumpitur, non verò de ea quæ à Philosophis dicitur refractoria, in qua contraria, licet aequalia, quando coniunguntur, necessariò se transmutant, & quamuis vnum non vincat aliud, in pugna tamen remittit illud, & sic ambo ducuntur ad medium, in quo sanitas consistit. Et licet essent aequalia, auxilio tamen naturæ redduntur potentiora; tunc enim duo in vnum efficacius conspirant, natura vt præcipuum agens; auxilium, vt agens secundarium, quod alioquin nihil omnino efficeret, nisi naturam haberet adminiculantem.

Cæterum posteaquam de contrarietate per aequalia auxilia obseruanda, quantum sat esse iudicauimus, præscriptum nobis est, non absonum fuerit, hic potissimum potiora argumenta afferre, quæ superiorem doctrinam redarguere videntur. Et primò sic. Si curatio per aequalia contraria esset celebranda, sequeretur omnes morbos aequali securitate curari. Patet sequela, quia velocitas motus attenditur penes actiuitatem agentis ad resistentiam passi, & quantum est maior actiuitas, & minor resistentia, tantò velocior est actio, auctore Philosopho 7. physic. vlt. Ergo si in omnibus morbis reperitur aequalis proportio actiuitatis ad resistentiam passi, omnium morborum curatio aequali tempore perficeretur, quod est absurdum.

Secundò. Reductio fit per aequalia contraria, ergo curatio debet fieri per intensiora. Antecedens est Galeni, in art. Medic. cap. 86. Probatur consequentia, quoniam in reductione mutatur naturale temperamentum, quod sensum & paulatim est mutandum: nam natura non patitur repentinas mutationes, ex Hipp. lib. 6. epid. sect. 3. text. 27. quod enim paulatim fit, tutius est, ex ipso 2. aphor. 51.

in curatione corrumpitur morbus, qui res est violenta, & præter naturam, & quæ celeriter est remouenda: ergo intensiora auxilia expostulat, & maximè si sit grauis, & periculolus: tunc enim subito, & per intensiora præsidia celebrari debet, ex Tralliano lib. 12. cap. 2. quæ enim celeritatem desiderant, celeriter peragere oportet, ex Hipp. lib. 1. acut. text. 8. Et Aretæus lib. 2. acut. cap. 5. de curatione voluuli, dicit in hoc morbo debiliora non esse exsequenda, & lib. 2. eiusdem, cap. 1. de curatione pulmonie iubet, vt subsidia inæqualia sint: & lib. 1. chronicon, c. 5. de curatione melancholiæ, imperat vt intensiora remedia propinentur; exiguis enim medicamentis non obsequitur affectus. In hunc sensum intelligendus est Celsus lib. 2. cap. 11. dum inquit: non potest vehemens malo, nisi vehemens auxilium succurrere. Et prisca in vehementi plethora, læuente dolore, ingenti inflammatione interna, vique ad animi deliquium, cruorem exhauriunt, intensaque præsidia exercenda rentur.

Tertio. Sequeretur, quod nunquam morbus perueniret ad summum vigorem, quum in principio remittatur: siquidem contraria aequalia, etiam si non tollant morbum, ipsum tamen remittunt.

Quarto. Curatio debet fieri per remissiora contraria: ergo non per aequalia: nam remissum remittit intensum, ex Galen. lib. 3. simpl. cap. 8.

Quinto. Hipp. lib. 6. epidem. sect. 2. text. 26. sic ait, per adiectionem contraria adhibere, & interquiescere. Quo præcepto tradit nobis curatiuum consilium, dum docet, contraria sensum & paulatim esse adhibenda; vt Galenus monuit in com. sed si contraria aequalia sint, non sensum, sed affatim adhibentur. Galenus firmat lib. 2. sec. loc. cap. 2. dum in affectuum curatione, à debilioribus inchoandum esse, & sic paulatim ad fortiora accedendum, asseruit.

Sextò. Paulus lib. 4. cap. 1. confirmans Aretæi sententiam, dicentis auxiliorum vim morbis fortiozem, id palam ostendit, quoniam Elephantiasis nunquam curatur, nam nulla medicina potentior reperitur. Idem docet Hipp. lib. de arte, num. 13. §. Quum igitur homo morbo afficitur, qui vehemens est quàm medicina instrumenta, ne sperare quidem oportet, vt à medicina extirpetur, &c. Ergo si morbus curari debet, per potentiora auxilia erit remouendus.

Septimò. Galenus lib. 7. meth. cap. 5. affirmat in infrigando plus periculi esse, quàm in excalfaciendo: igitur si morbi frigidi curantur per aequalia contraria, morbi calidi propter periculum refrigerationis, non per aequalia frigida, sed per remissiora curari debent.

Octauò. In humectando, & exciccando nullum est periculum, quia humiditas, & siccitas sunt qualitates ignauæ, ex Galen. loco super cit. meth. Ergo morbi sicci, & humidi non solum per aequalia, sed per intensiora curari debent.

Vltimò. Si natura calida incidat in morbum calidum, non per aequalia, sed intensiora curari debet: tunc enim non solum morbus curatur, sed excessus illius intemperamenti naturalis est corrigendus. At intensiora contraria vtrumque præstant; soluunt enim morbum, & intemperamentum emendant.

Sed hæc ita sunt soluenda. Ad primum. Plures respondent, non omnes morbos aequali celeritate curari, nam interdum sunt in habitu, sæpe in dispositione: hi pauim resistunt mutationi suæ, illi valde repugnant, & ideo tardius curantur. Non satisfacit solutio, quia licet non solum fiat comparatio gradus ad gradum, sed actionis ad patientis resistentiam, videtur quod aequali celeritate debeant curari morbi, in quibus ista proportio reperitur, quod est absurdum: si enim accipiamus duas intemperantias fientes, videlicet febrem acutam, & exiguam, in his aequalis proportio seruat: non tamen aequali celeritate curari debent, cū ex ea magnum imminet periculum, & febris lenta solum longo tempore curatur. Dic ergo, & fortasè melius, quod in quibus magnum imminet periculum, curatio non solum per aequalia præsidia, sed intensiora celebrari debet. Neque timeas repentinam

mutationem: nam ad euitandum maius periculum, sæpe subita vacuatio exercenda. Sic sanguinem mittit subito Galenus, & ad animi deliquium in vrgentibus morbis, in locis multis. Sic aquam frigidam præbuere præcipit ad fatietatem, vsque, vt subito corpus refrigeretur. Sic consuluit Gal. frigidum balneum in hectico debili, in quibus morbis non seruat eadem proportio. Neque redarguas iterum hoc modo. Si solum proportio agentis ad patientis resistentiam debet considerari, chronici morbi, & acuti aequali celeritate curationem recipient: quum enim chronici morbi multum resistent, dummodò auxiliorum vis intendatur, pro ratione resistentiæ, aequali tempore curarentur, quod non est dicendum. Vallesius lib. 8. cont. 4. postquam alios contumeliosè oburgauit, multis rationibus, vtò citroque discursans, hunc assignat respondendum modum, ex Platone in Timæo, morbos habere fatalem constitutionem; ac proinde eorum tempora non esse remediis præscindenda, quoniam ex paruo fit magnus, & ex vno multiplex; & idè morbi chronici longiori tempore curantur, quoniam ipsorum tempora longiora sunt. Sed labitur vir hic argutissimus: solum enim in morbis materialibus chronicis; in quibus concoctio spectatur; Platonis sententia veritatem habet: in morbis tamen immaterialibus, qui non habent tempora secundum materiam, non est vera; febris enim hectica, & similes morbi nullum habent tempus determinatum, in quo remediis vtendum sit, vel ab illis sit abstinendum; quoniam quocumque tempore præsidia adhiberi possunt, ac proinde celeriter curari queunt, ni virtus resistat: ex hoc accidit vt chronici morbi longo tempore curentur, quia multum resistent; nam renitens affectus lenia auxilia contemnit; fortia & intensiora sunt periculosa. Ergo aequalia sunt magis accomoda.

Ad secundum, quod acutissimus Vallesius difficile putat; Dic verum esse, reductionem esse temperamenti naturalis, curationem morbi; & idè esse velociorem mutationem, non quia reductio per aequalia contraria; curatio verò per intensiora fiat; sed quoniam reductur temperamentum quod est in habitu; curatur verò morbus qui in dispositione est: nam quando in habitu est sicut hectica, ita difficulter curatur sicut naturale temperamentum: quinimò morbi qui sunt in dispositione; prout magis vel minus facti sunt, sic facilius vel difficilius curantur.

Ad tertium: Dic, quod remedia in principio morbi adhibita non prohibent morbi augmentum, quoniam causa interna adest, quæ ipsum auget: sunt tamen in causa, ne in ingentem magnitudinem morbus accrescat.

Ex his patet solutio ad quartum, & quintum argumentum, dummodò intelligas Hippoc. in lib. 6. epid. intelligendum esse de mutatione consuetudinis; vt Gal. explicat in com. remissum verò remittit intensum, si illud est directum ab agente fortiori; tunc enim plus potest, quàm maius ab imbecilliori adiutum: hoc pacto frigidum secundum ordinem, à valida vi animæ directum, operatur in affectum calidum in tertio. Hac de causa in morborum principis, quoniam virtus valida est, à debilioribus auxiliis exordimur. Deinde remissum remittit intensum, quando contrarium remissius operatur, vel quando illius quantitas augetur; siquidem quantitatis augmentum intendit gradum, ex Galen. 3. simpl. 33. vel quando agentia, licet remissa, multiplicentur, vt explicat eleganter Vallesius lib. 9. com. 11. post med. Aduerte tamen, quod verba illa Pauli, & Aretæi sic debent interpretari, quod etiam si auxilia sint morbis aequalia, auxilio tamen naturæ sunt intensiora, quæ semper aduertatur morbis. Ex quo soluitur Argumentum sextum: Quod si adhuc in istis dicendo, si remedia aequalia remittunt morbum; nunquam nisi semel poterunt adhiberi, quoniam si secundò, aut tertio adhiberentur, essent morbis multò potentiora. Resp. Medicus solum contemplatur mutationem sensibilem, quia est artifex sensus ex Galen. in art. Medic. c. 8. quare cū primò videt morbum leniorem, statim remedia medicamentorum remittit, vt aequalis proportio maneat.

Ad septimum. Dic, morbos calidos per remissiora contraria esse curandos, propter periculum quod imminet in infrigidando: nam, ut dictum est, in morborum curatione habenda est ratio periculi.

Ad octauum. Dic, morbos humidos, & siccos non solum per æqualia, sed per intensiora remedia posse curari, quoniam sunt qualitates parum efficaces, & ided in humectando, & exsiccando nullum est periculum.

Ad vltimum. Dic, naturas calidas in morbum calidum lapsas, modico, & remisso contrariorum vsu esse curandas: nam quod moderatum est, & sensum adhibetur, propter diurnitatem in agendo, solet fieri æquale, ut supra docuimus. Quo pacto autem intemperatæ naturæ sint gubernandæ, lege apud Thomam à Veiga in com. cap. 86. art. med. Gal. Valleriol. lib. 4. enarrat. 4. Valles. lib. 6. cont. cap. 2. Christoph. à Vega, lib. 2. de art. medendi, sect. 1. in fin. Conciliat. differ. 116. & nos lib. 7. in introitu ad Praxim, præcept. 58. pulchrè agitabimus.

HISTOR. XVI. GALENI, De Aponia.

Ex casu quidam dorsi initium terræ allidens, aphonus factus, crurum resolutionem incurrit, qui dorso applicitis auxiliis conualuit.

Cecidit quidam ab alto, ita ut dorsi initium terræ allideret. Is tertio die exiguum admodum vocem emisit: quarto die omnino obmutuit, resolutaque simul fuerunt crura, manibus omnino illis, sed neque spiratione amittebat, neque difficulter spirabat. Cum enim tota sub ceruice spina esset resoluta, accidit thoraci, ut per septum transversum, & musculos supernos, numero quidem sex, moueretur; quippe nervi ex spinali medulla que in ceruice est, ipsi adueniunt. At intercostalium musculorum nervi, per quos efflatus fieri diximus, omnes affecti erant. Cum itaque frustra Medici negotium subirent, circa crura quidem vix resoluta; circa guttur vero, propter vocis affectum, equidem id interdixi, atque affecto duntaxat loco curationem adhibui. Proinde finita tandem spina inflammatione, à septimo die vox restituta est iuueni, & crura motionis facultatem recuperarunt, &c. Galenus lib. 1. de loc. affect. cap. 6.

PARAPHRASIS.

Hoc loco Medicorum ignauiam carpit Galenus, quod parti tantum affectæ, & non illi quæ primario laborat, & à qua actio aliarum proficiscitur, applicent auxilia; adductaque in medium historia hac, confirmat lædi nonnunquam actionem alicuius membri, nulla in eo noxa existente. Ex eadem vero etiam manifestat, quantum faciat ad curatoriam methodum cognitio speciei affectus per consensum: Cum enim quidam ab alto caderet, casuque eo dorsi initium in terram illideret, paulatim vocem exiguum reddens, crescentique deinde tumore in ictu, percussisque loco ob humorum confluxum, tandem quarto die vocem omnino amisit, sensumque & motum in cruribus, (id est, crura fuerunt resoluta) quoniam præ tumoris magnitudine obstructi penitus sunt nervi, facultatem à cerebro deferentes ad crura, & ad intercostales musculos thoracem contrahentes; à quibus vocis materia præstatur efflato, hoc est, vehementi, & confertim facta expiratione: qui quidem cum animali facultate priuarentur, nec thoracem amplius contrahere, nec multam aëris copiam ad guttur impetuose emittere, non quidem illius instrumento læso, sed tantum ob non demandatam ad illud sufficientem materiam, potuerunt.

Crura vero resoluta sunt, ob defectum facultatis; quorum affectuum differentias per consensum, Galenus quamprimum agnouit; reliqui vero huius rei consilij parum,

resolutis cruribus, gutturisque remedia frustra admouebant: Galeni vero consilio applicitis auxiliis percussio loco, hoc est, spinali medullæ, restitutæ fuerunt prædictarum partium actiones. Vnde fatetur Galenus, magis tolerabile esse affirmare, in prædictis sympathiæ speciebus non pati membra, licet suis actionibus priuentur, quam vbi noxia causa iam parti est communicata, ut cum caput dolet ab humoribus in ventriculo contentis, quod Archigenes contendebat.

Cur autem non manus, sed crura tantummodò fuerunt resoluta? Dic, licet ex vno atque eodem confuso loco in dorsi initio existente, nervi omnes ducantur, qui ad crura, & manus perueniunt: illos tantum læsos esse, qui ad crura diuariantur; illæsos remansisse qui ad manus: In Pausania vero Syro sophista, relato à Gal. lib. 3. de loc. affect. cap. 8. qui è curru deciderat, eos tantum nervos affectos fuisse, qui ad manus perueniunt. Si enim ab vno solùm caudice processisset ad brachium ramus, originis damnum totum brachium sensisset: quoniam tamen multi sunt nervi illi, quorum vnusquisque suis, propriisque membranibus ab aliis distinguitur, licet omnes in vnum cumulum colligantur, potuit vnus solùm affici. Illud in præsentem notandum, sex affectuum differentias referri à Galeno, ad curationem necessarias. Prima, in qua ab vno membro in alterum materia alterans emittitur; quomodo caput à bilioso humore ventriculi dolet, quia inde eleuatus fertur sursum, calefacit, distendit, atque ided dolorem concitat. Secunda, similis huic ferè est, in ea enim materia communicatur, sed transiens tantum, non alterans, aut distendens; cuius generis est corrupta oculi visio ex bilioso vapore ab ore ventriculi eleuato, qui per oculos transiens, imagines, apparitione effe inducit. Tertia, in qua priuatur membrum ea facultate, quæ ad ipsum simul cum defluente spiritu solet demandari; ut quando non videt oculus, quia obstructus est opticus meatus à cerebro descendens, per quem defluit facultas cum spiritu visorio. Quarta, cum deficit facultas quæ sine spiritu demandatur; ut si pars aliqua sensu, aut motu, aut vtroque priuatur, ob obstructionem nervi deferentis vim animalem. Quinta denique, & sexta affectus per consensum differentia, est cum materia ad actionem necessaria prohibetur omnino ad partem accedere, ut quando confosso pectore nullus ad guttur aër peruenit, & voce priuatur animal: vel saltem sufficiens copia non accedit, & cum requisito impetu; ut resolutis intercostalibus musculis contingit, quo casu vox ex toto deperditur, licet liberè fiat respiratio, & aër ad guttur expirando perueniat.

Ex dictis sex consensuum differentis illa elicitur methodus curatiua, ut quemadmodum in propriis affectibus, curatio instituenda est circa solam laborantem particulam, ita in consensu primæ speciei, prouidentiam oportet habere vtriusque partis, & mandantis, & recipientis. In secundo vero genere consensuum, vbi materia non alterat, sed transiens tantum actionem viciat, solius primarij ratio habenda est inter curandum, nulla autem consentientis, id quod in reliquis consensuum speciebus obseruandum est.

Subsequenter addit Galenus, quod quemadmodum accidit crurum resolutio, nullo in ipsis vitio existente, sed tantum ob spinalis medullæ læsionem, quoniam scilicet prohibetur animalis facultas, ne ad crura descendat; ita etiam obstructis nervis vocalibus, hoc est, ad vocis instrumenta pertinentibus, quorum quidam apoplectici, alij recurrentes dicuntur, de quibus lib. 7. de vsu part. cap. 14. agit. Simili consensuum differentia, priuatæ nempe facultatis, potest etiam larynx resolui, & animal penitus mutum euadet. Licet etiam sectis ipsius laryngis musculis, possit etiam vox deperdi, hæc tamen vocis amissio, non est (inquit) omnino similis ei, quæ fit vocalibus nervis incisis, quantumuis noxa in vtroque casu gutturis ad eandem consensuum speciem pertineat, nempe ad priuationem facultatis, quæ sine spiritu demandatur. Cum enim quis mutus sit ex secto, vel resolutio, vel refrigerato nervo, contigit vocem deperdi, quia ad illius

illius instrumenta nequaquam accedit facultas, & prohibetur operari; mediante enim musculo cartilaginem mouebat, vocemque efformabat.

Non est silentio prætereundum, quod Galenus ad vltimas, & minimas affectus differentias descendat, & quàm diligenter etiam intra eandem consensuum speciem deficientis facultatis discrimen aliquod agnouerit. Simile autem huic licet etiam considerare, in altera specie propter deficientem materiam. Potest enim materia non accedere ad partem, ut cum perforato pectore, efflatio aëris ad guttur non peruenit. Potest etiam accedere, sed vetari ne exeat ad vocem edendam, ut si laqueo indito ad collum comprimatur, ut in suspensis, strangulatis, anginosis quotidie contingit. Pro huius historiæ explicatione perscrutandum erat, num facultas animalis per nervos influat, & an cum facultate spirituum, sed quoniam de ea, in commodiori loco, nempe lib. 5. in com. Histor. 4. agendum est, modò ab eius explicatione supersedeo. Interim lege insignem Thomam à Veiga, in com. huius historiæ, Andream Laurentium lib. 4. de re Anatomica, quest. 12. Vallesium 2. controu. 15. Petrum de Peramato, lib. de facult. cap. 2. Aëtium terrab. 2. ferm. 2. cap. 32. Halyabat. lib. 5. pract. 26. Amat. 2. cent. 19. Rondelet. cap. 28. de morb. internis. Forestum lib. 10. obseruat. 90. & 91. qui omnes Galeni curationem in hac historia celebratam, miris celebrarunt laudibus, & encomiis.

HISTOR. XVII. GALENI, De Axillarum fœtore.

Axillarum fœtor, in Medico præsertim execrandus.

Alter fuit Medicus in nostra Asia, cui axilla aded * fœdum odorem expirabant, ut nullus elegantior eius accessum agrotans ferre posset: Oportebat igitur eum prius suo ipsius symptomati mederi, atque ita ad alios curandos se accingere, &c. Galenus lib. c. epid. lect. 4. com. 9. in fin.

PARAPHRASIS.

Aliam de oris fœtore hoc loco historiam enarrat Galeniam, quoniam huic valde similis est, huic loco inferendam curauimus. Erat enim quidam os naturaliter putidum habens, eius putorem & purgatione, & medicamentorum ad id faciendum potu mitigabat: atque quotidie, aut àmoni, aut folij malabathri, aut aliorum id genus odoratorum in ipsam paucillè quiddam consiciens, ita ex adibus proficisceretur, Multæ sunt animi, & corporis dotes, quibus Medicus apprimè debet esse instructus, atque ornatus: debet enim esse timens Deum, fidus, verbis honestus; non loquax, verbosus, superbus, iactabundus, aut gloriofus; imò probus, amans, studiosus, verecundus, habitu submisso, modestus, minimè auarus; pacatus, amicus, sani cordis, rectæ mentis; in oculis probæ; eruditus; & mundus. Demùm nulla est scientia, quæ expostulet artificem ita perfectum, ut Medicina: De quo argumento latè dissertat Gal. cit. loc. epidem. & prius edocuit Hipp. lib. de decenti ornatu, & de Medico, num. 1. Explicant eleganter eruditissimus Heurnius & Theodorus Zuingerus, horum librorum diligentissimi interpretes. Georgius Henricus lib. de perfecto Medico, Rodericus à Castro, Medicinæ Antistes, lib. 3. de Medic. politic. cap. 4. Ludouicus Septalius lib. 1. caution. Medicar. ferè per totum.

Oris ergo, seu axillarum fœtor, sicut aliis fœdis morbis catere debet; nam laborantibus nihil iniucundius. Licet enim ex multis corporis partibus oriri possit fœtor, nempe à toto corporis habitu præsertim fœtido manante sudore, ex pedibus, pudendo, auribus, naribus, ut fuit Virgo illa annorum 17. quæ in monasterium ingressa fœtorem cæteris monialibus, licet sola esset in suo cubiculo, cadaueralem emittebat, referente Gregorio Horstio lib. 2. epist. sect. 10. cuius rei caulam fuisse, labem ex

contaminato semine; & sanguine materno contractam firmat ibi Libavius: modò tamen de oris, & axillarum fœtore, quod est nostrum institutum, solùm faciemus commemorationem: hunc enim Au. 6. tract. 1. cap. 29. à multis causis oriri asseuerat; à gingiuis, à radicibus dentium putrefactis, ab oris, palatiquè vlcibus, à stomacho, ob humorem putridum in eo retentum, à pulmone, aut spiritalibus partibus; ab harum enim partium vlcibus vapor eleuatur omnimodà putrilagine infectus; ex se fœtorem insignem exhالات, ut in phthisicis quotidie experimur: sic putridorum carbonibus iniecta grauius olent, ex Hipp. lib. 5. aph. 11. ob putredinem, & corruptionem summam. Ex vitalibus partibus oris fœtor; expirante præsertim ægro, suboriri solet; spiritus enim putrefacti, & inquinati labe dira, fœtidam eructant respirationem, quam in pestilentibus febribus accidere testantur Gal. lib. 3. de præfag. ex pulsib. cap. 4. & inter signa pestiferæ febris iam firmatæ in corde afferunt Auic. 1. 4. tract. 4. cap. 2. §. Et pluri quorum anhelitus fœtet ex istis, & imprimis moritur, &c. ut notant Fernel. lib. 4. p. col. 17 & Holler. lib. 2. de febrib. cap. de peste. Vidus Vidius lib. 3. de curat. membrat. 16. in fin.

A putrido ergo humore cum oriatur fœtor, illum vas cuare oportet, præsentem plenitudine, cum phlebotomia, & deinceps purgatione diligenter corpus mundare; quibus celebratis, auxilia localia sunt adaptanda. Quæ autem sit illorum materia, latè dilucidauit Hieronymus Montanus part. 2. Medicinæ, cap. de causis fœtoris. Quo loco suscitatur quæstionem, cur pueri, & puellæ virgines non fœteant ante coitum; ac statim cum coierint, fœtere incipiunt; quod accidere refert, quoniam præcipua membra ex coitu debilia facta, excrementa in maiori copia ad emunctoria transmittunt, quæ non distilla, & retenta putrent, & fœtorem concitant: Lege Ioan. Hucher. lib. 1. de strilit. viror. tit. de fœtore alarum.

Si à pulmone fœtor emanet, per suffumigia vapor odoratus attrahatur, hæc ex Aromatis parantur; ut cinnamomo, Nucæ myristicæ, Gallia moichata, aqua ros. ex quibus bullitis per fistulam in os attrahatur fumus. Si à stomacho, post vacuantia, hic odoratis cardiacis roborandus, de quorum numero sunt Electuaria plura, quæ præterquam quod à mucosis humoribus ventriculum abitergunt, ipsum roborare nata sunt, ut Diamoichum, Aromaticum rosatum, & siquæ alia. Si à gingiuis, mundentur hæc partes odoratis, quorum ampla est tyliua apud Aretæos, Lege apud Varignanam tr. 6. de dispositionibus vna. cap. 7. de fœtore oris. Christoph. à Vega lib. 3. de art. medendi, sect. 5. cap. 6. Mercuriolem lib. de decoratione, cap. vlt. Benedict. Victorium Faurentinum lib. 1. empiric. c. 11. Si fœtor è naribus emanet, videndum num fiat vlcis ratione, an propter humores in naribus retentos, induratos, & putrefactos. Si primo modo, mundetur, & exsiccentur vlcus. Si secundo, materia indurata emolliatur, & euacuetur. Medicamentorum materiam describit Vigo lib. 9. de additionibus, cap. 26.

Quod autem addit Galenus, fuisse quendam Medicum, qui cum os malè oleret, ore detinebat folium Malabathri, aut Amomum, id, ut verum accipiendum est, narrat enim Aromaticum Indiæ scriptores; ut Gazias ab horto, Monardus, & reliqui; hæc medicamenta in ore detenta, oris suauitatem miram conciliant, inter vestigium recondita suauem odorem illis communicare, cuius fragrantia veluti delibata miram odoris conciliant suauitatem. An tamen Amomum sit Acorum, aut Galanga maior; & num verum Malabathrum cognoscatur, dubitant Monardus lib. 6. epist. 4. & V. V. C. in antidotario speciali, tit. de folijs calidis in gradu primo. Hæc autem medicamenta ori subdita, dentes, gingiuasque, vnde hoc vitium oriri consuevit, mundificant & abitergunt, præsertim si aquis aut decoctis appropriatis commisceantur. Celebratissimum est præsidium, & huic vsui valde proficuum, medicamentum vocatum Cachundè si id in ore retineatur, eiusque succum paulatim quis deglutiat: de cuius vi, ac potestate, eiusque parandi modo, plura diximus lib. 2. de praxi admiranda, obs. 6.

Axillarum fœtor, à Latinis dicitur hircismus, quia hic fœtor æmulatur fœtorem, hircorum, ortus à putridis tum vaporibus, tum humoribus in eo loco detentis; quum enim hi in parte hac immota, conclusa, imperipirabili coëreantur, & non ventilentur, facillè putrescunt, Auctore Arist. l. 1. 3. probl. 8. Oportet ergo humorem putrefactum in corpore existentem vacuantibus præsiidiis extra corpus elidere; deinde ad peculiaria balnea, seu unguenta ex odoramentis confata, deuenire, quæ præterquam quod suauiter oleant, à superflua humiditate præseruent, partem roborent, humorem superfluum, & excrementitium absumant, & exsiccent: quorum copiam latè referunt Aëcius terrabil. 2. ser. 4. cap. 7. Oribasius lib. 5. synopsis. c. 21. Auicem. 7. 4. tract. 3. cap. 23. Vallescus Tarantinus lib. 3. cap. 19. Petrus Forestus lib. 7. obs. 29. Sennertus lib. 5. pract. part. 3. sect. 1. cap. 9. de malo odore. Denique ex Ambaro, Molcho, Zibeto, Agallocho, Styrace, Balsamo, oleo de liquidambar, plura construuntur medicamenta, quæ subter alis gestata, putredinem omnem aliarum abumere valent. Ex Spica nardi, Amomo, Calamo aromatico, Ladano, Bdellio, & aliis fiunt, quæ Galenus lib. 7. de simpl. tit. de calamo aromatico, & in art. meden. cap. 95. vocat Aromatica medicamenta, quæ tenui, subtilique substantia prædita sunt. In eundem vltum faciunt unguenta foliata, & spicata, ab antiquis pro hoc debellando morbo tantoperè celebrata. Iunant lauacra ex Agallocho, salina, rosis, maiorana, styrace calamita, Acoto, Cardamomo, baccis lauri, betonica, angelica, pæonia, nepita pulegio, flore Aneth. radice ebuliorum, & aliis parata, quorum sylvam refert Benedictus Victorius Fauentinus lib. 1. empirica, cap. 11.

In curando ergo fœdo odore Medicus sit sollicitus; nam fœtidi odores spiritus omnes labefactant, vires comminuunt, tristitia inducunt, febres excitant pestilentes, & præsertim putridas generant, recidiam faciunt, ventriculum subuertunt, nutritionem vitiant, non solum in spirati, verum etiam arteriarum motu per cutem intus attracti. Quo pacto Galenus l. 1. de sanit. tuenda, c. 11. optimum aërem in pulmones attrahere, omnibus iuxta salubre esse scriptum reliquit, talémque fore, si nec halitu sit prauo perturbatus paludis, stagni, cloacæ, specus, aut alicuius rei putredine inquinatæ, vt cadaueris intepulti, barathri; nam cui hanc graueolentem, aut pestilentem auram inspirare conducet? Fœtor ergo curandus: nam nemini frugifer est, imò omnibus infestus.

QUESTIO XIII.

Quòd putredo sit immediata causa fœtoris.

COMMENTARIUM.

FO Edum odorem] De fœdo odore alitè hoc loco texenda oratio est: Licet enim de odore plures disceptauerint, de fœtore tamen paucula addidere, fortè quoniam de odoris natura, fœtori ex directo opposita longissimas fecere quæstiones, in quibus de odoris essentia graphicè disputarunt; contrarior enim vnam, atque eandem esse disciplinam, docuit Aristotel. lib. 3. metaph. cap. 2. lib. 1. topicor. cap. 8. & lib. 3. problemat. 3. & 11. Quoniam verò definitio ordine doctrinæ, & dignitate, reliquas omnium rerum tractandarum partes præcedit, quod sine dubio Ciceronem ad hoc quasi Iouis suffragium deduxit, vt in lib. 1. Officior. diceret: *Omnis que à ratione suscipitur de re aliqua institutio, debet à definitione proficisci, vt intelligatur quid sit id, de quo disputatur*: idcirco ab ea incipere oportet.

Fœtor igitur nihil aliud est, quàm vapor quidam ex putrescentibus corporibus subleuatus, aërem inficiens, & odorandi sensum contristans. Plato in Timæo, fœtorem molestam sensationem ex putredine vt plurimum subortam, & naturalè sensus symmetriam inimico, contrariòque ingressu euerterem esse pronunciat. Fœtoris porrò putredinem esse immediatam causam, & purorem non dari absque putredine, pluribus in locis Galen. confirmat, Lib. enim 1. progn. com. vlt. dicebat: *superantem graueolentiam putredinis esse, non concoctio-*

nis notam, atque ob id (inquit) ab Hippocrate dictum fuisse, pur optimum, & quàm minimè fœtidum esse debere, & l. 2. eiusd. oper. com. 22. graueolentiam putredinis indicium esse asseuerat; nullo enim certiori argumento in exterioribus probari potest, nisi fœtore. Et l. 1. de cris. c. 11. *excrementum alui vehementer fœtens, putrefactionem vehementem significare* conceptis verbis affirmat. Et rursus cap. 12. *sequens, odorem grauem urina, putredinis esse effectum*, scriptum reliquit. Atque ob id lib. de dif. sympt. cap. 4. *Corruptelam, putredinemve excrementorum, fœtorem necessario sequi* affirmat.

Quoniam verò de fœtore nobis indago est proposita, non ineptè (opinor) hic illud inuestigauerimus, quòd exploratiùs prænoicantur, quæ dicenda sunt. Fœtidum semper à putredine oriri res est manifesta, occupatum namque est ab eo calore qui præter naturam est; cum putrefactio nihil aliud sit, quàm mutatio totius putrescentis corporis substantiæ ad corruptelam, à calido extraneo, ex Gal. lib. 1. c. 8. Et Arist. lib. 4. meteor. cap. 4. *putrefactionem, proprii naturalis que calor in unoquoque humido existens, ab extranea caliditate corruptionem esse*, scriptum reliquit. Corruptio autem calor à calore, quoniam eum à mixtione educit ac exterius euocat: exhalante enim humido, vnà calidum exhalat, & humidum à sicco separatur: quo fit vt innatum rei quæ putrescit, in debita mixtione elementa continere non queat, vnde multum per putredinem dissolui necesse quædam est; calidum enim celerius quàm frigidum deperditur, quæ causa est: vt illud patibiles qualitates regere, & gubernare non possit, vnde oritur putredo, & mixtio dissoluitur per putredinem, quæ simplici generationi mixti contraria est, vt scitè notauit Iacchæus lib. institut. Physicar. cap. 16. & 17.

Deinde calidum in omni mixto cætera elementa retinet, ac conseruat: quod si potentius sit, cætera absumit, ac dissipat; si languidius, iis continendis non sufficit; neque humidum rectè gubernare potest. Humidum autem si immodicum est, tum innatum ignem copia sua suffocat, debilitat, & veluti extinguit, tum à calore languido, & debili regi non potest; quare non rectè permiscetur humidum cum sicco, ex qua humidi à sicco dissolutione fœtor concitatur.

Porrò cum in omni putredine humidum à sicco separatur, & foras enaporet, fit vt molesto sensu odoratum afficiat. In coctione verò, cum benè regulatur humidum à sicco, gratus odor progignitur, vt in fructibus ferè omnibus passim conspiciamus, qui dum maturescunt, suauiores & odoratiore redduntur; in his enim fit odor gratus, quoniam humidum benè cum sicco permiscetur. Cum enim in coctione natius calor superior sit, humidum superat, moderatur ac regit, & sicco vnit, atque permiscet, vnde confurgit odor incundus & gratus. In putredine humidum à calore non superatur, sed eidem prædominans ab ipso gubernari non potest, vnde emanat odor molestus, ac iniucundus. Causa ergo immediata fœtoris vnica est putredo, vt Keckermannus lib. 3. systematis philosophici, cap. 6. solenter proposuit.

Cogitavi diu mecum, quænam fuisset causa, ob quam fœtor semper à putredine oriat, cum Aristot. lib. 23. probl. 4. affirmet: *mali odoris causam, cruditatem esse quandam excrementi: crudum autem, nec putre, nec coctum dici debet*. Secundò, ligna putreda sæpè benè olent. Fructus ficus Indicæ, vt testatur Theoph. l. de odore, dulcis est. & ob hoc rectè concoctus, attamen fœtet, sic etiam Iuniperus. Tertiò, Fæces alui sunt chyli partes inutiles, & quæ assimilari non potuerunt, extrusæ ad crassiora intestina, ibique à nativo desertæ calore, & extranei naturam induentes putrescunt, & quia etiam non transpirant, fœtore participant: Atqui fæces non semper fœtent in ægris, & in sanis, ob idque maximè reprobantur ab Hipp. & Gal. multis in locis. Ergo, Deinde Damarum stercoza benè olent, teste Alexandro lib. 1. probl. 29.

Sed hæc ita soluenda videntur. Nam crudum, etsi putre non sit, est tamen ad putredinem paratum: cum enim à naturali calore minimè euictum sit, reliquam habet ad putredinem mutationem; occupatum est enim ab eo calore, qui præter naturam est. Ligna autem putrida non benè

benè olent secundum partes putrefactas, sed concoctas; nihil enim obstat, quominus corpora variis & diuersis partibus constructa, diuersos fœtoris, & odoris effectus ex se promere possint. De fæcibus alui, quòd non fœteant multoties, alia ratio assignanda est; id enim ob ingentem cruditatem accidere certum est, vt in lienteria, vltà quotidiano experimur, quando scilicet cibi nihil morantur in intestinis, sed inalterati illic exeunt; vel immodicè in intestinis ab adurente calore torrentur, & diutina mora resiccantur, & sic minùs fœtent, quoniam putredini subtrahitur fomentum, ex Philosoph. lib. 1. 3. probl. 1. Damarum autem stercoza omninò fœtore non carent, sed paulisper fœtent, licet aroma redoleant, vt Aphrodisæus inquit. Hoc etiam intelligendum est, si cum fæcibus cæterorum animalium vrbanozum, aut hominis collatio fiat: Damæ enim cibo sicco simpliciòque illis veltantur; quo fit vt hominum stercoza, omnium maximè animantium fœteant, quòd vario humidissimòque cibo magis cæteris vtantur: atque plus quàm sit satis, importunè priuquam egeant, gulæ ingerant, minùsque laborent. Cum igitur cibum, vel plenè concoqui, vel satis distillari ob copiam nequeat, putrescit aliquantulum, & grauius fœtet. Ex quibus ad argumenta promptum est respondere. Fœtor ergo semper putredinis soboles est, & nulla putrefactio est absque fœtore. Lege eruditissimum Trincanell. lib. 2. epist. 1. 1. de stercozis fœtore fusè disputantè.

HIST. XVIII. AVENZOARIS, De Pleuritide.

Pleuritis notha, tumore extrinsecus excitato, & suppurato, incisione curatur.

ET iam vidi senem patrem meum, qui curauit unam mulierem ex hac agritudine, & ingeniatus fuit extrahere humorem ad partes exteriores, ita quòd manifestum fuit apostema exterius cum tumore, & apertum fuit exterius, & inde curata fuit cura perfecta, &c. Auenzoar lib. 1. Theizit tract. 16. cap. 4. de apostemate lateris.

PARAPHRASIS.

IN hac perficienda curatione, Auenzoar patrem summis laudibus ornat, & encomiis, dicitque se nunquam ad hoc opus, tam perfectum & miraculosum peruenisse. Si enim pleuriticus factis tempestiue auxiliis, vt par est fecisse auctorem, leuamen non sentiat, neque affectus succumbere videatur, tunc omni ingenio ad extrà euocandus est humor: quod cum nonnisi Medici industria præstari possit, idcirco plurimum pater in curatione profecit. Mirum enim est, quomodo humore ad exteriores partes attracto, internæ, quæ antè erant illius copia obrutæ, & suffocatæ, ventilentur, & transpirent. Hoc consilium summoperè commendat Gal. Medico curaturo, in lib. 5. de loc. cap. 3. dum in hæc verba prorumpit. *Sunt enim nonnulli, qui presso à nobis extrinsecus inflammato loco dolere sese fatentur, atque hi per spiritum non purgantur, quia ab initio nihil eius succi qui inflammationem excitauit, ad thoracis spatium peruenire solet, atque concocta inflammatione nisi prius discutiat, ad cutem vsque attollitur, & atque inciditur, &c.* Hanc doctrinam approbant Halyab. 6. pract. cap. 1. 3. iuxta fin. Auic. 10. 3. tract. 5. c. 3. Meisic tract. de agritudinib. pecc. & pulmon. cap. 9. in fin. Recentiorum peritissimi confirmant, de quorum numero fuere Rondelet. in meth. cap. 15. Guainerius tract. de pleurit. c. 6. in fin. Forest. lib. 16. obseruat. in schol. 43. Marcell. Donat. lib. 3. de histor. Medic. mirabil. cap. 9. & opere proprio obseruauit Amat. lib. 3. centur. 67. qui emplastris, fomentis, & aliis attrahentibus auxiliis, humorem ad partes extimas attrahendum esse, vnanimè contendunt.

Hoc potissimum contingere animaduertes in notha, & spuria pleuritide, quando muscoli externi, aut qui supra costas tenduntur, sunt inflammati; quam pleuritidem

hanc fœminam fuisse perpeffam, liquet apertè; nec enim signa numerat, quæ veram pleuritidis essentiam constituere solent, vt lib. de const. art. Medic. 15. post. med. & lib. 5. de loc. affect. cap. 3. prodidit Galen. Nam nec febris ita vrget, quoniam in extrema superficie situs est humor, à qua parte non ita integra, immutatæque putrida fuligo eleuari potest, quæ putredine vehemèti cor fatiget. Nec tussis ita molestat; malum enim non ita vias spiritus lædit. Dolor, cum à fluxione ferè pituitosa originem ducat, non ita est intensus, nec punctuor. Pullus non ita durus; musculi enim thoracis externi, cum molles, & carnosissimi sint, non ita solent tendere, & indurare arterias, ex Gal. lib. 4. de caus. puls. cap. 9. in med. Difficultas respirationis mitior est, quoniam inflammatio non ita est cordi vicina. Quare hæc inflammatio non ita periculosa est, vt pleuritis vera, in qua symptomata sæua, & plena timoris plerunque existunt: pleura enim quæ costas intus succingit, est tunica tenuissima, & acutissimo sensu prædita, & idèd grauius dolet, ex Gal. lib. 7. de vsu part. cap. 2. 1. & lib. 5. de anatomic. administ. cap. 8.

Et non solum membrana hæc cingit costas, sed reliquas etiam partes, quæ cavitatem thoracis attingunt, & propugnaculi vicem pulmone præstat, ne scilicet dum animal respirat, & extenditur, mendis costas occurrat. Ea verò quæ externa est minori sensu prædita, minùs dolet, & minorem consensum cum partibus seruat interioribus, in cuius inflammatione licet eadem tam vniuersalia, quàm particularia auxilia, ac in vera pleuritide sint necessaria, (cum ea ratione situs dicatur notha, licet exquisita dici possit ratione humoris) mitiora tamen esse debent, quoniam affectus partem externam occupat; & maximè in mendosa pleuritide, in qua cautè præsidia administranda, & venæ sectio imperanda: quum enim ferè à flatulento humore exciteur, & veram pleuritidem sæpè repræsentet, si sanguinem mittas, ægros præcipites dabis in mortem, vt notat Amatus lib. 1. centur. schol. 13.

Obseruatio I V.

Lateris dolore correptus, vena secta illicò occubuit.

Aëtius scientissimus auctor tetrab. 2. ferm. 4. c. vlt. dum agit de inflammatione quæ pleuritis esse putatur, cum tamen non sit, in hæc verba prorumpit. *Multitudine itaque sua succingentem latera membranam intrinsecus distendentes, inferunt dolores: vt imaginatio facta inflammationis, in expertis exhibeatur; quin etiam vias spiritus intercipientes, spirandi difficultatem vehementem inducunt. Vnde quidam Medici errore seducti, vena cubiti incisa, multoque sanguine vacuato, mortis causam ægris præbuerunt, &c.* Hæc aurea verba non animaduertens, aut profus ignorans quidam incautus Medicus, in mendosa pleuritide ex flatulento humore concitata, quum acta præsidia non conferrent, venæ sectionem copiosam, soli vrgenti dolori intentus, celebrandam imperauit; postquam, magis exasperato dolore, & sæuiente murmure in thorace percepto, ob absentiam sanguinis, æger est pressus angore, & sine pulsu, post quinque horas exanimis occubuit; nam venæ sectio plus nocet detrahendo calorem natium, quàm profit extinguendo febrilem: sunt enim maiora vitæ incommoda ex paupertate caloris natui, quàm à febrili calore: Lege Dodonæum, obs. 22.

HISTORIA XIX. RASII, De Pleuritide.

Pleuritis sæuissima cum febre valida, intra quartum diem interficiens.

Dico, quòd vidi quendam * pleuriticum habentem leuè spiritum nimis, sed * urina eius erat vehementer rubra, & pulsu velox, & lingua grossa, & dum durabiliter fuerant huiusmodi,

huiusmodi, & caliditas vehemens * absque sputo, non potuit A
alleviari passio, & inde mortuus est in quarto die; unde mors
ipsum, fuit ex febre adusta, non ex pleuresi: quia conuenerunt
in eo * febris cum pleuresi, & * corruptio potens in venis, unde
cum fuerit in defectu virtutis omnino, & non potuerit expuere
omnino, licet emissio sputi fuerit leuis ex * minutione facta sibi
* in principio, male fuit ei ex vehementia febris adusta, eo
quod fuerat macilentus, & cholericus, sed licet inuabilis fuerit
cura pleuresis, eo quod non fuit ad extinguendum perfectè, &
leue faciendum sputum, mortuus est, &c. Rasis lib. 10. contin-
ent. tract. 2. cap. 2.

PARAPHRASIS.

Febrim vehementem, magnique feruoris cum pleu-
ritide miri complicari posse, illamque non à partis
inflammatione, sed ab apparatu morbofo, ab humore in
genere venoso effervescente concitatam, nullus dubita-
uit vnquam, qui facundissimam Galeni doctrinam perlu-
strauerit. Nam fieri potest, vt paucus humor in partem
ruat inflammata; vel quia suapte natura crassiusculus
est; vel quia expellens vasorum vis debilis: vel pars labo-
rans non ita est reddita imbecillis, & noxium à se expel-
lere tentat: cum hoc tamen multa humoris biliosi, & pu-
tridi in genere venoso potest esse copia congesta; ex qui-
bus caulis febrim ardentem vocatam, oriri, & cum tho-
racis interna inflammatione leui consistere posse, vsu,
diurno quoque experimento ratum est.

Hanc febrim acutam, non solum ex interna inflam-
matione, sed ex morbofo apparatu concitatam, passum
fuisse hunc ægrum, ardentem illam quidem, ex nimio
feruore & incendio subortam, ex signis concomitantibus
patet aperte. Vrina enim vehementer rubra, iecoris
exuperantem calorem, & effervescentis sanguinis copiam
evidenter ostendit, ex Gal. lib. 1. prorrh. com. 3. 1. &
lib. 2. com. 25. & lib. 6. epid. sect. 5. com. 14. & Fernel. lib. 3.
patholog. 13. quod signum, ad dignotionem eorum quæ
in vasis continentur, esse præstantissimum, docuit lib. 2.
progn. 26. & 2. prorrh. com. 2. & 6. epid. sect. 1. com. 10. & 2.
feb. 7. & 1. cris. 12. soli enim vrinæ in vasorum morbis est
fidendum. A nimia caliditate pulsus velocem etiam oriri,
quam effervescentis sanguinis copia concitauit, res est
manifesta.

Humoris autem adusti contenti in vasis adfuisse co-
piam multam, lingua grossa satis indicabat: lingua enim
lotiū significat, ex Hipp. 6. epid. nuper cit. Hæc ergo lingua
in febre præsertim adusta & incendiofa apparet, sitque
valde sicca à percurrenti febre, quæ ignis instat sanguinem
inflammans, fuligini potius, quam vaporis, similem exha-
lationem efficit, ex Gal. lib. 1. de loc. c. 5. & lib. 4. acut. 4. &
13. in quibus etiam apparent fauces alperæ & siccæ, ita
vt ob excedentem siccitatem ægri loqui non possint, ni
prius fauces humectentur, sic monente Magistro lib. 7. de
usu part. cap. 14. in fin. quorum vox clangola est, vt scitè
lib. 7. de usu part. cap. 7. notauit Gal. prius prædixit Hipp.
lib. 1. prorrh. text. 17. & lib. 2. eiusd. text. 12. firmanit Gal.
in com. Hæc intelligas velim, ni ad sit exigua tussis, leniter
irritans: tunc enim mediante motu in tussis reperto, descen-
dunt aliquæ à capite, & partibus vicinis, vel spiritalibus
humiditates, quæ linguam laxam, & mollem reddunt, iuxta
Hipp. edictum lib. 4. aph. 54. & lib. 6. epid. sect. 2. text. 25.

Duplicem ergo febris hæc habuit suæ originis focum,
in venis vnum, in thorace alterum: ille sanè fuit præci-
pius ob dictas causas, ob quas febris fuit morbus, & non
symptoma, ex putredine & vitio succorum in venis, ori-
ginem ducens, quæ inuicem posse consistere eleganter
lib. 1. cris. cap. 18. Gal. confirmat, Anaxionis historiam re-
censens, qui sputo, & sudore indicatus est, quas excretio-
nes redundantis humoris in thorace, & venis copiam de-
monstrare, nullus ignorat. Tritum autem est apud doctri-
nam Gal. 4. aph. 37. & 7. aph. 42. febrim interdum esse
morbum, aliquando symptoma, quæ diuisio ad curationem
sæpe per se est necessaria, prout Vallesius explicat, lib. 5.
cap. 13. Hac igitur doctrina instructus auctor, cum fe-
bris adusta vehementer vrgeret, ex effervescenti sanguine

in vasis prognata, instaretque membranæ costas intus suc-
cigentis inflammatio, affectus sanè acutus, ex Hipp. lib. 1.
acut. 8. ad sanguinis missionem accedere ausus fuit, iuxta
Hipp. sententiam 4. acut. 19. & 2. eiusd. com. 10. & 11. meth.
15. & alibi passim. Hæc enim vacuatio tum peccantem
humorem exhaurit, tum à parte inflammata reuellit, le-
uatque naturam, vt deinceps coquat, quod concoqui est
habile, & expellat id quod potest expelli.

Sed cum ad tantam febrim mitigandam, copiosa, eaque
iterata sanguinis missio esset necessaria, vires autem
defererent, ob quarum penuriam reiterari auxilium
non poterat, idcirco debilitatâ vi, cohibitoque sputo mor-
tuus est. Adfuisse debilitatem, ex textus serie satis con-
stare arbitror, erat enim macilentus, & biliosi tempera-
menti, in cuius præsentia, maxima cum præmeditatione
feriendam esse venam, docet Auicena. 4. 1. cap. 20. Nam
macies, & extenuatio non solum significant carnis defe-
ctum, sed etiam sanguinis, & spirituum inopiam ostendunt;
quare impediunt venæ sectionem, & adiectionem
potius, quam vacuationem desiderant, auctore Galen.
lib. 1. aph. com. 17.

Neque solum hoc de macie à causis præter naturam
contingente, sed de naturali venit intelligendum, quæ
temperaturam calidam, & siccam comitatur plerumque,
cuius signum est carentia pinguedinis, & gracilitas, au-
ctore Galen. lib. art. Medic. cap. 56. & lib. 2. de temp. cap. 4.
& lib. 8. meth. cap. 2. in med. & lib. 9. cap. 15. §. Si namque
natura gracilis, temperatura autem calida & sicca, maximè
euacuationibus offenditur, &c. Hanc doctrinam tradit Gal.
lib. 1. ad Glauco. cap. 14. Sanguis ergo in his copiosè non
est extrahendus, si modicè calidi & sicci sint; & nullo
modo si lapsi sint valde, quoniam ob pororum amplitu-
dinem, & caloris excessum, spirituum sanguinisque tenui-
tatem, vena secta promptissimè resoluuntur, ita vt animo
deficiant, & vix refici possint. Quapropter prudentis-
simè monebat Gal. lib. 10. meth. cap. 5. Istis corporibus
aduersissimam inediam esse: hæc enim corpora nimis exte-
nuata & biliosa, deficiente humido nutrimentali exca-
descunt; & biliosi humores in his corporibus suapte na-
tura exuperantes, extracto sanguine, quo antea refræna-
bantur, effruescunt, & alia damna eueniunt, quæ ex va-
cuatione facta in corporibus impensè biliosis, sublequi,
fused ex veterum, & inniorum mente explicuimus, in lib. 1.
in com. histor. 64. num. 4.

Sed ex qua parte Auctor sanguinem emisit, ex litera
textus satis non constat; licet ratum sit apud Arabes, ex
parte contraria mittendum esse sanguinem, vt constat ex
lib. 1. Theiz. ir. tract. 16. cap. 3. & ex aliorum doctrina liquet
aperte, prout infra proponemus latè.

QVÆSTIO XIV.

Quòd pleuritis ascendens sit deterior descendente.
Contra Vascum Castellum, Medicum doctissimum.

COMMENTARIUM.

Pleuriticum.] Inter alia memoranda, quæ circa humani
corporis morbos curandos, à Scriptorum clarissimis
enarrantur, non in postremis audio celebrari argumentum
de pleuride. Quare cum à studiis nostratibus, pro huius
historiæ interpretatione, in hunc affectum enucleandum
nuper diuertissem, inter multiplices de hoc instituto dif-
ficultates, non defuit quædam illustris, & in cuius expli-
catione ieiuna est lectio auctorum, quæ doctis commu-
nicanda omnibus sese ingereret. Vtrum scilicet pleuritis
ascendens sit periculosior descendente.

Pleuritis est affectus frequentissimus: ob assiduas distil-
lationes, ob motum thoracis protocantem fluxiones, &
quia pleura redundat multo sanguine, & sita est in loco
calido. Deinde est periculosus morbus, & acutus, & in
alios morbos finitur deteriores, vt Peripneumoniam, Em-
pyema, Phthisim, & demùm cum vehementia, & periculo
symptomatum interficit.

Idcirco summus Dictator Hippocrates, natus ferè in
miraculum

miraculum, libros de ratione victus in morbis acutis, A
huic affectui dicauit: nam libro primo vniuersam rationem
victus in morbis acutis, sub exemplo pleuritis describit:
& in secundo, tertio, & quarto curationem huius affe-
ctus affabrè proponit. Ab Hippocratis ergo oraculis, tan-
quam à Dei voce (sic enim de eo loquitur Galen. lib. 1. de
usu part. cap. 9.) incipiamus exordium nostrum: qui tam
memorabiles sententias miro artificio proposuit huius
atrocis morbi curationi vtiles valde. Nam lib. 2. acut. 10.
& 11. pleuritidem diuidit in ascendentem, & descenden-
tem; dicitque illius signum esse, Si dolor ad clauiculam
perigerit, aut molesta sit vel brachio, vel mamma, vel par-
tibus septo transuerso superioribus, grauitas. Si verò eas quæ
sub septo transuerso sunt partes dolor infestat, nullumque ad
clauiculam signum fecerit, tunc descendens pleuritis appellatur.
Quæ distinctio magni est in arte momenti, quoniam
pleuritis ascendens venæ sectione potissimum curatur, B
descendens verò purgatione. Vtra autem sit periculosior,
nunc agendum.

Quòd ascendens sit deterior, arguitur primò: Partes su-
periores sunt calidiores, & sanguinem habent vberiore,
& calidiorum. Ergo inflammatio in illis progenita acuti-
or erit, & deteriora inferet symptomata. Hoc manifestè
probauit Galen. lib. 6. epidem. sect. 2. com. 14. dum enim su-
periorum, & inferiorum partium dignitatem venatur, sic
ait. Ideò namque vt plurimum abscessus in superioribus excitati
difficiliores sunt, quòd membra illa maius, quam inferiora
discrimen afferunt, cum vtraque eodem affectu vexata sunt.

Secundò. Quantò pars inflammata est vicinior mem-
bris præcipuis, tantò est deterior eius inflammatio; & pe-
riculosior: sed pleura ascendens, cerebro, gutturi, gulæ,
pulmoni, pectori, & cordi est vicinior; & hæc membra
citissime in sui consortium trahit, quarum partium inflam-
mationes mortiferæ esse solent, ex Galeno loc. nuper
citato, & lib. 10. meth. cap. 5. Ergo pleuritis ascendens est
periculosior, cum ex mente Galeni lib. 4. de prælag. ex pulsibus,
cap. 5. in hac parte sita succingens costas membrana,
adhæreat septo transuerso, membranisque thoracem in-
terseptientibus, per quas ad cor continuatur: septi autem
inflammationem esse exitialem, & funestam, omnes con-
firmant.

Tertiò. Partes superæ sunt robustiores inferis, quia ca-
lidiores; ergo inflammatio in illis generata erit deterior,
quoniam maiorem causam attingit, iuxta Senis proloquium
lib. 2. aph. 34.

Vidit istam controuersiam inter omnes, Petrus Vascus
Castellus, vir apprimè doctus, tract. 5. de thoracis affectibus,
cap. 7. difficult. vlt. & contrariam nititur tueri opinionem, D
multisque ita inducitur opinari. Primò, inflammatio quæ
exercet pleuram descendentem, oritur ab humore crassio-
re, & difficulter resolubili, vnde est longior, & diutius
affligit: nam thoracis partes superiores, sunt calidiores,
& facilius humorem impactum resoluunt præ calore, &
cum sint robustiores ipsum citius concoquunt. Deinde
partes superiores inflammatione sibi proportionali minus
offenduntur, iuxta Senis edictum 2. aph. 34 dicentis. In mor-
bis minus periclitantur, quorum natura, aut atati, aut consue-
tudinè, aut anni temporis magis congruit morbus, quam ubi nulli
istorum congruit. Insuper cum pleura communice, consenti-
atque partibus pectoris supernis vel parum inflammata,
facile eas in contentum, seu condolentiam trahit.

Sed Castellus in hoc difficili Euripo fluctuat valde:
nam durum videtur, quòd descendens pleuritis sit ascen-
dente periculosior, quare contrariis rationibus satisfaci-
endum. Non vrget multum prima: nam ea solum probat
descendentem esse longiorè; at ascendentem esse acuti-
orem ratio dicitur: nam partes superæ, tenuiori & cali-
diori vtuntur alimento, & sic febribus, & inflammationi-
bus tentantur acutioribus, & quæ vehementioribus
symptomatis celerius properant ad statum. Et licet hæc
partes præ robore, & calore contentum humorem citius
resoluant; tamen cum maiori feruore, & periculo id per-
ficiant; quare etsi diurnitate temporis vires non pre-
miant; intentione, acutè, & sæuitie symptomatum, cor,
cæteraque viscera conspurcant, & fatigant. Nec obstat,
Lib. II.

quòd superis partibus, vt pote calidioribus inflammationes
sint proportionales magis: nam morbus improporciona-
lis materialis plus periculi habet, seruata paritate in mag-
nitudine causæ: hæc cum sit semper maior in ascendente
pleuride, quom ob ampliores canales, latiorèque me-
atus, ob copiosiorè calorem magis dilatatos, maior quan-
titas humoris irruat in partes supernas, fit vt sit sæuior, &
deterior: præsertim cum inflammata, illico cor, & cere-
brum in consensum ducat. Quare seruata paritate in robo-
re virtutis, magnitudine, & malignitate, pleuritis ascen-
dens est periculosior descendente.

QVÆSTIO XV.

Quòd exquisita pleuritis febris, aliquando sit dia-
ria, intermittens, aut nulla. Contra communem
Medicorum sententiam.

Febris cum pleuresi.] Vetusissima sententia est, à prisco-
rum scientissimis, aique celeberrimis Medicinæ
Professoribus, literis commendata, febrem, ad pleuræ, alia-
rumque thoracis partium internarum inflammationes, se-
quitam putridam esse, continuam, ac acutam. Cum enim
pars affecta insignis sit, & cordi vicina, si inflammetur, illi
hæc duò necessariò eueniunt, & calor immodicus, & ten-
sio ob repletionem, ex Hipp. lib. 3. epidem. sect. 3. text. 79. Gal.
lib. de const. art. med. 1. 5. lib. 4. de caus. puls. cap. 7. & 8. & lib. 5.
de loc. cap. 3. ad fin. Putrida ergo, & acuta febris tenetur
pleuriticæ, non diariæ; hæc enim auctore Galen. 3. de dieb.
decretor. vlt. acuta non est, quia non solum caret pericu-
lo, sed magnitudine, ex Galen. 2. aph. 18. Præterea febres
diariæ, neque ex humorum putredine, neque ex inflam-
matione partium internarum ortum habent, ex Galen. 2.
cris. 13. sed solum ex inflammationibus externis gigni
solent, ex Galen. lib. 1. de dif. feb. cap. 5. firmat Auicena:
1. 4. tract. 4. cap. 13. dum febres quæ sequuntur apostema-
ta interna, non esse de genere diariarum alleuerat. Nam non
solum communicatur caliditas cordi, alteratione per-
continuum facta, sed putrida etiam fuligo in propria
substantia eleuatur, quæ cor ponere in calefacto esse po-
tens est.

Ex his euidenter constat, quàm grauitè sit deceptus
Vallesius lib. 5. contr. c. 23. dum leuissimis quibusdam argu-
mentis probare contendit, febres inflammationum partium
internarum semper esse diarias: in cuius rationibus
soluendis non est cur tempus conteramus, cum plures
iamdudum id negotium persoluerint ingenuè. Quare
pleuriticorum febris est putrida, acuta, & continua, quon-
iam ob viciniam cum corde, continuò pars inflammata
fuligines ipsi putridas transmittit.

Hæc est communis omnium Doctorum sententia, fre-
quenti experimento, rationeque validissima confirmata;
quam ego quoque libenter amplector, si de frequenti
euentu sermo sit. Nam exquisitam pleuritidem posse se-
cum sociam habere aliquando diariam, interdum inter-
mittentem, aliquando sine vlla febre posse consistere,
grauissimis auctorum testimoniis palam faciam. Et primò
ad diariam accedamus. Cum enim ad proportionem, &
magnitudinem inflammationis febris augmentum se-
quatur, ita vt si inflammatio sit vehemens febris calidi-
tas increseat sit necesse, fieri potest, vt sit mitissima pleu-
ritis ex bilioso, tenui, & minimè putrefacto sanguine or-
tum ducens, ex quo diariam concitari Galenus etiam con-
cedit. Adde, omnes inflammationes internas non semper
acutam febrim habere. Hæc est expressa sententia
Galen. lib. 2. prorrh. in com. 17. quo loco ex hepatitis inflam-
matione non semper oriri febrim acutam asseuerat, licet iecur
sit pars princeps, & cum corde maximum consensum ha-
beat. In hunc sensum intelligendus est Auic. 1. 4. tract. 4.
cap. 13. dicens febres panniculorum pectoris esse debiles, & in
cap. sequenti 14. dum ex inflammatione renum febrim vehe-
mentem non concitari confirmat, immò sæpè intermittentem
oriri pronunciat.

Rursus. Si ab externis inflammationibus febres pu-
tridæ oriuntur, ex Hipp. 4. aph. 55. Cur ab internis diariæ
S non

non orietur? probat Thomas à Veiga in *com. cap. 5. lib. 1. A Galen. de diff. feb.* cum ob cutis densitatem, crassitiam humoris, viarum angustiam, per angustos meatus putrida fuligo ad cor peruenire non possit, sed ibidem remaneat in loco inflammationis circumscripta, sola alteratione per continuum facta, vsque ad cor communicata. Licet enim putridus contineatur humor in parte interna inflammata, ob dictas causas putrida fuligo ad cor peruenire non poterit, saltem quæ sufficiat ipsius humores in ficere, & putridam generare. Lege Vascum Castellum *tract. de thorac. affect. cap. 5. diff. 5.*

Quod autem pleuritis exquisita interdum detur sine febris, est textus eximius apud Galen. *lib. de constit. art. medic. cap. 15.* dum sic loquitur, suamque sub exemplo pleuritidis expendit sententiam. *Dolet quidem homo, quoniam affectus phlegmone est; species autem doloris pungens, quod substantia affecta partis est membranea: costis præterea est affixus, id enim quod affectum est costis adheret; sed ob id late permeat, quoniam ea ipsa membrana late diffunditur: febrim quoque tum ex ipso affectu, tum ex situ affecta partis sequi necessarium est: quorum si vel alterum desit, iam non ex necessitate febris aderit. Nam si digitus inflammatione laborauerit, non continuo febris adoriatur, quum procul à corde sedem habeat. Nec si ea quidem membrana qua costas contegit, humore tamen duro, ædematæve, &c.* Ex quibus verbis liquidò constare arbitror, in pleuritide ab humore præsertim pituitoso, & melancholico pronata, nullam aliquando adesse febrim. Patet ex verbo *non continuo*, & vt alij codices legunt, *nec enim si phlegmone digitus doleat, omnino febricitant.* In pituitosa enim, & melancholica pleuritide (quæ ratione situs exquisita vocatur) veritatem habere deprehendo, cum ob succi naturam, & viarum obstructionem, putrèntes vapores eleuari non possint, qui cor putredinose afficere queant.

Hoc euidenter confirmat Trallianus *lib. 6. cap. 1.* dum pleuritidem exquisitam posse dari sine febris, manifestè notauit. Extat elegans historia Hip. *lib. 3. epid. sect. 2. text. 79.* toties à Medicis repetita, Anaxionis, cui pleuritico, durante interna, tam in genere venoso, quam in vomica, putredine, vigesimo abfuit febris. Instat Mercurialis in *com. huius historie*, verbo *vigesima septima*, dicens: Anaxionem passum fuisse recidivam; nam cum iudore iudicatus esset vigesimo, vigesimo septimo in febrim iterum incidit, ob humorem relictum in venis & pectore, qui nouam concipiens putredinem, febris ampliam præbuit occasionem: Quæ expositio quam sit Hippocraticæ veritati aduersa, nemo non videt. Nam iudicatio vigesimi diei meritò fuit infida, quia intempèstina, facta enim est ante perfectam coctionem, in incremento medio; argumento est, quòd post iudicium vigesimi, siticulosus remansit, & à pulmone prodibant non bonæ purgationes, hoc est, excrebat cocta, aut pauca, quæ ad minuendum morbum non conferebant manifestè, & idcirco erant inutilia. Neque dicas cum Petro Vazèzio *lib. 1. com. medic. c. 12.* Anaxionem laborasse exquisita pleuritide ex situ, quæ ex melancholico aut pituitoso humore ortum ducit; nam illa fuit biliosa, vt ex symptomatis cui libet legenti contextum patere potest.

Quid plura? nonne Auic. *1. 3. tract. 4. c. 3.* in inflammatione mediastini, hoc est, in pleuritide quæ ad mediastinum fit, multò sanè, inflammatione pleuræ, periculosiori (prout *infra* ex ipsius Auic. mente probabimus,) ob colligantiam cum basi cordis, nulla interdum adest febris. Audi ipsum *loco cit. sic præstantem. Et non est pleuresis, quum non sint illic dolor pungiuis, & pulsus seruinus, & reliqua, & in non vera existit subtus pectinem spatula dolor. Et in pura, quæ est in velamine distinguente, est dolor declinans ad ossa pectoris, & est permixtio rationis in ipsa, & sunt vehementiora accidentia, & dolor, & difficultas anhelitus, & non est velocitas vehementie febris, sicut in aliis, immò quandoque postponitur, vsquequò putrefiat superfluitas, & fit fortis valde, &c.* Vides, vt Auic. in pleuritide mediastini febrim quandoque postponi arbitretur? Scio quam multa, vt suam Auicennam tueantur, ratiocinentur interpretes. Non me latet, quid in huius loci expositione eruditissimi profertur Costæus, & Mongius, dum mediastinum carti-

laginea substantia, carne experte, & suapte natura frigidiori, constare putant; quare minùs facile putrescere quod in ipsum influit, quam ad latera, vbi pleura sita est; quæ, quia internis costarum musculis inhæret, calidior est. Quæ solutio quam reproba sit, symptomata mediastini inflammationem comitantia planè demonstrant; nam in hac sunt vehementiora accidentia, vt Auic. *cit. loco asseruit*, hæcque euenire ob maiorem viciniam cum corde, obseruarunt peritiores Anatomici. Quare mediastino maiorem inesse feruorem ob cordis basim est necesse, qui ob continuam frigidam inspirationem remitti non potest, vt rentur illi; hæc enim ratio in omnibus ardentibus febribus etiam locum haberet, in quibus aer licet inspiretur frigidus, ardor tamen, ignisque internus haud mitigari possunt. Dicendum ergo est, verissima Auicennam pronunciasse, quem ipsi incallum explicare conantur. Nam pleuritis exquisita interdum potest dari sine febris vlla. Auctores verò omnes arbitantes pleuritidem non posse constare sine febris, de frequenti euentu intelligendos puta. Interim lege Alphonsum Lupeum Cureleanum *lib. 3. enchiridij, cap. de pleuritide*, qui Alexandri Tralliani mentem miratur valde, cuius dicta citra rationem impugnat.

D V B I V M X I.

Num sputum in pleuritide, coctionis, & cruditatis signum sit.

Absque sputo.] Licet ampla sit de sputo apud Medicinæ proceres doctrina, quam inter omnes Mercurialis, Medicus citra omnem aleam doctissimus, ex professo inculcat *l. 3. de excrementis, c. 3.* Nos, quæ auctores, præsertim Hip. interpretes, in *lib. 2. prog. à textu 43. vsque ad 48.* fusè de sputo in pleuritide agitarunt, in Gal. florentissima vireta diuertentes, inquiramus, non vt transfugæ, verum inspectores, exploraturi ecquid inde vtilitatis percipi possit. Excrementum ab ore proiectum, vel est saliuæ, vel sputum: de illa primo loco agendum est. Hanc Grammatici, notatione vocabuli, dictam volunt, quia ferè salis est sapore; vel à saliendo, quòd in ore saliat, & crescat. Sed nisi ego fallor, falluntur ipsi: sani enim, & valentis hominis saliuæ, non salia; immò salia ægri stomachi, non temperatæ complexionis indicium est. Qui vim ipsius nouit, potestatemque in ore, à saliendo, id est condiendo, & saporem impertiendo nominatam verius dicit: cuius enim rei ab ore percipitur sapor, cuius cibi sensum habebit gustans lingua, saliuæ ope destituta? Itaque eadem corrupta nullus gustus, vel deprauatus argumentum fit os eorum, qui causone vexantur, incensum, aridissimum.

Vt cunque sit, saliuæ ex pituitæ genere est, quæ per os citra tussim educitur, ex Gal. *lib. 3. de loc. c. 7.* diciturque *excrementum glandularum qua sub lingua reperitur*, vt Gal. inquit, *lib. 2. de sem. c. 6.* quam lingua sibi assimilat *l. 5. aph. 39.* cuius duplex vsus, vnus ad discernendos sapes, cum ipsa sit gustus medium: alter ad humectandum os, quum fuerit ab ipsa voce, & clamore exsiccatum: hac enim de causa glandulas in multis corporis partibus, lingua, faucibus, oculis, vtero, & aliis commodè natura constituit. Addit alium saliuæ vsus Auic. *1. 1. doct. 4. cap. 2. in inis.* vt coctionem alimentorum in ore adiuet, cum ipsa coquendi vim habeat, ex Galen. *lib. 5. secund. loc. cap. 1.*

Hanc expuere, licet Persis esset indecorum, & ignominiosum, vt refert Xenophon *lib. 4. de exped. Cyri*, quoniam crapulæ, & repletionis certum erat indicium; quam felicitatem habuisse Antonium Drusi uxorem, quæ nunquam expuit, prodidit Plin. *lib. 7. cap. 19.* nam excrementa emanantia ab ore, quòd pauciora sunt, eò videntur maiorem sanitatem indicare. tamen cum saliuæ naturalis sit, & in homine verè sano reperiat, si quantitate non excedat, aut extraneum habeat saporem, reproba non est, vt *cit. lib. de loc. retulit Galen. & firmat Auic. 6. 3. tract. 1. cap. 25.* nam si saliuæ immo dicè excrenatur, dicitur *pyralismus*, vt explicat Mercat. *lib. 1. indicat. cap. 14. in med.* huius affectus causas ingeniosè proponens: idcirco inculcata valetudine fruente, debent interdum ab

ab ore ducere saliuam, quum ea lingua nutriatur, ex Gal. *lib. 5. aph. com. 39. §. In ossibus quidem id quod in horum caueris continetur, in hepate verò sanguis. Ex hoc genere est & spumens humor qui in carne pulmonis continetur, & in articularibus compagibus glutinosus humor, & in testibus, & assistentibus anfractibus semen, & in lingua saliuæ, &c.* Quapropter glandularum, quæ in faucibus sitæ sunt, vsus tot encomiis celebravit Gal. *lib. 1. 4. meth. cap. 11. & lib. 2. de sem. cap. ult.* De quarum vsu, vide Colum. *lib. 9. de glandulis, in inis.*

Sputum est, quod excernitur ex pulmone per tussim: hoc duplex est, vnum in sanis, in ægris alterum, quod nihil est aliud, quam *pars humoris peccantis morbum efficiens, veluti in cap. ult. lib. 2. de differ. feb.* protulit Galen. Quamobrem sputum vsus, ad cognoscendas morborum causas, aut demonstrandas indicationes, vtilissimus est, ex Gal. doctrina, *lib. 1. aph. 12. & lib. 4. aph. com. 71. & lib. 6. eiusd. com. 33.* Hinc ex coloribus sputi humorem superabundantem agnoscit Gal. *lib. 6. epid. sect. 3. com. 42. lib. 6. aph. com. 33. & lib. 5. de loc. affect. cap. 2.* nam spumans, pituitosus est; pallidus, biliosus; niger, melancholicus; ruber, sanguinem defluentem significat.

Sputum ægrotantium duplex est, vnum bonum, alterum non bonum. Illud tale est, quale hominum integra valetudine fruientium, sanitatem instrumentorum, quibus vis spirandi est demandata, planè ostendens, ex Gal. *lib. 1. cris. cap. 7.* hoc perfectæ coctionis index est certissimus, si album fuerit, læue, æquale, & consistentia neque nimis humidum, neque nimis crassum. Mediocriter crassum, est probè coctum; coctio enim cogit, incassatque ex Gal. *lib. 4. acut. com. 4. & l. 7. meth. cap. 6. & lib. 2. prog. com. 33.* Arist. *lib. 4. meteor. cap. 1.* non solum vrinam, sed etiam deiectionem, quoties benè in ventre concoquatur, & item screationem in pulmonia, & costali, atque etiam pituitam per distillationes, & grauedines, necnon per lippitudinem, & pus in vlceribus. Album sit necesse est, quoniam natura à putrefacientibus causis prohibita, non potuit assimilationem, quam moliebatur, vt in cibo perfectam, assequi: assecuta est tamen qualemcunque, vt coloris fiat similitudo, quando substantia assimilari non potuit: hinc est quòd colorem album, qualis est solidarum partium accipiat pus, sedimentum vrinæ, & sputum, quod illis respondet, *lib. 1. cris. cap. 18. & lib. 4. de rat. vict. 68. & 78. lib. 2. aph. 47. & lib. 5. de simplic. medic. facult. cap. 9.* Debet esse æquale, id est sibi simile. vt *lib. 1. de differ. feb. 6.* exponit Galen. quoniam omnes eius partes eundem colorem, odorem, & consistentiam obseruant. Læuitatem adiungit Hip. *lib. 2. prog. 21.* hoc est, vt quoad tactum, læuorem representet.

Sputum ergo ægrotantium, quòd spiritalium partium affectiones mirum in modum demonstrat, ex Galen. *lib. 1. cris. cap. 18.* considerandum est, quando iam aliquid excernitur, verum id sanies est tenuis, & liquida, non qualis saliuæ, aut naturale sputum, quæ non sputum, sed spuitio aut sputamen dicitur à Græcis, signum debilis, & obscuræ coctionis, principium non excludens. Si verò sanies illa incipit iam crassescere, & permisceri cum sputo naturali, promptius, facilius, & minori vi expellitur, & in copia maiori, manifestat coctionis signum est, morbi augmentum significans. Illud verò optimum album, læue, æquale, quòd facile, & in magna quantitate educitur, perfectæ coctionis signum minimè est fallax, & morbi statum adesse demonstrat. Si verò in maiori copia, cum febris, & symptomatum remissione, faciliusque respiratione, morbum ex ratione leuat, declinantis pleuritidis certissimum est indicium.

Sputum hoc si circa initia, hoc est, primis tribus diebus, appareat copiosum, morbum breuiat, ex Hip. *lib. 1. aph. 12. lib. 1. cris. cap. 7. lib. 1. de rat. vict. 32. & lib. 1. epid. sect. 3. com. 10.* Nam auctore Hip. *lib. 2. prog. 43.* screatione in omni dolore, qui affligat circa pulmonem, & costas, citò promergetur screatione, necesse est. Cum enim tunica, qua partes thoracis interiores cooperiuntur, non sit ita crassa & dura, vt corium externum, sed qualis est tunica oculi, & palati, ex quibus ob tenuitatem, & raritatem aliquid semper refudat, ex Gal. *l. 1. aph. com. 12. & lib. de const. art. medic. 15. ad fin. lib. II.*

ideirco ex pleura inflammata aliquid semper refudare solet, momentaneum, si causa est tenuis, virtus expellens fortis, fluxio pauca, tunicæque minimè densa, & hæc cocta pleuritis appellatur. Si verò ob doloris vehementiam, inobeditiam materię, imbecillitatem facultatis, æger nihil mentione dignum expuit, ex Galen. *lib. 2. prog. 67.* tunc sicca vocatur pleuritis, & cruda; non quòd ab humore, intemperie sicca, aut in parte sicca fiat, vel ex inanitione concitetur, sed quia in ea nihil excernitur, auctore Magistro, *lib. 1. de rar. vi. in morb. acut. com. 22.* Aduerte tamen ex Auic. *10. 3. tract. 4. c. 4.* sæpe reperiri pleuritidem, in qua nihil expuitur, non quia est fraudulenta, vt ipsius verbis vtar, sed cum mitis sit, & benigna, ex tenui humore suborta, materia insensibiliter resoluta faciliè euanescit.

In sputo cocto, vt sit salutis signum, plura sunt obseruanda. Morbi causa non debet delitelcere, quæ in aliquam partem subito irruens, repente mortem adducat, ex Galen. *lib. de const. art. medic. cap. 18.* Non debet complicari aliquis morbus malignus, cuius ratio inopinatè mors contingat: Sic intelligendus Auic. *loc. nuper cit. §. Inquit Hippocr. multoties est sputum bonum facile, & similiter anhelitus, & sunt illic alia signa mala mortalia, sicut species in qua est dolor ad posteriora, & est quasi dorsum patientis eam, dorsum verberari, & est vrina eius sanguinea, saniosa, & raro fit beatus, immò moritur intra quartum, & septimum, &c.* Huius rei duplicem causam assignant interpretes, & quòd pleuritidis causa, non multitudinè, aut acrimonia, sed mala qualitate cor fatiget: vel sit maior humoris deleteri in vasis, quàm inflammata pleuræ portio; & quòd respiratione parum immutata, sputoque apparente bono, à capite, vel alia parte defluit ad pulmonem excrementum, quòd coctum excernitur: quare accidit, vt sputum ex diuersa materia fiat, quàm ex qua fit pleuritis. Deinde vt sputum coctum salutem portendat, morbi causa debet esse homogœna, & post coctionem subsequi debet excretio, ex Galen. *2. prog. 67. & com. 22. lib. 1. aphor. sect. 2. com. 46.*

Sputum non bonum multiplex est: spumosum, flauum, rufum, rubrum, pallidum, nigrum; quæ genera sputorum, non sputa propriè, sed sputamina, & expuitiones appellantur à Galen. *lib. 1. de crisib. cap. 5.* Hæc ergo sputa, periculum, morbi incrementum, & mortem prælagiunt: de horum genere sunt sputa glutinosa, æruginosa, viridia, liuida, rotunda; quæ omnia, vel excedentem calorem, vel immodicam frigiditatem ostendunt, & signa corruptionis, vel incoctionis dicuntur à Galen. *lib. 1. epidem. sect. 2. com. 46.*

Sputa periculosissima sunt nigra, ex Galen. *lib. 2. cris. 10.* & valde spumantia (spumans enim simpliciter solam pituitæ copiam significat, ex Galen. *2. cris. 10. & lib. de const. art. medic. cap. 17.*) quum in gutture ebulliant, quo moribundi, constante adhuc mente raucum murmur, ac sonitum reciprocantem edunt, (instantis mortis signum:) cum enim arteriam vocalem occludi contingat, spiritus qui confertim erumpere gestit, naçtus meatum angustum, collapsamque fistulam, gargarismo quodam prodit, ac raucum per læuia murmur efficit, scatebrisque arentes deserit artus. Conglomeratus itaque spiritus, spumæque turgida commixtus, sonitum excitat, (orem Barbari vocant) reciprocanti maris æstui similem. Alias verò causas, ob quas periculum maximum prælagiant. Lege in *lib. 2. proloc. cit.* Galenū, & post hunc, vide Christoph. à Vega, qui interpretando Hip. ceteros antecellit. Cetera de sputo in pleuritide, legat qui velit apud Iacchin. in *lib. 9. ad Almanf. cap. 39.* Guainerium, *tract. de pleuritide, sit. de sputo.* Ludouic. Merca. *lib. 2. de morb. intern. cap. 6.* Altimarum, Mercurial. Massariam, Nicol. Pisonem, & alios qui de pleuritide propriam caput conscripserunt.

QVÆSTIO XVI.

Quòd ex sanguine corrupto sumatur indicatio ad sanguinem mittendum. Contra Fernel. & Auger. Medicos eximios.

Corruptio potens in venis.] Pertritum, exculcatum, que est vel omnibus, qui primis labris Medicinam degustarunt, § 2

de gustarunt, in præsentia sanguinis corrupti in venis, sanguinem vel largissimè esse emittendum. Hoc enim placitum, præter diutinum experimentum, Galen. lib. 9. meth. cap. 4. eleganti quadam historia confirmat, quo loco in febre ex putredine sanguinis concitata, vsque ad animi deliqui sanguinem emittit: de qua quaestione plura diximus lib. 1. in com. hist. 9. & in com. histor. 9. l. 4. Deo duce, fusè disceptabimus. Hac ratione in omnibus febribus quas putrescens concitat humor, sanguinè imperat emittendum, lib. 11. meth. cap. 15. Et lib. 9. meth. 11. tunc venam secat, quando sanguis redditur inutilis natura: fit autem talis, vel quando propriam qualitatem ad unguem non seruat, nec amplius nutrire potest, sicut prius cum vilis esset. Quare ex prava sanguinis qualitate, & corruptela, peccatum sanguinis qualitatum vocant) indicatio sumitur ad sanguinem mittendum. Sequitur Auic. 4. 1. cap. 20. §. Amplius in corporibus, que prolixas perpeffa sunt agritudines, caue tibi à phlebotomia, nisi sanguinis adfuerit corruptio, qua te ad hoc perducit: quoniam tunc phlebotomabis ea, &c.

Contra hanc veritatem plura obiici possunt, quæ per incuriam transire fas non est. Primo loco offert iete illa eiusdem Galen. sententia, lata in illo aureo cap. 4. lib. 4. de sanis. tuend. iuxta med. ibi enim docet, quòd quando humores valdè à natura sanguinis recedunt, venæ sectio non conuenit, quoniam plenitudo iam transit per putredinem in cacochymia. Deinde, si putredo immediatè à debilitate caloris oritur innati, vt omnis Philosphorum, & Medicorum chorus vnà confirmat, cur in potenti, (Rasij verbo vtor, hoc in loco) hoc est, vehemènti corruptione sanguinis in venis, sanguinem emittemus, si in illius præsentia vires haud possunt esse valentes, & maximè in pleuritide, in qua interdum licèt coctus sit humor, non expellitur tamen multoties, ob debilitatem thoracem mouentis facultatis, vt 2. prog. 67. & alibi Galen dicebat? Quare putredo sanguinis missione non curatur, ex Galen. 11. meth. 14. In tanta ergo corruptione sanguinem mittere non conuenit, ex Senis præscripto, in lib. 6. epidem. sect. 3. text. 43. quoniam in his vires non constant, ex Gal. in com. dum sic ait. Expedi (inquit) horum aliquibus sanguinem detrahi, quibus scilicet is copiosus est, & nondum insigniter ad alterum humorem conuersus. Non detrahendus est autem, in quibus iam mutatus est, proposito à viribus sumpto antecedente.

A sanguine ergo corrupto non potest sumi indicatio sanguinem mittendi, cum phlebotomia tunc citra morbi leuamen vires deiciat: indifferenter enim omnes humores euacuat, nec putridum magis, quàm integrum, quo fit vt in vitiolorum, corruptiorumque humorum in venis existentium constitutione, venæ sectio nil planè immutet, sed eadem persistat humorum proportio, quæ ante sectionem fuerat; quare licèt copiarum non nihil adimat, cacochymiam tamen, quæ viribus incommodat, non aufert.

Ioannes Fernel. Medicus apprime doctus, & elegans, consil. 45. & Horat. Augen. haud dilutè auctoritatis vir, tom. 1. epist. lib. 1. 1. epist. ult. accusare Galenū non desistit, quòd nihil constans, ac firmum de hac quaestione stabilierit, quæ ita ardua est, vt multorum torqueat ingenia. Siquidem dum sanguis effluit impurus, crassus, ac niger, aut aliquo alio vitio infectus, largissimè sanguinem detrahit; quum verò purus, ac floridus, è contrà. Quare Medicorum tanta est varietas, ac discordia, vt vix quicquid illius de hac re sententiam firmam hætenus sit assecutus.

Immeritò tamen Galenū reprehendere ausi sunt. Nam à sanguine vitioso sumitur indicatio ad sanguinem mittendum. Hoc, præter citata ipsius testimonia, palàm facit, latum in lib. 5. meth. 15. quo loco in phthisi, affectu sanè, in quo vires haud possunt esse valentes, sanguinem mittit, potissimum quibus veluti limus quidam vitiosus, & crassus totus est sanguis, in lib. 5. opist. sect. 3. com. 29. in muliere Romana valdè extenuata sanguinem mittere non recusauit, ea præsertim ratione ductus, quòd vitiosus sanguis exiit, colore linidus, liquidæ pici, & colore, & crassamento simillimus. Sanguis igitur leui putredine, & reducibili ad benignum infectus, quocum adhuc natura consistat, nuncupabitur sanguis vitiosus, à quo sumi indicationem ad sanguinem mittendum, colligi potest ex Gal.

A lib. 2. aph. 17. iuxta fin. & in art. medic. cap. 89. §. Esto enim si ira contigerit, ex humoribus putrescentibus accendi febrè, &c. Tunc enim venæ sectio magnum præbet vsum, & ventilatione semiputridi, & vacuatione integrè putridi: nisi imaginemur putredinem ita creuisse, & esse consummatam, vt eius caula sanguis propriam formam amiserit, & in alienam naturam degenerauerit, nam tunc inutilis est phlebotomia.

Opposita verò hac ratione solues. Dic ad primum. Galen. dictum locum habere in corporibus sanis, & neutris, cum ibi Galenus versetur in parte de sanitate tuenda, nos verò loquimur de iis qui actu iam ægrotant. Vel dicendum, magnam illam distantiam à natura sanguinis, non aliundè quàm à virium imbecillitate desumi: hoc colligitur ex Gal. lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 9. dicente, in plenitudine crudorum succorum inutilem esse phlebotomiam, quoniam iis virium robur non adest: Si verò vires cum sanguinis putredine constant, existimandum non est humores à natura sanguinis valdè esse distantes; præsertim quando sanguis vitiatum manente ipsius forma; nam sanguis putrescens etiam plenitudinem constituit, immò sæpe cacochymia intra vasa constituta venæ sectione commodè minuitur: explicat eruditè Augenius lib. 4. de sang. mis. cap. 4. Quare putredo sola sanguinis missione non curatur, sed remediis etiam concoquentibus, quæ post sanguinis missionem celebrari debent; tunc enim parcius sanguinem extrahere oportet, sumpta indicatione non à putredine, sed à viribus, vt scilicet possit æger ad putrescentium humorum coctionem sufficere, qui post phlebotomiam in vasis relinquuntur.

Sanguis igitur vitiosus, omninò corruptus & putris si abundet, ita vt vires langueant, ipsèque insigni conuersione in alios humores sit mutatus, tunc nullo modo emittendus sanguis, sed purgatio celebranda. Ex quo patet, corrigendam esse literam Auic. 4. 1. cap. 20. iuxta med. cum ait. Et similiter oportet, vt ex minutione febricitantis, cuius febris non est ex putredine, minoratio fiat: nam magis quadrat, vt legatur, cuius febris est ex putredine. Ex quibus ad argumenta patet responso. Lege Spicilegium Moxij, in quo pulchrè agit de curandis febribus per venæ sectionem, quas putrescens humor accendit.

QVÆSTIO XVII.

Quòd in pleuritide, à parte affecta sit hauriendus sanguis. Contra plurium luniorum decreta.

Mutatione facta.] Historias de pleuritide, morbo notissimo, ac frequentissimo exponentes, quòd feliciter rerum difficultates emens, demùm exoptatam contingamus metam, hanc difficilem quaestionem de venæ sectione, ex omnium pænè auctorum decreto Laconicè perlustramus. Cæterum quoniam vniuersa Medicorum schola, magistros suos multiplicibus telis oppugnat, eorumque mentem in varios sensus distorquet, non erit molestum, in illorum hortulos, multis sæpè doctrinæ floribus peramœnos palulàm diuertisse.

Medicorum scientissimus lib. 2. acut. 10. & 11. & lib. 4. eiusd. text. 72. & 73. in pleuritide ab affecto latere sanguinem hauriendum iubet. Eius sententiam amplectitur Galenus, in com. & lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 16. & alibi sæpè. Attende quàm fuerint solertes, acuti, & graues; & quanti fecerint rectitudinem, in omnibus vacuationibus ab ipsa natura tantoperè obseruata, cuius vi faciliior, & felicior multò vacuatio contingit. Illa enim quando crifim molitur, & per abscessum, sanguinis fluxum, aut aliam quamlibet vacuationem, noxium humorem expellere tentat, operatur semper recto tramite. Quare si Medicus ipsam rectè operantem imitari tenetur, secundum rectitudinem operari debet. Hæc est causa à Gal. variis in locis decantata, ob quam inter perfectæ crisis conditiones, eam reponendam statuerit, quòd fiat recto tramite: nam hoc modo celebrata euidentem attulit utilitatem, ita vt & qui patiuntur & familiares ipsorum sepe numero obstupescant, vt 3. cris. c. 3. lib. 1. aph. c. 29. & lib. de curand. rat. per sang. mis. 14. 15. 16. protulit

protulit Galenus: cuius doctrinam eleganti poemate confirmat Franciscus Bouffuetus lib. 7. de arte medendi, tit. de pleuritide.

Venerandus Senex lib. 6. epid. sect. 2. text. 12. sic pronunciat. Secundum rectum & costantem dolores, & præcordiorum contentiones, & lienis elationes, & ex naribus eruptiones, &c. quam sectionem vt dilucidam, & medicinalem Gal. approbat, in com. nec immeritò; nam, vt notat Fuchius ibi, monet Hippoc. quòd natura in expellendis excrementis motus diligenter à Medico sit aduertendus, qui si in rectum sit, robur naturæ significat: neque enim vacuationi locus alius commodior est, quàm qui vicinus existit, & secundum rectum procedit. Iure ergo optimo in omni vacuatione, recta partium positio est consideranda, ex Gal. lib. 5. meth. cap. 3. & lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 11. Auic. 4. 1. cap. 3. Hoc intelligendum est, dummodò rectitudo agnosci possit; nam difficile est eam in omnibus agnoscere: veluti quum varices, aut hæmorrhoides inflant, sanant; sanguis vacuatur per vterum; humor noxius per aluum, aut urinam expellitur. Ex his constat, partes è directo positas magis inter se consentire, & frui. Hoc probat euidenter Gal. lib. 14. de vsu part. 7. quoniam, inquit, dextra vteri pars tantè est sinistra calidior, vt ratione caloris aduerti mares effingat, est autem exuperantis caloris causa, hepatis rectitudo. Licèt autem omnia omnibus consentiant, ex Hip. lib. de aliment. num. 4. tamen præter generalem consensum, particularis inter partes, per communes, & affines venas obseruari debet, nam vna quædam alteri parti magis quàm aliæ contentit. Si enim incideris in eas quæ non consentiunt, neque affectæ parti medeberis, & semper lædes, vt libro de opr. sect. cap. 5. Gal. docuit. In quo tamen consistat rectitudo, disputant Fernel. lib. 2. meth. c. 5. Vallesius lib. 7. cont. c. 4. Mena in com. cap. 15. Gal. in lib. de sang. mis. Saluus Sclanus 1. aph. 21. Vega lib. 2. art. medic. sect. 5. cap. 5. & nuper scripsit Castrensis eruditissimè, lib. 2. opuscul. que ex quibus, cap. 14. Cur autem vacuatio secundum rectitudinem celebrata, tantoperè inuuet, explicat inter citatos exemplis appositissimis, & manifestissimis Veiga in com. cap. 9. §. lib. art. medic. Galeni, in principio.

Deinde, si ex Galeni doctrina lib. de curand. rat. per sang. mis. 16. rectitudinem obseruandam prænonentis, Sanguinis missio in pleuritide facta è latere affecto, manifestam sæpè attulit utilitatem, ex parte verò opposita, aut nullam, aut post longum temporis intervalum, vt eruditè admodum Hieronym. Nonnius Olysi. explicat in com. cur à parte dolore tentata venæ sectio non celebrabitur semper, vt protulit Hippocrates? Si enim auxilia debent contendere cum morbis in magnitudine, & celeritate, alienum à ratione est in morbis acutis, & citam vacuationem expostulantibus auxilia differre, quæ utilitatem celerem sunt allatura. Igitur si sectio lateris oppositi non inuuet, nisi post longum temporis intervalum, ea ex hac parte celebranda non est, quoniam non ita citò succurrit, vt acuties morbi efflagitat: Quæ enim celeritatem desiderant, celeriter adimplere oportet, vt lib. 1. acut. text. 8. docuit Hippocrates. Clamitent ad raum vsque Manardus 12. epist. 5. Altimanus prop. cap. de pleuritide, Trincauelli proprii tract. de secanda vena in pleuritide, qui hunc Gal. contextum in varios sensus distorquent; quum in eius doctrina omnia sint ita plana, vt cæcus sit qui veritatem hanc luce clariorè non agnoscat.

Fatemur quidem simplicissimam reuulsionem, & in morbo non ita acuto factam, ex distantissimis partibus esse celebrandam, vel quando paucissimus humor in pleura continetur, maior tamen copia adest humoris fluentis, & fluxuri: tunc si minima humoris portio in parte affecta sit impacta, & febris non ab inflammatione, sed à copia peccantis humoris in genere venoso fixi ortum ducat, tunc in initio iniciante morbi, dogma Arabum defendi potest. Vel si de præseruatione intelligas, verissima dices: nam in annua pleuritide, è contrario latere exercenda est, antequam inuadat, vt aduertunt Montanus in com. cap. 88. art. medic. Galen. Ludou. Mercat. lib. indicat. 4. Capiuac. lib. 2. prax. cap. 13.

Quapropter in pleuritide, aliisque inflammationibus

A internis, ab affecto latere secandam esse venam perpetuò, cum Galeno concedimus; à quo docemur, seruata etiam sufficiente contrarietate, quæ est à brachio ad pleuram, feriendam esse venam, quæ maximum cum affecta parte obtineat consensum, & tum reuellere, tum vacuare queat; quod opus vna eademque phlebotomia perfici posse, testis est Galenus lib. 2. acut. 10. & 13. method. cap. 11. hoc enim quoniam putarunt aduersarij esse falsum, in grauissimos errores inciderunt. Galeni partes tuentur Oribasi 7. collect. 5. & lib. synopsis. cap. 10. Aëtij, ex propria sententia, terrab. 1. form. 3. cap. 12. licèt ex Archigenis mente, ex latere opposito detrahendum sanguinem asseueret, terrab. 2. form. 2. cap. 68.

Quis ergò summi Dictatoris edictum peierare audebit, aut pertinaciter noua condere dogmata, aut nouas leges? cum primi Medicinæ parentes nullis ambagibus fuit, euidentissimam doctrinam promulgant, sine furo & fallaciis expositam, immò validissimis rationibus, mira industria, assiduo experimento confirmatam, posteritati commendatam reliquerint.

Videbis Arabum præcipuos in hoc negotio discordes valdè: nam Auicenna 10. 3. tract. 5. cap. 1. Rhafius cap. 57. in lib. 9. ad Almanf. Serapio tract. 2. cap. 21. Ishac lib. 6. tract. 11. è saphæna partis oppositæ sanguinem esse exhauriendum suadent, & si corpus sit plethoricum, ab opposito latere: timent enim ne secta vena, præterente copia multa, tota humoris machina in affectam partem ruere possit, faciaturque pleuritidem grauiorem. Auanzoar lib. 1. Thezir, tract. 16. cap. 13. secat basilicam lateris oppositi, quamuis quibusdam nonis Medicis (inquit ipse) nostri temporis videatur, quòd sit minuendus ex eadem parte agritudinis, inducendo super hoc verba logicalia, & sophistica, quòd mihi nullatenus videtur rationale, neque verum, immò credo certissimè, quòd facere illud, omninò est mors infirmi, &c. vt aliter quàm Auicenna, ea de re existimasse vilis sit. Meluc tract. de agritudinib. pest. & pulm. cap. 7. secat basilicam lateris oppositi, vt saphænam dextram, si sinistram latus laboreti quàm opinionem verissimam esse contendit Cæsar Optatus peccariari tract. de pleuritide: & maximè si pestilens, aut maligna inflammatio sit, vt probat Manardus 14. epist. 1. quoniam à corde, cæterisque præcipuis partibus peccantem humorem longissimè diuertit.

Sunt qui è latere contrario semper esse tundendam venam constantissimè asseuerant; de quorum numero, præter plurimos qui de pleuritide proprium caput conscripserunt, extant Gentilis, Iacobus de partibus, Mathæus peritus in com. cap. 1. Auic. in fen. 10. lib. 1. tract. 5. Nicol. Nicol. Florent. Thurinus Piscienfis, Thrienerus, Benedict. Victorius, Iacchin. Arnaldus, Guainerius, Gattinaria, Vallesius Tarantinus, Pilo, Harculanus: immò Costæus, & Paulus Mongius, doctissimi Auicennæ interpretes id confirmant.

Vallesius summi ingenij vir, lib. 2. de fabric. cap. 1. & 7. & in epistola huic operi dicata, & lib. de radice Chyna ferè per totum, quem sequitur Thaddæus Dunus lib. 4. de ven. sect. c. 5. semper è latere dextro faciendam esse phlebotomiam sibi persuasit, quòd Azygos vena, seu coniugis experta, à dextro latere oriatur, quæ tam dextras, quàm sinistras costas alit; quare in pleuritide, dextri brachij axillarem semper esse secandam monet, siue pleuritis partem dextram, siue sinistram occupet. Hanc opinionem redarguunt Valles. 7. cont. 4. Amat. lib. 1. cens. 52. Ludouic. Duretus lib. 2. in Coacas Hip. cap. 13. in com. sent. 2. Gueuata lib. de re anatomic. c. 3. Andreas Laurent. lib. 4. de re anatom. quest. 5. Sanctus. Sanctorius lib. 3. de euand. errorib. medic. cap. 17.

Peritissimus Lusitanus in com. c. 99. art. medic. Galen. proposit. 2. experimento confirmat, frequentes pleuriticorum dolores nil per affectam partem lenatos, repente aduersæ sectioni succubuisse, quoniam fluxionis origo ab aduerso accedebat: quare sit, vt seruata rectitudine extremus distantissimèque locus magis proficit. Quem auctorem si de præseruatione intelligas, illum à calumnia liberabis. Sæpè enim accidit, vt à liene vel hepate, in pleuram dextram vel sinistram, humor tenuis & biliosus confluat, qui laterum ex internallis pariat, dolores, qui misso ex auxiliari vena

fanguine leuantur; sic enim ad originem fluxionis reuul-
sio fit. Si verò de curatione interpreteris, illius opinio
amplectenda non est: nam licet fluxio ex aduersa parte
accedat, interdum oportet spernere vnam indicationem,
propter aliam vrgentiorē, ex Galen. lib. 10. meth. cap. 1.
præstantior autem indicatio est quæ libitur à parte affec-
ta, & dolore tentata: cum enim hæc sit præcipuis mem-
bris vicina, sui auxilium citissime expostulat, vt probant
Cardozus lib. de sex rebus non naturalib. cap. 11. quæst. 5.
Bartholomæus Perdulcis lib. 3. vniuers. medic. cap. 5.

Nuper Calalenus proprio tractatu, de secunda vena in
pleuritide, varium mittendi sanguinis locum assignat, pro
varietate partis mandantis fluxionem, sequitur forsan
Alzaharaium lib. pract. tract. 11. cap. ult. nam si è capite
oriatur fluxio, è cephalica; si à vena caua, & musculis tho-
racis ab interna; si è partibus infra renes, è talo extra-
hendum sanguinem consuluit. Sed hæc opinio non omni
ex parte vera est, & ex supra dictis facile redargui potest.
Attende, quomodo in secunda vena in pleuritide, huc il-
lucque Euripi modo agitati, ab Hippocratica, immò Ga-
lenica via recta recesserint, quorum dissidentes inter le-
sententias ad plenum referunt Argenterius lib. de consult.
rar. cap. ult. Franciscus Vallarinus lib. 2. canou. medicinal. ca-
non. 13. Victor Trincauelli tract. de vena secunda in pleu-
ritide, Iulius Guastavinius lib. de loc. medic. select. cap. 23.
Renatus Morellus in appendice Brissoti, in lib. de sang. mis.
Sennertus lib. 2. praxis, part. 2. cap. 16. quæst. 4.

Relictis ergo aliorum opinionibus, ne in iis refutan-
dis sim multiloquus, firmiter assero, semper in pleuritide
ab affecta parte sanguinem esse emittendum: nam præ-
terquam quòd iam omnibus ventum est, secare more
Græcorum venas, à parte vbi dolor est, vt lib. 4. acut. 10.
& 72. Vallesius firmat: hoc placitum esse verissimum
evidentissimis rationibus confirmant Argenterius lib. 1.
aph. 21. Christoph. à Vega lib. 2. art. med. sect. cap. 1. Carda-
nus lib. 1. cont. tract. 2. cont. 8. Saluus Solanus in com. sent. 21.
lib. 1. aph. Fernelius lib. 2. meth. cap. 5. Petrus Brissotus contra
Dionysium, Georgius Gomez, Monardus, & alij proprio
tract. de secunda vena in pleuritide.

Sed ex his omnibus placuit potiores rationes decer-
pere, ne illarum varietate lectores interturbentur. Sic er-
go argumentis, & auctoritatibus Græcorum placitum
munire oportet, quarum prima est. Illa reuulsio commo-
dissima est, quæ humorem à termino defluxionis ad ori-
ginem reuocat: atqui ferè semper defluxiones à locis
rectis & communibus sunt: sed sectio ex vena recta, &
communis commodè succurrit necessitati reuellendi hu-
mores fluentes, & simul auxiliatur alteri necessitati va-
cuandi humores contentos in parte affecta. Ergo sangui-
nis missio ex eodem latere eligenda, potissimum in prin-
cipio internarum inflammationum. Maior patet ex Ga-
leno supra. Minor, sensibilibus demonstratione probatur: vi-
demus namque in iecoris inflammatione optimam cri-
sim fieri, si sanguis è nate dextra, ex Galen. lib. 3. crif. cap. 3.
malam verò existere, si contra fiat: nam lib. de curand. rat.
per sanguinis mis. cap. 16. concludit Galenus, reuulsio-
nem, quibus in directum adhibetur, euidentem vtilitatem
celeriter ostendere; quibus contra, non ita. Neque enim
humorum tantum fluxus fit secundum reuulsionem, sed
etiam communicatio vaporum. Ita læsa parte dextra vteri,
dolet pars dextra capitis; & læsa parte sinistra, dolet ca-
pitis pars sinistra. Et si caput ex ventriculo dolet, dolet
frons; si ex vtero, dolet occiput, quia secundum reuul-
sionem supra ponitur vtero. Præterea dicta reuulsio non
solum facit ad fluxum humorum, & communicationem
vaporum, sed etiam ad communicationem simplicis qua-
litate: sic refrigerato rene dextro, crus dextrum refrige-
ratur; & si iecur incaluit, dextra manus, & pes exulce-
rantur, & ardent: si lien, sinistra propter reuulsionem
tantum: similiter ex eadem causa, dextra sunt calidiora si-
nistris, ex Galen. lib. 1. 4. de vsu part. cap. 7. propter reuul-
sionem, quam habent ad iecur.

Secunda. Quando interna adest inflammatio, conuenit
simul vacuare gratia humoris defluxi, & reuellere gratia
humoris fluentis: sed hæc omnia perficiuntur vacuatio-

ne facta seruando dictam reuulsionem; & communita-
tem. Ergo è latere partis affectæ sanguis hauriri debet.
Quòd autem ita etiam fiat reuulsio (in quo tota vis con-
trouersia consistit,) vltra auctoritatem Galeni lib. de sang.
mis. cap. 15. 16. & 5. meth. 3. Ostenditur, quia ex Hip. &
Galen. lib. 5. aph. 68. à parte posteriori capitis ad anterio-
rem fit reuulsio: atqui distantia quæ est à latere affecto ad
venam quæ in brachio secatur, est multò maior. Igitur
& per illam fiet reuulsio. Præterea ex Auicenna 4. 1. c. 3.
ad reuulsionem sufficit distantia, quæ est ab humero ad
humerum: sed ea quæ est à latere ad cubitum maior est,
vt patet. Igitur illa sufficit ad reuellendum.

Tertia. In principio inflammationis intentio est cohi-
bere fluxum humorum ad partem affectam, & hoc ex
methodo curatoria prærequirit ablationem causæ deflu-
xionis, quæ causa ex Gal. 13. meth. 5. & 6. potissimum est
dolor partis, & calor eiusdem, propter inflammationem,
& calefactionem humoris contenti in parte affecta. Inci-
pienda igitur curatio ab huius humoris vacuatione, quæ
commodissime fit seruata reuulsione, & communitate, à
parte verò distantissima, non item.

Quarta. Si phlebotomia fiat extra reuulsionem, &
communitatem, oportet illam amplius frequentare, vt
faciunt Barbari, quovisque fiat vacuatio humoris conti-
enti in parte affecta; quod in huiusmodi phlebotomia tar-
dius fit, quàm in ea quæ seruat reuulsionem, & commu-
nitatem.

Quinta. Si celebretur venæ sectio extra reuulsionem,
& communitatem, extrahitur bonus sanguis, & relin-
quitur malus in corpore, vt frequenter constat experimento,
& probat Galenus lib. de tremore, & palpit. cap. 5. in fin. dum
sic inquit: *Alia enim alij corporis parti vena communicat,*
oportetque vacuationes semper ex communibus moliri: nam si
venas qua nihil parti affecta communicant, incidere, neque
affecta medebere, & sanam semper offendere. Necesse igitur
nunquam non videtur, vt is qui rectè medebitur, causam ex
qua effectus oritur, agnoscat, &c. Cum igitur non seruata
reuulsione & communitate, ob causas dictas multò ma-
gis debilitetur virtus, quam religiosissime in pleuritide
seruandam docuit Galenus lib. 10. meth. cap. 5. videtur ex
parte distante celebranda venæ sectio, seruante tamen
reuulsionem, & communitatem cum parte affecta; sic
enim vnico auxilio occurrimus duplici necessitati, reuel-
lendi scilicet, & euacuandi: posse enim reuulsionem si-
mul, & euacuationem vnà venæ sectione præitari, testis
est locupletissimus Galenus locis supra citatis, nam in
principio inflammationis adest necessitas reuellendi hu-
morem fluentem, & fluxurum, & euacuandi impactum,
& fluxum.

Et vt videas, quantum momentum in exequendis va-
cuationibus habeat reuulsio, vide Galenum lib. 13. me-
thod. 11. & lib. de sang. mis. 16. & 2. acut. 11. qui licet multi
fecerit communitatem, tamen huic prætulit reuulsio-
nem: nam in inflammatione iecoris non apparente ba-
siliica, quæ cum recore communitatem habet, secat me-
dianam, & rursus hac non apparente secat humerariam;
nec accedit ad sectionem basilicæ brachij oppositi, quæ
maiores communitatem habet cum iecore; quàm vena
humeraria partis affectæ; quoniam huius sectio propter
reuulsionem plus potest, quàm sectio illius ob commu-
nitatem: quæ solutio certior est alia, quam tradit Manar-
dus 12. epist. 5. post med. Lege Castrensem lib. 2. opusculi,
qua ex quibus cap. 17.

Sed offensacula potissima sunt euertenda, quibus Ara-
bicæ familiæ strenui duces, Barbari omnes, & Iuniorum
periclitissimi eos sequuti, Græcorum sanissimam doctrinam
conuellunt. Primò sic. Tunc temporis conuenit reuul-
sio, quando humor confluit ad partem affectam, sed in
principio pleuritidis humor fluit: Ergo hoc tempore
reuulsio à parte distante, & opposita quadra celebrari de-
bet, ex Galen. lib. 4. meth. cap. 6. & lib. 5. eiusd. cap. 3. vacua-
tio autem ex parte affecta magis auget, & concitat de-
fluxum humorum ad illam. Hoc modo lib. 2. ad Glauc. 2.
prope initium, in affectibus partium supernarum sangui-
nem per inferiora emittit, & in inflammationibus partium
infernarum,

QVÆSTIO XVIII.

Quòd vigente coctione, tam in pleuritide, quàm in
morbis vasorum, possit sanguis tutissime mitti.

Contra Fernelium, & Augenum,
Medicos doctissimos.

In principio.] Postquam satis, superque de pleuritidis
medela per venæ sectionem discerimus, aptissimum
(opinor) fuerit, inseruisse huic potissimum loco, quæ Hip-
pocrates circa tempus, in quo hoc præsidium celebrari de-
bet, literis prodenda censuerit. Quæsitum enim læpè inter
classicos, ac primæ notæ conditores, sitne exsequenda so-
lùm in principio morborum venæ sectio, an in statu ali-
quando possit imperari. Rectè illud à summo Dictatore
in suis Aphoristicis oraculis lib. 2. aph. 29. inculcatum, in-
choantibus morbis tentandas esse vacuationes: nam in
statu melius est quietem habere: tunc enim natura con-
coquit, ac vtile ab inutili discernit. Hanc ergo debilitare,
factaque eo tempore phlebotomia distrahere, piaculum
est, vt expressè in com. protulit Gal. In hunc sensum intelli-
gendus est ipse, lib. 4. aph. text. 10. in acutis eadem die va-
cuandum humorem noxium præcipientis hoc est, in in-
itio initiante, antequam robur corporis dissoluatur, vel fe-
bris caliditas increseat, vel ad aliquam partem præcipuam
decumbant ij, qui per corpus vagantur humores. Huc ipe-
stat Hipp. dictum in epist. ad Cratesiam, n. 18. ab omni qui-
dem arte aliena res dilatio est, verum maxime in medicina, in
qua dilatio, anima periculum parit. Quæte auxiliari ne diffe-
ras: nam semel perentium nulla postea suffragia profunt, vt
Melnè inculcat in præfatione sua. Nam, vt rectè inquit Aui-
cenna 1. 4. tract. 2. cap. 7. Sanguis missio cum postponitur à
principio non est amplius intentio. H. cap. mus omnium Cel-
sus elegantissimus confirmat lib. 2. cap. 10. dum sic ait. Sed
vt aliquando etiam primo die sanguinem mittere est necesse, sic
nunquam vtile post diem quartum est; quum iam spatio ipsò
materia & exhausta est, & corpus corruptum, vt detractio imbe-
cillum id facere possit, non possit integrum, &c. Deinde in sta-
tu omnia fortiora, & natura maxime à symptomaticis est af-
flicta & oppræssa: non est ergo eo tempore remedijs exa-
gitanda. Nam febris maior quæ in statu apparet, ex maio-
iori conatu naturæ, feruore, ebullitione, & pugna ortum
ducit, quibus cessantibus, illa solet miscere: quare si
tunc sanguinem mittas, citra morbi leuamen, vires delicias.
Hac lege ducti Medici ante Hipp. vltra quartum diem
nam non secabant, vt notanter aduertit Galen. lib. 3. epid.
sect. 3. comment. 79. in principio enim vires magis sunt libe-
rales, & copia multa; & maxime in pleuritide, ad cuius cù-
rationem, in statu, viribus opus est: nam sæpè humor est
concoctus, & non expellitur ob mouentis thoracem fa-
cultatis debilitatem, vt lib. 2. prog. 67. admonuit Galenus;
præcipue in statu, in quo virtus animalis, ad expectoran-
dum tam necessaria, magna ex parte est defatigata, ex Gal.
lib. 2. aph. 29. Quamobrem cum vna salus sit virium robur
in pleuriticis, & in omnibus morbis, ex Gal. lib. 1. prorrhet.
com. 8. & lib. 10. meth. cap. 5. ipsas reficere iam exhaustas est
necesse.

Ad hæc. In statu facta phlebotomia, cum sit intempestiua
celebrata periculum inducit, & debilitatem summam, cum
maximè moueat, ex Trallib. 9. cap. 2. sect. 3. immò mortem
affert, ex Gal. lib. 9. meth. cap. 10. nam si fortes tum potuum,
tum ciborum facultates tempestiue quidem assumptæ ma-
ximam vtilitatem, intempestiue verò maximam afferunt
offensam, quòd magis phlebotomia, quæ ex auxiliorum
magnum cœtu censetur, ex Galen. lib. 2. aph. 29. quam
morbo consistente adhibere non oportet; tunc enim co-
actiones morborum maxime accidunt: nam Medici offi-
cium est afferre commodum, & euitare noxam, ex Hippoc.
lib. 1. epid. sect. 2. text. 50. Medicus enim arte Hippocratica
dignus, tam debet laborare in curando, quàm in quiescen-
do, ex Hipp. 6. epid. sect. 2. text. 26. ibi: *Contraria adhibere,*
& interquiescere. In hunc modum interpretandus Auicen.
10. 3. tract. 5. cap. 2. 8. *Quumque phlebotomas, & euacuas,*
non sedantur accidentia, tunc scias quòd prohibitio collectio-
nis,

infernarum, è contra: quia (vt inquit) fluxionis motum
ad contraria retrahere expedit. Dic, in pleuritide non
adesse solam necessitatem reuulsionis, sed euacuationis:
quoniam in initio portio humoris in parte est impacta, &
facta phlebotomia à latere affecto, sufficiens seruatur di-
stantia requisita ad reuulsionem. Locus verò ex lib. 2. ad
Glauc. intelligendus est de externa inflammatione, vt potè
cubiti, aut humeri: nam inter partem affectam, & venam
rectam communem secandam, adest notabilis distantia
sufficiens ad reuellendum; aliàs enim magis augebitur fluxio
ad partem affectam. Ob eam causam Galenus lib. 13.
meth. vno crure malè affecto, scarificat reliquum, non seruans
reuulsionem; & manu laborante scarificat crura, non ser-
uans reuulsionem. Sed cur affecto vno crure, secatur reli-
quum, & non similiter affecto vno brachio, secatur alterum?
Dic, hoc etiam commodè fieri posse, quando in-
flammatio partes externas occupat; non verò in pleuritide,
sæuo sanè affectu, in quo illic reuellere, & euacuare
licet. Hoc modo Celsus lib. 2. cap. 10. vno humero malè
affecto, ab opposito brachio sanguinem mittit; nec id negat
Gal. loc. cit. sed solum insinuat, nos in huiusmodi exem-
plis, rectè posse venæ sectionem exercere, prætermittendo
reuulsionem, aut communitatem.

Secundò. Gal. lib. 5. aph. 68. docet reuulsionem fieri ad
contraria, idque tripliciter, secundum longitudinem, id est,
secundum partem supernam, & infernam: secundum læ-
titudinem, hoc est, secundum dextrum, & sinistrum; secun-
dum altitudinem, seu secundum partem anteriorem, & pos-
teriorem. Atqui si in pleuritide lateris dextri, verbi gratia;
fiat phlebotomia ex brachio eiusdem lateris, vt secundum
sententiam Græcorum fit, nulla ex his tribus contrarietati-
bus seruatur. Igitur in principio, in quo reuellere con-
uenit, ex eodem latere celebranda non est. Dic, prætermittit
Galenus loc. cit. quartam contrarietatem ad reuellend-
dum, quæ est à centro ad circumferentiam, siue ab interio-
ribus ad exter. ora, de qua meminit Gal. lib. de reuulsione, &
lib. 5. meth. cap. 3. dum sic dicit: *Reuulsio verò in iis qua supra*
sunt omnibus, deorsum agitur: sursum, in iis, qua sunt infra.
Præterea à dextris ad sinistra, sicut ab his rursus ad illa: si-
militer ex iis, qua intus habentur, ad ea, qua foris sunt: con-
trahæ ab his ad illa.

Tertiò. Eadem ratio præseruationis, & curationis: sed
in vacuatione præseruatiua, Gal. lib. de sang. mis. 19. è parte
distantissima, nempe ex crure euacuat, in illis qui Comi-
tiali morbo, vertiginique sunt obnoxij, edoctus ab Hip-
poc. lib. 2. de natur. human. text. 9. Ergo incipiente inflammatio-
ne similiter faciendum. Dic primò, quòd licet secta qua-
libet vena totum corpus exhauriatur, vt monuit Galenus
lib. 2. acut. 10. tamen non ita æquè, atque similiter vacua-
tionem offerre studemus: in eunte verè, gratia præseruan-
di, non adest affectus particularis, qui pro sui curatione
celerem opem, & ex propinquiori, certoque loco expostu-
lat; tunc enim non conuenit venæ sectio ex quaui parte
celebrata, quæ omnia contrario modo eueniunt in præ-
seruatione.

Quartò. Paulus lib. 8. cap. 40. in particulis recenter in-
flammatione tentatis, ex opposito sectionem moliri do-
cet. Dic, Paulum velle in inueteratis inflammationibus,
in quibus iam cessauit defluxus, & intentio est solum
euacuare, venæ sectionem esse celebrandam per partem
affectam, vel per particulam ei vicinam: at in inflamma-
tionibus incipientibus, sectionem faciendam esse ex op-
posito, hoc est, ex parte distante, quæ opposita sit par-
ti affectæ, aliquo modo contrarietatis ex illis quatuor su-
perius explicatis, scilicet, supra, infra, intrò, antè, re-
trò, dextrorsum, sinistrorsum. In hoc itaque opinionum
portento, tu mediam Græcorum viam tene, quippe hanc
tenere beati.

nis, quam queris, est difficilis: non ergo iseres phlebotomiam, ut non congeleat materia, quae est habitura collectionem, &c. Si enim operante, & coquente natura, venae sectionem exerces, non digeritur humor cum diminutione virtutis, & priuatione digestionis, ut idem Auicenna mox confirmat.

Nullo igitur modo in statu, in quo coctio viget, exercenda venae sectio est: si enim in accessionibus, vigoribusque morborum tenuissimo victu utendum est, ne à coctione distrahatur natura, ut lib. 1. aph. & alibi passim Hip. inculcat, cur ob eam causam non erit prohibenda sanguinis missio?

His forsitan conuictus Fernel. lib. 2. meth. c. 13. nunquam vigente coctione secandam esse venam constantissime tenet, dum sic ait: *Natura concoctione impuros, noxiosque humores à purioribus secernit, hos ut conseruet, illos ut tandem foras exturbet, aut sola per se, aut medicamenti ope. Atqui vena sectio nullo delectu, omnes, qui in venis sunt, promiscue, & indiscriminatim prolecat. Ut in phlegmone pus iam factum non amplius secta venas, sed alia ratione per vias breuiiores deriuamus: ita in febribus, quarum materia in venis coercetur, concoctus, ac iam secretus humor, medicamento deriuandus, deturbandusque est. Qua in re natura tunc temporis habebimus adimulcandam, quae secretos humores foras excludere contendit. At si quis hoc tempore venam ausit incidere, non eos solum, sed pariter vitales eliciet: quandoque grauius est, eos qui vi natura secreti sunt, puro sanguini permiscebit, hunc inquinabit, omnia confundet, naturaque optimam molitionem interpellabit. Cum igitur manifesta concoctionis nota comparebunt, non amplius vena sectione, sed aut purgatione, aut aliis deriuantibus praesidiis reliqua curatio transigenda, nisi crudis signa denuo se prodant.* Haec tamen Fernelius, cuius sententiam vallare nixus est Horat. Augenius lib. 8. de sang. mis. cap. 11. qui repetitionem venae sectionis, neque in augmento, neque in statu posse esse ex vsu, pugnaciter contendit.

Sed in hoc condendo dogmate, licet Fernelius, non inferioris subfellij Medicus, supercilio consortio detestetur eos, qui etiam in augmento, & statu sanguinem emittunt: huc tamen ego magnopere admiror, quod Galenum vbi que non legerit: Fernelij ergo Minerua licet acuta sit, à mente Galeni, immò veritate ipsa maximè distat, pro qua pugnare artificis est: nam hæc cuius est proponenda, ex Tralliano lib. 1. 2. cap. 1. sect. 7. cum nobis de veritate non de fabulis cura sit imposta, ut cum Galeno loquar lib. 3. de vsu part. cap. 1. hic enim, monente patre, illam nudam proferre, protelarè que semper coactus est ex Galeno lib. de cognoscend. curandisque anim. morb. cap. 8. praefertim quum de salute hominum agitur, ut in Hippocratis laudem adstruxit Celsus lib. 8. cap. 4. firmat Cardanus ad init. com. 1. 8. lib. 5. aph. Hipp.

Euoluentibus igitur nuper Galenica opera, ut instructor fieret contra Fernelium supellex nostra, obtulit sese Galeni cap. 5. neque illepidum, neque inuenustum, ex lib. 9. meth. medendi, in quo, praeter alia haudquaquam ex trita, subnotauimus, in omnitempore venae sectionem posse esse ex vsu. Sic enim habet facundiae medicae haud aspernandus auctor. *Maxima verò continentium febrium remedia, haec duo sunt, detractio sanguinis, & posio frigida. Verum illa nullo non tempore, modo vires sustineant; haec cum & in pulsu, & urinis concoctionis euidentibus cernuntur nota, febris autem est maxima, &c.* Quid quæso euidentibus dici potest? cum nullo non tempore, hoc est, in omni tempore venae sectionem celebrandam imperet.

Extat locus eximius apud Gal. lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 20. §. *Quocumque enim die mittendi sanguinis scopos in laborante inuenieris, in eo auxilium adhibeto, etiamsi vel pigessimus ab initio extiterit, &c.* Atqui scopi venae sectionis in augmento & statu inueniri possunt. Ergo.

Deinde. Similis est putredo tumorum, & vasorum: sicut enim in suppuratis particulis, superante natura, pus, gignitur; sic in humoribus qui in venis, atque arteriis continentur, quiddam quod puri proportionem responderet, subsidet in vrina, ex Galen. lib. 1. de dif. feb. cap. 6. Sed in augmento, & statu inflammationum sæpe conueniens est phlebotomia, ob metum magnitudinis exiturae, & timo-

rem noui defluxus ad partem inflammataam, ut explicat eleganter Henricus à Cuelhar in senten. 5. 2. lib. 2. prog. Hip. Ergo in morbis vasorum, ne calor suffocetur præ copia multa (maximè si phlebotomia à principio fuerit praetermissa) erit aliquando celebranda. Nec in contrarium ab eas sententiam, quod videris Gal. lib. 4. acut. com. 21. impedire venae sectionem in iis, quibus pus collectum est; hos enim *puris vacuatione egere constat*: nam hoc loco de inflammationum curatione loquitur, quæ pure vacuato sanantur, non de praeservatione: si enim inflammatio sit propinqua membris præcipuis, timor que sit, ne præ conatu naturæ, vnionèque innati caloris ad coquendum, & conficiendum pus, ad partem inflammataam, noua facta ebullitione, & concepto feruore concurrant, ij qui per corpus vagantur humores; tunc in statu inflammationum, vigente coctione, sanguinis missio differenda non est. Exemplo tibi sit iuuenis ille, oculorum inflammatione laborans, cuius fecit commemorationem Galenus lib. de curand. rat. per sang. mis. 17. in cuius curatione tam copiosam per venae sectionem exlequutus est post viginti dies vacuationem.

Amplius. Si Galen. in lib. de opt. secta, cap. 38. non ratione temporis, sed virium habita ratione, in statu quiescendum imperat: cur si vires adsint, nec imminet proximè crisis, tunc temporis sanguinis missio, ut salutaris non est iudicanda? & maximè in augmento (hoc enim Augenius negat) in quo licet coctionis signa euidentia appareant, ex Gal. lib. 1. cris. cap. 37. in eo tamen sanguinem emittit lib. de opt. secta, cap. 17. Quamuis enim coctio intendatur hoc tempore à natura, & illa iudicij celeritatem portendat, ex Hip. lib. 1. epid. sect. 2. text. 45. tamen sanguinis missionem tunc exercere praestat; ut breuior reddatur affectus, neve in aliud deterius malum commigret: ut enim scitè docuit Vallesius lib. 4. met. c. 2. sanguinis missio in quouis morbi tempore, est utilis.

Intuper si sanguinis è naribus profuuium in statu, cocto morbo superueniens, soluit ægritudines, ex Galeno & Hipp. lib. 4. acut. text. 10. & alibi. cur Medicus tunc naturam non imitabitur misso sanguine? Obiciet, omnem artem imitari naturam, nunquam tamen eandem esse posse, ex Arist. lib. 2. Physicor. cap. 2. & ob id naturam, factorem potentem dici ab Auic. 16. 3. tract. 5. cap. 1. Cum igitur ipsius opera ab artis operibus multum distent, ex Gal. lib. 1. de feb. cap. 1. §. *In quo sanè plurimum differunt natura opera, ab his quae humana arte sunt fabricata, &c.* eademque sapientior in operibus sit, ex Gal. lib. 7. de vsu part. cap. 13. quid mirum eandem in statu morborum, in quo coctiones fieri prodidit Galen. lib. 3. cris. cap. 5. & 4. aphor. 22. & lib. 1. aph. 12. cum Auic. 2. 4. tract. 1. cap. 2. per fluxum sanguinis sanare posse febrem? quam si nos vena secta eodem tempore curare intendamus, naturam debilitando, omnia confundemus: illa enim secernit vtile ab inutili, ars verò cum malo bonum aufert, ex Gal. lib. de optim. sect. cap. 40. in fin.

Vera quidem hæc sunt, & è fecundissima priscorum penu hausta: ita sanè Hippocrates, & Galenus obseruandum præcipiunt, vbi naturam in vigore, perfectè & absolute ad expulsionem moueri contingit, quippe ex eodem Hippocrate lib. 1. aph. 20. *Quae indicantur, aut indicata sunt integrè, nec mouere, nec nouare aliquid oportet, sed sinere*, ita ut si in vigore infra modum, languidiisque agat natura, quod deficit, imitando eam, venae sectione supplendum sit. Cur igitur si natura in statu nec coquit, nec secernit, sed pigre in vtroque opere se gerit, Medicus eius minister, & æmulator, venae sectionem (si vires ferunt) celebrandam non imperabit, antequam morbus denuo recrudescat? Quid plura? nonne ipse Galenus, à cuius decretis opinionem illam se mutuatum Fernelius refert *locis citatis* palam facit, coctionem humorum neutiquam sanguinis detractioem prohibere? Nonne cum satis idonea coctione ægri in pleuricide, alii que spiritalium partium affectibus materialibus mortem opperunt? nam necesse est coctum esse humorem, & excerni per vias à natura destinatas, quod non semper contingere potest cum ægri commodo; multoties enim est humor coctus, & præ debilitate facultatis,

facultatis, aut humoris crassitie, lentoreve non excernitur, ex Gal. lib. 2. prog. 67. Secundò. Coctio salutem portendit, si perfecta sit, & vniuersalis: quoniam in parte quapiam potest humor coqui, toto morbo adhuc remanente crudo. Sic Crastomachos, & Scymni pictoris ancilla suppuratis parotidibus obiere, ex Hip. lib. 1. epid. sect. 2. text. 84. Si verò parte hac studiosius quærat aliquis, ecquid de venae sectione in pleuritis statu, vigente coctione, prodendum se ingerat ex veterum monumentis, respondere hoc modo breuiter, aptèque ambiguitati propositæ sic propemodum posse videor, dummodò. constet Fernelianam doctrinam perpetuò haud posse esse veram.

Illud etiam testatum volumus, editum Hippocraticum ferè esse intelligendum, dum in statu quiescendum esse asseuerat; dicta enim antiquorum praeterquam quod cum multo sale sunt intelligenda, ut cum Mattheo loquar lib. 9. ad Almans. part. 4. com. 31. etiam includunt in se theorematum, & præcepta, quæ in vniuersum ab artificibus pronuntiantur; raro ut prolata sunt, absolute sunt accipienda, immò semper ferè sunt certis quibusdam limitationibus definienda, & terminanda; alioquin in eorum vsu errare frequenter contingit, ut notat doctissimus Trincauelli lib. 1. ad Glauc. cap. 14. sect. 84. id enim Galenus admonuit lib. 6. aph. 58. & alibi sæpe, nam *qua magna ex parte eueniunt, ea pro perpetuis habentur*, Ex Gal. lib. 2. aph. 43. In statu ergo ferè melius est quietem habere, licet interdum, ut vidisti, sanguinem mittere non sit ab arte alienum.

Quamuis enim hoc auxilium, in morbi initio celebratum, præstantius sit ob rationes dictas; tamen in processu morbi esse aliquando exercendum, etsi non ita copiosè, ob imminutum virium robur, haudquaquam inficior. Si non ita vtiliter, ut monebat Celsus, post quartam sanguis emittitur, ac in principio. *Optimum igitur factum est (id quod nos semper in re quaque facere vidisti) statim non numero dierum, sed vni virium robori in febribus eius generis attentum esse: quippe quod si seruatum est, non solum sexto, septimove, sed etiam sequentibus diebus sanguis est emittendus*, ut perbellè docuit Galenus lib. 9. meth. cap. 5. post princip. Constat autem in septimo, qui plurimum non exactè peracutorum morborum est terminus, ex Galen. lib. 2. cris. cap. 12. & ante ipsum coctiones fieri: quo tempore facta phlebotomia, tempestiua est; quæ si sit cum virium tolerantia celebrata, maximam vtilitatem afferre solet: tunc enim tantum abest, ut damna proposita in argumentis subsequantur; ut potius deonerata natura humor in pleuricide, melius & coquatur, & expellatur. Neque verum est, in accessionibus semper tenuissimè esse cibandum; hoc enim placitum non perpetuò est amplectendum, ut proprio experimento contra diatriarios fusè confirmat Galenus lib. 8. meth. c. 2. & lib. 10. eiusdem, cap. 3. Sic in morbi vigore plenius sæpe cibamus, quum vires exhaustæ sunt, ut scitè in com. 8. sent. lib. 1. aph. Hipp. docuit Heurnius. Ex quibus liquet in pleuricide, alii que continentibus febribus, si vires consent, adsitque morbi acuties, & feruor denuo ingrauescat, vigente coctione, etiam in statu, hauriri sanguinem rectè posse; vbi præsertim crisis non imminet, & in die deteriorio non celebretur: quod vsu, multiplicique experimento in dies magis ac magis confirmo, cum ægrorum vtilitate summa.

HISTORIA. XX. RHASIS, De Pleuricide.

Sæua pleuritis, cum maxima debilitate,
lethalis.

Alcasem patiebatur morbum, de quo * dubitabatur in principio quod esset pleuresis, & erat * lateris sinistri, sed postea fuit certum: & non fuit phlebotomatus; & vrina eius erat vehementer rubicunda; & secretus spumosus, & albus; & extremitates eius frigida, vni nix, & nunquam calefebant; & ante istud non videbatur quod pateretur febrem, sed corpus ap-

parebat semper frigidum; & oculi eius erant immobiles. Et nihil ego seueram de eo vsque ad nonum diem, & quærebatur phlebotomari illa die; & cum tetigisset, sum pulsum, inueni illum debilem & submersum, & prohibui phlebotomiam; & eius secretus erat viscosus; & prognosticatus sum quod viveret per aliquot dies, & mortuus est illa die post octo horas, &c. Rhasius in continent. lib. de mirabilibus curis, quas expertus fuit.

PARAPHRASIS.

Maleficientissimam fuisse hanc pleuræ inflammationem, ex textus serie dilucidè constat. Extremorum enim frigiditas, pulsum obscuritas & debilitas, oculorum immobilitas, non solum inflammationis magnitudinem, sed malitiam ex venenoso humore subortam ostendunt manifestè, ex Hip. lib. 4. aph. 48. & lib. 7. aph. 1. & 26. quæ spiritus animales, & vitales, potentiaque omnino extinxit. Mitities enim & lenitas febris, prauius istis symptomatis comitata, febrem non putredine tantum, sed mala qualitate cor fatigare euidenter demonstrat. In hunc sensum intelligendus est Galenus l. 3. cris. cap. 4. dicens, *debiles febres & parnas, quandoque valde malignas esse*. Ita in peste pulsus apparet similis sano, ex Gal. 3. de presag. ex pulsib. cap. 3. & 4. firmant Auic. 1. 4. tract. 4. cap. 1. & 2. 4. tract. 1. cap. 8. Auenzoar 1. thez. tract. 3. cap. 1. Rhasius lib. 10. ad Almans. cap. 2. de peste. Explicat Mercurialis lib. 3. de excrement. 8. Potentia enim cum esset à venenosa aura impensè resoluta, & affectionem mortificationi similem patenterentur, proximæque essent extinctioni; visorio spiritu, simulque vitali, qui tum oculi motus, tum pulsus robusti solent esse causa, ex toto veluti absumptis, hæc exitalia signa accidisse, non est cur miremur.

Insuper spumoso spumum, licet à Galen. lib. de const. art. medic. cap. 17. & lib. 2. cris. cap. 10. non reprobetur, sicut nec candidum, aut glutinosum, quum interdum hoc spumum possit esse coctum, ex Gal. l. 1. acut. com. 33. pleuridemque pituitosam significet, quæ post sanguineam mitior est: Hic de valde spumoso, aut glutinoso loquutum fuisse auctorem, intelligas velim; hoc enim valde reprobum est, & exitiale, apud Hip. lib. 2. prog. 47. quia ob exuperantem caliditatem apparere solet. Licet enim spumæ generatio duas habeat efficientes causas, ex Gal. 2. aph. com. 43. & l. 7. aph. com. 30. nempe vehementiam motus, & intentiam caliditatem: in animalis tamen corpore spumans deiectio, aut creatio, aut vrina, extranei caloris exuperantiam significant, ut in cit. com. prog. protulit Gal.

In tanta caloris innati penuria sanguinem mittere, à ratione ptauit alienum, sequutus Galen. lib. 9. meth. 13. §. *Quippe, si quem curare studeas affectum, is autem vacuationem requirit, vires autem extrema imbecillitate laborant: toto illo tempore quo vires rescimus, eorum qua affectum sanent, nihil planè egrotanti exhibebimus. Vbi verò eo roboris peruenisse conuicimus, ut nihil, aut parum ex vacuando sunt ledenda, tunc est ad affectus curationem accedendum, &c.* & maximè in pleuricide, in cuius curatione tantoperè vires necessariae sunt. Quapropter summa cum ratione dicebat Galenus, *melius esse virtutem non exsoluere, quam sanguinem vacuare redundantem*, lib. 2. acut. com. 10. Cum ergo æger in agone esset, & cum debilitate summa, eum tanquam deploratum sine auxilio reliquit, solo mortis prælagio vsus: nam *quando summum vigorem excipit mors, in his parte artis utendum est sola, qua prognostica nominatur, id quod futurum sit prænuntians, ne euentus rerum nostro adscribatur errori*, ut Galen. admonuit in com. 8. lib. 1. aph. quo autem pacto hoc sit intelligendum, diximus in lib. 1. in com. hist. 63. num. 7.

Mortem ergo prælagiens ab ægro discessit: Nam Medicus cognoscere debet, quis sit morbus lethalis, ex Hip. lib. 3. epidem. sect. 3. in fin. & ex eorum malitia, ac potestate periculum rimari opus est: neque enim omnium signorum æqua est dignitas, ex Gal. lib. 3. cris. cap. 2. lib. 2. prog. 55. & lib. 4. de rat. vitæ. com. 60. Sic iis inter se collatis mortis dies à Medico præcognoscitur, ex Gal. lib. 3. de cris. cap. 10.

Sed non paræ dubitationis illud censerit debet, cur prælagierit ægrum per aliquot dies victurum, & mortuus fuerit illa die? Dic, plurimos moti, non ex vi morbi (ita citius)

sinistrum latus infra læuam papillam declinat, vt de plac. Plat. & Hip. cap. 4. in inir. dicebat Galenus, explicat Petrus Laurebergius cap. 39. *anatomia, in princip.* ibi enim conspicua pulsatio tangentibus nobisprehenditur. Hoc enim quia aduersarij putarunt esse falsum, idcirco contrariam sententiam probabiliorum esse adfluxerunt, quorū mentem commune anatomicorum redarguit experimentum, Laurentij, Pinę, Plateri, Vasæi, Columbi, Valuerdæ, Vesalij, Bauhini, Spigelij, qui edocti ab ipso Galeno loc. cit. cor quodammodo in medio thorace locatū esse, in sinistro tamen latus declinare sibi persuasere. Quapropter si ventriculus cordis sinister dextro est calidior, nobilior, ac robustior, pleuritis in sinistra parte concitata, erit deterior & acutior, quoniam occupat partem sinistram, in qua sinister cordis ventriculus nobilissimus sedem habet; nā partes principes diu noxas graues nequeunt tolerare, & humor in parte calidissima impactus, feruet, furit, & ebullit.

Ad tertium licet Galenus lib. 7. de *anatomic. administrat. cap. 15.* causam per otium disquietendam censeat, ob quam facta dissectione in animali viuo propè mortem, prius cesset motus in ventriculo sinistro, quàm in dextro, quoniam in eo loco eius institutum non erat caulas rimari, ea ratio reddi potest commodissima: cum enim facultas vitalis extremè languida est, substantiam ventriculi sinistri crassam, compactam, & grauem non potest mouere. Non igitur hac ratione concludendum est, radicem vitæ in ventriculo dextro sitam esse. Adde propè mortem vniuersum sanguinem, & spiritum ex toto confluere ad cor, velut ad vitæ focum, in quo spiritus cum sint tenuissimi, resoluntur; & cum neque in ventriculo sinistro, neque in arteriis alij de nouo regenerentur, ob horum absentiam cessat motus in ventriculo læuo, in dextro apparet, ob sanguinis multitudinem, quæ piæ crassitie absumi non potuit.

Ad quartum. Verum quidem esse, partes dexas tempore sanitatis magis moueri sinistris, sed ex hoc argumento aperte inferitur, dextram pleuritidem esse minùs periculolam, posita in omnibus paritate; nec enim mirum est, dextram partem præ motu maiorem inflammationem pati posse, ex maiori humorum confluxu subortam. mirum tamen læuam æqualem pati inflammationem minùs motam, quod sine dubio maiorem causam præsupponit. Deinde, tempore morbi, ægri quiescere debent, nec debent mouere partes dexas, aut sinistras, vt docet Hippocrates lib. 2. *aph.* 48. Sed solum facultatis animalis ope indigent pro respiratione, auctore Galeno lib. 7. *meth. vlt.* & in respiratione non minùs partes dextræ, quàm sinistræ mouentur.

DVBIVM XIII.

Num oculus dexter sinistro sit obtusior. Contra Amatum, & Blemptum doctissimos.

Ad quintum. Dic partes sinistras vincere dexas in sentiendo, quum sint debiliores, & magis patientur, sensus autè passione fit, vt *sect. 31. probl. 13. & 19.* Aristoteles docet. Adde partes dexas, & sinistras non differre sensu, quia vtræque æqualiter nervos, eiusdem conditionis recipiunt pro sensu. Si verò inter has litigium sit, quæ exactius iudicet sensibile, ego parti sinistræ præstantiam tribuerem. Sic oculus sinister melius videt dextro, vt ex multorum sententia retulit Galenus lib. 6. *epid. sect. 2. com. 44.* & probat Arist. *cit. loc. probl. 19.* Sequuntur Mercurialis in *co. 10. histor. epidemic. in verbo quadragesima die.* Ludouic. Lemsius in *com. cap. 3. lib. 6. meth. Gal. disp. 2.* Leuinus Lemnius lib. 4. de *occulis natur. miraculis, c. 4.* dum sic inquit. *Ceterum quod dexter oculus sinistro sit obtusior, in se quisque experiri potest, id efficit in adulta ætate, crassior, densiorque spiritus, & quod ferè ex dextri lateris incubitu vapores nocturni eò deriuentur, ac cõfluant: in senectute verò magis stercit oculus dexter, ac calor hepatis humores qui visioni administrantur, depopulantur; sinister autem humidior est, nec in eo facile vel spiritum extenuantur, aut humores arefcunt, &c.*

Quæ positio, de natua, non morbosa affectione intelligenda est; cum ab hepate, membro calidissimo, & in quo perennis adest coctio, & humorum ebullitio, vapores ascendunt visionem interturbantes. Horum sententiam amplectitur Manardus doctissimus l. 14. *epist. 4. post princ.* dicens. *Quod verò oculus dexter magis quàm sinister lachrymas emittat, ex maiore eius imbecillitate puto contingere. Ferè enim cunctis hominibus dexter oculus sinistro solet esse debilior, cuius causam in problematis scripsit Aristoteles, nec opera pretium est hoc loco referre, &c.* Eam tamen ego esse existimo, quod cum omnia omnibus consentiant, præsertimque dextra cum dextris, & sinistra cum sinistris sympathiam veluti quandam inter se habeant, secundum rectum ex sinistro cordis ventriculo, qui ad læuam thoracis partem declinat, in quo spiritus vitales affabrè elaborantur, animalis spiritui visuali materia suppeditetur abundans, quæ ad sinistram opticum neruum delata, oculi sinistri visionem perfectiorem reddit; ex vitali enim spiritu animalè generari, multis in locis fateatur Galenus, hunc autem in opticis contineri, manifestè edocuit ipse, lib. 1. de *caus. sympt. c. 2. in princip.* nam clauulo alterutro oculo, momento dilatatur pupilla, quod à spiritu fit, non ab humore: quia ab vna in alteram pupillam non tam subito fluere, ac resisteret humor. Hoc etiam apparet in suffusionibus: si enim clauulo oculo alter dilatatur, signum est videndi actionem non omninò interceptam, & quendam adhuc spiritui patere aditum. Oculus ergo sinister spiritum viuidiorem, & magis purum à parte sinistra cerebri haurit, qui è læuo cordis ventriculo ebulliens, in illam partem secundum rectitudinem inspirat. Si veid Hippocrates lib. 2. *epid. sect. 6. in med. aliter videtur sentire, dicens, circa naturam plurimam vim habet mamma dextra, & oculus dexter, &c.* ad venandum totius temperamentum intelligendus est; licet enim multum præstent naturali calore partes dextræ, quia in dextra parte hepar situm est, principium omnis nutritionis, & dextræ partes hac de causa sinistris sint firmiores, vt in *com.* Vallesius edocuit, tamen hoc ad caliditatem, & firmitudinem vniuersalem indagandam, recipiendum: Nam, vt Aristoteles loco cit. *problemat.* dicebat: *nullus sensus dexter sinistro est præstantior, & auris sinistra melius audit dextram, & oculus sinister melius videt dextro.* Ex his patet errasse Amatū lib. 4. *centur. vlt. contrariam sententiam amplectentè.* Cum Fortunato Plempio, qui vitro citroque discursans lib. 4. elegantissimo, & ingeniosissimo de *ophthalmographia, probl. 47.* æquè oculū dextrum, ac sinistram videndo præstare arbitratus est; cuius argumenta ex dictis solui possunt. Tu verò de argumento hoc, Vide ingeniosum, & perdoctum Lupeum lib. 3. *enchi-rid. cap. de lippitudine.*

Ad vltimum dic, diuersum esse iudicium de pleuritide, & suppuratione: & licet eadem ratio esset, optat Hippocrates, vt fiat suppuratio in sinistris; quoniam hæ partes robustiores sunt, & maiori pollent vigore ad coquendum, & excernendum pus. Præterquam liber ille Hipp. non censetur, vt probant Ludouicus Lemsius in *iudicio operum magni Hip. cap. 7.* & Mercurialis in *censura libror. Hip. cum Galen. 6. epidem. sect. 1. 29.* Ergo si pars sinistra thoracis præstantior, calidior, & robustior est dextram, morbus partis sinistræ, quàm dextræ maior erit ac deterior, ac proinde sinistra pleuritis dextram periculiosior est censeanda. Lege Vascum Castellum lib. de *thoracis affectibus, tract. 5. cap. 7. difficult. 10.*

QVÆSTIO XX.

Quod lipyria Arabum valdè distet à lipyria Græcorum. Contra Iacob. Ugon. Mercat. Costæum, & Fonsecaum doctissimos.

Extremities eius frigida. Quæstio est litigij, diffinitionisque plenissima, num lipyria febris sit morbus, vt voluerit Arabes, an ex partium internarum inflammatione oriatur, vt Græci docuerit. Et in primis audiamus Græcos huius factionis acerrimos defensores. In internis, præcipueque

quisque partibus inflammatio quodòque oritur, quam ignem sacrum circa viscera, & partes internas, Aëtius vocat *tract. 2. serm. 1. cap. 89. de lypiria,* quæ inflammatio à Gal. lib. *sinist. medic. c. 18. erysipelas* dicitur, & est tumor rubens, dolorificus, à biliolo sanguine originem ducens, de quo præter Græcos, & Barbaros, differunt Manardus lib. 7. & 8. *epist. 2.* Dionysius Dacæ lib. 2. de *apostemat. cap. 41.* Dicitur autem sacer, quasi sit execrandus, quoniam comburit partes: licet Cellus lib. 5. *cap. 28. rub. 3.* illum faciat morbum ab erysipelate distinctum; quod fecit etiam Plinius lib. 28. *nat. histor. cap. 11.* Quamuis autem hic affectus ferè cutim & corium inuadat, internarum tamen partium multoties superficiem occupat. Gal. enim hepar lib. 4. de *loc. affect. c. 8. & lib. 5. eiusd. cap. 7. pulmonem lib. 2. de loc. 9. ventriculum lib. 4. acut. 1. & lib. 1. epid. sect. 2. com. 72. & 2. cris. cap. 7. vterum, vesicam, & alias nostri corporis partes interiores, erysipelate tentari manifestè concedit, & deinde lipyriam febrem subsequi non est dubitandum: tunc namque cum extremorum frigiditate, interiora vruntur, ac sitim habent, ex Hipp. & Gal. lib. 4. *aph. 48.* Cum enim fortis inflammatio calor vehemens fuerit, vt ad se trahat modo cucurbitula ex toto corpore sanguinem, iis qui ita se habent, viscera peruruntur, extrema autem partes frigescent, propter defectum sanguinis ad viscera se recipiens: & eorum plerique ne regumenta quidem tolerant, propter incendium quod in viscere sentiunt, vt lib. 7. *aph. 1. & 26.* Galen. edocuit: qui casus solis accidit febribus ardentibus, perniciosis, malignis, veluti lypiriis; nulla verò febris alia profundiora perurit, cute refrigerata, vt cit. lib. 4. *aph. & lib. 4. acut. com. 16.* ipse assererat. Hæc verò internas, easque vehementes viscerum sequitur inflammationes, & maligna est, ex Gal. lib. 2. *cris. c. 7. §. Febris verò ardens, maligna, vel pulmonis, vel hepatis, vel ventriculi erysipelatis aduenit, &c.* Ex quibus euidenter constat, Græcorum lipyriam ab inflammatione partium internarum oriri, & in ea huius febris causam consistere, cuius vi, euocato calore, cucurbitæ ritu, ad interiores sedes, hæ vrantur, & frigeant externa, vt sibi persuasit Gal. tum *loc. cit. tum lib. de inæqual. intemp. cap. 8. & lib. 2. prog. 4.* Quibus locis Galeni commoti Christoph. à Vega, Ioan. Brauius in *com. cap. 6. lib. 2. Gal. de diff. feb. Ioan. Agricola Ammonius in com. c. 8. lib. de inæqual. intemp. Holler. lib. 2. de morb. intern. tit. de lypiria,* Ioubertus lib. 2. de *febris. cap. 15.* Fernelius lib. 4. *patholog. cap. 7. Fuchsius in com. sentent. 48. lib. 4. aph. & alij, lipyriam in internarum partium inflammatione consistere sibi persuasere. Si verò lib. 7. aph. com. 42. lipyriam esse sine partis inflammatione affirmavit, ex aliorum loquutus est sententia: in qua contradictione enucleanda lege Vallesium lib. 5. *controuerf. 23.***

His prælibatis ad Arabes descendamus. Auic. 1. 4. *tract. 2. cap. 51. Lipyriam ex pituita, & bile crassa circa viscera incensa vriri refert, in qua interiora calens, & vruntur: hac de causa exteriora refrigerantur, vel ob caloris ad intima recursum, aut vaporum effluxum ad partes extimas, qui licet mediocriter calidi sint, à fonte tamen caloris, & putredinis à qua incaluerit, recedentes, ad propriam redeunt naturam: interna verò partes, non dissipatis his, neque diffatis magis incalescunt: & maxime quoniam pituita, & bilis crassa putrescentes, ubi incendium conceperint, diu & importunè id conseruant: qua de causa totus calor rapitur ad viscera, & ad locum putredinis confugit, vnde interna ardent, extrema frigent. Quo pacto lipyria est verè morbus, & inter continuas febres numeranda. Hanc Auic. sententiam approbat Rhafius hoc in loco, referens hunc ægrum cum vrina vehementer rubicunda, quæ biliolum humorem nimis excandescentem, & igneum in venoso genere redundare indicabat, habuisse extremitates frigiditas: quod facit etiam lib. 10. ad *Almans. cap. 11. & Halylabbas lib. 3. præct. 18. Serapio tract. 6. cap. 17. Mesuè de feb. putrid. cap. 3. Isahac lib. 8. theoric. c. 6. in fin. Niculus serm. 2. tract. 2. cap. 3.* Explanant luculenter Iacobus de partibus, Ioan. Costæus in *com.**

Diuersa ergo est lipyria Arabum, à lipyria Græcorum. Illa enim licet bilis crassæ naturam sapiat, est tamen à prædominiò pituitosa, & verè morbus; hæc ardens, vt cit. locis Galeni constat, & quæ potius similitudine quadam lipyria dici potest, quum sit biliola, incendiola, & non ab

humore pituitoso putrescente, vt alia originem ducat, sed ab exusto, sicco, calidissimo, in inflammata parte coërcito, furentis & pernicioso, & principum partium inflammationibus grauissimis superueniat, vt 4. *aph. & 2. cris. cit.* docuit Gal.

Incaustum ergo laborant Mercatus lib. 6. de *febris. cap. de lypiria.* Fonseca in *methodo curandarum febrium quas lachrymas omisit, cap. de lypiria,* Ioannes Costæus in *com. cit. cap. Auicem.* volentes inter Arabes, & Græcos hanc componere litem: distinguunt enim lipyriam, in legitimam & propriam, & in illegitimam & impropriam: hanc fuisse Græcorum, illam Arabum lipyriam esse asseuerant: nam hæ inter se maximè distant, in humore, putredinis modo, perniciè maiori: Græcorum enim lipyriam humor concitat calidissimas, valdè perniciosas, non ita ventilatas, sed in inflammatione, veluti concultas; ac diffilari prohibitus, acris, malignus, febrem signis prauissimis comitatam constituens. Contrà; in Arabum lipyria omnia mitiora sunt. Hanc distinctionem fecere prius Vgo Senensis, & Iacobus de Forliuio in *com. cit. sent. 48. lib. 4. aphor.* Sed cum nullibi apud antiquos scriptores hæc distinctio sit prolata, ei assentiri minimè possum: Sic enim hac solutione omnes medicæ artis difficultates ad libitum solui possent: Lege Vegam in *com. sent. 4. lib. 4. prognost. H. ppoer.*

DVBIVM XIV.

Num possint interna partes, extimis calentibus, frigereri.

Nvm tamen contra possint internæ partes, extimis calentibus, frigereri, dubium est licitū dignissimum. Henricus Cuelhar in *suis doctis com. ad text. 4. lib. 2. prog. tract. 1. cap. 43. §. Exitus vaporis calidi ex cute cum anhelitu frigidus est significatio perniciofa, & non fit nisi quia caliditas cordis finita est, &c. & cap. 48. §. Et adustio extremitatum, & cutis cum frigiditate ventris, est signum mortis iterum, &c.* Hanc prius edocuit Hippocr. doctrinam, lib. 6. *epid. sect. 4. com. 30.* dum sic inquit. *Signa mortifera per cutem, calidus vapor, prius nares frigidum spiritum reddunt, &c.* Illustris explanator in *com. cautam reddens, cur in ardentissima febre, sudore calido emanante, frigidum respirent ægrotautes, sic inquit. Nam interituri corpore valdè calente frigidum expirant, quod inopia spiritus, calorisque innati ab igneo calore resoluti, euenire est dicendum, vt aduertit Veiga lib. 5. de loc. cap. 1. verbo, iecinoris. Licet enim ardentissima præcesserit febris, quum tamen hac calorem naturalem depopuletur & absumat, tunc exsufflatio frigida, hoc est, parum calida sentitur: nam accenso corde absurdum videtur existimare, interiora alia membra posse frigere, & magis cum viuentis animalis frigus non ita dicitur intensum, vt viscera interna frigefaciat, vt 6. *epid. sect. 5. com. 27.* asseuerat Galenus: alioquin frigus homo interiret. Audi Galenum loc. supra cit. *epidemion.* Illis enim solis id euenire comperies, quorum mortem calidissima febris antecessit; qua corpus ipsum cordis torruit, atque ideo ipsum postremo refrigerant; vitali ergo renore, moriente iam corde, evanescente; in aliis quidem sudores syncopen inferentes proueniunt, multorum scilicet humorum pleno corpore: illis autem qui ex feruida febre ante exaruerunt, pro sudoribus calidus vapor tangenti tibi diffilari videbitur, &c.* Ex quo loco apertissimè constat, cum frigida respiratione calidum ex cute vaporem posse emanare. Neque hoc tibi videatur mirum; nam præ incendio interno vitalis viscerum spiritus exhalat à calore igneo exhaustus, cutis verò calido vapore elato sentitur calida. Num verò detur genus febris, in quo intima frigeant, externa caleant, ob causam diuersi humoris putrescentis in parte diuersa, quam Auic. 1. 4. *tract. 2. cap. 50. epialam* vocat, quam lipyriæ facit contrariam, latissimè explanant Gentilis, Dinus, & Iacobus vterque in *com. cit. loc. Auic.* Et nisi Auicennæ mens acutius interpretetur, non video quomodo cum Galeni doctrina constare possit, cum nomen febris contrarium demonstratione manifestè, nam febris à feruore interno dicta est.

Interim lege Vallesium *lib. 5. controuers. cap. 24.* Galeni in-terpretes, ad *cap. 6. Gal. lib. 2. de diff. feb.* Vegam, Veigam, Trincauellium, Brauum, & Montanum, qui de hoc argu-mento eloquentissimè disceptarunt.

HISTORIA XXI. GALENI, De Pleuritide.

Pleuriticus in declinatione positus, lentium
esu, emortuus.

Quare qui * lenticulam cum aceto confectam pleurítico, morbo iam declinato, ut nihil aliud quam coctorum ex-puisionem desideraret, exhibuit, is non immerito languenti ipsi, qui sequenti nocte suffocatus est, mortis causa fuisse est uisus. Verum lenticulam nemo, qui mentis compos fuerit, dederit. *Gal. lib. 1. de rat. vict. in morb. acut. com. 27.*

QVÆSTIO XXI.

Quod lentes in biliosa pleuritide concedi possint, ut
uoluit Auicenna. Contra Matthæum, Costæum,
Fuchsum, Amatum, & communem ferè
Medicorum sententiam.

COMMENTARIUM.

Lenticulam.] Cornelius Celsus, syncerioris Medicinæ auctor longè clarissimus *lib. 4. sui operis, cap. 6.* scriptum reliquit, in pleuritide calidis potionibus utendum esse. Nam actu frigida nocent pectori, humorem incrassant, ac ipsum excerni prohibent. Quapropter summa cum ratione, in hac historia, errorem Medicorum detegit Gal. qui nulla de partis situ consideratione habita, in hoc affectu frigida, & styptica propinare ausi sunt; inter quæ primo loco lentes proposuit. In cuius rei confirmationem, historiam hanc in medium profert, & meritò sanè, nam *frigidissimus cibus, est lens*, ex Hip. *in lib. 6. epid. sect. 5. text. 32.* incrassans, & obstruens, ex *Gal. lib. 8. simpl. lib. 1. de alim. facult. cap. 1.* quam obrem frigiditate & siccitate, spiritalia membra refrigerat, humorem crassorem reddit, & ad expectorandum maximè ineptum, præsertim si cum aceto condiatur: hoc enim, auctore *Gal. lib. 3. acut. com. 39.* suapte natura nervos offendit: quum enim sit tenuium partium, in eorum mergitur profundum, sicque thoracis partibus est inimicissimum ex Hip. & *Gal. lib. 5. aph. 24.* Vnde vel membranas, ligamenta, tēdones, & exlangues partes omnes lædit frigus, vel sensu eximio præditas, ut uerum, vesicam, intestina, penem, thoracem, ut fecit in *com. 18. sent. lib. 5. aph.* annotauit Heurnius. Ab aceti enim frigiditate facilè thoracis partes refrigeratæ non expellunt purgamenta, quæ retenta dolo-rem acutiorem afferunt. Iure ergo *Trall. lib. 6. cap. 1.* calidis potionibus affectus thoracis ad expectorandum esse tractandos assenerat.

Insuper, quis hoc cibarium ægris concedere audebit? quod æstuosum est, & valdè corpus turbat, ex Hip. *lib. 2. de diat. 14. & lib. 4. acut. 55.* & *Gal. lib. 1. de alim. facult. 25.* visum integrum inculpatumque hebetare affirmat. Et *lib. 2. de loc. cap. 7.* inter cibaria melancholica primo loco connumerat. Nam stomachum, & intestina inflant, lædunt nervos, caput, & pulmonem debilitant, ex *Dioscor. lib. 2. cap. 98.* Auic. *lib. 2. tract. 445.* succum tetrum, & nebulosum generant: quare harum vsui afflatus, ex *Gal. mente lib. de bon. & vit. succor. cap. 3. in fin. facile in cancerum, & elephantiasim incurrunt*, ex *Oribas. lib. 1. col. lect. 17.* Auer. *lib. 5. collig. cap. 39.* Aded enim hoc edulium melancholicum est, ut *lib. 2. ad Glauc. cap. 11.* in Alexandria potissimum gigni caneros asseneret Gal. quod huius cibarij frequens fit in hac regione vsus. Crassæ enim sunt, terrestres, infœmiorum terribilium generatrices, scabiem, lepram, cutaneos affectus, aliisque melancholicas ægrediturines gignant. Et vel Arabes ipsi, huius elcæ auctores, hanc sum- moperè condemnant, ut *Auic. 1. 3. tract. 4. c. 20.* Rasius

lib. 3. ad Almanf. 2. & lib. 9. cap. 13. Serap. *lib. 1. cap. 2.* De quarum malitia, videndi *Amat. lib. 3. cent. 18.* Lacun. *in com. Diosc. loc. cit.* Bruyerin. *lib. 7. de re cib. c. 3.* Christoph. à Vega *lib. 2. art. med. sect. 3. cap. 5.* Georg. Valla *Placentin. lib. 1. œconom. cap. 79.* Ioan Roderic. *lib. in historiales campos Dioscor. philolog. 47.* Quare apud Romanos, lentem fuisse annumeratam inter funebres cibos, auctor est *Apianus lib. de bello parthico, & Plutarchus in vita Crassi* obseruauit, ut refert clarissimus & expertissimus *Ludouic. Nonnius Antuerpiensis Medicus lib. 1. de re cib. cap. 6.*

Viguerat ante *Gal. communis omnium ferè veterum*, fortasse ab ipso *Hip.* accepta sententia, lentes bonis cibis non esse annumerandas. Arabes tamen, & qui in horum schola sunt nutriti, hoc cibarium accommodarunt in multos vsus, à quibus omnes propemodum Medici edocit, eas in ardentibus febribus, & synochis, ad compescendum bilis & sanguinis feruorem, tanquam salutare, & maximè commodas summoperè commendant, & in variolis, ac morbillis miris laudibus extollunt; quæ fluenti aluo, miro sunt auxilio, quidquid *Septalius lib. 5. caution. medic. n. 59.* præter rationem earum decoctum in variolis impugnet.

Missis tamen veterum opinionibus, hanc sic compone-re item fatius duxi. Apud eos latis compertum est: reor, lentes duplici constare facultate, aperiante vna, adstringente alia: id ipsum testantur *Dioscor. & Auic. loc. cit. Gal. lib. 1. de alim. facult. cap. 1. in fin. Paul. lib. 7. tit. de lentib. Aëtius terrab. 1. ferm. 1. eod. tit.* Cum enim hæ partes aperiennes, & vitiosæ in superficie sitæ sint, in intimo adstringentes, sit ut corticis extima par abluat, aperiat, proritet aluum, & sputum prouocet, pectusque mundificet; caro verò inter-rior contrarios sortiatu effectus, & sic incrassat, obstruit, adstringit, sputum cohibet. Cum extergere opus est, hu-morèmq; ad cutem propellere est in animo, primum ius earum exhibemus: cum incrassare, secundum, aut tertium propinamus.

Enimverò si lentes ut alimentum contemplerur, in pleuritide haudquaquam possunt esse ex vsu, ut *citata histo-ria* monuit *Gal.* Si autem per lentes, primum earum ius intelligamus, quod ab initio solum morbi exhibitum, abiter-gere, mundificareque pectus potest, ex in pleuritide, maxi-mè biliosa concedi possunt. Audi *Auic. 10. 3. tract. 5. cap. 3. in initio. Et cibi eorum sint sicut lentes cum acetositate, & similibus; &c.* Nam præterquam quod ad temperandum bilis incendium eas cum aceto præparatas, febrientibus con-cedit, hoc titulo etiam in pleuritide biliosa propinari pos-sunt, in qua febris reperitur magni feruoris, & acetosa sputum prouocant: nam sapor acetosus ex acido, & acri, est permixtus, ut latè probat *Gal. lib. 1. simpl. 24. & lib. 4. eiusdem, cap. 12.* Vnde *Serapio tit. de sapore acetoso: Aceto-sitati, inquit, aceti miscetur acuitas, & punctio.* Lege *Ioan. Brauum doctissimum lib. aureo de sapor. & odor. different. cap. 3.*

Matthæus Peritus quum hanc apud *Gal. & Auic.* anti-nomiam persentisceret, mendosam *Auic.* literam suspica-tur: sicque legit contextum. *Et cibi eorum non sint sicut len-tes cum acetositate, &c.* *Costæus* ita vertit *Et maximi quidem erroris est in potu tribuere infrigidantia uehementia, nisi in fa-ctis ex cholera, & dare in potu infrigidantia styptica, aut dare eis in cibo lentes cum acetosis, & similia, &c.* Sed cum textus non sint inuertendi citra necessitatem, & veteres Scriptura est difficultius explanentur, semper sint eligenda, ex *Gal. lib. 6. epid. sect. 3. com. 31.* antiquam *Auic.* lectionem ego amplius amo, præsertim cum acetum per se non adstringat, sed incidat, & sit tenuium partium, ut tam multis locis *Galeni* probat ingenuè *Syluaticus controuers. 51.* quo pacto ad sangui-nis grumos incidendos poscam summè laudat *lib. 5. meth. cap. 9.* Si ergo *Gal.* de carne lentium intelligas, & *Auic.* de primo earum iure explanes, hos auctores concordēs reddes: nam ius primum habet nitrosam, calidam, & so-lutiuiam vim, & maximè si cum porro, anetho, modico oleo, & sale sit paratum: hoc enim modo præparatos pisces laxatiles, sputo educendo maximè ineptos, in pleuri-tide, loco pituitosæ concedit in *lib. 1. acut. com. 27.* quoniam hoc pacto conditi abstergunt, & crassitiem humorum inci-dunt, ut notauit *Nicolaus Rorarius in 111. contradict.* Abeant

Abeant igitur *Fusch. lib. 2. paradox. 12.* *Amat. lib. 12. in Dioscorid. enarrat. 101.* qui *Auicennam*, capitale erro-rem commisisse inflatis buccis effutire non verentur, igno- rantes dictum sapientissimi *Galeni in lib. 3. epid. sect. 1. com. 4. prope fin.* quod qui reprehendit sedulo seipsum afficit contumelia: nam melius est tacere, quam temerè pronuncian-tem falli, ut *lib. 1. de dieb. decretor. cap. 11.* protulit *Magister Lege Cardan. lib. 1. contradict. tract. 8. contradict. 10.* *Nicol. Monard. in fin. tract. de secunda vena in pleuritide*, qui contra illos acriter disceptarunt. Hic ergo locus *Auicennæ* falsò versus, plures, eosque doctissimos decepit interpretes. Vi-de *Iacob. & Gentil. in com.* qui hunc locum elegantissimè exposuerunt. Maximè cum in biliosa pleuritide lentes cum acetosis manifestè *Auicenna* concedat. Licet autem hoc edulium concedi possit, multò satius est ab acetosis, & adstringentibus abstinere: arctant enim humores, & eos excerni prohibent; maximè si à crasso humore, & pitui-toso pleuritis oriatur: cuius fortis cum esset inflammatio, de qua præsens est historia hæc, idcirco lentis esus mor-tem attulit. Consule *Amatum lib. 1. centur. 61.*

Obseruatio VI.

Pleuritica adstringentium esu emortua.

Vetus sententia est à *Galeno*, Arabibusque recepta, humores in thorace contentos, ut excreationi fiant paratiores, ad mediocrem substantiam esse reducendos. Hoc axiomate freti duo non incelebres Medici, postquam cum pleuritide biliosa laboriosè luctati sunt, & sputum, factis vacationibus vniuersalibus, topicisque variis, non satis procederet, ad incrassantia accessere, farinam oryzae, & amyli in auis iure, pituitosæ loco concedentes. At agra cum triduo hoc edulio vsa esset, sequenti nocte, cohibito sputo omninò, superueniente difficili respiratione, veluti strangulata in decimo sexto morbi die extincta est. Tanti periculi est in pleuritide adstringentia offerre!

HISTORIA XXII. GALENI, De Pleuritide.

Pleuritis mitissima, citra venæ sectionem
perfanata.

ID verò mihi amplius animaduertere contigit, cum librum de humoribus explanarem. Inter explanandum enim, quendam egrotum intuius sum, qui me, ut * sanguineo sputo vexatus, accersit, sed cruenta ob lateris affectum expuebat. Sputum igitur ego conspicatus, ipsum interrogavi, num aliquem dolo-rem in costa sentiret? ipse verò dolorem exiguum se percipere fassus est. Talis autem erat eius habitus, ac vires, ut si san-guinem expuisset, quoniam necessarium esset vena secunda au-xilium, ad ipsum accedere ausus essem; sed cum morbus late-ris * mihi admodum foret, necesse non erat. Idè neque id ge-nus remediij adhibuimus, atque euidenter hominem hunc late-ris morbo laborare cognouimus, qui & aliis huic morbo con-gruentibus auxiliis, citra venæ sectionem leuatus est, &c. *Galenus lib. 6. epidemion. sect. 3. com. vlt.*

QVÆSTIO XXII.

Quod pleuritis aliquando impediatur venæ sectionem
Contra Fuchsum, & Rorarium doctissimos.

PARAPHRASIS.

Mitis admodum foret.] Hippocratem omnium qui fue-re in medicina maximum, ita eruditi omnes laudare consueuerunt, ut dicerent, aliorum quidem monumenta semel in vita perlegisse, abundè pulchrum, ac fortunatum videri oportet; illum verò tanquam vnicum, ac singulare naturæ opus, non semel quidem legendum, sed eatenus in-hærendum, ut quantum humani ingenij ratio patitur, il-
Lib. II.

lius colorem exprimamus. Hic enim tantis est auctor (cuius obscura edicta bis, terque esse mente lustranda, ut intelligantur, monuit *Gal. 4. acut. 30. in fin. & in proem. lib. de fracturis*), sententiam proposuit difficilem in *loc. cit. epid.* in cuius commento est scripta historia hæc, pro cuius ex- positione, vix vlla de re, tanta opinionum varietate certan- tum est apud Neotericos, quàm de quæstione proposita: Verùm in hac rerum caligine, media nos incedemus via: Sic ergo habet auctor incomparabilis: *Impedimentum in cruenta spuenibus, anni tempus, pleuritis, bilis.*

In huius enarratione, *Gal.* per impedimentum intelligit, quod missionem prohibet. Cæterum quoniam pleuritis morbus acutus est, ex *Hip. lib. 1. acut. 8.* & in acutis languin- nem mittere præstat, ex ipso, *4. acut. 19.* idcirco, ut senten- tiam *Hipp.* interpretetur, de mitissima pleuritide, in qua cruentum spuitur, intelligendam putat; in cuius rei con- firmationem, historiam hanc attulit in medium.

Cuius sensum verum ut percipias, *Fuchsum* primò, de- inde alios doctissimos huius loci interpretes exaudi. Ille enim (licet sapientissimus, & in reparanda schola medicinar, quæ à barbaris, & inruditis Medicis in tyrannide tenebatur, ac partim tenetur, auctor eminentissimus, ut de eo scribit *Christoph. à Vega lib. 3. prog. in com. Gal. 15.*) nostram sen- tentiam perlustrans, esse de illarum numero assuevit, quæ ab ipso tantum *Hip.* intelligi possunt: sicque parùm re- ferre ait ipse, si eam inexplicatam reliquerimus, præsertim cum *Gal.* de eius intellectu certum quid constituere no- luerit. Sed hæc tam absurda, & à communi Hippocratica doctrina abhorrens opinio ex eo conuinci potest: quod di- ctio hæc medicinalis sit, & ad vsum præstantissima; sicque eam *Gal. in com.* non iolum interpretatur, sed roborat ac defendit, ut hoc exemplo addiceres, aliquando pleuriti- dem sine phlebotomia alexiterio posse sanari. Lege *Amat. lib. 7. centur. 28.* & *Valleriol. lib. 6. obseru. 6.*

Franciscus Vallesius in suis ad libros epidemion doctissimis commentariis, ingenuam (ut lolet) propouit interpretationem, sic dicens: *Pleuritis est impedimentum venæ sectionis, non per se, sed quando cum cruenta spuitione complicatur.* Hos enim affectus inuicem posse coniungi, admittit *Gal. lib. 1. aph. 16.* intelligitque impedimentum ab *Hipp.* propositum non esse venæ sectionis, sed modi curationis: (uterque enim morbus venæ sectionem efflagitat) nam in pleuriti- de, ac ruata & copiosa fieri debet languinis missio; in cruenta spuitione, partita & iterata. Deinde bilis pleuritidem se: committens, expurgantia, aperiencia, & abstergentia desiderat: cruenta spuitio incrassantia, obstruentia, & quietem thoracis expostulat. Si igitur sputum sanguinis, & pleuritis, contraria petunt auxilia, necesse est mutuo sibi impedimento sint. Acuta quidem responsio hæc, verùm *Hipp. & Galen.* mentem dilucide non exponit, ut aduertit *Mercurial. lib. 2. de morb. intern. cap. 9.*

Nicol. Rorarius in contradict. Gal. 112. lateralem mor- bum cum sputo cruento non comparasse *Galenum* assene- rat, sed lateralem morbum cum venæ sectione coniunxisse, noluisseque in hoc laterali morbo sanguinis missionem conuenire; quoniam si cum sputo sanguinis comparatur, mitis aded est, ut curatione ad se non trahat. Quod si mit- tendus sit sanguis: propter cruentam spuitionem, non pleuritis causa, est mittendus. Non placet solutio. Pleuri- tidem enim cum sputo sanguineo comparasse *Galenum*, ex eo constat, quod mitissimos eos laterales morbos affirma- uit, in quibus cruenta spuita expelluntur.

Sed ne in confutandis auctorum erroribus multi simus, ex *Hip. & Gal.* expositionem afferamus, horum dictis val- dè conformem. Pleuritis in qua cruentum expuitur, cum mitis sit, sanguinis missioni impedimento est, hoc est, eam non expostulat; natura enim vacuato sanguine per spu- tum, eam supplet: quare mitioribus auxiliis citra venæ sectionem est curanda, propriis lateralis morbi regulis, ac conditionibus tunc medicari oportet, quibus ducti vel sanguinem mittimus, vel non. Si enim virget magni- tudo, ad secandam venam accedere opus est: si tamen ali- ter contingat, quod paucus sit humor in parte affecta re- tentus, subtilis, & vacationi obediens, adsit cruen- tum sputum, morbiq; appareat leuamen, aliis morbo congruen-
T 2 congruen

congruentibus auxiliis ægrum citra phlebotomiam subleuare oportet, vt lib. 3. de humorib. com. 3. ipse confirmat, De quo argumento fat multa doctissime conscripfit Altmarus lib. de curand. human. corp. malis, cap. 50.

Quod autem non perpetuo in phrenitide insignis vacuatio necessaria sit, Hipp. docuit lib. 2. de rat. vict. text. 1. cum dixit. *Lateris dolorem sine per initia, sine postea exortus fuerit, calidis fomentis tentare dissoluere non abs re existit. Fomenta enim non solum leniunt dolorem, sed cum modicè calida sint, & tenuium partium, ex Gal. lib. 5. simp. cap. 9. cuem ipsam rariorem efficiunt, & phlegmones sanguinem tum tenuare, tum digerere possunt.* Sic Hipp. lib. 6. aph. 3. & lib. 7. eiusdem, text. 46. & Galen. in com. & lib. 3. meth. cap. 3. & lib. 13. eiusdem, cap. 22. Aëtius tetrab. 2. serm. 3. à cap. 5. vsque ad 10. dulcis aquæ lauacro oculorum dolores perlanat, quum solum malum in oculo est, morbosusque in corpore non adest apparatus: Hanc sententiam firmat Cels. lib. 4. cap. 8. qui superuacaneum esse auxilium testatur, si leuior fuerit pleuritis. Et Trall. lib. 6. cap. 1. temerè non esse sanguinem mittendum asseuerat, vt vulgò faciunt, nisi humor inflammationem committens copiosus sit, & in toto corpore superare videatur: alioquin fomentis, & expectorantibus (hæc enim sunt congruentia auxilia) curatio peragenda est. Vide Ludouicum Duretum in fin. 2. lib. Coacar. pranot. in cautione de phlebotomia. Verbo, phlebotomia offendit, qui pro more solerter admodum hunc modum extricat.

Licet enim Paul. lib. 3. cap. 3. & Aëtius tetrab. 2. serm. 4. cap. 68. in omni pleuritis sanguinem emittant, vel ex aliorum mente loquuntur, vt ex Pauli contextu dilucidè patet; vel de ea in qua cruentum non eiicitur: hæc enim externo indiget auxilio sanguinem vacuante; illa autem mitissima cum sit, lenissimaque habeat symptomata, morbi acuti nomen non meretur. Si pulchra de hoc negotio scire aues, lege Simonem Ramos Hispalensem in apologia de pleuritis, qui hoc argumentum adamussim exarauit, & post eum Castrensis tract. de complexu morbor. cap. 2. explicuit acutè satis, eleganter, & doctè.

DVBIVM XV.

Num sputum cruentum, pleuritis mitissima signum sit. Contra Ronseum cruditissimum.

COMMENTARIUM.

Sanguineo sputo.] Dubium de cruento sputo, aliquid & solum contemplationis habet: Num pleuritis mitissimæ signum sit. Sunt enim ex Medicis non ignobiles, qui cruentas excretiones reprobarunt. Extat primus Hipp. lib. 4. aph. 47. qui *cruenta sputa mala esse* confirmat. Sequenti sunt Celsus lib. 4. cap. 6. *pleuritidem grauissimam* vocans, in qua sanguis sputatur. Auicenna 10. 3. tract. 4. cap. 4. de signis bonis, & malis pleuritis, *purè rubrum sputum* valdè condemnat: nam *sanguis si supra exeat, malum*, apud Hipp. lib. 4. aph. 25. & lib. 7. aph. 15. à sanguinis sputo, *puris sputum, & phibitum fieri*, manifestè asseruit. Quare meritò lib. 2. prognost. com. 5. *rubrum sputum, periculum portendere* affirmat.

Ex altera parte adest Gal. lib. 2. prog. com. 47. qui *aliorum humorum excretiones synceras, excepto sanguine, prauam affectionem indicare*, prædixit; nam in iis vitium quoddam subesse testatur, quippe quæ ab inflammato sanguine originem ducunt. Huc respiciens Auic. loco nuper cit. cap. 8. conditiones optimi sputi explanans, subiungit *sputum rubrum ad bonitatem proximè accedere*: & ratio pro his stare videtur: nam rubrum sputum, siue color ruber à sanguine est, ex Hipp. & Gal. lib. 3. epidem. sect. 3. 73. & lib. 6. eiusdem, sect. 5. text. 1. 4. Sanguis autem cum sit mitissimus, coctio facilis, & omnium humorum benignissimus, si exuperet, salutarem morbum facere aptus est, ex Hipp. & Galen. lib. 2. prog. 27. Quare cum hic humor non possit prauitate sua magna pericula adducere, idcirco sputum cruentum mitissimæ pleuritis signum est, ex Gal. lib. 2. cris. cap. 10.

Sputum ergo cruentum in pleuritis apparens reprobari non debet, cum benignæ pleuritis signum sit; hoc-

que absolutè, & non collatione facta cum nigro, viridi, flauo, & aliis quæ ex se malitiam pollicentur; nam diuturniorem morbum, salubrem tamen semper promittit. Sputum cruentum bonum est, veluti sanies cruenta, quæ deinceps ob coctionem crassior facta, mutato colore, vincens caloris est manifestum signum. Si verò id reprobant supra citati auctores, de cruento sputo meraco, qui rupta, exesa, vel aperta vena exprimitur, sunt intelligendi, vt notat Heurnius lib. 4. aphor. comment. 47. quod sæpè sine pleuritis contingit, vel de excreatione quæ malè exit, hoc est sine coctione, & tolerantia, vt lib. 4. aph. com. nuper citato, interpretatur Galen. Ex quo patet lib. 1. aph. 2. 23. 25. & lib. 4. aph. 3. & alibi sæpè, hoc modo esse explanandum, quum dicit sequi conferentiam ex euacuatione, in qua talia purgantur, qualia esse oportet; tunc enim non solum naturam, & speciem humoris peccantis significat, sed coctionem indicare videtur, ex Galen. lib. 1. acut. 23. Quapropter sputum cruentum si malè exeat, pleuritidem grauem demonstrat, vel si hæc cum hæmoptoica passione complicetur. Ex his patet grauius errasse Balduinum Ronseum in com. citati loci Celsi, dum per verbum *sanguinis*, bilem, vel humorem melancholicum, citra vilam necessitatem legendum putat, locorum fortè contrarietate perterritus.

QVÆSTIO XXIII.

Quod in initio descendens vera pleuritis, non ratione causa coniuncta, sed antecedens sit purgatio celebranda. Contra Augenium, Valleium, Mercurial. Heurnium, & Duretum, Medicos eximios.

Congruentibus auxiliis.] Quoniã pro virili, ex antiquorum decretis prælibauimus circa pleuritidem nonnulla, quæ legentibus profutura, & voluptati rebamur, & emolumento, nunc in malè feriatòrum torpore ignauium, ac turpiter desidentem perducti fumus, ita vt necesse sit in re tam graui feramus opem Hipp. viro doctissimo, & prudentissimo, à Sorano latè, & vel à Gal. tacitè, ab omnibus ferè oppugnato. Cum enim inter cætera, quæ scienter admodum ille, nec citra summam scientiam prouelit axiomata, sit illud reponendum, ex lib. 2. de rat. vict. in morb. acut. text. 1. 1. quo monet, in pleuritis descendente, esse Peplio, vel Veratro purgandos ægros, hoc est, quando partes sub septo transuerso dolor infestat, nullumque ad claniculam signum fecerit. Tamen illius sententiam multiplicibus telis ferè omnes impugnant. Alij enim in pleuritis expurgantia renuunt semper. Quidam in fine tantum probant, dicentes hoc esse congruum pleuritis auxiliium, quo, hunc ægrum perlanasse gloriatur hoc loco Galenus: hocque modo eius dicta in varios sensus distorquentes, illum inscitæ arguere non erubescunt, ob causas multas.

Prima. Extat non inelegans historia, apud Hipp. in lib. 5. epidem. num. 1. qua euidenter probari potest, purgationem in pleuritis reprobam semper esse, & nullius vsus. Sed audiamus summi dictatoris edicta, è tribunali sapientiæ ac veritatis medicæ sic loquentem. *Scomphus in Oeniadis pleuritis correptus, mortuus est septima delirus; Pharmacum autè bibit infra purgans: priore ante potionem die mentis compos erat, & purgatus est non multum: quum autem purgaretur, delirauit, &c.* Ex quo loco rectè concludi potest, in initio pleuritis inutilem esse purgationem, cum multis periculis reddat ægrum obnoxium; nam impetum humorum promptius detrahit sanguinis missio, pharmacum autem maiorem turbationem affert: crudos enim succos mouet, exagitat, irrequietos & citatiores facit, vt citius confluent in partem affectam; auget febrem, & inflammationem, & cum non euacuet quod oportet, neque vnde oportet, debilitat virtutem citra morbi leuamen. Quapropter Scomphus, nisi accepisset pharmacum, vt suspicatur Vallesius in com. aut non obiisset, aut non tam citò, sed vndecima, aut decima quarta, tuncque fortalsè sine delirio, aut hoc multò posteriùs accidisset.

Secunda. Facit huc auctoritas Hipp. lib. 4. acut. text. 2. 2. quæ

quæ in hunc modum se habet. *Quicumque autem ea, quæ inflammantur statim morborum inter initia medicamento soluere conantur, ij non solum ab intensa, inflammataque parte nihil adimunt, cum non cedat, obsequaturque, quæ adhuc cruda est affectio: verum quoque & quæ morbo resistens, & sana sunt, absunt, colliguntur: ubi autem corpus imbecille sit, morbus preualet: ubi autem morbus corpori preualet, remedium non habet, &c.* O sententia dignissima cedito! quam Galen. in comment. verissimam esse denunciat, quando enim visiofi alij humores in partem aliquam confluunt, & in ea acervantur, rectè ad sanguinis missionem propius deueniendum est. Quapropter ubi non solum acutus morbus fuerit, cuiusmodi est pleuritis, verum & cum febre vehementissima, multò magis vitanda est purgantis medicamenti administratio, atque per sectionem vene vacuandum magis, etiam si ad hypochondrium dolor finiatur, vt in com. 11. cit. lib. 2. de rat. vict. asserit Galen. Et Paul. lib. 3. cap. 3. 3. & Rhassius lib. 9. ad Almans. cap. de pleuritis, in descendente, & ascendente pleuritis amant magis phlebotomiam ob dictas causas. Deinde si ex mente Fernelij lib. 2. de vene sectione, cap. 4. *In omni impura plenitudine à secta vena auspicanda vacuatio est, sine qua vix tunc purgatio decernitur, & purgatio vitanda, quæ plethoricum corpus in grauius discrimen adducit, quantò magis in pleuritis, cui illicò secta vena auxiliandum, vrgentis inflammationis habita ratione.*

Tanto horum auctorum oraculo perterriti, Vallesius in comment. text. 1. 1. lib. 2. acut. & Mercurial. eodem loco, Horat. Augen. tom. 2. epist. lib. 2. cap. 4. Hippocratem arbitrantur non loquutum fuisse de pleuritis, sed de dolore hypochondrij à materia crassa, pituitosa, viscida, & flatuosa suborto, qui si fomentis siccis, à quibus flatus dissoluitur, materiæque tenax & pituitosa attenuatur, non fuerit sedatus, tunc instituenda purgatio est; sicque redundante flatu, Peplium, crassis verò humoribus excedentibus, Veratrum propinandum: nam locus supra septum transuersum est costarum verarum, & totius pectoris, in quo ob ampliorem calorem, calidi tenuisque redundant humores: subtus septum transuersum sunt costæ spuræ, quo loco, prauis, pituitosisque colliguntur humores. Quare ubi dolor supra septum transuersum est, sanguis mittendus; ubi verò infra, purgatio celebranda. Sed hæc solutio Galeni menti minimè consonat, hic enim expressè Hipp. loquentem de pleuritis interpretatur in com. & firmat inter omnes Ludouicum Duretum cap. 16. in lib. Coacar. pranot. Hipp. in com. text. 19. verbo, *nec pharmacia*. Patet aperte ex Galeni verbis, de vera pleuritis esse intelligendum, nam pleuritis cum febre vehementissima licet ad hypochondrium dolor pertingat, spuria esse non potest, sed vera, ex humore calidissimo, febrem faciente acutam, concitata. Quidquid aliter arbitretur Bartholomæus Perdulcis lib. 1. 3. sect. 6. cap. 4.

Hipp. ergo cum purgationem concedit in descendente, primò tentandam esse phlebotomiam non negauit, vt licet à parte affecta reuallat, & euacuet, & præparet vias per quas humor expurgari debet. Vnde sit, vt purgatio administraretur semper phlebotomia præuia: nam medicamentum, præsertimque si validius sit, calore nimio, fortique attractione humores exagitant, perturbantque, plethoricum corpus in grauissima damna deducit: nam quando adest necessitas vtriusque auxiliij, venæ sectio præferri debet, ex Galen. lib. 6. epid. sect. 1. text. 6. & lib. 4. de sanit. tuend. cap. 4. Hæc enim duo auxilia in initio facta, phlegmones prohibent generationem: sanguinis missio, vt deoneret naturam humorum pondere grauatam, & à partibus inflammationi proximis peccantem humorem exhauiat; purgatio, vt à primis vis fluxuro ad pleuram humores auertat. Sic Galen. 12. meth. 1. *lateris dolorem in pleuritis purgatione perlanat.*

Enimverò si Hipp. mentem bilance ponderemus, ipsum clarissimè fuisse loquutum inueniemus, lib. enim 4. acut. text. 2. 1. purgatione verat sine sanguinis missione præuia, post quam si opus fuerit, purgatio securè & mediocriter porrigenda: & deinceps addidit in sequenti textu errare maximè eos, qui in initio inflammationis internæ, humores

in parte affecta contentos medicamentis educere conabantur, cum cruda affectio summoperè renitatur, & medicamenta à parte affecta nihil adimant, verum quæ morbo resistentia sunt, & sana, colliquantur absumantque.

Itaque mens Hip. est, vt in pleuritis descendente semper sit phlebotomia instituenda, qua celebrata, purgatio exhibenda in forma ab eo proposita, suauis, & lenis, cuius ope fluens, & fluxurus humor auerti possit à parte inflammata, ad quam debilem, calorem, & dolore attrahentem, excrementa semper confluunt, ex Galen. lib. 2. de dif. feb. cap. vlt. Illi enim qui in initio inflammationis internæ, sine sanguinis missione corpus expurgarunt, aut violenta cathartica ad vacuandum humorem in parte impactum propinarunt, quum non obsequatur quæ cruda est affectio, partes sanas contabefaciunt; & sic ducto ad imbecillitatem corpore, morbus superior euadit, qui ubi corpus vicerit, remedium non habet.

Et licet Peplium, & Veratrum sint fortia medicamenta, quæ fluxibiliorem humorem reddere, corpus exagitare, & inflammare queunt; mitiora tamen redduntur, si temperata ptisana superbibita protinus à medicamenti assumptione assumatur, vt lib. 2. acut. text. 12. sequenti imperauit Hipp. tum ad abstergendas reliquias medicamenti, quæ faucibus, gulæque adherere solent, tum ad temperandam ipsius malitiam, quæ alimenti benignitate mitefcit, vt in com. prodidit Galen. & sic remanet medicamentum alimentosum, quod securè, b'andèque expurgare potest, vt lib. 1. de alim. facu. 1. cap. 1. affirmat Galenus, posito exemplo in Scammonio cum ptisana permixto. Hunc expurgandi modum vehementer laudat Hipp. lib. de aliment. com. 3. text. 20. dicens, *medicamentum in cibo optimum, quem locum explicat Vallesius ingenuè in com.* In cuius loci interpretatione etiam Galen. ipsum Scammonij permixti cum ptisana exemplum apposuit, & 13. meth. cap. 15. in curatione hepatis inflammationis id obseruat: quem modum curationis, variis in medium allatis testimoniis confirmat Donatus Sanctorus lib. 3. epist. 4.

Ex his dilucidè patet, tam lib. 4. acut. quam secundo, purgationem exequendam imperasse Hippocratem, verum facta priùs phlebotomia. In lib. 2. approbasse in initio reualluam: in lib. 4. reprobasse vacuatiuam, ex iis quæ diximus sit manifestum. Dirimit disertè controuersiam Galenus lib. 4. acut. com. 76. de pleuritis verba faciens in hunc modum: *Nam vel statim ab initio, priusquam in parte aliqua firmetur humores, medicandum, vel postquam ad maturitatem perducti fuerint: quam ob causam, & prima interdū die, & secunda, & quarta, & interdū quinta medicamenta dedimus, & non quarta solum, quomodo is dixit, vt demonstrat nunquam in initio ante coctionem humores quietos esse expurgandos, vt oraculo quodam (sic enim vocat 4. de sanit. cap. 5.) 1. 1. aph. 2. 2. docuit Hipp. Audi verba illius in com. dicti aphorismi. Tales igitur humores vacuare conuenit, hoc est, qui sunt in motu, latione, & fluxu: eos verò qui iam sunt in aliqua corporis parte firmati, neque alio ullo auxilio mouere oportet, neque medicari ante coctionem, &c.* hoc idem confirmat, lib. 4. aph. 1. & lib. 2. cris. cap. 9. In descendente ergo pleuritis exquisita, facta priùs phlebotomia, purgatio est exercenda, aded mediocris, & permixtis aliis boni odoris medicamentis, & attemperantibus, vt suauiter noxium humorem fluentem, & fluxurum auertere possint. Vt videas quam malo fundamento nixa sit eorum sententia, qui ita sunt maligni, obliquæ opinionis, & mente languidi, vt temeraria sua ignorantia, Hippocratem in hæc re inscitæ accusare non desistant. Lege Septalium lib. 3. caution. medic. num. 48. de hoc negotio fusè disceptantem.

Ceterum non incuriosus aliquis studiorum affectator haud absurdè requiret, cur, si purgatio in initio ab Hipp. præscribitur vt reuallat, ea per vomitum non celebratur, iuxta regulam reuulsionis latam lib. 4. meth. c. 6. & 13. eiusdem, cap. 1. 1. nam hæc est reuulsionis lex, vt si affectus sit in parte inferiori, per superiora facienda vacuatio sit, & è contra. Dic cum Iacchino in lib. 9. ad Almans. cap. 19. & Card. in com. sent. 18. lib. 4. aph. vomitum in pleuritis, auxilium esse absolum, & incommodum; vehementer enim agitat pectus, & commouet humores ad partem affectam.

Vt enim hæc promptius intelligas, aduerte reuulsionem duabus conditionibus constare: Prima, vt procul trahatur succus ab ea parte quæ laborare cœpit: quare ab Hip. & Gal. antispassis, hoc est, tractio in contrariam partem nuncupatur, in *lib. de humorib. num. 1. 5. meth. 3. 2. ad Glauc. 2. & lib. 6. epid. sect. 2. text. 7. & 9. & alibi sæpè*. Secunda, Vt sit facta ad originem fluxionis, hanc enim esse meliorem reuulsionem, & contrarietatem, & sic ad retrahendum fumino perè commendatam, & semper obseruandam, monet Hipp. in *lib. de loc. in homin. num. 2. 3. & 4. 3. & lib. 2. epid. sect. 1. operè que, obseruat, in eod. lib. sect. 4. in fin. & 5. aph. 50. Idem præceptum laudat Galen. lib. 7. meth. 11. & lib. 1. ad Glauc. 14. & 5. meth. 3. 1. 3. apponens emplastrum capiti ex stercore columbino, & lib. 3. de loc. cap. 7. in Epilepsia per consensum à tibia, cui sinapismum imponens, & vacuato humore morbum comitalem efficiente, ab eo præseruat. Sic in suppressis menstruis, & hæmorrhoidibus, è talo venæ sectionem exercet.*

Quapropter cum primæ viæ sint eæ, à quibus tanquam à fonte, prauis vitiosisque humores cum sanguine mixti fluunt ad pleuram, facta prius phlebotomia, necessaria est purgatio reuulsoria, quæ fluentes & fluxuros humores, ad inflammatam partem suo pte impetu concurrentes, reuelleret & retrahere possit, ad illas vnde manare cœperunt: in his enim gigni, & colligi solent, vt doctè, & latè sub exemplo pleuritis probat Donatus Sanctorus *lib. 5. epist. 1. Quare meritò Feinel. lib. 4. parabol. 10. & Thom. à Veiga lib. 2. de dif. feb. in com. cap. ult. totius corporis sensinam appellarunt*. Hæc aliudens Gal. *lib. 1. ad Glauc. c. 5. febres intermittentes rarò fieri sine vitio primarum viarum, hepatis, lienis, & ventriculi alleuerant*. Purgatio ergo, quæ humores noxios ab illis expurgat, & procul ad alium expellit, reuulsionis nomen meretur. In hunc sensum dixit Holler. *lib. 1. de morb. intern. cap. 16. in schol. Quod autem Hipp. cum dolor ad hypochondrium ex: eadit, laxaria præscribit, Galen. concedit, sed tantum ad materia antecedentis educationem, sine ab splene, siue a causis hepatis, &c.* Cuius sententiam firmat Mercatus *lib. 2. de morb. internis, cap. 6. Ex his infertur, vomitum ex hoc capite esse etiam noxium vaide, quum à primis viis sursum in affectam partem humorum impetum conuertat*. In huius rei confirmationem extat celeberrima sententia Hippoc. *lib. 2. aphor. 18. dolores infra septium transversum, per infernam purgationem medicandos esse*, cum Galen. alleuerantis. Sunt autem hi dolores, vt notat Heurnius in *com. vmbilici, genuum, lumborum, pleuritis inferna*. Quare, vt doctè aduertit Costæus in *com. cap. 2. Auic. in fen. 10. lib. 3. tract. 5. ob hanc causam, commodior fluentis humoris deorsum ad alium ipsam retractio est, quam sursum ad brachia, licet sanguis reundat*. In hoc sensu intelligendus est Galenus *6. epidem. sect. 6. text. 15. dicens: dolor lateris interdum soluitur alio turbata, & interdum sudore*. Vnde Auicenna rectè dixit *2. 1. ad. 1. cap. 8. L. enteria sanat apostema lateris*. Et significauit Mesuës *cap. de pleuritide*, dicens, in hoc affectu diarrhœam esse bonam in initio, si constet virtus quia reuelleret, & euacuet; & *lib. 6. aphor. com. 16. Galen. confirmat*. In hanc rem videndus Valleriola *lib. 1. obseru. 4. Igitur Hipp. lib. 2. acut. peplium, & veratrum propinans, approbat purgationem reuulsuam: in lib. verò 5. reprobatur vacuatiam, hoc est, eam quæ à parte inflammatam causam coniunctam expellit*.

Sed cum non desint plura argumenta, quibus subuertere nostra plures nitantur omnino, ea vltimo loco diluenda sunt, quorum primum est. In principio inflammationis humor non est impactus in parte, ex Galen. *1. 3. meth. cap. 6. & lib. de morb. temp. cap. 1. argumentum est, quod repercutientibus retrocedit: si ergo iis cedit, multò melius à medicamento feligente vacuabitur*.

Secundò. Eadem intentione exhibet Hip. purgationem in descendente pleuritide, atque concedit sanguinis missionem in ascendente: sed hanc concedit vt reuelleret, & euacuet, ex *Gal. in com. ergo purgationem propinat vt reuelleret, & euacuet; quod lib. 3. cap. 3. Pau. confirmat*.

Tertiò. Gal. *lib. 1. aphor. 2. 3. nullum maius remedium inuenit in vehementissimis doloribus, quam vsque ad animi*

deliquitò sanguinem emittere, habita distinctione an venam secare, an purgare conueniat. At in ista phlebotomia non solum cauta antecedens, sed coniuncta vacuatur. Ergo in isto casu, vbi dolor vehemens, auxilium validum fieri compellit.

Quartò. Galen. *lib. 9. de placit. cap. 9. distinctionem tradit eorum, qui vel sanguinis missione, vel purgatione indigent, quali contrarium membrum opponens venæ sectionem purgationi*. Ergo sicut illa vacuat causam coniunctam, sic etiam purgatio vacuabit.

Quintò. Confirmatur ex Auicen. *loc. supra cit. cap. 2. in princip. vbi in pleuritico dolore declinante versùs hypochondria, approbat magis purgationem, quam sanguinis missionem, quia illa amplius de loco inflammato humores attrahere potest*. Sic enim ait. *Et si dolor declinat ad partem hypochondriorum, tunc necessaria est solutio sola, aut cum phlebotomia, secundum quod necessarium facit illud testificatur, & illud ideo, quoniam phlebotomia sola ex basilica, non trahit de hoc loco aliquid, de quo sit curandum, &c.*

Licet autem anceps & obscura quæstio, à doctis semper hæc habita fuerit, placet tamen cum Galeno supra, eam sic dirimere; neque argumenta quidquam concludunt. Dic ad primum, humorem facientem actum inflammationem, si matum esse, & radicatum in parte impactum; alium circa inflammationem circumiacentem, non ita tenaciter in loco inflammato circumscripti: repercutientia verò iubet in initio inflammationis apponere, tum vt is qui circa inflammationem est humor, ad alias partes veluti manu pressus retrocedat; tum vt roborent partem, ne amplius recipere possit: quem humorem circa inflammationem circumiacentem, & alium fluxurum reuulsuam purgatione educere tentabis, reliquum verò minimè, quem ad coctionem natura referuat. Nam qui in parte affecta firmiter impactus est, neque repercutientibus, neque euacuantibus in initio adhibitis succumbit: contra si tentes purgantia, hæc carnes colliquant, & sanguinem.

Ad secundum. Diuersa intentione purgationem concedit in descendente, qua concedit in ascendente phlebotomiam; illam enim exhibet solum in principio, vt reuelleret, in fine verò, vt euacuet. Et licet ibi, *lib. 2. acut. videatur, quod Gal. vacauerit purgatione causam coniunctam, cum pro humorum, qui inflammationem faciunt, vergentia, inclinatioque, vacuationes faciat, adducatque Hipp. lib. 1. aph. 21. id alia ratione exercet, vt scilicet naturæ motum sequatur; sic enim facilius, feliciusque succedit, quæ per reuulsionem purgatio fieri debet*. Si enim humores iuxta inflammatam particulam collectos, qui deinceps causa morbi coniuncta sunt futuri, purgatione non reuellamus, magnas deinceps expectabimus inflammationes. Qua tamen ratione purgatio, facta ad partem ad quam natura inclinatur, dici possit reuulsuam, supra est demonstratum.

Ad tertium. Non concludit argumentum: supponit solum, quod sicuti phlebotomia vtque ad animi deliquium, euacuat causam antecedentem, & coniunctam: sic etiam purgatio vsque ad animi deliquium, eam vacuabit, de qua in textu non loquitur Hip.

Ad quartum. Cum Galen. oppositam fecit venæ sectioni purgationem, de iis loquitur prout euacuant: nos verò supponimus solum purgationem in descendente pleuritide reuelleret, non verò causam coniunctam vacuare: quidquid Hippocratem præscripsisse purgationem ad euacuandam coniunctam causam, asserat Heurnius in *comment. lib. 2. acut. com. 11. quæ opinio, vt vidisti, antiquorum edictis maximè repugnat*.

Ad quintum. Auicennæ textus si rectè interpretetur, cum Hip. doctrina, tradita *lib. 4. acut. 21. verè cõsentit*. Nam si dolor in pleuritide declinat ad hypochondria, tunc necessaria est ratione causæ antecedentis expurgatio, ad reuellendum humores qui in inflammatam, debilemque partem decumbere sunt parati, vel vnà cum phlebotomia, præsertim cum hæc ex vena basilica celebrata, non ita attrahat ab inflammatam parte, ac euacuat facta in ascendente. Quamobrem summà cum ratione Hipp. prius in descendente venam secat, deinde medicamentum expurgans propinat, vt vtriusque auxiliij efficacia, ob causas traditas, promptius

promptius auertatur humor in affectam partem defluxurus. De quo argumento lege Petrum Vaëzium *lib. com. medic. c. 2. Valleriol. lib. 1. enarrat. 3. & Fallop. tract. de medic. purgantib. simpl. c. 2. in med.* qui ex sua, & aliorum sententia, alios soluendi modos, pro Hip. tutela, ibi recitant. Sed hic Galeni menti cæteris magis consentit, quo omnem antinomiam euanescere putamus.

Superest modò, vt subuertamus ea, quæ in pleuritide ex toto releganda esse repurgantia, comprobabant. Ad historiam Scomphi, dic, illum ex purgatione, nec delirasse, nec obiisse; hæc enim omnia ex succi malitia, per consensum partes principes, & maximè cerebrum impetente, contigisse, veriùs dicendum est: neque enim affirmat Hip. purgationem attulisse delirium, verum narrat quod actum est, vt ex qua causa id acciderit nos coniectemus. Nam antequam fluxio sit firmata in parte, ad præseruandam hanc, tutissimum est reuulsoria vt purgatione, parata ex iis quæ suauia sunt, nullamque noxam, & vim naturæ inferre possunt. Quod verò medicamenta purgantia in pleuritide, in qua ferè adest febris, reprobentur, quoniam inflammant corpus, mouent, perturbant & exagitant, non est omnino verum; nam non omnia calida sunt, febrimque accendunt: & licet essent, eis est vtendum, ad maius periculum euitandum. De quo dubio lege, quæ fusè diximus in *lib. 1. in com. hist. 63. num. 5. quæst. 31. Quare purgatio in pleuritide est celebranda, ratione causæ antecedentis, & non coniunctæ, vt Iuniorum doctissimi satis confirmant: de qua re legendus Vidus Vidius lib. 8. de curation. membrat. cap. 17.*

HIST. XXIII. AVENZOAR, De inflammatione mediastini.

Inflammatio mediastini, copiosa venæ sectione, curata.

Sic accidit mihi cum essem iuuenis: quum enim passus fuisset laborem maximum, & posuissem me ad decubitum, percepi dolorem in pinniculo predicto, & tunc tussis, & dolor inceperunt inualescere valdè, & inueni pulsus meum valdè durum, & febrem pariter acutam. Quare misi sanguinem in quarta nocte per phlebotomiam, & feci extrahere de quantitate libras unius, & permansi sic cum febre valida, & tussi forti, & dolore per totam noctem; & in somno dissoluta fuit ligatura phlebotomia, & inde sanguis multus emanauit: & cum excitatus fui à somno, remansi cum maxima debilitate virtutis, at ligati brachio permansi taliter per totam noctem cum illis accidentibus, sed non fuerunt augmenta. Sequenti verò die eieci sanguinem cum spuo cruento, quod erat boni coloris, & substantia. Deinde audiui noua, quæ multiplicauerunt super me tristitias, & dolores, & inde amisi sensum, & intellectum, ita quod nihil potui intelligere, & non comedebam aliquid nisi quod mihi propinabatur de aqua predicta, & habebam magnam sitim, & transactis diebus septem incepi sentire, & cognoscere, & multa imaginari. Sed illud quod passus fui, fuit apostema generatum in pinniculo diuidente pectus & pulmonem in duo media; & ex illo apostemate ascenderunt vapores acuti ad cerebrum, propter quos dictos acutos, & malignos, qui ferebantur circa cerebrum, ortum fuit mihi in vno pinniculorum * cerebri apostema calidum. Et demum incepi spuere sanie, & non solum ex apostemate pectoris, verum etiam ex illa que descendebat à capite ad pectus. Et postea cognoui causam meorum accidentium, & redij in sensum meum perfectè, & cum ex toto fui alleuiatus à sanie, incepi * assuescere aquam hordei, & postea redij ad pules furfuris; & sic paulatim conuersus fui ad meam consuetudinem naturalem, & quod hic scripsi de ista mea ægritudine, feci solummodò, vt sit exemplum in omnibus aliis similibus, &c. Auenzoar. lib. 1. Theziz. tract. 16. cap. 6.

PARAPHRASIS.

Latè auctor morbum quo correptus fuit, depinxit, vt scilicet esset exemplum Medicis similem ægritudi-

nem curaturis. Siquidem non curatur homo in communi, sed unusquisque nostrum, alius videlicet aliud temperamentis, naturamque obtinens: nam existimare commune quandam esse omnium hominum curationem, sicut stupidiissimi methodici putant, extrema est dementia. Hi enim firma, rataque putant omnia medica artis theorematà, ipsorumque notitiam, artem quandam esse communitatam, non proprietatam, tanquam commune, & generalem hominem, non particulares curarent, vt non minus latè, quam disertè Galen. affirmat, *lib. 3. meth. cap. 7. In exemplis enim exercitari quidvis dicentes maximè expedit, neque enim satisfaciunt ad exactam cognitionem vniuersales methodi, monebat Galen. lib. 9. meth. cap. 4. cuiusque enim proprietates ineffabilis est, nec exactissima scientia comprehensibilis. Sunt autem exemplorum ea pro potioribus habenda, quæ ipsi oculis viderimus: quando, si omnes, qui docere, scribere ve aliquid sunt aggressi, ea prius operibus ostendissent, prorsus pauca falsò dicerentur. Compertum enim est, non solum sufficere scire vniuersalia artis theorematà, nisi in particularibus se exercueris. Cum neque fieri possit, vt sine multiplici in agris singularem exercitationem, quod ex usu sit, facias: nec sine vniuersalium cognitione probè exercitatio procedat, quippe cum in vniuersalibus methodus, in particularibus exercitatio consistat, vt lib. 9. meth. cap. 6. firmavit Galenus doctissimus.*

Hic ergo Auenzoar ductus ratione sola, hoc morbi sui exemplum in propatulum ponere non erubuit: Quemadmodum enim in transitu fluuiorum, qui primi vadum tentant aleam fortunæ periculofam subeunt: qui à tergo sequuntur, possunt periculum declinare, si velint. Sic Medici aliorum peccata intimè perspicientes, illorù periculo sibi sumptus faciunt, & ægros à tantis malis, in quæ alij cum damno inciderant, vigilanter præcauent.

De inflammatione mediastini tota est historia hæc: hanc enim factam fuisse in pinniculo pectus diuidente ipse affirmat. Partem hanc peritiores anatomici membranas vocant intersepientes, Galen. auctore *lib. 6. de usu part. cap. 3. & 5. de anatomic. administrat. cap. 8. & lib. 7. eiusdem, cap. 2. probant Vesal. lib. 6. de fabric. 3. & Bauhin. lib. 2. theat. anatomic. cap. 13. Hæ membranæ dextram thoracis partem à sinistra diuidunt, quarum longitudo à iugulis ad diaphragma vsque extenditur, & altitudo à pectoris offe ad vertebrarum corpora porrigitur, vt eleganter docuit Adrianus Spigelius *lib. 9. de fabric. corp. human. cap. 4.**

Mediastinum cauitatem maximè insignem membranis fibris obsitam habet, quam voci efformandæ conferre putant. Huius intersepiti vsus, alius est primarius, alius secundarius. Primus, tum ad viscerum suspensionem, ne in latera, & posteriorem partem collabantur, tum ad vasa firmamada, fulciantque. Secundus, ne vnà parte læsa, altera in illius trahatur contagionem.

Cum ergo bilioli præsertim humores, & tenuissimus sanguis in partem hanc confluunt, inflammationem faciunt; hæc enim pars dura crassiores humores non suscipit, neque ij crassam eius substantiam penetrare possunt, ex *Gal. lib. 6. aph. com. 33. & lib. de constit. art. med. cap. 16. Hic dem morbus hic signis cognoscitur, atque pleuritis, sed terribilior, maior, atque periculiosior est pleuritide, vt ait Auicen. 10. 3. tract. 4. cap. ult. S. Verum est pleuresis apostema calidum in partibus pectoris, aut in lacertis intrinsecis & in velamine cooperiente pectus, aut in velamine distinguente; & maius istis, & terribilius est illud quod est in ipso velamine distinguente, & est prauius eis, &c. Causa autem, quæ hanc affectum sit grauissimum, est quoniam mediastinum ad cordis basim incumbit, quæ ipsius cum pede nobilior est, ex *Gal. 6. de usu part. cap. 7. cum sit foris, & sedes innati coloris. Quare hoc affectu prehenis, syncope, & cordis palpitatione, anxietudinèque corripuntur.**

In mediastino vera pleuritis etiam generatur, quidquid perperam arbitrentur Holler. *lib. 1. de morb. intern. in Schol. cap. 24. & post eum Ludovic. Mercat. lib. 2. de morb. intern. cap. 6. Licet in membrana succingente costas, aut pericostio, aut saltem in musculis intercostalibus, veram excitari pleuritidem suis symptomatis insignitam, constans sit celebrium Medicorum sententia.*

Hunc affectum à causa exteriori habuisse ortum, nempe ab exercitio non assuetò palam fecit auctor; hoc enim

suapte natura corpus exalfacere solet: & licet à causa externa curatiua indicatio non desumatur, auctore Galen. *lib. 4. meth. c. 3.* tamen ea ad curationem affectus plurimum potest, ex ipso *lib. 2. de compos. sec. loc. c. 1.* & maximè si corpus inueniat ad febrem præparatum: vt ait Gal. *lib. 2. de natur. human. c. 2. non salum ex iis qua comedendo, aut bibendo ingerimus, verum ex balneis quoque, exercitationibus, otio, vigiliis, more, ira, refrigeratione, astu, morbi ortum habent.*

Itaque cum passi dispositio adesset, commoto, agitatioque humore, factum est, vt ob cerebri validam intemperiam, & magnam in spiritibus agitationem, à spiritualibus partibus vapores in cerebrum elati delirium efficerent, quod est error, seu motus deprauatus principum facultatum, ex Gal. *lib. de diff. sympt. cap. 3. ad fin.* Ex pleuritide autem sæpè concitari delirium, tenet Gal. *lib. 4. de præfag. ex pulsib. cap. 8.*

Ex his omnibus, simulque ex concomitantibus symptomatis, huius inflammationis naturam exactè constituentibus, opitulari illicè satius duxit secta vena, qua leuata natura residuum humoris postea concoxit, & spumatum boni coloris, & substantiæ apparere cœpit: copiosè autem extraxit, vt maximè inflammationi ferret opem. Nam Hipp. *4. acut. 74.* ad animi deliquium euacuat in pleuritide: De quo argumento lege quæ diximus, *lib. 3. de præxi medica admiranda, obseruat. 113.* Et licet multa copia humoris ex affecta parte, generèque venoso rueret in cerebrum, acrique vapore ipsum irritaret, concuteret, & mentis faceret alienationem, tamen detracta copia venæ sectionis ope, natura humorem in spiritualibus partibus impactum, tussit; descendente verò à capite, simplici excreatione reiecit. Et vt partes ex nimia effluencia exalfacatæ attemperarentur, & abstergerentur rectè, ptisanam assumendam proposuit, & ad maiorem repurgationem, ad pulres furfuris accessit, quod hæc intentiones complere, ita est notum, vt probatione non indigeat. In cæteris omnibus, curari mediastini inflammationem, pleuritidis instar, firmat Petrus Salius *lib. de curat. morbor. ab ordinariis præcticis non exhibiturum, cap. 6.* quorum materiam latè, doctèque describit hic auctor inter omnes, à quo postea desumpserit Mercatus *loco cit.* & Rodericus à Fonseca *lib. 2. consulti. 84.*

QVÆSTIO XXIV.

Quòd inflammatio sit de essentia phrenitidis. Contra Iacchin. Vallesium, Petrum, & Carrer. doctissimos.

COMMENTARIUM.

Cerebri apostema calidum.] inflammari cerebrum notius est, quàm vt explicari debeat, probantque inter omnes, ex Gal. mente pluribus in locis Alexander Massaria *lib. 1. de morb. intern. cap. 11.* Costæus in *1. 3. tract. 3. com. cap. 1.* Ludou. Mercat. *lib. 1. de morb. intern. cap. 11.* Montaltus *tract. 3. de cereb. affect. cap. 3.* & alij. An tamen inflammatio sit de essentia phrenitidis, serium dubium est, & ex iis quæ asterisco signanda videntur. Pars negans suadetur, primò auctoritate Gal. Is enim *lib. 1. prorrhetic. com. 1.* phrenitidem fieri dicit, quando flaua bilis occupat locum, in quo residet princeps animi pars; lethargum verò, quando pituita diluit cerebrum, ipsiisque humectat. Igitur cum lethargus sit vitium phrenitidum contrarium, auctore Gal. *lib. 1. 3. meth. cap. 21.* & contrarium eadem sit ratio, sequitur quòd, si ad generationem lethargi sola intemperantia opus est, ad generationem phrenitidis sola intemperantia sufficiat.

Secundò. Febris continua, & delirium perpetuum sunt signa pathognomonica phrenitidis, ex Gal. *l. 3. epid. sect. 3. com. 46.* & *lib. 1. prorrhetic. com. 1. ante med.* Sed huiusmodi signa possunt reperiri citra inflammationem. Ergo. Minor patet a pertè. Si enim in cauo flaua bilis ascendat ad cerebrum, quin concitet inflammationem, & intemperando, perturbandoque delirij perpetui sit causa, quis dubitat dari phrenitidem sine inflammatione, sicut sine hac febris

ardens, & delirium continuum generantur?

Tertiò. Sicut frigidus humor insensibilitatem, & immobilitatem inducit, sic humor calidus in cerebro existens continuum motum parit, & si vitiat, dementia gignit, ex Gal. *1. 3. meth. cap. 21. §. Ex humoris verò vitio dementia, &c.* At flaua bilis potest putrescere in cerebri venis quin concitet inflammationem, sicut quando est in meatibus inflammationem efficit. Ergo si hoc secundo modo, febrem, & perpetuum delirium concitat, poterit id etiam primo modo efficere, & ex conlequenti, poterit phrenitidis sine inflammatione consistere.

Vitium Galen. *3. de loc. affect. cap. 7. ad fin.* ad naturam phrenitidis solum requirit intemperantiam: & *lib. 7. aph. com. 1. 2.* vapores calidos intemperando, & minimè inflammationem committendo, phrenitidem concitare affirmat. Ergo phrenitidis iuxta Galeni doctrinam sine inflammatione reperitur. Hæc sunt quibus intricari Iacchinus in *lib. 9. ad Almanf. cap. 7. de phrenitide,* & Vallesius *lib. 5. conti. cap. 1. 2.* Gomez Pererius in *sua noua medicina, cap. 49.* Carrerius *disput. 7. super libros de loc. affect. cap. 1.* inflammationem non esse de essentia phrenitidis acriter contendunt. Sed exorbitant hi non exiguum, sicut à veritate, ita à verissima Galeni, & Principum mente: breuibusque perstringemus, longè aliud profiteri Galenum *locis citatis,* quàm quod ipsi sibi persuadent. Si enim hu. us auctoris edicta perlustremus, phrenitidem non aliter quàm per inflammationem definiri inueniemus. *Libro enim 2. de caus. sympt. cap. ult.* phrenitidem, non solum ex succis calidis in cerebro impactis originem ducere, sed supra id, phlegmonem in cerebro, eiusque inuolucris esse constantè affirmat: quàm sententiam omnes tam Græci, quàm Arabes sequuti sunt, quorum numerum, operosum esset recensere. Per inflammationem autem, non phlogosim, hoc est, inflammationem siccam, sed humidam, & ex affluxu humorum constantem intelligas velim cum Galen. *lib. 1. 3. meth. cap. 1.* hanc enim, veram inflammationem nuncupamus. Neque obstat, quòd inflammatio sit tumor, quem cerebrum non tolerat: nam præterquam quòd tumor non est de essentia inflammationis, vt apparet in herpete, & erysipelate, quæ sunt cutis inflammationes citra tumorem, vt inter omnes probat Andreas à Cruce *lib. 1. chirurg. tract. 1. cap. 1.* etiam cerebrum extendi, & tumescere potest, cum sit molle, viscidum, & solum scirrhum inter omnes tumores non patitur, quia scirrhus familiaris est partibus duris, auctore Magistro *lib. 4. de præfag. ex pulsib. cap. 9.* Cerebrum ergo inflammari potest, ex Auic. *3. 1. tract. 3. cap. 1.* sicut enim pars ex defectu nutrimenti marcescit, sic ex copia intumescit, & inflammatur, cum suas habeat porositates, & meatus, fluxionem recipit. Vide Paulum *lib. 3. cap. 7. de inflammat. cerebri.*

Insuper. Si phrenitidis in Galeni doctrina non esset inflammatio cerebri, aut membranarum eius, non esset vera Hip. & Gal. sententia *lib. 1. prog. 19.* asserentium omne genus phrenitidis esse exitiale, quoniam par princeps est affecta: nam intemperantia sine inflammatione non est lethalis affectus. Occurrit Vallesius, hos auctores de phrenitide facta, & confirmata esse intelligendos, non tamen de ea phrenitide quæ in generatione est, quoniam hæc (inquit ipse) nondum est inflammatio, nec lethalis, & facile auxiliorum applicatione corrigitur. Solutio nullo modo potest admitti, eamque planè redarguit Gal. *lib. 1. epid. sect. 2. com. 73.* asserens flauam bilem tunc phrenitidem inducere, quando in cerebro, & eius membranis est impacta: quando verò profluit per venas, & antequam hæreat in cerebro, non phrenitidem, sed delirium concitare asseuerat. Deinde phrenitidis in generatione, & iam facta, non constat ex diuersa essentia; cum enim morbus sit res facta, & permanens, non habet suam essentiam in generatione posteriori: nam cum primùm incipit esse, habet totum esse simul, auctore Galen. *lib. 1. de loc. cap. 2. ad fin. & lib. de morb. temp. cap. 1. & lib. de tot. morb. temporib. cap. 2.* Igitur si essentia phrenitidis factæ, & firmatæ consistit in inflammatione, in hac, incipientis phrenitidis essentia etiam est constituenda. Vt verò quæstionis huius assequaris

assequaris explanationem, aduerte cum Gal. *l. 5. de loc. affect. cap. 4.* phrenitidem non subito, & affatim fieri: nam quædam est phrenitidis futura fieri; quædam in generatione; alia est facta, firmata & absoluta: illa dicitur futura fieri, quando adest febris biliosa, maligna, sicca, in qua nihil excernitur, præst capitis dolor; hæc enim, ex Auic. *1. 3. tract. 3. c. 2.* sunt ex signis fortibus, quæ futuram phrenitidem ostendunt. In generatione appellatur phrenitidis, quando flaua bilis ad caput non solum ascendit, sed iam incipit effundi extra venas, nondum tamen manifestas inflammationis notas præstat: hæc cum immodica vigilia, occipitis dolore, ingenti obliuione, delirio, respiratione magna, & rara, affligit & premit. Denique illa est phrenitidis facta atque constructa, quando flaua bilis effusa extra venas impingitur, inflammationem efficiens. In hac nihil apparet, quod ad prudentiam spectat, delirium est ferox & ferinum, oculi squallidi apparent, venæ oculorum rubent, lachrymæ inuoluntariæ effunduntur, floccos, festucas, muscas venantur ægri; hæc enim factam, & absolutam inflammationem significant. Hæc distinctio magni solet esse ad vsu momenti; nam in illius curatione plus periculum, præcauendo futuram, imminet, vt phrenitidem, quàm curando iam factam, atque firmatam; hæc enim vt plurimum interficit, ex Hip. *6. aph. 53.* Galen. *lib. 1. epidem. sect. 3. com. 1. post princ. Auic. 1. 3. tract. 3. cap. 2. ante fin.* His positis sit vnica conclusio.

Inflammatio semper est de essentia phrenitidis, tam illius quæ in generatione est, quàm illius quæ est facta, firmata, atque constructa. De facta, quòd sit inflammatio, nullus dubitauit. De ea quæ in generatione est, sic confirmo. Quilibet morbus, statim ac incipit, totam suam essentiam completam habet, cum sit de genere permanentium. Sed essentia phrenitidis factæ consistit in inflammatione. Ergo incipiens, cum habeat eandem naturam, & essentiam cum facta, etiam in inflammatione consistet.

DVBIVM XVI.

Num detur morbus insensibilis.

Disceptatum est inter eruditos, qui Galenum tenent lectione assidua, num morbus incipiens, cum sit insensibilis, & manifestè, insignitèque non lædat operationes, verè morbus dicendus sit. Galen. *lib. 1. de dieb. decretor. cap. 6. in fin.* affirmat Alclepiadis familiam non curasse, neque contemplatam fuisse leues febres, quoniam sensibile nocumentum non inferunt, ex veterum, & Gal. sententia. *l. 3. de temp. c. 4. post med. qua ratione lib. 6. de loc. c. 2.* dysenteriam non vocat, quovisque aliquid cruoris appareat, & vlcus sit inductum: neque enim sanitas est absoluta, perfectaque symmetria, qua perfectissimè operationes perficiuntur, alioqui nullus homo esset sanus, cum intra sanitatis limites, dolores exigui, & febres leues reperiantur, quæ homines à publicis, & priuatis negotiis non impediunt, vt ait Galen. *lib. 5. de sanit. tuend. c. 5. ante med.* Sic phrenitidis cum est in generatione, non est inflammatio, nec phrenitidis est vocanda. Quamuis autem hæc vera sint, si formaliter, & medicè loquendum sit, qua ratione dicebat Gal. *lib. de totius morb. temporib. cap. 9.* omnem morbum ex sua natura in principio propter paruitatem late-re, ita vt nec Medicis, ægrotisve sentiat: tamen morbus insensibilis, & incipiens, morbus verè est, si physicè, & secundum rei naturam loquendum sit: nam sanitas exacta symmetria est, & quilibet recessus ab illa morbus est. Hinc *lib. 1. de loc. affect. cap. 2. ante fin.* morbum esse rem simillarem affirmat, qui cum primùm limitis naturæ egreditur, totam suam essentiam habet. Quare dysenteria pro materiali, & secundum rei naturam, vlcus est, & siue sit magnum, siue paruum, semper est vlcus. Sic inflammatio cerebri, siue sit incipiens, siue adulta, parua, vel magna, semper est inflammatio, quoniam habet partes factas, permanentes, impressas, & productas, quarum ratione dicitur morbus, cum per se actiones lædat.

Argumentis verò in initio adductis sic satisfaciendum. Ad primum. Non negamus ad phrenitidis generationem,

necessariam esse bilem in cerebro, & intemperiam ab ipsa productam, verum oportere etiam extra vasa eam duci; & inflammationem concitare.

Ad secundum. Respondet Gal. *lib. 1. prorrhetic. com. 25.* non quodlibet delirium cum febre continua esse signum pathognomonicon phrenitidis, sed illud tantum quod est ferox & ferinum, quod solum ad inflammationem sequitur: illud verò quod ex sola bile agitata & mota, citra inflammationem ortum ducit, non est ferinum.

Ex hac solutione, ad tertium explicatio patet: humor enim vitiosus in venis cerebri impactus, etsi delirium concitet, non tamen tale, & tam ferinum, quale ad phrenitidem necessarium est, nisi extra vasa putrescat, & in illius substantia, aut membranarum inflammationem concitet.

Ad vlt. Dic, *ibi* Galen. de phrenitide vera, & propria non esse intelligendum, sed de paraphrenitide, hoc est, de illa quæ consentus ratione, vel à pulmone, ventriculo, septo transuerso, vel ab alia aliqua parte inferna originem ducit: licet enim intemperies calida, & vapores calidi phrenitidem concitent, quatenus intemperant, dolorem inferunt, fluxionem accerlant, concrelunt in cerebro, & in inflammationem degenerant, & sic concitant phrenitidem; hoc non per se, primò, sed ex accidenti efficere, affirmamus.

DVBIVM XVII.

Num aqua hordei vel ptisana in pleuritide propinanda.

Asuescere aquam hordei.] Per aquam hordei, quandoque aquam in qua hordeum incoxit, nonnunquam cremorem hordei intelligendum, qui cum Auic. *1. 4. tract. 2. cap. 9.* est substantia quadam tenuissima, ex toto hordei corpore, prius bene concocto, & limbo deinde percolato expressa. Aqua verò hordei fit, quando triginta aquæ partes, & vnus hordei assumimus, atque hordeum tandiu elixari lento igne permittimus, donec grana valdè intumescant. Vtrum autem hordeum electum, hoc est solidum, purum, non multum recens, nec vetustum, & omnis malæ qualitatis expers, debeat esse integrum, an contractum, dubium est. Hoc probat Ishaac *lib. diatar. part. cap. prop. Alzaharan. lib. 16. c. 1.* Haly, *c. de ptisana.* Renuunt Auenzoar *lib. 2. tract. 16. cap. 6.* Auer. *5. collig. cap. 30.* Niculus *serm. 2. tract. 1. sum 1. cap. 16.* Tu verò controuersiolam solue cum Gentil. *1. 4. tract. 2. cap. 7.* Hic potus ferè nihil alimentitium habet, quem in morbis calidis ventriculi, iccoris, f. b. bilibus biliosis, & sanguineis, spiritualiunque partium inflammationibus ad calidissimum humoris feruorem retundendum, summa cum utilitate propinamus. Cremore autem ptisanæ vtimur, quando tenuem victus rationem instituere est in animo. An tamen ex hordeo excorticato paranda sit, dic, quòd cum hordeum frigidum sit & siccum, ex Hip. *lib. 2. de diat. n. 8.* & Gal. *lib. de ptisana. cap. 3.* & *lib. 7. simpl. tit. de hord.* de quo argumento sat plura congestere, Iulius Alexandrin. *lib. 1. epist. 2. & 3.* & Valleriol. *lib. 1. enarrat. 6.* & cortici quiddam absterfium insit, & purgatiuum: quando maiori absterfione opus est, tunc cum cortice coquendum est. Cum verò maiori refrigerio indigemus, tunc absque cortice erit deligendum, vt eruditè notauit Costæus in *com. cap. 8. fen. 14. tract. 2. Auic. & firmat Mercurialis lib. 4. variat. vl.*

Ptisana autem tota vtetur, quum multum nutrire intendimus, tunc enim hordei grana optimè ad ignem coctæ, & tumefacta, ac velut in chylum redacta ægrotis exhibemus. Quoniam verò nomen ptisanæ ad ea Cerealia etiam extenditur, quæ cortice possunt purgari, frequentissimè tamen inuenies, apud Plin. *l. 18. c. 7.* Arist. *l. 3. probl. 37.* Hip. *l. 1. acut. text. 17.* Ruel. *lib. 2. de natur. stirp. 16.* ptisanæ vocabulum ad hordeaceam, triticeam, orizaceam, atque ex chondro factam extendi: inuoluit tamen consuetudo, nomine ptisanæ audiri tantum hordeaceam, quæ quibus conditionibus debeat parari, ostendit Hip. *lib. 1. acut. 28.* & Gal. *lib. toto de ptisana, & lib. de aliment. facult. cap. 9.*

Hæc ergo frumentaceis gustamentis rectè præfertur, nam

nam viscositas eius est læuis, continua, iucunda, lubrica, & mediocriter humens, sitim minimè infert, abluat, abstergit, non adstringit, non malè turbat, neque in ventre tumescit, refrigerat, humectat, nutrit, sitim compescit, coctionem procurat, excreationes mouet, boni est succi, facile coquitur, & distribuitur. Quapropter prisci hunc mirabilem cibum tantoperè laudauerunt, præsertim in acutis morbis, & pleuritide, maximè cocto humore, procedente sputo, & vacuationibus celebratis: aliàs si quis eã dederit, ægrum præcipitem aget in mortem, quoniam abstergit in tempestiue in corpore pleno, & multum nutrit, naturamque à coctione disturbat, vt firmat Hip. lib. 1. de rat. vit. in morb. acut. text. 33. explicat elegantè Mercurialis in com.

Quare in omnibus internarum partium inflammationibus, præstantissimum, si quod alterum, est auxilium: sic in putridis febribus, interiorum viscerum phlogosi mirificam opem præstat, præcipuè si cum guttulis aceti præparetur ad humorum putredinem corrigendam, vt lib. 1. de alimen. facult. c. 19. Gal. præcepit, & notauit Septalius l. 2. caution. medicar. num. 4. 2. de qua re lege Claudinum, in appendice libri de ingres. ad infirmos, sect. 4.

Ex quibus mirari subit doctissimum Manardum, tanquam calumniam veteribus prætextentem, qui l. 5. epist. 2. futilibus ratiunculis persuasus, probare contendit, pristinæ, vel aquæ hordei in acutis morbis vsu, reprobum esse, & valdè noxium: cuius opinionem sequitur Ludou. Mercat. lib. 1. indicat. cap. 2. in fin. quorum rationes in fringentem libenter, ni hunc laborem subiissent iam Cardan. lib. 2. contrad. tract. 6. contradist. 3. & Horat. Aug. tom. 1. epistol. lib. 1. epist. 1. Valscus Castellus tract. 5. de thorac. affectib. cap. 8. difficult. 8. qui acriter in eum debacchates, ipsius paradoxum mirantur, & irident: cum ptissanæ laudes, ac aquæ hordeo decoctæ decantent, Hip. lib. 1. de rat. vit. in morb. acut. Galen. ibi, & vbique passim Paul. lib. 1. cap. 78. Oribas. lib. 1. collect. 11. Aëtius retrab. 1. serm. 1. c. de hordeo. Rasius 30. contin. tract. 6. cap. 2. Auer. lib. 5. collig. 31. Haly 5. theoric. 15. Serap. tract. de simpl. ex plant. cap. 131. Mesuè c. de pleurit. tit. de aqua hordei. De cuius vsu, & efficacia eximia, inter Iuniores omnes lege Massariam lib. 7. de febrib. cap. 16. de hordeo. An tamen ptissana triticea præferatur hordeaceæ, dic cum Aristot. lib. 1. probl. 37. in fanis illam optimam esse, quia triticum magis nutrit, facilius coquitur; in acutis verò, de quibus Hip. agit, hordeaceam anteponebam, quoniam accommodatior est, melior, & frigidior. Cætera de ptissanæ facultate, vario parandi modo, vide apud Galen. lib. de ptissanas, cap. 4. & lib. alimen. cap. cit. Christoph. à Vega lib. 2. de art. medic. sect. 3. c. 4. tit. de hordei. Mercurial. in com. cit. loci, lib. 1. de rat. vit. in morb. acutis. Iacobus Fontan. lib. 6. de alimen. cap. 2. de hordeo. Hermol. Barbar. lib. 2. corol. cap. 310. & elegantissimum Ludouic. Nonnium lib. 4. de re cib. cap. ult.

HISTOR. XXIV. GALENI, De septi transversæ inflammatione.

Quidam ex periculosa septi transversæ inflammatione, tutus euasit.

Idem spirationis genus in quodam notauit, quem cum aliquando equus in præcordiorum regione calcitrasset, adè atrociter, vt * abortu in septo transversæ inflammatione, mortis periculum immineret: is licet euasit à periculo tutus, ab imbecillitate tamen liberari nequiuit, &c. Galenus lib. 4. de loc. affect. c. 5.

PARAPHRASIS.

Septum transversum, quod alij diaphragma vocant, velut interiectus paries, ventrem medium ab inferiori, & vitalia organa à naturalibus dirimit: princeps est, ac primum respiracionis instrumentum. Transuersum verò dicitur, nam ab anteriore thoracis parte ad posteriorem vsque protenditur, & idè Hip. in Coacis, respiratorium ventris nuncupauit. Hoc veteres, phrenes nomina-

runt, quasi prudentiæ sit particeps, non quòd quicquam ad sapientiam conferat, sed quòd maximam sortiatur cum cerebro sympathiam, & connexionem, vt faciliè ab eius inflammatione compatiatur.

Quidam, ob cordis viciniam, quòd ei prætendatur, præcordia dixere cum Arist. l. 1. de hist. anim. c. 17. §. Sub pulmone septum transversum est, quæ præcordia, & cinctum appellant, &c. Plin. licet l. 1. c. 37. hac de causa præcordia vocet, tamen l. 3. c. 5. vno nomine exta appellat, & Cels. l. 2. c. 3. hypochondria improprie nuncupat. Huius septi vitus primus est, vt liberæ respiracioni inferuiat inspirando, expirandoque. Secundus, vt hypochondria ventilet, maximè verò hepar, quod superiore, & conuexa sui parte arterias nullas habet. Tertius, vt inuet facum per inferiora excretionem; nisi enim hic musculus superiore parte, tanquam manibus intestina premeret, æquè per superiora ac inferiora deturbarentur fæces.

Cum ergo ab equo calcitrone ictus in præcordiorum regione vehementer esset hic æger, quid mirum si ad hanc partem, præditâ venis, à trunco ascendens cauæ exortis, phrenicis dictis, quas totidem arteriæ comitantur, & membris præcipuis valdè viciniam; concurrentibus ob ingentem dolorem humoribus, oriatur inflammatio? & magis motu ipsius septi attrahente (esse autem in perpetuo motu, 6. de loc. c. 4. Gal. confirmat,) adiuuantibus etiam calore, & partis imbecillitate; quæ omnia quantum ad phlegmones faciunt generationem, omnibus patere arbitrator, & vbique patefecit Gal.

Licet autem hæc pars ab humore frigido tenui, qui temporis diuturnitate in loco affecto crallescit, occupari possit: tamen cum inflammatio recenter à causa externa fuerit concitata, illam à calido humore, bilioso & tenui, ad debilem, & dolorificam partem affluente, fuisse concitatam non eo inficias: nam sanguis crassior, & pituita lenta, ob diaphragmatis densitatem in ipso recipi non possunt.

Hanc incipientem inflammationem necessariò sequitur febris acuta, tum ratione affectionis, tum ratione loci affecti. Pars enim hæc ob viciniam, cum corde per arteriam magnam, cum cerebro per neruos, cum iecore per venam cauâ, illicò has partes præstantes in sui consensum trahit. Quare septo transversæ inflammato, spiratio adest praua & frequens: parua quidem, ob inflammationem, & affectum organi respiratorij; vnde fit, vt in omnem dimensionem dilatari non possit thorax: frequens verò, urgente necessitate, & incendio; quo fit vt paruitas frequentè à compensetur, vt 5. de loc. affect. c. 3. docuit Gal. Deinde præcordia intenduntur abique vllio tumore in hypochondriis, ex Gal. lib. 1. epid. sect. 3. com. 18. Adest pulsus, seu palpitatio in præcordiis, vt l. 1. prog. text. 31. affirmat Hip. cum Gal. Incremente autem inflammatione delirium necessariò sequitur, spiratio est inæqualis, modò parua, modò magna, frequens, aut rara, ex Gal. 5. de loc. cit. & lib. 4. de præf. ex puls. cap. de septo transversæ, pulsus apparet paruus, durus, & creber. Affectus hic acutissimus est, & exitialis ob dictas causas, quoniam hæc pars maximam connexionem, & consensum habet cum membris præcipuis; & cum sit in perpetuo motu, vapores ab inflammata parte calidissimos in alias promptissimè emittit & eructat, qui facultatem animalem præcipuè vellicando, & validam in humoribus, & spiritibus agitationem efficiendo, deliria, conuulsionesque, concitare nati sunt.

Sed quibus auxiliis hic æger tutus euasit, Gal. non explicat. An fortè, quoniam inflammatio ab humore calido exorta, sicut communes inflammationes partium principum curantur, tractanda est: id equidem puto: quoniam humor inflammationem faciens primò vacuandus est selecta vena, scarificatis cucurbitulis, hirudinibus sedi admotis. Reuellenda materia extremarum partium ligaturis, frictionibus, balneis, & refrigerantibus lotionibus. Euaeuatur etiam humor impactus repellentibus primò, deinde discutientibus. Sed quoniam ob vigilias immodicas, & delirium continuum vires fatiscunt, nec ægri ad opportunè oblata præsidia rectè se habent, delirio, & vigiliis obuiandum est, oxyrrhodinis, & somniferis auxiliis, quæ apud auctores agentes de phrenitide passim inueniuntur. Quibus

Quibus factis etsi tutus euasit, ob debilitatem, spirandi munus perficere non valuit. Cætera peculiaria huic morbo auxilia, adamussim exarauit Petrus Salius, vir in facienda medicina dexterrimus, felicissimus inter omnes, de curat. morbor. ab ordinariis practiciis non exhibiturum, c. 8. & post eum retulit Vidus Vidius lib. 8. de cur. membrat. c. 15.

QUESTIO XXV.

Quòd ex inflammatione septi transversæ delirium oriatur perpetuum. Contra Carrerium, & Valles. Medicos insignes.

COMMENTARIUM.

Ohorta in septo transversæ inflammatione. Confurgit hoc loco difficultas nobilis, agitata Medicis, illis præsertim, qui sibi vel sagacissimè odorari videntur. Hi enim argutè inquirunt: Cur Galen. hoc loco periculolam inflammationem in septo transversæ subortam describens, delirij continui non meminerit, quod ab huius partis inflammatione est inseparabile. Aristoteles enim, totius naturæ genius insepabilis, lib. 3. de partib. animal. cap. 10. sic scribit. Vbi enim propter viciniam attraxerint humorem calidum, atque excrementitium, continuo mentem, sensumque planè perturbant; quamobrem phrenes appellantur, quasi principes prudentiæ sunt, &c. Hanc doctrinam approbauit Gal. & postea ab eo tota Medicorum schola edocta unanimiter confirmat. Is enim lib. 5. de loc. affect. cap. 3. in hæc verba prorumpit. Atque delirare solent nonnulli, ob vitium quod in ore ventriculi consistit, & febribus ardentibus, & pleuritide, & peripneumonia: sed quæ ob septi transversæ affectum accidunt deliria, non multum à phrenitide distant, &c. Infra eodem cap. sic ait. Ergo hoc modo per cerebri affectum paulatim phrenitis enenire solet. Ab aliarum verò partium nulla, perpetuum delirium procedit, dempto solo septo transversæ, adè vt veteres putauerint hac parte inflammatione affecta homines phreniticos euadere, atque ob eandem suspicionem phrenas (id est, mentem) appellauerunt, &c. Idem confirmat l. 4. de præf. ex puls. cap. 4. §. Ac si ex solis excrementis in ipso existentibus citra febrem intendatur, dolor & dyspnœa primò consequitur: postea putrescentibus excrementis febricitant. Si ex fluxione, quæ incumbit in ipsum, omnino hæc fit, vel flauæ bilis, vel calidi sanguinis, & tenuis oportet; nam crassum sanguinem, & pituitam lentam ob densitatem nunquam recipit. Hæc delirium necessarium, &c. Et lib. 10. method. cap. 8. postquam hæcicam à pluribus partibus præcipuis subortiri dixit, à septo transversæ se vidisse subortam affirmat, sed citius ob delirium superueniens, interimentem, quàm hæcicam esset prorsus confirmata, quia huic parti perpetuum coniungitur delirium, ac necessarium. Et lib. 1. prog. com. 28. septum transversum inflammatum, delirium afferre promptissimum memoriæ commendauit. Galeni sententiam affirmat Auenzoar lib. 1. Theisr. tract. 16. c. 7. §. Eò quòd in hoc apostemate fit continuo perturbatio mentis, ac si esset in panniculo cerebri, &c. Adest ergo in diaphragmatis inflammatione perpetuum delirium.

Contra hos grauissimos testes, quorum sententiam tam prisorum, quàm iuniorum comprobauit opinio, infurgit Trallianus, haud dilutè auctoritatis Medicus lib. 1. sui operis, c. 13. tit. de notis futura phrenitidis, dum eos tanquam falsa loquentes coarguit, qui in inflammatione septi transversæ delirium adesse continuum asseuerant, sic enim ait. Quemadmodum nonnulli phreniticos ob septi transversæ inflammationem fieri existimant, quod verum non est, &c. Vides Tralliani, viri alioquin præstantissimi ingenij, & mores. Quid ergo ad tantam machinam dicendum sit, attende rogo. Arguit enim Trallianus illos, qui ex septo transversæ fieri delirantes, feroces, & ferinos existimauerunt, quòd verum non est; nam hæc delirij vehementia soli phrenitidi veræ & absolutæ, suamque essentiam in confirmata cerebri inflammatione habenti conuenit. Deinde si Trallianum, de septi transversæ inflammatione intelligas, ex crassa materia suborta, in qua non ita frequenter accidit delirium, ex Galen. lib. 4. de præf. ex puls.

lib. c. 4. saltem in principio, ex Petro Saliò, ubi supra rectè dissolues: Narrat enim Fernel. lib. 5. patholog. cap. 11. Se tumores duos diaphragmatis radici infixos nonnunquam deprehendisse, qui sensim tabe laborantes consumpsuerunt, citra vllam delirij speciem.

Quare tamen ex inflammatione septi transversæ delirium sequatur perpetuum, classicorum peritissimi inquirunt. Mihi illorum varias opiniones de hac re contemplanti, obtulit sese locus Valesij dignus obseruatione, ex lib. 4. controu. cap. ult. in com. cap. 3. lib. 5. de loc. affect. cuius viri sententiam non erit abs re, si huic potissimum loco agglutinemus. Putat enim consensus huius rationem non esse positam in vicinia, nec in rectitudine, nec in consensu generis, aut operis, sed in occulta quadam analogia, quæ exprimi nequit. Plurimi enim inter nostri corporis partes reperiuntur consensus, quorum causa non ita est manifesta. Reproba est solutio, ob causas plures. Prima, quando enim ratio potest dari manifesta, ad occultas confugere qualitates, vanum est: ait enim Gal. lib. 3. de præf. ex puls. c. 5. quòd eorum qui nihil docent proprium est, ad proprietates quæ exprimi nequeunt confugere, nam ignorantia est asylum. Secunda. Si spinalis medulla est magis (vt ita dicam) analoga cerebro, cur hac inflammatione obfusa, non semper oritur delirium perpetuum & continuum? Tertia. Varia, & distincta est natura cerebri, à septi natura, illud enim totum est spermaticum, at septum multa parte carnosum. Vltima. Si solam neruorum sympathiam admittit, cur inflammato ore ventriculi, quod insignes accipit neruos stomachicos, & summam cum cerebro obtinet analogiam, perpetuum delirium non continget? Lege Castrensem lib. 2. opuscul. qua ex quibus, cap. 21.

Petrus Garzia Carrerius, Complutensis Academiae primarius Professor insignis, & qui nuper Galeni libros de locis affectis arduis difficultatibus, acutè, ingenuèque illustrauit, cap. 7. disp. 7. delirium septi transversæ non esse perpetuum asseuerat, verbis sanè commotus Gal. in lib. 5. de loc. affect. cap. 3. qui deliria ex septo transversæ non multum à phrenitide distare affirmat, & parum infra, à continuo distare ait. Si ergo à continuo distat, non est continuum. Deinde Auic. 1. 3. tract. 3. cap. 2. §. Alienatio superfluit quandoque, & absconditur alia vice, &c. in phrenitide non esse perpetuum delirium confirmat. Denique Galen. lib. 3. epidem. sect. 3. com. 85. vxorem Dealcis multum delirasse, & deinde persistentibus alis pessimis signis, ad mentem rediisse asseuerat. In phrenitide ergo vera si perpetuum delirium non adest, cur in ea quæ à septo oritur, continuum delirium apparebit?

Sed vir acutissimus non expendit seridè verba Galeni. Nam præterquam quòd Præceptor, in eodem cap. à nulla parte delirium continuum oriri dixit, dempto septo transversæ, ab hac parte subortum delirium non est ita ferocè, & ferinum, ac visitur in idiopathica phrenitide, vt cit. de lac. monuit Galen. Deinde differt septi phrenitis, ab illa quæ primò in cerebro fit, quòd in hac statim apparet delirium: in illa verò quæ ex septo originem ducit, primò febris ex inflammatione, mox delirium concitatur. Non ergo Galen. negat esse continuum, cum ibidem continuum faciat, sed parum à continuo distare inquit, quòd illud cum febre incipiat, alterum parum post febrim, quo tempore apparens, continuitatem, sicut & primum seruat.

Ad 2. dic. In phrenitide vera, & septi transversæ, delirium esse continuum: sed sicuti intenditur per exacerbationes febris, sic remittitur, dum febris remittitur, vt videantur quodammodò ad se redire, at nunquam integrè resipiscant, ob causas dictas. Sic intelligendus est loco cit. Auic. in vera phrenitide quandoque alienationem abscondi pronuncians, hoc est, immitti, non tamen omnino cessare, quòd est impossibile. Hac de causa Dealcis vxor ad meliorem mentem rediit, cum tamen deliraret semper: nam, vt rectè notat hic Valesius, rediit ad mentem, tacita, & vt Mercurialis in com. huius historia legit, silens, delirando semper; nam taciturnitas, & silentium significant delirium, non simpliciter, sed ex mœtore & ploratu rursus ridere,

ridere, maiorem arguit insaniam. Hoc autem delirium in hac ægra concitatum, exacerbatum fuisse ad incrementum febris, ex textu serie constat manifestè; nam post silentium iterum vigesimo die multa loquebatur, & deinde quiescebat muta. Ex quibus ad argum. 3. responso patet.

Sed his relictis, adiciamus Præceptoris, ex lib. 4. de dignoscend. pulsib. cap. 3. in fin. sententiam præclaram, quâ nos commonefacit, ut in solvendis dubiis unumquemque scriptorem ex seipso declarem, nec inani suspitionibus, aut affirmationibus in demonstratione vacuis deliremus, quid aliquis dicat. Causa ob quam, ex Gal. doctrinâ in inflammatione septi transversa adest perpetuum delirium, est perpetuus ipsius motus, & vna eius cum cerebro maior, quam aliarum partium connexio, & societas. Patet ex Galen. nam septum transversum in perpetuo motu est, ex Gal. lib. 6. de usu part. cap. 4. ex quo continuo motu continua vaporum copia infilit in cerebrum, ex qua, continua agitatio humorum, & spirituum ebullitio confurgit, in qua ratio continui delirij consistit; quæ omnia in aliarum partium præstantium inflammationibus deficiunt. Et licet in pulmonis, pleuræ, oris ventriculi, iecoris, internisque aliarum partium inflammationibus maximus adfit feror, & humorum motus ingens, qui ad cerebrum delati delirium concitare possunt, ex Galen. l. 4. de caus. puls. cap. 8. deest tamen maior connexio & societas, quæ inter cerebrum & septum conspicitur, ratione magnorum nervorum, qui in ipsum inferuntur: Formatur vnus ex quarta coniugatione, alius ex quinta memorabilis, ex sexta alius, hoc quidem minor, sed maior primo ad diaphragma deducitur, ex Gal. l. 3. de usu part. c. 5. & 9. & postea Rufus Ephesius lib. 2. de human. part. corpor. nomenclatura, Vesal. l. 4. fabric. c. 12. confirmarunt.

Maior ergo adest connexio cerebri cum septo, quàm cum aliis partibus, ratione magni nervi formati à propaginibus quarti, quinti, & sexti paris nervorum vertebrarum cervicis. Firmat nostram positionem Gal. lib. 4. de præfag. ex pulsib. cap. 5. §. Pleuriticus cum tali pulsu nemo est servatus vllus. Hi minus, quàm quibus inflammatum est septum transversum, delirant; propius enim principium emittuntur nervi septi transversæ, &c. Vidisti, quo pacto Gal. hos nervos à septo in cerebrum inferens, propius, & intimius attingere cerebri substantiam affeueret.

Quid plura? nonne idem Galen. lib. de pulsib. ad tyrones, cap. 11. hanc societatem inter cerebrum, & septum agnoscens, ex pulmonis inflammatione, suffocationem, ex oris ventriculi inflammatione, syncopen; ex iecore inflammato, atrophiam; ex ventriculo inflammato, cruditatem; ex renum inflammatione, urinæ suppressionem; ex septi inflammatione, convulsiones oriri affirmat? quasi hæc pars maiorem cognationem cum cerebro habens, & nervorum origini amplius consentiens, convulsiones & cerebri affectus facere, ducto in consensum cerebro nata sit. Ex his compertum esse reor, cur dementiae omne genus focum possit habere in diaphragmate, sicut in cerebro. Quibus autem signis, delirium septi transversæ distinguitur ab eo, quod in inflammatione cerebri concitatur, latè doctèque explicant Andreas Laurentius lib. 9. de re anatom. quest. 4. cap. 4. Ludovic. Mercat. lib. 1. de morb. intern. c. 11. Ludovic. Duretus lib. 1. in Coacas Hip. prænotiones, in com. sent. 5. & lib. 2. cap. 11. in com. text. 30. Iacotius lib. 4. in Coac. in com. sent. 7.

HIST. XXV. AVICENNÆ, De Empyemate.

Empyematis historia mira.

Et quandoque habens empyema expuit rem plurimam. Et ego iam vidi qui expuit in una hora circiter duas heminas parvas, aut heminam magnam unam, & plus dimidietate hemina, &c. Avic. 10. 3. tract. 4. cap. 15. & Gal. lib. 5. de loc. affect. cap. 2.

PARAPHRASIS.

Hæc historia desumpta est ex Gal. lib. 5. de loc. affect. c. 2. §. Vt non paucos suppuratos petires, & alios quam plures servari vidimus, quorum, si quis per singulos dies reiecti puris quantitatem collegerit, interdum sex, aut octo heminas, interdum decem, atque interdum plures, totam summam aquare inueniet, &c. Quid sit empyema, seu suppuratio variis in locis ab auctoribus traditum est, qui proprium caput de Empyemate, seu suppuratione conscripserunt: nam cum tribus modis dicatur suppuratio, ex Hip. & Gal. lib. 1. prog. 40. & lib. 2. eiusd. com. 60. primò, pro omni transmutatione quæ fit ad pus, in quacunque parte fiat, ut patet ex lib. 5. aphor. com. 8. & lib. 7. eiusd. 44. Secundò pro iis qui in thorace, ac pulmone uniuersum pus contentum habent, prius tamen prædictis partibus inflammatione affectis, ut liquet ex 5. aph. com. 8. Tertio, præcipue suppuratio dicitur, non quidem conuersio inflammationis lateris, seu pulmonis ad pus, sed collectio, seu effusio puris in spatio thoracis, atque pulmonis intermedio, post prædictam suppuracionis disruptionem, ita ut proprie Empyematici dicantur à Gal. quibus inter thoracem & pulmonem acervatum pus est.

Quibus autem modis vtraque suppuratio inter se differat, inter omnes exponunt Christoph. à Vega, & Hærninus in com. cit. loc. prog. & non sinit acutissimus Duretus lib. 2. in Coac. c. 14. in com. text. 68. De eius causis lege Altimarum lib. 2. de medendis, & curand. human. corp. malis, c. 52. Fernel. lib. 5. patholog. c. 11. Mercat. lib. 2. de morb. intern. c. 8. De cuius signis iidem auctores, ex Hip. mente, luculentissime disseruere.

Quum ergo abscessus rumpitur, suppuratusque non secatur, aut vritur, natura per sputum, foetidam cœnosamque illuuiem expellere tentat, & quandoque cum tanto impetu ingentes collectiones puris in thorace, breui expurgat per tussim, ut incredibilis puris quantitas coaceruata, quotidie per os eiiciatur. Narrat Nicol. ferm. 4. tract. 2. cap. 26. historiam cuiusdam puellæ empyematicæ, ætatis annorum quatuordecim, quæ per sex continuos dies, quotidie puris libras octo tussi excreuit, & sanitati restituta est. Hocque in thoracem penetrantibus vulneribus præsertim deprehenditur, quod notatu digna historia confirmat Ioan. de Vigo lib. 2. apostem. tract. 5. c. 1. & post eum comprobant, Alexand. Benedic. l. 9. de medend. morb. c. 2. Iacot. com. 1. ad aph. 5. sect. 2. lib. 6. Coacar. Hipp. Valleriol. lib. 4. obseru. 7. ut etiam apparet in iis, qui ex pleuritide in suppuracionem incidunt. Neque obstat quod pleura dura sit, nervosa, valida, ac diuidi contumax, & sic ab ea impediatur puris transumptio in cauitatem pulmonis, & in pulmonem ipsum per membranam eum tegentem, duram, & consimilis naturæ cum pleura: nam per cutem membranis crassiores & duriores, sanguis in fracturis ossium, quæ callo obductæ sunt, copiose transmittitur.

Mirum autem est, cum tanta puris eiecta copia, ut ait Gal. loc. cit. suppuratos fuisse servatos, quum quotidie centum vncias puris, hoc est, heminas decem & plures, per tussim excernerent: nam hemina est eadem cum cotyla, apud Manard. lib. 12. epist. 1. in princip. & cotyla, ex Lacuna lib. de ponderib. & mensuris, continet vncias nonem. Sic etiam Paulus lib. 7. eod. tit. confirmat. Ex qua tanta vacatione, dissipatis viribus, partium affectarum imbecillitas summa, corporisque totius colliquatio arguitur. Sed huic dubiæ, & incertæ sanitati non fidendum; nam in thorace, tum frequentius in pulmone arefcens sanies, & calore in crustam versa, cicatricis falsò creditæ imaginem nobis imponit, donec ob thoracis motum, & partis mollitiem, leuissima occasione excussa crusta, vlcus recrudescat maiore quàm antea periculo. Quo pacto autem pectore suppurati rupta vomica liberentur, ostendit Balduinus Ronseus, epist. 1. eleganter. Qua autem parte sint secandi, aut vrendi, lege Marcel. Donat. lib. 3. de histor. mirab. cap. 9. Amat. lib. 1. centur. 60. Vesal. in consil. pro Duce terra nouæ, cum Ingrassia opusculis edito. Palchal. lib. 1. c. 29. de curand. morb. Liebau. in schol. aph. 4. lib. 7. aph. Hip.

HISTOR. XXVI. GALENI, De Suppuratione.

Pulmonis vomica, aliquando per vrinam purgatur.

Vidimus etiam nos pulmonis vomicam * expurgari similiter per vrinam: reiecto videlicet pure à pulmone quidem per lauem arteriam in sinistram cordis ventriculæ: à corde autem per arteriam magnam ad renes: atque illinc tandem per vreticas ad vesicam. Etenim ut à caua vena, ita ex magna quoque arteria, rami ad renes descendunt, &c. Galen. lib. 6. de loc. affect. cap. 4. in fin.

QUESTIO XXVI.

Quod pus in cauitate thoracis contentum, per vrinam, & aluum commodè possit expurgari. Contra Fernel. Mathiolum, & Matthæum Herbornensem, Medicos eximios.

COMMENTARIUM.

Expurgari.] Expurgari empyicorum pus quatuor modis, per os, vrinam, alui fluxum, & per abscessus, constans est Gal. sententia lib. 6. de loc. affect. cap. 4. Paul. lib. 3. cap. 32. Aetij. tetrab. 2. ferm. 4. cap. 65. Auicenn. 10. 3. tract. 4. cap. 1. quam confirmant Beniuenn. de abdit. cap. 43. & eius scholiastes Dodonæus, Alexand. Benedic. lib. 3. anatom. cap. 9. Amatus lib. 7. cent. 42. Holler. com. ad aph. 66. sect. 3. lib. 3. Coacar. Hipp. Iulius Alexandrin. in com. cap. 4. l. 5. Gal. de loc. affect. Hieronym. Fabric. lib. 2. Chirurg. cap. 22. Bartholom. Eustach. de renū structura, c. 16. 39. & 41. Francisc. Michin. in obs. anatomic. Has vias evidentissime demonstrat Laurentius lib. 9. anatom. quest. 12. anatomica ratione suffultus. Puris expurgatio per os naturæ familiaris est, & omnium maximè expetenda: nam facultatum omnium validam vim, ac firmitudinem ostendit. Si autem per hanc viam, puris expulsionem, vel ob eius crassitiem, vel mucusculorum imbecillitatem, tentare non possit sagax natura, aliud sibi parat iter per vrinam, per aluum, & per abscessus. Itaque sæpè per vrinam cum ægrotantis commodo, rarè per alui profluuium, & sæpè in perniciem expurgat; nam hoc tramite facta expurgatio, ventriculi, & intestinorum facultatem labefactat, & dysenteriam parit ferè insanabilem: nonnunquam per abscessus, purulentam illuuiem cum vtilitate expurgat.

Hanc puris expurgationem per vrinas, & aluum licet suprâ citati iuniores, referente Marcello Donato loc. cit. per varias vias constituerint, præstat cum Gal. lib. 6. de loc. cap. 4. è pulmonibus syncerum pus in renes quandoque deriuari affirmante, sic philosophari. E pulmone pus eructatur per læues arterias in sinistram cordis ventriculæ, hinc in aortam arteriam, ex hac per emulgentes pellitur & excidit in renes, & vesicam. Potest etiam, hinc per minores arterias quæ per mesenterium feruntur, in intestina transfundi. Auicenna autem (præter arteriarum viam, quam etiam probè alias constituit, nimirum per venam magnam ad vesicam, aut ventrem, è pectoris spatio pus interdum transferri; è pulmone fortè in dextram cordis sinum per venam arteriosam nonnunquam deriuari, iudicat; hinc in venam cauam, à qua in iecur, & mesenterij venas. Et licet suprâ citati auctores huius euentus causam variam assignent, contra præfatam Galeni doctrinam plurima obicere conati sunt.

Fernelius non infimi subfellij vir, sed in Galenum nimis mordax, huius, imò Auicennæ sententiam tenuit, & damnat. lib. 6. patholog. cap. 10. iniquis in his significationibus fieri non posse, ut tam longo via tractu, pus quod sanguinis permixtione tinctum fuerat, album tandem redeat, secernaturque syncerum. Hæc præcipua contra Magistrum Fernelij ratio, quam siculneam esse, & nullius momenti, sic exaudi. Licet enim necesse sit, in via illa pus cum sanguine com-

misceri, non tamen adeò, ut minimum vnus, (vt aiunt) alterius minimum contingat. Sic potest sagax natura re-tento innoxio sanguine, affatim nocuum pus purum, atque syncerum, à sanguine profus secretum propulsare. Quo tempore enim ex pultrix excernit noxium, simul re-tentrix innoxium retinet. Sic ipsa frequenter noxios succos à purioribus secernit. Nonne quotidianò experimento ratum est, purissimam bilem, paulo antè cum sanguine confusam in venis, à natura, è venis iecoris, in mesenterium, & venas amandari? nonne in Ictero, ardentibus febribus superueniente, flauissima bilis decretoriè è vasis omnino secreta à sanguine, per vniversam corporis molem transfunditur? Quid ergo dubitandum de syncero pure; quod licet antè in vasibus cum sanguine fuisset commixtum, à natura purissimum in partem aliquam potest deturbari.

Hac etiam tenuissima nixus ratione, Galeni, cæterorumque illustrium Medicorum mentem interturbare conatur lib. 4. de feb. cap. 9. dum intermittentium febrium proximam causam non per habitum corporis, & carnes depelli; quò tempore rigores emergere vbique fatetur Galen. nec antecedentem intermittentium materiam in venis contineri, sed extra venas, in regione abdominis, mesenterio, atque pancreate. Haud enim ingenio suo capere potuit, quo pacto tam repente possit noxius succus sanguine in venis permixtus, è puriore sanguine profus excerni, & quasi momento in extimas corporis partes extrudi: de quo negotio plura contra eum pro Galeni tutela, Deo duce, proferemus in lucem, in lib. 4. in com. histor. 33. Poterit igitur purulenta materia pectoris cauitate contenta; tam per ventrem superiorem, quàm inferiorem, & vesicam, pura & nullo profus alio succo infecta detruhi; idque aut per ramum illum arteriosæ venæ, qui interdum in stelechiæram inseritur, aut vt Gal. annuit, per læues arterias ad sinistram cordis sinum, & inde in arteriam aortam; aut deimùm per venas cordis, vt Auicenna tradit.

Sed Mathiolum Senensem hinc contra Galeni edicta insurgentem audiamus. Is enim lib. 1. suarum epist. 3. sic ait: Fieri non potest, vt purulenta materia cordis viscus, & arteriarum capacitates ingrediatur, quin valedudinarius syncopæ, aliisque grauissimis symptomatis, aut morte intercipiatur. Nam si malignus quidam vapor, aut venenata aura, per os, arterias, venas, aut alios caecos ductus expirent ad cor, statim syncopæ, aut lipothymia corripitur: cur fatidum pus inquinatis purissimis vitalibus spiritibus eadem non præstabit? Ad hæc, arguit ista vacationem tanquam inutilem, & periculosam, cum sit facta per loca minimè conferentia, quod tantoperè commendat Hipp. lib. 1. aph. 21. & alibi passim.

At isthæc parui sunt facienda. Sanè non necessariò in via illa, syncopæ, cæteraque lethifera inuadent hominem symptomata, quum valente corde, non multùm apud illud purulenta materies immoretur, sed affatim; & subito in valorum capacitates trudatur. Hinc fit; vt cordis facultas eius accessu non necessariò hoc casu succumbat, præsertim si pus optimum sit, in quo putredo non admodum viger, sed calor superat naturalis. Deinde obfideri sæpè cor corruptissimis nidoribus conspiciamus, succorumque putridorum mole ipsium opprimi in ardenti febre, nec tamen syncopæ, aut morte necessariò æger prehenditur, sed simplici sola acuta febre, eaque salubri laborat: neque halitus ex pure eleuatus, quum non participet qualitatem venenosam, lethalia, & maleficentissima parere potest symptomata. Fit ergo sine incommodo hæc per sinistram sinum puris transfusio, si sit critica, & vires consent; retinet enim natura spiritus, noxiæque tantùm excludit. Nam cor ipsum per transfennam pus admittit, quod si rectè valeat, citissime propellit: at si vires sint debiles, moritur in ipsa expurgatione æger. Neque negamus, naturam sagacem excretiones suas moliri per loca conferentia; fatemur quòque cor, & arterias loca conferentia non dici, nam Gal. non laudat istam puris vacationem per vrinam, aut aluum, sed solum possibilem esse affirmat, eamque loco vacationis per os factæ deinde elegit. Mathioli opinionem sequentis est

Ioannes Matthæus Herbornensis in sua centuria diffinitur. 11. Cuius auctoris, sicut & Mathioli tela reputat acutè satis, & disertè Iulius Alexandrinus epistola sequenti, quæ hic onerosum est iterum refricare. Quo pacto autem pus in cavitate thoracis, transmittatur à pulmone in renes & ventrem, si tunica pulmonis est dura, nervosa, & crassa, & magis si crassum sit pus, quærit Galen. lib. 5. meth. cap. 8. post princip. & soluit lib. 5. de loc. cap. 3. post med. Natura enim meatus plerique Medicis ignotos sibi verò optimè notos, ex pulmone per arterias, & venas canam, hepar, & venas emulgentes, ad renes, & venteras, & vesicam patefecit, per quos sese à sanie exonerat. Hac enim semper materieb. vias inuenit, quando valida est, et si illa sint crassiores, & per angusta foramina debeant penetrare. Sic per ossa sunt abscessus. Sic quibus inter ventriculum, & septum transversum pituita reposita est, non habens viam ad alterum v. utrem, iis per venas in vesicam pituita versa, soluitur morbum, vt lib. 7. aph. 5. 4. Hipp. & Galen. bellè confirmant, & repetunt lib. 6. epidem. sect. 5. ext. 2. De quo instituto lege pulchra apud Ioan. Lang. lib. 2. epist. 40. Hercul. Saxoniam lib. 7. prax. cap. 7. Duret. lib. 2. in Coac. cap. 16. in com. text. 67. & in com. cap. 26. Holler. lib. 1. de morb. inter.

HISTOR. XXVII. AETII, De Empyemate.

Suppuratio, citra febrim possibilis.

Nonimus autem quosdam citra febrim suppuratos, ex seroso, aut pituitoso humore ex reliquo corpore in vacuum thoracis delapso, isthique putrefacto, &c. Aetius tetrab. 2. ferm. 4. cap. 65. de pectore sup. uratis.

P A R A P H R A S I S.

Hippocrates inter coryphæos Medicorum primarius lib. 1. de morb. num. 18. sic ait, Fit autem suppuratio, si pituita ex capite ad pulmonem distillet, & primum quidem ut plurimum latenter desinit, rursusque tenuem exhibet, & spiritum paulò amarum solito, & aliquando tenuis adest calor, &c. Hanc non veram suppurationem vocat Fernel. lib. 5. patholog. cap. 1. dum sic inquit. Suppurationi interdum affine malum est, in quo magna thoracis capacitas, seroso, pituitoso, eoque tenui humore scatet, qui aut è cerebro per asperam arteriam, & pulmones tenuitate sua affatim irruens, aut è reliquo corpore, aut etiam ex abdominis capacitate, cæcis ductibus redundans, eò penetrat, &c.

Cum ergo caput frigida præsertim intemperie laborat, partelque naturales ealem afficiuntur, magna suggeritur crudi, aquosique humoris copia, qui ab his partibus in thoracis cavitate expirat, affectionem suppuratiõni finitimam efficiens. Hæc plurimis signis deprehenditur. Quum enim materia hæcichorosa, & tenuis copia abundat, difficultatem anhelitus obstructione, & copia tussim concitat; sed quoniam tenuis est, & ab spiritu facile distrumpitur, & ad partes superas nequaquam attolli potest, idcirco parum, vel nihil excernunt ægrotautes. De hoc affectu loquens Galen. lib. 4. de loc. affect. cap. 7. in hæc verba prorumpit. Si verò serosus, aut pituitosus humor subito in thoracis spaium desinat, excitauerit spiritus difficultatem, æger tunc tenne spiritum, atque id ab initio quidem exiguum, sed cum vehementi tussi: siquidem tenuis humor cum subleuatus est, inter tussiendo à spiritu diuisus refluit, &c. Quare ex hac causa accidit, vt vehementer tussiendo pauca quis expuat.

Insuper. His viscera frigida intemperie laborantia, obstructa, scirrholave sunt, qualia in hydropticis apparent. Corporis partes extremæ, oculi palpebra inferior, pedes, manus, & scrotum, imò facies, & venter intumescunt; difficultas adest respiratio, spiritus enim viæ à multa materia occupantur, & ob diaphragmatis compressionem ægri suffocari videntur.

Sed cur astitit ex seroso humore fieri suppurationem,

si suppuratio est concoctio ex nativo pariter, & extraneo calore cõflata, ex Gal. lib. 5. simpl. cap. 15. & 2. aph. com. 47. & serosi, tenues, aquosique humores non coquuntur, ex Gal. lib. quos, quibus, & quando, cap. 1. aquolos humores inter initia vacuandos præcipiente, quia ij non crassescunt? Dic, hos verè & propriè non coqui, sed impropiè, loquentibus nobis in lato coctionis significato, cum Galen. 2. acur. com. 44. & Arist. 4. lib. meteor. cap. 1. Sic biliosa, cocta vocat; & excrementorum coctionem appellat, quam mutata nutrire non possint. Sic excrementa huiusmodi quæ à natura ipsa euicta sunt, cocta vocare Hippocrates conluevit: cruda verò, quæ non sunt euicta. Serosus ergo humor licet tenuis sit, concoqui hoc modo potest, dum frigiditas eius retunditur, & excretioni aptior fit, & gratiam sic naturæ recipere potest.

Deinde. Cur ex pituitoso humore suppurationem fieri contendit hic auctor, si pus ex sanguine ortum habet, ex Galen. 2. aphor. 47. Dic, pituitam actione caloris præter naturam in pus migrare, (nec enim necesse est in sanguinem prius verti) nunquam tamen pus hoc est perfectum, sed quidpiam puri proportionem respondens: id expressè constat ex Hipp. lib. 7. aph. text. 38. distillationes in ventrem superiorem suppurari affirmante. Suppuratio ergo propriè dicitur de sanguineo, aut mixto humore collecto, qui in verum pus vertitur: potest etiam dici de pituita, quæ est affinis sanguini; nam colore & odore recipit puris, reliqui autem succi suppurationem non recipiunt: sed vel immoti, incorruptique manent; aut euanescent, eroduntque particulam; aut corrumpuntur, & noxam illi pariunt exitialem. Quare pituita, & maximè in superiore ventre ob caloris abundantiam, in pus conuerti potest, non verum, sed puri ad simile, vt monuit Galen. 3. alim. cap. 2.

Illud etiam dubitationem facit maximam: posse dari suppurationem citra febrim. Nam si ob ebullitionem, conatumque naturæ ad coquendum, imò vnionem caloris nativi, febris accidit, dum pus in qualibet parte conficitur, iuxta Senis oraculum 2. aph. 47. quantò magis si humor putrefiat, vt auctor affirmat, in loco calidissimo, & cordi valde propinquo, è quo minùs immutata, magisque integra putrida fuligo cordi comunicatur, quæ cor ponit in calefacto esse, vel id putredinosè apta est afficere? Dic, in suppuratione vera thoracis rarum esse, abesse febrim: hanc verò à frigido humore pronatam, (quam impropiam vocamus) citra febrim inuadere posse, non est negandum, vt Aëtius inquit. In illa enim, cum maior feruor adest, maior vnio caloris in foco ad coquendum, maior materæ rarefactio, maior calor, & ex hoc, maior ad affectam partem humoris attractio, illic febris succrescit. In hac, cum materia sit frigida, & minimè putrefcat, febris non adest, saltem in principio: nam diu retenta, salsa & acris euadit, febrimque inducit.

Cæterum priusquam abeamus longius, & huius affectus curationem aggrediamur, id minimè dissimulandum, cur in non vera suppuratione, si humor collectus in cavitate thoracis putrescit, vt Aëtius ait, non adest à principio febris? Sed ad huius dubij solutionem legendus est Galeni commentarius primus, lib. 7. aph. quo loco veteres appellasse refert imputrida, quæ nos incocta nominamus; quare suppuratio hæc, de qua agimus, fit ab humore in vacuum thoracis delapso, isthique putrefacto, hoc est, concocto, & suppurato: Sic in lib. de alim. cocta vocat putrefacta Hipp. & Empedocles referente Arist. lib. 4. topic. 5. vocabat vinum, aquam in ligno putrefactam, hoc est, coctam. Vocari autem suppurationem à Galeno nunc coctionem, nunc putrefactionem, adeò notum est, vt probatione non indigeat. Patet hoc ex ipsius doctrina euidenter. Lib. enim. 1. progn. com. ult. putrefactionem vocat, & sedimenti generationi, valde similem esse affirmat, lib. 1. de dif. feb. 5. quod è putrentis humoris portione constare, quæ per insensibiles poros præ crassiori modo substantiæ à natura excerni nõ potuit, ibidem confirmat Galenus, maximè cum ipse lib. 4. meth. c. 5. Hipp. sententiam l. de vulneribus, n. 5. cõfirmas allueret, carnem celsam, ac teulo contusam, quamprimò suppuratibus esse

esse putrefaciendam, vt in pus versa liquetur, & alia de nouo generetur; aperte significans, suppurationem esse putrefactionem.

Locis verò supra citatis hanc actionem, coctionem vocari posse ostendit, dum humor in parte impactus, perfectionem acquirit, & meliorem formam, vt pote à calore deuictus natio. Puris ergo generatio, coctio est, vt ex Galeni monumentis latè Christoph. à Vega lib. 1. prognost. com. ult. & Vallesius lib. 5. consiliorum. cap. 4. confirmarunt. Neque si cum Galeno cõcedas, suppurationem esse actionem mixtam ex calore nativo, & præter naturam, vrget argumentum, vt doctè probat Ioannes Butinus in com. sent. ult. lib. 1. progn. Hipp. quòd eadem materia à calore innato, & à præter naturali non possit alterari, quum quidpiam motibus contrariis moueri non possit. Cæterum cum ambo agentia in eadem materia non operentur, sed in diuersa, nihil mirum si vterque calor agat: & licet in eadem materia operarentur, diuerso tamen tempore agunt; qua de causa ob horum agentium varietatem, interdum putrefactionis signa ostendit. Num autem coctio, & putrefactio simul & eodem tempore intendantur, disputat vt solet, acutissimè Thomas à Veiga, in com. c. 6. l. 1. de dif. feb. Gal.

Morbus hic periculosus est; nam ex eo in tabem, phthisimque facit incidit ægri: quum enim crudis, incoctisque succis, cavitatis thoracis sit repleta, timor est ne spiritualium partium calor debilitetur, & hydrops fiat pulmonis, grauissimus sanè affectus, & ex quo paucissimi euadere solent. De cuius essentia, & curatione primus omnium egit Hippocrates lib. 2. de morb. num. 66. & non siliure Aëtius, Auicenna, locis à me citatis lib. 1. de praxi Medica admiranda, obseru. 111. quo loco huius affectus ideam appposito exemplo Lacon cõ descripsi: de cuius morbi curatione, satis multa Petrus Salius, vir omniscius, appositissimè exarauit lib. de affect. particularib. cap. 5. de hydrope pulmonis.

Peruicax insuper est hæc impropria thoracis suppuratio dicta: nam corpora hoc affectu vexata calorem nativum satis languidum habent, virtutesque naturales impensè debiles, & viscera obstructa, scirrholosaque sortiuntur; quorum omnium ratione vix curari, aut præseruari possunt, nam in deteriore incidant statum, est necesse.

In hoc affectu corpus expurgandum hydrogogis, inter quæ præcipuum locum tenent radix Ireos, & Sambuci, ex cuius succo cum rhodomelite paratur medicamentum, quod naturali quadam proprietate humorem serosum educit. In hunc vsu iuuat pilulæ de nitro Alexandri, elaterium, trochisci Alhandal. Viæ communes expurgantur prius Mechoaca, terebinthina, iure galli veteris, cum phlegmagogis medicamentis parato. Roboranda partes principes: cerebrum cucuphis, electuariis. Iecur, & nutritionis officinæ firmandæ theriaca, Mithridatio, tabellis conflatis ex speciebus aromaticis, diarrhod. diagalang. diacinnam. diacurcum. Victus exsiccans imperandus, offerendus meri potus. Veneris vsus cauendus, & vt humor qui ex habituali partium intemperie frigida regignitur, absumatur, & vacuetur, vtendum sudorificis, ex ebena, radice Chynarum, smilace aspera; vnæque cauteria brachiis, & cruribus affigenda.

HISTOR. XXVIII. GALENI, De mammillarum cancro.

Mulier cancerum in mammilla habens, annua purgatione leuata.

Sic & mulierem quandam singulis annis vere inchoante similiter euacuans, cum aliquando* tumorem cancrosum in mammilla pateretur, forti atque frequenti medicamento, purgante atram bilem, adhibita vacuatione ad sanitatem perduxit: & siquado purgatio omitteretur, dolorem profundum sentiebat, & me aduocato statim volebat euacuari, &c. Galenus lib. 6. aph. com. 47. & lib. quos, quib. & quando, cap. 4. & lib. 2. ad Glauc. cap. 10.

Lib. II.

Cancrum in omnibus nostri corporis partibus gigni posse, auctor est Galenus lib. 2. ad Glauc. cap. 10. & lib. introduct. 16. In sceminarum autem mammis frequenter oriri Paulus confirmat lib. 4. cap. 26. & lib. 4. cap. 45. Cum enim sint laxæ, fungosæ, & inanes, materiam elatam ab vtero, cum quo obtinent societatem miram, ex Galen. 14. de vsu part. 4. promptè susceperant, præsertim in iis quæ non ritè purgantur. In viris aliquando in mammis hic affectus enascitur, maximè si hæmorrhoidalis vacuatio sit suppressa: nam præterquam quòd ibi est multa caro glandulosa, emergunt etiam in eam partem ab interno corpore grandiores venæ, & arteriæ, quàm in vllam aliam externarum, vt in com. text. 100. lib. 5. epid. notauit Vallesius.

Maium sanè sæuum, à contumacissimo, & pertinacissimo humore, nempe atra bile pronatum; à qua hunc affectum oriri, lib. de tumorib. præter nat. cap. 7. & lib. 2. de cris. cap. 12. asseruerat Gal. Timoris enim plenum est, & periculorum; imò præ sui rebellione auxiliis medicis non succumbit, vt notat Celsus lib. 5. cap. 28. non enim solum ob sui crassitiam minimè conulescit, vt potè quod nec repelli, nec discuti queat, nec totius corporis purgationi cedat, sed etiam mitiora negligit auxilia, à vehementioribus irritatur, & excandescit, vt l. 6. aph. 38. protulit Gal. & lib. 2. cap. 12. in med. Actuarius probat. Ratio est in promptu, apud Galen. lib. 2. progn. 46. nam atræ bilis promptum est; vt solutu difficilem committat affectionem; humor enim crassus, terrenusque adeò infarcit membra, quibus impactus est, vt ægerimè excernatur; solumque indiget curatione, quam Chirurghi palliatiam, edocti à Guidone, tract. 4. doct. 1. cap. 4. vocare consueuerunt vt explicat Vidus Vidius lib. 5. de curat. membrat. cap. 7. Licet aliquando cancerum vlcera tum mamam depalcentem excisione se perfectè curasse gloriatur Cabrolus obser. 32. anatom. & non vlcera tum abscissione tractandum, proprio exemplo firmet Aræus lib. 2. cap. 3. de curand. vulnerib. & prius prædixit Galenus lib. 6. aph. 38.

Meritoque fecisse hic Galenum, iudicabis, qui pro huius mulieris præseruatione hac via tutus incedens, ipsi à tanto malo præcauit: exhibito nempe medicamento forti, atque frequenti; illo, vt crassus terrestrisque humor eradicari possit; hoc, quoniam rebellis, renitensque humor vnica vice eduei nequit, qui paulatim debet coqui, & vacuari. Neque mireris cancrosum tumorem ab hoc peruicaci humore subortum, purgationi succubuisse, qui nullis vnquam auxiliis, vel vehementissimis refrænatur, iuxta Senis edictum, 6. aph. 38. nam Galen. hic non loquitur de cancro, in quo venæ atrabilaris sanguine plenæ, & extentæ, instar pedum animalis cancri sunt, & pertinaciter hærent loco quem apprehendunt, vt cancer animal; nec de cancro vlcera, cui atra bilis efferuescens, & acris originem dedit: sed de tumore cancroso, qui licet cancri naturam sapiat, ab illo tamen valde distat, vt inter omnes eleganter refert Ludou. Mercat. lib. 1. de communib. mulier. affect. cap. ult. Vel dic, & fortasse melius, mulierem quondam habuisse tumorem cancrosum in mammilla; postea annua purgatione præseruatam, ne tumor excresceret, atque profundus excrucietur dolor; non ergo tumor reincedebat, sed dolor, recurrente humore melancholico ad eum locum, tanquam ad partem debilem factam, & tumorem antea perpeffam: fidem expositioni facit ipse Gal. in lib. quos, quibus & quando purgare conueniat, c. 4. qui referens historiam hanc, quondam mulierem, cancrosum tumorem quondam in mammilla habuisse, & sanitati fuisse restitutam medicamento atram bilem validius vacuantes scribit. Sanauerat igitur Galenus tumorem apparentem conuenientibus auxiliis, post, annua purgatione præcauebat, ne iterum ille excresceret.

Quare tumor cancrosum purgatione curari potest, quæ valde differat ab ipso cancro, ex Galen. lib. 5. simpl. cap. 8. Hic enim perfectus est tumor atrabilaris, qui exquisitus cancer dici potest; ille huiusmodi non est, sed illius naturam participans, rectè via ad illum dici potest.

Imò non est affirmandum, ferè caneros occultos non esse curandos; nam hoc non est vniuersale, & absolutum, vt Gal. prædixit, in com. Hipp. loco cit. eius sententiam tacite suggillans, quum alioquin qui in summa corporis parte consistunt, admittant curationem, hoc est, sectionem, vel vitionem, quos vnà cum suis radicibus ex toto excindere, & extirpare licet, vt monuit Magister in com. quem curationis modum sibi ipsi attribuit Franciscus Arcæus, vir sanè doctissimus loco citato. cum Galeno, vt inuentori primo hæc laus sit tribuenda: De quo modo curationis, lege eruditissimum Sennertum lib. 1. de tumorib. cap. 20.

Inter ea quæ pro leuando hoc affectu, expurgandòque humore summoperè ab auctoribus commendantur, est serum lactis caprini, auctore Galeno lib. 2. ad Glau. 12. quo se (iniecto in ipsum scammonio) illustrem fœminam herpete in inguine laborantem persanasse gloriatur 14. meth. 17. nam nitrosa, qua poliet vi, atram bilem ab exultis humoribus genitam expurgat; quare melancholicis affectibus remedio est, & maniacis, lepræ, & Cancro summè opitulatur, vt probant Galen. 14. meth. cap. 9. Dioscorid. lib. 2. cap. 66. vnaque Mathiolus, Lacuna, Marcel. Virgil. & Otho Bunselius in com. iatissimè disseruerunt. Firmant Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 442. Aëtius tetrah. 1. ferm. 2. cap. 96. Hoc enim auxilium præterquam quòd in præsentia exultis humoris est præsentaneum auxilium, etiam refrigerat, humectat, roborat, & expurgat, ex Gal. lib. 4. simpl. 14. de cuius temperamento plures disseruerunt, quorum loca lege infra in com. Hist. 109.

In sero igitur, quum sit materia in qua omnia medicamenta infundi possunt, vt rectè notauit Vallesius, in lib. 2. epid. sect. 6. in com. text. 33. medicamina valenter purgantia atram bilem misceri possunt, vt Elleborum, Turpetum, & siquæ alia sunt, ex iis multiplici lege confecta, quorum amplam syluam recitauit in suo Elleborismo, maxima cum ægrotantium vtilitate, Mathiol. lib. 3. epist. 12. & alij illustres viri non siuere; de quorum numero sunt Amat. lib. 3. centur. 32. Ludou. Mercat. lib. 1. de morb. mulier. cap. cit. Hieronymus Fabricius ab aqua pendente lib. 1. de tumorib. cap. 22. & alij, qui de Cancro curatione conscripserunt.

Per antonomasiam pro purgando humore nigro laudatur lapis, quem Græci cyaneum, Latini cæruleum, vulgus Medicorum lapidem lazuli, & Arabes stellatum appellant: de cuius vi, & efficacia Mesuè tract. de simplicib. cap. de lapide stellat. Costæus in com. Heurn. lib. 2. meth. ad præxim. cap. 24. rubric. 3. Manard. lib. 3. epistol. 3. disputarunt; quidquid (perperam tamen,) non sine periculo vitæ dari pilulas ex lapide lazuli, contendat Ioan. Bapt. Theodol. epist. 55. Leoniceum sequutus: cuius opinionem acriter conuellit Manard. lib. 1. epistol. 3. Licet enim Auic. lib. 2. can. tract. 2. cap. 57. putrefactionem, vltoriàmque dicat habere facultatem, cum Dioscorid. lib. 5. cap. 56. si tamen, vt decet, abluatur, vt imperant Manard. loco cit. & in annotat. in Mes. & Mathiol. in Dioscorid. edocti à Trakhan, lib. 1. cap. 17. & Syluio in Mesu. eius vltus tutus est, minimèque perniciosus. Lege Ioan. Brauum Petraric. lib. 3. de purg. rar. cap. 10. de lapide cyaneo. & Costæum in com. cap. 14. de simpl. Alphonium Morefcottum in fabric. recept. lit. c.

Ne verò Medicæ contemplationis studiosus, Galenum inconstantia arguere possit, illa etiam est soluenda dubitatio, cur abundante atra bile, medicamentum forte exhibuit, quod suapte natura calidum est, humorèque istum ferinum irritat, & accendit. Quapropter cordatè Gentilis 1. 3. cap. aureo dicto, dub. 23. in affectibus, quos bilis atra adusta excitat, præsidia semper debere esse mixta. suadet, sed magis frigida, quam calida, nam exultis hic humor calidis exasperatur, & excandescit. Dic cum Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 7. in morbis melancholicis curationem instituendam esse per medicamentum forte debile. Illo vtendum, quoniam humor pertinax & crassus, non cedit medicamento benigno ex natura; debili, quia frequenti purgatione humor paulatim, & in parua quantitate est expurgandus. Solue secundò. Atram bilem, in viis præsertim stram à communibus du-

ctibus valdè semotis, vt potè crassam & terrestrem, solum validis medicamentis esse deturbandam, & maximè cum frigida sit à prædominio: licet enim calor sit particeps, veluti acetum, & cinis, frigida tamen est, eò quòd terrea, vt lib. 3. de causis sympt. Galenus affirmat, hoc est, priuata calore nativo; calor verò illius oritur ex putredine, & quæ putrescunt, & incinerantur, refrigerari est necesse, vt lib. 4. meteor. cap. 1. retulit Aristoteles. Retinet itaque colorem præter naturam, veluti empyreuma, quod fit à calore immodico: de quo argumento doctè scripsit Petrus Væzius in comment. Medic. cap. 7. & licet calida esset, fortibus medicamentis est vacuanda, cum multò maior sit ex peccantis humoris expurgatione vtilitas, quam ex calidis medicamentis detrimentum, vt bellè dictauit Magister lib. 1. aphor. 24.

Cætera verò quæ de Cancro natura, causis, differentiis, curatione dici possunt, legat qui velit apud Vigonem 1. 2. de apostemat. tract. 2. cap. 10. & 12. tract. 4. cap. 3. Trincauel. lib. 3. de compos. medicamentor. cap. 26. Patæum lib. 6. cap. 29. Dionysium Dacam lib. 2. de apostemat. cap. 95. Caluum lib. 2. eiusdem operis, cap. 25. Montagnan. consil. 24. & 26. Andream à Cruce lib. 1. tract. 6. cap. 12. Failop. lib. de tumorib. præter naturam, cap. 4. & 5. Franciscum Pecetum Cal. sium, lib. 1. Chirurg. cap. 30. Fonsecaum lib. 1. consult. 43. Forest. lib. 17. obseru. 26. & lib. 4. Chirurg. cap. 6. Hieronymum Montanum, & Frisimelicam, consilio 188. Zoroastrum Tinellum consult. 17. & alios qui de simili instituto disceptarunt.

QVÆSTIO XXVII.

Quòd Cancer ulceratus, non sit affectus contagiosus ad distans. Contra Cardanum.

COMMENTARIUM.

Tvmorem canerosum.] Quoniam verò paulo antè medicas perstrinximus amœnitates, in quibus multiplex, interiorque delitescit scientia, quam sæpè ingenium acre, lectio varia, iudicium excussum, emunctur que promit in literas, quò studiosissimus quisque accuratius exerceatur, ne concepta semel facilitate in vtramque aurem dormiat, hic illud arduum adnotabimus, in quo paucissimi adhuc nostræ professionis viri docti suam industriam exercere, ex iis qui Cancro naturam intimè sunt speculati: Num ad distans, cancer ulceratus sit contagiosus.

Pro parte affirmatiua, hæc sunt rationes potissimæ. I. Cancer idem est morbus cum elephantia, ex Paulo lib. 4. cap. 1. & est lepra vnius membri, apud Auic. 4. 3. tract. 3. cap. 1. in fin. At Elephantiasis morbus est contagiosissimus ad distans, ex omnium auctorum decreto: probant Valleriola lib. 6. enarrat. 5. eloquenter, Palmarius lib. de Elephantiasis, cap. 1. Marcellus Donatus lib. 1. de hist. mirabili, cap. 4. Ergo cancer affectus est contagiosus ad distans.

II. Contagium fieri non potest sine putredine, ex Aristot. 7. probl. 4. & nos fusè probauimus lib. 1. de medic. Princip. Histor. in com. histor. vl. At seminarium seu vapor putridus, è cancro, præsertim ulcerato, eleuatur vicinum corpus infecturus. Ergo est contagiosus. Maior constat. Minorem probat Fernel. lib. 7. patholog. 2. qui è parte cancro affecta fœtorem, veluti cadaueralem cum sordida illuue, & sanie virulenta emanare testatur, ex qua halitus eructatur grauis, & sordidus, qui putredine sua vicinum corpus inquinat.

III. Præter vaporis putredinem summam, & profundam, in contagio requiritur ipsius vaporis lentor, crassities, copia, vt diu maneat, & possit operari similiter afficiens: nam quando celeriter dissoluitur, & exhalat, non solet lædere, ob quam causam febres biliosæ parùm sunt contagiosæ; contra pituitosæ, & sanguinæ magis, vt probant Aristot. lib. 7. probl. 4. Fracastor. lib. 1. de contagion. cap. 10. Sed à parte cancro affecta exhalat vapor lentus, à sordido, lentoque pure eleuatus, præcipuè

præcipuè si cancer mammis, palato, aut ori adhæreat. Ergo A cancer affectus est contagiosus ad distans.

IV. Si Scabies, cutanei morbi, Ophthalmia, Variolæ, Morbilli, Apostemata venenosa, strumæ, & si quæ alia mala, quæ sunt in corporis superficie, ad distans contagiosa sunt, cum ab iis eleuetur vapor vicinum corpus infecturus, habens omnes inficiendi modos: cur cancer hac de causa contagiosus non erit?

Omniscius Cardanus vidit primus inter omnes hoc dubium, lib. 1. de venen. cap. 12. in med. tantæque antinomix ambiguitate perterritus, Pauli, & Auicennæ loc. cit. in primo argumento edicta, perfricta fronte contemnere mauult, quàm cum illis fateri Elephantiasim esse carcinoma vniuersale, & hoc esse lepram vnius membri, irretitus vna ratione sola, quoniam carcinoma contagiosum non est, Elephantiasis autem maximè: nil igitur, inquit ipse, B Elephantiasis cum carcinomate.

Nos qui in asperioribus artis cluiis diluendis insudantes, Medicarum rerum secreta rimamur, eandem cum Cardano sententiam amplectimur: rationem, tamen vni que primi argumenti, quam ipse soluere non potuit, patefacimus. Licet enim Cancer ab eodem humore originem ducat, à quo Elephas, morbus contagiosissimus oriri solet, ex Galen. lib. 2. cris. 12. in med. & Paul. loco cit. qui vtrumque affectum à nigra bile proficisci alleuerant, quorum mentem communis Medicorum approbavit opinio: & Cancer sit lepra particularis; tamen ille, licet viceratus sit, à quo teter, sordidissimisque vapor exhalare solet, & malignam habeat naturam, (quo nomine carbunculus ex tuperallato sanguine ortus, natura sua malignus est, apud Galen. 3. epidem. sect. 3. com. 12.) & eminentem qualitatem, putredinè que profundam, contagiosus non est ad distans, prout experientia demonstrat, qua posita litigantium rationes cessant, ex Galen. lib. 1. de facult. naturalib. 15. in fin.

Cauta autem, cur Cancro affecti similiter alios ad distans non inficiunt, ea est. Nam atra bilis est terrestris & sicca, & seminarium eleuatum siccum, & à nimia partis caliditate, lentoris & humiditatis experts, licet aduolet, adhærere non potest. Esse autem minùs lentum, quàm vt hæreere corpori infecturo tenaciter possit, patet; cum humor valida adustione, & incineratione penè absumatur: nam in ulcerato loco conculcatus magis aduritur, quàm putrescit. Huius conditionis defectu biliosæ, & ardentes febres, licet ex putrido, eoque bilioso humore pronatæ, contagiosæ non sunt, etsi in eis vigeat putredo, exurgatque vapor plurimus efficax ad agendum. Hac etiam de causa calida venena contagium non inducunt, quoniam in sicco constituta sunt, & seminarium ab eis eleuatum, ad adurendum magis, quàm ad putrefaciendum est accommodum. Aliter se res habet in Elephantiasis, quæ licet ab eodem humore habeat ortum, tamen partes externas infestat, & corporis occupat habitum, quo loco humor & magis inspissatur, & minùs præassatur, cum non sit in vno loco solum circumscrip-tus, sed sparsus per vniuersam corporis molem; à quo minùs immutata, magisque integra efflat aura, promptè vicinum corpus infectura.

Quare licet in Cancro fœtor adsit, exhalet vapor sordidissimus, & virulentus, cum lentorem non habeat, quo hæreat, immoreturque per tempus sufficiens ad agendum, inficiendumque: is affectus hac de causa non est contagiosus ad distans; nam contactu esse contagiosum, proprio exemplo firmari lib. 1. de praxi admiranda, obseru. 124. Cur autem Cancer contactu inficiat, & ad distans non sit contagiosus, ea est causa: quòd in longiori via, vaporis sicci efficacia euanescit.

Ex quibus, ad argumenta patens est responsio. Lege doctissimum Castrensem lib. 3. de Meteor. Microcosm. cap. 5.

HIST. XXIX. ORIBASII, De Cancro.

Vlcus Cancrosum, Elleboro assumpto curatur.

Vlet etiam ad vlcera carcinode occulta: quamuis minimè conuenire vlcere videatur. Verum tamen ego mulierem quandam vidi ab huiusmodi vlcere liberatam, cum Medicus quidam in Co insula hoc ei remedium adhibuisset: cum tamen alioqui non esset clarus & probatus, sed in Ellebori potione diligenter esset exercitatus, &c. Oribasius lib. 7. collectan. cap. vit. prope finem.

PARAPHRASIS.

Inter varia medicamenta, quæ pro expurgando humore melancholico adinuenit prisca vetustas, nullum sublimius, præstantius, celebratiue Elleboro est: ita vt de eius vtilitate mira proprium librum veterum scientissimi conscripserint. Sic Hipp. in epist. fecit de veratri usu libellum. Sic proceres Medici de modis, quibus veratrum dandum est, proprios libros assignarunt. Elleborus ergo, vt inquit Mesuè tract. de simpl. c. 30. duplex est, albus, & niger; hicque salubrior albo, qui symptomata terribilia minatur. Niger corpus incolore, & veluti iuuenile tuetur: licet Syrius in com. Mesuè, albi operationem non esse difficilem pronunciet, cum Paulo lib. 7. c. 10. qui Elleborismi modum simpliciter esse affirmat, si fiat cum Elleboro albo; & cum Elleborum nuncupamus, albus venit intelligendus, ex Manard in Mesuè, & prius prædixit Galen. lib. 5. aph. com. 1. Sed perniciosi causa, quæ in albo reperitur; non in eius naturam, sed in situm, vbi nascitur, vel malam præparationem referenda est. Nam si eius incorrecti periculum quis fecerit, symptomata spectabit terroris plena, animi deliquia, morbus ventriculi, virium lapsus; castigatum tamen, & quàm diligentissimè paratum, ac opportunè oblatum adeò mite est, vt inter soluentia debeat numerari. Quomodo autem præparetur, & quibus modis exhibeatur, loco citato Paulus edocuit. An verò in puluerem reductum exhibere liceat, vt fecit Paulus? Dic eius vsum non interdixisse Mesuè, sed de periculo monet, ac non satis tutum esse aduertit, quod verum reperit, qui eius acrimoniam & septimam virtutem expendit, vt Costæus aduertit in com. Num verò sesamoides sit idem quod veratrum nigrum, latè disputat Langius lib. 1. epist. 74.

Habere autem Elleborum, vim vrentem & causticam, his verbis ostendit idem Langius lib. 2. epistol. 20. Vidi enim cerè non semel artis veterinaria Medicos, equos orthopnæa, aut quouis alio pulmonis vitio laborantes, quum alia medicamenta non sufficerent, traiecit cum anea fibula aut fibula in pectore pelle, & insertis ex Elleboro nigro radicibus feliciter curare. Id quod milites in bello, pestifera contagionis lue infecti, ac Medicorum consilio, & opera destituti, facere, & imitari audent: infra quippe, postema, aut Anthracem, cute ad manus transuersè latitudinem forcipe apprehensa, candenti fibula per cannam lamina complicatam, cutem traiciunt, & adurunt; qua repente extracta, vulnus radicibus Ellebori nigri buyro delibutis acimplent, infixasque perforant, donec per suppurationem exciderint: quo omne virus ad vulnus alluci persuasum habent, nec spe frustrantur. Tanta attrahendi, & calefaciendi præditus est virtute Elleborus: de cuius speciebus latè ibi Langius conscripsit, & non siluit eruditissimus Massaria lib. de Medic. purg. cap. 29.

Si tamen eo, vt dictum est, correcto, & præparato vtamur, à plurimis morbis reddit corpus immunè nam venena castigata ægritudines sanant immedicabiles. Aconitum enim scorpionum moribus medetur; hydrargyrium, scabiem, lepram, & morbum Gallicū extirpat. Arsenicum pestiferam luem refranat. Pastilli Andronis, & Passonis aduersus spiritum sanguinis summo sunt auxilio, ex Gal. 5. meth. c. 6. qui paratur ex Arsenico, & Chalcantide. Viperæ aduersus venenū, usque gallinæ saginatæ Elephantiasis medentur.

Galenus confirmat, & latè lib.7. meth. cap.6. ipse edocuit. Ex viciato enim alimento non solum lac corrumpi, sed alios quoque morbos enasci, appositis exemplis probauit lib. de bonis. & vit. succor. cap.1. explicat Ioan. Ceckius lib. de puerorum tuend. valetud. rub.3. Num autem verè credatur à multis, lac eius quæ peperit foemina, mari commodius esse, & è contra? Dic. simili sexu fit conseruatio, alieno præseruatio. Ergo vbi immoderata magna est præstat lac contrarij sexus: vbi moderata, præstat simili alere.

Quapropter ex optimo alimento, probatissimum lac generari, certum est. Eligitur hoc visu, gustu, olfactu, ex Paulo lib.1. cap.3. Oribasio lib.1. Euporiston, cap.1. Nam & videntibus apparebit albidissimum, ac a quale, quidquid Philosphus 3. de histor. animal. cap.21. liuidum lac albo esse præstantius asseueret, contra Galeni mentem lib.1. de sanis. tuend. cap.9. Probatur id, quod inter crassitudinem, & liquiditatem est medium. Reprobatur crassum, caseosum, serosum, spumofum, graueolens, foetidum, citò acefcens, amaritudinis, aut alterius peregrinæ qualitatis particeps. Laudatur quod in pollice instillatum neque subito, neque tardè videtur defluere. Cætera de lactis electione signa lege apud Peramatum lib. de regimine infantis, cap.2.3. Mercat. lib.4. de morb. mulier. cap.15. Christoph. à Vega lib.2. art. Medic. sect.7. cap.1. rubric.1. qui nutricem reprobo lacte præditam esse ablegandam, & aliam saniore eligendam sibi persuaferet.

DVBIVM XIX.

Num licitum sit nutricem menstruantem eligere.
Contra Vegam doctissimum.

COMMENTARIUM.

PRiorè nutrice.] Quoniam de nutricis, & lactis pro alendis infantibus electione, satis multa non citra delectum congestimus, duo dubia non reticenda opinamur, quòd & ipsa in eundem scopum diriguntur, èd maximè cum sint à Medicorum paucissimis agitata. Quorum primum est: Num liceat nutricem menstruantem eligere. Inter præcipuas nutricis dotes eam esse primo loco numerandam, quòd menstruis careat, rationes euentissimæ confirmant. Summoperè enim est perniciosum, si nutrix menstrua patiatur: nam sic sanguinis motus libidinem prouocat, turbat corpus, humores calefacit, exagitat, purum sanguinem in lac conuertendum vitiat & conspurcat. Hac de causa, foedi colores, fastidia, vomitus, alui fluxus, febriculae, per cutem pustulae, & vlcera repullare solent: cum ex foedissimi sanguinis ad menstrua afferuati vitio, reliquis pro nutrimento infantis præexistens tantam labem contrahat, vt potius veneni quàm medicamenti vires induat. Hinc Epilepsia, paraplexia, difficilis respiratio, macies, diarrhoea, & alia grauissima damna infantibus contingunt, cum ab vtero ad mammas maximus adfit consensus, quem latè explicuit Galenus lib.14. de vsu part.4. & 8. Insuper infans commodo priuatur alimento, cum lac in tanta copia non generetur: nam lac ex sanguine fit menstruo, lib. nuper cit. de vsu part. cap.8. & lib. de ven. sect. aduers. Erasistr. cap.5. Vna siquidem & lactis, & menstruorum substantia est, amborumque, vt quis dixerit, riuorum fontes communes, venæ sunt. Quamobrem, quibuscunque per ætatem menses fluere cessantur, his neque in mammillis lac amplius colligitur: quæcunque etiam purgandi tempora adhuc habent, ac interea lactant, hæ non purgantur. Præterea cum mulieri lactanti sanguis per locus eruperit, illicò lac huic euanescit. Ex his manifestè apparet, lactis & menstruorum substantiam esse eandem. Quare si nutrici menstrua contingant, minui lac est necesse. Perniciosum ergo est nutricem menstruantem eligere: probat Galen. 1. de sanis. 9. firmat Omnibonus lib.1. de art. med. infant. cap.6.

Christophorus à Vega lib.2. art. Medic. sect.7. cap.1. rubric.2. contrariam videtur amplecti sententiam, dum sic

inquit. At verò si eis alimentum non deficiat, vti in quibusdam sanguine abundantibus fieri vidimus, non parum commodi sequitur ex purgatione menstrua, puriore facto sanguine: quamuis purgationis tempore turbationem patiantur, &c. Ceteret ergo lac purius euadere, si faeculentus sanguis vacuatur, cuius mixtione præexistens in corpore inquinatur. Exemplo sint lactantes, quibus cum raro fluant menstrua, mali succi copia succrescit in corpore. Hoc euidenter comprobauit Hippocrates lib.2. epidem. sect.2. post princip. dicens: Lactans quadam papulas per totum corpus habebat, cum autem cessauit lactare, sedata sunt estate. &c. Vt hinc discas lactare cessantes, profluentibus menstruis, à morbis, quibus antea corripiebantur, liberari. At non bene ratiocinatur vir hic eximius: nam suppressio menstruorum in lactantibus non est causa cacochymia, quoniam nutrices quæ non menstruant, ex prouida præscripto naturæ, non generant plus sanguinis, quàm sibi, & foetui conueniat, & ob id carent periculis ex abundantia, & turbatione in excretionem menstrua. Ratio verò, cui velut præcipuo innititur fundamento, ficulnea est; nam lac maius vitium susceperat ex vacuato menstruo, & corpus maiore turbationem, quàm sit quæ sequitur ex eius purgatione vitilias. Quapropter nutricem menstruantem protinus ablegare oportet, vt securius foetus alimentum susceperat: si enim aliter feceris, in grauiora pericula infantem deduces. De hoc argumento, Lege Vallesium in com. Hipp. in lib. de aliment. fol. mihi 289. Peramatum, tract. de regimine infantis, cap.2.

DVBIVM XX.

Num nutrix pro infantium curatione expurganda.
Contra Brauum, & Donat. Santorum,
Medicos eximios.

HOc loco non est ab instituto alienum, secundum dubium Laconicè perstringere, quo quæri solet, num nutrix pro infantium curatione sit expurganda. In hoc enim explicando inuenio Medicos fuisse discordes. Ioannes Brauus Petrasitanus, Salmanticensis Scholæ professor celeberrimus lib.2. de curandi ratione per medicamentum purgans, cap.6. & Ioannes Donatus Santorus lib.4. epistol.2. firmiter tenent, nunquam esse purgandas nutrices pro curatione morborum, qui infantibus acciderent solent. Vel enim infans ægrotat, nutrix sana est; vel è conuerso: vel nutrix, & infans vnà ægrotant: vel ambo rectè valent. Si vltimum, neuter purgari debet. Si simul ægrotant, optimum est nutricem expurgare; ita enim vtriusque salutem conseruetur. Si tamen infans sanus est, & illa laborat, ne in morbum incidat infans, Aëtij consilio, tetrab.4. ferm.4. cap.6. alij lactandus committi debet: nam vbi imminuitur lac, corrumpitur, omninò extinguitur, inspissatur, aut attenuatur, præstat alterius nutricis lac infanti præbere. Si tamen licitum non sit, optimo victus regimine tractanda, ne lacte foedato deterrimis infans morbis occupetur, vt eleganter ostendit Hipp. lib.4. de morb. num.46.

At si infans laborat, nutrix verò inculpata salubritate degit, infans solus purgari debet; ipsi verò nutrici nullum tale pharmacum porrigendum: nam qui sano sunt corpore, difficulter ferunt purgationes, ex præscripto Hipp. lib.2. aph.36. 37. & l.4. aph.16. Vitiatur enim medicamentorum permixtione sanguis, & reliqui succi boni qui in corpore sunt, inquinantur, caro liquatur, & solidæ animalis partes euertuntur. Licet enim hoc de violentis, & malignis pharmacis, quæ tempore Hipp. in vsu erant, ex quibus noxæ oriuntur inemendabiles, intelligas, etiam clementia & benigna, corpora demoliuntur, ac resoluunt, vt sunt Manna, Cassia fistularis interaneus liquor, Syrupus ex 9. infus. ros. Viola condita, serum, pruna, senna, & si quæ alia: hæ enim cum vires admodum languidas habeant, eorum facultas, antequàm ad mammas perueniat, deperditur, aut ita obtunditur, vt exigua admodum, aut prorsus nulla in lacte superfit. Si ergo exsoluentia

exsoluentia pharmaca naturæ nostræ aduersantur, & cum minimè nutriant, in sanguinem verti nequeunt: & clementia, debilia cum sint, sanguinem & alios succos ad tertiam vsque coctionem non alterant, quorsum nutrici porrigenda? Rursus. Licet scammonio, colocynthide, succo cucumeris, syluestres capræ pro alimento vtentes, lac reddant pueris suis purgatorium, in muliere videtur impossibile, quum hæc vt potè venenata, nec in sanguinè, aut lac verti possint; nam si mediocria medicamenta humorem noxium non attrahunt, si ab operatione frustrantur, sed in purgandum humorem conuertuntur, quid de deleteriis dicendum, quæ auctore Magistro 6. epid. sect. 6. com.5. vel per sedem infusa vehementer nocent, & febrè malignam accendunt? Quapropter si puerile corpus, & lactans, oppletum sit vitiosis humoribus, medicamentum nutrici exhiberi non debet, nisi pro sui corporis purgatione, si fortè prauis scateat humoribus; tunc enim exhibitio medicamento purgante, sanguis purior redditur, & excretis recrementis vitium deponit, lacque hoc modo redditur laudabile. Hæc est horum virorum circa hoc argumentum opinio constans.

At nos qui Diuini Hippocratis sententia penitus abstrusa rimamur, & eius edicta colimus, complectimur, vensramur. Contrariam omninò, & huic aduersam sententiam fidissimè nixi experimento approbandam censemus. Ille enim in lib. 6. epid. sect. 5. text. 35. sic inquit. Mulier, capra, elaterium, aut cucumerem syluestrem comedentes, pueris purgatio, &c. Continent hæc verba optimam quandam rationem expurgandi lactantes infantes, qua Medici frequenter vtuntur, dato scilicet pharmaco ipsi nutrici, quia lac induit expurgatorium medicamenti facultatem, vt eruditissimè Vallesius, & Fuchsius explanant in com. Cum enim infantes vt patendi facultatem, labores & symptomata quæ vteri ratione patiuntur, humiditatum copiam ab vtero contractam (quæ quidem caloris natui potestatem obruit, & obtundit) & cruditatem, infantium morborum potissimam causam, generent, & plurimis morbis sint expositi, in nutritione, suctione, dentitione, & loquela; & ob teneram ætatem, medicamenta purgatoria nec assumere, nec ad actum deducere queant; morbuque vrgeat; cæteraque ex victus regimine, clysmatis, sanguinis extractione, attemperantibus terapiis, apozematis, aquis stillatitiis, potibus iurulentis petita, non prosint auxilia, quid restat exsequendum, nisi nutricem leniter expurgare, vt medicamenti facultate in sanguinem, & lac spirante, hoc reddatur purgatorium; quo lacto, infantium morbi mitescant, & noxio leniter vacuato succo radicitus extirpentur?

Hanc auream Hippocratis sententiam Galenus in com. approbat, exemplis roborat, & confirmat, dum sic inquit. Non Elaterio duntaxat, quod cucumeris syluatici succus est, quemadmodum neque ipso cucumere solum videntes, lac puerorum lactentium purgatorium redditur, verum etiam si quod aliud medicamentum subductorium, quod vocant, assumpserit. Siue autem à muliere elaterio, à capra ipso cucumere, siue vtroque ab vtraque comeso, infans earum lacte purgari dicat, nihil interest. Conducit autem hæc oratio ad Medicorum vsu: Infantulos enim purgare volentes, aut matri infantulum lactantem, aut capræ, eiusmodi aliquid esui dantes, sic eos purgabimus, &c. Cum enim infans lactens febricitat, est necesse lac mulieris recificare, exhibitio medicamento quod vacuando noxios humores, sanguinem ab horum spurcitie immunem reddat, & ex consequenti purum lac, vt Anicen inquit 1.4. tract. 2. cap.7. Hoc etiam consilium repetit Galenus lib.3. de alim. facult. 15. In discutendis ergo puerorum morbis, quoniam ea etiam medicamenta respicit, ac auersatur, eo vtor stratagemate, inquit Lemnius doctissimus lib.4. de occult. nat. miracul. cap.25. vt nutricibus ea præscribam; statim enim diffusa per sanguinem (ex quo lac inficitur) medicamenti vis vera subit, ac lac illius qualitate imbuit, ita vt quasi purgatrix sit medicina, puero aliu soluat. Non ergo errant, sed Hippocratis, Galenique doctrinam imitantur, qui pro curatione infantium, nutricibus medicamenta propinanda esse consuluere, vt contendit Mer-

curialis in epistola 5. ad Petrum Monanum missa, & à Ioanne Cratone publicata.

Neque negandum est hæc medicamenta nutrici offerenda, non debere esse fortia, ne fortè lac inquinent, corpus calefaciant, ac perturbent; sed mitia & benigna, quæ vaporosa sua substantia per insensiles meatus, à ventriculo ad mammas, & ob consensus, ratione viciniae, possunt lac inficere, & purgatrice facultate id imbueret. Quòd si hanc facultatem purgatricem, communitam per venas sanguini, hunc inficere etiam, & remanere in eo tanto tempore, quouique ad lac conuertatur, affeueres, tutus incedes. Licet enim violenta pharmaca, quibus ferè prisca vtentur, non nutriant, neque in sanguinem, aut lac conuertantur, expurgare tamen queunt: cum enim morentur in ventriculo, facultatem suam sanguini, & lacti communicant. Num verò sanguis & alij succi seruent facultatem eorum quæ ingestæ sunt, vsque ad tertiam coctionem, (hoc enim aduerlatij putabant esse falsum) Respondet Galenus loco cit. epid. In alimentis post coctionem, & in sanguinem conuersionem, validas vires remanere asseuerans, adeo vt & sudores ipsos redolet: nam in istis comestorum qualitas seruata reperitur. Sic capræ verno tempore Scammonia germina depasta lac purgatorium generant. Sic apud Indos animalium carnes, pulpam Cassia continud edentium, purgandi facultatem non exiguam obtinent. Necnon in Doride, & Bœotia, multi ex coturnicum esu conuulsionibus capti sunt, nam ob veratri pastum, quo illæ maximè delectantur, malitiam hanc illis inesse, prisca docuere, latius lib.5. in com. histor. 26. referendi. Purganda ergo nutrix est, affecto infante: quod consilium opere ipso obseruauit Iacchinus lib.9. ad Almans. in com. cap.24. propè finem, qui in transmutatione substantiali non omnia priora accidentia deperdit, sed multa reseruari arbitratur. Lege Ioan. Ceckium lib. de pueror. valetudin. tuend. rubric. 10. & 20.

HIST. XXVII. AVENZOARIS,
De Phthisi.

Phthisis, panis benè fermentati cum oleo,
& saccharo rosaceo, vsu perfunata.

ETiam recordatus sum, quod pater meus dicebat mihi, quòd pater suus habuit quandam Hispanum in cura, qui patiebatur hanc ægritudinè, & extenuatus fuit in tantum quod tota caro eius consumpta fuerit: & anus meus ipsum taliter curauit, scilicet quia cibabat eum pane benè fermentato cum saccharo rosaceo, & pane similiter benè fermentato cum oleo oliuarum; & taliter resumptus fuit, & suam recuperauit humiditatem, nec ei superuenit aliquod accidens malum, & vixit postea tam longum tempus, quòd Medicus qui curabat eum, obiit ante ipsum: & postea diu remansit in manibus patris mei, & obiit ad vltimum ex alia ægritudine, & non ex ista. Et mihi similiter quando incepti prædicare, superuenit ad manus meas quidam, qui patiebatur talem ægritudinè, & iniuri regimen dictum, & recessit tussis ab eo, & impinguatus fuit, & rediit ad operandam artem suam, & ad exercendum omnes operationes suas, & sic vixit postea longo tempore, &c. Auenzoar. lib.1. Thezir, tract. 11. cap.2. post med.

PARAPHRASIS.

Licet plures sint tabis species propositæ à Celso lib.3. cap.22. quarum prima Atrophia est, secunda Cachexia, tertia Phthisis, & ab Hipp. lib.2. de intern. affection. num. 11. 12. & 13. & lib.2. de morb. num. 54. & 56. Ex quibus oritur prima, aliæ describantur, quum pituita à capite in pulmonem confluit, & secunda, à labore; tertia à spinali medulla, quæ maximè corripit recentes sponfos, & Veneri deditos. Nos per tabem intelligi volumus, Phthitim, hoc est, vlcerosam in pulmone dispositionem, quam Galenus lib.7. aph. cõ. 16. totius corporis extenuationem esse

esse dicit, cum febre tenui, & exigua, consequentem ad insanabilia pulmonis ulcera, vel si pulmonis ulcerosam voces dispositionem, vera dices: ita enim eam vocavit Gal. l. 5. aph. com. 1. 1. & lib. 3. eiusd. com. 1. o. cuius sententiam Paul. lib. 3. cap. 3. 2. Aëtius, cæterique Medicinæ duces sunt amplexi. Est ergo exquisita Tabes, corporis consumptio cum febre lenta, ex pulmonis ulcere suborta, de cuius caulâ, speciebus, signis, & curatione, Auctores proprium caput conscripserunt, inter quos præcipui extant Fernel. lib. 5. patholog. cap. 10. Iacchin. in lib. 9. Rasis ad Almanf. cap. 37. Altim. lib. de cur. human. corp. malis, cap. 53. Holler. lib. 1. de morb. intern. cap. 26. Ludouic. Mercat. lib. 2. de morb. intern. 9. Mercurial. lib. 2. praxis, cap. 4. qui omnes humectandum esse corpus humiditate naturali, per instaurationem naturalis humoris; ac etiam externa humiditate, iis exhibitis auxiliis, quæ siccitatem extraneam remouere queant, asseuerant: quæ autem sit humectantium præsidiorum sylua, retulere Trincauel. lib. 1. consil. 16. Valleriol. 2. obs. 3. & lib. 3. obs. 6. & lib. 5. obs. 5. Mercurial. lib. de morb. puer. cap. 3. de macie. Ludouic. Mercat. lib. 2. de puer. morb. cap. 17. de contabescencia. Syluatic. contron. 7. Sebastian. Aultrius lib. de morb. puer. cap. ult.

DVBIVM XXI.

Num panis azymus sit melior fermentato, ut voluit Celsus. Contra Bruyerinum, & Syluaticum, Medicos eximios.

Auctor tria pro huius macie curanda proposuit, Saccharum rosaceum, panem bene fermentatum cum eo, & oleo oliuarum. De primo auxilio in sequenti historia agemus. De pane quodd plurimum nutriat, est expressa sententia Galen. lib. 1. de alimentorum facult. cap. 1. Nam moderatum alimentum præstat, & omni ætati, omnique tempore conuenientissimum, cum sit omnium ciborum veluti materies. Is licet ex variis cerealibus fieri possit, inoleuit tamen vsus eum appellare panem, qui ex tritico fit, hoc autem debet esse durum, graue, densum, plenum, mundum, cribratum; à cortice purgatum, nec sulpectum, tenuissimè molitum, aqua purissima collectum, ac subactum, nec damnatis lignis concoctum, ex quo fit panis, qui moderatam salis, & fermenti antea suscepit quantitatem. In clibano sit coctus, nam modicè, intra & extra assatur, quâ ratione est elui aptior, cum suauior sit ac dulcior, & sic salutis conferuandæ utilissimus. In furno verò coctus non ita probum præstat alimentum; ignis enim ardentior primo statim occurrit superficiem externam circumurens, in testæ modum indurat, internam autem relinquit crudam, & illaboratam.

Sed cum multum differant clibanus, & furnus, explicandum hoc est, simulque quæ fuerit olim panis concoquendi ratio. De primo. clibanum, siue cribanum, distinguunt quidam, idem tamen significare, & esse, pleuræque veterum testimonia ab Athen. lib. 3. dipnos. cap. 15. prolata demonstrant. Sic & Eustach. lib. 1. Iliad. & 4. Odyss. §. Non enim dico furnum, quoniam clibanus furnus non est, quum panis clibanaceus, & furnaceus inter se differant, & c. id probatur ex Plin. lib. 18. cap. 11. & Iul. Polluc. lib. 6. cap. 11. qui furnum, & clibanum separantes, furnaceum panem in furno coctum non facile confici, clibanitem autem facillimè concoqui, esseque probatissimum, illoque laudabiliorem confirmantur.

Grammatici Græci ita definiunt. Clibanus mobilis est, & quasi paruus furnus, testæque aliquando tegitur, & ferè è metallo fit; interdum tamen ex lapide constat, non tam pane, quam aliis dapibus conficiendis idoneus. Sed hæc definitio ex more est nostro, non antiquorum, apud quos vsitata panis sub clibano coquendi ratio. Alij melius, & ad veterum consuetudinem aptius, sic definiunt. Clibanus est coquendis panibus æne vaseuli deducta rotunditas, quæ sub vrentibus flammis ardet intrinsecus: à Cætone lib. de rustic. cap. 74. 75. 76. testis vocatur, à testa; quæ cooperiebatur, opinor. Furnus quid sit, non est necesse explicare: quid enim sit, quis non nouit?

De secundo. Triplex fuit olim panis coquendi ratio: Prima clibani, in quo deinceps ceptum est pisces, & carnes, quæ xeniorum loco solita erant amicis mitti, coqui. Altera fuit coquendi ratio panis in furno, quæ penè sola apud nos modò retinetur: Caminites, & ignites panis hic dictus. Furni autem olim dicti, vt fornaces, à forno. Alij à furuo, id est obscuro, & nigro dictum volunt ob fuliginem, siue obscuritatem loci. Varro lib. de vita populi Romani, Cocula, quæ coquebat panem, primum sub cinere, postea in forno. Tertia erat coquendi panis ratio in Artopta; vas erat in quo torrebatur panis, vt ostendit Pollux loc. cit. & versus est Plaut. in Aulul. à Plin. citatus lib. 18. cap. 21.

Athen. lib. 3. cap. 16. à clibanaceo, & furnaceo distinguit: apud quem genera panum diuersa in gente Græcorum præsertim inuenies, cap. 15. & 16. & apud Plin. lib. & cap. cit. varietatem coquendi panis in furno: quo in argumento nonnulla Brodæus notauit, longè ante in Græcis lexicis obseruata, & præclare Mercurialis, cap. 12. lib. 1. variar. lect. exposuit.

Panis ergo hic clibanita, ob dictam causam omnium probissimus est, cumque extollit Gal. lib. 1. de alim. facult. cap. 2. cit. §. Priuato autem, & seni, qui bellissimè quidem in clibano est assatus, & c. & lib. de bonit. & vit. succor. cap. 2. §. Igitur inter frumentacea, cibum exhibent succi boni panes puri, ritè confecti, quorum & in clibano coctura sit, & ante id subactio, tum fermento consent modico, salisque mixtura: secundas ab his obtinent furnacei, & c. & lib. de attenuante vict. rat. cap. 6. §. Sola autem preparatio est probanda, quæ fermento constat, sale, & clibano, & c. idem alibi sæpè asseruit.

Hic cum extrahitur è furno, pannis cooperiendus est, ne fortè ab aère ambiente præclusis poris, vaporis impediatur exhalatio. Non edatur calidus: nam nimis inflammat. Nec sit eiusdem diei, quoniam ponderosior, ægriusque coquitur, ex Gal. 2. acut. 36. & 3. alim. 15. & Hipp. lib. de intern. affection. num. 46. Sicut nec vetustior, quia in coctione sua plurimum ventriculo negotium faceffit. Recentis solum odorem, ad collapsas tabidorum vires refocillandas, & ad citissimam spirituum alimoniam reparandam, esse præstantissimum præsidium, probat Marsil. Ficin. lib. 2. de studiosor. sanit. tuend. cap. 18. §. Odorem verò omnem, quia pars corporis subtilissima est, scitote nonnihil habere caloris, atque ex rebus quæ ipsa nutriunt, odores sperate potius nutrituros, vt ex aromatico pyro, pomòque persico, similibus pomò: magis autem recante pane calente, & c. Nam vt sapor, qui mii ficè placet, plurimi velocisque nutrimenti causa est, sic odorem ad spiritum se habere dicendum est: valente enim, ac suauiter olente vino, odoriferaque rosacea imbutus panis recenter è furno extractus, & naribus admotus, natura sua spiritus iamiam exhaustos re-creat, & instauration per odorem. Vbi igitur spiritus exiguus est, vel fugacissimus esse deprehenditur, vt in tabidis, syncopiticisque parua de causa contingit, panis odore extrinsecus obiecto, necesse est spiritum resolutum retinere, ac reficere. Huius olfactu Democritum, triduo vitam prorogasse, fatetur Diogenes Laërtius in eius vita: Cum enim iam ex senio deficeret, & propinquus videretur morti, mœrentem sororem, quod ille in celebritate Cereris moriturus, & ipsa Deæ vota exsoluere nequiret, bono animo esse iussit, panisque calidos sibi quotidie asserre: eos igitur naribus quum ad-mouisset, viuum se, dum ea celebritas transfiret, seruauit. Vbi verò dies illi transfierunt (erant autem tres) quietissimè, ac minimo dolore conclusit vitam, 109. ætatis anno. Extat super hac re Græcum eiusdem Laërtij epigramma, sic Latine conuersum:

Quisnam tam patiens visus, qui tale patrarit
Vnquam, quale sciens omnia Democritus?
Qui per tres tenuit presentia fata dies, &
Illa recens cocti panis odore aluit.

Sunt & qui dicant, id mellis odore fecisse. Neque hoc citra rationem sibi consuluit, nam mel vino liquefactum calenti pani infusum, odore suo cor mirandum in

in modum roborat; & spirituum substantiam deperditam resarcit; flos namque florum mel existit, nec parum nutrit dulcedine sua; ac diu res integras à putrefactione tueritur. Num verò panis recens, salubrior sit pridiano, agitat acutissimè Ludou. Nonnius lib. 1. de re cibaria. cap. 2.

Sed vt ad panem nostra sedeat oratio, huius crusta reprobata est, & mali succi, bilem enim adustam, atque succos melancholicos generat; nam ambusta tum ad succi bonitatem, tum ad concoctionem inepta, auctore Gal. 4. acut. text. 102. censentur esse; nimisque exsiccant; & humorum acrimoniam pariunt. Quapropter panis sit optimè fermentatus, nam leuis est, apud Hipp. lib. 2. de diæta, num. 10. ex quo fieri sanguinem laudatissimum, si triticum purum sit, & electum, testis est Gal. lib. 3. de alim. facult. cap. 26. Per panem autem fermentatum, eum intelligimus, qui fermenti quod fat est habuerit; sic enim panis melius nutrit, cum calidior sit, leuior, & sic citius à natura amplexus, promptius coquatur, & distribuatur, ex Paul lib. 7. tit. de fermento.

Porrò si fermenti naturam intimius fueris perscrutatus; hoc verum esse inuenies. Fermentum enim est massa illa cruda in acorem conuersa, imò verò est ipsa corruptio, vt scribit Plutarch. in sin. probl. quo loco priscos non fuisse vlos fermento, quoniam fermentatio est quædam veluti corruptio, asseuerat. Est igitur fermentatio, vt dicebat Plato in Timæo, partis terrenæ motio, & in aërem conuersio: cum enim fermentum sit corpus acidum, illius acoris vi ac efficacia, ipsam farinam quodammodo calefacit, atque attenuat, sicque massâ attollitur & amplificatur; quare ab aceto humorem melancholicum fermentari, feruere, & ebullire veteres asseuerant. Cum enim fermentum aciditatis cuiusdam frigidæ, & caliditatis ex putredine participet sit, auctore Magillro lib. 6. simpl. tit. de fermento, & lib. 1. de alim. facult. cap. 2. sicque tenuium partium, mediocriter calidum, sine molestia ac mordacitate, quæ in profundo sunt, extrahit, coquit, digerit; & panis fermenti causa rarus fit, & spongiæ instar attollitur in ventriculo, & in eo ex omnibus sui partibus calorem admittit. Qui autem sine fermento est, ita cogitur, ac residet, vt vix coquatur, succumque adeo crassum gignit, vt nec in corporibus sanis per angustiores venas atrahi possit: vnde qui fermento omnino caret, nemini prorsus est accommodus; & vt Auicenna inquit lib. 2. cap. 573. nisi multo labore fatigetur, qui eo vitur, promptissimè læditur; iecoris enim meatus, per quos fertur alimentum, obstruit, lienis imbecillitatem auget, calculum gignit, stomachum grauat, vt lib. 5. colliget, cap. 26. Auer. docet, & non siluit Rasis lib. 3. ad Almanf. cap. 3. Quare si non sit nimium fermentatus, probè alit, ex Auer. lib. 3. collig. 31. de cuius vario parandi modo, lege Cardan. lib. 1. contrad. tract. 5. cont. 7. & maximè si sit subactum cum oleo Oliuarum, quod cum sit lentum, crassum, & viscidum, humidum nostrum primigenium, quod aëreum est, & oleosum, nutrit, instaurat, & tabidos crassificat, & impinguat.

Sed quid respondebimus Cello, lib. 2. c. 28. qui panem fermentatum corruptioni esse facillimum, non fermentatum verò minus intra corpus viciari, putredinique minimè esse obnoxium asseuerat? Dic Celsum, panem nimis fermentatum reprobasse, quia parum nutrit, & non roborat vires, vt firmant Isiaac lib. Diatar. particular. tit. de Pane, Auer. 5. collig. 31. Ex his apparet, citra rationem Cellum damnari à Bruyerino, l. 6. de re cibaria, c. 6. de fermento, Rond. in com. Cels. Baptista Syluatico, contr. 6. in med. cum hac solutione cum Galeni sententia ipse sit conformis.

HIST. XXXIII. AVICENNÆ,
De Phthisi.

Phthifica, solius sacchari rosacei vsu,
omnino perfanata.

Et si non timeverem dici mendax, narrarem in hac intentione mirabilia, & referrem summam quæ vsa est mulier

A Phthifica. Peruenit res ad hoc, vt aegritudo prolongaretur adeo, donec perueniret ad mortem, & vocaretur ad ipsam qui prepararet ea quæ mori erant necessaria; tunc quidem frater eius surrexit ad eam, & curauit eam hac cura tempore longo, & reuixit; & sanata est, & impinguata; & non est mihi possibile, vt dicam summam eius quod comedit de saccharo rosaceo, & c. Auicenna fen. 10. 3. tract. 5. cap. vlt. & cap. 18. iuxta finem.

DVBIVM XXII.

Num Phthisis aliquando curabilis.

PARAPHRASIS.

Phthicos nonnullos; vitam in multos annos produxisse, auctorum testimoniis constat manifestè. Auicenna sic 10. 3. tract. 5. cap. 18. inquit. Et quandoque accidit phthifico, vt protendatur cum eo phthisis, producens cum spatio temporis, & similiter extenditur à iuuentute vsque ad senectutem: & ego iam vidi mulierem vixisse in phthisi, circiter viginti & tres annos, aut plus parum, & c. quam historiam vpotè huic consimilem, inexplicatam reliquimus: Eam experimentis suis firmarunt, Matthæus de Gradi, in lib. 9. ad Almanf. Rasis, in com. cap. 54. vbi fornariam phthisi correptam, plus viginti octo annis vixisse asseruit, cum Iulio Alexandrin. in com. c. 14. lib. 5. meth. Gal. Nec dissuadent experimenta Desiderij Iacotij in com. ad aph. 1. 2. sect. 2. lib. 6. Concar. Hipp. Petri Foresti lib. 16. obser. 55. Gentil. ad cit. loc. Auic.

Phthicos, vel etiam quibus dimidia pulmonum pars erat amissa, & deploratos, restitutos fuisse, & verè sanatos hic asseuerat Auicenna. Eius dicta verissima esse, locupletissimi, & haud infimæ notæ viri literarum monumentis consignarunt. Rasis lib. 4. continent. puerum phthificum ætatis quinque annorum; actis primò caprini, deinde alimini vsu perlatatum fuisse refert: Forestus lib. obs. cit. obs. 58. vitellis ouorum cum sulphure viuo, superbibitis cyathis aquæ rosæ solis, & aliquando distillatua limacum, quendam deploratum cui ossa crepuitabant, vixisse contestatur. Et plurimos conclamatos, aqua sulphuris spagyrica enchirisi extracta, tanquam præstantissimo cardiaco auxilio conualuisse à phthisi, probat Hieron. Rubens lib. de distillat. sect. 2. cap. 24. M. nardus lib. 3. de medicament. ex nouo orbe delaris, circa finem. Phthificum, cancris, qui solum ouis columbinis, & earum recens exclusis pullis vescuntur, Medicorum consilio nutritum, optimè conualuisse. Læcis vsu sanatos fuisse plurimos referunt Valleriol. lib. 2. obser. 3. & lib. 3. obser. 6. & lib. 6. obser. 9. Michael. Ioan. Paschal. lib. 1. de curand. morb. cap. 29. Valeiscus Tarantin. lib. 3. cap. 2. veros phthicos puluere Haly perlanasse gloriatur. Hos; vsu decoctionis ligni sancti curasse contestantur, Philippus Ingrassia, in consilio Dulcis à terra noua, Franciscus Arceus lib. 2. de curand. vlnherib. cap. 2. Hieronymus Fracastor. lib. 3. de contag. cap. 8. Aloysius Mundel. epist. 3. Thomas Eraft. lib. 3. consilior. publicatorum à Laurentino Scholtzio, consilio 8.

Obseruatio VII.

Phthisis, Ebeni decocto curatur.

Quotidie mirabilia contingunt in arte nostrâ, quibus Medici peritissimi reluctantur sagacitate mira, notissimis auxiliis strenuè muniti. Dum hæc contemplor, accessi ad curationem Iuuenis, qui ex salsa distillatione, præcedente sanguinis spatio ex carnis pulmone educto, huius visceris vlcere sordidissimo diu immaniter vexatus, in phthisi incidit; ad extremam maciem redactus, quem pusilla comitabatur febricula. Pro huius curatione generosa præsidia celebrata: electuaria reimpertua, lactis asinini, & caprini potus diu imperatus, priusana, amyllum. Abstergentia varia, & vlcus repurgantia assumpta. Conseruæ, tabellæ, vnguenta, pulueres, & c.

& emplastra administrata, quæ robur corpori præbent, humiditatem primigeniam deperditam relaxant, & vlcus à forditiè mundant. Omnia frustra. Tunc in conclamato casu, decoctum ligni sancti, cum medicamentis peccus mundificantibus attemperatum, sensum ac sine sensu exhibeo, cuius potu suaviter mouebatur sudor. Hic præter spem in minori copia pus excernens, primò febricitare desit, & obducto cicatrice vlcere, restaurantibus renutritus, pinguius factus, duorum mensium spatio curatus, nullam postea passus est recidivam. Ex hoc felici euentu audacior factus, quinque in vita mea vlcere pulmonis laborantes, hoc præsidio, re iquis non conferentibus, Deo auspice, ad sanitatem perduxi.

Hoc auxilium in dolosis vlcibus, vel citra Gallicæ luis suspicionem, in qua tantoperè prodest, sæpius sum expertus cum vtilitate summa; quo ignorato, vel non celebrato ab Hipp. lib. 5. epid. num. 3. mortuus est ex suppurata coxa Eupolemus: quem locum Valesius interpretatur in com. de qua re lege Iacotium ad Coacas Hipp. pag. 228. in com. text. 39. lib. 4. com. 1. Nonne vlcus verum pulmonis, vii radice Chynæ, & Smilacis asperæ curandum docet eruditissimus Hermannus in com. text. 9. lib. 5. aph. cuius auxilij vi se iuuenem tabidum persanasse ibidem inculcat? Nonne Thomas à Veiga, in com. cap. 5. lib. 2. Galen. de dif. febr. febrem hæcticam ex vlcibus internis subortam, decocto ligni sancti esse curandam docuit? si ergo phthifici, hoc, & aliis præsidij sanari queunt, non sunt ab intrinseco incurabiles, vt docuit Cardanus in com. sententia 11. lib. 5. aph. Neque Galenus lib. 5. meth. 8. 11. & 12. causas sanationis vlcum pulmonis ex professio recitans, illa impossibilia esse ad curandum, sed difficilia existimauit. Sic enim ait. Quod verò huiusmodi vlcera, vel difficulter, vel planè nunquam sanari possunt, hoc in causa est, &c. & paulò infra §. Et quæ hæserunt in pulmone vlcera, difficiliora sunt ad sanandum, &c. Hanc esse Galeni mentem probant Oribasius lib. 9. synopsis. cap. 1. Aënius tetrab. 2. ferm. 4. cap. 67. Celsus lib. 6. cap. 26. Vlcera ergo pulmonis, non vt insanabilia sunt iudicanda. De qua re vide Mercurialem lib. 2. praxis, cap. 7. Ludouic. Mercat. lib. 2. de morb. intern. cap. 9. Craton. in consil. 152. Montani. Valleriolam lib. 5. obs. 5. Marcel. Donat. lib. 2. de hist. mirabili, cap. 10. cum Iacobo Auberto quest. 15. in Fernel. lib. 1. de abdit. & omnium elegantissime, Sylluaticum controu. 59.

Sed quod huic miserando morbo auxilium superest, saccharum rosaceum existit; cuius laudes miris celebrant encomiis auctores omnes: nam Conciliator dif. 194. refert, se phthificum adolescentem solius sacchari rosacei vsu persanasse: cuius vim, & efficaciam miram multis laudum præconiis, pro hoc curando affectu, decantant, Harculanus lib. 9. ad Almans. cap. de Phthisi, & non siluit expertissimus Meluës, cap. de phthisi, dum sic ait. Et ex rebus mirabilis inuamenti ad consolidationes, & sanationes vlcum pulmonis, est saccharum rosaceum recens, super quod non præterit annus; aggregatur enim in eo virtus abstersionis ex succo rosarum, & virtus consolidationis ex parte substantiæ rosarum, & nostri quod virtus abstersionis ex rosis propter antiquitatem absconditur, quæ adhuc possidetur in recentibus. Et Galenus quidem præcipit dari saccharum rosatum singulis diebus in quantitate plurima, etiam cum rebus medicinalibus cibalibus, & potabilibus, secundum omnem modum administrationis eius, ita quod cum pane etiam. Et vsi sunt eo post ipsum plurimi, & non est comprehensibilis eorum numerus, qui sanati sunt ex vsu eius, tamen prius mundificationibus præcedentibus. Falluntur enim eo venientes à principio, dum mundificatio non præcesserit; coarctat enim in pulmone materias. Nos autem dedimus cum lacte calido non febricitantibus: febricitantibus verò cum aqua hordæ decoctionis cancerorum fluuiatilium, & aliis multis modis administrationum, & inuenimus esse medicamentum vtilissimum, &c.

Nec deest experimento ratio: quoniam si febrim, & emaciationem spectes, refrigerante & humectante victu opus est, si verò pulmonis vlcus attendas, sicca

victus ratio conueniet. Verum cum vlcus, febris & emaciationis causa sit; & emaciatio ac febris in affectu isto, pulmonis vlcus, velut symptoma morbum sequantur: indicatio quæ ab vlcere sumitur, indicationem sumptam à febre obumbrabit; licet quæ à febre sumitur indicatio, negligenda non sit. Quare eligendum est medicamentum, quod modicè refrigeret, ob febrim; ob vlcere saniem, detergat; & ob solutionem continui, glutinet. Has omnes dotes habere hoc alimentum, nulli est non manifestum: nam ratione rosæ, in frigidat, humectat, glutinat: abstergit, & repurgat ratione sacchari, & rosæ. Has enim vires inesse rosis firmant Dioscorides lib. 1. cap. 130. Galenus lib. de Medic. facile parabilib. cap. 165. Auic. lib. de virid. cord. tract. 2. cap. de rosa. Meluës distinct. 4. de conditis, tit. de saccharo rosato, explanant diligenter Dioscoridis interpretes, & inter omnes Monard. & Bald. Ronfleur libello proprio de Rosis.

Sive ergo saccharum quam albidissimum instar farinæ tenuissimæ teratur, atque superinfuso tanto rolarum succo, quantum sat sit, vt placentulæ, aut panes varia forma conficiantur, qui in sole quoad siccant, operi linteolo dimittantur, reponantur, & toto anno conferuentur: vel rosæ recentes extingulæ cum sufficienti sacchari quantitate, trætæ in mortario, reponantur in vase vitreo cooperato, mentibusque tribus intolentur; vel rosæ cauda aqua abiutæ cum saccharo permixtæ, ad ignem lentum coquantur, quod non probo (reuis enim rosæ vim, & in superficie consistens, abluione, & coctione faciliè euascescit) quocumque modo pares, ventriculium, cor, visceraque reliqua firmat, bilem furentem mirificè compescit, ardentibus febribus remedio est, cardiaca vi membra interna tuetur, & phthificis est tutissimum, præsentaneumque auxilium.

Hoc celebrandum est seruatis conditionibus tribus, quarum prima est, vt vlcus sit prius exactè absterfum. Secunda, vt primis diebus recentior conserua offeratur, quia plus detergit: nam rosarum succus à Galeno numeratur inter ea, quæ internis vlcibus opitulatur absterfione sua, lib. 4. meth. cap. 7. Tertia, vt processu temporis vetustior propinetur, quoniam exsiccat, & glutinat: si enim tempestiue illa in hoc affectu vtaris, saluiferum semper inuenies auxilium, vt probant Alexander Massaria lib. 2. praxis, cap. 7. Petrus Poterius lib. obseru. 22. Fernelius consil. 19.

DVBIVM XXIII.

Num saccharum frigidum sit.

COMMENTARIUM.

Saccharo.] De sacchari artificio, inuentione, vtilitate, & vsu nihil à me modò in medium proferendum, cum de hoc negotio plura literis commendarint Dioscoridis interpretes: Bernardus Dessenius lib. 3. de composit. medicamentorum, in appendice oxy sacchara composita Nicolai. Langius lib. 1. epist. 63. Herimolans Barbarus lib. 2. corollarior. in Dioscorid. cap. 306. Ioan. Brauus lib. 2. de simpl. Medic. delectu, cap. 18. & alij. Solum de eius temperamento, quod dulcissimum, candidissimum, atque præstantissimum est, pauca quædam proferemus in lucem. Nam Galenus lib. 8. meth. cap. 4. ipsum febricitantibus exhibet, tanquam medicamentum citra calorem detergens, & ab obstructionibus quàm maximè liberans, & Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 755. Saccharum tabarzet natura frigidius esse affirmat. & 6. 3. tract. 1. cap. 19. de adustione lingua, ad sedandam sitim saccharum proponit, tanquam medicamen infrigidans, humectans, & humoris calidi acrimoniam contemperans: nam si saccharum frigidum non esset, materia medicamentorum esse non posset.

Contra, plura sunt quæ pro contraria parte proponi possunt. Nam Saccharum calidum est in principio secundi; quoniam exactè dulce? hoc autem calidum esse fatemur, cum Galen. lib. 4. de simpl. Medic. facult.

facult. cap. 9. ob id enim natura dulce, calidum moderatè esse, probat Galenus, quòd fructus initio acerbi cum essent, tempore maturentes dulcescunt: ex quo sequi ait, dulcedinem ipsi à calore provenire. Nam si dulcedo maturatione acquiritur, & maturatio, coctio quædam est, ex Arist. lib. 4. meteor. cap. 3. sequitur dulcedinem calore etiam acquiri, si verum est, coctionem à calore proficisci, vt cap. 2. cit. lib. Arist. & Galenus passim asseruere. Quòd autem fructus omnes à calido maturent, coquanturque, cunctis tum Philosophis, tum Medicis persuasum est: tum quod idipsum duplex sit, alterum proprium & cuique ingenitum, alterum externum, à sole videlicet, vel ab igne comparatum, sed tamen naturæ ipsorum conueniens, ac familiare. Quare minimè mirandum est, quòdam esse, qui non in arboribus, sed postea cum decerpri, conditioque aliquandiu fuerint, coctionis complementum nanciscantur, & dulcedinem assument; dulcescunt enim adscititio calore, omnia quæ ab igne præparantur, vt Galen. ait. lib. 4. simpl. 11. Ex quibus omnibus patet manifestè, saporem dulcem calidum esse moderatè; nam si corporis nostri naturæ dulce maxime simile existat, ita vt omnium quæ nutriunt, communis dulcedo sit, docente sic Galen. lib. cit. simpl. 14. & natura nostra temperatè tum calida, tum humida sit, dulce similiter moderatè calidum, humidumque esse debere necesse est. Quod non illepidè in suo herbario, litera Z. cap. de Saccharo, confirmauit Caltor Durantes his carminibus.

Calfacit, humectat, aperitque, & disciuit, alno

Vtile, vesica prodest, & renibus affert

Præsidium, stomacho pergratum sacchar —

Quare dulcia ex Galeno lib. 5. de simpl. medic. fac. calida sunt, sed non vrentia, immò teste Rhasio lib. 3. ad Almans. cap. 1. coquunt, laxant, rarefaciunt, thoraci, pulmonique conferunt, corpus impingunt, semen augent, lingue apposita moderatè aperiunt, calefaciunt, humectant: cum citra violentiam apertos meatus linguæ subintrâtia, diu ibi manent, quo fit vt natura in tali temperie gaudeat, plurimumque oblectetur. Cur autem in dulcibus necessaria fuerit hæc oblectatio, vt à ventriculo appeterentur, explicat Galen. loc. cit. & eius mentem explanat intimiùs Bartholomæus Anglicus lib. 19. de proprietat. rerum, cap. 41. Saccharum ergo, quia natura dulce, calidum est, ex Serap. cap. 50. & Halij lib. 5. de theoric. cap. 27. in med. Lege Rucl. lib. 3. de natur. stirp. cap. 22. Fuchium lib. 1. paradox. 36.

Secundò, saccharum nostrum à saccharo antiquorum non differt, prout constat ex Dioscorid. lib. 2. cap. 74. Plin. lib. 12. cap. 8. Galen. lib. 7. simpl. cap. de melle, Strabon. lib. 2. geograph. Solin. lib. Polyhist. cap. 66. cum ex eadem ambo proveniant planta: hoc solum discrimine, quòd nostrum ab ipsis plantis arte exprimitur, & ignis calore concresecat; antiquorum verò tenuior esset, ac præstantior medullæ arundinum sacchariferarum pars, quæ per internodiorum fissuras Solis calore concreuerat, gummi, aut salis modo candida, dentibus friabilis, arundinibus nucis auellanæ magnitudine accrescens, quare sal Indum, aut mel canna vocatur, vt ait Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 8. §. Nunc autem mel canna, quod est saccharum, &c. & refert Nicol. ferm. 4. tract. 3. cap. 15. Clament ad rauim vique Manard. lib. 2. epistol. 2. & lib. 9. epistol. 5. & lib. 15. epistol. ult. prop. fin. Mercurial. lib. 3. de rar. vict. in com. text. Hip. verbo, biliosa quoque, &c. Saccharum nostrum ab antiquorum saccharo longo intervallo differre arbitrati, quorum rationes Ioan. Brauus loc. cit. ex toto refutat. Immo credere par est, non Arabum tantum, sed etiam Græcorum Medicos, & ipsum Galenum, testante Scaligero exercit. 101. de subtil. ad Cardanum, distinctione 5. & exercit. 164. vulgari saccharo vsos, quod olim quoque è sacchariferis cannis extrahebatur, vt nunc in Syria, ac India insulis, ex cannarum medulla, molli & succi plena, in subiectam peluim expressa, in aneis caldariis donec concresecat, aut instar crystalli coalescat, decoquitur. Hanc sacchari decoctionem, M. Varro Narbonensis, Iulio Cæsare imperante, fuisse consuetam his carminibus cecinit.

Lib. I. I.

Indica non magna nimis arbore crescit arundo
Illius lentis premitur radicibus humor,
Dulcia qui nequeant succo comedere mella.

Sed præter Strabonem & Solinum, Statius Papinitus qui sub Nerua Imperatore vixit, Arabes, & Syrios in Ebofia ex cannis coxisse saccharum, hoc testatur endecasyllabo.

Et quas præcoquit Ebofia cannas.

Quo loco Hypasita, non Ebofia legendum; ita enim populi vocantur India à fluuio Hypasi, vt est apud Strabonem, Pliniumque. Saccharum ergo antiquorum à nostro non est diuersum. Sed antiquorum Saccharum calidum est, vt ex veterum mente satis constat. Ergo & nostrum calidum erit. Lege Franciscum Ioëlium lib. 2. vniuers. medic. sect. 2. de aliment. tit. de sacchar. & Ludouicum de Auila, lib. de regimin. sanit. cap. 39. de saccharo.

Tertiò, saccharum conuertitur in bilem; ex Auic. lib. 2. cap. cit. biliosum enim à dulci progignitur, ex Galen. 6. epid. sect. 5. com. 14. §. Ex melle quoque, omninoque ex dulcibus, cum vehementius incaluerint, amara bilis contrahi humorem, in quarto de simpl. medic. viribus, commentario, declaratum est, &c. Deinde. Saccharum sitim facit, apud Auic. loc. cit. hæc autem, non nisi ab humoris inopia, & caloris copia proficiscitur, ex Galen. lib. 1. simpl. cap. 30.

Nunc ad rationes Gal. in methodo saccharum propinatæ non in febribus omnibus, sed in illis, quæ sunt ortæ ex obstructione; nam nec febres accendit, sed detergit, aperit, glutinosa, crassaque citra manifestam caliditatem dissoluit. Auic. autem saccharum tabarzet frigidius esse pronuntiat, quia in caliditate non valdè excedit; nam quod parum calidum est, frigidum dici potest, ex Galen. lib. 6. simpl. cap. 67. §. Atriplex frigida humida temperie est, humida quidem secundæ ordinis, frigida verò primæ, quam vitæ tepidam caliditatem esse posuimus, &c. 2. frigidum vocat Auic. si cum aqua dilutum hauriatur, quo pacto ad sedandam sitim eo vsus est. Neque enim quòd sit calidum, materia aliorum medicamentorum esse non poterit; cum enim temperatum sit, faciliè ad calidum, aut frigidum declinat, olei instar, quod cum tepidam fortiatu caliditatem, ex Galen. 3. simpl. cap. 9. mediūque sit inter humectantia, & siccantia, ex Galen. lib. 2. simpl. cap. 25. omnium medicamentorum materia existit, ex Galen. ibid. Nam vt optimè aduertit Gal. lib. 2. simpl. cap. ult. mediam debet obtinere temperaturam, quod vtriusque extremis tanquam materia inferuit. Insuper saccharum vires medicamentorum maximè conseruat, quare ea illo seruantur incolumia, & minimè putrent; lentore enim suo eorum exhalationem impedit, & ab aëris iniuriis valdè defendit. De sacchari viribus, lege eruditissimum Nonnium lib. 1. de re cibaria, cap. 41.

DVBIVM XXIV.

Num phthisi, febribusque curandis, saccharum rosaceum sit ex vsu. Contra Septalium eruditissimum.

Rosaceo.] Multa quidem, & copiosè satis, ni fallimur, de sacchari rosacei excellentia conscripsimus, pro curandis phthificis; poterant & plura, sed nobis in vastissima rerum congerie seruare temperamentum quoddam visum præstabilius est: post quæ quum paulo antè curiosius Rasis volumina inspectarem, scrutabar sollicitè admodum, contra Septalium doctissimum, qua causa Arabica familia auctor primarius, saccharum rosaceum, phthisi, febribusque curandis salutare valdè, ita condemnet, temnat, & auerteretur: cum lib. 3. ad Alm. cap. 27. in hæc verba prorumpit. Et Deus confundat eos, qui saccharum rosaceum febricitantibus propinant: nam qui ardorem, & calorem pariuntur, nullo modo comedere debent, & maxime si astas fuerit; calefacit enim, & sitim inducit, &c. Deinde, in febrim initio, ex eo propinandum non est, quoniam adstringit, humoremque impactum reddit, crassaque quare tunc adstringentia nocua sunt, ex Galeni mente, lib. 1. lib. 1.

lib. 1. acutor. com. 18. §. Nemo siquidem adstringentibus utitur cibis, nisi vel propter symptoma quod animi deliquium inducat, vel propter immoderatum alui profuuium, cogunt siquidem constringuntque corpora, viasque tum distributionis, tum alimentorum, tum eius, qua foras fit, perspirationis conuincere faciunt, quas reclusas, aperitasque esse conuincit, &c. Adde, rhodofaccharum phthificis esse inutile; quoniam vetustum, cum adstringat humores per sputum excerni prohibet: si verò recens, aluum prouocat, quod in hoc affectu valde timorofum est, iuxta Senis edictum lib. 5. aph. 11. 12. & 14. vt nunquam in iis, vel saltem cum maxima præmeditatione aluus sit mouenda, vt eruditè notauit Ludouicus Duræus, in com. cap. 28. Hollerij lib. 1. de morb. internis. Rosis autem inesse vim expurgantem, Meluës affirmat, tract. 1. de simpl. cap. de rosis.

At hæc facilem habent explicationem. Rasius enim, cuius doctrinam eximiam Medicorum chorus amplecti debet; (rabiatur licet Fallopius lib. de medicament. simplicib. cap. 14. in fin.) etsi prima facie sacchari rosacei vires impugnare videatur: eius tamen edictum, medendi scientia imbutus, aliquid in hac facultate posteris elaboratus præcedendum anhelans, multipliciter explano, ita vt textus sit mendosus, vt legendum sit, *Mel rosaceum*, vt Simon Ianuensis exponit in com. Vel si Rasius, de conferua rosarum facta ex rosis Persicis intelligas, quæ calida est, & ætiosa, non errabis. Sic succus ex rotarum Persicarum floribus extractus, cum saccharata aqua epotus pondere duarum vnciarum, aluum mouet, bilemque educit, ex Andernaci sententia: maxime cum Arabicæ familiæ principes omnes in decantandis rhodofacchari laudibus multi sint, vt docet Meluës tract. de Antidotis, rit. de saccharo rosato, & inter omnes eius interpretes, explicat Iacobus Syluius in com. Nec reprobandum est recens, quia aluum proritat; nam rosis vis parua solutiuina inest, quæ ex artificio longioris coctionis euanescit. Neque adstrictio earum aded lumina est, vt succos crasset, vacuationique ineptos reddat; nam ex caliditate & tenuitate, non omnino spoliantur, vt ex Gal. Dioscoridisque mente constat aperte. Quare conditum rosarum roborat, cardiacum est, abstergit, mundificat pectus, phthificis, tabique mirificè auxiliatur, bilem furentem refrænât, sanguinem purificat, somnum procurat, leniter mouet aluum, refrigerat, humectat, nutrit, ætiosos febribus remedio est, & viscèrum internorum cauma compefcit. Ex quibus colliges, quàm malo fundamento nixa fuerit Sepalij sententia, lib. 5. caution. num. 12. qui hoc auxilium tantoperè infamat. Rhasij solum auctoritate munitus.

HIST. XXXIV. RHASII, De Phthisi.

Quidam vlcere pulmonis laborans, lacte, & pane simillæ victitans, conualuit.

ET ego cognosco quendam patientem huius passionis, qui per unum annum comedit solum de lacte cum pane simillæ, & de lacte loco vini accepit in potum: & conualuit perfectè cum eiusmodi cura de vlcere pulmonis, &c. Rhasius lib. 9. continet. cap. 2.

PARAPHRASIS.

Phthificos lacte esse alendos, infrà ex veterum mente comprobabimus. Modò de pane simillæo agendum. Cum enim quadruplex sit panis differentia, siliginæus, simillæus, autopyrus, furfuraceus, vt auctor est Galen. lib. 1. de aliment. facult. cap. 2. simillæo solum vtimur, quia magis nutrit; eritque præstantior, si factus sit ex tritico, optimis, quas supra depinximus, conditionibus prædicto. Simillæus ergo dicitur panis ex simillagine factus; farina tritici non ita perfectè pura, quàm est siligo, quæ ex puriori tritici parte conflatur, vt cit. loco retulit Gal. & explicat Marcel. Virgil. lib. 2. in Dioscorid. cap. 67.

A Hermol. Barbar. lib. 2. corollar. cap. 309. edocti à Plin. lib. 8. cap. 8. 10. & 11. Cell. lib. 1. 2. cap. 17. Columel. lib. 1. de re rustic. cap. 6. & 9. qui omnes, de panis speciebus agentes, siliginem veterum, puriorem tritici esse farinam docuerunt: de qua re lege Lang. lib. 1. epistol. 56. cur autem simillæa nuncupetur, explicat Rhodiginus lib. 9. lect. antiq. cap. 16.

Sed cur hic æger ita conualuit pane simillæo, qui difficilis est coctionis, & obstructions gignit, ex Galen. lib. 5. de sanit. cap. 7. Dic, quòd cum quatuor farinae sint partes, pollen, similla, secundarium, & furfures; similla dicitur medulla farinae triticæ, seu pars quæ inter pollinem est, & secundarium, potissimum nutriendi vim habens, ex Galen. lib. de attenuantè victus rat. cap. 6. Et licet dicitur crassi succi, non ob id ex hac farinae parte factus panis talis est dicendus, sed respectu alimentorum quæ succum generant tenuiorem: neque crassum nutrimentum præstat, nisi ex ea fiant placenta, & bellaria butyro permixta, vt lib. 5. de sanit. cap. cit. voluit Galen. Nil ergo mirum si æger hic, pane hoc nutritus, qui firmissimum præbet alimentum, minimè dilabile, & detergit plurimum vlcus ratione furfuris, ita fuerit obesior factus. Et si Galen. simillæum panem loc. cit. nihil, vel parùm detergere affirmat, comparatione ad furfuraceum, intelligas velim. Tu interim præter citatos, de panis differentiis, lege Ioan. Baptist. Theodol. epistol. 7. & de similla, Nonnium lib. 1. de re cibar. 2.

Hanc tamen curationem, non panis, sed lactis beneficio, à Rhasio fuisse celebratam affirmamus. Nam si Alzaharaius lib. 26. sua medic. & Oribas. lib. 4. collect. ultim. panem in aqua maceratum, iis qui acutè fabricant, esse concedendum affirmant; & Galen. 2. ad Glauc. 13. panem ex aqua fabricantibus esse victum congruum asseuerat, immò hecicis vtilissimum indicat lib. 10. meth. cap. 11. cum Auic. 12. 3. tract. 1. cap. 7. Cur is in lacte, alimento hecicis, & tabidis tam salutari, maceratus, præstantiores non fortietur vires, & facultates? De cuius vi admiranda pro nutriendis tabidis, in sequenti historia diligenter peragemus.

HIST. XXXV. TRALLIANI, De Phthisi.

Quidam à phthisi, lactis vsu præseruatus.

ET qui per imitia solo ipso (lacte scilicet) constanter longiore tempore vsi sunt, omnes in totum conuenerunt. Noui autem quendam, qui cum toto anno, ipsum (loco vini) & bibisset, & comedisset, interim cum frumentaceo aliquo, aut simillagine, aut alica, aut panico incoquens, quàmque ita agendo à vino abstinnisset, liberatus fuit ex puris sputo, & ne postea in phthisim incidere, &c. Trallianus. lib. 7. cap. 1. in fin.

PARAPHRASIS.

Non est instituti nostri, in huius historiae explanatione, de lactis, quo curatus fuit hic æger, natura, generationis modo, loco, temperamento quicquam disceptare, cum ante nos hoc argumentum graphicè inter omnes, ad Gal. mentem explicauerit Mercur. vir in veterum lectione versatissimus, lib. 3. de morb. mulier. cap. 1. à quo deinceps omnes sunt mutuati, qui de foeminarum morbis conscripserunt. Sed de eius alimento pauca quædam appungenda duximus, ex tam multis, quæ de huius facultate mira prisca vetustas pro tabidorum curatione, memorie consignauit.

Cum primigenia humiditas in carnosis partibus consumpta, actione caloris hecicis incipit iam in solidioribus partibus absumi, remanetque adhuc pusillus innatus calor, qui pauxillo humido radicali permixtus, vitam tuetur ac fouet, tunc nisi substantificis reparatur, velut lucerna oleo absumpto, ac ellychnio valdè rescicato, ad humiditatem absentiam, innatus ignis marcescit & perit.

Lac

Num lac animalis nigri sit suauis, & vtilius.
Contra Amatum doctissimam.

NUM lac eligendum; quod à capra nigra extrahitur; respondet affirmatiuè Meluës, tract. 2. de simplicib. ritul. de aqua lactis, cum Rasio vs. continent. tract. 2. cap. 17. 2. Sicut enim caro animalis nigri est suauior, & ieuior, ex Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 145. in imit. & Albert. Magno lib. 9. de animalib. cap. 10. Sic lac animalis nigri est suauis, & præstantius: nam nigriora sunt calidiora, ex Galen. lib. 6. epid. sect. 2. com. 44. §. Et nigri idcirco, & viriores viris, & hirsutis magis, &c. quod probat Aëtius terrab. 1. serm. 2. cap. 88. Quare lac animalis nigri suauis est, magis elaboratum, & perfectè coctum, nec nimis serosum, aut crassum, sed consistentiâ medium, vt potè à valido innato coquente calore exactè defæcatum; coctione enim fieri suauiora, Philopofus docuit, lib. 4. meteor. cap. 2. Ob hæc causam Hip. lib. de nat. mulieb. num. 52. post partum lac vaccae nigrae 40. dierum spatio potandum consulit, & ad hydroperem ex causa calida lac nigrarum caprarum laudant Card. in cons. de diff. spirandi, in med.

Amatus lib. 3. cent. 1. colorem animalis nihil facere ad præstantiam lactis asseuerat: At huius opinionem multò antea redarguerat Galen. loc. cit. epid. 5. Calidior autem est ma/culus, vt ipsius venarum magnitudo, & color indicat: nigrior res enim plerumque viri mulieribus sunt, &c. Ex colore enim pilorum, totius venari nos posse temperamentum, docet Galenus in arte med. cap. 13. cum niger cutis, pilorumque color, calorem vegetiorem in corpore vigere manifestè ostendat. Si ergo animal habeat pilum nigrum, nigrum etiam cutem habeat esse necesse: nam pili brutorum habent colorem cutis, iuxta mentem Philopofii lib. 5. de generat. animal. c. 4. §. Colorum autem causa ceteris animalibus cutis natura est, vt unicolora sint, & varia. Sed hominibus nihil causa cutis affert, &c. Quare animal habens cutem & pilum nigrum, calidius est; quoniam fuligo est magis adustæ, sic magis nigricat, & calor eleuans intensior est.

Sed obici potest dupliciter contra causas dictas: Primò. Si lac in tabidis, phthisisque, humectationis, nutritionis, & refrigerij causa offertur, cur lac animalis nigri tantoperè expetitur, si calidius est? Dic lac ab animali nigro emulctum, temperatum esse: cum enim lactis natura ad frigidum magis inclinet, ex Galen. lib. 4. simpl. 17. cum crassa eius pars, & serola frigida sit; pinguis & butyrofa, temperata: si aliqua caliditas ex animalis temperatura ampliùs accedat, lac temperatum fieri est necesse; cuius causa suauis redditur, & ob meliorem coctionem ex abundantiore calore contractam; plus penetrat, & magis nutrit: parua enim caliditas in lacte facit vt minus flatuosum sit, meliùs coquatur in ventriculo, faciliùs penetrat, difficiliùs acefcit, & in præstantissimum vertatur alimentum.

Secundò. Si tanta cura habenda est animalis, à quo debet hauriri lac, tantoperè à Galeno commendatum, lib. 7. meth. cap. 6. & lac mulieris candidæ valdè præferatur, vt in com. hist. 31. supra docuimus, cur hac animalis nigri ad impingandos phthificos expetitur? Dic, disparem esse rationem: nam lac nutritis candidæ approbatur, quoniam est temperatum, quod hominem in statu sano, exacta, & symmetrica temperie præditum, erat nutriturum; in statu verò morbofo, lac ab animali nigro extractum, est præferendum ob multas causas: Hoc enim cum non sit ita flatuosum, & crassum, in debili febrientium ventriculo coqui, faciliùs distribui potest; si enim lac à quouis animali emulctum exhibeas, præ innati caloris coquentis debilitate acefcit, corrumpitur, & alui profuuium concitat, quod in omni morbo, nedum in tabe valdè timorofum est, iuxta Senis edictum, lib. 5. aph. 14. Aliam huius obiectionis solutionem, lege apud Rodericium à Castro Medicum eximium, & Iuniorum faciliè principem, lib. 4. de vniuersa mulier. medicin. part. 1. cap. 13. in ea quæstione, num nutrix liuidom, an album debeat habere colorem. Tu verò de præfenti dubio, lege Ludouicum

Lac ergo cum sit omnium quæ mandimus, optimi succi, ex Galen. lib. 3. simpl. cap. 15. has vires mirificè complect: nam ex tribus dissimilibus inter se substantiis constat, quarum vna serola est, tenuiùsque; crassa altera, ac caseofasta; tertia verò pinguis, atque oleosa, ex Galen. lib. de bonit. & vit. cibor. cap. 4. Serola absteris saniem, caseofasta glutinat, butyrofa impinguat corpus, excarnet, & tabefactum, humidumque primigenium reparat & refarcit. Est insuper alimentum suauissimum, dulcissimum, potu facilissimum, visui cum sit colore delectabile, & qualibet alia efca benignius, & familiarius; lenit pectus, & ad deiciendam pituitam, facilem spiritum reddendum, accommodatum: siccas insuper, & marcescentes ex siccitate partes humectat: est facilis coctionis, & tabidis, caloremque imbecillum habentibus idoneum: & cum per omnes corporis partes ocysimè distribuatur, & penetret, eas præ calore contractas, & conuientes, & ob humiditatem roridi inopia panè exhaustas nutrit, & instaurat. De cuius alimentis efficacia, & vi eximia, sat plura Hipp. & Galen. passim in lib. de morb. affectionibus, de ratione victus in morb. acut. in method. decantantur: quos sequuti sunt Paul. lib. 2. cap. 33. Aëtius terrab. serm. 1. cap. 93. Rufus Ephesius lib. de vesica, venumque affectionibus, Dioscorid. lib. 2. cap. 66. cuius doctrinam exemplificant Mathiol. Marcel. & Lacun. in com. Christoph. à Vega lib. 2. art. medic. sect. 3. cap. 9. rit. de lacte. Ioan. Brauus lib. 2. de purgant. medic. de lect. c. 19. & plures alij.

Eligendum primò pro curatione vlceris pulmonis, muliebres, ex Galen. lib. 7. method. cap. 6. tanquam natuæ nostræ familiarissimum, quod ab alijs Medicis, præcipueque ab Herodoto, & Euryphonte, ad taberti summoperè celebratur, quoniam est subtilius, frigidius, humidius, alio quouis: sicque citius concoquitur, penetrat, promptius nutrit: optimi succi, præsertim proprio fœtuis, ob assuetudinem enim meliùs eo infantes reficiuntur. Num autem etiam intemperatarum matrum, iure inquires: Si intemperies parua est, præstat maternum lac, quia maior est vtilitas consuetudinis, quàm noxa parue intemperiei: sin magna, præstat vt alieno, & contrario lacte alatur. Num autem hoc sit præstantius asinino, disputat inter omnes Alphonsus Lupus in annotat. in cap. 6. lib. 7. meth. Galen. fol. 160. elegantissimè.

Asininum præfertur post muliebres, ex Galen. lib. 5. de sanit. tuend. cap. 7. Trallian. lib. 12. cap. 4. Auic. 1. 4. tract. 3. cap. 6. non est, inquit, lac, post muliebres, quod hecicis aequè conferat, ac asininum; hecicam enim, siquidem curabilis fuerit, ad plenum curat. Cum enim tenuissimum sit, ex Galen. lib. 6. de sanit. tuend. cap. 11. partes omnes quoquoquerum ocysimè penetrans, eas mirificè, promptissimèque reficit ac refocillat, vt Iacob. Vueckerus lib. 1. part. 3. de eo scripsit.

Hoc, camelinum tenuius est, serosiusque humoris magis particeps, quo fit vt minus tum nutriat, tum emaciatis conferat, ex Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 442. Hydropicis tamen, & quibus hepar malè affectum est, non parùm commoditatis affert, præsertim si fuerit camelæ nuper enixa; eò namque hepar, si Auicennæ credimus, 14. 3. tract. 45. cap. 15. reficitur, atque instauratur. Num autem asinino camelinum sit tenuius, respondet Galen. 4. acut. 109. illud esse tenuius, licet 3. de aliment. facult. 15. camelinum liquidissimum affirmet. Pro cuius antinomix solutione, vide Manardum 16. epistol. 5. Brauum cit. loc. Rorarium in contradiç. Galen. 89. Stephan. Roderic. Castrensem lib. 4. de meteor. microcosm. cap. ult.

Caprinum phthificis vtilissimum, ceti boni succi, nutritiens, & à noxis remotum: nam præterquam quòd in omni qualitate symmetricam seruat, ex Galen. lib. de bonit. & vit. succor. cap. 4. & nec admodum pingue, crassumve nutrimentum præstat, emaciatis est salutare valdè, ex Auic. lib. 2. cap. cit. & 2. 4. tract. 3. cap. 6.

***

Ludovicum Lemosium in com. cap. 6. lib. 7. meth. Galen. ver-
bo, id enim.

Vaccinum, & ouinum, licet apud Auicennam loc. cit.
& Rhafura lib. 3. ad Almanf. cap. 15. corporis molem au-
geant; & obesitatem adipisci volentibus sint accommo-
datissima, tamen crassius alimentum præstant, & à pusillo
tabidorum calore vix coqui possunt, & citissime con-
crescunt in ventriculo. Insuper obstructions gignunt,
flatus patiunt, & cruditates. Sed si de lactis diuersitate
plura scire cupis, lege præter veteres, Conciliat. dif. 194.
Cardan. lib. 2. contradict. tract. 4. contradict. 1. Beyerin.
lib. 14. de re cibaria, Ludovicum Nonnium doctissimum
lib. 2. diætic. cap. 15. qui copiosè latis, & eleganter ad-
modum, de lactis natura, & temperamento discepta-
runt.

Lac vtilissimum est, cum ex ipsis mammillis qui ex-
hauerit: expedit enim, ne vel minimo tempore in acre
ambiente lac moretur; nam celerrimè mutari est aptum,
& genitalis seminis ritu extra propria vasa illicò corrup-
tatur, vt doctè monebat Galenus lib. 7. meth. cap. 6. Cur
autem inter omnia alimenta citissimè corruptatur, res-
ponder Petrus Hispanus in com. cap. 57. lib. diætar. vniuer-
sal. Isbaac, non esse paucitatem innati caloris; nam & se-
men, & sanguis æquè velociter corrumpuntur: sed magis
videtur illi, quòd sit naturalis humiditas, quæ extra
locum natuum facillimè à continente corrumpitur.
Quòd si æger iugere recuset, interponatur breuissima
mora, & emulcùm in vas vitreum, quod immeritur sit
aquæ modicè calenti ne concreseat, adiecto saccharo,
statim allumatur. Hauriri debet tribus, aut quatuor horis
ante prandium. Prima vice exhibendum non plus quàm
cyathus, hoc est, binarum vnciarum quantitate, ex Galen.
lib. 10. meth. cap. 11. & sensim, si id æger probè coxerit, ad
mediocrem quantitatem accedere oportet. Perfectam
eius coctionem ex pulsu, & ructu venandam esse docuit
Galenus lib. 7. meth. cit. & lib. 5. aph. 64. nam lacte corrupto,
aut non bene concocto, pulsus aderunt parui, & inæqua-
les, ex Galen. lib. 1. de diff. feb. cap. 9. ructus fiunt nidorulen-
ti, vel acidi. Facile enim lac alteratur: nam si in calido
ventriculo coquatur, in nidorem abit; si in frigido, citò
acescit.

Lacte hausto, saltem per duas horas comedendum non
est, ne lac alterius alimenti permixtione corrumpatur,
néve natura ab eius coctione distrahat. Nec item bi-
bendum, ne coctionis officinis refrigeratis, & debilitatis,
lac acrescat. Post eius potum duabus horis interdican-
dus somnus, ex Actij præscripto, tetrab. 1. serm. 2. cap. 93.
Si enim somnum ante has horas procures, corrumpitur
lac. Licet enim in hecticis alimenta oblata, redacta ad
internas sedes calore, coquantur promptius & felicius,
quàm tempore vigiliæ: lac tamen cum suapte natura
facile alteretur, & dum concoquitur, attollat hypochon-
dria, & caput feriat, quoniam coquentis calor is vi magis
caput tentat, idcirco post eius potum prohibendus
somnia. In summa tamen languidis exiguus somnus
potest concedi ad iuuandam coctionem, vt scitè notauit
Claudius in appendic. lib. de ingressu ad infirmos. sect. 8. de
lactis usu, & natura.

Post lactis potum, validum exercitium imperandum
non est, ne lac crudum intempèstine rapiatur ad venas.
Nam si motus post cibum fortis tempore sanitatis repro-
bus est, auctore Galeno lib. de bonit. & vit. succor. cap. 3. &
Auic. lib. de remouendis nocuentis, quæ accidunt in regimine
sanitatis, cap. 3. tract. 4. c. 25. quòd à ventre alimentum an-
te coctionem distribuatur, crudorumque humorum vis
colligatur in venis, vnde morborum genus omne progri-
gni solet: quantò magis in morbofis, febrientibusque
corporibus, in quibus, exercitium, præterquam quòd cale-
facit, humores exagitat, corpus inflamat, & impensè de-
bilitat, lac corrumpit, cum hoc corruptioni paratissimum
existat; quare si conditionibus seruatis vtaris, citissimam
senties vtilitatem. De cuius vtu, lege quæ supra in com-
ment. Histor. 2. in fin. prædiximus.

Lac ergo per se solidum, cum alica, aut frumentaceo ali-
quo permixtum valdè nutrit: & licet alica sit crassa, tena-

A cisque succi, ex Gal. lib. de attenuant. vit. rat. cap. 6. & in de
bili ventriculo difficulter coquat: tamen cum multum
nutriat, lactis benignitate adiuta, & temperata, à partibus
vnà cum lacte vehementer amplectitur. Lac enim loco
vini cum toto anno haurer ebibisset, à purulento sputo
liberatus est, & ne phthisim incideret, præseruatus.
Quàm autem sit reprobum vinum, quia corpus inflam-
mat, squalidum corporis habitum amplius exsiccat, &
spiritalis partes vapore suo concutit, omnibus est mani-
festum. Vinosum, intellige, & caput tentans, album enim,
aquoium, subdulce, nutrit, sitim sedat, abstergit, calorem
natum angit, spiritus refocillat; & cum sit potus, & me-
dicamentum, phthisicis est saluberrimum, vt notat Nico-
laus Abrahamus Frambesarius, ex Montui sententia, lib. 4.
consul. distinet. 3. canon. 6. Cum enim hoc sit colore, & sub-
stantia simile aquæ, non valdè calefacit. Si verò ad Galeni
mentem, de aqua si vini vi, & facultate plura scire cupis,
adi Christoph. à Vega lib. 2. art. med. sect. 3. cap. 2. & Ama-
tum lib. 1. censur. 28.

HIST. XXXVI. GALENI, De tabe.

Exemplum eorum, qui tabe consumpti interierunt.

Quidam humorem repente expuit, liquide bili in colore
perquam similem, medium videlicet inter flauum & pal-
lidum, at nulla acredine infectum: atque ita quotidie maiorem
eius quantitatem expuit: deinde leui suborta febricula tabe-
scere incepit, adeò vt purulenta crearet. Postea tractu temporis,
quatuor videlicet mensium, exiguum cum pure cruentem reie-
cit, atque sic aucta febre magis consumebatur. ac iterum atque
iterum plus expuebat, adeò vt magnam sputi quantitatem red-
deret: quocirca magis inerescente febre, ac resoluus viribus, co-
rum, qui tabe marcescunt, exemplo obiit. Deinde alium vidi, eo-
dem ferè modo sex mensibus: ac alium quoque diutius labora-
tem. Igitur qui primus nobis occurrit, initio quidem nihil mali
habere, sed tandem pessimè affici visus est. Alterum verò cum
conspiceremus, ei statim ab initio cognito malo, præsentis medica-
mento succurrere tentauimus: ac multò magis, etiam tertio. At
quamuis multo negotio vtrumque liberare conaremur, nihilomi-
nùs neque horum vllius, neque alius post eos seruari potuit: quum
enim morti iam proximi essent, pulmonis ipsius puves quasdam
partes expuebant. Proinde facile cognoni, haud absimili eos
affectu laborare, qualem in externis partibus videre solemus,
quum à putrefaciente quopiam humore inficiuntur: verum has
abscindere, & vrere possumus, pulmonis verò horum auxiliorum
neutrum adhibere licet; quapropter omnes perire necesse est.
At verò postremum cum viderem, ad visceris fortem exsica-
tionem sollicito me animo conuertii. & quidem odoribus, atque
potionibus ad id efficacibus. Proinde medicamentum quod he-
dychrom vocant, interdum naribus ipsius ingiter adhibere
iussi: ad somnum verò sese conuertenti præscripsi, vt narium
foramina ex aliquo pretiosorum vnguentorum illinerentur, qua-
lia videlicet Roma preparari solent: vocant verò ea & folia-
ta, & spicata. Atque dedi in potu medicamenta, Mitridati-
cam vocatam compositionem, Ambrosiam, Athanasiam, theria-
cam. Itaque perpetuo anno sic educatus, tandem similiter vt
reliqui tabidi, vitam finivit, quam fortasse ob iam dictam
educationem longiori tempore protraxerat. Præter à alium
huiusmodi affectum in pulmone notari. Quidam diuturna ruffi
vexatus, & exiguum lentissime pus expuens, frustum quod-
dam paruo grandinis grano haud absimile excreauit, ac dese-
rens illud mihi ostendit, atque rursus non ita multo post
aliud quoque attulit: vnde conieci lentum illum humorem,
quem antea expuere solebat, siccatum, induratumque ad hu-
iusmodi substantiam peruenisse. Quamobrem medicamentum ei
in potu dedi, quod asthmaticis auxiliatur, atque ita factum
est, vt minorem expuere grandinem, atque longiori quam
antea intervallo: neque pluribus deinceps annis adeò miti-
gari potuit affectus, quin tandem moreretur, &c. Galenus
lib. 4. de locis affectis, cap. vlt. At duos vidi circa febrem
qui

qui talia sputa calore pallida extussissent. Sed alterum paulatim
febricula parua exceperunt: quo factum est, vt in longum tem-
pus durans affectio permanentibus febribus tabidum hominem
redderet. Alterum absque febre, cum talia expuere continuis
diebus paucis, nihil est malè consecutum, &c. Galenus lib. 3.
epidemion, sed 1. com. 4. in initio.

Et in quibusdam febre vacantibus id fieri vidimus, qui per
valdè longum temporis intervallo nihil mali pati videban-
tur: at tamen isti omnes phthisi postea contabuerunt, &c. Gale-
nus lib. 6. epid. sect. 3. com. 36.

PARAPHRASIS.

Ad ductis in medium ægris, recenset quosdam pul-
monis affectus raro contingentes: rarissimum nam-
que est, vt phthisicus euadat homo, nulla sanguinis reie-
ctione præcedente, suppuratione, aut acri catarrho, quæ
sunt causæ phthisis frequentissimæ, quod accidit in pro-
positis exemplis, & sic valdè fuit miratus Galenus, vt con-
stat ex contextu, dum ait, quamuis nihil cruentis excreant:
& fatetur à se quàm raro fuisse visos. In primo affectu,
inquit, ægri humorem expuebant, cum liquida quadam
flauedine, hoc est, similitudinem flauæ bilis referentem.
In secundo, non liquida, sed crassa, glutinosa, & dura, im-
mò & grandini, vel capillis similia sputa fuerunt excreta.
Omnes autem sic affecti perierunt, excepto aliquo, qui
interim dum tabescebat, alio morbi genere fortè fuit in-
terceptus.

Sed si negotium hoc ad viuum expendatur, mente
concipi non potest, quo pacto syncera creatio reprobetur,
eo solùm nomine, quòd calorem nimis excedentem
indicit: nam laudatur in morbis, si humiditate permixta
expuatur, & quòd humidior fuerit, minus malum porten-
dit, ex Hip. & Galen. lib. 2. prog. 38. 45. & alibi. Atqui ægri,
de quibus Galenus in primo exemplo, non syncera bino-
sa, nec simpliciter flaua, sed liquida simul, & admodum
crocea expuerunt, immò sine vlla acredine, vt ipse fate-
tur. Ergo non poterant omnes ita facilè inde tabescere,
& tabidi omnes perire; maximè quòd lib. 3. epid. citato,
duos refert, qui cum sine febre excrearent pallida, quæ
maius incendium, quàm flaua significant, non tamen
contabuerunt ambo, sed alter tantum; alius verò nihil
mali perpessus, incolumis euasit. Quòd si mali causam
referas ad humiditatem putrefactioni valdè obnoxiam,
& ad permixtæ bilis putrefacientem calorem, vnde inol-
lissimus pulmo potuit putrefieri, & vlcerari, obstat maior
bilis pallidæ acido, ratione cuius magis potens est vl-
cerare erodendo, quam liquida flaua putrefaciendo; alio-
qui pueri, in quibus redundat humiditas putredini minùs
resistens, cum sufficiente calore ad putrefaciendum, ad ta-
bem erunt magis proni, quàm iuuenes, contra Senis ora-
culum lib. 3. aph. 29.

Deinde. Si crassa, glutinosa, & dura sputa, frigida, crassi,
glutinosa, tenacisque humoris, ad pulmonis fibras collecti
sunt soboles ex Gal. 6. epid. sect. 3. com. 36. sic tenuis, calida,
tenuis & aquei? vnde contabuerunt illi qui talia ex-
creant?

Insuper. Si ex immenso, adurentèque calore, à quo te-
nax ille, pituitosusque humor affatur, atque lapidis instar
induratur, atque concreuit: cur febris non adfuit, si à
glutinosis pituita, pulmonis bronchia infarciuntur,
vnde non parato bono refrigerio cordi, fuliginibusque
adustis retentis, cor gliscit, & calorem concipit præter na-
turam? maximè cum hic lentus humor, retentus in cali-
do loco putrescat, ex quo eleuata aura cor afficit putredi-
nosè, vnde febris.

Si hæc ita expendenda sunt. Ad primum, concedimus
damnas Hippocratem synceram vomitionem; at eam
potius voluisse, quæ quodammodò permixta est, ob cau-
sam à Galeno assignatam. Rursus fatemur merè quidem
flauam, suæ acrimonie vehementia magis corrosiuam
esse quàm liquidam; habeatur siquidem calor is morda-
citas permixta humiditate: Verum quia hac ratione put-
redinis, cui obnoxia est, maiori periculo reddit corpus
obnoxium, vel membrum in quo redundat, maximè

Lib. II.

si aliquantulus calor adsit, qui putrefacere sufficiat, vt
accidit in exemplo primo, idè omnes contabuerunt li-
quida flaua excreantes, de quibus hæc; non sic memorati
lib. 3. epidem. qui flaua tantum expuerunt. Itaque ratio-
ne acredinis magis apta est flaua pura, & syncera ad ero-
dendum, & vlcerandum, quàm permixta liquori, sed
ex hac, quæ maiori ex parte abundat in pongioto hoc
membro, & humiditatibus pleno, plures contabescunt,
putrente humiditate, & putrefaciente mollissimum vi-
scus; materia autem putrefacta non minùs acris, corro-
siuæque sit, quàm quæuis alia, quantumuis calidissima
sit. Nec proinde inferas, pueros magis subiacere tabi,
quàm iuuenes: licet enim illorum natura magis putre-
dinosa videatur, ob multam illius ætatis humiditatem:
cum tamen ea à calore nativo, siue proportionato regu-
letur, nec valdè excedat, à putredine, quoad fieri po-
test, prohibetur; calidam autem humidam temperatu-
ram valdè excedentem, vel in qua maior est humidita-
tis excessus, solùm Galenus putredinosas appellat, &
simpliciter illas, in quibus sanguis redundat, quod ac-
cidit in iuuentute, 8. Method. 7. & 2. art. medic. 34. & 56.
Adde quòd magna resolutio, quæ in puerili ætate fit,
non patitur superabundare humidum, nec corporis la-
xitas, fieri obstructions, à quibus potissimum oritur pu-
tredo.

Ad secundum & tertium. Materialis causa crassorum
sputorum, inquit Galenus cit. epidem. est crassitudo, atque
tenacitas humoris ad pulmonem collecti; efficiens autem
est calor excedens, tum illius, tum vicini cordis, qui ple-
rumque potest pituitam adurere & indurare, sine eo quòd
febrim excitet. Hoc modo aduritur humor in pyloro in
hypochondriacis citra febrem, ex Galen. lib. 3. de loc. cap. 7.
& in mania humor aduritur absque febre, ex Galen. lib. 2.
de symptom. caus. cap. vltim.

Denique non inuras notam Galeno, quòd in his exem-
plis nullam de ætate fecerit commemorationem: cum
vtile sit agnoscere, quæ ætas sit magis obnoxia ad inci-
dendum in phthisim, vt scilicet morbum vsque adeò
frequentem, & periculosum euitemus, & ad eum pro-
prios debito regimine, quoad fieri potest, præserue-
mus, & maximè in Lusitania, in qua phthisis, ob terræ
inæqualitatem cum crasso, nebulosaque aère, est morbus
endemius & patrius, nam collibus, & vallibus abun-
dat. Quoniam Hip. lib. 3. aph. 29. scripsit, iuuentutem
esse huic affectui obnoxiam, & lib. 3. aph. 9. cum illa
iungit simul adolescentiam, dicens: Tabes fiunt præcipuè
atque ab a decimo octavo vsque ad trigésimum quintum. Pla-
num est autem adolescentiam vsque ad 25. annum ex-
tendi, ex Galen. 5. aph. 7. (siue velis vnam, & eandem esse
cum pubertate, incipiente 12. aut 14. ex Galen. 3. aph. 27.
siue ab ea distinctam, & incipere anno 18.) & à 25. vs-
que ad 35. mensurari iuuentutem, ex Galen. 3. aph. 30.
Quia ei go dicto annorum numero vna tantum ætas non
comprehenditur, sed tota iuuentus, & pars pubertatis;
seu tota adolescentia, si illam in hanc, & exquisitam pu-
bertatem diuidas: idè Hipp. plurali numero nuncupa-
uit ætates phthisi obnoxias, improprie verò Auic. 1. 3. 3.
tract. 4. cap. 20. 18. & 30. quasi anni illi vnà tantum coër-
ceantur.

Cur verò inter reliquas, ex ætates magis phthisi sub-
iciantur, illisque frequentior, magisque familiaris dicatur,
arbitratur Galen. 3. aph. 29. non ex virtutis imbecillitate,
quæ fortior tum temporis est; aut ratione membrorum,
quæ magis completa & exacta, & atque actiones (saltem
animales) sunt exactiores, 6. de sanit. tuenda. & 1. aph. 14.
& lib. 3. eiusd. 18. sed ex accidenti, & vt loquitur Galenus,
secundum aliquid, hoc est, propter inordinatum vitæ re-
gimen, quo per eas ætates peccatur, tam in cibo, quàm
in potu, & in aliis non naturalibus motibus, præcipuè in-
nis, &c. ex quibus facile mala rumpuntur, & hinc enenit
sanguinis eruptio, & phthisis, iuxta oraculum Senis lib. 7.
aph. 15. & 16. A sanguinis sputo puris spurium, phthisis, flu-
xus, & mors.

Addit prædictæ Galeni causæ, eruditissimus Heurnius

in com. sent. 29. lib. 3. aph. quoniam in ea ætate ardet sanguis biliosus, qui è venis pectoris: aut pulmonum exsudat: vel isdem ruptis, apertis, vel excessis erumpit: ab istu, saltu, vociferatione, vel sub sole, & humi quod cubarint; vel acris diatæ, inde ferina distillatio.

Iungi potest & alia causa ex falso, acrique Catarrho, cui mediæ illæ ætates obnoxie sunt, utpote calidiores, præsertim iuuenilis, quom calida & sicca sit, atque adeo multa bile vexetur; vnde nihil mirum, si à capite in pulmonem influens exulceret, & tabem frequentius inducat, quàm puerorum, & senum catarrhi: licet enim frequentiores sint. 3. aph. 26. & 31. in senibus tamen humor defluens ex frigore torpet: in pueris multo humido hebetatur, atque exulcerare prohibetur: non sic mediis illis temporibus, in quibus præ acrimonia exulcerat, sic momente Philotheo *in com. cit. aph.*

Ultimò Oribasius *in com.* multipliciter contra Galenum insurgit, negans ob debitum vitæ regimen, iuvenes esse phthisi magis obnoxios: nam ij validè exercentur, ob vires plusquam in alio tempore robustiores, & alimèta reprobata contereere valent. Deinde Galenus *in com. 39. lib. 2. aph.* iuvenes, ob inordinatum vitæ regimen, & in tempestiuos motus, omni morborum generi dicit esse obnoxios, & non soli phthisi: non ergo causa à Galeno proposita est frequens & peculiaris, atque in ipsum ex mente Auicennæ inclinatur. Vgo 5. aph. cit. immò plures in hac ætate constituti sanissimè, in otio, & sine vllis in victu, & potu erratis viuentes, creberrimè incurrunt phthisim. Quinimò continentes viri, & fœminæ, ab omni excessu, motuque inordinato abstinentes, hoc morbo corripiuntur.

Non negamus, causam huius euentus esse, quoniam per eas ætates maior sanguinis cõpia redundat, qui vasa rumpit, vnde sanguinis sputum, & pulmonis vlcus, vt docet Galen. 3. aph. 27. cum cesset iam in corpore augmentum; cum enim minùs iam fiat, immò & minor nutritio, minùs de eo absumitur, nec tantum, quantum conficitur, vnde necesse est redundare. Præterea fusio, ebullitioque sanguinis, vna, vel maxima est plenitudinis occasio, 1. aphorif. 15. & lib. de plenitud. & alibi passim: atque à calore per illa tempora plusquam in aliis ætatibus vigente, sanguis magis funditur, ac ebullit, præcipuè ad arterias venosas, ex vicini cordis, & illarum incendio. Igitur in illis propè viscera, & pulmonem sanguis maximè redundabit. Quare cum redundantia, frequentissima sit causa ruptio- nis, vnde hæmoptoïsis ac phthisis consequuntur, sit vt in temporibus illis morbus hic frequentius occurrat, quàm in aliis ætatibus antecedentibus. In his est generetur multus sanguis, hic ob hebetatum calorem ab humido quo abundant, minùs ebullit, & totus in nutrimentum, & corporis augmentum transit: in subsequen- tibus calor iam minuitur, decrefcit sanguis, similiter & feruor, à quo solebat augeri.

Ex his elicies rationem, ob quam continentes hic morbus magis infestet: cum enim castè viuant, vt plurimum menstruis sanguis non rectè purgatur, & retentus, ad thoracis partes restagnans, hæmoptoïsim parit, & tabem, ex Galen. 6. aphorif. 12. præsertim cum maximus sit vteri cum partibus spiritalibus consensus. Otiosi, & inexercitati, copiam sanguinis non absumunt, & fortè vini potu, victuque multo vti solent; vnde multiplicatur sanguis, propè viscera, vasa distendit, & rumpit; & sic vtilissimè consulitur his, vt parco victui assuescant, sanguinem non nunquam mitant, præsertim in vere, & ex crure; assuescit enim sic sanguis ad partes distantissimas trahi, non ad supernas, cum euidentissimo phthisis discrimine. Hoc enim modo Galenus vertiginosos præseruat, & comitiali morbo obnoxios, *lib. de sang. miss. cap. 19.* & sub vno exemplo morborum, qui partes supernas infestant, cæteri comprehenduntur, ex Galen. *lib. 3. acut. 42.*

Nec leuem nobis præbit dubitandi anam solertissimus Galenus, qui tot ægris connumerans phthisi emortuos, nullam fecerit mentionem de illorum natura, aut corporis constitutione; in qua re describenda primus omnium insudauit Senex Cõns, qui considerata corporis

A forma, naturam alata pronuntiauit maximè dispositam ad phthisim, *lib. 6. epidem. sect. 3. text. 18.* dicens. *Quæcumque alata natura laterum, propter impotentiam occasionis, & in distillationibus malignis, & si excretio sit, & si non sit, matum, & lib. 1. epidem. sect. 1. text. 18.* postquam dixerat in constitutione quadam plurimos fuisse marcos factos, maximè eos, quorum natura vergebat ad tabem. Hi enim præcipuè in hunc morbum frequentius incurrunt, explicante Galeno *lib. 3. aphorif. 13. & 4. acut. 8.* & in comment. cit. loci epidem. in quibus thorax adeo angustus est, & restrictus, vt spatulae in morem alarum prominent. Addit Auicenna, si collum oblongum sit, gracile, mollis cutis, albus color. In his cor, cerebrum, pulmo sunt imbecilla, & exiguo admodum innato calore prædita: nam debile cerebrum facillè repletur, & frequentium defluxionum est origo, quibus ad thoracem descendentibus, malignæ fiunt distillationes, acres & mordentes infirmum pulmonem, qui hac de causa facillè vlceratur; ad cuius vlcus febris consequitur, correpto corde ab extraneo calore, & sic excitata ferina tussis, vlcera magis tordescunt, & dilaniantur; vnde iugi, continuæque febri corpus occupatum, putrescente deinde pulmonum substantia, vt inquit Fernelius *lib. 4. patholog. cap. 8.* & firmat Galenus *hoc in loco*, contabescit, & absumpto humido rorido, & primigenio, glutinæque dissoluto, cuius vi & ope partium continuitas seruetur, tandem perit & extinguitur.

Ad hæc, ex defectu & debilitate caloris, multiplican- tur excrementa, à quibus distillationes, vasorum rupturæ, & tabes. Quod verò pectoris strictura cum longo, gracili- que collo, cordis, cerebri, & pulmonis arguat imbecil- litatem, exiguumque calorem in vitæ principijs, colliges ex eo, quoniam thoracis costarumque amplitudo, cordis ac cerebri magnitudini respondet, 2. art. medic. cap. 11. & 29. & 6. epidem. sect. 3. com. 18. & cerebro non solum pec- toris ossa, sed & vniuersa totius corporis attestantur; non quasi ab eo oriatur, sed quia omnia tandem coherant, & respondent dorsali, quæ & cerebro. Vnde Galenus *lib. 6. epid. sect. 6. ad fin.* scribit, *ossium naturam à capite esse estimandam.* Iam verò cordi pectus respondet; quia si calidum est cor, thoracem amplificat, tum quia calor vniuersim distendit, tum quia informatrix post calidi cordis formationem, instrumentum parat, & domicilium sufficienti aëri trahendo, recipiendoque in calidi cordis subsidium, vnde & pectus, & pulmonem magnificat. E contra verò minuit, angustat, coarctat, in defectu caloris natiui. Cum igitur paruus angustusque thorax, cordis ac cerebri indicet paruitatem, simul & pulmonis in cordis vsum creati; membrorum autem paruitas ex informatricis imbecillitate ob inopiam caloris nati- ui oriatur, vt pulchrè docet Galen. 6. epid. cit. fit vt ex stricto, angustoque pectore in alata natura, principiorum debilitatem, & aptitudinem ad phthisim coniu- ciamus.

Iungitur alatae naturæ plerumque collum gracile, & oblongum, quia cum vertebræ ipsius colli parum amplæ euaserint, immò strictæ & angustæ, extendit eas natura; nam longitudine & proceritate, tentat quamprimùm latitudinis defectum compensare. Cur verò ex proce- ro collo maior aptitudo ad phthisim oriatur, inquit Au- relianus *cap. de phthisi*, quia per longum collum difficil- ius expurgatur materia, ex pectoris & pulmonis caui- tate cumque sæpè tentetur purgatio, hæc non perficitur, immò frustratur; vnde retinentur intra pectus humiditates, & putrescunt: à quibus putrefactis putrescunt partes quas tangunt, eroduntur, exulce- rantur.

Denique ex eodem caloris defectu, albi, mollisque sunt, qui pectus habent strictum; & spatulas in effigiem alarum prominentes; albedo enim frigiditatis est so- boles, *in arte medic. 58. 59.* ex ea canities, vitiligo, &c. & ad eam sequitur mollities, ob copiam humiditatis acer- uatæ, quæ ob defectum caloris resolui non potuit. Neque obiciat, in frigidis naturis non multiplicari sanguinem, à quo rumpuntur vasa, neque bilem augeri,

à qua acris distillatio emanat. Quomodo ergo cohererebit, calidam ætatem, & frigidam temperiem esse paratioris ad tabem? Dic, ex abundante crudo pituitosoque sanguine, cuius frigidum tempus, frigidæque natura est ferax, etiam vasa distenduntur, rumpunturque: nam pituita detenta putrescit, salsa acrisque fit, vnde pungit, rodit, vlcerat: ob hæc causam frigidis senes vigilant valde, 3. aph. vlt. Quare rectè potest dispositio vna diuersis esse familiaris, & conuenire cum tali temperamento natiuo; simul & cum ætatiuo, non simili, aut proportionali, sed opposito. Quod si adhuc istes, pueros & senes, quibus debitor vis est, & in illis magis tenera, mollioræque membra, à tabe frequentius molestari, si hac de causa dicitur frigidæ naturæ magis familiaris: Responde huic obiectioni commode, quia licet etiam in pueris, & senibus phthisis accidat, quemadmodum morbi omnes in omnibus tem- poribus; 3. aph. 19. ita tamen eam frigidæ naturæ addicimus, tanquam familiarem, vt aliquam bilis redundan- tiam exigamus, quæ in illis ætatibus maiori ex parte non datur, sed præ aliis in iuuenili, atque idem hanc potissi- mum dicamus huic morbo. Tu verò per otium lege Val- lesium, & Fuchium *in com. citata sent. lib. 6. epidem.* & inter aphorif. interpretes, Cardanum *in com. sent. 29. lib. 3. aph.*

QUESTIO XXVIII.

Quod in curatione tabidorum non errauerit Galenus, & cum Tralliano sit conformis. Contra per- rissimum Lusitanum, & communem Medicorum sententiam.

COMMENTARIUM.

MIRUM est quod multi volunt, & ferè apud primæ notæ viros est compertum ratumque, Galenum vsu, omnigenoque experimento dexterrimum, immò Medicæ scholæ vigilantissimum speculatorem, & commodissi- mum mystagogum, in horum affectuum curatione cæcuti- sse. Hæc est concors, & vnanimis Medicorum senten- tia. Sic sentiunt ferè omnes, qui de tabe peculiare caput conscripserunt; quorum voto coactus Thomas à Vega, vir omnium calculis doctissimus, *in com. huius loci*, non dubitat summos viros, sicut Galenum deerrasse. Sed quo- niam lis, & controuersia, in causa horum affectuum ex- plicanda, est reposita, ne Andabatarum more clausis ocu- lis historiæ explanationem aggrediamur, liceat exactiori- turina eam speculari, à primo ægro exordium iumen- tes.

Humorem liquidæ bili simillimum, medium inter flauum, & pallidum, nulla acredine infectum, ex icore, venis, aliæve corporis parte posse in pulmones confluere, illud facit manifestum, quod in his partibus, non in pul- monibus illa generetur; quæ maiori impetu ad spirita- les partes confluens, cum calida sit, & in loco calido de- tenta, febriculam lentam, putrida fuligine cordi com- munita, excitauit: qua de causa, ob viciniam, calore extraheo in cordis corpore firmato, & humore de nouo velut in orbem confluente, tabes incepit; computrescen- te autem, purulentum sputum æger excreauit, sumpto vi- delicet lato puris significato, quo humor similis puri in- telligitur, prout supra *in com. Hist. 26. de Empyemate* late- re retulimus. Ex putredine autem humor retentus cum acquireret acrimoniam, vasis parui hac de causa exesio fa- cta est, & sanguinis pancum quiddam in sputis apparuit. Ob purulentum ergo sputum, iugemque febrem, cor- gliscit & exardescit, & communicato omnibus deinceps partibus squallido calore, harum genuinus innatusque vigor, exhausto pabulo, tabescente magis ac magis cor- pore, resoluitur & perit. Hoc in tribus expertum se fuisse commemorat; quos morti proximos, pulmonis particu- las quadam putridas, ex putrescente pulmonum substan- tia per sputum eiectas excreuisse narrat. De horum cœtu sunt illi, quos *in epidem. citat* auctor iste, qui in initio,

A pauca adhuc humoris quantitate fluente, licet nulla, aut non ita vehementi febre tenerentur, tamen illorum exem- plo tabesce e cœperunt, & obière.

Hi sunt qui ob spiritalium instrumentorum affectum mortui sunt, licet nihil cruentum excrearent. Possi- autem plurimos citra cruentam sputionem tabe relin- quere, præter Galeni hoc loco auctoritatem, *lib. 5. pathol. cap. 10.* Fernel. firmat, edoctus ab Hip. *lib. de intern. affect. num. 120 & 13.* quando videlicet sputum crallum, & mucum à capite descendit in pulmones, ipsoque infarcit; qui ob- structi, & mucilaginosi humoris copia obruti, non bo- num possunt parare cordi refrigerium. Qua de causa si diu durat defluxio hæc, cor calidius redditum, & non bene ventilatum, calorem concipit præter naturam; totumque corpus, partisque internæ inflammantur nimis, & ex- candescunt, & humido depopulato tabes oritur, & euen- nit mors.

Miraberis fortasse, & metito sanè, cur tussis non me- minerit Gal. si verum est, hanc naturale esse symptoma, ad expurgandas spiritus vias à natura ipsa comparatum, ex Galen. *lib. 2. de caus. sympt. cap. 4.* Nam si noxa pleuræ, & se- pti tranuerfi, non potest esse causa tussis, citra hoc quod communicetur pulmõni, ex Galen. *lib. 2. de cris. cap. 10. & lib. 5. de loc. cap. 3. & Au cen. 10. 3. irrat. 4. c. 2.* quid de pul- monibus ipsis, non per viciniam aut consensum, sed per essentiam & proprietatem laborantibus proferemus, qui- bus affectis illic tussim excitari est necesse? Hanc enim vt manifestam & ex necessitate euenientem, tanquam no- tam præterit; nam quæ omnibus patent, ea præ mit- tenda sunt, ex Galen. *lib. 4. de rat. vict. com. 72. & lib. 2. de difficult. resp. cap. 7. & lib. 6. epidem. sect. 2. com. 30.* Obscura enim repetere non grauat, *lib. 10. meth. cap. 5. in med.* Ne- mo enim sibi persuadere poterit, pulmonum partes sine tussis excerni potuisse, cum Galenus de frequentioribus pulmonum affectibus sermonem instituens, tussis perpetuò faciat mentionem.

At de illo, qui frustum paruo grandinis grano simile excrebat, tantisper peragamus. Galenus enim hic cau- sam suæ generationis habuisse affirmat, quod lentus ille humor, qui antea expuebatur, siccatus, induratusque, ad huiusmodi substantiam peruenerit; quæ autem fue- rit intemperies exsiccans & indurans, proferemus modò.

Hæc est succincta affectuum horum explanatio. Pu- tant ergo plures, medicamenta à Galen. allata, inutilia esse, & nullus vltus; cum enim calida sint, febrem magis in- tendunt & exacuunt, humorem crassum & lentum, ab- sumpta tenuiori parte, crassiorem reddunt, cor, cæteraque viscera, immò totum corporis habitum siccum, & squalli- dum inflammant. Quare humorem crassum præ calore, frigidis aperientibus esse debellandum censent, maximè cum afferat Galen. *lib. 6. epidem. sect. 3. com. 36.* horum spu- torum rotundorum, lentorumque, & temporis diurnitate tabem committentium, causam esse localitatem; quare mirantur valde Galenum, tabidos, sicut anhelosos perferantem.

His commotus Alexander Trallianus in Galenum, vt iniurius insurrexit, *lib. 5. cap. 4.* in hunc modum præfatus. *Meminit autem, inquit, diuissimus Galenus cuiusdam, qui non calculum, sed grandinibus similia expuerat: Item alium quorundam, qui similia bili color esset arececerant. Atque miror quomodo ipse nullo refrigerantium vi voluerit; nam & Mi- tribidatis ipsis offerebat, pariter & Athanasianis, & que adhuc magis exsiccata potest, theiacan, aliæque grana asiatica ad suspiriosos inscripta, qua acris quibusdam, & acruentibus medicamentis constant. Atque ease non solum in vno viro, sed etiam in compluribus vidisse dicit. Nullus autem eorum, qui in eiusmodi acciderunt, mortem effugere potuit, sed omnes cum paulò longiore tempore, aut breviori perdurassent, interierunt. At reuera, verum est hoc, quod de Archigene ille prodidit: diffi- cile enim est, homo cum sit, in multis non peccare, quia nonnulla prorsus ignorauerit: nonnulla etiam negligentiùs conscripserit. Atque hæc dicere de tam sapiente viro ausus non fuisset, nisi veritas confidens me esse non animo incitasset, atque ego rursus in- pinm esse censuissim silere. Nam Medicus eam id quod sibi videtur*

videatur, arripit, & non explicat, valde alios offendit, & impietatem exercet, magnaque errori imprudens seipsum sponte implicat. Verum illud agendum est, quod Aristoteles dixit, amicus quidem Plato, amica vero etiam est veritas: duobus autem propositis, veritas præferri debet, &c. Hactenus Trallianus. Quamquam Simon Genuesis, & Iacobus de partibus fidiissimi eius interpretes, historiam solum enarrant, sed calumniam in Galenum (tanti forsam viri pace), pertranseant. Historia autem Trallianus est huiusmodi. *Vir quidam calculum exquisitè figuratum expuit, non crassum humorem & viscosum, sed reuera calculum: non asperum, sed lauem valde durum atque reuidentem, ut in terram quoque proiectus sonum ederet. Hic vir longo tempore vexatus tussi, non potuit ne valde tussiret, liberari, quousque calculum expuisset. Vixit autem vitæ temperato, humectante, & potius refrigerante mediocriter: erat enim & curis deditus, & habitu tenuis, ut hoc etiam tabidis ipse responderet. Et nisi his usus fuisset, puto illum similiter is, qui tabe laborarunt, interiturum fuisse, &c.*

Vides, vt Trallianus ratione, & experimento munitus, Galeni sententiam respuat, & condemnet. Necessè ergo est ostendere, in curandis his ægris minimè errasse Galenum: deinceps, cum hoc illum esse concordem. Nam, nec bonum argumentum, Trallianum contra Galenum constraxisse puto, quia sic affert: *mortui sunt, non enim oportet, vt quos Medicus præ manibus habet, omnes sanos faciat, moneute sic Hippo. lib. 1. prog. text. 2. cum sufficiat solum facere, quaratio suppeditat, & longus usus peritæque sommonstrat, ex Galen. lib. 6. epid. sect. 8. comment. ult. & maximè cum Galenus necessariæ illorum mortis causam adduxerit manifestam. Galenus namque non omnibus & singulis exhibuit Mithridaticam, Athanasiamque confectionem, & theriacam, aliâque foliata, & spicata medicamenta, quæ insigniter calefaciunt, attenuant, & exsiccant, vt potè composita ex Opobalsamo, Casia odorata, Spica, Pipere, Costo, Stryrace, Glycyrrhiza, Eupatorio, melle, & aliis, quorum descriptionem ex professo referunt Cornel. lib. 5. cap. 23. & 24. Paul. lib. 7. cap. 11. Aëtius retrab. 3. ferm. 4. c. 121. & retrab. 4. ferm. 1. cap. 89. Trallian. lib. 3. cap. 17. quæ confectiones Romanis Medicis maximo erant in vi: hæc rectè cum sciret Gal. multis de causis nocitura; sed in tertio ægro, qui pulmonum putres quasdam portiunculas expuebat, est expertus. Hæ enim cum exsiccantia sint, putredinem in carnem pulmonum serpentem arcunt, & supprimunt, & qua odora, spiritus vitales à vaporibus sordidis ferè extinctos resciant, & refocillant. Cum enim caro pulmonis putrida sit, & exulcerata; neque vitione, aut scitione liceat vti, veluti in partibus externis omnino corruptis quotidie fit: idè ad vlcera abstersionem, putredinisque inhibitionem odoratis exsiccantibus curatio est celebranda. Denique primum, & secundum, vltimolque ægros frigidis humidis, vt par est, Galenus perlanare intendit, præsertim cum febricula adesset, quæ deinceps ex nouo confluxu humoris est aduicta; quod Trallianus firmat, & annuit Galenus. Verùm cum pulmonis carnem exulceratio apprehendit, & ex vlcere, tabes & febris oriuntur, exsiccantia ob dictam causam præferenda sunt.*

Sed quid respondebimus contradicentibus Galeno, curanti expuentes grandinem calidissimis medicamentis, & quæ asthmaticis auxiliari solent? Dic non perpetuum esse, rotunda sputa, & dura grandinum instar, ab adurenti calore, vel vt causa effectrice generari, cum etiam à frigiditate fieri possè exsiccationem, Philosophus concedat lib. 4. meteor. cap. 5. Nam frigus cogendo calidum internum atque illud fortius reddendo, desiccet: cum hoc deinde humorem absorbit. Siccantur ergo omnia non solum calefacta, sed refrigerata; cum constet frigus natura sua constringere, & repellere: constringentia verò & reprimentia, humidum exprimentido desiccant: quo titulo Gal. lib. 7. meth. cap. 6. extenuatos & aridos, ab adstringentium viu summoperè arcer.

Quid ergo mirum, si ab exsiccante frigiditate sputum lentum in grandinis formam fuerit redactum? id perbellè ostendit Gal. lib. 3. aphor. com. 31. dum à cerebro excrementa confluentia in pulmones, crassa, lenta & viscida, per sæpe dura à frigiditate effici affirmat. Ob quam causam

A medicamentum asthmaticis conueniens, attenuans nimis, & valenter calfaciens exhibuit, cuius ope non ita facile grando generabatur, eratque propterea minor, & infrequentior. Medicamenti autem utilis ad asthma; & dympnoicos, exempla lege apud Galen. lib. 7. de compos. medicam. sec. loc. cap. ult. Ex quo patere arbitror, omnes ferè obiurgandos esse Medicos, qui citra distinctionem vllam, Galenum sedulo calumniari ausi sunt: qui enim alios ex tempore reprehendit, seipsum afficit contumelia, ex Galen. lib. 3. epidem. sect. 1. com. 4. in fin. & Rhasio lib. 6. aphorism. text. 40. nam melius est tacere, quam temerè pronunciantem falli, ex Galen. lib. 1. de dieb. decretor. cap. 11. quoniam Galen. non in omnibus, sed in quibusdam tantum calida medicamenta propinat, vt vel pulmonum putrilaginem, vel grandinis generationem, & ob huius causam, repentinam futuram suffocationem impedit, cum valde refrigerantia sint vitanda; nam omnia cogunt, incassant, crassumque impingunt humorem, eumque excerni prohibent. Si verò Trallianus, ægrum qui expuit calculum, frigidis & humidis curauit, Galeno minimè aduersatur, cum potuerit calculus, à calida & sicca pulmonum intemperie concreuisse: præcipuè cum æger esset squallido habitu, & tenui præditus, cuiusque vehementer oppressus, cui refrigeratio & humectatio utilis est. De quo dubio, vide Christoph. à Vega lib. 3. art. medic. sect. 6. c. 2. in fin. Deinde si febris non sit ita valida; humorumque viscosorum in bronchiis pulmonis adsit copia multa, quis dubitat calida medicamenta posse esse ex vsu? Sic Absinthium in tertiana vera, & in non vera Piper, Hyssopum, aut Origanum, Galen. in lib. ad Glauc. propinat. Sic in lethargo, seu qualibet alia pituitosa inflammatione interna, medicamenta calida exhibere non veretur, 13. meth. c. 21. Sic in hydrope, præsentè febrì, victum non humidum, sed siccum imperamus, cum Galen. lib. 1. aph. 16. Sic in frigidis vteri, naturaliumque partium obstructionibus cum febrì, victum calidum, exercitium, & alia medicamenta calida deobstruentia consulimus cum utilitate summa, edocti ab Auic. 4. 1. cap. 24. Sic etiam Medici, valido renum calore præsentè, calidissimis potionibus ad frangendum lapidem vtuntur, vt hic medicamentorum tenuitate diuisis promptius educi possit. Sic Gal. hoc loco, calida, & attenuantia vtilia esse pronuntiat, quia causam materialem grandinis hac ratione expellere fatagit. Lege Carrerium disput. 38. ad libros Galeni, de loc. affect. cap. 4. qui de hoc negotio diligenter plura exarauit.

HISTOR. XXXVII. PAVLI, De pectoris calculo.

Calculus, tussi proiectus.

Notus certè quidam mihi est, ex iis qui sanguinem è pulmone reiciunt, qui temporis processu, maxima cum tussi & sanguinis copia, * calculos quatuor aut quinque expuit, asperos tribulorum modo, ad magnitudinem siliquarum trium aut quatuor, ac deinde dolore leuatus est, &c. Paulus lib. 3. cap. 31. Trallianus lib. 5. cap. 4.

PARAPHRASIS.

Hanc historiam affert etiam Trallianus lib. 5. cap. 4. dum virum quendam calculum exquisitè figuratum, lauem, durum, & reuidentem expuisse refert qui in terram proiectus sonum edebat. Similes vidit è pulmonibus expullos Aretæus lib. 1. chronion, cap. 12. & Galenus supra, cap. 8. lib. 4. de loc. affect. historiam describit cuiusdam diuturna tussi vexati, qui frustulum quoddam grandini simillimum excreuit. Tradit Beniuenus cap. 24. de abditis, Henricum Alemanum lateris dolore cum tussicula sicca per triennium vexatum, tandem calculum ad Auellanæ magnitudinem expulisse, ac sanitati fuisse restitutum. Refert Iulius Cæsar Scaliger ad Cardan. exercit. 108. num. 3. se vidisse in pulmonibus Alberici quæstoris aliquot calculos, æquabili

æquabili superficie durissimos, colore argillaceo. Meminit Rembertus Dodonæus c. 23. exemplorum memorabilium, calculi ex pulmonum arteriis excreti. Fernel. firmat lib. 5. pathol. cap. 10. dicit enim se vidisse, virum quendam, quoties excitatione incalefcebat, concitata tussi calculos è pulmonibus edidisse præduros, eosque modo hordei, modo pisii magnitudine, quin in nonnullis ex orthopnoea extinctis, & dissectis, in pulmonibus veros calculos deprehendisse, refert Victor Trincauellius lib. 1. de curand. part. affectibus, cap. 6. confirmat, vidit, & manibus propriis extraxit Columbus lib. 15. de his que raro in anatome fiunt. Eosdem reperit Ioannes Kentmannus lib. proprio de lapidibus in humano corpore repertis. Castrensis Lusitanus lib. de meteor. microcosmi, cap. 15. se vidisse scribit in matrona quadam, quæ dilecta fuit, pulmones vniuersos quasi grandine repletos, & monialem se curasse refert, quæ granulosa quadam, grandinis instar exercebat.

Observatio VIII.

Globus crystalliformis tussi proiectus.

Laborauerat multo antea tempore Senex quidam importuna tussi, quæ à catarrhosa defluxione originem ducebat. Is licet plurima diu tentasset auxilia, adhuc vehementiori tussi in dies magis ac magis premebatur. Tandem vno die cum suffocationis discrimine globulum crystalliformem auellanæ parvæ magnitudine molestissima tussi excreuit, durum & compactum, quo eiectione conualluit. Ne verò ex partium habituali intemperie iterum malum recrudesceret, mucosis humoribus prius vacuatis, fonticulum in læuo brachio affigendum curo, cerebrum roboro, thoracem à lenta pituita purgo; terebinthina vario modo exhibita, sudorifica ex ebena celebranda impetro: quibus exequutis ad pristinam reuersus est valetudinem.

Nec mireris: nam ossa vidit Columbus in pulmonibus, lib. 15. de iis que raro in anatome fiunt. Quare si hæc in iis reperiuntur, quantum magis lapides, quos natos in pulmone, & ab amico transmissos vidit Gælinus part. 1. cap. 12. de fossilibus. Inuenerunt Cardan. lib. 4. aphorism. com. 79. Ferrandus Senior lib. de nephritide. Cornel. Gem. lib. 1. c. 6. cosmocrit. & lib. 2. Cyclognom. pag. 76. Gordon. partic. 5. c. 18. Gilbert. Anglic. lib. 6. compend. c. de lapide renum. Ioan. Harcul. in commentar. ad cap. de lapide vesicae Rhasis. Musa com. ad aph. 79. lib. 4. aph. Scholiog. Holler. ad c. 48. lib. 1. de morb. inter. Iacot. ad aph. 67. sect. 2. lib. 5. Coacar. Hip. Gerard. Berges. Forest. lib. 1. 4. obseru. 26. in Schol. Felix Plater. lib. de obs. prop. Vier. lib. 3. cap. 2. de prestig. demon. & lib. 4. cap. 16.

Quid plura? nonne in pulmonibus, aspera arteria, vitallium instrumentorum capacitatem, animalcula mucis, strobilicis nucleis, cimicibus; vermiculis similia generantur, quæ tussi tandem reiciuntur? Hæc omnia per tussim excerni è pectore testes sunt fidiissimi, Auenzoar lib. 1. tract. 11. c. 3. Alzaharanius tract. 13. pract. cap. 1. Thom. à Veiga comment. ad cap. 5. lib. 1. Galen. de loc. affect. Broussol. lib. 4. aph. comm. 97. Beniu. cap. 77. de abdit. Fernel, lib. 6. patholog. c. 10. Mundel. dialog. 4. num. 42.

Quid dubitandum? nonne humor viscosus, lentus, & tenax è cerebro in spiritales partes delapsus, cum totus ob multas causas non expuitur, & in pulmonum bronchiis, cuiusque adhærescit ita firmiter, vt etelli non possit temporis diuturnitate crassescens, vi caloris ignei ac retorridi, in vitream, gypseamque pituitam; ac tandem in lapillos verti potest: quos expuisse hunc ægrum, tribulorum modo asperos, & ad magnitudinem siliquarum trium aut quatuor, hoc loco Paulus refert. Sunt autem tribuli, aut aquatici, aut terrestres, ex Dioscorid. lib. 4. cap. 16. hi vel in domorum aëris, vel septis villarum nascuntur, secundum folium, spinas & aculeos habentes, quas cuspides priuatim contemplantur Theophrastus in hac planta lib. 6. de histor. plantar. cap. 6. nam, vt notat Ruell. lib. 3. de natur. stirp. cap. 84. ea spinarum aculeis insigniter armata, & munitur. Erat ergo lapis proiectus, spinosus & asper, tribu-

lorum modo, pondere siliquarum trium aut quatuor, hoc est, granorum 12. aut sexdecim: nam siliqua apud Saladinum, & Lacunam in lib. de ponderibus & mensuris, habet grana quatuor.

QUESTIO XXIX.

Quid efficiens calculi causa, frigiditas esse non possit: Contra Vallesium, Cardanum, Mercurialem, & Costæum doctissimos.

COMMENTARIUM.

Calculus.] De calculi causa materiali, communis recepta Medicorum opinio est, quod sit humor crassus, vitiosus, tenax & lentus, quicumque is sit, qui ratione visciditatis vnitur, & concretit. De efficiente sæpe, & anxie quæstum inter Doctores scio, num sicut calor est humorem exallans, exsiccans, & indurans, sic etiam frigiditas exsiccans esse possit, nam quæcumque indurantur, id patiuntur vel à calido exsiccante humidum, vel à frigido illud exprimente, iuxta Philosophum lib. 4. de meteor. cap. 2. & 3. A calore igneo calculos generari, constans est sententia Galeni lib. 6. epidem. sect. 1. com. 6. dum enim huius vitiosiores partes resoluuntur, & crassiores terrestriores que remanent, hæc ob visciditatem vnita, & compacta, formam lapidis acquirunt. Eandem sententiam habuit, in eodem lib. sect. 3. com. 15. *Huiusmodi verò crassitudo, multa collecta, & in unum coiens, cum semel aliquando non oportuit excretæ, inuis diutius remanserit, coagumentandi, concrendique initium capit. Eo verò principio factis, facile postea quidquid iterum reliqui crassi in vltimam delabuntur, priori agglutinantur, maiorque inde cophosus calculus redditur: quemadmodum extra, & in calidis aquis nascuntur, & in vasis vbi calefit aquas quodidie lapis concretere cernitur. Igitur vinarum crassitudo, creandorum calculorum prima, potissimaque causa est. Caliditas verò etiam mediocri ad huiusmodi materiam spissandam satis est: nempe & in calidis aquis scaturientibus, nisi moderatis tepidiores sint, topi concrecentes apparent, &c. In quem sensum intelligendus est Auic. 18. 3. tract. 2. cap. 16. dum causam lapidis efficientem, esse caliditatem egressam ab æqualitate manifestè pronunciat. Explicat Serap. tract. 4. cap. 40. caliditatem hanc interdum esse igneam, aliquando temperatam asseuerans; hæc enim per moram, diu, importunèque agens, vt in senibus, viscosum humorem, resoluendo humidum, cogit in lapidem. Demùm veros lapides in renibus, & alia quavis parte generatos, à calido fieri ipse asseruit, lib. 1. de aliment. facult. cap. 5. & lib. 3. eiusdem, cap. 1. & 6. & lib. 3. aph. com. 26. Firmant Aristot. part. 10. problem. 42. & Fernel. lib. 6. patholog. cap. 12. Ludovicus Lobera lib. 2. de quatuor agritudinibus alicis, cap. 53. de causa lapidis renum. Qui ex omnium sententia, efficientem causam esse immoderatum renum calorem, qui humores pertrens, siccans, & obdurans, mutat in lapidem, constantissimè asseuerant.*

Non defuere tamen plures, iique emunctæ natis viri, qui tantorum virorum sententiam improbant, & redarguere moliantur, vno solo argumento muniti, quod videant Galenum cit. com. 15. lib. 6. epid. asserentem, vesicam nervosam, & pauci sanguinis existentem, crassitudinem in ipsam transmissam cogere, & inspissare: quod ipse etiam fatetur lib. de ren. affect. dignot. atque medic. cap. 2. *In vesica autem existente frigida (membranosa est enim, paucique sanguinis, & ampla intus capacitae) rursus consistit, densaturque ad eandem crassitudinem, quam paulo ante monstrauimus: consistenteque principium sumit, si diutius in vesica commoretur, &c. Ex quibus locis anam arripuit Mercur. lib. 2. variar. lect. cap. 11. reprehendendi Galenum, cuius sententiam amplectuntur Vallesius in com. text. 6. sect. 1. lib. 6. epid. in initio, & Cardanus in com. aph. 79. lib. 4. aph. quam opinionem primus omnium habuit Marianus Sanctus in suo libel. de lapid. ren. & vesica.*

Multipliciter peccate hos auctores nemo non videt. Primò. Nam cum lapides in humano corpore reperti, calore non liquentur, calore concretos omnes esse constat. Secundò.

Secundò, quoniam Alexand. lib. 1. problem. 110. lapides, nec in pueris, nec in senibus à frigore posse oriri confirmat, edoctus à Galen. lib. 2. de temp. cap. 3. §. Neque enim tanta esse in eo frigiditas potest, ut aliquid in ipso concrefcere in duritiem queat, &c. repetit 6. epidem. sect. 5. comment. 27. dum explicans sententiam, refrigeratio, que in ventre sunt, durat, in hæc verba prorumpit. Hoc enim de refrigeratis partibus, que interioribus abstrusa non sunt, rectè dici potest: partes enim ventris adeò rigere nequeunt, ut cibi, potusque congelati indurentur, sicut alia extra corpus nostrum hyeme frigore concreta durefcunt: prius enim, quam ita frigeret, homo interiret, &c. Et vel ipse Galen. loc. cit. de ren. dignot. quem ipsi in contrarium sensum distorquent, hanc sententiam apertissimè confirmat, dum sic fatetur. Verum in nobis frigus non gignit: neque enim fieri potest, ut viuo corpori tantum frigus accedat, quo concrefcere valeat in homine lapis, quem admodum fieri in externis videmus. Quo fit, ut à calore lapidis in homine generetur, eoque vel vehementi, vel tepido. De quo argumento, lege Eustach. Rudium lib. 2. de morb. intern. cap. 36. & eruditissimum Santorellum lib. 8. anteprax. 18.

Si verò in Epid. & infra, in cit. lib. de ren. dignot. vesicam frigidò suo temperamento succos crassos condentare posse professus fuit; per frigiditatem, non absolutam frigiditatem, sed calorem imbecilliorè intelligas, oportet. Sic enim Galen. passim, cerebrum, vesicam, ad alias partes calidiores collatione facta, frigidàs vocat. Alioquin si positivam frigiditatem intelligamus, Galenum in eadem ferè linea aolurda protulisse dicemus, cum ibidem lapides semper ex calido fieri assueverit. Immodò Cardanus sui immemor, lib. 7. de subtil. in quibusdam animalibus, puta bufone, limace, & cancro, lapides generari posse à frigiditate, in homine verò à calore immodico duntaxat arbitrat.

Occurrit Costæus in comment. cap. 16. loci cit. Avicen. de lapide renum, viuento animali fieri non posse, cum Gal. assueverans, ut tantum frigus accedat, quo quidpiam in corpore concrefcere possit: tamen hoc in renibus & vesica, partibus, vel substantia, vel solùm aliorum viscerum calidorum vicinia calidis, intelligendum esse confirmat; nam alias viuo corpore ex frigore lapilli concrefcunt: indicio sunt topi in articulis quotidie geniti. Quo argumento, Medicorum à calore in animali lapides generari arbitrantium opinionem, minimè esse constantem, firmamque sibi persuadet. Verumtamen obiectionem istam vanam prorsus esse, nec Galeno consonam, ipsemet Galenus nos cogit asserere, quippe qui lib. 14. method. cap. 4. poros, seu topi in articulari morbo, ex crasso, glutinosoque humore progenitos, ob nimium digerentium, violentorumque medicamentorum ex calfacientium, & siccantium vim labori confirmat: nam tenui parte digesta, ac resoluta, quod reliquum est, veluti lapidosa concretio linquitur. Subditque: ad eundem modum & calculi generantur in renibus, affo scilicet in his crasso glutinosoque succo, &c. Quid in nostrum institutum à Galen. clariùs dici potest, quam topi, non ex frigore, ut rebatur Costæus, sed ex calore, tosto videlicet lento humore generari? Deinde topus non est lapis: ille enim frigitur attritus, sed est tumor durus præter naturam ex crasso, terrestrique humore pronatus; hic autem ex gypsea pituita, vel naturali melancholia ortum ducens, fit ob diaphoretici, valdeque siccantis medicamenti vsum; quo pacto ob calorem concretionem facta ita durefcit humor, ut à lapidis, vel gypsi duritie non procul absit, ut Fernel. inquit lib. 6. physiolog. cap. 9. in fin. A calore ergo omnis lapis cogitur in corpore. Si tamen de lapidibus Microcosmi pulchra scire affectas, lege inter omnes Stephan.

Roderic. à Castro lib. 4. de meteor. microcosmi, cap. 16. qui de hac re inter omnes apertissimè disseruit.

.

HIST. XXXVIII. GALENI, De corde.

Duplex cor.

Nam gallum quispiam diis sacrificans, cor inuenit duobus fastigiatum verticibus, &c. Galenus lib. 7. de anatomicis administrationibus. cap. 11.

PARAPHRASIS.

DE corde, eiusque ventriculis, nominibus, figura, situ, vsu, motu, dignitate, ac necessitate, sat plura dixere veteres, & iuniores anatomici ferè omnes, nos carptim de eius præstantia mira aliquid proferamus. Est ergo cor omnium viscerum, & membrorum radix prima, caloris innati conceptaculum, vitæ fons, ac principium, spiritus vitalis sedes: ita se in humano corpore habet, sicut in orbe intelligentia prima; estque quidam microcosmi veluti rex nobilior. Proinde est illius substantia solidior, duriorque, tum ut affectionibus, nocentibusque minus foret obnoxium, tum ne spiritus, calorque vitalis omninò euanescerent, nullo cohibiti solidamento, sed raritate, mollitièque efflati. Sicut enim hominum, cæterarumque animantium corpora diffunderent, nisi vis aliqua foret excellentior, quæ assistens, membrorum aleret, custodiretque compagem: sic nisi esset eor, caloris natui focus vberimus, à quo per arterias, tanquam riuulos, spiritus viuicus in omne corpus diffunditur ac deriuatur, cætera membra eius influxu destituta extinguerentur, & periret. Ut enim in cælesti illa regione præest Sol, cuius motu, radiis, & lumine illustrantur omnia sublunaria, perficiuntur, & viuunt: ita Cor, cuius tanta est cum Sole analogia, calore salutari animal fouet ac tuetur, ut ipsum, solem hominis, antiqui appellare non dubitarint. Hoc enim viscus igneam veluti vim in se continere videtur, cuius calor quantus sit, explicat Galen, lib. de inæqual. intemper. cap. 5. §. In sinistru cordis ventriculum si viuo etiam animante, nec adhuc febre tentato, immistere digitum velis, vehementissimum deprehendes calorem, &c. repetit lib. 2. de temp. 3. immò inquit Galen. lib. de vsu puls. cap. 2. Si corde refrigerato, ac propterea animali iam mortuo, in alterutrum ventriculorum eius, præcipuè in sinistru inferas digitum, magnum imbi calorem deprehendes, longèque maiorem quam in aliis partibus, dummodò pro natura modo se habeant. Sed de huius visceris excellentia hæc sunt satis. De cuius motu, & vi, mira conscripsit eruditissimus Gulielmus Harucius, libello proprio de eius motu, & explicuit Constantius Valolius lib. 2. de re anatomica, cap. 1.

Galenus licet hanc historiam citet ut verissimam, arbitrari tamen videtur in hoc gallo, duo corda non fuisse, sed dextri verticem, circumscritionem peculiarem habuisse. Duplex autem cor in homine fuisse inuentum, nostrò, & priscorum æuo est compertum. Plin. enim lib. 11. natural. histor. cap. 37. in Paphlagonia, bina in perdicibus corda reperiri affirmat. Et Avicen. 11. 3. tract. 1. cap. 1. cor cum duobus capitibus inuentum fuisse refert. Sic lib. 4. de generat. animal. cap. 4. duplicem lienem Aristot. vidit. Duplex iecur, sicut & duplicem lienem notauit Cælius Rodigin. lib. 2. de antiquar. cap. 3. Duplices renes, immò tres, aut quatuor visi à Gemma lib. 2. artis Cyclognom. pag. 72. & in lib. 1. c. 6. cosmocrit. & ab Eustachio lib. de ren. struetur. c. 10. à Botallo lib. de monstris. rene, pag. 137. Fallop. in obseruat. ad Petrum Manam Medicum. Visæ sunt in eodem latere binæ venæ iugulares à Columb. lib. 1. 5. de iis qua raro in anatome fiunt. Binæ, tres, aut quatuor emulgentes venæ in eodem latere animaduertæ, ab eodem loc. cit. Et geminas insignes emulgentes venas, & binas arterias ad vnamquamque ferri vidit Fallop. lib. 4. de viscerib. cap. 9. Immodò septem notauit emulgentes in calculoso, Pareus lib. 2. anatom. cap. 25. Triplices testiculos viderunt Cælius Rodigin. lib. 24. antiq. lect. cap. 4. & lib. 17. cap. 12. Montuus cap. 37. com. 4. Anascen.

Anascen. morb. Fernel. lib. 1. patholog. c. 8. Iodoc. Vvillichius lib. 1. anatom. c. 19. Scholiograph. ad c. 6. 2. 1. 1. de morb. intern. Holler. Vesalius lib. 5. fabric. cap. 13. Duplicem papillam in manima lac reddentem, notauit Holler. inter rara, num. 6. vifa mulier à Cabrollo obseruat. 7. anatomic. quæ quatuor gestabat vbera, vtrimque gemina, quæ omnia lac fundebant. Quare si hæc vera sunt, & plura videntur in corde monstrola, quorum historias non paucas reperies, apud Marcel. Donat. lib. 6. de medic. histor. mirab. cap. 2. & Schenckium lib. 2. obseru. de corde, ex fide dignis, probatissimisque auctoribus decerptas, quid de duplicis cordis ortu dubitandum? Quemadmodum enim sine partibus principibus cadauera sunt inuenta, ut de eo qui sine liene, & hepate vixit, sic referente Bauhino in lib. de partu cesareo: sic cum duplicibus viuere posse, cur denegabimus? Si verò plura monstrola, utpote binas vesicas vrinarias, & alia inuenta, legere concupiscis, adi Coiterum in lib. obseruat. medicar. & chirurgic. ar. ferè per totum.

HIST. XXXIX. GALENI, De cordis palpatione.

Quidam palpatione cordis quotannis vexatus, venæ sectionis vi, præseruatus.

Cæterum notum quendam quotannis verno tempore huiusmodi palpationis accidente vexatum, qui cum per tres annos à sanguinis detractione se adiutum intelligeret, anno quarto antequam accidens ipsum inuaderet, sanguinem misit, idque pluribus deinceps annis faciendo, idonea etiam post sanguinis detractionem medicamenta adhibuit. At nihilominus hic quoque ante senectutem morte præuentus est, sicut & reliqui omnes, quorum alij quidem per acutas febres, alij verò cum sani degerent, affatim syncope intercepti perierunt: quamuis vnus, vel duo citra synopen, alia quadam mortis specie interierint, &c. Galenus lib. 5. de loc. affect. cap. 2.

PARAPHRASIS.

EX omnibus auxiliis, quæ ad palpationem cordis prisci celebraunt, sanguinis missio primum locum vendicare videtur, præsertim quando ab humoribus crassis in pericardio contentis, aliquando in sinibus cordis conclusis oritur hoc malum; qui aut in ipso corde generantur, aut aliunde transmittuntur: & quibus lien bilis atræ copia turgescit; in his enim perspicua, & molesta percipitur arteriæ palpatione, quæ circa lienem, & pancreas sita est, ex qua teter, & nebulosus vapor in cor subiens palpationem facit. Huius enim auxiliij ope, sæculentus humor, huius mali causa, educitur: quo extracto, cor, quod ante illius copia obruebatur, ventilatur, & transpirat. Quod præsidium in crassioris sanguinis præsentia, saluberrimum iudicauit Holler. lib. 1. de morb. intern. cap. 27. firnarunt postea Mercat. lib. 2. eiusd. cap. 11. Altmarus lib. de curand. corp. malis, cap. 54. Christoph. à Vega lib. 3. art. medic. sect. 1. cap. 8. Leonard. Jacehi. in comment. lib. 9. ad Almanf. c. 40. & alij.

Sed ex qua parte sanguinem eduxerit Galen. ex historia minimè patet. Rhastus lib. 9. ad Almanf. cit. Haly 6, præct. 17. internam secant. Alij aut à sinistro, aut dextro cubito sanguinem exhauriunt. Quidam in curatione hanc etiam phlebotomandam imperant; in præseruatione tamen in partibus inferioribus feriendam consulunt, moniti, ut reor; Galeni præscripto lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 19. qui ad præcauendos cerebri morbos ex cruribus sanguinem ducendum imperat, quod consilium in sanguinis crassi præsentia vehementer laudo; sæculentus enim sanguis suo petu ad infernas deducitur corporis partes, à quibus prompta integræque eleuatur aura palpationem effectura.

Hac ergo celebrata, & adhibitis deinceps commodis

auxiliis, iis videlicet quæ crassos succos attenuare, flatulentos resoluere, robur cordi addere nata sunt, est præseruatus. Quæ autem sint ea medicamenta, quæ post sanguinis missionem adhibuit, non explicat. Hæc erant calefacientia medicamenta, vna cum tenuante victu imperata, quorum ope post venæ sectionem palpitantes fuisse persanatos, narrat lib. 5. de locis affect. c. 1. Deinde possunt esse expurgantia, quæ humores nebulosos vacuare nata sunt. Sunt etiam cardiaca, quæ tum flatus absumunt, tum cor flaccidum roborant; quorum amplissimam sylvam veterum, & iuniorum doctissimi conscripserunt. Quibus, licet ritè celebratis præseruari non potuit, quin ante senectutem periret: nam ut Aëtius monuit tetrab. 2. serm. 1. cap. 99. Cordis omnes morbi, mortem, ante annos quinquaginta festinant, maxima enim intemperie affectum cor, longo admodum tempore persistere posse est impossibile. Alij enim per acutas febres depopulato, & resolutò, ab igneo calore, innato igne, flatibusque hac de causa progenitis obunt. Alij verò dum sani degerent, in synopen collapsi, mortui sunt. Alij verò alia mortis specie, hoc est, stupore attonito correpti, ut ait Aëtius tetrab. 2. ser. 4. cap. 58. vitam cum morte commutarunt.

Observatio IX.

Palpitatio seu a hirudinibus supra cor affixis, curatur.

DIRUS, & truculentus affectus, palpitatio est, cum quo quotidie Medici laboriosè luctantes, ab eo tanquam incurabili desistunt. Hoc premebatur iuuenis quidam natia sorte melancholicus, qui per interualla præuentu metu, & tristitia, angore summo, extremorum frigiditate ita vexabatur, ut in horas moriturus speraretur. Huic intus tam validus motus sentiebat, cum violento sonitu coniunctus, ut timor esset ne vicinæ costæ thoracis frangerentur, quod obseruauit Fernelius 5. patholog. ult. Pro eius curatione peritissimi Medici adhibiti. Hi vtrò citroque discursantes, huius causam, copiosiorè esse sanguinem melancholicum pericardio infixum rati sunt: nam hic subtritus erat, & illi lien atri sanguinis copia turgebat, & manifesta circa lienem conspiciebatur molesta arteriæ palpatione. Hac de causa accommodum victum præscribunt, humorem præparant melancholicum, eum iterum atque iterum expurgant, naturales partes & cor roborant fomentis, vnguentis, sacculis, emplastris. Serum lactis propinant multiplici medicamentorum expurgantium tucum melancholicum lege paratum. Mariscis læpius hirudines affigendas curant. Fonticulos in cruribus aperiunt. Balnea naturalia consulunt. Cardiaca offerunt. Demùm nihil intentatum relinquunt. Cum verò æger melius habere visus esset, iterum de nouo accessione ita quatitur immani, ut sine pulsu & respiratione, ad pedes lectuli iacens in horas animam efflare videretur. Tunc crurum frictions fortes imperantur, ligaturæ, ac cucurbitulæ in eâ parte, & scapulis scarificatæ admouentur. Clysteres acerrimi administrantur. Quibus cum non leuaretur, cucurbitulam magnam super læuam mamillam, siccam imponi iubeo, & deinde octo hirudines circumcirca affigi curo. Hæc ita auidè, importunèque luxerunt, ut exhausto sanguine crasso, & multo, æger ab accessione fuerit omninò leuatus, neque vnquam malum persenserit amplius.

Cætera palpationis auxilia accuratè proponit Valeriola lib. 1. obseru. 7. & apposuit Hollerius, cum interprete Dureto lib. 1. de morb. intern. cap. 27.

HISTORIA XL. RASII, De cordis palpatione.

Cordis palpatione, calidis medicamentis, curata.

Vidi quendam conquerentem * de cordis tremore, & posuit manum super mamillam sinistram, & sensu magnam eius arteriam

arteriam valde pulsantem, & velocem, & quasui demonstrari mihi brachium nudum, ad videndum venam basilicam, quam patientis dicebat esse phlebotomata, & non contulit ei, & arteriam istam iuxta ipsam venam in plica brachij inueni pulsantem, & multum manifestam sensui, & caro illius partis vehementer eleuabatur, & deponabatur, & satis apparens, & cum comedebat res calidas, iuuabatur ab eis: & super hoc ei consului, quod acciperet de diamascho, & c. Rasis lib. de mirabilib. curis.

PARAPHRASIS.

Palpitatione cordis (tremorem vocant Arabes) deprauatus, atque intempestiuus est motus, quo cor extra corpus proflire ægrotantes querunt; conatur enim natura hoc motu noxium expellere: nam in syncope vincitur facultas, at in palpitatione adhuc cum causis morbificis decertat. Quippe cum nocui succi in corde hinc inde assidue moueantur, & profiliant, vehementius ad propulsanda que molesta sunt, cor ipsum irritat, vnde cordis palpitatione facili negotio emergit. Hæc cum à frigido flatu, crasso, & nebuloso origine ducatur, & à iuuantibus, & nocentibus magna sumatur indicatio ad curandum. ex Galen. lib. 10. secund. loc. cap. 2. & æger à rebus calidi iuuaretur, merito auctor consului, priusquam mors præoccuparet, vt acciperet cardiaca medicamenta, quæ flatus dissoluere, corque roborare queunt. Cum murom ius sit imminem emorbum præcauere, quam factum curare, sic monente Magistro lib. 2. de natural. facult. cap. 8. Et cum inter præcipua antidota, cor innata proprietate corroborantia, & nebulosum spiritum dissoluentia, e ætuario vocatum diamachum pro hoc complendo vltimo primas teneat, idcirco id præter præposuit. Si enim sit dulce, siue amarum, modicam in vigorando corde, diutiusque flatibus obtinet efficaciam. Nam præterquam quod frigidus cerebri, ventriculi, nervosarumque partium affectus curat mirifice, cordis palpitationi summo est auxilio. Insuper putredini internæ vehementer resistit, & difficulter spirantes potentissime iuuat. Hoc ergo in palpitatione cordis vtaris, vel intus assumpto, vel extrâ, epithematum modo supra læuam mammillam in sacculo gestato, vel per se solo, vel cum aliis cardiacis permixto, cuius & aliorum similium medicamentorum vltimo, sanata fuisse cordis palpitationem aded validâ, vt à præsentibus talis sonus audiretur, ac si lapillus in vas aquæ semiplenum proiceretur, narrat Christoph. à Vega lib. 3. art. medic. sect. 6. cap. 8. Ex quibus autem medicamentis sacculi, & epithemata pro roborando corde debeant parari, passim inuenies apud auctores, qui de cordis palpitatione, animi deliquio, aut syncope proprium caput conscripserunt, & prius prædixit Auicenn. tract. 2. de virib. cord. luculentè.

QVÆSTIO XXX.

Quod cor, vera & legitima palpitatione labores. Contra Eustachium Rudium, & Petrum Væzium Lusitanum, Medicos celeberrimos.

COMMENTARIUM.

De cordis tremore. Scribit in commentariis super Hippoc. Aphorismos, & lib. de placitis, variisque in locis, omnium calculis scientissimus Galenus, cor palpitatione per primariam affectionem tentari (nulla aliunde noxa communicata) legitima, vera, & exquisita, quâdo videlicet nebulosus flatus, in pericardio propè cor, aut in eius ventriculis est congestus, qui præter naturam modum commotus, cor ipsum variè etiam moueri cogit. Eius sententiam amplectuntur Græci, Arabes, & iuniores omnes. Contra hos tam strenuos duces oratoria quadam eloquentia, perfricta fronte dimicans, hostiliter sese opposuit Eustachius Rudius, Medicus non incelebris, lib. 2. de virtutibus & vitiis cordis, qui est de palpitatione, cap. 3. multis contendens argumentis, cor palpitatione vera laborare non posse, sed palpitationem cordis apud Galenum, ceterosque Classicos, tam Græcos, tam Arabes, veram palpitationem, quæ toto

A genere præter naturam motus est, non designare, sed motum quandam cordis validum, palpitationi similem. Et primò sic.

Si palpitatione definitur eleuatio quædam præter naturam, atque compressio partium, etiam quæ non mouentur, atque aded omnibus ferè communis, quæ naturaliter molles sunt, ex Galen. lib. de trem. & palp. cap. 5. & 2. de caus. symptom. cap. 2. quomodo dici potest cordis affectio?

Secundò. Palpitatione, motus est solius morbi, totusque præter naturam, ex Galen. cit. loc. & si daretur in corde, oporteret ipsum, interim dum palpitat, à sola causa præternaturali moueri: sed hoc fieri non potest, nisi motu cordis naturali penitus abolito, quia pars quæ à natura, & sine intermissione dilatatur, & constringitur, non potest absque propria destinatione, à sola re præter naturam dilatari, atque constringi. Igitur, & c.

Tertio. Palpitationis causa perpetua & immediata, asseritur crassus, flatusque spiritus: sed flatus præsertim crassus nec generari, nec aggregari in corde possunt. Ergo, Maior ex te est manifesta, vt sequente quæstione exponemus. Minorem esse veram, fortissima ratio conuincit: nam ad flatuum generationem, tum etiam conseruationem, exiguus, debilisque calor requiritur, non æstuans & valde excedens, à quo potius dissoluntur. Cor autem immenso calore abundat, simul & ventriculi eius, præsertim sinister, qui calidior, nobilior, & præstantior est dextro, ex Galen. lib. 6. de usu part. cap. 7. & lib. 7. eiusdem, cap. 2.

Quarto. Si hæc affectio in corde generari debet, aliunde oporteret transmitti vapores. Vel ergo in substantia recipientur, vel in ventribus: non in illa, quoniam cum densissima sit, separationem à flatu non admittit. Si dicas in dextro ventriculo, atque ibidem fieri palpitationem, sequeretur, quod duplex simul cordis pulsatio perferretur: illa nempe præter naturam in dextro, & altera secundum naturam in sinistro, contra experientiam; cum semper vna percipiatur pulsatio, & tantummodò in parte sinistra, quantumuis cor ipsum in medio thoracis sit locatum. Iam verò in sinistram ventriculum transmitti, non videtur possibile, quoniam cum triplex tantum via reperiatur, per dextrum nempe, per arteriam venalem, aut per arteriam magnam, in nulla sufficientem commoditatem inuenies, ex qua tanta vaporum copia possit in sinistram ventrem deriuari. Non per dextrum, quia cum distet à sinistro, in notabili transitu per loca aded calida, vel penitus dissoluerentur, vel saltem attenuarentur. Non per venalem arteriam, quia si in pulmone tanta flatuum multitudo inueniretur, vt tanta ad cor mitteretur, necessariò orthopnoea, & suffocatio in palpitatione iungerentur, quod omninò falsum est. Denique multò minus per arteriam magnam, propter ostiola quæ in eius principio sunt, quæque solum in cordis systole, & ad expellendum aperiuntur. Quod si dicas, in cordis diastole copiam flatuum ingredi, cur subinde in systole per eandem arteriam satis patentem, interim dum contrahitur cor, non expellentur, vel saltem aliqua ex parte, vnâ cum fuliginosis excrementis per arteriam venalem? Igitur, & c.

Quintò. Rationabile non est, vt pars robustissima, ac omnium nobilissima, de cuius conseruatione, & tutela vsque aded sollicita est natura, vt perpetuò in morbis qui finiuntur ad mortem, vltimo loco succumbat, tanta flatuum copia repleatur, vt ad instar vtrium palpitando distendatur.

Vltimò. Galenus huic sententiæ non aduersatur: nam lib. 2. de sympt. caus. cit. & lib. 4. Aphor. 65. licet videatur asserere, huiusmodi affectionem etiam cordi accidere, non de vera & exquisita palpitatione est intelligendus, sed de quodam cordis motu deprauato, valido, concussiuo, vehementer, sensibilibusque patienti molesto, celeri, crebro, palpitationis similitudinem referente in eo, quoniam sicut palpitatione compositus motus est ex dilatatione & constrictione, siue eleuatione & compressione: sic prauus ille motus in corde, ex iisdem constituitur; & ratione prædictæ similitudinis, appellatus fuit palpitatione: cum tamen reuera illi potius similis sit, & in citatis locis de vera palpitatione verba faciens, & de partibus quibus conuenit,

conuenit, cor, & arterias vltimo loco proponens; dixit in illis etiam fieri videtur, scilicet ratione cavitatis intra quam flatus recipiuntur: sed non absolute pronunciat fieri in illis, quia ob rationes allatas repugnat, cor, & arterias legitimam palpitationem posse pati. Denique deprauatum hunc cordis motum veræ palpitationi ita similem, non à sola re præter naturam fieri arbitrantur, sed à facultate simul, & à morbo. In cuius confirmationem adducunt Galenum 6. de placit. cit. vbi ita habet. Ex corde quidem est etiam quæ ex palpitatione fit motio, non tamen secundum naturam, & c. Paulò infra, multò euidens us de pulsu quocumque præternaturali loquens, ait. Nam quamuis in huiusmodi pulsibus cor ex seipso moueatur, secundum naturam tamen non mouetur, scilicet quia simul à morbo. Vnde inferunt, perperam Auicennam, & Arabes damnari ab aliquibus, quod palpitationem cordis, tremorem appellauerint, cum motus sint inter se simillimi, pariterque à natura & morbosa causa sortiti: atque ita prauus ille cordis motus, in quantum motus, à natura quæ cor mouet, fit; quatenus verò prauus, violentus, & inordinatus, à re præternaturali, quæ naturam stimulat & cogit, ita deprauatè moueri concitatur. His munitus Petrus Væzium Lusitanus, Medicus eruditissimus, tum in compendio Medico, cap. 17. de cordis affectibus, tum in annotationibus quas scripsit contra Donatum ab Alonari, cap. de palpitatione cordis, palpitationem cordis apud Galenum, non designare veram palpitationem, sed motum quandam celerem, palpitationi similem, pugnantèr contendit.

At hæc licet validissima, non conuincunt. Dic ad primum. Eti palpitatione ferè communis sit partibus quæ molles sunt, itat etiam hunc affectum, propriam esse cordis affectionem, & illi primariò euentem. Insuper vera, legitima & exquisita palpitatione, quæ in corde à sola re præter naturam fit, non dissimilis est ei, quæ in reliquis palpitationibus membris concitatur. Nec verò illius naturalis motio, pulsus videlicet aboleretur penitus, quin durat adhuc, & longè diuersa sentitur à palpitatione; & hoc quidem motus genere (qui totus præternaturalis est, & affectio, hoc est passio potius, quam operatio nuncupatur, 6. de placit. cap. 8.) dicitur cor à sola causa morbosa dilatari & constringi, non quasi eo solum mouetur, quia adhuc suum motum factum à natura obtinet, licet non omninò integrum & sanum, nec omninò secundum naturam. Nec enim membra, propter quod palpitando à solo morbo mouentur, operationes, quæ à natura fiunt, statim amittunt, atque idè ex corde etiam est palpitationis motus, quamuis non ex seipso factus. Ex quibus ad secundum argumentum patet responsio.

Ad tertium. Palpitatione cordi ipsi per se nonnunquam aduenit, aliquando per consensum; at semper necessarium est flatuosum spiritum à quo perpetuò oritur, (quod generationis, & solutionis celeritas ostendit) aliquando ibidem generari, ex multitudine humoris, in corde, vel pericardio collecti, & vel ab excedente calore illius, tum quia calidum omne in humidum agens flatus eleuat, saltem in initio suæ actionis, sicut ignis ex aqua, & c. tum quia materias omninò dissoluere non potest, sed tantum attenuare, & in vaporis formam conuertere, sic ex inspirato aere fuligines in corde aceruantur, non omninò resoluuntur, atque idè ad illarum expulsionem necessaria fuit contractio. Generantur verò flatus, minimè discutuntur etiam in calido viscere, sed ibidem detinentur quousque palpitationem excitent, quia multi, & crassi; nec enim paucus, & subtilis sufficit ad huius symptomatis generationem, ex Gal. 2. de sympt. caus. cit.

Ad quartum. Cor aliquando per consensum hac affectione laborat, ob consortium vteri, ventriculi, lienis, intestinorum, iecoris, & aliarum partium, ex quibus ascendit vapor, & in ventres ipsos recipitur, atque in quolibet detentus eleuationem illam, & compressionem facit præter naturam. Hunc flatum, cordis substantia etiam durissima (cum aliarum partium carne comparatione facta) admittit: nam densissima simpliciter non est, quia poros habet suos, licet non ita facile permeabiles; nam

Lib. II.

A & Galenus lib. 6. de usu part. cap. 8. est cordis carnem, duram & ægrè alterabilem esse affirmet, ex fibris duris ac robustis constatam, tamen patibilem esse non negat. Patet hoc euidenter: nam cordis caro ad sui nutritionem sanguinem admittit in spatia sua: at sanguis quamuis tenuissimus, crassior est aërea quauis substantia crassiore; Deinde cordis corpus dupliciter alteratur, ex Galen. lib. de curand. rar. per sang. mis. cap. 5. vel per solam intemperiem, vel per humores: at facta in eo per humores alteratio, eorum in eo consistentiam supponit manifestè: qua via igitur permeant humores, eadem & aërea substantia crassiuscula permeabit.

Palpitatione etiam in dextro oritur simul, apparet tamen euidentè in sinistro. Possunt autem flatus ad eum transmitti per dextrum, sine eo quod distoluantur ob illorum crassitiam; multitudinem, celerem transitum, breuitatem viæ. Insuper & per aortam, ac venosam arteriam, prædicto ventri insertas, immò & per omnium arteriarum ora ad cor ipsum hiantia: per venalem quidem arteriam, interim dum distenditur cor, & aërem à pulmone trahit, ab aorta, & reliquis, dum contrahuntur: non enim fieri potest, quin contractis arteriis fiat contentorum expulsio, & ea quidem parte qua ad cor terminantur, non nihil etiam ad ipsum mandetur, ex Galen. lib. de usu puls. cap. 5. nam præter id quod totum corpus intro & extra conspiciat, est, atque conspiciat, vt inquit Hippocrat. lib. de alimento, num. 4. & lib. 6. epidem. sect. 6. text. 1. citat. à Galen. cap. 2. & 5. lib. de usu puls. aortæ ostiola minimè clauduntur, & licet clauderentur, non ita solida sunt, vt flatuola in substantia, ea permeare nequeat, maximè pelientibus arteriis. Neque iungetur necessariò Orthopnoea, aut in arteriis transmittentibus flatus, calor aut pulsus suffocatio, quia vt plurimum, tanta copia non datur, quæ sufficit ad noxam ita vehementem inferendam: quæ si adit, non palpitatione tantum, sed suffocatio aliquando, deliquium, & syncope, nonnunquam mors inducitur.

Ad quintum. Pronidentia, ac sollicitudo naturæ de nobilissimo membro, resistere semper non potest aduersantibus causis, aut earum effectum impedire, quia plerumque superiores: inde enim morbi consequuntur, & mors, cui humana vitæ conditio, & fragilitas inuitabili necessitate est subiecta. Hoc modo à vehementissima causa hoc vitæ grauioribus morbis occupatur, vt tabe, vermibus, calculo, tumoribus duris, abcessibus, vlcere, vt multorum experimento in sequenti historia comprobamus. Tuetur natura cor ipsum tanquam vltimum principium, quoad potest, sed perpetuò potentissimis causis resistere nequit, vt aliquando moriatur animal. Nam Galenus lib. 5. de loc. cap. 2. apertè scribit, cor pati posse inflammationem, sed incipientem tantum, quia antequam augeatur, illicò animal corrumpitur. Et hoc modo intelligendi sunt auctores, negantes cum Arist. 3. de partib. animal. c. 4. cor, nullum vitium graue pati, quia est principium vitæ, quo corrupto nihil est, quod cæteris quæ ex illo dependent, præbere auxilium possit. Ita sentiunt Auicenn. 1. 3. tract. 1. cap. 2. Auer. 3. collig. 25. Haly 9. theoric. cap. 23. Serapio 2. breuiar. cap. 27. & 28. Auenzoar lib. 1. theoz. tract. 1. 2. cap. 1. nam nec diu grauissimas noxas tolerare potest, vt probat Laurentius lib. 9. de re anatom. quæst. 18. nec confirmatam inflammationem pati potest, quoniam in hac, plurima, eaque grauissima nocumenta simul coniunguntur, febris nempe acutissima, tensio, & continuè solutio, dolor ingens, saltem in panniculo, & circumiacentibus partibus; detumescit & grauitas, atque obstructio ex collectione materiæ, à qua impediuntur cor, & arteriæ dilatari, debiteque ventilari. Denique de multis elaboratissimis, & principalissimis substantiis, & in quibus nostræ vitæ duratio consistit, est sollicita natura, quas tamen à vehementissima causa alterari, & corrumpi certum est, vt in com. hist. vlt. lib. 1. dub. 53. satis superque ex priscorum, & iuniorum mente comprobauimus. Sic putrescunt sanguis, cum venalis, tum arterialis, spiritus, immò cor ipsum putrescere potest, apud Gal. 3. de præsa. ex puls. 3. & 7. & cordis substantia putrefacta, hectica insurgit putrida, ac pestilens.

Y

Ad

Ad vltimum. Negari non potest in corde generari veram, exquisitam & legitimam palpitationem, & de hac loquitur Galen. vbi eam cordi addixit, neque enim quicquam repugnat: nec 2. de caus. sympt. oppositum probatur, quin constanter affertur in corde, & arteriis oriri: cum enim dixit, fieri videtur, oculati testimonio, si de quo ex sensu desumpta, confirmat prædictis partibus accidere, quia scilicet videtur, hoc est, ad oculum sentitur, cor & arterias palpitate, alio in ipsis præter pulsus deprehensio motu, vt consequenter habet Gal. ibid. in antiqua versione: quod si iuxta nouam legas: ita vt tum cordi ipsi, tum arteriis videatur accidere, aliique in his præter pulsus motus esse, nec inde colligas, quidquam dubitasse, aut sententiam mutasse plerisque locis explicatam. Iam 4. aph. 65. non negat cor verè palpitate, sed tantum ponderans verbum, Cardiogmon, ab Hip. in aph. positum, inquit, vt nonnullis placuit, significare etiam motum quandam palpitationi similem, ex immodico cordis incendio euentientem, qui licet palpitationi similis videatur, longè tamen est diuersus: fit enim à facultate irritata, non omnino à causa præternaturali, vt cordis palpitatione. Hoc ipsum potius quam oppositum colliges, ex 6. de placit. 1. vbi verbis expressis, palpitationem, huius visceris appellat affectionem, quam definit, motum ex alio in aliud, hoc est, passionem aliunde inductam: ac proinde ex corde quidem est palpitatione, sed non ab ipso facta, vt pulsus etiam non secundum naturam; in his enim cor ex seipso mouetur: cor enim in omni pulsu etiam præternaturali ab insita facultate mouetur. Insuper, non dilatatur quia spiritu impletur, sed impletur potius quia dilatatur; in palpitatione, è contrà: vnde constat hos motus longo intervallo distare, quamuis ambo deprauati, & in eleuatione & compressione conueniant, immò nonnunquam in appellatione, quia etiam palpitatione ab antiquis vocabatur pulsus, vt colliges ex Gal. lib. 1. prog. 28. sed impropria denominatione, qua etiam ab Arabibus tremor nuncupatur. Ex quibus ratum fit, in plurimis plurimum aberrasse hos viros doctissimos, dum è directo Galeni menti sese opposuerunt, contra quos quisque pro sua industria poterit amplius illorum argumenta, feliciori, magisque compro dicendi stilo redarguere.

QVÆSTIO XXXI.

Quod vera cordis palpitatione à crasso, flatuosoque spiritu, vt voluit Galenus, & non à calida intemperie ortum ducat. Contra communem Medicorum sententiam.

Comedebat res calidas, iunabatur ab eis.] Quoniam à pueritia Galenum, secretioris doctrinæ principem, mirificè sum amplexatus, ne incertè erraret animus, quod eius viri facundia diuini quidquam innotuisse videretur, vix mihi quandoque valeo temperare, quin, spretis noctre classis auctoribus, mysteria Galenica, tametsi conuenientibus oculis, à limine, si non datur vltra, pergam salutare. Et in primis incideram olim in iuniorum commentaria, quæ illi de palpitationis causis hand incitè coniderunt: inter cætera autem quæ se primo loco ingesserunt, illud fuit non illepidum dubium, num à flatuoso, frigidoque spiritu, vt voluit Galen. à sanguine palpitatione oriatur, vt omnis contra tenet Medicorum schola. Nolo hic longissimo verborum circuitu dissentientes illorum de hac re sententias in medium afferre, dum quidam à calida intemperie, alij à venenata abditaque qualitate, quidam ab alijs causis fieri contendunt, sed dilucidè Gal. mentem explanare, illorumque contra verum Magistram rationibus satisfacere, ex solutione quarum, Galeni doctrinam firmiter euadet.

Palpitationem cordis, à flatuoso crassoque spiritu, & frigiditate generari, testis est locupletissimus Galenus lib. de rigor. & palp. cap. 5. dum sic inquit. Quoniam verò spiritus crassus, nebulosus, aut caliginosus, aut flatulentus, aut quomodoque nominare velis, palpitationis causa efficitur, ideo etates frigidiores palpitationis obnoxia sunt, natura corporis

frigidior, regiones frigide, anni tempus hybernum, vita otiosa, repletioni & ebrietati dedita, cibi frigidi, & flatulenti, & vni semel dicam, omnia quæ corpus refrigerant. Quæ verò his contraria sunt, palpitationes statim tollunt. Nam calefacientia, spiritus attenuant, & corpora reddunt raram, molliorque: refrigerantia autem densant quidem, contrahunt, & corporum meatus cogunt conuere: incrassant autem coarctantque, & turbidum spiritum reddunt: facile igitur retinetur à perspiratu impeditus, tum sua ipsius crassitie, tum corporum, quæ ipsum continent, densitate. Calida rursus contrario refrigerantibus modo fundunt, laxant, corporum meatus aperunt, ipsum spiritum attenuant, ad motumque facile incitant, facileque ita transitus ipsi efficiunt. Quapropter etiam veteres Medici palpitationum remedia adinuenere, quæ extenuare, & calefacere possunt: cuiusmodi sunt quæ constant euphorbio, pyrethro, lemnese, sulphure, & pipere, aliisque id genus composita: item inter aquas, quæ à terra prosiliunt calida, atque ex his potissimum nitrosa, sulphurea, bituminosa, easque commendant. Iam potius exhibent medicamenta calida, præsertim calida ex Casorio confecta. Palpitationis sanæ cuiuslibet ex frigido generatio est, & c. lib. 2. de caus. sympt. 2. palpitationem duas habere causas scribit, vnam posse esse succum quandam, alteram, æream substantiam: at quominus succus sit, repugnat palpitationis tum motus, tum celeritas solutionis, vt quæ illico fiat, & confestim desinat. Succus autem nullus aut ita celeriter infuit, aut refluit; necessarium ergo est, palpitationis causam, æream esse substantiam: at verò si hæc tum exigua, tum subtilium esset partium, facile per corpus transiret. Non alienum igitur à ratione est, substantiam quandam crassuram partium, halitusosamque esse. Rationabiliter autem iis quibus refrigerata est aliqua particula, palpitationes accidunt, & c. Et lib. 1. prorrh. commentar. 29. solum ob congestum spiritum ex frigore, cordis palpitationem, oriri asseuerat. Palpitatione ergo omnia à frigido est.

Contra præfatam Galeni verissimam doctrinam, insurgunt iuniores ferè omnes, multiplicitibus telis instructi, atque muniti, quorum rationes hæc sunt præcipuè. Primò, quod sæpè non à flatuoso spiritu, sed à nimia feri copia pericardij capacitate contenta oriatur, ex Galeno lib. 5. de loc. cap. 1. vnde cor afficitur, atque mouetur, proinde ac si fluctuaret in aqua. Non vrget obiectio. Nam viuente animali, aquam, sero, aut vrinæ perfimilem in cordis inuolucro contineri concedimus; licet hoc negent Matthæus in 9. ad Almanf. cap. de tremore cordis, Curtius in Mundini anatomia, Lupeus lib. 3. enchirid. c. 3. & Veiga in comment. c. 1. lib. 5. de loc. affect. putantes in cadauere solum reperiri, quia vapores iuxta cor infrigidati, post interitum vertuntur in aquam: quos omnes palam redarguit cum experientia auctoritas; nam si animal viuum, vel recenter interfectum, & adhuc calens resecueris, semper inibi serum comperies: humor ergo hic serosus pericardij naturalis est, vt sanum in custodia cor floreat, & habet enim humiditatem tantam, quanta satis est æstuantem in medelam, vt Hippocr. firmat lib. de corde, num. 1. Num autem è vaporibus densatis, valorem sero exudante, an à potus portuicula in thoracem illabente generetur, lege Andr. Laurentium lib. 9. quest. 5. dummodo constet, palpitationem ab hoc seroso humore, tanquam à causa mediata proficisci; hic enim ob cordis motum, quando nimium abundat, agitatus, flatum ex se emittit nebulosum, crassum, & frigidum, qui palpitationis causa est immediata; hæncque causam nos docuit venari Auicenna 1. 3. tract. 2. cap. 2. ex pulsus mollietate, seu lenitate, nam tunc cor ipsum, motus sensum exhibet ac si reuolueretur in aqua. Quam non solum in mortuis, sed viuentibus deprehendit, in viui canis sectionibus apertè confirmat Columb. lib. 7. anatom. à qua opinione non distat Vesal. lib. 6. de fabric. corp. human. cap. 8. & post eos eruditè confirmant, Valscus Castellus tractat. 9. de thorac. affectibus, tit. de palpitatione. cap. 3. difficult. 3. Adrianus Spigelius lib. 9. de hum. corp. fabric. cap. 5. Ioan. Pothius in suis obseruationibus anatomicis, tit. de pericardio.

Secundò Paulus lib. 3. cap. 34. Actuar. lib. 4. meth. c. 3. Auicenna

Auicenna loc. cit. cap. 1. Haly 9. theoric. 22. valentes cordis palpitationes ex sanguinis concepti copia, aut illius feruore excitari affirmant. Hoc nos concedimus libenter, oriturque ex sanguinis pituitosi, aut melancholici copia nimia non repugnamus; hi enim humores, cum ab ore ventriculi, vel à liene in cor irruunt, suapte natura frigidi cum sint, ex se crassos halitus fundunt, cor vehementer molestantes, ad quorum expulsionem, crebra dilatatione & compressione ipsum insurgit, & accidit palpitatione, à crasso nebulosoque vapore ab his humoribus elenato, generata.

Tertio. Galenus lib. 5. de loc. cit. à causa calida oriri hoc vitium confirmat, quia omnes palpitationes iuuat venæ sectio. Ex hoc non inferitur, à sanguinis copia grauante, aut obstruente ortum ducere: cum enim palpitatione morbus magnus sit, ratione partis affectæ, reuulsionis causa, sanguis mittendus est, ne scilicet ad partem affectam, ob perpetuum motum excrementa ad se trahentem, humores confluere possint, ex quorum affluxu, syncope, & mors subita sæpè contingunt. Deinde, iuuat venæ sectio, quia frigidus humor vnà cum sanguine in venis permixtos, & palpitationis causam immediatam fouentes vacuauit: licet enim ex sanguine frigidore nascatur hoc malum, & frigiditatis ratione, sanguinis missione affectus non indigeat; tamen quoniam copiam detractio naturam leuat, vt hæc minorem illam effectum faciliè superet, non alienum à ratione erit venæ sectionem exercere. Sic in Anasarca sanguinem mittit Hippocrat. cum Galen. lib. 4. acut. 111. & lib. de ven. sect. aduers. Erasistrat. cap. 5. nam, vt ignis propè extinguitur immixtis lignis, tum humidus, tum multus, nisi quis multitudinem sustulerit: sic & in frigidiori ob copiam sanguine, vbi calor nativus penè extinguitur, præsentissimum est remedium sanguinis missio. Sic in priapismo, affectu sanè frigidum, & ex crasso, nebulosoque spiritu ortum ducente, sanguinem mittit 14 meth. 17. Sic in suffocatione ab hauitu aquæ frigidissimæ contracta, sanguinem illico hauriendum iuadent, Dioscorid. lib. 6. cap. 34. & Paul. lib. 5. c. 66. Demum non omnibus contulit venæ sectio, vt Rasius hoc loco notauit, sed illis, qui post hoc auxilium tenuante victu, & calefacientibus medicamentis vsi sunt, vt monuit Galenus. Lege Ioan. Hieron. Puluerin. lib. praxis, cap. 44.

Quarto. Hic affectus in febribus sæpè contingit, vt narrat Gal. lib. 3. epidem. sect. 3. com. antepenult. in historia adolescentis Melibææ, qui phreniticus toto morbi decursu, perpetua cordis palpitatione laborauit. Quare verisimile est, à cacochymia, succorumque feruore potius, quam à flatuoso spiritu habuisse ortum. Nam si veritas altius est inuestiganda, à debilitate natui caloris ab igneo depopulati, flatus originem habere est affirmandum; nam apud Galen. lib. 6. epidem. sect. 4. com. penult. in morientibus ex febre, frigida respiratio sæpissimè hac de causa conspiciatur.

Quinto. Hipp. in febribus, ex maximo incendio vitalis facultatis, quæ in corde consistit, palpitationem oriri confirmat, lib. 4. aph. 65. dicens: in febribus circa ventriculum fortis æstus, & cordis morsus, malum. Nam ibi, ex Galen. in com. per palpitationem, Cardiogmon intelligit, qui est solius ventriculi passio, vt ex veterum mente inter omnes probat Langius lib. 1. epist. 22. Si quis ergo per Cardiogmon, crebrum, & velocem cordis motum, (inquit Gal.) & præcipuè similem palpitationi intellexerit, non errabit. In hoc sensu, pulsus præternaturaliter factus dicitur palpitatione, lib. 4. de dif. puls. 1. 1. & lib. 2. prog. com. 26. & palpitationis secundum præcordia meminit, lib. 1. epid. sect. 3. com. 19. & lib. 4. de caus. puls. cap. 3. pulsus palpitationem dicit. Vel de crebro, veloci, ac inordinato cordis motu, palpitationi simili intelligendus est, qui ex calida cordis intemperie potest excitari, & in febribus acutis non sine periculo euenire; nam vera & legitima palpitatione, à sanguinis multitudine, aut feruore cordis gigni nequaquam potest.

Sexto. Ex virium imbecillitate palpitatione cum animi deliquio sæpè contingit, & probat Galen. historia quadam in lib. 2. aph. com. 41. quod præcipuè experimur in ve-

nefica, pestiferaque lue, in qua tabidus inspiratus aer cordis corpus maligna qualitate lancinat, & premit. Ergo nuda cordis intemperies palpitationis causa est, & non flatuosus spiritus. Ficulneum est argumentum, & prorsus nullum. Nam à deleteria qualitate vitali facultate oppressa, & spiritibus hac de causa resolutis, & imbecillitate innato calore, quis dubitat flatus generari tetros, & atros, quorum vi & malignitate cor irritatum, & vehementiori pulsatione nititur quod noxium est excutere, haud secus atque cerebrum in Epilepsia? Reliqua verò argumenta, ab illis contra Galeni facundissimam doctrinam adducta, vt quæ minus vigeant, ex dictisque facile solui possint, prætermittimus. Quare vera palpitatione non ab omni mala cordis intemperie, sed solum à flatuoso, crassoque spiritu originem ducit.

HISTOR. XLI. GALENI, De abscessu pericardij.

In pericardio simiæ, & galli, tumores scirrhus vifi, qui analogia quadam etiam ad homines transferri possunt.

Enim simia quadam cum emaciari in dies videretur, eam tamen necessarius nostris negotiis impediti, secare in tempore non potuimus: post mortem verò, reliquis corporis partibus omnibus illesis, inuentus est in ambiente cor innica tumor præter naturam, humorem in se continens, qualem pustula (Græcè hydatidas vocant) emittere solent. Atque in gallo quoque vidimus aliquando, cordis tunicam huiusmodi scirrhuso tumore affectam, perinde ac si plures crassa membrana inuoluta altera alteri fuissent: verum in eo nihil humoris continebatur. Vnde verisimilis coniectura elicitor, homines etiam posse similibus affectibus infestari, & c. Galenus lib. 5. de locis affect. cap. 2.

DVBIVM XXVI.

Num tabes ex pericardio sit periculosus, & ferè incurabilis affectus.

PARAPHRASIS.

Petrus Salius Diuersus Faentinus, Medicus vsu dexterrimus, & qui rariore affectus ab alijs nec visos, nec propositos, summa cum sui, & artis gloria enarrauit, lib. de curat. morbor. ab ordinarijs practictis non exhibiturum, c. 7. non ita vulgarem, immò frequentem affectum proponit, quem tabem pericardij, hoc est, totius corporis extenuationem, ex affectu membranæ cor inuoluentis subtortam patefacit, quem ex Galeni doctrina hoc in loco se deprompsisse affirmat. Licet enim extenuationem ab hoc affectu proficisci Galen. hic animaduertat; tamen hoc videtur valde dubium, nam inuolucrum cordis inter partes ignobiles reponitur ab ipso, lib. 5. de loc. affect. cap. 2. ipsoque solo affecto nullum periculum lequi posse, exemplo fit manifestum. Hoc proponit Gal. lib. 7. de anatom. admittit. cap. 13. in puero Marulli mimographi, cui os pectoris excisum erat, & inuolucrum cordis computruerat, qui tamen superuixit.

Attamen hac membrana, tumore, seu inflammatione quauis affecta, plurima pericula sublequi non est dubitandum. Hoc ipsum monuit Gal. lib. cit. de loc. affect. qui licet eam, quomodocumque affectam, nullum afferre incommodum asseueret, adiecit, nisi quando ea inflammatione infestata, cor confortij lege afficiatur. Pericardij autem inflammationem funestam esse, ac lethalem, & læna inferre symptomata, nempe acutam febrem, sitim ingentem, inquietudinem, celerrimam respirationem & frequentem, thoracis incendium, ac phlogosim, certum est: quæ omnia ex pulsus indicibili inæqualitate, angustia maxima,

ac syncope venari docent Petrus Salius *lib. cit. cap. 6. & ex eo retulit Mercat. lib. 2. de morb. intern. cap. 6. in initio.* Quamvis autem hæc de inflammatione acutissima, à feruida bile, sanguineque tenuissimo originem ducente, & ferè subito, inopinatioque interimente sint intelligenda: tamen ex hac inflammatione à Gal. hinc propo- sita, ob cordis viciniam, & difficiliorem curandi aditum, plurima subsequi irreparabilia mala, est certissimum. Si autem vulneratum, lectum, & excisum in puero Mar-ulli, mortem non induxit, sed citò sanatum fuit, hoc contigit, quia eo solo affecto, illa affectio cordi non fuit communicata, quam si perseverasset, diuturnitate tempo- ris, cor in consensum ducere, ac mortem inferre potuif- se, nullus dubitabit, qui præstantiam huius partis, cum corde, ratione viciniam, maximum consensum habentis, pensauerit ad vnguem.

Deinde inflammatio hæc quæ in simia visa est, fuit tu-
mor præter naturam, ex crasso, pituitosoque humore in
hac tunica impacto, emittens ex se humorem, qualem
pustulæ hydatides à Græcis vocatæ emittere solent. Est
enim Hydatidis, vt refert Manard. *lib. 7. epist. 2. tit. de oculor.
affectibus*, substantia quædam subpinguis, sub cute pal-
pebræ præter naturam collecta; quæ in quibusdam, præ-
cipuè pueris, vt potè humidioribus, aded augetur, vt mul-
torum accidentium causa euadat. Aggrauat enim oculum,
atque ob id fluxionibus exercet, auctore Paulo *lib. 6. c. 14.*
hanc Celsus *lib. 7. vesicam, Auic. 3. 3. tract. 3. c. 17.* Alfar-
nac appellatur. Hoc affectu prehensibilibus diluculum ma-
ximè pituita infestantur, neque ad Solis lucem valent
nisi lachrymantes intuitum conuertere, in continuâque
lippitudines incidunt.

Quid enim mirum, si ab humore isto pingui, in hac
membrana impacto, tumoremque committente, retento,
& putri, febris ob viciniam cum corde, iugis, lentaque
excitetur, & ex hac, noxa, putridaque fuligine cotidi com-
municata, diuturnitate temporis, hæctica febris consur-
gat, cæterarum internarum inflammationum ritu, quæ
spiritalis partes exercere solent? præsertim cum maxi-
mus sit huius tunicæ vsus, nam est quasi domicilium
quoddam, aut securum vallum cordi circumiectum, vt
lib. 6. de vsu part. cap. 16. Magister edocuit, quæ tunica
ex capite ipsius amplissima exoritur, postea secundum
figuram eius paulatim in mucronem contrahitur: li-
cèt autem pericardios, cordis corpori connexa non sit,
cum haud parua quædam regio inter cor, & tunicam
media sit, motui cordis accommodata; tamen ad basim
ipsius, quæ orbiculata est, prodeuntibus ab illo vasis, &
à quibus trahit ortum, connectitur, vt eleganter *lib. 7.
de anatomic. administ. cap. 3.* docuit Galenus. Ad hæc,
cur cor sanum permanere poterit, si tunica qua inuol-
uitur, idque ab externis iniuriis defendit, inflamma-
tione laborat? Cor autem continuè à putridorum vapo-
rum halita concussum, vitalem calorem partibus omni-
bus summè necessarium perenni influxu non ita tem-
perat, ac conseruat, immò partes, actione febrilis calo-
ris diutina labefactæ, aut vehementi membri solidi
temperie euerfa eneruantur; & ipsemet calor aded sese
insinuat, vt radicatus, habitualisque fiat: vnde dissipata
à calore febrili humiditate natua, ita siccitatem cre-
scere est necessè, vt absumpso hac de causa humido, &
colliquatis membris macies sequatur immedicabilis.
Quam etiam sequutam fuisse ex scirrhone tumore in
hac tunica in gallo pronato, ob dictam causam, est ve-
rissimum: cum enim humor hic lentus in pericardio
fixus, ab adurenti cordis calore esset crassior factus, &
induratus, non dubito quin consumpta parte tenuiori,
reliqua humoris portio in tumorem scirrhone com-
migrarit.

Posse autem in hac tunica hos tumores, immò in arte-
riosa vena, & vel in substantia cordis, abscessus duos in-
nasci, probant Beniuenus *cap. 35. de abdit. Hollar. lib. 1.
de morb. intern. cap. 29. in Schol. Columb. lib. 15. de iis que
rarè in anatoie fiunt.* Et mirabilis est, quod tradit Tho-
mas à Veiga *lib. 5. de loc. cap. 1. verbo, nec enim mirum, &c.*
Sagittam ceræ cordi infixam, callo iam obductam, &

suppuratam in corde inflammationem absque villo sym-
ptomate à se fuisse inuentam. Insuper obduratum callum
in sinistro cordis ventriculo vidit Beniuenus. *cap. 81. & c. 89.
de abdit.* in eodem ventriculo abscessum pituita redun-
dantem obseruauit. Nicolaus Massa in corde cuiusdam
hominis mortui ex vulnere capitis, inuenit apostema
notabile, & auriculam ipsius sinistram vlceratam exterius
cum sanie manifesta, qui æger, dum erat sanus, nun-
quam de aliquo dolore, aut tussi conquestus est. Possè
autem cor, abscessus, calculum, vermes, vlcera, aposte-
mata, & alios grauios affectus pati, probant ex vete-
rum, & iuniorum mente, Marcel. Donat. *lib. 5. de histor.
medic. mirabil. cap. 4. in med. Schenckius lib. 3. obseruat. de
corde.* Andreas Laurent. *lib. 9. de re anatomic. quest. 18. &
nos exempla aliquot propoluimus lib. 1. de praxi admi-
randa, obseru. 139. 140. & 141.*

Quid plura? nonne cor ipsum tabescere potest, ex
Thoma Iordano *lib. 1. cap. 16. de pest. phanom.* & Bernard.
Tilicho *lib. 5. rer. natural. cap. 28.* Hi enim, humore, qui in-
uolucro cordis continetur, exhausto & exciccato, cor, vel
nullum, vel tabidum, & ab igneo febris calore torre-
factum, pyri tosti faciem repræsentans, se inuenisse glo-
riantur.

Enimverò licèt inflammatio pericardij ab humore ca-
lidissimo pronata, immania & funesta importet sympto-
mata: tamen hæc quæ ab humore tenui, sed frigido
in prædictam tunicam irrudente originem ducit, pericu-
losis signis est insignita: nam eam sequuntur animi deli-
quium, cordis palpitatio, syncope, pulsus durus, par-
uus; & putrescentibus excrementis, ratione loci affecti
sequitur febris, quæ hæcticarum more contabefaciendo
interficat.

Periculosus est ergo hic morbus, & immedicabilis ferè
ob multas causas. Prima, quoniam humor vbi densam
huius tunicæ substantiam ob tenuitatem penetrat, diffi-
culter elui potest, cum tunica hæc, ex Galeno *cit. de vsu
part. & Vetal. lib. 6. de fabric. c. 8.* substantia constet crassa,
& admodum dura. Secunda, quia licèt tenuis primo ac-
cessu sit materia, in loco tamen retenta, & à calore cor-
dis crassescens, coctioni, & expulsionioni rebellis sit valde.
Tertia. Affectio est in loco, vbi valida auxilia exerceri
non possunt: & si inueterante tumore, suppuratio à
natura tentetur, præterquam quòd suppuratus humor
effusus supra cor tubitum mortis periculum infert, si
res benè succedat, vicus fit, quod cum sit in hac parte
valde recondita, pulmonis vlcereum immedicabilium
instar, carnes colliquando, ægros ad interitum deducit.

Difficilis admodum curationis est affectus hic: quo
pacto autem sit curandus, Doctissimus Salius se ignorare
ingenue loco cit. confitetur; et si in hoc raro describendo,
& curando morbo primas teneat. Licèt enim hos omni
ingenio præseruare tentauerit; nunquam tamen pro-
ficere potuit, immò omnes leui febricula adiuncta, syn-
cope frequenter prehensos, tabeque consumptos con-
spexisse refert. At si huius morbi intricatissimi curatio-
nem scire cupis, ea ad curationem tuberculi pulmonis
est referenda, quam in *com. hist. 12. huius libri*, exactè de-
lineauimus.

DVBIVM XXVII.

Num simias in partibus intestinis homini simillimas,
& non humana cadauera secuerit Galenus. Contra
Vesalium, anatomicum insignem.

COMMENTARIUM.

Am secare non potuimus. Scitu dignum, immò arduum
quæsitum est, Num Galenus, Hominis, an solùm bru-
torum anatomem descripserit. Recentiores nescio quo ca-
uillandi studio perciti, in summum hunc Medicinæ Magi-
strum furiant, & debacchantur, quòd omnia humani cor-
poris sectione, à qua fortè abhorrebat natura luapte, in
simiarum dissectione conquiscentes, harù, & non hominù
cadauera

cadauera secuerit. Ipsum ergo in libris illis de vsu part. di-
uinis, & in quibus recondita, & abstrusa mysteria expli-
cantur, hominis structuram delineasse ex multis eius locis
patere potest: nam *lib. 1. de anatomic. administ. cap. 2. prop.
fin.* vnamquamque particulam in hominibus primò esse
inspiciendam: sin minus certè in animantibus homini si-
milibus asseuerat. Et *lib. 2. eiusd. cap. 8.* simiæ pedem ab hu-
mano differre, quòd structura digitorum huic animali sit
dissimilis. Et *lib. 2. de rat. viét. com. 10.* à quibusdam animan-
tibus in exortu venæ azugou hominem distingui profert.
Et *lib. 1. 3. de vsu part.* humanum vterum ab aliis animanti-
bus differre scribit. Si ergo, vt rectè notat Andreas Lau-
rent. *lib. 1. anatomic. cap. 11.* quid habeat simile, quid diffi-
mile, hominum, & simiarum corpora agnouit Gal. verifi-
mile est eum humana corpora secuisse. Lege Riolanum
in præfat. tituli, lib. de ossibus Galeni.

Nonne Alcæus Crotoniata humani corporis anatome-
men exercuit; nonne ipse Galen. Numesiani in Alexan-
dria Quinti discipuli, qui plura secuit cadauera, fuit au-
ditor, vt *lib. 1. de anatomic. administ. cap. 1.* ipse edocuit?
Nonne Cels. qui multo tempore Galen. præcessit, in
præfat. in fin. licèt viuorum corporum sectionem crude-
lem affimet, mortuorum tamen esse necessariam alle-
ruit? nam *cadauera melius, quàm viuus, & vulneratus
homo representant.* Neesse ergo esse, inquit Cels. (eodem
loco, in med.) incidere corpora mortuorum, eorumque viscera,
atque intestina scrutari: longèque optime fecisse Herophilum,
& Erasistratum, qui nocentes homines à regibus ex carcere
acceptos, viuos incidendo, considerantque etiam spiritu re-
manente, ea que natura antè clausisset, eorumque posituram,
colorem, figuram, magnitudinem, ordinem, duritiem, mol-
litiem, laeuorem, contactum, processum deinde singulorum, &
recessus. Neque esse crudele (sicut plerique proponunt) ho-
minum nocentium, & horum quoque paucorum suppliciiis,
remedia populis innocentibus saculorum omnium quari. Non-
ne docuit publicè anatomem Pelops, & Galeni fuit
præceptor, qui cadauerum sectionem sæpissimè exer-
cuit? Quare Phinius *lib. 19. cap. 5. compertum fuisse ait,
in Agypto, reges, corpora mortuorum ad scrutandos mor-
bos rescasse, vt sic causas valetudinum, oculata fide recog-
noscerent.*

Si verò plurima, quæ ad humani corporis structuram
attinent, omisit, vel ignorauit, ex eo sectionis imperitum
eum non arguas; nam Vesalius syncerioris anatomes,
quàm non ex chartaceo, sed ex ipso corpore humano,
tanquam naturæ libro descripsit, prens; quem diuinum
sæpè in anatomicis obseruationibus, Fallopius vocat, multa
ignorauit, quæ postea à Valuerda, Syluio, Fallopio, Co-
lumbo, Gueuara, Spigelio, Bauhino, Laurentio, & aliis
sunt animaduersa.

Deindè in sceleti, seu humani corporis compage, hoc
est, exciccatis ossibus cadauerum perscrutandis, fuit vi-
gilantissimus; hæcque de causa in Alexandriam nauigauit,
quo loco hæc doctrina utilis à pluribus suo tempore ce-
leberrimis viris explicabatur, ibique duos sceletos vi-
dit, vt ipse testis est, *lib. 1. de anatomic. administ. cap. 2.* Nam
sceleti cognitio miram præbet vtilitatem; ex ossium enim
figura, & magnitudine, reliquarum partium figura æsti-
marur, & magnitudo cum ossis particulis ignoratis, nec
musculorum exortus, insertiones, venarum ductus, arte-
riarum diuortia, neruorum diremptus agnoscere possi-
mus, vt videas quàm malo fundamento nixa sit eorum
sententia, qui ossa tantùm simiarum descripsisse Gale-
num, petulanter asseuerare. Quare hunc auctorem, cele-
berrimum Medicorum discipulum, quotidie corpora humana
secantium, in humanis corporibus anatomem exercuisse,
ipse non dubito, cum doctissimo Petro Iacobo Estæue
lib. 2. epidem. sect. 4. stultum iudicante, qui contrariam
sententiam defendere ausit: quidquid effatuierit multa
Sanctorus Sanctorius *lib. 3. de euitand. errorib. Medicor.
c. 15.* nam, si rectè attendas, nil à Vesalio, aliisque dictum,
quod priùs non pronunciauerit Galenus; nam illi discursus
suos anatomicos ex vberissimis Galeni fontibus sunt
explicati.

Enimverò simia inter vniuersa animantium genera,
Lib. II.

tum visceribus, tum musculis, tum arteriis, tum neruis
homini simillima est, ex Gal. *loc. cit. de anatomic. administ.*
item manibus, pedibusque, ex ipso *lib. 6. eiusd. operis, cap. 1.*
ita vt si currentem figura erecta ex longinquo conspexeris,
eam similem homini depreltendas. Huc ipse notifi-
simus ex Cicer. *lib. 1. de natur. Deor.* Ennij vericulus.

Simia quàm similis turpissima bestia nobis.

Nullum formosius animal homine: nullum ei quàm
turpissima bestia similis; nam binis cruribus incedit,
prioribusque artubus, vt manibus vtitur, & pectoris os,
omnium quadrupedum habet latissimum, clauiculas hu-
manis similes, faciem rotundam, collum breue, quæ
cum hominis similitudinem referant, qui fieri possent, vt
secus haberent musculi? hi enim ossibus foris adherent,
protensique sunt; quare etiam tum magnitudinem ipso-
rum, tum figuram imitantur: hos rursus arteriæ, venæ,
& nerui sequuntur. Ex quo fundamento *cit. de anatomic.
administ.* sceleti parandi rationem docet, nisi copia hu-
mani cadaueris inspiciendi habeatur, in simia ossa esse di-
ligenter consideranda: & de eo genere loquitur simiæ,
quod ad hominis figuram proximè accedit, quæ scilicet
longas non habeat maxillas, nec longos dentes caninos,
qui etiam solent aliis partibus hominis esse postura si-
miles. Eodem *loc. cit. de anatomic. & lib. 4. eiusd. cap. 2.*
sex omnino statuit formas, siue genera mutarum ani-
mantium, quæ non multum ab hominis natura discen-
dunt, simiæ, lynces, satyri, cynocephali, vrsi, sues. At
simia omnium proximè ad hominum naturam accedit.
Et *11. de vsu part. 2.* debiles, exilèque musculos tempo-
rales habent simiæ, & homo. Et *lib. 13. cap. 6.* homini,
& simiæ, & iis animantibus, quæ non longè ab horum
natura distant, collum constat ex 7. spondylis. Et *cap. 11.*
simia, vt in cæteris ridicula hominis imitatio in plerisque,
ita in artubus, quoad scapulas, & clauas attinet, ho-
mini maximè est similis: quanquam ea parte homini
similis esse non debebat: hæcque esse causam suspicor,
quòd licèt recta possit incedere, ferè tamen non incedit,
vel non ita frequenter. Et *lib. 6. de anatomic. 9.* intestinorum
eædem in homine, & simia differunt. Et *cap. 5.* omen-
tum, (id est, epiploon) maximum habent inter animan-
tia homo, & simia: ex quo deducit præter hominem,
animal nullum hernia laborare, excepta simia. Si ergo
quid homo à simia differat in partibus intestinis, docuit
tum exactè Galenus, cur eum humana corpora non se-
cuisse dicemus?

Valeat ergo Vesalius, diligentissimus æui nostri ana-
tomes indagator, qui in *lib. 1. de fabric. corpor. human.
cap. 18.* lasciuia fortè redarguendi Magistrum percitus,
à cuius penu facunda, suam ornauit tupellectilem, in
simiarum dissectione positam passim à Galeno operam
tradit, magis quàm in hominum asseuerat. Et *cap. 7.* Et ad
fin. 18. queritur suas vbiq; simias Galenum obtrudere.
Et *lib. 2. cap. 5.* eum in dissecandis simiis anatomem do-
cuisse. Et *cap. 56. & 58. & illo cap. 18.* Galeni *de ossibus
librum*, quem præ cæteris anatomicis libris valde com-
mendat, simiis exactius, quàm hominibus respondere
affi mar. Quæ omnia, quàm falsò Galeno, qui *libros de
vsu partium*, diuinos ad hominis structuram accommoda-
dauit, sint imposita, nemo non videt, qui superiora huius
auctoris loca adamussim examinauerit. In quibus autem
simia tam in partibus internis, quàm externis ab homine
differat, consule per otium Galen. *lib. 1. de anatomic. ad-
minist. cap. 2. & lib. 2. cap. 8. & lib. 4. cap. 1. & lib. 1. de vsu
part. cap. 22. & lib. 3. cap. 8. & lib. 15. cap. 8.* Vesalium *lib. 2.
cap. 5. 8. 59. & lib. 4. cap. 16. 17. 56. 58.* Conradum Gesne-
rum, ex horum sententia *lib. 1. de quadrupedibus, cap. de
simia, lit. 6.* Vlyllem Aldrouand. *lib. 6. de quadrupedibus, cap.
de simia.* De quo argumento, contra iniquos Galeni ca-
lumniatores, doctè, & copiosè disseruit Riolanus filius
in *lib. de simia osteologia, siue de ossium simia, & hominis
comparatione, ferè per totum.*

HISTOR. XLII. GALENI,

De Arteriis.

Arteria vulnerata, & medicamentis
conglutinata.

Simile quiddam aliquando & agresti contigit iuueni, dum sanguinem mittendum veris tempore curaret, quod nostratibus maxime est ex usu. Cum enim Medicus qui venam incisurus erat, brachium homini deligasset, contigit attolli velut in gibbum arteriam: itaque hanc pro vena Medicus diuisit. Exigua sanè inciso erat, sanguis autem flauus, & tenuis, & feruidus statim ei aculabatur, idque cum quodam veluti saltu. Ac Medicus quidem, ut erat admodum iuuenis, & operum artis parum peritus, venam se incidisse putabat. Ego verò cum quodam alio ex iis qui aderant Medicis, vrique seniore, ubi quod accidit, aduerti, preparato ex emplastrorum genere quod* sanguinem supprimit medicamento, tum incisionem curiose conuixi, tum super medicamen illic imposui, ac spongiam mollissimam extrinsecus super hoc deligavi. Mirante verò qui arteriam inciderat, insolitam nostram in hoc casu prouidentiam, indicauimus homini rem factam, sed postea quam incisi hominis diuersorum existissemus, iussimusque ne vel solueret nobis absentibus, vel ante quartum diem id aggredere, sed ita, ut erat, deligatum haberet, spongiam desuper duntaxat madefaciens. Postea verò quam in quarto soluentes, planè conglutinatum incisuram inuenimus, rursus idem medicamen imponere iussimus, tum simili modo deligare, nec multis postea diebus solueret. Atque ita percursa est huius hominis incisa arteria, sola omnium quas in cubito incisas vidi. Galenus lib. 5. meth. cap. 7.

DV BIVM XXVIII.

Num imminentes morbi præcauendi.

PARAPHRASIS.

Inuenio priscos illos, primosque Medicinæ parentes maximam habuisse curam, ut præcautione, hæcque maxime verno tempore per sanguinis missionem celebrata, morbos anteuertent, exemplo desumpto à natura in his quæ utiliter agit. Cum enim hoc tempore corpora sint temperata, calor sit vegetus, augeatur sanguis, ex Galen. lib. 1. epid. in præfat. & in cod. lib. sect. 1. com. 1. & homines tunc dysenteris capiantur, sanguis fluat è naribus, calidissimique, & rubicundissimi sint, ex Gal. lib. 1. de natur. human. com. 4. 1. ni venæ sectione utamur præseruatiua, in plura, eaque sæpe irreparabilia damna incurrere est necesse; adeoque de more hoc erat ratum apud antiquos, ut non solum in hominibus, sed & iumentis præcautionis causa phlebotomiam exequendam consuluerint, auctore Magistro lib. 1. aph. com. 1. 5. dum sic ait. *Habent homines satis ipsi experientia comperitum, non in seipsis tantum, sed etiam in iumentis. Nam ante æstatis initium circa ultimam veris partem, & sibi, & illis sanguinem detrahunt: quoniam ad memoriam reuocant, quibus capiuntur morbis, quando repente calor æstius superuenerit. Hic enim amplius sanguinem extendit, atque diffundit, & quodammodo effernere facit, adeo ut quod hætenus modicum fuerat, non possit amplius in venis contineri, sed vel disrumpat ipsas, vel exedat, & quando immoderatus impetum fecerit ad aliam corporis partem illis debiliorem, in ipsa, vel inflammationem, vel erysipelas, vel aliquod aliud morbi genus operetur, &c.* Hoc consilio ductus Hippocrat. lib. 6. aph. 47. ad præcauendas ægritudines, sanguinem hoc tempore emittere consulit, lententiãque eius non solum Galenus probat, & confirmat, sed exemplis fulcit, roborat, & defendit in com. quem sequuntur Oribal. lib. 7. collect. c. 2. iuxta med. Aëtius tetrab. 1. serm. 3. cap. 10. quorum mentem amplificat Fuchs. Mena, & Hieronym. Nunnus in comment. cap. 7. Galen. lib. de curand. rat. per sang. mis. Licet enim nullum in corpore

A symptoma sit, præstat veris initio sanguinem emittere, iis qui alicui morborum generi sunt obnoxij, in quibus omittendum non est, nec expectandum, vt evidens aliud quod plenitudinis symptoma appareat, præsertim cum hoc tempore ægritudines imminant, quæ reuerti solent, ex Galen. lib. de puer. epileptic. cap. 3. Hos enim priusquam in morbum incurrant, præseruare est opus; sunt autem qui latentem in corpore causam habent, quæ sensibilem læsionem nondum intulit, modica tamen accepta occasione promptè in morbos ipsos labi facit. Quare salubrius est morbos imminentes præcauere, quam factos curare, ex Gal. lib. 2. de facult. naturalib. c. 8. & lib. de curand. rat. per sang. mis. c. 9. Ver autem præcautioni esse tempus commodius ob multas causas, diximus lib. 1. in com. hist. 39. Quæ tamen veris pars in hunc usum sit eligenda, ad mentem Galeni pulchrè exponemus lib. 3. in com. hist. vltima.

Hac ratione forsitan nixus agrestis hic iuuenis, hoc est, ruri degens, sibi hoc tempore venam secandam maluit, qua secta mirari subit insolitam Galeni in hoc casu prouidentiam, aduertens enim sanguinis exeuntis colorem, calorem, & exeundi modum, lauciatam fuisse arteriam sibi persuasit: sanguis enim arterialis ob spirituum copiam flauescit, & tenuissimus est, vnâque calidissimus, quia in sinistro cordis ventriculo percoctus ac elaboratus, tantò excessit venalem tenuitate, quantò spirituosior, purior, ac syncerior existit, ex Galen. lib. 6. de placit. Hippocrat. & Platon. cap. 8. Hunc sanguinem, cuius principium est cordis calor per arterias vnuerfo corpori communicatum, esse ipsorum spirituum fomentum tradit Galen. lib. 6. de usu part. 17. quem vaporosum esse dicebat lib. 4. eiusd. 15. cum sit plurima aëris portione permixtus, lib. 1. de dif. febr. cap. 1. quapropter cum feruore, & saltu emanare solet, idcirco sagacissima natura tunica duplici vallauit, ex Galen. lib. 6. de usu part. 11. & lib. 3. de facult. naturalib. 11. ne scilicet præ tenuitate, frequentique motu agitur, refundans exhalaret. Adde saltus huius causam (obsignandæ arteriæ impedimentum potissimum) in arteriam ipsam esse reiciendam; nam hæc sanguinem ei aculatura semper distenditur, atque contrahitur, & hoc vulneratæ arteriæ firmissimum signum Paul. iudicauit, lib. 6. cap. 4. quæ omnia in erumpente è vena sanguine, contraria obseruantur: licet enim tenuis, feruidus, & flauus etiam sit venalis, eius impetus neque insignis est, neque admodum violentus, neque perpetuus, sed interceptus; flauitissimique, tenuitas, & caliditas non tanta, ex Galen. lib. 1. de sim. cap. 8.

Quamuis autem sanguinis arterialis erumpentis impetus, ex Galen. 5. meth. 3. reuulsionibus, ac vnuerfali corporis curatione perficiatur, hoc præceptum præcipue intelligendum est, quando à causa interna, abundantia nempe, aut sanguinis vitio ortum ducit; tunc enim aliud auertere, atque transferre impetum sanguinis oportet: aliter verò se res habet, si ex vulnere, clamore, calu contusione præruptum vas est. Abundantia autem, si quæ erat, per sanguinis detractionem, secta arteria, brevissimo temporis spatio factam copiosissimam, erat imminuta; quare sanguinem supprimentibus, agglutinantibus, & obturantibus opus erat, vt tom. 2. lib. 17. cap. 3. Vidus Vidius notat ingenuè.

Deindè, cum arteria sicior, & durior vena sit, sicioribus medicamentis eget, quam vena: quo pacto in hunc usum inter emplastica, nullum poterat adaptari præstanti medicamen illo, quod describit lib. 5. meth. cap. 4. nam id est optimum medicamentum, quo etiam ad cerebri membranarum hemorrhagiam tutissimè vii possumus; habetque thuris vnicam vnâ, Aloës vnicam, quibus tritis, & cum albumine oui optimè subactis, additisque pilis leporis exactè siccis, & quam minutissimè trisuratis, (aliàs enim appliciti, restringendi virtute carent omninò, quum corpulentia sua in partes penitissimè sese non infundent) sit emplastrum, ad supprimentum sanguinem efficacissimum: quo etiam usus est ipse Galenus lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. vltimo, pro conglutinanda arteria, inter indicem & pollicem secta, ob dolorem lateris diurnum,

diurnum, ministrum Dei Pergami cruciantem: sicque Medicis omnibus debet esse quàm commendatissimum, illudque summoperè laudant Auic. 4. 1. cap. 20. in fin. Aëtius tetrab. 1. serm. 3. cap. 19. qui pro nimio sanguinis fluxu compescendo, nullum aliud præsidium excellentius reperiri posse sunt arbitrati. Tu verò de hoc negotio, lege quæ diximus, lib. 1. in com. Histor. 76.

Licet enim plurima sint, quæ citra dolorem emplasticam vim obtineant: nullum tamen hoc ita carne implere inuenies. Id deprehendes, si naturam componentium rimaris. Manna enim thuris, cum sit pars eius tenuissima, Gal. lib. 1. 3. meth. cap. 8. Paulo lib. 7. cap. 72. Dioscorid. lib. 1. cap. 38. Aëtio tetrab. 2. serm. 3. cap. 38. eadem cum thure fortitur facultates; thus autem viticolu, & siccum est, sicque substantia sua venarum officia obturat, moderata siccitate carnem generat.

Aloè verò cum sit tertio ordine exsiccans, ex Gal. lib. 6. simpl. 22. partes duras, quales venæ & arteriæ sunt incarnat, inspissat, adstringit, & sanguinem retinet, ex Dioscoride lib. 3. cap. 22. & in com. firmat Ioannes Leonicerus diligenter. Neque fidas plurimorum dictis, qui Meisue auctoritate freti, lib. 2. de medic. purgant. cap. 1. de Aloè, hoc medicamentum venarum ora aperire pertinaciter contendunt; licet iis Auicennæ faueat auctoritas, lib. 2. tract. 1. cap. 15. nam hos de maligna aloè intelligendos arbitror, ex iplo Meisue, in canonibus vnuerfalib. intent. 1. cap. 2. qualia sunt aloè mala, &c. Est autem aloè maligna, nigra, odore terro, aduiterium passa. Vel si accidat, ex accidenti euenire putandum est, cum Manardo 12. epistol. 3. & in annot. in Meisuem. Expurgat enim aloè acres, biliososque humores, qui ora venarum acutè sua aperire possunt: hoc enim omnibus cholagogis commune est, vt scilicet ex acredine illorum quæ excernuntur parumper aperiat os venæ, quàm hemorrhoidu vocant, ex Galeno lib. 6. aphor. 47. Nam aloè tam foris imposita, quàm intus assumpta sanguinem supprimit: neque enim aloè ignea constat facultate, vt cyclaminus, alba, cæpæ, fel taurinum: nam venas aperientia sunt nimis acria, & terrestria, ex Galen. lib. 5. simpl. 14. & aloè, ex Galen. lib. 6. simpl. tit. de aloè, primo ordine calefacit: & Plin. lib. 27. cap. 4. sanguinem vndeque manantem arcere dicit, & Galen. 5. meth. 4. Aloè cum albumine oui, arteriam vulneratam conglutinavit. Matthias Lobellius inquit, aloem foris admotam venas claudere; intus assumptam attenuare, aperire, & sanguinem vacuare affirmat: subscribit Costæus in Meisuem. Verum hoc dogma prius à Iacobo de partibus assertum, refutat Manardus loco cit. nam Auicenna contrarium docet, qui 10. 3. tract. 3. cap. 6. inter medicamenta quæ ad apertas venas bibuntur, aloem connumerat. De quo argumento plura disceptarunt Vallesius lib. 9. controu. 3. Fuchsius lib. 1. paradoxor. 1. Ioannes Brauus lib. 2. de purgant. rat. 7. & alij. Hoc si aduertisset Scaliger in Cardano exercitat. 160. num. 3. non ita petulenter, Meisue clypeo munitus sauiet in Medicos, qui aloem venarum ora occludere sibi persuadent: cuius argumenta, ex Manardi doctrina facillimè solui possunt.

Pili leporis frigidissimi, & siccissimi sunt ex Galeno lib. 9. simpl. cap. 9. & 10. sicque conglutinant, & siccitate sua mirabiliter obturant, & carne implent. Sunt qui vrant prius, sed sine ratione: nam acris redditur pharmacum: vltà enim acriora fiunt: sic Galenus 11. simpl. 15. pilos & lanam succidam vrit, vt acria sicca, tenuiūque partium reddantur. Nec mireris: nam quidquid à lepore proficitur, exsiccantis facultatis est particeps, tegmen detractum, sanguis, coagulum, caro, pili, vt latè doctèque Leuinus Lemnius lib. 2. de complexionib. cap. vlt. in med.

Oui albumen, medicamenta partibus adhærere facit viscositate sua, frigiditate inflammationem arceat, partes diuisas agglutinat. Spongiam autem imposuit, nam hæc per se, si recans sit, & adhuc mare oleat, sicicans admodum est: quare vlcera sanat, ex Gal. lib. 11. simpl. cap. 56. In hunc sensum Hipp. lib. 2. epid. sect. 6. iuxta fin. ad turbationem alui, ea cum flore æris vsto vtendum consulit.

Hanc autem, & non lintea linea super medicamentum imposuit, quoniam hæc humidorum medicamentorum partem exsiccare solent, quod non facit spongia mollissima, tota poris scatens, & multis amplis vacuis plena, quæ etiam ob molliem sese commodiùs sub ligatura, sine partis subiacentis incommodo adaptat, & facultate sua diu persistens exsiccatur. Ad quartum diem detectionem distulit, vt amplius firmaretur glutinatio, quæ in re momenti tanti semper est ob oculos ponenda; quæ de causa nec ligaturam multis post diebus solui permittit.

Hoc artificiosissimo, & celebratissimo auxilio, & in sistendo sanguine primas tenente, vt latè refert Fallop. tract. de vulnerib. cap. 10. curata est citra aneurysima arteria hæc: Fit autem aneurysma, auctore Gal. lib. de tumorib. præter natur. cap. 11. & lib. de curand. rat. per sang. mis. 2. 2. cum vulnerata arteria, ad cicatricem deuenerit ea quæ adiacet cutis, manet autem arteria vlcus, ea neque conglutinaria, neque ad cicatricem perducta, neque à carne obstructa. Huius duæ sunt differentie, alia à causa interna, alia ab externa originem ducit: illam proponit Paul. lib. 6. cap. 37. quum videlicet sine cutis diuisione cutis aperitur, quod sæpe contingit in alis, inguinibus, & ceruice, ex Auic. 44. tract. 2. cap. 16. Dinus causam huius euentus explicat in com. huius tumoris causam esse sanguinem tenuem, feruorolum, multoque spiritu refertum. Firmant Galenus loc. cit. Pareus lib. de tumorib. cap. prop. Fallop. lib. de tumorib. præter natur. 14. & 15. Ioan. Andreas à Cruce lib. 1. de de tumorib. sanguin. tract. 2. cap. 11. & 12. Dionysius Dacalib. 2. de apostemata. cap. 39. Petrus Pigræus lib. 9. chirurg. cap. 4.

Ne ergo hoc periculosum tumoris genus, diuisa arteria superueniat, ex Galeni descriptione, huius medicamenti compositionem paratam semper habere oportet. Hoc, opere ipso confirmavit Petrus de Peramato, lib. de vacuand. rat. cap. 30. quo loco illustrem quandam virum, prætere se, passum fuisse arteriæ sectionem refert, quod ex vehementi sanguinis ei aculature, colore, saltu, & pulsu cognouisse affirmat: quare ex tempore sanguinem cohiberi, vulnus curiose coniungi, puluerem hunc oui albumini mixtum admoueri, strictum ligari, & quietissime accumbentem contineri cum imperasset, hoc modo tractatus æger sine aneurysmate sanus euasit. Huic medicamento piures plurima addunt. Almanfor in diuisionibus addit sarcocolam. Auicenna turundam facit ex tela araneorum, pilis leporis, subtili cotto, aut panno lini veteris adiecto. Vigo lib. 3. tract. 1. cap. 2. de fluxu sanguinis, addit gypsum, aut terram sigillatam. Alij lanuginem adhærentem cortici interiori castanearum. Nonnulli gummi Arabicum. At Galeni simplicia satis sunt, & aliis summoperè præstant. De cuius medicamenti laudibus, consule eruditissimum Trincauel. lib. 3. de composit. medicament. cap. 18. de sistendo sanguinis fluxu.

DV BIVM XXIX.

Num ad sistendum sanguinem arterialem, præter obturantia, aliâque præsidia, arteriarum futura sit ex usu.

COMMENTARIUM.

Sanguinem supprimit.] Plurima esse ad sanguinem arterialem sistendum præsidia, quæ vel à tota substantia, vel manifestis qualitatibus sanguinem supprimit queunt, latissimè Galenus pluribus in locis confirmat: explicat Tagaultius lib. 2. instit. chirurg. cap. 12. Galenum in hoc præcipiti casu, hoc tutissimè, & facillimè usum fuisse, res est manifesta; vsurum vel etiam fortioribus, ni morbus huic cederet auxilio: sicut enim multa: quæ à proprietate sanguinem sistunt medicamenta, vt lapis heraclius, hæmatites, & Indicus: hi enim lapides collo, vel vulnere impositi sanguinem vndeque fluentem, compescunt, vt lib. 9. simpl. cap. 9. & 26. retulit Galenus viua apes linteo obvoluta, membròque à quo fluit sanguis

ligata, id etiam præstat, referente Nicolo *serm. 7. sum. 1. tract. 4. cap. 33.* Alia crustam inducendo id efficiunt; quippe hanc quoque ceu septum quoddam huiusmodi vulneribus veteres excogitarunt: efficiunt autem hanc tum ignis ipse, tum quædam medicamenta quibus ignea vis inest, auctore Magistro *5. meth. cap. 3.* sunt enim hæc caustica, ceu ignita ferramenta, quæ eicharam efficiendo sanguinem compescunt. Iis ergo utendum est cogente necessitate summa, & ubi aliis medicamentis immodicus sanguinis fluxus supprimi non possit, & maxime ubi ex *erosione profluuium concitetur*, ut ibi *cap. 4.* notat Gal. nam emplastica, & agglutinantia causticis sunt securiora: quoniam hæc carnem, & vasa exurunt dum crustam generant, qua decidente, pars magis nuda, & cum maiori substantiæ iactura relinquatur, quæ omnia contrario modo accidunt in agglutinantibus. Huius auxiliij vsu, incisam in facie arteriam, cæteris non cõferentibus auxiliis, & ægro (venis ob immodicum sanguinis fluorem, exhaustis) prorsus deficiente, fuisse vnicam gloriatur Beniu. *lib. de abdit. cap. 49.* Hæc ratione tum in pudendis, tum sede ad talem necessitatem sæpe deuenimus, inquit Galenus *loc. cit. meth. & 13. eiusdem, cap. 6.* quod videlicet hæc partes, tum propter naturalem humiditatem, tum quod excrementorum sint canales, ex leui causa putrescant. Nam exultio, siue medicamentis fiat, siue igne, aut ignitis ferramentis, præter id quod inducta crusta intercipit sanguinis profluuium, consumpto & resecato vitioso humore, qui erosionis & putrefactionis erat causa, erosionem, vel putrefactionem etiam sistit, sicque facilius deinde vlcus curari potest, ut luculenter Hollerius notat *3. instit. chirurg. cap. 4.* Galen. *cit. 5. meth.* in omni sanguinis fluxu illicò digitem super os vulneris imponit, blandè innitens, ac sine dolore comprimens. Latam compescendi sanguinis fluxus historiam, vide apud Paul. *lib. 4. cap. 53.* Is enim auctor *lib. 6. cap. 37.* mirabilem tradit modum sistendi sanguinis fluxum ab arteriis, has enim prius nudat, deinde acu trajecta duobus funiculis deligat, de quo sistendi sanguinis fluxus modo egere Aëtius *tetrab. 2. ferm. 4. cap. 64. tit. de iis que sanguinem sistunt*, Celsus *lib. 5. cap. 26. rubric. 18.* Rasis *lib. 7. ad Almanf. cap. 10.* Fragolus *de vulnerib. quest. 76.* Dionysius Dacia *lib. 2. de apostemat. cap. 41.* Anton. Crucius *lib. 2. chirurg. cap. 10.*

Num autem pro hoc complendo opere, arteriarum futura sit utilis, magna est contentio apud auctores. Quæstioni respondet Nicol. *loc. cit.* negatiuè, quia arteria cartilaginosa est & dura, quo fit ut quamuis diuisa labia iungantur, non coalescant, hocque expressè sensisse Galenum, affirmat, in *lib. 5. meth. cap. 3. §.* Neque enim suere fas est arteriæ, venæve vlcus: veluti dixerunt, qui nullam à vulnerata partis subst. antia, naturæque summi indicationem aiunt, &c. Sed obstat Guidonis auctoritas, *loc. cit.* in venis, & arteriis futuram concedentis: quod veritatem obtinet, si sola arteria suatur, non autem coniunctam cum carne ipsa, sicut suimus peritonæum cum ipso abdomine; qua ratione si non per primam, saltem per secundam intentionem agglutinabitur; ex quo patet solutio ad Nicol. argumentum. Adi, si placet, Tagaultium, *lib. 2. de vulnerib. cap. cit.* & Ioan. Brauum Chamicum Lusitanum, *lib. 2. eiusd. tit. cap. 13.* qui de hac re diligenter conscripserunt.

HISTORIA XLIII. GALENI, De arteriotomia.

Arteriotomia, plurimis morbis proficua.

Monitus per quadam insomnia, quorum duo perspicue mihi visa sunt, accessi ad dextram manus arteriam, inter indicem, & pollicem sitam; sinique fluere, donec sponte sanguis resisteret: nam ita summum præceperat: * effluxit autem non tota libra. Subitò itaque diuturnus extinctus dolor est, in ea maxime parte fixus, qua ierur septo transverso committitur. mihi quidem hoc ætate iuuenilis enenit.

At minister Dei Pergami, diutino lateris cruciatu laborans, liberatus est arteria in summa manu incisa, aggressus & ipse illud insomnij monitu.

Porro alteri, cui ex vulnere in malleolo inflicto dissecta arteria fuerat, sanguinis quidem cursus haud quiescit, donec ego vocatus totam dissectui: ac medicamento, ex aloë, manna, & ouorum albumine, pilis leporis mollinisculis, impositis, vsu fui: citràque aneurysma curatum est vulnus, obducta videlicet arteria osculo carne, &c. Galenus lib. de curand. rat. per sang. miss. cap. vlt.

DVBIVM XXX.

Num arteriotomia celebranda. Contra Hollerium doctissimum.

PARAPHRASIS.

Friendas esse in plurimis morbis arterias, tribus his exemplis confirmat Galenus. Conglutinatas autem medicamenti superius citati ope, illius exemplo confirmat, qui citra aneurysma curatus est. Has secandas esse in summis artubus, temporibus, in omnibus doloribus, qui à calida, spirituosaque substantia originem ducunt, & maxime in membranis, quarum dolor punctioni similis est, ac sensim expanditur, docet hoc *cap. Galenus, & lib. 3. de loc. affect. cap. 8.* In vertiginosis, & quibus vaporosus, calidusque sanguis, & multo spiritu plenus per arterias ascendit, profundam arteriæ retrò aures sectionem, faciendam esse docent Paul. *lib. 3. cap. 1. & lib. 6. c. 4.* Auic. *4. 1. cap. 1.* Quare Galenus *13. meth. cap. vlt.* eas secare iubet, quæ calidiores apparent, & maiorem pulsam esse præbent. Causa autem cur frequenter in temporibus secantur arteriæ, est quoniam in capitis calidis affectibus, qui ab inferioribus sunt, aut fouentur, ascensus humorum, aut vaporum per arterias fit, in quibus sanguis magis ebullit, & feruet, ut *lib. de curand. rat. per sang. miss. cap. 22.* Galenus affirmat, numerans ex professo affectus, qui arteriis in capite dissectis inuariant. Videndum tamen, num per maiores, & internas arterias vapor efferratur; sic enim nihil conferret auxilium, ut *ex cit. lib. 3. de loc. affect.* perspicuum est: & notauit Franciscus Peccetus Cælestinus *lib. 4. de ven. sect. cap. 14. de arteriarum sectione*: & eleganter probat Ferdinandus Mena doctissimus, in *coment. cap. cit. Galen. lib. de curand. rat. per sang. miss.*

Hollerius, summi iudicij vir, & Medicus præstanti mentis acumine præditus, *lib. 1. de morb. internis, in schol. cap. 1.* licet arteriæ sectionem in omni dolore pulsatili, singulare remedium esse affirmer, periculosum tamen, utpotè Chirurgis minùs vsitatum esse contendit, veterum forsitan consilio ductus, qui, ut affirmat Galenus *in cap. 22. lib. de sang. miss.* in earum sectione valdè timidi erant, quòd difficulter sanguinis profluuium compesci possit; & si res optimè eueniat, maneat tamen aneurysma, quod malum ex vulnerata arteria originem ducit; ut ait Auic. *4. 4. tract. 2. cap. 6.* Deinde Galenus *5. method. cap. 7.* affirmat plurimos Medicos existimasse arterias vulneratas coite non posse, quia duræ sunt, & cartilagineæ; nam & in externis rebus corpora mollia nullius rei interuentu facile iunguntur, ac quæ dura, nunquam; neque enim testa cum testa, lapis cum lapide sine glutino coniungi possunt. Ad hæc: refert Gal. *cap. 22. de sang. miss.* ex vulnerata arteria nonnullos mortuos fuisse, alios in gangrenas incidisse: quo pacto extollens Auic. huius sectionis periculum, in hæc verba prorumpit: *Et suarum quidem dispositionum minor est, quod ex ea pronenit aneurysma, &c.* Ab arteriis enim sanguis extractus, ob assiduum pulsium, & tunicarum crassitiem vix compesci potest, quum vlcus facile nequeat ad cicatricem perducì. Vltimò. Quòd melius sit putridam materiam ab arteriis ad venas ignobiliores facta phlebotomia, quàm ab his ad illas transmittere: nam putridus humor plus in venis, quàm arteriis abundat: quare arteriotomia euitandam ob inaiorem calidissimi sanguinis, & spiritus resolutionem, sectis arteriis,

arteriis, vires fatiscunt. Hæc sunt quæ pro Hollerij opinione possunt adduci.

Verum non ob hæc repudiandum hoc auxilium est, quia inusitatum, ut contra Holler. rectè Theodor. Collado insurgit, *lib. de errorib. Hollerij, cap. 7. de dolore capitis, num. 5. & 6.* Sic enim plura præsidia damnabimus quæ multis fuere salutis, ea sunt balneum frigidum in hæctico debili, sanguinis missio, & purgatio vsque ad animi deliquium, gelidæ potus ad satietatem vsque & alia, quæ licet nostro æuo sint inusitata, ea tamen summè commendat præsa vetustas. Harum ergo sectio non nisi in difficillimis, diuturnisque morbis, qui aliis non cedunt auxiliis, est exequenda: licet enim duræ sint, & substantia sua durioris tunicæ conglutinandæ difficultatem indicent; non tamen quæ euinci omninò nequeat, nam etiam maiores, quas nunquam ex industria secare licet, consolidari possunt, ut hoc loco ostendit Galenus: neque enim hæc ita sicca sunt, & duræ, ut ossa, & cartilago, immò hæc longe molliores; quare Auic. *4. 4. tract. 1. cap. 1.* non esse desperandum ait, quominus in mollioribus natura, & habitu corporibus, præsertim si parua sint, glutinari possint. Pericula autem quæ ex harum incisione sequi solent, cautos nos reddunt, ne nisi urgente necessitate, & vniuersalibus prius tentatis auxiliis, ad earum sectionem accedamus: quod auxilium in debilibus celebrandum non est; hos enim præstat aliis auxiliis curare, quàm partibus sanguine, & spiritu priuatis, in certum periculum deducere. Denique facta arteriotomia, non intendit Galenus materiam putridam, quæ rarò (ob maiorem siccitatem & puritatem sanguinis arterialis, maius innatum cordis calidum) in arteriis reperitur, exhauste, sed solum tenuem, ac pituitosum sanguinem, qui plurimis morbis præstat occasionem, vacuare, qui cum in arteriis paruis, & particalibus sit reconditus, facta venæ sectione ad venas commeari non potest. In pluribus ergo morbis est exercenda arteriotomia: de cuius utilitate summa, lege Fernel. *lib. 2. meth. cap. 18.* Menam in *com. Galen. lib. de sang. miss.* Altimar. *lib. de medend. human. corpor. mal. cap. 17.* Tacchin. *9. ad Alm. cap. 6.* Christoph. à Vega *lib. 2. art. medic. sect. 5. cap. 2. in fin.* Mercat. *lib. 1. indicat. cap. 4. in fin.* Peramat. *lib. de vacuand. rat. 21.* Bartholom. Perdulc. *lib. 5. vniuersæ medicinæ. cap. 4.* cuius opera nuperrimè Renatus Charterius doctissimus in lucem emisit, & Septal. non siluit *lib. 6. caution. med. num. 171.* Firmat omnium voto doctissimus Montaltus, *tract. 15. de cerebri affectib. cap. 10.* & probat eruditissimus Heurnius *lib. 3. meth. ad praxim, cap. 9. in fin.*

Aduerte tamen, quod in tertio exemplo, Galeno hic euenit, sanguine valdè manante, arteriam totam esse secandam, ut *lib. 5. meth. 3.* Gal. admonuit. §. *Sanè vinculum magnis quoque venis iniicere interdum cogimur: atque etiam interdum totas pracidere, utique transversas. Quippe ita retrahitur ex vtraque parte pars vtraque, celaturque ac integitur à superiacentibus corporibus vulnus. Tutius tamen est vtrunque facere, & vinculum vasis radici iniicere, & quod deinceps habetur, pracidere, &c.* De hoc modo supprimendi sanguinem, vide Albuca. *lib. 1. chirurg. cap. 23.*

Poteram iis esse contentus, ni me ad finem iam propertantem, trium dubiorum explanatio ad pugnam denuò inuittasset, quorum primum est. Cur icoris, & septi transversæ doloribus, harum potius, quàm aliarum arteriarum sectio utilis est? Dic, quòd sicut vena interna dextra vtiliter secatur in affectibus icoris, & septi transversæ; ita arteria ipsi subiecta, ubi per arterias fit humorum ad eas partes confluxus. Sed quoniam ex arteriæ magnæ incisione aneurysma, gangræna, & mors ferè sequi solent, hæc pericula euitabimus, si eius ramos ad summam manum perreptantes incidamus: licet enim Galenus *13. met. 5. & 11.* per venas manus, brachij venas intelligat; tamen hoc loco per summam manum, intelligit illam totius brachij partem, quæ extrema dicitur, quæ in brachiale, post-brachiale, & digitos diuiditur.

Secundum. Si morbi dicti, diutini sunt, quomodo ex calido, tenui, ac spirituoso sanguine originem ducunt? Dic, quòd ex hoc sanguine diutinus dolor gigni potest,

ob diutinam fluxionem, quæ reuulsione ex arteriis commode facta mitescit, & cessat, ipsi arteriis prorsus in itinere rescissis, ne fluxioni deinceps pateat aditus. Galenus *lib. 3. de loc. cit. vertiginosis*, quibus vaporosus, calidusque spiritus per externas arterias descendit, medetur, totius arteriæ ponè aures aded profunda sectione, ut medius inter duas partes locus cicatrice obducatur; cuius sectionis administrandæ rationem docuit Paul. *lib. 6. cap. cit.* Sic in hemicrania, & ophthalmia difficili, arterias quæ in temporibus sunt, turgidiores, aut secamus, aut prorsus præcidimus: cuius præcisionis administrationem proposuit Paul. *lib. cit. cap. 5.*

Tertium cur insomnia credit, si iis nullam fidem adhibet *lib. 3. meth. cap. 2. in princip.* quo loco insomnia, manifestas esse negas asseuerat? Dic, Galenum soli insomnia non credidisse, nam rationem vltra insomnia addidit, ex confluxu sanguinis spiritalis per arterias, qui commodiùs arteriotomi à, quàm venæ sectione auertitur. Num autem insomnia sic adhibenda fides, disputant Macrob. *lib. 2. in somn. Scipion. 13.* Levin. Lemn. *lib. 2. de occult. cap. 31.* Cælius Rhodiginus *lib. 2. lect. antiq. cap. 9.* Iulius Cæsar Scaliger in *lib. Hipp. de insomnia.* Alex. ab Alexand. *lib. 3. diæ. genial. cap. 26.* Santorellus *lib. 7. antepaxis, cap. 8.* Pererius *lib. 1. in Daniel. cap. 4. quest. 2. & 4.* Martinus Del Rio *lib. 14. disquisit. magicar. cap. 4.* Picus Mirandula *lib. de prænotionib. 6. cap. 7. & alij quos referunt Lælius B. sciola som. 1. horar. subsecuar. lib. 9. cap. 20. & Hieronymus Nonnius Ramires Olysiopon. elegantissimus, in com. cap. 5. Galen. lib. de sang. miss.*

QVÆSTIO XXXII.

Quòd arteriotomia vsque ad animi deliquium possit celebrari, ut Aëtius voluit. Contra communem Medicorum sententiam.

COMMENTARIUM.

Effluxit autem non tota libra.] Silentio non est intolanda egregia, immò albo lapillo signanda dubitatio, quam ego inter omnes nostra ætate longè doctissimos nouissimus propono: num arteriotomia vsque ad animi deliquium celebrari possit. Partis affirmatiuæ habemus strenuum Ducem Aëtium, *tetrab. 2. ferm. 3. cap. 9. de arteriarum sectione*: §. *Conuenit autem secare non obliquè, sed transversim vsque ad os, & membranam caluariam ambientem exactissimè radere, & sanguinis missionem vsque ad animi deliquium expectare, in quibus videlicet & vires robuste sunt, & dolor vehemens, sic enim sopies accidens symptoma, &c.* Hæc sunt Aëtij verba, quæ licet ex Seueri doctrina sint deprompta, vera tamen sunt, cum ea approbauerit Aëtius, & in suos canones transposuerit. Fauet Gal. in contextu, nam ex sectione arteriæ inter indicem & pollicem, sanguis ita effluxit abundè, ut quasi æquaret libram, qua quantitate vacuata vel ex venæ sectione sæpe animi deliquium fit, sic enim se insomnia monitum, harum sectionem tentasse refert: huius autem auxiliij inuentio, fuit admonitio per somnia. Nec dubites: nam, ut refert Augenus *lib. 9. de rat. curand. per sang. miss. cap. 12. in omnibus temporibus, omnibusque gentibus aliquando Deus plura voluit reuolare, que ad salutem humani corporis faciunt.* Deinde sicut in plurimis venosi generis morbis, sanguis emittitur vsque ad animi deliquium cum utilitate summa, ut Gal. passim confirmat; sic in copia sanguinis arterialis calidissimi, tenuis & vaporosi, dolorem læuissimum facientis, sanguinis missio ex arteriis vsque ad animi defectum, est exercenda.

Contrà sunt plura quæ obici possunt. Licet enim ex phlebotomia vsque ad animi deliquium, ea sequantur commoda quæ pluries recensuit Galenus, ex arteriotomia hæc sequi non est dicendum; extracto enim in magna copia sanguine arteriali, qui valdè spirituosus est, & in quo calor noster perseverantiam obtinet, vires summè imbecillitari, & fatiscere non est dubitandum. Adde quòd prius

prius anima & vita deficient, hoc modo arteriotomia facta, quam contingat, quæ ex hac vacuatione speratur vitilias. Quapropter multo iatius est, facta phlebotomia vsque ad animi deliquium, feruorem, ebullientemque sanguinem in arteriis impactum ad venas reuocare, quam corpus celebrata arteriotomia purissimo sanguine orbatum relinquere; & maxime cum nullus inueniatur auctor, qui eam faciendam imperauerit: nam Oribasius lib. 7. collect. cap. 14. iubet, ne multa sectio fiat arteriarum, hoc est, ne multum sanguinis, sed quod satis sit extrahatur; quoniam auctore Gal. lib. 6. aph. com. 27. subita, & multa vacuatio periculum aliquando affert inuestabile, cum enestigio deficiat anima, virisque concidant, nec postea debilitas ita facile remedium habeat, vt frequenter accidit in suppuratis, aut hydropticis, in quibus si sectio aut vitio celebrantur, & aqua, aut pus copiose vacuantur, exhaustis spiritibus, mors certa contingit.

Admittenda tamen est Aëtij, tanti auctoris sententia, quæ vsque ad animi deliquium sanguinem mittendum persuadet, præcipue si vires adsint, & dolor sit vehemens: is enim mitigatur, extracto feruentissimo sanguine, qui doloris & plurium morborum solet esse causa: nam doloris immanitas multa cogit aliquando moliri temere. Neque Gal. in vehementissimis doloribus sanguinem mittendum conuulens, facit distinctionem, an venam ferire, vel arteriam secare conueniat. Et licet reperiantur in Aëtij oraculis pleraque ita oclusa prorsum, & in eorum dem abdita maiestate recondita, vt nulla ingeniorum solertia explicari possint: tamen ego veritati consonam sententiam hanc amplector, & probō.

Et si enim obici nobis multa sinuosius, solertiūque possit videam, dum pro arteriis legendas esse venas facile quispiam coniectare possit: tamen hac solutione hoc tantum dubium non extricari, ex eo fit manifestum, quoniam quum prisci his venarum & arteriarum vocabulis promiscue vsi sunt, aliud negotium agentes de eis sunt loquuti, Aëtius autem postquam de venæ sectione latè peregit, ex proposito de arteriarum sectione disceptat, ex quibus vacuandum est: ad animi vsque deliquium asseuerat. Antiquos autem arterias vocasse venas, patet ex Hip. lib. 2. epid. sect. 5. prop. fin. §. Cui vena in cubito pulsatur, insanus, & iracundus est, &c. & 6. epid. sect. 6. text. 2. referente Galeno in com. quod verò vena non solum ab Hipp. sed ab aliis veteribus arteria fuerit appellata, affirmat lib. 6. de placit. Hipp. & Platon. cap. 14. & lib. de fetus format. cap. 9. & lib. de curand. rat. per sang. miss. cap. 22. probat Augenius lib. 9. de sang. mis. cap. 1.

Instabis secundò, hanc sententiam non esse Aëtij, sed Seueri, cuius edictum tanti æstimandum non est. Respondet enim Platone in Charmide, dum sic inquit: Quid refert ò Socrates, ex quo audierim? nihil profectò, nec enim considerandum quis dixerit, sed utrum verè dicatur. Nam hoc modo plures philuras, in lib. de compos. medicam. secundum locos, & genera, à Galeno ex Archigene, Aiclep. Diocle, Mantia, Rufo, & aliis; immò plura capita in libris de pulsum doctrina, à famigeratissimis Medicis descripta, & ab ipso Aëtio in suos libros conuersa damnamus: quorum auctorum doctrinam tantoperè extollit Galenus, & eam verissimam prædicat, & confirmat.

Placet tamen in huius arduæ controuersie solutione, Aëtij mentem explicare hoc modo: non enim ad arteriotomiam facientem animi deliquium, necesse est quod multus sanguis vacuetur, cum enim arterialis sit, spirituosus, calidissimus, & tenuissimus, si exeat, vel in parua quantitate, animi deliquium inducit, quod pro termino huius vacuationis præsupponit. Non ergo vita deficiet, priusquam hæc vacuatio contingat.

Obiecta ita diluenda sunt. Neque enim negamus hanc nimiam euacuationem dissoluere naturam: at sectis paruis arteriis, in quibus non ita elaboratus, ac spirituosus sanguis continetur, non ita debilitari vires certum est: & licet ita esset, auxilium condemnandum non est, nihil enim est quod tam magnificè prosit, quod aliqua ex parte non nocet, sic monente Magistro, lib. 11. meth. cap. 11. in fin.

Deinde, non licet facta phlebotomia sanguinem spirituosum, ac tenuem ad venas reuocare, nam præterquam quòd hic sanguis magis in arteriis colligitur, ex Galen. de fet. format. cap. 9. quæ cum membranis multis consistit, solum à calido humore vt plurimum tentantur, ex Galeno lib. 6. aphor. 33. ad venas lectas remeare non potest; quoniam, vt ait Galenus lib. de ven. sect. aduers. Erasistratoris, cap. 5. sanguis arteriarum tractu temporis calore redditur crassiusculus, atque ita venas inanis non ita facile recurrit. Arteriis autem lectis aneurysma timendum non est, nam parua sunt quæ secantur arteriæ. Oribasius autem iubet, ne multa sectio fiat arteriarum, hoc est, ne exeat sanguis in quantitate multa, ne confestim exhaustis spiritibus concidant vires. Galenus deinde hydropticos, & iuppuratos, vt debiles, à magnis vacuationibus arceat, nos autem vires robustas supponimus. At hæc pro tanti auctoris tutela sint satis. Nam si antiquorum iudicia, præsertim si illi sint consummati, veluti Aëtius, & alij ab ipso citati, subterfugiamus, errabimus, monente Galeno, lib. 2. de nat. hum. com. 6. in init. Maxime cum in quæstionibus arduis, liberum sit cuique quod velit opinari, vt docet Gal. lib. 1. prorrheticor. sect. 2. com. 36.

HISTORIA XLIV. GALENI, De pulsu intermittente.

Pulsus intermittens, sed naturalis cognitio.

Quidam domus magister, qui quòd omnia rectè gubernaret, à domino honorabatur, aliis Medicis accedentibus septimo die sudando indicatus est. Sequenti die eum pulsum deficere inuenissent, malignam aliquam in corpore affectionem latitare, quanquam magnoperè deciperentur, putabant. Exeuntes igitur cum domino agroti inuenis, ac mihi casu obuiam facti, postquam & qua contigerant, & qua aderant symptomata narrarunt, quidnam significaret id, quod in pulsu præter rationem euenerat, scire affectabant. Tum ipse propinquam esse domum, in qua agrotus decumberet, audiens, deducens illis, accessi, atque inuenis pulsum attingi, dixi pulsum nihil aliud præter naturam aliquando continere, quam vt solum deficiat, & à prima ortus origine talem esse, idque scitu difficillimum esse, immò potius fieri non posse, vt quisquam illud internoscatur, nisi omnes omnium pulsum differentias exactè perceperit. Vt ergo inuenem, de quo sermonem institueramus, eiusmodi pulsum habere sensi, Medicos hortatus sum, securissimè prorsus à morbo liberatum hominem rescierent: ac postea cum exiret, & consueta negotia tractaret, eum tangerent, ipsos enim tunc eius pulsum talem reperituros, qualem nunc inuenissent, eò quod is ita sit à natura procreatus, non ab aliqua morbosa causa oppressus: hocque ab eis obseruato, rem sic se habere inueniant, &c. Galenus lib. de præcognit. ad Posthum. cap. 14.

PARAPHRASIS.

De inæqualitate in vno pulsu, eiusque differentis satis multa diximus supra, in com. hist. 12. Necesse deinde esse ad pulsum intermittentem naturalem cognoscendum, omnes pulsum differentias exactè cognoscere: hoc exemplo retulit Gal. quo docemur, pulsum rectam cognitionem, ac vtilitatem esse maximam; nam inuenit illum tanquam maligna aliqua interna affectione laborantem generosis auxiliis, quæ miserè perdidissent, cruciabant, ni Galenus illius cognita sanitate, eum à tanto periculo liberasset. Et quoniam vel ratione facultatis mouentis, vel viarum, vel ratione ipsius instrumenti inæqualis, vel cordis intemperie, inæquales huiusmodi differentias, pulsus acquirere tradit Galen. 3. de caus. puls. 1. & lib. 2. de præfag. ex puls. cap. 4. ab arteriæ vitio, à prima ortus origine, fieri est dicendum: quod non euenit ex facultate læsa; cum enim hæc vel ob imbecillitatem, aut multitudinem grauantem contingat, cum absoluta sanitate esse

Num sudoris absterfio promouet sudorem. Contra Lemosium, & Cardozum, Medicos doctissimos.

COMMENTARIUM.

esse non potest. Neque ex vitio in via, intermittens pulsus originem ducit; nam tunc esset in arteriis obstructio, cuius occasione, morbus aliquis periculosus ex necessitate excitaretur. Neque ex cordis intemperie inæquali; cum quæ vita persistere non potest. Relinquitur igitur, vt instrumenti ratione hoc vitium eneniat, cum quo etiam sanitatem stare posse, res est manifesta. Plures enim ob arteriæ in brachij carpo existentis stricturam in prima ortus origine susceptam, vel etiam ob cicatricem à vulnere, pulsu illius brachij omnino carentes, sani viuunt & incolumes: pulsus enim necessitatem respiratio supplet, cuius, & transpirationis vi cor ventilari, vbiq; prædixit Galen. Quapropter cæteræ causæ à primo ortu pulsum intermittentem facere non possunt, excepto solo vitio instrumenti, cum quo sanitas & vita persistere possunt.

Enimverò si pulsus intermittens causas rimeris cum Gal. lib. 2. de præfag. ex puls. 4. eas omnes lethales inuenies. In ipso enim otatur facultas, & ab actione cessat, aded vt cum pulsu intermittente neminem fuisse superstitem affirmet, quando videlicet intermissio diuturna est, trium nempe pulsationum: nam sicuti mors repentem comitatur apoplexiam; sic pulsus intermittens mortem prænunciat, extincto calore nativo ob ventilationis defectum.

Intermittens pulsus, vel à valida instrumenti obstructione, vel à debili facultate originem ducit. Ab illa causa si oriatur, magnitudinem non amittit, nec vehementiam, nisi obstructionis causa in corde, vel circa ipsum sita sit, tunc enim syncope frequenter laborantemprehendit. Si à debilitate, pulsus intermissio contingat, languidi omnes apparebunt: inter quos hi sunt minus periculosi, qui vnus ictus spatium non transgrediuntur; illi verò periculosiores, qui plus temporis consumplerunt, & quando tempus fuerit maius, tantò periculum grauius, quos quidem tertiæ pulsationis spatium viuo animali transire non concedit Galenus.

In iuuenibus hic pulsus aded est lethalis, vt rarum sit vnum vidisse eo pulsu superstitem: quæ intermissio si sit ordinata, inordinata est deterior: illa enim stabilem, firmam, atque eradicatam causam præsupponit; hæc verò mobilem, & vagam, quæ à natura quandoque superari potest, vt aduertit Saxonia lib. 3. de pulsib. c. 103. in lenibus, & pueris frequenter contingit citra noxam. Ratio dicat: nam pueri, & senes imbelles habent facultates; quare mirum non est, si facili de causa in pulsus intermissione prolabantur.

Distingues pulsum intermittentem à natura, vel à morbo progenitum, ex aliis signis, quæ vel morbi vehementiam, vel naturam præstendunt. Nam bono habitu si quispiam sit, valeat, & functiones suas obeat, habeatque pulsum intermittentem, eum ex natura euenire iudicabis: malum autem portendit, si à morbo oriatur, sed non certò mortem. Ex his manifestissimè apparet, hanc prædicendi cautionem à Medicis esse obseruandam, ne animo penitus percusso, & veluti commoto, de valetudinis recuperatione illicò diffidant, si quando huiusmodi pulsus sensui occurrat, cum causæ quidem morbificæ magnitudinem, & ancipitem oppugnantis naturæ luctam denotet, non tamen mortem appropinquantem, nisi plurium lethalium signorum accedat concursus. Hic pulsus in febre pestilenti, morbis melancholicis, cordis palpitatione, & cardiaca sæpissimè visitur citra mortis periculum, & aliquando secundum naturam, in senibus præsertim, ita referente Amato 3. cent. 44. & lib. 6. eiusd. 72. quod post eum obseruarunt Othæus lib. de obseruat. prop. Argenter. in com. art. medic. Gal. cap. ult. Et si Gal. pulsum intermittentem necessariò mortem significare scribit (quod obicit Argenter.) id ferè intelligendum est: nam maiori ex parte hic pulsus lethalis est. Cætera de pulsus intermittens causis, & præfagio, vide apud Ioseph. Struthium lib. 2. art. Sphygmica, cap. 4. Gregor. Horstium lib. 7. de medic. histor. mirab. apud Marcel. Donat. cap. 8. Saxoniæ lib. 3. de pulsib. cap. 99. Siluatic. cont. 23.

Quando indicatus est.] Iuniorum clarissimi, de quorum numero sunt Mercurialis, Fonseca lib. 3. de excrement. cap. 1. Ludouicus Lemosius lib. 2. de opim. prædicend. rat. cap. 17. Hipp. interpretes ad text. 26. Hipp. lib. 2. prognostici Vallesius, Vega, Cardanus, & alij, ita de sudoris nomine, generatione, causis, differentiis, & præfagio luculenter scripserunt, vt nihil de hoc negotio intactum reliquerint. Superest tamen discutienda quedam illustis anatomia, de sudore in febribus detergendo & quam inter alia, ingenio singulari, doctrina nequaquam extrita, vel plebeia, deprompsit in litteras Galenus. Is enim summus auctor lib. 8. meth. cap. 2. diariam ex meatuum contipatione curaturus, ad sudoris prouocationem, absterfionem commendat. §. Iussus igitur propinquus, si qua guttula illi manerent, diligenter abstergerent, ne frigore afficeretur, &c. Et lib. 5. mer. 4. in hunc vsum madores abstergit. §. Cum verò & ministri adeo illi altum somnum fuisse dicerent, vt nec cum madores eius abstergerent, expurgiceretur, suasi ita faceret, &c.

Huius auctoris mentem confirmat Atticenus 1. 4. tract. 2. cap. 13. dum sic ait. Et non oportet, vt occupetur in exsiccando illud quod torando egreditur, faciendo exsiccationem post exsiccationem: nam illud est occasio ad illud prouocandum, & multiplicandum, & fortasse attrahit synopen. Nam eius absterfio addit in ipsum, & eius dimissio restituit ipsum, &c. & 2. 4. tract. 1. cap. 66. de cura multitudinis sudoris, eandem profert sententiam. §. Et sudor quidem quando reuertitur, exuberat, & quando dimittitur, absconditur, &c. Cautam huius euentus assignat Arist. lib. 2. probl. 13. quoniam sudor remanens, non absterfius in frigidat, & similiter oppilat poros, & prohibet sudorem. In hunc sensum protulit Mesuè tract. de febr. sit. de febre putrida, cum sic ait: Et balneentur in frigida, si tolerat virtus: oportet vt alia minorentur quandiu expeditur, donec auferatur abique absterfione; absterfio enim rarefacit, & prouocat.

Hoc autem placitum esse verum, ex eo fit manifestum, quoniam si sudor abstergatur, mole sua cutis spiracula non obstruendo, noui sudoris prouocat aduentum. Deinde absterfio fit cum frictione euocando calorem, aperiendo poros, & humores à centro ad circumferentiam trahendo, quare frictio ad prouocandum sudorem summoperè laudatur ab Auic. 17. 4. tract. 2. c. 100. §. Deinde fac ipsum sudare, & aperi meatus cum illis, in quibus calor non sit fortis, sicut cum vnctione ex oleo chamelino & frictione, &c. Qua in re illud scrutinio dignissimum accedit, quo plurimi interturbantur, quo pacto Paulus medicæ artis scientissimus, celebratissimisque ita aperta fronte Galeni doctrinam respuit, & condemnet, dum lib. 2. cap. 47. sudores in crisi erumpentes excipiendos esse affirmat, quandiu satis vacuatum fuerit; adiuuare enim oportet calorem mediocri, & quiete, aded vt neque abstergantur, quoniam alius quoque alium elicit, &c. Et infra. §. Cum verò sudores largius eruperint, tunc abstergendo, leuandoque operimenta, leuare conuenit: etenim lassant supra modum excident, vt in synopen frequenter agros perduxerint, &c. Si igitur detergendus est, vt non prouocetur, vt prouocetur detergendus non est: nam sudor calore suo cutis spiracula retinet aperta, & ad habitum corporis humorem extrahit.

Videre istam contradictionem inter omnes, eximij medicinæ professores, Ludouic. Lemosius in com. cap. 2. lib. 8. de meth. medend. Ferdinandus Rodericus Cardozus lib. de sex reb. non naturalib. cap. 11. quæst. 17. qui Paulum, contrariam Auicennæ promulgasse sententiam, vel hunc ex toto deerrasse asserere non dubitarunt: nam in sudore quandiu calet, absterfionem verant, nisi cum timemus refrigerari; quæ opinio à Gal. refutatur, qui absterfione allici

allici sudorem arbitratur, sic enim amplius referantur porri, & sudori sudor locum præbet.

Graviter deinde decepti sunt, quoniam citra rationem, Galeni dicta impugnant. Et ne ad libitum eos expugnemus, liceat sic exactiori calculo dubium dissolvere. Absterfio ad sudoris pronocationem est necessaria. Si verò Paulum cum Galeno conciliare velis, dic, Paulum multam & duram frictionem inhibere, quæ ex ipsius sententia, corporis molem deprimit, resolvit, & corpus præ sudoris copia debile amplius imbecillit; quare multam frictionem summoperè vetat, ne in syncopen æger incurrere possit. Insuper dura frictio reddit corpora duriora, deniora, & sudori proliciendo valde inepta, ex Galeno lib. 3. de sanit. cap. 4. Galenus autem & Avicenna lenem & mollem, blandèque humiditates ad cutem attrahentem admittunt; hæc enim efficit corpus ratum, & prouocando sudori aptissimum, ex Galeno lib. de sanit. tuend. cap. 7.

omnibus vacuationibus plurimi spiritus confertim; repletèque vacuantur; neque enim fieri potest, ut prauilucci adèd segregentur ab vitilibus, quin maxima humorum, & spirituum copia evanescat, & resoluatur. De cuius causis, lege inter tantos doctissimum Barthol. Eustachium, prop. cap. de syncope.

Syncopes futura signa sunt, pulsus parvus, rarus, debilis, & aliquando omninò deficiens, ex Gal. lib. 10. meth. c. 3. respiratio pulli est similis, viuidus color mutatur in pallidum, antecedunt animi angor, inquietudo, corporis iactatio, extremorum frigiditas. Præsentem ostendunt si igidi sudores, tenaces, & vitici, per vniuersum corpus, præcipuè tamen circa frontem tempora, cervicem erumpentes, quos syncopticos Medici vocare consueverunt, de quorum causa infra latius agemus. Mortifera illa facies celeriter apparet, picta ab Hipp. lib. 1. prognost. text. 8. mens omnique tenus deficit, & ægri mortis imaginem referunt.

Si syncope valida fuerit, nullus est remedio locus, sic monente Paulo lib. 3. cap. 34. Ea periculosior est, quæ corde affecto contingere solet; minus, quæ à cerebro; multò minus, quæ ad hepate læto originem ducit. Pettifera, quæ ab extenuato spiritu, ac sanguine resoluta ortum ducit: exitiosa est sic, quæ ab immodicis euacuationibus proficitur.

In præcipiti hoc affectu auxiliares manus adhibere oportet; præ oculis tamen memoranda sententia Galeni est habenda, 12. meth. 6. & Aui. 1. 1. tract. 2. c. 8. in princip. qua aduertunt, num æger actu syncope laboret, antantum sit paratus incidere in syncopen: in primo casu, solius symptomatis est habenda ratio; quod cum æ morbi sic rationem gerit; quum enim vires sunt dissolutæ, eas solum tueri debemus, ut Galenus docet 12. meth. cap. 1. solum præcipua indicatio à virtute sumatur, ex Magistro 10. meth. cap. 1. & 9. meth. cap. 13. Avicenna 4. 1. cap. 1. §. Et semper sis sollicitus de eo, quod est magis suspectum, ut est virtus si est valde debilis, &c. Nam si quem curare studeat affectum, is vacuationem requirit, vires autem extrema imbecillitate laborant, toto illo tempore quo vires rescimus, eorum quæ affectum sanant, nihil planè egrotanti exhibebimus: ubi verò ea roboris peruenisse eas conuimus, ut nihil aut parum ex vacuatione sint laedenda, tunc est ad affectus quoque curationem accedendum, ut Galenus firmat lib. 9. meth. cap. 13.

Si tamen vires dissoluantur, & virtus censat, à morbo, & morbi causa agendorum ratio est sumenda. Si verò mediocriter vires constant, à morbo & à virtute sumenda indicatio.

Præsentem iam syncopen, & resolutis viribus, tria sunt Medico peragenda. Primum, sanguinis & spiritus resolutionem prohibere. Secundum, vires regeneratione sanguinis & spiritus rescicere. Tertium, facultatem vitalem, & animale excitare, sanguinem & spiritum, ad partes externas attrahendo. Horum primum perficitur aspersione frigida rosacea, aut vini adstringentis super faciem; his enim condensatur cutis, & sic effluuium caloris naturalis, & spiritus prohibentur, ut docet Galenus 1. ad Glauc. cap. 14. & Avicenna confirmat 11. 3. tract. 2. cap. 8. in princip. tres solum casus excipiens, in quibus aspersione frigida vti non licet; videlicet quando ex succorum cruditate, vel alui profluvio, aut vomitu, vel ex frigiditate ambientis ortum ducit. Si verò lib. 1. ad Glauc. cit. Galenus gelida præcipit irrorare in syncope ex alui profluvio suborta: Dic, dupliciter gelidam inspergi posse, vel sensim, assiduè, & paulatim; vel subito, & affatim: primo modo reprobendam esse certum est, quoniam cutim densat, ad interiora humorem detruddit, & sic refrigerat. Subitò verò inspersam, & ad facultatem vitalem, & animale excitandam, vitile esse: licet enim refrigeret, & humores ad interna reuocet, maior est vitilitas noxa: nam præterquam quòd excitat, ad faciem & partes externas, sanguinem & spiritum attrahit. Tertium, completur etiam gelidæ aspersione, extremorum frictionibus, ligaturis, auulsione pilorum, cucurbitulis, & aliis quæ irritandi, & facultates consopitas excitandi vires habeant.

Secundum

Secundum de rescicendis viribus institutum auctor noster exequendum putauit, nam vires erant ex immodica sanguinis vacuatione collapsæ. Cum enim prius ex phlebotomia sanguinem extraxisset in quantitate nimia, & ex hac subita sanguinis ebullitione, merique potu calefaciente, & sanguinem extenuante, calorèque per somnum ad interna retracto, & adaucto, sanguis his de causis ad partem sectam repente flueret, vel fortè ex inepta scissuræ ligatura, ut sæpè contingit, vel ex inordinato brachij motu, subitum & copiosum ex scissa vena concitaretur sanguinis profluvium; & ex hac causa, præcedente etiam venæ sectione copiosa, nimis debilitatus & exhaustus, in syncopen incideret, ob valdè lapsum virium robur, ad sanguinis & spiritus regenerationem, vires solum restaurandas existimauit.

At cum multa sint, quæ huic vsui sint valde opportuna, nullum vino odorifero est præsidium excellentius ac præstantius: tunc enim temporis potius potu, quam cibo pugnandum est, (æger enim deglutire nequeunt:) nam *facilius est impleri potu, quam cibo*, ex Hipp. 2. aph. 1. 1. & humidum, aptissimum nutrimentum est eis, qui celeri indigent adiectione, ex ipso, in lib. de aliment. num. 6. per humidum autem nutrimentum, Gal. cit. aph. vinum intelligit, quod celerrimè & vniuersim nutrire fatetur, in 2. lib. aph. com. 18. & lib. 3. de temperam. cap. 2. & alibi sæpè: quum citissimè & coquatur, & distribuatur, minima enim alteratione eget. In hunc sensum dicebat Aui. 3. 1. doct. 2. cap. 8. vinum esse maximum penetratorem. Et Auer. 7. collig. cap. 16. tanti laudat in syncope vini potum, ut id Sartacenis, licet lege prohibuit, concedere non veretur, maxime si sit odoratum; quoniam odores, spiritus nutriunt & refocillant, ut in com. histor. 9. lib. 1. fusè retulimus. Licet in hoc tamen affectu à vino abstinendum censeat Gal. lib. 1. ad Glauc. cit. & lib. 8. de compos. medic. secund. loc. cap. 7. Si interna adsit inflammatio, aut passio aliqua que delirare cogat, assuerit: aut caput vehementius doluerit: aut febris adsit ardens in morbo crudo; magna enim, & quasi insanabilia damna ex potu vini in huiusmodi affectibus eueniunt.

An verò vinum gelida sit diluendum, potest videri quæstione non indignum. Galenus enim lib. 1. ad Glauc. cit. in hoc affectu frigida diluit, curans eas, quæ sunt ex magnis vacuationibus, dissolutiones. E diametro pugnat Galen. lib. 2. acut. 28. & 34. dilutum frigida vinum, tonum ventriculi dissoluere affirmans; quare lib. 10. meth. cap. 3. in biliosissimo iuvene modicè calida temperate iubet. In hac dubitatione ancipiti, Galeni doctrinam sequere, nam gelida temperatum vinum spiritus incrassat, ne resoluantur, cogit humores, & eorum prohibet resolutionem, ventriculum roborat, & diu in ventriculo moratum, arctat repellitque succos, ne in eum irruere possint. Si verò infirmare ventriculum 2. acut. assuerat, non absolutè intelligendum est, nam in text. 28. loquitur de vacuis vasibus, in quibus ipsum incoctum remanet, cum ad singulas partes rapiatur illicò. Et in textu 34. de iis loquitur, qui à meraco præter consuetudinem ad dilutum transierunt: in iuvene verò bilioso modicè calida diluit, ut aqua caliditate citius penetrans, exhaustum biliosum corpus, & inedia maceratum, quale ibi describit, nutrire queat.

Vini loco, in extrema virium debilitate, possumus vti aqua carnis, vel simplici, vel cum cardiacis permixta, quæ multiplici forma parari solet, ut latè ostendunt Holler. & Mercatus propriis capitibus de syncope. & probat luculenter Syluaticus controuers. 7. qua auctor hic vsus est, ponens prius in decoctione vini, caryophylla, & cinnamomum; his enim conditum, & decoctum vinum, fragrantius est, & odore suauissimo cor recreat, spiritus refocillat, corroborat stomachum, inuat coctionem, & flaccidis viribus mirum in modum auxiliatur, si vesa sunt quæ de caryophyllorum, & cinnamomi vi eximia veteres, & aromatum diligentissimi scriptores, ut Paul. Plinius, Matthiolus, Garzias ab Horto, Clusius, Christoph. à Costa, Monardus, Ruellius, & alij plures

Lib. II.

A memoriæ commendarunt. Simili modo pro curanda syncope parari possunt epithemata, sacculi, vnguenta, olea, aquæ, & alia cardiaca pro roborando corde auxilia, quæ passim leges apud auctores, qui curationi syncopes proprium caput consignarunt.

DVBIVM XXXII.

Num pulli columbini bonis cibis sint adnumerandi.

COMMENTARIUM.

Pullos columbarum.] Legebam nuper Galeni lib. 2. de compos. medicament. secund. loc. cap. 1. tit. qua Apollonius ad capitis dolorem ex ebrietate, vel plaga scripserit, qui pullos columbinos tanquam boei chymi, & concoctu facilis ad capitis dolorem commendauit, & ed magis cum muti velint, has aues, cæteras succi probitate antecellere, quare earum carnem, esse ægris, & conualescentibus summoperè necessariam arbitratur, quoniam exhaustos spiritus citissima sanguinis regeneratione instaurant, sanguinem purificant, & vires genitales adaugent: cum eorum caro facillimè concoquatur, ex Paul. lib. cap. 82. Quapropter Rasis 23. continent. cap. 730. sic inquit: *Pulli columbarum in cibo illius, cuius corpus vacuatum fuerit de sanguine, aut infrigidatum ex longo morbo sunt boni, &c. & infra §. Caro eorum est bona renibus, auget sperma, & sanguinem, &c.* firmat Arnoldus in regimine, cap. 29. & Gal. lib. 1. de rat. vict. in morb. acut. com. 27. eas languentibus propinandas esse imperauit; nam earum caro ad coquendum est faciliior, ex ipso lib. 3. de aliment. facult. cap. 18. & attenuat, idcirco eam in exercitatis commendat, lib. de attenuant. vict. rat. cap. 7.

Contrariam sententiam tenent, qui omne columbaeum genus, crassum, melancholicum, excrementitiumque præbere alimentum sibi persuadent; insuper febres asferre putridas, & capitis dolorem, con firmant, & maxime si æstiuo tempore edantur, & sint domesticæ; nam agrestes illis sunt præstantiores, ex Oribasio lib. 4. ad Eustachium, cap. 1. Hanc opinionem habuerunt Arabicae familiae proceres scientissimi, ut patet ex Aui. lib. 2. tract. 2. cap. 145. iuxta fin. qui columbarum carnem excitare præfocationem vteri, & febres generare assuerat. Firmat Auer. lib. 5. collig. cap. 32. qui eam habere superfluum humiditatem prædixit. Quapropter caro hæc, apud Ishac, cap. 16. diatar. vniuersal. grossi, durique nutrimenti existit. Et in diaris particularibus, tit. de carne columbarum, cum Rasio 20. continent. cap. 227. & lib. 3. ad Almanf. 10. ac Meunæ auctoritate, carnem hanc stomacho grauem, & tardæ digestionis esse, sibi persuasit, cum Auenzoare lib. 2. tract. 7. cap. 18. & 23. sequuntur Christoph. à Vega lib. 2. art. medic. sect. 3. cap. 10. Ludouic. Mercat. lib. 2. de sanit. tom. 1. quæst. 164. num. 37. Quare pulli columbini sanguinem corruptum generant.

Pugnancia loca conciliabis cum Costæo, in com. cap. 24. Aui. fen. 1. tract. 2. dicente, pullos columbarum recenter natos, præ superflua humiditate crassum & humidum, febribusque paratissimum præbere alimentum: nam pulli columbarum tam agrestium, quam domesticarum caro excrementis redundat: praua enim est, & crassior Gal. testimonio 3. de aliment. facult. cap. 19. Hoc expressè loco cit. confirmat Ishac. §. *Pulli columbini calidi sunt, & complexionem hamidi, quamobrem grossum dant alimentum, quod testatur grauita ad volandum: sed volare inchoantes amittunt Alam grauitatem, sitque illorum caro lenior, & ad digorem acceptibilior, &c.* Et Aui. loc. cit. idem refert, dicens: *in pullis columbarum, qui volare incipiunt, est caliditas & humiditas superflua, & idè volantes sunt lenioris digestionis, & melioris humoris, &c.* Hi ergo, in florente videlicet ætate constituti, bonis cibis sunt annumerandi. Adde, Radium hoc loco non carnem, sed pullorum

Z

HISTORIA XLV. RHASII, De syncope.

Syncope, ex nimia vacuatione suborta, alimentis vires recreantibus curata.

Rex Albomet, Haly filius, extraxit sanguinem in quantitate nimia, & erat tempore autumnii, & bibit vinum: & post somnum sanguis exiit ad quantitatem irinum librarum, ad quem de nocte fui vocatus, & eum syncopisantem inueni: & præcepi mihi asferre quinque * pullos columbarum, quos præcepi optimè præparari, & membra per se separare feci, & in quatuor libris vini odoriferi eos coxi, quousque carnes ab ossibus segregata fuerunt, & multum in decoctione posui de caryophyllis, & cinnamomo, quam decoctionem colauit postmodum, & Regi ad bibendum ministravi, & ante solis ortum loqui cepit, quam decoctionem iriginta diebus sumpsit, & virtus eius ad eum reuersa est, & sanguis in eo fuit optimè restauratus, &c. Rasis in lib. 3. luouium aphorismorum.

PARAPHRASIS.

Syncope à Gal. definitur 12. meth. cap. 5. quod sit præceptum virium lapsus. Dicitur autem omnium virium lapsus, licet propriè cordis, & facultatis vitalis passio existat, quoniam cum cor afficitur, & perit actio vitalis, cætera eius influxa & actione destituta labuntur ac fatiscunt, ex Gal. lib. 5. de loc. affect. cap. 1. facultas siquidem vitalis habet se ut forma, & perfectio reliquarum. Est igitur pars affecta in syncope, cor ipsum; illius essentia consistit in eo, quod sit symptoma in genere omnium actionum læsarum, præcipuè tamen vitalium: hoc immediatè ad magnam cordis intemperiem sequi solet.

Syncopes causæ latissimè traduntur à Gal. 12. meth. c. 5. & 6. 1. ad Glauc. cap. 14. Avicenna 1. 3. tract. 2. cap. 6. in vniuersum autem constituuntur quæ cordis temperamentum corrumpunt, sanguinem, & spiritum, partiumque substantiam resoluunt, earumque temperiem vitiant; facultatum namque essentia in singularum partium temperamento reposita est, ex Galeno lib. 1. de præfag. ex puls. cap. 4.

Præterea syncopes frequens solet esse causa, omnis immodica sanguinis vacuatio, siue ex vulnere, venæ sectione, naribus, vtero, ventre, hæmorrhoidibus, aut ex quacunque alia parte, aut alia ratione contingat. Et non solum sanguinis excretio nimia syncopen facit, sed quando alij reprobii licet humores, subito & vehementer vacuantur, præsertim quando excretiones magnæ sunt, & diu durant: nam qualibet immodica vacuatio deicit actum virtutis, ex Avicenna 1. 1. doctrin. 4. cap. 2. exemplo sit, aquæ, aut puris in hydropico, & empyematico vacuatio copiosa, apud Galen. 6. aph. 27. & 1. ad Glauc. 14. in his enim

Pullorum ius, & decoctum, prius tamen colatum exhibuisse; hoc enim exhaustum corpus nutrit, nec obstruit aut incrassat. Cætera quæ de huius carnis viribus dici possunt, lege per otium apud Gesnerum, *lib. 3. de histor. animal. tit. de columba*, & Ludovic. Nonnium *lib. 2. de re cibaria, cap. 20.* qui præclara eruditione, ex veterum scriptis, alimentorum facultates graphicè delineat.

HISTOR. XLVI. GALENI, De Syncope.

Syncope ex longa mora in balneo contracta.

Nam mulier quædam longum in balneo tempus commorata, frequenter exsoluebat, ob temporis diurnitatem, & quoniam magna ex parte ligna succendebantur vitiosa: verum non erat hoc mortis signum, cum causam haberet manifestam, &c. Galenus *lib. 2. aph. com. 41.*

PARAPHRASIS.

Hac història confirmat Galen. non omnes qui exsoluuntur de repente mori, quoniam vitium hoc à causa manifesta originem ducit, nempe balneo; quod cum fuisset diurno tempore celebratum, nil mirum si sanguinem, & spiritum dissoluendo syncopen accersat. Balneum enim summè imbecillibus, & resolutis exhibendum non est, ex Hipp. *lib. 3. acut. 59.* hos enim auctore Gal. *in com. amplius euerit*: quare viribus fortibus præditi solum lauandi, ex ipso *lib. 1. ad Glauc. 14.* Scin partium imbecillitate balneum negat *lib. 11. meth. cap. 20.* Nam balneum per patentes poros, minimèque adstrictos, ob suum calorem, innatum resoluunt ignem, spiritus absorbit, & sic eneruat vires, & debilitat, ex Galen. *lib. 3. de sanit. tuend. cap. 5.* Deinde. Ex balneis aliud est largum, aut breue, aut moderatum: hæc enim consideratio qualitati balneorum adiuncta, longè diuersam à dictis parit actionem. Calidum ergo & largum, siccas quidem partes humectat, humiditas resiccit, resoluunt, & debilitat. Hoc profectò profert Gal. *in lib. 3. Hipp. de officin. medic. com. 16. & 17. §. Et sicca quidem humectata debilitatem, & animi deliquium exhibent, quia humiditas viscerum exhausta, ad externas partes per balneum attracta, interiora humiditate destituit, ac proinde spiritibus simul cum ea vacuatis, fit ut animi deliquium accedat, &c.* Quocirca aquæ calidæ ob diurniorem, & breuiorem vltim contrarij esse effectus videntur; nam longior mora in balneo multum digerit, præsertim si corpus sit rarum, molle, quale est foeminarum, maximè debilius, de quarum classe fuisse hanc ægram est verisimile. Quare balneum largum resoluunt, exsiccat, & tandem humidum dissipando diutius, ob calidi exhalationem refrigerat; nam balnei vsu pars primùm attollitur, deinde extenuatur, quoniam digerens aquæ facultas humidum euacuat, ex Gal. *lib. 6. epid. sect. 6. com. 5.* Et si calida accedat ægrotantis temperatura, diurna in balneo mora impensè absorbit: sic enim calidiora, & squalida corpora plurimum resoluuntur.

Cum ergo foemina esset debilis, & ex longa mora in balneo summè debilitata, non est mirandum si hac de causa incideret in syncopen, quoniam ex longo balneo, ob æris caliditatem, non paratur bonum refrigerium cordi; quare ipsum sponte sua gliscit, & exardescit, & accedente spiritus ex toto corpore vacuatione, cor exsoluitur, monente si Gal. *lib. de utilitate respirat. cap. 4.* Insuper sicut in graueolentibus specubus, & recens calce oblitis domibus, & ab extinctarum prunarum fœtore suffocantur, ex Gal. *loc. nuper citato, & lib. 7. de vsu. part. cap. 8.* & syncopen patitur, quum ex his, caliginosi crassique vapores valent, ærem tenebrosum reddentes; quo aere puro non inspirato cor exoluitur: sic ex lignis nimis

humidis vapor eleuatur, ex quo aër caliginosus, & opacus redditus, spiritus nebulosos, opacos facit, qui innatum cordis ignem suffocant, & extinguunt.

Denique si per ligna vitiosa, ea qualitate venenosa infecta intellexeris, vera propones: sic enim explicat Galen. Conciliator, *tract. de venen. cap. 3. in med. affrens.* exemplum illius qui in balneum ingressus, calefactum cum lignis excisis de cauernis serpentum, mortuus fuit ex vapore lignorum veneno infectorum. Hoc etiam modo obuisse quendam narrat Conradus Gesnerus *lib. 5. de serpentibus, part. 2.* ex Ponzetri sententia. Ex his enim halitus eleuatur alterans, resoluens, & corrumpens spiritus labe dira. Hos curare celerrimè oportet, tum alia mentis ocyssimè instaurantibus, tum cardiacis, & alexiteriis præfidiis, eorum instar qui ob venenum syncope corripiuntur.

HISTOR. XLVII. GALENI, De Syncope.

Syncope ex vteri affectu suborta.

Altera verò, quam vteri affectus infestabant, syncopen patiebatur, &c. Galenus *lib. 2. aph. com. 41.*

PARAPHRASIS.

Antonius Musa Brasauolus, qui Aphorismorum ambages luculenter, vnique commentum Galeni interpretatus est, per vteri affectus intelligit vteri dolores ex menstruo sanguine cõcitatos. Alij vterinos legunt affectus; de quorum genere esse censentur, quæ longissima & disertissima oratione prosequitur Hipp. *lib. de virgin. morb. ferè per totum*, intolerabilia symptomata, ex insolita, ac præternaturali sanguinis, & feminis retentione, & vbertate suborta recensens. Hac de causa suppresso fœdi menstrui profluuij; & spermatis oclusi, & prohibiti diffilari, sicque in venenosa abeuntis substantiam suppressione, eleuatur aura, flatulæ deleterius ex vteri ergastulo ascendens, quæ numerosam morborum struem concitare solet. Cum enim virgines iam maturæ viro, & nubiles sunt, natura duce sanguis menstruus ad matricis locellos, & venas ab hepate restitit, qui cum ob illarum angusta oscula, quæ nondum patuerunt, aut in foeminis quæ viro orbantur, & ob sanguinis crassitiæ erumpere nõ possit, per venæ cauæ, maiorique arteriæ propagines, ad cor, hepar, diaphragma, & præcordiorû venas regurgitat, caput & ventriculum concutit; vnde torpedo, fatuitas, mille deliramentorum sortes, difficilis respiratio, cordis pulsus, ventriculi subuersio, nausea, prostratus appetitus, vomitus, ingens fames, cardialgia, cephalalgia, timor, mœstitia, formido, desperatio, putredo vilcerum, internæ inflammationes, horribiles imaginationes, vteri retractiones, cordis compressio, animi deliquium, epilepsia, delirium, & lancinato corde, syncope oriri frequentissimè consueuerunt.

Mirabilis enim est vteri cum omnibus nostri corporis partibus sympathia; nam vteri omnium muliebrium morborum causa sunt, vt diuino quodam oraculo prædixit Hipp. *lib. de loc. in hom. num. 59.* Hunc mirum consensum explicat Gal. *lib. 6. de loc. affect. c. 5.* Andreas Laurentius *lib. 7. de re anatomic. quest. 11.* Cur autem innumerabilium symptomatum aceruus ex vtero originem ducat, si vnica est materialis causa, vnica formalis, seu efficiens, putredo nempe, vnica particula affecta nempe vterus, eloquenter agit, & soluit Mercat. *lib. 2. de virg. & viduar. affectionibus, c. 2.* & inter omnes Thadæus Dunus *lib. miscellaneor. de re medic. cap. 9.* appositis exemplis confirmat.

Cum enim sanguis menstruus retentus, & semè abundans retinentur, cum sint excrementa, copia lædunt, & à nativo calore non gubernata ab extraneo facile corripiuntur, & maximè in vtero, qui est totius corporis cloaca, excrementorum sentina, ac receptaculum. Accedit

Accedit innati caloris in foemineo sexu imbecillitas, putredinis causis non repugnans: ab hac enim parte eleuato spurcissimo, crassissimo, & humido vapore cor feriente, dira, terribiliæque suboriri symptomata, non est denegandum, quæ rabiosi canis præsentaneo veneno, spuro suo lethali viscera, officinæque præcipuas prementi similia esse, *lib. 6. de loc. cit.* Magister edocuit.

Ex hac ergo substantia, calidissimæque sanguine in vtero retento, ad cuius præsentiam genitale semen, præsertim in foeminis temperatura calidis, ætate vigentibus, virginibus, otiosis, salacibus, ac castitatem seruantibus, copiosum excrescit, ac variæ symptomatum myriades repullulant, quæ ex professo citat Aëtius *terrab. 4. sem. 4. cap. 76.* Cum enim semine turgentes sint, vterino furore, cerebro in consensum ducto, concutiuntur, qui ipsas reddit garrulas, iracundas, inquietas, & ad Venèrem maximè proclues, nihilque vel imaginantur, vel loquuntur, quàm de concubitu, & sic frequenter loca pudoris, quorum attractu mirum in modum gaudent, scalpunt. Hinc gilvus ille, ac mustelinus virguncularum color, vbi vti, ac prurire incipiunt, & virorum amplexu exardescunt; hinc animi iactatio, febris alba, crebra suspitria, febres erroneæ, mœstitia, anxietudo, syncope, expultrice videlicet facultate ad excretionem turgentis humoris incitata. At hæc omnia cor præcipuè fatigant, quo cum, vteri maximus est per inignes arterias tum spermaticas, tum hypogastricas contentus. Hinc læpè lipothymia, respirationis & pulsus priuatio; aufertur enim vtriusque vsus à venenata aura natuum cordis calore extolvente.

Sed quæsitum ab eruditissimis, quidnam causæ sit, cur viri casti, pudici, & continentes, in quibus diu retineatur semen, his diris symptomatis non tententur? Respondet insignis Lusitanus, *in com. cap. 5. lib. 6. de loc. affect. verba, mulieribus*, quandoque in viuis conspici ob retentum semen, aliquid hysterici simile; patiuntur enim anxietudines, vomitus, mœstitia, deprauatas coctiones, totius corporis algorem, quæ omnia cessant sponte, si ad pristinam consuetudinem reuertantur. Hoc enim pluribus, Diogenis, & aliorum exemplis *loc. cit.* confirmat Galenus. At rariùs his vitiis tentantur, quàm foemina: nam hæc vitia impropertionalia magis sunt calido, virilique semini; hoc enim plus coctum est, & elaboratum, putredinis causis valdè resistens: de quo argumento plura *lib. 3. in com. histor. 9. prædicemus.*

His tantis, tamque læuis symptomatis auxiliatur Hipp. Saphænarum sectione, si sanguis menstruus copia lædens, maleficientissima hæc concitet symptomata. Si tamen semen exuperet, cum viris cohabitationem, vt strenuum præsidium consuluit, *lib. de virgin. morb. num. vlt.* nam vteri deliramenta viri consortio conquiescunt, vt nos proprio exemplo notauimus, *lib. 2. de praxi. medica admiranda, obs. 93.* & notabili historia firmavit Gal. *lib. 6. de loc. affect. cap. 5.* viduæ illius, quæ ob retentum semen vteri strangulatu vexabatur: hæc enim, cum inter curandum manibus partes muliebres tractarentur, oborta titillatione, cum labore, & voluptate, veluti per coitum euenire solet, excreuit crassum plurimumque semen, atque ita à labore, & molestia liberata est mulier. Habere autem foeminas semen, & generare prolificum, contra Peripateticos validissimis machinis patefacimus, *lib. 3. in com. hist. 9.* interim lege Clementem Timplem *lib. 2. Empsychologia, cap. 6. probl. 6.*

Num autem fricitionibus, & titillationibus liceat, cogente summa necessitate, retentum semen extra vteri claustra elidere, Theologis tractandum relinquo, excussum ab eruditissimo Carrerio *com. ad libros Galeni de loc. affect.* Thomas Sanchez, *tom. 3. lib. 9. de matrimon. disput. 17. num. 19.* quem sequitur Simon Petrus *consil. 2.* respondet, ad redimendam vitam, foemina quasi animam agente, seu in maximo periculo constituta, licere semen corruptum extra vteri claustra directè elidere: si enim licet inanimem, in potentia proxima hominem, vt redimatur mater, ab vteri claustro expellere, cur non licebit semen illud veneficum, omnino generationi

Lib. II.

iam inutile, sopitis cunctis foeminae sensibus, & abolita respiratione foras ab vtero directè abstrahere? Sed hæc opinio absurda est: nam extractio hæc seminis citra titillationem, ac veneream delectationem fieri nequit: & hoc modo leges mulctare iubent eas, quæ sola fricitione se ineunt, vt probant inter omnes Antonius Gomez *in lib. 80. Tauri, num. 34.* Iurius Clarus *lib. 5. receptar. sentent. §. Fornicatio, num. 21.* maximè cum plura sint phar-maca semen absorbentia, quorum amplam sylvam Dioscorides, Auicenna *20. 3. tract. 1. cap. 18. & 29.* & alij proponunt. Hac ratione masturbatores, qui manu pudendis admota, cum fricitione semen proiciunt, rigidè in diuinis oraculis damnantur, *in cap. 38. Genesis. §. Nam inuolens ad uxorem fratris sui semen effundebat in terram; & idcirco percussit eum Dominus, eo quod rem detestabilem faceret, &c.* Explanant eloquenter ex nostris, à Castro *lib. 1. de morb. mulier. 15.* ex alienis Burtardus *lib. 17. cap. 57.* Angelus de Geruasius, & Pererius *in com. cit. cap. Genesis, & nos lib. 3. in com. histor. 9.* plura proferemus. Neque argumentum Petri quicquam concludit, cum nefas sit, & homicidio proxima culpa, fœtum nondum animam habentem medicamentis deperdere. Sic Hippocratem probum virum perinrii nomine infamant, *in lib. de natur. pueri, num. 4.* quoniam psaltria consilium dedit, vt saltu septies repetito sex dierum conceptum in terram proiceret. De quâ re plura Sylvaticus, *cont. 82.* & post eum scitè retulit Castrensis *lib. 4. opuscul. qua, & ex quibus, cap. 6.*

DVBIVM XXXIII.

Num vterus odoribus delectetur.

Galenus in curanda syncope ex vteri affectu suborta, iubet naribus apponere foetidissima, vtero verò iubet indere odorata, & quæ laxare, ac calefacere queant, sic monet Gal. *lib. 1. ad Glauc. cit.* Auic. *12. 3. tract. 4. cap. 19.* odoramenti enim aded amans est vulua, vt hoc cauernulæ vmbilici, seu ori matricis admoto, hæc in alterutram partem conuersa in suum locum retrahatur, & placida mansuetæque reddatur; è contrâ foetida fugit, & respuit. Idem, sed vice versa, in vteri procidentia Medici consulunt, nempe odorata naribus, foetida verò & tetra muliebribus locis adhibere; quæ sanè cuncta argumentum sunt, vterum odorandi sensu præditum esse, odoribusque bonis delectatione affici, sicut foetidis dolore premi.

Cur verò vterus repente sursum, vel deorsum ad odores sese præcipitet, velociter eorum esca pellectus, ambiguitatem parit non exiguam. Eam hoc modo dissolues. Vterus est pars viuens, sicque malum & disconueniens fugit & repudiat; bonum tamen, & conueniens prosequitur & amplectitur, si verum est, vnicius rei naturalis, esse à natura insitum, gratis & voluptuosis delectari, ingratis autem & dolorosis angi, & contristari: appetitus enim iste suauissimorum odorum, quo flagrat vterus, animalis non est, sed naturalis. Vt enim iecur, & viscera reliqua, dulcia edulia ad se audissimè alliciunt, iisdemque summopere oblectantur, & impinguntur, & nullo sensu gustus respuunt amara, eaque aff. Cui tantum naturali abominantur: sic vterus ad odores mouetur, graueolentia verò fugit, & auerfatur: Adde quod cum perpetua spirituum in nobis sit concursatio, explorantque hi, veluti animæ satellites, interna, externaque omnia ad iucunda sese effundunt, & tristia refugiunt. Oblatis ergo iucundis ad nares odoribus, si syncope ex vteri sit præfocione, augetur præfocatio, vtero, ob neruolam qua constat substantiam, exactissimo sensu pollente, ad iucundos, & quibus delectatur, odores accorrente, & augetur syncope: contra verò ex foetenti odore, contrahitur, & animi deliquium soluitur. Aliam rationem quære apud Laurentium *lib. 7. cont. anatomic. quest. 10. & Mercurial. lib. 4. de morb. mulier. cap. 22.*

***

Z 2

QUESTIO

QVÆSTIO XXIII.

Quod vterus propria substantia ad superas partes ascendere non possit. Contra Fernel. Eustachium, Laurentium, & Augenum, Medicos, præstantissimos.

COMMENTARIUM.

Vteri affectum infestabant.] Quam recentiorum doctrinæ peritissimus, in Gal. præta iucundissima diuertitissimè, inueni ipsum lib. 6. de loc. cap. 5. tum mox eî carere eos, qui putabant idcirco mulierem respiratione priuari in syncope, & vteri strangulati, quoniam vterus, animal veluti errabundum, sursum ascendens septum transversum (respirationis potissimum instrumentum) corpore suo comprimit. Nam non solum illuc, sed nec ad ventriculum ascendere posse, anatomica demonstratione suffulcus inibi inculcat, quum obfidentibus partibus multis, variisque ligamentis alligetur.

Fernel. lib. 6. de part. morb. cap. 16. Galenicam sententiam temoic, & damnat: quippe, ægrotarum mulierum modò querimonias, modò etiam precibus adductas, hunc sæpe tactu deprehendit, instar globi cuiusdam in ventriculum effert, eumque grauitè opprimere. Quo argumento conuicti Eustachius lib. 2. prax. c. 51. Andr. Laurent. lib. 7. contr. anatomic. 9. Horat. Augenus tom. 1. epist. lib. 1. 2. epist. ult. vterum non solum ad ventriculum, sed ad diaphragma moueri posse, tenaciter contra Præceptorem contendunt. Nituntur Hipp. testimonio, qui passim in l. de morb. mulier. modò ad præcordia, modò ad hepar, fontè gratiosi humoris, modò ad cor, ad latera, ad coxas vterum moueri testatus est. Sicut enim vterus feminis appetens, tanto interdum mouetur impetu, vt deorsum labatur; ita nimium reficcatus & sitiens, cur non ad originem iucundi vaporis, hepar nempè, recurret.

Qui vterum motu locali ad superas partes moueri posse existimat, is in anatomie suam fatetur incertitiam, & Galeni edictis maxime repugnat. Non enim sequor Aristot. lib. 1. de generat. animal. cap. 1. §. Inanes etiam vteri, ac vulua sursum adiuncta strangulant, &c. qui pauca de re anatomica, eaque valde abiurda concisipit; quare multis demonstrationibus, passim in libris de usu part. de anatomic. administrat. & de placitis, à Galeno conuincitur. Sed hos peritissimos Iuniores mikor, in humanorum corporum sectione dexterrimos, qui in hac manifestissima controuersia cæcutescentes, à Galeni, veraque, tot sæculis probata sententia, leuissimis rationibus muniti, discedere coguntur. Etenim si dissecet mulierem vterum violenter manu, imò ferreis vinculis sursum ad ventriculum trahas, ad os ventriculi eum ducere, quum ligamenta distumpantur, vix poteris, tantum abest, vt suo impetu ad septum transversum ferri possit, sit credendum.

Fernelij verò rationes ficulneæ sunt, & prorsus nullæ: nam si plurimum descendit, & totus laxatis ligamentis prolabitur, id quidem fit, quia grauis suo pondere excidit: nec exinde inferas, simili modo ad os ventriculi, aut septum ascendere posse. Subinde facile expendes, magis addictum muliercularum sententiam, quam rationibus, aut veris experimentis à Galeni monitionibus Fernelium desciuit: quod enim fœminæ deprehendunt in hoc affectu, instar globi cuiusdam, in ventriculum effert, ex Galeni dictis liquet abundè, vteri substantiam non esse, sed potius interiacentes partes sursum ab ipso vtero vehementer compulsa, vel si globum persentias, non vterum, sed tumorem à crasso, flatuosoque spiritu, aut deterrimis nidoribus ab vtero ascendentibus subortum, esse existima, aut distentionem ventriculi inflationi similem, ab eadem causa pronatam: in vterinis enim affectionibus, quum ferè frigidæ sint, multa in vtero, partibusque superioribus flatuum copia redundat. Ex hac causa globum, sphaeræ instar, in ventre aliquando deprehendi, in renem inflammatione aut calculo, affirmant Auic. interpres in com. cap. 1. 18. 3. trakt. 2. prope fin. §. Quinque apertissima Alubellasi, magnificatur grauitas valde, &

A semitur grauitas, quasi inflatio in locis vacuis, &c. Nec refert quòd dicat Hipp. vteros ad hepar ascendere, ad præcordia, ad septum, quippe non vteri substantiam, sed vapores ab ipso elatos per vniuersa viscera oberrantes intelligas; hos enim ad has, & alias remotiores partes ascendere, cum quibus vterus maximum habet contentum, non ibo inficias. Fatemur quidem vterum naturaliter moueri ad semen, vt id excipiat, retineat, & conseruet ad fœtum procreandum; datum enim à natura est, vt gratum retineat, noxium expellat: non tamen moueri vterum ad superas partes, vt ceteri rati sunt, arbitramur. Neque quòd mulieres ex tristitia in vterinis incendant affectiones, vterum ab aliquo principio moueri comprobatur, nam vertiginosi, epileptici, & quibus animi ægritudine detenti, ob maiorem subitam, confestim symptomate corripiuntur: recurrente enim ad cor, viceræque innato calore, ob motum, fit humorum, vaporumque ingens ebullitio, ex qua facilis fit ad partes superas concursus. De cetero lege Iacobum Fontanum lib. 5. physiolog. part. 1. cap. 49. & eruditissimum Rodericum à Castro lib. 1. de nat. mulier. 5.

HIST. XLVIII. GALENI, De Syncope.

Syncope, ex diutina ante balneum inedia concitata.

Quidam verò post longum ieiunium in balneo, deficiunt animo. Alteri autem, si vel per horam lauabatur, idem accidebat, nisi prius aliquid paui sumpserit, &c. Galenus lib. 2. aph. 4. 1.

PARAPHRASIS.

Inter plurimas, eaque præcipuas nostri corporis partes, ventriculum etiam syncopen inferre posse, hoc exemplo ostendit Galen. vt faciliè colligi potest ex ipso, lib. 1. de caus. sympt. cap. 7. afferente nullam partem ita exactum habere sensum, nec ita cum partibus præcipuis mutuum habere consensum, sicut ventriculus, præsertim ipsius os, quod cor vocant, tum ob alia symptomata, tum ob deliquia, quæ ad ipsius affectiones sequi solent. Hanc sententiam firmat 12. meth. cap. 5. dicens: Max verò reliquarum partium, quæcumque in consortium affectus, principia secum ex facili trahunt: cuiusmodi est ventriculi os, quod ob exquisitum sensum, cum alia symptomata non pauca, tum verò syncopas accersit: & lib. 2. acur. com. 47. idè repetit, §. Os ventris cum vitalem facultatem ad sympathiam agit, syncopas infert, &c. & lib. 1. ad Glanc. 1. §. animo (inquit) deficiunt, quibus os ventriculi male habet, aut humorum vitio mordicatur, aut crassis seu lentis, seu humidis, seu frigidis humoribus aggrauatur, &c. & lib. 5. de loc. affect. cap. 5. hoc modo accidere stomachicam syncopen alleuerat.

Cum ergo balneum plurimam spiritus substantiam digerat, atque resoluat, vt supra, in com. histor. 44. latè probauimus: ob inediam, bilis ad os ventriculi confluens pungat & irriter ipsum, vehementer dolet ab acri, biliosoque humore vellicatum; quare præ dolore dissipantur spiritus, adeò vt in syncopen acerbissimam, ac non raro in mortem occyssimè ægri labantur, quam sanè syncopes speciem, vel oboitri citra cordis primarium affectum, vel corde præcipuè læso, non est inconueniens. Ob diutinum enim ieiunium, & maxime famelente ventriculo, in hoc tum gigni, tum ad eum, acrem humorem confluere, probat Gal. lib. 2. ad Glanc. cap. 1. sub his verbis. Quidam etiam si paucillius quidam humor in ventre, & præsertim circa os ipsius congregetur, statim capite dolent; ob id si diutius famem tolerent, offenduntur: augetur enim in ipsis inediam patientibus huiusmodi humorum malitia, &c. Inanito enim ventriculo, & veluti arecente, humido præ balnei efficacia resoluta, & exhaustis spiritibus, deficient vires, & syncope generatur.

Hanc

Hanc faciliè cognosces, si oris ventriculi morsus præcesserit, subsequantur vomitus, nausea, subuersio, gurgulationes, & alia eiusdem naturæ. Quare ex contentu huius membri, syncopen oriri non est dubitandum. Factæ iam syncopæ occurreris iis, quæ flaccidum ventriculum firmare, & roborare nata sunt, quorum amplam sylum passim inuenies apud auctores, qui de syncopæ stomachica disputarunt. Futuram oblato prius alimento antevertes, vt pane exhibitò ante balneum, syncopen imminentem ob inediam præcauebat Galen. cuius nutrimenti ope roborata natura, spiritus & calor resolutionem ex balnei calore profectam, citra virium dispendium tolerabat. Vel si loco panis aliud offeratur edulium, seu quod stomachum roborat, & ipsius os sigillet, maximo erit ex vfu: nam sub vno exemplo cætera comprehenduntur, auctore Galeno lib. acn. 33. & lib. 3. eiusd. 61. & 5. aph. 33.

HISTOR. XLIX. GALENI, De Syncope.

Quidam ob vitalis facultatis atoniam, & cordis palpitationem, syncope cardiaca correptus subito emortuus.

Quicumque verò ex nulla tali causa, sæpius, ac fortiter delinquantur animo, & ob virtutis vitalis imbecillitatem hoc patiuntur: scinti & ille, cui dum exsolueretur, cor fortiter palpitabat, de repente mortuus est: non aliter quam illi qui acutissimis cordis affectibus, quos syncopas vocant, arrepti, subito intereunt, &c. Galenus lib. 2. aph. com. 41.

PARAPHRASIS.

Ex virium imbecillitate, syncopen cum animi deliquio, & cordis palpitatione oriri posse, hoc exemplo confirmat Galenus: si enim ex aliqua corporis parte vapor confurgat noxius in cor, spiritus vitalis firmitudo labefactatur, & resolutis spiritibus, syncope animal corripitur. Vt hinc discas nudam cordis intemperiem, sicut palpitationem, sic syncopen inferre posse: id profectò nobis pestifera lues indicat, in qua tabidus inspiratus aër, non humores, sed ipsum cordis viscus depalcatur, ex qua tandem contagione protinus vitalis vis flaccescit. Quare vfu ostendit, perpetuum non esse quod Fernelius proficitur, lib. 5. de part. morb. cap. 12. omnes videlicet affectus cordis, syncopen infetre posse præter simplicem intemperiem; cuius placitum cum refutauerit Carrerius, cap. 4. de causis syncopes, disp. 48. ad libros de loc. affect. non est cur in Fernelij opinione infringenda amplius immoremur.

Deinde qui sæpè, & vehementer exanimantur à causa interna, & palpitatione (conante videlicet natura expellere noxam sensatam) corripuntur; in iis valde debilis est vitalis vis, ob causas multas; & ob copiam grauantis humoris obruta suffocatur, & extinguitur: ex quibus præcipua est concretus in venis sanguis, cuius quantitate nimia spiritus vitalis resoluitur & perit, vnde inopinata mors. A venarum enim interceptione & occlusionè, syncopen cardiacam, subito internecantem emanare, testis est locupletissimus Gal. lib. 4. de rat. vict. in morb. acutis, com. 2. 3. §. Venarum interceptiones, appellat oppletiones, quæ à copia oriuntur. Cum igitur supra modum oppleta fuerint venæ grauari virtutem est necesse, atque in extinctionis agi periculum naturam caliditatem, quæ ob copiam suffocationi quippiam simile patitur. Oriuntur siquidem epilepsia, apoplexia, & syncope cardiaca. Nempe vno communi Aphonia, id est, vocis carentia symptomate, huiusmodi significauit. &c. Contingit enim aliquando, vt sanguinis copia, non ad cerebrum, superioresve partes, sed ad venam cauam, arteriamque magnam affertur irruat, & mole sua sanguis in his partibus fixus & firmatus, impedito transitu spirituum ad membra,

Lib. II.

A coalescat, & sic calor non ventilatus suffocatur, & extinguitur, vt notabili exemplo firmat Laurentius lib. 9. de re anatomica, quæst. 18. Quemadmodum enim ex multa lignorum struce ignis obruitur, sic innatus ignis, sanguinis nimia copia oppressus & conculcatus, marcescit & perit, nisi detracta copia, Hipp. edicto, infra, in text. 2. 4. facta phlebotomia prætid succurras.

Imminentem hanc syncopen, ex cordis quadam veluti compressionè, animi deliquio, colore viuido in pallidum mutato, pulsus intermissione diligenter cognosces, quæ omnia à sanguinis coalescentis copia, & grauantis, obstructisque interna viscera, oriri, Hipp. & Gal. prædixerunt. Quemadmodum enim è vena extractus sanguis, spiritibus euolantibus, ac parte ichorosa separata, ob refrigerationem concreuit; maxime si frigidiores, crassique humores, sicuti pituita, & melancholicus humor miscerantur, quorum miscella promptius ob intemperiem frigidiorè coalescit: Sic oppletis internis venis, & prohibito comœatu sanguinis, & spiritus, calor extinguitur & perit.

Huc malo præsentanea est sanguinis missio: si nimis sit refrigeratum corpus, frictions prius molles fiant, vt concretus sanguis liquetur; similiter potui exhibenda, quæ concretum sanguinem liquare nata sunt, vt coaguli genera, quæ grumos dissoluere queant; inter quæ præfertur leporinum; denique attenuantia, incidentia, vrinam, aliumque prouocantia sunt ex vfu. Si verò iam syncope sit prætensa sunt præscribenda, quæ supra retulimus medicamenta. Lege eruditissimum Salium c. 4. de affect. particularib. fol. 2. 37.

HISTORIA. L. GALENI, De Syncope.

Adolescens, ob syncopen sudans, à Medico in balneum ductus, prorinùs emoritur.

Ignor. Adolescentem Medicus quidam nuper incipientem sudare syncopice, demisit in balneum, tum autem sudoris copia affluente Medicus gauisus est, tanquam exquisitè opportunum tempus conieisset. Paulo post mortuo ægro Medicus à familiaribus, tanquam gerem interfecisset, accusabatur, &c. Galenus lib. 1. prognost. com. 3.

PARAPHRASIS.

Medicum uti prouidentia, optimum esse, Hipp. in initiis prognosticorum euulgauit: nam præsentens, & prædictens coram ægris, præsentia, præterita, & futura, creditur cognoscere amplius morborum causas. Hæc sanè si obseruasset Medicus hic, culpam interfectionis apud adstantes non meruisset. Similis, eaque elegans extat historia apud Beniuen. lib. de abdit. cap. 53. de Medico quodam, qui in ægro sudore resoluta deficientibus viribus, omni conatu ciente esse sudorem plurimis medicamentis, data opera tenaciter contendebat, cuius suppressione, corpore euentato, & frigidioribus potionibus exhibitis, æger ad pristinam sanitatem est reuersus.

Sudor alius est diaphoreticus, alius syncopictus; nam alter ab altero est distinctus. Ille enim plerumque calidus erumpit, referens naturam causæ corpus deuantantis; est enim hæc calida, erodens, & mordax, ex qua sudores erumpunt, non quidem facultatis recenteris, aut caloris innati vitio suborti; sed ob efficaciam, & vim causæ corpus in sudorem colliquantis. Syncopictus verò, frigidus; ex debilitate enim semper prodit caloris innati, quo deficientè, frigidus emanat. Ij verò sunt tenaces, & viscosi, qui per vniuersum corpus maxime circa frontem, tempora, & ceruicem erumpunt: cum enim calor naturalis suffocetur, & extinguitur, ille qui in partibus exterioribus reperitur, refugit ad cor; sicque hæc innato destituta, languent, & substantiam partium humiditatem nequeunt

Z 3

retinere

retinere : manant verò frigidi, quoniam natura, solida A membra gubernans, quæ ab Hipp. calor naturalis dicitur, vel extinguitur, vel proxima est extinctioni, ex Gal. lib. 4. aph. 37. quapropter resolutio corporis habitu euenire protulit, lib. 3. de caus. sympr. cap. 2. frigidorum ergo sudorum causa, caloris est extinctio, earum partium a quibus sudor emanat, ex Gal. cit. aph. & Auic. 2. 4. tract. 1. cap. 7. 1. Sic inflammationibus internis & febribus ardentissimis, depopulato, & ferè extincto nativo calore, ab igneo, frigidi erumpunt, ex Auic. 1. 1. 3. tract. 2. cap. 7. & propter materiam quæ resolutur, crassius & lentus apparet, ex Gal. cit. aph. quo in loco vbi vehementissimum febrilem caioem in acuta febre, hunc euenire docuit: licet aliquando propter prauos, & tenues succos in ventriculi tunicis, vel cauitate contentos, eundem excitari dicat, in lib. 7. meth. cap. 12. pro cuius explicatione lege Mercat. lib. vnico, quæst. 3.

Hæc itaque non aduertens Medicus ille, qui ad prouocandum sudorem, balneum, vtpote humores euocans ad cutem, huic vsui valde proficuum consuluit, resolutionem addens resolutioni, ægrum in mortem præcipitavit, ignorans, hunc sudorem, vt signum, & vt causam esse perniciosissimum: vt causam, quando inapte natura potest resoluere corpora: vt signum, quoniam humorum multitudinem ostendit, quæ frigidissima est, cum ne à febrili quidem calore meturet, eritque tantò deterior, quò calor febrilis fuerit maior. Cur autem febre existente acuta, frigidus sudor è corpore exeat, explicat Gal. lib. 4. aph. cit. Ex planarunt postea Ludouic. Lemosius lib. 2. de optim. prædicend. var. cap. 17. Christoph. à Veiga, in com. 22. lib. 1. prog. nost. & eruditissimè inter omnes Steph. Roder. Castrensi. lib. 4. de meteor. microcosmi. cap. 13.

Omnia hæc si vera sunt, & ex facundissima Hipp. & Galeni penu exhausta, va. de deceptum fuisse hunc Medicum res est manifesta, quæ de face Medicorum Romæ degentium fuisse, ipse non dubito. Hi enim erant illi, quorum stupiditatem, & in curandis morbis ignorantiam tantoperè in suis operibus detestatus est Gal. & Plinius vbi que passim condemnat: nam lib. de præcognit. ad Posthumum, eorum fraudes detegit: & lib. 1. meth. 1. & 2. malignitatem patefacit, eosque ignorantes, superbos, audaces, & contumeliosos appellat, quos manè saltationibus præpeditos, vesperi temulentos, & ventre distentos ad curandum accedere assuevit: & lib. 1. de dub. decretor. 5. ipsos tantam habere scientiæ cognitionem, quantam alinum lyra confirmat, & in locis supra citatis latrones in vrbibus commorantes, facinorosos, mancipiorum ritu adulantes, iocis & facetiis tempus absumentes nuncupat. Ad eum enim hi erant contumeliosi, vt Galenum relicta Roma Pergamum reuerti compulerint. Desinant ergo Pliniani, ea quæ in Medicos Romanos torfit conuicia Plinius, in Hippocraticos Medicos eiaculari; cum de illis, & Plinij, & Galeni, concursus sit sententia; nam inter illum, & hunc, tantum interiecti sunt 67. anni: quum Plinius obierit anno 81. Galenus floruerit 143. Quare quos ille vituperat, hic maximè condemnat. Si tamen de insectia Medicorum, pulchra legere concupiscis, adi Petrum Talpam in suo libello, de indocto Medico, ferè per totum, & Ioan. Aubrijum lib. de restituenda & indicanda medicina dignitate.

Quapropter hi sudores ex habitu corporis resoluti, & ex debili retentrice promanentes cohibendi sunt, & minimè prouocandi; nam si hoc feceris, ægros præcipites ages in mortem. Num autem Medicus, vt hic refert Galenus, ob malè administrata auxilia, in ius vocari possit, & poena affici, disputat elegantissimè ingeniosissimus Rodericus à Castro, inter omnes, lib. 3. de Medic. politico, c. 23. Quorum pseudomedicorum mores adamussimè describit acutissimus Benedictus à Castro, illius filius, in suo flagello calumniantisimè, ferè per totum.

* * *

HISTORIA LI. GALENI, De animi deliquio.

Ex vacuatione vsque ad animi deliquium, quidam interiere.

Siquidem in sanguinis missione (quam vsque ad animi deliquium faciendam esse, paulo antè diximus, quo flamma in continentibus ex meatuum clausura febribus extingueretur) non paruum meritò subsequeretur incommodum, nisi opportuno tempore, aut debita mensura fiat. Duos namque in ipsis Medicorum manibus perire vidi, qui postquam animo liquebant, nunquam reuixerunt. Multi vero, et si non protinus, at postea propter virtutis infirmitatem perierunt: quos si quis citra eius resolutionem vacuasset, minime periissent, &c. Gal. lib. 9. meth. cap. 10. & lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 12.

PARAPHRASIS.

Hanc historiam repetit Galenus lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 12. dum sic inquit. Noui enim ex in quosdam necessario ex animi deliquio refrigeratos, ac toto corpore effluentibus maioribus, & alio rupta, celerrimè morbo liberatos. Vitale est autem pulsuum diminutionibus animam aduertere, tangendo eos, sanguine etiamnum fluenti, sicut in aliis omnibus, dum sanguis mittitur, facere consueui, ne videlicet nobis nec opinantibus, pro animi deliquio mors occupet: quod sanè tribus euenisse Medicis noui. Venam secabat eorum vnus mulieri febricitanti, aliorum vtrique viro, sed ad tantum animi duxere deliquium, vt vires recuperari non possent. Hæc Galenus.

Licet enim ex tempestiua huius sectionis vsu non contemnendæ utilitates subsequantur, tamen si intempestiue fiat, & citra requisitas conditiones administraretur, noxas inemendabiles facit, quas graphicè describit Iosterius de Iosteriis, admiratione 3. de vena sectionis omissione, Fernelius lib. 2. de ven. sect. 17. Valleriol. lib. 2. enarrat. 7. Mena in com. cap. 12. lib. de sang. mis. Gal. & nos in lib. 1. in com. histor. 5. ex Gal. mente annotauimus.

QVÆSTIO XXXIV.

Quòd syncope, propria cordis affectio, non ex immutatione spirituum, sed ex eorum repentina aggregatione in corde, tanquam à causa perpetua & immediata oriatur. Contra plurimum iuniorum opiniones.

COMMENTARIUM.

AD animi deliquium.] Postquam verò de animi deliquio, & Syncope in superioribus historiis plura delibauimus, non grauabimur hoc loco, pulchra, quæ hinc inde ex præcorum mente aucupati sumus, huic potissimum loco impingere; ex quibus horum effectuum causæ, signa, consensus, & dissensus inter se ad vnguem explorantur. Et primò de Syncope dubitatur, quando eam inter proprios cordis affectus numerauerit Gal. cum potius ad cerebrum referenda videatur. Affectio enim ad illud membrum principaliter attinet, cuius actionem potissimum vitiat & immutat: in Syncope verò, lipothymia, deliquio, seu animi defectu, sensus & motus, qui cerebri proprii sunt, potissimum læduntur, seu potius auferuntur; inde enim animæ defectio, 1. aph. 23. & 7. aph. 8. exolutio, & lib. 2. 41. virium, seu virtutis casus nuncupatur, 12. meth. cap. 5. Auic. 1. 1. 3. tract. 2. cap. 6. quod de vitali eius actione intelligi nequaquam potest, quum ea cadente, cessantèque mors potius, quam ægritudo sequatur.

Rursum. Si vitalis facultatis resolutionem, siue defectum syncope importaret, nunquam liceret vacuando vsque ad syncopen deuenire: in damnum siquidem virium irreparabile,

irreparabile, atque in euentissimè mortis periculum duceretur æger, 9. meth. 10. 2. aph. cit. quod cauendum omnino Medico est, 1. aph. 3. cum tamen Hipp. & Galenus, vno excepto Aueroë, eam vacuationem, vt proficuum & vtilem nonnunquam commendent.

Præterea. Si quandoque syncope accidit permanente adhuc virtute vitali forti, ex Auic. 1. 1. 3. cit. quomodo huius virtutis lapsus defectus, aut casus poterit appellari. Audi Auicennam hoc modo præsentem. Et quandoque accidit syncope ab euacuatione humorum, virtute vitali adhuc forti, non est adhuc timendum, &c.

Denique. In syncope corpus cadit, impotensque redditur ad sensum & motum, ob deficientes in membris spiritus animales, illarum functionum auctores, corporisque molem rectam, & firmam sustentantes: cum igitur hi deficient in membris, ob sui proprii læsionem, & illud procul dubio cerebrum sit, hoc patietur in syncope, & ex consequenti, hæc non erit propria cordis affectio.

Adde. Si lapsus virium, hoc est facultatum, à Galeno definitur, neque ex in corde omnes simul continentur, sed vnaquæque ex principibus in suo principali membro, cur saltem cordis solius proprium huiusmodi symptoma dicitur?

Deinde. Contra causas à Galeno assignatas, multa, eaque non inualida cogunt aliter asserere fundamenta: num in causis assignandis huius affectus ambiguitatem, & difficultatem inesse putat doctissimus Cotæus, in com. cit. cap. Auic. quoniam cum hoc auctore, Galenus eas tumultuarie appunxit: vitiosus est. Nam si de immediatis, vt iuniorum peritissimi loquuntur, sermo sit, vna tantum est, subita nempe spirituum retractio. Si de mediis, innuere ferè alia sunt, neque indigniores, tam interna, quam externa. Ego vel vna tantum erat tradenda, vel non omittenda reliqua.

Ad hæc: Ab intenso calore funduntur & dissipantur spiritus; à nimia frigiditate densantur, & extinguuntur; ab ingenti frigiditate suffocantur, à siccitate immodica absumuntur. Igitur excedens intemperies potius impedit spirituum recursum ad intima, & in eisdem aggregationem omninò requisitam ad syncopen, quam inuuet, aut efficiat.

Vrget etiam argumentum hoc. Si illius causa potest esse vniuersa intemperies, cur non promouetur ab ingentium ardentium febrium calore, nec ab intensa hæcticarum siccitate? Cur in colico dolore ex vitrea pituita omnium frigidissima, in extrema ambientis frigiditate, vt plurimum non cietur?

Facit & illud. Cum vires innato calore consistant, operentur, & potissimum quidem in spiritibus fundentur, quos aut animam esse dixit, lib. de vilitate respirat. cap. 5. aut organum, cur ad spirituum vitium non deficient, labentur vires ipsæ, & syncope concitabitur, alterato videlicet spiritu ipso, perditio, vel digesto, 12. meth. 5. demum oppresso, aut suffocato, vt in virulentorum animalium moribus, pestifera aura, venenosis affectibus accidere referunt auctores omnes: iam venenosa materia nihil illorum efficere possunt. Igitur nec syncopen promouere, quum non suffocent, nec alterent: nec enim quantitate agant, nec possint destruere sine præuia alteratione, quum semper corruptionem præcedat alteratione, vt Aristoteles prædixit lib. 2. de ortu & interitu, cap. 1.

Vltimò. Malum hoc induci non potest, nisi adsit in corde spirituum defectus: sed in phlegmone, erysipellate, & aliis tumoribus internis spiritus non deficient nec dissipantur, quin potius vniuntur & conculcantur interius, tum quia validè aliquando trahuntur, vt in lipyriis accidit, magna iecoris, & ventriculi inflammatione, 1. ad Glauc. 14. vnde frigent extrema 4. aph. 48. & lib. 7. com. 1. tum quia ab obstructione tumorum ad circumferentiam fundi prohibentur. Igitur Maioris veritas ex eo patet: nam spirituum defectus perpetuò concurrere debet, vt syncope excitetur; quoniam si internus spiritus dissipatus non sit, ita vt in quantitate debita pro cordis functionibus non subsistat, quorsum ille qui

in partibus extimis, & corporis ambitu consistit, ad intimas statim confluet, & in corde subito aggregabitur.

Tam anceps, & arduum est argumentum hoc, vt ad eius explicationem plurima animaduersione opus sit. Supposito, quòd animi deliquium in communi, virium lapsus, seu imbecillitatem importet: cum varij sint imbecillitatis gradus siue differentia; secundum magis aut minus differentes; pro illarum varietate traderunt auctores aliqui, & non infimè nota viri, in suis libris, de curandis morbis, cap. de Syncope, varias deliquij species, quibus nomina imposuerunt, quæ apud Hipp. & Galenum frequenter reperiuntur, vt animi defectio, lipothymia, exolutio, subitus, seu præceps virtutis casus, & syncope, quibus, vt aiunt, diuerse huius mali species significantur, de quorum classe sunt Aitmarus, Massaria, Holletrius, Duretus, Mercatus, & si qui alij qui aphorismorum oracula interpretantur. Sed insufficienter quidem nominibus illis distinguunt deliquij differentias, & tam multas constituunt, cum idem proferunt animi defectio; lipothymia, atque exolutio: idemque omninò subitus virtutis casus, & syncope, quidquid clarissimi Auic. interpretes, Gentilis, Iacobus de partibus, & Vgo, duo hæc videantur separare, dum imitantur Auic. faciunt caput priuatam, de subito virtutis casu; nec enim inter hæc duo, discrimen aliquod apud Gal. inuenitur, vt constat ex locis, vbi de hoc symptomate agit. Lipothymia verò seu animi defectus à syncope manifestè distinguitur, 2. aph. 41. 12. meth. cit. & 1. ad Glauc. 14. nam licet huiusmodi affectus, eisdem essentia & naturæ esse videantur; amboque sub animi defectu, deliquio, siue exsolutione in communi comprehendantur, lipothymia in specie mitior est, syncope acutior, grauior, & longè periculosior, ex Gal. vbi supra. Addit Aëtius terrab. 2. ferm. 1. cap. 101. in eo etiam differre, quia deliquium vigilantes tantum inuadit, & citra sudorem; syncope verò dormientes, & omninò cum sudoribus præter naturam, quos syncopicos appellant, quique non aliunde eueniunt, quam ex symptomatis magnitudine, ratione cuius deficit retentrix membrorum, & sudor ille prouocatur. Auer. autem hoc discrimen non aduertens, syncopen cum lipothymia confundit, & sic 7. collig. 8. detestatur vacuationem ad animi deliquium, arbitratus Gal. ita euacuando, ægros ad syncopen ducere, quod nusquam ipse, aut Hipp. affirmavit.

His iactis, illud etiam præsupponere debes, quod quamuis syncope 12. meth. 5. definiatur à Gal. præceps, hoc est subitus, siue repentinus virium lapsus, & vires quidem ipsæ, ex eodem ibidem, & cap. 1. lib. 11. tum in spiritibus sint posita, tum in partium solidarum, carnosarumque natura, hoc est, debito temperamento omnium partium totius, & potissimum trium principalium à quibus gubernatur corpus: ad vnum tamen cor tanquam propria passio dicitur pertinere; in corde enim cum præcipue vita, & vires collocentur, vtpote quod innatum calidum, vitæ nostræ fundamentum in se continet, & in toto conseruatur, illius vi, quæ radix est cæterarum; ad id syncope referenda; cuius vi potissimum labente, reliquis omnes subito, ac repente collabi est necesse, non è conuertio: quod ad syncopen requiritur, ad differentiam aliorum affectuum, tam cordis, quam totius, in quibus vires etiam, sed paulatim deficient, quia à corde (vt inquit Gal. lib. de vsu puls. cap. 2. & 3.) non ab aliis, cæteris membris, vitalis caloris, virtutisque influxus accedit, quo durante, & actiones suas perficiunt, temperiem seruant, roborantur, & reuiuiscunt: cum vitalis facultas sit velut actus, & perfectio cæterarum, vt lib. 5. de loc. cap. 1. & 7. meth. ult. & 2. acut. 47. dicebat Galenus; & licet ex in solo corde non continentur, sicut nec omnes principes facultates, dicitur tamen vitium hoc, lapsus virium in plurali numero, quia in eo, non vna, sed omnes virtutes labuntur. Primum tamen & maximè illa cordis, & eius consensu cæteræ, quas regit & conseruat: vnde ad membra alia non nisi consensu quodam censetur pertinere; ad cor ipsum, radicaliter. Porro quia ex operationibus, robor & debilitas facultatum deprehenditur, & labefactata vitali in omnibus læsio sequitur, nõ solum in pulsu, sensu, atque motu voluntario,

sed & in naturalibus functionibus defectus, ac imminutio sentitur in deliquio, magis & minus, proportionabiliter ad pulsus læsionem. Quoniam verò in syncope, ut porè quæ fit à validissima causa, vehemens datur illius destructio, præter exiguum, languidum, tardum, rarum, & insensibilem pulsus, nihil prorsus sentit ac mouetur patiens; denique omnino ferè virtutes cadunt, inde enim syncope, hoc est concisio, ab auctoribus nuncupatur. In lipothymia verò, siue animi defectu, quamuis cadat etiam homo, & pulsus aliquantulum deficiat, non vique aded tamen ad extremum illum diminutionis gradum peruenitur; loquitur enim adhuc æger, præsentis agnoscit, & sentit vires deficere, se tamen sustinere nequit; utrobique ob animalium spirituum defectum, quos in se retrahit cerebrum consentiens ad cordis læsionem: deficiente namque facultate, & spiritu vitali in corde, necesse est etiam deficere animalem in cerebro, & in ipsum continenter secundariò affici; primariò namque cor læditur & principaliter, quanquam ex sensus & motus defectu, quia actiones sunt nobis magis manifestæ, hominem animo linqui concitiamus; quoniam facultas animalis, cum imbecillior sit, 2. aph. 2.9. & vtatur spiritu tenuissimo, facile, promptèque resoluitur.

Memoria itaque tenere debes, ab innumeris ferè causis, (de quibus Gal. à cap. 3. 12. meth. vsque ad 8. & 1. ad Glauc. 14.) syncope concitari, quas in compendium veluti redegit Auic. ubi supra, tam internis quàm externis, occultis, & manifestis. Ab immodica enim excretionem promouetur, seu benigni sit, seu noxij etiam humoris, 6. aph. 27. per sudores, alui profluvia; ex vehementi dolore; excedentibus animi affectibus; prauis succi alimentis; vteri strangulatione eleuata aurâ venenosa ad cor, eius natium ignem exsoluente; ex humorum obstruentium multitudine, maximè si cum impetu ad cor, & thoracis partes ferantur, vt nonnunquam ante epilepsiam, & apoplexiam contingit; & doloribus internis.

Fit etiam à valida intemperie; continui solutione; tumoribus præter naturam calidis, & frigidis; ab æstu, frigore ingenti, aut quauis alia insigni alteratione, facta ab euidenti, aut occulta qualitate, qualis est venenosa: siue ab externis adueniat, vt foetido aère, corrupto, & pestilenti, terris, cauernis, fararum morfu, aut propinato veneno: siue interiùs sit genita, vt ex corrupto semine, retento menstruo. Accidit etiam ex balneo, nimia corporis raritate, bilis agitatione ad ventriculum, plerumque in accessionum initiis, nonnunquam in statu, quibusdam inclinante febre; quandoque in acutis malignisque febribus; denique ab omnibus concitatur, quæ partium substantiam dissipant, spiritum aut temperamentum euertunt, siue à tota substantia, siue manifesto temperamento, seu quouis alio modo id efficiant.

Sed cum tam multæ causæ huius symptomatis assignentur, nec omnes primò, & sine medio in eius productione agant, dubitant auctores, num in aliquo genere, vel pluribus comprehendi possint, quibus conueniat primò, & immediatè vires ipsas subitò prosterne, & syncope inducere. Sed quoniam tractatio de syncope est valdè implicata, vt ait Mercurialis lib. 2. praxis, cap. 10. idèd variè variè respondet. Vidus Vidius lib. 7. de curat. membrat. cap. 4. Mercatus lib. 2. de morb. internis, cap. 10. & alij putant ex triplici capite vires concidere, & vniuersas synopes causas ad tria genera reuocari: vel quia grauatur nimium, opprimitur, aut suffocatur calor innatus: vel quia absumitur, perit, & dissoluitur spiritus: denique vel quia præternaturaliter alteratur occulta, aut manifesta aliqua qualitate, & ineptus fit ad sustinendas vires, actionesque obeundas. Priori genere causæ, nempe suffocantis, comprehendunt synopes, quæ paroxysmi initiis eueniunt, vteri præfocatione, comitiali, apoplexia, in multitudine crudorum humorum ventriculum grauantium, in doloribus, & inflammationibus, vel aliis magnis tumoribus internis, in magno timore, vehementi tristitia; in omnibus enim innatus ca-

lor cum spiritibus præ multitudine materiæ obruitur, & ob ventilationem prohibitam, veluti flamma ex superimpositis multis lignis suffocatur.

Ad secundum genus reducunt synopas ex ira, vehementi gaudio, immodicis vacuationibus, tam ab arte, quam natura factis: externarum partium doloribus, colliquantibus febribus, diuturnis vigiliis, immodicis exercitiis; balneo, vehementi æstu; demùm & quæ ob nimiam corporis raritatem, & spirituum tenuitatem contingit.

Ad tertium pertinere aiunt, quæ ex veneno accidunt, foedis odoribus, prauis succi alimentis, humorum corruptela, nimia frigiditate ventriculi, aut ambientis, vel calore etiam non multum dissolvente, in quibus alterantur præternaturaliter spiritus, & qualitatem acquirunt, naturæ & eius actionibus aduersam, siue interim dum generantur, siue postquam geniti sunt, vnde necesse est labi & deficere vires, quæ in spiritibus ipsis, & partium temperamentis consistunt.

Alij prædictas quidem causas admittunt, suffocantes, alterantes, & corruptentes calidum ipsum innatum, & spiritum: at vnam inquirunt, corruptentem nempe, sine medio agere, & perpetuò concurrere ad synopes generationem. Primò, quia si in eadem quantitate spiritus in corde seruentur, non verò corrumpantur, euascent, & deficient, quæ subiequitur necessitas, vt ad cor repente ex toto confluent, subitòque fiat in ipso spirituum aggregatio, quæ perpetua est, & immediata huius symptomatis causa.

Secundò, Spiritus (præterquam quod substantia est tenuissima, vaporosa, leuissima, & mollis, 6. de vsu part. 10. & lib. de utilitate respirat. cap. 5. atque aded facile resolubilis, & quolibet momento quantitate euarians, 11. meth.) vt seruetur, & duret, refrigerio indiget ac ventilatione: cum verò præsentem causa suffocante, dictis commoditatibus priuetur, nec inueniat spiraculum, necesse est minui, perire, extingui.

Tertiò, impossibile videtur, spiritus propter sui tenuitatem, calidam, & purissimam substantiam à vehementi causa citra propriam corruptionem alterari: sed syncope excitari non potest, nisi ab alterante causa magna, & vehemente. Ergo etiam cum hac concurrat inaniens, & corruptens Hoc putant significare Galenum, dum inter alterantes causas, materias quoque venenorum enumerat, quæ cum à tota substantia agant, & vires habeant, humanas superantes, præter alterationem, destruent & corrumpent spiritus secundum substantiam ipsam; ac proinde siue à suffocante, seu alterante causa præceptis virium lapsus oriatur, ad vnam corruptentem, tanquam magis immediatam referenda est. Ob id enim Galenus 12. meth. 4. in qualibet syncope vinum exhibet pro reparandis spiritibus; & nos contusis, distillatiis, & odoriferis vtimur. Quod si aliquando prohibet, non vtique fit ratione affectus sed ob suffocationem ex ingenti plenitudine, aut insigni inflammatione, à qua plerumque oritur; vnde syncope definiunt, præcipitem virium lapsum propter spirituum imminutionem, & eorundem repentinam aggregationem in corde.

Si verò obiicias Galenum, 12. meth. cap. 5. quo loco illa tria causarum genera tanquam distincta adducit, & alterantem veluti diuersam à corruptente manifestè proponit, scribens disunctiue, *agrorantes tum animo linqui, tum etiam mori, aliàs spiritu ipso deperdito, aliàs alterato, aliquando ex parte digesto, non rarò hac vtraque perpeffo, &c.* ac si spiritibus solùm præternaturaliter alteratis, ac proinde & conculcatis, siue suffocatis, absque corruptela & defectu syncope inducatur.

Huic obiectioni firmum præbe responsum, quòd quamuis alterans causa separetur aliquando à corruptente, & possit quidem spiritus citra sui corruptionem alterari, à leui remissaque causa, nequaquam tamen à valida, qualis ad syncope excitandam requiritur, ac proinde dicendum, in eius generatione perpetuò coincidere cum alterante destruentem; nec Galenum disunctiue loquentem significare oppositum, quia per alterationem

ibi

ibi non intelligit simplicem, & à corruptione separatam, quasi alterentur spiritus, sine eo quod corrumpantur, sed per alterantem causam innuit etiam corruptentem, quæ per mediam, & præuiam alterationem corrumpit, ad differentiam aliarum, quæ sine alteratione, de qua fit curandum, inaniunt & destrunt spiritus, cuius generis sunt suffocantes, & alterantes causæ. Nam licet secundum Philosophum, in lib. de ortu & interitu, semper corruptionem præcedat alteratio, atque ita non possint spiritus suffocatione, aut euacuatione corrumpi, sine præuia aliqua alteratione: ea tamen ex vsu non est, aut principalis, & ad quam sit opus dirigere remedia; non enim suffocantur spiritus, quia alterantur, sed è contra alterantur, & subinde corrumpuntur, quia suffocantur, vel euacuuntur. Vbi verò sit mentio de præuia alteratione, qua corrumpuntur spiritus, tunc alterans causa ex vsu est, & principalis, cui reluctari oportet.

Cæterum opposita sententia est vera, quam Galenus dictis locis expressit, syncope in genere tripliciter fieri, nempe vel à multitudine suffocante, vel ab inaniente causa, vel denique ab insigniter alterante. Et posse quidem à singulis induci, nec omnino requiri spirituum defectum, iudicatur.

Sicuti vires constant, & seruantur robustæ, cum spiritus potissimum incuipati reperiuntur, ita vbi vitium aliquod contraxerint, necessarium est vires ipsas detrimentum suscipere, deici, ac labefactari, proportionabiliter ad vitium: atqui spiritus possunt ab aliis causis insigniter deprauari, ineptique fieri ad naturæ functiones, & vires robustas seruandas, sine eo quod corrumpantur, minuantur. Ergo deici, ac prosterne poterunt vires, absque spirituum corruptione, & per consequens, &c. Minor ostenditur, quia oppressus & suffocatus spiritus, nec cordis functionibus debet interuire potest, nec præ multitudine obstruente per arterias diffundi, & vim, caloremque excedentem per membra deferre, quo totius corporis temperamentum, & vires seruantur; vnde vitium fit, & improportionatum instrumentum, nec minus si præternaturaliter alteretur: nec enim quicunque calor, dicebat Galenus lib. aduersus Iulianum, ad fin. est operantis natura instrumentum, sed qui maximè commensuratus.

Quod verò suffocentur spiritus, & deiciantur vires, citra illorum defectum ac imminutionem, ex eo constat, quia aliquando eadem prorsus censenda esset imbecillitas per aggregationem, atque ea quæ per inanitionem fit, cum tamen sint longè diuersæ, & diuersimodè curandæ, hæc adiectione, illa vacuatione, 2. acut. 48. & 12. meth. 2. tum quia in magno & repentino timore, in vehementi subitæque lætitia, nulla præcedente inaniente causa, subitò spiritus ex toto confluent ad cor, atque ex sola eorum & sanguinis aggregatione, suffocatio inducitur, & syncope.

Quòd autem etiam sine destructione sui, nonnunquam alterentur, comprobatur, sanguinis & aliorum humorum exemplo, qui sæpè non peccante quantitate, peccant in quali, & vitio insigni proprias formas sine sui corruptione sustinent. Nec obstat, spiritus quia tenuiores, faciliùs destrui & corrumpi, quia etiam in humorum alteratione arguitur vehemior causa, & multò maius vitium.

Insuper negari non potest, spiritus sicut reliqua omnia præter ignem, posse putrefieri, 4. meteor. cap. 1. ad med. cum enim ex sanguinis vapore, & inspirato aère generentur, nutrianturque 6. de vsu part. 17. & 7. de placit. 3. & alibi passim, nihil mirum, si quocunque illorum putrefacto, putrefiant & spiritus: inde confurgit diaria putrida, quam nos admittimus secundum probabiliorum sententiam, in lib. 1. in corn. Hist. vltima. Sed in tali febris, quantumuis diaria pestilenti, & syncopali, non iungitur necessariò spirituum defectus, & corruptio. Igitur. Probatur assumptum, quia nec aer ipse cum tenuior sit spiritibus, praua illa, aut fortè maligniori qualitate affectus necessariò inanitur, vel deficit in quantitate, quin ipse pestilens ac vitiosus inspiratur, & ab eo intra corpus inficiuntur spiritus, & humores. Quare, &c.

Nec verò fundamenta in contrarium adducta prorsus euincunt admittendum esse in omni syncope spirituum defectum, & concursum destruentis causæ. Non primum, quia sicut natura ex innata doctrina, spiritu & sanguine ad affectam, dolentemque partem solet currere, ex Gal. 5. aph. 3. scilicet vt ei opem ferat, & mali causam expellat, ita id multò celerius, & vehementiori conatu exequitur, in malis cordis, omnium membrorum nobilissimis; atque aded vbi illud insigniter afficitur, subitò ex toto spiritus emittit, repenteque aggregat in corde ipso, vt principalissimum hoc membrum, spiritus & calorem innatum simul cum vita tueatur, & seruet, licet non raro ex tali subsidio, & aggregatione, destructio potius, & maius malum, imò & nonnunquam interitus, vt in nostro symptomate accidit, epilepsia dolente parte, &c. sequantur: non tam ex intentione naturæ, quæ bonum perpetuò exoptat, & nunquam suo scopo fallitur, quam ex operis errore, quia plerumque inter operandum labitur, & artis correctionem expolulat.

Ad secundum, non negamus spiritus diu suffocatos & oppressos, diminui tandem, extingui, & perire: sed quia vbi primùm suffocatio fit, materia impetuose fluente, vt in syncopali humorosa, & similibus quamprimùm spiritus attrahuntur, & syncope adducitur; absque illorum diminutione aliquando fieri possumus, etiam quando suffocatio antecedit aggregationem: nam vbi subsequitur, (quod contingit in syncope ex timore, atque mœstia) ostensum est; quia causa corrumpens non præfuit, nequaquam spirituum defectum præcedere, nec iungi necessariò in omni alteratione etiam insigni: quamuis non inficiemur à maligna, deleteriæque qualitate, qualis est venenorum, spiritus vt plurimum lancinari, breuiter in halitus dissolui, & extingui, & per dissolutionem syncope fieri, vt in pestilentibus, malignisque febribus sæpè contingit.

Verùm si fieri posset, vt non dissoluerentur spiritus à præternaturali illa, & maligna febre, adhuc tamen virium lapsus induceretur; videlicet quia ipsi spiritus ita præternaturaliter, & insigniter alterati, fiunt inepti ad naturæ functiones, & sustinendas vires, vt diximus. Si verò in syncope, etiam à multitudine humorum, quicquam vini aliquando dare cogimur, fit vbi iam spiritus deficient, & omnimoda eorum prostratio timetur, (nec enim negamus à grauantem copia, spiritus tandem corrumpi, & deficere, sed non necessariò statim vbi suffocantur) atque ita non quòd curemus affectum, qui à multitudine est, & potius euacuationem quàm adiectionem expolulat, sed vt periculum præsens arceamus, omnimodam nempe virium & spirituum resolutionem, quicquam permittitur, à quo sustineantur, & viuificentur 12. meth. 2. & 11. 3. tract. 2. cap. 8.

Ex quibus colliges, non esse definiendam syncope per spirituum imminutionem, sed præcipitem virium lapsum, ob cordis imbecillitatem, & repentinam spirituum aggregationem. Quæ quidem aggregatio perpetua est, & immediata synopes causa: quia enim retrahuntur spiritus à toto, & in corde, tanquam in arce, & foco aggregantur, labuntur membrorum vires, & veluti semimortua concidunt corpora syncope correpta: nam licet in ira, vehementi gaudio, & similibus oppositum fieri videatur, & expandi potius spiritus ad corporis circumferentiam, quàm aggregari calorem: expansio illa immediata causa non est, quamuis principalis, ratione cuius, spiritus euascent à corde, & subsequitur aggregatio subitò & repente facta.

Colliges solutionem argumentorum quæ in principio quæstionis adduximus, & sic ad plurimum, quòd licet in syncope functionum cerebri defectum sentiamus, & ex motu sensuque ablati malum iudicemus, non proinde censendum proprium cerebri, sed potius cordis, cuius virtus in hoc affectu radicaliter, & principaliter læditur, cæteræ per consensum, vt diximus. Verùm quia cerebri actiones magis nobis manifestæ sunt, ex earum defectu cordis affectiones colligimus, certius tamen, & fit matum iudicium summes ex imminutione, & casu pulsus, qui

qui in proposito symptomate paruus admodum, tardus, & rarus euadit, ob debilitatem & casum pulsatilis facultatis insigniter læsæ & prostratæ, non omnino tamen deficientis, quia syncope non dicitur virtutis casus, quasi in ea vis cordis penitus cadat & deficiat, sic enim iam mors foret, non ægritudo: sed dicitur casus, hoc est, prolapsus, concisio, & insignis virium prostratio, in qua præter sensus, & motus ablationem, pulsus ad vltimam paruitatem, tarditatem, raritatemque perducitur. Nec verò ad huiusmodi casum Hipp. & Galenus vacuare vnquam permiserunt, sed vsque ad illum qui lipothymia dicitur, & defectus animi simpliciter, in quo vsque aded non deiciuntur vires, nec ipsa cordis ad tantum peruenit debilitatis gradum.

Ade ea verò argumenta, quæ in principio, contra causas à Galeno traditas proposuimus, Respondetur, omnium generum meminisse: alterantis, dum asseruit ab intemperie induci; corruptentis, cum à venenoso humore: nam venenosa qualitas quamuis de genere alterantium dicatur, corruptiua etiam est; denique & suffocantis mentionem fecit, dum dixit ab inflammatione, erysipelate, vel quouis alio tumore oriri: nempe quia in huiusmodi affectibus conculcatus humor, multitudine sua opprimit & suffocat spiritus; vnde vel quia corrumpuntur suffocati, vel quia inepti redduntur ad cordis functiones, & vires sustinendas, sequitur ipsarum casus.

Aduerte porò, quòd vt intemperies, vel quæcunque alia causa alterans syncopen promouere possit, præterquam quòd insigni aliqua qualitate debet excedere, qua subitò spiritus corruptat, vel saltem insigniter alteret: necesse est, vt primùm spiritus ipsos internos, cordique vicinos, denique & internum calorem aggrediatur, & destruat; nam si paulatim alteret, sensimque corrumpat, paulatim etiam vires deiciuntur, non subitò, & repente, quod omnino ad syncopen requiritur, vt aduertit Paulus lib. 3. cap. 34.

Ex eo, in ardente febre non promouetur, nisi simul adit transmissio humorum ad os ventriculi: non in hectica, lib. 1. ad Glanc. 14. nisi simul associetur tabes, hoc est pulmonis vlcus, vel distillatio ad pulmones, vel demùm putrida febris, à quibus obstructio, & putrefactio inducatur. Inde plerique à colico cruciati, in animi deliquium non incidunt, quantumvis à vitrea pituita omnium frigidissima orto, nisi aliquando vehementissimo dolore correpti, ratione cuius dissipantur spiritus à corde, & subitò deiciuntur vires: id quod multo minus accidere videmus, in extrema ambientis frigiditate, ratione cuius multi non cum syncope, sed paulatim & sensim fuerunt extincti. Cum enim frigiditas sit agens per contactum, primò agit in partes proximas, deinde in remotas, & propterea paulatim incipiendo ab extremis partibus, spiritus & calorem illarum extinguit, quousque ad intimas, & cor ipsum perueniat. Vbi verò frigiditas, licet vehemens, extimas partes alterat, & earum calorem extinguit, non expanduntur spiritus à corde, nec calor ad eas confluit, quoniam in corde ipso est retractus, fugiens suum contrarium ambiens, videlicet actu aut potentia intense frigidum: postquam autem peruenit ad cor, cum extimæ partes refrigeratæ iam sint, & earum calor extinctus; insuper & viæ ac meatus spirituum, ratione frigiditatis condensantis, & obstructis subsident & angustentur, fieri non potest subita illa retractio in cor, quæ ad syncopen requiritur; quemadmodum vbi causa valida refrigerans, spiritus & calorem internum primò destruit. Quòd si nonnulli ob nimiam extremorum frigiditatem, in deliquium inciderunt, hoc ratione doloris potuit euenire, præsertim quia passio nervosis partibus, & ventriculo nonnunquam solet communicari, quo casu valde dolorifica sit; tum quia interna frigiditas constringendo & densando, continuum soluit, & nervosas partes ac ventriculum conuellit, tum quoniam hæ partes exacto & acuto sensu prædita sunt.

Ad tertium & quartum parer ex dictis solutio: explicatum namque est, venenorum materias, & alterando tantum & simul etiam corrumpendo spiritus, posse syncopen

excitare, nec dissimiliter suffocantes causas, cuius generis sunt tumores. Ex quibus ad argumenta facilis resp. Hæc de syncope sint satis, in quibus paucissimi iuniorum industriam suam exercuerunt; & cum hoc arduum, & necessarium argumentum sit, plura post tot, tamque celebres viros, de eo literis conscribere placuit, præclusa rimans, secretiora proponens, & antiquitatis reliquias anxie conquirens: Video enim huius sæculi Medicos, Apitios, delicatioris palati, qui diaria fastidiunt, & quidquid quotidiani ac publici est iuris contemnunt, idcirco cupediæ quærendæ, & conchyliæ Eois intonata fluctibus inuestiganda.

HISTOR. LII. ORIBASII, De manu inflammata.

Manus ex pondere inflammata, altero pondere in altera manu gestato, perfanatur.

TImocrates igitur Heracleotes, cum iuuenis quidam ex agro non mediocri pondus in vrbem dextra manu tulisset, ob eamque causam inflammata, & impleta manus fuisset, iussit, vt pari pondere sinistra imposito tantundem stineris conficeret, ita fore vt manus tumor euanesceret. Qua re confecta statim tumor cessauit, &c. Oribasius lib. 8. collectan. cap. 19.

PARAPHRASIS.

DE nulla alia corporis particula deberent esse Medici æquè solliciti, quam de curandis manibus, harum, cum sit præstantia multa: mira enim est artium numerositas, & exercemur. Harum enim ope homines agriculturam ministrant, vilcera terræ, ac metallorum inde vim summè pretiosam eruentes, penetrant, pingunt, findunt, scalpunt, scribunt, ex qua scribendi maiestate, tantarum rerum scientia nobis comparatur, vt quæ temporis, aut mortis auida rapacitate sunt interitura, ea hac arte fiant veluti immortaliora. Harum vi admittuntur maria, repelluntur, certis quoque limitibus, veluti extra præscriptum proferre pedem vetantur, obiectis molibus: penetrantur aquarum ima: montium verrucas quantumuis lentico-fas nobis obnoxias reddimus: quidquid ferè mundi vastitas complectitur, manuum solertia nostri sit iuris; nam illæ aptæ, & ad omnem motum nullo labore faciles. Ausim dicere, seiunctis manibus, fuisse inermes nos futuros, sed vel brutis infeliciores: nam rationis, ac sapientia sunt ministræ; nam iis poscimus, pollicemur, vocamus, dimittimus, minamur, supplicamus, abominamur, timemus, interrogamus, rogamus: gaudium, tristitiam, dubitationem, confessionem, pœnitentiam, modum, copiam, tempus ostendimus. Quid? quod inter agendum non vt cæteræ partes loquentem adiuvant, sed ipsæ quoque quodammodo loqui videntur.

Galenus non Medicinæ solùm peritissimus, sed in philosophia, cæterisque bonis omnibus disciplinis excellens, lib. 3. de vsu part. cap. 1. ait solum hominem philosophari inter pedestria animalia, & recta esse figura, & sedere eamque ob causam accepisse manus à natura, quòd his duobus corporis statibus sit manuum opera necessaria. Cum enim, inquit Gal. lib. de vsu part. 3. & 4. sapientissimum animalium sit homo: ita manus sapienti animali organa sunt conuenientia; imò eas, si organum organorum appellaueris, vera propones. Manibus ergo affectis auxiliare manus citò adhibere oportet.

Cum ergo in summa manu dextra non mediocri pondus in vrbem portasset iuuenis, & ob pondus, dolorem, calorem, & debilitatem, è toto corpore in eam irrueret humorum confluxus, tumorem, & inflammationem passus est. Maximè quum pondus in palma gestasset, quæ pars cum carnosior sit, & plures nervos recipiat, quam pars externa, & instrumentum sit rerum quæ

quæ tangi possunt, exquisitiis qualitates quæ tactum feriunt, primarias & secundarias sentit; idèque & polita est, & depilis ea parte cutis: quapropter cum exacto sensu prædita sit, à causis externis promptius offenditur; & sic facta ob graue pondus læsione, & dolore excitato, confluentibus ad debilem partem affatim succis; inflammatio facta est.

Cui quum multiplici posset opulari auxilio, nullo alio, quam pari pondere sinistra imposito curandam esse sibi persuasit, spretis sanguinis missione, frictionibus; ligaturis in parte contraria celebratis, quæ tum impactum vacuare nata essent. Sed videtur hæc curatio fallax, & à priscorum mente aliena: Galenus enim lib. 4. acur. com. 19. cum vehemens dolor hominemprehendit, vel pars aliqua fracta est, vel os ex loco pulsus, vel alius articulus contractus, reductusque, sanguinem illicò emittit præseruationis causa, ne scilicet pars inflammatione tentetur, licet homo paulo antè sanus fuerit, prorsusque redundantia sanguinis expertus, vt ipse edocuit lib. 4. meth. cap. 6. Rursus. Si Gal. 13. meth. cap. 5. manu laborante scarificat crus, cur illa inflammata, pondus non impositum cruri, sed manui?

Dic ac primam objectionem auctorem hoc præsidium tentasse cum vtilitate summa, quod primo inflammationis occursum tutius videbatur cæteris; quæ euacuando sanguinem & spiritum, cum virium dispendio morbum leuant, tentaturus & hæc, nî morbus priori cederet auxilio. Ad secundam. Illum de simplici reuulsione loquutum intellige, quare pondus non cruri, sed manui sanæ impositum: monet enim Præceptor lib. 13. meth. cap. 6. & 11. & in art. medic. cap. 99. edoctus ab Hipp. lib. 2. de natur. human. text. 9. humorem longissimè à parte inflammata reuellendum esse; nequaquam ad eam trahendum; sic altero crure malè habente, reliquum crus scarificat. Si verò manu laborante scarificat crus, de reuulsione mixta cum vacatione eum intellige, quam vna eademque venæ sectio possit celebrari, fatetur ipse lib. 2. acur. com. 11. & 13. meth. cap. 16. & lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 16. Quare rectè fecisse auctorem arboris: pondus enim imponendum est procul à locis, in quibus sanguis colligi; & dolor concitari conuenit; effluiscit enim natura sanguinem suapte natura in partem dolorosam, inflammata, & debilem conflaturum; ad alias partes transmittere: quare reuulsio ex loco maximè distanti debet celebrari; iuxta Hipp. edictum lib. de ossibus, num. 13.

HISTORIA LIII. PAVLI, De ventriculi debilitate.

Ventriculi debilitas, ob pituitæ copiam, vomitu ex radícula parato, curatur.

EGo quandoque ita affectum noni, qui raphanis ex oxymelitate sumpris, incredibili crassioris pituitæ copia vomitu egesta, integra sanitati fuit restitutus, &c. Paulus lib. 1. cap. 41.

PARAPHRASIS.

Ventriculi morbos difficillimè curari, esseque multum faciendos arguunt plurima. Primùm. Quoniam alimenti est prima officina, & quum cibos recipiat nullo modo concoctos, ab illorum variis qualitatibus diuersimodè alteratur. Secundò. Eius coctio deficiens, aut vitiata, ab aliis membris coquentibus non ita emendari potest. Tertio. Quòd constat substantia frigida, qua de causa imbecillus factus, crassos, viscidos, tenacique succos gignere consuevit, quorum occasione morbi diuturni excitantur, & rebelles. Quarto. Quia cum partibus præcipuis plurimum obtinet consensum, cuius causa illis suis citò communicat affectiones. Quintò. Quoniam ob exquisitum sensum quo pollet, ex Gal. 12. meth. 5. & lib. 1. de caus. sympr. 7. illicò noxam perferit. Sextò. In hac parte

A variis humoribus pituitosi coaceruantur, & est veluti lacina pituitæ, auctore Auic. 1. 3. tract. 2. cap. 16. generatur etiam in ventriculo bilis porracea, & confluit ad ipsum humor melancholicus ex liene. Septimò. Alimentum corruptum in eo, generat substantiam, quæ retinet indicibiles qualitates, ex Gal. 3. de caus. sympr. 1. Quare non immeritò Auic. loc. cit. cap. 4. debilitatem ventriculi esse causam omnium ægritudinum corporis pronunciat.

Cum plurima pituitæ quantitas innatet in ventriculo, in eiusque cavitare, tunicisque tenaciter est impacta; fastidium, inflationem, nauisem; acorem, depravatam coctionem ægri patiuntur; ob dictam causam, hos esse primò curandos, pituita à ventriculo absterfa, Paulus hoc loco admonuit. Quantum enim oporteat pituitam sic innatentem à ventriculo abstergere, & libindè vitiatos humores in eius cavitare infixos repurgare, docent Galenus lib. 8. meth. 5. & lib. 8. de compos. medic. sec. loc. 3. Auic. loc. nuper cit. cap. 6. & 1. 4. tract. 1. cap. 35. Aëtius tetrah. 3. sermon. 2. cap. 9. & 10. Ea enim coercita, plurima damna, ob ventriculi cum præstantibus partibus consensum, suboriri, quotidiano experimento compertum est. Ob eam enim inilitus ventriculi calor flaccescit, & debilitatur; quo imbecilliori factus, cruditas increfcit, à qua omnis morborum farrago repullulare solet, cum sit malorum omnium seminarium, atque origo, ex Auic. 16. 3. tract. 3. cap. 21. Ab hac enim oriuntur mali habitus, podagræ, articulorum morbi, diuturnæ febres, apoplexiæ, paralytes, conuulsiones, peripneumonix, Ophthalmix, & vniuersa propemodum ægritudinum strues, ceu à fonte vberissimo originem ducit. Insuper cruditatis obstructio- nis est promptissima causa, à qua irreparabiles morbos emanare lata oratione profequitur Gal. lib. de cõb. boni, & mali succi, cap. 2. & 3.

Quare pituitam in superiori ventriculi parte contentam vomitu vacuare oportet, vt lib. 2. de alim. facult. 20. & ex professo lib. 6. de sanit. tuend. cap. 10. Galenus edocuit. Hæc enim vacuatio facilis est, & sine noxa, minimumque negotium facessit, vt lib. 5. de vsu part. cap. 4. retulit Galenus. Sic Celsus lib. 2. cap. 3. vomitum prouocare iubet, quibus ventriculi ratione multa succrescit in corpore pituita: vacuatio enim per hanc regionem celebrata saluberrima est, & omnium præstantissima: noxios quippe humores ex ipsis fontibus synceros elicit, & euacuat omnem, quæ in ventriculi cavitare hæret, illuuiem; & ex cauis iecoris superuacuos humores; & caput, reliquumque corpus consequatione quadam expurgat, vt docuit Præceptor, lib. 4. aph. com. 2. & probat postseum Fernel. 2. de purgand. rat. cap. 2. eloquenter.

Cum autem plurima sint vomitoria, leuia, fortia, & mediocria; ex variis medicamentorum generibus parata; à leuibis inchoare, fortibusque abstinere oportet Aëtij consilio, tetrah. 1. ferm. 3. cap. 119. Inter illa primum locum tenent raphani semen; cortex, radix, imò & totus oxymelites paratus; ille enim vomitum sine molestia mouet, ob multas causas. Prima. Quoniam acrimonia sua irritat expultricem ventriculi. Secunda. Flautentia sua distendit, & detergit; cum aeris sit. Tertia. Tetro suo odore ventriculum subuertit. Quarta. Non digeritur, quare tanquam onerosus expellitur cunctis, quæ in ventriculo retinentur; ex Gal. 2. alim. 70. Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 580. & lib. 1. tract. 1. cap. 1. Rasio lib. 4. aph. Ishac lib. 4. diatar. cap. de radice. Diacordis lib. 2. cap. 103. Quare Atabum axiomate de Raphano, raphanus digerit, & non digeritur; est explicandum; nam ex eo genere est ciborum, qui diu in stomacho durant, & magna cum difficultate coquantur: digerit autem; hoc est, suo actiue distribuit; vel granitate sua reliquos cibos ad inferiora propellit. De quo negotio Amatus diligentissimè lib. 2. centur. in schol. 32. ratiocinatus est. Quinta. Fœtentes, putresque ex se eleuat ructus, ad nauisem, vomitumque facillè prouocantes, ex Galen. lib. 1. de loc. affect. cap. 4. quidquid causam terti halitus in fumentis natura, non in radícula sitam esse, opinetur Aphrodisæus lib. 1. probl. 41. nam extrà maceratus parem fœtorem aquæ conciliat. Quoniam, vt inquit Simeon Sethi, radícula

radiculae sunt facili corruptionis, atque ideo ructus olidus efficiunt: par est igitur iis abstinere, qui post eorum usum ructant, quando haec, & reliqua cibaria secum corrumpunt. Ergo radicae, quia ructus efficiunt, ventriculorum perturbant, ructus enim est ventriculi affectio, ut docuit Arist. lib. 3. 3. probl. 1. 5. 9. 17. fit enim ructus, cum ventriculi humor recalcens inflatur, atque concoquitur: ex quo reddit causam, cur nec iumenta, nec corhigera, nec aues, nec ruminantia ructent, scilicet ex ventris siccitate; quia plures habent ventres, in quibus humor consumitur, qui cum in flatum vertitur, efficit ructum. Declarant hoc luculentissima oratione Gal. 3. de caus. sympt. cap. 2. post. med. Fernel. breuiter & politè lib. 6. de part. morb. cap. 3. Altimarus de medend. human. corp. malis, cap. 69. & auctor eius voluminis quod Philonium dicitur, barbarus quidem, sed elegans, lib. 2. cap. 70. de oris & anhelitus motore, & lib. 4. cap. 11. de eructatione. His de causis raphanum concitare vomitum patet aperte. Consule Oribasium lib. 8. collect. cap. 1. rubric. 2. de vomitu raphanis pronocando, & Mundellam epist. 11. De quo argumento nuper scripsit Petrus Morellus in meth. praescribendi medicamenta, sect. 2. cap. 5. de Vomitoriiis.

Oxymel autem vomitum concitat, si sit copiose sumptum, partim abluendo, partim detergendo; quare acetosi syrapi, ex dulci & acri constantes nauseam mouent, Auic. 2. canon. tract. 1. cap. 3. Caetera quae de vomitoriorum forma, genere, agendi modo, aptitudine corporis ad vomitum, eius praeparatione, tempore accommodato, ac denique de conditionibus ad vomendum requisitis, consulto praetereo, legenda apud Auic. 4. 1. cap. 11. & eius interpretes, Arnaldum in tract. de regimin. sanit. cap. 43. Nicolum serm. 2. tract. 1. sum. 2. cap. 9. Mercat. lib. 1. indicat. cap. 9. Lupeum Cureleanum lib. 2. enchirid. cap. 4. Bartholom. Perdulcem lib. 3. vniuers. medicin. cap. 27. & lib. 5. sect. ult. cap. 9. Santorellum lib. 2. anteprax. à cap. 1. vsque ad 5. & nos lib. 3. in com. Hist. 26. scitu non indigna proponemus.

HISTOR. XLIV. GALENI, De ventriculi debilitate.

Ex ventriculi debilitate, & gulae refrigeratione, mors subsequuta.

Homo erat quadraginta annos natus: medio dum valebat, crassitudinis & gracilitatis habitu. Is siti vehementer affligebatur, ac calidam auersari se dicebat, cum illi frigidam nemo daret, tamen si hanc impense flagitabat: febricitare tamen Medicis non videbatur; & ventriculus quae sumperat, tribus aut quatuor horis post euomebat simul cum potione. Itaque gracilis iam effectus erat, & periculo propinquus, minime videlicet adiutus ab austeris, acerbisque tum cibis, tum medicamentis. Sumebat verò & post cibum, austerum vinum is homo, cum nec ultra sitim toleraret, ac (ut aiebat) mori mallet, quam in cruciatu viuere, aquam frigidam * simul multam super cibum hauriens protinus sitire destitit: paulo vero post plurimum eius euomuit. Abhinc horrorem in toto corpore sensit, pluraque opera poposcit, quam prius omnia abiiceret. Tunc igitur reliquum totum diem, quo id fecit, noctemque totam in quiete egit, cooperimentis se fouens. Venter verò circa median noctem semel excreuit, quae mediocriter erat cocta: itaque nec siticulosus praeterea erat. Postero autem die tum * coloratio multò, tum firmior est effectus. Ac deliberabant iam Medici, an hominem lauare expediret, alij quidem suadentes, alij dissuadentes. Vicit autem sententia illorum qui lauare suaserunt. Itaque etiam lauatus citra offensam est, ac modice cibatus, tum melius ei quam pridie venter concoxit. Questus autem est quòd difficulter transglutiret, visisque omnibus est propter vomitum, qui praeter consuetudinem inciderat, vellicatam illi fuisse gulam, ac proinde male habere. Caeterum ut etiam secutis diebus symptoma permanisset, constabat nobis omni-

Abus ventriculi imbecillitatem esse sanatam, gulam autem esse perfrigeratam. Nec sane mirandum erat, sicuti potione illa quod immodice calfactum erat, ad mediocritatem est reuersum: sic quod mediocriter calebat, fuisse refrigeratum. Caeterum gulam eius nemo potuit sanare: sed vitio in vitium mutato, tandem mortuus est, &c. Galenus lib. 7. meth. cap. 8.

PARAPHRASIS.

Vtile exemplum placuit Galeno recensere ad vnguem, olim, dum Medicinae operam daret, à se visum, & à praceptoribus suis malè curatum, quum nec ipse, nec Medicorum quisquam affectum intelligeret. Proponit ergo hominem quadragenarium calida siccaque ventriculi intemperie laborantem; quam periculosiorem, & sanatu difficiliorem esse constat, quia ex duabus qualitatibus, & difficiliore ablotionis, & longioris temporis, sit composita. Hac fuisse correptum, multiplicia probant argumenta, primum sitis vehemens, qua vehementer cruciabatur, calidae auersatio, nimium frigidae desiderium: haec enim partes internas aestuantes, mesenterium, hepar, ieiunum, pulmonem, ventriculum, & praesertim ipsius os, flagrare incendio significat, si Galeno fidem adhibemus, lib. 6. de loc. affect. 3. & in art. med. cap. 64. Quo pacto mirari subit Praceptorum Gal. ingenium, qui in re tam manifesta ita caecutientes, à vera affectus cognitione aberrarunt: & eò magis quòd aeger tribus, aut quatuor horis post assumptum cibum vomeret; nam vomitus patientis ventriculi est euidentissimum signum.

Liberabis ergo à calumnia Galenum, ut qui nihil certi de se affirmare ausus sit, sola tunc vsus contemplatione: ille enim iuuenis erat, & nondum in arte latis versatus. Patet, quoniam procedente aetate audacior factus, quia magis expertus, similem casum, quum iam omnem ventriculi intemperiem discernere posset, perbellè curauit. Audi ipsum, in sequenti historia dum sic praefatur. Postea verò quum iam medendi methodum inuenissem, venit mihi in mentem, hunc, utique illum esse affectum, quem olim fueram contemplatus.

In hoc ergo agone cum esset positus laborans, sitientissimus, & ob denegatum potum, exarescente ventriculo, sicque vi quadam à partibus tracto humore, corpore extenuato & gracili, in maximum periculum est redactus: (immodica enim siti cruciatus quandoque vitam hac de causa cum morte commutasse, plurimis exemplis comprobauit Galenus lib. 1. de caus. sympt. cap. 7.) & maxime quum ob intemperiem calidam & siccam, vis retentrix aded esset debilis, ut exhibitum alimentum retinere non posset; & sic cum corpus conuenienti cibo orbatum contabesceret, factum est ut clamosa urgente siti vexatus, citra consilium Medicorum, qui frigidam illi non concedebant, utpotè debili, vomenti, gracili & excarni, mori quidem mallens, quam in cruciatu viuere, aquam frigidam simul multam, super cibum hauriret, qua epota protinus sitire destitit, & melius habere visus est.

Hunc fuisse praepotentem & diuitem, patet aperte, nam praeterquam quòd insciis Medicis, utpotè inobediens, & minime obtemperans, (caeterorum dinitum instar, ex Gal. 11. meth. cap. 1. 3. & 16.) gelidam assumpsit, plurimos Medicos ad sui salutem conuocauit. Esse autem consultationem Medicorum optimam, & in proprium aegrotantis commodum saepe finiri, tradit eleganter Hipp. lib. praecip. num. 7. dum sic ait. Nec verò indecorè se ille geret Medicus, qui in rei praesentis angustia circa aegrum aliquem, & imperitia tenebras offundente, alios quoque accersit iusserit, quò ex communi consideratione res circa aegrum inquirantur, ac cognoscantur, & illi cooperatores fiant ad auxilij ferendi facultatem: nam in afflictionis assiduitate, augetur affectio, ob consilij inopiam, plurima autem praesentem effugiunt, &c. Quem locum polita oratione exponit eruditissimus Heurnius. Nam consultatio aegros obediens reddit: quantum autem in curandis morbis profit obedientia, ostendit Gal. lib. 1. prog. com. 2.

& lib. 3. epid. sect. 3. com. 58. & lib. 6. eiusd. sect. 2. com. 43. qui plures non obtemperantes, in peste saeva obisse; è contra obediens, assumentisque cibum, superstitibus euasisse affirmat. Quapropter letetur semper Medicus, secum habere colloquutorum; miti enim, & diserta concertatione hauritur veritas, sicut ex ferro & silice elicitur ignis; qui enim consilium renuit, is vult solus esse in praetepi equus, qui à cœtu Medicorum exhibendus est. Non ergo frustra iuniorum doctissimi, de collegandi seu consultandi ratione elegantissimos libellos conscripserunt, nam ut scitè Theodoros Zuingerus interpretatur, in Hippocratis com. Medicus eruditione, & experientia licet sit pulchre instructus, cum homo sit, decipi, errare, labi potest, ob singularium circa quae versatur, incomprehensibilem varietatem.

Ex gelidæ ergo potione intempestiue, affatimque sumptæ refrigerata gula, in deglutiendi difficultatem, & mortem incidisse, vnanimè ipsi confirmarunt. Nam ab acerbis, tum cibis, tum medicamentis, lætum fuisse, extra rem est, quum hac roboret, sitimque leuent. Dulcis aquæ lauacrum obfuisse, non esse affirmandum: nam balneum sitientibus sitim auferit, ex Galeno lib. de marcore, cap. 7. Quare iis qui ob caliditatem, & siccitatem premuntur siti, balneum strenuum est auxilium, ex Actio retrab. 1. serm. 3. cap. 106. Causam ergo mortis totam in frigida potione referendam esse patet, ex qua gulæ vellicatio, & ex hac deglutionis impedimentum sequuntur, est manifestum; ubi namque pluribus diebus cibum quis deglutire non potest, mori hunc necessarium est prorsus. Sed qua de causa frigida potio gulam refrigerando, deglutionis impedimentum fecerit, & cur hæc refrigerata calefieri non potuerit, quum non sit in parte aded longinqua ut ventriculus, qui refrigeratione lægatus est, sic accipe.

Quam partem, gulam Latini appellant, eam Græci œsophagum vocant, licet qui post Aristotelem scripserunt, stomachum vocarint, auctore Gal. lib. 5. de loc. cap. 5. falso tamen, cum stomachus significet eam corporis cavitatem, ex Plin. Celso, Græcisque, quorum Galenus saepe meminit, in qua cibum recipitur, & prima sit concoctio, id est, ventriculum, ut Ioan. Manard. lib. 2. epist. 3. doctissime probat: de qua re consule Mercurial. lib. 1. variar. 1. & Marsil. Magnatum lib. 1. variar. obseruat. cap. 15. Est ergo gula meatus ille, qui inter fauces & os ventriculi interiacet, per quem cibus & potus ad illam cavitatem, cui committitur, deglutiendo deducitur: quem œsophagum Græci, Latini gulam nuncuparunt, Arabes meri: sic gula est via cibi & potus, guttur spiritus via. Nam lib. 1. de hist. animal. 16. gulam reddit Gaza pro œsophago, sed magis vniuersè sumenda videtur apud Arist. nam & gula pro ea parte tota sumitur, quæ à mento pertinet vsque ad stomachum. Ita Plinius dixit lib. 11. cap. 37. summum gula fauces vocatur. Probat Hieronym. Magius lib. 1. miscellan. cap. 18. œsophagum poculentis, esculentisque destinari, quam gulam Latini appellant.

Vt cunq; tamen sit, gula est via cibi, potusque, ex Gal. lib. 6. de vsu part. cap. 5. & 2. aph. 17. Hæc pars duabus tunicis constat; alteram naturam ad cibi, potusque deglutionem fabricauit; alteram ad eam, quæ vomendo sit expulsionem. Interna crassior, durior, nervosior, rectis fibris contexta: externa carnosior, tranuersis fibris prædita; tota denique eius compositio constat ex his membranis, venis, arteriis, & neruis, cuius fabricam delineauit Andr. Laurent. lib. 9. de re anat. cap. 17.

Insuper hanc partem vnà cum suis musculis habere quandam societatem per nervos & ligamenta, cum spinali medulla, membranis adiacentibus, & ossibus vertebrarum tradit Galenus lib. 4. aphor. 35. Ex his facile colliges, gulam à frigida potu multo fuisse valde læsam; nam frigidum inimicum neruis, ex Hippoc. 5. aphor. 18. quoniam frigida, exanguèlque partes, ab intempestiuo, immodicoque frigida vsu impense læduntur. A cuius potu, huius partis contracta, corrugataque sunt tunice, villi, & musculi, potissimum interni, qui deglutionis muneri sunt destinati: frigidum enim auctore Galeno 5. simpl. 26. incrassat, contrahit, adstringit, condensat, stupefa-

cit, atque extinguit, ex ipso 6. epidem. sect. 6. comment. 4. Quapropter à frigida potu nimio, gulæ extinctum fuisse calorem dicendum est, maxime quum debilis esset, & excarnis aeger: & ob sitim diuturnam valde afflictus: nam in his calor natiuus ob humidi inopiam est exiguus. His verò hunc potum concedere temerarium est, & à Gaieno summoperè reprobatur, qui solum iis qui valido constant calore, esse propinandum sibi persuasit; denegandum verò iis qui imbellem calorem habent: celestiter namque ad solidas animalis prouenit partes, nulli quod eius vim frangat, occurrens. Hoc expressè docuit Auicenna 23. 3. tract. 2. de sitis medela, dum sic ait. Et non bibat sitiens aliquid plurimum subito, neque aquam frigidam valde, & morificet caliditatem, quam debilitauit siccitas, &c. Haustus ergo frigida, intemperiem extinxit; at gulam insanabiliter extincto eius calore mortificauit, & deglutionis impedimentum fecit. Demum gulæ refrigeratio, vitium primum fuit; hoc in deglutionis impedimentum mutatum: quare vitio in vitium mutato, extenuato corpore, absumpto humido, & ob priuationem alimenti extincto calore, mortuus est.

DVBIVM XXXIV.

Num frigida potus ad satietatem ante coctionem concedendus.

COMMENTARIUM.

Frigidam simul multam hauriens.] Quibus, & quo tempore morbi, gelida sit ad satietatem vsque concedenda, explicat pluribus in locis Galenus: hic enim potus febribus ardentibus extirpandis, quæ intensissima siti, & calore ardentissimo corpus fatigant, est accommodatissimus, quando enim infatiabilis sitis ex vehementissima caliditate, & siccitate, hoc est, humoris inopia suborta, in corpore praesertim squalido, & gracili, alijs auxilijs mitigari non potest, gelidæ vsu ad satietatem vsque leuatur, ex Galeno lib. 9. meth. cap. 5. & lib. 11. eiusd. cap. 9. immò lib. 10. meth. 5. & lib. 4. acut. 12. plurimos hoc auxilio tempestiue adhiito, igne correptos se perlassisse gloriatur, & de hac re plura proferemus lib. 4. in com. hist. 11. Hanc positam nonnullis obseruationibus esse assumendam monet, quæ licet ab ipso statuatur sex, lib. 4. acut. cir. ad tres tamen reduci possunt, ex mente Gal. lib. cir. 11. meth. 5. Ergo si vires valentes fuerint, febris ardentissima, & concoctionis nota plane evidentes, frigidam dare audacter debebis, &c. Huius potus commoditates sunt multæ: licet enim aquæ, quæ in acutis bibitur morbis, nullam vtilitatem concedat Hipp. lib. 3. acut. 40. nam tussim non sedat, spiritum non mouet, sitim non placat, aluum non mouet, urinam non ciet: facile deinde bilefcit, hypochondrijs aduersatur, lienem, & iecur maxime lædit, supernat etiam, & stercoris ducendi suapte natura expers est, ob multas causas traditas à Gal. in com. & explanatas à Mercuriali, Antonio Mula, Vallesio, & Heurnio in com. luculenter: tamen hæc de aqua in parua quantitate exhibita sunt intelligenda, non de ea quæ affatim, & ad satietatem vique conceditur: illius enim potus parcus, si à stomacho biliolo amplectatur, à copia bilis corrumpitur, & eius naturam induit; ciborum purorum instar, qui si truantur in stomachum cacochymum, in paruos succos corrupti conuertuntur, & maxime si in pleuritide propinetur aqua, in hac ergo affectione, caeterisque thoracis inflammationibus oblata, plura & maiora damna facit: sub quorum morborum exemplo, de aquæ potu loquutus fuit, in lib. de rat. victus Hip. ut notat Gal. lib. 1. acut. 3. & 6. & lib. 4. com. 42.

Affatim verò ebibita vires recreat, naturam siti inexinguibili oppressam leuat, quæ alacrior facta, humores optimos, vtileque retinens, inutiles per urinam, aluum, & sudorem, aut quamlibet regionem potenter extrudit, vt referunt Paulus lib. 2. cap. 18. Aëtius retrab. 2. serm. 1. cap. 72. Amatus lib. 1. centur. schol. 3. Sumendus hic potus quousque aeger fiat vicidis, mutetur color, & tremat, ex

Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 7. Cornel. lib. 3. cap. 7. Exhibendus in febre biliola, in qua vires valeant, coctionis signa adfint, quæ ferè status tempore in vrina apparent, nullum viscus internum debile sit; neque inflammatione quapiam occupatum, aut obstructione magna tentetur: nam in his noxas inemedabiles facit, quoniam obturat, incurdat, debilitat, fluxionem arctat, humorémque excerni prohibet. Eius loco, maioris attemperamenti causa, aqua medicata substitui potest, vt buglossæ, cichorii, hordei, &c. Et si internæ malignitatis vestigia adfint, consulunt Ferdinandus Mena lib. de febr. cap. 38. Trincauel. lib. de febr. pestilent. cap. 201. propinari aquam pulpa tamarin-corum benè decoctam, nec immeritò. Nam modicè refrigerat, humorum acrimoniam reprimat, sanguinis furorém, feruorémque compescit, hepatis ardorem extinguit, bilem purgat, acutis febribus remedio est, veneno & putrefactioni resistit, & malam qualitatem mirandum in modum compescit; vt refert Mizaldus de compositione medicament. cap. vltim. maximè si temperetur guttulis iulep. violacei, vel limonis, aut mali punici succo misceatur.

Vnum solum aduertere debes, febris vehementiam esse aliquando tantam, vt periculosa signa se prodant, quæ hec-ticam febrim, aut innati caloris extinctionem manifestè minari consueverunt. Et sunt lingua nigra, & aspera, arida, fuliginosa, ex Gal. lib. 1. de loc. cap. 5. & 4. acut. 4. & 13. calor enim immodicus in ardentissima febre inflammat sanguinem, & bilem, & horum humorum exhalationes fuligini similes reddit, ex Galeno 6. epid. sect. 5. com. 14. In his faucium nimia siccitas, adest ita vt ob siccitatem ægri loqui non possint, ex Gal. lib. 7. de vsu part. cap. 14. in fin. Ob hanc causam ex gutture valdè reficcato vox fit clangosa, vt cit. de vsu part. cap. 7. perbellè notauit Galenus. Hæc omnia in vehementissimis, & maximis partium internarum inflammationibus reperiuntur sæpè, in quibus internæ partes extimis frigidis incendio flagrant, ex Hipp. & Galeno 4. aphor. 48. & lib. 7. eiusd. text. 1. in his enim ob magnitudinem inflammationis, eximiùmque dolorem, sanguis à circumferentia conuocatur ad centrum, ibique vnitus & conculcatus fitim intolerabilem parit, vel animi defectum, aut caloris innati extinctionem secum accersit. Hæc omnia demonstrant præter cætera, vrina nigra & pauca, durissima aluus; nigredo enim ingentem humoris bilioli adustionem significat; paucitas totius ferè humoris aquosi, ob retoridum ignem internum, consumptionem præostendit; quibus de causis aluum durissimam reddi, stercorei caprarum perquam similem, tradit Gal. lib. 4. acut. cap. 17. & post eum firmiter Auic. 1. 6. 3. tract. 3. cap. 16.

Si verò hæc exitalia signa appareant, ex Galeno lib. 1. cris. 12. & alibi passim, sicutque incompetibilis, & de vrens caliditas hominem torqueant, citissimum interitum præannunciant, apud Gal. lib. 3. epid. sect. 3. com. 34. quid ergo faciendum, nisi oblata frigida ante coctionem, vsque ad satietatem, ægrum leuare? ni ergo hoc feceris, spretis cæteris indicationibus, illum præcipitem dabis in necem, Quod potest timeri, diurnitas est affectus: ac neglecta, quæ sumitur ex causa febris, indicatione, soli febrim pro-nidare oportet; multò enim melius est, vt crudiori facto humore, fiat febris phlegmatica & diuturna, quàm hec-tica. Nam, vt optimè dicebat Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 3. febris quandoque est tanta vehementia, & acuitatis, vt non liceat vii regimine causa, immò necesse est vii infrigidatione multa, & Galenus lib. 10. meth. cap. 6. quandoque adstante inflammatione interna, exhibet frigidam potum ad satietatem vsque, negligens vnam indicationem ob aliam vrgentiorem: Sic enim ait. Tutius esse rarus phlegmonas in præsens augere, quàm sinere hominem in hec-ticam febrim incur-rere, &c. Gal. mentem probat Alzarius à Cruce lib. 4. centur. 91. & eloquentissimè firmiter Donat. Santorus lib. 4. epist. 4.

His commotus Auerroës, summi iudicij Medicus lib. 7. collig. cap. 8. quinque rationibus contendit, ante coctionem, frigidam vsque ad satietatem esse concedendam. Prima: Quoniam febris ardens ita depopulatur corpora no-

stra, vt si expectanda sit concoctio, periculum immineat; ne extinguantur ægri, antequàm materia concoquatur. Secunda. Quoniam experientia comprobauit, frigidam exhibitionem etiam in materia cruda sæpè profuisse. Tertia. Bilem non propterea dici crudam, quia crassa sit, sed quia feruida nimium est, & valdè acris; frigida ergo potus potius coquere bilem est dicendus, quàm è contra. Quinta. Expendendum esse ait, an in exhibenda frigida, maius fiat detrimentum iuuamento; quando enim administratur in materia cruda, id solum detrimentum fit, ne morbus longior fiat, licet mirum in modum incendium extinguat; quare maius est nocuum iuuamento. Postrema. Dicit Rhafium (locus est lib. 1. diuison. cap. 148. 149. 150.) testatum reliquissimè, aliquando dominum, & seruum ægrotasse, atque illum exhibita frigida perfanatum, seruum ea negata emortuum. Quare de cura coacta, in ardentissimæ febris præsentia, æstatis feruida, sæuiente calore interno, non cunctandum vel citra coctionem, ob imminens ex procrastinatione periculum, gelidam ad satietatem vsque exhibere. De quo argumento, consule Abrahamum Necemiam tract. de frigida potu, qui de hoc negotio egit elegantè.

Consule Vindicianum, in præfat. ad Valentinianum Imperatorem, de quodam, qui retentis extremis febri arden-ti laborans, liberatus fuit contra omnium vota copiosissimo sudore, copioso frigida potu cum sale exhibitæ. Num autem gelida, subito & affatim, an sensim & paulatim in febribus ebibenda, lege Septal. lib. 2. caution. num. 60.

QVÆSTIO XXXV.

Quod aqua minimè nutrire possit. Contra Rondeletium, Cardanum, Marcel. Augentum, Guastauinum, Conciliator. Rorarium, Baccium, & Mercatum, Medicos doctissimos.

Colorator multò, tum firmior est effectus.] Mirum est, quod multi volunt, & plurium iuniorum peritissimorum auctoritate sancitum est, aquam nostram vsualem corpora nutrire. Firmat hoc Galenus hic, huius ægri historiam enarrans, qui gracilis, & periculo propinquus, nullo alio oblato alimento, quàm potu gelida, & colorator multò postero die, & firmior est effectus. Idem firmiter Hipp. lib. de diet. num. 2. §. Aqua omnia nutrit, &c. Probat lib. de affectionib. num. 53. vbi proponens, quæ robur nostris corporibus addunt, numerat & aquam: & 3. acut. 19. multam aquam potentiorē esse affirmat. Subscribit Arist. sect. 1. probl. 13. quærens enim causam, quare corpora nostra magis alterentur ab aqua, quàm ab aère, illam inter alias connumerat, quod aqua nutriamur, non ab aère. Subscribit Guastauin. in com. Conciliator. dif. 155. Cellus lib. 2. cap. 18. inter ea quæ sunt pauci nutrimenti, recenset & aquam, & lib. 4. cap. 2. & lib. 6. cap. 6. idem affirmat, sequitur Auic. 2. 1. doct. 2. cap. 19. in princip. §. Et neque attendenda sunt verba illius qui dicit, quod aqua non humectat membra radicalia cum bibitur, &c. Albertus Magnus in lib. de animalib. vt refert Cælius Rhodigin. lib. 13. antiquar. lect. cap. 24. narrat se vidisse melancholicum, qui multis annis vitam sola aqua peregit. Plutarch. 6. lib. probl. 3. famem aquæ potu sedari asseuerat. Pisces aqua nutriuntur, & viuunt, ex Aristot. 8. de histor. animal. cap. 2. quam opinionem multis argumentis vallare conatus est Rondeletius lib. 1. de piscib. cap. 12. quin pisciculi multa aqua nitidissima nutriuntur, ex Ficino lib. 2. de sanit. studiosor. tuend. cap. 18. vt cicadæ, quæ aluntur aqua, ex Athenæo lib. 2. cap. 2. Sic Plutarch. lib. de Iside, & Oriside, aquam Nili epotam corpus reddere pinguius, carniùmque incrementum efficere affirmat. Præterea, si aër nutrit 2. aphor. 18. cur aqua aère corpulentior non alet? Ad hæc, quod appetitum naturalem sedat, vi nutriendi carere non potest. Sic plantæ aqua plurimum nutriuntur; semina solo aquæ beneficio creantur, & fouentur; sic olea, & maximè herbaceum genus aquæ irrigatione adulescunt, ex Theophrasto 7. de histor. plantarum, cap. 5. Itaque

Itaque Ægyptios legimus aquæ diuinum adhibuisse cultum, vti rei admodum necessariæ atque vtili, vt refert Senec. lib. 4. natural. quæst. cap. 2.

Hoc pacto hec-tici; balnei beneficio substantificam depeditam humiditatem reparant: qua de causa aquam, aliquam nutriendi vim habere non denegauit, & lib. de pul-sib. ad tyrones, cap. 24. eam, exiguum alimentum præbere arbitratur. Sic aquæ potatores sunt longæuios, & pinguios. Denique si dulcedo nutritionis est causa, ex Gal. lib. 2. simpl. 419. & 3. cap. 11. cur aqua dulcissima non nutriat? Vltimò. Si ex aliis elementis nutriuntur animalia, cur non ex aqua? Nam chamæleontem hianti semper ore, solum animalium, nec cibo, nec potu ali, nec alio, quàm aëris alimento, testantur totius naturæ indagatores summi, Arist. lib. 2. de hist. animal. cap. 11. Plin. lib. 8. cap. 33. Talpam nutrirî terra consentit auctor libri qui inscribitur, Summa de exemplis & similitudinibus, cap. 43. lib. 1. Salamandram igne palci, ac nutrirî, scripsit Arist. lib. 5. de histor. animal. cap. 19. Plin. lib. 10. cap. 67. lib. 11. cap. 33. Pyraustam, pen-natum quadrupes in ærariis Cypri fornacibus volare per medium ignem, tradit. Viuere enim in igne animalcula quædam, magnarum muscarum instar, tradunt Arist. lib. 9. de hist. anim. cap. 1. Ælian. lib. 2. de animal. cap. 31. Paul. Iouius lib. 32. hist. sui temp. Petrus Propinat. in com. lib. 4. meteor. dub. 62.

Sed iam tempus est vt Galenicam veritatem proponamus, quam omnis Medicorum chorus amplecti summo-perè tenetur. Is enim lib. 4. de vsu part. cap. 5. deferendi humidum illud pingue, crassumque, per angusta vasa, & exiles meatus ad omnia membra, vsu aquæ concessit; Neque enim ex ventriculo in venas comodè transsumi poterat chymus iam ex cibis factus, neque facillè pertransire venas, quæ sunt in hepate & multa, & angusta, cum sua crassitie immoretur, lentore verò meatibus hæreat, nisi tenuis quadam, & aquosa humiditas, tanquam vehiculum, fuisset ei admixta. Hunc itaque vsu præstat mortalibus aqua, siquidem ex ea nutrirî nulla particula potest: distribui verò ex ventre, quod nutriturum erat, non poterat, nisi deductum fuisset à quopiam ita liquido. Hactenus Gal. Hoc enim probat lib. 4. aph. 13. aquam neque interius epotam, neque extrinsecus applicitam posse animalis corpus humectare, asseuerans: quod substantificè intelligendum est: nam aliquo modo, extrinsecè scilicet, id efficere posse, non est denegandum, Idem etiam asserit 3. acut. 17. aqua siquidem non vt alimentum vires recreat, sed benè vt medicamentum, ad temperamenti symmetriam corpus deducens.

Hunc sequitur Auic. 2. 1. doct. 2. cap. 16. in princip. & 10. 3. tract. 1. cap. 1. §. Sed aqua est ad nutrimentum corporis, hoc est, facit nutrimentum ad diuersa loca distribui, &c. Eius sententiam approbant interpretes, in com. Gentil. Vgo, Iacob. vterque Costæus, Ishac lib. diatar. particul. tit. de aqua, & eius interpretes Petrus Hispanus, Haly 8. theoret. 29. Tral. lib. 6. cap. de pleuritiide, tit. de vitu. Auer. lib. 7. collig. cap. 2. Anton. Gazius cap. 250. Vallesius lib. 6. cont. 6. Mercurial. tract. de vino & aqua, cap. 6. Cardozus in lib. de sex reb. non natural. cap. 4. Hierem. Brachel. lib. 3. acut. in comment. 17. & Theod. Zuinger in com. Hipp. in lib. de aliment. num. vlt. §. humiditas alimentum vehiculum est, &c. Explicant eruditè Anutius Foësius in com. Lege Santorellum doctissimum, qui lib. 16. antepaxis, cap. 4. nostras partes acriter inter omnes tueri conatus est.

Scio quid ratiocinentur contrariæ partis defensores, nempe Cardan. ad lib. Hip. de aère, & aquis. Marcel. Donat. lib. 4. de med. histor. mirabil. cap. 20. in fin. Andreas Baccius lib. 3. de vinor. histor. cap. 4. Mercatus lib. 2. de sanit. num. 90. Horat. Augen. tom. 2. epistol. lib. 2. epistol. 3. Galenum scilicet loquutum de aqua simplici, & elementalî, non verò de ea, qua quotidie vitimur pro potu, quæ cum mixta sit, nutrire potest. Sic enim ait lib. de priissima, cap. 1. §. Siquidem eiusmodi aqua vsui accommodata est, natura verò haudquaquam syncera existit, perinde ac nec vllum quidpiam sensilium elementorum, &c. & lib. de element. cap. 10. §. quare si queris in animalibus terram, ealem potes reperire, qualem terram in mundo; impermixtam autem, & integram, & solam, neque in illo facillè inuenieris, sicuti neque aquam synceram, omnia mixtionis Lib. II.

expertem, neque ignem, neque aërem, &c. Non concludit argumentum: vt enim rectè asseruit Albertus Magnus, opusculo de nutrimento, non celebratur nutritio, nisi retineatur inter continens, siue quod altur, & id quod valet ad alendum, proportio, sic vt possit continens formam induere; ea verò proportio in eo maximè est sita, vt vel alimentum sit mixtum, quemadmodum & viuens, & vt ad viuens temperationem maximè accedat; aqua verò vsualis nostra, simplex est corpus, aut si non ita simplex, vt retur Galenus, tenuissimum tamen, fluidumque est, & in solidam nostri corporis substantiam verti non potest, quum huius respectu simplicissima sit, & ab eius natura maximè recedat: nam fluida est, nihil habens lenti, quo affigi, aut adherere membris possit, auctore Magistro lib. 1. simp. tit. de sudore. Affixionem autem summo-perè esse necessariam nutritioni, tradidit Gal. lib. 2. de alimentor. facult. 64. & fusiùs ostendit lib. 1. de naturalib. facult. cap. 11. posito exemplo in hydropo: in hoc enim affectu nutritio non fit, non quòd affluentis alimenti desit appositio, sed cum aquosus sit, & ad siccum non sufficienter redactum, nec lentorem, glutinisque consistentiam, qua natini caloris ope prouenit, adeptum, coherentiam consequi non valet, diffuente nimirum, ac dilabente, ob tenuis crudique humoris abundantiam, à solidis partibus, alimento.

Aqua ergo non nutrit, sed nutrimenti solum est vehiculum. Licet enim plurimum in hominum vita sit aquæ vsus, & ea optimi, ac nobilissimi muneris loco mortali generi sit concessa, quam diuinam appellauit Plut. lib. 5. sympos. cap. 10. quum nutrit & alitrix omnium rerum sit, ab eaque tanquam à primo elemento sint reliqua tria; tamen ob dictas causas nutrire nequit. Deinde aqua reliquarum rerum principium est, Aristot. lib. 1. sapientia, cap. 3. Cicer. lib. 1. de natur. Deor. & in Lucullo, Plutarch. lib. 1. de placit. philosoph. Vitruuio, lib. 2. cap. 2. & in proem. lib. 8. Nemesio lib. 2. de phil. cap. 1. Horum igitur omnium sensu, nobilitatem & vtilitatem aquæ celebrantium, hæc rerum omnium origo est, atque principium: Nec refert quod à Propertio lib. 3. eleg. 14. vilis nominetur:

Vilem ieiuna sæpè negauit aquam.

Cur? ob copiam, & quia inuentu facilis. Sic & Horatius lib. 2. serm. Satyr. 5.

Vanit vilissima rerum Hic aqua.

Et quia vilissimo pretio emitur, cum res natura sua sit pretiosissima, vnde Lactantius lib. 1. cap. 5. ita vocat, velut à qua sint omnia.

Huius ergo necessariissimi elementi multiplex apud Medicos est vsus: nam ebibita aqua æstuantem calorem demulcet & temperat; & ob oris ventris corrugationem, appetitum ad cibum excitat, calorem naturalem robustiorem efficit, actiones omnes roborat, ciborum assationem impedit, elixationi denique ciborum ita prodest, vt sine ipsa solida alimenta elixari minimè possint, nisi vinum, aut liquor alter eiusdem vices impleat. Licet enim has habeat excellentes dotes, nutrire tamen non potest, vt tenuissimis rationibus falsò sibi persuasit Rorarius in contradiet. 1. Cornel. Celsi.

Quæ verò his aduersari videntur, sic sunt excutienda. Nam æger hic aquæ potu, & colorator multò, & firmior est effectus, quoniam alimentum præ nimio ventriculi, & aliarum partium calore, siccum & solidum reddidit, & aquæ humiditate liquatum & distributum, penitissimas, & præ siccitate conuiuentes penetrans corporis particulas, ipsas refecit, atque nutriuit. Sic apud Plutarch. fam. mes potu aquæ extinguitur. Locus deinde Hipp. ex lib. de diata adulterintus est, ex Galeno lib. 1. de alimentor. facult. cap. 13. & lib. 6. aphor. com. 1. & lib. 1. acut. 18. Vel si Hipp. sicut & Cellum intelligas de aqua composita, nempe aqua mellis, hordei, sacchari, quæ alit; vel de aqua odorifera, vt naphæ, rosarum, quæ spiritus nutrit, rectè distillata, lentoremque participant, substantiam spirituosam alere sunt aptæ. Aqua ergo carnosum genus nutrire non potest, sed connutrit, quoniam per totum corpus alimentum distribuit: hoc modo interpretantur. Aristot.

cit; nam illud non inflat præcordia, immò si inflata sunt, A subsidere facit: inibi moram non trahit, ob caloris medio-
critatem; digestionis vias aperit, alimentum in corpus
celeriter deducit, est boni succi, & ad concoquenda, quæ
in ventriculo, & venis sunt, idoneum; vires ventricu-
li adauget, vrinas mouet, & expellendis excrementis
viam facit.

Ob nimiam ergo humiditatem si relaxetur ventriculus,
& retinere non possit; vel ob humoris copiam, dimi-
nuto ac suffocato calore, alimentum concoquere nequeat,
tunc siccantia iuuat: iis enim roboratur ventriculus, su-
perfluâque humiditas exprimitur; quibus alimenta sicca
& probè assata commoda sunt: licet enim assa sint substan-
tificè humidiora elixis, ex Arist. lib. 4. meteor. cap. 3. Galen.
lib. 2. de aliment. facult. cap. 4. & lib. 3. simpl. 1. 4. & 1. 5. quoniam
in afflacione, externa solum humiditas, in elixatione
etiam interna, & substantifica extrahitur: tamen si ali-
menta sint probè assata, exhaustâ vtraque humiditate, &
ab omni humore exsucca, & priuata, exsiccant, vt Ludon.
Lemosius in comment. huius loci, & Vallesius in com. cit. loci
Aristotel. doctè explicarunt. Hæc enim, pauco exhibitio po-
tu, qui suapte natura exsiccat, humidam intemperiem exi-
miè curant.

Si tamen ob nimiam siccitatem, ventriculi vigor flaccet-
cat, absumpta & expressa humiditate, ad cuius absentiam,
calor noster marcescere incipit, & in cuius præsentia om-
nium partium calor, immò ventriculi viuacitas consistit,
tunc substantificè humectare opus est, exhibitis iis, quæ
primigeniam, insitâque humiditatem reficere queant,
qualia sunt lac, dulcis aquæ lauacrum, & alia, quorum am-
plissimam sylvam latè proposuit Gal. in lib. 7. meth. cap. 6.
dum de curanda corporum siccitate, & de alimentis, quæ
siccitatis corporibus conueniunt, eligendis, agit eximiè.
Euitare etiam oportet absinthium, & alia amara; nam hæc
impensè calefaciunt, 4. simpl. 7. & sicciora sunt, c. 1. 9. eiusd.
lib. 4. & cap. 2. 2. quæ cum empirici siccitatis corporibus ex-
hiberent, & ægri reicerent vomitu, tanquam nutrimento
aduersa, quum hæc potius medicinalia, quam cibalia sint,
ex Auer. lib. 5. collect. cap. 27. & Auic. lib. 2. canon. tract. 1.
cap. 7. in grauiora pericula ægros deduxerunt, rhoris suc-
cum bibendum cogentes, qui cum impensè exsiccat, apud
Dioscorid. lib. 1. cap. 1. 47. & Paul. lib. 7. cap. de Rhu, & ex-
pressionem factâ humiditatem resoluat, eos omnis humoris
expertes, immò extremè siccatos reliquerunt, qui contra-
riis omninò adhibitis, Galeni ope reuixerunt.

DVBIVM XXXV.

Num intemperantia calida & frigida, citius &
facilius humidis & siccis, & equali
tempore curentur.

COMMENTARIUM.

V El potius hora.] Galenus non Medicus modò præcla-
rius, sed eorum quoque quæ ad medendi rationem
spectant, non incuriosus obseruator, lib. hoc 7. meth. cap. 5.
promulgauit in lucem plurima, quæ ad huius historie ex-
plicationem valdè conducunt: ex quibus primum est, In-
temperantias calidas & frigidas, humidis & siccis facilius cu-
rari, redditque causam, quòd alterationes, quæ ex calido
& frigido consistunt, qualitibus maximè actiuis corri-
gantur. Secundum. Agrius curari alterationes, quæ in hu-
mido & sicco consistunt, propter quòd maximè ignauis, &
materialibus seu passiuis qualitibus eorum curatio perfici-
tur. Quæ doctrina non de humectatione, & exsiccatione
priuatiua, quæ est effectus caloris & frigoris, sed de hu-
mectatione, & exsiccatione positiua, quæ fit ab humi-
ditate, & siccitate venit intelligenda: hæc enim est quæ
longo tempore fit, illa verò breui, veluti est calefactio, &
refrigeratio.

Deinde. Intemperantia calida & frigida, equali tempore
corrigitur, inæquali tamen securitate. Reddit Gal. causam,
quoniam calefactionis, & refrigerationis tempus est æ-

quale, securitas tamen impar: nam intemperantia calida
cum corrigatur refrigerantibus, cum maiori periculo cu-
ratur; nam sicuti caliditas, naturæ est utilis, & amica, sic
contra frigiditas illi aduersa, ex Hipp. lib. 5. aph. 1. 8. Hæc
tamen propositio secundum vtramque partem falsa appa-
ret; videtur enim quòd tempus calefactionis debeat esse
multò breuius, quàm refrigerationis, quum caliditas fri-
gидitate magis sit efficax, auctore Gal. lib. de constit. art. med.
cap. 9. & lib. 3. de caus. sympt. cap. 3. post princip. & lib. 1. de
temp. cap. 2. quare minori tempore effectum suum produ-
cet. Secundò, corpus humanum maiorem propensionem
habet ad causas calefacientes, quàm refrigerantes: ergo
minùs calefacientibus, quàm refrigerantibus resistet. Pro-
batur antecedens, nam corpus humanum recedit à medio
in tota substantia versus caliditatem. Præterea, causis refri-
gerantibus repugnat calor natiuus non solum vt natura-
lis, sed vt calor est; calefacientibus tamen, solum vt na-
turalis est, resistit. Igitur si minùs repugnat, facilius à cau-
sis calefacientibus alterabitur: erit ergo tempus calefa-
ctionis breuius.

Vt verò huius dubij pateat solutio, aduerte primò:
Alterationes quæ in calido, & frigido consistunt, aut
considerari respectu cuiusque corporis absolute, aut res-
pectu corporis humani. Si primo modo, tunc calefactio-
nis & refrigerationis tempus vnum est & æquale, dum-
modò seruetur paritas in quantitate agentis, in gradu il-
lius, in densitate materiæ, in approximatione passii, in
mora, & in omnibus aliis quæ ad actiones requiri, esse-
que necessaria Philosophi vnanimiter concedunt. Sicut
enim caliditas vincit frigiditatem in actiuitate, sic supe-
ratur à frigiditate in resistentia. Si ergo velocitas actio-
nis, nascitur ex proportione actiuitatis agentis ad resi-
stentiam passii: & in calefactione & refrigeratione, re-
peritur æqualis proportio actiuitatis ad resistentiam, æ-
quale tempus erit in vtroque: nam sicut in caliditate est
maior actiuitas, sic reperitur minor resistentia, & sicut in
frigiditate adest minor actiuitas, reperitur resistentia
maior.

Inflabis, & meritò sanè: nam videtur quòd resisten-
tia debeat esse æqualis actiuitatis; resistere enim nihil
aliud est, quàm ab actione contrarij corruptentis se de-
fendere, illius actionem impediendo, & remittendo il-
lius virtutem: hoc autem agere est. Igitur pro modo acti-
uitatis erit resistentia. Dic, resistentiam triplicem esse:
quædam est negatiua, quæ vocatur ineptitudo subiecti
ad recipiendam formam. Alia, quæ dicitur positiua, seu
passiua, quæ non est virtus actiua, sed naturalis quædam
potentia, quæ passum impedit actionem contrarij agen-
tis, non remittendo illius virtutem contrariam aliqua qua-
litate, sed tantum difficulter cedendo. Vltima est, quæ di-
citur contrarietas, quæ virtus actiua est, quæ passum im-
pedit actionem contrarij per qualitatem contrariam il-
lius virtutem remittendo. Hæc resistentia æqualis est
actiuitati; resistentia tamen passiua, inæqualis est acti-
uitatis, nam interdum est maior, interdum minor; qua-
re sicuti hic ordo constituitur in actiuitate, quòd cali-
ditas primum locum teneat, secundum frigiditas, tertium
humiditas, postremum siccitas; sic in resistentia
iste ordo obseruatur, vt primum retineat siccitas, se-
cundum humiditas, tertium frigiditas, vltimum calidi-
tas. Ex qua doctrina ad plenum primi argumenti solutio
patet.

Quum tamen calefactio, & refrigeratio considerantur
in corpore humano, vt sunt remedia ad recuperandam
sanitatem, tunc tempus calefactionis breuius est, ob ra-
tionis dictas. Hoc inspiciens Galenus, calefactionis, &
refrigerationis tempus, non vnum, & æquale, sed quo-
dammodo æquale pronunciauit. At intemperantia frigi-
da aliquantulum calida meliùs corrigitur, si de leni & re-
centi, non de antiqua & confirmata sermo sit; hæc enim
ob defectum caloris, & virtutis, difficilius & tardiùs
emendatur, quum non solum auxiliis calefacientibus, sed
his quæ suscitant & viuificant calorem innatum, & vir-
tutem regeneratione sanguinis & spiritus roborant, perfici-
atur, quod non tantum difficile est, sed impossibile apparet:
multò

multò enim difficilius est; senectutem frigidam, quàm A
hecticam calidam corrigere.

Nunc secunda pars propositionis Galenicæ examina-
nda venit. Nam videtur, quòd non sit maius periculum in
refrigerando, quàm in calefaciendo, sicut enim immodica
refrigeratio est periculosa, sic immodica calefactio, ex
Hipp. lib. 2. aph. 5. 1. vtraque enim si modica sit, est reme-
dium ad sanitatem recuperandam. Deinde, quemadmo-
dum homines pereunt ex morbis frigidis, sic ex calidis so-
lent interfici, & citiùs, quoniam velocius sunt, & acti-
uius. Igitur non est maius periculum in refrigerando,
quàm in calefaciendo.

Nota, calefactionem & refrigerationem, sensum pruden-
tèrque à Medico docto, & per medicamenta mixta
administratam carere periculo; contrario modo celebra-
tam, periculosam esse nemo negat: vt quando in arden-
tissima febre propinatur gelidæ potus, imperatur frigidæ
balneum; in doloris vehementia vtimur narcoticis; in fri-
gidis affectibus, medicamenta nimis calefacientia exhibe-
mus; quæ febrem concitare nata sunt; vtimur cauteriis:
tunc maius in refrigerando, quàm in calefaciendo pericu-
lum est; frigiditas enim omnium partium actionis lædit,
tollit, imminuit, illæ enim ad suas actiones obeundas in-
digent calore. Ea tamen quæ calefaciunt, solent excitare
calorem, & fouere, & calor aduictus non lædit actiones,
immò multoties iuuat, nisi quando ad eum gradum per-
uenit, vt colliquet, ex Galen. lib. 3. de caus. sympt. 3. in fin.
in quem sensum dicebat Auicena. 1. 1. doct. 3. c. 1. sanitatem
& equalitatem magis pertinere ad caliditatem, quàm ad fri-
giditatem, quum latitudo sanitatis angustior habet
terminum versus frigiditatem, quàm caliditatem: sic in-
telligendus est Hipp. 5. aph. 1. 8. caliditatem esse vtilem,
frigiditatem verò inimicam asseuerans. Ex his manet
soluta difficultas.

Vltimam deinceps proponit Galenus propositionem
quæ est huiusmodi. Intemperantia humida & sicca, equali
securitate, inæquali tamen tempore curantur. Causam reddit
Galenus, nam humiditas & siccitas qualitates remissæ
sunt, cum citra calidi & frigidi contactum violenter ope-
rari non possint, vt Galen. ait lib. 1. de sympt. caus. cap. 6. in
prin. quapropter nec in exsiccando, aut humectando ali-
quod periculum vertitur, auctore Galeno lib. 6. de sanit.
tuend. c. 3. post med. Inæquali tamen tempore curantur,
quoniam quum humiditas sit maximè ignaua, & parum
actiua, & siccitas resistat valdè, intemperantia sicca multò
difficilius, tardiùsque curatur.

Hæc tamen propositio pariter secundum vtramque
partem plurimas pacitur difficultates; nam in exsiccando
maius est periculum, quàm in humectando, quia humidi-
tas magis amica est naturæ, cum sit vitæ principium, sicut
& caliditas. Secundò, morbi sicci multò sunt deteriores
humidis, quia conuulsio sicca humidâ est periculosior, ex
Hipp. 2. aph. 26. & 4. aph. 5. 7. & 5. eiusd. 70.

Responde, humiditatem, & siccitatem bifariam posse
considerari: vel secundum modum operandi, & quia re-
missæ agunt, nullum in exsiccando & humectando peri-
culum adest: Si tamen considerentur quatenus sunt intro-
ductæ, & modum excedunt, quum sint qualitates actiue,
immutant substantiam in aliam speciem, & corrumpunt;
& tunc licet in vtriusque qualitibus periculum vertatur,
maius est in exsiccando, quàm humectando; humiditas
enim plus est amica naturæ.

Altera pars propositionis has habet instantias. Nam vi-
detur, quòd tempus humectandi, & exsiccan- di sit æquale,
nam sicuti siccitas vincit humiditatem in resistendo, sic
humiditas vincit siccitatem in actiuitate. Secundò, Gale-
nus lib. 3. de loc. cap. 7. in fin. dum de Epilepsia agit, probat
non fieri ex siccitate, sed ex humiditate repleta, quoniam
subitò fit: ergo tempus humectandi breuius est.
Solue hoc modo. Siccitas non vincit humiditatem in re-
sistentia sola, sed etiam in actiuitate, ex accidenti ob den-
sitate materiæ; siccitas enim ferè cum materia sicca &
crassa coniungitur, humiditas verò cum materia fluida &
aquea. Deinde. Humectatio altera est qualitatiua, alia
substantifica, accidentaliter altera, quæ ex aliqua substantia

humida præter naturam coaceruata originem ducit: illa
longo tempore indigent; hæc breuior est, nam fit ob ca-
loris defectum: licet enim substantia illa excrementitia
paulatim coaceruetur, subitò tamen mouere potest, &
morbū inferre, vt sub exemplo Epilepsia Galenus passim
confirmat. Ex quibus patere arbitror; quo tempore, &
qua securitate omnes intemperies curari possint: Lege
quæ de hoc dubio scripserunt, acutissimus Gentilis, & Ia-
cobus de partibus in com. cap. 2. 4. 1. Auic. 5. Et debes scire,
quòd infrigidationis, & calefactionis tempus est vnum, & c. Et
non sinit Ludouic. Lemosius in com. cit. cap. Galeni.

HISTOR. LVII. GALENI, De attritione ventriculi.

Ventriculi laborantis, ab inuasione febris
dignotio, eiùsque curatio.

Id verò quod nuper in ipso contigit Imperatore, procul dubio
mirandum est: ipse enim & Medici omnes arbitrantur febris
initium extitisse, quum deciperentur vniuersi. Ille enim priore
die, hora prima ex eo medicamento, quod amarum, & sacrum
appellat, quiddam acceperat; deinde quemadmodum ipsi mos
erat singulis diebus, eo quoque die theriacam assumpserat hora
sexta ferè; postea locum, circa Solis occasum, cibi parum ceperat.
Cum itaque tota nocte torminibus, & ventris profluuio vexa-
tus, idè febricitaret; à Medicis inspectus quiescere iussus est;
atque nona hora ab eisdem sorbitione sustentatus. His peractis
accesit nos venit Imperatoris nomine, nescio quis, vt ipse in
palatio cubarem. Quamobrem ante Solis ortum, cum tres esse-
mus, qui Imperatorem inuiserent, & eius pulsum attingerent,
ceteris febrilis cuiusdam annotationis principium adesse visum
est, mihi verò silentium seruare: atque ideo conuersus ad me
Imperator, quidnam esset, postulauit, quod cum reliqui pulsum
attingissent, solus ego non attingissem: cui respondi, eos cum bis
iam tetigerint, ac forsitan alias sepe, dum cum eo in exercitum
essent, expertique sint pulsum illius naturalem habitum, me me-
lius affectum cognituros, spero. His dictis, iubente illo vt pul-
sum tangerem, accessi, & perperso ad artem, & naturam mensu-
ram pulsu, plerimum ab eo differre, qui febrilem annotationem
significet, respondi: febris quidè insultum eum mihi non videri;
sed eius stomachum arteri ab assumpto cibo, antequam excer-
natur, estuante. Tum ille dignotionem nostram laudans, & c. hac
verba subiunxit: hoc est, hoc ipsum est quod dicis, sentio enim
me frigido cibo grauari: quæ cum dixisset, quid opus esset factò,
postulauit: cui ego respondi in hunc modum. Si quisquam alius
esset, qui hoc morbo laboraret, bibendum ipsi dedissem, quemad-
modum solitus sum, vinum pipere inspersum. Vobis autem re-
gibus, quibus tutissima remedia Medici ad mouere consueve-
runt, lana purpurea manipulum nardino pigmento calido in-
tinctâ, ostio ventriculi imponere sufficet. Tum ille, aliis quoque;
subiunxit, solitus sum purpuream lanam, & nardinum pigmen-
tum stomacho super imponere, quoties mihi molestus esse cœpisset.
His dictis, Pitholam facere imperauit, quæ præceperat;
& simul nos dimisit. Postquam verò, & unguentum ventriculo
impositum est, & pedes calidis manibus attrectati incaluerunt,
vinum Sabinum poposcit, atque pipere insperso bibit, & c.
Galenus lib. de præcogn. ad Posth. cap. 1. 1.

PARAPHRASIS.

Imperatorem Romanorum Antoninum, citius præsen-
tem historiam Galenus scribit, frigida vetriculi intem-
perie laborasse, ex eo fit manifestum; quòd Medici qui
primò illum inuiserunt, ab ea hora quæ malè habere cœ-
pit, amarum medicamentum, quod hiera dicitur, exhibue-
runt, calefaciēs sanè & exsiccās, ad frigidum flatulentosque
humores in ventriculo impactos educendos quàm aptissi-
mum: quo die theriacam pro more assumpserat, & post
solis occasum, cibum parum. Post quæ, tota nocte tor-
minibus, & ventris profluuio vexatus, idè febricitauit,
quoniam intempestiue hæc omnia ab ipsis Medicis acta
sunt. Quis enim vel mediocriter in arte versatus, medi-
camenta

camenta sibi inuicem aduersantia, hieram per aluum vacuantem, & theriacam suapte natura vacuantis medicamento actionem, retardantem, & naturæ excretionem impediendam, tam breui tempore propinare ausus fuisset? Theriacam autem aluum ex medicamento citatam cohibere, testis est locupletissimus Galen. *lib. de theriac. ad Pison. cap. 4.* dum exhibitio medicamento aluum subducente, si qui assumpsit non purgetur, data theriaca, iudicat hanc esse optimam, quoniam purgationem prohibuit illius, qui purgantem medicinam sumpsit.

Ex hoc ergo motu, pugna, & inæqualitate, seu vi natura illata, medicamento videlicet expellentis, & theriacæ retinentis, tormina, & alui fluxum euenisse non est dubitandum; ex quibus diariam, accensis & inflammatis spiritibus oriri, centies prædixit Galenus. Quam rem cum non animaduertissent, seu potius ignorarent Medici illi, ex pituitosis humoribus, tam in ventriculo, quam in genere venoso impactis, sulcitatam fuisse humoralem, & sic hac de causa in pulsibus mutationem, & febrilis annotationis principium somniarunt.

At Galenus benè pensata re, febrem illam fuisse diariam aduertens, propriisque signis cognoscens, quæ ipse in *lib. 1. de diff. feb. c. 7. & lib. 2. de cris. cap. ult.* promulgauit, de curando ventriculo solum fuit sollicitus: qui licet naturalem Imperatoris pulsus ad vnguentum non agnosceret, quem per sanitatem esse tangendum, illiusque lymericam & proportionem obseruandam, docuit Galen. *lib. de pulsib. ad Pison. cap. 9.* coactus tamen, perpenso ad ætatis & naturæ mensuram pulsus, eius pulsus ab eo differre, qui febrilem annotationem significaret, inuenit.

Quamuis pulsus naturalis duobus modis possit considerari, vno modo absolute & simpliciter, quia est causa & norma reliquorum, qui solum in natura temperata, bono habitu, ætate, regione, & tempore temperatis reperitur: secundo modo, respectu illius naturæ quæ biliosa, vel pituitosa est. Et licet pulsus absolute naturalis in omnibus differentiis mediocritatem debeat obseruare, quia quod naturale est, moderatum est, ex Gal. *lib. de diff. morbor. c. 2. & lib. 2. de difficult. respirat. cap. 1. & 2. aph. 5. 1.* sitque æqualis, & boni ponderis, medius inter paruum & magnum, velocem & tardum, rarum & frequentem, durum & mollem; tamen his omnibus inter se collatis, habitoque respectu ad ætatem, & naturam, eum febrilis annotationis initium non habuisse significauit.

Celebratissimum enim apud Medicos est, duplicem esse febrilis annotationis differentiam, compressam vnam, alteram incompressam: in hac non ita contrahitur pulsus, neque calor ita ab humoris copia obtinuit, nec arteria ab illius copia, lentore, crassitie occupatur, quæ præsertim in humoribus biliosis, facileque inflammabilibus apparere solet, qui ob sui tenuitatem facile exhalant, & resoluuntur; in hac, monente Magistro *lib. 1. de diff. feb. 9.* neque adest extremarum partium refrigeratio, dormitatio, aut pigritia, aut aliqua in caliditate, aut pulsus inæqualitas, neque paruitas, neque debilitas, vt *3. de presag. ex pulsib. cap. 7.* Gal. admonuit. De hac non fuisse loquutum Gal. patet, nam Medicos illos reprobaui, qui ex pulsus contractione, aut etiam omnimoda quiete eam cognoscere asseuerabant.

Atteri ergo ab assumpto cibo Imperatoris ventriculum affirmant, hoc est, eius calorem grauari a copia, & sic distendi; nam debilis ventriculus, alimentum, licet non sit quantitate multa exhibitum, coquere non potest. Hac imbecillitas cum à frigido (tanquam calori, cuius operatio perficitur, contrario) facilius oriatur, dicendum hanc debilitatem, vel à frigida causa, vel à debilitate innati caloris ventriculi, vel ab utriusque fuisse profectam.

Neque te ab hac expositione dimoueat Galeni contextus afferentis Imperatoris ventriculum æstualle, per quod verbum non intelligas calidum ventriculum, aut inflammatum, bilioso igneque humore refertum, nam hac ratione calida medicamenta non exhiberet; sed fluctuantem; cum enim debilis ventriculus, ingestum cibum quo gravabatur, coquere præ copia non posset, fluctuabat, torquebatur, & ad excernendum vehementer coactus æstua-

bat. Metaphoricè enim multoties à Cicerone sic verbum hoc vsurpatur *4. Ver. & à Virgil. lib. 6. Aneidos.*

*Turbidus hic cæno, vastaque voragine gurgis
Æstuat, atque omnem Coccyto eructat arenam.*

Et Plinius *lib. 28. c. 1. §. Quorum æstimatione, & gaudio nos quoque relictis æstuationis sue (hoc est, exagitationis) istis hominum turbis, pergamus exsoluere vitam, &c.*

Cui malo auxiliaturus, non vinum inperfectum pipere, (auxilium frigido ventriculo summè proficuum) non interna medicamenta offerre ausus est, quia Imperatorem curauerat nunquam, neque de eius temperatura erat certior factus, idcirco tutius visum est illi externa præsidia apponere; in his enim personis cautè Medicus semper incedere debet. Securius ergo medicamentum excogitauit, ex nardo, medicamento pro roborando ventriculo primas tenente, ex Dioscorid. *lib. 1. cap. 6.* & pro hoc complendo opere valdè præstanti, ex Galen. *lib. 7. meth. cap. 4. & lib. 8. eiusd. cap. 7.* pigmentum componere. Est autem pigmentum, genus quoddam vnguenti, ex Plin. *lib. 16. cap. 4. 3.* Nardinum autem vnguentum, ex Gal. *lib. 7. de comp. med. sec. gen. cap. 1. 2. in fin.* coctionem ventriculi maximè iuuat, vt pote ex Nardo, Calamo aromatico, Cassia lignea, Cypero, Opobalsamo, & aliis roborantibus prædictis confiatum: hoc autem vnguentum lana quam mollissima excipit, quum hæc tum (veluti spongia humores) vnguenta in te imbibat, & excipiat, ex Galen. *lib. 1. 1. simpl. cap. de spongia,* tum mollitie sua partem, cui adaptatur, ledere non possit, ex Galen. *lib. 1. 1. eiusdem operis,* & vires medicamenti retineat, & conseruet.

Purpuream autem elegit, nam hæc flaccido, languentique ventriculo auxilium est potentissimum, Purpurea enim lana à Græcis Tyria, à Latinis Ostrum, ab Arabibus Chermes vocatur; dicitur enim illa, quæ succo purpuræ tincta est, ex Galen. *lib. 8. meth. cap. 5.* Est autem purpura, testibus Plinio *lib. 9. c. 36. & 38.* Vitruuio *lib. 7. de archit. cap. 13.* piscis quidam ex genere concharum, qui florem illum pro tingendis vestibus, olim maximo in pretio habitum, inter papauer dictum, & collum continet, in vena quadam membranæ instar candicantis, reliquum verò corpus sterile est, cuius historiam Dioscorid. *lib. 2. cap. 3.* Arist. *lib. 5. de hist. animal. cap. 15.* & post eum Rondeletius, Bellon. *lib. de piscib. tit. de purpura,* & eruditissimus Montaltus *lib. de visu, cap. 17. de purpureo colore,* exactissimè descriperunt. De cuius diuersis generibus, nominibus, præstantia mira, lege apud Cælium Rhodigin. *lib. 3. lect. antiquar. cap. 2.* Ludouic. Lemosium in *com. c. 5. lib. 8. meth. Galeni,* Cardan. *lib. 4. de subtilit. fol. 319. edition. Basl.* & Matthiolum *ad cit. cap. Dioscoridis.*

Filum lanæ purpura marina insectum, vocatur Ostrum, quod auctore Galeno *lib. 7. meth. cap. 7.* ad imbecillitatem ventriculi valdè est proficuum, & stomachum roborat, si quod alterum, vt in *com.* Fabius Paccius doctè explicuit. Quoniam verò cocco infectorio, nostris temporibus, in variis mundi regionibus lana inficitur, & eo tincta purpureum ex se emittit colorem, idcirco purpuræ loco, illo commodissimè vti possumus: nam easdem vires habet & fortè præstantiores, vt probant Dioscorides *lib. 4. cap. 4. 3.* Galenus *lib. 7. simpl. tit. de grano tinctorio,* & Arabes ferè omnes, qui de eo sub nomine Chermes mira protulere. Isti enim præter roborantem, & adstrictoriam vim, illi plurimas alias attribuunt dotes; nam cardiaca vi pollere tradunt, qua venenis resistere, & malignam humorum retundere qualitatem natum est. Quapropter Chermes, vt apud Græcos purpura in pretiosissima venit antidota; à qua celebratissimum illud electuarium è granis tinctorum, seu Chermes nuncupatur, quod officinæ Alchermes appellare consueuerunt: hoc enim ad cordis palpitationem, syncopen, mentis alienationem, venenum summoperè prodest: nec immeritò, quum grana tinctorum cardiaca sint; nostri enim corporis facultates collapsas recreant, cor roborant, spiritus viuificant, sensus, mentemque exhilarant, tristitiam abigunt diurnam, pestilentiam vnicè fugant, siue ea in potu cum vino, & aqua Melissa, Naphæve, siue cum cardiacis, & belzartiacis medicamentis permixta, epithematis modo supra læuum cordis sinum applicentur,

applicentur, prout refert Lacuna in *com. cap. cit. Dioscoridis,* & eloquentissimè ex antiquorum, & iuniorum mente agit Conradus Gesnerus *lib. 4. de aquatilibus, cap. prop. de purpura:* quidquid perperam tamen, contra sentiat Marnardus in *annotationibus in composita Mesuè, tit. de confessione Alchermes.*

Hoc ergo vnguento vires collapsas mirificè restitute, pedum calefactione, & vino assumpto cum pipere, restitutus est: calefacit autem pedes, vt sic pulsus ventriculi calor, extremorum calefactione reuiuisceret, ex Aristor. *6. probl. 6.* Partes enim frigidas, nervosas, excarnes, & remotas à fonte caloris, vel in febribus calefaciendas, tegendas, & fasciis inuoluendas, vt reliquo corpore frigidiores non sint, summa cum ratione docet Hippocr. *lib. 4. acut. text. 40. Vbi enim pedes frigidi sunt, vix fieri potest, vt dormiant agri.* Quare ad conciliandum somnum non parum confert pedes habere calidos, somnus autem coctionem iuuat, & excretionem promouet, naturam, & calorem innatum roborando. In huic sensum dicebat Aristor. *lib. 2. probl. 26.* Medicos consuetos esse in aduersa valetudine pedes diligenter cooperire, ne frigeant; non enim ea pars solum refrigeratur, verum etiam est in causa, vt rigores toti corpori superueniant. Si verò de hoc raro affectu obseruationes legere concupiscis, vidè Petrum Bium *lib. 1. 1. pract. cap. 9. de attritione stomachi ex conuersione cibi in phlegma,* & ex eius sententia transulit Marcel. Donat. *lib. 4. de medic. hist. mirabil. cap. 4.*

HISTORIA LVIII. GALENI, De ventriculi debilitate.

Ventriculi languor, vini Absinthitis potu, fanatus.

Amicam verò mihi præ cæteris Arriam, eximie commendatam & ipsam ab Imperatoribus; quod Philosophicè diligenter operam daret; & præcipue Platonis lectione delectaretur; non leuiter olim ægotantem sanauit. Laborabat enim ventriculi languore, atque ideò ita supine deumbabat, vt ne cibum quidem accipere valeret: unde periculum ipsi imminabat, ne defectu nutrimenti periret. Tunc itaque, sicut experitissimi solent Medici, mulierem curarunt, vinum Absinthio medicatum; me commonstrante, propinantes: mox enim vt tale vinum bibit; & stomachum roborauit, & cibi appetentiam recepit, &c. Galenus *lib. de theriac. ad Pison. cap. 2.*

PARAPHRASIS.

Quodlibet hic de theriac. ad Pisonem, genuinus sit, duæ confirmant rationes. Prima, quoniam in eo nullum dogma Galenicæ doctrinæ contrarium continetur: & hanc regulam dicebat Galenus multis in locis, esse veram ad libros Hippocratis explorandos. Secundò, quod Serapio, Auicenna, Rhafis, Rabbi Moses, quorum auctoritas contemnenda non est, hunc librum, tanquam Galeni indubitatum sæpissimè citant, prout firmissimis rationibus, auctoritatibus Mercurialis in præfatione ad hunc librum manifestè exposuit; quidquid Matthiolum *lib. 2. epist. 2.* contrarium omninò asseueret, Iulij Alexandrini rationibus succumbens.

Mulier ergo hæc ventriculi languore, hoc est, defensione, & nimia imbecillitate, cum deperdito appetitu laborabat, cuius debilitatis frigidam & humidam intemperiem ventriculi fuisse causam, ex curationis modo facile cuique patere potest. Nec dubites ex frigiditate posse oriri hoc malum: licet enim illa corrugando os ventriculi; & comprimendo, appetentiam augere videatur, ex Gal. *lib. 1. de caus. sympr. cap. 7. & lib. 6. epid. sect. 4. tom. 19.* quum per frigidam anni constitutiones, appetitus vel etiam nimius excitetur, vt *cit. loc. Gal. & Arist. lib. 8. probl. 4.* asseuerant, tamen hoc de frigida & sicca intemperantia, non de humida, intelligendum est. Nam sicut frigus modicum oborato ventriculi ore concoquit, & digerit alimenta,

sicque appetentiam suscitatur; sic immodicum solidas ventriculi partes dissoluit, relaxat, ad attrahendum reddit imbecilliores, & appetitum destruit, ex Gal. *2. aph. com. 20:* quum vires corporis emortuas reddat & sic fastidij causa efficitur, ex Trall. *lib. 7. cap. 7.* Paul. *lib. 3. cap. 37.* quod perbellè explicuit Auic. *1. 3. 3. tract. 2. cap. 7. §. Et causa in hoc loco est, quod caliditas est mollificatina, faciens curere materias, & replens locum eis, & frigiditas est contrario, quamuis quandoque sit causa magis nocens appetitui malitia complexionis frigida singularis, quando mollificat duas virtutes, scilicet sensiuam, & attractiuam, quare debilitatur appetitus, &c.* Ex quibus patet, errasse Petrum Paulum Peredam, virum alioqui doctum, in *com. cap. 3. 4. 1. 1. meth. curand. morbos,* Michaëlem Ioannem Paschaliolum, taxantem, quod à frigida intemperie oriri aliquando inappotentiam alleuerat.

Cum ergo appetentia ad vitam sit maximè necessaria, ex Galen. *lib. 6. aph. 3.* (nam non assumpto alimento perire animal, tabefacto corpore est necesse) summa cum ratione eniti debemus, vt ventriculus roboretur, & æger alimentum appetat, retineat, & coquat. Huic vsui potentissimum est vinum, testibus Tralliano, & Paulo *loc. cit.* Hoc enim ex Dioscor. *lib. 5. cap. 40.* vile est stomacho, coctionem accelerat, fastidia discutit, hepæ roborat, frigidam emendat internarum partium intemperiem, præcordiorum distentioni mirè succurrit, ventriculi inflationi opitulatur, & denique medicamentum stomachicum, si quod alterum, est præstantissimum. Hac ratione auctores, qui de medela ventriculi frigidi conscripserunt, inter quos est Heurnius, vir omnium calculo doctissimus *lib. 2. meth. ad praxim, tit. de remediis ventriculi frigidi.* inter cætera vna medicata, illud summis laudibus effere solent:

Hæc si vera sunt, illud verissimum, vinum cum Absinthio paratum, mirabiles ex se pro roborando ventriculo prodere vires: cum enim Absinthium per excellentiam ventriculum vigoret, eiusque collapsam valetudinem restituat, ex Galen. *lib. 6. simpl. cap. de abrotano, & lib. 7. meth. cap. 4. & lib. 1. ad Glaucon. 14. & lib. de optima secta, cap. 17.* fit vt eius languores persanet: tenui enim, & calida virtute suas modicè adstringenti (hæc enim summè iuuat ad penetrationem) sese in ventriculi penitissimas partes insinuat, offendenti in illis humores impactos & lentos, eos minutatim dissecat, sectosque, & sic expulsionem faciles excutit, & tenuitate sua crassos extenuat succos, quoquoersum ventriculi meatus facile subintrans. Hac ratione humores in eo tenaciter infixos abstergit, & aduersus dolores stomachi est aptissimum, ex Dioscorid. *lib. 3. cap. 26.* Insuper fastidium arcet, suscitatur emortuam appetentiam, & singultum sanat ex frigida causa contractum, vermes necat. Estque res aded apud Scriptores omnes receptissima, vt ad ipsos etiam vulgares deducta sit notitia, hoc auxilium languenti, flaccidoque stomacho, summo esse ex vsu: cuius conficiendi modum, pete ex Dioscor. & eius interprete Matthiolo *locis citatis;* quibus mirabiles huius vini vires describit.

Obseruatio X.

Importunus ventriculi dolor, vini absinthitis potu curatus.

Laborauerat trigeneria scæmina diu tertiana notha, & ob obstructiones viscerum interiorum, & vteri restricta biennio omninò sunt menstrua, quæ ope conseruæ chalybis ritè postea fluxere, sed in vmbilico per annum ita sæuo pressa fuit dolore, noctu præsertim, vt omnium remedium vim profus contempserit. Sæuiente dolore vmbilici regio eleuabatur, vt sphaera in eo ad tactum sentiretur. Adhibitum cohilium. Alij vermum esse causam rati sunt. Alij lentos & frigidos succos, facientes obstructionem viscerum huic malo ansam præstare confirmarunt. Quidam statum esse nebulosum & crassum, qui calore lectuli; & quod verius est, ob somnum adaucto, & diffusio, vna cum internarum partium frigida fufus & dissolutus, vna cum internarum partium frigida intemperie, dolorem hunc pertinacem excitabat, sibi persuaserunt.

virum robur, quando ventriculus phlegmone obsidet: dicebat Galenus lib. 10. meth. cap. 5. Huc alludit celeberrimum Auic. dictum, latum 10. 3. tract. 3. cap. 2. dum sic inquit: Quinque phlebotomas, & euacuas, & non sedantur accidentia; tunc scias quod prohibitis collectionis, quam quæris, est difficilis. Non ergo iteres phlebotomiam, ut non congeletur materia, que habitura est collectionem, &c.

Enimvero quamuis ventriculi inflammatio funesta sit, quam febris lipyria, omnium malignissima, ac pessima comitatur, ex Actio tetrab. 2. ferm. 1. cap. 89. & symptomata sint valde formidolosa, ob maximum quem habet ventriculus cum cerebro, & corde confensum, & ad eam consequantur illic delirium, syncope, & epilepsia lib. 1. de caus. sympt. cap. 7. Tamen ex ea, & vel ad suppurationem ducta ægros quandoque, raro tamen, liberari contingit: quoniam natura potenti nihil est impossibile, ex Galen. lib. 7. aph. com. 5. 4. Ipsa enim cum valida est, materiis etiam crassissima sint, & per angusta foramina debeant permeare, viam semper inuenit, sic & per ossa sunt abscessus. Sic pui inter thoracem atque pulmonem contentum, in suppurationis expellitur per aluum aliquando, per urinam interdum, testantibus sic Gal. 6. de loc. 4. Paul. lib. 3. c. 32. Actio tetrab. 2. ferm. 4. cap. 65. Auic. 10. 3. tract. 4. cap. 1. Natura enim si per varias, modò per urinam, cutem, insensilem transpirationem, sudores, mariscas, menstrua, ventrem, & occultas partes vitiosos humores deturbat, vt lib. 1. aph. 15. & lib. 3. com. 20. & lib. 7. com. 5. & lib. 6. epid. sect. 6. com. 1. & milles Galenus prædixit, quid mirandum, si ipsa per amplas vias, & canales conspicuos, pus in capacitate ventriculi contentum per vomitum summa cum utilitate euacuet, & eliminet?

Nec dubites desertos à Medicis conuallescere, vt Celsus lib. 2. c. 6. doctissime promulgauit, quod arcani naturæ motus, quibus ipsa in seruando corpore vitur, & à mortis iniuria vindicatur ac defendit, non satis nobis perspecti sint. Ex quo accidit aliquando, vt quod signorum indicio futurum speres, non eueniat. Cur? quod coniecturalis sit ars medica, rationemque coniecturæ talem esse, vt cum sæpius aliquando responderit, interdum tamen fallat nos. Sic Matthæus Gradius in lib. 9. ad Almanf. prop. cap. de ventriculi abscessu, bis terve toto tempore vitæ suæ, curatos vidit hoc affectu correptos: Probat Forest. lib. 18. obs. 32.

Vlcus ex abscessu derelictum febris lenta comitatur adest pulsus creber & frequens, concoctio, omni que ventriculi functio languet, sensum corpus marcescit, tandem ingi, tenuique febris, deficiente humido, animal perit. Si aliter contigerit, id naturæ operantis beneficio tribuendum, quæ sola abstergere vlceratam partem, ipsamque conglutinare potens est, licet non sit negandum, auctorem iisdem mundificantibus vsum: (horum materiam latè docuit Hollerius lib. 2. instit. chirurgic. ferè per totum.) sed non proposuit: quæ enim vulgò patent, prætermittenda sunt, ex Galen. lib. 2. de dif. respirat. 7. solum enim obscura memoriæ commendanda, ex Galen. 4. acut. 72.

HIST. LXIV. AVENZOARIS, De ficu ventriculi.

Tumor in ventriculo natus, mali punici magnitudine, ægrum cum sæuissimis symptomatibus interficiens.

ET procreatur aliquando in stomacho quedam species apostematis, que Arabicè dicitur Dubellati. Et ego iam vidi tempore meo quendam qui patiebatur hanc agritudinem, qui erat iuuenis in fine ætatis illius, & communiter erat bona videntis, cuius complexio erat calida, & erat multa comestio absque custodia aliqua: cui superuenit debilitas magna in suo corpore toto, cum multa macie, & extenuatione, & erat absque febre, & bene cibum suum digerebat, & cum

A non potuisset ambulare, decubuit: & cum tandiu sic perseveraret, tandem ad speciem hectica deuenit cum magno calore, & ultimo febris illa conuersa fuit ad paroxysmos manifestos, licet inordinatos: & quando comedebat, non morabatur diu, quod pulsus eius ad duritiem conuertebatur, & exinde cepit apparere in fundo stomachi, corpus apostematis, & ex sua inordinatione cibi in breui apparuit apostema in grossitudine pomi granati magni manifestè, & cepit habere fluxum ventris, & superuenit spasmus, & mortuus fuit ille cum prauis & fortibus accidentibus, scilicet cum dissolutione virtutis, & syncope frequenti & successiva, & nunquam illud apostema apertum fuit. Et miratus fui non modicum, quod infirmus ille potuit tantum durare, donec apostema dictum ad tantam magnitudinem peruenit, &c. Auenzoar lib. 1. theizir, tractat. 15. cap. 4.

PARAPHRASIS.

DE ficu ventriculi, Arabicè dicto Dubellati, agit hoc loco Auenzoar. Alij dubellat, seu dubellet, hoc est apostema magnum vocare consueuerunt. Aliqui Aldubellati nuncuparunt, hoc est, exituram, seu apostema quod colligit saniem, vt notat Andreas Alpagus Bellunensis, de Arabicorum nominum translatione, & firmat Auic. 13. 3. tract. 4. cap. 9. & 11. nam in curanda inflammatione ventriculi statim phlebotomat, vt prohibeatur fieri Dubellati, & incipiat esse in via maturationis, & 14. 3. tract. 3. cap. 14. de cura Dubellati. Auctor ficum vocat, provt comprehendit eruptionem vlcerosam, subduram, rubentem, & doloris expertem, vt notat Paul. lib. 3. cap. 3.

Oriri quandoque in ventriculo tumores scirrhopos, & alias inflammationes ex pituita mucosa pronatas, probant Auic. 13. 3. tract. 4. cap. 7. Coiterus l. obseruat. anatomic. & chirurg. Iacchin. cap. de inflammatione stomachi. 46. Hæc enim, & similia in hac parte promptius generantur, quoniam ventriculus debilis ex impropera coctione plurima gignit excrementa, ex quibus in ventriculo obstructiones miræ fiunt; nam, vt dicebat Hippocr. 6. epid. sect. 3. text. 1. ventris torpor, omnium confusio. A debili ventriculo omne propemodum morbi genus oriri solet, manant cruditates, è quibus malorum omnium seminarium, atque origo scaturit, ex Galen. lib. de succor. bonit. & vit. cap. 3. & Auic. 16. 3. tract. 3. cap. 21. Et hac de causa, vnita & concreta viscida pituita, cuidam occalluisse melsaricas, & stomachum, ita vt iunctis ex callo oris, ad imam ventriculi partem, nihil ad inferiores partes transmitti potuerit, & sic mortem fuisse sequentam, narrat Beniu. lib. de abdit. cap. 36. & 36. & Ioachim. Camerarius lib. de obseruat. quendam ex abscessu duro circa fundum ventriculi referi emortuum, quo paulatim exitus omnis ad intestinum duodenum fuit prohibitus Lege de stomachi carunculis, Forest. lib. 18. obs. 18. & 30.

Hæc præsertim vitia, in iis qui gula sunt dediti, & commellationibus valde obnoxij, luccisque frigidis scaudent, apparere solent. Cum ergo tantam alimenti copiam æger hic ingereret, & à pusillo ventriculi calore superari non posset, neque concoqui, generatæ sunt obstructiones multæ, quæ alimenti transicum ad membra nutrienda impediabant; & sic totus extenuatus, præ debilitate decubuit, hecticoque similis remansit: non quòd ex inflammatione interna, (cuius causam in pus vertere conabatur natura) ac diuturna, febris hectica fieri non possit, solidorum temperie euerfa, ac continua putridarum fuliginum eleuatione suborta, & humiditate primigenia, à marcido retorridoque calore, ingi & assiduo, absumpta: sed ad speciem hectica deuenit non nutrito corpore, & omnium partium coctione deteriore reddita, tractu temporis magis ac magis contabescebat. Sic Arabes hecticam quandoque nominant, non febrem hecticam, sed extenuationem, & atrophiam, quæ affectum similem hectica senectutis representat. Sic Auic. 13. 3. tract. 1. cap. 29. hecticam vocat ventriculi, quæ ex nimia siccitate ortum ducit: de qua Galen. lib. 7. meth. cap. 6. luculenter agit. Sic 3. 1. doct. 2. cap. 1. ad

ad fin. hecticam ex dimisso exereitio originem ducere affirmat.

Sed cum plura sint signa incipientis suppurationis, ab Hip. proposita 2. lib. prog. 58. nempe febris & rigori; habuit hæc ambo hic æger, & febrim, quæ non præfuit, ob puris generationem, iuxta oraculum Hip. 2. aph. 47. & rigorem, quem paroxylimum inordinatum ipse vocat. Vel si mavis, cum febrè hectica coniunctam fuisse putridam, per circuitus inordinatos repetentem, non erit ablonum indicium tuum; quas posse complicari, in com. hist. 4. 3. lib. 4. ex mente Galeni lib. 10. meth. cap. 5. & lib. 1. de dif. feb. cap. 10. dilucidabimus. Non enim obstat, quòd mordax halitus à parte inflammata elatus, & per sensibilia corpora delatus, accessiones committat inordinatas & erraticas, conante natura in vno tempore magis quam in alio, coctionem humoris in parte affecta contenti agredi, & in pus vertere; ex quo mortis exacerbationes, augmentum febris manifestum sentiri, testatur Auic. 3. 4. tract. 1. cap. 24. de significatione exitura extrinseca, dum sic ait: Quando accidit apostema calidum in visceribus, accidunt horripilationes, & febres, & non est in eis ordo, &c.

Patet id amplius ex pulsu: nam duritiem cum modica velocitate habuisse affirmat: quod verum est, si fides est habenda Auicennæ loco nuper citato, §. Et scias quòd durities pulsus est testimonium magnum, & quando apparet, signum exitura aladubellati in visceribus, & non induratur pulsus, non indices penitus quòd sit exitura interior, &c. quoniam suppurationem pulsus durities comitatur: sicque Galen. lib. 4. de caus. puls. cap. 9. pulsus humilimodi vocat hecticum, hoc est durum: Cum enim ob humorum ebullitionem, vapores furium eleuentur, & partes cordis magis comprimant, grauata facultate, & obstructis repletisque vasis, maior hac de causa tensio fit, ex qua fieri in pulsu duritiem lib. 1. de dif. feb. 7. & lib. 5. simpl. cap. 8. tradit Galenus: Non nego quòd à siccitate etiam oriatur, extenuato corpore, absumptaque humiditate: nam licet extenuatio in principio laxet, deinde indurat, apud Hippocr. 6. epid. sect. 1. text. 29.

Confluente tamen, ob partis calorem & efferuescentiam, noua humorum copia, iisdemque, ob eandem causam, liquatis & fusis, tumor in maiorem accreuit molem, cœpitque in fundo stomachi apparere: debilitatòque sic ventriculo, & tractis cerebro, & iecore in contentum, superuenerunt alui fluxus, conuulsio, & singultus. Cordèque à prauis vaporibus lancinato, syncope & animi deliquium contingere, quæ omnia resoluta, & extincto innato calore, accidere tenet Auic. 3. 4. tract. 1. cap. 26. Hic autem tumor nunquam potuit aperiri, hoc est, concoqui, ac in pus verti, quoniam ex terreo, melancholicoque humore habuit ortum, qui cum ad scirrhi naturam proximè accedat, ad suppurationem vix deduci potest. Hæc fuit etiam causa, cur tandiu durauerit, quin ægrum ad interitum perduxerit; non enim est hic humor ita acris & mordax, nec ita ventriculum vellicat, laceffit & pungit, vt celeriter ad perniciem deducat, quam inferre solent tumores à calidis, biliosisque humoribus orti; qui tunicas ventriculi distendentes, & ferientes, citissimam necem afferre consueuerunt.

HIST. LXV. AVENZOARIS, De Verruca ventriculi.

Verruca ventriculi cum virium debilitate, & diuturna sanguinis profusione, ægrum ad obitum perducens;

ET generatur quandoque in stomacho verruca, sicut in aliis membris, & ego quidem vidi hanc passionem in vno de familia Haly, & ipse non digerebat cibum, & febriçitabat febre inordinata, quæ aliquando fortiter inualefcebat, Lib. II.

& interdum debilitabatur, & habebat solutionem non magnam, & illa egestiones erant varij coloris: & cum tetigisset pulsum eius, inueni ipsum inordinatum, & non magnum: cognoui ergo, quòd apostema erat in membro multorum nervorum, & specialiter quia erat ferrinas. Quare ista manifestabant verrucam esse in ipso stomacho: & quia non erat multa velocitatis pulsus, signum erat; quòd non erat de genere calidorum apostematum: & paulatim eius caro diminuebatur quotidie. Et cum posuisset manum meam super fundum stomachi, inueni duritiem ibidem, ad quantitatem vnius pomi absque sensu doloris, & cum fortiter compressissem manum, tunc sensu modicum doloris, & quoties iterabam compressionem, fortius dolebat: cognoui ergo certissime, quòd erat moriturus. Et quadam die cum assellasset, assellauit quoddam rotundum, quòd habebat formam pomi cum radicè vna, & erat solidum, & quoties postea assellabat, egerbat sanguinem in magna quantitate, & sic per euerant pluribus diebus, quousque cecidit vterus eius manifestè, & mortuus est Auenz. lib. 1. theizir, tract. 15. cap. 3.

PARAPHRASIS.

PLurimis morbis esse ventriculus obnoxium, iis præsertim, qui à crassis, lentis, & mucilaginosi humoribus oriuntur, supra explicuimus, in quorum numero esse verrucam numerandam res est manifesta. Hanc licet à pituita crassa ortum habere affirmet Auenzoar. lib. 2. tract. 7. cap. 9. eam tamen ex humore melancholico fieri plerumque, docent cum Oribasio Philotheus (& Thadæus in com. sent. 26. lib. 3. aph. Auic. 7. 4. tract. 3. cap. 12. Alzaharaius tract. 29. cap. 14. Rhafis 36. cont. tract. 2. c. 2. Manard. lib. 7. epist. 2. Vidus Vidius tom. 2. de curat. generat. lib. 6. cap. 4.

Has in interna corporis parte generari posse firmat Auer. lib. 7. collig. cap. 31. Sic carnosum tumorem gigni in ventriculo, ciborum viam impediendam, docet Galen. lib. 3. de caus. sympt. cap. 2. Sic Beninenius cap. 88. de abdit. narrat mulierem, præforatam, & pro mortua habitam, molestissima ruffi carnis frustulum eiecisse, quam fuisse pensilem verrucam meritò quispiam suspicari poterit. Ipsas in membranis propinquis pulmone oriiri, tenet Auenzoar lib. 1. tract. 11. cap. 3. vt interim omittam carunculas in vrinæ viis, vel citra Gallici morbi complicationem, quotidie euenientes, quæ vrinæ fluxum impediunt. Quid plura? nonne in meatu vesicæ fellicæ carnea excrescentia oritur; ex Albucasi lib. 1. tract. 13. cap. 9. Scribit Vesalius lib. 1. fabric. cap. 5. in cordis ventriculo sinistro, glandulæ & subnigricantis carnis ibras duas reperiisse. Elaias Meichnerus lib. 3. de abdit. obseruat. prop. & Gabuc. lib. de lumbric. cap. 13. ouiformem globulam, ex pituita concreta densatam, per vomitum reiectum vidisse asseuerant. Vidit Coiter. lib. obs. chir. & anat. in fœmina octenniò laborante, scirrhum ad ventriculi orificium adnatum. Aduertit Fernel. lib. 6. pathol. cap. 1. se in grauida, in ore ventriculi, tuberculum ita durum ingentique vidisse, vt cibum, potumque omninò impeditet, quæ febris, desipientiaque confecta discessit.

Verrucam, ægrum hunc in imo ventriculi habuisse, ex duritie, imposita manu, cognosci poterat. Ipsum non concoxisse cibum, organo coctionis primario vitato, res erat certissima. Febrè corripit aliquando vehementer, interdum lenta, conante natura humorem illum superare, & in pus vertere, ex præcedenti historia satis liquet. Ex pulsus duritie, inflammationem hanc esse sitam in parte neruosa, infra patebit. Ipsam non esse ortam ex tenui, biliosoque humore, pulsus qui non erat multum velox, ostendebat satis: Cum enim flamma ingens, phlogosique adest interna, pulsus velocitatem, ad parandum maius refrigerium, acquirit.

Periculosus est affectus, in quo egestiones visuntur variegatæ, ex Hip. 2. prog. 23. & lib. 1. cris. 1. hæ enim varios affectus, ex diuersis causis concitatos significant, vt 2. 4. tract. 1. cap. 77. docuit Auic. Ex quibus inconstantibus signis, affectus difficulter cognosci potuit, quousque

ad tactum in fundo ventriculi durities fuit percepta, qua animaduersa, certissime mortem prædixit: nam in longis morbis extenuatio pessima: carnem enim, & sanguinem colliquari significat; præsertim si in periculosa ægritudine appareat. Cùmque natura ultimo conatu noxium expellere tentaret, corpus quoddam rotundum, (verrucam diceret) cum suo pediculo, quo ventriculo tenaciter alligabatur, eiecit, sequuta postea sanguinis effusione, ex vlcere relicto, emanante; & sic vacuato sanguine, in quo calor, & vita perseverantiam obtinent, & corpore ex diuturno morbo debilitato, viribusque exhaustis, è vita discessit. Tu verò si plura de verrucarum nomine, differentiis, & causis scire affectas, ad Paul. lib. 7. cap. 87. Cell. lib. 5. cap. 14. Mercurial. lib. de decorat. c. 18. Marcel. Donat. lib. 3. de hist. mirabil. cap. 5.

DVBIVM XXXVII.

Num pulsus ferrinus perceptibilis.

COMMENTARIUM.

Quia erat ferrinus.] scrutinio dignissimum dubium est, quo plurimi inturbantur, cur si pulsus ferrini causa assignantur: quando partes arteriæ inæqualiter tenduntur, & induratur, ita vt partes quædam sint molliores, quædam duriores, ferrinitas, vt ita dicam, pulsus inueniatur, inflammatis internis particulis, si inflammatio æqualiter indurat arteriam? Respondendis dubio, pauculis animaduersis. Pulsus ferrinus velox est, frequens, durus, parvus & inæqualis in vnica pulsatione, in pluribus partibus arteriæ, ita vt ferræ imaginem repræsentet cum aliqua vibratione: in ferrâ videmus quædam partes depressas, alias eleuatas, inter has, quædam minùs eminent. Quando igitur arteria secundum varias partes eleuatas & depressas, digitos instar ferræ, ferit, serratus, serrans, aut ferrinus pulsus nuncupatur.

Hic tres habet causas, apud Galenum lib. 4. de caus. puls. cap. 7. & lib. de pulsib. ad tyrones, cap. 11. Altera est inflammatio principis partis, quæ suapte natura tensa est, qualis est membranosa, aut nervosa. Alia est intemperantia cordis & arteriarum in calore, frigore, humiditate, aut siccitate: tunc enim ob inæqualitatem vsus, & inobedienciam instrumenti, quædam partes arteriæ citius & magis eleuantur, quæ feriunt digitos, aliis non ferientibus, veluti ferræ contingit. Cùm enim inflammatio necessariò habeat coniunctam, vna cum tensione, intemperiem calidam; & quando magna est, ambo hæc vnuerfo corpori, & cordi communicet, & febrem concitet, maximè si in parte principe sita sit, augetur vsus, fitque pulsus maior, velocior, & frequentior: & cum arteriæ præduritie, & tensione nequeant dilatari, vt vsus ex postulat, fit pulsus parvus, velox, & frequens, quum velocitates, & frequentia natura suppleat defectum magnitudinis. In inflammationibus partium quæ molles sunt; pulsus vndosus apparet, ex Galen. lib. 4. de caus. puls. 1. 2. & 13. Quando verò partes membranosas, quæ suapte natura tensæ sunt, occupat inflammatio, pulsus non solum fit durus, sed serratus, quem in pleuritide exquisita apparere auctores vnanimiter confirmant. Postrema causa, est varietas illius substantiæ, quæ intra arterias continetur; nam aliquando secundum aliam partem putrescit, & secundum alias vel cruda, vel cocta est: tunc inæqualitatem parere solent vsus, & dispositio arteriæ in diuersis partibus, quæ ad generationem pulsus serrantis sufficiens est, vt 2. 1. doct. 3. cap. 6. docuit Auic.

His præhabitis; quæ huius pulsus naturam exactè demonstrant, responde, ob has causas in inflammationibus partium neruofarum fieri hunc pulsus, præsertim in pleuritide graui & difficili; ratione situs, & humoris exquisita, in augmento & statu, ex Galen. 4. de caus. puls. caus. 8. in miti multo minùs, in qua pulsus magnus est. Ex quo solus repugnantiam inter Galen. dicta: nam 2. cris. 10. in pleuritide apparere pulsus magnum, & lib. 5. de loc. 3. ad fin. paruum assererat: ipse enim dirimit con-

trouersiam 4. de caus. puls. 7. hoc modo. Quia verò ad eundem modum febricitant, idèò habent pulsus celrem: Quod neruosa etiam pars sit, hinc insigniter durus est. Iam quia ita habet, idèò minor est quoque quam febri conueniat. Quare vt & creber fiat par est, quod magnos pulsus calor postulet, refrageitur durities, &c. Perinde atque velit exponere, pulsus pleuriticorum respectiue paruum esse, si nempe attendamus euentandi necessitatem: alioqui, si cum pulsu naturalis status conferatur, magnus hand dubiè dici potest. Hactenus itaque fuit hæc peregrinè impendit ardua.

Modò, nam hic pulsus perceptibilis, altiori indagine scrutandum. Serrinum pulsus necessariò in inflammationibus reperiri, Medici vt Philosophi concedunt: non posse tamen sensu cognosci, præter experimentum, plures luadent, &que irrefragabiles rationes. Prima. Quia semper iis pulsibus accidit magna celeritas, quæ vitiat, & obsecrat serræ effigiem. Secunda. Quoniam accedente alterius humoris à sanguine aliqua portione remittitur durities: nam si pituitæ aliquid commisceatur, ferè omninò delitescit serrantis imago. Tertia. Partis inflammatae natura & conditio, serrantis conditionis plurimum detrahere potest. Primò, ob partium laxitatem & mollietatem, cuius naturæ sunt, cerebrum, & pulmo; quæ partes nunquam vito animali adeò tenduntur, vt pulsus manifestè efficiant serrantem: quibus addas lienem, quòd cum valdè distet à corde, & nulla parte membranosa, aut neruosa constituatur, in eius inflammationibus etiam scirrhis nunquam prædictam figuram reperies. Secundò, quando pars inflammata arteriis caret, aut cum parvissima inflammatio est, vel licet magna sit, & in parte neruosa, ob animi deliquium, motum arteriarum conuulsuum, & cætera superuenientia symptomata, non exactè perpendi potest durities, aut serræ figura, quòd in ventriculi, pleuræque inflammationibus malignis sæpè contingit.

Nec dubitandum plurima, in doctrina de pulsibus omnium præstantissima, dignissima, ac summè necessaria recondita, Medicos vel peritissimos latere, quæ ipsi exacto iudicio, longæuòque fulti experimento percipere nequeunt, licet acuto tactu, validaque cogitatione polleant: nam necesse est, vt præsentis pulsationis cum præteritis comparentur; hæc retineantur in absentia, quòd munus solum phantasie, & cogitativæ validæ opera exequi possunt; ex quarum fontibus exactam pulsuum notitiam originem ducere, testatur, Auic. 1. 3. tract. 1. cap. 6. in med. quæ omnia, longo tempore, assiduo vsu, summæque diligentia tantum comparari possunt, vt notauit Gal. 1. de præcognit. ad Posthum. cap. vlt. & lib. de dignoscend. pulsib. c. 1. post med.

Nonne maxima contentione certatum est apud veteres, vt refert Galenus 1. lib. 6. de dignosc. pulsib. per totum, an pulsus contractio possit tactu deprehendi? Et reuera arduum, & difficile est eam cognoscere, quam solum in pulsu vehementi magno, & duro percipi posse ostendit: & in sine libri, initium dilatationis arteriæ, & contractionis finem, quietisque internæ tempus, sensum nostrum effugere asseruerat. Explicat luculenter Auicem. 2. 1. doct. 3. cap. 1. dum sic inquit. Depressionis verò motus apud plurimos Medicorum nullo modo sentitur, sed apud aliquos, est quum in forti pulsu sua fortitudine sentitur, aut in pulsu magno propter eleuationem sui, aut in duro propter multam sui resistentiam, aut in tardo propter longinquitatem temporis sui motus. Galenus quoque dixit: longo tempore non sui sollicitus de depressione, postea verò non quiescens tangendo, donec ex eo aliquid percepi, & postea illud compleui: nam postea porta pulsus mihi aperta fuerunt. Qui verò studuerint vt ego, percipient illud, quòd consequutus fui. Et licet ita sit, vt dicitur, in plurimis tamen dispositionibus depressio non est sensu percepta, &c. Quapropter si contractio sensu percipi non potest, quomòdò minùs pulsus ferrinus, qui inæqualis est in vna pulsatione in pluribus partibus arteriæ? Si verò Auctor hic ex pulsu ferrino inflammationem esse sitam in parte neruosa prædixisse gloriatur, communi Medicorum more loquutus est, qui in partibus neruosis

& membranosis inflammatis similem pulsus reperiri contestantur, qui inæqualis est ob inæqualem tensionem partis inflammatae, quæ arteriarum partes alias magis quàm alias tendit, & indurat: quo fit vt instrumenta quæ ad tensionem inflammatarum partium tenduntur, inæqualiter tendantur, ad similitudinem partium inflammatione oblesarum. Ex quibus dubitationis initio propositæ solutio patet.

HIST. LXVI. ORIBASII,

De debili coctione ventriculi.

Ventriculus vulturis ad debilem coctionem iuuandam, strenuum auxilium.

Nonimus autem nihil aquè iuuare coctionem, quàm ventriculum vulturis, ac corpus humanum, ipsum contingens. Quamobrem nonnulli pullos noctu in sinu tenent, & summum inde commodum sentiunt: propius enim ad naturalem calorem accedit, estque magis proprius & cognatus hic, quàm qui fomentis adhibetur. Quidam verò catulos paruos huius rei causa alunt, qui dum quiescunt, eosdem ventriculo admotos tenent, &c. Oribasius lib. 4. collectorum, cap. 37.

DVBIVM XXXVIII.

Num coctio putredini contraria.

PARAPHRASIS.

DE coctionis natura altiùs texenda oratio esset; ni tot præstantes viri ante me hoc negotium diligentissimè agitaissent, inter quos palmam præripere Thomas à Veiga, in com. cap. 5. lib. 1. Gal. de dif. feb. Argenterius in com. cap. 89. art. medic. Gal. Vallesius in com. cap. 2. lib. 4. meteor. Arist. Thomas Erastus lib. de coctione, & putredine. Carrelius in 1. 1. Auic. cap. 13. & alij Arist. interpretes ad cit. cap. meteor. Sed quoniam in illorum monumentis, plura sunt quæ ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores vertatur; altera quæ circa ventilationem desiderant; idcirco nostram de hac sententiam, in com. histor. 1. 5. lib. 4. commodissimè patefaciemus. At cum non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus; idcirco disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta &amp

concoctione membri ipsius pars sit, quod non contineret, si cibus ipse seipsum concoqueret, ac non potius membrum mutaret in sibi simile; ut ignis lignum commutat, quod nullus dicit a seipso vri. Neque obstat, quod fructus immaturi, lecti & repositi maturentur, aut succus ex oliuis nuper expressus & seruatus, fiat oleum, aut mustum in doliis seruatum, fiat vinum; nam hæc non suo, sed calore arboris, de qua præcisa sunt, coquuntur & maturantur: licet ab ambiente iuuentur. Non ergo negandum, stomachum suo naturali calore, non ciborum concoquere. Nec afferas pomi calore in ventre factum esse chylum; neque enim ex flore fructus, ex ramulo flos, ex nucleo ramus proprio calore nuclei factus est: nam sicuti ventriculi calore ex pomo chylus, sic fructus proprio arboris calore factus est. Ex quo patet errasse Vallesium in com. cap. 2. lib. 4. meteor. Arist. arbitrantem coctionem ventriculi à calore rei coquendæ præstari: cuius rationes ex dictis sunt manifestæ.

Ventriculi ergo proprio, ingenitoque calore cibus concoquitur; huius ope alimentum ingestum cogitur in vnum, humidum cum sicco permiscetur, frangitur, exterritur, comminuitur, & deposita omni qualitatibus exuperantia, speciem quandam cremoris consequitur. Hoc primum est concoquentis facultatis opus, quod solo ventriculi calore præstari est manifestum, licet etiam insita, & recondita proprietate perfici, sit verissimum: nam struthiocamelus ferrum concoquit, quod leo calidissimus non conficit, sic pusillæ aues semina durissima coquunt, quæ ab hominis calore superari nequeunt. Sic conturlices veratrum coquunt inuictum; quod humani corporis conatus temnit, & respuit. De quo argumento lege Salustium Saluanum lib. de concoctione, & doctè disputat Carrerius, in 1. 4. Auic. cap. 6. de coctionis natura, sed aded fusè more suo spatiat, ut quam partem amplectatur, penitus ignoret.

Ventriculi calor, à circumiacentibus & vicinarum partium calore iuuatur: nam quemadmodum lebeti magno circumiectus ignis, sic proximæ partes, nempe iecur, lien, cor, diaphragma, vena caua, illi calorem inferunt, & omentum quod temperie & humiditate sua calorem illius mitigat, atque contemperat. Cum ad chylificationem, ventriculi calor magis operetur, non ut calor solum, sed ut est ventriculi instrumentum. Quod verò ad præparationem attinet, quæ attritione fit, eò magis referenda est ad circumstantia, quò calor illorum est validior, quæ illum ambiunt, fouent, & calefaciunt, ut doctè Tobias Knoblochius cap. 1. instit. anatomic. disput. 4. c. 4. quæst. 2. annorauit.

Et licet à circumstantibus visceribus plus caloris accedat, quam insit ventriculo, huic tamen eiusque formæ, ac vi chylificantis immò & minori ipsius calori conuersio alimenti in succum, quin & attritio principaliter attribuenda: lege Fernel. lib. 7. physiol. cap. 1. quoniam fortius concutitur calor ventriculi, licet sit remissior, quam calor membrorum ipsam ambientem: nam calor ventriculi aliter applicatur obiecto, quam membrorum calor. Num autem alteratio in ventriculo, sit maior reliquis alterationibus: Dic cum Galen. lib. 6. de anatomie. administ. cap. 4. Halyabbat. 4. theoric. cap. 3. alterationem in iecore factam, esse maiorem alteratione facta in ventriculo: nam caliditas iecoris intensior est omni calore in ventriculo reposito, & ita coctio ventriculi ob debiliorem calorem longiori tempore durat. Si autem adhuc inquiras, vtrum propria operatio ventriculi, sit coctio, an chylificatio. Dic esse chylificationem, cum Gal. lib. 3. de natural. facult. 4. Si verò 5. de usu part. 4. dicit esse coctionem, & sic ventriculum, coctionis organum appellat, ea est causa, quia coctio tendit in chylificationem. Vltimò si interroges, an in ventriculo sit duplex concoctio, altera communis, præparans ad generationem chyli, altera partialis, disponens ad transitum chyli ad partes ventriculi. Respondet Vesalius 5. fabric. 3. ad fin. in ventriculo esse duplicem coctionem: sed vnam tantum esse opinor, seu vnum motum alterationum continuum, qui tandem solus respicit nutritionem corporis ventriculi. Nec obstat, quòd in isto mo-

tu acquirantur duæ formæ, altera chyli versi in partes ventriculi: nam distinctio formarum non arguit diuersitatem plurium coctionum, quemadmodum alteratio iecoris vna est, per quam generatur pituita, & sanguis: & tunc non est dicendum, quòd in hepate sit duplex concoctio in generatione horum humorum, altera per quam generatur sanguis, altera per quam generatur ex pituita languis.

Ventriculi calorem languidum plurimis auxiliis iuuandum esse, docuit Galenus lib. de art. med. const. cap. 21. inter quæ numerat hic auctor plurima, quæ natium calorem fouent, & hæc non per se, aut primariò, sed secundariò, & natui caloris interuentu coctionem moliantur; natius namque calor in coctione molienda principij vicem obtinet, ex Arist. cit. meteor. cap. 2. & Gal. 1. aph. 3. & 15. & 6. sect. 4. com. 13. & 25. & sect. 5. com. 5.

Sed quo pacto vnumquodque auxilium ab auctore numeratum, hoc valeat efficere, enarrare aggredior. Nam si coctio à calore sit temperato, rationi consonum est, ut à temperatè calidis iuuetur. Quare mirum in modum conducit puluinus ex tenui, volatilique pluma, aut ex lana quæ ex panno coccineo tondetur, infarctus. Pellis leporena ventriculo admoda valdè prodest, quoniam Auenzoaris sententia lib. 1. theizir, in proæmio, pelles leporum inducere, confortat corpora senum, ac iuuenum. Et cum multa sint, quæ foris admota flaccido ventriculo robur addunt, nullum est magis præsentaneum auxilium quam vulturis tegmen, vel detracta pellis. Vel enim hæc est cæterarum pellium modo subacta, ac concessione complanata, vel plumosa pilorum serie ornata: vtroque modo, mira quadam, ac natia veluti proprietate, & calorifica vi, ventriculum humanum roborat & fulcit, ac fastidiosam naulean-tisque stomachi vires firmat, ut inter omnes Leuin. lib. 4. de occult. cap. ult. disertè edocuit. Est enim vultur, avis rapacissima, ut miluus, quæ mirum in modum cadaueribus delectatur: cuius naturam, & mores luculenter exaratos lege apud Conradum lib. 3. de auibus, cap. ult. in cuius littera F. ipse ex variorum auctorum sententia scribit, non solum huius animalis pellem, axungiam, & stercus, ventriculum debilem firmare, sed etiam resolutis corporibus, & frigidis morbis detentis miro esse ex vfu.

Deinde nil æquè ventriculi coctionem iuuat, quam corpus humanum, si ventriculum contingat: hoc probat Gal. lib. 7. meth. cap. 7. de curanda frigida sicca intemperie ventriculi, dum sic ait. Et is verò quæ ventri extrinsecus applicantur, boni habitus puellus vnà sic accubans, ut semper abdomen eius contingat. Sunt qui catellos pingues in hunc usum habeant, neque id in aduersa modo valetudine, verum etiam in prospera. Tales itaque is, qui propter siccitatem quoque solum imbecillum ventriculum habent, sunt idonei, &c. nullus enim calor, naturali nostro magis est conformis. Quæ verba ad vnguem transtulit Auic. 13. 3. tract. 3. cap. 5. vno solum addito, quod cattum masculum nigrum ad debilitatem digestionis amplexari iubet, sed ex aliorum loquitur sententia: nam ut scitè docet Auenzoar. in proæmio lib. 1. & refert ex eo Rabbi Moles part. 2. n. 39. scitum, & probatum est. quòd odorari anhelitum cattorum, habet consumere humiditatem radicalem pulmonis, & totius corporis. Firmat Conciliat. & Eustach. in suis libris de venenis, cap. de cerebro catti. Nam respiratio felium malefica, venenosa; ex ea enim exurgit veneficus vapor, qui inspiratus, meatus cerebri obstruit, & spiritus animales tabifica vi congelat, ut aduertit Ponzettus lib. 2. tract. 6. cap. 3. ex cuius haustu, fatuitas, & phthisis, sic notante Mathiolo ad lib. 6. cap. 25. Dioscorid.

Insuper, ut ad pensum redeamus, omnia hæc ab auctore relata auxilia, coctionem iuuant, quoniam naturales actiones, quæ ab innato calore proueniunt, à simili iuantur extrinsecus. Nam quid æquè concoctioni ventris conferre nouimus, quam illi humanum corpus admotum? inquit Galen. lib. 5. de simpl. medic. facult. cap. 5. vnde nonnulli tum puellos, tum catellos per quietem ventri imponunt. De quo argumento sat plura docuit Petrus de Peramato, lib. de facult. cap. 8. Hocque auxilium est magis proprium, cum temperatum sit, (calor enim tem-

perato calore fouetur) naturæ humanæ simillimum cum sit: ob id non negandum fomenta huic vni esse inepta; ea enim Gal. lib. 1. de diff. feb. cap. 4. summopere laudat in iis, qui cruditate laborant, dummodò modica adstringendi vi polleant, temperato sint prædita calore, quæque naturam roborant, & coctioni suffragari queant: cætera laxantia fomenta, & cataplasmata nimium condemnat, lib. 1. meth. 15. & 12. eiusd. c. 3.

Plura in cit. cap. de const. art. medic. refert Gal. quæ coctioni summè opitulantur. Ea sunt quies, calefactio moderata, boni succi ciborum mediocri vltus, vini modicè calidi potio, frictio moderata, moderatus aquarum calidarum vltus. Quies idcirco coctionem iuuat, quòd distillari corpora non sinat, spiritusque ac naturalem calorem seruet atque contineat, quos motus immoderati dissipat & resouit: est enim quies, teste Gal. 4. aph. com. 13. otium & ab exercitatione vacatio, seu feruatio quædam ab omni tum animi, tum corporis motu. A cibo enim ob id hæc interdicitur, ne vel præcipiti motu, crudus, & fluctuans cibus in viscera rapiatur, obstructions, & cruditates in iecore & venis facturus, vel reuocato, curis, studiis, vel mentis intentione, ad caput natium calore, à ventriculo, iecore, officinisque, coctionis munus feliciter minus procedat. Quod probè cognoscens Celsus lib. 1. cap. 2. literarum studiosos monet, si lucubrandum eis sit, ne post cibum, sed post coctionem literis incumbant; quos esse debilis ventriculi, ob hanc, & alias multas causas, firmat eleganter Marfilus Ficinus lib. 1. de studios. sanit. tuend. cap. 4.

Porro quemadmodum moderata quies coctioni prodest, sic exercitatio mediocri eidem non leue adiumentum præstat, quæ Gal. testimonio lib. 2. de sanit. tuend. cap. 2. naturalem calorem suscitatur, deducit in corpus alimentum, eius immutationem magis expeditam procurat, faciliorem coctionem, & meliorem nutritionem efficit, exiguos meatus repurgat, excrementa expellit. Boni succi ciborum moderatus esus idcirco coctioni confert, quòd euchymi cibi facili negotio à natura superentur, minimeque excrementosi sint, ac præterea cocti, nostri corporis substantiam adaugeant, & foueant. Ob eandem causam vini modici vltus coctionem promouet, quoniam probè celeriterque spiritus instaurat, sanguinem generat, vires omnes roborat, atque confirmat, & si quæ fortè ex frigiditate, & humiditate nata sit intemperies, eam securissimè, & circa molestiam persanat, ex Gal. 8. de compos. medic. sec. loc. cap. 7. dummodò non sit valdè potens: hoc enim calorem nimis accendit, spiritus dissipat, fluxiones excitat, & coctionem peruertit. Frictio lenis & suavis, auctore Gal. 2. de sanit. cap. 4. vitale robur adauget, natium calorem excitat, spiritum & sanguinem in partes trahit, & alimentum in corpus promptissimè distribuit. Dulcis aquæ lauacrum modicè calefacte, calorem nostrum sympathia quadam fouet, & auget, cutem laxat, & fuliginosa excrementa expurgat, æqualem per totum corpus calorem diffundit, siccitatem attemperat; ventilat corpus, dummodò ab assumpto cibo non administratur; nam crudum alimentum intempestinè in omne corpus distribuit, & obstructions facit. Quomodo autem calore corporis humani, nostri corporis calor foueri possit, pro maiori historiarum explanatione, lege Vallesium in lib. de sacra philosophia, cap. 29.

QUESTIO XXXVII.

Quòd calor naturalis non sit elementaris, sed cælestis, æthereus, atque diuinus. Contra Peramatum, Argenter. Scaliger. Conimbricenses, Poncium, & communem Philosophorum, & Medicorum sententiam.

COMMENTARIUM.

Calorem naturalem.] Illa verò concinne admodum huic parti appingetur, ex Aristotelis, inter Philosophos handquaquam postremi, de calore naturali coquentis disceptatio, num scilicet is elementaris sit & igneus, an

altioris originis, æthereus, cælestis, atque diuinus. Calorem nostrum naturalem, qui coctionum, & aliorum operum, quæ non sine magna admiratione in viuentibus fieri cernimus, auctor est, longè esse diuersum ab igneo & elementari multa demonstrant, eaque irrefragabilia argumenta. Nam ille est membris salutaris, mitis, benignus, animæ promptissimum instrumentum, originis valdè præstantioris, viuificans demùm, & supra elementorum naturam existens. Nisi enim ita concedamus, vnde viuere, nutrietur decrepitu, sentiet, ac mouebitur? vnde viuere serpentes? vnde increfceret papauer, mandragora, ac vniuersum stirpium frigidarum genus? Quomodo si calor opes omnium functionum viuentis, vincente in his frigiditate, vitales operationes referri possit calori, nisi de mus natium nostrum primigenium, esse cælestem, & nimium elementaris caloris vires superantem, qui concoquat, humectet, roboret, vniat, & generet? lege Riolanum in lib. Physiol. Fernelij mentem graphicè explanantem, quem cum Fernelio aberrasse, ad raum vltique contendit Poncius in com. text. 1. lib. Hip. de diata, cuius argumenta, & alia illis similia infra soluentur.

Secundò. Sol, & homo generant hominem, ex Philolopho lib. 2. physiol. cap. 2. text. 26. quod intelligi debet, propter caliditatem, quam ei tribuit; non enim aliud præstare potest. Huc aliud & illud lib. 2. de generat. anim. cap. 3. quo apertè nostram sententiam confirmat. §. Calor quo animalium vita continetur, quo peruenit omnis eorum actio intermoritur, neque ignis est, neque ab igne ortum ducit, sed in spiritum calidum delapso insidet, &c.

Hic spectat illud Ouidij.

Est Deus in nobis, sunt & commercia cæli,
Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Et Virgilius inquit:

— Cælestis origo

Seminibus. —

Instabis, Arist. illud dixisset, si considerentur admirandi effectus quos efficit, quia non agit secundum vim elementis, sed secundum vim animæ; & sumit vim, & vigorem cælestium causarum, à quibus dirigitur. Non placet solutio: ea enim opinionem nostram roborat: aliquando enim per effectum ad causarum cognitionem peruenimus, & quoniam Aristot. effectus intellexit admirandos caloris, idcirco nesciatu est hunc calorem esse igneum, sed cælestem ac perfectiorem.

Tertiò. Calor in animalibus reperitur, nec ignis est, nec ab igne originem ducit, ex Arist. lib. 2. de generat. animal. cap. 3. sed est proportione respondens elemento stellarum. Ergo non igneus, sed cælestis. Si enim in recitandis, Solis & stellarum facultatibus paulisper immoreris, hæc ignem generare, & ad mixta generanda sufficere inuenies. Patet id manifestè, in speculo concauo à Solis radiis affecto, qui ignem in sibi proximo ligno, vel stupa generat, & accendit. Sed quod potest producere maius, poterit etiam producere minus. Ergo cum Sol possit producere ignem, poterit etiam functiones ignis obire, caloremque generare, quem ignis in generatione mixti præstare dicitur: quare superflue ponitur ignis, ut infra latius agemus.

Hanc Solis caliditatem admirati prisce, eam flammis comparabant, & acerrimam esse dicebant, ut constat ex Virgil. lib. 4. Æneid.

Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustrat.
Et lib. Georgicor.

— Rapidæ potentia Solis.

Acrior —

Quòd si dicas, diuersum esse calorem, quem præstat ignis, ab eo quem præstat Sol, falsa pronuntiabis: quoniam calores hi tub eadem specie infima continentur; & omnes calores sunt eiusdem speciei, & eandem proprietatem fortiuntur essentialem: nam proprium caloris est congregare homogæna, & disgregare heterogæna, auctore Philolopho lib. 2. de gener. & corrup. 2. 3. & 4. quare si hæc proprietates insunt calori ignis, Solis etiam calori conuenient.

Aded enim hæc vera sunt, ut ignem ad mixtionem non concu-

concurrere affirmant veterum peritissimi, quos refert Dominicus Mannus Mirabellus in *sua polyantha*, fol. 207. Sol enim accessu suo vberiore calorem præbens, florescere plantas facit, fructusque liberaliter producit, quare mundi oculus, seu cor appellari solet, ut notat Cælius Rhodiginus lib. 2. *antiqu.* 18. & lib. 7. *cap.* 29. quod omnibus mixtis vice cordis calorem impertiat. Exemplo tibi sint animalia, quæ hyeme in terræ latibulis semimortua degunt, & remissio feræque extincto eorum calore præambientis frigiditate, velut inanima apparent, quæ verè & æstate reuiuiscunt, & excitato eorum calore à Sole vires suas recuperant; & non solum hæc, immò corpora humana tabida, & natio calore ferè destituta, in hyeme, accedente vernali calore, pinguescunt, & multo fiunt robustiora, ut notabili exemplo firmamur lib. 3. *de praxi admiranda*, obs. 115. Hoc confirmant Conciliat. *dis.* 48. & 59. *Marcellus in lib. 2. de anim.* 143. & 144. Mirandulanus lib. 3. *aduers. Astrologos*, cap. 5. Bartholom. Anglic. lib. 3. *de rer. propriet.* cap. 1. Niphus lib. 1. *meteor.* com. 35. q. 2. Fernel. lib. 4. *physiol.* cap. 1. & luculenter multo antea confirmauerat Auer. lib. *de substant. orbis*, 2. & lib. 1. *metaph.* com. 18. *ad fin.*

Magna enim est Solis potestas in hæc inferiora, de cuius præstantia Cicero lib. *de somn. Scip.* sic ait. *Deinde subter mediam ferè regionem Sol obtinet, dux, & princeps, & moderator luminum reliquorum, mens mundi, & temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce illustret, & compleat, &c.* Et lib. *de natur. deorum*, sapè Solem esse calidum & igneum confirmat, & non solum magnam posse gignere caliditatem, sed etiam ipsum ignem contestatur. Neque est negandum, corpora cælestia maximam vim habere in hæc inferiora: nam non solum per motum, sed per lucem, immò per fortissimas alias qualitates, & vires occultas, quas influentias vocant, mundum hunc inferiorem mutant. Nam ineunte vere, dum Sol ad nos redit, arbores incipiunt fronde virere noua: insecta, muscæ, scarabæi ex sterquilinio, Solis tempore suscitantur, animalia omnia cæstro veneris percita, ad prolem incitantur. Eodem verò recedente, defrondescent arbores, marcescunt herbæ, insecta moriuntur, languet Venus, ut ex multorum retulit mente auctorum Ioannes Ionstonus, vir in auctorum lectione versatissimus, lib. *Thaumaturg.* cap. 1. *de admirandis calis*, artic. 7. *de Solis in hæc inferiora influxu.* Hæc fuit Platonis opinio, ut testatur Damascenus in lib. *de consolat. medic.* estque Mathematicorum communis. Eam defendunt Magnus Albert. in 2. *distin.* 14. Abulensis lib. 3. *Regum*, cap. 17. *quest.* 9. Ioan. Maior in 2. *dist.* 14. *quest.* 5. Ferrarion. 3. *contra gentes*, cap. 84. Venetus 2. *meteor.* cap. 1. Saxonia 2. lib. *de calo.* *quest.* 12. Scias ergo, ut eruditissimè Stephanus Rodericus Castrensis notauit, lib. 2. *meteor. microcosm.* cap. 14. & lib. 3. *cap.* 1. quod à Sole omnis est vita: hic nos genuit, illuminat, calefacit, totius denique ignis fons atque origo; & cum cælesti virtute omnia consistant, ac fiant omnia, Solis virtute consistere, ac fieri dicenda sunt. Quod autem Sole medio sufficiens caliditas ad mixtionem gigni possit, insinuat Manardus, 15. *epist.* 5. & quod Sole cuncta viuant, producantur & conferuentur, firmat Vallesius com. in lib. 4. *epidem.* text. 8. immò & ipse Galenus lib. 3. *de usu part.* cap. 10. & 3. *de temp.* 5. asserit Solem, & ignem actu esse calida: & lib. *de compagin. membror.* Solem calidum esse & siccum, animamque, cor, hepar, cerebrum creare affirmat: & lib. 3. *de dieb. decretor.* 2. ipsum esse auctorem quatuor anni

temporum scriptis, quod alludere videtur illud Virgilij lib. 1. *Georg.*

— Vos ô clarissima mundi
Lumina, labentem cælo qua ducitis annum.
Quanta autem sit ad naturas variandas Solis vis, ac potestas, ex veterum doctrina satis accuratè explicuere, eloquentissimus Lælius Bisciola tom. 2. *horar. successiu.* lib. 12. *cap.* 7. Vallesius lib. *de sacra philosop.* cap. 26. & notauit Ioan. Guaniuerus lib. 3. *de influxu planet.* cap. 3.

Quid plura? nonne Solis radij per aquam, & aërem intus mare penetrant caliditate sua, ut virtus transit per nervos apud Galen. lib. 1. *de symp. caus.* cap. 5. Nonne Gal.

A lib. 1. *de dif. feb.* cap. 3. 4. tantam esse Solis caliditatem affirmat, ut eius calore febres generentur: Nonne lib. 4. *de compos. medic. per gener.* c. 3. Solem pro medicamentis concinnandis, & emolliendis, vel ignem cum Sol abest, convenientem esse asseruit? immò in Sole melius quam in igne præparari metalla proficitur? Ex quibus patet, Solem maiorem calefaciendi vim igne ipso habere. Explicat eleganter Iustus Lipsius lib. 2. *physiolog. differat.* 13.

Quartò. Calor ad generationem mixtorum moderatus debet esse, non absumens: atqui caliditas ignis immoderata est, & principiis vitæ valde aduersa. Ergo. Ob hanc causam Herodotus, ignem, belluam audissimam, inexplēbilēque vocat, quæ ad vitam, generationemque profecti non potest, cum omnia calore, & siccitate absumat, ex Aristot. lib. 2. *de ortu & interitu*, cap. 3. & referunt Conimbricenses, com. in lib. 1. *Arist. de calo.* cap. 2. *quest.* 5. *art.* 2. *ad fin.* luculenter. Tanta enim est ignis immoderantia, ut impossibile quasi videatur, rem ad eò voracem, ad actionem ad eò modulatam, qualis est vitalis, per se concurrere: ignis enim omnia depascit, & corruptioni magis quam vitæ infernit, furibundus enim, & edax illius calor est.

Scilicet ignis edax summa ad fastigia vento

Voluitur: exuperant flamma, furu æstus ad auras.

Contra, solis calor tepidus, moderatus, benignus: tanta est eius in hæc inferiora potestas! Ob quam causam Plato, ipsius boni filium conspicuum nuncupauit, ut refert Cælius 13. *suar. antiquit.* 14. Demum plurima silentio inuouo, quæ de solis præstantia, ex veterum & iniuniorum decretis proferunt Cassaneus 12. *part. catalog. gloria mundi, considerat.* 8. Tiraquellus lib. *de nobilitat.* cap. 31. num. 366. nam ille tanquam elementalium virtutum dominus, caloris radios effundit, quibus vitam, sensum, motum, sublunariis abundantissimè elargitur sua salubri, viuificaque vi, ex Cælio 14. *antiqu.* cap. 14. Denique cælestium vires in Sole, & à Sole sunt omnes, & Solis lumen est ipsi deo simile, ob multas rationes evidentes, quas eloquentissimè proposuit Marsil. Ficinus libello *prop. de Sole.*

Argentarius com. 2. in *art. medic. Gal. mihi fol.* 109. respondet, verum esse, Solem posse sufficientem calorem generare: attamen Solis caliditatem se habere, ut causam efficientem, ignis verò caliditatem, ut materiam. Hoc fictitium est; nam calor, elementalisis qualitas est, & omnis qualitas expers est materiæ: quare neque materiæ rationem gerere debet. Præterea ex ipsius sententia sequeretur, idem respectu eiusdem esse causam efficientem, & materialem.

Solis ergo caliditas, miti sua, saluiferaque vi, ut ait Plin. lib. 2. *cap.* 6. omnia bona in sublunari regione contemperat, ac modificat. Hic tanquam principale naturæ regimen, ac numen, vices temporum, annumque semper renascentem ex viu naturæ gubernat. Hic cæli tristiciam mitigat, atque nubila humani animi ditcutit. Hic lumen suum cæteris sideribus communicat. Demum ex Platonis sententia, ut notat Rhodig. 13. *antiqu. lect.* 12. ipse cælestis est ignis, animal sempiternum, altrum animatum, diuturnum, maximum, & in lib. 1. *Genes.* cap. 1. luminare maius appellatur. Quapropter Aillyrij, & Chaldæi Solem summo cultu venerabantur, ut tam multis auctorum testimoniis probat eruditissimus Ottho Heurnius lib. *de philosophia primordiis*, tract. 2. *cap.* 5.

Quintò. Si elementum ignis ad nostram generationem concurreret, ex sua regione purum, ut perfectissimum effectum efficiat, debet aduenire: sed hoc implicat, quoniam violenter ignis deorsum descendit: nam animal non est, ut versùs omnem positionem moueatur. Deinde. Si vnumquodque priùs suam, quam vniuersi conseruationem intendit, quomodo à reliquo segregatur igne, & gratia mixtorum suum deserit locum, inferius autem è contra contrumpitur. Respondet Argentarius *loc. cit.* descendere portionem ignis à sua regione in hæc inferiora ad mixtorum generationem, crassiores ab aère sibi vicino redditam, & motu cæli depulsam. Sed hæc responsio meras sapit nugas. Nam quod spectat ad illum impulsum, falsum est. Deinde motus cælestis est circularis, motus

motus verò quo ignis tendit deorsum, est reclus. Præterea. Sequeretur ex eo ignem perpetuò in hæc inferiora desilire sine intermissione vlla, nam cælestia corpora circulari illo motu continuò mouentur; atque proinde aër nunquam videretur sine flammis. Illud verò de particula ignis crassiori reddita à sibi proximo aère, veritatem obtinere non potest: nam vel aër ignem allicit, & à sua regione præcipitat, vel ipse ignis grauis redditus, ratione grauitatis tendit in centrum. Si primum erroneum est, nam aër contactu ignis rarior euadit, ac proinde & eadem, & maior ratio daretur; quod aère contactu ignis, qui maioris est quantitatis, ac actiuitatis sursum effratur, quàm quod ignis deorsum ab aère minus actiuo detrudatur; maximè cum aër non sit ita actiuus, ut possit illam particulam in suo loco positam, & tantæ efficaciam, à tam magna mole seingere. Si secundum, inde te falsum protulisse deprehendes; nam hic ignis quem nos habemus, ponderosior multo cum sit, non solum aeri, & terræ, sed etiam aquæ, vel ipsius substantiæ quam depascitur, vaporibus commixtus, sursum, & non deorsum tendit. ob multas causas inferius assignandas.

Conimbricenses acutiùs ratiocinantur, in com. lib. 3. *Arist. de calo.* cap. 5. *quest.* 1. idicuntque ignem ideò suam regionem deserere, & in hæc inferiora violenter descendere, quia à quadam vi compellente detruditur. Coniuit solutio. Nam quæ est hæc vis compellens, & vim faciens igni? Estne aliqua qualitas occulta, ad quam, dum non datur locus fugæ, etli doctissimi promptissimè confugitis? Vel ergo hæc semper, vel per interualla exercet operationem suam. Si primum, sequeretur continuum esse prouentum ignis in hæc inferiora, ac proinde sine intermissione ignis vbique, ut ita loquar, plueret. Secundum stare non potest, cum generationes rerum in hoc orbe continuò dentur, ad quas debeat ignis concurrere continuò.

Sextò. Maturatio coctio est, & à calore naturali perficitur, ex Arist. lib. 4. *meteor.* cap. 3. *in init.* Sed fructus maturantur interuentu caloris cælestis. Ergo cum non alia ratione fieri hoc possit, nisi quatenus auget, & perficit calorem innatum, sequitur hunc eundem esse cum Solis calore, & ab eo genitum. Quod verò de nostro calore in medium protulimus, id non de Solari solum, sed de cælesti, Lunari scilicet, & stellarum intelligas, æthereo illo, atque diuino. Nam Lunæ in hæc inferiora maxima est potestas, cum eà sit minor Sol, auctore Arist. lib. 4. *de generat. animal.* cap. vlt. & cum sit inferiori mundo vicinior, magnam & assiduam effectuum varietatem ostendit. Hoc nobis, ipsa sine ratione animalia, luce clarissima ostendunt, quorum exempla asserit ex professo Plin. lib. 2. *cap.* 41. Lunæ motus causa est omnium permutationum, quæ in corporibus accidunt, ut lib. 3. *de dieb. decretor. ferè per totum* Galen. ostendit: illa enim actus maris causa est, ex Ptolomæo, lib. 2. *cap.* 12. Cicer. lib. 2. *de natur. deor.* Plin. lib. 2. *cap.* 97. Strabon. lib. 3. *de fin. orb.* Magno Albert. lib. 2. *tract.* 3. *cap.* 6. Albumasar. lib. 2. *maioris introductorij ad Astronomiam*, Ficin. cap. 6. *ad Plotin. librum.* Licet enim Lunæ opera, Solis operibus sint inferiora, auctore Galen. *loc. cit.* tamen his duobus luminibus vitam nostram moderari, & illorum beneficio constare, testatur Macrobr. in *somn. Scip.* cap. 19. *in fin.* nam mortalium corporum auctor est, & conditrix, eodem auctore *loc. cit.* cap. 11. Sed ne de re manifesta fastidium proluxa oratione generetur, ad ea, quæ de planetarum, & stellarum vi in hæc inferiora, veteres prodiderunt, breuiter transeamus: harum enim cursu res humanas disponi; firmat Macrobr. 1. *Saturnal.* 17. *in init.* hæc enim sunt cælestes ignes, apud ipsum, in *somn. Scip.* cap. 14. quarum plurimæ calidissimæ sunt, & sicca; nam Mars, Aries, Sirius, & Canis vterque, ingentem caliditatem, & siccitatem in nobis producant, immò & Scorpis, de quo Virgil. lib. 1. *Georgic.* & lib. 10. *Æneid. parum ante med.*

Ipse tibi iam brachia contrahit ardens

Scorpis. —

De quarum vi & efficacia sat plura dixere præci, & poë-

tæ omnium vetustissimi auctores; de quorum numero sunt Iul. Firmic. lib. 8. *cap.* 9. Plin. lib. 18. *cap.* 28. & alibi passim. Ioan. Pontan. lib. 3. *de stel.* Pierius Val. lib. *Hier.* 44. Galeor. Martius lib. 36. *de promiscua doctrina*, Cælius lib. 17. *antiqu. lect.* 27. quorum siderum, & præsertim canis effectus Plin. describit lib. 2. *cap.* 42. & lib. 14. *cap.* 18. nam feruent maria ex oriente eo, fluctuant in cellis vina, mouentur stagna, canes maximè aguntur in rabiem: eo enim tempore exurit natura, quia Sol & vertici nostro magis propinquat, & in nostro hemisphærio longiorem moram trahit, ut scitè docuit Manardus 15. *epist.* 5. *in initio.* Si ergo Sol, dux, & moderator est reliquorum luminum, & stellis præstat, necesse est ut Solem, qui moderatur nostra, omnium quæ circa nos geruntur, fateamur auctorem: nec mirandum, nam terra respectu corporum superiorum est instar puncti; ut lib. 1. *meteor.* cap. 14. Philosophus firmat, & probant Ptolomæus cap. 6. *epist.* 1. & Macrobr. lib. 1. *in somn. Scip.* cap. 20.

Vltimò, Gal. lib. *de marasmo*, cap. 3. reprehendit omnes asserentes calorem naturalem similem esse igni: quoniam ignis corrumpit materiam in qua accenditur, at verò animalia non sic sortita sunt calorem naturalem, sed alio modo ab ipso sunt conseruanda, & gubernanda. Igitur caliditas naturalis non redolet conditionem elementis ignis, sed altioris originis est censenda, ut Lælius Bisciola tom. 1. *hor. successiu.* lib. 16. *cap.* 19. disertè contendit.

Sed soluenda sunt plura, quæ contendunt ignem concurrere ad mixtionem nostram. Quorum primum est Argentarius lib. 2. in *art. medic. loc. cit.* Conimb. lib. 3. *Arist. de calo.* cap. 5. *quest.* 1. Scalig. *exercit.* 9. in *Cardan.* Vnum est corpus circulare quod mouetur. Ergo necesse est, ut habeat centrum, & circumferentiam; & vnum elementum sit quod ad centrum, alterum quod ad circumferentiam moueatur. Ignis ergo & terra necessaria fuerunt, quæ vni debent, ut vnum mundum efficerent: hæc, duo postularunt vincula; vnum enim non potest sufficere, nam illud tenderet ad medium, & simul ab eo recederet: duo ergo, aër, & aqua quorum vtrumque & graue, & leue est, & à medio, & ad medium mouetur. Hæc est præcipua eorum machina, quæ solum probat dari ignem in rerum natura. Dic, falsum esse, vnum esse corpus circulare mobile, nam plura sunt. Denique in suprema regione non est ignis, ut latius infra, qui circumferentia sit; quo posito aqua esset medium: nam neque ad eò grauis est, ut terra, neque ad eò leuis ut aër, sed latis est ut copulet aërem & terram, quod contigua sit centro, & circumferentiæ; nam aqua contigua est aeri, qui respondet superfici, & contigua est terræ, quæ respondet centro.

Secundum. Calor naturalis est compositus ex calore, & frigiditate, ex Galen. lib. *de irem.* cap. 6. & lib. 8. *de placit.* 7. Ergo sicut frigiditas elementaris est, sic & caliditas. Dic, nullum esse inconueniens, frigiditatem esse elementarem, & caliditatem esse Solis, quum hæc, eadem sit specie cum caliditate ignis; differant solum inter se, quoniam hæc immoderantiam, altera mediocritatem importat.

Tertium. Sicut caliditas ignis calefacit, resistit refri gerantibus, extenuat, resoluit, sic calor naturalis. Ergo est ab igne. Dic, non rectè inferri consequentiam, maximè quum calor Solaris eisdem efficiat effectus, quos ipsi tribuunt igni, quum eius caliditas, & ignis sint eiusdem speciei.

Quartum. Calor naturalis conseruatur sanguine & spiritu auctore Gal. lib. *de curand. rat. per sang. mis.* cap. 5. Sanguis tamen, & spiritus constant ex quatuor elementis: igitur & calor naturalis est elementaris. Dic sanguinem, & spiritum non solum ex tribus elementis, sed ex calore Solari constare, quem præstantiores effectus producere igne, supra explicuimus.

Quintum. Calor naturalis augetur, roboratur, & quum est languidus, admotis medicamentis calidis, quæ pollent ignea caliditate, redit ad pristinam naturam: igitur elementaris est: nam si gradus aliquis introducitur, & facit ipsum redire ad pristinum statum, est, quoniam iste est idem natura cum præexistente. Dic, illa medicamenta non

nam horum respirationem sibi esse valde commodam experiuntur. Demum si morbus ab vno corpore in aliud communicatur, cur non sanitas, si contrariorum eadem est ratio?

Ob hæc dicendum, sanitatem quæ consistit in temperamento, posse communicari: nam sicut morbus contagiosus ille est, cuius qualitates mediante seminario corporibus sanis communicantur; sic sanitas temperamenti, mediante calore nativo, & per halitus è corporibus sanis emanantes potest communicari. Est tamen inter sanitatem, & ægritudinem discrimen, quoniam hæc ob seminarij efficaciam promptius communicatur; illa verò difficile, & post longum temporis intervallum: sanitas verò in conformatione, & vnitatem, non est actiua, & ideo non communicatur.

Sed quid respondebimus Aristoteli asserenti contrarium? Clarissimus Montanus *part. 2. medic. fol. 373.* vt tantum auctorem à calumnia vendicaret, hunc innuit solvendi modum, dicens, sanitatem sensibilibiter sumptam esse quietem, si verò insensibiliter consideretur, esse alterationem. Sed si veritas bilance ponderanda est, neque Aristoteles, neque ipse eius interpretes problematis solutionem exactè pensarunt; nam materia morbi, & sanitatis, cum sint affectus, non in passione, sed in morione consistit. Et sicut morbus, qui causam habet à qua dependet in conseruatione, assidue mouet, sic sanitas pendet ex commensuratione primarum qualitarum, & humorum, quæ causæ semper agunt, & mouent contra operando, ergo sicut morbus communicatur, sic etiam sanitas, cum in motu consistat.

Rursus reddit causam Aristoteles, dum querit, quare virtus est communicabilis, & non sanitas? Respondet, quia bona corporis imitari non possumus, animi verò maximè non quadrat responsio, nam gaudium & tristitia, sicuti in tempestiue adhibita morbum inducunt sic tempestiue sanitatem efficiunt. Præterea, non solum bona animi, sed corporis possumus imitari, & consequi: nam quemadmodum homo virtuosè operando efficitur virtuosus, sic etiam æger ex approximatione corporis sani efficitur sanus, ex complexu enim pueri boni habitus, illi qui habent ventriculum debilem, aut paralyticum, tremoremque patiuntur, sanari solent, quam vtilitatem alia vel calidissima medicamenta non præstant: nam si frigidum senem multis vestibus obruas, onerabis multum, calefacies nihil, quia ex non nisi cohibito interno calore calefaciunt: si linteis calidis inuoluas, is calor cito euanescit: si frices, corpus exsoluit. Solum humanus calor, cum diu durer, mitis & luapis, alterum corpus calefacere potest.

HISTOR. LXVII. GALENI,

De inappetentia.

Miua cydoniorum, ad deiectionem appetentiam, mirabilis.

Nos autem & medicamentum, quod ex succo struthionum conficitur, quodque iis, qui deiectionem habent appetentiam, est accommodatissimum, quum forte in loco conspicuo non esset positum, tandem post annos septem inuenimus, nihil in qualitate mutatum: crustam enim in ore vasculi densam fecerat, cuiusmodi in melle sæpe numero, & aliis quibusdam accrescit. Componitur non ex melle solo, & malorum succo, sed piperis albi habet quidpiam, & zingiberis, & aceti, & c. Galenus lib. 2. de aliment. facult. cap. 23.

PARAPHRASIS.

Malorum cotoneorum multiplex esse genus, Plin lib. 15 cap. 11. confirmat, quorum omnium succum deiectionem appetentiam esse ex vfu, nullus Medicorum it inficias: austeram enim cum sint, adstringunt, vt lib. 4. meth. c. 7. lib. 4. de comp. medic. sec. loc. cap. 5. comprobant: quod enim Galenus, veteresque Græci austerum vocauerunt, id

stipticum Arabes appellarunt, ex Auic. lib. 2. canon. tract. 1. cap. 3. Auer. lib. 5. collig. cap. 27. vt cotonea, mali punici genera, & reliqua esui apta, gustuque gratissima, dummodò cum austeritate dulcedinem, aut iucundam aliam qualitatem habeant coniunctam: si namque amaritudinem obtinerent, vt aloë, & abinthium, ingratiora existerent, quam si solum amara forent: nam dulcia austeram moram trahunt, & in parte cunctantur, compressioneque quadam in lingua intimiora pelluntur: & hæc est causa, quare alimenta melancholica tanto opere ad edendum nos inuicent, vt oliuæ, ceruina cato, caro ossibus adhærens, & ex visceribus lien.

Austeram ergo contrahunt, constringunt, densant, repellunt, incrassant, refrigerant, exsiccant, ex Gal. 1. 4. sec. gener. cap. cit. & Mesuë in canonib. vniuersal. theor. 1. Sic melancholicus succus à liene ad ventriculi fundum delatus, frigidus, siccus, terrestris, & austerus cum sit, ex Galen. lib. 1. de natur. human. com. 39. excitat appetentiam, quia ventriculum constringit, contrahitque, & ipsius os corrugat, ex Gal. lib. 5. de usu part. cap. 5. in fin. & Auic. 1. 1. doct. 4. cap. 1. Quæ enim hac prædita sunt facultate, ad appetentiam conferunt, ex Gal. lib. 1. de caus. sympt. cap. 7. Explicant Vallesius lib. 1. com. cap. 20. Laurentius lib. 6. de re anatomic. quest. 26.

Cotonea enim cum sint austeram, ex Plin. lib. 23. cap. 6. superiores affectus præstare non est dubitandum. Quare ex Dioscorid. lib. 1. cap. 136. stomacho sunt vtilia, cuius firmitudinem conciliant: cæliacis, dysentericis, cholericis, sanguinem excreantibus sunt ex vfu. Exprimuntur ex iis succus, qui difficulter vetustatem sentit: cum enim omnes succi frigidus & excrementitio humore abundantes, acefcant facile, ab hac malorum conditione cotonea & struthæa desciscunt, quæ nec fugacia sunt, nec facile degenerant in acorem. Sic vinum quod ex iis tuis, expressis que fit, tandiu durat incorruptum, sicut & oleum, quod communi vocabulo melinum vocatur.

Cotoneorum caro per cribum translata, & saccharo condita, ad ignemque artificiosè præparata, eadem præbet vtilitates. Alij ex succo cotoneorum, & saccharo conditum efficiunt, ventri suauem, quod eius vires placide roborat, & appetitum exsiccant: in quos vsus aromata miscunt, sic enim incundius euadit, & ad vigorandum ventriculum magis aptum. Neque timendum quòd medicamentum ex permixtis aromatis caput tentet, quoniam à succo malorum in ventre detenta, non ita effumant in caput, quod obtrudit Vega lib. 2. art. medic. sect. 3. cap. 6. nam quum parum sit quod additur, & à succi partibus crassis vis calida aromatum retundatur, hoc incommodum timeri non potest.

Eligantur mala rotunda, parua, & odora, quæ struthæa dicuntur. Si verò Dioscorides magna eligenda consulit ad edendum intelligas: nam cum ante maturitatem maxima austeritate polleant, potentissimè adstringunt. Nihil æquè imbecillum ventriculum à causa calida firmat, ac vni miuæ vocatæ cydoniorum, vt è Galeno colliges lib. 6. de sanit. tuend. cap. vlt. Sed ipsum de simplici intelligito, quam parat Galenus ex succo cydoniorum, aceto, ac melle decoctis; nos verò è saccharo eadem paramus. Alia dicitur cum aromate, quæ cum melle, zingibere, vino, & aliis aromatis parari solet; vtraque ventriculum roborat, hepar, & cætera viscera firmat; suscitatur appetentiam; coctionem iuuat; vomitum, & alui profuuium cohibet: præcipue verò si zingibere condiatur, quod ad flatum discutiendos mirum est auxilium; flaccido deinde ventriculo, & cruditate ex humoribus pituitosis contractæ summopere opitulatur. Quocirca oculorum caligines ex densis, crassisque humoribus ab stomacho sursum elatis natas depellit; vliginosum vduumque ventriculum emendat; quem vehementi dolore ob pituitæ copiam oppressum, crebrisque ructibus infestatum leuat, & refocillat. Additur acetum ad penetrationem cuius loco substituitur vinum. Quæ autem quantitas debeat esse mellis, sacchari, aceti, aut vini ad succum, ostendit Haly lib. 10. praxis, cap. 20. & exemplificat Ludouicus Veles, & Bernardus Dessenius tract. de syrups, & non sinit elegantissimus Nicolaus Fontanus lib. instit. pharmaceuticar.

pharmaceuticar. tit. de Syrups. Tu verò de cydoniorum vi, ac facultate, lege quæ graphicè conscripserunt eruditissimus Ludouic. Nonnius lib. 1. de re cibaria, cap. 30. Petrus Lopus lib. de sex rebus non naturalib. qui lectissimo poemate eorum admirandam præstantiam patefecit. De horum alexiteria vi aduersus venena, miram protulit historiam Philarchus lib. 6. histor. eam refert Athenæus Deipnosoph. 3. lib.

HIST. LXVIII. TRALLIANI,

De fame canina.

Fames canina, ob lumbricum 12. cubitorum concitata, hieræ beneficio persanata.

Noui mulierem quandam, quæ cum multa immodica assumeret, omniaque concoqueret, & nunquam satiari se diceret, rosionem verò in stomacho experiretur, & capite doleret, puluerem purgatorium accepit: erat autem is, * hiera. Facta autem vacuatione vermem proiecit, qui longitudine 12. cubitorum, & plures habere putaretur, atque tunc immoderata, & furiosa appetentia conquieuit. Innotuit igitur non bulinon, sed bestiam fuisse, quæ ad cibum sumendum compelleret, omniaque consumeret, & c. Alexander Trallianus lib. 7. suæ Medicinæ, cap. 4.

DVBIVM XLI.

An canina fames à vermibus aliquando ortum ducat.

PARAPHRASIS.

Caninam famem à vermibus, præsertim maximis latissimisque oriri, auctor est Galenus lib. de theriac. ad Pif. cap. 15. hi enim susceptum alimentum deuorando, insatiabile comestionis faciunt desiderium, & nisi corpus cibum assumpserit, intestina rodantur est necesse, auctore Paulo lib. 4. cap. 57. quod enim viuificatum est in intestinis, vbi recens exhibitum cibum consumpsit, postea ipsa solida corpora ardit, vt refert Aëtius tract. 3. serm. 1. cap. 40. summè igitur vires comminuunt hæc animalcula, ex Gal. lib. 3. acut. com. 54. corpusque extenuant & labefactant, quoniam alimentum, substantiam corporis nostri aliturum depopulantur Auic. 13. 3. tract. 2. cap. 12. asseruit, famem caninam sæpe fieri ob vermes, & serpentes longos, quum subito incipiunt venire ad comesta, & appropinquant eis, & dimitunt corpus, & stomachum famelica. Scribit Nicol. serm. 5. tract. 4. de dispositionibus stomachi, cap. 32. de appetitu canino. se vidisse Florentiæ mulierem quandam, quæ propter vermes plurimos, quos habebat in ventre congregatos, non stabat vna hora inter comestionem, & comestionem, & si propter aliquam causam dimittebat cibum vna hora, vehementer cruciatur, vnde pluribus vicibus de nocte surgebat, & comedebat, & finaliter sumptis pilulis ex Colocynthide, emisit phlegmata multa grossa, & vermes in pluribus diebus ultra centum longos satis, & cessauit ab ea appetitibus ille.

Mirabile est, quod hoc loco enarrat hic auctor, nempe feminam hanc, vermem 12. cubitorum expulisse. Quæ nouitate adductus Matth. lib. 9. ad Almanf. cap. prop. de vermibus, legit (duos cubitos) quanquam superiori lectioni potius sit adhibenda fides, prout Gentilis, & Simon Genueus fidei eius interpretes contestantur, & fide digni auctores confirmantur. Narrat Ioannes Michael Paschal. lib. 1. meth. curand. morbos, cap. 33. puellam fame canina laborantem sanitati fuisse restitutam, verme 12. cubitorum, medicamenti purgantis ope, eiectione. Scribit Gesnerus lib. 3. epistol. ad Fabricium, pag. 90. se vidisse non semel lumbricos, 13. cubitorum expulsos. Refert Rondel. lib. de dignoscend. morb. cap. 17. vxorem cuiusdam mi-

litis ex esu aliorum reiecit vermem duorum cubitorum. Quare non dubites de Tralliani dicto, nam in multis ludit aliquando natura, occulto quodam operandi modo, mira & prorsus incredibilia efficiens. Membranam enim tenuem, & valde longam, palmorum viginti, & paulo post alteram longitudinis palmorum octo, eiectione testatur vidisse Valeriola lib. 1. obs. 9. quod antea significauerat Plin. lib. 1. c. 33. Legimus apud Gabucinum lib. de lumbric. c. 13. Recinæ Piceum, puellum, annum secundum, ac menses quatuor suæ ætatis agentem, egressisse latam tæniam, integram, miræ planè longitudinis, rostro acuto, acus piticis more præditam, quæ mouebatur, ac sese contrahebat lubricorum terrestrium more. Cornarius lib. 2. Gal. de compos. medicam. sec. loc. vnum se vidisse firmat lumbricum, longitudinis cubitorum decem. Et Alex. Benedict. in proemio lib. 21. præf. se vidisse, longitudinis 15. pedum: Et quatuor cubitorum conplexisse referunt Beniuen. de abdit. cap. 87. Manard. lib. 3. & 4. epistol. 1. Gabucinus. cap. 3. de lumbric. Amat. 6. centur. curat. 74. Nicol. Monardus 3. simp. cap. de verbera, Felix Platerus lib. de obser. prop. & alij, qui de lata tænia diligentissimè conscripserunt.

Quapropter summa cum ratione asserendum est, lumbricum hunc in ventriculo non fuisse pronatum: sed fuisse latum lumbricum, qui teste Paulo lib. 3. cap. 57. mutatio est adnatæ interiori intestino membranæ; in materiam animalis modo mobilem, quæ sæpe tota redditur longitudine incredibili. Hic vermis, tænia à multis vocatur, continuos stomachi dolores infert, & ad cibos incorrigibilem appetitum: consequitur affectus corporis gracilitas, & imbecillitas cum tarditate; assiduèque famis sensus, vt citato loco retulit Aëtius. Hæc ergo tænia in ventriculo suæ generationis non habuit principium, cum tanta esset longitudinis, & à natura ac capacitate ventriculi aliena valde, ab intestinisque eò ascendisse ad capiendam escam verisimile est. Num autem verum sit Pauli, Aëtij & aliorum dictum, putantium latum lumbricum esse intestinorum interiorum tunican, conuersam in figuram animalis; an potius sit animal ex humiditate oblata ipsi intestinis, hoc est, ex crudo, mucilaginosoque humore ad tænidam ipsa intestina ab asperitate stercoris à natura ipsis donata, generatum, disputant contra Paulum Amatus lib. 1. centur. 6. Mercurialis lib. 3. de morb. puer. cap. 7. Auic. 16. 3. tract. 5. cap. 2. illi suffragatur sententia, vt dicit, latum progigni ex ipsis viscositatibus, fixis in superficie intestinorum, quas comprehendit panniculus mucosus velans eas, quasi ipsi generentur ex eo, & in ipso putrefiant, quod veritati contentaneum est: nam natus lumbricus est rarissimus sit, ex eadem materia, ex qua cæteri fiunt, originem ducit, & in intestinis, in quibus datur locus capax, & spatium idoneum, generatur solum.

Observatio XI.

Tænia admiranda.

Pver quidam in 13. ætatis anno constitutus, quum vermibus esset obnoxius, vno die immani ventriculi dolore concutitur, qui ad duas horas ita increuit, vt ob dolorem ipse moriturus speraretur, præcedentibus syncope, animi deliquio, & anxietate summa. Colicum dolorem suspicati Medici, clysteria parant, vomitum, procurant, ventriculo admovent cataplasmata, & alia anodyna, quæ flatum discuterent, lenirent dolorem, pituitolumque humorem per sedem vacarent. Omnia frustra. Superueniens ego, qui eundem puerum sauisimis doloribus conflictatum antea curaueram, omnem curam direxi ad enecandos vermes, quorum excretionem dolor antea semper conquieuerat. Sed cum multa bido offero auxilia, nihil profeci. Æger viribus iam exhaustus, vigil, & inappetens ad oblata præsidia erat immorigerus. At cum strubundus esset, vinum album obtuli, lymphatum cum aqua prius ligno colubri decocta, & cum succo alij siccij, & 3. 1. theriacæ antiquæ medicatum. Post horam ab hantia aliquantisper quieuit.

Post quatuor horas excreuit per sedem præuis torminibus diris, membranam latam (tæniam diceret) longam palmos viginti quinque, crassiusculam, quatuor digitorum latitudine, rubro, & nigro colore infectam. Hæc in phialam aqua plenam, sese contrahebat. Hac ergo expulsa puer conualuit: in postero à tanto malo Absinthitis vini beneficio præseruatus.

Non nego etiam in ventriculo vermes gigni posse, quidquid contra sentiant Gabucinus *lib. de lumbric. 8. in med. Vallesius in com. Arist. Mercurialis loc. cit. cap. 3.* Iusti Arist. auctoritate *lib. 4. meth. cap. 3.* qui eos in ventriculo gigni non posse, conceptis verbis affirmat: quorum sententiam Amatus *loc. cit.* Altimarus *cap. 81. de lumbricis.* Donatus *lib. 4. de hist. mirabili, c. 26. prope fin.* amplectuntur: nam Philofus est intelligendus de ventriculo lano, in quo non inest putredinosus calor, agens in materiam putredini obnoxiam, & ex qua possunt procreari vermes, quæ cum tenax sit, mucosa, & lenta, ventriculi tunicis hæere potest, quod negabat Gabucinus, explosus antea à Conciliatore *diff. 101. Saponarola tract. 6. cap. 6. & alii.*

Nam si calor extraneus, in materias aptas generationi lumbricorum, quocunque loco sint posita; ita agere potest, vt putrescant; non video, cur in qualibet corporis parte huiusmodi animalia procreari non possint, quidquid partes vitales excipiat Conciliator loco nuper citato, quem coarguit illustrium Medicorum experimentum, nam in pulmone genitos, & per tussim excretos videre Mundella *dialogo 4. Beniuen. cap. 77. de abditis, Fernel. lib. 9. patholog. cap. 10.*

Deinde si in variis corporis partibus ij innascuntur, cur ipsos in ventriculo progigni dubitabimus? Auic *lib. 3. tract. 2. cap. 3.* ex sua, & aliorum sententia, eos in anteriore capitis parte oriri affirmat. Consentiant Rasius *lib. 1. continent. 9. Nicolus serm. 5. tract. 7. cap. 51. Arist. lib. 2. de hist. animal. cap. 15.* In cerebro ex frequenti odoratu basilici herbæ vermem natum vidit Hollerius, *lib. 1. de morb. intern. cap. 1. Beniuen. de abdit. cap. 100. Cornel. Gemma 2. cosnocrit. 4. Trincauel. lib. 9. de curand. affect. 11. Duretus in cap. Holler. cit. Fernel. 5. patholog. 7.* In dentibus ex humore ibi putrescente generari, auctor est Alzaharavius *tract. 7. pract. cap. 4.* In auribus, vidit Vallesius in suo *Philonio, cap. de lumbricis.* Curationem verminationis in auribus, proponunt Celsus *lib. 6. cap. 7. Paul. lib. 3. cap. 2. 3. Tral. lib. 3. cap. 6. Auic. 4. 3. tract. 1. c. 2. 3. de aurium vermibus.*

Per vrinam expulsos vidisse, testantur Mercurialis, *lib. 1. Gymnastica, cap. 7. Rondeletius lib. de dignoscend. morb. cap. 17. Dodonæus in schol. cap. 77. Beniuen. In Hepate vidit Gemma lib. 2. cosnocrit. cit. In vtero gigni fatetur, H. p. lib. 7. epid. in historia filij Diui: quorum copiam per vteri collium excretam vidisse, refert Garcias Lopius, de varia lectione, cap. 13. In corde enasci, mirabili quodam exemplo ostendit Ioan. Hebenstreit. in suo libello de peste; & Stockerus, Petrusque Sphæreus, citati ab Schenckio filio *lib. 2. obseruat. de corde, id confirmant, & nos exemplo quodam admirando notauimus lib. 1. de praxi Medica admiranda, obs. 139. de verme cardiaco.**

Denique si in omnibus corporis partibus vermes gigni possunt, cur non in ventriculo, qui omnis impuritatæ teminarium est, atque origo, materiæque pituitosæ receptaculum existit? Si tamen historiam mirabiles, & monstruosas vermium legere concupiscis, adi doctissimum Beniuen. *lib. de abdit. cap. 2. 85. 87. 92. Gabuc. loc. cit. Amat. 6. cent. 3. Paræum lib. 19. de infant. variol. cap. 3. & 3. lib. nost. 2. de praxi admiranda, ad obser. 38. vsque ad obser. 44. Forest. lib. 21. obseruat. 16. Num autem aliud quod signum certum sit lumbricorum, qui in hominis ventre generantur, disputant Syluaticus *cont. 32. Trincauel. lib. 1. cont. 24.**

Plurima sunt, & propemodum infinita, quæ ab auctoribus ad vermes enecandos proponuntur auxilia, inter quæ primum locum obtinere amara, ab iisdem rati quadam lege sancitum est, quod longa differtaque oratione proponit Galenus *lib. 4. simpl. cap. 20. in hunc modum: nam amara minime omnium putrescunt, minimeque*

vermes, aliæque nonnulla animalcula, qualia in radicibus, herbisque ac fructibus putrescentibus pronenire solent, procreant: maxime namque vidimus in humidis nasci corporibus vermes, ac puriliginem. At quæ exactè amara sunt (voce autem sic ea, quæ nulla sensu notabili alia participant qualitate) omnibus propè animalibus, nedum hominibus, esui inepta sunt: quippe cum animal omne plus minusque sit humidum; amara autem sicca, haud aliter quam cinis & puluis. Itaque nec cinerem, nec puluerem, nec fauillam, nec calcem animal vllum esitat, nec eorum quæ planè amara sunt, quidpiam. Quod deinceps lacus alphaltitis, seu bituminosi exemplo ostendit, in quo ob amaritudinis nimietatem, nullum nec animal, nec planta inesse conspiciuntur: imò cum duo in eum flumini confluant longè maximi, pisciumque copia scatentes, præcipue qui propè Ierichontem fluit, quem Iordanem nominant, nullus omnino piscium flumiorum ostia excedit: ac si captos quis in lacum iniiciat, celeriter mori conspiciunt, &c.

Hoc ipsum infra manifestè confirmat, dum sic inquit: Adè est omnibus tum hominibus, tum plantis inimicum quod exactè amarum est, & quod squalidum pariter, ac siccum est, atque natura velut fuliginem ab assatione referens. Quare Auic. *lib. 2. canon. tract. 1. cap. 3. amaram ait, est grauis substantia, sicca & propterea ipsius purum non recipit putrefactionem, ex qua animal generetur, nec purum ipsius nutrit animal, &c.* Cui sententiæ subscribit Auer. *lib. 5. collect. cap. 27. dicens: In aqua maris, quæ est multum amara, non potest viuere aliquod animal, propterea quia amaritudo est in extremo, nutrimento animalium aduersa, & est dulcedini contraria propter siccitatem solim, sob idque interficit infantes, quando multum ea vruntur, cò quòd sunt in ultimo humiditatis; & vniuersaliter non ingreditur natura amaritudinis in re cibali, quia illa non est nisi medicinalis, & dulcis ingreditur in cibos, & medicinas, &c.*

Cum ergo ex genere eorum quæ tota substantia præter naturam sunt, vermes existant, siue ascarides, & helminthes, siue teretes, siue etiam lati; diraque ac horrenda, imò miseranda mala secum afferant, eos prorsus è corpore expellere opus est. Expelles autem, si prius enecaueris, ait Gal. *1. 4. meth. cap. ult.* Necabis autem amaris medicamentis, tum quoniam hæc vermibus sunt infesta, tum quòd ea esculenta non sint, ex Galeno *lib. 4. simp. cap. 9.* ac idè iis assumptis moriuntur vermes.

Inter amara principatum obtinet hiera, quam obtulit Trallianus ratione lumina, vt ventriculi rosionem, capitisque dolorem conspiceret, vnæque humores in tunicis ventriculi immersos expurgaret, quod medicamentum esse huic vsui præstantissimum, tenet Galenus *lib. 8. de compos. medicamentor. sec. loc. cap. 11. & lib. 6. de sanit. tuend. cap. 2. quod sacrum & amarum veteres appellauerunt, vt refert Galen. lib. de præcognit. ad Posthum. cap. 11. in init.* quibus locis varias refert hieræ descriptiones, quas Aloë, medicamentum amarissimum, & necandis lumbricis aptissimum adornat. Insuper vi etiam purgatrice vna cum stercore pituitosam materiam euacuat, & generationi vermium fomitem subtrahit, vt notauit perdoctus Thomas Monfetus *lib. 2. insectorum, cap. 33. de curatione lumbricorum.*

Vnum aduertat quæso, quod monuit eruditissimus Septalius *lib. caution. num. 109. & 120. vt postquam medicamenta ad enecandos vermes per os fuerint exhibita, illicò propinentur, quæ è corpore eos propellant; nam reuerti vermes putrefactione sua, tet:òque vapore partes superas insiciunt, & grauissima symptomata concitant: quibus, hoc est, virtute enecante & expurgante, cum Aloë prædita sit, non est mirandum, bestiam hanc huius medicamenti ope interfectam. Hoc auxilio fuisse per alium aliam feram excretam, narrat Montanus *l. 4. anascenes morb. cap. 19. Loco Aloës, proximum est Absinthium, Ponticum præsertim: non enim solum amarote vermes interficit, sed ventriculum, & intestina à copia mucosi humoris exonerat.**

Obseruatio XII.

Vermis admirabilis Absinthij ope interfectus.

Intolerabili ventris dolore premebatur quadragenarius alternis diebus; à quo factis variis præsidiiis vix leuari potuit. Ecce vno die, ita truculento premitur circa os sacrum cruciatu, vt ob doloris sæuitiem sine pulsu exanimis redderetur. Eo die multa parantur medicamina, fomenta, infessus, emplastra, clysteria, quæ status discuterent, & pituitosum humorem exhaurirent, sed incallum omnia celebrata: nam dirus dolor auxilia temens, pubemque occupans, præuia lipothymia hominem ad mortis fauces penè deduxerat. Iterum inter Medicos consilium adhibuit. Hi cum vermes adesse suspicarentur (nam æger in pueritia iisdem doloribus afflictus eos excreuerat) ad hos enecandos præsidia triduo præscribuntur. At multis tentatis, perucax malum solum Absinthij efficaciam succubuit: nam ex puluere eius tenuissimo cum Syrupo eiusdem Absinthij parata decem pilulæ ciceris magnitudine, & deuorata ieiuno ventre feram enecarunt. Hæc post duodecim à pharmaco assumpto hotas ex pulla est per sedem mortua, palmi longitudine, pollicis crassitie, alba, & toto corpore lanugine obita, in cuius fronte aderant cornicula duo tenuia cochlearum instar, quæ excreta æger reuixit.

DVBIUM XXXVII.

Quòd dulcia, tam ad præseruationem quàm ad curationem lumbricorum reprobata sint. Contra Gabucinum doctissimum.

COMMENTARIUM.

Hæc.] Legebam nuper ingenti studio aurea Hipp. scientissimi opera: indidem quum alia præciara præscripta, quæ mihi egregie suffragata sunt, illud fuit præcelebre, quod *lib. 4. de morb. num. 43.* manifestè asseruit, ex lactis vsu propter dulcedinem vermes generari. Ratio firmat: nam si amara eos interficiunt, dulcia eos progignent; nam eorum generationi materiam subministrant, còsque genitos sua dulcedine foment, & alunt. Vnicuique enim animali concessum est, dulcibus & iucundis delectari; nam succus dulcis gratissimus est, & nutriendis corporibus summè familiaris, ex Gal. *lib. 1. de caus. symp. cap. 6.* quoniam dulcis sapor ex caliditate mediocri, & substantia non admodum crassa ortum ducit; quare linguæ appositus modorata aperit, modicè calefacit ac humectat, & citra violentiam apertos linguæ meatus subintrans, diu ibi manet; quo fit, vt natura hac temperie gaudeat, plurimumque oblectetur. Quapropter omnium quæ nutriunt, communis dulcedo est, ex Gal. *lib. 4. simpl. 14. & 3. eiusd. cap. 5. & lib. de alimentor. facult. cap. 64.* nam nutriendis, aut plus aut minus est dulce, cum hoc sit maximè naturæ delectabile, ex Auic. *lib. de virib. cord. tract. 1. cap. 8.* idque appetitus sanus promptissimè eligit, ex iplo *13. 3. tract. 1. cap. 17.*

Cur verò hoc ita accidat in eodem, de facult. natural. *lib. cap. 10.* causam attulit Galenus, dicens, nutritionem esse vacuari repletionem: atqui quod vacuum est, familiare erat: quamobrem quod nutrit familiare sit necesse est. Hac ergo dulcedine allecti lumbrici, huc illucque per corpus insipientes oberrant, vt ea frui possint, in qua cursitatione vellicant intestina, & ad ventriculum capiendæ escæ causa ascendentes, pungunt ægros, lacerant, atque excruciant.

Quod verò dulcia ad generandos vermes sint aptissima, patet; nam ea succos crudos gignunt, quos esse materiam, ex qua promptissimè horum animalium generatio consistit, docuere Gal. *3. aph. com. 26. Paul. lib. 4. cap. 57. Actius tetrab. 3. sermon. 1. cap. 39. Auic. 16. 3. tract. 5. cap. 2. Auenzoar. lib. 2. tract. 7. cap. 22. Columel. lib. 6. cap. 26. Serap. tract. 3. cap. 3. Haly 9. theoric. cap. 28. Arist.*

lib. 5. de natur. animal. cap. 19. qui omnes ex cruda, crassaque materia, putredini accommodata generari vermes libentissimè concedunt: quorum sententiam vnanimis Medicorum confirmauit opinio, vno excepto Montano *part. 2. Medicin. lib. 1. de facibus, in med. quem sequutus fuit Marcel. Donat. lib. 4. de hist. mirab. cap. 26. in med. qui ab omni humore animalia hæc posse gigni, asserere cum illo ausus est, quorum argumenta ad plenum soluit Mercurialis *lib. 3. de morb. pueror. cap. 4. & non sinit Gabucinus lib. cit. cap. 7.* quidquid contra sentiat Sanctor. Sanctorius *lib. 5. de errorib. med. 11.**

Dulcia autem crassi succi esse, & ad crudorum succorum generationem aptissima, ex Galeno constare arbitrator, qui *lib. de succor. bonis. & vitio, cap. 4. in fin. Illud de dulcibus, inquit, ac crassi succi edulsi sciendum; ac memoria seruandum horum scilicet succo, iecoris ac lienis vias impediri: quòd si viscera phlegmone præterea laborare cœperint, hanc ipsam valde augent.* Ratio est, quoniam dulcia vt plurimum crassæ sunt substantiæ, eo quòd per decoctionem dulcedinem acquisuerunt, quæ teste Philofopho *lib. 4. meteor. cap. 4.* omnia in crassat, cogitque, & viæ per quas debent permeare sunt angustissimæ, & quæ in hepate, ex amplis portæ ad iecoris gibbas procedunt, per quas eorum omnium, quæ in corpus vniuersum distribuuntur, transumptio fit: quapropter in iis maximè impinguntur, quoniam substantia crassa in itinere angusto facile hæret.

His accedit alia potissima causa, quoniam vt amara, acerbæ, & acida non solum ori, & palato, verum aliis pleuricis visceribus sunt iniucunda: ita dulcia, iucunda ac grata illis existunt, vt ab ipsis sæpè intemperitiè attrahantur. Hæc omnia adamussim, diligenterque complexus est Auic. *3. 1. doct. 2. cap. 7.* dicens: Res præterea dulces ad obstructions faciendas sunt veloces, quoniam eas natura attrahit, antequam concoquantur. Et *14. 3. tract. 1. cap. 20.* sic ait. Dulcia conueniunt hepatis, quare impinguntur, & magnificatur, & confortatur: verum velocia sunt vt faciatis euenire obstructions, propterea quòd hepar attrahit ea impetuose, associans ea humoribus aliis; & propter hoc oportet, vt vitet dulcia ille, qui habet apostema in hepate suo, &c. Ex quo fit manifestum, vitium omnibus dulcibus, tam crassis, quàm tenuioribus inesse, quòd viscera obstruant, quem admodum docuit Gal. *lib. 2. de alim. facult. cap. 8. & 26.* In hunc sensum intelligendus est Galenus *13. meth. c. 14.* dicens, dulcibus omnibus tum iecur, tum lienem maximè intumescere: quum enim illis viscera delectentur, plurimumque celeriter attrahant, ex Gal. *lib. 3. acut. com. 11. incocta à ventriculo rapiuntur ad venas, & sic præ crassitie obstruunt: sunt enim cruda adhuc, & incocta, atque ob id promptè obstruere possunt.*

Deinde. Sub pingui sapore dulcis continetur, ex Gal. *lib. 6. epid. sect. 5. com. 14.* Pingue autem, oleosum, seu vinctuosum, Gal. teste *lib. 5. simpl. 16. & Mesue lib. 1. de re Medic. theoremat. eodem, laxat, molli, abominabile est & nauelabundum, flatuosumque gignit, obstruit, & vt scribit Rasius *lib. 3. ad Almanf. cap. 1.* ventriculo incommodum est, quoniam stomachum emollit, & ventrem fluere facit, ac fatietatem affert, antea quàm homo cibi quantitatem sibi necessariam assumat. Quod multò antea docuit Galenus *lib. 1. de aliment. facult. cap. 30.* dum sic inquit. Sesequi semen pingue est, idcoque repositum celerrimè fit oleosum; quamobrem eos qui ipso vescuntur, celeriter implet stomachumque subuertit, ac tardè concoquitur, pingueque corpori præbet alimentum. Liques ergo quòd ventriculi partibus vigorem, ac robur addere nequit, quemadmodum neque aliud quoduis pingue, &c. Addit Rasius, vinctuosa & pinguis puita augere, & Auic. *13. 5. tract. 2. cap. 9.* obstruere posse affirmat: quæ causa est, cur illa plerumque à ventriculo dilabantur incocta, vt notauit Ishac *lib. diat. vniuers. sect. 18. & lib. part. cap. de pinguedine.* Quapropter cum dulcia pinguis sint, & pituitam gignant, crudorumque succorum copiam coaceruent, lumbricorum generationi sunt aptissima.*

Gabucinus *lib. cit. cap. 7. in fin.* dulcia quæ dulcia sunt, lumbricos non posse procreare affirmat, eo solum ductus argumento

argumento, quod constent eo temperamento, ut facile in quouis corpore in bilem conuertantur, quæ generationi vermium est inepta. Quum enim à calore temperato dulcis fiat sapor, eoque vel infuso, vel adscititio; proprio quidem veluti mel; adscititio verò, veluti sunt omnia, quæ ab igne præparantur, ac proinde dum calida sunt, iis suauiora, quibus nutritione opus est, apparent, si dulce quidquid sit, venter commutare & concoquere debet, sui calore idipsum alterare necesse est; quod tunc vteriori decoctione saporem adipiscitur amarum: hic verò bili rufæ similis cum sit, facillimè in ipsam commutatur. Quum igitur ex bile nullum nec intus, nec extrà procreari animal possit: relinquatur, ex dulcibus rebus lumbricos procreari non posse.

Secundò. Dulcis sapor positus est in quadam partium, & succorum temperie, quum à calore modico exactè permiscente, & concoquente oriatur, ex Galen. *lib. 4. simpl. cap. 7.* vbi temperies adest, putrefactio esse non potest: ergo dulcia hac mediante lumbricos procreare nequeunt.

Sed reicienda est opinio hæc, ab Hipp. mente, communique Medicorum experimento aliena. Ille enim in *lib. 4. cit. de morb. ad fin.* de tertia specie lumbricorum faciens mentionem, latos, & rotundos, in intestinis infantium in vtero matris ex humore dolci putridoque ibi reposito gigni asseuerat; quæ causa non solum in his, sed adultioribus materia poterit esse generationis vermium: hoc methodus curatiua expressè confirmat, quæ per amara, acida, ac detergentia exercetur.

Neque eius argumenta quidquam concludunt: Licet enim dulcia in bilem conuertantur quæ lumbricorum generationi est aduersa, illa non in omnibus corporibus, sed in calidis & picrocholis naturis, hoc est, amarum bilem coacervantibus propriè in bilem conuerti; est asserendum, cum Gal. *1. de cris. cap. 12. §. In commentariis de potentiis naturalibus ostendebatur, quidquid alimenti supra modum calefit, præsertim si pingue, ac dulce fuerit, verti in amarum bilem, &c.* idem prædixit *2. de facult. natur. cap. 8. & lib. 6. epid. sect. 5. com. 14.* Imò, si fides est habenda Gal. *lib. 3. acut. com. 11. & Auic. 13. 3. tract. 1. cap. 20.* dulcia, præsertim in morbofo statu, & iecore phlegmone oblesso, in bilem conuerti asseremus: sic enim Galenus: *sensio verò manifesta continuò efficitur, & in ventris ore, quod dulcibus assumptis deletatur, modò animans secundum naturam habuerit. Viscera igitur hoc pacto dolci gaudere succo, plurimumque ipsius celeriter attrahentia, cum valent frui, aliq̄: cum verò februnt, & phlegmone obsidentur, in id quod biliosum est, dulcem succum conuerti par est, &c.*

Infantium autem, & puerorum corpora, in quibus ob multas causas vermes generantur, non sunt de illorum natura, quæ amarum bilem acernare consueuerunt, cum humidissima sint; in his enim cruda, crassa, pituitosaque materia, & putredini accommoda colligitur, ut ait. *loc. Paul. confirmat.* Addiderim, dulcia secundum partem pinguiorem, & magis aëream in bilem degenerare in calidis naturis: (qua ratione sitim excitant) hoc enim modo aër sit ignis propter mutuum naturarum symbolum: Sed dulcibus multò magis acria, flammam veluti referentia, & amara atque salsa, carboni similia, in bilem vertuntur, propterea quod dulcibus multò sunt calidiora, & maiorem cum bile obtinent consensum. Crassa autem dulcium pars, tum lentore suo, tum à partibus in tempestiuè attracta, & crudior remanens, vermium generationi in omnibus naturis est aptissima. Vide Ioan. *Matth. Herbornens. in centr. difficult. 35.*

Quod verò addit dulcia esse in modicè calida humida, & temperata, verissimum est, attamen corrumpi sæpè non est denegandum. Ea enim quæ calida humida sunt, facillimè corrumpuntur, ex Gal. *lib. 1. meth. cap. 4.* & alibi passim: quum enim cruda ob rationes dictas permaneant, à naturæ regimine derelicta, & non gubernata, putrescunt, & materiam vermium idoneam subministrant. Patet in sanguine, qui licet temperatus, modicèque calidus & humidus existat, tamen putrescit & corrumpitur: imò quando dulcia temperata corrumpuntur,

A in maiorem abeunt labem ac putrefactionem, ex Galen. *lib. 6. de loc. cap. 5.* Sic dulce nutriens corrumpit sanguinem aliquando, ex Auic. *3. 1. doct. 2. cap. 7. §. Scire prætereā debes, quod dulce nutriens capit natura, antequam maturescat, & digeratur, & corrumpit sanguinem, &c.* Ratum ergo & firmum sit, dulcia ad vermium generationem esse promptissima, ipsoque genitos alere, & nutrire. Lege, si placet Iouertum, in *com. cap. 8. Gal. de naturalib. facult. lib. 2.* Ioan. Brauum in *com. 18. text. Hipp. lib. 2. prognost.* Et Mercurial. *lib. 3. de morb. puer. cap. 4. de causa materiali lumbricor.* qui de argumento hoc, licet non ita distinctè, & vbertim non inutilia literis consignatunt.

HISTOR. LXIX. GALENI, De fame canina.

Fames canina, copioso vini generosi
potu, curata.

Quidem multos ipse sarani, qui indesinenter famecebant, vinum ipsis abundanter exhibens, ex eorum genere quæ sufficiens calefaciunt, &c. Galenus *lib. 2. aph. com. 21.*

D V B I V M X X X I X .

Num solus ventriculus, an membra etiam
famefcant.

P A R A P H R A S I S .

Galenum Pergamenum, quem vnice mirantur omnes, & alieni, nostrique auctores celeberrimi laudibus effertunt vbertim, in *lib. 1. de symptom. caus. cap. 7. post princip.* eleganter de fame naturali disceptasse, illustris explanator Vallerioli in *com.* conscripsit. Ad famem enim naturalem excitandam quinque necessariò concurrunt symptomata. Primum est naturalis partium inaniti ex auctione innati caloris in humidum. Secundum est partium naturalis appetentia ad refarciendum id quod inanitum est; nam membra sua vegetabili potentia attrahunt à propinrioribus partibus, donec ad ventriculum peruentum sit. Tertium est suctus ventriculi, ab eadem vegetabili potentia exortus. Quartum sensus illius suctionis. Quintum est animalis appetentia ad cibaria externa. Ex his omnibus solum quartum, sensum scilicet suctionis, vocat Galenus famem.

Hæc tamen sententia à multis non recipitur: Opinantur enim famem, esse vitium symptomata, animale videlicet appetentiam ad cibum externum: nam Arist. *lib. 2. de anima, cap. 3.* affirmat famem esse appetitum calidi & sicci, sitim verò frigidi & humidum. At Galeni sententia magis placet; quoniam famens est res molestissima, & multi fame perierunt, quæ omnia de animali appetentia nequeunt enuntiar. Aristot. verò definiuit famem per causam finalem, & à posteriori: Galenus verò per efficientem, & formalem. Differt enim animalis appetentia à priori naturali appetentia, ut docet Gal. *lib. 1. de sympt. caus. cit.* quod illa sit opus facultatis animalis, hæc naturalis. Differt etiam à sensu suctionis, ut deducitur ex Arist. *lib. 2. de anima, cap. 3.* vbi distinguit appetitum à sensitiuo, demonstrans diuersa esse appetere, & sentire: ex qua doctrina patet solutio ad illam difficultatem, qua quæri solet, *utrum fame sit affectus naturalis, vel animalis?* Respondet Gal. *loc. cit. de caus. sympt. post princip. §. Cum enim opus hoc vniuersum, &c.* dicens; affectum esse naturalem, sicut in plantis; differunt tamen, quia in animalibus sit cum sensatione, in plantis verò sine ea: nam plantæ sunt terræ affixæ, & sic perpetuò habent paratum alimentum; in animalibus contrà se habet: quoniam fuit necessarium quod haberent hanc indigentiam, ut ad percipienda alimenta mouerentur.

Rimatur Thomas à Veiga, in *com. cap. 16. lib. art. medic. Galeni,*

Galeni, cur non sentitur fames in membris, sed in solo ventriculo, siquidem in illis sunt causæ famis, defectus alimenti sentiendus, & facultas sensura? Respondet Turisanus in *com. cit. loc. Gal.* dicens in ventriculo suctum, & sensum suctionis, ab vna fieri facultate mixta, qua reliqua membra carent, & cum non possit explicare hanc virtutis mixtionem; dixit, *hunc mixtionis modum solus cognouit Deus sublimis, & excelsus.* Veiga *loc. cit.* dicit causam esse, quia non adest in membris solutio, quæ cum dolore sentitur: vasa enim facillè cedunt membris trahentibus, & sic non soluitur vitas. Rursus iecur credit valis, & iecori ventriculus, in quo tanquam in postremo tantum perlenitur solutio, & sensus suctionis, quoniam ibi non est aliud membrum quod in suctione cedat.

Sed si hæc omnia ad amissum contempleris, Gal. amplissimus Medicinæ Oceanus; dubium perstrinxit *lib. 9. de vsu part. cap. 11. §. Postremò etenim quod ventriculo, &c.* quo loco, in ventriculo reperiri prædictum sensum deficientis alimenti arbitrat, propter exactissimum & acutissimum sensum, quo præditus est, & præsertim eius os. Secundum hanc rationem *lib. 4. simpl. cap. 1.* ipse asserat, linguam ob sensus acutiem, omnes saporum differentias percipere. Ad hanc sentiendi acutiem refert Gal. quam plurima symptomata, (sycopen pro præsertim) quæ vitio ventriculi accidere solent, & *2. meth. cap. 5. probat lib. 3. de loc. affect. cap. 5.* Lege quæ perdoctus conscripsit Baptista Periona, in *com. Odyssee Homeri, colloquio 30.*

Obiicies ita. Cur lingua non habet istum sensum suctionis, si ob sensus acumen omnes percipit saporum differentias? Dic. Acuties sentiendi denominatur ad obiectum, siue sensibile, ex organo in quo residet, nam facultas animalis sentiens vna cum sit, variat pro diuersitate organorum quibus communicatur. Quare prædictus sensus suctionis soli ventriculo fuit concessus, ut docet Gal. *lib. 4. de vsu part. cap. 4. in princip.* quoniam non erat alia particula, ex qua ventriculus alimentum sugere posset, quapropter ventriculus est quoddam promptuarium ciborum, ne animalia cogentur semper sumere alimentum, quod intelligebat Hipp. *de humorib. text. 3.* dicens, quemadmodum terra arboribus, sic animalibus ventriculus.

Causa famis præternaturalis, à Gal. præscribitur *lib. 2. aph. 21.* in hunc modum; *quum enim canini appetitus, vel propter solam intemperaturam frigidiorum, vel propter humores acidos fieri consueverint, quos exorbuat os ventriculi, &c.* licet enim plures causæ famem præternaturalem concitare natæ sint, corpus exinaniendo, ut balneorum vsus, partimonia, diutina famis tolerantia; febres colliquantur, vacuationes immodicæ, immoderatum exercitium, & demum plurima quæ inuatum ignem dissipare nata sunt: canina fames iure optimo dici non debet, quousque ventris os afficiatur, & frigidum intemperamento vitiatum, alimentum ingestum retinere non possit; quo fit ut genuina caninæ appetentiæ ratio, in acidorum, frigidorum, crudorumque succorum copia sit reposita, qui os ventris; eiusque substantiam permeantes & vitiantes, accidens inferunt suctioni simile, simulque illius vires præmunt, & imbecillant, licet pituitosi sint, ex Gal. *6. epid. sect. 3. com. 37. & lib. 6. de loc. affect. cap. 1.*

Percontaberis, num melancholicus succus naturalis, confluens à liene ad ventriculum, sicut in parua copia delatus, constringendo & comprimendo ventriculum, infert aciditate sua sensum similem suctui, & naturalem famem excitat, sic in multa copia in os ventriculi confluens, famem caninam facere queat? Gal. *lib. 2. aph. cit.* responderet affirmatiuè: explicat eleganter Vallesius *lib. 1. contron. cap. 20.* subscribit Auic. *1. 1. doct. 4. cap. 1. ante finem, & 13. 3. tract. 2. cap. 7. & 15. 3. tract. 1. cap. 2. de anatomia lienis.* Hoc modo dicit Hipp. *6. epid. sect. 4. text. 19.* aquam edacem esse, quoniam frigiditate sua corrugat os ventriculi, & appetentiam excitat. Sed argutè inlurges hoc modo. Cur humor melancholicus à liene ad ventriculum delatus inuat coctionem, & est in causa ut retineantur cibi, perfectiusque coquantur, ex Gal. *lib. 5. de vsu part. cap. 4.* & aciditate sua appetentiam mouet in parca

copia: quum verò liberalius influit, caninam excitat appetentiam, si humor melancholicus nulla acida qualitate præditus est? est enim textus eximius; apud Galen. *lib. 3. de loc. affect. cap. 5. longè à principio. §. Sedeā, &c.* quo loco hoc apartè consumat: Multi textum mendosum esse rentur. Solue tu hoc modo. Melancholia naturalis nullam acidam qualitatem participat; hoc est, non eam habet aciditatem, quæ solum conuenit atræ bili, qua fermentat terram. Hanc solutionem docuit primus omnium Galenus *lib. 4. aph. 21. in init. §. De deiectionibus nunc ipsi est sermo, quæ à præscis quidem nigra vocantur, bilis verò nigra exquisitè non sunt. Nam acrimoniam, mordacitatem, & aciditatem non habent: imò verò in terram effusa, ipsam non fermentant, &c.* quare succus melancholicus, lyncera, & exacta aciditate non constat, quæ solum atræ bili propria est, ex Gal. *lib. 4. meth. 9. & lib. 3. acut. 38.* cuius vi abigit mulcas, & abradit terram, ut notat Gal. *lib. de atra bile, cap. 3.*

Multi confundunt caninam famem cum bulimo, quum distinguantur natura, & causa. Natura, quæ a canina fit ab oris ventriculi punctione, & aliquando ab acidis, & frigidis succis; bulimus, à frigiditate vires nimium deicientem. Deinde bulimus ab externo frigore originem ducit: canina appetentia à causa interna oriri solet. Hæc degenerat in maciem: bulimus incipit à frigore, penuria & macie. Caninam appetentiam ingens, & infatigabilis consequitur appetitus, & mox à satietate euomitur cibus, & superstitite eadem appetentia denuò ingeritur, quia causa quæ ventriculo infixæ est, reddit vires imbecilliores, ut copiam alimentum nequeant sustinere; & sic necessariò consequitur vomitus; & perseverante affectu, nihil amplius retinet ventriculus, sed superuenientibus alui profluuiis, cœliaca, & hydrope, nullo accedente animi deliquio, ut in bulimo accidere solent, ægri in peius ruunt, & moriuntur, ut aduertit Montanus *part. 2. Medic. cap. de fame.* Galenum non esse intelligendum de bulimo, patet: nam hæc passio est labefactio facultatis à frigore externo, quæ à fame quidem inchoauit, sed non habet eam amplius adiunctam, ut notat Alphonsus à Fonseca, *luminari 2. cap. de canina appetentia.*

Hanc caninam appetentiam ex frigidiori ventriculi intemperatura, vel iucci acidi copia pronatam, vellicato, refrigerato, atque compresso ventriculo, ex Gal. *li. 1. de caus. sympt. 7.* non sine ratione facit cessare vinum: nam fames ledatur nutritione, & repletionem; hæc duo præstare posse vinum, dubitat nemo: quoniam corpus citissimè reficit, roborat ventriculum, frigiditatem corrigit, humorem melancholicum lenit. Debet esse flauum, rubrum, aëreum, odorum, non adstringens; hoc enim superiores dotes habere in *com. histor. 61 supra* est prolatum: & in *lib. 3. in com. histor. 47.* fusè demonstrauimus.

Q V Æ S T I O X L .

Quod Galenus vinum Creticum, Maluaticum, & moschatellinum agnouerit. Contra Vegam, & Mercatum, doctissimos.

C O M M E N T A R I V M .

Sufficiens calefaciunt.] Varia enim vinorum genera palam fatetur Dioscor. *lib. 5. sui operis, &c. 1. usque ad 34.* diuersorum faciens mentionem ampliam: nam quadam à frigidis herbis denominationem suscipiunt, ex cydoniis, rosis, myrto, & punice: nullum ex maluis appellauit vinum; nam cum ars præparet vina ad tuendas corporis facultates, apud omnes nullum medicamentum ex illis parari posse, est in confesso, cum malua roborandi vim non habeat, sed lentore quem possidet, ex Gal. *lib. 2. de alim. facult. cap. 42.* relaxet, & virium firmitudinem dissoluat; ob quam cauam apud Dioscor. *lib. 2. cap. 49.* stomacho est infesta.

Quo etiam nomine à maluis dicendum non est hoc vinum; licet hoc modo frigidius reddatur, & febribus curandis valde proficuum, quum malua frigiditatem ha-

beat, & humiditatem, ex Gal. lib. 6. simpl. cap. 67. nam sic maiori iure veteres eligerent rosatum, quia frigiditatem, vnaque robor visceribus conciliat, ex Dioscorid. loc. cit.

Neque optimum argumentum te confecisse putes, quod in multorum scriptis videas, maluaticum esse propinandum iis, qui febribus malignis sunt correpti, vt maluæ frigiditate harum febrium ardor mitescat, ac temperetur: nam alia de causa id propinant, & non nisi virium reficiendarum causa, & symptomatis vrgentis ratione id concedunt, cui nō auxiliare manus adhibeas, in grauiora pericula ægros conicias. Si enim in summa virium penuria, vinum, vel etiam præfente febre, non propines, natiuus ignis à febris vi, & vehementia depopulatur, & veluti extinguitur. Non ergo à maluis, maluaticum vinum nuncupatur.

Est ergo vinum maluaticum, Lusitano idiomate dictum *Maluasia*, à Latinis *Passum Creticum* seu *Cretense* dictum, vt rentur Andreas Baccius lib. 1. de natur. vinor. & Manard. lib. 1. 4. epistol. 2. Est suauis, odore gratum, flauum, inter crassitatem & tenuitatem mediocrem, ad dulcedinem declinans. Hoc præter cæteras vinorum dotes, quibus præditum est, præstantissimum, & pretiosissimum cum sit, ad morbos ex frigiditate subortos est celeberrimum; nam eminentiori quodam modo virtutem vigoret, innatum calorem refocillat, & flatus discutit, vt Iacobus de partibus de eo alleuerat in fin. 15. 3. tract. 2. cap. 12. de cura ventositatis splenis.

Huius triplicem apud veteres inuenio differentiam. Primam sortitur illud vinum, quod ex vuis passis conficitur. Secundam, quod ex valde maturis vuis ac sponte stillantibus paratur. Tertiam, quod ab vuis odoris, ac dulcibus exprimitur, quæ vna, quia suauiter instar moschi, suauissimi aromatis, spirant, moschatulæ sunt dictæ, vt notat Manardus lib. 8. epist. 1. & 2. Primam differentiam agnouisse Galenum constat, quam vocauit passum Creticum, quod est verum maluaticum: isto namque pro conficiendis medicamentis fuisse vsum, constat aperte, ex eo in lib. 1. de compos. medic. sec. loc. cap. 6. §. Passi Cretici sextarium unum, &c. & lib. 3. eiusd. oper. cap. 29. §. Expediit & modicum passum affundere, ne pharman exarescat, &c. & lib. 7. cap. 2. in init. §. Passi Cretici sextarium, &c. & lib. eodem cap. 3. §. Vna passa in vino passo, &c. Passum autem vocari Creticum, tradit Dioscorid. lib. 5. cap. cit. per hæc verba. *Passum, quod vuis sole siccatis in area, aut in sarmento aduētis exprimitur, Creticum cognomine, &c. Dicitur passum, hoc est, succus expressus ab vna passa: vel à patiendo, nam percussitur vna siccior, & decoquitur, & inde fit passum, vt lib. 20. explicat Isidorus.*

Veri passii plurimi sunt conficiendi modi, quos ex mente Columellæ, & Palladij refert Marcellus Virgilius lib. 5. in Dioscorid. cap. 3. & non siluit eruditissimus Ruel. lib. 1. de natur. stirp. cap. 143. nam quidam passas vvas in area, vel sarmento siccatis exprimunt. Alij vvas præcoquant, ac siccant in sole, donec paulo amplius dimidium pondus superfic, tuncque leuiter vvas exprimunt; deinde quantum expressere, adiiciunt aquæ puteanæ, vt secundarium passum faciant. Diligentiores autem siccatis acinos eximunt, ac madefactos vino excellenti donec intumescant, exprimunt, hocque genus inter cætera laudant. De cuius vario conficiendi modo lege Valleriol. 2. loc. com. cap. 7. Manard. 14. epistol. 3. Horat. Angen. lib. 1. 2. epistol. lib. 1. 2. epistol. 3. Andream Baccium, lib. 1. de natur. vinor. Ludouic. Nonnium lib. 4. de re cibaria, cap. 13.

Hoc vinum si sit ex vva benè matura, succola, & exemptis acinis compositum, salutis humanæ, morborumque curationi esse conuenientissimum, sibi persuasere antiqui, qui id omni sexui, & temperaturæ non denegabant, vt ex sententia Varronis, & Auli Gellij probat Mercurial. lib. 1. variar. lect. cap. 17. dummodò non bibatur recens, hoc enim dynteriam generat, ex Auic. mente 14. 3. tract. 4. cap. 1. in fin. Modicè coctum, & à parte flatuosa repurgatum, olefacit, sanguinem temperatum generat, siccos humectat, impingnat tabidos, optimum colorem conciliat, puros gignit spiritus, appetitum suscitatur, roborat

ventriculum, auget vires, prouocat aluum, sanat caninam famem, & valenter nutrit, ex Celso lib. 2. cap. 18. Demùm est vitæ humanæ firmissimum fulcrum, & eas facultates fortitur, quas vna passæ præcorum scientissimi attribuerunt, vt constat ex Gal. 2. lib. de alim. facult. 10. Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 735. Ishac lib. dietar. particul. tract. de vuis. Hæ enim facillè coquantur, & distribuuntur, optimum alimentum præstant, prouocant appetentiam, stomachum vigorant, succos concoquunt crudos, tussi, catarrhòque, ex communi Medicorum decreto, auxiliantur mirificè: aleoque hoc verum est, vt in earum laudes prorumpens Gal. lib. 8. de compos. medic. sec. loc. cap. 7. sic loquatur. *Vna passa, licet contemptibilis videatur, ob vsum familiarem, tamen roborat hepar, quantum requirit affectum viscus, habetque vim aliquam concoquendi crudos humores, & coercendi maligna, existens etiam secundum substantiam iccori familiaris, &c. De cuius laudibus tam multa dixit Mundella, epist. 2. Quare si passa ad acidus humores coquendos est præstantissima, multò magis erit passulatum vinum, quod suapte natura frigidas viscerum intemperantias corrigere est natum; nam & nutrit, & roborat, concoquit, & putrefactioni aduertatur, & si intemperies ab humiditate & frigiditate proficiatur, eam citra omnem molestiam, & securè perlanat, vt loc. cit. sec. loc. retulit Galenus.*

Audi Dioscorid. lib. 5. cap. 7. *Passum autem, quod vuis in cratibus sole siccatis, aut in ipso sarmento torrefactis exprimitur, Creticum cognomine, aut protropi, aut Pramniium, itemque sapa, quæ fit musto igni decocto, omnia astringunt, languidos pulsus excitant, & faciunt aduersus venena, quæ exulcerando necant, ex oleo pota, vomitionibus reddita: itemque contra meconium, pharicum, toxicum, cicutam, necnon contra renum, ac vesicæ rosiones, & exulcerationes, &c. Arnaldus in tract. de vuis, tit. de vino passulato, sic ait. *Vinum passulatum, factum ex passis sine acino, in infusione, est vinum optimum senibus, decrepitis, melancholicis, phlegmaticis, impingnat, lenit pectus, roborat stomachum, hepar, clarificat sanguinem, putrefactioni resistit; est vtile ad tussim, & asthma; prouocat ventrem; corroborat digestiuam, expulsiuam, reteriuam; absument phlegmas, est bonum illis qui frequenter in animi deliquia incidunt; & qui vsus fuerit eius potu, in agitudine phlegmaticam non incidet, &c.**

Secunda differentia maluatici, vocatur vinum protropium, quod ab vuis valde maturis sponte stillat, à Latinis dicitur lixiuium, à lixiuij similitudine per colum distillantibus, madente cinere, vt notat Rhodig. lib. 28. antiq. lect. c. 34. Ab Italis, & nostris dicitur lagrima. Hoc vinum agnouisse Gal. constat, ex lib. 6. sec. loc. cap. vlt. §. Cum vino protropo illine, &c. & lib. 7. eiusd. operis, cap. 2. §. Palmulas in vino mulso, aut protropo coquo, &c. & lib. 8. eiusd. cap. 2. de catapotii hepaticis. §. Passi protropi sextarios tres, &c. & in lib. 9. cap. 4. in init. §. Vini dulcis, aut scibelita, aut protropi sextarios tres, &c.

De tertia differentia maior est controuersia. Christoph. à Veiga lib. 2. art. medic. sect. 3. cap. 2. Galenum moschatellina vina non agnouisse contestatur: sequitur Mercat. lib. 1. indicat. 2. At hunc tantum virum, qui de omni vini differentia fusè disputauit, hæc non latuit, posuitque sub genere dulcis aromatici, quod fieri certum est ex vva; quam vocant Latini Apianam, quod apes eam populari gaudeant, hanc vulgò moschatulam interpretantur. Numerasse autem Galenum plurima aromatica, ex multis ipsius locis patere potest, & præsertim in lib. 1. de antidot. cap. 8. 9. & 10. vbi hæc antidotis, & præsertim theriacæ parandæ aptiora esse sibi persuasit. Cuius conficiendi modum docet Plin. lib. 14. cap. 9.

Habes ergo, de quo vini genere sit in hac historia intelligendus Galenus, quod satis prolixè Auic. 13. 3. tract. 2. cap. 14. Tral. lib. 7. cap. 5. Paul. lib. 2. cap. 5. 2. tractauere, singulis huius affectus causis, eorum curationem opponentes.

* * *

HISTOR. LXX. GALENI, De homine pituitoso vomente bilem.

Casus pituitosi quotidie vomentis bilem.

Alerum autem vidi, cuius totus habitus pituitosus erat, quotidie tamen bilem pallidam euomebat. Censui igitur inspicienda alui excrementa, in quibus minimum bilis apparebat: quare coniectura quadam comprehendit, eum meatum qui biliosum egurgitat humorem, non paruum eiusdem partem ad imum ventriculi locum, quem Græci pyloron (id est iostriam) vocant, effundere, vt in quibusdam apparet animalibus, &c. Galenus in lib. art. medicinal. cap. 74. & lib. 2. acut. com. 29.

DVBIVM XL.

Num vas cholidochum aliquando ad ventriculi fundum implantetur. Contra acutissimum Argenterium.

PARAPHRASIS.

Subtilissimus Argenterius, Neotericoꝝ præcipuus antesignanus, plurima Dædaleis labyrinthis obcuriora in huius capituli commento explicuit, sed dum suam contra Galenum opinionem proponit, nouam profiteretur Medicinam, Magistri limpidiſſimos fontes perturbat, & fundamenta firmissima funditus euertere conatur: Accutis ergo eum, quod vas cholidochum aliquando ad ventriculi fundum implantari alleueret, duplici ratione errasse existimans: primò, quoniam non sunt imputandi naturæ errores citra necessitatem: Secundò, quoniam huius euentus causa attribuenda est, quod totum corpus à bile per vomitum expurgeretur, vel bilis porracea ex pituitosis succis orta quotidie in ventriculo regenti euomat.

Sed cum Galenum erroris inimitulatur, miserè fallitur nam exemplum Galeni summa industria est inuentum, admirabilique coniectura comparatum: videns enim hominem, cuius habitus pituitam præ se ferebat, bilem pallidam quotidie euomentem, in cuius egestione minimum bilis apparebat (magnum certè bilis in alium locum regurgitantis indicium) in eam devenit sententiam, vt crederet meatum regurgitantem in intestina bilem etiam ex natura ad imum ventriculi locum, quem pyloron Græci vocant, implantari, quod præterquam quod in animalibus dissectis experimento comprobauerat, superiores coniecturæ in veritatem deduxerunt.

Apud ipsum consimilis extat historia, lib. 2. acut. com. 29. de Paulo Rhetore, qui licet toto temperamento pituitosus esse crebris tamen vomitionibus torquebatur, cui erat adstrictior aluus, nam biliosus humoris portio, quam transmittit natura ad intestinum ieiunium, vt excretionem promoueat, ad ventriculum confluebat.

Hanc Historiam artis parue doctissimi interpretes, Iacobus Foroliuensis; Turisanus, Akakia, & alij, vt verissimam recipiunt: & vel Vesalius, qui pruriginelaborauit mordendi Galenum; semel se obseruasse affirmat lib. 5. fabric. cap. 8. non negarunt Bauhinus, lib. 1. theat. anatomic. cap. 45. Ludouic. Mercat. tom. 1. lib. 1. part. 4. quest. 116. num. 2. Andreas Laurent. lib. 6. anatom. quest. 24. Sic Arist. lib. 4. de generat. animal. cap. 4. tres aut quatuor renes vidit. Et vtrumque renem, vel alterum saltem duas habere cavitates, & binos meatus vrinarios prope vesicam coeuntes viderunt Carolus Stephan. lib. 2. de dissect. corpor. human. cap. 15. Alexander Achillin. in annotat. anatom. Realdus Columb. lib. 15. anatom. Cor sine pericardio inuentum, ex Columb. loc. cit. cordis situm mutatum obseruauit Platerus lib. de obseruat. prop. & visum hepar in sinistra, sicut lien in dextra, à Petro Sphæ. rero lib. de obseruat. prop. Ceruo, & damæ fel deesse notatum, ab Arist. 2. de histor. animal. cap. 15. Vix sunt in

eodem latere binæ iugulares, à Columbo. Si ergo hæc vera sunt, & tantorum virorum firmata testimoniis, cur meatum aliquem, per quem bilis in duodenum exoneratur, diuidi in geminum canalem ante insertionem, & ad fundum ventriculi implantari posse negabimus? Lege Fuchsum lib. 3. paradox. cap. 3.

Cum autem variè inseratur hic meatus in pedestribus, volatilibus, piscibus, tradit rationem Thomas à Veiga illustri huius loci interpres, in com. In volucris venter spiritalis, propter alarum exortam plurimum descendit, quare non est locus multis intestinorum inuolucris: sicut nec in piscibus, ob corporis longitudinem, & nationis velocitatem. Ne erga alimentum ante integram succi distributionem perreptaret pauca intestina, nonis excogitant rationibus: videlicet anibus præstitit duo oblonga & cæca intestina; piscibus verò ventriculum ipsum oblongum, & in macronem cessantem: nec bilis meatum initio intestinorum inseruit (festinare enim excrementi deiectione) sed prope reitum. In pedestribus verò, in quibus vacabat locus multis anfractibus intestinorum, merito ibi inseritur, vbi primum intestina voluuntur, ne sopita natura faces morentur, & cum periculo obstruant. Hactenus Veiga Huic alia ratio iungenda. Nam quemadmodum aqua minus sustinet grauitatem rei motæ, quam terra, & aer minus quam aqua, idè velocissimè voluit natura moueri auessinde pisces, tardè pedestria; sic abstulit ab aibus, & piscibus, foetus viuos, & vera lactantia; vesicam, inuolucra multa intestinorum.

Hæc fuit admirandi Galeni coniectura; qui hac anatomica consideratione ductus, in pituitoso homine euomente bilem, opinatur meatum illum felleum; ventriculum concendere, vel totum, vel maiore sui parte: At vbitantus est sapientium virorum consensus, facillè moueor vt dicam, quod Argenterius ingenij lasciuia dissentire videatur. Neque negandum est, naturæ esse imputandos errores; ipsa enim quandoque ludit in opere errans. Imò huius euentus causa minimè attribuenda est, quod totum corpus per vomitum à bilioso recremento expurgeretur; cum ex præscripto, & lege naturæ, bilis ad ventriculum non confluat, vt efficacissimis rationibus lib. 5. de vsu part. cap. 4. contendit Galenus: Adde, in eacopia porraceam in ventriculo gigni non posse, vt per vomitum expelli queat.

Admittenda ergo est Galeni doctrina quam 2. de temper. cap. 6. exposuit, superioribus obiectionibus tacitè respondens, dum quosdam se conspexisse refert vomentes bilem, qui alioqui erant toto corpore molles, candidi, glabri, adiposi, venis, ac musculis parum conspicuis præditis; exanguis, nec tangentibus admodum calidi; cuius excrementi per vomitum reiecti copiam, oriri ex meatu cholidochæ ad ventriculi fundum implantato pronunciat quem aliquando ad hunc locum bifurcari, in com. huius loci, Iacobus Sgarra doctissimus confirmat.

Hos infelices à natura, ob generationem cholerae rubrae, vocat Auic. 4. 1. cap. 20. §. Et tibi etiam caue, ne subtilitate sensus oris stomachi habentem, aut ipsius debilitatem, phlebotomes, & infelicem ex generatione cholerae rubrae in ipso, &c. Hi enim sunt, qui assidue bilem euomunt, nauseam, & oris amaritudinem patiuntur, & in perpetua sunt afflictione; quoniam meatum cholidochum ad ventriculi fundum habent implantatum, vel maiorem quam sic ille, qui à icore ad duodenum terminatur pro expurganda bile, vt doctissimè in com. Auic. Gentilis, Iacobus de partibus, Dinus, & Antonius Maria Battus interpretantur.

In his ergo atct Auic. phlebotomiam, quod extracto sanguine bilis ad venas remanès feruac amplius, & ebulliat. Et maximè cum in his virum robur non adit; hi enim pierocholi bile in ventriculo redundant amara, huius partis morsus ingentes patiuntur, prehendantur cardiogmo, linquantur animo, cruciantur siti, conuelluntur, rigent, sunt inappetentes, ad nauseam, & vomitum paratissimi, & demùm frequenter ventriculi inflammatione corripuntur.

HIST. LXXI. AVICENNÆ,
De satietate.

Saturitas, post transactam famem,
nocentissima.

ET sciam quod nihil est deterius saturitate, quando fames
precessit. Vidimus enim multos, quibus in tempore sterili-
tatis cibus defecit; postea cum in tempore fertilitatis abunda-
uit, repletos fuisse, & mortuos, &c. Avic. 3. 1. doct. 2. cap. 7.
in princip.

PARAPHRASIS.

REctè illud à Celso proditum lib. 1. cap. 3. mox in init.
Rex multa fame nocentissimam saturitatem esse; licet enim
nimia satietas suffocando innatum ignem, subitæ morti
obnoxios reddat; tamen si post famem, & nimiam absti-
nentiam sequatur, ingentia damna secum afferre solet.
Cum uniuersam penè Italiam, tam ingens ac valida fames af-
flicta, inquit Beniuenius doctissimus cap. 57. de abditis,
ut passim multi publicis in viis, ac plateis deficerent; multi
etiam ex malis ac noxiis nutrimentis, in varias incidere agri-
tudines: vidimus ex iis quamplurimos, qui ex diutina fame,
escam abundantiorē nacti fuerant, dum pleniorē vultu utun-
tur, paucis diebus vitam finivisse: adeo noxia, ac pernicio-
sa nimia satietas, quam multa precessit inedia.

Huius problematis facilis est solutio. Cum enim ven-
triculus, ob prægressam inediam, absumpta torida, sub-
stantificaque humiditate impen- sit debilitatus, & one-
rosū alimentum concoquere nequeat, semicoctum re-
manet, & crudum. Omnium autem morborum crudita-
tem primam esse radicem, testatur Avic. 13. 3. tract. 3.
cap. 2. non enim ex iis que bibuntur, & comeduntur, sed ex iis
que probe in ventriculo concoquuntur, fit nutritio, auctore Gal.
lib. 1. meth. cap. 15. & cum mutuo coctiones se excipiant
lib. de bonit. & visio succor. cap. 5. ita ut animantis omnibus
partibus alimentum præparet iecur; huic ventriculus,
ventriculo os; ori afflatio, elixatio, maceratio: fit vt cum
homines largiter cibis se impleuerint, eaque exactè con-
fici ob copiam nequeant, crudi succi & incocti plurimum
in corpus animalis rapiatur. Hocque multis de causis fa-
ctum: puta: & quod deterius in ventre venis que conco-
quitur; & quod multum in corporis molem idè subit,
quia multum superest; & quod citius quam par est, in-
confectum venter à venis; hæ à reliquis animalis parti-
bus inanitis rapiunt. Quod enim in ventre malè elaborat-
um est, in secunda coctione non ita emendari potest;
sicut nec carnes, quæ ex venis attraxerunt, vbi rectè non
sunt concoctæ, probe conficere queunt. Si ergo partes fa-
melicæ crudum attraxerint alimentum, non paritiam inde
excrementorum copiam succrescere est necesse: ex qua
causa obstructions à crudo: crassoque succo oriri solent
ex quibus innatū ignem, denegato partium inter se refri-
gerio, ac consensu, impeditoque transitu spiritus, & san-
guinis ad membra, paulatim marcescere, diminui, & tan-
dem è copia multa suffocatum extinguere non est dubitan-
dum. Et cum prædictus malè concoctus succus ineptus
sit nutritioni, relictus à regimine naturæ, putrescit, &
febres malignas accendit, aliâque partium internarum
inflammationes accersit, vt in com. cap. 1. Gal. lib. de suc-
bonit. & vit. notauit Sebastian. Scrophila diligenter.

Sic inanitis venis post sanguinis missionem, multam
alimoniam interdicit Galenus lib. 4. de sanit. tuend. cap. vlt.
ob rationes dictas. In quem sensum Galenus lib. 9. meth.
cap. 4. in iuvene synocho laborante, cui sanguis ad ani-
mi deliquiū fuit extractus, post duas à sanguinis missio-
ne horas pauculum nutrimenti exhibet. Hoc exercen-
dum est præceptum in iis qui quamlibet effatū dignam
vacuationem sunt perpeffi. Siue igitur spatiosum iter
quis confecerit, siue illi sanguis largiter missus est, siue
perpeffit mulier, siue ex vulnere copiosam quis patiatur

A hæmorrhagiam, his paucissima alimonia offerenda, quo-
niam multam debilis ventriculi calor concoquere ne-
quit, & venæ inanitæ attrahunt ex ventriculo crudum
succum, loco eius qui fuit vacuatus.

Sic conualescentes, & qui contractam ex morbo gra-
cilitatem cum virtutis imbecillitate coniunctam habent,
& dissolutum natium calorem, ob prostratas membro-
rum vires, & exhaustum spiritum vitalem, ob morbi ve-
hementiam minutum, ob præsidia vacuantia, vigiliis im-
modicas, & inedias contraxerunt, parcissimè regendi
sunt, neque oneroso cibo saturandi, ne à vasis ex-
haustis crudum alimentum intempestiuè sugatur è ventre,
& sic fiant morbi noui curatis multò periculosiores, ma-
ximè cum ij, ex Galeno 2. de diff. feb. vlt. promptè ex quo-
uis delicto labantur: cum enim famelica corpora humi-
do nativo priuata plus esuriant, quam ventriculi facul-
tas coquere possit, fit vt si pro appetentiâ ratione ali-
mentum exhibeatur, morbi deinceps accidant inemen-
dabiles. Sic Hippocrat. lib. 2. acut. text. 13. post purga-
tionem, alimenti minus administrare iubet, taxans Me-
dicos, qui postquam vacuauerunt ægros, copiosè nu-
triant: nam corporum, que purgata sunt, natura, purga-
tione agitata, labefacta que, tolerare alimoniam non potest,
neque probe eam conficere, nisi omnino pauca fuerit: purga-
tis igitur tantum alimenti exhibendum, quantum domare pos-
sint: deinde paulatim sensimque adaugere oportet. Qua-
propter prudenter Meluè lib. 1. de re medic. theorem. 4.
cap. 1. iubet, vt enaciatus non festinet ad multos cibos ca-
piendos, ne natura eos incoctos trahat. His ergo omnibus
exhaustis, in principio paucissima danda sunt, quæ ven-
triculum non grauent, gradatimque augenda, donec ad
consuetam ventriculo quantitatem peruentum sit. Deinde
alimentum coctum sit facile, nutriens, minimè glutino-
sum, non excrementosum, gratissimi & suauissimi gu-
stus, citissimè alens, imbecilles vires mirificè reficiens,
facilis distributionis, ventriculum roborans. Hoc mo-
do sunt gubernanda corpora, quæ famem, vacuationem-
que perpeffa sunt. Hæc documenta non obseruantes
Romani, post famem ingentem, quæ multis deinceps
sæuii annis, auctore Galeno lib. de succor. bonit. & vit.
cap. 1. prauis succi edulisi, abundè ad saturitatem vs-
que vescentes, eaque citra delectum ingurgitantes,
grauissimis & periculosissimis morbis plures eorum
correpti, aut cum manifesta visceris alicuius inflam-
matione, aut cum vehementi aut maligna febre sub-
orta, interiire. Vasorum enim obstructions ab hoc cru-
do, crassoque succo malè confecto subortas comitatur distribu-
tionis impedimentum, ac putredinis collectio in mesarai, sima-
rumque visceris partium venis, quo casu periculum rursum est,
ne aut phlegmone insequatur partium, in quibus facta colle-
ctio fuerit, aut redundantiam humorum ipsorum putredo. quan-
doquidem alterutrum sequi necesse sit crudos crassosque hu-
mores, vt aut in sanguinem conuertantur concocti, aut pu-
trescant, sicuti reliquis quoque omnibus accidit, quacunque
locis calentibus diutius moram trahunt, vt cit. lib. cap. 2. do-
cuit Galenus. Quare famelici parcissimè regendi. Num
autem repletio post famem, an hæc post repletionem sit
deterior: Dic, longè deteriore esse repletionem post ina-
nitionem: nam hæc paulatim vires extinguit; repletio
verò subito suffocat. De quo argumento legè Montanum
part. 2. medicin. cap. de fame.

HISTOR. LXXII. GALENI,
De Siti.

Siti enectorum Historiæ.

INexplebili verò nonimus cruciari siti, ex qua etiam pe-
rire, tum eum qui viperam comederat (erat autem fortas-
se dipsas) tum messoris, qui vinum in quo talis serpens fue-
rat mersa, biberant: tum eum qui vetus vinum * vsque ad
ebrietatem hauserat: non minus eum qui pertinaciter sustinere
sitiim

sitiim sibi imperauerat: ad hæc alios in nauigio, cui deficeret
aqua dulcis, quorum qui ausi sunt marinam bibere, cum immo-
dè supr à catèros sitirent, quidam etiam eorū & fluxa essent
aluo, nec id sine morfu vehementi, celerius quam alij perie-
runt. Vidi autem & ex iis qui ardenti febre laborarant, quon-
dam cum morbus inualeceret, & frigidam impudenter bibere
nec unquam, quoad moreretur, expleum, &c. Gal. lib. 1. de
caus. sympt. cap. 7.

DVBIVM XLII.

Num sitis immediata causa, sit siccitas in ore ven-
triculi percepta. Contra Thomam à Veiga,
Medicum insignem.

PARAPHRASIS.

CORpus nostrum, ob substantiæ continuum effluxum,
continud perit, & dissoluitur; quare ad reparationem
eguit humido pingui, inflammabilique: nam frigidum
est inutile, quoniam calidum perimit: siccum verò calo-
rem sustinere non potest, solum igitur superest humi-
dum lentum, calidi pabulum, quod fame expeditur, &
humidum aqueum, potabile, cuius gratia sitis concessa
est: nam sitis est appetitus frigidi humidi, cuius vsū
multiplicem supra ostendimus in com. histor. 54. Oportet
ergo sentiri in siti, vel siccitatem magnam in ore ven-
triculi, vel suctionem, quam natura dignoscit, separâtque
à suctione qua appetitur substantificum pingue: nam in
siti humidum roridum deperditur, molestat autem ra-
tò, quum os ventriculi humore dulci, frigido, multoque
perfunditur.

Quapropter sitis causam indagaturi, notamus cum
Gal. lib. de symptomat. caus. cap. 7. vbi postquam docuit
omnia quæ ad famem concurrunt, subdit, in potione verò
appetentiâ totidem altera his similia, &c. quæ verba variè
solent ab auctoribus interpretari: nam plures arbitran-
tur sensum tactus in ore ventriculi reperiri, qui humi-
dum roridum præsens, & illius defectum percipiat; sicut
in visu reperitur sensus lucis, & tenebrarum; & in audi-
tu, soni, & silentij: quare sitim immediatè fieri, ex de-
fectu humidi roridi à ventriculo percepto, sibi persua-
dent. Hæc opinio duplici ratione coarguitur, & quod
priuationes à sensibus per se non percipiuntur, cum
non sint obiecta imprimenda; percipiuntur tamen ex
accidenti, quatenus ad eliciendum actum superior poten-
tia concurrunt: nam hoc modo in auribus percipitur
silentium, quoniam sensorium rectè se habet, ali-
quidque externum non sentit: cuius contrarium ap-
paret in siti; quoniam siticulosi, velint nolint, sen-
tiunt sitim, etiam si superior potentia non aduertat.
Et quod in siti adest dolorifica sensatio, producta ab
aliquo obiecto materialiter imprimente, vel solutio-
ne continui, vel intemperie. Quapropter affectus po-
sitivi, vt potè doloris, positiva causa esse debet, & non
priuatiua, in cuius numero defectus humidi roridi esse
censetur.

Thomam à Veiga, Clarissimus Galeni interpres; in
com. cap. 61. lib. artis medicinalis, causam sitis immédia-
tam, esse siccitatem magnam in ore ventriculi perce-
ptam, vel suctionem sui generis, aperte contendit, quam
natura dignoscit, separâtque ab ea, qua appetitur hu-
midum substantificum. Addit prædictam suctionem
percepti à facultate oris ventriculi, vtriusque humidi de-
fectum percipiente. Doctrina hæc muniti potest cly-
peo Galeni lib. 1. de sympt. cit. 8. Quæ quidem veluti pri-
uatiua est, &c. Vbi docet deficientis sitis duplicem
esse causam, vel frigiditatis, vel humiditatis excel-
sum, vel deficientem in ore ventriculi sensationem.
Sed hoc placitum omnino admittendum non est, quia
duplicem constituit sitis immediatam causam, siccitatem
scilicet, & suctionem. Deinde non explicat suctionem,
quam ipse sui generis vocat. Dic ergo immediatam sitis
causam, esse siccitatem in ore ventriculi sensatam, me-
diatam verò humidi roridi defectum: Quæ posita do-

Arina intelligendus erit difficultis Galeni locus lib. 12
simpl. cap. 32. in init. dum inquit: Quippe cum & sitis du-
plici ratione eueniat, altera caloris copia, altera humoris in-
opia, &c. quare caloris exsiccantis copia, sitis est imme-
diata causa; humoris verò inopia, mediata:

Sed cur sitis non semper famem præcedit; si defe-
ctus humidi roridi sitim concitat, defectus verò humidi
solidi famem facit, si roridum facilius absumitur, quam
solidum? Responderi aptè huic quæsito posse video;
quia natura semper fugit id quod magis molestat;
sitis autem, sensus licet sit tristis, tritior tamen est
quam sensus famis; 28. probl. 5. & 6. & ratio est;
quia sitis res magis anxiosa est; & sic siti amplius contri-
stamur, quam fame: calor enim quo viuimus, humi-
dum magis, quam siccum desiderat. Addunt plures cau-
sam aliam; quoniam humidum roridum est in maiori
quantitate, quam solidum; quare hoc, cum sit paucum,
illo citius absumitur. Hunc respondendi modum re-
probat Thomam à Veiga cit. loc. proposit. 2. dicens, quod
humidum solidum licet in minori quantitate abundet,
tamen ob sui lentorem magis resistit, & tardius diffi-
patur: nam si vnam tantum libram sacchari, aut mel-
lis, cum quatuor aquæ igni exponas, prius vniuersa
aqua absumetur; quam saccharum ad sensum minuatur.
Deinde non semper præcedit sitis, ob peculiarem faculta-
tis oris ventriculi (quæ non appetit, nisi propter de-
fectus) varietatem; non aliter quam facultas pulsi-
ca cordis, quæ solum pro vsus indigentia arterias
monet.

Hæc solutio difficultatem non eradicat; nam sitis
a& onem facultatum naturalium consequitur; quæ præ-
sente obiecto ad vltimum potentia operantur, & in
hoc distinguuntur à facultate vitali, quæ solum pro vsus
necessitate operantur: ergo præsentem humido rorido, cum
facilius dissipetur à facultate naturali, ad vltimum po-
tentia operante, semper sitis famem præcedat. Dic
ergo, quod sitis non sequitur ad siccitatem, quæ accidit à
suctione ad famem faciente: nam ex eadem ventriculi
suctione sequitur siccitas ad appetentiam alimenti, &
siccitas ad appetentiam potus. Quare famem naturaliter
præcedit sitim, quia prior est suctione ventriculi; quam
illius exsiccatio, quum præsertim potus sit in subsidium
alimenti, vt sit eius vehiculum. Fames ergo, & sitis ab
eadem suctione, diuersis tamen rationibus dependet:
quoniam famem fit per se, sitis verò ex accidenti, concur-
rente siccitate ad suctionem.

Illam verò sitis, quam morbosam & præternaturalem
vocalimus, à calore incipit, & in siccitatem commigrat;
hinc fit vt calida; & sicca dispositio promptè labatur
in sitim, ex Gal. loc. cit. art. medic. repetit 6. de loc. affect.
cap. 2. firmant Paulus lib. 2. cap. 52. Trallian. lib. 7. cap. 8.
idcirco pueri non sunt perinde ac iuuenes, siticulosi;
nec vinosi, ob humidi copiam, 3. probl. 7. Aliquando
sitis præter naturam absque humidi defectu oriri potest,
ob caliditatem solam, vt patet in temulentis, & omni-
yini calidi repletionem. 5. aph. 27. Interdum accidit ob
frigiditatem oris ventriculi, non potentis concoquere
humorem, 1. 4. tract. 2. cap. de siti, qua in febribus contin-
git. Aliqua fit à caliditate sola, aliqua à siccitate sola;
4. aph. 19. imò aliqua ex tabifica sit affectione, aliqua ex
vrinæ profluio, 6. de loc. 3. quin ex sola pulmonis, &
cordis naturali caliditate oboritur, art. med. 64. Fit
etiam à caliditate & humiditate, tanquam à causa distin-
cta ab aliis, 1. simpl. 30. & contingit ex calido ventri-
culo, quo fit vt aues habentes pulmonem spongiosum,
& natura calidum, ratione cuius multam attrahunt
aëris portionem, per quam ventriculus refrigeratur pro-
pter pulmonis propinquitatem, non sitiant, inter quas
adunæ nullo modo sitiant, 8. de histor. animal. 18. & 3. de
partib. animal. 6.

Quæcunque ergo humidum roridum absumere pos-
sunt, ea sitim immoderatam inducunt, sine primariò os
ventriculi afficiatur siue per consensum alicuius membri
vicini, quod connexionem cum ipso obtineat cuius natu-
ræ sunt pulmo, gula, iecur, & renes; siue ab externa causa
vt potè,

vt potè ab alimentis calidissimis, si humida hæc substantia A
exsiccat. Quorum omnium meminit Galenus hoc in
loco, & nos singulorum faciemus commemorationem.

DVBIVM XLII.

*Num vipera calida sit. Contra Mercurialem
doctissimum.*

Viperarum esum sitim afferre inextinguibilem, auctor
est Galenus lib. 11. simpl. tit. de vipera; aded enim
ingentem obtinet desiccandi facultatem, vt ea vescentes
vehementissima siti crucientur, & magis si sit diptas,
qua commorosos ardor intolerabilis vrget, & sitis tanta
excruciat, vt nec extinguere, nec intermittere possit: nam
copiosè potum ægri hauriunt, eadem tamen siti conficiuntur
tanquam nihil planè hausissent, similesque toto
habitu sunt iis, qui antea potus nihil hauserint; vnde
propter continuam potus assumptionem, diptas à sitiendo
serpens appellatur, vt eleganter lib. 5. cap. 16. Paul.
admonuit: & non solum ab earum elu hoc contingit,
sed à morfu, quo percussi lacerari non possunt, sed prius
disrumpuntur, quam siti liberentur. Nam vt Paulus
prædixit lib. 7. tit. de vipera, caro viperina, calidam &
siccam sortitur temperaturam, & præsertim si in locis
aridis tempore æstiuo degat; nam hæc ad sitim inferendam
multò est efficacior, auctore Aëtio, retrab. 1. serm. 2.
cap. 170. & impensè calefacit & exsiccat. Hanc opinionem
habuit Auic. 6. 4. tract. 3. cap. 21. & 2. 1. doct. 2. c. 15.
& Rasius 20. continent. 2. & 21. eiusd. cap. de tyro. Con-
stantinus 8. theoris. cap. de morfu tyri, confirmant. Quare
vipera ipsa calidissima sunt: nam earum oleum vehementer
resoluit, quin & viuiditas, agilitas, & ferocitas illarum,
& nomen, hoc ipsum indicant: aded namque appellatur
vipera, secundum probatissimos auctores, quoniam viuida,
& viuidissimum animal pariunt, excedentis caloris indicium
manifestum.

Contra sunt plurima quæ obici possunt, nam Galen.
lib. de loc. affect. cap. ult. viperas frigidas esse firmat,
dum sic inquit. *Ceterum animalia, que frigidiora sunt natura
per hyemem ob frigoris vim, ac si morua essent, latitare
solent; atque tunc viperas quoque videres, si manibus tractentur,
deseranturque, handquaquam mordere, &c.* Idem tenet
lib. 1. aph. 15. & lib. de ven. sect. aduers. Erasistrat. 9. & lib.
quod animi mores, cap. 3. nec deest huic opinioni ratio: nam
venenum viperinum frigidum est, & interficit cum sopore
profundo, apud Auic. 6. 4. tract. 1. cap. 3. congelat sanguinem
cordis, calorem naturalem mortificat, ludorem frigidum inducit:
argumento est, quod à viperis ictos non nisi calefacientibus
curandos imperat Galenus, & Arist. afferat lib. 1. de generat.
animal. 11. & lib. 8. eiusd. cap. 17.

Mercurialis lib. 2. de venenis, cap. 3. viperas, & earum
venenum frigidum esse constantissimè tenet, Arabesque in hac
re longè latè esse hallucinatos sibi persuasit. Primum, quoniam
si ætate manibus tractentur, gelidissima apparent. Secundo,
Galenum intelligendum putat cum parantur cū Sale, Anetho &
porro. Corruit solutio, nam Galenus lib. 2. de loc. cit. viperas
ætate calidissimas esse, & furere afferat. Affirmatiuè autem
Galenum, & auctores omnes de vipera temperamento fuisse lo-
quutos, & non respectiue ad præparationem, aded est notum,
vt probari non debeat.

Sic tamen cum doctissimo Veiga liceat opinari. Is enim
in com. cit. de loc. affect. miratur Galenum viperas inter
frigida numerantem, quarum vis homini collata aded est
calorifica, siue caro edatur, siue oleum conficiatur: nam aliud
est, inquit ipse, *acrimonia, & intensio caloris pollere, aliud
innari calidi copia abundare: quacunque ergo vel utroque de-
ficiunt, vt plantæ, & exanguis, vel altero tantum calidi gene-
re vt vipera, hyeme aut pereunt, aut torpent; eadem hæc ac-
cessu caloris florent, & roborantur.* Ex quibus constat, quo-
modo viperas frigiditas vocauerit Galenus. Lege Alphonsi
de Fonseca, in speculo medicine Christian. luminari 2.
de corde venenato.

Obiecta verò ita sunt soltenda. Vipera venenum ei-
cuta modo interimit, quoniam vel deficiente, vel aditus
reuocato calore ob veneni vim, partes extimæ algent;
vnde somnus profundus, & depopulato calido innato
sanguis concreuit, & frigida symptomata oriuntur. Cu-
rant autem morfos à viperis Medici calefacientibus præ-
sidiis, vt allio, ruta, vino, quoniam hæc vel à proprietate
viperinum venenum extinguunt, vel calorem innatum
iamiam exhaustum refocillant. Si plura de vipera, eius-
que veneni temperamento legere concupiscis, adi Leonice-
num libel. de Tyria, & Pandulphum Collinutium cõtra
eundem acutissimè disputantem, Ludouic. Lemosium
in com. cap. 3. lib. 4. meth. Gal. Ioan. Camaram Butheman-
tin. lib. 3. de reptilib. sacra Scriptura. Conrad. Geiner. lib. 5.
de reptilib. cap. de viper. liter. G. Vlyllem Aldrouand. lib. 5.
de serpentib. cap. 17. 18. & 20. Marcel. lib. 2. in Dioscorid.
cap. 16. & plura nos lib. 5. in com. Histor. proferemus.

DVBIVM XLIII.

Num vinum viperinum sit venenosum.

Periere etiam, qui vinum in quo talis serpens fuerat
mersa, biberant: nam hoc vinum nocentissimum est,
& inficit corpora humana tabe dira, nam vipera animal
est perniciosissimum, & venenosum, & morfu suo lethalia
inferens symptomata, quod proprio experimento comprobauit
Gal. lib. 3. de loc. cap. 8. in med. proponens plurimum
historias, qui morfu à vipera, solum commorsa parte illic
abscissa, aut medicamento epoto ex viperis salui euaserunt,
& refert Amat. lib. 1. centur. 1. firmant cum Dioscoride
lib. 6. cap. 47. eius interpretet, in com. De qua re lege
non inuenusta apud Rhodiginum lib. 6. antiquar. lect. cap. 6.

Instabis, & meritò sanè, cui si viperinum vinum est
venenosum, elephantis est saluberrimum auxilium? Hoc ita
esse celebratissimis historiis confirmant Gal. 11. simpl. cap. 1.
cum Aret. lib. 2. chronion. cap. ult. eorum qui facie graui,
scædo aspectu, tuberoso vultu, humi morientium instar
prostrati vini viperini vsu conualuere; & refert lib. 2. ad
Clam. 10. Galeus, & nos diximus lib. 1. in com. histor.
ult. & proferemus in lucem, lib. 6. in com. Histor. 1. &
2. Respondet Mercurialis lib. 1. de venen. cap. 20. vinum
viperinum casu paratum esse venenosum; extinguuntur enim
in ipso tota vipera, & cauda, & caput miscetur, neque sit
fermentatio: artificiale verò, amputatis amputandis, vtile
esse, & venenatis proficuum: Quare hoc vinum magnoperè
prodest aduersus venena, veluti & carnes vipera huic vsui
vtilis sunt. Hoc dato, vinum viperinum casu paratum
veneficum cum sit, hos ægros perimit, elephanticos verò
iuuat, quoniam hic morbus venenosus est, venena autem
aliorum venenorum sunt antidota. Sic vipera trita, &
loco isto apposita, certa quadam proprietate, & latente
venenum extinguit, vt lib. de theriac, ad Pison. cap. 12. &
13. admonuit Galenus. Quare vinum viperinum casu paratum
cæteris lethale venenum, elephantis verò saluberrimum,
ob antipathiam quam vipera ad debellandum hunc morbum
secum habet, prout cit. loc. Magister edocuit.

Similiter etiam siti, & periere, qui vinum vetus
vsque ad ebrietatem hausere, nam feruore adaucto
interno, febris correpti, mortui sunt: cum negato humido
potabili viscera gliscant, & excandescant, & vel à nimia
vini copia suffocato, & obruto calore, ac ferè extincto
occubere, eo modo quo externus ignis multa lignorum
strue conculcatus perit, & extinguitur. Sed cur 2. de loc.
ult. in puero vini liberalis potus fecit vigilias, & delirium,
& hic sitim, si liberaliter sumptum frigidus morbos parit,
ex Gal. 3. de temp. 5. lib. de caus. morb. 3. & 2. prorrhetic. com.
29. & 1. de caus. sympt. 8. Dic vinum antiquum, nimis
calefaciens, & exsiccans apud Gal. 4. acur. com. 106. &
lib. de pracognit. ad Posthum. cap. 2. facere sitim, & vigi-
liam concitare; nouum verò semicrudos humores gi-
gnens, delirium, somnum, & frigidus morbos accresceret
nam

nam hoc humectat, cerebrum emollit, meatus, per quos A
animalis vis communicari debet obturat; verus verò ca-
lefaciens, & exsiccans, resiccato cerebri, & ventriculi
humore, sitis, & pernuigilij est causa. Tu verò de noxio
vini nimium epoti, vide Hip. & Gal. lib. 7. aph. 7. & eius in-
terpretes, præcipuè Cardanum in com.

Sic etiam mortuus est, qui pertinaciter sitim sustinere
sibi imperauit; nam denegato humidi potabilis refrigerio,
quo nostri caloris vinacitas temperatur, & absumptio
illius pabulo, viscera humidum roridum depopulantur, &
deinceps sicca & squalida primigenium absumunt, &
depaucuntur, ad cuius absentiam perire internum ignem,
& extingui animal est neceffe.

Deinde miserè vitam cum morte commutarunt, qui
dulcis aquæ deficientis loco salsam epotarunt: hi enim
postea immodicè præ cæteris siti, & alio rupta obiere
celerius; nam aqua marina desiccatur lib. 5. simpl. cap. 2. &
sitiim concitat: quemadmodum enim marina aqua ignem
externum minus extinguere potest, cum pinguior sit;
calidior, & promptius inflammabilis, ex Aristotel. 23. sect.
probl. 7. & sic hac de causa lucernas magis atdere facit,
ex Plutarcho lib. 1. sympos. 9. & Macrobi. 7. Saturnal. cap. 13.
Sic ebibita inflammat, & sitim vehementiorem concitat,
& nitrosa qua pollet vi, nimis alium proritat, & ad diar-
rhœam corpora facillimè parat. Sic salla alium deiciunt,
ex Gal. lib. de attenuant. vi. rat. c. 3. in hunc sensum lib. 3.
simpl. 15. dixit conchularum maris, cæterorumque ostreorum
succum planè salsum esse: tum ventrem soluendi vim
habere, qua sanè ratione mortium, & acrimoniam inferunt.

Non minus occubuit, qui imprudenter, hoc est intem-
peratiuè, non iubente Medico, citra coctionem humoris
cum esset canfode febre correptus, gelidam ebibat, cuius
potu in bilem conuersæ, vsque ad mortem nec tantillum
lenata siti recreatus est, aded inextinguibili occupantur
siti hac febre correpti, cuius signa pathognomonica sunt
ardentissimus calor, & insatiabilis sitis, auctore Galeno
lib. 4. de rat. vi. com. 1. quæ cum à vehementissima calidi-
tate & siccitate febris oriatur, ab humore biliolo calidif-
simo & siccissimo, in venis putrescente suborta, neque
potu, alijsve auxiliis mitigari potest, ex Galen. lib. 3. epid.
sect. 3. com. 34.

Ex his discis, quàm periculosa sit sitis morbosa: qua
detenti nimiam potus copiam ingurgitantes, in hydro-
pem, & alios grauios affectus, minuto refrigerato, &
suffocato interno igne, ob copiam multam, ocyssimè pro-
labuntur. Quibus autem auxiliis immodica sitis sit cu-
randa, latè auctores proprio capite de morbosa sitis re-
tulerunt, & tradunt Vidus Vidius lib. 9. de curat. membrat.
cap. 10. Mercat. lib. 3. cap. 4. de morb. intern. Huic ergo citò
succurre, nam ea plus vexat, quàm fames, apud Rhodig.
lib. 2. 8. antiq. cap. 33.

QVÆSTIO XLI.

*Quod ebrietas nulli curando morbo sit ex vsu. Con-
tra Philonem Hebraum, Platoniorum
facile principem.*

COMMENTARIUM.

Vsq̄ ad ebrietatem.] Ebrietatem voluntariam sanè E
infantiam ac manifestum furorem, non defuere è ce-
leberrimis auctoribus qui approbarint, immò si mēse bis,
aut semel admittatur, maximum ex ea sentiri emolumentum
sibi persuadent. Nam Dioscorid. lib. 5. cap. 6. postquam
dixit noxiam esse ebrietatem, quoniam cedunt nerui
quotidiana obsidione laborantes, ingenerat: que copiosus
quotidiana vini potus, acutorum morborum principia:
vilem tamen esse pronunciauit, & præsertimque à potu
aquæ vino sitatem: in summum enim euocat, meatus
laxat, laxatisque his, sensuum cæca excrementa expurgat.
Paul. lib. 1. cap. 95. immodicam vini potionem diligenter
vitandam consulens, longiore tamen temporis spatio in-
terposito liberaliter bibendum prædixit; sic enim &
Lib. 11.

vrina, & sudores largius promouentur. Rhasitis lib. 4. c. 5.
ad Almans. duplicem in mense probat ebrietatem, cum
Auc. 3. 1. doct. 2. cap. 8. 5. Quibusdam autem visum est, quod
semel in mense, aut bis inebriari confert, propterea quod vir-
tutes alleniat animales, & requiescere facit, & urinam prouo-
cat, & sudorem, & superfluitates resoluit, &c. Sic enim vomitus
prouocatur, & ventriculus à vitiosis humoribus gra-
uatus exoneratur, & in hunc vsum ebrietatem consulit
vt salubrem, 4. 1. c. 11. 5. Qui autem vinum biberit inebrians,
ad hoc vt enomat, &c. nam excitat appetitum deperditum,
apud ipsum 1. 3. 3. tract. 2. c. 7. in fin. Quapropter semel in
mense ebrietatem commendauit, in canticis, 2. part. n. 3. 4.
Disputant Syluaticus cont. 14. Cardozus lib. de sex reb. non
natur. cap. 5. quæst. 3.

Hoc canunt Græci, Latiniq̄ dum inquit, mœstiam
vino dissolui, quare in vita fruendum esse, genioque
liberaliter indulgendum monent. Nescio stultiusne, an
lepidius ebriosus Senex Anacreon, Latine conuersus ita
cecinerit:

<i>Teneris superque myrtis, Super & virente lauro Recubans, bibam lubenter: Religatus ac papyro Tunicam Cupido collo, Mibi poculum ministrat. Rota nam velut curulis, Properat volucris aras: Tenuis tacebimusque Cinis, ossibus solutis.</i>	<i>Tumulum est, quod vngas Vel humo quod ebibenda Pericula dona fundas? Potius manente vita, Roscas meo corollas: Capiti, ferasque odores: Mibi & euoces amicam. Etenim priusquam ad Orci: Rapiar nigri choreas, Volo dissipare curas.</i>
---	--

Vinolentia namque multa bona facit. Primum canunt
Græci, Latiniq̄ Poætæ, curas, mœstiam, & animi mole-
stias vino dissolui. Anacreon in hoc multus fuit, & fami-
geratissimus Poëta Horatius huc alludit. od. 7. l. 1. inducens
Teucrum socios hortantem:

Nunc vino pellite curas.

Et lib. 1. od. 14.

Sic tu sapiens finire memento

Tristitiam, vitæque labores

Molli Plance mero

Et alibi passim. Sed quid Poëtæ laudo testes, cum So-
cratem auctorem grauiosissimum habeam, sic apud Xenoph.
sympos. alloquentem? Sed & mihi planè videtur bibendum:
verè enim rigans animos vinum, morores quidem sedat, vt
mandragora sonum conciliat homini, iucunditatem, vt oleum
flamma, excitat. Vinum item spiritus mouet, & in spem
erigit, quod & Poëtæ cecinerunt, & Philosophi docue-
runt. Horat. od. 21. lib. 3. de vino.

Tu spem reducis mentibus anxii.

Et epist. 2. lib. 3. ad Torquatum.

Quid non ebrietas designat? operta recludit.

Spes inbet esse ratas.

Plato lib. 1. de legibus, ex translatione Lambini: hominem
qui biberit primum efficit placidiorem, quàm erat antea, &
quò plus de eo gustarit, tanto illi plures bonas spes prabet, tantò
plus virium ad gloriam, & existimationem suppeditat: ad ex-
tremum igitur omni orationis licentia, ac libertate, quasi sa-
piens sit, omnique confidentia atque audacia completur, ita vt
quiduis strenuè, atque impigre, & dicat pariter, & agat, &
Arist. sect. 30. probl. probat latè & doctè, quando omnes
animi spes bona vini copia afficit lib. 3. eth. c. 8. & imple-
tur eloquentia ebrii, quod testatur Horatius illo versu:

Fœcundi calices quem non fecere disertum!

Hoc multis probare possem, sed habenas calamo. Se-
neca hanc omninò probat opinionem & epid. 95. dicens
Habitur aliquando ebrietas honor, & plurimum meri ce-
pisse virtus erit. Et lib. de tranquil. cap. postremo, liberaliori
potione ait dari vigorem: non nunquam & vsque ad ebrieta-
tem veniendum, non vt mergat nos, sed vt deprimat, eluit enim
curas, & ab imo animum monet, & vt morbis quibusdam, ita
tristitia medetur.

Philo Hebræus doctè hanc quæstionem lib. de plantat.
Nò pertractat, non tamen vt Hebræum decebat inter-
dum, sed vt gentilem & profanum; & ex multorum sensu
Philosophorum, duplicem constituit ebrietatem: quarum
altera vino, mæcant homines, altera delirent & infaniant;
D d vtramque

vttramque alienam esse à sapientis & boni viri officio, A cum vna sit peccatum, & vitium, altera causa sit etiam vitij & peccati, non solum peccatum: tertiam comminiscitur opinionem, nunquam videlicet sapientem modum in bibendo excessurum, nisi certa spe magni alicuius in paciam, aut parentes, aut liberos, valde necessarios, fructus & commodi: adiungit, vinum non adferre quidem interitum corpori, animi tamen esse perniciem, per insaniam & furorem. Addit, quod cui vnum è contrariis continet, alterum etiam conueniet: at sobrietas tam malo, quam bono viro inest: bono igitur, ac malo ebrietas conueniet.

Ante Philonem Platonizantem, Plato lib. 2. de leg. non longè à fin. ita ebrietatem sapienti concedit viro, atque omnibus, vt ea tamen ad vim, & furorem non impellat. Consentit Marf. Ficin. cum eo, in argumento ad hunc secundum librum lib. 3. imperans iuuenibus, vt cum quadragessimum attingent annum, in conuiujs epotent licentius, ac largius.

Detestandam tamen esse ebrietatem, tum veterum, tum iuniorum peritissimi monuerunt.

Galenus palam fatetur hoc in loco, dum cam sitis intensissima, & mortis fuisse causam inculcat: à nimio enim calore vini veteris, nofter calor resoluitur: hoc modo maior flamma minorem absumit. Dioscorides loc. cit. noxiam esse omnem retur ebrietatem, præsertimque continuatam: Hip. lib. 5. aph. 5. ex ebrietate quandoque oriri aphoniam, & conuulsionem asseuerat, idem affirmat lib. 2. de morb. num. 28. imò ex ea, præcedente vocis interceptione, mortem renalci affirmat, in lib. 3. de morb. num. 8. Galenus licet pluribus locis vini modicè sumpti vnum commendat, ab eius nimio potu arceat tanquam ab ipsa peste; nam 3. de temper. 2. vinum vbi plus bibitur, quam eniui possit, tantum abest vt animal calefaciat, vt etiam frigidiora vitia gignat, quippe apoplexia, & paraplexia, & que Græcè caros, & comata vocamus, & neruorum resolutio, & comitiales morbi, & conuulsiones, & tetani immodicum vini potum comitantur, quorum vnumquodque frigidum est vitium, &c. Cætera de ebrietatis noxis, lege apud ipsum, ex mente Platonis lib. quod animi mores, cap. 10. quem locum elegantissimè Ioannes Baptista Persona fuit interpretatus. Nam vinum imperat animæ facultatibus, velut tyrannus quidam: Explicant eloquentissimè Macrob. lib. 7. Saturnal. 6. & 7. Cælius Rhodig. lib. 8. antiq. 30. & 31. Plin. lib. 14. cap. 22.

Auicenna loc. cit. de regimine aquæ, & vini, sic ait. Frequens quoque ebrietas est mala, que hepatis, & cerebri complexionem corrumpit, & neruos debilitat, & ad neruorum agilitudinem perducit, & apoplexiam, & mortem subitanam, &c. Hæc omnia vitia sigillatim recenset Arnaldus, in com. cap. 15. regiminis Salernitani, & exemplificat inter omnes Leuini, Lemn. lib. 2. de occultis, cap. 17. & 18. Nam vini intemperantia, quam cibi nocentior, ex Celso lib. 1. c. 2. in fin. S. Sapè se que intemperantia subest, durior est in potione, quam in esca, &c. quidquid per verbum (durior,) legant aliqui interpretes (durior:) sed circa rationem, quoniam immodica vini potio plus damni, detrimentique affert corpori, quam cibi ingluuius. Potus siquidem tenuitate sua meatus omnes confestim penetrat, atque incoctus venas subit, neruosque ac cerebrum tentat: cibus verò in ventriculo hæret dum concoctus est, qui si oneri est nimio, minimo negotio vomitu excutitur: argumento est, quod canes, feles, glires si veneno medicatas offas deuorent, irritata ad expulsionem facultate, nulla molestia euomunt, quod in liquidis est difficillimum: hinc fit vt venena potu exhibita, plus quàm in esculentis noxia sint, rapitur enim citissimè in penitissimas corporis partes virus, & viscera interna corrumpit labe dira.

Deinde nemo probauit ebrietatem, vinolentiam non damnauit. Patet aperte, nam si vini modicè sumpti laudes sunt innumera, vt supra citauimus, vt refert Paul. lib. 1. cap. 95. cum Oribas. lib. 5. collect. c. 7. immoderatè hauisti sunt damna plura. Hinc Seneca ebrietatem remouet à sapientia, epist. 84. & 85. in eamque inuehitur acerbissimè; ea enim videtur semper reprehendenda, neque ea

commemoratur ab historicis, vt laude digna, sed vt notidigna sapiente. Ad hanc euitandam narrant Plur. in quæst. Rom. 9. 45. Polyb. apud Athenæ. lib. 13. cap. 13. interdictum fuisse à Romanis, sceminis, & ingenuis adolescentibus potum vini. Sic Massilienses, & Lacedæmonij ab ebrietate sic abhorruerunt, vt seruos suos plurimo vino cogere impleri, quò liberi eorum tam fædo ebriorum aspectu ebrietatem aduersari docerentur, vt scribunt Valer. Max. lib. 2. cap. 1. Ælian. lib. 2. var. histor. c. 38. Clemens Alexandrin. lib. 3. pedag. cap. 8.

Ad hæc, ebrietas petulantissimos reddit, & in Venerem maximè pronos: nam voluptatis comes est, iuxta Silium Italicum lib. 15. bel. Punic.

*Ebrietas tibi fida comes, tibi luxus, & atris
Circa te semper volitans infamia pennis.*

Et Petrus Lopezius lib. 6. de sex reb. non natural. sic cecinit:

*Est blandus demon, peccatum dulce, venenum
Suauè, bonum morem non habet ebrietas.*

Quare homines ad Venerem procliuus reddit, auctore Ouidio lib. 2. de remed. amoris.

Quid tibi præcipium de Bacchi munere queris?

Vina parant animos Veneri —

Et alibi. Vnde illud Aristophan. apud Ath. lib. 10. cap. 15. Vinum lac Veneris. Hinc vertus ille Græcorum vetus: Mortua res, non modo frigida Venus, Absque Cerere & Baccho. Cur; exponit apud Ath. lib. 10. cit. Aristophan. quia dulce vinum, ac suaue lac Veneris: & Apul. in asino aureo propterea Veneri cœnam affingit ebriam. Huc alludit Ouid. lib. 12. metam.

*Nam tibi sanorum sauisimè Centaurorum
Euryte, quàm vino peccus, tam Vrgine visa
Ardet, & ebrietas geminata libidine regnat.*

Tamet si verò concitentur vino mortales in Venerem, vis tamen in eis procreandi, seminisque facultas hebetatur, quoniam vino diluitur, auctore Theophrasto apud Athen. lib. 10. cap. 11. qui Alexandrum magnum in actu venere, minimum valuisse affirmat, quòd vinosus esset. Hoc docuit expressè Arist. sect. 3. probl. 1. 4. 1. 32. qui inutiles esse ad coitum ebriosos affirmat, quòd eorum semen infœcundum sit, & liquefat in aquam: de qua re Tiraquel. infinitæ lætionis vir, eloquenter agitauit, in lib. 9. legum connubial. 1. p. 9. num. 128.

Insuper ebrietas parua est infania; ex Chrysippo apud Stob. lib. 1. de sentent. cap. 18. nam vinum temetum apelatur quòd mentem tentet, & à statu suo dimoueat, & labefactet. Sic Fulgosius lib. 2. mythol. 1. in Dionysio, quatuor genera constituit ebrietatis: nam prima est violentia; secunda, rerum obliuio; tertia, libido; quarta infania: vt ex Catonis mente notat Marius Grapaldus lib. 2. de partib. adim. tit. de vino. Ebrii enim nec mentis, nec corporis compotes sunt. Ebrii omnia geminata videntur, ex Arist. 3. probl. 29. explicant Trallianus lib. 1. probl. num. 121. & Rhodig. lib. 28. antiq. cap. 34. Hinc Virgilius Poëta eximius, cum lib. 2. Georg. genera vuarum recenset, de vna, aut altera tentare pedes canit, & linguam vincere.

*Et Passo Psyrhia utilior, tenuisque Lageos
Tentatura pedes olim, vincituræque linguam.*

Imò & mentem, vt est apud Propert. lib. 3. eleg. 3. in descriptione triumpho.

Me iuuat & multo mentem vincere Lyao.

Sic Theognides apud Stob. loc. cit. habet: Quisquis bibendo modum superauerit, non amplius sua lingua compos est, neque mentis: verba effatur balba, que sobrius dedecus sunt. Nullo enim quolibet agendi pudore ducitur, quandiu fuerit ebrius: qui prius sapiebat, tum stultus efficitur. Hæc tu animaduertens, vinum ne supra modum ingurgitaueris, sed prius surge quàm inebrieris, ne te sibi subiciat venter, tanquam mediastinum improbum, quotidianis laboribus inservientem, &c.

Denique Euplius apud Ath. lib. 4. cap. 3. sic alloquitur.

*Gaudia quanta suis Bacchus dedit, atque laborem!
Si quis multa bibit, sunt infania vina,
Illa pedes, mentemque ligant, linguamque, manisque,
Ebrietatem*

Ebrietatem execratur vehementer Sacra Pagina pluribus in locis, quæ citant Dom. Nantus in Polyanthæa, Amantius, Langius, & And. Eboren. qui multis in ebrietatem inuehuntur argumentis. Primò, quòd seruitutis origo sit, tum parit egestatem. In idololatriam impellit; Hominem exuit, hoc est, vlu spoliat rationis, & pudoris ludibrio exponit; libidinem prouocat; bellicosos, ac strenuos viros effœminat; fatuos efficit, & mendicos; perniciem corpori adfert extremam; quare venenum appellatur. Dehonestat, & contaminat omnium mores, & actiones. Viros mulieribus subiugat: Secretorum fidem prodit: & aliorum vitiorum alitrix est, & origo.

Ac ne abeam longius, quæ vino attribuuntur laudes, ad vinum pertinent moderatè sumptum, quæ ei assignantur reprehensiones, eæ vini sunt nimij. Aprissimè probat id ab Alex. Clemente lib. 3. Strom. sic à Gentiano Latine factus versus.

*Potatur nimium si vinum, est res mala: sed si
Vtatur bene quis, res bona, non mala res.*

Pro vini Dioscoridis interpretatione Marcel. Virgilius in com. insudat valdè, vt dicat ipsum vinositatem quæ ex se mala non est, approbasse: ebrietatem damnasse: etenim nihil est aliud quàm relaxatio animi vino facta, qua calentes, & à torpore excitati toto corpore spiritus, ad agenda omnia vegetiores redduntur. Sed fallitur aperte, nam hæc, vt vidisti, non est recipienda. Dic ergo eam post aquæ potum, auctore commendasse: cum enim aqua frigida, subitò ac cumulatum epota, præsertim à balneo, curli, validisque exercitijs, strangulatus & dolores concitans, veneni promptissimi instar, innatum extinguat ignem, apud Dioscorid. lib. 6. cap. 34. & Paul. lib. 5. cap. 66. nullo alio præsentaneo auxilio, quàm multo meraco epoto, citius succurritur, quoniam calefacit corpus, & aquæ frigiditas sic vinositate, hoc est, copioso potu vini retunditur.

Arabice verò familiæ sectatores, hoc modo sunt intelligendi; nam post nimium aquæ potum, nimia quantitate hausto vino, grauo ventriculo, vomitus cietur, & aquæ inducta malitia infrenatur. Vel si ex aliorum mente loquutos fuisse hos auctores, vt ibidem refert Auic. asseueres, explicabis rectè. Quidquid, falsò tamen, errasse ipsos contendant Gulielm. Placentin. lib. 1. cap. 8. Gordon. part. 1. c. 2. Iuly, cap. 21. Valefc. Tarent. lib. 1. philon. cap. 8. Sic in maiori copia epotum vinum, appetitum à valida frigida ventriculi intemperie deperditum excitat.

Vinum deinde omnes ex pectore molestias dissipat, epotum ad mensuram: sin minus, noxium est. Poëtas nimio effici potu vini, an concedam, sum anceps. Libentius negabo cum summos poëtas videam non ebriosos fuisse, sed sobrios. Homerum, ac Virgilium fortè vinosos dices, iuxta illud Horatianum, lib. 1. epist. 3.

Laudibus arguitur vini vinosus Homerus.

Sed non alia de causa vinosi habitus sunt, nisi quòd vinum laudarunt, idemque Horatius isto versu indicauit. Ad Venerem impellit immodicus vini vsus: id cecinit Propertius lib. 3. eleg. 16.

*Illic sæpè animos iuuenum rapuere puellas,
Et Venus in vinis, ignis in igne fuit.*

Senecam verò, & Platonem eximios sanè Philosophos, & modestissimos, quis ebrietatem commendasse asseuerabit? cum eam abhorreant summo perè; solum moment aliquando ad eum vini potum accedendum esse, non vt mergat nos, (sic enim loquuntur) sed vt curas deprimat. Vinum ergo semper sobriè bibendum, vt notat Vallesius lib. de sacra Philosoph. cap. 27.

De Philonè Hebræo maior est disceptatio, in qua quis non videt eius euerti sententiam? Concludit enim non repugnare sapienti, si cum tempus & occasio fert, largius vino vtatur. Fulcit suam sententiam illorum testimonijs, qui de ebrietate scripserunt libros, & confutat eorum, qui dicebant, non licere viro bono ebrium fieri. Egregium tamen Philosophum, & sacrosanctæ Paginæ interpretem grauissimum atque præclarum valdè miror, qui patrocinium suscipit ebrietatis, seu vinolentiæ, dum futili argumentatione nixus, bono viro, ac malo sobrietatem

Lib. II.

A conuenire affirmans, eius contrariam ebrietatem etiam debere inesse contendit: nam hoc modo, cui continet castitas, etiam impudicitia conueniet. Amplius peccat ipse, in quo excusare conatur sanctum virum Noè, qui licet ob incuriam, & ignorantiam naturæ, & efficacitatis vini, factus fuit ebrius, tamen peccauit. Sic Lothi ebrietas præcedens concubitus cum filiabus, reproba fuit, & damnata nimis, vt ex multorum mente Doctorum probauit Perrerus in com. c. 19. Genes. disput. 7. Ebrietas ergo semper detestanda, & nulli morbo curando est ex vsu. De quo argumento pulchra lege apud Petrum Andream Canonherium lib. 2. de admirandis vini facult. ferè per totum, qui copiosissimè simul, & ingeniosissime de eodem inter omnes disceprauit.

B HISTOR. LXXIII. RHASIS, De Siti.

Sitis orta ex phlegmate falso, falsis
cibus curata.

Cravi quoque patientem sitim de phlegmate falso, dans
ei cibaria, in quibus condiminabatur falsedo; vt cappares cum sale, curatis omnibus cum suo contrario, &c. Rhafis
lib. 11. continent. tract. 1. cap. 2.*

PARAPHRASIS.

Galenus lib. 4. acut. com. 1. refert sitim ex potu aquæ marinæ vehementem concitari, & ex phlegmate falso insatiabilem fieri; dicant ascitici, qui clamola cruciantur siti vt infra latius dicemus: nam falsa licet amarissint humentiora, & minorem obtineant calorem, magis tamen siticulosa sunt, quoniam liquefacta, & in ventriculo, eiusque orè imbibita & impacta, partem ipsam vnde quaque alterant, cum tamen amara in extimam tantum superficiem agant, nec intimè peruadere queant.

Sed cum sitis oriatur ex humoris inopia, & caloris copia, & sapor falsus dulci sit calidior, ex Arist. 3. probl. 10. & Auert. lib. 5. collig. 27. fit manifestum à falsis concitari sitim, quæ licet humida sint actu, potentia tamen impensè exsiccant, supra quorum complexionem dominatur pars sicca, adusta, in qua mixta est humiditas pauca, ex Gal. lib. 5. simpl. 26. dicente, falsum terrestre esse, calidum, nondum tamen igneum. Caloris ordinem expressit Ishac, lib. diet. vniuers. cap. 12. inquiens, in fine gradus secundi calefacere, & exsiccare. Habet etiam falsus sapor aquei humoris non exiguum portionem, ita vt neque profusus terrenus, nec tantum aquosus existat, sed ex amborum, permixtione materiæ quandam mediocritatem fortitur. Hoc ita esse, generatio eius aperte demonstrat: nam partes terrenas aquæ materiæ permixtas calor externus præassans, & adrens, siccansque, falsum saporem producit; fitque à terreno sicco, quod in aqueo humido caloris vi præassatum, attenuatum existit. Hanc falsi saporis causam tradere visus est Arist. lib. 2. meteor. c. 3. de maris salitudine verba faciens: nam ait ob id mare ipsum falsum reddi, quia Sol tenuiores aquæ partes extrahens, & in vapores effundens, crassiores veluti torret atque adurit, quæ vnà cum crudioribus ipsius aquæ partibus permixtæ, falsedinem faciunt: de qua re, lege Scaligerum luculenter disputantem, exercit. 51. aduersus Cardarum.

Exigitur hic aqueus humor ad falsi saporis generationem: nam sine eo consistere, aut permanere non potest; quandoquidem eo absumpto nõ amplius falsus remanet, sed protinus amarus redditur, terrestris portione vnà cum calore tantum remanente. Id ipsum sal manifestat, qui dum igni applicatur, mouere crepitum solet, quod nulla alia occasione euenire, Philosophus putat, lib. 1. probl. 26. nisi quia sal parum humoris in se continet, qui calore ignis conuersus in spiritum, violèto profiliens impetu erumpit. Obiciens, cur falsa odora non sunt, si odorabilem vaporosa existit substantia, quæ ab humore semper eleuatur?

D d 2

Respondet

Respondet Galen. lib. 4. simpl. 2. 2. id euenire, quoniam humidum quod habent, aqueum est, & nullum ex se vaporum emittit, nam aqua corpora hac de causa inodora sunt. Num autem pituita falsa, frigida sit, an calida, inter omnes agitant Mercat. tom. 1. clas. 3. quest. 78. num. 4. & Ioan. Brauus Petrasitan. in com. cap. 6. lib. 2. Gal. de dif. feb. Peramat. lib. de humorib. cap. 15.

Sed inre inquires, cur falsis sitim à pituita falsa subortam perlanauerit, si illa sicca sunt terrestria, calefaciant, & exsiccant, & hic humor humectationem desiderat? Dic, auctorem exhibuisse falsa ad humorem falsum abstergendum, & abluendum; has enim proprietates habere falsa, ostendit Auic. lib. 2. tract. 1. cap. 3. Dic secundò, exhibuisse non quælibet falsa, sed cappareas conditas sale; hæ enim solutione euacuant humorem melancholicum, falginosum, crudum, & grossum, qui est causa sitis, ex Auic. lib. 2. tract. 2. c. 141. Nam Dioscorid. lib. 2. cap. 164. cum Paul. lib. 1. cap. 74. in fin. eas iecur, lienemque laxare, & pituitam per alium deicere affirmant, sic referente Marcel. Virgil. in com. Hæ ergo vacuant mucosum succum quem prius extenuant, aperiunt, abstergunt, incidunt, & mundificant, apud Paul. lib. 7. tit. de cappar. & Plin. lib. 20. cap. 15.

Neque auctoris verba te suspensum teneant, dicentis sitim ortam à pituita falsa, falsis esse medicandam, tanquam contrariis; cum intelligendus sit, loquentibus nobis latissimo contrarietatis significato prout Medici loqui consueverunt, appellantes contraria, quæ quodammodo opponuntur, siue id sit mediare potentia, vel ex accidenti: Sic Hip. 6. epid. sect. 2. text. 9. dolorem, inquit, curari dolore, fluxum fluxu, vomitum vomitu, tussim tussi, Sic falsa, sitim curant factam ab humore falso, vacuando causam, vt supra in com. Histor. 15. annotauimus.

QVÆSTIO XLII.

Quod pituita falsa fieri possit, permixta cum dulci pituita, exusta bile. Contra Gentilem, Amatam, & Manardum, Medicos doctissimos.

COMMENTARIUM.

DE phlegmate falso. De pituitæ falsæ generatione, et si abunde plurima sint à iunioribus agitata, nihilominus varia discipulis, verfantibusque ostentant se pleaque, citra dispendium studiosæ iuuentutis, quæ præteriri nequeant. Constat itaque falsa pituita, Galeno auctore lib. 2. de dif. feb. cap. 6. bifariam: altero modo ex putrefactione pituitæ; altero verò ob permixtionem falsæ serosæ humiditatis cum pituita dulci, aut insipida. Putrefactione quidem, nam ob ebullitionem, & præternaturalis caloris calidam actionem, partes nonnullæ terrestriores redduntur, & quadantenus torrentur, quæ licet modicæ amaritudinis participes esse possint, vt aliqui cineres, sitamen commisceantur cum humore dulci, aut insipido, ex hac miscella falsus emergit succus; in hunc sanè modum, marina, & puteales aquæ nonnullæ saporem falsum præ se ferunt.

Concinnatur præterea falsa pituita ex falsa serosa humiditate, mixta cum pituita dulci. Hunc Galeni modum Auicenna 1. 1. doct. 4. cap. 1. non admittit, sed nulla alia ratione, vt scitè *ibidem* notauit Gentilis, nisi quia Galeni contextum deprauatum legerat (propter permixtionem serosæ humiditatis cum pituita dulci:) debebat autem legere (propter permixtionem falsæ serosæ humiditatis,) vt in correctis codicibus modo animaduertitur. Colliges deinde incautè, immò imprudenter se gessisse Gentilem, qui *cit. locum* Auic. enarrans, Galenum rudem appellare non erubescit, propriam in hoc ruditer apertè manifestans, qua aded laborauit, vt sibi persuaderet Galenum per falsam serosam humiditatem, falsam pituitam accepisse, cum serosa falsa humiditas apud Galenum, nedum pituitæ nomen, sed nec propriè humoris retineat appellatorem, nec sanguis sit, bilis aut melancholia, velur serum includat, quod neque butyrum est, neque caseus, vt eru-

ditè admodum docuit Valleriola lib. 1. enarrat. c. 7. qui de sapore falso, illius generatione, & natura affabrè conscripsit.

Auicenna allatis falsæ pituitæ causis, non veretur *citato loco* aliam subnectere: nempe eam fieri etiam ob certam commixtionem portionis bilis exustæ cum humore pituitoso dulci, aut insipido. Hanc Auicennæ sententiam palam redarguere conatur Manardus lib. 18. epist. 5. vno sanè munitus argumento, quòd experimento compertum sit vomentium pituitam, paucissima bile permixtam, in quibus etiam si bilis sui paucitate sensum lateat, amarior, & non falsedo deprehenditur. Tam efficax est amarus sapor, vt vel minima quantitate, quæ sibi commisceantur omnia amara faciat: aloës exemplo, quæ exigua quantitate, copiosiori aquæ permixta, amarum prorsus, non falsam eam reddit. Quis ergo credat, ex admixtione bilis amarissimæ cum pituita falsum saporem resutare?

Ego verò huius auctoris experimentum ficalneum, commentitiūque esse puto, quo nixus petulanter rei veritatem occultare aulus est: nam commixtis particulis terreis exustis cum dulcibus, aut insipidis, certa quadam commixtione, sapor confiat falsus, auctore Arist. 24. sect. probl. 17. quod in lixiuio interdum accidere idem meminit: sed in omni exusta bile assignantur partes hæ terreæ: ex certa igitur, & determinata mixtione bilis exustæ cum pituita dulci, concinnari potest falsa pituita. Licet enim terreum illud exustæ bilis vtunque amarescat, non inde tamen sequitur amarum relinqui saporem, & non falsum; falsus namque sapor amaro finitimus est, eiusque generationis modus, penes maiorem exustionem, aut minorem, ab amaro dissidet, ex Galen. lib. 4. simpl. 20.

C Vis experimento perspicuo, & certo hanc rem intelligere? consule secretorum naturæ operum diligentissimos scrutatores, hi enim ex rebus combustis omnibus sal elici asseuerant, quantumuis duris, aridis, mollibus, humidis, nempe combusta re quauis, si eius cineres humore aliquo, vel ipsa insipida & dulci aqua diluas; atque hunc rursus humorem inclinato vase in alterum vas si collegeris, re ipsa disces, amarum quidem, sed falsum etiam humorem eum effluxisse; immò si ipsum deinceps igni tantisper admoueas, donec humidum omne calore absumatur, ipsum manifestissimè concretum sale subside deprehendes. Quare cum hæc ita se habeant, doctissimè videtur, falsæ pituitæ causam in adustæ bilis, & aquosi humoris mixtionem retulisse, quod Auer. 3. collig. cap. 6. eximè explicuit. Quo pacto autem cognoscamus, quando falsedo in pituita sit per mixturam intus factam, & quando per mixturam humoris aliunde venientis, explicat acutè Sanctorus Sanctorius lib. 7. meth. vitandorum errorum cap. 2.

Quo igitur modo dilni potest Manardi argumentum contra Auicennam? Respondet Amatus 1. centur. 92. cum Augustino Nipho, non ex qualibet mixtione bilis flauæ cum pituita dulci produci pituitam falsam, sed ex certa & determinata, eaque à calore facta. Hæc dum scribit, eadem qua Manardus, imbuatur labe, censens profiteri & tradidisse Auicennam, ex flaua bile amarissima cum pituita dulci permixta, falsam pituitam oriri, cum Auicenna de bile exusta, quæ minùs amara est, mentionem faciat; non de flaua, cui intensa inest amaritudo. Dic tu, quod bilis flaua, & aloë aded vehementem obtinent amaritudinem, vt pituita dulcedinem, aut aquæ insipiditatem ad amarum potius, quam ad falsum saporem mutare queant: opus autem est, vt terreum quod permisceretur ad falsi laporis generationem, exigui remissique sit saporis, minimè verò intensa amaritudinis, vt doctè Conciliator aduertit, in comment. lib. 2. probl. 4. Ad istum profectò modum marina aqua falsa efficitur. Patet ampliùs euidenter, in marina aqua, quæ per ceram transcolatâ dulcis efficitur, quoniam tenues & dulces partes permeant, duntaxat relictis crassioribus terreis exustis, quæ erant falguginis causa. Præterea, vt Auicenna protulit *loc. cit.* decoctus in dulci aqua cinis alkali, calx, & alia, quæ exiguam amaritudinè præ se ferunt, falsum

falsum producant saporem; secus procul dubio accidit, vbi quæ commisceantur, amaro sapore intenso prædita sunt. Solue secundò, & fortasse meliùs, non ex quauis permixtione amari cum aqueo fieri saporem falsum: nam requiritur permixtio amari adusti, vt in sputo ieiunantium, in quo ob inedia bilis torretur, & falsua falsa redditur. Sic sudor, & vrina falsa sunt, ob mixtionem paucæ bilis adustæ cum humore ebibito, ex Gal. lib. 10. simpl. 15. De quo instituto pulchrè & argutè satis docuit Antonius Ponicus, in sen. 1. 1. opuscul. 6. de humorib. cap. 20.

His prælibatis quæres Primò. Quomodo, si falsum putredini aduersatur, & ab hac corpora omnia præseruat, possit quod putridum sit, falsum euadere? Secundò. Cur falsedo magis afficit pituitam, quam reliquos humores? Tertio. Cur ex aliis humoribus vltis aqueo mixtis, non sit in nostro corpore falsedo, sed ex sola bile amara? Dic ad primum. Acetum genitum per putredinem ex vino, putredini maximè resistit, quoniam dum putrebat, omnes partes putredini opportunæ, calidæ nempe & humidæ, fuerunt separatæ & absumptæ, relictis frigidis siccis putredini inimicis, quæ non modò non putrent, verum à putredine præseruant, frigore, siccitate, & adstrictione. Sic falsa pituita putredine generatur, atque aliis pituitæ differentis difficultius putret. Dic ad secundum. Serum falsum, pituitam omnis saporis expertem falsedine afficere, reliquos verò succos sic afficere non posse: reluctatur enim in sanguine dulcis sapor, in bile flaua amarus, in atra acidus; accedit, quòd de sanguine falso meminit Gal. lib. de atra bile, cap. 2. sed hæc non est sincera falsedo, qualis in pituita falsa animaduertitur. Ad tertium. Dic. Frigidus humor non ita vri, vt eum saporem induant; sanguis verò eius est naturæ, vt prius ferè vertatur in bilem. Quare sola bilis est, quæ falsedinem vltiori vltione efficere potest.

HISTOR. LXXIV. GALENI, De Siti.

Meri potus, sitim auget, non placat.

Scio equidem, me aliquando ex astino itinere siticulosum reddidit, bibisse vini veteris paulò syncerioris calicem vnum, atque ex eo magis sitim auxisse, non placasse, &c. Galenus lib. 4. acut. com. 1.

PARAPHRASIS.

Ingentem sitim, aut ob humoris inopiam, aut ob caloris copiam, aut propter vtramque excitari constanter affirmauere auctores omnes, edocti à Galen. lib. 4. aph. 19. & 6. de loc. affect. cap. 2. & 1. de caus. symp. 7. Aëtio terrab. 2. ferm. 4. cap. 119. Paul. lib. 2. cap. 52. Alexandro lib. 7. quare sitis est appetitus frigidi, & humidus actu. Certum enim est sitim ex defectu liquidioris & humidioris substantiæ concitari: vnde sitiens frigidum & humidum expostulat præsidium, quod non solùm deperditam substantiam reficiat, verum & calorem (quem ad humidum defectum, acriorem & maiorem fieri est necesse) refrigret & contemperet. Sitim adaugent, æstiuum tempus, calidissimi aeris inspiratio, nimium exercitium, quæ tum roridam substantiam absumunt, tum viscera, pulmonem, ventriculum, iecur, sanguinem, & spiritum calefaciendo inflammant: sic labor, ira, vigilia sitim concitant hac de causa.

Sitis hæc ab externa causa producta, vel potu, vel liquidiori frigidoque alimento mitescere solet. Sed cum sitientes semper expetant actu humidum, & appetitus ventriculi cum ratione careat, feratur in humidum quoduis opium, non potens discernere insitas eius qualitates: idcirco Galenus exercitio, æstiuoque maceratus, & siticulosus, vinum vetus paulo syncerus ebibere coactus est, ex cuius potu sitis plus aucta est, quam mitigata. Cum enim

Lib. II.

ex itineris labore corpus esset exsiccatum nimis, caloræque confectum, assumpto mero exardescere cepit; nam vinum vetus est calidum (in tertio, & siccitas ex proportione respondet. Addiderim vina vetustate fieri calidiora, ex Galen. 1. 2. meth. 4. & lib. 5. de sanit. tuend. cap. 5. & sicciora; nam vinum potentia exsiccatur, ex Galen. lib. 5. aph. com. 5. & lib. 3. meth. cap. 4. cum Hip. lib. de vlcerebus affirmante, vlcera vino esse exsiccanda: vinum enim dummodò non sit aquosum, sicut potentia calidum est, sic potentia exsiccatur; & reductum ad actum, per se calefacit & exsiccatur; biliosos morbos inducit, sitim concitat; & magis si sit merum, hoc est syncerum, nulla, vel minima lymphæ permixtum; citius enim tunc inflammatur sanguinem, bilem adurit, humores acuit, humiditatem siccitate sua exprimit & resoluit, & promptius sitim inducit, quæ aquæ potu commodius leuari solet; nam vt dicebat Hip. lib. 6. epid. sect. 4. text. 15. calidis naturæ aqua potus, refrigeratio, frigidi aeris inspiratio valde conducunt. Sed de vini differentis dicemus plura, lib. 3. in com. Histor. penultim. Quibus autem præsidium, & quo ingenio, siti ab æstiuo tempore, & exercitio profectæ, immò à variis causis subortæ auxiliari possimus, doctissimi scribentes explanarunt, & latè retulit Mercatus l. 1. indicat. c. 2. Interim lege Mercurial. lib. 3. praxis c. 9.

HIST. LXXV. TRALLIANI, De singultu.

Singultus ex caliditate ortus, frigidis curatus.

Noui autem quendam ex iis, qui ob hanc intemperiem singultiunt, frigida sorbitione conseruatum, &c. Trallianus lib. 7. cap. 13.

PARAPHRASIS.

DE singultu, eiusque causis iuniori doctissimi suas fecere quæstiones. Eum esse ventriculi motum conuulsium, & ab eisdem causis proficisci à quibus oritur conuulsio, firmant cum Hip. & Gal. lib. 6. aph. 39. cæteri Medicinæ principes; quorum mentem intimiùs explicarunt Marcel. Donat. lib. 2. de medic. histor. mirabili, D cap. 5. Vallesius lib. 5. controu. 16. Christoph. à Veiga lib. 3. art. medic. sect. 1. cap. 21. & alij, qui aphorismum citatum Hip. sunt interpretati. Num autem in singultu vehementiùs, quam in vomitu natura moueatur, vt propulset noxam sensatam, inter omnes agitant Mercat. lib. 3. praxis cap. 66. Vidus Vidius lib. 9. de curat. membrat. cap. 14. Gentilis in com. cap. 20. tract. 5. 13. 3. Holler. lib. de morb. intern. 1. in schol. cap. 31.

DVBIVM XLIV.

Num singultus sit pulmonis passio, vt voluit Arist. Contra Lupeum, Medicum eximium.

Porro, an Aristotelis sententiam tueri possimus, qui à Medicis assertionibus recedens, arbitratur singultum pulmonum affectum esse, hoc loco videtur dissentendum. Sect. enim 30. probl. quest. 1. singultum esse in frigidationem loci, qui est circa pulmonem, affirmat; & quest. 5. singultum fieri refert, quoties spiritus vacans ab humore, in loco spiritus detinetur. Respondet Iuuenius lib. 3. enchiridij, cap. de singultu, fortè hoc in loco Arist. succinere Platonem voluisse, qui lib. de natura scriptis, arteriam asperam viam esse potus. Ego verò pro Platonem inibi, quod Lupeus fortetela, reor potius, nec Platonem inibi, quod Lupeus fortetela, san opinatus est; profiteri, nec Aristotelem in problematis, san turpiter deceptum vt iudicet, verum singultum ventriculi passionem non esse.

Dd 3

Quod

Quod verò attinet ad Platonem, fatius quidem fuerit affirmare, apud eum asperam arteriam viam esse potius, non maioris eius partis, quæ dum bibimus, in ventriculum detruditur, sed duntaxat portunculæ eius, quæ non obstante epiglottidis opericulo in asperam illabitur arteriam. Hoc, non aliud profiteri Platonem multis testimoniis probat Galenus *lib. 8. de placis. Hip. & Platon. cap. ult.* Id sanè Hip. ante Platonem professus est, *lib. de corde, num. 1. & 2.* & Gal. post eum *lib. cit. cap. 8.* quorum mentem intimius explicuit Andreas Laurent. *lib. 9. de re anatom. quest. 25.* Verùm ad Arist. dicere meritò possumus, cum Conciliatore, *in com.* per singultum eo loco non intelligere verum singultum, qui ventriculi passio est, sed motum quendam partium spiritalium, qui sit dum irritatur tussis, sed non completur. Hunc motum, seu impropiam singultum, assimilari alicui modorum motus tussis, quæ est in pulmone, & velamine ad expellendum humorem noxium; tenet Auic. *2. 3. tract. 5. cap. 19. in princip.* Quare per consensum, non per se, à pulmonibus oriri per singultum affirmabimus, quemadmodum Gal. *lib. 2. de caus. sympr. 2.* aliquos scripsisse tradit, singultum aliquando ex conuulsione musculorum, qui inspiratum faciunt, oriri posse. Sic singultum ex hepate inflammato superuenire propter neruorum communionem docuit Hip. *lib. 5. aph. 58. & lib. 7. aph. 17.* Sic ex gulæ affectu, originem aliquando ducere, docet Gal. *lib. 2. de caus. sympr. cap. 6.* Et nisi hoc modo Arist. interpretetur, quo pacto defendi possit, haudquaquam intueor.

Vtunque sit, Trallianus hoc loco loquitur de singultu orto in febribus ex mordaci, acri, calidòque humore, quem humectantibus, & infrigidantibus obtundere conatur. Sic enim eius acrimonia hebetatur, mordacitas infrænatur, & vis pungens, ventriculúmque lacessens mitescit, & temperatur. Si enim hunc humorem non attemperes, ducto in consortium cerebro, neruorum principio, fuscitabitur conuulsio, prout proprio experimento obseruauit Gal. *lib. 1. 2. meth. ult. & lib. 5. aph. com. 1.* Loquuntur autem fuisse de singultu ex plenitudine orto, constat: nam qui ob inanitionem, sit, incurabilis est, ex Gal. *lib. 5. aph. 3. & 4.* cum enim singultus sit stomachi conuulsio, ex Gal. *nuper. cit. loc. & lib. 7. aph. 3.* & hæc, ex siccitate & inanitione oriatur, curationem non admittat, ex Gal. *lib. 2. cap. 26. Paul. lib. 3. cap. 19.* & alibi passim: manifestum sit, hunc ægrum, deposita iam humoris acris, & biliosi maiori parte per medicamentum purgans, vt par erat fecisse Trallianum) singultum ex repletionem fuisse passum, & frigidum sorbitionem leuatum.

Grauis sanè affectus est singultus, qui in febribus, ab acris venenosisque halitibus, & ventriculum nimis sensibilem mordentibus cum ortum ducat, maximum periculum portendit: nam sæpè vapor malignus in os ventris effusus, deteriore, quam quibus humor acer & mordax, singultum infligit, qualem sæpissimè comperimus, malignis & pestilentibus febribus, atque etiam icteris inflammationi superuenire, & maximè cum spes in angulo est, & cor morbi malignitate opprimitur, vt ait Fernel. *lib. 6. pathol. cap. 3.* Eùm sæpissimè contingere videmus in febribus laboriosis valde, inflammatione ilei, mesaræi, ventriculi, hepatis, ac cerebri in tertiana perniciosâ, ardente, & quacunque continua, & singultuosa nominata, cuius meminit Hip. *lib. 4. acut. 69.* quæ ab humore rovente, acerrimòque originem ducit, ex Galen. *in com.* quo euomito fuerunt febricentium plures ab hoc symptomate liberati. Quare cum singultus multas pessimasque significationes docuerint auctores, & cum eo obierit mulier, quæ decumbebat in mendacium foro igni correpta, apud Hip. *lib. 3. epid. sect. 2. text. ult.* & in febribus adurentibus reprobis sit, apud Auic. *1. 3. 3. tract. 5. c. 19.* illic illi tanquam symptomati pernicioso, manus auxiliare adhibere debemus. At cum multa sint, quæ passim citati referunt auctores, & citat Mercat. *1. 3. de morb. intern. c. 5. & lib. 7. de feb. cap. 2. de feb. maligna, de symptomatum, correctione,* quæ humorem istum mordentem, malignumque reprimunt, & emendant, pituitana omnibus his prædiis antecellit, nam contemperat, & simul id quod rodit, abstergere po-

test: hanc esse frigidam sorbitionem tantoperè à Tralliano commendatam, ipse infra exposuit, & *loc. cit. acut.* Hip. firmat, qui in hunc vsum pituitanæ cremorem sorbendum exhibet. Frigidam autem consuluunt sorbendam portionem, vt biliosus, acrisque humor, suapte natura calidus mitescat ac temperetur, & febrilis, ardor, vnâque internatum partium phlogosis, ac incendium infrænentur. Contrarium legimus apud Gal. *1. 2. meth. cap. ult.* quo loco ad expellendum humorem deterrimum per vomitum, tepidam consulit ex aqua sorbitionem: nam timor erat ne cohibita frigida, humorèque præ mora lædente magis, ventriculi pusillus calor subito posset extinguui. Quare cum à succo tetro tunicis ventriculi infixio, oritur in malignis febribus singultus, de salute ægri debemus esse solliciti, ad eò vt dicat Mercurialis *ad citatam Hip. Historiam lib. 3. epid.* se neminem vidisse cum hoc symptomate seruatum; quòd licet sit paruum, non tamen, ex necessitate mortem affert, ex Gal. *lib. 5. aph. com. 3.* plures enim vidi singultu pertinaci, ac continuo in febribus malignis correptos, qui celebratis pluribus auxiliis cum non curarentur, cucurbitula scarificata super ventriculi os imposita leuati sunt, de cuius vi eximia, pro curanda febri singultuosa, lege obseru. *20. lib. 3. de praxi Medica admiranda.*

Obseruatio XIII.

Ad singultum ex calore subortum, eximium auxilium.

Biliosus iuuenis vigente cane incidit in ignem. Febri hic retorrida oppressus, quam ingens oris amaritudo, sitis inexhausta, linguæ scabrities comitabantur, insuper singultu corripitur, cum bilioso vomitu concitato. Horum pathematum causa, erat acris & erodens humor, qui tunicis ventriculi impactus singultum concitabat. Medici varia præsidia parant: nam totum negotium leuibus clysteriis committunt; vtuntur julapiis mordacem humorem infrænantibus; leuiter vomitum concitant; biliosum humorem distrahunt ad partes ignobiles, crurum vniculis, frictionibus, cucurbitulis, eum contemperant pituitana, syrupo de ribes, de acido citri, aqua decocta tamarinidis, syrupo papauerino, & aliis. Extrâ, ventriculo apponunt refrigerantia emplastra, succo arantii, agrestæ, coroneorum irrorata. At cum omnia hæc opem vix ferrent vllam ad narcotica accedunt. Imperata requies Nicolai, Philonium persicum, quantitate drachmæ vnus cum aqua lactucæ dissolutum. At malum ferox solum potu niuis est edomitum: hæc enim narcotici medicamenti instar, acerrimum humorem, & correxit, & infrænauit.

HIST. LXXVI. AVENZOARIS, De alui fluxu.

Alui fluxus ex debilitate vnus brachij subortus, auxilio corroborante persanatur.

Ego eandem rem similem feci in quodam fluxum patiente, qui medicatus à multis Medicis, & à me multo tempore, nihil profecit. Tandem percepi vnum ex suis brachiis alio frigidius, & macrius, & autumani quibus fluxus ab alio brachio ortum habuit, eò quòd virtutes vnus membri, attraxerunt, & digestina deperditæ essent, propter malam complexionem frigidam non materialem super ipsam dominantem. Et ego intentionem meam ad illud membrum calefaciendum apposui, & eum frictionibus, balneis, & similibus localibus reducere boyam; & naturalem temperaturam conatus fui; & postea mentem apposui, vt calorem naturalem, & humiditatem hanc cum rebus conuenientibus conseruarem, donec ipsum ad omnes suas virtutes naturales reduxi, nec medicinam propriam aliquam fluxui curavi, & propter hanc rem breui tempore curatus est. &c. Auerrhois lib. 4. collig. cap. 45.

PARA

PARAPHRASIS.

Ingeniosam curationem describit hoc loco Auerrhois, cuiusdam alui fluxum patientis, qui curatus à multis, deinceps conualuit ab hoc diuturno fluxu, seu desperato morbo; nam dicebat Celsus *lib. 4. cap. 19. vno die fluere aluum sæpè pro valetudine est, atque etiam pluribus dum febris absit, & intra septimum diem id conquiescat; purgatur enim corpus, & quòd intus laesum erat, vtiliter effunditur. Verum spaium est periculosum: interdum enim tormina, ac febriculas excitat, viresque consumit.* Si enim longo tempore perseueret, euacuato spiritu multo fatiscunt facultates, languet innatus calor, & contabefacto corpore moritur animal.

Cui malo occurrens auctor; & artificiosa coniectura morbi causam inquirens, in eam venit suspicionem, vt crederet brachij illius extenuati & frigidi facultatem esse læsam, ad eò vt nec attrahere alimentum, nec id retinere, aut concoquere posset; quo dato natura illud, licet futurum ipsius brachij alimentum, tanquam onerosum remittebat in aluum: ex quo continuo fluxu cum timor esset, ne depauperato calore nativo vires in dies resouerentur magis, curationem tandem incepit ab ea parte, quæ erat primariò læsa.

Intemperie ergo frigida diuturna brachium affectum, commodè alimentum ad sui nutritionem attrahere non poterat. Ergo brachium calefieri debebat, & roborari? Hoc opus cum multiplici posset celebrari auxilio, nullo promptius quàm frictione, & balneo perfici potest: frictio enim ex Gal. *lib. 5. de sanit. tuend. cap. 3.* & alibi passim partem calefaciendõ, conuocat sanguinem & spiritum ad ipsam, vnde vigoratur, & rectè munia sua obire potest; quare tanta est frictionis pro nutriendis partibus vis, atque potestas, vt *cit. loc.* referat Galenus multos, quorum corpori nihil longo tempore ex alimento accesserat, eiusmodi frictione adhibita faciliè paucis diebus carne impleuisse: & Galenus *lib. 7. meth. cap. 7.* frictionem mollem approbat, pro curanda totius corporis gracilitate, & macie summa, nam apud Galenum *lib. 2. de sanit. tuend. c. 3. & 4.* medicicris frictio canem adauget, robur parti conciliat; eam robustiorem accito alimento efficit. Qualis autem debeat esse frictio, quis eius terminus nuper *cit. loco* explicuit Galenus, edoctus ab Hippocrate *lib. 3. de officina, com. 32.* Tu de commodis frictionis pro impinguando corpore, & viuificando calore innato, plura vide apud Celsum *lib. 2. cap. 14.* Oribal. *lib. 6. collect. cap. 20.* Auic. *3. 1. doct. 2. cap. 4.*

Similes vires præstare balneum, est manifestum, vtrumque enim auxilium à centro, trahit ad circumferentiam. Licet enim per balneum, apud Gal. *lib. 11. meth. cap. 9. & lib. 7. de compos. medicam. sec. loc. cap. 1. in med. simpliciter* prolatum, dulcis aqua lauacrum intelligendum sit, non bituminosum, sulphureum, aluminosum, chalcantodes, salsum, aut ex marina aqua paratum; illud non esse cuius meminit auctor hoc loco patet aperte: nam balneum ad hoc ab ipso consulitur, vt partes roboret, ac calefaciat; dulcis autem aquæ balneum imbecillitat, & refrigerat, ex Gal. *lib. 11. meth. cap. 20. & lib. 3. acut. 59.* quoniam emollit, & relaxat.

Consuluit ergo balnea naturalia, quorum quædam sunt nitrosa, alia ferri, alia æris qualitatem possident, quædam ex iis composita sunt. Horum autem omnium vis roborat, exsiccat: alia cum hoc quòd siccant, etiam strenuè calefaciunt, sanguinem & spiritum ad partes deducunt; quædam verò siccando, etiam adstringunt, vt aluminosa; ex parte verò etiam salia, & quæ æris qualitatem obtinent: omnia tamen frigida & humidis dispositionibus sunt accommodata valde, vt Auic. *11. doct. 2. cap. 29. & 22. 3. tract. 2. cap. 7.* cæterique Principes firmauerunt; quorum mentem dilucidarunt Cardan. *lib. 2. contrad. tract. 4. cont. 3.* Saonarol. *tract. de balneis,* Fallop. *tract. de aquis thermalib.* Andreas Baccius *eod. tit.* Mercat. *lib. 1. indicat. 13.* qui de balneorum vsu, ac differentiis eximie disputarunt.

Si desint hæc, artificialia parentur, quæ similia posse fieri naturalibus probat Gal. *14. meth. cap. 15. §. Sin minus,*

A ipsi similem aliquam moliemur, &c. & lib. 1. de simpl. medic. facult. cap. 4. & lib. 3. de alim. facult. cap. 3. 2. §. Intestis medicamentis, quæ similes vires obtineant. Sed cur balnea artificialia non ita profint ac naturalia, sciscitaberis? Dic. illa non ita durantem, aut efficacem obtinere calorem: hæc fouentem, actualem, & permanentem, & non aliunde emendicatum. In quem sensum dicebat clarissimus Montanus *lib. 1. consultat. 51.* quòd confectiones artis, ac mixturæ non sunt ita perfectæ, ac ex quæ à natura parantur: quare licet balnea artificialia similia possint fieri naturalibus, illa tamen multò sunt imbecilliora, quoniam calorem ex natura generationis principio insitum non habent, vt scite notat Rondeletius *in method. curandi morbos, cap. 23. de paralyse.*

Hoc negotium perfici etiam potest emplastris, vnguentis, fomentis, & aliis etiam parti affectæ applicitis medicamentis, quæ præterquam quòd insitum, natiumque partis calorem conseruant, flatus discutiunt, frigidam intemperiem corrigunt, atque emendant. Hæc omnia cum exequeretur auctor, brachium ad omnes suas virtutes naturales reductum est, attraxit alimentum, retinuit, coxit, & superflua expulit. Glorietur in fine, & meritò, nullam se fluxui medicinam adhibuisse; aliter enim si faceret, adstringentiæque medicamina propinaret, alimentum crudum, & semicoctum coercitum, ac diu retentum, putreret, & hac de causa fieret affectus primario periculosior, & ex simplici diarrhœa, dysenteria afficeretur æger, restrictis excrementis, quæ præ mora acriora redduntur, & ad excorianda intestina, promptissima fiunt: quare in longum protraheretur curationis tempus, superueniente alio grauiore symptomate, quòd ad intempestiuè coercitum fluxum alui sequi consuevit: Nam si onerosum nutrimentum, quòd brachij debilis facultas non attraxerat, nec aliis partibus iam saturis idoneum, reprimere, & medicamentorum adstringentium ope inhibere coneris: retentum & acre, in alias partes conuersum, prauos alios generabit affectus. Ad causam ergo, & causæ principium deuenire multò fuit consultius, impositis medicamentis, quæ partem affectam, à qua mali origo emanabat, roborarent, & calorem natium redderent vegetiorem: quorum materiam lege per otium, apud Rondeletium *loc. cit.* Mercat. *lib. 1. de morb. intern. cap. 14.* Iacob. Horstium *in obseruationibus suis.*

D HIST. LXXVII. RHASII, De alui fluxu.

Alui fluxus cerebri, sinapismo in capite adhibito, curabitur.

Amicus meus à fluxu longo vexatus, multa remedia in cassum experit, unde vt curam agritudinis certificarem per vnã noctem secum mansi, & quia cognoui, quòd post somnum fortius vexabatur à fluxu, perpensi causam agritudinis esse humorem calidum, acutum à cerebro descendentem, & cum ad stomachum veniebat, fluere coquebat. Cum vero patientis excitabatur, fluxu carebat, & spiritum assiduum habebat. Præcepi ergo ei, vt caput raderet, & vt ipsum cum sinapi, & moscho, fricaret; & sanitati fuit postmodum restitutus, &c. Rhasis lib. 3. suor. aphorism.

PARAPHRASIS.

Rectissimè à Celso, altero sanè post Hip. & Gal. Medicis sine magistro dictum est, in præfationis sine, vtiliorem esse Medicum amicum, quam extraneum: siquidem amicus amoris impulsu ductus, (res est solliciti plena timoris amor) attentè, accuratè, solertèque omnia agit, futuris auentis prouidet, & magna cura præsentia profligat ma- & anteuerit futura. Ne ergo beneuolentis hominis la, & anteuertit futura. Ne ergo beneuolentis hominis & amici Medici munus, atque officium prætermisisset, deretur Rhasius, non lucri, sed pietatis causa commotus, D d 4 amico,

amico malè habenti præstò fuit, apud eum pernoctans; laboribus minimè parcens, immò & intempesta nocte, & antelucano etiam tempore eum inuisens: nam amicus fidelis amico operam dare nunquam occupatus est, vt Plaut. inquit in *Mercatore*; quoniam vt ait Salomon *Proverb. 17. omni tempore diligit, qui amicus est*: & in malis amici sunt boni, vt ex veterum & iuniorum penu protulit Ioan. Stobæus *lib. 4. sent. c. 11. nam mortalium sapientissimus Probr. 17. eos fratribus præfert: Vir amicus ad societatem magis amicus erit, quam frater*; vt iure, *Eccl. 24. scripserit: Beatus qui inuenit amicum verum. Quare deserere amicum præsertim in morbo, & aduersitate positum, turpe est, iuxta Ouid. lib. 2. de Ponto, 6.*

*Turpe erit in miseris veteri tibi rebus amico
Auxilium nulla parte tulisse tuum.*

*Turpe referre pedem, nec passu stare tenaci:
Turpe laborantem deseruisse ratem.*

*Turpe sequi casum, & fortuna accedere amicum,
Et nisi sit felix esse negare suum.*

Hinc factum est, vt hac amicitia sollicitudine adductus causam mali inquireret, certiorque de hora fluxus factus, hunc à cerebro manare indicaret. Inter multiplices alui fluxus differentias ab auctoribus celebratas, & præsertim ab Auicenna *16. 3. tract. 1. cap. 2. qui de fluxu cæteris melius disceptauit* quamdam esse, quando à cerebro humor tenuis salus, putris, in ventriculum, & deinde in intestina prolabitur, alui profluuium effecturus, auctor confirmat hoc exemplo. Et licet hoc vitium aliquando ex frigida dimanaret cerebri distemperie, qui est in causa, vt cum natura non possit rectè conficere alimentum, crudos relinquat humores: hanc autem ex continua defluxione per nares, aut cerebri emunctoria, somno profundiori, litis absentia venaberis: tamen hunc ægrum distillatione ab humore acuto originem ducente fuisse correptum, series contextus manifestat. Calidam esse intemperiem, humorisque esse saluos & mordaces, demonstrant acris, tenuisque humoris distillatio per os, nares; facies rubescit, & nasus exulceratur; febris adest magna ex parte, frons & tempora immodicè calent, vt Celsus *lib. 4. cap. 2. Paulus lib. 3. 28. & cæteri confirmant, quorum mentem explicant Fernel. lib. 5. pathol. 4. Altmarus c. 43. de medend. hum. corp. malis. Vidus Vidius lib. 2. de curat. membrat. cap. 20. & latè prius edocuit Galen. lib. 3. de caus. sympt. 4. & lib. 5. de sanit. tuend. cap. 9. & lib. 3. de dif. feb. cap. 1. 1. quibus locis, cerebrum in distillatione oblatum esse primariò ostendit ipsumque excrementa sua in subiectas partes detrudere probat, nempe in aures, oculos, nares, dentes, tempora, maxillas, paristhemia, latyngem, asperam arteriam, pulmonem, ventriculum, & intestina.*

Cognosces autem à cerebro fluxum proficisci, quoniam potius fit noctu quam interdum; & fit post somnum longum; & est conseruans paroxysmos, & cum eo sunt signa catarrhorum, ex Auic. *cit. loc. cap. 3. in super deiectione est lipumosa, iuxta Hipp. editum lib. 7. aphorism. 30. dicentis: Quibus in alui profluuiis excrementa spumosa sunt, iis ex capite pituita defluit.* Transmittit enim natura in somno à cerebro per ventriculum ad intestina pituitosum succum, & defert pariter secum alimenta, & excrementa: & eo maxime quam ab isto mucoso humore descendente, facultas ventris, & intestinorum contentrix debilitetur. Hanc etiam fluxum indicant catarrhus, capitis grauedo, victus intemperatus, cerebri intemperies frigida, vt optimè notauit Sylluius in *lib. de medend. morb. cap. de fluore alui à catarrho.*

Quo in malo duplex curandi ratio insurgit; altera quæ caput respicit, præcauendo quominus hæc generet excrementa: altera quæ ventriculum roborat, & euacuet quidquid in eo receptum. Primam complent roborantia capiti admota, quæ non solum vigorare cerebrum nata sunt, sed superfluum humorem discutere queant, quorum sylvam sacculis, fomentis, emplastris, lotionibus paratam, iuniorum doctissimi *cap. de distillatione perstrinxerunt.*

Quoniam verò habitualis cerebri intemperies, quæcunque ea sit, difficilius curari consuevit; idcirco hanc

A compleuit auctor curandi rationem: & merito sanè, cum enim humor necessariò ex cerebri debilitate debeat regi-gni, melius est eum iam genitum factò sinapismo in capite extra euocare, vlcerebus excitatis quorum vi putris, acrisque humor vacuetur, in intestina confluxurus, quam hoc non celebrato ægrum grauioribus periculis exponere: nam ex acri defluente humore intestinorum exulceratio timeri potest. Hanc curandi rationem confirmat Auic. *loc. cit. tract. 2. cap. 9. de cura fluxus cerebri. §. Et quando excitatur à somno, oportet vt administratur illud quod diximus in capitulo catarrhi, de ratione capitis, & fricatione eius cum rebus asperis, & ex vaporacionibus capitis, & administratione rubificantium, & canterizantium supra ipsum, &c.*

B Admiraberis, cur oculatissimus Rhafius in fluxu diuturno cerebri, acuto & calido, à capite à intestina descendente, consulat medicamentorum applicationem, quæ calida sunt, irritant facultatem, humores aciores reddunt, attenuant, sicut aptiores parant, inflammant, & caput suapte natura calidum exasperant, de quorum genere esse ea, quæ ex sinapi componuntur, nulli est non manifestum. Dic. Istum auctorem hæc summo per e commendasse, quia acris huius defluxus causa, erat capitis debilitas, & refrigeratio, cui, seu primariæ causæ, non nisi calidis applicitis potuit occurrere, euocato humore ad externas partes, ne in intestina deflueret, ex quo assiduo fluxu corpus resolutum contabesceret. De quo argumento supra ad Gal. mentem diximus plura in *com. histor. 7.*

DVBIVM XLV.

Num somnus vacationes omnes cohibeat.

COMMENTARIUM.

P[ost somnum.] Auicennæ Medicorum Principis interpretes fidissimi quæstionem excitare solent, num somnus vacationes omnes cohibeat. Firmat Rhafius *hoc loco* dum fluxum post somnum huic ægro euenisse refert, & non in somno. Contrarium docet Auic. ipse *19. 3. tract. 2. cap. 15. causam* mictus in lecto esse profundum somnum asseuerans: cum enim somnus humectet, retentricem facultatem imbecillat, quæ siccitate perficitur, & hæc est causa, cur pueri frequenter ob humiditatis excessum, vomitum, & alui fluxum patiantur, auctore Magistro *lib. 3. de caus. sympt. cap. 3. Quare si imbecillitas retentricis expultricem adauget, 12. meth. cap. 6. in med. in somno hanc esse fortiolem, & robustiorem est necesse. Tertio. Somnus omnes operationes naturales fortiores facit, ex Auic. 2. 1. doct. 2. cap. 13. Igitur cum vacuatio sit operatio facultatis expultricis naturalis, per somnum debet reddi fortior, & minimè impediri. Quarto. Somnus reuocat humores, à partibus externis ad internas, vigilia contra: ergo cum hæc humores vna cum calore diuertat à partibus, ad quas natura vergit & inclinatur, vacationes impedit, contra promouebit. Quinto. Ex eo in somno prouocatur sudor, & non retinetur, quoniam illius materia augetur: ergo eadem ratione si in somno augetur sanguis, & distribuitur fluxus sanguinis concitabitur.*

E Sed præstat Auicennæ *loc. cit.* fidem adhibere, asserenti contrariam: nam si fluxus, & excretionis sunt operantæ expultrice, & hæc non pellit nisi irrita; non irritatur, nisi sentiat: efficitur, vt torpescente per somnum sensu, deficiat minuaturque vacuatio. Quare cum somnus similis sit quieti, ex Hippoc. 4. aphor. 15. & vigilia motui, hæc mouet, agit, & promouet vacationes, somnus verò humorum remouet agitationem; qui minus agitati, minus irritant, & sic somnus & quies retinent. Et cum quamplurimæ vacationes, veluti est vomitus, alui fluxus, excretioque per vrinam, motu & actione facultatis indigeant (perfici enim nequeunt, nisi abdominis musculi à facultate animali comprimantur) constat impediri prædictas vacationes, si tempore somni tollitur voluntarius motus,

Neque

Neque argumenta adducta quidquam obstant. Dic ad primum. Somnum per se mictum impedire, quando musculus vesicæ ceruicem claudens fortis est: ac verò quando languet, & à copia multa vrinæ ob somnum profundum collectæ, irritatur natura ad expellendum, tunc fit mictus in lecto; quoniam musculus à suo opere & à contractione cessat ob imbecillitatem. Deinde somnus humectat substantiè, facta regeneratione sanguinis, & spiritus; vnde sicut partes melius dispositæ nutriuntur, & roborantur, sic & retentrix: illa verò humectatio quæ qualitatiua dicitur, est quæ relaxat, & vires retentricis enervat. Hac ratione omnes potentia naturales, & earum operationes fortiores redduntur, vt tempore vigiliæ, promptius & melius munia sua exequantur, vnde ad tertium argumentum responsio patet. Ad quartum responde; Verum quidem esse in somni principio simul cum calore retrocedere humores ad partes internas, sed hi non manent agitati & moti, sed quieti & fixi: in vigilia verò humores ex corporis profundo ad partes externas mouentur, & agitati & moti à natura irritata expelluntur. Vltimum verò solues, dicendo in somno sanguinem augeri, & distribui; verum mouetur lentè, & sensim: in vigilia verò expanso calore ad extra, vehementius, & impetuosius moueri; quare hæc causa est, cur hæc sanguinis fluxum concitet, somnus cohibeat.

Cur autem somnus sudorem plus prouocet, multæ sunt causæ. Prima. Quoniam recrementa halitiosa, quæ sunt materia sudoris, augentur in somno, quam in vigilia magis, ob feliciorum coctionem & nutritionem, quæ exhalantia tempore vigiliæ apertis poris perspirant & insensibiliter exhalant; in somno verò densata cute, in ea detenta & condensata, in modum sudoris erumpunt. Secunda. Somnus recrementorum excretionem coërcet, ac retinet, à quibus actione caloris vapores eleuantur, qui sicut ad partes superiores eleuantur (vnde apud Auic. 2. 4. tract. 1. cap. 68. in somno redditur deterior respiratio) sic ad extimas eos natura detrudat, aliarum vacationum defectum supplens, & compensans sudoris abundantiam. Vltima. Humor serosus non solum in venis maioribus, sed minoribus abundat, sic facta retractione caloris ad corporis profundum, partes externæ cutis comprimuntur, ad quarum compressionem venæ graciles comprimuntur, & sic expressio ob substantiæ tenuitatem, sero, sensibiliter sudor erumpit. In hunc sensum intelligendus Gal. 1. aphor. 14. superfluitates per somnum expurgari asseuerans, eleuatas à recrementis retentis, halitiosas, & ad cutem tempore somni per sudorem erumpentes.

HIST. LXXVIII. ACTVARII, De alui fluxu.

Deiectione nigra ab affato sanguine ortum
ducens, non semper pessima.

E Go quinimò in quodam iuvene id ipsum meminisse me vidisse. Namque ipse, amicum complures, sub canis ortum ab vrbe profecti, venimus ad nudinas quasdam: iamque meridies aderat, quum redire cogitauimus; & sole adusti, ad crepusculum domum peruenimus, maximo per eam diem labore rolerato: partim quia nemo nostrum consueuerat fatigari longa via, & aestu, partim etiam quod unusquisque erat molli corpore, vehemens aestus nos corripuit. Vnus verò ex iis qui nobiscum venerant, qui etiam molliori constabat corpore, quodque ex facili afficiebatur, nocumentum ob viam, & aestum suscepit: nam postera dies demonstrauit, vt ipse ab itinere eo esset offensus: venter enim eum stimulauit. Quare subnigrum humorem excreuit: quem ubi aspexit, iussit asportari, ac veniens ad me, passionem enarrauit: rogauitque quidnam sibi vellet, eiusmodi excrementorum mutatio. Igitur ipsum cum nouissem * consuevit esse secare venam, atque multo iam exacto tempore non visum esse eo more: item esse calidum hominem atque ad patientiam habitum, addens quoque hesternum iter: tum certo cognouit eum sudauisse, atque sanguine per superficies internas ve-

A narum affato, ac deinde attracto ad ventrem, ac tandem excreto per sedem, apparuisse eiusmodi excrementorum genus, &c. Actuarius lib. 1. de caul. vrinar. cap. 10. Galenus lib. de attrabile, cap. 3. & lib. 4. aph. 21.

PARAPHRASIS.

Nigram deiectionem pessimam esse multis de causis, docet Hipp. *lib. 2. prog. 22. & 4. aph. 21. cum Gal. lib. 2. cris. 1. 1. nam vel sanguinis & bilis aduotionem significat, vel nigri humoris commixtionem portendit; quem vel sursum, vel deorsum externi in morbi initio, ad bonum non posse, Hipp. cit. loc. explicuit; cuius dicta ingenue interpretatur Christoph. à Veiga in cit. sent. com. Si tamen benè exeat, & apparentibus signis coctionis excernatur, interdum ad bonum indicat, vel ipso monente Gal. cap. 3. lib. de atra bile. §. Nigrorum autem vacationem non infrequenter bonis auspiciis fieri conspexi, &c. nam si prosperè vacuetur deiectione nigra, bona est: indicia autem, quod benè excernatur, maxima sunt concoctio, & bona tolerantia, vt Gal. retulit in com. Hæc enim in omni vacatione obseruanda refert, lib. 1. aph. 2. 22. & 25. & 4. aph. 3. & lib. 1. de rat. viæ. 23. Hinc aph. 21. lib. 4. dicit Gal. plurimas verò huiusmodi deiectiones in pestilenti longo hoc morbo fieri conspeximus, quas non magis in iis qui exitio proximi erant, quam in saluandis apparebant; non tamen vel in principio, vel incremento morborum conspiciebantur. Quas historias separatim non explanamus, quoniam cum Actuarij historia relata concidunt. Assumpto tamen medicamento, quod vim habeat purgandi nigra, talia deiici nihil mirum, vt Gal. aph. 21. lib. 4. aduertit.*

C Ab internis causis aduri sanguinem locis. cit. Hipp. monet; ab his in hoc ægro, simulque ab aestu, & labore, ipsum fuisse adustum, & subnigrum redditum; ex contextus serie facile probari potest: nam præ aestu, exercitio nimio, solis incendio, non solum spiritus accensi sunt, sed etiam vehemens in sanguine facta est ebullitio, & adustio, cuius faciem natura subnigram, vt potè tostam per alium expulit. Accedit alia potissima causa: nam ob æstum summum, & calorem ex labore contractum, conuenientibus poris, retentisque fuliginibus adustis, sanguis aduotionem & inflammationem perpeffus, veluti tostus est, & in nigrum colorem versus: maxime cum esset affuetus lecare venam, & diu hanc vacationem intermisisset. Hac ergo de causa, sanguine in vniuerso genere venoso redundante, accedente causa externa nimis calefaciente, & inflammante, iecur excaudit, & sanguis per superficies venarum est adustus: præsertim cum subiectum esset ad suscipiendum calorem extraneum nimis aptum, nempe impensè calidum, nec enim agens sine patientis aptitudine agere potest, vt lib. de feb. cap. 4. Galenus manifestè edocuit, alioquin omnes qui in Sole commorantur, febrerent, cum contrarium quotidianum firmet experimentum. Ob quam intermissam phlebotomiam, in præsentia sanguinis melancholici & adusti, ad leuandam naturam, & præseruanda viscera summè necessariam, humoris melancholici copia accreuit, quod auxilium sicut alia refrigerantia non memorauit auctor, quoniam eius institutum non erat, nisi solum causas deiectionis nigrae in propatulum afferre.

DVBIVM XLVI.

Num prohibitum effluuium, seu vicinia rei calida sit causa caloris.

E X longa statione ad Solem, præsertim inconsuetam, ex adhæsu, vicinia, seu applicatione eorum, quæ vel arte, vel potestate calida sunt, spiritus inflammari, & calorem natium accendi, probat Gal. *lib. de caus. morb. c. 2. & lib. 1. de dif. feb. c. 3.* At hoc mihi de veritate semper suspectum fuit; non enim mente concipere possum, quo pacto solaris caliditas mediante aëre febrem inducere possit, cum is quantumvis æstuosus, & calidissimus, corpori collatus, perpetuò refrigeret, auctore Galen. *lib. 8. de usu part. cap. 2.* Si

Si tamen supponas, aërem validissimè corpora nostra imutare, faciliè à prædicta obiectione te extricabis. Aër enim inevitabiliter & efficacissimè alterat; est enim omnibus communis, nec per intervalla, sed continuò afficiens, animalia, extrorsum, introrsum, dum quiescunt, moventur, pulsant, inspirantve; quo pacto citissimè rapitur in vilcera, & cor non solum qualitate sua, sed & substantia facilimè pervertit, cum spiritus nutriat. Deinde alimenta, potusque alterat, ea sibi attemperando; & sic horum interventu corpora animalium in contrarium statum transmutat: quare vitæ, mortisque auctor appellatur ab Hip. lib. de statib. & 2. de natur. hum. text. 3. Gal. 1. de sanit. tuend. 7. Avic. 1. 1. cap. de complexionib. imò morborum, & salutis vel ab arte, vel medicamentis disperatæ, apud Hipp. 6. epid. sect. 5. text. 2. Hac ergo ratione corpus nostrum dupliciter ab aëre concalescit, vel quoniam ipse calidissimus cum sit, inspiratus calefacit, hocque modo ad permixtionem calidæ substantiæ intra corpus susceptæ referri potest; vel quoniam sæuente calore æstuans, spirituolæque substantiæ permixtus calorem generat præter naturam, sicque ad viciniam, seu contactum pertinet; & licet non ita caleat ut cor, illius tamen præsentia, & cum satis non ventiletur, innatus sponte gliscit, & effervescit, & vel à remissioni reditur calidior.

Præterea à magno æstu conuenient meatus, & porositates cutis contractæ præ siccitate, ac densatæ, ut Gal. affirmat lib. 7. meth. 7. & 11. eiusd. c. 20. & alibi: ad quam causam non tantum intenditur calor internus, sed cuiusvis generis febres consequuntur. Cum enim ad refrigerantis aëris ingressum, & fuliginum exhalationem, liberat esse oporteat, & patentes vias, si ipsæ occludantur, duplici de causa innatum ignem inflammari, & febres excitari est manifestum. Prima, quoniam excrementum ubi in corpore retinetur, calorem reddit acriorem & mordaciorem, & putrescentium excrementorum, fuliginumque adustarum prohibet effluuium. Secunda, quod constipata cute frigidus aër per ipsam attrahi nequit, quare calor naturalis excandescit, & magis ac magis intenditur.

Hæc est de hac causa caloris Galenicæ sententia, sed plura sunt quæ cogere videntur aliter opinari. Primò si refrigerij & distillationis inopia, ignis flamma, & calor omnis marcescit, cur ex cutis constipatione calor augebitur, & præsertim ex immodico frigore facta? Hoc esse verum confirmant multa, faces accensæ, & ardentes prunæ ad radios solis emortuæ, flamma in Medicis cucurbitulis marcescens, & vniuersus in fornace ignis obturatus, qui illicò extinguitur. Secundò. Si cutis densitas febrium est causa, cur in hyeme, in qua tanta effluuij prohibitio adest, calor non intenditur? Tertio si id quod effluit, adustus est vapor, & terrea fuligo, & in hac calor noster seruari non potest, imò tanquam inutilis ineptaque materia, cordis & arteriarum contractione, & subsidencia extra pellitur, cur ex prohibito effluuii intenditur calor? Quarto. Si vapor mordax est qui retinetur, unde plethora? cum hæc non vaporum solum, sed vel folius sanguinis, vel omnium simul humorum exuperantiam importet 13. meth. 6. & 2. sec. loc. cap. 2. Avic. 4. 1. cap. 40.

At hæc minimè nos deterrènt argumenta, neque cogunt Galenicam deserere veritatem: tantum enim abest, ut calor ex cutis densitate marcescat suffocatus, ut potius totus iunctus, & vnitus æstuet, ebulliat, & increscat; sicut enim ignis prohibitus distillari, augetur, & sic calor noster, qui veluti ignis est lib. de usu puls. 2. Nec in similibus exemplis est admittenda paritas: nam in cucurbitulis perit ignis ab omnimodo distillationis defectu; in cutis verò densitate non ita adest prohibita distillatio, quin aliquid semper transpiret. Simili modo hyemali tempore accidere certum est: adde, tunc dari paulatinum frigoris accessum: & licet in visceribus per antiperistaltim sequatur calor augumentum, non tamen intensio, quoniam frigidissimus aër non solum quæ contingit, refrigerat, sed penitissimè irruens per omnes diffunditur corporis meatus, ex Gal. lib. 1. de natur. hum. com. 3. 6. Deinde. Dic, verum esse vapores extræ pullos acriores esse remanentibus; attamen ob cohibitionem effluuium vniri, crascescere, & per moram ad pristi-

nam redire naturam, & sanguinis copiam augere, unde plenitudo. Minimè ergo dubitandum est, quo pacto fuliginos adustæ retentæ possint esse materia apta, in qua calor noster conseruetur, & sic cohibetæ plethoram inducere possint.

QVÆSTIO XLIII.

Quod plenius in melancholica, quam pituitosa plenitudine sanguis sit emittendus.

COMMENTARIUM.

Consuetum secare venam.] Consuetudinem vacuandi necessitate vacationis inducere, vbique est à Gal. promulgatum. Cum enim æger hic esset assuetus secare venam, & multo iam tempore hunc vacuandi morem intermisisset, nulli dubiū erat quod in copia humoris adusti & melancholici, ventilationis & vacationis causa esset aperienda. Innuit hoc præsidium hoc loco auctor noster, si eius verba exactè rimentur. Et Galenus non prætermisit lib. 6. epid. m. sect. 3. com. 29. quo loco illustris matronæ ex suppressis menstruis laborantis historiam celebrem censens audacissimè sanguinem emisit, quoniam venæ sanguine melancholico, & liuido plenæ erant; & multò amplius vacuare ausus fuit, quoniam rescisso valculo, liquidæ pici, & colore, & crassitudine similis sanguis emanabat: ad cuius imitationem, extenuatam sceminam, remorantibus menstruis, & in qua ob nimiam plenitudinem melancholicam, venæ nigriores factæ, admodumque extentæ, liuido sanguine turgentes eminebant, copiosa phlebotomia se curatè gloriatur Beniuennius, vir in facienda medicina celeberrimus lib. de abdit. cap. 44. & prius edocuit Magister lib. 5. meth. 14. qui in phthisi sanguinem emittit, præsertim quibus veluti limus, viscosus, & crassus totus est sanguis.

Sic in melancholica plenitudine plenius, audaciùsque sanguinem extraxit; nam in lienosis, sanguinemque tetrum & sæculentum habentibus, liberaliùs venam leuit; ut patet ex cap. 11. lib. 1. ad Glauc. & 3. de loc. affect. cap. 7. & 2. ad Glauc. 10. in quibus locis, in cancro, carbunculo, quartana, melancholia, illicò curationem à venæ sectione auspiciari iubet. Quare 14. meth. cap. 4. & lib. de curand. rat. per sang. miss. cap. 10. præsentaneum auxilium affirmavit, frictionibus, exercitio, aliisque motionibus celeriter plenitudinem sanguinis detrahere, qua præsentem sanguinem mittere multò satius iudicauit: & quod ipse fatetur lib. de melancholia. Explanant ingenue Leonardus Fuchsius, Menæ, & Hieron. Nonnus Olysi. in com.

Hanc medendi normam omnis Principum chorus amplectitur, obseruat, veneratur, de quorum numero sunt Paul. lib. cap. 14. Aetius terrab. 2. serm. 2. cap. 10. Orisab. lib. 7. collect. 2. prope fin. Trallian. lib. 1. cap. 16. Avic. 4. 1. cap. 20. & 31. tract. 4. cap. 20. & 15. 3. tract. 2. cap. 7. Haly. 5. præf. 23. Rasis lib. 9. ad Almans. 13. & lib. 1. cont. tract. 2. cap. 3. Hi enim in plenitudine melancholica copiosius sanguinem emittere imperarunt, ob multas causas, & alij, quos refert Alphonius à Cruce opusculo de melancholia dialogo 54.

Primà. Quoniam melancholici sanguinem multum calidum habent, ex Gal. lib. 3. epidem. sect. 3. com. 70. ad cuius ventilationem, & vacationem saluberrima censetur venæ sectio. Secunda. Rumor melancholicus licet sit crassus, non est lentus, quem lentorem cum habeat pituita, & vasis plus adhæreat, non ita promptè cum sanguine facta phlebotomia extrahitur. Tertia. Ad vacationem sanguinis humor etiam melancholicus vacuatur, quia est fæx sanguinis, non autem pituita, aut alius crudus humor. Quarta. Melancholia naturalis magis est conueniens naturæ sanguinis, quàm pituita, cum à calore temperato generetur, ex Avic. 1. 1. doct. 4. cap. 2. non autem pituita, cum à diminuto calore oriatur. Quinta. Sanguis melancholicus crassus est, & neque inedia, neque balneo absumi potest, consequens ergo est, ut minutione vacuetur, ut scitè notat Iacchin. lib. 9. ad Alm. 15. Sexta, & potissima, qua sit manifestum.

manifestum, plenius in plenitudine melancholica sanguinem esse mittendum, quam in pituitosa, est, quoniam pituita, si diutius maneat in corpore, corrigi potest, & per vltiorem coctionem in sanguinem vertitur, ex Gal. 2. acut. 30. nam sicut natura nutritur ex succis crudis, 12. meth. 3. & lib. 1. de prasag. expuls. 8. sic ex pituita, quæ maiorem affinitatem cum sanguine obtinet. Melancholia verò in sanguinem transire non potest, ex Gal. 2. acut. cit. quæ deinceps in corpore manens, per adustionem sicut atra bilis, cum fera, tum etiam maligna, iuxta Gal. doctrinam lib. 3. prog. com. 27. & lib. 4. aph. 21. & 2. feb. cap. 5. & 14. meth. cap. 9. Hac ratione natura receptaculum proprium pituitæ non destinavit, ut sit delata per venas, ex ea alteretur corpus, ex Gal. 2. de natural. facult. cap. 9. & lib. de atra bile, c. 8. Adde melancholiam humorem esse suis qualitatibus valdè vitæ aduersum, quibus calorem innatum debilitat, & oppugnat; hunc ergo ad vitæ prorogationem vacuare oportet, quo extra corpus expulso lætitia tristibus aduenit, ut doctè appunxit M. luc. sect. 2. de simpl. c. de sena: præsertim cum is nec corrigi possit, nec facile absumi præ crassitie, ut aduertit Iacchin. c. 43. prg. fin. Hoc consilio ducti Hip. & Gal. lib. 4. acut. 82. in redundantiâ sanguinis melancholici in venis, spirituum interceptiones, cum pulsum priuatione facientis, nullo alio quàm venæ sectionis vtuntur præsidio, quod antea prædixerant text. 27. & 28. eiusque copiosæ, ex Avic. 3. 1. tract. 4. cap. 23. de cutibus. & vltimè ad animi deliquium celebratæ, ex Paul. lib. 3. cap. 16. Alzahar. c. de cutibus. Rhasio 1. contin. penult. in fin. explicat Gerard. de Solo in com. cap. 13. lib. 9. Rhasis ad Alm. per hæc verba. Sed quare plus competis phlebotomia in melancholica passione? quia melancholia naturalis conuenientiam habet cum sanguine, immò magis competit: & propter hoc omnes melancholici debent phlebotomari multis vicibus, & maxime in autumno, quia tunc melancholia dominatur, &c.

Contrà in plenitudine pituitosa ex præscripto Gal. sanguinem emittere valdè timorofum est. Quare lib. 12. meth. cap. 13. in febre syncopali orta ex succis crudis, nullo modo sanguinem euacuat. §. Nulli calidum sanguis mitti sine maximo dispendio solet, cum tamen vacationem desideret, &c. Quo pacto crudis succis abundantibus cautè vacuabis ex Gal. lib. de cur. and. rat. per sang. mis. cap. 10. nam in copia succorum crudorum vires adesse non possunt, ex Gal. cit. lib. cap. 9. Hæc est causa, quare lib. 4. de sanit. cap. 4. si sanguis paucus est, & bonus; humores autem valdè recedunt à natura sanguinis, non esse sanguinem mittendum sibi persuasit. Hac commotus ratione lib. 1. ad Glauc. 12. in quotidiana sanguinem non exhaurit, cum in omnibus melancholicis affectibus, & in quartana hoc auxilium esse celebrandum sibi persuaserit. Tradit rationem Fernel. lib. 2. de ven. sect. cap. 4. dum sic inquit: Melancholica plenitudo parcius id auxiliū genens tolerat: non enim eousque calida existit, ut refrigerationem postulet. Pituitosa omnium certè minimè: quum enim impense frigida sit, sanguinis missionem auersatur, quæ magis cruditatem refrigerans, ita conduplicat, vix ut unquam concoqui, emendarique possit. Sed & huic ferè comes virium imbecillitas largam vacationem minimè tolerat.

Sed quæres, cur in pituitosa plenitudine tantoperè sanguinem mittere reculamur, si aucta pituita plus cæteris humoribus aduictis debilitat, si per vltiorem elaborationem in sanguinem versa roboret vires, & sanguinis extracti penuriam resarcit? Respondet insignis Thomas à Veiga lib. 1. de dif. feb. in com. c. 3. hoc variis de causis accidere. Prima. Quoniam cum receptaculum pituitæ sit os stomachi sæpè illius iungitur lætio, ob quam, ob cordis viciniam sequitur syncope; euadit enim pituitosa febris syncopalis: sic dicta, quòd in paroxysmo vel exacerbatione, lipothymia, vel syncope superueniant: nam à pituita putrescente halitus eleuantur, qui innatum cordis ignem impense exsoluunt. Secunda. Frigiditas pituitæ est valdè naturæ aduersa. Tertia. Cum melancholiam pituita vincat copia sua, innatum calorem obtundit, extinguit, & suffocat: cum enim pituita sit humor crudus, & in vasibus copiosus abundet, prohibet accessum sanguinis ad membra nutrienda. Vltima. Cum pituita habeat tres causas obstruendi, relatas à Gal. 1. 1. meth. 13. nempe multitudinem,

crassitiem, & lentorem, ob has causas orta obstructio, prohibetur sufficiens transpiratio aëris ad spiritus nutriendos, ex quorum defectu vires nostræ imbecillantur valdè.

In plenitudine ergo pituitosa aduicta parcius est mittendus sanguis; nam in copia crudorum succorum vires adesse non possunt; ij enim eas opprimunt, calorem naturæ extinguunt frigiditate sua, onerant quantitate, obstruunt crassitie, & os ventriculi, corque consortij lege afficiunt, quo pacto in syncopali febre nullo modo sanguis est emittendus ob dictas causas, ut Gal. præcepit; sed tota curatio perficienda est inedia, frictionibus, & exercitio, quidquid repugnare videatur Trallian. 12. meth. cap. 3. cum Auer. 7. collect. 2. quos auctores cum Galen. esse concordos contra communem Medicorum sententiam, in com. hist. 39. lib. 4. latius exarabimus: interim constet in plenitudine melancholica liberaliùs, quàm in pituitosa esse exhauriendum sanguinem. De quo dubio lege fidissimum Avic. interpretem Gentilem 4. 1. cap. 20. dub. 20. in com. 5. Amplius in corporibus, &c. & post, dub. 3. 4. qui inter omnes hæc quæstionem subtiliùs agitavit: nam auctoribus iustum suum præmium reddendum esse, ut perbellè docuit Galen. lib. 2. de dif. respirat. cap. 1. in fin. quoniam ut ait Cels. lib. 2. cap. 1. 4. ea reddenda sunt domino suo, quæ bene ab eodem dicta fuere: alioqui (ut Plin. ait in præfat.) obnoxij profectio animi, infelicisque ingenij est, deprehendi in furto malle, quam mutuum reddere: cum sit tam vastus optima existimationis campus, ut inde vnusquisque maxima ornamenta, sine aliene gloria detrimento, sibi colligere possit, ut optimè dicebat Fallop. lib. de obseruat. anatomic. prop. fin. Quibus autem notis, exuberans melancholia, aut pituita cognosci possint, vide apud Fernel. lib. 2. patholog. cap. 16. & 19. Vidum Vid. lib. 7. de curat. generat. cap. 5. & 6. Barthol. Perdulcem lib. 3. medic. cap. 10. 11. Tu verò huius quæstionis solutionem ad Gal. mentem Laconicè prolatam perpende, & euitabis tot verborum ambages, quibus more suo, Gentilis in argumento hoc, licet vtili fusè spatietur.

HISTOR. LXXIX. GALENI, De alui fluxu.

Alui fluxum Galeni prædicentis Historia.

AT paucis diebus apud agrotum quendam cum multis aliis magni nominis Medicis, cum de symptomatibus que tenerent agrotum, omnes attoniti essent, ventris fluxum prædiximus. Mox illi unde id prædiceremus, requirebant; quibus respondimus, multum abesse ipso, ut hoc intelligerent, qui ne leuissima quidem scirent. Paucis post diebus de sinistra nare præsagiuimus sanguinis profluum, & deinde etiam parotidas: postea à alia, atque alia tum prædiximus, tum curauimus, quorum illi erant imperiti. Vbi cum illi instarent, ut ex qua re eas commentationes prænunciatis, & obitis aperirent, perpetuò silui, nec quidquam responsi illis dedi: sed vobis ipsi dixi Comici illud.

Vt ligna tortuosa nunquam corrigas,

Virides nec arbor vetus, aliò si transfetas,

Produxerit stolonem.

Galenus lib. 3. de different. pulsum, cap. 3.

PARAPHRASIS.

Galenus, Medicorum in præsagiendo felicissimus, sæpè taxat eos, qui aliud in lingua promptum, aliud in pectore clausum gestare consueverunt; de quorum numero fuisse Medicos Romanos, ex lib. de præcognit. ad Posthum. satis patere arbitror. Hi enim scienticuli cum essent fullones, medicinæ hypocritæ, omnis disciplinæ ac literaturæ exortes, tamen nomine quidem & fama erant ceteratæ, re verò & opere insipientes, ut profert Hip. lib. de leges, num. 1. cum signa critica perspicerent, eaque esse græle, & timoris plena, attoniti, & perterriti arbitrantur, lata ab Hip. 2. aph. 13. & in lib. prognost. Coacar. & prothet. explicata

explicita, & interpretata à Gal. in lib. de crisib. & dieb. de cretoris, eaque rudes illi, & ignari minimè callerent, scisci- tabantur obnixè, qua arte, quo modo, & qua doctrina in- structus Gal. hæc posset prælagere. At horum proteruiam, & geminam iuperbiam cum luce clariorem, manifestam- que explorasset iamdiu Gal. qui eorum peruicaciam, tri- cas, contumelias, & in Medicina ignorantiam cognosce- bat, tacuit, nec responsum dedit: sciens illos esse vafros, inuidos; & qui palam eum præstigiatores, & fœdum libro- rum Hip. interpretem, conuenticibus oculis, submissò su- percilio vbique passim, per vicos, plateas, fora, in concio- nibus prædicare solebant, vt cit. de præcognit. lib. latè ipse confirmat. Horum enim stupiditatem nullus sanare cum posset, cum eò arrogantia & inscitia peruenissent, vt se Hippocratem superasse gloriarentur, ex Gal. lib. 1. meth. c. 2. respondere illis adeò erat superfluum, ac si quis asino fa- bulam narret, auctore Magistro lib. 3. de natural. facult. c. 10. Quare sequutus Hip. lib. 3. de artic. text. 27. nullum his ca- lumniatoribus responsum præbuit, qui turpe esse retur, sine vilo profectu multa verba facere, & maximè apud stultum Medicorum vulgus, apud quod doctus Medicus, & vel ipse Hip. ignarus fuit habitus, vt lib. 1. de artic. text. 3. sibi accidisse fateri non erubescit. De quo argumento plu- ra diximus lib. 1. in com. Hist. 64.

DVBIUM XLVIII.

Num futuri alui fluxus apud Hippocr. aliquod sit signum.

Sed cum prædictio in Medicina, ardua sit, ex Hip. lib. 3. de artic. text. 103. & ipsi nullum viderent signum alui fluxus ab Hip. propositum, idcirco inflatis buccis, perfri- ctâque fronte, huius vacationis notas à Galeno petebant. Quare aliquam videntur habere ignorantie sue excusatio- nem. Nam Hipp. & Gal. licet fusissimè omnium futurarum vacationum signa præscribant, nullum imminentis diar- rhœæ indicium proponunt. Accedit quod Gal. lib. 3. cris. ult. asserat, huius vacationis nec manifestum, nec pro- prium signum esse, ex eoque solùm esse prælagendum, si signa coctionis & crisis adsint, desint alia signa, quæ alias vacationes futuras ostendunt: tunc enim colligendum, crisi fortè per ventris perturbationem, & deiectionem subsequaturam. Quare si nullum est certum, atque pro- prium deiectionis futuræ indicium, cur gloriatur hic con- tra alios diarrhœam futuram prælagisse? Dic Galenum maximum fuisse Hippocraticæ doctrinæ imitatore, quem vt diuinum quoddam numen coluit, & eius scripta, velut ab oraculo Delphico prolata, prædicente ac diuinante, ob- seruauit, vt patet 7. meth. 2. & 2. eiusd. 6. & lib. 9. cap. 8. & 1. de facult. natural. 16. & lib. de theriac. ad Pison. 28. & lib. de comat. cap. 4. & lib. quod animi mores, cap. 9. (clamitet ad ra- uim vlque Valleriol. lib. 5. enarrat. cap. 2.) Cum ergo Hipp. multis in locis huius vacationis signa nobis ante oculos proponat, quid mirandum si eius doctrina, quam callebat, ad vnguem instructus, hanc excretionem prædi- xerit?

Est textus eximius apud Hip. lib. 4. aph. 73. qui huius cri- sis futuræ signa tradens, sic inquit. *Quibus hypochondria suspensa murmurant, lumborum dolore superveniente iis alui hu- meltantur, nisi status erumpant, aut vrina multitudo proue- niat.* Et ante aphorismo 20. eiusdem libri dixerat, *si tormina acciderint, & genuum grauitas, & lumborum dolor, purgari per inferiora oportere significatur.* Ex quibus constat, ge- nuum grauitatem, tormina, & lumborum dolorem esse si- gnum inclinantis nature ad aluum. Et in Coacis sic scribit. *Quibus ructus, status, crepitus ventris, eiusdemque inflatio, his rapide fertur aluus:* arguunt enim hæc omnia transla- tum humorem à maioribus vasis, & à toto corpore in me- lenterij venas, & ab his in intestina, vnde rugitus, & vetricis inflatio. Et in lib. 4. aph. ult. addit vrinæ suppressione: nam sicuti mixtio noctu plurima facta, paruum deiectione- rum, ita si profusior futura sit aluus, aut supprimitur vrina, aut exigua erit illius quantitas; maximè si alterius

A futuræ vacationis signa non adsint: quomodo lib. de præ- cognit. ad Posthum. 3. in fin. in Eudemo triplici quartana la- borante, alui fluxum contra plurimos se prædixisse glo- riatur. Addunt Arabes notas ex vrina, & pulsu desumptas: pulsum paruum & frequentem esse volunt, vrinas verd- tenues & albas apparere, transposita ad aluum & intestina copiosissima bile, vt patet ex Auic. 1. 3. tract. 2. cap. 30. & 1. 4. tract. 2. cap. 7. & 2. 4. tract. 1. cap. 9. & 1. part. canticor. num. 47. De qua re vide Paul. lib. 2. cap. 10. & Barthol. Per- dulcem lib. 3. cap. 5. sect. 3. Argenter. lib. 4. de signis prognost. cap. 2. in fin. Gilbert. Iacchæum lib. 4. in instit. med. cap. 9.

HISTOR. LXXX. GALENI,
De alui fluxu.

Adstringentia in prima mensa sumpta
aluum sistunt; in vltima, aluum
prouocant.

Cum Protas Rhetor quidam ciuis noster narraret, ventrem sibi post esum pomorum, ac pyrorum austerorum deiici, re intellecta, atque in ipso per experientiam comprobata, auda- cius posse à aliis sum expertus. Rogavi enim hominem, vt me- cum vel vnum diem viueret, vt scirem quo tempore, & quam multis vesceretur adstringentibus. Ac primum hominem statim sum hortatus, vt more suo viueret, ne ve vlla in re consuetam sibi victus rationem immutaret: ipse autem cum post balneum pau- cula aqua præbibita, fœnum gracum, radicalam, & id genus alia (quæ ante alios cibos omnes ferè sumere consueverunt) si- militer & ipse sumpisset, vinumque dulce quantitate mediocri adbibisset, comedit deinceps * maluas cum oleo, & garo, & pau- co vini, & post illa, piscis quidpiam, suilla, & auis: deinde cum secundo bibisset, pauco tempore intermisso, sumpsit piram austeram: post à deambulatum progressi, non multum deambulauimus, cum venter illi maiorem in modum est solutus. Quæ cum essem con- spicatus, pactus sum cum amico, vt postridie que ad suam victus rationem pertinerent, mihi committeret. Qui cum mihi promptè esset assensus, prima omnium post balneum, pyra exhibuit: de- inde alia deinceps, vt consueuerat: quibus peractis, non modo non vehementer, sed ne medicocriter quidem aluum deiicit. Mi- rabatur sanè (vt par est) rei euentum, causamque eius à me sciscitabat. Cui ego hæc que nunc referam, exposui: nam cum garum (inquam) vna cum iis, que cum eo sumpseras, aluum suapte natura subducit, adstringentia postremo loco sumpta, iis potissimum, qui stomachum habent imbecillum, deiectionis sunt causa, ventriculum roborantia, & ad expellendum deorsum que in sese continet, incitantia: quod magis (inquam) fatebere, si cras prima omnium adstringentia sumpseris: secunda autem post illa, carnosia: omnium postrema, que cum garo & oleo manduntur, &c. Gal. lib. 2. de aliment. facult. cap. 22.

PARAPHRASIS.

Hæc historia latè Gal. confirmat, iis qui ventriculum habent imbecillum, ventrem deiici, cum postremis epulis adstringentium quidpiam fuerit assumptum; si ve- rò prima mensa, aluum sisti. Garum enim, oleum, malua piscis, cum suapte natura ventriculum subuertant; adstrin- gentia verd roborant ac firment, stipticitate sua & com- pressionem, exprimunt deorsum tenues cibos, eosque ante tempus per aluum propellunt. Hoc ita esse, eleganti quadã historia infra, in hoc cap. comprobauit, iuuenis cuiusdam, qui accepto scammonio, cum horis quinque post id acce- ptum præterlapsis, nihil deiiceret, immò stomacho pressus, tumidus, ac grauatus, pallidus, attonitus, atque animi incer- tus affligeretur, assumpto malo adstringente, punice, aut pyro, copiosissima ex ipsius ventre facta excretionem, à tan- tis malis fuit liberatus: quam historiam vt potè huic simi- lem idcirco non appunximus.

His edocti Medici, ad prouocandum alui fluxum, emol- lientia primo loco; ad sistendum verd adstringentia edenda suadent: illa enim ventrem lubricant, fluidumque reddunt: hæc

hæc roborat, & corrugant fundum ventriculi, arctantque tua siccitate, vt alimentum descendere nequeat.

Maluam ventrem emollire, testis est Gal. lib. 2. de alim. facult. cap. 42. hæc enim facillè subducitur, non modò pro- pter humiditatem, verum etiam propter lentorem, ex Paul. lib. 1. cap. 74. qua de causa veteres ad molliendam aluum vtebantur ea, vnde Martialis lib. 10.

Exoneratur ventrem mihi villica maluas
Attulit, & varias quas habet hortus opes.

Maximè si cum oleo suapte natura ventrem molliente, ex Galen. lib. 3. simpl. 18. & garo edatur. Garum autem est liquor piscium salus, qui olim conficiebatur ex pisce, quem Græci garon vocabant: & quamuis nunc ex infi- nito genere piscium fiat, nomen tamen pristinum retinet, à quo initium sumpsit; qui liquor salis vi, ventrem pro- irat. De cuius effectu, vi, & varia parandi forma, ad pri- scorum mentem discerparunt ingenue Hermolaus Barba- rus lib. 2. corollar. c. 234. & eruditissimus Ludou. Nonnius lib. 3. de re cibaria, cap. 41. & non sinit omnigenæ lectionis vir, Lælius Biscola tom. 2. horar. successu. in appendice lib. vltimi. Alimenta autem austera, adstrictoriam habere facultatem, nulli est non manifestum, & probat Galen. lib. 4. meth. 7. & lib. 4. de comp. medic. sec. gener. cap. 5. & lib. 6. eiusd. cap. 3. His factis, & ordine sic viuendi immutato, Rhetor iste euentum admiratus, nunquam amplius alui fluxum est perpeffus.

QVÆSTIO XLIV.

Quod alimenta tenuia debeant precedere crassa.
Contra Consiliatorem, & Gentilem,
Medicos acutissimos.

COMMENTARIUM.

Maluas cum oleo, & garo. Qui sanitatis conseruandæ præcepta, saluberrima literis tradidere, illud in quæ- stionem vertere solent: num alimenta tenuia debeant præ- cedere crassa. Videtur non esse obseruandum vllum ordi- nem in assumendis cibis, nam si auctore Gal. l. 2. de sympt. cap. 3. ventriculus non aperit orificium infernum, ante- quam cibus comminuetur, & ad perfectam coctionem sit redactus, parum refert hæc vel illa, primo vel secundo loco assumere, si superiora cum inferioribus, & hæc cum illis exactè permiscerentur, coquantur, & ad vnicam cre- morosam formam rediguntur.

Conciliator dif. 11. arbitratu alimenta, qua alimenta sunt, & non aliquem lapsum castigant, accepta, quæ cras- siora sunt, ac concoctu difficiliora præassumenda esse, quo- niàm ventriculi fundum calidius est, & carnosius, sicque maiorem fortitur concoquendi vim, organumque conco- ctionis nūcupatur; pars verd superior, frigidior, neruosi- or calidiusque visceribus minùs vicina, organumque appe- tentiæ dici solet. Quare si debet seruari proportio inter calorem coquentem, & obiectum quod patitur, consentaneum videtur rationi, vt in parte ventriculi calidiore ali- mentum difficulter alterabile consistat, & in parte minùs calida, quod facilius coquitur, immoretur: quo dato omnia in eodem tempore coquentur, & simul ab ipso post co- ctionem expelluntur: aliter si coctu facilia ingeras priùs, ob excessum caloris, ea in imo ventriculi corruptentur diutius retenta.

Gentilis Fulginas, licet subtilissimus, in eodem luto hædere videtur, in com. c. 3. Auic. fen. 13. 3. tract. 4. amplius referens, quosdam esse cibos crassos difficilis coctionis, qui tamen è ventriculo citò descendunt, vt carnes ceruo- rii, & olera: quosdam facilis coctionis, qui minimè lubri- cant. Tunc infert, si comparemus cibos labiles è ventri- culo, non labescentibus, labiles esse præassumendos, inter- posito tamen spatio temporis, ne vnà cibi labantur, & hoc ciborum duntaxat ratione, & medelæ causa obseru- dum censet. Si verd cibum facilis coctionis non facili comparemus, tunc si diuersitas vtriusque (quod ad coctio- nem spectat) modica sit, qui paulò difficilior concoctu est, permitti debet. Si verd multa diuersitas intercedit, vt in-

ter pullinam, & vaccinam carnem, tunc qui facillè conco- quitur, præmitti debet, nam si postponatur, cum citò con- coquatur, vterius concocta corruptetur, viam non ha- bent: quare præassumi debet, vt postquam cocta fuerit, è ventriculo expulsetur, remanente alio cibo, qui difficilis coctionis est. In sui confirmationem, assitit pyrionum referari toties, quoties sibi portio plenissimè concocta est. Quapropter etsi cibus vniformis sit, quia tamen facilius ac citius, qui in fundo est concoquitur, idcirco oportet pylorum aperiri, vt explodatur. Hæc est Gentilis opinio, quam nouam, ac suam esse gloriatur.

Galenus cibos tenues præassumendos esse non semel inculcat, seu soluere ventrem, seu edere propositum sit, nisi ventrem cohibere; adstringere ve velimus, pro vt in hac historia ipse confirmat. Nam lib. 3. acur. com. 22. & lib. 3. de sympt. caus. cap. 10. id confirmat, & apertissimè lib. 2. de alim. facult. cap. 11. §. Satius enim fuerit scire, ex cibis qui subducuntur, posteriores quidem sumendos esse qui tardè per- meant, omnium autem primos, qui celeriter quidem perua- dunt, corruptuntur tamen si in ventriculo morentur diutius, &c. & loc. cit. de sympt. causis; inter causas propter quas corruptitur coctio ventriculi, reponit ordinem præpo- sterum ciborum, vt si v. g. primo loco assumantur ma- la coctonea, deinde verd olera cum garo & oleo. Et cum alimenta, tardi citive transitis esse comperiantur, aliàs ob naturalem nostram ab initio constitutionem, aliàs ob ventris dispositionem adscitiam, nonnunquam ob pe- culiarem aliquam esculentorum ac potulentorum sub- stantiam, hinc fit, vt non vno ciborum genere ven- ter soluatur, tum omnibus, tum eidem homini perpe- tuò; nam quibusdam venter subducitur lentis, ac præ- humidis, vt triplice, blito, maluis, ac cucurbita; qui- dam acribus, incisoris, ac abstergentibus, vt qui cum si- napi, betam, ac porrum sumpsit, eorum ope inciam pi- tuitam largiter excreuit. In his omnibus secundum cuius- que indigentiam, qui citare ventrem possunt, priùs sunt offerendi.

Hoc placitum defendunt Auic. 4. 1. cap. 1. & 3. 1. doct. 2. cap. 7. post princip. dum inquit, quod sanitatis conseruator in ciborum assumptione ordinem seruare debet, ita vt id quod facillè digeritur, præcedat; sequatur verd deinde, id quod difficilè digeritur. Rhasis 25. contin. cap. 1. retulit ci- bum, qui concoctu facilis est, præassumendum esse, per hæc verba. Vnde si appetis in vno cibo, vti duobus cibariis, vno velocis digestionis, & alio tarda; illud velocis digestionis præcedat aliud tarda digestionis, vt tendat ad fundum stoma- chi, &c. Et in eodem capite refert, quoties sumis in vno cibo duo cibaria, quorum vnum velocioris alterationis est altero, vnum corruptet aliud, impedito cibario velocis alterationis, per cibarium tardioris alterationis; & inde corruptetur in totum nutrimentum ciborum, & hoc appellatur malitia or- dinis, &c. Hæc ille. Sequitur Ishac lib. 6. de diet. vniuer- salib. cap. 4. & 20. Approbant Vallesius lib. 2. controuers. 4. Christophor. à Vega lib. 2. art. med. sect. 3. iuxta fin. Horat. Augenius tom. 1. epistol. lib. 1. epist. 1. Ludouic. Mercat. tom. 1. quæst. 164. num. 18. Santorellus lib. 15. antephraxis cap. 14.

Cæterum, licet in vniuersum cibi qui aluum mouent, sint præassumendi, illi tamen potissimum id exposcunt, qui suapte lentitie, & humiditate ventrem solunt; hi enim si post alios cibos edantur, facillimè corruptuntur; imum enim ventrem petentes, atque à reliquis cohi- biti, in superficie natantes corruptuntur, quoniam præ- humidis sunt, ac prauis succi: quare vltra generale præcep- tum hoc habent peculiare, quod sua humiditate ven- trem moueant, & praua qualitate ventriculum cibos am- plecti prohibeant, qua de causa præuè concoquantur. Hæc omnia perbellè expressit Galenus lib. 1. de aliment. facultat. 19. de perficis sermone habens, dicens. Nunc autem discas, quod scilicet ipsorum succus, & caro facillè corruptuntur, præuèque omnino est; quocirca (quod quidam fa- cere solent) non sumi post alios cibos mandenda: corruptuntur enim in superficie natantia. Sed in omnibus, quæ prauis quidem sunt succi, verum humida sunt, & quæ subdaci facillè queant, id communiter tenendum, ea ob id ipsum ante alios cibos esse sumendos.

sanguinem aperto vase haurire. Hac facta ventilatur corpus, transpirant vasa, intestina acri humore occupata, ceu incendio oppressa leuantur, & ab vlcere præseruantur, retrahitur humor abradens & squalidus, qui dolore & calore continuo ad sese materias attrahens à toto de nouo irritatis intestinis fluxionem accersit, refrigeratur iecur, à qua parte totius mali ferè scaturigo est, & sic cohibetur fluxus. In hunc sensum intelligendus Auicenna 4. 1. c. 20. dicens: *Amplius phlebotomia propterea quod ad diuersum trahit, naturam secundum plurimum retinet, &c.* & vt legit Iacobus Mantinus, *alium valde astringit.*

Quamobrem cum magna febris torquentur ægri, quum acerrimus humor, à venis & iecore confluit in intestina, vlcera & inflammationes paraturus, constantibus viribus consultissimum est sanguinem in biliosa diarrhœa detrahere. Nam si in dysenteria, tum ex veterum, tum iuniorum sententia, sanguis est emittendus: cur in diarrhœa biliosa, quum initio morbi vires adsunt liberales, nec robur facultatum imminuit, securissimè non administrabitur? Sic Hippocrat. 6. epid. sect. 2. text. 17. reuelanda esse, monuit, quæ, quò non expedit, repunt. Sic Gal. lib. de reuulsione, cap. 2. in fluxione ad ventrem, ad manius reuellerè docet: ex reuellentibus autem præsidii præcipua est venæ sectio; nam materiam fountem fluxum extirpat, malam membrorum qualitatem deponit, & humorum acredinem emendat.

Hæc si sit facta cum cissura tenuissima, minùs vires deicit, nam sic minor spirituum copia exhauritur: & sanguis morosè, lentèque extractus, quasi per riuulos aliò auertitur; & per vices sectio si partiatur, præstantior reuulsio fit: *quandò enim maiorem in numerum particulas aueris detractiones, tantò efficaciorè efficies*, inquit Galen. lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 11. in fin. & lib. 5. meth. cap. 3. Quare sic facta potentius reuellit, & calidam iecoris, & venarum intemperiem corrigat atque refrænât: nam extrahendo calidam substantiam refrigerat, ex Gal. lib. 10. meth. cap. 10. & lib. quod animi mores, cap. 3. Auicenn. 2. 1. doct. 2. cap. 17. Medicum autem quantum oporteat sollicitum esse in fluxibus de refrigerando iecore, hoc exemplo sit manifestum.

Observatio XIV.

Diarrhœa biliosa, sola saluatella sectione curata.

Laborauerat iuuenis quidam biliosus satis, vigente Lcane, biliosa diarrhœa, ex qua (omnibus celebratis, præsidii, iisque non conferentibus) in tabitudinem summam, & mortis fauces erat delapsus. Tandem lacte chalybeato vsus, nullum leuamen sensit. Cur ita? quoniam Medici de cohibendo fluxu solùm erant solliciti, nullà de hepatis intemperie calida, commemoratione facta, quod monuit Galenus lib. 4. de articul. comment. 40. dum sic ait. *Plerique Medici neglecto iecinore, vlceri duntaxat intestinum medentur, atque idcirco egrotantes precipitant, &c.* Quare cum diarrhœa biliosa sit finitima dysentericæ, & à iecoris caliditate intensa oriatur, non dubitauit iecur roborare, & refrigerare vnguentis extra applicitis, & saluatella secta dextræ manus, à qua vena sanguis parçè extractus ita contulit, vt post tres dies cohibito fluxu, paulatim vires æger relumeret: hæc vena secta furtim sanguinem exhaurit, parum debilitat, potenter reuellit, & incantamenti modo iecur roborat, & temperat. Nec mireris in ægro extenuato sanguinem emisisse: nam Galen. lib. 6. epidem. sect. 3. com. 29. in extenuatissima Romana copiosè sanguinem emisit, & lib. 5. meth. 1. 4. in phthisi sanguinem extrahit, edoctus ab Hippocrat. qui lib. 5. epid. num. 2. tabescentem, secta in vtraque manu vena, quousque exanguis redderetur, à macie liberauit.

Proinde vbi dolor vehementissimus fuerit, ob acrium humorum copiam concitatus, ad præseruanda intestina ab vlcere, & inflammatione, phlebotomia præstantissima est. Hæc si expendisset. Pereda in com. cap. 36. lib. 1. Pascaly, non ita redargueret eos, qui in initio diarrhœæ languis-

A nem emittant: maximè cum hæc doctrina à Galeni methodo non sit aliena, vt Medici hætenus perperam sunt opinati. Audi ipsam lib. 1. prorrh. sect. 3. com. 49. *Distinctio autem est, quibusdam morbi in principio, si vires valentes, vel sanguinis redundantiã habeant, vel pituita, vel alterutrinus bilis: nam si valenter excernantur, sanguinisque abundantiam habeant, quod sectione vena, non vomitu, aut ventris purgatione indigeant, neminem latet, &c.* Ex quo loco liquet, valenter fluente aluo sanguinis detractionem esse ex vsu. Probat eruditissimus Petr. Vaezius in com. med. cap. 20.

Nam Hip. vt ad primum argumentum patet responsio, fluente aluo criticè, sanguinem non detrahit: vel fluente symptomaticè, sanguinem non emittit copiosè. Mens ergo Hip. sicut Gal. 1. ad Glauc. quod ex fluxu alui magna sumatur indicatio, ad sanguinis missionem vel prohibendã, vel moderandã: non quòd in febre cum profluvio alui, ob copiam concitato, semper sit abstinentum à venæ sectione, cum sæpissimè contrarium feliciter contingat, sed quos reddat Medicos, ne præserte alui fluxu, cuius causa vires fatiscunt, tantum sanguinis emittant, quantum exigit dispositio, ne geminata vacuatione vires prosternantur; quum aliquid sit relinquendum symptomati, cuius causa sæpè sudores eueniunt, & vires debilitantur. Itaque (inquit ipse cit. ad Glauc. loc.) *si vehementissima vigilia, aut dolor intensus hominem infestent, cauenda est subita ac multa vacuatio. Sic in fluxu ventris, copiosa, & ad animi deliquium facta vacuatio est prohibenda, cuius ope rumpitur aluus.* Ergo ob dictas causas, amplectenda parca & moderata, cuius vi & beneficio alui profluvium compescitur. Demùm lib. cit. prorrh. approbat venæ sectionem in fluore alui, si vires sint valentes: cit. lib. Glauc. & de ratione vict. reprobât, cum alui fluxus ex partium debilitate oritur. Ex his patere arbitror, quàm meticolosi fuerint auctores omnes, in venæ sectione in diarrhœa celebranda, qui eam sicco pede pertranseunt; de quorum numero sunt Iacchinus, Hollerius, Vidius, & alij, textu Galeni perterriti, qui perperam intellectus, multorum hominum millia ingulauit. Si tamen pulchra, de alui fluxu cum febre complicato, scire desideras, lege Castrensem lib. de complexu morbor. cap. 5. Nostras partes acerrimè defendunt Altimarus cap. 37. de medend. morb. Nicolaus Abrahamus Frambesarius lib. 5. consult. distinct. 3. canon. 4. Sanctorus Sanctorius lib. 15. de euitand. errorib. med. cap. 12. Nicolaus Pison lib. de curandis morbis, cap. 14. Carerius in 1. 4. Auicenn. tract. 2. cap. 14. de superfluo alui fluxu in febribus, qui nuperimus, fusè, & eleganter Auicennæ mentem exposuit. At nullus, hoc tantum auxilium, pro hoc sæuo domando morbo, ex Galeni mente prolatum esse hætenus asseruit.

HIST. LXXXII. GALENI, De alui fluxu.

Alui fluxus, nec alia vacuatio in febribus tentanda, priusquam ventriculi læsionem, ac debilitatem auferamus.

Age enim, si quis febricitet, & adsit plethorica dispositio, verum ex recentibus cruditatibus sit, ac morsum sentiat, afflictoque os ventriculi: vel si etiam humorem aliquem malum enomuerit, & in huius transitu non parum fuerit offensus, adeò vt grauiter se habeat, atque anxietatem hic ad febrem respicientes, solam multitudinem vacuare tentabimus? (quod alioquin sine molestia faceremus.) An prius ori ventriculi prouidebimus, ac deinde postquam circa hoc bene se habuerit, quam licuerit, totius corporis vacuationem faciemus? Mihi quidem ita agendum videtur. Multos itaque sæpius vidi, qui ita affecti erant, quosdam interuisse, alios ad extremum periculum fuisse peractos, cum Medici eos vacuare tentassent, antequam os ventriculi corroborassent, &c. Galenus lib. 1. ad Glauc. cap. 13. in principio.

PARA

PARAPHRASIS.

Ventriculi os in putridis febribus, (de iis enim agit Galen. hoc in loco) cruditatibus repleti, diuturna confirmat experientia. Cum enim præternaturalis calor non sit naturæ operantis instrumentum, cum non sit commensuratus ac proportionatus, (alioquin febrientes melius coquerent) sit vt ventriculus præuè affectus alimentum concoquere rectè haud possit, sed ex eo crudum succum gignat, flatuque plenum. Deinde sæpissimè in febribus contingit, humorem acrem & mordacem in ventriculi os defluere è iecore, venosoque genere, vt ex transitu, vellicationeque ipsum grauiter stimulet, ad vomitumque compellat. In hoc statu, si adsit plethorica dispositio, (hoc enim modò verius legendum contextum, cum Leonico, & Stephano Atheniensi puto, quàm negatiuè, hoc est, non adsit plethorica dispositio) neque medicamentum purgans exhibendum, neque venæ sectio imperanda, antequam ventriculi os roboremus. Non illud; nam præterquam quòd crudi humores in ventriculo tenaciter impacti, citra maximum damnum in initio expurgari nequeunt, ex concursu humorum, qui attractione medicamenti ad os ventriculi conuocantur, auctò nouo feruore & morsu, syncope, anxietas, lipothymia imminere solent.

Deinde. Crudis humoribus in ventriculo regurgitantibus nocua est venæ sectio. Primò, quoniam innatum ventriculi calorem debilitat, & ad crudi præexistentis coctionem, & biliosi mordentis impetum frænandum, & attemperandum, in neptum reddit, vnde crudi humores, extracto sanguine crudiores redduntur: hic enim eos præsentia sua, calore, & benignitate fouebat, ac tuebatur: in quem sensum intelligendus Auic. 4. 1. cap. 20. & caue ne agrum ad frigidorum succorum frigiditatem perducas, &c. Hæc est causa, ob quam 2. 2. meth. 3. in febre syncopali sanguinem non emittit, nec vitur in medicamento expurgante lib. 4. de sanit. tuend. cap. 5. dum sic ait. *Ceterum cum sanguis bonus exiguus est, crudi humores plurimi, huic nec sanguis mittendus, nec alui deiectio, aut exercitatio, aut omnino motus, aut balneum adhibendum: quippe incisa venâ bonum sanguinem emittit; malum; qui in prima maxime venis circa iecur, & quod mesenterium vocant, colligitur, in totum attrahit corpus: deiectio verò in talibus tormina, & rosiones creat, animique deliquia, cum eo quòd nec notatu quidpiam dignum educit, quando omnes succi pigri, atque ad motum inepti, propter crassitudinem, frigiditatemque sunt, &c.*

Secundò, quoniam venæ inanità sectionis vi, crudum humorem rapiunt ex ventriculo, febrèque conduplicant. Audi auream sententiam Fernelij lib. 3. meth. cap. 8. §. *Sed grani sanè dispendio naturæ ordinem peruerit, qui impuritate relicta, purum sincerumque sanguinem profundit è ventis, quique venas sectione exinanitas implet fœda illuvies rapta è primis sedibus, qua quasi sentina est omnis impuritati, &c.*

Quapropter crudis succis abundantibus, cautè per venæ sectionem vacuabis, quoniam iis virium robur non adest, ex Gal. lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 8. nam crudi succi vires maximè opprimunt, natuumque ignem sua frigiditate extinguunt, & si in præsentia crudorum succorum superueniat febris; nullo modo aperienda vena; ex Gal. lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 10. Licet enim febris de nouo adueniens, intemperiem frigidam, crudorum humorum causa contractam, emendare queat; tamen cum febrilis intemperantia alteri iungatur, vires adeste non possunt quoniam vires debiles amplius debilitantur, vt Mena doctè notauit, in com.

At quæres: Cur, si in præsentia crudorum succorum sanguis non est emittendus, ille lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 11. in iis quibus crudorum copia inerat, sanguinem non semel, sed bis, & ter exhausti? Sic enim ait. *Vbi verò multa vacuatione est opus, verum vires sunt imbecilliores, in his enacuationem pariri expedit, vt nimirum & me fecisse vidistis, iis in quibus humorum crudorum copia inerat. Nam paululo sanguine detracto, protinus melioratum exhibeo probè coctum cum incidentiis medicaminum*

Lib. I.

A quopiam, velut hyssopo, origano, & interim etiam nepitas aut pulegio, aut certè cum meliorato oxymel, ano oxymel, ac sic rursus sanguinem mirum, vel ipso eodem nonnunquam die: interdum die postero, in quo rursus exhibitio propolisorum medicaminum quopiam, iterum de sanguine quid aufert, & eò rursus tertio die similiter bis, &c. Responde, redduntibus succis crudis sanguinem emisisse, quia ij non erant alieni valde à natura sanguinis; in cuius absentia nullo modo est vena secanda, immò purgatio exhibenda; ex illius præscripto, lib. 4. de sanit. tuend. cap. 3. §. *Quod si vitiosi tantum succi, que citra sanguinis copiam subsint, purgatio petenda est, que unicuique humori sit accommodata, &c.* Et in cap. 4. §. *Vbi quidem paululum vel citra sanguinem restitum, vel ultra processum est, andacter sanguis mittendus est; vbi autem plus, consideratius agendum; vbi autem plurimum; omnino nullus mittendus sanguis est, &c.*

Aduerte, Galenum hic inhibere solùm purgationem fortem, violentam, & quæ ab ambitu corporis ad ventriculum humores conuocare nata sit; non eam quæ à solo ventriculo leniter, supernè aut infernè eos educere queat. Hæc ergo vacuatio præterquam quòd rationi est consentanea; quando cruditatibus, biliosisque humoribus ventriculus repletur, eam in febre syncopali, ortà ex succis crudis 1. 2. meth. cit. exercet; tunc enim, maximè si alius commodè non deiciat, auctacter per inferius alia quid infundere iubet, & in potum, nullam crudam, & pitillanæ cremorem assumere imperat, vt quæ in primis, venis, circa iecur & mesenterium, sint collecta excrementa, vacuentur. Hoc confirmat lib. 1. ad Glauc. cit. dum sic ait. *Qui verò ex vitiosis humoribus os ventriculi mordacibus dissoluntur, hos post aqua calida, aut hydrelai potum, fac euomere. Quod si difficulter euomant, prius concalescere oportet, que os ventriculi circumdant loca, & manus, pedes. Quod si neque hoc modo possint euomere, digitos, aut pennas immittendo irritare oportet. Quod si neque sic euomant, rursus his oleum calidum quam optimum exhibendum. Solet autem sæpius oleum non solum ad vomitum irritare, sed etiam ventrem molliorem facere. Est autem hoc non parum vtile; quare nisi sponte accidat, arte procurandum est, præcipue verò glandibus suppositis hoc tentandum est facere. Quod si ex istis facilius fiat, etiam absinthij comam in meliorato decoquens ad potandum exhibeas, atque deinceps vinum, deinde omnibus modis membra roborare oportet, partim iis que extrinsecus apponuntur partim absinthij potionibus, &c. Vide quò pacto ventriculi ore, crudis & vitiosis humoribus scatente, non tantum roborantia consulat Gal. quin blandè expurgantia, de quorum genere est absinthium, roborans sanè medicamentum, quod crudorum, mordaciumque humorum eductum esse fatetur Dioscorid. lib. 3. cap. 24. Gal. lib. 6. simpl. 69. & 6. de sanit. 10. & lib. 8. de comp. medic. sec. loc. cap. 3.*

Sed solvenda sunt plura, ex quorum explicatione historiarum interpretatio fiet manifesta. Primum. Quæ est causa, ob quam medicamentis roborantibus, ventriculum primo curare intendit, quæ sua vi adstringente humores arctant, & resolutioni ineptos reddunt? Dic, Gal. roborantia interna consuluisset, & externa; quæ si applicentur flaccido, debili que ventriculo, & crudorum mordaciumque succorum copia grauato, & lancinato, tantum abest vt noceant, vt potius ventriculo roborato, & horum opè vegetiori factò, melius præexistentes humores coquantur, attenuentur, domentur, expulsi reddantur paratiores, & fluxuri à toto impediuntur.

Secundum. Quare recentes cruditates ventriculi morsum facere queunt, si acrimonia carent? Dic, Recentes crudos humores morsum facere posse, cum biliosi sunt, acres, & mordacitatis participes; hos autem vocari crudos, patet ex Gal. 2. acut. com. 44. §. *Biliosa cruda ita appellauit, nam quod à natura deuictum, ac superatum non est, crudum est, siue frigidus, siue calidus humor; siue etiam excrementum sit, &c.* & ex Aristot. lib. 4. meteor. cap. 1. §. *Quod crudum est id à natura deuictum non est, &c.*

Tertium. Cur præserte plethorica dispositione, & vigente febre, arceat phlebotomiam, si hanc in meth. lib. de

E 3 curand;

curand. rat. per sang. mis. lib. de sanis. tuend. & præsertim in lib. de vena sectione adversus Erasistrat. ad euitanda maiora damna illicid celebrandam suadet? Dic. Dispositionis plethorica duplicem esse differentiam; vna, quæ est succorum omnium æquabilis redundantia ad proportionem, altera est, syncerioris sanguinis summa vberitas, & affluentia: in illa aliquando vincit pituita, interdum bilis flaua, nonnunquam atra; non quod sanguinem quantitate excedant, sed omnibus simul auctis pituita (gratia exempli) propriam mensuram ad proportionem aliorum magis excedat; hæc vocatur plenitudo secundum quid, aut pituitosa, aut impura, nec exquisita dicitur à Fernel. 2. pathol. 1. 3. Et Galen. 2. sec. loc. cap. 1. tit. de capit. dolore ex frigore, non plenitudinem simpliciter, sed cum appositione pituitæ, aut bilis flauæ, aut n. græ appellat, reperit lib. de plenitud. 1. 1. Aliam verò plenitudinem, talem absolute dictam appellabis, quando purus ille sanguis, reliquos permixtione succos magnoperè vincit, adeoque exuberat, vt venas quoquoertum inflat atque distendat, & facultatem grauet, in qua subitò, & confestim expedit ducere, ex ipso passim. Nam hac plenitudine d. tenti, periculo sunt obnoxij, quoniam à grauantē copia interdum subitò occumbunt, vt ait Galenus lib. 9. meth. 5. & 2. de natur. hum. com. 1. & acut. 23. & 1. de dif. feb. 1. Celsus firmat lib. 2. c. 2. §. Ego si plenior aliquis, & speciosior, ac coloratior factus est, suspensa habere bona sua debet, &c. De hac non fuisse loquutum hoc in loco, ita clarum est, vt probatione non indigeat: loquitur ergo de impura plenitudine, quæ potius cacochymia dicenda est, quum ex vitiosis humoribus ortum ducat, & citra sanguinis augmentum conciteur. Meritò ergo in ea sanguinem emittit; nam cacochymia purgatione, qua cuique superanti succo sit accommoda, corrigitur, vt 13. meth. 6. eleganter docuit Galen. Nec obstat febris: cum enim hæc sit ex vitiosis succis concitata, iis suo tempore, post roboratum ventriculum, vacuatis, cessat statim. Sic diuturnos affectus, immò acutos cum febris, quando hæc non multum urget, nec sui vehementia, & acutie periculum præceptis minatur, medicamur: tunc enim postposita indicatione, quæ à febris desumitur, causam à qua ipsa dependet, prius submonemus, provt prudenter faciendum monet Auicena. 4. 1. cap. 24. posteo exemplo in febris à visceris internis obstructionibus suborta: nam obstructionum præsidium est, multitudine vacuatio, crassitudinis attenuatio, & lentoris absterio, vt in cap. 49. ant. med. Magister edocuit. Hanc symptomatam Fernel vocat lib. 4. pathol. cap. 8. quæ latentē internarum partium obstructiones plerumque consequitur. D Ex his patere arbitror, quantopere noceat in febribus, non roborato ventriculo, cuius actio est toti communis, ex Gal. 7. morbo. vniuersalia remedia adhibere. Lege Castrensem Lusitanam lib. de complexu morbor. cap. 27. qui hac de re egit eleganter.

HIST. LXXVIII. AETII, De celiaca.

Celiaca, commoda purgatione, curata.

Ego verò ad celiacos, priusquam vires extremè deficiant, purgatione humoris contenti vor. Aliquando autem acres quidam, aut serosi humores tuniculis ventris, aut magis intestinorum infarcti aut inhibiti, rodunt & irritant, atque ex omni corpore humores, ad locos circa ventrem & intestina aduocant, diuturnarumque fluxionum causa fiunt, &c. Aëtius tetrab. 3. serm. 1. cap. 37.

PARAPHRASIS.

DE celiaca, eius causis, signis, differentiisque à d. lenteria, sat plura agitauerunt auctores omnes. Inter hos subitè vehementer mirari acutissimum Fernelium 1. 6. pathol. cap. 10. Is enim præter communem, & veram

A opinionem latam à Galeno lib. 6. aphor. comment. 1. Paul. lib. 3. cap. 40. afferentibus in celiaca, languente ventriculi facultate, & imbecilla reddita, nec concoqui, nec digeri alimenta, sed imperfecta reddi; tamen huius affectionis causam esse asserit, non candiditatem, non imbecillam ventriculi coctionem, sed chyli imperfectam, malamque distributionem, quam mesenterij, lienis, aut iecoris obstructio, vel trahentis facultatis imbecillitas parit. Hæc quàm sint superiorum auctorum dictis aduersa, nemo non videt; & quàm fallia, palam facit Galenus lib. 6. de loc. affect. cap. 2. quo loco tam lenteriam, quàm celiacam, ab affectione ventriculi & intestinorum prodire asseruit. Est verò hic affectus tum ventriculi, tum intestinorum communis, ex Galen. 4. aph. 12. Est ergo celiaca causa, non solum impedita cremorosa substantia digestio, verum etiam (quod frequentius euenit) imminuta, & non absoluta ventriculi coactio. Ex his docti perpendant, cautè huius viri, alioqui docti & eloquentis opinionibus esse fidendum.

DVBIVM XLIX.

Num in alui fluxu expurgantia torrefacta sint ex v. s. Contra Hollerium, Amat. Rondeletium, & Sclanum eruditissimos:

Licet autem in vniuersum, prima & immediata celiaca causa sit ventris ferè totius frigidum cum excrementitia humiditate intemperamentum, & cum innati calidi, humidi proprii imminutione: ex quo non lenis facultatis ventriculi impotentia sequitur, tum reteritricis, itémque concoctricis, ad distributiua; tamen læpissimè in natura calidis, biliosisque corporibus, bilis acris & mordax, à genere venoso & hepate, ad ventriculum confluere solet, quæ rodens irriat ad excretionem; quare ventriculus, & intestina non expectata concoctione, vt lib. 4. aph. com. 20. monuit Gal. chylosam substantiam expellunt. Ad hæc acris humor cum pungat, lacessat, concitetque dolorem, est in causa vt ad has partes de nouo confluent excrementa.

Totus ergo curationis cardo in bilioso excremento vacuando, vnaque in roborando ventriculo, ne deinceps nouam fluxionem susceperet, consistere solet. Huius humoris vacuatio multiplici licet perficiatur medicamento, nullo tamen melius rhabarbaro tosto comparatur. Hoc enim, is humor promptissimè educitur, internæ partes roborantur, & facultates munia sua alacriter obire solent vigorosiores factæ. Similes vires ex omnium auctorum decreto dicuntur habere Myrobolani, & præsertim quæ citrinæ à Barbaris dici solent. Nihil enim est, quod magis mirabili quadam efficacia sigillet intestina, fluxui frænum imponat, & compressione quadam, causam facientem fluxum euacuet, quàm supra recitata medicamenta. Audi Auicena. 1. 6. 3. tract. 2. cap. 7. §. Et si fuerit necessaria vacuatio propter malitiam humoris, fac eam cum timore & cautela, & stude vt sit solutivum non vehementer nocivum vlceri, immò sit sicut myrobalanus, &c. Et infra. Et rhabarbaro quidem inest proprietas mirabilis in vlceribus intestinorum, & in fluxu alui, &c. Quam obrem in is affectibus summè necessaria purgatio est, transacto initio, (contrarium licet sentiat Fuchsus 2. paradox. 13.) cum præmeditatione tamen, & cautione celebrata. Licet autem solvere ventrem suspensum ventris solutionem, valde timorosum sit, apud Auicena. 4. 1. cap. 3. in init. quoniam plus iusto naturam irritare solet, & modum aliquando excedit, & resoluitur virtus, & præsentē febre cum alui profluvio, alia non sit opus euacuatione, apud Galen. lib. 1. ad Glaucon. 14. Tamen ex præscripto Hipp. 6. epid. sect. 2. text. 9. fluxus curandus est fluxu, & alui deiectione clystere est persananda: sic enim iuuantur ægri, vacuata causa quæ fluxum concitare solebat. Sic solvere ventrem super ventris fluxum criticum, absolum est, & ab arte alienum: nam quæ indicantur, aut indicata sunt integrè, neque

neque moueres neque nonare, sed sternere oportet, & totum negotium naturæ committere fas est, ex Hip. lib. 1. aph. 20. Sic fluente aluo, vacuatione simpliciter ventrem deiciante vt, extra normam Galenicam est, quoniam ex hoc concitato motu, & confluxu ad intestina, præcipitatur natura, & superpurgatione facta, ægri in animi deliquia incurrunt, exantheses fiunt, & moriuntur. Quapropter in febris cum alui profluvio, commoda sunt expurgantia, quæ prauam, morbosiæque materiam tum facultate purgatrice, tum compressione & expressione educant, clementia sint, sed atque iam fluxionis impetu exhibitæ, quo tempore, in dysenteria, cacochymiam valente medicamento affatim expurgat Galen. 4. acut. 110. nam si eis initio vtaris, maxime hædes, ex Gal. 1. 3. meth. cap. 11. cum longissimè à parte quæ fluxione tentatur, quod redundat reuellet, nequaquam ad eam trahere conueniat. Quare incitante vttere reprobata sunt expurgantia, postea verò vtilia, & multi vti, tenuat licet Malaria lib. 3. de morb. internis, cap. 22. insolenter purgantium vsum in hoc affectu condemnans: cuius rationes, sicut & Fuchsij, dicta solutione sunt manifestæ, & ad plenum dissoluit Donatus Santorius lib. 5. epistol. 4.

Num verò hæc medicamenta torrefieri debeant, vt scilicet eorum acris vis, & expurgans torrefactione mitescat, dubitant auctores. Hollerius, Rondelet. us cap. de alui fluxu, & Amat. lib. 2. centur. 44. cane & angue peius, torrefactum rhabarbarum reprobant, & repudiant, ob multas causas. Prima. Quoniam ambugta bilem patiunt, & sui acrimonia ventrem mordent, vt propterea fluxionum à toto corpore causæ fiant, vt lib. 4. acut. com. 102. protulit Hip. cuius sententiam confirmat eruditissimè Gal. in com. nam vltia ignis vt redduntur acriora, ex Gal. 1. 1. simpl. cap. 50. quo loco saltem vltum digerere quidem magis, quàm non vltum affirmat, quanto scilicet subtilius ipsum corpus accepta ab igne facultate redditur, velut & in aliis quæ combusta sunt, frequenter accidit. Quare partes terrestres rhabarbari, immò terrestriores corticum myrobalanorum torrefacta, vel vltæ, ex igne acrimoniam acquirunt, intestinorum vlceribus inimicam, qua mordere ipsa natae sunt; & partes subtiliores, multò redduntur aciores. Secunda. Quoniam rhabarbarum torrefactum primas tantum venas permeat: cum enim tenuiores partes torrefactione sint abiumptæ, quarum vltimè humor in foco putredinis situs, tum extra venas repositus, educitur, fit vt eo, hoc modo exhibitò, humor acris & biliosus, vlceris continud fouens extrahi nequeat, cum eius vis vltione euanescat. Tertia. Humor vitiosus nimis adstringentibus retinetur, quapropter salubrius censent, rheum bis aut ter in aqua macerare, & vltimam infusionem factam in decocto adstringente exhibere: sic enim partes exasperantes, & vlceribus aduersæ amittuntur, & medicamentum minus acre, immò mitius ac securius multò redditur. His fortè coniectus Saluus Sclanus in com. lib. 3. art. med. Gal. in cap. 40. fol. mibi 670. in dysenteria torrefactum rhabarbarum condemnat.

Hos redarguit Hippocratis veneranda auctoritas, in lib. 4. de diæt. nim. 24. & 25. quo loco ad alui profluvium cohibendum, afflata & tosta, optima esse asseruit, nam ventrem retinent. Sic Auic. 1. 6. lib. 3. tract. 2. cap. 7. pilces affatos, & oryzam torrefactam in alui profluvio propinat. Ego quò magis senesco, ed audacior sic in exhibendo rhabarbaro torrefacto, ex cuius tempestiuo vtu millies ægros alui fluxum patientes sanari ex tempore vidi, qui infinitis propemodum auxiliis excarnificati conualescere non poterant. Lege Valleriolam lib. 3. obser. 4. & Augustinam Ferrerium in suis castigationibus medicis, lib. 2. qui in dysenteria rheum torrefactum summoperè laudat. Neque timeas empyreuma, & vt ita loquar, igneantem à calore per torrefactionem contractam; hæc enim si leuis sit & modica, illam non relinquit. Et licet rhabarbarum præter innatam acrimoniam, maiorem etiam acridinem ex igne susceperet, euadit tamen siccius, vlceri curando aptius, & ad roboranda intestina efficacissimum: nam acrimonia inducitur postea facta lotionem in aqua rosea, aut Plantaginis mitescit, ita vt iuuet, neque oblit. Modica au-

tem torrefactio in totum tenuiores partes, quarum opè intimius penetrat, non ablumit; qua de causa nimis adstringens vltione non fit. Adde duplici infusione, quàm ipsi instituendam docent, non ita posse tenuiores partes fecedere. Quapropter cum adstringere, & expurgare opus est, his medicamentis torrefactis est vtendum, quæ in alui profluvio esse exhibenda magna cum ægrorum vtilitate, vniuersa Medicorum schola approbat, & confirmat. Quo autem tempore, & qua occasione dysenterici sint expurgandi, tradit Vallesius lib. 4. in com. text. 96. quo loco apertè contradicit iis, quæ lib. 2. eiusdem operis, sect. 6. in com. sent. 27. prædixerat: nam expurgationem solum in maligna concedit dysenteria; cuius opinionem acriter impugnat Petrus Paul. Pereda in schol. cap. 38. meth. Michaël. Ioann. Paschal. & Galenus lib. 4. acut. com. 110. multò antea reprobauerat, qui in alui fluxu bilioso cum torminibus, & mordicatione, vtitur medicamentis affatim, & valenter expurgantibus; quorum vi cacochymia educi potest: nam sic fluxus fixum curat, vacuando causam, ex Hip. lib. 6. epid. cu. Lege eruditissimum Trincauel. lib. 2. epistol. ad Philippum Theodos.

HISTOR. LXXXIV. AETII, & Galeni, De dysenteria.

Dysenteria ab intermissa vacuatione, aut ab asperitate annuli deuorati concitata.

Tales etiam sanguineas dysenterias Hippocrates in iis accidere dixit, quibus aruum aliquis esset præcisus. Nos autem vidimus, non iis modo, sed etiam aliis quibusdam certo circuitu repetentes: omnes autem quos ita vincuatos vidi, ab exercitata prius vita, ad omnino desidiosam se transferant, &c. Galenus lib. 3. de sympt. caus. cap. 2. & lib. 4. de artic. com. 40. Ego verò, inquit Antyllus, quum quidam per iocum, aureum annulum deuorasset, & rameno, ac cruenta infernè egereret, ob sculptura videlicet asperitatem: in ipso enim auro capitelum inerat asperè concinnatum. Non sum immoratus, iis quo vias lubricas reddunt, sed confidenti animo ad ea quæ fortiter purgant pharmaca sum progressus: quare contingit vna cum excrementis annulum excidere. Quo facto, homo ex pristina succo, ac sorbilibus ouis nutritus, tertio die sanus euasit, &c. Aëtius tetrab. 3. serm. 1. cap. 46. Galenus lib. 3. de facult. natur. 4.

PARAPHRASIS.

Quomodo sint curandi qui ex membri amputatione, intermissò consueto exercitio, cruenta deiciunt, perbellè ostendit Gal. lib. cit. de articul. nam iis ex interualis debet sanguis emitti: imperanda purgatio: tenuis præscribendus victus, & reliqua offerenda, quæ sanguinem minuere possint; nam sanguis generatus præciliū membrum non nutrit, neque exercitio absumitur. Inexercitati, exercendi, fricandi, ante cibum lauandi: In his enim omnibus cruentæ huius deiectionis curatio consistit.

De ea verò quæ ab annulo acuto, & aspero deuorato accidit, recepto in ventriculo, ad intestina expulso, ibique dilaceratione cruentam deiectionem concitante, vt Aëtius, firmat, non mireris: nam præterquam quòd Galenus lib. cit. de facult. natural. probat propria historia, plurimos ossa fructuum valde magna, annulum aureum, nummum, & alia dura deuorasse, & nullo superueniente symptomate facillè excreuisse, multa accidunt monstra in arte, ex Auerrhoë lib. 7. collig. cap. 31. & naturæ potenti nihil est impossibile, ex Gal. lib. 7. aph. 54.

Nec desunt præteristorum auctorum testimonia, quibus lubet veritatem hanc planam facere. Narrat Benedictus Veronenfis lib. 2. anat. cap. 2. mulierem Venetam, acum crinale deglutuisse, qua circi capillorum intorquentur, quatuor digitorum longitudine, & decimo tandem mense eminxisse. Scribit Beniuenius lib. de abdit. morbor. & sanat. caus. cap. 20. mulierem æneam acum deuorasse.

raffe, & post decem annos perforato stomacho detruisse. Refert Amatus lib. 2. cent. 69. puerum octo annorum, ætatem quoddam numisma deuorasse, & post elapsum annum, nulla percepta noxa cum excrementis expulisse. Affirmat Rodericus à Castro lib. 4. de morb. mulier. part. 2. in schol. cap. 26. puerum sex annorum aciculam imprudenter deuorasse, & post 18. annum rubigine oblitam, nulla sequuta noxa per crus (mirum dictu) erupisse. Memorat Iulius Cæsar Claudinus l. 1. respons. medicinal. cap. 40. à quodam acum fuisse deglutitam, & quinque annis in corpore retentam, & tandem per viam excretam. Languis lib. 2. epist. 40. literis prodidit, quod in gynæcæo Ducis Iuliacensis, virgo dum se adornaret, perterrita, ingemiscens, acus quinque quas in ore mordicus tenebat, deglutit, & post hæc per urinam illæsa reddidit. Idem referunt Mizaldus l. 1. centur. 5. Forestus l. 1. 5. obseru. de agritudine gula, obseru. 28.

In simili euentu, magna diligentia quod per incuriam deuoratum est, ad inferiores partes propellere oportet, enematis, pharmacis, quæ violenter purgare, & ad excretionis vias, quidquid in ventriculo onerosum est, detruere queant. Conueniunt etiam quæ lubricas vias parant, vt sunt alica, ptisana cum melle, cibi forbiles. Hoc cum fecisset Antylus, ægrum, excreto annulo, à morbi pernicie liberant. Si quæ verò abrasionis noxa in intestinis, ob asperitatem annuli concitata remansit, eam facile natura deinceps sanant, nam quando corpora pingua duntaxat excernuntur, & abrasa intestinorum superficie interiora ramenta deiciuntur, primus gradus, & principium secundi abest dysenteria, ex Gal. lib. 4. aph. 24. & 26. & lib. 6. de loc. affect. cap. 2. hunc affectum natura ipsa persanant absque externo auxilio, ex Gal. lib. 1. de loc. affect. cap. 2. maxime autem citò æger sanitatem recipiet, si alatur ptisana, abstergente exiguum vlcus; ouis forbilibus, quæ tum lenire dolorem, tum ob albumen, cicatrice vlcus obducere queant, simulque quidquid in intestinis hæret detergere possunt. Insuper alia sunt consulenda præsidia, quæ vlcus abstergant, & consolident, vt in dysenteria facere consueuimus.

HIST. LXXV. RHASII, De dysenteria.

Dysenteria, ex sordido vlcere concitata,
clystere ex causticis medicamentis
parato persanatur.

DEnunciauit mihi quidam Notarius, quod quidam nomine Ginazir * clysterizauit eundem cum puluere citrino, in quantitate aut pond. 1. admixto in 3. 1. ol. ros. cruds: unde præcepti, vt clysterizaret eum cum sublimato: Dixit quod reuersus est fluxus de centum sellis ad decem, & conualuit per 15. dies. Deinde redit passio, & per eandem curam iterum conualuit, &c. Rhazis lib. 1. 3. continet. tract. 3. cap. 2. Galenus, lib. 4. de vsu part. cap. 17. in fin.

DVBIVM L.

Num in conclamata dysenteria, caustica per sedem
infundenda. Contra Rondeletium doctissimum.

PARAPHRASIS.

Quatuor sunt sanguinolentæ excretionis differentiæ: Callatæ à Gal. 3. de caus. symp. cap. 2. quarum prima est solius sanguinis, quæ per circuitus repetere solet; hæc solet illis accidere, quibus aliquis artuum est abscissus, vel qui exercitationem dimiserunt, vel menstruam purgationem suppressam patiuntur, vt lib. 5. de loc. affect. cap. 7. Gal. affirmat. Secunda. Cum ex imbecillitate iccinoris aquosus sanguis deicitur, quem vti que loturæ carnis similem dicunt. Tertia. Cum melancholici, splendidisque sanguinis deiectione fit. Quarta. Cum & minutim, & exiguo

tempore expulsio fit, aliàs quidem veri sanguinis, aliàs concreti: in hac & puris non raro exiguum aliquid excernitur, etiam vlcerum crustulæ eiciuntur, & membranosa quædam corpora, quæ intestinorum sunt particula; sed & stercus super his collectum sæpenumerò excernitur, sanguinis in te guttas habens.

De hac in præfenti agit Auctor noster, per quam intestinorum vlcus significamus, cum Gal. 6. de loc. 2. & 2. de loc. 5. cuius causam esse humorem acutum, acrem, erodentem, bilem videlicet flauam, atram, aut fassam pituitam, Medicorum schola assueuerat. Cum ergo morbus hic chronicus sit, ex Hip. 6. aph. 3. primò à mordaci humore abrasis intestinis, quædam corpora pingua duntaxat excernuntur: deinde ramenta quædam intestinorum, abrasa horum superficie interiori, quæ densa & membranosa est, eiciuntur: vltimò & ipsa abraditur intestinorum substantia. Ex quibus tres gradus dysenteria: veia, ac propria dicta, colligit Gal. 4. aph. 26. Primus gradus facile curari potest, ablata causa ipsam faciente, natura videlicet persanante absque auxilio externo, ex Gal. lib. 1. de loc. 2. Secundus non nisi magno negotio curari potest. Tertius, vbi iam facta est, atque constructa dysenteria, & partes aded magnæ intestinorum excernuntur, vt ventus eas, carnes appellare possimus, tunc est lethalis dysenteria, cum neque caro concrefcere, neque cicatrice obduci possit vlcus.

De hoc tertio gradu loquutum fuisse auctorem, res est manifesta: cum enim certo & determinato morbo, certum & determinatum auxilium conueniat, fit vt vlceribus prauis intestinorum sola abstergentia sint ex vsu, magis depascantibus præsidia efficaciora conueniant. Quando tamen malum inueterauerit, ita vt ægrum è medio tollerere possit, vt Celsus ait, lib. 4. cap. 15. tunc cacochymici vlceris, & putrilaginosi malignitatem, & lorditiam, totum vehementissimis præsidii, vt in desperato casu, emendare conabimur: præsertim quando contumax is affectus auxiliis Medicis non succumbit: tunc enim valentissimis exsiccantibus vti oportet.

Deinde si partis corruptio timetur, tunc cogente necessitate, summam putrilaginem absumptia, & vel caustica per sedem esse infundenda docet Gal. lib. 9. de compos. medic. sect. loc. cap. 2. & lib. 9. de simpl. medic. facult. cap. 5. Auic. firmat. 16. 3. tract. 2. cap. 7. Ea sunt ex arthenico, calce viua, auri pigmento rubro, cadmia, ære vsto, alumine scissili, sandaracha, sulphure viuo, trochiscis de minio, puluere Ioannis Vigonis; hæc enim exsiccant impensè ardent, glutinant, à putredine arcere solent: maxime si in lacte diluantur prius, & singulis drachnis illorum, opij grana j. addatur: vt notarunt Holler. lib. 1. de morb. intern. c. 40. Mercat. lib. 3. praxis, c. 12. quidquid aliter contendat Rondeletius in meth. curand. morbos, cap. 20. de dysenteria, increpans veteres, qui hæc per clystera infundere imperant, quum in reliquis intestinorum partes omnes æquè agant, ac in eam quæ vicerata est. At cum ex acerrimo humore, & maligno viscera erodantur, & alia partes exulcerentur, vt proprio experimento obseruauit Beniu. lib. de abdit. cap. 96. & Scholiog. ad cap. cit. Hol. de morb. internis, præstat in conclamato morbo caustica ad inducendam crustam, infundere, correctæ tamen & macerata iis, quæ eorum malitiam retundere queant, & in parua quantitate, vt notauit Fallopius lib. de morb. Gallico, cap. 88. in fin. Quare maior est eorum, vtilitas, quam noxa; quæ ipsa melior est quam mors, quæ ex vlcere cacochymico, serpente magis ac magis, imminet ac impendit.

Maxima ergo cum ratione factum est, vt puluis citrinus per sedem iniiciendus consuleretur. Est autem hic puluis, arsenicum citrinum, quod vocatur auri pigmentum ab Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 49. Permiscuit autem ipsum oleo crudo, hoc est, incompleto; hoc enim lentore suo adstrictione, & frigiditate medicamenti effrænem vim retundere potest. Quid plura? nonne Auic. loc. nuper. cit. in potum id exhibet medicamentum, in habentibus sanie in pectore, cum hydromelite, & commisceri cum pilulis, quæ sunt ad asthma, imperauit. Ex quo fit manifestum, nimis verbosè Ludouicum Lemosium reprehendere Auicennam

Auicennam, in com. cap. 7. lib. 4. meth. Gal. qui arsenicum propinandum iuauit. Si enim in paucissima quantitate, & saccharo rosaceo permixtum exhibeas, provt faciendum suadet Auic. hunc à calumnia vendicabis; qui 10. 3. tract. 1. cap. 40. ad asthma cum gummi pini propinat.

Miscuit autem ad vnciam vnam olei, aureum vnum, hoc est, drachmam vnam cum dimidia, ex Saladino lib. suo de ponderibus, particula 3. Quid mirum? nonne Auic. 10. 3. tract. 5. cap. 6. pro curando vlcere sordidissimo pulmonis, vitur suffumigio ex arsenico? quod licet vrentis facultatis dicatur à Gal. lib. 9. simpl. cum erodit, vlceraque caliditate sua irriter, humores inflammets partes spiritales calefaciat, liquet, attenuet; cum sit præsentaneum venenum, & toto genere præter naturam, vt ne halitus quidem, qui ex eo trito spirat, nobis innoxius esse possit; tamen suffumigium eius, maxime mixti cum cardiacis pulueribus exsiccantibus, nocere non poterit. Quapropter vbi vlcera serpenda depascunt, & circa crassa intestina consistunt, iuxta Paul. lib. 3. cap. 42. Aetium, & Tralihanum, hæc medicamenta crustam inducentia probanda sunt, nam vel ipse Auic. 4. 4. tract. 2. cap. 5. ea in casu, & offensione exhibet in potum. §. Et arsenico est virus mirabilis, in omnibus quæ sunt necessaria de incarnatione, & resolutione sanguinis, & prohibitione nocimenti, &c. Nec mire ris hunc ægrum, carne obducto vlcere, horum præsidiorum vi, fuisse persanatum; nam difficultate intestinorum miserabiliter afflictis, etiam putrescentibus intestinis, beneficio exterioris eorundem tunice regeneratæ sanati sunt, apud Gal. lib. 4. de vsu part. cap. 17. §. Multos sanè ac sæpè vidimus, quibus cum morbis grauib, atque diuturnis essent confluctari, maxima intestinorum pars putredine erat tentata adeo, vt compluribus locis tunica omnis interiori esset exesa: at tamen vixerunt 4, & supersites fuerunt: quod non fecissent, nisi secunda quædam alia tunica extrinsecus corrupta tunica accessisset, &c. quod post eum notauit Brasauolus ad aph. 16. lib. 4. Hip. Intestinorum enim corpus membrana æcum, simplex non est; vt cit. loc. monuit Gal. sed duplici tunica, eaque propria circumtextum; tum vt facultas expultrix validior esset: tum vt ipsa instrumenta ab iniuriis omnibus essent tutiora; postremò, vt si aliquando bilis orgasmò, & feritate interior putresceret, aut roderetur, exterior saltem tunica illacera, & incolumis permaneret, vt aduertunt Aurentius lib. 6. de re anatomic. c. 12. Tu verò curationem eorum, quibus tunica prima erat exesa, apud Gal. cit. 4. de vsu part. ex huius historiæ explanatione venari poteris; quare eam inexplicatam relinquitimus.

QUESTIO XLVI.

Quod lac, in diarrhæa aut dysenteria biliosa, præsentente remissa febris, salubre sit. Contra Amatum Medicum præstantissimum.

COMMENTARIUM.

Clysterizauit.] Inueterata opinio, & plurimorum orè, clysterisque contrita sententia est, lactis vsu pro intestinorum vlceribus sanandis, inter præstantissima auxilia primatum obtinere. Hæc mihi opinio refricat Gal. loci memoriam lib. 3. de alimentor. facult. cap. 15. quo, inter episcraustica, id est, temperantia succorum acrimoniam medicamenta, & ad adstringendum aptissima, lac connumerat; quod præsidium non modò vt ferium, sed vt necessarium approbauit ipse, lib. de theriac. ad Pison. cap. 12. Auic. non obliterat 16. 3. tract. 2. cap. 7. & omnis Medicorum schola amplectitur, & firmat, edocta ab ipso Magistro, qui lib. 10. simpl. tit. de stercore canino, lac chalybeatum dysentericis summè esse proficuum, canino stercore commixtum, apposita historia confirmat, quam quoniam adduximus lib. 1. huius operis, & 2. idcirco eam modo non amplius illustramus.

Hos omnes deterret Senis edictum lib. 5. aph. 64. lac malum esse prædicentis, quibus biliosa sunt deiectiones. Facile quidam putant diluì controuersiam posse, dicentes, in

diarrhæa, & dysenteria biliosis cum febre, merito reprobari lactis vsu; at in ea, quam febris non comitatur laudari. Hinc sui subsidium afferunt Hip. lib. 4. acut. 15. lactis afinini potionem in dysenteria porrigentem; si febris non fuerit. Contra hoc pugnat à diametro Gal. auctoritas lib. 5. aph. com. cit. iudicantis, tam cum febre, quam sine febre deiectionibus biliosis lac esse nocuum.

Amatus hac nixus sententia habentibus biliosas deiectiones prorsus lac esse interdendum ratus est, 2. centur. 44. siue æcum febre, siue citrà febre consistant. Si verò Gal. loc. cit. id probauit, verum esse fatetur in ea dysenteria; quæ non à biliosis succis, sed aliis acribus non biliosis nata est; nam in biliosa se assiduo experimentò didicisse refert, plura damna, vel etiam non præfente febris, inferre, cum facile corrumpatur, cacochymiamque alat. Corruit responsio hæc, nam dysenteria, cui lac est vtile, ferè oritur è bilioso, rarè ab aliis acribus non biliosis. Deinde sicut bilis parata est lac corrumpere, ita & alij acres non biliosi succi. Sed quid multis moror in re omnium lucidissima & nonnne Galen. 10. simpl. cap. de lacte, non quibusdam, sed omnibus acribus ventris fluxionibus optimum esse remedium affirmat?

Hippocrates ergò in biliosis deiectionibus abhorret lac crudum, quia facile vertitur in bilem, & cacochymiam auget, ventremque soluit. Gal. verò probat apparatus, excoctum, & chalybeatum. Lege Hip. lib. 7. epid. num. 3. dum sic loquitur. Erasolai filius circa æquinoctium autumnale dysenteria fiebat, & febris tenebat. Egestiones autem erant biliosæ tenues, multa, & moderatè subcrenæ. Dolor autem ventris vehemens. Vbi serum, & lac bibisset siclicet candefacta immixta, dolores & subcrenæ deiectiones moderatiores fiebant, & sæpè ad exonerandum aluum surgebat, sed minore dolore, &c. Ex hoc loco fortasse Galenus lactis hanc præparationem decerpisse visus est; dum lib. 10. simpl. tit. de sero lactis, in hæc verba prorumpit. Porro vbi aliam de siccantem facultatem lac habuerit adiunctam, optimum est remedium dysenteria, & omnium ventris acrim fluxionum. Eam accipit à lapidibus qui decocto ipsi iniiciuntur igniti. Porro eos esse oportet, quos vocant cochleas, & lac è vsu decoqui debet, dum pleraque serosi in eo humoris pars absumpta fuerit. At nos iniectionis ferreis in ipsum cylindris candentibus eandem, aut etiam meliorem facultatem effecimus; nam ferrum adstringentis quoque (vt dictum est) facultatis est particeps. Hæc Galenus: Hoc modo præparatum lac, cum tota serosa pars non sit absumpta, depurgat, & vlcus abstergit, succorum roradacitatem temperat, lenit dolores, adstringit, & incrascat, cum sit crassius ignis efficacia factum. Lege Serap. lib. 7. caution. medic. num. 96. nam lac serosa substantia abstergit vlcus, caseosa exsiccat & adstringit, butyrosa contemperat, nutrit, lenit dolores. Vide Valleriol. lib. 3. obseru. 4. eloquenter disputantein.

Solue secundò, & fortasse melius, si dicas, lac esse interdendum in his ventris fluxionibus biliosis, non vacuata biliosi humoris copia; post vacationem autem majoris partis cacochymia, esse propinandum cum vtilitate summa. Hanc solutionem innuit Gal. lib. 2. de simpl. medic. facult. 1. 2. & 13. in princip. Sic enim ait Gal. cuius monitis totam controuersiam euanelcere putamus. Vnumquodque temperantium medicamentorum, vbi valentius enaserit humoribus mordicantibus, morsum eorum retundit. Verum si aut valentioribus facultatibus aut multis paucum mixtum fuerit vna & ipsum corrumpitur, alitque cacochymiam, siue succi malignitatem. Quamobrem protinus euacuandi sunt, qui ab iis quæ temperandi naturam habent, irritantur atque asperantur: vti potest qui multa, nec facile mobili corruptione suis repleti. Sic sanè lac frequenter simulatque sumptum fuerit, aliis acescit, aliis in nidorem vertitur, priusquam probè concoctum corruptionem temperet. In quibus visque primùm maxima cacochymia pars vacuari debet, atque inde sumendus chondrus, ptisana, lac, & alia. Hæc Gal. quibus solutio Amati, eiusque experimentum redarguuntur. Ille enim expertus est excoctum lac in biliosa dysenteria citrà febre summè nocere, fortè quoniam intempestiuè ante maiorem partem cacochymia expurgatam fuit oblatum. Nocet ergo lac, antè idoneam vitiosi succi expurgationem, iuuat post illam. Attemperande

Attemperando, vires reficiendo, & adstringendo.

Quæres, an præsentem remissa febris, lactis sic apparatus vsus salubris sit, annuit Hip. *cit. loc. dum longis, remissisq; febribus eius potum tantoperè commendat*: sic Hipp. in Eratolai filio, biliosa dysenteria cum febris laborante, salubriter lacte chalybeato vsus est, post idoneam cacochymia vacuationem. Primum enim serum exhibuit, ad humidandum corpus, ne ex febre lenta & iugi laboretur in extenuationem summam. Amatus *cit. loc. citra rationem, perfricta fronte Hip. tenet & damnat, quum multa ab Hip. in lib. 6. epid. sint dicta, à quibus vt falsis se retraxit. Firmat positionem suam. Gal. dictis, in lib. 4. acut. cit. quo loco, in torminibus, si febris non fuerit, lac asina bibendum præbet. Tu verò intellige, Gal. dixisse, si febris non fuerit magna, qua præsentem lactis vsus reprobus est, nam vehementis febris calor, lac nidorolum reddit, & corrumpit. Librum autem septimum epidem. esse genuinum, & magno Hippocrate dignum, licet non ausim dicere, cum Galeno lib. 3. de difficult. respirat. cap. 1. & lib. 6. epid. sect. 2. com. 1. 3. & 6. eiusd. in proem. & sect. 1. com. 2. & sect. 2. com. 4. 4. tamen in eo plura sunt, quæ Hip. phrasim redolere videntur, & eximiam continent doctrinam, quam habere historiam Eratolai, firmavit eruditissimus Vallesius, qui ex professo singulas eius particulas explicuit, cum Anutio Foëssio in com. Cum verò lac in febribus exhibendum, lege Cardanum lib. 2. contradiet. medicar. tract. 4. cont. 2. qui hanc quæstionem satis diffusè, doctèque pertractat.*

HIST. LXXXVI. GALENI, De dysenteria.

Quidam capæ esu, & muria per clysterem iniecta, plurimos à dysenteria liberavit, alios interfecit.

Quidam (vt sibi est visus) generosè dysentericos vehementissimo medicamento curans, multos vno sanavit die, quosdam verò ingulavit. Erat namque eius medicandi ratio eiusmodi. Capas in genus, quod Græci carton vocant, vno die comedendas cum pane dabat, tum potam parcam. Postridie manè muriam acerrimam per inferiora infundebat. Secundùm hanc etiã pharmacum validum. His igitur tolerandis quicumque sufficere potuerunt, prorsus sunt sanati: aliqui verò conuulsione, aut syncope ex dolore, vnà cum madore cutis oborto interiire, &c. Galenus lib. 12. meth. cap. 1.

PARAPHRASIS.

Licet hæc historia non sit ex iis, in quibus Gal. suam industriam exercuit, quoniam tamen ab alio Medico refert curationem esse celebratam, & plura in se hic curandi modus continet scitu digna, idcirco eam placuit interpretari. Veterum nonnulli, & vel ipse Gal. lib. 4. de ar. sic. 40. omnem cruentam deiectionem, dysenteriam appellant: tamen vt ex 2. lib. & 6. de loc. cit. constat, dysenteria vera, vlcus intestinorum designat. Pro qua curanda, quando contumax est & rebellis, & aliis præsidii non mitescit, vlcusque nimis est sordidum, & putrilaginosum, ad vehentiora accedere auxilia necessitas cogit: nam vehementi malo non potest nisi vehemens auxilium succurrere, ex Celso lib. 2. cap. 11.

Primum videndum, quam vtilitatem possint præstare capæ, si sunt omnes auctore Dioscorid. lib. 1. cap. 145. acres & caliditate sua vlcus inflammare, & dilaniare possunt, immò mordaces succos incendere queunt, ex Paul. lib. 6. cap. 76. ex quarum morfu dolores vlcum intensiores fieri dubitat nemo, & si in quarto gradu calidæ sunt, auctore Gal. 7. simpl. cap. prop. qua ratione hæmorrhoides pronocat, succus earum ano appositus, & maximè si sint acres, longæ, flauæ, crudæ, sale conditæ; hæ enim vehementiorem obtinent vim, quàm rotundæ, candidæ, virides, coctæ, & insalutæ, si fides est habenda Diosco-

ridi loc. cit. & Oribas. lib. 2. collect. cap. 27.

Rursus. Cur muria in sedem infundenda, maximè acerrima, si partem exasperat, fluxionem concitat, inflammationem auget, & scititate caliditateque sua humores biliosos, acriores reddit, ratione salis ex quo componitur, ex Gal. lib. 1. simpl. 4. quare valdè incendit, attenuat, mordaces succos, fluxibiliorique reddit, præsertim asperri- ma, quam duram, seu maturam vocant Cell. lib. 2. cap. 24. Scribon. Larg. cap. 10. Columel. lib. 12. cap. 6. De cuius conficiendi modo inter omnes scripsere Marcel. Virgil. in com. Dioscorid. lib. 5. cap. 82. Ludouic. Nonnius elegantissimè lib. 3. de re cibaria, cap. 4. 2. Hæc ergo dura muria, quam salustissimam auctores vocant, ita est calida & vrens, vt si eam parti cuiquam inspergat, ipsam aduleserit, ex Gal. lib. 3. de temp. cap. 3. Hæc ergo infusa, vlcera potentiùs dilacerari, non erit dubitandum,

Sed si res bilance ponderetur, à Galenica methodo non est aliena curatio hæc. Nam in graui, desperataque dyenteria, acria medicamenta, leuissimis non iuuantibus, esse tentanda ipse edocuit, lib. 2. simpl. 12. quo loco muria vtcebatur per sedem infusa: educit enim hæc nonnunquam mordentem succum, & mordacitatis redditur medela, perinde vt cætera omnia quæ abluunt, & abster- gunt. Et licet operatio hæc sit ex accidenti, quandoque prodesse solet, quoniam muria siccatur, & incorruptum quidpiam seruat, ex Gal. 2. de facult. natur. cap. 9. Quare cum vlcera valenter abstergat, & depalcentia à putredine tueatur, siccitate sua nimiam humiditatem abumendo, ex Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 493. ad mundificandum est optima. Sic docuit Dioscorid. loc. cit. qui eam interaneo- rum exulcerationes ad cicatricem perducere affirmat: vnde Plin. lib. 3. cap. 8. inquit, sine illa salsugo spissat, mordet, attenuat, siccatur, dysentericis vtilis, &c. Cui affectui summoperè auxiliari, testantur Gal. lib. 9. de comp. medic. sec. loc. cap. 5. Aëtius terrab. 4. serm. 2. cap. 29. Cell. lib. 4. firmant Amatus lib. 2. centur. 53. Mercurialis lib. 3. praxis, cap. 28. & alij.

Muriam has dotes habere ratione salis, res est manifesta; nam sal adstringit, exsiccat, expurgat, dissipat, reprimit, à putredine defendit, roborat, lorditiem, & putrilaginem abstergit, superfluum absumit humiditatem, cuius vitio in dies magis ac magis vitiantur vlcera, fiuntque sordidiora, ex Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 623. nam salfedinis effectus, ex Gal. lib. 5. simpl. 16. & Auic. lib. 2. tract. 1. cap. 3. sunt abstergio, ablutio, exsiccatio, & putrefactionis prohibitio; cum sal conditura sua corpora siccet, & à putredine defendat: quoniam docente Gal. 1. 1. simpl. tit. de sale, quidquid in corporibus humidum inest, quodammodo absumit, & quod reliquum est substantiæ solidæ, adstrictione contrahit. Quare muria per clysterem iniicienda; licet enim ea attrahat mordacitate sua, humorem tamen attractum deinceps exsiccat, & vnà vlcera persanat. De cuius parandæ modo, lege Mercurial. 2. variar. lib. Lælium Biscoliam, in appendice lib. ult. tom. 2. horar. subsecinar.

Hæc ratione capas, has intentiones pro curandis vlcibus obtinere, n dubium verti haud potest; nam docente Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 122. ipsæ, & earum aqua, vlcera sordida abstergunt: quarum acriores dysentericis offerebat edendas Medicus ille, & fortasse crudas, tanquam magis acres, quoniam coctione, assatione, aut maceratione acrimoniam deponunt Galen. lib. 2. de aliment. facult. cap. 18. cum eis verò panem adiciebat, nam præterquam quod hic nutrit, medicamentum cum alimento acceptum, sensim, furtimque sese in corporis partes insinuat, & intestinis vim suam hac de causa citiùs communicat. Potum paucum adiecit, vt efficacius exsiccaret.

Quod verò attinet ad medicamentum illud, quod post muriam infundendum imperabat, erat eiusdem, aut saltem maioris quàm muria facultatis, de illorum sanè genere quæ crustam inducunt: vt arsenicum, calx viuæ, alumen, æs vstum, & alia caustica, de quibus supra, in hist. præcedenti meminimus. Priùs enim infundebat muriam, dein- de validum medicamen, à leuioribus ad validiora procedens, & crustam hac ratione inducere sperans; & sic in maxima abstergione, exsiccatone, & crustæ inductione totum curationis cardinem reponebat, satis esse existi-

mans,

mans, hæc omnia augere, & periculosissimum morbum citò lenare, quàm finire ægrum in obitum incurere; vtilitate maiori minus damnum compensans: nam melior est noxa, quàm mors, ex Gal. 12. meth. cap. 1.

Eos verò sanatos ait, qui doloribus tolerandis sufficere potuerunt, hoc est, qui ita viribus præditi erant valentibus, vt ingentes dolores virium firmitudine pertulerint: contra mortuos esse refert, qui ob virium impotentiam doloribus ex curatione pronatis resistere non potuerunt. Difficultatem verò habet maximam, quod vno die sanatos fuisse pronunciet, cum ipsam tribus diebus integris absoluisse curationem assueret; nam in primo capas præbebat, in secundo muriam acerrimam infundebat, in tertio validum pharmacum. At desines mirari, si possibile fuisse existimes, vt diei vnus spatio vlcera intestinorum fuerint persanata infusis crustam inducentibus, post muriam inditam in secundo, & capas in primo die oblatas. Sed licet hæc curatio probetur à Galeno, in desperato morbo, tutius est ab illa tanquam violenta abstinere, & ad mitia medicamenta curationem totam conuertere, quæ præterquam quod siccant, peccantem etiam humorem sine molestia educunt.

HIST. LXXXVII. GALENI, De dysenteria.

Quidam dolorem animosè ferentes, nullis applicitis lenientibus dolorem auxiliis, viriliter emortui.

Quidem noui quosdam, tum Medicos, tum agros, qui dum animosè videri volebant, ob id ipsum perierunt, quod fortiter ac viriliter contra dolorem semper sunt renixi, nec quod eum lenire, quicquam ceperunt, sed in asperis, & (vt ipsi interpretabantur) affectum destruentibus auxiliis perseuerarunt. Quos sanè spatio longiore curatos esse satis scimus, quàm breui viriliter mori, &c. Galenus lib. 12. meth. cap. 1.

PARAPHRASIS.

Dolorem esse symptoma, in quod maximè curantis consilium dirigi debet, testatur Auic. 4. 1. cap. 1. §. Et cum ad diuersum trahere volueris, dolorem prius sedare, &c. nam ob dolorem, agri sine pulsu redduntur, exanimisque fiunt, dicebat Gal. 2. de rat. vitæ in morb. acut. com. 48. & Auic. loc. cit. idem refert §. Quinque agritudo dolori coniuicta fuerit, aut igitur causa ipsius est dolor, aut agritudo est causa doloris, sicut est per cussio, aut casus, incipies sedare dolorem, &c. Dolor enim curationem ad se vocat, distrahit naturam, dissoluit vires, & attrahit, fluxionisque concitat, ex Gal. lib. de curand. rat. per sang. mis. 8. & lib. 2. de dif. feb. c. 15. non quod dolor per se vim habeat attrahendi, aut inter tractionis differentias, numeratas à Gal. 6. de vst. part. 1. 5. & 3. de facult. & natur. lib. 15. Auic. 1. 1. doct. 6. cap. 3. reponatur, à facultate, à vacuo, à calore, sed solum fluxiones irritat, naturam concitat, vires exsoluit, quoniam spiritus omnes ad partem dolentem facultates transmittunt, vnde cor spiritu priuatum relinquunt, & potentia dolori intentæ ab actione cessant, ex ipso lib. 5. aph. 27. & in art. medic. 95. Et lib. 5. meth. cap. 4. sic ait. Vitandum ne dolor incidat, ac rursus profluuium concitet, cum nihil sit, quod magis sanguinis profluuium quàm dolor concitet, & phlegmonas augeat, &c. Dolori ergo quàm celerrimè occurrendum, neque committendum, vt diutius crucientur ægri; in quo sedando, quum dirus est, & sui acerbitate, vehementiæque vires labefactat, magna celeritas, mora est. Neglectus dolor deicit vires, & conuocata fluxione inflammationes incenduntur, conuulsiones rapiunt agros, que ex nimio dolore oriri consueverunt: aut certe madescunt, quæ siccæ esse, seruata naturali ratione, & vacua excrementis, necesse est.

Quapropter verius est dicere, humores in partem dolentem decumbere, quàm ab ipsis trahi. Cur autem ad

partem dolentem confluant succi, explicat Galen. lib. 13. meth. cap. 3. natura enim triste aliquid sentiens, id expellere properans, magno conatu aliquid sanguinis & spiritus, in dolentem partem ex circumuicinis exprimit, atque eo conflante, partem in tumorem attolli est necesse. Accedit, quod pars, quæ doloris sæuitie debilis facta est, ad suscipiendos humores aptior redditur.

Enimverò si vires ex dolore resoluuntur, atque ex eo periculum impendit, mitigari dolor, & roborari vires debent, quod & morbo resistere & curationis spatio sufficere queant. Qui enim animosè, & viriliter auxilia contra dolorem, eiusque sæuitiem mitigantia contempserunt, sed solum in causa doloris amolienda perseuerarunt, ij doloris sæuitie victu occubnere. Quo pacto maximè reprehendit Gal. ægros, & Medicos, qui nulla facta, de doloris lenitione commemoratione solum præsidia contra affectum consuluerunt, quo pacto spiritum resolutum ob doloris sæuitiem mortui sunt. Quibus autem præsidii sedandus sit dolor, & in quibus morbis anodyna, seu sedantia dolorem, propria vel impropria sint applicanda, explicat latè, doctèque Galenus in hoc 12. meth. cap. 1. & 11. eiusd. 12. & lib. 1. de compos. medic. sec. loc. cap. 1. sect. 5. in fin. & lib. 9. eiusd. cap. 4. in princip. Lege Trincaucl. lib. 2. de compos. medicam. cap. 9. Mercat. lib. 2. indicat. cap. 16. Valleriol. lib. 3. obs. 4.

HISTOR. LXXXVIII. TRALL. De dysenteria.

Dysenteria, cum tabe, balneis, & refrigerantibus auxiliis, curata.

Go sanè quendam conspicatus; ex iis qui contabuerant, à pastillis ei oblati magis irritari, iussi hæc quidem abicere, balneis autem potius vti, & cibis refrigerantibus, vt pepone sine medulla, intybis, & bulbo: atque hoc victu refrigerante citrà medicamentum, agrum à morte ipsi expectata liberari, &c. Tra lianus lib. 8. cap. 9. in fin.

DVBIVM LI.

Num balneum in dysenteria aliquando possit esse ex vsu.

PARAPHRASIS.

Plura damna ex hepatis calida intemperie suboriri; pres est manifesta: hanc pluribus signis venari licet; ex habitu gracili, oris amarore, siccitate, siti, oris ventriculi morfu, torminibus, vomitibus biliosis, ex calore sensato in plantis pedum, & manuum volis, capitis dolore, vigilia, iracundia, audacia, viuinditate, & ahis indiciis; quæ ex professo referunt Gal. in art. medic. cap. 41. Auic. 14. 3. tract. 1. cap. 14. Si tamen nimis squalidum hepar sit, & intemperamentum plurimum increuerit, colliquationes sequuntur biliosæ, fœtidæ, vstæ, & sanguinolentæ, donec caro hepatis colliquatione per cruentam deiectionem contabescat, & excernatur, vt firmant Galen. lib. 8. sec. loc. cap. 6. Amatus eib. 2. centur. 50. Quare excrementa apparent graueolentia, splendida, nimis calida, cum animi deliquio, angore, febricitia, totius corporis macie & extenuatione.

Rursus ex transitu huius calidissimi humoris, mordacis, acris & erodentis ab hepate generæque venoso ad intestina demandati, quis dubitat vlcera in ipsis concitari posse; quæ adstringentibus pastillis, seu trochiscis sicari, & curari debent; nam cruenta deiectio ab vlcibus concitata, adstringentia exposcit. Verum cum ex horum vsu actia excrementa retenta fiant acriora, ampliusque erodant & irritent, vlcera exasperent, & fluxionem concitent, fit vt ex eorum administratione maior sit noxa vtilitate; & tantum abest vt abstergantur, siccescantque vlcera partes, vt potius maiori irritatione facta, & vehementiori

vehementiori concitato dolore, attractaque de nouo maiori humoris copia, ampliùs fordescant.

Ex fordidissimo ergo vlcere, nonne cordi communicatur in propria substantia putrida fuligo, ita vt id suapte natura igneum, & excandescens ponit in caſſaſto eſſe? Sicque ex diutina aſtione & alteratione, poteſt concitari calor heſticus, fixus, & durans. Quippe ſi ex virulento externo, & antiquo vlcere, aut ex eo quod plurimum puris excernit, veſit ſunt, quæ prope magnos articulos exiſtunt, prodiſt in cordis ſubſtantiam & caloris conditio adeò fixa, & ob putrilaginoſam naturam adeò adhareſcens, & interanea, vt facili negotio, ob cauſam diſſipati humidit ab euacuatione, calore, vel vtroque, & rurius innati caloris denicta reſiſtentia, extraneus ille vlcerofus, & præter naturam in cordis ſubſtantiam ſeſe inſinuet, firmetur, & radicetur: cur ab interno vlcere, heſticum calorem, fixum, permanentem, & habitualem otiri non dicemus? maxime ſi vicus ſit ſiccum, ſqualidum, quod moliri poſſe per continuitatem, calorem, & ſiccitatem in ſolidis membris heſticum calorem non eſt denegandum.

Si ergo oriatur à fordido vlcere contabefcentia, cur balneum ad maciem ſummoperè neceſſarium, conſulere verebimur; præſertim cum habitualis calor ſit iam independens, licet ab vlcere foueatur, febrili intentioni facta, tunc habita ſolum indicatione, quæ à marcido calore deſumitur, balneum ſummam præſtabit vtilitatem. Nec te deterreat Hip. dictio *lib. 3. acut. text. 59.* prohibentis balneum, quibus alius plus iuſto fluxibilior eſt: nam ibi ſolum reſpicit ad fluxum, cuius ratione balneum non conuenit, quia emollit, laxat, & ventrem prouocat: non negans præſtare poſſe hoc auxilium magnam commoditatem, ſi aliquis alius affectus complicetur, in quem curantis conſilium dirigi debet. Docet enim ipſe *lib. 10. meth. cap. 1. interdum licere ſpernere vnã indicationem, ob aliam vrgentiorẽ.* Sic potum frigidæ ad ſatiẽtatem probat, in phlegmone partium interiorum, ob heſticæ morẽ. Sic balneum frigidum in heſtico debili, *lib. 10. meth. cap. 10.* concedit. De quo ſi Trallianum intelligas, non errabis. Conſule Maſſariam *lib. 3. de morb. intern. cap. 22.* conſtipat enim meatus, cohibet fluxum, biliolum frigiditate ſua temperat humorem, & ſic increſcat: quem etiam vſum, balneum ex ſtypticis medicamentis paratum præſtare, vt roſis, cypero, myrto, balaustiis, & aliis omnibus comperitum eſſe reor.

Deinde Balneum tepidum præſente alui fluxu, vrgentioris indicationis habita ratione prodeſſe poteſt, nam partes extimas calefaciendo, dilatando meatus, & attrahendo fluxionem à partibus internis ad externas, ſolet cohibere humoris fluxum, & inſuper humiditatem reſicit & inſtaurat, tabidiffique remedio eſt. Sic *lib. 1. ad Glauc. cap. 14. in med.* dicit balneas in fluxionibus ad ventrem aptiffimas eſſe, quia auocant humorem à ventre ad cutem, & ſic fluxum ſiſtant. Sic Auic. *4. 1. doct. 5. cap. 8.* cum Paul. *lib. 7. cap. 7.* in ſuperpurgatione balneum conſuluit; eius enim vi reuelliur materia fluens ad inteſtina, in vniuerſum corpus. Quamobrem ſi tabeſcente corpore, humor vtilis, & vitæ neceſſarius ad vlcera confluit inteſtina, balneum, ad cohibendum eſt vtile; hanc enim ſubſtantiam contineri, non excerni oportere, (ea enim vacuata corpus priuatur alimento, & contabefit) res eſt manifeſta.

Hac ratione cum tabe corpus afficitur, ob pulmonis vlcus, balneum mirificum eſt, ex Ludouic. Mercat. *lib. 2. de morb. intern. cap. 9.* nam ſiccas partes natua quadam humiditate recreat, febrilem, marcidumque calorem contemperat, natium ignem conuulſit & refocillat, & pus ab igneo calore craſſifacitum liquat, expulſionique paratum reddit; retentum enim opprimat partes ſpirituales, eaſque inſicit labe dira. In hunc vſum Trallianus in dyſenteria, frigida præſidia exhibuit, peponem ſine medulla, hæc enim maiori humiditate ſubvertit ventriculum, internas partes relaxat & emollit, & fluxum concitat, de cuius viribus lege quæ diximus *lib. 1. in com. hiſtor. 28.* Quare cum ex vlcere inteſtinarum æger tabe eſſet affectus, & ex parillis calidis ſiccis oblatiſ magis ſiccatus extenuaretur,

A commodiffimè balneum, & alia refrigerantia ſunt imperata, quæ iecur calidum roborare nata ſunt.

HIST. LXXXIX. GALENI, De colico dolore.

Colicus dolor peſtilens, ac contagioſus,
frigidis curatus.

Pro autem colicam affectionem, quæ etiam nunc regnat, ex huiusmodi proueniſſe humoribus, quæ ab Italia quidem regionibus incepit, in aliis autem multis Romanorum Reipublice locis * peſtifera cuiusdam luis modo eſt graſſata: ex qua plerique in morbum comitialem, alij in artuum resolutionem ſenſu incolumi, nonnulli in vtraque ſunt prolapſi. Ac eorum qui in comitialem morbum inciderunt, plures interierunt. Ex illis vero qui in resolutionem, plures euaserunt, tanquam in criſi, cauſa aliorum ex loco quem inſtauerat, conuerſa. Sic igitur laborantes, Medicus quidam in Italia curauit victus quadam ratione inſideli, refrigerante, & maxime temeraria. Lactucas enim non coctas, refrigeratasque ipſis porrigebat, interybimque ſimiliter ſuprà ſatiẽtatem comedendum vitæ, mala, piſces dura carne prædiſtos, omniaque cruſtacea, pedes bubulos, bulbos, & ſimilia, non ſolum facultate, ſed & tactu frigida. Vinum raro præbebat: cum autem dabat, frigida miſcebat, ipſamque frigidam, vel etiam poſſeam frigidam exhibebat, ab omni alio calido, & medio cibo abſtinens. Atque plurimos ſic præter omniam opinionem * perſanauit. Immo nonnullos qui iam in morbum comitialem, vel resolutionem prolapſerant propemodum, ſanitatis reſtituit, &c. Paulus *lib. 3. cap. 43.*

QVÆSTIO XLVII.

Quod colicus dolor, peſtilens ac contagioſus,
ſit morbus nouus.

PARAPHRASIS.

DE colico dolore, veterum & recentiorum peritiſſimi, latis ſuperque diſputarunt. Num eius fecerit mentionem Hip. vel ilei nomine deſcripſerit, graphicè proponit Mercurial. *lib. 5. variar. lect. cap. 11.* quo morbo primò Tiberium Imperatorem fuiſſe tentatum narrat Plinius *lib. 26. cap. 1.* Marcel. *cap. 29.* colicum vocat dolorem, & Celſus *lib. 4. cap. 13.* craſſioris inteſtini dolorem, colicum appellat. At hunc morbum non agnouitſe dicendum eſt Hippocratem? minimè quidem. Hoc modo ipſum, nec rabiẽm, ſicut nec curationem animalium virus vibrantium deſcripſiſſe, aſſeremus, quos tamen affectus conſtat non ignoratſe: nam Homerum Hippocrate vtuſtiorẽ, rabiẽm memoratſe legimus, dum *Iliados 8.* Teuctum occiſis octo, Hectorem non potuiſſe percutere ſcribit. Sic enim ait: *Hunc autem non poſſum percutere canem rabidum.* Quod ſi dicas, præſtantis huius Medicorum coryphaei multa voluina iniuria temporum periſſe, vera pronunciatſis.

Deinde, poſſe morbum aliquem denudè nunquam antea conſpectum oboriri, neminem eſſe arbitror qui ambigat, præſertim cum antiquorum præcipui ita fieri poſſe conſeſtentur. Celſus *lib. 1. in præſat.* nulla cauſa magis dicit rationales Medicos empiricis præſtare, quam quod nouis morborum generibus queunt etiam auxilium ferre. Nam Plin. *lib. 26. cap. 1.* Lichenem ſeu mentagram Tiberij Claudij Cæſaris principatu primùm in Italiam irrepiſſe memoriæ commendauit. Firmant Plutarchus *lib. 8. ſympoſ. cap. 9.* Petrus Crinitus *lib. 20. cap. 10.* Et Lucio Paulo, & Quinto Marcio Conſulibus primùm in Italiam carbunculum veniſſe, receſſet ex annalium ſcriptis Plinius *loc. cit.*

Rigorem ſine febre hac tempeſtate frequentiffimum, temporibus Hippocratis, ob illius ſæculi ſobrietatem non apparuiſſe, multis in locis Galenus eſt auctor. Omitto Gallicam luẽm, punctularem febrim, quas nouiſſimas eſſe

eſſe ægritudines contendunt plures, quorum ſententiam late reſutauimus *lib. 1. in com. hiſtor. 73. & in hoc libro, in com. hiſtor. 3.*

Quid commemorem duos illos rariffimos affectus à Plinio relatos *lib. 2. c. 3.* quorum alter erat putridum oris malè olentis vitium quod ſtomacaciam appellabant, cuius vi dira intra biennium omnibus dentes decidebant. Noſtri *Scorbunum* vocant, ſeu *ſcloyrben.* in hoc vlcerantur gingiua, dentes decidunt, ſerotum inflatur, crura liuent, foetet reſpiratio, tibiae vlcerantur, tumet lien, corpus ictero nigro premitur, febricula inſeſtat, adeſt neruorum, tendonum, & ligamentorum rigor cum impotentia ad motum: cuius morbi notas legat qui velit, apud Balduin. Roſſem *prop. libel. de ſcorbuto. Dodonæum c. 33. obſ. medic. Gulielm. Lemn. & Renſn. prop. tract. Oluum Magnū l. 16. de gentib. ſeptentrionalib. cap. 52. & lib. 9. cap. 38. Mithob. lib. de peſte, Lang. lib. 1. epiſt. 41. Forest. lib. 10. obſ. & alios, qui de hoc morbo graphicè diſceptarunt. Alter erat, qui neuos crurum adeò lædebat, vt compagine in genubus cum crurum vacillatione diſſoluerentur.*

Sic *Gemurſa* apud Plin. *loc. cit.* inter digitos pedum naſcebatur, qui morbus celeriter extinctus eſt. Sic inuſitatum morbi genus fuit illud, quo Arrium occubiſſe teſtatur Adonis Vienneniſis in *Breuiario chronicorū, ætate ſexta.* Hic namque cum ad ſeſſum acceſſiſſet, viſcera prope mortem excreuit: quanquam Pomponius Lætus in *compendio Romana Hiſtoria,* dolore colico obiſſe referat.

Adeſt *Sudor Britannicus,* circa ætate poſt humidiffimã cœli cõſtitutionem, dira mortalium clade, paucis abhinc annis inualeſcens, quo correpti, maxima ſudoris dituie, intra viginti quatuor horas, febrili incendiola oppreſſi expirabant. Hæc tuſorulenta febris multa millia mortalium iugulauit. De cuius cauſis, & præſidiis luculenter egere, Cornel. Gemma *lib. 1. cosmocrit. 8.* Langius *lib. 1. epiſt. 19.* Brauus *lib. 1. de diſſ. feb. in com. cap. 5. Gal. Ioan. Hucherus lib. 2. feb. 6. Fernel. 2. de abdit. 12.* Laurentius Surius in *com. rerum in orbe geſtarum, Polydor. Virgil. lib. 20. Hiſtor. anglic. Sennertus lib. 4. de feb. 15.* Nam dari diariam peſtilentem, & putridam, acriter probauimus, contra multorum mentem, *lib. 1. in com. Hiſtor. 84.*

Nonne *Dracunculus* tibiarius, nouus eſt morbus? nam Galenus *l. 6. de loc. affect. c. 3.* de eo obſcuriffimè fecit mentionem, cuiusque eſſentiam per vmbraſſam quaſi depinxit, in *introduc. & ſ. finit. medicar.* narrat, & vidit Aëtius *teir. 4. ſer. 2. c. 85.* cum Paulo *lib. 4. c. ult.* Curationem propoſuere Auic. *3. 4. tract. 3. cap. 21.* Auenzoar. *l. 2. tract. 7. c. 20.* Alzharauus *tr. 1. o. c. 2. Italy l. 9. præct. c. 67.* Raſi. *l. 9. ad Alm. tract. 7. c. 24.* Iulius Pollux *lib. 4. Amat. 7. cent. 64.* Monard. *lib. 7. epiſt. 2.* Thom. à Veiga in *c. 2. Gal. l. 6. de loc. affect. Morbus in Arabia frequens, ab aliis dictus vena medena, ciuilis, vel ſaniſa, à ſanguine, acra bile, vel ab exuſta, & valdè ſicca pituita pronatus: de cuius motu, & eſſentia controuertunt auctores, vbi generetur, & num vena ſit, neruus, vermis, an animal viuum, in brachio, femore, tibia, & partibus muſculofis enatum, imò (quod mirabile videtur, & notat Gentilis *3. 4. cit.*) ſi frangitur, inquit Auenzoar, ſubito emoritur æger; integer enim hic neruus eſt paulatim extrahendus. Lege de alio morbo, *Dracunculo* vocato, Mercurialem *lib. 2. variar. cap. 20.**

Sic ſuperioribus annis viſus eſt morbus nouus, quo pili retorti, conuulſionis modo inter ſe implicabantur, ita vt cum aliis ſæuiſſimis ſignis plures perirent, qui morbus appellatus eſt *plica Polaca,* quod in Polonia vigeat ſolum, & exacerbetur. Nouum ſanè, veteribuſque indictum, horridi & intricati capillitij, tum barbæ, tum capitis, morbi genus, diſſicilium quorandam capitis morborum argumentum. De cuius morbi natura, & curatione, ſat multa congeſſit Saxonia *proprio libello de plica Polonica,* & poſt eum Laconicè exarant Fonſeca *lib. 1. conſult. 1.* Sennertus *lib. 5. præct. part. 3. ſect. 2. cap. 9.* Forestus, & alij.

Noua *Lues Morania,* ab aliis vocata *Brunus Gallicus,* qua Brunam ciuitatem, intra duorum triumue menſium ſpatium depopulari, plurimis horrendis ſymptomatis viſa eſt. De hac egere Thomas Iordanus *lib. de lue noua Morania. Crato lib. 2. epiſt. per Laurentium Scholtzium publicatæ Lib. 11.*

ru. pag. 228. Henricus à Bra Campeniſis *epiſt. 1. Ioan. Sporichius tract. de Bruno Gallico* Huic morbo addendus etiam eſt Brunus Vngaricus, cuius naturam exactè explicuere Iordanus *lib. 19. de peſte, Balthazar Conradinus, & Iacob. Suterus prop. tract. Sennertus lib. 4. de feb. cap. 14.*

Scribit Albertus Krantzius *lib. 5. Hiſtor. Saxonica,* circa Ninertum, mirabile morbi genus innotuiſſe, tacti namque homines igni inuiſibili ardebant, qui facile penetrabat præcordia. Alij pedes, alij manus ea occaſione præciderant.

Tradit Pomponius Lætus in *compendio Hiſtoria Romanae,* Heraclitum Imperatorem, nouo cladis genere peremptum, teſtium nempè folliculo ſurſu verſos ſimul cum virili membro ſemper tenſo, adeò vt quoties meieret, niſi tabula vmbilico admoda prohibente, vultum lotio ſparſiſſet. Nouum etiam Deliorum morbum, vide deſcriptum apud Mercurialem *lib. 3. variar. cap. 18.*

Viſæ ſunt præteritis annis pleuritides, peripneumoniæ, dyſenteria, catarrhi peſtilentes, de quibus cõſcripſere Rembert. Dodonæus, *c. 11. obſeruat. medicinal.* Cornel. Gemma *lib. 2. cosmocrit. cap. 1.* Sic anno 1566. viſa eſt *febris Vngarica,* quæ licet eiſdem ac Brunus Vngaricus eſſet inſignita ſymptomatis, vehementioribus tamen iugulabat. De qua Matthias Cornax *lib. 2. conſult. medicor. cap. 9.* Apparuit etiam vitiligio peſtilens, in qua pili albeſcebant, de cuius natura Mercurialis *loc. nuper cit.*

Mirabilis eſt etiam morbus, quem primus omnium vidit Albucaſis *lib. 2. cap. 93.* ab eo *Flatus ſuriſus* nuncupatus qui à materia flatulenta turgente intra venas, huc illicque impetuoſè mota, & ad ambituſ corporis traſmiſſa, irrequietoque motu agitata ſcaturit. De quo flatuſo dolore, ſeu flatu vago diſceptatũ elegantẽ Marcellus Donatus *lib. 1. de medica hiſtor. mirabili, cap. 6.* Cardanus *conſil. 5. de dolore vago, Nicolus ſerm. 7. tract. 3. ſum. 2. cap. 45.* Beniuenius *cap. 40. & 81. de abdit. ſanat. & curat. cauſis.*

Extat rarum quoddam morbi noui exemplum apud Celſum, in *præſatione ſui operis,* dum ætate ſua quadam, ex naturalibus carne prolapſa & arante, intra paucaſ horas expiraſſe commemorat, ſic vt Medici nobiliſſimi neque genus mali, neque remedium inuenerint. Quid dicam de Elephantiaſi, quæ ante Pompeij Magni ætate in Italia accidit? Quid referat de tabe Romæ graſſate, anno 1222: quæ omnes ferè depopulata eſt, auctore Blondo *lib. 7. de cad. 2.* Dari ergo morbos nouos, nouum non eſt, prout *epiſtola vnica de morbis nouis,* eruditiffimus Heurnius doctè conſtat, & nos *lib. 3. de præxi Medica admiranda, in ſim.* aliqua morborum nouorum exempla propoſuimus.

Huius cenſus eſt morbus hic colicus, à Paulo ſolum animaduertus, peſtilens ac contagioſus, ex quo alij in epilepſiam, alij in resolutionem, nonnulli in vtraque mala ſunt prolapſi; cuius euentus cauſam late diximus *lib. 1. in com. hiſtor. 45.* Poſſe autem dari colicum dolorem peſtilentem probat Auic. *16. 3. tract. 3. cap. 6. in med. & tract. 4. cap. 30. §. Et ipſe quidem vadit de quibuſdam ad quofdam permutatione qua ſi in aere peſtilentiſo, & de terra ad terram, permutatione ægritudinũ venientium, &c.* Firmant Gentilis *ſuper ciuloc. Anic.* Ratio dicat, nam quid obſtat, quominus praua qualitas recepta in aere, plurimas noſtri corporis partes corripere poſſit, & primò colon inteſtinum labefactare lue dira? quoniam alia peſtis ad cerebrum, alia ad pleuram, alia ad alia inteſtina, alia ad colon analogiam habet, ex qua diuerſimoda & admiranda vi, phrenitis, hemitritæ cum cataphora coniunctus, pleuritis, dyſenteria, & colica peſtifera conſurgunt; hæc autem colon exercens & fatigans, peſtiferarum febrium more ſapè celeriter interficit, vt ſcitè notauit Leonus Luneniſis *lib. 4. art. medic. ſect. 3. cap. 7.*

Hunc autem morbum fuiſſe contagioſum, præterquã quod ex Pauli dictis conſtat manifeſtè, dicentis ipſum à multis Italiae regionibus ad Romanorum diuerſa loca fuiſſe graſſatum, annuo priſci, qui omnes differentias contagij cognouerunt; nam Galenus *lib. 1. de diſ. feb. cap. 2.* fecit commemorationem contagij ex conuerſatione, & aere inducti. Et quod peſtilenti morbo laborantium

conuersatio periculosa, ne inde contagiū contrahatur, quemadmodum ex scabie, & lippitudine, nemo sana mentis dubitauit, &c. & in cap. 4. de leminario in aëre relicto, §. Magna autem ex parte ex inspiratione incipit aeris circumstantis à putrescibili enaporatione infecti, &c. Et lib. de theriac. ad Pison. cap. 16. de peste illa, quæ ab Æthiopia in Græciam translata, multa hominum millia in gulauit, ciuitates depascendo, vastando, & depopulando. Deinde Arist. contagium agnouisse patet, ex sect. 1. probl. 7. quærens enim, cur pestis sola ex omnibus morbis eos afficiat maximè, qui ad laborantes propè accesserint? respondet, an quod is solus omnium morborum communis, omnibus hominibus est? Et lib. 7. probl. 4. de contagio agit eximie. Ut sanè Tiresia cæciores iudices Montanum part. 2. sue medicinae, de contagijs essentia optimè differentem, & Cardanum lib. 1. de uenen. cap. 14. Fabium Paulin. in com. lib. Thucydidis, de peste, asserentes, Græcos contagium nec per vmbra agnouisse. Nam, vt eruditè notauit Steph. Castrensis lib. 3. de meteor. microcosmi. cap. 5. Galenus de contagio scripsit in lib. Thucydidis de peste, qui non extat.

DVBIVM LII.

Num possit dari pestis citra perniciem.

Ed quæres hoc modo. Si colicus hic affectus fuit pestilens, & contagiosus, & pestis dicitur epidemia perniciose plurimos interficiens, à Gal. lib. 3. epid. sect. 3. com. 20. & lib. 1. acur. com. 9. cur ex hoc affectu pestilenti plures euaserunt, præsertim qui in resolutionem inciderunt? Dic. De essentia pestis non esse, quod sit morbus epidemicus, quantumuis ita communiter explicetur: plures siquidem inuadere, potius est effectus, quam ratio formalis morbi: fat enim est, vt morbus dicatur lethalis ac perniciosus, vt sua magnitudine possit inficere, magis enim & minùs non variant speciem: quoniam tamen magna ex parte, à communi causa ortum ducit? & plures corripit, epidemia nuncupatur, & describitur à veteribus. Quare vt pestilens dicatur affectus, cuiuscunque generis ille sit, non oportet per multos grassari, nec plurimos ex iis perdere, sed sufficit posse. Licet enim pestis deleteria sit affectio, & ab efficacissima causa proficiscatur, parùm interdam, aut nihil agit, si passum, valdè resistat; ita vt pro varia corporis dispositione non falem accidat, vt non patiatur vnum, ægrotet aliud, & moriatur illud: nec enim oportet pestilentem, aut venenosam affectionem, vt talis dicatur, omnes quos corripit, vel multos perdere, sed ex se exitium minari: de quo argumento inter omnes lege Antonium Poncium lib. de peste, in initio, de hac re eruditissimè differentem.

Neque mireris colicum dolorem frigidis fuisse perferatam, & calidorum medicamentorum abstinencia curatum; nam ipsum à biliosis succis originem aliquando ducere, testes sunt locupletissimi, Gal. lib. 1. 2. meth. cap. 7. Auic. 16. 3. tract. 3. cap. 2. & 6. Iacob. Oethæus lib. obser. propriar. Amat. lib. 1. centur. 2. quo in morbo, à mordaci humore, calido & pungente, suborto, frigida præsidia sunt ex vsu; sic enim eius acrimonia obtunditur, & hebetatur, temperatur mordacitas, & caliditatis vehementia infrænatur. Quod si epilepsia, & paralysis à bilioso, calidoque succo ortum ducant, frigida auxilia omnibus istis affectibus remedio sunt; quos affectus à bile aliquando oriri posse diximus lib. 1. in com. hist. 28. & 46. à quo humore colicū dolorem, cæteròsque hoc loco relatos affectus fuisse pronatos, ex serie contextus, eorumque curatione satis patere arbitror, & firmat Gal. l. 1. de loc. c. 2. & infra proponemus latè.

COMMENTARIUM.

Pestifera cuiusdam luis.] De peste hoc loco agendum, morbo diro, funesto, exitiali, ob cuius labem dirè, affecto inquinatòque corde, vires omnes, præcipueque vitales infringuntur. Insuper est affectio deleteria, nõ vt cætera quæ communiter lethales dicuntur, ob sui magnitudinem, intensiorem, partis nobilitatem, aut curandi diffi-

cultatem, sed & insuper mirabili quodam, insigni, & extraordinario perdendi modo. Hoc repentinè indicant cædes, ac miri alij effectus manifestè demonstrant; quos refert eloquenter Fernel. 4. patholog. 17. & 2. lib. de abdit. c. 2. Petrus Salius lib. de feb. pestil. 15. & 16. ad fin. & Ioann. Georg. Schenkus, omnigenæ lectionis vir, qui ex Medicorum scriptis, lib. 6. observationum compendium collegit, & describit Palmarius lib. 6. de morb. contagios. cap. 5.

Nam veneni promptissimi instar, horrida inimicitia, animantium genus inuadit & oppugnat, & præcipua membra, in primis cor, vitæ sedem ac domicilium, spiritus eius deiicit & labefactat, vires prosternit, omnino lupurat naturam, & citra causam manifestam corrumpit & premit, quod est de ratione veneni à tota substantia t. lis. Denique tanta est corruptio intus concepti pestilentis aeris habitus, vt non rarè agros sideratorum more concidere videamus, cum alioquin in eis nec pulsus exitialis, nec vrina à naturali statu mutata, nec vix vlla adueriæ valitudinis signa appareant, sanique videantur, ac fatim, & loquentes & incedentes, tanquam fulmine icti pereant. Nec minora sunt, quæ in l. thalibus, carbonibus, ac aliis venenosis, ac fraudulentis huius mali signis accidere conspiciunt; sic namque affectos, pleròque sublato vidimus, teruo aspectu, luenti facie, soporatos, delirantes, syncope correptos; tandem verò cum terribilissimis symptomatibus, pulsu paruo, debili, pusillo, assidua vomitione, inquietudine, corporis iactatione, virium imbecillitate, spirituum omnimoda iactura refrigerati, animam agentes, vt videas quàm sit huius veneni latentis mira vis, & cæca potestas.

Notauit Rhafis lib. 30. contin. tract. 13. cap. 1. sudorem sanguineum in maleficientissimis variolis. Vidit Georg. Agricola lib. 2. de peste, formidabilem pestis speciem, qua correpti triduum circa caput, & pectus sanguineum sudorem excluderunt. Cum enim facultas retentrix, extincto spiritu, quo munia sua exercet, à præstanteo veneno, ethalique pestifera aura sit lacescita, & victa, sanguinem retinere non potest, sed fluere permittit per poros cutis.

Quàm sint exanthemata nigra in peste apparentia, perniciose, docuit Galenus in historia Critonis, apud Hippocratem lib. 1. epid. sect. 3. text. 26. qui pustulis nigris ad pollicem erumpentibus mortuus est. Sic Silenus lib. 1. epid. sect. 3. text. 19. variolis oppressus cum extremorum nigritie obiit: quod mortis instantis esse certum signum firmat Gal. lib. 3. epid. sect. 2. text. 5. agens de adolescentulo, qui in mendacium toro decumbebat: quæ in peste apparere, omnes norunt.

Demùm huius tyrannici morbi est præseruatio difficilis, curatio difficillima. Pro præcautione, veterum & iuniorum scientissimi satis infudarunt, quibus est manifestum, illam solùm consistere in roborando passo, & debilitando agente. Firmabitur illud, si partes principes custodias, tuearis, ac firmes, quo minùs venenum queant perferiscere. In hunc vsum auxiliorum sylua inuenta est, quæ tum viscera interna roborare, tum pestilentem auram, occultis, manifestisque qualitatibus oppugnare possint. Ea sunt vacuantiã diuersa multiplici- que forma confecta, quæ corpus à superfluo mundent humore, cardiaca sint, alexiteriæque vi veneno mirandum in modum resistent. Domus ab omni inquinamento, seu fœtore sit immunis, aëri purissimo aquilonari exposita. Hic igni purificetur, conflato ex odoriferis lignis, olentibus coronis, ac suauissimis floribus, vt lauro, pinu, iunipero, oliua, lentisco, cupressu, rore marino, ligno aloës, myrto, rosis, aceto, cinnamomo, spica, & alijs incundum fundentibus odorem; sic enim animalia aërem purum spirantia, ab imminente lue redduntur immunia. Lege doctissimum Danielem Sennertum lib. 4. de febr. cap. 5. de præseruatione à pestilentia.

Victus quantitate, qualitate, tempore, & ordine modum non excedat. Arcendi hominum conuentus. Roborandum cor alexipharmacis intus assumptis. In hunc vsum inuenta antidota ex auto, margaritis, lipidibusque pretiosis confecta. Aquæ theriacales mira distillationis arte extractæ, tabellæ ex cardiacis medicamentis, opiata, pulueres,

pulueres, sacculi, epichemata, vnguenta, conseruæ, pilulæ, poma, quæ manibus tractata, luau inspiratione in cerebrum delata, animale facultatem, & vitalem recreante, vires reficiunt, putredinem arcunt, & putris humoris, pestiferæque auræ qualitatem venenosam, ac corrupticem, mirabiliter corrigunt, domant, atque infrænant. Horum omnium formas legat qui velit, apud eos qui doctissimè de peste conscripserunt, Iouertum, Paræum, Mercurial. Angelucium. Salius, Simonium, & Forestum. Inter cætera præstat antidotus probatissima cõtra venena Matthioli. Præstantissimum etiam est oleum de scorpionibus eiusdem, seu Gregorij. Garauitæ, fidissimo experimento aduersus pestiferas febres adinuentum, cuius vires tantis laudum præconijs ad cælum euexit Andr. à Lacuna in præf. lib. 6. in Dioscor. cuius eximias facultates læpissimè in febrilenticulari, summa cum ægrotantium utilitate sum experimentus, cum ex eius supra cor appositione, varijs symptomatibus oppressos viderim restitutos. Vnde verò hæc omnia alexipharmaca habeant facultatem suam, pauci explicarunt, excepto Stephano Roderico Castrensi, qui in huius causæ ratione reddenda lib. 4. de meteor. microcosm. cap. 2. cæteros antecelluit.

QVÆSTIO XLVIII.

Quod ad præcautionem, curationemue pestis, venena supra cor gestare non conueniat. Contra Baptist. Theodos. Mercat. Fallop. Paræum, Merindolum, & comm. Medicorum sententiam

Mirum est quod multi volunt, & ferè in vsu receptissimum est, hydrargyrū, aut arsenicum sublimatum super sinistram cordis papillam, aut alam sinistram gestata, venena cuncta fugare, & genuino latetique odio, à veneno, venenosòque affectu præseruare. Tantum enim fiunt huic auxilio, vt solo hoc, à pestilenti lue homines præseruari posse, constantissimè assererent Paræus lib. 2. 1. de pest. c. 1. Ludovic. Mercat. tract. de feb. malign. Ioan. Thom. Porcelle lib. contra pestem. c. 16. Ioan. Pistorius Niddanus lib. de peste, cap. 34. & deinceps Anton. Merindol. lib. de feb. cap. 12. Simon Simonius, Fallop, Iordanus, & plures alij. Tantique faciunt hi, hoc illustre à Deo mortalibus concessum auxilium, quod diuinū inuentum appellare solent, vt Lacuna lib. 6. in Dioscor. in præf. affirmet quendam Medicum Lusitanū, in Romano Xenodochio pestiferas febres curantem, solo sublimato iuxta sinistrū cordis ventriculum gestato, à periculo 24. annis euasissè immunem. Sequuntur Ioan. Rhenanus, Petrus Droëcus in tract. de pest.

Ioan. Baptista Theodosius epist. 2. assererat, corpus veneno affuetum minùs lædi à venenosò, pestiferòque aëre: Sicut enim multo tempore affueta, licet fuerint deteriora insuetis, minùs molestare conueuerunt 2. aph. 50. sic venena affueta gestari non nocent, imò muniendo cor cætera venena fugant. Sed cum Arsenicum sit venenum per erosionem interimens, auctore Dioscoride, cur antequam cor consuetudinem contrahat, ipsum non interficiet? cum aëre per insensilem transpirationem attracto, venenum necessariò hauriamus. Hinc deduces, non esse standum opinioni dicentium, ex eo in constitutione pestilenti venena gestare optimum esse, quod ipsa cum fœrida sint, alia fugant venena: nam licet aliquem in arcendo cõtogiolo, pestiferòque aëre habere possint principatum, manus tamè ex illorum communicatione damnum sublequitur, maiorque pernicies. Lege Herimannum Foillinum lib. 2. cap. 7. de peste.

Petrus Salius lib. de feb. pestil. cap. 20. & Antonius Porta lib. 2. de pest. cap. 49. totam causam in similitudine, quam habet vnum venenum ad aliud, inuicem se trahendo, esse sitam acerrimè contendunt. Asserunt enim, venenum externum interuētū similitudinis attrahere internum; quare in præseruatione, & curatione pestis, mirum auxilium esse censent, vt sic maligna & venenosa qualitas, altis in corde fixa radicibus, foras extrahatur, ac venefici spiritus promptissimè extrà alliciantur: in præseruatione autem mirabiliter conferre arbitrantur: nam præterquã quod venen-

Lib. II.

nosam qualitatem retundunt, & infrænant; sunt etiam summè sicca; & inquinamenta pestis absumendo, excrementitiam humiditatem discutere queunt.

Quod autem hæc responsio sit extra rationem, patet. Nam vel de præseruatione est sermo, vel de curatione: Si de illa, reprobata sunt hæc venena, & nullius vsus, imò inutilia, nocua, & incommoda: in hydrargyrio enim, & sublimato extant tum manifestæ, tum occultæ qualitates; non illæ, quoniam hydrargyrium frigidum cum sit, condensando poros, fuliginum putridarum prohibet exhalationem, quibus cor obruptum cum suffocetur, feruet suapte natura, gliscit, & excandescit, & sic minùs resistit futuro, imminenti que veneno. Deinde sublimatum calidum cum sit, nimis calefacit, cordis temperamentum peruertit, spiritus aciores reddit, ipsòsque inflamat. Lege Cast. lib. 4. de meteor. cap. 4.

Simon Simonius doctissimus 2. lib. meth. curand. pestem, fol. 122. ad qualitates occultas confugere est coactus, dicens arsenicum suapte natura hoc habere, vt extrà appositum cor firmet, & venenum atterat. Sed quoniam confugere ad occultas qualitates, est asyllum eorum qui nihil dicunt, monente sic Magistro lib. 3. de præfag. ex pulsib. cap. 5. huius opinionem confirmare non possum: maximè cum arsenicum, venenum sit à tota substantia tale, cordi & spiritibus valde infensum, & aduersum. Quæ ergo qualitas benigna in eo aderit occulta, confirmans cor, vt in præseruatione conferre possit? Ad hæc. Si virtus horum intus penetrat, cum labe in corde non adsit venenosa, nisi familiaritate, & similitudine substantiæ inueniet attrahendum. Estne (quæso) in his aliqua admiranda vis, vt illæ substantiis internis sine aliquo damno, istorum facultas foras extrahatur? Cur si solus pestilens aër maiori ex parte per inspirationem attractus pestilentiam facit, continuò naribus non apponitur, ne scilicet aër ingressurus viam inueniat?

De curatione maior est dubitatio. Cum enim duo adsint venena, internum, & externum; cur illud cum pestilens sit, & in agendo efficacius non attrahet externum, si verum est inter attrahentia familiaritate, illa potius attrahere, in quibus maior est actiuitas, & efficacia, ex Gal. lib. 3. simpl. 24. & 25. pestilens autem venenum alijs venenis multò esse excellentius, deduci potest ex Gal. lib. 6. epid. sect. 1. com. 29. qui calorem pestilentem, ab alijs per putredinis excellentiam differre asserit. At si tantoperè horum excellentiorum fidis tractationi, salubrius tibi sit multò, cucurbitulam regioni cordis admouere, vt siquid ibi veneficum latet, extrahatur. Et si Arsenici siccitatem tantoperè laudas, cur cordi caustica non imponis, quorum vi, & opeichores virulenti absumantur?

Excellentissimus Fallopius lib. de bubone pestifero, cap. 16. experientia edoctus, Arsenicum impositum cordi in sacculo tenuissimo, esse medicamentum factum à Deo contestatur. Sed videndum, num experientia sit bona; quum enim multa sint, quæ in pestis præcautione applicantur auxilia, videndum ad quæ referenda sit salus. Ego tunc credam, cum videro hominem ad pestem suscipiendam apertum, cum pestilentibus conuersantem, reprobo vtentem regimine, horum solùm antidotorum vi fuisse præseruatum. Bona tamen fide testari possum, me anno 1600. in vasta illa pestilentia, quæ Lusitanos, Cantabros, Gallæcos, Flandros, Afros, Hispanos ceteriores, & non paucas, vt audiui, Orientales prouincias miserimè afflixit, plurimos vidisse, peste correptos, imò alios repente, velut fulmine ictos, emortuos, non sine luore in regione cordis, in quorum parte læua iuxta cor, sacculus plenus arsenico diu fuit gestatus.

Securius ergo multò sit, belzaarticis medicamentis, cardiacis vnguentis, & alijs probatis alexipharmacis, intus assumptis, & extrà apposis cor munire, quàm hoc amabilem auxilium experiri. Lege eruditissimum Alexandrum Massarium, qui lib. 2. de peste, cap. 4. nostram sententiam approbat, & confirmat, simul cum Septalio lib. 5.

Ff 2

caution.

caution, medicar. num. 58. Saxonia lib. de plica, cap. 54. Gemma, Gerardo Columba, & Augenio.

QVÆSTIO XLIX.

Quod cadauera peste eneeta valde sint contagiosa. Contra Fracastorium, & Rondeletium eruditissimos

DE præseruatione in peste, illa soluenda dubitatio est, quam ieiunè ventilant recentiores: num cadauera peste eneeta, sint contagiosa. Claudius Galenus, inter Medicos & Philosophos acutissimus, & in cuius libris legendis nullum finem facio, tam mihi videntur docti, graniter, ingeniosè, prudenter conscripti! lib. 1. de dif. feb. cap. 2. pestilenti morbo laborantium conuersationem periculofam esse, ne inde contagium contrahatur, asseuerat. De hoc argumento cum diebus elapsis apud Doctorem quendam Medicum celeberrimum, & virum non minus illustrem, quam doctum fortè in corona eruditissimorum colloqueremur plures, quidam non infimæ notæ Medicus, hanc veritatem luce ipsa meridiana clariorem summopere approbans, & confirmans, de viuis corporibus hoc esse intelligendum clamitans, cadauera peste emortua, nullo modo contagiosa esse prædicauit.

Ego, vt verum fatear, cum opinionem hanc, generis humani salutis conseruandæ aduersam maximè esse, fuerim arbitratus, imò à ratione, experimento, illustriūque Medicorum decretis longè alienam, summa admiratione affectus sum, præsertim in re, quæ maximum pòdus semper habere visa est. Quapropter eum enixè etiam atque etiam rogavi, vt pro sua in nos beneuolentia, opinionem suam confirmaret, & seriis rationibus muniret. Ille cum esset ingenius moribus præditus, & in studiosos valde propensus, sic est profatus.

Tanta est, inquit ipse, inter symbola sympathia, concedentibus omnibus cum Philosopho, vt solus viuis homo cum viuo eam obtinere possit, maximè cum maior actiuitas sit in viuento, quam emortuo. Nec enim mente concipere possum, quo pacto cadauer possit inficere hominem, quò in illo nulla sit actiuitas, nulla putrentis vaporis exhalatio, nullus innati caloris conatus, meatus prætereà sint adstricti, & ob frigiditatem oclusi & constipati, per quos fuligo infectura transire debet.

Huius conditionis defectu, vulnera cætera venenosa, licet lethalia sint, nõ ita sæua pariunt symptomata, quam quæ ex animalium venenosorum morfu accidere refert Gal. posito exemplo in scorpione, 3. de loc. cap. 7. nam, vt inquit Celsus lib. 5. cap. 27. sect. 3. venena non in gustu, sed in vulnere nocent, ob quandam vim mortiferam, quam nobis contrariam habent, ex Gal. lib. de inequal. intemp. 6. Dioscorid. lib. 6. cap. 35. Fernel. lib. 2. de abdit. rer. caus. cap. 11. Paræo lib. 20. c. 9. 5. Caterum ex commemoratis, &c. Explicat eleganter Ioan. Andreas à Cruce, lib. 3. de morsib. venenosib. tract. 5. tit. de curat. mors. venenosib. dum sic inquit. Nonnulli opinantur, quòd vulnera illata ab animalis venenosi viuentis morfu, sunt multò graviora ac periculosa illis, quæ à venenato telo causantur: nam venenum quod ab animali prouenit, valde acutum, ac penetrabile est, cum auctore Celso, quilibet morsus, virulentia quadam ladere soleat, quæ propria malignitate, membri complexionem turbat ac corrumpit, & intrinseca qualitate cordi nocumentum afferre querit. Hæc ille. Hocque ita fieri dicendum est, quoniam in partem demorsu apertam, vel saluam, vel humorem caloris interuentu eructat, cum quo virus in arterias, in omne denique corpus obrepit, primùm spiritus, deinde humores, postremò ipsam partium substantiam inquinat, & labefactat. Vt ergo cadauer noxium sit, & contagiosum, in proximique corporis ruinam & damnum, sui furoris proferat incommoda, debet habere adminiculantem calorem, vt vapore emisso vicinum corpus breui admodum tempore afficeret, quo cum careat, & contagionis seminaria sint finita, contagiosum esse non potest.

Fracastorius Medicus, & Poëta celeberrimus, nostram

positionem omninò confirmat lib. 1. de contagion. cap. 12. cum sic inquit. Mortuum autem animal contagem eam non seruat, qua tenebatur viuens, quoniam seminaria contagionis vnà cum calore innato extincta sunt, &c. & in initio cap. postquam dixerat, contagiones non vno modo se habere, nam aliæ promptissimè inhærent, & afficiunt, aliæ seriùs, aliæ statim se manifestant, subdit. Omnes autem in viuo corpore nate infectionem disseminare, in mortuo non, &c. Hæc est huius viri, qui omnibus de contagio rectiùs fuit ratiocinatus, clarissima sententia.

Eius forsàn consilio, & auctoritate ductus Rondeletius, manifesto experimèto quæstionis solutionem patefecit lib. de febrib. cap. de feb. pestilentiali, dum hæc verba profatur. Quare corpora illa mortuorum quæ amplius non expirant, nullum venenum ei aculantur: quòd si aliquid contrahatur id potius ab eorum pannis contrahitur, quam vlla re alia: siquidem disseminamus aliquando corpora mortuorum ex peste, multis spectantibus studiosis, sine aliquo damno, &c. Concludens ait, propterea quòd mortuo animali perit omne venenum. Hæc ille. Quòd autem venenum pereat extincto animali, probant Langius lib. 1. epist. 69. Paræus lib. 2. cap. 4. qui animalia veneno alta innocuè post mortem edi posse asseuerant. Quamobrem si hæc vera sunt, & tot eruditissimorum expressis probata testimoniis, cur cadauera peste emortua, contagium posse importare, asseremus?

Placuit audire docti viri responsum: nam si acutus Auerrhoës lib. 4. collig. 9. lepidè imperat, cribrandum esse sabuli modium, in quo fortè fortuna possit inueniri aliqua margarita, & nihil sit contemnendum, ex Hipp. 6. epid. sect. 2. text. 25. Et præstantes Medici vel imperitorum aliqua præsidia protulerunt in lucem, vt Cell. lib. 4. cap. 4. sect. 1. Paul. lib. 14. cap. 3. qui sceminarum remedia in propatulum posuere, & non sit cunctandum aliqua ab idiotis inquirere, si quid ad curationis occasionem vilium fuerit, auctore Hipp. in præcept. num. 2. in fin. & Galidem affirmat lib. 1. acut. com. 1. quòd magis iustius viri sententiam, tanta doctrina, auctorumque probatorum voto permunitam, quæ omnem de hac re dubitationem, & veluti caliginem dilucida interpretatione discussit, & animum meum à grauioribus curis, hilaritate, quietèque laxauit.

Sed reuertus altera die, & ad frugiferam fructuosamque disputationem accedens, re bene pensata, & redintegratis viribus sic sum exortus. Notissimum est, vel etiam iis qui prima medicinæ limina salutarunt, ex cadaueribus mortuis in bello, pestem oriri posse; nam vnanimi consensu Medici illa illud esse cremanda imperarunt. In illis enim licet cesset innatus calor, refrigeratum sit corpus, deficiatque exspiratio arteriarum, & minor sit exhalatio; ratione tamen putrescentis materiæ in corde, in venis, arteriis, per transpirationem sit sufficiens euaporatio ad inficiendum aerem. Huius rei manifestum signum est fetor ingens, non nisi ab effumate calore, plurimæque vaporum copia exurgens, ex sordida circa viscera putredine natus, quæ ad absentiam natiui caloris, à quo antea coërcebatur, sese insolenter eructat. Quare si fetentes vapores à cadauere eleuati aerè putredinosè inficiunt, quid mirum si ipsi à cadauere peste emortuo elati corpora vicina inficiant peste dira?

Perniciosus ergo multò, ex pestilenti lue emortuum corpus, quam ipsum ægotantem attingere; illud enim cum vehemètiorem arguat causam, eminentiori quodam perdendi modo, inficiendi vim habet. Exemplum sit tibi pestis illa Atheniensium, celebrata tantoperè à Gal. lib. quòd animi mores, cap. 5. & lib. 1. feb. 4. & lib. 2. de caus. sympt. ult. & lib. 2. de dif. respirat. 7. & 6. epid. sect. 4. com. 12. & lib. 4. de artienl. com. 40. in qua, vt referunt Thucydides, & Lucretius, aues & bruta, cadauera degnitate non audebant, quasi pestiferam illam tabem mortuorum corporum perhorrescerent. Horum ergo plurima est inficiendi vis; nam quod in viuis calor effumans per patentem, minimèque oclusas vias, respirationè videlicet, & transpirationem efficere potest, id calor putredinosus per hanc partem peragere valet efficacius.

Deinde, Si corpora inanima contagium à cadaueribus pest e

peste eneetis suscipiunt, quòd magis animata, quæ veneficum vaporem vnà cum aère quem inspiramus, còtinuè attrahunt? Extat celebris ad huius rei confirmationem historia Trincauellij lib. 3. consilior. 17. qua confirmat chordas, quibus peste mortua cadauera sepulchris inferebantur, supra 30. annos delitescentes; tandem pestis contagium intulisse: vnde decem millia hominum absumpta sunt. Sic enim ait. Iustiniopoli, in maxima pestilentia, chordas quibus deferebant agros, aut certè mortuos ad sepulchrum, postquam illa cessasset, quidam post capsulam quandam proiecit: latere ibi ferè per 20. aut 30. annos. Tandem cum sacris quidam esset iniiciendus, & omnia purgarentur, simul & locus in quo scriinium quoddam erat, hoc remoto, seruus inuenit funes, eosque campanis aptos asseruare volens, incidit in pestilentialem febrem, contagioque illius, reliqui infecti ad eum sunt, vt decem millia hominum, ex hac occasione, mortua sint, &c. cuius verba etiam citat, & firmat Schenckius lib. 6. obser. de peste.

Insuper. Si canis rabidus emortuus inficit alios tabie dira, licet extincta animali emortuo contagionis seminaria videantur, cur homo peste emortuus alios etiam non inficiet? Primum probant illustria eruditissimorum virorum testimonia. Nam Cælius Aurelianus lib. 3. acut. cap. 9. narrat fartricem quandam, quum chlamydem scissam rabidis moribus sarcindam, sumeret, atque ore stamina componeret, & lingua pannorum futuras lamberet assuendo, quòd transitum acus faceret faciliorem, tertia die in rabiem venisse. Palmarius lib. de morb. contagios. pag. 266. & 267. animalia, stramentum in quo rabie perciti sues decubuerant, degustantia, contracta primò rabie, periisse vidit. Tanta est vis veneni, cuius efficacia dira per dies, nec annos exolefcere potest. Quare contagionis seminaria extincto calore natiuo deleta non sunt, vt perperam dicebat Fracastorius, Lege Sennertum lib. 4. de febrib. cap. 2.

Quid verò sit respondendum ad Rondeletij experimentum, sic accipe. Nam licet sit verissimum, attamen non concludit: nam vt bellè dicebat Gal. lib. 1. de dif. feb. cap. 4. nulla causarum sine patientis aptitudine agere potest, alioquin omnes qui cum pestilentibus conuersantur, morerentur: quoniam non quæuis demorsa à rabidis, aguntur in rabiem, sed disposita tantum, ex Nicol. ferm. 4. tract. 4. §. Ego enim vidi canem rabiosum mordere quandam anserem, & dilaniare de cute eius multum cum sanguinis effusione, & tamen nullum malum accidens inde asserit ille passus est, & tamen erat canis ille valde rabiosus, quia post valde paruum moram momordit quandam inuenem, qui inde factus rabiosus mortuus est, &c. Multoties enim cum pestilentibus in eodem lecto decumbentes, securi euadunt, è contrà alij, solo halitu, & vapore inficiuntur. Exemplo sit infans, qui duabus nutricibus peste infectis lactatus, superstes remansit, vt obseruauit Ioachimus Camerarius relatus ab Schenckio lib. 6. de obs. peste. Quapropter ne mireris, si adstantes coram cadauere peste emortuo, lue pestifera non fuerint infecti, cum ad recipiendum venenum pestiferum non essent dispositi.

DVBIVM LIII.

Num veneno eneeta, aut nutrita, esui esse possint. Contra Langium, & Paræum, doctissimos,

QVod autem falsum sit, extincto animali omne venenum perire, & animalia veneno alta, edendo esse vsui, contra Langium evidentissimis testimoniis palàm faciam. Galenus enim ex coturnicum veratro nutritarum esu oriri neruorum distentiones, & veneno similia symptomata asseuerat, lib. 6. epid. sect. 5. com. 35. quod post eum obseruauerunt Mundel. epist. 6. Bruyerin. lib. 5. de re cibaria, cap. 35. Cardan. lib. 3. de sanit. tuend. 21. Seidelius lib. de morb. incurabil. Lacuna lib. 4. in Dioscorid. cap. 152. Refert Sarius in com. rerum in orbe gestarum, in Ducatu VVittembergensi quosdam esitantes carnes porcorum rabidi canis morfu infectorum, verfos in rabiem, mutuis se moribus dilacerasse; & Fernel. lib. 2. de abdit. 14. hoc

Lib. II.

ipsum approbat hoc exemplo. Hac estate venatores quidam in lupum sanioerem irruerunt, trucidatum in varia obsoniorum genera appararunt & coxerunt; omnes quicumque esitarunt, non multo post tempore correpti, alij perierunt, alij socio mortuè prudenter sibi prospexerunt, &c. Non ergo mortuo animali perit omne venenum, neque veneno alta innoxia esui esse possunt: nam vis lethifera, & venenata remanet semper, quæ ignis vi omninò deuinci non potest, vt Salius cap. 19. de affectibus particularibus edocuit, cum sit à tota substantia perniciosissima, imò cor, spiritus, viscerumque firmitudinem fœda colluie inquinat, venenola qualitate conspurcat, & labe dira premit, ac ferit.

Neque bonum argumentum fecisse Langium existimes, de gallinis, quæ viperis ad curandos elephanticos saginari solent: nam his illæ ob certam antipathiam, & naturalem contrarietatem, antidoti & alexipharmacii instar, auxilio sunt; homini verò sano multam perniciem, si edantur, afferre queunt. Veneno ergo altæ feræ, aut toxico interemptæ, edendæ non sunt; nam in veru tostæ, aut in lebetes elixæ, feruore ignis malitiam non depouunt; quare suspectæ sunt, & perniciosæ. Imò earum virus ignis calore non dissipatur, diffatur, aut euanescit: expertum namque est, referente Lacuna lib. 4. in Dioscorid. cap. 152. carnem cerui hasta succo veratri delibuta intercepti, extremè esse hac de causa laxatiuam. Malam enim qualitatem à veneno acquisitam, non ita facile elui posse. Hippocrates, lib. 6. epid. sect. 5. text. 35. confirmat, dum lac purgatorium reddi asseuerat, si capra cucumerem syluestrem comederit: licet enim lac sit sanguis coctus, qui innati caloris coquentis vi multas sit passus

permutationes, nunquam tamen harum beneficio purgantem vim exuere potuit. Quare si hanc lac amittere non potest, quòd magis caro? Huius rei habemus exemplum in boue Indico, qui cum Cassia vescatur, carnem habet ventrem soluentem. Caro ergo animalis, telo venenato, aut veneno interempti, tuta non est, vt probat Cardanus lib. 2. de venen. cap. 8. Narrat Amatus 2. cent. 65. filiam Aruba tabefactam fuisse, ac emortuam; quòd carnem gustasset gallina arsenico eneeta. Nec Celsi te moueat auctoritas lib. 5. cap. 27. dum venatoria venena, quibus Galli præcipuè vtuntur, non gustu, sed vulnere nocere refert: nam intelligendus est quasi dicat, non ita in gustu, ac in vulnere nocere: consueuisse autem Gallos, vt ferarum carnes teneriores redderent, tingere fagittas Elleborei succo, testis est Plin. lib. 25. cap. 5. Quapropter veneno alta, vel interempta, esui sunt noxia, vt probat Matthiolus in præfat. ad lib. 6. Dioscorid. in med. Nam si caro animalis, quæ fulm ne percussa interierit, perniciosæ est, apud Conciliat. lib. de venen. cap. 69. maiori iure ea erit, quæ alitur veneno, aut interficitur. Vnde errant qui Elleboreo fagittas illinere consueverunt; nam venenum examinatæ feræ viscera altius penetrat, ex Aulo Gellio lib. 6. noct. Atticar. cap. 15. Licet autem carnes hæc deuorata nihil ferè incommodi afferant, quod mirantur Matthiolus ad lib. 4. cap. 141. Dioscorid. Iulius Alexandrinus lib. 10. salubrium, cap. 5. Cyriacus Lucius lib. de ligni cotonei natura, & viribus, Antonius Ludouic. Olyssip. lib. 3. de occulte. propriet. cap. 3. Ioan. Crato lib. 2. pag. 227. ad Tibi. Jordan. Tamen tractu temporis, noxas edentibus inemen-

tabiles faciunt. Hac de causa venatores experti vulneratam carnem latè circumcidunt, ne veneni virus citius penetrat. Lege per otium pulchra apud Marcel. Donatum lib. 6. de hist. mirabil. cap. 1. in med.

Sed ne longius abeam, accedo ad negotium; concludoque homines tractantes cadauera peste eneeta, aut eorum horribilem fetorem, ex sordida interanea putriline contractum inspirantes, vel peste affici, vel ea sola deuictos corrumpere, & occumbere. Inquirenda ergo est causa congruens dietis euentibus: quæ cum alia non sit quam quæ à cadaueribus originem habet, idcirco dicendum, hæc maximè esse contagiosa, & summa cautela, custodiæque esse sepelienda. Hæc est causa, ob quam apud Septentrionales pestis tandiu durat, & sæuit, hi enim cadauerum peste eneetorum nullam prouidentiam gerunt, ab his nullum incommodum sibi posse pertinaciter contèdentes,

Ff 3

quod

quod quam sit à vera; medicæque præcautionis norma alienum, supra explicui. Vos, quæ tumultuariè, imò obsecrè, & confusè dicta sunt à me, eadem demonstrationis vi persequimini, quæ arduis medicæ scientiæ dubiis dissoluendis sedulò incumbitis. Lege Ioubertum *lib. de peste, cap. 3.*

COMMENTARIUM.

Perfanauit.] Ex omnibus, quæ ad curandam pestilentem lue à Medicis proponi solent, auxiliis, tria sunt potissima: antidota, venæ sectio, & purgatio. De hac, num in peste sit celebranda, ex professo *lib. 4. in com. histor. 47.* disceptabimus: nam in hunc commodiorem locum huius quæstionis decisionem referuare satius duxi. Antidota, ab aliis dicuntur alexiteria, alexipharmaca, seu Belzartica, hoc est, omnia quæ peculiari quadam antipathia veneno aduersantur. Duplicia sunt apud Galenum *lib. 5. de simpl. medicamentor. facult. cap. 13.* nam alia alterant, quædam euacuant ex corpore patiente, seu venenum corrumpens, seu deleterium medicamen. Alterant igitur aut una qualitate, aut duarum coniugatione, aut denique tota substantia, &c. Hæc omnia occulta quadam vi qualitatem venenosam repellunt, & refrænant, viscera omnia, cor præsertim roborant, & defendunt, spiritus purissimos reddunt, sanguinè purificant, mentè exhilarant, putredini resistunt, venenotam contagionem eliminant, & factam, ne ampliùs serpat, domant ac retundunt. Inter hæc primatum obtinent Lapis Belzaar, de cuius temperamento, & vi tam multa diximus *in com. histor. 36. lib. 1.* & Gaspar Bauhinus, ex Arabum & iuniorum mente, eius facultates admirandas explicuit *lib. de lapide Belzaar, ferè per totum.* Vnicornu verum, Armenia terra, lapides pretiosi, aurum, margaritæ, os de corde cerui, dictamnium, tormentilla, cartiua, ebur, semen citri, Angelica, & alia; ex quibus antidota, conferuæ, tabellæ, & aliæ formulæ parari solent: vt sunt Theriaca, electuarium de gemmis, Alchermes, confectio hyacinthorum, oleum de Icorpionibus Mathioli, electuarium de sanguinibus ab eodem auctore conscriptum, electuarium de ouo, & si quæ alia præstantissima auxilia, tum simplicia, tum composita, quorum formas inter omnes tradit Andreas Alcacar *lib. 6. de bubone pestilenti, cap. 10.* Belzaar ex ceruorum lachryma, cuius historiam Langius *lib. 2. epistol. 24.* exactissimè describit. Cornu asini Indici, de quo Aelianus *lib. 5. varia histor. cap. 21.* Cornu Camphurch, cuius vires Theuetus proposuit *tom. 5. lib. 2. cap. 5.* Fera Pyrasouppi dicta, cuius cornu, mirabile esse contra venenosos ictus, narrat ipse Theuetus *lib. 1. cosmograph. cap. 5.* Cornu ceruinum, de cuius laudibus mira vide apud Cratonem, *ad Thom. Iordanum consil. & epistol. lib. 4. pag. 426.* Andreæ Baccium *lib. de prolegomenis venenorum, & antidotorum, pag. 61.* Ruta, cuius vires pro veneno propulsando repetit Athenæus, *Deipnosoph. lib. 3.* Galega, de cuius admiranda vi contra venenum, lege Forcellum *lib. 2. de incerto vrinarum iudicio,* & Petrum Sphærerium *lib. 99. pag. 17.* Scorzonera, de cuius efficacia contra venenæ pestem, & febres malignas, graphicè differuit Monardus proprio tract. *de radice Scorzonera.* Carduus benedictus, malum citrium, cotonem malum, Anthora Mathioli, Contrayerua Monardi, Moringa Christophori à Costa, Drakena Clusij, Lignum Colubrinum Garziæ abhorto, Molucensis Christoph. à Costa, Coccus Maldiuensis, pro domando veneno, febrili quæ curandis malignis, Antidotum pretiosum, cuius mirificas vires politè, ornate, & doctè descripsit nuperrimè Augerius Clutius, Medicus, & Botanicus Amstelodamensis eximius, proprio de nucce medica Maldiuensis opusculo. Et si quæ alia contra venena probatissima præsidia, quorū vires esse diuersas sæpè ostendit Peucecius *lib. de præfag. medic. fol. 548.* & notauit Anutus Foëlius Mediomaticus *in pharmacop. sect. 1. de antidot.*

Hæc profunt supra apposita, ore contenta, annulis gestata, vel si sugantur, & quod magis probo, cibus admixta, priùs tamen in tenuissimum puluerem redacta, cum quibus liquores coqui possunt. Hæc enim venenum

A extingunt, spiritusque venenosos ad extimas depellunt corporis partes, ad quas propulsi viscera præcipua non ita inficere valent.

De venæ sectione in peste celebranda hæsitant iuniores: quam esse reprobam, & valde nocuam acriter contendunt Cardanus *lib. 2. contradist. tract. 4. contrad. 4.* Petrus Salius *lib. de febre pestilenti, cap. 21.* quorum rationes ex professo enucleauit Massaria *lib. 2. de peste, in med. & alij luculenter dissoluerunt, qui tibiurum scarificationes, ad imitationem Galeni, mitis celebrarunt laudibus & encomiis: Hic enim, vt refert Orbasius lib. 7. collect. cap. 20. cum vehemens pestis Asiam prehendisset, ipsumque attigisset, secunda morbi die, remissione febris facta, cruce scarificauit, duasque ferè sanguinis libras detraxit, hæcque de causa periculum vitauit: quam historiam lege apud ipsum lib. de cucurbitis, & scarificat. cap. 21.* Ad eò enim est præstans auxilium hoc, vt plerique peste affecti, eo vsi, superstites euaserint, vt notauit Claudinus *lib. 2. de ingressu ad infirmos, cap. 6. de scarificatione malleolorum,* & firmant Ludouic. Septalius *lib. 5. de pest. & feb. pestifer. cap. 19.* Donatus Sanctorius *lib. 1. epist. 2.*

Hoc pacto iuniorum doctissimi in truculenta lue, tali sectionem tantoperè amant; nam sic noxius & veneficus sanguis, ad inferas minùsque præcipuas auertitur corporis partes, qua facta vacuatione, superna viscera, in quibus focus consistit, & minera putredinis, ventilantur & transpirant. Hac tamen distinctione facta, partium inferiorum moliaris sanguinis missionem est necesse, vt si vires sint liberales, ex talo feriendam venam præcipias, hancque eò ampliùs aperiendam cures, si malum sit in principio, morbosus in corpore præsit apparatus, ex sanguinis, aut aliorum humorum copia congestus, tumores adsint dolorosi, pustulæ grandiores, tunc parè, aut per vices celebranda, vt vires donec morbus consistat, sufficere queant; si tamen aliqua consueta vacuatio fuerit suppressa, tunc audaciùs sanguinem emittes.

Si tamen vires non ita consent, meo, & doctissimorum Medicorum consilio, firmum ac ratum est præceptum, vel cucurbitulas cum scarificatione dorso, spatulisque apponere, quum hæc citra virium dispendium, morbum leuent, succum, aut spiritum venenosum à corde distrahant, malamque qualitatem ab internis partibus præcipuis, ad externas ignobiles distrahant; vel hirudines venis hæmorrhoidalibus apponimus, quarum suctu, euacuato adusto præ febrili calore, sanguine, interna viscera promptiùs leuantur, & virus ad minùs præcipuas, distantissimamque allicitur corporis partes, vt doctè admodum probant Ianus Antonius Saracenus *lib. de peste,* & Ioan. Guinterius Andernacus, *dialogo 3. de pestilentia: vel harum loco, tibiurum scarificationes celebramus, quas in febre pestifera vtilissimas esse, multiplici vsu, experimentoque eruditissimi viri contestantur, ob causas dictas latè, à Ioanne Carmora lib. de peste, & febre cum punctulis, cap. 1. Fracastor. lib. 3. de curat. feb. punctilis, cap. 5. prope fin. Mercat. tract. de febr. maligna, tit. de sang. mis. per cucurbitulas, Mercurial. in com. hist. 22. Ioan. Iacob. Manno lib. de malleolor. scarificat. Claudin. de ingressu ad infirmos, lib. 2. cap. 6. Aloysio Toreo proprio lib. de febre cum punctulis, Michaël. Guauallèt. in epistol. Ioan. Colle lib. de morb. malig. cap. 6. præsertim si post partum, aut abortum ingruerit affectus, adsitque menstrui sanguinis retentio; quo casu in hac parte scarificationes exerceri debere, maximè in albidioribus scæminis, testis est locupletissimus Galenus *lib. de curand. rat. per sang. missionem, cap. 11.* Ex hac enim parte sanguis extractus phlebotomiæ vicem gerit, apud Gal. 2. aph. 17. Profundam autem, medio-crem, aut superficialiam sanguinis extractionem, iuxta virium tenorem posse fieri, scarificationis vi, ex Gal. patet 2. ad Glauc. cap. 7. sic docente. Tentari autem multas sapienter, & in superficie, valdeque tenues scarificationes: contrario autem modo alias profundiores magnas, & tertias, quæ mediè tenebant in longitudine, ac profunditate. Quæ igitur in superficie fiebant, debile auxilium afferebant. Quæ verò longe erant, atque profunda, plurimū quidè sanguinis exhauriebant, adeò*

ut

ut ferè animi defectum afferrent: rursum verò ipsa propriam curationem, veluti vulnera, exigebant. Quæ autem earum ambularum medium tenebant, semper inueni ab inconuenientibus dietis esse remotas: atque eas in vsu ideo censi esse præferendas, &c. Ex quo loco scarificationis differentias manifestè colligere licet, & quando illarum quælibet sit exercenda. Demùm magnam esse huius auxilij potestatem, ex superiorum auctorum mente patere arbitror, & probat Donatus Santorus *lib. 1. epist. 2.*

DVBIUM LIV.

Num in inflammationibus pestilentibus internis è cubito mittendus sit sanguis. Contra Manardum doctissimum.

Doctissimus Manardus ad eò in peste, pestiferæque febris inferiorum partium euacuationi fudit, vt vel in internis inflammationibus pestilentibus, phrenitide, pleuritide, & aliis, è talo molliendam esse semper venæ sectionem constanter asseueret, *lib. 1. 2. epistol. 5. in responsione ad primam dubitationem.* Cùm enim pestilentialis, inquit ipse, fuerit pleuritis, hoc est perniciofa, & vaga, quanto fieri potest longissimè à principalibus membris sanguis est detrahendus; quod opus meliùs per malleoli, seu tali, quam per alterius venæ sectionem perfici, nullus ignorat: hoc enim à Gal. mente non abhorret; *in lib. siquidem de curand. rat. per sang. mis. cap. 7.* crurum venas secant in comitali, vertiginoloque morbo laborantibus, in quibus minùs timendum ex humoribus sursum latis est, quàm in pestilentiali pleuritis: nec hæc curandi ratio à Galeni dogmate recedit, qui 13. meth. cap. 5. manu patiente, ex cruribus sanguinem euacuat.

Admiror tamen tanti viri iudicium, qui in re momenti tanti ita cæcutit. Nam si auxilia debent contendere cum morbo in magnitudine, & celeritate, cur in internis pestilentibus affectionibus, quæ acutæ suæ & summa perniciæ præceps periculum minantur, eæ venæ non eligentur, quæ prauum sanguinem à foco, profundè que corporis citissimè & reuellerent, & vacuare queunt? Hoc autem opus præstare posse basilicæ sectionem ambigit nemo, qui Galeni sensa intimè perlustrauerit, *in com. 10. lib. 2. de rat. vict. in morb. acut. & lib. 13. meth. cap. 11. & lib. 4. acut. com. 7. 3. & lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 16.* Licet enim vacuationes ab vniuerso animalium corpore fieri noueris, tamen non ita celeriter, atque similiter ex omni vena fiunt. Cur ergo remotissimæ quærendæ venæ, vbi pars est particularis affecta, quæ pro sui mediæ ex propinquiori loco auxilium efflagitat? Si enim in his locis, Galenus nullam aliam tundendam venam præter superiores consuluit, quando vehemens interna inflammatio ægrum exercet, iure optimo in pestilenti interna inflammatione, in qua maior adest perniciæ, maior feruor, & maxima ebullitio, eam oportet venam eligere, quæ cum parte affecta maiorem consensum habeat. Rursum si in peste cum inflammatione externa partes superiores occupante, vacuatio è superioribus venis est celebranda, cur eam faciendam ex hac parte dubitat Manardus, quum internas, præstantesque partes, sæua, acutæque inflammatio urget, cui si ex propinquiori parte lecta gibberis vena non medearis, in grauiora mala ruet affectus, vt proprio exemplo Franciscus Frizimelica apud Montanum *consil. 173.* expertus est.

Fatemur quidem, præcautionis gratia, in cerebri, thoracis, aliisque superiorum partium affectibus sectionem venæ, vt monebat Galenus, à distantissimis celebrari posse, vel quando affectus simplex est, vel venosum genus solum occupat, vt ex adductis Manardi argumentis dilucidè patet: verum quando non solum reuulsionis, sed vacuationis causa, in præcepti lethali morbo, vena est ferienda, eam eligere debemus, quæ citissimè à parte affecta noxium humorem vacuare queat.

Neque ex hac vacuatione timeas humorum ad superiores partes recursum, quo titulo Auicenna 4. 1. cap. 1. transitum prauis humoris per membra principalia summoperè

A cauit: nam licet is humor per ea transseat, non immoratur, sed velociter sine damno, venæ sectionis beneficio extrahitur; testimonio sunt quæ de fracta pulmonis vomica scripsit Galenus *lib. 6. de loc. cap. 4.* cuius pus per leues arterias, & sinistrum cordis ventriculum sine noxa transit, deinde in renes, & vesicam, & tandem per vrinam expurgatur. Si autem veram curationem venenatæ internæ inflammationis pestilentis & contagiosæ per venæ sectionem scire cupis, adi Vnierum *libel. rarar. obs. & Andreæ Gallum lib. 4. fasciculi de peste.*

HISTOR. XC. GALENI, De colico dolore.

Colicus dolor, ex vitiosis humoribus curatur.

Vnus enim, vt scis, quadragenarius erat qui cùm colicabore putaretur, non modo nihil est à fomentis tum humidis, tum siccis leuatus, sed nec cataplasmatibus, nec clysteribus, quibus scilicet publicè vti in huiusmodi affectibus solent, verum etiam à plurimis eorum exacerbat. Nam à rutaceo oleo per sedem infuso deterius habuit: itémque à castoreo: quineriam vbi mel coctum cum pipere assumpsit, extremis doloribus est afflictus: cùm cremorem cocti sænugraci vna cum melle accepisset, vehementer est irritatus, ipse igitur vbi mordentes succos in tunicis intestinorum immersos conieci, qui scilicet secum vna corrumpent, tum ea qua per inferiora essent infusa, tum ea qua per os sumebat, exhibui homini alimentum quod non facile corrumpetur. Deinde cùm minùs eum cruciatum intellexi vitiosos humores purgandos iudicauit. Cùm verò apertissimum ad eiusmodi vitiosos humores esset medicamentum, quod ex Aloë componitur, quodque pieram appellant, vtrique semel hominem in se purgare non sum ausus, quod doloribus & inedia duobus mensibus confectus esset. Verum ex quibusdam interuallis moderatè id faciens, quindecim circiter diebus hominem (vt scis) prorsus sanauit, idque nullo præterea adhibito præsidio, &c. Gal. lib. 12. meth. cap. 7.

PARAPHRASIS.

Proponit Gal. exemplum illius qui colico dolore ex mordentibus succis enato est correptus, qui cùm valida experiret auxilia, ab iis vel nihilo leuatus, ad alia tentanda accessit, qualia sunt sænugracum, mel, castoreum, & pipere, quibus vt potè calidissimis exacerbatus, in peius, vehementiori dolore afflictus declinavit; hocque duplici de causa factum puta, & quod calida applicita, mordentes & acres humores exasperarunt; & quod citra purgationem vniuersalem assumpta, attenuatis succis, & concitata de nouo fluxione, immanem dolorem, in corpore præsertim impuro concitarunt: nam calfacere præcordia cataplasmatibus, & perfusionibus, non est perpetuè tutum, nisi in iis quibus corpus purum est, cæteris omnibus extrema est perniciæ, ex Gal. lib. 11. meth. cap. 15. Cùm enim calida sint, suapte natura hoc habent, vt quod in iis continetur partibus digerant, sic & quod redundat ex propinquis trahant, vnde dolores ex ipsorum applicatione increfcere par est, prout elegantissimè protulit Gal. *art. med. cap. 95.* explanante Argerio *in com. Repetit Gal. 12. meth. cap. 3. §. Sanè dictum à me etiam in superioribus est, qui cataplasmatibus, & perfusionibus assidue præcordia vehant, ipsos in eiusmodi affectibus pleumonæ accersere: minimè igitur eis est utendum, priusquam supernacanea magna ex parte partim vacuata sint, partim concocta, &c.* Id confirmat Auic. 4. 1. tract. 2. cap. 55. prope medium. §. Et non oportet vt fiat inunctio cum vnguentis resolutiuis, nec embrochatio fiat cum embrochis subtiliariis, cùm agrytudo est in principio, & humor est in corpore ambulans; ipsa enim mollescit viscera, sua calefactione humidà, &c.

Non est ergo mirandum, si fomenta tum humida, tum sicca intempestiue apposita, & citra totius vacuationem

In hac controuersia, quæ parua non est, dupliciter responderi potest. Nempè primò, corruptionem & putredinem duplicem esse, alteram quæ est in fieri, & quæ nec intensiue, nec extensiue aded magna est, vt amplius non possit ad benignum reduci: aliam verò esse factam, & ita extensam, vel intensam, vt non possit amplius emendari. Hanc dici potest, sui ablationem extra corpus indicare, vt *cit. loc.* docuit Galenus, neque posse contemperamento emendari, imò id respicere; quoniam quando putredo non est copiosa, nec intensa, solis bonis alimentis sæpè exhibitis potest emendari.

Verùm hæc responsio non satisfacit, quoniam si putredo aliqua humorum, siue corruptio exigit ciborum adiectionem, ea est ex qua pestilens febris ortum ducit: nam ob eam causam Gal. *lib. 3. epid. sect. 3. com. 18.* docet illos, qui in febribus pestilentibus sibi vim inferentes, cibos comederunt, omnes fuisse seruatos: & Auic. *1. 4. tract. 4. cap. 4. de curas. feb. pestilentis*, ait illos qui viriliter comedunt, & bibunt, euadere. Sed pestilens febris non est parua & leuis, sed ex magna & excellenti putredine humorum originem habet, cum ab aliis febribus per putredinis excellentiam differat, vt docet Galen. *lib. 6. epid. sect. 5. com. 29. post med.* Non est ergo perpetuò verum, solam leuem & paruam putredinem exigere ciborum adiectionem. Præterea putrescentiam humorum remedia duo sunt, ex Gal. *in art. medic. cap. 88.* euacuatio, & alteratio: illa quæ totam substantiam ex corpore educit, & debetur humoribus ex toto putridis; hæc, quæ putredinem finit, manente adhuc substantia, & debetur humoribus semiputridis, qui possunt ad benignum reduci. Hæc alteratio fieri non potest per frequentem ciborum adiectionem, quia alimentum, vt alimentum est, corpus non alterat, sed ipsum tale conseruat quale accepit, in illius substantiam mutatum, auctore Gal. *lib. de alimentor. facult. cap. 1. post med.* at medicamentum est id quod corpus alterat, ex Gal. *lib. 1. simpl. cap. 1.* Quare alimentum humores leuiter putrentes non alterabit, imò naturam à coctione distrahet, ex Gal. *1. aph. com. 8.* Non ergo humorum corruptela sine leuis, sine intensa sit, frequenti ciborum adiectione emendari potest.

Neque dici potest, corruptionem indigere contemperamento; hoc est cibis temperatis, & boni succi, quia ex illis virtus reficitur, & corroborata humoris corruptos poterit concoquere, & ad benignum reducere. Nam virtus roborari non potest, nisi facta regeneratione sanguinis, & spiritus laudabilis; hoc autem in corporibus impuris fieri non potest, quoniam corrumpitur adueniens alimentum ab humorum prauitate corpus iam obtinente, ita quòd ipsorum quantitas augetur, qualitas verò seruatur, vt *2. aph. 10.* admonuit Galenus. Deinde Galenus inquit, quòd sicuti defectus indiget adiectione, ita corruptio indiget contemperamento: sed adiectione contrariatur per se defectui, ita etiam contemperamentum debet repugnare corruptioni; & sic non gratia virtutis, sed per se intenditur temperamentum.

Verùm alio modo soluenda est antinomia hæc, nempè virtute languente dupliciter cibationem proponi posse, vel cum euacuatione, vel citra ipsam: hoc modo non conceditur, iuxta *aphorismum 10. sect. 2.* At verò cum ipsa, tanquam vtilis, & necessaria instituitur frequens cibatio; nam corruptio multis indiget, id est, ciborum adiectione, quoniam loco vitiosi, quod paulatim debet vacuari, frequenter debet vile reponi per oblatum alimentum, quam vitiosi succi curationem Medici epicrasin vocant, vt *cit. 9. meth.* docuit Galenus.

Solui etiam potest hæc difficultas cum Gal. *hoc loco*, & in *superiori historia* dicente, curationem per epicrasin posse etiam fieri per alimenta, & medicamenta refrigerantia & humectantia, quæ acrium mordaciumque humorum vim hebetare queunt; quæ cum temperata sint, (Græcè dicuntur epicrastica) succorum acrimoniam retundunt, putredinem arcent, rectè concoquuntur, vires reficiunt, & minimè corrumpuntur; maximè si eorum copia fuerit imminuta, aliàs eam augent: docet enim Gal. *lib. 1. simpl. cap. 12. 13. & 14.* quòd quando humores acres abundant,

alimenta temperata non mitigant eorum morsum, sed potius corrumpuntur: contra tamen si eorum abundantia fuerit vacuata, contemperant, quoniam tunc non corrumpuntur ab illis, cum sint valentiora. Quare frequenti ciborum temperatorum adiectione, humorum corruptio, hoc est acrimonia contemperatur. Ex quibus patet solutio ad argumenta.

HISTOR. XCII. GALENI, De colico dolore.

Colico dolore quidam sæpè tentatus, accepto scammonio vehementissimè ab eodem dolore postea vexatus, adstringentibus auxiliis, theriaca, & aliis præstidiis curatur.

A Talis iuuenis huic quidem ætate propè par, sed qui sæpè ante colicis cruciatibus fuerat affectus, accepto scammonio succo fuit purgatus. Cum autem bene largiter fuisset vacuatus, primo quidem die vespere in balneo lotus, * mox pissana cremorem succum post piscem quoque comedens, nocte ea que ceperat euomit. Secundo die iterum lanatus, comedit primum lactucam, mox autem carnis aliquid in albo iure elixa: ab hac alicam ex aqua sumpsit, vino austero iniecto. Vbi verò ab iis mediocriter se habere est visus, etiam die tertio nutritus similiter est. Reddidit tamen per aluum plura, quam pro ciborum portione, eaque cum morfu. Deinde quarto die etiam magis dolere sibi ventrem sensit: cum se in balneo alicubi frigus accepisse imprudenter putasset, rucaccum sibi oleum per sedem infundens, non solum vehementissimè est vexatus, sed etiam liquidam deiectionem copiosissimam excreuit: quod faciliè declarauit aliquid à toto corpore ad loca ventris deferri. Post deinde per circuitus similis redibat cruciatus. Audientes autem eius symptomata, intelleximus noxam ex scammonio in illis maximè intestinis procubuisse, quæ prius etiam fuerant imbecilla, sic vt quasi fluxionis quidam exortus esset affectus. Ergo quemadmodum hunc quoque sanauerim, scis. Abiicere enim iussi præsidia colica, alicaque calente, quæ cocta in aqua esset, nutriri, immixtis ei mali punici granis. Cum autem tota nocte citra dolorem dormiuisset, miratus profectò est remedi nouitatem: rogauitque quid esset bibendum. Dedimus itaque bibendum dilutum rhois cremorem: quò videlicet, siue aliqua esset in summo intestino facta ulcerosa affectio, eam adstringeret; siue etiam ex consuetudine aliquid ex superioribus locis in partem afflictam consueret id reprimeret: prandioque eodem vti iussimus. Deinde ad vesperam cœnare pane puro madefacto in vino aliquo, naturaliter quidem austero, sed veteri. Concessimus præterea, vt austerrimum quemcumque vellet fructum sumeret, siue malum, siue pyrum, siue punicum. Simili ratione etiam die tertio, cibus in quarto theriacen bibit, sanusque omnino est redditus: ac de cætero ad consuetam reuersus, nullum sensit incommodum. Galenus. *lib. 12. meth. cap. 7. in fin.*

PARAPHRASIS.

Iuuenem proponit, qui sæpè colicis doloribus fuerat oppressus, ac ad præseruationem, ne iterum in eundem cruciatum incideret, scammonium assumpsit, quod medicamentum ad mordentes, biliososque humores (quorum causa frequenter colicum dolorem fuerat expertus) vacuandos, est potentissimum. Cum autem iuuenis esset, calidi temperamenti, & nimium medicamenti vi esset vacuatus, ex motu & agitatione vacuationis, cum humoris nouum feruorem conciperent, & præsertim bilis à medicamento commota ebullitionem contraheret, ad partem naturam sua debilem confluxit. Post vacuationem, balneum pro more ingressus, pissinam assumpsit, quæ post medicamentum, à veteribus præcipiebatur assumenda, vt illius vim effrænam corrigeret, reliquias ablueret, ex Hipp. *2. acut. 11.* & ne ventriculum humoris copia grauatum crassiore alimento defatigaret, eumque pleniore victu à coctione distraheret.

Hic

His factis, piscem (fortè saxatilem) attemperamenti causa estans, conuiescere non potuit, quin ob copiam biliosi humoris ventriculum pungentis, & irritantis, omnia euomeret; hic enim regurgitans ad os ventriculi, vellicatione facta, ipsum ad excernendum alimentum necessariò compellit. At sedata effruescentia, assumptoque iure albo, alica, & austero vino adiecto, triduo meliusculè habuit. Sed cum iecur à medicamento calidissimo esset incensum nimis, alimentum in biliosam naturam conuertit, ex qua excrementum mordax & acre, in intestina confluens, morsum excitauit; quem cum à flatu originem ducere arbitraretur, oleum rutaceum per cylsterem immisit, post cuius infusionem vehementer increbuit dolor: signum manifestum, mordentes humores ab oleo calido fuisse exacerbatos, simulque ipsos tenuiores factos, à genere venoso ad intestina confluxisse; quibus omnibus medicamenti violenti & calidissimi potus, occasionem dedit. Quapropter medicamenta colica, hoc est, frequenter ad colicam flatuosam in vtu habita, cogente necessitate abiicere iussit: timor enim erat, ne, si iterum exhiberentur, ad aucto maiori feruore, & humore bilioso, tenuiore & acriore facto, in dysenteriam, aliamue inflammationem internam commigraret affectus.

Ad retundendos ergo mordaces & acres humores, Alicam calentem assumpsit, quæ cocta in aqua esset, immixtis in eam mali punici granis; quo auxilio ita leuatus est, vt tota nocte citra dolorem obdormisceret. Est autem Alica, si Galeno fidem adhibemus, puls frumentacea facta ex tritico, ptisanæ hordeaceæ perquam similis, ex Gal. *lib. 1. de aliment. facult. cap. 6.* Hæc præbet victum crassum, lentum & viscosum, ex Gal. *lib. de attenuat. vict. rat. cap. 6. & lib. 3. de aliment. facult. 15. & lib. de puero epilept. cap. 2. & 2. aph. 18.* Insuper est boni succi, ex Gal. *loc. cit.* quam ob causam eam offert in diaria *8. meth. cap. 5.* & in tertiana exquisita *lib. 1. ad Glanc. 9.* & in febre continua, in eodem *lib. cap. 13.* vt & in iis qui arterias habent inflammatas. *lib. 7. de comp. med. sec. loc. cap. 1.* quoniam bonum corpori præbet nutrimentum, vt ptisana, & in actiuis temperatum, vt triticum: quare his qualitatibus infrigidat & humectat, furem bilem coërcet, eius vehementis motus infrænât, lentore suo, crassitie, & viscositate cum adherat vasis, obstruit, & bilem in intestinum descendere prohibet, vt *loc. cit. & 13. meth. 14.* Magister edocuit. Squallidum corpus demulcet, & adstringit. Calentem autem dedit, vt illic calore suo longinquas corporis partes penetraret. Coctam exhibet in aqua, non permixtam vino, ne biliosum corpus incalcesceret amplius. Hæc licet cum multis aliis condimentis pareatur, aduersus varios morbos, à Gal. cum pipere nempè, anetho, porro, pulegio, calamintha, vino, beta, iusculis accommodatis, sale, & aliis, quæ perpetuò cum ea miscenda esse præsupponit *loc. cit.* in nostro tamen ægro, vt similes complecter intentiones refrigerandi, humectandi, biliosum humorem attemperandi, fluxum compescendi, inter coquendum mali punici grana commiscuit, acida nempè, nam dulcia bilescunt, & corrumpuntur.

Ex his intelliges, quomodo sit conciliandus Gal. qui *locis citatis* varia de alica pronuntiauit: nam modò ad abstergendum, attenuandum, incrassandum ea est vsus, pro varia conficiendi ratione, ad varios morbos curandos necessaria: quare pro varietate compositionis, varias sortitur operandi facultates. Num autem alica, & chondrus diuersa inter se sint: & an semina, vel fruges, vel sint id quod nos Farrum vocamus, præter Marcel. Virgil. *in com. cap. 87. lib. 2. in Dioscorid.* Lege Ioan. Guinter. Andernac. *in com. Pauli, lib. 1. cap. 78.* Vidisti, quo pacto Galenus de alica vtilitate eximia sit multiloquus. Quid ergo in mentem venerit Manardo *lib. 12. epist. 3. in fin.* & Ioan. Agricola Ammonio *in com. cap. 6. lib. 7. meth. Gal.* vt dicerent tempore Galeni, rem obscuram fuisse, ignoro profus; de cuius multiplici parandi modo, vti que vario rat plura congeffit Phar. *lib. 18. cap. 11. & lib. 22. cap. 25.* Sequuntur Hermol. Barbar. *lib. 2. corollarior. cap. 319. in Dioscorid.* Ruell. *lib. 2. de narur. stirp. cap. 16. & alij.*

Transacta verò tota nocte citra dolorem, necessarium erat propinare medicamentum, vt ulcerationem, si quæ

facta esset, consolidaret. In hunc vsum thois cremorem exhibuit; quod medicamentum, rhus voce Græcâ, summach ab Arabibus nuncupatur; siccat in gradu tertio, & infrigidat in secundo: quare adstringit, incrassat, consolidat, sistit, fluxiones reprimat; quo cum in prandio, hoc est, prima mensa, ante alios cibos assumpto vteteretur, melius habuit. Veteres enim, vt Theophrastus, Plinius, & Dioscorides, licet eo, loco salis vsi sint, eius tamen dilutum in potum exhibuit, vt sic tenuitate sua citius penetraret; quod ad similes affectus complendos quam sit necessarium, præter citatos docuit Paulus *lib. 7. cap. de rhu.* Vespere verò solo pane puro in vino austero madefecto, at veteri ægrum nutriendum iussit: pane, vt vires ex præcedentibus cruciatibus labefactatas reficeret: vino austero, vt adstrictionem conciliaret: veteri; vt citius partes adstringentes, ipsius vini calore quoquoersum impulæ, in omne corpus diffunderentur. Sicque exhibitis fructibus adstringentibus, vt cotoneo, pyro, punico, theriacam assumendam imperauit; quæ si recens sit, tum sistit, tum leuiter cr. stat, ex Gal. *lib. 5. meth. cap. 13.* quibus exequutus perfectam consequutus est sanitatem.

Sed antequam vltra progrediamur, illud meritò dubitari potest, cur tantus auctor in copia acrium humorum, in temperamento calido sicco, tam violento, eoque calidissimo medicamento vsus est? Hoc si nostro æro fieret, adscriberetur errori, cum diuino beneficio factum sit, vt homines lenium medicamentorum vires experiantur. Quis enim cogitabit Galenum, summum Medicum, & in medendis humani corporis malis exercitatissimum, ad mordentes & biliosos succos in ventriculo impactos expurgandos, scammonia succo vsu fuisse, si alia lenia, apud ipsum, veterisque omnes, medicamina expurgantia erant in vsu? At huius medicamenti maxima est in attrahendo vis, & in nocendo efficacia fraudulenta; nam nocet stomacho, & hepati, quas partes spiritu flatulento, mordacique nimium conturbat, prouocat ad nauleam, caliditate & viscositate corpus inflammât, febres excitat, acuitate sua venarum ora immodicè dilatat, hæcque de causa vehementes concitat fluxiones, & acredine abradit intestina, & sic tenasimum & dysenteriam mouet, partes principes lac. sit vi delectaria, vitcera lancinat, parit sitim, & alia innumera damna efficiendo, velociter interficit, si fidem adhibemus Mesuæ *tract. de simpl. cap. prop. de scammonio*, Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 636.* Cur ergo hæc non potuerunt Gal. ab eius vsu auertere? Quare factum est, vt eo oblato concitaretur in intestino vicus, & ex eius effræni vi, confluentibus affatim ad imbecillum partem acris succis dolor exacerbaretur.

Deinde. Cur in colico dolore, intestinorumque debilitate, medicamentum propinat, quod ad partem debilem tam violenter noxios humores præcipitat? Hoc autem ita vehementer corpus euacuat, vt solum antonomaticè dicatur purgatorium, quod aduertit Meuiè *loco cit.* & ab Hipp. multis in locis est dictatum, vt notauit Mercurialis *lib. 2. de compos. medic. cap. 8.* ex cuius succo innumera mala oriri refert Gal. *lib. 2. de alim. fac. cap. 22.* Præterea, cur succum scammonij impermixtum exhibuit, & incorrectum, contra edictum Hipp. *2. acut. 11.* violenter purgantia permiscentis cum iis, quæ ipsorum malitiam infrænare possint? Hæc enim affligunt intestina, vitcera conturbant, opprimunt facultates; quod in hoc medicamento notauit Paul. *lib. 7. cap. 4.* qui ad eius vim retundendam, piperis & sal permiscet, cum Aëcio *retrab. 1. serm. 3. c. 25.* Quare Aëtiar. *lib. 5. cap. 8.* aliquid odoratum miscendū meritò imperauit, vt notauit Ioan. Brauus *lib. 3. de purgand. ras. cap. 16.* Fallopius *tract. de medic. purgantib. simpl. cap. 48.*

Galenum à calumnia liberabis hoc modo. Licet medicamenta purgantia calida sint & sicca, & inapte natura symptomata concitare queant, iis tamen est vtendum ad maius periculum euitandum, præsertim cum nihil sit quod tam magnificè prosit, quod aliqua ex parte non noceat, ex Galen. *lib. 11. meth. cap. 14.* Non enim ob febrem purgamus ægrum, sed ob humores facientes febrem; unde meliùs maiorem oportet fieri purgantibus medicamentis visilitatem, quam

quàm sit quod ex caliditate ipsorum sequitur detrimentum, vt eleganter aduertit Gal. lib. 1. aphor. 24. Quapropter et si ad partem debilem medicamenti vi confluant humores, maior est utilitas ex vacuatione comparata, quàm noxa.

Solue secundò, licet Scammonium, purgatorium vehemens sit, potentissimè que euacuet, eo tamen correcto necessitate, cogente est vtendum, prout par est fecisse Galenum, qui tantoperè semper insudauit horum effænum medicamentorum acrimoniam corrigere iis, quæ eorum efficaciam infranare possent. Res patet exemplo in ipso scammonio, quo semper præparato vsus est, & cocto priùs in Cydonio malo excuato, clibano, aut prunis inassato, pasta vndique circumlita, præsertim adiecto fœniculi, dauci, Apij semine, & galanga: quem parandi modum docuit lib. 1. meth. cap. 7. & in præfat. ad lib. de alim. facult. edocuit: quod namque hoc modo præparatum est, absque stomachi subuersione aluum subducit, auctore Serapione, cap. 303. Alij macerant inter coquendum plura, quæ feruorem medicamenti extinguunt, vt psyllium, rosas, violas, tragacanthum, cotonea, myrobalanos: vt ex veterum mente inter omnes notauit Ludouicus Vels, tract. de pilulis, tit. de pilul. aggregat. in medio, & vt nuperrimè, sic eloquentissimè edocuit Nicolaus Fontan. Ioan. Filius in suis institutionibus pharmaceuticis, sect. 6. cap. 2. Si verò vlcus assumpto Scammonio fuit excitatum, id non per se, sed ex accidenti factum puta: nam biliosos humores expurgat, qui acrimoniam intestina abradunt, & vlcus concitant; hac enim de causa à medicamentis venas referari, testis est Gal. lib. 6. aph. com. 47.

Sed si totam vis eximere litem, Dic Galenum non propinasse scammonium; nam hominem purgatum inuenit, historiamque tantum narrat, & factum: hoc ex multis fit manifestum. Primò ex superiori historia, in qua ad eundem affectum curandum maximè hieram commendat. Secundò, quoniam si videret scammonium nocuisse oleum rutaceum infundendum non imperaret. Ergo curationem ab alio priùs factam fuisse intellige ex verbis: Ergo quomodo hunc quoque sanauerim, scis; abiicere enim iussi præsidia colica, &c.

QVÆSTIO L.

Quod in morbis, victus ratio procedat attenuando.
Contra Gentilem, Iacob. Vgon. Dinum,
Brachelium doctissimos.

COMMENTARIUM.

Mox præstana cremorem.] Si te nostræ artis exploratorem sedulum, in illos Euripeos, & vadolos alimenti præscribendi reciprocantes vortices deduxero, nonne te hæc difficultas terret: & à medicina exercenda, nisi Medico præuio, auocabit? nonne tanti rerum apices te inscium, & per rei magnitudinem attonitum ab inceptis renouabunt: dum indigirata Medicinæ difficultate, dubium de victus ratione moderanda, anceps inextricabile fatearis sit necesse, ob implicatas causas, symptomatum, & indicationum nexus sine fine distentos, in quibus alia nonnunquam momenta, atque aliæ appendices temporariæ occurrunt, quæ curationem moderantur, & gubernant, & nunc ratam faciunt, nunc irritam. laceat in æternum cum Adriano Imperatore probrosa illa de Medicis querela, quorum turba discordante, præsertim circa victum instituentium, querebatur se periisse.

Impudentissimus Thesalus tridui inedia ægros macerabat, sic referente Galeno vbique passim: fortè edoctus ab eo hoc in loco, qui principio morbi præstana cremorem exhibuit, hoc tenni victu breuiorem futurum morbum sperans: si verò virtus, processu morbi, magis ac magis (vt ferè semper accidit) redditur imbecillis, tunc auium carnis aliquid in albo iure elixæ, esitandum imperat; hoc consilio docens, in morborum principio, tenuiori victu

vtendum esse. Ob quam causam, quæstionem illam arduam ac difficilem, olim à Barbaris, præsertim Medicis agitatam incudi reddere satius duxi: Num victus ratio debeat procedere incrassando, an extenuando; nam in ea explicanda plures hæctenus naufragium fecerunt.

Galenus hoc loco incrassando procedere, manifestè affirmat. Ratio dicat, nam quò magis morbus recurrit, tantò pleniori victu vtendum est, quoniam virtus, ex morbo, & auxiliorum applicatione reddita imbecillior, magis videtur reficienda. Secundò. In initio morbi maior adest copia, & maior repletio humoris crudi & rebellis: ergo ne impediatur natura à causæ morbificæ valdè resistentis, & indomitæ coctione, tenuiori victu tunc vtendum est. Tertio Hipp. lib. 1. aph. 11. in accessionis principio à cibo ægros abstinere iubet: ergo si temporum vniuersalium, & particularium morbi eadem est proportio, minus in principio, quàm in reliquis morbi temporibus est cibandum. Quarto. Quando morbus non cognoscitur, regimen subtiliare oportet, ex Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 7. in med. Sed morbus in principio minus cognoscitur, quia non ita scuit, nec premit, vt in statu, ex Hipp. lib. 2. aph. 30. & non ita manifesta promittit indicia. Ergo multò tenuius in principio est cibandum. Quintò. Hipp. lib. 1. de rat. vict. text. 21. de pleuritide agens, & morbis acutis, affirmat in principio nec multam, nec crassam esse offerendam sorbitionem; at in sententia 23. si os madescit, & euident, ac perfecta coctio in spuris apparet, sorbitionis quantitatem adaugendam imperauit. Sequitur Auic. 1. 3. tract. 3. cap. 3. de calido capitis apostemate loquens, quo loco primò oxymel, dein aquam hordei subtilem, postea tranfactis duobus diebus ipsam grossam, hoc est cremorem ipsius propinat. Idem docet 2. 3. tract. 1. cap. 4. in cura paralysis: & 1. 4. tract. 2. cap. 56. de curatione phlegmatica, & cap. de curat. quartanas in prima, & secunda septimana maximè subtilitat regimen, deinde incrassat. Præterea Gal. lib. 6. meth. cap. 5. in med. cum agit de fractura ossis, in principio tenuissimè, postea plenius cibandum præcipit. Et lib. 12. meth. cap. 6. in febris syncopali orta ex tenuitate succorum, exhibet primis diebus Chondrum, coctione autem apparente, quæ solet accidere in augmento, & statu, carnes offert, ex quarum alimonia victus plenior solet comparari. Nam vt Celsus dicebat lib. 2. cap. 16. initia morborum, famem, sitimque desiderant.

Pro altera parte validissima sunt momenta rationum, ex facundissima Hipp. & Galen. penu desumpta. Ille enim lib. 1. aphor. 7. 8. & 10. præcipit in principio plenius esse cibandum, vt virtus possit sufficere vsque ad statum; in statu tamen, & ante statum multò tenuiorem esse victum offerendum affirmat. Hæc dictio duabus firmatur rationibus validis. Morbus natura sua, & ob symptomata prohibet cibum: ergo quantò morbus est vehementior, & symptomata grauiora, tantò magis cibi vsus est interdicens: Sed morbus est maior in augmento; quàm in principio, & multò maior in statu, & symptomata sunt fortiora, ex Hippoer. 2. aphor. 30. Ergo morbus minus prohibet cibum in principio, & magis in augmento, & adhuc multò magis in statu. Deinde. Tunc minus cibi est propinandum, quando natura circa causam morbificam est occupata, ne videlicet ab eius coctione distrahatur: sed natura magis aggreditur coctionem in augmento, quàm in principio, & multò magis in statu, coquendo, lepando, expellendo. Ergo quantò magis morbus procedit, tenuius est cibandum. Hoc expressè in com. Hippocr. affirmat Galen. amplectitur Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 8. dum inquit: Tempus magis conueniens ad incrassandum est principium, & tempus magis conueniens ad subtiliandum est status: & infra dicebat. Verum est tibi necessarium cum in hoc tum in omnibus speciebus, vt sit principium tui regiminis grossius, & postremum tui regiminis perueniens ad statum, subtilius.

Tantis difficultatibus perterriti veteres Auicennæ interpretes, Gentilis, Iacobus, Dinus, Vgo, & alij in com.

citati nuper capitis Auic. immò Conciliator dif. 134. varios excogitarunt respondendi modos, quibus auctores longè inter se distantes in veram reducere possent amicitiam, Dicunt enim victum in morbis debere procedere extenuando, adhibitis conditionibus septem. Harum prima est, vt sit morbus materialis; nam immaterialis cum careat causa, & sit ex inanitione, non prohibet cibum, sed potius ipsum indicat; & propriè si in ipso non notentur tempora morbi, cum nulla causæ alteratio reperiatur. Secunda. Vt morbus non sit pestilens, atque malignus; si enim in hoc summè vires atterente morbo tenuissimè cibis, ægri exhaustis vitibus ob malitiam morbi pereunt citò: pleniori ergo victu vtendum est, quo vtentes frequenter liberantur, ex Galeno 3. epidem. sect. 3. com. 58. & Auicenna 1. 4. tract. 4. cap. 4. Tertia. Vt morbus sit simplex & non complicatus; nam tunc vnus ratione tenuissimè, & ratione alterius crassè cibandum est, quum morbus vergit versus statum. Sic in fractura ossis, in paralysis, phrenitide, reliquis inflammationibus, vt prohibeatur fluxio & phlegmones generatio, victus tenuis in principio est ex vsu. Quarta. Vt virtus constet in statu; nam quando tunc, vel in augmento ob superuenientia symptomata dissoluitur, pleniori victu reficienda est, quàm antea: in hunc sensum Auicenna 4. 1. cap. 1. in statu maximè esse subtiliandum asseruit, nisi aliquid acciderit quod nos ab hoc prohibeat: & Galenus lib. 1. aphor. comment. 9. inquit: quando casus interuenierit robur natura dissolvens, in ipso statu nutrire cogimur. Quinta. Vt morbus sit cognitus; nam si non cognoscitur, subtiliandum regimen, ex Auicenna 1. 4. tract. 2. cap. 7. Si enim inordinatus est, & inconstat, cum nec idonea curatione, nec conuenienti victu quo vtique constet, curari possit, ex Hippocrate 4. de rat. vict. 5. 2. tunc tenni victu æger in principio gubernandus; nam si crassior exhibeatur, aucta causa morbi non leuiter deinceps symptomata eneniunt. Sexta. Si non adhibeatur regimen tentatiuum; sæpè enim chronicos morbos victu tenuissimo curare tentamus, quoniam illorum causa, præsertim si non sit multa, illius beneficio dissolui solet, ac concoqui. Sic Auicenna loco cit. in curatione quartanæ, & quotidianæ subtiliat regimen. Septima. Vt morbus seruet materiam ad vnam criticam expulsionem: Sunt enim morbi materiales in duplici differentia; quidam enim sunt, in quibus tota materia simul coquitur, & tota ad vnum iudicium referatur, in quibus morbis omnia tempora coincidunt; nam quando morbus est in principio quoad alterationem, est etiam quoad essentiam, & quoad symptomata: & quando est in statu quoad alterationem, est etiam quoad essentiam, & quoad symptomata. Alij sunt in quibus non tota simul concoquitur, nec feruatur ad vnum iudicium, sed paulatim coquitur & paulatim repurgatur, in quibus omnia tempora non coincidunt, quia quando sunt in principio quoad alterationem materiam, sunt in statu quoad essentiam & symptomata; & quando sunt in statu quoad alterationem materiam, sunt in declinatione quoad essentiam & quoad symptomata.

His ita constitutis, arbitrantur Hip. in aphorismis intelligendum, de morbis seruantibus materiam ad vnam criticam iudicationem, quales sunt morbi venosi generis. In primo tamen lib. de rat. vict. intelligendum, de morbis non seruantibus materiam ad vnum criticum iudicium, quales sunt pleuritis, peripneumonia, & alij thoracis affectus. At hæc doctrina licet ab Auic. interpretibus, Iunioribusque omnibus sit recepta, si admissum pensetur, non videtur carere errore. Nam asserere morbos venosi generis seruare materiam ad vnam criticam iudicationem, sicut morbos thoracis eam non seruare, absolute est falsum. Quoniam in pleuritide, quæ inflammatio est thoracis, materia non semper paulatim concoquitur, & expurgatur; sed sæpè tota concoquitur, & ad vnum iudicium referatur: solet enim finiri crisi per sanguinis fluxum, sudorem, alui profluum. Deinde eius materia interdum tota concoquitur, & tota feruatur, veluti quando inflammatio in suppurationem commigrat. Præterea febres, quæ sunt morbi venosi generis, non semper ad vnum criticum

iudicium materiam seruant, quinimò rarissimè. In eis enim paulatim materia expurgatur, vt constat in febribus intermittentibus, & continuis, in quibus exacerbationis tempore, vel insensibiliter per singulas accessiones materia paulatim resoluatur, vel insensibiliter expurgatur per sudorem, vomitum, alui fluxum.

Ad hæc. Simpliciter pronuntiare in morbis thoracis victus rationem debere procedere incrassando, falsum etiam est, & euidenter constat in Hip. lib. 2. acut. text. 15. dum sic inquit, Melius siquidem esse dico, vt protinus à morbi initio sorbere incipias, quàm inanitis vacuasque venas, vel die tertio, vel quarto, vel quinto, vel sexto, vel septimo, si ante hoc tempus morbus baudquaquam indicatus fuerit, sorbitionem inchoare, &c. In qua lententia docet, quod in aphorismis scriptum est, in omnium morborum vigore, tenuissimo vtendum victu præcipiens, vt Galenus expressè notauit in com. De mùm Hippocrates in lib. de rat. victus, de omnibus morbis agit, posito exemplo in pleuritide, auctore Galeno lib. 1. acut. com. 33. & lib. 3. eiusd. com. 24. & 61. Ergo in omnibus morbis tam venosi generis, quàm thoracis, in principio pleniori victu, deinde tenuiore, & postea tenuissimo vtendum est, iuxta edictum Hip. lib. 1. aph. 8. dicentis. Quando morbus in suo rigore consistit, tunc victu tenuissimo vtendum est.

Brachelius lib. 1. aph. com. sentent. 10. rei difficultatem, & manifestam contadictionem persentiscens, nouum conciliandi excogitauit modum. Dicit enim victus rationem nec extenuando, nec incrassando rectè procedere in morbis, sed in principio patum esse cibandum, in augmento plenius, in statu tenuissimè: nam in principio cruditas maximè affligit, quæ cibi obligationem interdicit. In statu etiam, cum sit summa morbi & symptomatum vehementia parcissimè offerendus cibis. In augmento neque cruditas viget, neque symptomata vrgent, idè in hoc tempore pleniori cibo vtendum est, vt tempore status natura morbi vehementiam tolerare queat; explicatque Hipp. lib. 1. aph. 10. quod in particula illa (prius) non intelligat principium, sed augmentum.

Hæc solutio est erroris plena, Galeno, Auicennæque maxime aduersa. Hic enim auctor 4. 1. cap. 1. asseuerat, quòd quantò ægritudine principio fuerit propinquior, & symptomata magis remissa, cibis liberalius offeratur; & quantò symptomata amplius increuerint, & ægritudo vergat versus statum, alimentum minuatur. Ille 1. ad Glauc. 13. in princ. postquam dixerat, quòd quando vigor intra septimam diem futurus est, tunc victus sit tenuis, & exquisitus: & quando ultra septimam extendi debet, aut vires sunt inualidæ, tunc in principio solidior cibis sit offerendus, in augmento tenuior, in statu tenuissimus. Et lib. 1. aph. enarrans vltimam particulam sententiæ septimæ, in vigore morbi tenuissimè cibandum confirmat, ita vt quòd morbus amplius distat à vigore, tantò pleniori victu vtendum sit.

Deinde falsitas opinionis huius conuincitur, primò ex Gal. lib. 1. aph. 7. & 8. hoc enim loco non alia ratione probat in vigore morbi tenuissimo victu vtendum, nisi propter magnitudinem symptomatum, & maiorem coctionem, ne oblato alimento copiosiore distrahatur natura. Ergo cum in augmento morbus sit maior, & symptomata fortiora quàm in principio, minus in augmento, quàm in principio, alimenti offerendum.

Non desunt, qui aliter loca Hipp. conciliare intendunt, vt notat Mercurialis in com. sent. 23. lib. 2. de rat. vict. dicendo Hipp. hoc loco, in augmento & statu augere sorbitionis quantitatem, non tanquam alimentum, sed vt medica vntum: nam in textu 8. prædixerat, ex pulmone expurganda, humectatione indigere, præsertim si crassa sint, tenacia, viscida, auctore Galeno lib. 7. simpl. cap. 6. & 3. de rat. vict. 2. in med. Hancque esse causam rentur ipsi, ob quam Gal. lib. 5. simpl. cap. 2. in fin. præcipiat, omnia illa medicamenta, quæ expurgando thoraci conueniunt, permisceri cum melicrato, vino dulci, aut præstana, quæ abstergerendi, & humectandi vim habent. Hæc doctrina licet sit vera, non tamen soluit difficultatem: nam Hippocrates loc. cit. de rat. vict. augendam monet sorbitionis quantitatem, vt roboretur virtus, & magis expurgationi

fufficiat eorum, quæ exeunt à pulmone: igitur Hip. for-
bitionis quantitatem, non solum vt medicamentum, sed
vt alimentum.

His reiectis, veram sententiam proponere licet, quæ
duabus conclusionibus fiet manifesta, quarum prima est.
*Quando morbus cognitus est, simplex, & virtus constat, sum-
pta indicatione à morbo, si seruat materiam ad unam criticam
expulsionem, victus ratio debet procedere extenuando.* Patet
apertè conclusionis veritas. Tunc enim omnia tempora
coincidunt, nam morbus quando est in principio, statu,
augmento, quoad alterationem materiæ, est in princi-
pio quoad essentiam, & quoad symptomata: cum ergo
morbus, & symptomata sint in principio minora, & ma-
iora in augmento, & adhuc vehementia in statu, sum-
pta indicatione ab ipso morbo, in principio plenius, in
augmento tenuius, in statu tenuissimè cibandum. Ne-
que mireris tenuissimam cibationem esse præscribendam
in crescente morbo, & magis debilitata natura, triplici
enim de causa ægri magis, & diu inedia resistunt. Pri-
mò, quia licet ægri calor sit auctior, tamen plus resolu-
it sanorum calor, cum sit multus, & resolutioni humidi
magis accommodatus. Secundò, quia humores ægri multo
magis renitentur consumptioni, ob sui lentorem, cru-
ditatem, & viscositatem. Tertio, quia æger non famel-
cit sicut sanus, qui ob probitatem humorum facile re-
soluitur, & proinde citius famelcit, & ad famem sequi-
tur resolutio, quæ ex molestia in ventriculo sensata oriri
solet.

Secunda conclusio. *Quando morbus non seruat materiam
à principio, sed paulatim incipit repurgari, victus ratio non
debet procedere extenuando, sed incrassando.* Ratio est, nam
quando morbus est in augmento, vel in statu secundum
alterationem materiæ, iam periculum euasit æger, & iu-
dicatus est, quoniam est in declinatione quoad essentiam
& quoad symptomata: inde tunc plenius, quàm antea ci-
bandum est.

Quæres, & merito sanè, quo pacto possibile sit, vt mor-
bus sit in augmento, vel statu secundum alterationem ma-
teriæ, & non sit in his temporibus secundum essentiam
& symptomata; maximè cum coctio quæ sit in venis, put-
redinis sit particeps, & similis illi quæ in inflammatio-
nibus contingit, ex Galeno lib. 1. de diff. febr. cap. 5. & si-
cut in illa alteratione, cum sit media, ex Galeno 2. aph. 47.
& lib. 5. simpl. cap. 6. intenditur coctio, sic etiam intenditur
putrefactio: ergo si augetur putredo, augetur morbus
cum symptomatibus. Dic. In causa interna, quæ morbum
excitat, fouet & auget, considerari duo, illius qualita-
tem, & quantitatem; illa est acrimonia, caliditas, aut
mala qualitas ex putredine, & corruptione nata: hæc aut
est eadem & æqualis, aut est maior, aut minor. Sola qua-
litas non potest determinatum effectum inducere, sine
quantitate certa; & quæ maior est hæc, maior est ef-
fectus illius, quoniam nullum agens tam valens est, quod
effectum suum possit imprimere sine quantitate certa;
ignis enim, licet maxime actiui scintilla, non solum non
vrit, quinimò nec calefacit, vt 3. simpl. cap. 23. asseruit
Galenus. Hæc ergo est causa, quare etiam in augmento
& statu secundum alterationem materiæ, intendatur qua-
litas causæ, cum quantitas sit imminuta, non possit effi-
cere morbum maiorem quàm antea, ob quantitatis defec-
tum.

Neque partis aduersæ plurimum vrgent argumenta.
Dic ad primum. In processu morbi verum esse virtutem
imbecillitari, si tamen victus ratio, vt decet, præscribatur,
tunc in morbo salutari virtus semper est in statu poten-
tior morbo: permittimus enim, ne accrescat morbus cum
magnitudine symptomatum, vt aliquantulum vires dissol-
uantur, tunc enim non soli virtuti, sed morbo consulen-
dum est. Ad secundum. In augmento & statu virtus ma-
gis est impedita, quàm in principio: nam caliditas, &
acrimonia humoris ebullientis & rarefacti, magis irritant,
laccunt, & premunt; & ob hæc natura commota, maio-
rem assumit conatum ad agendum, quàm in principio:
quapropter cum adsit maior feruor, maior ebullitio, ma-
ior concoctio, magis est occupata, & ad expellendam cau-

lam morbificam distracta. Ad tertium. Magna est disparitas
inter tempora particularia, & vniuersalia: nam in princi-
pio vniuersali temper morbus, & illius symptomata sunt
minora, in particulari verò maiora, quoniam est tempus
deterius totius accessions, & maximè si comprehensa anno-
tatio adest, quapropter magis inuile ad cibationem
tempus censerit debet. Ad quartum. Conclusio intelligen-
da est de morbo cognito; nam si non cognoscitur, proba
victus ratio institui non potest; quamobrem necesse est
primis diebus victum tenuem instituire, vt agnoscatur.
Si tamen cognoscitur, in principio plenius, deinde te-
nuius cibandum est.

Quod verò ad maiorem machinam attinet, nempe
Hip. in lib. de rat. vict. augentem in statu pleuritidis forbi-
tionis quantitatem, sic accipe. Hip. agit hoc loco de pleuritide
humida, in qua materia paulatim repugatur, tunc victus
ratio non extenuando, sed incrassando procedit. Si verò
obicias, non omnem pleuritidem paulatina finiri vacua-
tione, cum crisi sæpius indicetur, qualis fuit pleuritis
Anaxionis, apud Hip. 3. epid. sect. 3. text. 79. qui bis crisi fa-
cta per sudorem perfecte fuit iudicatus. Respondet, con-
uenientem pleuritidis indicationem fieri paulatinè per
sputum, vt millics Magister edocuit: Si verò crisi iudica-
tur, non est ratione sui, sed alterius morbi, qui cum ipsa
complicari solet. Sic Anaxion duplici laborauit morbo,
ex Gal. lib. 1. cris. 18. & humore contento in venis, & hu-
more impacto in pleura: cum enim ob morbosum corporis
apparatum complicetur febris, quam Medici morbum
vocant, hæc crisi finiri solet. Solue secundò. In pleuritide,
& omnibus inflammationibus internis, in principio con-
uenit victus tenuissimus, ad prohibendam fluxionem, quæ
inflammationem adaugere solet: partes enim inanità in-
edia, cum indigeant, retinent succos, & non permittunt ad
partem affectam defluere. Sic Gal. 6. meth. 5. in fractura ossis
tenuissimè cibatur, & in vlcibus & vulneribus, præsertim
quando recentia sunt, præcipit Hip. lib. de vlcibus, modi-
co cibo vti. Hoc pacto in pleuritide, nec multam, nec cras-
sam forbitionem dare expedit. Cum verò incipit fieri ex-
purgatio, plenius cibandum; nam ad expectorationem,
facilitatis animalis opere indigemus, quæ maximè in acu-
tis dissolui consuevit, ex Gal. 2. aph. 29. Tenuissimè ergo
instituentur victus in statu, vbi vires materiæ copia, &
agitatione premuntur; non autem vbi ab exhausto, & ex-
pectorato humore resoluuntur. Quò plus ergo expecto-
ratur, eò plus cibus augendus est, ne vires cadant, vt sci-
tè docuit Laconicus Paraphrastes Hæurnius in com. sent. 8.
lib. 1. aph. Hip. Solue tertio. Principium interdum sumitur
pro primo morbi insultu; sæpè pro primis tribus diebus;
aliquando pro tempore cruditatibus; multoties pro tem-
pore opportuno, in quo primum auxilium celebrari incepit.
Hip. neque panem, neque forbitionem, neque aliud solet
concedere ante tempus præfinitum, vt Gal. lib. 1. de rat. vict.
25. Si ergo in pleuritide pro victu conueniat pissana, aut
potio, non debent mutari in forbitionem crassam, quò-
visque morbus sit in declinatione; & tunc ne subita fiat mu-
tatio in repletionem, danda est forbitio, neque multa, neque
crassa, sed paulatinè est adaugenda, vt cit. loc. eleganter do-
cuit Gal. Lege pro huius argumenti solutione Valles. lib. 7.
controu. c. 2. & Ludouic. Mercat. lib. 1. iudic. c. 1. Si verò
Cell. in initio famem exoptat, intelligendus est in iis, qui
crudis scatent humoribus, in quibus tenuiori victu sæpè,
quàm in statu vti licet, vt aduertit Septalius lib. 2. caution.
medic. n. 16.

Ad locum Gal. lib. 1. 2. meth. Dic, Galenum ibi de fe-
bri syncopali verba facere, quæ ob succorum tenuitatem,
pororum amplitudinem, inanitionem, oriri solet, in qua
non constant vires, quas semper pleniore victu adau-
gere oportet nutrientibus succis. Hoc modo Galenus
primo morbi insultu cibum non valdè nutrientem hoc
loco exhibuit: cum verò ob doloris sænitiam vires labe-
rentur, coactus fuit pleniorē offerre. Perpetuum ergo
& irrefragabile sit, indicatione sumpta à morbi temporibus,
in summo vigore tenuissimè esse cibandum, maxi-
mè crasse in principio; ni accedat aliquod symptoma,
quod hanc methodū peruertere possit, & in quod curantis
consilium

consilium dirigi debeat. Num verò in omnibus morbis
plus periculi habeat peccatum plenitudinis, an tenuitatis,
lege apud Hieremiam Brachelium in com. vit. aph. Valle-
sium 8. controuers. cap. 1. In cuius dubij solutione cæteros
antecellunt Manardus doctissimus lib. 4. epist. 2. & non si-
luit Septalius lib. 2. caution. medicar. num. 21. & 22. cum
Santorello eruditissimo lib. 1. 5. antepaxis, cap. 6. & Lacchi-
no, libello de morbor. acutor. curat. rubric. Vtrum verò mor-
bus, an virtus indicet cibum, ex Galeni penu exponemus
luculenter lib. 3. in com. histor. 11.

HISTOR. XCIII. GALENI,

De colico dolore.

Colicus dolor à bile pronatus, frigida
potione curatur.

*Simili genere & alteri cuidam in astate affecto, quum siti-
bundus admodum esset, supra alia que memorari, etiam
frigida potione vti permisi, &c. Galenus lib. 12. method.
cap. 7. in fin.*

PARAPHRASIS.

EVndem colicum dolorem à biliosis, acibus, mordaci-
busque succis pronatum, gloriatur se hoc loco curasse
Galenus; cui perorando cum cætera infrigidantia non
prodesse præsidia, ad frigidam potionem exhibendam
accessisse contestatur, aduertens quàm sit ingenio artifice
dignum, causas morborum rimari, præsertim illas, quæ
non ita scientifica agnitione percipi possunt, vt in dysen-
teria, & pleuritide contingit, quorum morborum signa
coniectura non assequuntur, sed certis, manifestisque no-
tis sunt comprehensa.

Hunc affectum ex bilioso humore originem duxisse, ex
siti vehementi euidenter patet; hæc enim ex ventriculi
caliditate & siccitate, & amara bile in ipso congesta solet
accidere, ex Gal. lib. 4. aph. com. 19. & 2. simpl. cap. 30. & lib. 6.
de loc. affect. cap. 3. & lib. 1. de caus. sympt. cap. 7. in med. Insuper
anni tempus erat æstiuum, quod gignendo huic hu-
mori est accommodum valdè, quum siccissimum simul,
& calidissimum sit, ex Gal. lib. 2. cris. cap. 1. Deinde hoc co-
gnosces ex vigilia, vomitu bilioso, vrinæ ardore, rubore,
intenso dolore, oris amaritudine, & aliis quæ ærem bilio-
sumque humorem intus latere significant.

His præsentibus, cum alia factitata essent, quæ supra re-
citantur auxilia, quæ calorem refrigerant, bilis acrimoniam
incrassant, & eius efficaciam obundunt, (aduersissima
enim, si humor rodens affligit, sunt quæ extenuant, & ca-
lescunt, ex Gal. lib. 12. meth. cap. 8.) & sic theriacam re-
centem offerret, quæ si sit recens, furiosos huius humoris
impetus coercet; lenit dolorem, quoniam stupefacit; som-
num conciliat. Quare cum alia essent celebrata auxilia, vt
constat ex verbo (supra memorari) meritò ad frigidam
potionem accedere consultius iudicauit; huius enim po-
tus vis omnes implet indicationes, quas pro domando
hoc humore exoptamus: nam dolorem mitigat, torpo-
rem inducens, humoris tenuitatem cogit, vehementem
calorem refrigerat. Ob hanc necessitatem narcotica propi-
nat, præsentem huius humoris copia immanem dolorem
intestinarum concitante, 12. meth. 1. & 8. At vbi humores
crassi exuperant, torporem inducentia alienissima sunt.
Licet enim intestinarum tunica vehementi frigiditate
fiant densiores, humorique excernendo minus aptæ red-
dantur: tamen melior est noxa quàm mors, quæ ob in-
gentem dolorem fieri consuevit, cuius causa ægri sæpè
exanimis fiunt, in syncopè que incurrun, vt disertè mo-
nebat Magister lib. 2. acut. com. 48. Insuper impeditur in-
testini inflammatio, cuius hic morbus præludium est,
quæ cum sit læna ac lethalis, vt docent Paulus lib. 3. cap.
43. Trallianus lib. 10. cap. de colica ex inflammatione, in
ileum transire solet. His rationibus coactus fortè Amatus
lib. 1. centur. 2. contra quosdam magni nominis Medicos,
Lib. II.

colico dolore affectam ægram calidis medicamentis excar-
nificantes, grauitè inturgere ausus est, frigorifica auxi-
lia propinans, qui dolor cum à bile intestina rodente or-
tum duceret, solum frigida oblata, siti valdè premente
conquieuit.

Quid igitur per frigidam potionem Galenus hic in-
telligat, non satis constat. Nam plures sunt refrigera-
torie potiones, vt aqua cocta simplex, vel cum succo li-
monum, granatorum, hordeo, & aliis refrigerantibus
medicamentis parata. Immo Hippocrates lib. 3. de morb. à
num. 3. vsque ad 31. Plures frigidæ parat potiones ex aqua
cœlesti, albuminibus ouorum in aqua concussis, & agi-
tatis, hordeo, eius farina. At Galenum per frigidam po-
tionem, solum aquæ frigidæ potum intelliges, res est
manifesta ei, qui eius doctrinam intimè perlustrauerit:
nam lib. 9. method. cap. 5. quum aquæ potum vsque
ad satietatem in continentibus exhibet, illum vocat fri-
gidam potionem. §. Maxima verò continentium febrium
remedia, hæc duo sunt: detractio sanguinis, & potio fri-
gida, &c. & lib. 10. cap. 6. eiusdem operis. §. Opor-
tet autem quamprimum pissana cremore, & sorbitione ex
alica nutrium, panèque post oblato, atque frigida potio-
ne, &c. Idem facit in lib. de ratione vict. Quem potum
dolores leuare à bilioso humore concitatos, præsertim
cum intensa siti vexantur ægri, quæ viscerum inter-
num ardorem euidenter demonstrat, omnibus comper-
tum esse reor; quod eleganter comprobauit Amatus lib.
2. centur. 46. exemplo iuuenis, qui cum biliosis deie-
ctionibus, læuente æstiate, siti vrgente oppressus, ci-
tra Medicorum consilium gelidæ copiosiore potu vsus,
à fluxu dysenterico, & dolore euasit immunis. De cu-
ius potu ad satietatem exhibitò, plura diximus supra, dub.
34. & exempla rara proponit Septalius lib. 7. cautionum
medicar. num. 81.

HISTOR. XCIV. GALENI,

De colico dolore.

Colici doloris species rara, ex vitrea pituita
suborta, perforantis doloris sensum in-
ferens: & quomodo Galenus in eo co-
gnoscendo fuerit deceptus.

Porro memini, mihi ipsi accidisse dolorem vehementissi-
mum, vt mihi videret in intimo ventre terebro perforari,
in eo potissimum spatio, per quod à renibus ad vesicam vre-
teras scimus extendi. Iniecto deinde rutaceo oleo, quum id
paulò post excernere tentarem, excreui simul grauissimo cum
dolore, humorem vitreum à Paraxagra appellatum. Quis-
pe vitro fuso tum colore, tum substantia haud absimilis erat.
Atque id aliis quoque accidere conspexi. * Equidem pu-
tabam lapidem in altero vtererum impactum, adeò mihi do-
loris ipsius species perforanti similis videbatur. Atqui excre-
to humore, dolorèque sedato, manifestè constabat, neque la-
pidem fuisse causam, neque vtereres, aut renes fuisse affectos,
sed aliquod intestinum, & fortè magis crassiorum. Neque
enim veluti per tenue corpus, exitus eius brevis temporis fuit:
sed tanquam à profundo quodam, & per crassius aliquod,
quàm per tenuium intestinarum tunicam, ferebatur. Huius-
modi dolores, omnes propemodum Medici colicos nominare mi-
hi videntur, quanquam quod ad locum, in quo dolor sentitur,
pertinet, nullam adsit indicium, colon potius, quàm tenuium
intestinarum aliquod dolore affici, &c. Galenus lib. 2. de
loc. affect. cap. 5.

PARAPHRASIS.

Galenum Medicum, & Philosophum eximium, cuius
scientificissima plura extant ingenij monumenta, quæ
genuinam sapiunt eruditionem, ad senectutem vsque
nullam passum in curando, & prælagendo calumniam,
G g 2 ex

ex ore Pythij Apollinis (vt Romani dicebant) alloquentem, experientia insignem, veridicum, vlt dexterrimum, felicissimum, in hoc morbo proprio ita deceptum, licet admirari, nec mirum præstantissimos viros quandoque deerrare. Nec piguit tantum virum errorem suum libentissimè confiteri, præsertim in re, quæ semel intellecta, multam dilucidandi, & curand. morbos posteris præbet vtilitatem, ne quis ipsorum decipiatur eadem ratione, qua quis antea deceptus est. Quare decorum est medico proprios errores confiteri, & in laudem vertit Cornel. Cels. lib. 8. cap. 4. & nos plura diximus lib. 1. hist. 79.

Suo ergo ipsius exemplo monstrat, fieri quandam doloris speciem ab imperie pronatam, vique adeo validam, vehementemque, vt per eam videantur ægri quasi terebro quodam perforari, vnde perforantis nomen accepit; de cuius causa, sicut de aliis dolorum generibus, quæ & species, & differentias appellant, sat plura dixere Gal. 2. de loc. 2. 3. & 4. & lib. 2. de compos. medic. secund. loc. cap. 2. & lib. 6. aph. com. 5. & lib. 1. ad Glauco. cap. 15. Paul. lib. 2. cap. 40. Auic. 2. 1. doct. 2. cap. 20. Hunc itaque perforantem dolorem cum experiretur Galenus, in eo potissimum spatio, per quod à renibus ad vesicam, vrinarij meatus, vterque appellati extenduntur, in profundo ventris se terebro perforari sentiebat: clymate autem iniecto ex rutaceo, paulo post gravissimo cum dolore excreuisse ait humorem frigidissimum & colore, & consistentia fulo vitro persimilem, atque adeo vitreum ab antiquis Medicis appellatum, ex Gal. lib. 2. de diff. feb. cap. 1. à quo intolerabilis ille concitabatur dolor, qui illicd euanuit, vbi primum gelidissimus humor, illius causa fuit excretus ab iniectione rutacei; in hoc genere mali, à Gal. 1. 2. meth. ult. summopere commendati, vtpote quod tenuium sit partium, flatus dissoluat, strenuè calefaciat.

Neque culpam imputes Galeno, qui in semetipso laborante, colicum dolorem à nephritico non potuit distinguere: nam hos inter se disingere admodum est difficile, & valde laboriosum; maxime cum Gal. esset ægrotus, & sui Medicus, qui immani cruciatur oppressus, colicum dolorem, quo acerbissimè premebatur, à renali distinguere non potuit; præsertim cum ipse vtriusque notas proponat exactè, tum hoc loco, tum 6. de loc. cap. 2. & lib. 6. epid. sect. 1. com. 6.

QVÆSTIO LI.

Quod Hip. & Galenus, colicum dolorem à nephritico rectè distinxerint. Contra Gentil. Matthæum, & Vallesium, Medicos celeberrimos.

COMMENTARIUM.

Equidem putabam. Verum enim verò, quia in præfatione scita de distinctione colici doloris à renali incidimus, placet parum per se positus aliis, quæ plurima sese ingerunt, in eisdem excurrere amœnitates; nec id tamen frustra, sed vt Magistrorum nostrorum profundissimam scientiam, Cimæris adobrutam tenebris promamus in lucem, sicuti ex limpidiis eorum fontibus accepimus: nam recentiorum peritissimi hoc negotium arduum tentarunt, inter vtriusque affectum distinctionem, sicut à Gal. acceperant, ingeniosè proponentes, sed argumenta quæ contra obici possunt, ad amissim non explicarunt, E quorum tela irrita esse, iam exaudi.

Inter symptomata renibus cum intestinis communia, numerabant aliqui lapidis generationem, atque ex intestinali quidem & colicum dolorem concitari existimabant, & fluxum nonnunquam lapidosum, de quo Auic. 16. 3. tract. 1. cap. 2. & tract. 3. cap. 6. Ishaac. 4. feb. 16. ad fin. Sed quoniam vel in solis renibus, & vesica lapis generatur, vel saltem alibi rarissimè, vt tam multis auctorum exemplis palam fecimus, in lib. 1. in com. hist. 70. & de particularibus scientia non habetur, idcirco Gal. lib. 6. de loc. affect. cap. 2. quo loco, de hoc negotio ex professo pertrahat, sermonem ad frequentia conuertit.

Colicam ergo à nephritide, id est renum dolore discer-

nit, eo quod propter symptomatum similitudinem, & situs communitatem, non ita facilè internoscuntur, immò plerumque Medici non inferioris notæ in hoc decipiuntur. Porò quanquam parum interfit, si protinus ab initio non dignoscantur hæc mala, eo quod urgente vtrouque dolore similia ferè requiruntur auxilia, extrinsecus, & intrinsecus adhibita, quibus leniantur dolores; quia tamen subsequente tempore diuersis indigent prædiis; nephritis, quò lapis à renibus excutitur; colicus, quò frigidus vacuetur humor: necessaria omnino internotio est, ex traditis ab Hip. & Gal. indicijis petenda.

Primum est vomitus, licet enim hic vtriusque dolori communis sit, ob magnam sympathiam intestinorum cum renibus, & renum cum intestinis, atque vtrorumque cum ventriculo; maior tamen sequitur, atque assiduus in colico, ob maiorem viciniam, & communitatem, quam cum ventriculo habet colon intestinum. Cum enim lapis ex materia crassa, viscida generetur, & pituita præternaturalis generationem habeat in ventriculo, 1. de natur. hum. 39. idcirco huius vomitum patiuntur ægroti, quia in ventriculo redundat: procedente verò tempore, bilis æruginosa vomitus subequitur, cum ex dolore, vigilia, inedia, sanguis & bilis præallantur, ex qua origine hanc bilem proficisci tenet Gal. lib. 1. simp. cap. 12.

Secundum. Ventris contractio, quæ tanta aliquando adit in colico, propter obstructionem à crassis humoribus ortam, vt nec flatus quidem, aut ructus possint emitti.

Tertium. Nephriticus dolor eodem loco situs, & stabilis permanet, pro ratione exigui spatij, quò occupat renum corpus: Colicus contra; sæpè enim diffunditur per amplum sui intestini spatium (à dextra enim illum regione procedens per iecinoris cauum, & ventriculi funem vltque ad sinistram, cincturæ modo protenditur) vt loquitur Paul. lib. 3. cap. 43. sæpèque locum mutat, & ad pestinem nonnunquam secundum vterque descendit, provt de se memorauit Gal. quin & ex dextro in sinistram vergit, vbi etiam aliquando infestat, quidquid negauerint aliqui ex antiquis; nam licet frequentius eueniat in dextro latere, quod coli origo est, & pars magis distans à sede per quam excernuntur fæces; dubitari tamen non potest, in sinistro etiam accidere, iuxta multorum, & Auic. experimentum 16. 3. tract. 3. cap. 10.

Quartum ex situ discrimen sumitur manifestum: nam si supra renum sedem dolor vrget, certum est intestinale esse.

Quintum. In nephritide vrina primò alba redditur, & aquola, propter renes obstructos; deinceps sabulosa, alperam quandam præ se ferens subsidientiam, renibus iam aliquantulum deobstructis, ac tandem arenosa, quæ certissimum lapidis indicium putatur 4. aph. 49. & lib. de ren. affect. cap. 3.

Sextum. In nephritide vrina apparet cruenta, ex Hipp. 6. epid. sect. 1. text. 6. quando sinuosus, & angularis lapis in delectu diuidit vias, & sanguinis fluxum excitat; & si sinuosus non est, sed æqualis, ob magnitudinem dilatat vias, & cruorem mouet.

Septimum. In nephritide crus è directo patientis lateris stupet, & sapissimè testiculus eiusdem lateris retrahitur, ob rectitudinem, & communitatem vasorum cum renibus, & cruribus, de quo infra.

Octauum. Nephritici exacerbantur post ciborum repletionem, vt Hip. cit. loc. conscripsit, quoniam multitudine alimentorum grauantur renes; nam colon intestinum super renes est situm. Quorum signorum latè infra proponemus causas.

Nunc contra prædicta non pauca machinantur, & contra Hip. & Gal. mentem aduersarij. Et primò sic. Colicus dolor acutus, & vehemens est, vtpote excitatus in parte sensu acri prædita, ex Galen. 5. de vsu part. 10. Nephriticus non ita, sed grauis tantum, ex Hippoc. loc. cit. quum enim in sola visceris carne calor generetur, provt colligitur ex lib. 2. de natur. hum. text. 18. & scribit Auenzoar. lib. 2. tract. 2. c. 2. & caro illa, sicut & aliorum viscerum sensum non habet acutum, 5. de vsu part. cit. quia non habet dispersum

dispersum per suam substantiam neruum; non poterit etiam à magno lapide, vehemens dolor in renibus concitari, sed quidam tantum grauitatis sensus. Ergo rectè potest ex modo, & quantitate doloris, protinus à principio discerni, num sit colicus, an renalis; ob hoc ipsum enim qualitatem, & magnitudinem doloris, considerandas mouit prædictis in locis.

Secundò. Lenior censetur vomitus, quo durante sola eiicitur pituita, quàm vbi conuenter etiam bilis euomitur 2. probl. 54. & colligitur ex Hip. 6. epid. cit. nec immeritò: pituita siquidem cum in ventriculo etiam naturaliter contineatur, nec infixa, facili agitatione mouetur; bilis non nisi maiori agitatione, & conamine attrahitur à iecore. At licet calculosis (ab initio siquidem) vomitus perinde accidat pituitosus, sit tamen in processu biliosus, quin & æruginosus, exulta doloribus, & vigiliis bile, cit. epid. Ergo grauior erit, & laboriosior nephritidis, quàm colicæ morbus.

Tertiò. Amplum ac crassum intestinum, quale est colon, non potest ab humoribus, quantumvis tenacibus & crassis, ita obstrui seu angustari, vt nihil prorsus ad inferiora transmittatur, provt manifestè ex ipso Gal. colligitur, 6. aph. 44. vbi ex communi sententia hoc tantum in tenuissimo ileo admittit. Igitur perperam 6. de loc. 2. ex omnimoda ventris constrictione, colicum dolorem à renali distinguit.

Quartò. Cum sint duo renes locis satis distincti, dexter, & sinister, & duo vterque in suo latere singuli; nec vnus lapis quantumvis magnus possit in vtroque simul contineri: vnde lapide existente in vno rene, tenuis fiet, & aquosa vrina; maxime si altero obstructo rectè potest toto in sanum derivari, liberèque altero expedito transire: non alia siquidem de causa, iuxta sententiam Galeni, partes fuerunt geminatae, quàm vt amissa, vel impedita vna, vlti altera foret; alioqui quorundam duos renes natura fecisset, si alterutro impedito vtriusque actio vitaretur?

Quintò. Non potest esse indicium lapidis, id quo excreto, & lapidis ipsius materia minuitur, & pauca, vel incepta ad illius generationem indicatur, quin & renum expultrix robusta, cuius imbecillitas non exiguam præstat calculi occasionem: sed hæc omnia significat crebra arenarum excretio: ergo potius nos tutos reddit à lapidis generatione, quod scripsit Auic. 18. 3. tract. 2. cap. 16. Probatur minor, quia præterquam quòd arenæ dicuntur etiam lapidis materia, si multus esset crassus, & lentus humor, à quo magna ex parte generatur, quia aptus est indurari, & in lapidem conuerti, 6. epid. in com. & de ren. affectionib. cap. 3. in lapidem, non in arenas abiret. Insupper & debilis renum expultrix, intra eos contineretur, & per moram lapideferet.

Vltimò. Licet renes propter sui distantiam à ventriculo, eo pleno non tantum comprimentur, quantum tenue, & colon intestinum; à primis tamen fæcibus, quo confestim sumpto alimento descendunt in intestina; grauantur & premuntur; quin & protinus à compressis intestinis ex repleto ventriculo. Ergo quemadmodum colicus exacerbatur post cibum, ita & nephriticus: id quod expressè dixit Gal. cum Hip. lib. nuper cit. epid.

Hæc ferè obici possunt, quæ quantum ponderis habeant, deinceps sigillatim expendemus. Dic ad primum. Non in sola renis carne, immò nec ita frequenter ac in eius cauitate lapis generatur: iuxta probabiliorē sententiam, quam multi cum Gal. sequuntur; quidquid contra sentiat, perperam tamen Ferrei. lib. 6. patholog. cap. 16. de quo infra, in com. hist. 128. nec enim 2. de natur. human. oppositum legitur, nec liber Hip. habetur, vt multum mouere debeat illius auctoritas. Porò vbiunque oriatur, dolor in procul dubio concitat, & nonnunquam acerbissimum, sed grauem tantum, hoc est grauitatem quandam molestam, & veluti ponderis sensum infert, cum in sinu gignitur, vel iam intra eum, vel carnem omnino genitus est, acutè autem, & vehementissimè cruciat, & dum per angustas vterum vias permeat, siue in sinu ortus, siue in media carne, & interim dum in hac concrefcit, vel ab ea transit in sinum, vt pulchrè Gal. 6. epid. cit. Cum enim in ortu, & tran-

situ, densa visceris caro à durissimo, inæquali, seu anguloso lapide profcindatur, cur non acutissimè à causa vique adeo vehementi dolebit, licet in se exiguo sit prædita sensu, & neruis destituta? ab externis enim suæ membranæ interiis, vim suscipit ad sentiendum, quia hæc etiam intra neruos per spatium exiguum potest accedere, vt lib. 5. & 6. de vsu part. affirmat Gal. augetur autem simul & doloris vehementia, à membrana ex tumente rene distenta, eaque valde sensibili. Nec verò par ratio est in phlegmone, à quo non acerbum, sed grauem tantum dolorem renibus induci dixit, 6. epid. & 6. aph. cit. nam à molli, lenique humore nascitur; nephritis à durissimo lapide. Cum igitur nephritis non minus acerbè, quàm colica discruciet, nihil mirum si dolente rene in parte coniuncta colo, non liceat dignoscere ex magnitudine doloris, colicus sit, an renalis.

Ad secundum. In vtroque contingit vomitus, nausea, fastidium, &c. propter consentientiam renibus, & intestinis ventriculum, non tam ob imbecillitatem (quod nonnulli putant) ex defectu sanguinis, & spiritus ad partem dolentem attracti, quia protinus ab initio, à quo vomitus accidit, tanta esse nequit; quàm ob agitationem à dolore factam (commouet enim, & exagitat dolor) & concursu humiditatum ad ventriculum: quia cum expeditum non habeant deorsum exitum, præsertim in colica, conscendunt, & vomitum ac nauseam concitant, stimulant scilicet bile sursum vergente, ex prohibito descensu. Inducitur verò pariter fastidium, & subuersa ex eisdem causis appetentia, & quia natura vbi in expellendi opere constituta est, trahere obliuiscitur. Iunguntur etiam ructus, ex multa flatuum copia, tam naturalium, quibus exitus negatur, quàm præternaturalium, qui ex retentis humilis excrementis acruantur. Porò maiora sunt dicta symptomata in colica, ob maiorem communitatem, quam suum intestinum obtinet cum ventriculo, vt diximus; & similiter vomitus pituitosi magis assidui, & copiosiores, tum ex contenta in ventriculo pituita, tum ex ea que à dolente colo (cuius affectus magna ex parte frigidus est) copiosius, & facilius, quàm à renibus, sursum vergit: in nephritide autem, licet etiam ab initio vomitus adsit pituitosus, expellente primùm ventriculo id quod abundat; deinceps tamen alienus est, pro ratione materiæ, quæ à renibus, vel aliunde recurrit, & sæpè æruginosus ex aulsa bile maiori velocitate aulsa, quia magis fixa, & in remotioribus partibus impacta. In hoc quidem sensu laboriosior est nephriticorum vomitus, sed non proinde maior & frequentior quàm colicorum, nec adeo pituitosus.

Ad tertium. In solo ileo, seu voluulo, dixit Gal. in aph. & 6. epid. sect. 2. com. 6. interclusa exitus via nihil prorsus per alium deiecit: cum verò hoc ipsum 6. de loc. 2. etià colicæ adscribat, nec flatum in ea aliquando emitti, putant aliqui ilei nomine colicam simul comprehendisse illic, atque nihil repugnans ibi tradidisse, quia sicut nomē habet commune, ita & symptoma hoc suppressæ vacationis eorum, quæ per alium excernuntur. Sed licet ilei appellatione colica etiam aliquando veniat, & è conuerso, vt colligitur ex Gal. 6. aph. & 3. epid. citatis, ileum tamen propriè sumptum, per omnimodam ventris constrictionem distinguit ibidem à dolore coli. Quare dicendum, in hoc non ita retineri excrementa, sed tantum cum difficultate egredi: & si nonnunquam accidat nihil prorsus reiici, rariùs erit quàm in ileo; non tam propter angustationem viarum, quod tantum Gal. videbatur contendere, quàm propter retentionem à vehementissimo dolore factam: præterquam quòd in præsentī comparatiuè ad nephritidem fuit locutus; certum est autem in colico magis retineri superfluitates, vtpote propriis ipsarum instrumentis affectis.

Ad quartum Valles. respondet lib. 7. epid. in com. text. 59. in cuius interpretatione ad hos libros, meo, & doctissimorum voto, veræ, & secretioris praxis totū cardinē semper reposui, tam mihi videtur apta, compendiosa, & tanto viro dignissima expositio, quæ si post Galenum non extaret, quo pacto Hippocratici sermonis præstantia, multa, eaque pulcherrima breuissimis distiuctis significantis, omnibus

foret conspicua, haudquaquam intueor: Is ergo fortissimus Medicinæ Actias, hunc calculum mouens, sic ratiocinatur: Ideo lapide in vno rene contento sapè urinam supprimi, aut dilutam excerni, quia cum emulgentes è caua vena simul oriantur, tardè accidit vnum renem lapidem congerere, quin alter à crassis succis, aut arenis pariter obstruatur; vnde per ambos colatas, aut purior, aut aquosa excernitur, aut omninò supprimitur. Sed non satisfacit vir doctissimus: nam si natura duos renes fabricauit, vt vno affecto seruetur alter, qui impeditam alterius actionem suppleret, quod ipse Vallesius *ibi* experimento confirmat in cane, ab eo fortè dissecto, cuius alter ren erat corruptus omninò, ita vt multo tempore rene vnico agnosceretur esse vsus, quod in dies experimur, tam in renibus, quam oculis, & geminis aliis partibus; fieri saltem non potest, vt maiori ex parte ambo pariter afficiantur, & pereat vel minuatur vsus vtriusque. Improbabile etiam videtur quod addit: scilicet illud tantum locum habere in affectibus dolorificis, vt cum in vterem lapis descendit, ac si intra carnem dolorem non concitet: quia enim, inquit, *ad urinam reddendam necessarius est musculorum abdominis nixus, & is natura refugiente dolore, cum pereat, suppressio sequitur, obstructo vno tantum vterere.* Nam præter alia est, quòd eadem ratione in colica nixus ille cessaret, & supprimeretur vrina, cuius excretio merè naturalis est, ab expultrice vesicæ absque musculorum ope dependens. Rectius ergo dices, impossibile esse quòd supprimatur à lapide vnus tantum renis, nisi vesicæ collo simul obstructo à crassis excrementis delapsis, & vrinæ transitum impediens. Sicut verò frequens non est vesicam obstrui, calculum in vno tantum rene existente, ita nec cohiberi in totum urinam. Vnde ergo ab initio tenuis, & colata (quod Gal. docuit) apparet? Videtur ex permixtione illius, quæ transit per obstructum renem; sicut paulò post, fit tota turbida & fabulosa.

Ad quintum. Si eadem ferè est arenarum, ac lapidis materia, & efficiens causa, & in creatione lapidis simul arenæ creantur, quin & ipsæ paruo momento in lapidem concreverunt: quid mirum si ex arenis cum vrina excretis lapidis suspicio habeatur? & certissimum signum, si tenuis vrina, dolor, & alia calculi signa præcesserint, vel adsint, etiam ex Auic. 18. 3. tract. 2. cap. 17. quòd si nec adsint, nec præcesserint, & crebra sit arenarum expulsio, iungiturque bonus habitus corporis, significatur non acervari lapidem, ex rationibus adductis, idque voluit Auicenna cap. 16. citato. Porro licet frequentes arenæ ita cum vrina exeuntes, calculi timorem auferant, tutiores tamen nos reddit vrina pura, indicans nihil alienum in renibus contineri: quanquam fieri etiam possit, vt multa, lenta, & crassa obineant, quæ tamen præ imbecillitate nequeant excernere; quo in statu magis timendum, quam in arenoso. Hic enim absque aliis signis, solum indicat in membro, vnde excernuntur arenæ, adesse paruum quandam lapidis aptitudinem, plerumque sine successu; ille maximam, & quæ sæpè in lapidem commigrat.

Ad vltimum. Hippocrates lib. 1. epidem. sect. 1. text. 6. aperte docuit, Nephriticis cum cibo implentur, dolorem vehementer incrementum, minui per vomitum; idque ipsum affirmat Auicenna 18. 3. loc. citat. Contra Auicenna 16. 3. tract. 3. cap. 10. hoc vnum connumerat, quòd renalis dolor fit fortis hora vacuitatis, & colicus remittitur in ea, & fit fortis cum sumitur aliquid. Quæ tamen sententia monitionibus Hippocratis lib. cit. epidem. perspicue opponi videtur, vbi renem dolores grauios excitari, & intensiores, dum cibo ægri replentur, palam cum Galeno proficitur. Gentilis explicat, Auicennam loqui de vacuitate ventriculi, non intestinorum; ventriculo enim pleno, renes propter sui distantiam nec grauantur, nec comprimuntur, saltem antequam repleantur intestina; quinimò accedente alimenti humiditate leniente, & laxante, tenos illorum meatus leuari: grauari verò ac premi intestina distento ventriculo, satis manifestum est, priusquam ad ea descendat alimentum. Ac proinde nihil mirum, si protinus assumpto cibo colicus dolor exacerbatur: sicut & renalis repletis

iam intestinis, plena enim necessariò grauant, comprimuntque renes, qui per peritonæum crasso intestino copulantur: & de intestinorum quidem repletionem, intelligendum Hippocratem putat, cum dixit, *acerbius dolere nephriticis, cum implentur.* Sed quàm sit à Galeno aliena interpretatio hæc, constat ex illius verbis in com. aperte enim scribit, veridicam esse Hipp. sententiam in vtroque significato cibi, ventriculi scilicet, & intestinorum: licet à multitudine, & pondere excrementorum, hoc est cibi, & intestinorum magis ingrauescat dolor, remittatur vacuatione; quod nec siluit Auicenna 18. cit. Ergo sicut vterque affectus, copia ac repletionem incrementum, sed colicus magis: ita euacuatione & sursum & deorsum, vterque minuitur, inæqualiter tamen. Nam colicus integrè aliquando soluitur, scilicet omninò vacuatis, quia causa penitus auferitur: renalis autem, quanquam etiam aliquantulum leuari videatur, quatenus vomitu, aut deiectione minuitur compressio; nihilominus tamen etiam tempore inanitionis viget; quia per eam non excernitur lapis, qui est sui doloris causa: id quod expressit Galenus 6. epid. cit. & lib. 6. de loc. cit. dicens: *clysteribus non sedari, sed lapide excreto.* Atque ita hos auctores in amicitiam reduces, scilicet vt tantum velint colicam repletionem deterius acerbari; nephritidem verò etiam inanitione, quia adhuc fortis manet, quando illa alleviatur. Hoc modo coarguendus est Matthæus Gradius lib. 9. ad Almanf. cap. de colica, tit. de signis demonstratis, qui gloriatus de expositione sua, Gentilis modo respondet; quæ solutio, & veritati, & Galenicæ (vt vidisti) opponitur sententiæ.

Iungit verò Hipp. loc. cit. epidem. aliud signum, nempe stuporem cruris è directo affectu renis, scilicet propter retitudinem, & communitatem vasorum cum renibus, & cruribus. Cum enim vena & arteria, à caua, & magna arteria descendentes, ad renes accedant, ab his rursus per femora ad crura progrediantur, rene aliquo lapidem habente, crus è regione positum (quin & dorsum, & lumbi, quibus priusquam vasa illa descendant, inseruntur) necessariò ob consensum afficietur; & torpore quidem, seu sentiendi & mouendi difficultate, quia quando in rene generatur lapis, trunci illi à caua, & arteria descendentes, singulis renibus, testibus, & cruribus communes replentur, simul & germina quæ ad crus deferuntur; plenis verò & tumentibus vasis, iuxta positi comprimuntur nervi, quibus compressis, vis & spiritus animales saltem liberè ad crura non transmittuntur, & inducitur illa sensuum & motuum impotentia, quam stuporem appellamus.

Addunt, quòd è directo affectu renis retrahitur testis. Ratio est in promptu: nam renem vasa cum testibus etiam communicant: quoniam vena ad inferiora delata tripliciter diuiditur: vnus enim ramus tendit ad renes, alius ad testes & vasa seminales; tertius ad crus; quare sicut ad plenitudinem venæ cruris sequitur stupor, ita etiam & contractio testis, ad repletionem rami, qui ad testem descendit; nimirum quia vena repleta tumet, tumens autem cum ad latera extendatur, penes longitudinem abbreviatur, & contrahitur, simulque contrahit & abbreviat membrum cui inseritur, perinde ac contractus nervus. Si verò pro horum signorum distinctione, plura inter tantos legere concupiscis, lege Carrerium cap. 3. ad libros de locis affect. disput. 62. Castrensem lib. 2. de meteor. mic. ocosmi, cap. vltim.

Observatio XV.

Dolori nephritico, fonticulus in crure utilisissimus.

DVm hunc consensum inter renes, & crura contèplor, non possum non mirari excellentissimos Medicos, qui pro præseruatione à lapide renem, cauteria cruribus affigenda non curant, vt spirèt renes igneo calore affecti, suaque excremeta per venas in crura deponat: quo auxilio multos à feuo cruciatu nephritico leuauit, qui innumeris

prædiis conualescere haud poterant. Cuius auxilij ope, plures in longius tempus, non tam diris doloribus concussi, vitam prodixerunt. Alij, quum recens esset malum, ex toto curati. Quidam, cum miserrimè immani dolore passim essent excarnificati, & illis diu esset vrina suppressa, hoc salutari auxilio, ab hoc tyranno morbo aliquantulum immunes sunt facti: nam in posterum per longiora interualla, minores lapides, & cum maiori facilitate excernebant. De cauteriorum vtilitate mira, consule Thomam Fienum prop. lib. de cauteriis, quem Hermannus Follinus, Medicus doctus in compendium redegit.

DVBIVM LVII.

Num pituita vitrea in corpore gigni possit.

Sed meretur admirationem, quo pacto ex alimento, in B ventriculo, & in calidissima iecoris officina concocto, tam frigidus humor generari potuerit; & vnde tantam frigiditatem acquiserit, vt neque intra corpus ad tactum notabiliter calidum aliquantulum calefieret; nec auxiliis calidis intrò, extraque applicitis; nec motu, ex violentia caliditatem reciperet. Nam si frigidissima aqua in cacabum immissa, ignis calore protinus calefit, cur longissimo tempore humoris frigiditas, à calore continentis loci aliqua ex parte non fuerit diminuta, ita vt calidus prodierit, dignum est speculatione.

Deinde, si assente Galeno 6. epid. sect. 5. com. 27. cibi, potiusque viuentis animati à frigore gelari non possunt, vt alia frigore concreta prætertent, cur vitream pituitam in corpore, vigente calore interno ortiri affirmabimus? Sed præstat fidem adhibere Galen. eam in corpore gigni assenti: in lib. enim 2. de feb. dif. 6. epialam febrem ab ea generari assueuerat. Cum enim frigidissima sit omnium, quæ in corpore reperiuntur, ex Galen. lib. 1. prorrhetic. sect. 1. com. 35. & crassissima, tenacissimèque ob visciditatem partibus impacta, difficulter putrescat & accendatur; qua de causa, epiala correpti vnà rigent & febriunt, & adeò contumacissima est, vt per tentientes partes deleta, sine febris rigores prognat, sic vt vel ex vehementi motu calorem non contrahat.

Hoc ita esse, proprio experimento comprobauit Gal. lib. de rigore, c. 7. illius inuenis, qui rigore sine febre ab ea suborto correptus, calidis auxiliis sanitatem recepit. Posse autem dari rigorem sine febre, constat ex Hip. lib. 1. epidem. sect. 3. text. 2. in historia vxoris Epicratis, & lib. prorrhetic. sect. 2. text. 3. 1. & Gal. lib. de inæqual. inemp. c. 8. & lib. de dif. morb. c. 5. Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 6. in med. Ratio 30. continent. tract. 1. cap. 1. Iacobo de Partib. in com. cit. c. Auic. Simone Simonio lib. de humoral. feb. natur. c. 6. Vallesio lib. 5. controu. 17. in fin. quem à crasso succo, vel vitreo humore generari, citati auctores contestantur.

De hac intelligendus est Gal. lib. 4. de sanit. tuend. cap. 4. cum sic ait. *Neque verò huic lentor inest: nam is si adsit, Praxagoras eiusmodi succum vitreum appellat, egregiè quidem frigidum: & lib. de arra bile, cap. 2. viscidissimum esse aperte refert. Hæc pituita potius albuminea dici debet, quia oui albuminis consistentiam, colorem, & facultatem representat; quam in corpore generari testis est locupletissimus Auic. 1. 1. doct. 4. cap. 2. §. Et est species phlegmatis vitrei, grossi, vitreo liquefacto similis, in sui viscositate, & ponderositate, &c. explicat Gentil. luculenter in com. Sequuntur Halyabbas lib. 1. theoric. 25. Thom. à Veiga in com. c. 6. Gal. lib. 2. de dif. feb. Fernel. lib. 6. physiol. cap. 9. Chrytoph. à Vega l. 1. art. medic. sect. 1. c. 2. Mercat. tom. 1. clas. 3. quæst. 75. art. 4. Valles. 1. cont. 2. 1. Peramat. Segarra, Carrerius, Antonius Poncius, qui nuperrimè fen. 1. lib. 1. elegantissimis quæstionibus illustrant.*

Hæc ergo pituitæ species cæteris frigidior est, & crassioris substantiæ esse censetur. Si verò pituitam acidam, quòd à validissimo frigore fiat, inter omnes pituitæ non naturalis species frigidissimam facit lib. 4. aph. 1. 2. & 3. eiusd. com. 2. cum cit. lib. de feb. dif. pituitam vitream longè frigidior esse acidam assueueret: Respondet Montan. part. 1. sue medicin. c. de generat. pituitæ, tit. de visione phleg-

mais, vitream ibi cæteris facere frigidior, si ista vitrea sit acida: nam si talis sit, & crassior reddita, certum est, quòd frigidior etiam sit, quam pituita acida absolutè.

Adde tu, cum Ioan. Brauo lib. 1. de purg. rat. cap. 1. 3. vitream omnium frigidissimam, & crassissimam esse, & mora longà in nobis crassior, & viscidior euadere; nam hæc nota nulli alteri, quam vitreæ conuenit, ex Gal. lib. 4. de sanit. cap. 4. & hæc est causa (inquit ipse) quare licet humores in superpurgationibus tenuitatis ratione educantur, ita vt post bilem, pituita, & postea atra bilis exeat, ex Gal. lib. 1. de natur. hum. com. 9. tamen hæc ex Hip. lib. 1. eiusd. oper. text. 2. in superpurgationibus post melancholicum humorem in deiectionibus apparet: cum enim hæc ob sui crassitiam, & visciditatem nimiam, vehementer meatibus, quibus firmiter adhæret, sit impacta, in superpurgationibus post atram bilem excernitur.

Porro in statu naturali non potest tanta adesse frigiditas, quæ sit huius generationis auctor: potest tamen in statu præternaturali reperiri remissus calor, à quo valdè refracto & debili originem ducat; præsertim in partibus natura sua frigidis, in quibus pituitosa excrementa & viscida collecta, quantò magis immorantur in corpore, tantò plus, absumptis à calore nostro tenuibus eorum partibus, fiunt frigidiora, quæ in partibus, in quas decidunt, grauissimos concitant dolores. Neque mireris: nam sudor, & humor in corpore acutè febriente manant actu frigida, 4. aph. 37. sentiens enim natura hæc vt incoctilia, ab eorum coctione se diuertit: cumque non agitantur à natura, resoluta parte ignea, in dies redduntur frigidiora. Lege de argumento hoc, Holler. interpretem l. 1. de morb. internis, c. de colico dolore, & Mercat. lib. consult. 17. in med.

HISTOR. XCV. GALENI, De colico dolore.

Rusticus colico dolore correptus, allij esu sanatur.

Vidimus namque ex agris operariis quempiam, qui vbi coli dolore sensit, protinus se cinxit, cum cingi antea non soleret. Comedit autem cum pane allium, nullum dimittens consuetum opus: nec toto die quicquam bibit, sed vesperi meracius: ab his, & tota nocte dormiuit, & mane ab omni dolore planè liber surrexit, &c. Galenus lib. 12. meth. cap. vltimo.

PARAPHRASIS.

AD colicum dolorem propulsandum, ex frigidis humoribus, flatuque subortum, præfert inter cætera allium, quo assumpto rusticum ab eo immunem euasisse refert. Cum ergo hic dolore premeretur immani, ventriculus cinxit, hoc est, operimentis munivit, ne fortè ab ambiente læderetur. Cum enim agrestes homines laboribus dediti, frigori citra ordinem exponantur, immò defessi laboribus, madentique aërem frigidissimum tum inspiratione, tum transpiratione attrahant, facillimè viscera refrigerantur illis, & subortis flatibus dolore sæpissimè tentantur. Hoc explicat ipse, per verbum [cum cingi antea non soleret.]

Post hæc comedit cum pane allium; hoc enim cum illo assumptum à natura melius amplexatur, & maiori temporis spatio cum ipso commixtum, in ventriculo retinetur: & vt humores attenuarentur crudi, flatuque dissoluerentur, laborauit, hoc est, nullum dimisit consuetum opus; sic enim motu, caloreque adaucto, exercitij ope incalescit corpus, succi coquantur frigidiores, ventriculus robustior fit, & pituita viscida, tenaxque in probum sanguinem conuertitur: nec quicquam bibit, vt potus abstinentia, qui suapte natura in crudat, siccarentur humores & absumerentur magis.

Accepit tamen merum, hoc est, vini syncerioris potum, G g 4 &

& sine aqua permixtum : hoc ita fecit , an quia antiquis-
simis saculis in vsu fuit metacum bibere , vt refert Athe-
næus lib. 10. ex Herodoto ? minimè quidem , sed vt hoc
antiquo , & impermixto vino promptius flatu dissolueret ,
humiditatem abstergeret , excalfaceret , exficcaret , cru-
dos succos coqueret , & lentos humores intestinorum inuo-
lucris hærentes incideret , naturamque ad excernendos
flatu roboraret , quæ pituitosum humorem in sui alimonia
postea conuertit , & maximè accedente somno ,
quem semicrudos concoquere humores à Gal. millies est
decantatum . Nam allium calorificum succum generat :
quoniam Aristoph. in veteri comædia , cum vehemētiore
hominem ingenio , ac ferociore , & ad pugnandum prom-
ptissimum describit , appellat alliatum , seu allis pitum .
Allij enim esus ferociam excitat , iras acuit , incendit ,
inflammat .

Aduerte hic Galenum de allio crudo intelligendum :
si namque elixum fuerit parum , ad eò vt acrimoniam de-
ponat , ex Galen. lib. 2. de alim. facult. 71. vires imbecilliores
ex se ostendit . Licet enim hoc , quæ alimentum , succi sit
prauis , inflammet , & caput tentet , tamen quæ medicamen-
tum , mirum in modum crassos humores attenuat , & cum
sit calidum & siccum versus quartum , ex Auic. l. 2. tract. 2.
cap. 77. lentos incidit , digerit , obstructions aperit , flatu
disscutit . Si verò Hip. lib. 4. acut. 90. flatum parere affirmat ,
de viridi interpretandus ; præterquam quòd contra aucto-
ris huius libri mentem Galen. in com. non flatuolum esse
affirmat , cum exsiccat & calefaciat vehementer : nam si
eleuat flatu , ipsos deinde abluunt . Hoc apertè docuit
Gal. cap. ult. lib. 12. meth. §. Idem omnium planè eduliorum ma-
ximè flatum discutit , & c. cuius vires lecto poemate ad vi-
uum expressit Petrus Lopus in lib. de sex rebus non natura-
libus , cap. de allio . Quapropter ad colicum dolorem curan-
dum , & in sedando dolores à flatu subortos , allio inest proprietas
bona , vt docuit Auic. 16. 3. tract. 4. cap. 14. Agricolis enim ,
nautis , immò Thracibus , Gallis , frigidæque regiones co-
lentibus vt Galenus ait , accommodatissimum , cuius vires
inter tantos decantant Christoph. à Vega lib. 2. artis med.
sect. 3. cap. 8. Balthazar Pisaneilus l. de esculent. & poculen-
tor. facult. tit. de allio , & non siluit ingeniosissimus Ludouic.
Nonnius lib. 1. de re cib. cap. 19. quas eleganti carmine
descripsit Castor Durantes doctissimus in suo herbario ,
fol. 10. tit. A. dum sic ait .

Allia calfaciunt , siccantque , vinæque vincunt ,
Visum hebetant , eadèmq; solent tum ledere cruda
Ventriculum , lotiumque trahunt , mensæque , secundisq;
Humores crassos tenuant , lentosq; : vtriusq;
Sunt iussi auxilio , preseruant peste , dolores
Persanant dentum , si stent intra ora retenta .
Allium alopecias replet : colique dolores ,
Hydropicosq; inuat , coctus , & vota ministrat .
Vermiculos , lendesq; necat , vocem expedit , ipsi
Splendorem reddens , serpentum deinde medetur
Ictibus impositum , liuentibus atque color em
Restituit , delet tum sugillata , lenatque
Id renem vitia , tinea & ventris id aufert ,
Concoquit , obsonum plebique videtur honestum ,
Dicitur idcirco theriaca id ructica : acutus
Est cibus , atque malum succum gerit , atque ministrat .
Gustantemque ferunt illud serpentis ab icu .
Nil noxæ atrahere , nil ex haustuque veneni .

Allij mirabilem facultatem aduersus vermes non in-
uenusta historia confirmat Ioan. Hebenstreit libel. de
peste , & refert Sebastian. Meyerus sect. 2. secretor. medicinal.
cap. 12. dum vermem post dissectum cadauer cordi adhæ-
rescentem , vinum , in circulum ex allij succo in mensa
figuratum , coniectum , ex allij nidore emortuum asseuerat .
Aduersus viperam , & hæmorrhoi serpentis morsus in
potu vtile est , ex Dioscorid. lib. 2. cap. 141. vel cibo vel il-
litu , vt proprio experimento firmat Amat. lib. 1. centur. 1.
Demum venenis ita est aduersum , vt eius succus epotus ,
à venenatis morbis præseruare possit , vt auctor est Æmi-
lius Maccr .

Hac idèo miscere cibus messoribus est mos ,
Vt si forte sopor fessos depresserit artus ,

Anguibus à nocuis tui requiescere possint .
Dicitur autem theriaca rusticorum , quoniam sicut illa
à veneno allumentes præseruat , sic hps allium à frigidis
morbis immunes reddit , vt inquit Cælius Rhodig. lib. 4.
c. 14. lect. antiq. in fin. De cuius viribus à mirandis , & me-
dicamentariis facultatibus , lege Ru. II. um lib. 2. cap. 85 .

HISTOR. XCVI. GALENI, De colico dolore.

Stercus lupinum , ad colici doloris præserua-
tionem , & curationem , vtilissimum .

AT lupinum stercus quidam colicis potandum dabat , non
autem in ipsis paroxysmis , sed etiam interuallis , siqui-
dem phlegmone vacarent . Quorum ego quosdam vidi non am-
plius inuadi : qui erant inuasi , non amplius id grauer passos ,
sed nec post paucum temporis . Accipiebatur autem ille albidus
stercus , quale vbi ossa ederiat , solent excernere . Verum illud
etiam in eo mirabar , quòd vel suspensum euidenter aliquoties
inuisisset . Itaque hic stercus capiebat quod non decidisset in ter-
ram , id quod non erat inuentu difficile ; ea enim est luporum na-
tura , quæ canum , vt suspensum altero posteriorum crurum , &
meisui , & cæcæ in eminenti quopiam ex terr. 2. Itaque in spinis
sæpè æstate stercus lupinum reperitur , & fruticibus , vepribus ,
herbisque procerioribus . Inuenitur porro in stercore illorum , &
non nihil ossium deuorati animalis , quod vt effugit commansio-
nem , ita & concoctionem : quod & ipsum contuendens ac conte-
rens , bibendum præbuit colicis : miscebatque & salis quidpiam ,
aut piperis , aut quidpiam eiusmodi . Vt plurimum autem ex
vino albo consistentia tenuis bibendum præbebat : interim verò
etiam ex aqua . Hoc ergo stercoris quod patientis ilibus appli-
candum dicebat , nos in ollula ad magnitudinem maxima faba
repositum quibusdam suspendimus , nec potuimus non mirari ,
quum plurimos ipsorum videremus adintos , & c. Galenus lib. 10.
de simpl. medicament. facult. tit. stercus lupinum .

PARAPHRASIS.

STercera omnia excalfacere & exficcare , aucter ex Gal.
lib. 10. simpl. non est ergo mirum , si affectui frigido &
humido eximè conueniant . Sed cur potius luporum ,
quàm cæterorum animalium , pro hoc affectu præserua-
uand vel curando , potissimum c. lebratur , respondent
plurimi hoc medicamentum ab ocula proprietate co-
lico deloti auxilii ; de quorum numero sunt Fernel. l. 2.
de abdit. 17. Fracast. lib. 1. de morb. contag. cap. 8. & alibi .
Marcel. Donat. lib. 6. de histor. medic. mirabil. cap. 3. quorum
sententiam ego quoque libenter amplector , nam & Gal.
librum conscribere pollicetur , de iis quæ ab occulta pro-
prietate iuuare solent , & lib. 11. simpl. cap. de canceris fluui-
atilibus , hos rabiei , ab occulta & specifica facultate pro-
desse asseuerat . Sic hepar lupi à tota specie humanum ier-
cur roborat , ex Auenzoar. lib. 2. thez. tract. 1. cap. 2 .

Hac ergo de causa stercus lupinum , siue epotum , siue
super locum affectum alligatum , validum esse contra co-
licum dolorem auxilium , firmant Paulus l. 7. tit. de stercore ,
& Auic. 16. 3. tract. 4. cap. 14. per hæc verba . Stercus autem
adib. quod fit ex ossibus quæ comedit , (& eius signum est vt sit
album , in quo color alius non permiscetur , & propriè illud quod
eiicit super spinas) est res magis inuatiua , & datur in potu in
vico : aut in aqua mellis , aut lambitur in melle lambitionibus ,
postquam cum eo conficitur secundum descriptionem : aut fit
aromaticum cum sale , & pipere , aut cum aliqua specierum , &
si inuenitur in stercore eius os sicut est , est mirabile etiam . Et
dicitur quod eius suspensio est inuatiua , & dicitur est quod cor-
pus intestini adib. quæ exiccatur , & teritur , est magis vltimum
in inuamento , quam stercus eius , & c .

Hoc auxilium à proprietate colicis auxiliari testantur
Gentilis , & Jacob. de partibus in com. quod intelligas vel-
lim , dummodò phlegmone absit , qua præsentè , canè &
angue peius fugiendum est ; nam calefacit , & inflammat .

in

In colico verò dolore est ex vsu , qui à flatu , humoribus-
que frigidis originem ducit , maximè si eius rei gratia mis-
ceas piper , sale , & mel : nam præterquam quòd redditur
sic gustui gratus , citius ad affectam partem vires suas
communicat , & eò amplius , si in vino , aut aqua mellis
diluatur . Hoc præsidio sæpissimè vsu Amatum , pro co-
lico dolore cum vtilitate summa , legimus apud ipsum
lib. 3. centur. 12. & lib. 2. in Dioscorid. c. 75. approbat om-
nes qui de colico dolore scripserunt . Hollerius lib. 1. de
morb. intern. c. 39. Mercat. lib. 3. de morb. internis , cap. 15. in
fin. Michaël Ioan. Paschal. lib. 1. meth. curand. morbos , c. 40.
Christoph. à Vega lib. 3. art. medic. sect. 7. cap. 16. Vidas
Vidius lib. 9. de curat. membrat. c. 26. & alij : qui omnes hoc
remedio vtuntur , tam epoto , suspensio , super partem aff-
ctam ligato , & emplastri modo cum aliis medicamentis
admoto , quàm per clysteres iniecto . De cuius exhibendi
multiplici forma , lege per otium Conradum Gænerum
tom. 3. de quadrupedibus , tit. de lupo , num. 48. lit. O .

HIST. XCVII. SCRIB. LARGI, De dolore iliaco.

Iliacus dolor clystere ex oleo , prius ruta
& aphronitro decocto , parato
sanatur .

Item in oleo domestico incoquere rutam quàm plurimam , &
hinc admiscere aphronitrii rescunciam , & ita per clysteria
immittere . Hoc ego iam stercus per os deuicentem (quod si non
mortiferum est) sanauit vnguentarij cuiusdam seruum . Est au-
tem vniuersum ileos periculosissimum , & idèo inter præcipua re-
fertur , & c. Scribonius Largus lib. de compos. medicamen-
tor. compos. 118 .

PARAPHRASIS.

PLurimum debemus Petro Salio Diuerso , Medico in
artis operibus exercitatissimo , quem ætas nostra , & ve-
nerari , & admirari debet , qui peculiari libello , de affectibus
particularibus , ab aliis ordinariis præcticis non exhibitis , c. 11.
huic affectui , quem ileon Medicorum schola vocare con-
suevit , dicitur , quo loco de eius causa , signis , & curatione ,
eleganti methodo ex veterum penu , inter omnes mira-
descripsit , in quibus explicandis ieiuna veluti erat lectio
auctorum . Est enim ileos superfuitatum cibi , quæ per
inferiorem aluum excernuntur , retentio , ex Gal. 3. aph. 2.
alij nuncupant iliacam passionem , Chordapsum , & vo-
lulum Huius affectus rationem consistere in obstructio-
ne intestinorum , ita vt nihil deorsum expelli possit , 7.
aph. 10. & 3. de facult. naturalib. 10. monuit Gal .

Obstructionis multiplicem causam agnoscunt omnes
tumores præter naturam , stercus induratum , flatum , mu-
colam , viscidamque pituitam , veneni potum , & demum
omnia , quæ attenuando , exsiccando , coarctando , opplendo
obstruunt . Est affectio grauissimos dolores inferens , ex
Paulo lib. 3. cap. 44. Aëtio , & aliis . Num autem hic , colico
dolore vehementior sit , agitat Altimarus lib. de medend.
morb. cap. 80. In voluulo nihil exit inferius , nec si acerrimo
vtaris clysteri , ex Gal. lib. 6. aph. 44. & lib. 7. com. 10. &
3. de caus. symp. 2. in med. In eo vomitus non adest semper ,
& si exitialis fuerit ileos , stercus quoque vomitur , vt loc.
cit. docebat Galenus .

Pars affecta , licet à Gal. constituatur , quòd sint tenuia
graciliave intestina , non autem crassa , vt ex superioribus
locis satis patere arbitror ; in crassis posse hanc affectio-
nem consistere , defendunt Petrus Salius loc. cit. Mercat.
lib. 3. de morb. intern. c. 16. Carrerius disp. 56. ad libros de locis
affectis , Mercurial. in com. histor. 23. ad libros epid. Hoc ita
esse confirmat historia Fernel. lib. 6. patholog. c. 9. nam in-
testina ex copia pituitæ obstructa , ileon , & omnimodam
fecum retentionem induxerunt : dissecto enim corpore
inuentum est colon ipsum , non intestina tenuia , hac ma-

teria oppletum , & obstructum : non est ergo negandum
in ileo posse , & tenuia , & crassa affici intestina , præci-
puèque colon . Hoc ipsum asseruit Gal. lib. 3. epid. sect. 2.
com. 9. in historia mulieris , quæ apud Tisamenum decum-
bebat , cui voluulus cum molestia excitatus est . Sic enim
ait Galen. Et cum sit periculosus omnis voluulus , qui in subli-
mibus intestinis consistunt , ius qui in crassis , sunt deteriores ,
vt qui contagio iecur afficiant , & lienem , & c. Licet Scholia-
stes Paschalij hunc locum interpretetur , ita vt Gal. de
crassiore parte intestini tenuis , quæ crasso intestino adhæ-
ret , sit intelligendus . Si verò hunc auctorem cum aliis
concordem facere intendas , dic Gal. intelligendum esse de
frequenti euentu , cum raro accidat , vt in crassis ileos
consistat , nam rara non tollunt veritatem problematum
Medicorum .

Ileos accidit ex omnibus causis , ex quibus accidit co-
lica , sicque oportet , vt reditio fiat cum causis suis , & ac-
cidentibus , & cura , curatione ad illud , quòd dictum est in ca-
pitulo colicæ , vt scitè monebat Auic. 16. 3. tract. 4. c. 29.
in initio . Cum verò hic affectus à flatuosa substantia con-
torquente intestinum , anfractus , & sinus vehementer
distendens habuerit ortum , meritò calidis persanandum
esse iudicauit . Inter quæ potissimum enumerat enema ,
emolliens feces induratas , flatu discutiens , & intestina
calefaciens , paratum ex oleo oliuarum (si enim domesticum
intelligo) in quo ruta , & aphronitrum prius ferebue-
runt .

Oleum mollificare humiditate sua pinguis , stercora
dura , ambigit nemo , quapropter Hip. lib. 3. de morb. n. 15.
emollientia pro hoc affectu curando parat ex malua , ca-
pitæ castrati , pitillini , & iuribus pinguibus . Deinde lenit
dolores sua miti substantia , & facultate anodyna . Illicò
enim in hoc affectu mitigare dolorem est opus , tantò ci-
tius , quantò colico est grauior & periculosior , nam inte-
stina gracilia & tenuia acrioris sunt sensus , & propinqua
partibus præcipuis , hepatis , lieni , fundo ventriculi , &
septo transuerso .

Cum ergo à crudo , crasso ve flatu ortum duxerit mor-
bus , in oleo decoxit rutam , & aphronitrum , quæ sunt
medicamenta discutiendis flatibus potentissima , vt sic ex
clystere factò , tunc flatu resoluenter , fecesque retentæ
expellerentur . Ruta enim , & præsertim si sit syluestris ,
ex Dioscorid. lib. 3. c. 48. vrit , exulcerat , vrinæ pellit , fla-
tus discutit , ex Gal. lib. 7. simpl. tit. de ruta , & lib. 8. eiusd. co-
dem tit. Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 598. Nam agrestis quarto
ordine excalfacit , domestica verò in tertio : quare crassos
digerit succos , lentos humores attenuat , & cum sit tenui
partium , flatu absument , cum digerat , & strenue exsiccat .
Cum igitur intruso spiritu flatu mouentur , & cruciatus
excitantur , tunc rutam præsumere , aut medicamentum
ex ea paratum , saluberrimum est consilium : nam suapte vi
excalfactoria , vasa relaxat , & sic inclusus spiritus facile
per patentiores angustias enadit . De ruta ad alios vsus ,
præcipueque ad peitem , aut lethalia venena vt mirabili-
lege Ruellium lib. 3. de natur. stirp. c. 28. & Dioscorid. in-
terpretes loc. cit. In eandem vtilitatem iniecit aphronitrum ,
quum ad nitri facultatem accedat , ex Galen. lib. 9. de simpl.
medic. facult. c. de nitro . Nam crassos , & lentos succos se-
cat , & extenuat : at nunquam deuorandum , nisi gratis vr-
geat necessitas , cum sit stomacho noxium , & nitro poten-
tius incidat , & valenter detergeat , ex Gal. in eodem lib. tit.
de aphronitro . Huius ergo enematis efficacia , æger , feces
per consueta loca , absumptis flatibus distendentibus , &
intestina contorquentibus , expellens , à periculoso morbo
curatus est : quem esse lethalem , dubitari haud potest , quo-
niam ab eo pauci enadunt : nam miserabiliter stercus
per os reddentes , citò occumbunt , vt Auic. 16. 3.
tract. 4. cap. 30. præsertim si sudor emanet foetidus , respi-
ratio adsit foetida , & ructus , crepituque foetidissimi ex-
cernantur .

Sed mirari licet , auctorem in morbo tam sauo non
consuluisse vehementiora auxilia , cum vehemēti malo
non possit nisi vehemens auxilium succurrere , monente Celso
lib. 2. c. 11. At cum huic succubisset affectus , potentiora
tentare opus non fuit : nam si per initia morbi etiam in
præsentia

presentia doloris viri, violentiora auxilia, corpore existente impuro administrata, confluentibus humoribus ad locum dolentem positum in parte decliui, geminatur dolor, & amplius inualefcit.

Observatio XVI.

Ad desperatum voluulum, optimum enema.

EX omnibus præfidiis ad hunc mortiferum morbum necessariis, nullum hoc est præstantius. Cum enim quinam ex pyrorum crudorum ingurgitatione multa, in voluulosum affectum incidisset, & obturatis intestinis fæces diu excernere non posset, immò fæcis vomitibus cruciaretur, & contumax morbus pluribus celebratis præfidiis non succumberet, ad hoc enema accessi cum utilitate summa. Cum enim flatus nebulosus, & crassus in intestinis pertinaciter esset impactus, exitumque ob sterora indurata non haberet, necesse prius fuit hæc emolliere iniectione clystere, cuius vi excrementa sicca, & retorrida excreuit. Deinde alterum curam iniiciendum, ad absumendos flatus potentissimum. Paratur ex aqua vitæ, vrina pueri impubis, generoso vino, vncia Balsami, in quibus prius decoquantur anisum, stercus capræ, semen feniculi, dauci cumini, & seseleos, cum vncis duabus olei rutacei, & drachma vna Castorei. Huius vi crepitus in magna copia excreuit, & à periculoso morbo immunis euasit.

Hippocrates inbet lib. 3. de morb. num. 15. de curatione voluuli, vt folle fabrili quo ignem accendimus, per imam ventrem intestina exsufflentur, vt impetu aëris intestina redeant ad pristinam naturam, & ipsa stercore obstructa aperiantur, vt sic subit locus emollientibus clystima. Hoc auxilium feliciter expertus est Amatus lib. 1. cent. ult. cui non multum fudit Petrus Salius loco cit. Attamen Trallianus admittit lib. 10. cap. de curatione colici doloris, ex duri stercoris obstructione: quod auxilium fœlicissimo experimento in desperato voluulo esse primum, appolito exemplo firmani lib. 2. de praxi medic. admiranda, obs. 35. Si à flatu crasso obturentur intestina, & fæces retineantur, vacuetur flatus enematis ingressum impediens, quare instrumentum clysteris habeat fistulam duplicem, vt vna via penetret liquor, altera flatus foras erumpat, vt mouit Paschalius lib. 1. de curand. morb. cap. 40.

Narrat Marianus Sanctus cap. de colico dolore, multos se vidisse, qui in ileo desperato, imminente morte, liberati sunt haustis argenti viui in aqua calida libris tribus, pondere enim suo intestinum expedit, & euoluit, & obstruentes fæces deorsum trudit: quod auxilium se etiam in colico dolore expertum fuisse refert, à quo desumpsit Paræus lib. 20. cap. 38.

In eundem vsum consulit Mercatus lib. 3. de morb. intern. cap. 16. in fin. limaturam chalybis deuorare in opiata formam redactam; nam difficile iudicat flatuosam substantiam grauitati chalybis posse resistere: quare hoc præstantissimum est præfidium, maximè si aliquod laborans possit efficere post chalybis potum, exercitium.

HIST. XCVIII. AVENZOARIS,
De iliaco dolore.Dolor iliacus à gelidæ potione subortus,
calidis medicamentis curatur.

ET recordor cum essem iuuenis, quod hæc ægritudo accidit cuidam rustico, qui post multum laborem in tempore calido biberat aquam frigidam in magna quantitate: quare deuenit ad hoc quod non poterat fæces eicere ab intestinis, & habebat dolorem tam fortem, quod vix poterat sustinere. Quare laboravi circa curam ipsius, & supplicavi à patre meo, vt mihi aperte dicere vellet curam istam, & ipse tunc aperuit librum, & ostendit verba Galeni, quæ iam superius memoravi-

mus, & legi in illo libro tandiu, donec cognoui illud quod supra dixi, & laboravi in cura illius, donec fuit liberatus, &c. Auenzoar lib. 2. Thezir, tract. 1. cap. 2.

PARAPHRASIS.

Intestina à pituita crassa & lenta, crasso flatu, fæcibus duris, inflammatione, & aliis obturari, ita vt animal stercus expellere non possit, veterum, & iuniorum scientissimi obseruarunt. Rasius lib. 9. continent. se vidisse enarrat mulierem paralyticam, cuius venter constipatus est per mensem vnum, quam historiam vt potè huic simillimam non appunximus. Scribit Niculus ferm. 5. cap. 37. tract. 8. se vidisse grauidam, quæ in primis mensibus, quadragesimi quinti diei spatio, nullum habuit beneficium ventris. Holerius in schol. cap. 40. lib. 1. de morb. internis, se in duobus obseruasse refert, fæces retineri, quoniam colon, qua parte vicinum est reni sinistro, collecta veluti cartilagine dura, in scirrhum obduruerat, ita vt cauitate ex tumore intercepta, nihil transcurreret. Simile exemplum vidit Beniuen. de abdit. 34. in religiosa, quæ ob intestinum callo obductum, non nisi cum doloribus, & ægriè stercus reddebat. Immo ex crasso humore, pituita lenta, caloribus vi magis ac magis crassescit, & obstruente interdum obturari intestina, vt nihil omnino fæcis in aluum delabi possit, appositis historiis Fernelius docuit lib. 6. patholog. cap. 8.

Debilitari interdum virtutem expultricem intestinorum à frigida intemperie, & hanc à frigida copioso potu intempestiuè concitari, hæc historia firmat Auenzoar. & Gal. prius asseruit lib. 3. de caus. sympt. cap. 2. (hunc enim librum huius auctoris pater patefecit, qui Medicus fuit, vt constat ex ipso lib. 1. Thezir, tract. 1. cap. 2.) maximè si ab exudantibus accipiatur, vt inquit Auic. 16. 3. tract. 4. cap. 29. qui plurimum iliaci doloris, esse ex complexione frigida inculcat, & proprie cum accidit vt stomachus sit calidus valdè, tunc enim obstruet intestinum, & oppilat ventositatem, & phlegma, & quandoque (inquit ipse) est potus aquæ frigida non secundum necessitatem eius, &c. nam, vt Galen. dicebat lib. 6. epid. sect. 5. com. 27. excretionem calore pronocantur. Si enim à frigidissimo ambiente, partibus quæ in fede sunt, frigescentibus, atque ideò contractis, indurantur fæces, & sequitur constrictoria intestinorum actio ab inferioribus partibus incipiens, qua sursum versus contenta expelluntur, vt cit. loc. scitè Magister edocuit: cor à frigidissimæ aquæ potu post validum exercitium, penetralia corporis calore nativo deferente, & ad extremas partes adacto, ob validam frigiditatem, emortua veluti, & resoluta expellente intestinorum facultate, idem symptoma non continget? si verum est inter iliaci doloris causas, sensum intestinorum obtusum esse numerandum, vt passim auctores affirmant: obtundi autem à frigiditate, testis locupletissimus Aëtius tetrah. 3. ferm. 1. cap. 28. nam à gelidæ potu intempestiuo, nativo igne valdè debilitato, & ad externas sedes expanso, flatus plurimi, nebulosi, & crassi excitantur, qui interna obturare queunt. Sic ex frigido potu, in calido post exercitia corpore, ileon fuisse sequutum vidit Iacchinus in quodam, qui diei spatio occubuit, lib. 9. ad Almanfor. cap. 56.

Cum enim à frigida causa ileus esset concitatus; per calida auxilia esse debellandum, res est manifesta. Quamobrem laboravi circa ipsius curam, calorifica applicando, quæ in eodem capite ipse proposuit, de quorum genere sunt cinnamomum, mastiche, eupatorium, glycyrrhiza, balsamum, ambarum, & cætera, ex quibus cum oleo antiquo nucum, & melle, parari possunt auxilia multiplici lege confecta, quæ intestina, hepârque à quo vis partium expultrix foueri solet roborare, & flatus dissoluere nata sunt: quibus secundum rationem celebratis æger superstes euasit.

At quæres, cur ab ileo hic sanus remansit, si hic affectus exitialis est, à quo vix quispiam liberari vnquam potuit, præsertim qui stercus euomere conspicitur, auctore Galeno lib. 6. de loc. affect. cap. 4. & lib. 6. aphorism. 44. Dic, hoc quidem verum esse de lethaliibus ileis, in quibus fæces per

per vomitum reiciuntur, & adest absoluta intestinorum obstructio, quam cum hic æger non pateretur, nil mirum si ex hoc periculoso morbo saluus remanserit; & maximè cum illè à causa externa ortum duxerit, quæ cum non inueniat apparatus morbosum in corpore; non ita lædit, ac si à causa interna scaturiat: nam tunc vehementiorem causam præsupponit. Dic secundò, lethale apud Galenum lib. 5. aph. com. 2. sumi aliquando pro morbo, qui admodum crebro, non tamen ex necessitate mortem inducit: quare ileos exitialis est morbus, licet interdum, raro tamen, ex eo homines saluari contingat.

Quæres secundò. Si iliacus morbus acutissimus est, ex Gal. lib. 3. epid. sect. 2. com. 6. & Theodoro Prisciano lib. 2. ad Timosh. cap. 9. quomodo tandiu durauit hic affectus, ita vt moram dederit. inquirendi consilium à patre suo, vt medicamenta præscriberet huic morbo accommodata. Dic. Duplicem esse voluulum, alterum legitimum & exquisitum, in quo adest omnimoda intestini obturatio, & sic totale impedimentum adest descensus excrementorum; & hic vel à stercoris indurati copia, vel tumore præter naturam oriri solet. Alterum spurium & nothum, in quo neque omnino via est interclusa, neque excrementorum descensus planè prohibetur; cuius causa est pituitosus succus, vel nebulosus flatus. Hic per similitudinem ileos appellandus, & diu perdurare potest, & ad plures dies protrahitur, vt loc. cit. Salius annotauit. Alius verò acutissimus est, ex inflammatione subortus, de quo intelligendus Gal. Et Celsus lib. 4. c. 13. non siluit, cum Paulo lib. 3. cap. 44.

Quæres tertio. Si iliacus dolor à gelidæ intempestiuo potu, debilitata, & veluti mortificata virtute expulsua ortum ducit, & calidis præfidiis curandus est, vt hoc loco firmat Auenzoar: cur strangulatus, & dolores ab eadem causa pronatos frigidis auxiliis curandos esse asseruerant Dioscorides, & Paulus? Est textus celebris apud Paulum lib. 5. c. ult. qui in hunc modum sonat. Aqua frigida subito ac cumulatim pota, vinumque meracius copiosum, dulce, præsertim à balneo, aut cursu, validisque exercitiis, strangulatus, & dolores concitat, in quibus sanguinis missio proxiuis adhibita, & inanitio imminens periculum dissoluit, &c. Hanc sententiam confirmat Dioscorides lib. 6. c. 33. ex versione Ruellij. Quare si subitus dolor à copiosa gelida subortus, calidis medicamentis tanquam contrariis curandus est, ineptè à Dioscoride sanguinis missio, quæ calidam substantiam, spiritum nempe & sanguinem exhauriens, refrigerat ex Galen. 10. meth. cap. 10. à Pauloque consulitur. Pro quo dolore curando Auic. 6. 4. tract. 1. sum. cap. ult. medicamen consulit Diacurcuma, & de moscho, quum à potu aquæ frigidæ in ieiunio, aut post balneum, aut coitum fuerit concitatus. Responde. Dolorem ex potu aquæ, aut vini copiosè hausti post exercitium, & labores, nullo alio promptius præfidio, quam venæ sectione curari, vt disertè idem protulit Auic. cit. loc. sum. 2. cap. 31. Sic enim inflammatio ab illo concitata sedatur, & interna viscera ex illius potu flagrantia, & excandescencia, vacuato sanguine nimis excalfacto attemperantur. Subitum verò dolorem, & incipientem, phlebotomia curandum esse docuere citati auctores, vt citissimè & sine cunctatione, ob præceptum periculum suffocationis, calor natui ruina & extinctio impediatur, vel imminens inflammationis ex nimio dolore contrahendæ noxa auertatur, & simul cum sanguine, qui in venis est, disertatur aquositas, & reuocetur flatus; ne incidat in principes partes, dolorique augendo occasionem præstat. Quo tempore, hoc est, in initio doloris iliaci, si vocaretur auctor, non dubito quòd vestigia Dioscoridis sequutus, ob vrgentem necessitatem reuulsionis causa venæ sectionem exequeretur: quam excernendam non consuluit, quoniam iam intemperies frigida erat facta, ratione cuius præfidia calefacientia erant ex vsu. Sic in initio palpitationis venæ sectionem tantoperè commendat Gal. lib. 5. de loc. affect. cap. 1. & vel in ea quæ fit ex aqua in pericardio contenta: quod præfidium in priapismo esse optimum, tanquam reuellens & euacuans, firmat ipse lib. 14. meth. cap. 7. quem affectum à flatu & debilitate calor natui generari, ibi-

dem Gal. inculcat. Et licet sanguinis missio imbecillitè calorem, & sic videatur nocere, maior utilitas minore noxa est redimenda; hæc enim potius eligenda est, quam mors, ex Galeno 12. meth. cap. 1.

Cum ergo auctor noster in principio vocatus non esset, quoniam æger erat rusticus, qui homines diutius citra auxilium dolores perferre solent, idcirco calida remedia applicuit, maximè cum facultas intestinorum expulsua ex frigida intemperie nimis iam esset labefactata; quo tempore omni ingenio calefacere, roborare intestina, fæcumque retentorum excretionem promouere oportet: his enim præ mora coërcitis, & caloribus vi indurescentibus, corpus grauescit, coctio ventriculi læditur, cerebrum tetro vapore concutitur, & sic immedicabiles contingunt huius partis, ventriculique affectus. Et cum intestina, nec pondus, nec acrimoniam (vt inquit Galen. lib. 3. de facult. naturalib. cap. 13.) tolerant excrementorum, hæc expellere quàm longissimè conantur: cumque inferior via obstructa sit, ad supra posita intestina, & ad ventriculum extrudunt, hincque stercoris vomitus, singultus, frigidus sudor, conuulsio, extremorum frigiditas, summus virium languor, morsque contingere solent, vt Auicenna 16. 3. tract. 4. cap. 30. de retentione fæcum asseruerat.

Quamobrem auxiliares manus mox adhibere oportet. Profunt calefacientia tam extrà, quam intus assumpta, inunctiones, balnea, emplastra, clysteres, fomenta quæ flatus carminandi, calefaciendi, roborandi intestina, vnâque mucosam pituitam vacuandi facultate prædita sint: quæ licet non tam citam utilitatem asserre possint, quoniam intestina paralyti veluti sunt affecta, tentanda tamen sunt, & vel in desperata salute omnia exequenda, præsertim prælagito mortis periculo, vt monebat Magister lib. 12. meth. cap. 3. Vnde extra olea apponenda sunt calidissima, similiaque, immò fortiora emplastra, quæ frequenter à Medicis pro curando colico dolore exerceri solent. Intus per os exhibentur vina generosa, aqua vitæ, decoctiones, conferuæ, antidota, theriaca, mithridatum, aquæ minerales, quæ ad tentandam excrementorum euacuationem non solum per os propinantur, sed per sedem infunduntur. Clysteres parantur ex vino, aqua vitæ, medicamentis carminantibus, quorum sylum multiplicem, capite de iliaco dolore auctores passim tradidere.

DVBIUM LVIII.

Num intempestiuus frigida potus nocere possit.

COMMENTARIUM.

Aquam frigidam. Num intempestiuus frigida potus nocere possit, meritò in dubium vertendum. Nam vita stat per calorem, & calidis naturis aquæ potus salubrior est, apud Hip. lib. 6. epidem. sect. 4. text. 15. cuiusque frigidissimæ, ex Auic. 2. 1. doct. 2. cap. 16. §. Aqua præterea temperata quantitatis frigida, sanis melior est aquis omnibus, quoniam appetitum excitat, & stomachum fortem facit, &c. Aquæ potum frigidum tempore sanitatis esse commodiorem, res est manifesta, & probat Ludou. Mercat. lib. 1. indicat. cap. 2.

At nos hanc sententiam libenter amplectimur, sed intempestiuum frigidæ potum vehementer damnamus, à quo immedicabiles, repentinusque morbos, immò & mortem fuisse subortam, auctores vnanimiter contestantur. Extat in primis elegans historia apud Hip. lib. 6. epid. sect. 8. text. 39. dum sic inquit. Abderis palestra custos, qui Sthenes vocabatur, multum luctatus cum alio fortiore, in caput cecidit: inde abiens aquam frigidam copiosè bibit, & tertio die mortuus est, &c. Cum enim caput fuisset collisum, & ad superas partes ob dolorem, & ad exterius ob validam luctam, sanguis & spiritus confluerent, internaque partes calore orbatas defererent, factum est, vt copiosa frigida ingesta, extincto veluti & emortuo nativo igne, mortem afferret inevitabilem, quidquid non læsum fuisse hunc hominem à potu aquæ frigidæ in com. assereret Vallesius;

ea enim non malè bibitur à recenti casu, quippe quæ tardat motum sanguinis, prohibetque fluxiones heri. Sed sinistra est interpretatio hæc, quam Gal. coarguit in com. §. Probabile est cum ex istu concussum esset cerebrum, magnam ei noxam esse ex aqua potu allatam: unde vigilia, & molestia sunt consecuta, & extreme partes frigore correpta sunt, &c. Nam ut Fuchsius notauit in com. etiã antea, ob casum in caput, cerebrum, aut saltem nerui læsi essent, tamen substantia ista aquæ frigidæ potione, multò maiorem, quàm fuerat antea, noxam efficit: cum enim calidis fouendum esset caput, hic potius frigidam adhibuit, & eam copiosè ingessit, quæ quantam cerebro, aut neruis afferat noxam, ostendit Hip. 5. aph. 18. Quæ verò post casum commodissimè bibitur, in parua quantitate propinari debet, ob dictam causam: si enim in magna ebibatur, distracto ad partem dolentem calore, superstitem in internis partibus ignem mortificat.

In hunc sensum dicebat Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 8. valdè nocere copiosæ aquæ frigidæ potum, præsertim ieiuno tempore, post exercitium, & balneum: adde coitum, iram, aut aliquod validum animi pathema, & corporis motum, cuius causa internus calor intima corporis penetrantia deserat; quo tempore affatim gelida epota ipsam vesiculam extinguit, & aliquando minuit, vnde hydrops, vel alius frigidus morbus oriri solet, vt Gal. lib. 5. de loc. affect. cap. 1. inculcat: & lib. de salubri diæta, com. 12. frigidam potionem post exercitationes valdè nocere refert, ni calida illicò superbibatur. Auic. part. 2. canticor. num. 31. non esse assumendam frigidam post fortem exercitationem asseruit; & retulit lib. de remouendis nocentis in regimine sanitatis, tract. 3. cap. 9. de nouimento aqua frigida in balneo: & cap. 15. sic ait. Potare in balneo rem aliquam frigidam, sicut aqua frigida, & cernuis, est timor osum valdè. Quoniam res frigida quando peruenit ad stomachum in balneo, in quo iam porositates sunt aperta, & meatus sunt relictati, & aperti, subito attrahitur ad hepar, & ad cor, quare infrigidantur ambo infrigidatione vehementi; aut debilitatur caliditas naturalis, & debilitantur omnia viscera, & disponuntur ad hydropisim, &c. & tract. eodem, cap. 27. potum aquæ supra coitum facere tremorem cordis, & debilitatem eius asseuerat.

Quid plura? nonne plurimis, iisque lethalibus affectionibus tentantur homines, quum potum frigidissimum intempestiuè hauriunt? immò purimos mortem subiisse apud fidissimos auctores scriptum inuenio. Narrat Lacuna in com. cap. 34. lib. 6. in Dioscorid. magnatem quendam in medio præ ludo, hausto frigidissimæ poculo, subito extinctum fuisse. Refert Scaliger exercit. 32. n. 2. in Cardan. meliorem è meridiana tritura sitibundum primo gelidæ haustu repentè occubuisse. Scribit Beniuenius lib. de abdit. c. 16. Antonium Parmensem iuuenem admodum robustum, cum sub sole feruentissimo pluribus diebus versaretur, ardentissima febre correptum, vrgente siti, frigidissima aqua ebibita intra paucas horas obiit: quam historiam commemorant etiam Nicol. serm. 7. tract. 4. cap. 35. Amat. 2. centur. 62. Mundel. dialog. 7. Ob quam causam affirmat Cels. lib. 1. cap. 3. gelida potionem ex itinere fatigatis esse inutilem, & ex labore sudantibus perniciosissimam.

Cum ergo ex gelida intempestiuè sumpta, lethalia symptomata, extincto veluti calore natiuo contigerint, quid faciendum in agone tanto, perbellè docuit Auic. lib. cit. de iis que accidunt in regimine sanitatis, tract. 3. c. 15. dum iis, antequam emoriatur internus ignis, vinum putum bibendum consulit, cum Diamoscho, Mithridatio, aut Diacurcuma permixtum, aut aromatis conditum; & cor, hepârque pannis calidis fouendum imperat: in quem vsu commodissimè super cor, & ventriculum cucurbitulæ imponendæ, vt ex toto corporis habitu sanguis, & spiritus ad has partes confluere queant: postea eas cardiacis medicamentis actu calidis roborare oportet, ne via vitalis flaccescat, aut pereat.

HIST. XCIX. ORIBASII, De Lumbricis.

Auriculæ muris succus, aduersus ascarides celebre auxilium.

Ad lumbricos, qui ascarides dicuntur, faciunt muria, vel centaurij decoctum, vel Absinthij, vel Lupinorum, vel Aloës, vel Cedria cum alicuius decocto. Mibi verò usu compertum est, Auriculæ muris succum triduo potui datum saepenumero quod opus erat, confecisse, datur sextarij quarta pars, &c. Oribasius lib. 1. Synopleos, cap. 19.

PARAPHRASIS.

Tres esse lumbricorum differentias, latos, teretes, atque ascarides, firmat Aristot. lib. 5. de natur. animal. cap. 19. approbarunt deinde Gal. 3. aph. com. 16. & lib. 4. c. 17. Paul. lib. 4. cap. 57. & cæteri Medicinæ Principes Græci id confirmant. Quomodo verò Hip. & Cellus lib. 4. cap. 17. duas solùm, & Auic. 16. 3. tract. 5. c. 2. quatuor constituerunt, explicant diligenter Manard. lib. 4. epist. 2. Gabucin. lib. de lumbric. cap. 2. Mercurial. lib. 3. de morb. pueror. cap. 7. quo loco iste auctor, pulchra docet ex antiquorum mente, & cur ascarides, de quorum vermium curatione hic disputamus, frequentius in iumentis, quàm in hominibus generentur.

Sunt ascarides bestiolæ quædam, tipulas Latini vocant, quæ in pueris ferè, & vbiçumque aqua se colligit terrena, subsidente concretionem oriuntur: fit enim vt principio fæx ipsa putrescens colorem candicantem trahat, mox nigricantem, postremò cruentum: talis quum fuerit, minutissima quædam, & rubra, specie algulæ prodeunt, quæ ad tempus hærentia suæ origini mouentur, deinde absoluntur: itaque feruntur per aquam tipulæ nuncupatæ, quarum loc. nuper. cit. meminit Aristoteles. His similes in ima sede, hoc est, in extremo longanone procreatos vsitato nomine ascarides nuncupamus, qui vehementem harum partium pruritus excitant, assiduam pariunt egerendi difficultatem, & intestina vellicant, non absimiles iis qui in casu, putridisque carnibus minutili conspiciuntur, & quales iumenta quum malè cibum concoquunt, excernunt: quarum prauam concoctionem fætor indicat excrementorum, Galeno auctore in com. cit. aph. Quapropter & eorundem indicia ex graueolentia excrementorum potissimum sumuntur: indicant enim hæc pranos assumptos cibos, ac eorundem corruptionem & frigiditatem, ex quibus species hæc lumbricorum generatur.

Licet autem ex præcitatæ auctoribus constet, inter omnes lumbricorum species minus periculosos esse ascarides, tum quia tenues & exigui sunt; tum quoniam generantur in loco à partibus principibus remotissimo, intestino inquam recto, crasso, minimè omnium sensus particeps & noxam sentiente; & cum alui egestionibus facillè excernuntur; & medicamenta statim ipsos attingunt: tamen horum non negligenda curatio est, nam vehementem pruritus inferentes, ad animæ quandoque defectionem ducunt, vt Paulus & Aërius confirmant: assiduè enim commoti, animal continuè stimulant & exercent; quare ab his vexati, præcordiorum ac do: si cruciatum perferunt. Qui si sint viui, mortuis sunt deteriores; quicquid hos esse illis periculosiores contendant Arabes: quam litem diremit doctissimus Mercurialis loc. cit. de morb. puer. cap. 9. & postea explicuit Ioan. Brau. in com. sent. 18. lib. 2. prognost. & de hac re nos lib. 2. de praxi medica admiranda, obseru. 40. plura Laconicè perstrinximus.

In ascaridum curatione, vnum solùm aduertat quæso, vt quoad potueris, medicamentis per sedem iniectis eos interficias; quare acri muria infusa, aut absinthij decocto admixto necandi sunt, vel centaurij decocto cum nitro, & melle. Infantes verò glandibus ex melle cum salis momento

PARAPHRASIS.

momento vacuari debent: & post excrementorum vacuationem, locussid est, longanone illinendus simplicibus medicamentis amaris, adstringentibus, acacia, rhois succo, alumine liquido; coacta enim ab adstringentibus affecta pars roboratur, aptitudinèque ad animalculorum generationem amittit, atque ascarides ipsos excludit. Demùm hæc omnia ab auctore proposita amara sunt, quæ per clysteres iniecta ipsos interficiunt. Amara autem lumbricos enecare, testatur Gal. 14. meth. ult. cap. Cur autem amara vermes interficiant, diximus supra in comment. Historia 66.

Ascaridum curationem validioribus egerè medicamentis, quàm vllum aliud lumbricorum genus, loc. supra cit. testatur Gal. & firmat Auic. 16. 3. tract. 5. cap. 4. §. Et medicina que interficiunt ascarides, fortiores sunt eis, que interficiunt longos; & illa que interficiunt ascarides, & rotundos, interficiunt etiam longos: & causa in hoc est, quod ascarides sunt remiores ab eis, que bibuntur, & sunt magis submersi in humiditatibus continentibus in eos, & quandoque sunt in cysti. Ex quoniam ipsi sunt generati à materia grossa, & grossiore, & spissiore, & propinquiore ad complexionem calidam, & magis simili ei quod est venenum: quare non patitur à suo simili, dum non superfluat, &c. Ex qua serie patere arbitror, cur ascarides potentioribus egeant medicamentis: nam sunt ex deteriori materia, fæculenta, & crassa, ac veneno proxima; & longè absunt ab ore, vel ventriculo, per quæ loca medicamenta ad lumbricos, vel necandos, vel educendos transferunt; & non nisi imbecillia ad eorum sedem perueniunt. Vt igitur commodè interimantur, validissimis medicamentis vtendum est.

Inter plurima, quæ ab omnibus auctoribus, præsertimque à Gabucino lib. de lumbric. cap. 23. Mercurial. lib. cit. cap. 10. Mercat. lib. 2. de puer. morb. c. 13. Altimaro lib. de curand. human. corp. malis, cap. 81. Iacchino, Massaria, Rondelet. Paræo, & aliis proponuntur auxilia, tam per os assumpta, quàm per aluum indita, alia censentur calida, alia frigida; quorum medicamentorum numerosam sylvam Principes in suis libris describere. Oribasius hoc loco, auriculæ muris succum triduo potui datum saepenumero vermes enecasse tradit. Huius succum esse frigidum, lumbricosque interficere, firmat Gabucinus lib. cit. cap. 22. Auricula muris duplex est, vtraque myosotis vocatur; quædam Alsine nuncupatur, & à muribus nomen inuenit, quod eorum auribus similia habet folia, humilior est, & brevioribus foliis constat; refrigerandi vim habet, ex Dioscoridis lib. 2. cap. 175. Alia verò muris auricula vocata, & quæ ab vna radice caules mittit rubentes, & concavos, de qua sequenti capite Dioscorides egit, & scolopendrio similis est; hanc ordine tertio resiccare prodidit Galenus lib. 4. de simpl. medicament. facult.

De prima specie loquutum fuisse auctorem, res est manifesta; quam etiam à tota substantia vermes interficere, mihi persuadere: sunt enim plurima quæ à proprietate lumbricos interimunt, vt affirmat Ioan. Michaël Paschal. lib. 1. de curand. morb. cap. 51. nam cum lumbricus sit pars in corpore addita, toto genere præter naturam, & sit auferenda; à medicamentis, quæ toto temperamento operantur; curari debet. Lumbrici enim cum sint animalia, habent sua venena, corallum, cornu ceruinum lumbricos terrestres, & similia, solo experimento cognita, vt doctè aduertit Pereda in com.

HISTORIA C. PAULI, De lumbricis.

A lumbricis quidam exesi, conuulsi interierunt.

Multi siquidem nulla lumbricorum cura habita, exesi ab ipsis sunt, & conuulsi interierunt, &c. Paulus lib. 4. cap. 53.

Lib. II.

Hanc historiam Auic. recenset; fortè ex Pauli mente; Sen. 16. 3. tract. 5. cap. 2. dum sic ait. Et iam retulerunt quidam, quod viderunt eos perforasse ventrem, & exiisse ex eo, & illud apud me maximum est, &c. Nec desunt qui Pauli dictum verissimum esse, manifestis exemplis confirmant. Narrat Hippocr. lib. 7. epidem. num. 56. Dinij puerulo circa umbilicum sauciato, exigua fistula relicta, per hanc exiisse aliquando lumbricum magnum. Scribit Tral. in epistol. ad Theod. de lumbr. sæpè obseruatum esse, lumbricos ob alimentum inopiam ita intestina lacerasse, vt per cutim ipsam egredi visi sint. Hoc experimentis approbant Paræus lib. 19. cap. 3. Forest. lib. 7. in schol. obseru. 35. Omnibon. lib. 4. cap. 15. art. med. infant. Conciliat. dif. 101. Nicol. serm. 5. tract. 8. cap. 54. Thom. à Veiga in comment. cap. 5. Galen. lib. 1. de loc. affect. Solenand. lib. 5. consil. 15. Baldun. Ronstus epist. 10. pag. 31. & nos, vermes, inguina & umbilicum perforasse, appositis exemplis firmauimus lib. 2. de praxi admiranda, obs. 39. & 40.

Mira sunt; quæ ab auctoribus de lumbricis proponuntur, indicia. Mirabilia quæ quotidie in hoc morbo visuntur symptomata, inaudita, & terroris plena. Vermes enim comitantur singultus, cordis morsus, vomitus, nausea, Ilicus dolor, intestinorum tormina, inappetentia, fames canina, cephalalgia, sopor, conuulsio, epilepsia, apoplexia, angina, febres incerto ordine repetentes, vigilia, inquietudo, tussis exigua cum siccitate irritans, insolitus clamor; ingens mæstitia, pulsuum inæqualitas, extremorum frigiditas, stridor dentium, impedimentum deglutendi; carniū extenuatio, syncope, animi defectus, oris fætor; ventris tumor, alia demùm horrenda symptomata apparent, quæ ægros miserimè torquent, & Medicos expertos sæpè fallere solent.

Obseruatio XVII.

Epilepsia ex vermibus orta, theriacâ curata.

Vocatus vt inueterem septennem puerum, qui ab anno Epilepsia sæua corripiebatur ex interuallis: cessante accessione, immani vlulatu ac gemitu vexabatur, cum maxillarum rubedine summas, vt non solum parentes, immò adstantes omnes ad commiserationem perduceret. Medici pro remouenda accessione remedia parant, & alia præscribunt extra paroxysmum, quæ ad morbum comitialem à sanguine melancholico ortum prodesse solent. De horum genere sunt venæ sectio, cucurbitulæ scarificatæ scapulis admotæ, hæmorrhoidum apertio hirudinum vi, purgatio frequens, cauterium in crure, quo occluso in nucha inustum, cucurbitulæ roborantes, tabellæ, & conseruæ; sicut & cardiaca, intus & extra applicata. His factis secundum artem, insultus tamen epilepticus inualuit, & fortius est exacerbatus. Cum autem omnia iam tentata essent, Theriacam, ad vermes necandos à veteribus laudatissimam propinos quæ licet in pueris cautè sit concedenda, quoniam illorum debiles vires superat, calorèque insitum exhaurit: tamen in moderata, scrupuli videlicet, quantitate exhibita, in eorum morbis mirè prodest. Hoc antidotum quinquies assumptum deprehensus est totius mali auctor, qui toties irrita pharmaca contemnens, ac Medicorum operam illudens, antea actam tragœdiam excitauerat: nam semel post horam ab assumpta theriaca, cum aqua cardui benedicti dissoluta, præniis torminibus diris, excreuit per sedem lumbricum rotundum, & ruberrimum, emortuum; quo expulso, qui suo tetro vapore cerebrum concutiens, sacrum morbum concitabat, æger nunquam amplius malum perferens.

Summè ergo attendere oportet, inquit Paulus, vt vermes, antequam ferina symptomata accerant, interficiamus. Si verò febris ex putrida in ventriculo collecta humilitate complicitur, amborum similiter conuenit habere.

habere rationem, eruntque auxilia simpliciora, maxime si inflammationem viscera patiantur. Vbi verò febres non sint vehementes, calida frigidis miscenda sunt. Cum ad integritatem ventum est, efficaciora quoque vsurpanda, vt lib. 4. c. 50. Paulus edocuit. Si verò lymphomatata admiranda vermibus per nates excreti audire cupis, lege quæ ex doctissimorum voto scripsit Alzarius à Cruce l. 3. cent. quæ sit. 3. 1.

HISTORIA CI. GALENI, De hepatis inflammatione.

Medicus Siculus pleuritide se affectum falso credens, iecoris vitio laborare à Galeno conuictus est.

Equidem cum primum Romam venissem magnificè admittentem. Etenim per viam mihi occurrens, opportunè (inquit) aduenisti, iungensque dextera dexteram, proximi sumus (inquit) laboranti, quem nuper vidi: itaque oro, vt vna mecum ad ipsum venias: est autem Siculus Medicus, quem non ita pridem mecum ambulante vidi. Itaque primo statim aditu obuiam nobis venit, quidam peluim è cubiculo offerens, continentem tenuem cruoris sanie, carniū nuper macerata, à ablutioni haud absimilem, euidentissimum affecti iecoris indicium: que vix dum inspecta, vna cum Glaucione ad Medicum ingressus sum. Apprehendi itaque manum in carpo (id est, brachiali) quò intelligerem, vtrum inflammatio, an sola imbecillitas esset in viscere. Quia verò (vt diximus) Medicus erat: nuper (inquit) à deiectione decubui: itaque perpende arterias, ob id quòd surrexeram, crebrius pulsare. Hac quidem ille dixit: ego autem deprehendi inflammationis indicium. Prospiciensque ad fenestram, hyssopum ex aqua malsa decoctum in olla consideravi: proindeque cogitavi Medicum se pleuriticum esse putare, dolore videlicet nothas costas infestante, qualis iecoris quoque inflammationibus aliquando accidere consuevit. Hunc itaque cum ipse se sentiret, essetque spiratio & parua, & crebra, atque exigua tussis infestaretur, pleuriticum se esse existimabat: quamobrem hyssopum cum aqua malsa preparauerat. Intelligens itaque ego, quòd fortuna mihi viam praberet, qua apud Glaucionem, clarum nomen adipisci possem, manum eius ad nothas in dextro laborantis latere costas detuli, indicatòque loco, dixi eum ibi dolere: quòd cum ipse fatetur, Glaucio ex solo arteriarum pulsu existimans me sedem affectus inuenisse, planè admirari me cepit. Verum, vt vehementius stupeperet, hæc quoque addidi: quemadmodum hoc in loco dolere te confessus es, ita velim fatearis etiam tussendi cupiditate vexari te, & ex longis intervallis tussim exiguam, aridam, & ex qua nihil expuis, te molestare: atque ita me dicente, incepit fortè fortuna, huiusmodi quadam tussis specie, qualem iam diximus, emittere. Quæ de re, tanta admiratione Glaucio commotus est, vt continere sese non valens, magna voce exclamando, in laudes meas prorumperet. Tum ego: ne putetis, inquam, sola hæc ex arte medica circa agrotos posse prasagiri: sunt enim alia quoque qua nunc dicere aggredior, quibus & laborans ipse testimonium feret. Itaque rursus incipiens dixi: Quum magnam irabis inspirationem, dolor ea parte quam notavi, vehementius te cruciat, sensisque in dextra precordiorum parte grauitatem. His auditis, ne infirmus quidem sese potuit continere, quominus præ vehementi admiratione vna cum Glaucione exclamaret. Itaque sentiens equidem arridentem mihi fortunam, de ingulo quoque, quòd videlicet ad inferiora trahi videretur, aliquid offerre volebam. At quia magnas inflammationes, quemadmodum & scirrhum id comitari solet, dicere non sum ausus, ne laudem quam antea de me excitaueram, fauciarem. Quumque animam induxissem, tunc me aliquid eloqui oportere, aspiciens laborantem, haud ita multo post, inquam, ingulum ad infernas partes derivahi senties, nisi fortasse, id iam antea tibi euenerit. At cum hoc quoque fatere, conuersis equidem oculis ad agrotantem mirificè attonitum, vna est addenda, inquam, prædictis diuinatio: etenim dicam, quam de morbo suo laborans ipse habueris suspicio-

A nem. Tum Glaucio nec de hac quidem diuinatione, desperare se aiebat: laborans autem incredibili hac pollicitatione in stuporem adductus, & acriter me intuens, quid essem dicturus, attenta mente expectabat. Igitur, dicente me, quòd infestantem morbum, pleuritidem esse putasset, ille ingenti cum admiratione huius quoque rei se testem exhibuit: id quòd etiam affirmabat ex adstantibus vnus, qui paulo antè latus eius ex oleo fouerat. Atque ex eo tempore Glaucio, tum de me, tum de vniuersa arte quam optimam concepit opinionem, quum antea nihil magni ab arte expectaret, utpotè qui nunquam cum consummatissimis in arte viris versari consuevisset, &c. Galenus lib. 5. de loc. affect. cap. 7.

PARAPHRASIS.

BCeleberrima est historia hæc, & Medici frequenter eam in praxi obseruant, qua docentur pleuritidem ab hepatis inflammatione distinguere. Cum enim dolor in dextro latere nothas costas, cum tussis exigua, arida, & ex longis intervallis exercet, alia signa sunt querenda, quibus pleuritidem ab hepatis inflammatione distinguere possimus. Vt verò affectum in primo statim intuitu cognosceret, obtulit quidam ex ministris videndam peluim, tenuem humoris sanie continentem, carniū nuper maceratarum ablutioni non absimilem, euidentissimum affecti iecoris indicium.

Per hanc verò non intelligas sanie ab vlcere, vel phlegmone putrescente effluentem, quo nomine ipsam, pus vocat, quòd à carne liquefcente, & in sanie degenerate emanat, vel à thoracis spatio tussiendo excernitur in suppuratis, vt ipse fatetur lib. 4. de compos. medic. per gener. cap. 2. & lib. 5. de loc. affect. c. 3. sed intellige serofam substantiam, ichorem, aut aquosam humiditatem, quæ in ferum versa est, & colorem album aquæ similem retinet; quia verò aliquantulum concocta est, sanguinis colorem aliqua ex parte habet; hæc ergo (sanguinem crudum, seu semicoctum verius dicas) ex albo, & rubro mixtum colorem habet. Hunc retinet aqua, qua nuper maceratas abluimus carnes: eas enim sanguine adhuc aspersas si ablueris, euadet color rubeus ad album inclinans, quem sanguineum ichorem, non sanie appellare licet.

Hoc signum infirmatæ coëctricis hepatis est certissimum, & tanquam infallibile signum, vocant Medici affectionem hepaticam, frigidiorum eius intemperiem arguens manifestè, sanguinem perfectè generare non potentis; ex qua imbecillitate sanguis crudus tenuis, & semicoctus fit aquosus, dilutus, & fluidus, vt nihil aliud repræsentet quam aquam, cui parum sanguinis addideris. Hos hepaticos nuncupamus, quibus iecur in proprio sanguificationis munere aberrat, & quibus hepatis sanguifica vis imbecillior facta, licet chylum trahat, & rudiorem illum sanguinem, quem à venis mesaræ accepit, conficiat, minimè tamen ad sanguinis perfectionem ducit, sed simile quiddam carniū efficit: quòd vitium ab intemperamento solum frigidum hepatis oriri, vnanimis scriptorum confirmavit opinio. Licet enim huius partis debilitas, à frigiditate, & à caliditate eundem innatum calorem dissipante proficisci possit, frigidam tamen intemperantiam per se, & immediatè esse causam impotentis sanguificæ facultatis est asserendum. Ex his manifestè constat, veram & legitimam hepaticam affectionem, nihil aliud esse, quam imbecillitatem actionis propriæ eiusdem iecoris, citra aliquod manifestum in viscere malum; cuius signum manifestissimum est, si aquosus sanguis excernatur, vt 3. de caus. sympt. 2. & 8. de compos. medic. sec. loc. cap. 7. Galenus affirmat.

Hoc ergo signo fretus Gal. statim ad agrotantem ingressus, nulla præuia interrogatione, manum carpo admouit, vt artis dignitatem stabiliret. Cum enim ipse non semel admoneret Medicos, vt diligenter ab ægris præterita, & præsentia inquirant, & necessariis interrogationibus non parcant, vt constat ex l. 6. epid. sect. 2. text. & com. 4. 3. & sect. 4. com. 9. & lib. de const. art. medic. cap. 17. in hoc Siculi Medici morbo, vt quam conceperat Glaucio de

de Galeno opinionem, magis confirmaret, & multam medicæ artis esse vim patefaceret, de singulis non interrogauit. Glaucio enim vera artis prognostica ad diuinationem potius pertinere opinabatur: patet ex Galeni contextu. Quoniam heri & Gorgias, & Appellas mihi nuntiauerunt, notiones, prasagiæque edidisse te, que ad diuinationem potius, quam ad medicinam pertinere videntur, cupio equidem periculum facere, non adeò vt tuam experiar doctrinam, quam vt sciam, num tanta sit in arte medica, tum cognoscendi, tum prasagiendi facultas.

Imbecillitatem adesse in viscere, ex nuper recitato signo Galenus cognoscens, pulsum attigit, vt certò sciret, num inflammatio etiam adesset; quem non ita durum & rigidum, qualis in pleuritide deprehenditur, cum inuenisset, non hunc affectum, sed hepatis inflammationem esse, qua Siculus vexabatur, verè cognouit. Neque difficilè tibi sit, potuisse viscus idem, vno atque eodem tempore, calido simul & frigido affectu laborare; inflammatio ex calida intemperie pronata, & frigiditate quam intemperies inferat: nam hepar refrigeratum, confluentibus calidis humoribus, inflammatione tentari potest; neque intemperies calida addita, præ-existentm frigidam emendabit, immò de nouo adueniens, præternaturalis cum sit, hepar iam ob frigidam intemperiem imbecille, amplius debilitabit. Deinde si in Siculo Medico fumarum partium adfuisse inflammationem, & in gibba imbecillitatem dicas, pronunciabis vera; cum illarum partium inflammatio per alia potius accidentia, quam per tactum inuestiganda sit, ex Galeno in eiusdem capituli initio, in quo historiam hanc descripsit; sed cum sine tactu medio Galenus inflammationem cognoscere tentaret, verè dicendum est, in simis inflammationem, & in gibba imbecillitatem adfuisse.

Neque negandum est, allata à Galeno inflammationis hepatis signa, cum pleuritidis incipientis & crudæ signis posse conuenire. At Galenus ex sanguine alui excrementis primum cognouit non adesse pleuritidem, deinde ex pulsu, qui non erat ferrinus, certiorum esse factum, verè affirmandum est: nihil enim apud eius doctrinam magis est decantatum, quam in pleuritide adesse pulsum ferrinum, & valdè durum. De cuius causis supra in com. hist. 6. 3. plura ex Galeni mente prædiximus.

Si verò quæras, cur Galenus huius morbi non proposuerit curationem? Dic ipsum à Glaucione solius cognoscendi causa fuisse accersitum: maximè quum locorum patientium libros non curationi, sed cognitioni destinauerit: sufficiebat enim solum rectam dignotionem patefacere, vt facillè quisque morbo cognito auxilia adapter: quæ ex ipsius penu facundissima deprompserunt postea Aëtius retrab. 3. ferm. 1. cap. 3. Trallian. lib. 8. cap. 1. Paul. lib. 3. cap. 46. Galenus summis laudibus extollentes, quòd hos affectus inter se, acri iudicio præditus, manifestissimis signis distinxerit.

Si verò secundò scisciteris, cur Galenus fortunæ aliquid tribuens, hanc sibi arripisse pronunciauerit, si huius nulla in arte medica est vis, vt probat peritissimus Rodericus à Castro lib. 2. de medic. politico, cap. 14. Respondeo. Galenum flocci, paruique facere fortunam, cuius opera sine artificio sunt, & rarò finem suum consequuntur, ex Galen. lib. 9. de placit. cap. 8. utpotè minimè tuta, ex ipso lib. de ven. sect. aduersus Erasistratum, cap. 7. Quare fortunam sequentes Empiricos condemnat, in lib. de theriac. ad Pison. cap. 11. nam illa temerè, & sine ordine operatur, ex Philolopho, lib. 2. magnor. moral. cap. 9. quoniam est obscura, & instabilis, 3. topic. cap. 2. Idcirco turpe homini esse affirmat, in orat. ad artes suasorias, cap. 2. in arte nobilissima, & circa subiectum nobilissimum versante, se manibus improbæ fortunæ committere; cum hæc sit cæca, vaga, inconstans, incerta, varia, volubilis. Quo pacto lumina cum ratione in mortales inuehitur Plin. lib. 2. natural. histor. qui huic quicquam attribuunt, cum ea rarò quicquam rectè operetur, ex Galen. lib. 17. de vsu part. cap. 1. in med. Nonne verissima sunt hæc, & Galeno maxime digna? Omitto plura, quæ Lib. II.

A de hoc argumento à Philosophis, Oratoribus, Poëtis, Historicis latissimè recitantur, quæ expendit latè, & doctè, variæ lectionis vir Lælius Bilicola tom. 2. horar. subsecinar. lib. 4. cap. 5. Si ergo hæc vera sunt, cur fortunæ, in his quæ ad artem pertinent, ex mente Galeni est adhibenda fides? Neque Galenus hoc vnquam contulit, sed tantum mouit Medicos, vt oblatas ab ea sibi opportunas & laudabiles occasiones prudenter arripiant, quòd se aliquando fecisse gloriatur. Id fallus est lib. de subfigurat. empiryc. cap. 2. cum dixit. Obrulisse fortunam, vt non incommoda tantum, sed commoda quoque, ex quibus ars confici potest, conspiciamus. Sibi ipsi in hac historia huius Medici, oblatam à fortuna laudis consequendæ occasionem, prædicatione & cognitione morbi media, prudenter Galenus est amplexus. Nactus itaque opportunam occasionem magni, admirabilisque nominis acquirendi, nihil prætermisit, quòd ad eam facere posset, omniæque sine ægrotantis interrogatione, palam enuntiare conatus est, quibus clarum nomen sibi compararet apud Glaucionem, qui Philosophus Platonicus fuit doctissimus, & Medicorum admirator summus: ob quam causam ipsius medicus adductus, præclaros illos de arte cautiuam ad Glaucionem libros duos Galenus edidit in lucem. Tu verò de hepatis inflammatione, pro pleuritica falsò curata, lege Beniuen. c. 75. de abdit. & Forest. lib. 19. obs. 3. Sanctior. Sanctorium lib. 1. de emittendis errorib. Medicor. cap. 24. qui plura in hoc vtili argumento eleganter disceptarunt.

HISTORIA CII. GALENI, De hepatis inflammatione.

Theagenes Cynicus inflammatione hepatis laborans, ab Attalo Medico, relaxantibus medicamentis interfectus.

Placet autem nunc in memoriam reuocare tibi egregiam eorum curationem, quam Theageni Philosopho Cynico adhibuerunt. Siquidem hanc norunt plurimi, propter viri famam, vt qui publicè disputare in Traiani circo quotidie sit solitus. Erat qui hominem curabat, vnus ex Sorani discipulis, nomine Attalus. Is imposuit quotidie iecinori cataplasma ex pane & melle, haud intelligens viscus hoc mediocriter adstringi debere, propterea quòd animalibus altricis facultatis principium sit, & venosum ab hoc oriatur genus. Ita igitur viscus curauit, sicut bubonas, meris scilicet & solis relaxantibus viens, cataplasma ex pane & melle imponens: ac prius oleo calente perfundens: tum sorbitione ex alica cibans. Visum autem est mihi seorsum Attalum monere, vt adstringens aliquid admitteret, nec nudis vteretur relaxantibus. Ac de visceris quidem natura nihil eram homini dicturus (id enim fuisset planè a se fabulam narrare: sed quòd me per suadurum homini arbitrabar, & cui omnes homines facillimè assentiri video, id tantum exposui; nempe longam experientiam Medicos docuisse, vt iecur mixta medicamentorum materia curarent. Si ergo, inquam, tibi videtur, misce aliquid de absinthij coma diligenter tunsæ cataplasmati: oleo verò, totius herbe aliquid, modicè id, quemadmodum alios cernis in illo incoquentes. Cataplasmati verò myrobalani picina, & irim, & iunci florem, aut narditidos herbe radicem, aut cyperi miscabis. Non inutile sit, & ex vino ea aliquando preparare, ac miscere interrim etiam de face ipsa: quinetiam aliquid adstringentium incoquere malorum, cuiusmodi cotonea sunt, & que vocantur struthia. Præterea qua Rome abundans vocata cestiana. Olenm verò (nam id quoque video miscere te) non quodlibet esto: sed vel Hispanum, vel Historicum, vel crudum, vel lentiscinum, vel myrteum, vel melinum, vel nardinum unguentum. Porrò aliam materiam plurimam esse dixi eorum, qua incoquere liceret, nam & lentisci tenera germina, & myrti, & rubi, & vitis, præsertim syluestris, à qua cenanthen vocatam decerpimus. Non alienum etiam sit, & Atticum hyssopum, tum cataplasmati, tum etiam ce-

ratis miscere. Nam & cerata quædam illi ex eiusmodi materia imponere post cataplasma suasi: & apponere illi tentabam vniuersam deinceps curacionem, quò scilicet etiam, quæ à Medicis epithemata vocantur, ex mixta materia componeret. Nam melius, inquam, est sublato cataplasmate aliquid super viscus esse. Attalus verò sermonem meum interpellans: Nisi multum, inquit, tibi tribuerem, nihil horum tolerassem: nam in quibus superiores Medici passi naufragia sunt, priusquam vera medicina inuenta à nostris esset, ea mihi veluti ignaro suades. Ceterum tres (inquit) aut quatuor dies sine me Theageni ex mea sententia prospicere, & sanum eum penitus conspicias. Sed quid, inquam, si cum subito pauci, & hi lenti apparuerint sudores, moriatur, recordaberisne quæ promiseris, ac de cetero sententiam mutabis? Atque Attalus post hæc abiit irridens, nec quidpiam propterea respondens, sic ut neque de alicuiquam me consulere permitteret: sed nec quod ex iis, quæ vrinæ cient, miscere aquæ paulo post oporteret, quòd scilicet iccinoris gibba essent afflicta. Nam sicut iccinoris cauum per aluum purgatur, cen paulò supra diximus, sic gibba eius per ea quæ modicè vrinæ mouent, cuius generis est apium. Procedente autem tempore, vbi phlegmone iam concoquitur; etiam valentioribus vi licet, affaro, & Celtica nardo, & phu quod vocant, & petroselino, & smyrnio, & Meo. Sicut etiam per ventrem vacuare, si cauum afficitur, cnico cibus admixtio, & vrtica, & mercuriali, & epithymo, & polypodio; omnibus præterea quæ modicè aluum deiciunt: magisque in remissionibus, tum his ipsis audacius quam antè utendum, tum verò quæ his sunt valentiora, partim in prissana incoctis, partim iunctis; ac in mollissimum puluerem redactis. Exhibenda verò hæc sunt, vel ex prissana, vel ex aqua: Ego namque etiam fiticula aliquid in prissana aliquando incoxi, & nigri veratri corticem. Etiam clystere vacuare eos conueniet, inter initia, vel sale, vel nitro, vel aphronitro aquæ mulsæ admixto, contentis: in remissione verò, potissimumque si quid scirrhum relictum è phlegmone est, etiam valentiora medicamenta miscentibus: quippe hyssopum eo casu aqua incoquimus, & origanum, & colycimbida, & minus centaurium. Opportunissima namque ad scirrhum sunt iecur, & lien; siquis ipsa neglexerit, vel glutinoso cibo usus fuerit, sicut Attalus, qui Theageni quotidie alicam exhibebat ac nihil offerebat, quod tum obstructiones eximat, tum detergeat. Verum quod contigit Theageni, vel potius Attalo, dici est tempus. Vt enim promiserat post tres dies daturum se hominem à iccinoris phlegmone liberatum, tum magis quam prius calente oleo viscus plurimum perfudit, tum cataplasmate frequentius est usus: hæc diligentia felicitatis sibi curacionem cessuram sperans: responditque percontantibus de Theageni gloriabundus, meliora. Ceterum contigit, prout ipse prædixeram, subito hominem mori. Et quod omnium maxime risu dignum fuit, ducebat Attalus secum ex iis, qui de hominis statu rogassent quosdam, quibus ostenderet adeo rectè eum se habere, ut iam esset lauandus, lætisque cum multis ingressus est domum, in qua iacebat: eum Theagenem mortuum quidam ex amicis, qui & Cynici quidem erant, & aliqui philosophi, lauare ex more pararent. Itaque etiam visque ad mortuum accedere, idque vna cum spectatorem ceterum Attalo contigit; vtpote cum nemo intus iugeret. Nam Theageni ne seruus erat, nec puer, nec mulier, sed cum eo soli amici philosophantes versabantur: qui iusta quidem mortuorum, citra tamen omnem luctum obibant. Atque hanc laudem Theophrastus asinus inter multos spectatores est consecutus, ostendens explicatum à phlegmone hominem, intra quatuor, (vt pollicitus est) dies, &c. Galenus lib. 13. meth. cap. 15.

PARAPHRASIS.

Secunda profectò, & utilis est historia hæc, nam præterquam quòd inflammati hepatis continet curacionem rectam, docet etiam Medicos doctos, quomodo cum indoctis se gerere debeant. Deinde philosophorum Cynicorum Romæ tunc videntium vitæ institutum, mores, & in eorum morte officia obseruata ostendit. Proponit etiam in propatulum veri amici dotes, & quo factois alium amicum errantem admonere debeat. De

his vltimis pauca quædam erant appungenda, ni illorum philosophorum vitam prius exactè delineassent Diogenes Laërtius lib. 1. de vita philosoph. cap. 1. Athænius lib. 3. cap. 34. Gal. in lib. de cuiusque animi peccator. notit. atque medela, cap. 3. quibus philosophis mos erat, in circis, in hora qua ludii, aut ipectacula non fiebant, publicè disputare. Romanos etiam Imperatores, circos ædificasse ingentes, sumptuosos, & admirandos, vt populus ludos commodè prospicere posset, testantur Athen. lib. 13. dipnosop. Cicer. lib. 3. Philip. Cornel. Tacitus lib. 14. annualium. Quomodo autem prisca corpora mortuorum lauant, & lugent, (hoc enim Galenus proponit in historia sine) tradit Cælius Rhodigin. lib. 17. l. 1. antiq. cap. 21. De veri verò amici dotibus, amicitia lege, partibus, vi, natura, pulchra scripserunt Langius; Dom. Mannus in Polyantha, tit. de amicitia: collegit etiam Stobæus ex multorum inente. Et vt non ssumè, sic eloquentissimè omnium de argumento hoc disseuit Stephanus Rodericus Castrensis vir excellenti ingenio & doctrina, Medicus, & Philolophus celeberrimus libris tribus de Philomelia elegantissimis.

Sed his relictis, ad historiae explanationem accedamus. Galenus in hac vtili historia, venæ sectionis pro hepatis inflammatione tam necessariae, ex Gal. 13. meth. 11. nullam fecit commemorationem, quoniam tractatum erat inflammationis principium, quo tempore reuulsionis, & vacationis causa conuenientissimum prælidium est. Cæterum hoc loco Galenus agit de topicis, ad contentos humores ablucandos necessariis.

Enarrat deinde historiam, dicens iecur ipsum adstringentia medicamenta ob id ex postulare, quoniam animalibus altricis facultatis principium est, & venosum ab eo oritur genus. Licet enim hoc inter Galenum, & Aristotelem sit controuersum, illius tamen partes esse tuendas & amplectendas, ab omnibus Medicis est receptum; qui contra Philolophum, iecur, primam esse sanguificationis officinam, venarumque principium acriter contendunt. Porro propria hepatis substantia mollis est, ideòque ab his quæ laxant, prorsus dissoluitur: iis si adstringentia misceantur, laxans vis retunditur, pars vnita conseruatur, coniuuentibus poris calor naturalis retinetur, nec exhalat, aut euanescit totus. Vt ergo hepatis calor conseruetur, eius substantia roboretur, spiritus non dissipentur, & sanguifica vis à propria ipsius hepatis substantia, & carne (est enim hæc sanguis velut coagulatus, ex Macrobio. 7. Saturnal. c. 4) celebrata, non flaccescat; omnibus medicamentis hepati imponendis adstringentia permiscere oportet, odora, & modicè calida; frigida enim viscerum calori nativo sunt infesta, hepatis substantiam scirrhum reddunt, & sanguinem spiritusque frigiditate & siccitate sua ab ea repellunt, & sic innatus hepatis calor imbecillitatur nimis. Modicè ergo adstringentia sunt ex Gal. 11. meth. 16. & odorata, ex ipso lib. 6. epid. sect. 6. com. 5. odorem enim à siccitate originem habere, res est prorsus manifesta, & in lib. 2. de anim. cap. 9. tradita ab Aristotele, quo loco odorem sicci esse, sicuti saporem humidum, ingenue professus est: immò odoris effectricem causam semper existere calidam, scribit Gal. lib. 4. simpl. 22. nam quæcumque odorata, eadem & calida sunt, cum vaporum copia è calore emanet.

In hunc sensum intelligendus est Galenus lib. cit. meth. 11. dum pro inflammato iecore requirit medicamenta tenuium partium: tum verò etiam amara sint, & adstringant: nam odoratum, quin amarum sit, reperire difficile arbitrantur Theoph. lib. 6. de caus. plantar. cap. 13. Plin. lib. 21. cap. 7. dicentes, odorato sapor rarè vlli non amarus: è contrario dulcia, rarè odora. Hoc ipsum experientia confirmat, nam rosa, agallochum, moschus, ambarum, zibetum, & alia huiusmodi odoratissima, amaritudinem non exiguam præ se ferunt: quicquid amarum, nunquam odoratum esse, scribit Gal. lib. 4. simpl. 22. quem textum mendosum esse, Alphonsus Lupeius confirmat, in annotatione huius loci. Amara ergo, adstringentia, odora, tenuibus partibus medicamina, hepati inflammato; relaxantibus mixta sunt ex vsu.

Cur

Cur ergo, si hæc ex veteris medicinae præceptis curatiuis sunt deprompta, impudentissimus Attalus sola relaxantia imponebat, ignoro prorsus. Nam oleum relaxare pinguis substantia sua, lib. 2. de simpl. medic. facult. lætè edocuit. Panem verò ipsum, ex triticea conflatum farina, similes habere facultates, firmat ipse lib. 2. ad Glauc. cap. 6. & alibi. Ab horum autem natura non distare mel, probat lib. 7. de comp. medic. sec. loc. cap. 2.

Nunc de medicamentis iecori opportunis, ab ipso Galeno in hoc loco descriptis, singulatim pauca quædam proferamus. A bsinthium primo loco proposuit: cuius comam cataplasmati miscet; herbæ verò totius aliquid in oleo modicè incoctum commendat. Non quodlibet absinthium præfert, sed Ponticum, odorem spirans suauem, & aromaticum, si cum cæteris conferas, quibus omnibus odor est fœdus. Si obicias, hoc calidum medicamen esse, ex Dioscorid. lib. 3. cap. 23. Gal. 6. simpl. c. prop. & sic in hepatis inflammatione, affectu sanè valdè calido, esse inutile. Dic, illius vsu à Galeno commendari, quom concoquitur phlegmone, caliditate iam valdè remissa, quæ si sit intenta, tunc refrigerantia profunt, ex Gal. 11. meth. 16. de quorum genere sunt rosaceum vnguentum, melinum, & lentiscinum: si verò febris fuerit exigua, calefacientibus vitetur, qualia sunt nardinum, & mastichinum.

Quare, ne mireris calida, & frigida secundum hanc considerationem proposuisse Gal. medicamenta, ad componenda hepatica cataplasmata, epichemata, cerata, vntiones. Nam myrobalani pisma, iunci flos, narditidis herbæ, & cyperi radix, vinum, eiusque fæx, nardinum vnguentum, hyssopumque Atticum, calida sunt medicamenta. Mala verò cotonea, & mala vocata Cestiana, oleum lentiscinum, melinum, myrreum, lentisci tenera germina, myrti rubi, & vitis syluestris refrigerare, cuiuslibet est notum. Ex his duo sunt, quæ explanatione indigere videntur, Myrobalani pisma, & OEnante. Per illos, non esse intelligendos, quibus purgatrix facultas inest, res est manifesta. Est ergo myrobalani, fructus arboris magnitudine auellanæ nucis, exterforiam facultatem habens cum adstrictione aliqua, auctore Aëtio retrab. 1. ferm. 1. cap. propria. Huius cortex odoris gratia premebatur, vt inquit Theoph. lib. 4. de histor. plantar. cap. prop. Glande ipsa mollira, extrahi succum, (balanium oleum dicunt Græci) Dioscorides lib. 1. cap. 35. confirmauit. Oleo expresso, quod remanet terreum & crassum; amarum est, & vim habet incidentem, abstergentem, adstringentemque. Cætera de glande vnguentaria, ex veterum mente lege si placet apud Marcel. Virgil. in comment. cap. 154. lib. 4. Dioscorid. Hanc Græci myrobalanum, siue balanum myrepficam appellant. Huius oleum vocat de Ben. Auicem. lib. 2. tract. 2. cap. 32. quod adstringit, abstergit, incidit. Hoc extrusso, assatòque fructu isto, affusa rosacea parari docet Mesuè tract. de oleis, tit. de oleo balanino. De cuius vi, & electione, vide Ruel. lib. 1. de histor. plant. cap. 56. At OEnanthen à vite syluestri productam, refrigerare & adstringere, docet manifestè Dioscorid. lib. 3. cap. 118. cuius gratia in hepatis inflammatione tantoperè hoc medicamentum commendauit. Huius duplicem facit speciem Dioscorid. lib. cit. cap. 2. vna, quarum est vna maturefcens, paruis constans acinis, nigra, & adstringens: altera est vna pariter maturefcens, flore tenuis, cenanthe nominata. De hac loquutum fuisse Galenum patet, quoniam germina iussit accipienda.

Prosequamur cætera. Cur Gal. hepatis partem gibbam per vrinam, cauum per aluum expurgandam esse docuerit; quod etiam consuluit faciendum Paul. lib. 5. cap. 49. cæterique Principes contestantur, ea est ratio. Cum enim gibba pars, venis plurimis, iisque paruis abundet, ex Gal. 4. de vsu part. 13. & in his sanguis in hepatis substantia genitus retineatur, & elaboretur, euenit, vt impacti in hac parte excrementitij humores per vrinam vacuentur. Cum verò in visceris caua parte, vel propè ipsam constituta sit vesica fellea, hinc fit, vt hepatis pars hæc per aluum expurgetur: argumentum est, quod obstructis his poris bilem flauam attrahentibus, regurgitet illa ad corporis superficiem, & non possit ad intestina permeare.

Lib. II.

Cauum autem inflammatum euacuari per aluum infit, cnico cibus admixto; purgantia enim cum alimento, permiscere docuit Gal. lib. 6. epid. sect. 5. com. 29. edoctus ab Hip. in lib. de alimento, n. 4. dicens. In alimento medicamentum optimum, explicat Vallesius eruditè in com. Nam, vt doctè in huius loci interpretationem aduertit Theodorus Zvingerus, pharmacum alimentosum, vel alimentum quod pharmaci vim habet iunctam, vel id habet, à natura sua, vt brassica, lens, serum lactis, vel ab arte, vt quando lacti Ellebori radices incoxit Melampus, & nos quotidie in pituitana, vt hic fecit Gal. vel iure auis expurgantia infundimus. Quomòdocunque ergo fit, in nutrimento medicina optima: sic enim iam suauius & auidius amplexatur natura, & sic attracta, & in remotissimas partes penitissimè sese insinuans eius vis, peccantem humorem feliciter & facilius attrahere potest. Si verò Hip. in eodem libro dicit, In alimento medicina malum, intellige, præsertim cacochymia: nam eam auget, ex Hip. 2. aph. 10. & lib. 7. aph. 67. de qua re lege Donatum Sanctorum lib. 3. epist. 4.

Enim verò licet Galenus hoc in loco plurima numeret medicamenta, quæ pituitosum, vel melancholicum humorem vacuare nata sunt, vt vrticam, mercurialem, epithimum, siliculam, & veratrum; & hepatis inflammatio à bilioso sanguine, nequaquam à pituita, aut humore atro ortum ducat, vt millies pronunciauit Galenus; tamen ipse docuit verissima, & rectè medendi methodo consona valdè. Nam sanguis biliosus duas habet partes, subtiliorem vnâ, crassiorem alteram: illa faciliè absumitur à natura, & insensibiliter localium medicamentorum vi in ichores conuersa, resudat & exhalat: hæc à retorrido hepatis calore terrestrior facta, ad atri humoris naturam vergens, fortibus medicamentis est expurganda. Hæc in mollissimum puluerem redacta voluit pituitanæ, vel aquæ admisceri, vt facilius & celerius à calore naturali ad actum deduci possent.

Ad partem sanguinis tenuiorem absumendam, & vacuandam, laudat clysteres ex aqua mulsæ, sale, nitro, &c. In remissionibus verò, potissimumque si quid scirrhum relictum à phlegmone est, valentiora imponit medicamenta, qualia sunt hyssopum aquæ incoctum, origanum, colocynth, & centaurium minus: cum iam inflammatio est remissa.

Relinqui aliquid ex phlegmone scirrhum, & durum, quonia n igneus hepatis inflammati calor subtiliores partes abluens, reliquas exsiccat, & duriores facit, Gal. hoc in lib. cap. 16. auctor est, maxime cum iecur lutosum quidpiam contineat, natura sua sit molle, & cuius pars gibba, multis & angustissimis venis sit referta, & obstructioibus multis obnoxia. Et hæc est potissima causa, cur ad scirrhum hæc duo naturalia membra sint paratissima: nam lien terrestri, & fæculento nutritur humore; hæc pars cum rara sit, lento, crasso, limosoque succo faciliè infarciri solet.

Minus aduertit monita, & documenta Galeni Attalus, contumax & cernicofus ex illius reprehensione factus, qui cum promitteret post tres dies, daturum se hominem à phlegmone liberum, tum magis calente oleo quam prius, viscus perfundeat, magisque alicam exhibeat: cum illo plus relaxando partem, imbecillitaret; & hac ampliores obstructiones faceret, cum hæc glutinosum, crassum, lentumque præbeat succum, ex Galen. lib. 1. de alim. facult. 6. & lib. 3. eiusd. cap. 15. & 2. aph. 18. & lib. de attenuant. vit. rat. 16. & alibi sæpè: & contraria sit morbo, qui attenuantia, abstergentia, & laxantia præsidia desiderat. Quid autem sit ipsa, in histor. 92. huius libri explicauimus.

Vltimò dicamus, qua nixus ratione Gal. terminum illum statuerit Theageni, cum paucis & lentis sudoribus moriendi, quem Attalus sanitati eiusdem præfixerat certum, maxime cum esset acuto morbo detentus, cuius prænuntiationes esse incertas prædixit Hippocr. lib. 1. aph. 19. Faciliè verò intelliges Galenum potuisse prælagire veram. Nam si hepatis inflammationem sequitur animi defectus, 1. ad Glauc. 14. hic verò, huiusmodi sudores facit, vt cuiuslibet patet, fit vt suborto animi defectu ob nimiam

Hh 3 faculte

facilitatem debilitatem, pauci emanarent sudores, quia insensibilis resolutio maior fuit; lenti, quoniam hæc est hepatis substantia. Hos ergo esse mortis prænuntios, Galenus confirmat *lib. 7. meth. c. 12. & lib. 3. de caus. sympt. c. 2.*

HISTOR. CIV. GALENI, De hepatis inflammatione.

Topica in vitis iecoris imponenda, roborantia esse oportet.

ERat enim is qui agrotabat, Medicus quem iam lucernis accensis inuisissimus. Ergo cum inclinam notabiliter febrem inuenissem, utendum occasione quam primum censui, eò certe magis, quod suspectam horam que gallicinio futura erat, alterius accessionis initium allaturâ verebamur. Incoxi in oleo quidem absinthium: in aqua verò malum cotoneum. Dum autem hæc coquebantur, myrobalani pismas, & ireos radice, que intus inuenera, contudi, cribratique: dein olei, & aque que parauerâ, portionem in lebetem immisi: ac ubi modicè coxeram, myrobalani, & irim vnâ cum exigua cera inieci. Coquimus autem cotoneum non in aqua modo, verù etiâ persèpè in austero vino. Ac omnibus eiusmodi cataplasmatibus, de ipsa quoque cotonei carne interdum admiscemus, &c. Galenus *lib. 11. meth. cap. 16.*

PARAPHRASIS.

DE topicis inflammato iecori apponendis, agit hoc in loco Galenus, quæ vel solam obtineant adstringendi facultatem, vel amaritudinem, est necesse: & si ambas fortiantur qualitates, hæc maximè deligenda sunt: si hæc non adsint, amara adstringentibus mixta summopere profunt. His ergo ex Galeni præscripto hic in hunc modum vteris, nimirum si phlegmone in initio sit, & fluxio copiosior, vim adstringentem adaugere oportet: vbi verò totum corpus purum est, nec membrum ipsum imbecillum, & parùm fluit, tunc minimum adstringentium, copiosis relaxantibus permiscendum, mixtis cum amaribus & actibus medicamentis. Humorem enim in initio inflammationis ad partem inflamatam confluentem, repellere debemus: hoc opus adstringentia commodè perficiunt; horum namque ope pars roboratur, & humor ad interiores sedes fluens, fluxus, & fluxurus exprimitur. Cum enim horum vi pars vegetior fiat, humorem non recipit; nam ad debilem partem solum fluunt, qui per corpus vagantur humores. Deinde pars ignea, & inflammata, frigiditate adstringentium recreata, cum magis attemperetur, non ita fluxurum attrahit humorem; quæ enim morbosum continent calorem, potentiùs attrahunt, cum calor vna sit ex præcipuis causis attractionis, ex Gal. *lib. 5. de simpl. medic. facult. 16. & lib. 2. de dif. feb. cap. ult. & lib. 13. meth. c. 3. & 3. de facult. 15. & lib. 6. de vsu part. c. 15. & alibi.*

Frigiditate denique & siccitate adstringentium fluxus vacuatur humor: quoniam vacuatur quod impletum est, non solum medicamentis iis que digerunt, sed iis que adstringunt, & refrigerant, vt perbellè monebat Magister *lib. 13. meth. cap. 6.* magisque profectò ad incipientes phlegmonas, frigidis adstringentibusque, quàm iis quæ digerunt, est utendum: sicut enim manus spongiam aqua plenam, compressione quadam exprimit aquam; sic adstringentia siccitate, & frigiditate comprimunt, & humorem ad interiores partes compellunt, dummodò corpus plenum non sit, ex Gal. *in art. medic. c. 95.* Explicant luculentissimè Vallèriol. *lib. 1. enarrat. c. 5.* Ludouic. Mercat. *lib. 2. indicat. cap. 4.*

In iecore ergo inflammato si relaxantia adhibeas, partem debilitas, fluxionem accersis, præsertim si corpus est impurum, iuxta Galen. normam latam *lib. 11. meth. cap. 16.* quoniam calfacere præcordia cataplasmatibus, & perfusionibus, non est perpetuò tutum, nisi ubi corpus purum est: ceteris omnibus extrema est perniciosa. Quo pacto cum ad inflamma-

tas particulas, caloris & doloris ratione attrahentes, ex vniuerso corpore confluant succi, hæc roborandæ sunt adstringentium vi, ne recipiant. Quare *cit. cap. art. medic. prius à parte repellendum, mox dispergendum esse,* monuit Galen. quem locum interpretantur Thom. à Veiga, & Argenterius eloquenter: *nam si calefacientibus resoluere tentemus, plus vi caloris ad partem attrahemus, quàm digeremus.*

Hepate ergo affecto adstringentia imponenda; nam hæc præterquam quòd humores reddunt quietos & minus mobiles, quia frigiditate & siccitate eos cogunt & incrassant, & sic resolutioni parant aptiores, quo titulo Galen. *lib. 2. de compos. medic. per gener. cap. 9.* cephalicis medicamentis ea immiscet: etiam (vt in superioris historię explicatione prædiximus) roborant facultatem. Num autem expultricem, an retentricem vigorent: Respondet Thom. à Veiga *in comment. cit. cap. Galen. verbo, etiam si,* à quo desumpsit Mercat. *loc. cit.* Quòd adstringentia, quia contrahunt meatus, non secus quàm vis expultrix facit, intrò pellunt, & fluxum à membro proritant: ceterum id est pro varia partibus, & medicamenti appliciti ratione. Nam si inanito membro accedant, roboratur retentrix, & fluxiones cessant: si verò pleno, ob vasorum, aut cavitatum contractum, expultrix operatur; qua de causa adstringentia vltimò ingesta aluum mouent. Sic si toti ex æquo membro medicamenti vis accedit, sequitur retentio: si parte extima, non interna, expulsio promouetur. Cumque in inflammatione accedat parti plena, eisdemque non vniuersa, sed multo potentius in extimam, quàm in intimam, imprimat, fit vt inflammatum locum adhibita adstringentia non coercant, sed exprimant: præsertim cum hæc siccis, & crassis partibus consent, viscosa sint ac tenacia, ex Galen. *lib. 7. de compos. med. sec. loc. cap. 4.* sicque densent meatus, adstringant, contrahant, viciant ac contineant partium sibi inuicem coherentium substantiam, ex Gal. *lib. 4. eiusd. cap. 5.* qua facultate cum sint prædita, noxios humores à se depellunt. In hunc sensum dicebat Mesuè *in canonib. vniuersalib. theoremat. 1.* adstringentia cogere, densare, repellere, diuisa glutinare, ac roborare.

Hoc Galenus historia hac, aduersus plurimos sui temporis Medicos probare contendit, qui nulla de facultatibus partium habita ratione, ipsis medicamenta adhibere solent: plurimum enim interest huic, vel illi membro adstringentia imponere: nam nec colo laborante, nec reliquorum intestinorum quouis, nec musculis qui in præcordiis habentur, aut ipso peritoneo, miscenda adstringentia sunt: sed nec cum vesica male habet, vterisue. Porro renes, & pectus in media prædictorum conditione sunt: quantum scilicet à ventriculi, iecinorisque solitudine absunt, tantum reliquorum supergressa: siquidem in ventriculo, ac iecinore ex solui robur est perniciosissimum: in illis minimè est periculosum, vt in cap. in quo proponitur hæc historia, disertissimè admonuit Galenus.

Ob hanc causam si superuacua fuerint vacuata, iecinore affecto, relaxantibus semper mediocriter adstringentia miscere oportet: nam ex hac præcipua particula, accedit animalis partibus maximum incommodum, siue non probè concoctum alimentum sit, siue non ritè in sanguinem conuersum. Sic inflammatione hepatis Medicum detentum cum inuiseret, in cuius medela vniuersale auxilium, vt par est, esset celebratum: de imponendis topicis solum fuit sollicitus; quippe hæc roborant, fluentes & fluxuros ad partem humores repellunt, & fluxum impactumque digerunt. Ea sunt absinthium, quod miram habet adstringendi vim, & amaritudinis ratione manifestam habet calefaciendi potestatem, natiuâque sorte affecto iecori opitulatur, ex Gal. *lib. 13. meth. cap. 16.* Hoc sit Ponticum, nam reliquis est præstantius, nec ita calidum, & amplius roborat: cuius loco Romanum eligendum, quod bis coquendum, vt amaritudinem deponat; aut cum ipsis permiscenda, quæ dimidium eius pondus adæquent. Nam aliud quod à multis vocatur Seriphium, ab aliis marinum, vel Santonicum, quia in Santonia natum, non est in vsu, quoniam stomacho inimicum, ex Gal. *lib. 6. simpl. cap. 1. & Dioscorid. lib. 3. cap. 25.*

Ponticum

Ponticum verò est cardiacum, ex Auer. *lib. 5. collect. cap. 40.* & gratum, si quod alterum medicamen, & in corroborandis nostri corporis partibus excellens valde, non propter amarorem (nam amara visceribus sunt infesta, ex Auic. *lib. 2. tract. 1. cap. 3.*) sed propter adstrictionem. Patet apertè, nam succus, à quo terrea partes, in quibus adstrictoria vis sita est, separatae sunt, hac facultate destituitur, amaritudinem quasi solam obtinens ventriculo aduersam, vt eleganter protulit Manardus *lib. 19. epist. 2.* Porro non aliam ob causam Gal. *hoc in loco,* tantoperè in iecinoris, & ventriculi phlegmone hoc medicamentum, inter cætera vulgaria laudat, nisi quia in Pontico adstringendi facultas non parua est: in reliquis verò omnibus amara quidem qualitas est vehementissima, adstrictio verò aut planè obsecura, aut prorsus nulla sentitur. Ergo non propter amaritudinem, sed ob adstrictionem, absinthium ventriculo visceribusque gratum, beneuolumque existit. Si verò Mesuè *in canonib. vniuersal. theorem. 2.* amara stomachum firmare assenerat, eum non absolute intelligas, sed tunc solum, quando vnâ cum amaritudine adstringendi vim coniunctam fortiantur.

Quapropter cum inclinam febrem inuenisset Gal. & medicamenta, ob noctis incommoditatem, ab officina fortè deferri non possent, ne occasio (quæ præceps esse solet, ex Hip. *lib. 1. aph. 1.*) præteriret, hæc ad manum intra domum inuenta apposuit; maximè cum suspecta hora accessionis in gallicinio speraretur, hoc est, ea parte noctis in qua galli cantant, quæ est quarta cætrensis vigilia, apud Apul. *lib. 8. de astuo aureo. §. Noctis gallicinio venit quidam inuenis proxima ciuitate, &c.*

Frixum autem apposuit in oleo, non simplici, sed aut Hispano, aut ex frondibus oleæ parato, aut crudo, seu omphacino dicto, quod roborandi vires habet, *12. meth. 3. incoxitque cotoneum in aqua, ex qua, & oleo, facta decoctione, iniecitque pulueribus recrementi myrobalani, & radicis ireos, quæ adstringentem vim habent, adiecta cera parauit vnguentum, ad dictos vsus admirabile.* Non dissimilis facultatis est in roborando hepate cotoneum, & quæcunque ex eo parari solent auxilia, & maximè in vino austero immeritum: cum enim cydonium adstringat, & roborat, ex Dioscor. *lib. 1. cap. 136.* & Gal. *lib. 2. alim. cap. 23.* si in vino styptico (austerum vocant Arabes, vt patet ex Auic. *2. canon. tract. 1. cap. 3.* Auer. *5. collect. 27.* Serap. *cap. prop.*) coquatur, præstantius erit. Hoc autem est natura sua austerum & adstringens, quod ventriculo robur addit, ex Gal. *lib. 12. meth. cap. 4. & lib. de bonit. & vit. succor. cap. 11.* quo pacto hoc vinum omnibus excretionibus opitulatur valde, ex Galen. *cap. nuper cit. & lib. 3. acut. com. 7.* explicat Christoph. à Vega *lib. 2. art. medic. sect. 3. cap. 2.* Hoc non nisi ad sistendam aluum vti licet; neque enim alimento deducendo confert, nec gignendo sanguini, nec succi bonitati, nec sudoribus promouendis, nec subducenda aluo est ex vsu, sed solum vt medicamentum partes firmat, ac fluxiones sistit, vt *cit. loc.* docuit Gal. Aliud sit austerum ex arte, iniectis, & coctis in vino medicamentis austeris, vt rosas, cotoneis, fructibus arbuti, ilicis, fagi, corni, syluestris pruni, balaustis, &c. quæ omnia astringunt, & roborandi vires obtinent.

Quòd si ex postules, cur amara & calida medicamenta præsentem inflammationem imponat? Dic, quòd hæc humorem impactum, fixumque, declinante præsertim inflammatione resoluunt, vnâque visceri robur, ac firmitudinem inducunt. Quòd si secundò perconteris, quam accessionem in hepatis inflammatione, à qua febris continua, ac minimè per exacerbationes repetens, sed inseparabilis oritur, expectabat? Responde hoc verum esse in principio, non verò in declinatione morbi, quando sanguis per putredinem iam abiit in cacochymiam, & pars sanguinis putrescentis tenuis conuersa est in bilem, crassa verò in melancholiam; quo tempore febris assumit formam circuitus tertianarij, & quodammodo biliosa est, ex Gal. *2. feb. 9. & lib. 2. cris. cap. 12.* & ob hanc causam phrenitis, & pleuritis per circuitus aliquando repetere solent, ex Gal. *lib. 1. aph. com. 12. versus med.* Quare abs re non est, posse præsentem inflammationem hepatis accessionem concitari,

quæ licet ab humore actu faciente inflammationem ortum non ducat, ab illo tamen qui in genere venoso consistit, oriri consuevit. Tu verò de roborantibus applicandis in hepatis inflammatione, lege Planerum *lib. 2. meth. n. com. cap. 39. art. medic. Gal.*

HISTORIA CIV. RHASIS, De hepatis inflammatione.

Hepatis inflammatio pro colico dolore habita, copiosa phlebotomia, & refrigerantibus exhibitis curata.

EHaleb Tabri passus est morbum calidum hepatis ex labore, & dedi ei in potu ptissanam, & similia, vsque quòd facta fuit extinctio, & superuenit ei dolor hypochondriorum, & inguinum, ex quo sustinuit magnum laborem, & nocuentum: & plures Medici opinati sunt, quòd esset colica, & præceperunt ei exhibere electuaria calida, quia putauerunt ptissanam ei nocuisse. Et tunc tetigi loca dolentia, & inueni ipsa calida, & dura: & quæsi ab eo si sentiret aliquam repercussionem, & dixit satis magnam: & certificatus sum illa hora, quòd in latere erat apostema calidum, & phlebotomani ipsum de basilica sub asselari, & subtraxi ferè ducentas drachmas vna vice, & dedi ei in potu aquam vna vulpina, & endiniam, cum pulpa castæ fistula per aliquot dies, & liberatus est, &c. Rhasis libro de mirabilibus curis, in medicinalibus libris repertis.

PARAPHRASIS.

Licet laboris multiplex sit apud Gal. significatum, vt lex eius sacundissima doctrina firmat Vallèriol. *lib. 2. enarrat. 10.* tamen hoc loco laborem pro exercitatione esse intelligendum, res est manifesta, apud Gal. *lib. 6. epid. sect. 5. com. 10.* & interpretatur Vallèsius & Fuchsius *in com. verborum Hip.* dum dicit, labor articulis, &c. confirmatque Auic. *1. part. cantic. tract. 1. text. 143. §. Exercitium immoderatum dicitur labor, &c.* certum enim est, corpus præ vehementi exercitatione laborare. Ex hoc enim motu valido, calidos, inflammatoriosque viscerum affectus oboriri concedunt omnes: nam ille non solum sanguinem commouet ac spiritum, hæcque substantias suapte natura calidissimas tenuat, acuit, incendit, sed in partes internas penitissimè distribuit, quarum præsentia & totum corpus inflammatur; & collisione, confectioneque musculorum & articularum, accenso in corporis latebris calore nimio, iecus gliscit, & excandescit.

Quo factum est, vt hac de causa iecur intemperiem pateretur calidam; ad quam auferendam, nullum aliud propius poterat inueniri auxilium, quàm ptissana, quæ in feruore compescendo interno summopere prodest, omnibusque præditiis anteferenda venit, ex Hip. *lib. 1. acut. text. 18.* biliolum enim humorem, ex motu & labore feruidum, & excandescens, mulcebrum humiditate contemperat, eius furiosum motum lentore compescit, squalidum iccur refrigerat, & demum cauma extinguit. Quo auxilio, citra sanguinis missionem ad refrigerandum hepar tantoperè necessariam, vsus est solum, quoniam à causa externa, extra morbosum corporis apparatus, affectus ortum habuit; & euentus postea comprobauit, quem explicat per verbum (*facta fuit extinctio*) quæ phrasis, seu modus loquendi est apud Arabes peculiaris, quum enim volunt significare præsidia frigida, hæc vocant extinctoria. Patet hoc ex Auic. *4. 1. cap. 3. §. Cum paralysis, & febris coniunguntur, oportet prius curare febrim extinguendo, & phlebotomando, &c.*

Sed cum iecur esset impensè calidum, & continuo, vel ex probo alimento biliosa regigneret excrementa, effertente humore bilioso, vnde dolor hypochondriorum, iterum recruduit malum. Sic enim apud doctriam Galeni, vnam causam prorogationis morborum esse partem

curata difficillem; nempè hepar, aut aliud interaneum membrum intemperie affectum, vnde fouetur in dies magis ac magis morbus: quæ autem sit hæc pars curatu difficilis, interpretantur Henricus Cuelhar, & Christoph. à Vega in *com. 2. 3. lib. 3. prognost.* Hæc ergo de nouo genita recrementa, ad inguina, tanquam ad emunctoria conabatur natura detrudere; ex qua causa factum est, vt harum partium ingente sequuto dolore, & molestia, nocumentum perciperet æger, nempè debilitatem, & incendium maius: nam dolor vires atterit & minuit, & alterando spiritus, sanguinemque mouendo, maiorem feruorem concitat.

At cum feratur intestinum colon ad iecoris cauum, & in hac parte nocumentum forte sentiretur, non est mirandum, si alij Medici ad consilium huius curationis conuocati, opinarentur aliter, esseque dolorem colicum profiterentur palam, cuius medelæ rarè ptisana, & similia prodesse solent. Horum opinionem esse falsam, manifestissima signa arguebant; nam hypochondriorum durities, & ad tactum caliditas, ac pulsatio, quam repercussionem vocat, in parte dextra inflammationem adesse euidenter significabant. Aduerte tamen, nihil de febre ab inflammationibus internis inseparabili loquutum; quoniam de iis quæ manifesta sunt, & vel idiotis patenti, sæpè non recordantur auctores; hæc enim prætermittenda sunt, ex Gal. *lib. 4. acut. com. 7. 2. & lib. 2. de dif. respirat. 7. & 8. & lib. 6. epid. sect. 2. com. 30.*

Sed cum ad inflammationem hepatis, eiusque augmentum prohibendum, nullum aliud sit præstantius phlebotomia auxilium, ex Gal. *lib. 1. 3. meth. cap. 11.* quoniam in maximis inflammationibus saluberrimum est, ex Gal. *1. aph. 2. 3.* idcirco copiosè, subito, & confestim sanguinem extraxit; quoniam viscera ex calidis exhibitis electuariis erant incensa valdè: sic enim factum est, vt alij Medici hanc inflammationem pro colico dolore curantes, & medicamina propinantes calida, veluti aromaticum rosatum, diapipeonem, diacyminum, & alia, concurrente ex calidorum applicatione maiori humorum copia ad partem affectam, tenuatis succis, & acrioribus factis, in grauiora pericula, inflammationem amplius exacerbantes, ægrum duxerint. Elegit autem basilicam præ cæteris venis, nam hæc promptissimè à vena caua copiam exhaurit, maiorem cum ea societatem habens, ex Gal. *2. acut. com. 11. & lib. 4. de sanit. cap. 4.* Licet enim ab omni vena fieri vacuatio possit, non tamen ita æquè, celeriter, ac similiter.

DVBIVM LIX.

Num in phlegmone hepatis, aliquando è talo ferienda vena.

DVbitabis, cur dolentibus hypochondriis, & inguinibus, è brachio, non ex talo sanguinem extraxerit, si inferioribus partibus affectis, vt vtero, vesica, pudendo, & renibus, per inferiora mittendus est sanguis, ex Gal. *1. 3. meth. 11. & lib. de curand. rat. per sang. misf. cap. 18.* Auget dubitationem locus Gal. *6. epid. sect. 1. com. 6.* vocantis partes superiores, quæ supra iecur sunt, inferiores verò quæ sunt infra: neque solum hoc distinguit, ad partium dignitatem explorandam, vt pro earum præstantia, magnitudinem aut periculum diiudicet; sed situm partium in ordine ad euacuationem requirit. Sic enim ait, *eodem lib. 6. epid. sect. 2. com. 14.* Alias autem didicisti, membra supra iecur cubiti vena sectionem postulare, infra verò crurum: in poplitibus nobis venas cadentibus, aut saltem iuxta malleolos, &c. Hanc doctrinam confirmat *lib. 6. aph. com. 36. §. Videmus si quidem (inquit) in omnibus libris suis, in partibus quæ supra iecur sunt, è manibus sanguinem emittere; in inferioribus autem, venas quæ in poplite, vel talo sunt, secari iubet:* quod etiam Aëtius obseruauit *tetrab. 4. serm. 3. cap. 12.* & Gal. *lib. de curand. rat. per sang. misf. 18.* diuidit partes in superiores, inferiores, & medias: illæ dicuntur, quæ supra renes sunt, caput, facies, guttur, gula, os, pulmo, iecur, & lien: quæ verò infra renes, vocat inferiores, vt sunt vterus, coxendix,

vesica, pudendum: medias vocat, quæ ambigunt, vt renes. Quæ partium diuisio licet particularis, & exquisita sit, parum distat à superiori: nam vt optimè dicebat Vallesius *lib. 7. com. 4. partium superiorum ultimum est hepar, primum inferiorum renes sunt:* hi enim ex altera prope ab hepate non multum distant, sunt namque siti prope venam cauam paululum sub iecinore, aded vt ren dexter iecur ipsum sæpè attingat. Hoc pacto in hepatis inflammatione vena videtur in talo secanda, quoniam hepar ambigit, & tam superioribus, quàm inferioribus vacuationibus succumbit. Responde, hoc esse intelligendum, quando inueterata passio est, & particularis infestat membri affecti plenitudo: nam quando recens phlegmone hepatis est, copiosaque sanguinis adfuerit, & plenitudo ingens, necesse est ipsam, & ipsius causam, prius facta in superioribus partibus vacuatione, deponere. Sic inueterata renum passione, quàm nephritim vocant, è talo: *Itaque etiam misso ex cubito sanguini interdum auscultant, ubi videlicet recens fuerit phlegmone, sanguinisque adfuerit multitudo, vt perbellè monebat Gal. cit. de curand. rat. per sang. misf. loc.* Explicat Mena ingenuè in *com.* Sic in genu inflammatione, corpore pleno existente, ex superioribus partibus mittere sanguinem consuluic *lib. 1. ad Ganc. 2.* cum fluxionis motum ad contraria retrahere expediat: cum verò inueterascit malum, è talo detrahere consultius est. Sic in ictero ex iecoris obstructione suborto, è talo sanguis emittendus: sic in vteri inflammatione recenti, licet inferior pars sit, Fernel. *2. meth. cap. 7.* cum Paul. Aët. *prop. capitis, & Auic. 11. 3. tract. 4. cap. 12.* è cubito sanguinem exhauriunt, & firmant Mercurial. *lib. 4. de morb. mulier. cap. 16.* Altimar. *lib. de curand. hum. corp. malis, cap. 116.* Mercat. *lib. 4. de morb. mulier. cap. 12.* & alij. Cum verò deposita est plenitudo, in his morbis è talo sanguis est demendus.

Audacter ergo cubiti interna vena dextra, in affectu inflammatorio hepatis recenti est secanda, propterea quod è regione, & ampla via, cum vena quæ caua dicitur, societatem habet, & fluentem citius à vena tali, quàm ad iecur sanguinem reuellit; pariterque fluxum euacuat, vt Gal. *lib. 1. 3. meth. 11.* non semel conscripsit: præsertim cum huius partis phlegmonas vehementissima comitetur febris, non solum ex humore actu committente inflammationem, sed ab eo, qui intra venas continetur, pronata, vt *lib. 2. de loc. 8. & 2. prorrhetic. 2. 1. & 5. de loc. 7.* prædixit Galenus.

Extraxit autem ita copiosè sanguinem, vt non solum causa antecedens fouens inflammationem, sed etiam coniuncta vacuaretur: posse autem hanc, venæ sectionis beneficio educi, expressè confirmat Gal. *2. acut. 11.* Hoc ita esse exequendum pluribus in locis Gal. assueuerat, nam in vehementissimis inflammationibus ardentibus febribus, subito ac semel expedit ducere, priusquam dolor partis augeatur, qui hacde causa, & nimio calore continuo fluxionem accersit, vel febris caliditas increseat, commotis & ebullientibus succis, & in maiorem feruorem adactis; vel ad alias principes partes decumbant ij, qui nimium ex calfacti furiant humores. Hanc copiosam vacuationem, si adsint conditiones requisitæ, non modò in externis, verum in internis inflammationibus esse celebrandam, inter omnes probat Ambrosius Nonnius elegantissimè in *com. 23. sent. lib. 1. aph.* sunt autem eas, auctore Gal. *4. acut. com. 74. si virtus robusta fuerit, viguerit ætas, sanguis abundauerit, & laborantis natura, tum densior, tum durior, atque agrè magis perspirabilis, & sanguinis copiosi fuerit: anni etiam tempus, & constitutio bene temperata, sic sanè & regio. Nempè quod ad animi usque defectionem sanguinem auferre veremur, nobis ex his accidit.*

Quantitas autem extracta fuit 200. drachmarum, quæ faciunt numerum vnciarum 26. cum dimidia, si fides est adhibenda Galeno, qui quamlibet vnciam octo constare drachmis asseuerat, *lib. 6. de compos. medicam. sec. loc. cap. 1. tit. stomaticum ex malis punicis Andromachi. §. Octo enim drachma vnciam efficiunt, &c.* quod confirmat *lib. 8. eiusd. operis, cap. 3. parum ante fin. & lib. 1. per gener. cap. 8. in fin.* Ex his constat vnica vice extraxisse duas libras cum vnica

QUESTIO LII.

Quòd plures ab affecto hepate, quàm à cerebro oriuntur ægritudines. Contra Fernel. acutissimum.

COMMENTARIUM.

Superuenit ei dolor hypochondriorum, & inguinum.] Quoniam de hepatis inflammatione satis multa non citra delectum congesimus, illud reticendum non est, quod & ipsum in eundem dirigitur scopum, num plures ab hepate, quàm à cerebro oriuntur ægritudines: nam inter has partes solum potest esse diffidium, à nullo Medicorum hæcenus sedatum? pro qua dirimenda lite omnium nouissimus in palæstram literariam descendit. Plures ab affecto hepate, quàm ab alia principe parte oriri morbos, & tanquam ab vberimo fonte emanare probati potest hoc modo. Iecur sanguificationis est primum instrumentum, auctore Gal. *lib. 4. de usu part. 1. 2. & lib. 6. aph. 1. 2. & lib. 5. de loc. c. 7.* estque ipsius facultas principissima, ex Gal. *lib. 8. sec. loc. cap. 7.* Cum vnum sit ex præcipuis nostri corporis visceribus, vt *lib. 2. ad Glauc. cap. 6.* admonuit Gal. sitque veluti fons ardens facultatis facientis humores, ex Gal. *lib. 2. prog. com. 37. & lib. de multitud. cap. 3. in med.* Quis ergo à iecore affecto plura, eaque innumerabilia mala, quàm ab alia parte scaterere negabit?

Hæc enim pars si immodicè calet, & veluti ignescit, maiorem quàm par est, bilis gignendo copiam, ipsamque exallando, biliosos primùm, deinde melancholicos morbos progignit. Iecore enim calida intemperie laborante colliquationes accidunt, vt *cit. lib. & cap. cit. loc.* notauit Gal. Sic in ipso affecto, & in igneam naturam degenerante, superuenit sitis inexhausta, calor immodicus & dures, ingens fastidium, vomitus bilis tum syncera, tum eius quæ ouorum vitellis simular, quæ postea vel porri, vel æruginis colorem referre aliquando conspicitur, alius adstringitur, supprimitur vrina, accidit nauæa, & totius corporis dolor contingit, vt *lib. 5. de loc. cap. 7.* monuit Gal.

Deinde à iecore calidam intemperiem patiente, omnes repullulant cutanei affectus, & tanquam à sua primaria origine scaturiunt; quorum aded ampla est sylua, vt si eos numerare intendas, prius in ipso limine obruaris, quàm optatum finem attingere possis. Potissimum sunt ophiasis, alopecia, caluitium, porrigo, achores, tineæ, cætion, ficus, ptydracia, phagedæna, exanthemata subrubra, & aspera summa cutis exulceratio, hydrocephalon, talpe, aurium tumores, polypus, & ozæna; in lingua ancyloglossos, & ranula; in gingiuis parulis, & epulis: illud enim abscessum circa gingiuas factum significat, qui nisi solutus fuerit, suppuratur; hoc est superfluum ex inflammatione carnem in extremo molari dente, cui dolor quandoque & febris iunguntur; in ore aphtæ, seu vuam, seu columelam, seu amygdalas, seu gargareonem occupent; In facie sunt fugillatio, varus, lenticule, ficus, fauus, epheles, stigma, In collo boccium; In obscænis partibus vtraque gonorrhœa, vlcera quæ à calido iecore originem ducunt: in horum morborum genere etiam censentur thymi, seu eminentiæ in ostio vteri adnatæ, modò albæ, modò rubræ, & condylomata, tubercula dicta, per ambitum vteri sanguinem fundentia.

In extremis membris, pedibus videlicet, ac manibus fiunt paronychia, pterygion, scabri vngues, perniores. Sunt deinde plurimi morbi à calida hepatis intemperie pronati, qui sedem sibi certam non determinant, sed in quacunque parte gigni possunt: ex his quidam ad tumorum genus, quidam ad vlcera spectant: ij ab humoribus fiunt, qui quandoque sub cute, quandoque sub circumossalibus membranis, quandoque in ventre, interdum in intestinis, aliquando in medio horum & peritonæi, multoties in quolibet alio loco colliguntur, suntque erysipelas, ignis sacer, phlegmone, phygethlon, panus, phyma, & furunculus. Phlegmonem sequuntur carbunculus, & gangræna, prope illum est anthrax, hunc sequitur aneurysma.

una & dimidia. Libra enim tam mensuralis, quàm ponderalis in vncias duodecim diuiditur apud Romanos, Gal. teste *lib. 3. de compos. medic. sec. gener. cap. 5. in med.* dum sic ait. Porro mensura quidem apud ipsos est, quæ oleum metiuntur, insecta, discretæque lineæ, totam in duodecim partes diuisentibus, atque integra mensura ab eis libra nominatur, &c. Hac de causa Georgius Agr. cola *lib. 1. de ponderib. & mens.* illos medicamentarios damnat, qui libram sexdecim vnciarum pondere constituunt, cum Arabum & Græcorum medicamenta conficiunt. Hic ergo tam aceruatam vacuationem exercere ausus est, quam urgente necessitate celebrandam esse docuit Gal. dum *lib. 6. epid. sect. 3. com. 29.* in muliere illa nobili Romana, primò libram, deinde semilibram extraxit, & *lib. de curand. rat. per sang. misf. 17.* pro pulsando dolore oculorum, Oeconomum Romanum infestante, quinque horarum spatio quatuor libras sanguinis extraxit.

Sic in inflammatione partis præstantis qualis iecur est, ad auferendum ardorem internum, mitigandum viscerum feruorem, & extinguendum cauma, præstantissimum est auxilium hoc, præcipuè si inflammatio in parte iecoris gibba sita sit; nam præterquam quòd caua per alium expurgatur, gibbæ inflammatio est periculiosior, cui citius auxiliare manus adhibere oportet; citissimam enim opè efflagitat, quoniam maius periculum importat, vt firmant Gal. *lib. 6. epid. sect. 2. com. 14. & Auic. 14. 3. tract. 3. cap. 1. §. Et apostema quidem quod est in gibbositate, deterius est apostemate quod est apud concanitatem, &c.* Quamuis enim partes iecinoris inter sese contiguantur, & vna non possit affici, quin alia illic compatiatur; tamen si inter diuersas partes fiat comparatio, pars ipsius conuexa affecta, concanua est periculiosior, quidquid *lib. 5. de loc. affect. 7.* contrarium Gal. asserere videatur, quem cum Auic. & semetipso concordem facere conantur Thom. à Veiga *ad cit. cap. Gal. Mastatia lib. 3. praxis, cap. 14. in med.* Mercurial. *cap. de inflam. hepatis, Costæus in com. cit. cap. Auic. Carrerius disp. 99. ad lib. 2. de loc. affect. Gal.*

Cum verò causa esset vacuata, ad corrigendam intemperiem accessit, oblati in potum aqua endiuia, & vne vulpinæ, quæ ab aliis spina nuncupatur, quæ cum frigida sit & adstringens, ex Matthiolo *lib. 1. cap. 105.* qui eius historiam exactè depingit, & Lobellio in *stirp. obs. aduers. 445.* calorem hepatis retundit, & visceri robur conciliat. Quamuis autem præceptum sit vniuersale, latum à Gal. *1. 3. meth. 11.* vt cum iecur phlegmone laborare cœperit, vitanda sint expurgantia; nam ex horum exhibitione vehementior excitatur inflammatio, humore euocato per eam partem, & magis commoto: Paul. & reliqui (prædicta damna verentes, scientesque nihil posse ab inflammata parte purgantibus detrahi, neque à reliquis, quin ea magis lædatur, & febris caliditas increseat) vacuationem per alium interdixerunt: tamen si febris remissa sit, inflammatio in coctionem vergat & resolutionem, purgationem consulere oportet, cum Gal. *lib. 7. meth. ult. & lib. 8. de compos. sec. loc. cap. de his, quæ Archigenes ad hepatis inflammationem conscripsit,* leuissimam illam quidem, & medicamentis mitissimis celebratam; de quorum genere sunt manna, syrupus ex pluribus infusionibus rolarum, aut violarum, lactis caprini serum, aut siliquæ Egyptiæ interaneus liquor, qui ex Arabum mente biliolum humorem contemperat, & refingit, eumque suauissimè per secessum educit, & bilem retorridam, & incandescenscit circa molestiam euacuat, ex Auic. *lib. 2. c. 193.* Mesuè *cap. prop. Rhasio, 3. ad Almanf. 15.* Halyab. *2. pract. 38.* Auer. *5. collect. 55.* Serap. *lib. de simpl. tract. 1. cap. 12.* Actuarius *lib. de compos. medic. aduersus affectus qui febres comitantur.* Dedit autem dissolutum cum prædictis aquis per aliquot dies: nam retorridus iste humor cum crassiusculus sit, vnica vice expurgari à medicamento clementer sufficenter nequit; & cum siccus sit, & per humiditatem cassâ debeat corrigi, hæc cum pigra sit, & inertis actiuitatis, pluribus vicibus, vt opus suum compleat, propinanda est; nam quod agens forte velocissimo temporis spatio perficit, pigrum in agendo, non nisi longissimo peragere valet.

ryfina. Ad eryfipelatis genus possunt referri herpes tam miliaris, quam estriomenus, & phlyctena, & alias si quæ biliosi humoris germina esse censentur, cuius naturæ est flamma volans, morbus sanè nouus ac mirabilis, ex iccoris igneo calore emanans, cuius descriptionem propolui in lib. 3. de praxi admiranda, obs. 101.

Si tamen iecur nimia caliditate humores exassasse contingat, & eos ad melancholicam naturam transmutet, ferinos morbos oriri non est dubitandum, de quorum numero esse censentur mania, lycanthropia, esse, psora, scabies, pruritus, vitiligo, lichen, morpha, lepra, verruca, clauis, myrmecia, & thymi.

Accidunt præter magnos hos, quos numerauimus morbos, tumores in corporis superficie non infrequentes, paruas quasdam eminentias, vel maculas representantes; illas, pustulas vel bothor; has cutis vocant descædationes. His accedunt variolæ, & morbilli, sudamina, epinyctis, pustulæ lacteæ, & glandosæ, mentagra & papulæ. Huc spectant cicatrices albæ, & nigrae, vibices, & regius morbus.

De vlcærum caterva sunt chironia, telephia maligna, rheumatica, sphacelos, pladara, id est mollia, dyfoda, id est fœtida, sinuosa, fistulosa, scissa, attrita, desquamata, intertrigines, rhiema, caries, gutta rubra, lacramen, zerma, sanguis mortuus, malum mortuum, cancer, lupus, natta, nappa, folium, id est caruncula in capite asperæ arteriæ nata, ignis sacer, & si quæ sunt his vicina alia innumera mala.

Ab hepate emanat truculentus ille affectus, morbus Gallicus appellatus, totius substantiæ morbus occultus, contagiosus, tuberculosis, maculis, doloribus, vlcæribus, miseris ægros exacerans, solo concubitu, aut alio impuro contactu contrahendus, cuius multiplicem fecerunt auctores differentiam. Hic sæuissima secum afferre solet symptomata, & aded fera, & detestanda sibi mala adsciscit, vt infestissimus humani generis hostis dici possit, immò scortatorum miserabile flagellum verius nominandus, ex Fernelio lib. 6. pathol. 20. & Vallærioli lib. 5. obs. 7.

Omitto varios, eosque grauissimos oculorum, palpebrarumque morbos externos, & internos, quos ad plenum recensent Bernard. Gordon. lib. 1. breuiarij, cap. de hebetudine. Mercat. lib. 1. de morb. intern. cap. 20. Hos ab eodem fonte emanare nemo non videt, quum iecur sit fons, sedes, & origo mali huius, vt latè probat Ioan. Sporta tract. de lue vener. cap. 5.

Sileo inflammationes internas, præcipuas nostri corporis partes occupantes, quæ quàm numerosæ sint, nulli est non manifestum, de quorum numero sunt inflammatio pleuræ, cordis, pericardij, cerebri, pulmonis, ventriculi, gutturis, lienis, renum, vteri, vesicæ, & mediastini, quæ quàm mortiferae sint ac exitiales, diserta oratione comprobant Gal. lib. 10. meth. cap. 5. quas à calido, feruentique sanguine, aut humoribus nimium exalactis à iecore genitis oriri, non est operosum demonstrare.

Quid præferam de febribus à calidis humoribus originem ducentibus, quæ ferè gigni non possunt, nisi hepar ad earum generationem, materiam subministrat? de quarum classe sunt caufus, vtraque tertiana, quartana, quintana, sextana, septana, nonana. His accedunt synochos, diaria, hectica, pestifera, epiala, lipyria, syncopalis, singultuosa, anxiosa, erratica, horrida, sudorifica, lassitudinaria, pemphigodes, de quibus peculiarem fecerunt præfati, Barbarique præsertim, commemorantem, & Iunioes ferè omnes: quarum febrium elegantissimam propoluius exempla lib. 2. de praxi medica admiranda, in initio, quæ quidem febres licet maiorem securitatem importent, quàm continuæ, ex Hipp. 4. aph. 4. 2. in illis tamen adsunt morbi acutissimi, maximi, grauissimi, & præ cæteris valdè lethales.

Hi venosi generis morbi, etsi ad calidam cordis intemperiem formaliter reducantur, vt Gal. latè concedit lib. 1. de dif. feb. cap. 3. & lib. de caus. morb. 3. materialiter tamen ad iecoris calidam dycrasiam sunt referendi; illud enim intemperatum humores generando calidissimos, ad fe-

brium, arsiuarumque inflammationum generationem, materiam præstat. Deinde radicantur magis in hepate morbi; quoniam corde est imbecillius, auctore Magistro lib. 3. de facult. natural. cap. 13. in corde autem nonnisi longo temporis intervallo; quoniam viscus est facultatibus robustissimum, & noxiam à se depellere potest; nec natura patitur tantum membrum citra vitæ dispendium, grauissima damna occupare.

At cum nulla simplex intemperies diu duret, ex Gal. lib. 6. de sanit. tuend. cap. 2. sed calida adiciscat sibi lociam siccitatem: hinc calidum siccum hepar vitia ferè immedicabilia secum importat; generat enim feruidam bilem, sanguinem adurit, alios humores exassat. Quare cum lapsus per siccitatem incurabilis vcluti sit, quia hæc maxime restituta est, & corrigitur per humiditatem, quæ naturæ sua pigra est, & in agendo inertis, idcirco ad futuram siccitatem præcauendam, flaccidum ex nimio & adueto calore iecur, frigidis & roborantibus medicamentis, intus, extraque applicitis, tuendum, viuendumque esse contulunt; nam plures noxas sicca intemperies afferre solet, ex Galeno lib. 5. de loc. cap. 7. hæc enim si valde excedat, dupliciter lædit iecur; vel enim calorem auget, & acuit, vel humidum, caloris pabulum absumendo, ipsum debilitat, vt 3. 1. doct. 3. cap. 1. Auic. edocuit. Ex hac debilitate plura incommoda oriri non est dubitandum: fit enim hydrops, cum iecur calida siccaque intemperie laborat, vt cibum in probum sanguinem transmutare nequeat; sic enim sanguis minuitur, spiritus dissipantur, innatus calor dissoluitur: quare ad hanc priuatam frigiditatem, hoc est, caloris naturalis inopiam iecur redactum, hydroperem committit, vt scitè retulit Auicenna 1. 4. 3. tract. 4. cap. 4.

A positua frigiditate non contemnenda vitia subsequuntur: accidit enim hydrops, peculiaris hepatis affectio, sine cuius vitio fieri non potest, auctoribus Hip. 2. epid. sect. 1. text. 20. & Gal. lib. 2. prog. com. 1. & 6. aphor. 43. & 5. de loc. affect. cap. 7. Iecore frigida intemperie affecto, tres illi famosissimi affectus suboriuntur, variis symptomatis insigniti, quos Hip. lib. de intern. affect. num. 32. hepaticos vocat, suntque cum iecur alterare sanguinem nequit, sed semicoctum gignit. Fit etiam dysenteria, quam Medici vsitato vocabulo hepaticam vocare consueverunt; oriturque quum iecur perfectè coquere non valet sanguinem, sed crudum gignit, carniū recentem maceratum loturæ persimilem. Fiunt etiam alij frigidi affectus, quos breuitatis causa prætereo, de quorum numero sunt cædema, glandulæ, scrophulæ, & nodi, & alij, qui picuitosi humoris naturam sapere videntur, vt omnes thronici morbi, ex lentis humoribus, & flatu progeniti, à iecoris frigido intemperamento suborti, quorum numerum recensere superfluum puto.

Et cum humiditatem illic frigiditas sibi comparet, vt 2. aph. com. 20. monuit Gal. plurimis partibus communicato malo, varios succrescere morbos est necesse: sicque ob humiditatem, relaxato ventriculi ore, appetentia prosternitur; & læsa ipsius capacitate, concoctio deiicitur, acciditque cruditas, ex qua sola, omnis propemodum morborum farrago ortum ducit; quæ cum ab imbecillitate ventriculi oriatur, & sit coniuncta cum ea, omnium vitiorum causa est, vt bellè notauit Galenus lib. 6. epid. sect. 3. com. 1. & lib. de bonis. & vitio succor. cap. 3. nam à cruditate obstructions, mali habitus, podagræ, articulorum morbi, diurnæ febres, paralyses, peripneumoniæ, conuulsiones, ophthalmiæ, & vniuersi propemodum morbi, ceu à fonte perenni scaturiunt. Hac enim præsentè illic hominem adoriuntur supinitas stomachi, subuersio, nausea, vomitus, inflatio, & colicus dolor, & si damnum intestinis communicetur, eueniant alui profluvia; si lieni, fiunt ipsius durities, inflatio, obstructio. Demùm innumera sunt damna, quæ ad frigiditatem, & humiditatem iecoris sequi solent, quæ lib. 5. de loc. 7. & lib. 8. de compos. medic. sec. loc. cap. 8. in iuxta fin. recenset Gal.

Quid multa? nonne variis morborum generibus quanti necessarium est illud membrum, quod in medio corpo-

ris situm est, & tam inferiorum, quàm superiorum noxis est expositum, ex Gal. lib. 6. aph. 36. & 6. epid. sect. 1. com. 6. in fin. Nonne viscus hoc naturalium spirituum auctor est, ex Gal. lib. 1. 2. meth. cap. 5. quorum ope noxium toti corpori transmittit? Nonne est pars necessaria ad viuendum, 14. de usu part. vltim. ex qua emanat virtus secundum quam nutrimur, augemur, cibum appetimus, assumpsum elaboramus concoctione, sanguificatione, & appositione? His ergo persuasus asserere cogor, plures ab affecto iecore, quàm ab alia nostri corporis parte oriri morbos, siquidem in tantarum functionum numero, quas hæc pars perficere debet, multoties laboratur ipsius facultas, est necesse.

Fernel. lib. 5. pathol. cap. 4. de hoc negotio suam pandens sententiam, sic ratiocinatur. Cerebrum omnium morborum radix est, atque origo: Cum enim cerebri ampla, copiosaque medulla, multo egeat alimento, & ex hoc plurimum gignatur excrementum, fit vt eo in inferiores partes delapso innumeri oriantur affectus. Quoties enim illud impensè frigidum est, imbecille, aut multo humore turget, hunc velut superuacuum in inferas sedes propellit, in oculos, maxillas, dentes, ceruicem, scapulas, brachia, latera, dorsum, lumbos, artus, crura, neruorum origines, nares, sensuum organa, fauces, asperam arteriam, pulmonem, & ventriculum: cum enim sit laxum, molle, friabile, exlangue, & spiritibus vitalibus animalium refectionem habens; & assidua operationum præstantium actione, exhaustis animalibus spiritibus, ob tenuitatem resolutioni promptissimis flaccescat, & debilitetur, frigidum succum, lentum, ac viscosum gignere consuevit: quapropter ipsum frigidum & viscidum esse domicilium, atque metropolim disertissimè pronunciant Hip. lib. de principis, num. 4. cuius sententiam succinè, & doctè explanarunt Zuingerus in tabulis, & eleganter Hurnius in com. Ex hac scaturigine propullant lethales morbi, apoplexia, epilepsia, paralyfis, vertigo, carus, catalepsis, cataphora, incubus, fatuitas, amentia, externorum sensuum affectus, & alij diri morbi emanant.

Deinde cum cerebrum sit in altissima parte locatum, & sit velut tectum domus calidæ, sic monente Magistro lib. 9. de usu part. cap. 2. cucurbitulæ instar trahit, absorbetque partium inferiorum expirationes, quas ab illis frigiditate concretescentes prius, cum præ debilitate discutere non possit, copia grauatam, in subiectas sedes detrudit. Huc alludit Hip. lib. 4. de morb. num. 17. §. Caput autem, & splen maxime sunt morbis obnoxia, &c. & lib. epist. in epist. ad Demetrium, num. 38. caput omnium malorum esse fontem asseuerat: explicat Gal. lib. 6. de sanit. cap. 9. & 2. de dif. febr. cap. 11. Oritur ergo ex capite innumerabilium morborum aceruus.

Rectè sanè isthæc prolata sunt, quæ nos non negamus: caput enim sicut recipit promptissimè, sic citissimè noxium à se depellit; vt notauit Galenus lib. de curand. rat. per sang. miss. cap. 8. At cerebrum omnium morborum frigidorum causa est; cum sit sedes frigidi, & glutinosi: ob dictas enim causas, lentum, crassumque succum generare frequenter præ debilitate consuevit, qui capitis morbis periculosis materiam subministrat. Facta tamen inter vtramque partem collatione, plures ab affecto hepate, quàm à cerebro læso oriri ægritudines, non est dudandum; & has paucas per primariam affectionem à cerebro, maiorem autem partem per consensum à iecore emanare, vsu experimentoque assiduo, citati præcorum doctissimi confirmarunt. At de hoc argumento tam multa dixisse sit satis.

HISTORIA. CV. GALENI, De hepatis scyrrho.

Hepatis scyrrhus exquisitus, lethalis.

Scyrrhum autè hepatis ab initio quidem sanauimus sapiens: ubi verò ad plures dies fortè foret extensus, neque ipse

potui sanare, nec alium vidi, qui posset. Omnibus verò qui sic affecti sunt, ex necessitate sequitur aqua intercus. Pereunt autem plurimi in tempore longo. Quosdam verò noni etiam breui pereuntes, quibus alius multa deieciat, &c. Galenus lib. 2. ad Glauc. cap. 5.

PARAPHRASIS.

De iecoris tumoribus iecur esse opportunissimum latè ostendit Gal. 13. meth. cap. 16. nam limoso alitur sanguine, cuius pars, præcipue gibba, multis, exhibitque venis referca, obstructionibus idcirco fit obuia. Cum enim iecur sit viscus carnosum, & illius caro sit veluti sanguis concretus, vt ex Galeno lib. 4. de usu part. cap. 12. ad fin. & lib. 6. de placit. cap. 8. ante med. lib. de fœt. format. cap. 2. ad fin. Auicenna 1. 2. doct. 3. cap. 2. & 14. 3. tract. 1. cap. 1. à vi formatrice, spirituum & calidi innati beneficio, ex purissimo sanguine, illud summo naturæ artificio, effuso, & in substantiam iecori similem transmutato: de cuius mira præstantia & viribus, sicut de eius situ, figura, magnitudine, compositione, vasis, tunicis, neruis, temperamento, vsu, actione, ligamentis, tam multa dixerunt celeberrimos anatomici; fit vt, cum mollem habeat carnem, facile tenues eius venæ, & deinde omnis visceris substantia, à crasso, viscidoque humore infarciatur, & obturentur, qui in dies magis ac magis induratus, tenuiori parte, vi caloris, resoluta, absolutam perfectamque duritiem acquirit.

Hæc à veterum doctissimis dicta fuit scyrrhus, de cuius natura omnes Medici peculiarem fecerunt commemorationem; duplicem eius constituentes differentiam, quarum vnam, exquisitum scyrrhum appellant, aliam, non exquisitum. Ille, tumor est præter naturam, durus, & indolens, ab humore glutinoso, crasso, viscido, frigido, vt est atra bilis, & superexsiccata pituita, pronatus; omnes enim tumores scyrrhosi, aut ex atra bile, aut pituita, aut vtriusque mixtis originem ducunt, vt ex Galeni mente latè, doctèque inter omnes firmavit Fallop. in duobus tract. de tumorib. cap. 1. & 30. alter est non exquisitus, qui licet sit durus, non est omnino insensibilis: nam hepar exquisito sensu licet non indigeat, cum vndeque inutilibus & noxiis excrementis, bile, melancholico succo, & sero, à vesica, liene, & renibus expurgetur, vt notauit Galenus lib. 4. de usu part. 1. 3. totam tamen eius carnem membrana quam tenuissima à peritonæo exorta natura circumuestiuit, in quam exiles duo inferuntur nerui, vnus à sextæ coniugationis ramis, ventriculi orificio & mesenterio implantatis; alter ab eo exortus, qui per costas excurrit: tenues ambo fuere, quoniam hepatis actio naturalis omnino erat, non animalis, neque ad motum, neque ad sensum animali sanguinem præparabat. Ab his ergo neruis in proximas iecoris particulas quoquo modo vires distribuuntur, ac communicantur, qui satis sunt ad deferendum illum obscurum, & debilem sensum, quem illi fuisse necessarium, vt habere sensum inflammationis, aut alterius morbi (alioquin non differret à plantis) & noxam à se depellere posset, vt annotabat Galenus loco de usu part. cit. & lib. 5. de loc. cap. 3. & 4. non ergo ratione membranæ huius ipsium vestientis solummodo sentit.

Vtriusque autem scyrrhi causa est humor crassus, partibus tenaciter impactus, qui interdum iecoris molem obstruendo indurat; vel à igneo inflammari iecoris calore, tenuibus humoris partibus dissipatis, crassescit; vel talis redditur Medicorum imperitia, quando videlicet aut importuna auxilia, aut nimium refrigerantia, aut valenter discutientia inflammationibus adhibent, vt sic humor, vel frigore induratus, vel à calore exsiccatus, lapidescat. Hunc à cæteris tumoribus distingues: ab inflammatione, quia dolet; ab erysipelate, quod non est durum; ab œdemate, quod tactu non resistit, sed cedit; à flatuosis, & aquosis tumoribus, quod hi reddunt sonum, vt tympanum; quæ in scyrrho non reperiuntur.

Tumorem autem hunc, lapidosum esse, durum, indo-

lentem-

lentem, immobilem, ac si esset clauo fixus, (in hoc enim à nodo, glandula, struma, ganglio distinguitur) docuere Gal. 14. meth. 9. & 2. ad Glanc. 4. & lib. 5. de simpl. medic. facult. cap. 9. & lib. 6. epid. sect. 1. com. 2. & 4. acut. 2. 1. & 4. aph. com. 34. Auic. 3. 4. tract. 2. cap. 1. 1. Oribal. lib. 3. de morb. curat. cap. 50. Actuar. lib. 2. meth. cap. 1. 2. Paul. lib. 4. cap. 3. 2. Vigo lib. 2. de apostem. 8. & Tumores vno ore pronuntiarunt: quod enim Græci scirrhum vocant, id latini durum dicunt.

Causam ob quam in initio scirrhus durationem admittat; antiquus verò & exquisitus nequaquam, sic exaudi. Inter initia humor non ita tenax, crassusque est neque insolubiliter visceri infactus, neque iecur ita debile; tunc ergo appositis extrà medicamentis, aut intus assumptis sæpè curationem admittit, cum autem est exquisitus, diuturnus, iecur imbecille est, & induratum valdè, parùm spei est, auctore Paulo loc. supra cit. & 1. 4. meth. 6. nec humor ob summam duritiem, admittit resolutionem. Actuar. cit. loc. cum Gal. lib. 7. de compos. medic. per gener. cap. 9. huius insanabilitatis aliam attulit rationem, dum sic inquit. *Qui sensu caret, iam sanari non potest: siquidem qui imposita medicamenta non persentit, æquanam spes inde auxilij expectari potest? cum qui sentiunt, euenus spem faciunt, quatenus etiam sensus sunt participes, &c.*

Quapropter si scirrhus insensibilis omninò sit, iecore debilitato valdè, ipsius pusillus calor, nec medicamenta regulare imposita, nec ad actum deducere valet. Insuper nec ex chylo sanguinem, sed pituitosum humorem, flatuque refertum progignit: tunc enim à copia humoris frigidi, crassi, & lenti hepar obrutum, diminuto nativo calore, & denegato refrigerio, impeditoque obstructions multas, transitu sanguinis & spiritus, sanguificandique facultate vitata, hydrops oritur, vt non minùs doctè, quam fusè ad Gal. mentem explicat Valleriola lib. 1. obs. 2. de hydropse ad hepatis scyrrhum sequuto.

At cum hydrops scyrrho necessariò superueniens, morbus chronicus sit, monente Celso lib. 3. cap. 2. 1. alia secum ducit symptomata, quæ licèt lethalia, diuturno tamen tempore corpus extinguere solent. Pereunt namque hydropse detenti, sitibundi, difficulter respirantes, inappetentes, lenta oppressi febricula; quibus, & aliis concurrentibus causis, commeatu proprij alimenti destituti, longo temporis spatio contabescunt, quòd neque cibus, læta & iam summè prostrata naturalis facultate, rectè confici, nec distribui, ob internas, easque scyrrhosas affectiones commodè possit; quare priuatæ partes alimento extenuantur, marcescunt, & depopulato vi caloris febrilis, humido primigenio, animal perire est necessè. Alios verò breui occubuisse refert, quibus alui fluxus superuenit, quo accedente, vires iam exhaustas, magis imbecillitari, & in deterius ruere certum est: fluxus enim hic ob naturales potentias, officinasque multipliciter vitatas cum accidat, breuissimè naturam deiicit, fatigat, & premit, euenit enim ob corrupta alimenta, quæ ante corruptionem imbecilles venæ attrahere non possunt, cum sint habituali intemperie affectæ, & sic accidit fluxus lientericus, priuatæque corpus alimento, cum hoc per vasa obstructa, nec distribui, nec ab hepate imbecilli attrahi possit. Accedit alia huius fluxus vrgentissima causa, perennis biliosi excrementi coacervatio, tum à putredine, tum ab inflammatione, & vehementi calore ieiuni, ex quibus morderi intestina, & irritari ad excretionem oportet: ex quo fluxu nec sedantur dolores, nec internus calor mitigatur, quum semper eadem hæctica intemperies generet excrementa, sed labefactatis partibus, resolutionisque vitibus, circa morbi leuamen citissimè vires deiicit. Quapropter rectè notauit Auicenna 1. 5. 3. tract. 4. cap. 4. in fin. fluxum ventris in hydropis mortalem esse ob dictas causas, & maximè in hydropse euenientem, ob duritiem hepatis; qui deterior est illo, qui ob duritiem splenis accidere solet vt supra, in eodem cap. proposuit Auicenna; nam hepar pars est liene nobilior, & cuius actio toti est summè necessaria, qua pereunte, hominem mori est necessè.

Sed dices, cur ad hepatis scirrhum hydrops necessariò,

& non alter affectus consequitur; provt Gal. lib. 5. de loc. cap. 6. & 2. ad Glanc. 5. edocuit, & Paul. lib. 3. cap. 46. asseruit. *At si tumor in scyrrhosam affectionem deciderit, dolores quidem remittunt, sed tumor cum duritie est conspicuus; que ambiunt partes extenuantur, & tempore procedente difficulter poterunt discerni: quippe aqua inter cutem protinus committatur, &c.* Ea est causa; nam per validas intemperies, & tumorem in parte obortum, natiuo calore veluti suffocato, propria hepatis facultas deiicitur, quæ sanguificationis, alentisque materiæ est organum, & ad frigidam præternaturalem intemperiem lapsa, minimè potest suo munere fungi: quare necessariò aquosum sanguinem, crudum, & alendo corpori minimè necessarium generat, qui tandem in ventris caua spatia detrusus ascitem gignit. Et hæc pro historia enarratione sint satis, ex tam multis quæ de scirrhi natura, signis, prognosi, & curatione referunt auctores omnes. Et nos de hoc negotio non inutilia proferemus in lucem lib. 3. in com. hist. 4. 2.

DVBIVM LX.

Num hepatis scirrhus ab eius inflammatione oriri possit. Contra Fernelium doctissimum.

A Ntequam tamen hinc discedam, brevibus enitar Fernelij nouam quandam opinionem palam facere, præscorum traditionibus aduersam valdè. Is enim scirrhum hepatis, ab inueterata sæpè & contumaci obstructione, raro aut nunquam ab inflammatione oriri posse asseruit lib. 6. pathol. cap. 4. Propterea quod, inquit, in viscere naturà calido & humido, omnis inflammatio in perniciolum potiùs desinat abcessum, quam in scirrhum. Hoc est potissimum huius viri alioquin disertissimi fundamentum.

Hunc tamen ego vehementer admittor, qui inepta ratione, medicorum arcanorum scrutatores eximios, nimia peregrinarum opinionum petulantia nixus, temnit, & damnat. Quapropter cum Tral. lib. 1. 2. cap. 1. sect. 7. prius veritas est præferenda, cum nobis cura imposita sit de veritate, non de fabulis, monente Magistro lib. 3. de vsu part. cap. 1. hic enim nudam ex partis præscripto semper habebat veritatem, ex ipso lib. de curand. cognoscendis que anim. morb. cap. 8. quare eam ingenuè profiteri debemus, quando max. me de hominum vita res agitur, vt in Hipp. laudem affirmat Cels. lib. 8. cap. 4.

Sed quoniam qui reprehendit, debet errores detegere, ex Gal. lib. 3. epid. sect. 1. com. 4. miserè labitur Fernel. irretitus ratione dicta. Quippe licèt iecur sit viscus calidum, & humidum, alitur tamen crassiori sanguine, vt cit. sup. locis Gal. edocuit: ex quo cum necesse sit, eius inflammationem foueri, patet manifestè, non modò ex aliis causis opportunissimum scyrrhosis tumoribus esse, seu etiam ex inflammatione: calor videlicet vi, tenuioribus crassioris sanguinis partibus facilè exsolutis, crassioribus terreis relictis, ex quibus scirrhus conflatur sæpè, antequam abeat in pus. Hoc Gal. probè expendens 1. 3. meth. 15. meritò scripsit, sæpissimè facileque iecoris inflammationem in scirrhum mutari, si ea derentis cibus vtatur crassos succos gignentibus, cuius sententiam principum, cæterorumque classicorum vnanimis comprobauit opinio.

HISTORIA CVI. GALENI, De hepatis debilitate.

Debilitatis hepatis, ex tenui & alba
vrina præcognitio.

A Dolecens præterea quidam excernebat cum febre imbecilla rubidam proluiem non paucam: sæpiusque die vno nocteque cum tepida febre: qui hinc mediocrius habere visus est, ita vt tertio die immunis esse à febre videretur. Ego itaque vrinas ipsius, qua tum tenues, tum alba instar aque essent, conspiciens, iecinoris infirmitatè permanere coniecxi, præcepique vt occurrerem

occurrerent huic idoneis cum epithematis, tum esculentis, & ratione viuendi vniuersa. Deridens verò me Medicus quidam à Theffalo edoctus, qui non solum ipse nunquam vrinas contemplatus erat, sed & contemplans, *fullones appellabat, prohibuit ne homini præsidium ferretur, sola post inanitionem refectioe utendum esse inquit. Sed morbus septimo à principio die superueniens patuit omnibus esse hepaticus, &c. Galenus lib. 1. prothetic. sect. 2. com. 1. 7.

PARAPHRASIS.

DE hepatica affectione est in hoc loco sermo; qua fuisse correptum adolescentem hunc, res est manifesta; duoque confirmant firmissima signa: quorum primum est, cruentæ saniei deiectio; secundum, vrinæ aquosæ excretio, quæ insignem hepatis debilitatem apertè demonstrant. Adolescens ergo hic, febre debili, miti, & tepida laborans, multis scatens corruptis humoribus in venis, exonerante sese natura in aluum, & deponente aquosum illum, cruentumque ichorem, ob hepatis imbecillitatem generatum, melius habere visus est. Licèt enim initio morborum nihil ad bonum euacuati sit possibile, quoniã oportet præire coctionem, deinde dilcretionem, & tandem euacuationem, vt bona sit crisis, atque iudicium: & si quid tunc euacuetur, symptomaticum sit, à natura irritata, vel à copia, vel à mala humoris qualitate laceffita, vt bellè 4. aph. com. 2. 2. & alibi passim monuit Gal. tamen hæc in initio morbi factæ vacuationes, vt causa, multoties leuant, quoniam maiori humoris parte vacuata, & diminuta, natura deinceps fortior euadit supra residuum, quamuis vt signum semper reprobat sint, vt tam multis allatis præscorum sententiis eruditissimus comprobauit Sylyatic. contr. 2. 5. & 26.

Ex his patere arbitror, quæ fuerit causa, cur tenuibus his humiditatibus rubidis vacuatis, hic meliusculè à febre habuerit, licèt nunquam remansisset immunis ab ea, quod explicat Gal. per verbum (*à febre immunis esse videretur*): sed cum temper affectus ab initio esset hepaticus, ob hepatis imbecillitatem eueniens, septimo à morbi die clariùs patuit omnibus ægrum fuisse hepaticum. Vocantur autem hepatici, iecorarij, seu iecinorosi, quando citra aliquod manifestum in viscere malum, iecur in propriis affectionibus debilitatur, auctore Gal. 6. de loc. 7. & 8. de comp. sec. loc. cap. 6. & 3. de caus. sympt. 2. in med. & licèt quatuor facultates lædi possint, attractrix, renentrix, expultrix, & alteratrix, quum hæc singulis corporis partibus communes sint; non de omnibus, sed de postrema, quæ alteratrix, seu sanguifica dicta est, propriæ facultatis imbecillitatem intelligimus: appellatur autem propria, quoniam nulli alteri corpori parti est communis, vt cæteræ dictæ: licèt autem contineatur sub alteratrice facultate, speciatim tamen sanguifica vocatur, ex propria iecoris essentia, & substantia, ac peculiari quadam eiusdem temperie emanans.

Hanc cruenti ichoris vacuationem ex frigida hepatis intemperie, præsentem miti etiam febre, ortum duxisse, exsoluto videlicet hepatis calore, Gal. ostendit locis supra citatis. Vel enim alui sedimina, aquæ in qua nuper macerata caro abluta est, similia esse videntur, vel fæci sanguinis similia deiiciuntur; hoc superaffantis sanguinem hepatis indicium est; illud, illius non potentis præ imbecillitate sanguificare. Nihil enim inconuenit quominus frigida intemperie hepar labore, & ex aquoso sanguine corrupto, tenuibusque humiditatibus putrefactis cor ponatur in calefacto esse, vt in febre syncopali orta ex succis crudis, hydropse, diuturnis obstructionibus, morbo Gallico quotidie experimur; per quos morbos febjis concitatur lenta, ex vilcerum internis obstructionibus suborta, maior aut minor, pro obstructionis magnitudine, vt disertè monuit Gal. lib. 7. meth. cap. 4. in med. & inter omnes agit eleganter Fernel. lib. 4. pathol. cap. 8.

Rubentes has proluias, aquoso simul & cruento ichore permixtas, debilis hepatis esse certissimum signum, supra ex Gal. mente in com. hist. 1. 0. 1. prædiximus, easque malas esse in omnibus morbis, in hoc loco monebat. Hipp. vt potè quæ huius principis membri summam debilitatem demōstrant, & in hoc adolescente, etiam veritatem habet, Lib. 1. I.

qui licèt à febre mleiùs haberet, hepaticus remansit, vrinas tenues & albas, instar aquæ excernens, quæ hepar refrigeratum manifestè ostendunt, quæ omnia futurum euentu per culosum significant: nam temporis spatio colligantiones fiunt; primò humorum, deinde carnis ipsius hepatis, quominò totum corpus absimitur, & corrupto in viscere sanguine; febris intensior superuenit, quæ tractu temporis vel in tabitudinem immedicabilem, aut hydrophem commigrat, vel interficit.

Hoc ita euenturum prælagiebant vrinæ tenues & alba, quæ vehementem iecoris intemperiem frigidam arguunt, & extremam cruditatem significant; ex Gal. lib. 4. aph. 7. 2. extinctionemque natui caloris denunciant, ex Gal. lib. 1. cris. 1. 2. de citius causa, & prælagiis in com. histor. 1. 3. 3. infra dicemus plura: At Theffalicus ille Medicus vrinarum contemplationem despiciens; homini auxilium ferri interdixit; inspicientes vrinas, fullones appellans: sunt autem hi, qui curanda, poliendave vestimenta cum vrina curant, ex Plauto in Aulul. Plin. lib. 2. 8. cap. 6.

Huius morbi sanandi scopum vnus esse Galenus prædixit loc. supra cit. nempe vt intemperies eum faciens corrigeretur, quæ cum frigida esset, calefactionem desiderabat. Epithemata ergo, et culenta; & viuendi rationem vniuersam, calefaciendi vires habere debuissent; constabat apertè. Qualia sint epithemata iecori imponenda, adstringentia, & roborantia, & è qua materia parari debeant, supra in com. hist. 1. 0. 3. ex mente Gal. pronuntiauius. Sub esculentis etiam comprehendisse Galenum non iouim quæ in cibum assumuntur, sed esculenta medicamentosa; negare non possum, vt vnam passam, crocum, mel, vinum, quæ omnia cibi, & medicamenti conditionem subire, cit. loc. sec. loc. monuit Gal. nam hæc, & præsertim vna passas adstringunt, & affectum viscus roborant, intemperiem sanant, succos crudos concoquunt, hepatis sunt valdè familiaria. Rationem viuendi vniuersam à Galeno pete loc. cit. cuius doctrinam exemplificauit ex præscorum mente Altimarus lib. de curand. malis, c. 82. Ludouic. Mercat. lib. 4. de morb. internis, cap. 3. Vidus Vidius lib. 1. 0. de curat. membr. cap. 7. Christoph. à Vega lib. 3. art. medic. sect. 8. cap. 1. Holler. lib. 1. de morb. intern. cap. 34. De causis verò huius affectus, lege apud eruditissimum Carterium cap. 1. ad libros de loc. affect. disp. 68.

QVÆSTIO LIV.

*Quòd vrina præstantius signum sit, quàm pulsus.
Contra Mercatum doctissimum.*

COMMENTARIUM.

Fullones appellabat.] Signum ab vrina desumptum magis faciendum esset vbiq; prædixit Galenus. tanta enim est vis vrinæ in febribus, vt soli ipsi credendum sit, ex Gal. 1. 6. epid. sect. 1. com. 1. 0. Quum enim, auctore Gal. lib. 2. progn. 2. 6. in morbis iecoris, vasorum renum, vesicæ, atque vasorum vrinariorum, nullum planè neque manifestu, neque euidens haberi signum possit, præter solam vrinam, sit vt hæc harum partium affectiones indicet, vasorumque sanguinem continentium, & virtutis succos generantis, tum robor, tum imbecillitatem ostendat. Quapropter ad iudicium dignotionem, prædictionem, concoctionem, aut cruditatem eorum quæ in vasis continentur, summè conferre solet. Ex his patet summoperè reprehendendos esse, quotquot in vniuersum vrinarum inspectionem, atque cognitionem, tanquam incertam, & inutilem damnarunt, hac enim ratione Hippocratem & Galenum, qui frequenter harum mentionem faciunt, irrident; & rationi, experimentoque vehementer aduersantur.

Vrina est serum sanguinis, & aliorum humorum, quod à renibus per venas emulgentes attrahitur, & in vesica coacervatur, & deinde per penem excernitur, vt docuit Galenus lib. 3. epid. sect. 1. com. 6. Quare si hoc verum est, quidquid in ea præter naturam apparuerit, aut venas, aut vesicam malè se habere indicabit. Vrina ergo in venosi generis affectibus est signum cæteris præferendum, I i

ut *crif. 7. & 12. & 3. eiusd. 5.* & alibi passim Gal. edocuit: omne enim quod deciditur, refert naturam eius a quo deciditur. Hæc est causa, ob quam *3. epid. sect. 2. com. 6.* ex mente Hippocratis præcipiat Gal. non solum in affectibus venosi & arterioli generis, sed thoracis, cerebri, nervorum, ventris, & intestinorum, urinam esse contemplandam: nam quando bona est, non paruum ad salutem momentum habere solet, si tamen prava est, amplificat ægri periculum: si enim non recte se habent iecur & venæ, pluraque principia laborant, morbus malignior existit, ut recte explicuit Duræus in *Coacis. lib. 3. tr. 4. de urinis, in com. text. 1.*

Hæc puto fore satis, ad refræmandam illorum contumaciam, qui signum ab urina desumptum nullum esse momenti obnixè contendunt; pulsui soli, tanquam signo minimè omnium fallaci animum adhibentes, signum ab hoc desumptum, tam ad prædicendam mortem, quam salutem, illi præferendum quod ab urina desumitur, arbitrantur. Pulsus enim cum sit actio facultatis vitalis, illius dispositionem significat; urina verò solum facultatis naturalis statum indicare solet: quare cum vitalis magis sit naturali vitæ necessaria, cuius actione cessante extempore animal extinguitur, & naturali cessante vita durare solet, ex Gal. *lib. 5. de loc. cap. 1. & lib. 2. de rat. viæ. in morb. acut. com. 47.* fit ut signum pulsus urinae præferendum sit ex horum mente.

Ludou. Mercat. in præfat. ad libros de puls. arte, & harmonia, quæstionem hæc sic dirimendam putat, ut pulsus mori prædicendæ certius signum præstare possit; vitæ autem urina: nam pulsus quantumvis bonus sit, solum virtutem constare significat, neque hoc satis ad salutis prælagium est; fieri enim potest, ut morbus qui in præteriti mitis est, deinceps ingrauecat, & vehementior virtute euadat: urina verò optima non solum virtutem rectè valere demonstrat, sed morbum, & illius causam esse deuictam, in quo salus consistit. Deinde. Urina exitialis non tantam vim habet, ac pulsus pessimus ad prædicendam mortem, quoniam cum pulsu abolito, aut deficiente, aut intermittente per tempus duarum pulsationum, nullum vidit euassisse Gal. *lib. 2. de præfag. ex puls. cap. 4.* cum urina tamen nigra multi liberantur, ex Hip. *1. epid. sect. 3. text. 20.* & Epicratum vxor reddens urinam subnigram vsque ad vndecimum, euassit, in *text. 2.* & mulier morosa in Thaso *lib. 3. epid. sect. 3. text. 84.* cum urina nigra, & tenui seruata est. Sed cum hi hanc urinam redderent alia ex causa, quod melancholicus humor esset suppressus, qui per mentis, aut hæmorrhoides vacuari solebat, idcirco ij euasere; ut latius infra in *com. hist. 132.* explicabimus. Vnum tamen aduertat quæso, Gal. huic opinioni contradicere *lib. 1. cris. cap. 12.* ubi affirmat neminem se vidisse cum urina nigra liberatam. Igitur tantam vim habet urina pessima, quantum pulsus pessimus ad prædicendam mortem.

Dicendum ergo est signum ab urina desumptum, absolute præstantius esse illo, quod a pulsu elicitur. Urina enim utilis est ad prædicendam crism, ipsius perfectionem, aut malitiam, ad cognoscenda tempora, indicandam morbi causam, & speciem illius distinguendam. Deinde in pulsu necessaria differentia considerantur, quæ vix percipi possunt, & maximè si eas in vna pulsatione animaduertas: hæc enim omnia diuturnam exercitationem requirunt tactus, iudicij & memoriæ perfectionem præsupponunt, quæ vix in Medico queunt inueniri. Differentiæ tamen vinarum facile vsu comprehenduntur, & minùs in eorum cognitione Medicum aberrare contingit.

Neque signum quod sumitur ex pulsu præferri debet, quia sit signum actionis facultatis vitalis, quæ videtur esse magis necessaria vitæ, quam naturalis; nam omnes virtutes ad tutelam vitæ sunt necessariae, & quacumque earum pereunte, reliquas perire est necesse, ut *lib. 7. meth. ult.* docuit Gal. Hoc tamen discrimen est, quod facultate vitali cessante ab actione, protinus cessat vita: cessante facultate animali, reliquæ virtutes breui tempore cessant: otiant tamen naturali, longo temporis spatio reliquæ virtutes permanent, ut *cit. loc.* docuit Gal.

est cordis officij dignitas, &c. Licet autem ad vitæ salutem omnes virtutes necessariae sint in morbis,

A non tamen omnium æquale robur desideratur; nam in febribus putridis firmitudinem vitalis, & maximè naturalis requirimus: illæ enim coctione, & expulsiōe humoris debent perferari, ut insinuauit Gal. *lib. 1. meth. cap. 6. §. Neque pulsus, &c.* in thoracis morbis, non vitalis, & naturalis, sed animalis robore indigemus, quoniam non coctione, sed expurgatione soluantur, quæ huius opere perficitur. In affectibus capitis, & nervorum, vigorem facultatis animalis exoptamus. Quare in morbis, provt hæc, vel illa facultas, magis aut minùs necessaria est, sic signum sumptum ab actione illius est certius: veluti in apoplexia, & epilepsia, maior fides habenda est sensui, motui, & respirationi, quam pulsui, & urinae: & in morbis thoracis, potissimam respirationi, & sputo adhibemus fidem; veluti in febribus putridis, pulsui, & urinae, ut icite notauit Iacchæus *lib. 4. instit. medic. cap. 4.*

Quod autem huic maiorem prærogatiuam adhibere oporteat, ex Hipp. auctoritate satis patere arbitror. Is enim licet in præfagiōe peritissimus fuerit, & de hoc instituto plurima conicriplerit sempiternæ memoriæ commendanda, tamen nec pulsus, nec facultatis vitalis, aut respirationis pulsui simillimæ reminiſcitur, nisi rarissimè, etsi pulsuum notitiam exactè calluerit, provt *supra in com. hist. 12.* latius enucleauimus; quum varios morbos proponens, urinae frequentissimam faciat commemorationem; manifestè docens, signum ab urina desumptum præstantius esse, illo quod a pulsu depromitur. De quo argumento lege Vallesium *lib. 3. cons. cap. 1.* & prius prædixit Gentilis *2. 1. doct. 3. dub. 2.*

HIST. CVII. AVENZOARIS, De dolore hepatis.

Hepatis dolor, vnguento ex oleo nucum, & de vitellis ouorum facto, perfanatur.

ET oritur aliquando in panniculo hepatis extensio, sicut in aliis membris consuevit euenire, unde sequitur dolor fortissimus, quasi intolerabilis, & apparet patienti quod hepar sit quod doleat, & est sensus huius panniculi acutissimus, propter multitudinem paruorum neruorum in ipso contextorum. Ego autem passus fui hunc dolorem, & curati me inungendo locum cum oleo de vitellis ouorum, & nucum equaliter mixtis, & liberatus fui in ipsa die, &c. Auenzoar. *lib. 1. theziz. tract. 13. cap. 4.*

PARAPHRASIS.

Iecur obtusè sentire, quoniam illi minimum neruum dedit natura, lata oratione confirmat Gal. *lib. 4. de vsu part. cap. 13.* nam neque ad motum, neque ad sentium futurum erat animali ex vsu: sentit tamen quàm plurimos morbos, non affatim, ut alia corporis particula, quod neruus cum sit paruus, qui in tunicam ambientem distribuit, aut non omninò in viscus, aut non in eorum sese insinuat, explicat Petrus Paulus Perumia *lib. 2. de curat. arte in med.*

Ab auctoribus variæ causæ solent assignari, ob quas iecur dolere possit, quas summatim recenset Auic. *14. 3. tract. 2. cap. 9.* ex sunt flatus inclusus distendens, crassus, contumax, & difficulter resolubilis. Intemperamentum calidum, aut frigidum, humorum copia granans, acrimonia mordens, visceris obstructio, inflammatio, aut solutio continui.

In diuersis eius partibus dolorem excitari, nullus Medicorum it inficias. Quippe si doloris causa in profundo carnis ipsius hepatis vigeat, ratione sui, nullus aut paruus excitabitur dolor: nam iecur vi sentiendi hebeti præditum est. Verùm si in vasis ipsius visceris, doloris sit causa, pungens & tenfius aderit dolor. Sicut dum panniculum, seu membrana tenuissima totum iecoris corpus circumuestiēs, dolitabit, acutus erit, & intolerabilis, ex Gal. *lib. 6. aph. com. 5.*

ob nerui portionem, quæ ex sexto ferè neruorum cerebri coniugio ad eius tunicam disseminatur.

Hunc autem dolorem, quo vexatus fuit auctor hic, à flatu habuisse ortum, retento & inspissato sub panniculo patet, quoniam, ut *cit. loc.* docuit Auic. *quum non est febris, & dolor est vehemens, tunc causa doloris hepatis est ventositas:* & maximè quia applicitis anodynis cessauit subito, quod est flatus proprium, maximè si non sit nebulosus, & crassus: tunc enim medicamentorū calidiorū ope facillè discutitur.

Dolor hepatis illicò mitigandus, nam timor est, ne co-fluentibus humoribus, in inflammationem commigret affectio. Quare flatuosa substantia, qua frequenter foemina ob veteri confortium; iuxta iecoris regionem premuntur, & viri potui nimio indulgentes, otiosi, & qui crudis succis scaterere solent, absumenda anodynis, quæ resoluendi, & diluendi vires habent:

Nec miretis localia, citra totius vacuatione; ipsum imperasse, nam acutus dolor est symptoma ad se trahens curationem totam, præsertim si corpus purum sit. Hac ratione Hipp. *lib. 2. acut. 1. lateris dolorem sine is per initia; sine postea abortus fuerit, calidis fomentis resoluendum esse prædixit:* nam si materia est pauca, totum ipsam resoluit, & minuitur aut cessat dolor; si multa, & plethoricum corpus, intenditur dolor, & signum est quod corpus vacuatione indiget. Sicque fomentum sit signum curatorium, & diagnosticum. Hoc Hippocratis consilio ducti Medici, fomenta tam humida, quam sicca citra totius corporis vacuationem, in corporibus puris sepius imponunt ad dissoluendos flatus, de quorum numero esse fomentum ex aqua calida, furfure, sale, milio, ibi Hippocrates inculcat.

Inter tanta præsidia pro flatu resoluendo indonea, oleum ex vitellis ouorum, nucum præcipue elegit, quoniam mulcebris qualitate, & temperata vi, modicè resoluunt, tenuium cum sint partium, & sic dolorem leniunt, materiam flatulentam digerendo per cutis spiracula in halitus: quæ licet relaxent, adstringentiæque viscus desideret; tamen non ob id reprobanda, nam intentio solum fuit sedare symptomata, styptica autem arctant, flatuque excerni prohibent. His ergo auxiliis si non sedaretur dolor, non dubito quin phlebotomia, réuulsionis & præseruationis causa, exequendam imperasset.

De olei ex vitellis ouorum facultate pro leuando dolore, plura diximus in *com. hist. 59. lib. 1.* quo loco, quomodo immani dolori, subito omnibus neglectis sit occurrèdum, ex veterum mente pronuntiauimus, de cuius olei vi mira, lege Ioannem de Boys Parisiensem pharmacopolam doctissimum in *tract. de oleis*, & Hieronym. à Touar Hispalensem *tract. de gradib. medicin.* qui eius dotes exactè delineat.

Oleum verò nucum dolores sedare, auctor est Mesuè *tract. de oleis, tit. proprio*, quod exemplum olei amygdalini patere docuit Diosc. *lib. 1. c. 34.* Hoc ergo modicè calefacit, penetrat, rarefacit, digerit, concoquit, partè æquabiliter demulcet, & sic dolorem lenit; quæ omnia conueniunt etiam oleo de vitellis ouorum, & in anodynis medicamentis exoptat Gal. *lib. 5. de simpl. medic. facult. c. 18.* Insuper flatus crassos dissipat, neruis attritis, vel punctis, præsertim cum calce lota confert eximie, & scabiem sanat.

Ex his colliges manifestè errasse Mathiolum, eiusque simiam Lacunam in *com. cit. cap. Dioscorid.* qui hoc oleum nullius esse in medicina vsus tenaciter contendunt. Nam oleum è nucibus inglandibus expressum, eandem vim habere cum Balanino; quod est ad multa utile, ipse Dioscorides apertissimis verbis confirmat. Et præter Mesuæ auctoritatem, Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 501.* hoc oleum herpeti esthiomeno, & erysipelæ, fistulæque in partibus oculi conferre, testatur. Plinius *lib. 2. cap. 4.* alopeciiis, surditati auxiliari affirmat. Galenus *lib. 7. simpl. de nucis*, hoc oleo Gangrænas, carbunculos, & ægilopas à pluribus sanari asseuerat. Doctè igitur scribunt Doctores omnes, id calore & tenuitate essentia flatus discutere: cuius vires in dolore colico pluries se obseruasse cum utilitate, ait Sylius doctissimus in *com. cit. Mesuæ contextus.* Præstat ergo illud in officinis paratum habere; de cuius potestate lege Vekerum, & Bernardum Dessenium *tract. de oleis, tit. de oleo nucum.*

HISTOR. CVIII. GALENI, De abscessu hypochondrij.

Abscessus musculorum hypochondrij
cognitio.

ET enim Sestianus cum Medicorum iudicium subisset, nescio quo pacto eorum non pauci abscessum in ipsius hepate consistere crediderunt. Sed cum postea longo temporis spatio nihil se in melius proficere sentiret, me quoque vocauit. Igitur simulatque domum ubi iacebat ingressus, aspiciens eum, hoc inquam scias velim, nullum tibi esse in viscere vitium: sed quid aliud te molester, nudatis præcordiis declarare conabor. Inueni ergo in profundis musculis abscessum; contracto iam pure, in medio spatio eorum musculorum, qui per transversum incedunt, atque eorum qui obliquè ab infernis sursum tendunt, qui medij sunt inter eos, qui transversis peritonæo incumbunt, atque eos qui sub externa cute obliquè deorsum feruntur, &c. Galenus *1 b. 5. de loc. affect. cap. 7.*

PARAPHRASIS.

IN methodica morborum curatione, ab affectis partibus magnam sumi indicationem, atque pro harum varietate auxilia excogitari, Galenus pluribus locis confessus est, & in hac historia confirmat manifestè. Nam iecoris temperie mutata, humores quoque huiusmodi vitio afficiuntur, quoniam sanguinis officina est iecur; qua vitiatâ, sanguinem vitiosum per vniuersas corporis partes delatum, & distributum, cutis quoque inficere colorem est necesse. Sicque interdum herbis pallore candentibus totum corpus manifestè assimilatur; aliquando plumbi colorem induit, ita ut colores varij sint pro natura patientis loci: nam nigriores sunt malè affecto splene; hoc enim viscere ad attrahendum ex hepate atræ bilis humorum, & ad repurgandum sanguinem debilitato, teter hic humor vnâ cum sanguine in ambitum corporis delapsus, totius colorem nigredine conspurcat.

Coloris ergo cum nullum vitium in Sestiano conspiceret Galenus, damnum ex eo nullum in viscere, hoc est, hepate, & hinc adesse affirmavit. Sed cum Sestianus in veteris inferioris regione doleretur, atque alia symptomata pateretur, & auxilia illi parti fuisse adhibita ab aliis Medicis, Galenus accepisset, præcordia, & ventrem ipsum tangendum admonuit. Eoque inspecto abscessum in spatio inter musculos, cum pure protinus agnouit; nam, ut *lib. 2. ad Glauc. cap. 7.* monebat Magister, abscessus cum suppurantur, cedunt, digitis prementibus non resistent, qui cum in summa cute consistunt, facillè dignosci possunt.

Et licet abscessus dupliciter sumatur apud Medicos, ex Gal. *6. epid. sect. 4. com. 39. & lib. 2. ad Glauc. cap. 7.* vel pro decubitu humorum in aliquam partem, vel pro humore collecto in suppurationem conuerso, vel conuertendo. Hoc secundo modo accepisse Galenum hoc loco, est verissimile. Huius curationem non apposuisse ex eo constat, vel quoniam in libris de patientibus locis de sola partium nostri corporis affectarum cognitione, sermonem instituit, vel quia huius curatiō omnibus manifesta est, & ab ipso *lib. cit. ad Glauc.* satis exposita. Nam primò oportet sola abscessus ruptione, & apertione, pus contentum extrahere; & si partes, quæ circa sectionem sunt, liberae sint ab inflammatione (dicebat ille *loc. cit.*) emplasticis vttere medicamentis, suauibus & minimè mordentibus, & quæ circa doloris sensum resoluant. Si verò pars aliqua sectioni circumstantis, inflammata fuerit, medicamentum quod ex Chalcitide constat, oleo liquefaciens, sit tibi ex vsu. Quomodo verò Epigastrij muscoli, quatuor contenti coniugationibus, secundum latitudinem, & longitudinem, per medium totius ventris extendantur, docent Gal. *lib. 5. de vsu part. & lib. de muscul. dissect. cap. 26.* Columb. *lib. 5. de muscul. cap. 22.* quibus autem notis inflammatio musculorum ventris deprehendatur, exponit Trall. *lib. 3. cap. 15.*

De nomine verò, abscessus, differentiis, causis, si pulchra ex Hipp. & Gal. mente scire aues, lege Ludouic. Mercat. tom. 1. *suor. operum, clas. de signis criticis, quast. 200. num. 27.* & Vidum Vidium lib. 5. *de curat. memb. cap. 11. & 12.* qui inter omnes librorum prognosticon Hippocratis interpretes, de hoc argumento elegantius differuerunt.

HISTOR. CIX. GALENI, De hypochondrij murmure.

Murmur hypochondriorum sero lactis mitescit.

Serum tamen lactis, fate, & melle condientes, quibus hypochondria murmurant exhibuimus: & iuuantur citata ipsi aluo, &c. Galenus lib. 5. aph. com. 64.

D V B I V M LXI.

Num serum lactis hypochondriis murmurantibus sit ex usu.

PARAPHRASIS.

Hypochondrium significat ventris superiorem partem à latere in latus sub costis, non tantum ipsa latera, sed & mediam partem quæ ventriculo respondet, vt enim lib. 1. *progn. com. 26.* docuit Gal. intima hypochondriorum sunt, iecur, lien, ventriculus, & peritoneum, quod refert lib. 3. *epid. sect. 1. com. 1.* Hoc debet esse in naturali statu, sine dolore, molle, æquale dextra, ac sinistra parte existens, vt lib. 1. *prog. text. 2. 3. & 3. Coac. text. 1.* firmavit Hippocrates.

Si verò hypochondria, plusquam naturæ conueniat, ex flatu distendantur, & murmurent, quod colliges ex ventris strepitu, & motu; tunc serum lactis medicatum summo per se prodest. Hoc expressè docuit Hipp. lib. 2. *epid. sect. 6. in inis.* dum sic ait. *Si hypochondrium distentum fueris, comprimere manu, & leuare: aqua recedentis à lacte, octo corylas bibendas dare: si autem vomat, & non bibit, allij intritum acutum, &c.* Cum enim hypochondriorum distentiones fiant à flatu, aut aqua, aut crudis succis eo loco redundantibus, serum lactis, quod aquam recedentem ex lacte vocat, mirum est præsidium.

Licet enim med. camen hoc frigidum sit & humidum, auctore Galeno lib. 4. *simpl. 17.* cum tamen nitrola, acriusque vi præditus sit, idcirco Gal. 3. *de aliment. facult. 15.* & Mesuè *tract. de simpl. tit. de sero lactis,* id calidum constitunt; quæ loca doctè conciliant Manardus 16. *epist. 9. Anat. lib. 2. Dioscorid. in com. cap. 64.* Ioan. Brau. lib. 12. *de simpl. cap. 20.* Quare etsi frigidum sit à prædominio, tamen acris partibus modicè flatulentum humorem, salisum, & melancholicum expurgat, viscera roborat, & deobstruit. Quamuis autem frigidum calidum potest dici: sic violam, & maluam interdum Galenus frigidam, aliquando calidam, sicut alia plura medicamenta appellat. Confule acutissimum Iouertum lib. 1. *paradox. 6.* de hac questione argutissimè differentem.

Vt tamen expurgatio sero lactis celebrata optatum finem consequatur, tria efflagitat: Primum, vt serum debeat esse lactis caprini; nam hoc cæteris temperatius est, ex Mesuè *loc. cit.* Sub dio exponatur, si enim accepto rore à celo demisso, qui suapte natura purgare potest, redditur magis refrigerans, & expurgas. Nec leuenus, nocturnusque aer acrimoniam, quæ purgandi vim habet, absumere potest: tantum enim abest, vt hoc contingat, vt potius noctis, & aeris frigidi repercussu vis ipsa vniatur: vt videas quo in errore versetur Garzia Lopius lib. *de varia rei medica lectione, cap. 28.* qui hac ductus ratione serum sub dio non esse exponendum pugnaciter contendit.

Secundum. Vt sumatur medicatum, & præparatum sit quæ ipsius frigiditatem aliquantulum retundant, vnâque internas partes roborent, vel deobstruant, vel expurgent

A humorem, qui morbi causa esse solet. Cum enim serum sit materia, in qua omnia medicamenta infundi possunt, tum quoniam facile ob tenuitatem substantiæ vires medicamentorum in se imbibit, tum quia est temperatum, vel parum ab eo recedit per frigiditatem, tam morbis calidis, quam frigidis, & ex crasso humore subortis, summo est vsui. Sic Gal. illustrem illam Romanam herpete in malleolo laborantem sanauit, sero exhibitio, in quo clanculum scammonij minimum erat immixtum in lib. 14. *meth. cap. 17.* Sic Mesuè ad biliosas febres rhabarbarum, summum esse auxilium asseuerat, *tract. de medic. simplicib. tit. de sero lactis,* si in aqua casei infundatur. Cum enim biliosus, tenuitque humor, facilius quam crassus, glutinosus, terrestris, & niger vacuetur, ex Galeno lib. 14. *meth. cap. nuper cit.* Serum illum facillimè expurgat, & maxime si in eo per noctem madescant cholagoga, vt violæ, rosæ, tamatindi, siliqua Ægyptia, rheum, myrobolani citrini, & plura alia, vt notauit Ioan. Vittrichius *consil. 33.*

Hoc modo pro melancholico humore expurgando, in Cancro, eo vitur Gal. lib. 14. *meth. cap. 9. & lib. 2. ad Glanc. c. 10.* permixto cum epithymo, vel aliis quæ atram bilem vacuare nata sunt. Ad pituitosos humores educendos, infundimus quæ pituitam expurgare queunt, vt sunt Agaricum, cucumis fyluestris, ebuli radix, hermodactylus, sambuci radix, turbit, & mechoaca.

Galenus verò hic serum exhibuisse refert, cui sal & mel admixta erant. Cum enim hypochondriorum murmur pro causa habeat spiritum flatuosum, ex Galeno lib. 4. *cap. 73.* hic autem non nisi à pituitosa, frigida, crassaque materia eleuetur, sit vt hanc serum expurget per aluum, præsertim si in eius societatem accedat sal, & mel; hæc enim non solum seri frigiditatem infirmitatem, sed eius operationem efficaciorum reddunt. In hunc sensum intelligendus Auic. lib. 2. *tract. 2. cap. 441. §. Et sal quidem iuuat ad solutionem aqua lactis, &c.* Sal enim status resoluit, calescit, adstringit, siccit superfluum humiditatem, abstergit, & aperit, ex Galeno lib. 9. *simpl. tit. de sale. & Dioscorid. lib. 5. cap. 80. de sale. & faciliem efficit superfluitatis egestionem,* ex Auic. lib. 2. *tract. 2. cap. 623.* & iuuat medicinas solutiuas, ad eradicandam melancholiam & phlegma, ex ipso Auic. *loc. cit.* quoniam ita ita; & sic enematibus frequenter apponitur: nam expultricem excitat ad vacuationem. Hinc salsa aluum deiciunt, vt Galenus ait, *lib. de attenuante vitus rat. cap. 3. & lib. 3. de simpl. medic. facult. cap. 15.* affirmat, conchularum maris, cæterorumque ostreorum succum planè tum salsum esse, tum ventrem soluendi vim obtinere. Mel autem plurimum iuuare ad abstergendam ab hypochondriis pituitam, patet: nam detergit, ex Galeno lib. 7. *simpl. tit. de melle.* Quare crudum, frigidis & humidis temperaturis optimum est, subducit aluum, ex Paulo lib. 1. *cap. 96.* Dioscorid. lib. 2. *cap. 74.* Auicenna lib. 2. *tract. 2. ead. 496.* In summa abstergit, aperit, resoluit, humiditatem ex profundo corporis expellit, meatus liberat ab infarctu & vrinam mouet, ex Auicenna *ibi,* & Gal. lib. 8. *de compos. medicamentor. cap. 7.* quæ omnia acrimonia sua præstare, testis est locupletissimus Galen. lib. 3. *de aliment. facult. 39.* cum sit inquit. *Mel promptè in calidis corporibus in bilem vertitur: frigidis verò sine per atram, sine per morbum, sine natura talia fuerint, est accommodatissimum: ob id in sanguinem mutatum, nutrire ipsa potest, in calidis verò prius in bilem, quam in sanguinem mutatur. Cum autem tenuium sit partium, acrimonia quiddam habeat est necesse, qua aluum ad excretionem prouocet: quam cerè adimentes, ipsum efficimus ad distributionem, & coctionem accommodatius: commodissime autem ipsa adimentes: si primum multum illi aqua admiscuerimus: ac deinde tantisper coxerimus, quoad spumare desinat: oportet autem spumam statim vt emergerit, continenter ab ipso tollere: cum enim hac parandi ratione acrimoniam deposuerit, neque amplius aluum ad excretionem irriter, haud cunctanter in corpus distribuetur. &c.* Vnde Mesuè *tract. de simpl. tit. de aqua lactis,* mel vigorare operationem eius admonuit.

Quapropter murmurantibus hypochondriis serum hoc modo

modo præparatum, optimum, si quod alterum, est auxilium. Quo pacto in flatuosa melancholia, quam hypochondriacam vocant, hac lege conditum exhibere, magni semper fuit momenti: cum enim hunc morbum pariant flatus hypochondria distendentes, ab inflammatorio naturalium partium affectu non raro pronati, vt latè Galenus edocuit lib. 3. *de loc. affectis, cap. 7.* sit vt serum sic paratum, partim contemperet, partim humorem retroridum euacuet.

Insuper fidissimo experimento compertum est, maximi esse commodi hoc auxilium, quando à nebuloso, crasso flatu, in hypochondriis subsultus, & pulsationes adsunt, quas maniam, & mentis perturbationem significare, non semel cecinit antiquus vates in *prorrhetic. lib. 1. & in Coacis, dum sic ait. Pulsus in hypochondrio cum perturbatione, demencia est: magisque si oculi crebro mouentur, &c.* nam vt graphicè explicat Ludouicus Duretus in *com. lib. 2. cap. 11. num. 12. cum hypochondria, id est, ea partes epigastrii, qua adiacent nobis costis, quæque viscera iecoris, lienis, diaphragma quæque ipsum, & stomachum circumplectuntur, dolore vexantur, ab oppressionem flatuum crassorum, vel ingenti harum partium squalore; & phlogosi, tunc ob mirabilem earum cum cerebro sympathiam, tum generis similitudine, tum operis societate, tum etiam vasorum communiione ipsum in consensum trahunt.*

Enim verò si prædicta vrgeant symptomata ab eisdem causis pronata, tunc serum præsentaneum auxilium est, præsertim in his tæminis, quæ vehementi pulsatione in arteriis dorsi vexantur; in quo vitio cum in hypochondriis adsit sæculentus, adustus, nebulosus, sanguis, flatuque refertus, vt Aretæus lib. 2. *de caus. & signis acutor. cap. 8.* manifestè edocuit, & post eum doctè explicuit Mercat. lib. 2. *de virgin. & viduar. affect. cap. 7.* serum ad ventilanda viscera, auferendum cauma, deobstruendum, humorem nigrum suauiter expurgandum, abstergendum melaræi venas, quæ flatu turgent, calidæque intemperie laborant, summo per se præstare.

Hoc enim medicamen attenuat, abluat, abstergit, vt lib. 2. *distinct. 1. cap. 9. de medic. simpl. purg.* Mesuè inquit, & nitrola qua præditum est, facultate, aluum abique mordacitate vtiliter subducit, ac bilem tum fluam, tum atram ab adultis humoribus genitam deicit, quo fit vt mirificè conferat maniacis, melancholicis, lienosis, & iis qui terrestri succo scatur, vt *cit. loco* prædicti auctores assenserunt, & non solum Rhafius lib. 3. *ad Almans. cap. 15.*

Tertium præceptum in exhibendo sero est, vt sumatur in magna quantitate, vt lib. 2. *epid. sect. 6.* docuit Hipp. qui octo corylas assumendas imperat in hypochondrij distentione: accipit verò coryla vncias nouem, hoc est, octoginta circiter vncias. Veteres enim lacte utebantur ad expurgandum, ex Hipp. 1. *acut. 7.* præsertim afinino, hoc enim ceteris est serosius, ex Hipp. lib. 2. *de diata, num. 9.* seu camelino, & equino, quæ sunt maxime serosa, ex Arist. lib. 3. *de hist. animal. cap. 20.* Lac enim expurgat ratione seri, maxime si illi misceatur sal; & in magna quantitate assumatur. Super hanc iubet Hipp. ad præcauendum vomitum in ventre flatibus distento, vt intrico, quod ex alio paratur; hoc enim flatus discutit: & obstructions aufert.

Percontaberis, cur murmure hypochondriorum vexatos, sero exhibitio gloriatur hic le adiuuissè Galenus, si tormina, & circa vmbilicum dolores à flatuoso spiritu suborti, medicamentis non cedunt, iuxta Senis oraculum lib. 4. *aph. 11.* Dic flatuosam substantiam duplicem esse in hypochondriis impactam, altera quæ à causa facta, habituali, & diuturna ortum ducit, vt *cit. loc. in com. aph.* Galen. admonuit; hæc autem sit sine murmure, quoniam causam habet permanentem ac fixam. Alia quæ recens est, & murmure facta in hypochondriis mitescit, ac soluitur, de qua in præsentem loco sermone inquit Galenus. Hoc ita esse in *Coacis* prædixit Hipp. dum sic dixit. *Qui verò tumor recens excitatus in hypochondriis, siquidem sine inflammatione est, soluitur murmure facta in hypochondrio, &c.* Flatus ergo nebulosi & crassi in his partibus regurgitantes, cum strepitu & motu, facile vacuata causa, nempe humore pituitoso ac lento, per infernam aluum soluantur sero exhibitio, præsertim si sal, & mel cum illo sint permixta. Si tamen

A plura de natura, & vsu feri scire aues, lege Claudinum in *appendice ad lib. de ingressu ad infirmos, sect. 9.*

Vnum solum pro colophone addam, vt in dolore hypochondriorum curando, ex quo melancholia hypochondriaca scaturit, sis sollicitus; nam ex hac ferini, & exitiales morbi propullant, quos auctores latè descriperunt citati à Marcello Donato lib. 4. *de histor. mirabil. cap. 8.* hunc enim morbum sæua symptomata comitantur; quorum omnium causas exactè proposuit acutissimus Castrensis Lusitanus *tract. de complexu morbor. cap. 24.*

Obseruatio XVIII.

Dolor hypochondriorum sæpè lethalis.

DVM hæc interpretarer, accessit ad nos epistola eruditissimi Domini, D. Ludouici Nonnij Antuerpiensis, in qua referebat exempla duo non incelebra, quæ sunt huiusmodi. Susanna 11. annos nata à septennio, ventris & hypochondriorum assiduis doloribus est vexata. Tandem acuta superueniente febre, ventris diris torminibus correpta, quinto die obiit. Dissecto caduere inuenta est tota ventris cauitas, scetidissimo, & seroso pure referta. Omentum totum erat corruptum, & penè absumptum. Hinc acerbi illi cruciatus.

Obseruatio XIX.

Ex mirachiali affectu mira symptomata sequuta, Ebena curata.

Nobilissima Domina, hypochondriaca melancholia laborans, mirandis symptomatis premebatur. Post rigores enim inæquales, coxæ præsertim palpitatione corripiebatur, ita vt manifestè videretur moueri, & palpitare: quo sedato videbatur inferior venter vehementissimè attolli, & deprimi. Deinde in caput, & cerebrum raptus ille vapor, aliquando conuulsiones, sæpè deliria concitabat. Duravit hoc malum septimanis aliquot maxime matutino tempore, aded, vt veneficij suspicionem plerisque incuteret. Tandem Ebena decocto ad 40. dies exhibitio conualuit.

HISTORIA C X. GALENI, De hypochondrij dolore.

Dextri hypochondrij dolor, cum paruitatem quandam iecoris, tum meatuum angustiam ostendit.

Vidi enim aliquos, & quidem quàm plures, quibus venæ erant angustæ, & totum corpus colore priuatum. Quod si plusculum cibi assumpsissent, qui præsertim flatibus excitandis apertus esset, & crassus, & tenax; nonnulli quidem veluti pondus quoddam insidens, atque suspensum in profundo dextera hypochondrij partis sentiebant, nonnulli verò quandam cum dolore intentionem. In his quidem verisimile est iecur esse paruum, atque angustos meatus habere, &c. Gal. lib. arti medicinalis, cap. 70.

PARAPHRASIS.

Galenus, utpotè artis anatomice professor peritissimus, coniectura habita de partibus, quæ internæ sunt, earumque compositione, in pluribus hepar indicauit paruum, quod ultra venarum exiguitatem, & decorem habitum, ex assumpto quouis alimento, vel lento, vel crasso granabantur, dolebatque dextrum hypochondrium. Hanc Historiam affert 14. 2. *tract. 1. cap. 30.* dum sic ait. *Et minoratur hepar in quibusdam hominibus, & est quandoque sicut ren paruum, &c.* Hoc ita esse demonstrat frequentia obstructions, quibus tale iecur paruum ob angustiam apertissimum est. Accidit corporis debilitas, quoniam

corpus indiget cibo plurimo. Totum corpus colore priuatur; ob obstructiones enim impeditur transitus sufficiens sanguinis ad membra, cuius commercio & vi, insitens cuiusque partis calor suas perficit operationes: quare nec hic pellucidos generat spiritus, pusillus cum sit, nec floridum sanguinem alimenti gratia accipiens ab hepate, faciem, totumque animalis habitum pulchro robore minime suffundit: ubi enim sanguinis ad eam temperatam accedit puritas, color euadit modice ex albo, rubroque permixtus, quem moderatam temperatam esse certissimum signum, ostendit Gal. lib. art. medicinal. cap. 5. trium enim est apud doctrinam Gal. colorum liuidum intermerientis caloris esse indicium, vt constat ex lib. 1. cris. 1. 2. & lib. 2. prog. com. 8. & lib. 7. aph. com. 2. & alibi. Si ergo totum corpus colore priuetur, & liuescat, rosedoque colore, qui optimam temperatam proprius est, non decoratur, obstructum, & paruum hepar esse suspicandum est.

Rursum. Si alimentum flatuosum, crassum, & tenax hi assumant, ob venarum angustiam, non potest in se recipere hepar, sed retentum & conculcatum obstruit, & ob flatuum copiam grauat, & distendit, sicque tanto onere oppressum iecur ligitur in operationibus suis, & cum non possit chylum ob imbecillitatem, attrahere, alui profluvium chylosum sequi est necesse. Hæc sunt quæ coniecturæ Galenicæ addit Auicenna.

Subtilissimus Auerroës, licet lib. 5. coll. et. cap. 31. magni faciat Galenum, propterea, quia fuit (vt ipse inquit) legalis, & verax experimentator, & nullus sit qui possit ei comparari, nisi is qui eum clamat, non intelligit id quod clamat, tamen lib. 4. cap. 4. gloriatur se compluisse signa à Galeno prætermittenda, de iecoris compositione agnoscenda, dicens hepatis paruo molles feces inesse; quum enim exiguum sit, chylum ab stomacho attrahere non potest, sicque est necesse vt exeat deiectionis mollis. Nam vt dicitur ex breuiate manuum iecoris præuitas deprehendatur, vt addidit Arabes, Rhafius 7. contin. tract. 1. cap. 2. Auic. 2. 1. doct. 3. cap. 1. §. Quomodo curtas digitorum, &c. 14. 3. tract. 1. cap. 30. quorum doctrinam superiori loco impugnauit Auerroës, Vide apud Costæum super Auicennam loc. cit.

Galenus licet de hac natua hominum forte nihil, quoad curationem attinet, meminert, quoniam iecur paruum nullo modo arte maius reddi potest; tamen, vt in naturali hoc corporis vitio sanitas etiam conferretur, ne frequentius obstructiones experiantur hepar, minus inflatione, de loricæ tentetur, optimum est consilium Auicennæ loc. cit. dicens, his cibum esse aptam parua quantitatibus, & plurimi nutrimenti, velocis penetrationis, sapientique esse exhibendum. Paruum cibi propinandum, quoniam multum nec attrahi, nec retineri potest. Sæpe, quoniam multo indiget cibo nutriendum corpus, illoque velociter permeante; nam si in capacitate parua moretur amplius, distendit obstruit, & grauat. In hunc usum, salubre commendat præceptum, vt administrantur medicamenta diuretica, hepar mundificantia, subtiliatina, appetitiua, & solutiua; hæc enim abstergunt, vacuantque humorem crassum, lentum, & multum, à quo obstructiones fieri, testis est Gal. lib. 8. meth. cap. 4. & in art. med. cap. 89.

Ex his obiter, & veluti raptim notandum duxi, Auicennam, cæterisque Mauritanicæ familiæ proceres scientissimos, plurima arti addidisse, quæ à Græcis partim prætermittenda sunt, vel ignorata. Abeant ergo huius famigeratissimi interpretis Galeni calumniatores. Abeant Fuchsius, Manardus, & Leonicens, qui in hunc eminentissimum Medicinæ Magistrum similia effutire inflatis buccis, imò perfricta fronte, tela directissima, irrita tamen & inania prolicere non erubescunt. Dicunt enim quod fuerit erroribus caliginosus, artem nostram variis mendis scedauerit, suum librum ab aliis transcripserit; de elephantiasi, carbone, anthrace, pruna, eupatorio, hedera præuè senserit. At hæc ridicula sunt. Nam Auicennam, aliisque Arabes scaterere erroribus non nego, sed hoc in Arabicam linguam, quæ difficile

in Latinam transfertur, & in interpretum culpam est reiciendum, quod horum auctorum æuo ob explanationem penuriam cum contigerit, Auicennæ auctori grauissimo, & Galenicæ doctrinæ studiosissimo adscribendum non est, qui nostra ætate Andree Alpigi Bellunensis, Costæi, & Pauli Mongij, virorum eruditissimorum castigatione, à mendis, quibus scatebat, est expurgatus. Quod autem ab aliis plurima in suos canones fuerit mutuatus, hac ratione culpandus non est: hoc enim pacto vel Galenum ipsum damnabimus, qui ab Hippocrate, Archigene, Diocle, Asclepiade, plurima in suos libros transposuerit. Sic Paulum, Aëcium tantoperè in Scholis commendatos repudiabimus, qui ex Galeno, Herodoto, Philagrio, Rufo, omnia in doctrinam suam commutarunt. Hoc ita esse hæc historia testatissimam fidem facit, in qua quantum Galeni mentem in præseruatione corporum, quibus paruum est iecur, superauerit, ex dictis sit manifestum. Simile iudicium profecti poterit de Rhafio, auctore tanto, quem empiricissimum Fallopius lib. de medic. purg. cap. 14. nuncupare ausus est, eius libros ab scholis Medicorum esse ablegandos pertinaciter contendens. Hæc ego exaudiens (lachrymabile dictu) intimis angor sensibus, animi dolore distumpe, cum huius doctrina multo in pretio sit habenda, prout latè lib. 1. diximus, in prolegomenis, & eruliti omnes, plenissimis, vt aiunt, tibiis, eius laudes prædicant, & buccinantur.

HIST. CXI. AVICENNÆ, De spleneticis.

Spleneticus, vrina sua epota, sanatus.

Quidam homo splenicus somniauit, quod præcipiebatur ei in somno, vt urinam suam biberet omni die tres pugilos, quantum in prima manu incuruata continetur, & inuictis mirabile, &c. Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 725. de vrina.

PARAPHRASIS.

Splenetici vocantur apud Galenum lib. 6. aph. 43. qui sicut durum habent lienem, seu induratum splenis affectionem patiuntur, vt lib. 9. de compos. medicam. sec. loc. cap. 2. ipse admonuit. Hic affectus a crassis, intolis, faeculentisque humoribus originem ducit, quoniam lien scirrhus affectionibus facillime corrumpitur, propter nutrimenti quo vitur speciem; atitur enim sanguine melancholico, qui veluti limus purioris existit, vt lib. 1. 3. meth. cap. 16. Galenus edocuit.

DVBIVM XLII.

Num vrinae potus morborum curationi prodesse possit.

Inter plurima, eaque præstantissima, vsu assiduo; multiplicique experimento confirmata præsidia, quæ ad scirrhotam lienis dispositionem, tum veterum, tum iuniorum doctissimi literis commendarunt, nullum est vrinae potu sublimius, aut excellentius. Galenus enim quamuis de eius vsu non ita rectè sentire videatur, lib. 10. simpl. cap. 35. cum abominabilis, & execrandus sit ipsius potus, & multa sint ad manum auxilia quæ nobis conducere possint: attamen cogente necessitate potandam consulit caprinam, lib. 9. de comp. medic. secund. loc. cap. 3. & humanam in achoribus propinat, lib. 1. eiusd. operis, cap. 18. sit. de iis, quæ Soranus ad achoras scripsit.

Neque hoc extra rationem est, cum huius etiam auxilij habeamus Hippocratem testem locupletissimum; hic enim lib. 2. de morb. mulier. num. 29. vrina veteri calida vterum fouet, quum hic in coxam incumbit. Et lib. 1. eiusd. operis, num. 96. vrinam veterem cum ferri recrementis ad imprægnationem bibendam offert; & num. 123. vrinam

vrinam bubulam bibendam præbet ad purgandum stercorium vterum. Nec mireris, nam vrina vehementer abstergit, & maxime humana, quæ licet omnibus infirmis sit, cæterum potenter repurgat, vt cit. loc. simpl. monuit Galenus, id quod satis fullones indicant qui vsu illius terjidas vestes expurgant, atque abstergunt. Hoc ita esse, ipse ex aliorum mente confirmat lib. cit. simpl. Gal. qui cum pestiferè ægrotarent in Syria, humanæ vrinae potione sese liberatos profitebantur. Nec deest experimento ratio: nam, auctore Dioscorid. lib. 2. cap. 73. vrina humana antidotum est contra venenum præsentaneum, & viperarum morsibus mihi auxiliatur, & confert omnibus lethibus venenis, canique rabiosi morsum, virulentorumque animalium puncturas coërcet & retundit, vt cit. cap. in fine Auicenna affirmat, & refert Crolius lib. alchym. pag. 214.

Magna ergo est vrinae epotæ utilitas, & ad sanandos morbos efficacia vehemens, vt Dioscorides cit. loco confirmat; explicat luculenter Matthioli in com. Hic modo probat aquam ex vrina per distillationem extractam, ad omnes obstructiones hepatis, inflammationes, Gangrænas, Quercitanus in pharmacopœa dogmatica restit. pag. 119. in Paralyti dicit esse vtilem Forestus lib. 8. obs. 5. vt nam pueri laudat Mullerus in miracul. chymic. ad v. usum conseruationem, eamque cæteris anteposit. Insuper eius potus lienosis saluberrimus est, quum enim calida sit & licca, humorem lentum incidit, tenacem secat, crassum abstergit: sicque contra incipientem aquam intercatam plurimum prodest; quod de caprina, camelinæque potius affirmat Paulus lib. 7. tit. de vrina, & magis si cum Nardo assumatur, vt docuit Auic. loc. cit. redditur enim sic magis odorifera, & minus horribilis ad bibendum.

Deinde plurimis morbis vrinae potum auxilio esse citati auctores pronuntiarunt, quos sequutus Plinius lib. 28. cap. 6. variis allatis experimentis confirmat. Frigidos morbos curat, clysteris modo indita colicum cuciatum persanat, & hydropicis miro est auxilio, vt proprio experimento obseruauit Valleriola lib. 2. obs. cap. 5. & eius vsum pro curanda cachexia laudat Salomon Albertus consil. 89. nam valenter aquas detrahit, & magis si sit pueri impubis, venter adhuc non experti: sorditum, scabem, pruritumque abstergit, nitrosa, qua pollet, facultate, vt cit. loc. simpl. inquit Gal. & latè explicuit Aëcius tetrab. 2. serm. 1. cap. 108. & non siluit Georgius Valla Placentinus lib. 2. sua medicina, cap. 23. de vrina humana. Sic nobilissimum medicamentum est pro pellendis arenulis, vt firmat Vntzerus in simpl. antinephritic. p. 202.

Ad hæc, morsui venosus illita eximie succurrit, trahit enim cum fortitudine venenum, vt 6. 4. tract. 4. cap. 9. de curatione canis rabiosi protulit Auic. & post eum dixit Rhafius 35. continent. tract. 2. cap. 3. vt refert Mercurialis lib. 5. de febrib. cap. 28. de pestis præseruatione. Insuper. Apri vrina ad vesicæ, & calculi cruciatus est potentissima, apud Plin. lib. 28. cap. 15. & spleneticos iuuat, apud Auic. 15. 3. tract. 2. cap. 4. & maxime spiritus vrinae per distillationem extractus, cuius vsus est maximus in peste, cordis, & cerebri morbis, vt Libani in syntag. arcan. chym. lib. 1. c. 25. & Philippus Vltadius in suo celo Philosoph. cap. 21. ex professo retulerunt. Ægrotantis enim vrina in hunc vsum est præstantior; cum enim præ obstructione, & impedita transpiratione actior sit reddita, lienis duritiæ promptius mollire est apta, & crassos humores attenuat, eosque per feces, vrinamque expellit. Hinc puto consueuisse Iberos vrina in cloacis inueterata se lauare, sibi que ipsis, ac mulieribus eadem dentes abstergere: qua re permoti Barbari, teste Plinio lib. 28. cap. 8. vrina quinque annis inueterata ad ciendas aluos utebantur: quod etiam Strabo lib. 3. & Catullus in Egnatium. Volaterran. lib. 16. comm. urb. Alex. lib. 1. diæ. genial. cap. 9. confirmarunt.

Mirabilem hunc vsum perspicientes Imperatores, ex vrina vesticalia faciebant, quod tanquam pendendum Suetonius non reticuit, cap. 23. de vita Vespasiani Cæsaris. Sordida planè augendi ratio ætarij: Sicque cogebantur omnes habere in publico dolia, siue amphoras vrinae in angiportis, ad eam excipiendam, quæ ad vsum purgandarum vestium à fullonibus vsurpatur, quod Mar-

tialis alludit 93. epigram. lib. 6. in Thaidem.

Tam malè Thais olet, quam non fullonis auari
Testa vetus, media sed modo fracta via.

Vt scitè probat Iustus Lipsius lib. 2. de magnitudin. Roman. cap. 6. de urinario vesticali. Sed quam hæc acerbitas, & sordidorum vesticalium inhumanitas principem dedecet, ex antiquorum dictis doctè ac prudenter collegit idem Lipsius lib. 4. civilis doctrin. cap. 11. tyrannorum enim hæc sunt, non principum, qui occasionem dederunt adagio. Vel à mortuo vesticale auferre. Licet autem Gal. cit. simpl. referat, Apollonium in lib. 1. parab. consuiuisse Afium lotium ad inflammata columellam: miror, ait, huiusmodi auxilium tradentes, certò enim scio omnes homines, paucis omnino exceptis, citius mori velle, quam vrinam asini bibere. Quamuis enim Aëcius tetrab. 1. serm. 2. cap. 84. carpat Xenocratem, & alios qui de medicamentis vrinarum scripserunt; qui namque hæc scribunt; non minori, sed maiori digni sunt odio, quam qui perpetrati: attamen cum vel medicamentorum copia non iuppatis, aut in itinere, venatione, rusticatione: aut homo rusticus fuerit, aut seruus, hæc, & alia similia propinare non est cunctandum, maxime cum salute nihil charius sit, teste Cicerone lib. 2. rhetor. cap. 21. nam, vt legitur in Ecclesiast. cap. 30. melior est pauper sanus, quam diues imbecillis. Sic Gal. 10. simpl. tit. de stercore humano, ipso, gutturi illito anginam persanat, & caninum exhibet in potum ad vlcera intestinorum summè inueterata. De quo argumento lege Tirraquell. lib. de nobilit. cap. 33. à num. 359. usque ad num. 367. ex Medicorum celeberrimorum decretis eloquentissimè distantem.

Quid mirandum? quando alia sordidiora pro vita seruanda mortales assumere non recusant; & idcirco ex stercore humano plura parantur medicamina, quæ hominis saluti mihi confere queunt. Sic aqua ex stercore humano per distillationem extracta, intus assumpta, auxiliatur comitialibus, hydropicis; calculus minuit, & expellit, contra rabidi canis, & virulentorum animalium morsus est præstantissima, auctore Libanio lib. 2. Alchym. p. 142. Hoc modo secundinæ torrefactæ puluis, mulieris primiparæ, filium enixæ, aduersus epilepsiam, strenuum est auxilium, vt firmat Finckius in enchiridio Dogmat. Hermetico. p. 41. cur ergo si hæc vera sunt, & pro recuperanda sanitate censentur saluberrima, vrinam plurimis morbis esse proficuum non fatebimur? Ex hac contra insultus febriles fieri enema optimum, probat Hubertus, referente Duncano tract. de feb. pag. 806. Tu verò de vario vrinae vsu consule Danièlem Beckherum Medicum eminentissimum, & apud Borussos Regiomonti Professore celeberrimum, lib. 1. Spagyrica Microcosmi, cap. 9.

HIST. CXII. TRALLIANI, De lienis scirrhus.

Lienis scirrhus, purgatione, & aliis auxiliis curatur.

Nonisti curatum à me fuisse militem; qui dum ad me veniret, totam lienis regionem barbaricis ferramentis candentibus inustam habebat, quem duobus, tribus, ne diebus, medicamentis per os datis purgabam, & deinde diligentem curam in singulis conuenientibus remediis adhibebam, &c. Trallianus lib. 8. cap. 13. in initio.

PARAPHRASIS.

Elegans sanè, & multi vsus est historia hæc, quæ morbi contumacissimi, nempe Scirrhi lienis exactam curationem breuiter proponit. Scirrhum lienis vocat Gal. tumorem durum, & indolentem. Huius causa est humor glutinosus, crassus, viscidus, vt est humor melancholicus naturalis, aut superexsiccata pituita, vt Gal. edocuit lib. 14. naturalis, aut superexsiccata pituita, vt Gal. edocuit lib. 14. meth. cap. 5. & 6. & lib. de tumorib. præter nat. c. 9. & lib. 2. ad Glauco.

Glanc. cap. 5. & alibi passim. Communes itaque habet cum hepatitis Scirrhus causas; nam vel à principio paulatim congregatur, & augetur, ac in magnum tumorem attollitur, vel Medicorum imperitia paratur, ubi vehementer inflammationes, & erysipelata adstringunt, refrigerant, & tumorem hoc modo lapidosum efficiunt.

Cum enim lienis munus sit facultatum sanguinem attrahere, quem mira quadam, & insita vi ad se allicit, vt Gal. lib. 6. de loc. affect. lib. 2. de facult. naturalib. & in lib. de usu part. cap. 4. non semel prodidit, & idcirco hunc ex aduerso hepatis locauit natura, vt limosa ac lutulenta succorum illauiue hausta purior redderetur sanguis, fit vt promptissimè scirrhus tentetur. Quoniam, vt cit. de facult. natur. cap. ult. Gal. edocuit, in sanguine generando quicquid abundè crassum, ac terrene ex ciborum natura in nutrimento fertur, nec commode à calore naturali alteratur, id lien ad se attrahit. In hunc usum, eum rarum fungosum, & solutum, solidioris spongiæ, aut lenioris pumicis instar, hauriendo, excipiendoque huic terreno luto opportuno fabricauit natura. Quapropter hoc viscus ex his est, quæ sanguinem purgant, vt Fernel. lib. 1. meth. cap. 9. doctè contempserit. Hac de causa lien ob nutrimenti quo vitur speciem, facit scirrhus corripitur, vt 13. meth. cap. 16. aduertit Galenus.

At ego non video, quomodo hoc verum esse possit, si contrarium legimus apud Gal. lib. 4. de usu part. cap. 15. §. Splenis verò corpus, cum tanto rariius hepate sit, quanto est crassius pulmone, merito ex tenuiore sanguine nutritur, &c. nisi intelligamus parte puriore sanguinis melancholici nutriri, & subtiliore quam iecur, vt longa verborum serie explicat Amat. lib. 3. centur. schol. 48. & non solum acutissimus Fernel. 6. physiol. cap. 3. Nam huiusmodi hunc limosum sanguinem per splenicum ramum, copia arteriarum attenuat, coquit, & sibi similem reddit, tandemque puriore eius portione nutritur, reliquam verò impuriorem, vt potè onerosam, nunc in ventriculi fundum, nunc in venas hæmorrhoidales detrudit.

Huius visceris corpus à flatuoso, nebulosoque spiritu indurari quodammodo videtur: at verò scirrhus tactu manifestè distingues: ille enim tactui pertinaciter non resistit, imò imposta manu cedit. Verus autem scirrhus à terrestri humore tenaciter infixus ortum ducens, durus est, renitens valdè, & indolens, in sinistro latere perceptus, cum angustia, molestia, ac distensione; accidit tunc in abdomine, difficultas in motu, prauus in facie, & vniuerso corpore color, qui liuidus, & nigricans esse solet, crebrior adest anhelitus, instantur crura, temporis progressu cachexia accedit, pedes intumescunt, vlcernantur gingiue ob plurimum quem cum liene obtinent consensum vlcera in cruribus excitantur, foetet os, quæ omnia indicia collegit Auic. 15. tract. 2. cap. 5.

Ex lienis scirrhus, plurima, eaque irreparabilia damna oriri solent, hydrops, fluxus colliquans, ad tabitudinem extenuationemque maximam, imò & mortem ægros deducens. Quapropter omnes Medici tum præsci, tum iuniores, in eò curandò strenuam operam imposuerunt. Si enim à flatu tumor sit, præter dietam idoneam, & humorum crassorum iteratam purgationem, flatu discutientia, tam interna, quam externa sunt vsui, quorum amplam apud eos sylvam inuenies. Si tamen ex humore terrestri & crasso oriatur, ob dictas causas sedula opera in eius curatione est impendenda.

Licet autem lien inter ea viscera non numeretur, quorum tanta dignitas est, vt iis vel leniter affectis statim imminet mortis periculum, eius tamen conditionis est, vt facillè suas affectiones communicet ventriculo, iecori, & corpori vniuerso, hinc cachexia, melancholia, icterus niger, aliæque grauissimæ affectiones repullulant, quæ majori ex parte in interitum finiuntur: de quarum sorte esse aquam intercutem, firmat Galen. lib. 1. epid. sect. 3. comm. 4.

Morbis hic contumax est, ac rebellis, & præsidii vix succumbit, quoniam à crasso, glutinoso, terrestrique succo, visceri pertinaciter impacto, ac lapidoso factò origi-

nem ducit. Quamobrem ne mireris Medicos, qui antè Trallianum, militem hunc curauerant, diu in eius curatione insudasse: nam, vt par erat, sanguine prius misto, & celebrata purgatione, ad ferrum accesserunt (vocat ipse barbarica ferramenta.) Nam perseverante malo Archigenes, præterque alij sinistra hypochondrij cutem multis locis scarificabant, cucurbitulis deinde impositis sanguinem crassum extrahebant, & vel hoc auxilio etiam sunt vsi, vt medicamenta extrà applicita penitissimas possent lienis partes permeare. Ferramenta autem hæc poterant illo saculo appellari barbarica, quum essent à Barbaro inuenta, vt Paulus lib. 7. & alij Barbarica emplastra nuncuparunt.

DVBIVM LXIII.

Num lien aliquando vrendus.

COMMENTARIUM.

Regionem lienis inustam.] Offert sese modò non incelebre dubium: num ferramentis candentibus lien sit vrendus. Nam veterum scientissimi inustiones faciebant, vt humor tenax, & firmiter impactus liquaretur, & ad extrà attraheretur. Sic Hipp. candenti ferramento pro morbis capitis, vstiones celebrat in capite, circa aures, nasum, ceruicem lib. 2. de morb. num. 15. & in lib. de intern. affect. num. 3. in hunc usum plurimas facit vstiones ad acetabulum coxæ, scapulam, nates, medium femur, genu, & malleolum: & in num. 14. in eo morbo, in quo spinalis medulla præ Venere resicatur, plures vstiones facit ad lumbos, dorsum, ceruicem: & in num. 20. in coxendicis dolore hoc præsidij genus exequitur. Vtere autem quidem oportet, carnosam quidem ferro, &c. & prius prædixerat lib. 6. aph. text. 60. vbi in diutino coxendicis dolore vstione prohibuit claudicationem. Ab hoc mutuatus fuit Celsus lib. 3. cap. 23. vbi morbi comitialis curationem instituens, sic ait. Quod ad Medicam verò pertinet, vltimum est, iuxta talum ex viroque crure paulum sanguinis mittere, occipitium incidere, & cucurbitulas admodum ferro candente in occipitio quoque, & infra, quæ summa vertebra cum capite committitur, adurere duobus locis, vt per ea perniciosus humor euadat, &c. Idem exequitur auxilium lib. 4. cap. 2. §. Illa in omni vultu capitis dolore communia sunt, si ex natura excitare, inferiores partes vehementer perfricare gargarizare iis quæ salinam mouent, cucurbitulas temporibus, & occipitio admodum, sanguinem ex naribus detrahere, resina subinde tempora perucillere, & imposito sinapi exculcerare ea quæ male habent, ante linteo subiecto, ne vehementer arrodant, candentibus ferramentis, vbi dolor est, vlcera excitare, &c. Et cap. 22. de coxarum morbis, sic ait. Vltimum est, & in veteribus quoque morbis efficacissimum, tribus aut quatuor locis super coxam, cutem candentibus ferramentis exculcerare, &c. Hunc modum loquendi, omnes mutuati sunt ab Hipp. lib. de articul. com. 1. text. 42. 43. & 44. qui ferramentis vitur candentibus, pro curandis illis, quibus humeri caput elabitur.

Sic in desperatis morbis, pars nostri corporis inurere candenti ferro præscorum sagacitas aduenit. Quando enim cum dolore & granitate, iecur vomica laborat, & carnea ipsa substantia viciata ostenditur, purisque adest in tunica collectio, tunc adurere oportet, ex Paulo lib. 6. cap. 45. ita antiqui purulentum iecur adurebant, vt constat ex Hipp. 7. aph. 45. Si vstionem contempseris, magna copia puris hepate concepta effunditur in ventriculum, ac tetro suo vapore suffocatur. Vtrum verò hoc opus actuali an potenciali cauterio sit peragendum, explicat Hollerius in com. cit. aph. Sic in longis stomachi defluxionibus, ferramentis candentibus mucronatis crustas moliri oportet, ex ipso cap. 49. eiusdem libri. Et in cap. 48. simili ferramento hepar pluribus crustis inurit, vt humor in intimo pertinaciter impactus liquetur, & per vlcera diu fluenta emanet. Accepit Paulus ab Hipp. lib. de intern. affect. num. 26.

Hoc modo Andromachus, & Archigenes apud Aetiū tetraab. 3. ferm. 4. cap. 11. emplastra ex arsenico, & alumine scissili

scissili, calce viua cum emollientibus spleni adaptabant, vt crustis excitatis virosus humor in profundo delitescens extraheretur foras. Securè verò super hanc partem vstiones celebrare poteris, nam lien non est pars principis, nec principium alicuius facultatis existit: quare lienis vulnera non semper lethalia sunt, quoniam ipsum totum aliquando resectum vidit Franciscus Roussetus sect. 4. de partu Casareo, cap. 5. Et quædam ipsius particulas excretas fatetur se vidisse Aretæus lib. 3. de caus. & signis acut. morb. cap. 14. & cursoribus ne obstit, vel inuri, vel excindi sæpè, testatum reliquit Plinius lib. 11. cap. 37. & non solum Plautus in Mercat. Probat eruditus Georgius Bertinus Campanus lib. 18. sua medicin. cap. 1. Quid plura? nonne sine liene homines viuere possunt, vt politis exemplis explicat Laurentius lib. 6. de re anatomic. quest. 25. Exemplo sint pecudes in Creta, quæ sine liene viuunt, quod scolopendrio vescantur, vt narrat Vitruuius lib. 1. cap. 4. quæ an sit splenium, eruditè explicat Gulielmus Rouil. lib. 11. hist. plantar. cap. 4. & 5. Nec hoc mirum videri debet, cum lien sit per accidens necessarius, sicuti retrimenta tum alij, tum vesicæ; vnde fit vt nonnullis magnitudine deficiat, auctore Arist. lib. 3. de part. animal. cap. 7. sic referente Cælio Rhodigino lib. 4. lect. antiq. c. 18. quod etiam obseruauit Celsus lib. 3. cap. 9. & notauit Beniuen. lib. de abdit. 105. dum lienosos ferratæ aquæ viu iuuari affirmat: vnde fit, inquit ipse, vt animalia apud fabros ferrarios educata, exiguos lienes habeant; ex quo inferri potest, sine liene, aut eo exiguo, animalia viuere posse. Num verò absque vitæ periculo excindi possit, ob eius cum partibus præcipuis connexionem, negatiuè respondet Tobias Knoblochius lib. instit. anatomicar. disp. 7. de liene: nam id sine vitæ iactura perfici nequit, vt refert Leuinus Lemnius lib. 2. de compl. ex c. vlt. in princip.

Sciscitaberis, si incassum ab alijs Medicis, præter generales vacationes, ferramenta cadentia spleni scirrhoso erant inuita, cur hic contumacissimus morbus purgationibus, & alijs auxilijs succubuit? Dic. Duplicitia sunt vacuantes per os, nam aut euacuant per vrinam, aut per aluum. Illis posse lutulentam materiam in liene firmatam expurgari, Galenus auctor est 2. Glanc. cap. 2. prop. finem: quo loco intestina per inferiores deiectiones expurgari vult, vt splenem, & renes per vrinam. Si verò lib. 13. meth. cap. 17. affirmat nullam patere viam à liene ad vesicam: Respondet Mercurialis in com. Histor. prima epidemica, in com. verbi Hipp. (nigrum mixit) à liene nullam esse viam manifestam, occultam tamen dari negandum non esse: hanc indicauit eruditissimus Laurentius lib. 4. de re anatomic. quest. 27. qui præscorum, suisque experimentis lienem per vrinam posse expurgari contendit, cui adstipulantur qui transtulerunt Galeni locum ad Glanconem, Martinus Acakia, & Andreas Lacuna in suo breuiloquio. Leonicensi quoque conuersio est ambigua, licet ab Augustino Guadaldino recognita. Ita enim habet vera lectio ex Græco contextu fidè deprompta. Intestina autem per inferiores excretiones, quemadmodum & splenem, & renes per vrinam. Sed historia ab Hippocrate recitata lib. 2. epid. de Bione lienoso, qui mictu copioso, & crasso indicatus est, splenem vacuari posse per vrinam, recurrentibus succis à mesenterio per cauam in vias vrinæ; manifestè demonstrat. Cui iungenda & alia Valentij, exercit. 40. ad Holler. de morbis internis, cuiusdam ægri, qui à lienis tumore, annis continuis quindécim, annuatim bis aut ter, per vrinæ profluum attramento simile sanus euasit.

Tanta est vis diureticorum in molliendo liene; nam derinata crassiore parte sanguinis, quæ splenis duritiem fouebat, ad vrinæ vias, ille mollescit: nam propriè diuretica primò sanguinem attenuant, secundò fundunt, & seorsim cogunt partem crassam, & ita remanet seruum secretum; sunt enim hæc valdè calida, & tenuissima substantia pollent. Si verò fortioribus, & seligentibus pharmacis, melancholicumque humorem vacuantibus per se materia propria morbi vacuetur, sæpè

his emollietur lien; quin localia imponere sit necessè: nam vt in plerisque cit. locis dicitur Galenus, lien fortiores vacationes sustinet citra incommodum. At cum humor impactus terreum sit, & tractu difficilis, & viæ actiores, & longiores cæteris omnibus, crassissimi humoris vberem copiam vix suscipientes, si vehementia pharmaca propines, exasperatur affectus, moto, & non vacuato humore: leuia autem medicamenta pertinacem hunc humorem non expurgant, & pusilla eorum vis partem affectam non attingit. Quid ergo faciendum? Docuit bellissimè Hipp. lib. 1. de morb. num. 30. dicens, si verò splenicus fuerit, neque purges lacte, neque suo sero, sed eo quod modicum ingestum, multum purges, &c. Hoc dicebat Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 7. vrendum scilicet esse medicamentis forti, debili, illo ex natura sua; debili, quoniam in parua quantitate valdè purgat.

His factis vniuersalibus auxilijs, diligentem curam huic ægro Trallianus in singulis conuenientibus auxilijs adhibuisse refert. Quæ autem sint, non explicat. Dic tu fuisse deobstruentia, ab infarctu liberantia: cum enim hoc vitæ sit eius naturæ, vt crasso humore abundet, ferè semper adiuu obstructions curatu difficilis, quas aufere chalybis vium assiduam, comprobauit experimentum, & nos in com. Histor. 82. lib. 1. ex veterum, & iuniorum mente prædiximus: & firmat Claudinus lib. de ingressu ad infirmos, in appendice sect. 2. Insuper hoc opus alia etiam posse præstare medicamenta, Galen. cit. loc. asseruerat quorum latam sylvam reperies apud eos, qui doctè de lienis scirrhus conscripserunt.

Denique conuenientia auxilia indurato lieni, non alia possunt esse malactica, seu emollientia, quorum naturam exactè describit Gal. 8. lib. de medic. comp. sec. loc. cap. 8. §. Quæ verò ob frigidum, & viscosum humorem in solidis corporibus imbutos indurantur, ex necessitate frigidam habent affectionem. Quare & calfacientibus, simulque tenuium partium opus habent, hæc enim sufficientia sunt, & ad viscositatem humorum induratis partibus infarctorum extergendam, & ad secundam crassitudinem, & discantendos humores ita extenuatos, &c.

Hæc ergo, quæ congelatum humorem fundunt, & sensim per halitum digerunt, qua cautela sint applicanda, in lib. meth. cit. ostendit Gal. ne videlicet sine vehementia, ita vt ab eorum vsu absumpta tenuiori parte humoris, reliqua exsiccentur, & lapidosa concretio, immedicabilisque durities gignatur. Explicat egregiè Hollerius lib. 1. instit. chirurg. cap. 4. de mollitibus; quorum medicamentorum quot sunt gradus, ex Galeni mente exposuit Mercatus lib. 2. indicat. cap. 6. Si tamen præsidiorum emollientium splenem refrigeratum, obstructum, & induratum, simulque aliorum aperientium, & calfacientium numerum, & formulas scire desideras, ex omnibus auctoribus in synopsis redactas, lege Mercatum tom. 1. quest. 216.

HIST. CXIII. GALENI De morbo regio.

Morbis regius, citra naturalium viscerum affectum, sæpè generatur.

Quidam enim acuta; biliosaque febris laborans, * die se- primo multa flaua bile ad cutem transmissa, à morbo liberatus est, mansitque sequentibus diebus * auriginosus. Itaque & excrementa, & vrinæ considerauimus. Vtrique verò secundam naturam habentibus, atque ob eam causam nullam visceris affectum declarantibus, venit in mentem fieri posse, quod translata in cutem bilis crassior esset. Qua ratione permotus, translata in cutem bilis crassior esset sudor. Illo autem apparente discere volui qualisnam esset sudor. aquosus

aquoso, cotineo esse bilem diſſipari contumacem. Præcepi itaque laboranti, ut aqua ſua pie natura calida, & cui diſcutiendi vis eſſet, vteretur, ac præterea victum adhiberet humidiorum, qui humorum craſſitudinem paulatim poſſet extenuare. Hic autem bonam valetudinem conſequutus eſt, &c. Gal. lib. 5. de loc. affect. cap. vltim.

PARAPHRASIS.

Icterum citra aliquam viſceris affectionem euenire poſſe, hac historia explicat Galen. Cùm enim in die decretorio, præcedente coctione, ab internis ſedibus ad corporis habitum, natura bilioſum humorem tranſmittit, ſoluitur febris. Internas partes liberaſ, & ſanâs remanſiſſe, communia alui & veſicæ excrementa oſtendunt manifeſtè. Nam, vt dicebat Gal. lib. 2. *aph. com. 15. animalium natura nonnunquam ex principalibus membris humores malos euacuans, alios per urinas, vel vomitus, vel alium inferiorem excernit, quosdam verò pellit ad cutem, ſed cùm non poteſt euacuare propter eorum craſſitudinem, ibi reponit. Tunc igitur conſiderandum ac diſtinguendum, nunquid natura totam deponat in patientibus partibus ſuperſticitatem, an adhuc etiam corpus vniuerſum vitioſis humoribus ſuperabundet. quod excrementa indicabunt; nam ſi ſint ſimilia ſanâs, totum corpus bonos habere humores indicium eſt, &c.*

Nullò enim ſigno certius interiorum partium diſpoſitionem coniectari poſſumus, quàm ab excrementis. Bilis ergo ad cutem tranſlata, num eſſet tenuior, an craſſior, ex ſudore iudicauit Galenus; nam ſi ſubtilior bilis eſt, quæ auriginofum morbum committit, facile ſponte ſua tranſpirat, & exhalat; ſi autem apparet ſudor, ſiſque aquoſus, aut ſeroſus reſudat, bilem non tenuem, ſed contumacem, difficiliſſe reſolutionis oſtendit euenire. Neque inde arguas ex aquoſo ſudore, aquoſum humorem in corpore redundari, fuiſſeque ad cutem tranſmiſſum: non enim hoc ſignum iudicauit Galenus, niſi vt bilis naturam inueſtigaret: bilis enim ſi craſſior ſit, in cute condenſata, in formam roris, aut ſudoris erumpit.

Hunc autem craſſiſſimum humorem per eandem partem, nempe cutem, in halitum digerere ſatius iudicauit. Cùm autem plura ſint, quæ hoc opus præſtare poſſunt, vt diſcutientia lauacra, ablutiones, innationes, ſuffumigationes, quæ cutem denſam laxando, & humorem craſſum, impactumque digerendo, ipſum diſſipant, ad naturalia balnea (vocant aquas ſponte naſcentes) eum miſit, quæ ſuaſte vi cutem aperiunt. ipſius ſpiracula potentiora reddunt, & ſic humorem craſſum in cute impactum reſoluunt; quas dotes mineralia balnea obtinere, ex antiquorum mente inter omnia late, doctè que probat Cardanus lib. 2. *cont. tract. 4. cont. 3.* Sed hæc aquas non iubet aſſumere in potum; nam præterquam quòd partes internæ ſanæ erant, internæque non indigebant auxilio, poſt tranſactam acutam, bilioſamque febrem erant inſpectæ valdè. Sic Aëtius *teorab. 3. ſerm. 2. cap. 18.* icterum criſis ratione euenientem, aquarum porabilium lauacro aptè perſanat.

Deinde abſumendus humor erat bilioſus, & craſſus, quapropter victum humidum, attenuantemque conſuluit, vtrique indicationi ſatisfaciens. Sed cùm in ambitu corporis, craſſioris bilis copia eſſet impacta, quam ex aquoſo ſudore prodeunte cognouit, fortius auxilium ex balneo aquarum ſponte naſcentium vtilius eſſe iudicauit: ita monuit ipſe lib. 9. *ſec. loc. cap. 1.*

dum icterum criticum perſanare intendit.

S. Et facile hi curantur balneis, &c. &c.

Medici poſtea vnanimè confirmarunt.

* * *

Quòd Auriginofus morbus, citra Iecoris vitium, in omni iudicatorio die eueniens, ſalubris ſit.

Contra Plinium.

COMMENTARIUM.

Dic ſeptimo.] Incidimus nuper in ſummos, Galeni in *libros de locis affectis* interpretes: apud quos ſcitu digna pleraque de ictero ingeſſerunt ſe nobis. Ergo & inde ſpicilegium fecimus, ne nobis tantum, & Mulis (quod dicitur) incineremus, atque hiſce commentationibus conſperſimus, vt quilibet exigit locus. Nunc illud enotamus, bilioſi recrementi per totum corpus reſuſionem, deſiniri eam affectionem, quam regium morbum, Auriginofum, arquatam, atque icteritium nuncupant: ſic Gal. lib. *de diſſ. ſympt. cap. 4. & lib. 3. de cauſ. ſympt. cap. vlt.* Paulus, Aëtius, Cornelius; & ceteri omnes, lumpta appellatione ab his quæ in morbo, ac eius curatione accidunt. Ex eo enim quòd corpus pallescat inſtar auri, auriginofus dicitur: & regius, quoniam, vt notat Celiſus lib. 3. *cap. 24.* luxu, laſciua, & ludis, denique & regio apparatu tractandus. Icteria, verò ſecundum Aëtium, ab animalculo, quod icctis, ſeu muſtela ſylueſtris nominatur, oculos habente auricolores. Aliis ab ictero aue, Latinis Gaibula nuncupatur. Hic vitioſus color magis apparet, vt inquit Aurelianus lib. 3. *chronion*, in albidis oculorum partibus, ob ſummam coniunctiue albedinem, & quia ibi ceſſat vaſorum ductus; & venis quæ ſub lingua ſunt propter illarum amplitudinem, & carneam linguæ laxitatem.

Non eſſe perpetuò in morbo regio affectum icter, ſed citra illius vitium nonnunquam accidere, demonſtrat Galenus hac historia in medium allata: nam ſæpenumerò in morbis, vt tertiana exquiſita, & aliis id genus à bile procreatis, nequaquam laborante hepate, bilis ipſa, indicatione ad cutem effunditur, & efficitur aurigo, ex ipſo lib. 4. *aph. 6. 2. 2. feb. cap. 1.* ea ratione, qua interdum etiam pellentis natura in criſibus peccantem humorem ad cutem, ſolent euenire ſudores, & per deſluxum humoris in partem abſceſſus, iuxta illud Hipp. 31. & 32. *cit. lib. & alibi.* Secundò, quia aliquando etiam citra iudicationem, nempe, deprauiata ſanguinis maſſa, & venenofa quadam alteratione in bilioſam qualitatem conuerſa, ſiue corruptio à veneno oriatur externo, epoto, aut ex icctu ferarum, ſiue ab interno, hoc eſt, intra corpus genito, quod generari poſſe monſtratum eſt lib. 1. *in com. hiſtor. 5. 2.* Deinde ex eo, quod prouenit etiam non raro ratione viarum, per quas expurgatur bilis, aut vitio fellis præ imbecillitate non attrahentis, vel obſtructione ſui meatus ad inteſtina non pellentis.

Demum. De icteritia illa quæ ad felleam veſicam ſpectat, non agit hoc capite Galenus, in quo propoſita eſt historia hæc, quia eo loco ſolus icteris rationem habet; imò verò quia tantum intendebat oſtendere, non ſemper in huiusmodi morbo hepar ipſum laborare; & idcirco ſingulas differentias, quæ illius cauſa eueniunt, non proſequitur, ſed frequentiſſimam tantum proponit, eam videlicet quæ oritur ex calido, & adurente huius viſceris intemperamento, ratione cuius tantam aliquando procreat bilem, quæ nequeat à felle expurgari; atque aded cum ſanguine delata per membra, ea ad pallidum colorat, & icteritiam concitat, idque nonnunquam citra inflammationem, ſcirrhum, aut obſtructionem, à quibus etiam plerumque naſcitur hic morbus; quanquam duæ prioræ cauſæ, etiam obſtruendo concurrant, & obſtructio quodammodo etiam inflammando: nam præterquam quòd prohibita per obſtructionem bilis in felleam veſicam ſecedere, facile in cutem deſlectit, impeditus etiam in tranſitu ſanguis per moram bilis ſcit.

Quòd tamen aurigo per morbi indicationem, aut ſanguine in bilem verſo ab extranea corruptione euenire nequeat citra hepatis læſionem, quod Galenus in præſenti contendit, oſtenditur. Primò. Non ſufficit ad tertianam, vel quamuis aliam bilioſam febrem, bilis copiam in

in corpore redundare: nec requiritur inſuper quòd putreat; nec qualibet, ſed inſigni putredine, ex Gal. 2. *feb. 1.* & Auic. 15. 3. *tract. 1. cap. 3.* Atqui icteritia licet à bile exuberante fiat, non tamen citra illius putredinem, ex Gal. *ibidem*, alioquin febricitarent intente icterici omnes. Igitur fieri non poteſt in bilioſis morbis per viam criſis, citra peculiare aliquod iecoris vitium.

Secundò. Si hoc ita eſſet, cum rigore neceſſariò accideret; ſiſ liquidem non aliter efficitur, quàm bile velociſſime mota per membra ſentientia, ex Galen. 4. *aphor. 5. 8.* & alibi. Non poteſt autem bilis ad cutem diſſundi ad huius morbi generationem, niſi tranſeat per ſentientes muſculos; nec criticè, niſi motu velociſſimo. Cùm verò ne rigore fiat, &c.

Tertiò. Si in aliis morbis etiam per viam criſis accideret, eſſet in iecoris inflammatione. Sed quamuis ab hac ſæpè oriatur, criticè tamen nunquam, vt colligitur ex Gal. lib. 4. *aph. 6. 2.* & probant ibi ſcribentes Hollerius, Heurnius, Fuchſius, & alij. Igitur.

Vltimò. Si ab externo veneno ſanguinis maſſa aliquando bileſceret, ad huius morbi generationem, eſſet, vel quia inſtar cholagogi medicamento intra corpus remanentis in bilem conuertitur, vel ſua deleteria qualitate humores ipſos pallescit. Non primum, nam aduerſatur veneno, pati atque immutari. Minus ſecundum, qui mortificans calidum innatum, & ſpiritus diſſoluens, potiùs denigrat; quo colore infectos, veneno interemptos perpetuò ferè experimur. Igitur.

Sed hæc nihil concludunt. Dic ad primum. Quamuis putridæ febres bilis expulſione ad cutem, atque aded icteritia aliquando finiuntur, bilis tamen ipſa ad cutem delata abſolutè putrida non eſt, ſed putredinis tantum initium habet; vnde auriginem, non tertianam facit: ad hanc enim putredo notabilis, & cordi communicata requiritur, provt rectè obiciebatur. Quòd ſi inſiſtas, non poſſe febrem putridam terminari, niſi materia à qua pendet omnino tranſmiſſa, quàmque hæc ſit inſigniter putrida, talem fore illam icteritiæ. Reſponde, coniunctam in ipſo paroxyſmo reſolui: antecedentem autem nondum putrefactam, circa cutem remanere, & icterum gignere. Sed nec placet ſolutio Gentili *in com. cap. 3. in 9. 3. Auic.* Solut ergo, etiam coniunctam materiam ad extimam cutem effundi in critica icteritia; ob loci verò diſtantiam febrem non efficerè: de qua re lege Mercat. lib. 4. *de morb. internis, cap. 5. in initio.* Cæterum Auic. loquitur in diſtinctè, & ſimpliciter pronuntiat, ſine putredine à bile gigni, ſaltem momentanea.

Ad ſecundum. Licet aurigo ex bile tranſmiſſa ad cutem oriatur; tamen cùm in huiusmodi morbo bilis per vaſa ferè ad corporis ſuperficiem mandetur, illaque hebeti ſint, vel exiguo ſenſu prædita, nihil mirum ſi rigor non ſequatur, non aliter quàm in continuorum febrium acceſſionibus; requirit enim rigor materiæ delationem per membra exactè ſenſibilia. Quòd ſi aliquando in regio morbo apparet, vt habetur 4. *acur. 8. 1.* & teſtatur ſe vidiffe Thadæus lib. 4. *aph. 6. 2.* ſit, quia per muſculos bilis ipſa nonnunquam deſertur, tam ad icteritiam, quàm ad ſudorem, atque abſonum non eſt, licet rarum, iungi vtròque rigorem. Conſule Carrerium, qui *diſp. 3. 4. ad libros de loc. affect.* hoc argumentum ex proſſo agitauit.

Ad tertium. Quamuis hepatis inflammatione frequentiore habeat ſui terminationem per hæmorrhagiam narium, præſertim ea quæ gibbum obſidet, ſudorem, vrinam, vomitum, & ventris fluxum, 1. 4. 3. *de apoſtome calido, & 2. 4. cap. 2.* vnàque ex frequentibus cauſis icteritiæ aſſeratur, 4. *aph. cit. 5. de loc. 7.* impoſſibile tamen non eſt, poſſe hepatis inflammationem per regium morbum etiam iudicari. Si enim per ſudorem exactè & completè iudicetur expulſa materia ſubtili extra corpus per cutem: cur non etiam via permutationis per icteritiam, in materia craſſiori, ea ipſa ad cutem tranſmiſſa, & ſalubriter; provt docuit Hipp. 4. *aph. 6. 4.*

Sed num in omni iudicatorio die, controuerſum eſt, ob repugnantes veterum ſententias, quas quia iuniorum peritiſſimi non ita ad plenum conciliarunt, nobis curæ erit

hos auctores tantos in veram amicitiam reducere. Nam plures, antiquorum dicta hoſtiliter impugnant, contra quos acriter decertarunt Conciliator *diſf. 78.* Vallęſius 10. *cont. 9.* Mercurialis lib. 3. *prax. 2. 3. & in com. hiſtor. epid. 16.* Marcel. Donat. lib. 1. *de hiſtor. mirabil. c. 9.* Muſa *in com. cit. loc. de rat. viſt. & alij*, qui aphoriſmorum ænigmata doctè extricarunt.

Hipp. ergo 4. *aph. 6. 2.* icteritiam ante ſeptimum reprobata, tamen *acur. 8. 1.* eam cum rigore ante ſeptimum euenientem laudat: nec deſerunt qui aphoriſmi ſententiæ contradicere tentarunt. Plinius lib. 26. *cap. 1.* ſcribit *vixiſſe multos à deſperatione illa Hipp. ex icteritia ante ſeptimum eueniente.* Quare ſententiam Hipp. ſuo, & Perſarum omnium experimento reprobata teſtatur Auerrhoës lib. 4. *collect. cap. 43.* quia nihil inconuenit, vt bilis cocta vtiliter ante ſeptimum excernatur; quod etiam ſignificauit Auic. 2. 4. *cap. 5. 9. & 8c.* maxime ſi alia ſimul iungatur vacuatio, ex eodem, & colligitur *ex cit. aph. in com.*

Nec verò rationes deſunt, quibus poſſit hæc ſententia roborari. Si enim ante ſeptimum dies iudicatorij numerantur, in quibus exactæ, & laudabiles criſes contingunt, inſuper, & ante ſeptimum concocta poteſt eſſe bilioſa materia, cur ſalubriter tunc temporis ad cutem tranſmitti non poterit, & eum vtilitate accidere icteritia, non minus quàm ſudor ſit, *cit. aph. 3. 5.*

Rurſus. Magis tenuis huius morbi, quàm abſceſſus materia eſt (hi enim ex ſanguine, quin & ex alio ſucco craſſiori non raro ſunt, aurigo ex tenuiſſima bile.) Sed abiceſſus in morbis concocta iam materia, & criticè quarto die ſunt, *cit. aph. 7. 4.* Igitur & icteritia.

Denique. Quo pacto icteritia ante ſeptimum indicabitur ſymptomata, non critica, neque laudabilis, ſi in morbis exactè peracuris efficit plerumque iudiciales vacuationes in quinta die, & ante, ex Hipp. 4. *aph. 36.* Nec dicatur ſeptimum eſſe breuiſſimum terminum morborum, qui poſſunt auriginem terminari, propterea quòd oportet huius morbi materiam craſſiſſimam eſſe; tenuior enim ſi foret, latenter expiraret, aut per ſudorem pelleretur: nam materia, bilis eſt, vt conſtat, nec ea quidem craſſa, alioquin (quod demirabatur Plinius) non poſſet in denſiſſimas, æ ſubtiliſſimas oculorum tunicas ſubire. Inſuper & fieri poſteſt, quòd licet tenuiſſima, non expiret, ob cutis denſitatem, ſed ibi impacta icterum gignat.

Cæterum cum bilis icterum faciens non exactè tenuis aſſeratur, imò verò prædita ſit craſſitie quadam, ratione cuius ad cutem terminatur, prohibeturque in formam ſudoris excerni: nec ita craſſa materia infra dies ſeptem poſſit in totum à natura ſuperari; ſi priùs ad cutem pellatur, non critico, ſed ſymptomatiç excernitur, à turbata potiùs, quàm vincente natura expulſa; vnde perinde ac quæuis alia vacuatio ante ſigna coctionis facta, reprobata cenſetur, & ſuſpecta icteritia ante ſeptimum. Si nihilominus ea cum aliqua euacuatione iungatur, ſudoris, ſanguinis, ventris, aut vrinæ, idque iudicatorio die; poſſibile erit, quòd ſalubris vtiliſque ſit, & ad eam ſanitas ſequatur, quantumvis per expulſionem fiat materiæ adhuc incoctæ: accidit enim, vt crudam humoris portionem ſimul cum cocta, ad ſalutem natura excernat, & ſanetur morbus, quod docuit Auic. *vbi ſupra, & inſinuauit Hipp. 4. aph. cit. & colligitur ex 4. acur.* vbi ante ſeptimum cum rigore eueniens, laudabilis pronuntiat, fortè quia iunctus rigor vacuationem aliquam ſignificat. Hoc probat Hipp. 1. *epid. ſect. 2. text. 65.* quo loco Heraclidem apud Aristoclidem decumbentem, ſexto die, morbo regio ſuperueniente fuiſſe liberatum affirmat, maxime quia per nares ſanguis effluxit, & per aluum, & veſicam excrementa ſunt vacuata.

Quamuis autem Auerrhoës, ſuo, & Perſarum Orientalium Medicorum teſtimonio ſcripſerit ſalubre eſſe hunc morbum quinto die apparentem, non ided Hip. carpit, ſed interpretatur, ac verè dixiſſe ait de his, quæ in Græcia contingunt, licet aliter Arabia propter climatis calorem: nihil enim mirum, ſi in calidis regionibus, citius quàm in frigidis, & temperatis, morbi terminentur, atque aded ex cocta iam bile, vtiliter & iudicatoriè ante ſeptimum icteritia eueniat: non ſic in Hipp. patria, aut noſtra frigidiori.

Licet

Licet autem quibusdam non placeat Auerrhois interpretatio, eo quod Hipp. (aiunt) solis Græcis non scripsit, sed signa ab eo proposita, vera sunt & in Delo, & Scythia, & Lybia, ex ipso 3. prog. 40. nec perpetuum est in frigidis tractibus, regium morbum ante septimum esse symptomatice, sicut nec in calidioribus criticum: obliuiscuntur tamen, artis præcepta, pro tempore, ætate, & regione variari, nullòque in medicina esse terminos omnino certos, aut perpetuos, eo quod valde natura à natura, ætas ab ætate distat, iuxta illud Hipp. 1. de fract. 4. 1. atque ita ad eum modum recipiendum est, quod Plinius ait luo orbe vidisse: quanquam nec si lethale foret signum, necesse erat omnes ex illo interire, aut mirum eo præcedente aliquos vixisse, ut notat Cardanus in com. 6. 2. sent. lib. 4. aph. Vt cunque tamen excusari non potest, quod parum perpendens vim & energiam verborum Hipp. quod ille dixit malum, ille desperationem appellauit: nec enim simpliciter desperata est icteritia ante septimum, aut omnino mortis præmunitia, prout describit Halyabbas 10. theoric. 10. sed mala quædam, imperfecta, & symptomatice crisis, quam aut mors, aut difficile iudicium sequitur, iuxta prædictionem decretorij non decernentis, positam ab Hipp. lib. 2. epid. sect. 1. in princip. dicente, decretoria non decernentia, aut lethalia sunt, aut difficilis iudicationis: explicat axioma hoc Gal. lib. 7. aph. 4. & 3. cris. 4. & 1. epid. sect. 3. com. 18. Quare modo explicato vera est sententia Hipp. habita scilicet distinctione climatis, temporis, & temperaturæ loci.

Nec enim adductæ rationes euincunt, laudabilem vtpurimum habendam, licet dies quarta & quinta inter iudicatorias habeantur, & feliciter iudicent; non sufficit enim numerus dierum, sed requiritur insuper & materiæ præparatio, ut facta in ea crisis, salubris pronuncietur, iuxta editum Hipp. 2. aph. 27. explicat Gal. 4. aph. com. 22. Possibile autem non est, ut diximus, quod concocta ante septimum sit materia morbi, qui per icteritiam fieri debet, eo quod crassior, quam quæ in formam sudoris excernitur. Iam verò abcessus criticos, non esse ante vigesimum vtpurimum expectandos, constat ex Hip. 3. prog. 25.

Denique symptomatice habetur per icteritiam crisis, quia fit per expulsionem materiæ incoctæ, præ crassitie enim ita celeriter superari non potest: nec tenuitatem sufficientem arguit, quod sursum ascendens, oculorum tunicas penetret, cum eò etiam sanguis multò crassior conscendat, & permeet, vnde Ophthalmia. Non negamus autem etiam tenuissimam bilem ex cutis densitate aliquando prohiberi per sudorem excerni, sed vtpurimum in naturis, temporibus, ac calidis morbis, cutis raritas datur, & meatuum apertio, qua liberè possit tenuis succus expirare. Hoc significauit Auenzoar lib. 1. thez. tract. 13. cap. 6. dum sic ait. *Et iam sciuisi, quod antiqui Medici dixerunt, quod icteritia que fit in principio agritudinis est mala valde, eo quod fit ante digestionem materiei. Sed ego dico, quod eo quod icteritia fit ex humore acuto, esse debet volocis motus in omnibus suis actionibus, & passionibus; unde non videtur esse longi, quum, nec extraneum, si recipit digestionem in secunda die, & magis in quarta, & maxime in inuenture, & in regione calida; & in tempore calido, & quando flant venti orientales, & meridiani, &c.*

Ad quartum argumentum responde, purgantia medicamenta, ni soluant, humorem purgandum alere, prout sensit Galenus 3. simpl. 24. Vnde fortè Aurelianus inter auriginis causas, retulit cholagoga à corpore non exclusa; quo casu etiam citra hepatis vitium, ex aucta nimium in vasis bile, hic morbus eueniet: sed non perinde potest ab externo veneno fieri, quia aduersante sua, & præpotente qualitate, cum valde repugnet calori nostro, nec superari à natura, nec conuersionem pati potest, quin superat potius, immutat, & destruit, ex Arist. 1. probl. 47. id quod ex Gal. manifestè deducitur cit. simpl. vbi venenosa pharmaca statim exceptit, eo quod non digeruntur, neque in humorem, cuius generatio naturæ dominium arguit, sed in corruptionem potius conuertuntur: nam licet audiamus concoqui aliquando venenum præsertim in virtute robusta, & nutrire, ut constat ex Gal. historia 3. simpl. 18. ab Auic. relata 6. 4. tract. 1. cap. 2. ad fin. de quo late

A Conciliator dif. 142. in responsione ad primum argumentum, à toto genere venenum non est, id siquidem etiam exiguum, nullam coctionem admittit, sed superat, & interimit, cit. probl. imò nec ea quantitate, qua digeri & nutrire dicitur, rationem subit veneni, etiam secundum qualitatem. Vbi verò ab externo, vel intra corpus genito veneno icteritia accidit, ex alterata fit sanguinis massa, & in biliosam qualitatem conuersta, à vi & natura veneni in colorem illum humores immutantis, prout Galenus in lib. 5. de loc. affect. cap. 7. apposita historia confirmat ferui Imperialis, qui à vip. r. commotus in icterum incidit, in cuius interpretatione industriam nostram adhibemus in lib. 5. in com. hist. 29. Verum hoc non tollit, corpora veneno infecta, plerumque limbo, viridi, atro, aut quouis alio colore suffula, iuxta proprietatem, colorem, aut temperamentum veneni apparere.

DVBIVM LXIV.

Num vitiosus oculi color, morbus sit, an symptoma. Contra Argenterium, Fernel. & alios Neotericos præstantissimos.

A *Virginosus.* Residua de ictero superest explicanda ad dubitatio, in cuius explanatione Medicos video esse discordes: num vitiosus oculi color, morbus sit, an symptoma. Nam quidam putant non esse morbum, sed symptoma, & lædere visionem, non ratione alicuius morbi; sed per seipsum, quoniam symptoma symptomati solet superuenire immediatè, veluti Gal. ostendit lib. de dif. sympt. cap. 4. & 5. & quamuis vnum symptoma à morbo oriatur immediatè, quia remoto morbo omnia remouentur, sic deprauata visio à vitioso colore oculi emanat, & hic ab obstructione pori fellei, aut intemperantia calida iecoris & venarum scaturit, quibus remotis, statim vitiosus color, & visionis læsio cessare solent: hæc opinio Gal. sententiam euertit: nam vitiosus oculi color, cum sit qualitas permanens, affectus est; & cum non sit secundum naturam, & actiones lædat, morbus est, & non symptoma. Huic respondebis, dicendo cum Gal. lib. de dif. morb. cap. 1. in fin. morbo necessariò inesse duo, quod sit affectus præter naturam, & quod actiones lædat: symptomati verò, neutrum inesse necessariò, quia licet interdum sit affectus præter naturam, non lædit actiones, ut vitiosus totius corporis color: sæpe lædit actiones, & non est affectus, veluti est actio læsa, & vitium recrementi: aliquando vtrumque habet, ut vitiosus oculi color. Caterùm quia hæc non insunt necessariò colori præter naturam, idcirco non datur morbus in colore. Sed non videtur recipienda ratiocinatio hæc; quia sequeretur ex illa, definitionem morbi esse vitiosam, traditam à Gal. lib. de dif. morb. cap. 1. vbi ex communi Medicorum decreto, dicit morbum affectum esse præter naturam, à quo primò actiones læduntur: quidquid contra eam plura obliat Argenterius lib. de generib. morb. cap. 1. & 2. cuius tela irrita esse & prorsus nulla, satis superque demonstrant Montanus, Vallesius, Valleriola, & alij viri in arte perillustres. Deinde remota obstructione & intemperantia, solet remanere in oculo vitiosus color visionem lædens. Igitur si de natura symptomatis est, quod remoueatur ad remotionem morbi, non erit vitiosus oculi color prædictarum ægritudinum symptoma.

E Alij sententiam suam sic expendunt, vitiosum oculi colorem morbum esse secundæ qualitatis, & reduci ad morbum in temperamento, quia secundæ qualitates oriuntur ex primis. Verum cum in secundis qualitatibus constituatur morbus distinctus à morbo in temperamento, ut constat in asperitate, & læuitate, quæ nascuntur ex secundis, & constituunt morbum organicum in superficie, qui non reducitur ad morbum in temperamento: similiter de colore, & alijs secundis qualitatibus postumas responderè, quod licet nascantur ex primis, poterunt diuersum morbi genus à morbo in temperamento constituere. Accedit, quod non potest explicari, qualis sit intemperantia ista, ad quam debeat reduci: illa enim ex colore agnosci

agnosci non potest; quilibet enim color in qualibet intemperantia reperiri solet: idè ex colore facultates medicamentorum non esse agnosendas, asseuerat Gal. lib. 4. simpl. cap. ultimo.

Subtilissimus Argenterius lib. de generib. morb. cap. 1. in med acutiùs ratiocinatur, dicens, vitiosum oculi colorem non esse morbum, sed symptoma in genere mutatae qualitatis sensibilis: nam Galenus hoc affirmat lib. de dif. sympt. cap. 5. & 2. de loc. affect. c. 9. in med. asseuerans vitiosum colorem, siue sit in toto corpore, siue in lingua, siue in oculo, symptomata esse mutatae qualitatis. Præterea Gal. 1. de sanis. tuend. cap. 5. in medio, sanitatem in colore reponebam non esse asseruit, etsi interdum sit affectus secundum naturam, quia non est actionum causa: igitur neque in colore morbus est constituendus; nam cuius symmetria est sanitas, eiusdem ametria est ægritudo; nam colorem, qui visionem vitiat, nullus morbum esse fatebitur: quare si vitiat, est interuentu morbi: ut dolor capitis, & vigilia lædunt actiones ventriculi, quia in ipso intemperantiam frigidam concitant. Hanc doctrinam etiam proponit Fernelius lib. 1. patholog. cap. 9. sed quoniam non explicat morbum, cuius interuentu vitiosus oculi color lædat visionem, non videtur recipiendus, sicut nec Vallesius, qui lib. 4. cont. 1. post medium, in eodem luto hæere videtur. Ergo si quispiam pro illis insurgat, asseruntque morbum cuius ratione lædit color, esse obstructionem corneæ ab humore pronatam, non extricabit dubium: nam si vitiosus oculi color ratione obstructionis visionem læderet, semper visio eodem modo læderetur, siue oculi color esset flauus, vel rubens, vel fuscus, quia idem est modus obstructionis, quod falsum est. Præterea vitiosum oculi colorem per se lædere visionem, lib. 1. de caus. sympt. cap. 2. Galenus asseuerat.

Sed meo voto vitiosus oculi color, est proprius oculi morbus, & non aliarum partium: nam sicuti oculus optimam temperiem desiderat, conformationem optimam, & vnitatem, sic in humoribus & in cornea substantiam diaphanam desiderat, ut species penetrent, & humori crystallino represententur. Deinde oculus requirit, quod in prædictis affectibus sit colore priuatus; nam si non esset ita constructus, visus iudicium corrumperetur. Quare quando in oculo est vitiosus color, illius ratione læditur visio, & sic verè illius partis, & non aliarum morbus est. Lege Costæum in com. cap. 3. 9. 3. Auic.

HISTOR. CXIV. ACTVARI, D De morbo regio.

Vrina pascua, auriginosi morbi est indicium.

Ipsè verò in quodam familiari aliquando similia accidentia vidi, quæ nunc opportunè referam. Erat hyems quum visus est à me familiaris meus, qui cum magna iniuria affectus esset à quodam sarrelexerat diluculo, atque citra regiam frequentabat, quarens solutionem iniuriarum inuenire. Atque hoc pacto agens, multos dies inedia pressus est: & si quando eum oportere coactum sumere cibum, comedebat frequentius acria & sale macerata. Sed eiusmodi ciborum oblationes sustinens, anxius ne magno damno afficeretur, coepit malè dormire, & quia pauper erat, prauis vivebatur alimentis. Quia verò euenit, ut urinam spectaret exenit cum colore non naturali, prauam affectionem sentiens, rem omnem mihi narrauit, petiitque facti causam. Ego verò videns eum sanum, & hanc urinam in agritudinibus pessimis apparere, inssi ut post mictum iterum eam mihi ostenderet. Et ego discessi. At ipse toto die sine cibo versatus, postero die detulit mihi matulam cum urina pascua, qualis est arquatorem. Ipse putabat etiam febre carere. Prædixi nisi caueret, casurum esse in auriginem. Ipse primo die cauens quietus mansit, pedetentim incretente passione. Postera eum vidi, neque quicquam mali patientem; neque enim stis ei aderat, neque febris sensibilis, neque aliquod signum apparebat ex illis quæ in egrotantibus videntur. Atqui nos reliquit, dignus Lib. II.

A nihil non scire: atque cibum crassiorum sumpsit, & vinum infirmum bibit: & nondum nox erat, quum hum. or ille commotus est, atque conturbatio non parua hominem corripuit, nõsque tum intelligens rectè indicasse, accersit, atque salutem nobis credit. Ego verò verbis, ut visum est, castigauit, ut Medicis inbecillis fidem haberet. Atque cum intellegerem humorem huiusmodi biliosum non adeò inflammatum esse, inssi ut caueret à cibis crassioribus, atque vino, videreturque victu tenuiore. Iam cutis corporis, atque oculorum album arquatum spectabatur. Et homine à morbo liberato, victuque non admodum tenui uso, prædixi humorem vacuatum iri sine dolore, &c. Actuarium lib. 1. de præuidentis ex vrinis, cap. 8. de præuidentia ex vrinis palleis.

P A R A P H R A S I S.

B Tædiosus essem ac prolixus, si de arquati, seu arcuati morbi variis causis, signis, & prognosi quidquam modò memoriæ commendarem, quum Hip. & Galenus, auctores tanti, & in morbis describendis non incelebres, & Iuniores ferè omnes, de hoc negotio passim disputarent. Quidquid Iacobus Douinens lib. 3. apolog. cap. 1. tempore Hippocratis non fuisse auriginolos pneumatodes asseueret, quod eius affectus origo sit ab imbecillitate ventriculi, quæ cruditates parit, à quibus obstructio, & icterus, nam humor multus, crassus, lentus, procumbens è cerebro in ventriculum, iecoris venas sensim obstruit, aut ab alimentis multis, & crassis, aut bainis, aut motu violento, mox à cibo: ac si sapientissimus doctor in epidemiis, Coacis pranoionibus, Aphorismis, libris de ratione victus, icteri, ab obstructione, & partium naturalium scirrho orti, in quo hæ cruditates accidunt, non meminert, auriginosique morbi causas graphicè non descripserit. Sed his relictis, ad historiæ explanationem accedamus, quæ ex huius Dubij expositione patebit manifestè.

DVBIVM LXV.

Num mæror, febrem, tabem, & mortem concitare possit.

QVot damna tristitia afferre consueverit, vel ex hac historia satis patere arbitror. Cum enim hic ob iniuriam illatam mæstus esset, & vigilans, inediaque maceratus, extra domum perpetuò esset, & sic quærens vindictam, anxius & cogitabundus versaretur, acria & salita cibaria esitans continuò, factum est, ut hepate valde exsiccatò, & calidiori reddito, humidi nutrimentalis copia denegata, biliosi humoris quantitas nimia in ipso generaretur, quæ auriginoso morbo præbuit occasionem.

Quantum incommodum curæ, continuæ cogitationes, maxime ex tristitia pronatæ corpori afferant, ex eo fit manifestum, quoniam iis vis inest nimia absumendi spiritus; nam assidua curæ natiuum calorem, humidumque primigenium absumunt, & sic exsiccant corpus; at sanguine adulto humores acriores redduntur, iecur incalescit, & inflammatur, & febribus acutis homo corripitur, ut docuit Hip. 6. epid. sect. 1. text. 6. quoniam diutinæ meditationes exhaustis spiritibus vigiliam superfluum inducunt, quam supra citata mala inferre, docet Hip. 7. aph. 18. & lib. 2. acut. text. ult.

Quòd si accedat tristitia, quæ oritur ex opinione mali præsentis, quando succumbit & deprimitur animus, & veluti onere premitur, tunc irreparabilia mala succrescere non est dubitandum. In mærore enim anima fugiens à malo quo affligitur, sensim & paulatim languinem, & spiritum retrahit ad cor; partes exteriores ob defectum caloris refrigerantur, in actionibus hac de causa pigriores euadunt, & non bene concocto alimento neque attracto, liquatis & dissolutis, recenter concretis carne & adipe, corpus extenuatur, & marcescit. (qua ratione tristitia dicitur edax, ut notauit Gal. lib. 1. de artic. com. 30.) imòd exsiccat & resoluunt; nam tristitia omnes naturæ actiones impedit, sicut gaudium perficit & auget, ut lib. 10. ethic. c. 2. protulit Arist. Sic retracto calore ad sedes intimas, facultates languent, & ad actiones edendas insurgere

non possunt, vt eleganter docuit Vallesius in cap. 72. lib. de *sacra Philosophia*, quare accidit pulsus tardus, paruus, rarus, & languidus. Quapropter ex tristitia corpora siccantur, & contabescunt. Huc alludit Salomon Prouer. 17. *animus gaudens at atem reddit florida, at spiritus tristis excusat ossa*. Et c. 2. 3. *Sicut tinea vestis, & vermis ligno, sic tristitia nocet cordi viri*, & in Ecclesiast. cap. 38. *tristitia festinat mors*. Huius varios effectus eleganter carmine leges decriptos, apud Petrum Lopefium in lib. 5. de sex reb. non natur. tit. de tristitia.

Illam enim inter omnes animi passiones, plus vitæ affert incommodi, nam non solum vehementia, & duratio, cæterarum passionum instar, sed natura sua vitæ est summo perè aduersa, cum caloris vitalis, influxumque sanguinis & spiritus ad reliquas corporis partes, reuocato calore impediatur: cum hæc cordis influxu indigeant, operentur, & viuunt; & pereunte actione cordis, reliquarum munia petire necesse sit, ex Gal. lib. 5. de loc. affect. cap. 1. Deinde aliarum animi passiones, quæ in appetitu prosecutionis consistunt, veluti est amor, desiderium, gaudium, ira, non ita nocent: in his enim expansio, & influxus sanguinis & spiritus ad vniuersum corpus non impeditur: at verò passiones illæ, quæ consistunt in fuga mali, ob contrariam causam impensè nocent, velut est odium, timor, tristitia, quæ præ reliquis læuissima mala accersere solet; quum enim sit de malo præfenti, magis affligit & premit, ex Gal. 2. de sympt. caus. in fin.

Hæc de causa non immemò dixit Auic. 1. 4. tract. 1. cap. 13. ex tristitia febrem concitari. Licet enim mæror ebullitionem secum non afferat, ex Galen. lib. 1. de dif. feb. cap. 3. eum sit symptoma timori proximum, ex Gal. lib. cit. de caus. sympt. & in hoc motus minus velox ac impetuofus conspicitur, ac in timore, in quo affitum, & confertim spiritus ad interiora recurrunt: ex illo tamen febrem concitari, diu confirmant, spirituum videlicet vitalium vnio in corde, & propter annexam cogitationem, animalium in cerebro. Hinc fit, vt spiritus conculcati, diffilarique prohibiti, nimis incallescant, & præternaturalem concitent calorem. Exemplo tibi sit femina illa, cuius historiam recenset Gal. 10. meth. cap. 5. quæ autumnino ex tristitia febri-cita re cœpit, & deinceps in hecticam incidit febrem, cum alia, quam humores excitauerant, coniunctam, vt etiam lib. 1. de dif. feb. cap. penult. affirmat Galen. & non solum hæc vita gignit, sed mentem obnubilat, animales facultates perturbat, sensibus ruinam minatur, coctionem vitiat, cœtebrum debilitat, aciem mentis obtundit. Denique vt stomachus nauseabundus in probum chylum cibos ingestos minus potest transmutare; sic confecti mæstitia, facultatu nullam probè stant exercere functionem, nullum ministerium, ita vt qui præstabat habitu corporis validissimò, tabescat sensim, atque liquecat.

Nec contra hanc doctrinam bonum argumentum opponunt quidam, quod tristitia, & mæror inter frigidus affectus patiter numerentur, ex Gal. lib. de caus. morb. cap. 3. & lib. 2. de caus. puls. cap. 4. cum reuocato calore innato ad intrinsecum potius suffocari videatur, vnde hi affectus quiescenti impotant; quod paruus, tardusque pulsus demonstrant satis; ex Gal. 2. de san. tuend. cap. 9. quæ omnia potius deficientis, quam aucti caloris sunt indicia: ad quorum pathematum extirpationem, iram, tanquam auxilium contrarium, quo omnes morbi curantur, excitare consilium Gal. 6. epid. sect. 5. tom. 9. & postea docuit Auic. 1. part. canonic. text. 155.

At hæc licet vera sint; prædictam tamen sententiam non euertunt; solum enim probant, non ita frequenter ex mærore, & tristitia febrem accendi; ac in iis animi pathematis; in quibus sanguis & spiritus incopositè, ebullitione maxima feruent & mouentur. Nam si mæstitia longo tempore perseueret, licet sit frigidus affectus, febrem concitare potest modo dicto; & sæpè mortem, auctoribus Valer. Maximo lib. 9. tract. 12. de morte non vulgar. Aulo Gellio lib. 3. noct. Attic. cap. 15. Plin. lib. 7. cap. 32. & 57. Valleriol. lib. 4. de morb. & sympt. cap. 5. Num autem hoc animi pathema aliquando agris prodesse queat, disputat ingenue Valsus Castellus in tract. 10. ad thoracis affectum, cap. 2. difficult. 6.

Et si enim tristitia sit frigidus affectus, tamen febris ex ea concitata, passio calida est, in qua humor ad intra coërcitur & conculcatus, vnitus, amplius quam antea incallescit, & calore concitat præter naturam. Paruitatem & tarditatem pulsuum, tristitiam comitari, de statu naturali intelligendum est: cum enim facultas non excitetur ad opus, led veluti extinguatur; sit facile vt multi rigeant, & toto corpore frigidiores appareant. Cum verò hoc pathema diu durat, & sanguis conculcatus inflammatur, tunc fiunt parui, tardi, rari, demissi, depressi; sed cum eleuatione aliqua, seu diuersitate in dilatatione & constrictione, vt cit. loc. & c. 14. infra de febre ephemera ex cogitatione, monuit Auic. vel si in tristitia dicas adesse hos pulsus tardos, non absolute, sed comparatione ad pulsus, quos lætitia, gaudium, & alia febres magni feruoris, efficiunt, Galenum à calumnia liberabis. Quod verò addunt, tristitiam ira curari, nihil concludunt; nam & hydropici febrientes victu calido curantur, ex Gal. 1. aph. 16. & quartanarij pipere, & aliis calidis medicamentis iuuantur, ex Gal. lib. 1. ad Glauc. c. 11. sic mæstibundi, & anxij, vt humor frigidus, ex impropera eorum coctione progenitus, incidatur, ira, calidiusque curari desiderant.

Hic ergo tristis & mæstus, multaque vigilia confectus, diu inedia hac de causa sustinuit. Quam esse in sicco corpore perniciosam nimis, lib. 10. meth. c. 5. prædixit Gal. nam calidis & siccis corporibus, aduersissima res inedia est, & febri paratissima causa, maxime si ex vigiliis, labore immo-dico, aut comprehensis animi motibus sit contracta, quippe vel in febres ardentes ex ea incidunt, à quibus, nisi prius mors occupet, in hecticas in grant, a que ab his in marasum, vel protinus ab initio, ardentibus præteritis, in hecticam. Denegato enim humido alimento, corpora vigiliis & curis exciccata, siccantur amplius, & contabescunt. Nam exacta inedia impensè exciccatur, ex Galen. lib. 7. aph. com. 22. in med. præsertim si salforum, & acrium alimentorum subsequatur vsus. Hæc enim exciccatur, ex Auic. lib. 2. tract. 1. cap. 3. cum sal conditura sua quidquid in corporibus humidum inest, id quodammodo absumat, & quod reliquum est substantiæ solidæ, adstrictione contrahat, ex Gal. 1. 11. simpl. tit. de sale, & Arist. 2. 1. probl. 5. Acria omnium sunt calidissima, vt allium, cæpæ, à quorum assiduo vsu tantoperè abstinendum iubet Gal. lib. 2. de alim. facult. cap. ult. & potissimum, cum is qui ipsis vescitur, natura fuerit biliosus: solis enim, qui vel succum pituitosum, vel crudum vel crassum, ac lentum acruauerit, cibi eiusmodi sunt accommodati: nam acris sapor, Galeni testimonio lib. 5. de simpl. medic. facult. cap. 27. extenuat, siccatur, digerit, & escharam, siue crustam efficit. Hæc omnia complexus est Mesuè in canon. vniuersal. theorem. 1. & 2. dum inquit. *Acria medicamentum facile inflammatur, mordet, penetrat, incidit, separat, resoluit, è longinquo attrahit, siccatur, enaciatur, sitim facit, & hæc omnia cito & valenter agit.*

Sed quid boni expectare poterat in homine his angustis presso, oppresso vigiliis, iniuriis affecto, acribus, & sale maceratis, iisque reprobis succis cibis nutritis, patere, & sollicito, curisque vehementer confecto? Dicerem certè omnia hæc simul copulata non nisi perniciem summam minari, maximamque ruinam portendere. Quare iccore conculcato nimis, sanguineque biliosiore reddito, & cum sero commixto, auriginosus solum apparuit affectus, hepaticus ille quidem, ex iccoris calida distemperie, aut venarum, totiusque corporis exarente caliditate pronatus: quare cum plus tunc bilis generaretur, vel præ obstructionibus (has enim in hoc ægro adfuisse, ob vigilias, infauftam coctionem, prætorum ciborum esum, debilem calorem, non est dubium) ea in aluum non conscenderet, fit vt in vniuersum corpus, & præsertim oculos album intruens, flauo colore has partes infecerit.

Ex nimia hepatis caliditate, & biliosi humoris pronentia arquatam morbum in hoc fuisse generatum, vel ex hoc ligno tibi fiet manifestum, quod vrinam passilem eminxerit, regij morbi certissimum signum. Licet enim in ictero vrina sit vehementer flaua, adeò vt flavescant omnia quæ contingit alba: tamen si insigniter tingatur immersum linteum, color adest passileus, qui validam permixtionem bilis

bilis valde flauæ, eiusque maximam generationem ostendit, ex Auic. 2. 1. doct. 3. cap. 2. de coloribus vrinarum. Nec mirum: cum enim hic diutinam passus esset inedia, ob vigilias sicco corpore, biliosi humoris copiam acruauit, quare vrina tincta est: fames enim est ex iis, quæ vrinam vehementer tingunt, & ipsam valde acruunt, vt cit. cap. dicebat Auic. Hæc vrina cognoscitur, quoniam in colore assimilatur vis passis, vt Actuarius hoc loco ostendit, vel cerasis nigrescentibus, vel vino decocto dicto sapia, ostendens bilis affationem, & in passilem colorem conuersæ. Quare cum non expurgetur bilis per viam à natura destinata, tendens simul cum sanguine per venas, suo calore ipsum adurit, & tum hæc ratione, tum ex permixta bile cum sanguine, hic resultat color in vrina, qui in icteritia præfente, vel imminente est frequentissimus, cognosciturque, quoniam agitato vase, vrina & spuma, flaua apparent.

Hæc passile vrina, tendente nigredine ad citrinum colorem, in febribus malignis, acutis, & turbulentis eueniens, aduentionem sanguinis, aut flauæ bilis ostendens, quam reprobam sit & perniciosam, magnum arguens à naturali statu recessum, probant Actuarius lib. 1. de indic. vrinar. cap. 17. Fernel. patholog. cap. 13. qui vrinam vineam, & passilem, vna nigra per similes, deterrimas esse asseuerant, quæ vel sanguinem, vel bilem præassari, & in atram deuergere indicant. In nostro verò ægro, hanc vrinam salubriter fuisse excretam, ex ipso contextu patet euidenter, ex verbis (*homine à morbo liberato*) & ex alijs (*prædixi humorem vacuatum iri*): sed quibus auxilijs, non explicuit. Vt humor ergo biliosus, non valde inflammatus, crassus & vltus vacuaretur, neue ab eius excretionem onerata natura distraheretur, victum tenuem consuluit, crassa cibaria, vinumque interdixit, sciens humorem hunc antea commotum, secundum rationem euacuari: quem criticè posse excerni cum laborantis commodo, vel in hæmorrhoidibus, menstruisque retentis, vel in calculo renes obterentes, quando crassus sanguis, paratus ad lapidis generationem cum vrina expellitur, cæterarum vrinarum nigrarum modo lib. 2. de caus. vrinar. Actuarius probat, & nos infra, in com. histor. explanabimus, vrinam nigras criticè posse excerni ex præcorum mente comprobantes.

HISTOR. CXV. GALENI, De morbo regio.

Morbus Regius, sola purgatione sæpè sanatur.

Nos enim non paucos post curatum, qui in iccore erant affectum, vnica purgatione à morbo vindicauimus, cum si quis medicamento * quod pituitam ducit, purgauerit, nihil profecerit, & c. Gal. lib. 1. de facult. naturalib. cap. 13. prope fin. & lib. de purgant. medic. facult. cap. 5.

PARAPHRASIS.

In hoc capite reprehendit Asclepiadem Galenus, quod sibi persuaserit omnia medicamenta purgantia, omnem humorem quem attigerint, in sui naturam conuertere, & deinde ipsum vacuare. Hanc opinionem diffionam refutat etiam lib. 2. de element. cap. 3. & lib. de theriac. ad Pison. cap. 3. quia tunc æqualiter, & indifferenter omnes humores vacuarentur à medicamento quolibet, quia hoc etiam illos in sui naturam transmutat; quare etiam sanguinem vacuabit, quia etiam occurrit massæ sanguinæ, & ipsam corrumpit, quod falsum est. Nam si, vt hoc loco Gal. admonuit, experientia, non rationi fides est adhibenda, monente etiam Magistro lib. 5. simpl. 18. illa, cui potissimum Hippocrates confidit, contrarium apertissime demonstrat: nam si bilioso homini medicamentum, quod pituitam purgandi facultatem habeat, exhibere tentaueris, sanè non dubito, quin sit hoc illius decretum non sine damno experturus. Et si laboranti aquato morbo medi-

tamentum dederis, quod pituitam ducat, ne quatuor quidem id cyathos educturum: & si medicamentum quod bilem trahat exhibueris, plurimum quidem vacuabitur bilis, totum verò corpus purum sic purgatis efficitur.

Purgans medicamentum appellatur, quoniam à vitiosis humoribus sanguinem purum reddit, ex Gal. lib. de purgant. medic. facult. c. 4. illud vel lato & communi, vel presso & magis proprio vsurpatur significato. Latissime dicitur purgans, quod ex corpore superfluum pellit, siue per naturam, os, sputum, vrinam, vel aliam corporis regionem, & promiscue ac sine delectu, recrementa, siue sint huius, siue illius naturæ euacuat. Solùm autem purgans; vera & stricta significatio sumitur pro eo, quod per aluum, & vomitum euacuat: si bilioso homini medicamentum quod facultatem habeat purgandi pituitam, exhibere tentaueris, nil sanè proficies. Deinde si hoc non esset verum, cur non omnibus venas secamus hominibus, qualescunque illi sint, graciles aut crassi, siue regio morbo teneantur, siue atra bile vexentur? Atqui ex his plurimi, qui graciles erant, ex purgatione humor sà quo in festabantur, non parum præsidij reportarunt, quibus si sanguinem detrahere auderes, interitum protinus inferres. Medicamenta ergo purgantia ex natura sua certum & determinatum humorem expurgant. Hanc sententiam primus omnium adinuenit Hip. lib. 1. de nat. human. text. 3. 1. firmavit postea Gal. loc. cit. & lib. de medicament. purgant. facult. ferè per totum, & lib. 3. de simpl. medic. facult. 24. & 25. & l. 5. eiusd. operis, c. 17. & in hoc loco apposita hac historia confirmat, & lib. de purg. med. facult. c. 7. refert Galen. exemplum hominis non stultici, qui cum pustula illi toto corpore erupissent ulcerosa, & male colorata, Medicum adiuit, existimans se quamprimum ab illo purgatum iri: *Ac eo sanguinis missionem protinus iubente: ne desipias, inquit, verisimile siquidem est vnà cum prauis bona quoque effluxura.*

Exhibito ergo medicamento cholagogo; se morbum regium persanasse vnica purgatione gloriatur, vacuata bile, quæ huius morbi causa est. Hanc autem expurgant aloë, manna, scammonium, centaurium, absinthium, thymelæa, thlaspi semen, quibus antiquitas summa cum utilitate ad expurgandam bilem redundantem vtebatur. Nos ex huiusmodi Egyptiæ liquore interaneo, myrobalanis citrinis, prunis, arbuti fructibus, (lebesten vocant) tamarindis, & præsertim rhabarbaro, sæpè, immò securus (biliosus enim humor assumptis valde calidis excandescit, & exacerbatur) fructum maximum capere solemus. Aliqui addunt rhaponticum, de quo Dioscorid. lib. 3. cap. 2. & cæteri Græci, putantes hanc radicem ab alia, nulla ratione, nisi loco differre. Num verò hoc verum sit, certatim debacchantur Ruell. lib. 3. de natur. stirp. c. 2. Monard. lib. 5. epist. 5. & Medici Florentini, qui rhaponticum Græcorum, & rhabarbarum Arabum, natura, viribus, natalique solo non differre sibi persuadent, quod modò, vt à nostro instituto alienum, non discutimus. Legat qui velit doctissimos Dioscorid. interpretes, & Syluium lib. 1. meth. qui in simplicium purgantium medicamentorum natura inuestiganda cæteros antecellunt.

At quæres. Si icterus, morbus sanè rebellis est ac contumax, à diuersis causis originem ducens, & cuius materia in habitu corporis sita est, oculis præsertim, in quibus, vt tenerioribus & nitidioribus præsertim apparet, quæ sunt partes à viis ductuum, ventriculo, & intestinis valde semota, cur vnica purgatione succubuit? Maxime cum Gal. lib. 6. epid. sect. 2. com. 30. affirmet, *succos ad curam vergentes per eam esse euacuandos: nam iterum ad intima corporis reuulsio ipsis valde longinqua est. vt per aluum, & vomitum vacuentur.* Dic. Ex triplici icteri specie in vniuersum, fellis, hepatici, & critici, qui sanè omnes, iuxta diuersitatem causæ, in plures species subleuari possunt, omnes difficiles ad curandum sunt: quum fellens, ab immodica plenitudine vesicæ fellis, paruitate eius, aut imbecillitate facultatis attractricis eiusdem, aut à meatuum obstructione oriatur, siue eorum per quos allicitur bilis, siue eorum per quos pellitur ad intestina, quare regurgitat ad venas bilis, & icterus concitatur. Hepaticus ab hepatis obstructione, cirrho, inflammatione, aut phlogosi ortum ducit,

ad quam venatum & totius corporis exurens caliditas est reducenda. Criticus, vel est verè indicatorius, præcedentibus signis coctionis, cum conferentia & tolerantia post septimum diem eueniens, natura humorum biliosum ad habitum corporis expellente. Vel indicatorius non iudicans, ob irritationem naturæ, ob copiam oppressæ, & ante septimum diem, à motu maligni morbi concitatus; vt in pestiferis febribus, veneno eoque vel epoto, vel à fera eiaculato accidere, auctores exararunt. Refert Gal. lib. 5. de loc. cap. 6. historiam ferui Imperialis, qui à vipera ictus, & ictericus factus theriaca conualuit. Idem affirmat Auenzoar lib. 1. theiz. tract. 1. 3. c. 6. nam, vt Paulus lib. 3. cap. 50. inquit, ab extranea veneni corruptione sanguis in bilem vertitur. Sed aliquando aliter contingit, vt icti ab animali venenoso, ictero nigro capiantur; si enim corpus bile nigra redundat, eam venenatæ rei occasione ad cutim natura affatim transmittit: quam rationem pluribus exemplis Marcellus confirmat lib. 1. de hist. medic. mirabili, cap. 9. & hoc exemplo fiet etiam manifestum.

Obersuatio XX.

Icterus à veneno non semper flavus.

Melliores duo ardente Sirio post meridianam tritram sitibundi, ad fontem accurrunt gelida plenum. Hi nudatis pedibus ob æstus feruorem, fatigati profundissimo somno sunt oppressi. Ambo ab vna vipera subito iuxta pollicem pedis icti, in syncopen labuntur. Post horam epilepticis motibus, immò variis conuulsionibus concutiuntur. Horum alter in flauissimum icterum, post decem horas: Alter in nigerrimum, post 14. horas lapsus est, ita vt Æthiopsis formâ repræsentaret. Vtrisque cardiaca administrata. Ligaturæ fortissimæ in tibia, & vincula admota. Ictero nigro affectus post diem emortuus; secto cadauere inuentum est hepar liuidum; nigerrimis maculis respersum, putridum, id quod sectum, sanie erat respersum. Alter ope theriacæ sæpius repetitæ cum labore euasit.

Omnes hæ species, excepta verè critica, difficilis sunt eradicationis, cum à variis diuersisque causis excitentur, & multoties in iis accidant, quibus viscera scirrhusa exsæque sunt, & latent obstructiones, ita præcipuis partibus contumaciter adhærescentes, & impactæ, vt ipsa membrorum substantia interdum labefactetur: Quo pacto in Coacis, & Aphorismis Hippocrates icterum periculosum iudicauit, maximè si dextrum hypochondrium obduruerit. Cur ergo si Gal. in com. id prædixit, & alibi passim, hoc loco vnica purgatione sanasse fatetur. Sed attendenda sunt verba Gal. nam hoc accidit post curatum, vt ipse inquit, qui in iccore erat, affectum. Tunc enim bilis, quæ per habitum corporis est disseminata, & in venis cum sanguine commixta, sublata obstructione, & icteris intemperamento prius per propria auxilia correcto, purgatione educi potest facillimè. Institutum enim Gal. erat, vt probaret biliosum humorem à medicamento cholagogo solum educi, & non à phlegmagogo: & in huius rei confirmationem, in medium attulit historiam, non curans an deinceps reuertatur affectio, bile de nouo ob partium debilitatem generata.

Si verò tibi parit admirationem, quo pacto humor in cute existens per aluum possit vacuari, audi Galenum lib. 6. epid. sect. 2. c. 30. dum sic profatur. Sed forsitan me dicere putabis, nunquam purgatione per aluum in talibus videntur esse? Ego verò non id dico: nam in libris de arte curandi, in quibus corporibus permulta humorum copia inest, iis viles esse purgationes didicisti. Priusquam enim ita redundantem materiam, aut vene sectione, aut purgatione quis eduxerit, si fouens, hoc est calidus vrens, ipsam discutere conetur, plus attrahet, quam per cutim vacuabit. Ex quibus manifestè patet, humorem in cute impactum per aluum etiam esse vacuandum. Quare si late pustulæ, quales Simon habuit, de quo loquitur eo loco Galenus, à crassiore succo subortæ, eæque non admodum pruriginosæ, vacuatione per inum ventrem facta sunt curandæ; quantum magis bilis in ambitu corporis impacta, suapte natura tenaci humore tenuior, purgatione educetur, præsertim cum bilis flauæ

vacuatio sit faciliior, vt 14. meth. 17. monuit Galen. Quo pacto autem humor qui est extra vasa, purgationis beneficio iterum ad ea possit remeare, lib. 1. in com. hist. 55. explicuimus; quo loco, sola purgatione oculorum inflammationes se persanasse Galenus gloriatur. Quibus autem præsiis, humore iam vacuato aut vi naturæ diluendo, impediri possit, ne iterum de nouo generetur icterus, accrescatque denud biliosum humoris copia, explicat inter omnes de regio morbo latè scribentes, omnium calculis eruditissimus Manardus lib. 6. epist. 2. lex rerum naturalium materiam graphicè describens.

QVÆSTIO LV.

Quid medicamenta purgantia, certos & determinatos humores attrahant. Contra Erasistratum, Aristotel. & Cardanum.

COMMENTARIUM.

Quod pituitam ducit.] Prudentissimus Senex, lib. 1. de natur. human. text. 31. medicamenta purgantia, certos & determinatos humores vacuare, accommodato stirpium & seminum exemplo illustrauit. Nam sicuti hæc attrahunt certum, & determinatum ex terra alimentum, vt potè sibi magis conueniens & familiare, sic medicamenta humores attrahunt sibi familiares. In terra enim reperitur dulce, acidum, salsum, nitrosum, & insipidum: quare vitis, & arundo dulcis attrahunt in ea quod dulce est; cucurbita insipidum; colocynthis, & cucumis agrestis amarum & adustum, lupini, & brassica marina, salsum & nitrosum; oxalis acidum. Sic exhibitio rhabarbaro in quantitate mediocri; sola flaua bilis attrahitur & expurgatur, exhibitio agarico pituita; & assumpta fenna, melancholia sola solet euacuari, vt citatis locis, & in presenti loco Galen. confirmat, Nam si hæc sententia non esset vera, frustra Medici laborarent, vt cognoscerent quibus medicamentis quilibet humor esset vacuandus.

Hæc est firma, veraque Hipp. & communis omnium Medicorum sententia concors, cuius auctoris tanti eloquii mihi semper arrisit plurimum. Clamitet ad rauim vique Iouertus lib. 2. paradox. 9. qui medicamenta non attrahere, sed fugare humores, pertinaciter contendit. Sed cum plures eum mordeant dente omnium mordacissimo & rabidissimo, placuit pro magistri tutela, illorum argumento vellicatim appungere, & refellere, ne illius discipuli horum mentem postea amplectantur, eorum tritis & cavillationibus irritati.

Summus ill. Philosophus Aristoteles, & naturæ interpres mirabilis sect. 1. probl. 41. 47. & 48. rem sic determinat. Medicamenta purgantia euacuant, quia non vincuntur, sed solum extenuantur, funduntur, & corpus penetrant: sicque retrocedentia humores secum deferunt. Quare si ea quæ superari debent, quando non vincuntur, sed cruda manent, ob quantitatis excessum album subducunt, vt constat in melle, musto, & oleo; maiori cum ratione sentiendum est de iis, quæ qualitatis suæ ratione à corporibus superari nequeunt, qualia esse medicamenta purgantia, nulli est non manifestum. Hæc ergo (inquit ipse) cum amara sint & fœtida, humores exagitant & perturbant, & hac ratione eos purgant.

Verum hæc Aristotelis, & Peripateticorum de hac opinio, à Medicorum scholis debet explodi, siquidem falso innititur fundamento. Licet enim medicamenta purgantia, si operati debent, nec vinci, nec transmutari à corpore debeant, nam tunc frustantur purgatione; sed egeant reductione de potentia ad actum, quæ extenuatione & motu adscititio præstari solet, & distributione ad partes in quibus humores continentur; tamen delabi per easdem vias, per quas penetrauerant, & secum deferre humores, à ratione alienum est. Nam medicamenta non sponte relabuntur, sed partes irritatæ & à medicamentis, & ab humoribus, solum hos cum illis affatim expellunt. Deinde medicamenta non euacuant quia incoctilia, sed quoniam humores attrahendi potestate prædita sunt, neque mel, oleum,

oleum, & mustum, quia remanent cruda aluum subducunt, sed quia facultatem habent emolliendi, & abstergendi; ob quantitatis excessum ventriculi & intestinorum expultricem vim ex accidenti irritant. Denique si ob amarorem, & fœtorem medicamenta aluum soluerent, cur hac ratione absinthium Romanum, opium, cicuta, & alia, purgatricem vim non sortiuntur, cum sint amara & fœtida, maximè cum hæc non perturbent humores, sed sensus?

Erasistratus Hippocraticæ, immò Galenicæ doctrinæ acerrimus hostis lib. 1. de facult. natural. cap. 13. medicamenta purgantia, humores æqualiter indifferenter vacuare, pertinaciter asseruit, & in hoc conuenire cum venæ sectione: differre tamen, quoniam medicamentum purgans euacuat cum immutatione, & corruptela, primò tenuem & serosum, deinde crassissimum; illum vacuari à medicamento solum debili, à forti omnes humores promiscuè expurgari contendit.

Eius paradoxum aliqua sunt quæ confirmant. Primò. Quoniam in curatione vnus morbi modò purgatione vitur, modò venæ sectione, veluti lib. 2. acut. 10. & 11. in pleuritide faciendum edocuit. Igitur vtrumque auxilium idem præstare potest. Secundo. Si necessaria est venæ sectio, & ob ætatem, imbecillitatem, vel timiditatem impeditur, ad purgationem confugit Gal. 4. de sanit. tuend. cap. 4. & vice versa neglecta aut impedita purgatione, phlebotomia exercemus. Igitur vtrumque præsidium idem præstat, aliàs frustra vnum aliud suppleret. Tertiò. Hip. in pleuritide descendente, quæ magna ex parte ex sanguine tenui & bilioso oritur, auctore Galen. 5. aph. 33. vitur elleboro, pepilio in lib. 2. acut. 11. quæ humorem melancholicum euacuant. Igitur hæc medicamenta omnes humores indifferenter euacuant. Quarto. Hipp. lib. 4. aph. 21. commendat purgationem factam à medicamento purgante, in qua plures colores apparent, à diuersis humoribus expurgatis pronari. Igitur medicamentum omnes humores vacuare potest.

Sed absurda, & plena erroris est opinio hæc, quippe quæ sensuum & experientie probabilitatem, auctoritati anteponit Erasistrati, & Aesclepiadis, qui solum in condendis sectis contra Hippocratem, ambitionem gloriam ostentabant, vt lib. de venæ sectione, contra eum, eiuque sequaces palam fit, quibus Galenus illorum vnitatem infregit luculenter. Huius ergo opinionis falsitas colligitur euidenter: nam, vt hoc loco asseruit Gal. Si hydropico hydragogum propinetur medicamentum, leuari solet vacuata aqua: contra, si exhibeatur cholagogum, oblatitur valde, & sic de cæteris. Igitur medicamentum purgans non indifferenter omnes humores euacuat. Secundo. Si, succus tenuis, deinde crassus, postremò crassissimus euacuatur semper, melancholicus humor non nisi, per immodicas vacuationes poterit vacuari, cum sit tenacissimus, & terrestris valde, quod confiteri summum est absurdum. Tertiò. Sequeretur medicamenta vacuantia humorem melancholicum, necessariò debere esse validissima, & vacuantia humorem aquosum, esse debilia, quod est aperte falsum: nam fenna, & epithimum euacuant humorem melancholicum, & sunt debilia, & elementia; & elaterium, & euphorbium euacuant humorem aquosum, & sunt fortissima.

Aduersæ verò rationes futes sunt. Dic ad primam. Nam in curatione eiusdem morbi vtroque auxilio opus est, diuersa tamen ratione illo vitur, sanguine quidem redundante, phlebotomia: cæteris verò humoribus peccantibus, purgationem exercemus. Ergo idem non præstat venæ sectio, & purgatio. Ad secundam dic. Purgationem phlebotomia loco celebrari, & è conuerso, in his affectibus qui ex plenitudine, & cacochymia originem ducunt; quando sanguis ob putredinem, aut feruorem in alium humorem degenerat, tunc non ratione sanguinis, sed aliorum humorum, imperari purgatio debet; nam horum multitudinem deposita purgationis vi, natura lenta præexistente sanguinem corrigere, eumque vel insensibiliter resolueri, vel in partium substantiam valet commutare. Ad tertiam. Licet pleuritis à tenui humore ortum

ducat, ex omni tamen, vel etiam crasso concitari potest vt cit. loc. docuit Gal. Si tamen ex hoc generetur, qualis solet esse descendens, quæ ob grauitatem humoris ab illo ferè oriri consuevit, tunc prædicta medicamenta rectè conceduntur, vt ibi monuit Hip. Ad quartam. Responde, Hippocratem intelligendum esse de purgatione, non à simplici, sed composito medicamento, piures humores facultatem trahendi habente, celebrata, cuius vi diuersi humores vacuari queunt. Consule Tobiam Doñcrellium tract. de purgation. cap. 1.

Verum cum inebile malum sit, eluque non potens, ista circa sectas ambitio, ac scabie quavis ad sanandum rebellis, monente Magistro hoc in cap. de facult. natural. in quo est scripta historia hæc: idcirco inanis gloriæ aucupio allectus, insurgit contra Gal. subtilissimus Cardan. lib. de subtilitate, existimans à medicamentis purgantibus non posse fieri attractionem; nam hæc in re viuente reperitur solum; illa autem non viuunt. Partes ergo viuentes, inquit ipse, qualitate purgatoria infectæ & imbutæ, humores ad se alliciunt, & ipsos deinceps è corpore expellunt: cum enim medicamenta purgantia in ventriculo, hepate, intestinis, & aliis partibus qualitates suas impressas linquant, vt constat ex siti, anxietate, & æstuatione post purgationem, nulli dubiū erit, viuentes solum partes medicamentorū qualitate delibutas, peccantes humores attrahere.

Proferam eius rationes tres. Prima. Nam medicamenta, in forma solida præcipuè assumpta, deinceps tota euomuntur sæpè, & tamen feliciter, deinde contingit purgatio: euidenter argumentum, purgantia medicamenta, vim expurgatricem in ventriculo, & intestinis impressisse. Secunda. Medicamenta vmbilico, & ventri admota, in modum emplastri adhibita, valentissimè expurgant, & odorata purgantia strenuè euacuant, vt veteres vnanimiter confirmant. Hæc verò non possunt efficere, nisi alteratione per continuum facta, cum suam virtutem ventriculo, & intestinis communicant, quæ partes, mediante illa qualitate, humores attrahunt. Tertia. Si fricatur acus eum magnete, illa acus ob virtutem à magnete impressam in illa, attrahit aliam acum, & hæc alias acus è longinquo. Ergo ventriculus, intestina, & alia partes simili purgatrice qualitate imbutæ, humores attrahunt.

Sed à Lycæo Medico explodenda est inepta opinio hæc. Nam attractio, quauo familiaritate, & similitudine substantiæ fieri, cum Hipp. & Gal. concessimus lib. 1. in com. hist. 25. quo loco ardua plura de hoc negotio ad Cleanthis lucernam elucubrauimus, est communis viuentibus, & non viuentibus; nam magnes attrahit feru, & succinū paleas, & alijs quilibet qualitates ad se allicit, hæc tamen non viuunt. Verum quidem est medicamenta purgantia, siue extrâ applicata, siue intus assumpta, aut odorata, partem tenuem & vaporosam, in qua vis purgatrix præcipuè residet, partibus interioribus communicare. Quare euomito medicamento, eo modo quo fuit assumptum, purgatio frustratur; si verò aliter eueniat, & portio aliqua medicamenti fuit intus relicta, purgatio celebratur. Quando verò fricatur acus cum magnete, ibi non est solum vis magnetis, sed substantia relicta. Sic quando medicamentum assumitur, propria substantia eius relinquitur in ventriculo impressa, quæ operari potest. Quare attractio humorum non in naturam ventriculi, & intestinum, sed in substantiam medicamenti ibi impressam & relictam, est deferenda. Lege Vallierol. lib. 3. locor. com. cap. 16.

An tamen medicamenta purgantia maneat in ventriculo & intestinis, an potius sic distribuatur, vt penetrant ad partes distantes, in quibus humores continentur, altioris indaginis quæstio est, de qua licet Aristot. loco cit. existimet, totum medicamentum purgans distribui, & peruenire ad humorem, & iterum per easdem vias relabescumque deferre humorem; & quamvis Conciliator arbitretur dif. 141. medicamenta vique ad certam distantiam distribui, vt promptius vis medicamenti comunicetur humori distanti, & per partes intermedias communicata virtute non solum realiter, sed intentionaliter, in modum odoris, & caloris, qui per species solent communicari, humores attrahere: & licet alij varia proferant, quorum

discrepantes opiniones refert, & refellit eruditissimus Fallopius *lib. de medic. purgantibus, cap. 2.* Tamen probabilior est Fernelij sententia *lib. 3. de purgand. rat. cap. 6.* medicamentum secundum partem maiorem, fortiolem, & crassiolem manere in ventriculo & intestinis, & secundum partem magis vaporosam, & tenuiorem per totum corpus distribui: quando enim de potentia ad actum reducitur, actione caloris liquatur, & minuitur; ex qua actione subtiliores medicamenti partes ad omnes corporis meatus eleuatur, & per venas & arterias delatae, ad humorem expurgandum accedunt. Quo pacto autem interpretentur Auic. 4. 1. *cap. 4.* Mesuë *inuent. 1. p. 2.* Serap. *lib. 7. breuiarij, cap. 10.* existimantes medicamenta purgantia manere in ventriculo quiescentia, & in intestinis, & solum transmittendo virtutem humores attrahere, sicut magnes attrahit ferrum, explicant elegantissime Costæus *in com. Ioan. Brauus Petrasitanus lib. 1. de purgand. rat. cap. 9.* Amatus *lib. 2. sentur. curat. 72.*

Deinde medicamenta cum multis partibus habent plurimum consensum, & ad eas vapores emittunt, & sic ex determinatis locis proprietate quadam, & specifica vi humores attrahunt. Sic asplenium lienem respicit; absinthium ventriculum; adiantum thoracem; saluia, & stæchas, caput; eupatorium, iecur; pilulæ lucis euacuant ex oculis; Cochia ex capite; agaricum ex thorace, utero, & nervis: argentum viuum ducit humores ad fauces, & os. Sic deiectoria moyent humores ad aluum; vomitoria eos ad partem superiorem conuocant, vt probat Vallesius *lib. 9. cont. cap. 10.* magna tamen ex parte purgantia, per partem inferiorem expurgare nata sunt, tum quoniam medicamenta ad fundum ventriculi descendunt, & officio inferiori proxima sunt, quo ex naturæ ordine vitur ventriculus ad expellendum, sicuti superiori ad attrahendum, auctore Magistro 3. *de sympt. caus. cap. 2. ante med.* tum quia venæ, quibus attrahuntur humores, magis ad intestina, quam ad ventriculum pertinent, & sunt multo maiores, quibus solet natura vitiosos humores expurgare; & intestina sunt ignobiliora ventriculo, & excernendis excrementis ampliora, & propinquiora, & amplius recipiendis sordibus consueta, vt aduertit Auic. 4. 1. *cap. 4.* & Mesuë *in canon. vniuers. theorem. 1. cap. 2.* & humores ob insitam granitatem, ad inferna ruunt.

Si verò quæras, quomodo medicamenta retenta in ventriculo, & in intestinis, attrahant humores, & magnes attrahat ferrum, quin moueantur: si (monente Arist. *lib. 7. physico. cap. 2.* dum de motu locali, qui fit à principio extrinseco agit) id quod trahit, & trahitur, debet localiter moueri. Dic cum Auerrhoë *lib. 7. physico. com. 11.* duplicem esse tractionem; alteram veram, in qua trahens, & tractum mouentur, vt Aristoteles ait: non veram alteram, sed potius æquiuocè dictam: sic partes attrahunt alimentum, magnes ferrum, medicamenta humores: in hac, id quod trahit, non est necesse, vt moueatur. Quod tamen inter has tractiones fit discrimen, ibi Auerrhoës accuratissime explicuit. Interim lege de hoc argumento Cardanum *lib. 2. contradiet. tract. 1. cont. 3.* Vallesium *lib. 9. contron. cap. 1.* Fabium Pacium *in com. cap. 6. lib. 1. meth. Gal.*

QVÆSTIO LVI.

Quod medicamenta purgantia integros humores quantitate peccantes euacuent: natura verò putridos excernat. Contra communem Medicorum sententiam.

Purgauerit] Immotum, atque perpetuæ veritatis axioma est, & à prisorum scientissimis, neotericisque vnanimiter receptum: medicamenta purgantia putridos attrahere humores; quod licet ipsi nulla ratione probent (illud tanquam principium inconcussum obseruantes) in lectorum gratiam aliquibus rationibus comprobabo. Prima fit. Gal. *lib. 1. aph. 22.* asseuerat purgationem fieri medicamento attrahente, & natura expellente. Sed ferè semper purgatio adhibetur, quando humores, putridi aut corrupti sunt. Ergo medicamentum attrahit hos humores, & natura inuacuat eorum attractionem.

Secunda. Galenus *lib. 11. meth. cap. 8. §. Tanquam igitur in his corporibus, &c.* vtens exemplo carnis putrescentis, docet, quod sic nos gerere debeamus in euacuatione humorum putridorum, ipsos euacuant, reliquos verò persflantes & ventilantes, vt si in iis aliqua labes est, deperdatur. Sed hæc vacuatio per alui deiectionem, à medicamentis purgantibus celebratur. Ergo hæc putridos humores euacuant.

Tertia. Galenus *lib. 3. prorrhetic. com. 13. §. Nempe cum excerni contingit, &c.* purgationem, corruptorum humorum excretionem vocat. Sed hæc purgatio à medicamento fit. Ergo.

Quarta. Galenus *lib. 1. aph. com. 2.* purgationem vocat, quando Medicus aliquam molitur vacuationem humorum, qui corpora nostra molestant. Sed humores putridi naturæ molestantiam inferunt. Ergo hi à medicamento purgante attrahuntur.

Quinta. Si medicamentum attraheret humores integros putridi verò exploderentur ab ipsa natura, sequeretur quod etiam in principis morbum expellerentur, cum eadem sit ratio. Sed nunquam, nisi oblato medicamento purgante educuntur. Ergo.

Vltima. Mesuës hoc confirmat *tract. de simplicib. medicament. purgantib. cap. de agarico §. Pituitam autem crassam, lentam, putrem purgat, &c.* integræ, & eius quæ secundum naturam se habet, nulla prorsus mentione facta, & *in cap. de Bryonia, sic ait. Virisque radix, ac præcipue succus, pituita etiam putri, cerebrum, nervos, partes respiratorias purgat, &c.* Et *cap. de senna, sic inquit, Senna bilem vstam à cerebro, sensoriu, pulmone, corde, hepate, liene expurgat. Deinde electuarium Hamech vocatum pituitam salsam expurgat.*

Insuper in tract. de pilulis, sit. de stomachicis, sic fatur, Catapotia stomachica alia cerebrum, & ventriculum corruptis humoribus purgant. Idem repetit *tit. de pilulis ex rhabarbaro, quas vacuare humores crassos, lentos, multum putres asseuerat.* Denique Actuarius *lib. de compos. medicament. sit. de potionibus medicamentariis, aduersus affectus qui febres committuntur, siliqua Egyptiæ concretum liquorem, torridam bilem citra molestantiam expurgat, centaauriumque minus, pariter & colocynthim, mucosum humorem deiciere scriptum reliquit.* Quare si salsa pituita, putris, mucilaginoza, humores corrupti, bilis retorrída, vsta, præter naturam sunt humores, cur putridos humores à medicamentis purgantibus euacuari negabimus?

Licet enim hæc sint ex abditis veterum decretis exhausta, tamen contra vniuersam Medicorum scholam constantissimè teneo, purgantia medicamenta humores integros attrahere, putridos verò à natura expelli, & expurgari. Arduum est rem nouam, & à nullo comprobata, ad communem hominum sensum accommodare: confido tamen me hanc conclusionem ex medijs medicinæ principijs ita demonstraturum, vt ei qui sincero, candidoque animo, totam præceptionem diligenter audiet, nulla irrepit calumniandi occasio. Vt verò hæc intimiùs intelligantur, aliqua priùs notare oportet, ad huius quæstionis expositionem valde necessaria.

Primum est. Humor corruptus est diuersæ speciei, & ab eodem integro existente maximè distat. Patet, nam hic est secundum naturam, & corruptus est præter naturam. Sed secundum naturam, & præter naturam differunt speciei. Ergo & humores distabunt inter se. Hoc probat Galen. 2. *feb. cap. 6. §. Siquidem totum id, &c.* vbi docet pituitam corruptam, & integram, esse diuersæ qualitatis id est substantiæ, siquidem Galen. multoties per qualitatem, intelligit substantiam, vt constat ex 5. *simpl. 17.* quo loco Gal. affirmat medicamenta attrahere qualitatis, id est, substantiæ familiaritate, & *lib. 10. meth. cap. 8.* ibi enim vocat putrefactionem, totius substantiæ corruptionem, & probat Arist. 4. *meteor. 1.* in febre sanguinis putrefacti patet enidenter, in qua sanguis integer à sanguine corrupto differt: cum enim sanguis putrescere coeperit, non amplius bonus remanet. sed illius pars tenuis conuertitur in flauam bilem, crassa verò in melancholiam, ex Galen. 2. *crif. 12. & 2. feb. 9.*

Secundò. Animaduertere licet, quod natura excernere potest

potest humores putridos, à medicamento purgante non adiuta. Constat hoc, quoniam si humores partibus nostri corporis molestiam inferunt, in quibus est facultas excernendi ipsos, sicuti retinendi id quod conueniens est, illos natura excernit, vt docet Gal. 3. *de natur. facult. cap. 6.* Sic in crisi putridi humores citra medicamenti opem à natura expelluntur; hæc enim est præcipua morborum medicatrix, vt ait Hip. 6. *epid. sect. 5. text. 1.* Sola sibi sufficit, separat vtile ab inutili, excrementitium, putridumque humorè per varias regiones propellens, & hoc modo crises à natura fiunt. 2. *de usu part. cap. 17. & 2. Aph. 13. §. Crisis fit natura separante à bonis mala, & ad excernendum properante, &c.* quod innumeris sententijs *lib. de crisijs, de diebus de-cretor. & alibi* confirmat.

Tertiò. Præmittendum, medicamenta purgantia humores integros attrahere, & hoc solum longa experientia potest confirmari, & manifestè Galen. in hac historia satis concludit, dum medicamento exhibitò quod bilem flauam, vel nigram purgat, se Ictero citra iccoris affectum perlanasse gloriatur, in Ictero autem flauo, vel nigro humor non est corruptus, quoniam non est mutata illius natura. Deinde præseruationis gratia sæpè celebrantur euacuationes, & tunc humor non est corruptus, quia a corpore nullo modo laborat. Ergo medicamenta purgantia attrahunt humores integros, & non corruptos. Præterea Hipp. *lib. 2. aph. 37.* nostram positionem confirmat, dicens, qui corpore valens, difficulter ferunt medicationes: quam sententiam explicans Galen. *in com.* in hæc verba prorumpit. *In hoc autem, generali dictione de iisdem pronunciat, in-quiens, hos difficulter ferre medicationem; nam & vertigines, & tormina patiuntur, & difficulter his purgatio succedit, & præterea celeriter exsoluuntur. Fiunt autem hæc omnia, purgante medicamento proprio quidem attrahere humorè appetente, vel flauam bilem videlicet, aut atram, aut pituitam, aut aquosam superfluitatem: quia verò ille non adest, sanguinem colligat, ac carnes, vt ex ipsis proprium attrahat humorem.* Quid autem de hac re verè & sincere Galeno sit visum, relictis ambagibus, hæc vna sententia demonstrat, in qua per proprium humorem intelligit integrum & illæsum, quoniam corpus sanum est.

His iactis, ad confirmandam conclusionem nostram accedamus; nam fidem maiorem accipiunt quæ comprobantur, ex Galen. 6. *epid. sect. 4. idèd l. 1. de facult. & 6. epid. sect. 2. com. 25. & sect. 4. 19.* nulli temerè credendū citra rationem asseuerat. Primò. Si natura non attraheret humores, integros, & corrupti ab ipsa natura euacuarentur, illud esset, quia nec medicamentum integros attrahere, nec natura corruptos excernere posset. Sed hoc est falsum, vt diximus in secundo, & tertio præmissò. Ergo liquidò constat, quod medicamentum attrahit humores integros, corrupti verò excernuntur à natura.

Secundò. Rhabarbarum attrahit bilem, sed cum bilis iam abeat in vitellinam, atram, vel Ictodem, & in alias species, interrogo: Vel hæc omnes bilis species attrahuntur à Rhab. vnica similitudine substantiæ, vel pluribus. Non dices pluribus, quoniam sic in vno, & eodem medicamento erunt plures similitudines. Ergo vnica similitudine id efficere debent. Sed hoc dicendum non est, quoniam longo interuallo distant inter se huiusmodi species bilis; nam differunt specie secundum primum præmissum: ergo necessariò dicendum est, medicamentum purgans integram bilem attrahere, reliquas verò bilis species ab ipsa natura excerni.

Tertiò. Atra bilis ita fit ex bile assata, vt etiam ex melancholia generari possit, docente Galeno *lib. 6. aph. 53. & in lib. de atra bile, cap. 3.* Tunc inquiri, quo medicamento vtendum sit ad illius vacuationem, cum à diuersis causis generetur. Dices expelli à natura, exhibitò medicamento vacuante humorem illum, qui transit in atram bilem; ac proinde Medicus considerare debet, ex quo humore bilis atra originem ducat, vt exhibendo medicamentum quod ipsum euacuet, natura atram bilem excernat: nam si, quando ex humore bilioso generatur, propinetur medicamentum quod euacuat melancholiam, maxima inde ægto noxa inferetur.

Quartò. Si medicamentum attraheret humores putridos, rogabo, quod sit medicamentum quod humores pestilentes educit: nullum sanè. Ergo. Patet: nam sunt solum quatuor medicamentorum purgantium classes, scilicet pro bile, pro melancholia, pro pituita, pro seroso humore. Quare cum ignoremus, quo medicamento vtendum sit, fit vt ægrotis sæpius mortis causam afferamus. Quapropter contemplari oportet, qualis sit humor ille qui corrumpitur, & pestilens fit, vt oblato medicamento, quod talem humorem euacuat, pestilens & corruptus à natura excernatur. Si enim ignoretur hoc, casu & fortuna, benè vel malè purgatio contingit.

Vltimò. Galenus *lib. 2. de humorib. cum 8. §. Hippocrates verò non hic tantum, sed in alijs suis commentarijs, quando inuicè proportione seruata humores omnes augentur, missione sanguinis auxiliatur. Vbi verò vnus aliquis superabundat, illi purgatorium dat medicamen.* Sed humor auctus non est corruptus. Ergo medicamenta attrahunt humores integros. Est etiam sententia eximia, quæ nostras partes tuetur apprimè: nam *lib. de renum dignotione, cap. 4. in princ.* sic inquit. *Ex Medico quidem purgans medicamentum; ex natura verò totius negotium pendet: hæc etenim purgante medicamento excitata, facultatem segregatricem aduocat, qua segreget inutilia ab vtilibus, ac vtilia quidem facultas reuoluitur: inutilia verò facultas expultrix expellit, &c.* Sed humores corrupti inutilis sunt, integri verò vtilis, nisi quantitate peccent. Ergo.

Obtrudet forsitan argutulus quidam, hunc librum non esse Galeni, sed Philagrii, vt *infra, in vltima historia* demonstramus. Hic forsitan non negabit, Philagrium fuisse doctissimum, ex cuius scriptis plurima in suos canones, eaque selecta præsidia Aëtij transposuit; maximè cum fides sit adhibenda Galeno *lib. 1. epid. sect. 3. com. 1.* consulenti, vt iudicium Medici clari semper magni facienda sit, cum sit dignum consideratione, à quo sumitur probabile argumentū ad curandum: explicat Vallesius *lib. 5. epid. in com. text. 85. & lib. 7. eiusd. in com. text. 26.* Philagrii ergo Medici illustri sententia recipienda, dicentis naturam prouidam & sollicitam de animantis commodo, inutiles humores expellere; nam integros quantitate redundantes medicamenta purgantia attrahunt; neque enim hi à natura retinentur, cum nutritioni sint inutiles valde.

Sed aduersantium argumenta sunt discutienda. Dic ad primum. Auctoritas Galeni vera est: verumtamen ex ea medicamentum attrahere non posse humores integros, & naturam euacuare corruptos, non concludunt; quoniam medicamentum solum cum integris, non autem cum corruptis familiaritatem substantiæ habet. Siquidem bilis, verbi gratia, quæ putrida est, tantum distat à bile integra, quantum differunt bilis, & pituita inter se.

Eadem prorsus ratione respondendum est ad reliquas obiectiones à Galeno acceptas: hic enim putridos humores solum vacuandos esse commonuit; nō tamen prædixit eos à medicamento purgante vacuari, cum hoc integros solum attrahat, qui cum quantitate abundant, etiam naturam molestant.

Ad quartum dic. Putridos humores in morborum initio non expelli, quoniam sunt commixti cum alijs, quorum ratione putridorum malitia obscurantur, ac proinde non multum naturam vexant. In statu verò, præcedente coctione, ab vtilibus sunt separati, & idèd naturam fatigant & premunt, quare tunc vi excernuntur.

Vltimum hoc modo resolues, si dicas, verè quidem auctores firmasse, medicamenta purgantia vacuare humores putridos & corruptos; nam hoc modo sunt intelligendi: nec enim pituitosa mucosa putrida est, neque bilis retorrída, aut vsta. Longè siquidem vstionem à putredine differre, res est manifesta; quia fit à calore sicco, putredo oritur à calore humido: vnde in adustis non possunt generari vermes, in putrefactis maximè; de qua re lege Vallesium *lib. 4. meteor. in com. cap. 8. in fin.* Putridi autè humores, non quando sunt in via, trahuntur à medicamento, quia adhuc formam suam retinent, quia putredo non est corruptio, sed via ad corruptionem; sed quando post corruptionem in alios humores degenerant, vt bilis corrupta, quæ

degenerat in atram, medicamento est vacuanda, quod melancholicum humorem euacuet. Sic sanguis cum conuersus est per corruptionem in flauam, vel atram bilem, medicamento est educendus, quod flauam, vel atram educere potest. At biles has ex corruptione subortas vocabis putridas: minimè quidem, neque enim ex re putri semper gignitur putre. Sic febris diaria ex putredine orta, putrida non est; neque acetum ex vino putrescenti genitum, putridum est; neque vermes ex putredine terræ, & putridis recrementis orti, putridi sunt: sic bilis, vel flaua, vel atra, in quam sanguis per corruptionem degenerauit, integra est, & à medicamento expurgante attrahitur. Et de hac quæstione satis, ad quam veritatis allectus amore explicandam accessi: num scopum attigerim, sub doctorum censura maneat inuolutum, qui si apponant meliora, victus euadam; non enim sum de illorum numero, qui sibi placendo malunt errare, quam alterius cedendo ingenio respicere. Ansam enim præbui doctoribus, vt post me in hoc argumento felicius insident.

HIST. CXVI. GALENI, De hydropem.

Hydrops, ex consueta menstrua, vel hæmorrhoidali vacuatione suppressa, vel nimium excurrente, sæpè subortus.

Siquidem ex diuturnis hæmorrhoidibus, vel suppressis, vel immodica profusione hominem ad extremam frigiditatem ducentibus, non semel aut bis, sed sæpè iam aquam intercutem collectam vidit, sicut mulieribus quoque tum menstrue purgationis omnimoda cessatio, tum immodica vacuatio, cum scilicet utriusque sanguinis profusio laborarunt, sæpè hydropem accersuerunt, &c. Galenus lib. 2. de facult. natural. cap. 8. Porro ego quoque vidi non paucos, ob huiusmodi vacuationes, qua Medicorum imperitia cohibita fuerant, aut atra bile, aut insania vexatos. Ipsorum quoque aliqui tum intercostali inflammatione, tum renali morbo correpti sunt: nonnulli verò ex ventriculo sanguinè vomebant, atque eundem tussiendo ex thorace spuebant, aut paraplegiis, aquaue intercutem interibant, &c. Galenus lib. de ven. sect. aduers. Erasistratum, cap. 6. in fin. & lib. 6. epid. sect. 5. com. 29.

DVBIVM LXVI.

Nunquam solemnium vacuationum suppressio, vel vacuatio nimia, hydropem, & alia vitia concitare queat.

PARAPHRASIS.

Quam intercutem.] Quantam vtilitatem sanguinis amodica excretio per hæmorrhoidales venas corpori afferre consueuerit, oraculo quodam prædixit Hippocrat. lib. 6. epid. sect. 3. text. 37. dum sic ait. *Mariscis laborantes neque morbo laterali, neque pulmonario, neque phagedæna, neque furunculis, neque terminibus, fortasse verò neque lepris, fortasse neque aliis, &c. repetit lib. 3. de humorib. com. 26. in init. dum sic inquit. Hæmorrhoides, quamuis omnes homines, omnemque ætatem, & omni in tempore anni vexare queant, reuera sunt affectus ætatis declinantis proprii, non secus quam melancholia. Fiunt enim ab atra bile, qua ad venas sedis vberis, cum latiusque decumbit. Quocirca cum melancholicis, & vitio renum laborantibus superueniunt, curare eos solent, quod non solum ratione euacuationis, sed etiam humoris qui euacuat, qualitate faciunt. Effundere enim crassum sanguinè humoris melancholicis plenum solent, qualè nos facem in vino appellamus. Itaque cum hæmorrhoides veluti facem sanguinis euacuent, merito fit, vt melancholiam curent.*

Deinde conferre hæmorrhoidas ei, quem atra bilis occupat, iam omnes nōrunt: quum hoc Hipp. aperte do-

ceat: Hæc enim vacuatio per circuitus repetens, non solum à morbis melancholicis, sed ab alijs etiam periculosissimis præseruat, quum omnis humorum abundantia eius vi repurgetur: quare melancholia, & nephritis laborantibus, hæmorrhoides superuenientes, bonæ, ex Hip. præscripto lib. 6. aph. 11. & 21. nam pellente natura ad partes ignobiliores, eos qui insaniam efficiunt humores, & præsertim cum melancholici fuerint ac crassi, hæmorrhoidum sequitur generatio, & insaniam solutio cuius est maximum remedium sanguinis ex his venis effusio, quam etiam si futura sit, prohibet, vt lib. 4. aph. com. 25. docuit Galenus, & proprio exemplo confirmat lib. 7. epid. sect. 5. com. 29. illorum qui clausis hæmorrhoidibus in insaniam inciderunt sæpè, quos referatis his venis ab ea euasisse refert, quam historiam vt potè huic similem idcirco in explicitam reliquimus. Lege hist. 39. lib. 1. huius operis, & Moxium lib. 1. de morb. mulier. cap. 45. & seqq.

Rursus menstrua purgatio, quum tempestiue fit, & singulis mensibus ordinato motu recurrit, fœminæ valetudine fruuntur. Cum enim hæc frigida sint, minimèque exercentur, & crudorum succorum copiam præ debilitate natiui caloris quotidie accumulunt, sanguinis menstrui vacuationem, tanquam remedium naturale ipsis indidit natura, vt sanguis ille excrementitius, inuutilis & crudus purgaretur, easque à plurimis, eiusque periculosissimis morbis præseruaret, quos ex professo citat Galenus lib. de vena sectione aduersus Erasistratum, cap. 5. in hunc modum pronuncians. *Velim itaque audias iam veritatem ipsam, me præcone, tibi denunciantem, quod mulier, si probè expurgetur, neque podagris, neque articulorum doloribus, neque lateris inflammationibus, neque peripneumonias capiatur: sed neque epilepsia, neque apoplexia obnoxia sit, aut spirationis, aut vocis ablatioe ritè purgata villo tempore infestetur, &c.* Et lib. 6. de loc. cap. 5. plures addit morbos, qui ad menstrui retentionem sequi consueuerant: & prius firmavit Hip. lib. 1. de morb. num. 6. & 7. & lib. de virgin. morb. num. 12. & 3. ij sunt fatuitas, torpedo, delirium, horror, erronea febris, acuta inflammationes, caligo, timor, tristitia, anxietas, spectra, ac phantasmatum varia, ventris durities, dentium stridor, tabes, lumborum dolor, uteri suffocatio, vigilia, fastidium, cordis morsus, animi deliquium, paralysis, alui fluxus, vrina difficultas, & alia innumera damna, ex suppressis mensuris cōtingentia, quæ latè auctores describunt c. de mensuris suppressione, vt acutè satis, & eloquenter proponit insignis Duretus in Coac. Hip. prænotiones, tract. 3. de morbis mulierum in com. text. 7.

Suadet ratio. Cum enim uteri, omnium mulierum morborum causa sint, auctore Hippoc. lib. de loc. in hom. num. 59. iique venas grandissimas habeant, plurimas. Cumque eos, aut menles, aut à partu purgamenta suppressa, aut phlegmone aliqua vtrumque orta, malè accipiunt, ipsos sanguine compleri necessum est, ex Gal. lib. 6. epid. sect. 1. com. 2. cuius rei causa multiplex eo loco citatur à Galeno. Quid mirum, si vapore fetido, fœdo, & nebuloso, malignaque qualitate affecto, & ad superas partes ab utero elato, diri superiorum partium affectus contingant immedicabiles? Ab hac origine, perniciosus, corruptusque sanguinis vapor, seu aura quædam toto genere præter naturam, insurgit & emanat, que veneni promptissimi instar, horrida inimicitia totum corpus inquinat, & conspurcat, & varios morbos periculæque affectu, pro varia natura partium, in quibus sanguis ille colligitur, vt monuit Galenus lib. 2. prorrhet. com. 48. Explicant inter omnes Mercat. lib. 2. de morb. mulier. c. 5. 8. & 9. Didacus Moranus Apologia 3. de epilepsia hysterica elegantissimè.

Deindè peregrina, admirandaque symptomata menstrui suppressio inducit cuius causa Phaëtusæ, & Namyxiæ, corpus virile, sãtque omni ex parte hirsutum factum est, barba emissa, & vox facta est aspera, auctore Hip. lib. 6. epid. sect. 8. text. 41. & 42. Possè autem fœminas in virum conuerti, nostra, & patrum memoria obseruatum est: quidquid nympham interdum ad tantam magnitudinem excrecere Mercatus affirmet lib. 2. cap. 10. vt virile pendendum mentiatur, quod accepit ab Alibucasi lib. 2. cap. 7. 1. quam affectionem ipsi putant esse eam, in qua Medici fœminas

fœminas in viros migrare existimant; de qua re plura dicemus lib. 3. in com. histor. 8.

Denum ob mirabilem, quam habet vterus cum omnibus partibus, sympathiam, & maximè cum hepate, recurrente crasso illo sanguine, & fœcali ad illius vasa, fieri hydropem, nulli est non manifestum, qui Galeni monumenta perlustrauerit, qui in lib. 4. de rat. v. in morb. acut. com. 1. 1. §. Nempè hic solus cum incipit, sanguinis eget destructione, cum scilicet ex retentione, vel hæmorrhoidum, vel muliebrium inceperit, propè accedente ad extinctionem naturali caliditate, vt igni contingit. Nempè, vt ignis propè extinguitur, immixtis lignis, tum humidis, tum multis, nisi quis multitudinem sustulerit: sic & in frigidiore ob copiam sanguinis, ubi calor natiuus propè extinguitur, præsentissimum est remedium sanguinis missio, &c.

Vidisti quo pacto ex mensuris & hæmorrhoidalis sanguinis retentione oriatur hydrops. Licet enim hæc solennis per mariscas vacuatio, si tempestiue fiat, à diris morbis præcaueri queat; & plures viri per mensuras periodos, (mulierum instar) sanguinem fœculentum per has venas expurgent cum vtilitate summa, vt propriis exemplis proponunt Antonius Zimara in com. cap. 10. lib. de somn. Arist. Amat. lib. 5. cent. 3. Vesal. lib. 5. fabric. c. 15. tamen consueta, si ex toto cohibeatur, hydropem accersit, iuxta Hip. oraculum lib. 6. aph. 12. à diuturnis sanatio hæmorrhoidibus, si vna non seruatur, periculum est aquam intercutem, vel tabem aduenire. Reddit causam Galenus in com. & lib. cit. de humoribus, quoniam vena illa propter plenitudinem in sede aperitur, & ad ipsas sanguis fœculentus, & melancholicus hæc core reicitur. Si quis igitur hanc viam illi præcluserit, tum scirrhum iecur contrahet, tum multitudinem, ac crassitudinem granatum reddet: unde eius calor paulatim minuetur, & quasi extinguitur: atque ita bonum generare sanguinem amplius non poterit. Perspicuum autem est & aquam intercutem frustatam sanguinis generatione effici, &c.

Hinc fit vt summa cum ratione in curatione hæmorrhoidum, vna semper sit relinquenda, vt per eam effluuium fœcalis sanguinis possit expurpari, monente sic Paul. lib. 6. cap. 79. & annuente Celso lib. 3. cap. 7. Si verò Aëtius tetrah. 4. serm. 2. c. 5. videretur Hippocrati, & Galeno contrarius, hæmorrhoides omnes nulla seruata occludere consulere, eum ex aliorum mente loquutum arbitraberis, de qua re leuè Vallesium lib. 3. controu. cap. 6. Altimar. lib. de curand. human. corp. malis, cap. 76. Sic Alcippus apud Hipp. 1. 4. epid. n. ult. cum haberet hæmorrhoidas, à curatioe prohibebatur, curatus insanijt. Summa ergo cum cautela cohibendæ sunt, aliàs vel grauissimi morbi contingent, vel natura tanta nigri sanguinis copia grauata per alium locum minus commodū, eum expellere conabitur. Scribit enim Amatus loc. cit. & cent. 2. curat. 13. Ioannem Baptistam propolam, & Angelū de Prato, sanguinè copiosum per hæmorrhoidas emittere consueuisse, quibus cum multa peracta essent auxilia, ex toto cohibitus fuit, ita vt ineunte vere per os sanguinem, absque tussi & febre, subflauum, & nigrum multū coaceruatū emitterent, qui deinceps ad apertis hæmorrhoidibus sanati sunt.

Si verò mensura suppressantur, aut hæmorrhoides, quarum vacuatione beneficio mortales vitam morbis minimè impedita agunt, illicid hæc vacuationes reuocandæ: nam vt optimè notabat Auic. 4. 1. cap. 3. in fin. *Cum suppressio alicuius vacuationis fuerit causa morbi, reuersio illius secundum plurimum illi medicabitur.* Quapropter si mensura cohibeantur, & morbi fiant, iuxta edictum Hip. 5. aph. 57. & Aristot. lib. 2. de generat. animal. cap. 4. maxima cura adhibenda est, vt mensura prouocentur: hanc enim fuisse spem illarum mulierum, inquit Hippocrates lib. 6. epid. sect. 8. com. 42. quæ ob menstrui retentionem in viros conuersæ sunt, vt effœminarentur; mensuræque purgationes naturaliter redirent: sed cum Medici varijs auxilijs tentatis, ob magnum à naturali statu recessum, nihil proficerent, breui tempore perierunt: non enim mensurus sanguis recurrentes solum à morbis præsentibus liberat, sed eos anteuertit; nam decubitus, in quibus facta tollit, hæc ante facta prohibet, sic monente Hippocrate lib. 6. epid. sect. 3. text. 40.

Communissimus ergo scopus in prouocandis mensuris est, vt sanguis reddatur fluxilis, & cursus eius retroeatur: at quoniam hoc commodè perfici nequit, nisi causæ auferantur, idcirco omni ope eas submouere nitendum est. Deinde ad viscera referenda accedere oportet. Quibus autem præsidis id præstare possimus; satis doctè explanarunt, qui in curanda retentione mensurorum primas tenent; nam præter Gynæciortum auctores, Mercatus lib. 1. indicat. 15. Massaria, Rodericus à Castro, Heurnius, Varandæus, & Senhertus antecellunt, cum Moxio, qui in curandis fœminarum morbis strenuam operam nauantur.

Accidit tamen multoties, vt menstruo sanguini excernendo ita pertinacissimè assuescat natura, vt si præsidia adhibita non profint, illa corpus ab imminentibus malis tueatur, sanguinemque regurgitantem per alia loca eliminet, maximè cum hominum commodo. Quare sanguinem excernit mensibus singulis per anguos oculorum, aures, nares, os, dentium foramina; sputum, vomitum, vesicam, hæmorrhoides, sedem; mammillarum vbera, vmbilicum, minimum; & annularem manus digitum, in si etum vulnus, è quibus locis naturam vtiliter menstrua excreuisse, fidissimi auctores memoræ prodiderunt, quos citant Marcellus Donatus lib. 4. de histor. mirabili, cap. 29. & Ioannes Schenckius lib. 4. obseruat. tit. de mensuris. & nos per vmbilicum, ginguinas, & inguina, menstrua binis fœminis erupisse vidimus, lib. 2. de praxi medica admiranda, obseruat. 100. 101. 102.

Quid de suppressis proferam hæmorrhoidibus, quas esse iuicè prouocandas, vacuato sanguine melancholico, Saphænæ sectione, atram bilem expurgantibus; recta victus ratione, harum venarum apertione, fontanellis in cruribus affixis; & alijs præsidis, auctores non contemnendi suadere, qui de prouocandis suppressis hæmorrhoidibus curationem instituunt. Idcirco humorem hunc melancholicum vacuare oportet adactæ secta saphænæ, quum melancholici plenius sint vacuandi, ex Gal. lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 10. melancholici enim sanguinem multum calidum habent, ex Galeno sect. 3. lib. 3. epid. com. 70. de quo argumento fusè supra sumus loquuti in com. histor. 78. Loco venæ sectionis vtiliter aperiuntur harum venarum ora hirudinum ope, mordentibus & acerbis medicamentis, vt succo capæ, folijs viridibus perdicij herbæ, mercuriali trita, f. lle bubulo, folijs ficus, panno aspero, succo centaureæ minoris, brassicæ marinæ, felle porci, & alijs, præmisso tamè aliquo leniente decocto. Victus sit calidus & humidus. Fontanella etiam huius vacuationis defectum mirè supplet, & maximè si fœmina sit, cui suppressa sint mensura. Prouocant etiam suppressas hæmorrhoides clysteria acria, suppositoria ex hiera superapetto puluere aloës. Lege Hieronym. Fabric. Hildanum lib. de valedudine tuenda, in fin. & Alphonsum à Cruce opusculo de melancholia, obs. 7.

Sicut autem vacuationis suppressæ hydropem accersunt; sic etiam nimium excurrentes, exhausta nimia sanguinis copia, hunc affectum concitare queunt: cum enim calor noster in sanguine perseverantiam habeat, quid mirum si ex hac superflua nectaris viuifici, cuius præsentia recreantur partes, vacuatione, minuatur noster ignis, frigeat iecur, & destitutum sanguificationi munere hydropem creet: quippe ex hac immodica vacuatione corpus frigidius, siccius; & mille alijs morbis implicatum euadit: nam eneruantur vires; viciatur concorsio, inappetentia contingit, oritur syncope; fœdus totius corporis habitus accidit, color cutis cum vitore albit, mollescit caro, crura vacillant, oculi tumet, laxatur facies, & alia signa accidunt relata ab Auic. 2. 1. 3. tract. 3. cap. 2. Galeni. de loc. cap. 5. quæ omnia ex natiui caloris imbecillitate euenire non est dubitandum. Cur autem immodica mensura, aut hæmorrhoidum suppressio, aut nimia vacuatio tot damna afferat, eleganter ostendit Alzarius à Cruce lib. 1. centur. cap. 3.

Hæc, & alia grauissima mala ex hæmorrhoidum nimio profusio oriri non incertum est: nam & deformitatem, & miseram vitam hæmorrhoides inducunt; illam quidem propter

propter coloris totius corporis vitium ex euacuatione succedens: miseram verò vitam propter corporis debilitatem. Quandoque etiam periclitantur sic affecti, quum ob excedentem vacuationem, perfrigeratum hepar, aquam intercutem operatur, Aëtio teste, *tetrab. 4. serm. 4. cap. 64.* Quibus verò auxiliis exuperans ex vtero, aut hæmorrhoidibus fluor sit compescendus, & hydrops ab hac causa subortus curandus, veterum, & iuniorum doctissimi passim tradiderunt. Lege Mercatum *lib. 1. indicat. cap. 14.*

HISTOR. CXVII. RHASII. De hydrope.

Hydrops, victu attenuante, & aliis auxiliis, curatus.

Dico quòd hoc regimine curari hydropticum in atate pro-
ducta consistentem, dando ei in potu semel in quatuoriduo,
de aqua cuculla recentis rotulum unum, cum drachmis x. sac-
chari albescentis, etiam dando ei interim de trochiscis de berberis,
laccæ, & ari, & emplastrando hepar cũ glutinatibus, & facien-
do enim vti exercitio, & pauco potu vini, &c. Rhasius *lib. 1. continent. tract. 19. cap. 1.*

PARAPHRASIS.

Hydropem affectum esse notissimum, & ab omnibus
hauctoribus vbique descriptum, frigidum, vtpote ex
frigida hepatis intemperie ferè subortum, norunt vel ij,
qui prima medicinz rudimenta primis labris degustarunt.
In eo adesse huius visceris debilitatem insignem, obstru-
ctionibus multis comitatam, à qua huius sæui mali origo
deducitur, nullus ignorat. Adesse flatuum, succorumque
crudorum copiam plurimam à debili calore pronatam,
concedunt omnes. Cùmque innatus ignis nimia humo-
rum frigidorum copia sit obrutus, subitam auxiliorum,
eamque conferri factam administrationem ferre ne-
quit; si enim hæc simul exequi intendat, flaccescit ipse
in opere languidior, assiduo medicamentorum vsu imbeci-
llis factus.

Quare per epicrasin curationem instituit hic auctor:
factisque prius, vt par erat, vacuationibus vniuersalibus,
ad cæteras complendas indicationes accessit. Nam post-
quam victu attenuante vsus est, qui in hac ægritudine
propulsanda primas tenet, sine quo nullus alius morbus
frigidus & humidus, nec hydrops rectè curari possunt, vt
docuit Galen, *lib. de attenuante victu ratione, cap. 1.* ad reli-
quos curationis scopos humorem direxit. Sunt autem hi,
totius corporis nimio serone madentis exsiccatio, paula-
tim aquæ per ventrem solutio, vrinæ, & sudoris prouoca-
tio, obstructionum per ea quæ infarctum liberant curatio:
hepatis, per ea quæ viscus roborare solent, & intempe-
riem remouere, reductio. His scopis curationem huius
atrocis morbi perfici, præsci vnanimiter docuerunt.

Hos omnes compleuit Auctor *hoc in loco.* Et quod ad
regimen attinet, iubet vti victu sicco & calefaciente; quod
intelligi debet, plus aut minus, pro ratione febris: ita
enim & humor nimius præter naturam collectus absum-
itur, & intemperies corrigitur: omnibus enim hydro-
pici commune est, frigidis succis, & crudis abundare, seu
pituita, seu aqua, seu flatu, seu omnibus, ob innati caloris
in hepate debilitatem. Quapropter à iurulentis, humidis
abstinendum. Nauticus panis pro vsu sit, cui inter pinsen-
dum semina marathri, & anisi sint iniecta, quæ ad flatus
discutiendos sunt aptissima: nam in ascite, perinde atque
in tympania, tum aquosus humor, tum flatu abundans.
Carnes sint auiculæ parvæ, & in dumetis agentes, assæ po-
tius quàm elixæ, turdi, turtures, columborum pulli, metu-
læ, perdices, quater in insula aliquando in parua quantitate
propinanda, alterata prius radice apij, graninis, sceniculi,
ciceribus rubris, lauere seu sio, quod vrinæ prouocandæ

est eximum, auctore Dioscoride, *lib. 1. cap. 120.* Demùm
victus sit exalfaciens, & exsiccans.

Quo factum est, vt potus aquæ interdicitur omnino,
si fieri potest, sin minus, quàm minimum vini sumen-
dum est, eiusque meracissimi; neque enim optimum con-
siliū est aqua vinum diluere: quòd non solum ab illius
potu, verum ab aspectu interdicens sunt ægri, vt scite
docuit Auic. *14. 3. tract. 4. cap. 13.* Nam præterquam quòd
aqua sitim potius auget, quàm extinguit, nitrola, falsaque
redditur, sitimque intensiorem facit. Quapropter rectissi-
mè ab Hip. dictum *4. caus. 111. vt hydroptici quam minimum
bibant:* quoniam, vt Gal. aduertit in com. hic viuendi modus
calefacit, & exsiccatur, cuius via aquosi humores absumun-
tur, quare Cels. *lib. 1. cap. 21.* Iugiores potum illis inter-
dicit, quàm qui vitam sustineat.

Post diætam, hydragoga secundum locum obtinent,
quæ aquam, serosamque superfluitatem expurgant; quæ
cùm ventriculo, hepaticque sit propinqua, tenuis, & ad
educendum prompta, coquenda non est: nam *serofos, &
tenuis humores inter initia vacuabis*, monente Galeno *lib.
quos, quib. & quando, cap. 4.* Sunt enim aquæ in modo sub-
stantiæ omnino similes, & idcirco incoctiles vacuandi.
Sed cùm multa sint huic vsui vitia, vt gratiola herba,
succus radicis bryoniæ, sambuci, ebuli, cucumeris asinini,
oleum vitrioli, radix Mechoacana, Itibium præparatum,
soldanella, & alia passim ab auctoribus celebrata, quæ
inter omnes referunt Alphonfus Morefcottus *tract. de
simpl. medicam. tit. de hydrope, lib. 2.* Claudinus *de ingressu ad
infirmos, cap. 14.* Vietus *lib. obseru. de hydrope*, ex quibus
electuaria, potiones, vnguenta, cataplasmata, pulueres, ta-
bella, apozematæque parari possunt: tamen aqua cucullæ
recentis, ad educendam aquam est præstantissima; sed loco
(*cuculla*) legendum est (*cuscutha*) Hæc enim planta est ca-
pillaris, sine foliis, reliquis plantas inuoluens & enecans,
flores edit albos quàm plurimos, à quibus semen tenue
prodit, *Cassuba*, siue *casutha* ab aliis appellatur. Exsiccatur
ordine primo, siccaturque secundo; abitergit, & quadam
cum adstrictione roborat. Iecoris obstructiones aperit,
infarcti lienis vitia expedit, venas pituitosis ac biliosis
exonerat humoribus, vrinam pellit, & regio morbo opi-
tatur, si Auic. fides est adhibenda, *lib. 2. tract. 2. cap. 138.*
Ruel. *lib. 2. de natur. stirp. cap. 131.* Sed diuturno vsu ven-
triculum grauat; quæ tamen noxa tollitur, si anisi mo-
mentum adiciatur. Exhibetur absinthio permixta, in
quem vsu decoquitur, & bibitur eius decocti libra, cum
sacchari sesquuncia.

Huius aquam ab herba recenti extractam propinare
consultus, visum fuit, permixtam cum drachmis decem
Sacchari Albezar, quod alij vocant *Alhuzar*, siue *Alha-
zar*, vt Bellunenſis castigat. Verumenimverò, quòd Al-
hazar apud Arabes sui generis arbor sit, & ab arundine
maximè differat, & quòd eius saccharum, quamuis ab
Aucenna manna dicatur, quod fortasse granulis concre-
cit manne similibus, ex rore haudquaquam fiat, sed
gummi modo ab arbore distillet, manifestè ostendit Se-
rapio *cap. 50.* sub his verbis. *Alhazar habet lata folia, &
habet saccharum quod egreditur ab oculis ramorum suorum, &
à locis foliorum eius, & colligunt de eo homines rem conuenien-
tem, & in saccharo eius est amaritudo, & egrediuntur ab hac
planta, mala quadam, sicuti resticuli camelorum, è quibus liquor
quidam emanat adrens, sepricæque facultatis, ad cauteria per-
idoneus: & lignum quidem Alhazar est leue, crassum, rectum,
pulchrumque.* Hæc Serapio. Sed cùm hoc sit fortissimum,
calidissimumque medicamentum, ad huius effrenem vim
temperandam, lac camelæ permiscere, salubre est, vt Auic.
lib. 2. tract. 2. c. 756. de Saccharo Alhuzar manifestè edo-
cuit. *5. Confert hydroptici cum lacte camela nouiter factæ, &c.*
Hoc enim lac huius medicamenti malitiam corrigit, &
attemperat, humorem aquosum etiam expurgat, & abster-
git, & hydropti opitulatur cum proprietate sua, vt latè
ostendit Auic. *14. 3. tract. 4. cap. 13. in med.*

Quum tamen auxilia nõ profunt, & summa necessitas
cogit, plures ad extrahendam hydropticorum aquam variis
ingeniis vti solent. Alij crura, coxæque scarificant renui-
ter, sola cute leuiter perforata, vt materia illa aquosa, quæ
in

in ventre inferiori, & in ambitu totius corporis sita est,
sensim vacetur, quo præsidio hydropticum iam iam mori-
bundum se perlanasse gloriatur Nicolaus Massa *21. epist.
volumis. primi.* Cùmque natura per inferiores partes læpè
aquosam materiam detrudat, auctoribus Scholiographo
Holler *lib. 1. ad cap. 39. de morb. intern.* Vido Vidio *lib. 10.
cap. 5. de curat. membrat.* Alexand. Benedicto *l. 15. de curand.
morb. cap. 40.* qui effusa aqua ex præcis vnguibus, per pe-
des, & ipsorum digitos, plures hydropticos immunes euasi-
sse contestantur. Idcirco veterum, & iuniorum præ-
stantissimi, excitanda esse in cruribus vesicatoria, phœ-
nigmos, vitiones, scarificationes, & fontanellas sibi
perluadent; & non immeritò, nam perterquam quòd
serosum humorem clementer exhauriunt, naturam irritant,
& prouocant, vt humorem aquosum deorsum detrudat.

Si natura non satagit aqueum hunc humorem extra
corpus deppellere per aliquam viam, quam ipsa cum va-
lens est excernendis superfluis succis læpè destinat, &
parat, tunc hydragoga superius relata vsurpanda, quibus
addendus cortex radicis frangiæ, qui incidit, detergit, &
coagulata, obstruentemque substantiam resolueret, so-
lutamque per vrinam, sudoremque propellere potest.
Hæc enim medicamenta non solum internos, sed ex-
ternos corporis meatus aperiunt per aluum, & sudorem
mouent.

In hunc sensum dixit Auic. loco supra citato, de curatione
hydropticorum. *In ascite purgat renes.* Hoc opus clementer
complet squinanthum, cinnamomum, alarum, mastiche,
absinthium, anisum, sceniculum, spica nardi, aristolochia
longa, petroselinum, caryophylla, crocus, rhabarbarum,
calamus aromaticus, quæ omnia in aqua graminis deco-
cta, addito melle, & puluere diacurcumæ, poterit hepar
roborant, & mouent vrinam. Idem etiam efficiunt semen
viticis, cicera rubra, semen hyperitici, calamintha, pule-
gium, quæ omnia si in vino, vel decocto rubæ coquan-
tur, addito angallidis caruleæ succo, plurimam afferunt
commoditatem.

Aqua terebinthinæ Chymica arte extracta, vtilissima
est, sicut eius oleum, vel pilulæ ex ipsius puluere cum
rhabarbaro, aut puluere diarrhodonis paratæ, quod me-
dicamentum in abstergendis partibus interioribus, va-
cuandoque humore per aluum mucoso & lento præci-
pium locum tenet. Vel si ea in bolum cum speciebus
diarrhodonis redacta vtaris, plurimum commodum ægro-
tanti afferes.

Trochisci dialacca, diacurcuma, syrupo aliquo permixti
summè profunt, sicut vocati de absinthio, de rhabarbaro,
& de eupatorio; ex quibus cum conferua zingiberis, an-
thos, citri, eringij, additis diacymino, dianiso, diagalanga,
diacinnamomo, parari potest electuariū huic vsui ma-
ximè proficuum, quibus si addas theriacam, & mithrida-
tium, euadet præstantissimum: vt notarunt eleganter
Curtius Marinellus in sua *Pharmacopœa, in fin.* & Caspa-
rus Pillererius in suis *synonymis plantarum, litera E, tit.
de Eringio.*

Quare ex arte faciunt Hippocratica, qui ad euacuan-
dam aquam paracentesi vtuntur in hoc morbo. Extat
oraculum Hippocratis *lib. 6. epid. sect. 7. text. 11.* in hunc
modum: *Tabescentes statim vrere, hydropticos citius scare
oportet.* De hac magna fuit inter veteres contentio, quod
Cælius Aurelianus *lib. 3. tardar. passio. c. de sectione hy-
dropicorum,* aliis vituperantibus, aliis laudantibus id genus
curationis. Qui contemnebant, plurimis rationibus ni-
tebantur. Prima, quòd peritonæum neruosum cùm sit,
non ferat citra periculum punctiōnem, aut sectionem
vllam: maximè cùm non tam facile fiat, quin secetur
vllam intestinum. Accedit, quòd aquæ educio non vi-
deatur tollere affectionem, sed symptoma, cùm non tollat
hepatis intemperiem. Vltimò, quòd periculūm maximum
sit; ne effusa tota aqua, vacuato etiā spirite, moriatur
homo.

Horum rationes dissoluit ex professo Holler. *lib. 6. aph.
com. 27. & lib. 1. de morb. intern. cap. 37.* & Aurelianus se vi-
diffe quosdam, qui sectione eualerant, testatur. Quare apud

A probanda est curatio hæc, qua etiam Hippocratem vsur-
uisse constat, & plures seruatos refert Holler. *lib. 6. vtr.
edoctus à Gal. lib. 6. aph. 27.* qui hoc auxilium vehementer
probat, seruatis præcipue conditionibus, quas tradit Paul.
lib. 6. cap. 50. imperans apertionem fieri ad latera vmbilici,
qua parte ilia vacua, & inania sunt, & muscoli ferè exca-
rnes. Dummodò hydropticus in tabem non incidit, vires
sint lægudiores, febris adiuncta, viscera habitualiter affe-
cta, interna putredo ingens, ex aqua nimium putrefacta
contracta. Hoc tempore interaneis corruptis si sectionem
tentent, nihil aliud facies, quàm exhaustis spiritibus cum
effusa aqua, corpus moribundum citius interficere. Qua-
propter temeraria est tunc curatio hæc, quo tempore ni-
hil aliud sit, quàm quòd quæ tempestiue suscepta contu-
lissent, celebrata serius infamantur auxilia. Ne ergo mire-
ris ferè hoc celebrato præsidio plures occubuisse, quum
serius tentetur semper, quando iam hectica naturalium
partium intemperies adest, & morbus temporis dicitur
factus incurabilis, & desperatus, omnino viciū natu-
ram: nam si tempestiue fieret sectio, & statim in initio
morbis, antequam aquæ colligeretur plurimum, & hepar
valdè intemperatum esset, nullum periculum eorum quæ
alij timebant, erat accessurum. Quòd verò loco celebrari
debeat paracentesis, certatum est apud Iuniores: Albuca-
sis, Rhasius, Mesuc *cap. de hyprope, Paul. & omnis prope-
modum Medicorum schola, hydropticos, paulò infra um-
bilicum secant, & ad latera, alij ex aduerſa parte visceris
affecti.* Laurentius *lib. 1. de re anatomic. quest. 16.* rationibus
validis, firmissimoque experimento munitus, commodiū
per medium vmbilicum celebrandam esse contendit; cui-
us placitum, illustrium Medicorum comprobant obser-
uationes, hydropticorum, qui per apertum vmbilicum, ex-
erera aqua, sunt liberati; quos legat quit velit apud Beni-
uen. *de abdit. cap. 12.* Valleriol. *lib. 4. obseruat. 3.* Atonium
Saportam *l. 3. de tumorib. præter natur. c. 12.* Marc el. Donat.
lib. 4. de histor. mirabil. cap. 21. Tu verò antiquam compun-
ctionem, à prætorum scientissimis traditam sequere,
quam decies in vita mea ad salutem celebratam vidi, quæ,
cæteris non censerentibus, ægros à tanto malo superstitè
euasisse sum expertus.

Caue tamen, ne vel hoc auxilio, vel exhibitò medica-
mento hydragogo vacuationem molaris, quin hepar in-
ternis, & externis firmes auxiliis. Cuius causa factum est,
vt plures educa aqua, vel sponte, vel ab artifice, occum-
bant, quoniam hepatis debilitas reparari non potuit, vt
firmarunt proprio experimento Amat. *lib. 1. centur. in schol.
curat. 30.* Forest. *lib. 2. de incerto urinar. iudicio, Capiuacius
l. 3. praxis. c. 19.* Balduin. Ronsetus *epist. 2. ad D. Petreium
Tyara.* in hunc vsu trochiscos de berberis, & lacca au-
ctor consuluit. Hi enim præterquam quòd hepatis ob-
structiones, & inde ortas febres diurnas perfanant,
visceribusque robur conciliant, asciticis vacuant purgan-
do per vrinas: in quem vsu oleum è iuniperi baccis in-
ter cætera commendatur, sicut cætera medicamenta, quæ
huic operi esse proficua probat Holler. *in com. sent. 4. lib. 6.
sect. 2. in Coactis.*

Pulis Bufonis vti potenter prouocat vrinam. Cele-
bris est historia apud Vvierum *lib. 3. de prestig. demonum
cap. 3.* cuiusdam hydroptici, cui cùm puluis bufonis in olla
vsti ab vxore mala offerretur, copioso reddito lotio, &
ventre ab aqua exonerato per vesicam conuuluit: vt etiam
reulit Solenander *sect. 5. consil. 15.*

DVBIVM LXVII.

Num cantharides hydropti sint ex vsu, & num toto
corpore sint venenose. Contra Lacunam,
Amatum, Fuchsum, Langium, &
Mercurial. doctissimos.

Cantharides ad prouocandam vrinam mitò sunt au-
xilios; nam proprietate quadam vrinam mouent &
hydropti opitulatur: in quem vsu concedantur ab Hip-
pocrate *lib. 4. acut. text. 122.* Habent tamen tantam vim
erodendi, vt etiam viscera exulceret, & partes per quas
pertranſeunt,

pertranseunt, ita vt sanguinem fundant; exit autem cum deiectione sanguis, sed semper cum vrina: nam cantharides vesicam solum præcipue lædunt, & canales illi infernientes, simulque renes, quos non mediocriter malignitate sua, veneficæque & acii vi exulcerant, vt auctor est Galenus lib. 4. simpl. cap. 17. & lib. 10. cap. de sero. Deinde ardorem vrinæ, prout cum in pudendo, intolerabilem mingendi cupiditatem, & veneris stimulos cum pudendi arrectione, & coeundi valido desiderio excitant, vt lib. 6. cap. 1. edocuit Dioscorides. Denique tanta est huius animalis contra vesicam contrarietas, & ad prouocandam vrinam, sanguinisque mictum excitandum efficacia, ac potestas, vt non solum potui datæ, sed exterius in cataplasmate mixtæ, impostæque pubi, coxis, genu, & aliis corporis partibus, hoc opus promptissime complere natæ sint, vt referunt Montagnana consil. 182. cap. 10. Andreas Baccius in prolegomenis venenorum antidotorum pag. 22. & quod omnem fidem excedit, est, quod narrat Brasauola com. ad aph. 17. lib. 2. quendam Vincentium Gremam, rhabarbarum in mortario tritaturum, in quo cantharides contuæ fuerant, deuorantem, sanguinis mictum cum vesicæ exaceratione passum fuisse. Immo narrant Ioan. Palschal. in methodo curand. morb. cap. 44. & Claudius Adolphus Occo in suis obseruat. quosdam cantharides in bursa, seu pera portantes, aut cauterium ex ipsis paratum, in sanguinis mictum incidisse.

Miscentur ergo commodè cantharides medicamentis diureticis, vt Galenus docet lib. 3. simpl. cap. 22. Immo modicè sumptæ, quibusque oportet admixtæ, non modò nihil offendunt vesicam, sed renes etiam expurgant, vt ipse docet lib. 4. simpl. 18. Valascus de Taranta, sic referente Palschalio loc. cit. medicamento ex cantharidibus multos laborantes, & anasarca, & ascite sanitati restituit. Hoc ex veterum mente priscorum scientissimi tradiderunt, apud Dioscorid. lib. 2. cap. 54. de cantharidibus, qui has subuentibus cutem aquis auxiliari, antidotis ad ciendam vrinam factis additas, iure optimo arbitrantur. Immo plures, eas incorrectas propinant, exemptis solum alis & capitibus, vt ex mente Petri de Argeiata refert Sebastianus Cortilio lib. 3. de apostematibus. cap. 11. sed fatius est eas præparatas offerre, & admixtas cardiacis, quæ illarum virus infrænare, & partes roborare queant. Præparantur autem hoc modo, iuxta Valasci Tatantini mentem. Accipe unam cantharidem absque capite & pedibus, quatuor seminum frigidorum mundatorum, ana vnciam semissè, sacchari candi violati, vnciam duas, gummi crassi, vel Dragagani, ʒ. vj. misce, & fiat ad modum pulueris. Dosis est vncia vna, summo manè. Sed defende vesicam, ad mouendo ei lac caprinum, vel oleum rosatum tepidum.

Sed pro cantharidum præparatione, varia discurrentibus, versantibusque auctorum monumenta, ostentant se plura; quæ non citra dispendium studiosorum præteriti queant. Igitur non contemnendi auctores, caput & pedes, alij alas abscindendas esse constanter assenerant: quoniam venenum in illa, aut hac parte esse arbitrantur.

Hippocrates lib. 4. acut. text. 122. sic prædixit. Poculum hydropico: Cantharides tres, abiectionis singularum tum capite, tum pedibus, tum alis, in cyathis aquæ tribus serantur, atque cum bibens laborauerit, calida perfundatur, &c. Hoc etiam asseruit lib. de internis affectionibus. num. 45. & lib. de morb. muliebrib. num. 94. quod etiã facit Rafis l. 9. ad Alman. f. 73. Galenus in com. apposita historiam contrarium affirmat, dum Medicum inscium & ignarum appellat, quoniam facit quod Hippocrates iussit, nempe vt auferantur caput, pedes, & alæ: cum prædictæ partes non sint abiciendæ, cum Dioscoride sentiens loc. cit. dicente solum ventrem esse venenosum, & partes extremas esse alexiterias, proiis qui corpora cantharidum sumplerunt, quod etiam firmat Plinius lib. 11. cap. 35. nec Galenus lib. 11. de simpl. medic. facult. sit. de cantharidibus, ab hac sententia est alienus, eo enim loco scribit, licet cæteri Medici abicerent pro componendis medicamentis extrema cantharidum, se integras apponere consueuisse: nam in cantharidibus, vt ait Capiuaccius lib. de venen. cap. 11. quædam sunt partes alexipharmacæ,

& sunt caput, pedes, & alæ. Hac ratione Paulus lib. 7. tit. de cantharidibus. has nonnullos Medicos medicamentis vrinam prouocantibus admiscuisse affirmat. Ex quibus patere arbitror, vt monet Scaliger exercit. 184. num. 2. in hoc animali siccissimo, certis in partibus venenum esse, & in aliis aduersus id remedium, vt in alis. Huic sententiæ firmiter adhæret Costæus supra Mesuem dist. 11. tract. de vng. tit. de vnguento ex cantharid. Qua ergo parte venenum illud vesicæ tantoperè aduersum lateat, nondum constat apud auctores: Lege Andream Cæsalpin. lib. 3. de ven. cap. 11.

Viderunt controuersiam istam eximij medicæ professores. Lacuna in cit. cap. Dioscorid. Amatus eodem loco. Langius lib. 1. epist. 47. Fuchsius lib. 1. paradox. 3. Mercurialis lib. 1. de morb. venenos. cap. 14. Primi antinomiz difficultate perterriti, eam insolutam reliquere. Tertius, & quartus diuersas Galeni, & reliquorum sententias proponunt, sed hanc pacem componere non tentarunt. Mercurialis asserit venenum horum animalium esse in toto corpore, sed in capite, pedibus, & aliis plus esse exiciale, ac delecterium. Roborari potest sententia hæc: nam Rhafis citato loco alas abiecit, & Nicolus ferm. 4. tract. 4. cap. 27. asserit idcirco Medicos, alas, pedes, & caput cantharidum reiecit, quia sunt magis venenosæ; quo pacto non debemus mirari Hippocratem præcepisse, vt abicerentur.

Sed sum ego alterius sententiæ, cum sæpissime viderim plures, eas cum alis, capite, & pedibus deuorasse ad coitus illecebras, pharmacis permixtas, quæ illarum virus obtundere possent. Quare solum illarum ventrem esse venenosum, cum Galeno existimo. Hic enim loco citato de rat. viç. taxauit Medicum abicentem alas, vocauitque audacem, quoniam auctoritate textus periuasus, id exequutus est; cum aperte constet ex Galeno in proem. lib. 4. acut. & 2. acut. 38. & lib. 4. com. 5. in quarto hoc libro à multis plurimas esse interiectas sententias, & Galen. suggit manifestè auctoris dictum in com. & hac ratione Mercurialis ipse, hanc sententiam inexplicatam reliquit. Libri verò de internis affectionibus, & morbis muliebribus, spurij sunt, stiloque Hippocr. indigni, ex Gal. 2. acut. 38. & lib. 3. de articul. com. 18. Rafis verò alas abiecit, quoniam hæc extrema, magis sunt excrementosa, & acria. Ne ergo miremur Nicolum, qui sequutus auctorem lib. 4. de rat. viç. contrarium asserere ausus fuit. De hac contradictione lege eruditissimum Nicolaum Rorarium in contradiç. 30. Galeni, & Seuerinum Eugalenum lib. de scorbuto, tit. de hydrop. scorbuto.

Inter hydragoga medicamenta primas tenet Therma- lium aquarum potus, vt refert Vidus Vidius lib. 10. de curat. membrat. cap. 5. qualis ex Tetucciana ex Valle Nebulensi, & Porrectanea ex agro Bononiensi: sed omnium præstantissima est in hoc casu Spacensis, seu Spadana, quæ multis morbis, hydropicis tamen vel confirmatis certam salutem pollicetur. Hæc enim redundantem aquam in abdomine per vrinæ vias deducit, & ventriculo, iecori, ac cæteri partibus naturalibus amissum robur mirificè restituit, ac restitutum adeò confirmat, vt homo post eiusmodi aquæ vsum pluries quotidie repetitum, deperditam prorsus recuperet sanitatem. De cuius præstantia pro hydrop. sanando, lege Vidum Vidium lib. 10. de curat. membratim, cap. 5. Illius mirificam vim explicuit Hentius ab Heer Tungrus, libello proprio, de admirandis Spadanarum aquarum facultatibus. Cætera lege apud auctores, qui proprium caput de hydrop. conscripserunt. Hadrianus à Mynsicht in suo thesauro Medico chymico, sect. 3. Specificu hydropicum describit, de quo pro ascite, & melancholicis morbis, cæterorum Chymicorum ritu, montes aureos pollicetur; sed hoc cum iam sit recitatum à Paracello, Crollio, Libauio, Vltadio, & aliis, & Chymici apud Galenicis Medicos sint ridiculi, qui vno spreto Hippocrate, medicinam ex spiritibus vitæ construunt, idcirco horum nugæ flocci facio, parui pendo, qui omnes ægros suis magisteriis, hoc est vno calopodio perlanate conantur. Quo pacto demiror Sennertum, virum alioquin artis Galenicæ amantissimum, qui forsan in gratiam suorum Germanorum, pacem inter Chymicos, &

& Galenicis conciliare tentauit, cum ij nullam inter se admitant.

Summè etiam necesse est sudores excitare, iis quæ serofam substantiam resoluunt, solutamque per habitum corporis propellere queunt. Hoc beneficium præstant balnea naturalia, præsertim sulphurea, licet salia, & aluminosa sint etiam ex vfu. Si desint hæc, confugiendum ad euaporationes factas ex aqua, vino, in quibus prius medicamenta discutientia coquantur. Vel fiat balneum artificiale ex arena, sale, milio, tritico. Commodissime exhibetur theriaca maluatico dissoluta, cuius potu, ægro benè cooperito prouocetur sudor. Decoctum ligni sancti, similacis asperæ, radicis Chynarum, & ligni vocati lassafas, est præstantissimum, ex omnium decreto, & aduertit Amatus lib. 1. centur. 90. quo præsidio sanatum fuisse asciticum desperatum narrat Valleriola lib. 2. obseruat. 5.

Clementer iecur roborant, & humorem per sudorem & vrinam mouent Trochisci de Rhabarbaro, quorum ope Ducem Mediolanensem curasse gloriatur Matthæus in comment. cap. 9. lib. 9. Rhaf. ad Alman. for. Sed cum viscera in hydropicis scirrholia sint, crudis humoribus referta, flatu distenta, & flaccida, oportet exhibere quæ viscera deobstruant. In hunc vsum Trochiscos de Aro assumendos imperauit Auctor, hoc in loco. Ari autem radix habet facultatem deobstruendi, & incidendi, auctore Auicenna lib. 2. tract. cap. 439. Nostri syrupos deobstruentes, euacuantes, aperientes parant, qui aquosos humores expellere vnique viscera roborare nati sunt, quorum formam descripsimus lib. 2. de praxi medica admiranda, obseruat. 62. Hæc medicamenta alternis diebus exhibentur: cum enim vires debiles sint, frequentem vacationem ferre non possunt: neque humores crassi impetuose sunt mouendi, sed paulatim coquendi, & paulatim euacuandi.

His omnibus completis, necesse est de robore hepatis nos esse sollicitos, emplastrando (vt loquitur Auctor) ipsum cum glutinatis, hoc est, adstringentibus, & quæ robur visceri indere possint. De horum classe censentur vnguentum rosaceum, santalinum cum puluere spicæ nardi, scænanthi, absinth. Styrace calamit. permixtum: non enim oportet humorem peccantem solum respicere, sed omni ope, naturæ viscerumque robori attendere opus est. Taxat enim Galenus sui temporis Medicos lib. 1. de humor. sect. 1. com. 12. in med. quod solum de vacuando humore erant solliciti, nulla de particulis roborandis consideratione facta: sic enim ait. Quo pacto conerere est commune Medicorum erratum, quod in plerisque affectionibus plerumque committitur: nam quod superuacuum est, euacuant illi quidem, sed tamen ne ei quod vacuatum sit, persimile gignatur, nullo modo sibi curandum proponunt, &c.

Sed vt partes in vigore persisterent, exercitium summo perè commendant, sequutus Hippocratem lib. 5. epidem. num. 27. dicentem, Hydropicum oportet defaigari: hoc est, necesse est hydropicos plurimum exerceri, & laborare; exercitium enim natiuum calorem auget, crudos succos absumit. Attamen cum modo quodam exercendum corpus, vt ne magis, quàm ferre possit, debilitetur; magna enim est exercitij vis atque potestas, cuius ope dilatantur viæ, referantur meatus, vacuantur excrementa, auferuntur obstructions, resoluuntur flatu. Firmantur rursum facultates vini potu, quod præterquam quòd nutrit, hydropicis summo est auxilio: nam crassos succos attenuat, frigidam intemperiem sanat, prouocat vrinam, & sudorem. Potum eius paucam offert: nam cuiuscumque liquoris potus nimis humectat, & in hydrop. exsiccantia iuuat. Album tenue imperauit Hippocr. loco cit. vt facilius secederet per vrinam. Huius tanta est facultas & præstantia, vt hydropicum desperatum eius potu fuisse sanatum, asserat, ex mente Alberti. Nicolus ferm. 5. tract. 5. cap. 25. De victus materia lege Celsum lib. 3. cap. 21.

HIST. CXVIII. GALENI, De hydrop.

Hydrops, venæ sectione sæpè curatur.

Go autem non hac solum, sed & spasium, hydropemque sanguinis missione sæpius sum medicatus. In hunc enim modum erudiuit me cum longa experientia, tum ratio ipsa, qua mihi suggestit, vt occasionem ipsam eiusque momentum sic inuestigare, &c. Galenus lib. de venæ sectione aduersus Brasitratum, cap. 5. in fin.

PARAPHRASIS.

Galenus ex professo empiricos hæmophobos vt merito redargueret in hoc capite, primò ab ipsius naturæ opere, desumpto testimonio, mulieres cunctas sanguine superfluo foras effuso singulis mensibus euacuantis vltus est. Deinde rationalium Medicorum exemplo, & experimento, suum placitum roborare conatur, qui non solum in allatis calidis, inflammatorisque morbis, vt angina, pleuride, & aliis internis inflammationibus sanguinem emittunt; sed in frigidis, aliisque affectibus ex multitudine subortis, eum summa cum vtilitate exhauriunt frequenter, & vt sententiam suam fulciret amplius, duos frigidos affectus ponit in propaurulum, in quibus videtur eliminandum auxilium hoc. In hoc ergo si conuenit, cur in aliis à tenuissimo, feruentissimoque humore pronatis interdicitur? quod negabant aduersarij, acerrimi venæ sectionis hostes, clàm Galenum lacerantes, & aculeis pungentes, dira rabie perciti, & inuidia. Affectus autem frigidus sunt spasium, & hydrops.

In spasmo celebrandam esse venæ sectionem, non ita tamen vniuersum, vt exigit affectus, testis est locupletissimus Galen. lib. 1. ad Glauc. c. 14. in initio. 5. Sed neque si quis simul, & distentione nervorum laborauerit, & sanguinis, egerit missione, huic tantum semel mittere oportet, quantum exigit morbus; sed aliquid etiam accidenti est relinquendum, cuius causa sæpè sudores eueniunt, & vigilia molestant, & vires agræ debilitantur, &c. Hanc sententiam omnes postea confirmarunt, veterum, & iuniorum eruditissimi, præsertim qui in medendis humani corporis malis primas tenent, asseruntque eam esse veram, ob causa multas quas latè expendunt Iacchinus in lib. 9. ad Alman. cap. 13. Altimar. lib. de morb. curand. cap. 13. Christophor. à Vega lib. 3. art. medic. sect. 1. cap. 21. Vidus Vidius de curat. membrat. cap. 4. Mercatus lib. 1. de morb. intern. cap. 15. & alij. Hoc tamen intell gas, velim, dummodò à plenitudine conuulsio oriatur; nam quæ ab inanitione originem ducit, adiectione, & non vacuatione curatur.

QVÆSTIO LVII.

Quòd in omni hydropis specie interdum sanguis possit emitti. Contra communem Medicorum sententiam.

DE hydrop. maior est controuersia. Hipp. lib. 4. acut. text. 11. in hoc affectu commendat venæ sectionem; si difficulter spirauerit æger, fueritque anni tempus verum, & vigerit atas, viribusque fuerit valentibus. Galenus eius dictionem approbat in com. dum sic ait. Quod solus anasarca est, quem vt insanabilem prætermisit. Nempe hic solus, cum incipit, eget interdum sanguinis detractio, cum scilicet ex retentione vel hæmorrhoidum, vel muliebrium, vel ex quapiam, qua ita plethorica sit causa, inceperit. Tympaniam verò, & ascitem nullus per sanguinis missionem sanare est ausus: nam licet anasarca ex sanguine frigidiorie oriatur, & frigiditatis ratione illa non indigeat: tamen quoniam copia detractio naturam lenuat, vt hac minorem illam effectam facile superet, non alienum, immò rationi consentaneum est, venæ sectione vi: cum enim immatus ignis extinctioni proximus sit: nisi copia exhauriatur, ipse onere pressus peribit: quemadmodum enim ignis propè

extinguitur immixtis lignis tum humidis, tum multis, nisi quis multitudine sustulerit, sic & in frigidiore ob copiam sanguinis, ubi calor natiuus suffocatur, presentissimum est remedium sanguinis missio.

Hæc est Galeni sententia, quam Principes sunt amplexi, & iuniores omnes unanimiter confirmant, qui in hydropis speciebus sanguinis missionem summopere reuocant, & in anasarca libentissimè cum Galeno concedunt, præsertim si ex sanguinis vbertate, suppressis hæmorrhoidibus, vel menstruis, vel quavis alia vacuatione suppressa oriatur: nam, vt *6. aph. 12.* Galenus aduertit, ob has causas sanguis retentus, prauus frigidiorque efficitur. Si ergo signa plenitudinis adsint, æger sit sanguineus, iuuenis, laborantis natura densior, durior, & ægrè perspirabilis, anni tempus verum, regio temperata, sanguis pituitæ sit permixtus, ad hanc exhauriendam quæ cum sanguine in venis redundat, saluberrimum est celebrare phlebotomiam: nam natura ab humorum crudorum pondere subleuata, poterit reliquos qui supersunt concoquere, & in sui alimoniam conuertere. Maxime cum in anasarca, tanta ac in aliis speciebus, non adsit virium debilitas, & humor sit in venis, vel circa ipsas; quo pacto facilius venæ sectionis vi educi potest.

Galenus longa experientia, rationeque nixus, in anasarca sanguinem esse mittendum sibi persuasit. Ego illius vestigia sequutus, ratione, longoque arte vsu munitus, quibus solum confidit tantoperè ille in arte nostra, *6. epidem. sect. 8. com. ult.* in ascite, & tympanite, aliquando sanguinem mitti posse, constanter affirmo. Adest Hippocrit. *lib. 4. de rat. vict.* qui in tympanite sanguinem emittit. At cum auctor iste dicat (*si ætas vigeat, & robur adsit*;) & Galenus hæc duo cum morbo magno, statuatur sanguinis mittendi scopos, non possum non subscribere huic sententiæ Hippocraticæ, in hydrope ex flatibus, hoc est, tympanite, sanguinem mittendum imperanti: nisi obiciatur hydropem morbum magnum non esse, quod falsum est; nam hydrops morbus est vehemens & periculosus, quoniam partem principem affligit & labefactat: quidquid de magnitudine requisita ad venæ sectionem contentiosè digladiantur inter se Argenterius *lib. de morb. dif. c. 7.* Augenius *lib. 3. de ven. sect. cap. 2. 3. & 4.* Christoph. à Vega *lib. 2. art. medic. sect. 5. c. 2. in inis.* Massaria, Moxius, & alij.

Auicenna deinde in ascite venam secandam præcipit; *14. 3. tract. 3. c. 13.* dum sic inquit. *Phlebotomiam verò oportet ut deuitet omnia hydropisim habens, quantum potest, nisi illi qui patiuntur hydropisim ex retentione sanguinis, &c.* Ex quibus verbis vnum conficio argumentum. In anasarca orta ex vacuatione suppressa Galenus, & Auic. *in cit. loc. cap. 12.* sanguinem imperant emittendum, ne præ copia retenti sanguinis calor suffocetur. Sed omnis hydrops à retenta vacuatione oriri potest, vt tenet Auicenn. Ergo in omni hydropis specie interdum potest sanguis emitti. Hanc vacuationem, vel etiam in tympanite concedit Auicenn. *loc. cit. cap. 15. de cura hydropisim tympanitis. §. Et phlebotomia quidem non ingreditur in hoc capite, nisi raro, &c.* Ergo aliquando celebrari potest. Licet enim nutrientium viscerum robur exhauriat, & sanguine, neçtare partium viuifico, vacuato impensè debilitet, tamen maius damnum minori noxa est redimendum; nam hoc aliis omnibus frigidis affectibus commune est, in iis tamen ob multas causas sanguis emittitur. Sic Auicenn. *4. 1. cap. 20. in fin. in hydropisim fecat venam in parte dextra supra hepar.*

Deinde Hydrops tympanias ex flatu multo in abdominis capacitate concluso ortum ducit, qui ex imbecilla coctione, cruditate, & minuto natiuo calore genitus, in abdominis membranas magnis torminibus sese infert. Sed in multis morbis qui à flatulento spiritu oriuntur, venæ sectio commodissimè exercetur. Ergo etiam in tympanite aliquando celebranda. Notum autem est apud Galenum *lib. 4. meth. cap. 7.* in priapismo, quando caernofus nervus, qui propriam colis substantiam constituit, halituofo spiritu impletur, humore subfrigido, glutinoso, ab igneo & aucto calore in halitus crassos dissoluto, vti-

lem & necessariam esse phlebotomiam, ad exuperantem calorem attemperandum, quam cæteri deinceps commendarunt. Dices, in hydrope lætam esse partem præstantem, nempe hepar. At cum in palpitatione, quæ omnis à flatu originem ducit, ex Gal. *3. de sympt. caus. cap. 2.* sanguinem emittat, *lib. 5. de loc. cap. 5.* in qua cor patitur, huic responsioni acquiescere non possum. Nonne in flatuosa vocata melancholia, in qua inclusus flatus in ventriculo, venis mesaraicis, pyloro negotium facessit, sanguinem emittit libentissimè Gal. *lib. 3. de loc. cap. 7.* vt igneus aduersusque calor, & à sua mediocritate, & naturali temperie deflectens mitescat, & temperetur? Cur ergo si hæc vera sunt, in cæteris hydropis speciebus, anasarca excepta, tantoperè à venæ sectione abstinemus? maxime cum tympanites, & ascites post ardentes, acutisque sequantur febres, vt Gal. est auctor *lib. 6. de loc. cap. 1.* Cum enim non quicumque calor, sit natiue operantis instrumentum, sed qui proportionatus est, & commensuratus, si calor noster præ febrili calore effruescat & ebulliat, tum minuitur, quia à natiua temperie exorbitat, tum flatus generat, & fit tympanites: quo casu venæ sectio vtilis esse potest ad ventilandum.

Insuper. Quis negabit, in ascite adesse obstructions, quarum occasione non transpirat iecur. Sed denegato, ob impedimentum transitum sanguinis & spiritus ad membra, refrigerio, gliscit & exardescit; & hecica intemperie laborat. Sic iecore grauiter affecto, & nimio calore astrante, sanguis adurit, & caloris natiui substantia dissipatur ac resoluitur, quibus omnibus innati caloris vires infirmantur. Et multoties renes calida intemperie affecti causa sunt, vt vel oriatur, vel semel ortus increseat denuò, & exacerbetur hic affectus: quum enim sunt imbecillæ, & sanguinis aquositate, vt decet, non attrahunt, fit vt per genus venosum vegetur aded copiosa aquæ vbertas, vt vel calor suffocetur, vel si natura potens sit, per dicta loca ad ventrem aquam protrudat. Quod ergo præsidium præstantius venæ sectione excogitari potest, quam viscera interna exardescunt? Sic Lupeus grauissimus auctor, qui omnia opera Galeni succinctis annotationibus exornauit, *in com. 89. lib. 4. de rat. vict.* in ascite, & tympanite, quando ex hepatis æstu & inflammatione, hoc est phlogosi, & ardore interno oritur hoc malum, ex saluatiellis sanguinem emittere, ad remittendum iecoris feruorem, contulissimum auxilium iudicauit. Firmat Petrus de Peramato *lib. 2. de vacuand. rat. c. 29.* & non sinit expertissimus Mercatus *lib. de morb. intern. cap. 6. de ascitis curatione. §. Posthabita sanguinis detractione, qua in ascite nulla lege exercenda venit, nisi iecore euidenter inflammato, idque parè, & cautè, &c.* nam, vt eruditè notauit Iacotius *lib. 6. in Coac. Hipp. sect. 2. in com. sent. 18. inchoata caloris extinctione, vena sectione innatur per initia morbi, quando per suffocationem accidit, vt in initio hydropis à suppressione hæmorrhoidum, mensum, aut solennis vacuationis.* Probat in hoc affectu phlebotomiam Ioannes Marquardus *lib. 3. praxis, cap. 11.*

Denique. Si Galenus *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 12.* in crudorum succorum copia sanguinem mittit, venæque sectionem iterandam, vel etiam bis eodem die consuluit, adhibitis prius incidentibus, subtiliantibus, & calefacientibus auxiliis, vt crassus, glutinosusque sanguis extenuatus facilius possit vacuari: cur in ascite, in quo pituitosus humor exuperat, sanguis non emittetur? Maxime si pituitosa plenitudo non est valde remota à sanguinis natura, sed exadè, aut mediocriter cum eo permixta, quo casu phlebotomia admittitur ab ipso *lib. 4. de sanit. tuend. cap. 4.*

Obiciet, & merito sanè, non posse fieri, vt hoc morbo laborantibus virium robur adesse possit, cum in tanta crudorum succorum copia vires constare nequeant, ex Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 9.* quare illud videtur frustra ab Hippocrate præscriptum. Hoc equidem puto, morbo quidem valde progresso, sed in incipiente non puto defuturas vires, saltem pro exigua aut mediocri venæ sectione: præsertim cum malum non ingruerit paulatim intemperatis partibus, sed affatim, suffocari incipiente calore à suppressis mensibus, retentis hæmorrhoidibus, euacua-

euacuatione aliqua consueta, aut intermissa exercitatione; quo sanè casu missio sanguinis necessariò experitur. Licet enim frigidus sit affectus, & in hoc nullus sanguinem mittere ausus sit, quoniam calefacientia desiderat, ex Galen. *lib. de rigore cap. 5.* tamen quoniam copia detractioni naturam leuat, vt hæc minore illam affectam facillè superet, consentaneum est parcam sanguinis missionem tempestinè exercere.

Neque Galeni loca contrarium suadent: Anasarca enim cum incipit, solum indiget venæ sectione, subintelligens, in hac hydropis specie, & audaciùs & copiosius quam in aliis esse venam secandam. Nullum verò ascitem, & tympanitem sanare ausum fuisse per venæ sectionem, intellige, per solam venæ sectionem; nam hydrops solo hoc auxilio non curatur, quoniam expurgantia desiderat, & deobstruentia. Phrasis est hæc vsitata Galeno. Sic enim loquitur, *in lib. 11. meth. cap. 14.* neque putredo, neque obstructio sanguinis missione curatur, hoc est, non sola, quoniam vacuantia, & abstergentia expostulant; aliàs enim evidens esset contradictio, cum *lib. 8. meth. cap. 4. & lib. 11. eiusdem cap. 4.* libentissimè in febre orta ex obstructione putredine, sanguinem emittat. At si dicas Galenum ex aliorum mente loquutum, totam auferes controuersiam, quod patet per verbum (*nullus*.) Neque obstat, quòd ascites superueniat vt plurimum morbis longis, & humor in hoc affectu redundans non ita sit aptus vacuationi, quoniam extra vasa consistit: Si tamen in initio accidat, vbi facultates non aded languent, ex Gal. *12. meth. cap. 2.* non dubito, quin hoc tempore celebrata valde sit profutura: humor enim extra vasa receptus, iterum vacuationis vi ad ea remeare potest: retrocessum enim humoris esse possibilem, in variolis, & morbillis palam fit, in quibus repente aëris accursu humor occultatur, & retrocedit, sæpè febres malignas accendens. Probat Gal. *lib. 4. de sanit. tuend. cap. 1. §. Dum aliquid eorum qui sunt in corpore humorum remigret ad venas, &c.* Aliquando ergo in omni hydropis specie sanguinis missio celebrari debet.

HISTOR. CXIX. RHASIS, De hydrope.

Hydrops ex frigida potu subortus, medicamento diacurcuma dicto, perfanatur.

VIdi quendam cum exercitio in aestate usque ad meridiem cum abundanti sudore, & nocebat ei. Deinde surgendo sumpsit in potu de aqua frigida subito superabundanter pluries. Sed hoc vrendo per triduum, passus est hydropem carnosum, & curatus est cum diacurcuma maiore, & conualuit, &c. *Rhasis, lib. 1. continent: tract. 19. cap. 1.*

PARAPHRASIS.

EX intempestiuo frigida potu, præsertim post laborem, aut validum exercitium, non solum grauissimos morbos, verum etiam mortem contingere, supra in *com. histor. 89.* ex auctorum mente prædiximus. Cum enim nimis ex calfacto corpore sanguis fluxilis fiat, hic impetuose agitatur, frigidam qualitatem sibi aduersantem fugit, & remeans ad cor, tanquam ad arcem, calorem ipsius suffocat & extinguit: qui si apertis ob laboris vim poris, ad externas expandatur copiosius partes, & pusillus in visceribus remaneat, occurrentique frigiditati minimè resistere queat, ab illa superatur, & perit; aut saltem frigore viscera interna penetrante, calorisque motum vi sua impediende ad membra, hæc mortificat, & sic in periculosissimos morbos ex refrigeratione contractos incidunt mortales; præsertim si gelida ab exudantibus hauriatur, vt aduertit Celsus *lib. 1. cap. 3.* & notauit Dioscorides *lib. 6. cap. 33.* qui frigidam abundè epotam, aut merum liberaliùs sumptum, post balneum, cursum, aut vehementem exercitationem, dolores & strangulatus inferre

A affirmat. Et Galenus *in comment. de salubri dieta; num. 12.* gelidam post exercitium sumptam, nisi calida superbibita; noxa non vacare ait. firmat Auic. *lib. de remouend. nocumet. in regimine sanitatis, tract. 3. cap. 99. & 15. & 2. part. canticor. num. 31.*

Ratio est in promptu: nam frigidum nimium lædit corpora nostra, ex Hippocr. *lib. 5. aph. 24.* quoniam calorem vehementer debilitat, quum illi sit aduersum, ex Auic. *3. 1. doct. 2. cap. 8. & 1. 1. doct. 6. cap. 3.* & nulli functioni sit ex vsu, *3. de sympt. caus. 2.* immò facultates eneruat; coctionem vitiat, cruditatem generat, ex Auerrhoë *3. collig. 2. 2.* Qua de causa frigida potus frigidus morbos generat, ex Galen. *2. de dif. morbor. cap. 3. & 3. de temperam. cap. 3.*

Hinc factum est, vt ex frigido potus vsu hepate refrigerato, æger hic in hydropem incidere, ex qua causa hunc affectum interdum originem ducere, à Galen. proditum est *lib. 5. de loc. cap. 3. & lib. 6. de loc. cap. 1.* Auic. *1. 4. 3. tract. 4. cap. 8.* Hunc ergo post exercitium factum in ætate, sæuente Solis feruore; copiosè sudantem; valde ex gelida potu læsum fuisse; non est dubitandum; sicque officinis coctionis vehementer refrigeratis, viribusque prostratis, alimentum sumptum neque concoquitur, neque digeritur, neque in sanguinem permutatur, sed crudum remanet, & sic ab humore pituitoso per carnem subeunte, & iuxta carnem sparso & collecto, fit hydrops, quem Medici communi appellatione carnosum, anasarcam, hypofarcam, aut hypofarcidium appellare consueverunt; quas omnes species leucophlegmatæ nomine complexus est Hippocrates *lib. 7. aph. 29.* dicens. *Si leucophlegmatia detento fortis diarrhœa superueniat, morbum soluit.* Hoc enim hydropis genus à pituitoso humore, in vasis, & in ambitu corporis collecto, illucque à iecore refrigerato, genito & transmissio oriri, testantur omnes.

Cum ergo hac de causa, vel eisdem partibus corporis & totius carnis vehementer infrigidatis, & in hanc substantiam ob habitualementem intemperiem alimentum commutantibus, oriatur hoc malum, idcirco calefacientia; & roborantia consuluit, inter quæ primum locum obtinet Diacurcuma magna. Hoc enim electuarium, ventriculi, iecoris; lienis, morbos frigidus contumaces sanat; hydropem, & cachexiam curat, foedum corporis colorem emendat, & prouocat vrinam, si Mesuzo huius coctionis auctori fides est adhibenda. Alia vocatur minor, ad eosdem affectus imbecillius agens, cuius descriptionem proponunt Serapio *tract. 7. cap. 8.* Nicolaus Alexand. *c. 221.* Cordus, Myrepsus, & alij.

Sed miraberis, cur hic conualuerit, si hydrops anasarca cum aggreditur, hominem interficit, ex Hippoc. *lib. 4. acur. text. 111.* Anasarca à principiis internis orta, vt hepatis inflammatione, scirrho, aliòve lienis, aut viscerum affectu interno, grauis est affectus, ferè lethalis. Aliter accidit, si à causa externa concitetur, neque confirmata sit, nam in hac, cum non sit facta, viscera sana sunt, hecicaque intemperie non laborant. In recenti verò è frigido potu suborto, corrigenda est intemperie frigida, hepar roborandum, calefacientia. Hæc est causa cur in tam graui morbo expurgantia non cõsuluerit, quia apparatus morbosus in corpore non præerat. Adde quòd Diacurcuma altqualiter prouocat aluum, Rhab. Eupatorij, & mellis vi; & vrinam trahit, quæ vacuationes in hoc morbo tantoperè experuntur. Optimum ergo est semper, partes internas roborare, nam hepar est infrigidatum valde, & cum non præparet benè sanguinem, neque sepatet aquositate, hæc retesta in mesaraicis; hydropem carnosum gignit, vt Auicenn. firmat, *14. 3. tract. 3. cap. 1. §. Et omne apostema accidens in hepate, calidum, vel frigidum, per hoc quod oppilat, & non relinquit in corpore nisi sanguinem aquosum, & cum hoc debilitatur hepar in separando aquositate, & cum hoc resinetur plurimum aquositate in mesaraicis, & ista sunt causa hydropisim carnosæ, &c.*

Hanc speciem hydropis, plurimi cæteris speciebus detiore, & periculosiore censent, cum Hippoc. *lib. 4. acur. text. 111.* quoniam si fieri aggreditur, vitari non potest, ab ipso enim pauci liberantur; idque Dei potius, quam artis, auxilio;

auxilio: nam viscera mutata sunt, vt tenent Amat. lib. 1. cent. 30. Christophor. à Vega lib. 3. art. medic. sect. 8. cap. 10. Vidus Vidius lib. 10. de curat. membrat. cap. 5. & alij. Quidam tympanitem maligniorem esse sibi persuadent; vt Altimarus lib. de curand. human. corporis malis, cap. 91. Vallesius lib. 8. cont. cap. 10. Mercat. lib. 4. de morb. intern. cap. 6. Pereda in com. cap. 44. lib. 1. Paschal. At si res accuratius expendatur, ascitem cæteris esse periculosiorem inuenimus, vt rati sunt Costæus in com. cap. 4. Anic. in fen. 1. 4. 3. tract. 3. Petrus Væzius in com. Medico, cap. 19. & alij. Nam præterquam quod Auic. 1. 4. 3. tract. 4. cap. 4. & Rhafius lib. diuisionum, cap. 65. ascitem, & periculosiorem, & curatu difficiliorem esse opinantur; in ascite ad sunt inflammationes, malignæ febres, magis scirrhosæ obstructions, sitis, in exhausta, ingentes dolores, quæ omnia innatum calorem dissipant, spiritus resoluunt, iecur ad summum languorem, & debilitatem deducunt. Accedit, quod ascites à vehementiori frigiditate oriatur, ex mente Gal. 4. aph. 11, cum maior intensiorque iecoris illa intemperies censenda sit, quæ ex chylo aquam, quàm quæ aquosum sanguinem, aut flatum generat. Anasarcam faciliorem esse curationis, & minus periculosam acriter contendit Iacchus in almans. cap. 52. & proprio experimento hoc ita esse confirmat; nam causa minus est rebellis, nam proximè hi ad sanguificationem accedunt, & adhuc minor debilitas est, quæ vertit nutrimentum in pituitam crudam, quod in hac hydropis specie contingit. Hip. verò, cuius auctoritate valdè nititur Amatus, nostræ non opponitur sententiæ, nam ex Galeno in com. deprauatè legitur, Anasarca cum aggreditur, protinus interficit, cum legi potius debeat, non cum aggreditur, sed cum omnino facta est, vt etiam in comement. Heurnius, neruofus sanè Hippocrat. interpres annotauit: quo quidem modo qualibet hydropis species, protinus lethalis est censenda. Negandum verò flatibus discutiendis nulla præsidia inueniri; ea sunt carminantia, & resolutia, quæ curata prius habituali intemperie à qua generantur, multo possunt esse vsu. Neque flatum discutientia, cum quibus curatur hydrops, calida cum sint, de nouo flatum generant, sed potius absumunt, vt rebantur qui tympanitem esse periculosiorem arbitrantur: nam si hoc accidat, id ad partis hæcicam debilitatem de nouo flatum generantem, reiciendum puto.

Potè quo pacto hydropicorum aqua inter peritoneum & omentum colligatur, plurimi hæstant, quum nulla sensibilis pateat via, per quam tanta feri quantitas eò ferri possit. Fernelius lib. 6. pathol. cap. 8. turpiter illos hallucinari putat, qui iudicant, per angustos, cacòsque poros ferofum humorem à iectore transferti in capacitatem abdominis, cum ipse lib. 5. cap. 11. fateatur, in hydrope ascite ex abdominis cavitare ferofum humorem per cæcos ductus, ad thoracis cavitatem penetrare, hydropemque pulmonis efficere. Qui auctor quàm scèdè lapsus sit, ostendunt Mercatialis lib. 3. praaxiu. cap. 24. Marcellus Donatus lib. 4. de hist. mirabilis. Castrensis lib. 4. de meteor. microcosmi. cap. 12. qui eius argumenta eruditissime confutarunt. Num autem detur hydrops, à iectore saluo, disputarunt Salius de affectib. particularib. c. 9. Mercat. loc. cit. Gregorius Horstius lib. 7. de hist. mirabil. cap. 7. & alij præstantes viri non siuere.

HISTOR. CXX. RHASII, De hydropè.

Hydrops, laureolæ vi, perfanatur.

Go quoque curari quendam senem hydropicum, de quo nunquam cogitavi quod conualesceret, in quonon erat caliditas, & dando ei de laureola in potu, cessante inde per dies. Deinde reuertendo, dedi sibi de laureola secunda vice, & conualuit. Sed locus testiculorum repletus erat aqua, vltra quam existimari poterat, &c. Rhafius lib. 1. continent. tract. 19. cap. 1.

Inter præstantissima medicamenta hydropicis valdè consentanea, primum locum obtinere laureolam, à Medicis est exaratum. Hanc menses, & vrinam potenter ciere, firmat Dioscorides lib. 4. cap. 144. quæ ab illo Daphnoïdes vocatur; & de ea sub eodem titulo agit lib. 6. de simpl. medic. facult. Galenus, & Paul. lib. 7. tit. de daphne herba, sic ait. Laureola, quæ daphnoïdes Græcè nuncupatur, eiusdem facultatis est cum daphne herba, nam calida, acris, & sub amara est; idcirco menses, & vrinas mouet. Huius historiam explicuit Ruellius lib. 3. de natur. stirp. cap. 137. Cuius folia, linguam ad fauces feruido quodam sapore erodunt, vt vntve Quapropter cautè propinandum medicamentum, hoc cuius solum decoctum, aut puluis in iure auis exhiberi possunt. Si enim omnibus assumentum consulas, timor est ne nimium inflammes. Imperandum ergo est, si æger sit senex, frigidi temperamenti, nulla omnino adsit febris, & in casu veluti desperato, quoniam validissimum medicamentum est, & pituitosum humorem potentissimè expurgat, vt ex mente Theophrasti in com. Dioscoridis, Marcellus Virgilius satis confirmat.

Quantum oporteat Medicos de virium robore esse sollicitos, ne vacuato semel humore, intemperie adhuc permanente, iterum regenerato eo, denuò malum exasperetur, hoc exemplo satè patere arbitror: cum enim hic laureolæ vi nimis esset ab aquosis humoribus expurgatus, ob hanc causam iterum, relicta intemperie, lapsus est in morbum: pro cuius extirpatione necesse fuit iterum ad laureolæ vsum accedere. Constat autem hepar esse debile, ex tumore scroti aquoso humore referti; est enim scrotum, sacculus, bursa, seu testium vasculum, cuius cutis rugosa est admodum, & tenuis, ex cuticula & cute conflata: cuius historiam eleganter describit Vesal. lib. 5. fab. 13.

Hæc ergo pars si aquoso humore infarciatur, propullulat tumor ille, quem Medici communi vocabulo ramicem, seu herniam aquosam vocare consueuerunt; quod vitium ex frigido iecoris intemperamento originem ducere, nulli est non manifestum: ab hac enim causa, aquosus crudusque sanguis progenitus, promptius quàm ad alia loca decumbit, quoniam locus hic suscipiendis excrementis amplam habet capacitatem. Deinde quoniam est positus inter anum, & virgam, hoc est in ipso sordium confluxu. Est in decliui parte positus, ad quam suo pte pondere, & impetu aquosus humor vergere solet. Est insuper pars longè distans à fonte caloris.

Tumor hic facillè cognoscitur. Nam pressis digitis caro flaccida mollescit, & remanet fovea, venæ in scroto inflantur, splendet tumor cum luciditate, ac si per vitrum, aut cornu inspicatur, candela ex opposita parte admota, abest dolor, non subito, sed successiuè excitatur. Huius causa occulta est, è repletis vasis aquosa humiditate. Sed vniuersalis causa est vitiū hepatis, vel lienis, cuius ratione colligitur liquor in hypochondriis, qui facillè descendit ob causas dictas, vt asserunt Auicenna 2. 3. tract. 1. cap. 1. & Celsus lib. 6. c. 18. Paul. lib. 3. cap. 53. diligenter annotarunt.

Curatio huius tumoris à superioribus partibus debilibus dependet: hæc roborandæ, vitium hepatis, & lienis corrigendum, sudorifica exhibenda, quæ aquosum humorem absumant, & vnà imbecilles partes robustiores efficiant: in quem vsum plura à Medicis parantur auxilia; at sunt saluberrima, balnea naturalia, & ligni sancti, seu smilacis decoctum est præstantissimum. Topica sint, quæ impactam in testibus aquam euacuent. Plures repellentia, vt retrocedat humor consulunt apponenda. Alij per patientem partem eum educunt digerentibus, quæ cum sint calida & sicca humorem aquosum absumunt. In hunc vsum parantur vnguenta, emplastra, & fofus. Quidam post resolutia, vt vntur scarificatione, aut vntione. Inuritur locus vbi aqua est. Prohibetur rursus, ne deinde colligatur, imposito medicameto siccante vehemèter, ex pice, ammoniaco, alumine liquido cū cera. Celsus in pueris apertione in inguine exoptat, loc. nuper cit. ac sursù pellit aqua: in adultis in imo scroto, & sic, educit aqua, facta prius lotionè ex aqua salita, aut nitrosa. Gal. 1. 4. meib. c. 13. diutius retinet apertam partem affectam immissa

immissa cannula, seu Siphone argenteo, aut plumbeo. Guido cit. loco lectione emittit, & diu detinet. Sed quomodo debeat curari hernia carnosæ, allatis in medium veterum sententiis diximus lib. 2. de praxi medica admiranda, obseruat. 84.

Quoniam verò ex iecoris proprio vitio, diminutè sanguinem conficiente, & eum ad scrotum emittente, oriebatur hoc vitium, in hoc ægro satis fuit crudum sanguinem laureolæ vi vacuare; quo excreto cum pars non reciperet ampliùs, infixus in ea humor cum causam fouentem non haberet, sponte sua facillè est discussus, aut completa coctione, aut coadiuuante calore lecti: quod in conualescentibus quotidie obseruamus, in quibus natius calor ex prægresso morbo in ventriculo, & hepate languet valdè, & tantum conficere nequit, quantum ægri appetunt; quo fit, vt cum alimentum coquere non possint, cruda, crassaque excrementa congerantur, quæ pusillum calorem opprimendo, ipsum adeò debilitant, vt pro inculpato sanguine aquosus gignatur, qui in scrotum confluent, id in tumore eleuat, hydropemque antecedit, aut subsequitur; quoniam sanguis hic crudior cum non possit partibus assimilari, tanquam onerosus ad eam partem detruditur: qui si euanelcit, iterum à partibus intemperatis progenitus, ad eandem debilem delabatur. Tantus est huius partis cum superioribus consensus!

Si his præsidii contumax, & importunum malum non cedat, habitualisque adsit partium superiorum frigida intemperies, quæ corrigi nequeat, tunc in cruribus fontanellas aperire oportet, vt expirent viscera interna, & humores per eas vacuentur, qui ad scrotum suapte vi confluere solebant. Huius præsidij pro curatione, & præseruatione hydropis vis est mirabilis. Eam describit Hipp. lib. de internis affectionibus, num. 28. quo loco infligit vulnera scroto, tibiis, femoribus, quibus factis ægrum sanandum citò sperat, edoctus ab ipsa natura, quæ vtitur hoc auxilio, excitatis vlcibus in cruribus. At præsertim habet locum hoc auxilium in Anasarca, qui affectus ex tertie regionis vitio concitatur, quo fit vt affixis vtrique cruri fontanellis, facillè ad crura confluat, quod in partibus carnosis, totòque corporis ambitu continetur. Idem etiam beneficium præstant in ascite; nam quod intra omentum, & peritonæum recipitur; & ex partium imbecillitate regeneratur, per occultas vias ad crura vlcera delabatur. Cautè tamen ne eas candenti ferramento aperias, quoniam ignis siccatur, laxam partem roborat, ne vltra permeet. Ruptoria præter incertitudinem quantitatis ruptionis, summè partem debilitant. Qua de causa plurima, eaque irreparabilia damna, partis nempè mortificatio, & gangræna subsequuntur.

Obseruatio XXI.

Pro hydropè curando, fontanellæ mirabiles.

Inuisebamus plures Medici illustrem matronam, quæ lex retenta menstrua purgatione in ascitem inciderat. Huic biennio laboranti infinita propemodum auxilia fuere, quæ frigidam hepatis intemperiem corrigenter, obstructions auferrent, menstrua prouocarent, vrinam & sudorem mouerent. At cum ex habituali partium debilitate humor aquosus de nouo accresceret magis, post sudorifica ex ebena auxilia, chalybeata medicamenta, & balnea naturalia, ad fontanellas in cruribus apertas accessit cum vtilitate summa: cum enim per hos fontes trium mensium spatio ferofus humor in magna copia emanaret, detumuit venter, sitis quæ antea vexabat clamorosa, est minuta, & tandem parco chalybeati vini potu vsa, lymphathi cum aqua decocta eupatorio, & rhabarbaro, & à morbo euasit.

Obseruatio XXII.

Ambuena, medicamentum exoticum, curando hydropi valdè salutare.

Accessi ad curandum Tympaniticum, in quo varia tentans auxilia, operam & oleum perdi. Ille miserimè morbo oppressus, spreta Medicorum ope à vulgaribus præsidia quærit. Ecce eum inuifit amicus, qui in India Orientali militans per multos annos stipendium fecerat, allatòque remedio salutem integram illi pollicetur, cuius beneficio plurimos hoc morbo detentos, nullis proficientibus, ad plenum fuisse restitutos fide inculcat. Nascitur in India Orientali, in Molucensi regno, in asperis montium iugis, in Insula quadam nuncupata Buena, quæ fortissimo castello munita est, quod vocatur Am patria lingua, radix quædam, ob id appellata Ambuena, quæ eundem habet generationis modum ac Zingiber, & huic, colore, sapore, & odore similis est: nam colore est alba, odore acuta, sed sapore ita est acris ac feruida, vt dentibus comminuta gingiuas inflamet, caustici instar, & si forè in puluerem redacta deglutiat, fauces & paristhmia, aspredine, acrimonia, aut vrente vi exulceret. Hoc est propè diuinum ad morbos omnium partium frigidos præsidium, sed præsertim hydropi tympaniti, asciti, & anasarca etiam medetur, sed ita potenter, & cum felicitate tanta, vt eius ope obseruato regimine, omnes propemodum conualescant. Hoc medicamentum roborat hepar, flatum dissoluit, (est enim calidissimum) appetitum emortuum suscitatur, coctionem ventriculi iuuat, & sic ad tympanitem est præstantissimè, & intemperamento frigido iecoris, & venarum mirè auxiliatur: mouet vrinam, valenter deobstruit, scædum vltus colorem corrigat atque emendat. Incolæ eo in puluerem redactò vtuntur, cum saccharo, & mero permixto. Exhibetur à granis decem vsque ad scrupulum. Assumitur viginti diebus continuis ieiuno ventriculo, vel per se, vel quod incolæ ignorant, cum aliis aromatis permixtum; Etiam radix hæc viridis, & succosa melle potest condiri. flaccido enim ventriculo mirificè auxiliatur. Hunc ordinem cum obseruaret æger noster, sensim ac sine sensu, vacuato flatu crasso per vtramque regionem, detumuit venter, & omnibus symptomatibus lenitis ad pristinam sanitatem est redactus. Hoc prospero euentu audacior factus, ex puluere lectuarium parans cum medicamentis huius curando morbo proficuis constructum, miscui Theiatricam, species diacinnamomi, dialacæ, diacurumæ, aromatici, throchisc. de eupator. de Rab. & sic cum conserua anthos, radice enulæ, cum syrupo de eupatorio exceptis, parata est conserua: sed cum hoc obseruato, vt ad 3. ij. reliquorum medicamentorum, adiciantur Ambuena gr. x. & ita possunt cum saccharo tabellæ efformari. Hoc auxilio plures ad sanitatem redacti, alij mirandum in modum adiuti. Sed caremus hoc pretioso antidoto, quod in parcissima copia ad nos adportatur, aded vt diligentissimi aromatum scrutatores, illius notitiam hætenus non habeant manifestam. Si Olyssipone, Londini, Amstelodami, aut Venetiis inueneris, ad quos terrarum tractus naues onerariæ quotannis conueniunt: Vtere; nam magnum ægris solatium, & tibi non incelebrem gloriam comparabis. Ex cuius puluere cum saccharo possunt fieri tabellæ, pilulæ, boli. Et emplastris pulueres hi, & enematibus flatum carminantibus possunt permisceri: nam roborant naturales partes, & vrinam mouent.

HISTOR. CXXI. AETII, De hydropè.

Ex Orthopnœa, * Hydrops.

Nonimus etiam quosdam, qui ex recta spiratione, quam orthopnœam vocant, in aquam interueniunt deducti, &c. Acrius tetrab. 3. serm. 2. cap. 20.

PARAPHRASIS.

TRiplicem esse spirandi difficultatis differentiam, dy-
spnoeam, asthma, & orthopnoeam, affirmant veterum
peritissimi, & iuniores omnes, qui in harum causis, signifi-
que praescribendis latissime sunt spatiiati. Ex illis grauissi-
mam esse orthopnoeam, ex nominis etymologia constare
potest; nam recta spiratio à Latinis dicitur, ab hoc sym-
ptoma nomen assumens; in hac enim spirandi difficultate
sacientes suffocantur, & vix recto thorace sufficiunt, nihil
dilatato dorso, vt *com. 45. lib. 2. prorrh. Galen. & Celsus*
lib. 4. cap. 4. Paul. lib. 3. cap. 29. cæterique medicinae duces
confirmant. Quare cum ægri iacent, suffocari videntur;
tunc namque totus thorax supra spinam ipsam concidit;
quo fit vt arctior reddatur via spirititus: cum verò se-
erigunt, extenso thorace, ac collo, recte arteriam ipsam
asperam dilatari contingit, vt *lib. 4. de loc. cap. 6. & lib. 7. de*
com. medic. sec. loc. cap. 6. Galenus edocuit.

Morbus hic sæuus est, contumax, diu premens & im-
portunè; ægrum vehementissimis accessionibus, vigiliis,
partium spiritalium oppressione, angustia nimia, & viriū
prostratione summa conficit, atque fatigat: cum enim
thoracis muscoli, lento, mucilaginosoque humore, à ce-
rebro praesertim, partibusque vicinis d. fluente infarci-
antur, spiritusque viæ eo sint oppletæ, ob angustiam hanc,
denegato necessario refrigerio, vehemens accidit in cor-
de, & pulmone æstus. Horum omnium causa frequens, li-
cèt sit humorum copia, lentor, crassities, sæpè tamen est
grando, lapis, tuberculum crudum, quæ obstruendo spi-
randi difficultatem faciunt grauiorem.

Quando enim hic affectus, ex viscido humore in mu-
sculis thoracis impacto, & imbibito originem ducit, &
diu durat, (multoties enim comitatur ad mortem, *2. aph.*
com. 40.) præque sui sæuitie vires conterit, alios etiam
grauissimos morbos accessit: cum enim ex praescripto na-
tura noctu dormiendum sit, inter diu vigilandum, *lib. 2.*
prog. text. 11. vt sic roboretur calor noster, & hi vehemen-
tissimis accessionibus prehensi, magnaue angustia op-
pressi, in horas suffocari videantur, tunc vigilat: cogun-
tur; & sic consumptis, & dissipatis spiritibus, absumptoque
humido nativo, refrigerantur viscera interna, & coctionis
officina debilitantur. Quare ventriculi calore diminuto,
& ob improperam deinde factam coctionem, hepate re-
frigerato, vis sanguificationis interdicat, quum natura ob
crebras accessiones labefactata sanguinem probum non
generet. sed aquosum, serosum, & fluidum. Ipsa enim
exercendis tenacibus humoribus prorsus intenta, he-
par; sanguificationis fontem, deserit; vnde hydrops,
quem ab orthopnoea originem posse ducere hoc modo,
non ibo inficias. Impedietur autem hydropis generatio,
si morbus prior curetur. Quibus autem praesidiis id
perficere possit, explicarunt plures. Cum verò hydrops
genitus est, tunc ipse curetur, difficultate spirandi non
neglecta; maxime cum vterque affectus auxilia expo-
sulet, abstergentia, secantia, attenuantia, & inci-
dentia.

Secundo modo explicari potest Aëtij sententia, (*Ab*
orthopnoea, hydrops oriri potest.) Cum enim affectio illa ab
imbecillitate capitis ortum ducat, quæ crassos, gluti-
nososque humores in musculos thoracis, tanquam in de-
biliorem partem detrudens, orthopnoeam generat: si
in dies magis ac magis intemperies inualecat; pituitosi
humoris loco, aquosus, serosus, & ichorosus gignetur,
qui in abdominis capacitatem detrusus à natura per
transmutationem hydropem committit. Neque dubita-
mas, ex humore actu faciente orthopnoeam, transmuta-
tionis ratione, posse fieri hydropem: nam à superioribus
partibus noxii humores translatis hydropem committunt,
vt ex furore posse fieri aquam intercutem, concedit Hipp.
lib. 7. aph. 5.

Galenus *lib. 6. epid. sect. 6. com. 8.* enarrans Hippocratis
sententiam: pro quibus, qui morbi, summopere necessarium
esse docet, inquirere morbos qui aliis superuenire solent,
an alubrifer, vel perniciosè hoc contingat: nam ad par-
tem prognosticam, & curatoriam valde conducit. Au-

A cenna *2. 1. doct. 2. cap. 8.* docet morbos interdum in alios
mutari, vt prior non maneat, cum vna ægritudo alterius
est medicamentum. Sic quartana est remedium conuulsio-
nis, paralysis, Epilepsia, Varicum, ex Hippocrat. *5. aph.*
70. & lib. 1. epidem. sect. 3. text. 4. & lib. 6. epidem. sect. 6. text. 6.
Sic febris remedium est conuulsionis, & paralysis, ex
Hippocrat. *lib. 2. aph. 26.* sic febris curat raucedinem, &
grauedinem, & suspirium, ex Galen. *comment. in 6. epidem.*
sect. 6. text. 8. sic hæmorrhoides sanant melancholiam,
nephritidem, ex Hippocrat. *6. aph. 11.* & leuant dolores
scie, renem, & vteri ex Auicenna *loc. cit.* Sic diarrhœa li-
pitudinem sanat, *6. aph. 17.* sic henteria sanat apostuma
lateris, ex Auic. *cit.* & Galen. *lib. 6. aph. 16.* sic diarrhœam
spontaneus vomitus soluit, ex Hippocrat. *lib. 6. aph. 15.* sic
singultu sternutatio superueniens liberat, ex Hippocr.
lib. 2. aph. 13.

Alia sunt ægritudines, quæ in alias mutantur ad peius:
sic pleuritis mutatur in peripneumoniam, & phrenitis in
lethargum, ex Gal. *lib. 6. epid. sect. 6. com. 6.* Sic Orthopnoea
in hydropem transmutari solet: quæ transmutatio reproba
est, nam vires ex præcedente morbo valde sunt delectæ,
qui tempore si periculolus & grauis morbus adueniat, vi-
res validas expostulans, eas iam prostratas labefactat &
extinguit. Quo tempore cum soli hydropis curationi in-
tentos nos esse oporteat, pro cuius medela vires valentes
exoptamus ob multas causas, æque langueant valde; cur
hic morbus orthopnoeæ superueniens, non erit amp ius
exitialis, quàm si ex sua natura eueniret? difficultat, enim
potest tunc æger lassatus, vacuantiæ praesidia, & potus ni-
miam abstinentiam tolerare, quæ quàm necessaria sint in
hydropis curatione, omnibus cumpertum esse reor. Sed
quoniam de transmutatione morborum in alios, conscrip-
sit Castrensis Lusitanus aureum opusculum, vocatum,
Quæ ex quibus, ad eius sectionem te remitto.

QUESTIO LVIII.

*Quod in hydropis pulmonis, thoracis sectio celebra-
da. Contra Petrum Salium, & Mercatum
Medicos eximios.*

COMMENTARIUM.

HYDROPS.] Aëtij; celebris auctoris sententia, tertio me-
do venit interpretanda (*Ab orthopnoea, hydrops pulmo-
nis ortum ducit.*) Cum enim affectio illa ex capitis imbeci-
llitate oriatur, quæ crassos, & glutinosos humores ge-
nerans, eos in musculos thoracis, tanquam in debiliorem
partem detrudit, & orthopnoeam concitat: si in dies, ma-
gis ac magis intemperie aucta, affectio inualecat, pitui-
tosi humoris loco, serosus, aquosus, & ichorosus gene-
rari certum est, qui è cerebro per asperam arteriam, &
pulmones, tenuitate sua affatim irruens, in thoracis capa-
citatem sese insinuans, hydropem pulmonis committit.
Nam sicut in imo ventre materia aquosa collecta hydro-
pem concitat; sic intra thoracis cauitatem fluctuans facit
affectum, quem pulmonis hydropem, seu hyderon primus
omnium vocauit Hipp. *lib. 2. de morb. n. 66. & lib. de intern.*
aff. num. 26. Sequuti sunt Auic. *10. 3. tract. 4. cap. 15. de*
aggregatione aque in pulmone, Fernel. lib. 5. patholog. cap. 11.
Franciscus Michinus *obs. 7. ad appendicem, Fallop. in com. 1.*
Gal. de offib. Coiter. in obs. anatom. & chirurg. Salius in com.
Hipp. lib. cit. de morb. Iacotius com. ad aph. 4. sect. 2. l. 6. Coacar.
Hippocr. & com. 1. ad aph. 79. sect. 2. lib. 5. Coacar. Hippocr.
Marcel. Donat. lib. 3. de histor. mirabil. cap. 9. Oethæus lib. de
*obs. anat. prop. Qui in dissectis corporibus, intra cauita-
tem thoracis, aquam in magna quantitate se inuenisse
gloriantur.*

Hæc affectio praesertim apprehendit eos, quibus partes
naturales frigida intemperie sunt affectæ, obstructionibus
scatis, & ichorosis humoribus redundans, qui si in pul-
monè transmittantur, hunc morbum generant, quem tho-
rax ob perpetuum motum facillimè fluxionem suscepit.

Signa huius affectus latè proponit Hipp. *loc. cit.* Ea sunt,
difficilis respiratio, pedum tumor, vnguium omnium
contractio.

contractio. Aliqui etiam intumescunt ventre, seroto, ac
facie. Oculi palpebra inferior inflatur. Granator thorax
ob materiae copiam. Sonitus in thorace percipitur ebul-
lienti materiae per similes. Extrinsicus latus, acetum olet.
Tussis sicca continuè affligit: humor enim ad excretio-
nem proritat, sed quoniam tenuis est, & ab spiritu facillè
disruptus facultatis expellentis vim subterfugit, tussi fo-
ras extrudi non potest, vt *lib. 4. de loc. cap. ult. & alibi Gale-
nus* admonuit.

Periculosis est hic morbus, nam corpora in quibus
praedicti gignuntur humores, languidum habent calorem
innatum, facultates debilissimas, viscera habituali intem-
perie affecta, scirrhusa, & exesa, caput imbecillimum, &
fluxionibus valde obnoxium. Et cum patiantur cordis
tremorem, animi deliquium, & respirationis difficultatem,
in perpetua sunt angustia. Hi licèt praesidorum ope, à
tanto malo videantur immunes, iterum progressu tempo-
ris (vt Hippocrates inquit) in eadem, deterioraque mala
relabuntur. Quapropter vix curari, aut praeseruari pos-
sunt, quin in hydropem vniuersalem; & tandem in mor-
tem incurrant.

Curatio perficitur lentè, & paulatim; nam in tanta suc-
corum crudorum copia, innatique caloris penuria, per
epicrasin est vacuandus humor. Viæ communes prius
expurgandæ. Fluidum faciendum corpus. Roborandæ
internæ partes, vt alimentum sibi commissum vertant in
bonum succum: nè per praebilitate onerosum humo-
rem in spirituales partes debiles transmittant, morbū-
que hac ratione foueant. Caput cucuphis, & lotionibus
roborandum, ne à partibus infernis, cum quibus maxi-
mum consortium habet, fluxionem recipiat. Ventriculus
firmandus vnguentis, emplastris, fotibus, sacculis multi-
plici forma paratis. Iecur tutandum epithematis, & vi-
gorantibus vnguentis. Demum corpus praeparandum est
tabellis, electuariis, pulueribus, apozematis, quæ flatus
discutiant, deobstruant, vigorent, intemperiem frigidam
corriganat atque emendent.

His celebratis, propinanda hydragoga eaque sensim,
& ex interuallis exhibenda, ne partium vires flaccescant.
Inter hæc primum locum obtinent succus radicis cucu-
meris agrestis, sambuci, aut ireos, correctæ tamen, & per-
mixta iis, quæ horum effrænem vim temperent ac de-
mulceant, vt est rhodomel. Longè tamen securior est
aquare expurgatio, quæ radice mechoacana perficitur;
quippè quæ nec ventriculum, nec iecur lædit, sed exigua
adstrictione firmat. Cauenda fortiora, vt tithymallus, &
alia quæ cum tenui, ignea, acri, & incidente vi consent;
validam vim naturæ inferunt.

Cauteria in brachiis, & cruribus, tam ad curationem
quàm ad praeseruationem optima sunt, quibus humor
continuè ex hæctica pattium intemperie regeneritus va-
cuetur, vnaque à thorace reuellatur. In eundem vsum
decoctum ligni sancti vtilissimum est, quo, ægro stragu-
lis benè cooperto, prouocare sudorem summè praestat.
Semel aut bis in die, pro virium tenore sudor prolucien-
dus. Hoc enim auxilium partes firmat, serosos humores
mirum in modum absumit, per ambitum corporis liqua-
tos detrudit, & corpus à flatuoso spiritu repurgat; maxime
si in decoctum soldanella, aut ebuli radices iniiciantur.
Potus parcellissimus impetandus, paratur ex aqua, cinna-
momo, aniso, & ligno sancto decocta. Merum bibant
Victu vtantur exsiccante, qualis in hydropis commendantur
solet.

Hippocrates *loc. cit. de morbis: & de internis affectionibus,*
postquam hunc morbum exactè descripsit, eiusque signa
accuratè exposuit, nullum aliud praesidium praecipit,
quàm sectionem facere inter costas. Sic enim inquit. *Et*
quidam ab inferna aluo id esse putant, quum videant ventrem
magnum, & pedes tumentes: intumescunt enim hæc, si sectionis
tempus transgrediaris. Hunc siquidem si exira innumueris,
intra costas, sectionem curare oportet. Si verò non intumueris,
multa calida locum, velut suppuratos collocato, & qua parte
strepitum perceperis, ea secato quàm potes infimo loco, quò
fluxio facilis contingat, &c.

Sicuti enim suppurati, aut hydropici, non alio quàm

A sectionis auxilio, educto pure, aut aqua sanari solent,
provt vbique ipse praedixit: Sic hydropis pulmonis labo-
rantes, non alio quàm eodem praesidio, vacuatâ aquâ con-
fanescent. Hoc iubet secare inter costas, velut in suppu-
ratis exercendum monet *lib. 2. de morb. num. 50.* sic enim
inquit. *Secato autem inter costas per nouaculam primam cu-
tem, deinde scalpello acuto, quod pannicula sit alligatum, ita ve*
summa ipsius pars ad vnguis magni digiti mensuram expedita
reflet, quàm inromittas. Postea emissio pure, quantum visum
*fuerit vulnus linamento ex ligno crudo, alligato foras propen-
dente filo, concludito: & quotidie semel pus educito, &c.* Ex
quibus mens Hippocratis facillè percipitur, in pulmonis
hydropis sectionem inter costas esse celebrandam, eo mo-
do quo ipse in suppuratis exercendam docet.

Petrus Salius Medicus insignis, *libro de curatione mor-
borum ab aliis practicis non exhibitorum, cap. 5. de hydropis*
*pulmonis, sectionem thoracis, ab Hippocrate commenda-
tam, non esse faciendam asseruerat, duabūque rationibus*
ita inducit opinari. Prima. Quoniam sectio hæc euacuat
solum aquam, non verò roborat partes, ne in posterum
illam iterum regenerent. Secunda. Quia securius & tutio-
re via, serosi in cauitate thoracis fluctuantes humores hy-
dragogis educi possunt. Adde citatos auctores, qui de hy-
dropis pulmonis historiam pertextunt; hoc auxilium, vt in-
fi ugerum tacuisse.

Ego autem sum alterius sententia; quam ratione, & ex-
perimento comprobabo. Si enim hic serosi humores in
cauitate thoracis impacti, neque diætâ exsiccante absumi,
neque hydragogis, vacuari queant: cur ad ferrum, &
ignem non accedamus, provt Hypocrates monuit? Se-
cundò, hic affectus finitivus est suppurationi ex Fernel:
loco citato. At in suppuratione, sectionem, seu vñionem
commendat ipse *loc. cit. & lib. 6. aph. text. 26.* cum Galeno.
Cur ergo in hydropis pulmonis securissimè non admini-
strabitur? Experimentum illustrium Medicorum no-
stram firmat positionem. Hollerius *com. ad aph. 14. lib. 6.*
aph. in duobus hydropem pulmonis se vidisse refert;
quorum vnus sectus fuit, licèt obierit. Mors autem auxi-
lium non condemnat: nam celebratis praesidiis opportu-
nis ægri sæpè occumbunt, quoniam *morbis vicit naturam;*
ubi autem hoc accidit, æger remedium non habet; ex Hipp. *lib. 4.*
acut. text. 22. Non enim oportet, vt omnes quos Medicus præ-
manibus habet, sanos faciat, ex Hipp. *lib. 1. prog. text. 2.* sed suf-
ficere quod ratio, & experientia suadent, ex Gal. *lib. 6.*
sect. 8. com. ult.

Salius verò rationes non multum vrgent. Verum qui-
dem est, sectione solum vacuari aquam, non roborari vi-
scera: At satius est illam exhaurire, quàm ea relicta æ-
grum suffocari, & omni spe adempta certò perire: nam
facto hoc emissario, de roborandis partibus possumus esse
solliciti. Sic sectio hydropicorum ab Hipp. Gal. cæteris-
que veteribus, & iunioribus celebrantur in hydropis; cuius
ope solum vacuari aquam, non roborari hepar certum
est, quum deinde cæteris praesidiis locus supersit, quæ par-
tes firmare nata sunt. Quod verò addit, tutius serosos hu-
mores hydragogis vacuari, licèt verum sit, tamen cum
hæc non profunt, alia etfi cum periculo tentanda, quum
melius sit anceps remedium experiri, quàm nullum; ex Celso
lib. 2. cap. 10. Addiderim, vacuantiæ sæpius exhibita vires
labefactare, & spiritalium partium robur dissoluere; nam
animi deliquium, & omnimodam pariunt virium inacti-
am, quæ etfi sint correctæ, ea ab omni labe, effrænique
vi exui in totum nequeunt. Si verò Mercatus *lib. 2. de*
morb. intern. cap. 4. in fin. iisdem ferè rationibus, quas à
Salius mutuatus est, eam reprobat; sufficit quòd Hip. tan-
tus auctor eam exercendam consuluerit, quem fuisse Hip-
pocratem Coum citati fatentur auctores, & ipse Salius,
qui hunc librum ingenuè, & eloquenter interpretatur.
Audi Philippum Menxelum *in observationibus suis, tit. de*
hydropis pulmonis; qui historiam hanc describens, sic allo-
quitur *A medicamentis purgantibus plus visus est ladi, quàm*
inuari. Sectionem thoracis, in qua spes collocanda erat, magis
ferè quàm mortem reformidabat, &c.

Si verò cæteri auctores eam non appunxerunt, causa
multiplex reddi potest: nam curantes non cognouerunt
morbū;

gatum corpus. Fontanella cruri dextro affixa. His per annum celebratis, nullum deinceps malum persensit.

Alij quibus in vastam molem venter intumuit, per vmbilicum sponte sua disruptum; alij per suras, pedes sponte apertos, vel in iisdem partibus excitatis vlcibus, vel versiculis, ingentem aquæ copiam effuderunt, vt referunt Valleriola *lib. 4. obs. 3.* Beniuen. *de abdit. c. 12.* Amat. *5. cent. 37.* Forestus *19. obs. 33.* Andreas Laurentius *lib. 1. anatom. quest. 16.* Vidus Viduus *lib. 10. cap. 5. de curat. membrat.* Galpar Hoffmannus *lib. 3. consil. 30.* Alexand. Benedicti. *lib. 15. du curand. morb. cap. 40.* Ne ergo mireris, hanc viam fortuitò inuenisse naturam, vt tanti mali noxam à se detruderet.

Obseruatio XXIV.

Ascite laborans, perforato natura vi vmbilico, integrè curatur.

Annus agitur vigesimus secundus, si rectè recordor, quo tractauit quadragenariam, ascite mirabili oppressam. Hæc infinitis propemodum prædiis vsa in peius semper ruebat, adeoque tumidum, & in portentosam, vastamque molem extensum ventrem habebat, & vmbilicus extrà protuberabat cucurbitæ sativæ instar, vt necesse esset ob ingens pondus, fasciam collo, & humero appendere, vt has partes aduque genua prolabentes subleuaret. In hac miseria posita, malle mori, quam tam miseram vitam agere affirmabat. Hoc tempore vmbilicus prominens ita attenuari cœpit, vt membranæ instar tenuis, splendens transluceret, & rupturam minari videretur. Ecce vna nocte ex perforato naturæ vi vmbilico, triginta dierum spatio, sensim egressa est aqua in copia multa, & ventre subsidente vmbilicus sponte sua coaluit. Hæc assumptis roborantibus hepar, imposterum sana euasit, supernixitque annos totos viginti duos, munera sua domestica exercens, sterilis tamen, & decolor remansit.

HIST. CXXIV. ARETÆI, De hydrope.

Hydropis species rara, à Græcis, aliisque omnium ætatum Medicis, Aretæo excepto incognita.

Lia quadam hydropici morbi species talis cognoscitur. In ea vesicula quadam pusilla, crebra, humoris plena, in loco ubi ascites fieri solet, excitantur. Ceterum quod humore multò referta sint, illud indicio est, si abdomine perforato parum admodum humoris effundes; ab interiori namque parte vesica occlusa: ac si aliis instrumentum impuleris iterum succus emanabit. Hæc utique aqua inter cutem species haud leuis est. Vnde enim id genus vesicula eruperint, via haud facile reperitur, &c. Aretæus lib. 2. de signis & causis diuturnor. morbor. c. 1.

PARAPHRASIS.

Infrequens est hæc hydropis species, recentiorum quorundam obseruationibus illustrata, in qua vesiculæ plures aqua refertæ in corporibus genitæ, symptomata, & tumorem hydropi similem, sine aqua, aut flatibus concitant, & mortem obruto innato igne, & suffocato intulerunt. Hanc hydropis speciem testantur vidisse Mauritius Cordæus *com. 5. ad priorem Hip. lib. de morb. muliebr.* Ioann. Aicholzium *in obseruat. suis*, & nos eandem vidimus bis. Cuius exemplum proposuimus *lib. 2. de prax. medic. admir. obs. 49.* Alterum hinc describere non grauabimur.

Obseruatio XXV.

Hydrops mirabilis.

Aborauerat Illustrissimi cuiusdam Baronis coniux quinquagenaria hydrope ascite, septennio, qui ex

suppressis hæmorrhoidibus ortum duxerat. Imperata diætâ. Expurgatum sæpius corpus à melancholico succo. Secta saphæna bis: & ad maiorem tetri humoris expurgationem, & reuocandam ad originem suam, fluxionem, quater hirudines mariscis affixæ. Cauteria cruribus inusta. Omnia frustra. Nam malum aded increuit cum siti clamosa, nimiaque ventris mole coniunctam, vt tabefacto corpore, & innato calore suffocato à copia multa, plura deinceps celebrata præsidia temnens, eam ad mortem deduceret. Secto cadauere, iecur putridum inuentum, ita vt solùm digitis impositis difflueret. Aperto ventre inter peritonæum, & intestina inuenimus numerosam vesicarum struem, quæ bullæ aquatilis instar, molles, & lucidæ, erant inter se coniunctæ. Et his curiosè separatis (quæ 52. numero erant, & oui magnitudinem non excedebant) & disruptis emanauit limpida aquæ, at falsissimæ copia tanta, vt duodecim libras adimpleret; ex cuius humoris onere calor internus est obrutus.

Dubitat hoc loco Aretæus, à quo loco tanta aquæ copia in capacitate abdominis emanauerit, cum nulla sit, conspicua via, per quam tanta feri quantitas eod ferri possit. Huic quæsitò facilè responderet Fernelius *lib. 6. patholog. cap. 8.* qui turpiter illos hallucinati putat, arbitantes, per angustos cæcosque poros serosum humorem in abdomen è iecore transferri. Immo victus, & implicatus absurdam commentus est huius transitus rationem, ita adiciens. *In ascite ergo, quoniam excessum, apertum, ruptum, si summe aliquid est, serosus humor, utpote tenuis, à sanguine separatus, excidit in abdominis capacitatem, haud secus atque pleuritis suppurans, exesa, aut disscissa succingente costas membrana, affixam in thoracis capacitatem irruit.* Quam opinionem; aliis argumentis mea quidem sententia futilibus, vallare nixus est, quæ funditus euertunt Mercurialis *lib. 3. praxis, c. 24.* Marcellus *lib. 4. histor. de mirabilis, c. 21.* & alij.

Dic tu cum Galeno, refluxionem illam feri in abdominis capacitatem, per cæcos meatus esse possibilem, & inde iterum per eisdem in venas resumit, reforberique posse demumque excerni per vrinas, & vêtrem, ex Gal. *lib. 7. aph. 54.* Quinimò mirabilis est, quandoque naturam per exiles, & inconspicuos meatus, materiæ crassissimæ ad illum inanem locum viam moliri, & inuenire. At si trãssumptionem hanc admiratur Fernelius, cur non magis mirabitur crassissimum illud pus, quod in empyemate à thoracis capacitatem ad pulmones, per cæcos ductus, & ambientem membranam traducitur? Potest itaque per exiles meatus, satis ampla feri quantitas è iecore, in spatium abdominis vacuum transferri; quod non inficiatur Auicenna. *14. 3. tract. 4. cap. 5.* Conspicimus namque hydragogo hausto medicamento, ex cauitate abdominis idem iterum ad venas, & ventrem affatim retrocedere, & absorberi, quod aliter fieri non possit, quam per eandem latentem viam substantia tenuissima transumpta.

Et vt videas, quàm vana somniauerit Fernelius, hæc exaudi. Nisi enim hepar afficiatur, hydrops non fit, vt milies veteres protulere. Ergo non est ascitis potissima causa, ruptio illa vaforum, quàm rimatum plena Fernelij fert opinio. Præterea. Si opus est, iecoris vas aliquod, atque eius simul membranam in ascite rumpi atque findi; fixum sanè dolorem, ac stabilem, vt sic affecti in soluto loco sentirent, erat necesse, immò acutum, quum hepatis membrana acutiori sensu natura prædita sit. Deinde. Si fissuram illam temporis progressu amplificari contingeret; simul & sanguis ab hepate in vacuum illud spatium laberetur, quod nusquam visu obseruatum est: nam si in vas necessarid ferum cum sanguine mixtum est, si vel tenuissima sectione hydropici venam feces, vix solus serosus humor sine sanguine effluet. Quo pacto igitur fissum iecoris vas in rimas, simul cum tam ampla feri quantitate, sanguinem non profundet? Quin Fernelius ipse palinodiam recantans *lib. 5. patholog. 11.* fatetur in hydrope ascite, ex abdominis cauitate serosum humorem per cæcos ductus ad thoracis cauitatem penetrare; hydropemque pulmonis efficere. Explodenda ergo est isthæc Fernelij doctrina, ne in re medicâ lituram vnquam lapsu temporis producere queat, etsi phaleratis verbis eam nobis scriptam tradiderit:

rit: quàm ingenuè aliis rationibus munitus euertit, non A incelebris auctor, Castrensis Lusitanus *lib. de meteor. microcismi, cap. 12.*

HISTOR. CXXV. CELSI, De hydrope.

Hydropicus sibi indulgens, vrina sua epota, interiit.

Sed ne ij quidem qui sub alio sunt, si ex toto sibi temperare non possunt, ad salutem perducuntur. Ideoque non ignobilis Medicus, Chryssippi discipulus, apud Antigonum Regem, amicum quendam eius nota intemperantia, mediocriter eo morbo implicatum, negauit posse sanari. Cumque alter Medicus Epitrotos Philippus se sanaturum polliceretur, respondit, illum ad morbum ægri respicere, se ad animum. Neque eum res fefellit. Ille enim cum summa diligentia non Medici tantummodò, sed etiam Regis custodiretur, tamen malagmata sua deuorando, bibendoque suam vrinam; in exitium se precipitauit, &c. Celsus lib. 3. cap. 21.

PARAPHRASIS.

Quanti sit æstimanda Cornelij Celsi doctrina, in præfatione libri primi satis explicuimus, luculentèrque exposuit Petrus Pauuius, qui librum octauum huius Auctoris non infeliciter interpretatus est. Is ergo summus Auctor, vt probaret sitim in hydrope, melius & cum maiore patientia, à seruis quam liberis tolerari, & ob id illos, quàm hos faciliùs & promptius sanari, hanc historiam in medium adduxit. Hydrope enim detenti, licet aquam in se contineant, sitiunt intensissimè, quoniam illa est falsa atque nitrosa, & præ mora retenta, tum calidior, tum nitrosior redditur, vt firmat Aëtius *teirab. 3. ferm. 2. cap. 20.* cuius locum illustrat Mercurialis *lib. 3. praxis, c. 24.* Deinde. Humiditas alimentaris absumitur, qua irrigantur partes. Accidit etiam, vt compressis partibus spiritalibus à nimio calore in ventre contento, cor non rectè refrigeretur, & eò magis, quoniam ob obstructiones, impeditur transitus humidi potabilis, & hac de causa denegato refrigerio, partes exsiccatae gliſcunt, & excædescunt, ex quibus causis sitis inextinguibilis oriri consuevit. Quare meritò Auicenna pronunciauit *14. 3. tract. 3. cap. 8.* non euacuari hydropicos à siti clamosa, hoc est, inextinguibili, vt cui succurrere ægri ingenti potu quò plus in animum inducant; D hac angustiosa siti vexati, vt Nicolaus inquit *ferm. 5. tr. 5. cap. 24.* eò plus sitiant.

Aduerte tamen ex Auicenna *ibi*, sitim clamosam & inextinguibilem, in confirmato hydrope solùm deprehendi, quando accidit constrictio anhelitus, vt Auicenna inquit. Si verò hydrops accidat ex frigido potu intemptiuo, tunc sitis incompeſcibilis non adest: quæ cum vrget, tolerari non potest. Rectius fecisse arbitror Iulium equitem Romanum, apud Plinium *lib. 7. cap. 18.* qui interdicto, toto vitæ genere potu, ab hydrope curatus est. Et Rusticum apud Beniuenium *lib. de abdit. cap. 13.* qui cum ab hoc postulasset, quo pacto ab hydrope posset liberari, dixit, *abstine à potu*, quo facto per totum annum, curatus est. Hoc si vidisset Gal. admiraretur, cum *lib. 6. epid. sect. 4. com. 8.* afferat, quosdam sanatos fuisse, quum per quindecim dies, iubente Deo, à potu abstinuissent.

Ex his clarissimè patet, quantum oporteat hydropicos à potu abstinere: & Auic. *loc. cit.* à visione aquæ eos arcere iubet. Quod præceptum si hic obseruasset, in mortem non sese precipitasset, qui malagmata sua, hoc est, vnguenta deuorando, mortem sibi acciuit.

Sed inquires, si vrina pro curandis hydropicis, salubre censetur auxilium, ex Dioscorid. *lib. 2. cap. 7.* Auicenna *lib. 2. tract. 2. cap. 727.* cum acritudine sua aquas detrahat, cur ægri vrina epota ipsum tantoperè læsit? Dic, propriam vrinam præ obstructione, febris, & prohibita ventilatione acriorem redditam, sitim augere, & affectum exasperare

posse. Consule pro hydropis medela, quæ secundum Galeni mentem scripsit Henricus Paschasius, in prima decade *tit. de hydrope.*

HIST. CXXVI. RHASII, De lumborum dolore.

Lumborum dolor, cum febris nocturna, à melancholico humore suppresso pronata, excreta vrina nigra cessauit.

Veni coram me mulier quadam urinans vrinam nigram, & * conquerebatur de dolore lumborum: & cum incipiebat urinare talem vrinam, cessabat dolor: & post incidit in febrem nocturnam cum rigore, & erat complexionis melancholica: & curauit ipsam cum rebus prouocantibus vrinam, & liberata est, &c. Rhasius in lib. de mirabilibus curis:

PARAPHRASIS.

Naturam sæpissimè expurgare per vrinam vtiliter melancholicum succum, hac historia Rhasius satis confirmat: nam excreta vrina, cessabat dolor; & retenta, febris nocturna rigorifera crescebat. Hoc modo summo perè laudo auctoris consilium, qui iterum prouocare vrinam, & per regionem consuetam vacuare melancholicum succum, consultum iudicauit. Sic monuit Auicenna *4. 1. cap. 3.* vt quando suppressio fuerit causa morbi, reuersio illius secundum plurimum ei medicetur. Quod axioma in omnibus suppressis vacationibus, morbumque actu committentibus obtinet veritatem; vt in hæmorrhoidali, menstruæque vacatione, in iis quæ sunt per nasum, palatum, aures, oculos palam fit, quæ corpus à plurimis morbis præseruant. Si verò hæc vacationes cessent, lethales noxas, ac ferinos morbos excitare consueuerunt. Idem sentiendum de aliis vacationibus factis per vomitum, aluum, hæmorrhagiam, fistulas, fontanellas, vatices, sudorem, in quibus ob diuturnam assuetudinem natura habitum iam contraxit.

Hanc doctrinam intellige de vacatione virtuali: non enim est necesse, quòd quando ex suppressa vacatione concitatur morbus, eademmet vacuatio redeat; nam qualiscunque vacuatio, modò illam adæquet virtute, poterit morbum soluere, illius causam remouendo, siue à natura, siue ab arte celebretur. Tu verò de recto vsu purgationis quæ fit per vrinam, lege Mercat. *lib. 1. indicat. cap. 10.*

QVÆSTIO LIX.

Quòd in lumborum morbis, vena sectio ex talo externo sit celebranda.

CÔMENTARIUM.

Conquerebatur de dolore lumborum.] Occurrit hoc loco controuersia haudquaquam ex triuio: An in lumborum dolore, venæ sectio ex talo externo sit ex vsu? Nam si medicamenta vrinam mouentia concessit summa cum ratione Rhasius, vt vrinam nigram retentam, ex qua lumborum dolor, & febris ortum ducebant, prouocaret; & retenti humores melancholici hæc via vacuarentur, & fortè iis malum non cederet; quid superaret faciendū, nisi per infernam partem, apertis mariscis, aut secta saphæna sanguinem detrahere? Horum enim auxiliorum ope, humor terrestris deorsum suo pondere vergens, promptè vacuatur. Quare saphenæ sectio in lumborum dolore vtilissima, vt infra probabo. Num verò è parte interna, an externa sit ferienda vena, diffidium est à paucis discussum.

Sed priusquam ad dubij explanationem accedamus, de lumborum etymologia, dolore, causis, signis, prognosi, & curatione, Laconicè quædam proferemus.

Lumborum

Lumborum nomine, intelligere oportet spinæ lumbares musculos, renes, intestina ipsæ alligata, & membranas quæ his omnibus partibus connectuntur, arteriam, & venam lumbarem, spinæ vertebrae; licet illius partem tertiam lumbi constituent, qui quinque tantum vertebrae constant, si peritioribus Anatomicis est adhibenda fides. Demum ea subaudire oportet, quæ lumbus haud exiguus musculus complectitur. Hic dicitur *psoa* Græcè, & ab vndecima thoracis costa, cum anteriori eius portione, per validum ligamentum interiori coxendicis parti inseritur; eo præcipue loco ubi os pubis vocatum incipit, & vero illud definit, exterior autem in principium ossis ilium; reliquum vero ipsius psoæ vniuersum, iuxta interna ossis ilium partes progrediens, densum quendam ex illo etiam osse exortum carnosum suscipit; postea vnicus euadit, auctore Gal. lib. de dissect. musculor. cap. 3. Vnde fit, vt lumbus sit pars psoæ, ex Gal. 1. 2. de usu part. 2. & in eo vertebrae quinque sint, ex Gal. lib. 3. de articul. com. 4. 5. explicat Columbum lib. 1. de re anatomica, cap. 17. quæ sunt omnium maximæ atque crassissimæ, ex Gal. lib. de ossib. cap. 10. qui numerus vertebrae lumbiarum, nusquam alibi, quam in homine reperitur, ne in simia quidem, vt notat Duretus lib. 1. in Coacas, in com. sentent. 114.

Cum ad lumbum sit arteria magna, ex Gal. lib. 1. 5. de usu part. cap. 4. & superiacet partibus, quæ plurimo, eoque calidissimo sanguine turgescunt, eo referta, idcirco plurimis, usque grauissimis morbis est obnoxia.

Quare ex defluxu calidissimi humoris acris, & mordacis in hac parte vehementissimæ inflammationes, & acerbissimi dolores, excitari solent: sicut enim ex alimenti defectu pars quæpiam marcescit, & extenuatur, sic ex copia illius solet repleri, intumescere, & inflammari, ex Gal. lib. 5. de compos. medic. sec. loc. c. 3. & Auic. 1. 3. tract. 3. cap. 3. & 7. 3. cap. 1. Porro vno è tribus modis partem hanc inflammari est certissimum. Primò. Cum ex calfacto sanguine plena, arteriæ quæ iuxta dorsum est, vitium communicat. Secundò. Cum ex calidissimi humoris affluxu incalcescit, quod non raro in gracilibus, & melancholicis corporibus, ex sanguinis, alterius humoris, aut excrementi adustione oriri conspiciamus: quippe cum in his omnibus, in viscerum, & melsaræ præsertim venis, sanguis sæculentus, vel humor, aut excrementum quodvis, ab interna, aut externa causa aduratur, non est dubium quin hæc pars inflammetur, & exalciat. Tertiò. Ex visceris alicuius, aut venarum quæ huic proximæ sunt, obstructione regignitur, quam in foeminis, quibus lochia retinentur, aut diminutè procedunt, fieri conspiciamus: nam ex tumore humorum obstruentium pars hæc compressa dolet, & ex retentione & putredine incalcescit, & inflammatur.

Huius doloris notissima sunt signa. Adest dolor circa lumbos, in initio grauius, & si adest inflammatio, pulsatorius. Ager ascendere aut descendere non potest. Calor circa totam spinam sentitur. Alius reddit excrementa acra exigua, & biliola. Lotium est acre, & mordax. Anxietas superueniente fiti increfcit: & aucto malo, cor per arteriam; & iecur, ventriculusque per venas, & vasa mulsarica compatiuntur. Febriunt ægrotantes, & eò magis si ex magna inflammatione concitetur affectus: licet læpius aut non adsit febris, aut sit exigua: hæc enim pars non est præcipua, sed aliquantulum distat à corde, nec ita cum eo consentit: quare renibus inflammatis multoties iungitur febris interpolata, interdum parua, iuxta præceptum Auic. 1. 4. cap. 1. 4. §. Et membra quidem occulta diuersificantur in faciendo febres, & fortitudine earum, & consuetudine earum, & ipsarum temporibus, secundum magnitudinem eorum in se ipsis, & magnitudinem venarum eorum, & secundum membra sua: nam in membris intrinsecus sunt, quæ sunt propinqua cordi, & vehementis communitatis, sicut velamen, & pulmo; & de iis sunt quæ sunt longinqua à corde, & debilis communitatis, sicut renes: ipsi enim non semper faciunt propter apostemata sua febres fortes, neque continuas, immò multoties quidem sunt interpolata, & sunt de genere febrium commixtarum, & febrium tertianarum, & quartanarum, & sextanarum, & fiunt cum eis rigor, & horripilatio, & ambiguum fit esse earum, &c. Nam si Galenus lib. 2. prorrh. com. 21. in hepatis inflam-

matione non semper oriri acutam febrem asseuerat; & Trallianus lib. 8. cap. 7. exiguum iecoris inflammationem, non statim febrem inducere arbitratur, quid sentiendum sit de lumborum inflammatione, patere potest, cum sit pars longè distita à visceribus, & à corde remota, in qua ob distantiam, aliquando intermittentem febrem, interdum nullam concitari, non est dubitandum.

Cum vehemens dolor lumbares musculos prehenderit, auxiliares manus illic adhibere oportet; hæc enim pars, cum ratione consensus, præcipuis sit communis, non contemnenda mala portendere solet: ex lumborum enim vertebrae plurimæ prodeunt neruorum coniugationes, ex Gal. lib. de neruor. dissect. cap. 16. quæ cum insignibus partibus communionem habent; quare hic dolor, capitis concitat affectiones, ex Gal. lib. 1. prorrh. sect. 1. com. 12. Hippocrates enim in Coacis, num. 14. iactationem, & inquietudinem ex lumborum dolore periculosam esse affirmat, maxime si tremores, & alia praua signa accesserint. Et lib. 2. prorrh. 7. ait: quibus lumborum dolor perseuerat, cum est fastidiosus, & sudore, malum timor enim est, ne materiam peccantis translatio ab ea parte incipiens, cerebrum, & alias partes confortij lege coinquinet; quod ipse prælagit in Coacis, n. 3. Qui, inquit, ex lumborum doloribus recursus fit in caput, & manus torpida sunt, dolensque ventriculi os, & aures sonant, sanguis largiter erumpit, & aluus fluit, his turbulenta mens est magna ex parte, &c. Ad hæc, lumborum dolores cum symptomatis aliarum partium adiuncti, periculosissima mala significant; nam ex iis ceruix, & caput afficiuntur, & læpissimè delirium, & conuulsio oriuntur. Lumborum ergo dolor periculo plenus existit, nam præcipuas partes in consortium ducit.

Sicque cunctandum non est, mox ei opitulari, iuxta triplicem causam in initio adductam. Prima, & secunda, quæ ex lumborum inflammatione, ac phlogosi oritur, species, vt quæ grauissima sit affectio, sedulam operam prærequirit; in quo affectu, præter tenuissimam, ac refrigerantem victus rationem, totam curationem in sanguine detrahendo positam esse existimo. Hac ratione Aretæus, qui primus scripsit de venæ concauæ acuto morbo, lib. 2. de signis & caus. acut. cap. 8. & lib. 2. de curat. acut. c. 7. venas in cubito protinus sciendendas consulit, quod consilium partitè, & per vices exequendum monet. Quamobrem cum ob huius venæ, & arteriæ iuxta dorsum viciniam, inflammantur lumbi, vel ex seipsis accepto incendio initio, vel aliunde confluyente humore, tutissimum est e gibbero sanguinem prius detrahete, præsertim si in genere venoso febris adsit continua, ex ingenti plethora concitata: quoniam lumbi misso sanguine ex cubito auscultant, vbi febris viget, morbusque adest in corpore apparatus, copiamque sanguinis adfuerit, ex Gal. lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 18. Nam hoc modo etiam in vteri inflammatione, licet vterus sit pars infra iecur, & renes, ad deponendam totius plenitudinem, sanguinem è brachio emittunt Paulus lib. 3. cap. 64. & Auic. 1. 6. 3. tract. 4. cap. 12. Et Galenus lib. 2. ad Glauc. cap. 2. in genu inflammatione, è cubito venam secat: & lib. 10. de compos. medic. sec. loc. c. 2. basilicam tundit in coxendicis dolore. Nam hoc modo cohibetur fluxio, reucllitur humor, pars inflammata à fluxione præseruatur, & corpus plethoricum, in initio morbi sarcina refertum, exoneratur.

Cum verò totum corpus venæ sectione sufficienter exhaustum est, tunc vt corrigatur malum quod factum est, humorque impactus eximatur, tutissimum est venas secare inferiores. Hoc modo intelligendus est Galenus lib. de curand. rat. per sang. mis. 18. quo loco, vbi recens est inflammatio, à plenitudine magna concitata, prius venas in cubito, deinde in talo eas ferire iubet: quod etiam exercendum monet in coxendicis affectu, & in vteri inflammatione, loco nuper citato, & lib. 13. meib. 11. Quapropter in malis infra renes, summa cum ratione veteres semper consueverunt secare venas in poplite, vt retulit Galenus lib. 6. epid. sect. 1. com. 6. De qua re lege Altimarum lib. de curand. hum. corp. malis, cap. 94. Mercurialem lib. 4. de morb. mulier. cap. 18. Mercat. lib. 2. de morb. mulier. cap. 7. Explicat Auic. 2. 3. tract. 2. cap. 3.

cap. 3. de cura doloris dorfi, Rorarius lib. contrad. Gal. contradiet. 96.

DV BIVM LXIX.

Num venæ sectio ex talo plus debilitet, quam sectio basilicæ, vt voluit Auicenna. Contra Lazarum à Soto Medicum doctissimum.

Aberuditissimis Auicennæ interpretibus quæsitum, quidnam causæ sit, cur ille 4. 1. cap. 20. prope finem asseueret, phlebotomiam venarum pedis magis debilitare virtutem, quam phlebotomiam venarum manus. Ex qua sententia liquet manifestè, in morbis renum, & lumborum, (sunt enim hæ partes mediæ inter infernas, & supernas) qui tam sectioni ex talo, quam ex basilica succumbunt, si vires debiles sint, ex brachio sanguinem esse mittendum; si verò valentes existant, ex saphæna esse exhauriendum. Quapropter harum partium curationem describentes per venæ sectionem, hoc dubium Laconicè exponemus. At cum Auicenna Galeni se vbi que fateatur interpretem, in hoc dogmate ab huius doctrina minimè discedit, qui lib. de ren. dignor. atque medel. cap. 4. sic ait. Quapropter cum firma virtus est, conuenit ex vena qua in poplite est, sanguinem emittere: quum debilis ea est, reucllere ad superiora, &c. Ex his discet, Galenum firmiores vires ad sectionem venarum inferiorum, quam superiorum expostulasse.

Primò. Quoniam sectio venarum inferiorum diuertit sanguinem à fonte caloris. Secundò. Partes inferiores sunt frigida, ossæ, neruosa, & exangues, & minus sanguinis in se continent, vt notat Hollerius lib. 1. de morb. intern. c. 43. & sic penuriam extracti sanguinis amplius perferunt, vt aduertunt Gentilis, & Dinus Florentinus in com. Auic. & post eos retulit Nicosius serm. 2. tract. 1. sum. 2. cap. 10. Tertiò. Venæ sectio in partibus inferioribus facta in balneo calentis aquæ celebratur, vt antiquissimi Græci, ac post hos, Arabes faciendum imperarunt, Oribasius lib. 7. collect. cap. 9. Auic. 4. 1. cap. 20. & alibi: quo lauacro, patientibus venis, liquidiore sanguine facto, & maiori dolore, in neruosis & siccis partibus, à venæ sectione, ligatura, & frictione forti contracto, tum amplior quantitas extrahitur sanguinis, tum spiritus virisque magis resoluuntur. Lege Rhafium lib. 7. de vena sectione, cap. 21. Quarto Scissa vena in talo, ex ambitu sanguis totus ob grauitatem præceps deorsum ruit.

Si verò Galenus lib. 2. acut. com. 10. venas brachij velocissimè euacuare asseuerat, in causa fuit, quoniã extremarum partium venas in balneo non secabat. Patet aperte. Nam lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 14. affirmat ex vena secta manus summa nihil effluere mentione dignum: cuius contrarium accideret, si in balneo secaretur hæc vena, vt quotidiano experimento fit comperit; nam si permittatur effluere, prius anima deficiet, quam sisti possit. Deinde venæ inferiorum partium etiam sunt maximæ, ex mente Galeni lib. 6. epid. sect. 1. com. 2. §. Vteri venas grandissimas habent, &c. quare ex harum vacuatione resolutis spiritibus citissimè vires fatiscunt. Quapropter venæ sectio tali plus debilitat, quam sectio basilicæ. Ex his fit manifestum, Lazarum à Soto Hispanum, virum alioqui de re medica benè meritum, laude dignum non esse, qui in initio animaduersionum medicarum, ad libitum, imò petulanter Auicennæ dictum condemnat, qui hoc placitum maxima cum ratione inculcat: nec refert quod superiores venæ magis elaboratum, magisque spirituosum sanguinem contineant, ex cuius vacuatione exhaustis spiritibus citius vires fatiscunt: nam in sectione tali plures debilitantes causæ concurrunt, quæ amplius debilitant. Vel si asseueres, sectionem factam ex talo plus debilitare partes infernas, hos auctores dissidentes, inter se concordet reddes. Nunc ad institutum.

Num in lumborum doloribus saphænae sectio ex talo interno, an externo sit celebranda, nunc explicandum: Cuius dubij solutionem hoc ducto exordio enucleabimus. Ex celeberrima illa venæ causæ descendens diuisione

Lib. II.

A constat, venam hanc per vtrumque crus vsque ad pollicem, & minimum digitum, in numerosam ramorum & propaginum sobolem disseminari, prout Galenus lib. de arteriar. & venar. dissect. cap. 1. & l. 3. de anatomic. administ. & cap. 1. 2. promulgauit: & non siluit Vesalius l. 3. de hum. corpor. fabric. c. 10. Nam diuiditur cruralis ramus in sex conspicuos furculos: sunt autem hi, Saphæna, ischia minor, muscula, poplitea, suralis, & ischia maior, quas omnes ad varios vsus præcorum eruditissimi secabant. Verum nostris temporibus, vel propter difficultatem, aut ignorantiam secari non consueverunt, vel quia scæminæ ea parte sectionem non patiuntur; poplitea enim in morbis vesicæ, vteri, & testium à veteribus tantoperè commendata secari non potest; sed illius vice secatur vena, saphæna dicta in talo interno, qua non apparente ramus illius ad radicem pollicis secari solet. In talo verò externo, & propè solet secari vena, quæ ischiatica dicitur, qua non apparente, ramus illius prope digitum minimum tundi solet.

Si ergo dolor lumbos occupet, tunc ad sectionem ischiaticæ accedere oportet, si verum est, vacuationes secundum rectitudinem celebratas, citissimam afferre vtilitatem, ita vt sectis secundum rectum venis, & patientes, & familiares ipsorum sæpenumerò obstupescant, sic momente Magistero lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 16. nam si secundum rectitudinem non vacaueris, neque affectæ parti medeberis, & sanam semper lædes, vt lib. de tremor. cap. 5. notauit Galenus. Cur ergo si ischiatica per partem externam porrecta, maiorem rectitudinem, & consensum habet cum lumbis, quemadmodum saphæna cum vesicæ, vtero, & testibus, illa in lumborum morbis, sicut & ischiæ affectibus securissimè non secabitur? Probat Manardus 1. 2. epist. 5. in med.

Deinde. Si in coxendico dolore, qui ischium, partem externam solummodò infestat, auctores in talo externo secundam esse venam monuerunt, de quorum numero sunt Auic. 2. 2. 3. tract. 2. c. 24. Rhafius lib. de agritud. iunctur. cap. 1. 9. & lib. 9. ad Almas. cap. 32. Serapio tract. 4. de agritud. iunctur. cap. 2. Mesuè eodem tract. cap. 5. Guainerius eod. tract. cap. 21. Mercat. l. 4. de morb. intern. c. in fin. Fuchsius in com. cap. 18. Gal. in lib. de curand. rat. per sang. mis. & alij. Cur etiam in dolore lumborum, venæ sectio in talo externo tutissimè non administrabitur.

Neque putes hos auctores ad libitum fuisse loquutos, cum extima cum extimis, intima cum intimis maiorem habeant consensum. Hunc alpeienis Dictator summus lib. de offium natura, num. 1. 2. sic inquit. Oportet igitur venæ sectiones in doloribus in dorso, ac in coxendicibus, a poplitibus facere, & à malleolis forinsecus, &c. Sententiam eius amplectitur, Galenus lib. 2. de natur. human. in com. 8. §. Venæ itaque ad coxarum, & dorfi dolores, in poplitibus secabis, & exterioribus malleolis, &c. Hi ergo non ob aliam causam, nisi maiorem rectitudinem, hanc ex hac parte faciendam impetrant vacuationem. Quantum autem operetur rectitudo in vacuationibus, quæ fiunt vel ab arte, vel natura, explicat luculenter Thom. à Veiga, in com. c. 95. l. art. med. Gal.

Obiiciet Galenum contra sententiam lib. 6. aph. com. 36. dum sic inquit. Secare autem interiores: hoc dictum paruam vim habet. Ab vna enim amba nascuntur, in poplite trifariam diuisa quoniam & vna vena ad hoc peruenit membrum, non secuti ad manum duæ, &c. Hanc dicendi phrasim æmulatur Auic. 4. 1. cap. 20. cum saphænam, & ischiaticam, ad similes esse iuuamenti confirmat. Sed hi auctores originem venarum attendunt, non rectitudinem, cuius causa, externa cum extimis facile consentiunt. Quapropter deposita grauante plenitudine, venæ basilicæ ope, è talo externo sanguis est emittendus.

Quòd si ad celebrandam hanc vacuationem, vel desint vires, vel sufficienter sanguis sit extractus, tunc incredibilem efficaciam, hirudinibus, hæmorrhoidalibus venis applicitis sanguinè oportet exhaurire. Lumbares enim venæ cum venis dorfi, & melsaricis, à quibus oriuntur hæmorrhoidales, communes quodammodo existunt: Vnde fit, vt lumbaris hæc affectio, mira celeritate, extracto ex his venis sanguine leniatur, ac mitescat: maxime si fæcalis sanguis per has venas purgari conuerfus, aut vterum, ritè

Mm

non

non fluat, aut ex toto sit suppressus. In hunc sensum Hipp. lib. 1. *prorrh. sect. 3. com. 13. lumborum dolorem, sanguinem per hemorrhoides fluxum, presagire affirmat*: nullo enim auxilio sanguis iste retortidus promptius vacuatur. Lege Hollerium lib. 6. *aph. com. 11. cuiusdam nephritici historiam proponentem, qui omnibus celebratis auxiliis, non nisi hæmorrhoidæ aperta potuit subleuari, & Hipp. prius prædixit in textu dicto.*

Post hirudinum impositionem, secundum locum tenent scarificatæ cucurbitæ, quarum ope interna viscera excandescentia eximè leuantur. Eundem usum complent epithemata parata ex succo agrestis, pampinorum vitis, nymphæ, cucurbitæ, lacte muliebri, caprino, aut olio, aqua rosacea, oleo violaceo, nymphæ. Optima sunt clysmata refrigerantia, & quæ calidam lumborum intemperiam mitigare nata sunt. Purgatio cautè, declinante affectu, & maxima cum præmeditatione celebranda, iis quæ refrigerant, humorèque adustum vacuare queunt, quoniam lumborum dolor purgationem per inferiora faciendam significat, docente sic Hipp. lib. 4. *aph. 20. Nec displicet lenissimis diureticis humorem ad vrinæ vias diuertere, ut fecit hoc loco Rhafius, quoniam quæ in lumbis sunt, per vrinæ vias expurgantur, ex Gal. lib. 1. *meth. cap. 9.**

Si verò ex alicuius partis vicinæ obstructione, vel ex humore in ipsis lumbis infarctò & obstruente, oriatur dolor, verendum ne in hypodè commigret affectus, iuxta Senis edictum lib. 4. *aphor. 11. tuncque ab auxiliis sanguinem exhaurentibus abstinendū, vel parcissimè eis vtendum: aduertendo nullum auxilij genus quidquam frugis allaturum, nisi obstructionem prius perfanet. Quamobrem cuius visceris obstructio sit, expendes, & ablata obstructione partem roborabis. Sed quoniam ex veterum mente in curanda obstructione inter omnes palmam præcipit Mercatus, eum lege lib. 2. *de virgin. & viduar. affect. c. 6. & lib. 4. de morb. intern. cap. 5.**

HIST. CXVII. ACTVARII, De renum dolore.

Renum dolor, cum vrina nigra, à frigiditate subortus, calidis curatus.

Ego nimirum memini me vidisse urinam nigram. Venit quidam masculam deferens, in qua vrina nigra spectabatur. Verumtamen ubi urinam fecisset, nequirit venire erectum, sed venit valdè incuruatus: nam senserat circa renes, vehementes dolores. Retulit quoque priusquam incisa fuisset vena, mediocriter doluisse ex renibus, atque satis sanguinis fluxisse: postea verò dolores vehementer exiit, ita vt præud affecterent hominem. Erat autem tum hybernium tempus, atque plusquam decebat frigidum. Igitur hac videns, & audiens, consideravi immo dicam quandam frigiditatem in causa esse, dixique opus esse, ut calidioribus uteretur, &c. Actuaris lib. 1. de caul. vrinar. cap. 13.

PARAPHRASIS.

Renes dolere ob calidam, frigidamve intemperiam, ita notum est, vt longiori indagine non sit opus. Ex flatu frigidus, crasso, nebulofo dolore concitari ostendit tensio in parte, quam magnam perferunt ægrotantes, ita vt neque moueri, neque erecto corpore incedere possint. In hoc ægro dolore à frigida causa habuisse ortum argumento erat, quòd à venæ sectione malè habuerat, cum hoc auxilium pro renum dolore mitigando sit præstantissimum, quando à calida intemperie proficiscitur. Cum enim status doloris causa essent, phlebotomia nimium obfuit, cuius vi calor innatus languescit valdè, & sic extracto sanguine, cuius penuria vires fatiscunt, & cuius præsentia absumuntur flatus, & ignis internus perseverantiam habet, sæuior dolor ægrum excruciauit. Hoc modo flatu abundante, & exuperantibus succis crudis, tantoperè abstinet à venæ sectione Galenus lib. de curand.

A rat. per sang. mis. cap. 10. Nam sequitur frigidorum cruditas, apud Auic. 4. 1. cap. 20. §. *Et summoperè tibi caue, ne ægrum ad unam duarum rerum perducas, scilicet frigidorum cruditatem, &c.* Quoniam secta vena in copia frigidorum succorum, hos crudiores ad sanguinis abluentiam remanere est certum. Sic apud Auic. 4. 1. cap. 20. *colica, & phlebotomia raro eueniunt*: ostendens nimirum in colico dolore, qui ferè à flatu, pituitosoque humore oritur, rarè esse sanguinis missionem exercendam, sicut nec in alio frigido affectu, quem sub colico dolore comprehendit: nam sub vno exemplo cætera intelliguntur, vt monuit Galenus lib. 1. *acut. com. 33. & 3. eiusd. com. 42. & 61.* De qua re lege Dodonæum lib. *obs. cap. 22.*

Cum enim à iuuantibus & nocentibus, magna ad cognitionem morbi sumatur indicatio, ex Gal. lib. 10. *de compos. medic. sec. loc. c. 2.* & facta venæ sectione dolor exacerbaretur magis, essetque hyems rigidissima, in eam devenit opinionem, vt putaret à frigiditate natum esse dolorem, & calidioribus auxiliis fore oppugnandum.

Deterrebat ab hoc iudicio vrina nigra, quæ ferè caliditatis exallantis est soboles. Non obstat hæc ratio; nam huius vrinæ duplicem statuit in hoc capite causam; quoniam ob frigiditatem nigrescit vrina, vel ob caliditatem, materia contenta in venis affata. Vt ergo hanc litem dirimeret, ostenderetque aliquando à frigiditate hanc vrinam originem habere, hanc historiam in propatulum proposuit, censens hunc dolorem renalem calidis præsidis fore debellandum. Quæ autem sint hæc, passim inuenies apud auctores, qui de doloris renū curatione accuratè scripserunt.

QVÆSTIO LX.

Quòd vrina nigra à frigiditate oriri possit, vt voluit Galenus. Contra Mercurialem, & Brauum Petrasitanum, Medicos eximios,

COMMENTARIUM.

Immo dicam quandam frigiditatem. Dum nuper recentiorum exemplaria, circa vrinæ nigre efficientem causam sitienter versarem, defloraturus quæ Principum historiam polirent opulentiùs, in margine libri, 3. de excrementis clarissimi Mercurialis, quædam adnotata comperi, quæ & transposuisse operæpretium censui, vt nulla non in re medicæ facultatis studiosos iuuare possem. Is enim illustris auctor in cap. 3. licet sit Galenicæ doctrinæ amantissimus, ab ea, argumento neruolo coactus, discedere cogitur,

Magister lib. 1. *cris. cap. 12. & lib. 2. progn. com. 29. vrina nigra generationem, aut ob vehementem frigiditatem, aut propter exuperantem calorem fieri asseuerat. Siquidem igitur prius mixta fuerit liuida vrina, deinde sic nigra fiat, frigiditatem causam habet. Si verò flava præcesserit, & postea nigra inuenta fuerit, ab ampliore nimirum caliditate superassata, nigra facta est, vt Gal. cap. 23. lib. de vrinis, & Aëtius tetrab. 2. serm. 1. cap. 44. approbantur. Nam sicuti videmus sanguinem congelatum nigrescere, atque etiam particulas corporis extremas mortificatas nigrere: sic contingit vrinam frigore interno euadere atram. Et quemadmodum experimur, sanguinem, aut aliam materiam morbificam combustam, nigredinem acquirere, & corpora diutiùs soli æstiuo exposita, nigra reddi: sic vrina nigra, vel excedentem calorem, aut vehementem frigiditatem præsupponit. Id significauit Auic. 2. 1. *doct. 3. c. 2. & part. 1. canticor. tract. 2. num. 297.* Hanc doctrinam medicinæ procetes vnanimi consensu confirmarunt.*

Illam tamen perobscuram esse, difficilem, non indignamque vt docti in eius explicatione vires suas exercent, loc. cit. iudicat Mercurialis, & lib. 2. *variar. sect. c. 11. & in com. sent. 29. l. 2. progn.* quoniam à frigiditate vrinam nigram generari, putat impossibile. Non enim potest fieri vrina nigra, nisi à frigore summo & intensissimo, vt in externis accidit nigrescentibus. Sed viuente animali hoc frigus in internis partibus reperiri non potest, alioquin interiret homo, priusquam ad eum statum perueniret. Ergo

Ergo vrina nigra non potest fieri à frigiditate. Maior est Galeni, citatis locis. Minorem probat ipse lib. 6. *epid. sect. 5. com. 26.* dicens. *Neque enim quod hanc partem interpretantes dicunt, verum est, frigidum scilicet, quæ attingat corpora, cogens atque congelans, ita duriora efficere. Hoc enim de refrigeratis partibus, quæ interius abstracta non sunt, rectè dici potest. Pars autem ventris adeò rigere nequeunt, vt cibi, potusque congelati indurentur, sicut alia extra corpus nostrum hyeme frigore concreta durecunt: prius enim quam ita frigeret, homo interiret, &c. Quum enim due cause sint, quibus corpora congelantur & obdurecant, altera refrigerans, altera exsiccans, causa quidem refrigerans, ad ea quæ in ventre continentur, vniùs nobis peruenire non potest, vt loco nuper citato commonefacit Galenus. Non enim tanta in humano corpore frigiditas esse potest, vt aliquid in ipso concresecere in duritiem queat, vt lib. 2. de temperam. cap. 3. in inir. monebat Galenus. Hoc est argumentum vnicum, quo munitus à Galenica doctrina discedere cogitur.*

Secundò. Insuper Ioannes Brauus Scholæ Salmanticensis Professor celeberrimus, contra Galenum hoc modo, in com. sent. 22. lib. 2. *prognost.* Nam frigiditas imbecillat vires, & stupefaciendo, actiones naturæ impedit, quoniam nulli functioni ex viù est, ex Auic. 1. 1. *doct. 6. cap. 3.* & Galeno passim. Ergo media frigiditate, vrina nigra generari non potest.

Tertiò. Vel vrina nigra oritur à frigiditate; quoniam substantia serosa alteratur à partibus; aut quoniam ob frigiditatem generatur aliquis humor à iecore frigidus, qui permixtus cum substantia vrinæ significat intemiam iecoris frigiditatem. Sed neutrum horum dici potest, Ergo. Non primum. Cum enim substantia potulenta, & pars aquosa alimenterum, sit natura frigida, & elemento aquæ correspondens, ab extrema frigiditate inalterata remaneret necessariò; quare vrina fieret aquosa, alba, non nigra. Non secundum. Nam media frigiditate generatur magna copia pituitæ, & si illa intentia est, sit vitrea, quæ cum vrina permixta, faceret vrinam lacteam, aut charopam.

Sed antequam his durissimis nodis faciles imponamus cuneos: Aduerte primò. Calorem nostrum naturalem, potissimum animæ instrumentum, & quo mediante ipsius perficiuntur operationes, diuersorum vrinæ colorum esse causam, hos vel illos humores generando, qui ob suam cum substantia serosa (hæc enim natura sua coloris est ex pers) permixtionem, ipsam diuersimodè tingunt. Quapropter cum in naturali statu est constitutus calor, bilem naturalem generat, quæ cum latitudinem habeat in colore, intra limites naturalis status, aliquando reddit vrinam pallidam, interdum rufam, subrufam, flauam, subflauam, quoniam pro diuersitate temporis, & ætatis, totam hanc latitudinem patitur. Si verò prædictus calor à sua symmetria, temperieque recedat, ob qualitatibus excedentis diuersitatem, varij humores præternaturales in iecore, & massa sanguinea exuperant, qui cum vrina permixti, suo colore intemperiam excedentem exactè demonstrant. Quare si excedat caliditas, limites naturæ egressa, humoris calidi & biliosi adest proventus, vnde confurgit vrina crocæa, flammea, aurea, rubea, &c. Quando excedit frigiditas, frigidi gignuntur humores, vt pituita, aut melancholia. Hæc ergo, quæ ob caloris natui remissionem, & excessum frigidæ intemperie gigni solet, est causa, vt liuida, aut nigra fiat vrina. Nam liuida non significat humores liuidos, sed nigros parum permixtos: & pro maiori vel minori permixtione ipsius humoris melancholici, cum substantia serosa, nigra, vel liuida vrina confurgit.

Aduerte secundò. Humorem nigrum, ex cuius permixtione sit vrina nigra, generari vel propter vehementem caliditatem, à qua exuritur & nigrescit sanguis, humor biliosus, aut melancholicus, & tunc mediare, hoc est, mediante prædicta adustione, & permixtione humoris adusti generari certum est. Hoc modo in febribus ardentissimis, malignis, sæpissimè eam excernit natura, internum incendium manifestè ostendens: in his enim innatus calor debilitatur, resoluitur, & veluti extinguitur. Tunc partes depopulato, & absumpto spiritu frigescent, (etiã si in illis excedat calor præter naturam) calore naturali

veluti orbata: Hæc frigiditas dicitur priuatiua, & non positua; nam partes sunt quasi exustæ, & ob immoderatum calorem proximæ sunt extinctioni. Quemadmodum enim exigua flamma, à magna extinguitur; ita internus ignis exiguus, ab immoderato calore resoluitur & absumitur. Hoc modo si intelligas Galenum, tutus incedes, qui ob frigiditatem priuatiuam, seu mortificationem, vrinam nigram oriri asseuerat.

Deinde. Si humor melancholicus generatur ob vehementem frigiditatem posituam, statione cuius magna copia humoris melancholici propullulat; qui permixtus cum vrina in magna quantitate, cum sit ater, ipsam reddit nigram, cur color niger à frigiditate non oriatur? Tanti est momenti hæc ratio, vt in com. Auic. cit. loc. acutissimus Gentilis, vnà cum Iacobo de partibus, & cæteris expositioribus asserat, hanc frigiditatem ad vrinæ nigre generationem requiritam, coniungi cum siccitate debere, vt humor melancholicus generetur: aliàs si cum humiditate coniungatur, potius humor generabitur pituitosus. Quare si in corpore, & præsertim in iecore reperitur excedens frigiditas (quam sub nomine mortificationis lib. 1. *cris. 12.* Galenus intellexit,) mediante generatione humoris melancholici, vrina nigra conseruet. Lege eruditissimū Montanū part. 2. *medicina vniuersa, c. 2. de colore vrinæ, post med. & Ioan. Zecchiū tract. de vrinis, tit. de vrina nigra.*

Vltimò. Humor melancholicus, etiam in statu naturali, generatur in iecore per subsidentiam, quia sc licet in materia, ex qua generatur, calor remissè recipitur. Ergo in statu præternaturali, quando calor est imbecillior, maior copia humoris melancholici generabitur. Illud concedes cum Auic. 1. 1. *doct. 4. cap. 1.* Nam si calor est remissus, excedit frigiditas: tunc substantia crassa, & terrea alimenterum, ex qua humor melancholicus generatur, minus caloris naturalis recipiet, & illius magna copia generabitur. Ergo cum color niger, ob maiorem prædicti humoris permixtionem generetur, ab intentia frigiditate eum oriri, sicut Galenus prædixit, non imus inficias.

Ad argumenta facilis est responsio. Dic ad primum. Verum quidem esse, colorem nigrum in partibus externis ob frigiditatem excedentem, extinguentem calorem naturalem, oriri, hoc tamen in partibus internis non contingere in generatione caloribus nigri in vrina: cum enim hic color ob permixtionem humoris melancholici fiat, debet generari à frigiditate, cum qua compatiatur vita; & sic non dicit omnimodam extinctionem caloribus innati, sed maximam remissionem, sufficientem tamen ad vitam; & hoc modo lib. 1. *cris. cit.* intelligendus Galenus. Ex solutione huius, secundi argumenti expositio patere potest: nam frigiditas maximè intensa & morbosa illos effectus producit, cum qua humor melancholicus minimè generari potest, quum nulla detur actio in iecore. At verò illa frigiditas, quæ ita excedit, vt non omninò extinguat calorem innatum, neque planè actionem naturæ impediatur, est in causa, vt magna copia humoris melancholici cumuletur; ex cuius permixtione nigrescit vrina. Neque verum est (vt ad tertium pateat solutio) nigrum colorem per simplicem alterationem oriri, sed propter permixtionem humoris frigidi, & sicci. Ex quibus ratum sit ac manifestum, Galeni doctrinam summo cum iudicio esse prolatam, vanamque illorum, qui his argumentis fuit, huius mentem obscure pugnaciter contendunt: quo homine, Hippocratis seu, vt verius loquar, naturæ loquentis præceptis instituto, nihil statuo in medicina fieri potuisse diuinius.

HIST. CXVIII. AVENZOAR, De lapide renum.

Renum calculus, Basami ope excretus.

Etia recordor cum essem in carceribus Haly, quòd ipse misisset scriptorem vnū suum, qui erat in conditione mortis à lapide, & præcepi ei vt biberet tertiam partem uncie de optimo Balsamo.

Balsamo, & eiecit lapidē cum vrina in ipso die, &c. Auenzoar. A lib. 2. thez. tract. 2. cap. 7.

PARAPHRASIS.

Inter morbos quibus renes quati solent, frequentior, & qui plus molestat, est ipsorum lapis, qui affectus etiam nephritis à Medicis nuncupatur, vt docet Galenus *lib. de ren. dignor. cap. 2.* dicens, quod licet omnis affectus, quo renes laborant, nephritis dicatur, præcipue tamen calculus, hoc nomen peculiare sibi vendicat. Est ergo calculus renum, corpusculum quoddam durum, toto genere præter naturam, instar lapidis, seu topi in renibus productum.

Num hic affectus sit morbus, an causa morbi, certatim agitant iuniores: sed quæstio est dialectica, & ad curationem impertinens, auctore Galeno *lib. 5. de loc. cap. 1. in med. siue enim calculum dicas morbum, aut causam morbi, pronuntiabis vera; nam quatenus replet & obstruit, morbi causa est; & quæ lædit, & impedit actiones vesicæ per se, morbus est. Tu verò quæ contra obiici possunt, solue ex Turisano *lib. 3. techn. com. 37.* Quidquid Argentarius *lib. de generib. morbor. cap. 9.* aliter sentiat.*

An verò sabulum in interiori cauo, vel in propria renum substantia generetur, contendunt multi. Fernel. *l. 6. pathol. cap. 12.* arenulas in substantia produci adstruit. At illi planè aduersatur Galenus *6. epid. sect. 1. com. 5.* cum calculos, tum illas in renum cauitate gigni assueuerans: non enim quod rubræ sint, & duræ, renisque substantiam, colorémque retineant, in propria substantia produci dicendum est; hoc enim accidit, quoniam ferè contingit, cum sanguine illic pituitam permisceri: in vesica verò albi potius nascuntur calculi, quum pituita sæpè in eius cauitatem pura prolabatur, in renibus verò transcolata prius, & subinde à sanguine profus secreta.

Nullus est morbus adeò carnifex quàm lithiasis, quare in eius curatione & præseruatione Medicorū peritissimi indefessè insudarunt; & præter alios, qui de huius affectus curatione scripserunt, legendi Gerardus Bergensis *l. de articular. & renum morbis.* Kentmannus *libel. de calculis.* Fonseca *lib. de calculosis.* Eustachius *lib. de renibus.* celeberrimus Ioannes Beuerouicius *proprio tract. de calculo renum,* qui ex sua & magnorum virorum doctrina, de eodè argumento disceptat politè, eleganter, & doctè. Num verò lithotomia renum & vesicæ à veteribus celebrata, sit aliquando exercenda, reperies apud Schenckium historias miras, ex probatissimis auctoribus decerptas, quibus hoc auxilium non esse impossibile comprobatur. De hoc instituto lege Septalium *lib. 7. caution. medicin. num. 126.*

Inter plurima, variæque præsidia, quæ pro lapidis curatione à Medicis proponi solent, Balsamum est celebratissimum, securissimumque auxilium. Hoc ab arbore quadam pretiosissima per incisionem extrahitur, de cuius ortu, ac magnitudine, tanta est inter auctores sententiarum varietas, vt si illos numerare intendas, prius in ipso limine obrutis, quàm operatam metam attingere possis. Iustinus Historicus *lib. 36. & Hegesippus lib. 4. de excidio urbis Hierosolymitanæ. cap. 17.* Augustani Medici in pharmacopœa, in prolegomenis, tit. de balsamo, balsamum verum in Iudæa nasci affirmant. Theophrastus *l. 9. de plantar. histor. cap. 6. & Plin. lib. 12. cap. 25.* in Syria oriri arbitrantur. De quo argumento Sebastianus Munsterus in descriptione Iericho, & *lib. 6. cap. prop. & lib. 1. cap. 31.* Strabo *lib. 16. Geograph. Ruellius lib. 1. de natur. stirp. cap. 35.* & alij diligentissimi Aromatum scriptores, plura literis consignant. Dioscorides *lib. 1. cap. 18.* inter arborecentes plantas locum obtinere affirmat, & perpetuis caudicibus, ramis foliisque constare tradit.

Quidquid ergo sit de eius ortu, magnitudine, descriptione, verum balsamū probauimus, si lanæ vesti instillatum, maculam nullam relinquat, si lacti, aut aquæ infusum coagulet. Sed non miror hoc modo hodierno tempore non posse probari, quum pretiosissimum hic liquor ad nos adulterinus afferatur; qua ratione Galenus, vt verum à falso dignosceret, in Iudæam nauigauit, vt constet ex ipso, *lib. 1. de antidot. cap. 1. & 13.*

Generosum hoc medicamentum, calidum cum sit & siccum excessu secundo, ex Galen. *lib. 6. simpl. tit. de balsamo,* est tenuium partium, menstrua prouocat, sudorem prolicit, secundinas extrahit, tenebras oculorum abstergit, horrores discutit, vlc. rum sorditibus expurgat, cruda concoquit, vrinam mouet, agrè spirantibus prodest, serpentum, & bestiarum ictibus virulentis medetur, pulmonum vitiis, tussique antiquæ auxiliatur, comitialibus, & vertiginosis remedio est, squammas ossium extrahit, obstructions aperit, neruorum affectionibus succurrit, cerebrum roborat, emplastri modo applicitum easdem sortitur vires, arenolam substantiam epotum extergit, renum & vesicæ vias mundificat, harum partium lapidem comminuit, quum crassos & concretos humores per vrinæ vias expurget, & tenuitate sua, densas compactas lapidis partes penetrans, ipsum in minutissimas portiones diuidat. De huius præsidij viribus eximiis fusè egere, Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 84.* Serapio *tract. de plant. c. 140.* Dioscoridis interpretes *loc. cit.* Hermolaus *lib. 1. corol. 18.* Monardus, Fragosus, Prosper Alpinus in suis dialog. de Balsamo, Castor Durantes in suo Herbario, *lib. 6. cap. de Balsam. Saladinus cap. penult. in Nicol.*

DV BIVM LXX.

Num solus homo inter cetera animalia calculo laboret.

Multa siquidem supra in com. histor. 37. non citra dilectum congeessimus, cum de efficiente causa generationis lapidis fumus loquuti: nunc de materiali causa agendum est. Nam cum renes sero expurgent sanguinem, & quidquid tenue ac serosum, cum sanguine ipso permixtum existit in iecoris vasis, ad seipsos attrahant per vasa emulgentia, his latius patefactis non nihil etiam ex crassioribus succis simul illabatur: si ergo id per vretes facile non descendat cum lotio, sed detineatur; vel propter expultricis imbecillitatem, renum densitatem, vel meatuum angustiam, diuque impactum hæreat cauitati, ab immodico visceris calore ita exurit & arefcit, vt partim humiditate serosa consumpta, partim ad vesicam descendente, residuum, densum, terreum & crassum euadat, ac lapidis instar durum ac concretum, quod pro ratione materiæ, & agentis intemperantiæ, aliquando in insignem magnitudinem, & duritiem accrescit. Atque is est calculi in renibus generandi modus, quem aptè assimilauit Trallianus *cap. de lapide renum.* Halyab. *9. theoric. 34.* & alij, fictiliū vasorum efformationi ex terræ luto, & solari vel igneo æstu. Quemadmodum enim figulina, vel vitrea vasa, ex idonea materia confecta, ad solem, aut ignem idè exsiccantur, vt tanquam in lapidem indurata, nec ab aqua emolliiri vngam, aut dilui possint: ita ab igneo renum calore, durum possunt concipere, ex vilcidis, crassisque humoribus, lapilli. Quare causa lapidis, est crassus lentusque humor.

Hoc modo lac, præsertim vaccinum, calculis gignendis est aptissimum, ex Gal. *5. de sanit. tuend. cap. 7. & lib. 3. de aliment. facult. cap. de lacte.* neque enim quia biliosum est, & ob hoc febricitantibus interdicitur, *5. aph. 64.* sed quia plurimum caseum habet, & sic secundum partes caseosas, in stomacho vel iecore æstuante, in crassum abiit succum, à quibus intra calentes renes adultis lapis generatur. Neque ex hoc inferas, fœminas, quia redundant crassis succis, frequentius calculo tentari, cum contrarium asserant Auic. *18. 3. tract. 2. cap. 17.* Serapio *tract. 4. cap. 19.* Halyab. *9. theoric. vlt.* nam licet fœminæ sint pituitosæ, & multas acernent cruditates coagulationi aptas, quia tamen non retinentur, immò facile excernuntur cum vrina, propter amplum breuèque vesicæ collum quod habent, non ita frequenter calculis, præsertim vesicæ sunt obnoxii.

Sed pro maiori explicatione, expediendum est dubium quoddam, quod superiorem doctrinam vehementer impugnat. Nam si crassitudo materiæ calculis occasionem præstaret,

præstaret, cetera animalia, excepto homine, calculis essent obnoxia: nam hæc crassis succis redundant, ex crudis cibariis, quæ citra delectum ingerunt, & turbidas quas potant aquis. At contrarium asseuerat Arist. *10. probl. 42.* solum hominem calculo laborare asseuerans.

Vidit inter omnes dubium hoc Mercurialis *lib. 2. de morb. pueror. c. 21.* dicitque cum Conciliatore in com. probl. Arist. qui eum vidit extractum è vesica suis, aliquando cetera animalia, licet raro, calculo laborare. Nec mirum, nam Garzias ab horto, in *l. de hist. aromat. simpl. apud Indos nascentium, cap. 5.* asserit, lapidem Belzaar generari in ventriculo cuiusdam animalis, quod Persica lingua vocatur Pazam. Et Nicolaus Monardus *tract. de lapide Belzaar,* (quem clarissimus Carolus Clusius ex Hispanica lingua in Latiam trãstulit) non solum in ventriculo, sed in variis corporis illius partibus internis, & renibus nasci. Immo Plin. *l. 11. c. 9.* in iuencarum ventre lapidē scribit inuentū: & Scaliger *exercit. 125.* reperiri in vesica fellis tauri affirmat: & in cæcris, & testudinibus, & eiusmodi aliis generatur, sed potissimū in homine, atque in renibus, & vesica.

Cur vero solus homo inter alia calculosus sit, Aristoteles refert ad canalis vesicæ angustiam, ratione cuius non ita facile prodire queūt terræ & crassæ humoris portiones, quæ simul cum tenui, & serosa humiditate labuntur; retentæ enim à calore loci amplius crassescunt, & in se reuerfæ cohærent, concrefcuntque in lapidem. In alijs verò, quæ mingunt animalibus, ob patientiores vesicæ meatus protinus excernuntur, non retinentur, quod ad calculi generationem summè est necessarium.

Licet autem de solo vesicæ lapide loquatur Aristoteles, ad renalem etiam potest extendi ratio. Latiores enim habent iumenta, & pecora vias omnes vrinarias, quàm homo, quod eorū crassæ, perturbatæque vrinæ *4. aph. 70.* manifestè demonstrant: sic fortè prouidente natura (quæ cunctorum saluti, & incolumitati prospicit) imminetibus morbis, ex crudis & crassis cibariis, quæ bruta ipsa ingerere solent. Alij frequentem calculi occasionem in homine putant, detentionem materiæ, sed non tam ob natuam meatuum angustiam, quàm propter obstructionem ex lento, & crasso humore in renibus, quæ non solum calculi, sed & plurium morborum origo est: quoniã enim homo ex alimentis copias, exercitij inopia, obstructionibus frequenter corripitur, & ex naturalium facultatum debilitate, propter distractum calorem, quo poliet ad diuiores alias functiones obeundas: idèdè quamquam proportionem sui corporis, in isto calore superet aliqua animalia, & temperamenti perfectione vltimum mixtorum sit, & finis miscibilium, crebertimè ægrotat, & calculo frequentius affligitur.

DV BIVM LXXI.

Num pueri, vesica calculis; senes, renum lapillis magis sint obnoxii.

Calculos in puerorum vesica frequentius, in adultis verò, ac senibus in renibus generari, omniū Medicorum consensu pro confesso habetur. Nam pueri lapides æceruant, quoniam edaces sunt, intempestiue mouentur post cibum, vnde crudus succus gignitur, & incoctus in venas distribuitur. Lactentibus verò, & materia ipsa occasionem præbet; lac enim natura erassum est, & ad calculos creandos aptissimum, ex Gal. *6. epid. sect. 3. com. 15.* Accedit alia causa, ex Gal. *lib. 1. cris. 12.* nam cum vna ventriculi operatio non possit duobus similiter sufficere; augendo scilicet, & alendo, propterea antequam alimentum in ipso sit coctum, ipsum ad se corpus attrahit, atque hinc fit, vt plurimum coaceruet.

Sed cur in pueris in vesica calculi magis generentur, quàm in senibus, quod *cit. epid.* docuit Hipp. explicat Gal. in com. Ex hoc ergo deducere poteris non inualidum argumentum contra Fernelium *lib. 6. path. 13.* qui noua, falsa tamen, & fabulosa opinione, aliam occepit causam calculi vesicæ inuestigare, ac comperiisse monet, omnem calculum in vesica conclusum, rudimentum quoddam è

Lib. II.

renibus traxisse è quibus per nephriticum dolorem exiēs, si granditulus est, in vesica aliquandiu hæret, ac plerumque persistit, illicque allatarum sordium adhæsu coagmentatur, quousque verus, ac confirmatus lapis fiat. Nam præter multa, quæ contra eum obiicit acutissimus Duretus in com. *sent. 6. cap. 22. Coacar. Hipp. & alij* qui eius argumenta dissoluūt, obliuiscit fortè fuit vir iste, pueros ferè omnes, calculo vesicæ laborare, quorum tamen vix vltus tanquã renum calculo antè est oppressus, vt probant Cardanus *lib. 3. aph. com. 26.* Brasauolus *lib. 4. aph. 79.*

Si ergo *loc. epid.* causam huius euentus sic inquirat. Cum enim renes, calore amplius quàm vesica abundant, crassique succi & pituitosi in pueris, ob caloris innati inopiam fusi sint, & veluti liquati, in eorum renibus transcolantur, neque inibi immorantur, quia non crassescunt; in vesicam autem decumbentes, ita ob loci innati calidi languorem ipsos crassescere contingit, vt diutissime parietibus vesicæ adhærentes, possint illic remorari, caloremque loci sensum lapidescere. Contrà in senibus accidit potius, lentos crassosque succos in renibus hædere per moram, ita vt ad vesicam vix pertransire queant: quoniam ob innati caloris remissionem, tenaces succi fusi, vt in pueris, esse non possunt.

Sed cur non frequenter in pueris non generatur in renibus calculi, quum calor renum in omni ætate, & sexu, validior & intèrior sit, quàm vesicæ; maiorque in illis, quàm in senibus, qui crassum, glutinosumque humorem congestum, diu retentū exallare, & lapidis instar congelare potest; D'c, quia senibus maior copia crudorū succorum ad renes colligitur, qui præ sui crassitie, meatuum angustia, & debilitate expultricis colari nequeunt, aut deorsum ferri cum vrina; vnde renibus ipsis infixi remanent, & tandem vel ab exiguo senum calore torrentur, & lapidescunt.

Sed cur stricturæ viarum, durities partium, & debilitas expultricis non reddunt etiam senes vesicæ calculis obnoxios? Dic, quia renes non expurgantur, fæx crassa lapidis materia in ipsis relinquitur, non descendit ad vesicam, sed tantum pars serosa tenuis, quæ percolari potuit. At verò in pueris, cum validæ sint actiones naturales non ita acruantur, detinenturque in renibus viscosa & crassa; tum quia humorū crassitudo ex velocitate in pueris genita, à multitudine humoris funditur ac dissoluitur, & liquida, iam resoluta, & attenuata fertur in renes, atque idèdè facile per eos meat in vesicam (promptè enim etiam per angusta transfunduntur crassa, si prius à calore liquet;) tum licet crassa materia, & ad lapidis generationem accommodata ad renes perueniat, in illis non permanet, sed à forti calore fusa, liquatæque velociter deorsum pellitur ab expultrice robusta, iuuante simul descensum mollietis, & viarum laxitate. Postquam autem ventum est ad vesicam, quia frigida est, neruosa, & exanguis, amplæque cauitatis, in ea rursus crassities illa gelatur, & in lapidem concrefcit, si diu immoretur, nec simul cum sero egrediatur; per moram enim fæx crassa descendit, & subsidet in cauitate. At verò puerorum vesica habet sufficientem capacitatem ad crassum terreum subsidendū, non renes, propter eorum prauitatem in exiguo corpore; nec grossum illud ita facile cum vrina excernitur, quin ad interualla mingendi necessariò moratur & subsidet, tandem lapidescit pueris in vesica, senibus autem in renibus quoniam sua amplitudine locum præbet subsidentis, & concretionis. Ita Gal. *cit. epid.* & inter alios Aphrodis. *probl. 107.*

Cur verò expultrix robusta à vesicæ calculis, perinde ac renum pueros non liberat, vtrobique pariter effundens cū vrina fæcè, nō permittens in vesica congeri, ac morari ad concretionem lapidis; causa non est viarum angustia, (cum secundum Gal. *loc. cit.* multò angustiores in renibus puerorum transitus, vesicæ autem ceruix vsque adeò lata, vt cuiusque materiæ crassitudo per eam facile transmitti possit,) sed vel maior tenacitas materiæ ex lentore per maiorem coctionem acquisito, ratione cuius magis in vnum coit, consistit, atque adhæret, propter quam causam crassæ redduntur puerorū vrinæ *2. prog. 33.* vel lægna expulso vesicæ puerorū: quamuis enim illa merè naturalis dicatur, & omnium naturalium robur pueris inesse; quia

M m 3 tamen

tamen ad omnimodam urinae excretionem non parum etiam inuuant abdominis musculi, qui internuentu facultatis animalis motuæ operantur, cuius est omnium musculorum operatio, & hæc ipsa facultas pueris debilissima fit, quin & sensitua ad expulsionem vesicæ omnino requisita: fit ut nunquam vesica mingendo pueris satis expurgetur, sed remanent fordes lentæ & crassæ in vesica ipsa, quæ deinde concrefcunt à calore loci: non aliter atque concrefcere solent arena in matulis, ac multò magis in vasis angustis oris, quum non effanditur liquor magno impetu, sed paulatim, aut languidè.

Notabis ex Auic. 18. 3. tract. 3. cap. 16. pueros obesos vesicæ calculis esse cæteris magis obnoxios, graciles verò & extenuatos, è contra: nam obesi, ex Hipp. 2. aph. 44. & lib. de sang. mis. c. 11. angustas habent venas, & hoc modo viscidæ, tenaces, lentæque materiæ, nisi admodum attenuatæ, percolari non possunt, sed ibidem concrefcunt in calculum, retentæ, & tostæ.

Aduertes deinde calculosos excarnes & graciles, maiori periculo esse expositos; nam ob vigilias, dolores, febrim, frequentem attenuantium medicamentorum vsum facillimo negotio tabescunt, & maximè si diu hac premantur affectione: nam intemperies illa fit habitualis, à qua de nouo, indies magis ac magis regenerata lenta materia fouetur morbus. Et dispositio ista non solum fit habitualis, verum aliquando est contracta à primordiis generationis, ex feminis que vitio acquisita, quare tunc reparari non potest. Calculosam enim affectionem esse hæreditariam, primus omnium prædixit Hipp. lib. de nat. puer. & lib. de loc. Explicuit deinde Fernel. lib. 6. pathol. cap. 12. firmavit Marcellus Donatus lib. 4. de hist. mirabil. cap. 30. Quo pacto autem sit curanda, proposuit Mercat. lib. de morb. hæreditar. in princip. diligenter, & sub exemplo Phthisis, confirmat grauiissimus auctor, Valleriola, lib. 3. obseru. 6.

HISTOR. CXXIX. AETII, De calculo renum.

Ad lapidem renum, passerculus troglodytes, remedium laudatissimum.

Naturalè autem vim omnino admiratione dignam habet passerculus troglodytes aduersus calculosos. Itaque sale conditus, & crudus in cibo acceptus morbum perfectè sanat. Et noui quosdam, ob eius vsum, nunquam amplius ab affectione vexatos, &c. Aëtius tetrab. 3. ferm. 3. cap. 11. Et Trallianus lib. 9. cap. 3.

PARAPHRASIS.

Plurimum laborare Medicos in nephritico dolore cognoscendo, quando videlicet colicum dolorem mentitur, supra in com. hist. 94. ex Galeni mente ostendimus: maximè cum nullum sit certum lapidis renum indicium, ut Syluaticus contron. 3. 2. & Carreus disp. 53. ad libros de locis affectis Galeni, comprobant eleganter. Cum verò cognoscitur affectus, vix auxiliis succumbit; nam renes calculosos arduum est præseruare à gignendis calculis, cum hæc affectio homines comiteretur vsque ad mortem, ex Gal. lib. 2. aph. com. 40.

Veterum doctissimi, calculis renum, & vesicæ, inter præsidia omnium longè præstantissima, & efficacissima, hoc ex aue troglodytica paratum, miris laudum præconiis, tam ad præseruationem, quam curationem celebrant, quod à proprietate, seu tota substantia prodesse testantur Galenus lib. de ren. dignor. atque curat. cap. 7. Marcellus Empiricus lib. de medicament. cap. 26. quicquid nullum dari medicamentum à tota substantia lapidem frangens, somniet Pereda in com. cap. 47. 1. de curand. morb. Paschali, quem Aëtius coarguit hoc in loco, & post eum comprobauit Emmanuel Stupanus Basileensis in theoricis, cap. de lap. ren.

A Anis troglodytes nomen habet à subeundis troglis id est, cauernis, vt & Troglodytae populi. Pyrgites verò vulgò apud recentiores Græcos passer communis domesticus est. Recentiores quidam Medici, & Arabes, pro troglodyte passere, caudam tremulam interpretantur, & ab aliquibus dicitur motacilla, & nomine corrupto, tanquam Arabico Auic. 18. 3. tract. 1. cap. 19. stragularidico vocatur. Hæc anis iuxta sepes & muros victum quæritat, omnium auicularum minima, ea excepta, quæ Regulus appellatur: similis est autem regulo in multis, præterquam quòd in fronte auricolores pennas non habet. Est etiam troglodytes passer paulò maior regulo, & nigrior, caudaque semper subrecta, & albo colore, magisque garrulus quam regulus est, & sanè iuxta summum alæ, lineamentum cinerei amplius coloris: breues item volatus facit. Huius descriptionem, & effigiem pete à Gesnero lib. 3. de anibus, proprio capite de passerculo troglodytico.

Hic itaque & sale conditus, & crudo in cibo acceptus morbum perfectè sanat: nam calculos iam concretos per urinam expellit, in posterumque generari prohibet; cuius combusti cinerem, adiecto pipetis momento, cum mero epotum, celeberrimum esse auxiliũ pro curandis, & præseruandis calculosis, memoriæ commendari plures, de quorum numero sunt præcipuè Auic. loc. cit. Serap. tract. 4. de gritudinibus renum, cap. 21. Paul. lib. 3. c. 45. Matthæus Grauius in com. cap. 14. lib. 9. ad Almanf. Nicolis ferm. 5. tract. 9. cap. 19. Baptista Theodosius epist. 19. Nicolaus Myreplus antidoto 60. Horat. Augenius tom. 3. epist. 4. Christoph. à Vega, Altimarus, & cæteri, qui de calculi renum curatione doctè conscripserunt.

C Conditur optimè pennis enulsis, atque inde largo sale obrutus, & postea arefactus, editur. Melius autè est, si plures inueniantur, coctos eos edere. Exhibentur etiam alio modo. Passerculus non deplumis in ollulam conuicitur, ac deinde operculo addito vratur, animaduersione assidua habitæ, ne fallaris, cum in cinerem sit redactus, & in aerè exhalans, vstione absumatur totus: consuevit enim hoc contingere, tum ipsi tum aliis que vruntur: quapropter præstat olle operculũ nõ oblinire, vt per intervalla, operculo dempto, vstionis modum intueamur. Exhibendus est autè semel omnis vnus passerculi vsti cinis per se, aut modico pipere admixto, vt saporis incunditate ori commendetur. Vstus itaque passerculus peregrè proficiscensibus commodus est, licèt que melle cocto exceptũ in promptu habere. Melior autè mihi videtur cõdiendi modus, atque adhuc dictis præstantior, si quis enulsis pennis vinũ sale obruat, quod & ego facio, inquit Philagrius. Arbitror enim & sanguinis naturam quiddam in se completi, quod minimè vulgariter proficit: cui amplius stercoris efficacia accedit, quæ ex vstione debiliorem reddit planè credo. Proderit etiam eis qui abundant, assatos edere integros, ita vt nihil ex iis præter pennas abiciant. Atque hæc quidè sunt que secundum proprietatè totius substantiæ efficacia existunt. Hæc Aëtius tetrab. 3. ferm. 3. cap. 11. I lege Rodericum à Fonseca lib. de calculorum remediis, & Petrum Vaëzium in compendio medicament. cap. 15, qui inter selecta huic vsui medicamenta, hunc passerem reponunt.

HIST. CXXX. RHASII, De ulcere vesicæ.

Ulcere vesicæ dolor, opiatu lenitus.

E Terat in filio David, vlcus in meatibus urinae, ex quo patiebatur dolorem vehementem, similem dolori parturientis, cui dedi in potu de semine hyosciami, quar. 1. opij cerat. 1. sem. citrullor. 3. y. sem. lactuca 3. j. sem. portulac. 3. B. & mitigatus fuit dolor illius: & hoc factum est, dum frequens fuit ipsorum bibitio per dies, & ipsa bibitione dimissa excitatus est dolor ipsius, & reuersa ipsa cura exinde mitigatus est dolor ipse, &c. Rhasius lib. 23. continent. tract. 3. cap. 1.

PARAPHRASIS.

M Vltis de causis contingit exulcerari vesicam, aut ob præcedentem abscessum, aut tuberculum quod præcessit, aut rupturam, seu ob fluxionis rorsionem, ex materia acris, mordaci & abradente, à capite, aut à toto in vesicam confluentem: quod vno è duobus modis fieri dicendum est, vno per venam cauam, trahentibus emulgentibus humorem prauum & vitiosum, alio fluentibus humoribus per venas, quibus vesica alimentum susceperat. Plerumque etiam vlcus in vesica concitari solet, ex albero, duro, & magno vesicæ calculo.

Huius affectus signa latè proponuntur ab Auic. 19. 3. tract. 1. cap. 16. Aëtio, & Paul. lib. 3. cap. 45. tit. de abscessu, & exulceratione partium per quas urina descendit. Has autem partes præcipuè vocamus vteretas, seu urinaria vasa, aut vrinarios meatus: hi enim à sima renum parte oriuntur duo, concavi, albi, crassique, arteriarum instar neruei, ad vesicam progredientes. Hi simpli constant tunica, sed densa, villis tantum obliquè texta: ita namque meatus illi distendi, ac contrahi facillè possunt, & in urinis facilius obstitunt. Adherent valè hæc peritonæo, ab eoque communem accipiunt tunicam: hinc super lumborũ musculos supertensa, deorsum ad vesicam prorepunt, eiusque lateribus reflexu sinuoso, & in anfractibus conuoluto mirificè implantantur, ne in vesicam illapsa urina remigret. Sed distinguenda est, vt Paulus inquit, renum exulceratio, ab ea quæ vesicam, vel meatus vrinarios exercet: nam renibus exulceratis, dolor in lumbis cum grauitate excitatur, & sine impedimento urina redditur, cui pus mixtum reperitur, carnosus particulis innatantibus. Vesicæ exulceratio expectat, tormentum vehemens in pectine, imò que ventre mouet, vrinæ difficultas vrget, pus, vbi reddita est urina, subidit, & quammulæ adsunt cum odore fædo, ex Hipp. lib. 4. aph. 81. Si verò meatus vrinarii sint exulcerati, etiam puris mixtura medio quodam modo habet, & pilis similia potius in loco feruntur, dolorque mediam, inter renem & vesicam, regionem occupat. Si autem pus, aut sanguis excernatur, & que citra vrinam, nullius particulæ ex prædictis, sed pudendorum exulceratio significatur.

Ex fæto autem, seu graui odore puris vesicæ vlcera cognosces, nam cum pars que putrescit in vesicæ, sit interna tunica, hæcque sit carnea; tardiùs putrescit: si autem hoc contingat, vel violentiorem & grauiorem causam significat, & sic vehementior concitatur fætor. Secundò hoc euenit ob mixtionem partium aquearum vrinæ, quæ retentæ vehementiùs putrescunt, & vesicam corumpunt & inquinant. Si autem vlcus serpat, & altius erodat, excernuntur mucosa, saniosa, cruenta, & graueolentia, nam, vt in com. cit. aphor. rectè notat Heurnius, ex vesicæ vlcera excretum pus graueolet; quoniam excrementa retenta cum vrina, à calore ipsius debili non gubernatur, sed facillè per putredinem, tetrum odorem concipiunt: quæ ramentis intestinorum in dynteriis simillima, cum dolore, & ardore expelluntur: & si ex collo, seu ceruicæ excrementa prorumpant, ea sunt crassiora, quoniam huius particulæ substantia carnosior est, vt Galenus lib. 6. aph. com. 18. & Realdus Columbus lib. 11. anat. cap. 10. cæteri que docti Anatomici prædixerunt.

Vesicæ vlcus à quauis causa lubortum, vel nunquam, vel rarò, & maxima cum difficultate sanescit, sed illo preheni, indefinente dolore, febribus, vigiliis, colliquatione, alij citius, alij tardiùs occumbunt: multis enim de causis huius partis vlcera fiunt insanabilia, est necesse. Prima. Ob assiduam susceptionem excrementi, & eiusdem excretionem: quæ autem sanari debent, quiescant oportet, vt Galenus lib. 5. meth. cap. 8. proposuit. Secunda. Excrementi natura acris est & mordax, & ob eius retentionem naturalem, acrius, & mordacius efficitur. Tertia. Quoniam medicamenta ob angustas vias vim auxiliorum non susceperant. Quare vesicæ morbi difficilis sunt curationis, quoniam ob longinquas vias medicamenta vires suas amittunt, & si per pudendum hæc iniicias, hoc ob debilem calorem illa ad actum deducere nequit: quare certum erit periculum in eius vlcerebus; nam Hippocra-

tes vesicam discissam non coalescere affirmat, quod non solum de vlcerebus, sed vlcerebus intelligendum esse, tenet Cardanus in com. cit. aphorismi. Licèt enim vulnera sint lethaliora, sic tamen maiorem sanitatis spem habent, quoniam violentè incidunt: vlcera autem vt sunt curatu difficiliora, ita lentius mori eum inducunt.

Sed si omnia sanationis spe carent, vt auctores testantur, & Cardanus ibi affirmat, cur opiatu, & stupefacientibus gloriatur hic Rhasius hunc vesicæ vlcere detentum per sanasse. Dic. Medicamentis citatis non fuisse curatum vlcus, sed dolorem mitigatum. In hac enim historia, immani dolori opitulari intendit, neglecta ipsius causa: sic cogit sæpè necessitas; nam vrgens dolor cum virtutem valde præternat, gerit vicem morbi, totamque curationem ad se vocat, ex Galen. lib. 4. de compos. medicam. sec. loc. cap. 14. & lib. 12. meth. cap. 1. 7. & 8. Quare mitigandus est, quum calorem naturalem maximè deiciat, ex Galen. 4. aphor. 6. & lib. 4. de loc. cap. 7. & 2. acut. com. 48. Insuper fluxiones exacerbando, & proriando, reddit partem debiliorem, & ad succipiendâ excrementa aptissimam, & sic sordescit amplius vlcus.

At cum plura sint huic operi vtilia auxilia, narcotica, opiata, seu stupefacientia sunt reliquis præstantiora, quæ indolentia à Galeno nuncupantur, quæ præterquam quòd auferendo sensum, partem expertem doloris reddunt, acres etiam & biliosos humores, vlcus fouentes attemperant & incassant. Inter hæc primum locum tenet opium, ex Galen. lib. 7. secund. loc. cap. 1. & lib. 9. eiusd. cap. 4. quod cæteris stupefacientibus permixtum promptius operabitur. Quomodo autem hæc medicamenta sint permiscenda, ostendit inter omnes doctissimè Trincauellius lib. de compos. medicamentor. cap. 9. de narcoticis medicament. & lib. 1. consil. 32. de vlcere in collo vesicæ, ac meatu vrinario.

Miraberis, cur Rhasius opium, cæteraque, vt hyosciamum, semen lactucæ, per se sola incorrecta propinet, contra Galeni edictum lib. 8. secund. loc. cap. 3. & lib. 3. eiusd. cap. 1. dicentis, opij, narcoticorumque vehementem frigiditatem esse castorio, pipere, & aliis calidissimis medicamentis, facultate contrariis corrigendam. Dic. Quod licèt ex Galeni mente aliquando opium incorrectum possit propinari, vt latè lib. 1. in com. histor. 61. disceptauimus; tamen cum partes longinquas hæc medicamenta debeant penetrare, calida permiscenda sunt, ne in itinere exsoluantur, & viribus deficiant, imò si sint diuretica, tenuium partium, promptius illa deferunt ad partem affectam, vt notauit Auic. 18. 3. tract. 2. cap. 12. Hoc modo, si calida simul cum narcoticis miscetas, vel post hæc exhibita, deinceps correctorium propines, ex arte facies, sequutus Aëtium tetrab. 4. ferm. 4. cap. 31. qui post opiata, castorium exhibet, vt fecisse Rhasium, ambigit nemo; nam nec oportet hoc, vt potè clarum, literis exarare; quæ enim patent sunt prætermittenda, apud Galenum lib. 2. de difficult. respirat. cap. 7. nam & Hippocrates reliquit dicere nota, pronuncians solum obscuriora, vt Galenus in eius laudem adstruxit lib. 4. acut. com. 72. & lib. 6. epid. sect. 2. com. 30. quæ repetere non grauat ipse lib. 10. meth. cap. 5. in medi. Adde non fuisse magnam opij exhibitu quantitatem, & maximè per plures dies, & non semel assumptam; nam cerat est semibulus, obulus autem est pondus medij scrupuli, ex Saladino in lib. de ponderib. & mensuris: ita vt tota quantitas opij sex constaret granis, si verum est, scrupulum ex 24. granis constare. Cætera verò non ita intensa pollent, ac opium, frigiditate. Quæ autem pro vlcere vesicæ proponuntur auxilia, inter omnes citant Vidus Vidius lib. 10. de curat. membrat. cap. 16. 17. 18. 19. Nicolaus Pison lib. 2. de cognoscendis, & curandis human. corpor. morb. cap. 44. & cæteri confirmarunt, qui de vlcere vesicæ curatione peculiare caput conscribere.

HIST. CXXXI. TRALLIANI, De ulcere vesicæ.

Dolor ex ulcere vesicæ exortus, ovis crudis recentibus mitigatus.

Ego sanè noui quendam, qui oua quamprimum essent posita, sorbebat citra coctionem: dicebatque se plurimum adiuuari, & rosiones, ac dolores qui circa vesicam oriebantur, mitiores fieri affirmabat, &c. Trallianus lib. 9. cap. 5.

PARAPHRASIS.

Pars ulcerata, quia debilis, & ex confluxu humorum imtemperata, ob calorem, & debilitatem, ingentem humorum acrimiam copiam recipit, quorum plures in ulcerata parte retenti, acriores redduntur, & amplius ulcerant, sordidiusque vlcus efficiunt. Deinde, patientes hunc morbum, febribus, vigiliis, doloreque summo premuntur, in dies magis ac magis fiunt imbecilles, & contabescunt. His omnibus totum ouum mirè succurrit. Nam si dolorem spectes, ratione albuminis, & vitelli, illud medicamentum anodynum est: si maciem, reficit exhaustas vires mirificè, viscositate sua diuisas partes incarnat, fluxionem cohibet, lenit, & sorditium vlceris abstergit. Hæc probè respiciens Manardus lib. 10. epist. 5. in tumore veteri, cum assidua mingendi difficultate, ingenti doloris molestia, renum dolore, stranguria, & dysuria, dolore peccinis; oua nuperrimè nata adhuc calida si sorbeantur, mirè conferre assenerat; nec despiciendum remedium, quia vulgatum, cuius utilitatem refert Ioannes Agricola Ammonius in com. cap. 4. lib. 6. Gal. de loc. affect.

Sed de medicamentariis ouorum crudorum viribus agendum, cum videlicet integra (id est, cum albumine, & vitello,) citra coctionem sorbentur. Hoc enim modo si sumatur ouum, vlceri renum, & vesicæ, ac sanguinis mictui prodesse, testis est locupletissimus Dioscorides lib. 2. cap. 44. & non sinit Galenus 1. 1. simpl. tit. de ovis firmat Auicenna lib. 2. tract. 2. cap. 527. Deinde totum ouum crudum recentem assumptum, fluxum muliebrem sistit, hæmorrhagiam cohibet, ex superiori præsertim parte manantem, lenit arteriam, prodest ad inflammationem ani; rupturas, & omnem dolorem perfectè sanat, sicut prohibet, raucedinem emendat, ita vt si raucus oua incocta recentia per triduum ieiunus hauserit, statim sanetur, auctore Marcello lib. de medicament. cap. 16. auxiliatur purulentis, humores in thorace contentos fecat, pectus mundificat, & illis, quorum guttur clamore exasperatum est, vel acrimonia humoris concussum, summo opere opitulatur; tenacitate enim sua partibus affectis inherens, cataplastatis instar, & substantiæ suæ pariter lenitate morsus mitigat, atque curat: quæ ratione biliosos humores, vlcus fouentes, & dilaniantes infrænat, ac contemperat; excoriationibus internis remedio est, asperitates viscerum ab acri humore pronatas mitigat. Denique tussientibus, pleuritidi, phthisi, vocis raucedini, stricture anhelitus, vigiliis, dysenteria, & diarrhææ biliosæ mirabiliter confert. Demum, nullus est alius cibus; qui in ægritudine alar, neque oneret; simulque vim potus ac cibi habeat, quàm ouum; vt de eius facultatibus, & præsertim de crudis eruditissimè promulgauit Plinius lib. 29. cap. 3. Quorum vsu, licet (vt edictum est) vlcera vesicæ non curentur, leuatur tamen ex eorum vlra æger, doloribus amplius mitigatis, & resectis viribus in longum tempus vitam producit. Num verò totum ouum frigidum sit, Galenus agit loc. cit. Vitellum autem modicè calidum esse, latè contra Matthiolam, Acakiam, & Amatam probauimus lib. 1. in com. histor. 59. De ouorum verò facultatibus ad plures vsus, plura dixere Conradus Gesnerus lib. 3. de animal. tit. de gallin. Christoph. à Vega lib. 2. art. medic. sect. 3.

A cap. 10. tit. de ovis, Ioan. Curio in Arnaldum cap. 3. & 9. regiminis Salernitan. Ludouic. Nonnius lib. 2. de re cib. c. 37. qui in eorum virtutibus describendis cæteros antecellit.

HIST. CXXXII. ACTVARIJ, & Galeni, De vrina nigra.

Vrina nigra interdum mortifera, aliquando salubriter, & criticè excreta.

Verumtamen quem aliquando casum vidi in seruo meo, non pigebit ipsum enarrare: qui fortasse quoque aliquo pacto conferet dispensationi præhabita, atque res auditu non ingrata est. Accessi ad quendam agrum, sequutusque me est seruus meus, ea pharmaca deferens, quæ collatura existimaueram agrotò. Atque inibi manu capiens pharmaca (erat enim trochiscus amarus) miscui cum eo tantum oxymelitis, quantum satis esse putauit, atque infudi de feruente aqua, vt liquidius & facilius esset ad bibendum pharmacum, idque agrotò præbui. Ille verò calicem labris admonens, postquam sensit medicamenti insuauitatem, atque adeò amarus ipse factus, & cætera superbus, & morosus, quique ad medicamenta capiendâ non facile Medico obsequeretur: volui etiam ipse ludere, atque redarguere abominationem medicina, quæ ingenua ei erat ab anima mollitie. Itaque vbi dixissem, molesti nihil debere tolerare virum quenquam nisi ad utilitatem comparandam, dedi seruo pharmacum ad bibendum, dixique id non medicocriter collaturum esse corpori. Seruus acceptum calicem, manique labris appositum, euacuatum ostendit: quo factò illinc discessimus. Ipse profectus sum quò decreueram: seruum verò misi ad amicum quendam ob rem aliquam necessariam, iussique vt celeritè reuerteretur. Erat iter breue, obedientem reperi, atque celeritè reuersum. Sed vbi ad meiendum coactus esset, ei visum est nigrum mectere: mihique retulit id ipsum malum, atque causam nesciens, summo opere contristatus est. Iussi itaque vt postera die in matula ostenderet urinam: sic itaque egit, euentum discere expectans, verebaturque ne fortè ignorata causa, repente moreretur. Ego quoque vrina nigra inspecta primo miratus sum, oblitus pharmaci quod nuper dederam, neque quartanam in eo fuisse considerans, neque melancholiam: solummodo tamen videbam temperaturam eius vergentem ad quendam purum humorem nigrum. Sed hanc solam non credidi fuisse causam facti, nulla altera reddita causa. Postquam verò recordatus fui medicina quam exhibueram, intellexi rem, atque risi, iussique puerum confidere, ita vt ei nihil mali expectandum esset. Vrina autem plurimum erat tincta nigrore: quoniam (vt puto) non sapius vsus fuerat ea medicina. Postera verò die vrina apparuit veneta; & die que hanc sequuta est, mutata est ita in vrina, vt ad eam que secundum naturam est, concessisse spectaretur. Fortasse à principio non fuisse tincta vrina tam facile ab ebibito pharmaco, nisi etiam labor magnopere adiuuisset, quòd ita facile medicamentum distributum fuisset, & vigentem materiam, atque abundantem attraxisset, &c. Actuarius l. 1. de iudiciis vrinarum, cap. 20. Galenus lib. 3. epid. sect. 3. com. 73. 5. Equidem quandam noui, quæ talibus vrinis magna copia vacuatis, auxilium percepit &c.

DVBIVM LXXI.

Num vrina nigra aliquando ad bonum iudicet.

PARAPHRASIS.

Galenus lib. 1. de crisib. cap. 12. pessimam iudicat vrinam nigram, & neminem seruatum vidisse scribit, ex iis qui hanc urinam minxerunt: nam vel maximum incendium denotat, vel partium mortificationem ostendit, vt prius prædixit Hippocrates lib. 2. aph. text. 32. & 33. & post eum assenerat Paulus lib. 1. 2. cap. 14. Actius terrab. 2. ferm. 1. cap. 44. Hac ratione inter signa lethalia febris ardentis Hippocrates vrinam nigram collocauit: lib. 1. epid. sect. 2. text. 75. Cum hac vrina periiit mulier, quæ apud frigidam aquam ægrotabat

ægrotabat in Thaso, in lib. 3. epid. sect. 3. text. 73. Erasimus quoque obiit 1. epid. sect. 3. text. 25. & text. 84. lib. 3. sect. 3. alius obiit. Ob hanc causam Auicenna 1. part. cantic. tract. 2. text. 306. hanc vrinam omnium deterrimam iudicat.

Non est tamen ita temerè recipienda, Galeni de vrinæ nigro colore condemnatio, dicebat peritissimus Lusitanus lib. 1. de diff. feb. Gal. in com. c. 5. nam & ipse vidit Hippocratem contra pronunciantem in epidemias. Herophon enim lib. 1. epid. sect. 3. text. 20. igni correptus, cum vrina nigra, & tenui fuit liberatus: cum enim cursus humoris adusti, inquit doctè Vallesius in com. in liene fecisset abscissum; licet vrina nigra tandiu durauerint, seruatus fuit æger, quoniam crassus, melancholicusque humor vacuatus, sine maligna corruptione, potest tales vrinæ parere; atque idcirco cum hac vrina, facta ob mixtionem succi atrii, & melancholici, hic æger euasit, vt notat Mercurialis in suis ad hunc locum commentariis, & prius dixerat Galenus in com. Sic Epicratis vxor, in eodem libro, text. 22. cum eadem vrina superstes euasit, licet morbus (vt ait Galenus in com.) fuisset periculofus. Sic Meto caulo prehensus cum eadem vrina euasit, in text. 24. eiusd. loc.

Quamuis autem vnum ex signis lethaliibus febris ardentis indicium, sit vrina nigra, apud Hippocratem lib. 1. epid. sect. 2. text. 72. quoniam ab humore biliolo præ febris incendio toto originem ducit: tamen cum hac liberatus est Heropytus febre grauissima laborans, lib. 3. epid. sect. 3. 80. & Nicodemus text. sequenti. 81. Quapropter prudentissimè dixit Auicenna 2. 4. tract. 2. cap. 85. quòd non semper verificatur iudicium de morte, ob nigredinem coloris in vrina, in ægritudinibus acutis; licet in seipso sit signum malum, quamuis associetur et aliqua signa mala: nam multo raris natura fortis, ac potens facit euacuaciones diuersas. Hoc notauit Sennertus lib. 3. pract. sect. 2. part. 3. cap. 3. maxime si excretiones nigrae confertim excreantur, vt Hipp. lib. 4. aph. 47.

Intuper in febribus longis, in copia humoris melancholici, in scabie rebeli, in lienosis, quartana, suppressis menstruis; vrinam nigram salubrem esse, testis est Galenus lib. de atra bile, cap. 8. 9. Quòd igitur nigra, non facta purgatione menstrua, sæpe mingantur, quòdque mulieres sic ægrotantes leuari ab his magis, quam exacerbari contingat, &c. Sic mulier in Thalo apud Hippocratem lib. 3. epid. sect. 3. text. 82. cum hac vrina euasit, quoniam (vt Galenus rectè notat in commentar.) color vrina licet esset niger, nihil attulit periculi, quòd recentis mensis essent magis melancholici.

Hoc modo potest cum vtilitate, vrina hæc apparere. Vel nigro sumpto edulio, aut potione diuretica nigrum humorem per vrinam vacuante, vt contigit hoc loco Actuarius. In quartana prodest, vt Auicenna refert 2. 1. doct. 3. c. 2. quòd Valleriola lib. de constit. art. medica, fol. 355. pluries obseruauit. In vlcerosa scabie hanc vrinam ad bonum iudicasse vidit Amatus 1. centur. 54. In tumore lienis expertus est Antonius Valletius exercit. ad cap. 40. Holler. de morb. intern. In lienosis obseruauit Laurentius lib. 1. de re anatomic. quest. 38. In icteritia nigra cum salute ægri notauit Crato lib. 2. epistol. Auriginolum morbum languinis aterrimi lubitaneo mictu curatum refert Marcellus Donatus lib. 4. de histor. medica mirabili, cap. 29.

Auic. 1. part. canticor. tract. 2. text. 307. optimè pronunciant, apparentem vrinam nigram post eius fuscationem, in morbis ex melancholia, esse bonam. Hoc notarunt postea Fernel. lib. 3. pathol. 13. Mercatus tom. 1. lib. 3. part. 2. quest. 190. num. 49. Christoph. à Vega, & Ioan. Brauus in com. sentent. 29. lib. 2. prog. Hipp. Non est ergo omnis vrina denigrata, in omnibus morbis adeò pessima, vt ea exeunte de agrorum salute desperemus; cum ea micta plurimos saluari contingat: maxime cum pro varietate assumptorum multifariam tingatur, vt probat latè Adolphus Scribonius lib. de inspectione vrinarum, pag. 51. Ex quibus historiarum explicatio est facilis. Cum enim medicamentum ab Actuario oblatum, expurgandi humorem melancholicum & nigrum vim haberet, non dubito quin ex transitu humoris atrii per vrinam, hæc nigro inficeretur colore. Sed quòd esset medicamentum hoc, ipse non explicat, dicens

solùm esse trochiscum amarum, per quem si trochiscum factum è pulpa Colocynthidis correcta prius intelligas, non errabis: nam hoc medicamentum licet bilem, pituitamque expurget, ex Actuario lib. 5. de compos. med. cuius doctrinam Arabum sententia confirmat; tamen ex Actio terrab. 2. ferm. 1. cap. 84. nigros humores euacuat. Hoc autem ita est amarum, vt fel terræ ob immensam amaritudinem vocetur. Neque dicat quis; esse trochiscum ex Aloè amara factum: nam hoc medicamentum solùm bilem, & pituitam purgat, ex omnium auctorum decreto.

HIST. CXXXIII. GALENI, De vrina alba.

Vrina alba, in delirantibus lethalis.

Vrina tales extremam cruditatem significant, quare & morbos longos significant. Quædam verò ex ipsis, cum anticipauerint morbi vires dissoluere, sunt perniciosæ, veluti in delirio. Nullum enim vidi delirantem, in quo talis vrina apparuisset, saluatum, &c. Galenus lib. 4. aphorism. in com. sententiæ 72.

PARAPHRASIS.

De albo colore vrinæ hoc loco Laconicè agendum, cum enim quatuor in vrinarum inspectione sint contemplanda, color, consistencia, quantitas, & contenta, color primum occupat locum. Præcipuorum autem in vrina colorum octo iunt differentiæ: albus, pallidus, rufus, flauus, ruber, viridis, liuidus, niger. Dicitur ergo res alba propriè, quoniam est disgregatiua visus, & ipsam visum non peruadit, sed cum sit luminæ albedinis, in ipsa terminatur, veluti lac, & nix. Dicitur secundo modo, impropriè tamen, res alba, quia tenuis & translucens, & quæ non terminat visum, sic aqua dicitur alba, Crystalum, Vitrum. Sic vrina dicitur alba, quando tenuis est, pellucet, & aquæ similis existit, substantia, & candore, hoc est perspicuitate, vt notat Galenus lib. 1. prorrh. sect. 2. com. 32.

Hæc vrina cum non dimanet ex multitudine humoris ebibiti, & celeritè mingitur, vel significat maximam iccoris, & renum obstructionem, quoniam non permittit, nisi id quòd tenuissimum est transire, ac percolari, vel extremam iccoris, & ventriculi notat imbecillitatem, ex intemperie partium frigida subortam.

Quum vrina verè ac propriè est alba, crassa tamen, ac perspicua, vocatur Glauca, copiam pituitæ macilaginosæ tendentis ad vitream significans. Quando tamen crassa est, & non relucens, lactea dicitur, succorum crudorum multitudinem ostendens; quæ vrina si perseueret, frigidæ ægritudines minatur, de quorum numero sunt paralysis, conuulsio, apoplexia, epilepsia, vertigo, lethargus, carus, asthma, & colicus dolor. Si tamen in chronicis febribus vrina tenuis longo tempore perseueret, quartanam prælagit, humorum enim crassorum cruditatem prædicat.

Interdum vrina alba crassa, pinguis est, quoniam pinguedo concreta alba est, veluti antiqua pallefcere solet, quæ cum à colliuatione oriatur, facta ab immodico calore, hecticam futuram præostendit.

Sæpissimè vrina alba & crassa, purulenta est, quæ quoniam fungis similitur, fungalis dicitur. Hæc ob renum, vesicæ, & meatuum vrinariorum vlcus euenire solet, sicut multoties ob vomitam pulmonis, thoracis, aut alterius visceris disruptam, monente Galeno lib. 6. de loc. affect. cap. 4. cuius mentem supra in comb. hist. 26. explicuimus, & exposuit Laurentius lib. 9. quest. anatomic. quest. 12.

Nonnunquam vrina alba & crassa, spermatis similis est, vt 2. 1. doct. 3. cap. 2. docuit Auicenna. Hæc crisis ratione plerumque contingit, vt 4. aph. 74. docuit Hipp. & si hoc modo non eueniat, frigidæ ægritudines prænuunciat.

Est & alia vrina aquosa, quæ verè aquea est, & in tenuitate

tenuitate substantiæ, & perspicuitate, aquæ est omnino similis, hæc non solum cruda, sed incocta est ad summum, quæ coctionem, & spem coctionis omnino denegat, ob facultatis alteratricis imbecillitatem; maximam enim extinctionionem caloris præostendit, ut lib. 1. *crisf.* 12. docuit Galenus. Nam sicuti ex miscella croci tingitur & coloratur aqua, & prout maior vel minor est, magis aut minus coloratur: eodem modo ex miscella humoris bilioli cum humore seroso tingitur vrina, & secundum maiorem aut minorem miscellam, intensiorem, & remissiorem colorem acquirit: nam humor serosus cum ad aquæ naturam accedat, expers est coloris: mixtio enim illa fit à calore per coctionem, cuius munus est miscere. Quando igitur extremè languet calor, & facultas alteratrix est imbecillis valdè, nec generatur humor biliolus, nec permiscetur cū vrina, alba, & aquea apparet. Lege de albo vrinae colore, Christoph. à Vega lib. 2. *prog. in com. text.* 32. Fernel. lib. 3. *patholog.* 13. Mercat. tom. 1. lib. 3. *part. 2. clasf. 2. quæst.* 109. num. 40.

Hieronymus Cardanus in *com. huius aphorismi*, plures causas affert, ob quas aquosa vrina mingatur. Prima. Potus aquæ copiosus, quum enim non possit euinci, prodit qualis bibitur. Secunda. Obstructio in renibus & vicinis locis. Tertia. Intemperies hæctica renum, & extenuatio locorum huiusmodi, vbi solet concoqui vrina. Quarta. Caliditas renum, ac iecoris, trahentium potum, & non concoquentium, ut in hæctica. Quinta. Frigida sicca iecoris intemperies, præsertim habitualis. Sexta. Lapis in vesica, vel renibus. Septima, quæ maximè huius historici explicatio- ni conuenit, quum bilis aliò fertur, præsertim ad caput, ut in phreniticis, sicut monet Galenus in *com.* Atque eò magis deterior est, si permutetur ex mala, & ad contrarium, velut ex vrina, fusca, nigra, cærulea, viridi, crassis, tunc enim ingens periculum citrò portendit. In turbulentis febribus vrinae tenues, crudæ, aquosæ, vigilias significant, & delirium, dicat Hippocrates in *Coacis* sæpissimè; nam raptum bilioli humoris, qui solet tingere vrinam, in caput, vel aliam partem significat.

Hac de causa non incitè monuit Auicenna *loc. cit.* quòd existente dispositione calida & biliosa, vrina ob causam traditam alba apparet. Neque arguas, non posse sumi ex vrinis albis prælagium phrenitidis futuræ, quòd Galenus lib. 2. *prorrhet. com. 2.* assueveret, nullum esse in vrinis signum, quòd delirium portendat: nam per se ex vrinis albis non potest quispiam de phrenitide pronunciate: si verò sequantur ad vrinas rufas, aut rubeas, in febribus maximè ardentibus, consonum erit rationi, humorem ad caput vergere, vnde prædictio non erit incongrua.

In phreniticis hæc vrina lethalis esse solet; nam malignam cerebri, eamque vehementissimam ostendit inflammationem, quæ bilem, tingentem vrinam, ad se ritu cucurbitulæ, attrahit, ut loquitur Galenus lib. 7. *aph. 1.* ex qua affectione pauci euadunt, cum suapte vi sit mortifera, & exitialis, ex Galen. lib. 1. *epid. sect. 3. com. 1.* præsertim si debilibus accedat; ut ipse docet lib. 1. *prorrhet. comm. 8.* Si quis verò aliquando viderit ab exitiali phrenitide cum vrina alba agros superstites euasisse, perpetuaque non esse Hippocratis pronunciata assueveret, illud tamen seruabit, quòd magna ex parte solet accidere; nam commune est huic aphorismo cum aliis ad Hippocratem prolatis: quòd perpetuitatem quandam dicendi figura indicat, quoniam res ipse non semper eodem modo eueniant, sed raro aliquando aliter accidunt, ut disertè monebat Galenus lib. 2. *aph. 43. & lib. 6. com. 58.* Sic vterque gerentem corripit acuto morbo, lethale, apud Hipp. lib. 5. *aph. 30.* cum plurimas acutissimis morbis prehenfas saluari contingat. Non enim ex iis quæ semel, aut his homo vidit, debet pronunciata medica conficere, ut monebat Galenus lib. de *foet. format. cap. 2.* raro enim contingentia non tollunt veritatem problematum Medicorum.

HIST. CXXXIV. GALENI, De pilis vrinae.

Pilorum in vrina generationis descriptio,
causa, curatio.

Nuper quidem talia corpora tam longa mingeant, ut incredibilis longitudo videretur: nam quidam ex ipsis ad dimidium cubitum extendebantur. Hic autem toto ferè anno qui antecesserat, orobum, & fabam comederat, supissimèque caseum, & tenerum, & siccum: omnibusque aliis talia mingere contingit, qui cibis crassioribus utebantur. Tali igitur humore in renibus aliquo modo vsto: capillis similes substantie generantur. Sanèque modus ipse curandi, rationi, qua de causa habetur, attestatur: nam ab extenuantibus, atque incidendibus medicinis, adhibito etiam alio vultu humectante, tales agri curantur, &c. Galenus lib. 4. *aphor. comm. 76.*

PARAPHRASIS.

Excernuntur interdum cum vrina substantiæ, quæ capillos repræsentant, qui aliquando ita longi sunt, ut cubitum, aut pedem adæquent, & interdum ita breues & angusti, ut in modum pilorum expellantur, vocant capillarem morbum, aut capillitium. Hi ex humore tenaci & viscido, ab adurente igneque calore, exusto originem ducunt: nam præter Galeni auctoritatem in *com.* firmat etiam Rabbi Moyses, de capillitio in vrina, in *com. 8. sent. lib. 24. aph.* Qui enim pilos mingere solent, crassiori vti sunt victu, de cuius cœtu sunt, faba, orobos, à Latinis Eruum dictum: illud enim edulij genus ita crassum est, & ad coquendum contumax, ut si triduo id coquas, haud flatuosum minimè efficias, sic monente Galeno lib. 1. *acut. 13.* quare ad crassos, tenacè- que humores gignendos est aptissimum: de cuius cibarij noxis, lege Hugonem Frideuallem lib. 2. *de sanitat. tuend. sect. 2. cap. 4.* Orobum autem similem facultatem habere tradit Galenus lib. 6. *epid. sect. 4. 13.* dum in magna fame homines ad hoc alimentum genus necessitate coactos confugisse affueverat, ex cuius elu, genium dolores orti sunt. Et ex leguminum vsu morbolam constitutionem ortam fuisse enarrat lib. 2. *epid. sect. 4.* In horum albo reponendum cenleo caseum, tam tenerum quàm siccum, quoniam crassum facit succum, & melancholicum, ex Gal. lib. 3. *de loc. affect. cap. 7.* & maximè si sit vaccinus, nam crassissimus cum sit, ad lapidum generationem est aptissimus, ex Gal. lib. 5. *epid. sect. 3. com. 15.* & probant Durantes Scacchus lib. 2. *de affectib. vesic. cap. 12.*

De loco verò generationis pilorum, licet Galenus lib. 6. *de loc. affect. cap. 3.* in vasis eos generari assueveret, & hoc loco in renibus oriri affirmet, de vasis renum intelligendus est. Et si dicas, in vasis renum materiam pilorum præparari, & in renibus consistentiam accipere, respondebis rectè. Demùm vbi est materia, & efficiens causa, ibi ob angustiam, & longitudinem loci gigni queunt, ut doctè firmat Veiga in *com. cit. cap. Gal.* nam dum humor crassus prædicta loca pertransit, assiduè adhærens, à calorèque exustus, pilorum figuram acquirit. Sic Fuchsius, & Cardanus, in *comment. cit. sent.* multoties se vidisse affirmant capillos, per vrinam ad palmi maioris longitudinem excretos, variis coloribus, pro humoris à quo generantur varietate, infectos: nam ex pituitosa materia albi; ex sanguinis miscella, rubri; ex bilis copia flauis, ex succi melancholici affluentia, fusci oriuntur. Hæc etiam varietas ex caloris assantis intensione dimanat; nam si est multum exurens, pili nigri apparent; si parum, ad albedinem tendunt, ut notauit Ioan. Zacchius *tract. de vrinis cit. de vrina contentis.*

Hoc affectu vexantur, qui fœda gonorrhœa sunt correpti, ut aduertit Fernelius lib. 3. *de vrinis, cap. 16.* & iis mulieribus contingit, quibus albicantes menses emanant, aut vterus fœda proluiue laborat. Sæpè ex iis vasis

vasis deriuantur, quæ parastata dicuntur, in quibus longam sortiuntur figuram, ex seminis materia conflati, quæ vi morbi sensum defluens calore crassescit. Crassa verò hæc materia in lapidem, aut arenas non concresecit, quia in renum sinu parum magna ex parte immoratur, & cum vrina defluit; neque ita crassa est, ut lapidescere possit; nec ita tenuis, ut resolui queat. Sic ex vlcere renum, materia purulenta adhaerens, pili emergunt, ut Auicenna retulit 18. 3. *tract. 12. cap. 111.* Deinde ita aliquando crassescit humor, ut interdum palcarum in modum excernantur, & aliquando in rotundam figuram excrescant. Plutarchus enim lib. 8. *sympof. probl. 9.* refert quendam, qui in vrinis paleas hordaceis similes excernebat, & Cardanus *cit. loc.* narrat, se pluribus annis grumos atramento simillimos in magna copia, lentis maioris magnitudine per vrinam expulisse. Immo filamenta per hanc viam excreta notantur Christoph. à Vega *cap. 4. comm. de vrinis.* Iouertus *cap. 20. de vrinis,* Scholiographus *ad cap. 50. lib. 1. Holler. de morb. internis.* quæ excreta ab humore in venis renum adusto oriri, citati auctores vnà cum Galeno assueverant. Skenckius lib. 3. *obs. de vrina,* ex propria sententia, nouam, & inauditam trichiasim, non in renibus, sed vesica obortam, in quadam fœmina obseruauit, quæ per vrinam ex interuallis integros pilorum fasciculos, cum diris cruciatibus, quibus tandem immortua est, excreuit. Alia mira exeuntia per vrinam, lege apud Marcel. Donat. lib. 4. *de hist. mirabil. cap. 29.* Si verò de morbi pilaris exacta curatione pulcherrima scire affectas, vide quæ Gulihelmus Fabric. Hildanus, ex sua, & Gregorij Horstij sententia, lib. 5. *centur. 50.* disceptauit. Num autem pili cum vrina excreti, sint veri, an apparentes, agit Laconicè & ingenuè Santorellus lib. 8. *antepaxis, cap. vlt.*

HIST. CXXXV. ACTVARIJ, De trichiasis renum.

Trichiasis renum, qua cum vrina pili
excernuntur.

Quæ verò similia sunt capillis, in iis vasis quæ à renibus ad vesicam descendunt generantur. Atque quanta est longitudo vasis internorum; tanta generatur humoris spissitudo, & assatio, atque illa veluti capilli similiter extenduntur. Proinde cum sapius hæc spectauerim in aliquorum vrinis, nec quicquam aberrauit à iudicio & præuidencia, dicens illos male habere ex renibus. Et illi veluti conuicti, confessi, sunt passionem, atque confidentes, curationem mihi crediderunt, &c. Actuarij lib. 1. *de caus. vrinar. cap. 21.*

PARAPHRASIS.

Diximus de loco generationis pilorum in vrina, eorum efficiente causa, & materiali. Sed de longitudinis causa aliqua supersunt enucleanda. Nam Galenus lib. 6. *de loc. affect. cap. 3.* se vidisse refert aliquando pilos, qui semipedis longitudinem æquarent, interdum longiores, quos ex crassa lentæque materia, à calore exsiccata & vta oriri, inibi confirmat; verum ipsorum longitudinis causam se ignorare, fatetur libenter. Occurrit hoc loco ingeniosè, Actuarius, inter Græcos scriptores grauiissimus: Cum enim mirum esset, in cauitate ipsa renum, quæ rotunda potius est, tam longa corpuscula formari, subdit dicens, illa in iis vasis quæ à renibus ad vesicam descendunt: generari. Assatur ergo humor in renibus ipsis, vel in venis, & longam formam in vteribus assumit: transmissa enim illa materia lenta & crassa, in venis, vel renibus exusta, ut ad vesicam per vtereras expellatur, glutinosa cum sit, illis adhærens, longam, teretemque formam assumit, in pilique effigiem confurgit; pendet enim per meatus vtererum, & ad horum spatium protrahitur, ut docet Gentilis 2. 1. *doct. 3. sum. 2. cap. 6.* longi enim, & teretes suat vtereres ipsi; in quem

A sensum Actuarij verba hæc sunt accipienda. Tu verò pro maiori explicatione huius loci, lege Musam in *com. sent. 76. lib. 4. aph.*

Si verò quispiam roget, cur subtilissimum illud corpusculum non distrumpatur, sed aded longum persistat, tenacitatem & lentorem humoris, ex quo illud efficitur, esse causam, arbitretur. Cum enim glutinosa sit materia, non ita facile disiungitur, sed continuo per meatus vrinarios ad vesicam descendit. Quæ autem ab auctore curatio fuerit tradita, non satis constat. Eam absoluit Galenus in *hist. supra citata:* nam extenuantia, & incidantia medicamenta, vnà cum victu humectante, proficua esse determinauit. Sed cur attenuantem victum approbat, si crassam pituitam, huius mali causam, arctat & impingit, quatenus resoluta parte tenuiore attenuantium, ut reliqua remanet indurata? D. c. Gal. attenuante, & humido victu vtrique indicationi auxiliari: illum enim crassos succos & viscidos secare, & incidere, vacuare certum est. Caliditatem verò & siccitatem renum, huius mali efficientem causam, humido corrigi nullus dubitauit. Cum itaque capillata materia excernitur, tenuans medicamentum est necessarium cum humectante victu. Sic enim tenax discutitur, & vacuatur humor, & flamma, hepate, venis, renibusque concepta consopitur. Hoc modo diuersas causas respiciens Galenus lib. *de ren. dignor.* & alibi sæpè, contrarias curationes instituit, quando homo in calculosæ coagulationis periculo est. Sic Galenus lib. 6. *de sanit. tuend. cap. 5.* curans renum topus præsentem corporis macie, asinum lac consuluit, hoc enim cum tenuitate, refrigerat, & humectat.

Sed apud eruditissimum quempiam singularis erit admirationis, cur Galenus pro curanda exurente caliditate renum, victum solum humidum, non frigidum consulerit? Hippocrates ille omniscius, de quo persuasissimum est, indoctos esse, quibus ille non sapit, quum de victu febrientium ageret, ita prodendum putauit lib. 1. *aph. text. 16.* *Victus humidus febricitantibus omnibus conuenit.* Adde tu, squalidis, exustis, & quibus viscera incendio interno exardescunt. Et licet eruditissimus Heurnius in *com. Hippocratem* de pristana loquentem intelligat, tamen de omni victu humido, ad compescendam febrem accommodato, agere nullus ignorat, et si de pristana veriùs possit interpretari, textus, cum illa admirandas sortiatur pro igne interno coercendo facultates, ut ipse inquit. lib. 1. *acut. 18.* & alibi passim Galenus inculcat.

Diætoris summi sententia (cuius aphoristicam doctrinam Mercurij quadratura stabiliorem, licet Classici impugnent conatu omni, quum frigiditas assanti, febrilique calori magis sit contraria, quàm humiditas) ab omni sæculo, ceu diuinum oraculum exulta, & seridè accepta, semper amplectenda est. Tantus enim Auctor febricitantibus frigiditatem esse vtilem existimauit: non eam autem apposuit, sed ut rem claram prætermisit; quæ enim vulgo nota sunt, non esse scriptis mandanda, monuit Magister lib. 4. *acut. com. 72.* Deinde, victu humido præcauit lapsum ex siccitate, qui curatu difficilis est, & summè periculofus; & maximè in trichiasis, in quo affectu ad compescendum igneum renum calorem, humiditas confert. Die tertio. Curat per qualitatem minus violentam, & alterantem, qualis est humiditas, à qua noxa non absoluitur frigiditas, quæ cum intensa debet esse, & curandæ intemperiei contraria, obstruit canales, crassos humores amplius incrascat, febris causam contumaciorem reddit, & calorem innatum debilem extinguit. Solue quartò. Posito calore maximo, siccitas ex necessitate adest socia. Posita humiditate subauditur frigiditas nam humidum in partium internarum squalore exhibendum, non debet esse pingue, id enim bilefcit, ex Hipp. 6. *epid. sect. 5. text. 14.* sed aqueum, quòd frigidum est. Quare sub humido victu Hippocrates frigidum intellexit. De quo argumento lege Alzarium à Cruce lib. 4. *centuriar. 3.* Et de trichiasis renum præseruatione Gregorium Horstium lib. 5. *epist. in medio,* qui de huius morbi causa eximè disceptauit.

HIST. CXXXVI. GALENI,

De vrina oleosa.

Vrina oleosa, interdum crisis curatione excernitur.

Nam pinguem urinam quidam ita censuit, ab eo dictam esse, qua liquecente pinguedine per morbum feruidum, & adurentem fit. Nonnulli colore, & crassamento olei similem. Equidem salem sepe urinam nullo agri detrimento redditam conspexi: immo verò interdum planè & contrario in morbi confectione, &c. Galenus lib. 3. epid. sect. 3. com. 74.

PARAPHRASIS.

VRina oleosa, & pinguis est illa, quæ colore, & crassamento, vel vtroque oleum repræsentat, vt notat Galenus *hoc in loco*, & in com. 76. in historia Pythionis, qui tertio die minxit oleosum: qui color, vt Auic, ait 2. 1. doct. 3. cap. 2. ex citrino, & liuido est compositus. Galenus *loco cit.* dicit, quòd sicut color olei varius est, (nam licet sit pallidus, interdum vergit magis ad candorem, aliquando ad flauitiam) eodem modo vrinæ color variat in colore: nam quando pallida est vergens ad albedinem, humorum crudorum copiam, & morbi longitudinem significat, qualis fuit vrina oleosa, Parij, cuius morbus in longum tempus fuit productus. Quando vergit ad flauitiam, colliquationem pinguedinis ab igneo calore factam ostendit; quare hæc vrina in febribus ardentibus apparet, & periculum portendit, iuxta Gal. mentem lib. 7. aph. 35. §. *Sine alijs excrementum, siue vrina pinguis fuerit, ex colliquatione adipis fit, non magis in renibus, quam in toto corpore existens: quare non proprie morbi renalis est signum, sed commune omnis adipis ab igneo calore colliquati, &c.* Sic vxor Dromeadae lib. 1. epid. sect. 3. text. 28. hac vrina mista occubuit. Huc respiciens Hipp. 2. progn. 35 dixit. *Si pingue desuper nasans tela araneorum speciem referat, damnum est, iudicat enim consumptionem: quam sententiam Galeni, pluribus auctoritatibus firmat Christoph. à Vega in comm.*

Potest etiam causa varietatis coloris, ad pinguedinis colliquationem referri: nam quando recens est, candida apparet; si est antiqua, flauescit. Aliquando oleum solùm imitatur, quando exiguâ pinguedinis quantitas est colliquata; quando tamen minima, in superficie vrinæ apparent portiones quædam, quæ oleum repræsentant. Quando verò multa, tunc vrina oleo, colore, & crassamento similis est.

Galenus *loco cit.* vrinam oleosam à pingui distinguit. Hanc vocari affirmat, in qua supernat pingue telis araneorum, aut pinguioribus iusculis refrigerentibus persimile: cum enim colliquata pinguedo naturam aëream retineat, necessariò ob leuitatem supernat. Hæc est causa, ob quam Hippocrates in libris prognosticon, in quibus exactè & diligenter, acutorum morborum curationem est prosequutus, de pingui subsidia non egerit: nam, inquit ipse *loc. epid. cit.* *Pinguitudines fluitantes vidimus frequenter, verum nunquam in medio pinguis pendere, quominus subsidere obseruauimus. Nam ita est comparatum natura omne pingue, vt reliquis humoribus inuehat.*

Num autem pingue perpetuò innatet in vrina, an possit cum vrina ita permisceri, vt vrina tota pinguis sit, affirmatiuè respondent Aëtius *tetrab. 2. serm. 1. c. 37.* & Auic. *loco cit.* Nec eorum sententia est à ratione aliena: nam quando pinguedo leuiter colliquatur, supernat; quando verò vehementer ebullit & agitur, solet maximè cum liquore permisceri, & tunc tota vrina apparet pinguis; veluti quando non solùm colliquatur, sed exurit; tunc enim quum naturam terream acquirat, grauitat, & subsidet, veluti quando pinguedo colliquata permiscetur cum humoribus crassis, & lentis, tunc cum illis mixta subsidere solet. Si verò pingue perpetuò innatare perfe-

ueret, de pinguedine leuiter colliquata intelligendum est, quidquid contrariam habeant opinionem Valesius lib. 3. controu. 27. & Vega in com. loc. cit. prognost. Lege Actuarium lib. de iudicijs urinarum, cap. 19. nam mihi dictæ rationes magis placent.

At dices, si vrina pinguis sit à colliquatione, & ab adurente retorridoque calore, vel in toto, vel in renibus ortum ducit, vt citatis locis prisca docuere, & idcirco hæc vrina damnatur ab his; cur crisis ratione, & in salutem animantis aliquando excernitur; vt in hac historia affirmat Galenus? Dic reprobam esse vrinam pinguem, quæ ex colliquatione emanat; nam quando ex crudi humoris concoctione proficiscitur, sine ægri detrimento, eunte morbo in iudicationem excernitur. Extat celeberrimus contextus apud Galenum lib. 4. de sanit. tuend. cap. 4. in med. §. *Ergo ubi crudus planè succus est, utique tenuis, aquosaque vrina cernitur, nihil nec quòd sidat, nec quòd pendeat, in se habens. At ubi is concoctus est, hæc in vrina apparent, atque etiam nubecula desuper tenues superstant, veluti quòd in summo lacte colligitur (Græcè graus dicitur) & quòd in summo refrigerati iusculi concreuit, &c.* Quum enim crudi iusculi coquantur, & in sanguinem transeunt, quum hic natura sua partem habeat oleosam & pinguem, tunc nubecula quædam pinguis in vrina apparet, victoriam & coctionem perfectam, præsertim in biliosis manifestè ostendens. Quare vrina pinguis non semper mala est, nisi alia praua signa adsint, & maximè si nigra succedat, vt Auicenna edocuit 2. 4. tract. 1. cap. 89. de significationibus ex urinis oleosis. Lege Actuarium lib. de iudicijs urinarum, cap. 19.

HIST. CXXXVII. GALENI,

De diabete.

Diabetes, rarus affectus, bis à Galeno visus.

AD Renes pertinere is affectus videtur, quem alij hydro-pem matella, alij vrinæ profluuium, alij diabetem, alij di-placon appellant. Equidem eum hætenus bis duntaxat videre potui, supra modum sitientibus infirmis, atque subinde bibentibus. Quare exuberanter quoque reddunt, id quod biberunt, eo à sua qualitate non mutato. Atque hic renum, vesicæque affectus similis est ventriculi, intestinorumque læuitati, &c. Galenus lib. 6. de loc. affect. cap. 3.

PARAPHRASIS.

Quemadmodum infirmata ventriculi retentrice, contingit per aluum velociter excerni quæcunque sumuntur, absque aliqua sui transmutatione, quem affectum lienteriam, siue intestinorum læuitatem appellamus: ita ob imbecillitatem renum, sequitur aliquando tam velox, continuæque vrinæ excretio, vt quidquid bibitur, simul vt potatum est, nihil à sua qualitate mutatum, exuberanter & plus iusto mingatur; & passio oritur, quæ vrinæ, seu vetius liquoris, portionisve non mutatae profluuium nominatur, & Diabetes, hoc est transitus, læuitas, & decursus; eo quòd nihil prorsus immoratur in renibus ea quæ bibuntur, sed velocissimè, & tumultuim transeunt. Dicitur & hydrops ad matellam, quoniam sicut in hydrope naturalis venter aqua impletur, ita in huiusmodi affectu matella. Denique & Diplacon nominatur, ob sitim inexplebilem, qua pertinaciter, & supra modum virgenter laborantes, ex Gal. lib. de diff. sympr. cap. ult. & lib. 1. cris. 12. & 6. de loc. 3. vnde Paulus, Aëtius, Trallian. Auic. & omnes sua hauserunt. Quia enim quàm citissimè per lotium transmittitur potus, nihilque humectat vel reficit corpus, in dies arescunt; nunquam fatiantur, sed assiduè potare coguntur, sine sine sitientes, aded vt ob immodicam, & insatiabilem sitim exauriantur attrahaturque in renes, quod instar miraculi putat Aretæus, & definit affectionem hanc, carniam, ac membrorum in vrinam colliquationem.

At

At si hæc attentè perpendantur, non carent dubitatione maxima: nam licet colliquatio plerumque sequatur, mali tamen essentia in liquatione non consistit, sed in velocissimo illo per vrinam exitu potus non mutati. Passio verò eueniens lientericæ similis, ex defectu & mortificatione retentricis pariter, & alteratricis virtutis eueniens, 1. cris. 12. sequitur ad aliud symptoma, vehementissimam nempe, & deprauatam bibendi appetentiam, qua humidum affatum, & immodicè attrahitur, non aliter quàm cibus in canina fame.

Morbus ad quem sequitur, vt plurimum est ingens, immoderatusque calor, vehementer attrahens, & exhauriens. Porro licet in diabete vehemens sitis iungatur; quod tamen ad ventriculum, cui fames immodica tribuitur, proinde referenda non sit, sed ad renes potius, contra prisca, confirmat Gal. 6. de loc. cit. quia quamuis ex ventriculi, aut intestinorum imbecillitate potus etiam retineri non possit, non per vrinam tamen, sed per sedem demittunt, quæcunque retinere nequeunt: cum igitur in proposito malo ad vesicam potus feratur, festinanter, & confertim mixtu excernendus, ventriculo, aut intestinis attribui non potest.

Rursum & quod nulli ex alijs vrinæ membris, præterquam renibus ostenditur: nam iecore, & melsaraicis infirmatis nihil ad iecur ipsum transmittitur, nec ab hoc ad renes emulgentibus imbecillitatis (ita enim iecur à ventriculo per mesenterij venas attrahit, & renes per emulgentes, serm, veluti arbor per radices fibras). Igitur vehementissima tractio, seu humidi appetentia quæ iungitur in diabete, à iecore, melsaraicis, aut emulgentibus non oritur.

Cum verò nec à vesica oriatur, quam constat vim non habere trahendi serum, sicut nec intestina chylum, sed recipiendi transmittentibus per vterque renibus; manifesta inductione colligitur, ad hos ipsos esse referendum diplacon, id est, sitim vehementem, sitim & diabetem, siue celerem vrinæ transitum, scilicet dum præ tractricis robore, sed potius immodico ardore, ferositates & liquores ad se vehementissimè trahunt, & præ retentricis debilitate retinere nequeunt, sed quàm celerrimè, & absque mora vlla aceruatim in vesicam propellunt.

Adde, si propter iecoris, aut melsaraicorum inflammationem potus ita festinanter exiret, distriberetur simul cum cibo: insuper nec ad solos renes, sed in totum corpus manaret. Igitur renibus ipsis, quibus vis inest trahendi ferositates, immodicè sitientibus transmittitur, & propter debilitatem retinendi, confertim elabatur, alioqui cur tam celeriter permearet?

Nec mireris validam tractionem (quæ partis robur videtur arguere) simul cum retentionis defectu, summaque imbecillitate in renibus dari; nam etiam in lienteria, quæ patitur fluor est velox, & confertim factus, ob imbecillam ventriculorum, vehementissima excitatur appetentia ciborum, quos tamen protinus excernunt laborantes. Idem & in fame canina passim experimur. Quinimò in statu sano simile quidpiam contingere, confirmat exemplum auium quæ à multis Sclucides vocantur, quæ locustis insatiabiliter vescuntur, eaque celerrimè excernunt, ac rursus voragine edunt inexplebili, quo pacto firmissimo præsidio sunt contra flagram illam fructus deuastantem, precibus sæpe ab incolis Casie montis impetrato, prout scribit Plinius lib. 10. cap. 27. De qua re pulchra proposuit, vt solet Valleriola lib. 2. obs. 1.

Ceterum, quamuis lientericæ persimilis sit diabetes, quatenus celerem vrinæ transitum importat; & caninæ appetentia, prout est affectus renum immodicè sitientium: differunt tamen præterquam locis, quoniam diabetes sit subitò, hoc est facta iam, & veluti in vigore constituta affectio, non antea sit manifesta, duæ aliæ affectiones paulatim. Nam cum renum tractio, siue appetitus sit omnino naturalis, nulla precedente sensatione, renes sitientes à venis & iecore ferositates attrahunt, quibus vasa & iecur prorsus ferè spoliata, ab intestinis & ventriculi venis, quin & ab ipsomet sugunt vehementissimè: suctionis autem ac exsuctionis vehementiam sentiens ventriculus, sit

Lib. II.

fitibundus, & porum externum desiderat, oblatum autem per easdem venas in iecur, & ab hoc per emulgentes confertim rapitur in renes; à quibus rursus velocissimè propellitur in vesicam, & agnoscitur malum quasi subitò, & tunc eueniens, sed ingens iam & penè confirmatum, quam antea inceperit, & paulatim increuerit. Ventriculi autem appetentia, cum sit animale opus, nec citra sensum, in cibum potumque feratur, vbi immodicè excitatur, sentitur protinus, & agnoscitur a principio canina, atque aded subitò accidere non videtur; sicut nec etiam intestinorum læuitas, licet in ea cibus assumptus, ventriculorum & intestina celeriter pertranseat, non secus quàm in diabete potus.

Adiungit deinde Gal. loc. cit. de loc. affect. conuenire quidem diabete cum lienteria, non solùm in celeri transitu, sed etiam in dispositione ipsa, & in causa; vtraque namque passio oritur ex imbecillitate retentricis; vel partim cum lienteria modo explicato conuenire partim cum canina; nam vtrisque eadem est dispositio, appetentia nempe insatiabilis, & tractio immodica.

Quòd si obiicias, non posse diabete propriam renum dici, totum siquidem ad se trahentes, quidquid attrahunt in caua existit, quod suo tempore trahent, & debite retinebunt; quo pacto fieri nequaquam potest velox potionis transitus, nec diabetes. Respondet Gal. ad vrinæ fluorem proprie pertinere tractionem partium, iecoris, melsaraicarum, ventriculi, qui ante renes sunt; his siquidem immodicè trahentibus, cæcitate iecoris & mesenterij venæ, vehementer segunt à ventriculo, coguntque vltra modum sitire, nec patiuntur in eo remorari potum ob assiduam renum tractionem, sed confertim rapiunt, indeque quàm celerrimè ad renes, & ab his in vesicam permeat. Longè verò aliter fit, vbi ex ventriculi vitio, calore scilicet aut siccitate sitis oritur; in hac enim ingestus vel euomitur, vel per aluum deicitur, vel in ventriculo ipso moratur: si autem præter sitim huiusmodi symptomata adsint, nos tutos reddunt à diplacon renum: aut vt interpretantur alij, si ex ventriculi vitio sitis accidat, licet etiam possit hausta potio confertim per vesicam excerni, & vrinæ fluor concitari, non tamen ea celeritate qua permeat in diabete, ebibita aqua ad renes, & vesicam.

Vltimò in cap. cit. de de loc. affect. adducit Gal. affectionem quandam simillimam diabete, quæ species vna est appetentia caninæ, verum à priori distincta, quoniam in hac sursum, aut deorsum quemadmodum in illa, citra distinctionem ingesta deiiciuntur, sed per corpus quidem distriuntur, nec tamen nutriunt, quia velocissimè dissipantur, vnde meritorè ciborum dissipatio nominatur: quia verò in ea corpus non probè alicur, perpetuò ad esum ferè insatiabiliter animal irritatur. Causam habet apud Gal. lib. 1. de caus. symptomat. cap. 7. vel infirmam retentricem, vel membrorum attractricem robustam, quæ ad membra ex dissipante calore inanita vehementer attrahens, ventriculi appetentiam alioquin incolumem excitat, ad immodicè famescendum. Est autem canina hæc magis similis diabete, quàm prior, quoniam vtrisque cum valida attractione iungitur velocissima distributio, discussio, & dissipatio, in vna per corporis partes, in alia per vrinam.

Denique ob symptomatum communitatem, ingentis sitis quæ citra diabete accidit, causam esse docet, calidam, aut siccam, vel vtramque simul ventriculi intemperiem, de quo 1. simpl. 3. præsertim cum os ipsius supra modum æstuat, atque exsiccatur, idque siue primigenia affectione, siue à iecore, vel pulmone inflammato communi-cetur incendium ieiuno intestino, mesenterio, ac stomacho ipsi: is enim partibus sic nimium æstuantibus non modò vehemens, & intolerabilis sitis oritur, sed & plerumque marcor, hoc est tabes, & totius corporis exsiccatio.

Porro licet sitis absque vrinæ fluore ad ventriculum referenda sit, vt supra, dub. 41. palam fecimus, non sic tamen vbi alia iunguntur, tunc enim diabetica passio sit renum propria, ortaque ex valida eorum appetentia, & debili retentrice, vt diximus; nisi enim illa immodicè appeteret, & robusta attractrix vehementer attraheret, quid

N n

quid

quid effatu dignum ad renes perueniret? unde tota potio cruda, quam celerrimè ad ipsos permearet? nisi etiam imbecilla foret retentrix, cur diutius in renibus ipsis non contineretur, curve tam confestim eiiceretur? Ex quibus patet, quomodo diabetes ad solos renes pertineat: nam licet ætians iecur inexplēbilitè sitire faciat, & ex nimio ardore, roborata, auctiue trahit, vehementer attrahat, & ventriculum celeriter exhauriat, non fugit tamen potum syncerum, perinde ac renes, quibus est innata proprietas proliciendi liquorem.

Lethalis propemodum est hic affectus: nam colliquatur corpus, viscera vri videntur, & corpus humida substantiā orbatum contabescit, & tandem ægri miserabili siti oppressi supra modum, & sine cunctatione ebibentes, & illicè epotum liquorem excernentes, pereunt, & extinguntur. Rarus tamen est affectus, quum in occidente nunquam se vidisse narret Rabbi Moyſes *part. 8. aphor.* Baptista Theodof. bis se obseruasse docet *epist. 48.* Sapè vidit Hollerij interpret *lib. 1. de morb. internis, cap. 58.* notarunt Trincauelli *lib. 10. cap. 1. de curand. morb. Amatus 2. centur. 94.* Vidus Vidius *lib. 10. de curat. membrat. cap. 26.* Dodonæus *lib. 3. 2.*

DVBIUM LXXII.

Num in diabete intensior concitetur sitis, quam in hydrope, aut causo.

COMMENTARIUM.

Supra modum sitientibus infirmis.] Antequam hinc discedamus, legentibus propemodum est dubium iucundum, num inter sitiferos affectus, caustum, hydropem, & diabete, hic sitis vehementia, & intensio ceteros antecedit. In hoc enim morbo ægros inexplēbili siti miserè torqueri probat Gal. *lib. 6. de loc. affect. cap. 3.* Sicut enim in canina appetentia insatiabilis ciborum cupiditas, ex vitioso humore, qui stomacho imbibitus est, contingit; sic inextinguibilis in diabete accidit sitis: nam & sicca renum, calidāque intemperies adest, vñ cum falsi acrisque humoris præsentia, qui renibus impactus assidue irritat ad tractionem, auctore Auicennā *16. 3. tract. 2. cap. 17.* tanta enim corpus siti vexari conspiciamus, vt non solum sero, vel aquoso humore attracto, sed solidarum partium absumpto humido, viscera exardescant, & vniuersum corpus, diu & importunè exuratur, vt notat Aretæus *lib. 2. de diuturnor. morbor. curatione, cap. 2.* Quapropter pertinax sitis super sitim ægros inexplēbilitè exercet, vt licet potum assidue assumere consentur, nunquam satientur, propterea quod epotum citissimè expellitur, vt retulit Aëtius *tetrab. 3. serm. 3. cap. 1.* & non siluit Paul. *lib. 3. cap. 45. rubric. 6.*

De hydropicorum siti, sat plura diximus *sup. in com. hist. 125.* nam hoc affectu vexati, clamosa siti premuntur, & viscera interna, falsa nitrosa que aqua turgentia, gliscunt, exuruntur, exardescunt, & sic angustiora, siti cruciantur ægri.

Quid proferam de ardente febre, in qua accensa flaua bilis, natura sua acris & mordax, sitim excitat incompeccabilem, ex Gal. *lib. 4. acut. 1. 4. & 1. 3. & lib. 3. epid. sect. 3. com. 3. 34.* Cum enim caustus vocetur ignis ab Hipp. *in libris epidemion, per multos ægros:* hic autem efficacia sua vrat, siccet, inflammer, & viscera reddat ignea, squa-rida, sit rarum igne interno cruciatos vri, ac intensissimè sitire. Hac de causa in causto sit lingua nigra, ex Gal. *lib. 1. de loc. cap. 5. & lib. 6. epid. sect. 5. com. 15.* nam vehemens, retortidusque calor inflammer sanguinem & bilem, aded vt exsiccatis faucibus, æger præ siccitate loqui non possit, ex Gal. *lib. 7. de usu part. cap. 14. in fin. & ex gutture valde resiccato vox accidat clangosa, ex Gal. lib. 7. de usu part. cap. 7.* sitis ergo inextinguibilis signum est pathognomicum ardentis febris, ita vt asserat, ipse *lib. 1. de sympt. caus. cap. 7.* causto conceptum, nunquam potuisse satiare, donec moreretur.

A Vidisti, quantam sitim falsa puita in hydrope, bilis flaua in ardente febre, calida renum intemperies in diabete concitare queant; vt cunctis pateat, manifestumque existat, cui affectui citius opitulandum sit: & licet Ioan. Brauius per trālenam de sapore falso agens *lib. de saporib. & odorib. cap. 6.* non ausus sit determinare, num talia puita in hydrope, an bilis flaua in causto maiorem sitim concitet, videtur ob dictas causas in hydrope intensiorem fieri; & in diabete vehentiosem concitari quam in hydrope, & causto. Nam diabetes, cum à calida renum intemperie originem ducat, maior, m excitat sitim quam hydrops, qui à frigida hepatis intemperie emanat, & maiorem quam caustus; nam in hoc morbo non deficit potus, in diabete maximè, quoniam tanta siti torquentur ægri, ac à diptade commorū, quos sitis vique aded pertinax premit, vt satiari non possint, ex Dioicoride *lib. 6. cap. 10.* Insuper in causto licet humor biliosissimus, & mordacissimus redundet; & in hydrope ventriculi membrana, aut venæ humore falso imbutæ sint; tamen potus ingestus, & retentus aliquantisper mitigat sitim: in diabete verò assumpta humiditas non retinetur, sed ea illicè expulsa, pertinaciter trahentibus renibus, cito liquatur, corpus contabescit, & sensim ac sine sentu extinguitur; vnde diptacon à siti veteres appellauerunt, ob inexplēbil. m sitim; assidue enim coguntur ægri potum assumere, neque tamen satiantur, propterea quod citissimè per lotium expellitur potatum, ex Tralliano *lib. 3. cap. 41.* quia, vt scitè *lib. 6. de loc. cap. cit.* retulit Galenus, renes trahunt sanguinis serum ex venis, quæ cum totum attraxerint, videaturque sanguis in venis huiusmodi humiditate spoliatus, exsiccata tum vasa humorum trahunt ex hepate, deinde hoc ex intestinis, & ventriculo. Cum verò exsiccata fuerint venæ quæ in ore ventriculi sunt, potum desiderant: venæ deinde ex hepate ad ventriculum venientes, vt potè aridæ, totam humiditatem rapiunt, atque ex his aliæ deinceps, donec ad venas perueniat transfumptio per eorundem attractionem facta; & sic corpus humiditate priuatum, renibus ob imbecillitatem nimium eam trahentibus, neque retinentibus, siti prematur, cruciatur, & tandem perit, vt Thomas Erastus *consil. 5.* luculenter edocuit.

B Obiicies, non posse tantam sitim in diabete adesse, cum affectus frigidus sit, ex Aretæo *lib. 1. de diuturn. morb. curat. cap. 2.* Sitis autem ex caloris copia, & humoris inopia ortum ducit. At Aretæum intellige de priuatiua frigiditate, quæ caloris natiui debilitatem designat. Sic Gal. *lib. 11. meth. cap. 8.* putredinem à nimia caliditate gigni allēnerat, quam à peregrina frigiditate, hoc est natiui caloris inopia patibiles qualitates non regulante, proficisci, Philosophus firmat *lib. 4. meteor. cap. 1.* sic generatur diabetes ex frigiditate, pro causa frequentissima immodicam habens renum caliditatem. Lege pro Aretæi cum Galeno concordia, Carrerium *cap. 2. ad libros de loc. affect. disp. 63.* contra Augenum, qui *lib. 3. epist. rom. 2. epistol. 21.* reprehendit Aretæum, quod diabete à frigida & humida intemperie oriari affirmauerit. De quo argumento pulchre scripsere Syluaticus *contron. 31.* Trincauelli *lib. 6. de ren. affectibus, sect. 14. cap. 12.* & *lib. 2. epistol. ad Theophilum Varinonium Brixensem in init.* Andreas Christianus Ripensis, & Ioan. Fridericus Verdembergius, qui Trincaue. lij opera in Enchiridium redēgere.

C Deinde reformidat pharmaca subductiua, vt nullum prorsus licet mite, nec rosaceum succum, quem Auic. *19. 3. tract. 2. cap. 18. de diabete* comprobauit, propinare ausus sit: propterea quod (inquit) *timor erit, ne succi acres versus renes vi medicamenti trahati, ab ipsis renibus eo tempore summopere attrahentibus, rapiantur;* proinde supernam purgationem, leniāque enemata solum proficua esse asseuerat. Sed hoc Matthæi consilium amplectendum non est, cum sit præter rei euidentiā prolatum. Vbi enim diabetes, à bilioso acrique succo fouetur, cur mitia expurgantia subductiua respuenda sunt, quæ corporis molem agitare nequeunt, de quorum numero sunt aëreum mel, crassa fistula, rhabarbarum, tamarindi, myrobalani, syrupus ex pluribus infusionibus rosarum, saccharum violaceum, & si quæ alia.

Deinde si Hip. *lib. de intern. affectionib. num. 16.* pro nephritidis curatione scammonij succum propinat; & Aretæus *loc. sup. cit.* hieram in hoc affectu exhibet, cur nos leuissima formidabimus medicamenta? Ad hæc. Licet Gal. *13. meth. c. 11.* in initio inflammationis hepatis & partium obidentium ventriculum & intestina, totoque fluxionis tempore pharmaca renuat electiua, tamen *in cap. 15. seq.* vbi iam phlegmone concoquitur, non verctur expurgantia suauiā, vt vrticam, mercurialem, epithymum, polypodium; & in maiori remissione fortiora, vt nigri veratri corticem propinare. Denique si in diabetica passione, minor subest ex purgatione timor, quam in inflammatione renum; & in hac in declinatione, ex omnium decreto leuia medicamenta conceduntur, cur in illa erunt reprobanda? Argumentum autem Matthæi ficulneum esse nemo non videt: nam ex his lenibus medicamentis timor non est, ne ob agitationem nocui succi in renes decumbant, cum hæc citra perturbationem, peccantem humorem cum ægri leuamine ad ventrem deriuent; quæ licet mouerent, non ob id erant repudianda; non enim propter febrem, dicebat diuinissimus Gal. *lib. 1. aph. com. 24.* purgationem adhibemus (hanc enim scimus sui ratione nocituram) sed propter humores illam efficientes. Quare maiorem oportet ex noxiorum

HIST. CXXXVIII. RHASII, De diabete.

Diabetes infrigidantibus super dorsum adhibitis mitigatur.

Precepti cuidam laboranti diabete, quod faciat habitaculum eius in domo humida, & iaceat super terram infrigidatam cum salicibus, foliis rosatis cum aqua niuis, ponendo inferiora dorsu super eam: & teneat in ore eius de sero lactis: non moueatur penitus, ne subuertatur, & dissoluatur ab eo aliquid. Et

si infrigidantur renes, ex frequenti dormitione quam fecerat supra res frigidas, mitigatur pars maior ipsius passionis, &c. Rhafius lib. 2. 3. continent. tract. 2. cap. 3.

PARAPHRASIS.

Extrinscus in diabete ad lumbos, seu renes, pectinem, & hypochondrium, præsertim dextrum, illitiones, vnguenta, cataplasmata refrigerantia esse imponenda, Paulus edocuit *lib. 3. cap. 45.* nam aduersus immodicum renum calorem pugnandum est, refrigerando partem, & roborando, corpus temperando, & humectando; hoc enim necessarium siccum, ob immodicam vrinæ excretionem, deprehenditur. Sine ergo nuda calida renum intemperies huius affectus causa sit; siue cum ea, biliosi falsique humoris copia sit permixta, huius acrimoniam delere, sanguinemque, ac cum eo permixtum serosum humorem ad motum tardiosem reddere, & renum intemperiem corrigere est necesse.

Miraberis, cur tantus auctor citra totius prouidentiam topica adhibenda consuluerit, ceterum illum à calumnia liberabis, quod adstringendi, & roborandi vim habentia imposuerit, quæ nimium partis calorem temperare nata sunt, quem non si mitigaueris, priusquam expurgantia propines, fluxiones de nouo eius causa concitari certum est. Roborantibus applicitis, si vitiosi succi exuperant; purgante medicamento vtendum est, leui illo quidem, quod suauiter biliosum humorem vacuare queat.

DVBIUM LXXIII.

Num mitia expurgantia in curatione diabetes sint ex usu. Contra Matthæum, practicum peritissimum.

Matthæus peritus *lib. 9. ad Almanf. cap. de diabete,* aded reformidat pharmaca subductiua, vt nullum prorsus licet mite, nec rosaceum succum, quem Auic. *19. 3. tract. 2. cap. 18. de diabete* comprobauit, propinare ausus sit: propterea quod (inquit) *timor erit, ne succi acres versus renes vi medicamenti trahati, ab ipsis renibus eo tempore summopere attrahentibus, rapiantur;* proinde supernam purgationem, leniāque enemata solum proficua esse asseuerat. Sed hoc Matthæi consilium amplectendum non est, cum sit præter rei euidentiā prolatum. Vbi enim diabetes, à bilioso acrique succo fouetur, cur mitia expurgantia subductiua respuenda sunt, quæ corporis molem agitare nequeunt, de quorum numero sunt aëreum mel, crassa fistula, rhabarbarum, tamarindi, myrobalani, syrupus ex pluribus infusionibus rosarum, saccharum violaceum, & si quæ alia.

Deinde si Hip. *lib. de intern. affectionib. num. 16.* pro nephritidis curatione scammonij succum propinat; & Aretæus *loc. sup. cit.* hieram in hoc affectu exhibet, cur nos leuissima formidabimus medicamenta? Ad hæc. Licet Gal. *13. meth. c. 11.* in initio inflammationis hepatis & partium obidentium ventriculum & intestina, totoque fluxionis tempore pharmaca renuat electiua, tamen *in cap. 15. seq.* vbi iam phlegmone concoquitur, non verctur expurgantia suauiā, vt vrticam, mercurialem, epithymum, polypodium; & in maiori remissione fortiora, vt nigri veratri corticem propinare. Denique si in diabetica passione, minor subest ex purgatione timor, quam in inflammatione renum; & in hac in declinatione, ex omnium decreto leuia medicamenta conceduntur, cur in illa erunt reprobanda? Argumentum autem Matthæi ficulneum esse nemo non videt: nam ex his lenibus medicamentis timor non est, ne ob agitationem nocui succi in renes decumbant, cum hæc citra perturbationem, peccantem humorem cum ægri leuamine ad ventrem deriuent; quæ licet mouerent, non ob id erant repudianda; non enim propter febrem, dicebat diuinissimus Gal. *lib. 1. aph. com. 24.* purgationem adhibemus (hanc enim scimus sui ratione nocituram) sed propter humores illam efficientes. Quare maiorem oportet ex noxiorum

humorum euacuatione fieri utilitatem, quam id (quod necessario consequitur) ex purgantibus medicamentis detrimentum. Est autem maior utilitas, si absque molestia, omnis infestans ac molestans humor euacuatus.

Quapropter cum ex vitiosi humoris vacuatione, maior sequatur utilitas noxæ, quæ ex motu, & alicui agitatio- ne purgatiuum medicamentorum comparatur, ea parui faci- enda est. Sic Medici in causto, viscerum, renūque fer- uore purgantia administrant. Sic in vehementissimis fe- bribus, cum febris remiserit, medicamenta purgantia ex- hibere, non est à ratione alienum, vt monuit Hipp. *lib. de medic. purgantib. num. ult.* Quo autem tempore in febribus calidāque internarum partium intemperie, cathartica sint propinanda, fusè diximus contra Veigam *lib. 2. in com. hist. 63. num. 5.*

B Expurgato corpore, & biliosi falsique humoris acrimonia refrænata, ad renum intemperantiam corrigendam accessit, à continente initium sumens: nam habitatio in aëre humido viscerum squalorem attemperat; cum enim ex purissima, & magis defæcata aëris attracti per inspira- tionem parte, spiritus alimoniam susciperent, si ij sint hu- midi internarum partium feruorem; & biliosi humoris siccitatem valde recundant. Similem utilitatem recipiunt diabetici, & qui renum calidam siccāque fortiantur temperaturam, si dormiant supra stratum, salicibus & frigidis herbis inspersum, & irroratum aqua nauis; cuius loco rosacea summo est ex usu: nam salix refrigerat, exsic- cat, & roborat apud Dioscor. *lib. 1. cap. 121.* & Paul. *lib. 7. tit. de salice.*

Non contemendum commodum præstat, os decoctis aquisque refrigerantibus sæpè abluere, vt sero lactis, & alius: cum enim communis, vnāque sit tunica, quæ ventri interna est, & in omni ea quæ os subiungit, ex Gal. *lib. 4. acut. 6.* sit refrigerantia in ore detenta, ventriculi & par- tium vicinarum ardorem contemperent. Quantam autem oporteat in febribus continuis, præstantium partium ar- dore & phlogosi, curam habere gutturis & linguæ, vt in- ternus calor attemperetur, ex veterum mente ostendit Amat. *lib. 7. cent. 96.* Verat deinceps omnem corporis mo- tum, & exercitium, idque duplici de causa factum puta, vel quod exercitatio renes calefaciat, vel quod sudorem pro- uocet, humiditatem exhauriat, & corpus exsiccet; quæ omnia quam nocua sint, in affectu qui humectationem desiderat, res est manifesta. Quod verò addit in historię initio, vt æger habitet in domo humida, latè explicabitur *lib. 3. in com. hist. 34.* quo loco de habitatione ægri propo- nemus pulchra.

HISTOR. CXXXIX. RHASII, De mictu sanguinis.

Mictus sanguinis à nimia meri potione subortus, phlebotomia curatus.

Venit coram me quidam magnus ebrius, qui cum esset uno die plurimum crapulatus, minxit in quantitate duorum rotulorum sanguinis, & inueni oculos eius rubicundos, corpus repletum, & tunc mandauit quod phlebotomaretur, & vteretur rebus stypticis, & liberatus est. Rhaf. in *lib. de mictu bilib. curis.*

PARAPHRASIS.

Nimium vini potum corpus inflammare, spiritus ealei- facere, sanguinem augere, quoniam in huius substa- tiam citissimè conuertitur, non indiget probatione: nam carnosas partes verè nutrit, & alia plura commoda secum affert, si cum modo bibatur, vt *sup.* ex veterum mente dixi- mus *in com. hist. 61.* Cum ergo natura sanguinis mole oneratur eum redundantem è corpore expellere tentat, per hæmorrhoides; vterum, hæmorrhagiam, vomitum, & sæpè per vrinam, maximè si præcessit consuetæ vacuationis sanguinæ suppressio, exercitij intermissio, membri alicui- us mutilatio, vberior potus, lauta victus ratio.

in lib. 4. aph. text. 76. in cuius commento scripta est historia hæc. Sic enim inquit Hip. *Quibus cum urina crassa, caruncula parua, aut veluti capilli una exeunt, iis à renibus excrementur.* Illæ ex alia parte oriri non possunt cum vrina crassa: quæ enim excernuntur ab hepate, venis partibusque diaphragmate superioribus, vt in febribus accidit ardentibus, cum vrina exeunt tenui; quæ verò à renibus procedunt, cum magno dolore, labore, difficultatèque ob angustiam loci emanant, cum vrina purulenta, quum à magno vicere, & sordido scaturiginem ducant. Præterea in vrina solent apparere contenta aut farinacea, aut laminæ, aut furfuracea. Hæc omnia paruarum caruncularum modum representant. Omnes detrimas esse pronunciauit Hip. lib. 2. prog. text. 28. sedimenta farinacea sunt similia farinæ hordei crassiori vel triticæ, siue ex zea crasso modo molita. Et in com. huius sententiæ firmat Gal. farinaceas subsidentias esse illas, quæ assimilantur crassioribus partibus hordei frixi, & moliti, illis videlicet quæ molitaram subterfugiunt. Hæc ob crassioris sanguinis adustionem, aut inæqualem carnis colliquationem oriri solent, ex Gal. lib. 1. cris. cap. 2. Quibus locis notauit hic auctor, ab igneo & adurenti calore pinguedinem recenter concretam, carnem, & partes solidas liquari, ac dissolui. Sicut enim in herbarum, & aliarum rerum distillationibus, primò pars tenuis & aërea dissoluitur, deinde pars aquea, postea crassior, postremò terrea, & quæ velut glutino, & calce cohererebat: sic quando animalis substantia à calore immodico dissoluitur, primò incipit pinguedo recens concreta, quum paratior sit dissolutioni, deinde antiqua, quia illa amplius resistit, postea caro recenter genita, quæ magis vtraque pinguedine resistit; deinceps resoluitur caro antiqua; postremò partium solidarum substantia colliquatur.

In his, quæ prius dissoluitur est superficies interna, quæ cuticulæ quodammodo respondet, deinde verò profunda substantia incipit dissolui. Quando liquatur pinguedo, quæcunque ea sit, apparet vrina oleosa, & pinguis. Quando exurit caro, magna portio in sudorem relouitur, aut vacatur per vrinam; ea tamen portio crassa, & duriuscula, quæ manet veluti fricta in sartagine, expulsa per vrinam, constituit contentum farinæ tritici, aut hordei simile.

Hanc farinaceam subsidentiam, quam Auic. 2. 4. tract. 1. cap. 38. vocat orobinam, quoniam orobo, seu eruo excoctio similis est, dicit Gal. sæpius se vidisse in febribus, sanguine crasso in renibus, aut in hepate exusto, vel liquefacta carne. Si fiat ob sanguinis adustionem, ad rubedinem tendit, dicitur orobea subsidentia: si propter liquationem carnis contingat, & tendit ad alb. dinem, & pollentiam, seu similitudinem dicitur, & f. r. n.æ tritici, vel hordei crassiori similis existit. Hæc mala est, & perniciofa, vt constat ex historia Sileni, qui 1. epid. sect. 3. text. 19. primo die hoc in vrina habuit contentum, & vndecimo obiit.

Contentum laminæ, laminosum foliatum dicitur, quoniam in eo laminæ, seu folia apparent. Auicenna 2. 4. tract. 1. cap. 88. vocat squammosum, quoniam squamis piscium assimilatur. Hoc non iam carnem, sed ipsorum solidorum membrorum intimas partes exuri significat. Furfureum hanc etiam eadem denotat. Differt tamen à laminæ sola latitudine, angustia, crassitudine, & tenuitate; nam hoc latius est, & tenuius, furfure crassius, ac minus lacum. Omnium est confimilis efficiens causa, ex Gal. loc. cit. & lib. 6. epid. sect. 5. com. 15. nempe calor immensus, E igneus, exurens, colliquans.

Has ergo subsidentias, quas veluti carunculas vocat Gal. multoties vidisse in vitiis febribus asseruerat: veras tamen carunculas cum vrina excretas se nunquam vidisse confirmat: & merito sanè, quoniam quum vehemens febris vrit, interdum sanguis in renibus, & hepatis venis affatur, vnde quid simile carunculis mingitur; quando tamen profunda substantia solidorum, aut renum incipit dissolui, antequam dissoluatur, animal perit, vt lib. 10. meth. cap. ult. ante fin. Magister disertè edocuit. Dum enim in febre hæctica & marasmode, ab adurenti calore, pinguis, carnosaque portio liquatur, contabescit animal, attamen

A ipsis solidis liquatis ac siccatis, fieri nequit vt statim non iuguletur: nam, vt ipse inquit in comment. cit. aphor. fieri non potest, vt manente vita, ipsa carnis renum frustula (carunculas veras vocat:) cum vrina descendant. Verisimile namque est, humanum corpus, vita superstitè, non posse pati tantam labem, vt solida membra vel in farinæ pollinem redigantur, vel frustulatis decidant.

DVBIVM LXXIV.

Num furfuraceum contentum sit deterius squammoso.

QVæ sedimenta ex his sunt deteriora, vertit in dubium Valles. lib. 3. controu. cap. 27. & in Hippocratis loc. cit. prog. furfuraceum deterius esse affirmat, quoniam maiorem colliquationem, & noxam insinuat: nam peius est partes solidas colliquari, quàm sanguinem & carnem aduri, & solidorum colliquatio profunda, deterius est superficiali. Auic. 2. 1. doct. 3. cap. 6. squammosum deterius indicauit, quòd enim maiores dissoluntur, tantò noxa est maior. Actuarius lib. 2. de iudiciis urinarum, cap. 20. farinaceum prætulit in malitia, nam solidorum maiorem colliquationem significat: illa enim ita à calore igneo torrentur, vt partes glutino veluti coherentes, in farinam dissolutæ conuertantur. Concilia hos auctores hoc modo. Prædicta crementa excernuntur, vel propter adustionem humorum, aut recrementorum: quando hoc modo exeunt, minus reprobati debent, & quanto crassiora, & maiora fuerunt, minus periculum portendunt, quum sint præter naturam. Quando tamen ob colliquationem ex partibus decidunt, sunt multò deteriora, & quantò maiora & crassiora sunt, tantò peiora: quoniam cum sint res præter naturam, quò plus earum excernitur, eò maior est noxa. Recrementa ergo furfuracea, quando non propter adustionem sanguinis, sed propter dissolutionem partium solidarum excernuntur, ob prædictam causam sunt deteriora.

Neque hæc contenta ita perniciofa iudices, vt iis excretis nullum egrum saluari contingat, quum contrarium aliquando, rarò tamen accidere narret Hip. Qui in horto Dealcis decumbebat lib. 3. epid. sect. 1. text. 18. habuit vrinam cum suspensionibus farinæ crassæ similibus, qui die 40. ad salutem iudicatus est. Si enim præsentibus aliis salubribus signis, morbus cum virium robore protrahitur, spes salutis est, quod omnibus signis prognosticis commune est. Ex his apparet, vera fuisse loquutum Hip. lib. 7. aph. 31. dum sic ait. *Quibuscunque febriçitibus in vrinis sunt sedimenta veluti farina crassior, longam agritudinem fore significant.* sententiæ veritatem probat Heurnius disertè in com. Nam hoc contentum citra virium robur exitiale est, quoniam coctionis difficultatem denunciat: Si vires non adsint, in graui calamitosque morbo citam mortem significant; in mitioribus, diurnitatem: nam quod natura breui tempore efficere non potest, absoluit longo.

Hæc omnia intelligas velim, modò morbus non sit in vesica, vt notat Hip. lib. 2. prog. 37. nam ob vitia renum & vesicæ, solet vrina vitiosa apparere, sine vitio totius. Hoc ita distingues: quum enim vrina est mediocris & cocta, prædicta contenta ex vitio vesicæ emanare solent, vt aduertit Hipp. lib. 4. aph. text. 77. quum autem ob vitium totius, & febris malignitatem procedunt, vrina tenuis est, & cruda. Insuper si appareant ob vitium vesicæ, abest febris: licet multoties hæc omnia confundantur, febris, cruditas vrinæ, cum vesicæ noxa, quæ omnia propriis signis venari oportet.

Ex his elice corollaria duo. Primū. Carunculas veras vitæ animalis per vrinam excerni non posse, vt Gal. firmat, licet enim auctores mira viderint per hanc partem excretas, & citra valetudinis noxam, vt grunū, vermiculos, bestias, pediculos, formicas, vesicas, pituitam vitream, lentam, conglomeratam, ramenta, globulos crystalliformes, culmum hordeaceum, pilos, horū fasciculos, & alia monstruosa, quorum catalogum ex diuersis auctoribus desumptum, legat

legat qui velit, apud eruditissimum Schenckium lib. 3. obseruat. de urina, tamen carunculas veras nunquam visas fuisse ipsi enarrant. Secundum. Sedimentum furfuraceum reliquis deterius esse. Quomodo autem sedimenta hæc distinguantur, quando ob adustionem sanguinis, aut colliquationem carnis inæqualem oriuntur, pete ex Mercuriali, & Christophoro à Vega in com. cit. sent. lib. 2. prognosticorum, qui hunc Hippocratis contextum luculenter explanarunt. De qua re pulchra dixit Santorellus doctissimus 8. antep. 22.

HISTOR. CXLII. RHASII,
De vrina incontinentia.

Vrinæ incontinentia, enematis, & aliis adstringentibus auxiliis curata.

ERat quidam puer patiendò mictum in lecto, qui curatus cum toto eo quo curant Medici, non contulit ei, sed fuit sanatus, dum clysterisatus est cum rebus quæ retinent vrinam, & innisum est in vesicam ipsius de eis cum calefactis, quolibet nocte penes dormitum, bibitis tunc drachmis duabus, aut tribus de granis myrti, quoniam hoc tollit abundantiam vrinam, &c. Rhasius lib. 23. continent. tract. 2. cap. 1.

PARAPHRASIS.

VESICÆ partes duæ sunt, fundum, & ceruix; in fundo continetur vrina. Hoc sensum in angustiora coarctatur, & in ceruicem carnosiore demittit: musculo cingitur qui ianitoris vicem gerit. Huius proprium munus est vesicæ collum fortiter claudere, & exitum intercludere, ne inuitis nobis effluat vrina, vt lib. 5. de usu part. cap. 16. docuit Galenus. Quo pacto mirari non oportet, quomodo per bonam valetudinem volentibus nobis vrina excernatur, cum musculus iam dictus ceruicem vesicæ circumdans, voluntatis nostræ imperio obtemperans, ab actione quiescit, fungente vesica suo munere, in excernendo naturaliter agens: De quo argumento comment. hist. ult. huius libri latè disceptabimus.

Vrinæ ergo incontinentia, est morbosa & præternaturalis actio, & muneris continendi vrinam cessatio; ad quam symptoma oritur in genere immodicè excretorum. Huius causa multiplex est. Nam vel accidit, neruus à sexta coniugatione, vel à spinali medulla ortum ducentes, ad vesicamque delatos frigida esse intemperie affectos, obstructos, compressos; vel ob luxationem vertebrarum contingit, quæ luxatæ, & comprimentes neruos, vrinæ incontinentiam efficiunt.

Frequenter tamen causam esse remur, quando hic musculus nimia humoris copia madefit, qua relaxatus collum vesicæ coarctare nequit. Sic pueri inuoluntariè mingunt: sic ebrij ob humiditatem multam, vrinam incontinenter reddunt. Causæ verò quæ noctu, & inter dormiendum vrinam fluere cogunt, in pueris, & humidioribus naturis, sunt debiliores & minus efficaces iis, quæ prædictum musculum resoluunt, & comprimunt. Et ob hoc inter dormiendum mictare, signum est minoris mali prædicti musculi, & facilioris causæ, quàm dum inuoluntariè fit mictio.

Huius rei triplex ratio. Prima. Quia in profundiore somno affectis, minus est animalis potentia actionibus intenta, & ob id minus resistit actibus naturalis potentie expellentis. Secunda. Tempore somni humiditas intrò regurgitat, & vrina fit abundantior. Tertia. Profundè dormientes habent admixtam cum vrinæ copia acrimoniam & mordacitatem, qua perferentia excitatur ad expulsionem facultas tempore somni.

Triste, & miserabile est hoc malum, nam homo negotiis vrbis dicitur, in actu excernendi perpetuò existit. Cùmque tota causa huius mali in frigiditate, & humiditate musculi claudens vesicam sita sit, & maximè in pue-

ris, in quibus ob frigidorum, & humidorum humorum copiam oritur hoc vitium, medendi ratio consistit, vt firmetur musculus, & absumantur humiditates.

Primò vacuabis totum phlegmagogis. Firmabis partem, immergendo pueros vsque ad medium dorsi in aqua thermali; quæ si desit, artificiale balneum para ex carminantibus, calefacientibus, & exsiccantibus herbis paratum, & decocto adde alumen, sulphur, & nitrum. Similem usum præstant sudorifica facta ex decocto ebeni, similicis asperæ, chynæ, & sassafrasæ Indicæ. Vnguenta imposita super perinæum, & pubem, facta ex oleis calidis maximè cum theriaca, & oleo vulpino, aut beizoïni, vtilia sunt. Calefacientia medicamenta per syringam in vesicam immittere, non est abs re. In potum tribuere adstringentia, vt myrtum, & alia, cum vino adstringenti permixta; summopere hic ab auctore, & aliis commendatur. Clysteria parabis calefacientia, & adstringentia, quæ maximum in hoc aff. actu obtinent momentum. Fient ex decocto myrti, rutæ, absint. saluæ, myrrhæ, stœcad. cum oleo de castor. & myrtino. Demum medicamenta ex myrto satua parata, omnia sunt optima: nam puluis myrti cohibet, sistit, arctat, retinet vrinam, sicut fluxiones omnes immodicas compescit, cum adstringat, ex Dioscoridis lib. 1. cap. 128. quare siue foliis, granis, semine, succovè vtaris, maximam in compescendo fluxu immodico vrinæ senties vtilitatem, quum vehementer siccet & adstringat, vt monuit Paulus lib. 7. tit. de myrto, & cæteri postea confirmantur. Fontanellam, cæteris non contentibus auxiliis, brachiis, aut cruribus affiges, si humor à capite, vel partibus inferioribus fluat. Reliqua verò quæ à proprietate vrinam cohibent, per otium lege apud Eustachium Rudium lib. 2. praxis cap. 44. Mercurial. lib. 2. de morb. pueror. c. 19. Vidium Vidium lib. 10. de curat. membrat. cap. 15. in fin.

HIST. CXLIII. GALENI,
De vrina incontinentia.

Vrinæ incontinentia, ex luxatione externa vertebrarum, suborta.

RVrsus alter luxatis ad externas partes vertebris vrinam inuoluntariè profudit; nullo infestante vesicam dolore. In hoc coniecimus, eius musculi neruum, qui vesicam claudit, fuisse affectum: proinde spinalem medullam curare volumus, &c. Gal. lib. 6. de loc. cap. 4.

PARAPHRASIS.

INcontinentiam vrinæ; seu illius inuoluntariam profusionem accidere, ob affectum musculum vesicam claudentem, docet hoc loco Galenus. Coafficiunt autem is affecto neruo (hic enim ad illum pertingit) ab spinali medulla ortum ducente. Neruus hic multis modis læditur: vel obstruitur spiritu crasso, nebuloso; aut humoris copia imbuitur, & relaxatur; vel comprimuntur, vt accidit huic ægro, cui luxatis vertebris è regione vesicæ, compressus fuit neruus proprius ad hunc musculum pertinentem. Vel à resolute dilaceratur. Interdum præ frigore, animales operationes, spiritusque mortificante resoluuntur. Aliquando obstructis prioribus neruis, à quibus hic disparicatur. Qua de causa tenibus inuoluntariè accidit vrinæ fluxus, & his qui in locis frigidis & humidis vitam degunt. Tunc in ipsis vigere mali causam arbitrandum est: nam frigido humore abundantes, nimium refrigerantur, & spiritu influente orbantur, & vel molliores, laxioresque facti ad illustrationem recipiendam sunt inepti.

Constat spina non vno esse, sed pluribus, cuius pars principalissima est medulla, spinalis proprie appellata, flauis veluti quidam à cerebro, quasi à fonte manans: à qua locis omnibus quæ præterit, neruus emittitur, tanquam sensus & motus riulus; semper enim propinquus quibusque

quibusque partibus, ex parte eius propinqua productus nervus immittitur: tota enim neruorum compago consumitur non aliter, quam arboris truncus in ramos quam plurimos; & in dictis ossibus, cauis existentibus, hæc continetur. Sunt ossa hæc, numero quatuor & viginti in hominibus, præter os latum, quod extremæ ipsi subiacet; vocatæque sunt ossa huiusmodi, spondyli, seu vertebrae. Habent hæc ossa cartilaginis substantiam ea circumdantem, qua reguntur, & tumentur. Huic ligamenta nervosa, lata, fortia, crassa indita à natura, totam spinam colligant. Ossium horum forma est huiusmodi, vt quæ situm supra habent, deorsum; quæ infra, sursum spectent; ad formam ædificij fornix dicti. Sunt inter se magnitudine distincta: circa lumbos sita, molem habent magnam; quæ infernè circa os sacrum, illam habent maiorem; superiora verò versùs collum, omnium tenuissima sunt.

Per hæc ossa nervi exeunt, quorum triginta paria obferuant periti anatomici; septem cervicis, duodecim dorsii, quinque lumborum, sex ossis sacri, vt docuit solertissimus Magister lib. 1. 2. de usu partium, à quo loco hæc sunt exhausta. Quare fit, monente ipso lib. 5. eiusd. operis, cap. 8. vt vesicæ vrinariæ nervi à spinali medulla, qua parte os sacrum dictum, situm est, prodeuntes, læsi fuerint. Cum ergo ab aliqua externa causa, nervi illi circa illam partem exorientes læduntur, vesicæ officium, quod est vrinae excretio, nullo infestante vesicam dolore, lædi omninò necessarium est.

Sed quares, cur hic luxatis ad posteriores partes vertebrae, vrinam inuitus profudit? Dic, quoniam nervus vesicam claudens musculi fuit resolutus, non quidem ob propriam nervi passionem, sed ob læsionem spinalis medullæ; hæc verò læsio erat ob vertebrae ad posteriora luxationem. Num verò ex casu, ictu, aut tumore præter naturam, hæc fuerit luxata, ex Galeni doctrina non satis constat: verisimile tamen est ex ictu, vel casu fuisse luxatam; nam si tumor adesset, eius curationem sine dubio proponeret.

At cum ex dislocata, aut luxata spina, affectis nervis qui ad omnes partes demandantur, torpor, distentio, tremor, resolutio, & alia damna sequi possint, vt Hippocrates docuit lib. 3. de articulis ferè per totum, & mors: cum scilicet ob inflammationem, dolorem ingentem, & siccitatem lædatur medulla cum nervis; afficiatur cerebrum; auferatur, vel plurimum minuatur sensus, & motus; supprimatur vrinæ, & deiectio; superueniat neruorum distentio, quæ hominem absumant: Videndum, quæ luxatio tanta mala parere possit.

Multiplikes esse luxationis differentias, Hippocrates loco citato edocuit, cuius mentem fidelissimus eius interpret lib. 4. de loc. affect. cap. 3. Laconicè illustravit. Harum prima dicitur angulosa, in qua vnica duntaxat vertebra luxatur. Altera est circularis, quæ in orbem, & paulatim fit, plurimis scilicet quadantenus luxatis vertebrae, sed non vehementer & omni ex parte à sua sede distractis. Tertia vocatur recta, quæ rectè ad interiora, aut exteriora procumbit. Ultima appellatur obliqua, quæ non rectè, sed obliquè & ad latera fit luxatio, in qua contingit nervos atteri, subiectasque partes lædi. Angulosa omnium periculosissima, propterea quòd contingit in ea vehementius, & cum maiore violentia spinæ medullam atteri, quàm in circulari, quæ etiam periculo non vacat: Hæc in gibbis fit, tam interiùs, quàm interiùs, in qua nihil omninò patiuntur partes, quæ summotis vertebrae supponuntur. Ægum autem hunc obliqua luxatione laborasse, ex dictis est manifestum. Licet enim angulosa, spinalis medullæ & neruorum compressionem possit efficere, tamen hæc in qua vna tantum, aut altera luxatur vertebra, subitè & affatim, à casu, aut percussione, & in superioribus colli vertebrae contingens, periculosissima cum sit, motu subiacentium partium, simul & respiratione impedita, hominem tollit priusquam paralyfim emittat, vt protulit Auicenna 3. 9. tract. 1. c. 8. hæc enim, ipso auctore 5. 4. tract. 1. cap. 21. coarctat nervos, anhelitus, & respiratione intercepta procul dubio interficit.

A Rogabis vltimò, cur Galenus luxationis huius curationem non exposuerit? Dic, illius minimè fuisse oblitum: patet ex verbis (proinde spinalem medullam curare tentauimus.) Auxilia autem huic operi accommodata, tanquam notissima sunt prætermittenda, vt potè sapiùs in libris de articulis recitata. Scopi namque in hac curatione sunt, vertebrae in suum locum reponere, & nervos læsos roborare. Illud opus multiplici præsidio perficitur, extensione, repositione, deligatione, & collocatione. Hæc omnia in luxatione curanda esse obseruanda, monuit Hippocrates lib. 2. de fractur. cum Galen. com. 5. 2. 5. 3. 5. 4. & 1. 3. de articulis. com. 21. explicant Auic. loc. cit. cap. 5. Ioan. Vigonius lib. 6. cap. 1. de vniuersali curatione ossium luxatorum, Paulus lib. 6. cap. 11. 1. Celsus lib. 8. cap. 21. quorum mentem dilucidè explanant Hollerius lib. 3. instit. chirurg. Tagaultius in suo compendio, de luxationibus, ex variis auctoribus doctissime collectam, Hieronymus Fabric. ab Aq. pendente lib. 5. de luxationibus. cap. 2. Vidus Vidius l. 5. de curat. membrat. c. 6. Ex quorum lectione fit manifestum, in reducendis spinæ vertebrae instrumentum machinæ Hippocraticæ, qua olim luxatæ spinæ subueniebat, esse pro hoc cõplendo opere præstantissimū.

Post repositas vertebrae, nervos & spinalem medullam roborare oportet, maximè in ea parte, vbi è regione vesicæ nervus est compressus. Hoc facies asperis frictionibus, vnguentis calidis, roborantibus emp'altris, in lumbis, perinæo, pectinique applicitis, quorum copia lege apud probatos auctores, cap. de paralyfi. His omnibus anteponenda censeo medicamenta cum nervis sympathiam habentia, qualia sunt Rosmarinum, stochas, betonica, herba paralyfis, salvia, iua arthetica, aqua vitæ, euphorbium, sagapenum, opopenacium, & si quæ alia firmandis nervis aptissima. Horum materiam vide apud Holler. lib. 1. de morb. intern. cap. 9. Mercat. lib. 1. de morb. intern. c. 14. Montaltum tract. de capit. affect. cap. de paralyfi.

HIS T. CXLIV. GALENI, De vrinæ difficultate.

Vrinæ difficultas, ex siccitate glandularum vesicæ adiacentium nata, humectantibus internis, & externis perlanata.

D **P**orro qui humor in illis corporibus glandulosis progignitur (qua vtraque parte colli vesica locata sunt,) is in meatu vrinariū effunditur: atque in musculis quidè, vna cum semine in matricè delabitur: in feminis autem & foras, & in muliebri pudendum erumpit. Viuitates autem eius in sexu vtroque sunt, quòd ad venerem exciter, in coituque delectet, denique meatum vrinariū madore suo perfundat, habilioremque ad vrinam transitum reddat. * At femina cum masculo frigidior sit, incoctum, tenuemque in glandosis parastatis hunc humorem habet. Quòd autem madefaciat, molliat, & viscositate quadam, olei instar, meatu inungat, est notum: At nunc nuper quidam quòd graciles, & penuria alimenti partes has omne laborantes, & siccitas haberet, ob eam causam visus est nobis non posse prius meiere, quàm copiosum in vesica lotium acernasset, quòd meatus ipsi siccus esset, ac concidisset. Oportebat igitur meatu ipsi à lotij multo, ac subiti supernè validè immitti impetu aperiri, alioquin haudquamquam homo ille meiere potuisset; eamque causa coniecturam curationis euētus confirmauit: oleosis enim vnguentis locum omnem perfundentes, corpusque vniuersum renutrientes (erat enim summe gracile, & præsertim partes illa) his remedijs hominem restitimus, & c. Galenus lib. 14. de vsu part. cap. 11.

PARAPHRASIS.

I nter proprios vesicæ affectus numerandus etiam est, qui vrinæ difficultas dici solet, cum videlicet ager meiere cupit, sed cum vi vrinam excernit, & cum dolore. Gal. lib. 6. aph. 36. & maximè lib. 7. com. 48. huius affectus conditiones, in vrinæ excretionem cum dolore, aut cum difficultate, consistere asseuerat. Interdum vrina difficulter excernitur,

excernitur, quoniam ob dolorem ardorem, & molestiam maximam perterrita natura vrinam cohibet: aliquando, quoniam meatus vrinarij sicci sunt præ humiditatis defectu, quam gignit naturâ in corporibus adenosiss, quæ ad ceruicem vesicæ, lentum, sed non crassum progignunt oleosum humorem, quo lotij suapte natura acris mordacitas retundatur. Hanc causam difficultatis, & ardoris vrinæ, ex Galeno hoc loco proposuit inter omnes Auicenna lib. 3. fen. 18. tract. 2. cap. 3. Explicuere Mercatus lib. 4. de morb. internis, cap. 13. Ludouicus Duret. in com. cap. 50. lib. 1. de morb. intern.

L icet enim hæ glandulæ, quæ sunt in vesicæ collo iuxta sphincterem, humorem contineant, qui in maribus & fœminis ad venerem incitet, in coituque delectet, huius tamen vi perpetuum impediri vrinæ ardorem, ne animal in continuo esset dolore, in ipso mictionis actu, Galenus hic confirmat. Hic enim pinguis humor lentore suo, & oleosa mulcebrigue humiditate, serum vrinæ acré, vesicam irrigando, conterperat.

V rinæ difficultatem à plurimis aliis causis, vt ab vrina ipsa acriore reddita, ab acrimie humorum affluxu, à falsorum succorum copia, ex vesicæ, vel ceruicis eius vlcere; ex vteri, aut vesicæ inflammatione oriri certum est, attamen ex consumpta harum glandularum humiditate originem ducere, superiores auctores confirmarunt, vt in com. cit. c. Auic. Costæus notauit. Huius affectus causas perbellè explicuit Auicenna loc. cit. nam immodicè coeuntibus, absumpta illa humiditate ardor vrinæ superuenit; præcesserunt morbi corpus colliquantur, vt febris ardens, hæctica, quarum causa, nimia macie extenuata corpora contabescunt, & glandulæ exsiccantur. Hæc etiam de causa ardorem patiuntur, qui habent vlcera in meatibus vrinæ propinqua virgæ: nam ex puris acrimonia excitatur ardor.

C urationem in hac historia præclarè proposuit Galenus, & absoluit Auicenna loc. cit. c. 4. nam potulentis pugnare oportet, & iis quæ seroam humiditatem ad vesicam protrudunt; hæc enim ob humoris inopiam, sicca & corrupta, huius affluxu ampliari, distendique potest. Quare extenuata, siccaque pubis loca fortibus humectanda, relaxandaque sunt bainis humectantibus, paratis ex decocto capitis castrati, Violæ. Maluar. bismaluar, sem. psyllij, & cydonior. Quòd si cum olei copia multa parentur, erunt præstantiora; hoc enim squalidum corpus humectat, ex Gal. lib. 5. simpl. c. 13. lactè etiam muliebri, vel quouis alio, pubem, os sacrum, & perinæum irrigare summoperè prodest, præsertim si addatur copia olei violacei, aut amygdalini. Per virgam iniicere humectantia, vt lac muliebri cum mucilaginis cotoneorum permixtum, conducit valdè. Humectante victu reficiendum corpus, lacte, pitifana, vitellis ouorum, iuribus pinguibus, & renutrientibus cibis. Consimilem historiam tradit Iulius Pollux, referente Alexandro Benedicto lib. 24. c. 3.

QVÆSTIO LXI.

Quòd mulier sit calidior viro, vt voluit Hipp. Contra Macrob. Parmenid. Laurent. Vegam, Peramat. & alios neotericos præstantissimos.

COMMENTARIUM.

A T femina cum masculo frigidior sit.] Diuini Senis, summi Medicinæ Antistitis, supremi Dictatoris, in lib. 1. de morbis, num. 3. celeberrima sententia est, fœminam mare esse calidiorè. Sic enim habeat scientissimus Auctor. Habet enim mulier sanguinem calidiorè, & præterea calidior est, quam vir, & c. Quæ sententia quam sibi ipsa contraria sit, ex eius doctrina adstrui potest: nam lib. 5. aph. 48. & 6. epid. sect. 2. text. 44. 45. & 46. & sect. 4. text. 27. & lib. 1. de diet. n. 2. 8. Ex omnibus autem masculi calidiores sunt, & sicciores, fœminæ verò humidiores, ac frigidiores, & c. Est insuper hæc sententia aduersa Galeno, qui pluribus in locis hoc ipsum asseuerat, tum 3. de caus. puls. c. 1. & 1. 2. de temp. vit. & 6. de loc. affect. c. 5. in fin. & lib. 5. aph. com. 38. 48. & 69. & 14. de vsu part. cap. 6. & 7. epid. sect. 2. com. 44. & 45.

A sect. 4. & com. 27. & lib. 2. de semin. c. 5. & alibi. Repugnat etiam Aristoteli sect. 10. probl. & lib. 4. de generat. animal. c. 1. post med. & Auicennæ 1. 1. doct. 3. cap. 9. in fin. & 2. 1. doct. 3. c. 7. in init. & 2. 1. 3. tract. 1. cap. 8. in fin.

T antorum virorum auctoritate freti recentiorum clarissimi vnanimiter iurant, masculum calidiorè esse fœmina. Inter hos extant duces strenuissimi, Insignis Veiga in com. cap. 5. lib. 6. de loc. affect. Gal. in fin. n. 4. acutissimus Gentilis in fen. 1. 1. Auic. doct. 3. cap. vlt. in §. Secundum verò diuersitatem. Peramatus lib. de temperam. c. 13. in fin. Mercurialis lib. 4. de morb. mulier. cap. 1. Christophorus à Vega in com. sent. 10. lib. 3. prog. Hip. in init. Andreas Laurentius lib. 8. de re anatomic. quæst. 2. Vallesius lib. 1. controuer. 9. Petrus Iacobus Esteue Valentini in com. lib. 2. epid. sect. 3. sent. 4. 1. Ioubertus, Carrerius, Poncius, Iacobus Segarra, & alij.

B Si enim rationes pensites ad vnguem, quibus illi muniti assueuerant, mares esse fœminis calidiores, falsam (vt illi rentur) esse Hippocratis sententiam arbitraberis, aut librum hunc de morbis esse adulterinum, tantòque auctore indignum iudicabis. Ne ergo in recitandis eorum rationibus sim prolixus, neu cramben tibi recoctam præbere videar, idcirco alia firmissima argumenta ex veterum fœcundissima penu palam faciam, quæ fœminarum caliditatem impugnant euidenter. Nam, vt ipsi probant, mares generantur ex semine calidiorè, in loco calidiorè, nempè dextro; conformantur celerius, mouentur citius, excluduntur celerius, & post partum breuior est purgatio, si marem peperit fœmina: Mares habitu constant solidiore, vasa habent ampliora, vtuntur victu calidiorè: debuit calidior esse mas, quia corpus ad ferendos labores illi erat necessarium, & animus intrepidus ad subeunda pericula. Ergo si hæc spectes, mares fœminis esse calidiores procul dubio concedes. Audi tamen rationes alias, quæ animum tuum mulcebunt apprimè.

C Prima. Inferiora mulierum magna ex parte crassiora; virorum superiora: ita Arist. lib. 4. de generat. animal. c. 1. Rabbi Salomon in c. 1. Genes. & ex eo Nicolaus Liranus in com. cap. eiusdem, Cælius Rhodig. lib. 4. lect. antiq. c. 12. Cum enim frigidior sit mulier, alimenti minima portio sursum fertur, ob caloris defectum: in maribus autem præ caloris copia, alimenti pars maior altiora petit; & sic superiores partes augentur magis.

Secunda. Mulieres citius canescunt, vt Aphrodis. lib. 1. probl. c. 4. quoniam sunt humidiores & frigidiores: nam canities, ex Philosoph. 10. probl. 36. oritur ex inopia natui caloris, vnde Albertus Magnus lib. 3. de animalib. tract. 2. cap. 2. debilem calorem, esse canities causam asseuerat: ita celerius mulieres fiunt canæ, quia paucum habent calorem maiorem qui concoqui non possit; ita putrescit humor circumfistens aëris calote: putredo enim omnis calore fit, non quidem suo ac nativo, sed alieno, ex Philosoph. 4. meteor. c. 1. de qua re consule Marcel. Donat. lib. 1. de histor. mirabili, cap. 1.

Tertia. Mulieris corpus non horrescit pilis, vt viri; habent enim poros, & spiracula densiora, quòd frigus compescat, & adstringat, ita Aphrodis. lib. 1. probl. c. 5. nam calor pilos educit, argumento sunt eunuchi, & hominis partes exteriores, quæ quòd calidiores, eò magis, ac citius vestiantur pilis: quam obrem læuius est fœminarum corpus, quàm virorum, ac proinde frigidius.

E Quarta. Mares ferè grandiores sunt corpore, quia vi caloris in agendo consistit, ita Arist. 6. probl. 10. & Theophil. Protospatarius lib. 5. de fabric. corp. human. c. 25. Hoc esse verum in aliis animalibus, docent Arist. 4. de hist. animal. cap. vlt. & lib. 5. c. 5. & 1. de generat. animal. c. 16. nisi infecta excipias cum Plin. lib. 1. cap. 29. in quibus mares fœminis sunt minores.

Quinta. Maribus pulsus sunt maiores, & vehementiores, ex Gal. 3. de caus. puls. c. 2. nam robori virtutis, & vsui adaucto vehemètia pulsus, & magnitudo sunt familiares.

Sexta. Fœminæ citius viris senescunt, quia frigidiores; vita autem consistit in calore: contrarium si accidat, ratissimum est, sic notante Galeno lib. 5. aph. 38.

Septima. Fœminæ plerumque sunt pinguiorè, & obesiores

fiore maribus; frigus enim pinguefacit, tabescit calor, ex Galeno 2. *simpl. c. 20.* Eandem sententiam tuetur sacra Hebræorum lingua, quæ virum *Isc* nominavit, à radice *Eshb*, quæ ignem significat, licet *Iscia* mulierem vocet, sed quia de viro sumpta, & parte viri frigidior, id est, costa, quæ maximè est ossa.

Octava. Mares fœminis audaciores, fœminæ meticulosiores, illud caloris argumentum, hoc frigiditas: quare cum sexum supergrediuntur mulieres, propterea calidissimæ dicuntur ab Aristoph. quæ fortasse ratio est, cur promiores in venerem, & concubitus appetentiores: nam materia appetit formam, potentia actum, ita frigus calorem, si modo vera est hæc opinatio, quam nunc non expendo.

Quapropter concludendum est, mares esse fœminis calidiores: nam si experimentum sequaris Plinij *lib. 7. cap. 4.* Varron. *lib. 1. de re rustic. cap. 11.* Columel. *lib. 6. cap. 24.* in hac sententia firmius persistes: cum enim marem gigni pullum volunt, sinistram admittunt testiculum funiculo ligant; cum fœminam dextram. Firmat Albert. Magnus *lib. 18. de animalib. c. 1. de causa differentie sexus fœminini, & masculini.* Ita docuit Aristotel. *in locis multis.* Sequuntur Serapio *tract. 5. breniar. c. 34.* Philaret. *lib. de pulsib. in initio,* & fuisse Conciliator *dis. 28.*

Hæc si vera sunt, ut certè sunt, quid ad maiorem machinam respondebimus, Hippocratem nempe, asserentem maribus esse calidiores fœminas? Respondent quidam, illustrius esse hanc sententiam scindere, quam dissolvere, quem in ea mendosum, quidpiam esse existiment. Sed cum veteres contextus, & scripturæ, quas tantoperè observandas & eligendas, etsi difficilius explicentur, docuit Galenus 6. *epid. sect. 3. comment. 13.* citra necessitatem inuertendæ non sint, maximè si cum codice Græco apprimè consentiant, horum firmare interpretationem non possunt.

Ludovicus Mercatus *tom. 1. q. 53.* Mauricius Cordæus *in comment. lib. 1. de morb. mulier. com. 1. sect. 4. ad fin.* licet hanc sententiam ut genuinam agnoscant, eius tamen sensum multipliciter distorquent. Parmenides apud Aristot. *lib. 2. de partib. animal. cap. 2.* & Florus apud Macrobius *lib. 7. Saturnal. cap. 7.* Hippocratis sententiam citra ullam distinctionem admitterent, qui multis ibi contendant, fœminarum naturam calidiorē esse, quam sit virorum; quorum rationes solutas, lege apud Laurentium *loc. cit.* Ioan. Baptistam Montanum *part. 1. uniuersæ medicinæ, tit. de temperam. sexus, Rotar. contradiet. 38.* Hippocratis, qui de hoc argumento ingenuè disceptant.

Superiores auctores rei veritatem appositissimè indagant, quod gratius est & facilius, quam auctoris mentem exponere. Nos utrumque sequentibus propositionibus dilucidabimus. Prima. Perpetuum & irrefragabile, marem fœmina genitalibus esse calidiorē. Nam & hæc sexus causa potissima, recepta ab Hippocr. & Democrito, aucta ab Aristot. *lib. 2. de partib. animalium, c. cit.* ex calore maiori genitalia extrahente. Contrarium si obtigerit, monstrosus. Observavit Plinius *lib. 7. natural. histor. c. 4.* Vidit Amatus 2. *centur. 39.* & notarunt alij, puellam in virum versam; quidquid huius rei causam aliam existiment Laurentius *lib. 7. contron. anatomic. quest. 8.* Ludovic. Mercatus *lib. 2. de morb. mulier. cap. 10. & 11.* quorum rationes ficulneas esse, ratione, & Medicorum celeberrimæ viro- rum auctoritate firmabimus *lib. 3. huius operis, in com. hist. 8.* cuius euentus exemplum proposuimus *lib. 3. de praxi medica admiranda, observat. 96.*

Propositio secunda. Perpetuum ferè etiam, de totius & principalium partium temperamento naturali, marem fœmina esse calidiorē. Contrarium si euenerit, monstrosus est; nam in arduis ludit natura aliquando in opere errans, ut observarunt nostri. Visum duplex hepar: Triplices venæ azygi: & à sinistris mutati lienis, & iecoris situs, & pleraque alia, ad quæ ius adaptari non potest, quod legit Celsus *lib. 1. pandectar. tit. de legibus.* Quæ enim semel aut bis accidunt, contemnunt legumatores: ex iis enim quæ semel aut bis homo videt, non debet pronunciata medica conficere, ex Galeno *lib. de fetu format. c. 2.* Solum

A frequentia pro perpetuis habentur in medicina. Ex his nota pro usu lapsum vulgo receptum, asserenti, pullos galinaceos fœminis frigidiores, & febrientibus esse magis accommodos. Nec obstat Auicenna 3. *1. doct. 2. cap. 7. in fin.* pronuncians, ius pulli temperare humores, gallinæ verò nutrire, nam imparis ætatis exemplum est.

Propositio tertia. Perpetuum ferè in homine, mares fœminis maiores esse; rarissimum, contrarium. Quod si quis obrudat, fœminas partibus inferioribus viris esse crassiores: ob particularem crassioris sanguinis portionem, & sedentariam vitam, fieri credendum est. Si accidat contrarium, id cum Aristot. 7. *de histor. animal. c. 2.* de volatilibus ex raptu, viuentibus intelligendum est: quod in accipitrum genere videre licet, in quibus immodicus maris calor humidum depopulatur, prohibetque incrementum: contra, fœminarum temperatior promouet.

Memorandum illud est, Galeno sæpissimè commendatum, quod mulieri ex summi Opificis præscripto generis propagationi consulenti, natura multum sanguinem gignendi vim indidit; qui non alicui tantum mulieris, sed & fœtus formationi, nutritioni in vtero, & educationi extra vterum iufficeret: hic verò dum in dictos usus non abumitur, nec ob propriam sexus frigiditatem, impotentiamque discutitur, quantitate exuberans, & mole sua naturæ onerosior factus, à toto habitu in venas vteri trudit, menstruas purgationes mulieribus effecturus. Vide Gal. 14. *de usu part. 6.* Auic. 1. *1. doct. 3. cap. vlt.*

Ex hac consideratione, Hippocrates aphoristicam sententiam profatus, sic inquit. *Quæ non peperit, grauius, & citius mensibus egrosat, quam ea quæ peperit,* ob triplicem causam. Prima, quoniam venæ fluidiores sunt ad menses. Secunda, quia dolores à partu iam experta, mensium decurrentium labores facilius patitur. Tertia, quoniam & non fluentium dolores, assueta iam vtero gestare, promptius fert.

Deinde præfatam doctrinam ampliùs explicaturus, & qua ratione labores illis fiant, & soluantur, inquit. *Mulier & molliore, & tenuiore carne prædita viro est, & sic ampliore humiditatem à ventre trahit, ad corporis & carnis ambitum. Attractam ergo humiditatem si natura non secernit ab habitu ad vterum, ut à plenitudine sese exoneret, calor præter naturam, & dolor oboritur, & si diutius fuerit retardata humiditas, hoc est, sanguinem foras non eruperit, morbum facit.*

Copiosum autem sanguinem, eumque superfluum, ab eo vocari caliditatem patet ex ipso *lib. 1. de morb. mulieb. num. cit. §. Si verò amplius accedens* (supra vocabat humiditatem) *secesserit, dolor non fit à sanguine, neque calor, &c.* Et in eod. *lib. ante fin. §. Fœmina verò cum humidioribus, ac pinguioribus diutius viantur, caliditatis purgationem ex corpore singulis mensibus faciunt, &c.* Quali dicat, copiosi sanguinis, ex quo prouenit caliditas, purgationem ex corpore singulis mensibus faciunt. Lege Martinum Rulandum *lib. 2. probl. medico-physicor. 66.*

Calidior ergo virili fœminæ sanguis, ac ideò & mulier: non tamen propria carni, solidiorumve temperie, in sanguinis generatione, in hepate, & venis accepta, sed quantitate. Cum enim viro mulier sanguine magis abundet, illo est calidior, ratione copiar, & quantitatis. Multus enim sanguis licet ex frigidis cibis genitus, caloris naturalis in animali substantiam auget, non qualitatem intendit, ex Gal. 3. *de temp. cap. 4. in fin.* & Auic. 2. *1. doct. 2. sum. 1. cap. 14. ante fin.* hoc confirmat, quum loquitur de lactuca, dum sic dicit. *Cumque eius conuersio in sanguinem completur, plurimùm operationis eius est calefacere, propterea quòd in sanguine augmentum facit, &c.* & Iacobus de partibus *in com.* sic ait. *Possibile est ut sanguis genitus ex aliis retineat sibi caliditatem maiorem debito; & sanguis, lactuca frigiditatem: & nihilominus dicetur calidus, non à caliditate excedente, sed quia reparando deperditum, augmentat substantiam caloris innati, &c.* Sic qui crescant, plurimum habent calidi innati, ex Hippoc. *lib. 1. aph. 14.* & pueri iuuenibus sunt calidiores, quoniam calorem abundantiorē sortiuntur, ex Gal. *in com.*

Quare conciliari Hippocr. potest cum seipso (quod nemo fortasse animaduertit) ab Arist. 2. *de partib. animal. c. 2.* ex distinctione eius quod calidius, hoc vel illo modo dicitur:

tur: quare cum fœminæ constant multa substantia calida, viris dici possunt hoc modo calidiores. Lege Galenum *lib. 2. de simpl. medic. facult. cap. 3. & 23.*

Solutæ secundò. Fœmina aliqua calidior est viro. Propositiones enim supra relatæ, intelligendæ sunt seruata in multis paritate, in temperamento, indimiduo, ætate, regione, viuendi ordine; nam biliosæ fœminæ collatus, in eadem ætate, regione, victu, consuetudine calidior est. Biliosam verò fœminam iuuenem, calido sub cælo, calido & tenui victu, laboribusque assuetam (viraginem vocant), quis pituitoso sene, sub frigidioræ cælo, inolliter educato, mirabitur calidiorē? De istorum numero sunt viri in otio, & mollitie alti, totaque victus, & exercitij ratione prorsus effeminati, qui ordinata necessitate purgationes menstruas per hæmorrhoidas patiuntur, quales viuere in Lotharingia, & Germania refert Lacuna *libello de extirpandis carunculis:* qui lac generant, & horum multum esse numerum, tradunt Aristot. *lib. 1. de histor. animal. 12.* Vesal. 5. *fab. 18.* Cardan. 12. *de subtilitate.* Eugubius *libel. de lacte,* Marcel. Donat. *lib. 2. de variol. c. 8.* Laurentius *lib. 2. anatom. cap. 2.* Multi ergo viri sunt fœminis frigidiores. Num autem fœmina absolute ascititio calore sit calidior viro: contra vir innato calore sit calidior fœmina, contendit, pro huius textus expositione eruditissimus Heurnius *lib. 5. instit. medicar. cap. 66.*

Solutæ tertid, cum omniscio Tiraquello *lib. de nobilitate, cap. 31. num. 309.* Mulier calidiorē habet sanguinem quam vir, & propterea calidior est viro. Hæc enim auctor legit verbum (calidior) cum duplici ll. Nam *melior est iniquitas viri, quam mulier beneficiens,* ait Sapiens *Proverb. 4.* explicat inter omnes Rab. Moies Ægyptius *lib. 2. perplexor. 52.* elegantissimè. Sortuntur enim fœminæ astutiorē, & maligniorē sanguinem, & hæc similem conditionem, & mores, (hi enim, teste Gal. temperamentum sequuntur) prope multorum attestantur testimonia. Et de hac locola interpretatione, de qua tot extant commentaria, silentium exoptulo, ne tibi fastidium sim, & fœminis inimicitia: quidquid contrarium tam multis argumentis firmauerit Cornutus Agrippa *lib. de nobilit. & præcellentia fœminæ sexus, ferè per totum.* De cætero lege pro confirmanda caliditate virorum, Theophrastum *lib. 1. de caus. plantar. c. 27.* Albert. Magnum *lib. 23. de animalib. tract. 2. cap. 6.* Flor. apud Plutarchum *lib. 3. sympos. quest. 4.* Ioannit. *c. 16. Isagog.* Hebræorum insignem Medicum Isaac *c. 14. dietar. uniuersal.* Arnaldum à Villanoua *lib. de regimin. sanit. c. 3.* Rabbi Mossem *part. 16. aph. Dydymum lib. 18. c. 3.* Tu verò artificiosam magis, pro textu Hippocratico expositionem excogita: nam

*Parnos parua decens, mihi iam non regia Roma,
Sed vacuum Tibur placet, aut imbellè Tarentum.*

HIST. CXLV. GALENI, De suppressione vrina.

Vrina suppressio ex grumo, eo extracto, æger vrinam mixxit.

Quidam etiam cum cecidisset, manente spina illa, imprægnis quidem magnam sanguinis copiam cum vrina emisit, post ea verò omnino suppressa est vrina: cuius rei causam esse coniecimus, quòd concreti sanguinis grunus intus se opposuit. Quocirca dimissa per eodem fistula, paulatim vrina reddidit; extracta deinde fistula, apparuit in ipsius ore grumi indicium, &c. Galenus *lib. 6. de loc. affect. cap. 4.*

PARAPHRASIS.

Suppressionem vrinae Græci Ischuriam appellant. Hanc tribus modis oriri posse, notum est apud eum, qui *lib. 3. de caus. sympt. cap. 2. & loc. cit. nuper, de locis affectis* perlegerit. Aut enim corpus vespit in tantum tumorem attollitur, ut meatus inde occupetur, quemadmodum in

abcessu, scirrhu, inflammationeque quotidie fieri videmus; vel ob meatus conuientiam, siccitate nimia, vt in ardentissimis, acutissimis, retorridisque febribus sæpè contingit; vel clauditur, quoniam vel aliquid præter naturam innascitur, vt caruncula, callus, vel obstruit, vt pus, arena, calculus, lenta crassaque pituita. A sanguine concreto, & grumoso, vterum capita obstrui rarius est, hic enim diu non subsistit in via, sed faciliè vrinae cursu, ac inpetu foras propellitur, vt *lib. 6. patholog. c. 13.* Fernelius docet.

Si tamen hac de causa supprimatur vrina, agnosces ex prægressa sanguinis fluxione ad vrinarios meatus, vel quòd præcefferit ictus, casus, percussio, aut magni ponderis subleuatio; quibus de causis sanguinem iuxta vena partim foras effundi, partim intus condensari, & in grumos conuerti, iudicabimus. Sanguis enim, si ex vasis deciderit, in quibus tanquam in loco naturali conseruabatur, illic in thrombum coire, tum quia pinguis est, tum quia fibras habet, docuit Aristoteles *lib. 3. de histor. animal. 19. & lib. de partib. animal. cap. 14.* firmat Fernelius *lib. 6. physiol. cap. 7.*

Næque refert, quòd sæpiùs sanguinem è vena secta exhaustum, & profluentem, minimè concrecere obseruamus, in maleficientissimis febribus, & aliis corporibus valedudinariis, in quibus ob frigidum & humidum hepatis, & venarum intemperamentum, sanguis tenuis nimis est, & aquosus totus, minimèque habet partes coasas, & terrestres, quarum absentia frigidens non coit: sic sanguis ceruorum, & damarus (hac de causa illa esse timida, docuit Philolophus 2. *de partib. animal. 4.*) non coit, etiam si effundatur. Sanguis iste morbidus est, & validam sanguificæ facultatis imbecillitatem ostendit. Huic proximè accedit ille, qui icet omnino non coeat, modicè tamen in medio coagulatur, cui innatat multum feri expressi, vt è lacte solet. Hæc quando totus serofus est, & è venis effusus, concretus, plurimum habet aquosæ humiditatis supernatantis, pessimus iudicatur à Gal. *lib. 3. de alim. facult. cap. 26.* In febribus autem malignissimis non concrecens sanguis, perniciosissimus est; grandem enim internam corruptionem ostendit, & ardoris interni vehementiam, summamque malignitatem significat: ex quibus causis, sanguinis partes aëreas & pingues esse colliquatas, & fibras corruptas, validamque sanguinis in saniem, conuersionem, iudicabis. Quo fit, vt sanguinem in vasis non concrecere post sectam venam, in malignis & pestiferis febribus, maximam ruinam portendant, & mortem: in aliis verò, qui alia de causa febribus laborant, in quibus ex obstructionibus internis, nimio potu, frigida hepatis intemperie, aqueus & serofus sanguis redundat, cum non sit benè coctus & elaboratus, maximam arguit debilitatem, quæ serum redundans generat, quum effusum in venas sanguini permiscetur, vt docuit Fernelius *lib. 2. de ven. sect. cap. 17.*

Insuper grumum vias obstruere, exitumque vrinae impedire coniectabis, si immisso cathetere parum vrinae fluat, & cum ea sanguinis ramentum: adfint etiam symptomata grauissima, cum animi deliquio, & resolutione; quæ ita existunt perniciofa, vt finitima sint illis quæ ex veneno oriuntur: *ad grumos enim vocatos, qui vel in vesica continentur, thorace, ventriculo, intestinis, animi defectio, & pallor sequi solent; pulsus verò paruus, & obscurus frequensque apparet, & laborans ipse cum anxietate resoluitur, vt recitit lib. 6. de loc. cap. 3. & 4.* quinetiam concretus ad hunc modum sanguis in vulneribus, in causa est, vt putredo celeriter vicinas partes corripit, vt ait Galenus *lib. de bonis. & vit. succor. cap. 4. in init.*

Sed qui fieri possit, vt humorum omnium maximè proprius & familiaris, postquam refrigerit, affectus afferat ingentes aded, disquirendum. Sanè non parum istud miror, cum Galeno *loc. nuper citato,* qui licet proponat quæstionem, non tamen soluit. Dic. Videtur maior mixtio, quam sequitur perfectio eius; est enim sanguis liquor remotissimus ab elementorum simplicitate, ex Gal. *lib. 8. de placit. c. 7.* vniuersale est autem, pura omnia magis durare, ceu plus à contrarietate recedentia, vt elementa, lapides, metalla: indicio est, quia lac citissimè corrumpitur, cuius

eandam, & multo oleo cum ruta & anetho, vesicam irrigandam præcipit: sed summa cum cautela celebranda est, aut quam rarissimè; nam sectio hæc febrem ob dolorem augere est apta, sanguinisque profluvium concitabit maximum. Si inflammatio ad suppurationem vergat, eadem iuvanda erit, & abscessu disrupto ulceris curationem aggredi oportet.

HIST. VLTIMA, GALENI, De urinae suppressione.

Urinae suppressio ex lapide in virgæ extremitate impacto, glandis incisione curatur.

Sapè namque præ magnitudine in collo vesicæ detenti lapides, in extremum periculum, doloris acumine, patientes agunt, nec * urinas sinunt excerni. Vidi ego quendam, cui per alias vias elapsus, in virilium extremitate lapis hæserat, minimèque abfuit, quin urina difficultate, & dolore acutissimo homo interiret, nisi tandè angusto forcipe excimere potuissimus, sectionem per longum supernè moliti, &c. Galenus in lib. de ren. dignor. & medicat. c. 3. Aëtius tetrab. 3. serm. 3. cap. 4.

PARAPHRASIS.

Hunc librum Galeni non esse, patet manifestè, cum sit Philagrii Medici antiquissimi Christiani, à quo historiam delumpfit Aëtius loc. cit. ex quo auctore integras paginas in suum librum transcripsit: & ut videas quàm miserè hallucinentur, qui contrariam sententiam defendere ausi sunt, vide c. 23. lib. de ren. dignoione, quo loco se Christianum fuisse profiteretur auctor, ibi. §. Non absurdum est nos cen Christianos, &c.

At cum Aëtius referat historiam, & auctor hic sit vir eximius, & Medicus haud postremæ notæ, utar Vallesij consilio in præfatione ad libros Hip. epidemics, qui omnes historias, & sententias huius auctoris licet nothas, & adulterinas se interpretari affirmat, quum hæc Medicis curaturis maximam utilitatem ex se præbeant.

Cum ergo lapis in pudendi extremitate, vel medio tenaciter, valido ad hunc locum naturæ conatu protrusus, & præ magnitudine excerni non potest, contumaciter pudendi parietibus adhærescens, mollire virile membrum balneis laxantibus oportet; qualia in retentione urinae ex lapide, grumo, viscidisque humoribus orta præscribi solent. Tumidæ, & dolenti parti anodyna imponenda. Balneum ex oleo iterandum. Vitanda diuretica. Abstinencia à potu imperanda.

His factis, si adhuc lapis sit impactus, & homo de vita periclitetur, pudendi sectio celebranda. Hunc curandi modum opere ipso observavit Stephanus Gourmelenus lib. 2. chirurg. pag. 149. approbant Rodericus à Fonseca lib. 2. c. 10. de calculosis, Iacchin. in lib. 9. Rhas. ad Almans. c. 64. Michaël Ioan. Paschal. lib. 1. c. 47. de curand. morb. in fin.

Et hæc de urinae suppressione sint satis. De illa verò urinae retentione, quæ fit non patiente vesica, lectu digna scripsit Petrus Salius, omnium in hoc difficillimo argumento primus lib. de affect. particul. c. 12. & ex eius mente transcripsit Marcellus Donatus lib. 4. de medic. hist. mirabili, c. 22. & postea retulit Mercatus lib. 4. de morb. intern. c. 12.

QVÆSTIO VLTIMA.

Quæd urinae retentio sit actio animalis, excretio vero naturalis. Contra Andream Laurentium, Medicum acutissimum.

COMMENTARIUM.

Vrinæ sinunt excerni. Iniurius essem, & à Medicorum vocem eliminandus, si post tot de urinae retentione,

aut excretionem historias diligentius in præsentibus non examinarem, vtrum retentio, seu excretio urinae sit opus facultatis animalis, vel naturalis: nam in eius expositione plura latent scitu digna, quæ contradictionem in doctrina Galeni arguere videntur. Quare omnia ad amissum explicare difficillimum est, cum tractatio hæc paulò sit obliquior: in qua præsertim industrium suam exercuit Thomas à Veiga grauiissimus Medicus in com. c. 1. lib. 1. Gal. de loc. affect. num. 37. sed ita obscure (more suo,) vt vix illius mens percipi possit, quo pacto, Delio (vt aiunt) natatore opus est. Sic ergo me clariùs, & vberius de hoc argumento discipulantem audire ne graueris, præsertim cum plura rimari fuerim coactus, quæ ad superiores propositas historias enarrandas apprime conducunt.

Andreas Laurentius, Medicus profectò celeberrimus proposuit quætionem, sed ita pertransennam, ac obiter eam agitat lib. 6. de histor. anatomic. quæst. 31. vt nihil frugis ex eius lectione eruere queas: nam & retentionem, & excretionem, mixtam esse actionem ex naturali, & animali alleuat; & suam positionem inualidis argumentis confirmat, quæ luculenter infra soluta videbis. Proponit ergo doctrinam Gal. lib. 1. de loc. cap. 1. & lib. 6. de loc. c. 4. quibus locis tantus auctor hanc quætionem soluit, alleuerans retentionem animale, & voluntariam esse, quum fiat mediante musculo vesicæ collo inserto, qui toto retinendæ urinae tempore contractus operatur, constringendo cololum vesicæ. De excretionem autem pronuntiauit, eam esse naturalem operationem expultricis vesicæ. Hanc Magistri positionem ego quoque libentissimè amplector: cuius auctoris doctrina in solutione argumentorum, amplius clarior euadet, quæ contra ipsum obiici possunt.

Qui ergo retentionem urinae, naturalem esse actionem contendebant, his forsitan niti poterant rationibus: & prima sit. Omnia villorum generatim qui retentioni inferuiunt, reperiuntur in vesica, ex Gal. l. 5. de usu part. c. 11. ergo non minùs in ea quàm in reliquis corporis partibus, retinendi munus obibunt: cumque illud potissimum fiat in vesica circa urinam, videtur illius retentio non animalis, sed naturalis, quantumuis à constringente musculo iuuetur, quemadmodum expulsio eiusdem vesicæ, licet nonnunquam abdominis musculis perficiatur, opus tamen naturale à Galeno appellatur.

Secunda. Omnis motus animalis voluntatis impetio fit. Sed urinae, quemadmodum omnium excrementorum retentio voluntati nostræ non subiacet. Ergo non est dicenda operatio animalis. Maior videtur constare, quoniam in eo actiones animales à naturalibus differunt: nam hæc cum sponte, & nulla præcedente cognitione, aut electione fiant, nullius imperium expectant vt edantur, sed data materia necessariò exercètur, ex Gal. lib. de vocal. instrument. dissect. c. 2. vbi vult ex animali voluntarium colligi, & è contra.

Tertia. Resoluta vesica cohibetur aliquando urina, ex Aëtio tetrab. 3. serm. 3. c. 34. Paulo lib. 3. cap. 45. Gal. lib. 6. de loc. cap. 4. priuatur enim sensu, & motu, & robore ad excernendum. Ergo vesicæ retentio non est animalis operatio. Probatur consequentia, quoniam cum resolutio nihil sit aliud, quàm facultatis animalis ablatio, procul dubio cessabit, vitiabiturque ea ablata, retentio urinae, si ea illius virtutis sit operatio.

Sed hæc commodè solui possunt. Dic ad primum. Non negamus vesicæ inesse retentricem naturalem, & obliquos villos illi inferuientes: illis tamen non sit potissimum urinae retentio, quum ad tantam molem sustinendam non sufficiant; sunt enim gracillimi, tenuissimi, ac proinde valde imbecilles: sed mediante musculo osculum constringente, cui prædicti villi etiam aliquem usum præstant, quemadmodum etiam omnes, tam recti seu oblongi, quàm obliqui, & transuersi, sui contractione ad excretionem faciunt; licet soli transuersi sint proprium instrumentum excernentis facultatis, vt constat ex lib. 5. de usu part. cap. 11. Licet verò Galenus ibidem asserat, ideò omne villorum genus vesicæ datum fuisse, vt omnes etiã motus species consequeretur, non sic verò intestinis, in quibus (inquit) nec attrahere, nec retinere erat necessarium; atque ita innuere videatur, naturalem retentricem vesicæ

vesicæ circa urinam retinendam potissimum negotiari (nec enim de retentione circa alimentum vesicæ intelligi potest, cum illa etiam in intestinis detur) & propterea obliquis fibris donatam fuisse; nam hoc licet verum sit, non tollit hoc præcipuum retentionis agens esse musculum cum facultate animali, qua sola mediante operatur, cui musculo reliqui villi subseruiunt: quemadmodum & 6. de anatomic. administr. & lib. 4. de usu part. ad fin. de intestinis loquens, quamuis nullam iis facum tractricem concedat, ait, oblongos villos ad firmitudinem reliquorum habere; id quod etiam de tractrice vesicæ intelligendum est, eam scilicet ei datam fuisse, veluti quoddam additamentum, ne scilicet vesicæ deesset, si aliquando prædicta facultate esset opus, & renes urinam non transmitterent, cuius ferè tota demandatio renum expultrice perficitur, vt passim ex Gal. colligitur, vbi de urinae separatione loquens, semper eam à renibus secerni, & ad vesicam transmitti affirmat, vix vquam facta mentione de tractrice vesicæ. Ad id verò quod audebatur, negamus excretionem illam, quæ abdominis musculis perficitur, vbi vel urinae exigua est portio, vel vesicæ expultrix naturalis imbecillis, operationem esse naturalem; animalis enim est, vt potè à vi animali per musculos facta. Nec Gal. naturalem vim appellat excretoriam urinae, nisi illam quæ in corpore vesicæ sita est, & quæ totam urinam semper excernit, atque residuum urinae in pene relictum iaculatione quadam propellit, vel vesica imbecilli excernit, nam procul dubio animalis est, vt Gal. lib. 1. de loc. affect. c. 1. affirmat; sit enim musculis, & virtute animali qua ipsi operantur. Quòd si excretoria virtus vesicæ maiorem urinae copiam expellere potest, & minimam non potest, id est quia parua copia subterfugit actionem virtutis, vnde musculi abdominis urinae expulsionem adiuuant.

Ad secundam. Negatur maior si per voluntarium motum intelligamus eum, qui necessariò voluntatis imperiù expectat vt fiat; plurimè enim animales functiones sunt, nulla voluntate præcedente, vt tussis, respiratio, & multæ alia quas exercent dormientes; quibus tamen nulla est voluntas, quemadmodum & nullæ actiones intellectus. Si tamen voluntarius motus iumatur pro eo, in quem potest habere ingressum voluntas, ad accelerandum, vel retardandum, tussis, & respiratio voluntarij motus dici possunt. Quare non sequitur, excrementorum retentiones, quantumuis animales sint, esse voluntarias, salkem primo modo: nec Galenus citatus vniuersaliter asserit omnes animales actiones secundum voluntatem perfici, sed tantum plurimas; immò verò (inquit) si quid est animale opus, ad id non omnino necessariam voluntatem esse, nec necessarium est, vt animales motus à naturalibus distinguantur per præcedentem cognitionem, & electionem; licet enim sæpè ita fiat, semper tamen inter eos tale discrimen reperitur, sed satis est quod à diuersis fiant facultatibus per diuersa instrumenta, & cum aliis quæ ad talem distinctionem sufficiunt. Quòd si aliquando Galenus, & alij auctores, ex animali voluntarium colligunt, confundunt prædicta duo, & pro eodem accipiunt significato, cum tamen procul dubio diuersa sint, nec mutuo conuertantur.

Ad tertiam. Negatur antecedens: constat enim ex Gal. l. 1. de loc. affect. c. 1. & in lib. 6. c. 4. à vesicæ resolutione non cohiberi urinam, sed potius inuoluntariè excerni; cuius ea ratio est, quæ in argumento adducitur, nimirum quoniam cum resolutio facultatis animalis ablationem importet, & illius interuentu urinae retentio perficiatur, procul dubio vesicæ resolutio retentionem vitiabit, non autem expulsionem; atque ita ad urinam retinendam non habebit vim: sicut nec musculorum abdominis resolutio vitiabit retentionem, sed expulsionem, quoniam cum ad excretionem faciat illorum resolutio, potius expulsionem, quàm retentionem incommodabit. Quo pacto verò Paulus, Aëtius, & Gal. sint intelligendi, paulo post dicemus: Quare retentio, animale est opus, à virtute animali factum.

Quòd verò excretio, opus animale sit potius quàm naturale, plura obstant, eaque valdè vrgentia argumenta: & primò arguere poterit quispiam hoc modo. Omnis actio quæ fit secundum nostram voluntatem, animalis est, vt Galenus ait cit. lib. de vocal. instrumentor. dissect. Sed in sano

A corpore urinae excretionem præcedit necessariò voluntas. Ergo hæc operatio est animalis, & ab animali facultate proficitur.

Secundò. Non excernitur urina, vbi vesicæ facultas resolutur: cum ergo resolutio cadat super animalem vim, ad eam videtur pertinere ipsius urinae excretio.

Tertiò. Quemadmodum ad urinae retentionem requiritur actio circumdantis musculi, contractio scilicet; ita ad expulsionem necessaria est eiusdem operatio, laxatio nimirum: nisi enim relaxetur musculus, urina non prodibit, quia læditur illius distentio: sed sola vi animali musculi omnes mouètur. Ergo illa est, quæ urinae excretionem facit.

Quartò. Naturales operationes nulla præcedente sensatione fiunt: patet in plantis, in quibus sensu omni priuatis naturalia opera exercentur; & naturalis expultrix ex se fertur, ad innoxium, & inutile excernendum: sed ad urinae excretionem irritatio, & molestatio requiritur, quæ sensationem supponit, & Gal. 5. de usu part. ult. & lib. 3. de facult. naturalib. cap. 12. Ergo excretio urinae non est opus naturale, provt ab animali distinguitur, sed animale potius dicendum. Hoc videtur insinuare Auic. 19. 3. tract. 1. cap. 1. dicens, tunc vesicam expellere urinam, cum constringit eam, & dilatat lacertum suum, ex cuius facultate resoluta Ischuria contingit. Musculi verò facultatem, animalem esse patet: ex cuius resolutione etiam in colo intestino paralyfim accidere affirmat, 16. 3. tract. 3. cap. 7. & Gal. de motibus manifestis, & obscuris, cap. 2. docet non si. ri excretionem urinae, nisi accedente virtute animali.

At hæc argumenta non concludunt. Dic ad primum. Quamuis fateamur excretionem esse voluntariam, & non fieri in sano corpore, nisi præcedat voluntas, hoc est, sinat, & permittat expultricem ipsam suum munus exercere, relaxatione musculi osculum vesicæ constringentis, qui imperanti voluntati obsequitur. Cum tamen musculus se relaxando, à sua operatione cesset & ferietur, planè excretio urinae non erit operatio animalis facultatis, sed potius eius cessatio & feriatio. Et quoniam oportet necessariò facultatem ipsam animalem cessare à sua actione, qua musculum contrahit, facitque retentionem, vt urina excernatur; dici potest urinae excretio in sano corpore, opus animale per accidens, nimirum quoniam non exercetur, nisi facultate animali accedente, non opere, sed operis quiete & otio. Et in hunc sensum potest admitti maior primæ rationis, quæ impugnabatur, excretionem vesicæ esse opus naturale: aliter enim neganda, quoniam sola illa actio, quæ præcedente voluntate fit, est animalis, quæ per musculos exercetur: cum enim musculi per nervos à cerebro animalem vim motricem recipent, instituit natura, vt in suis motibus voluntati subessent, ne temerè & inordinatè mouerentur.

Pro maiori tamen euidencia aduertes, quòd licet vesica ad urinam excernendam, non recipiat à cerebro per nervos virtutem motricem, nimirum quia nervus qui in musculum inferitur, non præstat motum alicui particulæ, quia non est mouendi instrumentum; licet etiam sit motiæ facultatis delator: recipit tamen per nervos sensitivam, quæ mediante vesica ipsa sentiens morsum ab urinae acrimonia illatum, vel distentionem à copia factam, excitatur ad excernendum. Verum cum non possit exire urina nisi relaxetur musculus constringens vesicæ collum, accedit voluntas à vesicæ sensatione excitata, imperans animæ motrici musculi, vt ab opere ferietur constringendi & claudendi. Fertur itaque animalis imperium in vim animalem musculi, illi subordinatam, & cum ea feriente musculus relaxetur, & excretionis via libera sit, & non impedita, excernitur urina ab expultrice naturali vesicæ, vnde excretio opus naturale est, licet vt fiat, necessarium sit quòd voluntas præcedat, & musculus relaxetur; propter quòd voluntas præcedat, & voluntario appellatur, ex naturali & voluntario, sed ineptè, vt vidisti: nam eius argumentum satis remanet explicatum, si dicta, & dicenda pensites ad vnguem.

His iactis, video te obicientem, retentionem urinae, quam inuoluntariam diximus, absque voluntatis imperio nequaquam fieri posse; nam si musculi relaxatio non fit

nisi voluntate præcedente, non aliter etiam fiet eiusdem constrictio; tum quia multo plus requiritur ad operandum, quam ad cessandum ab opere; tum quia voluntas fertur in diuersa, & opposita, super quæ cadit electio, quæ est actus voluntatis: eiusdem ergo imperio videtur subici opus, cui subicitur operis intercessio; præsertim cum illa musculi constrictio, qua perficitur vrinæ retentio, operatio sit animalis, mediante musculo facta: cuius actionem imperatam esse, & voluntati necessarîo subiectam, docuit Galenus in locis multis.

Hanc instantiam soluere non est multum operosum: nam diuersa ratio est in constrictione musculi, ad hoc ut fiat absque voluntate præcedente, non sic autem relaxatio: quoniam cum musculus ille insertus sit vesicæ collo, ut tanquam ianitor quidam perpetuo aduigilet, & sui contractione meatum vrinæ clauderet, nec pateretur ipsam prodire, nisi pro tempore, & occasione, ubi suum munus obisset, satis erat animale vim à cerebro per neruum recipere, nec voluntatis imperium expectare, siquidem abique eo, conuenienter agere poterat, & fungi suo munere: ne verò ab eo temere, & intempestiue cessaret, necesse fuit non nisi pro arbitrio relaxari. Cumque huiusmodi relaxatio, otium sit & intercessio facultatis animalis; constrictio autem eiusdem operatio: licet voluntas necessarîo interueniat, ut musculus ille relaxetur, multo plus tamen requiritur ad eiusdem constrictiōnem, nimirum concurius mouentis, seu animalis facultatis, licet absque voluntate. Nec obstat, quod ea in diuersa fertur, & super opposita cadat electio; satis enim est quod possit quouis modo habere ingressum in vrinæ retentionem, ad eam accelerandam, vel retardandam; non enim requiritur, ut æqualiter arbitrio nostro subiciantur illa, super quæ voluntas fertur. Denique non obstat retentionem vrinæ fieri à musculo, ut voluntaria dicatur, ita ut fieri non possit nisi voluntate præcedente: hoc enim solum habet locum in motu musculorum progressiuo, & perfecto, & quo locus mutatus.

Ad secundum. Negatur antecedens, potius enim immoderate excernitur vrina vesicâ resolutâ, ut dictum est, Quod si Gal. lib. 1. de loc. cap. 1. dixit, supprimi aliquando vrinam exteriora vesicæ resoluta, verbo resolutionis abuius est, accipiens illud pro defectu naturalis facultatis expultricis vesicæ; vel si resolutio propriè accipitur, dici potest impediri excretionem vrinæ ad vesicæ resolutionem, hoc est, ad ablationem & defectum animalis facultatis, non quidem voluntariè mouentis, sed alterius, nempe sensicæ, quæ etiam animalis est; nam cum illius ministerio sentiat vesica vrinæ acrimoniam, vel copiam, atque ita ad excernendum irritetur, ea deficiente vel ablata necessarium est vesicam saltem plurimum deficere à pristina excernendi vehementia: & in hunc sensum intelligendi sunt Paulus, Aëtius, & Galenus locis citatis, dicentes vesicæ resolutionem nonnunquam vrinæ tarditatem, retentionemque inducere. Negari tamen non potest, resolutionem musculorum abdominis, id est, defectum virtutis animalis mouentis, nonnunquam excretionem vrinæ impedire, & incommodare. Quoniam tamen illorum munus non accedit necessarîo ad excernendi opus; sed ubi vrina, vel pauca est, vel vesicæ expultrix infirma, raro contingit Ischuria, prædictorum musculorum resolutione: nec ea si aliquando acciderit, dici potest vesicæ paralysis, sed ventris potius, cuius ipsi sunt musculi, & non vesicæ. Verum licet ita sit, cum tamen exigua vrinæ copia, seu portio, quæ continetur in fistula ultra musculum circumdantem collum vesicæ, in ipso musculo contracto à vi animali pellatur: ea quidem resoluta, non potest retardari aliquantulum expulsiō prædictæ portionis vrinæ: cum tamen naturalis expultrix vesicæ totalem excretionem promoueat, nec in eam cadat resolutio, non cohibetur excretio vrinæ ad vesicæ resolutionem.

Ad tertium Auic. 19. 3. tract. 2. cap. 6. & 7. in eam sententiam inclinatur, ut existimet relaxationem musculi esse actionem, atque motrice lacerti resoluta vrinam supprimi:

agens enim in cap. 6. de causis vrinam remorantibus, ait: & facta causa virtutis motrice est, ut non sit lacerto, ut soluat seipsam, & moueatur à sua constrictione ad dilationem suam. Cap. verò 7. Signum inquit mollificationis (id est resolutionis) lacerti, est debilitas prouocationis, absque impetuoso vrinæ exitu. Videtur itaque illi ea mens fuisse, ut opinaretur, duplicem lacerto operationem tribuendam, constrictiōnem scilicet, qua vrina retinetur, & alteram qua modicè laxetur, ad exitum; rursus excretionem quidem tardam & leuem, munus esse expultricis naturalis vesicæ, festinam verò, acceleratamque (quam aliquando continuam, nonnunquam intermittentem paramus) ex musculi motrice pendere: subdit enim, resoluta motrice lacerti exire vrinam, sed paulatim & sensum, non cum impetu & eiaculatione. Poterat calumnia inuri Auicennæ, auctori tanto: vnica enim est tantum musculi operatio, constrictio nimirum, ut lib. 1. de motu musculorum ferè per totum, Galenus edocuit, nam quando musculus relaxatur, feriat ab opere, & cessat in eo vis animalis; nec illius resolutione vrinæ exitus impeditur, sed tantum retentio, ob cuius vitium guttatim fluit. Nec exulat illum expositio Nicolii ferm. 5. tract. 10. c. 11. quod huius musculi parua paralysis, per quam non possit soluere constrictiōnem, efficit retentionem; valida verò, propter quam constringi non potest, expulsiōnem inuoluntariam creat. Non valet (inquam) quoniam laxatio constricti musculi non est animalis operatio, sed merum otium; quare quantum resolutio maior est, eò erit laxatio promptior. Cum verò antiquorum dicta hostiliter non sint redarguenda, sed amicè interpretanda, ex Galen. lib. 2. de sympt. caus. c. 5. idcirco in errorem incidisse euidenter ex contextu probari non potest: duplicem ergo lacerto attribuit operationem, præcipuam videlicet constrictiōnem, & alteram qua laxatur, & citatur, quam si lato nomine cum Auicenna operationem appelles, explicabis rectè.

Ad vltimum. Tam plantis, quam animalibus instituit natura, ut communia alitionis opera actione naturali fierent: verum licet in plantis facultas ipsa naturalis, ex se, solâque innata doctrina absque sensu operetur, & expultrix in inutile, & innoxium feratur, non inconuenit in animalibus interuenire etiam sensum, quo pro tempore magis excitetur vegetabilis potentia ad operandum, & percepta sensatione illius operatio fiat acrior, & concitator, atque idè ad expellendum vesica est donata sensu, ventriculus ad attrahendum acutissimo. Quomodo verò sit interpretandus Auicenna, nuper diximus. Vbi tamen de coli paralyti loquitur iudicare licet, librarij vitio additum fuisse coli, nam cum ea sententia ex Paul. lib. 3. c. 43. sit desumpta, ubi refert colicum dolorem suo tempore vagantem, in paralyti fuisse transmutatum, probabiliter arbitrari possumus, illud voluisse Auicennam, non verò colicum dolorem in coli paralyti fuisse finitum: de qua transmutatione, lib. 1. in com. histor. 45. & de eius curatione plura proposuimus, in hoc lib. in com. hist. 89. Concludamus ergo retentionem vrinæ esse opus animale, cum vesicæ collo natura musculum inseruerit, cuius operâ vrina retineretur; musculi autem operatio à facultate prodit animali: excretionem verò opus esse naturale, ut potè ab expultrice naturali vesicæ factum.

Vtrum verò musculus voluntarij motus sit organum, sitque immediatus, proximisque motor, mobili coherens, an verò mediante alio motum efficiat, poterat hoc loco controuerti; sed quoniam per amœnissimos Principum campos latius in hoc libro sumus spatiiati, nunc habenas calamo. De hac re lege Iuniorum clarissimos, Thom. à Veiga in com. cep. 1. lib. 6. de loc. affect. Valleriol. lib. 4. enarrat. 9. Andream Laurentium lib. 5. de re anatomic. q. 1. Sed cum hi plura prætermittant, quæ in hac ardua quæstione proponi possunt, hanc vastissimam, amplissimamque disputationis prouinciam reseruare satius diximus, ad histor. 27. lib. 3. quem post hunc in lucem emitto, Deo auspice, & nostrorum studiorum patrono, cui sit honor, & gloria in sæculorum sæcula æterna. A M E N.

ZACUTI LVSITANI, DE MEDICORVM PRINCIPVM HISTORIA.

LIBER TERTIVS.

De vteri, genitalium, & inferiorum partium affectibus.

PRÆLOQVIUM.

VNIVERSAM corporis molem in tres regiones distinguimus, supremam quæ caput; mediam, quæ vitalia, & naturalia organa complectitur; tertiam quæ partes externas comprehendit. De primæ partis affectibus, primo libro disceptauimus. De secundæ regionis morbis, in secundo egimus diffusè. In hoc, de vteri, partiumque inferiorum vitiis, Laconicè proponemus pulchra.

Vterus est veluti hortus feracissimus, excipiendo muliebri, & virili semini ad sobolis generationem comparatus. Est nobilissima, ac propè diuina fauissa, ex qua naturæ thesauri conditi depromuntur. Est quasi animal errabundum, quod nunc mouetur sursum, nunc deorsum, nunc ad latera, ad præcordia, ad coxas. Ex hoc inordinato motu, varia, eaque grauissima symptomata emergunt, dira, & terroris plenissima. Insuper mirabilis est huius partis cum omnibus nostri corporis partibus consensus, ob quem eleuata venenosa, & deleteria aura ab vteri ergastulo ascendente, superioraque membra feriente, & diralabe foedante, miri & ferini propullulant affectus, qui sedulam Medici opem prærequirunt: quare non inscitè dicebat Hippocrates lib. de loc. in homin. num. 59. *Vteri omnium muliebrium morborum causa sunt.*

Huius partis arduos, Herculeos, insuperabiles morbos in hoc scrutamur libro, qui quàm sæui sint, truculenti, & funesti, utpotè ab spurcissimis substantiis, semine, & sanguine menstruo retentis, corruptis, & in veneficam naturam abeuntibus suborti, & in vtero, qui est stabulum omnis putrefactionis, & totius inquinamenti sentina, pronati, nouit vel mediocriter in arte versatus. Hinc morbi Gallici (miserabilis scortatorum flagelli) horrenda vitia emanant, & tanquam à perennissimo fonte, alij condigni huius infatiabilis libidinis fructus scaturiunt. Quæ omnia (Deo auspice) nunc velut in speculo quodam succinctè, & ornatè describere visum est, plura addentes noua, quæ nobis fidissimo experimento sunt comperta.

Extremas partes, ut coxam, genu, femur, talum, & totum pedem, licet ignobiliores, ita vsu, & necessitate non multum inferiores, ac principibus seruiantes, earumque importunos, & contumaces morbos rimari, etiam par est; quorum varietas, & obscuritas vel peritissimos Medicos sæpè deludere solent. In harum ergo partium ægritudinibus perscrutandis finem huic tertio imponemus libro.

HISTORIA I. GALENI, DE MENSTRVI SUPPRESSIONE.

Fœmina extenuatissima, diuturna menstrui
suppressione laborans, copiosissima
sanguinis missione, curata.

A T QVE ego cuidam mulieri * iam octo
menses * purgationis menstrua suppressio-
ne laboranti, * extenuatissima cum esset,
haud exiguo detractio sanguine, brevissimo
tempore proprium habitum restitui; sicut &
alias non paucas eodem modo ad sanitatem
reduxi. Sed quod illi mulieri accidit, fuit valde celebre, ipsi
quidem rescissa vena, & Medicis ex eo remedio futuram vti-
litatem constanter polliceri verentibus: quin etiam nonnulli
mibi aduersari audebant, non solum propter mulieris maciem,
sed etiam propter inappotentiam, ex vena sectione sequutu-
ram noxam affirmantes. In hac ergo * primo die sanguinis ses-
quilibrum detraxi, rursus postridie libræ, tertio verò non
multo plus selibra, erant enim uncia octo. Scilicet ipsius emi-
nebant vena sanguinis plena, colore livida, rescisso autem vas-
culo, liquida pici, & colore, & crassitudine similis sanguis
emanabat. Ob id ipsum sanè multo magis visus fuit largiter
vacuandus, &c. Galenus lib. 6. epid. sect. 3. com. 29.

PARAPHRASIS.

Celebris est quidem historia hæc, & in practico opere
 læpissime præ oculis habenda: nam docet exactè,
quomodo curanda sit menstrui retentio diuturna in exte-
nuata fœmina. Sed antequam historiam explanationem ag-
grediamur, lectorem admonitum volo, ne à nobis exara-
tam, & expeditam commemorationem expectat omnium,
quæ ad theoriam, & praxin pto muliebrium morborum
curatione conducere videntur, cum hæc à iunioribus do-
ctissimis latè, doctèque sint enucleata. Quapropter relicta
in præsentia, inuestigatione naturæ menstrui, eius origi-
nis, temporis, quantitatis, qualitatis, & finis, quæ om-
nia ad satietatem ab omnibus agitantur, ad historiam ex-
positionem accedamus, ea solum controuertentes, quæ vel
ab aliis non ita dilucidè sunt explicata, vel in se admira-
tionem, & vtilitatem ac difficultatem continent non as-
pernabilem.

Magister longè celeberrimus hoc in loco, contra Ro-
manos Medicos, medicinæ hypocritas, totius scientiæ ex-
ortes, arduam aggressus est curationem, quoniam fœmina
hæc erat extenuata nimis, in cuius medela adiectio potius
videbatur necessaria, quam detractio. Sed cum in ea ad-
fuerit melancholici sanguinis summa vbertas, eam copiosa
phlebotomia minuere non abs re fuit: sic enim plenu-
do melancholica deponitur, ventilatur corpus, & sanguis
vitiosus, niger, atrabilarius extrahitur, in arteriis, & ve-
nis contentus, qui est ineptus nutritioni, & probum san-
guinem conspurcat, quo detractio, corpus nutriti incipit.
Hoc auxilium præsentaneum esse experimus in melan-
cholia hypochondriaca, & in doloribus splenis. Cum
enim lien, vterus, visceraque interna atri humoris copia,
menstruis suppressis abundant, & partes ob obstructio-
nem impedito transitu alimenti ad membra, marcescunt
& tabent, commodissima est venæ sectio, quæ præterquam
quod naturam à sarcina leuat, obstructuentem humorem
euacuat, menstrua mouet, & interiora refrigerat: nam ex
igneo iecoris calore humor aduritur, fit crassior, & magis
obstruit. Ne ergo mireris Galenum, quod tam copiosam
fecerit vacationem. Neque putes illum medendi peritia

clarum, semper simultaneas, & acruatas exercuisse vacua-
tiones: nam ille iusto quodam ordine præsidia adaptabat
morbis: aliquando enim in magna quantitate, sæpè in me-
diocri, interdum parcissimè sanguinem extrahebat, de-
sumpto scilicet à virium tenore scopo, ut constat ex c. 13.
lib. de curand. rat. per sang. mis. quo loco vique ad dimidium
cotylæ sanguinem iubet extrahere. Est autem cotyla,
mensura continens uncias nouem, ex Gal. lib. 6. sec. gener.
cap. 8. Manardo lib. 1. 2. epid. 1. Mercuriali lib. 5. de feb. cap. 6.
Hieronymo Nonnio Olytip. lib. de ponderib. & mensuris,
in fin.

In huius ergo fœminæ curatione, ita copiosam cele-
brauit, quoniam plenitudo erat melancholica; qua præ-
sente plenius sanguinem mittere præstat, ex Galeno lib. de
curand. rat. per sang. mis. cap. 10. probat Fernelius lib. de ven.
sect. 2. cap. 4. nam melancholici sanguinem multum cali-
dum habent, ex Gal. lib. 3. epid. sect. 3. com. 70. quem, ut potè
crassum, nec frictionibus, nec aliis motibus, nisi sola phle-
botomia commodius exhaurire possumus: licet enim hic
sit crassus, non est lentus, ut pituitosus; & cum valis
cum sit fax sanguinis, & huic plus sit conueniens, quam
pituita, & ob alias causas: quibus, & aliis rationibus du-
cti, liberalius in plenitudine melancholica, quam pitui-
tosa esse sanguinem mittendum, firmavimus lib. 2. in com.
bistor. 78.

E talo in hac fœmina fuisse extractum sanguinem, non
eo inficias: ex partibus enim inferioribus in suppressione
menstruorum esse celebrandam vacationem, sua sit Mag-
ister lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 11. & 18. §. Plenu-
tines omnes ex suppressis mensibus ortas omnino per crura
euacuabis, siue venam secare, siue scarificare conueniat: secta
enim in cubito vena mulierum reuellerè purgationes assolent,
&c. quæ enim sunt è partibus infernis, non solum eua-
cuant, sed etiam mentes mouent, ut fuscè contra plurimum
opinionem agitauimus lib. 1. in com. bistor. 77. licet enim ex
huius historiam serie non constet, ex quo loco Gal. phle-
botomiam fuerit exequutus, quem ipse locum non de-
terminet; rationi tamen, & Galeni doctrinæ congruum
videtur, si dicamus ex talo fuisse celebratam; & auctores
omnes, qui in suppressis mensibus è talo sanguinem emit-
tunt, Galenum hoc in loco in suæ sententiæ confirmatio-
nem adducunt. Nec refert quod antiqua esset suppressio,
in qua non debemus de menstruo esse solliciti, nam in ea
tutus est à venæ sectione in talo celebrata curationem
aspicari.

Sed & illud magis mirandum, quoniam pacto Galenus
sanguinis extracti quantitatem potuerit explorare, si san-
guis hic in balneo extractus, & totus cum aqua permix-
tus confunditur, ita ut illius quantitas deinceps discerni
nequeat? Solues facile, si asseras, antiquiores Græcos in
balneo calentis aquæ extremarum partium venas non se-
cuisse. Patet apertè; nam Galenus lib. de curand. rat. per
sang. mis. cap. 14. ex sectione venæ manus nihil mentione
dignum effluere asseuerat, cuius contrarium eveniret, si
in balneo secaretur hæc vena. Iudicauit ergo Galenum
pondere: ipse enim lib. de præcognit. ad Postum. 13. iuue-
nis historiam recensens, qui à febre hæmorrhagiâ est li-
beratus, affirmat sanguinem excretum, librarum quatuor
& dimidiæ pondus æquasse. Hoc modo iudicium esse fe-
rendum de sanguine extracto, firmant Musa lib. 2. aph. 4. 1.
& lib. 5. com. 23. Amatus lib. 2. centur. ultim. Quare scisso
vasculo poterat facile Galenus de sanguinis colore, &
crassitie iudicare; hoc enim modo præclari Italici Medici
facere

facere consuevere, ut notauit Amatus lib. 1. centur. 21. A
Deinde si concedamus vetustissimos illos Medicos con-
sueuisse secare venas extremarum partium in balneo, non
erat arduum sanguinis quantitatem venari; nam cum co-
piosa sit phlebotomia, ita sanguis proiectus in aquam
crassescit, ut cultro dissectus ponderari possit. Vel si di-
cas, Galenum in omnibus vigilantissimum prius aquam,
& postea sanguinem cum aqua confusum ponderasse, af-
firmabis vera.

Iniurgunt tamen contra Galeni methodum quidam in-
scitissimè, & de illorum sanè numero qui fimbrias expan-
dunt, & ostentui sua habent omnia, & pectus suum bi-
bliothecam tentur, arguuntque hoc modo. Si sanguis il-
le crassus erat, & præ lentore effluere non poterat, cur at-
tenuante victu, aperientibusque medicamentis non vteba-
tur prius, in muliere præsertim debili, & extenuata, quæ
B
citra virium dispendium menstrua prouocarent? Audi ip-
simum lib. 5. aph. com. 36. de eodem argumento sic loquen-
tem: Nempè & extenuante aliquando victu tales affectiones
sæpè curamus: quo descriptum à nobis habetis librum: vnà
autem cum hoc victu, coniungi potest aromatum suffitus; &
suppositiui pessi, eandem cum eo vinn habentes; & potiones
medicæ quæ humorum crassitiam incidant, & tenuent, qualis
est diacalamintbes, qua nos peculiari ter vti solemus, & que
sæpè commorantes menstrua purgationes mouit. Etenim indi-
catio, & scopus eorum prouocacionis est, vasorum ad vterum
peruenientium ora tum recludere, tum extenuare sanguinem,
&c. quare ille castorium vnà cum pulegio, aut calaminthe
exhibere non veretur, quæ medicamenta se semper ex-
pertum esse purgationem mouere, absque fœminæ noxa,
scripsit lib. 11. simpl. cap. prop.

Verum hi animis nostris fallaciæ nubi obiectant,
quæ hoc modo disutienda sunt: nam sanguinem cras-
sum, & melancholicum sola sanguinis missione esse ab-
sumendum, docuit Gal. lib. de curand. rat. per sang. mis. c. 10.
his verbis. Licet enim frictionibus multis, balneisque, & am-
bulationibus, aliisque motionibus, ad hæc vnctionibus digeren-
tibus, celeriter plenitudinem exhaurire, si vtiq; videbi-
tur non esse crassi sanguinis reuandantia. Talis est vniplu-
rimè maxime melancholici, raro verò crudorum, quos vocant,
humorum. Caterum in redundantia humoris melancholici, san-
guinem mittere præstat, aut certè medicamento vti atram bi-
lem expurgante, &c. Quale cum huius fœminæ venæ ef-
fuerit atro sanguine plene, idcirco eum exhauriendum vena
secta præcepit. Sed quam scripsit Gal. in cit. loc. aph. men-
struum restrictorum ducendorum methodum per attenuan-
tia medicamenta, & victum attenuantem, eam humori
pituitoso venarum obstructiones facienti, non sanguini
atrabiliario accommodauit.

Quod si instes adhuc argutulè, quomodo fœmina hæc
longo tempore extenuata, brevissimè potuerit refici, & ad
naturalem habitum reduci, si ex Hip. præscripto, 2. aph. 7.
corpora longo tempore extenuata longo reficiuntur intervallo:
illis enim ex solidorum colliquatione contabescencia ac-
cidit, à quibus concoctio in animalibus, sanguificatio,
distributio, atque nutritio perficiuntur, ex Gal. lib. 1. epid.
sect. 2. com. 46. quæ cum vnà ægrotant, difficulter suam
naturam recuperare queunt, quia in habitu videtur esse
motus? Dic, breuissimè curatam fuisse fœminam hanc
non absolutè, sed respectu illius extenuationis, quæ ma-
xima erat: præsertim cum naturalis illius mulierculæ ha-
bitus esset tenuis, qui citius poterat restitui; quod opus E
in crassiore natura sua corpore, ita extenuato tam citò fieri
non potest. Quare vacuato illo sanguine prauo, atra-
biliario, & nigro, calor innatus à sarcina huius retri, & sæ-
culenti humoris leuatus, ad pristinam redactus symme-
triam, munitis suis functus est. Sagacissimè ergo Galenus
vacuationem instituit, dum totum illum sanguinem vi-
tiosum, & pessimum, minimè nutrire aptum, vena secta
exhaust.

Neque negandum est, ex hac insigni vacatione vires
debilitatem contraxisse cum detrimento multo. Quoniam
autem statim vacuato illo sanguine: corporis renutritio-
ni, & virium instaurationi occasio sese offerebat oppor-
tuna, illud damnum Galenus parui pendit, nam maior erat

vtilitas noxâ, quæ ex virium iactura sequebatur, quæ po-
tius æstimanda est, ex Gal. 1. aph. 24. præsertim cum nihil
sit, quod tam magnificè proficit, quod aliqua ex parte non no-
ceat, ex Gal. lib. 11. meth. cap. 11. quoniam melior est noxa,
quam mors, apud ipsum lib. 1. 2. meth. cap. 1. Sic sanguinem
Galenus ad animi vsque deliquitum iubet emittere in lo-
cets multis, licet ex hac affatim facta vacatione, vires
summoperè debilitari sit necesse. Sic admisit gelidæ po-
tum ad satietatem vsque, cum ex eius haustu nimio nati-
uus ignis periclitetur sæpè. Sic imperauit balneum frigi-
dum in hæctico debili, cuius vi, pusillus hæctici calor in-
terdum extinguitur. Sic plurima alia consuluit auxilia,
quæ licet aliquantulum noxia sint, etiam insigniter pro-
sunt.

QVÆSTIO I.

Verum antiqua menstruorum suppressio, sit incurabi-
lis, ut voluit Hippocrates.

COMMENTARIUM.

Iam octo.] Quæsitum à doctoribus medicinæ areana riâ
mantibus, tum vt sic perfectius ingenium expolirent,
tum vt posteris se vixisse testarentur, sitne diuturna men-
struorum suppressio incurabilis? huic dubio non impro-
bè respondere Hippocrates videtur lib. 1. de morb. muliebr.
num. 4. dum sic profatur. Et in quintis porrò mensibus si non
multi menses prodierint, dolor adhuc fortior accidit. In sextis
verò incurabilis est, &c. Ex qua sententia docemur mani-
festè, vltimos carceres menstrui retenti esse sextam luna-
tionem: nam si per totum hoc temporis interstitium mu-
liebria occultentur, tunc malum incurabile est.

Verum hæc sententia, Hippocrati ipsi valde est aduer-
sa; hic enim lib. 4. epid. num. 22. historiam enarrat ancillæ
cuiusdam, cui cum per septennium menstrua fuissent re-
stricta, mox iisdem emanantibus integra valetudine est
perfruita. Et lib. 5. eiusdem operis, num. 5. alteram Gorgiæ
vxoris historiam refert, quæ per annos quatuor, menses
habuit suppressos, & post ipsos redditos concepit, & pe-
perit.

Soluenda tamen est ad mentem Gal. antonomia hæc,
affirmantis post sex menses, accisionem menstruorum cu-
rationem recipere posse, & post eos obseruauit plures.
Narra: Iacchinus in com. 66. lib. 9. ad Almans. Rasis, se cu-
rassè mulierem ligni Indici decocto, adiecto dictamno, D
& tandem euocatis menstruis concepisse refert. Scribit
Alexander Petron. Traianus lib. 1. cap. 9. de morb. Gallic.
mulieres nonnullas, triennium, quinquennium, septen-
niūque menstruis carentes, postea habuisse menstrua, &
concepisse.

Sed quid respondebimus ad maiorem machinam, Hip-
pocratem nempè, dicentem contrarium, vt vidisti supra?
Respondet Mercatus lib. 1. de communib. mulier. affectionib.
cap. 9. Hip. sententiam adulterinam esse, conuictus fortè
alio Hip. historis, & Iuniorum experimentis munitus.
Reproba solutio. Nam axiomata Hippocratica non sunt
citra necessitatem, vt illegitima expiendenda, sed certis qui-
busdam limitationibus interpretanda.

Dic ergo cum Mercuriali lib. 4. de morb. mulier. cap. 1.
mensium retentionem ab aliis causis pronatam, si produ-
catur vltra sex menses curationem recipere posse; illam
verò quæ ex colli vteri peruersione originem ducit, incu-
rabilem esse. Quæ conciliatio menti Hippocratis est con-
sona valde, nam eo loco tres recitauerat affectiones quæ
in vteri accidunt figura, ex quibus vteri inuersio erat vnà,
quæ si perduret, fœminas iugulare solet. Lege doctissi-
mum Rorarium contradiçt. 35. Hip.

QVÆSTIO II.

Utrum diuturna mensium suppressio, sit recenti periculosior, ut putauit Hippocrates,

Menses.] Sed quia in Hippocratis diuini aphorismos peruenimus, in quibus pleraque reconditam habent doctrinam, ne illotis (vt aiunt) manibus discendamus, in struorum gratiam obscuriora nonnulla subtexamus. Ille enim inter medicæ veritatis assertores, doctrina, & sententiarum eloquiis maximè illustri lib. 5. aph. 57. sic scriptum reliquit: *si menstrua non fiant, ab utero morbi contingunt.* Vbi notat verbum [ab utero] quasi dicat, à prima origine, & scaturigine morbi: nam *uteri omnium mulierum morborum causa fuit*, dicebat Hippocrates lib. de loc. in homin. num. 59. Admiranda enim hæc pars cum omnibus habet sympathiam: cum cerebro enim consentit per neruos, ex Gal. 6. epid. sect. 1. com. 2. explicat eleganter Mercatus lib. 1. de virgin. & viduar. morb. cap. 4. cum corde per arterias, vnde eleuata doleteria aura, à menstruo retento & corrupto, cor lancinante & feriente, emanant diri affectus, ferini, & profus sæui, syncope, cordis dolor, anxietas, exsolutio, & alia truculenta pathemata propullulant, quæ referunt Laurentius lib. 7. de re anatomica, quæst. 11. Ludouicus Duretus in appendice de videribus ad com. text. 44. cum hepate obtinet consensum mirum, quapropter restagnante ad hepar sanguine retento menstruo, huius partis, & viscerum naturalium immanes exoriuntur morbi, vt icterus, cachexia, hydrops, ex Gal. lib. de facult. naturalib. cap. 8. & lib. de ven. sect. aduersus Erasistrat. rap. 6.

Quare si fœmina ritè purgetur, à multis vitiis fit immunis; si verò menstrua illi supprimantur, horrendis morbis fit obnoxia. Hi sunt podagra, articulares dolores, pleuritis, peripneumonia, epilepsia, apoplexia, respirationis & vocis ablatio, & alij quos recitat Hip. lib. 1. de morb. num. 6. & 7. & lib. de virgin. morb. num. 1. 2. & 3. diuersimoda namque malorum grauiusmodi genera, tum ipsi utero, tum vniuerso corpori ita affectarum mulierum imminere prædicendum est: si quidem nulla fermè pars est, quam præuè retentorum mensium qualitas afficere non valeat. Inde enim primarum qualitatum excessus in utero, tumoresque præter naturam, atque vlcera non rarè admodum praua, ac canerosa oriuntur, quæ cum vteri corruptione mulieres perdunt. Ad hæc si menses in venis vteri retineantur, facillimè putrescunt, febres malignas accendunt, ventrem distendunt, & cruciatibus intolerabilibus stomachum subuertunt, atque in neruorum distentiones, motusque conuulsuos mulieres præcipitant, vt notarunt fusè Galenus lib. 6. de loc. cap. 5. & Aëcius tetra. 4. ferm. 4. cap. 56.

Quare hæc omnia in toto corpore, aut priuata parte imminencia mala vt auertantur, inquit dictator summus lib. Coac. prenot. num. 3. Salutare est muliebria non cohiberi. Nam inde eueniunt epilepsia, quibusdam autem profusius longa ventris, vt arbitror, nonnullis autem hæmorrhoides. Deinde multis malis vexari fœminas est necesse, explicat Hildanus lib. 5. centur. chirurgic. 43. licet enim aliquæ visæ sint, quæ menstruas purgationes illas communes, quæ menstrua dicuntur, nunquam habuerint, & sanissimæ sint, & robustissimæ, vt inquit Petrus Toletus lib. de morb. puer. cap. 1. firmant musa lib. 5. aph. 36. Fernel. 6. patholog. c. 26. cuius rei reddit rationem Trincauellius lib. 10. de curand. particularib. affectib. cap. 3. tamen hoc rarum est, quum frequenter contrarium accidere frequenti experimento ratum sit.

Menstrua enim si ritè purgentur, multis commodis mulieres beant: nam corpus vindicant ab excrementis, quæ ipsi sunt ægrotandi causæ, tum nutritus, ac spiritus œconomiam, vitæ custodem, efficiunt benè moratam, & constitutam. Vigiliarum & somni adest certa, & constans vicissitudo. Denique quæ intus sunt inutilia, siue incommoda, transunt in naturæ funtamento, beneficio menstruorum. Quare vna spes medicandi, atque curandi mulieres, & sanitatis earum tuendæ fiducia, in liberali, &

A libera menstruorum purgatione consistit. Benè ergo res eunt mulierum menstruantium, si menstrua benè respondeant: nam vt dicebat Præceptor lib. 1. de morb. num. 16. *Mulier sana ex mensibus agnoscitur.* Explanat Cordæus eleganter in com. Ex his omnibus patet, funesta mala ex menstruo sanguine retento velut à fonte scaturire. De qua re legendus ingeniosissimus Moxius lib. 4. de morb. mulier. cap. 8. & 9.

Num verò hæc damna, menstruorum suppressio diuturna maiori cum periculo facere possit, nunc indagandum? Nam à recenti mensium retentione periculosiora symptomata oriri, mala ferina post partum de nouo concitata ex menstruo retento, satis demonstrant, & probat Gal. lib. 3. epid. sect. 3. com. 73. historiam describens mulieris, quæ apud frigidam aquam in Thalo ægrotabat, quæ cum filiam peperisset, nec esset purgata, tertio à partu die febre correpta, tandem mortua est. Inquit ergo ille in com. *Quippe menstruorum suppressio offendit; tamen non perinde, vt si à partu supprimantur, officit, quod non abundantiam modo, sed insignem etiam humorum pariant prauitatem, &c.* Repetit lib. 1. epid. sect. 3. com. 21. quoniam sanguis effusus post partum haud inculpatus est, ex Gal. loc. cit. & 2. prorrh. 48. & lib. de atra bile, cap. 9. sed teter, fæculentus, melancholicus, & deterrimus, vt potè per longum illud conceptionis interstitium in ipso utero retentus, & labe fœdatus, ob pranorum alimentorum esum, ob picam, qua grauidæ ferè laborant, otium, & vitam sedentariam, & alia plurima quæ synceritatem, & puritatem sanguinis omnino vitiant, & corrumpunt. Si verò Hipp. lib. de natur. puer. num. 12. sanguinem laudabilem, qualis à victima, effluere dicit, & in hoc videatur Galeno aduersus: Hippocratem intellige cum Cordæo com. 4. in lib. 1. de morb. mulierum, 62. de sanguine qui in muliere sana à toto effunditur corpore, qui laudabilis est, cum Gal. sit intelligendus de sanguine qui in vasis vmbilicalibus, & secundinarum est conclusus: dummodò tamen intelligas, sanguinem post partum effusum illaudabilem esse, & qualitatem peccare, vt notauit Riolanus lib. 1. physiolog. sect. 7. cap. 9. & maximè in enixis fœminis, quia hæ pluribus abundant fordibus, & maiori expurgatione indigent, vt docuit Vallesius lib. 3. epid. sect. 3. 14. ergo hæc retentio recens post partum, cum læuora faciat mala, illis quæ à retento menstruo eueniunt, diuturna retentione erit periculosior.

Sed obstat veneranda Hipp. & ab hinc post multa sæcula veluti per manus translata sententia, quam vna voce expresse lib. 1. de morb. mulier. à num. 4. vsque ad num. 13. dum sic eloquitur. *In tertius verò mensibus optimè afficietur, si que prius insunt progressa, fuerint educta: si minus mulier hæc patietur suffocationes alias, atque in ipsam irruet febris, ac horror, & lumborum dolor. In quartis magis affigetur, vrina erit multa, & crassa, venter sit durus, dentibus fremit, vigilat, cibum auersatur. In quintis si non descendant menstrua, dolor fortior accidit. In sextis incurabilis est, & dolor increfcit, aderunt anxietas, animi defectus, pituita vomitus, sitis fortis, ventris exustio, dolor in pube, febris acuta, vteri inflatio, dorsi dolor, animi deliquium, aponia, morsus stomachi, iactatio, ardor, inquietudo, vmbilici, & inguinum dolor, vteri vlcera. Et si à sexto mense vitam ad octauum mensem producat mulier, in octauo emoritur.* Hactenus diuinus Senex. Ex qua serie deducuntur hæc funesta mala, intolerabilia; calamitosa. Epilepsia, & apoplexia, grauiusmodi sanè morbi etiam comitari solent, quæ ed amplius solent exacerbari, & fieri læuora, quò retentio menstruorum magis est diuturna: cum enim spurcus hic sanguis, in utero tanquam in sentina omnis impuritatis coercitus, retineatur, & non ventiletur, ob moram putrescit, & corrumpitur, in deterrimamque abit labem, & perniciem, & per venas, quas vterus grandissimas habet, ex Gal. 6. epid. sect. 1. com. 2. per neruos, quibus præditus est, & per arterias, tum spermaticas, tum hypogastricas, partes principes, illicò conspurcat lue dira. Quæ mala non ita fera increfcere ex accisione recenti, nulli puto non manifestum. Lege acutissimum Duretum in Coac. Hip. prenotion. tract. de dorsi & lumborum affectionib. in com. sent. 19. in princip.

Hoc

Hoc confirmat Galenus lib. 6. de loc. affectis, cap. 5. dum sic dicit. *Quod si longiori tempore menstrua supprimantur, nullamque medicus adhibeat vacationem, tumor aliquis in inguine interdum exoritur, ostendens nimirum ex internis partibus aliquam inflammatam esse, &c.* quæ mala ex recenti suppressione non oriri, ipse hoc loco inculcat: patet ex verbo (longiori tempore) quasi diuturna, & antiqua menstruorum retentio hæc exitialia mala promptius facere nata sit. Cum enim conetur natura extrudere peccantem humorem, eum ad inguina, velut ad partem viciniorum, & debilem protrudit; qui abscessus viscerum internorum onus, incendiūque demonstrant, iuxta Senis oraculum, lib. 6. epid. sect. 2. text. 10. *Abscessus veluti bubones, signum quidem sunt germina habentium, tum aliorum, tum præcipuè viscerum: maligni autem sunt hi.* In hunc sensum dicebat ipse lib. 4. aph. 55. *Ex inguinum tumoribus omnes febres male, præter diariam: quoniam bubones febribus non diariis accedentes, morbum aliquem viscerum significant.* Ergo ex longa mensium retentione non solum interna, sed externa mala, eaque periculosiora, quàm ex recenti oriri solent.

Argumento verò de retentione menstrui à partu ita satisfaciendum est, nam non mouet multum. Retentio illa etsi videatur recens, antiqua tamen est: quoniam sanguis in utero diu retentus, si non vacuetur, cum sit vitiosus, copia premit, qualitate praua vterum conspurcat, & viscera interna maligna aut vehementer lancinat & ferit: fœtus enim dulcissimo sanguine nutritur, relinquens deteriorem, qui si à partu non vacuetur, multis malis fœminas corripit esse necesse.

QVÆSTIO III.

Utrum extenuatis sit vena secunda, ut monuit Galenus.

Extenuatissima cum esset.] Nequeo mihi temperare, quin hoc potissimum loco subnectam vile dubium, quod hanc intricatam historiam explanabit luculenter: nam interpretis officium solum circa orationes obcuras versatur, auctore Gal. lib. 1. epid. sect. 2. com. 52. & 3. aph. in præfat. Mirum enim est, quo pacto Gal. Medicus expertissimus, tam copiosam vacationem, in muliere debili, & valde extenuata celebrare tentauerit, si silem adhibere debemus Hip. lib. 2. aph. 7. dicenti, *ex longo tempore extenuata corpora, potius esse rescicienda, quàm euacuanda:* nam Gal. vehementer extenuatos plurima adiectione, & refectione indigere affirmat lib. 2. de naturalib. facult. c. 6. morbi enim qui ex inanitione fiunt, curantur repletionem, ex Hip. lib. 2. aph. text. 22. *nam defectus indiget adiectione,* ex Gal. lib. 1. aph. 17. quare Anic. summopere vetat phlebotomiam in corporibus fortis maciei, 4. 1. cap. 20. hæc enim corpora, marcere veluti confecta, illicò extracti sanguinis penuriam perferunt.

Hoc modo debiles, & extenuati sunt pertractandi, in iis enim præsidia vacuata præscribi non debent, sed alimenta exhibenda concoctu facilia, nutrientia, minimè glutinosa, gratissimi & suauissimi gustus, quæ mirificè imbelles vires resciant, citissimè alant, ventriculum roborent, facillè distribuunt. Huiusmodi sunt, vbi febris non adest, lac caprinum tepens, ab vberibus extractum, & modico saccharo permixtum, oua recentia & tremula, vino odorifero, & rosacea irrorata, & saccharo albissimo resperfa. Placentula præterea ex amygdalis, pectore capi, vel gallinæ benè cocto, saccharo, & aqua rosacea concinnata. Tenuissimæ veluti elcharæ, membranulæve, ex albissima farina, ouorum vitellis, & saccharo compositæ. Pulpa capi in tenuissima frusta redacta, additisque foliis apij satui, semine sicco coriandri, & pauco croco in globulo aggregata, qui lento igne cocti, atque cum ouorum vitello, & saccharo conditi, non indecenter nutriunt. Sed id maximè vinum præstat: nam teste Gal. 3. de temp. 2. & 1. aph. 18. vt assimilatur, mutationem desiderat minimam, quo fit, vt tum nutriat, tum roboret celerrimè, præsertim si sit colore rubrum, liquore tenue, aut medio-

cre cum leui quadam acerbitate. Conueniunt electæ carnes in liberis locis nutritæ: nam quæ lacus, aut stagna sequuntur, vitari debent, ex Gal. lib. 7. meth. 6. & lib. 8. cap. 2. alimentum enim præbent extenuatis corporibus laudabile, sanguinemque minimè vitiosum generant. Et cum partes solidæ ex morbi diuturnitate sint debiles, & languidæ, ciboque duriori coquendo non sint idoneæ, tunc liquida amplius offerenda, quoniam celerius distribuuntur, & promptè nutriunt: nam *facilius est impleri potu, quàm cibo,* ex Hippocrate 2. aph. 11. & humidum alimentum ad reparandas vires optimum est. Quapropter extenuatos mirè resciant liquidi cibi, vt colaritia, contusa, expressa, distillata, intrita. Ad hæc. Orii, & naribus, regioni cordis, orificiisque ventriculi odorata ad spiritus instaurandos admouenda sunt: vitium enim substantia, ex spiritu, carnosâ specie, tum solidis ipsis completur, ex Gal. 1. meth. 3. Denique extenuati, graciles, non vacuantibus auxiliis, sed somno moderato, congrua exercitatione, & animi tranquillitate sunt gubernandi. Per somnum enim quiescente animali facultate, naturalis validior quàm antè redditur, ope natiui caloris ad internas sedes collecti; quoniam exhausti per morbum spiritus reparantur, natiuus calor reficitur, humectatur totius corporis habitus, viscera munis obeundis firmiora euadunt. Quamobrem extenuata corpora potius adiectionem postulant, quàm detractio-

Sed mirari desine: nam Galenus imitatur Hippocratem, quem, vt numen quoddam, semper fuisse veneratum gloriatur, & cuius ediæ, veluti à Delphico tripode prædicente, ac prædiuante esse asserta, inculcat lib. 7. meth. cap. 1. & lib. 9. eiusdem, cap. 8. & lib. 1. de elem. 16. & lib. 1. de facult. natural. cap. 13. & lib. de theriac. ad Pison. cap. 28. & alibi passim (renuat licet Valeriola lib. 5. enarrat. 2.) Ille enim lib. 5. epid. num. 2. in Oeniadis virum tabescentem, & ab omni pharmacorum genere minimè adiutum, secta vena in vtraque manu, vsquedum exanguis rediretur, ab extrema macie liberavit. Quoros enim quisque Medicus, vt prudenter notat Vallesius in com. non abstinnisset à venæ sectione, ob virium imbecillitatem summam, quæ adesse videbatur, ob penuriam alimenti, & reliqua symptomata? Hoc modo Gal. lib. 5. meth. cap. 14. in phthisi sanguinem emittit, si sanguis sit limosus, vitiosus, & crassus.

Tantos auctores imitatur Beniuenius lib. de abditis, cap. 44. dum sic inquit. *Anno integro remorantibus mensibus mulier ad summam deducta est maciem, & vena eius ob nimiam plenitudinem nigriores facta admodum extendebantur; cumque nullum cibi genus desideraret, consequens fuit, vt totum tabesceret corpus: quare presentaneum auxilium iudicauimus sanguinem emittere, qui cum primo die nigrior effluxisset, inbeo & alteri id ipsum fieri, quo longè clariore manante, factum est, vt profuentibus dein mensibus, mulier que per annum macie & tæbe afficiebatur, idoneis tamen medicamentis resumpta, ad pristinam facillè redierit sanitatem.* Hanc curationem opere ipso obseruauit Dodonæus in annotat. ad caput prædictum Beniuenij.

Enimverò licet fœminam hanc extenuatam, & debilem phlebotomare vererentur Medici ob dictas causas, tamen cum extenuatio, & macies ex vitioso sanguine, nigro artabulario, nutritioni minimè apto, in arteriis, & venis contento originè ducerent, idcirco eum oportuit vacuare, vt corpus eo detracto nutriri inciperet; nam partes hunc reprobum succum non attrahunt, sed respuunt: quoniam quædammodum homines, cibos nidore, aut alia mala qualitate infectos, vbi primùm degustant, quamuis esuriant, ipsos renunt, & extinguitur in illis appetitus, vt docet Gal. lib. 6. epid. sect. 4. com. 26. sic partes non attrahunt nisi probum sanguinem, quo tanquam simili, & familiari alimento nutriuntur, & crassifunt.

Auicenna autem, & ceteri auctores in extenuatis corporibus renuentes venæ sectionem, de macie orta ob defectum, ex sanguinis & spirituum penuria subortum, intelligendi sunt, quæ adiectione, non inanitione curatur, vt scitè docuit Galenus lib. 1. aph. 17. Hoc modo in hectici, & aliis febribus marcidis, & tabificis reformidanda est

est venæ sectio, quia marcor hecticus ex inopia oritur, & non à copia.

Insuper. Anic. sic exponente Gentili, fidissimo interprete in com. explicandus est etiam de macie, & gracilitate naturali, quæ plerumque calidam siccam temperatam committitur, cuius signum inter alia est carentia pinguedinis, vt docet Gal. in arte medic. cap. 5. 6. & lib. 2. de temp. cap. 4. & lib. 8. meth. cap. 2. & lib. 9. meth. cap. 15. §. Si namque natura gracilis, temperatura autem calida sicca, maximè ex vacationibus offenditur, &c. & lib. 1. ad Glauco. c. 14. huiusce temperaturæ homines à venæ sectione arcet, ita vt venæ sectio in illis celebretur cum præmeditatione multa; nam in iis non adest vitium robur, vt Gal. inquit lib. 1. & c. 5. ad fin. quoniam propter caloris excessum, & pororum amplitudinem, & tenuitatem sanguinis & spirituum, promptissimè resoluuntur sanguine misso, & animo liquuntur, & vix refici possunt. Quare ij parcè sunt vacuandi. Reliqui verò graciles, qui haud modica sanguinis copia redundant, ex Gal. in com. historia huius, quum vitiosi sanguinis copia abundant, liberaliùs sunt inaniendi.

QVÆSTIO IV.

Vtrum sanguinis missione iterata, prima vice sanguis sit copiosius extrahendus.

Primo die sesquilibrium detraxi.] Iactatum apud Græcos inuenio in locis multis, aliquando celebrandam esse vacationem ad animi deliquium vsque, quam simultaneam Medici, & subito confertimque factam appellare consueverunt, eamque exequentiam docere, quando vires sunt robustæ, morbus vehemens, & effluens sanguinis copia in corpore inest: nam tunc vnica requiritur ad morbum celerrimè extirpandum vacuatio, cuius vi humor superabundans semel tantum, & securè exhauriri potest: sed si tutum id non fuerit, quia vires debiles sunt, partiri & iterare vacationem conuenit, vt eam natura ferre possit. Hanc doctrinam palam fecit Gal. lib. de cur. rat. per sang. mis. c. 2. in hunc modum. *Quapropter præstat, nisi quid urgeat, priori missione minus detrudere, iterumque eam repetere, immò, si lubet, & tertio. Vbi verò multa vacatione est opus, verum vires sunt imbecilliores, in his vacationem partiri expedit, &c.* Repetit lib. 1. o. meth. 9. quo loco quando vires debiles sunt, paulatim & iteratè euacuat. Similem curationem exercet lib. 5. meth. cap. 14. in acri ad pulmonem distillatione, quo loco minuit primò sanguinem & rursus reficiens ægrum, iterum sanguinem exhaurit. Sequitur Auic. 4. 1. cap. 20. post princip. §. Cum autem phlebotomia necessaria fuerit cum debilitate virtutis, causa febris, aut aliorum humorum partiri phlebotomiam, sicut prædiximus oportet, &c.

Sed perscrutandum, vtrum in hac partita, & iterata venæ sectione, prima vice liberalior sit celebranda vacuatio: Nam Galen. hic, primò extraxit sesquilibrium, postmodò libram, tertio; non multò plus selibra. Hanc methodum opere ipso obseruat lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 17. quo loco Oeconomus, cuius Romanis oculorum inflammatione laboranti prima vice tres sanguinis libras extraxit, secunda verò vnam. Et in cap. 13. eiusd. libri, in pueris post 14. annum, prima venæ sectione ad cotylam extraxit, deinde si vires permittant, dimidium adiecit. Approbat Auic. 4. 1. cap. 20. §. Et quacumque vice minoratio fiat, quantum possibile fuerit, &c. & paulò infra, syncopen timet ex iteratione copiosa, dicens: *Multa prætereà in secundatione euacuatio syncopen affert, &c.* explanant Iacobus de partibus, Dinius, & Antonius Maria Bercus in com. luculenter. Nec dissuadet ratio, quia in initio morbi, humorum adest copia maior, & vires sunt magis liberales. Quare in sanguinis missione, prima vice copiosior vacuatio exercenda, siue euacuatio, siue reuulsio gratià celebratur.

Sed maioris operis, & ingenij est, speculari quo pacto intelligendus sit Galenus lib. 4. de sanit. tuenda, cap. 10. quia huic omnino aduersam protulit sententiam, dum enim phlegmosæ lassitudinis medelam proposuit, iubet vt prima vice extrahatur sanguis, ita vt homo animi deli-

quium non incurrat, in secunda verò copiosius extrahere imperat, ita vt animi deliquium non formidetur. Sic enim ait antesignanus auctor. *Optimum verò fueris bis eodem die, si fieri potest detrudere. Ac primum quidem ita mittere expedit, vt animi defectum homo non adeat: secundo verò ne defectus quidem ipse est formidandus; quippe qui priori detractioe resolutus est, secundam sustinere haud poterit: in hac verò, si quid tale homini incidat, faciliè renouabitur, &c.* Vides arduam antinomiam, in qua ieiuna est lectio auctorum. Sed satisfaciendum est obiectæ auctoritati, in hunc modum: nam prima vice parcius sanguinem extrahit, secunda copiosius, quia cum medeatur lassitudini phlegmonosæ, in qua multa sanguinis quantitas in carnes, & corporis molem delata est, nec iam est multa humoris vacuandi quantitas in venis, merito prima detractio parciore erit, altera verò copiosior, vt per eam vacuetur, & residuum plenitudinis valorum, & id quod post primam detractioem ex carnibus in vasa remigrauit iam corruptum, cuius ratione copiosior detractio necessaria est.

HISTORIA II. GALENI, De menstrui suppressione.

Fœmina retentione menstrui laborans, neglecta phlebotomia, ob Erasistratæorum incuriam, difficultate spirandi eborta, interiit.

Porrò mulierculam quandam, que viginti vniſque annorum aetate agebat, ac ex menstrui purgationis retentione, faciem rubicundam obtinebat, ruffiebaturque paululum, & difficulter spirabat, Medici Romani tanquam à venæ sectione abhorrentes, curare adorti sunt. Primum quidem membra illius laneis vinculis leniter excipiebant, & in inedia exigere inebant, venam autem secare nolabant, nòsque id facere volentes, prohibebant. Quia verò domesticis ipsius mulieris familiariter utebantur, & aetate me erant multò superiores, faciliè ipsis est habita fides. Ego quidem tunc temporis venæ sectionem illis suadere non sum conatus, sed interrogauit, num mihi per eos liceret sanguinem ad vias uteri, remediis, que hoc efficere possent, prouocare: quod cum illi promptè concessissent, adij. familiarem ipsius agrotæ obstetricem, quam & exhortatus sum, vt usum illorum experiretur, verum illa remediis huiusmodi, tempore, quo factum id oportebat, usum fuisse se affirmabat, quando scilicet menstrua purgatio futura in expectatione erat, recitabatque remedia ordine, que muliebri obtulisset, & hac quidem commoda alioqui erant, eamque ob rem quo minus efficacia fuissent, nequaquam illorum imbecillitate factum esse videbatur. Postquam igitur ego ita percepissem, simulque à retentione sanguinis quartum iam mensem præterisse animaduertentem, deinde cum Medicis illis congressus, vt ad venæ sectionem se conuerterent, persuadere eis conabar. Quum autem id facere nolissent, illorum animum admirabar, maximèque quia enterentur, vt omni conatu apertis circa uterum venis quam plurimis, sanguinem superfluum illinc vacuarent: si verò alia quapiam vena secaretur, noxiam ex eo vacationem euenturam arbitrarentur. At his respondentibus, quod vel absque tanti auxilij presentia sanguis exuperans sola inedia vacuari posset, racturnus diffidebat, nihil bona spei de muliere propter ruffim, ac spirandi difficultatem concipiens. Aut enim rupto vase, ipsam ex thorace, pulmonève sanguinem spuo eieceram, aut synanche, vel * laterali inflammatione, vel peripneumonia corruptum iri præmeditabar, optabamque votis omnibus, velut in delictu malorum fieri contigit, vt mulier laterali saltem inflammatione corripeteretur: incutebat quippe mihi terrorem tum acuitas periculi, quod ex synanche, peripneumoniaque subitura esset, tum ex ruptione vasis in pulmone lethale nocuumtum, id quod postea re ipsa est subsequutum. Dum enim illa vehementius ruffiret, sanguis etiam vnà extrorsum ferebatur. Atquis etiam vulgares non parum Medicos obiurgabant, quòd illi mulierculam

muliercula venam incidere vetuissent, sperabaturque omnino futurum, vt etiam si id prius non fecerint, hoc tamen tempore verecundia ducti, usum præfati auxilij concederent. Caterum cum hi neque tum quicquam commouerentur, sed potius vincula membrorum fortius adstringerent, iuberentque veterum remediis irritare, ac mulierem in edias sustinere: ego ob aetatem, & celebre nomen virorum, nihil me amplius profecturum credens, illinc discessi. Mulier quoque ipsa non ita multo tempore interiecto, insanabili spirationis difficultate correpta interiit, &c. Gal. lib. de venæ sect. aduersus Erasistratæos, cap. 1.

PARAPHRASIS.

Erasistratum venæ sectionis infensissimum hostem in hac historia euentissimis rationibus redarguit Galenus, & absurdissimam eius opinionem, humano generi perniciosissimam, appositis in medium historiis conuclit, & ex consequenti Medicos Erasistratæos, Erasistrati disciplina fallia imbutos vehementer refeit. Cum enim, inquit Romam venissem, incidi in Medicos quosdam, qui à venæ sectione tanquam abhorrebant, vt quum aliquando ager quispian propter plenitudinem præfocaretur, ne tum quidem hoc auxilio vri vellent, &c.

Sic & mulierem hanc iuuenem, summa sanguinis retenti plenitudine laborantem phlebotomare non audebant: cum enim sanguis retentus ad superas partes restagnans tussim moueret, timor erat ne rupto vase per os cruorem excerneret & sequeretur phthisis, iuxta oraculum Senis lib. 7. aph. 16. aut alia horrenda vitia subsequerentur, quæ ex huius spontini sanguinis fluxu suppressio originem ducunt, quæ ad vitium expressit Hippocrates lib. de virgin. morb. num. 1. 2. & 3. & refert in hoc cap. Gal.

Vt ergo menstrua prouocarentur, laneis vinculis utebantur, & hæmagogis, aliisque medicamentis, sanguinem ad vterum auocare conabantur, reuertes phlebotomiam, quum hæc faciliè, tutò, & celeriter sanguinis copiam, vacuatis vteri venis promptissimè demat. Sic mortua est Ancilla Chienſis, & neglecta phlebotomia ab eodem Erasistrato interfecta. Sic Crito vitam cum morte commutauit angina oppressus, apud Galenum lib. aduersus Erasistr. tit. 105. cap. 3.

Quid ergo absurdius dici potest quam velle sanguinem regundantem in vtero, & ex hoc ad superas partes repurgitantem inedia sola minuere, quum hæc mentes reprimat. Est textus eximius ad ipsum loco nuper cit. ex quo patebit manifestè, quam falsa sit, perfida, & insolens horum medicastrosum præpostera curatio, qui licet fama essent insignes, etamen, & opere erant inscij, impudentes, præcipites, temerarij, qui Galenum neglexerunt rectorem, in locis multis. Audi ergo ipsum sic loquentem. Sed è diuerso si quis venæ secta in ediam sustinere imperauerit, non solum menses prius fluentes cohibebit, verum etiam purgationes, que iam inculpate euacuabantur, reprimet. Sanguis enim ciborum inopia areſcit, & seipso crassior, ac densior efficitur, & ad fluendum euadit ineptus, &c. Adde quòd ob in ediam natura in transfundendo sanguine sit anara. Sed pigeat pluribus hos afinos, ceu lapidem verberare; nam citius sentiet tardus bos admotos stimulos, quam isti amplectantur salubria documenta: quare hos lethiferos Cerberos cum sua inscitia relinquamus, quorum Agyrtarum superstitiosos mores vberimè infranant Ioannes Freitagius in suis notis. Medicis, vt. de abusu medicina, ferè per totum. & Benedictus à Castro, Medicus eximius Hamburgensis, in suo flagello calumniatum, luculenter & doctè.

Sed circa historiam explicationem percontaberis, cur spectatæ fidei auctor Galenus, fœminam hanc rubicundam esse dicat, si illa quibus defunt menstrua, pallidæ esse solent, decolores, & subalbide, & maximè si per plures menses menstrua supprimantur, vt huic contigit: Rembertus Dodonæus in com. cap. 44. Beniuen. de abdiis, respondet hoc modo, quòd licet verum sit, frequenter fœminas suppressione menstrui laborantes, recurrente sanguine ad superas sedes, & mole sua hepar, officinalque

Lib. III.

coctionis opprimente, & debilitata, flaccidæque reddita sanguificandi vi in opere, & sic copia aquosi sanguinis regenita, pallido & subalbido colore infici, quum antea roleo genarum, labiorumque perfunderetur; quare febris hæc ex menstruo retento concitata, dicitur alba à Langio lib. 1. epist. 2. Mercato lib. 2. de morb. mulier. cap. 6. & ab aliis fœterus albus nuncupatur: Rarum tamen est has rubicundas esse, quòd affectus ex magna obstructione pronatus frigidus sit, & ob hoc crudi, frigidique humores suborti, cum fluxiles sint & tenuissimi, cutaneas partes penetrant, & cutis tingitur albo colore. Sed hæc solutio mihi non aridet; nam vulgaris est, & commune sanè refugium ad omnia veterum oracula exponenda, quum appositè adaptetur cunctis: proinde nos accuratorem multò iudicamus, fœminas non menstruantibus albo colore, aut terro vexari, quando ob pituitosi, aut melancholici humoris copiam menstrua supprimuntur: aliter verò accidere comperimus, quum ob sanguinis plenitudinem supprimuntur, tunc enim corporis tensio, grauitas, & totius corporis rubor apparent. Hoc ita esse, præter Aëtium tetrab. 4. ferm. 4. cap. 57. de iis que ob plenitudinem non purgantur, firmant Mercurialis lib. 4. de morb. mulier. cap. 1. de signis menstruæ purgationis suppressæ ob calidam causam. §. Aderit color corporis rubeus, &c. & Mercato lib. 1. de com. mulier. affectionib. cap. 9. §. Sic primò vniuersum corpus huic affectioni consentire dignoscet ex signis plenitudinis, quibus corpulentior, pulchrior, rubicundiorque fœmina apparet, &c. nam color similis efflorescit humoribus in corpore superabundantibus, ex Gal. 1. aph. 2. & apud Hipp. & Gal. 1. 6. epid. sect. 5. sext. 4. color ruber à sanguine oritur: & maximè in hac fœmina iuuenula, & copioso sanguine plena.

Satis superque opinor, demonstratum ex iis quæ diximus, in quibus fœminis menstrua purgatio retenta, cutis pallorem, aut ruborem inducat. Nunc operæ pretium me facturum arbitror, si inquiram, quæ fuerint illa auxilia quæ ab obstetrice celebrata, menstrua prouocent, attrahendo sanguinem ad vterum: nam ea Galenus subicitur Dic fuisse crurum lauacra, ligaturas, vincula, frictions validas, quæ dolorem concitant, irritant naturam, & sanguinem ad vterum conuocant. Sed cum vocata esset obstetrix, quæ dicta administraret auxilia, suspicor pessaria fuisse imposita: licet enim apud Galenum lib. 5. aph. 62. munus præcipuum obstetricum sit, apta ad liberorum procreationem corpora conciliare, & partibus iuuandis operam præstare; tamen eis aliud officium concedit lib. 1. 4. de vsu part. cap. 5. & 3. de natural. facult. cap. 3. vt scilicet locis muliebribus applicent vnguenta, vel pessulos: est autem pessulus, auctore Paulo lib. 7. cap. 24. lana carpta ad formam magni digiti rotunda, in qua medicamenta excipiuntur, ac genitalibus mulierum induntur. Horum tres generales differentie existunt: nam emolliunt quidam, alij adstringunt, aperiunt alij. His vitmur, quando suppressam vacationem irritare statuiamus, aut vluam conuenientem, compressamve emendare. Quæ in pessis, inquit Galenus lib. 5. de simpl. medic. facult. cap. 20. aut fomentis, aut quouis modo simili, vuluæ admouentur, ea duplici ratione agere consueverunt: nam alia calfaciendo duntaxat prouocant, alia facultatibus attractoriis, & purgatoriis, quas demonstrauimus, trahendorum familiaritate peragere, &c. & lib. 5. aph. 36. Et suppositi pessis eandem cum vim habentes, &c.

Præparantur pessis multis modis, primò ex liquore aliquo glandis forma, melle, aut cera coacto. Fieri quoque possunt ex melle, artemisia, dictamno, brassica, porro, scuto rutæ, scammonio, euphorbio, rubia, felle, nigella, puluere radice ireos, capparum, aristolochiæ, calamintha, trochiscis de myrrha, styrace, ladano, galbano, sagapeno, ammoniaco, bdellio, asaro, agarico, cinnamomo, castorio, pulpa colocynthidis, & aliis, additis theriaca, moscho odorato, succo Mercuriali, aut terebinthina.

Pessos linteo obuolues tenui, vt vterus vires medicamenti suscipiat, mordacitatem tamen minimè degustet, ob quam causam filo ligari solent, neque finenda vltra horam ibidem morari; postquam, ad retundendam P P acrimoniam

acrimoniam ex calidiorum med camentorum vsu contractam, necesse est vterum abluere iis quæ mordacitatem contemperant, vt decocto maluarum, lacte, aut sero eius, hordeive cremore. Ex iis medicamentis parari possunt nascalialia, gossypio, lana, cera, resina, aut ficu aliqua exceptis, & pudendi osculo adhibitis. Similiter vterini clysteres conficiuntur. Differunt tamen nascalialia a pessis, quod hæc in vteri collum penitus sese inferunt, illa verò tantum os vuluæ attingunt. Si verò plura de modo conficiendi pessilos, & eorum materia scire aues, Consule eruditissimum Ioan. Renodæum *lib. 5. Instit. pharmaceutic. cap. 2.*

Quare quis non magnoperè mirabitur, cur hi stupidi medicaltri circa vniuersale venæ sectionis auxilium, quod copiam demittit, celeriter, & securè, hæc tam fortia, & calida medicamenta vtero indere sibi persuaserint: nam præter quam quoddam scæminam hanc iuuenem, annum vnum & viginti natam, plus confueto rubicundam, solita mensium vacuatione destitutam, sanguine plenam, corporis grauitate, plenitudinèque summa laborantem, concitato calore, & feruore iis vtero admotis exagitabant, plethoricum corpus in discrimen adducebant: nam attenuatus sanguis, calefactus, motus, & non vacuatus, suo calore, & copia ad superas partes restagnans, dira aptus est symptomata concitare.

Videamus vltimò, num errauerit Galenus, quum primum cum aliis Medicis congressus, sanguinis missionem non proposuit summè necessariam, immò à curatione abstinuit. Sed dum hæc animo contemplor, ipsum fuisse prudentem, & in artis operibus dexterrimum inuenio, cuius maturum iudicium commendo, & admior: cum enim è Græcia Romam adueniret, morèque Medicorum non exactè calleret, & iuuenis esset, vt retulit ipse *lib. 1. de articul. com. 23.* si cum senioribus, & celebrioris nominis Medicis acriter contendisset, eorumque errores carpere, & extirpare conatus esset, superbus statim, gloriosus, & arrogantia plenus habitus fuisset: quas conditiones ille in Medico tantopere condemnat, in *lib. de subsignat. empiric. cap. 13.* & licet sciret Medicum iuuenem, doctum, & in præceptis artis optimè instructum, seni indocto esse præferendum; quum tamen non ignoraret plebem senectuti multum tribuere, illos vt pote senes, a tate graues, nomine celebres, & ægotanti familiares redarguere noluit; quoniam sciebat certò illis ægram magis obtemperaturam (nam ægri familiaribus amplius obediunt, ex ipso *lib. 2. de officin. medic. com. 2.*) Sed neque ob hoc suo defuit officio: quoniam iterum commendata venæ sectione, eaque reiecta propter reluctantium adhuc magis Medicorum votum, à cura honorificè discessit: quia non multo post tempore, mulier difficili spiratione correpta occubuit: & eò magis, sequitur Hipp. *3. de artic. text. 37.* qui nullum calumnioribus ignorantibus præbendum esse responsum admonuit, quia turpe esse retur apud stultum vulgus, sine profectu multa verba facere, apud quod vel ipse Hippocrates ignarus est habitus, vt constat ex eo, *lib. 1. de articul. text. 3.*

QVÆSTIO V.

Vtrum pleuritis orta ex menstruo retento, sit mitis, an periculosus affectus?

COMMENTARIUM.

Lateralis saltem inflammatione corripetur. Ex menstruo suppresso, ad partes superas regurgitante, lethales, ac penè funestos morbos in omnibus nostri corporis partibus enasci, supra est demonstratum. His frequentius, & maiore cum periculo partes spiritales vexari, ex hac causa pronatis, certa res est: nam vteri cum thorace magnus est consensus. Consentit cum corde, tum per arterias spermaticas, tum hypogastricas; hinc cordis dolor, syncope, lipoplychia, palpitatio, aphonia, angor, respirationis & pulvis priuatio: ex sanguine enim menstruo eleuatur aura noxia, venefica, quæ innatum ignem veluti exfoluit. Cum

mammis manifestam habet societatem, hinc tubercula, ac carcinomata dira suboriuntur. Hunc consensum explicuit mirificè Galenus *lib. 14. de vsu part. 4. & 8.* nam quibusdam mulieribus ad mammas sanguis colligitur, ex Senis edicto *lib. 5. aph. 40.* & Brasauolus in *com.* narrat se vidisse mulierem, è cuius vberibus fluebat sanguis lactis loco. Idem oblerunt Paræus *lib. 23. cap. 52.* Amatus *lib. 2. centur. 21.* Cordæus *com. 6. lib. 1. de morb. mulieb. Hipp.* sed quid mirum? nonne nutricibus, refluenta ab vtero ad mammas sanguine, supprimuntur menses? Re fluxum à mammis ad vterum, celebri historia confirmat Andreas Laurentius *lib. 7. de re anatomic. quæst. 11.* plurimum puerperatum, quæ per vterum, & vesicam, maximam lactis copiam excreuere. Denique ex mammarum inspectione vteri affectus dignoscuntur, vnde Hipp. *lib. 6. epid. sect. 5. text. 18.* sic dicit. *Si mammarum papilla, & quod in eis, rubet, palleat, morbosum est vas:* nomine ætem vasis, vterum intelligit, qui Græcis dicitur conceptaculum. Insuper curatio affectuum vtriusque partis, sympathiam indicat: id docuit Hippoc. *lib. 5. aph. 50.* dicens: *si mulieri menstrua cohibere velis, cucubitur lam magnam ad mammas apponito.* Denique ex mammarum inspectione, scetus in vtero contenti, & ætas, & sexus, & sanitas demonstratur ab Hipp. in *lib. de natura pueri num. 20. §. Simulatque moueri cæperit fetus, tunc sui notam lac exhibet mariti; statim enim attolluntur mammae, turgentque papilla, &c.* Hunc consensum elegantissimis exemplis firmatum legat qui velit, apud clarissimum Dureum in *Coac. in appendice de vulneribus, ad com. text. 44.* Vias huius communionis aperuit disertissimè idem Laurentius *loco citato.*

Ex hac doctrina fit manifestum, maximum esse consensum vteri cum spiritalibus partibus. Accedit, quòd velocissima illa thoracis dilatatione & compressione, copiosius conuocatur ad illas & citissimè sanguis retentus: ex qua causa, angina, tussis ferina, pulmonis inflammatione, & frequenter pleuritis oriri solent; nam pleura multo sanguine abundat, & infirma est, in locoque calido sita. Cor enim licet copia sanguinis redundet, ob robur, morborum generationi valde resistit; idè dicebat Arist. *3. de partib. animal. 4.* cor nullum graue vitium pati: nam cor, & icur sicut valent facultate attractrice, sic expultrice vigent, ex Gal. *lib. 3. de natural. facult. cap. 13.*

Sed cur Galenus omnium calculis dectissimus, inter mala retentioni menstrui facilè ob dictum consensum superuenientia, tussim nempe, respirationis difficultatem, anginam, sputum sanguinis peripneumoniam, lateris inflammationem minùs timendam, & sic potius optandam constituerit, meritò quis non incuriosus inquireret, si pleuritis est morbus acutus, & sæuitie sua citissimè interficit? Sic enim ait Hipp. *lib. 1. acut. 8.* *Maximè verò laudauero Medicum, qui in morbis acutis, vi quorum plurimi hominum enecantur, insigniter præ cæteris melius procedat: sunt igitur hi acuti morbi, quos prisca nominatim perstrinxerint, pleuritis, &c.* Deinde pleuritis lætos nò habet exitus, imò funestos, lethales, ex Hipp. *5. aph. 8.* *Quicumque enim, inquit, morbo laterali laborantes in quatuordecim diebus non repurgantur, ij ad suppurationem veruntur.* Ex suppuratione qui corripuntur, ferè intereunt, ex Hipp. *2. prog. 63. & 69.* quia si in quatuordecim diebus non repurgantur, ad rabem transeunt, ex Hipp. *5. aph. 15.* & pthiisi vexantur, pulmone exulcerationem contrahente, ex Paulo *lib. 3. cap. 33.* Insuper Galenus *lib. 1. aph. 12. & lib. 1. de crisi. cap. 6. & 7.* morbum lateralem crudelissimum vocat: in quo nihil expuitur: repetit in *lib. de constit. art. medic. cap. 16.* & si excernatur nigrum, erit exitiale, ex Gal. *locis citatis.* perniciosissimus enim est humor melancholicus præpollens, nam assantis caliditas index est; quare concoquitur agrè, difficilè expurgatur, & sic valde erodit, & maxime si pulsus nimia accedat durities, cum qua vix fuit seruatus vtilis, ex Galen. *lib. 4. de prælag. ex pulsib. cap. 5.* *qua, si cum debili facultate fuerit coniuncta, inenitabile periculum portendit: si cum firma, aut tardè concoquetur, aut ad suppurationem defleat, aut tabidus excipiet marcor,*

ex

QVÆSTIO VI.

Vtrum sanguinis è naribus profluum, menstrui retentioni superueniens, utile sit: vt fatur Hippocrates.

PARAPHRASIS.

Copioso sanguine è naribus effuso seruanis. Inter plura mas de hoc argumento quæstiones, ingerit sese quædam scitu non indigna, quam sigillatim ac curiosè, contentèque si quis ventilare curet, vix reperietur finis vllus; cum de ea Galenus, ditissimus Medicinæ Oceanus, tam multa variis locis licetis commendarit. In actiuosa enim Medicina quotidiano experimento medentium comperitum est, scæminas; quibus retenta sunt menstrua, aut post partum lochia non ritè excernuntur, regurgitante sanguine ad partes superas, hæmorrhagiam pati copiosam. Hoc euentu intricati Medici, sanguinem exhaurire conantur sectis poplitis venis, vt superabundantem sanguinis copiam ad vterum, ceu ad originis fluxionem conuocare queant: nam reuellendus est humor; si quò non oportet, vergat, ex Hippocratis præscripto *lib. 6. epid. sect. 2. text. 11.* & eò magis vacuat. onem hanc reprobam; & noxiam esse rentur, quia non est per conuenientem regionem, nempe vterum celebrata, in suaque opinione pertinaciter insistent, quoniam per sanguinis è naribus profluum, exit sanguis tenuis, per capillares venas; exiguolque ductus veluti transcolatus; ac sanguis menstruis impactus, vt *lib. 4. aph. 28.* & alibi passim docuit Magister. Quare in morbis solùm à calido, tenuique humore subortis, hæmorrhagia utilis est. Hoc modo neque lethargus, neque peripneumonia fluxu sanguinis è naribus soluuntur, ex Gal. *3. cris. 3.* nam hi morbi ferè à crassis humoribus oriuntur, & pituitosis, ex Gal. *3. meth. cap. 21.* Vnde Auic. *1. 3. tract. 4. cap. 10.* de peripneumonia sic dicit, *Et fluxus sanguinis narium in ea non confert, sic in plenitudine, propter diuersitatem duarum materiarum, &c.* id est; quia in peripneumonia humor crassus est, & pituitosus; ac proinde diuersus ab humore excitante pleuritidem; qui tenuior est, ex Gal. *6. aph. 33.* Quare phrenitis hæmorrhagia soluitur, apud Gal. *lib. de crisi. nam tenuis humor, acris, & calidus ora venarum referare est aptus. Quapropter si humor crassus in lethargo; aut peripneumonia, licet sit propinquior venis narium, non excitat hæmorrhagiam, cur in vtero tanquam in parte distanti firmatus; cum sit gravis, sursum ascendere poterit! Erit ergo reprobata vacuatio hæc, si menstruæ purgationi superueniat; nam illa morbis acutis est propria, qui sanguinis è naribus profluum indicantur.*

Per hæmorrhagiam autem vniuersum corpus expurgari, & grauissimorum virorum auctoritas, & experientia ipsa fidem facit. Multos acuto morbo laborantes, & retentione menstrua scæminas vexatas, & ob lochia suppressa grauissimis morbis post partum implicitas, perfecte sanatas hæmorrhagia obseruauimus, in quarum curatione Medici temeritate ducti, è talo cruorem, contra Magistræ mentem, exhaurire tentabant. Negamus enim solum sanguinem tenuem, & veluti transcolatum per nares effundi, sed crassum, & limosum excerni acriter contendimus, cui cum sit biliosi humoris portio permixta, huius ope irritat, & copia sua efferuescens, & turgens vasa distendit, & aperit.

Hanc sententiam vnico oraculo complexus est Medicinæ phœnix *lib. 5. aph. 33.* dicens. *Menstruis deficientibus, sanguis è naribus fluens, bonum.* Addit solers speculator in *com.* quoniam facta per nares euacuatio innoxia est, & per hanc partem sanguis vacuatus omnem corporis tollit lationem. Hoc ita esse, historia in medium allata confirmat Gal. in præfati.

Venæ ferentes ad vterum menstruam purgationem, comprimuntur lentore, crassitie, & copia sanguinis, & sic per eas obstructas, & infarctas sanguis transire nequit. Nam è Galen. *3. de caus. symp. cap. 4.* octo suppressionis mensium

ex Gal. *lib. de pulsib. ad tyrones, cap. 11.* & *lib. de caus. puls. 8.* Vltimò. Pleuritis in phrenitidem terminatur, ex Galen. *lib. 6. epid. sect. 6. com. 11.* & *sententia 9. eiusd. loci.* Phrenitis autem cum sit inflammatio cerebri, aut membranarum eius, ex Gal. *2. de caus. symp. cap. vlt.* acutissimus affectus est, & maxime exitialis, ex Galen. *lib. 1. epid. sect. 3. com. 1. post princip.* præsertim si languidis accidat, ex Gal. *lib. 1. prorrh. sect. 1. com. 8.* nam in inflammationibus internis una salus, est virium robur, auctore Magistro *lib. 10. meth. cap. 5.* Denique pleuritis transmutatur in peripneumoniam, ex Hippoc. *lib. 7. aph. 11.* quæ inflammatio quàm sit periculosa, nemo non videt. Prætermitto pleuritidem pestilentem, malignam, contagiosam, cuius sæuitie plures perire, auctorum testimoniis constat abudè; de cuius ortu, causa, & curatione latè disceptarunt VVierus, *lib. rararum observationum,* Andreas Gallus *lib. 4. fasciculi de peste,* & expertissimus Dodonæus in *lib. obs. medic. cap. 21.* Si ergo pleuritis periculosissimus est affectus, & tussis, respirationisque difficultate perniciosior, cur illam, & non hos morbos ex menstrua retentione subortos potius exoptat?

Sed hæc diligenter, ac ferè examinanda: nî enim Galenum loquutum de pleuritide, in qua cruentum sputum excernitur, quæ omnium mitissima est, & facta collatione ad cæteros morbos dictos est securior, interpretemur, quo pacto eum tueri queamus, haud facilè intueor: hæc enim pleuritis in qua sputum exit rubrum, est leuissima, vt potè à sanguine generata, qui omnium humorum cum sit benignissimus, ac concoctus facillimus, pleuritidem committit minimè perniciosam, aded vt fomentis solis sit curanda, ex præscripto Hipp. *2. acut. 1.* & citra venæ sectionem est tractanda. Extat elegans historia Galeni *lib. 6. epid. sect. 3. com. vlt.* ægroti, qui cruentum, ob lateris dolorem expuebat, quem citra venæ sectionem persanauit, dicens. *Sed cum morbus lateris mitis admodum foret, necesse non fuit ad venæ sectionem accedere, &c.* & infra sic inquit. *Mitissimi enim sunt lateris morbi, in quibus cruenta sputa eiiciuntur, &c.* De quo argumento lege eruditum Castrensem *tract. de complexu morbor. cap. 22.* & nos de eodem ex professo agitauimus: ex veterum, & Nouatorum mente, in *lib. 2. in com. histor. 22.* Quo autem modo pleuritis ex menstruo retento pronata, vel actu fluentibus lochiis, intra carceres purgationis, per venæ sectionem sit curanda, explicat, perdoctus Moxius *lib. 3. de curandis morbis muliebribus acutis per venæ sectionem, cap. 46.* & nos *lib. 1. in com. hist. 77.* satis explicuimus.

HISTOR. III. GALENI, De menstrui retentione.

Fœmina ex retento menstruo febricitans, sprete phlebotomia, hæmorrhagia sanatur.

Hos eriam insequuta est mulier, numero quarta, quam illi vena sectionis hostes, retentione menstrua purgationis non pauco tempore grauati, eodem pacto ad interitum ferè pertraxerant. Nam primis tribus diebus ipsam in inedia conseruabant; febris enim continua laborabat. Quarta verò luce pauxillum quid sobriitionis exhibentes, quintam sine cibis transigere iusserunt, in qua illa grauissimè exacerbata, despiens prosilibat, & clamore iam extra fores ab illa sublato, vix tandem ab his qui eò confluxerant, retineri potuit. Verum hanc natura * copioso sanguine ex naribus effuso seruanis, & dabatur occasio, qua non sine admiratione discere poteramus, quantum habeat facultatem ad huiusmodi affectuum medelam ipsa sanguinis subtractio: mox enim post sanguinis è naribus eruptionem, mulier ab omnibus symptomatis libera euasit, &c. Galenus *lib. de venæ sectione aduersus. Erasistratos, cap. 1.*

mensium causæ assignantur, quarum prima est vteri soliditas atque durities. Secunda, vitiosa venarum angustia à prima conformatione. Tertia, nimia valorum compressio à corporis adiacentibus, ob eorum crassitatem oborta, quam Galenus superiori respondere innuit. Quarta, vteri intemperies. Quinta, excreti sanguinis crassities, ac lentor. Sexta, valorum vteri obstructio ab humoribus viscidis, & crassis originem ducens. Septimam, vniuersi habitus causam definit Galenus, aut quia ob multas exercitationes, aut victus tenuitatem inanitur corpus, & aliò humores repunt. Vltimum præscribit naturalium facultatum robur, præ quo menstruus sanguis ad alias ab vtero partes transmittitur. Cæteræ verò causæ si quæ sunt suppressionis mensium, ad alias possunt reduci.

Has causas Gal. lib. 5. aph. 57. ad minorem reduxit numerum: prima ad contenti sanguinis refertur naturam, vt si frigidus, crassus, lentusue fuerit; reliquæ tres sub occlusionem, obstructionem, & conuenientia comprehenduntur; sub quibus & substantiæ densitas, & valorum vteri robur continentur. Si verò Dictator summus, tum lib. de natur. mulieb. num. 3. 1. 36. 24. 36. 37. & lib. de sterilib. num. 1. & lib. de morb. mulieb. n. 3. tres tantum huius symptomatis signat causas, quæ omnes in formationis vitio consistere putat, quarum prima est oris vteri occlusio, distortio, contractio, seu inuersio, hæ differentia sub quarta à Galeno proposta comprehenduntur.

Ex his omnibus causis frequentissima est tertia, quarta, quinta, in quibus sanguis crassus, lentus, multus in vteri vasis stabulans, obstruit, cum glutinosus sit, & pertinaciter adhæreat; nam hic viscidus humor si copia abundat, habet tres causas obstruendis vasis aptissimas relatas à Galeno lib. 11. meth. 13. nempe multitudinem, crassitatem, & lentorem, & sic foramina permeare nequit, imò facultati expultrici operanti resistens, in vtero conculcatur, & retentus prohibitusque distillari, putret, & febrem ardentem committit.

Hoc eleganti elogio monstrat Galenus lib. 6. epid. sect. 1. com. 2. dum sic ait. *inter omnes corporis partes, plurimas grandissimasque venas vteri habent: quumque eos, aut menses, aut à partu purgamenta suppressa, aut phlegmone aliqua viscidæ ora male accipiunt, ipsos sanguine compleri necessum est. Quo deinde putrescente si febris excitetur, inter synchorum species ipsam connumerari opus est: nam id genus febrium ex putrescente sanguine accendi ostensum est, &c.* Repetit 6. de loc. c. 5. dum enim symptomata narrat, quæ ad suppressos menses consequuntur, febres ardentem connumerat. Attamen febris non continuo comitatur suppressa menstrua, nisi retentio sit diuturna, & magna adfit obstructio, & hoc modo melius est interpretari Actium *terrab. 4. serm. 4. c. 50. didicentem, febres continuo comitari suppressa menstrua, quàm respicere cum Mercuriali, lib. 4. de morb. mulier. cap. 1.*

Cum ergo sanguis in hac fœmina ob nimiam plenitudinem in vteri vasis redundaret, quo minus permeare liberè posset, quumque inedia imperata ficcateretur magis, & crasseceret, denegata phlebotomia ad curationem tam necessaria, ad superas partes transfusionalis, & calentium vaporum vim haud paruam in caput transmissit, mentemque percitellens, desipientiam peperit: nam crasim antecedit symptomata horrenda, lata à Gal. 3. de crisi. cap. 2. & lib. 1. de dieb. decretor. cap. 1. *Nam & anxietates, & vigilia, & demencia & graues somni, & difficiles anhelitus, & hallucinationes, verrigines, & difficiles sensus, dolores capitis, colli, & stomachi, & multorum aliorum membrorum: nonnullis verò aurium sonitus, & vane ante oculos appareret imagines, & lachrymæ inuoluntaria effluunt, & vrina retinetur, & labrum inferius agitur, aut aliquid tremulum sit, obliuio, & presentium ignorantia, & vehemens accidit rigor, & plurimum accessio conuersam anticipat horam, & multus astus, sitisque incolorabilis sequitur, clamant, & saluunt sicuti furentes, neque possunt in eodem situ recumbere. Deinde repente multus sudor erumpit, aut vomitus aliquis non paucus insequitur, aut venter subito soluitur, aut abundans sit fluxus sanguinis, aut hæc omnia simul contingunt, unde non paruum inuadit timor aspicientes, &c.* Hæc multò antea præmeditauerat Laconicus vir, breuitate gaudens Hippocrates, lib. 2. aphorism. 13. dicens,

Quibus crisis futura est, iis nos grauis ante accessionem.

Fœmina posita in agone tanto, ad maximalque angustias redacta, & abundantia summa venæ sectionis ope non deposita, natura medicatrix per alia loca sanguinem redundantem expellere tentauit. At cum quatuor sint viæ, per quas hæc plethora auersione amouetur, vt scitè notauit ingeniosissimus Heurnius in com. cit. sent. lib. 5. Aph. hæmorrhagia, vomitione, hæmorrhoidibus, & cructa dysenteria. Vomitio periculo non vacat; nam sanguis si cunctetur in ventriculo, lipothymiam, cardiogium, & mortem affert. Auersio verò quæ fit per dynterionem, reproba est, sicut illa quæ per hæmorrhoides celebratur; humor enim per has partes excurrens, sæpe mala sæua excitare solet. Sola quæ fit per nares auersio, optima est, & innoxia, & ita natura menstruo sanguine onerata eam affectat, vt per hanc viam, & vnà per vterum sanguinem peccantem eliminet, cum commodo summo, quod accidisse refert Hippocrates lib. 1. epid. sect. 2. text. 68. *De tharsis filia virginis, cui laboranti & menstrua purgatio, & simul largè è naribus sanguis profudit, & vnà aliis post partum contigisse affirmat hæmorrhagiam, nullamque ex his mortuam fuisse, quibus bene, & pro multitudinis ratio sanguis è naribus effluxit*

Hæc vacuatio febres ardentem perferat, apud Hipp. 4. acut. 10. dum sic dicit. *Et si è naribus fluxerit sanguis, soluitur agritudo, &c.* Repetit lib. 1. epid. sect. 1. text. 9. *Nam vt in his locis retulit Galenus. In acutis febribus quod ex sanguine feruet, ad caput fertur. Cum igitur rescissis, ruptisque venis, natura id ipsum vnà cum acerrimis vaporibus effuderit, cæteris promptius dominatur, ac imperat. Nam nihil habet admirationis, si disrumpantur, & recludantur huius regionis venæ à sanguine, qui sursum incitatus calore effertur, à quo necesse est ipsam inflari, tum referari venas, ac rumpi ob spiritus copiam, qui disrumpi vellet, ac dolia, quum in musto effervescente accumulatur, &c.* Hac commodissima vacuatione leuatur natura, quum superabundantem sanguinem in vtero retentum per hanc regionem expellit, vt proprio exemplo probat Hildanus lib. 3. obseru. chirurgicar. 60. imperforata puella, quæ ob hanc causam suppresso menstruo; in tormina, lipothymiam, vertiginem, epilepsiam singulis mensibus incidebat, & non potente sanguine per clausam vterum emanare, ad superas partes restagnans, copiosè per nares erumpebat.

Quare hæc excretio, critica est, & febrem ardentem finit, vt constat ex historia virginis Larillæ, lib. 3. epid. sect. 3. text. 83. & Metonis lib. 1. eiusd. sect. 3. text. 24. qui ægri hæmorrhagia sunt iudicati: & virgini, detracta copia ob latum sanguinis fluorem, post sudorem vniuersalem, menstrua eruperunt. Insuper sanguinis per nares effluuio inflammationes soluuntur interiores, vt ex plurimum auctorum firmauimus supra. Quare cum hæc vacuatio menses retentos eximè suppleat, non solum vniuersalem, sed particularem plenitudinem demit.

Seruata autem est fœmina hæc, quoniam copiosum emanant sanguinis effluuio: nam crisis facta per hanc regionem, cæterarum crasim instar debet esse effectu digna, vt lib. 3. crisi. 2. & alibi passim Galenus confirmat. Hoc ita esse testatur disertissimus Senex lib. 1. epid. sect. 2. text. 63. dum sic profatur. *Febribus autem ardentibus hæc accidebant, quibus risè, & largiter sanguis per nares erupit, ea de causa maximè seruabantur, nec vllum noui, si reuè erupisset sanguis, in hoc statu quendam emortuum. Nam Philiscus, Epamenon, & Silenus quibus parum quarto die, & quinto, è naribus stillauit, mortem obierunt, &c.* Valesius acutissimus sic ratiocinatur in com. Febres ardentem semper ferè solent asferre fluxum sanguinis è naribus, sanguine sursum lato præ calore, & admixta bile: & ea vacuatio in illis maximè prodest, quia ipsas venas, & arterias per se euacuat præterfente succo, & eo qui paratus est putrescere, & feruorem excinguit. Merito ergo seruabantur, quibus sanguis fluxit bene, decretoriè scilicet, & tempestinè: largiter, id est, multitudinis ratione, &c. Hoc modo intelligendus est Hipp. 4. aph. 74. dicens: *quod si ex naribus sanguis effluerit, breui admodum morbi solutio fit.* probat Gal. lib. eodem, aph. 25. & lib. de sectis, cap. 17.

Hæc

Hæc omnia de copioso sanguinis effluuio sunt intelligenda: nam si lentè parcèque sanguis è naribus emanat, quolibet tempore inutilis habendus est, & non modò morbum non soluit, nec minuit, sed malum portendit, & lethale ac perniciosum exitimatur. Nam vacuatio si exigua fuerit, pessima est, quo pacto stilla sanguinis est praua: sic enim habet Gal. lib. 2. prorrhetic. 47. *dum Hippocratem exponens, sic inquit. Excerni pauca in agris vnun quoddam ex signis est, quæ ex toto prauitatem habent, siue sanguis per nares excernatur, siue quopiam alio modo superfluum expellatur. Nihil enim eorum, quæ decretoria sunt, exiguè secerni conuenit, sed quæ ita euacuantur, omnia duorum alterum subeunt, nam vel quod non queant tolerari ob copiam, ab affectis partibus effunduntur: vel imbecillitatem naturæ ostendunt, quæ proponit quidem superflua expellere, sed nequit, &c.* nam narium stilla, perniciosum signum, maximè in febribus ardentibus, quibus esse perniciosissimum patet, siquidem eis est familiarissimum, sanguinis profluuium, auctore Magistro lib. 1. epid. sect. 2. com. 75. refert lib. 1. prorrhetic. 1. stilla ergo est de numero signorum: quæ sunt decretoria non decernentia, quæ aut lehalia sunt, aut difficilis indicationis, auctore Hipp. 1. 2. epid. sect. 1. post princip. Sanguinis ergo stilla mala est, quocumque colore prædita sit: meri autem, hoc est, atrii coloris pessima, vt de Philisco scribit Hippocrates lib. epid. sect. 3. text. 18 & lib. 3. eiusd. sect. 1. com. 25. firmat Galenus; nam sicuti vrina nigra, & pauca in febre ardente, ex bilioso adusto humore ortum ducit, ita ab intenso calore omnis ex sanguine humor in stilla torretur atque assatur. Num autem stilla in diebus paribus, an imparibus apparens sit perniciosior, Galenus explicat in com. Hipp. lib. 1. prorrhetic. text. 1. dicens, *stillatio è naribus perniciofa, tum aliàs, tum si quarto die cæperit: repetit lib. 3. prorrhetic. com. 32.* De quo argumento pulchra prædixit Duretus in com. sent. 1. 2. cap. 13. lib. 2. Coac. prænot. Hipp. quo loco superstillationem malam indicat cum Hipp. ibi, *si stilla bis fiat, & redeat: nam quò sapius frustra proritatur natura, eò peius est agro.*

Quapropter vt finem huius dubitationis optatum coniequimur, concludamus cum Hipp. Sanguinis è naribus profluuium in internis inflammationibus, febribus ardentibus, & in mentris suppressis esse optimum, & ad bonum iudicare posse, cæterarum vacuationum instar, quæ, si bene exeunt, perfecte iudicare solent. Ex iis apparet, quàm falsò fundamento nixa sit Fernelij opinio, qui lib. 2. de vena sectione cap. 8. inanis gloriæ aucupio allectus, putat hanc vacuationem licet criticam, salubrem non esse: cuius tela euertere conati sunt ante mæ, viri in palæstra literaria versatissimi, Christophorus à Vega, & Ioannes Brauus in com. sent. 32. lib. 2. Aph. Cur verò à facundissima prisorum mente, & frequenti experimento sic recedat, contra eum exarauimus plura lib. 1. in com. histor. 64. Interim lege Laurentium lib. 2. de dieb. critic. cap. 13.

Ex iis facile erit aduersas rationes demoliri, nam vacuatio hæc cum innoxia sit, per conuenientem regionem celebratur; licet enim natura sanguinem menstruum per varia loca eliminet vtiliter, per oculos, os, aures, vrinam, sedem, vberum mammillas, digitos, vt variis exemplis confirmant Marcellus Donatus, lib. 4. de medica historia mirabili, cap. 19. & Schenckius lib. 4. obs. tit. de menstrua purgatione, & nos per gingiuas, inguina, vmbilicum, mentrua erupentia conspeximus, lib. 2. de praxi admiranda, obs. 100. 101. & 102. tamen per nares frequentissimè ipsium euacuat, vt proprio exemplo proponunt Musa lib. 4. aph. 25. & lib. 5. in aph. 32. Paræus lib. 23. cap. 52. Amatus lib. 2. centur. 17. qua vacuatione & corpus à morbis præseruat; & si fortè hi opprimant, eos, excreto sanguine per nares, maximo cum ægotantium commodo perferant.

Neque tibi mirum videatur, naturam per partem superam menstruum excreuisse sanguinem, vt fœminam hanc tantis malis oblitam à graui perniciè liberaret, qui licet suapte natura sit crassus & lentus, suoque pondere ad imas vergat corporis partes; tamen quò feruet, & ebullit, cum sit tenue, in superas regiones detrudit sagacissima natura, maximè cum vterus cum capite plurimum ob-

Lib. III.

tineat consensum, quum hoc sit tectum domus calidæ, ex Gal. lib. 9. de vsu part. cap. 1. quare superabundantem sanguinem per narium venas expellere latagit natura nostra, quum sit docta, sola sibi sufficiat, sitque morborum medicatrix, & vel per ossis medullarum peccantem humorem expellat in animantis commodum auctore Galeno 1. 7. aph. 54. præsertim si vires validæ sint, quæ ex ipso 1. 10. meth. 4. omnia contemunt, & tolerant: sæpè enim expertus sù, robustas grauidas plenitudinis morbo vexatas, hæmorrhagia excitata à magnis morbis superstitis euasisse.

Quapropter morbi ex suppressis menstruis orti, sanguine per nares effuso curantur: si verò natura hanc vacuationem per hanc, vel aliam regionem non molietur, vel pigrè & diminutè se gerat, quid faciendum, nisi aperto vale ad eius imitationem cruorem exhaurire, maximè si febris adsit, qua præsentem saluberrimum semper est sanguinem extrahere, vt oraculo quodam prædixit Galenus lib. 11. meth. cap. 15. & omnes postea felici experimento confirmarunt; nisi sint Erasistratæi, Tircisæ cæciore, qui aut stupiditate, vel maledicentia ducti contra Hippocratem, operum artis exploratorem sedulum, multa blaterent, & effutiant. Sagax namque natura & docta, terrestre corpus humanum conglomerauit harmonia summa, prudens architecta capacissimos construxit riuos, fontes non exiguos, ceu vias secretiores formauit, quorum omnium beneficio vniuersa humani corporis structura fecundaretur irrigua. Hos canales conspicuos, purissimo sanguine, velut dulcissimo nectare repleuit, quo partes omnes fruerentur ad libitum, & per eosdem, si fortè salubri statu laboretur corpus, imperante Medico incisos, ab omni pariter morbo apparatu vindicaretur. His ergo, artis ministerio, referatis, sanguinis saburram, ex qua iniuriæ plurimæ fatali quadam necessitate mortalibus contingunt, deponimus, & inutilium humorum sarcinam leuamus. Est igitur sanguinis missio auxiliorum omnium præstantissimum, efficax, præsentaneum, & multiplici renum vsu fecundissimum. Huius necessitatem opera naturæ satis confirmant; nam in vtroque sexu canales singulis mensibus referat, quibus typicè & securè sanguinis vberitatem excernit per vterum, sedem, nares commodissimè, ostendens quanti sit momenti sanguinem aperta vena effundere.

HISTOR. IV. GALENI, De vrina suppressione.

Fœminæ aqua frigidissima ex niue hausta,
menstrui retentione laborantes, vena,
secta tuto curantur.

Contigit enim cum vulgò mulieres aquam frigidissimam ex niue potarent, vt aut nullo pacto, aut profus diminutè purgarentur: hæc tamen Medici* vena sectione ad eò incolomes* conseruauerunt, vt neque sanguinem spurerent, neque laterali inflammatione, aut pulmonis, aut synanche caperetur, &c. Gal. lib. de vena sectione aduersus Erasistratæos, cap. 3. in med.

PARAPHRASIS.

Galenus vt Erasistrati sequaces acriter reprehendit, quòd puellæ Chienis menstruorum retentione laboranti, & ob hanc causam febricitanti, & sanguinè per os reiectanti, venam non secuisent, & superfluum sanguinem ex auxiliij genere non vacuassent: nam solum totum negotium in ablumendo sanguine in inedia positum esse arbitrabantur, quum ipsa non citò, neque celeriter sanguinem imminuere queat, pro vt morbi necessitas, ingentique plenitudo ex sanguine retento contracta efflagitant; inter alia argumenta, experimentum etiam adducit fœminarum Romæ degentium, quæ aquam niue refrigeratam cum potarent, nihil aut diminutè per menstruas vacuationes purgabantur, quas Medici vena sectionis ope, ad eò incolomes seruant, vt neque sanguinem spurerent,

spuerent, neque laterali, aut pulmonis inflammatione, aut synanche corripentur.

Ex hac serie dilce, Galenum non dampnare modicam potionem niue refrigeratam, sed immodicam, quæ lædere nimium potest, *ut 3. de temper. cap. 3.* ipse edocuit: & nos *lib. 1. in com. histor. 66.* de modicæ potionis niue refrigeratæ vsu, & vtilitate, ex auctorum penu plura deprimimus: quo loco, hunc potum, quoniam calorem naturalem robustiorem efficit, viscera temperat, roborat, & minori aquæ quantitate sitim compescit, & viscerum cauma restinguit, robustis, exercitatis, frigido potui assuetis, ætatis tempore salubrem esse contendimus; sicut reprobam debilibus, in exercitatis, obstructis, ægrotis, in aëtu, prava corporis dispositione præditis, hyberno tempore assumptum. Nam aqua niue infrigidata, salubris est, ob quas fortè vtilitates tantopere Ægyptij niuem inter delicias habebant, sic referent Rhodigino *lib. 9. antiq. cap. 12.*

Si verò damna plura huic potui Galenus attribuit, de aqua nimium refrigerata, intempestivèque assumpta, vel de niuis vsu, aut niuali aqua venit intelligendus. Hanc expositionem esse veram, ipse nos cogit asserere, dum *lib. de bonit. & vitio succorum, c. 13.* sic præfatur. *Nam tametsi ipsa statim nix, noxa sensibili non videatur corporibus officere, incrementum tamen temporis processu, occultè paulatimque noxia, vergente tempestate, articuli his, nervisque ac visceribus morbis corripuntur, vix aut nunquam sanandis: ac verissimè certè fit, ut unicuique ea potissimum pars afficiatur, qua natura omnium maxime infirma fuerit, &c.* Explicat Aulus Gellius *lib. 19. noct. Atticar. cap. 5.* & Langius *lib. 1. Epist. 31. Lege Hildanum lib. 5. censur. chirurgic. 29.*

Rursus intempestivum frigidæ potum impensè nocere, pluribus argumentis, & auctorum observationibus statuumus, *lib. 1. in com. Histor. 98.* nam assumpta ieiunio ventriculo, præsertim à debilibus, enervat vires, innatum ignem debilitat, & sæpè subito extinguit, & maxime si ab exudantibus epotetur: nam exalfectus sanguis frigidam qualitatem sibi aduersantem fugiendo, impetuose ad cor, tanquam caloris arcem ita confugit, ut calorem suffocet, & vnà animal extinguat.

De aqua autem niuosa, quòd sit deterrima, constat ex sententia Hipp. *lib. 5. aph. 24.* dicentis: *frigida, qualis nix & glacies, pectori inimica, tussis mouent, sanguinis profusum, & distillationes.* Addit Galenus *in com.* quoniam cerebrum debilitat nix; quare & artus valdè labefactat, & partes nervosas, nam est aqua frigida frigidior. Hoc ita esse significauit Macrobius *lib. 7. Saturnalior. cap. 12. prope fin.* dum enim quæreret, cur aqua quæ obfusa globis niuium perducitur ad niualem rigorem, non minus in potu noxia sit, quam ex ipsa niue aqua resoluta? nam multæ noxæ epoto niuis humore nascuntur: sic respondet. *Aqua enim ex niue resoluta, etiam si igne calefiat, & calida bibatur, æquè noxia est, ac si epota sit frigida. Omnis enim aqua habet in se niuis tenuissimi portionem, quo salutaris est: habet & terræam faciem; qua est corpulenta post terram. Cum ergo aëris frigore, & gelu coacta calefiat, necesse est per euaporationem, velut exprimi ex ea auram illam tenuissimam, qua discendente conueniat in coagulatum sola terrea in se remanente natura. Nix ergo, qua nihil aliud est, quam aqua in aëre densata, tenuitatem sui, cum densaretur, amisit, & idèd ex eius resoluta potu, diuersa morborum genera visceribus insensuntur, &c.*

Quapropter aqua niuosa, pessima; nam incocta est & terrena; exspirante enim parte subtiliore, dum vapor in niuem concreuit, crassa tantum relinquitur. Hoc affirmat Hipp. *lib. de loc. aëre, & aqua num. 20.* dum in hunc modum inquit. *At verò aqua ex niue, & glacie producta, omnes male sunt. Quam enim semel concreta fuerint, non amplius in pristinam naturam restituntur. Sed quod quidem in ipsa clarum, ac leue, & dulce est, excernitur ac disperditur: quod verò turbidissimum est, ac ponderosissimum relinquitur. Hoc verò cognoueris hoc modo. Si volueris, hyemis tempore, vasculum certa aqua mensura infusa, sub dio exponere, quò maxime congeletur: deinde postmodum in locum calidum deportatum sinere quò maxime glacies liqueat; & ubi exsoluta fuerit, aquam metris, reperies aquam multò pauciorum. Atque hoc signum est, quòd ex congelatione, id quòd tenuissimum est, disperditur, & non*

A *quod grauissimum, & crassissimum existit. Hac igitur de causa has aquas quæ à niue, ac glacie eliquantur, pessimas esse puto ad omnes res.* Hactenus Hippocrates,

Miratur valdè Santorellus doctissimus *lib. 16. anteprexis. cap. 8.* Auicennam, quòd *2. 1. doct. 2. cap. 16.* scripserit, aquam niuosam esse bonam, dum sic inquit. *Nix verò, & aqua glacialis cum munda fuerit, & non commixta alteri rei virtutem habenti malam, siue soluantur, & ex ea fiat aqua, siue cum ea de foris infrigidatur aqua, siue ipsa mittatur in aquam, erit bona.* Sed facile soluitur obiectio hæc, & Santorellus liberatur ab admiratione, si Auicennam de statu morboto intelligas, in quo, si aquam niue dilutam exhibeas tanquam medicamentum, non errabis; nam ipse Auicenna *lib. 2. tract. 2. cap. 24.* sic inquit: *Aqua niuis sedat dolorem dentium calidum, & sic eam inter narcotica connumerat* *B 7. 3. tract. 1. cap. 8.* & niuis potum ipse consuluit, ad infrænamdam veneni calidissimi acrimoniam, *6. 4. tract. 1. cap. 4.* cuius in ore detentæ vsu se dolorem dentium persanabile gloriatur Aëcius *terrab. 2. serm. 4. cap. 27.* Quare licet in sanitatis custodia sit fugienda, tamen æstuantis stomacho, quem potius curare, quam conseruare est opus, summo est ex vsu, ut notauit Christoph. à Vega *lib. 2. art. medic. sect. 1. cap. 1.* Quapropter si febris retorrída sit, lingua scabra, arida, nigra, incendiòque & ardore partes internæ occupentur, non abs re erit gelidæ potum, ut suadent prisci, vsque ad lætietatem concedere, niuis portione irroratam: sic enim ardor febrilis extinguitur, recreantur viscera, & biliosi humoris acrimonia retunditur: quare pro præseruatione & curatione febrium ardentium, hunc potum esse præstantissimum firmat Clarissimus Ludov. Nonnius *lib. 4. de re cibaria, ca. 5.*

Cæterum in statu sano, si quis ea vti consueuerit, noxas contrahet inemendabiles: nam hydrops, mali habitus, iecoris imbecillitas, coli dolores, articularum cruciatus, ventriculi frigiditas, neruorum affectus, demum omne frigidorum morborum genus, tanquam à perenni fonte scaturit & emanat, & præsertim vtero, in quo tanquam in parte frigida & nervosa, ex eius vsu tormina excitantur, ex flatu nebuloso, pituitaque lenta subortit, cuius generationi huius aquæ vsus viscera debilitando occasionem præbet. Demum inter plurima damna, quæ ex niuis potu in fœminis propullulant, est menstruæ purgationis suppressio. Ex frigida enim potu expultrix vteri facultas infirmatur valdè, sanguis crassior redditur, & ineptus ad motum, canales conuenit, & ob hæc obstructio oritur his de causis contracta, nam *frigidum inimicum neruis*, dicebat Hipp. *1. 5. aph. 18.* immò *perimens*, apud ipsum *aph. 22. eiusdem libri.* Quòd si hæc eueniant damna, medebis calefacientibus remediis inter quæ primas obtinet aqua antihysterica, cuius descriptionem inuenies, in *pharmac. Amstelod. sect. 1. de Aquis.*

Quare frigida dolore vterum afficiunt, apud Hipp. *lib. acur. text. 39.* licet enim apud Galen. *lib. 6. epid. sect. 1. com. 2.* vterus verè neruosus non sit, sed per similitudinem quandam (quomodo intelligendum Galen. puto, qui citato nuper loco acutorum eum ex omnium Anatomicorum mente neruosum vocat) ut aduertit Ludov. Lemosius eruditissimus *1. 6. meth. Gal. disp. 2.* cum tota eius compositio ex multis aliis similibus particulis, tunicis, venis, arteriis, vinculis constituatur, ut rentur peritiores Anatomici, de quorum numero sunt Laurentius *lib. 7. de re anatomica, cap. 11.* Columb. *lib. 11. cap. 16.* Vesalius *lib. 5. de fabrica, cap. 15.* & alij; tamen est fibrosus, ex Galen. *lib. 6. de vsu part. cap. 5.* & triplici fibrarum genere est contextus. Rectas habet conspicuas, quibus semen è sua ceruice allicit; obliquas, quibus fœtum retinet; transversas & circulares, quibus fœtum, sordisque expellit. Hæ ergo fibræ à frigidissimæ niualis aquæ potu refrigeratæ, non excernunt purgamenta, quæ retenta morbos patiunt grauissimos, & exitiales.

Disceptatio potest esse non leuis apud Hippocraticos, cur nix, & frigida, vterum & non ventriculum dolore afficiant, & menstruum sanguinem incrassent, ut hoc loco Præceptor admonuit, si ventriculus magis neruosus est, quam vterus (à sexto enim coniugio cerebri nerui in-

signes

signes emittuntur, qui superiori officio mutuo complexu implicantur?) Auenzoar huic dubio respondet inter omnes, *lib. 2. rheizir. tract. 5. cap. 1.* dicens, ob tres causas hoc accidere posse: nam ventriculus callum veluti contraxit, ut non lædatur à frigidis: & licet sit neruosus & sensilis, magis tamen carnosus est, quam vterus; & sic actium, & frigidorum vim amplius contemnit: maxime cum in ventriculi capacitate adsint humores crassi, qui frigiditatem illorum impensè retundunt.

Vnum solùm certum est, frigida esse valdè nocua vtero, ex quorum vsu sanguis menitruus crassescit, arctantur viæ, & sic illo ad superas partes contolante, ferini, & diuturni morbi contingunt: quos in compendium redegit Gualtherus Brulle *cap. prop. de suppressione menstrui.* Nec mireris, hæc solùm numerasse Galenum sputum sanguinis, pleuritidem, peripneumoniam, & anginam, quum supra alios frigidus morbos recensuerit, à frigida causa pronatos, ut sunt podagra, articularum dolores, apoplexia, epilepsia, aphonia, lethargus, conuulsio, tremor, rigor, melancholia, mania: nam ea ratione illi numerati sunt, quia cum sanguinei sint, & à sanguinis multitudine tetenta facilius procreentur, frequenter fœminas infestant retentione sanguinis menstrui occupatas.

Fœminæ, quando ob sanguinem hunc suppressum immaniter diris morbis vexantur, ea remedia expetunt, quæ salutifera esse solent, sed ea quæ expetuntur, non rarè expectationem fallunt ægroti, & Medici, & sæpè adiiciunt ei periculo, quod à morbo infertur. Sed in menstrui suppressione, sola phlebotomia consolatur fœminas spe certa leuationis. Hanc proposuit Præceptor *lib. de virginum morb. in fin.* dum enim grauissimos morbos ex acciso menstruo ortos perfanare doceret, concludit hoc modo. *Ceterum curatio vsu hinc liberentur, est sanguinis detrahitio, si nihil fuerit quod impediatur, &c.* Hoc est, si vitium adfuerit debilitas; qua præsentè tutius est sanguinem malleolis scarificatis exhaurire, in xta Galeni mentem, *lib. de curand. rat. per sang. mis. c. 11.* quo loco in albidioribus fœminis, in quibus ob carnem facile transpirabilem, & pororum amplitudinem, continua sit euaporatio & resolutio, crurum, aut tibiæ scarificationem amat; cum enim hæc debiliores sint, sanguinis missionem citra noxam ferre non possunt: nam *scarificatio proxima est venæ sectioni*, ex Gal. *lib. 2. aph. 17.* & minuit plenitudinem, præsertim si sit profunda, ex ipso *2. ad Glauc. cap. 7. & lib. de scarificatione, cap. 20.* Contra nigriores fœminæ, quæ sanguinem magis crassum, & melancholicum colligere consueuerunt, cum robustiores sint, vena secta in talo tutò curantur.

Insuper in suppressis menstruis saluberrima censetur phlebotomia, nam præstò & sine moia auxiliatur; damna enim imminetia anteuertit, materiali illorum causa vacuata; ut sic incitatur natura, ut per locum conuenientem redundantem sanguinem excernat. Huius rei veritatem diuino quodam elogio promulgauit Hippoc. *lib. 5. aph. 32.* dum sic inquit. *Mulieris sanguinem vomenti menstruis erumpentibus solutio aduenit.* Addit vberissimus expiator *in com.* hæc verba. *Non absque ratione: erit enim retractio simul, & euacuatio sanguinis ad superiora tendentis. Hoc autem experientia comprobatur utiliter fieri. Nos verò ex ipsa permoti, natura opera qua bene geruntur, imitabimur: & mulieres hac passione laborantes, misso sanguine ex vena vacuabimus.* Venam autem poplitis, seu malleoli in retentione menstruorum tundendam firmant, Nicolaus Rocheus *lib. de morb. mulier. cap. de retentione menstruum, & perdoctus Mena in com. cap. 1. lib. 1. Gal. de sang. mis.* Desinat ergo posthæc plures ex secta Erasistratorum hæmophobi, hoc nostro sæculo titulo solùm Medici luxuriantes, & insolescentes, qui in menstruis suppressis calida medicamenta solùm concedunt, aperientia, & deobstruentia, hoc tanto genetoso spreto auxilio: & relicto Galeno, veritatis alumno, Erasistrati, & aliorum ignobilium Medicorum insequuntur quisquilias, & figmenta: nam si omnes morbi muliebres mitefcunt apparente menstruo, ut Dictator summus protulit *lib. 3. Coacar. pranot.*

tract. 3. sent. 21. dicens: *conuulsionis finem afferunt muliebria, quæ primum, aut statim apparent: & probat in suis aureis annotationibus Ludouicus Duretus, vir cyclicè doctus, appposito exemplo in Larissæa virgine, apud Hipp. lib. 3. epid. sect. 3. text. 83.* quam prima eruptio menstruum ab interitu vindicauit, expellente natura ad inferas partes noxium succum, qui sæuorum symptomatum quibus fuit oppressa, causa erat: cur nos instante, aut præsentè malo, à menstruo sanguine emanante, tundere venam pertimescimus? Num verò in retento menstruo, ante eruptionem, an post debeat fieri phlebotomia; controuersia est; nam in hoc dubio veteres sunt discordes: quia Paulus *lib. 3. cap. 61.* secatur venam, postquam decem dies præterierint; at Gal. *lib. de sang. mis. cap. 61.* quatuor diebus antequam erumpant menses, sanguinem emittit. Dic, Gal. sententiam intelligendam esse de omnino retentis: Paulum verò explicandum, de mensibus minutis; nam quando natura diminutè agit, tunc Medicus supplere debet, ex Gal. *lib. 1. aph. com. 20.* De qua re alios soluendi modos lege, apud elegantissimum Mercurialem *lib. 4. de morb. mulier. cap. 1. tit. de curatione.*

QVÆSTIO VII.

Virum in suppressione menstruum, primò medicamentum purgans exhibendum, ut rentur Iuniores.

COMMENTARIUM.

C *Vena sectione.* Necdum à fœminarum menstruis digredimur, succurrunt enim adhuc quæpiam, interiorum redolentia doctrinam: arduum quippè superest discutiendum inuolucrum, num in suppressione menstruum, sprete phlebotomia primò sit offerendum pharmacum: quoniam grauis est discordia inter duo nostræ artis coruscantia sidera. Galenus enim; inuictissimus Græcorum Coriphæus, Lernæus inuulnerabilis negat: dum enim menstrui retentionem perfanare intendit, propositis in medium allatis historijs, à sanguinis missione illicd curationem auspicandam esse firmiter contendit. Si enim *cap. 5. lib. 9. meth.* perlegeris, in §. *Itaque si tempore mittendi sanguinis, &c.* libros de *vena sectione aduersus Erasistrat.* & de *curand. rat. per sang. mis. scitòd contempneris*, in quibus ex professo agit de argumento hoc, saluberrimam semper iudicauit phlebotomiam pro prouocandis menstruis; vel loco illius inferiorum partium scarificationes approbat, & confirmat. Galeni mentem tutantur stænuj duces, Græcæ, & Arabicæ scholæ primarij, & recentiorum peritissimorum cohortis fatis defendit: quod experimentum, vsu longissimo fuit comprobatum, & grauissimis viris, sedulis artis Phœbææ indagatoribus, à Galeni temporibus, ad hoc vsque nostrum æuum celebratum. Quid quod aded est vsitata sanguinis missio in suppressis mensibus, ut fœminæ, & vulgares omnes, ad prouocandos menses, citra Medici consilium, eam ante omnia præfidia exequendam curent; cum enim humor qui retinetur sit sanguis, solus hic exhauriendus secta vena.

Pro parte contraria occurrunt diuini Præceptoris non incelebres, imò bracteate sententiæ, quibus in retentione menstruum, sprete cæteris auxilijs, purgatio celebranda esse censetur. Extat in primis non contemnenda auctoritas *lib. 5. aph. text. 36.* dum sic dicit. *Mulieris menses decolores, nec per idem semper tempus venientes, purgatione indigere significant.* Et Galenus *in com.* dicit, quòd Hippocrates hoc *in libro de mulieribus* docuerat: *coningit enim mulieribus qua malos humores habent, in menstruis purgationibus tempus periodis non seruari. Crassi enim humores ad longius tempus eam prouahunt, & retardant, sicut tenuiores consuetum tempus anticipant.* Quare cum sanguis in alium humorem vertitur, qui impedit menstruum purgationem, hic purgatione educendus. Ita *lib. 1. epid. sect. 3. agrote 4. & 5.* duabus enixis malè habentibus, sola balano opem tulit, licet cordis dolor grauer infestaret, qui à prauis

succis in ventriculo coaceruatis, in corpore toto, ortum ducebat: quare glande vacuationem per alium moliri satius duxit.

Accedit alia eiusdem viri illustris auctoritas, lib. 1. de morb. mulieb. num. 11. dum sic inquit. *Quum menses fuerint occultati, dolor habebit in venterem, & onus quoddam incumbere videtur, & lumbos, & laterum mollitudinem mirum in modum dolet, si verò omnino non procedunt præ morbo, aut crassi, aut viscosi, aut glutinosi fiunt. Primum igitur ventrem purgare oportet sursum. ac deorsum, &c. Quare sententia optima stabilitur ratione: nam sublato eo succo, qui impedimento est quo minus sanguis erumpat, facile eius eruptioni deinde possumus attendere.*

Insuper, in eodem lib. num. 55. eiusdem auctoris locus est eximius, in quo post partum in retentione menstruorum ventrem solummodo expurgat: sic enim inquit. *Si verò ex partu non fuerit purgata, venter intumescit, & splen, & crura, & febris habet, & rigor corrigit, & dolores profiliunt ad lumbos, aliquando etiam ad viscera, & perfrigeratur, & febris habet: pulsus debiles sunt, & aliquando acuti, & alii at tolluntur, alii deficiunt. Hæc patitur incipiente morbo, & sic habet: temporis autem progressu, caue facies partes rubescunt. Quum sic habueris, leues cibos exhibeto, & si turget, pharmacum infra purgans bibendum dato; si biliosa fuerit quod bilem purget; si pituitosa, quod pituitam. Postea verò viros odoratis foueto, &c.*

Iam sic conficio argumentum. Tota ratio in celebranda phlebotomia in suppressis mensuris, consistit in eo, quod eius ope sanguis ad inferas partes prouocetur; & tota ratio in hibendi medicamentum purgans est, quoniam huius vi noxius hic sanguis ab vtero retrahitur ad viscera. Sed in sanguine suppresso post partum, licet malignior sit eo, qui statutis mensibus per vterum ex præscripto naturæ foras propellitur, Hipp, exercendam iubet purgationem. Ergo maiori cum ratione in hoc erit exequenda. Maiorem medicinæ proceres confirmant, qui in fœminarum morbis curandis primas tenent: probat eleganter Alexander Massaria in suis prælectionibus de morb. mulier. cap. 12. Minorem firmant Mercatus, Hipp. consilio edoctus lib. 4. de mulier. affectionibus. cap. 11. Vallierol. lib. 4. obs. 6. Moxius lib. 3. de curand. morb. acutis mulier. per ven. sectionem, cap. 47. De maligniore natura sanguinis, qui post partum excernitur, respectu illius qui singulis mensibus per vterum excurrit, satis multa diximus supra, quæst. 2. in com. histor. 1. ob hanc causam menstruorum suppressio indebito tempore contingens, multum offendit; tamen non perinde ac si à partu supprimantur menstrua, officit, vt Gal. prædixit epid. 3. sect. 3. com. 73. quare morbi à partu deteriores sunt reliquis, & ferè exitiales. Hoc peculiari cecinit oraculo Hipp. lib. de natur. pueri. num. 13. §. *Si enim non purgetur mulier in purgationibus partus, morbus magnus ipsam corripit, & periculum vite incurret, nisi cito curetur, & quis conuenientem ipsi purgationem inducat, &c.* nam post partum deterior qualitas sanguinis referatur, & maior quantitas, quæ cum repente corrumpat & restagnet in partes luperas, maiorem læsionem necessariorum in visceribus excitat.

Solum superest explorare, num libri de morbis muliebribus sint Hipp. magni, an illis falsò adscripti, & licet ij ab Hipp. magno non sint conscripti, tamen cum in illis sint sententia memorabiles, dicendum est ab aliquo Hipp. nepote, Thessali filio, aut Dracone, aut aliquo doctissimo auctore esse compositos. Quare Moricinus Cordæus suis doctissimis commentariis, eos vt genuinos illustrauit: neque enim auctores curant morbos sed remedia, vt doctè notauit Ludouicus Lemosius, in libello, de iudicio operum magni Hipp. cap. 11. in fin.

Ecce ante oculos posui duo clarissima Medicinæ lumina, quorum sententiæ licet longo intervallo contrariæ sint, videanturque nullo amoris vinculo posse conciliari, tamen vtræque maxima fruuntur veritate, gaudent methodo, rationumque momento stabiliuntur, & frequentissimo firmantur experimento. Nostra inter est modò, in hoc intricato gurgite, inter tantos viros, medicæ artis Legislatores de hac re promere sententiam.

A Ego enim cum veritatis studio tantum exardescam, hoc solum difficile aggressus iter; an metam attigerim, iudicent sapientes, qui si rectius quid mouerint, pandant libenter.

B Galeni ergo doctrina, firmior Mercurij quadratura, de omni recenti menstruorum suppressione venit intelligenda: sicut Hippocraticam, de antiqua & diuturna si interpretaris, verè conciliabis, imò tutus concedes. Hanc solutionem horum auctorum dictis esse conformem, series contextus Hippocratis ita cogit allerere: nam *mum. 55. cit. lib. de morb. mulieb. medicamentum, post retenta à partu menstrua, non incipiente morbo, sed temporis processu propinat. Ratio dicitur: nam in initio morbi sanguis integer redundat, qui venæ sectione sola exhaustiri debet, quoniam suam formam seruat, & in quantitate solum exuperat. Vbi verò processu temporis (quando post diutinam retentionem, prohibetur diffilari) ob putredinem, suam formam deposuit, haud alio præsidio, quam purgatione demendus, quia in alium humorem per putredinem conuersus est, & à natura sanguinis est alienus; vt Galenus lib. 3. de humoribus, com. 32. & lib. 4. de sanit. tuend. c. 4. scitè edocuit. Axioma enim est apud Medicos frequentissimum, sanguinem per putredinem partim conuerti in bilem partim in melancholiam; ita affirmat Galenus lib. 2. feb. cap. 9. §. Sanguis quum putrescit, pars tenuis conuertitur in bilem, crassa verò in melancholiam, &c. Repetit lib. 2. de crisi. 12. probat Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 42. Explicarunt Conciliator dif. 89. Fernellius lib. 4. patholog. 5. Vallelius lib. 5. cont. 19. Turilianus lib. 3. art. medic. com. 38. nam sanguis non potest diu tolerare putredinem, sicut humores reliqui: hi enim maximam putredinem concipere possunt, eam diuturno tempore seruare, quia in substantiam alterius speciei degenerent: quoniam sunt intemperati, & imperfecti, & sub maiori latitudine formas suas conseruant; minorem enim dispositionem ad sui conseruationem requirunt. Contrà, sanguis leuius putrescit, nec tantam, nec tam diutinam patitur putredinem; perfectior enim est, & plus attemperatus, & à moderato calore fit; quare illius forma ad sui conseruationem, exactam dispositionem ex postulat, & sub minori latitudine, & angustioribus terminis putrescit. Hoc modo diu putredinem tolerare nequit, quin in alios humores degeneret.*

C Ex his colligitur, in pleuritide in qua apparet sputum rubrum, febrem ortam ex sanguinis putredine assumere formam circuitu tertianarij, ex Gal. lib. 1. aph. 12. ob hæc Arabes post quartum diem venam secare non audebant, quoniam sanguis per putredinem abiit in cacochymiam, quæ potius purgatione, quam venæ sectione demenda est, ex Gal. mente lib. 3. meth. c. 16. moniti fortè Celsi consilio lib. 3. cap. 10. §. *Sed vt aliquando etiam primo die sanguinem mittere necesse est, sic nunquam vile post diem quartum est, quum iam spatio ipso materia & exhausta est, & corpus corrumpit, &c.* Quæ sententia Hippocratis meti consona est, dicentis lib. 3. epid. sect. 3. text. 79. pro curatione Anaxionis pleuritide laborantis, venam sectam fuisse octauo die, quoniam, vt inquit Galenus in com. antiqui ultra quartum venam non secabant.

D Quapropter in recenti suppressione, secundum Galeni mentem, sanguinem mittere præstat, in diuturna verò secundum Hippocraticam methodum, purgatio imperanda: nam sanguis, vt dicebat Conciliator loco cit. propter sui æqualitatem, & perfectionem; nec magnam, nec diutinam substat putredinem, quin in aliam substantiam commigret, vt doctè notauit Auerrhoës lib. 3. collector. cap. 8. Si verò quæras, an mulieri enixæ medicamentum purgans conueniat, lege Ioan. Syluaticum, controuers. 86. qui quæstionem hanc ad plenum emedullat. Sed vere distinctione nostra, qua auctores ab eo propositi, purgationem post partum renuentes, cum iis qui eam approbant, conciliari possunt. Lege Santorellum doctissimum lib. 20. aneprax. cap. 9. & Thomam Campanellam lib. 6. de medend. morb. cap. 22. art. 1.

QVÆSTIO VIII.

Vtrum ad prouocanda menstrua, unguentum de chalybe possit esse ex vfu.

C[onservatum.] Posteaquam de sanguinis missione, & purgatione, pro prouocandis mensuris abundè actum à nobis est: nunc in quasdam amœnitates diuertere collibuit, vt legentium animi, laxius, indulgentiusque tractentur, ne nostræ lucubratiunculæ, quocumque genio prodierint, multum habere absinthij credantur, mellis parum. Cum enim multa sint; quæ pro retentione menstruorum, à qua periculum impendit maximum, Medici parare solent auxilia, nullum chalybeatis medicamentis præstantius, aut excellentius esse, tum veterum, tum iuniorum scientissima confirmant; de quorum numero Galenus, Græci, & Arabes satis plurâ dixerunt in locis multis, quos citant Nicolaus Monardus tract. proprio de ferro, & alij à me citati lib. 1. in com. histor. 82. Quapropter ex chalybe præparato diuersimoda parant auxilia, pulueres, electuaria, tabellas, syrupos, quorum omnium exactam compositionem legat qui velit, apud Iulium Cæsarem Claudinum lib. 1. sect. 9. in appendice libri de ingressu Medici ad infirmos. Sed cum hoc metallum graue sit, ponderosum, terrenum, & crassum, est necesse vt per corpus distribuatur, vt sic distantissimas partes penetrare queat; quapropter præter triturationem subtilissimam, & exactam præparationem, factam præsertim in vino, & aceto (nam hæc cum sint subtilium partium, iuuant ad penetrationem,) exercitio valido opus fuit, vt sic ob calorem referatis viis facilius permeare posset.

Si verò vires flaccescant, & debiles sint ægri, & ex diuturno morbo conualescant, exercitioque inepti videantur, nam id ex carne corpus citra noxam tolerare nequit, frictio imperanda est, quam esse loco exercitij monuit Præceptor lib. de puero epileptico, cap. 4. Quare in hunc vsum vtere syrupo de chalybe, ex descriptione nostra, cuius formam proposuimus lib. 3. de praxi medicâ admiranda, obseru. 11. vel tibi in pretio sit unguentum de chalybe, à nullo (crede mihi) hætenus exaratum, qui in chalybeatis medicamentis recitandis insudarunt, quo feliciter in curandis virginum obstructionibus, habita primò totius prudentia, vltus sum, in iis præsertim quæ febri iugi correptæ, excarnes & tabidæ exercitij vim ferre non poterant.

At ego multoties rimari cœpi, quo pacto hoc metallum frigidum siccum cum sit, terrestre, & adstringens deobstruere & aperire posset, quo pacto ad prouocanda menstrua videtur respicendum. Nam Aristot. 4. meteor. cap. 6. dicit, ferrum esse de genere illorum, quæ condescunt à frigore per euaporationem totius penitus caloris; quare si totus calor exhalat, sequitur quod materia relinquatur tota frigida. Deinde Galenus lib. 9. meth. cap. 17. dicit, quod metalla, vt aurum, æs, ferrum, habent suam consistentiam à frigore, maximè cum ferrum sit corpus terreum, crassum, & siccum; quare vt terra, siccet & refrigerat: quapropter apud Gal. lib. 10. simp. 11. de sero lactis, siccet, adstringit, fluxiones sistit, & immodica sanguinis profluvia retinet & compescit, & aduersus diarrhœam, superfluasque alui deiectiones est medicamen vtilissimum, quoniam cohibet, & incrassat; apud Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 25. §. *Et vinum in quo exinguitur ferrum, retinet solutione antiquam, & dysenteriam; & confert mollificationi ani, & fluxui vrina involuntario, & fluxui menstruorum, &c.* Quare ex omnium auctorum mente, ferrum est frigidum & siccum, vt tam multis auctoritatibus probat Fallopius lib. de metal. & fossilib. cap. 2. & post eum Rodericus à Castro, Medicus celeberrimus confirmat lib. 2. de morb. mulier. in schol. cap. 5. Marnardus subscribit lib. 16. epist. 5. in med. in quem vltimè paratur ab Iacobo Vveckero lib. 2. antidotar. specialis, Crocus Martis, factus ex limata ferri scobe, ad sistendas immodicas sanguinis fluxiones, qui ad omnes ventris fluxus est eximius.

A Ex altera parte sunt rationes euidenter, ex quotidiano experimento desumptæ, quæ satis probant ferrum calidum esse: nam eius vsus magnos lienes liquari vidimus. Quare prisca Medici tantoperè vinum, aut aquam in qua ferrum candens extinctum sit, pro viscerum obstructione pertinaci, & iccoris, lienisque scirrho perlaudauerunt: quoniam ferri ad emolliendos duros tumores est vis mirabilis; vnde animalia apud fabros ferrarios educata, exiguos lienes habent, ex Cello lib. 9. cap. 4. & elegantissimo exemplo probat Beniuuenius lib. de abdit. cap. 105. & sic ferrum aperit, ac deobstruit, quum calidum sit: & hoc modo Rhafis vlt. continent. cap. de ferro, Haly, theoric. cap. 14. & alij Arabicæ familiæ proceres scientissimi, calidum constituunt.

B Sed hæc si æqua lance ponderentur, leuia procul dubio lectis ingenijs videbuntur. Nam ferrum est dissimulare, & cum contrarias habeat qualitates, valde inter se distantibus pollet facultatibus, cæterorum multorum medicamentorum instar, quæ ob diuersas partes diuersos effectus ex se emittunt, quia adstringunt, & aperiunt aloë, rhabarbarum, rhaponticum, psyllium, lentes, lac, brassica, squamma æris, endiuia, & pleræque alia. Sic ferrum frigidum cum sit à prædominio, & habeat plures terrestres partes, dissimulare tamen est, & habet partes tenues & igneas, ratione sulphuris, & argenti viui, quæ sunt communia metallorum principia. Hoc modo metalla igneam habent substantiam, ex Gal. lib. 9. simpl. c. 26. explicat Albert. Magnus lib. 3. de metal. tract. 2. cap. 4. de qua re lege quæ diximus in lib. 1. in com. histor. 7. Nil ergo mirum, si auctores omnes varia de ferri temperamento protulerint.

C Mirabilis ergo est vtilitas ferri, aut chalybis, pro mensuris prouocandis, & aperiendis obstructionibus, quæ visceribus contumaciter adhærent. Sed quoniam pluribus in substantia hoc medicamentum propinari non potest, nam ea ob debilitatem exerceri nequeunt, & multæ aded morosum habent palatum, vt nec syrupum de chalybe assumere possint, & vnguenta communia quæ ad viscerum obstructiones commendantur, nullam, aut non ita euidentem afferant commoditatem; nunc vtere vnguento hoc, quo si nocturno tempore, tribus horis post cœnam, præcedente frictione leui, molliter ventrem inferiorem illinas, mirabilem opem senties, idque reiterare toties opus erit, quousque durities ex toto emolliatur, aut obstructio visceribus pertinaciter adhærens absumatur, cuius vsu scirrhusas viscerum durities sæpè curauit. Huius forma esto hæc.

D *℞. Capill. ʒ. asplenij, eupator. an. M. ʒ. Sem. petroselin. sem. fœnicul. an. ʒj. Radic. endiu. eringij, gramin. rusci, asparag. apij, an. an. ʒʒ. Nepita, puleg. origan. calamint. an. M. ʒ. Radic. cucumer. agrestis, ʒj. ʒ. Camapit. chamedr. an. P. ʒ. Radicis rubia, ruminis, an. ʒj. corticis rad. cappar. Cortic. rad. tamarisci, an. ʒj. Olei cappar. amygdalar. amararum, & absinth. an. ʒij. Omnia prius bulliant in sufficienti quantitate aquæ, & vini genetosi prius bis chalybeatorum, ad consumptionem aquæ & vini, & facta eoilatura, & vehementi expressione add: Aceti acerrimi prius septies chalybeati ʒ viij. Cyclamin. optime triturati, & mundi, ʒij. Iterum bulliant ad consumptionem aceti, & facta iterum colatura, adde Galbani, Ammoniac. an. ʒj. Vnguent. de oppilatiu. succor. & vnguent. Agripp. an. ʒij. Vnguent. aregon. & Marciani, an. ʒij. Olei de cappar. ʒiiii. Olei chamamel. ʒij. Trochiscor. de cappar. & trochis. de absint. an. ʒj. ʒ. Pinguend. gallin. & anatis, an. ʒ. ʒ. Pulv. cortic. rad. cappar. & pulv. cortic. rad. tamarisci, an. ʒ. ij. Chalybis prepar. & ad exactum lauorem redacti ʒ. ij. ʒ. Balsami ʒ. ʒ. olei de thymo ʒ. ij.*

Misce omnia, & cum cetera quantum sat est, in dictis oleis liquata, redigantur ad formam vnguenti, quod per duos annos conseruari potest.

***

HISTOR. V. ACTVARIJ; De menstrui retentione.

Fœmina menstruis violenter adstringentium vi retentis, in grauissima damna, & mortem incurrit.

Mulier quedam diues atque mollis, tres aut quatuor filios peperit, quorum tres ferè infantes mortui erant, solam unam audiebat mater. Atque quodam tempore præterito, ipsaq; ambigente, dum videret omnem spem suam in solo uno filio, qui repente tolli posset, fluctuare. Verebatur enim, ne si puer moreretur, cogere alienis bona sua tradere. Namque (ut dictum est) ubi amiserat alios, quarebat modum quo alterum filium pareret, atque spem seruaret. Ergo (ut nos est mulieribus) desiderium aperuit, atque solutionem quarebat. Quidam dixerunt hanc solutionem: si aliqua mensum fieret, naturâ, vel arte retentio, (namque ipsi menses plus iusto proflebant) conciperet. Quod persuasæ rei operam dedit, ac vehementer retenti sunt menses, unde conceptus spes magna eam tenuit. At verò secundus mensis erat, mulierque modicè conturbabatur: namq; cumulatò sanguine menstruo per vterum, neque locus exundi habebatur. Accidentia, ut videbatur, poterant esse signa conceptus: namque in initiis conceptuum similia accidere solent. At tertius aderat mensis, & passiones processerant. Vbi verò etiam quartus aduenit mensis, tumque quum gravidis mulieribus, si quid perfuisset molestiæ, illud sedatur: ipsi verò magis venter intumuit, atque accidentia peiora sentiebantur. Igitur circa quintum mensem audiui ut mulier esset correpta ab ea passione: erat enim una mihi ex maximè familiaribus. Quare ad eam accessi, atque intrans vidi ipsam supinam iacentem in lecto, & salute acta rogauit, ut haberet, ac pulsus mihi tetigi. Illa verò subitè, ac percenni voce respondit. Pulsus erant præternaturæ, ac diuersi, atque virius genuina propè deuicta. Cutis veluti cortex mali granati, & color eius vergebat ad ietheri, & omnia quæ ad faciem sunt, multum attenuata, atque manus, & humores satis herentes pectori habebat, sed venter magnoperè extuberabat. Quoniam verò oportebat & urinâ spectare, ea quidem erat tenuis, atque mihi visa est mediocriter subsanguinea: contenta verò subsidebant in ea ad macula fundum valde rubentia, atque veluti similacea. Atque tunc mihi poterat faciliè cognosci passio, quæ non multum trita est in breuiariis libris Medicorum, eo præsertim quòd nemo ex Medicis qui illuc frequentabant, passionem intelligeret, sed putarent omnes aquam intercutem esse. Quoniam verò paulò post legi de passionibus mulierum, doctusque sum quam graue esset retinere sanguinem menstruum, audieramque mulieri hunc retentum esse, deinde hac ratione super eius urinâ ratiocinatus sum, illam rectè ratione illiusmodi fluxisse: nam partim ob manifestissimam collectionem sanguinis in utero, tumore effecto huiusmodi, partim ob vicinitatem vesicæ, sanguine commixto cum urina factum est, ut urina coloraretur, sed ob assationem sanguinis, apparerent contenta similacea, atque rubea. Hoc pacto ab immodica menstruum retentione, præsertim si natura antea multa profuxissent, urina alteratur, atque tractu temporis commutatur. Ceterum, ut omnem historiam finiamus, reliqua subiungamus. Sextus mensis aderat, quum in ilibus exterioribus factus est abscessus, atque mollitus est tempore procedente. Vbi verò septimus mensis aduenerat defluxit ab eo * sanguineum pus, * prius mollito abscessu Medicorum emplastris, & deinde aperto. * Sed venter abundè euacuabatur: quamobrem * magna spes salutis & viro eius oborta est, & Medicis illuc frequentantibus, quòd non ita successit: sed paulò post euacuatio simul omnium spem perdidit. Nam (ut arbitror) quatuor dies post tumoris aperturam, venter euacuatus est re omni affligente, atque commissus est. Mulier verò veluti exanimis reducta absque reluctatione aliqua vitam efflauit, &c. Actuarii lib. 2. de præiudiciis vrinarum, cap. 12.

PARAPHRASIS.

Conatur hac historia Actuarius demonstrare, quantum vim habeat in alteranda urina vterus: cum enim

A toti corpori consentiat, genus venosum, hepar, visceraque vehementer immutat, si morbosus est, & suas affectiones illiè illis communicat, quas à menstruo retento euenire supra, in prima historia prædiximus: & explicat Fabricius Hildanus lib. 5. cent. chirurg. 43. Si ergo hæc vera sunt, cur mirabitur si ex suppresso menstruo violenter, ope medicamentorum adstringentium, & constipantium, tot, tamque læua damna huic miserimæ fœminæ contigerint, quæ mulierularum, aut alicuius infanti Medici dolo seducta, spe cõcipiendi, vitio in vitium mutato occubuit: nam quid aliud in tanto facultatum lapsu expectari pot. rat?

B Sed insurget quispiã sciendi audis, anxique inquirat, quæ fuerint medicamenta quibus ad suppressenda menstrua ipsa vta est? Dic fuisse incrassantia, & adstringentia, quæ contrahunt, constringunt, densant, incassant, refrigerant, exsiccant; ex Gal. lib. 4. de comp. medic. per gener. c. 6. dum sic ait: *Omnia adstringentia contrahunt, ac densant meatus: ad hæc vincunt, ac continent partium sibi inuicem coherentium substantiam; atque minus magisque hoc pro adstrictiōnis quantitate efficiunt. Ceterum adstringendo, ac densando summa corporis, quod adstringitur, virtus illorum excluditur, & in altum ire prohibetur, &c.* Optimè verò Melius adstringentium vires complexus est, in canonicis vniuersalibus, theormat. 1. dicens, *adstringens cogit, densat, diuisa glutinat, suæque crassa substantia ea omnia obsundit.* Adstringentium multæ sunt differentiæ: nam alia citra manifestam qualitatem id efficiunt, vt balauitium, galla, hypocistis, glaucium, acacia, succus rhu: alia quæ cum adstrictiōne aliquid etiam habent acre, aut pingue, aut dulce, aut amarum, aut salum, aut acidum, & quoniam sub adstringenti materia diuersæ, ac sæpe contrariæ reperiuntur indicationes, vt ex professo Gal. edocuit lib. 3. simpl. c. 14. Deinde acre medicamentum sæpè adstringens reperitur, licet calidum sit natura, vt æs vitum, atramentum sutorium, chalcitis, & alia, ex Gal. lib. 2. aliment. 1. Amara medicamenta adstringunt, veluti aloë, rhabarbarum, absinthium, nitrum, & nomenclanthij, mali medici, sicut lupini, & orobi, auctore Gal. 4. simpl. cap. 1. Salsa cum sint propinqua amariss, ex Gal. 4. simpl. 20. terrena contrahunt, constringunt, ex Gal. 5. simpl. 25. Dulcia simul, & adstringentia sunt myrti fructus, & pyri agreffis, & roboris, & castaneæ, & palmæ. Ex his omnibus verisimile est affirmare, illi fuisse oblata frigida sicca, glutinosa, viscida, crassa, quæ frigiditate & siccitate arctant meatus, canales obstruunt, humores incrassant, & ad motum ineptos reddunt; quorum sylvam legat qui velit, apud eos qui de immodico sanguinis fluxu per vterum proprium caput conscripserunt: de quorum facultate consule Mercat. lib. 2. indicat. cap. 4. de adstringentibus.

D Quapropter cum sanguis menstruus diu adstringentiū vi esset in vtero, sentina totius corporis, cõcercitus, prohibitus diffilari, nõ ventilatus, putridus, & spurcus, tetra suo vapore, cor, ceteraque viscera concussit, vnde facultate vitali languente valde, pulsus facti inæquales, diuersi, crebri, languidi; & cordis propullularum grauiâ pathemata, funesta, & terroris plena; ex quorum sanctie mortem fuisse concitatâ natiuo igne valde minuto, non est cur miremur.

E Rursus. Ab hoc fœdo sanguine restagnante ad partes superas & nutritionis officinas occupante, & debilitato icore, sanguifica facultate vitata, auctis obstructionibus visceribus pertinaciter adhærescentibus, & impedito transitu sanguinis, spirituum, & alimeti ad membra, hanc prauo fuisse vitiatam colorem, & circa partes extremas nimis extenuatam, excepto ventre nimis intumescente, certa res est, vt in hydrope quotidie proprio experimento conspiciamus: nam si via per quam sæculentus sanguis crassus, & melancholicus emanat, intercludatur, dunties in hepate fit; & simul multitudine grauians, ac crassitudine obstruens, calorem in ipso natiuo extinguit, quum tale quid accidat, quale in flammis exterioribus, in quibus multa ligna ingesta strangulat igne, vt verbis vtar Gal. lib. 6. aph. com. 12.

Ex hac ergo scaturigine non solum color in vultu in virorem, pallorémque mutatus, & inflatio ventris, interne obstructiones, hydroplq; emanare solent, auctore Galen. lib. 2. de naturalibus facult. cap. 13. & lib. de vena sect. aduers. Erasist.

Erasist. cap. 6. in fin. sed morbi immanes, truculentis, exitiales. Ex hac causa suquutam fuisse colli vteri inflammationem, vlcus cancrosum, gangrænam, & mortem, proprio exemplo confirmat Hildanus centur. 2. obs. chirurgic. 62. 63. 64. Quare in hac ægra tumor ventris accreuit per vniuersam ipsius regionem extensus; quem à copia viscida succi, omenti, meienterij, venarum Hepatis obstructionibus ortum fuisse, res est manifesta.

B Accedamus ad reliqua. Quis hæc hydrope laborare non affirmaret, cum dictis symptomatibus esset correpta, cum vrina tenui, subsanguinea, in qua aderant contenta rubentia? Hanc vrinam ob collectionem sanguinis menstrui, partim ob vicinitatem vesicæ cum vtero, sanguinis commixto cum vrina, apparuisse, Actuarius arbitratur hoc loco, & firmat Duretus, in Coacas, tract. 4. de excrementis, c. 3. num. 5. qui tenuiori sanguinis portione ab vteri loci ad vesicam exudante, hanc fieri in retentis menstruis vrinam, vel fugente vesicæ ab vtero cruentum serum, asseuerat. Deinde, si hic suppressas languis recurrit ad venas, & ad vesicam retrocedit, cur colore suo serum huiusmodi non alterabit? Cum verò sanguinis adest multum, qui prohibitus diffilari acrior redditur, tunc ob sanguinis adustionem apparent contenta similacea, atque rubea. Insuper contingit vrinam apparere subsanguineam, conante natura confertim emittente sanguinem retentum per vrinæ vias, velut excernit per hæmorrhoides vterum, ventriculum, nares; qua de causa subsanguineam apparere, excreto sanguine, tunica valorum relerata, confirmant Bostachus lib. 2. praxi, cap. 49. Mercatus lib. 4. de morb. internis, cap. 8. Auic. 2. 1. 3. tract. 2. cap. 26.

C In hac verò vrinæ rubræ mentione: addamus & aliqua egentibus futura non ingrata; qua in parte illud sit quæsitum: si vrina rubra aut subrubea à sanguine in corpore redundante originem ducit, ex Gal. 3. epid. sect. 3. com. 72. & lib. 6. eiusdem, sect. 5. com. 14. & lib. 2. prog. 27. & lib. 4. ap. 71. & lib. 1. cris. 12. & 2. prorrh. 25. & vrina prærubra, quam languinolentam vocat Christophorus à Vega, in com. cit. loc. prog. sanguinis fetuorem ostendit, ex Gal. lib. de vrin. 8. Actuarius lib. de præiudiciis vrinar. cap. 4. probat Georgius Bertinus Campanus lib. 17. cap. 2. cur in hoc morbo frigido à retento menstruo concitato, imò hydrope quotidiana, & diuturnis obstructionibus visitur, si in his frigidis morbis sanguinis copia est imminuta valde, flatus cum pituita abundans, calor natiuus debilis est, & nullus adest feuror, aut ebullitio sentitur? Nos cum Auicenna 2. 1. doct. 3. cap. 2. ob multas causas hoc accidere posse respondimus lib. 2. de praxi admiranda, obs. 63. Sed est potissima, vt in retentione menstruum vrina appareat rubra, quando menstrua cum vrina permiscetur. In hydrope verò hæc apparer, quoniam facultas debilis ferum à sanguine separare non valet. Quapropter in pituitosis morbis sæpè apparer, vt in quotidiana, ex Gal. lib. 1. ad Glau. c. 7. Imò in copia pituitæ putrescentis vrinam apparere rubram, notauit Vallesius lib. 7. epid. in com. sent. 59. Lege Dodonæum lib. obseru. medic. obs. 31.

D At cum tanta esset copia humoris crassi in intimis visceribus recondita, natura eum excernere satagens, ad alia excitato abscessu transmissit: nam, inquit Galenus lib. 2. aph. 15. *in animalium natura ex principalibus membris humores malos euacuat, alios per vrinam, vel vomitum, vel alium inferiorem excernit, quosdam verò pellic ad cutem, sed cum non potest euacuare propter eorum crassitudinem, ibi reponit, atque hoc modo tubercula nascuntur in corpore.* Quapropter cum inflammatio adesset interna, viscera oprimens, cum sæculenti sanguinis, & conculcati sarcina multa, hunc detrusit ad illa natura. Hunc euentum multo antea præmeditauerat Galenus lib. 6. de loc. affect. cap. 5. dum sic ait. *Quod si longiori tempore supprimantur menstrua, nullamque Medicus mulieri vacationem promoueat, tumor aliquis præter naturam in ilibus interdum oritur, ostendens nimirum ex internis partibus aliquam inflammatam esse: nonnullis partibus in extrema ilium parte excitatur; veluti viris quoque in eodem loco nonnunquam oriri solet. Qui parvus in quadam muliere fuit suppuratus, adeo ut opus fuerit sectione. Factus ergo est tumor in ilibus, deponente natura ex nobili parte sua excrementa*

A in externam, & ignobilem, qui viscerum morbum significabat, & interancam malignitatem ostendebat, iuxta oraculum Senis lib. 6. epid. sect. 2. text. 10. dicens: *Abscessus veluti bubones, signum quidem sunt germina habentium, tum aliorum, tum præcipuè viscerum: maligni autem sunt hi.* Nam vt legitur in sent. 55. lib. 4. Aph. *Ex inguinum tumoribus febres omnes mala, præter diarias.*

Notanter aduerte, quòd licet nomè abscessus dupliciter accipiat. Primo modo, cum tumor abscedit; & pus intus continetur, ex Galen. 2. ad Glau. 1. Secundò, pro decubitu humoris in aliquam partem, ex Hipp. & Galen. lib. 1. prog. 65. Hoc loco in secundo significato accepit Actuarius, & Gal. lib. 6. de loc. cit. sub nomine tumoris, aut pani comprehendit. Est enim panus, tumor non altus, latus, in quo quiddam pustula simile est, & vulgò panus appellatur, seu verius dixeris Phygethlon, ex Celso lib. 5. cap. 18. *ut malagma aduersus panum, & phymatas. Ut aduersus panum tum primum orientem (quod Phygethlon Græci vocant,) & omne tuberculum, &c.* vt ex Celli mente probat Manardus lib. 7. epist. 2. Demum si panum præ phymate, id est, bubone in inguine vsurpes, cum Paulo lib. 4. Amato lib. 1. centur. 29. Marcello Virgilio lib. 1. in Dioscorid. cap. 106. ad mentem præcorum persolues. Est autem panus tramæ inuolutum, quo panni textuntur, & quidquid sublonga, & subrotunda forma tumet, panicula, & panus dicitur, vt probat Agricola Ammonius in com. cap. 1. lib. 1. Gal. de loc. affect.

E Ex hac causa tumor in ilibus est exortus, qui deinde medicamentis emollientibus abiit in suppurationem. Illa autem sunt, auctore Celso lib. 4. cap. 1. partes quæ inferius circa pubem iacent: cum enim inferior regio hypogastrica, quæ ab aliis imus venter, à quibusdam fumen appellatur, inter pudendum, & umbilicum interiacens, habeat partem dextram & sinistram, hæc partes laxæ & flaccidæ, ilia dicuntur, quòd ileo intestinum contineant. Ex illa patet errasse Leonicenium, & Heurnium, Cardanum, viros alioqui perpicacissimos, & alios qui ex Græca lingua Aphoristica oracula in Latinâ linguam transtulerunt, qui pro ilij, hypochondria transtulere, vt patet lib. 4. aph. 73. & lib. 6. aph. 40. vt rectè notauit Manardus lib. 8. epist. vlt. prope fin. nam hypochondria propriè partes sunt regionis epigastricæ, quæ cartilaginibus notharum costarum subiacent, vt aduertit Laurentius lib. 6. de re anatomic. cap. 2. nam hypochondria dicta à Celso lib. 2. cap. 3. sunt loca vtrinque à lateribus ventriculi os attingentia, dextrum sub quo iecur, sinistrum sub quo lien iacet. Plinius extra vocat lib. 11. cap. 37. & ab inferiore viscerum parte separantur membranæ, quæ præcordia vocant, quia cordi prætenduntur. Illa verò sunt inferiora; nam ilium os, ossi sacro, ligamenti cartilaginei interuentu, robusti quidem & membranei esse valde alligatum, ostendit Vesalius l. 2. fabrica, cap. 61.

Suppuratus est abscessus suppurantium medicamento- rum ope, nam hæc debent esse calida, humida, similia caloris nostro, & viscosa, quæ occlusis poris cutis calorem vniant, retineant & robovent, vt ait Gal. 5. simpl. 8. & 9. & in lib. de medic. offic. com. 2. sentent. 30. & lib. 1. epid. sect. 2. com. 31. & notat Auic. 1. 1. doct. 5. cap. 2. explicat Niculus ferm. 3. tract. 5. sum. 3. cap. 20. Mercat. 2. indicat. 13.

E Ad suppurationem conuerso abscessu, & aperto, defluxit ab eo sanguineum pus: quod prauum est, virium iacturam maximam, & materiæ inobedientiam planè ostendens: nam pus debet esse album; contrarium pessimum est. Cum verò diuturnus esset morbus; & vires essent imminutæ valde, ob continuam puris effluxionem, quòd diu vacuato s multi spiritus cum eo exeunt, atque excernuntur, quorum vacatione vires fatiscunt, ex Galen. lib. 6. aph. 27. *quum è vestigio deficiat anima, vires debilitentur, & postea debilitas ista remedium non habeat: factum est ut naturalibus facultatibus valde lapsis, nimio alui profluuio excitato, ex retentis debilitate originem ducente, aut ex obstructione partium naturalium suborto, exanimis fœmina è vita discederet.*

QVÆSTIO IX.

Virum pus rubrum, liuidum, vel nigrum, aliquando ad bonum indicet.

COMMENTARIUM.

Sanguineum pus.] Qui pus rubrum grauius detestati sunt, ij mihi appositissime videntur fecisse: nam in hoc sequuntur Hippocratem Medicorum tutelarem Deū, qui de hac re profatus, memorandam protulit sententiam lib. 1. progn. text. ult. dicens: *Pus autem optimum, album esse debet.* Quoniam membra transmutantia sanguinem in pus, sunt alba: hæc sunt solidiora corpora, conceptaculorum tunica, nerui, copula, membranæ, cartilagine, ossa. At pus non est calidum instar feminis, quoniam hoc à pleno fuit elaboratum calore; pus verò ex nativo pariter, & extraneo calore conflatur, ex Gal. lib. 5. simpl. cap. 6. & lib. 1. aph. 47. de cuius natura ac generatione abs re esset quidquam modò in propatulum proferre, quum in eo argumento peritissimi medicinæ professores strenuè insudarint, qui libros de diff. feb. & prognosticon. vberimè sunt interpretati, & nos breuiter patefaciemus lib. 4. in com. hist. 9. Vnum tamen non prætermittam, Cardanum vt iniuriam, sese opposuisse contra Galenum, dum asseuerat, colorem puris album non posse fieri ob partes solidas; cuius multiplicia tela contra Magistrum, vt irrita soluit Mercurialis, cum Stephano Atheniensi in com. cit. prognost. nam, vt optimè notauit Celsus lib. 5. cap. 26. tit. de sanguine, sanie, & pure: *pus albissimum est optimum: quod verò huic contrarium est, pessimum est.* Nam illud potentia robur, & caloris natui symmetriam significat; hoc actionum caloris præternaturalis, & materiæ inobedientiam præostendit, vt in com. cit. lib. prog. sent. ultim. firmat Ioan. Butinus, ex Gal. mente. Quapropter subcruentum pus, prauum est, & mortem portendit, iuxta Senis oraculum, lib. 7. aph. 44. dicens: *Quicumque suppurati vruntur, vel secantur, si purum fluxerit, & album, euadunt: si verò subcruentum, & faeculentum, ac foetidum, pereunt.* Subscribit Celsus lib. 1. c. 8. §. *Ex iecinore si pus cruentum exit, mortiferum est, &c.*

Quapropter si pus subcruentum est reprobum, quantum magis liuidum, aut nigrum? Et de liuore constans est sententia Hipp. lib. 2. prognostic. 8. quo loco liuidum colorem digitorum, & vnguium, mortem portendere asseuerat, & lib. 1. prognost. 3. in pictura faciei lethalis, liuidum colorem adesse asseuerat: & Galen. lib. 5. aph. 19. hunc colorem facultatum mortificationem significare probat: & firmat Arist. lib. 4. probl. 80. quare extinctionionem caloris innati denotat, ex Gal. lib. 1. epid. sect. 3. com. 16. & lib. 3. epid. sect. 2. com. 4. Quare, inquit Hipp. lib. 7. aph. 2. *in osse agratante caro liuida, malum est.* Et Gal. in com. sic dicit: *Non enim in mediocribus ossium lationibus, sed fortibus putrilaginibus talis species coloris circumstantibus aduenit carnibus, extincto scilicet in his calore.* Nam maximam virium arguit imbecillitatem; ex Gal. 1. cris. 12. & 1. epid. sect. 2. comment. 75. quare hic color in febribus semper malus, ex Galen. lib. 6. epid. sect. 1. com. 29. Hoc modo delectio liuida, pessima, apud Hippoc. 2. prog. 22. & 4. aph. 21. Sic vomitus liuidus celerrimam mortem ostendit; ex Hipp. 2. prog. 41. Si verò instes, cur color liuidus nigro sit perniciosior. Respondet Mercurialis in com. sent. 8. l. 2. prog. nam liuidus color semper fit ab extinctione caloris, nunquam ex abscessu humoris; quippe nullus est humor in corpore, qui eum colorem in cute informet; niger autem fit, & ab extinctione, & depulsione humoris nigri ad partes infernas, & debiles: deinde color niger & liuidus differunt in modo generationis, quoniam liuidus fit à putredine summa, in qua pacto calore nativo, præternaturalis dominatur. Itaque (inquit Heurnius ad hunc locum) *liuor nunquam potest fieri ex materia decubitu, at nigro potest.* Hoc modo Hipp. lib. 1. prognost. 18. vlcis colorem liuidum, asserit esse lethalem.

De nigro autem colore puris, constans est sententia Hipp. esse pessimum; cum enim color liuidus sit in mutatione, & in via ad nigrum, hic à maiore causa proficisci-

atur: ita vt cum vrina denigrata nullum saluari contingat, ex Gal. lib. 1. cris. 21. Sic color cutis niger, pessimus ex Hip. 1. prog. 3. & excreta nigra deterrima. Sputum nigrum, lethale, ex Gal. lib. 1. aph. 12. & lib. 2. prog. 51. Aëtio tetr. 2. ferm. 1. cap. 44. Demum si hæc sunt lethalia, cur nigrum pus non erit exitiale? Quapropter nullum pus rubrum, aut nigrum ad bonum iudicare potest, sed potius hoc pus vocandum est ichor, aut sanies cruenta, aut nigra; & hæc cum maligna sit, immania mala, mortemque prælagit, ex Hipp. lib. 2. prorrhetic. num. 21. §. *At verò noma lethalissima sunt, quarum putredines profundissima, nigerrima, ac siccissima existunt. Præter etiam sunt ac periculosæ, quæ nigram saniem remittunt.* Nomæ autem sunt vlcera, quæ serpendo per corpus, ipsum depascunt, & deuorant, ex Plinio lib. 23. cap. 4. alij nomata, & carcinomata appellant. Hinc factum est, vt è vita discederet Malienis, apud Hipp. lib. 5. epid. num. 13. *qui curru onustus inductus est super costas, & costas confregit, & per tempus subsistit ipsi pus infra costas, & exulcere effluebat putridum, subnigrum, & graucolens:* nam vt notat Vallesius in com. hic succus subniger malignam significat putrescentiam. Sanies enim nigra, aut liuida, sicut pus liuidum, exitium portendunt, ex Celso lib. 5. cap. cit. Hoc aliquando in lethalibus vulneribus effluere, proprio experimento docuit Valleriola lib. 2. obs. 8. & 9. cum à grumolo sanguine, corrupto, & nequaquam in pus conuerio, & caloris natui extinctione eueniat, qui ob multitudinem mali succi, transfusum sanguinem nec concoquere, nec in pus vertere potuit: sequitur itaque vt nigrescat, & corruptur, vt notauit, Gal. lib. 2. de fract. com. 32.

Licet autem hæc sint vera, & ex Principum mente hausta, ob quæ satis nobis, si modò in medicina aliquid proficimus, persuasum esse debet, pus album solum esse optimum, tamen tantorum auctorum mentem de frequenti euentu esse explanandam, firmiter tenemus; nam pus rubrum, aut nigrum, aliquando ad bonum iudicare potest. Si enim in lienis carne à faeculentis sanguine exciter inflammationem, quid mirum si hic ater humor in laxa, spongiosa, mollique huius visceris carne concoctus, abeat in pus nigrum, suppurata inflammatione, & salubriter exeat in animantis commodum? neque enim nigrae deiectiones reprobantur, si rectè exeant, & sine cum robore virtutis celebrata, quod monuit Hipp. lib. 4. aph. 47. *Excretiones in febribus non intermittentibus, liuidæ, cruentæ, foetidæ, & biliosæ, omnes malæ. Sed si prosperè excernantur, siue per alui excretionem, siue per urinam, bonæ, &c.* Galenus verò in com. sic ait: *foriè conuenientius fuerat dicere, omnes prauas excretiones cum prosperè excernuntur, in bonum contendere.* Præsertim si exeant cum tolerantia ægri, & conferentia, quæ maximè experitur in euacuationibus omnibus ex Hipp. lib. 1. aph. 2. 23. & lib. 4. aph. 3. Demum non ita condemnandus color niger, vt cum eo nullum saluari contingat. Neque enim vrina nigra semper lethalis est; siquidem aliquando cum ægri utilitate excerni, testis est Galenus lib. 3. epid. sect. 3. com. 20. & 82. nam in retentis menstruis, suppressis hæmorrhoidibus, morbis melancholicis, quartana vtiliter apparent, vt latè ex Principum, & Iuniorum mente probauimus lib. 2. huius operis in com. histor. 182. & vel Hipp. ipse lib. 2. prorrhetic. com. 17. in vlcibus laudat colorem nigrum, §. *Species vlcum bonæ sunt lenes, & commoderatæ; iuxta colorem verò sit species alba, aut nigra, &c.* Ita Aëtius lib. 10. cap. 4. pus nigrum, puris nomine appellare docet: nam pus in se non est albissimum, sed in genere puris tale dicitur, quoniam pus est cinerei coloris, ex Galen. lib. 2. de fract. com. 42.

De rubro pure minor est hæsitatio: sicut enim in tunica iecoris, quæ ipsius corpus inuestit, potest oriri inflammatio, & emanante pure albo possunt euadere ægri, ex Hipp. 7. aph. 45. Sic si in carne ipsa hepatis oriatur inflammatio, pus illud potest esse bonum, licet sit rubrum: nam humorem subiectum iecur non potest in pus album transmutare, cum rubrum sit; quia coctio nihil aliud est quàm eius quod coquitur, in concoctus naturam transmutatio, & assimilatio. Sic omnia referunt idæam naturam, temperiem partis à qua emanant. Sic chylus fit albus, quia à ventriculo fit albo, & spermatico: semen album

quia in testibus; lac album quia in mammis adenosis generatur. Ex chylo albo fit sanguis ruber, quia à iecore rubro concoquitur. Sic pus album fit, quia in solidis coquitur. Sic pus in iecore rubro generatur: nam pus à iecore factum, debet esse rubrum hæc de causa; monente Gentili in com. cap. 10. in 14. 3. tract. 3. Auic. Si autem Galenus loco nuper citato aph. cum Hipp. asseuerat, omnes perire, qui ex suppurata hepatis inflammatione pus emittunt faeculentum, fetidum, amurcæ instar, incoctam putredinem hepatis manifestè ostendens, quando videlicet vsque ad carnem hepatis corruptio pertingit, de lethali hepatis inflammatione intelligendus est; in qua ob eximiam, & excellentem putredinem, quoniam fœtor ingens comitatur, pus apparet graucolens, non de ea in qua pus rubrum benignum apparet, cum robore, tolerantia, & notis coctionis excretum, à qua aliquando ægri immunes euadunt vt referunt Capituaccius lib. 3. c. 23. Erastus part. 3. diff. de febre putrida. Immo abscessus hepatis sæpe per vomitum, aluum, & vrinam, aut in abdominis capacitatem expurgari, docet Fernellius lib. 6. pathol. c. 4. Quin ex vomica hepar putrefactum, ad furas putrilaginè transmittit, vt testantur Galp. Bauhinus in obser. prop. Iacotius com. ad Coac. Hip. pag. 349.

Nec pariat tibi obstaculum veneranda Celsi sententia, lib. 2. c. 8. dum dicit. *Ex iecinore si pus cruentum exit, mortiferum est, & Hip. 7. aph. 45. dicit pereunt.* nam Hip. in oraculis suis, semper ex figura dictionis perpetuum docet, licet respiciat non semper eodem modo eueniant, quamuis ex aliter, licet raro contingant, vt notauit Gal. lib. 6. aph. 58. Sic lethale, seu mortiferum sumitur pro morbo, qui admodum crebro, non tamen ex necessitate mortem inducit, ex Gal. lib. 5. aph. 2. Sic grauidam capi acuto morbo; lethale esse pronunciat lib. 5. aph. 30. cum tamen assiduum experimentum aliter nos cogat asserere; illæ enim sæpe ex acuto morbo euadunt. Ergo pus liuidum, nigrum, vel rubrum aliquando ad bonum iudicare potest. Consule eruditissimum Ioan. Brauum lib. 1. prog. in com. sent. ult.

QVÆSTIO X.

Utrum confecto pure, illico abscessus aperiendus?

Prius mollito abscessu, & deinde aperto.] Etiam si operis instituti initio certissimum nobis propositum fuit, chirurgica minus, medicinalia magis consecrari, quum de medica materia solum hoc agat opus vniuersum, vix tamen stilo interdum valeamus temperare, nam ingerunt sese plura ardua à celeberrimis Græcorum notata auctoribus, quæ inter nostrates classicos non ita ad plenum sunt exposita. Sic igitur pro huius historiae explanatione in literis videor comperisse. Puris incipientis signa ab Hip. lib. 2. prognost. 58. connumerari febrem, rigorem, dolorem, & pondus. De febre extat ipsius oraculum lib. 2. aph. 47. nam ob vnionem caloris in parte inflammata, & conatum naturæ coquentis, ebullitionem, & confluxum humoris ad partem inflammatione obsessam, febris concitatur: sicut excitatur rigor, vbi mordens halitus per sensibilia corpora eleuatus sua acrimonia, ac stimulis partes vellicat ac ferit: quod si accedat pondus, pro dolore antea percepto, humorum in pus verti, res est manifesta. Cum igitur humor suppuratur, colligitur in partem vnam, & sic æger tunc pondus sentit magis; collectus enim humor in cauitatem vnam magis grauat, quàm vbi in poris contentus, fuerit dispersus. Dolor fit, auctore Galeno lib. cit. aph. extenta simul, ac calefacta præter naturam, inflammata particula. Facti puris indicia certa sunt, si hæc omnia celsent: Nam si dolor, febris qua præcessit, rubor, pulsus & reliqua inflammationis signa minora tunc apparent, tunc confectum est pus, ex Paulo lib. 6. cap. 32. & Auic. 3. 4. tract. 1. cap. 25. Ex tactu etiam certè notæ deprehenduntur, vbi tumor in acutum fastigiatus est, & pus digitis innixis occurrat, præsertim cum summa occupat abscessus. Explicat Auic. eo loco, cap. 29.

Suppurationem esse præstantiorem resolutione contendunt multi: nam apud Gal. lib. 5. aph. 22. §. *Vlcera pus generanti nihil mali accidere potest: & ex Hip. lib. 6. epid. sect. 3.*

A text. 11. *suppuratio est sine recidua. Ipsamet enim concoctio, & indicatio simul, & abscessus.* Et in sect. 4. text. 1. sic ait: *Quibus secundum aures indicationis tempore genita non suppurauerint hoc inanito, reuersio fit secundum rationem reuersionum, &c.* hoc est, suppurans non retrocedit, nam hoc periculi est, & timoris plenum. Quare suppuratio non potest esse curatio fallax, vt resolutio. Sed ex altera parte obstat Galeni auctoritas lib. de inæqual. in temperie; cap. 3. vbi de ortu inflammationem verba faciens, comparantque inter se resolutionem, & suppurationem, sic ait: *Esto prius vieta fluxio, duplex hic incidit curationis genus: quod vel discutietur quicquid humoris in particulam procubuit, vel concoquetur: verum discussio optanda maxime curatio est, &c.* Et merito præferenda est resolutio suppurationi; illa enim est morbi sublatio, suppuratio verò est in alium morbum commutatio. Controuersiam hanc solues hoc modo. Resolutio præstantior est suppuratione, quoniam potentior; & robustiorem arguit calorem innatum, & materiæ obedientiam præostendit: verum suppuratio est securior. Vel si dicas resolutionem esse magis optandam, quum humor tenuis est, suppurationem verò quum crassius, auctores concordantes reddes.

Abscessu ad suppurationem conuerso, nè differas apertionem, inquit Auic. 3. 4. tract. 1. cap. 29. nam plura damna sequuntur ex pure diutius in parte retento. Sic enim inquit: *Quum inuenieris exituram grossa cutis, cum maturacione, cuius non speratur ipsius eruptio, & sunt illic venæ, & chordæ, & nervi tunc oportet ut perfores, quoniam si dimiseris saniem, corrumpetur, & corrumpet, & corrodet venas, & villos nervorum, &c.* Sed si hoc axioma verum est, cur Guido in tract. de apostematibus, ex mente Auic. iubet expectare, vt natura abscessus apertionem moliat: nam apertio qua fit à natura, melior est ea qua fit ab arte; hæc enim immodicam puris copiam gignere solet; & in vlcibus excitat sorditiam, virulentum, sordidumque reddit vlcus, & malè olens. Sed nisi Guidonem intelligas de abscessibus, in quibus nullo modo Chirurgus debet facere apertionem, vt in abscessibus cauitatem vteri occupantibus, & in illis qui internas partes corripunt, ignoro, quomodo cum cæteris principibus eius auctoritas possit conciliari. Quæ enim fit in his abscessibus à natura apertio, est sine dolore, & illa meliorem locum eligit quàm Chirurgus: sed si vniuersaliter eius sententia accipiatur, non est recipienda; quoniam si differatur apertio, quoultque natura eam moliat, plura, eaque irreparabilia subsequuntur damna: nam præter ea, quæ ab Auicenna proponuntur supra, ex eis sequitur corruptio ossium cutis viridi colore inficitur, & in longum tempus curatio producit. Melior ergo est apertio qua fit ab arte, ea quæ à natura celebratur, si confecto iam pure, & vt decet, à perito Chirurgo administretur.

His propositis ad quæstum properemus. Licet enim confecto pure, illico sit apertio exequenda, tamen aliquando pure facta, & maturo abscessu, notabilique puris copia in parte contenta, resolutio tentanda. Id affirmat Galenus lib. 13. meth. cap. 5. dum sic dicit: *Quin si pus aliquod notabile in suppurante particula sit contentum, non expedit (quod nonnulli faciunt) protinus incidere, immò exhalationem moliri medicamento ad id valentibus, quorum usus ex affectu sit coniectatus, &c.* Idem asserit lib. ad Glanc. 7. in fin. §. *Rursus igitur ad suppuratos tumores accedamus; quos vbi posse resoluere desperaueris, ex farina tritica vtere cataplasmatibus: nam ad celeritatem suppurationis plurimum conferunt, &c.* Et supra dicebat in eodem cap. *Et cum suppurari incipientem inflammationem curaueris, suppurationem prohibere posse spiraueris, tunc plurimum panem ebullire permittas, &c.* Subscribunt Paulus lib. 4. cap. 22. §. *Cum tumor ad suppurationem spectaueris, non promptè diuidere, sed medicamento qua cerati speciem referunt, discutere nitentur, &c.* Ad stipulatur Aëtius lib. 6. cap. 89. de parotidibus. §. *Vbi verò suppurati fuerint, discutere ipsos aggredimur, &c.* Et lib. 14. cap. 31. §. *Si locus affectus nimia materia turgeat, non max. ad chirurgiam prorumpere oportet, velut quidam faciunt, sed conari, vt materia collecta per pharmaca discussoria digeratur, &c.* Horum mentem confirmat Rhafius lib. 14.

*continent. cap. 1. §. Cum maturum fuerit apostema calidum, pro-
cedere debes ad dissoluendum saniem cum medicis, &c.* Ergo
in abscessibus, in quibus pus confectum esse iudicamus,
non illic celebranda apertio est, maxime si sint parui, &
sint sub cute; & paucum sit ac tenue quod continetur
pus, corpulque rara sit præditum contextura. Has omnes
conditiones eleganter exposuit Cornelius Celsus lib. 7.
cap. 3. §. Si pus maturum in alis quidem, & inguinibus, raro se-
candum est. Item ubique mediocris abscessus est. Item quo-
ties in summa cute, vel etiam carne vitium est, &c.

Sed scitu non iniucundum erit, si exponam, cur ali-
quando in suppurationis particulis resolutio tentanda; nam
multi fuit momenti apud præcos cutim non incidere;
cum enim tota ratio reductionis partis aff. ctæ ad pristini-
um statum, dependeat ex vitibus naturæ, quas in calore
naturali & spiritu sitas esse, res est manifesta; sit vt incisa
cute hæc substantia elaboratissima exhalet, & spiritus
nimum dissipetur, ex Gal. lib. 6. aph. 27. Et idcirco eum
diuidere, quæ est totius corporis fulcrum, & tutela,
prisci non audebant. Hanc causam luculenter ostendit
lib. 3. de fractur. com. 43. dum sic alloquitur. Scire enim licet,
quacunque cute continguntur, hac eadem delectari, nihilque nu-
dari innocenter. At quid mirum est, si ea quibus cutis proprium
atque innatum velamentum est, semper velamento gaudent in-
nato, caterisque omnibus leduntur: Equidem quum nihil ex cute
præcederem, sed eam ab ulterioribus partibus super locum in-
ducerem, a quo detracta erat, agglutinata vidi, & (quod ma-
gis admiratione dignum est) quum locus iam nigritie occupare-
tur. Illud item longe admirabilius, quod non modo adolescenti-
bus, sed senibus non paucis eam ita detractam protinus, vt in
plaga nigresceret, saepe agglutinaui, &c. Et vt videas quanto-
pere cutis corpus nostrum tutetur, audi ipsam eo loc. infra.
§. At nuda caro, si sine cute relinquatur, egre ad cicatricem per-
ducitur, præterquam quod morsum omnino sentit, & sordida
redditur, sed ubi pars a qua detracta cutis est, eadem contem-
tur, nulli eiusmodi noxæ patet: quod simile est, atque ubi pustula
sub variis causis oritur in tumorem assurgunt, & interdum gra-
uem afferunt dolorem: acuta enim acu (vt nosti) eas aperio, vt
exitum habeant, collectoque ibi humore leuiter expresso, super-
iectam cutem ibi relinquo. Hæc deinde implentur præcluso fora-
mine, impleta eodem modo aperiuntur: humore expresso cutis
ad carnem compellitur, seruatque, dum quod sub ea exulce-
ratum est, ad cicatricem perueniat. Hoc dixisse volui, vt aperte
ostenderem, vlcus quodlibet innata cute contegendum esse, &c.
Confule Fallop. tr. de tumorib. præter natur. c. 2. 3. de secundo
abscessu.

QVÆSTIO XI.

*Vitium ante perfectam suppurationem, abscessus
apertio molienda.*

Quante suppurationem perfectam aperit abscessus,
quam in arte chirurgica fatetur incisionem, & præco-
rum edicta parui facit, & temnit. Illi enim vnanim con-
sensu perfectam suppurationem aperire consulerunt:
nam si aliter feceris, timor est ne pars morticinum patia-
tur; cum enim citius sit humor, & adhuc conetur natura
eam in pus transmutare, dolor adest, & confluente hu-
more ob nouum ex apertione dolorem, ingentes inflam-
mationes concitantur, & debilitato calore natiuo, & non
benè ventilato, neque transpirante, mortificatio accidit
Quapropter abscessus ante perfectam suppurationem,
nec cauterio, nec scalpello est aperiendus.

Sed quia in Chirurgorum phalanges peruenimus, in
quibus pleraque reconditam habent doctrinam, ne illotis
manibus adeamus, subtexamus obscuriora nonnulla, ab
vertice ferè ad vnguem extremum. Sed heus tu, inquis,
manum de tabula: nam Chirurgi adnunt citius quam pu-
tabam: Desine ergo ex illorum pomæris flores delibare;
at vile est, si velis, hæc paucula perspicue agere. Ergo
præbe aures Cornelio Cello, chirurgicæ familiæ duci
strenuo, qui in suis vltimis libris, non perfunctoriè, sed
firmis rationibus, & experimentis, ingenio raro, iu-
dicio admirando hanc artem illustrauit. Hic proponit
primum exemplum, in quo liceat crudos tumores, & ad-

A huc perfectam suppurationem non expertos aperire: cum
videlicet calor natiuus debilis est, & ob ingentem dolo-
rem, & vigiliam timor est, ne antequam humor totus ver-
tatur in pus, possit occumbere, aut pars mortificatione
tentetur. Sis enim habet Celsus lib. 7. cap. 2. Si pus maturum
in alis quidem, & inguinibus, raro secundum est. Item ubique
mediocris abscessus est. Item quoties in summa cute, vel etiam
carne vitium est, nisi festinare curantis imbecillitas cogit, &c.
Firmat Rhalius 13. continent. c. 2. §. Si videris caliditatem in-
natam esse debilem, & humorem esse malum, noli maturare eum
quia si hoc feceris, generabitur in membro putrefactio, &c. Et
infra ait: Sed operari debes tunc scarificationes fundales, & fi-
guras profundas in eo loco eius superponendo ei medicinas ve-
locis exsiccationis, & dissolutionis, &c.

Secundum exemplum, quando pus est in copia tanta,
vt id non possit regulare natura, & hoc modo proposuit
Aucenna 3. 4. tract. 1. c. 27. dum sic inquit: Et quando agri-
tudo esse pertransiens in magnitudine sua, illud quod confusum
est, & timetur magnificatio rei in expectatione maturationis in
ea, & scitur quod virtus non sufficit in maturatione illius, et si
administrantur maturatiua, perducet illud ad vestigium immat-
urationis, tunc necessaria est perforatio cum cautela, ne ferrum
rangat illud quod sequitur exiturum de membris nobilibus, &c.
Lege Dinum, qui hanc sententiam exposuit diligenter.

Tertium exemplum. Quum materia est crassa, profun-
da, conculcata. Hoc confirmat Auic. loco nuper cit. §. Quum
senferis, quod materia est talis grossitie, quod non maturabitur
& quod calor naturalis in membro tanta est paruitatis, quod
non maturabit: aut timueris quod ipse propter suam diminutio-
nem est talis, quod alterabitur alteratione non mutationis vera
tunc necessaria est perforatio cum cautela, &c.

Quartum exemplum. Quando membrum incipit mor-
tificari, ita firmat Auic. cap. 25. §. Qui autem maturationem
efficit cum aliquo, quod sit sicut huiusmodi maturatiuum, at-
tendere debet, vt si videris calorem innatum debilem, & quod
membrum declinet ad hoc vt corrumpatur, remoueat ab eo glu-
tinosa, & oppilatiua, & ponat apertiuam, & scarificationem fa-
ciat profundam, deinde adhibeat medicinas in quibus existit
resolutio, & desiccatio, &c.

Quintum exemplum. Quando abscessus est venenosus,
& malignæ, venificæque qualitatis particeps. Si enim cru-
dum tumorem non aperias, timor est ne natura succum-
bat, à mala qualitate prorsus deuicta. Sic ait Auic. loc. cit.
Cum timueris quod ipsa propter suam qualitatem malam & ve-
nenosam, per quam est talis non alterabitur, alteratione matu-
rationis vera, qua natura non poterit supra materiam, immò
materia poterit supra naturam, & maxime si adhibuit fuerit
auxiliaria ex maturatiuis: tunc perfora, &c. Confirmat Valle-
in com. sent. 16. lib. 5. epid. §. Ego quoque in parotidibus, quæ ex
morbis aliis non leuibus sunt, cito, vel nulla expectata suppu-
ratione, vitione vtor in ipso tumore: nulla enim ratione me-
lius prouidetur ne ipse recurrat, sed materia, per ipsum vlcus
infligitur, expargitur, &c. Subscribit Mercat. lib. 7. de feb. tr.
de feb. pestil. in fin. §. Sin aliter hoc est, si laborans deterius se
habuerit, & morbus sit ex his, qui celeriter intermunt, citra
vllam maturationem, tumorem aperire oportebit, quò facilius
per foramen expirat vniuersa veneni vis, &c. Et in c. 2. de feb.
magna, in fin. sic ait: Quod si compertum fuerit, aut tantum
crescere, aut venenosa esse natura, vt laborans suffocatione peri-
clitetur, antequam aut discussioni, aut suppurationi sufficiat na-
tura, consultissimum est, candente auro, aut leui aliquo ferro
eas unico foramine aperire, vt veneni vis, aut immodica hu-
morum copia facilius expiret: quo sanè auxilio plurimos ve-
luti deploratos sanitati fuisse restitutos compertum est, &c.

Sextum exemplum. Quum abscessus est iuxta mem-
brum princeps: si enim ibi pus retineatur, tetro suo va-
pore, illud lancinat, conspurcat, & ferit, metulque est ne
humor retrocedat, & in alias partes restagne, quod maxi-
mè periculosum est, vt monent Hipp. & Gal. lib. 6. epidem.
sect. 4. text. 1. lib. de iudicationibus, num. 10. & lib. 2. prog. 68.
& lib. 5. aph. 65. Et notat Paulus lib. 6. cap. 14.

Septimū. Quando est circa iuncturas abscissus, si enim
retinetur pus, ligamenta afficit putredine sua: ita asserit
Paul. loc. nuper cit. §. Sciendum verò est crudos interdum ipsos,
priusquam ex toto in pus mutati sint, incidi; si in articulis sint;

*ne ligamentum, aut aliquid eis necessarium assidua putredine
pariter contabescat, &c.* Si aliter feceris, inquit Auic. loc. cit.
in longum tempus curatio abscessus produceretur, & æger
claudus in posterum remanebit.

Octauum exemplum. Quando abscessus est super ossa,
nervos, tendones, articulos. Sic Hip. lib. 2. de morb. prælixit.
§. Quæ prope digitos accedunt, ante integram maturationem
aperienda sunt, ne in corrosione ossis, perforationemque pro-
cedant. Nam si his partibus perfectam suppurationem expe-
ctemus, damna irreparabilia contingent; cum enim digiti
parui sint, exangues, & remoti à fonte caloris, facilius cor-
rumpuntur, quia minus resistunt. Quo pacto potius sequenda
est sententia Hip. quàm Celsi contrarium asserentis, lib. 7.
c. 2. §. Inter nervos verò vltima expectanda maturitas est, qua
cutem extennet, eique pus iningat, quo propius reperitur, &c.
Quare abscessus in nervis subcrudi aperiendi, vt Hip. mo-
nuit. Sicut & illi qui excitantur in perinæo, hoc est loco
qui est inter anum, & testes, sic docet Paulus loc. cit. §. Porro
abscessus ano proximis, crudos antequam in totum ematurer-
int, dissecari Hip. præcipit, veritus ne perforationem experian-
tur, &c. Et Hip. lib. de fistulis, num. 1. Primum igitur cum tale
quoddam tuberculum nascens fuerit crudum, quàm citissime
secare oportet, priusquam suppuretur ad rectum intestinum.

In calce quæstionis huius notanter aduerte, per crudos
tumores, intelligendos esse qui habent tensionem, & du-
ritiem: nam maturus, est mollis. Ita dixit Hip. lib. 5. aph. 67.
Molles boni, crudi verò mali. Et Gal. dicit in comm. Proprie
autem molli opponitur durum, atque renitens, &c.

QVÆSTIO XII.

*Vitium abscessus in nervosis partibus, cauterio, an
scalpello aperiendi, vt prædixit Celsus.*

Ceterum iis explicitis, fortè præstiterit Corneliana
subtexere placita in aperiendis abscessibus qui iuxta
nervos consistunt, sed antequam eius mentem enodemus,
non erit indignum vt notentur hoc potissimum loco, præ-
cepta circa abscessuum apertionem necessaria. Primum. Vt fiat
apertio in loco vbi est pus. Hoc cognosces, quia cutis ibi
est attenuata plus, & abscessus sublimis. Hoc præceptum
proposuit Gal. lib. 1. 3. meth. cap. 5. §. Sin aliquando puris copia
medicamenta superet, nec ea videantur tibi totum digerere
posse, quod sic abscessit, secare exitum ei, quod digestionem non
cessit, eo potissimum loco oportet, quo est editissimum: quippe te-
nuissimam etiam illic inuenies cutim, &c. Auic. 3. 4. cap. cit.
sic inquit. In perforatione quare locum saniei, & cum inue-
ris eum, illic perfora, & perforatio tua sit in loco maturiore.

Secundum præceptum. Vt apertio sit facta in loco in-
feriore, tunc enim pus promptius effluere solet: nam si reti-
netur, & non rectè exit, retentum corrodit & ampliorem
cauitatem efficere solet, monente Galeno lib. 1. 3. meth. c. 5.
§. Memineris præterea in sectione, &c. Explicuit Auic. 3. 4.
cap. cit. in princ. §. Et sis sollicitus, vt cadat porta perforatio-
nis inferius, &c. Sic enim pus commodius expurgatur. Hoc
pacto inquit Celsus lib. 7. c. 2. vt imus sinus exitum habeat,
ne quis humor intrus subsidat, qui proxima, & adhuc sana vo-
lendo sinuet: & prius dixit Hipp. lib. 2. de morb. de hydrope
pulmonis verba faciens.

Tertium præceptum. Vt apertio sit facta secundum re-
ctitudinem fibrarum: tradit Gal. in lib. introductor. cap. 8. §.
Simplici sectione in abscessionibus vniuersis vrimur, diuidendū
verò membrum est recta linea, non transversa, &c. Firmavit
Auic. loc. cit. cum Paulo lib. 6. cap. 3. 4. §. Inciduntur ergo non
omnes simili linea: nam in fronte si hanc sectionem faciamus,
nocebimus, nam secabimus musculum qui sub cute est, &c.
Quapropter si in fronte rectè aperias, sequitur ciliorum
calus. Ita Gal. lib. de cucurbitulis, cap. 4. iubet vt scarificatio
facta in cruribus, abdomine, pectore, collo, fiat secundum
rectitudinem longitudinaliter: nam in collo sectio tran-
uersim facta, multa affert incommoda, quum vasa, & nervi
porrigantur rectè.

Quartum præceptum. Vt in magnis abscessibus tota
puris quantitas non educatur simul: nimium enim hac
subita vacuatione eneruantur vires, multa spirituum co-

pia effusa: nam præterquam quòd plurimum vacuare est
periculosum, ex Hip. 2. aph. 5. 1. Hoc simultaneo puris efflu-
xu, multi spiritus vna cum eo exeunt, atque excernuntur, unde
periclitantur agri, quum è vestigio deficiat anima, & vires de-
bilitentur, & postea debilitas ista remedium non habeat, vt ex
mente Hip. lib. 6. aph. 27. dictabat Galenus. Quo pacto ipse
lib. 1. ad Glauc. c. 14. potissimam causam syncopes esse refert,
si totū simul pus euacuetur. Sic enim ait: Et si quando etiam
non abscessus secantes, totum simul emittere pus tentauerimus,
animi defectum subsequi est necessarium, &c. Explicant Mar-
tinus Acakia, & Stephan. Atheniens. in com. luculenter.

Quintum præceptum. Vt tutè, velociter, & cum mino-
re dolore apertio fiat: vt Celsus profert lib. 3. c. 4. in princ.
transtulit Gal. lib. 1. 4. meth. cap. 1. 3. §. Siquidem talia omnia
amouere oportebit: atque id semper agere, vt rationibus, quibus
id fiat, persutatis, optimam semper earum eligas. Sanè optima ra-
tiones tripliciter indicantur, sum ex temporis curandi breuitate
tum ex curando citra dolorem, tum ex maxime tutè curando.
Rursus vt tutè cures, tria propria sunt, quibus intentus sis oport-
et: vnum vt tutè cures, vltimum vt omnino absolutionem operis conse-
quaris, alterum, vt sicubi hunc non consequaris, saltem cubantem
non ladas: tertium, vt vitium non facile reuertatur, &c. Hoc
præceptum multo antea præmeditauerat Hip. lib. 1. epid.
sect. 3. text. 5. 0. dum inquit: In morbis in duobus te exercetio, vt
prosis, & non noceas: nam, vt dicebat fidus Scholiastes in com.
qui ita remedia agris prescribunt, ac illi qui alèa iaciunt, quorū
inutilia præcepta magnum agrotis afferre solent incommodum.

Sextum præceptum. Vt emissarium fiat in ea quantita-
te secundum abscessus magnitudinem, ita vt si sit magnus,
magnum fiat foramen; si paruus, paruum. Si multa copia
puris, maius fiat orificium; si minor, minus. Hoc docuit,
Gal. 1. 3. meth. cap. 5. reprobans, illos, qui maximas sectiones
facere solent, quarum occasione particula, vbi ad cicatri-
cem est producta, non solum turpissima redditur, sed etiam
fit imbecillior, solum ergo incisioni fieri debet ad myrtei foli-
lij similitudinem. Et Cels. lib. 7. c. 2. monet, vt si scalpellus
adhibetur, quàm minimæ, & quàm parcissimæ plagæ sint.

Septimum præceptum. Vt post apertionem mitigetur
dolor, quem sectio fecit, deinde necesse est abstergere,
euacuare, ad cicatricem perducere, vt citato loco meth. do-
cuit Galenus.

Octauum præceptum. Vt sit Chirurgus sollicitus, ne
faciat apertionem nervi, venæ, aut arteriæ. Quapropter vt
hæc damna auertantur, iubet Albucahis lib. 1. de cauteriis,
vt fiat apertio cum cauterio. Nam præterquam quòd ab
imminente hæmorrhagia præcauet, etiam partem à praui-
symptomatis præseruat: sic enim, si accidat punctura
nervi, à futuris grauissimis damnis præseruatur corpus.
Contra cōtinget, si in nervosis partibus abscessus aperiatur
scalpello, nam tunc dolores, & conuersiones contingere
solent. At cum versarem nuper Cornelij Celsi, Medici
summi cap. 2. lib. 7. eximium quidem, elegans, & doctum,
incidimus fortè in huius auctoris circa hoc negotiū præ-
textatam sententiam, quæ superiori è directo repugnat. Sic
enim habet medicæ facundia antesignanus auctor. Si au-
tem alius malum est, considerari debet; nervosusne is locus
sit, an non sit. Nam si sine nervis est, candenti ferramento ape-
riri debet. At si nervi iuxta sunt, ignis alienus est: in his peri-
culosum est, ne vel distendantur hi, vel membrum debilitentur, ne-
cessaria verò opera scalpelli est, &c. quoniam ignis est nervi
inimicus, vt optimè dicebat Hip. de artic. com. 1. text. 5. 4.

His positis, tantorum virorum inter se tam longè con-
trariis sententiis, ita difficile est hos in veram redige-
re amicitiam, vt nihil sit in actiosa Chirurgia difficilius.
Quamuis autem acutè, & doctè eloquentissimus ille
Orator, & celebris Medicus, mentem suam circa hoc ne-
gotium aperuerit; tamen Albucahis fentiam amplius
tutandam, & roborandam arbitramur: nam damna sæua
suprà relata frequentius accidere comperimus, si abscessus
suprà partes nervosas scalpello aperiuntur, quàm si cau-
terio; neque enim tunc neruorum sient conuulsiones, ne-
que debilitabitur pars, cum ignis roboret. Hic, vt dicebat
Hipp. nervi est inimicus, si profundè penetrat; sic enim
Habet Hip. eo loco: Traiciatur autem cutis candenti ferra-
mento, sed non nimis altè: ignis enim nervis est inimicus.

Ex hoc loco mutuatus est Albucasis sententiam similem, dum sic ait, *lib. de canteris, cap. 1. Et scitote quidem filij, quod ex secreto curationis per cauterium cum igne, & bonitate ipsius super medicinam comburentem, est, quia ignis est simplex, & eius actio non peruenit ad membrum quod cauterisatur, & non nocet membro alij coniuncto cum eo, nisi superfluat, &c.* Vel si dicas, mendosum esse contextum Celsi, pronuntiabis vera: de qua re interpretes Celsi, vt Petrus Pauuius, & Brachelius, nec verbum quidem protulerunt.

QVÆSTIO XIII.

Vtrum in morbo diuturno, alui fluxus vitiosus sit.

Sed venter abundè euacuabatur. Qui Hippocratica instituta medicæ integritatis normam certam constitunt, verum pronuntiant: nam ex huius summi auctoris doctrina eximia, velut ex equo Troiano, innumera prodierunt documenta. Quum enim plurimas recitasset sententias, in libro suo octauo Aphorismorum, quintam proposuit, ex qua Medici erudiuntur hoc modo. *In diuturno morbo, alui fluxus, malum, aut vt legunt Rodolphus Magister, & Nicolaus Fontanus, qui Aphorismus Hipp. in compendium, politè & doctè redegerunt: Ex diuturno morbo, alui fluxus, malum:* quoniam hic vt causa, & vt signum reprobus est. In hunc sensum dicebat Auic. 16. 3. *traçt. 1. cap. 2. Et omnis fluxus ventris, post egritudinem vehementem, accidens subito, est significatio mortis, quoniam significat corruptionem subitam, &c.* & 2. 4. *traçt. 1. cap. 77.* sic ait: *Et fluxus ventris multus post signa mala significat casum virtutis, & præter hoc quod succedat leuitas, est significatio mortis, licet febris sit etiam eradicatoria, &c.* Fluxus enim hic non fit ex ordine naturæ expellentis, sed ex imbecillitate naturæ retinere non potentis: nam perniciofa sine signis leuantia mortem indicant, apud Hip. *lib. 2. prorrhetic. 17.* cum sint decretoria non discernentia, quæ partim lethalia sunt, partim difficilis indicationis, vt dicebat Hip. *lib. 2. epid. sect. 1. in med. repetit Gal. lib. 1. epid. sect. 3. com. 18. & lib. 7. aph. 4.* cum iis qua sine ratione leuant, fidere non oporteat, ex Hip. 2. *aph. 27.* hoc est, iis quæ sine coctione, seu vacatione rationali, & sequuta tolerantia leuant, non est fidendum, quum morbi qui sine signis finiuntur, malignius retrocedant, ex Gal. *lib. 3. cris. cap. 2.* nam tolerantia ægri maximè in euacuationibus expetitur.

Hac ratione alui fluxus in diuturno morbo eueniens, calamitosus est: retentis enim facultatis nimiam debilitatem significat, & cum in morbo chronico, exhaustis spiritibus & sanguine, fatiscant vires, & minuat interitus ignis, crudorum succorum copia succrescit in corpore, quæ obstructions promptissimè generat; ex qua fluxus oritur, quem oppilatum Arabicæ familiæ leætiores nuncuparunt, qui ex se funestus est, & difficilis curationis; nam fluxus quatenus fluxus, incrassantia expostulat, obstruendo autem apertionem: si illa propines, auges obstructionem; si offeras incidentia, prouocas fluxum; ita vt ob vitia, & vitæ contrarias indicationes, fluxus hic veluti immedicabilis sit, & ex quo pauci euadere solent; immò vitio in vitium mutato, quum debilitas partium velut habitualis corrigi nequeat, & in morbo longo facultates omnes lapsæ sint, propullulat fluxum, quem Arabes omnium modorum vocarunt, qui quàm periculosus sit, exactè proposuit Auic. 16. 3. *traçt. 1. cap. 2.*

Proponamus exemplum in hydrope, (qua affectione vexari fœminam hanc arbitrabantur Medici) in quo, durante diu, multipliciter ad malum alui fluxus contingit: nam accidit ob imbecillitatem venarum, quibus tanquam manibus iecur ad se trahit alimentum, & sic debiles id retinere nequeunt; sunt enim habituali frigida intemperie affectæ, & sic corrupta alimenta confestim labuntur deorsum. Accedit alia potissima causa, quòd in hydrope detentis, ob obstructions scirrhusas, visceribusque contumaciter adhaerentes, putredinem internam, inflammationem, vehementem calorem partium naturalium, interceptam distributionem, hepar est valde debile, gliçit, & excandescit, & sic biliosum excrementum coarctatum profluit in intestina, ea vellicat, & mordet, &

proritat ad excretionem, qua vacatione nec dolores sedantur, nec incendium internum, vllum postea remedium habet, cum remaneat eadem facta in vilcere generèque venelo intemperies, quæ semper eadem generat excrementa: hic fluoer alui in hydrope periculosus est, neque soluit dolorem, vt ait Hip. *lib. 2. prog. 2.*

Ex iis deduces, notabile ad praxim summoperè necessarium, nempe euacuationem sine coctione reprobam esse, & inutilem. Hoc multò antè prædixit Galenus *lib. 3. de crisib. cap. 3. §. Primum quidem, ac maximum bona crisis signum, sunt coctiones, &c.* Hæc in omni vacatione per quamcunque regionem eueniente obseruari debent; postea debet tublequi vacuatio: coctio enim sine vacatione, & hæc sine illa, certam salutem non portendunt. Id expressè docuit Gal. *lib. 4. aph. 22.* dum sic ratiocinatur: *Quando aliquis incipit morbus, siquid tunc excernitur, nihil tunc excernitur natura ratione, sed sunt omnia symptomata earum, quæ præter naturam sunt in corpore dispositionum, quo enim in tempore à causis morbum facientibus natura grauatur, & adest cruditas humorum, tunc aliquid vitiosè euacuari est impossibile. Siquidem oportet coctionem præire, subsequi verò discretionem, & postea vacationem, vt bona sit crisis, siue iudicium, &c.* & *lib. 2. prog. 67.* sic ait: *Itaque necesse est & concoctum esse morbum, & excerni rectè secretionem, per affectionem qua in sanitatem itura est.*

Vtrum verò magis sit fidendum coctioni, quàm euacuationi, quid ientit Medicorum longè clarissimus Hippocrates, iam ex interpretatione Galeni *lib. 4. cap. 22.* promere ingrediat. Planè, inquit, coctiones iudici, celeriter, salutis que securitatem significant: cruda autem, & incocta, & ad malum abscessus conuersa, indicationis carentiam, vel labores, vel diuturnitatem, vel mortes, vel eorumdem malorum reditus. Quando igitur post morbi coctionem aliquis humor vitiosus excernitur, tunc corpus à natura expurgatur. Et propter hoc atra bilis, & alius omnis huiuscemodi humor, ubi signa coctionis in morbi processu apparuerint, bonam significant euacuationem. Si verò aliter excernantur sine signis coctionis, exitialis est casus. Hactenus diuinitissimus Galenus. Idem confirmat *lib. 1. aph. 12. §. illud scire oportet, quòd signa coctionis quidem semper sunt bona, vt qua morbi solutionem haud ita multo post futuram ostendunt: & lib. 1. cris. 13. & 14.* immò millies id comprobare videtur, edoctus ab Hip. *lib. 1. epid. text. 45. & 46.* Ergo magis fidendum est coctioni soli, quàm euacuationi, secùs quàm Medici opinati sunt, qui hanc fœminam pertractantes summè sunt latati, & bonam spem de morbo conceperunt, quòd nimio excitato alui profluo, à periculo immunem futuram arbitrarentur, quum hoc sit contra Hip. & Galeni mentem, qui euacuationi soli non confidunt, sed coctioni: nam ferè virtus quæ potuit integrè, & plenè materiam morificam coquere & superare, sufficiens erit illam excernere. Ex hoc fit manifestum, in vera & vniuersali declinatione neminem vnquam vi morbi perisse. Hanc sententiam præclaro elogio firmavit Galenus *lib. 11. meth. cap. 15.* dum sic profatur, *Saluberrimum igitur est in febribus venam scindere, non contentibus modo, verum etiam aliis omnibus quas putrescens concitant humor, ubi præsertim nec atas, nec vires prohibeat. Leuata namque qua nostrum corpus regit natura, exonerataque e quo velut sarcina premitur, haud agrè, quod reliquum est, vincet. Itaque proprii muneris haud oblitus, & coquet quod concoqui est habile, & excernet quod potest excerni.* Vides quo pacto Galenus tanti faciat concoctionem, quam semper euacuationi præferre visus est. Vtrum verò concoctio securitatem omnino portendat, explicat disertè Cardanus *lib. 2. contrad. traçt. 16. cont. 4.*

QVÆSTIO XIV.

Vtrum allenatio prope mortem interdum Medicos deludat, vt monuit Galenus,

Magna spes salutis Medicis oborta est. Quoniam Medicorū castra, non vt transfugas, sed vt exploratores ingressi sumus, nauanda opera strenuè est, vt publico studiosiorum bono, electius aliquid, cuiusque profertur in lucem

lucem. Quæramus itaque vndenam sit, quòd medicæ artis non imperiti interpretes, apud Hip. *lib. 3. epid. sect. 1. text. 5. in hist. Hermocratis,* anxie rimentur, cur Hermocratis hepatis inflammatione correptus, prope mortem fuerit sine febre, & cum sana mente, à dolore, & anxietudine factus immunis, rectius habuerit, cum antea esset delirus, surdus, vigil, & siticulosus. Hoc modo mulier in Thaso, decumbens iuxta frigidam aquam, apud Hip. *lib. 3. epid. sect. 3. text. 73.* cum ex partu, suppressis lochiis, in febrem acutam, horridam incidisset, grauissimis concussa symptomatis, voce priuata, prope mortem resipiscebat, & loquebatur. Sic Apollonius in Abderis, in eodem *lib. epid. text. 84.* antequam obiret, erat cum solatio. Demum vix vllus emoritur vnquam, quin aliquando antequam decedat, videatur sibi, & assistentibus melius habere.

Huius quæstio multiplicem tradunt rationem, qui in explanando Auicenna primas tenent: nam hic auctor *cap. 4. traçt. 1. cap. 4.* sic profatur. *Et multis accidit apud mortem dispositio, quæ est sicut declinatio, & est quasi ager euaserit, & non oportet vt tu occuperis in hoc, immo cognoscas dispositionem pulsus, & an magnificetur & fortis fiat, &c.* Primam colligit ex Gal. *suprà, in historia Hermocratis,* dum sic ait: *Quos quidem affectus ignorat vulgus, & gaudet si qua indicatur allenatio: tamen si hæc de exitiosis signis, & symptomatibus prioribus profisciscatur, nescium, cum natura enecatur, extinguitur insitus calor, tales solere affectiones incidere: non secus ac partes, qua defluxione mala in tumorem asurgunt, ubi natura præ infirmitate haudquaquam attingit concoctionem humoris, qui excitant tumorem. Nam cum generatur, inquit, pus, dolores fiunt, & febres, quod nativus calor humores, tumoris auctores immuet. Quare quando hæc omnino à concoquendo abstinet per imbecillitatem, nec laborant, nec febricitant, nisi per parum, &c.* Vides quomodo emoriente per partes internas sensu, cessat natura præ imbecillitate à coctione, & à pugna; & tunc oriante facultatum actione mitefcere videntur symptomata, & hoc ipsum, est ipsum mori. Secunda causa est, quoniam naturalis facultas ob imbecillitatem excrementa non mouet, quæ immota minùs partes principes concutunt vapore suo. Tercia est, extremus naturæ conatus, qui si non expellit, facit tamen, vt abscedant excrementa à partibus principibus ad tempus, in quas nouo impetu illa irruentia inopinatè mortem afferant, quum spes aliqua salutis sese cœperat insinuare.

Quo pacto, hæc mitities symptomatum sæpe vel peritissimos Medicos deludere solet, qui hac lenitate irretiti, salutem prælagiunt, quum non multo post mors subsequatur. Hoc significauit Galenus, in eadem historia Hermocratis, per hæc verba. *Mihi verò animum diligenter aduerte: ac caue miseris, quòd sape ego, quum quempiam perniciosè se habere dixissem, qui interim repentè haberet bellè, adeo vt lauaret, illuderetque non à plebeiis tantum, sed à Medicis quibusdam, in prædictione tamen constarem. Postea cum repeteretur ille à morbo, qui videbatur rectè habere, morereturque, ex diuinitate, non medica speculatione habitus sim prædixisse, quum hæc præclari isti ipsi Medici nusquam esse affirmauerint literis mandata, &c.*

Quanam igitur ratione hæc à Medicis sint obseruanda, ne ita miserè decepti infamiam incurrant, Auicenna explicuit *suprà,* dicens: *Non est necesse vt Medicus occupetur in hoc, neque sit contentus cum quiete hac, sed anteacta signa rimetur, ex quibus, an hæc allenatio symptomatum sit vera, an fallax, indicare queat, & conferat signa omnia inter se, videatque num morbus sit finitus cum abscessu aliquo. Quæ enim sine signis finiuntur, malignius retrocedunt, ex Gal. 3. cris. c. 2.* Omnia hæc, vatio, & fidissimo vsu nixus vbertim explanat Galenus *lib. 6. epid. sect. 2. com. 11.* dum hæc aurea verba profatur. *Dolor lateris quempiam inuasit, vt signa qua affectu indicantia nominantur, nobis declarant, quod etiam grauis transitus morbi attestatur: quare sape fit, vt Medicus repente ingressus, & morbi, & doloris leuatione esse factam, & adstantes lateris cœperiat, ipse tamè letari temerè non debet, sed querere factane sit indicatio, aut abscessus eruperit, quorum nullum si factum innuerit, sed agroti oculos perturbatos, signaque delirij adeste intueatur, tunc magnum esse malum pronuntiabit; tunc enim sedata quidem pleuritidis est, sed ad perniciem, propterea quòd*

materia ad cerebrum impetum fecit, &c. Ex quibus verbis constat manifestè in morbis exitiis, non esse temerè spem salutis pollicendum, si forte aliqua lucet leuatio, ne si forte recrudescente morbo mors contingat, vel sefellisse, vel ignorasse Medicus videatur, vt scitè intulit Celsus *lib. 5. c. 26. in initio.* Auicenna *suprà citata sententia,* ex pulsu docet distinguere hanc declinationem mortalem, à vera: nam in hac redditur pulsus magis ordinatus, æqualis, & vehemens; in illa verò fit pulsus debilior, inordinatus, ac inæqualior.

Ex iis apertè apparet Medicos hanc fœminam curantes fuisse deceptos: nam licet abscessus esset apertus, & ab eo pus emanaret in copia multa, quum tamen cætera signa, ruinam, naturæque debilitatem, & omnimodam extinctionem portenderent, euident erat, ægram necessariò perituram. Caue ergo ab istis qui irrationalem experientiam colunt, atque hæresim methodicam amplectuntur, omnia artis nostræ theoremata destruentem, quæ rationes quædam dogmaticas quidem, sed multis erroribus implicitas consecutur, vt verbis vtat Gal. *lib. 2. ad Glauc. cap. 2. in fin.*

QVÆSTIO XV.

Vtrum Galenus symptomata ex suppressis menstruis orta rectè descripserit.

Dum curiosius Græcorum monumenta versarem, pro harum historiarum, quæ de menstruo suppresso sunt propositæ, explicatione, in quibus quæpiam sunt scripta, Medicis auribus (vt reor) non indignas per gratum me studiosis facturum opinatus sum, si hinc commentationibus illustria infererem, addendo etiamnum ex veterum scientissimis non nihil, ne in hac parte mutilæ, ac quasi asymbolæ videantur. Quamobrem reiecta omni vesica, sic cum Gal. claudere partem hanc satius duxi.

Fœminis, ex consulto naturæ, locus est concessus, efformando, alendoque foetui accommodatissimus, & cum pro his vibus materia esset necessaria vberima, consonum omnino fuit plus sanguinis illis inesse, quàm conficere possent: cum verò in eam vtilitatem non expenditur, aliquid eius superest & redundat, præsertim in corpore, quod nec caloris copia, nec ex vitæ studio, & instituto satis aptum est, resolutioni eorum quæ supersunt. Vnde rectè Gal. *lib. de vena sectione aduersus Erasistratum, c. 9.* *Muliebri,* inquit, *genus, quòd domi agat, nec vehementibus laboribus excrucietur, aut sub claro sole vinat, morbum coarctat multitudinem.*

Vt ergo sagacissima natura fœminarum incolumitati prospiceret, & plurimos, eosque ferinos morbos anteuerteteret, ex menstruo sanguine retento pronatos, quos supra liberali stilo descripsimus, illis menstruum purgationem concessit, vt quod sanguinis superest, certis quibusdam statutisque temporibus per vterum excerneretur innoxie, tum vt ad locum conceptioni idoneum affuescât, tum vt à superfluo per commodam regionem corpus expurgeret. Hanc sanguinis expurgationem tam Medici, quàm Philosophi menstrua nuncuparunt, edocti ab Hip. *in lib. de morbis mulier. in locis multis, & Arist. lib. 7. de histor. animal. cap. 1.* & alibi.

Quamuis autem fœmineum genus vniuersum plus superfluitatum, quàm masculinum aggregare constet, non omnibus tamen viuiparis, sanguineique animalibus menstrua succrescunt: superuacua namque in corporis alimentum conuertunt, aut in corium durum, squammas, pilos, pennas, demum in crassas & multas vrinas. Huiusmodi enim purgatio mulieribus inter in fœminas euenit vberior; equabus minor; & parciore adhuc iuuenicis, nulli, vt mulieri, ex Arist. *in lib. 6. de histor. animal. cap. 18. & 20.* Deinde, omnium maximè mulieres menstruas purgationes habent, quoniam bruta parciore viuunt, vno victus genere vtuntur, laborant, exercentur: mulier verò libera, & eaque varia esca vti solet, otiosa est, sedentaria, & sanguinis copiam non conterit.

Inter symptomata, quæ ad menstrua retenta sequi solent, numerat Galenus *lib. de loc. affect. cap. 5.* lac, cum solent, numerat Galenus *lib. de loc. affect. cap. 5.* lac, cum Hip. *lib. 5. aph. 39.* Verum, qui etiam nullo in mammi lacte

apparente menstrua continentur; quin & gravidis, & foetis procreatur, alij adiungit scilicet molestum quendam grauitatis sensum toto corpore perceptum, quem sequi necesse est, ex defectu purgationis redundantium superfluitatem; & ex eadem causa inquietudinem, qualis euenire solet is, qui praeter ingesti cibi multitudine, grauitate, molestaque habentes, implacidi atque inquieti sunt, & dum in lecto iacent, sese huc illucque proiciunt, crebroque permittant, ex Gal. 2. acut. comment. 2. 2.

Oritur deinde ciborum inappetentia, ac fastidium, propter ventriculi cum vtero consensum: horrida iniquitas, hoc est quam horror comitatur, de qua lib. 2. de sympt. caus. cap. 2. nam si citra horrorem inaequalitas fiat, simulque fastidium incidat, & rerum alienarum, seu vitiosarum cupiditas, datur suspicio gestationis, ex Hipp. 5. aph. 61. & omnimoda ferè certitudo, si os vteri internum citra duritiem clausum sit: ex Hipp. 5. aph. 51. Si creber vomitus infestet, vel terræ, carbonum, & similibus appetentia, quæ grauidis est familiaris, & Pica vocatur, de qua Galenus lib. 1. de caus. sympt. c. 7. Quod sit praeter dicta symptomata, & mentium suppressionem, vteri ceruicis cum quadam duritie claudatur, non grauidatio, sed praeternaturalis aliquis vteri affectus protenditur in illa sui parte, quæ tangenti obstetrici retracta apparet, sursum, in dextrum, vel sinistrum, confirmante simul dolore, & grauitate sensata, cuius certissimus index est dolor. Is inluper vtero affecto in coxam nonnunquam decumbit; quin & per incessum crus claudicat è regione positum, ex lib. 6. epid. sect. 1. sect. 2.

Porro si menstrua retineantur, tumor praeter naturam in ilibus exoritur; sequuntur lumborum dolores, colli, & syncipitis, tractis in consensum illis partibus. Febres ardentes, ex retento, ac putrefacto biliolo sanguine in venis. Nigricantes aliquando vrinae redduntur aut rubra quadam sanie commixtae, pellente natura ad lotij meatus portionem quandam menstrui suppressi. Nonnunquam vrinae difficultas, aut omnimoda accidit suppressio, vias ipsas vrinarias crassius excrementis obcurantibus. Interdum sanguinis spatio per os 5. Aph. 32. aut per quamuis aliam partem. Phlegmonæ, & erysipelata pari ratione excitantur. Hæc igitur cum accidunt, menstrua esse suppressa coniciendum est: neque enim probè purgatis (inquit Galenus) talia eueniunt. Quapropter vterum omnium mulierum morborum in causa est vt dicebat sapientissimus Senex lib. de loc. aer. & aq. num. 76. & Galenus alatis in medium testimoniis, in cap. cit. de loc. affect. vbertim confirmant.

Sed multa sunt, quæ lectorem à Galeni lectione auertere possunt. Et in primis sic insurgo, contra signum ex lacte in mammis collecto desumptum. Nam vel dicatur quadam albi, necdum concreti adipis portio, ab omento sursum distillata, ep vteri compressione retentis mensibus, ruggidi, quod putauit Hipp. lib. de natura pueri, ad med. vel secundum, Arist. 4. de generat. animal. 8. albus ille, dulcis, & percoctus liquor in vberibus genitus, & ex sanguine illo in toto corpore redundante, & præcipue in corde, atque inde tanquam è fonte ad vbera facile permeante, ob loci vicinitatem, & inanem laxamque contexturam, ad recipiendumque promptissimam. Demùm, vel iuxta Galenum l. 1. 4. de usu part. c. 8. & lib. 5. aph. 37. quia & vtero, & mammis communia quaedam sunt vala, per quæ sibi mutuo materias impertiuntur: sic providente natura, vt commoda pararetur foetus alitio: & sicut quandiu in vtero existit, ad ipsum ex vniuerso corpore sanguis confluit, quia in vtero continetur, ita postquam in lucem exit, ad vbera transmittitur, 7. de usu part. 22. Sed quocunque modorum illorum generatio lactis consideretur, admitti nequaquam potest, praeterquam in gravidis, & lactantibus. Igitur ex lacte apparente iudicium sumi nequit menstrui praeternaturaliter retenti. Probat, quia licet menses retenti materia sint lactis, ex ea tamen sola, effectus nequaquam sequitur, & maxime si causa deficiat finalis. Cum igitur hæc ex omnium consensu, sit prolis nutritio intra vterum, vel extra; nequaquam poterit generari lac, nisi in his quæ conceperunt, idque debito

conuenientique tempore, scilicet prope partum, ex Hipp. Arist. & Gal. idè enim tunc temporis vbera insigniter intumescunt.

Secundò. Quemadmodum in praeternaturali mensum suppressione, totus ille sanguis corruptus, & naturæ superfluum in corpore colligitur: ita & cum menses ipsis gratia conceptus sistuntur. Igitur similia patientur symptomata, fastidium, horrorem, tam quæ in vtero gerunt, quàm alias; immò verò illæ grauiora ex derelicta impuriore, & magis feculenta sanguinis parte separata à præstantiori, quàm ad se foetus pro sui alitione alliciunt; inde enim toto ferè gestationis tempore pessimè habere foeminas, Medici edocti ab Hipp. lib. de morb. mulier. passim confirmant. Atque adè insufficiens videtur Galenus distinxisse per ea accidentia, retentos menses à conceptu, & aliis causis. Nec minùs per iudicium illud ex vteri clausura, ita vt si eius os tangenti obstetrici clausum citra duritiem occurrat, credatur cessare purgationes, quia grauida sit mulier; si autem durus & clausus appareat, ex phlegmone: nam praeterquam quod tangi ab obstetrice non potest, cum modica vteri ceruicis longitudine, vnde cum digitorum sit, lib. de dissectione vulvae, cap. 2. & 21. 3. tract. 1. cap. 1. si grauidis os vteri clauderetur, & nequaquam aperiretur, superfœtatio fieri non posset, contra id quod expressè docet Hipp. lib. de superfœtatis in init. & euentus confirmat. Deinde, quæcunque pars suscipit humorum affluxum, tumet, & notabiliter distenditur, tantum abest quod contrahatur. Ergo pariter & vterus, siue gerens, siue inflammatus, multò magis distendetur, & aperietur, & hiabit magis, non secus quàm vena oculi tunica, cuius inflammatae foramen magis patet.

Tertiò. Licet flatus à toto corpore & vtero exhalantes, sursum ascendant, supremum verticem petentes, per eam tamen caluariæ partem, vtpote quæ tenuior est, & futurarum ferax, facile exhalant, & parùm aut nihil immorantur: idè enim natura per sanitatem eò mittere solet, quia per eum locum habent exitum festinum, & commodiorem distillationem sortiuntur. Igitur & hac de causa, & ex consuetudine minor molestia, ac noxa in syncipite percipitur, & per consequens, &c.

Quartò. Si vrina nigra in suppressis menstruis apparet, omnes ferè interirent, quibus illæ purgationes cohibentur. Atqui nec multæ inde intereunt, nec valde periclitantur. Igitur. Probat, sequela, quia ex 2. prog. 32. exitialis est illa vrina, ita vt 1. cris. 12. nullum cum tali vrina vidisse sanatum affirmet Galenus.

Vltimò. Si memorata symptomata bene purgatis non acciderent, ipsis apparentibus prædicere certò posset Medicus mensium defectum, antequam laborantem audiat. Sed Galenus inluper iubet interrogare, num menstrua retineantur. Igitur suppressionis eorum non sunt illa omnino certa indicia, alioquin quorundam in re certa interrogasset?

Sed nos, quoniam à Galeni doctrina tam reuelli nescimus, quàm nolimus, quod hic nunquam non fidem tueatur suam, literarum magnitudine, ac recondita supellectile, idcirco quidnam parte hac coryphæus Galenus senserit, quidve ceteris præstiterit, alitruamus. Huius ergo tanti Medici ingenium profundissimum admirantes, argumenta contra eum proposita dissoluamus. Ad primum. Quemadmodum corium, scripsit Hipp. multo oleo illicitum, si fortè comprimatur, huc illucque oleum effundit, sic grauidæ venter pinguior per conceptum factus, à tumente vtero compressus, sursum & deorsum pinguedinem exprimit: hæc ad vbera deueniens replet, & attollit, & lactando puero præbet nutrimentum; nec enim aliud, lac opinatur, quàm adipem liquatum à calore, ex albedinis, pinguedinis, & dulcedinis similitudine inductus. Sed quanquam pecora (quod ipse ait) dum vtero gerunt, pinguescant, ex cibo copiosiore quem ingerunt, propter absumpta excrementa, quæ tempore sanitatis proprios vsus reseruant, non excernunt per menses: mulieres tamen grauidæ vt plurimum gracilescent, & malè habent, ob retentam copiam excrementorum.

Præterea, multò magis turget, & comprimitur venter

per

per hydropem, quàm per foetum. Atqui in maiori illa hydropis compressione, nihil ferè è ventre ad vbera distillat, quia potius decidunt, cōtrahuntur, & attenuantur, quàm repleantur, & turgeant. Igitur, & multò minùs in conceptu, & per consequens, &c. Aristoteles verò, etli magis artificiosè lactis generationem tetigerit, ex sanguine nempe fluere consueto, gestacionisque tempore retento, & vberum facultate per coctionem quandam in lactis formam vertente; satis tamen non explicat sanguinis com meatum in mammas: immò nec Galenus ipse, licet exactius quàm priores; nam fatemur quidem communio-nem aliquam dari inter vteri vasa, & ea quæ alunt vbera, id quod etiam significauit Hipp. lib. de natura pueri.

Rursus, conuenientissimum quidem fuit grauidis, in foetus materiam & alimoniam, sanguinem ex vniuerso corpore ad vterum confluere, parientibus ad vbera moueri, & redire: verùm tam exigui sunt ramuli illi ab vtero conscendentes, vt nō magnus aliquis conatus accedat, prouidentia, & industria, cuius vi crassus menstruus sanguis opportunè in superiora tradatur, frustra ex sola vatorum societate speres illius consensum ad vbera, maxime prope partum; immò verò promptiorem decubitus in citra, & quia horum vasa extant grandiora, magisque cum illis vteri communicantia; & quia sanguis ipse præ innata crassitie, & grauitate deorsum inclinatur; & foetus loca superiora occupans, consensum prohibet, & ad inferiora propellit aliquid de alimento superest. At si grandior foetus pluri indiget alimento, atque idè ex omni parte trahit, maximeque ab vberibus; & præ illius inopia, illud extra quæsiturus calcitratur, dicente Hipp. cit. de pueri natura, atque in lucem prodit nonnunquam intemp. 5. aph. 31. quomodo postremis mensibus sanguis ad vbera sponte remeabit, ea repleturus? Inluper, si post partum fluente ex vtero sanguine, ipsa etiam replentur; qua probabilitate credemus ante partum repleti, quia prohibetur sanguis extra prodire?

Dicendum ergo, non ex ista vasorum societate, non casu, aut fortuna, sed arte eximia, quod ipse Galen. perbellè prædixit, & summa naturæ prouidentia, sanguinem prope partum à virtute informatrice ad vbera ipsa mandari, vt lacte turgeant, tumeantque ad foetum aliturum; non secus quàm illius formandi, & alendi gratia, ad vterum antea mittebat; & in plantis, certis quibusdam temporibus, deorsum ad radices mittit; aliis, sursum ramis; aliis floribus & fructibus producendis. Post partum iuuat sanguinis consensum valida infantis suctio, roborata exercitio tractrix, & partis inanitio seu vacuitas.

Cur verò foetus ipse iam grandior intra vterum, vehementer non attrahat, copioso indigens alimento, vel non prohibeat vberum incrementum, ac turgentiam, inquit Aristoteles, quia quò magis perficitur, plus superest excrementi: quam in solam nutritionem absumatur, non in membrorum formationem, sicut ab initio. Adde, vel quia absolutus iam, & perfectus lucem exoptans, parùm sibi iam in vtero curat alimoniam, vnde non ita continud trahit. Iunge, quòd licet validè trahat, tamen magis turgent vbera prope, & post partum, quia minor menstrui copia celerius potest, & facilius concoqui in lac; nam magna opprimit coquentem vim.

Quare autem volucres lac etiam non generent, quopullos alant, petendum ex Galeno cit. de usu part. Nam quæ sicca natura ob volatū esse oportebat, docuit etiam superfluitates non congerere, quibus grauaentur, impedirenturque volare. Verùm lactis penuriam compensauit natura maiori in filios amore, quo stimulata victum illis conuenientem sollicitè quærunt, vnde quæque parant & suppeditant, quandiu præ corporis mollitie, sua industria quærere non possunt. Porro quanquam lactis promouendi finis in gestantibus, & puerperis sit nouæ prolis educatio, gratia etiam vberum alendorum gignitur, non secus quàm testium semen; ac proinde nihil mirum, si etiam in non prægnantibus appareat, & turgent mammæ in mensum suppressione, pellente natura sursum, id quod sibi superuacuum est, & alienum, cum extrorsum per vteri canales excernere nequit: immò verò & maribus

interdum etiam gigni, & effluere dixit Aristot. lib. 3. de hist. animal. 20. finis autem talis prouentus, est etiam partium alitio, & nocuenti remotio. Ex quibus ad argumentum patet responsio.

Ad secundum, Galenus respondet 5. Aph. 61. commune esse fastidium omne mensum retentioni, ob oris ventriculi læsionem, sed in eo distingui cum ex alia causa, quàm propter cōceptum sistuntur, quòd in illa horror, ac febris simul superueniant. Cur verò hæc pariter non infestent, ratio est; quoniam in iis, docente Gal. in com. citra causam manifestam menstrua repente supprimuntur, & separata vtili, optima, & dulciori portione pro foetu alendo, quod superest, feculentum quidem & impurum, partim in vbera & ventriculum transmittitur, propter naturalem consensum earum partium cum vtero; vnde rursus euaporans in ventriculum ipsum, & iecur, impuritate sua vitiat ciborum appetentiã, atque multa alia symptomata gignit; rigorem autem, ac febrem minimè, quoniam propter crassitiem, nec ita dimoueri potest, vt rigorem efficiat: nec putrere in dictis locis, ad inducendam febrem.

In non grauidis autem, quibus retinentur menstrua, totus ille sanguis paulatim in vasis aceruat, ac proinde fit necesse, quod ea putrere rigeant, & febricitent mulieres, quod dixit Hipp. loc. cit. aph. Quòd attinet ad vteri clausuram, eam Galenus putat firmissimum gestacionis indicium, dummodò citra duritiem fiat, ex Gal. 3. de facult. natur. 3. Idè enim ferè putant purgationes sisti concipientibus, quia clauditur, siue comprimitur os vteri, nec quidquam prodire sinit; nisi in partu, quo tempore aperitur ad exitum foetus: reliquo, hoc est, extra conceptum & partum, hiat inlitar calami inanis. Verùm quanquam grauidis ita occludatur, vt nec cuspidem acus admittat, & prædictæ longitudinis habeat ceruicem, tangi tamen rectè potest, & superfœtatio fieri, scilicet quia ab illecebrosolo immisso digiti contactu, vterus ipse ex innata doctrina descendit, veluti concupito semini occurrurus, & in congressu illo recepturus, per petuò aperitur, quantumuis gerat, quemadmodum opinatur aliqui; nec aliud voluisse Hipp. & Gal. quàm grauidis claudis, id est, sponte non hiare: recludi tamen, vt virilis iniiciatur genitura.

Addunt alij, dummodò sit denuò conceptura mulier, ita enim à conceptu vterus naturaliter contrahitur, coarctatur, & comprimitur, quomodo dum venter cibum & fellea vesica bilem amplectitur, ex Gal. 3. de facult. natur. cit. vt nequaquam aperiat, nisi in superfœtatione, hoc est, secunda; vel altera imprægnatione, quod nomen ipsum palàm indicat: non enim simultaneè vno in congressu, sed diuersis sit superfœtatio, neque illi valde distantibus, sed vbi paululum temporis à primo conceptu intercessit, si sit foetus perficiendus, ex Hipp. lib. de superfœtatis n. 1. §. Qua gemellos gestat, eadem die parit, prout concepit, &c. Arist. 7. de hist. animal. c. 4. & lib. 4. de hist. animal. c. 5. §. Si autè coitus proximè ab altero accessit, &c. Vide Plin. lib. 7. de hist. natural. cap. 10.

Nonnulli interpretantur, coarctari os vteri prægnantibus, vt plurimum, & ferè semper, nec amplius nisi parientibus aperiri, atque ita esse veteres intelligendos: superfœtare verò, quibus non ita ab initio valde clauditur, prout expressis verbis testatur Hipp. cit. lib. Quia tamen raro accidit non exactè claudis, idè etiam rarissimè superfœtatio contingit, quoniam post primum conceptum magna ex parte ad partum vsque se cōprimit, docente Arist. 4. de generat. animal. cit. Obstetri autem membra à materia copia, præsertim crassa, poros, cavitates, & meatus replete; ab inflammatione, & re corpulenta distendi, obturari, & claudis satis manifestum est. Quòd si vena inflammata ex humoris affluxu magis hiat, fit istud quia tensa cum sit, vbi per inflammationem repletur, contrahitur, corrugaturque, vnde magis patet foramen: at verò vterus laxus præ humoris copia distenditur, & tumet, atque adè os suum comprimit.

Ad tertium. Quare in vteri affectibus caput doleat, & inter illius partes synciput magis infestet, & ad verticem potissimum, Galenus explicat, lib. 6. epid. sect. 1. cit. non quòd vterus sit neruofus, neruorum origo cerebrum,

& plurima eius pars in syncipite locetur, vel inde ad vterum nervi deriuantur, atque ad eum patiente simul afficiatur nervorum principium, & illo maxime loco, prout arbitrabantur quidam. Maius, quod illa capitis pars infirmissima sit, atque idem magis quam alia vitia obnoxia: sed quia vteri valis, quæ plurima grandiaque sunt, ex phlegmone, vel menium suppreffione repletis, calidi vapores à putrente sanguine sursum eleuantur, eam potissimum cerebri partem replentes, in qua terminantur vasa cerebrum ingredientia: cumque hæc ad synciput, anteriorisque cerebri ventriculos cessare videantur, ibidem magis viget dolor, in plenitudine capitis flatulenta. Secunda causa. Nam sanitatis tempore, ad synciput solet mandare, quæcumque tenuia, & halituosa excrementa in cerebro acruantur, scilicet quia eo in loco futura laxissima sunt, & ipsa caluaria subtilissima, pluribusque meatibus peruia, quibus facile diffilari queunt: igitur eodem etiam mandabit, vbi præternaturaliter redundauerint in capite excrementa, & per consequens, &c. Tertia. Maior sensibilitas partis facit, vt à pari dolendi causa, dolor maior sentiat. Atqui in syncipite sensus magis viget, ob membranas, & vasorum multitudinem, quæ iuxta futuram sunt. Igitur, &c. Additur etiam à Rhasio lib. de dolore iuncturatum, cap. de sciatica, causa, quæ etiam à priscis, referente Galeno, ex rectitudine syncipitis cum vtero: hic enim cum in medio vesicæ, & recti intestini locetur, rectè habet positum è regione synciput, nihil igitur mirum si ad ipsum facile concendant ex vtero vapores, & ibidem maiorem inferant molestiam, interim dum retinentur, & non erumpunt. Nec verò eodem mittendi consuetudo, quod obiciebatur, noxam minuit, quin potius augmenti præstat occasionem, nempe quia docta, & facilitata ex consuetudine, ad eam tantum partem, vel magis transmittit superfluitates: hæc autem licet habeant faciliorem per futuras diffilationem, præ multitudine tamen, & loci angustia non ita facile permittunt exire.

Ad quartum. Licet nigra vrina ab exeunte calore, qualis est acutarum febrium, superaffante bilem, ac in atram conuertente, vel ex frigiditate mortificante, ac denigrante humores, oriatur; eaque reprobata sit, perniciofa, & ferè lethalis: tamen aliquando ex melancholici humoris permixtione, accidit interdum citra noxam, vt in mensibus retentis, hæmorrhoidibus suppressis, critica vacuatione quartanæ, melancholia morbo, splenicis, cutaneis affectibus, & similibus ex decreto Galeni. 1. cris. 12. lib. de atra bile, cap. 3. & 3. epid. sect. 3. c. 82. Aëtio tetrab. 2. ferm. 1. cap. 44. Aëtuario lib. 1. de iudicis vinarum, cap. ult. quæ incolumis sæpe apparet, & citra periculum in productis febribus, diurnis, nocturnis, erraticis, testante Auicenna. 2. 1. doct. 3. cap. 2. ex sumpto edulio, vel diuretico medicamento humorem nigrum vacuante, prout accidit seruo Aëtuarij, cuius historiam lege in lib. 2. in comment. histor. 1. 32. quo loco plura inuenies de argumento hoc ex priscorum penam facundissima deprompta. Immo in acutis, ex magnòque incendio ortis, potest etiam aliquando, quamquam rarissime salubriter excerni, præsentem virum robore, coquente virtute, criticèque per vesicam, atram bilem excernente, vel ad ignobiliores partes deriuante, quemadmodum in ægro illo 1. epid. sect. 3. text. 20. de quo Galenus dixit, præter rationem superuixisse, quoniam nigrum emixerat. Licet enim ille neminem viderit seruatum, qui eam excerneret, viderunt alij cum Hipp. nec enim is voluit semper esse exitalem, sicut nec deiectionem nigram, 4. aph. 2. 2. sed vt plurimum, & frequenter, in quo sentiu etiam artis theoremata recipiuntur, & ita dicit Auicenna. 2. 4. tract. 1. cap. 85. non verificatur iudicium penitentie de morte, propter nigredinem vrina.

Ad vltimum, perinde ferè dicendum, quia integrè purgatis in memorata symptomata non euenire dicuntur, vt tamen aliquando, licet rarissime possint: idem ne præfando deludatur Medicus, ad maiorem certitudinem præcipit Galenus interrogare, num omnino supprimantur, vel diminutè fluant purgationes.

HISTORIA VI. RHASII, De vteri procidentia.

Vterus extrà prolapsus, putrefactus, & citra periculum totus ferè abscissus.

Vxor filij tinctoris patiebatur aliquid colica, & dedi ei ad sumendam, electuarium multa caliditatis; & sentiebat dolorem in matrice; & propter apostema quod erat in matrice, intestinum rectum coarctabatur, & ex hoc erat non modicè conspiciat: & dolor augmentabatur, cum stercus descendeat. & natura conabatur ipsum expellere, & non poterat: & cum incepti illi has medicinas exhibere, visum fuit quod appareret in vulua aliquid simile secundina: & iussi tunc obstetrici, vt tangeret quod apparuit, & diceret duritiem eius, & cuius tactus erat: & dixit quod erat molle, & insensibile: & mandauit ei quod ligaret cum crure, & post duos dies præcepi, quod incidere tur totum id quod erat insensibile, & ter idem apparuit, & similitur fuit ligatum vicissim. Rhasius lib. de mirabilibus curis.

PARAPHRASIS.

Licet vterus vndique sit alligatus, antè, retrò, supernè, infernè, dextrè, sinistrè, obliquè, offi pubis, ilio, & lacro, & per tunicam à peritonæo, dextras & sinistra parte sit cõnexus, magnis valis per arterias, & venas præsertim spermaticas, & apophysin peritonæi, spinali medullæ per neruos, recto intestino per quasdam tenues fibras, vesicæ per alias, sed plures, & laxiores, offi pubis per vincula laxa: tamè procidere possit, & ob varias causas è sua sede prolabi, priscorum peritissimi, tñ Hipp. lib. 2. de morb. mulieb. tum Galenus, cæterique medicinarum principes, & Arabica familiae proceres confirmarunt, qui peculiare caput de vteri procidentia, prolapsu, seu descensu conscripserunt.

Dicitur ergo vteri prolapsus, quum ita deorsum euertitur, vt foras promineat; estque morbus in situ, vteri omnes operationes lædens. Huius causam Auicenna lib. 3. collect. c. 29. ad tria genera reducere conatur, ad casum, percussione, & humiditatem lubricatiuam. Auicenna 2. 1. 3. tract. 4. c. 4. plures huius affectus causas proposuit. Aliæ internæ sunt, quædam externæ. Illæ ex sola repletione ortiri solent: nam vterus repletus, onerosus, ac grauis factus, totus deorsum ruit. Mucosa, & humida substantia in corpore vteri collecta, & in acetabulis ipsius imbibita, est in causa, vt ipse laxatus, in propria sede vinculis contineri nequeat. Auicenna, apostemata omnia esse causam præcipitationis vteri assruit: nam vterus nimio pondere labitur ad ima. Externæ causæ numerantur, frigus pedum, saltatio, terror, nimium exercitium, praua fetus extractio, violenta secundinæ depulsio, spiritus cohibitio, immensi oneris sublatio, plaga, partuum frequentia, animi affectus, præsertim ira ita vehemens, vt in peritonæo aliquid disrumpatur, laxeturve aliquod vinculum ad offa pubis.

Signa sunt manifesta, sanguis plurimus erumpit: adest dolor ingens ilij, lumborù, offis sacri, hypogastrij, & pudendi. Tumor omni forma, sed magnitudine varia, pro affectus vteri, & colli eius amplitudine, visui & tactui apparet. Stercus, & vrina supprimuntur, à tumore vteri, repletum intestinum, & vesicæ collum comprimente. Febris comitatur interdum. Si ligamenta humore multo madescant, & laxiora facta huic morbo principium præstent, ex antea vita, & excreto per vterum, patebit manifestè. Si verò nimia humoris copia relaxatus vterus, & eius vincula putrescant, tunc sanies putris, virulentæque materia emanare solent.

Ex iis triplex in hoc affectu insurgit curandi ratio. Prima, quæ vterum ad proprium locum reducere docet. Secunda, quæ reductum tuetur, ne iterum decidat, hocque, ablata causa perficitur. Tertia, quæ vterum adstringit, firmat, & roborat. Has omnes curatiuas indicationes, quum

quum ante me Iuniorum peritissimi, qui de morbis internis, & muliebribus seorsim scripserunt, propositis in medium variis præsidij exarant, non est cur modò in eis describendis tempus conteram. Lege eruditissimum Fabricium Hildanum cent. 4. obseruat. chirurg. 60. 61. & 62.

Vt ergo ad historiam explicationem accedam, existimo foemina hanc, vteri inflammatione laborasse, quæ ex pituitoso humore originem ducebat, simulque habuisse aliquid colicæ, hoc est, passam fuisse dolorem colicum, ob flatuum copiam enatum, qui ab vtero ad intestinum colon læpe eleuari solent. Non fuisse intensum, ac vehementem dolorem asseuerat, quod explicat per verbum (aliquid colicæ,) quasi diceret, habuit aliqualem dolorem, scilicet paruum, & in regione coli perceptum: nam, vt Auicenna loc. cit. cap. 1. 3. asseuerat, *Apostema phlegmaticum matricis comitatur dolor, de quo non sit curandum.* Hæc fuit causa, cur obtulit electuarium multæ caliditatis, quod ad dissoluendos flatus, lentumque humorem vacuandum erat eximium: & licet in vteri inflammatione febris semper adfit, vt pluribus locis testatur Galenus, præsertim 1. 6. epid. sect. 1. com. 2. & sect. 5. com. 1. 4. & 3. prorrhetic. com. 27. quoniam vterus cū corde maximum consensum habet per arterias insignes, tum spermaticas, tum hypogastricas: & Paulus firmat lib. 3. c. 64. tamen in vteri inflammatione à pituitoso humore pronata, aliquando debilis est febris; quum enim vterus tumore œdematoso tentatur, tunc febris læta apparet: ita dicit Auicenna 2. 1. 3. tract. 4. c. 1. 3. 5. *De apostemate phlegmatico in matrice. §. Et quandoque comitatur ipsam febris incipiens cū lenitate, &c.* Pro cuius inflammationis curatione victus, medicamenta, & reliqua quæ offeruntur, calidiora esse debent; vt inter omnes notat ex principum mente, Vidus Vidius 1. 1. de curat. membratim, cap. 19. & maxime quum non adessent signa alia, quæ ardorem internum vicerum ostenderent, quæ latè proponunt auctores, edocti ab Hipp. 1. 1. de morb. mulieb. num. 66. & lib. 2. num. 54. nempe calor ingens, sitis vehemens, dolor circa synciput læuus, aluus turbata, & malè olida, vomitus, & refrigeratio extremorum.

Tumor cum esset in posteriore vteri parte exortus, intestino recto compresso, ob molem inflammationis, retinebantur fæces: & maxime quoniam vterus cum recto intestino maximum obtinet consensum, ex Hipp. lib. 5. aph. 58. fit autem consensus hic tum per vicinam, tum communionem. Communio & per membranas peritonæi fit, quæ vterum his partibus alligant, per vasa communia: ab eodem enim ramo hypogastrico riuuli ad vterum, & intestinum feruntur. Quapropter fæces retentis, & vtero molestato, acerbior excitabatur dolor.

Hinc factum est, vt exhibitis medicamentis calidis, quæ frigidum & mucosum, in toto, & vtero contentum humorem euacuant, natura forti conamine, & vehemente nixu ad fæcalia excrementa exturbanda proficiens, cohibito spiritu, vuluam ob excrementitiam humiditatem laxior factam extrà expelleret; & tunc apparuit in ore vteri quid simile secundinæ, seu corpus quoddam membrana contextum, quod secundinæ est simile valde: nam hæc, auctore Galeno lib. 1. 5. de usu partium, cap. 4. nihil est aliud quam vasorum multitudo membrana tenui contextorum, quæ haud facile numerare queas.

Cum mucosis humoribus vterus madescit, totus laxatus procedit, & extra prolabitur: cumque ab aëre ambiente refrigeratus, factus esset insensibilis, & mortificatione affectus, vel vinculis laxatis, aut putrefactus deorsum ruit, quoniam in proprio loco contineri non potuit, mollis, & sine sensu redditus: mollitiem autem, & insensibilitatem, membri mortificationem ostendere, à Galeno proditum est, lib. 2. ad Glauco. cap. 9.

Vterus sic corruptus, & gangræna occupatus, abscindendus; reliquam verò curationem velut in æthiomeno administrabis, vt docent Paulus lib. 4. c. 73. Aërius tetrab. 4. ferm. 4. cap. 76. Hanc operationem proprio exemplo exercuit Beniuenius c. 11. de abditis sanation. caus. qui vuluam corruptam, & in frustula comminutam, totam præcidit. Quantum enim vteri corpus putre iudicaueris, tantum excidendum est audacter, vt refert Syllius lib. de mensibus

A mulier. cap. de vteri profocatione: firmat Christoph. à Vega lib. 3. aph. 18. repetit lib. 3. art. med. sect. 10. cap. 10. De hoc curandi modo lege Paræum lib. de homin. generat. cap. 41. Elaiam Meichnerum lib. de obseru. prop. Rouffet. de partu Casareo, sect. 4. cap. 5. Gaspar. Bauhin. in appendice ad hunc locum.

Non est tamen ita temerè hæc sectio aggredienda, nisi prius satis constet, vterum, seu aliquam eius partem ad eodem computruisse, vt nullo profus pacto valeat conulescere, immò manifestum periculum adfit, ne malum, quod partem aliquam occupat, paulatim cæteris quoque eiusdem visceris partibus communicetur, vt aduertit Vidus Vidius lib. 1. 1. de curat. membratim, cap. 19. in fin.

Vtrum si prædicta excisio non fuerit satis, nè corruptio vterius serpat, caustico medicamento partem putridam vres, quò citius lecedat; aut candenti ferramento id facies. Caue tamen ne imprudenter hoc opus exequaris: nam etsi superiores auctores, vterum prolapsum putridum, incidit, aut vri posse affirmant, multiplex experimento suffulti: tamen si hoc opus summa cum prudentia non administratur, in graui pericula foemina deducitur; & cum per neruos vterus maximum cum cerebro, cæterisque partibus habeat consensum, conuulsio, & alij cerebri affectus sæui exoriuntur læpe.

In vteri ergo procidentia curanda, oportet vt sit Medicus sollicitus: licet enim rarò accidat hic affectus, tamen cum accidit, calamitosus est, ratione vteri, qui suo prolapsu facile corrumpitur, gangrænam concipit, & cancrum: nunquam enim expertus est appulsus aëris frigidus. Quòd cõgigerit, vt ex frequenti prolapsu, aliqua vteri, seu potius ceruicis eiusdem pars natio calore destituatur, ac computrescat, audacter ad putrescētis excisionem pergendum est, quum aliquando acciderit, vt vniuerso ferè vtero putrefacto, & propterea à perito chirurgo exciso mulier adhuc plures annos superuixerit, vt Paulus lib. 3. cap. 72. memoriæ commendauit, & sequenti Historia probat Auenzoar. Non est tamen eiusdem sectio temerè aggredienda, nisi prius satis costet, vterum, seu aliquam eius partem ad eodem computruisse, vt nullo profus pacto valeat conulescere, immò manifestum periculum adfit, ne malum quod partem aliquam occupat, paulatim cæteris quoque eiusdem visceris particulis communicetur.

HIST. VII. AVENZOARIS, De vteri procidentia.

Mulier sine vtero diu viuere potest.

ET recordati sunt Medici quidam, quòd aliquando putrescunt ligamenta matricis omnia, & exit matrix omnino, & permanet mulier absque matrice, & viuunt sine diminutione aliquarum operationum suarum: & dixit mihi quidam amicus meus, de quo, & eius veritate multum confido, quòd vidit mulierem, cui omnino matrix exiuerat, & remansit viuua, faciendo omnes operationes naturales suas integrè, & perfectè, & sic debet esse absque dubio, &c. Auenzoar. lib. 2. thezaur. tract. 5. cap. 4. Paulus lib. 6. cap. 88. & lib. 3. cap. 72. Aërius tetrab. 4. ferm. 4. cap. 76.

PARAPHRASIS.

Auenzoar non Medicus modò insignis, sed philosophus quoque ad eodem celebris, & peruulgati nominis, vt eum acutissimus Auerrhoës lib. 4. c. 40. per quandam exochen gloriosi, & admirabilis nomine persæpe significet, licet ex sua sententia historiam non propinat, ab alio tamen Medico, vel viro veridico sibi narratam esse asseuerat. In hoc ergo exemplo, vterum, vel ex procidentia, vel gangræna, vel aliter vitiatum totum, aut per partes sine vitæ periculo decidere posse confirmant: nam vterus (vt ipse ait hoc in loco) non est membrum princeps, nec aliquibus membris aliquas præstat utilitates, nec præstat aliquod inuuentum in conseruando vitam, nec inuentum fuit ad illud. Si

Si verò Paulus loco citato, vterum, viscus appellat, vt in Græco codice legit Audernacus Pauli interpres, per viscum intellige (*interanum*), vt ibi animaduertit; solum enim cor, iecur, lien, pulmo, sunt viscera, & apud quosdam renes, vt *lib. 3. de facult. natural. cap. 12.* notauit Galenus.

Quare cum vterus non sit pars præcipua, visceribus non est annumeranda. Ex hoc præcepto docemur manifestè, vt vterum ex desperata prociencia, vel quacunqu occasione corruptum, ne in alias partes corruptio serpat secemus, vramus, ligaturis præcindamus, & à corpore auferamus, quom operatio hæc sine vitæ periculo celebrari queat. Hoc consilium expertissimi Medici postea confirmarunt, vrentes, & abscindentes citra vitæ iacturâ illam. Matthæus Peritus *lib. 9. ad Almans. cap. de exitu, & dispositionibus matricis*, id affirmat; Nicolaus Florentinus *serm. 6. tract. 3. cap. 26.* Marcus Gattinaria *in com. nuper citati cap. Rhafis*, Guainerius *lib. de agritudine matricis. c. 13.* Carpus *in Sfagoge anatomica, Langius l. 2. epist. 39.* immò Auicenna *4. 4. tract. 2. cap. 10.* totum vterum abscissum vidisse referunt vita salua; quod opus à Rhafio, superiori historia est celebratum, cum vtilitate multa.

Quid dubitandum? Nonne sine partibus principibus vel abscissis, vel vi morbi corruptis, extra corpus prodeuntibus per multos annos vivere plures citra noxam vllam? Narrat Carpus Berengarius *in suo tractatu aureo, de fractura cranijs*, plures historias illorû, qui ex prodigijs, & deploratis vulneribus, notabilem quantitatem medullæ cerebri citra iacturam vllam perdidierunt. Id ipsum affirmant Mula *in com. 18. lib. 6. Aph. Massa tom. 2. epist. 10.* Fallopius *l. de curandis vulneribus capitis. c. 45.* Christoph. à Vega *lib. 6. Aph. com. 18.* Franciscus Arcæus *lib. 1. c. 6. de curat. vulner. Gemma lib. 1. Cosmoc. cap. 6.* Andreas à Cruce *lib. 1. cap. 14. Paræus lib. 9. cap. 22. Augenus lib. 9. epist. 2.*

Sine corde animalia posse vivere, disceptatum inuenio apud Plin. *lib. 1. natural. histor. cap. 37.* & notatum à Rhodigino *lib. 4. antiq. lect. cap. 16.* cuius sinistrum ventriculum desideratum refert Columbus *lib. 15. de iis que raro in anasome sunt.* Et quendam pericardio destitutum scribit secuisse auctor idem *eo in loco*, qui dum viueret mortuo erat perfimilis, & in syncopen frequenter incidebat, quo genere morbi deinde exanimatus occubuit.

Sine liene inuentam fuisse fœminam, numerat inter rara Hollerius *n. 2.* & firmat Arist. *lib. 4. de generat. animal. cap. 4.* Renum alterum aliquando deficere, memorix commendarunt Carolus Stephanus *l. 2. de dissect. corpor. humani. c. 14.* Fernel, *lib. 1. physiol. 7.* Vesalius *lib. 5. fabric. 10.* Audernacus *lib. 1. instit. anatom. Eustachius lib. de ren. stru. Etur. cap. 10.* Solenander *sect. consil. 16.*

Sine vesica fellis animalia posse vitam traducere, manifeste exemplo ostendit Fernelius *lib. 5. pathol. cap. 5.* Sine pulmone inuenit cadauer Columbus *eodem loco.* Et Hildanus *cent. 2. obs. chirurgic. 30.* frustra pulmonis per vrinam excreta vidisse testatur, quod prius firmavit Galenus *lib. 4. de loc. cap. 8.* Et nos de hac re admittendum exemplum proponimus *lib. 1. de praxi admiranda, obseru. 110.* Sine hepate, & liene inuentum corpus fuisse ex Ioachimi Camerarij, & aliorum sententia tradit Schenckius *lib. 3. obs. de iecore.*

Quapropter si sine partibus præcipuis animal vivere potest, cur sine vtero non viuet? illæ enim ita sunt necessariae ad vitam, vt ipsarum præsentia natui calor symmetrica conseruetur, illarum robore & vigore cæteræ recreentur & functiones suas obire queant. At verò vterus, præterquam quod non est pars princeps, & solum sit vas fœtum conseruans, cum ante conceptionem sit veluti campus, & hortus feracissimus, excipiendo virili & muliebri fœmini, ad sobolis propagationem comparatus, non est ad indiuidui conseruationem necessarius. Cum enim ad perfectam generationem, seminis vtriusque miscella concurrat, & in vtroque semine, singularum partium idea, non actu sed potestate contineatur: facultas hæc consopita & latens, alieno indiget, vt excitetur, principio. Semina vt permisceantur, in aliquem locum, quasi aruum fertilissimum, effundi debent. Fuit ergo in fœminis necessarius omnino, excipiendo, concipiendo, nutriendo semini,

A & fœtui conseruando locus, vt Galenus *lib. 3. de facult. natural. cap. 3. lib. 14. & 15. de vsu part.* mirificè edocuit.

HIST. VIII. ALBUCASIS, De agritudine caudata.

Caro in orificio vteri quandoque adnascitur, vt virile pudendum mentiatur.

ET caro nascitur in orificio matricis aliquando, donec impleat ipsum, & fortasse egreditur ad exteriora, secundum similitudinè caudæ, & propter illud primi nominant agritudinem caudatam, & quandoque magnificatur in quibusdam mulieribus, adeò donec expanditur sicut in viris, & peruenit vsque ad coitum, &c. *Albucahis lib. 2. cap. 71.*

PARAPHRASIS.

DE morbo à veteribus vocato Canda, seu caudata agritudine, est in hoc loco sermo. Fit autem ea quando caro in vteri orificio progignitur. Est morbus in via; & symptoma quod hunc morbum sequitur, est læsio coitus, qui deprauatus est, cum impedimento ingressus, & egressus seminis. Auicenna *21. 3. tract. 4. cap. 23.* profert fieri ætate secundum latitudinem, hyeme verò dimittit. Alij hunc affectum vocant Cercosin, quando videlicet caro ab vteri ore ita propagetur, vt muliebri pudendum repleat, & foras caudæ modo promineat, vt notat Paulus *lib. 6. cap. 20.* explicat Gaspar Bauhinus *lib. 1. theatri anatomici. c. 40.* firmant Scuerinus Pinæus *lib. 1. de notis virginatis. cap. 3.* Adrianus Spigelius *lib. 8. de fabric. corp. hum. cap. 18.* cuius opera posthuma nuperrimè Daniel Bucretius, vir de republica medica benè meritus, in lucem emisit.

Causa statuenda est, ipsius naturæ luxuries in gignenda carne, atque etiam humoris redundantia in partibus naturalibus, qui paulatim à toto ad vterum corriuans, sensum ac sine sensu hanc carunculam gignit,

Alia est affectio huic consimilis valde, quæ Nympha à Græcis vocati consuevit, ab Hipp. columella; ab Albucasi hoc loco tentigo nuncupatur; ab Auicenna virga; à Moschione dicitur symptoma turpitudinis. Hæc caruncula est musculosa, aut membranosa super alarum pudendi commissuram sita, quo loco vrinarius est meatus. Hæc in quibusdam fœminis in tantam magnitudinem augetur, vt deformitatem, ac pudorem inducat, quin à vestium contactu continuo arripitur, & ad Venerem, ac coitum proritat, vt notat Aëtius *retrab. 4. cap. 4. cap. 103.* Particula hæc virili membro responder, & solet aliquando ad tantum incrementum peruenire, vt fœminæ hanc habentes coeant cum alijs, ac si essent viri: vt referunt Fallopius *in obs. anatom. ad Perrum Mannam.* Vesalius *in examine obseruat. anatomic. Fallopij, Coiter in tabulis anatomicis, Platerus de corp. human. stru. & vsu. pag. 169.* firmat, Ioan. Riolanus Filius *in suo elegantissimo 2. Antropographia lib. cap. 21.* qui plura in anatome inuenit, & illustrauit, ab alijs nec notata, nec obseruata quidem. Differunt cauda, & Nympha, quod illa intus iuxta vrinarium meatum, hæc verò in vteri orificio sit adnata; de cuius vsu plura prædixit Varolius, Arantius *lib. 4. anatom. cap. 4.*

Curatio instituenda: nam præterquam quod hæc affectio mulieribus horribilis est & odiosa, etiam congressum impedit cum viris, & ex se sæpè pruriturum, aut turorem vterinum accersit, & conceptionem impedit, quoniam seminis virilis ingressum prohibet.

Nymphæ apophyses sunt, & veluti cutis musculosæ productiones, quæ vtrinque ex parte superiore ossis pubis, deorsum vsque ad ceruicis vesicæ orificium descendunt, sæpè in tam turpem molem excrescentes, vt virilis membri instar arripantur. Quare iis à primis annis sunt amputandæ, magna tamen cautela hoc faciendum: nam si audaciù rescindantur, tanta sequitur hæmorrhagia,

vt

vt mors, vel sterilitas subsequantur: nam ob immodicum sanguinis effluuium, vterus refrigeratur nimium, vt monuit Paræus *lib. 2. cap. 34.*

Hanc curandi viam docuit Paulus *loc. cit.* in Nymphæ amputatione: & in Caudæ curatione Aëtius *loc. cit.* dum sic ait. *In quibusdam mulieribus carnosâ quadam substantia ab vteri osculo oritur, & muliebri pudendum replet. Aliquando etiam extrâ progreditur, unde etiam nomen habuit. Mulier itaque velut in nymphæ amputatione dictum est, locetur, & prominens caruncula forcipe extendatur, & tota ex basi resecetur. Post chirurgiam, curatio sicut in Nymphæ peragatur, &c.*

QUESTIO XVI.

Vtrum fœmina in viros verti possint, vt contra Plinium, Mercatus, Laurentius, & Seuerinus Pinæus pernegant.

COMMENTARIUM.

ET peruenit vsque ad coitum.] Constans opinio est inter eos qui naturalium rerum secreta rimantur, & annotatum à scientissimis auctoribus inuenimus, fœminas in viros verti posse; clamitent quicquid velint Laurentius *lib. 7. controu. anatomic. quest. 8.* Ludouicus Mercatus *lib. 2. de morb. mulier. cap. 10. & 11.* Seuerinus Pinæus *l. 1. de notis virginat. cap. 9. probl. 2.* qui tenuissimis rationibus muniti, huius euentus causam aliam esse sibi persuadent. Nam vel mulieres ab ortu ita à natura sunt comparatæ, vt earû clitoris, mentula formam referens ita promineat, vt quia penis instar distenditur, moxque flaccidit, virilem priapum mentiatur, rudioribusque imponat; quæ fœminæ laborant hac affectione, de qua in præsentia est sermo: nam, vt diximus, cauda, seu virga ad tantam magnitudinem incrementum, vt deformitatem, ac pudorem inducant, & pudendi virilis speciem referant. Et aliquando quibusdam viraginitibus, nimio coeundi desiderio, aut viduis longiore Veneris abstinentia, ita procedit vulua, monente Aristot. *lib. 7. de histor. animal. c. 2.* vt eas viros fuisse factas Medici arbitrentur.

Sed horum opinio, auctorum experimentis est aduersa, cum alia magis monstrosa orientur in rerum natura, Nonne dentes non solum viris in vltima ætate, sed & mulieribus octogesimo ætatis anno, imò centesimo renati sunt, ex Alexandro Benedicto *in proœmio l. 7. morb. part. Vallesco de Taranta lib. 6. cap. 12.* Nonne virtus formatrix dentes in vtero matris generat, quos postea varijs temporibus extrâ emittit natura, vt docuit Eustachius *in suo de dentibus libello, cap. 15. & 17.* Nonne Auicennâ scripsit *in com. 5. 6. & 7. cap. 4. de generat. animal.* ex mente Aristot. fœtum, narium, auriumque meatibus obturatis, in septimo fuisse natum, qui mox exterius aperti sunt? Quid ergo prohibet, quominus & mulieri membrum virile in prima formatione efficiat, quod postmodum temporis tractu statuto perfectum prodeat?

Si ergo appareret monstra in rerum natura, ex Auerrhoë *lib. 7. collect. c. 2.* & ex huius errore multa admiranda cernuntur, ex Arist. *l. 2. physico. text. 82.* cur ex muliere virum posse fieri denegabimus? De hermaphroditis non est cur agamus, quos reperiri in rerum natura, præter oculatam fidem, testantur Plinius *lib. 7. cap. 3.* Arist. *lib. 4. de generat. animal. cap. 4.* Haly Rhodoan. *in com. l. 3. techn. Gal. sext. 38.* Columbus *cap. 15. anatom.* Iacob. Rueff. *lib. 3. cap. 3. de conceptu, & generat. homin.* Paræus *l. 24. cap. 4.* Bauhinus *libello proprio de hermaphroditis.* immò eos generare, & parere firmant Montanus *de medicin. theoresi, lib. 1. cap. 6.* Veinrichius *com. de monstris, pag. 7.* nam in iis posse reperiri aliquem, qui hæc duo membra æqualiter perfecta habeat, arbitrat Auicenna *20. 3. tract. 1. cap. 43.*

Quid mirum? nonne Vallescus *in suo philonio lib. 6. cap. 12.* tradit religiosam, & honestam monialem Priorissam, cui cum ob senectutem defecissent menses, & tempestiui venissent in vertice cani, & ferè omnes cecidissent molares, vberum verò nullo, aut paruo apparente vestigio, & rugæ essent in facie profundissima, factum est, vt

quidquid de capillis deciderat; repullularet, & exirent dentes, vt in infantibus, fluerent menstrua, mammillæ veluti in virginibus eleuantur; rugæ euanescentes, & facies pulchra fieret? Quæ de anu ista reiuuenescente, si hic spectatæ fidei auctor non assereret, creditu essent difficilia.

Deinde fœminas factas fuisse barbaras, præterquam quod illustri exemplo apud Hipp. *com. 8. lib. 6. epid. aph. 45.* ratum est: firmat Alexander Benedictus *lib. 26. cap. 4. de curand. morb.* Auicenna etiam docuit *21. 3. tract. 3. c. 26. de accidentibus, quæ sequuntur ad retentionem menstruum. 9.* Et quandoque accidit in complexionem suam quæ retinentur menstrua, quando est fortis creationis, cuius vis est potens ad excernendum superfluitatem retentam, vt assimiletur viris, & multiplicentur pili eius; aut nascatur ei quasi barba; quare B exasperatur vox, deinde moritur, &c.

Sic Phaëtuæ ab Hipp. propositæ, ex hac causa corpus virile, & omni ex parte hirsutum factum est: licet enim vt Cælius Rhodiginus, ex Macrobio *lib. 14. antiq. vlt.* scribit, caloris inopia sit in causa, cur muliebri corpus, vt viris, pilis non obsideatur, læue autem est mulierum corpus, veluti innato constipatum frigore, quando algorem comitatur densitas, læuitas raritatem; medicæ tamen doctrinæ dogma est, ab Arist. comprobatum, subsistente menstruum redundantia, nec non seminis, mulieribus quandoque barbam contingere; quod in viduis castitate præstignibus se vidisse, Auicennæ interpret scriptum reliquit. Ego bona fide testari possum, vidisse me effigiem fœminæ hexagenariæ, à maioribus meis fide dignis, proprijs oculis conspectæ, quæ olim vixit in oppido vocato Penberanda, quod triginta milliariibus distat à Matrino, aula Regis Hispaniæ, cui à iuuentute in tantam molem barba excreuit, vt os ventriculi attingeret, vocabaturque Brizida de Penberanda, & quod mirandum est, huic nunquam menstrua defecerunt. Si ergo ex retentione menstrui, aut ex viscerum robore, & calore immenso, fuliginum copiam ad superas partes emittente, in fœminis barbitium contingit extrâ prominentibus pilis: cur pudendum intus latitans in fœminis, calore foras trudente, in ætatis processu extrâ prodire posse negabimus?

Fœminæ ergo in viros verti possunt: licet enim à Poëtis, & historicis tam multa poëtice, & historicè tradantur, tamen tot serijs, & peritissimis scriptoribus non est deroganda fides. Iouianus Pontanus, magnæ auctoritatis vir, in historia Neapolitana, binas in huius rei confirmationem recenset historias, & quod magis est, mulierum per plures annos nuptarum. Aliam assert Torquemada, doctissimus Iuriconsultus Hispanus, Aliam de altera cuiusdam rustici vxore, describit Phlegon. *lib. de mirabilibus, & longæuis.* Antonius Liberalis *lib. 2. alteratorum Niscandri,* quinque nihilominus in viros versas dinumerat. Dalechampius, Medicus, & Philosophus præclarus *in com. cap. 4.* Plin. *lib. 7. natural. histor.* plures ad hunc penitum recitat historias, cum Martino del Rio *lib. 2. tom. 1. quest. 22. magicar. disquisit.* Vidit Amatus Lusitanus *2. centur. 39.* firmat Albert. Magnus *lib. 8. de animal. tract. 2. cap. 7.* Raphaël Volater. *lib. 24. comment. urbanor.* Fulgosius *lib. 1. cap. 6.* Paræus *lib. 24. cap. 5.* Georgius Bertinus *lib. 4. cap. 10.* Exempla verò fœminarum in mares conuersarum, lege in Plinio *lib. 7. cap. 8.* T. L. Iuio *lib. 4. secundum belli Punici,* Luciano *in Gallo, & de saltatione. Mutacionis huius causas legat qui velit, apud Cardanum lib. 8. de varietate, cap. 43.* Vvieron *lib. 4. de prestigijs demonum, cap. 24.* Gemmam *lib. 1. cosmocritic. cap. 7.* Galeottum Narniensem *cap. 8. de promiscua disciplina.* Num autem viri in fœminas verti possint, fabulosum puto: rarissimè enim accidit, vt gradus fiat à perfecto ad imperfectum; de qua re si pulchra scire desideras, adi Marcellum Donatum *lib. 6. de histor. mirabili, cap. 2.* Ionstonum *lib. 1. thanatograph. sect. vlt. artic. 3.*

***

HISTOR. IX. GALENI, De vteri strangulatu.

Vteri strangulatio, & alia sæuissima sympto-
mata in fœminis & viris, ex veneris
abstinentia sequuntur.

Cogitanti itaque mihi aliquando super hac re tale quoddam
accidens apparuit in muliere ex longo iam tempore vidua,
que præter cætera mala, neruorum quoque distentione vexaba-
tur. Ac dicente obstetrice * vterum esse retractum, remediis ad
huiusmodi affectus consuetis vti decreuit. Quibus adhibitis,
partim ob ipsorum calorem, partim etiam quod inter curandam
manibus tractarentur partes muliebres, oborta titillatione, cum
labore, & voluptate, veluti per coitum vsu venire solet, excre-
uit crassum, plurimumque semen, atque ita à molestia sua li-
berata est mulier, &c. Galenus lib. 6. de loc. affect. cap. 5. in
med. & lib. 2. de femin. cap. 1.

PARAPHRASIS.

Solertissimus Galenus, vt probaret maiorem noxam ex
semine retento, quam ex menstruo suppresso fœminis
oriri, ex industria quatuor in medium allatis historiis id
confirmat, quas, quoniam aures delicatulas radere sumus
veriti, compendiosè proponemus, vt sic singularem dispo-
sitas, & explicitas, minore fastidio, immò incundiùs, audi-
uùsque non somniculosus lector procurat.

A viduæ ergo proposita historia initium sumamus,
quam proposuit Galenus, vt etiam confirmaret fœminas
semen effundere, adiciens ipsam vterinis morbis vexatam,
lumborum, manuum, & pedum distentione fuisse oppres-
sam, ita vt conuulsa videretur. Quapropter adhibitis auxi-
liis calidis, & oborta, manuum obstetricis ope, titillatione,
excreuit semen crassum, & copiosum, propterea quòd
multo iam tempore non fuerat vacuum. Nam viduas à
concubitu longo tempore abstinentes, virgines plenis
nubiles annis, viròque maturas, ex nativa sorte semen co-
piosum retinere, res est manifesta, præsertim si sint ætate
florentes, vitam agant otiosam, temperaturæ sint calidæ &
humidæ, optimis nutriantur cibis, in deliciis viuunt. Ita
dixit Hippocr. lib. de virgin. morb. num. 1. §. Virgines nubiles,
& maturo viro, hoc magis patiuntur, vna cum mensum des-
censu, ante à non valde afflicta, &c.

Semen cum sit excrementum, retentum copia lædit, &
à nativo calore non gubernatum, facile ab extraneo cor-
ripitur, & maximè in fœmineo sexu imbecilli, in quo in-
naus calor putredinis causis non ita resistit. Cum ergo
semen extra vteri cauitatem corrumpitur, in conceptaculis,
seu vesiculis illis, in quibus secundum naturam coar-
cervatur, & tempore coitus dimanet, si inibi putrescat, in
venenolam abit naturam, & coercitum, grauiora excitat
symptomata, quam sanguis corruptus facere conuenit:
si enim ex sanguine gignitur semen, & ex illo dira oriun-
tur pathemata, quæ lata oratione prosequitur Galenus,
in cap. vbi est descripta historia hæc, cur ab hoc, vt potè
substantia puriore, magis lethalia non emergent, si verum
est magis elaboratam substantiam dum corrumpitur, in
maiores abire corruptionem, quoniam ad magis contra-
rium ob violentissimam causam mutatio fit, vt latè lib. 2.
in com. hist. 145. comprobauimus.

A semine ergo in vtero retento, ob consensum vteri
cum omnibus præcipuis partibus, eleuantur vapores hu-
midi, crassi, virulenti, qui pernicie sua, & lethali vi, cor-
neruosumque genus concutiunt, lancinant, & premunt;
vnde cum cerebrum auram venenatam valido conatu ex-
cludere satagat, ventriculi cerebri fortiter comprimuntur,
vt media compressione noxium vaporem à se depel-
lant; & in hac dimicatione, ac pugna accidit aliquando
epilepsia ab vtero orta, & miræ manuum brachiorum, &
aliam partium conuulsiones contingunt.

Hoc modo præter cætera mala, nempe grauitatem to-

Atius corporis, inæqualitatem horridam, vteri duritiem, re-
tractionem: vidua hæc neruorum distentione est correpta.
Et aliis grauioribus malis, & sæuissimis symptomatis pos-
se huius sortis fœminas premi, & magis virgines, eleganti
oratione comprobat Hip. lib. de virgin. morb. ferè per totum,
vt sunt fatuitas, torpor, delirium, clamor, tristitia, angor,
desperatio, & alia, quæ omnia ob sanguinis, & seminis co-
piam euenire ibi dicitur Hip. quod ex curatione ab eo ad-
hibita patet apertè: nam iubet vt sanguinem ex talo ex-
hauriant, cum retentus sanguis menstruus malo occasio-
nem præbet: cum verò ex femine coercito oritur affectus,
confortium cum viris summoperè probat.

Ex femine enim suppresso, & non vacuato, eleuantur
vapores tetri, quorum copia turgentes, ad eius expulsio-
nem irritantur, & vterino furore, rabidæque insania fœ-
minæ percitæ, in desperationem aguntur, in puteòsque se
præcipitare volunt amentia vexatæ. Hæc fuit abstrusa
vis morbi, qui oppressit Crotonientes virgines, auctore
Petro Crinito l. 3. de honesta disciplina, cap. 9. vt cum nullam
extaret in ipsis morbi leuamè, in prælatos puteos se proii-
cerent. Huic futuri similis fuit is qui Milefias inuauit, vt
est apud Plutarch. lib. de claris mulieribus, exemplo. 21. Gel-
lium lib. 15. noct. Atticar. cap. 10. quæ repentinæ mortis
incensæ cupidine se strangulabant, neque ab hac insania
potuere vlllo alio remedio coerceri, quam vstiginum, quæ
iam sibi mortem coniciuerant, cadaueribus nudis in me-
dio foro relictis. Par item fuit Præti filiarum à Melam-
pode curatus furor, quæ secundo sua biblioth. l. Atheniensis
descripsit Appollodorus, & qui Arguias corripuit, à Me-
lampode item sanatus, vt narrat in Corinth. Paulanias, qui
C eas non sinebat domi consistere, sed palantes cogebat per
agros vagari: nam similem Lacedæmoniarum furorem
Bacis depulit, vt lib. 8. histor. de Philip. rebum gestis, tradit
Theopompus. Quæ omnia naturali mulierum tribuuntur
affectioni: nam ob semen retentum, & mensura, partes
principes occupantur labe dira.

Si ergo ex femine retento tot symptomata oriantur ter-
roris plena, quæ latè post Hipp. lib. de virgin. morb. recenset
Mercat. lib. de morb. mulier. c. 2. necesse est exhibere phar-
maca semen comminuentia, præsertim cum nullum detur
medicamentum à proprietate semen euacuans. Sunt ergo
cannabis satiuæ semen, cortiandrum, agnus castus, radix
asparagi, peponis caro, ruta, nymphæa, & alia quæ refrige-
rant, siccant, cogunt, incrassant; quorum copiam leges in-
frà, in com. hist. 20. Repugnandū in super est alexipharma-
cis virulentam qualitatem infrænantibus, pessis acerbis,
ac mordacibus, ac aliis pharmacis vtendum, quæ corpus à
superfluo humore exonerare nata sunt.

At licet hæc auxilia fortè possent esse, quibus obstetrix
pro viduæ curatione vsa est; tamen ego alia fuisse existi-
mo, quæ nempe sunt ad affectus vterinos consueta, vt ait
Galenus lib. 5. simpl. cap. 14. vt amaracinum, aut itinum
vnguentum, cyclaminus, cæpæ, & alia quæ crassis par-
tibus constant, caliditatem non mediocrem sortiuntur,
quibus pessarij forma vti possumus. Adde odorata,
& aromata; hæc enim muliebria ducunt, apud Hip. lib. 5.
aph. 28. quibus inditis in vterum, semen ipso aperto foras
effluit. Num autem hæc ante totius, & vteri providen-
tiam debeant imponi, contendit contra Hollerium Theo-
dorus Collado cap. 75. in errores Hollerij. Inter odorifera
primatum obtinet Ambarum, Moschus, Gallia, quam vsi-
tato nomine Zibetum nuncupamus; etsi enim hæc sordid-
issima sint, & ex sanie, tetraque colluue constata, vt
Arabes, & Iuniores tradiderunt; tamen stercoreibus &
lotiis viuientium suum munus adesse, operationem & vir-
tutem ponderosam, cuique est manifestum. Quamobrem
licet Moscho, & Zibetto nihil videatur vilius & abiectius,
inter odoramenta tamen vtero indenda principem habet
locum. Vnde Moschus, medicamentum est odoratissimum,
& pretiosissimum, immò præstantius Zibetto, & ecastor
longè magis necessarius; de cuius viribus ex præcorum
mente tam multa diximus lib. 1. in com. hist. 9.

Secunda historia à Galeno proposita est huiusmodi,
Sunt, (inquit) nonnulli, quos proinis à inuentute concubitus
imbecilliores effecit. Alij nisi assidue coeant, capitis grauitate
molestantur.

**molestantur, cibos fastidiunt, febribus obnoxij sunt, malè ap-
petunt, minus concoquunt; alij præ pudore à libidinibus vsu ab-
stinentes, torpidi, pigrique facti sunt; alij melancholicorum
exemplo, mæsti, & timidi. Quidam uxoris mortem lugens, &
à concubitu frequenti abstinentes, cibi cupiditatem amiserit, &
ne exiguum quidem concoquere possit: vbi verò seipsum ad
ede nandum cogebat, protinus vomebat, citra occasionem etiam
mæstus apparebat. At hic celeriter liberatus est, ad pristinam
consuetudinem reuersus.**

A venere summoperè læduntur suapte natura excar-
nes, graciles, sicci, frigidi, ex Gal. in art. medic. cap. 86. &
Paulo lib. 1. cap. 35. hi enim exhausto spirituoso semine,
& spiritu primigenio vacuato, purissimis his substantiis
orbati citissimè exsoluuntur. Comperitum est veneris vsu
maximam oriri corporum imbecillitatem, in eis autem
præcipuè excitari, qui melancholici sunt nativa sorte, est
manifestum: cum enim flatu abundant, pudendorum me-
tus distendente, magis pruriunt, & cum sint debiles, vsu
veneris læduntur, & fiunt flatuosiores. Hi sunt hypochon-
driaci, qui ob hoc à Medicis flatuoso morbo laborare di-
cuntur.

Veneris enim vsus præsertim assiduus, vires exhaurit,
spiritus extinguit, innatum mortificat calorem, vacuata
elaboratissima, ac oppidè defæcata substantia, & quæ ma-
gis accedit ad membri formam, spirituosissima, sincerissi-
ma, tenuissima. Causam quæris? accipe ex natura seminis,
vt diuersi diuersa tradiderunt Philosophi, apud Plutarch.
lib. 5. de placit. philosoph. 3. & 4. Est enim semen, spuma vti-
lissimi sanguinis, & superfluitas, seu retrementum alimèti,
vti Pythagoras sensit: pars cerebri, vt Alcæzo: quiddam
à dorsi spina deriuatum, vt Plato, particula à corpore,
animæque aulsa, vt Epicurus, sed malè: à totius corporis
partibus quid deductum, vt Sphærus apud Laërtium lib. 7.
Excrementum vltimi alimenti languinei, vt Arist. lib. 1.
de generat. animal. cap. 18.

Fit enim ex sanguine optimè confecto, ac digesto: sic
Auic. 20. tract. 1. cap. 3. Albertus Magnus lib. de anim. 15.
tract. 2. c. 5. & 6. Soranus Ephesius c. 16. Isagog. Gal. Theo-
dorus Priscianus lib. 4. rer. med. lemen vocauerunt sanguinem
ritè in venis confectum. Sic Conciliator dif. 34. de cuius
natura, & viribus, sit vnus instat omnium qui de hoc ar-
gumento disceptarunt Fernelius lib. 7. physiolog. cap. 5.

Quòd si magna pars vitæ hominis, & roboris corporis,
in sanguine, & semine est quod ex illo fit; quò plus de-
traxeris seminis, plus etiam detraheris de vita. Deinde si
venus nimia omnes nostri corporis partes debilitat, cur
non eneruabit cerebrum, quod suapte natura frigidum
est, exsangue, laxum, friabile, molle, & ex spiritibus vi-
talibus in animali refectionem habens, qui cum sit te-
nuissimi, facillimè resoluuntur, quare debilitato cerebro,
quod suapte natura est neruofissimum, & omnium mor-
borum radix, ex Hip. in epist. ad Demetrium Regem, n. 40.
multæ ægritudinum repullulant myriades. Lege Sebastia-
num Trauum in suis Theorematis, 13. fol. 760.

Hinc fit, vt qui nimia vtuntur venere, citò caluescant,
apud Arist. lib. 5. de gener. animal. cap. 3. & Loctensem Ti-
mæum lib. de anima mundi. Quo pacto damnosam vene-
rem Poëtæ canunt, Horatius lib. 1. epist. 19. & lib. 2. epist. 1.
Ouidius lib. de Ponto, & 4. metamorph. & meritò; nam vt
scitè notat Clemens Alexand. lib. 2. paed. 1. superflua venus
vsus obtundit rationis t spumosi enim seminis, ac spiri-
tuosi substantia crebrò vacuata corporis vires impensè
exhaurit, & causam naturalem assignat Diogenes Apol-
loniata apud Clementem Alexandrinum lib. 1. sui pedag.
cap. 6. nec vlllo vitio tantoperè mentis, & rationis acies
obunditur, atque venere, ex Arist. lib. 6. ethic. 5. quæ in-
geniis valdè est infensa, vt docet ex Hip. & Platone, Mar-
tilius Ficinus exposuit lib. 1. de vita sana. Lege pulchra
apud Tiraquellum lib. 15. Leg. connubial. glos. 1. part. 15.
qui in hanc sententiam plurima congerit, è Poëtis, Phi-
losophis, & Theologis exhausta: & nos diximus etiam in
rem plura lib. 1. in com. hist. 36. & dicemus infra in com. hist.
penult.

Sed percontaberis, si ex concubitu nimio, frigidi, sicci,
melancholici exhaustis spiritibus læduntur, ad quorum
Lib. III.

Absentiam corpus tristitia afficitur; cur refert Gal. hoc lo-
co, quendam à venere abstinentem, factum fuisse mæ-
stum, ac melancholicum, quasi innuat veneris vsu læti-
tiam comparari? Dic hoc verum esse, quando scilicet ex
corruptione feminis morbus scaturit: nam ex congressu,
accito calore, flatus cum femine discutuntur, & ex hy-
pochondriis protruduntur. Accedit ex venerea voluptate,
iplos meru & mæstitia afflictos, reddi alacriores, hilario-
res, atque adè melius habere: quare venus melancholi-
cis remedio est. Nec obstat, quòd ij sint frigidi, sicci, icho-
rosi, flatuosi, & spirituum penuria laborent: nam venus
moderata, & rara illis obesse non potest, & maximè si ex
retentione corrupti feminis tristitia melancholica præ-
mantur, quoniam tunc illis est salutaris valdè, ex Paulo
lib. 1. cap. 35.

Confert etiam patens veneris vsus inculcata sanitate
fruentibus, ex Hip. lib. 6. epid. sect. 6. text. 4. dicente, labor, ci-
bus, somnus, venus, omnia mediocria, &c. exemplificat Gal.
lib. 2. de semin. c. 2. & lib. 6. eiusd. c. 7. & lib. 6. epid. sect. 5. com.
26. Aëtius tetrab. 1. serm. 3. c. 8. Oribasius lib. 6. collect. 37.
Auic. 2. 3. tract. 2. c. 10. probat latè Gal. in c. 86. art. medic.
& ibi interpretes, in com. Argentieris, Veiga, Montanus,
& Acakia, in com. Repletionem euacuat, corpus agilius, ala-
criusque reddit, idèmq; ad augmentum promouet, viri-
lèque magis efficit, mollit organa, meatus dilatat, pituitam
expurgat, impeditam intelligentiæ vim dissoluit, iratos mi-
tigat, & corpus ad functiones omnis generis obeundas,
promptius, alacriusque reddit. Denique non solum sanis,
verum etiam ægris, dummodo vires constant, summo est
auxilio.

Quapropter atra bile percitis, subtristibus, hominum-
que consortia fugientibus commodissima existit, ex Hip.
lib. 6. epid. sect. 5. text. 27. idem prædixit lib. 5. epid. num. 27.
§. Timochari hyeme distillatio, maximè in nares: quum vene-
re vsus esset, resiccata sunt omnia: lassitudo, calor successit:
caput graue, sudor à capite multus, defluebat autem & per
totum corpus. Erat autem iam sanus sudare assuetus: ter-
tia die euasit sanus, &c. Quom videlicet nulla resolutio
sentiat, & seipso quodammodo leuior factus, &
melius spirare videatur: si enim ex longioribus interual-
lis celebretur, furiosos ad saniozem mentem reducit, comi-
tiali prehenos sanat, capitis grauitatem, ad vigorem &
integritatem permutat. Plurimi enim ex eius vsu, ex mor-
bo alimentum non sentientes resecti sunt, alij ex ægrè
spirantibus rectè spirantes facti sunt, vt docent Auer-
rhoës lib. 3. collig. cap. 16. Valles lib. 6. controuers. c. 9. Chri-
stoph. à Vega lib. 2. art. medic. sect. 5. c. 4. Cum enim semen
sit excrementum, copia lædit, & nisi vacuetur, nocet, &
morbos inducit: quare cum morbos, quos fecit repletio,
vacuatio sanat, ex præscripto Hip. lib. 2. aph. 22. fit vt eius
vacuatione lenetur corpus, & imminentibus morbis mi-
nus obnoxium reddatur. Quapropter Aëtius loc. cit. dixit,
coitum, naturale opus esse, naturalibus operationibus mi-
nimè nociuum, nisi sui immoderantiæ, & vsu tempestiuo
corpus obledat.

Obiicies contra asserta hoc modo. Venus corpus effi-
cit laxius, frigidius, imbecillius, siccius, ex Gal. 3. de sanit.
11. & lib. 1. de fem. 16. & lib. 6. epid. cit. Deinde. Ad vene-
rem requiritur certa corporis dispositio, quantitas mode-
rata, & tempus opportunum, quæ omnia rarissimè con-
iunguntur. Adde, quòd illa quæ sunt necessaria ad sani-
tatis tutelam, plus, minùsve in omni ætate conueniunt:
Cum ergo venus solum conueniat ætate florentibus, ex
Gal. 2. de sanit. tuenda, cap. 2. quibus minus nocet, non erit
ad sanitatis conseruationem necessaria. In hunc sensum
intelligendus est Arist. lib. 7. Politicor. cap. 16. consulens
non esse nubendum, nisi in ætate perfecta: sic enim homi-
nines sunt robustiores, & corporis non impeditur aug-
mentum, fœminæ sunt continentiores, vita in longius
tempus protrahitur, & sic idem Arist. lib. de longit. & breuit.
vita protulit, animaliamulto vtentia coitu, vt passeris, ci-
tiùs senescere; contra verò tardiùs, equum, asinum, &
castos, continentèsq; viros: nam in venereo congressu
difficiliter admodum ob annexam voluptatem potest ser-
uari modus.

Sed isthæc facillimè solui possunt, si ea de nimia, & impetuliua venere, & celebrata ab illis, qui debiles sunt, intelligas: nam venus aliquando est causa salubris, ac utilis, quando in ea modus retinetur, vt aliarum omnium causarum, quæ nunc profunt, nunc lædunt, fert natura: quoniam debilibus magnam debilitatem est allatura, cæteris verò, qui redundantia humorum scatent, suntque salaces, & semine turgent, permittendum est, vt vtantur venere moderata in adolescentia ipsa: debilibus verò ac biliosis iubendum, vt omnino abstineant, sed solius ætatis beneficium expectent. Quapropter venus increlcentes morbos exacerbât, apud Hipp. *lib. 6. epid. sect. 5. text. 26.* si nimia sit, & hi morbi non ex humoris redundantia, sed ex spirituum resolutione oriuntur, vt perdoctus interpretatur Vallesius in *com.* Morbos autem increlcentes eos intelligo, ait Gal. in *com.* qui procedente tempore augentur, sempèrque, nisi prius soluantur, labuntur in peius, vt podagras, articulorum dolores, renum vitia, comitiales, melancholias, qui omnes coitu exacerbantur. Sed de immoderato est Galenus explicandus: nam moderatus siccatione, & vacuatione potest conferre, vt luculenter Santorellus, ex veterum, & iuniorum mente confirmat *lib. 10. antepraxis, cap. 10.*

Hac ratione veneris vsu quamplurimi soluantur morbi, vt pituitosi, ex Hip. *lib. 6. epid. sect. 5. text. 23.* dicente: *Venus in morbis à pituita, utilis:* firmat Arist. *1. probl. 5. 1. & sect. 4. probl. 17.* quoniam præ motu, lenti & mucosi dissipantur humores, & roboratur calor, dummodo vires consentent: nam, vt Gal. inquit in *com. Non cunctis ex pituita laborantibus, sed quibus vires firmæ sunt, veneris vsus prodest; imbecilli namque ab ipsa in extremam debilitatem redacti magnoperè læduntur: at qui viribus excellunt, non dissoluentur, sed contra inuabuntur veneris vsu, pituita copiam rescicant. Didicistis enim concubitum, quemadmodum & vigiliam exsiccare, quoniam scilicet humores abundè digerunt. Quinetiam coitus robustorum corpus calefacit: infirmorum autem continuo quidem calefacit, sed postea vehementer refrigerat.*

Insuper pluribus naturis diuerfa ratione summoperè prodest, maximè illis qui ob ætatem, alimentorum vberitatem nutrientium copiam, substantifico humido abundant, & semine turgent: Ij præ pudore ab vsu veneris abstinentes, in pessimos, exitialesque morbos sæpè incurrunt, & nisi concumbant, summoperè læduntur. Sicut enim sanguis superabundans, etsi inculpat; nisi vacuetur, corpori damnum facillit, sic seminis exuberantem copiam, nisi excernatur, valdè nocere certum est, ex quo retento vapores crassi, & à sanguine adulto elati melancholicæ mœstitiæ sunt causa: nam tetri, nebulosique flatus, cum partibus superis sint infensi, eas vitiant, & labefactant labe dira; quare spiritus animalis, qui suapte natura splendidus esse solet, turbidus redditur, neque ita aptus sit pro sensu & motu, & sic torpor & pigritia accedunt.

Ex hac causa, ventriculi tonus & firmitudo dissoluitur, & in officinis nutritionis naturalium partium vigor prosternitur, coctio non integrè fit, distributio alimenti improspèra euadit, nam de ventriculi retentrice infirmata accidunt vomitus, nausea, inflatio, & ructus, quæ omnia excreto semine conquiescant. Tanta est à natura ipsa indita animalibus ad concubitum concitatio, vt ad materiam hanc turgentem describendam, nullo manifestiore exemplo vti poterint medici, quàm animalis ad venerem incitati: ex quo calidos, fermèque ignitos spiritus esse illos, qui semini vim ad sui excretionem concitantem tribuunt, E manifestum est. Hoc docet apertè Galenus *lib. de sanis. tuend. cap. 4.* his verbis: *Sunt enim qui genitale semen copiosum, calidumque gignunt, quòd eos ad sui expulsionem prouocant.*

Historia tertia est Diogenis Cynici, quem narrant, virum alioqui omnium constantissimum, quod ad continentiam attinet, libidini tamen indulgisse: non à copulata illi dum effunditur semen voluptate, veluti bono aliquo illectum, sed vt noxam qua à retento semine prouenire solet, evitaret. Eum meretrici adire pollicita, quum diuinus cessaret, ipse manu pudenda adnota, semen protexit, ac venientem deinde mulierculam remisit, inquit, manus hymenarum celebrando se pranens.

A Has ergo noxas à retento semine vt evitaret Diogenes, ex interuallis ad coitum accedebat, non venereæ voluptatis illecebris irretitus, sed excutiendæ molestiæ gratia allectus. Neque enim libidinis cæstro percitus Philosophus ruebat in venerem, quo in hanc animalia semine turgentia sele præcipitant. Non nego voluptatem semper esse annexam, quam admirabilis naturæ providentia, ne mortale indiuiduum extingueretur, ad specierum conseruationem singulis animalibus iniecit, vt his stimulis irritata concubitum tantoperè appeteret. Quare Diogenes, Cynicorum Philosophorum instar, ob animi virtutem & constantiam, voluptatem pro fine sibi non proposuit. Horum autem placita, mores, viuendi legem describit Gal. *lib. de cuiusque animi peccatorum notis, atque medel. cap. 3.* Sic modesti viri voluptatis solum lenocinio inelcati non coeunt, sed venerem exercent generationis desiderio capti, aut evitandæ molestiæ causa, quæ à retento semine ferè ortiri consuevit.

Sed quomodo Gal. hunc vocauerit continentissimum, si scortum non expectans, manu propria semen excernens necessitati satisfecit? Dic, illum ob longam scorti tarditatem, de huius aduentu desperantem, hymenarum manu celebrasse. Quæ operatio ab omnibus debet detestari, tanquam omnium ignominiosissima, & execranda, quam ex Veterum, & Iuniorum decretis damnarunt Rhodiginus *lib. 20. lect. antiq. 14.* Roderic. à Castro, Medicus celeberrimus *lib. 1. de vniuersa mulier. medicina, c. 15.* & rigidè condemnat Martialis poëta Ethnicus, & lasciuus *lib. 9. epigr. ad Ponticum.*

Quarta historia à Galeno descripta, est amici cuiusdam, cui præter eam, quam antea habueras consuetudinem, omnino à concubitu abstinenti, rigidus adeò, tumidusque factus est penis, vt ipsi Galeno tale quid manifestare coactus esset, querens unde eueniret, quòd Athleta cuiusdam continentiam pariter seruanti, non rigidus, tumidusque euaserat penis, sed rugosus, collapsusque. Huius quæsitio respondit Galenus, plurimos semine abundantes, à concubitu abstinentes interdum priapismo vexari, præsertim si veneris imaginibus molestentur, nec studeant, vt multa exercitatione sanguinis abundantia dissipetur: At Athleta, qui iam inde ab initio, nullam vitæ partem veneris illecebris continuauerunt, nullam admittentes eiusmodi vel cogitationem, vel imaginationem, iis pudenda & exilia, rugosaque fieri, velut senibus, consueuerunt. Si quidem præter cætera, quæ accidere solent iis, qui protinus à iuuentute, immodicè sese libidini permiserunt, id etiam cœnit, vt horum locorum vasa amplius patentia, maiorem ad se sanguinis copiam alliciant, & coeundi cupiditas magis increlcat: ignavia siquidem exsoluit, proprii autem officij exercitatio, robur augere solet.

Huius rei causam dedere arteriarum ora, quæ ad pudendum deueniunt: cum enim hæc calidiora redduntur, patientiora fiunt, & sic multa copia spiritus in fistulolum æreum diffunditur, qui paulatim affluens, colem implere solet. Semen enim, quæ semen est, hunc affectum non excitat, sed à moderata caliditate excalfactum, ora venarum aperit, vnde elenatur spiritus vaporosi, qui colem extendunt, & priapismum excitant. Hoc explicuit Auz. *20. 3. tract. 1. cap. 37.* dicens: *Et quandoque priapismus accidit, qui dimittit coitum ad tempus, ex quo mouetur ia eo sperma, & ventositas cum fortitudine.*

Accidit autem hic affectus iis, qui multo semine abundant, & præter consuetudinem à coitu abstinent, præsertim cum non student, vt multa exercitatione seminis copia dissipetur. Athletæ verò, Rurales, & vitam laboriosam agentes, exercitatione vehementi, sanguinis & seminis copiam absument; in quibus cum causa materialis priapismi deficiat, non est mirum, si in duobus à coitu abstinentibus, exercitatio seminis multitudine dissipata, rugosus penis fiat: in exercitato, copia seminis coaceruata, tumidus appareat: maximè cum illi vitæ suæ partem veneris imaginationibus non contaminarint. Hac de causa amico Gal. consuluit, vt postquam genitale semen excreuisset, à narrationibus, spectaculis, & meditationibus libidinem concitantibus caueret omnino; hæc enim naturam ad agendum excitant, huicque morbo originem præbent. Licet

Licet enim in viris, hæc, & alia similia ex retento semine accidant symptomata; tamen in fœminis frequentius contingunt, quæ horrendis vitiis hac de causa subortis premi solent, sed præcipuè strangulatus vteri eas apprehendit, & ita immaniter vexat, vt sine pulsu, & respiratione vlla, vel insensibili eas prosteruat. Licet autem respiratio adeò sit vitæ necessaria, vt viuentem non respirare, ac respirantem non viuere sit impossibile, auctore Gal. in *loc. hoc, ubi sunt scripta historia hæc,* tamen exiguus in vtero suffocatis calor transpiratione seruat: nam pereunte ob vteri affectum respiratione, quoniam vniuersum corpus refrigeratur, fieri potest, vt nullo attracto per os spiritu aut reddito, transpiratio quæ per arterias fit, perseueret, quamuis interdum exigua, vt sensum omnino effugiat, cum enim muliebre semen, & frigidius sit, & humidius, promptissimè corruptionis labem susceperat. Accedit quòd fœmina est debilior, & infestantibus causis minùs resistit; vt tam multis exemplis (præter Medicos, qui de hoc argumento passim disceptant) probat Vlpianus *lib. 1. de senator. libr. P. tit. 9.* Papinianus in *l. in multis. 9. de statu hominis, in P.* Accursius in *dicta lege,* satis copiosè, & eleganter, & alij, quos eruditissimus citat Benedictus Pererus in *cap. 4. Genesis, quæst. 2. c. 3.*

Vnum tamen pro coronide aduertam solum, vt si fortè fortuna mulier vtero stranguletur, eoque miseræ deueniat, vt iaceat velut mortua, sine pulsu, & respiratione vlla, & nullum ad vitæ signum, illicò non sepeliatur, prout in *com. hist. 34. lib. 1.* prædiximus: si enim peste extincti mox non sunt inhumandi, vt Guilhelmus Fabricius Hildanus *cent. 2. obs. chirurg. 95.* ex clarissimi Gregorij Horstij sententia, pluribus allatis sententiis confirmat, quantò magis quæ repletis affectibus sideratorum instar concutiuntur. Audi celeberrimam historiam, quam refert Ambros. Paræus *lib. 2. c. 46.* cuidam eximio Medico, & in anatomica facultate veratissimo contigisse, & est huiusmodi.

Anatomica commentationis iacentis, & propè neglecta parentis, ac restaurator in Hispania, ad nobilem mulierem, quæ ex hysterico strangulatu mortua credebatur, dissecandam vocatus. Ecce ad secundam adacta nouacula compressionem, de repente ad se illa redire, & artuum, corporisque, quod pro caduere habebatur, motu ac clamore, vitæ adhuc superstitis signa præbere cepit. Quæ res circumstantes amicos in tantam admirationem horroremque rapuit, sic primò & melioris notæ Medicum illum infamem, odiosum, & detestabilem reddidit, vt parum abfuerit, quin unguibus omnium è vestigio discerperetur, & lanietur, nihilque prius sibi esse duxerit, si saluus esse vellet, quàm pronuncia quam citissimè excedere, seque fuga inuidia subtrahere. Sed nec sic quidem intestinum tortorem, ac carnificem, quo iudice nemo nocens absoluitur, malè nempè rei gesta conscientiam effugere potuit. Itaque non ita multo post mœstitia confectus, magno rei, & publicæ, & Medicæ derimento interijt. Horrore plena est historia hæc, sed vera: nam vtero strangulata pro mortuis habitæ, & sæpè quonque elata, ac tumulata reuixerunt: vt exemplis constat Georgij Piccolij *lib. sermon. conuinal. pag. 20.* Alexand. Benedicti *lib. 10. pract. 10.* Paræi *lib. 24. cap. 19.* Foresti *lib. 10. obs. 79.* Albertini Bottoni *lib. de morb. mulier. cap. 44.* & aliorum, qui in sine sequentis quæstionis sunt referendi.

QVÆSTIO XVII.

Virum vteri strangulatus symptomata, oriuntur ab vna radice, vt voluit Fracastorius.

COMMENTARIUM.

Vteri esse retractum. Altius hoc loco agendum de vteri strangulatu, affectu sanè læuo, & qui fœminas frequentè premit, diu & importunè; in cuius essentia indaganda doctissimi etsi strenue insudarint, latent tamen plura adhuc scitu non indigna, quæ exactiorem explicationem prærequirunt. Quemadmodum ergo inter membra quibus natura corpus ministrat, ea est vteri efficacia in fœminarum corporibus, vt si pro naturæ lege

fuo munere vtatur, non solum incolumis viuat mulier, sed etiam conceptui apta; ita vtero malè affecto, innumeris ferè affectionibus prematur. Vterus enim præter peculiare illud officium, & sibi tantum proficuum, quo in propriam alitionem sibi sanguinem trahit, cum aliud contineat commune vniuerso fœminæ corpori, & toti speciei subseruiens, nempè statutis quibusdam temporibus excrementitium, seu menstruum sanguinem expurgare, & semen tempestiuè excernere, pro vtilitate, & beneficio salutis in alijs; continere omnia intra seipsum, vt fœui sublit materia, & locus: quare si in altero, vel vtroque excedat, aut deficiat vterus, infinita prope mala euenient, vt rectè Hip. *lib. de virgin. morb. & de loc. in hom. & Aretæus lib. 2. chronion* asseruit dicens: *Mulieribus vterus ad purgationem, & partum bonus, sed morborum infinitorum aceruum congerit.*

Et licet hoc ita sit, tamen vterum tanquam conuenientissimum selegit meritò natura ad procreandam prolem, ex *G. l. 14. de vsu part. cap. 7.* vnde & natura æger, & quòd ex ipso animantia omnia veluti à matre oriuntur, matrix fuit appellata, & metra Græcè, seu hystera, quoniam sicut posterior sit omnibus visceribus, ex *Gal. lib. definit. medicar. post init.* nam inter vesicam, & rectum intestinum sita est, ex *Gal. cit. de vsu part. cap. 13. & 14.* vnde affectiones quæ vteri vitio contingunt, vterinæ, seu hysteriæ omnes nuncupantur, quemadmodum & patientes ipsæ.

Inter has tanquam omnium grauissima, frequentissima, & soli vtero propria, non cum alijs morbis communis simpliciter vterina nuncupatur, in qua ex vteri consensu patiens veluti strangulatur, ac suffocari videtur, ob respirationem prohibitam, vt & apnoea, vteri strangulatio, ac vteri præfocatio dicitur, indito nomine à grauiore huius morbi symptomate, ex communi omnium consensu.

De vteri igitur affectibus acturus Gal. *c. 5. l. 6. de loc. affectis,* à præfocatione orditur, eius essentiam, & causas primò inquires. Et quamuis vniuersa tanti mali ratio in difficili quadam respiratione potissimum consistat; sentit tamen Gal. præfocationis nomine non vnum tantum morbum, aut symptoma intelligi, sed multa simul ab vna exorta origine, vteri nempè vitio, seu deleteria qualitate emanantia. Tres verò præcipuas huius affectionis differentias agnoscit, primam, ac vehementissimam, in qua laborantes fœminæ veluti attonitæ, sensu ac motu destitutæ iacent, respiratione priuantur, & vel obscurissimum pulsum, aut nullum habent, cum totius corporis refrigeratione. Alteram, in qua licet sensu, & motu non priuentur, illæque ratione vtantur, difficilem tamen respirationem, hoc est: paruum, & frequentem, tanquam pectore compresso, simul & animi defectum patiuntur. Tertiam, in qua prædicta etiam membra, brachia scilicet; & crura conuelluntur, cuius meminit Gal. *lib. 1. prorrh. sect. com. 27.* quarum quidem specierum varietas suboritur, iuxta vehementiam causæ, & diuersitatem membri; cui ab vtero tanquam à foco & minera, hysteriæ accessiones præstantur.

Porrò causam à qua suscitatur, docet Galenus esse corruptum semen, vel menstruum sanguinem intra ipsius vteri vasa retentum, sed illud præcipuam ac maximam: eo potissimum argumento, quoniam cum fœminæ multò magis huic malo, quàm mares subiiciantur, paucissimæ vel rarè eo corripuntur; quæ & integrè purgantur, & viri commercio fruuntur; quæ contrario modo se habent, creberrimè. Vnde & inuuptæ virgines, & viduæ sæuissimis, & frequentissimis hysteriæ symptomatibus infestantur, præsertim ob seminis retentionem: cum enim superabundat, nec excernitur, vim maximam obtinet ad nocendum, vt in citatis exemplis palam fecit Galenus, idque tam masculis, quàm fœminis, sed his magis, quoniam semen habent humidius, & frigidius & minùs regulatum à calore; ac proinde cum redundat, tanquam noxium quiddam ad sui excretionem stimulat, vel ex naturæ instinctu & doctrina, non tam voluptatis gratia, quàm in subsidium molestiæ, quò primo bruta semine turgentia ad coitum concitantur: Nec enim (ait Galenus) *Venerem appetunt, quòd putent aliquam voluptatem illi subesse,*

sed à natura docentur, ut fugiant retenti seminis molestiam, non secus quam ad stercoreis, aut urinis excretionem mouentur. Quamuis enim bruta alia, quæ etiam suas habent recordationes, non solo naturæ instinctu, ad trahendum vtile, pellendum noxiū, sed illecebrosæ etiam appetitu in alimentum, & libidinem ruant; quia tamen minùs quàm homines voluptatis recordatione feruntur, idè dixit Gal. *loc. cit. de loc. affect.* bruta venerem appetere, non vt delectentur, sed vt à molestia liberentur, quam retentum semen inferre solet.

Quoniam verò sibi persuadebant nonnulli, fieri non posse, vt à tantillo semine in vtero contento, tam sæui & repentini excitentur cruciatus, quales in hysteris quotidie experimur. Fallam horum opinionem Gal. *loc. cit. de loc. affect.* confutat, adductis in medium exemplis phalangij, scorpionis, & aliarum ferarum, quibus vis mira inest nocendi vniuerso corpori, immissa exigua spiritiuosa, vel insensibili substantia; quin & solo contactu ingentes efficiendi alterationes, vt torpedini marinæ. Cùmque intra humanum corpus, ex humorum corruptela venenum possit innasci, non minùs perniciosum, quàm quodvis aliud exterium, vt *lib. 1. huius operis, in com. histor. 52.* notauimus; quid mirum si vitiosum semen, aut menstruum cùm intra corpus retinentur, & putrescant, possint parua transmissa portione per corpus, vehementissima inducere symptomata, qualia sequi solent à veneni lethalis potione?

Nam verò ab externo, epotòve veneno, an intra corpus genito acciderit, discernendum *ibi* docet Gal. ex corporis habitudine, præcedentique regimine subsecuto dolore, &c. *Nam si quis rectè sanus cum sit, bonisque humoribus præditus, salubri assuetus victui, repente moriatur, & corpus subinde luidum, aut nigrum confestim fiat, præuèque olidum, nec pestilens adit aëris constitutio, magna habetur hausti veneni coniectura,* quemadmodum etiam testantur alij. Insuper quòd vitiosus humor in corpore, vel aliqua illius parte procreatus, atque adèd semen, menstruumve in vtero retentum, & corruptum sensim possit vicina inficere, donec tandem ad nobile membrum commigrans lethalia inferat symptomata, præsertim iis corporibus quæ ad patiendum sunt apta, rursus confirmat Gal. canis rabidi exemplo; is enim si rabie corripiatur (ad quam solus idoneus est inter reliqua animalia, propter sui temperamenti aptitudinem) tantam induit humorum corruptionem, vt vel exigua spumæ contactu rabire faciat hominem, & quæcunque tetigerit omnia, latente diutiùs malo, nec nisi post longum tempus apparente, scilicet vbi paulatim serpens iam ad principem partem deuenit, & ab ea per totum corpus, donec tandem vniuersum in malignam qualitatem commutetur.

Supposito ergo, quod ad vterum pertineant hysterica vocata symptomata, quoniam & viduis potissimum accidunt, quæ præ cæteris ex vtero laborant, & quibus menstrua supprimuntur, vnde vteri morbi, *5. aph. 57.* & potissimum ex retento sanguine: tum quia viduas grauiora infestant, etiam rectè procedentibus menstruis; nuptas vel leuiores, vel raro, aut nunquam abolita respiratione premunt, quantumuis latis non purgentur; tum quia in his quibus præter assuetudinem semen retinetur, vterus tangentibus obstetricibus ferè totus sursum retractus interdum videatur, nonnunquam in latus declinans, vt nihil mirum si inde graues animi defectiones, & apnœam patiantur.

Antequam Gal. suam interponat sententiam, quomodo etiam sæua, & varia symptomata ab vtero inducantur, refert simul & confutat antiquorum opiniones, de præfocatione vuluæ: de qua lege quæ diximus *lib. 2. in com. hist. 47.* Eæ ergo in medium sunt afferendæ, & in examen trahendæ, simul cum his quæ Gal. de proposito affectione edocuit. Plato igitur *in fin. Timæi*, cuius verba à Gal. *cit. loco* recitantur, cùm opinaretur vterum ad sobolem propagandam destinatum, esse animal quoddam peculiariter in corpore viuens, & iuxta Aræzum *2. acut. 11.* & alios, & Aphrodisæum *2. prbl. 60.* se vndeque mouens, affirmat ipsum conceptionis audium, denegato virili semine veluti succensum, vel potius indignabundum, per totum

corpus vagari, vel pœnas de continente matre sumpturum, vel semen cuius desiderio perpetuo fl. grat, quaesturum: eo verò ad superiora conicidente ita septum aliquando comprimi, & musculos respiratorios impedit, vt insignitè lædatur respiratio, quin & interdum subsequuta aponia penitus auferatur, angustetur cor, & fiat strangulatio. Inducebantur autem ita de vtero sentite, quoniam sensus & motus particeps, instar animalium videtur, dum iucundis delectatur odoribus, ad eos accurrit, prauos refugit, demùm tristibus & latis mouetur, & bonis suppositis odoribus ad suam icdem reuertitur.

Sed quanquam animatus sit vterus, animaliumque ferax, non idèd potest anima appellari, cùm pars sit vnius animalis, quod ex multis constare non potest, nisi velis aggregatum esse, non vnum verè, & per se: perinde verò ventriculus, cor, & cerebrum odoribus reficiuntur, non quasi incunditatem percipiant ex odoris qualitate, quæ solis naribus sentitur, sed quia odoris vapor accommodata est spirituum materia, quibus illæ partes abundant, vniū nec idèd eas dixerit animalia. Ferri autem in sibi similia & familiaria, aduersa fugere, à natura est. Elementis, mixtis, plantis, & animalibus commune: immò verò licet vterus sentiat, delectetur, quin & moueatur etiam, cur animal dicetur, non membrum, perinde ac quodvis aliud eandem formam per eandem functiones cum toto habens?

Enim verò si vterus nec ventriculum, ne lum septum pertingit, ex Gal. *lib. de diff. et. vuluæ, cap. 2.* vnde tribus respirationis difficultatem, aut priuationem in strangulatis? præsertim cùm etiam si daremus descendere, & septum ac thoracem premere, nihil amplius efficeret, quàm fatietas, aut gestatio, à quibus licet respiratio libera impediat, non tamen auferatur omninò quemadmodum interdum accidit suffocatis. Denique quorsum conscendet virilis seminis audis, si aliunde, non à septo trahendum, quum fortè huius gratia procliuor natura reddatur ad inferiora? Ita ferè Gal. Platonis inuentum refellit de vteri suffocatione. Illorum verò opinionem, qui vt animal quidem errare non credebant, mensibus tamen excitatum, humectationis desiderio, ad viscera conscendere opinabantur, atque dum ad septum peruenit, suffocationem, & apnœam inducere, facile confutat Gal. quoniam si irrigationem querit, paratiorem habet humorem in suis propriis vasis, in sibi proxima, incumbenteque vesica, quàm in superioribus, præterquam quòd potius ad hepar, quàm septum moueri oportebat.

Fatur ergo Galenus, in strangulatione quidem vterum sursum interdum moueri, seu potius retrahi, & conuelli, aliquando in latus, & consentire videtur Aëtio. Efficitur autem ascensus, seu retractio vteri ad superiora, non vt veluti indignabundus (quia priuatur his quæ concupiscit) corpori noceat, minùs vt suppressis mensibus exsiccatus humectetur; sed quia dum menstruo, vel semine retento eius vasa nimium replentur, ipse sursum versus conuellitur, ita ad cæteras partes conicidisse, & proprium situm mutasse videatur. Verum licet ita retractus vterus morbum habeat in situ, seu figura, ex Gal. *lib. 3. de artic. 100.* ex retractione ipsa non oriuntur symptomata, quæ in hysteris apparent, sed à virulenta putridi seminis, vel menstrui exhalatione, vitæ principis, cordis, inquam, cerebro, aut tecori communicata; ratione cuius innumeris ferè apparent morbi, in vteri præfocatione: atque idèd non vnus affectus, sed multorum simul congeries nuncupatur: nam apoplexia, epilepsia, melancholia, syncope, apnœa, aponia, & alij triculenti affectus, illis quàm simillimi possunt in strangulatu iungi, & ex delecteria vteri qualitate oriri, non secus quàm à peste, ex venenosa aëris constitutione, ab epoto veneno, Gallica lue, &c. quæ mala fœminas grauissimè afficiunt, quia omnia morborum genera possunt progignere, intemperaturæ, compositionis, & solutionis. Appellatur tamen hæc affectio, de qua agimus, vteri suffocatio, quoniam potissimum eius symptoma est respirationis priuatio, assumpto nomine, tum à parte affecta, tum à superueniente symptomate fortiori.

Deinde tanti mali causa non est perpetuò censenda vteri

vteri retractio, immò nec sola, vt aliqui autumant: nam licet ex Aræzo, Gal. Paulo, Aëtio, & communi omnium consensu semper comprimatur, opprimaturve septum in præfocatione, atque ita videatur necesse; non semper tamen adest vteri peruersio, ex Gal. *lib. 6. de loc. affect. cap. 5.* maxime si è retento semine morbus concitetur, quia ex sola vaforum seminalium distentione vterus ita retrahi nequit, immò nec ipse retractus opprimere tantum potest, coarctareve septum, vt ea tantum de causa, apnœa, & reliqua hysterica accidentia sequantur, quæ irruente sursum vtero, & septum ac vitæ principia opprimente sequuntur: sed non sola peruersione, nec ea semper, immò verò potissimum prauis simul, & interdum solis habitibus, qui ita venenati, maligni, ac perniciosi nonnunquam sunt, vt partium quas attingerint facultates offendant, earumque functiones intercipient, vel vitient, & versus septum irruentes respirationis instrumenta vi sua ita comprimunt, & stupefactiua quadam qualitate obtundunt, vt vel parum, vel nihil moueri patiantur; vnde vel nulla fit, vel vix, aut ita difficilis respiratio, vt laborans quasi suffocari videatur: pulsus nullus, vel obscurus, refrigeratio, obstructio, aut suffocato corde: vnde etiam & respirationis priuatio, deficiente scilicet principaliori vi. Extremorum refrigeratio, denegato caloris influxu à corde, & retrocedentibus ad ipsum spiritibus ex toto. Denique nonnunquam mors frigidi veneni ritu. Malo altius in fauces irruente, eæ quasi vinculo constringi, aut manu præludi videntur, vnde & omnimoda ferè spiritus interceptio inducitur, & suffocationis periculum imminere videtur. Hinc ad fauces fieri vaporibus ab vtero subleuatis, & laryngis musculos replentibus nonnulli opinantur, & ab apnœa distingui; iisdem verò cerebri arcem conscendentibus, modò furores excitantur vterini, aliàs sopores profundissimi pro varietate, & magnitudine causæ. Demùm & nonnunquam ille sensuum stupor, & immobilitas: nam stupida manent, & immota membra omnia, ac si affusa torpedinis frigiditate torperent: frigidus enim est, frigidique veneni naturam habet vteri morbus, ex retento & corrupto semine, vel menstruo, à quo vapor ille eleuatur prædicta symptomata inducens.

Fracastorius, Medicus & Poëta celeberrimus *lib. de sympath. cap. 15.* licet admittat reliqua membra coaffici, vi irruentis vaporis ab vtero; opinatur tamen referri etiam posse ad consensum, sympathiamve, quam à natura habent nerui, ac muscoli omnes crurum, septi pectoris, dorfi, capitis, & reliqui cum matrice; qua affecta, nerui ac ligamenta quæ ad ipsam pertinent, contrahuntur. Sed non videtur recipiendum inuentum, si enim plurima membra in corpore, multò magis inter se, quàm cum vtero communicantia, vt ferè neruosa, & musculosa, omnia ab vno principio vim & spiritum recipientia, dum conuellantur, aut reloluuntur, non se mutuo trahunt in consensum; qua probabilitate potest credi de vtero, qui verè neruosus non est, aut musculosus, ex Gal. *lib. 6. epid. sect. 1. com. 2.* vt retractus, siue conuulsus: in similem dispositionem trahat partes ferè omnes, neruis aut musculis prædita; Præstat ergo opinari, strangulatus symptomata modo explicato euenire, à maligno vapore vitæ principis transmissio, ex retento semine, vel menstruo, concurrente simul nonnunquam vteri retractione ex vaforum plenitudine.

Cæterum possunt hic nos quædam meritò remorari, quæ expedire oportet. Primum. Conuulsio accidere non potest, nisi à repletione, aut inanitione neruorum, quorum propria passio dicitur. Atqui menstruus sanguis, & semen non acruantur in neruis, qui perexigui sunt in vtero, sed vel in vasis, vel in ipsius corpore, & in iisdem similiter deficiunt. Igitur vterus nequaquam conuelli potest in strangulatu.

Secundum. Si sanguis intra vteri vasa putrescat, febrem concitat, ex Gal. *lib. 6. epid. sect. cit.* non totius infrigidationem: si semen in vteri cavitare fuerit, nequaquam detinetur in illa, quin celeriter per eius os affluit, præterquam in conceptu. Ergo ab his, vel quolibet eorum hysterica symptomata induci non possunt, Nec dicas in vasis sper-

Lib. III.

maticis putrescere semen: nam illa sunt propria, & naturalia seminis conceptacula, in quibus conseruatur, aut in eorum alimentum absumitur. Si verò adhuc infestis, sanguinem intra vasa totius putrescere, atque idèd nihil mirum, etiam in vasis ac vteri, perinde semen in suis spermaticis, putrescere, facile obiectio hæc solui potest: nam sanguis non est substantia vsque adèd pura, nec tam expers humiditatis excrementitiæ; semen è contià perfectè coctum ab excrementis mundum, demùm non ita putredini obnoxium, vt tam facile intra propria, & naturalia loca corrumpatur.

Tertium. Si ab illis substantiis intra sua vasa retentis, ac putrefactis, tantum malum oriretur, magis infestare virgines, quàm viduas: nam illis ob meatuum constitutionem magis retinentur, & deterius purgantur. Rursus magis gestantes in vtero, quibus tanta menstrui copia totis nouem mensibus occluditur, & detinetur. Insuper si à semine interna symptomata fierent vehementiora, non minùs continentes viros, quàm fœminas molestant; quin & illos magis, acrius siquidem semen habent, magis irritans, magisque aptum per moram vitari. Atqui secundum Gal. virgines, grauidæ, ac masculi rariùs, & leuiùs patiuntur memorata accidentia. Igitur, &c.

Quartum. Si ea deteriora acciderent symptomata ex semine, id assumptum foret exitiosius, quàm menstruum, cùm tamen intrò sumi possit semen innoxie, non menstruus sanguis, vt Conciliator, Ponzettus, & alij *cap. de sanguinis menstrui veneno* proponunt: ex cuius potu, multi amentes, fatui, deliri, immemores facti sunt, immò subito occubuerunt.

Quintum. Si vterus dicitur corporis sentina, & veluti quoddam conceptaculum, ad quod ex toto putrida confluant excrementa; cur suffocatio non fiet ex quolibet humore putrefacto, & in similitudinem veneni in vtero conuerso, non minùs quàm à sanguine, aut semine, quemadmodum dixit Auic. *2. 1. 3. cap. prop. cum Auer. 3. collig. 29.*

Sextum. Si à respiratione, & pulsu vita est inseparabilis, ex Gal. *lib. 1. de usu puls. 1.* quomodo viuunt hysterica, nihil profus respirantes, aut pulsantes. Quòd si dicas posse viuere citra respirationem per aliquod tempus, dummodò cordis pulsus seruetur, prout docuit Gal. *lib. 4. de diff. puls. cap. 1.* quorsum *lib. 6. de loc. cap. 5.* mortem ab apoplexia, aut præfocatione secernit, lanæ vel gossipij appositione naribus, aut vasis aqua pleni ad ventriculum, quæ potius sunt argumenta abolitæ respirationis, quàm mortis.

Vltimum. Si frigida est huius morbi natura, atque idèd soporem, tristitiam, metum, si. cium, apnœam, stuporem, & refrigerationem totius inducit, vnde iracundi furores, concitamenta, inquietudines, & audaciæ, æstuantis caloris effectus? vnde inappetitæ, & ciborum fastidia, si potius fames, ac inexplebilis edendi cupiditas à frigido concitatur? præsertim melancholiæ, cuius naturam sapiunt menstruum, & semen vitata.

Sed non ita ardua hæc sunt, vt euincant. Dic ad primum. Quemadmodum ventriculus, qui musculus non est, ac eius ostiolum conuelli propriè non dicuntur, vt constat ex Gal. *lib. 5. aph. 4.* & accuratius *lib. 3. de caus. symp. cap. 2.* ita nec vterus, sed improprie, & metaphoricè: hic enim quia natura durus, & veluti neruo similis, plenis suis vasis, & fibris, quibus aliis partibus alligatur, aliquando incolumis ad similitudinem neruorum conuellitur, seu potius retrahitur sursum, vbi ex æquo omnia ligamenta distenduntur, vel ad latus, si vnus tantum partis vasa repleantur. Dubitari etiam potest, an ex sola vaforum seminalium distentione præ copia, vuluæ peruersio contingat: & licet aliqui negent, quia pauca admodum sunt, nec à tantilla materia vteri moles ita distendi potest vt perturbantur; ipse tamen Galen. *loc. cit. de loc. affect.* testimonio obstetricum hystericas viduas tangentiū, significat interdum etiam istud euenire: nec in meritò: nam si ad infarcti nerui contractionem integrum membrum aliquando conuellitur, cur non perinde vterus ad repletionem vaforum seminalium? Iam verò magno impetu, ac nixu, nonnunquam contrahi posse, ad excutiendam putridi seminis virulentiam, atque adèd veluti ex mortu conuelli

R r j latis

fatis manifestum, sit ex contractione cerebri ac totius corporis, in accessione epileptica, à sola exhalatione ab utero in cerebrum ascendente. Addunt multi, ex veneris appetitu posse etiam vterum tumere, & retrahi; atque hinc fortè viragines, & libidinosas fœminas præfocatione nunquam fatigari. Sed meritò improbantur; tum quia cum matrix scroto respondeat, ex Gal. *lib. introduct. c. 10. & 14. de usu part. cap. 6.* non secus quam ipsius matricis cervix virorum coli; sicut in his præ libidine colis, non scroto inflatur, ita nec in fœminis vterus: tum quia is ex congressus desiderio potius descendit, & versus collum quod sua gula est, porrigitur, quam contrahitur, quemadmodum Gal. *lib. 1. de sem. cap. 3.* ostendit, similitudine ex ventriculo desumpta, qui vehementer appetens cum fundo ad stomachum, & gulam recurrit.

Ad secundum. Sanguis intra vteri venas, quæ multæ & magnæ sunt, detentus & putrescens, etiam si febrem plerumque excitet, aliquando tamen per corruptionem vsque aded venenatam induit naturam, eamque frigidissimam, ut vel solo vapore expirato, cordis calorem, ac totius corporis, instar veneni, vel celeriter extinguat, vel obtundat, vnde refrigeratio, interceptio pulsus, respirationis, & ferè omnium functionum abolitio: certum est autem huius affectus materias intra propria vasa, suaque loca naturalia detineri, & putrescere, quum præ copia à natura regulatur. Quantò verò feminis probitas maior est, eò facilius, & deterius putret, si præ multitudine grauis, non excernitur, sed retinetur.

Ad tertium. Viri capitis gravitatem, corporis languorem, pigritiam, inappetentiam, & nonnulla alia symptomata hysteris similia patiuntur, sed non ita crebra, ac vehementia, ac fœminæ; nam cum huiusmodi morbus inter frigidus numeretur, frigidæque sit materia venenosa ex qua oritur, multò facilius in frigidam malignitatem corrumpitur muliebri semen, quod magis inclinatur ad frigidum, quam virile suapte natura calidum, atque aded crebrius mulieres hoc malum incurrunt, tanquam sibi proportionale. Iunguntur & in illis causæ aliæ, quibus aptiores redduntur prædictis symptomatibus, & læuoribus, maior nempe cacochymia maiori corruptioni obnoxia, minor innati caloris copia ad resistendum putrefactionibus causis, demùm & ipsa vteri conditio; cum enim (præter alia munia, ut diximus) dicatur etiam à natura sit totius corporis expurgationi, ex toto suscipit excrementa, quæ inter sese commixta facile deleteriam coaccipiunt qualitatem, qua & vterum ipsum inficiunt, & corpus vniuersum innumeris reddunt affectionibus obnoxium, ex proprietate illa in vtero relicta, simul & in eo acruatis excrementis, præsertim menstruo, aut femine retentis, sed ab hoc maxime, utpotè quod deterius putret, quia perfectius, & exactius elaboratum, ut diximus. Hinc fit ut viduæ, quibus præter consuetudinem semen detinetur; vterinis malis grauius vexentur, quam virgines; quantumvis ob naturalem meatuum angustiam non purgentur bene, & ex concluso intra vasa femine hæc eadem mala non ratò patiantur; & frequentius quidem quam grauidæ, quia in his sanguis intra vterum gestationis tempore morans, prohibeatur à natura ne putrescat, scilicet quia citra illum negotiatur; partem concoquens & emendans, aliam in vteri & fœtus alimoniam absorbens, partem ad vbera transmittens, partem vomitu diminuens: denique citra vsum detineri non patitur, atque aded non putrescit; maximè quod intra membranam fœtum continentem, chorion scilicet, tanquam in suo naturali loco, nec sine dispensatione naturæ seruat, non aliter quam in fellea vesica bilis: quod si putrescere contingat, suffocationem inducet, præsertim vtero iam factò grandiore, qui minium in tumorem elatus septum magis comprimit; & eleuatis malignis, perniciosisque vaporibus à frigido sanguine per corruptionem sic factò, ad respirationem redditur ineptum.

Ad quartum. Maiorem vim corrupto semini inesse ad nocendum, quam menstruo, constat ex dictis: & si vitium quidem intrò fumeretur, non dubito quin læderet perniciosius. Nec obstat quòd menstrua, extrà & intrà, in-

signiter efficiunt, non sic semen; res namque exterius posita, non idem semper possunt, quòd interius, sicut nec è conuerso, 3. *de temp. cap. 4. & 5.*

Ad quintum. Quamuis ex quouis humore, in frigidam substantiam, eamque deleteriam mutato, vterina oriri possint symptomata, iuxta Auic. Auer. & alios, frequentius tamen ex menstruo sanguine, & corrupto semine; quod monstrat frequentia euentus, in iis quæ improbè purgantur, ac viri consortio non fruuntur. Adde quòd menstrui nomine, humores omnes comprehenduntur, non solum sanguis à reliquis separatus; nec enim ab vno tantum humore integro, & puro efformatur fœtus, inquit Galenus *lib. 1. de natur. human. com. 27.*

Ad sextum. In apoplexia, apnœa, & præfocatione, citra respirationem & pulsum, vitam seruari testatur Gal. *lib. 4. de loc. cap. 7. & lib. 6. eiusdem, cap. 5.* & licet respiratio, pariter ac pulsus, ad conuertentiam cum vita dicantur, nec perire possint in totum manente animali, nec momento quidem temporis vita superesse possit citra respirationem; tamen fatemur necessariò etiam in forti apoplexia, apnœa, præfocatione similibus, quandiu vivit animal, saltem latentem respirationem adesse; dici verò in dictis affectibus amissam, seu priuatam, quia sensum effugit, non quia in totum pereat. Quòd si magis placet, dic solum pulsum esse à vita inseparabilem, provt docuit *lib. 4. de dif. puls. cap. 2.* solaque transpiratione posse exiguum in animalibus calorem, quemadmodum & in plantis seruari; atque ita in apnœa, & similibus, in totum respirationem auferri, quod sub dubio reliquit Gal. *lib. 4. de loc. affect. cap. 7.* dicens, posse vtrumque probabiliter defendi. Dic in aliis locis adductis, tantum velle sic vitam à respiratione pendere, ut diu non duret animal, si illa ex toto auferatur: non quasi illicò pereat, etiam si non respiret; viuet enim, quandiu motus non defuerit, à quo velut ad momentum vita est inseparabilis. Nec obstat, quòd ad initium *lib. de usu puls.* scripsit, tantò magis esse necessariam respirationem pulsam, quantò cordis calor magis necessarius est ad vitam, quam membrorum; *ibi* enim de pulsu membrorum loquitur, cuius collatione non negamus magis esse necessariam respirationem: quomodo autem ea calorem refrigerando tueatur, non est huius loci demonstrare. Quòd si solo cordis pulsu, etiam nullo exterius apparente, vitam aliquando seruari contendas, difficillimum erit in forti apoplexia, præfocatione, & apnœa vitam à morte discernere; & idè incerta quidem habenda sunt documenta auctorum, & vulgi: nam gossipium naribus impositum corpore resupino, clausis fenestris, & remota anhelantium turba, ut si modo aliquo moueatur, suspicio vitæ sit, sin minus mortis: & si agitetur aqua in cyatho ori ventriculi admoto, quia pariter cum septo in respiratione ventriculus mouetur: demùm & nitidum speculum ori approximatum, ut si inficiatur nebucula, iudicemus anhelitum adesse, respirationis nullius sunt indicia, non mortis, provt obieciatur; & confirmant multorum experimenta, qui pro mortuis habiti renixerunt, & iam iam sepeliendi fuissent, nì in domum reuocati essent, alij tumulati iam inuenti sunt reuoluti, de quibus apud auctores, Valerium Maximum *lib. 1. de miraculis, de hist. Attilij, Plin. lib. 7. cap. 5. 2.* explanant Gentilis in *Auic. 1. 3. tract. 5. cap. 12.* Haly *lib. 5. pract. cap. 22.* Levinus Lemnius *lib. 2. de occult. natur. miracul. cap. 3.* & inter omnes nunquam satis laudatus Zacchias, in deflexæ lectionis vir, *lib. 4. quest. Medicolegal. tit. 1. quest. ult. num. 5. o. vsque ad finem.*

Vltimum verò argumentum de iracundo furore, audacia, &c. Potius calidam causam, quam frigidam attestantibus, facilem habet expeditionem, consideranti frigidam substantiam, seu potius semen, & menstruum frigida qualitate, eaque deleteria vitiatum, esse frequentem strangulationis materiam: licet verò nonnunquam in suffocatis symptomata vlla conspiciantur, per rara tamen sunt, frequentissima quæ à frigido oriuntur; frigidum enim est simul, & deleterium huiusmodi vitium, ut diximus, ac proinde etiam si à frigido promoueatur appetentia, propter adiunctam tamen venenosam qualitatem in hoc morbo,

morbo, deiicitur; nam etiam à melancholia fames excitatur; verum vbi ea qualitatem aliquam naturæ horridam concipit, vires omnes & appetentiam prosternit, atque ingens fastidium inducit.

QVÆSTIO XVIII.

Vtrum femina semen fecundum generent, ut contra Aristotelem asseruit Galenus.

Purimumque semen Vtrum fœminæ semen generent, idque prolificum sit, ac fecundum, Galenus cum Philosopho ad raium vsque decertat, sed adhuc sub iudice lis est: nam Peripateticorum tela ita ardua sunt, ut ea declinare licet Iuniorum doctissimi tentauerint sæpè, & illustrissimi Philosophi hanc prouinciam strenue fuerint aggressi, tamen illa, ni fallor, sunt insoluta adhuc: mecum ita senties, cum legeris Conciliatorem *dis. 37.* Iacob Dinum, & Thomam de Garbo *super Auic. de generat. embryonis.* Eundem Garbum *lib. 1. sua medic. tract. 5. quest. 58.* Turisannum, Thadæum, Forliuium, & alios interpretes *lib. art. medic. cap. 45.* Thom. à Veiga in *com. cap. 5. lib. 6. de loc. affect.* Fernel. *lib. 7. physiolog. cap. 6.* Cardan. *2. contrad. tract. 6. contrad. 18.* Valeriol. *lib. 1. loc. com. c. 17.* Valles. *2. cont. 7.* Roderic. à Castro *lib. 1. de mulier. morb. part. 1. cap. 3.* Peramat. *tract. de semine, Mercat. lib. 1. de affect. mulier. c. 1.* Laurent. *lib. 8. de re anatomic. quest. 5.* Syluat. *controu. 7. 9.* & alios. Sed diutius his institi, quia intricata, & maximè necessaria, in quibus ferè nituntur omnia, quæ de strangulatione vteri dicta sunt. Attamen nec acquiesco, immò hæreo, fluctuante amplius: conabor tamen potiora Aristotelis argumenta in propatulum ponere, nitidè & distinctè, ex quibus alia lucidiora fient, quæ à suis hinc inde afferri solent.

Primum. Quemadmodum semen excrementum quoddam est postremi alimenti, vtile, & exquisitè confectum; ita menstruum superfluitas quædam eiusdem dicitur minus perfectè concocta. Atqui fœminæ ob caloris imbecillitatem mensuris abundant, hoc est, cruenta illa, & incocta superfluitate. Igitur semine careant est necesse. Hoc siquidem ex optima coctione fit, vel etiam secundum Gal. mensis ex incoctione: nec par videtur, duo esse eiusdem rei vltima, & tam diuersa excrementa; ac proinde quemadmodum maribus solum semen ex vltimo sanguineo alimento ducitur, ita solum mensis fœminis: quæ quidem inter sese responderent, & proportionem habere ex eo satis indicatur, quòd eadem ferè ætate, 14. anno peracto 7. *de hist. anim. 1.* semen maribus, fœminis menstrua effluunt; consimiliter etiam in senio finiantur, iisdemque symptomatibus incipiunt.

Secundum. Pueri, eunuchi, & mulieres, in habitu, in voce, & pilis sunt similes. Atqui illi non generant semen. Ergo nec mulieres.

Tertium. Si procaces, libidinosæve fœminæ multoties pariant, sedantur, temperanturve. Atqui per partum sanguis, non semen excernitur. Igitur ille est qui turgens, ad libidinem fœminas excitat: quod & illarum experimentum confirmat, quæ præ venereo appetitu sanguinis profluuium intra mensum sæpè habent, pellente scilicet natura id à quo ad congressum stimulat.

Quartum. Si mulier semen haberet; & in congressu emitteret, vel esset necessarium ad generationem, ut agens, vel ut materia, denique vel ut vtrumque. Non primum, quia cum vitile integrè coctum sit, solum sufficit ad generandi munus, tum quia licet in aliqua rerum procreatione, vnum idemque videatur efficiens & materia, ut in fructibus, &c. in animantibus tamen perfectè oribus, non passa fuit natura gignendi principia misceri, sed voluit cum sexuum diuersitate, distinctas etiam apparere actiuam, & passiuam facultates: cumque mas efficiens in generatione sit, fœmina patiens; agentis hæc rationem subire nequaquam poterit; siquidem præterquam quòd duo eiusdem rei principia, secundum idem genus non admittuntur, immò verò (ut concludit Auerrhoës *infra referendus*) vbi duo ad vnum finem commiscuntur, opo-

tet vnum esse formam, hoc est agens; alterum, materiam siue patiens; tum quia cum alterum principium, nempe materiam ex sanguine menstruo mulier contineat, si semen fecundum gereret, citra maris congressum ex seipsa posset concipere, & fœtum edere. Non secundum, siquidem ad omnia membra formanda mensis sufficiunt, & siquid aliud requiritur, virile semen fat est. Constat autem sine excretionem, aut voluptate sæpè concepisse multas, & testatur Auerrhoës *lib. 2. collig. cap. 10.* quo loco addit nouisse fœminam in vicinia cohabitantem; probis moribus, & fidei integræ, quæ iureiurando confirmavit, concepisse infantem semine ex balneo attracto, quod profudisset lasciuens mastrubator: firmat Amatus *lib. 4. centur. 36.* cui historię alia annectenda ipsius Amati *lib. 7. Centur. curat. 18.* in qua narrat mulierem à muliere fuisse grauidam factam: cum enim binæ mulieres Turcæ mutuis coitibus sese contaminarent, vidua à coniugata; quæ ea hora cum marito rem habuerat, attraxit semen virile, à quo grauida facta est. Denique non ut materiam simul, & vim generantem præstaret; nam præter dicta id in seipsum ageret, in proprium damnum, & interitum. Quòd si Aristoteli obiecias, eo etiam consentiente *cap. 20. lib. 7. de generat. animal. cit.* fœminis etiam in actu venereo magna cum voluptate substantiam quandam effundit permatu, simillimam; eamque in vasis maximis manifestè concipi. Responde, illud nec semen esse; sed quandam vteri humiditatem, nec quicquam ad generationem conferens: quoniam nec omnibus talis excretio euenit; nec ad eam sequitur conceptus, mensibus deficientibus, nec in trorsum ad vterum fit; & quia sine ea feminis emissionem, & quæ ad eam sequitur, voluptate, plerumque concipiunt; si mensis debitè fiant, nec verò inquit, ab excretionem illius humiditatis fœminas delectari, sed ex frictione & titillatu, quo pacto pueri, & eunuchi delectari solent, nihil alioquin feminis habentes.

Addunt. Arboris semen in terram effusum, sola materia ex terra mutuata, citra alterius feminis accessum, fat est ad arborem proceram gignendam. Igitur & virile semen absque alio fœminini concursu, saltem quod vim aliquam, aut opem præstet in fœtus constitutione; sed solum inquam menstruum tanquam materiam, & veluti lac coagulandum exhibere, maculi autem esse principium coagulationis. Sicut verò lacte concreto coagulatum effluit, ita 2. *de generat. animal. 3.* virile (inquit) semen in vtero receptum, vi præstita menstruo sanguini, confertim aut dissolui, & in flatus abire, aut extrà vterum mitti solet, videlicet quia nullatenus sit materia fœtus, sed tantum vter efficiens causa concurrat. Aristotelis verò sententiæ, præter Auerrhoëm *lib. 2. collect. cap. 10.* & alios Peripateticæ doctrinæ, assentiri putant Auic. 2. 1. 3. *de generat. embryonis, Capiuac. tract. de fœt. format. cap. 3.* & alij primæ notæ Philosophi, Durand. in 3. *dist. 3. quest. 1.* Capteol. *dist. 4. quest. unica, art. 3.* Paludan. *quest. 2.* Hernæus in *tract. de vnitat. form. quest. 18.* Socinas 8. *meth. quest. 16.*

Sed rectius Medici ferè omnes, Hip. & Gal. veriorem opinionem sequuntur: ea huiusmodi conclusionem expliabitur. Non generat solus masculus semen, sed & fœminæ etiam. Vtrumque materiam simul, & efficientiam præstat: fœmineum tamen minus fecundum, nec omnino ad generationem necessarium. Priorem partem tum ratio, tum sensuum testimonium, ac experientiæ fides satis confirmant: nam si (quæ nihil frustra condere solet) natura, fœminis suos testes attribuit, perinde ac maribus, item & seminalia vasa, variis flexibus ac circuitibus inorta, quædam in testes; alia ab ipsis in vterum terminata: atque partes illæ in masculis, nulla alia de causa sunt factæ, quam ut semen generarent, & in congressu emitterent; quo iure ipsas denegabitur similis facultas in fœmineo sexu.

Nec refugas cum Auer. *loc. cit.* ad exiguas mammæ papillas citra vsum aliquem datas, seu notas, mammarum in fœminis; ad sacrum, siue coccygis os hominum ad vltimum fastigiatum, &c. Quoniam licet verum sit, plerumque naturam absque vilo vtu, similitudinem quandam quibusdam animalibus inurere, tanquam notam, seu vestigium

oblectari, nisi effundat: quare ad ingressum iucundum seminis virilis in balneo sequuta titillatione & motu, semen foemineum ad vterum est excretum. Futilis solutio immo inanis trica: nam semen non titillat vterum, spiritu & calore omnino orbatum, & in totum ab humiditate aquae, & aere ambiente frigidius factum. Lege Paul. Zacchiam lib. 3. quæst. medicolegal. tit. 1. quæst. 8. qui multis rationibus huius historiarum vanitatem impugnat euidenter cum Laurentio lib. 8. de re anatomica, quæst. 1. 1.

Vitium. Non effluit semen, aut euolat in flatu, ut dixit Arist. immo intus permanens, agente tenuiore spiritalique parte, in qua vis optifex continetur ac viget, secundum crassam & corpulentiorum (ut ita demus agens a patiente diuersum, nec quicquam in se ipsum agere) in membranas illas, & solidas partes abit, quibus efformandis non ita conueniebant menstrua. Nec verò in ipsa foemina miscella, necessarium est, vniuersi vniuersum, alterum vniuersi rationem habere, aut tertium aliquid dari in quo vniuersum, quod instabat Auerrhoës: per se siquidem vniuersum liquores eiusdem generis similes, aut omnino easdem facultates habentes, quales sunt masculinum, & foemininum, non enim masculino tantum coagulandi principium, & actiuam virtutem, sed foemineo pariter tribuimus: quicquid repugnet Aristot. cum suis, ita ad propositam quaestionem responsum esto: de qua plura si requiritur, præter Hip. Gal. Ar. st. Auic. & Auerrhoem. Lege Leuin, lib. 1. de oculis. c. 6. Montanum l. 1. medicina vniuersa, tit. de morbor. diuisione, quæst. 2. 3. 4. mihi fol. 207. edition. Francofurtensis. Clementem Timplerum lib. 2. empsycholog. c. 6. Rorat. in contradict. Gal. n. 137. & Castrensem Lusitanum, medicina phœnicem lib. 5. de meteor. microcosm. c. 2.

HIST. X. AVENZOARIS, De corrosione matricis.

Ad corrosionem matricis mors subsequuta.

Generatur quidem* hac agritudo in matrice, ex vberantia humoris acuti, & corrosiui; & quando fit in aliquo alio membro cum difficultate curatur: ergo cum oritur in isto membro, multò difficilior. Et iam recordatus sum, quod cum essem iuuenis, ad me venit quidam senex, & dixit mihi, quod quadam Domina de qua multum curabat, & eam multum diligebat, hanc patiebatur agritudinem. Et ego diu in eius curatione laboravi, donec fui fessus; & quia eam multum diligebat, feci scire hoc patrem meum, qui senex erat, & ipse me desperare fecit de hac curatione, dicens quod hac passio eam ad mortem deducere debebat naturaliter, & docuit quod ei facere deberem. Et aliquando hac agritudo alleviatur, & aliquando intendebatur donec sanguis in quantitate maxima emanauit, & corrosio dilatata: & in tantum augmentata, & dilatata fuit corrosio, quod corrosio vnam ex magnis venis, & inde tantum sanguinis exiit, quod inde mortua fuit, &c. Auenzoar. lib. 2. thez. tract. 5. cap. 3.

QVÆSTIO XIX.

Vtrum vlcera vteri insanabilia sint.

PARAPHRASIS.

Hæc agritudo.] Vterum cæterarum partium ritu, vlcibus conspirari, quæ ab acutis, biliosis, acribusque humoribus originem ducunt, res est manifesta: nam sæpe humores ab aliis partibus in vterum conflunt, vel in ipso generantur, ita mordaces & maligni, ut fetinam induant naturam, & forciantur erodentem vim, in cancerosamque naturam facillimè degenerent. Si enim iecur feruidum & igneum, humorem biliosum exassat & adurit, eumque exiccando crassiore reddit, & atræ bili simillimum, tunc hic ad vterum corruans, bique stabulans,

A cancerum gignit, maximè in iis, quibus diu suppressi sunt menstrua; quæ retenta, excalescunt, ac retorrída huic malo vberimam materiam præstat, ut lib. 6. cap. 45. Paulus admonuit.

Vlcera omnia vteri difficilem fortiri curandi viam, indicat neruacea ipsius substantia, quæ semel exulcerata raro coalescit, ac regeneratur. Accedit ipsius vteri natura & conditio, quam in suscipiendis totius corporis excrementis idoneam fuisse constat, ratione humidioris, sordidiorisque loci, cum vterus sit positus in medio sordium confluxu, & totius corporis sit veluti sentina, ac receptaculum, quæ omnia esse curandis vlcibus aduersa, nemo non videt. Accedit recondita loci sedes, ad quam facillè medicamenta penetrare nequeunt.

Si vlcera sint sordida, & post inflammationem aut erysipelata supersint, virulenta ac depalcantia sunt. Quæ post scirrhum, in gangrænosa, dylepuloica, & chironia commigrant. Ab vlcere inflammato, exiguum quid faculentum, & sanguinolentum, cum ingenti dolore procedit. Si sordidus sit, ichores cum minore labore emanant. Si sit depalcans, teterissimi odoris fluxum emittit. Si vlcus a bile oriatur, aut à sanguine, dolor erit acerbissimus, pungens cum ardore, & febri. Ex falsa pituita, pruritus intolerabilis contingit, & excrementum cum fœtore tactu, moenia, paucòque sanguine permixtum effluit. Si ab inundante humiditate vlcus sit concitatum, maior aderit fœtor, excrementa erunt tenuiora, & copiosiora. Si veluti lax vini ab vtero stillet, vlcus cancerosi suspicio est. Si exsanies instar loturæ carnis recenter mactatæ, menstrua ad suppurationem vergunt. Si excretum sit viride, luidum, nigrum, & cum dolore, vlcera sunt certissima, caccœthica, fistulosa. In vniuersum verò vterum esse exulceratum cognosces, si sanies emanat tenuis, aquosa, nigra, fulua, & grauius olens. De quorum causa, signis, & curatione multa exarauit Valerius Balduus peculiari tractatu de vlcibus.

Quo pacto, si vlcera vteri magna sint, in profundis partibus posita, valde putrida, & corrodentia; adfit dolor in pube vehemens, in lumbis, capite, & præsertim in capite; in excretis sentiatur fœtor horribilis, hæmorrhagia ingens corrosio vteri venis emanet, ob quam debilitentur ægræ, & in animi deliquium incurrant; hæc insanabilia sunt, nam sanguine orbatum corpus contabescit, & extinguitur. Quæ verò contrario modo se habuerint, ea sanare ne desperes, ut lib. 1. de morb. passim docuit Hip. Rectissime ergo pater Auenzoaris prædixit, quod hæc passio erat desperata, & quæ foeminam hanc necessariò debebat ducere ad mortem, nam hac correpta, suborta febricula iugis, fastidio, inquietudine, animi angore, syncope vitam cum morte commutat. Pater autem Auenzoaris Medicus fuit eruditus, ut constat ex ipso, lib. 1. thez. tract. 11. cap. 2.

Si vlcera sint cancerosa, incurabilia sunt apud Hipp. 6. aph. 38. & firmat Gal. in com. sub his verbis. Quod enim illi qui sunt in partibus penitioribus, talibus non curantur remediis, etiam experientia docet. Etenim scio omnes, qui huiusmodi canceros curare tentauerunt, magis illos exacerbasse, & breui homines interemisse. Nam qui cancerum in palato constitutum, & in sede, & in sinu muliebri, vel vsserunt, vel secuerunt, non penetrant vlcera ad cicatricem perducere, & homines per curationis afflictionem vsque ad mortem excarnificauerunt, qui nulla curatione adhibita, longiori tempore vitam cum minori molestia transgresserunt, &c. Et Paulus loc. cit. sic ait: Quoniam verò partes putrefactæ, aut quæ, ut simpliciter dicam, natura modò excesserunt, ablatione sui postulant: canceris vuluæ, manus opera nec potest, nec vtile est adiuuere, &c. Cancer enim vlcereus in quacunque parte consistens si incurabilis est, quantò magis in vtero; in quo ob dictas causas, corrosio venis magnis vteri, quibus ipse præditus est, ex Galen. lib. 6. epid. sect. 1. com. 2. difficillimam, aut nullam curationem admittit. Si enim leuia tentes, ea affectus contumax contemnit; si acria applices, & violenta, humor atrabilarius irritatur, & excandescit, vnde insanabilis redditur affectus, ex Gal. lib. 4. c. 24. & nos lib. 2. in com. histor. 28. proposuimus. Quapropter ad præseruandū ne vlcus amplius fordescat,

fordescat, fidissimo experimento compertum habeo, cauteria in cruribus excitare, ut spiret vterus, & putridi humores ad ignobiles partes truantur.

Blanda ergo curatio instituta est, ut par erat à patre, Auenzoar, & mitibus medicamentis celebrata. Cum ergo arbitraretur vlcus hoc cancerosum esse: quia hic pernicax humor, venis magnis arrosis excitata nimia hæmorrhagia, ad mortem perduxit, idcirco solum filio suo consuluit, ut administraret victum. Et hoc est quod significauit, cum dixit: Et docuit quid ei facere deberet. Ergo præmissa totius prudentia, si vires ferant, & vlcus sit in initio, secunda vena, clementia expurgantia offerenda, humor mordax retundendus, partes principes roborandæ. Vlcera anodyna, abstergentia, exsiccantia applicanda, quorum amplam sylvam legat qui velit, apud Mercat. lib. 2. de morb. mulier. c. 20. Hieronym. Fabric. ab aqua pendente lib. 2. de tumorib. cap. 22. Guilhelm. Fabricium Hildanum, & alios. Vlcereus cancer illic vas grande abradit, & sequuto copioso sanguinis effluio corpus tabefacit, colliquat, & tandem ad interitum deducit. Aliquando vas paruum corroditur, & sanguis emanat in quantitate exigua. Hoc modo intelligendus est Gal. 1. 5. meth. c. 5. narrans historiam mulieris, quæ ex vtero sanguinem excreuit, & succo plantaginis, huic vsui vtili, oblato, conualuit; quam historiam, ut parui momenti inexplicatam reliquimus.

Si vteri vlcera sordida, dolosaque sint, & Gallicæ luis sapiant naturam, nullo alio præsidio promptius quam antidotis pugnare debemus, & quæ à tota substantia prauam humoris qualitatem retundant: de quorum genere sunt, ebenum, smilax aspera, & radix china, non spretis localibus præsiidiis, quæ vlcereus sorditum abstergere, & exsiccare queunt; quorum præsidiorum farraginem lege apud Mercat. de morb. Gallic. cap. 7. & in Appendice, cap. de morbo Gallico, proponemus latè.

At quia delicatæ foeminae sudorificis præsiidiis non ita obtemperant, præsertim debiles, & febre tenui detentæ, & in quibus ob prostratum virium robur hæc celebrata nequeunt, tunc illdem, sed mitioribus est pugnandum, quæ calorem igneum contemperent, deleteriam morbi Gallici naturam infrenent, & vlcera cacoëthica exsiccant, de quo curandi modo, lege obs. nostram 134. lib. 1. de praxi admiranda, & lib. 2. obs. 128. quibus in locis illustrata tabis Gallicæ exempla descripsimus.

Si verò hæc non profunt, & vteri vlcera radices agant, & præ sui contumacia, intemperie, dira vi auxiliis non succumbant, Mercurio debellanda, quem pro huius morbi medela esse præstantissimum, contra plurium opinionem, expugnatis illorum argumentis lib. 1. in comb. hist. 37. demonstrauimus; nam si febricitent, hydrargyrium cum frigidum & humidum sit, calidorum humorum feruorem atque impetum coërcet, calida & sicca viscera humectat, quo fit ut tutò omnis generis vlcera sanent, scabiem demulceat, pruritum compescat, impetiginem, psoram, lichenes, lepram, & alia huius naturæ radicitus euellat. Hoc auxilium si tempestiuè celebretur, corpore, ut decet præparato, non leue leuamen afferre solet: licet enim malam qualitatem morbo Gallico insidentem non corrigat, tumores tamen comminuit, & facta vacatione per sputum, aluum, aut sudorem, vlcera abstergit; si verò incaute administratur, sæua symptomata accerere solet: inquit enim Fabricius Hildanus cent. 3. obs. chirurg. obs. 92. quendam ex improspere vntione Mercurij subito fuisse emortuum.

HISTOR. XI. GALENI, De fluxu muliebri.

A desperato vteri profluuiio, mulier, Galenii opera libera:ur.

Boëthi uxor cum in muliebrem, quem vocant, fluxum incidisset, obstetricum familiarium, quacunque in urbe Roma optima habebantur, remediis usa, cum nihil leuaretur, vir eius

A præcipuos Medicos conuocat. In eam sententiam ab omnibus itum est, ut ea remedia adhiberentur, quæ ab Hip. & aliis post Hip. Medicis optimis descripta fuisset. Voluit Boëthi: bus semper interesset mulieribus, quoties aliquid egrotanti ministrarent uxori, probaremque singulas medicamentorum materias, quarum intentio summata erat, non vterum modo, sed vniuersum etiã corpus siccare, unguenta insuper admouere, quæ muliebres locos adstringeret. Sed ita faciendocum deterior in dies morbus videretur, iure mecum, & reliqui dubitare cœperunt. Et quamuis omnes requireremus ad alium sanandi modum transire, melius tamen quicquam, aut ratione inueniunt, aut experientia reperitum non occurrebat, quam in quod optimi Medici paulò antè consenserant. Interea verò tumor in ventre, qualis in pregnantibus suboriri solet, apparuit. Quamobrem ex ministrantibus nonnulla reuera pregnantem esse egrotantem credidere. Non tamen Medicorum aliquis id verum esse arbitratus est: nam muliebris fluxus indicia, quæ singulis diebus excernebantur, eorum opinioni refragabantur. Cum igitur egrotat mulier ab ancilla sibi fieri permitteret, qua in pregnantibus fieri solent, & singulis diebus lauaretur, contigit ut in prima thermarum cella, vehementissimis doloribus correpta, quales parturientibus aduenire solent, humoris aquei vsque adco multum excerneret, ut animo defectam è thermis ipsis extulerit. Inclamantibus ergo, & vociferantibus ancillis, verum neque pedes, neque manus, neque os ventriculi fricantibus, ipse qui casu ante fores balnei confiteram, audito clamore, intro me proripui, conspiciensque frigentem, manu nardino unguento admoda, stomachum laborantis ex eo confricui, ancillaque iussi pedes calefacere, manus fonere, odorandum aliquid manibus supponere. Tunc itaque ipsam * celeriter refocillauimus. Subsidente verò ob inanitionem ventre, summopere verecundia affecta est obstetrix, quoniam esse pregnantem, contra Medicorum votum opinabatur. Dubitantibus itaque singulis quid factu opus esset, noctu mihi de ea re cogitanti tale quiddam nouum occurrit: nam quando, ut dixi, animo defecit, ipsòque nardi unguento præcordia (nihil iuuantibus, sed clamantibus ancillis) confricui, recordatus sum me tantam mollitudinem illic reperisse, ut cum animaduertissem postea, me violentius à principio præcordia fricuisse, timens ne carnem liuidam redderem, à violenta confrictione destiterim: partes enim omnes circa præcordia siquis exactè comparare velit, lacti quod coagulatur, nondum tamen in caseum obduruit, similes erant. Provisis itaque mihi visum est, insistentium nimis humiditati exsiccanda morbi qui aquosus esset, excogitandumque talem sanandi modum, quo non solum humiditatem siccarem, verum etiam ita calefaceremus, ut æstatis præsertim tempore egrotantis corpus non liqueceret, quod frigida & humida temperatura supra modum erat: huius tamen contrarium tunc faciebamus, quum ipsam in arenam magis calidam decumbere præciperemus. In aliud quoque erroris genus, quod plerisque in morbis occurrit, tum nos etiam incidere collegi; labantur enim sæpe Medici, dum id quidem quod redundat euacuant, ne tamen illi simile aliud gignatur non prohibent. Atque adco mecum decreui, ut vniuersa victus ratio ad duo inclinaret, potus paucitatem, & totius corporis frictionem, quam non ex pice & resina subsequeretur inunctio, sed ex melle solo, multum quidem cocto, tantum tamen refrigerato, ut fontana aqua similis æstino tempore foret. Ac quemadmodum per tutem humorem redundantem euocare melius esse cognoui, sic medicamentis vrinam cientibus idem per aluum etiam detraheretur. His animo præsumptis Boëthum sic sum alloquutus. Me, quem probè nosti in hodiernum vsque diem, ne in vna quidem re ad medicinam spectante deliquisse, tecum ipse considera, an totos hos decem dies circa uxorem tuam, operam quam velim præstare sinas; ac si melius interim se habere videbitur, totidem rursus diebus aliquid demò circa eandem agere iubebis: sin tibi nihil proficisse visus fuero; tum denique ab ea prorsus & ipse discedam. Hoc mihi cum prompè Boëthi concessisset, medicamento * aqueum humorem per aluum ducente, primò usus sum: post aquam in qua asarum, & apium inferbuerant, bibendam exhibui. Cum itaque die duobus primis diebus, vterus minus fluere cœpisset, tertio die rursus haud multum medicaminis illius exhibui, quod per aluum tra-

postea quotidie & melle ipsam perunxi, corpus confricui mollis-
sima primo, tum asperissima sindone. Montanarum etiam animum
carras, & pisces saxatiles comedendos obiuli. Cum igitur die-
bus quindecim hisce remediis usus essem, nullum prorsus morbi
vestigium apparuit. Quod cum aduersisset Boethus, quia etiā
plus, quam promiseram, me prestuisse videbat, ut prorsus uxo-
rem suam liberarem, postulauit, preceptaque exhibere rogauit,
quibus in posterum amplius eo morbo non agrotaret. Cum ita-
que mense transacto, & bene colorata mulier adeo foret, ut ad
naturalem habitum nihil penitus desiderari posset, nec amplius
fluxus indicium aliquod superesset, quadringentos aureos ad
me Boethus misit, & nobilium Medicorum inuidiam auxit,
&c. Galen. lib. de præcognit. ad Posthum. cap. 8.

PARAPHRASIS.

Celeberrima est historia hæc, & à Medicis ad curan-
das miseræ fœminas, hoc læuo, & tædiofo morbo
detentas, semper in pretio habenda: multa enim in ea in-
ueniuntur pulchra, ac vtilia, quæ circa morbum natura
sua difficillimum, & frequentissimum controuerti pos-
sunt, quem cum omnes de morbis muliebribus scriben-
tes, accuratè ex Gal. hoc loco descriperint, idcirco nos pro
textus explicatione, quæ tam ex multis arduis quæ sese
offerunt, Laconicè perstringemus.

Fluxus muliebris dicitur à Gal. lib. 6. de loc. affect. cap. 5.
& 3. de sympt. caus. c. 4. Paulo lib. 4. cap. 63. vniuersi corporis
per uterum expurgatio, ipso haudquaquam affecto. Et licet ali-
cuius determinatæ particulæ non sit morbus, cum sit affe-
ctio in genere excretorum immodicè, & in ea vitiosum
sit quod expurgatur, à menstrui tamen sanguinis eruptio-
ne differt, quod in hac syncerus sanguis procedit, in mu-
liebri verò profusio, fluxus corruptus apparet, Actio au-
tore tetra. 4. ferm. ult. c. 65. siue ruber, taniolus purulen-
tus, albus, viridis, pallidusve exeat, ut Oribasius notat l. 9.
synops. c. 48. & Auic. firmat 27. 3. tract. 3. c. 23. & aliquan-
do liuidus, vel niger, ut l. 2. de causis, & signis diurn. morb.
c. 13. retulit Aretæus; cuius humoris, utpotè infrequen-
tissimi, peculiariter non meminerunt auctores.

Deinde. Hic fluor interdum tenuis, crassus, concretus,
grumosusve emanat. Aliquando excretum est fuliginos-
um, acre, erodens, nimis fœtidum: quos omnes diuersos
fluxus, iuxta varios putredinis, & corruptionis modos
euenire, auctores præsertim Arabes confirmarunt.

Fluor hic, quo fœmina hæc illustris premebatur, aquo-
sus erat, ut Galenus in textu confirmat manifestè, qui ex
alteratrici potentie debilitate, & partium frigida intem-
perie originem ducebat. Quare periculosissimus est affe-
ctus hic: nam ex eo aliquæ in vteri procidentiam, tabem,
& deiectis naturalibus potentiis, & ob spirituum copiam
ex nimio fluxu exhaustam, debiliore icore facta, in hy-
dropem frequenter labuntur. In hac fœmina rudimen-
tum adfuisse cachexiæ, ex historia deduci potest, quoniam
circa præcordia tanta carniū mollities aderat, ut lacti
coagulato, nondum tamen in caseum obdurato similia
essent: si verum est quod scripsit Hip. l. 7. aph. 74. alba sci-
licet pituita aquam inter cutem superuenire: ut enim rectè
Galenus notat in com. Quibus plurima in vasis, totoque cor-
poris habitu acruata est pituita, his leucophlegmatis hy-
drops superuenit, &c. Huius rei argumentum efficax est,
quia in prima thermarum cella, deposita humoris copia,
venter, quem habebat inflatum, detumuit.

Cum ergo vrgeret malum, curationem aggredi coacta
est, sed prius conuocata obstetrices: nam ob verecun-
diam, & pudorem vitæ has partes tractare est indecorum,
& sic inassuetum; illis enim pudibunda loca illinire, fo-
uere, fricare, vngere, vel in vterum digitos immittere est
concessum, dummodò de adiuuendis auxiliis Medici
consilium accedat. Maximum fuisse obstetricum nume-
rum in vrbe Roma, refert Gal. lib. de caus. morb. c. 7. & 15.
de usu part. cap. 5. & 3. de facult. naturalib. c. 3. quæ omnes
nulla facta consideratione auxilia adhibent, medicamenta
eligunt, officium Medicorum exercere solent, cum ta-
men illarum præcipuum munus, sit in iis quæ ad mulie-
bria pertinent, se exercere.

Vxor ergo Boëthi, cum nullum ex his imperitis fœmi-
nis leuamen sentiret, primarios vrbes Medicos conuoca-
uit, qui in eam vnanimis sententiam conuenerunt, ut ea
præsidia adhiberentur, quæ ab Hip. & aliis post Hip. Me-
dicis erant conscripta. Hæc omnia proponit Hip. lib. 2. de
morb. à n. 1. vsque ad 14. dum mulieribus album fluorem
patientibus dandum esse pharmacum fluxiones reprimēs
asseuerat, forbitionesque ex panico, lenticula, farina hor-
dei, ac recentis tritici cocti, alica cocta forbili, & zea co-
cta, quo loco plura alia scribit, vsque ad n. 75. & lib. de loc.
in homin. & lib. 5. aph. 36. dum sic ait: Mulieri menses deco-
lores, nec eodem semper modo, & tempore procedentes, purga-
tionem indicant esse necessariam, &c. Medici verò, quos re-
fert Gal. post Hip. fuisse optimos, præcipui ab iplo in suis
libris citantur, præsertim in lib. secundum genera, & locos,
& de pulsibus, & alibi, nempe Cornelius Celsus, Archigenes,
Diocles, Herophilus, Herodotus, Pelops, Lycus, Capito,
Attalio, Musa, Democritus, Atlepiades, & alij.

Verum cum ab obstetricibus, medicisque consultur
esset, ut non vterus modò, sed vniuersum corpus siccate-
tur, & vnguenta adiuuarentur, quæ muliebres locos ad-
stringerent, humorèque crassiorē redderent; & iis ce-
lebratis in peius rueret affectus, quia adstrictis locis, hu-
more amplius in crassato, & ad superas partes retroceden-
te, idcirco regurgitante etiam ad internas sedes, ibique
coercito, repullulauit tumor, qualis gravidis accidere con-
suevit; ob quam causam obstetrices, eam gravidam esse
prædicabant. Medici verò rebantur contra, tumorèque
ex intempestiuo adstringentium vsu citra totius prouid-
entiam oblatorum, retento intus humore, & ad intimas
partes restagnante accidisse existimabant: nam hac de cau-
sa, monente Actio loc. cit. plura non contemnenda damna
accidere solent, vehemens cephalalgia, cardialgia, epilep-
sia, neruorum resolutio, &c. Et quamuis fœminas hoc
albo fluore vexatas posse concipere non sit denegandum,
cum Hip. lib. 5. aph. 60. qui gravidas posse pati menstrua
asseuerat: tamen cum humoris esset quantitas vacuata in-
signis: absonum erat conceptione imaginari: nam in vtero
humente, læui, mucorèque obfuso semen retineri nequit;
& natura præcipitata, & assueta fluxui, illic omnia à se
depellit; & semen à frigidorum humorum copia vel infri-
gidatur, vel extinguitur: quare rectè dicit Hipp. 5. aph. 62.
bene temperatos vteros ad conceptionem esse idoneos.

Ad ventris tumorem accedamus, cuius causa cum esset
aquosus humor, adstringentium medicamentorum vi
coercitus, factum est ut laxato ventre, & ex balnearum vi
emollito, vnâque retentrice debilitata (illa enim ventrem,
& partes internas eneruant, & relaxant, apud Hip. 3. acur.
59.) natura tantam humoris copiam retinere non posset:
qua de causa tam ingens aquosi humoris copia est vacua-
ta, qui cum ad vterum partem sanè neruofam esset depul-
sus, distentione facta vehementissimum dolorem conci-
tauit. Ex hac copiosa vacuatione, resolutis spiritibus, ani-
mi deliquium obortiri, res est manifesta, & firmat Gal. lib.
6. aph. 27. & lib. 1. ad Glanc. c. 14.

Huic virium lapsui, animique defectui opem allaturus
Galenus, nardino vnguento stomachum inunxit: maximè
cum fortè esset ad manus, cum semper Matronæ Romanæ
id domi paratum haberent, nam roborat, & calefacit ven-
trem, præsertim si in eo pituitæ crudæ copia redundat.
Huic indicationi satisfaciens, pedes, manûsque, ob animi
deliquium retracto ad interiora calore frigentes, calefacit.
At cum plurimi spiritus ex subita vacuatione essent reso-
luti, odorata naribus admouere iussit, ut sic reparatis spi-
ritibus vires celeriter reficeret: odores enim citissimè nu-
trire, & naturam recreare, probat Hip. in l. de aliment. n. 6.
& 2. aph. 11. Cum ergo fœmina citò fuisset reuocata, ne-
que frictionibus, ligaturis, frigidæ aspersione, balneis (in
fluxionibus ad ventrem aptissimis) neque narium appren-
sione opus fuit, quæ præsidia Galen. lib. nuper citato ad
ad Glanc. pro hoc affectu curando summo operè probat.

Sed cum ipse ob necessitatem præcordia confricaret,
& partes illas omnes lacti coagulato, nondum tamen in
caseum indurato similes reperiret, & aquoso, crudo, &
multo humore repletas esse intelligeret, collegit statim,
omnem

omnem curationis scopum eò dirigendum esse, ut nimia
humiditas absumeretur, & exsiccaretur, ne fortè æstatis
tempore, corpore debili & molli vehementer exsiccato,
tabesceret mulier; idque procul dubio euenisset, si in
arenæ maris incepto auxilio perseverasset: licet enim
habeat balneum ex arena vim exsiccandi tumentem car-
nem, ægrotante scilicet in illis arenis calidis circumuolu-
to, si fides est adhibenda Galeno lib. 9. simpl. cap. de lapide
pyrite, Dioscorides lib. 5. cap. 1. Lacunæ in com. Saonarolæ
tract. de balneis, Mercat. lib. 1. indicat. cap. 13. quo pacto
hydropis, podagricis, ischiadicis, suspiriosis, lienosis,
asthmaticis remedio est: tamen auxilium hoc nimium
colliquat, & molle, facileque resolubile mulieris corpus
resoluit. Hoc ita esse, argumento cognouit Galenus: nam
præcordiorum partes ad eò erant staccidæ, ut timor esset,
ne durante frictione, resoluto calore natiuo, ex linore
morticinium sequeretur; quo pacto à frictione sese re-
traxit: nam si dura sit, corporis molem deprimat, ex Pau-
lo lib. 1. cap. 18. lenis verò licet impleat, tamen in corpo-
ribus laxis ac molibus, resoluit, & debilitat.

Hac de causa totam curationem in eo reposuit, ne pi-
tuitosi humoris copia generaretur. Hoc ut assequeretur,
duo consuluit, nempe potus paucitatem, & frictionem ex
melle multum cocto celebratam: nam parcissimè bibe-
ntes, paucam humiditatem acervant, & sic in corpore con-
tenta humiditas potus abstinentia absumitur. Mel autem
cum sit exsiccantis facultatis, coctioneque aridius factum,
maiorē exsiccandi facultatem acquirat, abstergit & dif-
ficuti vehementius; æstatque presente, frigiditatis illud
particeps esse voluit, ne fortè ex frictione partes nimis
calesceret, ardorque induceretur molestus: consuluit
autem frictionem, quia hæc ab vtero reuellit.

His factis, & parte tenuiore humoris per cutem discul-
sa, crassiorē per aluum, & vrinam expellere decreuit. Illis
vsus est prius, ut particularis per vrinam vacuatio facien-
da, corpore vniuersaliter vacuato facilius succederet; & sic
post vacuantia per aluum, asari, & apij decoctum libenter
propinavit: hæc enim diuretica sunt, calida, sicca, tenuia;
ex Gal. lib. 5. simpl. cap. 13. sicque exsiccandi facultate sunt
prædita, sanguinem cogunt, exsiccant, & excrementum ab eo
ferum fluere faciunt. Ab his pituitosi succi fusi, ac liquati,
fluxum muliebrem facientes, in vrinam mutati, deriuatio-
ne, vacuationeque per vesicam, locum vtero diuersum ex-
pelluntur: nam ut rectè monet Gal. 5. meth. 3. per vterum na-
turaliter fluentia, vel per vrinas, vel per aluum sunt reuella-
da.

Arguet hoc loco acutior aliquis, reprobam esse Galeni
curam incidentibus, aperientibus, & dilatantibus venas
celebratam: nam fluxus muliebres hac de causa mouetur
magis, menstrua cientur, & ad vterum humor à toto cor-
pore attrahitur magis vbertim. Obiectionem sic facile
diluet cum Galeno lib. 5. simpl. cap. 22. dicente vera diure-
tica, aperientia, penetrantia, sanguinis crassitiem auferen-
tia, tantum abesse ut menses moueant, ut potius illos coer-
ceant; nam quæ menses mouent, calida quidem sunt, non
tamen ad eò sicca, ut diuretica: & infra ait. Verum & hæc
vtraque vrinas prouocant, & ad hæc cum primis ea qua calefa-
ciunt, & desiccant: ea propter ea peculiariter dicuntur diureti-
ca, siue vrinam mouentia, non quia sola moueant vrinas, sed quia
solas, & non etiā menses, aut lac mouent, &c. Quoniā hæc pe-
culiari quadā ratione per vrinam euacuant, Quapropter his
aquosos humores ad vrinæ vias deriuauit, quibus siccan-
teque victus ratione vsus, fluxus paulatim fuit diminutus.

Sola ergo superest soluenda dubitatio. Si affectus hic
exsiccantem victum ex postulabat, cuius efficacia se hunc
morbū persanasse gloriatur, cur pisces saxatiles exhibuit,
quos frigidū, & humidum præstare victum, nullus igno-
rat? Dic, quod licet saxatiles sint facilis coctionis, & distri-
butionis, sanguinem generent laudabilem, & consistentia
medium, & tam in morbis frigidis, quam calidis videatur
posse concedi, quoniam mediam naturam habent, ut fusè
ex veterum, & iuniorum mente comprobauimus lib. 1. in
com. histor. 28. tamen petrosi pisces semper frigidum, &
humidum præbent victum; quare si asseras, in hoc mor-
bo præsertim chronico, voluptatis causa fuisse oblatos,
Galenum à calumnia liberabis: suauia enim, etsi deterio-
Lib. III.

ra, minus nocere solent, 2. aph. 38. aliquando enim labo-
rantibus grata concedenda, ut Hip. dixit, 6. epid. sect. 4. text. 8.
iucunda enim & cum voluptate assumpta facilius coquuntur,
ob multas causas latas à Gal. lib. 6. de sanit. tuend. 3. & 2.
alim. 27. & 4. meth. 7. & 3. de temperam. 2. Solue secundò di-
cendo concessisse Galenum in hoc morbo saxatiles, con-
ditos aliis rebus medicamentosis, quæ attenuare crassum
succum queunt, ut sunt porrum, anethum, sal, ex Galen. 7.
acur. 27. Hoc modo præparatos concedit puero suo epilep-
tico, in c. 4. quos attenuare, exsiccare, abstergere, aperire,
ob condimentum, probat Gal. lib. de attenuant. vict. ra-
tione, cap. 8. Lege elegantissimum Rorarium contrad. 1. 11.

Hanc ergo fœminam, vacuato aquoso humore per al-
uum, & vrinam, & retracto ad cutem per frictionem, &
ope regiminis exsiccantis, absumpto potus parcimonia, se
cum maxima sui nominis fama persanasse gloriatur Gale-
nus, cuius industriam, & miram in curando solertiam post
eum omnes vnanimiter celebrarunt. Ob quam curatione,
in illustrissima fœmina, & inter Matronas Romanas no-
bilissima, celebratā, Boëthus vir in vrbe insignis, qui Ga-
lenum liberasse à tribus quartanis Eudemum, & filij sui
Cyrilli ægrotantis commissum erratum mirificè detexisse
obseruauerat, deque eius excellentia, acutie, & curandi
peritia planè edoctus erat, & alios Medicos tanquam me-
dicinæ imperitos vituperabat, Galeno quadringentos au-
reos misit, & præstantissimorum Medicorum inuidiam
auxit, qui mille coronatis solaribus æquipollent, ut notat
Lacuna in vita Galeni, & ex eo firmat Amatus 1. cent. 3.

Nec magnum pro tanto morbo curato oblatum à viro
Consulari locupletissimo donum iudico; nam maiora
munera Medicis fuisse concessa, veteres, & nostri obser-
uarunt, quorum exempla legat qui velit apud Plin.
lib. 29. cap. 1. & lib. 26. cap. 3. Erasistratus Antiocho Rege
sanato centum talentis donatus est à Rege Ptolomæo fi-
lio eius, id est, sexaginta millibus aureorum nostrorum, ut
supputat Budæus l. 2. de asse. Charmis ex Massilia ægrum
ex suis Massiliensibus sanandum conduxit sestertiis du-
centis, id est, quinque millibus aureorum, ut referunt
Dubrauius, lib. 23. rerum Bohemicar. Anton. Bonfinius
lib. 2. decad. 3. Aeneas Silvius cap. 35. & 42. sua Bohemia.
Thaddæus Florentinus cum ex patria curationis gratia
exibat, in singulos dies non nisi quinquaginta aureis ope-
ram locabat. Idem ferunt de Petro Aponense. Garzias ab
horto, qui scripsit de simplicibus apud Indos nascentibus,
à Rege Nita Malluco in India plus duodecies mille par-
daos pro curatione accepit, & si aliquot annis apud eum
manere vellet, in stipendium annum quadraginta mil-
le offerebat: est autem pardas, moneta habens nouem
drachmas Hispanicas. Cognoui Mercatorem Lusitanum
ditissimum, qui conuocatis quatuor Medicis, & octo Chi-
rurgis (laborabat enim vehementissima penis inflamma-
tione cum valida, & maligna febre coniuncta) singulis
pro die duodecim aureos locabat, ita ut finito morbo, in
vigesimo die, exhibitis muneribus manu liberali, præter
quotidianum stipendium, duo millia aureorum omnibus
impenderit. Denique si de magnis Medicorum stipendiis
plura scire aues, lege Dubrauium lib. 23. rer. Bohemicar.
Roderic. à Castro lib. 3. de med. politic. cap. 22. Antonium
Bonfinium lib. 2. decad. 3. An. Silium cap. 35. & 42. sua
Bohemia, & alios quos citat Canonherius Medicus cele-
berrimus, & in auctorum lectione versatissimus lib. 7.
Aph. cap. 1. num. 17. De hoc argumento multa lectu digna
proferunt Ioan. Beneronicus, Medicus elegans, & edoctus
in Oratione de laudibus medicina, & Accursus insignis iuris
consultus in præmio Digestorum super versiculum illum.

Dat Galenus opes, dat Iustinianns honores.

QVÆSTIO XX.

Vitum Virtus, an Morbus, victum indicet?

COMMENTARIUM.

Celeriter ipsam resocillauimus. Siquidem in hunc lo-
cum in quo de ægrotum restauratione per alimenta
agendum

agendum est, incidimus, rem latius exequemur, flores modò rerum, quod & in cæteris consuevimus, præterpentes. Nam qui accuratius victum instituendum intropicere enixi sunt, duas alimentorum classes deprehenderunt: alia enim circa spirituosam substantiam reparandam; altera circa carnosas, & solidas partes nutriendas versatur. De prima classe loquuntur fuisse Galenum in præfati, patet ex contextu, ex verbis: *odorandum aliquid naribus supponere*: nam spiritus odoribus nutriuntur, & mirum in modum instaurantur; de quo argumento plura diximus *lib. 1. in com. hist. 9.* Consule de hoc instituto Marfilium Ficinum *lib. 2. de vita producenda, cap. 18.*

De altero nutrientium alimentorum ordine, cuius ope ac vi, nõ solum spirituosam substantiam, sed etiam solidas partes citissime reparantur, breuiter peragendum. Sunt enim quædam edulia, quæ in pauca quantitate oblata multum nutriunt, in flaccido tenelloque ægrotantium, & conualescentium ventriculo ocyssimè coquantur, & distribuantur, minimùmque illi negotium faciunt, & idcirco instaurantia Medici vocare consueverunt. Horum potissima ex iuniorum mente nunc proponam.

Hæc in duplici sunt differentia, alia sunt in forma solida, alia in liquida. De illorum numero sunt tabellæ perlata, aut sine perlis, damulata, pulmentum album: cuius varios conficiendi modos, referunt Bened. Victorius Fauentinus *lib. 1. empiric. c. 4.* Valler. *lib. 5. obs. 6.* Panis dulcis, gelata, quæ fiunt ex rosacea, taberzet, & margaritis; canulata parentur ex iisdem, additis santalis, & granis moschi. Nonnunquam parantur moscellos ex pulpis caponum, aut gallinarum minutim incisus, cum saccharo, rosacea, farina oryzae, tragacantho, penidiis, semine cucurbitæ, amygdalis, & granis moschi: additur enim commodè tragacanthum, vt in membris cibis retineatur, sicque lentore suo per moram affigatur magis, & adhæreat.

Restaurantia in forma liquida, sunt in quadruplici differentia. Prima sunt iurulenta. Secunda, stillatitia. Tertia cõtusa. Quarta, succi expressi. Primum est Rasis *lib. 3. Aph. & potissimum in morbis frigidis, ab ipso frequenter expertum, fit ex pullastrula, & pullis columbarum decoctis in equali quantitate aquæ, & vini odoriferi, quousque ossa à carne separantur, & in fine addantur grana moschi: nã pulli colubini sunt mirifici in imbecillitate caloris innati, vt *lib. 2. in com. hist. 45.* ex veterum mente proposuimus. Alij ex pullastra optimè decocta in vino maluatico, iurulentum parant.*

Alzaharaius *tract. 1. 3. cap. 4.* facit ex pullis coctis in rosacea, cum succo pomorum, & vino odorifero, & deinde aromatizat cum moscho: nã poma odorifera suauitudo vapore vires recreant, & spiritus substantiam adaugent. Alij vtuntur pullastra iuene minutim incisâ, in cuius decoctione indantur aureæ monetæ, aut tenuissima auri scobs, vel folia, deinde iuri addatur puluis margaritarum, maluatici momentum, aut saltem vini odoriferi portio, & grana moschi. Si times calorem, adde rosaceam, corallum, & santala.

Inter stillatitia primum locum sibi vendicat illud Holerij *lib. 1. de morb. internis, in schol. cap. 27.* quod describit Mercatus *lib. 2. de morb. intern. cap. 9.* & est refouendis vitibus vtilissimum; eius formam legat qui velit apud eosdem auctores; cuius sæpè feci in restituendis collapsis viribus experimentum, & est pro hoc vsu mirum, si quod alterum auxilium. Montanus *consil. 136.* Lutea ouorum distillata summoperè commendat: nam emanat humidum pingue, æreum, & glutinosum, quod caloris est commodum pabulum. Vallerioli *lib. 9. obs. 6.* miris laudibus effert, pro virium defectioibus restaurandis, succum de corde Veruecis per sublimationem, vel eliquationem extractum, qui sympathia quadam, & tacito naturæ consensu cor roborat. Manardus *20. epist. 1.* laudat liquorem à Gallinæo oppleto malis odoribus in testa panificia exudantem. Montagnana *consil. 120.* extollit aquam sublimationis caponis, vel gallinæ iuuenis, exhibeatur cum octaua parte generosi Maluatici. Bauerus *consil. 51.* præfert stillatitium ex capone, vel pullastra lota cum rosacea, minutim incisâ, & bracteis aureis prius operta. Idem decoqui exquisitè carnes, quæ postea contunduntur, & permiscantur iuri, & omnia simul ponuntur ad distillan-

dam in Balneo Mariæ. Quibus si vinum odoriferum addas, aquam naphæ, cinnamomum, margaritas, corallum, poma odora, confectiones cardiacas, hyacinthos, alchermes, theriacam, vnicornu, rasuram eboris, os de corde cerui, santala, succum agrestæ, limon, & granator. cortices citri, folia aurij; ex arce facies; ex quibus positis in vase vitreo, aut balneo, stillat succus quidam pretiosissimus, febribus malignis, & pestiferis vtilis valdè; & si in postrema parte, per quam exit succus distillatus, ponatur petia rara, moscho, & ambaro delibuta, erit tunc liquor præstantissimus, vt notat Antonius Carthaginensis *tract. de peste, c. 5. Auic. 1. 3. tract. 2. c. 8.* pro roborando corde præbet aquam carnis animalis laudabilis, aromate conditam; & *1. 4. tract. 3. cap. 7.* parat ex lateribus hædi, cum succo pomorum, & odorifero vino. Gal. *lib. 8. sec. loc. nõ* semel restaurat stomachicos, & hepaticos, cum mica panis in vino, ouis torbilibus, bulbis, & cochleis. Marfilium Ficinus *lib. 2. de studio for. sanit. tuend. cap. 11.* cum Montagnana *loc. cit.* Guainerio, & Sauonarola *c. de debilitate cordis,* saluberrimum esse censet liquorem distillatum ex sanguine iuuenis temperati, qui si saccharo, & rosacea miscatur, mirificè vires auget, ob multas causas, quas *lib. 1. in com. histor. 2. 3.* ex auctororum mente protulimus. Si verò de variis formis contusorum, succorum expressorum, & stillatitiorum, pulchra scire aues, adi Ioan. Baptist. Syluaticum, qui *contr. 7.* inter omnes copiosè simul, & eloquenter hoc negotium exarauit.

Aduerte cum Montano *lib. 2. consil. 137.* Manardo *15. epist. ult. Matthiolo lib. 1. in Dioscorid. cap. 113. & 1. 5. c. 24.* non esse faciendas distillationes in vasis, quæ vulgò sublimatoria nuncupantur; nam plurimam noxam peccori, ventriculo, iecori, visceribusque omnibus inferunt, quum à metallicis organis, à quibus succi distillant, perniciosa metallorum qualitas communicetur: quoniam metalla igneam habent naturam, ex Gal. *9. simpl. cap. 26.* ratione sulphuris, & argenti viui quæ sunt metallorum communia principia; de qua re lege quæ diximus *lib. 1. in com. hist. 7.* Iure ergo commendatur stillatitium, quod per balneum calentis aquæ, vitreis organis elicetur.

Hæc & alia pro reficiendis viribus parare solent Medici celeberrimi, qui longo aris vsu, & doctissima studia compleuerunt: nam virtus expostulat, cibum, ex Gal. *1. 11. meth. 14. & 1. aph. 9. & 1. 1. acut. 4. 4. 8.* Nempe morbus suæ affectionis indicat auxilia, phlebotomia videlicet, clysmata, causticis, purgationem, oxymeli, aquam mulsam, atque aliorum vni-quodque: virtutis verò custodia solam indicat alimoniam. Si igitur morbosam affectionem nullo pacto offenderet alimoniam, nos virtuti soli attendentes, agros vt sanos alexemus: sed quoniam sapiens noxam, vt ostendimus, affert, ob id morbi affectionem, non tanquam cibi indicatricem, sed tanquam prohibetricem, contemplanur. Vbi ergo non prohibueris, facultasque percipitur, tunc nutrimus: nunquam enim cibum morbosam affectionem sui ratione iuuabit, & c. quoniam alimentum, vt sano robur, sic febrienti morbus, ex Hipp. *lib. 7. aph. 6. & lib. 2. aph. 10.*

Sola ergo virtus pro sui custodia cibum indicat, quum enim si res secundum naturam, sui conseruationem efflagitat, quæ cibo perficitur, ex quo spiritus, sanguis, & partium substantia inanitas, in quibus virium essentia consistit, reparantur, ex Gal. *12. meth. cap. 5.* præsidia enim vacantia, sicuti tollunt causam morbi, sic & virtutem dissolunt: simul enim cum morbo causa, aliquid naturæ, & congenitæ substantiæ educunt, vt notat Gal. *lib. 9. meth. cap. 10. post med.* Quare si virtus permittat, tunc celebranda auxilia, sin minus, contra.

Deinde, licet virtus indicet cibum, morbum tamen cõttemplari debemus: cibum enim sicuti auget vires, sic auget morbum; quare Gal. *1. 1. meth. 14.* dicebat: *si nutris, febrè auget, si non nutris, vires deicis:* & *lib. 1. ad Glanc. c. 10.* asserit, quod *cibus sicuti robur virtutis auget, sic morbum fouet.* & (vt loquitur Auic.) *sicuti est amicus virtuti, sic est amicus inimico illius, scilicet causa morbi, & morbo;* quod insinuauit prius Hipp. *lib. de alimento,* dicens: *Alimentum amicum, & inimicum.*

Sed aduersus Gal. sententiam sunt dubitationes maximæ. Nam victus diuiditur in tenuem, mediocrem, & plenum, apud Gal. *1. aph. 4.* Tenuis est ille, qui vires deicit; & hic est triplex: alius tenuissimus in extremo, &

cum omnimoda inedia concidit; alius tenuissimus tantum, veluti sunt syrapi, decocta, & succus duorum granatorum; alius est exquisitè tenuis, & per alimenta parum nutritia perficitur, vt sunt, olera, fructus. Plenus est, qui vires adauget. Mediocris, qui solum vires cõseruat. Tunc sic arguitur. Virtus non potest indicare victum tenuem, & tenuissimum; nam hic vires cõminuit: nec victum plenum; hoc enim exhibitio accrescit morbus, & victum opprimitur.

Secundò. Si hoc esset verum, sequeretur, quod quanto virtus debilior est, tanto plenior victum indicaret; sicuti morbus, quanto maior est, tanto maiora auxilia expostulat. Hoc autem falsum est nam quò debilior est virtus, eò minus est cibandum, quia minus tolerat, & quantitas cibi, debet esse proportionalis virtuti, & coquenti calori, ex Gal. *lib. 1. aph. 1. 5. ante fin.* Ergo.

Postremò. In statu virtus est imbecillior, quia ob morbi vehementiam, symptomatum durationem, vacantia auxilia, tenuem victum, vires sunt imminutæ. Sed tunc victu tenuissimo vtendum est, sic monente Hip. *1. aph. 8.* Ergo virtus pro sui custodia victum non indicat.

Antequam verò has rationes soluas, attende, quòd in sanis à sola virtute pro sui custodia indicatur victus, quia nihil est quod cibi oblationem impediât, quare pro tenore virtutis, tunc in illis alimentum exhibendum: si enim liberales sint vires, largior offerenda esca; si debiles, modica debet esse, & parca. At verò in ægrotantibus non indicatur victus à virtute sola, sed simul considerato morbo: nam victus sicut custodit vires, sic morbum auget; quare morbus, vt prohibens, est cõttemplandus, & victus hoc modo est instituendus, vt vtrique succurramus, virtuti scilicet, & morbo: virtus enim debet custodiri, & morbus non debet augeri; sed ita debet institui victus, vt in statu morbi salutaris, virtus superet morbum.

His iactis: Responde ad primum: victum plenum prohiberi, non ratione virtutis, sed ratione morbi; victum autem tenuem, & tenuissimum offerri in morbis, non quòd hic à virtute pro sui custodia indicetur. Secundum solues, si asseras, virtutem quò imbecillior est, maiorem sui custodiam indicare, quare tunc plenior victu esse custodiendam, res est manifesta, non in quantitate continua, sed discreta; cum enim multum non possit tolerare, parum, & sæpè est refocillanda, auctore Galeno *lib. aph. 17.* Dic ad tertium. In statu morbi, virtutem quoad essentiam esse debiliorem, quàm in augmento, & in principio: respectu tamen morbi, & causæ illius, esse fortiorem, quàm in præcedentibus temporibus. In statu autem, victu tenuissimo vtitur, nõ ratione virtutis, sed morbi, qui cum celerrimè declinet, & in declinatione fit locus ad reficiendas vires, idcirco in statu potius consulimus morbo, quàm virtuti.

Sequitur vt inquiramus, num morbus indicet victum. Quòd non indicet, latè supra ostensum est. At pro contraria parte sunt efficacissimæ rationes. Prima. Morbus siccus, vt febris hæctica, & morbus ex inanitione contractus, ex vsu immodicæ Veneris, vigiliis, fame, nimia aliqua vacatione; repletionem & cibo curari debet, iuxta Senis oraculum *2. aph. 22.* dicentis: *morbos qui ex inanitione fiunt, curat repletio, & aliorum contrarietas.*

Secunda Febris inuadens naturas calidas, siccas, cibum, & humectantia, vel etiam in accessione expostulat, ita monente Gal. *lib. 10. meth. 2. & 5.* nam inedia in impetrata, febrim adauget; quare hac correpti febre, nõ cibentur, in hæcticam transeunt, aut superueniente syncope occumbunt. Ergo illa febris, quæ has naturas premit calidas & siccas, pro sui remotione cibum indicat.

Tertia. In morbo pestilenti plenior victus offerendus, quia malignus morbus victum indicat: si aliter feceris, exhaustis spiritibus, & liquata carne, resolutis viribus, ægros præcipites dabis in mortem. Quare ita cecinit Auic. *1. 4. tr. 4. c. 4. de febre pestilenti,* dum inquit: *qui viriliter bibit, & viriliter comedit, a peste liberatur.* Et prius prædixit Galenus *lib. 3. epid. sect. 3. com. 58.* scribens, eos in statu pestilenti euasisse, qui sibi vim iniecerunt, & fortiter comederunt.

Extricabis quæstionem totam hoc modo. Morbus immaterialis, siccus, ex inanitione subortus, humectatione substantifica, repletionem, & regeneratione sanguinis & spi-

ritus, curandus, pro sui curatione cibum indicat, vt in citatis argumentis palam fit. Morbus tamen materialis, non victum, sed præsidia vacantia expostulat, in quo si cibum offeras, maximè in principio, vehementer lædes: nam cibum ob quinque causas vehementer nocet. Prima, opprimit vires. Secunda, auget maiorem resistantiam in causa morbifica, quoniam calor innatus; difficilius duplex obiectum transmutat, quàm vnicum. Tertia, distrahit naturam à coctione, & à suis operationibus diuertit: nam distrahitur instrumentum commune, hoc est, calor influens, qui cum sanguine & spiritu partibus distribuitur. Sic Galenus *5. aph. 5. 3. & 2. de caus. sympt. cap. 2. ante fin.* agens de animi affectionibus, sanguinem, & spiritum vocat instrumentum animæ. Hoc modo ob motus inordinatos, validas cogitationes, vehementes animi affectiones; cessante influxu cordis, ab omnibus actionibus natura distrahitur. Sic ob dolorem sæuum, aut internam inflammationem, quæ ritu cucurbitulæ sanguinem, & spiritum allicit ad se, in coctione alimenti perturbatur natura. Insuper accedit etiam hæc distractio non ratione organi, sed obiecti: si enim vitiosi humores, intra, aut extra venas sint impacti, offeratur alimentum; tunc natura ad illud, tanquam ad obiectum iucundius, & minus molestum se conuertit, illud retinet, concoquit, & humores vitiosos ad nutritionem valdè ineptos à suo regimine relinquit, nec ipsos concoquit. Quapropter rectè à Galeno *1. aph. 7. & 8.* est assertum oblatum cibum à coctione humoris naturam distrahere. Additur & quarta, quoniam exhibitio alimenti accrescit cacochymia. Quinta alimento à calore febrili occupato, & corrupto, augetur morbus, & symptomata non solum communia, sed propria sunt fortiora.

Quapropter in morbis materialibus diætã primum locum vendicat; & licet de ea nihil effatu dignum veteres conscripserint, vt monuit Hip. *lib. 1. acut. text. 6.* tamen hæc est nobiliss, & magis præcipuum artis instrumentum: nam Plato referent Gal. *lib. 1. de sanit. ad Thrasibul. c. 33.* antiquos Asclepiades diætã non admodum fuisse vsos asseuerat, & Celsus *lib. 1. in proæmio, sub initio* refert veteres, ex Homeri testimonio, ferro tantum & medicamentis vti solitos, vt *cit. loc.* affirmat Gal. qua Hip. *in Aph. in lib. de rat. viit.* & aliis locis, & Gal. *lib. 11. meth. per totum,* & alibi passim, summa vtilitate vsi sunt: quin Diuinus Senex *lib. 3. de diæt. num. 12.* se fuisse diætã inuentorem gloriatur: Antepositur autem hæc medicinæ pars quæ victum præscribit, aliis omnibus ex quibus medicina conflatur, quas longa serie explicuit Gal. *lib. de constit. art. medic. cap. 19. & lib. de sanit. ad Thrasibul. cap. 31.* nam ægros conseruat, instaurat, reficit, morbos præcauet, & sic cæteris multò est præstantior, ex Gal. *lib. de introducor. cap. 8.* Deinde diætã tam sanis, quàm ægris est necessaria, ex Gal. *lib. 1. de alim. facult. cap. 1.* sic Damascenus *in aph. 160.* dicebat: *Diætã medicina præstantior est pharmaceutica, & chirurgica,* & prius prædixit Gal. *1. 1. meth. 15. in init. 5.* Sed cum ars ipsa tota. Insuper diætã est veluti firmissimum fulcrum, sine quo reliqua artis præsidia parum, aut nihil conferre possunt, docente Gal. *lib. de theriac. ad Pamphilian. cap. 4. & lib. de sang. misc. cap. 7. 8. Nam intemperantes, & c.* quo pacto *2. aph. 29.* firmat Gal. felicissimas fieri purgationes in illis, qui ante diætã, & tenuem victum obseruauerunt. Denique experimento compertum est, morbos periculosissimos, & natura sua difficillimos solius diætæ vsu & ope fuisse denictos, quos non Medicorum opèra, non artis præsidia debellare potuerunt.

Vltimò, salubris victus ratio medicamentis est præstantior; quare Arnaldus *in parabolis, cap. 2. n. 4.* sic ait: *Quando sanitas alimentis procuratur, penitus est abhorrendus vsus medicamentorum.* Celsus in hunc modum inquit *lib. 3. c. 4:* *optimum verò medicamentum est; cibus opportunè datus.* In hunc sensum protulit Hip. *6. epid. sect. 4. text. 12.* *Possessio tuenda sanitatis, non satiari cibus, & c.* à quo accepit Arist. *lib. 1. probl. 47.* & experimento etiam probauit Gal. *lib. de bonis & vitio succor. cap. 1. in fin.* Huc alludit Auic. *1. 4. tr. 2. cap. 14.* dum dicit. *Cauere ne cures febrim, nisi cognoueris eam; quòd si non cognoueris, subtilia regimen:* quali dicat;

si morbus neque secundum genus, neque speciem cognoscitur, tunc victum tenuem, & dietam præscribere oportet: nam humor qui est morbi causa, benignitate alimenti destitutus, syncerior redditur, & suam vim evidentiùs demonstrat, & vehementiora symptomata concitat. Adde quòd inedia imperata, cum sit species euacuationis, apud Galen. lib. 1. aph. 17. & lib. 4. aph. 2. ex accidenti euacuat.

Fernelius elegantissimus, dietæ in morbis & in sanis commoda, & præstantiam eloquenter describit l. 1. patholog. cap. 14. dum sic ait: *perniciosa admodum sentina est abdomen insaturabile, omnium tum corporis, tum animi vitiorum fons, atque origo. Intemperantia est medicorum nutritrix: nam cibus moderatus spiritus, nativum calorem, corporisque substantiam tuetur, & reficit, facultates omnes, earumque functiones corroborat, coctionem alimenti, distributionem, humorum equalitatem, & excrementorum propulsionem, motus denique, sensus mensisque vires integras in volumineque conseruat. Vna temperantia totius est incedas, aliorumque vite moderatrix. Nulla calamitate, vel arumna premetur, qui vitæ fundamentum iecerit temperantiam. Inedia corpus pernuum, patensque reddit, obstructions expedit, flatu alui, faeces, urinas, cerebri, omniumque partium excrementa mouet, & excludit, cruditates concoquit, tenues humores, ac inutiles exhaurit, & halitu dissipat, crassos parti tenacius haerentes prouitat, & mouet.* Magna ergo est dietæ in curandis morbis materialibus potentia, ac efficacia.

Sed obstant plures Medicorum celebrium rationes. Multi enim materiales morbi non dietæ, sed victu, eoque pleno, & copioso curantur: nam in fractura ossis, quando generantur callus, quo ossa coherere debent, victu copiosiori utendum est, qui multum sanguinem generet, crassum, & lentum, qui generatione calli est aptissimus, momente sic Gal. lib. 6. meth. cap. 5. explicat Thomas à Vega in com. cap. 91. art. medic. Gal. disertissime.

Secundò, Patientes suffusione, crasso, plenòque victu sunt alendi, vt celeriter concresecat, & perficiatur suffusio, sic enim melius, & tutius solet remoueri: iuber Rhafis in lib. diuision. c. 70. & alij citati à Syluatico, contron. 56.

Tertiò, Melancholici liberalius, vberiusque sunt alendi, quam sanitatis tempore, ex Rhafio lib. 9. ad Almanf. cap. 13. Auic. 1. 3. tract. 4. cap. 20. nam in his tota spes curationis reposita est, vt humectentur, ex Gal. 3. de loc. 7. hoc autem fieri non posse, nisi per cibos laudabiles, quorum vi moles corporis augetur, & pinguefcatur, proditum est à Gal. 3. de loc. cap. 7.

Quartò, Pestis est morbus materialis, à venenoso humore, putrido, multoque subortus, in quo si cibum tenuem exhibeas, enervantur vires, resoluantur spiritus, & ab aura pestifera viscera promptius occupantur; quare peste oppressi, quum virtus ex morbi deleteria, & malefica qualitate sit dissoluta valde, & ob superuentientia symptomata, syncopem, animi deliquium, cardialgiam, vigilias, capitis dolorem, anxietudines, debilior sit facta plenius nutriendi: ita monent Auic. & Gal. loc. supra citatis. Quare fame non sunt cruciandi agri, sic monente Celso lib. 3. cap. 7. sed tenuissimis cibus alendi.

Sed hæc argumenta haud difficulter extricabis, si dicas, aliquando in ægri vberius esse nutriendum propter superuentientia symptomata, quæ totam curationem ad se trahunt: quare in peste, & melancholia, seruandam ad virium gratia copiosè nutrire cogimur, ne videlicet à maleficientissimo humore virtus concussa flaccescat, vt notat Septalius lib. 2. animaduersion. medic. num. 19. Mercatus l. 1. indicat. 1. Sic in suffusione, aut generatione calli, crassum plenumque victum exhibemus.

QVÆSTIO XXI.

Virum in Muliebri profluvio, vterus ledatur, vel vniuersum corpus: & an hoc affectu grauide tententur?

Aquem humorem. Superioribus historiis egimus de suppresso vteri profluvio, modò de nimio & superfluo dilceptandum. Nam muliebris fluxus tot sunt diffe-

rentiæ, quot sunt humores in corpore superantes, vt ait Paulus lib. 3. cap. 63. probat Galenus lib. 6. de loc. c. 5. & cæteri confirmant. Fluor enim muliebris alius est ruber, veluti sanguinis sanies; candidus, pituitæ soboles; pallidus, qui bilem testatur; niger, qui est melancholiæ germen. Addit Aretæus lib. 2. de signis, & causis diuurnor. cap. 11. rubrum fluxum, & exit sanguis, qualis victimæ recens, mactatæ, vt prædixit Hipp. lib. 2. de morb. num. 6. liuidum, concretum, grumolum, purulentum, malè olentem, & ferofum.

Has omnes fluxiones immoderatas, esse nimium periculofas, nulli est non manifestum: si omnis nimia vacuatio etiam noxiij humoris est reprobata, 2. aph. 51. & lib. 4. aph. 25. & lib. 6. 27. quoniam cum inutili humore, vtilis vacuatio contingit, vnde deficiunt vires, & sequuntur irreparabilibus damnis, vacuato spiritu multo, vires fatiscunt; & æger nullum postea remedium habet; cur euacuato copioso humore, non prostermentur facultates, & resoluta humiditate corpus non siccabitur, tabefiet, & extinguetur, & ad minus refrigerato iecore superueniet hydrops ex frigiditate, & alia lacerantur damna ab Hipp. prolata lib. 5. aph. 57.

Rursus, si cuiuscumque alterius humoris nimia facta vacuatio hæc pericula secum accersit; cur immodica sanguinis per vterum excretio, grauiissima non concitabit symptomata, siue menstrua nimium excurrant, siue alia de causa immoderatè profluant; nam sanguis est naturæ nostræ familiarissimus, & ad obeundas operationes accommodus valde, in quo calor noster perieuerantiam obtinet. De hoc ergo menstruorum fluxu, qui sæminas miterrime affligit frequentius, hoc loco paulò altius dubitandum, & singula à Galeno allata in examen trahenda.

Superfluous menstruorum fluxus, summum periculum portendit; nam ex eo terribilia symptomata sequuntur, vt docuit Hipp. lib. 5. aph. 3. & 56. Inter symptomata, verò menstrui sanguinis nimium excurrentis, refert Galenus lib. 6. de loc. affect. cap. 5. de vteri affectibus, fœdum corporis colorem, ciborum inappetentiam, vitiatam coctionem, pedum tumores, demum & illa omnia quæ ad immodicas, & intempestiuas sanguinis vacuationes solent euenire, citata à Galeno 2. de facult. naturalibus, c. 8. qualia sunt hydrops, convulsio, animi defectus: cum enim in immodico menstrui fluore, in maiori quantitate, & pluribus diebus vacuatio fiat, quàm conueniat, ex Gal. 6. epid. sect. 1. com. 7. seu, vt alij definiunt, præter modum, & consuetudinem peculiaris naturæ, ætatis, & viuendi instituti, mirum non est, si priuato corpore sanguine, & spiritu, quibus cutis efflorescit, & innatus continetur calor functionum omnium instrumentum, defœdatio coloris, inappetentia, coctionis vitia, œdemata pedum, aqua intercus, & mille alij, iique ferè immedicabiles enascantur morbi, toto corpore infrigidato, ventriculo & iecore imbecillitatis, nec facis manus suum potentibus efficere, 4. aph. 27. & aliis locis citatis.

In horum morborum numero reponendus est affectus, de quo in præsentia Historia agit Galen. & meminit 3. de caus. sympt. 4. nempe muliebris fluor; alij, menses seu flores albos, vteri purgamenta, & fluxus humiditatum appellare consueuerunt. Malum sanè diutinum, & nonnullis etiam continuum, in eo à menstruo profluvio distinctum, quòd in hoc sanguis non excernitur syncerus, sed aut ruber, aut rubra quædam sanies, vel alba, flaua, aut cum pallore mixta, tenuis, aquosa, atra, quæ ex vniuerso corpore, vel variis locis emanat, vt ab insigni aliquo membro, quod sese à præuis quos continet humoribus expurgans, huiusmodi symptoma molitur. Quòd si purus effluat sanguis, non ex corpore, sed vtero centendus est prodire, vel eius ceruicæ, idque aperto, vel eroso vase aliquo; quod per puris absentiam, vel præsentiam diiudicabitur: sanies enim permixta sanguini, certissima est erosiois, vlcerationisque nota, 4. aph. 51. Nam qui ex toto ad vterum delabitur, non solet esse syncerus, aut inculpatus, sed excrementitius, & alieno colore infectus: quanquam enim sola quantitate interdum redundans è membris pellatur, possibile tamen non est à suo loco separatum, ac in longo transitu non vitiari, & suum non amittere colorem.

Nihilominus

Nihilominus hoc loco exurgit dubitandi occasio, quæ ratione dicat 6. de loc. affect. cit. in muliebri profluvio, locum affectum, esse vterum, si Hipp. lib. 5. aph. 57. contrarium firmit, dicens: *Menstruis largius fluentibus morbi eueniunt: non fluentibus autem, ex vtero morbi contingunt.* Et firmit Galen. in com. 5. *Quare sit verisimilius, in sola retentione menstruorum, dixisse Hipp. morbos contingere ex vtero, quo loco morbos ex immodica vacuatione, non ad vterum, sed ad corpus pertinere asseuerat.* Ratio dicat: nam si in superfluis mensibus vtilis sanguis necessariusque è corpore aufertur, planè in illis corpus ægrotat; sicut in retentis menstruis, vterus, in quo superflui, & excrementitij inutilis congeries aceruat.

Nec refugias ad vlcera, quæ à fluentis sanguinis acedine, & mordacitate possunt in vtero fieri, à quibus aliæ grauiissima affectiones in corpus redundant: nam præterquam quòd mala, quæ eueniunt fœminis fluxibus laborantibus, ab vtero vt plurimum non fiunt, sed ab immodico fluxu: illa vteri vlcera non ab ipso fluxu, qui quantitatè immodicam importat, sed ab illius causa contingunt.

Deinde affectio ad eam partem videtur attinere cuius læsam actionem importat, cuiusve symptoma nuncupatur. Atqui profluvium muliebre est symptoma quoddam in genere excretorum ab vtero immodicè fluentium, lib. de sympt. dif. cap. vlt. immò verò non rarò eueniens, ob imbecillitatem venarum menstrualium, vt loquitur Auic. 2. 1. 3. tract. 3. cap. 23. Igitur negari non potest, in huiusmodi malo vterum esse locum affectum.

Dic, quid vterus in mensium fluore per se non afficitur, sed corpus vniuersum vnde profluit sanguis; neque morbi, qui ex immodico profluvio succrescunt, ex vtero, aut per vterum oriri dicuntur. Quòd, si aliquando ex immoderato fluxu maligna vlcera in vtero fiant, ex quibus deinde in vniuersum corpus alia mala redundent, ad acedinem & mordacitatem sanguinis sunt referenda, non ad ipsum fluxum: ex hoc enim potius, quàm vterus ægrotat: atque idèd rectè Galenus in aph. dixit, ex sola retentione morbos in vtero fieri: nec tamen proinde lib. 6. de loc. affect. agens de vteri affectibus, mensalis profluvij, & morborum qui inde nascuntur, sermonem fecit; veterini namque reuera sunt, vt pote occasione vteri pronati; immò verò omnes ferè, vel plurimi muliebres morbi, ex vtero sunt, quia cum corporis sentina sit, & putridorum excrementorum conceptaculum, ad quod perpetuè confluant ex toto superfluitates, non totum præuè se habet, sed corpori etiam communicat innumeras affectiones: omnis enim conuetus fluxus, morbis obnoxius est, & periculofam habet vtramque immoderantiam, siue supra modum sanguis excernatur, siue ex toto supprimatur; quapropter dicebat Gal. 4. aph. 25. non esse ei aliuefaciendum, nisi ingentis mali vitandi gratia, ob imminens ex fluxu consueto periculum: nam si excedat, vires omnes dissoluit, mille parit ægritudines; & interitum: si vel semel moretur, difficillimas etiam, & periculofissimas, vt pote ex separato, & maligno excremento, non cum bono sanguine permixto, quod natura ad diffluum partem transmittere solet.

Insuper certum est: muliebrem fluorem symptoma vteri esse, vt constat ex Aëtio, Paulo, & cæteris, qui dicitur vteri distillatio diuturna, vel ex Gal. cit. de loc. affect. & 3. de causis sympt. 4. vniuersi corporis per vterum expurgatio, & muliebrium locellorum fluxus. Quia tamen Gal. ait, vtero nihil laborante accidere, sed corpore sese per illum expurgante, dubitant Mercurialis lib. 4. de morb. mulier. cap. 6. Donatus lib. de curand. hum. corp. malis, c. 109. & alij, num aliquando ipsius vteri vitio contingat: & licet negent aliqui, oppositum tamen probatur ex Auic. dum dicit: *fieri etiam, cum propter imbecillitatem digestionis in venis vteri, corrumpitur sanguis, & corruptus effluit:* nec Galenus contradicit, imò annuere videtur, cum habet: *interdum vtero haudquaquam affecto accidere, quasi velit vt plurimum affici, sed non semper.* Non est autem syncerus & inculpatus, sed corruptus potius (vt dicit Aëtius) sanguis, qui in huiusmodi fluxu prodit: tum quia excrementum est, & portio vitiosi humoris in corpore redundantis; Lib. III.

tum quia (vt diximus) in longo transitu vitiatur. Menstruus autem non sic: quamuis enim absolutè purus non sit, critico tamen, & muliebri collatus, syncerus est: dummodò excipias qui parientibus excernitur; hic enim nequaquam prodit inculpatus; sed èd deterior, quòd bona eius pars, puriorque adsit in fœtus formationem, & alimoniam, ex Gal. lib. 1. epid. sect. 3. com. 2. 1. de qua re supra in com. Hist. 1. quæst. 2. plura prædiximus.

Est & altera mox exponenda non leuis difficultas: Num vtero gerentes hoc affectu etiam tententur. Si enim protinus à conceptione ita os vteri clauditur, vt nihil prodire queat, atque adèd gestationis tempore purgationes sistuntur; quomodo grauidis euenire potest de fluxu sanguinis, aut aliorum humorum, qui secundum omnes, ab vtero, internisque illius vasis affunduntur, quibus omnibus hæret chorion fœtum comprehendens? Dic, grauidas vteri fluore etiam laborare, & pati omnium humorum purgationes. Id constat aperte ex Hipp. 5. aph. 60. dicente: *Mulieri vtero gerenti si purgationes eant, impossibile est fœtum esse sanum.* Quo loco multi non solum membrastruale, sed muliebre profluvium intelligunt: licet enim ex sanguinis mensalis vacuatione defraudetur fœtus partu suo, tamen ex aliorum humorum vacuatione abortum sequi non est dubitandum, quoniam cum inutili, benigna & vtilis etiam humoris portio exhauritur, & sit diminuto calido innato, & resolutis spiritibus, subtrahitur alimentum fœtui.

Si autem vltra pergas, & inquiras, ex qua parte prodeat sanguis ille, qui grauidis excernitur, & purgationes variæ quas illæ frequenter patiuntur? Galenus lib. ruper. cit. Aph. respondet, non prodire ex vteri sinu, nec per venas, quæ interiora vteri contingunt, posse quidpiam in vteri cavitatem effundi: tum quia vtero gerentibus os vteri occluditur; tum quia ab internis ipsius vteri vasis, vasa chorij oriuntur, atque ita omnibus vniuntur, vt vnius finis, sit principium alterius: cum verò vniuersus sanguis intra membranam illam contineatur, nihil in vteri sinum peruenire potest, nec ex hoc quicquam profluere, etiam recluderetur. E venis ergo (ait, quæ in collo matricis sunt, grauidis fit sanguinis excretio: quin & visum est nonnullis; hac etiam via mensales purgationes virginibus fieri, scilicet quòd propter hymenem, hoc est membranam in ipsa vteri ceruicæ retis formam obtinentem (claustrum, siue interseptum virginalè vocant) menstrua ex vtero effluere non possint.

Aliis tamen magis placet, tam grauidis, quàm virginibus, quin & fœminis omnibus, ex vtero per internas sui corporis venas sanguinem prodire, qui propriè menstruos dicitur, simulque muliebrem fluorem in illis frequenter euenientem: ex illis verò quæ in ceruicæ, & collo matricis sunt, si aperiantur, & multam sanguinis copiam effundant, fluxum alium concitari, à mensali distinctum, Græcis, & Barbaris hæmorhoïdes vteri nuncupatum, de quo meminit Arist. l. 2. de generat. animal. c. 4. dicens, affectu hunc esse similem mariscis; ita Auic. 2. 3. tract. 1. c. 20. & alij.

Vesalius Anatomicus admodum peritus, lib. 5. fabric. c. 15. prope fin. determinare nõ audeat, num ex fundi, aut ceruicis venis, semper, aut alternatim, vel vtriusque simul effluent menses; nec indubitanter affirmet, sanguinem non infundi sinu (quod perperam visum est nonnullis) toto mensis intervallo sensim aceruari, ac mensis periodo, turgente iam vtero promanare, sed in vteri venas paulatim ex toto corpore admitti, eaque nimium oppletas, suis oris apertis sanguinem illum statim periodicè eructare; nam præter alia quæ adducit, si in vteri cavitatem, siue sinu colligeretur paulatim, quis non videt, non sine vitæ discrimine in grumum coire posse, aut in flatum verti, & concretum, frustillatimque educendum, non tenuem, fluidum, ac per quàm similem illi qui è naribus distillat? At quomodo ergo ab internis vteri vasis, quibus fœtus per chorion vnitur, prodire grauidis potest, maximè vtero occluso, in quem defluere est necesse, priusquam foràs erumpat? quomodo ve virginibus, prohibente exitum hymene.

Quemadmodum Chorion (Latini vocant secundinam, seu secundam, alij, Loculos, Galen. 5. aph. 50. locum seu secundam, alij, Loculos, Galen. 5. aph. 50. locum

appellat) toti vteri superficiei non adhaerit, sed duntaxat tantam, quanta est ipsius inuolucris exterior superficiei, ut scribit Velalins *cit. lib. cap. 17.* Ita nec omnibus vteri vasis adhaeret, sed lateribus tantum, ac proinde ex aliis poterit emanare; praeterquam quod necessum non est, ora internarum venarum aperiri ut effluat sanguis, sed externarum tantum, quod in narum haemorrhagia constat, nec enim in ea capitis vena aperitur, sed extrema ad nares accedens; nec in sanguinis missione omnes quae inaniuntur, sed illa tantum quae secatur. Vterus autem sicut gravidis bene habentibus clauditur, sic laborantibus interdum recluditur; cumque profluuium hoc euenire illis non solet, nisi cum male habent, quid mirum si hiet ad profluuium? Iam verò hymen non usque aded densa est, & impertusa, ut omnino prohibeat sanguinis exitum, licet non ita liberum permittat; idem enim fortè virgines, & ob mensalium viarum stricturam debitè non purgantur. Et de muliebri profluuiio satis.

HISTOR. XII. GALENI, De conceptione.

Fœmina intenta imaginatione formosum puerum depictum intuita in concubitu, non patri, sed picto similem peperit.

Porro mihi vetus historia indicauit, quod cum deformis quidam opibus potens, formosum vellet procreare filium, depinxit in lato ligno elegantem alium puellum, dicebatque mulieri inter coeundum, ut illam pictura effigiem inspiceret: hac autem defixis intuens oculis, & ut ita dicam, totam illuc mentem aduertens, infantem non patri, sed picto similem peperit, &c. Galenus lib. de Theriac. ad Pison. cap. 14.

PARAPHRASIS.

Maxima est in procreando foetu, & aliis agendis, imaginationis vis, atque potestas: nam hæc si sit fortis, ac vehemens inter concipiendum, vel in toto formationis tempore, quo sanè dominatur formatrici naturali feminis, imperatque eo modo quo inferiores potentiae parent superioribus, imprimatur potius idolum imaginis vehementer comprehensæ, quam paternam in femine reseruetur, quoniam ex inepta materia quæ hominis formam adipisci nequit, fit aliquando sensitiuum, eius tamen speciei, cuius est animal, quod fœmina in imaginatione apprehendit, & tantæ efficacitæ est imaginatio, ut ad speciem imaginatam mutetur spiritus corporeus ad testes fœminæ, & vterum perueniens, qui maioris actiuitatis est, quam spiritus genitiuus, qui in femine paterno fuerat.

Hac de causa Iacob, ut legitur in cap. 30. Genesis, parauit sibi virgas populeas virentes, & amygdalinas, & ex castanea, & decorticauit in eis decorticaciones albas, denudando alborem qui erat in virgibus illis: & statuit virgas, quas decorticauerat in canalibus, in aqualiculis aquarum, ad quas veniebant pecudes ut biberent, è regione pecudum, ut incallescere cum venirent ad bibendum: & incallescere oues ad virgas illas, & postea pariebant pecudes variatas pedibus, punctatis, & maculosas. Hoc artificium vsus est Iacob, ut euaderet diues è domo Laban loceri sui virgas variis coloribus depictas in canalibus ponens, ad quos oues bibendi causa ducebantur, ut dum illæ cum arietibus coirent varios foetus conciperent, ut reuera accidit: procreabant enim agnos, non parentibus, sed virgarum, quas præ oculis habebant, coloribus variis similes.

In his omnibus obseruant omnes interpretes huius loci, rationes physicas fuisse à Iacob intellectas, quibus posset, pecora diuersi coloris sibi acquirere, obiecta coeuntibus pecudibus specie virgarum varij coloris; ita

ut dum biberent oues, simulque mares in fœmellis salirent, species illa directa virgarum decorticatarum, & versicolorum in aquis iacentium, speciei refl. xæ, vel vmbra matrum ineuntium in aquis mixta, vnam quasi speciem variegatam fœmellis ingereret, quasi cernerent suos mares ita coloribus variantes: vnde vi phantasticè eisdem colores suo foetui, quem tunc concipiebant, imprimabant. Mares enim ex simili fœmellarum vmbra aspectu, permixta virgarum speciei formam versicolorum suo foetui imprimebant.

Id ita natura comparatum esse, Physici docent, & experientia probat. Cum enim in admittura, phantasia vs solet esse maxima, quia tunc anima omnem suam vim exerit, consequitur etiam talis impressio in foetu; non quod potentia imaginatrix, per se, ac vi sua vllam producere queat qualitatem, sed quatenus spiritus, sanguinem, ac humores mouet, ex quorum vario motu, variæ in corporibus qualitates existunt. Nisi etiam dicamus, quemadmodum substantia interuentu accidentis substantiam gignit; ita animam per intentionale, & adumbratum esse rei, quale est imago coloris in phantasia ab anima expressa, verum ac perfectum eius esse producere posse, in certis quibusdam subiectis ad id aptis, ut in foetus materia, quæ tenuis & fluxibilis est: sic effigies, & color, & alia huiusmodi accidentia præconcepta in materiam foetus inducuntur.

Accedit alia ratio ex Auerrhoë in lib. 4. physico. Arist. com. 97. dicente, imaginationem & cogitationem esse quasi tres, quæ parant materiam artifici; recipiendam actionem desiderij. Imaginatrix igitur vis, quæ est vna ex principibus animæ facultatibus, cum moueatur à vltimo, ex Gal. lib. 8. de vsu part. cap. 7. patianturque ad inuicem maximè corpus, & anima; & ex animi perturbatione qualibet, corporis & sanguinis ingens eueniat sæpe perturbatio: sit ut visus medio, factio in mulieris imaginatione motu, dum concipit, fiat in ea rei imaginata, desiderataque impressio, quæ sanguini illius communicatur, ex quo sanguine foetus nutritur; & hunc ex illo eam formam suscipere, liquet abundè.

Hæc omnia accepta referenda esse imaginationi, præter Plutarchum 10. probl. 12. Plin. lib. 7. natural. histor. cap. 12. Albert. Magnum lib. 9. de natur. animal. cap. 7. illustribus exemplis confirmant luculenter Michaë. Medina lib. 2. de reeta in Deum fide, Cataneus lib. de intellectu, & causis miror. effectuum, Egidius Romanus quest. 5. quodlibetis Henricus Gandauensis in suis quodlibetis, Concliator in sect. 7. probl. Arist. com. 6. Thadæus Florentinus in com. ad Isagog. Ioannity, Thomas Garbius lib. 2. sum. med. tract. 4. quest. 11. & lib. 1. tract. 5. quest. 31. Mercat. lib. 3. de morb. mulier. cap. 7. Heurnius lib. 3. instit. cap. 6. Fracastor. lib. de sympath. & antipath. cap. 23. Fernel. lib. 7. physiolog. 12. Iacobus Foroliuiensis 3. techn. quest. 11. Costæus in com. fen. 2. 1. doct. 2. cap. 14. §. 2. Subscribunt & alij in Genesim peritissimi expositores, Benedictus Pererus, Valesius lib. de sacra philosophia, in com. cap. 11. Conimbricenses lib. 1. de generat. cap. 4. quest. 30. art. 2. Ioannes Camara Balthemontinus lib. 2. de reptilib. sacra Scriptur. cap. 4. Leonardus Marius in Genesim, Rabbi Ishac Atias ingeniosissimus lib. 2. precept. 33.

Non desunt qui hunc Iacob euentum contigisse rentur, non per imaginandi vires, sed per diuinam virtutem, ut mysterijs corresponderet: nam si naturæ via actum id fuisset, hodie quoque eorum opinione fieret, & tamen quam plurimos id tentasse affirmant, & nihil simile vquam contigisse: quare nihil ad generationem, quantum ad proles similitudinem, & sexum imaginationem conferre sibi persuadent; de quorum numero fuit Leonardus Vairus Beneuentanus lib. 2. de fascino, cap. 7. cuius argumenta quum citati auctores expenderint, ingenuè, & solide, non est modò cur nostram censuram in eorum solutione exponamus.

Neque enim negamus illud Genesim, à Iacob factum, mysterij causa Deum Optimum Maximum eius medio fecisse; attamen certum est Omnipotentem, vim talem imaginatrici brutorum virtuti tribuisse, ut positis vir-

gis, variis coloribus depictis, & iis in imaginatione susceptis coloribus, & facta in sanguine impressione, semen sic affectum in coitu emitterent. Quod autem hodie talia non fieri dicunt, à ratione alienum est: nam hoc tempore, qui artem pastoriam exercent, columbarumque sunt ingenui dilectores, ponunt pulcherrimas columnas iisdem in locis, quibus illæ versantur, quò videlicet rapiente visu similes generent. Denique & hoc ipsum equorum magistri obseruant: nam in equarum grege, generosos obiciunt equos visibus concipientium, quò similes eorum concipere, ac creare possint. Hoc confirmat Isidorus lib. 12. etymologiar. in fin. cap. 1. Lege Delrium lib. 1. disquisit. magicar. cap. 3. quest. 3.

Denique pluribus argumentis deprehensum est, parentum imaginationem ad temperamentum, & ad vim formatricem modificandam mobilem vim habere: prout notarunt Algezar, citatus à Gentili in com. cap. 14. fen. 21. 3. doct. 1. Arist. 10. probl. 7. Iuuenalis satyr. 6. Maphæus Vegius lib. 2. de educat. liberor. cap. 9. Alexand. Alensis 2. part. quest. 89. memb. 4. Abulensis in c. 30. Genesim. Cælius Rhodiginus lib. 20. lect. antiq. cap. 15. Ionstonus classe 10. thau-matographia, cap. 7. art. 2. Leonardus Vairus lib. 1. de fascino, cap. 2.

Quid mirandum? nonne alienam, & planè peregrinam rei cogitata formam, aliquando materiam induci experientia comprobatur est? Sic accidit, ut ex utroque parente albo ater filius generetur, quod mater Æthiopem, quem in cubiculo depictum habebat, imaginatione versaret. Quinimò gallinam, quæ inter concipiendum aspectu milui territa fuit, pullum miluino capite exclusisse citati referunt auctores. Hæc de causa fœminæ monstruosos parit foetus, quoniam in cubiculo in quo conuenerant, monstrorum aderat pictura. Sic refert Marcus Damascenus, in loco quodam, Petra sancta vocato, mulierem peperisse puellam syluestrem, pilis camelorum similibus vndique circumseptam, idque ea de causa euenisse tradit, quod mater imaginem similem in thalamo fuerit contemplata, & sic similem infantem peperit. Paræus lib. de monstr. 24. cap. 27. describit effigiem virginis, quò ob parentum imaginationem, pilosa, informis, & nigra nata est.

Scribit Scaliger lib. de subtilit. aduers. Cardan. exercit. 14. num. 2. alterius historiam, qui pilis candidis tectus erat, quod mater dum concepit, pilosum quoddam fuerat imaginata. De hoc instituto, miras, rarique proponunt historias Cornelius Gemma lib. 1. de admirand. spectacul. cap. 6. Mathæus Villanus lib. 5. histor. cap. 12. Guainerius lib. de peste. Levinus Lemnius lib. 1. de occult. natur. miracul. cap. 4. Petrus Pomponat. lib. de immortalit. anime, Gaudentius Merula lib. 4. de memorabil. c. 14. Retulit mihi Doctor Valle Lusitanus, Medicus eximius, & expertus, se vidisse fœminam, quæ plures infantes pepererat pallore vultus ita infectos, ut cadaueris imaginem referrent, quod illa inter coeundum, infantem mortuum in lecto ante oculos depictum intueretur, quò remoto alios deinceps peperit viuidos, formosos, & rubicundos, Ob hæc causam nolebat Hesiodus Philosophus præclarus, coniuges dare operam liberis, dum è funere redirent, sed è conuiujs, & ludis; probatque Themistius lib. 3. de anim. cap. 68. Thomas Erastus lib. de occultis pharmacor. proprietatib. c. 34. refert, mulierem adulterij suspitione non carentem, eo quod infantem enixa esset marito nullo modo similem, se se hac arte liberasse, quod picturam infanti similem in cubiculo habuerit. De quo argumento plures extant apud Iuris peritos quaestiones. Legat qui velit, Iustinianum de verb. signification. l. quæret. cum glossa, Barthol. cum Doctor. in l. Gallus, ff. de liberis, & posthumis.

Amplius. Res est peruulgata, & experientia communi comprobatur, sæpè ex forti matrum imaginatione infantibus varias rerum formas induci, nœnos, lentigines, verrucas, lituras, species aliquando, & figuras fructuum, maculas, & similia imprimi. Refert doctissimus Gregorius Horstius, apud Fabricium Hildanum lib. 3. centur. chirurg. obs. 55. Praga monstruosum partum accidisse, & puerum fuisse natum, cui secur, intestina, & lien cum mesentery maxi-

ma parte extra umbilicum propendebant, qui horas paucas viuens, vitam suam miserè cum morte mox commutauit. Huius corporis præsentem spectatorum Medicorum, & Ioanis Kepleri, Mathematici Casarei, & Peripateticorum principis corona dissectum est. Interius in infimo ventre paruus inueniebatur iecoris lobus, ex quo vena caua sursum, ac deorsum progrediebatur, qui continuis erat cum iecore externo, & peculiaribus membranis circumdatus per umbilici foramen eidem iungebatur. Externum iecur plenariam iecoris formam habebat, venam portam ex mesenterio externo recipiebat, &c. subdit: Sed si causam huius deformitatis scire gestis, externam ex relatione matris tibi refero, qua cum interrogaretur, num fortè partus huic occasionem præbisset, cum lachrymis respondit; quod tribus mensibus ante partum, vitulum mactandum præter voluntatem detinere coacta, eoque partim aperio præcidentibus illic visceribus ex abdomine, quodammodo commota fuisset. Tantum potest imaginatio, quam ego partus huius monstruosi causam primariam fuisse statuo.

Mirabilius est quod refert idem auctor, in eodem loco infra: dicit enim filium Dn. Kepleri natum esse præputio ferè inciso, & inuerso, propter cogitationem vehementiorem matris, quia hospitem quendam peregrinum tunc temporis obseruabat, qui quomodo matutinis illis horis circumcisionem Iudaicam Pragæ peractam viderit, referebat. De quo argumento in sequenti obseruatione plura proposuit exempla Fabricius: necnon ipse Gregorius Horstius, vir eruditissimus lib. 7. de histor. mirabil. apud Marcellum Donatum, cap. 3.

Insuper idem Hildanus lib. 4. centur. chirurg. obser. 55. & 56. binas prægnantes describit morbillis correptas, quæ infantes pepererunt eisdem morbillis contaminatos: Lege apud eundem auctorem binas, ad memorabiles obseruationes, in responsione ad Epistolam cultissimam Michaëlis Doringij Medici nobilissimi, de vara, & noua partus Casarei historia. Prima est grauidæ, quæ cum duos inter se confligentes videret, & ex iis vnus gladio perfoffus in terram rueret, supra modum perterrefacta, & perturbata exclamans, & inuocans nomen Domini, manu dextra oculos obuclauit: eademque die doloribus partus concussa, foetum mortuum est enixa, cui caput ab oculo ipso, ad occipitium vsque perfoffum erat. Altera est grauidæ, quæ ob incendium terrefacta, post triduum, infantem viuum vndique maculis igneis contaminatum edidit. Hoc modo ob prauam imaginationem monstra produci probat Ioan. Remellinus lib. 2. catoptri microcosmi, in fin. Hildanus lib. 2. obs. chirurg. 25. hominem cornutum se vidisse refert, cui in medio frontis, cornu simile arietino retortum ad futuram coronalem supernè ad verticem in vtero natum est; num tamen fuerit exortum ob matris imaginationem, ibi non explicat. Lege exemplum admirandum hominis cornuti, hoc est habentis in fronte cornu, ex deprauata matris imaginatione inter coeundum enatum, quod lib. 3. de praxi admiranda, obs. 9. proposuimus.

Demum tanta est imaginationis potestas, ut Auic. 21. 3. tract. 3. cap. 2. & lib. de anim. sect. 4. cap. 4. pronunciet, ipsam alienum corpus immutare posse; in animar. cap. 4. Christoph. à Vega lib. 2. ars. med. sect. 6. cap. quem acerrimè inuehuntur Ficinus lib. 11. de immortalit. vlt. Thomas à Veiga in com. cap. 84. art. medic. Galeni. Marcel. Donatus lib. de histor. mirabil. cap. 1. Carreus in fen. 11. Auic. doct. 7. sum. 1. cap. 2. dispart. 37. qui omnes imaginationis varios proponunt effectus. Vtrum autem imaginatio valeat inuehere morbos, explicat eleganter Santorellus lib. 2. antepraxis, cap. 13.

**

HIST. XIII. GALENI,
Fœmina utero gerens, sanguine
misso ex vena non semper
abortit.

Iam etiam * propter sanguinis missionem, & sanguinis ex
vulnere eruptionem, aut ex nimia hæmorrhoidæ quadam abor-
tuerunt. Galen. lib. 3. epid. lect. 2. com. 8.

QVÆSTIO XXII.

Vtrum è gravidis in talo aliquando mittendus sit B
sanguis, ut contra meam sententiam acriter
interdicunt Plempius, Fontanus, &
Bruschius, Medici eximij?

PARAPHRASIS.

Sanguinis missionem.] Nullus est auctor, qui ad doctri-
næ Hippocraticæ splendorem proximè accedat,
quàm Galenus, eò maximè, quoniam vberimus est di-
uini auctoris interpres; idcirco eum lego auidè, & iu-
cundè. In hac ergo historia sunt duo, quæ merentur ad-
mirationem, apud eos qui huius auctoris dicta incessanter
lustrant. Primum, tempore Galeni conuenisse Medicos
in gravidis sanguinem emittere, & nisi ipse hanc rem
hoc exemplo faceret manifestam, nullus esset, arte me-
dica licèt apprime imbutus, qui iuraret in verba magi-
stri; præsertim cum oraculum Hippocraticum huic me-
thodo contrarium sit, & repugnans, latum lib. 5. aph.
30. quo quadam veluti lege lancito eos detestatur, qui
vtero gerentibus sanguinem imperant emittendum: *Vtero
gerens sanguine misso abortit, & magis si factus sit maior.*

Secundum, non omnes facta venæ sectione abortum
fecisse, ut videas quo in errore versentur, qui phleboto-
miam in gravidis celebratam ex se abortum concitare as-
seuerant; quod quàm aduersum sit menti Galeni, videbit
qui eius mentem pensauerit ad vnguem, dicentis eas so-
lùm abortum fecisse, quæ ex nimia hæmorrhoidæ ema-
nante, vel ex vulnere nimis sanguifluo, aut ex vena secta
copiosè, resolutis sic viribus, & exhausto sanguine, nec
retinere, nec alere foetum potuerunt, quatum quædam ob
summam debilitatem abortum fecerunt.

Quare in multis secandas esse venas, permittentibus
viribus, postulante affectu, res est frequentissimo expe-
rimento confirmata. Hippocratem, Medicorum tutela-
rem Deum, hoc auxilium omnium primum docuisse,
propoluimus contra communem Medicorum sententiam
lib. 1. in com. hist. 3. 2. Ille enim lib. 2. epid. lect. 2. in
med. Læciam vtero gerentem prope partum lienis in-
flammatione laborantem vena secta curare conatur. Cui
sententiæ addidimus & alias momenti magni, quibus
ratum sit, in illis parçè esse venæ sectionem exercendam:
neque vnquam ex hoc præsidio, tempestiuè, & pro
morbi ratione celebrato vidimus, quampiam abortum
fuisse peressam. Quod si aliquando contingit, non huic
auxilio salutifero, sed aut vi morbi, eiusdem cacoëthiæ
foetum corrumpenti, febris vehementiæ ipsum occi-
denti, ex Gal. 5. aph. 30. aut alicui graui symptomati su-
peruenienti, aut animi pathemati, quo frequentius ipsæ
vexari solent, imputandum est, ut scitè notauit Sennertus
lib. 5. instit. cap. 7.

Vere sunt hæc omnia, & ex summorum Medicorum
monumentis exhausta. Vtrum autem in vltimis mensi-
bus, pro grauissimorum morborum curatione, qui ab vte-
ro originem ducunt, sit in talo secanda vena, nempe epi-
leptia læua, vteri suffocatione vehemènti, aut truculenta
apoplexia, experimento diuturno muniti, præclarisque
grauissimorum Medicorum sententiis freti, firmauimus
tam esse salubrem, tutam, & vtilem; & ex inferis par-

A tibus celebratam, ad præcauendum abortum summo esse
ex vltu, postea lib. 2. de praxi medica admiranda, obs. 160.
comprobauimus.

Sed cum post primum librum, in cuius historia 3. 2. con-
scripta est disceptatio hæc, plures doctissimi viri in me
fuerint per literas veluti stomachati, quod hoc auxilium,
aut potius paradoxum vulgarem, ex quo tantum abest ut
miseræ fœminæ tanto agone prehenz inuenitur, ut po-
tius certum ex eo abortus periculum immincat: placuit
in veritatis gratiam, præsertim in re momenti tanti,
meam industriam cum illis exercere, licèt ij ingenij sui
perspicacitate, & rerum medicarum scientia insigni an-
tecellant. Neque reprehensiones metuo, quia nullus
imminetium iudicorum expectationem exhaustire queat;
namque ego, non quid multi, sed quid boni iudicent, ex-
quiro. Mihi verò hoc satis est, neminem me voluisse læ-
dere. Obtestor tamen te, humanissime Lector, per candore
animi tui, ne hæc in deteriore accipias partem;
aut putes maledicentiæ igniculis agitatam, à qua longè
abest animus meus, in palæstram literariam descendit:
nam sicut ex mutuo silicis, & ferri attritu elicitur ignis, sic
ex diutina concertatione, in profundis tenebris plerum-
que sepulta eruitur veritas.

Enimverò cum tres sint viri peritissimi, qui meam
sententiam ex toto subuertere conati sunt, eorum scripta
seriatim proponam. Extat in primis Fortunatus Plempius,
meritissimus Scholæ Louaniensis Professor, vir subtilissi-
mi ingenij. Secundus est Nicolaus Fontanus, Medicus
Amstelodamensis perdoctus, qui in florilegio suo sacundo,
& docto, quest. 5. 1. plura spicula in me coniecit, veritatis
amore potius, quàm meum nomen lærandi studio im-
pulsus, Tertius appellatur Antonius Bruschius Gallus,
in Academia Andegauensi Professor celeberrimus, il-
lustris Medicus, & egregiè in Galeni doctrina verita-
tus. Ergo meæ tam repugnantibus opinionibus, non
obruor, sed effror, quos hoc ordine descriptas audire
ne pigeat, quum ad huius præsidij executionem con-
ferant apprime:

Excultissimo Viro, Zacuto Lusitano, Medi-
co percelebri, Fontanus Plempius
Scholæ Louaniensis Professor.

Quòd in vtero gerentibus vena sectio ex talo
non sit ex usu.

Hoc nempe Philosophi est, omnium sanè mortalium
liberrimi, nulli sacramentū dare, immò verò eò d. r. r.
gere studia sua, ut factiones, ac sectæ penitus extinguan-
tur. Quàm esset expetendum, si vicissim absque conten-
tione, sed humane, atque liberaliter vnusquisque con-
ferret remedium quod haberet, ad litterariæ Reipublicæ
incrementum! Quid enim nobis potest esse beatus quàm
scire? discendum verò, ut sciamus. Ego quidem sapien-
tiæ ambitum, tanquam animi nostri ararium semper iu-
dicauit, in quod communia commentationum nostrarum
vestigalia referenda censeo, sed proba, vnde sibi suum
quisque in vsum sumat, sine inuidia, atque simultate. Vni
enim corpus sumus, vnusque spiritus huius corporis, qui
à Deo profectus pro communi excubet vtilitate. Porro
non vanè veteris, aduersus hæc tua scripta otiosorum lo-
quutuleiorum similitudines, atque obrectationes. Ita est
hoc nostrum sæculum, ut pro curiosis damnet peritio-
res veritatis indagatores, & nihilo secius de quacun-
que re proposita, tum disputare, tum iudicium face-
re audeat. Certè ambitio vbi accessit ad ignauiam, ar-
rogantiam parit ex inscitia. Hominum genus hoc in mar-
cido otio suo negotiosissimum, dum fastidit omnia, sem-
per aliud agens, sui quisque dux existit. Quid ergo? ab
hisce nebulis doctissimæ lectionum virorum lucubra-
tiones obscurantur? discuantur potius illas, atque disper-
gant, quòd dennò toti orbi clariùs illucescant. Sed mitta-
mus hocce rabulas, qui, ut comicè iocemur, solentes in-
fenter faciunt.

Quanto

Quanto cum applausu accepta fuerit apud peritos to-
tius Europæ Professores disceptatio tua conscripta in
primo lib. de Medicor. Princip. Histor. in com. hist. 3. 2. & quanto
gaudio eam exceperim, verbis referre nequeo, si que dem-
um probè nōrit, cui compertum fuerit, quanto eius ha-
bendæ flagrarim desiderio, aliquot enim abhinc mensibus
iam eam exoptabam, ut huius paradoxæ opinionis mihi
panderetur veritas. Recepti tamen librum, vidi, legi, re-
legi, imò penè deuoravi: ita fermenti similem, aut etiam
fermentatam tuam reperio eruditionem: quoquò enim
me confero, turgit vndeque auctoritatibus. An verò
mihi liceat inter vos heroës, ac præfides veritatis quid-
piam balbutire? sanè etsi nihil ad hæc subtilitates, & fir-
matissimas rationes a ddi posse videatur, tamen haud tan-
quam iudex, sed perinde ac dubitator audiendus sim for-
tasse, quod mediantem ipse me impulisti, dum publicè
proferis, te lætari gratis, & vtilibus disceptationibus,
quas certè quilibet cordatus affectat sapientiæ cultor. Ita-
que eò audentior factus, in tuis hiscè exercere me volui,
ut quæ ad expurgandam veritatis arcem videbaris, & stu-
diosè molitus esse, & laboris stabiluisse, vicissim mutuo
alluui impeteremus; non enim contradicendi, aut con-
tendendi ambitione motus, sed communi omnibus sa-
pientibus iure adactus, hæc produxi coram te maximo
Medicinæ Mystæ indicanda: quæ non nisi tua opera mihi
esse plana possint. Quamobrem qui hæc videas, quasi tuo
sefe subiugare patrocinio: haud committes confido, ut
vel animi nostri candorem negligas, vel despicias con-
templationem. Age igitur exerceamus nos.

Ne tamen omnia in hac quæstione à te proposita per-
currere videar, referam ea in compendium, quæ potiora
expugnanda mihi visa sunt, & ex quibus conclusionem
tuam firmare videris, nempe in vtero gerentibus inter-
dum in talo esse venam secandam, quando acutissimis,
& lethalius morbis premi solent, qui ab vtero, tan-
quam ex primario fonte scaturiunt. Sic enim primo loco
habes. *Si fœmina sit in septimo, octauo, aut nono mense, &
suffocante apoplexia, acutissima epilepsia ab vtero ortis, immò
truculentissima vteri stragulatione corripitur, quis superiores
venas tundere audebit?* Audebunt plurimi, immò sic fieri de-
bere contendunt, maximè in septimo & octauo mense,
supposita, (ut semper supponis) massæ sanguinæ in cor-
pore muliebri plethora, quæ per superioris venæ sectio-
nem, citius, & securius, tutiusque tollitur, quàm per in-
feriorem venarum apertionem, quippe ex qua abortus
imminet. Si enim Dictator noster, mulierem vtero ge-
rentem quauis secta vena abortire pronunciat, quantò
verius est eius oraculum diuisis inferis venis?

Firmas secundò. *At nullum inuamentum ab illis consequi-
tur.* Immo verò maius, quàm si infernæ tunderentur: ci-
tius enim, & celerius per supernas exoneratur nimia san-
guinis moles, sub qua mulierem fatiscere ex hypothesi
itatuimus; sed ex inferioribus non nisi pederentim, & sen-
sim exhauritur plenitudo, nec nisi copiosissimo euacuato
sanguine reuulsio potest fieri à capite, loco nempe à pe-
dibus remotissimo. Atqui in allegatis casibus, morbis scilicet
acutissimis, periculum in mora est, extremoque opus
habent remedio. Vis rationi huic auctoritatem adiici, &
ipsam ratione circumseptam? Petrus Salius, quem ego,
& multi docti viri maximi faciunt lib. de affect. particularib.
lib. 23. in puerpera morbo aliquo particulari acuto cor-
repta, si grauis is sit, valdeque instet, & indicet de sectio-
ne venæ, siue expurgetur ab vtero sufficienter, siue non,
statim deuenit ad sectionem venarum superiorum è di-
recto loci affecti existentium, & ei proximorum; quo-
niam ita à loco affecto euacuans, morbum facilius se sub-
laturum confidit, imò inferiores secans (inquit,) virtutem
ex euacuatione labefactabo, & materiam in particulari in loco
conculcatam non minuiam. Exemplo sit vestra apoplexia
grauida, in qua si reuolentes seculeris, vel totum ferè san-
guinem educes ad reuellendum, & euacuandum materiam
suffocantem, vel ex sectione aded tarda succedet vtili-
tas, ut prius mulier ex apoplexia ea extincta sit, quàm
perferat reuulsam esse materiam. Hanc maximam hu-
ius Medici sententiam plenissimo semper profecutus sum

A assensu, tuenturque omnes genuini rationalis medicatio-
nis assertores. Itaque sic insto: Si in morbo acuto puer-
peræ, proueniente ex retento naturæ debito fluxu, rectè,
ac methodicè superiores secantur venæ, rectissimè, sum-
maque cum methodo, immò necessariò in vestrīs allegati s
acutis affectibus venæ superiores scindi debent. Pro-
batur consequentia, quia si iudicatio incidendi superio-
res venas præualeat fluxui illi naturali contra-indicanti,
præualebit maximè in vestrīs casibus, utpote in quibus
nullum adsit contra-indicans.

Dicis tertid. *Ad occasionè necesse est deuenire, & occasio-
nitium, ut monuit Gal. lib. de ven. sect. aduers. Erasist. c. 5. &
lib. de rigore, cap. 8.* ne verbum quidem de occasione. Ita
autem occasio respicienda est, ut tamen vrgentioribus
semper indicantibus obtemperemus. Galenus loco cit.
Hippocratem laudat, quòd occasione animaduerti in
secando venas tali, & meritò, me iudice, sic enim & ma-
teriaz morbificæ prospiciebat, & cohibitam reuocabat fluxionem.
At quid hoc ad vestrōs casus, quum in iis non
debeat cieri tale profluum? Non inquam, nisi cum
foetus certa pernicie. Sed & superiores secando, ad occa-
sionem equidem deuenimus; nā occasio hic est sanguinis
exundantia, quæ non tã in vtero, quàm in toto est corpore,
quippe qui copiosior est, quàm ut foetus possit conficere.
Igitur superiores diuidendo venas, & maximè iuuentū
consequimur, & ad occasionem nihilominus deuenimus.

Epilepsiam ab vtero fieri posse, nemo Medicus ibit in-
ficias, & ante vestrōs adductos Recentiores, effatus fue-
rat Hipp. tum in Coacis tum 2. de morb. mulier. Ex tota ve-
rò auctorum strue apoplexiam sanguineam asserentium,
nullus vterinæ meminit. Si mihi inter doctos gliscere li-
cet, apoplexiam à te suppositam, non à sanguine ex parte
determinata, vtero scilicet, eleuato procreari existima-
rem, sed à sanguine in toto corpore restagnante cerebrum
opprimi, atque oppleti; cuius occasionem eatenus dedit
vterus, quatenus eius contentum, embryo inquam super-
abundantem nequit digerere succum. Vteri suffocatio-
nem in gravidis contingere posse, diu ante Mercurialem
docuit Hipp. lib. 1. de morb. mulier.

Quartò sic probas. *Quare satius est fœminas, tot tantis-
que malis obstitas, tali venis scissis moderatè, ab orci faucibus
liberare, quam omni spe adempta, vni à factum, & matre perire.*
Malo nodo, malus cuneus: magno morbo, magnū debetur
remedium. An putas moderata sanguinis missione affectus
illos cessuros, quos non solùm acutos, sed acutissimos cō-
stituit? Moderata tua illa malleoli sectione, ne guttula qui-
dem de cerebro reuelletur. Longè aliter Hipp. nos erudit
oraculum, quod non solùm extremis morbis extrema ad-
hibeda esse auxilia iubet, sed & exquisitè extrema. Quod
si hinc exquisitè extremam per talum euacuationem mo-
liaris, ægotantem in maius longè delictum præcipitas,
laborem labori addendo, quippe abortum concitando.

Quintò confirmas. *Neque talis phlebotomia ex se aborti-
ua est; nam quod potest timeri, infantis est emissio, quæ cum na-
turalis sit, partus, & non abortus vocari, censeriq; debet.* Quid
hoc? omnis infantis emissio est naturalis? omnis infantis
emissio est partus? (nam indefinita æquiualeat vniuersali)
credo irato Apolline te id commentatum esse. Longè
plura ad essentialem partus delineationem requiruntur.
Itaque partum definimus, emissionem infantis in caput
tempestiuè factam ab expulsionem vteri, concurrentibus
infante, & matre, & cum vtriusque salute, propter speciei
conseruationem. An quia in vltimis mensibus expulsio
fieret, ided partus censeri debet; sanè septimo, & octa-
uo, immò & in principio noni potest fieri abortus, dum-
modò intempestiuè fiat expulsio. Porro Hipp. lib. de morb.
mulier. sic inquit: *Mulier si sit iuuentis, robusta, & multi san-
guinis, & grauius labores in partu, prodest missus sanguis è
malleolo, ut tota natura concurrat, & expellat foetum.* Laudan-
dum Hipp. actū, & imitandum, ut qui non in gravidis san-
guinis instituit detractionem, sed tantum ad partum faci-
liorem. Quare instante partu talem vacuationem machi-
nabimur, minimè autem quouis vltimorum trium men-
sum tempore.

Sextò tuam opinionem strenuè munis, & defendis,
dum

gendi; in qua è talo sanguinem mittere, ob certum ex dilata-
tione periculum, nefas est, cum è brachij, immò nasi,
frótiq; venalis, & ex aliqua viciniore parte, vt syncipiti-
te, occipite, temporibus affixis cucurbitulis, aut hirudini-
bus, citra moram sanguis sit extrahendus, nulla de vtero
consideratione facta. Nos autem de periodica apoplexia;
per interualla repetete verba facimus, quæ à sanguine ab
vtero ascendente ad cerebrum periodicè ortum ducit.
Neque tibi durum, aut impossibile videatur concedere apo-
plexiam periodicam, quum hæc vel subito interficiat, vel
in paralyfim finiatur, nam eam concedit Auic. 1. 3. tract. 5.
c. 12. §. Verum apoplexia periodica cum acceptione medicinarum
calidarum, est festinatio faciens humores tardos velociter mo-
ueri: periodorum autem apoplexia iam diximus, &c. Hac ratio-
ne Gal. lib. de curand. rat. per sang. mis. c. 7. Sanguinis missio-
ne præseruat eos, qui promptè in apoplexiam incurrunt.
Et lib. 6. aph. com. 47. Apoplexiam facit diuturnâ affectio-
nem. Lege Auic interpretes loco cit. Gentilem scilicet, &
Iacobum de partibus, qui hunc locum eleganter expla-
nant.

Ad tertiam. Nulli est non manifestum, immò in dictis
te esse implicatum quispiam fatebitur, dum in toto corpore
sanguinis copiam facis epilepsia occasione, si ab vtero
contingere supponimus, & in genere venoso in nostra
hypothesi abundantiam sanguinis non reperiri, ex mea
serie dilucidè patet. Ex tot auctorum strue apoplexiam
sanguinem afferentium, de quorum numero sunt Salius
cit. loc. Iacchinus 9. ad Almans. Mercatus 1. de morb. intern.
13. Carrerius disp. 8. ad libros de locis affectis, cap. 3. Fernel.
lib. 2. de abdit. 13. & alij, nullum vterinæ apoplexiæ memi-
nisse pro certo supponis. Vide quid dicas: nam contra te
habeo argumentum firmum, quod est huiusmodi. Apo-
plexia sideratio dicitur ab Aëtio, terrab. 2. serm. 2. cap. 29.
ob multas causas, sed ex menstruis retentis, & ab vtero
sideratio gignitur, eodem auctore terrab. 4. serm. 2. cap. 52.
ergo apoplexia ab vtero oriri potest. Rursus. Si à flatibus,
nebulosisque spiritu concitatur, qui motu errabundo in
cerebrum sublatus, venas, & arterias carotidas, plerumque
retiformem intercipit, teste Douyneto lib. 3. Apolog. cap. 1.
& sic ex carbonum fumo originem ducit, vt non minus
eleganter, quam doctè ex iuniorum decretis scribit Marcel-
lus Donatus lib. 2. de histor. mirabili, c. 6. cur à sanguine me-
lancholico in vtero impacto, & in cerebrum elato non
gignetur? Quare si nõ ita clarè de apoplexia hysterica me-
minerunt auctores, in causa fuit, quoniam ea quæ nota
sunt, & omnibus patent, prætermittenda, vt probat Gale-
nus lib. 2. de dif. respirat. cap. 7. & lib. 6. epid. sect. 2. com. 40.
& 4. acut. com. 72. Frequens autem est ex retentis men-
struis, sicut alios plurimos cerebri lethales affectus, vt
Epilepsiam (de cuius causis, & curatione præter Gynæ-
ciorum auctores, solidè eligit, & doctè Didacus Moranus
Medicus peritissimus in Apologia 3. de epilepsia hysterica)
sic apoplexiam oriri, vt latè confirmat Galenus lib. de vena
sect. aduersus Erasistratum, cap. 5. & eam aliquando infesta-
re vtero gerentes proprio exemplo notauit interpres Hol-
lerij ad cap. 6. lib. 2. de morbis internis. Quando ergo hæc
euenerit, lecta vena in malleolo, recurrendo ad originem,
nempe vterum, erit perlananda; quia à sanguine in vtero
retento, & ad cerebrum, cum quo maximè consentit, ele-
uato, originem ducit.

Ad quartam. Gravidas acutissimis licet morbis im-
plicatas, parè & moderatè per sectionem venæ esse va-
cuandas docuere omnes, qui facundissimam illam, ger-
manamque medendi methodum, ex limpidissimis Gale-
ni fontibus exhaustam combibere solent. Quæris cau-
sam? hanc tibi protulit Celsus lib. 2. cap. 40. §. Mulieri
quoque pregnantis post curationem viribus opus est, non tantum
ad sese, sed etiam ad partum sustinendum, &c. maximè cum
vtero gerens habeat auxilium internum, nempe foetum,
qui absumendo sanguinem, etiam euacuat. Quare re-
ctissimè Galenus notauit lib. 1. de ven. sect. aduersus Erasist.
cap. 5. facturam esse speciem euacuationis. Si ergo epilepsia
gravidam corripit, intentio Medici non est, humorem
ex cerebro reuellerè, & euacuare, sed ab vtero, à quo
eleuatur aura, quæ lancinans, & feriens neruos, cere-

brumque concutiens, epilepsiam concitat, quam sym-
pathicam Medici vocare conlueuerunt, in qua cerebrum
non laborat per primariam affectionem, sed per contem-
sum. In hoc ergo difficili Euripo si versetur Medicus, fru-
stra ad cubiti venas recurreret, quum iis sectis nulla seque-
tur vtilitas, immò ex superioribus partibus celebrata phle-
botomia citra morbi leuamen vires deiciit. Ergo nihil re-
fert, si è cerebro nec guttulam sanguinis exhauriamus;
cum pars mandans vterus sit, à quo teter hic vapor ele-
uatur, epilepsiam paraturus.

Ad quintam. In vltimis tribus mensibus, in quibus de-
bet è talo exerceri phlebotomia, fieri partus ferè vitales,
res est apud omnes Medicos confirmata: nam partus est
perfecti factus in vtero editio, siue vitalis exeat, siue non,
adè vt quocunque mense, die, ac hora, exeat factus per-
fectus, ea editio verè & propriè partus dici possit. Sed
cum ad eam perfectionem non solum requiratur partium
dearticulatio (hoc enim modo quadrimestris editio, par-
tus vocaretur) sed etiam carundem robur, & corpulen-
tia, quam cum ante septimum menslem non allequatur
puellus, nullam ante hunc menslem factus exclusionem,
partum appellare licet; quæ omnia nõ radiolosus stem, ex
senis scripto lib. de natur. pueri comprobare possem. Vi-
des, vt omnis infantis emissio in his tribus postremis
mensibus sit naturalis; quoniam est facta in tempore à
natura determinato, & sic omnis in hoc tempore factus
exclusio, partus, & non abortus, aut effluxus dici debet:
nam septimestres partus vitales sunt, vt inter omnes pro-
bat Laurentius lib. de re anatomic. quest. 19. & prius præli-
xit Hippocr. lib. de septimestri partu. Oportet ergo minue-
re è talo, vt foetus vegetior fiat: neque timeas humoris
præcipitium, quum in nostra hypothesi in toto nõ adsit
plenitudo.

Ad sextam. Si classicorum experimento standum est,
vt certè fieri debet, quia iudicium Medici docti magni fa-
ciendum est, quum sit dignum consideratione, ex Gal. 1.
epid. sect. 3. com. 1. explicat Vallesius in com. Ipse Othæi,
viri doctissimi sententiam sicco pede pertransis, vel inex-
plicatam relinquis, qui expressè in gravidis vena sectionem
ex talo administrat. Et si huic, nec mihi fidem adhi-
bes, qui sepe cum vtilitate maxima in his diris morbis gra-
uidarum, è talo venam secimus, lege Schenkium lib. 1.
obseruat. tit. de epilepsia gravidarum, quo loco in hanc
rem mirabiles historias expertissimis auctoribus inuenies
decerptas, quibus lectis animus tuus huius sectionis ti-
more percussus conquiescet. Si verò Othæus cautè, &
maturè in hac parte phlebotomiam celebrare iubeat, ea
est causa, quia in postremis mensibus vires sunt debiles,
& foetus seniori maiori indiget alimento; quare summa
cum præmeditatione, & vrgente necessitate sanguis de-
bet emitti.

Ad septimam. Ab his quæ sæpè sine damno fiunt, sum-
mi aliquando auxiliij indicationem, res est apud proceres
medicæ certissima, redditque Medicos in celebrandis au-
xiliis audaciores: quum enim plurimæ sint, in quibus, vt
celarent vteri gestationem, hoc præsidium sæpius ex talo
reperitur, abortum non concitauerit, & alia non fecerint
abortum, in quibus ex naribus, & vel ex ipso vtero larga
sequuta est hæmorrhagia, quia foetus non tantam sangui-
nis copiam contereere potuit, fit vt alacriori animo, imi-
tando naturam, ad tali sectionem accedamus. Non nego
artis opera à naturalibus differre, ob multas causas; at-
amen ipsam rectè operantem nos debere imitari, præsci vna-
nimitè docuere.

Ad octauam. Plurimæ, emanante copioso sanguine per
hæmorrhoidas in quinto, sexto, & vltimis mensibus, à
sæuis euasere morbis. Ergo cum hi recurrerint; impositis
super internas hæmorrhoidas hirudinibus, ipsas ab illis
vendicabimus: non (vt asseris) quoniam extrahitur illa-
rum ope sanguis, per ramum mesentericum, & venam
portæ, quia hæ venæ à vena cava originem ducunt, vt latè
probat Altomarius lib. 1. de curand. human. corp. affect. cap.
76. Et licet rami mesenterici distributio internas pariat
hæmorrhoidas, cum illæ in descendendis venæ cauæ ra-
mum, qui vterum etiam perrepat, infinitos propemodum
furculos

furculos ex se promat, fit vt ab vtero, cum quo habet r-
mus mesentericus communionem, etiam euacuet, vt no-
tauit Andreas Laurentius lib. 7. de re anatomic. quest. 11.
Quare robustæ copioso fluxu per hæmorrhoides, vel
etiam in vltimis mensibus, à periculosis morbis libe-
rantur.

Ad nonam. Affers exemplum de sectione cubiti in
gravidis celebranda, de qua nullus hæsitauit vnquam, &
de ea non est dubitatio nostra. Negas auctores ex talo ce-
lebrasse citati Othæum, & Schenkium, qui ex sua, &
aliorum mente id confirmant.

Ad decimam. In primis mensibus gravidæ menstruas
habent purgationes citra abortus periculum, firmæ, & ro-
bustæ: nam si debilibus purgationes eant, impossibile est
foetum esse sanum: sunt enim plurimæ ita succulentæ,
& gignendi sanguinis feraces, vt à primis mensibus ad
vltimos, sanguinis excretionem per vterum patiantur ci-
tra damnum vllum; alioqui timor est ne suffocetur foetus:
in iis, si vrgentibus dictis morbis, & aliis, quibus venæ
turgent cocto sanguine plenæ, sanguinem ex talo non
emittas, symptomatum sæuitie pressæ occumbunt. Sole-
nander id confirmat, duasque solum aduertit, & licet inter
raras obseruationes connumeret, id verum est: nam rarò
accidit etiam vt gignantur hi morbi truculenti, pro quo-
rum medela venæ lectio è talo administrari debeat.

Ad vndecimam. Hip. turgente materia, à quarto mense
vsque ad septimum, purgationem concessisse nõrunt om-
nes: sed hic auctor de cura ordinaria, & humore turgente
intelligendus est, nec tenuit in Aphorismo, vt in extre-
mis morbis, in vltimis mensibus purgationem necessitate
cogente concedamus. Quare si omnes auctores in morbi
præsentis angustia, in vltimis mensibus purgationem
consulunt, cur ex talo phlebotomia interdiceretur, quæ mi-
nùs perturbat, & exagitat?

Ad iuniores accedamus, quorum voto stare præmittis,
& licet eorum mentem in tuam opinionem ad libitum
detorqueas, non tamen effugies. Quare si per tempus pro-
ximum partui, iam instantem intelligis, tunc contra. Si in
tempore viciniore partui, in quo foetus maiori & copio-
siori indiget alimento, sanguis è talo, ex Matthæi de Gra-
di sententia, (quam tu in hoc sensu approbas) est emittend-
us, cur in cæteris, ex hac parte celebrata phlebotomia
impedietur, cum foetus minor sit, & non ita copioso indi-
geat alimento? Si insuper relucteris, hunc auctorem ad
prouocandum difficilem partum è talo vacuasse, non re-
ctè soluis: nam ille loquitur de vteri pruritu, & sic ad eua-
cuandam causam coniunctam è saphæna minuit. Magni-
num siles: qui auctor floruit Conciliatoris tempore, qui
lib. 2. de regimine pregnantium, sic habet: Amplius euacua-
re phlebotomiam, specialiter de saphænis, nisi in casu magna
necessitatis, &c. hoc est, quando vehemens morbus ab vte-
ro ortus, ad celebrandum hoc auxilium nos compulerit.

Insuper non bene te extricas ab argumento strenuo
Rondeletij, imponentis cucurbitulas in inguinibus, cap.
de epilepsia gravidarum. Licet enim infirmus sit remedi-
um phlebotomia ipsam auctor conatur solum ad origi-
nem fluxionis, nempe vterum reuellerè, audaces nos fa-
ciens, vt non solum hoc, sed alii potentioribus vtamur
auxiliis in partibus inferis, & vel phlebotomia ipsa quan-
do malum non succumbat. Neque cucurbitula pertinent
ad caput præcedens; in quo agit auctor de Epilepsia ab
affectibus vteri.

Ad duodecimam. Licet cordato, & religioso Medico,
ad euocandum venenum ad partes infernas, ad quas natu-
ra detrudere conatur, sanguinem è talo emittere, quando
bubo pestifer & lethalis in inguine est: ita sentiunt illi,
quos citavi, qui in curanda pestilentia primas tenent.
Quamuis autem ad vapores pestiferos euacuandos plura
sint auxilia, sunt minùs efficacia minutione ipsa, quando
vapor venenatus à copioso sanguine in vasis maximis
contento eleuatur, & cor premens, ipsum prosternit, spiri-
tusque resoluit, & extinguit. Ergo in peste cum caractere
veneni sanguis est emittendus, quando à plenitudine, &
putredine, & non solum à maligna, & venenata qualitate
ortum ducit, vt notat Manardus lib. 5. epist. 3. edoctus ab

Auenzoare l. 3. Thezir. tract. 3. c. 1. & Gal. lib. de scarificat.
c. 4. qui sibi ipsi pestilentia affecto, & plenitudine cor-
repto sanguinem emisit ex crure, cum vtilitate multa, &
omnes qui hoc auxilio vsi sunt, eodem morbo tentati,
euasere. Vtrum autem apparente bubone pestifero sit se-
canda vena, & num sanguinis missione recurrat humor
ad intimas sedes, disserui lib. 3. de praxi admir. obs. 123.

Ad decimam tertiam. In bubone Gallico mittendum
esse sanguinem certius est, quam vt probari sit opus. Ob-
strepan licet Fallop. & Aquapendens: nam vt ait Galen.
lib. 2. de vsu part. c. 5. quando vnus discordat, & plures conse-
ntiunt, rationabilis est existimare vnum potius deerrare, quam
omnes alios. Nam è talo venam secant in hoc tumore Fer-
nelius lib. 2. meth. cap. 7. Ludouic. Mercat. 1. indicat. 4. Val-
lesius lib. 5. epid. in com. sent. 7. Vergesacus lib. 1. Enchirid.
cap. 50. de bubone venereo. Putasne hoc auxilio tumorem ad
interiores sedes posse recurrere? absit hoc à mente tua:
detracta copia natura potentius excernit ad extrà, & vi-
rulentum humorem ad infimas, minùsque præcipuas
detrudit corporis partes.

Quod verò de vteri inflammatione in gravidis affers
exemplum, extra nostrum institutum est: nam hic mor-
bus ab vtero non emanat, sed ex sanguine à toto in vte-
rum confluente, & inflammante scaturit. Quare si ene-
niat in vtero gerente, basilica tundenda: nam hanc in-
flammationem comitatur febris ardentissima, ex humo-
re feruido in vasis bulliente pronata, cui cubiti vena se-
cta mirificè succurrit. Si verò vtero affecto venam tali
tundendam alibi docet Gal. id facit, pro vt maior, vel mi-
nor est in toto corpore, vel vtero plenitudo. Explicant
perdoctè Mercur. lib. 4. de morb. mulier. c. 18. Mercat. Alti-
mar. Holier. Heurn. prop. cap. de vteri inflammat.

Hæc sunt (vir eruditissimè) quæ pro veritatis tutela ha-
bui dicenda, quæ si tibi placuerint, gaudebo nimis: sin
minùs, tu venis acculandus qui peristi, non ego qui tibi
scientissimo obtemperavi, ardentibus tui ingenij radiis
hæc minutula opponens. Expecto tamen quid ad hæc no-
stra qualiacunque respondeas: nam si omni seposito affe-
ctu, non tanquam tui patronus, sed potius meæ sententiæ
iudex, hanc pensites, eam facillè approbaturum spero.

EPISTOLA.

Nicolai Fontani Medici, Ioan. Filij, Zacuto Lusitano
Medico incomparabili.

Scripta tua, Zacute Clarissime, quibus Medicorum
Signorantiam redarguis, docēsque iuniores, quanta
in caligine versentur, quòd in sæuissimis affectibus ab
vtero ortis, in gravidis è talo sanguinem non fundant,
attenta mentis acie dum contemplor, ingenitum tuum
demiror, vt qui in re noua tantos conuocaueris patro-
nos, quorum votum amplectendum est. maximè cum
hæc methodus à te, diutino (vt ais) experimento sit fir-
mata, qui alex Galenicæ es Dux, & Primipilus, ob quas
arduas quæstiones spero, vt tibi immortalè gloriam
parias, & omnibus verè hæc nus mortalibus ægris, vi-
tam, salutemque concilies. Sed sicut tua opera mihi ar-
risere semper, in hac quæstione, vt liberè agam, & ami-
cè, longè à te dissentio, nec enim verborum contrariæ
sententiæ patrocinium suscipere aucter, quando ad-
uersus te, hoc est eminentissimum Medicum, cui nihil
veritate ipsa debeat esse antiquius, dissero. Quare sic pri-
mò insurgo.

Si in vtero gerentibus, apoplexia grauissima, epilepsia
sæua, truculenta vteri strangulatione correptis, phlebo-
tomia est celebranda, debet esse ex parte magis tuta, & ex
vena, qua secta vires minùs exhauriuntur. Sed phleboto-
mia ex brachio habet has commoditates. Ergo cubiti ve-
na ferienda semper. Maior est Gal. 2. acut. com. 11. Mino-
rem probat Auic. 4. 1. c. 20. §. Et scias quòd vena sectio tali
plus debilitat quam basilica, &c.

Secundò. Ex illa parte debet fieri sanguinis missio, ex
qua non potest timeri abortus. Sed ex saphæne sectione
sequitur periculum abortus. Ergo. Maior patet ex Hip. 6.
T t aph. 312

aph. 31. minor probatur, quia sectio ex parte inferiori celebrata, concurrente affatu sanguine ad infernas sedes, & vterum subito occupante, hic foetus suffocat; accedit balneum, frictio, vinculum, quorum ope venæ sectio celebratur, quæ foetus præcipitant, & naturam irritant ad excernendum natura luapte.

Tertio. Ex illa parte debet fieri sanguinis missio, ex qua vacuetur causa morbi, sed in vasis maximis maior copia sanguinis adest in vterum confluxura, quam adsit in iplo vtero. Ergo non è talo, sed à cubito longius est detrahendus.

Quarto ex ea parte mittendus est sanguis in affectibus his, ubi communiter vena secari solet. Solet in cubito Hip. feriendam esse venam imperat. Ergo. Patet hoc ex Hip. 4. acut. 2. 3. quod si quis repèrè obtumescat, id venarum occlusiones, interceptionesque faciunt, si sano absque occasione, vel fortis alia de causa id contingat: venam igitur brachij dextri secare oportet, &c. Nam vt Gal. firmat in com. hac velocissime, & plurimum ex iis quæ principes sunt partibus, corpus enacuat, atque ob id in acutissimis morbis ad eam se confert, &c.

Clarissimo Domino Doctori, Nicolao Fontano.
Suis Zacutus Lusitanus.

Vix dici potest (Vir amicissime, & doctissime) si quidquam mihi magis in mente est, quam eruditorum virorum utilis disceptatio: nã homo sum, & fallere & falli possum. Vt verò hæc à corde meo auertantur, addiscendum in vita à peritis viris operam colloco, in quorum catalogo te iamdiu reposui, maxime cum Gal. monumenta nocturna verses manu, versèque diurna, sique summa eruditione exornatus. Ego sanè, etsi nihil me esse sciam, tamen orationis persuasione, ac lepore ductus, aliquod iam nomen, ac decus possidere censeo. Immo à mea sententia ipse planè discedet: vellem, quando te in ea cerno mihi aduersum, qui semper fuisti erga me maxime pronus, hoc est mei honoris, ac studiorum acerrimus defensor. Sed quia veritatem ipsam in obscuro iacere non pateris, idcirco vt ea elucescat, argumenta tua in veritatis gratiam, & mei nominis tutelam, ita soluenda puto.

Dic ad primum. Saphænæ sectionem esse tutissimam, quum vires valent, minutique corpus debilitare, quam si superior vena secetur, nam ex hac spirituofus, ac magis defecatus sanguis exhauritur, ac spirituum copia refertus; ex talo, crassus, & pæne turbidus. Si verò Auic. asserit, tali sectionem plus debilitare, de partibus infernis explanandum est, quia hæc cum exangues sunt, & remotæ à fonte caloris, penuriam sanguinis magis perlentiscunt. Ad secundum. Tantum abest, vt ex saphænæ sectione sequatur periculum abortus, vt potius deonerata natura, & vacuata particulari vteri plenitudine foetus a acior fiat, dummodo vtero gerens firmas fortiat vires, in quarum presentia hoc præsidium celebrandum est. Quod si frictionis, balnei, & vinculi ratione, sanguis ad vterum à toto concurrat, deinde venæ sectionis ope vacuetur. Insuper, vt ad tertium accedamus, causa morbi in nostra hypothese, non est sita in vasis maximis, sed in vtero: quare hæc saphænæ sectione commode eliditur. Neque nego adstante plenitudine in vasis superioribus, communiter secandam esse basilicam, vt Hip. mouit: quando tamen in vteri cavitare sanguis copiosus stabulatur, à quo aura tetra in cerebrum excurrit, epilepsiam, aut vteri strangulationem efficitur; aut substantia sua conuolat in cerebrum, vnde apoplexia, tunc in talo ferienda vena. Ex quibus ad quartum argumentum solutio patet. Hæc diligentius perpendere, atque examinare velis, enixè rogo, & ea (ni fallor) firma inuenies, & tu in eodè erga me amore firmus persistas, exoptulo: cum enim vix custos sit amor, si vis amari, ama. Vale, & me tui obseruatorem, amatorem, admiratorem suscipe.

Accedamus ad doctissimum Bruschiu qui humapiter similis argumentis me adortus est, alliciens vnum fortissimum telum. Miror (inquit) acutissime Zacute, quod cum iunior sis, licet nimis emunctæ naris vir, ita contra præfatos hanc de venæ sectione tali sententiam in vtero gerentibus celebranda, tuearis ac defendas, quum illi ne

verbum quidem de hoc auxilio tam periculoso protulerint. Quare recedis ab omni antiquitate, quum ad eam propius deberes accedere? quippe veterum Medicorum, & Principum nostræ artis sententias, & historias apprimè interpretari gloriaris.

Doleo, atque vehementer doleo, vir famigeratissime, quod in ea obdureris hæresi, vt me, aduersus Principes, & Veteranos Duces, quos summopere veneror, & explano, aliqua promulgasse arbitraris: nam cum illi homines essent, & suo tempore adhuc inchoata esset Medicina, plura prætermiserunt, quæ Medicorum solet à postea sunt inuenta. Quid commemorè aromatum Indicoium numerosa copia, quorum illi nec nomina callebat, vltus, & facultates miras ignorabat. Sileo plurimos, eosque intricatissimos morbos, quorum curatione Classici discretissime descriperunt. Taceo infinitas propemodum, eaque rarissimas, & incongnitas variorum morborum obseruationes, quas illi etiam exercitissimi nec per somnium cognouerunt. Antiquitus nefas erat sanguinem mittere in grauidis, hodie nullus est ex infima sorte Medicus, qui sapius in omnibus mensibus sanguinem non effundat, & cathartica, licet materia non turgeat, audacter propinet. Dat siquidem meliora dies, & omnia præsidia sedula Medicorum opera sunt inuenta.

Quod verò me, vt iuniorum taxas, valde miror, cum hoc virtuti esset condonandum: nam labor, & ingenium supplet tempus, & ætatem: licet enim sexagenarius sim, respectu illorum, iunior possim, & debeam appellari, qui longo artis vsu consenuerunt, tamen vt Ausonius ait:

Non quia mille annos vixit Gangeticus ales,
Vincit centum oculos regia pavo tuos.

Cedimus ingenio, quantum præcedimus auro.

Explanat luculentissime Omniscius Tiraquellus in præfatione de iure primogeniorum, fol. 45 4. n. 210. Sed ne mihi virtuti vertatur, quod in hoc argumento tam multus sim, licet habeam excusationem in promptu bonam, quod in eo ieiunia adhuc est lectio auctorum: tamen ad sequentem questionem iam accedo, dummodò me inter eruditionis, & nominis tui admiratores, & æstimatores posthac numeres.

QVÆSTIO XXIII.

Virum vena sectio in grauidis, sit periculosa in vltimis mensibus, quam in primis, & mediis, vt prædixit Hippocrates.

COMMENTARIUM.

Propter sanguinis missionem.] Siquidem ad vtero gerentium curationem per venæ sectionem celebrandam accessimus, & miscellaneam pro historiarum expositione in his libris doctrinam consecutamur, operæ pretium me facturum opinatus sum, si flores aliquot comicè ex iuniorum amœnioribus hortulis præcerperimus, quibus candidatorum exhilarentur obrutus, & rerum fragrantia nonnihil afficiatur anima. Igitur Galenus inquit lib. 5. aph. com. 31. ex eo grauidas nullo sanguine pati abortum, quoniam subtrahitur alimentum foetui, & vt notat Laconicus paraphrastes Heurnius in com. quia defraudatur foetus pastu suo; quapropter hoc auxilium periculofum est, quod non negamus: sed exercendum cogente necessitate, vt monuit Auic. 4. 1. cap. 20. §. Pregnans verò non minuat, nisi propter maximam necessitatem: nam maior vilitas noxæ semper preferenda est, ex Galen. lib. 1. aph. 24. maxime cum nihil sit quod tam insigniter proficit, quod aliqua ex parte non noceat, monente magistro lib. 11. meth. cap. 11. Quare si in morbo sano, acuto, sua vehementia periculum manante, celebretur, valde conferet, si vires adsint: quoniam vehementi malo, solum vehemens auxilium succurrit, ex Celso lib. 2. cap. 11. Si enim via vna est, eaque dubia, est (licet cum periculo) tentanda, quoniam satius est aliquid cum periculo agere, quam agrum spe adempta certo perire, vt rectè docebat Galenus lib. 10. meth. cap. 10.

Quapropter

Quapropter si venæ sectio est periculofum auxilium, quoniam sanguinem euacuat, cuius ope, & alimonia foetus nutritur, videtur periculofior in vltimis mensibus, quam in primis, & mediis: foetus enim tunc maior est, & idè copiosiori indiget alimento: & hoc vult significare Hip. cir. loco Aph. dicens: & magis si foetus sit grandior.

Ex altera parte videtur aduersari Aristoteles lib. 4. de generat. animal. cap. 8. dum sic ait: Sed cum foetus magis magisque perficiatur, plus excrementi superest, minus enim absumitur, idque dulcius est, cum non aequè detrahatur, quod bene concoctum sit: non enim insuper ad foetus informationem consumitur, sed ad incrementum mediocre, quasi iam foetus constet adeptus finem suum. Quare si foetus quò maior est, minus absumit, & plus sanguinis superest, minus tunc in vltimis mensibus lædetur grauida sanguine missio.

Verum hoc non obstante, standum est doctrinæ Hip. & Galeni, dicendumque maius verti periculum abortus sanguine missio in postremis mensibus, quam in aliis: & hoc ex ratione Aphorismi, & ratione Galeni in com.: aperte colligitur: nam quò maior est foetus, copiosiore eget alimento: quò si eo tempore exhaurias, impensè nocebis, & abortum concitabis. Arist. verò locus licet difficilem habeat explicationem, & plures in eius expositione insudarint, vt notarunt Santorellus lib. 19. antepaxis, cap. 6. Moxius lib. 2. de morb. mulier. cap. 24. in med. ita explanandus est. Dic ergo in primis, & mediis mensibus, foetus pro corporis mole plus accrescere, & plus sanguinis absumere, quam in vltimis: verum cum hoc tempore multò maior sit, & sic minus accrescat, nihilominus ad mediocre illud incrementum, & ad sui nutritionem propter maiorem corporis quantitatem, plus sanguinis absumit in prioribus mensibus; & propter hanc rationem non plus sanguinis superest in postremis mensibus, quam in antecedentibus. Arist. autem loco citato inquit causam, quare lac in vltimis mensibus crescere incipiat, & reicit eam in maiorem copiam sanguinis, qui iam tunc incipit confluere ad mamillas: quod quidem verum est, sed hoc non accidit, quoniam tunc foetus minus sanguinis absumat, sed quia ex intentione naturæ tunc in maiori quæritate confluunt in mammas, vt ibi in lac conuersus, præstet alimentum foetui in lucem edito: hic autem confluxus adiunatur etiam, quia in vltimis mensibus sanguis ille, qui ad vterum ex partibus superioribus confluabat, in vasis contentus, quæ communia sunt vtero, & membris, incipit ad has regurgitare, propter compressionem factam à foetu grandiori, vt docet Galen. lib. 14. de vsu part. cap. 8. & sic quamuis in vltimis mensibus minus sanguinis in vtero redundet, nihil mirum si plus illius tunc feratur ad mammas. Lege doctissimum Santorellum lib. 19. antepaxis, cap. 11. & Iacchinum tract. de curat. morb. acut. rubric. 7.

QVÆSTIO XXIV.

Virum vena sectio periculosa sit in mediis mensibus, quam in primis, vt contra Hippocr., Fernelius voluit?

Postea verò quam, non temerè quidem, sed consilio certo huc perducti sumus, vt grauissimorum Medicorum inter se litigantium sententias perpendamus, nequeo temperare mihi, quin ex ipsorum sacrariis in medium afferam dubium perutile, quod in curatione grauidarum sæpe ab illis proponi solet: quare perscrutandum, num venæ sectio sit periculofior in mediis mensibus, quam in primis: dubium sanè sedulo, ac seriò expendendum. Inuictissimus Græcorum Coryphæus repente, & Laconicè dubium explicuit, dicens cir. 5. aph. 31. sanguinis missionem esse periculofiore in mediis, quam in primis: quod absolute colligitur ex vi Aphorismi, ubi (& magis si foetus sit maior.)

Hippocratis sententiam confirmat Fernelius lib. 2. de ven. sect. cap. 12. sequitur Amatus Lusitanus lib. 1. cent. 57. subscribit Augenius l. de sang. misc. cap. 3. Rationes Fernelij proponam: Nam foetus minori indiget alimento, quia

Lib. III.

tenellus est, & sic prioribus mensibus maior copia sanguinis in corpore redundat, quam viriliter natura excernit vt superfluum, sæpe per nares, os, hæmorrhoides, & non raro per vterum expurgatur: nam cum per priores illos menses genitura exigua indigeat sanguinis copia ad sui nutritionem, redundabit in matre omne ferè illud, quod per typicas periodos excernendum erat, in reliquis verò mensibus contra aucto foetu, qui copiosiore quam tenellus eget alimento.

Sed hæc opinio, licet plurimis aliis expositoribus arideat, qui Aphorismos Hip. interpretati sunt, & balantum more Fernelium sunt sequuti, mihi haudquaquam placere potest: Quoniam cum membrum oppositum vel illi cum Galeno constituant sanguinis missionem, & purgationem, videtur quod sicut Hip. à quarto vsque ad septimum concedit purgationem, vt minus periculofam, sic etiam concedit in hoc tempore sanguinis missionem: maxime cum medium tempus sit illud; in quo foetus magis resistit, & robustus est: at in primis est tenellus, & flaccidus, & vincula quibus vndequaquæ alligatur, valde sunt fragilia propter mollitiem: quod probat Gal. lib. 4. aph. com. 1. posito exemplo in arborum fructibus, qui in prima generatione, & cum iam perfecti sunt, facile decidunt; at verò medio tempore firmius hærent. Hoc nomine Hip. in grauidis admittit purgationem mediis mensibus, non tamen in primis, & vltimis.

Sed breuiter expedienda est obiectio quædam, qua prædicta doctrina infirmari videtur: cum enim venæ sectio sit causa abortus, quia subtrahit alimentum foetui; purgatio verò ob commotionem factam à medicamentis purgantibus eum concitet, sed non ita breuiter, quia peccantur humorem educit; phlebotomia sanguinem & spiritum: videtur quòd purgatio melius à natura toleretur in mensibus mediis, quia tunc acetabula firmiora iunt; & sanguinis missio in primis, quoniam tunc foetus paucò alimento indiget. Sed hæc redargui facile potest: nam sanguinis missio non solum est causa abortus, subtrahendo alimentum foetui, sed etiam agitando, & commouendo: nam ex mente Auic. 4. 1. c. 20. Phlebotomia est conturbans, donec quiescat. Foetus autem in primis mensibus aedò tenellus est, vt ex quæcunque commotione possit periclitari: quare melius in mediis, quam in primis venæ sectionem tolerabit. Audi Halyabbatè Arabicæ familiæ primum duce in lib. 1. pract. c. 19. & lib. 9. theoret. c. 39. Si prægnans aliquo tempore sanguinem eget minui, aut cathartico purgari, propter aliquam passionem, non oportet hoc accelerare in primordiis, donec sit mensium quatuor, &c. Videas, vt hic tantus auctor non timeat in primis mensibus sanguinis defectum ex venæ sectione, sed solum commotionem, & agitationem, quæ ex hac vacuatione oriri consuevit.

Cæterum cum maior noxa sequatur, ex commotione facta à venæ sectione in primis mensibus, quam sit ea que sequitur ex defectu alimenti, quia in tertio, aut quarto foetus adhuc paruus est, & paucò eget alimento, & melius tolerat agitationem à venæ sectione inductam, idcirco tutior est phlebotomia in mediis quam in primis. Hac ratione increpandi sunt vehementer Medici, qui ad præseruationem abortus sanguinem mittentes, hanc in primo, & secundo mense exercent; quum adhuc foetus tenellus sit, & facile commoueat, neque tanta in corpore tunc succrescat sanguinis copia. Et hoc maiorem veritatem habet in illis foeminis, quæ à venæ sectione commouentur valde, & leni de causa abortum facere solent; in quibus vsque ad quartum mensum amplius commotionem, quam sanguinis defectum vereri debemus.

Sed quid non respondebimus Hip. suadenti contrariu in loco dicto ubi: & magis quò foetus sit maior? nam ibi agit Hip. de abortu, qui fit à venæ sectione, tantum ob alimèti defectum, non verò ob commotionem ab ea inductam: & sic verum est, ob alimèti defectum, venæ sectionem magis abortum parere, quòd foetus est maior; licet ob commotionem, magis ab ea contingat in mensibus primis.

Rationes Fernelij, & aliorum sic extrica. Nam prima ficulnea est: licet enim concedamus in prioribus mensibus minori egere foetum alimento, & per consequens

T t 2 maiorem,

maiores tunc redundare sanguinis molem; tamen non inde sequitur tutius tunc sanguinem hauriri: quoniam virum robur non adest, cum tunc flaccescat foetus, minus firmiter hæreat, facile à leui causa decidat, & abortiatur. Quare quantum ad hoc auxilium exequendum luadet sanguinis copia maior, tantum distuadet lenis coactio, & teneritas foetus; quæ cum adsint ambo mensibus mediis, idcirco in eis opportunius, & minore cum periculo celebranda venæ sectio est.

Neque solum (vt ad secundam rationem accedamus) sub primis mensibus viriliter natura redundante sanguinem deponit per nares, & regiones multas, sed sub mediis tunc & secunde, vt assiduo experimento certum est. Si verò contrarium accidit, ea est causa, quoniam post priores menses est iam retentioni assuetus, aut grandiori existente foetu, maiori iam indiget alimento, & in excernendo fit auara. Lege Rodericum à Castro, Medicum per celebrem part. 2. de morb. mulier. lib. 3. cap. 21.

QVÆSTIO XXV.

Vtrum trimestris fetus iniuriis, magis resistat, & citius seruetur, vt voluit Galenus.

Explicuimus quæstiones duas, pro foetarum morbis curandis viles valde. Altera mox excipit, quæ hanc proximam quæstionem prius illustrat. Si enim trimestris foetus magis iniuriis resistit, & citius seruetur, cur in tertio tunc non erit venæ sectio quam in primis? Audi Galenum lib. 1. epid. sect. 3. com. 3. iam illud quoque meminisse par est, foetum trimestrem præ aliis iniuriis maxime resistere, ac citius seruari, &c.

Iuniorum clarissimi accusare Galenum non desistunt, quod tanquam sui immemor, varia & repugnantia de hac re proferat, aut contra Hippocratem (quem tantoperè semper colit & reueretur) sese è directo opponat. Ille enim in suis Aphoristicis oraculis, à quarto vsque ad septimum purgationem consuluit, tertium mensem excludens: Galenus verò à tertio vsque ad septimum, vacuationem in foetis imperandam monet, quia trimestris foetus validior tunc est, & magis præ robore tunc resistit.

Hac tanta antinomia perterriti plures, qui Galenicam doctrinam multi faciunt, ipsam hoc modo cum Hippoc. conciliare conati sunt. Ludouicus Mercatus in suis elegantissimis de morbis mulierum libris, in c. ult. 3. sic perfoluit, vt Hip. de purgatione, Galen. de sanguinis missione fit intelligendus. Facile reicitur: nam Galen. nunquam de venæ sectione in gravidis exercenda quicquam pronunciat, prout ille cum Neotericis confirmat.

Horatius Augenus, vir perdoctus, & elegans, tom. 2. epist. lib. 1. 2. epist. 4. mihi fol. 675. subciliis nodum extricare intendit, dum Galenum de foetu qui septimo mense est futurus, intelligit. Hippocrates verò boni artificis munere regulam ponit vniuersalem, quomodo partus in nono mense frequentius contingant. Si verò ex illo quæras, an coniectura aliqua diiudicare possit qui sit futurus septimestris, an nonimestris, responderi aliam non esse, quam quæ à formatione foetus desumitur, quam motus illius manifestè demonstrat. Licet enim hæc solutio eleganti stilo ab illo late proponatur, vera tamen non est, cum nullam, aut certe incertam de formatione foetus possimus habere coniecturam.

Manardus, neruosisimus auctor lib. 15. epist. 1. iuxta finem multis vtrò citroque allatis rationibus probabilibus, quibus tamè eius intellectus minimè acquiescit, & solum (vt ipse inquit) in clamorosis disputationibus defendi possunt, vltimò proponens sententiam suam, sic concludit: aut tertium mensem in Aphoristicis non rectè prætermittimus, aut in lib. epid. temere, tacitis quinto & sexto, laudatum. Sed licet illi videatur arguta responsio, non tamen est vera; nam dum Hippocratem tueri conatur, ipsum, & Galenum aperte reprehendit.

Nicolus Rotarus, vir in principum Medicorum contradictionibus conciliandis versatissimus, & qui plures, licet non omnes contradictiones in illorum monumentis

repertas proposuit, & ingenuè explicuit, in contradiet. 60. Galen. loca repugnantia attulit, & sic explicuit trimestres magis iniuriis resistere, quoniam à nutrimento deficiente, atque interno aliquo corporis vitio minus patiuntur; parvuli enim cum sint, exiguo egent alimento. Sed non rectè explicuit: nam præterquam quod auctores non conciliat, rem non emedullat: quoniam hoc modo trimestris aptior esset ad venæ sectionem perferendam, quam ceteri, quod est falsum; nam in omnibus vacuationibus iuniores vereri oportet.

Christophorus à Vega in com. sent. 1. lib. 4. Aph. postquam plurimas de hac re recensuit Medicorum opiniones, suam sic pandit, dicens: illud trimestre Epidemion, non esse intelligendum ad ferendas commotiones pharmacorum, aut venæ sectionis; quoniam tunc foetus mollis est, & vincula, quibus vtero alligatur, tenella, sed ad tolerandas iniurias morbi. Acuta quidem responsio, sed non firma: nam si foetus morbi labores facilius fert, cur cathartici aut venæ sectionis labores non tolerabit?

Hæc cum meditarer, & pro expositione harum Historiarum, doctorum virorum sententiam de hac re perpendere, quando animus meus ætati iuuenilis ætatis impulsus, totus studio litterarum conflagrabat, inueni solutionem rectam, ni fallor, tantis ambagibus conformem: nam pro tertio mense finito & absoluto, intelligendum est quartum principium, quoniam finis vnus mensis est principium alterius, vt rectè notabat Galenus lib. 4. acur. com. 1. & retulit etiam lib. 1. de temp. c. 4. Patet aperte: nam Galenus cit. de morb. vulgarib. libro, ad lucæ rationis confirmationem, Hippocratis Aphorismum adducens, nec verbum quidem de tertio mense loquutus est, quod non fecisset nisi sub tertio mense quartum intelligeret. Hanc postquam conscripsissem, vidi appunxisse clarissimum Mercurialem, qui in com. cit. Histor. epidemic. sic inquit: Quod autem ait Galenus in com. gravidas mense tertio multò difficilius pati, quam aliis mensibus, videtur esse contra ipsam Hipp. qui quarto Aph. 1. scripsit, à quarto mense usque ad septimum posse remediis tractari, ob fortitudinem: ante verò & post hos menses magis formidandum, easque verendas. Et certe nisi dicamus, pro tertio mense Galenum intelligere ipsum iam finitum atque absolutum, quomodo tueri ipsum valeamus haud facile intueor, &c. Hoc modo, non citato Mercuriali, à quo solutionem hausit, soluit elegantissimus Moxius, qui lib. 2. de curand. muliebrib. per venæ sectionem, cap. 22. de hoc argumento grauitè disceptat: & prius prædixit doctissimus Petrus de Peramato, lib. de vacuandi, rat. cap. 16.

QVÆSTIO XXVI.

Vtrum vena sectio in gravidis nullo presente morbo, solum ad præcautionem abortus sit celebranda, vt monent iuniores? Contra Donatum Antonium ab Altomari, Medicum Galenicum peritissimum.

Vt absoluta, omni ex parte perfecta sit doctrina hæc, quam pro curatione granidarum circa sanguinis missionem proposuimus, liceat exactiori calculo hanc quæstionem rimari, qua quæri solet: Vtrum in gravidis nullo morbo presente, solum ad præseruationem abortus sit secunda vena. Donatus Antonius ab Altomari, vir eruditissimus, & in doctrina Galenica percelebris, peculiari tractatu de hac re, multis rationibus contendit probare, in gravidis ad præseruationem abortus phlebotomiam non posse esse ex vtu. Cuius rationes hæc sunt præcipuæ.

Prima. Si venæ sectio pro præseruatione abortus esset utilis, esset in mensibus primis, in quibus sanguinis copia maior in corpore redundat. Sed quando gravidæ abortum patiuntur in primis mensibus, id contingit quia acetabula sunt plena mucoribus, ob quam causam ipsa disrumpuntur, neque possunt foetum continere, ex Hip. lib. 5. Aph. 5. at prædicta excrementa non potest vacuare venæ sectio. Ergo nec poterit præseruare ab abortu.

Secunda. Si venæ sectio posset præseruare ab abortu, esset

esset quia abortus posset contingere; vel propter sanguinis redundantiam, vel ob sanguinem vitiosum. Sed primo modo non contingit. Ergo. Nam diuerso modo sanguis fertur ad vterum, iocina vtero gerente, & non gerente: nam dum non gerit, sanguis in vterum fertur à reliquis partibus expulsi, vtero ad illius delationem non conferente, vt docet Gal. lib. 5. simpl. 22. Quando verò vtero gerit, foetus sanguinem tenim attrahit, quantum sibi necessarium est, ex Gal. 1. de sympt. caus. cap. 7. §. At primis duobus mensibus, &c. Quare licet vtero gerens plena sit sanguine, non videtur posse periclitari foetum ex plenitudine matris, nec ex vitioso sanguine, nam ex eo non attrahit foetus, nisi dulcissimum, vt docet Hipp. lib. de natur. puer. n. 4. & ex eo retulit Gal. 5. aph. 32. & lib. de arrabile, cap. 8. in princip.

Tertia. Omne id quod per se facit abortum, nequit ab eo præseruare. Sed phlebotomia est huiusmodi. Ergo. Maior est nota, & sensuum ratiocinio satis conspicua: nam auxilium quodpiam non parit morbum, si ab eo præseruatur. Minorem probat Hip. 5. aph. 31.

Quarta. Ex quacunque causa foetus per se destruitur, ab eadem non potest conseruari. Sed ex venæ sectione, extracto alimento foetus per se destruitur. Ergo.

Quinta. Si de quo minus videtur inesse, inest, ergo de quo magis. Sed minor noxa videtur inferri ex inedia, & tamen hæc inter causas abortus recensetur à Gal. 5. aph. 31. & 37. Ergo cum maior noxa inferatur ex venæ sectione, magis citius, & frequentius ex ipsa sequetur abortus.

Sexta. Si ex alui profluvio, vacuationis solum ratione foemina in abortum incurrunt, cit. lib. 5. aph. 34. quæ ceterorum humorum à sanguine vacuatio est; quanto magis & efficacius sequetur ex sanguinis vacuatione, in quo calor noster perseverantiam obtinet.

Septima. In copia succorum crudorum, inutilis est venæ sectio, ex Gal. lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 20. & l. 9. meth. cap. 5. Sed in vtero gerentibus huiusmodi humores redundant semper, ex quorum humorum congerie propullulant Anorexia, & Pica, quæ symptomata cum sequatur inedia, foetus detracto alimento imbellis redditur.

Octava. Si venæ sectio ab abortu gravidas præseruaret, iuniores vsu dexterrimi literis consignassent, præteritum Græci, in sanguine mittendo audacissimi. Quare cum hoc auxilium silentio inuoluerint, existimandum est, illis pro præseruatione non posse esse ex vtu.

Cæterum experientia, rerum omnium magistra, Medicos edocuit, eas hoc celebrato auxilio ab abortu præseruari: ad quod tentadū videtur ex eo inducti, quia aliquando sanguine misso propter morbum aliquem in primis mensibus, vsque ad felicem partum fuit seruatus foetus, in aliis quibus gravidis, quæ ante iidem mensibus semper abortum facere consueverant, quo prospero euentu freti, id præsidium citra morbum præsentem tentare sunt ausi.

Si rationes quæris, hæc sunt firmissimæ. Nam Auic. 2. 1. 3. tract. 2. cap. 8. iuxta principium, ingentem plenitudinem vnam esse ex causis abortus euidenter pronuntiat. Hæc autem nullo auxilio melius, & promptius educitur, quam sanguinis vacuatione, cum alia remedia multò periculosius adhibeantur illis, vt patet de balneo, exercitatione, frictione, inedia, & purgatione, quæ licet totum corpus possint euacuare, ex Gal. 4. aph. 2. tamen non ita celeriter, tutò, atque securè.

Si istas, plenitudinem non esse causam abortus, falsa E propones: sicut enim alimentum defectus foetum interimit, ita & redundantia eum suffocare poterit, vel saltem acetabula disrumpere, vnde contingit abortus. Si adhuc insistas, Galenum nò admisisse multitudinem sanguinis inter causas abortus, nihil concludis: nam licet diuinus fuerit Galenus, homo tamen fuit, & multa prætermisit, quæ monumentis literarum ceteri postea tradiderunt; & vel Hippocrates plurima omisit, quæ deinde vberiori stilo, & eleganti facundia poliuit, auxit, locupletauit Galen. Inscitæ ergo hi, aut ignorantie arguendi sunt; minimè: nam artes omnes, atque scientiæ per gradus, & additamenta perfectionem sunt adeptæ: neque enim solum foetus multitudine, aut copia sanguinis obruitur; quia attrahit alimen-

tum copiosum, sed quoniam ex eo copioso retento, & in vtero aducto, vel ad illum expulso, & obruente copia suas foetus suffocatur; quam sæpe in primis mensibus natura, vt foetus & matrem tueatur incolumem, expurgare tentat per nares, os, hæmorrhoides, & vterum, & multoties per cutem, subortis rubris maculis, & efflorescentiis, & per vniuersum corporis habitum pruritu excitato, qui biliosus sanguis nò ad has partes restagnet, & ad vterum confluat, ac vi sua pungit, irritat, & lacescit naturam, vt foetum intempestiue detrudat; nam labefactata retentrix officio suo non fungitur.

Hunc ergo feruidum & biliosum sanguinem, si exhibitis frigoriferis temperare coneris, & eius feruorem compescere studeas, licet ex arte facias, inuabis nihil: sunt enim foeminae multæ in gignendo sanguine adeò feraces, naturæ ætate, aut viuendi modo, vt nisi sanguinem aperto vale per interualla exhaurias, patiantur abortum. Hanc methodum longo annorum decursu in quætuosa medicina sæpissimè obseruauit, in iuueniis, quadratis, succulentis, carnosis, & quibus turgebat venæ calido sanguine plenæ, benè educatis; rubro colore suffusis, assuetis sanguinem excernere per nares: has, multoties ob sanguinis nimiam copiam foetum suffocantem fecisse abortum, in primis, & mediis mensibus frequentissimè sum expertus, quæ extracto sanguine felicissimè sunt præseruata. Alias prius misso sanguine, ab abortu præcauit natura expulso per vterum, & nares cruore multo, quem illa phlebotomiæ beneficio leuata, tanquã residuum, & inuile foras eduxit.

Si enim omnes vacuationum differentias rimeris, ex iis damnum potius, quam noxam euenire vtero gerentibus inuenies. Nec enim balneum vlla ratione illis conuenit: nam laxat, emollitque vincula quibus foetus alligatur, & vterum enervat. Exercitatio utilis non est: quoniam laborantibus partibus inferioribus, & valde comotis, præcipitatur foetus. Frictio licet sit loco exercitij, tamen longo temporis spatio, sicut & inedia sanguinem absument. Purgatio verò non est admodum tuta, & solum in humore turgente ab Hip. conceditur: sed quo interuallo distet à sanguinis missione sequenti capite explicabitur; nam ista tutius est auxilium, & sanguinem copia sua redundantem promptè educit, & sursum trahit; purgantia verò foetum præcipitant, aborsumque concitant. Secunda ergo est vena in vtero gerentibus pro præseruatione abortus; siquidem est ratio curationis, & præcautionis, Galeno auctore lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 9.

Rationes Altimari sic sunt soluendæ. Dic ad primam, quòd quando in primis mensibus abortus contingit ob mucosa excrementa in acetabulis vteri imbibita, vt insinuat Hip. 5. aph. 25. abortus præseruatio non in venæ sectione, sed in purgatione, & resolutione illorum excrementorū consistit: contra tamen si plenitudo fuerit causa abortus, tunc sanguinis missio necessaria est, quæ celeriter, & tutò plenitudinem demit, neque foetui alimentum subtrahit; nam plurima copia sanguinis in corpore redundat.

Ad secundam. Licet, quando foemina vtero gerit, foetus attrahat sanguinem menstruum ad sui nutritionem, & incrementum; & partes omnes simul, pro consuetudine & lege naturæ, sanguinem redundantem ad vterum transmittant: tamen etsi ex attractione, foetui periculum non eueniat, contingit tamen, quia reliquæ partes in vtero sese exonerant, & sic sanguinis copiosi ad vterum confluxu, foetus suffocatur, & acetabula disrumpuntur: maximè quoniam quamuis foetus attrahat dulcissimum, & sibi familiare alimentum; reliquæ partes expellant vitiosum, redundantem, probum, qui foetum interimit.

Ad tertiam. Venæ sectio ex se abortum auxilium non est: id verò per accidens aliquando fieri contingit, quando immodica sit, & citra virum robur celebrata. Sic venæ sectio ad animi deliquium à priscis tantoperè laudatur 1. aph. 23. & 9. meth. 4. & 5. & alibi: ex qua intempestiue celebrata plures perierunt, vt notat Gal. lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 12.

Ad quartam. Ex venæ sectione foetus non destruitur, immò conseruatur: nam si foetus plurima sanguinis copia obruatur, perit & emoritur. Vt enim ex multa lignorum

strue ignis extinguitur; si verò copiam demas, fulget & relucet: sic ex confluxu sanguinis multi & vitiosi, fetus suffocatur, immò detracta copia floret, & reuiuiscit.

Ad quintam. In media multò infensior est grauidis quam venæ sectio: nam illam non ferunt ipsæ, quoniam ob assiduum functionis sensum in ventriculi orificio excitatum, assidue alimenta assumere coguntur; aliter enim animo deficerent. Deinde inedia morosè plenitudinem exhaurit, vt supra notauimus.

Ad sextam. Ex nimio alui fluore concitari abortum, Hippocrates firmat in aphor. dicto: nam concitat humores ad vterum, agitat, perturbat, tormina excitat, implacabiles nixus, & surgendi frequentiam mouet; ob quam causam partes vtero vicinæ commouentur, & demum fetus defraudatur genio suo, vitæque summè languet, & cum intestinis incumbat vterus, à tetro excrementorum vapore fetus extinguitur. Sectio autem venæ tutò, celeriter, & securè sanguinem exhaurit. Et sicut præsentè alui fluxu, qualibet alia vacuatione, aut symptomate vires prosterneant, in minori quantitate sanguis est detrahendus, quia aliqui lymphomati est relinquendum, vt bellè lib. 1. ad Glauco. cap. 14. prædixit Gal. sic in vtero gerentibus parè celebranda est; nam aliquid relinquendum est foeturae, quæ est species vacuationis, vt lib. de ven. sect. aduers. Erasistratum, in cap. 5. aduertit Galenus.

Ad septimam. Si humores in vtero gerentibus adsunt crudi, iique exuperent, cane & angue peius vitanda venæ sectio est, nam tunc purgatione pugnandum: aliter si feceris, in discrimen matrem ipsam adduces; nam phlebotomia bonum sanguinem rapiet, qui paratior est euacuationi, malum relinquet, & præterquam quòd exhausto spiritu imbecillatur mater, absumpto pabulo perit fetus, orbatu pastu suo. Si verò exuperet sanguis, & omnia adsint quæ venæ sectione dehortantur, vt temperamētum, ætas, regio, & vitus præcedens, tunc intrepidè vena secanda.

Ad vltimam. Hip. Appollinæ scientiæ celebris gloria, in limine aph. artem longam esse prædixit, aded vt vitam hominis longo superet interuallo. Quare Hip. licet senex ad medicinam fixo non peruenit, vt de seipso testatur in Epistolis, & omnia videre non potuit, quæ à posteris sedula diligentia, industria mira, & labore indefesso fuerunt inuenta. Si adhuc pertinaciter insistas, & asseras priscos doctissimos omnia calluisse, contra te in propatulum proponam auxilia mira ab Arabibus inuenta, exotica, & peregrina ex Indiis aromatum præsidia, quæ ipsi nec per vmbra agnoscere. Plura sunt in anatome reperta à Vesalio, Fallopio, Siluio, & alijs peritis anatomicis, quæ priscos sine dubio latuerunt. Primus omnium Hip. diuino afflatus lumine, multa quæ ad artem Anatomicam spectabant, publicis consignauit monumentis. Galenus poliuuit, auxit, locupletauit verè, doctè, solidè, Aristoteles breuiter illustrauit. Hoc argumentum veterum scientissimi exornarunt. Iuniores elegantes & docti, in frequenti corporum humanorum functione satis versati, plurima summa cum laude addiderunt. Quare si hæc vera sunt, cur phlebotomiam pro præseruatione abortus non admitemus, à Classicis tantopere commendatam, etsi à Græcis fuerit prætermittenda? Si queras auctores, eos, renuas licet, numerosa serie recitabo. Offert sese in primis eloquentissimus ille Orator Fernelius, iuniorum Coryphæus lib. 2. meth. c. 2. §. Multa, nisi vena circiter quartum mense referentur, abortiunt; fetus enim copia obruitur, &c. Sequuntur Syluius tract. de mēibus mulier. in init. Frambesar. lib. 1. canon. medicinal. Peramat. l. de vacuandi rat. 15. & lib. de regimine prægnantium, c. 2. ex Rondeletij, & Saonatolæ mente. Eugubius circa fin. part. 1. tract. de usu lactis, Anton. Maria Bettus in com. c. 20. 4. 1. Auic. Amatus centur. 49. Sennertus, Salius, Claudinus, Augenius, Moxius, & plures alij, & nuper proprio exemplo firmavit perdoctus Santorellus lib. 19. Antepæris, cap. 10.

QVÆSTIO XXVII.

Virum venæ sectio in grauidis sit periculosior purgatione,

Propter maximam præstantiam, & vtilitatem, quam sortitur venæ sectio in grauidis, liceat modò hanc

quæstionem retexere, ob plurimos qui contrariam sententiam defendere sunt conati. Hip. enim videtur horum partes libenter tueri: nam prohibet omnino venæ sectionem, in lib. 5. aph. 3. purgationem verò suis medicamentis factam constanter admittit, lib. 4. aph. 1. quoniam sanguinis missio detrahit alimentum foetui; purgatio vitiosos humores euacuat: accedit quòd purgatio minùs debilitat, quàm sanguinis missio; & ob hanc causam hæc maius virtutis robur requirit, vt colligitur ex Gal. l. 4. de sanit. c. 4. dicente: In agris, qui propter debilitatem, aut timiditatem, sanguinis missionem recusant, largius alium soluendum esse. Ergo vtero gerentes melius tolerabunt purgationem, quàm sanguinis missionem.

Pro parte contraria, multæ obstant, eaque irrefragabiles rationes. Nam remedium illud quòd absolutè magis periculosum est, erit & magis periculosum in grauidis. Sed purgatio magis periculosa est, ex Gal. 2. acut. 11. quia sanguinis missio, licet minus auxilium, tutius tamen remedium est, quoniam, vt inquit Gal. lib. de vena sect. aduers. Erasistratum, c. 7. si sanguis nimium profuatur, aut linquatur animo æger, possumus sistere sanguinem imposito digito in vulnere; at quòd semel deuoratum est, amplius extrahi non potest, neque possumus partem oblata auferre, vt lib. de sang. mis. 12. notabat Gal. Demum ex purgatione sequuntur pericula plura, quæ in cap. sequenti proponuntur.

Quare si vtriusque remedij necessitas adest, venæ sectio vt tutior est eligenda: nam præterquam quòd leuat naturam sarcina deposita, disponit ad purgationem, quia vacuando causam, vias deobstruit, per quas humores peccans vacuari debet, vt ait Gal. lib. de ren. dignor. & curat. cap. 4. vnde semper præferenda venit, ex Hip. 4. acut. text. 21. & Gal. 6. epid. sect. 1. com. 6. ante fin. Audi aurea verba Fernelij lib. 2. meth. cap. 4. dum sic profatur: In omni igitur impura plenitudine à secta vena auspicanda est vacuatio, sine qua vix tutò purgatio decernatur, etenim medicamentum quòd præsertim validius est, tum calore, tum trahendi facultate humores exagitant, perturbant, que plethoricum corpus, in grauidis id discrimen adducit: In vniuersum autem, plenus, iurgentibusque venis, si non proficit, obesse tamen non potest moderata sanguinis missio.

Conciliator dif. 166. respondet ad quæstionem, in primis mensibus purgationem esse periculosior. in venæ sectione? in intermedijs, & vltimis è conuerso. De primo non videtur dubium. Secundum ostenditur: quoniam in medijs mensibus propter firmitudinem acetabulorū maximè est tuta purgatio; in vltimis mensibus propter magnitudinem foetus est maximè periculosa venæ sectio: ergo in medijs, & vltimis mensibus tutior erit purgatio. At hæc ratio solum ostendit, in medijs mensibus purgationem esse tutiorem, quàm in primis, & vltimis.

Licet autem Horatius Augenius tom. 2. epist. lib. 12. eandem sententiam confirmet: (quicquid lib. 6. de sang. mis. cap. 2. & 12. oppositum sentiat) cum Amato 1. centur. 51. tamen huic quæstioni aptè respondere oportet, securior rem esse venæ sectionem purgatione, si par necessitas adfit; tum ob rationes latas, tum quia diuturnum experimentum id confirmat.

Sed satisfaciendum est obiectis aduersantibus, quæ remoratur multos. Ad primum, licet Hip. concedat purgationem in medijs mensibus, non tamen prohibet sanguinis missionem omnino, sed reddit nos cautos in ea exercenda, ne scilicet tantum sanguinis emittamus, quantum exigit dispositio, quoniam aliquid sanguinis relinquendum foetui, vt eo deinceps possit nutrir. Deinde Hip. non vetat sanguinis missionem in brachio celebratam, sed eam quæ in partibus inferioribus fieri solet, & sic Aphorismus facit hunc sensum: Mulier sanguine misso ex saphæna abortit, & magis si foetus sit maior: nam ex hac parte facta phlebotomia è propinquiori loco sanguinem exhaurit, & promptius alimentum foetus detrahit maximè quoniam præcipitatur foetus humoribus deorsum conuersis.

Ad secundum. In vtero gerentibus phlebotomia extrahit sanguinem vitiosum & inutilem, eo modo quo in purgatione humor peccas educitur, & sic in vtroque auxilio solum nocui vacuatur humores: hoc tamè est discrimen, nam

nam venæ sectio citra agitationem; purgatio verò cum maxima perturbatione, & cum periculo abortus id præstat.

Ad tertium. Omne auxilium Medicum, vt debitè administratur duplici constat scopo, nempe morbo postulante, & virtute permittente, vt colligitur ex Galen. lib. de vprim. secta ad Thrasybul. 38. & sic scopi venæ sectionis sunt morbi magnitudo, & virium robur, ex Galen. lib. 4. meth. 6. & 4. acut. 19. & cum auxilia medica cum magnitudine quadam sunt coniuncta, vt ipse inquit lib. ad Thrasybul. c. 34. ad illa toleranda robur virium est necessarium, maius, aut minus, prout auxilia maiora sunt, vel minora: quare ad clysteris vltim exoptat Hipp. 1. acut. 45. validam vim: sed non idem virium robur ad omnia auxilia requiritur. Quare cum purgatio maiorem habeat in virium robore latitudinem, debiliori virtute existente poterit celebrari: sed hoc non tollit quin in grauidis tutior sit venæ sectio purgatione; nam intelligimus, si virtus constet ad ferendum vtrumque auxilium, & æqualis vtriusque remedij necessitas adfit.

HIST. XIV. AVENZOARIS, De grauidatione.

Grauida per errorem cathartico expurgata, citra foetus, vel ipsius incommodum, feliciter peperit.

Volo dicere in hoc loco, quòd mihi successit cum essem in carceribus de Haly. Vxor mea erat prægnans, & hoc ignorabam, & ipsa infirmata fuit tali passione, quòd necesse fuit dare ei medicinam laxatiuam, quæ fuit talis, quòd nullus posset estimare, quòd aliqua prægnans etiam ex assumptione medica quantitas, foetus in ea posset remanere: & postea declarata fuit imprægnatio eius, & me poenituit valde de errore quem feceram, quare misericordiam quaesui ab Altissimo Creatore de eodem, & peperit filium masculum, quem mecum habeo, & c. Auenzoar. lib. 2. Thez. tract. 3. cap. 1.

QVÆSTIO XXVIII.

Verum detur aliquod certum, & infallibile conceptionis signum, vt Fernelius, Ioëlius, Varandæus, & alij Classici arbitrantur,

PARAPHRASIS.

Circa explicationem contextus, amplissima nobis sese ostendat disputationis sylua, quæ vel cogitatione animum, quantumuis difficultatibus oblectantem, etsi non fatigare, at sollicitum, anxiūque efficere saltem potest. Verumtamen haud dubitandum: nam & dij facientes adiuant. Illud ergo inextricabile apud Medicos est dubium, quòd de notis certis conceptionis quaeri solet. In consultationibus enim ad rauim Medici inter sese depugnant, dum quidam ob alias causas mensuris suppressis, in morbis acutis fœminarum, è brachio sanguinem hauriendum suadent, falsa grauidatione decepti; poplitis enim venas scindere pertimescunt, ne deorsum præcipiti lapsu ruentibus humoribus abortus concitari queat. Contra sapissimè sanguinem exhauriunt à saphæna, aut purgationem instituunt, certam conceptionem ignorantes. Quo factum est, vt dexterrimi Medici in hoc difficilimo negotio sæpe vacillent, vt doctè probauit Santorus Santorius lib. 1. meth. vitandor. error. cap. 28.

Quare ne mireris Auenzoarem, Medicum licet excellentissimum in cognoscenda conceptione vxoris suæ deerrasse, cum res hæc plena sit ambiguitatis, & fallaciæ, quoniam Medici scientissimi sæpe deerrant, vt lib. 1. in com. hist. 79. latè prædiximus: cum supra caput hominis sit nunquam errare; ex Gal. 3. prog. 41. quoniam aliquando, licet raro

Medicus optimus deerrat, 2. aph. 29. & alibi. In hoc ergo dubitationis labyrintho verlati alij peritissimi, multoties naufragium fecerunt, rarèque historici proponunt, nè posteri eodem modo decipiantur, quò ipsi decepti sunt. Consule Auic. 21. 3. tract. 2. cap. 8. Rhafium lib. 9. ad Alm. cap. 39. Matthæum Gradium in com. Amat. 1. cent. 27. Pâchal. lib. 1. de curand. morb. cap. 58. Valeriol. 1. obs. 1. & 10. Forest. lib. 28. de morb. mulier. obs. 6. Leon. Roganum lib. 2. de caus. vinar. cap. 15. Nam in vtero plura gigni possunt, quæ veram grauidationem Medicis doctissimis falsè persuadeant, vt Mola, aqua, flatus, mucus, lentæ viscidæque pituita, calorificæque vi indurata: de qua re legat qui vleit rare quæ proposuimus exempla lib. 2. de praxi medic. admiranda ab obs. 150. vsque ad 156. firmat Dodonæus lib. obs. 49.

Dubia ergo sunt, & incerta conceptionis signa; maximè cum prisci illi, horumque antesignanus Hippocrates nullum de hac re certum signum per multas sententias discurrens conscriptum reliquerit, etsi huius rei dignoscenda fuerit studiosissimum: nam in Aphorismis fusiùs quam pro suo more agnoscere docet, an mulier vtero gerat, quòd venatur ex suppressione menstrui, fastidius, nausea, torminibus. De vrina autem, quam certi quidpiam demonstrare posse experimentatores constanter affirmant, non fecit commemorationem vllam, neque enim hæc in vtero fit, aut locis vtero vicinis, neque per illa comeat, sed est solum signum affectuum partium in quibus fit, & per quas meat, vt eruditè confirmat Iacobus Fontanus part. 1. vniuers. medicin. cap. 11.

Auic. 2. 1. doct. 3. cap. 3. & 21. 3. tr. 2. cap. 11. prægnantium vrinam, turbulentam esse, malo vino, aut aqua cicercis simillimè affueuerat, & in grauidationis initio apparere vrinam claram, & puram, supra quam est aliquid simile nubibus, manifestè ostendit. Sed ne tanto auctori calumniam inuramus, ipsam ex aliorum mente loquutum fuisse asseramus, quòd patet ex verbo, & quidam dicunt: quidquid huius signi ab Auic. propositi peculiarem conuenit reddere rationem Varandæus lib. 2. de affect. mulier. cap. 2. Franciscus Ioëlius t. 1. vniuers. medicin. lib. 4. sect. 3. de vinar. significationibus.

At inquires, cur Fernelius 6. patholog. 17. proferat grauidarum vrinam, citreo, aut subliuido esse colore, crassam, turbidam, quæ leniter concussa bullulas, seu granula è summa corona demittit, in qua quòd subsidet, & innatat, crassum est, & malè cohærens, carptæ lanæ haud abstimile. Sed cum hæc notæ in gerentibus molam, aut in iis quibus retenta sunt menstrua, apparere possint, idcirco dicendum est, Fernelij coniecturam nullam esse. Adi Valles. 3. cont. cap. 28. Forest. lib. de incerto vinar. iudicio. Santorel. lib. 8. antepæris. c. 8. Roderic. à Castro. l. 3. de morb. mulier. part. 1. cap. 7.

Deinde si alia signa, quæ certam conceptionis spem polliceri videntur, attentè rimeris, ea irrita esse, & profus nulla, fatearis est necesse: nam conceptionem deprehendere, difficillimum iudicauit Aristot. lib. 7. de histor. animal. cap. 4. Quapropter excusandus Auenzoar, qui in re ardua, & perplexa, & quæ non certò, sed probabiliter præcognosci potest deceptus est, vt notat Laurent. lib. 8. anatom. cap. 4. in fin. Codronch. in suo meth. testif. cap. 12. Varandæus lib. 2. de morb. mulier. cap. 2.

Ventris tumor, à Medicis signum conceptionis dicitur esse certum, & ita probat Sacra pagina lib. Genesis, cap. 38. vers. 24. Fornicata est Thamar nurus tua, & videtur vterus illius intumescere. Sed cum hic tumor in plurimis ex aliquo morbo, & præcipuè ex menstruorum retentione euenire possit, vel ex hydrope, aut flatu, idcirco ex tumore certò conceptio prædici non potest, maximè cum vterus ferè post quartum mensem in tumore increicat.

Lac in mammillis, cum earum tumore apparens, non est certum conceptionis signum: nam citra grauidationem lac in mammis sæpe innascitur, asserente Hipp. 5. aph. 39. Si mulier lac in mammis habet, neque grauida est, neque peperit huic menstrua defecerunt. Deinde lac in mammis post aliter quos menses colligi solet, ex Galen. 5. aph. 32. & apparet sæpe in virginibus. adhuc virum non expertis: firmant Ioubertus lib. 3. error. popul. cap. 3. Laurent. lib. 8. anatom. quest. 2. Neque dicas lac in virginibus, viris, & iis quæ

nec conceperunt, nec pepererunt, non esse album, neque consistens, & optimi lactis conditione destitutum: nam in gravidis lac prauæ est qualitatis, & quantitate paucum; minimè aptum nutritioni censetur, ex Gal. lib. 2. de sanit. tuend. cap. 9.

Menstruorum retentio non est veridicum conceptionis signum: nam plures gravidæ menstrua statis periodicis experiuntur, & plurimæ citra ea conceperunt, vt ex prisco- rum, & iuniorum mente eleganter probat Marcel. Donatus lib. 4. de medic. histor. mirabil. cap. 23. & multo antea prædixerat Hippocr. 5. epid. num. 5. dum de vxore Gorgiæ verba faciens, eam quatuor annis menstruorum retentione laborantem, tandem concepisse refert: subscribit Arist. lib. 7. de histor. animal. cap. 2. immò lactentes mulieres concipere quotidie comperimus, in quibus menstrua diu fuerunt suppressa.

Macula in facie etiam conceptionem certò non indicant. Has descripsit Hip. lib. de sterilit. n. 7. dum sic ait. *Quæ utero gerunt in facie maculam habent, quam Ephemum vocant, &c.* Et paulò infra, tales maculas habentes, fœcellas gestare testatur. Sed hoc signum fallacissimum est: nam præterquam quod plures gravidæ eas non habent, etiam non gravidæ iis deturpantur, præsertim quæ febriliter alba ex menstrui retentione laborant, quarum facies, fœdo, pallido, & viroso inficitur colore. Hip. autem maculas ferè in vtero gerentibus apparere, in facie affirmat.

Pica, hoc est, extraneorum rerum appetitus, conceptionis certæ censetur esse signum, sed non est; quum in non gravidis aliquando reperitur, vt infra patebit manifestè; neque in gravidis perpetuus sit, sed ad tertium, aut quartum mensem tantummodò perduret, à secundo incipiens, vt Galen. 1. de caus. sympt. 7. Alexand. 3. probl. 74. Auic. 13. 3. tract. 2. cap. 10. affirmarunt. Neque enim hoc signum omnibus gravidis est commune, sed iis præsertim familiare, quæ vel primiparæ sunt, vel in quibus vitiosi humoris in ventriculo cumulantur, vt 5. aph. 61. Galenus asseruit.

Motus in vtero, ab omnibus indicatur signum conceptionis certissimum, sed falluntur: nam motus ille ex humoribus, flatu, & mola conieciari potest, qui vel expertas fœminas, prudentes obstetrices, peritos Medicos decipere solet, vt manifestè testatur Hipp. lib. 2. prædictio. num. 34. *Quæcumque in vtero se concepisse putant, & non conceperunt, & per multos menses falluntur, mensuris purgationibus non apparentibus, & ventres augeri, & moueri vident, &c.* Et hoc præsertim accidit in mola, cuius morum similem esse motui embryonis, tradit Auic. 21. 5. tract. 2. cap. 18.

Denique experimenta ad explorandam grauidationem, quæ à Medicis proponuntur, sunt fallacia, & ambigua. Ex quibus vnum est ab Hip. propositum lib. 4. aph. 51. dum sic ait. *Si velis scire an conceperit mulier, quum dormitura est, ei aquam limam potandam da, & si alui tormina patiatur, concepit; sin minus, non concepit.* Quod signum dubium est, quia in non assuetis, & obstructis facilimè tormina excitat, & est periculosum; nam oblati hoc remedio, & subortis torminibus abortus facilè sequi potest: maximè cum nulla menstrua prouocet, & vrinam, ex Hip. lib. 3. acut. 11. Eandem fallaciam, & incommoda afferunt alia experimenta, Aristolochiæ, Galbani, aut huiusmodi medicamentorum appositio, quæ afferunt Hip. lib. de sterilib. & Auic. 21. 3. tract. 2. cap. 14. Ex his constat, quàm coniecturalia, ac dubia sint conceptionis signa: nam nullum signum reperitur in gravidis, quod ab aliqua præternaturali causa originem non ducat, nec vllum tam certum, & indubitatum experimentum, cui indubitatum fidem præstare possimus.

Quum ergo tam arduum, & difficile sit, conceptionis notitiam habere, & facile Medici, obstetrices peritæ, & quicumque alij decipiantur: necessarium mihi visum est omnes notas apponere, quibus coniectura quadam artificiosa possimus huius rei cognitionem habere. In primis ergo mulieris ætas, temperamentum, vterique ferendi consuetudo contemplanda: quædam enim facilius in vna ætate, ac in certo temperamento clariora sunt. Sic in iuueniculis vtero ferendo non assuetis, ea symptomata &

A numero plura, & euidetiora apparent, & longiori tempore durant, & maiorem multò molestiam afferunt, quæ omnia in adultis, & assuetis contrario modo eueniunt: quoniam & pauciora sunt, toleratu faciliora, & minori tempore eas vexare solent.

In calido temperamento diuersa apparent signa, quàm in frigido. In illo adest oris amaritudo, cephalalgia, oculorum obtenebrationes, syncope, cardiogmos, bilis vomitus, sitis intensa. In frigido apparent ructus acidus, nausea, subuersio ventriculi, pigrizia, corporis languor, oscitatio, torpor, capitis grauedo, vomitus pituitosus.

Perferendum deinceps est, quot mensibus ipsa videatur sibi in vtero habere: cum quædam signa in primis mensibus, quædam in intermediis, alia in posterioribus appareant. Recentioris conceptus hæc sunt potissima, in coitu multa, maiorque quàm antea percepta delectatio, fuctio feminis virilis ab ipsa fœmina percepta; maximè si vel illicò à coitu, vel postridie perhorrescat, atque vterum in semetipsum contrahi percipiat; si dolor leuis inter vmbilicum, & pudendum illam vexet; si concubitus fastidium accesserit. Hæc si ita contigerint, non paruam conceptionis spem præbere possunt.

Addiderim fœminas quæ conceperunt, illicò morosas euadere, ac tetricas, & quauis de causa facilè excoescunt, præsertim si melancholico sint præditæ temperamento, & sanguinem erant consuetæ emittere per menstrua fœculentia, & nigrum: in his enim apparet angor, insolita tristitia, & metus, adfunt insomnia vaga, eas comitantur torpor, pigrizia, & cibi fastidium, nausea, vomitus, malacia.

Menstrua si apparere debent, vel exitum remorantur, vel omnino supprimuntur, iuxta Senis oraculum lib. 5. aph. 61. *Si mulieri cessent purgationes, neque febris, neque rigore superueniente, & fastidia cibi incidant, iudica ipsam in vtero habere.* Nam fœminæ experientia ipsa edocet, quum menstrua supprimuntur, & fastidium experiuntur, putant certè in vtero habere. Quapropter menstrua in gravidis stillant, & in modica quantitate exeunt, colore subalbida, citra lumborum dolorem, aut grauamen vllum. Hæc signa nonnullis intra mensem, aut vsque ad secundum apparent. Quod si fœminæ iam vtero gestauerint, fuerintque assuetæ vterum ferre, hæc signa sunt certiora: nam post concubitus illicò contrahi vterum perferunt, vt ait Hippocr. lib. 5. aph. 51. *Quæ vtero gerunt, iis vterus comprimitur: quoniam, vt Galen. ait in com. Maximum est mulieris qua concepit indicium, si obstetrix potuerit inmissio digito os vteri tangere. Statim enim cum semen intrascipsum acceperit, totam suam capacitatem contrahit, & claudit, &c.*

Prouectioris conceptus signa multa sunt: nam quædam ex parte matris, alia ex parte vteri & ventris, alia ex aliquibus symptomatibus, aut affectibus eliciuntur. Ex matre hæc sese primò offerunt: facies colore solito pallidior, ac magis extenuata citra euidentem causam, vt prægressum morbum, inedia, ieiunium, vigiliam, timorem, tristitiam. In fronte adfunt maculæ liuidæ, vel aliquo externo colore cutem fœdantes; Oculi sunt consueto contractiores, ac magis caui, quorum album ad liuidum, aut citrinum declinat colorem; cui signo plurimum fidit Hip. lib. de superfæt. & lib. de sterilib. Oculorum pupillæ multò clariore euadunt, præsertim in iis quæ mares, aut fœtus robustos gestant.

In tertio, vel quarto mense, mammæ dolore incipiunt, & paulatim intumescunt, quarum venæ patientiores fiunt, crassiores, & colore liuidæ, vel citrinæ apparent. Arteriæ iugulum perceptantes vel ex modico exercitio plus solito pulsant, & cor aliquando palpitatione afficitur. Mamillarum papillæ denigrantur, verguntque sursum, si fœmina gerat masculum: deorsum verò inclinant, si fœcellam, ex Hip. in lib. de sterilibus, num. 7. & circa papillas circulus colore nigriusculus, & magis consueto fuscus animaduertitur, & lac emanat, licet serosum, & tenue.

Hoc tempore cibi fastidium accedit, quod comitatur oris ventriculi morsus, vomitus, nausea, ac ieiunium, os frequè saliu madescit. Adest eructatio acetosa, incoctio ciborum,

Vtrum purgatio citra turgentiam vtero gerenti commoda, ut contra Galenum, Salias, Mercat. & alij confirmant?

COMMENTARIUM.

DAre medicinam laxatiuam.] Inter Æsculapicæ familiæ viros, qui celebre apud Medicos nomen sunt adepti, vnus egregiè memoratur Hip. prædictionibus multis sanè illustris. Is ergo diuinus vir, diuino veluti spiritu afflatus, vt mortalium languoribus opem ferret, oraculum prope diuinum est profatus lib. 1. suor. Aph. text. 1. dum sic ait: *Vtero gerentes sunt medicanda, si materia turget, quarto mense, & vsque ad septimum: sed haec minus. A iuniore autem sætu, & seniore abstinere oportet, &c.* repetit lib. 5. aph. 29. Vberimus interpres, vt Hippocratis mentem, quem tantopere veneratur, exponat, appositissimo exemplo rem totam sic emedullat. *Cum vtero fœtum connexus, eandem habent proportionem, quam fructus cum plantis. Hi siquidem in prima generatione debilioribus pediculis continentur, & ideo facile decidunt, quando vehementior ventus ipsos concesserit: postea verò autè difficilem habent à plantis dissolutionem: sicuti rursus cum perfecti sunt, sine vi extrinseca decidunt. Eodem modo & conceptus in primo quidem tempore à seminis iniectione, si quando saltare contigerit mulierem, aut in lubrico cadere, siue quouis alio modo, vel secundum animam, vel secundum corpus moueri vehementius, facillimè abrupuntur. Sic etiam quando iam perfecti sunt. Tempore verò in medio firmiorem habent coalitum, quare mulier vtero gerens potest fortiores motus sustinere sine fœtus offensione. Quæ omnia Hip. noscens, rectè inquit: Vtero gerentes sunt medicanda, si materia turget, quarto mense, & vsque ad septimum, nempe à tertio completo, vsque ad septimum inchoatum, seu (vt alij loquuntur) à quarto inclusiue, vsque ad septimum exclusiue: nam tunc coalitus firmiores, nempe vincula densiora sunt, & firmiora, non fragilia aut laxa, vt erant in principio, & fœtus est robustior.*

Purganda ergo est mulier grauida à quarto vsque ad septimum, si materia turget: cum enim turgens humor sit mobilis, tenuis, & irrequieto motu per corpus agitur, ex Gal. lib. 1. aph. 22. & 4. aph. 1. & alibi passim irritet naturam, & ad sui excretionem, naturam incitet, fit vt facillimo negotio; leuissimòque expurgante medicamento è corpore vacuetur, & eum vt subtilem natura, citra commotionem fœtus, & matris, per alium propellat. Ita asserit Gal. 4. aph. 1. §. *Nam quum superabundantes humores mouentur, & per totum corpus feruntur, nondum in aliqua parte firmati, tunc ad eos expellendos natura incitatur, & aliquo indiget manu porrigente, & hunc humorum motum ad alium deducente.*

Hanc curandi methodum tam veterum quàm iuniorum sententia confirmat, sed vnum excipiunt Auerrhoem qui lib. 7. colligit, cap. 4. sic inquit: *Pharmacia ad bonum finem peruenire nequit, quoniam in se habet substantiam venenosam, & fortasse faciet malos humores fluere ad embryonem, vt ipsum ledant, propterea quod medicina purgantes sunt medicina prouocantes vrinam, & quod prouocat vrinam est de genere prouocantium menstrua, & quod prouocat menstrua, abortire facit, &c.* Ex quibus verbis constat manifestè, Auerrhoem Hip. contradicere, qui à quarto vsque ad septimum in grauidis purgationem concedit. Probat ergo tribus rationibus Auerrhoes, eam in vtero gerentibus celebratam, noquam esse, & nullius vsus.

Prima. Medicamenta purgantia sunt nobis aduersa, & venenosa, ex Gal. 2. acut. 11. §. *Purgantia omnium natura, venenosa est, atque vt quicquid purgantur naturis contraria est, atque vt quicquid dixeris, letalis & deleteria, &c.* Sunt natura calida, febrem accendunt, ex Galen. 4. acut. 7. & idcirco lib. de medicament. purgantib. num. 4. ea in ardentibus interdicit.

Secunda. Medicamenta purgantia mouent humores ad vterum. perturbant, alterant, exagitant, & mille in morbis acutis pariunt offensas, ex Gal. lib. de curand. rat. per sang.

ciborum, infestat pica, cum syncope sæpe, vel animi deliquio coniuncta, præsertim in iis quæ prauis humoribus scitent: licet plerisque rerum acerbarum, salutarum, acidarum, fructuum immaturorum, ac præcocium irrationale, ac inexplebile desiderium oboriatur. Demum grauidationis signa omnia varia sunt, ita vt plures, cibos qui antea illis erant suauissimi, auerterentur; alia amplectantur illos, quos antea summpere abhorrebant.

Venter in dies magis ac magis intumescit, ac consueto magis calens percipitur. Tumor nec durus, nec laxus apparet, immò cum leni quadam renitentia mollis percipitur. Dolor leuis inter vmbilicum, & pectinem aliquantulum ex cruciat: ac procedente tempore motus quidam suavis, ac ordinatus tangenti perferuntur. Os vteri in conceptionis principio facilè tangenti, & absque manifesta duritie conuere videtur; hoc enim maximum est mulieris quæ concepit indicium, apud Gal. 3. de facult. 3. & 6. de loc. c. 5. & 6. aph. 58. Menstrua retinentur: superuenit hæmorrhagia recurrente menstruo sanguine ad partes superas, quare aliquando vomitu reicitur.

Ex vniuerso corpore plura depromuntur signa. Habitus corporis ad citrinum, vel liuidum vergit colorem, præsertim in iis quæ fœcellas gerunt, ex Hip. 5. aph. 42. Accedit grauitas corporis cum pigrizia coniuncta, ex Arist. lib. 7. de histor. animal. cap. 4. Tumores adfunt in cruribus œdematosi, ab aquoso humore pronati. Venæ in toto corpore incrassantur, & liuent. Infestat grauedo, vertigo, oculorum obtenebrationes. Pili ex consuetis locis defluunt, & in non consuetis repullulant, ex Arist. ubi supra. Hæc signa si in vnum acruum colligantur, simul iuncta, fallacia non erunt, immò certiora euadunt, ex quibus Medicus veluti manu ductus, conceptionem certò prælagire poterit. Reliqua lege apud Hip. 1. de genitur. superfæt. n. 8. quæst. 10. sterilib. Auic. 21. 3. tract. 1. cap. 3. Aëtium tetrab. 4. serm. 4. cap. 8. Ralium 22. continent. tract. 6. cap. 1. quorum mentem explicant Marinellus lib. 3. de medic. mulieb. cap. 2. Mercurial. lib. 1. de morb. mulier. cap. 1. Mercatus lib. 3. de morb. mulier. cap. 6.

Sed cum duo sint affectus, qui similia grauidationi esse præbent symptomata: menstruorum retentio frequentius; mola verò rarius. idcirco hæc inter se distinguenda sunt. Menstruorum defectum præcessit morbus, crassus cibus, frigida potus intemptius, & alia, ex quibus exoritur obstructio. Sequitur horror inæqualis cum febre, vteri grauitate, ac dolore coniunctus, præsertim cum imminet menstruationis tempus; quæ omnia in grauida remittuntur sensim, in non gravidis exasperantur, in quibus maculæ in facie post longum tempus apparent; nam in grauida illicò adueniunt; quoniam fœtus meliori parte sanguinis nutritur, cuius deteriore in ambitum corporis detrudit. Demum in vtero gerente, vna mamma magis quàm alia tumet, gracilescit, dolet, provt fœtus in dextra, aut læua parte commoratur: in non menstrua vtraque mamma æqualiter dolet. Grauida abhorret concubitus: quæ mensuris destituitur ob aliam causam, eius desiderio flagrat. In hac tumor illicò non apparet: in grauida sensim increfcit, qui nec durus est, nec protensus, nec sonum, si percipiatur, edit. Si verò percussus non menstruat ventrem, ob collectum flatum, sonum intus exaudies, & murmur.

Molam ab vteri gestatione distingues: nam si fœmina ad alterum latus conuertatur, simul cum mola pondus veluti inhærens prolabitur. Lac si apparet, est paucissimum, & colore liuidum. Mola magis quàm fœtus grauat, cuius tumor durus est, & magis renitens, & si illum comprimis, manum effugiet. Molam deprehendes, si fœmina sterilis sit, annosa, vir valetudinarius, aut longo morbo confectus; ex his enim paucum semen, ac morbosum decidi, est neccesse. Molam etiam conicies, si constet virum sua natura sterilem extitisse; mulierem autem fœcundam, ac calidi temperamenti: viuida enim natura potius aliquem conceptum, quàm nullum procreare studet.

sang. mis. cap. 12. explicat eleganter *lib. de vena sect. aduersus Erasistratum, cap. 5.*

Tertia. Medicamenta purgantia prouocant menses quoniam sanguinem fundunt, liquant, attenuant, & sic menses prouocantur, & subtrahitur alimentum foetui; maximè quia urinam mouent. Præter istas rationes, adiungenda & aliæ.

Quarta. Vel medicamenta grauidis exhibenda, sunt fortia, vel lenia: illa non esse offerenda, supra prædiximus; hæc laxant, emolliunt vincula, quæ cotyledones, acetabula, seu meatus appellant, quæ carnea cum sint, non ossæ, & sint satis fragilia, relaxationi sunt obnoxia: quo pacto pulpa castæ fistulæ, tamarindi, syrapi ex multiplici rosar. aut violar. infusione, manna, & liquæ alia, hoc nomine videntur inepta.

Quinta. Si aliquod medicamentum est huic vsui proficuum, est Rhabarbarum, quod retinet foetum, roborat siccitate sua, & suauiter euacuat, aut Aloë, quæ kniter soluit, viscera firmat, & euacuat cum astrictione: ob quas causas ab omnibus hæc ferè conceduntur, quum tunc grauidas expurgare est in animo, & Agaricum. Sed hæc medicamenta sunt amara; hæc autem foetum interimunt, ex Gal. *lib. 8. simpl. cap. de cucumere agresti, §. Cucumis agrestis, tum fructus ipsius succus, quem vocant elaterium, tum non nimis radices, & foliorum, ad medicaciones perutilis est. Elaterium itaque menses ciet, & foetum interimit appositu, cum alia omnia amara, & subtilium partium, maximè siquam habent caliditatem, &c.* confirmat deinde Gal. *lib. 4. simpl. cap. 9. & 20.*

Sexta. Purgantia, spiritus, humores, & vterum conturbant, acetabulaque dissolunt: quare Hipp. *5. aph. 34.* sic dixit: *Mulieri utero gerenti, si alius plurimum profuatur, periculum est ne abortiat: & aph. 60.* sic ait: *Si mulieri utero gerenti purgationes procedant, impossibile est foetum esse sanum: & l. 7. aph. 27.* *Mulieri utero gerenti, si tenuissus superuenerit, facit abortum.* Nam non solum ob immodicam vacuationem, exhaustis spiritibus concitatur abortus, sed ob maximum consensum vteri cum intestinis, cuius ratione totum corpus laborat: *nihil autem mirum, si propter vehementes, atque frequentes exsurrectiones conceptus abortitur, quando & ex aliis omnibus fortibus motibus, atque doloribus mulieres grãida solent abortire.*

Sed harum rationum non est multum operosa explicatio. Nec enim omnia medicamenta expurgantia deleteria sunt, ac venenosa; nam Galenus *3. simpl. 24.* triplicem facit classem medicamentorum: quædam sunt valida & effræna, quæ si non expurgant, & sine suo frustrantur, vehementer alterant; & in humorem vertuntur venenositimum, ut pepalum, elleborus, tui bith, scammonium, tithymalus, euphorbium, agaricus niger, colocynthis. Alia sunt leuia, suauia, quibus etiam antiquitas utebatur, quicquid (perperam tamen) contradicant plures, quæ si non purgant, in alimentum abeunt, ob eam quam cum corpore habent familiaritatem, ut sunt serum lactis, pistana, lac in magna copia exhibitum, & præsertim asinum, manna, quod mel acreum dicitur à Galen. *3. aliment. 39.* pulpæ castæ interaneus liquor, ex Actuario *lib. de compositione medicam. ad initium, tit. de potionibus medicamentariis aduersus affectum qui febres comitantur.* Rosarum succus, fumarie decoctum, & alia. Nam Dioscorides *lib. 1. cap. 42.* de oleo rosaceo notauit, quod potum soluit aluum. Inter hæc sunt quædam præscis nota, quæ si frustrantur opere suo, in humorem conuertuntur, quem attrahere debebant, quum illi sint valde similia: hæc non dicuntur medicinales cibi, sed verè medicamenta tantum appellantur, non tamen habent permixtam vim venenosam, ut sunt rhabarbar. cognitum Paulo *l. 7. cap. 11. in fin.* in tribus illis compositionibus, quas aduersus podagram scribit, quarum primam vocat Diacoralium, secundam Antidotum Agapeti, tertiam Antidotum atacton: in quibus compositionibus ipsius meminit, de quo etiam eum facere verba credendum est *lib. 1. cap. 43.* quando offerens terebinthinam dormituris addeciendam aluum, subdit: *At cum magis subducere eam cogitamus, Rheu momentum admiscebimus.* Hæc sunt loca, quæ sibi monstrari petit Manardus *lib. 9. epist. vlt.* scribens quod post multiplicem Pauli lectionem

non innenerit: cuius certè causa fuit, quod ipsum locum corruptè legerat *lib. 6. epist. 2.* Hæc ergo si non expurgant peccantem humorem, in eum conuertuntur, ut *3. meth. cap. 4.* Fernelius docuit eleganter: licet Auicenna videatur Galeno contrarius *4. 1. cap. 4.* & Gal. sibi ipsi, qui *lib. 1. de facult. naturalibus. cap. 18.* Asclepiadem redarguit, quod dixerit à pharmacis ipsis purgantibus vacuatorum quoddam tale fieri: Ex quo loco ansam arripuit Valleriol. *de const. art. medic. Gal. in com. c. 18.* ut morderet Galenum, & multi alij temerè eum reprehendere ausi sunt, quorum rationes solutas legat qui velit apud doctissimum Ioan. Brauum Petraftan. *lib. 1. de curand. rat. per medicam. purgans, cap. vl.* De horum censu est etiam Agaricum, cognitum Gal. *lib. 6. simp. cap. 8.* & eo vtitur pro purganda pituita. Polypodium cognouit Galenus *13. meth. cap. 15.* Vrticam etiam, epithymum, & Meicur. alem. Ut hinc constet præscos illos vetustissimos, & iniiores Græcos medicamenta benigna satis agnouisse, quibus securè vtero gerentes expurgari queunt.

Deinde Auerrhoës non contradicit Hip. ut hætenus Medici sunt opinati, de quorum numero sunt Valesius *lib. 7. controu. cap. 7.* Musa *lib. 4. Aph. com. 1.* Conciliator *diff. 166.* Moxius *lib. 2. de morb. mulier. cap. 26.* & plures alij, quum hoc ab huius auctoris mente sit valde alienum: nam hic solum vetat pharmaca violenta, effræna, & deleteria, quæ venenosa sunt, & foetum interimunt: nam ipse si hoc modo non intelligatur, secum consentire non potest, qui *lib. 5. collig. cap. de Raber,* sic scribit: *Et Galenus, & alij Medici dicunt, quod constringit ventrem, & nos videmus quod purgat, & est mirabilior aliis medicinis purgatiuis, quia frenum suum est cum eo, quoniam nulla medicinarum purgatiuarum est sine veneno aliquo in aliqua parte sui, ipsa excepta, eo quia confortat omnia membra corporis, ideo possimus dando ipsam pro purgatiuis, refranare alias per ipsam medicinas, &c.* Quare vel ipso auctore non omnia purgantia sunt venenosa, & licet essent, ea erant offerenda ad maius periculum euitandum, nam *melior est noxa, quam mors,* ex Gal. *lib. 12. meth. cap. 1.* explicat Galen. *1. aph. 24.* Etsi enim vxor Antimachi exhibitio catapotio ex elaterio mortua fuerit, ut constat ex Hippocr. *lib. 5. epid. num. 9.* erat tamen grauida secundi mensis, & non ex pharmaco, sed ex vi morbi occubuit, nam igni correpta est, & aliis symptomatis grauibus oppressa.

Secundæ rationis ex his quæ diximus, robur infringitur, nam medicamenta non attrahunt ad vterum, sed ab eo trahunt ad aluum: & si leuia sunt, & clementia, ut sunt quæ supra citauimus, medicamina, citra agitationem suam opus complent, & licet commoueant, & aliquantulum alterent maiori commoditate minor noxa est redimenda, maximè cum nihil sit, quod tam magnificè proficit, quod aliqua ex parte non noceat, ex Gal. *lib. 11. meth. cap. 11.*

Tertia soluenda est hoc modo. Non omnia medicamenta prouocant menses, licet urinam prouocent: nam quæ mouent menstrua, urinam prouocant, non tamen è conuerso, ut colligitur ex Gal. *lib. 5. simpl. cap. 2. in fin. §. Proinde ea peculiariter dicuntur vretica, siue urinam mouentia, non quia solum moueant urinas, sed quia solas, absque vterum menses, aut lac, &c.* Præterea non omnia quæ menses mouent, abortum faciunt; multis enim copiosè menstrua fluunt citra abortum, immodè seruato in tempus commodum foetum, quod sæpius obseruauimus, vegeto ac viuido, feliciter pariunt: maximè quum benigna medicamenta non prouocent urinam: hæc enim ex acrimonia sunt, ex Gal. *lib. 5. cap. 13.*

Quartam explicabis in hunc modum. Hippocrates valida purgantia negat pregnantibus: nam Philoheus *l. 4. Aph. com. 1.* aduertit, medicamentum ab ipso prolatum, non quoduis purgans, sed solum validum designare; lenitiua verò tantum abest ut relaxent, quum vacuato humore noxio firmiora reddant corpora: quapropter mannam, & casiam præbemus, quibus potentius medicamentum exhiberi non potest, nempe vtero gerentibus, ut Actuarius aduertit *lib. de compositione medicamentor. tit. de myrobalanor. generib. ita sentiunt Mesuës & Auic. cap. prop. Rhabarbar. l. 3. ad*

ad almanf. cap. 15. Haly *2. practic. cap. 38.* Auic. *lib. 5. collect. cap. 55.* Serap. *lib. de simpl. tract. 1. cap. 12.* Tamarindi impermixti raro offerendi; nam & vterus acetosis malè habet, quia hæc illum dolore afficiunt ex Hipp. *3. acut. 39.* & ob magnam dosim qua propinantur sine vomitu, anxietate, & horrore vtero gerentes raro possunt ebibere: est enim apud Mesuëm dosis ab vncis duabus vsque ad quinque, quare media erit, vnciæ tres. Auicenna vberius propinat, & inquit: *si potio ex decoctione eorum propinqua media libra.* Serapio exhibet libras quinque, sed nimius videtur; quare librarum loco legendæ sunt vnciæ, ut cum Mesuëm conueniat. Quapropter melius est ut cum calia, rosarum succo, aut manna permisceantur.

Quintam dilues si dicas, non omnia amara foetum interimere, sed ea quæ exquisitam amaritudinem fortiuntur Hoc manifestè significauit Auerrhoës *lib. 5. collect. cap. 27.* dicens: *In aqua maris, quæ est multum amara, non potest viuere aliquod animal, propterea quia amaritudo est in extremo, nutrimento animalium aduersa, & est dulcedini contraria propter siccitatem solam; ob idque interficit infantes, quando multum ea vtuntur, eo quod sunt in ultimo humiditatis, & vniuersaliter non ingreditur natura amaritudinis in re cibalis, quia illa non est nisi medicinalis; & dulcis ingreditur in cibis, & medicinas.* Hætenus Auerrhoës. Exactè ergo amara interficiunt foetum, tum quia nutritioni sunt inepta, tum quia natura contraria, maximè quæ quoddam subtilium partium, & caliditatem habeant multam, aperiant, & menses moueant. Has rationes verissimas esse inuenies, si Galeni loca exactè perpendas, in quibus de amari saporis generatione, viribus, & efficacia pulchra conscripsit, *4. simpl. 9. 20. & 21. & lib. 6. eiusdem operis, tit. de Abrotano, 3. sec. loc. cap. 1.* & alibi passim. Sequuntur Aëtius *tetrab. 1. ferm. 1. cap. 9.* Auic. *l. 2. tract. 1. cap. 3.* Explicat luculenter Syllatius *controuers. 85.* Montanus *part. 3. vniuersæ medicinae, tit. de dif. sapor. Ioan. Brauius in suo eleganti de sapor. dif. lib. cap. 7.* Valleriol. *lib. 1. enarrat. 4.* & alij. Alia verò quæ non exactè sunt amara cum partes habeant frigidas, aliquando frigida sunt, ut rosar. intybus, amygdalæ amaræ, quas inter ea quæ ad frigiditatem inclinant, Galenus reponit, *3. sec. loc. cap. nuper citato,* quæ quanta cum utilitate grauidis propinentur, si nauseabundæ fuerint, ac flatuosis ventris doloribus tententur, cuique est manifestum: nonne in Diamargaritone vtroque plura amara continentur, quorum ratione plurimæ grauidarum ægritudines mirificè iuuantur? nonne Auic. *2. 1. 3. tract. 2. cap. 10.* vtero gerenti pilulas foetidæ propinat, in quas colocynthis, Aloë, & alia amara ingrediuntur, si Mesuëm, & Auic. compositionem percurras. Quare licet amarus sapor à calore oriatur, ut *loc. cit.* asseruit Gal. tamen cum amaro sapore, alias adesse euincentes frigidæ qualitates, à quibus medicamentum denominatur frigidum, non negamus cum Gal. *l. 4. simpl. c. 7. §. Quin etiam nonnulla ex iis, quæ qualitatibus mixta erant, nempe quæ modicè dulcia, aut amara, aut acrida, aperte quoque refrigerantia reperi, scilicet cum in eis adstringendi refrigerandique facultates ita vincerent, ut alias obscurarent, &c.* Et Galenus rosam in exemplum assumpsit. Quando ergo Galenus, amara foetum enecare scripsit, *8. simpl. cap. de cucumere agresti,* de iis quæ summe, simpliciterque amara sunt, est intelligendus, ut Myrrha, Cedrea.

Hoc modo non est detestandum Rhabarbarum, quod in grauidarum morbis summo est ex vsu, ex Mesuëm, firmat Musa, *4. aph. 1.* quoniam materiam peccantem educit, foetum roborat in vtero, & acetabula firmat, quæ quia mucoribus sæpe impleri consueverunt, abortus occasione præsent, ex Hipp. *5. aph. 45.* Renuit Arnaldus *cap. 61. speculi sui,* quia vis aperiens quæ est in ipso, ducit adstringentem, ut expressione eiicitur foetum: sed facili argumento conuictus, à recta medendi norma recessit. Primò, nam sicut Rhab. non adstringit, nisi post purgationem humoris, ita non deberet adstringere, nisi post expulsionem foetus: sicque adstringentem semper deberet præcedere abortus, non eam sequi. Secundò, non pari facilitate expellitur foetus, ac humor, ut perperam *lib. 4. Aph. com. 1.* sibi persuasit Fuchsius. Tertio, licet adstrictio iuuat expurgationem Rhabarbari, purgatio à paribus acerbis,

non adstringentibus prodit: nam aliter non eligeret humorem purgandum, sed quemuis obuium vacuaret; nec etiam per adstringentem immuaret vim purgantem; ergo purgatio non fit ab adstringente parte, sed ab acri, scilicet à timet adstringentem; cuius vi expellendum foetum ratus est. Idem dicendum de myrobalanis: nam cardiaci sunt, adstringunt, firmant foetum, & sic securè grauidis concedi possunt, licet mellificius purgent. Agaricum, medicamentum sanè cardiacum, familiare, salubre, & innoxium, neque exactè amarum, quum primo gustu sit dulce, quæ prægnantibus morbis grauidis correptis negare audebit, & maximè permixtum aliis quæ illius vim infrenent, ut notat Conciliator *diff. cit.* neque Aloë præsertim lota, & mixta adstringentibus est illis interdicens, nec enim, ut falsò multi opinantur, potentissimè prouocat menses, quum ad eos reprimendos, simulque ad nimiam compescendum ex hæmorrhoidibus profluuium, à præscis propinatur, quia non aperit ora venarum, ut Varandæus extimat *lib. 2. de morb. mulier. cap. 4.* & idcirco eam vtero gerentibus denegat, ut doctè probat Valesius *lib. 9.* & nos plurimis exemplis palam facimus *lib. 2. in com. hist. 42.*

Sexta nullius est momenti. Nam immodicus, & diuturnus alui fluxus in grauidis, ob citatas rationes debilitat vires, exhaurit spiritus, & sanguinem hæc ratione minuit, detrahitque alimentum foetui, vterum conturbat, & concitat abortum. Expurgantia verò benigna non agitant, nec alterant, immò roborant & firmant, citraque molestiam peccantem humorem ad aluum detrudunt.

Ea ergo in grauidarum morbis sunt admittenda, quibus etiam vtebantur præsci, correctis, & permixtis iis, quæ illorum malitiam redarguerent, & aliis quæ eum sint boni odoris, & suauia, ventriculum, foetumque roborant, & superbibita pistana quæ acrimoniam illorum retunderet, ut prædixit Hipp. *2. acut. 12.* dum in pleuritide Peplium exhibuit. His ergo vtendum est, quando morbus grauis grauidas occupauerit, & sua pernicie periculum minabitur, quorum minor quantitas offerenda, quam affectus plenitudo desiderant: nam foetura loco accidentis habenda est, quod vires comminuere potest: grauidatio enim purgationem prohibet, non tanquam ex scopis qui eam omnino dehortantur, sed est ex illorum numero, qui coindicantes, à Medicis vocari solent. Quemadmodum enim cum datur symptoma vires debilitans, secum necessitate vacuationis, cum maiori cautela, & in minori quantitate vacuamus, ut *l. 1. ad Glauc. 14.* & alibi prædixit Gal. sic quando mulier vtero gerit, & sano morbo corripitur, cautè expurgatio esse branda. Hanc non solum in mediis, sed etiam in mensibus esse exercendam morbi vrgentia exposulat manifestè, sed à quarto vsque ad septimum apposuit Hip. ut doceret nos, quo mente securè purgantibus medicamentis uti possimus. Licet enim tribus primis mensibus, ac duobus vltimis, sit periculosum aggredi purgationem, etli minùs inconueniens sit in septimo, tamen quando salutis via est, eaque unica & dubia, tunc ea est cum periculo tentanda, ne acri omnia spe adempta certo pereant, ut notauit Gal. *10. meth. cap. 10.*

Sed insurge hoc loco quispiam, & quaeret, vtrum solum in humore turgente medicamenta potrigenda grauidis? Hip. annuit *loc. cit.* approbant eius mentem Petrus Salius *cap. 2. de affectibus particular.* quo loco de morbis acutis mulierum vtero gerentium egit eximie, sequuntur Mercurius *lib. 3. de morb. mulier. cap. 22.* Roderic. à Castro *part. 2. lib. 2. de morb. mulier. cap. supra cit.* qui solum in materia turgente approbant purgationem. Sed eorum votum non amplector, quum detur occasio curandi morbos grauidarum, qui à quieto, multoque humore originem ducunt, eoque præsertim qui est iuxta membrum princeps, aut vehementi suborta inflammatione illud vexat, & occupat, venenosaque qualitate fatigat. Cum enim raro turgent humores, ex Hipp. *1. aph. 22.* & frequenter grauidæ morbis acutis corripiantur, quia deterioris sunt habitus, vltimis non constant palliæ sunt, decolores, & plurimæ deterrima excrementa acernant, quid faciendum si hæc non targethice à curatione abstinere minime quidem Petrus

Petrus Salius, plurimis ingeniis posse educi peccantes humores citra expurgationem, assuevit. Adhuc præparantia humores, victus ratio, clysteria lenia, & alia quæ materias ad vias ducturam deducunt, quibus usus est Iohannem Galenum, pro curatione febrium pharmaco relicto. At hæc noxa non caret, neque morbum celerem, & acutum, ut efflagitat illius vehementia, leniunt aut eradicant. Si enim adsit sæva inflammatio interna, dolor sit ingens, & febris vehementia increlcat, quid faciendum, nisi auxilia magna adhibere? nam non potest vehementi morbo nisi vehemens auxilium succurrere, ex Celso lib. 2. cap. 11. ea enim que celeritatem desiderant, celeriter adimplere oportet, ut aduertit Gal. 1. 1. acur. com. Diæta præterquam quod non potest præscribi in gravidis exactè, quia perditur fœtus, ex Gal. lib. 1. epid. sect. 3. com. 8. penult. est morosa euacuatio, & non ita citò vrgentiæ morbi succurrit. Præparantia alterant, non euacuant. Clysteria lenia attrahunt ad vterum, neque causam morbi coniunctam eradicant. Falsum autem est, venosi generis morbos clysteribus, & aliis auxiliis, spreto pharmaco, à Galeno fuisse curatos, ut contra plurimum opinionem, allatis in medium sententiis Galeni, probauimus in lib. 1. in com. hist. 63.

Verùm, ut ad institutum accedamus, dicendum est, etiam non turgente materia grauidas esse expurgandas leuibus medicamentis dictis. Hoc clarissimè appositum Gal. in com. cit. Aph. cum dicit. Non tamen omnes, quæ hoc tempore indigent purgatione, permittit purgari, sed si materia turget, hoc est, vrget, & premit. Vides quomodo Galenus sub turgentia includit vrgentiam, sciens frequenter vrgentibus morbis vtero gerentes premi, quas si solum habito respectu ad turgentiam persanare velimus, nihil præter victum instituentes, eas in certam ruinam deferemus: nam Hipp. boni Legislatoris munere, pro exemplo posuit humorem turgentem, quia hic facillimè ob tenuitatem educitur, & tanquam molestus à natura irritata illicò expellitur. Et licet plures legant textum sub alio codice, in quo locus iste ita legitur: sed si materia turget, hoc est, cogat accelerare: tamen ego aliam lectionem magis probo, quum magis medicinalis sit, & ad curandos morbos frequentes grauidarum vtilior; quicquid eam reprobet Santorellus lib. 20. antepraxis, cap. 8.

Eam confirmat Galenus lib. 5. aph. 55. quo loco reddens causam, quare vtero gerentes febre detentæ, vel abortiunt, vel cum periculo pariunt, inquit, quod hæ mulieres corripiantur febribus adeò vehementibus, ut ex necessitate abortiant; aliquando tamen corripuntur febribus medicamentis, in quibus cum à Medicis non purgantur sufficienter, aliquid superest reliquiarum humorum in corpore vitiosorum, ex quibus febres constiterant, unde vel abortiunt, vel difficulter pariunt, ut pote non potentibus Medicis mulieri grauida aliquid validum auxilium adhibere. Ex quo loco patet in gravidis citra turgentiam lenes purgationes admittere, vbi febris est mediocris, humor non turget; nam turgens humor acutiem inducit. Ergo Galenus lenia medicamenta in illis approbat, fortia, & valida contemnit. Respondet Petrus Salius loc. cit. ex hoc contextu contrarium sensum elici posse: quoniam Galenus clarissimè excludit pharmacum per ea verba, dum habet: Mulieri grauida nullum validum auxilium adhiberi posse, validum autem auxilium est pharmacia. Cum autem inquit, quod mulieres vtero gerentes in febribus mediocribus non sufficienter purgantur, confirmat in his excludendum esse pharmacum: non enim purgantur sufficienter, quoniam in eis illa tantum purgatio adhiberi potest, quam docuit lib. 2. meth. cap. 9. in febribus putridis administrandam esse, per medicamenta prouocantia sudorem, vomitum, & clysteres, quorum vi leniter humor trahatur ad aluum.

Verùm hæc interpretatio est ad libitum prolata: nam Galenus non renuit pharmacia in gravidis, verùm dicit ipsa non sufficienter purgari; quoniam medicamenta lenia etiam si propinentur, offerri nequeunt in copia tanta, ut eradicare queant peccantem succum, quia semper illis pharmacia exhibenda sunt in minori quantitate, quam expostulat plenitudo, quum aliquid fœtaræ sit relinquendum, quæ species vacuationis esse censetur, & hoc modo

A nullum validum auxilium adhiberi potest, quod totam materiam peccantem semel exhauriat. Deinde, ut diximus, falsum est in febribus, & acutis morbis Galenum medicamentis purgantibus non fuisse usum, quum expressè contrarium doceat lib. 1. aph. 24. & lib. quos quib. & quando, & monuit Hipp. lib. 1. aph. 22. cocta medicanda assuevit, hoc est, uti medicamento expurgante cum Galen. in com. imperans, in omnibus acutis morbis, in quibus id est vtilissimum, si conuenienti tempore administratur, hoc est in remissione febris, & coctione peracta, ut lib. de med. purgantibus num. 4. notauit Hip.

Quapropter fidissimo experimento compertum est, non solum in materia turgente, sed quæta & firma, si necessitas cogit, in omnibus mensibus purgationem clementem esse vtilissimam. Hoc peculiari elogio decantat Fernelius l. 3. meth. c. 11. §. Prægnans quoque integris viribus licet purgantium vim tolerare possit, quia tamen illi qui intus geritur, quæ seruare volumus, vehementer obsunt, benignis solis est expurganda, &c. Qui tantus aucter tempus nõ determinat: nam si ligamenta vique ad d. valida sint, ut nunquam abortierit fœmina, vel suapte natura sit fortis & robusta, quouis modo expurgari potest, & Hip. præceptum ut plurimum, sicut cætera omnia aphoristica oracula seruare oportet. Si verò ligamenta adeò laxa sint, ut leni de causa disrumpantur, & fœmina sit debilis, hæc nec in mensibus ab Hip. præscripta est expurganda: licet tunc fœtus reliquorum mensium collatione facta videatur esse validior. Ita adstruit Auicenna 21. 3. tract. 2. cap. 10. dum sic profatur: Et pharmacum quidem solutivum est de summa illarum causarum, quare oportet ut caveatur eius dispositio ante mensem quartum, & post septimum, & in eo, quod est intra illa iterum; verum tamen in eo quod est inter illa est saluberrimum, ad ipsum pervenitur, quum necessarium est; & fortasse non erit excusatio in quibusdam horum horarum, quin solvatur, & mundificetur sanguis eius, ut non corrumpat embryonem, propter malitiam complexionis: quare oportet ut fiat cum facilitate, & subtilitate, &c. Censet ergo Auic. medicamentum etsi periculosum, cogente tamen necessitate in quouis tempore, licet saluberrimum in mediis mensibus, posse concedi: quem locum vberimè exponunt Gentilis, & Iacobus de partibus in com. Syluaticus controu. 85.

Ex iis discas, grauidas morbo acuto, vel chronico detentas leuibus pharmacis esse expurgandas, turgente, vel concocta materia, quando ob cacochymiam maius imminet periculum, quàm ex agitatione, & insuauitate medicamentorum sequi possit. Tædio esse in omnibus, si obseruationes, & consilia Medicorum illustrium in propatulum ponerem, qui in grauissimis morbis acutis, chronicis, & Gallico præsertim, in omni mense, curandas esse grauidas expurgantibus sibi persuadent, sicque non solum cathartica propinant, immò vnguenta ex hydrargyrio admovent, quæ in aliis, & vel in robustis hominibus esse nocua plures rati sunt. Potest itaque Medicus, vtiliter illa vsurpare in gravidis, purgationi potissimum assuetis, quocumque grauidationis mense, securius tamen mediis, ut docet admonuit noster Cœus.

Sed prosequentes cœptam de purgatione in gravidis tractationem, queramus aliqua ex multis, quæ in calce sese offerunt; non citra vtilitatem discutienda, & primò sic. Si morituri solis prælagiis sunt relinquendi, ne præsidia infano consilio infamentur, & grauidæ morbo acuto oppressæ, (in quo solo materia turget,) lethaliter laborant, 5. aph. 30. cur in iis frustra vitium purgante pharmaco? Dic, valde distat lethale à deplorato: nam hic dicitur; cui nulla salutis elucet spes, sed certò ex eo æger est moriturus: ex lethali verò plurtimi, licet cum magno mortis periculo, euadunt: nam lethale apud Gal. 5. aph. 2. sumitur pro eo qui admodum crebrò, non tamen ex necessitate mortem inducit: & interdum cum maligno confunditur, ex Gal. 3. prog. 1. & lib. de bonis & vitio succor. cap. 1. à maligno autem morbo plures euadunt. Ergo lethali morbo correpti non omnes occumbunt. Sic Metro cum vrina, & suspensione nigra sanus euasit, apud Hip. 1. epid. sect. 3. com. 24. Sic iuuenis Smyrnæ, cui vulnus in cerebrum penetrans fuit illatum, sanitatem recuperavit, ut constat ex

ex Gal. lib. 8. de usu part. cap. 12. Sic vtero gerentes acutis morbis vexatæ, etiam si lethaliter habeant, in summòque vitæ discrimine versentur, non sunt deploratæ, immò artis beneficio adiutæ conualescunt.

Secundò. Si humor turgens primis, & vltimis mensibus etiam exacerbatur, & inualelcat, & timor est ne ex eo febris caliditas augetur, vel dolor partis increlcat, vel ad aliquam principem, vel in ipsum etiam fœtum possit decumbere, quæ pericula timuit Galen. 4. aph. 10. cur expurgatio in primis, & postremis non est celebranda? Dic. Antiqui in primis, & vltimis, etiam si humor turgeret, ferè non expurgabant, quoniam fœtum tenerimum ob fragilia vincula, & maturum iam ad exitum properantem, pharmaci agitationem ferè non posse existimabant, & sic consultus fortunæ humoris turgentis se committere, quàm certum ex medicamento abortum ob causas dictas expectare, rati sunt. At nos frequenti experimento nixi, clementes purgationes in omnibus mensibus, vrgente necessitate feliciter propinamus. Sic veteres, dicebat Cellus lib. 2. cap. 10. sibi persuaserant, grauidam, in qua sanguis mitteretur, abortum esse facturam: postea verò vsus ostendit, nihil ex his esse perpetuum; nam non interest quid in corpore intus geratur, sed quæ vires sint; quare grauida mulier valens vitio per vena sectionem curatur. Sic Hippocrat. & prisca tantoperè in illis purgationem renuerunt, hoc est monuerunt, & cautos nos fecerunt, ne hoc auxilium citra præsentem necessitatem celebremus; at postea vsus ostendit, nihil ex his esse perpetuum, aliisque potiores obseruationes esse adhibendas, ad quas dirigi curantis consilium debeat. Ergo si vires sint, & morbus vrgens adsit, qui ex humore oritur, in quo purgatio sit necessaria, eam concedunt iuniores omnes in mensibus aliis, vsu multiplici edocti: nam monet Galen. lib. 1. epidem. sect. 3. com. 1. ut iudicium Medici docti magni faciendum sit. Quare quod hi grauissimi viri ratione, & experientia comparauerunt, & ego Indies magis ac magis obleruo, præmissa phlebotomia parca, id citra timorem amplectendum est: nam experientia, & rationi plurimum est fidendum, ut infra ex præclara Galeni doctrina in comment. histor. 37. dilucidabimus.

Tertiò. Humor coctus, & à natura deuictus melius paret pharmaco, quàm turgens. Ergo hic etiam citra turgentiam vacuandus. Dic, licet dubium grauissimum excitari possit, à paucis agitatum, num humor coctus melius cedat medicamento expurganti, quàm turgens, tum quia edomitur per coctionem euasit, tum quia est quietus, nec stimulat naturam acrimonia sua; turgens verò est tenuis, irrequietus, irritat, lancinat, & prouocat naturam ad sui expulsionem: tamen cum vacuatio fiat natura expellente, medicamento attrahente, ex Galen. lib. 1. aph. 22. illa autem magis excitetur ad expellendum coctum, quàm turgentem, ex Galen. lib. 2. Aph. comment. 22. idcirco coctus humor, licet crassior, magis obedit, & naturæ, & pharmaco, quàm turgens: sed non est ita celeriter purgandus, ex antiquorum mente, quoniam nullum periculum anteuerimus in expurgatione cocti, sicuti in expurgatione turgentis.

Quartò. Sanguis potest turgere, & acrimonia sua irritare naturam, furibundòque motus edere: si ergo hic turgeat, quid faciendum? Expurgatio reproba est, nam sanguinis efferuescentia sanguinis missione curatur, ex Galen. lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 12. lib. 13. meth. cap. 6. & alibi passim. Sed hæc in turgente humore non est amplectenda, ex prisca mente, ut latè probat Hippocrat. cum Galen. 4. aph. 1. & 10. Si tamen vtero gerentem tantis malis oblitam citra remedium relinquant, prudentis Medici officium non exqueris, nec Galeni præcepta obseruabis, qui generosum Medicum non debere perterteri, sed imminentibus malis obuiam ire, illisque vehementer reluctari, in lib. de crisib. in prasag. non semel prædixit. Dic, in præsentia turgentis sanguinis, sanguinem esse mittendum; quoniam minori cum periculo suscipitur venæ sectio, ut supra ostendimus: nam sæpe alia vrgentia symptomata, ex hoc sanguine ebulliente

ascrescunt, ut sitis, vigilia, capitis dolor, quæ vi sua, & atrocitate ad sanguinem mittendum nos compellunt. In cacochymia autem ob multas causas posse vtiliter, & secundum mentem Galeni; sanguinem emitti, res est concessa: eas ad plenum allatis plurimis prisca testimoniiis referunt Peramatus l. de vacuand. rat. cap. 6. Augenius lib. 4. de sang. missione, cap. 4.

Quintò. Videtur Hippocrat. in oraculo suo esse obscurus, & dubius: nam quartum mensem videtur excludere, cum dicit, à quarto mense; & septimum includere, cum dicit, vsque ad septimum; & cum subdit: Minus verò has (scilicet quæ septimum agunt) purgare oportet. Cum tamen quartus mensis sit firmissimum tempus fœtationis, & septimus sit ex postremis, in quo maturi partus exeunt in lucem. D. e. in hoc dubio hæsitant multi: quoniam non videtur satis explicuisse Hippocrat. an à quarto inclusiue, an exclusiue, ad septimum vsque exclusiue, an inclusiue sunt grauidæ medicanda. Conciliator, loc. cit. Mercurialis 4. aph. 1. & alij plures, includunt septimum, commoti ratione dicta. Fuchsius, Vallesius, Christoph. à Vega, negant septimestres purgandas esse. Sed falluntur illi, quoniam quartus mensis non est excludendus. Septimum verò excludit Hippocrat. Primum, nam vsque ad illum, non in illo purgare præcepit. Secundò, est extra medium tempus fœtationis, si partitio æqualis sit futura. Tertiò, quoniam trimestres quæ iniuriis magis resistunt, non licet purgare, ex ratione Aphorismi. Ergo multò minus septimestres, quæ minus resistunt. Accedit, quod plurimi partus in septimo mense fiunt. Nec obstat, quod Hippocrat. addat, sed has minus. Non enim per ea verba concedit purgationem minorem in mense septimo, sed potius vult vtero gerentes, media fœtatione, & turgente materia minus esse purgandas, quàm si non gestarent vtero, ut aliquid semper controuersiam, lege sicut est notatum in Græcis codicibus, & ita sonat textus: Vtero gerentes sunt medicanda, à quarto vsque ad septimum, nequaquam verò has. Iuniores autem, & seniores abstinere oportet. Quo pacto Hippocrat. quartum inclusit, septimum excludit. Si verò scire cupis, quo mense abortus sit securissimus ex se, pro vita matris, si abortiat, & pro vtroque, numerum proponit Cardanus in com. cit. sent. & reulit Mercatus loco supra citato. Pro abortu securissimus est quintus, & sexti initium, quartus, & sexti finis: septimus: tertius: secundus: primus: nonus: octauus: decimus. Pro vita matris, primus: secundus: tertius: quartus: quintus: sextus: septimus: nonus: decimus: octauus. Generaliter pro vtroque, quartus: quintus: sextus: primus: secundus: tertius: septimus: decimus: nonus: octauus.

Sextò. Sermo de acetabulis sicctius videtur, nam si ea essent, cur postremis mensibus non erunt firmiora, si ab initio siccantur, & durelcent magis? quo tempore ob hanc causam felicis multò purgatio esset celebranda. Dic, ligamenta primis mensibus gestationis tenerrima sunt ob mollitiem, & humiditatem spermaticam, quam ab initio magis ac magis deponunt, & solidiora redduntur adeò, ut integram firmitudinem media fœtatione acquirant: magis verò exsiccata vltimis mensibus eam amittunt, & defectu humiditatis continuantis, fragilia & friabilia redduntur, adeò ut sponte sua citra vim extrinsecam decidant. Habent sanè ligamenta, sicut & cuncta viuentia, ætates suas, adolescunt, & sex primis mensibus vigent; senescunt, & tandem obeunt tribus vltimis, in quibus cum fœtus sit maior, & pluri indigeat alimento, non relinquit ligamentis tantam alimenti copiam, ac antè. Quare nutritionis etiam defectu, vltimis mensibus imbecilliora redduntur, & fœtus ipse grauior factus, calcitrat, & sine vi extrinseca, ipsa ligamenta disrumpit. Tu verò de ligamentorum, quibus fœtus vtero alligatur, generatione, & incremento, lege Fabrician. ab aqua pendente l. de formato fœtu, cap. 3. Ioan. Riolan. Filium l. Antrhopograph. c. 2. qui præexcellenti stilo, eximia doctrina, & facundia mira de cotyledon. compos. & natur. inter omnes subtilius disceptauit, dignus vt cum prisca doctissimis comparetur.

QVÆSTIO XXX.

Verum in pica, similia, an dissimilia edulia appetantur, ut contra Auicennam Vallesius probat.

COMMENTARIUM.

T Ali passione. } Verum, ut in eadem eandem subinde quod dicitur, potius tondere pergamus, notabimus Auenzoarem hoc verbum quidem de morbo, quo fuerat oppressa sua vxor, protulisse. Sed cum omnes auctores hanc passim citent historiam, in hac re describenda, mandragoram mihi videntur bibisse, qui velut aspide icti somnuculosa, nimis desides, eam timati non sunt: & ne ego in eodem luto hærere videar, codices Arabicos consulere cœpi; ut ex his aliquam lucem haurirem, tandemque inueni fuisse illum atectum, quem picam, malaciam, seu citam Medicorum schola nuncupant; nomen enim Arabicum *Scam*, hoc ipsum significat solim. Sic enim politiores Arabes diuersorum alimentorum appetitum varium vocare consueverunt.

Sed illic te video obstitentem hoc modo. Si pica solet euenire vtero gerentibus præsertim, & vsque ad quartum mensem durat, & virginibus quibus suppre mutantur menstrua, aut viris, quando os ventriculi prauo aliquo excremento est imbutum, & tunc adest concupiscentia quædam vitiosarum qualitatum ciborum, quæ omnia cum essent sponte suapte, partim quod vomitione vitiosi humores expurgentur, coquantur, & eorum copia, augete fœtu, minuatur, quid auctorem nostrum coëgit, ut in leui morbo tam effrene medicamentum porrigeret? Dic, humores viscosos aliquando ita tenaciter impingi in tunicis ventriculi, ut difficillimo negotio eradicari queant; & licet in ventriculi morbis, ne lædatur partis præstantia, neve humor medicamenti attractione valida ad affectam partem conuocetur, clementia medicamenta sint offerenda, tamen morbi rebellis, & contumacis natura aliud sæpe celebrandum monet; si enim ita non feceris, & malum inoleseat, accidit ut si res desiderata negetur, fœtus emoriatur, & mater de vita periclitetur. Lege Langium lib. 2. epist. 12.

Deinde in prægnantibus ita aliquando hoc malum excreuit, ut languicat ventriculus, enerventur partes naturales continuis vomitionibus, crebra nausea, spuitio neque vexata, & tandem prostratis viribus, denegato alimento perit fœtus, vel mater difficulter parit. Habemus exemplum apud Hip. lib. 4. epid. num. 58. Filix ædilis apud Tecomeum, quæ cum in ventre habere sine signo cœpisset, secundo mense vomitus pituitosus, aliquando autem biliosus fluebat, difficulter peperit. Insuper pica, imaginationem, animamque ita perturbat, ut nisi appetitui lædatur, sæpe eueniant animi deliquium, syncopes, abortus, & mors.

Mortalis causa diuersa à diuersis traditur: Aristoteles lib. 7. de histor. animal. cap. 4. nomen huic morbo, scilicet ab aue quæ pica dicitur, assignat: exponit Alexand. lib. 2. probl. quest. 73. vel quia glebam semper comedit, vel quia diuersorum est colorum. Vocatur malacia, vel citra, vel cilla, à Dioscoride lib. 1. c. 136. & firmit Aristophanes in fabula, cui titulus est *Pissa*, & Marcellus Virgilius in com. quæ nominis notiones cur illi sint attributæ, explicat Amatus lib. 3. conur. 86. & alij.

De causa Gal. lib. 1. de sympt. caus. cap. 7. sic pronuntiat: Prænas autem qualitates appetunt hi, quibus ventriculi tunicæ prauo aliquo excremento sunt imbutæ. Atque consuevit quidem huiusmodi affectus mulieres vitiosis humoribus refertas instigare, idque cum vterum gestant: vocatur pathos pica. Explicat Altimarus lib. de curand. morb. cap. 62. Peramatus tract. de regimin. prægnant. cap. 5. de pica.

Hoc affectu correptos, varia, eaque monstruosa edulia appetere certum est, & probat Marcellus Donatus lib. 4. de medic. histor. mirabil. cap. 1. nam alij appetunt terram, carbonem, calcem viuam, tartarum, lanam, gossipium, fatinam, cicera, salem, niuem, pisces crudos, carnem

A humanam. Sed circa hoc negotium insurgunt rerum medicarum exploratores seduli, & inter eos Mercurialis lib. 3. de morb. internis, cap. 6. de pica: iudicat enim difficillimum, & admirandum esse asseruat, explicare, unde oriatur appetitus rerum aded alienarum, ut scilicet alie mulieres appetant carbonem, alie gypsum, alie calcem, &c. & propositis variis sententiis, tanta antinomia veluti perterritus, nihil de hac re certi affirmare ausus est; quare ad sacram anchoram occultarum refugiens qualitatum, hos mirabiles, deprauatiorque appetitus oriri ab occulta qualitate humorum exortorum in corporibus, & stomacho prægnantium asseruit; quam opinionem sequutus est Ionstonus sect. 10. *Thaumograph. cap. 2. art. 2.* qui causam huius insoliti appetitus latius putat occultæ tribuere qualitati, quam in manifestis committere absurdum. Sed cum ratio sufficiens problematis huius possit assignari, ad occultas confugere qualitates, Medico est indecorum, ut bellè notabat Galen. lib. 3. de præfagit. ex pulsib. cap. 5.

Dic ergo, & fortasse meliùs, varia à grauidis appeti edulia, insolita, peregrina, quoniam corrupti humores, & terra labe fœdatis, in tunicis ventriculi impacti, maiorem cum hoc, vel illo reprobo alimento habent familiaritatem, unde natura cibaria pessima appetit, similia illis, quæ in suis sinibus reseruat. Hæc est concors omnium Medicorum sententia, qui de hoc dubio rectiùs ratiocinantur.

Sed ex hac solutione emanat dubitatio alia penè inextricabilis, quam licet acutè proponat Vallesius inter omnes lib. 5. controuers. cap. 7. eam ad plenum non soluit. Addubitat enim vir iste doctissimus hoc modo: cum in huiusmodi affectione, pro varietate vitiosi humoris in ventriculo redundantis, varia edulia appetantur, & ea quæ præter naturam sunt, quia medelam, & sui remotionem exostulant, ad contraria potius, quam similia prouocant; quomodo in similia his quæ præternaturaliter se habent, ventriculus ipse feretur, si verum est quod dicit Galen. lib. art. med. cap. 63. ventriculus in sua natura dispositione existentem perpetuò similia appetere, præternaturaliter autem affectum, contraria?

Ergo primò proponit aliorum solutionem asserentium præternaturales intemperies factas, & habituales, tanquam naturales similia appetere; factam verò iam esse illam, quæ in picam deducit. Non placet Vallesio solutio: nam magna ex parte grauidæ protinùs à conceptionis initio vsque ad secundum, vel tertium mensum hoc appetitu deprauato infestantur, à quarto subitò liberantur, ut Aëtius, Paulus, & Gal. 1. de caus. sympt. 7. affirmant, maxime cum non tam subitò fieri, collique possit facta intemperies; quare appetitus similiarum in pica, ad illam referri non potest.

Vallesius sic ratiocinatur, causamque putat succi redundantiam in ventriculi tunicis admodum impacti, quia subitò imbibi, subitòque auferri potest: & licet noxius & præternaturalis, prouocaret appetentiam ad absurda, sibi que similia edulia; eo quod ubi humor iam totas tunicas penetravit, quietus existit, nullam iam molestiam, & alterationem inferens, atque ided non est cur ad contrarium, sui que expulsiōnem excitet appetitum, non aliter quam in hestica, & quoniam alio habituali affectu experimur, à quibus nec dolor, nec molestia incutitur, quoniam hæc cum in fieri, motuque consistant, non ad sunt, nisi quandiu durat alteratio. Dictum verò Galeni in arte medica restringit ad nudas, immaterialisque intemperies; in illis enim quæ cum succorum redundantia fiunt, quantumvis præter naturam ingesti sint, similia potius succis ipsis appetuntur. Addit denique, succum denuò aduenientem, quia similis est ei qui totam antea tunicam imbuebat, nihil immutare, sed perinde afficere, ac si de nouo non adueniret. Quod si dissimilis, & contrarius accedat, cum agitet & moueat eum qui quietus præexistebat, dolorem excitat, quem natura abhorret, atque aded tale alimentum. Si verò quæras, unde ergo quamprimùm fastidiunt simile illud quo delectantur,

quodque paulò antè appetebant? Respondet, quia fortè iam excedit: nam & intemperata etiam natura, quamuis sibi paria appetant, primòque occurri illorum vii delectentur, lib. art. med. cap. 60. èd quod ab illis conseruari expetant, ea tamen fastidiunt, ubi moram excedunt, quia ab eisdem offenduntur, propter quod licet contraria respiciant, meliùs, & tutiùs per ea gubernantur.

Cæterùm si humor ille præter naturam morbosè infarctus est, & ut talis grauat, molestatque ventriculus ipsum quin & fientem affectionem inducit, qualis pica est, cur instar aliarum affectionum præter naturam, ad opposita, sui que inanitionem quam exigit, 1. aph. 17. & 2. non promouebit appetitum, sed ad similia, quibus potius augetur: præsertim cum Gal. de omni acritia, & præternaturali dispositione, (dummodò in habitu conuerfa non sit) siue nuda, siue cum materia affluxu vniuersaliter pronuntiarit, contraria omnino appetere. Lege Franciscum Ranchinum lib. de virginum morbis, sect. 3. c. 2. de virgin. pica.

Videtur ergo dicendum, quod licet vitiatas excrementis imbibitis in ventris tunicis, fiat deprauata hæc cibariorum appetentia, (de qua, præter Galen. 1. de caus. sympt. 7. lib. de finit. medic. prope finem, 5. aph. 61. & 1. de comp. sec. loc. cap. 4. & 5. de loc. cap. 6. meminit Hippoc. lib. de superfœt. num. 8. §. Si qua prægnans terram edere concupiscat, aut carbonem, &c.) & alienæ illæ quæ appetuntur, qualitates, quatenus vitiosæ, & præter naturam, cum humoribus ipsis, huius pessimi appetitus causa, videantur conuenire; illis tamen omnino, & propriè contrariæ sunt, atque in eorum remedium, & expulsionem expetuntur, prout ex Galen. colligitur lib. 1. de caus. sympt. cap. 7. & docet Auicenn. 13. tract. 2. cap. 10. dum clarissimis verbis rem sic determinat. §. Quando in stomacho aggregatur humor malus, diuersus à consueto in qualitate sua, natura tunc requirit aliquid ei contrarium diuersum à consueto. Eugantia namque sunt extrema, & è contrario, quapropter accidit quibusdam appetitus luti, immo carbonum, & terra, & gypsi, & rerum huius generis, propter qualitatem qua in eis est, exsiccatem, aut incidentem contrariam qualitati humorum, &c. Quam sententiam luculentissimè explanant ibi Gentilis, & Iacobus de Partibus, adedque hoc est verum, ut in medelam, desiderata ipsa, lutum, carbonem, lapides, & similia concedantur, non aliter quam in canina fame (quæ alia est deprauatæ appetentiæ species, in cibi, potusque immoderantia excedens) concupita quantitas sæpe offertur, quamuis tutiùs remotione causæ curen- tur.

At si illa contraria sunt, & ad statum naturalem reducunt, in quo vitæ suauitas continetur, insuper & expetuntur, cur non delectabunt potius; quam fastidium subitò inducent, recreant enim expetita etiam praua, & sui fruitione augent voluptatem; nedum simul iuuantia? Dic, plenus, malèque affectus ventriculus, deprauatè appetens, etiam in eo aberrat, quod concupita confestim abhorreat; vel cum ex proprietate mali appetitus in obuia omnia, & ad varia simul feratur, neque omnibus simul quæ cupit, potiarur, necesse sit oblatum fastidire, & obuium, vel aliud diuersum statim concupiscere: variis enim simul, ut diximus, in huiusmodi affectione duplicatur, appetitus, non secus quam pica auis, colorum, ac picturæ varietate induitur, ad cuius similitudinem nomenclaturam morbus accepit, vel quia eo eadem auicula sapissimè laborat, ut Paulus lib. 1. cap. 1. confirmauit. Si de picæ curatione plura scire aues, consule Trall. lib. 4. cap. 6. Mercatum lib. 3. de morb. mulier. c. 10. quod malum etiam viros infestare solet; narrat enim Ioan. Agricola Ammonius in com. cap. 5. lib. 5. de loc. affect. Gal. Medicum quendam fuisse, qui caleos vaccinos purulentos, & grauissimè cadauerum instar putrescentium olentes, omnibus turdis, perdicibus, attagenibus, & phasianis, quoad vixit, præponere fuit solitus, sed hoc rarum est.

Quapropter pica, ut ait Gal. 1. de caus. sympt. cit. est. affectio propria vtero gerentium, quæ in primis mensibus (sunt consuetudo, appetunt enim hoc ipso tempore acida, acerbata, interdum vel cimoliam terram, vel vestas, vel extinctos carbonem, aut alios huiusmodi cibos absurdos. Et complures earum hoc

Lib. III.

vicio laborant vsque ad secundum, & tertium mensum, in quarto vero quiescunt, partim quod vomitione vitiosi humores expurgentur, partim quod in hoc tempore concoquuntur, ut potè exiguum cibi, ob fastidium, tum sumente muliere, partim etiam quod multitudo sit euacuata. Quippe primis duobus mensibus fœtus paucum ad se sanguinem attrahit, eo quod minimus adhuc sit, quando ne fœtus quidem hoc tempore nominari debeat, sed potius conceptus. Maior autem iam factus, tum plurimo indiget alimento, idedque non solum quod optimum est è venis, ut antea allicit, verum quia maior, aliquid vitiosi attrahit, unde corpus minus vitiosis humoribus vexatur.

HISTOR. XV. AETII,

De mola.

Mola sanguinea, prouocantibus menstrua expellitur.

Philosophus verò, detentis, inquit, vxoris amici cuiusdam mensibus, arbitrabar primò ipsam concepisse, postea aucto amplius tumore hydropem suspectum habui, quia totum corpus, ac pedes tumescere videbam. At ubi tandem id affectionis genus esse deprehendi, quod alij laterem, alij molam vocant, rutam, & anethum in vino veteri fuluo odorato coxi, & abiectis herbis, vinum calidum bibendum dedi, & fermè aque loco exhibui, statimque mulier excreta sanguinis copia salutem adeptæ est. Aëtius tetrab. 4. serm. 4. cap. 80.

PARAPHRASIS.

De generatione molæ, causis, signis, prognosi, & curatione, tam multa veterum, & iuniorum clarissimæ memoriæ commendarunt, ut si eorum de hac re varias opiniones penes ad vnguem, in immensum accrescat oratio. Legat qui velit practicos insignes, proprio, cap. de mola, & præsertim Mercatum lib. 3. de morb. mulier. cap. 8. Iacob. Ruffum lib. 5. de conceptu, cap. 1. & 2. Altimar. Holler. Trincauel. cap. prop. Moxium lib. 2. de morb. muliebrib. sanandis per vena sect. c. 26. Iacob. Segarram in lib. 1. Hip. de natur. hum. com. 9. & alios.

Mola, dicente Aëtio hoc loco, sic vocata à grauitate, & pondere, quod tanquam moles quædam, grauissimæ ponderis instar, prægnantes grauat. Est hic affectus, ut habemus apud Moschionem, Hip. 1. de morb. & lib. de sterilib. Gal. lib. 14. meth. 13. & 14. de usu part. cap. 7. post. med. Auic. 21. 3. tract. 2. cap. 19. Arist. 4. de generat. animal. cap. 7. Paul. lib. 3. c. 69. caro quædam inutilis, informis, inarticulata, dura, in vtero mulieris genita, instar veri conceptus, & variarum figurarum ab vtero excreta.

De causa vtrinque certatum apud Recentiores: cum enim molam sola mulier concipiat, auctore Alberto Magno lib. 10. de animal. tract. 2. cap. 2. quia ipsa sola abundat copia menstruum, ut Auerrhoës firmat in comment. cap. 4. lib. 6. de generat. animal. & prius prædixit Aristoteles lib. 6. de histor. animal. cap. 18. tamen materia est semen, & sanguis; vtrumque enim miscetur vnà, & in carnem duratur, ex eo quod vitiosi sunt menses, aut ineptus, debile, & frigidiusculum viri semen ad efforandum fœtum. Num verò virile semen ad molæ generationem requiratur semper, ita ut citra viri commercium gigni non possit? respondet Mercurialis lib. 1. de morb. mulier. cap. 3. affirmatiuè, nam mola cum sit caro, non habet aliam generationem, quam habet ipsa caro, quæ fit ex sanguine: ergo ex calore ipsius, sanguis iste conglobatur, deinceps addito sanguine pedetentim fit nutritio, accretio, & augmentum. Si verò Hippoc. locis citat. citra virum concipiat molas negauerit, concilia cum doctissimo Marcello Donato l. 4. de hist. mirab. c. 25. qui molam nullam, quæ sensum aut motum habeat, sine viri cum fœmina coitu villo pacto generari posse, sicuti motu & sensu carentem sine maris semine posse creati asseruat. Consule Paulum Zacchiam lib. 1. tit. 3. quest.

quest. medico-legalium, q. 6. qui doctè simul, & copiosè, ex omnium auctorum penu, de hoc argumento disceptauit.

Signa proponuntur ab Hipp. *loco cit.* nam adest tumor durus circa vteri partes, corporis gracilitas, partium superiacentium contractio, prostratio appetitus, coloris vitium, menstruorum suppressio, mamillarum tumor, subuersio stomachi, lumborum grauitas. Hæc primis mentibus conceptus suspicionem ex se præbent: verum temporis progressu distinguuntur; nam molam comitatur punctio dolor, adest motus ille qui in vteri conceptu percipitur, & cum manibus comprimitur, mouetur, & quum mulier de latere in latus vertitur, pondus illud etiã mouetur: & licet toto corpore imminuto, ac ventre ampliato, tumor, hydrops imaginem præ se ferat, discernitur tamen, quia in hydropse si venter præferatur, tympani sonum edit, fluctuatio intus lentitur, & tumor ad digitorum pulsationem cedit, quæ omnia contra accidunt in mola, vt rectè inter omnes notauit Antonius Guainerius *com. de de aegritudinib. matricis, cap. 3. de mola:* & horum signorum causas doctè proposuit Valleriola *lib. 1. obs. 1.*

Vt cumque sit, molæ signa sunt fallacia, illusoria, & ambigua, quum mulier possit gestare lentam, mucosamque pituitam, massas informes ex tenaci succo conflatas, putridas membranas, puris copiam calotis vi induratum, monstra, belluas, quæ omnia vterum eleuante, & fallam mentira fuisse conceptionem, auctores fidissimi contestantur, quorum numerum post Marcel. *loc. cit.* Ioan. Schenckius refert *lib. 4. obs. de mola:* tamen efficacius omnes putant signum, si post mensem decimum, qui est verus terminus partus humani, adhuc intumescat venter, nec vlla hydrops pareant indicia.

Molarum multæ sunt species. Prima est *aquosa.* Audi vnã mirabilem descriptam à Vesalio *lib. 5. de fabric. cap. 9.* refert enim se secuisse mulierem; in cuius vtero serosæ aquæ nonaginta libræ inuentæ sunt. Alia est *carneosa*, quando carneum quoddam frustum per vterum excernitur, de qua molæ specie plures historias narrant auctores, vt Arist. *4. de generat. animal. c. 7.* Aëtius *tetrab. 4. ferm. 3. c. 8.* Matthæus de Gradi, & Gattinaria *in com. cap. penult. lib. 9. Rhaf. ad Amanf. Alexand. Benedict. lib. 15. de eurand. morb. cap. 1. 4. Amat. 7. cent. 5. 4.* Alia est *membranosa*, ex membranis compacta, quam vidit Hollerius *lib. obs. propriar. num. 10.* Ad hanc potest reduci & illa, quam *pulmentariam* vocat Harculanus *in com. Rhaf. in 9. ad Almanf. c. de mola*, & ab humore crasso pituitoso originem ducere, ibidem inculcat, & ita appellari ad similitudinem pulvis, factæ per superfluum milij decoctionem in aqua, arbitrat.

Alia est *mola ventosa*, seu flatulenta, de qua, sicut de eius curatione, aliisque speciebus molarum elegantes fecimus obseruationes *lib. 2. de praxi admiranda, ad obs. 150. vsque ad obs. 156.* Ventosam obseruauit Vallescus Tarentinus *lib. 6. philan. sui. c. 5.* viderunt Auic. *21. 3. tract. 2. cap. 18.* Matthæus *in com. Rhaf. ad Almanf. cap. de mola, Paræus lib. 25. c. 34. Dodonæus cap. 49. obs. medicinal.* Marcel. Donat. *lib. 4. de hist. mirabil. c. 25.* Alexand. Benedict. *1. 26. de morb. cap. 34. Thaddæus Dupus lib. miscellan. cap. 8. Iafon. lib. de pariente, & partu, cap. 2. & alij.*

Alia est *mola sanguinea*, de qua in hac historia Aëtius agit. Hanc concedit Apic. *21. 3. tract. 2. c. 18.* quam fieri ex plurimo menstruo sanguine retento in vtero, *ibi inculcat.* Illam se obseruasse tradit Alexander Benedictus *lib. 4. cap. 36.* Cum ergo primò Aëtius hydropem esset suspicatus, deinde signis dictis molam adeste deprehenderet, qua premebatur fœmina ista, vinum vetus, fuluum, odoratum bibendum dedit, in quo prius ferbuerant ruta, & anethum.

Hæc cum calida sint, tenuium partium, carnem compactam incidunt, attenuant, & commouent: nam vinum quò vetustius, eò calidius, & magis si sit odoratum, & fuluum, quod ex Gal. *7. meth. 6. & 3. acut. 18.* & alibi calore polleat vehementi. Hoc modo Hippocr. *lib. de sterilibus, num. 20.* dictamnum creticum cum vino bibendum censet. Ruta humorem lentum, sanguinemque concretum extenuat, aperit obstructions, menstrua mouet, ex Dio-

scorde *lib. 3. cap. 43.* quam facultatem etiam habere anethum, est in confesso.

Hæcque omnia ab Auctore celebrata fuisse existima, euacuationibus vniuersalibus præmissis. Ergo primo corpus purgare oportet, quo facto, si ferat, vena tali secanda, Pubi cucurbitulæ cum multa flamma adhibendæ, & omnia sunt peragenda, quæ auctores ad prouocandos menses, foetum mortuum educendum, extrahendas secundinas, imperantur, vt notat inter omnes Iacchius *in com. Rhaf. cap. de mola.*

HIST. XVI. AVENZOARIS, De sterilitate.

Sterilitas præ calore eueniens, frigidorum vsu persanatur.

E T ego cum essem iuuenis, vsus sum regimine calido, & nõ generabam, & nesciebã causam. Demum habui causam, & vsus fui cucurbitis, & odorabar nenuphar, & camphoram cum pomis, & cum à febre fui liberatus, genui filios quos habeo, & alios præter ipsos, plures. Et sic habes curã huius scilicet quia seruare debes istud regimen, & dare debes ad comedendum cucurbitã decoctã cum portulacis, & cũ pane benè fermentato, considerando quod modica quantitas harum rerum confert ei multum, &c. *Auenzoar. lib. 2. Theziz. tract. 3. cap. 1.*

PARAPHRASIS.

C Vm singularia omnia à summo naturæ opifice creata, principia in se habeant corruptioni obnoxia, sublunaria saltem, in quibus elementa in se inuicem pugnantia sunt coniuncta, idcirco hæc omnia cunctis certam quandam prælagiunt ruinam. At sapientissimus orbis gubernator, admirabili quadam arte, ne suo frustra retur opere, rerum omnium species propagatione ineffibili, vt docet Aristot. *lib. 2. de generat. animal. cap. 1.* æternitati addixit, & sic in nobiliori perfectorum animalium specie duplicem constituit sexum: in qualibet autem illarum hos sexus distinxit ita, vt maris extra, fœminæ verò in proprio vteri claustro germinet. Denique vterque horum animalium sexus venereis quibuidam concitati illecebris, & velut turgentes ab igniculis, commoti, mutuo appetitu se inuicem aggrediuntur, quo insigni artificio conceptio fit.

Quamobrem artifex ille diuinus, Veneris vsu confecto senio animali, cunctorum perfectorum animalium species conseruat, dum nouos iterum emittit partus ad auras. Venus enim, quam ab spuma maris natam fabulantur Poëtæ, tanquam Dea præest apud homines, generationi, & parum honestis amoribus. Huius ope, homo, diuinum animal, operum summi artificis periocha, & perfectissimarum eius actionum extremum, tanquam totius vniuersi decus, mutuis animi, & corporis nexibus exornatum, in lucem exit.

Nec dubites è mari esse exortam Venerem: nam concupiscentia ex humore prodit, ex qua humidus incontinentes vocamus: nam ex humida constitutione corporum, nascitur cupido miscendorum, licet alteram causam assignet naturalem Diog. Apolloniata apud Clementem Alexandr. *lib. 1. sui pedagogi, c. 6.* quod seminis substantia spuma est sanguinis, qui innato masculi calore in coniunctione cum fœmina turbatus, & agitur in vasis seminariis spumescit, atque reponitur, à quo fortè mutuetur Arist. *lib. de generat. animal. cap. 2.* semen esse natura spumofum asseuerans. Lege Octauium Horatianum *lib. 3. ad Victoriam, cap. 3.*

Veneris ergo medio, Omnipotens inter reliqua beneficia, hoc conseruationis donum per propagationem cunctis viuentibus, & præsertim hominibus communicauit, cum sub matrimonij fœdere, mutuis ille diuersorum sexuum amplexus, magno, & indissolubili nodo sancierit; quo

quo rato, matève fœminam ingrediente, prolifica effundentibus semina, homo generatur nouus, reparaturque nunquam his naturæ legibus deficientibus, occultatio, & speciei humanæ mortalitas. Hoc modo diuinus ille Architectus, quandam inclinationem, propensionemque ad generis sui propagationem cuique indidit, ne breui temporis spatio corrueret. Quare noua prole facta, omnia quotidiana generatione, quæ est omnium operationum perfectissima, indies propagantur, Veneris, & conceptionis adminiculo; hæc autem nihil est aliud, quàm attracti ab vtero seminis commixtio in sanguinis menstrui puriori parte, in quam calor natiuus ita agit, vt viuificato seminis genitilis calore, demum fœcus generatio sequatur.

Si igitur tot sunt conceptionis commoda, cur Auic. *21. 3. tract. 2. cap. 17.* aliquando sterilitatem inducendam esse consuluit? Cum enim sint plures, quæ ob conformationis vitium non possunt absque manifesto vitæ periculo foetum vsque ad maturitatis tempus conseruare, *neesse est vt his sterilitas inducatur, in his videlicet quæ sunt parua, & exiguam obtinent corporis molem, & in ea in cuius matrice est aegritudo, & in ea in cuius vesica est debilitas.* Responde cum Moxio *lib. 1. de curandis morb. muliebrib. acutis per vene sectionem, cap. 16.* dicente, in dictis exemplis licere Medico sterilitatem inducere, ad euitandam fœminæ perniciem, quasi necessariò iuxta morale certitudinem consequenturam. De qua re lege eruditissimum Castrensem Lusitanum *lib. 4. opuscul. quæ ex quibus, c. 4.*

A multis causis in viris sterilitatem concitari; manifestis, docuere ex veterum mente Mercatus *lib. 1. de morb. mulier. à c. 1. vsque ad 4.* Mercurialis *lib. 1. de morb. mulier. cap. 2.* Sennertus *lib. 9. de curand. morb. sect. 3. part. 2. cap. 1.* Capiuacius *lib. 4. de vteri affectibus, c. 5. & 6.* Iacob. Ruef. *lib. 6. de conceptu & generat. homin. à c. 1. vsque ad 7.* Nicol. Kocheus *lib. de morb. mulier. c. 20.* Akakia *lib. 2. de morb. mulier. cap. 16.* Ambros. Paræus *lib. de hom. generat. cap. 37. & 38.* & alij licet virorum sterilitas non ita frequens sit, ac mulierum, quæ facillè sterilitate tentantur: nam in illis vna tantum ratione contingit, spermatis nempe vitio; in fœminis verò ab innumeris ferè causis, nempe vtero, semine, menstruo, vterinisque sæuissimis morbis ortum ducit. Accedit, quòd illæ sunt frigidiores viris, & sic temperamenti ratione sterilitatem sapissimè patiuntur.

Manifestæ ergo qualitates eandem inferre natæ sunt: nam *lib. 5. aph. 62.* postquam dixit Hippocrat. fœminas habentes vteros siccos, & præcalidos, propter defectum alimenti non concipere, hæc proportionabiliter ad vitros accommodanda esse, censet vberrius interpres *in com. dum sic ait: Quare cum testium temperatura nimio excedit calore, semen est paucum, & aduritur, fitque tosto simile, & ob siccitatem quando primò excedit in vterum, extendi non potest, quod maximè est necessarium, si mulier debeat concipere: ostensum namque est in sermone de semine, nisi per vteri cavitatem parte plurima semen extendatur, mulierem non concipere, &c.*

Quapropter sicut viti ob temperaturæ frigiditatem steriles fiunt, quia semen non benè concoquitur, aquosius, & serosius est, & generationi inutile: sic ob temperaturæ caliditatem aduritur semen, assatur, & fit tosto simile, & absumpto genitili spiritu, fit inhabile: nam vt ait Fernelius *lib. 6. parabol. cap. 13.* virilitas extinguitur ex causis omnibus, quæ insitum spiritum, roburque dissolunt, inter quas numerari immodicum calorem enucleat Gal. *lib. 5. aph. 63.*

Ex his liquidò patet, Auenzoarem casu fuisse curatum: cum enim in iuuentute, quæ ætas suapte natura calidissima est, calido vteretur regimine, quo sanguis arescit, & siccatur semen, & hac de causa sterilis esset, causa correptus, & frigida humidaque ad auferendam febrim assumens, refrigerato sanguine, & magis hoc modo attemperato semine, fœcundus euasit. Quo pacto, quando sterilitas ex intemperie calida oritur, & sicca, tunc refrigerantia sunt ex vsu, sed in quantitate modica ea propina: nam in immodica si offerantur, tantum abest vt prosint, quin nocere possint: nimia enim frigiditate

A calorem extinguunt, genitales partes debilitant, spiritus cogunt, & incrassant, semenque expressa primigenia humiditate exsiccant.

Moderatam frigiditatem obtinere cucurbitam, poma, nenuphar, portulacam, omnibus compertum esse reor: odor enim nenupharis, camphoræ, & pomorum redolentium cum nutriat spiritus, eos etiam frigida qualitate afficit, qui sic affecti, sanguinem, & totum corpus alterant, & ad contrarium statum permutant. Portulaca verò, ad incendium internum mitigandum præstantissima, & licet ex Dioscoride *lib. 1. c. 116.* veneris impetus exfoluat, quia minuit semen, & sic steriles reddit, cum frigida sit in excessu tertio, ex Paulo *lib. 7. tit. de portulaca*, hoc de cruda est intelligendum; coctione enim eius frige-factoria vis corrigitur. De camphora maior est hæsitatio, quæ licet frigida sit apud Arabes, multæ tamen esse participem caliditatis, rationes, probare videntur, quas *infra leges in com. hist. 20.*

At cur panem benè fermentatum cum his frigidis alimentis assumptum commendet, meriò rogabis? Dic, quoniam panis cum sit alimentum, cum quo cætera alimenta edantur, sitque ad nutriendum saluberrimum, benè fermentatus, hoc est, vbi fermenti quod sat est habuerit, promptius à natura amplixatur, melius coquitur, & tenuitate sua, ac subtilitate est in causa, vt reliqua alimenta citius coquantur, & angustissimas penetrent corporis partes, vt auctor est Auerrhoës *lib. 5. collig. c. 26.* firmat Rhafius *lib. 3. ad Almanf. 3.* edoctus à Gal. *lib. 3. alimentor. 26.* De qua re pulchra diximus *lib. 2. in com. hist. 32.*

Addiderim, sine fermento reprobum esse, & vel in exigua quantitate exhibitum, grauem, ponderosum, & difficilis coctionis: quamuis autem multa alia reperiantur edulia concoctu faciliora, celerius roborantia, & sanguinis copiam augentia, in proposito casu exiguus panis obtinet principatum, ex Galen. *lib. 1. de sanit. tuenda, cap. 6.* & Auic. *3. 1. doct. 2. cap. 7.* Tall. *lib. 1. cap. de epilepsia.* Vnde panis fermentatus cum sit consuetus, & simillimus naturæ nostræ, promptius concoquitur, facilius assimilatur, & citius nutrit, ex Auer. *5. collig. 31.* Rhaf. *3. ad Almanf. Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 7.* Celso *lib. 2. cap. 18.* quare Gal. *1. acut. 18.* in prandio gladiatoribus panem offert, in cœna carnem, quia hæc difficilius pane coquitur, & sic noctu ob somnum, & vberiore calorem melius conficitur, & *1. de sanit. tuend. 20.* infantibus post lactis vsu exhibet panem.

Sed hic obiter quæres, cur vsus carnis actu calidæ laudatur, & panis calidus recenter è furno extractus nocet, apud Auic. *3. 1. cap. 7.* Dic, quia caro cum difficilius coquatur pane, indiget actuali calore quò coqui possit: panis verò calidus ponderosior est, & inflammatur; frigidus verò, licet durior, est rarior, quoniam secedentibus vaporibus, poti inanes fiunt. Lege doctissimum Ludouicum Nonnium *lib. 1. de re cibaria, c. 1.* Syliuatic. *cont. 6.*

Rursus ex contraria causa, nempe frigiditate oriri sterilitatem in viris frequenter, auctores tradunt: nam frigiditas innatum feminis calorem extinguit, sanguinem efficit aquosum, semen fluidum, & spiritum implantatum absumit. Demum frigiditas crudos, pituitosos, & aquosos humores generat, quorum copia semen suffocatum minuitur, & refrigeratur, spiritusque prolificus absumitur.

QVÆSTIO XXXI.

Vtrum fascinatio sterilitatem inducat, vt Theologi Iuriconsulti, Medici, & Philosophi confirmant?

COMMENTARIUM.

ET non generabam.] Relictis iis obscurioribus intigilemus, diuertamusque in ea vireta, vbi inenetrabili varietate floribus passim nitescentibus, coronamenta nobis compingamus, quæ opellam hanc rudem non ornent modò, sed halitu fragrantiore, & succulentia quodammodo

alant, impleantque animos lectorum ratione mira. Sterilitatis causas communes plurimi scitè sunt rimati. De ocula verò, & abditis, quam vi fascinationis præstari firmarunt Medici, hoc loco agendum nobis est, quærendumque primò. An sit fascinatio naturalis. Secundò, quid sit. Tertio, qualis sit. Quartò, quæ eius differentia. Quintò, an aliqui natura fascinatores nascantur. Sextò, qui fascino magis obnoxij. Septimò, an sint remedia fascinationi contraria. Vltimò, an detur fascinatio pacto demonum celebrata, an hæc, sterilitatem, aliòque mirandis effectus inducat. A primo ergo exordium sumamus.

Quæsitum à doctioribus naturæ arcana rimantibus, possitne fascinatio sterilitatem inducere: nam nonnulli acutè admodum, ac scitè de hoc argumento agentes, in varias dispersi sunt sententias, quas antequam in medium proferamus, Fascinationis natura prius est explicanda. A falce, vel fascia videri potest dicta fascinatio, fascinus, fascinum, quia ligat, & quasi fasciat quem læsit; nec defunt qui à fando velint derivare; nam & oratione fascinatio fit.

Fascinatio duobus modis contingit, animali virtute vno; cacodæmonis maleficio altero. Illam dari, recentiorum communis ferè comprobavit opinio: non enim Græci solum, sed Latini, & Arabes, dari fascinum in rerum natura, argumentis evidentissimis coacti constanter afferre: Plinius enim *lib. 7. c. 2.* in Africa familias quasdam esse fascinantium, affirmat, hoc tradente Isigono, & Nymphodoro, quarum laudatione intereant probata, arefcent arbores, emoriantur infantes. Idem Plinius tradit *eo in loco*, eiusdem generis esse in Tribalis, atque Illyriis, qui visu quoque efficiunt, interimantque quos diutius intueantur, iratis præcipuè oculis, quod eorum malum faciliùs sentire pùberes: itaque hi oculo, illi fascinabant lingua. Idem narrat *lib. 9. cap. 4.* Hoc fascinandi maleficio præcipuè fœminæ pollent, duplices in oculis pupillas habentes, vt *lib. 7. cit.* Plinius commemorat.

Eandem sententiam Plutarch. *lib. 5. sympof. quæst. 7.* ex Philarcho narrat, Thibios, gentem Ponticam fascino obesse, non pueris modò, verùm etiam adultis, ac viris: aspectum enim, & respirationem, & linguam ipsorum adferre mortem, & mercatores qui admiffissent seruos ab illis emptos, tabesceri, & agrotare. Et licet tactu, lingua, atque aliis membris fiat fascinatio; tamen præcipuum fascinationis organum, est oculus: nam ab oculis animalium, noxij quidam, ac maligni afflatus vibrantur, siue procedunt ad res quæ videntur: non quia apprehensio vnus immediatè vi imaginationis corpus immutat alterius, vt plurimis visum est, sed per motum cordis, cuius immutatio transit ad oculum, à quo infici potest aliquid extrinsecum, præsertim mutationi faciliè obnoxium: quemadmodum menstruatæ mulieris oculus inficit speculum, maculisque aspergit: eodem modo infecti, & tabidi, quorum oculis aer inquinatur, flores corrumpuntur, & bestiolæ quædam aut enecantur, aut vehementer offenduntur.

Quapropter Tral. Alexand. *lib. 2. probl. quæst. 7.* Aristot. pluribus locis de fascino meminere, & fascinationem oculis siue aspectu, & anima siue halitu fieri voluerunt: nam animæ imaginatione spiritus immutatur corporis coniuncti, quæ quidem spirituum immutatio maximè in oculis fit, ad quos subtiliores spiritus perueniunt. Itaque Arabes iure affirmant, mulieres menstruatæ solo aspectu præsertim intentos, infantes, teneriorè que pueros, puberes, adultos, maximèque pulchros valdè lædere. Oculis autem maximè fascinatio fit, quòd quæ venenum habent, magna ex parte in extremis gestant, quæ morsu ferunt, in capite, vt cherfydrus, hæmorrhòis, murena, vipera, &c. quæ ictu in cauda, vt scorpius. Deinde quia faciliùs conceptum venenum intenti ad nocendum ex oculis eiulantur, quod sine cute sint. Lege Ramirum Pratensem elegantissimum in suo *Pentecontarcho, cap. 31.*

Fascinatio ergo morbus est, qui ex spiritu fascinantis per oculos fascinati, ad cor ipsius ingresso peruenit: qui quidè spiritus à calore puriore ex sanguine progignitur; hinc quidè huiusmodi spiritus est, cuiusmodi est in nobis sanguinis humor, qui similes sibi radios per oculos

quasi per vitreas fenestras emittit. Suo enim quodam motu perpetuo cor proximum sibi agitans, sanguinem diffusis in corpus spiritibus quasi scintillas quasdam luminum per membra dispergit, & verò maximè per oculos, ad altissimas partes, quod leuissimus, properans, quòdque oculi maximè perspicui, & nitidi sunt. Esse autem lumen aliquod in oculis, ex eo patet, quòd quarundam animantium oculi in tenebris micant; & Oct. August. Suetonio referent *in eius vita*, aded perspicua fuerit oculorum luce, vt quum acrius quempiam intueretur, cogeret eum quasi ad Solis iubar oculos submittere: & auctor est idem Tranquillus, in tenebris vid. Ille Tiberium, & legisse, præsertim cum somno primùm excitatus esset. Adde perspicuum esse, radium ab oculo emissum secum vaporem quendam spiritalem ducere, qui & sanguinem attrahat: nam lippi, rubentè que oculi, radij sui emissionem, sæpè quos mortales vident, eodem morbo laborare cogunt: quod sanè indicat, ad obuios illos porrigi, & cum radio vnà corrupti sanguinis vaporem emanare, atque ea contagione oculos spectantis infici. Huius argumentum quod iam retulimus ex Arist. quòd mulieres menstruo aff. etæ sanguineis guttis speculum sæpè fœdent. Est enim vapor sanguinis tenuissimus, qui aspectum fugit oculorum, qui in speculi superficie crassior factus apparet: cum in rariore, aut minùs tersa materia non appareat: estque vt violentus aculeus, sanguineus ille vapor, quem spiritum nominamus, qui oculos diuerberat, & cum à percussione incitatur corde, percussu præcordia quasi sedem propriam repetit, & cor repercutit, & vt peregrinus sanguis, atque alienus proprium fascinati inficit sanguinem, vnde ægroatio fascinationis, quæ idcirco teneriorem ætatem magis lædit, quòd molliore sit corpore, & minùs ferienti queat resistere.

Quare fascinationem naturalem concedit Sacra pagina in *lib. Sapientia*, & multis locis, & ibi interpretes in com. Abulenfis, Richardus quodlibet. 3. quæst. 13. c. 16. & Rabini, qui eam dari allatis plurimis locis, & historiis vberimè confirmant. Rabbi Aqueda tract. 24. in *Genesin. fol. 61.* Rabbi Rafis in com. *Genes. c. 48.* Rabenus Salomon Ephraën in *Genesin. fol. 33.* & alij. Ita sentit Olaus Magnus, Dionysius Carthusianus *lib. 1. de venenis, c. 17.* Fracastor. *lib. de sympath. & antipath. Valesius lib. 4. cont. c. vlt. & in lib. de sacra philosoph. in com. c. 68.* Hucher. *lib. 4. de sterilit. c. 1.* Ioan. Brauus *lib. de Pysyllis, & Marfis. fol. 81.* Mercurialis *lib. 1. de morb. pueror. c. 3. in med. qui ex mente Varrois id confirmat. Valleriol. lib. 2. obs. 4. §. Sic & fascinatrices mulieres solo obtutu in quempiam vehementius intento, emissis oculis plures fascinare (pueros præsertim, quibus mollior caro est, & ad mala excipienda pronior) conspicimus, &c. Explicat elegantissimè eodem *lib. obs. 7.* Probant eruditissimè Antonius Carthaginensis *lib. de fascinatione, ferè per totum.* Thomas à Veiga *lib. 1. de dif. feb. cap. 4.* Muretus *lib. 1. variar. cap. 3.* Paulus Zacchias *l. 2. quæst. medicolegal. tract. 2. quæst. 6.* Obstrepant licet Fernel. *lib. 2. de abdit. c. 16.* Christoph. à Vega *lib. 2. de art. medend. sect. 6. c. vlt.* Santorellus *lib. 2. antep. cap. 14.* Fortunatus Plempius *lib. de ophthalmographia, problemat. 7.* quorum rationes proponit Rodericus à Castro *lib. de medic. politic. c. 1. de fascinat. & contrariis ex aliorum mente persoluit.* Quæ opinatio philosophis aduersatur penè omnibus: nam fascinationis naturalis auctores præter citatos habemus Arist. 20. *probl. 34.* Albert. Magnum *lib. 2. de animal. c. 5.* Egidium contra errores philosophorum, Cælius Rhodig. in *antiquis lectionib. plurib. in loc. præsertim lib. 20. c. 15.* Si tamen aduersæ factionis solutas legere concupiscis, lege Marfil. Ficin. in com. *conuiniy Platon. orat. 7. c. 41.**

Ad secundum. Fascinatio est perniciofa quædam qualitas, intensa imaginatione, visive, propter odium, vel amorè inflata. Quanta sit vis imaginationis, supra in com. *hist. 1. 2.* retulimus, & manifestissimis exemplis probant Cardanus *lib. 2. contrad. tract. 2. cont. 7.* & Pomponatius in suo *de incantationibus libro.* Quod verò visu præcipuè fascinatio fiat, supra docuimus: nam sicut cerebrum est humani corporis arx, sic rex sensuum est visus, & animæ nostræ familiarissimus: animi enim affectus evidentissimè demon

demonstrant oculi, siquidem in cœstitia suffusi, animi dolorem non dissimulant; contra gaudente animo hilares subrident; metu inualefcente turbantur; ira flagrante exasperantur, & rubescunt; in audacia prosiliunt; in reuerentia subsident; in amore blandiuntur; in odio efferrantur; denique omnes animi affectus mirè exprimunt: de quorum excellentia mira lege apud Cælium Rhodigin. *lib. 3. lect. antiq. cap. 26.* Leuimum Lemnium *lib. 4. de occult. nat. miracul. cap. 6.* Denique in fanitate ex oculorum obtutu, animi propensionem, mentis que indicia eliciunt Medici: sunt enim oculi animi indices; nam internos affectus, cogitata, conceptus, etiam si lingua cesset, foris produunt. Quapropter Hip. *lib. 6. epid. sect. 4. sent. 28.* sic dicit: *Vt oculi valent, ita & totum corpus:* nam ex oculis eliciuntur notæ physiognomicæ, & totius corporis temperamentum arguitur, vt in *cap. 25. 26. 27. art. med. Gal. edocuit, & Hip. prius significauit lib. 2. epid. sect. 6. in init.* Horum oculorum gratia, lucem rerum præstantissimam Deus Opt. Max. creauit, quia sine luce videri non potest, vt firmat Philo in *lib. de confusione linguar.* nam illi sunt animi fidissimi duces, nam hoc gaudente, oculi hilariter subrident, eodem mœrente ipsi quoque hebetantur, ac languescunt; grauiori premente molestia, lacrymas exprimunt; per iram tumescunt; in mansuetudine remittuntur; in contemplatione hærent; denique omnibus animi affectibus statim respondent. Ita Galenus *lib. 16. de vsu part. cap. 3.* oculos vocat diuina membra, & visum omnibus sensibus præstare affirmat: de qua re eruditissimè conscripsit Veronenfis Gabriel in *lib. 1. Arist. de prima philos. quæst. 6.*

Si ergo oculi variis mutationibus naturalem quandam animi cognationem declarant, manifestum fit, quòd si fascinum, per imaginationem (quæ est animi vis) fiat, per oculos quoque, qui animi ministri, & affines sunt, fieri potest. Ex quibus radij quidam emittuntur, qui veluti iacula, ac sagittæ ad effacinandorum corda deferuntur, totumque corpus inficiunt, atque ita nulla interposita mora, arbores, segetes, bruta, & homines perniciofa qualitate conspurcant; vnde pecudes partu, & lacte priuantur, equi contabescunt, segetes vruntur, arefcent arbores, ac tandem omnia ruunt in interitum. Consule Greuinius in *prefat. ad lib. de venenis.*

Ad tertium. Fascinum omne perniciofa qualitate præditum esse, ex definitione satis patet, quæ quidem qualitas ad veneni naturam proximè accedit: nam sicut venenum totum quod inuasit ad sui virulentam naturam conuertit, ita quæcunque corpora fascino correpta sunt, in venenatam, & corruptam transeunt substantiam. Qualitas in fascinatione duplex est, alia occulta, quam internam vocamus, alia manifesta, quæ in primis quatuor qualitatibus sedem habet. Calida vel calefaciendo corrodit, & vsque ad cor penetrans, corpus dissoluit; vel inflammat, & paulatim tabefacit. Frigida stuporem inducit, cor immobile reddit, viscera obstruit, & refrigerat. Sicca humiditatem absument: Humida, per putredinem, partem à parte separat. Ex quibus omnibus ad quartum solutio patet.

Ad quintum. Enasci aliquos à natiuitate fascinatores, apud me dubium non est: nam præter Plinij auctoritatem *lib. 7. cap. 2.* dicentis in Africa familias quasdam esse fascinantium, quorum obtutu pessimo animalia emoriantur. Ratio dicitur: nam sicut reperiuntur plures homines qui ingenta facultate, & natina quadam contrarietate ferarum moribus obsitunt, earumque venena infringunt: & sicut in herbis, lapidibus, & animantibus inueniuntur admirabiles virtutes sanandi; sic in aliquibus hominibus, malefica & noxia qualitas nocendi à natiuitate est ingenta, vt visu & aspectu nocere possint; in quibus, vt ait Plin. *cit. loc.* in oculis, & eorum corpore toto venena gignuntur, è quibus (vt notat Heliodorus *lib. 3. hist. Ethiopia, parum ante med.*) eleuatur vapor nobis circumfusus, per oculos, nates, anhelitum, & alios meatus intrò penetrans, & vnà secum exteriores qualitates, quibus imbutus est ferens, qualis influxerit, qui talem quoque affectum iis qui illum acceperint, infemnat. Nam si sunt homines

& pleraque in rerum natura, quæ visu, atque intuitu tantoperè profunt, erunt & alij qui simili modo possunt nocere; nam Philosophorum omnium concors est assertio, si in natura rerum reperitur vnum contrarium, debere dari reliquum.

Quod verò reperiantur Pysylli, & Marfi, quibus gratia iuuandi, & benefaciendi à Deo est concessa, probauimus *lib. 1. in com. hist. vlt.* Refert Plin. *lib. 6. cap. 2.* in Helleponto circa Parum genus hominum fuisse, Ophiogenes vocatos, serpentum ictus contactu leuare solitos, & manu imposita venena extrahere è corpore. Hanc Pysyllorum vim naturalem morbos sanandi, & resistendi venenis, confirmat Alianus *lib. 1. de hist. animal. cap. 27. & cap. 28.* ex Calixta monumentis recentet, mortui Cerastis serpentis pestiferi, à quo non bestia tantum, sed & homines intereant, nihil æquè succurrere posse, ac Lybicum natione Pysyllum. *Hic namque, vt ille ait, initio plagam salina fouebat, atque curabat: denique malo inrescente multam intra dentes aquam hauriens, eaque os suum colluens, eiecitam in poculum vulnerato absorbendam tradebat. Quod si forte veneni acerbitas inualefceret acrius, nudus ipse nudo ægrotanti accubans, proprio suo corpore morbi vim ita debilitabat, atque frangebatur, vt in totum hominem liberaret, &c.* Omitto multa, quæ à Plinio, & ab aliis pro confirmanda benefica vi Pysyllorum sunt conscripta: nam Matthiolus *lib. 6. in Dioscorid. cap. 40.* nouit complures, qui simpliciter, nullo artificio, nullisque verbis, Aspides, vipersas profumè citra incommodum capiebant, quamuis serpentes ipsos pedibus calcarent, & manibus comprimerent, aut diutiùs in nudo pectore gestarent.

Non est igitur mirum, si aliqui homines ingentiam sanandi facultatem sint adepti; neque est cur nos eorum saluæ, aut corporis contactus admiranda virtus attonitos teneat, cum multò maiora, magisque stupenda quotidie euenire cernamus. Punctis ab scorpione scorpium ipsum qui ictum infligit tritum, & percusso loco impositum, suæ plage ob cæcam quandam naturæ proprietatem remedium esse, *lib. 66. cap. 44.* docuit Dioscorides. Sic tritus mus araneus contra luos ictus commodè bibitur, ex Dioscor. *cod. lib. cap. 46.* Sic dens ille qui caninus dicitur, à cane qui momordit exemptus, aquæ pauores arceat, ex Dioscorid. *lib. 2. cap. 39.* si folliculo indatur, pro amuletòque brachio annectatur. Sic iecur canis, qui rabie exagitur, tostura, & in cibo à demorsis sumptum, ne aquæ pauore tententur, tueri, eo loco prædixit Dioscorid. Quare si hæc miracula inueniuntur in natura, cur in hominibus similes vires iuuandi, & nocendi non reperitur, ipsis à natura infusæ? Non ergo negandum, in natura inueniri Pysylos, & alios natura fascinatores enatos.

Ad sextum. Apud Arist. in *lib. de anima, & Gal. 1. de dif. feb. cap. 5.* axioma est inuolabile, nullum agens sine patientia aptitudine agere posse; alioquin omnes, qui sub sole versantur, febrerent, & cum pestilentibus conuersantes; peste afficerentur. Vnum certum est, tenuem substantiam faciliùs alterari, quàm crassam, ex Gal. *lib. 1. de feb. c. 1.* quare rara corpora promptius fascinationi sunt obnoxia; nam per meatuum raritatem faciliè perniciofa qualitas penetrare potest; solida verò corpora ob contrarias causas difficillimè à fascinatione læduntur. Calida humida, frigidis corporibus siccis, faciliùs fascinatione inquinantur: nam promptius vnà cum aère inspirato malignum vaporem attrahunt. Hoc modo tenelli, rara contextura præditi pueri citius inficiuntur; qui quòd venustiores, & pulchriorès, infascinationem celerius incurunt; sicut ingenio, & natura dimites; fœminæ de coræ aspectu, opimæ pecudes, equi torosi, & visu delectabiles, lætæ segetes, luxuriantes arbores.

Ad septimum. Plura esse antidota, quæ fascinationi naturali aduersentur, Dioscorides asseuerat *lib. 3. cap. 87.* de Alyllo; nam hæc herba domibus appensa salutaris esse creditur, & hominibus, atque animalibus fascini amuletum, vt probat Ruellius *lib. 3. de natur. stirp. cap. 38.* qui fascinationem dari disertè multis allatis exemplis confirmat. Hoc modo Angelicam valere contra fascinationem affirmant, quis si eam secum gestarit. Si ruta fasci-

fortia illicò fiat administranda, maxime cum solùm à matre expellente habeamus auxilium, quoniam fœtus cum sit mortuus non calcitrat, nec membranas dirumpit, nec quærît exitum: extrema ergo sint, & violenta est necesse.

Gal. lib. 2. de caus. sympt. 3. docet medicamenta quæ viuos fœtus excludunt, etiam expellere mortuos: nam ad vtrumque fœtum excludendum, facultatis expultricis ope indigemus. Quare cum in mortuo fœtu facultas magis sit sopita, quoniam ille non motu suo, sed solùm pondere naturam stimulat, idcirco matris vires augere debemus cardiacis, vel theriacis, mithridatio, confect. alchemes, hyacinth. Profunt mirè lapis Belzaar, puluis diambrae, & alia, quæ vapõris terri ab vtero exhalantis malitiam retundunt. Exhibenda sunt alimenta electa, quæ in parua quantitate multum nutriunt, vt vinum, quod vires oblaplas citissimè omnium refocillat, oua recentia, hepata gallinarum confusa, ex præstantissimis carnibus extracta. Fœmina leniter deambulet: nimius somnus illi interdicens; nam fœtum retinet.

Euocant fœtum, quæ irritandi vires habent. Omnium maxime iuuant sternutationes, ex Senis edicto lib. 5. aph. 35. dicentis: *Mulieri qua vterinis molestatur, aut difficulter parit, superueniens sternutatio, bonum*: nam, vt ait filius interpretis in com. hic motus vehementiori concussu, atque feruore, partim quidem naturam excitat, partim verò excernit, quæ partibus corporis firmiter infixæ adherent. Parentur sternutationes ex caltorio, elleboro, pyrethro, pipere, sinapi, assa fœtida, & nicotiana. Frictiones optimæ sunt in partibus inferioribus celebratæ, fortes, & asperæ, cum sale, & aceto calido administratæ. Fiant ligaturæ dolorificæ in cruribus, pollice, & minimo digito. Cucurbitulæ siccæ in femore in parte domestica iterum atque iterum repetantur: quia potentissimè attrahunt, ex Gal. lib. 7. aph. 1. prouocant menstrua, & naturam ad inferiores partes præcipitant, ex Gal. lib. de sang. mis. cap. 11. Hac ratione ad extrudendum lapidem deorium, vtitur hoc auxilio lib. de renum dignot. cap. 4. Nec displicet venæ sectio in talo celebrata, si vires adsint: Si enim sanguinis copia, & crassitie vterus prematur, & per vala obstructa fœtus descendere nequeat, tunc commodissimam opem præstat venæ sectio, maxime si fœmina fuerit assueta temporis grauidationis secare venam, qua omissa, aut fortè extracto sanguine in minori copia, fit vt ob eam suffocatus emoriatur fœtus; quapropter hic adstante in vtero copia percolare non potest, nisi prius particularis vteri plenitudo dematur; inanità enim venæ vteri, ac vicinæ aliæ, concidunt & locum fœtui egredienti cedunt, & natura exonerata ad eius exclusionem redditur potentior.

Vtero apponenda sunt, & inferiori ventri, vnguenta quæ calefaciunt, vias aperiunt, & dilatant; nam sic facilius fœtus exire potest. Hæc parantur ex calidis oleis, vt castorij, rutæ, lilior. albor. lumbricor. ex quibus cum vnguento Agrip. Marciat. & succo rutæ, aut colocynthidis, fiat vnguentum. Vel impone vnguentum Arthanit. maioris cum mirtha permixtum, quod mirum in modum fœtum præcipitat. De horum classe sunt fomenta, incessus, lauacra, quibus partes infra vmbilicum foueri possunt: fiunt ex decocto myrrhæ, rubiæ, matricariæ, artemis. sabini, puleg. thymi, calamenthi, lauri, lupinor. althææ, fem. lin. parietar. melilot. aristoloch. cyclamin. elebor. flor. chamæmel.

Hydrelæum optimum est: nam vasa dilatât, vias emolliât: fit ex herbis, & medicamentis dictis, & aliis quæ suapte vi menstrua prouocare nata sunt, vt inter omnes proprio experimento probat Thaddæus Dunus lib. miscellan. cap. 21. præsertim si sit cum oleo paratum; hoc enim, aut eius fœce calente, pubem, vicinâque partes foueri, mirum, est præsidium: ab oleo namque collum vteri humectatur ac mollius redditur; quo auxilio, molas detruendi, facilitari partus, & mortuum fœtum excludi in propria vxore magna celebritate se obseruasse gloriatur Valleriola lib. 1. obs. 1. & post fortum, vel balneum, vnguentum imponendum.

Post hæc, exequenda suffumigia, quæ vteri vim expul-

tricem irritant, & ipsam cogunt fœtum expellere, viâque dilatant, aperiunt, potenter attrahunt, fiuntque hoc modo *Z. thymiamat. ameos. opopanax. galbani, sulphur. viniocastor. cinnamom. an. 3. j. myrrhæ 3. B. veratri nigri 3. ij. succi cucumer. asinin. 3. j. B. fellis taurini, quod sit sat. Vt fiant formulæ c: cereales, ex quibus ad ardentis prunas elatus vapor per infundibulum in vterum recipiatur.*

Intuper exhibitâ in potum, optima sunt, siue in forma solida; siue liquida offerantur. Hoc decoctum vtile est, *Z. sabina, artemis. an. m. ij. dictamni, adsantbi, an. m. 2. cinnamom. fœnugrac. an. 3. j. B. Cum 3. j. trochilcor. de myrrhæ, & 3. ij. syr. de artemisia, & gr. iij. croci, fiat potus.*

Pulueres hi si in vino exhibeantur, prodesse valdè poterunt. *Z. myrrhæ, castor. assa fœtid. galbani, dauci, dictamni, an. 3. B. qui etiam in iure, vel aliquo decocto aperiendi oblatis, valde prodesse queunt.*

Si verò fœtus excerni non possit, inferenda est vis naturæ, & violenta medicamenta tentanda: nam vt lib. 5. meth. cap. 15. notabat Gal. *vbi semel moriendum est, à leuibis inchoare præsidium est inuile, quoniam vt Hipp. ait, lib. 1. aph. 6. extremis morbis extrema remedia optima sunt, quapropter pilulæ tres, aut quatuor ter in die offerendæ, quæ potentissimè fœtum mortuum expellunt.*

Z. myrrhæ, castor. assa fœtid. galbani, dictamni, an. 3. B. euphorbij. 3. j. Scammonij, 3. B. trochisc. albandul. 3. B. an. moniac. opopanax. ellebor. nigri, an. 3. B. pulp. colocimbis 3. j. Cum succo ailij, & felle tauri fiant pilulæ ad modum ciceris. Pellaria fortia in vterum indita summo sunt ex vsu, facta ex nuper dictis medicamentis secundum artem.

Balsamum in hunc vsu, optimum est, ex Dioscoride lib. 1. cap. 18. chrylocolla, admirabilis (Boracem officinæ dicunt) quam si in quantitate drachmæ vnus exhibeas cum vnciis tribus aquæ stillatiæ sabinae, artemisiæ, aut generosi vini, iuuabis vehementer.

Neotericorum clarissimi hæc fortia, & violenta auxilia aspernantur, fortè quod calida sint, acria, febrem accendant caliditate sua, læssant naturam. Quamobrem vt vterus minimè vitietur, & postea semen possit admittere, & retinere, alia via ingeniosa incedunt, sola manuum solertia & industria, siue chirurgicis auxiliis, instrumentilve muniti, qua consili, fœminas prope desperatas, & ab obstetricum ope inani destitutas, fœtum mortuum gloriantur extraxisse Carolus Stephanus doctissimus lib. 3. de dissect. corp. hum. cap. 2. Gaspar Bauhinus, ex Ioan. Bauhini mente: nam manum oleo delibutam sensim in vterum immittunt, & fœtum ipsa apprehendentes, ipsum leniter extrahunt.

Si verò res eò miseræ deueniat, vt medicamenta non iuuent, & mulier in agone sit, & ad orci fauces deducta, quam in tam obicuro, & intricato labyrintho certam Medicus aggredietur viam? Certè res diuino indiget auxilio. Hinc medentium tot dimanant opiniones, tot in consultationibus Medicorum doctissimorum, latè longèque discrepantes sententiæ, tot inextricabiles controuersiæ, dum singuli probabili, ac coniecturali quadam ratione, ob rei grauitatem, ac difficultatem incomprehensibilem, vortum suum tueri contendunt.

His pressus angustiis matrem sic iubet redimere Hipp. medicæ facultatis vnicum ornamentum, & sic hanc controuersiam rescindendam putat: nam fœtum iubet amputare ferro, vt sic in minimas partes dissectum in vtero, vel Medici minutim educant, vel eum natura facilius possit extrudere. Sic enim ait lib. 1. de morb. mulieb. num. 27. *Quicumque verò fœtus mortuus, aut cruis, aut manum foras protendunt, eos optimum quidem fuerit, si id fieri posset, intro retrudere, & ambas has partes in caput vertere: Si verò hoc fieri non potuerit, verum insuuescit, secare hoc modo. Dissectum per scalpellum caput, cum contusorio instrumento, vt ne in ramenta findatur, contundito, & ossa per ossium volsellam, aut tractorium instrumentum, iuxta clauiculam immisum, prout habuerint extrahito, non multis simul, sed paulatim exemptis, ac rursus ablatis. Quum verò hac foras extraxeris, & in ipsis humeris fueris, ambas manus in articulis sum ipsis humeris secato. Et vbi hac extraxeris, siquidem fieri poterit*

potuerit vt exeant, etiam reliqua facile extrahito: si verò non obediunt, totum pectus vsque ad iugulum findito. Verum cauetone ventrem feces, & aliquid de intestinis denudes, &c. Vides, vt peritissimus auctor modum incisionis, & instrumentorum formam solerter describat.

Si verò hoc opus tibi videatur inhumanum, & multis calamitatibus, dolorumque rigoribus obnoxium, quoniam longo temporis spatio perficitur, & vires ex nimia hæmorrhagia iam prostratæ ampliùs exsoluuntur; neque fœminæ tantum remedium possint admittere, neque artifex huic operi perficiendo dexterimus inueniatur: tutissimum est, si adsint vires, & omnia alia reperiantur, quæ Paul. lib. 6. cap. 74. & Celsus lib. 7. cap. 29. prærequirunt, nempe vno fœtum extrahere; quod opus in plurimis in agone positis foelicissimè sum expertus. Huius præsidij auctores extant Aëtius, tetrab. 4. ferm. 4. cap. 23. Celsus & Paulus loc. cit. Auic. 21. 3. tract. 1. cap. 14. confirmant Beniueniens lib. 1. de abdit. 29. Paræus lib. 23. cap. 26. Vidus Vidius lib. 11. de curat. membrat. cap. 34. prop. fin. Mercat. lib. 4. de morb. mulier. cap. 5. Bauderonus lib. praxis, cap. 80. Aquapendens part. 1. chirurg. cap. 86. Forest. lib. 28. obs. 78. Capiuac. lib. 12. de curand. morb. cap. 9. Roderic. à Castro lib. 4. de morb. mulier. cap. 2. Iacobus Rueff. lib. 6. de homin. generat. & proprio experimento obseruauit Valleriola lib. 1. obs. 2.

Sed ne quid indecisum pro historiæ explicatione remaneat, notanda sunt verba in principio historiæ allata: dicit enim se vidisse mulierem, fœtum mortuum etiam vtero gerentem, nihilominus denudè imprægnatam. Quibus verbis luperfœtationem concedere, est manifestum. Hanc dari fatetur expressè Hip. lib. de superfœt. num. 1. qui liber Hip. esse videtur, vt notat Gal. lib. 6. epid. sect. 7. com. 27. qui enim in eo continentur, in alijs germanis ipsius libris Hip. reperiuntur. Deinde vxor Gorgiæ in Larissa apud Hip. 5. epid. num. 5. superfœtavit: concepit enim fœcellam, & cum iam instaret tempus partus, superfœtavit. Auic. hoc confirmat 21. 3. tract. 1. cap. 17. cum Aritt. 4. de generat. animal. cap. 5. & 7. de hist. animal. cap. 4. Auerrhoës lib. 4. de gener. animal. cap. 7. Rhafis 22. cont. tract. 6. cap. 1. Plin. lib. 7. c. 11. Solinus de situ orbis, cap. 3. Approbant Fernel. lib. 7. physiol. cap. 11. in fin. Bonaciolus in ennead. mulier. cap. 3. Masla epist. 25. Syluaticus controu. 81. Paræus lib. 23. cap. 52. Rouffet. de part. Cesar. sect. 6. cap. 7. Bauhinus in dissect. tract. Rouffet. Ioubert. lib. 3. error. popular. cap. 1. Pereda in Schol. ad Paschal. de curand. morb. lib. 1. cap. 55. Martinel. lib. 3. de medicin. mulier. cap. 4. Andreas Laurent lib. 8. quest. 22. & alij quàm plurimi, quos refert Schenkius lib. 4. obs. tit. de superfœt. apud quos pulchra leges superfœtationis exempla, & cur sola mulier grauida coitum admittat, & frequentius superfœtaret animalibus cæteris: nam multi cum Fernelio canem superfœtare affirmant. Lege quæ diximus supra, in com. hist. 5. in fin.

Loquimur de superfœtatione vera & propria, vt notat Mercurialis lib. 3. de morb. mulier. cap. 6. in fin. quando videlicet vno conceptu iam facto, secundus proximè sequatur, denudè nouam domum sibi parat: nam impropria dicitur, quando plures fœtus vno concubitu generantur, quoniam superfœtatio vera non fit ex vno coitu, cui non est destinatum certum dierum spatium post priorem conceptionem, sed ferè hoc tempus intelligi debet pro termino quadraginta dierum, licet etiam ad sexaginta extendi possit, vt citati confirmant auctores.

Superfœtationem ergo dari nouum non est, vt communis Medicorum confirmat opinio. Contra hos grauisimos auctores, quorum indubitata est fides, insurgit acriter Valuerda lib. 3. de re anatomic. cap. 14. in fin. ridiculos vocans, qui superfœtationem dari arbitrantur, & nixus quibusdam argumentis, superfœtationem, commentitium quid esse asseuerat. Primò, quoniam vterus recepto semine supra illud ita recolligitur, idque ita validè amplexatur, vt vacuus in eius cauitate lotus nullus relinquantur. Secundò, os vteri post conceptum semen ita comprimatur, & conuiet, vt ne specilli quidem tenuissimi mucronem admittat, ex Gal. lib. 5. aph. 51. & 15. de vsu part. 7. & 2. de sympt. caus. 3. Iungit dictis argumentis exemplum,

quod ipsi appositissimum videtur, nam sicut in spicis, ex vno eodèque tritici grano emergentibus, vna celerius altera maturefcit, sic in fœtibus accidit; hi enim licet in vno eodèque veneris congressu, & vno eodèque semine fiant, tamen vnus altero celerius ad perfectionem peruenit, & celerius etiam nascitur.

Sed abeat cum suo commento Valuerda, qui in hoc condendo dogmate aliena increpat, & ab alijs discrepat, cuius argutias, ineptalque nugas ad Cynofarges abire iubeo. Dic ad primum, sagacissimam naturam nouo conceptui alendo locum reseruare semper, ne fœtura de nouo accedens, alterius præexistens onere suffocetur. Secundum explicat Laurentius, dum ex mente Hip. lib. de superfœt. post secundum, aut tertium conceptionis, meniem posse os vteri aperiari asseuerat, dum sic ait: *Superfœtant autem mulieres, quarum vteri os post primum conceptum non exquiescit clauditur.* Vterus enim libidinis cæstro percitus, denudè aperiari potest, vt semen excipiat, nec tamen prior conceptus iam conformatus, & grandior excludetur, si sana sit mulier, & fœtus validus, quoniam firmiter adhæret, & adhuc exitum non quærît. Tertium, quo ipse conuictus à præfata Medicorum doctrina discedere cogitur, est irritum; nam dispar in similitudine ratio: quoniam cum plures spicæ ex vno eodèque grano pullulant, non potest omnibus æqualiter ab ipso grano alimentum subministrari, quo fit vt quædam spicæ citò, aliæ tardè ad maturitatem perueniant, non quia defecit à terra alimentum, sed à femine ipso. In exemplo autem nostro terræ proportionem respondet ipsa mater; semen verò in plures partes diuisum granis tritici, & non vni tantum, ita vt quemadmodum vnum tritici granum seorsim pullulans, non impedit aliud granum, quod minùs suas spicas ad maturitatem perducat, quia terra quantum est ex se, vnicuique sufficiens alimentum suppeditat, sic etiam & in matris vtero semen, quod in vno partu conceptum fuerit, aliud adollescere minimè prohibet: nam mater vtriusque sufficiens potest præbere alimentum, quod quotidiano patet experimento: nam vbi fœtus in vtero manet, totus sanguis qui singulis mensibus ab vtero emanabat, retinetur.

Immo verò contra Valuerdam tela retorque hoc modo. Si alter ex conceptibus vniuersum matris sanguinem in sui alimentum absumit, & sic fortior conceptus alium adollescere non permetteret, hoc veritatem haberet vbi gemelli sexu dispares essent: cum enim mas calidior sit fœmina, ac plerumque fortior, omne alimentum ad se alliceret; sed cum ferè gemelli sexu distincti nascantur, fœmina inabsoluta in lucem exiret, quum contrarium quotidiana comprobetur experientia, nam gemelli pariter absoluti exeunt in lucem. At hæc solùm pro Valuerdæ opinione impugnanda satis sunt. Lege Dodonæum in schol. cap. 91. Beniuens. Cardan. lib. 5. aph. 36. Roderic. à Castro part. 1. lib. 3. cap. 13. de morb. mulier. Gordonium cap. 2. part. 1. lib. 7. Nicol. ferm. 6. tract. 1. cap. 22. Marcel. Donat. lib. 4. de medis. hist. mirabil. cap. 16. Ioan. Colle in suo elucidario anatomico, cap. 60. de superfœtatione.

HISTORIA XVIII. AETII

De ignavis partibus genitalibus.

In coitu non semen, sed ventris crepitus aliquando excernitur.

Adolens quisiãiam ad nos accessit, & se vehementer coitum appetere confessus est: verum vbi commisceretur, * semen emittere non posse, sed statim plurimos sibi per sedem erumpere. In hac itaque coniecturam feci, vasorum seminario-rum siccitatem adesse, quod ipsum etiam ad præparatam sanitas demonstrauit: nam postquam humida, & boni succi diæta esset usus, semen emisit. Aëtius tetrab. 3. ferm. 3. cap. vlt.

PARAPHRASIS.

DE seminis natura, præstantia, ac viribus hoc loco differendum non est, quum de hoc instituto sat plura veteres & iuniores ferè omnes literis promulgauerint, & nuper de hoc argumento conscripserit Ioan. Gallego de la Serna, *lib. de principiis generationis, in principio*. Semen enim est elementum, tam actiuum, quam passiuum corporis humani, ex parte sanguinis aërea, oleosa, & pingui, vi testium in se, & seminariis vasibus elaboratum, & tanquam excrementum quantitate, & non qualitate grauius expulsum, intercedente concubitu, à matre, & foemina ei aculatam, vim habens tale quidpiam generandi, quale est à quo deciditur, ad speciei propagationem. Vel si mauius breuius definire, dic quod semen est sanguis in venis exquisitè confectus, & elaboratus in testibus ac vasibus seminariis.

Vasa autem seminaria sunt venæ, arteriæ, nervi, quod ex his tanquam riuus diffluit in omnes corporis partes sanguis, calor, spiritus, vita, nutritio, motus, sensus; propterea ab Hip. *lib. de corde*, vocantur flumina, quibus totum corpus irrigatur. Seminalia vasa duplicia sunt: nam alia materiam ad testiculos deferunt, ex qua semen elaboratur, dicunturque præparantia, quæ in viris quatuor sunt, dux venæ, totidemque arteriæ, quorum exortus in utroque sexu similis est. Alia duo sunt deferentia semen, quæ à præparantibus oriuntur, & ejaculatoria etiam dicuntur, vt doctè notant Columbus *lib. 11. de anatomia, cap. 13. Vesal. 5. fabric. 19.* & alij.

Cum semen sit calidum & humidum, multoque constet humido primigenio, & spiritu implantato abundet, constat manifestè à calore moderato fieri, ac elaborari, vt inter omnes probant Fernel. *lib. 7. physiol. cap. 5. & 6.* Leuinus Lemnius *lib. 4. de occult. natur. miracul. c. 23.* edocti à Gal. *in lib. de semine*. multis enim conditionibus debet esse præditum, vt perfectionis gradum adipiscatur, qualem describit Arist. *de hist. animal. cap. 22.* nam debet esse album, splendidum, globosum, florum sambuci modo odorum, quod in aquam injectum, fundum petat.

Quare non mirabimur hunc iuuenem natura sua frigidum, imbellem, vt sunt, qui totius corporis mollissima carne, & multa pinguedine constant, quæ effœminatam reddit neruosam pudendi substantiam, semine plurimo & crasso carentem, ob flatum copiam fistulosum neruum distendentem, coitum licet appetentem, arrecto virili, loco seminis, quod ob penuriam innati caloris gignere non poterat, excreto flatu per intestina, hymenæum citra delectationem celebrasse, fuisseque sterilem, quales senes sunt, quibus protinus pudendum detumescit excreto flatu: quoniam cum comprimeretur à flatu in recto intestino, exire non poterat spiritus ex pudendo, & sic perstabat tentigo, quod locus redderetur angustior, quo dilatato tensio cessat.

Coëuntibus nonnullis etiam ventris crepitus emitti, primus omnium memoriæ prodidit Hip. *lib. 6. epid. sect. 3. text. 12. & 26.* quum in hunc modum profatur: *Aliquibus cum venere vsuntur, inflatur venter, vt Damagora: Aliquibus verò in eo strepitus: Arceflao tumebat.* Quæ omnia à debili viscerum interiorum calore, à testium, vasorumque seminalium imbecillitate, & siccitate originem ducere certum est: nam hi, loco seminis, quod ex debilitate generare nequeunt, flatum creant: at deterior dispositio dependet à tumore ventris à coitu, quam excretionem flatum in ipso coitu: illa enim crassior flatum, & debiliorem expultricem; hæc, contrarium significat; atque ita crepitus in ipso congressu, leuior est passio ventris tumescencia, vt notauit Vallesius *in com.*

Hi, de quorum numero æger est in historia nostra propositus, flatu abundant, in veneremque proni sunt, vt sunt hypochondriaci, & melancholici, qui cum natua sorte hæc de causa sint libidinosi, ob frigiditatem tamen semen non generant, sed tanta flatuum copia in ventre redundant, & multitudine pituitæ crassæ inferiori intestino hærentes, vasaque seminalia coarctante scatent, vt hæc vnicum flatu, motu, ac concussionem corporis vehementi in

A coitu facta, in flatum vertatur, qui crassi cum sint, & nebulosi, facile acquisita caliditate ex motu tenuantur, & abeunt in strepitum, vt *in com.* Fucius doctè explicuit.

Vtunque sit, adolescens debilis erat, & pituitæ tenacis copia, flatibus in vasibus seminariis, partibusque circa anum erat refertus, quos à calore debili originem ducere mouet Gal. *lib. 3. de caus. symp. cap. 2.* nam flatum cum strepitu, sonitu, aut bombo exire, non est bonum, apud Hip. *lib. 2. prog. text. 24.* quoniam, vt Hurnius, arte medica clarissimus, interpretatur *in com.* crassior materiam cum meatuum angustia præsupponit, quæ à debili calore vix solui possit.

De curatione antequam faciamus verba, illud primò præfari licet, datorem omnium rerum, & naturæ vniuersæ opificem summum, rebus singulis ita prouidisse, vt perpetuè superessent; quocirca cuique rei vim generatricem concessit, vt habeant sua semina ad suæ speciei conseruationem in semetipsis benè dispositis: sic perpetua res factæ per progationem, & similitum subrogationem, nam omnia quæ radiis Lunæ subiiciuntur, corruptioni sunt obnoxia, & mutationi, sicque corrupti solent, quum mouentur, teste Philosopho *sect. 22. probl. 4.* Et licet in plantis semen, sic & animalibus conferuandi sui generis causa indita est cupiditas congressus, atque in omnibus necessaria maris & foeminae coniunctio, cuius terminus est, vt sibi immortalitatem procurent: nam vt ait Plato *in conuivio*, ad perpetuitatem nobis parandam incredibile est naturale studium, quod solum consequimur coniunctione, qua gignimus nobis consimiles, ex Arist. *lib. 1. polit. cap. 1.*

Hoc bonum vt assequamur, necesse est nosse causas, ob quas ignauia partium euenire solet, quas *in schol.* fuscè referemus. Sed cum in nostro ægro ex debilitate caloris innati impotentia originem duceret, meritò Aëtius humida, & boni succi diæta vsus est, qua cum semen copiosum gigneret, roboratis viribus, in concubitu deinde semen emisit. Hac commoda victus ratione se impotentem persauasse gloriatur Christoph. à Vega *lib. art. medic. sect. 10. cap. 50.* Purgato ergo corpore, & roboratis partibus præcipuis, de victu instituendo sis sollicitus. Viscera sunt robustiora tabellis, conferuis, & aliis medicamentis quæ flatum discutiunt, & frigidam genitalium partium intemperiem corrigunt atque emendant, quæ cum copiam legat qui velit apud Mercat. Holler. & ceteros, qui de impotentia coëundi scripserunt: & nos ea Laconicè conseriptimus *lib. 2. de praxi admirand. ab obs. 120. vsque ad obs. 125.*

Sed præcipuè iuuant, quæ semen generant alimenta, quæ calida sunt & humida, optimè nutritiuum, sanguinem generant, spiritus adaugent, totisque viribus naturæ nostræ familiaria sunt, dummodò siccitatis nihil obtineant, & flatuosa sint, ex Gal. *4. simpl. aap. 22.* vt vinum, lac, butyrum, dactyli, vitella ouorum, carnes columbarum, turturis, perdicis, lingua anseris, testes gallorum, pistacia, cerebra passerum, cicer, bulbi, fabæ, nux pinea, amygdalæ dulces, saccharum, mel, vnae recentes, asparagus, napus, anisum, feniculum, concharum genera, erucæ semen, rapa, oryza, & si quæ alia, quæ per orium lege apud Auic. *rr. 1. cap. 18.* Paul. *lib. 1. cap. 36.* Fons. *1. consult. 10.* & *lib. 2. consult. 47.*

A proprietate semen augent, vim genitalem robustiorem efficiunt, flatum discutiunt, nasturtium, scincus, semen napi, bauciæ; vrticæ, erucæ, piperis genera, pyrethrum, priapus tauri, pistacia, lingua auis, zingiber, been album, & rubrum, cepa, & eius semen, porrum, scariola, cinnamomum, ambarum, agallochum, zibetum, moschus odoratus, testiculi vulpis; ex quibus parari possunt conseruæ ad excitandam tentiginem, generandumque semen præstantissimè. Consule Holler. *obs. 22.* quibus addas oleum formicarum, caryophylla, cubebas, puluerem penis ceruini, boracem, asparagum, auellanas, napum, nucem Indicam, oryzam cum lacte coctam, hominum, oua recentia, & alia.

QVÆSTIO XXXII.

Virum sint plures causa in viris impediendes coitum, & generationem.

COMMENTARIUM.

Semen emittere non posse.] Legebamus nuper auctores, antequam inde digrederemur, summopere quum alia, tum, illud quoque non est visum omnino incuriosum argumentum, quod circa causas impediendes coitum, & generationem versatur, in quibus cognoscendis, & auertendis Medicus sollicitus esse debet, vt homini omnium animalium nobilissimo, cui præcipuè generandi ratio incumbit, opem ferat. Sed cum causæ impediendes coitum, & generationem, sint in viris propemodum infinitæ, & ab auctoribus perplexè proponantur, eas ego in compendium Laconicè redigam.

Coitus est applicatio maris, & foeminae in membris generationis, qua superfluum expellitur, quantum ad finem speciei, vel indiuidui ordinata, ex Auic. *21. 3. c. 1.* explicat Sauonarola *in practica magna, tract. 2. cap. 1.* Impotentia verò generandi vitium est naturale, vel accidentale, quo quis legitimo, vel naturali coitu vtens, inhabilis est ad sui similis generationem.

Impotentia ergo coëundi, vel ex causa accidit connaturali, vel accidentali. Naturalis causa vel ex parte totius est, vel ex vitio partium oriri solet. Illo modo accidit, quoniam vir frigidus pollet temperamento, & hic cum semine calido, & pruriente careat, ad Venerem non irritatur. Si sit ex defectu vel partium principum, cordis, hepatis, cerebri, & testium, vel genitalis, cognosces, quoniam viscera frigida intemperie laborant, ex qua sanguis aquosus, & semen fluidum gigni solet; & membrum virile est nimis magnum, paruum, oblongum, obtortum, breue; maxime si testes sint flaccidi, non seruent naturalem situm, vel nimis exuberent, aut omnino desint.

Accidentalis causa, alia est intrinseca, alia extrinseca. Illa, sunt humores superflui, calidi, frigidi, sicci, humidi. Calidi, innatum calorem resoluunt, spiritus dissipant. Frigidi partium calorem extinguunt: Sicci humidum primigenium expriment, & absument. Humidi relaxant calorem suffocant, virtutem obtundunt. Externa causa est aër, quando videlicet in actiuis præcipuè qualitatibus excedit. Et licet frigiditas aëris, viscera refrigerando, innatum calorem amplius debilitare queat, & idcirco videatur quod vigente bruma corpore veneri sint magis inepta: tamen hoc tempore collecto ad interiores sedes calore internæ partes optimè valent, somni sunt longissimi, sanguis in commoda quantitate generatur, & coctiones integre fiunt, & seminis copia exuberat; æstus calor ad externa expaditur, apertis cutis spiraculis spiritus resoluuntur, vires sunt debiles, & ob exuperantem siccitatem semen absumentur. Quo pacto viri ætate ad ludum Venerem sunt imbecilliores, foeminae hoc tempore salacissimæ, & in Venerem magis pronæ, cum enim natura sua sint humidiores, sanguine acutiore per æstus, & siccitatem tunc abundant, qui cum biliosus sit & acris, titillat, & eas ad coitum amplius stimulat, vt probat Arist. *prob. 26.*

Inter extrinsecas causas numerantur animi passiones: nam mœror, & tristitia spiritus mortificant, sanguinem congelant. Ira distrahit, & resouit. Inassuetudo concumbendi, viros pigros facit, & ad coitum inertes. Alimenta etiam hanc facultatem habent; nam plurima semen à proprietate extinguunt, vt *infra* dicetur. Huc spectant vacuationes immodicæ tam sanguinis, quam aliorum humorum, ex quibus sanguis minuitur, spiritus resoluuntur, & viscera debilitantur atque flaccescunt. In muliere. à Medicis solum causa statuitur clausura, seu angustia oris externi, & ceruicis ipsius vteri, vt rectè notauit Augenius *lib. 10. epist. med. consil. 2. cap. 4.*

Causæ impediendes generationem sunt plures, præter eas quas commemorauimus: nam quæ coitum impediunt, generationi etiam contrariæ sunt, quum generandi spes ex

A coitu habeatur, quas latè connumerat Mercatus *lib. 3. cap. 5. de mulier. morb.* nam ad generationem inepti sunt ob genitalium partium ignauiam, aut propter vitiatam figuram, seminis vitium aliquod, aut ob vitium excretionis; aut ob totius, vel genitalium intemperamentum, vt testatur Mercurialis *lib. 2. de morb. mulier. cap. 2.*

Ætas etiam impedit generationem: nam pueri neque ad coëundum, neque ad generandum sunt apti, quia semè non emittunt perfectum, & ad generationem apti; quod demum generant, ex mente Arist. *7. de hist. animal. cap. 1.* anno bis septimo peracto: si verò aliqui citra tempus pubertati constitutum, & coëuerint, & generauerint, hoc accidit extra vniuersalem ordinem naturæ, & rarum est, vt probat pluribus in medium allatis historiis Marcel. Donatus *l. 4. de medica hist. mirabili, c. 4.* Sicut si viri generent post sexagesimum quintum, monstrum est.

Rursus vitium naturale impedit coitum, & generationem. Hoc in viris sæpè oculis conspicuum est; nam apparet membrum nimis crassum, flaccidum, rugosum, aut colore deterrimo scælatum. Testes quoque aut nulli, aut exigui, aut situm naturalem non seruantes. Aliquando hoc vitium non apparet, vt si ex aliqua interna causa habeat ortum. Huc spectat, si vir vino impensè indulgeat, à cuius copia multa calor obruitur natiuus, & succorum crudorum copia emanat, & semen extinguitur, fitque fluidum & aquosum; vnde ebrii, & vinolenti infœcundi apud Arist. *sect. 3. probl. 4. 11. 33.* quare modicus vini potus si quis alius, ad coitum, & generationem summè conducit, vt *lib. 2. in com. hist. 72.* prædiximus, & *infra, in hoc lib. in com. histor. penult.* referemus. Idcirco abstemij, quod gelidæ potu frigidam temperaturam semini conciliant: ferè sunt infœcundi: si verò Tiraquellus Iurisconsultus grauissimus, & vir omniscius, cum abstemius esset, triginta tamen liberos ex legitimis nuptiis suscepit, vt refert Commanus *de miracul. viror. tit. de parent. multos liberos habentibus* hoc rarum est.

Morbi etiam numerantur inter causas, quæ impediunt coitum, & generationem. Licet enim non inficiemur morbos nonnullos esse, qui homines reddunt pronos ad venerem, vt satyriasis, & priapismus, in quibus effrenatū adest, licet inuoluntarium concumbendi desiderium, & calculus renum, in quo partes genitales calefiunt, & podagra, vt notant Leuinus Lemnius *lib. 2. de occult. cap. 45.* immò febris superueniens frigidæ intemperie, vnde coitus impotentia oriebatur, & frigida intemperies superueniens calidæ, vt de se ipso testatur Auenzoar *suprà, in historia 16.* qui cum esset vitus in iuuentute regimine calido, generare non poterat; qui deinceps caulo correptus, frigida victus ratione vsus, sæcundus factus est: tamen cum morbus sit res præter naturam, ipsique naturæ è directo contraria, eius operationes destruit & labefactat, & præsertim eas, quæ robustiorem calorem, & meliorem animantis constitutionem prærequirunt, inter quas præcipua est generatio. Quapropter febres ardentes, acutæ, malignæ, pestilentes, colliquantes, coitum, & generationem impediunt, quoniam immodicus februm calor, & venenata qualitas spiritus substantiam depopulat, facultates enervat, viscera labefactat, semen minuit: nam vt dicit Auic. *1. 4. tract. 2. cap. 2. ab aegritudine sana non fit euasio absque contractione membri.* Denique morbi partium genitalium impediunt generationem, vt gonorrhœa, Demum qui partium principum temperiem labefactant, vt marasmus, cachexia, hydrops, & alij chronici, ex quibus viscerum temperamentum euertitur.

Frigidi, & maleficiati etiam sunt inepti ad coitum, & generationem (ita vocant Medici Latino-Barbari illos qui sunt ad concubitu impotentes. Frigidi ergo sunt, qui in ætate habili, ad venerem exercendam sunt omnino inepti: nam neque pueri, neque decrepiti, dicendi verè, & propriè frigidi. Hæc frigiditas & à natura, & à morbo aliquando contrahitur. Qui à naturâ huiusmodi vitium patiuntur, nunquam, aut rarè vsum venerorum expectantur: qui autem à morbo, aut alia accidentali causa, ante ad coitum erant aptissimi, mox ab eius causæ aduentu ad concubitu sunt inepti.

Maleficiati sunt, qui vel ob malorum medicamentorum

rum applicationem, per se, vel arte, & dæmonis auxilio adiuncto, ad Venerem redduntur inhabiles, de quibus *supra, in com. hist. 1.6. cur autem viri solùm, aut frequentius maleficio tententur, vt notauit Deltius lib. 3. disquisit. magicar. quest. 4. sect. 8.* ea est causa: quoniam viri pluribus de causis ad Venerem impotentes redduntur, dæmon iis solummodò causis vtens, multifariam eos illaqueare solet, mulieres nequaquam, aut rardò, quia eæ ex parte sua semper ad coitum promptæ sunt, & solùm ex coarctatione vuluæ ad coitum fiunt ineptæ.

Distinguitur frigidus à maleficiato, sex Augenio *lib. 10. epist. medicinal. cap. 7. tom. 2.* nam frigidum semen non generant, neque arriquant. Frigiditatem venaberis ex carentia pilorum in pube, & barba, ex membri virilis exiguitate, mollitie. Maleficiatus verò semen emittit, & habet alia signa, per quæ à frigido distinguitur.

Spadones etiam sunt inepti ad coitum, & generationem: sunt enim ij quibus viæ feminis aded inuersæ, atque inflexæ sunt, vt illud emittere non valeant; quod propter vinculum quod ad virgam habent, & penem contorquens, illis euenit; verbum enim *spao*, conuellere significat, atque inde dici certum est spadones, quod illis virilia conuellantur.

Eunuchi ad Venerem sunt inhabiles. Alij natura sunt eunuchi, qui sine testiculis nati sunt, vel cum vno solùm; hos commemorant Rhodiginus *lib. 4. lect. antiq. cap. 7.* & Holler. *1.7. aph. 28.* hi steriles sunt, vt probat Andreas Laurentius *consil. 11.* Alij arte fiunt eunuchi, quibus in manibus obstericorum contorti sunt testes, & huius fortis homines, dicuntur Talibæ. Aristoteles *3. de hist. animal. cap. 1.* & Paulus *lib. 6. cap. 68.* alium modum tradunt, quo eunuchi fiunt, nempe excisione: nam aliquando vnus tantum testis, aliquando ambo præciduntur. Frequens modus est apud Turcas, sed atrox & crudelis: nam non modò testes, & scrotum, sed colem præcidunt, & ne ex tam graui vulnere perire possint, castrandis multam copiam opij offerunt, vt sic profundissimo somno correpti doloris acerbiter euitent, vt refert Luithrandus *1.6. de rebus per Europam gestis, c. 3.* Et hi ad seruandas regias concubinas in pretio habentur: nam eunuchi sunt lecti custodes. Alij voluptatis causa pueros faciebant eunuchos, vt Nero Sporum. Alij fidei gratia, illi enim corpus regium fide custodiebant: sic Rex Ægypti habebat eunuchos, vt constat ex sacra pagina, *cap. 30. & 40. Genes.* Sic Iuliano Imperatori erat eunuchus spado, eximie fidei præfectus cubicularius, vt refert Marcell. *lib. 16. hist. cap. 11.*

Castrati ad coitum sunt inepti: Castrare dicitur amputare, seu recidere. Sunt ergo castrati, quibus testis vnus, vel ambo sunt amputati, vel ipse colis est excisus, vt notat Mercurialis *lib. 1. de morb. mulier. cap. 1.* Castratione homines plurimam virilis vigoris iacturam faciunt, & in muliebrem naturam degenerant, ex Aristot. *3. de generat. animal. cap. 3. & 7. & 10. sect. probl. 38.* Galeno *6. aph. 18. & 1. de sem. cap. 15.* nam animal redditur frigidus, flaccescit quoque robur, non secus ac senescentibus, venæ coarctantur, sanguinis flos hebescit, minuuntur arteriæ, pulsus elanguescit; ad hæc glabro sunt corpore, venereorum restinguitur appetentia, teste Cælio Rhodigino *lib. 4. lect. antiquar. cap. 7.* Castrantur etiam mulieres: refert enim Xanthus, vt tradit Cælius Rhodigin. *lib. 20. lect. antiq. cap. 14.* Andromitem Lydorum regem primum fœminas castrasse, & constat ex Gal. *lib. cit. de sem. qui fœminam exectis testibus mari castrato similem esse affirmat, fœminas camelorum castrati, ex Aristot. & Plinio tradit Æmilius, de ruminat. nat. synt. 3.* Quo tamen modo operatlonis possint fœminæ castrari, licet in iis hoc opus magis operosum sit, quàm in viris, ob testium positionem, explicat Ioannes

Riolanus Filius breuiter, & ornatè *lib. 2. Anthropographia, cap. 34.*

HISTOR. XIX. AETII, De impotentia venerea.

In coitu semine destituti ob gonorrhœam in somno.

A *Dolefcens domesticus minister confessus est, quando cum muliere rem haberet, semen effundere non posse; cum verò dormiret, plurimum ei semen prodire, & citra voluptatem. Visum itaque mihi est, vasa eius seminaria, propter humiditatem vna cum frigiditate calefieri non posse, propterea quod caliditas in coeundo ad corporis superficiem diffunderetur: in somnis verò amplius caleficeret, propterea quod somni interna calefaciunt, & refrigerant exteriora. Quare hunc infernas partes exercere iussi, atque id maxime per equitationem. Castorium etiam bibendum præbui, & diætam omnem calidam, & siccam constitui, &c. Aëtius. tetrab. 3. serm. 3. cap. vlt.*

PARAPHRASIS.

Medicorum scientissimus *lib. de genitura, num. 2.* ex eo per somnum feminis effusione sequi affirmat; quoniam semen effusum, & excelsatum dum secernitur, coitus imaginem repræsentat: in iis enim qui temperamento sunt frigidior, & semen plus iusto frigidius est, in coitu, debilitato calore, & ad exteriores partes ob calorem expanso, effusis spiritibus multis, internæ partes frigeant, & semen motui sit ineptum: contra accidit in somno; atque manuum exercitio: in illo enim amplius viscera calefcunt, & redactò ad interiores sedes calore, & minime debilitatis viribus, hæ redduntur robustiores, sicque liquatur semen, & calefactis vasis seminariis ad motum fit habile. Hunc calorem acquirere testes, ac vasa seminaria, ex assidua manuum confricatione, membro virili incalescete, miniorique spirituum copia deperdita, dilucide liquet.

Auicenna inter Arabes primæ notæ auctor, & qui Græcorum Principum monumenta perlustrauit ad vinguem; hoc modo Aëtium interpretatur *20. 3. tract. 1. c. 15.* dum sic profatur: *Et quandoque propter paucitatem motus spermatis & defectum eius à mordicatione exsistente, ita vt quandoque fiat in quibusdam sperma plurimum, & cum coeunt, non descendit propter congelationem suam, & polluantur cum hoc in nocte, quoniam vasa spermatis calefcunt in eis in nocte, quare calefcit sperma, & subtiliatur, &c.* Quare in somno, ex decubitu, concalfacto corpore, præsertim circa renes, semen hic æger noctu effundebat.

Cum ergo hic esset temperamenti frigidi, inermis, fragili sanguine & spiritu viuifico veluti destitutus, semen gignebat aqueum, frigidum, minime spirituosum, quod cum spiritus copia non sit refertum, non tiellat, nec ad venerem irritat. Quare huic similes ad concubitum inepti, si fortè concumbunt, dissolutis ob motum & laborem viribus, & calido innato ob patentes poros resolutò, & expanso in concubitu, marcescente & contracto pudendo, in opere languent, & semen eiaculari nequeunt. Lege pulchra de coitus symptomatis admirandis, apud Marcel. *lib. 4. de medic. histor. mirabili, cap. 18.*

Meritò ergo huic Aëtius victum calidum & siccum præscripsit, qui siccaret, calefaceret, nimiam humiditatem absumeret. Partes infernas exercendas esse consuluit, illarumque calefactioni attentus, equitationem præcipue imperauit: nam cursus, saltatio, pilæ ludus, & alia inferiorum partium exercitia; accito ob motum calore, agitato sanguine, commotis spiritibus, has partes calefaciunt, & roborant, corpusque firmant: nam, vt dicebat Hipp. *lib. 6. epid. sect. 5. text. 10. labor articulis & carnibus, cibis, somnis, visceribus.* Labor enim, & motus articulos roborat, & delato sanguine per vniuersam corporis molem, calefacit, & carnem auget; ex caloris augumento omnes naturales functiones feliciter perficiuntur, attractio præcipue, concoctio, nutritio: spiritus verò vehementius coactio pelluntur excrementa frigida, quæ antea copia sua semen

femen obtundebant; quare semen calidiusculum euadit, meatisque dilatantur, per quos semen eiaculari debet.

Partium superiorum exercitatio calorem à partibus genitalibus atrahit, vt lucta pancratium, pugilatus, armorum strepitus, disci iactus, & alia exercitationum genera; de quarum visu post præcos, eleganter egit clarissimus Mercurialis *in suo ornatissimo de arte gymnastica libro:* In his exercitiis, quum superæ, & inferæ partes multum laborent, corpus dissoluitur: quare ob hoc equitationem inter cætera exercitia imperauit, in qua & spina erecta tenetur, & lumbi laborant, sicuti & cruris musculi, quibus costis equi corpus affigimus, mouetur quoque totum crus, & viscera omnia agitantur & concutiuntur, & sanguis in totum deducitur corpus. Hac ratione probata est ab ipso equitatio, non valida, nec inæqualis, sed lenis, & in equo suauiter progrediente peracta; hæc enim vel ambulatione leni commodior est, quoniam minus corpus debilitat & resoluit. Insuper partes genitales inter equitandum veluti attritæ & frictæ, calorem & robur acquirunt. De nique equitatio, ex mente Antylli apud Oribal. *1. 1. collect. cap. 24.* inter omnes exercitationes, totum corpus, & præsertim stomachum firmat.

Attenuato humore frigido, & roboratis partibus, equitationis, & regiminis calidi ope, ad expurgandum humorem pituitosum accessit, quod opus exequutus est oblato Castorio cum ratione summa: nam hoc medicamentum, Castoris, seu Fibri testes sunt; & sicut vnum membrum, aliud adiuuat sibi simile, vt pulmo vulpis pulmonem humanum roborat in potum assumptus; cranium humanum pro roborando cerebro primas tenet, quare Andernacus, & Rubeus oleum ex cranio humano aduersus comitalem morbum summè laudant, & sicut ossium humanorum puluis oblatus, ossa flaccida roborat, & sic articulariis morbis remedio est, ex Gal. *1. 1. simpl. tit. de ossibus:* sic Fibri testes (hoc est Castorium) testes humanos firmant ac roborant: nam præterquam quod hoc medicamentum calefacit, status discutit, frigidis & humidis internarum partium vitis remedio est; quia, vt inquit Trallianus *lib. 1. cap. 14. corpus quod perficit, & prope est vt emoriatur, recalcificat, fouetque:* & sic è præcis, Galenoque passim, contra inclementem opij, aliorumque frigidissimorum medicamentorum, vt hyoscyami, mandragoræque frigiditatem, innatū calorem extinguentem est celebratissimum: etiam pituitosum humorem expurgat, qui huius morbi frequens solet esse causa. De cuius mirabili vi pro curandis frigidis affectibus, sat multa diximus *lib. 1. in com. hist. 16.*

Addiderim, Castorium aluum soluere, & pituitosos humores è distantissimis partibus vacuare: quo pacto in frigidis cerebri, & nervorum morbis curandis primas tenet, ex Plin. *lib. 32. cap. 3.* quod etiam voluit Gal. *lib. de theriac. ad Pison. cap. 9.* dicens: *Castorij testiculi poti, conuulsionem sanant.* Et *lib. de ven. sec. aduers. Erasistratum, cap. 3.* sic ait: *Catapotia ex castorio aluum solvunt.* Cui sententiæ adtipulatur Serapio *cap. 135.* inquit, *ob id illud conuulsioni ex repletione mederi, quia euacuat, & purgat nervos ab eo, quod in eis præternaturam continetur.* In hunc vsum fiunt pilulæ de Castorio, quæ in dictos vsus sunt mirabiles, vterò etiã conferunt, & impeditas menstruas purgationes eliciunt. Eligi debent, Dioscorid. testimonio *lib. 2. cap. 22.* qui ex vno ortu connexi sunt; fieri enim potest, eo auctore, vt gemini folliculi in vna membrana coniuncti reperiantur. Præditi intus liquore veluti seroso, odore graui, & viris redolente, gustu acri, mordente, ac friabili, naturalibus tunicis circumdato. Cætera verò præsidia ad genitale semen corroborandum, lege apud Valleriol *lib. 5. enarrat.*

QVÆSTIO XXXIII.

Vtrum inter causas voluptatis in coitu, præcipua sit, repentinus reditus ad naturalem statum, vt contra Galenum firmat Turisanus.

COMMENTARIUM.

Citra voluptatem.] Cum apud amicū quendam Medicum, non solùm doctrina conspicuum, sed ingenuis *Lib. III.*

moribus illustrè, cum doctis meæ professionis viris, multa hæctenus nondum animaduerta; ex variis abditioribusque locis extracta, quibus possem ruinolam medicinam erigere, pronunciarer, casu incidi in bibliothecæ libros veteres Medicos, & semirofos, in quibus reperi codicem antiquissimum Aëtij Græco-latinum: legi capita aliquot: postremum artipui, in quo erat scripta historia hæc; in qua secundum versionem Cornarij; expunguntur verba illa (*citra voluptatem,*) quæ in hoc codice summa cum ratione erant reposita: nam semen quod per gonorrhœam profundi solet, voluptatem nullam parit. Huius ergo rei sciendæ, cum illi flagrarent desiderio, rogantur, vt hunc campum salebris vndique resperum, planum redderem: non enim, inquit illij; huc accessimus, auditori quid alij, sed quid tu sentires. Quare stimulis illorum agitur, rem sic sum aggressus, & quod illi exoptulabant de causis voluptatis in congressu venereo, ad Gal. mentem argumentum paulo attentius sum rimatus.

De causa voluptatis in coitu, varij varia literis promulgantur. At secundum Arist. *4. probl. 15. & 14. de usu part. cap. 9.* ita ferè potest assignari: Cum vniuersa iuuantia animalibus comparetur, vbi ab excessibus ad moderantiam protrahuntur, quia (vt etiam inquit Aristot.) iuuauis est viæ omnis pertinens ad naturam, idque non solùm iumptioe necessarij ad reparationem deficientis, (quo pacto delectatur famescens, sumens alimentum, sitiens, aut febricitans, vbi potans; calens, frigidi aëris inspiratu) sed expulsionem excrementorū: nisi enim in excretionibus voluptas etiam foret annexa, valde periclitarentur animalia, torperent siquidem eo in opere, ac subinde ex retetis in calido humido loco, qualis ferè est totius corporis, ac per moram putrefactis fæcibus, frequenter ægrotarent. Cumque à natura cautissimè prouisum sit, vt tam vtetus & seminalia vasa in fœminis, quàm in viris testes, alimoniam exciperent multo quàm egerent vberiore, quod semen viris quidem potissimum in fœtus procreandos cederet, fœminis verò præter semen, sanguis & lac in alendis: vbi copia illa feminis redundans non exhauritur, seu quantitate grauans, seu iam per moram qualitate noxia, cruciat, & molestat: contra quando euacuatur, instar reliquorum excrementorum, deonerat, dolore liberat, & oblectat.

Sed cur maiori iuuauitate procedit, quàm aliorum excrementorum vacationes? Arist. *cit. probl. & 1. de generat. 8.* & Gal. *cit. de usu part. & de caus. sympt.* referunt ad quantitatem, qualitatemve materiam, festinum motum ipsius, constitutionem, & sensibilitatem viarum. Turgens enim semen, & suapte natura calidum, spirituosum, mordax, & pruriginosum, non solùm quantitate distendit; tensioneque, & dolore cruciat, sed qualitate molestat; irritatque ad sui expulsionem; cumque propter angustiam, & inflexionem valorum protinus non excernatur, quin sic instituentem naturam, frictione quadam motosa partium attenuetur, & in flatum, vaporève conuertatur, spumat & intumescit, magisque distendit partes ad generationem pertinentes, nec patentes inueniens meatus, liberumve exitum, titillationem & prurimum inducit in membris per quæ transit, atque aded voluptatem, & tantò maiorem, quantò maior est copia humoris, magisque prurientis, magisque confertim facta, quàm omnium excrementorum vacuatio. Reliqua verò vbi sua copia vel grauant, vel mordent, confertim insurgente expultrice per amplios canales expelluntur, non ita tamen repente, ac semen; huius enim intumescencia distendens cum dolore partis, & molestans acrimonia tam insita, quàm per moram & frictionem, ac vrinæ mixtione contracta, sicut repente fit, ita & ipsius excretio subitò, & confertim, vnde & maior delectatio, quæ in celeriori reditu ad naturam consistit.

Contra tamen instat acutissimus Turisanus *lib. 3. art. medicin. comm. 17.* contendens, propositæ oblectationis causam non esse repentinum reditum genitalium membrorum ad naturalem statum, vel excretionem molesti in illis locis percepti. Primò, quia pro ratione doloris ac molestiæ, seu lapsus à natura, ita sequitur excretio

magis aut minus velox rei noxiæ, citiorque aut tardior reditus ad naturam. Sed nulla ferè lentatio molestiæ, aut doloris præcedit actum venereum, nullusque aut perexiguus lapsus. Ergo minimus sit reditus ad naturam, & per consequens si ex hoc oritur voluptas, illa perexigua futura foret; cumque omnium maxima afferatur, alia causa querenda est. Quod verò nulla molestia præcedat, Galenus ipse fatetur *lib. 1. de sympt. caus. cap. 6.* tum quia semen sicut paulatim aceruatur, ita sensum imprimi, non subito, & confertim, quod ad dolorem inducendam requiritur; tum quia utilis superfluitas cum sit, dum colligitur, sola quantitate molestat, qualitate autem non contritat, aut lædit, instar aliorum superfluitatum.

Secundò. Cum multò maior copia vrinæ excernatur, & materiæ quidem acrioris, magisque molestantis, atque adeò celeriori expulsionem, nec per dissimiles vias, maior & celerior erit reditus ad naturam in mictu, ac proinde maiorem voluptatem inducet vrinæ, quàm seminis excretio. Insuper si est exigua vrinæ portio semini permixta, tantam efficit delectationem, cur similem saltem non efficiet multa confertim, & simul exiens?

Tertiò. Qui coitu immodico vtuntur, tantum abest vt femine in genitalibus abundant, quin eo deficiente, pro femine sanguinem effundant. Sed ij in excellenti etiam oblectantur. Causa igitur non est abundantis excretio, & huius interuentu reductio ad naturam.

Quartò. Licet ex euacuatione superflui sequatur reditus ad naturam, & interdum etiam voluptas; hæc tamen tunc inde oritur, cum percipit sensus se ab illis deonerari quibus aggrauatur. Atqui emittentes per somnum semen, etiam delectantur torpente sensu ob vinculum primi sensorij. Igitur delitij venerei, causa non est reditus ab innaturali ad naturalem statum, sed potius (vt inquit Auicenna, & cum eo multi) apprehensio, seu perceptio obiecti suauissimi, quale semen dicitur: sicut enim perfectis sensibilibus sensus alij delectantur; oculus, pulchris spectaculis; auditus, suauitate harmoniæ; gustus, dulcedine saporis; olfactus, odoris iucunditate; ita tactus genitalium, femine: quod consonum etiam videtur Aristoteli, dum *lib. 10. ethic. cap. 4.* voluptatem definitiuit operationem perfectam cognoscentis potentiæ non impediæ, hoc est, perfectio-nem conuenientis in suo genere obiecti à bene affecto instrumento; atque adeò requirit ad voluptatem, non solum obiecti præstantiam, sed & apprehendentis potentiæ incolumitatem.

Verùm Arist. ipse *lib. 1. de generat. animal. & 4. probl. citat.* specialem huius voluptatis causam refert ad pruritum, & titillationem (quæ mulcebris quidam tactus est) ortam ex multi spiritus in vas seminariis inclusi tardo motu, & dissolutione, tandem festina, simultaneaque seminis emissionem, quam potissimum comitatur voluptas, hoc est, in congressus sine, *1. de generat. animal. cit.* nam quòd lentus spiritus motus, solaque effusio non exigua afficiat voluptate, ostendit quòd titillatio earum partium, in quibus multus spiritus, qui non resoluitur: delitescit, vt in mento, sub aliis, pedum plantis suauis est; & puerulis, quibus nondum semen excedit, redundat, aut emittitur, delectabilis etiam est frictio genitalium; immò & nau grandioribus, & eunuchis, & iis qui semen emittere incipiunt, suauissima etiam est Venus, quia ob viarum angustiam seminis vapor, seu spiritus magis lentè mouetur, magisque prurit: contra verò parum delectantur: qui citissime emittunt, (atque idè fortè lasciuus poëta tarditatem expetit: *Crede mihi veneris non est properanda voluptas:*) & (vt inquit Arist. *1. de generat. animal. & Auic. lib. 9. animal. cap. 5.*) qui frequenter coeunt, tum quia ex nimio congressu viæ ampliatur, parumque immoratur spiritus, atque adeò deliciarum causa minuitur, tum quia parum coctum, minusque prolificum sit semen: vnde assiduus vsus generationem impedit.

Adiicitur etiam causa alia nec contemnenda huius voluptatis, vis scilicet indita à natura membris ipsi genita-

libus mutui congressus appetentissima, cum maxima delectatione, ob germinationem animalium: nisi enim summa cum voluptate coirent propter turpitudinem actus, & subsequens tædium, possent abstinere, cum magno, vel totali generationis detrimento. Argumento autem est huius ardoris, seu appetitus ad congressum inditi partibus illis, etiam citra peculiarem vltimam ianationis, aut noxiæ excernendi, vel reduendi ad naturam, pristinamque constitutionem, sed sobolis propagandæ gratia, & voluptatis congressui annexæ, quòd cum maiori damno magis oblectat, & allicit; plus enim debilitat eos, inquit Auic. *20. 3. cap. 11.* qui plus delectationis habent: & quòd singula animalia summa voluptate, & impetu feruntur ad sui generis animalia, licet visu turpia & fœda sint, licet ve multa interim occurrant fœminei generis animantia multò pulchriora. Quòd auum fœminæ ouis incubant, ventrem nudantes, & à cibo abstinentes, quòd pullos excludant. Quòd pisces mares, fœminas sequantur, vt semen fœmineum iam exclusum inspergant, & fœcundum reddant, quia enim intra aluum maternam profundi masculinum semen non poterat (eo quòd nec intra se fœminæ plurimos fœtus concipere queunt, quos simul à pitibus edi voluit natura,) summo impetu, & voluptate ad fœminas accedunt, vbi primum illæ suos edunt partus, vt velut incubantes fœcundant. Demum & quòd bruta, vbi primum in lucem prodeunt, veluti speciei magis quàm propriæ conseruationis sollicita, quamprimum in congressum rapiuntur, ac si primus ille, & magis stimulans appetitus foret inditus natura, quem etiam in plantis, elementis, & mixtis omnibus experimur: tantus est in omnibus ad sui familia, vniõnis, & coniunctionis amor, non tam ob propriam conseruationem quàm propter germinationem, multiplicationem, & incrementum affectus, citra peculiarem vtilitatem, vt credere par sit vim illam generandi, vires suas, & efficaciam præ aliis habere; summumque illum amorem, & congressus appetitum, fuisse generationis instrumentis à natura inditum, quò etiam citra proprium vsum sanitatis, aut se à superfluo deonerandi, audissimè, & voluptuosissimè in coitu ferantur.

Ceterum licet prædictas causas etiam admittamus, non proinde tamen illa Galeni *lib. 1. de caus. sympt. cap. 8.* ab excretionem noxiæ, seu superflui, & reditu ex innaturali ad naturalem statum, reicienda: nec enim ita vtgent adducta Turisani obiecta, vt solui nequeant. Ad primum respondetur cum Galeno ipso *cit. de caus. sympt.* quòd licet noxia causa non sentiat aliquando, propterea quod paulatim aceruetur, sensumque imprimat innaturalem affectum; non tollit tamen hoc, quòd conferta sit, & suauissima illius excretio: nam si dolore non afficit, quia celeritate caruit imprimendo, cur celeritate expulsionis voluptatem non inducet? ex euacuatione scilicet, celeriter & simul facta, velocique reditu ad naturam, cuius celeritati magis respondet delectationis vehementia, quàm magnitudinis reditus, iunctis aliis de quibus supra, exitu nempe tardo valdè prurientis materiæ, angustia, & sensibilitate viarum, festino eiactatu per exiguos, ac sensibiles meatus, &c. Fit autem ista velox excretio, tum ob validissimas; expultricem seminalium vasorum accedente etiam ope musculi circumdantis testes, & tractricem vteri; tum ob seminis acrimoniam, & spirituum copiam ex frictione auctam, vehementer stimulantium ad excretionem, nec dissimiliter mouentium, quàm ignis in bellico tormento ad puluerem sulphureum admotus. Adde quòd cum ex frictione, vt diximus, spumante femine partes illæ genitales nimium extendantur, non mediocri dolor, & molestia in illis concitatur, idque non sola copia, sed mordicante etiam qualitate; quia verò sequente celeri excretionem sanantur, & ad pristinam constitutionem subito reducuntur, pro ratione antecedentis doloris voluptas magna conciliatur.

Ad secundum. Diuersissima ratio est in vrina, quantumuis

tumuis repente, & confertim excreta: non enim in ampla vesicæ capacitate contenta ita turget, nec inter exendum per liberos meatus sine moia, & retentione, cum voluptate titillat, vt eam conciliare possit suauitatem, quam semen ex adductis causis. Nec verò exigua illa vrinæ portio, quæ ex consulto natura à renibus ad testes descendit, & cum semine permiscetur, potissima est deliciarum causa, vti etiam pruriat, & nonnihil stimulet, immò nec in vsu augendæ illecebræ principaliter data, sed magis ad frigefaciendum semen in sinistro teste, *14. de vsu part. citat.* & ad facilem seminis exitum per angustos meatus.

Ad tertium. Etiam in libidinosis, qui Veneri immodicè indulgent, exiguum semen spumescens distendit, sitque superfluum, & turgere facit genitalia corpore licet exhausto; dum verò funditur, erumpit, & pro ratione doloris sequitur voluptas, præsertim cum truditur ad colis angustiam, qua parte superfluum sit granans, & pungituum. Verum quia in illis semen nec copia latis distendit, nec per moram qualitate molesta vitiat, qua excitet ad celerem expulsionem, vnde oblectatio, multò minus delectatur.

Ad quartum. Quæ in seminis emissionem in somniis percipitur voluptas, non exterior s est sensus, quum omnes tum temporis ligentur, sed imaginationis: hæc enim imaginata venere, & colis erectionem, & eam vacationem promouet, atque in se oblectatur, & interdum multò magis quàm fieri soleat in congressu; solet enim & per somnia, & delirantibus plus veri fingere, multoque maiora proponere obiecta, quàm ipsa sint, ex causis aliunde petendis.

Verum, vt in recentiorum diuertamus hortulos, qui de hac re plura literis prodidere, placet pro Hippocratis tutela controuersiolam componere: *Vter magis in coitu delectetur, vir, an mulier?* Hic enim auctor *lib. de genitur. num. 6. in fin.* minorem voluptatem concedit fœminæ, maiorem viro. Ceterum multò minus delectatur fœmina, quàm vir in coitu, & vir etiam tempore longiore. Nam fœminæ semen est aquosius, tenuius, minus coctum, & minus titillat; viri autem semen est calidius, crassius, amplius, perfectius, atque idè magis pruriens; rursus & per plures, longiores, angustiores, & magis inuolutos meatus transit, vnde & tardiori motu. Denique & velocius, & magis confertim excernitur, ob validissimum eiactatum robustioris expultricis virorum, & tractricis vteri, quæ omnes sunt immensæ voluptatis causæ, iuncta etiam maiori exsolutione quæ datur in vris.

Sed obstat grauissimorum virorum auctoritas, nam Ishac *lib. 6. theoric. cap. 17.* contrarium sentit: sequitur Levinus Lemnius *lib. de oculis natur. miracul. cap. 6.* dum sic profatur: *Quæ mihi porissima causa visa est, quòd mulier in complexu, multoque amplexu semen conferat, & viro plus voluptatis concipiat. Cum enim natura comparatum sit, vt genitalis seminis excretionem, propter turgidi spiritus eruptionem, neruorumque tentiginem ingens comitetur voluptas, ipsaque mulier geminum munus obeat, atque viroque modo pariatur (elicit enim virile semen, suumque cum eo permiscet) verisimile est illam plus gestire, ac voluptatis concipere perfundique affluentiis, &c.* Quoniam mulier ex frictione, in tommissione membri virilis, emissionem tardiori proprii seminis, receptione virilis in coitu, amplius quàm vir oblectari videtur.

Andreas Laurentius *lib. 8. de re anat. quest. 7.* hanc quaestionem ridiculam putat, sed immeritò, nam Hippocrates accusat, qui, vt scribit *Gal. lib. 6. aph. 17. nihil scripsit temerè, nisi velis librum de genitura, Hippocrati Thessali filio adscribere: nam Gal. lib. 6. de morb. vulgarib. sect. 1. com. 29.* ex sententia Dioscoridis, vult librum de morbis esse Hipp. Thessali filij: quòd si hoc verum est, liber de genitura, huius quoque Hippocratis erit, hoc sanè argumento, quòd veluti in *1. 4. de morbis*, enumerantur quatuor humores iis nominibus, sanguis, bilis, aqua, & pituita, sic & in *lib. de genitura* referuntur, vt nomine aquæ quæ in splene continetur, melancholia intelligatur: nam Hipp. hunc humorem non solet hoc nomine appellare, vt con-

stat *ex lib. 1. de natur. human. & ex illo libello Galeni, quem inscripsit, Breuis denotatio dogmatum Hippocratis, veluti refert Stobæus serm. 101.* Ergo si liber quartus de morbis, à magno Hipp. fuit concipitus, seu potius ab Hip. Thessali filio, qui fuit in arte peritissimus, liber quoque de genitura est laudandus, nec eius præcepta temnenda.

Concilia ergo hos auctores hoc modo: nam mulieris voluptas maiori temporis spatio durat; viri autem intensior est, & vehementior, ob causas dictas, quidquid poëta effrenatam dixerit, fortiosem, & magis inflatibilem earum libidinem: intelligendus enim est de coeundi appetentia, quæ vehementissima vtero est, atque idè semper sitiens nuncupatur, sed non proinde maiorem suscipiunt ex omgressu suauitatem, & voluptatem, quanquam non ita cito fatiuntur; voluptas enim magis ad obiectum, & modum recipiendi, vel expellendi, quàm ad desiderium consequitur, intensior, vel remissior: quamuis ad oblectationem non parum etiam faciat rei fruendæ voluntas, seu appetitus. Consule si placet, Auic. *21. 3. cap. 2.* Apollonensem *diff. 3. & 4. probl. 15.* Thom. à Veiga *lib. 6. de loc. affect. in com. cap. 6.* Marcel. Donat. *lib. 4. de medic. histor. mirabil. cap. 17.* Galeot. Mart. *lib. de promiscua disciplin. c. 18.* Rorax. in *suis contradiet. Hipp. num. 14.* His adde nouissimum Paulum Zacchiam, Medicorum Romanorum decus, qui *lib. 3. quest. Medico-legal. tract. 1. quest. 7.* de hoc argumento inter omnes ingeniosissimè disseruit.

HISTORIA XX. RHASII, De minuendo coitu.

Coitus assiduus, camphoræ vsu minuitur.

Phlegmaticus quidam sumpsit ter in potu in quindecim diebus aur. pondus sex* de camphora, & eo incisa fuit luxuria ipsius penitus, tamen debilitatus est stomachus ipsius, ita quod digerebatur cibarium ipsius per menses, deinde corrupta fuit ipsius complexio, & aliud malum præter hoc non fuit passus, sed deinde curatus est cum calidis, &c. Rhasius *lib. 24. continent. tract. 3. cap. 1.*

PARAPHRASIS.

AB immodico & frequenti veneris vsu plurima, eaque irreparabilia mala oriri, latè diximus *lib. 1. in com. histor. 73. & in hoc lib. in com. histor. 9.* probantque Auicenna *19. 3. tract. 1. cap. 11.* Paulus *lib. 1. cap. 37.* Celsus *lib. 1. cap. 1.* Nam corpus rarius, frigidius, debiliusque reddit, spiritum & sanguinem resoluit, virtutes mortificat, & substantia nobilissima corpus defraudat, adeoque hoc verum est, vt sæpè plures in ipso concubitus actu, exhaustis viribus, expansio ad externas partes calore animam efflaxit, vterum, & iuniorum scientissimi memoria promulgarint: de quorum classe sunt Galenus *lib. 1. de sem. cap. 16.* Valerius Maximus *lib. 9. cap. 11.* Plinius *lib. 7. cap. 53.* Alexand. Benedict. *lib. 24. de curand. morb. cap. 22.* Fulgosi *lib. 9. cap. 12.* & alij, quos citat Rasisius Textor in officina sua, *ist. de iis qui in venereo actu mortui sunt.*

Huius rei causa licet sit manifesta, illustratur tamen ab Hipp. *lib. de genitur. num. 2.* dum sic ait: *Sic autem in homine ab humido spumescente, id quod robustissimum est, & pinguisimum secernitur, &c.* Ex hoc loco aperte colligitur, valentissimum, hoc est, semen in venere excerni, hoc enim ex robustissimis substantiis, sanguine nimirum valdè elaborato, seminali humiditate, spiritumque implantato ritè conficitur, in quibus corporis robur, vigor, & firmitudo consistunt. Quo pacto spiritum multo vacuato plures animo deficiunt post venerem, præsertim qui in coitu nimium oblectantur, vt notauit Auic. *20. 3. tract. 1. cap. 11. & 21. tract. 3. cap. 13.* Assiduus enim concubitus viscera eneruat, cerebrum exhaurit, spiritus suapte natura tenuissimos resoluit, & ventriculum suapte natura neruofum, & frigidum debilitat.

Hoc quoque probat Galenus *lib. 1. de sem. cap. 16.* hoc modo. *Omnes animalis partes non tam seroso humore, quam vitali etiam spiritu priuantur; siquidem hic quoque ex arteriis una cum generali humiditate excernitur: nihil igitur mirandum est, si ij qui immoderatus coitu utuntur, imbecilliores euadant, quum & uniuersum corpus utrorumque horum purissima parte fraudetur, & accedat etiam voluptas, que vel sola idonea est ad vitales vires dissoluendas, ut nonnulli etiam nimia voluptate affecti interierint, &c.*

Non immerito ergo auctor noster, ad minuendum coitum auxilia præbuit in phlegmatico, qui cum ob copiam pituitosi, & serosi humoris flatu turgeret, hac de causa ad concubitum erat procliuis. Quare ne ex superfluo veneris vsu, vires exhausto humido primigenio, & resolutis spiritibus euanescerent; & sic huius purissimæ substantiæ absentiam persentiscens, in deteriora, eaque læuissima vitia laberetur ista de causa contracta, illi ad minuendam concubitum appetentiam auxilia apta præscripsit. Huius enim fortis homines quum sint caloris innati inopes, à frequenti concubitu extremè læduntur. *Multitudo enim desiderij, inquit Auic. 20. 3. tract. 1. cap. 25. quando est cum fortitudine corporis, & sanguineitate, & sanitate complexionis, & adolescentia ætatis, & potentia super coitum, absque successione debilitatis, non est necessarium, ut occupatio sit in regimine eius, & fractione ipsius, &c.* Contrà, si debiles sint, & frigidi, ex frequenti concubitu læduntur valdè.

Camphoram elegit inter cætera: nam cum sit frigida & sicca in tertio gradu, ex Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 133.* seminaria vasa refrigerat, semen cogit ac inspissat, & sic abscindit coitum: quare testibus & lumbis illita, Veneris stimulos coërcet, & extinguit. Hoc medicamentum ter per intervalla exhibuit, timens, si continuis diebus exhiberet, ne viscera læderentur. Propinavit autem quilibet vice aureos duos, hoc est, octo scrupulos, quoniam aureus licet sit pondus drachmæ vnus cum dimidia apud Saladinum *part. 3. de ponderibus; & mensuris, & Alexand. Massar. Vicentinum eodem tract. tamen ego sextam vnciæ partem, hoc est, scrupulos quatuor pendere arbitror, cum clarissimo Nicol. Fontano, Medico Amstelodamensi, qui in suo eximio lib. insitit. pharmaceutic. sect. 1. cap. 1. aureum à solido, hexagio, & sextula solum nomine differre admonuit.*

Hic, camphora exhibita, cum esset pituitosus natura suapte, postea de debilitate ventriculi est conquestus, ita vt coctiones non ita essent prosperæ, & faustæ: nam ex frigidityte medicamenti ventriculus læsionem contraxit: cum enim natura animalibus vice terræ ventriculum, velut promptuarium cibi fabrefecerit, ex Gal. *lib. 2. de caus. sympr. cap. 3.* & uniuersum alimentum excipiat, illud accuratè elaboret, & quod in eo excrementitium & inutile est, infernè pellat, benignum verò & vtile, per venas, quæ tum ad ipsum ventriculum, tum ad intestina perueniunt, distribuatur, ex Gal. *lib. 4. de vsu part. cap. 1.* cibolque totus complectatur, ex Gal. *lib. 3. de facult. naturalib. cap. 4.* & alimentum concoquat, cur mirabimur, si ex camphoræ frigidityte nimia ventriculus frigiditytem contrahat, & ad coctionem reddatur ineptus, si coctio perficitur calore, ex Arist. *lib. 4. meteor. cap. 2.*

Huic malo occurrens Rhafius, frigidum ventriculi intemperamentum correat, medicamentis (vt par erat) contrariis, calidis nempe, & roborantibus, edoctus à Gal. *lib. 7. meth. cap. 6. & 7.* docente, ventriculi intemperantias esse corrigendas contrariis; quo loco plura recenset, quæ ventriculum firmant, ac roborant: ea sunt oleum mastichinum, opobalsamum cum purpura, nardinum vnguentum. Per os verò administrat vinum, & mel. Et si fortè cruditas adit ex debili coctione orta stomacho apponit vnguenta, emplastra ex aloë, mastiche, oleo nardino, & purpura, & *lib. 8. meth. cap. 5. & 1. ad Glauc. 14.* varia exhibet in potum medicamenta, quæ robur ventriculo conciliant.

Frigida & humida intemperies, calefacientibus, & exsiccantibus curanda est; hæc enim præterquam quòd naturæ sunt familiaria, quia hæc melius sustinet calo-

rem, etiam ventriculum roborant, ac firmant. Sed cum multa sint in hunc vsum inuenta auxilia, potiora in compendium redigam, quæ si prius purgato corpore exequaris, erunt vtiliora.

Vinum refrigerato ventriculo est antidotum præstantissimum, inflationem enim præcordiorum discutit: vt multis exemplis confirmat Ruellius *lib. 2. 3. de nat. stirp. cap. 9.* vnde iulapia ex vino naturam nostram roborant, vitam conseruant, atque producant, teste Quercetano *lib. 1. diater. tit. de vino.*

Iuuat aqua absinth, fœnicul. organ. cinnamomi, serpilli, calendulæ, anisi, caryophyllor. menthæ, melissæ, hyssopi, anethi, betonicæ, & radicis Angelicæ, quarum aquarum vncias quatuor ieiuno ventre exhibens, oblata prius tabella vna aromati rosati, diarrhod. diagalang. diacinnamom. aut theriaca antiqua, aut conserua ex floribus stœchados, rorismarini, aut betonicæ.

Vtilia sunt artificialia vina, vt hyssopi, absinth, anisi, fœniculi, passularum, rorismarini, organ. euphrasæ, nucis moschatæ, guaiacini, passularum, cuius conditionis sunt vinum Hipocraticum. His adde aquam vitæ, vel anisi cum saccharo. Varia clareta etiam sunt saluberrima, quorum vnum, aut alterum cochleare, vt ait Quercetan. ventriculum roborat, eiusque cruditates, & flatulentam materiam tollit.

Decocta præstant parata ex pauco aniso, cumino, caruo, flor. chamomil, absint. galanga, cinnam. cubebis, caryophyl. ligno aloës, radice chin. simlac. alper. ebeno, mastich. & radice vocata lassafra.

Fomenta cum spongia imponuntur summa cum vtilitate stomacho, quæ flatus discutunt, coctionem iuuant, & flaccidi ventriculi vires collapsas firmant: sunt ex decocto melilot. absinth. calament. nardi, anisi, cumini, fœnicul. caryophyl. menth. puleg. organ. calamith. serpill. aneth. rosar. rubear. galang. zedoar. calam. aromat. mastich. lign. aloës, coral. iubri, nucis moschat. rha-pont. Decoctum autem in vino parari potest, quod collapsas ventriculi vires strenuè refocillat, cuius vsus in abluitionibus, extractis, odoribus, & aliis quæ ex vino conficiuntur, atque propinantur, est vtilissimus: nam medicinæ, quæ tardæ sunt operationis, si in vinum infundantur, vigorem sumunt, acunturque, vt ait Alphonsus Ferreus *cap. 1. de vini exhibit.* quare nec cibus, nec medicina vino vnquam priuari debent, nam est simile calori nostro, & medicamenta penetrare facit vt Auicenna inquit, *3. 1. cap. 2. de regim. ag.*

Olea etiam roborandi ventriculum vires habent, vt oleum menth. absinth. nard. mastich. anisi, fœnicul. caryophyl. nucis moschat. cinnam. balsam. sulphur. crocosti, ebeni, terebinth. naphæ, belzoini, maceris, piperis, de corticib. malor. arantior.

Pulueres offeruntur in vino, aut è iure gallinæ, aut extrà apponuntur in sacculis; nam calefaciunt ventriculum, exsiccant, & roborant. Præcipui sunt rosar. absinth. coriand. anisi, fœnicul. cinnamom. zingiber. caryophyll. nucis moschat. macis, galang. cubeb. calam. aromatic. gentian. zedoar. mastich. radic. tormentillæ, galliæ moschat. ligni aloës, mosch. ambar. piper. organ. pulegij, cymmin. carui, myrtil. coral. rubri.

Electuaria etiam calefacientia ventriculum roborant, vt sunt aromaticum rosar. aromat. caryophyllarum, dianthos, diaxyloaloes, diagalanga, dianisum, diacyminum, diacinnam. diazingib. diospoliticum, diatrion pipereon. electuar. ex citro, rosata nouella, diarrhod. diamargarit. calidum: ex quibus speciebus cum miua citonior. cum aromate, & syrupo de corticibus citri, aut rhodomelite, possunt parari antidota ventriculo roborando vtilissima.

Vnguenta ex dictis oleis & pulueribus cum cera con-strui possunt, quæ cum evidentivtilitate ventriculo imponuntur. Ex his possunt parari emplastra, seu cataplasmata, quæ ori ventriculi admoeri queunt. Roborat ventriculum calor manus eiusdem laborantis, vel alterius hominis sani, vel catulus, aut puerulus ventri admotus; quomodo autem à calore externo caliditas interna inuenitur, & foueatur, lege *hisp. 66. lib. 2.*

Cum

Cum autem ex immodico Veneris vsu sæua damna propullent, immò adueniat tabes, & mors, meritò hæc præcauere satius putauit, exhibito medicamento frigidissimo, ex cuius vsu licet ventriculi calor minueretur, tamen amplius optanda est noxa, quam mors, vt rectè dicebat Gal. *12. meth. cap. 1. & minus damnum maiori vtilitate est redimendum, ex Gal. lib. 1. aph. 24.*

QVÆSTIO XXXIV.

Vtrum camphora sit frigida, an calida, vt contra Auicennam Matthiolus sentit.

COMMENTARIUM.

DE Camphora.] A sapientissimis medicorū, diu & importunè quæsitum, num camphora sit frigida, vel calida. Sed in hac dirimenda lite sunt ancipites; nam pro vtraque parte æqualia videntur esse momenta rationum. Eius frigiditytem arguit adstrictio, congelatio, quoniam capitis dolores mulcet illitu, incandescens inflammationes restinguit, iecoris ardorem compescit, sanguinem cogit, renes, & seminata vasa refrigerat. & venem sic extinguit, erysipelata mitigat, aduersus gonorrhœam, & alba vteri purgamenta efficacè est. Idem præstat pubi, seu imo ventri, testibus, renibusque admota; sanguinem è naribus profluentem sistit, collyriis ad calidas oculorum ægri tudines vtiliter imponitur, corpora à putredine sua frigidityte præseruat, diarrhœæ opitulatur, febribus remedio est, somnum conciliat, ex Auic. *3. 1. tract. 2. cap. 10.* quo pacto est frigida, & sicca in ordine tertio, ex mente Auic. *lib. 2. c. 133.* subscribitur Serapio, & Platearius *cap. prop. de camphor.* Garzias ab Horto, *lib. de aromat. qua ex India adportantur, colloq. 32.* Christoph. à Costa, *eodem tract. cap. 25.* Andreas Lacuna *lib. 1. in Dioscorid. cap. 75.* & Patres in Mesuem, in com. trochiscor. de camphora. Hos trochiscos, sicut & oleum eius conferre ad febres arden-tes monuit Meluë; compescunt enim sanguinis feruorem, ventriculi, & hepaticæ calidam intemperiem corrigunt, sitim mitigant, hæcticæ, & phthisi conferunt.

Contrà faciunt multa, quæ eius caliditatem arguunt manifestè, gustus, qualitas, odoris acrimonia, aërea substantia, pondus, raritas, & siccitas. Insuper si sententiæ Galeni standum est *lib. 4. de vsu part. cap. 9.* dicentis nullum frigidum promptè comburi, videtur camphora calida esse & sicca, nam igni imposita ardet, & in flammam citissimè conuertitur. Audi *loc. cit.* Galenum, dum de pinguedine loquitur: *Quæ certè quòd calida res sit, dignoscitur & sensu ipso, vrenibus ea nobis vice olei: indicat autem id non minimum, quòd facile in flammam transmutetur, tanquam ad flammæ naturam proximè accedat: nihil enim frigidum promptè comburitur, &c.* repetit *lib. 3. de temp. cap. 5. §. Verbi gratia si oleum calidum est, non id inde spectabitur, quòd glutinosum, aut pallidum, aut leue est, sed quòd facile inflammatur: id namque erat illi calidum potestate esse, quòd celeriter in energia calidum mutatur, &c.* Quare Pandetarius, *cap. 119.* & Proprietarius superioris sæculi Medici eruditi, calidam & siccam in secundo ordine proponunt.

Vidit istam controuersiam Matthiolus *1. in Dioscorid. cap. 71. de Lentisco,* argumentorumque difficultate perterritus, camphoram esse calidam & siccam arbitratur, & dicitque Auicennæ esse mendosus sibi persuasit. Sed errat, nam in antiquis Auicennæ codicibus, & in germana versione legitur, quòd camphora sit frigida & sicca in gradu tertio.

Doctissimus Renodæus *lib. 1. de materia medica, sect. 9. cap. 2. de Camphora,* rectius dubitationem explicuit, dicens: camphoram diuersis constare partibus, nam cum mixtæ sit facultatis, frigidis & siccis partibus constat, & sic cogit, retinet, inspissat, & contemperat: odore verò, spirituum tenuitate, & partium aërearum ope calefacit, & sic subtilibus partibus constans, reposita in auram euanescit, & ardet, vt notat Scaliger *exercit. 104. num. 8. in Cardanum.* Nec dubites: plura enim sunt, quæ cum

A variis partibus prædita sunt, varias, & longè contrarias ex se promunt vires. Sic opium frigidum est, licet amarissimum sit, & ita acre, vt linguæ impositum exulceret. Argentum viuum frigidissimum est, quum in perpetuo sit motu ob tenuissimas partes, quibus constat; quarum merito rosoluit, calefacit, penetrat, viscidans, tenacemque pituitam attenuat, incidit, & per sputum; alium, sudoremque expurgat, & eam firmiter adherescenscentem è distantissimis partibus attrahit. Sic alia quamplurima, ob diuersas quibus pollent, vires, varios effectus producant, vt lentes, aloë, rhabarb. psyllium: ferum, chalybs, rosa, lac, &c. Solue secundò cum Marnardo in com. Trochiscor. de Camphor. Legitima Camphora est frigida; factitia, quæ præsertim ad nos ex India adulterata affertur, & bitumine infecta, calida est. De Camphoræ electione, lege Matthiol. *loc. cit.* Medicos Colonienfes in com. Mesue, *tit. de Trochisc. Camphor.* & elegantissimum Cronenburgium *lib. 6. de compos. medicam. in com. Trochisc. de Camphora,* Abhenguesit Arabem, qui in suo de simplic. medicinarum libro, de Caphura rectè conscripsit. Iuberam in reformatione medicamentor. *cap. 95.* & nuper Tobias Aldinus proposuit in suo lib. de plantis horti Romani.

HISTOR. XXI. GALENI De colis palpitatione.

Colis palpitatio, Carminantibus auxiliis curata.

IN illo enim cui assidue colis palpitatio præcesserat, causa erat * spiritus flatuosus, ad quem cum omnem curationem conuertissem, hominem sanauit, &c. Galenus *lib. 6. de loc. affect. cap. vlt.*

PARAPHRASIS.

Miserabilis profectò est colis ignauia, & ad congressum venereum impotentia: miserabilior ob labores, & pericula multa, eiusdem partis contraria constitutio, hoc est immoderata distentio citra appetentiam veneris contingens: cum enim Paulus *lib. 3. cap. 56.* Satyriasm, naturalium palpitationem esse proferat, quæ vasa forum seminariarum inflammatoriæ dispositioni superuenit, vt firmat Auic. *20. 3. tract. 1. cap. 37.* eueniatque ob genitalium partium feruorem nimium, vt ex priscorum mente explicant Mercurialis *lib. 4. de morb. mulier. cap. 10.* & Mercatus *lib. 2. de morb. mulier. cap. 10.* hunc ægrum priapismo laborasse mihi persuadeo, de quo affectu latius infra: nam, vt *cit. loc.* notauit Paulus, satyriasis ex phlegmonosa feminalium vasorum dispositione ortum ducit, in languorem, & resolutionem eorundem vasorum migrat, & nervorum distentionem, conuulsionemque minatur. Accedit quòd morbus rarus est, & sæpe cum alui fluore, & frigido sudore interficit. At verò Galenus hunc carminantibus oblati persanauit.

Hoc manifestè asserit Aurelianus *lib. 3. tardar. passion. cap. 18.* qui satyriasm à priapismo distinguit, licet hi affectus conueniant in rigida, & inuoluntaria penis tensione; quoniam Satyriasis, acutum malum est ex conuulsione ortum; breui hominem consumens cum immensa veneris libidine, cui mors ferè superuenire solet. Priapismus verò tarda passio; ex plurimo flatu; nec facile solubili, intra fistulosum neruum contento; Hoc ergo affectu laborasse hunc ægrum firmat Thomas à Veiga in com. huius loci; *num. 6.* dicens: *Frigida affectio est palpitatio, quare non ab arteriarum spiritu, sed à flatu in fistuloso neruo, & genito, & densato.* Explanata namque causa naturalis erectionis, de qua eleganter agit Laurentius *lib. 7. de re anatomic. quæst. 6.* inuestigat Galenus morbosam, quam magis in fistuloso neruo, quam in arteriis esse constat.

Neruum hunc, quem colem dicimus, multis nominibus antiquitas decorauit: nam multoties pepem, hastam, mutonem, caulem, virgam, fascinum virilem, scapulum, veretrum, verpam, mentulam, caudam salacem, neruum fistularem, genitale, aut membrum virile nuncupauit, vt *cit. loc. prædixit Laurentius*, & pluribus nominibus insigniri, ab otiosis, pronis in venerem, metreticulis, lenonibus testatur *Columbus lib. 11. anatom. cap. 15.* ob quam causam ab amantibus priapus dici solet, de cuius etymologia plurima pueri poetice fabulantur, vt notant *Eustathius in lib. 2. Iliad. cap. 22. Athen. lib. 1. cap. 27.* *Diodor. Sicul. lib. 4. cap. 2.* & de eius apud *Ægyptios simulachro, pulchrè, & ad naturæ vires consentaneè disputat Suidas.*

Virile ergo membrum, corpus est neruosum ex pubis ossibus ortum, cui simile in toto corpore non inuenies, & cui venæ, & magnæ arteriæ inseruntur. Insuper hoc nec tensum semper esse oportuit propter molestiam, & periculum; nec perpetuò laxum, quoddam foret omnino inutile; sed vicissim flaccescere, contrahi, & quiescere, & pro vsibus tendi, dilatari, ac moueri opus fuit: Naturalis erectionis causam docet esse innatam, pudendi facultatem, quæ sui muneris non ignara, instat aliarum corporis facultatum, vbi primùm animal ad coitum incitatur, ex insita doctrina penem distendit, apteque ad congressum disponit; licet enim operis inscia, & indocta natura sit, hoc est, carens omni externa disciplina, omnium tamen opifex est, *3. art. med. 87* & sponte suas inuenit, atque exequitur motiones, vt solet dicitur *Gal. lib. 6. de loc. cap. ult.* & prædixit *Hipp. 6. epid. sect. 5. rexr. 2.* quicquid *Asclepiades*, scribente *Gal. 3. cris. 8.* affirmauerit naturam esse inertem, quum vniuersa illius opera, vtpote mirabili industria, & summo artificio plenissima admirentur sapientes; de quo passim *Gal. in lib. de usu part. præsertim lib. 1. cap. 3. & lib. 3. cap. 10. & 15. Plinius lib. 11. cap. 2.*

Quamuis autem à flatuoso spiritu per arterias influente turgat etiam pudendum, dilatetur, atque in tumorem attollatur, præcipua tamen naturalis tensionis causa in neruo fistuloso consistit: tum quia actiones à propriis partium essentia oriuntur; tum quia arteriæ quantumuis pressæ, exprimere non possunt flatum in fistulosum neruum, nisi is distenderetur; idè namque repletur, quia distenditur, non è conuerso, quod similiter in pectoris, cordis, & arteriarum motibus agnoscimus, ad quarum partium distentiones sequitur aëris ingressus, & repletio.

Cum ergo neruus fuerit distentus, sequitur ex arteriis spiritus, quemadmodum pulmo thoracem sequitur, ob eam quam habet ad motum ipsius sequelam, distenditur autem sponte neruus, aut stimulatè desiderio, vt diximus, ex meditata venere, vel mordicatione, aut acquisito calore; irruente deinde spiritu vaporoso impletur, rigidusque fit, & insigniter intumescit; eodem verò dissoluto, contrahitur rursus, concidit, & flaccescit: nam ab spiritu, non humore inflari indicat celer eleuatio, & subsidencia. Ceterum longè aliter contingit in morbosa erectione; huius enim causa, flatus cum sit ventosus ex crassis, & viscosis humoribus cum mediocri calore genitus, *3. de sympt. caus. 2. & 9. sec. loc. cap. 9.* vnde *Paulus, Aëtius, & omnes* sua haulere, magis in arteriis quam neruo ipso existit: facilius namque est illis apertis, spiritus flatuolos, quibus arteriæ turgent, in corpus fistulosum effundi, quam in hoc ipso gigni, quod etiam euentus crebritate confirmat *Galenus*. Dignosces verò ex præcedenti palpitatione, oriri priapismum à genito, & densato flatu in fistuloso neruo: palpitatione enim cum frigida affectio sit, vtpote causam habens materiam venrosam, à calido arteriarum spiritu fieri non potest.

Cut colis, offensus, solidus; ex arteria sola constructus non fuerit, explicat *Vesalius lib. 5. fabric. 24.* Penem enim ita fabrefecit natura, spiritum repletum, vt insigniter urgere possit, & rursus eodem spiritu dissoluto condidere: nam hoc modo ad venereos congressus, feminis eiacula-tionem, & libidinis stimulos summus rerum opifex crea-

uit, atque constituit. Is ergo neruus caernofus, & fistula modo excauatus, constat ex duobus neruis cauis, meatu vnico membranofo, femini & vrinæ comuni, quatuor muscularis, venis arteriis, & neruis plurimis, membrana neruosa, & cute miro artificio fabricata, vt *Galenus 14. de usu part. 13.* edocuit manifestè: explicat eruditissimus *Spi-gelius lib. 8. de fab. corporis humani, cap. 27.*

Huius affectus causam esse vaporosum, flatuosumve spiritum firmat *Gal. 14. meth. cap. 7. & lib. 3. de caus. sympt. cap. 2. & 9. de compos. medic. sec. loc. c. 9.* qui ex humoribus viscosis, ac crassis per moderatam caliditatem gigni solet. Verum vbi in eodem fistuloso neruo flatuosus spiritus fuerit genitus, ex continua eiusdem, quæ præcessit, palpitatione dignosces: quemadmodum è diuerso, vbi supra modum arteriarum ora, quæ ad pudendum deueniunt, fuerint patefacta, ac propterea affatim spiritus multitudo ad ipsum colem affluat, nullum tale symptoma præcedere solet. Ex quibus constat affectum hunc à vaporoso, nebulosoque flatu in hoc neruo genito originem duxisse. De hoc argumento consule *Ferncl. lib. 6. pathol. cap. 13. Altimar. lib. de curand. human. corpor. malis, cap. 105. Christoph. à Vega lib. 3. art. medic. sect. 10. cap. 4. Viduum Vi-dium lib. 11. de curat. membran. cap. 12.*

Purimæ sunt causæ, quæ calorem nostrum imbecillitant, à cuius debilitate flatuum copia gigni solet in corpore nostro. Causa efficiens, primaria, & immediata est debilitas natiui caloris. Secundaria, & remota, est humidum quoduis; ex quo, cum viscidum fuerit, & crassum debilis calor flatus eleuat, quos præimpotentia discutere nequit. Ad horum ergo resolutionem cum *Galenus* omnem curationem conuertisset, agrum perfanasse gloriatur. Sed quæ præsidia adhuc inuenit, non explicat. Dic. Spiritus flatuosi causa, est humor crassus, & lentus, ex *Gal. loc. cit.* Offerenda ergo sunt alimenta boni succi, facilis coctionis, nam hæc vel à remissiori calore faciliè superantur: maximè si sint aromatis condita, quæ natiuum calorem egregiè restituunt, flatusque absumunt. Hunc vsum complet optimi mellis vsus, quod auctore *Galeno 7. meth. cap. 7.* & alibi, in naturis frigidioribus probum succum gignit, & leuiter calcificando non nihil detergit, & cruda excrementa concoquit, & per aluum expellit.

Pro potu prodest viuum antiquum, odorum, generosum, in quo præsertim absinthium, & aromata calida infundantur. Aqua sit cocta cinnamomo, aniso, aut radice chinæ. Aër sit calidus siccus. Humorem pituitosum *Galenus* imperat vacuandum per vomitum, cum *Paulo lib. 3. cap. 56.* timens ne ex præcipiti lapsu humorum in infernas partes, geminetur malum: at de violenter vacuantibus est intelligendus, vel quando purgatio iniciante fluxione celebratur. Quapropter ex vsu sunt clementia, quæ suauiter humores per aluum deriuent, velut sunt agaricum, mechoaca, pruna lennata, syrup. ex multiplici infus. ros. persic. syrup. de sen. epithym. polypod. quæ si cum carminariis misceantur, strenuè proderunt; dummodò flatus resolutio non sint nimis intensa, nam sic flatu plusquam oportet attenuato, maior inflatio, & grauiore dolores propullulant; quod præceptum in omnibus flatulentis affectibus, præsertim intestinorum, est obseruandum.

Mandantis quoque partis ratio est habenda, quæ sæpe ventriculus esse solet, interdum lien, aliquando hep-par, quæ viscera cum intemperie frigida laborant, flatus creant, quos ex ructu, rugitu, fluctuatione, & dolore circa has partes percepto faciliè venaberis: maximè si adsint cruditas, tarda, difficilisque concoctio, inflatio ventriculi, nausea, vomitus; ex quibus causis flatus suboriri certissimum est.

Oportet ergo officinas coctionis roborare, & flatus genitos absumere. Hoc opus efficiunt clysteres ipsi, qui parantur ex oleis, ac decoctis digerentibus, & carminantibus, vt ex semine anisi, carui, dauci, forniculi, an. ʒ. ʒ. sem. apij, & aneth. an. ʒ. iij. flor. chamæmel. mellilot. sambuci, rut. anthos, an. P. ij. & facta decoctione in aq. & vino cretico, cum aq. vitæ ʒ. ij. & ʒ. ij. mellis anthosati, & ʒ. ij. olei

olei rutac. & ʒ. ʒ. hier. fiat clyster, qui calidus iniectus, & a diutissime in ventre retentus, mirè flatus discutit. Hunc si partes ex iure galli veteris, cum iisdem medicamentis prius decocti, adiectis ʒ. iij. vrinæ pueri impubis, & ʒ. j. fermenti acris, erit præstantior.

Ex iis medicamentis cum saccharo, adiecta nuce moschata, & caryophyllis, possunt fieri pulueres, tabellæ: & cum conserua flor. anth. & saluæ, parantur electuaria, quæ potenter discutunt. Linimenta sunt, emplastra, culcitæ, fomenta, ex plurimis roborantibus medicamentis, quorum sylvam in superiori historia descripsimus. Iuuant sudorifica ex ebena, simillace aspera, & radice chinæ: Balnea thermalia summo sunt ex vsu, & cætera quæ partes naturales tuentur, & roborant,

QVÆSTIO XXXV.

Vtrum flatuum generatio oriatur à debilitate caloris innati, vt opinatur Galenus.

COMMENTARIUM.

Spiritus flatuosus.] Non censetur à medica facultate alienum; vt *Galenicæ* ingressi pomæria, per transennam licet, præscribamus, quæ huius flatuosi spiritus causa sit primaria: nam de antecedente supra ostendimus, esse humorem crassum, viscidum, qui num à debili, moderato, aut immodico calore vertatur in flatus, nunc enodandum. Artis medicæ fulgentissimum iubar rem sic determinat *lib. 3. de sympt. caus. cap. 2.* dum sic ait: *Est autem & horum generatio in ipsis, quæ in ventre sunt, locis, succis quibusdam pituitosis, vel cibus inibi à deficiente calore in halitum solutis: quippe sincera frigiditas prorsus halitum non facit, quod scilicet ea nec attenuat, nec conficit, nec alimentum dissoluit: foris verò calor, cum longo intervallo nutrimentum superet, amplius quam pro halitu generando id attenuat, nisi tamen flatusus sit natura: tunc enim gignitur spiritus quidam turbidus, ac, vt sic dicam, nebulosus, ceterum exiguus, & breuis temporis, ita vt vno, vel altero ructu vacuetur. At calor qui in cibos agit, ceterum diminutè, in eos quodammodo dissoluit, non tamen prorsus conficit, atque hinc oritur flatusus spiritus.* Explicat ingenue *Valleriæ in com. & exponit Ludouicus Lemosius affab. è in com. cap. 8. lib. 12. meth. Gal. disp. 4.*

Sicut enim, inquit *Galenus ibi, exirinsicus tum frigidissimi status sunt sereni, solentque maximè flante borea fieri; tum calidissimi, qui æstatis tempore incidunt, ambientem aëra purum reddunt: qui verò inter hos sunt, nebulam gignunt: ita in animalibus, neque in caloris summa imbecillitate, nec cum idem nimium est vehemens, sed in iis, qui inter hos sunt statibus, flatusus excrementum gignitur. Atque id cum per os excernitur, ructum creat: cum per sedem, sonorum, silentemve flatum: cum verò neutra parte emittitur, symptoma creat, quod inflatio vocatur. Iam si flatus in tenuibus gignuntur intestinis, & in iis quæ circa ieiunium sunt locis, maximè consistunt.*

Deinde *Galenus lib. 4. acut. com. 42.* de flatuum generatione verba faciens, sic ratiocinatur. *Conatur siquidem caliditas natiua corporis humores tum dissoluere, tum effundere, sed renuare ipsos, per inuisibilia foramina excernere non potest. Cum vero perfectè languet, neque soluere incipit, atque ob id spiritus flatuosus non à summe languente natiua caliditate oritur habet, &c.* probat *lib. 4. acut. com. 11. & lib. 6. epid. sect. 3. com. 12. §. Prorsus enim flatus repleri, ab ingeniti caloris debilitate prouenit: eo namque rellè valente, horum nihil excoritur, &c.* firmat *lib. 6. aph. 1. & 5. com. ult.* sequuntur *Paulus lib. 3. cap. 38. Oribal. lib. 9. synopsis. cap. 11. Auic. 133. tract. 5. cap. 1. Auerrhoës lib. 3. collig. cap. 16. Mesuè tract. de agritud. inib. stomachi, cap. 11. Serap. tract. 2. cap. 18.* & omnes propemodum recentiores satis confirmant, nix Aristenti doctrina, *2. meteor. cap. 2.* qui flatus non à calido venabatur, sicut nec à frigido, sed à languido calore gigni asseuerat.

Sed hæc sententia patitur obiectiones plures. Cum enim calor à multis causis debilitetur, plurimæ quoque erunt inflationis causæ: Primò, calor à frigore per se mi-

nuitur, tanquam à verè contrario, quo nomine frigida epota flatus generat, & hydropem accersit, apud *Gal. lib. 6. de loc. cap. 1.* Secundò, à prohibita transpiratione, qua sponte marcescit calor omnis. Tertio, à defectu materiæ, qua denegata innatum ignem perire est necesse. Quarto, ab ineptitudine materiæ, quam, ob crassitiam calor conficere nequit, sed in flatus vertit. Quintò, à suffocante copia, ob quam obruitur innatus ignis, & extinguitur. Sextò, à nimia siccitate, humidum, caloris pabulum absumente. Septimò, ab ignea caliditate, vt accidit in priapismo, ex *Gal. 14. meth. cap. 7.* imponente in hoc affectu frigida lumbis, venamque refrigerari causa secundam imperante; & in mirachiali, flatusoque melancholia experimur manifestè, cum *Galeno lib. 3. de loc. affect. cap. 7.* in qua flatus imminui oblatis refrigerantibus, refracto immodico pylori calore, inibi ex *Dioclis* sententia asseuerat. Quo pacto aliquando spiritum calidum flatuosum in corpore gigni testis est *Galenus lib. 4. acut. com. 42. §. Verum cum spiritus calidus, flatususque ad caput fertur ob humorum prauitatem, &c.*

Hæc verò facile solues, si prius aduertas quòd sicut in magno mundo, solis, & stellarum actione duplex exhalationis genus eleuatur, auctore *Aristot. lib. 2. meteor. cap. citato*, alterum humidum, pluuiæ materia; siccum aliud, ex quo venti, & ignitæ impressiones oriuntur: sic in animalis corpore, actione caloris, duplex recrementorum genus eleuatur, alterum humidum, & vaporosum, insensibiliter per cutis spiracula effumans, aut sensibiliter per sudorem erumpens; aliud est siccum, & fuliginosum, ex quo pili, vngues, sordes generantur, ex *Gal. lib. 1. de sanit. tuend. cap. 12.* Præter hæc sunt recrementa flatuosa, quæ *Galenus* flatum, aut spiritum flatuosum appellat quem vbiq; generari, præsertim in locis ad ventrem pertinentibus, *lib. 2. ad Glauc. cap. 6.* testatur *Galenus: Auic. 1. 3. tract. 2. cap. 5.* hunc distinguit à vapore, quia hic ex omni humore; flatum verò ex pituita, & atra bile generari prædixit.

Flatum ergo oriri à debilitate caloris innati, exempla demonstrant: nam fructus qui non integrè maturerunt, Sol Martij, & lumen Lunæ idcirco noxia sunt, quia flatus generant. Deinde pars refrigerata flatibus distenditur, quoniam diminutus calor partis, agens in succam subfrigidum, crassum, glutinosum, sæpe est causa flatuum diuturnorum; quam causam commendat *Gal. 12. meth. cap. 1. & 8.* tanquam Medico curaturo summè necessariam. Insuper flatus sub membranis, muscularis, circa intestina, ventrem, & partes frigidas generantur, qui illas rumpendo frangunt, vt ait *Auic. 2. 1. doct. 3. cap. 9.* nam ex magna vaporosæ materiæ copia, vel crassi flatus abundantia, in caluariæ cauitatibus contenta, & vehementi motu expultricis facultatis, ipsam aliquando rumpi testatur *Andreas à Cruce lib. 1. chirurg. cap. 2.* lege *Albuca-sim lib. 2. cap. 25. Nicol. ferm. 7. tract. 3. sum. 2. c. 45. Beuiuen. cap. 40. & 81.*

Causas plures assignari calorem nostrum debilitantes, non negamus; hæc autem non sunt immediata, primaria, & efficientes, sed remotæ, secundaria, & ex accidenti: nam calor adurens flatus non eleuat, si agat in humidum quodvis, at verò debilis calor in quodvis agens, eos generat, quos attenuare ob imbecillitatem nequit. Curat autem frigidis priapismum in methodo, vt sic igneus calor mitescat, & temperetur. Sanat autem venæ sectione in iuvene robusto, vt renellatur humor in colem inflatum, & dolorificum delapsurus. Quo pacto debilis calor innatus flatus generat, qui si immodicus, & excedens sit, vt in melancholicis hypochondriacis sæpe reperitur, debilis etiam est, quoniam ab antiqua temperie deflexit, & non est commodum naturæ operantis instrumentum: immò ab eo calor insitus debilitatur, coctio vitatur, succrescunt cruditates, & flatuum copia popululat: hoc modo ab igneo calore innatum depopulante fiunt frigidi affectus, immò oritur hydrops ex acutis morbis. Lege *Costæum in com. cit. loc. Auic. & Sennertum lib. 2. instit. medic. part. 2. cap. 7.*

De flatuum nominibus, ac differentiis consule *Christoph. à Vega,*

Vega, & Ioan. Brauum in *com. sentent. 24. lib. 2. progn. Mercurialem lib. 2. de excrementis, cap. 5. post med.* Nam si per os excernantur, faciunt ructum: si per anum, vel sunt silentes, & minimè sonori, vel exeunt cum strepitu, bombo, sono; quorum causas citati ex Galeno retulere auctores: & eas luculenter protulit Ioan. Fienus *lib. prop. de flatibus humanum corpus molestans*: in quo flatuum natura, causa, & symptomata describuntur, eorumque remedia facili, & expedita methodo indicantur.

HISTOR. XXII. GALENI, De priapismo.

Priapismo laborantes, vena secta, & frigidis super lumbos impositis, sanantur.

Acciderat autem cuidam, ut mali succi alimentis, acerbisque vteretur. Alij etiam, ut duobus mensibus præcinctus peregrè proficisceretur, quum ante nunquam cingi consuevisset. Coniecit itaque arteriarum ora nimis præfecta, alijs quidè ob humorum vitia, & acrimoniam; alijs verò ob flatuosum spiritum generatum, & sine ordine, & vehementer commotum. Scio enim ipse quendam è me curatum, tribus diebus naturalem habitum recepisse, sanguine primum misso, deinde medicamento hoc adhibito. Ceratum ex simplici rosaceo factum ita liquidum, sicut ad fracturas uti solemus, aqua frigida imbuens, ac simul cum ea subigens, (nam astitis initium erat) pudendo, ac lumbis impositis, atque ita quidem hunc percuravi. Simili modo & alium, qui post missum sanguinem, humido medicamento quod ex chamamelo conficitur, est usus, &c. Galen. lib. de loc. affect. cap. ult. & 14. meth. cap. 7.

PARAPHRASIS.

Quemadmodum Gonorrhœa, symptoma est femininum instrumentorum, ita & colis priapismus, hoc est, rigida, & inuoluntaria penis tensio, tumescencia, & inflatio, ex Gal. lib. 6. de loc. cap. 5. & 3. de caus. sympt. cap. 4. seu instabilis pudendi auctio in longitudinem, ac orbem tumefacti, citra rei veneræ appetentiam, 9. sec. loc. cap. 9. & 14. meth. cap. 7. Vnde Paulus lib. 3. cap. 37. inquit: Priapismus est firmum genitalis incrementum, quod in longum, latumque intumescit citra veneris appetentiam. Ita ferè Aëtius, Trallianus, & omnes. Apud Aurelian. 1. 5. tardar. passion. cap. 9. sine vlla sit coeundi voluntate, in quo discernitur à satyriasi (quæ præternaturalis etiam est erectio veretri, 2. meth. 2. sed immenso cum libidinis ardore, deducto affectus nomine à satyris, lib. de tumor. præter natur. cap. 14. propter impudentem, ac inexplebilem veneris appetitum:) insuper & quia in satyriasi semen cum voluptate emittitur, lib. finit. medic. & post coitum detumescit virga, cæterum non proinde diminuitur desiderium, quia insatiabile, & ardentissimum, aded vt ad mentis turbationem, & tabem perueniat, ita referente Sorano apud Aëtium. Addit Aurelianus, præceps esse malum, & acutum, immò verò interdum hominem breuiter consumere, & corpus vniuersam conuellere; priapismus verò tardam esse passionem, neque, vsque aded affligentem, quanquam & non parùm molestant, ex Auic. 20. 3. cap. prop.

Licet auctores omnes, hunc affectum ex flatuoso spiritu, qui particulam in tumorem attollit, ex humoribus crassis & viscidis, modici caloris ope procreato, oriri assenserent, alias tamen causas fortiri 6. de loc. cit. confirmat Galenus: Nam à feminis copia, & turgentia aliquando originem ducere probat, adducta historia cuiusdam amici sui, cui præter eam quam antea habuerat consuetudinem, omnino à concubitu abstinenti, rigidus aded, tumidusque factus est penis, vt Galeno tale quid manifestare coactus fuerit. Cuius explanationem quære supra in comm. histor. 9. dum quartam

A eo loco historiam sumus interpretati.

In huius ergo rei confirmationem, aliam affert historiam cuiusdam, qui cum prauis succi alimentis, acerbisque vteretur, in eum incidit affectum. Huius euentus multiplices causas assignant citati auctores cum Auic. loc. cit. cap. 37. nam aliæ sunt procatarticae, & antecedentes aliæ, quædam coniunctæ, & aliæ efficientes. Procatarticae sunt lumborum excafactio, ex supino decubitu præsertim suborta. De hac causa loquutus est Galen. 6. de loc. §. Calefactis lumbis par est, vt arteria calidiores reddantur, & magis etiam pateant ipsorum ora: quamobrem non exiguum tunc spiritus quantitatem in fistulosum neruum effundant, qui paulatim impletus, colem intendit, &c. & Auic. loc. cit. sic ait: Multitudo dormitionis super lumbos, ex qua liquefit sperma, & conuertitur in ventositatem priapismi causa est, &c.

B Alia est causa, succus prauus, viscosus, & crassus, qui vel acrimonia sua dilatat arteriarum ora, vel sensim, lente excafactus in flatum vertitur. Causa coniuncta, flatuosus est spiritus, qui fistulosum neruum distendens, ipsum tumefacit, & erigit. Ab hac causa oriri per lapè hunc affectum probat Galenus, quoniam penis celeriter admodum intumescit, & residet. Efficiens causa est immo dica caliditas, vitiosus humor in halitus vertens.

C Quapropter priapismus ab his tribus causis autem differentis, suæ generationis ortum ducere, est affirmandum. Nam in primo ægro morbus ex causa antecedente, nempe ex vitioso succo ortum duxit. Secundus, qui duobus mensibus præcinctus, & peregrè proficiscens in hunc affectum incidit, ex causa primitiua ægotanti: Nam lumborum præcinctus non antea assuetus, longo tempore gestatus, lumbos calefacit, & venarum orificia dilatat. Sic enim ait Auic. cit. loc. Strictura lumborum duorum, seu vitiorum, cum corrigiis, aut insitiis, quare dilatantur orificia venarum. In alijs verò in quibus flatuosus spiritus, & vehementer commotus morbum fecit, causa propinqua multitudinis tensionis virga, est multitudo ventositatis grossæ in partibus membrorum coitus, &c. In eo verò, in quo ob caloris excessum lentos succos in halitus vertentis, hic affectus est ortus: causa efficiens, calor erat. Hanc præter alias etiam Auic. loc. cit. doctè adiunxit, dum dixit: Et quandoque adiuuans causam materiale, & efficientem causa instrumentales, &c. Lege Hieronym. Fabric. ab aq. pendente lib. 1. chirurg. cap. 10. de tumore flatuoso.

D Accedamus ad curationem vniuscuiusque ægri. Quantum oporteat ad huius affectus curationem Medicos esse sollicitos, docuit Aëtius retrab. 3. serm. 3. cap. 22. Namque diu non potest æger cum eo vitam traducere; siquidem cum molestant neruorum distentionem præsentent, vbi diutius perseuerat, vires admodum conuellit ac prosternit, & superueniente frigido sudore, & syncope, celerimè interdum hominem abripit. Malum enim insolens est, teste Fernelio 6. patholog. cap. 13. ex quo præcipiti casu peire solent, nisi confestim eis auxilium feratur.

His ergo instituendus est victus, ex citatis auctoribus, & Tral. lib. 9. cap. 12. qui flatui aduerfetur, & licet. Vitanda edulia calidiora: hæc enim humorem in spiritum vertunt, pudendique arterias dilatant. Cauenda acria, viscosa, crassa. In latus decumbant. Veneræ narrationes auerfentur: necnon alimenta semen generantia, turpes consuetudines, lasciuas amicitias, spectacula quæ ad libidinem concitant; nam his ad Venerem concitantur ægri: nullique horum veneris imaginatio prodest, nisi quibus ex huius abstinentia semen abundare coniecit, vt Paulus inquit.

Primum ægrum, acerbis, prauisque succi alimentis nutritum, ex quo prauis generatur humoribus, crassis, & viscidis, purgatione esse curandum, omnibus compertum esse reor. Hanc per vomitum esse celebrandam, vniuersim conuincunt cuncti. Quod si euacuatione vi licet, administratur per vomitum, inquit Gal. lib. 9. cit. sec. loc. & Paulus sic ait. Si euacuatione vi liceat, per vomitum id facies, &c. Causa autem, ob quam omittenda sunt per infernas partes purgantia, loc. cit. affert Auic. §. Canon verò curationis priapismi est euacuatio cum vomitu, propterea quod timetur, quod ventris

ventris solutio descendere faciat materias desuper, &c. Sed cum vomitoria violenta plerumque sint, præsertim quæ à partibus, à viis communibus remotis, humores tenaces attrahere debent, & calore suo moueant, exagitent, & attenuent, sicque flatus pariant, quid faciendum?

Aëtius rem sic determinat, nempe in hoc affectu abstinendum esse à fortioribus, & efficacioribus pharmacis, eligendaque mediocriter expurgantia, quæ sensim, lentèque humorum noxium per aluum deturbent, quapropter hac leni purgatione celebrata humores in partem affectam præcipiti lapsu non ruunt. Dic tu cum Galeno 13. meth. cap. 11. in initio affectus, partium inferiorum, medicamenta purgantia esse interdicens: cum verò malum præterierit statum, irruentisque in partem affectam humoris impetus conuenerit, tunc citra noxam medicamenta sunt ex vsu. Audi ipsum loc. nuper cit. Hac itaque ratione, nec si ventriculum, aut intestina phlegmone occupare iam coeperit, medicamine quod aluum deiciat, vti conueniet. Eandem cum his indicationem sortitur vterus, sicuti cum vrinæ vasis pudenda. At vomitu vti pudibundis laborantibus, in diuersa reuellens auxilium est. Siquidem longissime à tentata fluxione arte, quod reuadat reuellerè, nequaquam ad eam trahere conueniet, &c. Ex quo loco clarissimè patet, pudibundis læsis, in initio affectu, Galenum reprobasse expurgantia: nam si quis id facere in iccinore tentaret, quum phlegmone laborare incipit, maximam excitabit phlegmonem. Quoniam si in hepatis inflammatione expurgat per aluum declinante malo, & fluxionis impetum sedato, vtiturque citico, vitica, Mercuriali, epithymo, polypodio, filicula, & nigri veratri cortice, 13. meth. cap. 15. quia timet humorum confluum ad infernas partes, cur pudendo affecto, maiori iure in initio ea non erunt interdicens?

Consulendus Gal. lib. 4. meth. 6. qui pudibundis partibus affectis, expurgantia per aluum summoperè vetat. Neque igitur cum vel circa sedem, vel aliquam vicinam partem initium phlegmones incidit, aluum deiciat, neque cum in vesica, vel cole, vel renibus est coacta, pharmaca dabis que vrinam prouocent, sed ad partes que maximè longinqua sint, semper reuulsionem facies, estimata scilicet tum phlegmones magnitudine, tum corporis rotius statu. Quare in initio affectu, fluentibusque humoribus, retractio medela est, ait Hipp. lib. 1. de humorib. num. 1. explicat eius mentem Gal. lib. 2. ad Glauc. cap. 2. in med. & lib. 1. de humorib. sect. 1. com. 4. dum sic ait. Quare si vehementer fluxio feratur, eam ad contrarium reuellemus, vt si in superioribus vlcus sit, per inferna purgemus; si in inferioribus consistat, superiorem ventrem euacuemus. Quod si fluxio ipsa cessauerit, & in membro fixa sit, deuinare fuerit melius, eo quod translatio sit in propinqua, & quod tunc attractio è vicina parte promptior medicamento purgante suppeditetur, &c. Ex quibus verbis Gal. totam litem euanelcere putamus.

Secundus æger passus priapismus ob flatum multum, vehementer commotum, quomodo sit curandus, diximus in præcedenti historia latè.

Tertius æger à Gal. descriptus, iuuenis fortè erat: Nam postquam dixit, incidit verò vitium hoc sanè multis, sed iuuenibus magis, quàm alijs ætatibus, subiungit: Scio enim ipse quendam à me curatum, tribus diebus naturalem habitum recepisse, sanguine primum misso, deinde medicamento hoc adhibito. Cum enim iuuenes calidissimi sint, & innato calore polleant robustissimo, ob quam causam biliosis morbis sunt obnoxij, quoniam flaua bilis, humor inter omnes humores calidissimus, ex Gal. lib. 10. simpl. tit. de felle, hac ætate superabundat, 3. aph. 29. idcirco aggregatis etiam cruditatibus ob errorem victus, ex Gal. citat. nuper Aph. auctior, & immoderatio illorum calor, glutinosum crassumque succum vertit in halitum turbidum, & nebulosum.

Ob hæc, ad compescendum viscerum cauma, ad ventilandum iecur, ad reuellendum ab affecta parte, ne scilicet humores commoti, & ab adurente calore agitati præcipiti lapsu in partes naturales ruant; saluberrima censetur venæ sectio, cuius ope pars inflammata præseruari solet: præsertim si corpus sit carnosum, multo sangu-

ne abundet tempus anni sit ver, & aliqua consueta vacuatio sit suppressa, aut exercitium dimissum, & ægri præter consuetudinem à venere abstineant, tunc caudacter cruor exhauriendus.

Secunda dextri cubiti interna vena: nam hæc, partes inter alas, & inguina, vbi maxima vasa continentur, ex Gal. 9. meth. 3. promptissimè euacuat, si fides est adhibenda Magistro lib. 2. acut. 1. 1. & 4. eiusd. 24. & 4. de sanitas. tuend. 4. & lib. de curand. rat. per sang. mis. 16. quæ sectio præterquam quod ab inferioribus reuellit, partes internas, phlogosi & incendio affectas leuat, & refrigerat, quia vaporosum sanguinem exhaurit, ex Gal. 10. meth. 10. Hoc modo ad sedandum feruorem internum summè commendatur à Gal. lib. 3. de loc. affect. cap. 7. in hypochondriaca, mirachialique melancholia, quando scilicet pylorus calore æstuat, & phlogosi tentatur, hoc est calor ardorisque excessu opprimitur: nam apud Galenum 1. ad Glauc. cap. 1. & lib. 14. meth. cap. 1. aliquando inflammatio pro tota phlogosi accipitur: id colligitur ex Galen. 5. aph. 65. §. Quamuis hoc ipsum nomen inflammationis, anti-qui omnes magnis inflammationibus quæ sine vilo sunt tumore adaptabant.

Deinde si Gal. lib. cit. de loc. non solum ob hanc causam, sed ob pulsationem valde magnam in mesenterio; ex calore aducto subortam, sanguinem emitti, cur in epalpitante cole hac de causa commodissimè non administrabitur? Si non adsit basilica, vel vires sint debiles, & æger iteratam sanguinis missionem ferre nequeat, tunc saluatella feriendâ, quæ in fr. ruore compescendo summoperè iuuat, quidquid alij velint, quorum opinionem, vt pote Priscorum dictis valde aduertiam refutauimus lib. 1. in cum. hist. 54.

Hoc modo in palpitatione cordis mirificè iuuat venæ sectio, è gibbero celebrata, auctore Galeno lib. 5. de oc. affect. cap. 2. licet enim hic affectus ex frigidiore sanguine; vnâ cum flatuosi spiritus copia oriatur, tamen naturam leuat, cor melancholici humoris sarcina onustum deonerat, & peccantem hunc humorem reuellit, & euacuat. Ob has causas, vel in merè frigida causa, nempe potu gelidâ post exercitium validum, quando calor internum minuitur, & veluti extinguitur, præstantaneum auxilium est sanguinis missio, apud Dioscorid. lib. 6. cap. 34. Paul. lib. 5. cap. ult. Auic. 6. 4. tract. 1. fen. 1. cap. ult. & fen. 2. cap. 31. licet enim venæ sectio educendo calidam substantiam refrigeret, & calorem nostrum debilem ex aquæ frigiditate, videatur ampliùs extinguere; tamen vt partes principes deonerentur, & copia, quæcunque ea sit, citò dematur, saluberima est venæ sectio; nam etsi noceat, magis prodest: si enim aliter feceris, & alijs præsidijis ægrum curate tentaueris, ipse strangulatus citò occumbet.

Vacuato corpore, & detracta copia, & æstu interno attemperato, extrâ frigorifera applicuit, inter omnia vnguentum liquidum ex cera, & simplici rosaceo factum (ceratum Græci dicunt,) prius frigida subactum prout suum refrigerans parabat vnguentum Gal. lib. 10. meth. 9. & lib. 1. simpl. cap. 6. pudendo, & lumbis impositis, vt harum partium ardor miteret, & si deinceps quum modicè coierit ipsum, totum vas in quo continetur, in aquam frigidissimam immittas, ex arte facies: & si illud niue circumdes: optimum deinde, ac magis refrigerans euadet; cuius penuria si aduerit, sub dio illud exponendum prædixit Galenus lib. 2. sec. loc. tit. de capitis dolore ex ardore, & esse obtuendum per noctem integram, ad auræ alicuius afflatum, inibi inculcat.

Huius vnguenti loco alia substitui possunt; quæ epithematum instar hoc opus efficacissimè complent, veluti est solanum, portulaca, hyoscyamus, semperuium, nymphaea, rosa, viola, intybus, ex quorum succis, aquis, & oleis, linimenta & fomenta parari possunt, quæ partibus affectis admota, illarum incendium mitigant; præsertim si intercepido inter anum, & pudendum iis illinatur. In intercepido exhibenda sunt quæ refrigerant, & affectui huic à tota substantia profunt, vt est nymphaea semen, & radix, semen agni casti, ac etiam rutæ, lactuc. portulac. aneth. cucumer.

cucumer. hyosciam. coriandri. lumbis lamina plumbea perforata admodum: nam Veneris stimulos vehementer cohibet. Demum plura sunt, quæ squalidos, ac igneos renes demulcent, quorum sylum exaratum lege inter omnes, apud Mercatum, in *physiolog. quest. 247.*

Quartus æger languinis missionis ope etiam euasit, adhibito etiam cerato ex chamæmelo, & cera confecto; forte quoniam in hoc, ob dictas causas, maior erat flatus discutiendi necessitas à calore adurente eleuatos, & in nervo fistuloso imbibitos; quod opus perficiendum est iis, quæ sine calefactione vehementi eos dissoluunt. Et post minorationem materiei ventositatis oportet ut administratur quod subtiliat sine calefactione vehementi, sicut sunt embroche camomilla, dicebat Auic. *loc. cit.* nam chamæmelum suauis quodam calore attenuat lentum succum, & in halitum vertit, si fidem præbemus Galeno *lib. 3. simpl. cap. 9. & lib. 6. eiusd. tit. de chamemel.* Paulo *lib. 7. eodem tit.* Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 120.* Gal. *lib. 3. simpl.* sic ait. *Est chamemelum tenuitate quidem Rosa persimile, calore vero ad olei vires magis accedens, homini tum familiares, tum temperatas; quo pacto lassitudinis, ut siquid aliud, imprimis confert, doloresque sedat, tensa remittit, & laxat, mediocriter dura emollit, constipataque rarefacit, discutit, dissoluit, & digerit, desiccatur, & calefacit in primo ordine, estque tenuium partium, &c.* vt de eo scripserunt auctores omnes: quare ad discutiendos citra vehementiam flatus, est præstantissimum. De priapismi curatione, vide Vidum Vidium *lib. 11. de curatione membrat. cap. 12.* De resoluentium præsidiorum vsu, consule Mercat. *lib. 2. indicat. cap. 10.*

A scit malum, quo biduo ingulatum quendam fuisse, & ab excessu à vita, intentum rigidumque habuisse penem testatur Fernelius *lib. 6. patholog. cap. 13.* Hic morbus ad priapismum reduci potest. Et si inflatus coles dictis auxiliis, quæ priapismo auxiliantur, non succumbat, timor est ne ægri conuulsione prehensi, ex præcipiti occumbant.

Hoc malo, vt puto, obiit Heraclius Imperator, qui nouo cladis genere est peremptus, teste Pomponio Læto in *compendio historia Romana:* habebat enim testium folliculum sursum versum, simul cum vitili membro, & semper tenso, aded vt quoties meieret, nisi tabula umbilico adthota prohibente, vultum lotio sparsisset. Aliquando penis durities, ac rigor ad veneris abstinentionem sequitur, ex Gal. *lib. 6. de loc. cap. vlt.* cuius causam in *com. hist. 9. supra* tradidimus. Interdum penis non secundum se totum, sed secundum partem induratur, & ad glandulæ speciem conuertitur; de cuius tumoris curatione lege eruditissimum Varolium Arantium, *lib. de tumorib. præter natur. cap. 50.* Horum omnium tumorum causa est crassus, lentus, pituitosusque succus, à quo eleuatur flatuosus spiritus, nebulosus, & turbidus, qui virile membrum distendit, & in priapismum deducit.

QVÆSTIO XXXIV.

Vtrum spiritus turbidus sit admittendus, vt voluit Hippocrates

COMMENTARIUM.

VT cornu putaretur.] Dum hæc versabamur, exciderat à mente, de spiritu turbido, huius mali causa, perpulchra Galeni disceptatio, quam olim dilucidandam proposuit Ioannes Antonides Vander Linden, Medicus Amstelodamensis eruditissimus, nunc illustris Academiæ Franckeranæ Professor eximius, ex qua velut ex facundissima penu depromi potest arduum dubium, quo Medicorum supellex instructior fiet. Habet Hipp. inter summorum Medicorum phœnices antesignanus, *lib. 1. de humorib. sect. 2. text. 24.* hæc verba: *Deiectionem, siccitatem, si corpus non concidit, spiritum turbidum expectabis, &c.* re, petit *lib. 1. prorrheticor. sect. 2. text. 4.* & in *Coacis præfagiis, num. 49.* Quid autem intelligat Hipp. per spiritum turbidum, nec Galenus, nec alij exponere tentarunt. Ille enim in *com. ad hac loca* hanc dictionem *spiritus turbidus*, inter obscura collocandam esse retur, immò ab alio, operi interiectam, maximè cum ipse in nullo legitimo libro huius vocis meminerit: nam *nullus dicit* (inquit Galenus) *spiritum turbidum, seu aërem turbidum, sicut dicit aquam turbidam, urinam turbidam.*

Quatuor in hoc intricato dubio quæri possunt. Primum. Quid sit spiritus turbidus? Secundum. Cur Galenus Hippocraticam sententiam ita perfricta fronte tenet, & respuat, si eius interpretem se esse fatetur vbi que? Tertium. Cur asserat in nullo germano libro Hippocratem appellasse spiritum turbidum, si in libro de humoribus, ab Hipp. magno conscripto, ex Gal. *lib. 3. epid. sect. 2. in præfat. illius, vt supra* notatum est, expressam facit commemorationem? Quartum. Cur proferat aërem à nemine vocari turbidum, si *lib. 2. progn. 47.* contrarium asseuerat? *§. Tum aër turbulentus, ac nebulosus, &c.*

Ad primum. Spiritus turbidus in præternaturali statu frequenter reperitur in corporibus nostris: si enim spiritus naturam, cuiuscunque sortis ille sit, & proprietatem adamussim perpendas, inuenies, illum vt pote conflatum ex nitidiori, ac magis perspicua & pura, sanguinis, & seminis parte, ex Gal. *lib. 5. simpl. cap. 9. lib. aduers. Lycum, cap. 7. lib. 6. de vsu part. cap. 17. lib. 11. meth. cap. 3.* & alibi passim, debere esse perspicuum, lucidum, nitidum, clarum, purum, cum sit animæ instrumentum, ex Gal. *lib. 7. de placit. cap. 4. & 7.* Si ergo spiritus omnis debet esse fulgidus, & transparentis, vt inter omnes probat Altimarus *tract. de spiritu naturali*, cur huic contrarius, & aduersus non reperietur in corpore in statu morbofo, confusus, caliginosus,

caliginosus, nebulosus, tenebrosus, opacus, obscurus, ater, teter, & turbidus; his enim nominibus tenebrosus spiritum appellat Galenus.

Huius copia qui laborant, tristes, & melancholici esse consueuerunt: sicut enim externæ tenebræ pauorem homini inducunt, sic atræ bilis color (qua redundante spiritus nigri propullulant, qui mentis sedem tenebris offuscant, & timorem incutiunt) mœsticiam concitat, ex Gal. *3. de loc. cap. 7.* Si enim ob multas causas mutetur spiritus splendidus ad tenebras, suoque lumine & perspicuitate priuetur, colore suo agit, & per se immutat principium functionum organa, licet simpliciter & absolute actiua qualitas non dicatur, quidquid Auer. *3. collect. 40.* Galeni sententiam irrideat, cuius tela suo loco acrius infringemus. Interim lege Valesii, *lib. 5. contr. cap. 14.*

Hu turbidi spiritus vehementer insolescunt in virginibus, præsertim quibus menstrua retinentur, vnde angor, formido, desperatio, & alia succrescunt symptomata fera, & terroris plena, quæ ex professo retulit Hipp. *lib. de virg. morb. ferè per totum.*

Hic spiritus vexat melancholicos, hypochondriacos, & quibus lien atrii humoris copia turgescit, maximè si sit suppressa aliqua vacuatio per hæmorrhoides, cuius ope, tristis nigèrque sanguis per interualla manabat. Ex hoc tanquam ex fonte perenni seaturit pulsatio illa hypochondriorum, quæ circa lienem animaduertitur in illis, ex hoc tetro, turbidoque spiritu pronata; in quem sensum protulit Hippocrates hæc verba. *lib. 2. progn. Pulsus in hypochondrio delirium significat:* nam hic tenebrosus spiritus distendit ilia, & sic variè agitatur, & commotus ad cerebrum, actiones principes vitiat, & excitat delirium. Hic turbidus, & nebulosus spiritus opprimit cor, & palpitationem creat, ex Galen. *lib. de rigor. & palpitat. cap. 5. & lib. 5. & loc. cap. 2. & 3. de caus. sympt. cap. 2.* Explicant eleganter Fuchsius, & Vallerioli in *com.*

Ad secundum. Hollerius magni nominis auctor, in *com. sent. cit. Coacar.* sic Hippocratem interpretatur, vt per spiritum turbidum intelligamus respirationem, vel graueolentem, vel magnam, vel vaporis plenam. Sed menti Hipp. non conionat explicatio hæc, nam dum Hippocratem tuetur, Galenum deserit. Quare si per spiritum, intelligit respirationem, vera loquitur, cum passim Galenus nomine respirationis significet spiritum, & è contra, vt aduertit Gal. *1. de rat. viët. 31.* Hinc ipse dixit *lib. 6. epid. sect. 8. text. 3. spiritus irrupentes, intrantes, exeuntes*, vbi spiritum intrantem, exeuntem, nihil aliud vocat, quam inspirationem, & expirationem, quod scilicet in inspiratione aër intret, in expiratione aër exeat, vt solerter admodum aduertit Fuchsius in *com. cum perdocto Ludouico Lemosio lib. 3. de optima prædicatione ratione, cap. 12.* & sic interpretatur Galen. Hippocratem in *com.* & hæc interpretatio magis quadrat menti Hipp. quam Valesij, qui per spiritum, ventum intelligit, quum magis Medico necessarium sit consideratè aërem, qui continuo per inspirationem hauritur, sitne calidus, aut frigidus, quam ventum. Deinde si vera esset explanatio Hollerij; quare tam ceruicose Galenus Hippocraticam sententiam, vt notham excludit?

Dicit tu, Galenum, magni semper fecisse Hippocratem, nostræ artis legislatores summum: hunc enim tanquam nomen quoddam reueretur, & colit, *9. meth. cap. 8. & lib. 1. cap. 2. & lib. 2. cap. 6. & lib. 1. de facult. natural. 13. & lib. de thesiac. ad Pison. cap. 28. & lib. de comat. cap. 4. & lib. quod anim. mores, cap. 9.* Si ergo Galenus Hipp. edicta, veluti à Delphico tripode prædininante, ac prædicente prolata, ceu ab ipsamet loquente natura assera multi facit, *lib. 1. de sem. 9. & lib. 1. de element. 16.* quibus locis parentem medicinæ, diuinum, summum Medicum, & philosophandi scientia clarum prædicat, quem nec fallere, nec falli posse, Macrobius firmat *lib. 6. in somn. Scipion. cap. 2.* cur illius sententias peierare audebit? Præsertim cum ille Hippocraticas dictiones illustrasse, & illius semina, bonorum agricolarum instar, coluisse, auxisse, perfecisse gloriatur, *lib. 7. meth. cap. 2.* quem

Lib. III.

A ante eum nullus fuerit amplexatus, sed corruerit, nam omnes in eo interpretando lapsi sunt, vt ipse refert. *lib. 3. epid. sect. 2. com. 4. post med.*

Quamobrem statuendum est, vera & legitima præcepta à magno Hipp. edita, nunquam Galenum reprobasse, fremat licet Vallerioli *lib. 5. enarrat. 2.* Si verò multis locis refutasse Hippocratem vitus est, ea est causa, quod viderit plures post magnum Hippocratem, fuisse eo nomine appellatos. Habuit enim vir hic eximius nepotes duos ex filiis, Thesalo, & Dracone, qui Hipp. nomine erant insigniti, vt refert Gal. *lib. 1. de humorib. com. 1. & lib. 2. prorrhetic. com. 8. & lib. 2. de dif. respirat. cap. 8. & lib. 2. de natur. hum. com. 1.* & sic passim plurima, lacera, inutilia, nec Hipp. digna sub ipsius nomine circumferuntur, immò ridicula, stulta, falsa, ex Gal. *lib. quod anim. mor. cap. 4.* Cælio Rhodig. *lib. 15. lect. antiq. 26.* alia deprauiata, mutila, mendosa ipsius monumentis sunt inserta, ex Gal. *lib. 6. epid. sect. 2. com. 4. & sect. 3. com. 19.* Cum ergo multa sint adulterina, & notha, à discipulis adiecta, vt testatur Mercurialis in *lib. illo aureo, de iudicio operum magni Hipp. in præfat. prorrhetica, & Coacas prænotiones*, in quibus nomen spiritus turbidi est repositum, eiusdem sortis esse arbitrabaris: magni enim Hipp. non sunt, sed Draconis, Thesali, aut nepotum, qui Hipp. nomine decorabantur. Nam hæc sententiæ sunt erroribus plenæ, ex Galen. *lib. 2. prorrhetic. com. 8. & 59. & lib. 3. eiusd. 12. & lib. de præcognit. ad Posth. cap. 4. & lib. 3. epid. sect. 2. in præfat. §.* Si verò omnia que sunt in prædictionum libro scripta, quis accipiat pro generalibus, longè hunc latèque erraturum. Huius etiam generis esse partem eorum plurimam, que in Coacis præfagiis sunt prodita, demonstrabam, commixta cum quibusdam, que in Aphorismis dicta, vel in præfagiis sunt: cum quibusdam item que in libris de vulgaribus morbis, que profecto illorum, que libri illi habent vera sunt sola: que reliqua sunt in prædictionibus, & Coacis præfagiis, erroribus sunt plena, &c. Ne ergo miteris Galenum, auctorem horum librorum obiurgasse de spiritu turbido loquutum.

Instabit, & meritò sanè, hoc nomen (*spiritus turbidus*) licet sit positum ab alio, à Dioscorid. tamen esse adiectum, vt Gal. *affir. nat. in com. sent. de humorib.* qui auctor quanti sit faciendus, & eius auctoritas quo elogio, & honore sit celebranda, non est operosum demonstrare. Dic. Galenus non statuit hoc nomen à Diosc. fuisse interiectum, nam dubitanter loquitur, vt patet ex verbis contextus, nam dicit *fortasse* ab ipsomet interiectum. Solue secundò. Licet Dioscoridis plantarum historiam accuratissime tradiderit, vt de eo sæpe prodidit Galenus, tamen in medica materia describenda illi non multum tribuit, immò eum suggillat, *lib. 2. simp. cap. 34. & lib. 8. eiusd. tit. de cinere.* Ex quibus constat, hoc nomen ab Hipp. non esse adiectum, sed ab alijs, ipsius operibus insertum.

Ad tertium. Quamuis dubitet Galenus, an liber de humoribus genuinus sit, & non desint qui hunc à Thesalo Hipp. filio, aut Polybo, eius genero conscriptum esse asserunt: tamen eum, veluti proprium, & germanum citat Galenus, & laudat, tum *1. epid. sect. 2. in præfat.* tum alibi. At in hoc, veluti alijs à magno Hipp. conscriptis multa esse inserta negabimus? Patet aperte in Aphorismis, qui vt refert Gal. *3. de dif. respirat. cap. 1. & 13.* ob eximiam, & reconditam doctrinam, apud Græcos, ex studiofissima Hipp. Coi opera, & sollicita indagine inclaruerunt. Sed si in his plurima ab alijs sunt interiecta, vt testatur Gal. *lib. 4. de rat. viët. in proemio,* cur in libro de humoribus plurima spuria non inueniuntur? In Aphorismis hoc ipsum reperies manifestè; nam in fine *lib. 7.* nonnulli nothi adiecti sunt, vt in *lib. 5. aph. 6. 2. 63. & in lib. 6. aph. 26. 44. & in lib. 7. aph. 47. 63.* Quamobrem in sententijs germanis, latitis in *lib. de humoribus*, nec verbum quidem de spiritu turbido est prolatum, sed processu temporis, librariorum, seu transcriptorum vitios, qui libros Hipp. peruerterunt, fuit adiectum, quod conqueritur Galenus *lib. 1. de morb. vulgarib. sect. 2. com. 83. & lib. 3. de humorib. 29. & lib. de libris prop. cap. 1. §.* Nam libros Hipp. multi multifariam lesunt, alij in alijs gentibus legentes, quadam tum demendo, tum addendo, tum immutando, &c.

Ad quartum dic. In vtrisque locis sibi non contradicit Galenus; quando enim profert aërem à nemine vocari turbidum, ex aliorum sententia loquitur, ex verbo (à nemine.) *Lib. verò 2. progn.* ex sua mente asseuerat. Dic Secundo. In libro de humoribus aërem vocat turbidum, hoc est confusum, opacum, vapore plenum, in *lib. verò progn.* appellat turbidum, hoc est irrecuictum, commotum, & variè agitatam, vt ex Galeni contextu apparet euidenter. Ex quibus ad obiecta expedita est responsio: in quorum explanatione si forte defecerim, tardo meo parcas ingenio, quod vltra metas actiuitatis suæ agere non potest, præsertim in iis quæ scientificam expositionem non admittunt, auctore Gal. *lib. 6. epif. sect. 3. com. 3.*

HIST. XXIV. RHASIS ET GAL.

De gonorrhœa.

Gonorrhœa nocturna, balneo & aliis remediis perfanata.

Quidam conquestus est, quod patiebatur fluxum spermatis in somno vehementer, & in æstate cessabat penes abundantiam sudoris: unde feci ipsum sequi balneum, & cessauit quod in eo nociuum erat, & feci post sanitatem perfectam assiduare bonam dietam: & in totum curatus est à gonorrhœa, &c. *Rhasis lib. 2. 4. continent. tract. 3. cap. 1.*

Horum cum quidam mordax, præcalidumque semen inter emittendum sentire non solum se, sed etiam mulieres, cum quibus rem haberet, refert: suasi homini, abstinere à cibis, qui semen genitale auferent: sumeret autem non cibos modo, verum etiam medicamenta, quæ id extinguerent, (quorum tradita à nobis materia est in iis libris, quos de alimentis, itémque quos de simplicibus medicamentis conscripsimus) tum verò exercitationibus vteretur, quæ supernas partes potius exercerent, cuiusmodi est quæ parua pila, & quæ folle fit & quæ per halteres: à balneo verò lumbos totos ungeret unctiōne quapiam frigida. Talia sunt & crudum & acerbum oleum, quod à uotibus & omphacinum vocant, & rosaceum, & melinum, utique quod ex eiusmodi sit oleo. Ipse verò crassioris substantiæ unctiōnes nonnullis compono, ne faciliè à corpore desluant. Est autem compositio earum ex cera, & aliquo eorum quæ refrigerant. Primum autem ubi Ceratum, quod à Medicis Græcè, κρηλαῖον dicitur, feceris; dein in mortario manibus affatim subegeris, infundes refrigerantem succum, quem etiam quam maximè cum cera sic permiscebis, vt vnitas fiat. Succorum verò id genus descriptam materiam habes in simplicium medicamentorum libris: Quorum vniui maximè, facillimèque parabiles sunt, & semperuini, & solani, & vmbilici Veneris, & psyllij, & polygoni, & tribuli, & portulacæ. Hæc verò succum non reuoluit, nisi dum in mortario tunditur, affusum sit humoris quippiam, qui tenuis, aquosusque, non lentus, & crasse substantiæ sit, qualis vna immatura est, & rosarum. Verum hi æstate, reliquorum non pauci etiam alijs temporibus habentur, veluti lactuca, qui ipse quoque ex refrigerantibus est. Quinetiam lini semen, si in aqua coquas, refrigerantem cremorem efficit. Porro gymnastarum quempiam vidimus, ex iis qui athletis præfuerat, qui athleta cuiusdam renibus plumbi laminam superposuit, quò nocturnis imaginibus careret. Idque cum è plebe quidam, qui sic esset affectus, indicarem, aditus gratias egit. Alter verò cui carnis natura imbecillior erat, non sicut plumbi duritiam: Huic ergo suasi, earum quas supra dixi, herbarum reliquas sustinere, ac cum ipsis molles amerina frondes, & ruta: sensuque illico ex his fructum, itaque vsus deinceps adhuc est. Quin ubi amerina semine assidue vesci suasi, etiam ob id gratias egit, sicut etiam pro ruta. *Galenus lib. 6. de sanitat. tuend. cap. 1.*

Gonorrhœa, quam Barbari gomorrhœam vocant, est affectio, viris, ac feminis communis, grauis illa sanè, & quæ viam multis ad paralyim strauit, teste *Aretæo lib. 2. de diurn. morb. cap. 5.* quæ & ad interitum non solum individui, sed etiam speciei ipsius: nam cum genituræ profluuium sit, quod gonorrhœæ nomen infinitum, ex *Galen. lib. 6. de loc. 6.* definiturque inuoluntaria feminis excretio, & ea quidem assidua, seu, vt loquitur *Aretæus*, continens profusio, fit vt si diu duret, hominem tabe consumat, auctore *Cello lib. 4. cap. 21.* neque enim, inquit *Aurelianus lib. 1. chronicon, cap. 3.* quicunque feminis lapsus gonorrhœam importat, nisi iugiter, & cum corporis incommoditate fuerit effectus, prout *Galenus lib. de finit. Medic. asseuerat.*

Accidit ergo hæc nimia feminis emissio, sine imaginatione, sine concitatione veneris, qualibet hora exercens ægros, in quo à nocturna pollutione distinguitur. Malum lauum, & quod sensum, ac sine sensu homines ad tabitudinem deducit, quia virilitas, animositas, robur, audacia in genitura continentur; quod monstrant continentes athletæ, qui quia semine turgent, hirsuti sunt, pilosi, robusti, & audaces, nec feras expauescentes; alij contra debiles, imberbes, effœminati, & vocis acutæ. Quare nihil mirum si resolutio, in frigidatōque corporis habitu per gonorrhœam, paralyis inducatur, tabes, desœciatio coloris, & alia vitia læua repullulent.

Porro vt constat de loco affecto, quem potissimum *6. de loc. cit.* inuestigat Gal. duas vacationis, quam illa importat, differentias memorat, totidémque retentionis; naturalem scilicet, & præternaturalem, siue symptomatiam. Naturalis tunc fit excretio, cum sibi constans natura, superflua & noxia tempestiue excernit, aperto expulsionis meatu, reliqua autem capacitare contracta, & ad illum propellente. Præternaturalis verò, vbi nihil agente natura, contenta excrementa sponte effluunt ob retentricis imbecillitatem continere non potentes, *3. de caus. sympt. cap. 4.* vel propter aliquem lapsum morbosum, qui non secus quam naturalis ipsa facultas expellit, vt accidit in epilepsia, vel consultatione aliqua, in qua violenter vasa seminalia contrahuntur, & sequitur profusio feminis: quarum specierum etiam meminit *Gal. 2. de caus. sympt. cap. 2.* vbi indicia tradit, quibus gonorrhœam ab vna, vel altera causa dignoscimus.

Tertium symptomatice vacationis genus elicitur ex *3. cris. 7. & 4. aph. 22.* vbi nempe quidpiam vacuatur ab irritata, turbataque natura, nec leges suas, constitutumque operandi ordinem seruante. Ergo sicut vrinæ incontinencia fit retentice vesicæ infirmata, aut sphinctere resoluta, ita vasorum seminalium imbecillitate, vel conuulsione sequitur gonorrhœa, seu inuita feminis effluxio, vt interim pateat in huiusmodi affectione sola ipsa spermatica membra affici, non penem, quod *6. de loc. cit. & 14. de vsu part. cap. 10.* docuit Galenus.

Sed contra dicta obiciuntur duo. Primum. Si voluptaria est feminis excretio in corpore sano, quomodo inter naturales functiones numeratur, cum *1. de placit. vlt.* multis contendat omnem motum arbitrarium per musculos fieri, & hos quidem non nisi à facultate animali moueri, immò *lib. de dissect. instrument. vocal. cap. 2.* ex voluntario colligit animale, ita vt si aliquid secundum nostram voluntatem fiat, id omninò sanè facultatis animalis fuerit, & è conuerso.

Secundum. Licet resoluta vesica stillicidium vrinæ sequatur, gonorrhœa tamen ex resolutione nequaquam potest accedere. Igitur perperam *Galenus 6. de loc. 6.* sibi ferè contradicens asseruit, interdum orij hoc malum resoluta facultate feminis contentrice: nam cum vrinæ retentio, opus animale sit, ex *Gal. lib. 1. de loc. cap. 1. & 6. eiusd. cap. 4.* soliusque animalis facultatis ablationem resolutio importet; hæc quidem vitabit retentionem vesicæ, & vrinæ profluuium concitabit, feminis verò non, nisi etiam velit à virtute animali semen contineri, cuius opus paulo antè docuerat.

Dic ad primum. Voluntariam esse feminis excretionem in sanitate, ex eo constat, quoniam sicut in vrinæ excretionem voluntas locum habet ad sphincteris otium, qui pro arbitrio nostro, & quiescit, & operatur, ita in excernendo semine ad viarum amplificationem, ex testium eleuatione, & colis tensione, quæ voluntariæ sunt, & musculis factæ, *lib. de dissect. musculor. cap. 27. & 29.* & ad stimulantis feminis tenuitatem ex mora, & tarda frictione; denique & quia muscoli contractione testes circumdant excretio feminis efficitur. Nec obstat, quòd apertè *6. de loc. 6.* naturale munus dicatur: nam de expulsionem loquitur, quæ ab expultrice naturali vasorum fit, quæque principale agens est, nulla habita consideratione de muscoli in hærentis ope: ita enim merè naturalem dixit tam retentionem, quam excretionem partium omnium; quamuis vrina ab sphinctere potissimum contineatur, vel illius retentio animale opus omnino sit, & meiendi officium etiam si voluntarium, non tamen omnino animale, sicut nec ad solam naturam referendum. Quòd si *lib. de dissect. musculor. vocal.* ex voluntario colligit animale, & è conuerso, ita vt mutuo reciprocentur, confudit illa, & pro eodem accepit significato. Sicut enim multi sunt motus, quos constat esse animales, vt dormientium locutiones, gressus, &c. nec tamen voluntarij, (cum nulla sit dormientibus voluntas, sicut nec aliæ principum facultatum functiones) ita & arbitriarij nonnulli absque eo quòd animales, aut per musculos facti, vt ex imaginato vomitu, contractio ventriculi ad vomitum, & multi alij etiam locales, licet imperfecti, & animalium imperfectorum. Iam verò *1. de placit. de perfectis motibus animalium perfectorum intelligendus est: maximè quòd etiam virtutis animalis ingressum, & musculorum opem in emissionem feminis voluntaria concedimus.*

Quomodo verò, vt ad secundum pateat solutio, sequitur gonorrhœa, hoc est, inuoluntarium feminis profluuium, quum valde dissimilis sit retentio feminis, & vrinæ; hæc enim à virtute animali per musculum, illud à naturali continetur; ac proinde ex resolutione muscoli nequaquam possit aboleri spermatis retentio, immò potius excretio? Dic nomine resolutionis, *cit. loc.* imbecillitatem esse intelligendam: nam quemadmodum laborante retentice vesicæ inuoluntariè profuit vrina, sic & semen imbecillitate contentrice vasorum seminalium. Rursus & sicut resoluta musculo in vesica, ita & resoluta in testibus, sic vt analogia quadam sibi respondeant inuoluntaria feminis, hoc est, sine cupiditate, & sine arbitrio, & vrinæ excretio; sed non vt in omnibus sibi conueniant.

His prælibatis ad historię explanationem accedamus. Non rarè ab inundante in vniuerso corporis ambitu humiditate, gonorrhœam concitari, laxaris, & imbecillioribus factis prædictis vasculis seminariis, supra dictum est: nam humiditate multa, vi calidi ambientis æstate vacuata per sudorem, quæ in testes promanabat, cessauit effluxus: cum verò hæc feminis excretio ex retentricis debilitate consequatur, quæ siccitate roboratur, ex *Gal. 3. de facult. naturalib. cap. 3. & 4.* fit vt à redundante humiditate, ad vasaque seminaria confluente, hæc relaxata retinere nequeant.

Enimverò cum humiditas illa, causa mali, apertis spiraculis cutis, ad superficiem, totumque corporis habitum æstiu caloris ope attracta, abiret in sudorem, cum vtilitate, & leuamine ægri, per eandem regionem, ipsam vacuare excrementitiam humiditatem studuit. Et cum multa sint, quæ hoc opus efficere sunt apta, & tenuem substantiam perspiratu digerunt, aperiendo, extenuando humores, sudorem prouocando, vt frictio, exercitium, euaporationes, laconica, æstuaria, balneo tanquam tutiori, & magis accommo auxilio vsus est; nam frictio si lenis est, & moderata, attrahit, non digerit; dura, absumpta humiditate meatus coniuuentes reddit, & poros occludit; mediocris, cum extremis participet, easdem vires obtinet, neque superfluum humiditatem vacuare nata est, vt testatur *Paulus lib. 1. cap. 18.* Exercitium licet humores extenuet, molliat, colliquet, diffundat, dissoluat, cutis poros la-

xet, ductus omnes reseret, & oborto sudore copioso superfluum humiditatem ad extimas partes excernat; tamen non ægrotantium, sed bene valentium est, quæ exercitatione fit, sudorem eruptio, vt *Fernelius inquit lib. 2. de purgat. cap. 20.* Euaporationes; laconica, æstuaria, licet ad cutem euocent, nimis inflammant. Balneum suauius est, & cum non solum à partis extimis, sed intimis regionibus peccantem humorem exhauriat, idcirco totum corpus euacuat, ex *Gal. 4. aph. 2.*

Balneum absolute prolutum significat dulcis aquæ lauacrum, ex *Gal. lib. 1. meth. c. 9. & lib. 7. ses. loc. cap. 1. in med.* sic enim ait in *methodo Gal.* Quòd si appositum aliquando in dictione vocabulum dulcis non sit, vtiqne id subaudire debetis, cerò sciens de eo nos in febricitantibus lauacro dulcis aqua semper loqui, non bituminoso, aut sulphureo, aut aluminoso, aut calchantoso, aut ex marina ipsa, &c. Sed cum dulcis aquæ balneum eneruet, relaxet, & sic humiditate sua retentricem debilitet, qua de causa *Hippoc. 3. acut. 59.* id interdicit debilibus, & *Gal. 1. 1. meth. 20.* in partium inferiorum imbecillitate denegat, quia mouet, liquat humores, & aptiores reddit, vt in partem debilem procumbant; quo pacto *Rhasius balneum consuluerit, pensandum est.*

Dic primò, intelligendum esse Rhasium de gonorrhœa orta ex feminis vitio in vasis contracto; cum enim semen vitiosum acre est, calidum, & mordax, tunc vasa excitat ad expulsionem, & corpus colliquet, cuius calorem mirum in modum balneum attemperat, & humorum feruorem compescit.

Dic secundò, Rhasium consuluisse balnea naturalia, quæ fluxiones retinent, *1. ad Glauc. 1. 4.* roborant, nimiam humiditatem absumunt, & adstringunt, auctore *Gal. lib. 1. de sanit. 7. & lib. de tremor. cap. 5. & lib. 1. simpl. 7.* & præsertim aluminosa, ex *Gal. 4. sec. gener. cap. 5. & 6.* His proxima sunt ferrea, nitrosæ, *ex 4. simpl. 20. & 22. Paulo 1. 1. cap. 5. 2. Auic. 2. 1. doct. 2. cap. 119.* De quorum efficacia consulle *Fallop. tract. de thermis, Mercat. l. 5. indicat. cap. 3.* Balneorum loco, sudorifica ex ebena, smilace aspera, & radice chinæ sunt ex vsu. De curatione verò inter omnes latè describit remedia selecta *Andreas Laurentius lib. consil. consil. 10.*

His explicatis, Historię Galeni sunt interpretandæ. Pollutiones nocturnas distingui à gonorrhœa certum est: nam in hac continuò semen inuite per genitalia excurrit; in illa, noctu solum. Immodica feminis exuberantia, ex copia feminis, vitio, acedine, & coniunctis flatibus, vasorumque seminalium debilitate scaturit, & ab eisdem causis, à quibus gonorrhœa oriri supra prædiximus, vt *Auic. 2. 0. 3. tract. 1. c. 25.* asseuerat. Malum graue, præsertim si diu duret: ex eo enim vacuata elaboratissima substantia, corpus redditur pigrum, molle effœminatum, tumidum, incuruum, & imbellè. Curatur iisdem remediis, quibus gonorrhœa. In hunc vsum profunt, quæ semen exsiccant & extinguunt. Vitanda quæ feminis copiam in corpore adaugent, quorum syinam supra *Histor. 20.* protulimus, & exarauit *Auic. loc. cit. à cap. 20. vsque ad 30.*

Sanguis est detrahendus: huius enim præsidij ope vacuato sanguine, materia feminis minuitur, refrigerantur viscera, renes attemperantur. Purgatio clementibus medicamentis celebranda. Victus parcus, isque frigidus imperandus. Renes refrigerantibus fouendi. Lectus violis, rosis, & floribus nymphææ aspergendus. Summè opitulatur infessus, balnea, & lauacra, quæ similem refrigerandi sortiantur facultatem. Lamina quoque plumbea multis in locis perforata, lumbis alliganda. Subscribit *Auic. loco cit. cap. 33.* dum sit ait: *Et strinctura lamina plumbi super dorsum, est impressio magna: Verum quandoque nocet renibus, quare oportet vt attendatur hoc in eo iterum, & similiter sternere in lecto in frigidantia, & dormire super folia salicis, & similia, &c.* Lege *Christophorum à Veiga lib. 3. de ars. med. sect. 10. cap. 3.*

cum vltima veris, ex Gal. 4. *acut. com. 1.* Lege elegantissimum Rotarium, in *contradiet. 13. Auic.*

De ætatibus, calida humida, mollisque temperatura non tolerat, vt pueritia 1. *aph. 16. & 4. de artic. 24.* quæ est ineptissima ieiunio, sicut senectus aptissima, intermedie ætates, mediocriter: nam pueri abundant multo calore valde resoluente, & constant multa, & molli humiditate carniū facile resoluibili, & egent alimento; non solius nutritionis gratia, sed augmenti: contrariæ verò rationes concurrunt in senē. Si verò obiicias, iuuenes difficilius pueris tolerare inedia, quoniam habent calidum acutius: Dic, iuuenes minùs resoluunt: nam calidum illud est minus quantitate, & illi sunt pueris robustiores, resoluunturque causis amplius repugnant. Si iterum infes, ex Gal. 1. *aph. 13.* Senes ieiunium innoxie non ferre. Dic Vel ieiunium dicit paucitatem alimenti cum dilatione eius, vel solam paucitatem: si in hoc secundo significato intelligatur Hipp. verus est Aphorismus; vel in primo explana Hipp. de senibus non vltimis: nam decrepiti licet habeant easdem causas tolerantie, nempe frigiditatem & siccitatem, illorum tamen retentrix est imbecillima, & idcirco corpora ipsorum citissime extenuantur, ex Gal. 2. *aph. 28.*

Obiicias contrà. Si decrepiti minùs tolerat quàm primus senex, & hic magis reliquis ætatibus, ergo aliquis decrepiti æquabiliter cum vergente. Dic. Primi senes cum sani sunt, plus vergente tolerant, n. fin: autem primæ senectæ æqualiter: decrepiti minùs, in primo significato ieiunij.

Obiicias secundò. Humidum amplius facit ad longitudinem vitæ, ex Arist. *lib. de longitud. vit. cap. 2.* ergo non ad velocem resolutionem. Dic. Abundantia calidi cum humido pingui idèd facit ad durationem, quia reparat multam alimentam: nam simpliciter copia calidi & humididi, si prohibeat alimentum apponendum, facit ad multam resolutionem.

Obiicias tertio. Homines latorum vasorum cum minore noxa ieiunium ferunt, ex Gal. 2. *de temper. 9.* hi autem sunt sanguinei, quia humididi. Dic. Galen. *ibi* sumit indicationem à sola copia sanguinis, quæ potest conuenire cum vario temperamento membrorum, 2. *de temper. 2.*

Obiicias quarto. Ventriculus frigidus bene appetit, ex Gal. *lib. art. medic. cap. 62.* Senibus hic ventriculus est naturalis. Ergo plus famefcunt. Dic. Licet à multis dicatur, quòd frigidus ventriculus melius appetat, quàm concoquat; tamen non simpliciter bene appetit: & si hoc concedamus, intelligendum est si facultas appetendi est robusta, si verò debilis, vt in senibus, non sufficit ad appetentiam multam; quare senes debilitate appetunt, coquant, distribuunt.

De numero cibationis dubitandum, num exhibenda sit simultanea, an partita? respondet Galenus *lib. 1. aph. 13. & 17.* vt debiles, & qui habent imbellem virtutem coactam, per interualla alimentum assumant. Sicut enim robustus pondus licet magnum bene defert, & librat; debilis verò nec partitum sustinet: sic ventriculus fortis plurimum conficit alimoniam, debilis vel minimam vix conterere valet. Deinde in quibus continua adest dissolutio membrorum, oportet vt per interualla accedat nouus ros ad membra, eorum prohibens exsiccationem. Hoc pacto in pueris, decrepitis, naturis calidis, & humidis multiplicandus est cibandi numerus. Insuper Celsus *lib. 1. cap. 3.* sumit à natura alui indicationem ad multiplicandum cibum: nam durus venter requirit numerosiorem cibationem, vt non exsicceret immodicè cibis semel assumptis. Deinde post longum ieiunium, famem, prolixum morbum, immodicam euacuationem factam per ventrem, hæmorrhagiam, sudorem, maxime canenda est simultanea alimenti oblatio: nam ventriculus ob nimiam vacuationem exhaustus, & debilis, totum semel oblatum alimentum coquere nequit. Sic saturitas post tractatam famem nocentissima, ex Auicenn. 3. 1. *doct. 2. cap. 7.* de quo argumento plura lege *lib. 2. in com. histor. 72.* vasa enim, & eorum cauitates con-

ninentes, non molliuntur copioso alimento, sed valde partito; sicut arida terra exiguis pluuijs sæpe repetitis commode humectatur. Confule Ioan. Pincierum *lib. 4. variar. meditation. cap. 7.*

De tempore assumendi alimentum, maxime definiendum est ex coctione ventriculi peracta: est enim vniuersalior nota, quàm sumpta ex fame præsentis, & sic plures rentur asseuerasse Auicennam 2. 1. *doct. 2. cap. 7.* illa enim solùm habet locum in sanis temperatis; fastidiosi verò non famefcunt etiam peracta coctione ventriculi, pueri verò, & conualescentes ante eam famefcunt. Deinde Auic. *loc. cit.* concludit, nihil esse deterius quàm sumere crudum super incoctum. Obiicit Ishac *lib. diatar. vniuersalium, cap. 4.* sicut in vna mensa, præcedente subtili, si sequatur crassum, non perturbatur coctio, quia tenue præcedens descendit, sequitur crassum: sic idem sequetur, vbi crudum sumetur super incoctum. Responde, non esse eandem rationem in similitudine; nam ex crudo, & semicocto generatur crassus humor, quod non accidit in crasso, & tenui. Si infes, saltem tunc licere sumere crassum supra semicoctum, quia hoc muid tenuius est: Responde negatiuè; nam ex hac alimonia distrahitur ventriculus ab opere vniendi, & assimilandi, & ex hac permixtione licet aliquid descendat, remanet tamen multa portio corrupti alimenti in ventriculo, crudi, ex quo damna non contemnenda sequi solent. Quòd si adhuc infes, hoc dato nunquam ciborum varietatem admitti possit. Dic, nunquam conuenire, nisi gratia medicamenti, videlicet exiguum lubricum in initio ad molliendam aluum, & exiguum austeri in fine mentæ ad promouendum descensum, aut in alios vsus, quos latè explicauimus *lib. 2. in com. hist. 80.*

Si verò perconteris, quis statuentus sit numerus cibationis in die. Ficinus *lib. 1. de triplis. vita, cap. 7.* quaque hora edendum præcipit, sed præsertim studiis. Celsus *lib. 1. cap. 3.* consuit pluribus bis in die edere. Arabes in duobus diebus ter præbent alimentum, videlicet decima sexta quaque hora. Ita Rhafius *lib. 4. ad Almanf. cap. 4.* Halyab. *lib. 1. pract. 13.* Alzaharanius *lib. 1. theoric. tract. 2. cap. 1.* Auic. 3. 1. *doct. 2. cap. 3.* Verùm iudicium variandum est penes ætates, temperaturas, tempora anni, & dies. Penes ætates quidem: quoniam pueri, & senes ter cibandi sunt; vltimi autem senes, & primi pueri, quateri mediæ ætatis, bis. Iuxta temperaturam autem: humidis bis offerre cibum, nocet, sicut iuuat graciles: iuxta oraculum Senis, 7. *aph. 60.* dicentis. *Corporibus carnes humidæ habentibus farinam adhibere conuenit, fames enim corpora siccat, &c.* Et affirmat 2. *acut. 29.* Iuxta tempora: apud Celsum *loc. cit.* per hyemem non est prandendum, nisi quis ventrem habeat validè astrictum; in reliquis temporibus bis cibis offerendus. Iuxta vires: Antiquis robustioribus ferè erat satis semel in die edere; nobis debilioribus bis in die comedere est necesse. Mensura illa Arabum media: recipienda erat pluribus hominibus, nisi quòd habet molestiam ex varietate horæ cibandi, dum vna die bis, altera semel cibis sumitur. Præterea habet noxam, quia iuxta varietatem vigilie, & motus, oportet secundam cibationem accelerari magis, vel retardari: quare non perpetuò seruanda est hora decima sexta pluribus. Ergo nobis conueniet bis in die comedere. Confule Valleriol. *lib. 3. loc. com. cap. 13.* Gulielmum Insulanum *lib. de ratione vitæ salubris, cap. 39.*

De proportionem autem prandij ad cœnam, hoc sit præceptum vtile, vt exercitandi ad noctem, minùs cœnent, & exercitandi ad diem, minùs prandiant: ita docuere Gal. *lib. 1. aliment. 2.* Rhafius 1. *ad Almanf. 11.* Haly 1. *theoric. 13.* quoniam ex labore sequente alimentum copiosum, hoc intempestiuè rapitur crudum ad venas. Lege Mercurial. *lib. 5. variar. cap. 21.* & M. Ant. Muret. *lib. 4. variar. lect. cap. 12.* Cardanum *lib. 1. com. tract. 5. com. 18.* Vtrum autem in sanis cœna debeat esse liberalior, respondet Galen. 1. *acut. 18.* dicens, exercitatos solùm panem comedere in prandio, in cœna carnes, quapropter prandium parcius sit, cœna vberior; nam quies, quàm motus magis coctioni prodest: sic frigidus aer, magis quàm calidus, quoniam

quoniam ob noctis frigiditatem retrocedit calor ad interna; calor autem diurnus attrahit innatum ad extima, & resoluit. Deinde somnus concoquit, vigilia digerit: maxime quum maius spatium intercedat à cœna ad prandium, quàm à prandio ad cœnam. Ergò lautius cœnandū, quàm prandendum: ita sentiunt Auicenna 3. 1. *doct. 2. cap. 3. & 6.* Auerrhoës 1. *part. canticor. comment. 122. & 2. canticor. com. 20.* Rhafius 4. *ad Almanf. cap. & 4.* Halyab. 1. *pract. 1.* immò Galenus *lib. 7. meth. cap. 6.* præcipit vadiosiores cibos in cœna comedendos; quem morem non ratione tantum, sed longo experimento Athletas comprobasse asseuerat: Nec est dicendum, quod multi affirmant, quòd prandij & cœnæ nomine, aliud ab Hippoc. & Gal. significatur, quàm vulgò à nobis intelligitur; nam eos doctè refutat Bernardus Paternus *epistola sua de prandio, & cœna.*

Nec obstat Aristoteles, 32. *probl. 3.* qui concubitoris præcipit copiosum prandium, & parcam cœnam. Id ipsum mulieri virum admittit Hipp. edicit *lib. de superfoetar. num. 11.* mulier sine cibo sit, vir item, sed paulò dissimilius, ne scilicet ebrius sit, & commodo, & salubri vsus sit cibo: id enim monet tum ob dictam causam, ne tum ex motu subsequente attrahatur intempestiuè nimium alimentum ad venas: nam labor debet præcedere cibum, non è contra. Idem etiam firmat Celsus *lib. 1. de re medic. cap. 3.* dum sic ait. *Si prandet aliquis, vtilius est exiguum aliquid, & ipsum siccum, sine carne: sine potione sumere, &c.* Et ætate, in eodem loco prandere quidem iubet, parcius tamen. Sed quoniam hanc de proportionem prandij ad cœnam, controuersiam in sanis, latius disceptabimus in sequenti libro, in com. histor. 6. hæc pro complemento quæstionis nostræ nunc sint satis. Interim de veterum comedendi more, & varietate cœnarum consule Hadrianum Turnebum *lib. 8. aduersar. cap. 11.* Alexand. ab Alexand. *lib. 3. c. 11. & lib. 5. cap. 21.* & nos fusè *cit. loc. patefaciemus.*

HISTOR. X XV. GALENI, De herpete in malleolo.

Fœmina herpete in malleolo laborans,
topicis applicitis exacerbata, purgatione tandem adhibita
conualuit.

E Tenim Roma mulier quedam illustris, quum herpetem in malleolo haberet, primò quidem medicamento quod algam recipit, est vsa. Hoc cum prostratus cicatrix induceretur, proxima illi cutis est excoriata, veluti est desquamatis. Cui cum deinde superpositum medicamentum est, versus illi continua est exulcerata: idque ita assidue perrexit, donec ad genu exulceratio perueniret; quum interim quiduis potius pati, quàm medicamento quod bilè traheret, purgari parata esset. Itaque etiam (quod fieri in talibus assuevit, quoniam plerique culpant non culpanda) damnato ex alga medicamento, aliud admoneri iussit. Deinceps igitur quod ex sandice componitur, utebatur. Vt verò id quoque quod exulceratum iam fuerat, sanauit: quod verò nunc exulcerabatur, non inhibuit, sed iam ad bubones vsque vitium ascenderat, ipsa necessitate coacta, serum se lactis sumpturam annuit. Inmittentes igitur clanculum minimum scammonia, inuitam purgauimus, atque sanauimus, &c. Galenus *lib. 14. meth. cap. 17.*

PARAPHRASIS.

F Requenter quidem exemplum hoc in arte contingit, & est ad praxim summopere necessarium, quo docemur, quàm parui, & ferè nullius sit momenti, topica citra vniuersalium auxiliorum administrationem adhibere. Herpes ergo dicitur sic à symptomate, quia serpit, ex Gal. 2. *meth. 2.* Auic. 3. 4. *tract. 1. cap. 6.* Formicam vocat. Si ergo humor biliosus præter naturam calidior, tenuior, acrior,

& mordacior reddatur, herpes fit vocatus exedès à Celfo *lib. 5. cap. 28. tit. de igne sacro.* Auicenna appellat Formicam corrosiuam, quoniam corrodendo semper serpit. Si tamen bilioso humori admixta sit portio pituitæ, herpes generatur, qui excitat pustulas quasdam in cute summa milio simillimas, & herpes miliaris vocatur, de quarum inflammationum causa sat multa dixere Vigo 1. 2. *de apostemat. cap. 6. & 8.* Aquapendens *lib. 1. de tumorib. cap. 20.* Fallop. Andreas à Cruce, & alij, qui in chirurgica facultate primas tenent.

Miliari color inest ex rubro, & pallido permixtus, vt Gal. *lib. 2. ad Glauc. cap. 1.* edocuit, cum Paulo *lib. 4. cap. 20.* ex cuius pustulis ruptis effluit medium quid inter famiem, & pus, ex Gal. 1. 4. *meth. cap. 11.* Vlcus serpit enim cutis exulceratione, altum, subliuidum, inæquale; hoc verò herpetis exedentis nomen habet: nam tantum cutem erodit; quo laborasse hanc fœminam, ex contextu patet manifestè, quum à genu ad bubones vlcus serpendo perueniret.

Cum herpetis causa sit bilis flaua in parte quapiam impacta, hunc affectum cholagogis esse curandum docuit Gal. *lib. 4. meth. cap. 7.* Sed antequam bilis expurgetur, videbis Medicos in harum inflammationum, aliarumque pustularum curatione sæpe delusos. Illic enim ad adstringentia medicamina tanquam ad sacram anchoram confugiunt, sed quanta ægrorum pernicie, ostendit hoc loc. Gal. nam licet curetur vlcus, pustulæque exsiccentur, & inducatur cicatrix, aliud in alia parte repullulat vitium, adstringentium vi coërcito humore, & ad interiores sedes repulso; quare febres, & interna vlcera excitantur.

Hoc ita esse præcorum doctissimi satis confirmant, Auicenna enim 3. 4. *tract. 1. cap. 7.* sic inquit. *Cum non incipit in ea, cum euacuatione humoris secundum quod oportet, immò medicaris vlcus cum eo quod sanat, redit ex alio loco propinquo, & ex loco ipso, & non cessat corrodere eum corrosione post corrosionem, &c.* Nam, vt inquit Aëtius *tetrab. 4. ferm. 2. cap. 6.* qui cuti solidanda statim à principio intentus est, hanc quidem sanabit, verum humorem insipientem non prohibebit, sed etiam prioribus vlcibus solidatis, conigua cutis versus velut prior in superficie erodetur, &c. Idem sentit Oribasius *lib. 7. synopsis. cap. 33. §.* Ergo qui prius totum corpus purgat, deinde repellentia particulis affectis admolet, is herpetem, vt par est, curat. At qui statim vitium in quo cuticula cicatricem inducunt, is cuticulam quidem sanat, ceterum non prohibet, quin de integro prioris similis affectus exoriat, &c. Quoniam vt rectè dicebat Hipp. *lib. de vlcibus, num. 4.* Purgatio per aluum plurimis vlcum prodest. repetit Gal. 4. *meth. 5. & 6.*

Ne ergo ad curanda vlcera festines, neque sis de illorum numero, qui intempestiuè adstringentibus humorem coërcent, atque hinc euenit, vt non solùm corpus, sed ipsa vlcera in peius ruant, malèque exercent ægrotantes. Lege Rabbi Mossem de Ægypto *particul. 4. aph. sent. 115. §.* Non refrigeres, neque reprimas erysipelam, nisi purgatum corpus sit per solutionem ventris prius cum medicina purgante choleram, quia si permittis refrigerationem, & repercussionem ante vacuationem, fit fortis expulsio à membro habente erysipelam, ad membrum nobile nobilitatis magna.

Operosum esset recensere numerum eorum, qui neglectis vacuationibus vniuersalibus, ad topica indistinctè accessere, quod huic Romanæ fœminæ accidit: nam à medicamento exsiccante consolidatum est vlcus, deinde maiori cum insultu depascendo recruduit. Medicamentum autem impositum fuit Alga marina, refrigerans sanè, & exsiccans, ex Dioscoride *lib. 4. cap. 101.* à Latinis dicitur Fucus marinus, de cuius viribus inter omnes elegantè agit Constantinus Amati interpres, ad citatum Dioscorid. locum.

Hoc medicamentum adstringit: habet enim quidpiam acerbum, vt Galenus est auctor *lib. 9. simpl. tit. de Phyc.* quare inflammationes cataplasmaticis modo arctat. Sed cum citra totius vacuationem esset impositum, mitem non est si reuenteret malum, causa antecedente non vacuata. Quamobrem illud ex Alga paratum condemnatur; & aliud illius loco ex sandice compositum imponitur: est enim

enim sandix, cerusa vsta, si fides est adhibenda Dioscoridi lib. 5. cap. 63. qui ibi vrendi modum exactè docuit. Sandix ergo emplastica est, refrigerat, occludit, emollit, explet, & excrecentia leuiter reprimat. Hac ergo imposita ita ob dictam causam inualuit malum, vt vique ad bubones, hoc est, glandulas inguinis ascenderit. Tandem ipsa, cogente necessitate, vitio in vitium mutato, inuita purgantia admisit.

Purgatio instituenda iis, quæ vnâ iecur refrigerant, roborant, & biliosos humores educere nata sunt. Sed inter hæc meritò elegit lactis serum, in quo priùs scammonium fit infusum. Illud enim refrigerat, humectat, 4. simpl. 17. & nitrofa qua pollet virtute, retortitidum, biliosumque humorem lauauit expurgat; quare biliosis, & melancholicis affectibus remedio est. De cuius vi, temperamento, præparatione, vrendi modo, ex veterum, & iuniorum mente, tam multa diximus, lib. 2. in com. hist. 110. De medicamentis verò ad ignem sacrum accommodatis, egregiè disceptat Trincanellius lib. 1. de composit. medic. c. 21. Sed in affectu calido serum lactis micidissimum est, & clementer expurgat: de cuius vi lege eruditissimum Castrensem Lusitanum tract. de lactis sero, Ludouic. Nonnium peritissimum lib. 2. de re cibaria, cap. 29.

Superiunt tamen dissoluenda plura, quæ contra Galeni traditam curationem obici possunt. Primum. Cur rebellem affectum sola purgatione leui curasse gloriatur, si ille non nisi forti succumbit? Dic biliosos humores, cum sint tenues, & fluidi, vnica purgatione posse educi, vt firmat Gal. 2. aph. 2. nam vt ipse docet lib. hoc, & cap. in quo scripta est historia hæc) flauæ bilis vacuatio est facilis. pituita verò, & potissimum eius, quæ crassior, glutinosiorque est, istèque nigra bilis difficilior & magis à medicamento attrahente, multæque actiuitatis, quod suapte natura, vel in parua quantitate exhibitam multum purgat. De correctione intemperiei Galenus non meminit: tutius esse ratus vitiosos humores expurgare, licet intemperies calida partium, à qua ipsi originem ducunt, etset tantisper aduicta. Audi ipsum lib. 1. aph. 24. Non igitur ob igneam febris caliditatem, purgationem adhibemus (hanc enim scimus sui ratione nocivam,) sed propter humores illam efficietes. Quare maiorem oportet ex noxiorum humorum vacuatione fieri utilitatem, quam id quod necessariò consequitur ex medicinis purgantibus detrimentum. Est autem utilitas maior, si absque molestia omnis infestans, ac molestans humor sit euacuatus, &c. Intemperiem ergo, oblato scammonio, medicamento calido, quadantenus ob maiorem ex vacuato humore sequutam utilitatem, negligit: maximè quoniam intemperiem corrigere, potius ad præseruationem, quam curationem pertinet, de qua solum agebat hoc loco Galenus. Licet ergo intemperies hæc remaneret, sero lactis emendari deinceps poterat, quam etiam corrigit scammonium ablata causa: Nam hoc modo sanguinis missio, calidam substantiam extrahendo refrigerat, lib. 10. meth. cap. 10. & 1. quod animi mores, cap. 3.

Secundum. Cur in affectu calidissimo maximè diuertendi causa sanguinem non emittit, si Paulus lib. 4. cap. 21. in erysipelate venam secat? Quod simulac fuerit deprehensum, protinus ab initio vena in cubito præsertim humeraria debet incidit: sin autem hæc non appareat, ea qua se conspectui obicit. Dic, ex mente Galeni, in herpete, erysipelate, aliòve bilioso tumore sanguinis missionem non esse celebrandam, quoniam calefacit euacuado sanguinem, qui est frænum bilis; quoniam melius est seligente pharmaco eum vacuare, quam exhausto sanguine puriori, qui facilius est euacuati, bilèque reliqua intra corpus, vires debilitare. Hoc pacto in affectu bilioso reprobatur phlebotomia, & in erysipelate præsertim lib. 1. ad Glauc. cap. 2. & 14. meth. cap. 2. sic in tertiana non emittit sanguinem Galenus, lib. 1. ad Glauc. cap. 9. quoniam bilis non sanguinis missione, sed purgatione educenda est, vt latè ex prisicorum mente retulimus lib. 1. in com. hist. 63. Paulus autem de erysipelate cerebri, aut à tenui, feruentissimòque sanguine concitato est intelligendus; nam tunc quoniam affectus occupat partem præstantem, illicò reuulsionis causa sanguis est emittendus, vel si Galenum de erysipelate externo,

Paulum de interno intelligas, reuèdè persolues: nam in hoc venam secuit Paulus lib. 3. cap. 8. præsertim si bilis in præsentia sanguinis abundet, cum illòque sit exactè permixta, ex Gal. lib. 4. de sanitate uend. cap. 4.

Tertium. Cur in affectu partium inferiorum, & iuxta sedem suborto, purgationem per aluum consuluit, contra præcepta reuulsionis, lata lib. 4. meth. cap. 6. §. Quare nunc quoque, si etiam fluxio valenter irruat, reuellet ad contraria studebimus: itaque si in superioribus vlcus consistat, per inferna purgantes: si autem inferioribus sit, superiores ventrem vacuantes, &c. Nam ex præscripto Galeni 13. meth. 7. & 11. longissimè à parte tentata fluxione reuellendus humor, nequaquam ad eam trahendus: nam nec cum vel circa sedem, vel aliquam vicinam partem phlegmone incidit, aluum deiciet. Dic, malum in hac fœmina fuisse inueteratum, in quo per proximam partem vacuare conuenit, sic enim loquitur lib. 4. meth. cap. cit. At si iam fluxio restitit, atque in membro inhaesit, deriuare per vicinam magis expedit, quum & in propinquiora translatio sit, & purganti medicamento promptior tum accessus, tum attractus à vicino detur: nam in affectu inueterato cessat fluxionis impetus, & doloris vehementia conquiescit, &c. Et maximè cum serum leniter expellat humores ad aluum: de cuius efficacia plura diximus lib. 2. hist. 109.

Quartum. Cur in affectu cutaneo purgationem exercuit, si hæc à circumferentia ad centrum attrahit humores noxios, & viscera fœda colluue conspurcat? Dic, in affectibus superficiem corporis occupantibus, vt scabie, pruritu, inflammationibus externis, saluberrimam esse purgationem, ob multas causas: nam humor à cute reuellitur ad partem contrariam, & sic expurgatur causa antecedens continuo affectum fouens, & natura potentior reddita humorem in cute impactum discutit, & absumit. Deinde purgatio causam coniunctam euacuat: nam si humor extra venas positus, & in distantissima parte impactus, actu oculorum inflammationem committens, potest purgatione vacuari, vt proprio exemplo notauit Galenus lib. 13. meth. cap. 11. cur purgationis beneficio non vacuabit humor in cute infixus? sic in Simone latis pustulis oppresso, purgationem concedit Gal. lib. 6. epid. sect. 2. com. 30. Hoc opus celebrandum esse in cutaneis affectibus elogio quodam commendat Gal. 2. aph. 15. dicens, tuberculis existentibus in cute, si natura totam superfuitatem ad cutem non transmisit, cutissimam esse purgationem. Audi Gal. lib. nuper cit. epid. Sed forsitan me dicere putabitis, nunquã purgatione per aluum in talibus utendum esse: ego verò non id dico, nam in lib. de art. curandi, in quibus corporibus permixta humorum copia, iis viiles esse purgationes didicisti, &c. De herpeticis curatione, ex prisicorum mente, consule Forestum lib. 2. de tumorib. præter naturam, qui Galeni curationem maximè commendat.

HISTOR. XXVI. RHASIS, De testiculorum Inflammatione.

Testiculorum inflammatio, vomitu curata.

Ego passus sum apostema in testiculo dextro, & utendo vomitu, sentiebam ipsum diminui penes vomitum manifestè: tamen non finaliter tollebat, verum tamen non dolebat, & frequenter faciendo eum pluries extirpauit cum eo causam continentem, nempe radicem ipsius, & non vidit aliquid magis perfecti, & velocis, & manifestioris iuuamenti quam est istud, &c. Rhasis 24. continent. tract. 3. cap. 1.

PARAPHRASIS.

Quanti sint faciendi morbi qui testes infestant, demonstrat eorum præstantia, maxima in immutando corpore efficacia, admirabilis vsus, & excellens cum cæteris partibus sympathia: nam semen conficiunt, quidquid contra

contra sentiat Arist. 3. de hist. animal. cap. 1. & 1. de generat. animal. cap. 4. cuius rationes soluunt subtiliter Thomas à Veiga in com. cap. 45. lib. art. medic. Gal. Andreas Laurent. lib. 7. de hist. anatomic. quest. 2. quo pacto ad solius speciei propagationem, seu ad procreationem, quæ semine perficitur, necessarij quidem sunt, & inter principes partes numerantur à Galeno, in lib. de semine. & in art. parua. de quo argumento consule Argenter. Ioan. Tullium in com. cit. cap. Gal. in art. medic. Columb. lib. 11. de re anatom. c. 14. Quare autem corde præstantiores eos faciat Gal. lib. 1. de sem. 15. in med. Laurentius lib. 1. de re anatom. quest. 4. reprehendit Gal. quia sine testibus viuunt animal, nemo sine corde: sed immeritò ipsum accusat, quem excusat Valeriolà 3. enarrat. ult. dicens, testes esse corde nobiliores non simpliciter, sed in sua actione, id est, procreatione virtutis genitricis, & seminis.

Hanc penè incredibilem vim facile negaret Aristoteles. 1. de generat. cit. existimans testes non esse necessarios; cuius opinionem Peripateticorum cœtus plurimis machinis tuetur. Primò. Quia in omnibus animalibus inueniuntur. Secundò. Quoniam visa sunt animalia cœtantia habere meatus plenos semine. Tertio. Taurus à castratione iniens impleuit vaccam. 3. de histor. animal. 1. Quare vsus testium primus est, vt tempore coitus suo pondere aperiant vasa seminaria, vt lapides in telis, quia vasa seminaria per ambitum circum testes tardius excernunt semen, neque impetu effundunt. Secundus, vt virga tendatur ex pondere testium, vt fit in machinis, 24. probl. 4. Tertius, vt cor tensum à testibus, euadat robustius.

Primum vsus refellit Gal. 1. de semine. 12. nam non possunt testium pondere ampliora vasa reddi, cum sint miro artificio intorta, & labyrinthicis anfractibus implicata. Secundus, inutilis est: quoniam verus vsus est, vt sanguis in testium gyris aliquantulum moratus, & præparatus, in verum, & elaboratum semen conuertatur, maximè quia testes tempore coitus magis ascendunt, & adherent peni, vnde potius ipsum penem depriment, quam tendunt. Tertium reprobatur Gal. lib. cit. de semine. cap. 12. Testes ergo sunt necessarij ad generationem: nam effectus testibus, ita vt vasa seminaria remaneant, animal priuatur facultate seminis generatrice, & fit infœcundum.

Secundò, quia pars, qua abscessa auferuntur incitamentum ad coitum, sine dubio est origo successionis generis: tales autem sunt testes. Vesalius, qui semper laborauit pruritu mordendi Galenum, sic huius rationem refellit, 5. feb. 13. idè quia ligatis vasibus ex per. tonæo descendentibus ad testes, animal manet infœcundum: igitur illa vasa sunt principium, & origo facultatis generat. cis. Dic, vasa ligata auferunt coitum, scilicet quia demunt materiam coitus; non tamen auferunt incitamentum ad coitum, quæ erat ratio Galeni.

Tertio. Vnumquodque transmutat in suam substantiam, nihil autem testibus similis est semine. Quarto. In animalibus à coitu temperantibus testes visuntur semine pleni, vt in cœuantibus inaniti. Quintò. Testibus ablati remittitur robur, virilitas, pulsus est vti fœminat, venæ angustæ, pulsus obscurus: subscribit sententiæ Galeni tanquam verissimæ, Auer. 2. collig. 10. & Auic. 25. anim. 1.

Nunc ad obiecta dicendum, & ad primum quidem, quòd animalia imperfecta vt non sunt ex semine exquirit, sed imperfecta, sic neque testibus egerunt. Ad secundum. Coitus est veluti exercitamentum testium, vnde potius opplet, quam inaniat, nisi fuerit valdè continuus. Ad tertium. Post ablationem remanet aliquid seminis in meatu deferente semen, à quo concepit vacca: nam ad grauidationem paucissimum semen sufficit. Sed cur iniuit? Dic, propter consuetudinem, qua phantasia mouebatur inspecta vacca ante castrationem. Lege Mercurialem tract. de homin. generatione, c. 12. acriter contra Arist. disputantè.

Deinde, quid commemorem indicibilem mutationem ex castratione? nam siue auferantur testes, siue rumpan- tur, siue intorqueantur seminalia vasa testes ingredientia, pili non amplius nascuntur. siue in mento, aliæque corporis parte, carnes mollescunt, labuntur vires, animositas

cessat, segnia, & timida redduntur, vox acuta fit, caro suavis pro nidorosa, pinguescunt, frigida fiunt, & humida, demum tota in fœmineam naturam transmutantur. Cur autem tam subita mutatio fiat in castratis, quare per otium apud Laurentium lib. cit. quest. 1. & latè probant Philip. Ingrassias com. 52. in art. med. Galen. fol. 261. Fernel. lib. 7. physiol. cap. 3.

Ob hæc testibus affectis auxiliares manus adhibere oportet. Inflammari sæpè eos sine scroto, apud omnes inconfesso est, Paulum lib. 3. cap. 54. Celsum lib. 7. cap. 19. Auic. 20. 3. tract. 2. cap. 1. Vidum Vidium lib. 11. de curat. membrat. cap. 2. Christoph. à Vega lib. 3. art. med. sect. 10. cap. 1. Si ergo calidus, tenuisque humor in testes confluat, tunc intumescent, ac dolent; acri enim, & exquisito sensu præditi sunt: dolor hic lancinans est, & leui contactu excutitur, teste Fernelio 6. patholog. 14. Si verò immoderata sanguinis copia ad eos fuerit delapsa, aderit tumor durus, cum calore, & rubore coniunctus, febris est assidua; nam vt citato loco docuit Auic. testis est membrum nobile continuatum cum corde: & licet testes extra inguina sint: statim tamen febres propter vicinitatem accendunt, vt notabat Gal. 4. de prælag. ex puls. cap. 10. Huius inflammationis curationem proponunt citati auctores, & amplificat Ioannes Vigonius lib. 2. de apostem. cap. 1. Fallopius tract. 9. de tumorib. cap. 36.

Auctorem autem nostrum non fuisse passum inflammationem ex tenui, calidoque sanguine subortam, ex cœtextus serie dilucidè patet: nam adfuit dolor, immò defuit febris, & alia signa non apparuerunt quæ illam significabant. Quapropter hanc inflammationem, quam Arabes vsitato vocabulo apostema vocant, ex crasso humore originem duxisse, in substantia, tunicis, & vasibus testium impacta, certa res est.

Testibus ergo humore, aut inflammatione tentatis illicò opitulari opus est: nam malè curata inflammatio, à quocunque humore eueniat, in morbos pessimos, duritiemque immedicabilem commigrat: cum enim sint positi inter duo receptiua membra superfuitatum, scilicet inter virgam, & anum, & sint siti in parte decliui, vt Niculus explicuit ferm. 7. tract. 5. sum. 2. cap. 26. fit vt omnem partium superiorum colluuiem exhauriant; sunt enim spongiosi, rari mammisque in omnibus simillimi, vt monuit Gal. lib. 1. de sem. cap. 15. & lib. 14. de vsu part. cap. 10.

Cui malo occurrens, humorèque noxium ad contrarias, longinquasque partes auertere satagens, non venæ sectione, in præsentia humoris calidi solum necessaria vsus est; ne extracto sanguine vires fatiscerent, humor crassus recrudesceret magis, & spiritu exhausto coctioni rebellior euaderet: non cucurbitulis in superiori corporis parte adhibitis; nam hæc licet attrahant, peccantem tamè humorem, vt decet, non euacuant. Hoc modo purgationem per aluum non instituit: nam inferioribus partibus laborantibus per superiora vacuandus est humor, ex Galen. 4. meth. 6. & 13. meth. cap. 11.

Quare vacuatio antecedentis causæ morbum potentis, immò & coniunctæ nullo alio præstantiori poterat celebrari præsidio, quam vomitu, cuius attractio, & eradicatio præcipua est ab inferioribus, monente Auic. 4. 1. cap. 11. Huius ope humor non solum in prima regione situs, causa iecoris parte, pancreate, omento superuacuuus, syncerus elicitur promptissimè, quem plerumque nec hiera, nec aliud vehementissimum vllum, etiam frequens pharmacum in aluum exturbare potest, vt doctè Fernelius notat lib. 3. methodi, cap. 2. sed à longissimis, maximèque remotis partibus, vt artubus, pedibus, cerebro exhauritur.

Nam morbi in quibus vomitus est ex vsu, sunt chronici, & à crassis humoribus suborti. Audi Paulum 1. 7. c. 10. At medicamentis vomitum faciendis neque sani, neque acuta agitudine occupati, vii permittantur, sed in longis profunt affectibus, & præsertim inderatis, quæ validæ comotione desiderant, qualis est podagra, morbus comitalis à stomacho originem ducens, elephantia, aqua inter cutem, melancholia, &c. Auic. loc. cit. sic inquit. Et agitudines quidem quæ sunt digniores eo, vt in eis fiat vomitus, sunt chronica, sicut hydropisis, & epilepsia, & melancholia, & lepra, & podagra, & sciarica, &c.

Sed hoc mihi de veritate semper fuit suspectum : nam humores crassi, ex quibus oriuntur morbi diuturni, sunt graues, & per inferiora commodissime vacuantur; contra verò humores tenues, biliosi, è quibus morbi acuti emanant, facillime per superiora à natura excernuntur, vt constat 4. *aph.* 4. & 9. Ergo vomitus plus conuenit acutis, quam diuturnis morbis. Dic, licet ratione humoris peccantis, in morbis acutis maxime conuenit vomitus; ratione tamen febris, & noxæ quæ potest inferri, timorofus est: calefacit enim corpus, agit, & bilis acrimonia sua mordet ventriculum, quod in morbis diuturnis non contingit. Hippocratem tamen de curatione intellige, nam in præseruatione humores calidi, biliosi aptissimi sunt, vt per vomitum vacuentur: contra verò melancholici & pituitosi per alium.

Maxima ergo est vomitus ad diuturnos morbos curandos, & præseruandos potestas: nam pituitosi humores in ventriculo impacti, qui est sentina omnis impuritat, & parati committere prauos morbos, vomitus ope foras excernuntur. Quo pacto veteres Medici, inquit Gal. 5. *de usu part. c. 4. prope fin. inter multa præcepta salutaria, vomitum à cibis in singulos menses repeti præcipiebant, alij quidem semel, alij vero bis: omnes tamen qualitates ipsas eo casu comedendorum acres, atque absterforias deligere consuebant, vt pituita omnis è ventriculo purgaretur, neque prauo succo corpus afficeretur. Bene igitur & ab illis sine totius noxæ, ventriculi purgatio est præscripta, & à natura ipsa præcognita fuit.*

At si vomitoria periculosa sunt, & deiectiona periculo vacat, quomodo fiant per partem à natura destinata, & consuetam, at lib. 5. *de usu part. cit. contrarium protulit, dum dixit. Ventriculi quidem purgatio est facillima, intestinorum autem, tum difficilis, tum etiam noxia nonnihil.* Solue dupliciter. Primò cum Celso lib. 1. *cap. 3.* Vomitus esse facillimum, si leuibus medicamentis prouocetur: cætera enim quæ antiqui Medici præceperunt, stomachum infestant, in quibus propinandis Gal. fuit timidus. Dic secundò. Intestinorum vacuatio difficilis est, ventriculi facilis, quando crassi humores in ore ventriculi continentur; hoc enim eo loco probabat Gal. nam vt dicebat Hip. 4. *aph. 17. Si cui in febre fastidium, & morsus oris ventriculi, & vertigo sit, & os amarum, purgatione per superiora indigere significat.*

Auctor noster quomodo vomitorij formam non præscribat, eam fuisse existimo, quæ humorem tenaciter in testicularum tunica impactum electiue vacuare posset, nam pars hæc erat à viis ductuum valde remota. Paratur ergo ex medicamentis variis, vt genistæ floribus, bulbo vomitorij, sambuci, aut ebuli folijs, syluestris raphani radice, semine cepæ, & nasturtij, radice cyclamini, & succo, puluere herbe eupatorij Mesæ, vulgò gratiola dicta, agarico pro concitando vomitu celeberrimo, veratro albo, veteribus pro hoc complendo opere vfitatissimo. His enim cum fortè vsus esset, à morbo immunis euasit: idcirco enim tantopere iuuat vomitus, quoniam malum à superis partibus etiam fouebatur, & consequutione quadam humor actu committens inflammationem, vomitus ope fuit eradicator, quod explicat per verbum, & extirpani cum eo causam continentem, hoc est, radicem eius.

Licet autem hoc verum sit, præstat tamen lenibus medicamentis vomitum tentare: est enim hæc vacuatio periculosa, & vacuatio per alium est magis consueta, & naturæ manifesta, vt docuit Auerroës lib. 6. *colle. c. 11.* & idè si fieri potest semper eligenda: nam humores sua grauitate descendunt ad intestina facilius, quam conscendant ad ventriculum; suntque multo plures, latiorisque mesaraica vena à porta ad intestina, quam ad ventriculum delata: tum intestina natura ipsa excrementorum susceptioni parauit; cumque sint membra ventriculo ignobiliora, incolumius eò deferuntur noxia: adde quòd breuior est via à corporis mole per mesaraica vasa ad intestina, quam ad ventriculum. vt Thoma à Veiga verbis utar, in com. cap. 94. *art. m. d. Gal.*

Sic Hipp. 7. *aph. 63.* robustiorem naturam exposulat ad vomitum, quam ad deiectionem, dum sic inquit. *Adducere igitur oportet robusto quidem supernè, debili verò infernè.* Quare si Galenus sæculo suo cautus erat in exhibendis vomitorijs, quomodo homines tunc temperantius vi-

uerent, cut nostro non erimus nos, qui illorum respectu intemperantiores sumus? Audi ipsum lib. 2. *de fractur. com. 27.* hoc modo profantem. *Hippocratis sæculo veratrum album fortasse tutò sumebatur ob rationem vitæ eorum hominum qui curabantur, qui vita genus non otiosum sequebantur, aut intemperans, sed laboriosum, paucisque alimentis erant contenti, sic vt crassos nulla ratione contraherent, neque enim nos lazes fieri hos cum otio, & abundantia. Quod si vim astimaueris corporum eius sæculi, quam ex eiusmodi victu comparabant, magis adhuc dari veratrum permiseris, quum que vomitus affert incommoda, ferre homines illi facile potuerint, &c.*

Cauendum ergo est à fortibus vomitorijs, quibus agyrtæ, & circulatores corpora exagitant, vt elaterio, chryfocolla, ære vsto, ricini semine, stibio in copiosa quantitate exhibitò, præcipitato, & alijs violentis: eorum enim vsu corpora debilitantur, caput concutitur, febris superuenit, vigilie infestant, languescit appetentia, nausea fatigat, & ruptis vasibus ex vomitus vehementia sanguinis sputum emanare solet, & aliquando raptò humore ad caput, suborta apoplexia mors occupat: nam rusticus cum sanius valeret, assumptis ad vomendum granis decem cataputia, suborto vomitu enormi, apoplexia oppressus, intra septem horas occubuit: vt ter in robustis colonis sum expertus.

Sed multa lunt quæ explicationem desiderant. Primum. Quod fuerit medicamentum, quo Rhafius ad vomendum vsus est? Dic. Multa sunt, quibus præsci ad prouocandum vomitum vtiebantur, sed nullum fuisse elleboro magis vfitatum, ex ipsorum doctrina patet aperte. Nam præterquam quòd hoc contumacibus morbis remedio est, vt lib. 2. *in com. hist. 92.* ex veterum mente demonstrauimus, quo loco huius medicamenti ope gloriatur Oribasius lib. 7. *colle. cap. vlt.* vlcus cancrum vacuato nigro humore persanasse, Hipp. lib. suo, *de veratro, & lib. 4. aph. 13.* & 14. in hunc vsum illud summopere laudat, & alibi passim: & Gal. in com. & in lib. quos purgare conueniat, *cap. 4.* & alijs multis in locis, docet modum quo debet corpus præparari, antequam ad assumendum elleborum se accingat, & post eum docuere Principes, præsertim Paulus lib. 7. *cap. 10.* & Oribas. *loc. cit.*

Nam primò alluesaciendum est vomitioni lenioribus medicamentis celebrata: corpora sunt perhumeclanda prius quiete, & cibo: sic enim corpus humidius factum, ab imminente conuulsione redditur immune, cui ex ellebori potu erat obnoxium, teste Hipp. 5. *aph. 1.* Secundò, iubet vt offeratur alimentis comixtum, vt sic minore cum violentia corpus alteret, & sic malo cotoneo permixtum propinat, vel radulas oxymelite infusas, vbi elleborus maouerit, præbendas docet: vt iubent Dioscorid. lib. 4. *cap. 134.* Pl. in lib. 25. *cap. 5.* Paul. lib. 7. *cap. 10.* Aëtius *tetrab. 1. serm. 1. cap. 120.* & eleganter firmat Ludouicus de Ouiedo lib. 2. *meth. cap. 12.* Neque enim nouum est apud Galenum, medicamenta offerenda esse ægris, cibis permixta; ita docuit Hipp. lib. *de aliment. num. 4.* dicens: *medicamentum in alimento optimum.* Sequitur Galen. 13. *meth. cap. 15.* polypodium, & veratri corticem alimentis comixta propinans: idem facit Trall. lib. 12. *cap. 7.* Paulus lib. 3. *cap. 14.* qui melancholicis expurgantia medicamentis alimentis obuoluta præbere non dubitarunt.

Nec obstat huic doctrinæ elegans Hipp. contextus, ex ipso lib. *de alimento*, infra, dicens: *medicamentum in alimento malum.* Neque Paulus lib. 7. *cap. 4.* in princip. §. *Aloës drachma cum aqua mulsæ manè datur: qui vesperi eam exhibent, aut secundum cibum, noxam inferunt, quippe alimentum in membra digerit, &c.* Hoc est, vt notat Ianus Cornarius in com. corrumpit alimentum, vel hoc crudum adhuc & incoctum, in corpus distribuit. Nec obstat tertio Auen. 4. 1. *cap. 5.* medicamenta ieiuno ventre assumenda imperans. Nam approbat medicamenta cibis permixta iam vacuata causa, alioqui impensè nocent, quoniam conuertuntur in cacochymiam: *cibus enim vt sano robur, sic agrotanti morbus,* dicebat Hipp. lib. 7. *aph. 67.* Deinde alimentum crudum in corpus distribui nequit, si enim cum medicamentis simul deuoretur, cum illis concoquetur.

concoquetur. Auic. verò merito non pasto ventriculo iubet assumenda medicamenta, ne ex adueniente pharmaco alimentum præexistens conspurcetur. Consule de hac re Donatum Santorum lib. 3. *epist. 4.*

Demum cum periculosum sit, citra præparationem corporis elleborum exhibere, vt docuit Gal. 6. *epid. sect. 1. com. 6.* & lib. 2. *de fract. com. 27.* eam imperabat Hipp. quiete, & cibo; illa enim ex accidenti, hic per se humectandi vires obtinet. Si verò Aëtius *tetrab. 1. serm. 3. cap. 119.* attenuante victu præparat corpus, quam sententiam videtur confirmare Gal. 2. *de fract. cit. dicens, antiquis fuisse iuissimum ellebori vsu, quia cibi parsimonia, & victu tenui vtiebantur:* Dic, hunc esse offerendum, si ex crassitie, & multitudine humorum innatus calor suffocetur, & extinctionis periculum imminet. De vario modo præparandi corpus ad assumptionem ellebori, & de huius correctione, legendus Dioscorides lib. 4. *cap. 55.*

Secundò quæres. Qui sint inepti ad vomitum? Respondet Auic. 4. 1. *cap. 11.* multos esse, qui ex vomitu maximum incommodum perferunt. Habentes enim strictum pectus, ex vomitu in grauissimos morbos incurrunt, sicut ægrè spirantes, ceruice gracili præditi, proni ad sanguinis reiectionem, gutturis inflammationibus obnoxij, nam ij sunt paratissimi ad phthisim, ex Hipp. 1. *epid. sect. 1. text. 18.* Et sic per vomitum non debent euacuari, 4. *aph. 8.* firmat Oribasius 7. *colle. 23.* vomitus enim cum sit actio naturæ ventriculi contraria, ex Meluè in *canonib. vniuersal. intent. 1. cap. 2.* & contra illius institutum celebrata, & fortior alui deiectione, & in qua ipse ventriculus simul cum musculis intercostalibus vehementi motu mouetur, septum transversum grauissimè opprimit, quo dilatato, ruptionis vasorum periculum imminet: vt hinc pateat ineptè expositores Auic. 4. 1. *cap. 11.* alluesasse, huius euentus referendam esse causam ad gulæ dilatationem, quoniam hæc non ita distendi potest. Gutturis verò inflammationibus expositis, vomitu sunt interdiciendi, quoniam ob vomitum distenditur pulmo, qui venam cauam, & magnam arteriam comprimit, è quibus quasi expressus sanguis, in partes superas, vt debiles promptè excurrit, & angina superuenire solet; argumento est, quòd post vomitum faciei color in rubrum permutatur, & caput grauatur, quare post vomitum, crurum frictio ad reuellendum salubris est.

Stomacho imbecilles, à vomitu prohibendi: nam ex hoc vehementi motu ventriculus valde oblaeditur. Sed hoc videtur impugnare Auic. 4. 1. *cap. 4.* quo loco docet medicamentum solutiuum fieri vomitorium, propter ventriculi imbecillitatem: ergo stomacho debiles facillè vomunt, nec ad illum inepti apparent. Dic, aliud esse promptitudinem, & facilitatem ad vomendum, aliud ex vomitu noxam contrahere; quare ventriculo debiles facillè vomunt, de qua causa intelligendus Auic. *cap. 4.* de alia *cap. 11.*

Num autem graciles, an obesi sint aptiores ad vomitum, diffidius est apud auctores. Celsus lib. 1. *cap. 3.* inutilem docuit esse vomitum gracilibus: contra Hip. 4. *aph. 6.* gracilibus vtilem esse assuevit. Dic, obesos esse ineptos ad vomitum, nam & habent exilia: & angusta vasa, quæ facillè ob motos humores abrumpi possunt, & sciant humoribus crudis, qui hac vacuatione excerni possunt. Celsi verò sententia explicanda est de gracilitate morbofa, Hipp. autem de sana, est interpretanda. Neque obstat, quòd ibi Celsus tradat documenta sanorum: nam gracilitas illa morbosa intra limites sanitatis etiam consistere potest. Responde secundò cum Brasauolo in *expositione sent. Hipp.* Celsum esse intelligendum de gracilitate melancholica, qua ratione dictabat Hipp. *aph. 9.* sequenti, *melancholicos plenius esse vacuandos per inferiora.* Hipp. verò exponendum esse de gracilitate biliosa; & sic graciles per superiora vacuari debent, non quia graciles, sed quia biliosi: posuit autem Hipp. verbum *graciles*, vt vnico verbo, signum, & naturam corporum biliosorum comprehenderet. Solue tertio, quòd cum Hipp. supra 2. *aph. 35.* assuevit purgationem per vomitum deteriore esse in gracilibus, quam alui deiectionem

ne aliquis arbitraretur nunquam esse in biliosis vacuationem per vomitum celebrandam, adiecit, *si facile vomant.* Celsus verò transfert Hipp. lib. *de salubri dieta, text. 15.*

Hipp. 4. *aph. 6.* facillè vomentes purgandos superius assuevit, quoniam facilitas ad vomendum maxime optanda. Si contra Hipp. obicias Auicennam, qui 4. 1. *cap. 3.* in parato ad Diarrhæam, non conuenire alui fluxum confirmat, & sic eadem ratione neque in facillè vomentibus purgatio per vomitum videtur exercenda Dic, Auic. voluisse, Diarrhææ obnoxios, cautè & clementibus medicamentis esse vacuandos, quod præceptum obseruari debet etiam, in iis qui facillè vomunt. Solue secundò, & fortasse melius, si dicas, aptitudinem illam esse duplicem: alia enim est morbofa in qua semper purgatio per alium prohibetur, ex Auic. 1. 3. *ract. 4. cap. 20.* Celso lib. 1. *cap. 3.* alia est aptitudo sana, quæ potius promptitudo, & facilitas dici meretur, quam Medicus in omni purgatione contemplari debet, ex Hipp. lib. *de medicam. purgantibus, num 3.* dicente, ægrum semper esse interrogandum de facilitate purgationis.

Ex qua doctrina constat, oraculum Hippocraticum verissimum esse, quo monet, difficulter vomentes purgandos esse per inferiora: nam ij vomitorijs exhibitis in grauius discrimen frequenter incurrunt. Sed cur mediocriter carnosos prohibet à vomitu *cit. loc.* Hipp. Dicunt plures cum Brachelio, & alijs in expositione illius sententiæ, per modicè carnosos, intelligendos esse modicè pituitosos, id est frigidos & humidos, in quibus caro mediocriter accrescit. Falluntur tamen: nam intelligendi sunt eucrati, id est temperati, sicut verbum sonat, sic affirmante Gal. in com. hi enim licet per vtramque partem possint vacuari, commodius tamen per inferiorem ventrem vacuantur, ob ineptitudinem quam habent ad vomendum. Vgo enim in *explanatione illius aphorismi* eleganter, plurimas causas affert, ob quas fiant homines inepti ad vomitum. Prima, est ventriculi crassities, & robur. Secunda, debilitas expultricis. Tertia, pectoris angustia. Quarta, colli longitudo. Quinta, gracilitas venarum pectoris, & pulmonis. Vltima, disuetudo.

Vtrum autem pueri, senes, & alij frigido temperamento præditi, & qui licet sano content corpore, multa sanguinis copia redundant, à vomitu sint arcendi, vt voluere Aëtius *tetrab. 1. serm. 3. cap. 124.* Paulus lib. 7. *cap. 6.* & num ætate vtior sit vomitus quam hyeme, vt Celsus docuit: & num hora matutina sit aptior vomitioni: & quæ præcepta sint obseruanda post vomitionem, consule Cælium Rhodigin. lib. 21. *antiq. lect. cap. 9.* Christoph. à Veiga lib. 2. *art. medic. sect. 2. cap. 3.* Mercat. 1. *indicat. 9.* Santorellum doctissimum lib. 2. *anteprax. à cap. 1. usque ad 5.* & interpretes Auic. in locis dictis.

QUESTIO XXXVI.

Vtrum vomitus salubris sit, & an sit motus naturalis, animalis, an præter naturam, vt docuit Vallesius.

COMMENTARIUM.

Vomitum.] Non erit arbitror indignum scitu, si ex vitæ diuersissimis auctores, præcepta aliquot de vomitu inspergamus, quò floridiùs commentaria nostra ardeant: nam summus Medicinæ Antistes lib. 5. *de usu part. cap. 4.* summè extollit vomitum, quoniam ventriculus non habet à natura aliquid, quod eum ad pituitæ excretionem stimulet, sicut intestina, ad quæ continuò confluit bilis, quæ acrimonia sua ad fecalium recrementorum expulsionem ipsa proritat: maxime cum ventriculus sit mucosi humoris sedes, ac domicilium, in quo plurima recrementa naturaliter acruari solent. Conuenientissimus ergo fuerit vomitus vsus, singulis quibusque mensibus celebratus. Neque Celsus lib. 1. *cap. 3.* eum condemnat, dicens: *commoneo tamen, ne quis, qui valere & senescere volet, hoc quotidianum habeat.* Nam frequenter eius vsus condemnat, ne illi assueata natura, per alias ignobiliores

gnobiliore corporis regiones excrementitium hunc humorem emittere obliuiscatur. Sic in eod. cap. infra, purgationes frequentes condemnat, dicens: *Sed purgationes quoque, ut interdum necessariae sunt, sic ubi frequentes sunt, periculum afferunt. Assuescit enim non ali corpus, & ob hoc infirmum erit, cum omnibus morbis obnoxia maxime infirmitas sit.* Praecautiois ergo ratione vomitus est utilissimus: nam humidioribus ter in mente, sicciorebus verò bis vomere consulit Hipp. lib. de diata: eius enim vsu ab omni immunditie exoneratur ventriculus, qui sentina est omnis impuritatis, vt lib. 2. in com. hist. § 3. late notauimus.

Nec obicias, quomodo ad tuendam valetudinem tan- toperè in simpliciter sanis, à Galeno, priscisque aucto- ribus, commendatur vomitus; si temperati, quum tan- tum concoquant, quantum appetunt, excrementa vacuanda per vomitum non accuuntur? Dicit Pauci tem- perati reperiuntur, & licet inueniantur, saepe recta victus ratione non vtuntur, neque praeccepta sex rerum non natu- ralium commodè obseruant; quare in iis sensum, ac sine sensu humor recrementitius in ventriculo excreuit, qui vacuationem per vomitum praerequirit: quamuis au- tem alantur victu selectissimo, hic tamen omni ex parte inculpat non est, nec vniuersi, sed partibus constat diuersis, quarum quaedam terrestriores cum sint, vomitu sunt expurgandæ.

Dubitabis secundò. Cur frequenter per vomitum, bi- lis, aut pituita vacuantur, non sanguis, aut melancholicus humor? Nimirum vel bilis sua leuitate ascendit, vel in ventriculo regenita facillimè vomitu reicitur. Sanguis verò per gulam non excernitur, immò ipsum supra ferri, malum, 4. aph. 25. eum enim superfluum, & nimia copia in corpore redundantem natura per hæmorrhagiam, mari- scæue euacuat; si verò in modica copia existat, eum ten- aciter ad sui nutritionem retinet.

Sed cur melancholia vomitu non euacuatur, praer- tim quæ à liene in ventriculum eructatur, ad retinen- dum alimentum, ex Gal. §. de vsu part. cap. 4. ad iuuandam coctionem, ex Auic. 1. 3. tract. 2. cap. 1. ad excitandam famem, ex Paulo lib. 3. cap. 49. cum enim frigida & sicca sit, astrictione sua contrahit ventriculum, cogitque alimen- tum amplecti, & acerbitate corrugat os ventriculi, & ap- petentiam mouet: nam quod ars falsamentis acerbis praer- stat ad excitandam appetentiam, id natura compensat, dum eructat à liene melancholiam in ventriculum: ex- plicat Vallesius lib. 1. controuers. 20. Laurent. lib. 6. de hist. anatomic. cap. 26. Vnde si canalis obstruatur, & melancholiam de manatio impediatur, fastidium sequitur; sicuti si in magna quantitate eructet, in ventriculoque abundet, vt in affectibus melancholicis, fames & appete- tia augetur. 1. 3. tract. 2. cap. 7. Dic, quia sua gravitate deorsum tendit: in paruissima quantitate in corpore abundat: & in minima portione à liene ad fundum ven- triculi eructatur.

Quæres tertio. An vomitus sit vacuatio naturalis, vel praeter naturam. Galen. enim 2. de sympt. caus. 4. vomitio- nes, & tussis inter symptomata refert, hæc autem praeter naturam sunt. Secundò. Galen. 3. de sympt. caus. 2. asserit, ventriculum cum secundum naturam se habet, à supernis partibus ad sese trahere, ac per inferiores deicere; ex quo patet, vacuationem per superiora, quæ per vomitum fit, esse ventriculo praeternaturalem. Tertio. Gal. §. meth. 11. docet, ventriculum vtrinque expurgari posse, sursum per vomitum, deorsum secundum naturam; ergo vacua- tio sursum per vomitum facta, non est secundum natu- ram. Vltimò. Plurimi homines innoxie viuunt citra vomitum; id quod neutiquam facere possent citrà incom- modum; si vacuatio naturalis esset. Ergo.

Partes opposita suadet hoc modo. Vnicuique membro naturale est expellere noxium, quod fit per vomitum. Se- cundò. Gula habet duos vsus à natura, ex Gal. §. de loc. 3. alterum deuorandi, alterum vomendi; & pro his vsibus duo habet instrumenta à natura affabre concessa, vt cit. lo- cis, & 3. de facult. natural. 8. retulit Galenus.

Et si in hac controuersia plura afferant argumenta iu- niorum peritissimi; & Vallesius §. controu. 1. in iis propo-

endis multus sit, arbitreturque solutis vtriusque partis argumentis problematicè posse defendi: tamen commo- dius eam sic dirimendam puto. Si naturale accipiat pro vtili, quemadmodum lib. de diff. feb. vlt. & 14. meth. 14. aut pro eo quod opponitur artificiali, vt 1. aph. 2. accepit Galenus, vomitus potest dici vacuatio naturalis. Si verò naturale, dicat vsus partem potissimum à natura inten- tum, vomitus est euacuatio praeternaturalis: praecipuus verò vsus à natura institutus, est attrahere per villos re- ctos tunicæ internæ, & expellere deorsum per villos transuersos tunicæ externæ.

Sed vt videas quàm sint varia auctorum & ingenia, & iudicia, plures solenter se extricasse rentur dubium, dum affirmant, in vomitione duo animaduerti, & actionem, & id quod actione excernitur: actio quidem naturalis est, vt pote ab expultrice ventriculi facultate emanans, quæ vna ex naturalibus est, 2. de sympt. caus. 4. & passim alibi, & propter hanc actionem, Auctores vomitum naturalem appellarunt, vt doctè inter Latino-barbaros firmavit Ni- colus ferm. §. tract. 4. cap. 51. modò estans non sit, aut quantitate immodicus, & in hoc significato dicebat Gal. lib. de sect. ad eos qui introducuntur, c. 18. sudoris, vrinae, & quidquid per alium, aut vomitum ruit, genus quidem non praeter naturam est, multitudo tamen nonnunquam. Si verò id quod excernitur, consideretur, praeternaturalis dicenda est; in hoc sensu dicit Galen. 2. de sympt. caus. 4. Vomitiones ad illud symptomatum genus esse referendas, in quibus causa praeter natu- ram, ad huiusmodi functiones naturam irritat.

At si actio hæc accipiat pro opere à natura intento, vtili, & corpori accommodo, vomitus dici potest actio naturalis: nam vt notat Ioann. Brauus doctissimus lib. 2. progn. 38. vomitus est vacuatio praeter naturam ratione opificiorum quibus peragitur, eo quòd os, gula, & reli- quæ partes supernæ, ad ingerendum fuere à natura fa- bricate, infernæ verò ad egerendum.

Neque obstat, quòd §. de loc. & 3. natural. cit. asseritur, ventriculum habere etiam vsus vomendi, cui tunica in- fert villos transuersos habens: nam huius potissimus vsus est, vt per inferiores partes expellat. Simpliciter ita- que vomitus est vacuatio praeter naturam, licet fiat ope- rante natura: nam hæc non operatur liberè, sed coarctè, ab aliqua causa praeternaturali irritata; & sic actio hæc est praeter naturam, ex Gal. 2. de caus. sympt. 3. circa fin. & cap. 3. in princip.

Altioris negotij est discutere, an vomitus sit motus voluntarius: nam multi pro imperio voluntatis euomunt, de iis loquitur Gal. lib. de motu liquor. cap. 6. & hoc suffi- cit, vt aliquis motus voluntarius dicatur, vt constat ex 1. de motu musculor. c. 7. & lib. 1. o. de vsu part. 9. Oppositum suadet, quia nullus est musculus à quo fiat vomitus: omnis autem motus voluntarius operante musculo fit, ex Gal. 1. de motu muscul. 4. & 1. de placit. vlt. & 1. de loc. vlt. & sic Auic. 1. 1. doct. §. c. 14. vt doceat motum linguæ quo foras pellitur, esse voluntarium, assignat muscolum quendam per quem fiat. Addidit Fernel. lib. de part. human. corpor. descript. c. 5. praeter musculos linguæ octo, nonum dari, qui linguam contrahit, atque reducit, & qui laxa- tus atque porrectus eam exerat, & foras expellat, quod cæterorum muscutorum nulli datum est, vt motuum sit opifex contrariorum. Hæc tamen sententia recipienda non est: nam ope vnus musculi linguæ extrorsum, & in- trorsum non mouetur, quoniam his contrariis motibus, duo adfunt muscoli ab anteriore mento pronati, vt pro- bat Laurentius lib. 5. de hist. anatomic. c. 18. repetit lib. 9. cap. 18. cuius opinionem multò antea firmauerat Galenus 1. o. de vsu part. 9. & 1. 2. eiusd. c. 8. lib. 1. de motu musculor. 3. docens partes voluntario motu præditas duobus ad mi- nimum egerè musculis sibiipsis oppositis, altero exten- dente, flectente altero. Deinde ex Galen. supra citatis lo- cis, operatio musculi est contractio versus suam origi- nem: ergo idem musculus non potest linguam contrariis motibus mouere.

Vgo lib. 1. aphor. 2. concedit quosdam vomere volunta- riè, sed non vomere operante ventriculo, sed operantibus musculis abdominis ventriculo comprimentibus. Dic,

Dic etiam in his qui videntur liberè, & voluntariè vo- mere, vomitum non esse motum voluntarium, nec esse operationem facultatis animalis; licet enim ob concep- tam praecedentem imaginationem ad vomitum prouo- centur, & illa facultas animalis sit; tamen quatenus ad causam coniunctam attinet vacuationis illius, vomitus nunquam erit motus facultatis animalis, sed naturalis: nam perpetuè emanat à facultate aliqua irritata, vel ab aliquo prauo humore in ventriculo contento, vel ob ali- quam conceptam imaginationem, quæ molestat, & inter- turbare ventriculum nata est, quod sæpè contingit. Qui itaque voluntariè videntur vomere, mediam constitutio- nem seruant, inter illos qui perpetuè vomunt, nihil in ventriculo retinere potentes, & illos qui nunquam vomunt.

QUESTIO XXXVII.

Vtrum secundum Gal. doctrinam, in morbis sit consti- tuenda causa continens, vt contra eum Curtius, Leonicens, Fuchsius, & alij confirmant.

COMMENTARIUM.

Causam continentem.] Celeberrima quæstio est, in qua explicanda non adhuc capit dissensio finem: Vtrum in morbis secundum Gal. doctrinam sit assignanda causa continens. Video enim in eius explicationem Neoterico- rum Antesignanos longè discordes. Concedunt Valleriola lib. 6. enarrat. 1. & 3. loc. commun. 3. Argenter. lib. 1. de caus. morbor. cap. 9. Fernel. lib. 1. patholog. 1. 1. Contra opinantur Matthæus Curtius, Leonicens. & alij, quos refert Marcus Anton. in suis questionib. à quest. 5. vsque ad 9. quorum votum amplectitur Fuchsius lib. de caus. morbor. cap. 2. in fin. & lib. 2. paradoxor. 1. Alij causam continentem in morbis concedunt, qui in generatione suam essentiam habent, in permanentibus autem negandam esse asseuerant, de quo- rum numero sunt Cardan. lib. 1. contradiet. tract. 4. com. 14. Ioan. Langius lib. 1. epist. 15. Mula lib. 7. aph. 30. Thom. à Veiga lib. 1. de loc. in com. cap. 3. Sed Auctorum sententiis relictis, partem affirmatiuam confirmabo, difficilem viam aggressus, quum post tot celebres viros meam promere sententiam audeam, quare litus potius legens, ac ac op- tans, elephantum more (qui etsi omnibus delectentur im- pensè, eos temerè non ingrediuntur, ceu natandi incij) hanc cautè arduam prosequar navigationem.

Et primò sic. Non solum morbi, sed omnia quæ apud nos sunt, suæ generationis, ortusque causam obtinent. Sed continens causa est illa, quæ in rei generatione suam essentiam habet, ex Gal. lib. aduersus Iulian. cap. 6. Ergo non solum morbis, sed rebus omnibus genitis causa continens tribuenda videtur, & maxime si per continentem, causam formalem intelligamus; propriè enim forma est quæ rem ipsam continet, & cuius ablatione confestim tollitur.

Secundò. Si de efficiente causa sermo sit, minùs etiam negari potest: nam continens causa, quidquid illa sit, eadem omnino est, ac coniuncta, lib. 1. de sympt. caus. §. Sed in vnaquaque re producta datur proxima, & coniuncta cau- sa sine medio producens: alias enim daretur causarum processus in infinitum. Ergo & in morbis, & in reliquis omnibus continens admittenda est.

Tertio. Vrinæ suppressio, meatus obstructio, ex lib. de diff. morb. cap. 7. ægritudo est; sextus digitus similiter, in numero addito: cessant tamen ablato humore, lapide ob- struente, & sexto digito superabundante; & putrida fe- bris sublato ex toto humore non amplius durat. Neque enim concipi, aut intelligi potest, quòd febris remaneat, & cuius speciei illa sit, vbi vniuersus putridus humor (in cuius putredine, & calefacto esse putrida ipsa febris con- sistit) fuerit euacuatus. Confirmaturque, quoniam cum sæpè putrida febris finiatur crisi, & hæc repentina sit ad salutem, vel mortem mutatio, repente purgato per crism humore, cessabit confestim febris, & consequenter sani- tas consequetur. Ergo.

Lib. III.

Quartò. Nonnulli morbi fientes, & qui per consensum sunt, solius causæ remotione, & curatione earum parti- tum cui consentiunt, sanantur, vt constat ex Galen. lib. 1. de loc. affect. cap. 2. quia saltem ij morbi habent causam continentem.

Quintò. Galenus lib. 1. de caus. puls. cap. 1. non solum in pulu, sed & in omnibus rebus continentem causam agnoscit, & in morbis quidem lib. definit. & lib. 1. de caus. sympt. cap. 1. de stupore agens, dicit causam continentem stuporis esse morbosum affectum, vel obstructionem. Et 1. de caus. sympt. cap. 2. 2. aph. 2. 2. & 2. prog. 4. 4. & lib. 7. aph. 30. & lib. aduers. Iulianum, cap. 6. quibus subscribit Celsus in proemio.

Sed vt in hac explananda antinomia optatum conse- quaris finem, obseruare debes primò causæ continentis nomen, prout refert Gal. contra Iulian. supra relatu, & com- pend. de pulsibus, Stoicorum fuisse inuentum, quorum Princeps fuit Zeno, duas rerum omnium causas consti- tuens, materiam scilicet, & Deum per omnia permean- tem, & omnia penetrantem, quem ipsum esse propriam rerum causam continentem asserbat, quòd supera omnia contineret, gigneret, augetet, perficeretque. Hinc Arist. lib. de mundo ad Alexandrum: *Vetus, inquit, fama est, & hereditaria, vniuersa à Deo, & per Deum nobis esse constituta.* Vnde dicebant veteres omnia esse Deorum plena, nimi- rum quoniam viderantur nihil posse in orbe propria forma constare, sed esse necessarium ab aliis sustineri, ac conseruari.

Alij verò eiusdem sectæ ad inferiores causas descen- dentes, crassa corpora ab aliis tenuioribus illa occupanti- bus, & permeantibus conseruari, & contineri existima- bant, quibus continentis causæ nomen imponebant. Sic aquam, terram, & reliquas mundi densas, crassasque par- tes, per se totas ab igne, & aëre penetrari credebant, & ita ab illis occupatas manere, & durare, tanquam à sua continente, & conseruante causa; & non aliter ignem, & aërem ab æthereo quodam longè tenuissimo spiritu. Sed cum huiusmodi corporum penetratio à nullo sapientum admittatur, non est cur in refutanda opinione Stoicorum immoremur.

Alij Herophili dictis, de quo Galen. lib. de plenitudine, cap. 3. persuasi, contendebant necessarium esse, dari aliquid quod contineat, diuersum à suo contento: sed quid illud esset, ignorare fatebantur: quoddam tamen causæ ge- nus dari affirmabant in quibusdam apparentibus rebus; quæ tantam cohærentiam, & affinitatem cum suo effectu habent, vt data quacunque in causa mutatione, conse- stim effectus ipse mutetur, ita vt eà positâ statim ponatur, & sublata auferatur effectus, quo pacto se habet lumino- sum corpus ad lucem.

Arabes Auic. sequuti, qui vltra antecedentes februm causas, alias coniunctas posuit, continentem cum coniun- cta confuderunt, appellantes causam communem sine medio producentem coniunctam, vel continentem: de quo argumento legendus eruditissimus Santorell. lib. 2. Ante- prax. cap. 6. Licet verò Gal. lib. 1. de caus. sympt. lib. 5. idem sentire videatur; longè tamen diuersæ censendæ sunt con- tinens, & coniuncta, vt paulò infra constabit, & notat Pe- trus à Fonseca, Philosophus eximius lib. 5. metaphys. cap. 2.

Obserua secundò, non satis inter Medicos constare, in quo causæ continentis ratio & essentia consistat. Pluri- mi existimant in eius essentia duo hæc includi, vt ea præ- sente ponatur, & desinente euanescent effectus, prout definitur lib. finition. medicar. & lib. introduct. cap. 8. idem- que ex eo colligunt, quoniam si causa continens in ge- neratione suam essentiam habet, hoc est, in agendo, & ge- nerando, prout ex Galen. dictam est lib. aduers. Iulian. c. 6. & compendio de pulsibus, planè vbi illa aduerint, effectum adesse necesse est, & e contra; alioquin actio sine ter- mino daretur. Idem expressè videtur ab ipso Galeno significari, prædicto lib. aduers. Iulian. cap. vlt. vbi ait, nullam aliam continentis causæ rationem posse reperiri, quàm quòd ab ea aliquid fiat, & cum ea pariter cesserit, idque ipsum colligere nituntur ex Galen. 1. de loc. cap. 1. quo loco causam continentem definisse credunt, dum dixit,

Z z

id quo tangente tangitur, & quo separato statim cessat effectus, causam esse, apud omnes in confesso est.

Sed non videntur duo illa necessaria ad causæ continentis rationem, sed alterum tantum, nimirum ut ea ablata effectus auferatur, ita ut nec momento temporis possit perdurare: id quod confirmari potest, quoniam, ut ex Gal. constat, 1. de caus. puls. cap. 1. facultas, visus, & instrumentum, tres sunt continentes causæ pulsus, & tamen vnaquaque illarum posita non statim ponitur pulsus, quoniam ut fiat, necesse est omnes tres illas causas coire; quacunque tamen ablata cessat: ergo, &c.

Nec aduersatur Gal. loca in contrarium adducta: nam lib. dif. & introd. (præterquam quod cum quibusdam potest dici non esse Galeni) latius accipitur causæ continentis nomen, quam proprie usurpatur; quemadmodum latè etiam usurpauit Cellus, quamcunque causam abditam, continentem appellans, quum tamen strictè sumpta illud tantum importet quod diximus. Habere autem suam essentiam in generatione, nihil aliud est quam necessariam esse, & requisitam ad hoc ut effectus generetur. Cap. verò ult. aduers. Iulian. dum inquit de ratione continentis esse, quod ab ea aliquid fiat, non ponit necessitatem effectus ad causæ absentiam, sed potius ablationem ipsius effectus ad causæ absentiam: perinde enim est, ac si dixisset, causa continens est causa in qua pariter tollitur effectus: causæ verò definitio est quod ab ea aliquid fiat; idque Gal. voluit significare lib. 1. de loc. affect. cap. 1. & non causæ continentis, sed causæ in communi notionem explicare: quamuis enim continens causa sit id à quo aliquid fit, & in generatione suam habeat essentiam, & ea ablata auferatur res, falsò tamen dicitur, quod causa posita necessariò ponatur effectus: nam vitalis facultas pulsus efficit, & ad eius generationem concurrat, demùm & cum ea simul tollitur pulsus ipse, nec tamen necessariò ponitur, ipsa facultate posita. Quapropter ea tantum dicenda est causa continens, qua ablata effectus auferatur, nec amplius duret, existatve.

At obicitur contra sententiam Gal. qui in compendio de pulsib. cap. 9. causas à se dictas continentes, generationis, non subsistentiæ causas esse assererat. Ergo magis videtur esse de ratione causæ continentis, ut ea præsentem effectus detur, quam ut ipsa absente auferatur; quæ quidem res per generationem producuntur, & sunt, & non desinunt existere ad absentiam illius, quod suæ existentie non est causa. Dic, Gal. tantum velle continentem causam, licet causa efficiens sit generationis, non dare tamen semper existentiam simpliciter, quoniam eam non habent illa quibus ipsa continens conuenit: sed tantum existere, & essentiam possidere dicuntur, dum fiunt & generantur. Producentur itaque res, & sunt per generationem, eo modo quo illarum conditio, & natura patitur: quæ verò sunt hæc, subsequenter explicabitur.

Obserua tertio, quod licet omnia quæ apud nos reperuntur, causam aliquam sui ortus, generationisve habeant, suamque essentiam aliunde obtineant, iuxta illud vulgare, nihil sine causa fit: postquam tamen à suis causis esse receperunt, per se ipsa constitutione sua se tuentur & conseruat, nec causæ à qua producta fuerunt, auxilio opève indigent, ad hoc ut conseruentur, & durent. Alia verò è contra, non modo in generando aliunde manant, & pendent, sed tam fragili, fluxa, & caduca natura sunt prædita, ut nisi à sua causa perpetuò influxum recipiant, protinus aboleantur, desinantque esse: Ex quibus priora appellatur permanentia, posteriora successiua. Successiuorum verò duo sunt genera; quædam enim suam essentiam, suamque partes iunctas simul obtinent, & earum integritate fruuntur; alia non, sed illas successiue tantum, hoc est, vnam post aliam recipiunt, & possident: hæc cum consentent partibus quæ iunctæ non dantur, sed aliæ aliis succedunt, continua egent causæ actione; quoniam quandiu illa agit, producendo semper partes de nouo, quæ simul dari non possunt, in hoc genere earum durant ipsæ, pereunt verò & aboleantur cessante causa, huiusmodi sunt motus omnes, tempus, locutio, deambulatio, &c. Demùm & omnia quæ tantum, dum fiunt & generantur, essen-

tiam suam possident, de quibus Gal. sæpè relato libello compend. de puls. 9. Illa autem priora, licet partes omnes suas iunctas habeant, tam fragili tamen natura, & conditione constant, ut nullo tempore permaneant, & durent ad suarum causarum absentiam.

His præhabitis, sit prima conclusio. Nulla res permanens causam habet continentem. Successiua tamen tam primi, quam secundi generis habent. Hæc ex primo præmissis manifesta est, & paulò post magis confirmabitur. Secunda conclusio. Cum inter morbos, quidam permanentes res sint, alij successiua, in permanentibus causa continens non datur, in successiuis autem sic. Secunda pars, ex prima conclusione aperte deducitur. Prima verò in hunc modum explicatur. Nihil potest simpliciter denominari, nisi ab eo quod factum est iam, & essentiam suam habet productam, suisque partibus constantem, ex Arist. lib. 5. physicor. cap. 1. non verò ab eo quod fit, & quantum non est, 4. topicor. cap. ult. Sed morbus est affectus quidam, seu dispositio secundum suam essentiam corpus denominans: calidum enim, vel frigidum, humidum, vel sic cum iuxta ægritudinis speciem denominatur, & denominari debet ægrum corpus, 2. topic. 5. Ergo morbus de genere est illarum rerum, quæ suam essentiam productam habent, & minimè quoad fieri à causa pendentem. At cum non omnia quæ suas partes iunctas habent, suamque essentiam productam, per se ipsa se tuentur & conseruent, quod proprium est permanentium, ut diximus; sed quædam propter fragilem, & caducam quam habent naturam, continuò producentis causæ influxu indigeant, & hoc ipsum inter morbos reperitur, fit ut morborum quidam, permanentes sint res, alij verò successiua, secundi quidem non primi generis successiuarum: nam cum primum in nullo instanti essentiam suam integram habeant, & completam, non possunt denominationem corpori dare, quod ad morbum requiritur.

Dari verò vitumque morborum genus, colligitur primò ex Gal. lib. 1. de loc. cap. 2. dicente, in morbis ablata causa adhuc dispositionem permanentem dari, qua morbus est: quod tamen de omnibus intelligi non potest, sed de his quæ de genere permanentium sunt. Idem innuit lib. art. medic. cap. 89. & 2. aph. 22. & 8. meth. 1. & lib. 1. 1. cap. 4. vbi in febrium putridarum curatione causam iubet auferre, deinde intemperiem curare, nimirum quoniam cum putredæ febres morbi sint in genere permanentium, remota ablatæque causa adhuc durent, & persequantur.

Essè autem morbos nonnullos de numero successiuarum rerum, constat: Galenus siquidem lib. de dif. morb. cap. 7. obstructionem appellat morbum, pupillæ dilatationem, manus extensionem, & flexionem, quæ tamen omnia per se non durant, sed ad causarum præsentiam; quantumuis producta sint, & suam essentiam integrè possideant. Nec obstat quod Galenus 1. meth. 3. & de dif. sympt. cap. 1. & lib. de loc. affect. cap. 3. significare videtur, morbum omnem de genere esse permanentium; illud enim constituit discrimen inter passionem, & morbum, quod passio cum motus rei sit, tunc solum habet esse, cum fit, alteratur, & mutatur; ac propterea fluxum quidpiam est, mobile, & imperfectum, ac veluti ad affectum via: morbus autem permanens quoddam, fixum, stabile, perfectum, & passionis finis. Non (inquam) obstat, quoniam tantum significat passionem, cum motus sit, solum durare dum res mouetur, & alteratur: at verò morbum, cum terminus sit passionis, ea cessante permanere adhuc, siue illud habeat esse, quod proprium est permanentium rerum; siue ad causæ præsentiam, quæ successiuarum. Itaque cum permanentiam ad morbum, vel sanitatem vult, durationem intelligit. Quod verò morbi illi, quos inter permanentes numeramus, continentem causam non habeant, constat ex Gal. loc. sup. adductis, vbi causa ablata iubet ad remanentem morbum respicere: & patet in diaria febre, quæ independens est à causa producente; & in hæctica, quæ ex se fixa est, & habitata: quidquid verò permanet sua causa subiecta, causam continentem non habet; siquidem illa est, ad cuius remotionem abolefcit, & perit effectus.

Deinde

Deinde, nulla res quæ per motum producit, potest repente, & momento temporis corrumpi ad alterius rei corruptionem. Sed morbi v.g. intemperiei, quos permanentes nos dicimus, motu, & alteratione acquiruntur. Ergo ad suarum causarum ablationem, cessationemve repente non auferuntur, & ex consequenti causam continentem non habent. Cum verò alij morbi instar successiuorum primi generis, absque alia sui corruptione, ad remotionem causæ euanescent, meritò illis causa continens tribuitur. Ergo tumendo febrem pro materiali, id est, pro calore, ut à Medico accipitur, nullam habet continentem causam, sicut nec frigidi morbi, nec solutio continui: habent verò extensio, vel flexio manus, pupillæ dilatatio, tumefactio membri, obstructio à lapide, additio sexti digiti, &c. Nimirum quoniam causarum ablatione, auferuntur repente, & cessant morbi illi, absque alia sui ratione. Idem etiam dici potest de febribus, & omnibus aliis morbis, si non materialiter, sed formaliter sumantur, id est; pro dispositione primæ speciei qualitatis, resultante ex calore, vel frigore aucto, ut morbus à Philosophis accipitur; tunc enim omnibus liberè causa continens concedi potest.

Sed contra hanc doctrinam obiicitur hoc modo. Causa continens in generatione tantum suam habet essentiam, tantumque illis rebus conuenit, quæ existere dicuntur dum fiunt. Sed successiua illa primi generis, sientia non sunt, sed facta & secundum se tota producta, nec successiue generantur. Ergo licet inter morbos nonnulli reperiantur, qui res successiua sint illius generis, nullus tamen habet causam continentem. Dic, quod licet successiua primi generis, in sua generatione essentiam suam simul, partemque ex quibus illa integratur, iunctas consequantur, ac propterea in quadam significatione factum quidpiam dicantur, quia scilicet secundum se tota producta sunt; cum tamen non dicantur esse simpliciter, & absolute, ut aliquando per se consistentiam habeant, sed ita à suis causis orientur, & pendeant, ut iis ablati confestim cessent, meritò & maximè proprie postquam sunt, sientia dicuntur, quemadmodum illa quæ successiue gignuntur, de quibus Galenus lib. 1. de loc. affect. cap. 4. & 8. meth. 1. dicens: at si in generatione febris est, solius causa ablatione cessat.

Ex quibus ita constitutis, non erit operosum soluere argumenta, in limine quæstionis adducta. Ad primum admittenda maiori dicendum est, quod licet continens causa sit generationis, ac propterea ex Gal. compendio de pulsib. nulla alia detur prior; ut ex eo tamen ibidem constat, non quidquid generationis est causam, illud etiam continens est: vnde licet omnia quæ apud nos sunt, sui ortus obtineant causam, non sequitur proinde omnia continentem habere; haberent tamen si per eam, formalem intelligeremus, cuius ablatione res ipsa procul dubio tollitur: verum nobis de efficiente est sermo.

Ad secundum. Si eadem esset continens, & coniuncta causa; non modo in morbis, sed in rebus omnibus, illa concedenda foret: necesse siquidem est cuiusque rei causam proximam quandam, & coniunctam dari, à qua sine medio producat, ne causarum processus trahatur in infinitum. Essè verò diuersas diuisiones coniunctæ, & continentis causæ, vel ex eo constabit, quod cum in omnibus coniunctam, immediatamque causam admittamus, paucissimis continentem tribuimus. Nec aduersatur Gal. 1. de caus. sympt. cit. vbi asseruisse videtur, eandem omnino esse coniunctam & continentem causam: cum enim ibi ageret de causa cuiusdam symptomatis, torporis scilicet, seu stuporis, procul dubio continentem habet, absentiam, scilicet sensitiuæ facultatis, & spirituum animalium: Cuiusque causa quæ est continens, eademmet sit coniuncta, placuit aut coniunctam, aut continentem dicere.

Ad tertium. Nihil mirum si vrinæ suppressio, meatus obstructio à lapide, sexti digiti additio causam habeant continentem; siquidem de numero rerum sunt successiuarum, in quibus illam concedimus: in putrida verò denegamus, qui morbus est ex permanentium numero, quique causa ablata adhuc permanet, & durat, ut patet ex cap. 89. Lib. III.

lib. art. medic. & aliis locis supra citatis. Pro cuius maiori explicatione sciendum est, in febris putrida, quæ morbus fiens dicitur, quoniam partem factam habet, partem verò futuram fieri, tria posse considerari, præter putridum ipsum humorem: intemperamentum scilicet factum & productum, quod quidem verè morbus est; deinde futurum fieri, quod durans & stabile non est, sed motus quidam & passio; tandem & putridi adiectio. Sublato ergo ex toto putrido humore, futuris ipse fieri confestim euanescit, simul & adductio putridi, quoniam passiones quædam erant, & quidpiam successiuum, à putrido humore, tanquam à causa continente dependens. At verò calidum intemperamentum factum & productum, hoc est febris ipsa, quæ permanens est dispositio, quantumuis auferatur humor, manet, & perseverat, nec causam habet continentem: continetur verò huiusmodi febris sub putrida, licet iam non adsit putredo, nec humor putridus; quoniam ut putrida dicatur, sufficit quod à putredine ortum, dependentiamque habuerit (dummodo iam aliud febris genus non constituat: hæctica enim à putrida orta, putrida non est dicenda) quemadmodum etsi ros, vel aliqua ex humiditatibus ab Arabibus inuentis, ex diaria febris ebulliant, sub diaria continetur; si ex putrida, sub putrida; propter quod dixit Auerrhoës, 3. collect. cap. 4. duplices esse putridas febres, qualdam ex humoribus, alias ex tertiæ coctionis humiditatibus.

Sed meritò dubitari potest, quomodo remanere queat humoralis febris, humore ex toto euacuato, vel alia quacunque: nam si ratio humoralis febris consistit in calefacto esse humorum, procul dubio illis ablati auferetur etiam calor in ipsis existens: atqui non potest intelligi, quod remaneat genus aliquod febris, nisi concedamus dari semper febrium complicationem, quarum vna ablata alia remaneat. Dic, quod licet, ut detur febris, requiratur aliquid contentorum in corde, positum in calefacto esse, quoniam alioqui non dabitur calor durans in corpore, ipsum tamen calefactum spirituum, vel humorum, non est febris ipsa, sed aliquid reale lædens functiones, distinctum ab humore, & spiritu calefactis, scilicet calor immodicus membrorum, cui conuenit nomen morbi, quique permanet & durat: & sublati humoribus calefactis, quoniam calor res permanens est, cumque in eo febris ipsa consistat, quæ calida est dispositio totius, ultra humoris vacationem, peculiarem requirit prouidentiam.

Quinimò aduerte, quod licet febris consisteret in calefacto esse spirituum, vel humorum: & huiusmodi esset febris subiectum; non sequeretur adhuc febrem habere causam continentem, quantumuis ad illorum remotionem confestim cessaret, quoniam non auferretur ad ablationem causæ efficientis, de qua loquitur; sed ad definitionem subiecti, quo pacto pereunt, & euanescent omnia accidentia; & de genere permanentium, & quæ causas continentes non habent.

Minus obstat, quod purgato per crism humore confestim cessat febris; nam illud confestim non ita accipiendum est, quasi subito, & temporis momento euacuato humore desinat febris, sed intra vnum, plus minusve diem, ex Gal. 2. prorrh. text. 17. ac proinde non sequitur habere causam continentem: nam vbi illa datur, ita cum effectu coheret, & è conuerso, ut ne momento quidem temporis diuelli patiantur, quemadmodum se habet fulgor à sole, ad cuius absentiam nullo tempore manet, licet aliquando permaneat calor ab ipsomet sole productus, ut ait Gal. lib. 7. de placit. cap. 9.

Ad quartum. Non consideratur à Medico tanquam morbus, id quod particularem prouidentiam non requirit: quare cum effectus illi per consensum, adhuc à causa pendeant quoad fieri, & ea ablata cessent, morbi non dicuntur, sed passiones, quibus continentem causam non negamus. Denique ad Galen. 1. de caus. puls. dic, illum non asseruisse in omnibus rebus, cuiuscunque generis illæ sint, prædictam causam inueniri, sed in omnibus aliis pulsui (de quo ibi) similibus, id est successiuis, quod potest intelligi lib. finis. & in lib. introduct. & lib. de sect. cap. 7. vel quod causam continentem latè accipit, Z z 2 per

per eam intelligens antecedentem, quæ nonnunquam ab antiquis confundebantur, & continens ipsa improprie, & late accipiebatur, quemadmodum à Celso relato. Quod si Gal. ipse 2. meth. 3. tumores, quos diximus esse de numero rerum successuarum, & causam habere continentem, numerat inter res permanentes, in quibus prædicta causa non datur, illud est, quoniam in tumoribus considerari possunt intemperamentum, solutio continui, simul & tensio ipsa; cum verò intemperamentum, & solutio continui de numero permanentium sint, ratione illorum dicitur tumor nonnunquam res permanens; aliquando verò successiva, ut lib. aduers. Iulian. ratione tensionis, quæ à repleta humore pendet. De quo argumento si forte plura requiris, adi Valles. 4. cont. 3. Suarium part. 1. metaphysic. quest. 17. sect. 1. qui de causarum differentiis inter omnes elegantissimè disceptauit.

HISTORIA XXVII. AETII, De sphincteris resolutione.

Sphincteris resolutio curatur, ob quam alui excrementa inuitè fluebant.

In testino recto resolutio omnino, inuoluntariè stercora excernuntur. Ego verò etiam aliquando acopon (lassitudinè eximens) ex ephorbio paratum dilutum, per clysterem cum foenugraci decocto immisi, & bene successit, &c. Aetii tetrab. 2. ferm. 2. cap. 36. de intestini recti resolutione.

PARAPHRASIS.

Quam necessarium sit ad curationem morborum, eorum præsertim qui per consensum fiunt, locum primario laborantem cognoscere, docet Gal. lib. 1. de loc. c. 6. & 4. de loc. 5. & historis appositis confirmat, quas nos lib. 1. hist. 48. & lib. 2. hist. 147. explanamus, & hoc loco vberius explanabimus. Hoc ipsum ex præsentia historia expressè colligi potest; nam nemo exactam notitiam potest comparare, nisi in anatomica disciplina sit apprimè exercitatus, & maximè in musculorum, neruorumque dissectione, ut locum affectum agnoscere possit; solus enim hic accuratè calcabit cuiusnam musculi, neruque actio fuerit deperdita in parte, nulla interim noxa ipsam instantem, & tantum ab spiritali, incorporamve facultatem mutatam. Accidit enim plerumque ut musculi actio pereat, sine eo quod eius corporalis essentia aliquo morbo vexetur; sed tantum quia per neruum vis non accedit, ac proinde necesse est cognitos habere ex dissectione neruos singulis partibus inferentes, & illorum origines, ut sedem primario affectam venemur, & sic possit illi applicari auxilium.

Ergo cum faeces in hoc ægro inuoluntariè excernerentur, resolutis musculis intestini recti, fortè ob obstructionem ex humore crasso, & pituitoso pronatam, vel intemperamentum frigidum ex refrigeratione aliqua externa inductum, ut balneo frigido, submersione in frigida aqua, ut sæpè natatoribus contingit, & sic influxum à cerebro non reciperent, impedita videlicet via, per quam defertur facultas ad sentiendi, mouendique organa factum est ut medicamentis calidis malum consanesceret.

Ex tribus musculis ani, vnum esse orbicularem qui sphincter appellatur, in extremo recti intestini positum, latum potius quam crassum, fibris transversis constantem, peritissimi anatomici docuerunt. Hic faeces detinet, ne nobis exeant inuitis, contractoque appellatur, & cum spinæ innectus sit, nec ab interna solum causa possit resolui, sit vt frequenter præcedat externa aliqua occasio, ut ictus, refrigeratio. Quæ occasiones dignoscuntur etiam referentè ægro, & ex eo quod vbi ex ictu noxa accidit, non vnica tantum pars offenditur, sed plures, quoniam scilicet cum ictus ad profunda penetrat, in quibus plures nerui simul communcti sunt, & disseminati, & non vnicus tantum, sed ploriam musculorum, multos simul contundit & offendit:

A vulneratus verò musculus ex eo resoluitur, hoc est, mouendi actione priuatur, quoniam ad ictum generatur phlegmone, ex qua postea in scirrhum mutata, sequitur in neruo obstructio, & in musculo resolutio.

At verò vbi externa causa est refrigeratio, cui nerui suapte natura frigidi obnoxij sunt, vna tantum, non plures partes simul læduntur, quoniam cum frigus non ita penetrat, sed tantum musculos cuti viciniores potissimum attingat, sequitur noxa solum in illo, qui magis sublimis est, magisque cuti propinquus, cui potissimum accedit frigiditas, atque ita ex varietate læsarum partium, non mediocriter elicitur etiam coniectura, ad mali causam discernendam: nempe si vnica tantum læsa appareat, suspicio incidit refrigerationis, dummodo ea vniuersale principium non occupauerit.

Cum ergo frigus lædere soleat musculos, qui potissimum in corporis superficie sunt, & quibusdam ægris, quos Gal. loc. cit. retulit, resolutus sit à frigiditate musculus, qui extremam recti intestini sedem ambit, ut huic ægro etiam contigit, de quo scripta est historia hæc, sit vt frigidam intemperiem contrariis remediis corrigere sit necesse, de quibus infra.

Sed dubitabis, quo pacto resolutio intestino recto, alui excrementa excernantur inuitè, si hæc generantur in intestinis tenuibus, ex Gal. 3. de facult. natural. cap. 7. vbi dicitur aduersus Atclepiadem, [qui putabat nullam fieri in ventriculo coctionem, hac ratione vltus est, quod fieri non possit, vt panis nisi concoquatur in ventriculo, fiat subito in intestinis tenuibus stercus. Idem videtur voluisse eod. lib. cap. 2. ad fin. Patet, quoniam si hæc excrementa non generarentur in tenuibus intestinis, sed in ventriculo, eadem symptomata efficerent quæ efficiunt in lethaliibus voluulis, in quibus dicit Gal. lib. 7. aph. com. 11. stercus accendere ad stomachum; quare quotidie homines fierent ileosi, singultirent, & vomerent, quod absurdum est. Præterea si generarentur in ventriculo, non esset necessarium quod de ileo scribit Gal. 3. de facult. natural. cap. 13. nempe in hoc morbo non posse stercus exire per os, nisi prius transeat totum tenue intestinum, pylorum, ventriculum, ac gulam: nam si in ventriculo generaretur, posset illic per ventriculum excerni: non generatur ergo nisi in intestinis.

Verum & Galeno, & rationi magis consonum videtur asserere, in corpore naturaliter disposito, stercoris formam substantialem acquiri in ventriculo, licet separatio illius à chylo fiat in intestinis, simul cum aquositate accidentalium dispositionum, nempe coloris, odoris, & figuræ, quibus stercus à chylo discernitur. Hæc posterior pars ab omnibus conceditur, ut explicat Vallierola lib. 3. loc. com. c. 2. Prior auctoritate Gal. fulcitur, 4. de usu part. c. 1. vbi docet in ventriculo fieri separationem partium nutritioni inepitarum, à partibus benignis, & alendo idoneis. Præterea illud etiam habet expressè Auic. 16. 3. tract. 1. cap. 1. parum post princip. 5. Penetrans autem in intestino primo paritur à duabus virtutibus, quarum vna est expulsiva, que est in stomacho, & altera attractiva, que est in intestino, & adiuvat eam fax, que provenit propter summam cibi, & sit facilis propter illud expulsio eius per viam temperatam amplitudinis, &c. quibus verbis docet, facere ad facilem descensum chyli in ventriculo, permixtas etiam cum ipso chylo faeces, quæ attrahuntur ab intestinis: putat ergo generari eas in ventriculo.

Deinde sic validissimè insurgo. Idem agens tribui formam vtili, & superfino. Sed tribuens formam vtili, nempe chylo, est ventriculus. Ergo ipse præstabit formam superfino, nempe recrementis ipsius. Maior constat ex Galeno lib. 1. de sanit. tuend. cap. 3. dicente, in omni coctione necessariò sequi excrementa, quæ per ipsam separantur, ab eadem formam recipiunt, quod patet manifestè in iecore, quod non solum formam tribuit sanguini, sed etiam ipsius recrementis, vtrique scilicet bili, & vrinæ. Tandem si in ventriculo non susciperetur forma substantialis stercoris, ex illo non sumeremus indicium de affectibus ventriculi, cuius contrarium suscipit Galenus in princip. cap. 11. lib. 1. de crisib. nam vt illic ait, cuiusque

cuiusque partis superfinitas eam que illi inest dispositionem ostendit, &c.

Ad Gal. verò lib. 3. de facult. natural. dic solum ibi velle, cibos aliquam recipere coctionem in ventriculo, ex eo quod statim in tenuibus intestinis appareat stercus, vbi à substantia vtili separatur, nec aliud vult cap. 12. sequenti. Ad rationes dic, quod stercus licet in ventriculo recipiat substantialem formam, cum substantia tamen vtili ibi confusum est, nec foetorem, nec putredinem concipit in intestinis; vnde antequam ad ea descendat, non potest ea symptomata effecere, quæ in ileosis conspiciuntur, immò oportet quod post descensum cum chylo, iterum ascendat putridum & foetidum ad ventriculum, vt euomatur. Et hæc assertio de loco generationis excrementorum, confirmatur à multis, qui in interpretando Auicenna primas tenent, quidquid contra sentiat Vallesius lib. 6. cont. cap. 10. Num autem chylus à ventriculo solum in intestina propellatur, an verò etiam ab intestinis ipsis trahatur, controuertit Mercurialis lib. 2. de excrement. cap. 3.

Vnum solum constat, generationem excrementorum quæ per aluum excernuntur, inuitabilem esse: nullus enim etsi temperatus, optimis, selectisque vltis alimentis, vitæque exactum regimen obseruans, ab harum superfinitatum generatione immunis esse potest; quoniam vt constat ex Gal. 1. de sanit. tuend. cap. 2. & 3. animantis natura perpetuò digeritur, & dissoluitur, tum ab interno, natiuoque calore, tum etiam ab aère externo, aliisque exterius occurrentibus occasionibus; quod etiam innuit Gal. 1. aph. 1. cui incommodo volens natura succurrere, instituit, vt non animalibus solum, verum etiam stirpibus insitæ quædam vires, deficientis, ac desiderati semper appetentes ab initio statim tribuerentur; nen enim vesci, bibere, aut respirare à quouis vltquam discimus, sed statim à principio facultates in nobis habemus, quæ hæc omnia citra docentem perficiant. Cibo igitur quidquid siccioris substantiæ effluerit, restituis, potione quidquid humidioris. Ita aëris, ignæque substantiæ modum respiratu, arteriarumque pullu tuemur. Et infra subdit ipse Gal. Cum enim quotidie propter insitum ipsis calorem, cunctis animalibus nonnulla substantia portio defluat, & hæc reparatur, cibi, potionis, respirationis, & arteriarum motus ope, necesse est ex his contrahi excrementorum prouentum: nam si quale erat ipsum quod defluxit, tale prorsus animal iungere, agglutinarique ei per totum liceret, optimum id, saluberrimumque planè esset. Verum id quod singulis particulis defluit tale natura est, qualis ipsa est particula; nihil autem horum quæ edantur, bibunturue, eiusmodi prorsus est: necessarium itaque natura fuit, prius ea mutare, & concoquere, ac effecere corpori alendo restituendoque similia: & statim infert: cum igitur esse, & bibere animantibus necessaria sint, idcirco hæc res subsequitur excrementorum generatio. Hinc colliges, alidina excrementa esse necessaria, quæ necessitate quadam materiam in ipsis animantibus generantur, siue bene valeant, siue ægrotent; siue polleant optimo temperamento, siue prauo: quæ excrementa citra morbosam causam semper ortum habent.

Sed aduertere debes, quod licet intestinorum corpus vnum sit, & continuum, ab imo ventriculo ad anum vsque protensum, cum tamen in varios ac multiplices, figuræque differentes anfractus, spiralesque circumducantur, neque omni ex parte eandem situs, substantiæ, & formæ naturam sortiantur, ac denique alia alij hominis parti contigua efficiantur, neque præcipuus omnium vltus par sit, idcirco periti Medici hæc ceu plura enumerant, de quorum numero est Gal. lib. 6. de anat. administ. cap. 10. & 5. de usu part. 3. & Auic. 16. 3. tract. 1. cap. 1. Gentilis, & Iacobus, ibid. Halyabbas 3. theoric. cap. 26. Nicol. Florent. ferm. 5. tract. 8. cap. 1. Columb. lib. 1. 1. de re anatomic. cap. 5. eleganter Andreas Laurent. lib. 14. cap. 13. & 14. Fernel. lib. 1. de part. hum. corp. descript. cap. 7. Bauhinus lib. 1. theat. anatomic. cap. 17.

Diuiduntur ergo in tenuia, & crassiora. Ex illis primum est duodenum, ita nuncupatum, quia duodecim digitorum longitudinem habet, ex quo pars chylosa attrahitur à iecore per venas meseraicas, & quod remanet, descendit ad secundum intestinum, ieiunum nuncupatum, in quo pars maior separatur à deiectionibus, propter meseraicarum multitudinem, eò à iecore pronentium; appellatur verò ieiunum, quia ferè inuenitur substantia chylosa vacuum, & ob venarum fugentium copiam, & suum quem recipit cremorem ocyssimè transmittit, quippe dum bilis adhuc cremori non mixta intestini lateribus affluit, acrimonia sua id amplius stimulans, ad ea quæ continentur velocius propellenda: descendit enim bilis à duodeno in ieiunum, & ob viciniam impermixta fluit. Vnde colliges errasse interpretes Auic. asserentes meatum bilem deferentem, ad ieiunum terminari, eum contrarium asserat Gal. 5. de usu part. cap. 4. & 2. de temp. cap. 8. vbi meatum bilem euomentem, duodeno non ieiuno insertum esse tradit. Fortè errori huic occasionem præbuit Gal. 13. meth. cap. 13. nam in curatione inflammationis iecoris docet, prius excernendam esse flauam bilem, deinde saniam ex phlegmone resudantem, id verò fieri non posse, nisi vasa quæ sunt in viscere detergantur, & meatus qui in ieiunum bilem demittit, sit apertus: quoniam locus hic non probat meatum deferentem ieiuno inseri, sed solum bilem ieiuno suppedire, licet duodeno inseratur, vt optimè aduertit Fuchsius lib. 3. sua epitom. cap. 5. & 6. & probauit latè 3. paradox. cap. 3.

Tertium intestinum appellatur tenue, aut gracile, in finus, variisque flexuosos orbes, perinde atque ieiunum implicitum, diciturque Ileon; in quo grauissimus morbus gignitur, à quo pauci euadunt, voluulus, & iliaca passio nominatus, ad quem lethalia sublequantur symptomata, vomitus, singultus, desipientia, conuulsio: ex Hip. 7. aph. 10. in quo, si vehementius distorqueantur ægri, stercus per os excernitur, vt Gal. ait in com. & lib. de loc. cap. 2. Sed cur hæc duo intestina tenuia in orbes & anfractus rediguntur, & à natura ita sunt constituta? Dic, vt quidquid alimenti concoctum esset, ad vnguem distribueretur, ne scilicet alimento celeriter permeante, atque subinde exeunte, corpus extemplo fame urgente, in necessitate sumendi de noto alimentum adigeretur, atque ideò semper animum in patinis habentes (vt Plaut. inquit) homines vitam ducerent: nam animantia, quibus nullus est anfractus, sed intestinum à ventriculo vsque ad anum simplex, ac rectè protensum habent, insatiabilia, ac gulosa, & in perpetua edendi cupiditate viuunt, vt Aristot. 3. de part. animal. 4. prope fin. asseruit. De qua re lege Gal. 4. de usu part. 17. Fuchsius lib. 3. sua epitom. cap. 6.

Quarta intestinum post tenuia collocatum est crassum primum, cæcum idèdè dixerunt veteres, quod vno sit tantum ore donatum; quo pacto ab Auic. & recentioribus orbem nominatur, & monoculum, licet non desint qui duo officia cæco attribuunt, è quorum numero est Fernelius loc. sup. cit. 5. Cæcum idcirco dixerunt, quod egressus introitus aduersum non acceperit, sed hos vicinos adeò, vt plerumque in vnum coire videantur, &c. Dicuntur crassa, quia crassas habent tunicas, & crassiorem chyli partem continent. Cur natura ea machinata fuerit intestina, Galenus respondet lib. 4. de usu part. cap. 18. quem sequuntur Fernel. Fuch. loc. cit. Gueuara in tract. suo de erroribus Vesalii, qui Galenum à Vesalio defendit: licet enim ea ad succorum distributionem conducant, peculiariter tamen quia maior est illorum amplitudo, adeoque multa colligere possunt, eò conferunt, ne continuo, sed per longa interualla egeramus; hæc enim tanquam venter aliquis siccis excrementis subiiciuntur, ne egerentur assidue, vt longa serie probauit cit. loco Gal. & meritò quidem hoc fuit à natura institutum, nam sicuti indegens erat hominem animal perfecteissimum, gulæ, & insatiabili abdomini subiugari, idcirco quod tunc hominis vita, & à Musis, & ab studio Philosophiæ esset aliena, sic indecentius multò foret, si sordido deiciendi crebrius ministerio, indignæ hominis dignitate seruituti, mortales natura manciparet.

Quintum intestinum, & secundum ex crassis, cæcum dicitur, in quo sunt truculenti, & atroces dolores adeò vt patientes torqueti videantur, vbi mucosa, lentaque

pituita, albuminea, vel vitrea multo flatu resperfa ipsum occupat; nam humoris crudi est veluti officina, quæ obcoli amplitudinem refrigerata, lethales dolores parit: licet aliquando dolor colicus ex calido, mordaci, & acri humore concitari possit, vt communis tenet medicorum opinio, qui docti à Magistro suo lib. 12. meth. cap. 7. & alibi, ex biliolo humore, & vitioso succo hunc affectum emanare posse non denegarunt: de qua re egimus latè lib. 2. histor. 91. 92. 93. Sed hic euentus non ita est frequens: nam hoc intestinum per icteris caua primò obrepit, vbi folliculum bilis attingens, luteum colorem contrahit; vnde nonnulli putarunt, vt refert Fuchsius loco cit. colon peculiarem meatum è bilis vesica prodeuntem excipere, falsò tamen, vt superiores anatomici confirmant. Idem intestinum paululum exurgens ventriculi fundo infertur, quò noxius humor teste Gal. 2. de loc. 3. si ventriculum in consensum rapiat, appetentiam, & concoctionem detriorem efficiat: hinc ad sinistrum hypochondrium tendens lieni accumbit, mox in postiora demergitur, coheretque reni sinistro, quem cum pertingat, nihil mirum si dolorem nephriticum Medicis imponat; & contra renum cruciatum aliquando hi colo attribuant; vt perbellè docuit Gal. 6. de loc. cap. 2. licet in semetipso, laborante colico dolore fuisse deceptum, ingenuè fateatur lib. 2. de loc. cap. 5. Cum enim ilium dolore premeretur, & putaret esse nephriticum, iniecto oleo rutaceo per clysterem, dolorè que sedato ad vitrea pituita excretionem, constitit fuisse colicum dolorem, & malo calculum non præstitisse causam; quare operosum est renalem dolorem à colico distinguere, vt latè prædiximus lib. 2. quæst. 51. & in com. hist. 94.

Sextum est omnium infimum intestinum, quod rectum dicitur, & longum. Dicitur rectum, quia nullis orbibus est implicitum. Ad hoc ex colo, in quo faeces figurantur, excrementa descendunt, ibique tanquam in alio capaciore, quemadmodum vna in vesica tantisper detinentur, dum laxato musculo qui podicem ambit, ea iubeat extrudere. Sed quorsum in describendis intestinis me macero, quando habent Medici fontem perennissimum, Riolanum nempe filium, ex cuius limpidissimis aquis, riuli vbertim profluunt in Medicorum scholam, ex quibus saluberrimum liquorem haurire possunt? Consulam ergo hunc grauissimum Medicum, & peritissimum anatomicum, qui lib. 2. Anthropograph. cap. 12. in eorum descriptione emicat inter omnes, veluti inter ignes Luna minor.

Si ergo nimia frigiditate densante spiritus animales, & canales, aut nervos, per quos deferuntur spiritus & facultates, musculus afficiatur, & fibræ nervorum quibus musculus hic intertextitur, frigido humore inundentur, tunc nervi spiritu influente destituuntur, & sensu priuatur pars, ac resoluitur: nam nervus motui non fit aptus, quia hoc opus siccitate perficitur; neque illustratio liberè fieri potest: quare relaxatis hac de causa musculis, excrementa retineri nequeunt.

Curabis hoc malum præmissa vniuersali vacatione, illis auxiliis quæ paralyti vitia auctores docuere, inter quos palmam præripuit Valleriola lib. 1. obs. 23. & lib. 2. obs. 4. & lib. 4. obs. 4. & graphicè proposuit Reinerus Solenander lib. 2. consil. 13. simul cum Trincauellio lib. 4. de composit. medicament. cap. 7. de aptis medicamentis nervosis partibus imponendis. His factis ad particularia auxilia deueniendum est, quæ partem respiciant, roborentque, vt sunt infessus, fomenta, lauacra, vnguenta, ex calidis medicamentis parata, quæ calefaciant, exsiccent, & superfluam humiditatem absumant, quorum sylvam latè exaratam legat qui velit apud Rondeletium, cap. de paralyti, Mercat. lib. 1. de morb. internis, cap. 14. Amat. 2. centur. 7.

Aëtius relictis iis aut fortè prius celebratis, acopon ex euphorbio paratum cum fœnugræci decocto per clysterem immittendum curauit, hocque auxilium plurimum profuisse affirmat: intellige tamen, factis prius vacationibus vniuersalibus, citra quas non erat ex arte tam forte medicamentum adhibere: sed vniuersalia auxilia sicut, tanquam manifesta; quæ eam nota sunt, ea

prætermittenda, ex Gal. 2. de diff. respirat. c. 7. obscura enim solùm sunt repetenda, lib. 10. meth. cap. 5.

Ergo euphorbium ad frigidos nervorum affectus curandos confert eximie: cum enim subtilem, adurentemque sortiatur vim, ex Dioscorid. lib. 3. c. 78. & Paulo lib. 7. tit. de Euphob. partem resolutam calefacit, & viticidam tenacemque pituitam, seu epotum, seu infusum expurgat, ex Aëtuario lib. de composit. medicam. tit. de simpl. medicam. fin. Paul. lib. 7. cap. 4. tit. de medicam. qua aquam ducunt. §. Quare educit soluendo phlegma viscosum retentum in vrisque anchis, & dorso, & intestinis, &c. Sequuntur Auicent. lib. 2. tract. 2. cap. 235. Serapio cap. 343. Mesue lib. 1. de medic. purgantib. tit. de Euphorbio. Sed cum medicamentum calidum sit, & siccum in quarto gradu, & omnium lachrymarum tenuissimum, vitit, rubrificat, vlcera, penetrat, tergit, & tam violenter agit, vt præ angustia, & labore syncopen, & sudorem frigidum acceriat: nam vehementer conturbat, & sitim maximè mouet: quapropter ei permiscere est necesse odorata semina, vt ventriculum, & intestina ab eius noxis tueantur: vtile est etiam cum melle cocto id in catapotia redigere. Manard. in com. Mesue, id cum mastiche, & tragacantho coctum in pane dedit, in Gallicis artuum doloribus, & sine manifesto nocumento inuit; cum enim mordaci flatu ventriculo operimat, carminantia permixta, & infusa cum eo valde profunt. Hoc probè callens Aëtius, id cum fœnugræci decocto per clysterem indidit: cum fœnugræcum lentore quo pollet, ex Paulo lib. 7. tit. de Fœnugræco, eius acrimoniam obtundat, & moderato calore leniat, & ad vacuandos vitiosos humores qui in intestinis sunt immergi, sit accommodum, vt monuere Gal. 1. alim. 24. Auicent. lib. 2. tract. 2. cap. 250.

Ex euphorbio potest fieri vnguentum, quod a copon nuncupatur Græcè, auctore Gal. lib. 3. sec. gener. tit. de medicament. ex euphorbio confectis. Acopon autem pariter, & vnguentum, & medicamentum est, teste Pliu. lib. 29. cap. 3. vocabantur autem acopa, medicamenta lassitudines, & fatigationes leuantia, vt ait Paulus lib. 3. cap. 58. §. Communiter igitur medicamentis, quæ à lassitudinibus rescindendis acopa dicuntur, ad resolutionem inscriptis, hic quoque utendum est, &c. Copos enim dicitur Græcè lassitudo, ex Paulo lib. 7. cap. 19. de acopis, quo loco varias describit acoporum formas. Alia enim, inquit, calefaciendi vim habent, alia lancinandi. Quæ calefaciunt, pipere, pyrethro, semine rorismarini, & consimilibus constant, nervorum vitis, perfrictionibus validis, & quæ vix ullo calore possunt eninci, accommodata. At lancinantibus, quæ adarce, semine rorismarini, euphorbio, cocco gnidio, & id genus aliis componuntur, in diuturnis affectibus, & qui agrè possunt elidi, quibus etiam sinapis congruit, utimur, &c. Lege Gal. lib. 7. sec. gener. cap. vit. qui varias acoporum differentias ibi describit.

QVÆSTIO XXXVIII.

Vtrum musculus, præcipuum sit, & immediatum motus voluntarij instrumentum, vt contra Galenum statuit Auerrhoës.

EXaminanda est hoc loco illustris controuersia, de primo motu voluntarij instrumento, vtrum sit musculus, nervus, cerebrum, an tendo: nam Gal. in hac dirimenda lite varijs fuisse videtur, ob varia quæ scripsit in locis multis: & licet inter omnes, tria consuscantia Medicinæ lumina de hoc argumento scripserint doctè, ac solidè, insignis nempe Thomas à Veiga lib. 1. de loc. affect. in com. cap. 6. Valleriola lib. 4. enarrat. cap. 9. Andreas Laurentius lib. 5. de hist. anatomic. quæst. 1. attamen tantorum viro- rum pace aliqua sunt addenda, quæ doctrinam Gal. intimius illustrent; quæ ad huius historię explanationem summè conducunt.

Porro cum ad motum voluntarium, præter obiectum mouens ad sui prosecutionem, vel fugam, concurrat virtus quædam imperans motum, nempe voluntas sequens rationis iudicium; alia quæ motum ipsum imperatum exequitur

exequitur, mediante organo ad illud munus destinato: A superest enotare, quodnam sit hoc mouendi organum, primum & immediatum, & quod vltimum: non enim sufficit anima, quæ primum mouens & principale est; nec motrix facultas; sed requiritur præterea corporeum instrumentum, quod eiusdem ordinis sit cum corpore mouendo, vt colligitur ex Gal. 1. de usu part. 3. & Auerrhoës quidem 3. collect. c. 18. ita musculus constituit mouendi organum, vt omnium primum esse arbitretur, nec alium admittat priorem motorem corporeum, siue ille nervus sit, siue cerebrum à quo musculus moueatur; nimirum quoniam si à cerebro, vel nervo musculus moueretur, necesse esset illa ab alio corpore similiter moueri, vt constat ex 7. Physic. cap. 3. Atqui cerebrum, & nervi prorsus immobilia sunt, nec est corpus à quo moueantur, alioqui res in infinitum procederet. Ergo non possunt musculus, vel alia membra moueri.

Præterea ad voluntarium motum non quoduis, & vulgare robur, sed validissimum requiri, cum Arist. fatetur Gal. lib. 1. de placit. cap. ult. Sed cerebrum vt potè mollissimum, & nervi ab eo exorti, membra quædam sunt valde debilia. Ergo, &c. Quod si primum Auerrhoës fundamentum in musculus retorqueas, scilicet quod si musculus corpus quoddam sit, & corpus moueat, necessariò similiter sequeretur, & quod habeat aliud à quo moueatur, atque ita in infinitum non minùs res procederet, quàm si asseramus musculus à nervo moueri. Respondet, propter hoc ipsum non esse admittendum, musculus à nervo, vel cerebro moueri, quoniam conuinceret quidem ratio, si motus fuisset à corpore, sed non, si ab ipsa virtute motiva in ipso musculo contenta, quæ cum non sit corpus, ita musculus mouet, vt non sit necesse ipsam moueri. Huius autem virtutis, quam primum motorem appellat, cor est: principium, & originem affirmat, cum Aristotele, & Peripateticis.

Cæterum non obtinet Auerrhoës, quantumuis conetur euertere Galeni mentem, & Medicorum opinantium primum organum mouendi voluntariè cerebrum, deinde nervum, tertio musculus, vltimo tendinem, quem Galenus 12. de usu part. cap. 3. tradit esse immediatum motorem mobili coherentem. Quod autem cerebrum sit primum arbitrarij motus principium, ex eo constat, quod cum motus ille fiat mediante spiritu animali in cerebro, & facultate ab eo per nervos emanante, cur illi tanquam principio non tribuetur, nervo autem vt deferenti virtutem simul & spiritum?

Deinde in motu voluntario, iungitur imaginationis imperium ad prosecutionem, vel fugam obiecti, & contractio membrorum exequentis imperatum motum: cum ergo oporteat imperium præcedere, & illud præstet cerebrum per nervum, planè negari non potest; cerebri, nempe actionem præcedere actionem musculi, vel cuiusque alterius organi, & ex consequenti cerebrum esse primum mouens. Nec obstat quod non mouentur cerebrum, & nervus, immò apparent quiescere moto quouis membro. Illud Aristotel. omne quod mouet; & ipsum moueri est necesse, de corporibus impellentibus est intelligendum, non autem de eo quod mouens appellatur, propterea quod motricis facultatis origo est, vel delator, quo nomine cerebrum, & nervus mouentia dicuntur: atque in eis non requiritur robur illud, quod ad motum voluntarium exigitur; sed à cerebro vt eum largiatur, & imperium; à nervo autem vt deferat: quorum primum rectè potest præstare cerebrum, quod motricis virtutis fons est atque origo, quodque exactè cogitat, & iudicat de quouis obiecto, sitne prosequendum, an magis fugiendum. Cerebrum ergo tanquam primum organum vim, & imperium largitur; musculus tanquam instrumentum exequitur motum in imperata parte.

Fuisse verò necessarium musculus, vt eo omnis voluntarius motus fieret, innumeris ferè in locis asserit Galenus, præsertim 1. de motu muscul. c. 14. 7. & 10. de placit. ult. & 1. de usu part. cap. 10. & alibi sæpè, sequunturque omnes. Ita verò necesse fuit musculus fabricari, & ossi connecti, vt aliter motus progressiuus fieri non posset,

12. de usu part. cit. nervus enim licet vim motoriam deferat, cum mollis sit, & à molli, tenero, & infirmo cerebro originem trahat, imbecillior est, quàm vt artus mouere, transferrèque possit. Ligamentum quamuis robur obtineat, vt potè à durissimo ossè exortum, motorium tamen instrumentum ex se esse non poterat, cum à principio animal mouente non oriatur, destitutumque mouendi facultate, 1. de usu part. 17. & lib. 12. cap. 3. & 1. de motu musculor. cap. ult. Oportuit ergo infirmum nervum qui motor futurus erat, iuxta ergo mouenda ossa, cum duro validoque ligamento iungi, vt mutuas vires compararent; nervus quidem robur, & fortitudinem; vim autem motiuam, ligamentum, quod cum in diuersas fibras, villòsque partiatur, conueniens fuit illorum inanitates interficiente carne repleti, inferique venas, & arterias.

Ex his ergo compositum appellamus musculus, arbitrarij motus auctorem, 12. de usu part. cit. & lib. art. med. 50. Auicent. 1. 1. doct. 5. ferm. 5. quæ quidem partes cum omnes musculi compositionem ingrediantur, & ex illis prædictum organum tanquam ex similibus componatur, sollet definiri, quod sit pars instrumentalis, ex nervo, ligamento, carne, venis, & arteriis composita, & organum peculiare motus voluntarij: cuius respectu cum potissimum consideretur musculus, & ad motum ipsum soli nervi faciant, & ligamenta, vel saltem potissimum, reliquas partes à musculi finitione nonnunquam reicit Gal. in art. medic. cit. quantumvis arteriæ ad illius vitam, venæ ad nutritionem magis faciant.

Num autem musculus sit immediatus, proximusque motor mobili coherentis, an verò adhuc mediante alio motum efficiat, valde controuerti potest, ob loca Galeni inter se pugnantia, lib. enim 1. de usu part. c. 10. scripsit musculus proximum esse motorem: at lib. 2. cap. 3. affirmat tendinem esse, qui citra medium mouet, musculus autem antecedere. Nec sanè dici potest, 1. de usu part. locutum fuisse Galen. de toto organo motus; lib. verò 12. de parte eius principe: atque ita sine repugnantia posse appellari musculus, immediatum proximumque motorem, similiter & tendinem; non secus ac oculum dicimus proximum videndi organum, loquentes de organo totali; & sine errore etiam proximum, & immediatum appellamus crystalloïdem, qui pars est in oculo principalior, cui actio illa videndi refertur. Non inquam recipi potest solutio, tum quia tendo musculi pars non est, sed pars cula quædam ab eo longè diuersa, conflata ex nervi ligamentique fibris inter se coëuntibus, & commixtis: tum quia operationes habet longè diuersas; musculus quidem ligamenti contractione mouet ossa, tendo autem mouentes musculos, mouendis ossibus colligat, licet etiam aliquando moueat, 1. de usu part. 17. & lib. 12. c. 3. Licet enim hæc loca videantur inter se contraria, tamen aptè ita concilianda sunt, dicendumque in initio lib. de usu part. cum non singulas musculi partes, nec illas quæ ab illo oriuntur, recensuerit, crasè confusèque musculus descripsisset, proximum & immediatum mouendi organum, estis sæpè immediatè non moueat, sed tendonis interuentu cum verò processu operis musculi partes explicasset, & cap. 17. eiusd. lib. tendonis naturam, & originem declarasset, exactius postea lib. 11. proximum, & sine medio motorem dicit esse tendinem: nimirum quoniam cum sæpè sine ipso musculus non attingat mouenda ossa, necesse est prius tendonis actionem magis immediatam esse, tendinemque proximum motorem; id quod Gal. lib. 1. de loc. c. 6. exposuit, dicens musculus nonnunquam manifestè, sæpè tendonis interuentu mouere, quod etiam placuit Auerrhoi, 2. collect. cit. licet falsum esse statuat, quod Galenus vniuersaliter docet, omni motui voluntario paratum esse à natura musculus, omnemque musculorum motum fieri voluntate imperante.

Sed debilibus sanè argumentis Galeni placita nititur euertere, firmissimis fundamentis, & rationibus innixa: cum enim nervus, vt diximus, præ sui debilitate sufficiens non sit ad transferendam molem partis mouendæ, quæ suo pondere, & grauitate à loco mutari resistit, necessum

fuit vires, quibus destituebatur, aliunde comparare, quumque melius ab alio præstari non possent, quam à crassa carne, duròque ligamento, hæc simul natura coniunxit neruo in partibus omnibus mouendis, ad quas neruus ipse accedit, vt illorum accessu, crassitie, & firmitudine, ad mouendi munus præficeret; atque necesse fuit omni motu progressiuo, voluntariòque, parari à natura musculum.

Nec obstat quod obiicit Auerrhoës, de imperfectis quibusdam animalibus, quæ suos motus arbitrarios solis neruis faciunt, nullo musculo auctore: nam in illis potest quidem neruus debilis mouere, quoniam debilia sunt musculis destituta, & sine illis stabilia, illorumque motus imperfecti, quemadmodum & sensus. At verò in perfectis, ad quorum motus plus roboris requirebatur, quique perfectiores longè erant futuri, oportuit plura, validioraque excogitari instrumenta: quemadmodum enim natura exactius elaborat, perfectiorèque tribuit formam, vbi opus exoptat perfectum; & ita & nonnunquam cumulum etiam addit instrumentorum.

Muldo minus vget ad ductis virgæ, ac ventriculi motibus, qui in animalibus perfectis citra musculos fiunt, & tamen voluntarij sunt, sequentes imaginationem, & appetitum; ad venerem enim imaginatam, & concupitam, colis insatur: ad turpis obiecti imaginationem, præcedente appetitu, ventriculus quamprimum excitatur ad vomendum. Negamus namque motus illos arbitrarios esse, qui magis imaginationem, quam voluntatem sequuntur, in ad & sine hac sæpè fiunt, & vel inuito homine, venere tantum imaginata, vel horrido conspectu; nempe ita edocente natura membra illa ad excernenda, quibus quæque corpori possunt noxam inferre: quare cum motus illi voluntarij non sint, musculis non indigerunt.

Quod si deglutitionis motum, & vesicæ excretionem obiciat, quibus cum voluntate fiant, nulli tamen muscoli insunt. Respondemus, actiones illas cum naturales sint, musculis non fieri, sed solis villis, deglutitionem quidem, quæ tractio quædam est alimenti, oblongas, siue rectas internæ membranæ gulæ fibras; vrinæ excretionem potissimum transuersis vesicæ villis: licet verò animalis appetentia deglutitionem antecedit, 1. de caus. sympt. cap. 7. nec fiat naturalis vrinæ excretio, nisi præcedat voluntas, non idè tamen motus voluntarij sunt, nec de genere eorum, quibus exercendis natura musculos parauit. Nam quamuis in sano, temperatòque corpore non sit alimentum debitè sumendum, nisi præsentè vero, naturalique appetitu: cum tamen eiusmodi appetitus animalis in absentem, externumque cibum feratur, motus ille ad quem primò concitat, vt distans quæratur alimentum, animalis est, progressiuus, & voluntarius, ac proinde per musculos factus: non verò deglutitio, quæ naturalis est, & fit tantum circa præsens obiectum, nec eo præsentè vnquam cessat, quantumuis non detur appetitus. Itaque tractio alimenti propriè non est voluntarius motus, quemadmodum nec vrinæ excretio, vt apertè Galen. lib. 1. de loc. cap. 1. edocuit, & nos latè firmauimus lib. 2. in com. hist. ult. quantumuis vt fiat, prærequiratur voluntas, quia illius imperio non obsequitur vesica, sed musculus qui eius collum constringens prohibet exitum vrinæ, ac proinde laxari est necesse, vt ipsa vrina prodeat, quam vesica excernit sua vi naturali, quia à copia grauatur, non quia voluntas imperat. Sicut ergo non omnis actio, motusue, in quem modo aliquo ingressum habet animalis appetitus, aut voluntas, simpliciter voluntarius est; ita non omnis musculus habet auctorem, sed illi tantum, quos voluntate imperante, exequitur animalis facultas motrix per neruos diffusa, cuius operatio ne temeraria foret, & ad inutile noxiumque tenderet, instituit natura, vt præcedente rationis iudicio, voluntatis arbitrio subesset, & per musculos fieret.

Non dissimiliter verò instituit etiam natura, ne mouerentur musculi, nisi quando imperasset voluntas, ne suo appetitu temerè ducerentur, sed pro voluntatis arbitrio: ob prædictam causam, vt ait Galenus 1. de loc. cap. 1. & 2. de motu musculor. cap. 3. & 8. quod quidem nisi de necessitate esset obseruandum, à cerebro neruum non reciperet musculus: nec enim alia de causa videntur nerui ad musculos deducti, nisi quia oportebat illos influxum, & imperium à cerebro, virtutis, iudicij, & appetentiæ auctore expectare.

Potè aduertendum hic est, quod cum duobus modis possit aliquid dici voluntarium, primò, quia vt fiat, necessariò expectat præcedens voluntatis imperium. Secundò, quia in illud potest habere ingressum voluntas, ad accelerandum, vel retardandum, vel omninò cohibendum. Si posteriori hoc modo voluntarium sumatur, dubium non est voluntati subiectos esse omnes musculorum motus: priori autem voluntarij significatione, negat Auerrhoës lib. pract. cap. 19. obiciens oculorum, palpebrarumque motus, & dormientium respirationes: immò verò ad h. possunt eorum locutiones, & deambulationes, & vrinæ retentio, qui motus per musculos fiunt nulla præcedente meditatione, aut voluntate; tum quia hæc dormientibus non adest, tum quia eam imperare sentiremus, aut saltem recordaremur postea, contèij cum simus eorum quæ sponte voluntariè facimus; quinimò & vigilantium respirationes non pro voluntate, sed pro necessitate fiunt, & de illis locus Galeni intelligendus.

Pro quo aduerte vltimò, quod quemadmodum inter musculorum motus, quidam faciliores, crebrioresque sunt, & magis consueti in nobis, quidam verò in loci, situsque mutationem tendunt ad prosecutionem, vel fugam; alij autem non sic, sed quiescente, & immoto animali fiunt: sic ad quosdam maior intentio, maiorque consideratio, & promptius, euentiusque voluntaris imperium requiritur; ad alios sufficit obcurum, tenuèque, ac non ita promptum. Cum ergo motus illi frequentissimi in nobis sint facillimi, & consueti, nihil mirum si obcura, & nos prorsus fugiens voluntas sufficiat vt fiant, ac propterea eius imperium non sentimus, nec recordamur, licet reuera imperauerit. Nec etiam mirandum est, respirationem variari pro vsu, & necessitate naturali; cum animales motus etiam vsibus naturalibus inferuiant, de quo Gal. 1. de motu musculor. c. 6. Cætera verò argumenta, quæ pro Auerrhoë contra Galenum obici possunt, legat qui velit apud Andream Laurentium loco supra cit. Num autem neruus, tendo, aut caro, quæ sunt tres partes motui inferuientes, ex quibus componitur musculus, sit pars præcipua motus, tradunt eleganter Thomis à Veiga in com. cap. 50. lib. art. medic. Galen. & idem Laurentius lib. 5. de re anatomica, quest. 2.

At cum morbus iis non cederet auxiliis, quoniam ex intemperie partium habituali continuò ad partem debilem confluit humor, qui in hac parte tenacissimè impactus difficulter resoluitur, tunc ad fortiora accedere necessitas cogit: quare vacuato exquisitè iam corpore cathartici, & vomitu, ad eradicandum, & attrahendum humorem ad partes externas, medicamentis vsus est calidis, attrahentibus, quæ ex sinapi parari solent (Medici sinapismos vocant,) quæ parti apposuit cum vtilitate summa. Sed antequam hæc parti apponantur, vtendum est prius fomentis, lauacris, vnguentis, emplastris, & aliis attrahentibus auxiliis.

HIST. XXVIII. RHASIS, De ischiade.

Ischiaticus dolor tempestiuo enematum acrium vsu, & sinapismo perfanatur.

Quidam de magnatibus patiebatur * dolorem Ischiaticum, & Medicus suum exhibuit pilulas foetidæ, quia vrina eius erat alba, corpus eius plethoricum, & vsus fuerat grosso regimine, & ex hac cura augmentatus, & fortificatus est morbus, ita quod non poterat sedere, nec mouere se. Tunc me consuluit, & prouocari sibi vomitum pluries, & post hoc emplastrum Ischiaticum cum sinapi, vsque quò locus fuerit ampullatus, & ex hoc dolor est alienatus; deinde clysterisani eum cum clysteribus acutis, & liberatus est, &c. Rhasis in lib. de mirabilibus curis.

PARAPHRASIS.
Fœminarum morbis ad articularum morbos descendimus, (Guttam communi vocabulo appellant, quia humor guttatim veluti in artus distillat) qui quam difficiles sint ad curandum, & Medicos sæpè deludant, experimento omnium comprobatur, ita vt Fernelius lib. 6. patholog. cap. 18. Guttam Medicorum opprobrium vocet.

Ex hoc constat nimis gloriosulum fuisse non ignobilem Medicum, Amatium Lusitanum, qui lib. 4. centur. in præfat. allata in medium epistola Ambrosij Nicandri, podagricos se perfectè posse sanare profiteatur, contra Quidij carmen: nam articulares morbi, diri sunt, violenti, atroces, rebelles, & feri, qui auxiliis Medicis vix succumbunt, præsertim si habitualis, & hæctica articularum debilitas adfit.

Huius euentus plures sunt causæ. Prima. Vbi semel in his coarticulationibus infigitur humor, difficulter eluitur. Secunda. In partibus frigidis, crassus mucosusque humor nec coquitur, nec resoluitur. Tertia. Inter articulares dolores, ischiaticus durat, & amplius affligit: nam longus est, ex Gal. 1. cris. 4. Aurel. lib. 5. sardar. passion. c. 1. cum enim vtrique coxendici prægrande acetabulum insit, nexu validissimo copulatum, & os coxæ sit maximum quod est in corpore, ex Auic. 1. 1. doct. 5. cap. 27. & continuò moueatur: ob motum, & ob cauitatis magnitudinem, totam à superis partibus humorum colluuiem attrahit, maximè cum sit positum in medio sordium confluxu, & ob viciniam valorum promptissimè fluxionem susceperat, auctore Galen. 2. de vsu part. c. 9. In coxa sunt venæ magna, quibus lassus vix animal viuunt, &c.

De arthritidis origine, & causis latius infra agemus. Nunc ad historiam explanationem accedamus. Tutum non est, licet crudi exuperent succi, in initio ischiatici doloris aluum ducere, & maximè si vacuatio medicamentis sit celebrata, vt pilulis scætidis, in quarum compositionem ingrediuntur turbitum, scammonium, & colocynthis: horum enim medicamentorum violenta vi, humores præcipiti, & irrequieto motu in inferiores labuntur artus. Hinc factum est, vt humore suo opte impetu delapso in partem debilem, augetur dolor, ita vt nec sedere, nec se mouere possit.

Cum ergo humor longissimè ad contrariam partem sit auocandus, meritò frequens vomitus est imperatus, quod præsidium esse potentissimum testatur Galenus lib. de re med. paratu facilibus, c. 23. de coxendicum dolore. Cæterum coxendicum dolore affectos, vomitus, quam alui deiectio inuariat magis, quod humorum ad inferiores partes defluxum retrahat: prouocandus autem in initio vomitus ab accepto cibo, &c. replet lib. 10. sec. loc. cap. 2. firmat Auic. 2. 3. tract. 2. cap. 24. Alzaharavius lib. 11. pract. c. 5. Oribasius lib. 9. synops. c. 38. de cuius præsidij præstantia plura diximus supra, in com. hist. 26. & probat Trineauellius lib. 1. de compos. medicam. cap. ult.

At cum morbus iis non cederet auxiliis, quoniam ex intemperie partium habituali continuò ad partem debilem confluit humor, qui in hac parte tenacissimè impactus difficulter resoluitur, tunc ad fortiora accedere necessitas cogit: quare vacuato exquisitè iam corpore cathartici, & vomitu, ad eradicandum, & attrahendum humorem ad partes externas, medicamentis vsus est calidis, attrahentibus, quæ ex sinapi parari solent (Medici sinapismos vocant,) quæ parti apposuit cum vtilitate summa. Sed antequam hæc parti apponantur, vtendum est prius fomentis, lauacris, vnguentis, emplastris, & aliis attrahentibus auxiliis.

Si ergo hæc non prosint, rubrificantia medicamenta principatum obtinent, quæ ex sinapi, & aliis calidissimis medicamentis componuntur, vt ait Paulus lib. 7. cap. 19. Hæc absumunt humorem lentum, & crassum, & nimio calore parte in feruorem adacta, excitantur pustulæ, per quas nocuus humor, virulentique ichores emanant, & vacuata causa conuiescit dolor. Hæc ergo eò debent esse fortiora, quò humor profundius fuerit immersus, vt Galen. ait lib. de const. art. med. cap. 13. Quæ latent in profundo, tanto acriora requirunt medicamenta, quantum ab exterioribus recesserant, &c.

Vt cum promptius operentur, prius cucurbitam super ancham ad mouere oportet, præsertim si humor acrium medicamentorum vi fuerit spissior redditus, & sic resolutioni sit valde rebellis, vt cit. loc. Galen. admonuit. Galen. lib. 10. sec. loc. cap. 2. sic formam describit. ℞. piper. castor. euphorb. an. 3. j. 8. pyrethri 3. iij. olei 3. j. Misce.

Vel hoc modo. ℞. sterc. columb. syluest. 3. 8. Misce cum lacte pro delicatis: pro robustis cum aceto. Vel sic: ℞. Cera 3. iij. terebinth. ammoniac. an. 3. j. succi taspia 3. j. 8. olei 3. vj. Misce.

Galenus lib. 7. secund. genera, aliud describit. ℞. olei com. olei lilior. albor. ol. baccar. lauri, cera, an. 3. iij. terebinth. piper. euphorb. castor. opoponac. galban. an. 3. j. ammoniac. 3. j. 8. Misce.

Gal. 7. simpl. tit. de calaminth. & Paulus lib. 7. eod. tit. hanc herbam emplastri modo applicitam efficacissimum esse contra coxendicem præsidium affirmant. Sic enim ait Paulus. Nepeta tertio ordine calida & sicca temperamento est, tenuis, acrisque, mentha longè valentior, siquidem est veluti syluestris membra. Facile igitur que aliè harent ad se trahit, rigoresque sinit, extrinsecus cum oleo infricata strenuè. Quinetiam ad coxarum dolores ab inferioribus inicitur, & vitiosos humores in cutem erumpentes abstergit, &c. Consule Douynetum, ex multorum mente lib. 4. apolog. cap. 5.

Apuleius Madaurensis lib. de virtutibus herbarum, c. 50. & 92. Pulegium cum pipere summoperè probat, si iis mixtis fricetur. Dioscorides lib. 2. cap. 14. approbat folia iberidis, aut lepidij, quod syluestre nasturtium appellant. Hoc auxilium attrahit potenter humorem ad partes externas, sed excitat tumorem cum ardore graui, & rubore coniunctum; quare necesse est vt post hoc auxilium balneum sequatur: nam & humoris acrimoniam lenit, & à centro attrahit ad circumferentiam, vt notat Actuarius lib. 4. cap. 6.

Hippocr. lib. de loc. in homine, num. 19. laudat cucurbitulam parti impositam. §. Cum coxendicum morbus à fluxione fiat, cucurbitulam modicam affigere oportet, & fors trahere, &c. hoc enim auxilio humor in profundo tenaciter impactus extrà elicitur: nam hoc præsidium potentissimè attrahit, ex Gal. 7. aph. 1. & lib. 12. meth. cap. ult. & amplius si sit cum multa flamma admota, & cum profunda scarificatione imposita, vt Paulus cit. loc. edocuit: firmat Auic. 2. 3. tract. 2. c. 4. & 4. 1. c. 20. Eius loco hirudines impositæ mirè iuuant: nam suctu validissimo crassum, terrestremque humorem extrà alliciunt. Quanta autem sit vomitus efficacia, & pro ischiatico dolore, cæterisque inferiorum partium affectibus curandis mira potestas, supra hist. 26. exposuimus. Acutos autem clysteres, quorum vsu coxendicis dolorem, hic auctor curasse affirmat, articularum doloribus mirificè auxiliari, infra in com. hist. 30. & 34. exponemus fusè.

QVÆSTIO XXXIX. • Vtrum dolor sit sensatio tristis, an sensibile, vt contra Galenum tenet Conciliator.

COMMENTARIUM.
Dolorem ischiaticum. Dum de dolore argumentum arduum contemplor, illius difficultate perterritus, hæreo, contremisco, immò horret mens, stupefit animus, cerebrum vacillat. Quare si eius explicationem aggredior, deterret me Philosophorum, & Medicorum de hoc instituto scripta, inter quos palmam præripere, insignis Thomas à Veiga lib. 2. de loc. affectis, in com. cap. 1. 2. & 3. clarissimus Montanus Lusitanus in Archipathologia sua, tract. 1. à cap. 1. vsque ad 16. Vallesius lib. 5. com. cap. 5. & 6. Valleriola lib. 3. enarrat. 2. Conciliator diff. 77. Argæterius lib. de caus. sympt. cap. 14. 15. 16. 17. Cardanus, & alij, qui de capitis dolore, eruditè conscripserunt, & Galen. lib. 2. de loc. & 12. meth. luculenter explanarunt. Ex altera parte cerno viginti duas sublequentes historias, quæ adiutricem interpretis manum exposulant; nam in omnibus de dolore agitur, quæ sine eius cognitione explicari haud queunt. In vastissimum ergo hunc campum si semel descendamus, vndique salebris, immò aculeis asperis respersum, eum licet spatiosissimum, inueniemus plenum litibus, & controuersis, quæ hactenus malè torserunt Medicorum primarios etsi doctissimos. Sed me alacriori animo præditum ita dicentem exaudi; nam rationes eorū afferam.

afferam in medium, & aliqua etiam addam, vt stabiliora, & firmitiora sint omnia: maximè cum non sit neganda laus Quinto Curtio, quod ante illum Clitarchus, Polycratus, Antigenes, Aristobulus, Plutarchus, Ptolemæus, & alij de geitis scripserint Alexandri; neque etiam probro dabitur mihi, quod postremus eandem telam retexam. Licet enim labyrinthus hic diuerticulis innumerabilibus sit sectus, vt semel quis ingressus, exitum inueniat nunquam, tamen hanc rem inexplicabilem explicare me posse confido. Sed quia iamdudum huius contemplationis error desiderio, rem sic aggredior.

Quatuor circa doloris essentiam occurrunt inter sese differentes sententiæ. Prima est Conciliatoris *disf. 77.* existimantis dolorem rem esse sensui subiectam, id est, sensibile quoddam, non verò sensus actionem. Ea verò his potissimum nititur fundamentis. Illud est verè sensibile, quod à bene disposito organo perficitur. Sed dolor rectè habente homine sentitur in parte dolente, vt colligitur ex Galen. 2. *aph. 6.* Igitur est de genere sensibilium. Secundò. Qui parte aliqua dolet, acutissimè, & vehementissimè sentit; & nihil aliud percipit quàm dolorem. Igitur nihil aliud sentitur quàm dolor, & in illum sensatio terminatur: nam si causa alia eliciatur subiecta sensui, procul dubio ab ipso sensu agnosceretur, nec eum lateret, quum debite approximatum sensibile agnoscat, nec circa illud possit errare. Tertio. Impressiones, & alterationes sunt sensuum obiecta; patiendò enim, & alterando mutantur organa, prodeuntque in actiones. Sed dolor est quædam violenta impressio, contrariæque, ac subito facta alteratio. Ergo. Quarto. Sensus dati sunt propter salutem, & conseruationem ad contraria dignoscenda, fugiendaque. Sed dolor, quædam res est molestissima, & natura nostræ aduersissima. Igitur poterit ab aliquo sensu dignosci, percipi, vt illum tanquam summum malum declinare possit; alioquin acculanda natura esset, vt potè quæ de minoribus sollicita, frigori, calori que percipiendò sensum tribuit, grauiora verò contemnens nullum dolori. Quare, &c.

Verùm licet huius sententiæ fundamenta satis efficacia non sint, nec illa quibus solet impugnari, aded vrgant, vt prorsus euincant, tamen ex fortioribus vnum subiungam. Primum. Si dolor esset sensibile, inter propria, vel communia numeraretur. Ad nullum autem potest referri genus, quoniam 2. *de anima, c. 6.* agens Philosophus de communibus sensibilibus, doloris non meminit; nec similiter cum de propriis singulorum sensuum ageret: præterquam quod sensibile proprium illud dicitur, quod ab vno tantum, & non ab alio sensu potest sentiri, & circa quod errare sensus nequit; dolor autem sensibus omnibus communis est, ex Galen. *lib. 1. de caus. sympr. c. 6.* & sæpè sensus circa illum errat, non enim sentitur intra corpus existens, vbi mens ægrotat, 2. *aph. 6.* Igitur. Secundò. Si sensibile in ipso sensorio ponatur, nequaquam vel languidè sentitur, 2. *de anim. cap. 7. 9. & 11.* Atqui dolore intra sensus instrumentum latente validissima sensatio fit. Igitur nec est alicuius sensus obiectum: præsertim cum sensibile omne antecedit perceptionem sensus, imaginari verò non potest, vbi præfuerit dolor antequam sentiretur. Tertio. Necessariæ essent sensationes duæ eiusdem ad dolorem percipiendum eiusdem sensus, prima quando causa doloris sentiretur, altera quando dolor, alioquin non daretur operatio sensus circa suum obiectum debite, conuenienterque approximatum. Denique nullus sensus exterior potest percipere suam, vel alterius actionem, 3. *de anima, cap. 2.* Ergo non erit dolor de numero sensibilium, siquidem à grauissimis auctoribus sensatio quædam molestia asseritur, quod subsequenter inquirendum est.

Eam verò fuisse mentem Galeni, vt existimaret dolorem esse quædam sensus speciem, id est, sensationem exterioris sensus & sub forma contristantis, manifestè constat. ex Galen. *lib. 2. de loc. affect. c. 2. & 1. de caus. sympr. cap. 5. & 7. de placitis, cap. 6.* Sequuntur Auic. 2. 1. *doct. 2. cap. 19.* Auerr. 3. *collet. c. 5. 1.* vbi dolor appellatur molestus sensus, qui tunc demum fit, cum aliquid præter na-

turam affatim, repenteque corrumpens sentitur. Tria itaque, inquirunt, ad dolorem requiruntur, membrum sensibile, immutatio ad contrarium naturæ suæ, & quod subita sit talis immutatio, vnde licet dolor sensatio dicatur, non omnis tamen sensatio est dolor, sed sola sensatio rei contrariæ affatim mutantis: idè autem tristitia, & molestia fit, quia natura à re obiecta subito corrumpitur: & *lib. 1. de causis symptomatum, & lib. de inæqual. interper. cit.* dicit, quod violenta passio, alteratio ve, quæ præter naturam est, vbi multa simul, & celeriter fit, sensum illum efficit molestum, quem dolorem dicit esse.

Nec rationes desunt, quibus hoc ipsum confirmetur: nam quemadmodum recreantur sensus, vbi conueniens, & perpetuum, & immediatum obiectum percipiunt; ita molestari necesse est ad violenti, immoderati que perceptionem subitam: Sed ipsa recreatio posita est in sensationis modo. In eo igitur similiter dolor consistit. Minor probatur, quoniam cum singulis sensibus singula tantum sint actiones, quæcunque passiones illis adueniant, penes ipsas actiones contingent. Secundò. Sensus faciunt apprehensiones suas, prout ab obiectis immutantur. Ergo si impressio fuerit violenta, multaque, & subito facta à re corrumpente, fiet apprehensio correspondens tali alterationi, vel impressioni, sensationi nimirum rei contrariæ subito alterantis; hoc autem dolor vocatur, 7. *de placit. cit.* Igitur, &c. Tertio. Sensibilia cognoscuntur à sensibus, qualia ipsa ex se sunt. Ergo si mimica, & contraria fuerint, talia à sensibus percipiuntur. Sed perceptio rei contrariæ molestans est, & contristans. Ergo in ipsamet sensatione, doloris essentia consistit.

Conciliatoris verò argumenta sic dilues. Ad primum namque, negamus dolorem in parte dolente sentiri, quoniam si sensatio est, modusve sentiendi, quomodo ab ipso sensu externo percipi, sentire poterit? 2. verò *Aph.* per dolorem, causa intelligitur, qui modus loquendi Hippocrati est consuetus, vt admonuit Galenus in *illius textus com.* Idem ergo est ac si dixisset, quicumque dolentes, hoc est, causam doloris intra corpus habentes, dolorem non sentiunt, hoc est, causam ipsam non percipiunt, his mens ægrotat: in quo sanè innuit, dolorem tanquam obiectum ad exteriorem sensum non pertinere. Atque idè licet fateamur, acutissimè dolorem sentire illos, qui aliqua parte dolent, non tamen sensu exteriore, sed interno, communique, cuius obiecta sunt sensuum omnium sensibilia, & apprehensiones. Iam verò externum sensorium, quamuis causam doloris percipiat & sentiat, cum tamen vis sentiens sæpè ad exactam cognitionem non accedat, nihil mirum si illam aliquando perfecte non discernat, nec ille qui dolet, sciat quid sentiat exprimeret, maximè dolore præsentem, qui aded sentientem potentiam stimulat & lacessit, vt causæ sensationem prorsus obscurat, non aliter quàm vehemens dolor minorem obscurare solet.

Quod si adhuc insistas, dolorem esse potius sensibile, quàm actum sensus, quoniam fieri non potest, vt percipiatur molesta illa, adeoque expressa sentatio, quæ dolor dicitur, nisi cognita causa & percepta, vt contraria naturæ. Ergo si delitescit, & non sentitur, non erit causa illius tristis sensationis, quin potius dolor ipse erit id quod sentitur, & in quem fertur sentatio. Dic, quod quamuis causa molestans, exactam & indiuiduam obiecti formam non exprimat, nec eam sensus exactè assequatur, vt quod frigida sit, vel calida; rectè tamen potest vt aduersa iudicari & percipi, & vt talis molestiam inferre, dolorisque causa existere: quemadmodum enim color eminus apprensus, etiam si satis non percipiatur, situs tamen, & figuræ cognitionem præstat; ita causa doloris licet non distinctè, sed confusè agnoscat, sub ratione contristantis sentiri potest.

Ad tertium. Neganda est minor: non enim dolor est ipsamet alteratio, vel impressio violenta, sed alterationis perceptio, vt expressit Galenus *lib. 7. de placit. cap. cit.* Ad quartum. Si dolor est actio, necessarium non erat destinari à natura sensum aliquem, quo perciperetur, ad hoc

vt vitari possit, quoniam cognitio obiecti non lædit, nec est aduersa naturæ, sed ipsamet obiecti malitia, ac proinde satis fuerat sensoria creati ad obiecta ipsa percipienda, ac dignoscenda; maximè quod nec in eo defecit natura, quinimò potentiam destinavit qua dolor perciperetur, sed non illam quidem externam, vt paulo post constabit, cum ab ea non percipiuntur actus, sed obiecta exteriora.

Enimvero licet omnes ferè Medici Galeni sententiæ acquirerint, existimantes dolorem reuera esse sensus actionem, multa tamen ab ea deterrent, & illud primò. Omnis sensatio tanquam actus, potentiam perficit à qua elicitur, illamque reddit meliorem. Sed nullus dolor sensum perficit, quin potius corrumpit. Igitur non potest ad sensationem referri. Secundò. Sensuum actio transiens est, & ferè momentanea, ac repente mutans. Atqui dolor sæpè durat, & diutissimè permanet. Ergo nullo modo potest esse sensatio. Tertio. Si dolor sensus actio esset, cum ea sit præter naturam, ad aliquod trium symptomatum actionis læsæ referretur. Sed non pertinet ad illud diminutæ actionis, quia sensibilitas est vehemens, & acuta; nec similiter dici potest actio ablata, vt patet; nec corrupta, quia tunc verè, & non corruptè fit sensatio, quoniam per eam fit iudicatio rei, qualis ipsa est. Cum ergo causa doloris sit nocua iudicetur, procul dubio talis actio non erit dicenda corrupta, & ex consequenti. Ergo, &c. Quarto. Dolor non fit in nobis nisi percepto obiecto, sub ratione mali aduersi, & contristantis, ex Auic. 2. 1. *cit. de caus. 15. doloris.* Sed sensus externi non percipiunt obiectum sub tali forma. Igitur non potest dolor esse alicuius sensus actio. minor patet, quia potentia sentientes in verum, & falsum, tanquam in proprias naturas, & non in bonum, & malum feruntur. Quintò. Si dolor esset sensatio tristis, prout à Galeno asseritur, duo hæc in se includeret, tristitiam nempe, & sensationem: tunc sic. Ergo lætitia, quæ dolori contraria est iuxta præceptum oppositorum, duo similiter complectetur, sensationem scilicet, & lætitiæ tristitiæ oppositam. Atqui hoc manifestam arguit contradictionem, quia lætitia esset totum, & pars sui ipsius. Igitur, &c. Vltimò. Dolor vnam tantum actionem, vnamque simplicem animi affectionem significat. Sentire autem, & tristari sunt res valde diuersæ. Ergo non potest dolor duo illa simul comprehendere, nec vnus sensus externus sentire simul, & dolere. Quare alterius potentia minus, est huiusmodi passio: nec enim credendum est duas res inter sese aded, & fortè genere distinctas (quales nimirum sunt sensatio, & dolor) passiones, ab vna animæ vi fieri; quum duæ facultates constituantur ad colorum, & sonorum sensationes perficiendas, quæ tantum specie differunt.

Cum igitur dolor sit affectio quædam sensus, motusve animæ, qui interuentu alicuius facultatis fit in nobis, non pertinet ad vegetatiuam, quam plantæ nec voluptate, nec dolore afficiantur, nec ad rationalem, quia etiam bruta delectantur, & dolent; nec similiter ad locomotiuam, quoniam fuga licet sæpè ad dolorem sequatur, non est tamen idem cum dolore, vt patet. Superiunt ex animi potentiis solæ illæ, sentiens videlicet, & appetens, quarum functio censei possit; cumque ex paulo ante adductis constet, non posse inter sensuum externorum actiones numerari, videndum est num interni alicuius sit, aut potius appetentis facultatis.

Vgo inter Latino-barbaros non infimæ notæ Medicus, 2. *aph. 6.* arbitratu dolorem esse operationem phantasiæ sensui exteriori coniunctæ. Pro cuius confirmatione supponit imaginatiuam virtutem, simul & appetitiuam, per organa sentiendi extensas esse, & coniunctas cum sensibus ipsis, ex Aristot. 2. *de anim. text. 20. §. Quod vbi sensus, ibi contristans, & delectans:* & expressius *lib. 3. de anim. cap. 11.* idque confirmari potest exemplo læcæ, cuius cauda præcisâ dolet, & nititur dolorem excutere. Deinde stabilit sententiam suam hoc modo. Dolor existit in organo sensus exterioris, quia ibi dolet. Igitur fit ab aliqua virtute inibi existente. Cum verò non sit operatio ipsius-

met externi sensus; nec phantasia imperfecta, qualis est illa quæ in membris reperitur, quæ mouere appetitum possit, superest vt ad phantasiam referatur, cuius munus dicit esse, percipere rem sub forma conuenientis, aut disconuenientis.

Verùm quamuis ad imaginationem pertineat iudicium ferre supra rem sensatam, non percipit tamen res ipsas, nisi sub ratione veri vel falsi, eo quod cognitua quædam est potentia. Sed affectio hæc quam quærimus, fit in nobis percepto obiecto sub forma mali & aduersi. Ergo non ad imaginantem vim referenda videtur, sed potius ad appetentem, quæ in bonum vel malum fertur, & ex bono quidem, voluptatè: ex malo, dolorem contrahit. Ab appetitiua igitur potentia dolor emanat, illique tribuendus est, tanquam peculiaris operatio, non quasi sit ipsa appetitus apprehensio, sed passio quædam, motusve consequens in appetitu, ad rem in ipso apprehensam, quam sanè sententiam Peripatetici ferè omnes sequuntur tanquam magis consonam Philosophi doctrinæ, 2. & 3. *lib. de anim. cit. & 2. ethicor. cap. 9.*

Nec idè improbandus est Galen: cum Medicis assententibus, dolorem esse sensus sensationem, hoc est, sensus externi actionem. Quamuis enim dolor formalis actio non sit, cum tamen sit quiddam consequens ad sensationem rei præternaturalis, subito, & vehementer imprimens, constat, rectè per sensationem, tanquam sui causam posse definiri; quemadmodum febris apud Medicos, per conuersionem innati caloris ad igneam naturam, licet febris non sit ipsamet mutatio, sed tantum per eam generetur. Quod autem dolor à rei præternaturalis sensatione oriatur, etiam philosophis ipsis in confesso est, quoniam ex eo constat potest. Sicut ad delectationem requiritur boni coniunctio, ita & perceptio alicuius mali ad dolorem. Atqui malum non potest à parte dolente percipi, nisi interuentu sensus. Igitur necessariò ad dolorem prærequiritur exterior sensatio. Quoniam tamen externus sensus, boni & mali speciem non format, quia hæc sub illum non cadunt, nec sui imaginem sensibus imprimunt, necessaria est insuper imaginationis actio, qua obiectum ipsum vt aduersum iudicetur; cum tamen in illum sub tali ratione feratur appetitus ipse, sequitur in eo motus ille molestus, quem dolorem appellamus, qui quidem propria ipsius appetitus passio dicendus est, quamuis trium simul facultatum opera interueniant, sensus nimirum externi dolorem, v. g. percipientis; imaginationis iudicantis aduersum, & naturæ inimicum; demum & appetentis facultatis, quæ auctor est huius passionis, sicut & cuiuscumque alterius sequentis ad apprehensionem.

Rectè igitur definitur Dolor, actio, motus, vel passio quædam molesta appetitus sensitui. Diximus molestas non verò tristis, quoniam latius patet dolor, quàm tristitia, immò de hac dicitur tanquam de parte sibi subiecta: tristitia enim appellatur dolor ille, qui ab exteriori apprehensione emanat, quique ad intellectualem pertinet appetitum, cuius etiam est propria passio; nam gaudium minus opponitur tristitiæ, quàm delectatio dolori; ratione cuius ad appetitum pertinet sensitiuum, non autem ad naturalem, quia inclinatio, seu motus appetitus naturalis non consequitur.

Iuxta hæc, facile soluentur rationes, quibus suaderi videbatur, dolorem esse formalem sensationem: & ad primam dicendum. Quemadmodum sensuum delectatio, est actio appetitus in organo existentis, simul cum imaginatione coniuncta, ex Aristot. 3. *de anim. cap. 119.* Ita & dolor ab ipsomet appetitu fit, præcedente sensatione. Ad secundam. Similis ferè est responsio: cum enim sensibilia non percipiuntur à sensibus externis, nisi secundum imagines quas imprimunt, non imprimant autem boni aut mali, aduersi vel familiaris, planè non fiet sensatio supra rem vt aduersam aut molestiam, atque idè non erit sensus externi actio.

Ne tamen à Galen. & Medicorum ferè omnium sententia, tanquam omnino improbabili recessisse videamur, aduertendum ducimus, rectè etiam sustineri posse, dolorem esse formaliter actionem sensus, fierique cum percipi-

pitur aliqua res affatim,repentēque corrumpens naturam, vt diximus : ex eo enim quod immoderatum obiectum ad membrum accedit, illudque (subitō) & præternaturaliter immutat, abſque eo quod sub forma mali percipiatur, ſenſitiua virtus actionem illam faciet moleſtam, quam dolorem Medici appellant, quæque vna ſimplex actio dici poteſt: ex tali verò ſenſationis modo imaginatio in ipſomet organo coniuncta ſpeciem format, & iudicium habet; appetitiua autem fugam appetit, & percipit.

Ad rationes verò quibus dicta ſententia impugnabatur, in hunc modum reſpondetur. Ad primam. Licet doloris cauſa præter naturam organum corrumpat, actio tamen ipſa licet perfecta non ſit, adhuc tamen habet potentiam ipſam perficiendi, melioremque reddendi, & quia per eam ad actum reducitur, & in cauſa eſt, vt res ipſa corrumpens declinetur, ſiquidem niſi cum tali modo ſentiretur, fuga non appeteretur: vel aliter dici poteſt, non ab omni actione potentiam perfici, ſed tantum ab ea quæ moderata eſt; immoderata ſiquidem, & valde excedens lædit, & aliquando deſtruit. Ad ſecundam. Dolor ſiquidem repente ſit; ſi autem permanet & durat, eſt ob cauſam quæ manet, vt in aliis ſenſationibus contingit.

Ad tertiam. Cum in dolore membrum lædatur à præternaturali, neceſſe eſt actionem fieri læſam. Sed quo genere læſæ actionis comprehendatur dolor, controuerſum eſt. Dicendum tamen, ad deprauatam actionem referri poſſe. Pro quo aduerte, quod ſicut ad veram, & incorruptam ſenſationem duo requiruntur, nempe ſanum, benèque affectum ſenſus organum, & moderatum, debiteque proportionatum obiectum; ita ex cuiuſcumque defectu deprauata euadet ſenſatio. Quamuis ergo ad perceptionem immodici, v. g. caloris, ſubitō; & violenter imprimētis hanc moleſtam ſenſationem, ſentiat obiectum, quale ipſum eſt, non tollit hoc, actionem illam eſſe de genere actiois deprauatarum, propter ipſius obiecti immoderantiam.

Ad quartam. Si hac via inſiſtimus, neganda eſt maior, dicendumque eſt, ſufficere, quod res contraria percipiatur, non quidem ſub ratione mali, ſed tantum quod immoderata ſit, & naturam corrumpat, eo modo quo dictum eſt; idque ſignificaffe videtur Auicenna dicens, quod dolor eſt ſenſibilitas rei contrariæ. Ad quintam. Negandum ſimiliter eſt; dolorem includere duo illa, ſenſationem ſcilicet, & triſtitiā, quum triſtitiā potius dicatur interna quædam animi affectio, dolor autem motus ſentiendi: quædam verò externi ſenſus actio moleſta, & ea ſanè vna & ſimplex, ac proinde ab vna tantum potentia dependens: ex quo ſextæ, & vltimæ rationis ſolutio patet. Lege Nicolaum Kleinſeldium lib. 2. patholog. c. 8.

QVÆSTIO XL.

Vtrum dolor, & voluptas in motione conſiſtant, vt acriter contra Ariſtot. contendit Galenus?

Acutiſſimus Argenterius lib. de cauſis ſymptom. cap. 14. difficilem indicat huius rei explicationem, eo potiſſimum argumento ductus, quod nec inter Philoſophos, nec inter Medicos conueniat, quænam, & quot ſint doloris, voluptatiſque cauſæ: & hac ratione, accuſat Platonem, & plura congerit argumenta, quæ eius opinionem voto ſuo reſellunt. Ariſtotelem arguit, vt diminutum; Auicennam, & Auerrhoem tanquam ſuperſuos condemnat; Galenum reprehendit, qui toties ſententiam mutat de cauſis doloris, quoties de illis agit. Sed abeat Argenterius ſuperbus, & arrogans, qui ſibi licere putat iniuſte proceres conuellere, leuiculis argumentis innixus. Quo pacto nos excutiamus ſingula, ex quorum explicatione Galenica veritas illuſtrior euadet.

Eſt voluntatis remedia non quærimus, tamen cum doloribus mederi ſtudeamus, plurimum intereſt cognoscere, quid voluptatem parere, aut dolorem excitare poſ-

ſit; ſic enim quæ grata ſunt naturæ auxilia eligemus, alia verò euitabimus, quæ nouam moleſtiam inferre ſunt apta. Sine ergo doloris eſſentiam, iuxta Galenum, & Medicos, in ſenſatione conſtituas; vel iuxta Peripateticos, magis placeat eſſe appetitus actionem, quam ſenſatio antecedit: illud ab omnibus ferme receptiſſimum eſt, non poſſe fieri in nobis affectionem hanc moleſtam, niſi repentina detur, violentæque rei præternaturalis impreſſio, repente, & ſubitō ducens ad ſtatum contrarium.

Quod verò tam dolor, quam voluptas per alterationem in nobis generentur, magiſque in motu, quam in mutato eſſe, & termino conſiſtant, ſintque veluti luceſſiua, non permanentia, vt Plato in *Timæo*, & poſt eum Galen. lib. 1. de cauſ. ſympt. cap. 6. & lib. de tremor. cap. 6. & 7. & ſuadet ex eo, quoniam non datur in nobis, niſi quandiu durat pugna, & alteratio, vt patet in putrida febre, quæ dolorifica eſt ob eam cauſam; hæctica verò indolens, ob pugnam, & alterationis defectum: ſic etiam ſitiens, aut febricitans tunc ſolum delectatur, quum potat; fameſcens, cum alimentum ſumit; jalgens, cum caleſcit: vbi verò ab opere deſtiterunt, non iam amplius percipitur voluptas. Igitur ea in ipſa mutatione ad bonum, non in mutato eſſe; dolor autem in motu conſiſtit ad malum.

Hinc dici ſolet voluptas, quidam præceptus motus, mutabilis, & parum durans, vt potè quæ ens quoddam luceſſiuum ſit, in perpetua mutatione conſtitutum, nec firmam, ſtabilemve eſſentiam habens. Vnde communiter deſinitur: reditus quidam à ſtatu præter naturam, ad ſtatum ſecundum naturam. Dolor è contra, à naturali ſtatu ad præter naturam: non quaſi vnaquæque paſſio harum ſit implemet reditus, aut alteratio, ſed quod ab illa, tanquam immediata, continentæque cauſa oriatur: cum verò paulatim, ſenſimque facta ſenſum eſſugiat, nec percipiatur, ex Gal. lib. de tremore, c. 6. non ſufficit quæcumque alteratio, impreſſiōve, ſed illa quæ celeriter, cum impetu, & affatim accedens, ſenſum mouet, & dolorem quidem excitat, ſi naturam ad corruptionem, vel morbum ducat; voluptatem verò, ſi ad ſanitatem, vel perfectionem: quemadmodum enim dixit Hipp. lib. de loc. in homin. relatus à Gal. l. de cauſ. ſympt. cit. *Dum alteraſcit, ac corrumpitur natura, dolores ſunt: dum reditur ad naturam, voluptates.*

Communis hæc Medicorum reſolutio, de doloris, & voluptatis generatione, multis ſubiicitur difficultatibus, & quod in ipſo reditu, motioneve non conſiſtant, oſtenditur. Primò. Quia illa quæ à motu, alterationeve dependent paulatim, ac per partes acquiruntur, & ſimultaneam naturam non habent. Atqui dolor, & voluptas ſimul ſunt, à quocumque obiecto percipiuntur, ab ipſo ſenſationis initio. Ergo.

Secundò. Senſibus omnibus externis ſuis ineſt dolor & voluptas. Sed hæc cum oculis percipitur à conſpectu pulcherrimi obiecti, auribus, auditu ſuauiſſimi concentus, non ducitur corpus ad naturalem habitum, cum ſæpe non præceſſerit innaturalis; nec ſimiliter cum dolent, ab immoderatis tantum obiectis natura ſenſuum corrumpitur. Ergo non conſiſtit voluptas in reditu eo ab innaturali ad naturalem habitum; nec dolor in mutatione à naturali ad præter naturam.

Tertiò. Qui præ frigore vehementer rigent, ſi ad ignem accedant, & repente velociterque caleſcant, à præternaturali ſtatu ad naturalem ſubitō reducuntur. Sed hi tum temporis magis dolent. Ergo non oritur voluptas à ſubita doloris mutatione ad naturam; nec dolor ab oppoſito, id quod expreſſè aſſeruiſſe videtur Galen. 1. 2. meth. cap. 7. vbi apertiffimè teſtatur, quod reditus velox & repentinus ad naturalem, ab eo qui præter naturam eſt, dolorem, & non voluptatem facit; immò verò, ſi non minus ſenſum eſſugiant illa, quæ velociſſimè ſunt, quam quæ ſenſim & paulatinè, quomodo ſubito, & repentino motu paſſiones hæ ſient, ſi vel ſenſuum actiones, vel ab illis antecedentibus oriuntur?

Ad primum. Controuerſum eſt, num dolor, & voluptas à motu, tanquam cauſa continente dependeant, an verò ab ipſius motus termino, hoc eſt, num ſiant in nobis huiusmodi paſſiones ſolum cum immutatur, an potiùs

in ipſo mutato eſſe, in quo quiſque diſſident Plato cum Galeno ex vna parte, Ariſtoteles cum Peripateticis ex altera. Plato enim in *Timæo* arbitrat, continentem cauſam harum paſſionum eſſe motiones, idemque Galenus dicit lib. de inæqual. intemper. cap. 3. quod cum mutata temperies iam eſt, ſeu in ipſo mutato eſſe, non dolemus, ſed cum mutamur, & 1. de cauſ. ſympt. cit. in ipſo reditu ab extranea affectione ad naturalem, & moderatam, collocat voluptatis cauſam, doloris autem, in mutatione naturalis, & moderatæ ad extraneam.

Ariſtoteles verò 7. ethic. cap. 14. & lib. 10. cap. 4. contra opinatur, non conſiſtere voluptatis, aut doloris rationem in ipſo reditu, vel mutatione, nec ab ipſo motu pendere, ſed potiùs ab operatione animalis circa moderatum, vel immoderatum obiectum apprehenſum, vel poſſeſſum. Sentit ergo quod quemadmodum ſanitatem, & bonum habitum ſequitur pulchritudo ſanitatem perficiens; ita voluptas operationem animalis optimam, & perfectam, quæ ſcilicet apprehendit naturale, & conueniens obiectum, à ſana, & non impedita potentia; vnde deſinitur voluptas ab Ariſtotele, operatio naturalis non impedita: nimirum quoniam ad eam ſequitur, & cohæret cum ea operatione, quæ ſit circa aptum, & conueniens obiectum, à benè affecto ſentiendi instrumento; dolet verò è contra,

Non ſequi autem voluptatem (id quod de dolore etiam intelligendum eſt) ad motum, tanquam ad continentem cauſam, ſed potiùs ad apprehenſionem obiecti perfecti, moderatiſque, validiſſimis argumentis contendit, ex quibus vltra ea quæ ſuprà adduximus, illud eſt efficaciffimum, ex 10. ethicor. cap. 4. Quemadmodum motus omnis in tempore, nullus in inſtanti perficitur, ita quæ à motu dependent, momento non ſunt, nec dantur. Sed is qui voluptatem percipit, per vnus horæ ſpatium, ex pulcherrimo v. g. aſpectu, in quouis horæ momento voluptatem ſentit; & ſimiliter qui dolet: cum tamen qui per horam mouetur, nullo illius inſtanti moueatur. Ergo non conſiſtit doloris, aut voluptatis ratio in motu.

Deinde quæ per motum acquiruntur, ſimul non ſunt, ſed per partes, vt diximus, & motu durante perficiuntur magis, & increſcunt. Sed voluptas confeſſim ſimul tota eſt, & perfecta, non aliter ac viſio, & tempore magis exſoluatur ac languere videtur, quam increſcere & perfici. Ergo non ſequitur ad motum. Adde quod res non parit voluptatem, vel dolorem, niſi nobis coniungatur, vel ſecundum eſſe reale, vel obiectiuum; velut bona & conueniens, vel è contra apprehendatur. Sed non poteſt nobis coniungi, niſi in quantum habita, vel facta. Ergo quatenus talis delectabilis eſt, vel doloroſa, & ex conſequenti à mutato eſſe, potiùs quam à motu dolor, & voluptas pendet, ſimul & ab operatione qua bonum præſentialiter acquiſitum comprehenditur, vt cum delectamur viſione pulchri obiecti, harmoniæ perceptione, & fragrantia odorū, vel ex oppoſitis dolemus. Si verò dum immutatur adhuc, in ipſomet motu aliquando delectamur, eſt ratione illius quod iam productum eſt & factum: quoniam licet id quod mouetur, nondum habeat perfectè id ad quod mouetur, iam tamen incipit habere aliquid illius, ratione cuius, prout iam factum eſt & habitum, motus eſt cauſa delectationis.

Quod ſi obiecti, magis nos in ipſo motu, quam mutato eſſe delectari, ac dolere, quod cum ad ſalutem, vel morbum deducitur, magis ſentiamus quam reducti: immò ſicut mala iam facta & conſtituta, vt hæctica febris, dolorem nobis non inferunt; ita nec bona præſentia voluptatem aliquam inducunt, vt ſanitas antiqua iam, & vita ipſa, vnde magis in acquisitione, quam in acquireto eſſe, dolor, & voluptas conſiſtere videntur; alioqui præſente bono vel malo ſemper delectemur, & doleremus, contra experimentum.

Reſpondet Ariſtoteles, duplicem eſſe cauſam, propter quam continuo non delectamur, nec dolemus, præſente ſcilicet delectabili, vel contriſtabili obiecto. Prima, quoniam cum huiusmodi paſſiones ab operationibus proficiſcantur, voluptas à boni, dolor à mali perceptione, hu-

mana autem operatio continua eſſe non poſſit, immò limitibus ſit circumſcripta, neceſſe ſit, vt non durent in nobis, nec permaneant prædictæ affectiones, quamuis ad ſint obiecta delectabilia, vel contriſtantia, ſed in dies minuantur, ſuccedente operandi defatigatione, & exceſſu. Altera cauſa, nouus acceſſus rei conueniens & bona, vel malæ & aduerſæ, nouitate ſua mentem allicit, & incitat ad operandum: cum verò per moram ceſſante nouitatis illecebra minus irænti ſimus, & languidior operatio fiat, diminuitur voluptas, & dolor, quæ ab operationibus dependent; hinc ſit vt magis in reditu ipſo ad ſalutem, quam reducti delectemur. Hinc & omnis humana natura præceptus eſt, parumque conſtans, & in dies minuitur, ac intercipitur, immò in dolorem, ac moleſtiam conuertitur; nimirum quoniam in operatione conſiſtit, ad quam animales ſpiritus conſumuntur; ad illorum autem diſſolutionem operum minutio ſequitur, & fatigatio, quæ dolor quidam eſt, & moleſtia.

Sentit ergo Ariſtoteles, quod à mutato eſſe, non à motu, hoc eſt, à bono, vel malo, facta iam & conſtituta, conſequenti, & vt tali apprehenſo, dolor, & voluptas in nobis oriatur: atque idè voluptatem, & voluptas in nobis cauſam definiens, dicit eſſe operationem perfectam cognofcentis potentiæ non impeditæ: perfectam vocans illam, quæ apprehenditur naturale, & conueniens obiectum: non impeditam autem, quæ ſentiens instrumentum benè affectum eſt, vt diximus. Requirit igitur voluptas, ſicut obiecti nobilitatem, & perfectionem; ita agnoſcentis potentiæ incoluntatem, & præſtantiam: & quod hæc nobiliora, præſtantioraque fuerint, ita augebitur voluptas, maiorque erit, quod nobilior fuerit potentia, obiectumque præſtantius & conuenientius; quemadmodum & dolor, ex poſitis.

Sed non habere locum Ariſtotelis ſententiam in omni voluptate, multis oſtendi poteſt. Et primò ſic. Ex multis comparatur voluptas in nobis, quæ non ſunt operationes noſtræ. Ergo operatio non eſt perpetua voluptatis cauſa. Probat ut antecedens, quoniam cum eſuriens delectatur ex cibo, ſitiens ex potu, refrigeratus ex igne, nulla adest operatio, ad quam ſequatur percepta voluptas: non enim ſequitur ad maſticandi, aut deglutiendi opus, ſiquidem ex eo ſæpe dolemus, & affligimur, quum tamen ex deglutito delectemur; & dum refrigeratus caleſcit, patitur potiùs, quam agat; quemadmodum pruriens dum ſcalpitur: quare in propoſitis exemplis, non ſequitur voluptas ad operationem, quæ acquiruntur. nec verò dici poteſt oblectationem ibi ſequi ad operationem ſequentem, quoniam ſcilicet cibatus, & refrigeratus operari poſſunt, quæ antea non poterant, nam cum ea operatio præſens non ſit in memoria, nullo modo erit oblectationis cauſa. Quod ſi adhuc aliquis contendat, in dictis voluptatibus locum habere operationem noſtram, nimirum apprehenſionem boni quod acquirimus: Redarguitur ex eo, quod ſæpiſſimè refrigeratus delectatur ex igne, ſitiens ex aqua, nullo formato conceptu de operatione aliqua. Quare ad nullam operationem ſequuntur tales delectationes, & ex conſequenti, &c.

Secundò. Otium, & quies fatigatos oblectant. Sed qui otiaur, & quieſcit; non operatur, quum illa potiùs impoſent ceſſationem ab opere, quam opus. Ergo non omnis voluptas in operatione conſiſtit.

Tertiò. Gelidæ potus ſitienti valde eſt ſuauiſſima, plurimum etiam delectatur intemperatus homo in tepidum balneum ingreſſus, & non minus etiam refrigeratus ex percepto calore. Sed in illis potentiæ operantes impeditæ ſunt, nec benè diſpoſitæ, & obiecta immoderata; nempe in operatione potandi, os ventriculi aridum, & obiectum tactu ventriculi valde frigidum humidum, & ſic in aliis. Ergo non eſt vna oblectationis cauſa, optima diſpoſitio operantis potentiæ, cum obiecti præſtantia, & moderatione.

Quartò. Paſſiones hæc indictæ ſunt animalibus ad durationem, & tutelam, nempe vt illis tanquam ſtimulis quibuſdam vrgerentur ad neceſſaria, ac conuenientia quærenda, & fugienda aduerſa. Sed maximè conuenit ad vitam, immoderatum obiectum intemperatæ pot-

improportionata natura, per se dolorem efficiunt absque continui solutione, possunt etiam aliorum sensuum obiecta similiter immoderata, ipsos destruire, nulla interueniente continui solutione: Multi affirmant dolere auditum, quia auditus est, ex acuto sono, visum ex fulgore, & sic reliquos sensus à suis qualitatibus excedentibus; quia ubi valde excedunt, sunt sensuum naturæ improportionatæ, & disconuenientes: quatenus verò habent tactum coniunctum, dolere à continui solutione; idque ex Galeno colligi putant 1. de caus. sympt. cap. 6. dicente, in reliquis sensibus à tactu, dolorem generari à familiaribus sensibilibus, & duplices in singulis dolores accidere, quosdam affecto in illis proprio sensu, quosdam affecto tactu.

Alij negant, afferentes non aliter amara gustum tritare, quam quia rodunt; adstringentia, quia comprimunt; splendida, & candida, quia disgregant; nigerrima, quia congregant; acutum sonum quia disrumpit auditus organum; atque ita semper in doloribus reliquorum sensuum à tactu, necessario interueniente solutionem continui, tamquam causam efficientem, quoniam non aliter possunt illorum obiecta quamuis immoderata naturam corrumpere, quam continuum soluendo, quod testatissimis verbis Galenus expressit cit. de caus. sympt. lib. Quamuis autem dolor in auditu, visu, gustu, odoratu, non fiat per se à suis obiectis quantumuis immoderatis, nisi quatenus continuum soluunt, non idèò tamen afferendum est, prædictos sensus dolere solum ratione tactus; nec enim continui diuisionem propriam tactus obiectum esse asserimus, sed potius omnibus commune ac proinde si ea in vnoquoque sensu ad proprii obiecti immoderationem sequatur, dolorem efficiet vniciuique sensui proprio.

Instabis sequi ex dictis, non soli tactui dolores vehementes accidere, nec reliquos sensus dolere posse, & ad tactus passionem, & ad propriam, contra ea quæ à Galeno docentur prædicto loco de causis symptomat. Nam si continui diuisionem aliis sensibus ratione sui etiam contingit, & ea grauiusimorum dolorum est causa, planè in aliis etiam hinc acerbissimi dolores, immò verò acerbiores aliquando quam in tactu prout vnusquisque perfectior fuerit, acriusque sentiens. Deinde nulla relinquitur causa, ob quam doleant affecto tactu, vel saltem ad continui solutionem tactui contingentem, si illam ex se habeant.

Dic, quòd licet continui solutio sensibus omnibus communis sit, magis tamen in tactu, quam in cæteris percipitur; & quia causa illam potissimum efficientes, vt asperum, acutum, durum, excedentes qualitates propriæ sunt tactus; & quia ab eo cum præcipue dependeat vitæ conseruatio, magis proprie percipiet & sentiet causas corruptentes, ac proinde nihil mirum si grauiores dolores in tactu contingant: eò maxime, quòd cum duo illa intemperies nempe, & solutio continui sese mutuò vt plurimum comitentur, & ad inuicem sequantur, necesse sit dolores in tactu augeri, fierique acerbiores.

Ad secundum. Afficiuntur sensus proprio dolore, quoniam solutio fit à propriis obiectis immoderatis: quando verò sequitur ad tactus obiectum, dolent ratione tactus; quemadmodum etiam quatenus illo præditi reliqui sensus, dolebant ad intemperiem, &c. Lege alios soluendi modos apud Fernel. lib. 1. patholog. cap. 7. Scaliger. exercitat. 299. aduersus Cardan. num. 2.

Illud verò hac sententia retenta vrget potissimum, quomodo continui solutio per se possit dolorem efficere, si obiectum commune est, quòd nunquam per se sine proprio sentiri potest, iuxta Philosophorum placita. Nec satisfacit quòd quidam asserunt, causam scilicet soluentem sentiri, solutionem autem tritare; esset enim in Cardani opinionem incidere, asserentis dolorem in sensu tactus à solutione solum fieri non posse. Præterea cum dolor in sui ratione includat sensationem rei contrariæ corruptentis naturam, vel ad illam sequatur, si solutio nullo interueniente dolorem facit, videtur quòd sola sine alio sentiri potest.

Dic, quòd licet sensibilia communia primo, & per se sensus non immutent, sed ratione propriorum, quia sunt qualitates potentes immutare organa sensuum, nihil ta-

men inconuenit sentiri aliquando commune obiectum, proprio non sentito, quando scilicet hoc propter sui exiguitatem, aut distantiam exactam sui formam organo non imprimit, aut propter aliquod interueniens impedimentum non sentitur: atque idèò quamuis continui solutio non accidat ad sensum absque causa soluente, sæpè tamen sentitur, & dolorem facit causa non sentita: quemadmodum è contra nonnunquam euenit, fieri scilicet dolorem ab intemperie, sine eo quòd sentiat solutio, quamuis sæpè comitetur dolorificam intemperiem.

Ex his patebit solutio argumentorum, quibus cum Auerrhoë pugnant multi, ex sola intemperie produci posse dolorem. Ad primum namque dicendum, quòd licet qualitates primæ constituentes intemperiem, immediatè, & per se tactum moueant, quemadmodum & reliqua propria obiecta suos sensus: solutio autem continui, tanquam sensibile commune, nonnisi proprii interuentu, rectè tamen sentiri potest, & molestare causa non percepta, vt diximus. Quamuis autem priuatio sit, cum naturæ corruptionem importet, oritur in nobis ex ea molesta illa sentatio, & dolor.

Ad secundum. Cum non asseramus continui solutionem esse sensibile proprium, nec ab ea sola fieri dolorem non euincit argumentum. Denique quamuis à diuisione continui etiam fiat, non uest necesse vt semper dolemus durante solutione, ob causam supra assignatam; dolemus enim dum soluitur continuum, licet non adsit adhuc intemperies. Quòd si vulnus dum fit, aliquando non sentimus, est quia nonnunquam ita velocissimè & inopinatò infligitur, vt sensus non sentiat, nec mens aduertat: paulo post verò dolemus vulnere iam inflicto, ob superuenientem humorem, vel intemperantem, vel erodentem vlcera partem: verum hoc non tollit, ipsam solutionem etiam per se dolorem posse inferre, quemadmodum sine solutione intemperiem ipsam.

Argumenta verò in initio adducta pro prima opinione asserente solum continui solutionem esse causam immediatam doloris, sic sunt soluenda. Licet hoc asseramus in propriis sensibilibus à tactu, in hoc tamen etiam ab intemperie fieri, efficaciter monstratum est. Nec Galenus aduertatur lib. de caus. sympt. cit. solum enim ibi docet, dolere visum, gustum, auditum, & odoratum, cum à suis obiectis immoderatis diuelluntur, hoc est, continui solutionem patiuntur, quòd non diffitemur. Capite autem 6. de inæquali intemperie, referens Hipp. dictum, & in reliquis locis adductis, tantum vult intemperiem morbosam, & dolorificam, semper habere annexam continui solutionem: verum quamuis ita sit, non idèò concludit etiam, ab intemperie sine solutione dolorem per se non fieri, cum per se sola sit sufficiens naturam corrumpere. Minus obstat, quòd non omnis intemperies dolorifica est, ac proinde per se non erit causa doloris: nam solum id quòd per se, id est, essentialiter conuenit, de omni dicitur, non verò id quòd non per se, id est, sine interuentu alterius. Num autem omnis intemperies possit dolorem efficere, infra dicitur.

Ad secundum dic, quòd cum non requiratur subordinatio inter solutionem, & intemperiem, ad hoc vt dolorem efficiant, sed vnaquæque per se possit, non est necessarium vnam semper esse causam alterius, vel alteram immediatam alteri. Ad tertium. Negari non potest, dolere laborantes ardenti febre, ratione intemperiei, & solutionis continui annexæ, dummodò mens non agrotet.

Ad quartum. Quamuis excedens calor segregando, & frigus densando, atque, ita continuum soluendo dolorem efficiant, etiam intemperando molestant dolorificè, quia corrumpunt euertendo temperamentum quo potissimum natura constat. Quare negari non potest ab vnaquæque causa, per se sine alia, intemperie scilicet, & solutione, posse dolorem inferri, quemadmodum docuit Hipp. citatus c. 3. lib. de inæquali intemperie, dicens fieri dolores, dum alteratur, vel corrumpitur natura, intemperiem intelligens, per verbum alteratur, solutionem autem, in verbo corrumpitur: ab vtraque enim fit natura

immuta-

immutatio, & corruptio; & propterea definiens dolorem, dixit esse violentam partium naturalium separationem, in quo sanè vtramque causam comprehendit: si quidem non minùs separatur, immutaturque res à suo naturali statu, duciturque ad violentum, & præternaturalem, amittens naturalem temperiem, quam partium vnionem & continuitatem, quibus natura integratur & constat. Consulite pro maiori explicatione Conciliator. dif. 73. & lul. u. Guastavinum lib. de loc. medicin. selectis, cap. 1. & 2.

QVÆSTIO XLII.

Virum ab omnium qualitatuum intemperie dolor concitari possit.

Quoniam paulo ante doloris mentionem fecimus, sed breuiter admodum, ac magis concisè, quam arduum hoc argumentum exoptabat, modò adnectemus alia, quæ indagatione varia sunt deprehensa à nobis. Cum enim ratum sit, posse validam, immoderatamque intemperiem per se in sensu tactus dolorem efficere: superest inquirere, num ab omnium qualitatuum intemperie concitari possit, aut à qua non: quæ sanè difficultas non minùs controuersa est, quam præcedens, ob varia quæ à Galeno scripta reperiuntur.

Si enim eius loca attentè rimeris, mecum ita senties: Lib. siquidem de inæqual. intemper. cap. 3. ab omnibus qualitatibus dolorem procreari asseruit, nam dolor fit, quum alteratur, aut corrumpitur, vel calefit, vel frigeat, vel siccat, vel humefit, dixit Hip. Idem docuit lib. art. med. cap. 80. & 2. acut. 1. dicens fieri dolorem, quum immutantur corpora, immutarique quandoque ad calidum, frigidum, siccum, & humidum, & lib. de ner. hum. text. 6. aperte testatur, quòd ea quæ vehementer calefaciunt, infrigidant, siccant, atque humectant, suapte natura dolores excitant. Sequitur Auerrhoës lib. 3. collig. cap. 3. & lib. 4. cap. 46.

At verò ipsemet Galenus 12. meth. cap. 7. duas tantum qualitates expressit, (dum ibi causas doloris exponit ex professo) à quibus generatur dolor, calorem nempe, & frigiditatem, nullam de humiditate, & siccitate faciens commemorationem, ac si per se ab illis generari non possit: idque sensissè creditur 1. de caus. sympt. cap. 6. dicens, has qualitates, quia citra violentiam corpus contingunt, dolorem non inferre absque frigore aut calore; & lib. 2. de compos. med. sec. loc. 1. scripsit, quòd calidam, & frigidam intemperiem vehementissimi capitis dolores sequuntur; siccam, moderati; humidam, nulli omnino: quam sententiam sequitur Auic. 2. 1. doct. 2. sum. 2. cap. 19. & 1. 3. tract. 2. cap. 10.

Quidam ex dictis supra, antinomiam soluunt hoc modo, & duplex constituunt genus doloris, magni scilicet ad se curam trahentis, & leuis exiguique, qui ad se curam non trahit. Tunc ex qualitatibus solas actiuas per se causam esse doloris arbitrantur, illius verò qui mediocris est, & paruus, etiam passiuas, licet minor ab humiditate generetur, propter eius tarditatem in agendo. Adiuungunt etiam, quòd licet humiditas ex se possit acutum dolorem procreare, quia tamen nunquam ad insignem intensiorem peruenit, (cum iuxta Mesuè sententiam, cap. de psyllio, gradum secundum non excedat) dolorem nunquam procreat. Cum ergo asseruit Galenus, fieri dolorem, ubi subita contingit mutatio, & hanc à calido; sicco, humido, frigido fieri; comprehendit (inquirunt) causas doloris per se, quales sunt omnes qualitates, quamuis humiditas cum non efficiat, quia destituitur excessu illo, qui ad dolorem inferendum requiritur; propter quod 2. sec. loc. cit. Gal. & Auic. asseruerant, nullum dolorem fieri ab humiditate, quem tamen ex se efficeret, si augetur. Quòd si 12. meth. caloris, & frigoris solum meminit, de dolore agebat curam ad se trahente. 1. autem de caus. sympt. cit. sentit tantum, qualitates passiuas non posse per se grauem dolorem efficere sine actiuarum coniunctione, quod non diffitemur.

At licet hæc opinio defendi possit, multò probabilius

est existimare, considerando intemperiem nudè, hoc est, sine materia, à solo calore, vel frigore posse dolorem per se generari, à siccitate autem, & humiditate nonnisi per accidens, aut alterius interuentu, caliditatis nempe, aut frigiditatis. Suadetur, quoniam illæ tantum qualitates per se dolorem inferre possunt, quæ nullius adminiculo, ita violenter, subditò, & affatim alterant, vt naturam corrumpant: Sed caliditas & frigiditas illud solum efficere valent; reliquæ enim, siccitas, & humiditas, etsi non omnino actionis sint expertes, non tamen nisi sensum, tardè, & paulatim alterant & immutant. Ergo, &c.

Confirmari hoc ipsum videtur ex Gal. 12. meth. 7. ubi ex professo agens de causis doloris, actiuarum tantum meminit, & 1. de caus. sympt. sæpè relato, ubi docet siccitatem, & humiditatem, si absint calefactio, & refrigeratio, citra violentiam corpus contingere; ac proinde inueniens, ex se dolorem non inferre, nisi aliqua ex actiuis qualitatibus interueniat, aut quidpiam aliud.

Nec sanè difficile erit, reliqua Galeni loca in hanc sententiam reducere, nihil enim ei aduersum continent. Non diffitemur enim ab omnibus primis qualitatibus alterari, aut corrumpi naturam, quemadmodum ipse docuit cit. de inæqual. intemp. Verum quoniam non omnes violenter, & subitò immutant, id quòd ad dolorem inferendum requiritur, non ab omnibus per se induci afferendum est.

Quòd si lib. de rat. viol. com. profert, siccitatem & humiditatem, confertim, & subitò immutare, atque idèò dolorem ex se facere, perinde ac caliditatem & frigiditatem: non ita intelligendus est, ac si de humiditate, & siccitate nudè sumptis, hoc est, sine materia loquatur, sed de illis provt cum materia, & humore coniunguntur; agebat enim de pleuritide, quæ ex nuda qualitate non fit, sed ab humore influente; vnde dolor: qui hic viget, proprie loquendo, potius humori distendenti, & cotinum soluenti, quam passiuis qualitatibus adscribendus.

Denique, si 2. sec. loc. 1. de nudis qualitatibus loquens, testatur mediocres dolores ex siccitate generari: non per se intelligendum est, sed per accidens, nempe ratione tensionis, quæ immodicam sequitur siccitatem; cumque tensio ipsa sit quædam continui solutio, ad eam potius per se, quam ad siccitatem dolor referendus est. Vel aliter explicare possumus, loqui ibi de siccitate, quæ fuit à calore inducta, à qua nihil mirum si dolor per se inferatur; quoniam ubi siccitas à calore producit, potest repente ingruere, & subitò corpus alterare, immutareque violenter, ac proinde dolorem per se inferre, licet ipsamet siccitas à calore producat. Et de doloris natura, & causis hæc sint satis.

De eius verò differentiis plurima explanant interpretes, ad citatum lib. 2. de loc. affect. Galeni. Eas collegit cit. loco Galenus contra Archigerem, & sunt numero quindécim, vt Auicenna retur, 1. doct. 2. sum. 2. c. 20. Prima est dolor stupidus, qui non est verus dolor, de cuius natura, causis, & generatione, lib. 7. Praxis historiarum, cap. 10. fusè disceptabimus. II. differentia dicitur dolor pulsatorius, inflammationibus proprius. III. exasperatorius, vt in tussi, & immoderata vociferatione, quando aspera arteria inæqualis reddita est. IV. pruriginosus, vt in scabie, & pruritu. V. mordacitatus, vt quando partes humore acri mordentur. VI. frangens, in ossibus, & quando inter periosum flatus retinentur. VII. perforans, vt in colico dolore, & est proprius intestinorum crassorum. VIII. acualis, vt quando intestinum velut acu pertunditur, & differtque hic à est proprius gracilium intestinorum, differtque hic à superiori, remissione sola. IX. fatigatorio, vt quando partes ex causa manifesta, aut ex labore dolent. X. re-partes ex causa manifesta, & dolent. XI. colaxatiuus, vt quando stomachus comprimuntur. XII. tensiuus, vt quando partes inflamatæ tenduntur. XIII. vlcerosus, vt quando partes vlcere tentantur. XIV. grauens, quando ex nimia copia humoris grauantur partes. XV. puncto-ris, vt in pleuritide contingere solet. Sed quia in his recitandis multus fui, habenas calamo.

HISTOR. XXIX. AETII,

Vstio, Ischiadicis utilissima.

Nonimus * Ischiadicis, inquit Archigenes, qui ex prædictis vstionibus opem senserunt, &c. Aetium tract. 3. ser. 4. cap. 3.

PARAPHRASIS.

Cum affectus hic rebellis sit, humorque crassus & contumax lateat in profundo, & immani dolore corpus excruciet, debilitet, & sæpè interficiat, ut ait Celsus lib. 4. cap. 22. tunc si remedia non profunt, vesicatoria & rubrificantia parti adhibere oportet, ut eorum opem humor lentus liqueat, & ad superficiem attrahatur. At cum ex iis nullum sæpè sequatur levamen, ad cauteria accedere oportet (prisci vstiones vocant:) præstantior enim est cauteriorum usus, quoniam citius perurunt, ut monuit Aetius tract. 3. serm. 4. c. 25. Quare, inquit Paulus lib. 3. c. 77. cum vitium longius se prorogat, articulum, tribus quatuorve locis adurere oportet, ut in chirurgia dicitur, ac plusculis diebus ulcera ad aperta sine cicatrice servare, &c. & lib. 6. c. 76. sic ait. Quemadmodum humerus, sic etia coxa propter humiditatis copiam nonnullis excidens vstionem postulat, &c. Hippocrates hunc curandi modum omnium primus edocuit lib. 6. aph. 60. dicens. Quibuscumque à coxendicum dolore molestatis diutino excidit coxa, sis crus tabescit, & claudicant si non urantur: & Galenus in eum. sic interpretatur: Hippocrates suadet aduri coxam, ut id quod mucosum est, absamatur, & laxitas cutis, ad quam articulus lubricabat, magis ex vstione contracta, ardet, & prohibeat articulum transponi, &c. nam, ut in com. firmat eruditissimus Heurn. Vredo madorem exhaurit, & laxitatem contrahit: foras trahit materiam etiã phœnigmus. Cauteria diu aperta fluant: tribus locis admoue: caue à tēdibus, & nervis, &c. Celsus l. c. sic inquit. Vltimum est, & in veteribus quoque morbis efficacissimum, tribus aut quatuor locis super coxam, cutē candentibus ferramentis exulcerare, &c.

Duplex est vrendi modus. Primus, quando profundè cauterizamus, & hoc opus vocatur vstio: Secundus, quando hoc opus superficie tenus exequimur, diciturque inustio. Primo cauterio vitium quando humor profundius latet. Secundum celebramus sine penetratione vlla, cuius operationis beneficio humorem peccantem ad externas partes transmittit natura, pars mucoris copia imbuta, & laxior facta roboratur, & fluxio intercipitur: nam post cicatricem inductam pars rugosior, & durior euadit: de hac vstione intelligendus est Hip. lib. 6. aph. cit. Lege eundem lib. de loc. aere, & aquis, num. 47. & elegantissimum Septalium in com.

Ancham cauterizandi multiplex est modus, quem proposuit Albucasis lib. 1. c. 41. & 42. quo autem loco cauteria sint affigenda docuit Dioscorides lib. 2. c. 72. Vtilem Ischiadicis vstionem hoc modo accipiunt: in eo intersitio ubi pollex brachialis committitur, cana veluti lacuna subsidet, in qua lana oleo imbuta subseruitur, deinde sigillatim stercoris caprini feruentes pilula imprimuntur, dum per brachium ad coxam vapor sentiat peruenire, & coxendicis dolore mitigare, adustio id genus Arabica appellatur, &c. licet quod ad Ischiadicorum vstionem pertinet, rectius loquatur Plinius lib. 28. c. 10. sub his verbis. Quin & Ischiadicis ubi sub pollicibus pedum eo simo feruente utilissimè tradunt, &c. Nam, ut scite notauit eo loco Marcellus Virgilius: hac vstio præstantior est, & magis utilis. Siquidem facilius à pede per totum crus calor sensus ad coxendicem, quam à manu per brachium peruenire potest. A coxendice præterea per femora, genua, tibiaeque ad infimos talos perueniens coxendicis dolor est, quod in superiore hominis parte non sit, &c. Sed Græci, Paulus, Celsus, aliique, aliter vri in eo malo hominem voluerunt, ut supra ex eorum mente comprobauimus. Monet tamen Celsus, ut vlcera diu aperta seruentur. Sic enim ait: Cum verò sæpè aliquid exulcerandum candenti ferramento sit, ut materia inutilis euocetur, illud

A perpetuum est, non ut primum fieri potest huius generis vlcera sanare, sed ea trahere, donec id vitium, cui per hac opem clamur, conquiescat, &c.

Ex his locis patet manifestè, in ischiadicis vtilissimam esse vstionem: de cuius efficacia, & usu consule Douynet lib. 4. apolog. c. 2. Erast part. 4. disputat. Paracels. Arculan. in lib. 9. ad Almanf. Rom. cap. de dolorib. inuclur. Nicol. ser. 4. tract. 2. c. 14. Alcacarem lib. 5. de morb. Gallie. cap. 3. in fin. Benedict. Victor. lib. empiric. cap. vlt. Vidum Vidium Iunior. lib. 5. de curat. morbor. cap. 3. Paschal. lib. de curand. morbor. c. 60. & inter omnes elegantissimè Hollerius lib. 3. inst. chirurgic. cap. 5. de hoc negotio disceptat,

Vstio præsertim exercenda est, si materia malignitatis sit particeps, horrendos terrificosque paroxysmos excitans; quam esse præstantissimam, grauissimis exemplis confirmat Paræus lib. 17. cap. 2. de Arthritide: Hic enim venenatus, malignus, occultus, & in profundo submersus humor, vi ignis refrænatur solum, & ad externas partes euocari solet. Licet autem hoc auxilium sit efficacissimum, non desuere tamen qui illud improbare ausi sunt, quoniam candens ferrum densat, & constrictione facta venenum reprimat, ac intra cutem cohibet, & ne foras spiret, impedimento est: eschara enim, & crassa genita crassitudine sua virulentum humorem retinet.

At ij cæcutiunt manifestè, nam cauteria calore, & dolore, versùs partem vitam deleterium, aut quemuis alium humorem foras euocant, cui distillationi, & spirationi exigua illa densitas non obsistit. Adde veterum testimonio, ignis actionem alia qualibet esse valentior. Quapropter ignis vi sua efficacissima cum venenum absumat, hoc refrænatur, vastat, atque profligat, quoniam, ut inquit Cicero lib. 1. de natur. Deor. Hic noster ignis, quem usus vna requirit, confessor est, & consumptor omnium, idemque quocumque inuast, cuncta disturbat, atque dissipat, &c. subscribit Galen. lib. 1. simplic. 15. dicens. Ignis, ut qui omnium est tenuissimus simul, & calidissimus, & in profundum facillè permeat, & comminuit, vincit, extenuat, atque transmutat, ac in suam denique naturam conuertit, undique scilicet cōtingens, & quod contingit exuperans. Quæ omnia in virulento humore optima sunt. Accedit alia non vulgaris utilitas, quod pars ignem experta, manere diutius apertam exulcerationem facit; nam id summopere est studendum, ne citò vlcera coalescant, & cicatrice obducantur, sed ad multos dies sordida, & manantia prorogentur, in quibus deleterij humoris venenum egredi queat.

Hoc præceptum obseruat Galenus lib. 2. de antidot. cap. 11. & lib. de theriac. ad Pison. cap. 16. cui ad stipulatur Auic. 6. 4. tract. 4. c. 9. Carnis cicatricem remouantur allium syluestre detritum, cœpæ succus, tritici grana, tam mansa, quam integra: hæc enim vlceris humore imbuta, & tumefacta oras eius dilatant. Vitam partem etiam vellicare, & reserare potest medicam descriptam à Gal. lib. 3. fec. gener. c. 5. ex pice, aceto quam acerrimo, & opoponace constants. Oleum vetus, aut balsamum idem præstant. Alij partem ebulli oleo fouent. Alij vesicæ excitant post inductum cauterium.

Si verò quispiam delicatiorum cutem habeat, vel ob timiditatem cauteria admittere recuset, septicis, & exurentibus medicamentis vtendum est, cuiusmodi sunt puluis præcipitatus, vitriolum, argentum sublimatum, quod in hac re maximè probatur, quoniam non solum valentissimè inurit, sed exusta ab eo caro, obductaque crusta citò decidit, quod in omnibus causticis summo perè est curandum, quò veneno facilius pateat exitus: quippe ea diu in vulnere retenta omnes obducit meatus, magno ægrotum incommodo. Hoc vtor feliciter, loco cauterij.

4. galbani, sagapen. opoponac. an. 3. 8. euphorbij 3. j. iridis, aristolog. gentian. an. 3. j. nitri, sulphur. an. 3. ij. cœra quod sit satis, ut fiat unguentum.

Denique si hæc non ferat ægrotans, vtere aliquo vnguento ex discufforiis, ut irino, amaricino, aut cyprino, quorum descriptionem cit. lib. fec. gener. apud Galenum inuenies. Vnum tamen aduertat, ut semper vtaris cauterio; nam

nam ignis est simplex, & solum empyreuma in parte relinquit; at septica venenatam, qua pollet, imprimunt qualitatem, & spiritum resoluunt, tardè agunt, & diu excruciant, & sic lenta actione, dolore, & fluxione partem debilitant.

Sed de vstione pro coxæ dolore perferando, offert sese Hippocratis sententia, singulari digna admiratione; sic enim habet scientissimus auctor lib. 6. epid. sect. 5. text. 22. Cum ad sunt fluxiones, vene in auribus posteriores scindenda sunt, &c. Quo eloquio, non venas capillares, sed sectionem grandiorum venarum intelligit, quia scarificatione externæ cutis aurium, inopinabile est aliquid emolumentum capi posse, quoniam exiguum erit, quod ex parte extrema, excarni, & frigida vacuari potest. Licet autem hoc auxilium rarissimè exequamur, ut Valesius docet in com. tamen secare venas retrò aures non erit abs re, quando fluxio à cerebro ortum ducit, cum enim hoc sit frigidum, friabile, & exangue, pituitæque metropolis, & domicilium, in epist. ad Demetrium, num. 40. copiam excrementorum plurimam ad inferiores partes detradit ex Gal. lib. 6. de san. tuend. cap. 9. & lib. 2. de diff. feb. cap. 11. & affectus non solum in inferis partibus radicos fouet, sed in splene, hepate, aliisque remotioribus locis generat, auget, ac per circuitum exacerbatur; ut explicat luculenter Fernelius 5. patholog. & nam & Hipp. lib. 2. epid. sect. 1. sic ait. Si caput doleat, ad pedus descendit, ad præcordia, postea ad coxam, &c.

Cerebrum cum sit in altissima parte locatum, sitque tectum domus calidæ, ex Gal. lib. 9. de usu part. cap. 1. sicut ex toto corpore vapores absorbet, sic ob debilitatem crudos humores generat, quos cum non possit absumere, ad inferiores partes, ad coxam, & ad extremos pedum articulos depellit. Licet enim Fernelij opinio generaliter accepta reproba sit, ut infra notabimus, statuentis à capite omnem articulare dolorem per defluxum concitari: quando tamen fluxio ab hac parte originem ducit, non erit abs re vrere venas retrò aures, vel eas scarificare, ut ferè asseruit Mercatus lib. 1. indicat num. vlt.

Hoc ipsum manifestè edocuit Hippoc. lib. de glandulis, num. 10. Alias morbus oritur ex defluxione capitis per venas in spinalem medullam, inde autè in sacrum os impetū facit, quo medulla ipsa fluxionem perducit, & in coxendicum acetabula, seu iuncturas deponit, &c. firmat lib. de loc. in homin. num. 19. Si autem modicus fluxus fuerit, (loquebatur de septem defluxionibus quæ à capite fiunt) coxendicum, & articulorum diurnam affectionem facit, &c. Ergo si aliquem coxæ dolor, manente ex capite fluxu, corripuerit, aliquem ex venis quæ post aures sunt, incidere oportet, & quam harum tres sint numero; vna ceteris magis conspicua est, quam sanè præ aliis secare oportet, ut Fuchius in com. 21. sent. lib. 6. sect. 5. monuit.

Quod verò coxæ dolori harum venarum sectio auxiliū præstet, manifestè edocuit Hip. lib. de loc. aere, & aqua, n. 50. sic enim inquit. Ab equitatione ipsa defluxus eos in coxam corripuit, nimis propendētibus semper ex equis eorum cruribus, deinde claudi fiunt, contrahunturque coxarum vertebra, quam inualuerit morbus. Medicantur autem sibi ipsis hoc modo. A principio morbi utraq; venam retrò aures incidunt, quo sanguine multo promanante, somnus eos corripit præ imbecillitate, sicque obdormiscunt, quorū quidè aliqui depulso somno sani exurgunt, aliqui verò minime &c. Vstio ergo aut sectio venarum retrò aures, intercepta via per quam humor à capite ad coxam decurrit, coxendicum dolorem leuat; sed hoc auxilium postea homines infecundos reddit, & hoc dicebat Hip. cit. de loc. infra. Mihi sanè videntur ea medicatione se ipsis perdere: vena enim post aures sunt, quas si quis secet, sterilitatem infert his quibus secantur, &c.

Hanc sententiam approbat Hip. lib. de genitura, num. 3. sub his verbis. Quibuscumque retrò aures vena secta sunt, hi cœunt quidem, & genituram amittunt, verum modicæ & debilem, & infecundam: nam plurima genitura pars à capite iuxta aures in spinalem medullam procedit, ipse autem transitus cicatrice sectione inducta consolidatus est, &c. Nec dubites: nam hæc Hip. sententia experimento est confirma-

ta: licet enim semen materialiter ex cerebro non descendat, defluit tamen formaliter: nam vt semen fecundum sit, oportet à cerebro, & multis principiis plurimam spirituum quantitatem transmitti: spiritus enim genitius, qui est instrumentum facultatis formatricis, omni spirituum genere constat, & sic sequuta sanguinis effusione debilitatur cerebrum, & spiritui animali, tacta cicatrice transitus impeditur. Lege Mercat. lib. 3. de morb. mulier. c. 5. Langium lib. 1. epist. 10. Num autem sectio venarum retrò aures sterilitatem inducat, explicat Gentilis in Auic. 4. 1. doct. 5. cap. 20. 24. 3. tract. 1. cap. 3. Septalium ad cit. loc. Hip. lib. de loc. aere, & aqua. Andreas Laurent. lib. 8. de hist. anatomic. quest. 4. qui alias causas sterilitatis Scytharum rimatus, neque equitationem, coxendicum dolorem, sanguinis fluxum, ab Hip. doctrina recedere cogitur, sed quam debilibus nixus rationibus opinionem suam tueatur, probat eruditissimus Castrensis Lusitanus lib. 4. opuscul. quæ ex quibus, cap. 5. de sterilitate, quæ venarum sectione inducitur, nobis fat sit monstralle locum.

QVÆSTIO XLIII.

Vitium vna sit Arthritidis causa coniuncta, & efficiens, ut contra Gal. asseuerat Fernelius.

COMMENTARIUM.

Ischadicis.] Quoniam verò de arthritico dolore mentio nobis in sequentibus plurima est, in cuius causa rimanda luniorum clarissimi decertant, sæpius veritatem inuoluentes, corollarium adiciamus illud: Fernelium communia præcorum decreta perturbasse, exilibus rationibus, ne dicam nugis permutum. Sed audiamus eius inuentum, cuius ignoratione, iactabundus, & gloriosus opinatur, hæctenus dolorem articulare pro immedicabili esse relictum, opprobriumque Medicorum nuncupari.

De coniuncta causa, hæctenus vnanimis Medicorum comprobauit opinio, edocta à suo magistro Galen. lib. 10. fec. loc. cap. 2. cam interdum esse sanguinem, vt plurimum verò pituitosum, aut ex pituitoso, & bilioso mixtum. Quod si quis bilance rem trutinare velit, non pituitosum humorem, sed qui propriè crudus appellatur, vt plurimum circa articulos prædominari dixerit: nam ab humoribus mixtis, frigidus sæpè superante calidum, interdum (licet non ita crebrò) calido frigidum, euenire hunc dolorem testatur Galenus: immò 6. epid. sect. 6. com. 4. articulorum dolores nonnunquam contingere affirmat, in quibus fluxio tum biliosa, tum calida est, eisque intrigidatione mederi docet.

Fernelius lib. 6. patholog. 18. aliter opinatur, censetque non tam variam causam coniunctam esse assignandum, vt Medici tradunt: non enim à sanguine, aut pituita, aut melancholia dolor hic originem ducit, sed perpetuò à pituita, & seroso humore. Hinc deducit nullam calidam esse arthritidem, cum omnis frigida sit, & ex frigido humore suborta. Quod si rubor aut calor, præsertim in chira-gra, podagræve cernitur, is non ex morbi essentia, sed ex doloris vehementia concitatur, qui ruborem, calorem, & nonnunquam febrem accersit.

Sed miserè labitur Fernelius, dum limpidissimos synœræ Medicinæ fontes perturbare conatur: nam nec ex calore, rubore; aut febre peritus Medicus calidum esse dolorem arguet, hæc enim exuperantis caloris symptomata, calidæ arthritidis perpetua sunt, propria, magisque intensa; frigida verò longè remissiora, accidentaria, & temporaria, ita vt contingat, rubore, aut calore sublatis, adhuc affectionem vigere. Qui percurrere cupit signorum differentium notitiam exactam; legat Auic. 2. 4. 3. tract. 1. cap. 4. ibique, si vacat, Mathæum fusissimè cuncta hæc suis commentariis illustrantem.

Deinde si dolor arthriticus à pituitoso humore semper emanaret, non essent dolores intensi, quia illi non fiunt à frigida causa, nam humor pituitosus suapte naturæ iners est, neque duram substantiam articulorum penetrare

penetrare potest. Lege Mercat. lib. 4. de morb. intern. c. 18. Andream Laurentium tract. de arthritide. Frambesar. lib. 6. consult. canon. 6. Alzarium à Cruce, centur. 1. de questis per epistolam, fol. 81.

De loco affecto nouissimam idem Fernellius adstruxit opinionem, humano generi infestam valde; statuit enim caput esse arthritidis originem, à quo sanè pituitosus humor, isque tenuis profuit in articulos: non quidem cerebrum, aut anteriores eius ventriculi, in quibus pituitosum excrementum cumulari solet (hoc enim foras, vel per nares, palatum, in asperam arteriam, aut in ventriculum, interiorésque sedes illabatur; sed partes capitis externæ, aut extra caluam positæ, origo sunt arthritidis, è quibus superuacaneus humor per summa corporis subcutæ deorsum decurrit.

Hac opinione iretitus, retur omnes decurrere, qui ex intimis partibus per venas vitiosum humorem in articulos confluere putant. Quomodo enim ex visceribus, internis que sedibus potest humor syncerus sine sanguine per venas deferri, & qui sanguine permixtus erat humor, illinc per ora venarum in artus purus excidere? Insuper, si etiam cum humore sanguis emanat, cur in articulis collectus phlegmonem non excitat? Deinde si crudus humor per alios ductus internos in articulis arthritidem facit, cur in cachexia à visceribus in pedes decumbens, podagram non facit?

Corruit ridiculum eius inuentum. Primò, si tam manifesta in hoc affectu pars influens foret, cur eius medela alioqui difficilis, non facile absolueretur, cute nimirum capitis præcisa? Secundò, si à capitis partibus externis, crassissimus succus per summa corporis suoapte impetu deorsum decurrit in artus, cur æquè per eandem viam, tenuis & ferus in hydrocephalo, in artus non irruit, cum tenuior sit? aut cur arthritidis non contingit in œdematoso tumore, qui musculos cutis capitis infestat? Tertio, Articuli cum externis capitis partibus nullam obtinent sympathiam. Quarto, si tanta copia lenti succi ab externa capitis parte deorsum ruit, cur in arthritide, aut ante eam, quum humor ibi cumulatur, dolor capitis externus non adest, aut tumor œdematosus partes illas capitis non inuadit? Sextò, Vteri dolores in coxam finiuntur, ex Hip. 6. epid. sect. 1. text. 1. & colicus dolor in coxam finitur, ex Hip. 6. epid. sect. 4. text. 3. dicente: Cui intestinum à dextra parte, cum articulo morbo laboraret, erat quiescior postquam verò id curatum fuit, erat dolentior. Subscribit Actuarius lib. 1. cap. 21. Probat Laurentius lib. 4. de hist. anatomic. quæst. 9. & apposita historia confirmat Vallesius in comm. cit. loc. Hip. Immo ex acutis morbis, articularis dolor emanat, ex Auerr. 7. collector. cap. 3. Ergo non semper à capite arthritidis emanat. Septimò, si ipsius opinio esset vera, semper ante inuasionem doloris, præite deberent capitis symptomata, grauumen; somnolentia, dolor. Sed arthritici nullo capitis affectu occupantur sæpe. Octauò, Sequeretur non posse arthritidem curari, nisi per auxilia capiti adhibita; quod quàm falsum sit probat experimentum, & quibus nouit vel parùm in arte versatus.

Amplectendum ergo est Galeni, priscorumque Medicorum decretum, qui humorem noxiu per venas, naturalesque ductus internos, in imbecilles artus defluere asseuerant: quare efficiens arthritidis causa aliquando colligitur in intima, sæpe in exitima parte capitis, interdum in intimis visceribus, sed plerumque in iecore, & ventriculo; cum enim frequentior causa arthritidis sit pituita, & bilis, hæc in iecore, illa ferè in ventriculo, & capite colligitur.

Mitarur Fernellius, quomodo cum sanguine permixtus in venis humor; per ora venarum in articulos excidere possit: sed non expendit, arthritidem decretoriè febribus superveniente, acutis, diurnioribus sæpius, è quibus solum è venis nocuus humor decumbit in artus, non nunquam magis biliosus quàm pituitosus, interdum è contra, & quandoque etiam cum iis sanguis emanat, qui phlegmonem in articulis excitat, vt lib. 6. aph. 49. Hip. & Gal. memoriæ prodiderunt. Demùm pro coronide legen-

da est non incelebris historia Auerrhois, qui lib. 7. collect. cap. 31. refert se febre fortissima laborasse, quæ crisi facta ad testes, & articulos arthritidem, & podagram diuturnam excitauit: de cuius historiae explicatione disceptabimus lib. sequen. quarto, in hist. 14. Non ergo semper ex capite, sed ex venoso genere humor noxius decumbit in artus, arthritidem effecturus. Contemne ergo Fernellij illud admirabile inuentum, quod vt ludicrum haud dubiè parui faciendum est; neque enim ego illius falsitatem infringentem, nisi ille nimia petulantia nouarum, peregrinarumque opinionum amore infestatus, omnes Medicos vt falsitatis reos libenter coargueret Lege contra Fernellium Mercurialem, Mercatum, & alios proprio cap. de arthritide.

HIST. XXX. RHASIS, De dolore ancha.

An dolor, clystere ex muria parato, curatur.

Soror cuiusdam facientis chartas bombacinus patiebatur dolorem ancha, & querebat sumere medicinam laxatiuam, & ego feci ipsam clysterisari cum aqua piscium salitorum, & ex hoc promosata est dysenteria, & liberata est. Rhasis lib. de mirabilibus curis.

PARAPHRASIS.

Ancha dicitur à Plinio lib. 20. cap. 3. & 9. articulus ille, in quo ossis femoris caput cum coxendice ossè appellato alligatur, ab aliis vocatur iunctura, estque omnium maximus, varias prominentias habens, perforationes. Is cum ossè sacro coniungitur per symphysum. Cum verò in hoc affectu patiatur coarticulatio hæc, quæ ancha nominatur, meritò ab Arabibus dolor anchæ dici consuevit. Sic enim ait Aui. 2. 3. 3. tract. 12. cap. 5. Ischiatica verò est de summa doloris iuncturarum & est dolor, qui incipit à iunctura anchæ, & descendit retro coxam, & quandoque extenditur vsque ad genua, & ad calcaneum, &c. Articulus hic sæpe dolore tentatur, & ipsum coxæ os, & illi hærentes carnes, quia profundissimus est, & asperitatem quandam habet, & interioris quasi in centro ligamentum quoddam, quod fluxionem quam ob magnitudinem articulus ipse recipit, imbibit.

Affectus hic ob diurnos dolores, vires enervat, vigilias excitat, facultates prosternit, vt notat Celsus lib. 4. cap. 22. Quosdam non dimittit: eoque id genus difficillimè curatur. multoties fluxio in pus abit, quod ni tempestiuè educatur, sponte extrà erumpens, fistulas eo loco facit, aut interioris manens, acerbissimè excruciat; nam fabricula propullulans, ex quibus ni citò liberentur, tabescent acri, & pereunt marcere detenti, vt accidit Eupolemo, cuius historiam describit Hip. lib. 5. epid. num. 3. qui ex coxa suppurata tabidus occubuit, vocaturque Phthisis Ischiadica, seu tabes coxaria, cuius illustre exemplum proposuimus lib. 1. de praxi medica admiranda, hist. 35.

Cum humor frigidus, & pituitosus, qui ferè est huius mali causa, in hanc coarticulationem incidit, difficulter eluitur ob dictas causas. Et si anodyna non iuuent, roborantia intus, & extrà oblata, tunc vacuatio humoris crassi per aluum est necessaria. Sed cum æger aut ex suo, aut alicuius Medici consilio vellet assumere medicamentum laxatiuam, hoc est, per aluum ventrem expurgans, & humorem pituitosum euacuans, id interdixit, & meritò sanè: nam cum vitiosus humor à ventriculo, aut splene in coxam decumbat, tutius est eum per clysterem vacuare, quàm pharmaco præcipitare naturam, humorémque ad affectam partem deorsum subitò attrahere: clyster autem non ita violenter turbat, licet sit acutus: quare medicamentum purgans inclinante maximè affectu porrigendum.

Clyster ergo medicamentum est nobile, vt ait Aui. 4. 1.

b. 17. Et licet enema propriè significet decoctionem quæ iniicitur, & clyster instrumentum per quod decoctio intronmittitur, ex Cal. 4. meth. cap. vlt. tamen hæc duo vocabula communiter confunduntur. Clysterem igitur, vt refert Galen. lib. de ven. sect. aduers. Fraxistrat. cap. 6. ciconiæ referunt acceptum, quæ aqua collecta maris, aduncum collo procerò rostrum podici aptando excrementa expungat, & sic viscera abluat; licet Plinius aliam causam referat lib. 3. cap. 27. Cum itaque plurima incommoda ex alui suppressione contingant, & tractu temporis prolixiora, atque perniciosiora reddantur, hæc omnia clysteris vsu remouentur; est enim remedium ad varios vsus adinuentum, omnibusque morbis summè proficuum, ac necessarium; in quibus enim venter ægrè descendit, ac stomachus imbecillis medicamenta ad subducendam aluum efficacia non substat, clysteria optima sunt, vt inquit Paulus lib. 1. cap. 44.

Plurima enim mala, quæ in animalis perniciem generantur, propinat ventris retentio; sequuntur enim ad ventris suppressionem capitis grauitas, vertigo, stomachi subuersio, lancinatio, vomitus, nausea prostratus appetitus, oris siccitas, amaritudo, ructus iniucundi, ac virosi, spiritus graueolens, obstructions, somni suspensio, inflationes, tormina, voluuli: generatque pleuritides, articulares, podagricosque morbos; nam, vt ait Celsus lib. 1. c. 8. ex ventre suppresso oriuntur inflammationes, caliginis, capitis dolores, aliæque superioris partis mala incrementum.

Tam necessarium est homini excrementa quotidie deponere, vt gloriosus Auenzoar in proemio sui operis, in hæc verba prorumpat. Conuenerunt omnes Medici, quod in habendo ventrem mollem, conseruatur sanitas nutu Dei. &c. In hunc sensum dixit Plin. lib. 26. c. 8. magnam esse alui necessitatem, cuius causa, ac beneficio maior pars mortalium viuunt; nam cibum capit, continet, conuertit, & expurgamentum alimenti, in coctione consummata discretum, & inutilem, terrestremque eibi partem magno cum mortalium commolo excernit. Quapropter sapientes Egyptij, teste Herodoto in Euterpe, singulis mensibus gratia conseruandæ sanitatis triduo intestina clystere abluabant; vt notauit eleganter Langius lib. 1. epist. 80. de clysterum vsu.

Clyster in vitis intestinorum præsertim crassorum est vtilissimus, eò enim integris viribus pertingit: quot ergo sunt intestinorum vitia, tot clysterum genera sunt. Alij dolores leniunt, alij morsus & humorum acrimoniam compescunt, alij vlcera detergunt, aut siccant, alij fluxiones cohibent, alij euocant & expurgant: horum rursus alij status discutunt, alij faeces emolliunt, alij alterant, alij nutriunt: de horum vsu plurima diximus lib. 2. in com. hist. De illorum vario parandi modo latè agit Mercatus lib. 1. indicat cap. 3. quo loco plures alias differentias inuenies: nam alij carnem generant, cicatrice obducunt, lumbricos necant, crustam inducunt, somnum conciliant, & venenis resistunt.

Rursus clyster aut est mollis & leuis; aut acutus & acris. Ille faeces emollit, attemperat, somnum conciliat, nutrit, & circa virium dispendium, ea quæ in primis viis continentur extrahit. Acris, fortis est, & ex medicamentis valdè attrahentibus paratur, quo vitur quando adest aliquod symptomata, ad quod curantis consilium solum dirigi debet, aut quando ex profundo corporis attrahere, aut consopitam facultatem excitare opus est. Hic maximè inflammat, perturbat, humores agit, hepar debilitat, & ad febrem perducit, ex Aui. 4. 1. cap. 17. vnde illius vsu periculosum esse monuit Hip. lib. 1. de medic. purg. in fin. nam purgationis vicem supplet; quare ad eius administrationem vires validas prærequirit, lib. 1. acut. text. 45. dicens. At si nuper cibato cibo prior non descenderit, viris que valida fuerit, & sternerit etas, subluere oportet, &c. Et qua sententia notabis, quàm cautus sit Hip. & quàm longè absit à temeritate, qui ad clysteris vsu exigat, vt facultas sit fortis, & etas firma. Certè veteres fortioribus clysteribus vti consueuerant, & longè plus quàm nunc, infundere illis mos erat; proinde vires robustas expostulabant, & illis vt potentiori auxilio fidebant: nam psici in diffi-

acillimis morbis ad hoc præsidium libenter confugiebant, ad quod hodierni Medici solum in morbi vigentia accedere consueuerunt: nam et si nihil acre, aut malignum in se habeant, satis tamen virtutem exsoluunt, & debilitant, ita vt animi deliquium inducant, ex Galen. 1. ad Glauc. c. 14. Sed ius vitandum est in longis morbis, qui ferè à crassis humoribus oriuntur.

Dubitant auctores, vtrum clyster debeat præcedere phlebotomiam: Respondet Auenz. lib. 1. tract. 8. c. 18. vt clyster non infundatur, nisi vacuata sint prius excrementa: & Aui. 4. 1. cap. 20 sic ait. Caue ne phlebotomes face sicca existente in intestinis, ne deferatur in partes principes, & postquam sex humida est magis parata fluxui, non phlebotomes, donec natura sit exonerata utroque excremento. Contrariam sententiam firmat Hipp. 4. acut. 75. dum inquit: post copiosam phlebotomiam clysterem postea exhibebis. Et Aui. 1. 4. tract. 2. c. 7. facta phlebotomia clysterem infundendum monet, & 1. 3. tract. 2. cap. 3. iubet vt post phlebotomiam vtantur Medici clystere valdè leni. Nec obstat, quod Dinius explicat ibi Auicennam, non de clystere lenitio, sed de vacante proprio humore, quoniam ex exemplis Auic oppositum constat. Dic ergo clysterem semper esse necessarium ante phlebotomiam, dummodò aliquid non adit, quod cogat nos ad venæ sectionem proparare: nam acumen mali moram non concedit, vt ingeniosè explicat Heurnius lib. cit. acut. nam ob procrastinationem phlebotomiæ sæpe sequitur siccitas alui: natura enim deonerata humores aliquos excrementitios ad intestina detrudit, ad quos expurgandos vtilis est clyster; & hoc modo in com. explanat Gal. dicens: Si non sponte deiecerit aluus. Si ergo morbus est saluber, & minimè periculosus, præstat vt præcedat clyster venæ sectionem, ne venæ inanitate ab intestinis excrementa, & prauos humores exhauriant. Hoc modo dicebat Paulus lib. 2. cap. 21. cum Auerrhoë lib. 7. collig. 1: ne fiat sanguinis missio nisi post corporis mundificationem. Si verò morbus sæuiat, sui que acutie periculum minetur, vt pleuritis, angina, cæteræque internæ inflammationes, tunc post phlebotomiam rectè infundi potest. De clysterum vsu, quantitate, qualitate, differentiis, tempore, & modo, consule inter omnes Trincauellium lib. 1. de compos. medicament. c. 20.

Parauit autem ex muria facta ex aqua piscium salitorum, quoniam cum calida & acris sit, ex Gal. 1. simpl. c. 4. validam habet attrahendi vim, cum enim ex sale, & aqua conficiatur, abstergit, incidit, attenuat, ex Gal. lib. de attenuant. vit. rat. cap. 11. & demùm salis effectus præstat, ex Dioscoride loc. cit. nam si acris sit, & cuti imponatur, eam exulcerat, ex Gal. 3. de temp. 3. Quamobrem vbi dolor virget; & cætera non profunt, enemata acria infundere oportet; nam crassum humorem ab ancha electiue expurgant, & eradicant. Hunc vsu complet muria: nam pungit, irritat, aperitque ora venarum, & ad dysenteriam ducit. Audi Dioscoridem lib. 5. cap. 6. infunditur Ischiadicis veteribus: & Paulus lib. 7. tit. de muria, sic ait: At salitorum piscium, & oliuarum colymbadum muria valentius abstergit, contra intestinorum tormina, & coxendicium dolores clystere infunditur, &c. Aui. sic habet lib. 2. tract. 2. c. 493. confert dolori anchæ, & Ischiatica, &c. Ex his collige, petulantè nimis Dalechampium, virum alioqui perdoctum, vocasse Plinium ineptum, qui lib. 31. cap. 8. muriam esse pharmacum, ac medicinam arbitrat, dum sic inquit. Muria, siue illa salugo, spissat, mordet, attenuat, siccatur, dysentericis vtilis est, etiam si nome intestina corripit, Ischiadicis, & cæliaciis veteribus infunditur, solum quoque apud mediterraneos aque marina visum præstat, &c. nam Plinius transtulit priscorum verba, quare muria medicamentum est.

Ergo si dolor inualecat, & ex eo vires fatiscant, quia ob illius acumen, & diuturnitatem ægri in animi deliquia incurrunt, exanimésque fiunt, ex Galen. 2. acut. 48. necesse est vt illi opitulemur, euacuato humore qui est doloris causa; quare non conferentibus cæteris, ad clysterem ex muria accedere necessitas cogit, quem humorem à coxa potenter attrahere notauimus supra. Nam si Galen. clysterem parat ex muria acerrima, pro contumaci dysenteria

dyſenteria curanda, 12. meth. cap. 1. quæ à mordaci, calidò- que humore ortum dicitur : quæ curandi methodum ipſe probat lib. 1. de humorib. com. 12. in fin. ſubſcribunt Paulus lib. 3. cap. 42. Celi. lib. 4. cap. 15. Aëtius tetrab. 3. ſerm. 1. cap. 45. cur in Iſchiade, quæ ab humore frigido ortum ferè habet, hunc clyſterem ſecuriſſimè non adminiſtrabimus ; quoniam licet noccat, melior eſt noxa quàm mors, & maior eſt vitilitas noxa quæ illi eſt poſtponenda, 1. aph. 24. meth. 1. Hoc modo in ſæua, & periculofa dyſenteria cauſtica per ſedem infundenda, vt lib. 2. notauimus, in com. hiſt. 85.

Si verò quæras, quid ſit muria, quis conficiendi modus ; quæ huius nominis notio. Dic. Muria Catoni lib. de re ruſtic. cap. 38. eſt falſilago, falſugo, aqua falſa. neſcio an rectè falſedo poſſit verti. Quidam liquorem ex fale reſolutum interpretantur ; quem ab aqua falſa ſeparat Columella lib. 12. de re ruſtic. cap. 25. Muria conficiendæ modus eſt aquæ falſæ non primæ quidem, natuæ, ſed arte factæ, ſiue reſolutus ex fale liquor ; neque enim aqua marina dicitur muria. Ita Iſidorus lib. etymolog. 50. dicit. *Muria, quam ſalmariam, ſine ſalis muriam vocant, proprie dicitur aqua ſale commixta, effectûque gniſtu in modum ſalis, in qua aliquid maceratur, ſiue ſernatur. Secundo modo ſumitur, & ſit ex iure ſiue liquamine, aut liquore ex piſcium mixtione, & vocatur ius piſcium, vnde Plinius lib. 32. c. 4. monet, Polypum ex ſeſe muriam emittere.*

Ex his omnibus colligitur, duplicem eſſe muriam, alteram vilioſiorem, quæ ex aqua marina ſit ; alteram nobilioſiorem, quæ ex piſcibus conſtat, & aqua falſa, in quam tamen inderentur varia condimenta ex odoratis herbis, & aromatis. Et quæ ex piſcium iure conficiebatur, gradibus ſuis differebat : nam quæ ex thynno erat magis abjecta, quæ ex ſcombros præſtantior, vt refert Martialis lib. 13. epigram. 109. Hæc fortè thunina eſt, quæ Columel. lib. 12. c. 66. duram muriam appellat, quæ coacta etiam dicitur. Hæc non ſolum ex thynno, ſed aliis piſcibus fieri ſolet, teſte Horatio lib. 2. ſermon. Satyr. 4.

Quare cum muria ex piſcibus, herbis odoris, & fuccis conficeretur, ſit vt non modò eſculentum quid ſit, ſed etiam pharmacum. Ita laudatur muria capparis : & oleam albam, & portulacam ex dura muria, & quàm aſperſima concedi ægrotantibus, imperat Cælius lib. 2. cap. 23. Muria verò liquida eſt, quæ olus ſiccum aſpergitur. Alia eſt muria acida, ſiue acetum falſum, & quæ thynno condebat, & eſt conſectio medica, apud Dioſcoridem, lib. 1. c. 21. & deſcribit factam ex thynno, aceto, auctore Columel. lib. 21. c. 28. Plutarch. lib. 6. ſympoſ. quaſt. 2. Si verò hæc omnia penitiùs emedullare aues, conſule Marcel. Virgil. in com. c. 76. lib. 5. Dioſcorid. Hermol. Barbar. 2. corollario in Dioſcorid. c. 234. Lang. lib. 1. epiſt. 46. & elegantiffimum Ludouic. Nonnium lib. 3. de re cibari. c. 42.

Luuit ergo clyſter ex muria paratus, quoniam prouocata eſt dyſenteria, & ſanguis craſſus & ſæculentus ab ancha, attractus, per inteſtina fuit euacuatus : nam dyſenteria lato modo ſumpta, quamlibet ex inteſtiniſ proluuiem deſignat, ex Gal. 4. de articul. com. 4. & lib. 3. de cauſ. ſympt. cap. 2. Hoc enim modo furorem ſanat difficultas inteſtinorum, hydrops, aut mentis alienatio, apud Hipp. 7. aph. 5. Sic morbos plures ex copia ſanguinis retenti ſubortos, qui accidunt in iis quibus artuum aliquis eſt abſciſſus, vel exercitationem dimiſerunt, dyſenteria ſanat, hoc eſt, larga ſanguinis excretio per inteſtina, apud Galen. 5. de loc. cap. 7. Porò non eſt nouum in doctrina Galeni, morbos morbis curari ; qui vel illis ſuperueniunt, cum cõmoditate ſumma à natura excitati, vel ab arte inducti. Hoc pacto rigor febrim ardentem ſoluit, ex Hipp. 4. aph. 58. Morbus regius tollit febrim, 4. acut. 27. Conuulſionem febris ſuperueniens ſanat, 4. aph. 59. Sic quartana eſt illius remedium 5. aph. 70. Sic alui fluxus lippitudinem curat, 6. aph. 17. Sic lienteria ſanat apoſtoma lateris, 2. 1. doct. 2. cap. vlt. Deinde morbi ab arte excitati, præexiſtentes curant. Hac ratione febris arte inducta frigidos morbos ſanat, 4. aph. com. 51. & nos lib. 1. fuſè agitauiſ in com. hiſt. 34. Sic morbi ex ſolutione continui morbos alios curant. Sic punctum neruum totum præ-

ſcindimus, quia ex punctione conuulſio timetur. Sic arteriam totam abſcindimus, vt ſanguis ab ea impetuoſè effluens compeſcatur. Sic hydropticum ſecamus ; vrimus empyematicum ; cauteria, & fonticulos ad varios affectus curandos in variis partibus corporis excitamus cum emolumento maximo. Sic alij morbi aliis à natura, vel arte excitati perbellè curantur, quorum numerum patefacit Valleſius eruditè, vt ſolet ſemper, lib. 8. cont. c. 10. & poſt eum graphicè propoſuit Caſtrenſis Luſitanus in ſuo eleganti opuſculo, Quæ ex quibus, lib. 4. c. 8. & 9.

HIST. XXXI. RHASIS, De coxendicis dolore.

Coxendicis dolor, colocynthidis vſu curatur.

Filius ſignificatoris claudicabat propter Iſchiaticam, & noluit clyſteriari, ſumpſit tamen de pulpa colocynthidis, & quia Iſchiatica erat proportionata, liberatus eſt. Rhafius in lib. de mirabiliſ curis.

PARAPHRASIS.

Licet in initio doloris Iſchiatici purgatio ſuſpecta ſit, quoniam impetu, & ebullitione medicamenti humores in partes inferiores debiles decurrunt, quod firmat Gal. lib. 10. ſec. loc. cap. 2. & lib. de medic. paratiſ facilibus c. 23. §. Caterum coxendicum dolore affectos vomimus, quàm alui deiectione iuuat magis : quòd humorem ad inferiora deſuxum retrahat, & c. quod firmat Auic. 22. 3. traſt. 2. c. 7. in init. tamen declinante malo, & mitiſcente dolore tũdò medicamentum purgans exhiberi poteſt, vt notat Symphorianus Campegius lib. de omnibus morbor. different. ſit. de dolore coxæ.

Si tamen hic ſit contumax, leuibſque auxiliis non ſuccumbat, tunc vel fortia adminiſtranda, vt Auic. cit. loc. edocuit. Hanc præſcorum methodum ſequutus eſt Rhafius in curatione hac, dum pro curatione coxendicis, colocynthide vſus eſt (peculiare piſcorum medicamentum) quæ à Meſuè proprio capite dicitur cucurbita ſylueſtris, ab aliis fel terræ, ab Arabibus mors plantarum nuncupatur, eò quòd herbas ſibi vicinas, veneni modo interficit, & licet immenſa amaritudine polleat, hæc cæterorum amarorum ritu, à natura non perſentitur ; illicò enim, & velociter per alium expellitur, vt notatur Galenus lib. 5. ſimpl. tit. de colocynthide. Auic. lib. 2. traſt. 2. c. 130. nam ſic dicit. *Et propter velocitatem ſui exitus ex inteſtinis, non vltimantur impreſſiones eius, quæ expellantur ex amaritudine ſua.*

Immatura peſſima. Venenofiſſima, quæ ſola naſcitur in planta ſua ; etſi enim abradat inteſtina ; vaſorum ora aperiat, fauces, guttur vehementi incendio vexet, corpus vniuerſum inflammet, ventriculum magno dolore vexet, ſingultum excitet, continuas alui egeſtiones moueat, vniuerſum perturbet corpus, tormina dira inducat, & cruentam deiectionem moliat, vt referunt auctores omnes proprio cap. de colocynth. quam ob cauſam Curtius, & Marinellus aſſeuerant lib. 2. de vera methodo præparandorum pharmacor. com. 8. de trochiſcis Albandal : fugiendos eſſe hos trochiſcos, quoniam hoc medicamentum deferunt in quantitate magna : tamen ſi non ſola, ſed correpta ſumatur, eiùſque malefica viſ refrænatur mixtura cum aliis cardiacis, quæ non ſolum eius malitiam retundere nata ſunt, ſed lentore glutinandi vim habent, eiùſque furioſos impetus coèrcent, vt maſtiche, & Gallia moſchata, vt Meſuè docuit, & Manardus firmat in com. plurimis morbis diuturnis, & deſperatis remedio eſt.

Hoc enim medicamentum auctoritate Actuarij lib. 5. de compoſ. medicam. tit. de colocynthide, pituitam, bilem, humorem mucoſum expurgat, & in neruoſis partibus tenaciter

QVÆSTIO XLIV.

Vtrum morbi improporionati ſint periculoſiores proportionatis, vt prædixit Hippocrates.

COMMENTARIUM.

Proportionata.] Eſſe morbos ſimiles diſſimilibus ſecuriores, vniuerſus Medicorum chorus, in quorum ore nullum eſt frequentius axioma, cum ſuo Magiſtro Hippocraſte conſtanter aſſeuerat. ſubſcribunt Græci, Arabes, & Rhafius in hoc loco conſtat ; licet renuant multi pluribus argumentis muniti, quæ referunt Gentilis in extrauagantibus quaſt. 50. Conciliator in appendice, diſt. 74. & expoſitores in cap. 8. ſen. 2. 1. doct. 1. Auic. & interpretes ad aph. 34. lib. 2. Aph. Hipp. explicuit etiam Valleſius lib. vlt. cont. cap. vlt. ſed illi ita perplexè & conuſè, hic ita ſuccinctè & breuiter, pro vt arduum negotium & neceſſarium expoſtulat, vt niſi plura alia firmiſſima in propatulum referamus, timeam ne Hippocratica ſententia abſurdiſſima videatur, & minimè omnium demonſtrari poſſit, vt ſcitè notauit Heurnius acutiſſimus in com. citati Aph.

Ergo audi ſcientiſſimum Senem, qui ſic loquitur : *In morbis minus periclitantur, quorum natuæ, aut atati, aut conſuetudini, aut anni temporis magis conuenit morbus, quàm ubi nulli iſtorum congruit.* Probat & explicat eleganter hoc pronuntiatum Gal. lib. 7. meth. cap. vlt. & lib. 1. prog. 7. & lib. 3. prog. 39. nam morbi proportionales ex minori cauſa generantur : ſic dicebat Gal. 3. de cauſ. pulſ. cap. 4. ante med. qui habitu ſunt valenti, & verò in morbos inciderunt. ſi incidant in morbos, periclitantur. Ex hoc loco deſumptum Auic. 1. 4. traſt. cap. 28. §. Et ſcias quòd, quando infirmantur ſani pauca infirmitatis, ſignificat mortem. Idem docuit Ariſt. lib. 1. probl. 28. §. Quod idem in athleticis, & in iis quæ ſecunda valetudine eſſe ſolent, licet perſpicere, aut enim nullo modo premuntur, aut preſſi celeriter à vita deducunt ; quippe qui niſi magna cum cauſa ægrotare nequeant. Explicat in com. Guaſtauius & Septalius vbertim. Nec obſtat, quòd lib. 5. probl. 22. aſſerat corpora commenſurata faciliùs ægrotare, quoniam loquitur eo loco de corporibus molliſ, raris, & delicatis. Hoc modo febris acutæ in ſenibus ſunt periculoſæ valdè, ex Hipp. lib. 1. aph. 14. & Galenus in com. ſic ratiocinatur. *Ob hanc igitur cauſam neque ſenes magna ex parte febricitant acutas febres, ſicuti iuuenes, & ſi quando, quamuis rarenter, talis iis accidat febris, qualis iuuenibus, omninò hæc ad interitum ægrotantis terminatur. Indicium enim eſt, immenſam quandam eſſe cauſam febrim facientis magnitudinem.* Pari ratione in hyeme febris ſi accidat, periculoſior eſt, quàm in æſtate, ex Ariſtot. 1. probl. cit.

Sed contra hanc doctrinam primò ſic inſurgo. Corpora impura, & quæ obſtructionibus ſcatent, facile incidunt in peſtilentem febrim, & difficulter ab ea ſanantur ; contra corpora pura difficilè corripiuntur à peſtilenti febre, & ab ea facile liberantur vt conſtat ex Gal. lib. 1. de diſ. feb. 4. Sed febris peſtilens eſt proportionalis impuris corporibus, & in iis difficilè curatur, quàm in puris, quibus eſt improporionalis. Ergo morbi improporionales non ſunt proportionatis periculoſiores.

Secundò. Conuulſio ſicca, eſt proportionalis iuueni, qui ſiccus eſt, & improporionalis puero qui eſt humidus. Sed in iuueni eſt periculoſior quàm in puero, qui ab ea ſolet liberari : in iuueni verò eſt lethalis, ex 3. prog. 14. Auic. 2. 3. traſt. 1. cap. 2. ergo, &c.

Tertiò Pulmonia biliola magis eſt proportionalis pulmone, quàm pituiſa, quia pulmo pars calida eſt, & ex ſanguine ſubtili, ſpumolo, & biliſo nutritur. Sed biliola eſt periculoſior pituiſa. Ergo. Maior eſt certa. Minorem probat Auic. 11. 3. traſt. 4. cap. 10. nam in biliola pulmonia adeſt maior febris, vrgent vehementia ſymptomata. Confirmatur ampliùs, quoniam inflammatio calida magis eſt proportionalis cordi, quàm frigida, & velociùs interficit, vt docuit Auic. 11. 3. traſt. 1. cap. 1.

Quartò. Apoplexia morbus eſt hyemalis, ſed hæc

tenaciter impactum peculiariter exhaurit. Propinatur in omnibus quæ caput obſident incommodis, Coeli coxæque cruciatibus, orthopnoicis, conuulſis, & omnibus frigidis thoracis affectibus commodiſſimè auxiliatur. Auic. loc. cit. ſic ait. *ſolutione educit phlegma groſſum ex iuncturis, & neruis proprie, & ſoluit etiam choleram, & conſert colicæ humidæ, & c.* Inditur, Dioſcoridis teſtimonio lib. 4. cap. 158. clyſteribus & balanis. Frequentior eius hodie eſt vſus in hiera Diacolocynthidos, & ſi præparetur, vt decet, & docet Aëtius tetrab. 1. ſerm. 1. cap. 8. & 4. potentiſſimè humores etiam nigros, & terreſtres educit, & ſic morbis melancholicis remedio eſt, & adedò perturbat ; vt non ſolum peros ſumpta, verum natiſbus admota immodicè ventrem conturbet, quod Braſauolo contigit coram matre, & ſorore eam manibus tractante : nam ipſum ex ſolo tactu, illas ex ſolo odore adedò ſolutas fuiſſe ſcribit, vt nullus illorum fuerit, cui decies venter magna perturbatione non deiecerit.

Præſci plurimis violenter expurgantibus medicamentis vſi ſunt, non quòd mitibus carerent, vt multi opinantur falſò, vt ſuprà in com. hiſt. 14. notauimus, ſed vt morbos rebelles, qui aliis clementibus curari non poſſunt, fortibus auxiliis perſanarent ; extremis enim morbis extrema remedia congruunt : de horum claſſe ſunt elleborus, ſcammonium, cucumis ſylueſtris, thlaſpis, euphorbium, cataputia, elaterium, & alia ; ſed in curandis morbis perſtinacibus articuloſorum excellit cætera colocynthis, quoniam pituitam, & bilem euacuat : qui humores in hoc ſæuo morbo redundant : craſſiſ humor compactam articuloſorum ſubſtantiam penetrare nequit ſine bile, quæ vt vehiculum, viam ad remotiſſimos, & denſiſſimos artus aperit : quare cum pharmaca in hoc affectu accommodata, neceſſè ſit vt bilem, & pituitam euacuent, ideirò præſtat colocynthis. Hoc perbellè monuit Auic. 22. 3. traſt. cap. 8. in initio, dum ſic inquit. *Oportet vt in eis non educant phlegma ſolum, immò cum cholera : nam cum iis ſolum phlegma ſolutione educitur, inuuantur ſtatim, & redit cholera. & facit currere ad membrum phlegma vice alia, & c.* Quæ cauſa Epiphanius in ſua empirica chymica, litera C. in ancha dolore expurgantia approbat, parata ex iis medicamentis, quæ bilem, pituitam euacuant ; & hoc conſilium communis Medicorum ſententia probat.

Colocynthis eligenda, ſæmina, magna, exactè matura, alba, læuis ſeu glabra ; quò enim leuior, eò melior ; collecta autumnò, ex agro laxo, arenolo, libero, quum languente virore cõperit in luteum mutari colorem, & conſtet medulla interiore albiſſima, rara, leui.

De quantitate, qua debet exhiberi, variant auctores. Meſuè exhibet à ſiliquis ſex ad decem ; Actuarius folius ſcrupuli quantitatem offert. Dioſcorides quatuor obolorum pondere porrigendam cenſet.

De trituratione aliquid addendum. Cum vtendi tempus inſtat, vel aliis medicamentis eſt permiscenda, ab interaneis granulis, & exteriore cortice expurgetur, ſic vt pulpa pura relinquatur : ita docuit Scrapio cap. 272. Meſuè, & Actuarius tenuiſſimè triturationem præcipiunt, vt, eius viſ malefica, dum multum in puluerem euolat, obtundatur, & permeet citiùs per inteſtina. Si enim portiones eius craſſiores fibris ventriculi & ſpiriſ inteſtinorum adhæreant, fauces exulcerant, quod Paulus aſſeruit lib. 7. cap. 4. Audi Auic. loc. cit. *Et oportet vt in eius trituratione ad ſummum perueniatur, & ne decipiatur aliquis credendo, quòd ipſa ſit valdè trita, pars enim minima eius in ſenſu, cum inuenit humiditatem, inflatur, & adheret parietibus ſtomachi & inuolutionibus inteſtinorum, & apoſtemat. Quare oportet vt cum teritur, hydromel infundatur, deinde ſiccetur, & conteratur, & c.* De colocynthidis efficacia, & viribus, conſule Fallopium traſt. de medic. purgantibus cap. 51.

Maſſariam eodem traſt. cap. 26. Coſtæum in Meſuè. Mathiol ad cit. cap. Dioſcorid. Nicolaum Fontanum Medicum eximium in ſuis inſtit. pharmaceuticis, in com. trochiſc. albandal, ſect. 10. c. 3.

citius interneat hyeme, quam in æstate. Ergo. Minor probatur: nam apoplexia necat suffocando, & frigiditas hyemalis coarctando canales, per quos spiritus ad partes sentientes deferri debent.

Quintò. Quartana est morbus proportionalis autumnò, & impropotionalis ætati, ex Gal. 2. *cris. cap. 4.* & alibi passim. Sed quartana æstiva melius curatur quam autumnalis, ex Hipp. *lib. 2. aph. 2. §. æstiva quartana magna ex parte breues, aut uinuales longæ, & maximè quæ hyemem attingunt.* Igitur morbus similis, & proportionalis deterior est, & difficilius curatur.

Sextò. Morbi frigidi partibus frigidis sunt similes, & tamen deteriores sunt quam calidi: nam frigiditas partibus frigidis est inimica; caliditas autem utilis, & amica, ex Hipp. *hip. §. 18.* Igitur.

Septimò. In natura calida morbus calidus facilè, & promptè generatur. Igitur difficulter curabitur, & deterior erit. Patet sequela: nam quidpiam cum vnico motu facilè mouetur contratio motu difficulter mouetur: ita grauius quia facilè descendunt, difficulter ascendunt, contra leuia. Igitur si partes calidæ, quia promptè incalescunt, facilè incidunt in morbos calidos, difficulter auxiliis frigidis curantur. Ob hanc causam morbi calidi difficilè curationem habent. Confirmatur, quia bilioso, & pituitoso æqualiter febricitantibus, frigidiora præsidia conueniunt bilioso, quam pituitoso propter resistentiam maiorem. Igitur morbi similes, & difficilius curantur, & sunt deteriores.

Octauò. Sicut morbus calidus est proportionalis naturæ calidæ, sic & frigidus; & sicut frigidus est impropotionalis, sic & calidus. Igitur ratio maioris, aut minoris periculi, non est petenda ex similitudine, aut dissimilitudine cum natura. Patet antecedens: nam sanitas naturæ calidæ consistit in mediocritate quadam, quæ sicut corrumpitur per excessum caloris, & sit morbus calidus, sic corrumpitur per remissionem caloris, & excessum frigoris. Igitur & morbi frigidi, & calidi eadem est ratio, quoniam uterque æqualiter corrumpit naturam: & sicut in morbo calido natura redit ad pristinum statum sic in frigido. Ergo in proportione, & impropotione æquales est ratio.

Nonò. Raucedo, & grauedo senibus similis est, & in illis non curatur ex Hipp. 2. *aph. 40.* & inuenibus est dissimilis & tamen in illis curatur. Ergo.

Decimò. Tabes est proportionata tabidis. Sed in illis plus habet periculi. Ergo. Sic enim habet Hipp. *lib. 1. epid. sect. 1. com. 18.* *Maximè verò moriebantur, quorum natura vergebat ad tabem.*

Vndecimò. Acciditas in naturis calidis & siccis, rarissimè accidit, & minùs nocet, licèt sit dissimilis, ex Gal. *lib. 8. meth. cap. 5.*

Duodecimò. Febris ardens in Indo, & Æthiopia est multò periculiosior, quam in Anglo quoniam illi sunt debilis virtutis. Angli verò fortes. Sed illis utpote calidioribus est proportionalis. Ergo.

Hæc tamen fortissima tela ut extricare possis, notabis primò: Vocari morbum proportionalem dupliciter, vno modo formaliter, sic morbus calidus naturæ est proportionalis. Dicitur alio modo virtualiter, quando videlicet ratione alicuius dispositionis facilè generatur; veluti conuulsio sicca pueris est proportionalis, non formaliter, sed virtualiter, quia eorum substantia est tenella, & mollis. Nota secundò: Morbum proportionalem posse esse æqualem impropotionali, vel secundum sensum, vel secundum rei naturam. Nota tertio: Hanc quæstionem intelligendam esse, seruata in omnibus paritate, præterquam in sola proportione, vel impropotione, in qua fit comparatio: hæc enim est lex comparationis, vt in omnibus paritas obseruetur, præterquam in eo in quo comparantur, vt asserit Galenus *lib. 2. de temper. cap. 2.* agens de calore pueri, & iuuenis, & 3. *de alim. facult. cap. 2.* agens de carnibus; & eas inter se comparans. Nota quartò: Morbum aut esse materialem, aut immaterialem: Ille est qui pendet ex materia, tanquam ex causa efficiente, & non tanquam ex causa materiali; quia

A morbus est accidens, & cum sit accidens, est forma simplex carens causa materiali, & solum habet materiam subiectiuam cui inhaeret, vt Galenus docuit *lib. 7. meth. cap. 8.* Immaterialis est, qui non pendet ex materia, sed solum qualitas est, partibus tanquam subiecto inhaerens. Vltimò nota: Morbum vocari periculiosum, aut quia sua magnitudine, vel malignitate periculum vitæ minatur, aut quia difficulter curatur: difficultas autem curationis accidit, vel quia morbus est in habitu, vel propter imbecillitatem virtutis, quæ adæquata remedia non tolerat, vel complicationem contrarij affectus, qui curationem impedire solet.

His præhabitis sit prima conclusio. *Morbus impropotionalis materialis, seruata paritate in robore virtutis, in magnitudine, in malignitate, plus habet periculi, quam proportionalis.* Hæc conclusio explicatur per suas partes. Dicitur enim quòd debet seruari paritas in robore virtutis, quoniam morbus proportionalis cum virtute languida periculiosior est, quam cum robusta: nam ob virtutis debilitatem, quilibet morbus tam proportionalis, quam impropotionalis, periculiosior est, vt firmat Auic. 2. 1. *doct. 2. cap. 4.* Debet seruari paritas in magnitudine, & malignitate, quoniam sine dubio tertiana vehementissima, acutissima, & maligna, periculiosior est in homine bilioso, cui est proportionalis, quam tertiana remissa, & mitis in homine pituitoso, cui est impropotionalis. Et conuulsio sicca in iuvene, & respectu neruorum, est proportionalis, & est deterior, ac periculiosior conuulsione humida, ex natura sua.

Deinde prædictæ conclusionis ratio in eo consistit, quòd morbus impropotionalis materialis difficilius soluitur, & maiorem habet causam quam proportionalis, quia si uterque morbus sit æqualis secundum sensum, impropotionalis multò maior existit, cum in eo multò maior sit recessus à naturali statu; & quantus est recessus, tanta debet esse reductio ad pristinam naturam, si morbus curari debet, vt aduertit Galenus *lib. 7. meth. cap. ult. in princip.* nam curatio nihil aliud est, quam affectus præter naturam præsentis in naturalem habitum mutatio, auctore Gal. *lib. 9. meth. cap. 4.* maiori igitur, & diuturniori alteratione curabitur. Et quando non est æqualis secundum sensum, sed secundum rei naturam, ita vt æqualiter ab statu naturali recedat, tunc non proportionalis habet maiorem & efficaciorè causam, quia morbus proportionalis promptè generatur à causa morbosa; nam multa, aut exigua est resistentia, quæ ex leui, & parua causa poterit generari: contra verò morbus impropotionalis non generatur promptè, quia est magna resistentia, & maiorem, & efficaciorè causam prærequirit; idè morbus impropotionalis habet plus periculi.

Hæc doctrina non solum veritatem habet in morbis vt seruant proportionem, vel impropotionem cum natura, ætate, anni tempore, regione, & corporis habitu, sed etiam in symptomatibus, & aliis quam plurimis. Symptomata enim quando sunt proportionalia, minùs sunt periculosa, impropotionalia verò deteriora. Sic in homine composito, & modesto iracundia, & ferocitas est pessima; quia significat delirium: & in taciturno, loquacitas est periculosa, quia impropotionalis. Contra verò in iracundo, & loquaci, modestia, & taciturnitas, mala: sic notat Hipp. 2. *prog. 9. & 1. epid. sect. 3. text. 1.* dum explicat quomodo morbi sint cognoscendi ex ægrotante.

Sic in febre ardenti fitis vehementia, quum illi sit proportionalis, paruum habet periculum; illius verò defectus, & priuatio, reprobata valde; nam vel mentis læsionem, vel facultatis extinctionem portendit, ex *lib. 2. prorrh. text. 22.* *suis in acutis non ex ratione leuans, mala: & lib. 3. epid. sect. 1. text. 5.* in historia Hermocratis, & *sect. 2. text. 3.* in historia filia *Euryanactis*, modò tussis non adsit leuiter irritans, ex Hipp. 4. *aph. §. 4.* Sic facies cadauerosa, quam describit Hipp. 1. *prog. text. 5.* in iuvene acutè febriciente, & in principio morbi, pessima; in sene verò extenuato, ex morbi magnitudine, diuturnitate, alui fluxu, vigilia immoderata, minùs periculosa, vt bellè notabat Gal. 1. 2. *meth. cap. 6.* Sic morbi consueti minùs

habent periculi, & minùs lædunt, disuerti ob causas contrarias, periculiosiores, ex Auic. 1. 6. 3. *tract. 1. 2. prope fin.* dum affluet passionis cholericæ minùs periclitari affirmat. §. *Et illa cholericæ passio, cuius causa est corruptio cibi, incolamior est ea, cuius est frequentia corruptionis post corruptionem, &c.* Sic primiparæ ob inassuetudinem magis læduntur, vt docet Hipp. *lib. de natur. pueri, num. 11. §. Cæterum maximè laborant, ac dolent in partu, & partus purgationibus, mulieres primiparæ, & quæ rariùs pariunt, magis dolent, quam quæ sepius, &c.* Similiter illi qui dolorem colicum, nephriticum, arthriticum, aut alterius partis frequenter experiuntur, minùs dolent & læduntur, illis qui de nouo experiuntur dolores. Cur autem morbi consueti minùs graues sint, explicant Argenterius *lib. 2. aph. 49.* Vallesius *lib. 8. com. cap. 5.*

Secunda conclusio. *Morbus proportionalis alicui dispositioni præter naturam, plus habet periculi, quam impropotionalis.* Iuxta hanc doctrinam febris pestilens in impuris corporibus plus habet periculi, etiam si illis sit proportionalis; & tabes in iis quorum natura vergit ad tabem, est periculiosior; & vlcera in hydropicis difficilius curantur, licèt sint illis proportionalia. Probatur conclusio: quia sicut morbus facilè generatur propter dispositionem illam præter naturam, sic difficilius soluitur; quia dispositio illa manet, & non habet virtutem corrumpendi morbum, sed fouendi, & augendi: & hoc insinuauit Galenus 2. *aph. 33.* vbi docet Hippocraticam sententiam esse intelligendam de natura, vt dicit temperiem, & non vt significat conformationem; quoniam vitiosa conformatio manet, fouens & augens morbum; at verò temperatura non manet, quia immutatur in ægitudine, & in reditu ad sanitatem, & temperies habet virtutem corrumpendi morbum; cum enim consistat in omnium qualitatum mediocritate, est causa vniuersalis curationis omnium morborum, & idè Hipp. *lib. 6. epid. sect. 5. text. 1.* naturam vocat morborum medicatriem, quia tanquam aduersatrix omni morbo opponitur ex Gal. *lib. 11. meth. cap. 3.* hæc est causa, ob quam alij morbi citra externorum præsidiorum opem soluuntur, vt monuit Gal. 11. *meth. cap. 1.* dum asseruit fortunam, artem, & artificem operari mediante materia præsidiorum, naturam verò per se operari, licèt ars sæpè illi opem ferat, dum remedia medica adaptat. Sicut enim aqua calida redit sponte ad frigiditatem pristinam remota calefaciente causa, sic partes tam ex morbo calido, quam frigido ad pristinam naturam redire solent ab intrinseco, remota alterante causa, quam sæpè natura remouere solet.

Tertia conclusio. *Morbus immaterialis proportionalis plus habet periculi, & difficilius soluitur, quam impropotionalis.* Patet conclusio: nam febris hectica primæ speciei, quæ sæpè solet curari, melius soluitur in hyeme, quam in æstate: in morbo enim immateriali, ratio difficilis curationis non est petenda à magnitudine causæ, nam ea caret; neque ex magnitudine, quoniam tam morbus impropotionalis, quam proportionalis debet seruari paritatem in magnitudine, vt dictum est; sed difficultas curationis emanat ex eo, quòd morbi sicuti ad similia benè se habent in generatione, sic malè in solutione: contra tamen aliqui ad contraria malè se habent in generatione, hoc est, difficulter generantur, & benè se habent in solutione, quia facilè curantur: nam vnumquodque à simili conseruatur & augetur, à contrario corrumpitur, vt *lib. 3. Aph. com. 3.* monebat Galenus.

Modò argumenta soluenda, quorum explicatio ex dictis facilè constat. Ad primum, responde ex secunda conclusione, febrem pestilentem proportionalem esse impuris corporibus, & sicuti propter impuritatem, quæ dispositio est præter naturam, facilè in illis generatur, sic difficulter soluitur.

Ad secundum. Conuulsio sicca proportionalis est pueris, non formaliter, sed virtualiter, & iuuenibus impropotionalis existit, licèt denominatiuè proportionalis appareat: nam puerorum substantia cum calida & humida sit, tenella, & mollis, facilè resoluitur, & exsiccat: contra

iuuenum substantia cum sit compacta, & solida ac resolutioni resistens, difficilius exsiccat, & conuellit, quia conuulsio sicca siccitatem consequitur, quæ ad euacuationem substantiæ neruorum subito introducit. Deinde conuulsio sicca ineptè cum humida comparatur, quia natura sua est deterior, & periculiosior, & sic non seruiatur paritas, quam esse obseruandam supra retulimus, quando morbus proportionalis, & impropotionalis comparantur in magnitudine, & malignitate; qua ratione peperam in homine bilioso comparatur febris ardens cum febre pituitosa, quum impares sint magnitudine, & periculo: nec enim debent comparari duo morbi impares cum vna natura, sed vnus ac idem morbus debet comparari cum diuersis naturis; idè febris ardens in homine bilioso, & pituitoso conferri debet, & febris similitet pituitosa in homine bilioso, & pituitoso; hoc enim insinuabat Gal. *lib. 2. aph. 34.* & notantur ibi Brachelius, & Vega in *com. lib. 3. progn. 39.*

Ad tertium. Hoc modo pulmonia biliosa non est comparanda cum pituitosa, quia est deterior, & periculiosior; grauioræque infert symptomata; sed solum pulmonia biliosa conferenda est in pulmone calido, vel frigido: & pituitosa non est comparanda cum biliosa, sed in pulmone calido, vel frigido. Eodem modo inflammatio calida cordis non debet comparari cum inflammatione frigida ipsius, quia acutior est, & velocius interficit; sed solum inflammatio calida debet comparari in corde calido, & in corde frigido; in illo enim non ita velociter interficit.

Ad quartum. Ex dictis apparet, quomodo argumentum de apoplexia nihil concludat: nam apoplexia velocius interficit æstate, quam hyeme, quoniam cum interneat ob respirationis defectum, & in æstate vsus fit magis aductus respirationis, ita minùs durat Apoplectici, & citius moriuntur: nam ex vehementia læsionis respirationis, colligit Galenus magnitudinem affectus, 2. *aph. 42. & 3. de loc. affect. cap. 7.*

Ad quintum. Obiectio illa de quartana, nulla est: quoniam febris quartana proportionalis est ætati: humor enim melancholicus ex quo generatur, efficitur etiam per modum adustionis à calore immodico: idè ob adustionem flauæ bilis & sanguinis, ætate inualecere; & generari solet: & quia facilè concoquitur, & euacuatur humor melancholicus genitus per adustionem, quam illè qui producitur per subsidentiam; ex eo æstiuæ quartanæ facilè soluitur. Accedit etiam temporis natura, quæ maximè iuuat resolutionem humoris, caliditas nimirum humorem crassum extenuans, pororum cutis apertio, maior corporis dilatatio; ob quas causas transpirat natura & discutitur humor.

Ad sextum dic. In partibus frigidis duplex temperamentum reperitur; alterum natium, contractum ex primordiis generationis, & hoc frigidum est; alterum est influens, ob præsentiam sanguinis, spiritus, & humidi natium, quo actu calent. Vtrumque temperamentum seruari debet calidis actu; frigidis potentia: nam si actu frigida adhibeas, exiguum calorem partium extingues; vnde morbus frigidus non absolute proportionalis dicitur partibus frigidis, nec morbus calidus impropotionalis: & quia difficile est excogitare materias, per quas actus iste perficitur, idè Responde secundo modo, neruum & reliquas partes frigidas non esse conseruandas per similia, sed potius præseruandas, & corrigendas contrariorum vsu; ex similibus enim vsu periclitantur ne congelentur, & parua earum caliditas euanescat, & exhalet. Tertio solve, quòd sicuti quando concurrunt contrariæ indicationes, via media curatione instituire debemus, vtrique condonando, licèt vtrique instituire debemus, vtrique non neglecto; sic gentioris habeamus rationem, altero non neglecto; sic quia in partibus frigidis contrariæ indicationes concurrunt, & ad conseruationem vitæ, functionesque obeundas caliditas actualis magis necessaria sit, idè frigidis partibus non admoemus frigida, neque temperata, sed quæ modicè calida sunt. Quòd si aliquando vehementer calida applicamus, est causa, vt illa tenuitate sua partium frigidarum

frigidarum substantiam solidam, & compactam penetrare queant.

Ad septimum dic. Quod quando primus motus est naturalis, & contrarius est violentus, tunc res quæ facile vnicui motu mouetur, difficulter mouetur motu contrario, vt constat in grauibus, & leuibus. Verum si primus motus est violentus, & contrarius naturalis, sicuti difficilè primò mouetur, sic facile contrario motu solet moueri. Tunc sic, quando natura calida, quia promptè incalescit, facile incidit in morbum calidum, quando refrigeratur, vt redeat ad naturalem statum, hic motus non est violentus, sed naturalis. Igitur sicut facile corripitur morbo calido, sic facile ab eo sanari solet. Sed hæc solutio non videtur esse congrua menti Galeni: nam hic 3. aph. 3. dicit morbos ad similia in generatione bene se habere, in solutione verò malè, hoc est, morbos facile generari, difficulter resolui. At verò male se habere in generatione, & bene in solutione, hoc est, tunc difficilè generari, & facile solui, quia vnum quodque à suo simili incitatur, & conseruatur, & à contrario augetur. Igitur morbus calidus in natura calida, in tempore calido facile generatur, & difficulter curatur: contra tamen morbus frigidus difficulter generatur in illis, & facile curatur. Hæc erat obiectio Dioclis, quam adducit Galenus 2. aph. 3. 3. vbi docet, Dioclem, & alios fuisse deceptos, existimantes hac ratione febrem ardentem hyeme generatam facilius sanari, quam eam quæ fit æstate, ignorantes febrem ardentem hoc tempore factam, maiorem, & vehementiorem habere causam: nam si temporis contrarietas non potuit vincere causam, neque impedire generationem febris ardentis, multo minus poterit febrem iam factam soluere. si enim febris ardens generetur æstate, & fiat subito deinceps mutatio ad constitutionem frigidam, tunc vtraque constitutio utilis est, prima velut signum, quia significat ex minori causa ortam fuisse, secunda utilis est, veluti causa curatoria febrem corrigens.

Hæc doctrina non videtur omni ex parte satisfacere obiectiõni: nam si in morbo proportionali minor est causa, si hæc semper augetur, difficiliorẽ habebit curationem; at verò morbus improporionalis, etiam si maiorem habeat causam, hæc aliunde corrigi potest. Quo pacto dicendum est, vt rectè Hipp. & Galeni intelligatur doctrina, hos auctores 3. aph. 3. tantum agere de habitudine naturarum, ætatum, & morborum ad anni tempora, regiones, & victus rationem. Et intermperatæ naturæ in contrario tempore, contraria regione, & victus ratione contraria, rectè se habent; at verò in similibus, quoniam intemperantia intenditur, malè viuunt, & ægrotant: sola temperata & symmetra natura, & ætas similibus bene afficitur; nam hæc solum sui conseruationem desiderat: reliquæ verò naturæ intemperatæ potius sunt præseruandæ, & reducendæ, quam conseruandæ. Sic etiam morbi ad contraria tempora, & loca, & victus genera malè se habent in generatione, quia raro & difficulter accidunt, & bene se habent in solutione, quia magis ac magis intenduntur: at verò in generatione bene se habent: nam facile solent generari, quia similes sunt. Non agit ibi Hipp. de habitudine morborum ad naturas, & ætates, quoniam de hac egerat supra lib. 2. aph. 34. in quibus morbi similes sicuti facile generantur, sic facile soluuntur; natura enim morbum iam genitum non incitat, immò cum expetat redire ad naturalem statum, & se conseruare, morbum, siue sit similis, siue dissimilis, corrumpere contendit.

Insuper aduerte, quod morbus similis tempori, aut regioni minus habet periculi, & facilius curatur, modò legitima, & recta curatio administratur, in qua semper aer ambiens debet esse contrarius, & dissimilis morbo: nam, vt Galenus docet lib. 9. meth. cap. 14. quando eoncors & similis est morbo, semper efficit causam morbificam augens morbum, & quando discors & dissimilis, ex præstidiorum numero vnus est; quare præcipit semper ærem immutare, lib. 10. meth. cap. 8.

Ad octauum. Natura calida non minus corrumpi-

tur morbo calido, quàm frigido; & sicuti natura contendit corrigere morbum frigidum, sic etiam calidum: nam dum egreditur natura extra proprios limites, siue excedente calore, siue adaucto frigore, semper appetit reditum ad naturalem statum: morbus tamen frigidus in natura calida, quia improporionalis est, difficilius curatur, non quia minor sit propensio naturæ in morbo frigido, quam in calido, sed quoniam insinuat maiorem causam calefacientem propter maiorem resistentiam: quando enim morbus calidus, æqualis secundum rei naturam, producit in natura calida, & natura frigida, siue dubio est maior causa in natura frigida, quàm in calida, & maior resistentia non potest vinci, nisi à maiori causa.

Ad nonum. Respondet Gal. 2. aph. cit. dicendo, quod aliud est raucedines, & grauedines, esse periculosas, aliud non concoqui. Dic secundò, quod non seruat paritas in virtute, & idè dicit Hipp. in valde senibus, in quibus ob imbecillitatem virtutis morbi omnes sunt periculosissimi, quoniam, vt dicit Auic. 2. 1. doct. 2. cap. 4. in initio: *In valde debili proportionale, & improporionalē ledit.*

Ad decimum dic, quod ibi Hipp. per naturam intelligit temperiem, non verò conformationem, aut habitudinem corporis: nam conformatio, sicuti est causa vt morbus similis generetur, sic etiam est causa conseruationis illius: & nostra quæstio solum reducenda est ad morbos in temperamento; nam morbi in conformatione etiam si magnitudine sint æquales, semper tamen difficilius curatur proportionalis, vt constat in tabe, cuius curatio debet fieri spuitione, quæ difficilior est in his quorum natura vergit ad tabem, ob thoracis debilitatem, & angustiam. Ex iis patet, Valleium loco cit. sedulò reprehendentem Galenum, & infra petulanter nimis, Brachelium, (hunc enim tacitè citat) esse dignum reprehensione: nam Galenum vocat immemorem, falsum; Hipp. interpretem, non diligentem. Non taxo illius ingenium, sed, superbiam. Licet enim sit perdoctus, in exprimenda mente Galeni cæcutit, & sub mandragora obdormiuit: neque enim Galenus ineptè, vt ipse falsò sibi persuasit, Hipp. textum adduxit: quoniam Hipp. eo loco non solum asserit in ea tempestate frequenter tabem accidisse, & in his præcipuè quorum natura vergebat ad tabem, sed, vt *textu* 19. addit, maxime moriebantur illi quorum natura vergebat ad tabem.

Ad vndecimum dic, crudelitatem acidam interdum fieri ob intemperiem ventriculi, sæpe ob alimentum malitiam. Galenus autem eo loco non loquitur de aciditate illa quæ sit vitio ventriculi, sed ex vitio alimenti, ob ipsius immodicam quantitatem, aut qualitatem, in qua solum causa nocens consideratur, & non similitudo, aut dissimilitudo morbi. Ob hanc causam succus acidus plus nocet in naturis calidis & siccis, quàm succus amarus, quoniam corpora lapsa à similibus plus læduntur, ex Gal. lib. art. med. cap. 63.

Ad vltimum dic, in Indis, Æthiopibus, & Anglis non seruari paritatem in virtute, quod ad veritatem quæstionis necessarium est, vt supra in notabili tertio monuimus. Hoc modo intelligendus Auic. 2. 3. cap. 11. in fin. dicens: *vremorem lateris sinistri esse peruersum*: & 22. 3. trakt. cap. 24. ante med. asserens, Ischiaticam in latere sinistro esse difficiliorẽ, quàm in dextro, licet morbus sit magis proportionalis partibus sinistris, vt pote debilibus; tamen in virtute, & robore non seruat paritas, quoniam partes dextræ sunt robustiores sinistris. Idem iudicium ferendum est de Hemicrania, Angina, colico dolore, nephritico, podagra, paralyti, & aliis qui latus

vtutrumque infestare solent: nam orti in parte sinistra sunt difficiliores. Lege Santorellum doctissimum lib. 10. antepraxis, cap. 19.

HISTOR. XXXII. GALENI, De ischiadico dolore.

Coxendicis dolor à sanguine ortus
vena secta curatur.

Memini me ischiadici, siue coxendicis vno die facta ex crure euacuatione curasse, nimirum vbi non ex frigore, sed à imp'etis sanguine, quæ in coxa sunt, venis prouenissent, &c. Galenus lib. de curand. rat. per sang. misc. 18. in fin.

Excitatus est in quodam vicino meo, cuius complexio erat cholericæ, dolor ancha: & facta minutione in vna manu mitigatus est dolor ipsius, & excitatus est in ancha alia: & sic post quadriduum facta minutione de manu, mitigata est pars maior doloris, tamen per biduum conualuit perfectè. Rhaf. 26. continet. tract. 1. cap. 2.

PARAPHRASIS.

Oriri quandoque coxendicis dolorem à sanguine in hanc coarticulationem de lapso, supra citati auctores memoriæ prodiderunt. Auic. loco cit. c. 5. sic ait. *Materia vero sunt sanguis singularis, aut sanguis phlegmaticus, aut sanguis cholericus, aut sanguis melancholicus, &c.* Accipit à Gal. lib. 10. sec. loc. c. 2. de Ischiade, §. *Aliquando quidè igitur irruens humor sanguineus est, vt plurimum verò pituitosus, aut ex pituitoso, & bilioso mixtus, aut etiam sanguine cum ipsis permixto, &c.* Patet amplius euidenter ex Actio loco cit. §. *Generant autem hæc affectum hæmorrhoides suppressæ, & vomendi consuetudo intermissa, & purgationes menstruæ, &c.* Ita Hipp. lib. 5. epid. inquit. *Polemarchi uxori in morbo articulari coxæ dolor quidam vehemens, causa erat quod menses non prodirent.* Si ergo sanguinis copia irruat in coxam, aut aliquis humor cum sanguine permixtus dolorem excitet, reuulsionis, & vacationis causa, est ferienda vena, hoc enim præsidio etiam præseruatur pars ab inflammatione: nam ob dolorem attrahentem, in debilem partem irruunt succi, & impetu quodam in eam furiosè veluti decumbentes, vel inflammationem de nouo regenerant; vel adaugent.

Sed circa contextum plurima sunt difficilia, quæ expeditè oportet. Primum est. Num in coxæ dolore solum redundante sanguine, non aliis humoribus, mittendus sit sanguis? Dic. Articularium affectuum curationem graphicè proposuerunt præci, & iuniores omnes, fecit etiam Trallianus lib. 10. 11. elegantissimè. Omnes in sanguinis missione celebranda consentiunt. Ita Auic. l. c. cit. c. 7. & si fuerit sanguinea, aut cum dominio sanguinis oportet vt administras phlebotomiam, &c. hanc methodum prius patefecit Gal. lib. 10. sec. loc. cit. §. *Tanquam igitur maximam vim ad affectionis curationem habeat totius corporis euacuatio, ab ipsa incipiendum est, non solum à cruribus, sed etiam à cubito primum sanguinis detractione facta, &c.* Paulus lib. 3. c. 77. in pituitosa etiam, & melancholica protinus venæ sectionem exercet. Sic etiam Aëtius. Neque hi auctores aduersantur Auiceni. solum in sanguine coxendicis dolore hoc præsidium admittenti: nam Auic. eam exercet vacationis causa, cæteri reuulsionis gratia eam celebrant: in omni enim recenti dolore, præsertim intenso, præseruationis causa sanguis est emittendus, & magis in præsentia sanguinis, iuxta oraculum Galeni 4. de sanit. tuend. cap. 4. §. *Vbi paululum vel citra sanguinem restitum, vel vtra processum est, audacter sanguis mittendus est. Vbi plus consideratius agendum. Vbi plurimum, in his nullus omnino mittendus est, &c.*

Solue secundò. In iis omnibus, qui tunc primum id morbi genus experientur, vena est secanda. In iis verò quos fluxio frequenter infestat, solum in sanguinea, vt ait Auicenna Hoc edocuit, Paulus loco cit. §. *Statim igitur cum quis morbum experiri primum cœperit, sanguinis missio erit tentanda: nam quos fluxio fre uenter infestauerit, & plus inde noxæ, quàm auxilij sentiunt; præsertim quibus*

corpus natura frigidius est, aut imbecillius, &c. Explicat dilucidè Mercatus lib. 4. de morb. intern. cap. 20. Septalius lib. 8. caution. num. 179. Quapropter si vel transactum sit initium morbi, quo tempore reuellere amplius non licet; vel alij humores sanguinem superent; aut illi qualitate potius, quàm plethora premant, tunc laudatissima Auiceni sententia amplectenda, vt præstant Gentilis, & Iacobus in com. Galenus hoc loco sanguinis missionem summopere probat ob causas dictas; pro cuius maiori explicatione; lege Menam; Fuchsum; & Hieronymum Nonnium, vberimos huius loci interpretet.

Quæro secundò. Vtrum ex opposito latere vena sit secanda? Respondet Auic. loco cit. §. *Oportet vt administras phlebotomiam ex parte contraria.* fauet Celsus lib. 2. cap. 10. qui venam fecat ab humero ad humerum. Hoc modo Galen. 13. meth. cap. 5. manu laborante, scarificat crura altero crurum malè habente, reliquum crurum. Dic. ex eodem latere in coxæ, cæteriisque articularibus doloribus secandam esse venam, vt Aëtius monuit loco cit. §. *Secunda autem vena ex directo cruris fluxione infestati, in brachio interna. Quod si hæc non appareat, media. Quod si manus dextra dolore infestetur, venam in dextro crure secabis.* Nam magni semper Galenus fecit rectitudinem, & amplius hanc amat, quàm vasorum communitatem. Hoc tibi sic manifestum, si expendas mentem Galeni, qui 13. meth. 11. non apparente interna, mediam eiusdem lateris fecat, & hac non apparente cephalicam. Ex quo colligis, rectitudinem communitati prætulisse. Si verò Auicenna, ex contraria parte sanguinem emittit per hanc, non intelligas oppositam secundum corporis latitudinem; sed longitudinem; quo pacto laborante dextro pede, dextrum cubitum secamus, & sinistro, sinistram. Celsum verò de præseruatione explicat, quando ex aduerso latere fluxio emanat Ita interpretandus Galenus 13. meth. quando in annuis, & per circuitum recurrentibus manuum affectibus, præcautionis gratia à distantissimis partibus, à parte tentata fluxione valdè remotis; sanguinem exhaurit, vt scilicet affuecat natura sanguinem ad alias partes transmittere. Quo pacto autem in hæc venæ pedis sectione, alio pede dolorem patiente, seruetur Hipp. decretum vbi que ab eo prolatum, dicentis secundum rectum debere semper fieri euacuationes, præterquam quod intelligendus est Hipp. de curatione, cæteri verò de præseruatione, vt monuimus lib. 2. in com. Distor. 19. in fin. non est huius loci demonstrare. Lege pro soluendo hoc dubio momenti tanti, quod multorum hactenus malè torsit ingenia. Manar. 14. epist. 1. Menam in com. Gal. lib. de curand. rat. per sang. misc. 18. fol. 121. Bristotum, Trincauel Acax iam, Turinum, Curtium, qui in tract. de secanda vena in pleuritide, hoc argumentum vbertim explanarunt.

Quæro Tertio. Num in coxendicis dolore, ex talo, aut gibbero sit hauendus sanguis? Hæc repugnantes in his historiis, Galeni, & Rhafis sententiæ, interpretem reddunt dubium, & ambiguum: nam in coxæ dolore ex sanguine orto venam fecat in crure Galenus; & in eodem affectu ab eadem causa concitato, Rhafis è manu sanguinem exhaurit: per manum autem non intelligit summam manum, sed totum illud quod ab humero ad summos digitos protenditur, vt 13. meth. c. 5. §. *Manu laborante scarificabis crura*: & infra, in cap. 11. per venas manus, brachij venas intelligit: firmat Auicenna, 4. 1. cap. 20. in fin. §. *Vena præterea manus, qua phlebotomatur, &c.*

Sed si methodum horum auctorum (quam multi multum celebrant) attenta mente rinteris, eius vim maximum; & vsum præstantem commendabis, partes Galeni tutatus: Primò est Hipp. lib. 6. de natur. human. text. 8. è poplite celebrandam esse docens: repetit lib. 5. epid. in Eupolemi curatione, dicens. *Huius sanguis detractus est è talo multum valde niger, ac crassus.* Explicat Vallefius in com. sic dicens: *Nam ob partes hypochondriis humiliores, ex crure eiusdem lateris vacuare oportet; velut ob superiores, ex brachio. Itaque & ob nephritim, & ob Ischiadem, & ob inflammatas hæmorrhoidas, & bubonum tumores, oportet ex*

HIST. XXXIV. RHASIS, De genuum dolore.

Genuum dolor diuturnus, acuto enemate,
& prouocantibus vrinam, perfanatur.

Quidam laborans genuum dolore antiquo sumpsit medicinas multas. At clystere vsus est cum Centaurea, non solum una vice. Cui consului quod * habitet in domo calida, & frequenter viatur medicamentis attenuatiuis, prouocantibus vrinam, eo quod complexionis erat frigida, & humida. Rasis lib. 2. 6. continent. tract. 2. cap. 2.

PARAPHRASIS.

Genua dolere præsertim à frigiditate, & flatu in cavitae huius coarticulationis incluso, probat Auicenna 22. 3. tract. 2. cap. 25. Hunc dolorem esse diuturnum ob causas supra dictas firmat ipse auctor hoc loco, dum sic profatur. *Dolorum huius partis curatio difficilis fit in frigore, & tempore frigido, & in pingui, & in parte sinistra est difficilior, &c.* Maxime si partium superiorum habitualis intemperies adit, quæ crudum, & flatu plenum humorem generando, cum ad dolentem, debilemque partem excernere solet.

Auicenna intimius hanc curationem absoluit, loc. cit. in princip. dum sic inquit. *Cura que magis propria est doloribus genuum fixis, est, quod oportet, ut redeatur in curatione eorum, ad canones vniuersales in doloribus iuncturarum. Et tu quidem scis, quod ipsi differunt ab aliis doloribus iuncturarum: nam repercussio in principio nocet eis quandoque nocimento vehementi: quoniam materia profunda est, & repercussio retinet eam illic, & ponit eam taliter, quod difficilis sit eius resolutio, & preparat eam ad hoc ut dislocet iuncturas absque reprehensione similiter. Immo oportet si volueris sedationem dolorum in principio, ut sedes eos cum molificationibus, & lenificationibus, &c.* Idem confirmat Vigo lib. 2. de apoplematibus, c. 2.

Necessaria ergo sunt tam vniuersalia, quam peculiaria, & topica auxilia, quæ in coxendicis dolore à causa frigida concitato auctores celebranda monent, ut sunt venæ sectio, expurgantia, roborantia, superfluum humiditatem absorbentia, calefacientia, quæ parantur ex decocto ebeni, simlacis asperæ, radicis chinæ. Balnea naturalia, præsertim sulphurea, aluminosa summo sunt auxilio. Topica parti imponenda fiant ex anodynis temperatis, absorbentibus flatibus, quorum copiam legat qui velit apud Vigonem loc. cit. ut sunt fomenta, lauacra, vnguenta, emplastra, & cætera quæ latè proponit. Vidus lib. 5. de curat. membrat. cap. 2. Sed cum omnia essent ab auctore nostro celebrata, quod patet ex verbis (*sumpsit medicinas multas*) clysteribus vsus est acutis, quorum vsus in coxæ, genuumque diuturnis doloribus summè prodest, prout supra, in com. hist. 3. monuimus; hæc enim clystera acuta potenter humorem tenacissimè impactum exhauriunt ex iuncturis, humoremque ventosum resoluunt, & absorbunt. Inter cætera tamen quæ proficua sunt, est illud quod ex Centaurea paratur. Hæc duplex est apud Dioscoridem lib. 3. cap. 6. & 7. maior, vel minor. Vtraque calida & sicca est in gradu tertio, abstergens, exsiccans; quare ad crassos humores, bilemque crassam educendam in partibus neruosis impactam est efficacissima, & coli coxæque affectibus summopere auxiliatur, ex Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 161. Huius decoctum in iuncturarum doloribus per clysterem infusum esse vtilissimum Paulus edocuit lib. 7. tit. de centaurea. Quando ergo vacuantia per aluum fati non sunt, ad acuta clystera ex centaurea, & aliis fortissimis medicamentis parata accedere, morbi diuturni, & diri conditio expostulat, quibus non semel vtendum est: cum enim humor viscidus sit, ac tenax, vnicuique vacuatione educi non potest; quare paulatim est præparandus, & paulatim per clystera vacuandus, vt 9. meth. c. 11. admonuit Galenus.

A Quod autem medicamentum sit centaurea, & quæ illius electio, & vires, explicuit Matthiol. in com. cit. loc. Dioscor. & prius edocuit Mesues, & eius interpretes, c. de centaurea.

Si hæc non profint, optimam consilium est vti medicamentis attenuantibus, prouocantibus vrinam, quæ iuncturarum doloribus mirificè auxiliari, testantur Guido tract. 6. doct. 1. de arbritide ex mente Rasis lib. de agritudinibus iuncturarum. c. 22. Auicenna sic habet 22. 3. tract. 2. c. 7. in med. *Verumtamen plures habentium dolores iuncturarum frigidos, & complexiones humiditas, non vacuantur cum solutione plurima, sacra potione, & clystere, & cum medicinis cum diureticis sanantur, &c.* Diuretica enim si vera sunt, acia, vehementerque calida sicca, sanguinem incidunt discernuntque à crassioribus partibus eas quæ aqueæ sunt, tenues, ac serosæ, quas tenes attrahentes in vrinam conuertunt. Hanc vacuationem commendat Gal. 3. progn. com. 25. si crassis succis abundant, sic enim ait. *Sape enim distumiam est, ut humores corporis calidiores, tenuioresque paratissimi sint ad excretionem: crudis vero, & crassis aut per abscessum, aut per concoctionem natura medeatur. Porro id ipsum ut per concoctionem medeatur, excretio quedam est, quæ vrina magna ex parte, raro per aluum efficiatur, &c.* Verè diuretica in morbis diuturnis exhibita, non solum humorem crassum, & viscidum præparant, & coquunt, sed attenuatum per vrinam expellunt, & demum frigidis omnibus affectibus, diuturnis, & qui paulatim finiri debent, valde congruunt. Plurimos enim morbos finiri vacuatione facta per vrinæ vias locupletissimè firmat Hippocrates in locis multis, præsertim lib. 3. epidem. sect. 3. text. 61. dum sic ait:

B si crassis succis abundant, sic enim ait. *Sape enim distumiam est, ut humores corporis calidiores, tenuioresque paratissimi sint ad excretionem: crudis vero, & crassis aut per abscessum, aut per concoctionem natura medeatur. Porro id ipsum ut per concoctionem medeatur, excretio quedam est, quæ vrina magna ex parte, raro per aluum efficiatur, &c.* Verè diuretica in morbis diuturnis exhibita, non solum humorem crassum, & viscidum præparant, & coquunt, sed attenuatum per vrinam expellunt, & demum frigidis omnibus affectibus, diuturnis, & qui paulatim finiri debent, valde congruunt. Plurimos enim morbos finiri vacuatione facta per vrinæ vias locupletissimè firmat Hippocrates in locis multis, præsertim lib. 3. epidem. sect. 3. text. 61. dum sic ait: *Vrina multa erant, neque erant illa ex potu ingesto, sed illum excedebant: multumque etiam vitiose erat vrina redita, neque enim merat crassitudo, vel concoctio, vel purgatio proba. Nam purgationes per vesicam commoda bonum multis portendebant, &c.* Hinc factum est, vt vniuersalis fiat vacuatio per vrinam: quare quando celeberrimè facit Galenus sæpè commemorationem vacuationum, quæ totum corpus expurgant, nempe per ventrem, vomitum, sudorem, hæmorrhoidas, vterum, sanguinis profluum per nates, posse quoque per vrinam vniuersum corpus expurgari non ita inficias. Diureticorum enim vsus multorum morborum curationes rectè facit. Licet enim diuturni morbi extra venas sedem habeant, vnde vrina non distillat, tamen cum illi causam antecedentem in venis habeant, quæ velut radix fouet causam continentem, idcirco plurima, copiosaque vrina solui possunt. Quæ autem dicantur prouocare vrinam, & quot eorum differentia, explicant Paulus lib. 1. cap. 44. Mercatus lib. 1. indicat. cap. 10.

QVÆSTIO XLV.

Vtrum commoda agri habitatio ad morborum curationem sit necessaria.

COMMENTARIUM.

Et habitet in domo calida. Quanta sit ad cõseruationem vitæ, curandisque morbos aëris nos ambientis necessitas, & in corporis nostri alteratione efficacia mira, diuino oraculo significauit Hippocrat. lib. de flatibus, n. 6. dum sententiam memorabilem profatus sic inquit. *Mortalibus autem vitæ, & morborum agrotis solus aër est auctor. Tanteque omnibus corporibus spiritus necessitas extat, ut siquidem omnibus aliis abstineat homo, neque cibum sumat, neque potum, possit tamen dies duos, vel tres, & plures ducere: si cui verò spiritus in corpus via intercipiatur, in breui parte vnius diei intereat, ut vel hinc quæto vsui spiritus corpori sit, liceat astimare. Amplius autem ab omnibus operibus aliquando immunes quiescunt homines, verum ab hoc opere nulla omnibus mortalibus animabus requies contingit, ut cessent spiritum adducere, ac rursum exhalare.* Hactenus Hippocrates.

Nec immerito: nam aërem continuò inspiramus, & illius vsu viuimus, ita vt si desit attractio illius, illico animal occumbat: quoniam *adeò respiratio ad vitam est necessaria, ut viuente, non respirare, & respirantem non viuere sit impossibile, ex Galen. lib. 6. de loc. affect. cap. 5. necessitas enim*

enim aëris summa est, quæ vsui sit multis modis proficua, & commoditate longo interuallo reliquas res non naturales superet: nam calor cordis exæstians illius refrigerio attemperatur, & ipse est idonea spirituum materia, vt mille in locis prædixit Galenus, quos legat qui velit, 1. 1. in com. hist. 9. quo loco spiritus aëre nutrir prædiximus.

Deinde aër nos inuitabiliter alterat, quin lib. 1. de sanit. tuend. cap. 3. dum inquit, quamobrem senescimus, & perimus: propterea (aër) quod aër variè immutat sanitatis nostræ statum, modò quidem siccans, modò humectans, & similiter in actiuis efficiens: reliquæ res non naturales per interualla in corpus operantur, aër continuò agit, tum per inspirationem, tum per transpirationem attractus, & penitissimè irruens: corporis penetrabilia velocissimè subit, & deinde alimenta, & potus sibi attemperat. Demum, non solum in acutis morbis curandis, sed in diuturnis summè præstat, vt monuit Hipp. 6. epid. sect. 5. text. 5. dicens: *solum vertere in morbis longis conuenit.*

Hæc si vera sunt, verè plurimam indicationem ab aëris statu Medicus desumat est necesse, vt monuit Galenus lib. 8. meth. 7. vt commodam habitationem, & congruam curando morbo consulat ægrotis. Hæc probè expendet, si prius rectè agnoscat, quibus aër immutetur: nam aër moderatus, cordis, & cutis, membrorumque omnium temperiem tuetur: mutua enim vicissitudine, complexuque attracti aëris, & expulsi, vita nostra ab iniuriis vindicatur, & sanum corpus efflorescit, & viget. Lege Fernel. lib. 1. patholop. c. 13.

Ergo immutatur aër ex varietate climatis, ventorum, maris, situs eius, fluminum, situs terræ, cubationis, temperaturæ anni, quæ aërem reddunt noxium & suspectum, aut salubrem & salutarem. De omnibus sigillatim agendum. Mutatur aër maximè ex varietate climatis, id est, paralleli, Galenus 3. aph. 14. opinatur, temperatissimum esse quartum, in quo sita est Coos, Hippocratis patria. Auerrhoës lib. 2. collect. 22. præfert quintum, in quo sita est Corduba patria sua. Manardus 1. 7. epist. 1. extollit sextum, in quo Ferraria patria sua. Sed verè temperamentum loci multa alia faciunt, sicut situs, venti, quatuor anni tempora, & plura alia præter Solem particularim mutant. Experimento autem quartum, & quintum, complectentia ferè Hispaniam, & Lusitaniam, temperatissima sunt. Quod autem scribitur in lib. de aère, & aqua, in Asia minori loca esse temperatiora Coos, intelligit ob particulares circumstantias loci: neque quod legitur apud Auerrhoem 2. collect. cit. temperatum scilicet regionem esse, cuius ver proximum est, autumnus breuissimus, non omnino consentit cum vulgari finitione, describente temperantiam loci, ex remissa frigiditate hyemis, & modico calore æstatis. Si verò conditiones, loci adamussim explicatas seise desideras. lege loc. cit. Auerrhoem, & Mercatum lib. 1. part. 1. physilog. clas. 4. de temperament. quest. 56. Valleriol. lib. 1. loc. com. c. 10. in med.

Sumit aër magnam varietatem ex ventorum flatu: & cum ventorum alij sint, particulares, alij vniuersales; hi salubriores, qui in longa via depurantur, sicut aqua, fluminis quò remotior est ab origine, eò purior. Inter vniuersales autem Boreas saluberrimus est, ob vehementiam autem flandi minus suauis: Zephyrus ab Occidente minus salubris, sed ob lenitatem suauissimus. Praui sunt, & vehementes Euri ab Ortus. Austri vehementes, & caput grauantur.

De temperamento ventorum, illud est certum, quod omnis ventus in frigidat & siccatur quatenus tollit vaporem calidum humidum cuti proximum: licet alia misceantur ventis, quæ illorum temperiem mutare queant, vnde frigidi siccis euaserunt Aquilonares, quia ad nos accedunt à nebulosis partibus poli Arctici, & quia impetuose efflant, & à Septentrione minimum mare interiacet. Austri calidi humidus, quia ad nos accedunt ab adusta Zona, & quia ad meridiem plurimum mare est. Recipiendia autem sunt hæc tanquam frequentia: nam Auster aliquando nos refrigerat & siccatur, ex Gal. 3. epid. sect. 3. com. 3. & 2. meteor. cap. 5. sed parum du-

rat, & ferè initio veris appellatur Leucothotus, quia eius flatu albet aër, & Ornithias, quia flat aduentantibus aibus: verum quia hoc est ratum, & semper est auster, minus Aquilone refrigerat; idè solet dicere Hipp. in epidemiis, flatu austrinus, id est, calidus humidus. Ita est recipienda sententia in Hispania, vbi à meridie pulcherrimè est mare: nam aliis quibus est ad Septentrionem mare, contra accidit, & illis qui incolunt partes poli antarctici, nam hos auster perpetuò refrigerat, vt pote flans ab antarctico. Lege Rhodigin. lib. 15. lect. antiq. e. 7. Consule Libertum Fromondum, Philosophum insignem, in com. c. 5. lib. 4. Meteoror. Aristot.

Deinde recipiendum est quod habet: Austrum flare à Zona torrida incolentibus climata septentrionalia: vniuersaliter enim agens de ventis perflantibus totam terram, dixit cap. 4. meteor. Austrum spirare ab antarctico polo, sicut Boream ab arctico, & sic liberatur à calumnia quam illi pertexuit Valleriola 1. 5. enarrat. c. 1. Orientales autem, & Occidentales Hispanis sunt temperatiores superioribus, quia causis immodici intemperamenti destituuntur. Inter eos blandissimus est Zephyrus, vehementissimus Eurus. Causa lenitatis Zephyri duplex assignatur à Philosopho. Prima. Venti ferè sequuntur Solem; idè frequentiores sunt interdiu: cum ergo Zephyrus intercedat Boream, & Austrum, illorum impetus vehementissimos sedans, iudicatur lenissimus. Eurus verò flans oriente Sole maturissimam tempestatem non sedat, & Sol inferius non solet nobis excitare ventos. Altera causa, quia ad occidentem adest plurimum mare, quare Zephyrus caret montium obicibus, audentibus eius impetum. Ob duo contraria Eurus est vehementissimus apud Aëtiæm, excitans morbos ex siccitate: maximè enim humores mouet, vnde arboribus fecundus est, & piscium capturæ accommodus, & athriticos morbos præflagit.

Apud Celsum lib. 2. cap. 1. optimi dies hyemè, qui omni vento carent; æstate, quibus perflant Fanonij. Nec obstat quod hyems sit secundum naturam ventosa; quia alia est moderantia debita toti temporis, alia diei, nempe recreare moderantiam totius temporis, quare ordo salubritatis ventorum relatus ab Aëtiæ præferendus videtur ordini Auicennæ, numeranti Boream, Eurus, Zephyrum, & Austrum. De temperie autem horum duorum, licet neuter recedat à temperamento, calidior videtur Eurus, quoniam ferè flat oriente sole à quo calorem susceperunt conseruat, quum tota die eo fruatur; tamen quia per mediterranea accedit ad nos, in hyeme valde friget, in æstate valde calet: est etiam siccior, quia Oriens mari caret. Ob duas causas contrarias, recedit parum Fauonius ad frigidum humidum, quia incipiens flare vesperti, eum calorem non seruat.

Ex parte vicinæ, qui à campis spirant, boni sunt, ex Orbasio, lib. 9. collect. c. 9. Qui à mari, salubriores hyente, & vere; æstate calidiores quam par sit, maximè propter repercussum Solis ab arenis ardentissimum. Ex fluuio contra æstate boni, hyeme prauis. In paludibus autem vel prauis locis, vel antris, vel mineralibus, vel thermis, vel occlusis domibus, pessimi. Consule de ventorum natura, & causa; Scaliger. exercit. 285. Cardan. in lib. 3. Aph. in com. sect. 5. & in lib. de varietate. Et vt breuiter, sic politè, & ornate differuit Castrensis Lusitanus 1. 4. de meteor. microcosm. c. 9. nec non stupendæ eruditionis vir, Clarissimus Claudius Salmassius in com. c. 56. in Solinum.

Mutatur etiam aër ex mari: aër enim inducit varietatem loco: primò in ratione maris, secundò in ratione situs maris, tertio in ratione situs terræ. In ratione maris, ob quatuor causas, apud Auerrhoem lib. 2. meteor. cap. 2. est salubris habitatio maritima. Primò salubritate renititur putredini. Secundò humiditate producit vitam. Tertio, purgatur aër per frequentes flatus à mari. Quarto, modica crassities aëris ex communicato vapore aquæ prohibet immodicum calorem æstatis, & immodicum frigus hyemis. Sicut enim aqua tenuis citò calefit, & citò refrigeratur, crassa verò è conuerso: sic ter, & citò refrigeratur, crassa verò è conuerso: sic tenuitas aëris mediterranei vtramque immoderantiam facinuitas aëris maritimi aequaliter renititur; quare

fic redditur morbosissima habitatio, ob pluuiarum, & nubium continuitatem cum multo calore sociatam, & sic hic status putredini, & febrib. pestiferis valde est obnoxius. Lege Guliel. Insulanum *tract. de rat. viâ salubris, c. 5. & 6.*

Est alia conditio salubris aëris in toto anno, vt non sit validus excessus, aut hyemis, aut æstatis; propter quam causam Hipp. *lib. de aëre loc & aquis*, præfert Asiam minorem, & aërem suæ patriæ. Altera est, vt duo illa tempora diu non durent: nam qualitas etiam moderata per moram immodicè inreperat, non minùs, quàm si in qualitate excederet. Vnde fit vt præter, vnicuique quadræ anni interponi dies aliquot contrarios naturæ temporis, vt naturam nostram incipientem labefactari refocillet, & ab imminente morbo tueantur dummodò sint pauci, qui debitam temperiem non cuertant: & non sint insignes mutationes; nam illæ propter repentinum accessum lædunt. 3. *aph. 1. & 2. aph. 5. 1. & lib. 6. epid. sect. 3. text. 27.* Ex hac ratione pendet, quòd Celsus laudat dies hyemales sine ventis, & æstius cum Fauoniis: Ex eadem intelligitur doctrina Auic. 3. 1. *doct. 2. cap. de natura tempor.* dicentis: *in multitudine pluuiarum consistit sanitas*, si sint moderatæ; nam hæc interpositio maximè necessaria est, quoniam interperies durat per quadras duas, vt siccitas per totam æstatem, & autumnum. Vel intelligatur Auic. de salubritate ipsius autumnii, non de salubritate totius anni: nam autumnus dicitur augmento melancholiæ, siccitatem aëris requirit: quare non videtur recipiendum, quòd Brachelius ait in *com. cit. Aph. Hipp.* quòd vnumquodque tempus anni eò sit temperatius, quò magis ad temperiem veris accesserit. Confule Vallerium *lib. 1. meth. cap. 17.*

Tertia, & postrema conditio aëris ad anni salubritatem est vt respondeant sibi proportione æstas, & hyems: siquidem æqualis illa proportio, sanitas est. Refertur autem legitimus annus, *lib. 1. epid. in initio, & lib. de aëre, & aquis, & Plinio lib. 2. cap. 47.* Initio autumnii pluit, & venti frigidi spirant: sequitur hyems nec valde procellosa, nec ferena: in vere aliquantulum pluuia descendit, & adest aëris moderatio, & temperies: æstate calor, & siccitas abundè crescunt: sed ante canem dies octo efflant Austri vocati percurrentes: circiter diem duodecimum Iunij sequuntur Aquilonares vocati anniuersarij, qui ferè perpetuò comitantur canicularis dies, pluuiæ respondentes proportione anniuersariis. Causam refert Auic. *2. meteor. cap. 5.* eo quòd post solstitium æstiuum, Sol magis potest quàm in solstitio æstiuo, glacies Aquilonares liquare, & ventos excitare: sicut calor pomeridianus plus potest quàm meridianus: eo fit vt noctes canicularium feruentiores sint diebus, propterea quòd per noctem deficient Aquilonares in deficiente Sole. In hoc igitur anno saluberrimè degunt homines, 3. *aph. 8.* Si autem totus annus declinat ad vnam ex quatuor qualitatibus, Hipp. habet, deterrimam esse constitutionem humidam, 3. *aph. 1. 3. & 16.* tam in aëre, quàm in corpore ipso, 3. *aph. 2.* Licet autem actiue qualitates per se sint efficaciores in mutando, passiuæ magis imprimunt per accidens, quoniam mutant humorum copiam, ex qua mutatione potissimum emanat sanitas, aut morbus. Adde quòd actiue qualitates magis mutant, secundum varietatem climatum. Hipp. verò supponens vnum clima, primum locum salubritatis, & insalubritatis tribuit passiuis. Lege Cardanum *lib. 2. contr. tract. 1. cont. 9.*

Cur autem humida tempestas sit morbosa, & humidæ temperaturæ homines morbis sint obnoxij causa est, quia illa abundant copia humorum, quæ est origo omnium morborum: copia enim illa difficulter exhauritur exercitio; insufficienter balneo, quoniam balneum externas tantum partes inanit; purgatione autem periculose, quia omnis purgatio nocet membris præcipuis, quare purgantibus Hipp. miscet odorata; 2. *acut. 12.* altera causa, quia 3. 1. *doct. 2. cap. 1. omne purgans, purgat & inueterat:* deinde nocet, quoniam debilitat vacuando spiritum: nam simul cum inutili, utilis spirituum portio excernitur, 6. *aph. 27.* Neque obstat, quòd describit Mesuës, quòd *plura expurgantia faciunt reiuuenescere*, vt de Elle-

boro, senna, tryphera, & aliis; hoc enim est per accidens; in illis qui propter copiam melancholiæ ante tempus senescunt. Tertia causa apud Galenum est, quia inducitur mala consuetudo, sicut ex frequentia clysterum, 4. 1. *c. 11. de euemate* Huc spectat celebris sententia Celsi *lib. 1. c. 3. §. Sed purgationes quoque vt interdum necessaria sunt, sic vbi frequenter sunt, periculum afferunt; assuescit enim non ali corpus, & ob hoc infirmum erit, cum omnibus morbis obnoxia maximè infirmata sit, &c.* Cur ita? Respondet Brachelius, quòd crebra purgatio facit concidere poros, vt postea natura non possit facies expurgare: quæ hominis imaginatio non admittenda; nec enim conuictum poti, nisi propter ingentem vacuationem, quæ hic locum non habet. Adde quartam causam noxæ frequentis purgationis, ex Celso *lib. 1. c. 4.* quòd tales non habent quòd contagiant, cum ægrotauerint.

Cum igitur aëris sit necessitas tanta, cum in eo semper versemur, comedamus, bibamus, vigilemus, dormiamus, eumque continuò nos ambientem, ad æstuantis cordis incendium, & totius compescendum, & alendos spiritus, cum per inspirationem, tum per transpirationem hauriamus, vt Gal. 9. *meth. 14. & in art. medic. 85* & alibi edocuit; necesse est vt pro sanitatis custodia, & morborum curatione, sit lucidus, clarus, temperatus, mundus, exquisitè syncerus, purus, nullis vaporibus inquinatus, minimè teridus, neque crassus, aut nebulosus; nam ille est vitæ salutaris, benignus, & spirituum commoda materia, ac appositissimum pabulum: quem à tot supra numeratis immutari iam prædixi. De aëris electione consule Gal. *lib. 1. de sanit. tuend. c. 16.* & inter omnes charissimum Montanum *part. 2. medic. vniuers. titulo, de sanis quibus bonitas, aut malitia aëris estimari debet.* Ludouicum Septalium doctissimum in *com. 1. lib. Hipp. de aëre, & aq. & in oratione inaugurali ad libros de celo*, proposuit Belgicus Varro, Caspar Barleus, omnium scientiarum vetus, nouaque bibliotheca eloquenter, à *textu 2. vsque ad 9.*

HISTOR. XXXV. GALENI,

De genu rigore.

Genus rigor ex frigore ortus, caustico medicamento curatus.

Profectus ad me quispiam hyeme vehementi, ostendensque genu, facile dicebat, rigore id affici, statim verò calefacientibus iuuari. Rogabat igitur huiusmodi aliquod medicamentum darent, vt qui profectus in frigore inalteret, doleretque vehementius, quam alius. Nunc igitur, inquit, loturus discedo, mittam autem ex balneo, qui medicamentum accipiat. Hac cum dixisset, abiit. At ego cum tale nullum medicamentum ad manus haberem, Euphorbium cum oleo trini, & cera liquefactum immiscui. Cum verò pharmaco ferendo puerum misisset, exhibui, dolore protinus cessante, &c. Galenus *lib. 3. de compos. medicament. sec. gen. cap. 2.* post princip.

PARAPHRASIS.

Cum humor contumax, exclusus è venis, in aliquam partem debilem, scilicet genu articulationem magnam decubuit, in ea parte frigida & exanguis minus coquetur, qui in calidiori concoqui non potuit: est enim huiusmodi articulus; quia osse multo, & neruo constat, natura frigidus. Hic ergo coaceruatus, magisque præ frigore condensante impactus, in genu rigorem, hoc est, conuulsionem concitabat. Hoc modo dicitur à Celso *lib. 4. c. 3.* rigor neruorum, qui modò caput scapulis, modò mentum pectori annectit, modò rectam & immobilem ceruicem reddit. Vel si de rigore factò ab externo frigore intelligas, non de eo qui agnoscit causam internam sui effectricem non errabis. De multiplici rigoris significato, lege eruditissimum Marcellum Virgilium *lib. 1. in Dioscor. in com. cap. 2. & 46.*

Genus refrigerato calefacientia medicamenta, vnguenta

vnguenta, lauacra, fomenta, & emplastra, & alia esse imponenda, quæ tum frigiditatem arcerent, & flatuosum spiritum discuterent, & partem roborarent, supra satis ostendimus. Hæc omnia vltus euphorbij extra apposti, rectè prius (vt par est) purgato corpore, manifestè complet: nam calefacit, abstergit, & conserit Ischiadicis, & inungitur ex eo paralytis, & stupor, & conserit valde, vt *lib. 2. tract. 2. cap. 235.* prædixit Auicenna: de cuius vi fat plura diximus in *com. histor. 27.*

Insuper extrâ appositum, humorem potentissimè euocat ad extrâ, quum sit calidissimum medicamentum, apud Paulum *lib. 7. tit. de Euphorbio*: quoniam adurentem fortiter vim, causticique medicamenti instar à centro ad circumferentiam peccantem succum deducit. Aliquando enim in hoc affectu, vt supra notauimus, cogit necessitas ad vesicatoria deuenire, quando affectus rebellis est, & aliis prædixi non succumbit: quo auxilio solertissimus in chirurgica facultate Hildanus *lib. 3. centuriar. chirurgic. obs. 98.* dolorem in calce pedis immanissimum persanasse gloriatur: de quo auxilio consule Michaëlem Ioan. Pafchal. *lib. 1. meth. curat. morbos. cap. 61.* Cardan. *lib. de curat. admirand. num. 17.* Douynet. *lib. 4. apolog. cap. 15.* & alios proprio capite de arthritide, Leonardum Fuchium *lib. 1. de histor. plantar. tit. de euphorbio.*

Galenus euphorbio, vt puto, ad refrigeratum genu refouendum, calefaciendumque vsus est: & cum hic dolor à causa fortè primitiua & externa, citra apparatus morbosum duxerit ortum, idcirco hoc auxilio citra totius purgationem vsus est. Nam in perfrictionibus vsitatum erat Galeno cerotum, dieuphorbium appellatum, factum ex oleo tenui & calido, adiecta cera cum recenti euphorbio, vt ipse auctor est, *lib. 3. sec. gener. titulo, de medicamentis ex euphorbio paratis.* Eius compositionem tradidit Paulus *1. 7. cap. 19. de acopis, dropacibus, & sinapisinis, tit. de euphorbio, in hunc modum.*

℞. opopanax. ʒ. j. cere tyrrhenica ʒ. j. euphorb. castor. piper. albi, an. ʒ. ij. medul. cerum. ʒ. iij. resy. ʒ. iij. adarces ʒ. ʒ. olei styrac. laurini. irini, amaracin. an. ʒ. vj. olei veteris ʒ. ij. resin. tevehimib. ʒ. ij. & ʒ. g. b. ani ʒ. j. stilla ammoniac. ʒ. ij. hedyroi ʒ. vj. fiat ceratum.

Hoc mirabile est pro dolore coxæ, cæterisque partes dolentes mirificè iuuat. Si non sufficiat, ad ignem accedere doloris inclementia nos compellit. De pyroticis, phœnigmis, septicis, causticisque medicamentis, consule Holerium, strenuum Chirurgiæ ducem, *lib. 3. instit. Chirurgic. cap. 5.*

QVÆSTIO XLVI.

Verum frigus alicui functioni sit ex vsu, vt contra Recentiores firmat Conciliator.

COMMENTARIUM.

Frigore inalteret.] Celebratissima quæstio est, & à primorum scientissimis agitata, verum frigus alicui functioni possit esse ex vsu. Gal. *lib. 3. de caus. symptom. c. 3. in fin.* sic suam expendit sententiam. Calor ad auctus valentius alterat, modo tamen non eò incrementi perueniat, vt iam colliquetur namque ad omnia est inutilis. Frigus verò nulli functioni est ex vsu. Subscribit Auic. 1. 1. *doct. 6. c. 3. §. Et frigus non intrat in seruitium harum virtutum, nisi per accidens. Si enim in ipsum ingrederetur, operationibus noceret, & motiones debilitaret, &c.* nam natiuus calor in omnibus operationibus primus est auctor, & præcipuum agens nuncupatur ab Arist. *lib. 4. meteor. c. 2.* sic enim ait: *Atque perfectionis exordium à natiuo calore prouenit, &c.* Itaque calor naturalis primò, & per se coctionem operatur, quandoquidem docente Gal. omnium operationum quæ in corpore sunt, ipse auctor est & causa, ex *lib. 1. aph. 3. & 15. & lib. de art. medic. const. c. 12. & 6. epid. sect. 4. com. 13. & 25.* Viuentia enim calore operantur, & viuunt, omnesque suas exequentur functiones. Frigus prohibet vaporum resolutionem in corpore, putrefacit, debilitat viscera, extinguit calorem innatum, denique cum vita consistat in

Lib. I I I.

calido & humido, frigus valde nocet corporis operationibus, quum sit calori ex diametro contrarium.

Conciliator differet. 61. multis conatur ostendere, frigus plurimis functionibus esse ex vsu; & nos aliquas addemus rationes firmissimas: Nam si calor, & frigus miscentur in coctione, & sunt actiue qualitates, cur operationes non tribuentur vtrique? quare coctio rectè potest definiti, perfectio natiui frigoris. Sed definitur per calorem, tanquam per digniorem qualitatem.

Secundò. Coctio in hyeme est felicior, non tam ob magis vnitum in visceribus, ob circumstantis frigus calorem; quàm quia frigus, immodicum illum & ardentem in intimis partibus calorem attemperat, & modificat. Hoc modo hyeme ventres calidissimi, somni longissimi, appetentia maior, nutritio melior, ex Gal. *lib. 1. aph. 1.* Audi Auic. *lib. de remouendis nocementis, quæ accidunt in regimine sanitatis, cap. 2. Et frigus quidem quando operatur inspirationem, solum quæ non fuerit multum distans ab eo causat prohibitionem vaporum à resolutione, sed in corporibus mundis inspiratio moderata causat retentionem, vel retractionem caloris innati ad interiora; quare aggregatur caliditas innata, & fortificatur, unde reperitur in eis digestio cibi, & maturatio humorum plurima, & magis completa, &c.* Ergo frigus promouet coctiones, & ingreditur opus, & vsum naturæ.

Tertiò. Frigus, sicut reliquæ facultates, est causa temperamenti agentis. Ergo erit causa actionis à temperamento procedentis: nam quod est causa causæ, est causa causati.

Quartò. Putredo fit à peregrina frigiditate, ex Arist. *lib. 2. meteor. cap. 2.* Ergo concoctio putredini contraria, fiet à moderato frigore: nam frigus coctionem attingit, vt efficiens causa: ad coctionem enim non solum est necessarium, vt utilis materia coquatur, sed simul vt alia partes rerum quæ conquantur densentur, coagulentur, vniantur, quæ operationes à frigore præstantur. Ergo necesse est, vt sicut calidum, sic frigidum in opus incumbat in generatione nostra, & humorem ac siccitatem misceant, ac gubernent Ergo frigus alicui functioni naturali est ex vsu.

Quintò. Coctio fit à calore, non absoluto quidem, nec igneo (nam si ab hoc fieret, testimonio Gal. *lib. 8. de placit. Hip. & Platon. c. 7.* multò citius, & melius in febricitantibus absolueretur, sed à moderato, benigno, & halituoso, qui in pueris copiosissimus est, ex Gal. *lib. de simpl. medic. facult. c. 9.* & omnes facultates adauget. Ergo quæcumque refrigerando in febrilibus ardentibus, ingentem illum calorem remittunt, & de eius intensione detrahunt, faciunt vt natiuus noster calor moderationem consequatur. Sed hoc facit per se frigus infrigidando. Ergo per se in operationes vitæ ingreditur.

Sextò. Propter putredinem coctio impeditur, quum illa huic sit contraria. Sed frigida sicca putredinem arcent, & coctioni operi ferunt, non vt sicca, & excrementitiam humiditatem absumentia, sed quia calori extraneo reluctantur, vnde putredo. Ergo frigidum coctioni adminiculatur, & per consequens, &c.

Septimò. Respiratio est opus ad vitam maximè necessarium, & ita dicitur cum vita ad conuertentiam, vt viuente non respirare, & respirantem non vivere sit impossibile, ex Gal. *lib. de loc. affect. cap. 5.* Sed sine aëre frigido inspirato, calor nostris symmetria non durat; nec temporis momento astuans cor conseruari potest. Ergo, &c. Quare cum insitus calor noster moderato frigore per respiracionem attracto seruetur, ac foueatur, illi non est contrarium, vt eloquenter probat Vallerioli *lib. 1. de loc. com. cap. 15. in med.*

Octauò. Non quicumque calor est naturæ operantis instrumentum, sed ille qui proportionatus est, & commensuratus, ex Gal. Sed non potest attemperari, nisi à frigore moderato, vt obeundis functionibus commodus existat. Ergo, &c.

Nonò. Nisi intercederet frigoris operatio, natiui nostri caloris, ne exorbitet, æstum compescens, ignis internus, cum sit flamma ardens, liqueret, immò vreret. Ergo frigus per se agit. Hæc est causa, cur tantoperè inuat contra-operantia illa mutua membrorum inter se, quàm summè extollit Galenus in locis multis, vt scilicet

C C C

partes

partes frigida actionem calidarum retardant, & infr-

Decimò. In plantis, & animalibus non minora opera videntur in æstate, quam in hyeme, ita Hip. 3. aphor. 1. *Mutationes temporum potissimum pariunt morbos, & præsertim insignes mutationes frigoris, aut æstus;* quia frigus excedens, & sæuiens calor mutant ventos, nubes, nebulas, & aërem, eumque diuersimodè alterant. Ergo sicut calor excedens, & frigus, externa immutant; sic si temperiem seruent in corpore, plurimis functionibus sunt ex usu.

Vndecimò. Adeps calore soluitur. Ergo frigore concreuit: nam ut ait Arist. 4. meteor. cap. 3. quæ à calore liquantur, frigore concreuere. ut tam multis contendit Laurentius pro Galeni tutela, lib. 6. de histor. anatomic. quest. 5. Sed adipis usus multus est in corpore: nam iuuat coctionem, humectat corpus, & arida ossa lenit, ne excidentur in motu. Ergo frigus concrefcens alicui functioni est ex usu.

Duodecimò. Frigus facit ad retentionem, quatenus constringit villos omnes; & iuuat ad expulsionem, quando constringit circulares. Sed retentio, & expulsio fecum v.g. aut vrina: est actio à natura intenta, qui effectus per se sunt frigiditatis Ergo.

Vltimò. Frigus immodicum caninam appetentiam excitat, ut constat ex Gal. 2. aphor. 21. Ergo modicum famem naturalem excitabit. Sed appetentia est functio intenta à natura. Ergo frigus sicut generat aliquas partes, ut calor, etiam per se, se habet ad conseruationem mixti. Nam docente Arist. 2. de generat. animal. cap. 4. actiones partium à frigore, & à calore sunt. Hæc sunt potissima argumenta, quibus conuictus Conciliatoris sententiam amplector, qui loc. cit. nostras partes tutatus est acerrimè.

Renuunt Christophorus à Vega lib. 1. art. med. sect. 1. cap. 5. Doctissimus Veiga lib. 1. art. medic. in com. c. 6. 2. Vallesius 4. controu. 11. Dicunt ergo omnes, tam retentionem, quam appetentiam à frigiditate iuari, sed ex accidenti tantum, hoc est, media corrugatione, adstrictione, & diuulsione: ex quo intelligitur, non esse appetentis facultatis ministram frigiditatem, sed præparare tantum os ventriculi sensuræ facultati, quia scilicet densat, cogitque partes ventriculi, & secundum partem superiorem, cui appetentia inest, arctat, & diuellit. Quare calor solum essentia suâ per se functiones naturales ingreditur. Sed hæc solutio est ficulnea, & tantis viris indigna. Ita enim calor non ager per se, quia frigus per se non agit, sed alterius interuentu. Quare liceat argumentum colligere in hunc modum. Frigus non agit per se, sed secundariò, hoc est, constringendo, condensando, contrahendo partem cui inest. Ergo calor per se non agit nisi inaniendo, & dissipando; si verum est contrariorum eandem esse legem, aut quod vni illorum conuenit eius contrarium similiter, ac eodem modo alteri debeat conuenire.

Quæ verò obicit Vallesius, & sic demonstratione quadam putat concludere, nihil vrgent, solum probant adaucto frigore, & intensiore facto, ad portionem actiones minui; quod nos non negamus, qui non loquimur de intenso, sed de moderato, cuius præsentia actiones perficiuntur: quemadmodum cum eo concedimus, crescente frigore non corrumpi actiones, quia natura nostra magis accedit calori extremo, quam extremo frigori: quo pacto non est dubium, quod à frigore excedente tot damna scaturiant, quæ Auicenna retulit, quæ ex modico frigore non oriuntur, cuius usus ad vitæ conseruationem per se etiam est necessarius.

Neque ob hoc damnandus est Galenus aut Auicenna, qui frigus nulli functioni esse ex usu prædixerint: quos auctores non erit multum operosum in nostram amicitiam admittere, (quod obnixè Vallesius à Conciliatore expostulat) nam frigus nulli functioni ita promptè ut calor est ex usu, quia caliditas est qualitas magis amica naturæ, & à partibus auidè amplexatur. In hunc modum intelligendus Hip. 5. aph. 18. dicens: *frigidum esse inimicum dentibus, ossibus, nervis, cerebro, spinali medulla,* adde tu, tenu-

donibus, ligamentis, & aliis partibus exanguibus: nam hæc frigida partes, ut nervi, modico frigoris usu ad sui conseruationem indigent, licet cum sunt lapidæ, calidis actus, & facultate gaudeant, quarum intemperantiis calor remedio est. Ergo cum omnes ferè operationes naturales cum motu dispensentur, celerius calore, qui motionis auctor est, perficiuntur; quare calore magis, quam frigiditate, aut qualitatibus cæteris, tanquam potissimo instrumento, ad obeundas functiones vtitur natura. Vel dicas, frigus adauctum nulli functioni esse ex usu: nam ut dicit eo loco Gal. caliditas adaucta carnem, & sanguinem colliquat: sic frigus immobilitatem facit, stuporemque inducit, & ut summam dicam, de per se omnes actiones impedit; ut algorem fecit in ægro de quo est scripta historia hæc: sicut moderatum eas mirum in modum promouet, atque excitat. Consule Carrerium doctissimum in com. c. 1. sen. 1. Auic. qui doct. 7. c. 3. acutè, ac fusè pro more suo, hoc argumentum emedullat.

HIST. XXXVI. GALENI, De articularum dolore.

Dolore articularum laborantes quidam, ossium humanorum puluere assumpto curantur.

Noni nostratum quosdam ossa potui exhibuisse, haud scientibus quidnam ebibissent, ne videlicet auersarentur; ac multorum arthritidem curasse, &c. Gal. lib. 1. 1. simpl. tit. de ossibus.

PARAPHRASIS.

Avicenna 22. 3. tracl. 2. cap. 9. sic inquit: *Et existimauerunt quidam, quod de expertis, quæ non diuersificari omnino est ut in potu dentur ossa hominis adusta, & iâ quidem vsi fuerunt eis quidam de famosis, & sanati sunt ex podagra, & doloribus iuncturarum omnino, &c.* Idem firmat Paulus lib. 7. tit. de ossibus. Hoc præsidium prodesse confirmant, quoniam ossa digerentem, exsiccantemque vim sortita sunt. Hac ratione Aubertus exercit. 50. in abdit. Fernely, felicissimo euentu ea in puluerem redacta, cum conferua rosismarini, & betonica commixta, non paucis arthriticis exhibuisse refert.

Hac de causa Crato lib. 8. in catarrho frigido sistendo puluerem ex ossibus humanis in fornace combustis, & in læuorem redactis maximè probat. Ita Donzellinus consil. 5. 2. puluerem ossium humanorum paralyti esse firmat salutarem valdè. Plurima vnguenta parat Petrus ex ossibus humanis, pro variis morbis curandis, in Nosol. tracl. 1. pag. 151. Crollius facit antipodagricum ex iis. lib. 2. fol. 243. Quapropter Euonymus in antidotario suo, mirum in modum laudat oleum ex ossibus humanis extractum: nam ex ossibus mortuorum frustulatim concisis, & positis in igne, quò exandescant, extinctisque in oleo vetustissimo, & contusis, distillat oleum ad omnes iuncturarum dolores efficacissimum. Deinde in dolorificis alui profluuiis, necnon hæmorrhagia compescenda, cum aquis aut decoctis exhibita, quantitate drachmæ vnus, valdè iuuant.

Quæris causam? Galenus ad manifestas qualitates confugit, nempe ad exsiccantem qualitatem, cuius ope excrementitia humiditas, quæ ferè in diuturnis affectibus exuperat, absimitur, & partes roborantur. Sed si quispian ad sympathiam recurrat, quæ vnium membrum adiuuat aliud, vera proponet. Sic multæ partes cum aliis sibi similibus mutuum obtinent consensum. Omentum veruecinum natua quadam proprietate simul cum mulcebræ calore, humani omenti dolorem, qui ventriculum & intestina opprimit vehementer, recenter ab animali extractum, & parti dolenti impositum, lenit atque contemperat: quare in diarrhæa, & dysenteria summo est auxilio, ut experimento fidissimo experimur, & notauit Amatus lib. 6. centur. 2. Pulmo vulpinus humani pulmonis vires collapsas restituit, quare Asthmaticos iuuat

uat, ex Galen. lib. 1. 1. simpl. tit. de pulmone: quo factum est, ut Mesuè, cæterisque Arabicæ familiæ proceres scientissimi, loco de pulmone vulpis tot celebrent laudibus, & encomiis pro roborando pulmone, abstergendis pectoris cauitatibus, & vlcibus pulmonis consolidandis. Sic ossa cranij humani ab omnibus ad præseruationem, & curationem epilepsia collaudantur. Nam vnium membrum, sibi simile sympathia quadam, & tacito naturæ consensu respicit, & roborat. Si verò pro leniendis doloribus articularum præsidia quæris, vnium proferam eximium, & est lapis Nephriticus, quem si parti topico oppressæ imponas, mirum ex tempore leuamen senties: nam sicut hic lapis renales delores lenit, sic omnem cruciatum abdita quadam proprietate mitigare, fidissimo experimento adinueni in Prorege Orientalis Indiæ, qui diuersarum partium doloribus sæuis tentatus, solo hoc conualuit semper: de cuius efficacia mirabili pulchra conscripsit Augerius Clutius, Medicus Amstelodamensis celeberrimus, & secretorum naturalium acerrimus indagator, in suo eleganti de lapide Nephritico libello.

HIST. XXXVII. GALENI, De tophis articularum.

Articularum tophi, caseo acri in cruris suilli falsi decocto macerato discussi.

Cum mihi olim caseum allatus esset bubulus, quem ex odore grauem esse coniciebam, abiici, & iam à famulis assumptum putabam. Cæterum illi salia seruare soliti, longo post tempore ex promptuario afferentes, quidnam de illo fieri iuberem, rogabant. Cum igitur edendo non esset propter acrimoniam, ludicrum nobis problema extitit, proponentibus cui rei quis illum posset accommodare. Interea cum ad me arthriticus quispiam in curru conuectus esset, tophos, quos Græci poros vocant, in articulis habens, subiit mihi crure suillo falso decocto, caseum eo decocto macerare, ac probè in mortario subigendo vnium tophis imponere. Et sanè arthriticus ab hoc medicamento mirificè adiutus est: nam rupta sponte sua cute, absque incisione videlicet, effluxere quotidie citra dolorem tophorum particula. Vbi verò totus qui apud me erat caseus fuisset assumptus, statim sibi alium comparans arthriticus in posterum seruauit, & postea rursum usus est inueterato: atque ubi tunc quoque idem percepit commodum, sapius deinceps vi perseverabat, & quosdam amicorum similiter affectorum docuit. Atque id quidem nos excogitauimus, cæterum * comprobauit experientia, &c. Galenus lib. 10. de simpl. medic. facult. cap. 9. de Casco.

PARAPHRASIS.

Frequentissimo experimento constat, pleròsque quibus dolores articularum diu durant, & malum diuturnitate temporis fit habituale, tophos deinde in manibus, & pedibus pati. Est autem tophus, tumor durus præter naturam, ex crasso, terrestrique humore pronatus. Hic aut statim tumoris initio talis existit, ut cum vel gypsea pituita, vel naturalis melancholia in parte aliqua congesta est; aut propter immoderatum discutientium, resiccantiumque medicamentorum usum, resoluta tenui portione, reliqua magis crassa remanente, & ad immedicabilem duritiem degenerante.

Deinde in tantam duritiem sæpè conuertitur humor, ut concrefcant in lapides, quos exemptos esse à podagricorum iuncturis testatur Musa lib. 4. aph. in com. sent. 79. Ioan. Kentmannus lib. de calculis, Vvrius lib. de præsig. demon. cap. 15. Iulius Alexandr. lib. 14. meth. cap. 13. Pituita enim in corpore nostro reperitur muco similis, quæ si caloris vi, & appulsu (inquit Fernely lib. 6. physiol. cap. 9.) tantam adipiscatur crassitudinem, ut iam partibus conclusa possit adhærescere, vitrea appellabitur, quæ ex Lib. III.

concretionem ita durefcit, ut à lapidis, aut gypsi natura non procul absit. Hanc sæpè deprehendisse refert in pulmonibus, & in digitorum articulis; accepto quidem ex destillatione principio, tandem in extremam tophi, aut calculi duritiem euasisse.

Hunc humorem induratum prius medicamentis, vè facilius cedat, emollire oportet: sin autem tophacca durities perseueret, malam figuram affectæ partes adipiscuntur, ita ut distortis, & thrombosis digitis vix incedere possint: & aded hæc materia est tenaciter in articulis impacta, ut necesse sit sæpius cutem incidere; & subiectum humorem radere, vel vrere, paulatimque ferramentum extrahere; sed securius est medicamentis emollire, quò facilius cedat, à carnosaque substantia separetur.

Emollientium, & discutientium varios esse gradus cenfer Galenus 2. ad Glauc. 4. & 5. & lib. 14. method. cap. 4. ut ex Galeni doctrina probat Mercatus lib. indicat. c. 63. Hæc concretum humorem fundunt; & sensim per halitum resoluunt. Inter hæc optimum iudicauit medicamentum, caseum vetustum, qui si in cruris suilli falsi decocto maceretur, & particulis affectis imponatur, pro eradicandis poris est præsidium præstantissimum, auctore Paulo lib. 3. cap. 78. rubric. 4. tit. de tophis, quos Græci poros vocant: quod auxilium esse potentissimum ad tophorum particulas sine ferro detrahendas, & sanandas, tradidit Hollerius lib. 1. insitu. Chirurgic. cap. 4. de emollientibus, in med.

Omnis caseus acris est, apud Paulum lib. 1. cap. 89. & Galen. lib. 3. de alimentor. facult. Nam dum paratur, assumit ab iniecto coagulo acrimoniam, humiditatemque omnem deponit, ut asseruit Galenus loc. cit. Nam coagula omnia sunt sicca, ignea ex Auic. lib. 2. tracl. 2. cap. 118. & vetustior, acrior est, ex Auic. & Galen. loc. cit. Hic ergo si sit bubulus, cum crassior sit, adstringit, & firmat; & eò amplius si falso decocto sit maceratus: nam præter adstrictionem, salsedine amplius exsiccat, ex Galen. 4. aphor. 13. & siccitate qua pollet, ratione falsi 2. acut. 6. humiditatem absimit, ex Galen. lib. 6. epid. sect. 6. com. 5.

Elegit autem crus suillum ad decoctum, quoniam pinguis est, & viscosus: nam eo nomine etiam adipēs vetusti emolliunt, quoniam viscositate adhærentes melius operantur. Hac ratione caseus bubulus plus prodest, quia pinguior, ex Galen. lib. de bonis. & visio succor. cap. 4. Galeni experimentum laudarunt postea Trallianus lib. 11. cap. 1. Auic. loc. cit. Oribaf. lib. 9. synopsis. cap. 59. hoc enim medicamentum maximè penetrat, & acrimonia, ardore, caliditate rumpit cutem, & tophum exhaurit: nam ut Paulus inquit loc. cit. sua sponte topho debescit, humor qui intus coierat, eructatur. Hoc auxilio se vsque ad miraculum vnium fuisse, refert Petrus Bayrus lib. 4. de duritie, & nodosis. iuncturar. tit. de tophis. Ambrosius Paræus lib. 17. cap. 20. de nodis seu tophis qui in articulis concrefcunt, addit pyrethrum, sulphur, & miscet euphorbium, ut efficacius ruptorium paretur. Quo præsidio, vnà cum pyritæ vsti scobe, rupta cute ex podagricorum iuncturis plurimos tophos extraxisse duritie inuictos, gloriatur Scaliger, exercit. 108. ad lib. de subtilit. Cardani. Quæ autem deinceps tophorum generationem impediunt, docet Paulus cit. loc. rubric. 2. Explanat eloquenter Franciscus Veronenfis, lib. 1. de Gutta, cap. 4.

QUESTIO XLVII.

Vtrum rationi citra experimentum magis, quam experimento citra rationem fidendum sit, ut hætenus Medici sunt opinati.

COMMENTARIUM.

Comprobanis experientia. Quam de ratione, & experientia, qua celebratum est hoc tam proficuum, pro re belli morbo curando, auxilium, in hac historia facta

fit mentio, placet nobis Principum historias enarrantibus per amoenissimos medicæ facultatis campos discurre; præsertim in quæstione hac, quam ieiunè & Galenicæ doctrinæ obliti ventilauerunt iuniores, quos honoris causa in propatulum non referam, ne semper ut iniuriis eorum doctrinam conuellerent videant. Expendam ergo, vtrum horum principiorum quibus constituitur ars nostra, præcipuum sit experimentum, an potius ratio; cui scilicet magis fidendum. Et firmiter quidem esse experimentum suaderi potest hoc modo.

Experimentalis cognitio vsque ad eam certam euidensque est, ut vel ea sola prima artium principia agnoscantur, reliqua ex illis deducta confirmantur, ita ut ab experimento fiduciam, & certitudinem accipiant. Igitur illud præferendum est rationi.

Secundo. Licet vna sit veritas rei de qua agitur, cum eius tamen inuentio difficillima sit, & valde abscondita, frequenter labatur intellectus noster in ea indaganda, atque sensus in suis sensibilibus cognoscendis errorem non committat. Igitur nec experimentum à sensationibus deductum, fallax ac incertum erit, & ex consequenti, &c.

Tertiò. Modus cognoscendi qui à sensibus procedit, magis proportionatus est nobis, quando in corpore sumus. Ergo illi maiorem fidem præstabimus, quam rationibus ab intellectu inuentis, si sensui, & experimento repugnent.

Quartò. Communia artium præcepta ratiocinatione, & discursu inuenta, sæpe in indiuiduis deficiunt, ob particulares eorum naturas, & proprietates, ex Auer. lib. 6. collig. cap. 1. Igitur potius sequendum est illud, quod in vnoquoque experimur, quam quod ratio in communi dicitur.

Vltimò. Sensualis artifex magis sensu, & experimento, quam intellectu mouetur. Cum igitur Medicus sit artifex sensualis, magis secundum sensum, & experientiam, quam secundum rationem, illi iudicandum est, quemadmodum apertis verbis firmavit Gal. lib. art. medic. c. 88. præsertim cum experientia ipsa, fidissima sit omnium iudicatrix, 1. simpl. c. ult. & 6. epid. sect. 3. com. 19. & sit index eorum quæ iuuant & profunt, 9. de placit. 6. & vsque ad eam certam, ut quæ ipsa comprobatur, sine causa nouisse sufficiat, 2. aph. 24. sintque aliis stabiliora, 5. de compos. med. sec. loc. c. 1. prope fin. nec distinctione indigeant, 4. simp. 18. atque ubi ratio pugnat, experimentum sequendum, 3. 1. doct. 2. c. 7. & 4. 1. c. 20. nam illi qui ratiocinantur, falsa pro veris frequenter accipiunt, 1. simpl. cit. & sophisticum esse ait, propter apparentium rationum similitudinem sensibus fidem abrogare: & 1. de natural. facult. 13. Asclepiadem delirare asserit, qui illis prohibet fidem habendam.

Ob hanc causam Auenzoar lib. 2. tract. 2. cap. 5. scribit: *se experientia iuari, & saluari tam in vita, quam in morte, factis, & scriptis, eo quod iusta sit, & æqualis latera; libræque & id à quo ratio ipsa fidem accipit, 5. de sanit. tuend. 1. & lib. 6. c. 14. & 2. cris. c. 8. ita ut rationi experimento destituta nullatenus credendum sit; quod innuere videtur Hip. 2. aph. 7. probationem addens ab ipso experimento, & Galenus apertè docet, in proam. epid. ad fin. Quare, &c.*

Denique medicina incepit ab experimento. Nam Medicorum diligentissimus Hippocrates Coss, hoc modo medicam à tenebris in lucem reuocauit, & quodam veluti partu genuit, per omnia membra aluit, educavit, vestiuit, atque ornavit. Cum enim tunc mos fuisset liberatos morbis scribere in templo eius Dei qui auxiliatus esset, remedia, ut postea similitudo proficeret, ea experimento inuenta scripsisse traditur: ex quibus hanc artem excepisse refert Plinius lib. 3. c. 27. & lib. 26. c. 3. firmat lib. 29. c. 1.

Pluris verò esse faciendam rationem, non leuioribus argumentis contendere potest. Et primò sic. Artificiosa ratio, qua iudicatur taliter, aut taliter operandum, vel demonstratio est, vel vsque ad eam probabilem discursus, ut ad eam proximè accedat. Sed qualiscunque fuerit, scientiam, & certitudinem gignit secundum plurimum, ut paulo supra Galenus docuit: experimentum autem cum non raro

fallax sit, plerumque inducit errorem. Igitur illi præferenda est ratio.

Secundò. Agendi methodus, quæ ex corporum naturis, morbis, eorum causis, remedium facultatibus elicitur, magis accurata, est, quam experimentalis, ut supra ostensum est, & colligitur ex Arist. 1. metaphys. 1. Atqui illa discursu, & ratiocinatione acquiritur. Ergo his magis fidendum, quam experimento.

Tertiò. Illa quæ ratione in artibus inveniuntur, ut certò sciuntur, experimento non indigent. Sed experimentum ratione destitutum, vel nullum est, 2. meth. 6. vel saltem infirmum, parùmque tutum & fidele, 9. de placit. 6. igitur multò præstantior est ratio. Maior constat, quia quæ in vnaquaque arte reperiuntur, principia sunt, & conclusiones: ad illorum verò scientiam comparandam, sufficit cognitio terminorum, ex quibus constant principia ipsa: his autem euidenter cognitis, & rectè applicatis, absque alio requisito, protinus intellectus iudicat alterum extremum alteri conuenire, & scientiam illius assequitur.

Quartò. Non minùs sensibilibus multa sensum effugiunt, quam rationabilium rationem ipsam, ex Gal. lib. an. sanguis in arteriis contineatur, c. 5. Sed magis aptus est, magisque perspicax intellectus ad rationabilia, & occulta indaganda, inueniendaque, quam sensus ad sua sensibilia; cum hic sola præsentia, & manifesta agnoscat, sæpèque labatur, ubi planè non sunt manifesta. Igitur.

Vltimò. Non solum maior medicamentorum copia methodo rationali comparatur, sed ea quæ ratione inveniuntur, præstant experientia inuentis, 6. de compos. med. sec. loc. & 3. sec. gener. c. 2. & 3. de loc. affect. cap. 2. Dubium ergo non videtur, sequendum potius rationis dictamen, posthabito sensu, & experimento, præsertim cum multò certior sit demonstratio inductione, etiam testante Galeno lib. 4. simpl. c. 7. ad initium.

Cæterum ambo hæc esse necessaria, & vnum sine alio esse inutile, firmat in hac historia Galenus, in fine 8. Atque id quidem nos excogitauimus, ceterum comprobauit experientia, quasi diceret: hoc auxilium ex casu acri nos ratione inuenimus, & firmavit experimentum, & merito sanè: nam experientia, & ratio duo instrumenta sunt ad artes inueniendas necessaria, & veluti crura quædam quibus illæ firmantur ex Hip. 1. aph. 1. & 8. sec. loc. 1. & 7. & 1. meth. 3. & lib. 2. c. 1. & lib. 9. c. 6. & lib. num. sanguis in arteriis contineatur, c. 5. & innumeris ferè aliis in locis: non omnia tamen, aut sola experientia, aut ratione inueniri posse testatur 3. meth. 1. Verum etiam si quædam sola ratio excogitet, alia experimentum inueniat, lib. de the. riac. ad Pison. cap. 3. semper tamen quoad fieri potest experientia, & ratio iungenda: ita ut in medicinis, vel theorematis ratione exploratis experimentum sequatur; ratio autem in illis quæ sunt experimento inuenta, 2. meth. cap. 6. & 6. de sanit. tuend. 14. Sic enim illa conueniuntur, ut mutuo inter sese firmentur, mutuamque fidem vicissim accipiant: nec possit dari vera ratio, quæ oppositum habeat artificiosum experimentum, nec è contra: ambo siquidem vera sunt, quæ sunt ab illis rectè excogitata, 2. aph. 17. quare firmiter sequendum id quod vnum inuenit, aliud confirmauerit. Vbi verò illa pugnaverint, necesse est aut inartificiosum esse experimentum, aut oppositas rationes tantum apparenter veras, quibus standum non est, nec propter eas à sensibus, & experimento recedendum, id quod fundamenta in principio adducta confirmant. Ergo hæc duo medicinæ crura omnino necessaria sunt, & cuiilibet soli non fidendum, quia experientia citra rationem est inualida; & hæc citra illam fallax & captiosa. Quare vtriusque partis rationes sunt soluendæ, & percurrendæ, ne omnino conuincere videantur.

Primum verò argumentum, quod suadebat magis esse fidendum experimento, rectè concludit, præferendam videlicet esse experientiam aduersanti rationi, quia scientifica non erit, nec demonstratio: & ab euidenter cognitis recedere non oportet, ob ea quæ dubia sunt, & nondum comperta, cit. lib. & c. num. sanguis in arter. contineatur.

Ad secundum. Negari non potest difficultas veritatis A per intellectum, & rationem inueniendæ; inde siquidem errores, sectæ, variæque in scientiis discordiæ, 1. aph. 1. & 9. de placit. 6. sed cum non minùs etiam sensus decipiantur frequenter, præstat quidquid sensu, & experimento assequimur, ratione firmari.

Ad tertium. Licet anima nostra quando corpori immergitur, ita sensibus corporeis alligata existat, ut illorum interuentu intelligat, non idè tamen sensuum cognitio nobis etiam inuia magis, vel sola propria est, quam rationis; ac proinde sensibus solis, brutorum instar, moueri non debemus.

Ad quartum. Experimentum etiam circa indiuidua quædam acquisitum, deficere potest in aliis, ob non omnimodam similitudinem, vel occultas proprietates: vnde quamuis in se ambiguum non sit, & incertum, quemadmodum nec sunt artium theoremata; relatione tamen ad operationem fallax esse potest, & timorosa eius operatio, ac proinde in singulis firmandum, iuncta tamen ratione.

Ad quintum. Non considerat solum Medicus illa quæ sensibus subiecta sunt: cum innumera ferè alia contempletur, & ratiocinando assequatur; nec minùs vera, & scientifica ratione mouetur, quam experimento, quibus medica ars integratur. Artifices verò reliquarum artium, quæ multo sensuum habitu, pauca tamen theorematum cognitione constant solo sensu, vel magis ducuntur. Medico verò perpetuo iungenda est intellectus ratio. Vbi tamen ea repugnauerint, sensuum euidencia, & experientia sequenda; quia vera si sit, & multo vsu acquisita, contradicentem demonstrationem non habebit, propter quod dixit Galenus 2. aph. 24. quæ ipsa comprobatur, sine causa nouisse sufficit: nempe quoniam licet non occurrat, saltem non repugnabit vera ratio; nec omnino necessaria est in euidenti experimento, cui ipsa conformis erit, quod significauit Galenus 4. simpl. 18. dicens, demonstratione non indigere: quamuis firmiter tutiusque sit, experimentum ratione firmari, à qua maiorem euidenciam, nec minorem fidem recipit, quam ab eo ratio ipsa.

Quod si Auenzoar 3. 1. doct. 1. cap. 7. de regimine eius quod comeditur, & bibitur, scripsit recipiendum experimentum, vel posthabita ratione, cam non omnino contemnit, sed præfert illud rationi quæ ab assuetudine desumpta. Iam verò 4. 1. cap. de phlebotomia, si in Ischiatica, vel saphæna secunda, neglecta ratione sequi iubet experimentum, dixit quia ibi ratio completa non est, sed deficiens; quia quamuis considerata origine venarum, æquale inuamentum sequi videatur in coxendicis dolore, ex Ischiatica, vel saphæna scissa, experimentum tamen fortiori, & integra ratione, ex rectitudine Ischiaticæ cum affecto loco, demonstrat maioris esse iuuamenti Ischiaticæ sectionem.

Denique in aliis adductis locis, tantum suadet non esse fidem abrogandam sensibus, & experimento ob apparentes rationes, quod non diffidendum, licet tutius sit experimentum, cui simul cum ratione coniuncto fidendum, nam altero deficiente non omnino certum iudicium sit. Medicinam verò incepisse ab experimentis, verum est, ex quibus non nudis, sed cum ratione coniunctis, nostra medicina ac magis magis inclaruit.

Eodem tenore respondendum est ad argumenta, quibus ostendi videbatur, pluris esse faciendam rationem, nec curandum experimentum. Et ad primum dicendum, quod quemadmodum scientifica ratio, certa & infallibilis est, sic artificiosum experimentum, nequit inter sese mutuo aduersari, atque idè vno illorum dato, tanquam suspectum habendum est alterum repugnans.

Ad secundum. Fatemur magis accuratam esse rationalem methodum, quam empiricam & experimentalem, ut infra dicemus: sed illa ratione quidem inuenitur, & experimento firmatur, quod non minorem etiam vim habet, & certitudinem in iis quæ solo sensu, & experientia inveniuntur, quam ratio in rationibus.

Ad tertium. Sicut ea quæ experimento inuenta sunt, firmari oportet ratione; ita ratiocinatione, & iudicio excogitata, experimento probanda sunt, antequam in vsu trahantur: Nec argumentum euincit, plurima siquidem principia communia in aliis artibus; præter tertiorum notitiam, indigent aliquando experimento, ut illis fides præstetur; & multò frequentius conclusiones ab illis, & in bona consequentia deductæ, quibus sæpe non assentimur, antequam euentu confirmantur; quod sanè maiore cum ratione in Medicina obseruandum, ne circa nobilissimum subiectum operatio fiat cum damno irreparabili.

Ad quartum, & quintum, Quamuis ratione, & sensu omnia comprehendantur, quæ in cognitionem veniunt, ratioque multis nominibus sensu sit præstantior; quum tamen sæpe erret, & labatur in rationalibus cognoscendis, standum illi omnino non est, nec eius inuentis acquiescendum, citra sensuum iudicium, & experimentum; maxime in medicamentis ratione exploratis, à quorum vsu multis in locis Galenus ipse nos deterret, antequam experta sint. ob supra assignatas causas. Nec obstat, multa esse ratione inuenta, siquidem multa etiam illam subterfugiant, soloque sensu illa dignoscuntur; sed vtriusque inuentum mutuo alterius iudicio confirmari oportet. Si tamen non coeant, omittendum non est id quod sæpe sensu cognitum fuerit ob contradicentem rationem; quoniam si demonstratio esset, minime contradiceret. Nec mirum, si 4. simpl. cit. Galenus demonstrationem, tanquam certiore, prætulit inductioni; hæc namque experimentum non est, & ob aliud indiuiduorum in cognitum, à quibus ad vniuersale progreditur, peccare potest: non sic autem vera demonstratio, licet etiam in particulari deficere possit, ob peculiarem alicuius indiuidui proprietatem, atque ad eam præter illius certitudinem. Non immeritò ergo Dogmatici Medici sensus euidenciam requirunt, & è conuerso intellectus rationem in experimenti inuentis, quoniam duobus illis crucibus, & artes, & artifices perficiuntur. Ergo rationi non fidendum citra experimentum, nec huic citra rationem assentiendum. De experientia necessitate appositè conscripsit Ieannes Baptista Persona colloquio 31. & 32. in suis noctibus solitariis, siue de iis quæ scripta sunt scien- tificè ab Homero in Odyssæa.

Illud etiam consequenter exponendum, Vtrum ab experimento, an à ratione potius in artibus inchoandum sit: in qua discutienda antinomia inuenio Galenum, & Aristotelem fuisse discordes. Hic enim lib. 1. metaphys. 1. experientiam priorem facit, asserens ab ea principio artes manasse, & rationem subsequutam compleuisse. Galenus contra rationem vult antèire, iubens 6. de sanit. tuend. cap. 14. ut ea vniuersum inueniat, de inuentis iudicium ferat experimentum: & 10. simpl. 1. necessarium esse ait ad confirmationem eorum quæ ratio inuenit, 6. meth. 2. Sed in hunc modum conciliandi sunt. Aliud est constituere artem, aliud secundum artem operari: artium quidem constituendarum initium experientia fecit, à singularium enim experientis vniuersalia theoremata, atque ad eam ipsa incepit, ideòque illius statuendæ origo, experientia dicenda est, quo pacto intelligendus Aristot. Quod si sermo sit, vnde agendi principium sumendum, quum quaeritur quid circa corpus ægrum agendum, quidve circa sanum, dubium non est, quod Galenus voluit, iudicium primò ex ratione sumendum esse iuxta artis præcepta, sed ob supra allatas rationes non audacter illi fidendum, antequam confirmet experimentum verum huius principium, illòque prior est sermone expressa doctrina, vel saltem librorum lectione acquisita, qua integrè valere oportet Medicum, ut docet Galen. 3. cris. 8. antequam ad medicinam faciendam accedat; cuius loco, vsu & exercitatione perficietur; exercitatio enim disciplinas confirmat, & absoluit, nec sitatio enim disciplinas appellari eruditus, quantumuis ne ea potest quisquam appellari eruditus, quantumuis in librorum lectione sit satis versatus. Vtrum autem dogmaticus præter empirico, & doctus parum exercitatus, ex minus docto, satis tamen in curationibus versato, & superioribus

Quæ ventriculi os attingit, acutum renuit. Auxilia in dies vicissim mutauit, ne assidua mollitione, & digestionem tumor duret magis. Altero cruri innixum puerum saltare iussit, vt ob motum, calore excitato, plus cibi ad illud deferretur: nam cum pars est malè affecta, quæ minus sanguinis, & nutrimenti ad eam transmittitur, citius sanatur.

Post emollitionem repulso tumore scirrhuso, ne eius residuum remaneret, contrariam methodum obseruauit, medicamentis ex pice constantibus partem perungens, vt graciles partes nutrissent. Quantam autem partes, appositis medicamentis ex pice, seu picatione, suscipiant utilitatem, & attracto cibo ratione caloris, ad partem debilem & excarnem, sic feliciter nutriantur, docuit Galenus 7. meth. 7. & 14. cap. 16. & lib. 3. de officin. medic. cap. 32. & alibi. Si enim alio medicamento genere vsus esset, nimiumque exsicasset, & emollientia non præmississet, vel inuerso ordine eis vsus esset, vtique vel nihil profecisset, vel in immedicabilem duritiem, tumorem perduxisset. Hæc est succincta, breuiusque huius historię explanatio.

Rogabis, quæ fuerit causa, cur ex Erysipellate nimis infrigidato, atque adstricto scirrhuso propullulauerit tumor? Respondet Galenus lib. 2. ad Glauc. cap. 1. quoniam humoris biliosi pars crassior adstringentium vi coercita in duritiem abiit. Adde tu, quoniam repellentium vsu superfluo pars tenuior fuit expressa & vacuata, remanente terrestri adusta, & crassa. Repellentia autem cum frigida & sicca sint, adstrictione sua posse repellere, & vacuare humorem in parte inflammata contentum, appositissime probat Galenus lib. 13. meth. cap. 6. §. Vacuatur autem quod impletum est, non modo medicamentis iis que digerunt, sed etiam que adstringunt & refrigerant, &c. Probat Gal. in art. medic. cap. 95. explanant grahpicè Andreas Planicius in com. cit. cap. Gal. & Valleriola lib. 1. enarrat. 5.

QVÆSTIO XLVIII.

Vtrum in celebranda phlebotomia in Erysipellate posito inter duas cutes, errauerit Auicenna, vt firmat Valleriola.

COMMENTARIUM.

Erysipellate. De Erysipelatis natura, causis, & curatione, veterum, & iuniorum doctissimi satis multa scriptis promulgauerunt. Illud hinc non ita censetur abiunctum, quod Arabum, & præsertim Auicennæ, Medici eximij ingressi pomœria præcepimus: Cur tantus auctor sanguinem emisit liberalius in Erysipellate posito inter duas cutes: & in profundo, ab ea abstinerit. Ita enim habet Auicenn. 3. 4. tract. 1. cap. 5. *Et phlebotomia quidem non multum confert, nisi quando materia est inter duas cutes, si autem profunda fuerit, tunc eius inuamentum minoratur, & fortasse attrahit.*

Sed hæc sententia maximas patitur difficultates. Nam in Erysipellate sanguis mittendus non est, quia à sola syncera bile oritur, ex Gal. 13. meth. cap. 21. & 3. de loc. 7. & lib. 1. prorrh. 1. & 6. aph. 33. & 2. feb. 3. Paulo lib. 3. cap. 6. quare Galenus lib. 2. ad Glauc. 3. & 14. meth. cap. 4. in Erysipellate renuit venæ sectionem. §. Porro in talibus sanguis mittendus non est, sed ventrem tantum expurgare sufficit: dandū autem medicamentum quod bilem suam educat, &c. Cum enim cacochymia biliosa in habitu corporis redundat, alienissima venæ sectio est; nam ducitur æger ad cholericorum ebullitionem, quod tantopere timuit Auicenna 4. i. cap. 20. Hanc methodum secuti sunt Paulus lib. 2. cap. 21. Aëtius tetrab. serm. 1. cap. 80. Trallianus lib. 12. cap. 6. Haly 3. præc. cap. 12. Rhasis 7. continent. cap. 3.

Deinde cur concedit venæ sectionem in Erysipellate posito inter duas cutes, & renuit in eo qui est in profundo; siquidem phlebotomia promptius euacuat humorem, qui in trunco corporis redundat, quoniam magis efficax, necessaria, & vtilior censetur sanguinis missio, quando interiores partes phlegmone infestat: cur ergo

A si hoc auxilium peccantem humorem ex profundis corporis partibus promptius euacuat, tunc securius non administrabitur?

Valleriola non incelebris auctor lib. enarrat. 4. Auicennam erroris infimulat, eiusque edicta temnit, & damnat, falsumque inflatis buccis appellare non erubescit: nam Erysipelas in habitu corporis propullulans, à tenuiori oritur humore, & bilioso, in cuius præsentia sanguinis missio est inutilis, quia tunc Erysipelas est exquisitum.

Andreas à Cruce, Chirurgus famigeratissimus lib. 1. de tumorib. choleric. tract. 3. cap. 2. varias pro huius tenebricosæ sententiæ sensu affert expositiones, tandemque iis relictis, contextum Auic. esse corruptum, tollendæque particulam (nisi) asseuerat. Costæus in com. legit: *quando materia est inter duas cutes*: & dum dicit Auicenna, *si autem est profunda*, vertit ille *pura*. Sed hi miserè decipiuntur; nam prior nullo habito respectu de tanti viri fama, aut dignitate, balantum more sequuntur Manardus & Leoniceum, qui perfricta fronte Arabes tot iniuriis lacessunt, cum errasse, veram tanti loci conciliationem ignorans asseuerat. Alij ad libitum veteres scripturas permutant, quas tantopere esse obseruandas Galenus commendat, epid. sect. 3. com. 31. §. *Ceterum ego veteres scripturas, etsi difficultatis explanentur, semper eligo, &c.*

Solue tu hoc modo. Erysipelas aliud est exquisitum, à sola bile syncera pronatum; aliud, cum flaua ipsa bilis sanguini feruentissimo, tenuissimo permilceretur, quod non simpliciter Erysipelas, sed cum addito phlegmonosum appellatur à Gal. 4. meth. 3. & lib. 2. ad Glauc. cap. 1. & 2. & lib. de tumorib. præter natur. cap. 7. in vtroque præstant sanguinis missio, & purgatio. Sed in tanto feruore quis audebit citra præuiam phlebotomiam, itam exercere, ob hepatis & viscerum feruorem, & ob agitationem, quam vel benigna pharmaca inferre solent? Nam sanguinis missio reuellit à parte fluxione tentata, euacuat, transpirat, & biliosum sanguinem, vt iacet in venis, promptissime educit.

Neque enim sola pura bilis, aut separata in totum à sanguine, concurrat ad partem, sed dicitur syncera, & pura, quod minimum alterius humoris admittat, ex Gal. 2. prog. 38. & lib. de dif. morbor. 12. Audi Auicennam lib. 1. theozir. tract. 3. cap. 5. dum agit de erysipellate cerebri. *Et scias quod non generatur apostema in hoc panniculo nec, in alio loco, ex vno simplici humore, cui etiam alius humor non sit adiunctus, sed de nominatio fit à maiori: v. g. quando discimus quod est ex cholera, non intelligas quod est ex cholera pura, sed cum aliis humoribus mixta: sed eam cholera nominamus, quia aliis humoribus præualet in quantitate, virtute, & natura, &c.*

Cessent ergo infamare Auicennam, cuius salutaria præcepta tam multis fuere salutis. Concedit ergo hic auctor venæ sectionem, tam in materia posita inter duas cutes, quam in profunda: sed non tantam in ista, quam in alia utilitatem afferre, ex contextus serie patet manifestè, quia materia est profunda; & per hoc verbum *profundum*, non intelligit quod sit in profunda corporis parte reposita, quia tunc inuis commodum afferret, sed intelligit quod profundetur in membro, ipsamque exulceret, & aliis penetret, quia est biliosa, crassa, atque adusta; nam si subtilis esset, non adusta, & naturæ sanguinis valde propinqua, non profundaretur, nec aliis penetraret, sed aliam inflammationem faceret, quam inter duas cutes, nempe cutem, & cuticulam ipse appellat, in qua phlebotomia est vtilis; in profunda non tantam affert utilitatem, quoniam bilis in maiori copia redundat, in cuius præsentia sanguinis missionem non ita esse proficuum asseuerat; quoniam vacuato sanguine, qui est frænum bilis, hæc furit & excandescit, & ab extremis sedibus ad intimas attracta venæ sectionis vi, febris exasperatur, & fit cholericorum ebullitio, quod explicat per verbum (*& fortasse attrahit*) vt fusè diximus lib. 1. in com. hist. 63. Lege Gentilem, & Dinum, acutissimos Auicennæ interpretes, qui de hoc argumento appositè disceptarunt.

QVÆSTIO XLIX.

Vtrum in imponendis topicis in Erysipellate, frigidis & siccis, Auicenna fuerit deceptus, vt retur Valleriola.

Vehementer infrigidato, atque adstricto. Verum enim verò, quia veterum Medicorum scita, de topicorum administratione in Erysipellate patefacimus, placet parumper, sepositis aliis, in eadem excurrere amonitates. Dum enim Galenus causam scirrhusi huius tumoris assignat, eam fuisse potissimum refert, quod super partem Erysipellate affectam nimis adstringentia essent applicita, censens nimirum in initio affectus huius, repellentia propriè dicta reproba esse, & nullius vsus, frigida nempe & sicca, quæ adstrictione sua impensè infrigidant, & cohibent exhalationem vaporis mordacis, & acris, qui ex feruida bile in inflammata parte contenta retentus, prohibitus distillat, cum sit calidissimus & siccissimus, innati caloris substantiam resoluit, spiritus absorbet, erodit, vlcera, atque ita natiuo partis calore depopulato corrumpitur pars, & sequuntur liuores, nigroresque, magnum certè, & irreparabile erysipelatibus malum, ex Gal. lib. 1. sec. gener. cap. 4.

Quapropter prudenter Galenus lib. 2. ad Glauc. 2. illa pro Erysipelatis curatione amplectitur, quæ sine forti adstrictione infrigidant. Sequuntur Dioscorides lib. 5. cap. 54. Aëtius tetrab. 4. serm. 2. cap. 59. Oribal. 7. synops. cap. 32. Rhasis lib. de diuision. cap. 126. Alzaharau. lib. præc. tract. 39. cap. 5. Paulus lib. 4. cap. 21. Hæc est concors omnium Medicorum, & Chirurgorum sententia, ab vsu ipso edocta. Nec distuldet ratio, quoniam bilis est calidissimus & siccissimus humor omnium qui sunt in corpore, ex Gal. 10. simpl. tit. de selle: quare cum feruet, & ebullit, contrariis, frigidis & humidis est infræandus.

Sed quid respondebimus Auicennæ, asserenti ex diametro contrarium, dum 3. 4. tract. 1. cap. 5. sic profatur. *Et oportet vt sit infrigidatio eius in principio fortis stipticitatis, ad hoc vt forsitan augmentetur eius stipticitas super ipsius frigus vehemencius stipticitate sua, &c.* & infra sic ait. *Et si fuerit Erysipelas super cutem, curetur ex scoria plumbi, cum vino pontico ebullito cum foliis sicla bullita cum vino, & curetur cum eo in quo est resolutio, & exsiccatio fortis cum infrigidatione, &c.*

Vidit istam controuersiam Valleriola lib. 3. enarrat. 4. qui vtrò, citroque discursans, Auicennam deserere, quam interpretari maluit Andreas à Cruce lib. 1. de tumorib. cholericis, tract. 3. cap. 12. mutando contextum, Auicennam conciliare conatur, & legit verba (*fortis stipticitatis*) ita vt sonent (*fortis exulcerationis*): sed cum textus citra necessitatem non sint inuertendi, illius solutioni acquiescere non possum; & licet rectè essent translata verba, secunda Auicennæ sententia adhuc insoluta manet, nec minimum stare potest cum Galeni mente; nam infra sic ait: *& curetur cum eo, in quo est resolutio, & exsiccatio fortis cum infrigidatione.*

Solue tu dupliciter. Primò cum doctissimo Costæo, qui in com. cit. cap. Auic. hunc auctorem de Erysipellate vlcerato intelligendum putat. Cuius explanationem allata Vigonis sententia sic confirmo: hic enim lib. 2. de apostematibus, cap. 5. in fin. sic nodum soluit. *Repercussum itaque apostematis cholericis, testem adducendo Rhasim, debet esse frigida & humida complexionis, nisi Erysipelas reperitur cum vlcere, quia licet ratione materia, ipsa medicina deberet esse frigida & humida complexionis, ratione tamen vlcere debet esse frigida, & sicca.* Quapropter de Erysipellate simplici Galenus est intelligendus, Auicenna de vlcerato explanandus. Lege Petrum Pigræum lib. de tumorib. præter natur. cap. 10. de erysipellate.

Solue secundò, cum crudissimo Dionysio Dacca lib. 2. de apostemat. cap. 2. nam Auicenn. imponit medicamenta fortis stipticitatis, non ea quidem sola, sed cum maiori humectantium copia permixta: hæc enim roborant, repellunt, & biliosum humorem contemperant. Ita intelligendus est Celsus, qui lib. 5. cap. 26. in hoc affectu impo-

nit repercutientia. Accedit, quòd si Auicennæ mens esset, in simplici erysipellate sola stiptica adhibere impermixta, non tantopere in huius tumoris curatione, humoris retrocessum ad partes internas pertimesceret, quem recursum valde formidat Hip. lib. 6. aph. 25. Nec inistes, Galenium 14. meth. cap. 3. in erysipellate, post totius corporis euacuationem repellentibus fuisse vium: nam per ea intelligit frigida & humida, vt sunt malua, viola, & alia, quæ contemperando calorem innatum, & biliosi humoris acrimoniam retundendo, latè repellere dicuntur, quæ in Erysipellate summo esse ex vsu, ob dictas causas, supra monuimus.

HIST. XLIII. TRALLIANI, De œdemate pedum.

Pedum œdema, salis fomento curatum.

Si laxi tumores sint, in quibus humor qui influxit, neque crassus & terrestris existit, sed laxus & mollis, tangenti bus statim digitis cedens, spiritum flatuosum, & pituitam humidam aquosamque fluere suspicamur. In his conueniunt potissimum, & ceratum quod ex sale paratur, & inunctiones. In quibus autem illius, aut inunctiones nihil proficiunt, his etiam fomenta ex sale torrefacto frequentius mutata, apud accommodantur. Etenim ab ipsis non modo leniuntur, sed etiam plurimum adiuvantur. Ego sanè noui Roma virum quendam longè clarissimum, qui fomento ex sale semper vteretur, atque hinc valde mitigaretur. Quod autem hoc opuleretur, omnibus manifestum est: nunquam enim lesionem aliquam articularum, neque topium excitate visum est, &c. Trallianus lib. 11. cap. 1. tit. si pedes tumoribus pituitosis, laxisque infestentur.

PARAPHRASIS.

Pedes, extremasque corporis partes sæpè pituitosis, laxisque tumoribus infestari, res est manifesta. Cum enim hæc remotæ sint à fonte caloris, frigidæ sint, ossæ, exangues, præ natiui caloris inopia crudum, aquosamque humorem generant, & flatus multos, quos præ debilitate absorbere nequeunt. Accedit quòd in febribus chronicis, frigidisque morbis, natura crisi quadam pituitosa excrementa ad eas, tanquam ignobiles, & à visceribus longè remotas detrudit, vt Hipp. 2. progn. 3. scitè edocuit.

Hinc factum est, vt proferat Aristoteles lib. 2. probl. 26. pedes minimè omnium sudare, quoniam cum ossibus, venis, atque aliis partibus duris consistit, humorem influxum elidere nequeunt. Quæ ratione sæpè cessante morbo, & deletis symptomatis, dolores pedum diutissime durant, vt monuit Gal. lib. 3. epid. sect. 3. com. 7. in historia Virginis Abderitanæ, quæ cum à causo euassisset, pedum dolores diu sustinuit. Cum ergo humor aquosus est, ex partium frigido intemperamento, hepatisque debilitate genitus, vt in hydrope, & conualescentibus accidere solet, vel in aliis partibus, vt in capite, & scroto, isque flatu plenus, in pedes, aut alias imbecilles partes confluit, fit mollis, laxusque tumor, ex Galen. lib. 10. sec. loc. cap. 2. qui tangentibus digitis facilè cedit, foueamque facit, & vocatur à Galeno œdema, 10. meth. cap. 4. & 2. ad Glauc. & lib. de tumorib. præter natur. cap. 11. Aëtio. tetrab. 3. serm. 4. cap. 16.

Pro hoc tumore curando licet plurima parentur auxilia, quæ latè præsci, & iuniores descripserunt, nullum est commodius, quàm quod ex salis fomento paratur. De sale solum historiam retexere est opus, tanquam re in plurimos vsus laudabili: nam symbolum est sapientiæ in sacris literis; & prophani scriptores eandem sapientiam, ac prudentiam salis nomine afficiunt, vt testatur Valler. lib. de sacra philosoph. c. 16. & 34. & prius dixit Rhodiginus lib. 6. lect. antiq. 1. qui sale, & Sole nihil vtilius esset corporibus asseruit.

De effectibus salis sat plura prædixere Dioscoridis interpretes, in com. c. 80. lib. 5. Sed præcipuus est, vt eius vsu corpora

temperata attrahunt spiritus extrorsum, quo impetu noxia transpirant, & dissipantur.

Obiicies secundò Quomodo anodyna afferuntur esse certæ temperaturæ, cum dolor ortus à solutione continui, solum per vniuentia consenscat, & ex intemperamento immateriali sanetur per intemperamentum contrarium, & ortus ab humore frigido per euacuantia, cum calore; Dic, frequentissimi dolores oriuntur à vapore, vel humore noxio retento, quare commodè sanantur per ea quæ modice calida sunt, & tenuium partium, ex Auer. 5. collig. 13. eo quod membrum dolens ex resolutione refrigeratum est, quare indiget medicamento inclinante ad calidum, vt sic per calorem intensiuum, reparetur defectus quantitatis innati caloris. Solue Secundò, & videtur certior ratio, quia quæ modicè calida sunt, & tenuium partium, ræfaciunt membrum, & attenuant humorem, ita vt faciliè dissipetur, ad quod opus doloris cessatio sequitur.

Obiicies tertio. Quomodo Galenus determinat anodyna ad certum temperamentum, scilicet calidum in primo, quum ea debeant esse diuersa pro varietate temperamenti humoris, & ægri? Dic. Anodyna explicantur à Gal. collatione facta ad temperatum tantum, quod etiam fecit agens de primis qualitibus: anodyna igitur vera, collatione facta ad humorem temperatum, & corpus temperatum, debent esse calida in primo.

Alia verò anodyna, quæ opiata, seu stupefacientia dicuntur, & narcotica, sunt quæ immodicè refrigerant, extinguunt partis calorem, & comprimunt nervos, obstruuntque vias per quas spiritus ad partes sentientes peruenire solet, & suo valido frigore sensum auferunt, & sic dolorem sedant: hæc solum necessitate urgente, ob magnum cuitandum periculum, sunt intus porrigenda, vt 12. meth. 1. & vlt. 6. aph. 31. & 2. sec. loc. c. 1. rubric. 5. & lib. 9. eiusd. c. 4. Galenus admonuit. Vtrum in causa calida, an frigida liberalius concedantur, ex Gal. mente discussimus lib. 1. in com. hist. 61.

Nec inanes, dicendo narcotica esse propriè anodyna, quum auferant dolorem citra ablationem causæ. Deinde, quæ calida sunt in primo, & tenuium partium, cum auferant dolorem, propter ablationem causæ doloris, non esse propriè anodyna; hæc enim diuersa sunt ab illis, quæ dant dolorem auferendo eius causam, vt constat ex Galen. 5. simpl. cit. Dic. Narcotica ex Galen. non esse anodyna, quia non auferunt dolorem ipsum; sed solum vim sentiendi dolorem: Ea autem quæ calida sunt in primo, & tenuium partium, peculiariter auferunt dolorem, quia dissipant immediatam doloris causam, scilicet noxium retentum, licet eorum vi quandoque augeatur morbus ipse; vnde in initio defluxionum, propria sedatio doloris fit per laxantia calida, curatio verò per adstringentia frigida. Tu verò de anodynorum vsu, pulchra lege apud Mercatum lib. 1. indicat.

Merito ergo fecisse Aëtium iudicabis, qui in præsentis doloris angustia, præsertim à causa calida concitati, stupefacientia parti apposuit, quoniam præterquam quod bilis calidissima acrimoniam contemperant, & frigiditate sua eius dolorem infranant, etiam stuporem inducunt, & dolorem sedant; quam Aëtij sententiam confirmant Paulus, Trallianus, & Auicem. loc. citat. Eligit autem Hyoscyamum, tanquam magis incolumem, qui pedum, cæterarumque partium nervosarum dolores sedat, ex Auicem. 12. tract. 2. cap. 7. & in cap. 15. cum psyllio, opio, acacia, & lacte vaccino emplastrum parat. Refert clarissimus Duretus in suis eruditissimis enarrationibus ad c. 63. lib. 1. de morb. internis Hollerij, se curasse quendam ægrum sæua arthritide correptum, ex affluxu humoris biliosi enata, phlebotomia, clysteribus, abstinentia vini, qui his non conferentibus, cataplasmate admoto ex foliis Hyoscyami coctis in lacte, à tormento euasit. Hoc enim auxilium est anodynum, & humorem acrem incrassat, ac summam suam refrigerandi vim coctione amittit. Consule Gulielmum Budæum lib. de curandis articularibus morbis, fol. 15. & Dioscoridem lib. 4. c. 59. qui Hyoscyamum ad omnes calidas defluxiones, & partium dolores ex tenui humore pronatos esse saluberrimum assererat. Explicat

A eius naturam Ferdinandus Pintianus, illustris Plinij interpres, lib. 27. c. 11. qui pro arthritide eius vsuum extollit vehementer.

Quoniam tamen horum medicamentorum vsus in partibus frigidis, nervosis, & exanguibus suspectus esse solet, iis correctoria admiscere oportet, ne aliàs in posterum lædere posse contingat. Quare Aëtius cum Hyoscyamo oleum vetus miscuit: nam hoc etiam est anodynum, & moderatè calefacit, apud Galenum 1. 2. simpl. c. 21. & Paul. 1. 7. tit. de Oleo: Argenti autem spuma roborat, & sic ad collyria est aptissima, vt retulit Dioscorides 1. 5. c. 53. in fin. carnem ostreorum adiecit, iis enim inest saluus succus, qui partem roborat, & calefacit: qua ratione eorum caro valentiùs subducit, apud Gal. lib. 3. alimentor. c. 53. & 1. 11. simpl. tit. de ostreis. Sedato dolore, confestim partes hæc nervosæ, & debiles, ne in posterum sensu, & motu orbari contingat, foueantur iis quæ roborare, & modicè calefacere nata sunt, vt citati monuere auctores.

HISTOR. XLVI. GALENI, De articularum dolore.

Afininum lac, ad arthritidis præseruationem, vtilissimum.

Q Vidam etiam cum afinino lacte epoto se aluissent, in perpetuum hoc malum euaserunt, &c. Celsus lib. 4. cap. 24.

PARAPHRASIS.

Non solum à crasso frigido, sed etiam subtili calidoque humore arthritidem concitari, supra diximus, firmatque luculenter Petrus Salius lib. de affectibus particularibus c. 16. Pro huius humoris expurgatione, nullum poterat lacte afinino præstantius parari medicamen: nam præterquam quod iecur refrigerat, à parte reuellit; expurgata copia, quæ ex humoris intemperie, & calore quotidie generari solet, etiam humoris acrimoniam retundit; corpus ex dolore, vigiliisque exhaustum reficit, & instaurat; & ita alimoniam, & remedij vicem supplet. De cuius saluberrimo alimento pro renutriendis phthificis, plura ex Galeni mente diximus 1. 2. in com. hist. 35. & de eius varia differentia ex tempore partus, corporis habitu, anni tempore, ætate, pastu, non indigna scitu proferemus lib. 4. in com. hist. 44. Nunc de illius expurgante vi breuiter differendum.

Lac aluum mouet, liquidius quidem magis, crassius autem minus. Hanc expurgandi vim habere lac ratione feri, notum est, & firmat Galen. in loc. multis, & præsertim lib. 3. de alimentor. facult. cap. 15. quo loco ad retinendam aluum vtitur lacte benè chalybeato, quouisque ignis vi tota serosa pars quæ aluum mouet, sit absorbpta. Sic enim ait. Iniectis vero lapillis ignitis, tantisper dum serum omne consumatur, præterquam quod sic paratum aluum non subducit, contrarium etiam efficit, ipsumque iis exhibemus, quibus venter acrimiam excrementorum demorsu infestatur: id ipsum autem efficiunt lapilli, aut etiam efficacius ferrei orbiculi igniti, &c. Quare serum nitrosa, qua pollet qualitate, non solum biliosum & tenuem, sed adustum & retortidum humorem, immò frigidum & tenacem expurgat, vt Mesuè cap. de sero lactis, affirmat, & nos ad præcorum mentem tam multa diximus lib. 2. in comment. histor. 109. Hinc fit vt lactis afinini potores, iis expurgatis excrementis, à cruciatu arthritico reddantur immunes, quia hoc lac serosissimum, & liquidissimum est, auctore Galen. 6. alim. cit. & 7. meth. 6. quod si desit, camelinum, equinum, ouinum, sero cum abundant, hanc etiam præstant commoditatem. In hunc vsuum, præsci afinino vtabantur in magna quantitate, ad expurgandam aluum, vt constat ex Hippocrat. 7. epid. num. 4. ibi. Eratoles filio bibenti lactis afinini excocti quasi nouem cotylas Atticas, duobus diebus biliosa purgatio vehemens oborta est, &

&c. probat lib. acut. 4. text. 19. & 109. S. Verum si dolor non cessauerit, asina lac bibendum, vt purgetur, dabis: & Galen. in com. sic inquit: Lacte asina vtendum præcipit, quod purgantia inter medicamenta omnia, mitius, & tranquilliusque existat, &c.

Sic Plinius lib. 28. c. 9. refert, plurimos afinini lactis vsu ab articulari morbo fuisse liberatos: quare veteribus creditum est lac asinæ arthriticis salutare, auctore Hollerio lib. 5. Aph. in com. sent. 64. nam biliosum humorem expurgat, vi res fouet, & sic articularis morbis mirificè succurrit, vt ait Douynetus lib. 4. apolog. cap. 2. Hoc modo serum caprinum tantæ efficacitæ est in hoc præseruando morbo, vt eo vtentes, ab illo in posterum immunes euadant, vt notauit Amatus lib. 5. centur. 29. Quod auxilium miris celebrat encomiis Stephanus Laurentus apud Schenckium lib. 4. obs. de arthritide. Consule Vlysem Aldroandum lib. 1. de quadrupedibus, c. 2. de Asino, tit. vsus in medicina.

Sed si hoc verum est, & lac omne ratione feri expurgat, ita in onente Auicem, lib. 2. tract. 2. c. 441. S. Aqueitas lactis est subtilissima, lauiatua, & solutiuu: cur Hippoc. 4. acut. 7. & 109. lacte asinæ decocto vtitur ad expurgandum, quod firmat Aëtius retrab. 1. serm. 2. c. 30. de carbunculo, si per decoctionem absorbpto sero, lac minus subducit: Dic cum Mercuriali lib. 4. acut. in com. sent. 29. duplicem esse coctionem, aliam insignem, mediocrem aliam. Illam reprobat Hippocrat. eius enim vi aquosa humiditas absorbitur; hanc probat: nam ea serosam lactis partem non exfoluit, quin potius est in causa, vt lac ex ignis commercio acrimoniam aliquam acquirat. Hæc solutio menti Galeni est consona: nam vt ipse 3. alim. cit. prædixit: Si quis lac prius elixando, serum omne consumpserit, nihil prorsus subducit. Lege Rotar. contradiet. 30. Hipp. Demum afinini lactis vsus, tutior est in articulari dolore, qui à calido humore ortum ducit: nam lac omne cum crassi succi sit, & serum frigidum, crassum generat humorem & intemperiem frigidam augent. Si de lactis afinini facultate plura scire aues, lege Gulielmum Ballonium lib. 1. consilior. medicinal. 50.

HISTOR. XLVII. CELSI, De articularum dolore.

Quidam abstinentia vini, & veneris, in perpetuum à cruciatu arthritico præseruati.

Q Vidam cum toto anno à vino, & venere sibi temperassent, securitatem totius vite consequuti sunt, &c. Celsus lib. 4. cap. 24.

PARAPHRASIS.

Licet vinum modicè sumptum plurimas secum afferat vtilitates, quas ex veterum, & iuniorum mente proposuimus lib. 2. in com. hist. 61. & refert inter omnes omnificius Canonherius in suo eloquentissimo primo de vini miraculis libro cap. 3. tamen si cum modo non ebibatur, grauissimos, & cunque irreparabiles morbos excitare solet, ex quorum genere præcipuus, podagra est, & fusè notauimus lib. 2. in com. hist. 72. quo pacto prudenter monuit Auic. 22. 3. tract. 2. c. 7. in fin. vt in hoc affectu ab eo abstinemus, dum sic fatuit. Et oportet vt dimittat vinum omnino, vsque quo sanetur ex eo sanatione integra, & veniant super ipsum quatuor tempora, &c. quod consilium approbat Trallianus lib. 11. c. 1. immò huius abstinentia se vidisse aliquos, & sanatos, & præseruatos refert: nam vinum nervos emollit, ferit, penetrat, percellit; quare inter causas podagricæ affectionis præcipuè connumerat Gal. vini potum lib. 6. Aph. com. 20. nervos enim faciliè replet, & potè calidum temperamento, tale siquidem promptè penetrat omnia, præsertim si non ita crassis partibus constet, &c.

Nec mirum: nam vinum dissoluit vires, artus debilitat, cruditates parit, frigidus morbos gignit, vt Galen. auct.

A Et or est lib. 3. simp. c. 4. vnde incertus auctor Anthol. epigr. lib. 2. podagram hoc epipheto exornat, hoc disticho, quod podagra exponit originem.

Membra resoluentum Bacchi, Venerisque podagra Corpora dissoluens filia iure vocor.

Opinor, quia priuat eorum vsu membrorum, atque articulorum quos inuadit. Alius ita reddidit.

Soluere membra solet Bacchus solet & Venus ipsa, Soluere & ex illis nata podagra solet.

Ob eandem causam vinum, seu Bacchus appellatur, vt etiam Lysius, & Lyæus; nam ex eo non nisi vacillato, ac tremor: sic & Venus, ex quo & Amorem eodem epipheto affectit Sappho, illis qui apud Hephæstionem leguntur, versiculis.

Amor rursus me membra soluens

Dulciter, in expugnabile reptile.

Vnde plures à vino penitus abstinent, quia turbat mentem, & instigat ad venerem. Quare Poëtæ vinum vocarunt fel terræ, principem tenebrarum; vitem dicentes è femine diaboli in specie serpentis germinasse, cuius acini velut veneni guttæ sunt, quæ de vino nimium sumpto sunt intelligenda, vt notant Diotimus, 2. epigram. lib. 11. 6. Theopompus lib. 2. 6. suar. hist. ferè per totum. Consule omniscium Tiraquellum lib. 15. leg. conuub. gloss. 1. p. 15 num. 20. 23. & 24.

Contra aqua est saluberrima, vt docuit Gal. lib. 1. simpl. c. 4. in princ. S. Et conuenientissima omnibus hominibus, tam sanis, quam ægrotis, & ad vitam maximè necessaria, &c. Ideoque primi illi parentes, 800. 900. annos vixerunt, quod hoc solo salutifero potu vterentur, idque ex sacra pagina liquet manifestè, nam qui post vitem à Noè plantatam vixerunt, breuiùs vitam cum morte commutarunt. Lege Plutarchum in lib. qui inscribitur, Vtrum aqua, an ignis sit utilior: & nos plura notauimus in lib. 2. in com. hist. 54. & disseperit eloquentissimus Ludouicus Nonnius lib. 4. de re cibaria, c. 1. & maximè si in immoderata fumatur quantitate, quia remanet incoctum, & frigidus morbos parit, tentat artus, & vires enervat. Quo pacto prudenter asseruit Vallesius in com. c. 29. lib. de sacra Philosoph. in fin. S. Iam verò nihil arbutior stultius, quam senibus caloris augendi gratia vinum abundanter, meracum præcipuè indulgere. Quanto enim vinum calidius est per sese, tanto maiori ventris, ac viscerum omnium calore opus est, vt superetur, alioqui à minori acescit, crudumque succum auget, vnde & calorem naturalem suffocat, & morbos innumeros parit, mortem properat. Quare vinum esse lac serum non valde probò: censeo enim potius senibus sensim esse dandum dilutius, vsque dum in extremo senio constituis toto vino detraeto, detur pro eo mulsæ, aut decocta aqua. Satis enim est permittere calori naturali sensim venire ad naturalem interitum, quam vino obnuere, & senectam facere miserabiliorem, & breuiorem. Hactenus Vallesius. Vt videas, quot noxas pariat vinum immodicum, vel etiam in senibus, quibus ab omnibus iudicatur salutare valde.

Quidni? nonne tempore Galeni eunuchi podagra vexabantur sæpiùs, qui Hippocr. sæculo ea non laborabant? Audi ipsum lib. 6. Aph. com. 28. hæc verba profatentur. Nocent autem & potus multorum, & fortium vinorum; præsertim cum aliquis ea ieiunus potauerit: hæc enim nervosam substantiam promptissimè offendunt, sicuti & cotinus. Etate quidem Hippocratis, pauci quidam podagra laborabant, propter vita moderantiam: nostris vero temporibus vsque adeò auctis edulibus, vt nihil eis addi possit videatur, infinita est podagarum multitudo; quum nonnulli sint qui nihil exercitentur, & cruditatibus, atque ebrietatibus offendantur, & ante cibum assumptum bibant vina potentia, veneris vtantur immoderatis, &c. De cuius potus varia differentia penes colorem, odorem, saporem, modum substantiæ, latè proferemus multa lib. 4. in com. hist. 28.

Quare ad generandos morbos articularum vinum strenuè iuuat; cuius potus magna est vis ad venerem, quoniam parit libidines, & alios turbulentos affectus excitat, vt legitur apud Ecclesiasticum c. 31. & 39. Deinde vino-

lencia concitat furorem, & iram, ex quibus irrequieto motu agitati humores in articulos debiles decumbunt. Ita autem sanos procreari affectus corpus diuersimodè agitates diximus *lib. 2. in com. hist. 13.* & testis est locupletissimus Ioannes Gerardus Voffius, auctor sanè incomparabilis, scientissimus, & dicendi facundia clarus *lib. 2. insit. oratoriar. cap. 7. de Ira.*

Insuper tumulenta cum Venere plurimum consentit, ita vt vinolenti sint lasciu, ob multas causas citatas à Tiraquello *loc. cit.* Hæc vitia si copulentur vnà, morbi propullulant exitiales, truculenti, funesti: exemplum habemus apud Hip. *lib. 3. epid. sect. 3. text. 81. & 82. Nicodemi, & adolescentis Melibææ*, qui ex nimia venere, & p oculis multis ægrotarunt, & ex illis vnaus igni oppressus euasit. Nam, vt Galenus ait, *in com. multa quidem pocula neruis nocent, & origini eorum cerebro*, vt Vallesius explanat luculenter *in com.* Quare ex hoc perennissimo fonte, morbi præsertim neuofarum partium, perculsis, & debilitatis neruis, scaturire solent, dummodò excipias ventriculo debiles: nam si illis parè non exhibeas tenue vinum durare nequeunt, vt notat Solenander. *sect. 4. conf. 24.*

Deinde Veneris vsus exhausto spiritu dissipato interno igne, excreta elaboratissima substantia artus enervat; quare ex eius immodico vsu corporis vacillatio, ac tremor. Venerem sequuntur concussio, motus & concalectio articularum, quibus de causis crudus, & noxius succus in artus decumbit, vt notarunt Amat. *1. cent. 99. Crato lib. 1. consil. 17.* quo pacto vsu crebriore veneris debilitas oritur in corpore: nam vacuatur nobilissima substantia quæ ex sanguine fit optimè decocto, confecto, ac digesto; nam ex omni corporis parte verè, & formaliter fecerunt semen, ex Aristot. *4. sect. probl. 2. 2.* ex qua sententia sumitur explicandi ratio, cur morbi quidam sint hæreditarij quos videlicet parentes in liberos generatione transfundunt, quales censentur pthifis, epilepsia, splenis affectus, podagra, calculus renum, surditas, & alij propositi ab Hippocrat. *lib. de morb. sacro*, quod bona pars seminis à cerebro deriuatur. Ob hæc excreta damna ex Veneris immoderato vsu, monet Aristot. *lib. 7. politic. cap. 16.* iuenculas non esse elocandas, & firmat elegantissimus Paraphrastes Daniel Heinsius, nostri æui phoenix *in com.*

Hac de causa vini, & veneris abstinencia à podagra plurimos fuisse præseruatos, exemplis illustrant, Trincauellius *lib. 1. de curand. morb. c. 2. & lib. 3. consil. 37.* Guainerius *lib. de eorundem iunctur. c. 27.* Legimus (inquit Rhodiginus *lib. 13. antiq. cap. 25.*) quosdam morbo articulari & podagra vexatos, proscriptioe bonorum, ad simplicem mensam, & pauperes cibos redactos conualuisse: nam diuites podagræ, luxu, deliciis atque otio affluentes, vino libidinique dediti, à vino, venereque abstinentes, à podagra fuisse vindictos memoriæ prodiderunt, Porphyrius *in vita Plotini*, Franciscus Alexander *in Apollinis radio primo, in descriptione elecluarum Diacoralij*, Vtrum autem in articularum affectionibus aliquando porrigendum disceptant Conciliat. *diff. 185.* Matthæus *in com. c. 7. tract. 2. Anic. 2. 3. in §. Et oportet vt dimittat vinum, vsque quo sanetur ex eo sanatione integra, & veniant supra ipsum quatuor tempora.* Pro cuius sententiæ explicatione, varia proponit, contra Amat. *1. cent. 92.* Petrus Væzius Lusitanus Doctissimus *in com. medic. cap. 8. in fin. leg. Cardan. lib. 1. contradic. tract. 4. contradic. 2.*

HIST. VLT. RHASIS ET GAL.

De podagra.

Podagræ, repetitis euacuationibus, & attenuante victu, perfanati.

Erat quidam obesus, frequentis quietis, & superabundantis comestionis, qui passus est ex motu dolorem articularum, cui præcepti quod in quibuslibet nonaginta diebus faceret minutionem, & in quibuslibet hebdomada purgatione

A leuem, facientem assellare quater, aut quinquies, & in quibuslibet duobus mensibus laxationem, potentiorum laxatione illa, & laxatione in temporibus interpellatam cum minutione, & laxatione, quibus sequitur alienata est passio eius, appropinquando sanitati, ita tamen quod nullo vitæ balneo, &c. Rhasis *lib. 20. continent tract. 1. c. 2.*

Siquidem etiam podagricos, & arthriticos, & omnes veris initio vacuabis, exhibito videlicet aut medicamento purgante, aut sanguinis missione. Equidem compures ipse sanari, qui tribus quatuorve annis per intervalla laborasset tumoribus, exundante humore, * veris initio vacuato, aut sanguine misso, & Galen. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 7.*

Sed & podagram, & morbum articulare adhuc incipientem, & nondum poros circa articulos facientem, ex tali vacuatione multis iam annis fieri prohibuimus, &c. Galenus *lib. 6. Aph. com. 47.*

Vidi etiam non pocas arthritidas; alias quidem hæc victus ratione in totum perfanatas, alias mitiores fuisse reditas, &c. Galenus *lib. de attenuante victus rat. cap. 1.*

PARAPHRASIS.

DE præcautoria euacuatione est in hoc loco sermo, cuius ope, & efficacia, mortales vacuato noxio succo, qui ex partium debilitate, vel præpostero viuendi ordine progignitur, pacatam, tranquillamque vitam tradunt. Hi enim præsertim si sint pingues, & obesi, & præ frigiditate crudos humores acerent, sunt præseruandissimi: nam pinguedo, & obesitas frigidioris, & humidioris temperaturæ est indicium, *lib. art. med. cap. 58.* ob quam succrescit cruditas, quæ est omnium morborum radix, atque origo, ex Gal. *lib. de succor. bonit. & vit. cap. 5.*

Hæc damna patiuntur præcipue in exercitatis, & qui ob otium, & quietem, excrementorum copiam non resoluunt, quæ ex multiplici coctione fuliginosa, vaporosa, & crassa relinqui solent; exercitatio enim calorem adauget, & dilatat vias, coctionis instrumenta viuificat, obstructos referat meatus, ex Galen. *2. de sanit. tuend. cap. 1. & Auicen. 3. 1. doct. 2. cap. 1.* quare homo edens, sanus esse non potest nisi laboret, dicebat Hip. *lib. 1. de diet. num. 1.* nam otio tabescunt corpora, firmanur labore, apud Celsum *lib. 1. cap. 1. probat Aristot. 1. probl. 46.*

Deinde hic cum esset gula, ingluuicique deditus, plurimam excrementorum copiam congestit, quæ in dies magis ac magis aucta, in debiles artus confluens, articularum generauit dolores. Quantum autem noceat ciborum varietas, proposuit Gal. *1. acut. 16.* firmat Plutarchus *4. sympt. 1.* Accedit, quod doloribus articularum occasione dedit motus, qui si sit post nimiam alimenti copiam celebratus, noxas inemendabiles facit. Audi Galen. *lib. de succor. bonit. & vit. cap. 3.* quemadmodum enim omnium maximè commendatur ad sanitatem exercitatio ante cibos, sic à cibis motus vnusquisque vel imprimis damnatur, eo quod à ventre alimentum ante coctionem distribuatur, crudiorumque ita humorum vis colligatur in venis, unde genus omne morborum progigni solet, nisi prius aut laboribus pluribus dissipentur ipsi, aut concoquantur, inque sanguinem vertantur, à iecoris, venarumque facultate, &c. Hoc ipsum docet Auicen. *lib. de remouendis nocumentis, quæ accidunt in regimine sanitatis, tract. 4. cap. 25.* Fortis ergo motus, & exercitium nimium post cibum nocet impensè, quia distrahit naturam à coctione, & intempestiue attrahit alimentum à ventriculo semicoctum ad membra; præsertimque ad artus ex motu concalectos, qui crudus cum sit, articularis doloris deinceps causa existit. Si verò Hipp. *2. acut. 2. 3.* & Galen. *ibi, & lib. de dissolut. continua, cap. 1.* Auicen. *doct. 2. cap. 1.* motum consulunt post cibum, de paruo, & leui motu sunt intelligendi.

Hanc crudi humoris copiam in corpore congestam, antequam rueret in artus, vacuandam esse consuluit sanguinis missione & purgatione; quæ vacuationes ex interuallis factæ vacuata copia ita naturam leuarunt, vt æger alacrius viuens, sanorum munia veluti perageret. Vacuatio

Vacuacionem autem per alium æstimauit amplius, quia nullum vitium erat in artibus; nam si dolor actu vrgeret, à forti deiectione abstineret prorsus: nam eius vi humores præcipiti lapsu confluent in dolentem partem. Abstiniuit etiam à vomitorijs, nam hæc vacuatio minus est familiaris, & violenta magis.

Cæterum multis videbitur difficile, cur in podagræ obeso, crudis succis referto, natia forte frigido, quater in anno phlebotomiam consuluerit; si hæc spiritu resoluta, calorèque exhausto, artus exangues debilitat, & enervat? Auget dubitationem locus Galen. *lib. 2. aph. 44.* dicentis, obesos paucum omnino sanguinem habere, cum totum alimentum vertatur in pinguedinem. Insuper obstruccionibus facillimè tentantur, & frigidis vitijs sunt obnoxij, quæ ex professo citant Haly. *lib. 1. præct. cap. 16.* Auicen. *7. 4. tract. 4. cap. 6. in med.* vt sunt Paralysis, Apoplexia, Asthma, Syncope, & mors subita, quæ omnia in tenui corpore vix eueniunt, ex Celso *lib. 2. cap. 1.* nam plurima sanguinis copia redundat, ex Galen. *6. epidem. sect. 3. comment. 29.* Quare si articuli venæ sectione debilitantur, & ad eos imbelles fluxus decumbit, & venæ sectio corpora disponit ad ægritudines frigiditas, ex Rhasi *4. ad. Almanf. cap. 4.* cur ea, præsertim in obesitas, pro præseruatione tam frequenter repetita administrabitur? Adde, quod hic morbus diuturnus est, nec ex sua natura periculofus, vt assiduo experimento comprobatum est; & notauit Mercatus *lib. 4. de morb. internis, c. vlt.* denegato hoc auxilio, corpora difficiliora in hunc morbum incidere: quod præsci monuere in locis multis, maximè Paulus *lib. 3. cap. 78. rubric. 2. §. Statim igitur quum quis morbum experiri primum coeperit, sanguinis missio erit tentanda: nam quos iam fluxus frequenter infestauit, ij plus inde noxa, quam auxilij sentiunt, præsertim quibus corpus est natura frigidius, aut, etiam imbecillius, &c.*

Huius argumentationis tenebras discute hoc modo. Verum quidem est, hæc salutaria circa venæ sectionem præcepta pro præseruatione podagræ generaliter esse obseruanda: sed cum non curetur homo in communi, sed vnusquisque nostrum aliud temperamentum habens, vt disertè potulit Galenus *lib. 3. meth. cap. 8.* quum cuiusque naturæ proprietates ineffabilis sit, nec exacta scientia comprehensibilis, fit vt præcautio facta in hoc ægro, à communi degeneret. Erat enim gale deditus, otiosus, crudis succis refertus. Hæc omnia, vt ille asserit, frequentem expostulant vacuacionem; hæc vt prosperè eueniat, citra præuiam phlebotomiam celebrari nequit; quæ cum sit ex interuallis facta, non ita debilitat, quia vires in spatio intermedio refocillantur. Hoc monuit Galenus *lib. de ren. dignot. cap. 4.* & notauit Fernelius *lib. 2. de ven. sect. 4.* dum sic ait. *In omni igitur impura plenitudine, à secula vena auspicanda vacuatio est, sine qua vitæ purgatio decernatur. Etenim medicamentum, quod præsertim validius sit, tum calore, tum trahendi facultate humores exagitant purturbanisque, perhoricorum corpus in grauius discrimen adducit, &c.* Vt verò fausta fieret purgatio hæc toties repetita in homine obeso, cui angustæ sunt venæ & arteriæ, ad fluidum faciendum corpus necessaria fuit præuia phlebotomia, & maximè in homine lautè viuente, in quo nimia sanguinis copia redundat; nam tunc ad præseruandum à podagra summè laudatur, vt aduertit Septalius *lib. 7. caution. n. 178.*

Obiicit secundò. Cur Auctor interdicit ægrum ab omni balneo, si Auicen. Arabicæque familiæ proceres scientissimi, in articulariis morbis vt saluberrimum concedant, vt Auicen. *2. 2. 3. tract. 2. cap. 7. §. Et non fiat balneatio nisi in aqua thermalium?* Dic quod balneum simpliciter prolatum significat dulcis aquæ lauacrum, ex Galen. *11. meth. 6. & lib. 7. sec. loc. c. 1.* Hoc reprobat Auctor, tanquam Mauritanis hominibus assueti, quia neruus emollit, relaxat, debilitat, ex mente Galen. *lib. 11. meth. cap. 20.* vnde Auicen. *loc. citat. cap. 25.* sic ait. *Et minorentur in balneationibus, quoniam ipsæ liquefaciunt humores, & faciunt eos recurrere ad iuncturas, &c.* Atca verò, ferrea, aluminosa, articularum morbis frigidis summo sunt ex vsu; nam roborant, resoluunt, frigidam intemperiem sanant,

A ex Paulo *lib. 1. cap. 62.* Acrio *terræ. 1. ferm. 3. c. 176.* Oribasi *lib. 1. synop. cap. 29.* explicant Cardanus *lib. 2. contradi. tract. 4. cont. 3.* Fallopi *tract. de aquis thermalibus in princ. Lan. gius lib. 2. epid. 52.*

Thermarum verò aquas ab Auicen. vocari balnea naturalia, præterquam quod nomen ipsum ostendit manifestè, Gentilis, & Jacob. de partibus etiam testantur; *in com.* Sunt autem Thermæ, aut balnearia, ea loca, quæ aut calentibus aquis, aut ipso sine fornace igne calefacta, lauandi, sudandive vsibus sunt destinata. Ea vocat Seneca *in epistolis sudatoria*, vt notat Antonius Nebriffensis, Cicero Hispanus, *in suo Latino dictionario, littera T.* consule Senecam *lib. 3. quæst. natural. cap. 24. & in epist. 90. lib. de tranquillit. cap. 9.* Plin. *lib. 28. cap. 12. & lib. 3. cap. 4.* Antiqui etiam vocabant vnctuarium, hypocaustum, vaporarium, & alij nominibus, nempe præfurnij, piscinæque insigniebant; de quorum apparatu, etymologia, & vsu lege non aspernanda apud Mercurialem, Medicum præstantissimum *in lib. de art. gymnasticas*, in qua, de vngendi ratione post thermas, ex veteribus colliges scitu dignissima. De conditionibus verò ad balnea necessarijs, citati auctores diligentissimè conscripserunt. Interim consule elegantissimum Septalium *in com. 3. lib. Hippocr. de aer. & aqu. tex. 15.* Cardanum *lib. 2. cont. tract. 4. cont. 3. & Gabrielem Frascatum lib. 2. de aquis Re-turbienfibus, c. vlt.*

Ad secundæ & tertie historię explanationem accedamus. Podagram non confirmatam, & nondum top hos habentem sanari posse, hoc exemplo docuit Galenus; cum enim in corpore paulatim est congestus humor, præ debilitate partium genitus, cum antequam in artus decumbat, vel venæ sectione, si sanguis abundet, vel purgatione, si alij humores exuperent, extra corpus vacuare oportet. Vre hanc præcautoriam vacuacionem esse celebrandam monuit Galen. *6. aphor. 47.* ob plures causas citatas *libro 1. in comment. histor. 39.* & infra *in comment. huius historia* latius referemus: nam humores sunt fusi, & vires rectè valent, & verè est tempus saluberrimum.

Pro quartæ historię interpretatione assero, plurimas, easque non contemnendas vtilitates ex attenuante victu comparari: nam nullum tam efficax remedium Medicina habet, quod solidum auxilium afferre queat, si ratio vitæ ei non cooperetur; & eo plus, si sit attenuans, quam plurimis, iisque diuturnis morbis præsidio fuisse, eo loco Galenus inculcat. Cibus enim attenuans incidit, aperit, deobstruit, penetrat, crassos secat humores, exliccat, lentos coquit, terrestres diuidit, eoque tenuatos, per vrinam, aluum, & alias corporis regiones natura alacrior facta, & ab humoris excrementitij copia libera detrudit; quo pacto diuturnis morbis confert eximie, Arthritidi, Dyspnææ, lienis tumoribus, hepatis scirrho, obstruccionibus internis, aquosis tumoribus, comitali morbo, & demum omnibus frigidis morbis remedio est. Victum attenuantem ab omni alimentorum materia desumi posse, latè ostendit Galenus *lib. de attenuante victus ratione, per totum.* De cuius præstantia, & efficacia, si meliora legere concupiscis, adi Ludouic. Lemosium Lusitanum, virum in Galeni doctrina versatissimum, *in com. c. 15. l. 11. meth. mendendi Galen. disp. 8.*

De curatione, & præcautione ab articulariis doloribus, consule per otium, quæ ex facunda veterum, & iuniorum penu proponunt Nicolaus Abrahamus Frambesarius *lib. 6. canon. & consult. medic. tract. de arthritid.* Demetrius Pepagomenus, Gulielmus Budæus *prop. tract. de arthritid.* Ioannes Hagijs *lib. de quatuor agritudinibus augua in Latinam conuersus, lib. de quatuor agritudinibus augua*, Forestus, Spigelius, Claudinus, Andreas Laurentius, Emilius Campolungus, Gualtherus Buellius, Henricus Garetus, Ioannes Boehelius, Fabius Summerus, Gabriel Frascatus, Nicolaus Dortomanus, Conradus Gesnerus, & Frascatus, Nicolaus Dortomanus, Conrardus Gesnerus, & alij propemodum innumeri, qui de arthritidis medela concupiscerunt. Nos pro historiarum interpretatione epilogum facimus, non tractatum, per varios Medicinæ cam-pos amonissimos discurrendi occasionem nacti.

QVÆSTIO VLTIMA.

Vtrum in Veris initio, aut fine, vacuatio præcautoria celebranda, ut voluit Galenus.

COMMENTARIUM.

Veris initio.] Etli libro primo, in comment. histor. 39. de præcautoria vacuatione in vere celebranda, obscura (vt reor) facta à nobis mentio fit; quia tamen non ambigimus rem multis fore obscuriorem, quam vt facile illius allequantur intellectum: iam hinc, vt quis satisfactum omnibus velimus, attexere pergamus argumentum, vnde nubilum doctrinæ Galenicæ discutatur. Ex eo enim coniectatio erit facillima, quoniam inter anni tempora, ver ad præcautoriam euacuationem tempus est aptissimum, iuxta Hippocrat. 6. aphor. 47. & 7. aphor. 53. & lib. 5. de loc. 2. & alibi, quam sententiam omnes confirmant, nec immeritò: nam opportuna censetur vacuandi occasio ad præseruandum, in qua nondum consistente morbo humores abundant, insuper & mobiles existunt, nec aëris temperamentum, aut natura quidquam resistit. Sed in vere abundant succi, quos hyems antecedens produxit, ob innatum calorem tunc temporis redundantem, & coctiones plusquam in reliquis promouentem; ver ipsum fusione auget, ebullitione mouet, nec suo temperamento aduersatur, quia omni ex parte iuuat, & feliciorem reddit vacuationem, quam robusta tunc vires ferunt. Ergo conuenientissima est occasio præcauendi à morbis, per vacuationem verno tempore celebratam, antequam morbus sequatur ex humorum abundantia, æstatis fusione multò magis aucta, & viribus debilioribus factis.

Deinde vires conferuantur in vere robustissimæ, (quod pulsus vehementia monstrat, 3. de caus. puls. 6.) & temperatissimum intrà, & extrà est corpus, quod sua temperie mulcebri æqualiter disponit, vnde salubre redditur, & succulentum; secus quam in aliis anni temporibus, in quibus ob diminutionem, vel excessum corpora debilia cuadunt. Quo pacto in reliquis anni quadris, hyeme, & æstate, prædictæ commoditates cum non dentur ad euacuationem præseruantur, inde constat, quia hyeme innatus calor, quem naturæ opera temperatum exigunt, frigescit qualitate, & intensione superatur; æstate in qualitate excedit, quantitate deficit, atque ita vires deficiunt notabiliter.

Rursus hyemale frigus humores ad interiora trudens, in viscera adigens, incrassans, meatus angustans, corpus vacuationi reddit ineptissimum; fluidum namque esse oportet, 2. aph. 9. & fluidos vacuandos humores. Contrà æstas corporis dissolutione, & valido humorum tractu ad cutem, purgationi repugnat, simul & temperie sua calidissima omni vacuationis generi resistit, quod significauit Hip. 4. aph. 5. vnde aëris temperiem docent obseruandam omnes, & in immodica abstinentur, ipsius Hip consilio, 1. aph. 2. & 9. meth. ult. & 1. ad Glauc. 14. & alibi, Auic. 4. 1. c. 3. 20. & alibi.

Insuper præter dictas rationes, peculiare quædam concurrunt, ver esse eligendum ad vacuationem corporum, quæ moram patiuntur ob morbum nondum præsentem: quarum prime aëris dispositio, plethoræ similis propter humorum fusionem, 1. Aph. com. 17. Atqui in plethora, etiamsi morbus non adit, vacuatio necessaria est, lib. de sang. mis. 7. & alibi. Igitur & in vere expedit vacuare, saltem his quibus ex succorum redundantia morbus timetur, quique ex ea ægrotare solent. Secunda. Ver est medium inter hyemem humores augentem, & æstatem ita fundentem ipsos, vt in vasis contineri non possint citrà putredinem, aut saltem cutaneorum morborum generationem. Igitur antequam æstate liquentur, & periculosè augeantur, minuendi sunt in vere, vt ab imminentibus præcaueatur morbis. Tertia. In vere extorsum mouetur quiescens per hyemem humor. Ergo ne cum roxa decumbat ad partem illam imbecillam ad

quam fluere solebat, commodè tunc temporis vacuationis artificio ad organa vacuationis deducetur, atque inde extra corpus.

Porro quoniam plerumque ex vna non sufficit vacuatio, & ob magnam, & frequentem ægrotandi occasionem, & vehementiam causæ, res amplius vrget, exigitque bis, aut pluries vacuationem in anno, vt prudenter auctor noster huic ægro consuluit; vel secta vena, vt in plethorico vitio; vel purgatione, vt in cacochymia; cam potius in autumno, quam æstate, aut hyeme exequendam auctores tradiderunt omnes, cum Hipp. 6. aph. 46. præsertim si melancholia abundet, cuius ferax est autumnus.

Cur verò autumnus illis duobus temporibus præferendus, partim ex virum robore desumitur, partim ex mediocritate, quibus veri ferè assimilatur, vt auctor est Gal. cit. de causis puls. Licet enim autumnus vires reddat debiliores, 1. aphor. 18. & 3. aphor. 9. his qui per autumnum fructibus implentur, & qui ob immodicam gracilitatem, magis inæqualitate huius temporis offenduntur, quam temperamento iuuentur, tales tamen perpauca sunt: atque ideò à multis reprehenditur Auerrhoës 2. collect. ult. asserens vniuersaliter cum Rhasio, 3. ad Almans. 33. vires in autumno summè debilitari, immò & per illud tempus, quàm in reliquo anno infirmiores esse: nam quamuis inæquale dicatur autumni intemperamentum, & in eo frigiditas & siccitas dominantur, vitæ nostræ principiis aduersæ, qua ratione mouebatur Auerrhoës, excessus tamen super temperamentum minor est, quam vt vires vniuersaliter labefactet, licet è quibusdam, vt diximus cum Galen. 3. aphor. 9. pariter ac in æstate gracilibus videlicet, parum abstinentibus, & in vicium intemperantibus, debiles seruantur.

Conueniens ergo videbitur occasio vacuandi, in qua vitiosi humores intrò se ad viscera, nobiliæque loca incipiunt recipere, nempe vt ad exteriora, ignobiliæque trahantur. Sed in autumno humores per æstatem vitati, simul & quos ipse ex prauis alimentis gignit, ad interiora trahuntur, 1. aphor. 18. & aphor. 9. internos, ac periculosos generaturi morbos. Ergo præstat eos tunc temporis vacuante remedio ad exteriora eiere. Præterea in cacochymia morbis opportunissima est purgatio. Atqui autumnus morbis ex cacochymia assimilatur, 7. aphor. 17. Igitur in autumno aptissima erat vacuatio, maximè per purgationem.

Cæterum quamuis dictæ commoditates ad vacuandum in autumno inuitent, & concurrente simul necessitate cogant; quoad fieri tamen potest, excusanda tunc temporis vacuatio, præsertim per venæ sectionem, id quod admonuit Auic. 3. 1. doct. 5. c. 1. de regimine temporum, & multa, nec contemnenda incommoda suadent. Primum, quòd autumnus æstatem sequatur, exhaurientem vires simul cum humorum copia. Secundum, quòd humores non auget fusione, quin potius concretionem minuit, præ frigore cogens ad viscera. Tertium, introrsum mouet humores, 1. Aph. & 3. cit. pharmacum extra corpus trahit, vnde si exhibeatur, parum feliciter natura repugnante tentabitur vacuatio, & medicamenti ope miscentis, si quid in corpore relictum est sanum, & incolume, exusti commercio vitiatum, & simul corrumpitur. Quartum, humor per autumnum redundans, tum ex aduisione præcedente, tum concretionem frigoris autumnalis, vt plurimum crassus est; is cum non cedat leui medicamento, validum requirit, à quo magis aduritur, & inflammatur; præterquam quòd pharmacum forte, vires, quas autumnus excepit ab æstate dissolutas, non patiuntur.

Iam verò quantum phlebotomia in autumno verenda sit, ostendit paucitas sanguinis per æstatem exhausti, necdum in autumno ipso reparati; insuper & aëris inæqualitas offendens imbecillum corpus; denique & frigiditas, & sicca intemperatura temporis, temperie sanguinis omnino aduersa, atque eius generationi inepta: quare licet plusquam hyeme, & æstate concedatur vacuatio autumno, quoad fieri tamen potest vitanda, nec nisi re valdè virgente, & cautè celebranda, post pluuiæ defecsum, quod

quod significat Auic. ubi supra, virtute aliquantulum a roborata, nec priusquam deponatur humoris ariditas, & meatus laxentur; ver autem tanquam accommodatius eligendum.

Nec obstat quod antea obiiciebatur, hyeme nempe atque autumno inuadere morbos internos, ac proinde tunc temporis, vel saltem in æstate ab illis esse præcauendum, opportuna siquidem est proximè ante morbum præcautio, quemadmodum opportuna imminente accessione, per vacuationem reuulsio, vt notauit Auerrhoës 6. collect. 15. quando iam aliquod signum ægritudinis sese ostendit: nam licet autumnales, hyemalésque morbi maiori ex parte interni sint, ob humorum recursum ad viscera, & interiora corporis, sint è contra plurimi eorum qui vere, & æstate accidunt, exteriores, propter humorum tractum ad exteriora, & cutem, atque ideò tunc curari oporteat, non expectato vilo anni circuitu: præcaueri tamen tunc per euacuationem non debent, nec commodè possunt, ex causis supra adductis, & commoditatum defectu quibus ver præ omnibus pollet, atque ideò autumnum etiam timemus ad euacuandum, etiam præserte cacochymia, prauorum humorum copia, & ægrotandi periculo.

Hæc ita recipienda sunt, vt intelligantur de his, quæ vt plurimum obiciari oportet, (nam vt plurimum etiam morbi per interualla aggredientes, in vere pullulare solent 6. aph. 55.) non perpetuo, & semper, si forte in aliis temporibus morbus per interualla, ac frequenter adoriatur, non semel tantum in anno per ver, sed & per autumnum etiam, immò & si res amplius vrgeat, pluries, & quocumque tempore vacuandum prout exigit necessitas, cui alia leges succumbunt. Licet enim requisitæ conditiones in aliis temporibus non dentur æqualiter, nec omnino opportuna ad purgandum, vel sanguinem mittendum, ipsa tamen necessitas eas operationes quouis tempore facit opportunas; quin & opportuna, tempestiuæque censetur morbi per vacuationem cautio, quæ ægrotaturo iam homini, & aucto humori ad generationem adhibetur, sicut imminente accessione conueniens etiam per euacuationem censetur reuulsio. Vnde non contemnendum, sed recipiendum potius, & in opere obseruandum iudicium Auerrhoës 6. collect. 14. existimantis ferè annorum hebdomadas, vel dimidias, præcautionis gratia, non semel, aut bis tantum in anno, vacuandos illos qui frequenter ægrotare solent videlicet quia rarum (inquit) est vt quis quotannis ægrotet, fræquens vt per annorum hebdomadas, saltem ij, qui cum ad morbos sint procliuës, intemperanter viuunt, exactam regiminis rationem negligentes; reliqui non ita frequenter ægrotare soliti, sanitatis tempore contenti sint vna vacuatione, eaque in vere celebrata. Consule de argumento hoc inter omnes Ioannem Brauum Petrasitanum, celeberrimæ Salmanticensis Scholæ Professorem eximium lib. 2. de purgand. rat. cap. 4.

Sed quænam potissimum veris pars eligenda, dubitatio est non exigua apud Hip. interpretes, 6. aph. 48. Sed inter omnes, recitanda est primò Galeni sententia, dum eo loco docet, veris initium accommodum esse; tam ad sanguinem mittendum, quàm ad pituitosos melancholicosque humores expurgandos; solùm tamen in biliosis finem præfert. Causa vna est. quoniam tunc cum abundant, nec deest sufficiens præparatio, vacuandi sunt humores. Sed melancholici, pituitosi, & sanguinei humores multiplicantur, & augentur per hyemem; præparantur, & funduntur sufficienter veris initio. Igitur tunc commodè sunt vacuandi. Bilis autem è contra, cum paucissima generetur in hyeme, accrescat autem veris progressu, in illius fine purganda, antequam per æstatem nimis aucta solitos morbos inducat. Altera causa. Tempestiuè fit (vt diximus) per euacuationem cautio proximè ante morbi inuasionem. Atqui pituitosi morbi, & melancholici post primam veris fusionem eueniunt, sanguinei paulo post, biliosi ad æstatis initium. Igitur hos ad veris finem, illos ad initium opportunè cauebimus vacuando.

Nec obstat, quòd lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 7. vniuersum in omnibus siue purgandum sit, siue sanguis mittendus; veris principium eligit: nam ibi frequentem occasionem docet; in aph. autem vnamquamque seorsim exactius definit. Quòd si obiicias, humorem crassum longiori attenuatione per veris calorem indigere, ad hoc vt commodè vacuari possit, atque adeò seriùs quàm biliosos, purgandos esse melancholicos humores & pituitosos. Dic, hos magis attenuari, magisque paratos reddi processu veris: sed quia maior est ea quæ sumitur ab imminente morbo indicatio, vacuantur in initio ante morbi euentum; nam tunc iam sunt sufficienter fusi, & commodè parati. Bilis autem purgatio non differtur in finem, vt maior attenuatio expectetur, sed illius generatio, paucissima siquidem in hyeme multiplicatur, quod si aliquando multa hoc tempore aceretur, (fieri namque potest, 4. aph. 4.) atque eius attenuatione, & augmento, morbus inuente vere timeatur, opportunè etiam tunc expurgatur.

Nec obstat secundo, si opponas Galeni sententiam, lib. 1. aph. 15. referentis, vulgus sibi, & iumentis sanguinem in fine veris detrahere, ad cauendum periculum, ne æstate fundantur succi. Quamuis enim in iumentis id vtiliter obseruetur, propter ebullientem tunc ex viridi pastu ferofum, & tenuem sanguinem: perperam tamen homines obseruant, venam ad finem veris secantes, iumentorum exemplo delusi.

Nec obstat tertio, quòd veris initium simile sit hyemis fini, 4. acut. 1. & prohibeantur ab Hip. tam in epid. quam in lib. de aère & aqua, cauteria, & purgationes in duobus æquinoctiis: nam fat erit duos, vel tres dies obseruare, in quibus non moueamus, ob exiguitatem mutationis in æquinoctio; licet Auic. non cauerit, immò præcipiat, quòd si per autumnum vacuandum est, fiat vel in æquinoctio, vel proximè: quod recipiendum, dummodò necessitas vrgeat, quia eius indicatio fortior est, vt doctè explicuit Vallesius lib. 7. cont. ult. & scitu non indigna protulit Cardanus lib. 2. contradiet. tract. 5. cont. 5.

Porro cum præcautio ante morbum conueniat, & sanis debeat, vt illius beneficio impendentes morbi prohibeantur, quærendum est quibusnam sanis conueniat vacuatio, & à Gal. quidem in explicatione cit. aph. & lib. curand. rat. per sang. mis. cap. 7. quadruplex recensetur differentia sanorum, qui per sanitatem vacuari postulant. Primi sunt, quos aliquot iam retrò anni morbus aliquis per interualla corripuit, arthritidis, podagra, comitalis, pleuritis, &c mirè enim in talibus anteuertens per sanitatem vacuatio morbum prohibet, & vetat generari. Secundi sunt, quos insignis, & metuendus morbus tentauit, vt elephantiasis; sed propter adhibitam curationem firmatus non est: verum licet à præcipiti immedicabilis morbi periculo euaserint, nisi tempestiuè vacuationibus impetum humoris aliò diuertamus, & seminaria mali extra corpus pellamus non leue periculum est, ne denuò inuadens occupet, & obtineat. Tertij, nec morbo aliquo sæpè correpti sunt, nec magno aut immedicabili tentati, aliquo tamen habitu sunt ad morbum appposito, quia hereditate contraxerunt seminaria articularis v. g. morbi, phthitis, vel comitalis, aut ipsa corporis structura, aut valida cuiuspiam partis intemperatura eos constituit morbis obnoxios, & pati faciles: atque in his quidem cauendi, timendique sunt lapsus, qui in prioribus experientis visi sunt. Quartò, sanorum genere comprehenduntur illi, quibus suppressa est consuetudine aliqua vacuatio mensium, hæmorrhoidum, aut diurni vlcis; vel restitit solitus fluxus; vel insigne membrum est abscissum: par enim est; vt retenta abundantia decumbens in partem aliquam corporis insigniter offendat.

Quæ quatuor hominum genera, si incolumitati, vitæque suæ consultum volunt, dum adhuc sani sunt, impendentes morbos anteuertere oportet, & cauere ne moriant, expectando tamen aliquod plenitudinis, vel moriant, quod monent Galenus cit. de sang. mis. 7. & bi symptoma, quod monent Galenus cit. de sang. mis. 7. & Auic. 6. collect. 15. Adde præter sanos, quatuor dictis generibus

generibus comprehensos, vacatione etiam aliquando tractandos; qui licet incolumi, & robusta valetudine fruuntur, tamen ostendunt in se modò, vel plethoræ, vel cacochymie indicia, ex Hip. 1. aph. 3. & cit. loc. & alibi passim.

Num verò & illi, qui integra omnino inculpatæque fruuntur sanitate, non soliti incidere in periodicum morbum; non tentati insigni, atque immedicabili; non proclius à natura ad morbum; non assuetam vacationem intermittentes, sed integra & totius, & partium valetudine præditi, non hæreditario iure contrahentes latens

A morbi seminarium; denique neque cacochymie, aut plenitudinis vitia ostentantes, num (inquam) tales per quædam annorum spatia expediat vacuare, erat consequenter differendum: sed quoniam tibi, Lector optime, nimis iam sum fortasse molestus, idcirco ab hac quæstione explicanda supersedeo. Quæcumque tamen sint ludicra hæc, velim diligenter explores, quorum (ni fallor) dulci sapore delinitus, animum tuum recrea, foue, refocilla: nam ego ad quarti libri historias explanandas iam accedo, in quibus de febrium essentia, differentiis, causis, signis, præfatio, & curatione apprimè differto.

FINIS LIBRI TERTII.

ZACUTI

ZACUTI LVSITANI, DE MEDICORVM PRINCIPVM HISTORIA,

LIBER QVARTVS.

De febrium essentia, differentiis, causis, signis, prognosi, & curatione.

PROLOQVIUM.

INTER plurimas affectiones quibus subsunt mixta, frequentissimus morbus, febris est, omnique ætati, regioni, morbo, tempori, sexui, complexionem valde familiaris, vt eleganter lib. 3. sui operis, cap. 3. Cornelius firmat, iamò hostis infestissimus, diligens, irrequietus, audax, temerarius, vitæque fontis avidus, per vniuersum corpus sæuiens, nemini parcens, abdita & abstrusa claustra penetrans, & ad eò humanam compagem depopulans, vt huic soli prisci inter morbos reliquos, diuinis ac sacros tribuerent honores, & ceu numini cuidam placabiles hostias immolarent assidue, vt ab eius tyrannide vindicarentur. Hæc, ex Galeno 6. epid. sect. 1. n. 29 non secundum Hippocratem modò, verum secundum omnium hominum intelligentiam, est præter naturam caliditas, in totum animal extensa; sin minùs, in plurimis, & maximè in præcipuis partibus eueniens: & lib. 1. aph. 16. & 1. de rat. vict. com. 18. febrem ait esse conuersionem natiui caloris in igneam naturam: & lib. 8. meth. 1. febrem vocat, quum ad eò immodicè calor auctus est, vt hominem offendat, & actiones lædat: & lib. de caus. morb. 2. calorem in totum sparsum, appellat febrem: & lib. 4. de caus. puls. cap. 2. calorem immodicum, totum corpus occupantem, febrem dici, disertissimè inculcat. Aristoteles lib. 1. probl. 2. totius corporis superantem calorem, appellat febrem. Auicena 1. 4. tract. 1. cap. 1. rectè definit, quòd sit calor extraneus accensus in corde, ab eo procedens, mediante spiritu, & sanguine per venas, & arterias in totum corpus.

Cum ergo calor præter naturam cordis vitalem firmitudinem lædens, cum omnibus morbis complicitur, & maximè cum acutis, quorum vi plures occumbunt, 1. acut. 8. fit meritò, vt post omnes affectus, qui humanum corpus infestant, de eo dignam celebremus commemorationem. Quo pacto quartum hoc volumen à febribus exorsit, singula eo ordine, quo paulò antea recensuimus, profèqui consilium est. Et licet non ignoremus vniuersales morbos particularibus, lege methodi, haud postponi debere, visum tamen est mihi auctorum ordinem sequi, argumentum hoc post reliquorum morborum tractatus, proponendum. Deinde in febribus varia historiarum illustrium exempla, & plura alia admirabilia contingunt, vt si hæc in rectum artis vsum contempleris, plurimam lucem tuis medicationibus afferas, & his munitus, debellantium, sæuorum, malignorumque morborum impetus, cum quibus ferè semper complicatur febris, præest aut superuenit, coërcere, & insipientium symptomatum effrænes vires retundere, illorum furiosam efficaciam refrænare, atque mira sagacia & dexteritate Principum facunda doctrina instructus, auertere possis.

Nam

nec halitus in cerebrum emittit, & hæc ratio superat aliam, quæ ex debilitate cerebri, in senibus facile vapores recipientis, à Macrobio pro firmissima habetur. Quapropter afferendum est, feminas vini potui aluctas, facilius senibus ebrietate tentari, quia calidiores: nec vapor vini, per raram corporis contexturam, ita citò exhalat, ut simul sursum in cerebrum non penetret. Ergo contrarium asserit Philosophus, naturalem mulierum consuetudinem respiciens: nam eæ parùm, aut minùs bibunt, quàm viri. Lege Forest. lib. 9. obs. 28. in schol. Tiraquel de Legib. connubial. glos. 1. part. 9. num. 210. Canon herium elegantissimum lib. 3. de vini facult. admirand. cap. 1. num. 17. qui aliis machinis contra Macrobiu inuehitur.

Tertiò quæro. Si diaria, est febris veluti immaterialis, & habet pro materia spiritus tenues, calidos, siccos, qui ob subtilitatem resoluuntur, & ob siccitatem, humoris sunt exortes, cur calor diu durat in illis, cum facili evanescant: Dic, sumpto aliùs dicendi, exordio. Licet multiplex sit febrium differentia ab accidentibus desumpta, quas Galenus commemorat eleganter lib. 6. epid. sect. 1. com. 29. differentiam à materia desumptam omnium esse celeberrimam, & vltimatissimam, eo loco, & 1. feb. 1. cum Auic. 1. 4. tract. cap. 1. inculcat. Quare cum tria sint, quæ nostrum corpus constituunt, ex Hip. 6. epid. sect. 8. text. 3. ut citato de dif. feb. loc. retulit Gal. continentia, contenta, & impetum facientia, hoc est, solidæ partes, humores, & spiritus; sic erunt tria febrium genera, in his tribus substantiis accensa: nam si immodicus, ac præternaturalis calor in spiritibus accendatur, fit diaria; si in humoribus, putrida; si in solidis, excitatur hectica. Et hæc sunt propria, & essentialia febrium differentie, immediatæ, proximæ, & principales: aliæ verò si dantur, à calore in aliis partibus accenso desumptæ mediatae sunt, remotæ, secundariæ, & ad cæteras febres reducendæ, ut illa quæ concitatur à calore præter naturam, vel putredine lactis, feminis, ichorosa substantiæ, puris, stercoris, vermium, grumi, vrinæ, membri putrentis, quatuor humiditatum quas inuexit Auicenna 1. 1. doct. 3. cap. 1. Consule Gentilem in extraneantibus. quasi. 10.

Diaria ergo dicitur, quia vno die durat; appellatur etiam ephemera, à similitudine cuiusdam animalis ephemeri vocati, cuius meminit Arist. lib. 5. de hist. animal. c. 19. est animal volucris, & quadrupes, à quibusdam veluti folliculis crumpens, quod in pomeridianum vsque tempus diei vivit, & volat, mox descendente sole marcescit, & occidente languet, & emoritur. Assimilatur hæc febris ventro calido vtri incluso; vt enim ille vtem, qui includitur, calefacit: sic spiritus plus iusto excalesfactus, vniuersum corpus, in quo continetur, accendit; & cum sit subtilis, & in opere resoluatur, alios de nouo genitos tandem inflammat, & sic vna die calorem sustinent durantem, & fixum, qui ad rationem febris huius satis est.

Quartò quæro. Si febris est passio viucentis, quomodo illa potest accendi in spiritibus, si hi non viuunt? Siquidem verum est, in carentibus vitâ impossibile esse fieri sanitatem, & morbum, pro vt protulit Philosophus lib. de sensu. & in qua sentiuntur, cap. 1. Spiritus autem viuere non posse constat, quia nullam ex se depromunt virtutem, sed tanquam delatores facultatum, vires ad membra deferunt, excepto tantum genitiuo, seu implantato, quem alente vita viuere affirmat Arist. lib. 2. de generat. animal. cap. 3. ob id quòd vim habeat generandi, & iam genitas partes nutriendi, & augendi. Dic, quòd licet spiritus non viuant, dicuntur tamen subiectum inhætionis, quamuis subiectum dominationis partes solidæ constituantur.

Quintò quæro. Cur ex calore vini, & efferuescentia interna potius spiritus sunt inflammati, & orta diaria, quam humores, vnde febris humoralis originem ducit? Dic, quòd licet febris humoralis, & hectica, in intio possint incipere nulla præcedente diaria, quia hæc substantiæ aptissimæ sunt ad suscipiendum incendium, & nullum agens sine passi aptitudine agere potest, ex Gal. lib. 1. feb. cap. 4. tamen ferè semper præcedit diaria: nam priùs cale-

fiunt spiritus, quia tenuiores, & pronptius alterantur: omnis siquidem substantia tenuis, facilius alteratur, quam crassa, ex Gal. lib. 1. feb. cap. 1. Deinde quicquid calidum est natura, primò à quouis calefaciente calefit, ex Galen. lib. de inæqual. intemper. cap. 4. Quare diaria excitata est potius in hoc ægro, quia à calefaciente causa spiritus citissimè calorem concipiunt, ob rationes dictas.

QVÆSTIO I.

Vtrum febris possit dari absque calore, ut contra Galenum arbitrat Ferrelius.

COMMENTARIUM.

Febriticanti.] Quoniam Medicorum principum historias, illarumque interpretationem, tuo fauore, beneuolentia, & auspiciis, accuratissime Lector, quotidie profequor, & crebrioribus, longioribus, (& nō fallor) vtilioribus argumentis, quantum res ipsa postulat, explano: idcirco cum nuper ad argumentum de febribus, tantopere Medico vsui necessarium, peruenissem, placuit illud aliquanto latius explicare, præsertim cum in eo plurimæ sint controuersie arduæ, & scitu dignæ, quæ in theoria, & praxi Medicum instruunt apprimè.

Et vt à primâ exordium sumam, difficile semper mihi visum fuit, quod Auicenna (qui præ omnibus febrem rectius definiisse visus est) 1. 4. tract. 2. cap. 1. à Galeno mutuatum protulit, febrem esse calorem, quum febris essentia à calore videatur aliena. Primò Auicenna 1. 4. tract. 1. cap. 1. in fin. sic ait. *Febres aliæ sunt frigidae, habentes rigorem, &c.* Ergo excessus caloris, non est semper de ratione febris.

Secundò. Febris ex omnium Medicorum consensu, morbus est. Igitur & mala corporis dispositio (definitur namque morbus, per dispositionem præter naturam, quæ functiones sensibiliter lædit;) dispositio autem ad primam pertinet qualitatis speciem, quæ definitur qualitas bene aut male afficiens subiectum; & huiusmodi est febris, & quibus aliis etiam morbosus affectus. Calor autem, cum patibilis sit qualitas quæ sensum apta sit mouere, ad tertiam pertinet qualitatis speciem. Vnde non rectè ab Auicenna, febris per calorem definitur.

Tertiò. Datur febris absque calore, immò cum caloris penuria & defectu. Ergo febris essentia in calore non consistit. Assumptum suadet ex colliquante febre, in qua datur caloris defectus cuius ratione vinum, & oua exhibemus, quæ calorem adaugere nata sunt.

Quartò. Moriens ex febre, verè febricit, quia patitur maiorem calorem, quàm in statu naturali, in partibus internis & externis; & tamen frigida cordis, & corporis intemperie laborat, ex Hip. 6. epid. sect. 4. text. penult. Vnde expiratio prope mortem frigida, 4. aph. 48. & 2. prog. 24. Ergo.

Quintò. Si calor esset de essentia febris, numquam ab ea separaretur. Sed in principio quartanarum, & tertianarum, tantum adest frigus, vt omnes corporis partes rigent. Ergo. Confirmatur ex Auic. 1. 4. tract. 1. cap. 3. §. Et principium quidem est hora, &c. vbi docet quòd principium est tempus, in quo caliditas naturalis suffocatur. Ergo calor non est de essentia febris.

Sextò. Sunt quamplurimæ febres, in quibus partes vnæ calent, & frigent, vt in epiala, & lipyria, ex Gal. lib. de inæqual. intemper. cap. 8. Ergo datur febris sine calore.

Septimò. Febres plures auxiliis calidis curantur. Ergo frigida sunt: si verum est illud axioma, contraria contrariis curantur, vt 8. meth. cap. & alibi prædixit Galenus.

Octauò. Febris syncopalis, verè febris est. Sed in ea multoties neque in interioribus, neque exterioribus caliditas percipitur, vt constat ex tarditate, raritate, & paruitate pulsus. Ergo.

Verum sententia Galeni, cæterorumque Medicorum est amplectenda, qui communi consensu febrem per calorem esse definiendam comprobarunt; quare Græci illam appellarunt pyretion, ac sæpius pyrexiam. Sic Hip. in epidemias

epidemias vocauit ignem: & etymologia nominis id aperte demonstrat; dicta namque est febris à fetore. Hæc fuit causa, ob quam Galenus lib. 1. feb. cap. 1. priùs diuisit febrem quàm definiit, quoniam manifestum erat, eam in calore consistere.

Quæ verò proposita sunt, & aduersæ parti fauere videntur, nihil vrgent. Dic ad primum. Auicenna vocat aliquas febres frigidas, ratione causæ, id est humoris à quo originem ducunt; qui antequam putrescat, frigidus est, postquam verò putruerit, calidus.

Ad secundum Communior ad praxim videtur responsio, febrim ab Auic. non definiiri pro formalitate sua, & iuxta nudam, absolutamque veritatis considerationem, vt Philosophi tentur; qua ratione febris verè dispositio est, prima scilicet qualitatis speciem: vt quibus aliis morbus merito censetur, vt colligitur ex Gal. doctrina lib. 1. meth. cap. 7. & 2. meth. cap. 7. iuxta finem, Auic. 2. 1. doct. 1. cap. 2. Arist. 5. physico. 7. & 7. physico. cap. 3. Sed definitur febris essentia à Medicis per materiam, in qua febris ipsa consistit, cuiusmodi est calor, & iuxta quam patitur sensibiles in morbi progressu mutationes, in humani corporis vtilitatem aut perniciem, sanitatem aut morbum, bonum vel malum euentum, quæ sunt iuxta curationis munus contemplabiles ad operantem Medicum passionem, quemadmodum calor (si ipsam speciem caloris formam) qui cum species infima à Medicis, & Philosophis censetur, nullamque patiatur specificam diuisionem; in plures tamen diuiditur caloris febrilis species, & à Galeno, & ab omnibus medicinarum Professoribus vnanimiter consentientibus, iuxta materię varietatem, in qua calor ipse consistit, & ad cuius mutationem varios subit intensiois, malitiæ, rebellionis, acutici, magnitudinis terminos, diuersa temperamenta, dubioque euentus. Quare cum febris non formaliter quidem, sed per materiam, in qua veluti sua basi consistit, consultò, ad medendi opus definiatur, nihil mirum si ad primam qualitatis speciem non pertineat, sed ad tertiam, in qua materia per quam definitur, habet locum; hæc enim solum à Medicis necessariò inquiritur, sub qua duntaxat ratione, variam subit febris ipsa in opere curationem.

Ad tertium. Dic. in colliquante dari quidem calorem, ad quem ipsa colliuationis consumptio est referenda: vnde falsum est argumenti antecedens, quòd scilicet datur febris absque calore. Ad probationem verò neganda est consequentia: nec enim rectè inferitur, ex eo quòd in quantitate deficiat, deficere etiam in intensiōe, & qualitate: non enim pari commensurantur gradu caloris quantitas eiusdemque qualitas, ita vt ex vnus accretione, aut defectu, alterius etiam inferatur accretio, & augmentum; cum vtraque suam peculiarem, longèque distinctam sequatur viam atque legem, vt in præsentem cernitur exemplo, vbi caloris intensio, & in qualitate augmentum, cum quantitatis inopia, & defectu concurrunt: vnde duplex datur morbosus affectus, & caloris in intensiōe qualitateve augmentum, in qua febris consistit; & defectus in quantitate, ratione cuius vinum, & oua exhibentur. Quare non sequitur, quòd ex quantitatis absentia qualitas etiam necessariò deficiat.

Ad quartum. Dic ex eodem Hipp. citata auctoritate, morientem non febrere eo tempore, quò vltimo moritur, siquidem verum est, quòd ex frigido corporis intemperamento vita finitur, ex Hipp. cit. sed dicitur ex febre tunc temporis perire, quia ex febre, ante interitum sua actione prædominante, perit ager, ex eo quòd totum cordis calorem naturalem, præcedente illo tempore, consumperit, quemadmodum dicitur hydrops ex calida iecoris intemperie sæpè proficisci, cum non à caliditate proximè, sed ab ipsius potius frigiditate ortum habeat, ex Gal. de natural. facult. 7. & de loc. affect. cap. 2. & lib. introduct. cap. 13. Dicitur tamen hydrops ex caliditate iecoris oriri, eo quòd calor antecederet, & dispositiue causa sit sequentis hydrops quatenus scilicet frigiditatem hepatis parauerit per caloris naturalis priuationem: est tamen frigiditas proxima, & immediata hydrops causa.

Lib. I V.

Ad quintum. Fernel. lib. 4. patholog. c. 1. in princ. respondet, rigorem, siue horrorem esse febris principium, non tamen ægrotantes eo tempore febrere. Sed hæc solutio est contra Gal. lib. de dif. feb. c. 1. 1. multo post med. §. *Offendimus, vbi cuiusque accenditur, & augetur caliditas, isthuc ab aliis partibus sanguinem solere confluere. Quo verò tempore confluunt, illas quidem refrigerari priuatas sanguine, est necesse: quod verò patitur membrum, grauari, ac distendi ac sanguinem ipsum confluentem alterari: hoc quoque duplici ex causa, & quia aliis que putrescunt superfluitatibus permiscetur, & quia intrusum distendi non potest: quo fit vt instar lignorum humidorum, que paucam super flammam vniuersim proiciuntur succendantur, atque hoc tempore accessionis principium nuncupatur, &c.* Quo pacto eam acriter impugnant Donatus Anton. ab Alto mari part. 1. de feb. cap. 5. in med. Dic ergo, quòd licet in exterioribus frigiditas adsit, sufficit tamè ad febris essentiam, quòd in interioribus immoderata caliditas vigeat. Non nego tamen, interdum rigorem sine febre contingere posse, ex Gal. de inæqual. intemper. c. 8. post med. & nos infra in com. histor. 22. agitabimus. Eodem modo ad confirmationem Auic. respondendum est.

Ad sextum. Dic. Intemperies frigida in his febribus cum calida permixta est. At in Lipyria viscera vruntur, cor incalcescit, corpus exardescit. In Epiala verò, quæ fit ex pituita vitrea putrescente, calida intemperies vincit frigidam, vt probant Vallesius lib. 5. contr. cap. 24. Mercatus lib. 6. de feb. cap. de febre Epiala, & Lipyria. Fonseca lib. de curat. feb. quas Iacchimus omisit, cap. de Epiala, & alij.

Ad septimum. Dic, licet remedia calida interdum in febribus exhibeantur, ea offerri ratione causæ, & non febris: nam hæc, præsidia frigida semper exoptulatur: cum enim sint febres ex succis putridis, & crassis; obstructioneque viscerum subortæ, calida præsidia, extenuantia, aperientia efflagitant, vt monuit Auic. 4. 1. cap. 24. & frequentissimo experimento compertum est, in curatione morbi virginei, retenti menstrui, scirrhi lienis, duritici hepatis, in productis venosi generis morbis, ac quartanis, in quibus morbis, vt humorem lentum vacuemus, à quo febris scaturit, vtimur diureticis, & aliis, quæ eum ad aluum, & vrinam detrudunt.

Ad vltimum. Dic, quòd sufficit ad febris essentiam, adesse calorem supra moderatum, tamen non euidenter sentiat, ob frigidorum humorum commercium, ex acrimonia tamen tactus cognoscitur. Deinde si pulsus exactissimè perpendatur, calidior erit magis quàm naturalis temperies requirit. Lege Argerterium in lib. de febrib. ad Glaucon. cap. 1. fol. mibi 2186. Melchiorem Sebizium tract. de febrib. disp. 1. Vidum Vidium lib. 1. de febrib. cap. 2.

HISTOR. II. GALENI, De febre diaria.

Diaria ex meatuum constipatione curatio & Historia illustris, contra Diatritarios.

EGo namque reliquis omnibus omissis, eum tibi in memoriam renocabo, qui in aquis aluminosis, quæ Albulæ vocant, lauerat: ac ex eo tunc densata, post hæc cepit febricitare: quippe satisfaciet is pro claritate sermonis nostris veluti exemplum. Sanè hominem inuisebant Medici: quidam non incelebres, alter Erasistratus, alter Methodicus. Vsum autem est ambobus hominem à cibo continere. Quòd tamen nos, cum post illos egressos superuenissemus, non permisimus, sed statim in balneum perductum, & repenti oleo largissime persusum, tum blandissime persusum, quamplurimum temporis in calidi solis aqua versari iussimus. Mox egresso, ac frigida ex consuetudine vsu, tum sindone cooperto, considere paululum, ad vires recreandas præcepimus. Postea demò in balneum perducto, ac rursus similiter tum vincto, tam persusio, ac in calida morari iussu, dein rursus educto, ac frigida merso, deorsumque exhibuimus cibum: proinus quidem, vt egressus est, atque aquam bibi, pistiana cremor: dein paruo intervallo lactiscam: ac post hanc ex simplici albo

E E e iurè

ure piscium aliquid eorum qui molli sunt carne; cuiusmodi A
Saxatiles sunt omne, & aselli quos vocant. Porro non alie-
num sit, quo nihil narrationi desit, omnia recensere. Tempus
anni erat quo hac agebantur, paululum post caniculares, quos
vocant dies. Homo ipse circiter quinque & triginta anno-
rum, calore nigello, & habitu corporis gracili, atque hirtio:
rum qui tangentibus, etiam cum valeret, manifeste calorem
exhiberet mordentem. Urinas valere habebat abunde flua-
nas; ac si plusculum a cibo abstineret, etiam mordentes.
Aluus assidue sicca erat. Tu quae excernebat, exigua, acrida-
que & sicca. Mores animi ad iram, & cogitationem propen-
si. Ipse pauci omnino somni, & qui perpetuo de vigiliis que-
rebat. Hic quodam loco, quo negotiorum gratia concesserat,
Albulis (quae haud longe aberant) est usus, septima (ut
aiebat) diei hora: ac ter quaterque se lauit, salubriter si-
bi consuluisse ratus. Hinc quoque ubi rursus in agrum se
recepisset, ac cibum sumpsisset, & paululum indormisset, ven-
it ad urbem se vesper: ubi desinitus idoneo balneo, nocte
febricitavit. Cum autem tertia serè diei hora, contemplati
eum Medici essent, iusserunt non eum modo diem, verum
etiam posterum totum, per inedia transigere, quo tertia diei
noctem obseruarent, atque his diebus abierunt. Nos tum laua-
to, tum (ut praedictum est) cibato, ministris praecipimus,
si Medici vesperi venirent, quiescere hominem dicerent:
eosque statim remitterent, ac postridie mane redire iuberent
Vt vero abierunt, rursus hominem simili modo lauatum, ac-
cibatam, iis ipsis quae egimus, dormire probè fecimus. Ac-
cedentes autem mane postridie Medici, censuerunt etià eo
die cibo illi abstinendum, etiam si quam maximè sine febre
prorsus esset. Illi vero promittente se facturum quod iube-
rent, scis quantus illis digressis risus sit excitatus, quem nos
paulo post superuenientes deprehendimus. Non fugit verò,
nec quomodo cum laborante ipso sit actum: nam quoniam (in-
quam) cum valeres, bis lauare solebas, ac Medici tibi omnino
cibum circumcidunt: nec illi iure in totam obsequendum esse,
& aliquid eorum, quibus per sanitatem es usus, immutan-
dum arbitror. Eo verò putante me sibi suadere, ut lauaret
quidem, sed non bis: tum paratum se affirmante quicquid
iusserim exequi. Ego (inquam) neque inedia tolerabis;
neque lauabis bis; siquidem & laborasse mihi videris iam
triduo, & calefactus vehementius à sole fuisse. Propter igitur
laborem, & vitionem, vnam te adiucere lauationem ad duas
oportet, ac ter mihi audientem lauari: quoniam id mihi te
facturum pollicitus es. Ille subridens: Dura (inquit) imperas,
caterum quoniam stare patris est iustum, faciam quae iubes.
Qua verò Medici post haec egeret, nostri planè, quanto erant
digna risu. Bis iam lauatus fuerat, pransusque dormierat,
cum circa occasum solis, ministrorum quispiam adesse Me-
dicos denuntiat. Hic verò febricitare se simulat: ac veste
circumdatas, inuolutusque, quo minus bibisse vinum ab ip-
sis deprehenderetur, amico cuidam mandat, Medicis, si quis
percontetur, pro se respondeat. Erant autem de more, ubi
inuolutum curiosè hominem, etiam cum capite viderent, pri-
mum illud solenne ipsi rogatur, quora hora accessio inuasisset.
Cum autem amicus respondisset, sermè ne vnam quidem in-
tegram, ex quo cepisset, intercessisse horam, cum horròre,
an frigore cepisset, rogant. Et cum horrore respondente, tan-
gunt hominem, iam corpore, propter risum & operimentum
madentem. Itaque ubi hominem laudassent, quod sibi ob-
temperasset, nec quicquam ante tertia diei accessionem de-
liquisset: ob id ipsum (inquunt) nunc te deseruit horror, est-
que sudoris indicium, ac multa humiditas circa cutem:
qua haudquaquam euenissent, nisi inedia tolerasses, & tri-
duum transmisisses. Iussis igitur propinquis, siue guttula
illi manarent, deligenter detergerent, ne frigore afficeretur:
tum mane se redituros praefati discedunt, ne tum quidem
post sudores iusto homine nutriri. Visa, namque sunt illis
noctes, eo tempore breues, vtiliusque esse postridie mane nu-
trire. Digressis igitur illis, persusus sudore iuuenis, ita ut
inuolutus vestibus fuerat, in balneum cucurrit, ac tertio la-
uit, & similiter est cibatus. Postridie priusquam aduenerent
Medici, egressus domo dedit opera est, ne se deprehende-
rent. Itaque cum paulo post venirent, & egressum intelligen-
rent, mirati inter se sunt, quid tandem hominè egredi subegisset,
tam bidui passum inedia, & c. Gal. lib. 8. meth. c. 2. in med.

Similem historiam affert Galenus lib. de causis procatar-
cticis, cap. 1. Menandri, qui post certamen exiens, astu
fugatus, dolore capitis, & febris diaria correptus, oleo rosa-
ceo sincipiti admoto, & balnei usu, contra Diatriariorum
votum, curatus est.

PARAPHRASIS.

M Irari subit Galeni acutum ingenium, ut qui in
confutandis pseudomedicorum erroribus tempus
consumat; id tamen consultò ab ipso factum existima,
in re tam seria, in qua Diatriariorum Medicorum insci-
tiam redarguit luculenter, qui agros tridui inedia excru-
ciabant, febris etsi valida prehensum. Hanc ergo praeposte-
ram curandi normam, ut nocentissimam condemnat: nam
si diatriaria lege obseruata aegri gubernentur, & praeter-
tim qui sunt calido sicco temperamento, habitu squa-
lido praediti, facile in hecticam febrem, aut malarum
incidunt, quoniam, ipso auctore lib. 10. meth. cap. 5. ca-
lidis & siccis naturis aduersissima res inedia est, & febrium
paratissima causa: fames enim corpora exsiccat, ex Hipp.
7. aph. 59. quare denegato alimento corpora exarescunt,
& ob pororum excessum, & amplitudinem, sanguinis te-
nuitatem, spiritus subtilitatem citissimè resoluuntur, ita
ut vix deinceps refici possint.

Praefatus ergo aeger, in diatriam incidit, ex meatuum
constipatione subortam, cui balneum aquarum alumino-
farum originem dedit, quas in Italia dicit vocari Albulas
Galenus 1. simpl. 17. suapte natura calefacientes, & ad-
stringentes aluminis instar, ex Dioscoride lib. 5. cap. 82.
quatam lauacrum multoties febrem concitate, immò ad
putredinem perducere, docet Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 39.
de febre orta ex aquis stipticis. Cum enim circis mollia sit
foraminulenta, & cribri instar meatibus sit circumtexta,
per quos fumida fuligo continuò exhalat, & aer ingre-
ditur, innati caloris symmetiam conseruans, fit ut densa-
ta cute, acribusque fuliginibus retentis, natiuus ignis, co-
hibito effluuio, exardescat.

Hoc veritatem si obtinet in subiecto omni, quanto
magis in calido sicco? maximè quoniam id quod trans-
pirabat, mordax erat acre, & fuliginosum, utpote ex
corpore bilioso eleuatum; nam retentum maiorem aciti-
oniam acquirit.

Haec omnia ita esse, signa quae biliosam naturam co-
mitantur, ostendebant satis: nam tempus erat paulò post
caniculares dies, quo tempore corpus est exsuccum nimis,
tum ob ambientis conditionem, tum ob multa hu-
miditatis defectum, ob calorem temporis praecedentis
resoluta. Nec enim te lateret, quantopere Sirius ardor nos-
tra corpora alteret, & exagitet, quando canis laeuit; cum
enim in caelo sint duae stellarum constellationes, vnam
canem maiorem, alteram minorem vocant: maiorem canem
ex 29. stellis constare, minorem ex duabus dun-
taxat, Rex Alphonsus memoriae prodidit. Maior, stellam
habet in mandibula, quam caniculam Latini vocant, ut
ex Galeno constat lib. 1. epid. sect. 1. com. 1. Ab hoc fidere
dies caniculares dicuntur, qui secundum Gal. opinionem
lib. 2. de alim. facult. in initio, & lib. de puero epileptic.
prope finem, 40. sunt, viginti quidem antè, totidemque post
caniculæ exortum. Oritur hoc sidus, teste Plinio, 13. c. 28.
ardentissimo aestatis tempore, Sole primam leonis par-
tem ingrediente; quanquam pro varietate locorum, hic
exortus, à quibusdam varias constituitur. Quantam verò
illud rebus* sublunaribus afferat mutationem, probat
Plinius lib. 2. cap. 4. nam hoc exoriente feruent maria,
accendantur solis vapores, fluctuant in cellis vina, moventur
stagna, canes etiam eo tempore maximè aguntur in rabiem.
Quo pacto hoc tempore ingentissimi estus infestant, & corpo-
ra ad modum calida sunt, ut Gal. protulit 6. epid. sect. 4.
com. 44. Vnde in eodem lib. sect. 2. com. 7. hoc tempore,
semper vigere febres ardentes assueuerat, & 5. aph. 62. sub
canem femina iacta non nasci, ob caliditatis, excessum scrip-
tum reliquit: exurit enim eo tempore natura, ut Manar-
dus notat, 16. epist. in med. non quòd stella, canis vocata,
adurendi aliquam vim habeat, sed quia, dum illa ori-
tur, Sol & vertici nostro magis appropinquat, & in
nostro

nostro hemispherio longiorem moram trahit. De cuius A
sideris efficacia in hac inferiora, lege Manilium lib. 1.
astronom. circa finem. Pierium Valerian. lib. hier. 44. Perf.
imit. 3. satyr. Proclum, ad Hesiodum, in operibus, & diebus.
Iul. Firmic. lib. 8. cap. 9. Pontan. in sua Vrauta sine de
stellis lib. 3. & ex nostris Lang. lib. 1. epist. 13.

Insuper erat iuuenis, siccus & excarnis, nam carentia
pinguedinis, caliditatis signum est manifestum, ex Gal.
in art. med. cap. 76. Tempore sanitatis tactum habebat
mordacem, urinas flauas, quae omnia biliosi humoris pro-
uentum aperte ostendunt: Deinde si à cibo abstinerebat,
haec erant mordentes: quoniam denegato alimento, iecur
hac de causa nimis retortitur, & igneum humorem
acrem generat, cuius naturam serum representat: bilio-
sis enim naturis impransis hoc accidit, ut calidum min-
gant, & virede, ex Hipp. 2. acut. 24. & 29. & in com. 29. sen-
tentia eiusdem lib. assertit Gal. in his enim naturis calor ad
igneum vertitur: quoniam non oblato humido nutrimentali
exarescunt partes.

Ob hanc causam absumpta humiditate, & ob retorti-
dam calorem scybalis combustis, excrementa siccantur,
& caprarum stercori similia apparent, ex Gal. 4. acut. 4.
& 13. & Auic. firmat 16. 3. tract. 3. cap. 6. & maximè si
cogitationibus vexetur homo, quae sanguinem cum spi-
ritu resoluunt, & absumunt: nam vitione nimia bilis flaua
in atram transit, vnde cum corpus suapte natura esset nimis
calidum, feruidum, & ad iram propensum, & ex sangui-
nis, & spiritus vehementi agitatione, & motu concutere-
tur, fit ratum, ut ille esset pauci somni, & vigilare saepe
cogeretur, si verum est, somnum fieri cerebro humecta-
to, & vtili vaporum copia irrigato: at vigilia praesente
totum corpus siccescit, quum sanguis non ita generetur,
nec coëctioes fiant, quae, quae opera tempore somni af-
fluentiùs perficiuntur.

Pro cuius curatione cum duo essent Medici vocati,
vtrique visum est, ipsum à cibo esse abstinendum, ali-
ter censente Galeno, post ipsos ad curationem accersito:
qui cum cerneret agrum ex pororum stipatione - & sic
prohibito effluio febricitasse, eum in balneum perduxit,
tepenti oleo perfudit, ac molliter perfricuit, ut sic per
cutis patentes meatus, fuligines interius congestae resolu-
rentur: vbi enim vehemens causa condensando cutem,
praedictos meatus occludit, saepe plethoram inducit, praeter-
fertim quibus vaporosa materia priùs effluebat, acris &
mordax; num hoc modo refrigerans aer nec intrò attra-
hitur, nec corpus transpirat, ut lib. 1. de diff. feb. cap. 4. &
lib. de causis morbor. cap. 3. notabat Galenus: qua de causa
frigidissimum aërem abdicat Galenus febricitantibus, quo-
niam cum exterius agrum contingit, densat arctatque
cutem, ac calidorum vaporum exhalationem cohibet. Quo
pacto autem prohibito effluuio possit febrem concitare,
protulimus l. 2. in com. hist. cap. 77.

Ob hanc causam Galenus eum ad balneum deduxit;
& febris ratione, victu frigido, cremore pituitae, lactuca,
& piscibus saxatilibus in simplici albo iure decoctis nu-
trientium imperauit. Nam ut pisces saxatiles praeterem,
quorum vsus in febribus à Galeno conceditur in locis
plurimis, ob multas causas allatas lib. 1. in com. hist. 28. &
pituitam, biliosis calidis & siccis corporibus vtilissimam,
lactuca, & praesertim cruda est accommoda valde, ex Gal.
lib. de aliment. facult. cap. 40. sua enim frigiditate & hu-
miditate, bilis feruorem retundit, & infrenat. Parum
autem & saepe illum nutriuit, quoniam semel oblatum
alimentum vires debiles superare non poterant. Ex quo
exemplo constat manifestè, quantopere necessarium sit,
vel in primae accessionis insulta, agros siccios, bilio-
sos, & excarnes nutrire, ut Paulus edocuit lib. 2. cap.
16. aliter si feceris, & inedia ipsos macerate coneris, in
hecticam febrem promptissimè commigrant, ut infra ap-
posito celebri exemplo Galenus confirmat. Lege excellen-
tissimum Capiuacium l. de febrib. cap. 14. de curanda dia-
tria ex adstrictione.

Quero primò, pro historiae explicatione. Cur Gale-
nus hunc agrum post balneum calidae aquae, iussit in fri-
gidum balneum immergere, contra praecipuum Hipp. 3.
Lib. IV.

acut. 7. & 54. quo loco sanos à balneo calido debere pro-
tinus immergi in frigidum assueuerat, nequaquam agros?
Dic, Galenum hoc loco per balneum calidum, non pro-
fus calidum intelligere, sed tepidum, maximè cum ille
diaria laboraret, ac firmas vires haberet; de cuius balnei
utilitate lege infra, in com. hist. 25.

Quero secundò, Cur protinus à balneo cibum exhi-
buit, si Hipp. & Gal. lib. 3. acut. 56. cibum, & potum post
balneum reprobant? Sic enim ait Hipp. Neque confestim
à balneo sorbendum, neque bibendum, & c. Non offerendus
potus, quoniam expanso ad exteriores partes calore, innat-
us à potu oblato offenditur. Non cibum, quoniam distra-
cto ad superficiem calore, internus pusillus alimentum
non rectè conficit. Addit Gal. in com. sedata quae ex bal-
neo est, turbatione, tum esse, tum bibere melius est, veluti, &
composita ea, quae ab exercitatione oritur. Nam cibum pro-
tinus vel potum sumere, caput replet, deuoratumque super-
fluitates facit, & c. Dic, praecipuum Hippocraticum esse in-
telligendum in sanis, vel in robustis aegris, qui post balneum
sine cibo per aliquod temporis spatium perdurare pos-
sunt citra virium dispendium vllum. At verò in nostro
aegro calido sicco, excarni, attendenda erat maior utilitas
ex concessò cibo, quam damnum: si enim in arefacto cor-
pore cibum non propines, ex diaria, hectica confur-
get cibum non propines, ex diaria, hectica confur-
get, & magis, si non sit alimentum refrigerans, & hume-
ctans. Hanc methodum obseruat Gal. lib. 7. cap. 6. de cu-
randa siccitate & hectica febre, dum sic ait: Ab eiusmodi
lauacro statim asinum exhibui lac, & c. Quare, si in hoc
resoluto aegro differretur cibum, plurima damna conuenire
erat necessarium.

Quero tertio, Quid sit ius album, quo hunc agrum
nutriendum imperat, quis parandi modus, quis illius vsus?
Dic, quòd ius album, apud Gal. lib. 7. meth. cap. 6. & lib. 3.
de alim. facult. cap. 30. conficitur ex copiosiori aqua, oleo
sufficiente, sale; pauco anethi, & porro. Hoc ius aegro-
tis maximè est accommodum, ex Gal. 4. sanit. 10. & 12.
meth. cap. ult. & 1. ad Glauc. 13. & 1. acut. 27. quibus locis,
praeter sale, marrubium, & oxymel, adicit piper. Prae-
parat autem in albo iure pisces, vel calidorum mixtione
frigidas & humiditas piscium emendetur, melius ipsi
coquantur; faciliùs secedant, fiant suauiores, stomacho
gratiores, & minus noxij, ut cit. de alim. loco praedixit
Gal. 5. Qui enim condimentum accipiunt, melius coquantur,
& deiectione nihil eis deterius procedit, cuius potissimum gra-
tia ex vino, & garo quidam fixos pisces mandunt, pleris-
que piper immittentibus, paucis oleum: nonnulli autem ex
memoratis piscibus, cum fixis fuerint, pauco sale inpersi, in
cibo sunt suauissimi; praeterea ad coquendum sunt meliores,
ac stomacho vtiliores, quam si quouis alio modo essent appa-
rati, & c. In quem sensum dixit Auic. l. b. 2. tract. 2. c. 533 me-
liores esse illos, qui sunt conditi cum aceto, & cum rebus
condientibus cibaria: quod etiam legitur in regimine Saler-
nitano, quo loco Anguillam coctam cum vino esse minus
noxiam, assueuerat Villanouanus in com. nam vinum fri-
gidiorum cibariorum malitiam corrigit, instrumenta co-
ctiois roborat, crassos & viscosos humores extenuat;
quare Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 7. prope finem, frigidorum nu-
trientium impedimenta remouet cum Diacymino. Ex
quibus patet variam esse iuris albi praeparandi rationem:
variè enim Galenus id praeparat, ob diuersas ad plurimos
morbos intentiones. Sic pro victu extenuante pipe-
ris meminit; ad penetrationem accutum apponit; hoc
non admittit in pleuritide, ut contrarium pectori, &
neruis. Erat quoque antiquis Medicis in frequenti vsu
eius nigrum, quod ex sapa, vel defruo conficiebatur,
adiectione sanguine haedi, aut alterius quadrupedis, mel-
le, aceto, lacte, casco, cumino, laserpitio, ut notat
Hermolaus ex mente Julij Pollucis. lib. 2. corollar. in
Dioscoridem, cap. 298. Lege Platinam lib. 6. de
honestà voluptate, quo loco diuersa
proponit iuris albi conficiendi
artificia.

QVÆSTIO II.

Vtrum ad febris essentiam, necessaria sit caloris naturalis intensio, ut contra Galenum, Gemilis, Vega, & Vgo asseuerant.

COMMENTARIUM.

Febriçare cooperat. Inter ea quæ dissertatione multi-
puga, ingenioque excusso, ab Auicennæ interpretibus,
& à Classicis tractari solent, illud non est neglectum,
Vtrum febris tractor sit extraneus, hoc est, excedens, im-
moderatus, intensus: sic enim videtur, in ea quidem sen-
tentia, in explicanda illa particula, *extraneus*, explanan-
dus Auicenna, quoad præsentem attinet intentionem,
auctorisve institutum, si propriam vniuersi cuiusque natu-
ram spectes: duobus namque modis quæuis dicitur cali-
ditas extranea, quemadmodum & quæuis alia qualitatis
species, vel proxi sumitur pro caliditate à vitæ functio-
nibus omnino aliena, quæ nulla in re sit naturæ operum
instrumentum: huiusmodi caliditas ignea, solaris, aut
quæuis alia externa, respectu corporis nostri nullam habet
in suis actionibus à corpore, sed à causa externa de-
pendentiam, & radicem; qua ratione non dicitur calor
febrilis, quoad præsentem attinet opus, extraneus, quum na-
turales nonnunquam ingrediatur operationes, sitque ali-
qua ex parte naturæ instrumentum, ut infra patebit. Dici-
tur ergo & alia ratione extraneus, quia solet naturalis ca-
loris limites transcendere, terminosque ad naturæ opera ne-
cessarios, sua intensione excellere.

De huiusmodi ergo intensione dubitandum, vtrum
ad febris essentiam sit necessaria caloris intensio? Quod
verò non requiratur, suadetur primò ex Gal. *lib. 3. de præ-
sag. ex pulsib. cap. 2.* vbi docet: quod si cum hecetica febre
iunguntur frigidi notabiles humores, non sentitur tunc
temporis caloris excellentia vlla, & intensio. Ergo abs-
que febris intensioe febris manifestè reperitur. Nam si
in pulsu non apparet caloris excessus, nec in corde dari est
impossibile, ac per consequens datur in corde febris abs-
que caloris intensioe. Non absimile etiam potest inferri
argumentum de febre syncopali, ex frigidis humoribus
concitata, in qua ex mente Gal. *1. 2. meth. cap. 3.* pulsus est
tardior, & rarior naturali. Ergo in hac febre non datur ca-
loris intensio in corde. Quare, si absque caloris intensioe
in corde datur febris, dari etiam in vniuerso corpore rectè
inferitur.

Secundò. Febris, ex Gal. auctoritate *lib. 1. aph. 16. &
1. acut. com. 18.* est caloris natiui ad igneam naturam con-
uersio; per conuersionem autem non intelligit ter-
minum conuersionis vltimum, in quo solum vera, &
integra consistit caloris intensio: nam si terminum intel-
lexisset, sequeretur omnem febrem esse heceticam, ut inter
omnes notauit Turisanus *lib. art. med. cap. 89.* cum febris
sit motus & via, cuius terminus, hecetica, & marasmo con-
stituitur; significauit ergo per conuersionem, conuersionis
motum & viam. Sed hæc non patitur caloris intensio-
nem, quia in conuersionis actione calor non est versus in
igneam naturam, neque est factus igneus, quia in facto ter-
mino non consistit. Ergo absque caloris intensioe febris
consistere potest.

Tertiò. Calor in febricitantibus non est aptus læde-
re virtutum operationes. Ergo nec habet in febre in-
tensionem naturali calore maiorem. Patet consequentia,
quia nec calor, nec aliud quodcumque præternaturale
agens, aptum est actiones in eo gradu impedire, nisi
sub ratione excessus supra naturæ requisitum modera-
men, ratione cuius agens ipsum dicatur extraneum, &
naturæ infestum. Non habet autem aliud quippiam ca-
lor extraneum, quam intensioem. Ergo si non lædit,
non est intensior pristino, & antea præhabito calore.
Antecedens suadetur: nam febris non habet quippiam,
per quod apta sit minuere naturæ actiones, præterquam
humoralem materiam, in qua febris ipsa subieçtatur: si
namque ratione alicuius symptomatis aduenientis, vi-
deatur læsio in morbifico corpore aduenire, id contingit

A ratione materiæ, quam ipsum symptoma in morbo con-
comitatur. Ergo febris, ratione solum materiæ, actio-
nes naturales apta est impedire: quod & ipsa testatur
manifestè experientia, docetque frequentissimus me-
dicamentum vsus, qui in morborum propria medela, apta-
que medicamentorum administratione, per euacuatio-
nem, ægritudinum curationem integrè, & exactè per-
ficere conantur. Vacuatio autem nonnisi in excedente
noxie materiæ quantitate habet locum, iuxta illud Hipp.
aphoristicum principium *lib. 2. aph. 22.* *Quicumque morbi
ex repletionem sunt, curat euacuatio, &c.* Suadetur ex eo,
quoniam in morbis immaterialibus nullum datur à ca-
lore in actionibus naturalibus impedimentum: nam in
febris heceticis operationes naturales integrè sunt. Igi-
tur si non impedit calor in hecetica laborantibus coctio-
nes, aliàsque naturæ actiones, optime inde poteris in-
ferre, quod actiones in corpore lædere ex se nequaquam est
potens.

Quartò. Probant Vgo in *com. Auic. 1. 4. tract. 1. cap. 1.*
Gemilis in *extrauagantib. quest. 2. & in 2. 1. doct. 1. cap. 2.*
ad essentiam febris sufficere, quod calor non vt naturalis
operetur, hoc est, à natura in opere gubernatus, eius-
demque aptum instrumentum; sed vt igneus, extra-
neus, vel (quod idem est) qualitatiuus, & elemental-
is, iuxta opus, quod secundum suam naturam exequi per-
petuò assuevit. Licet autem communiter & frequenter,
calor eiusmodi fortiaur igneam naturam, elemental-
que operationem, per additam maioris, pristini, & natu-
ralis caloris intensioem: plurima tamen verè ex illorum
sententia existunt, ratione quorum eam potest subire ca-
lor naturam, & quæ naturali calori adiuncta possunt abs-
que intensioe efficere, vt calor non vt naturalis, &
sub dominantis naturæ imperio, sed vt qualitatiuus, ele-
mental- & præternaturalis in corpore operetur. Eius-
modi potest esse siccitas aliqua duntaxat citra intensio-
nem calori adiuncta; praua in humoribus, aut in corpore
vniuerso, vel speciatim membro existens qualitatis
proprietas, venenum, aut malitia; vapor aliquis ad cor
ascendens, putridus, foetidus, tenuis, acer, saluus, aut
quacumque alia affectus qualitate, virtute, dispositione;
quoduis tandem in principali membro lædens symptoma,
& id genus alia.

Hanc ergo contendunt fuisse Galeni mentem, *1. aph. 16.
& cit. de rat. viç.* quibus in locis febrim definiuit per con-
uersionem caloris naturalis in igneam naturam: vbi non
solum voluit intelligere caloris intensioem; nam si hoc
vellet, poterat sic definire: calor naturalis intensus, non
verò calor naturalis conuersus in igneam. Quare si Galeno
placuit hoc modo definire, & calor naturalis verti in
igneam, ab alio, præterquam ab intensioe, possit, sequitur
quod non in sola intensioe febris natura est constitueda.

Sed inter varias opinantium ambiguitates, satis est se-
qui magistrum Galenū, cuius perenni fonte Classicis ferè
omnes hauriunt conclusionem, quæ operis exercitio, &
rectæ curandi methodo est consona valdè, nempe, febrem
in essentia sua includere caloris intensioem, naturali ca-
lore antea in corpore præexistente, maiorem.

Suadetur hæc conclusio ex ipsa nominis proprietate &
etymologia; dicitur namque febris à feruore, sicut Gra-
cè pyretos ab igne. Deinde, quia ipso Galeno auctore,
4. de dif. puls. cap. 2. nominis definitio, & etymolo-
gia, testimonium debent habere à vulgari hominum as-
uetudine, à quibus nomen est rebus, iuxta ipsorum natu-
ram, non sine ratione impositum. Ex communi autem ho-
minum consensu, febrem nominauit Gal. *lib. 6. epid. sect. 1.
com. 29.* calorem immodicum, aut totius, aut viscerum,
hoc est, membrorum principalium, per hæc verba: *Essentia
verò febrim, est non secundum Hipp. modò, atque præclaris-
simos Medicos, sed etiam secundum communem omnium ho-
minū notionem, præter naturam caliditas, &c.* Idem asserit
1. prorrh. com. 7. ex Hipp. consensu magis febrile eum,
qui immodicè in solis visceribus calet, quam in toto. &
lib. de dif. morb. cap. 5. febrem definit per calidam in-
temperiem, quæ caloris intensioem manifestè includit &
lib. 8. meth. c. 1. Est, inquit, febrilis intemperantia excessus

in caloris abundantia; huic ergo ad temperamentum via
erit, per id quod refrigeret, ex eiusdem tradita doctrina *lib.
de marasmo, cap. 5.* Ex quibus colligitur manifestè, quod si
æger in tactu, pulsu, respiratione, caloris excellentiam non
demonstrat, non febricitat, vt *2. de natural. facult. cap. 8.*
& multis aliis locis confirmat Galen. febrem esse im-
modicum calorem, ad eò manifestum est, vt nullo rationum
robore, nullaque argumenti vi indigere videatur.

Sed præstat aduersariorum argumentis responderi,
vt sic Galeni placitum firmiter maneat, & inconcussum.
Dic ad primam Gal. auctoritatem, *3. de præfag. ex pulsib.*
in febre hecetica, frigidis humoribus copulata, non iudi-
cari, vel sentiri calorem excedentem in pulsu, quoniam
caloris immoderantia impeditur, in corde existens, à
copia humorum illam caloris excellentiam occultante,
& suffocante; & sic sensibiliter non iudicatur: ex eo
autem non proinde inferas, non dari in corde caloris ex-
cessum, qui tangenti minime sentiat. Ad probationem
dic. necessariò in pulsu deprehendi calorem in corde re-
sidentem, ni aliunde adueniat impedimentum: illa
enim frigida in corde superabundans materia, præterna-
turalis caloris, ibi verè existens, sensationem, in pulsuque
notitiam, & apparentiam impedit, & idcirco in syncopali
febri hac de causa efficitur pulsus rarus, & tardus: nam
frigidi succi motum arteriarum impediunt copia sua, vsum-
que minuunt.

Ad secundam Galenus locis citatis, per conuersionem
non intelligit viam, atque medium in intensioem, sed
terminum motus, conuersionisque finem, quo sci-
licet calor dicitur intensus simpliciter, factusque igneus.
Neque id eò sequitur, quod infert Turisanus *cit. loc.* om-
nem scilicet febrem, si ita Galenus intelligatur; esse he-
ceticam: nam aliud omnino, distinctumque nimis est, fac-
tum igneum, & intensum; aliud factum heceticæ, quem
vltimum caloris in febricitantibus terminum constituit
Galenus *lib. de inæqual. intemp. cap. 5.* cum factum igneum,
vt ex ipsius doctrina colligitur, solum dicat recessum à
naturalis calore, & exuperantiam in tali actione termi-
natam: factum verò heceticæ, notat excellentis caloris
æqualem in membris expansionem, occupatis scilicet
ad eò omnibus, & singulis corporis partibus illo caloris
excessu, vt nulla maneat pars caloris expertis, & libera,
nec vlla corporis pars habeat maiorem, aut minorem
caloris intensioem, sed omnes æquè caloris immode-
rantiam participant, id eòque à Medicis æquale, & fa-
ctum intemperamentum nuncupatur: in reliquis nam-
que ab hecetica febris, partium quædam calefactæ
existunt, quædam notabiliter intensum calorem partici-
pant, quædam mediocrem; aliæ minimum, aliæ tam-
en à calore liberæ, & prorsus immunes euadunt: Quæ
est causa cur quodcumque febrilis caloris genus, præter
heceticam, ab intrinseco curari possit. Ob quam calo-
ris in partibus singulis diuersitatem, inæqualémque in
membris intensioem, quæuis febris ab hecetica species,
fiens solet à Medicis nuncupari. Sub hac fiens caloris
consideratione, appellatur à Gal. *lib. de inæqual. intemp.
cap. 5.* hecetica febris aliarum febrim terminus: reliquæ
autem febres, mediæ in huiusmodi terminum ab eodem
Galeno constituuntur: heceticus autem calor factus, &
ob dictam in membris æqualitatem, æqualis, atque id eò
æqualis membrorum morbus, atque habitus à medi-
cis appellatur, difficilémque id eò curationem in cor-
pore patitur. Cùm igitur aliud omnino sit factum he-
ceticæ, qui vltimus est reliquarum febrim terminus; &
factum igneum, quod solummodo caloris intensioem,
versionemque naturalis caloris in igneum supponit, in
quo febris essentia consistit, facile tibi erit huic argu-
mento respondere. Lege Vallcriolam in *appendice locor.
com. cap. 1.*

Ad tertium. Negandum est antecedens: & ad con-
firmationem de morbis materialibus, in quibus febris con-
iungitur, nitimur expellere, è corpore febrilem mate-
riam, quia ad materiæ defectum, febrilem calorem defi-
cere consultò existimamus, iuxta illud Gal. *lib. 6. de sanit.*

tuend. omne medicamentum induci t corpori contrariam in-
temperiem humori, quem educere est apium. Ad secundam
verò, de morbis immaterialibus obiectionem, oppositam-
que de heceticis instantiam, dic, non minus dari in heceticis;
à febrili calore læsionem operationum, ac in aliis febris
à febrili calore læsionem operationum, licet illud in naturali-
bus vt experienti patebit manifestè, ac in aliis appa-
reat, propter habitualem iam, & veluti naturalem in he-
ceticis calorem febrilem, vt frequens est Medicorum vsus:
non tamen est omnino in heceticis naturalium actionum
abneganda læsio, licet non tam sensibilis, ac in aliis fe-
brilibus passionibus appareat.

Ad quartum dic. Requirit ad essentiam febris; quòd
calor operetur in corpore, vt igneus, & elemental-
is non tamen vt naturalis, secundum suam naturam re-
soluentem, igneam, elementalémque vim; à qua per-
petuò deficiamus, in exitumque assidua tendimus hui-
miditatis exsiccatione: Verum non sufficere huiusmo-
di elemental- caloris opus, ad propriam febris abs-
que intensioe constitutionem; vnde nec agens vltimū
calori adiunctum, potens erit calorem vertere in pas-
sionem febrilem, sine eo quòd illum naturali inten-
sionem reddat; licet alios innumeros ægritudinis affe-
ctus varique generis morbos parere possit. Nec quid-
quam aliud voluit Galenus *lib. 1. aph. 16. & 1. de rat.
viç. 18.* per igneum, & Auic. *cit. loc.* per extraneum;
naturali intensioem, vt ex supra citatis locis patet
manifestè: alioqui sequeretur omnes homines perpetuò
febrile, cum sortiantur calorem elementalem; si
Philosopho & Peripateticis fidem adhibemus, qui calo-
rem nostrum esse elementalem arbitrantur, à quo con-
tinuò exsiccatur, & resoluimur, iuxta illud *de marasmo
cap. 4.* idem calor qui nos generat, nos perimit. Insuper
sequeretur, iuuenes semper febricitare, habent enim cum
calore siccitatem coniunctam. Deinde sequeretur, cor-
pus quoduis quod comburitur febricitare, vrentemque
calorem, febrem existimari, quod valdè à ratione alic-
num est.

Dic secundò; quòd licet siccitas, venenium, foetor,
acrimonia, aut quodcumque aliud calori adiunctum pos-
sit calorem reddere præternaturalem, & febrilem, non
tamen calor ille febris iure appellabitur, quum non sit
permanens, & independens in suo esse, & consuetuari-
cum ab adiuncta illa, quæcumque sit causa, dependenti
permanentiam autem ad morbum esse necessariam; om-
nibus compertum esse reor: Consule Christoph. à Ve-
ga *lib. 1. de different. feb. cap. 1.* Mercatum *lib. 1. de feb.
in princip.* quorum argumenta exactè soluit Cardanus
lib. 2. contradict. tract. 5. cont. 18.

HISTORIA III. GALENI,

De febrili diaria.

Premigenes Mitylænæus, à balneo
abstinens, febricitabat.

Nam de Premigene cum audirem, nisi lassaret omnino
ta gignere, quæ transpiratu emitti postularent: caterum
cum densior cutis esset, quam vt ea transmitti omnia sine-
ret, collecta sub cute calorem excitare. Itaque etiam balneum
eiusmodi naturis utilissimum esse, non ob id modo quod su-
midū euocet, sed etiam quod humetlet, idque dulci humorè.
Ergo placuit, explicata quoque manu Premigenis thoracis
iniectionis, cuiusmodi esset caloris qualitatis explorare. Vt verò
acrem, mordacemque comperis, non dissimilem calori illo-
rum, qui cepas amplius comedit, multo adhuc magis
eueniens causam probe conieçtasse mihi persuadens, percontan-
tar, ecquid sudoris illi circa balneum incidere: neganteque
id, iam firmiorem habere me notitiam affectus eius mihi per-
suasi. Quinetiam alios quosdam vidimus, quibus mordax
calor erat similiter, vt huic: non tamen hi vna balnei in-
iectione febricitabant, propterea quòd per sudores excre-
ta

menta vacabantur. Premigeni præter naturalem habitum, etiam vitæ ratio, vel fennel intermisso balneo febricitandi occasio erat. Nam plurimum domi versabatur, ibique scribens, vel legens perseverabat, propterea quod Peripatetica doctrina incumberebat. Itaque etiam alteri cuidam, cui æquæ, atque illi, mordax calor erat, tamen si balneum uno die intermitteret, contigit non febrere: propterea quod nec studiis deditus erat, & negotia sua per urbem inambulans obibat, emens, vendensque multa, etiam pugnant subinde: in quibus sudare coactus est, &c. Gal. lib. 5. de sanit. tuend. c. 11. in med.

PARAPHRASIS.

Febrem diariam ex prohibito effluvio in cutis densitate concitari, res est manifesta, & firmam in superiori historia. Cum enim necessarium sit, ut libera sint cutis spiracula, per quorum patentes meatus, fuligines adustæ interioris congestæ debent expurgari, quas natura excoquente calore, ad cutem continuè transmittit, si hæc fumida recrementa retineantur, calorem exacuunt internum, & interdito ingressu aëris ad partes internas, viscera non ventilantur, nec transpirant, immò denegato refrigerio gliscunt, & excandescunt: maxime si corpus sit curis, & studiis deditum; nam curæ exsiccant corpus, primigeniam humiditatem absument, & sic febribus paratissimum reddunt.

Quapropter licet Galenus, huius Philosophi vitæ institutum agnosceret, tamen ut exactè magis huius rei certitudinem exploraret, thoraci manum imposuit, num fortè occurreret tactus suavis, an mordax, ex quo caloris acrimoniam, ex fuliginosis recrementis contractam, percipere posset: nam promptius hoc experimentum fit in thorace, qua parte sunt spiritalia membra, & fornacis internæ, calorisque nativi efficacia viget. Quum ergo calor qualitatem mordacem reperiret, similem illorum calori, qui cepas largiter comederunt; certior est factus, fuligines interioris adustas esse congestas, quæ balnei ope quotidiani expurgabantur foras.

Sola ergo solvenda dubitatio, cur affimilet Galenus calorem acrem, in cute perceptum, illorum calori, qui cepas largiter comederunt? Dic: cepas præstare alimentum calidum, attenuans, ex quo sanguis acris progignitur, & vapor cleuatur ad cutem fumosus, & acris, qui manum insuauiter mordet: nam cepæ sunt acres, ex Dioscorid. lib. 2. cap. 145. maxime si sint longæ, flauæ, siccæ, crudæ, sale conditæ, ex Paulo lib. 6. cap. 76. Oribasio lib. 2. collect. cap. 27. quapropter si hæmorrhoidibus apponantur, aperiunt, ex Gal. lib. 5. simpl. cap. prop. Oribasio lib. 5. de natura simp. cap. prop. nam ex hoc reprobo cibo generatur vitiosus humor, qui delatus in cutem, non solum eam reddit squamidam, & exulcerat, sed variis biliosis & melancholicis vlcibus conspurcat, ut 3. de temp. 3. docuit Gal.

Sed quia in hunc locum incidimus, non dissimulanda est calumnia, quam prætexere tentat Galeno Cardanus lib. 2. de valetud. tuend. cap. 12. Cur nempe cepæ sint ab eo, in quarto excalescentium ordine repositæ? 1. 7. simpl. cap. prop. cum tamen opinione sua vix secundum ordinem attingant, si gustum, effectus, & noxas quas producant, respiciamus: libram (inquit) cepearum deuorare licet, piperis verò neque semenciam sine noxa. Nam lachrymas excitant. Appositæ hæmorrhoides aperiunt, si præsertim aceto fuerint imbibitæ. Alopecii tritæ pilos alcyonio citius restituunt, qui effectus eorum non sunt medicamentorum, quæ in quarto caliditatis gradu constituta deurrunt.

Obiecto reproba, & tanto viro indigna, quam multò antea præsentit Galenus lib. 3. de temper. cap. 3. dum lata oratione contendit, & probat, plurima foris imposita exulcerare, intus verò assumpta non nocere, quia mutantur, alterantur, coquantur, in vno loco non permanent, succis, & cibus in ventriculo contentis miscentur; & eorum partes separantur, ita ut quod conueniens est, assimilatur; quod superuacuum & acre, per aluum, vrinas, & sudorem expellatur: propter hæc (inquam) omnia, quæ

A foris imposita exulcerant, ea comesta non exulcerant. Ex qua doctrina Galeni constat manifestè, cur cepæ in quarto excalescentium ordine existentes, si comedantur, non vrant internas partes: si verò hoc efficiunt nonnulla, in eodem caliditatis gradu existentia, est, quia nullam habent partem nutrientem, & cum nullo alio cibo assumuntur.

Vt verò de causa morbi certior esset, num sudaret, percontatus est; quum verò hanc per sudorem vacuationem negasset, cuius ope excrementa humiditas expurgatur, ex intermisso balneo in febrem incidisse coniecit: nam balneum humectat, fuligines expurgat, aperit meatus, ventilat viscera, corpus præ febrili calore siccum, madefacit, & alias secum affert vtilitates, quas ex professo proponit Gal. lib. de marcore, cap. 6. lib. 1. 1. meth. 20. & lib. 3. acut. per multas sententias. Explicat diligenter Fernelius lib. 2. de venæ sectione cap. vlt. Licet enim exercitatio, & validus motus sudorem proliciat, & balnei vices gerat: tamen balneum cutis spiracula potentiùs laxat remollitque, humores calefacit, extenuat, fluxusque colligat. Curatio autem febris, quæ exercebat Primigenem, facilem habebat expeditionem, si ad pristinam balnei consuetudinem reuerteretur: cum enim suppressio alicuius vaccinationis est causa febris, reuersio illius secundum plurimum ei medicabitur, auctore Auicenna, 4. 1. cap. 3. in fin. Sed quoniam de balneorum differentiis, & vtilitate plura dicenda sunt infra, quum de febre hæctica sermone instituemus, idcirco ab eorum commodis describendis supersedemus.

QVÆSTIO III.

Utrum caloris intensio ad febrem requisita, ad aliquod ex quatuor temperamentis sit referenda.

COMMENTARIUM.

Febriticare.] Quamuis affatim paulo antè, ac multo sermone axiomate, de caloris intensione ad febris essentiam necessaria tractauimus, adiacere non inicitè tamen & ista possunt, quæ hoc argumentum arduum explanant luculenter. A paucissimis ergo agitatum inuenio, quænam sit illa caloris naturalis mensura, & mediocritas, ad quam cuiusmodi intensio sit à Medicis conferenda: nam excessus in quo febrilis passio verè consistit, alicuius rei excessus est æstimandus: cum ergo naturalis calor in certo consistat moderamine, sub quo aptum est naturæ in suis operationibus instrumentum: temperamentum autem non vnum, sed varium in diuersis existat naturis; idcirco quærendum, nec inmeritò, ad quod ex quatuor temperamentis, quæ humanum corpus ex prima sui formatione sortitur, bilioso scilicet, pituitoso, melancholico, & temperato, sit hæc febrilis intensio referenda.

Quod ergo ad naturalem temperati duntaxat hominis calorem, sit febrilis intensio commensuranda, potest & in primis suaderi ex Gal. doctrina 3. de simpl. med. facult. cap. 7. qui optimam præcipit adiudicare temperiem cuiuscunque medicamenti, si similem habeat medicamentum mediæ naturæ complexionem; media autem temperatura non nisi in temperato homine reperitur, ex Galen. lib. 3. simpl. ser. per totum, Auic. 1. 1. doct. 3. cap. 1. Deinde Gal. 3. simpl. 13. medicamentorum vires, & temperaturas ad hominem temperatum esse commensurandas asseruit: quare ad eundem scopum est morbus, seu cuiusque generis præternaturalis affectus referendus, ad quem medicamentum ipsum commensuratur, proprium scilicet morbosæ affectionis remedium: nam hoc ex ipsa colligitur Galeni doctrina, 3. simpl. cap. 12. 9. Vt autem vno verbo exprimam, tantò abesse à medio quod medebitur, quanto ipsum cui medela adhibetur, oportet nimirum cum in contrarium vtriusque vergat excessus, &c. Cum ergo medicina ad mediam hominis temperiem, quæ optima est, referatur, & quæ in homine solum temperato reperitur, sequitur ut

& intensio, in qua febrilem calorem consistere asseruimus, quæ morbus est, ad mediam temperiem consultò referatur.

Secundò. Intemperies quævis: & cuiusque affectus immoderantia, non ad aliud, præterquam ad simplicem moderantiam, & temperiem est referenda: nam ex omnium Medicorum, & Philosophantium consensu, intemperamentum non consistit nisi in excessu, & immoderantia supra temperatum. Atqui febris intensio supra naturalem calorem, in intemperamento manifestè existit. Ergo non ad aliud, præterquam ad temperiem est eiusmodi intensio consultò commensuranda.

Tertio. Febris hæc intensio, non potest referri ad biliosum, pituitosum, aut melancholicum hominem. Ergo ad temperatum est reducenda. Probatur antecedens: nam si ad biliosum conferas, sequitur nullum prorsus cuiusque complexionis hominem posse per vnum gradum febrere, præterquam ipsummet biliosum: siquidem temperatus à suo naturali recedens temperamento per vnum caloris gradum, sub biliosi hominis naturali temperie manet, in qua, facta suppositione, non datur febris. Pituitosus autem similiter, si per vnum caloris gradum, à suo naturali excedat temperamento, sub temperati hominis complexionem cadit, sub qua febrem nequaquam dari non est obsecrum. Deinde, si ad pituitosum febris intensio referatur, aperte sequitur, & temperatum, & biliosum perpetuò febrere, cum in sua quisque naturali dispositione perpetuò à frigida pituitosi natura per calorem, manifestè, licet inæqualiter recedant, ut discurrenti facile patebit. Si verò ad superiora argumenta animum aduertat, similiter de melancholica natura pronuntiabis.

Quartò. Nisi ad temperatum hominem fieret comparatio, sequeretur complexionem omnes, præter ipsam solum, ad quam talis relatio fiat, perpetuò aut vno, aut altero morbi genere ægrotare. Sequela probatur: si namque ad biliosum, aut sanguineum, temperatus, pituitosus & melancholicus perpetuò frigiditatis ægritudinem patiantur, cum à biliosi, sanguineique natura calida, per frigiditatem manifestè recedant: etenim quidquid ab optima symmetria recedit, morbus est. Si verò ad pituitosum febris ipsa referatur, reliqua temperamenta, pituitoso excepto, morbosos patientur continuò caloris affectus: per calorem namque, à pituitosi frigida natura manifestè deflectunt.

Vltimò. Similis hæc febris intensio, non nisi rectè iudicante hominis tactu percipitur, ita ut quidquid à tactu temperie recedit, intensum, & intemperatum iudicetur. Sed ad perfectam, & nequaquam fallacem æstimationem necessum est, ut tactus optima, media, & inculcata constet temperie, quam in homine temperato duntaxat, tactus fortiri est aptus. Ergo per temperatum solum hominem, apta sit & inculcata, iuxta febrem, commensuratio.

Sed antequam nostram proferamus sententiam, in re momenti tanti, & ad curandum summoperè necessaria, aliqua memoria comprehendere debes, quæ ad huius quæstionis explanationem conducere videntur: quorum primum est, duplicem dari in naturalibus complexionibus excessum; alterum naturalem, & intra sanitatis statum; alterum morbosum, & extra debitæ sanitatis terminos constitutum. Illa complexio dicitur pati naturalem excessum, quæ in ipso integræ sanitatis statu recedit ab optima, mediæque temperie, quæ homini temperato ita debetur, ut sub illa duntaxat temperatus reperitur homo. Huiusmodi lapsum temperamentum, seu recedens ab optima complexionem temperies, idè intemperamentum à Medicis appellatur, & excessus simpliciter censetur, quia in hoc aut illo, deflectit ab optimo mediæque temperamento, in quo solummodò consistit perfecta simpliciter, & debita humanæ naturæ temperies, & quæ sola media simpliciter, & optima appellatur; & quod ab ea deflectit, intemperamentum, excessus, intemperies, & lapsus simpliciter appellatur, temperamentum autem non simpliciter, sed secundum quid. Dicitur verò eiusmodi lapsus naturalis, quia sub eodem

dantur quamplures in sua optima sanitate complexionem, cum quo permanent, viuunt, benè habent, & quoad suæ naturæ proprias, & debitas operationes conseruantur; extra verò illum lapsum, infirmantur & ægrotant, eo quòd lapsus ille, immoderantia, & excessus, sua est cuiusque propria natura & sanitas, idèque naturale appellatur in eisdem intemperamentum. Huiusmodi est complexio biliosa, & pituitosa: vtraque namque ab optima & media recedit temperie, hæc per vnum frigiditatis, illa per vnum caliditatis gradum, sub qua cuiusque intemperie, integræ consistit biliosi & pituitosi hominis natura; & sic idem erit de reliquis, singulisque complexionibus ferendum iudicium. Illa autem complexio dicitur pati morbosum excessum, ægritudinisque immoderatum statum, quæ à sua naturali sanæque temperie, in hanc vel illam immoderantiam recedit, tantusque iure censetur excessus & morbus, quantus fuerit à naturali cuiusque hominis temperie recessus. Idè autem lapsus is morbosus nuncupatur, quia sub eodem sanitas vlla nequit consistere, immò perpetuò secum concomitanter excitat ægritudinis affectus & passiones, adè ut ipsummet intemperamentum, à Medicis morbus consultò iudicetur. Primus ergo naturalis excessus, ad mediam optimamque temperiem, seu ad temperatum hominem, in quo solum optima temperies reperitur, erit referendus. Secundus verò, hoc est morbosus, ad ipsiusmet ægrotantis naturalem temperiem erit demerendus, & in sua magnitudine aut paruitate commensurandus: nam quidquid extra naturalem cuiusque temperiem in corpore ipso existit, morbus est; quidquid autem extra optimam temperiem in corpore humano exiterit, excessus, non tamen morbosus dicens est.

Nota secundò. Longè aliud est, magis aut minus ad tactum incallescere, ac magis aut minus febrere: in vno namque temperamento, datur sæpenumerò maior curi minori caliditate febris, ut patet in pituitoso homine, in quo, cum minori multò caliditate, datur magis intensa febris, quàm in bilioso, cum maiori ad tactum calore: febrere enim vnumquemque hominem, dicit excedere naturalem suam sanitatis in calore statum, atque ita morbosum importat, ac præternaturalem caliditatis excessum: calere autem solum, dicit in calore recessum à medio, moderatòque temperato, absque vlla morbi ratione; potest enim sub tali caloris recessu à media temperie, integra & perfecta corporis alicuius sanitas consistere; ut in bilioso homine contingit, qui per vnum caliditatis gradum, ab optima mediæque temperie, in sua sanitate deflectens, sub eodem caloris gradu viuit, & in sanitate sua conseruatur, quod similiter de aliis temperamentis ferendum iudicium est. Ex his fit manifestum duos posse homines æqualiter febrere, & simul inæqualiter ad tactum calefcere, vel vice versa, quod in prædicto bilioso, & pituitosi hominis exemplo satis patet: nam pituitosus calidus ut duo (ad tactum scilicet) febricitat verè ut tria, quia per tres gradus caloris à sua naturali temperie distat: biliosus autem sub iisdem duobus ad tactum gradibus, ut vnum solum febricitat, per vnum namque tantummodò caliditatis gradum, à suo naturali, & sanitatis statu recedit, calido scilicet ut vnum. Si verò vice versa, duo hi homines æqualiter febricitent, & ita vnusquisque febricitet. v. g. ut duo, inæqualiter inter se ad tactum incallescant: cum pituitosus febricitans ut duo, ut vnum tantum ad tactum incalescat: biliosus autem similiter ut duo febricitans, incalescit ad tactum, ut tria. Ex quo manifestè patet: duos homines posse æqualiter febrere, & inæqualiter ad tactum incallescere, vel è contra. Vnde cum tactus solummodò sit tanti vel tanti præcisè caloris iudex, sub quo possunt diuersi febrilis intentionis gradus in diuersis complexionibus consistere, fit ut tactus non sit verus, ac firmus huius febrilis intentionis iudex: potest namque sæpenumerò falli, iudicans scilicet suo modo caloris quemcumque gradum; febrem, & morbum in corpore humano existere, quod à veritate est alienum valde, ut vt exemplis adductis dilucide patet.

Nota tertio. Licet ex Arist. & Philosophantium sententia,

diuersi ægritudinis & sanitatis status, diuersus scopus diuersumque medium, diuersa etiam ea à quibus eiusmodi considerationes gubernantur, & dependent: quare non rectè inferitur, ex eo quod Galenus doceat, medicamento- rum vires ad temperatum hominem in sanitatis statu referri, quod inde iubeat in morbofo statu, curationisve actu & progressu, medicamentorum effectus ad eundem commensurari.

Ad secundum. Fatemur intemperiem, quæ simpliciter naturalis aliquando dicitur, eò quod sub ipsa humani corporis sanitas integrè conseruatur, ad optimam, mediàmque temperiem referri; non tamen inde inferitur intemperiem morbofam & præternaturalem, ad eandem scilicet temperiem esse referendam, sed ad ipsius ægrotantis naturalem temperamentum.

Ad tertium. Dic concessò antecedente neganda est consequentia, dicendumque febrilem intensiorem, & quemcumque etiam morbum, ad sanam quidem, & naturalem humani corporis temperiem esse coniectandam, verùm indeterminate, hoc est, ad sanitatem, naturalemve ægri corporis habitudinem, quod medèdum actualiter offertur, quodcumque illud in sua natura & sanitate, quoad suum naturalem temperamentum existat.

Ad quartum. Non concludit argumentum: nam eodem modo potest fieri similis ratio, si ad temperatum huiusmodi fiat mensura, atque si ad intemperatum: nec enim aliter sequitur, si ad temperatum solum commensuret morbus; eò quod in solo temperato datur sanitas, in reliquis verò nequaquam. Ad confirmationem responde: sequi quidem omnes homines perpetuò ægrotare, præter illum ad quem fiat commensuratio, si determinatè fiat ad vnã temperiem, qualiscumque illa existat: si verò indeterminate ad quamcumque fiat mensuræ iudicium, falsam esse omnino sequelam pronuntiabis.

Ad vltimum dic. Licet verum sit, quod solum temperatus simpliciter tactus, & qui in homine tantummodò temperato reperitur, possit exactum, verum, & perfectum ferre circa quamcumque moderantiam iudicium; nihilominus intemperatus, dummodò naturalis sanus, hoc est in sano corpore existat, intellectus ope, & concursu potens erit, sufficienter, & ad medendi rationem congruè, morbofam intemperiem in humano corpore notare, quam per se, & citra intellectus iuamen iudicare non poterat, & hoc iudicium de cæteris sensibus est ferendum. Quapropter distinguenda tibi erit maior argumentationis propositio: neque enim verà est, si solum de tactu simpliciter absque vilo intellectus subsidio intelligatur: tactus namque in se simpliciter spectatus, non est verus morbofæ, aut sanæ & naturalis qualitatis iudex, licet supra tangibilis cuiusque qualitatis simplicem intensiorem, aut remissionem propriè iudicare possit, iuxta illud citatum Philosophorum axioma: *sensus circa proprium sensibile non errat*: si autem propositio de tactu intelligatur, non secundum se solum, sed ab intellectu concurrente docto, & illustrato, veram febris esse maiorem. Similiter minorem propositionem explicabis: si dicas verum esse, quod ad perfectam, & exactam omnino mensuram, tactus requiratur exactus, & optima inculpatæque temperie præditus: verum mensura hæc, & ponderatio inartificiofa est, & ad curationis opus impertinens: cum namque rarissimus sit, & ferè impossibilis exactus in optima temperie tactus, rarissimè etiam poterit exacta simpliciter mensuratio contingere: medicina autem non est de raris, sed de iis quæ sæpius contingunt: nam *fræquentia pro perpetuis habentur*: vt monent Gal. *lib. de fetus formatione, cap. 6. & lib. 6. aph. 38.* Verum si ad congruum, & exactum curationis finem ordinatè fiat mensura, sufficit intemperatus tactus, dummodò sub sana & naturali temperie existat, & ab intellectu, vt diximus, adiutus sit.

Ex iis deducere poteris corollaria plura, ad Medicos vsus vtilia valde, quorum primum est. Quando Medici contendunt febrem esse calorem intensiorem moderato, per hunc non intelligunt moderatum simpliciter, & qui in optima simpliciter temperie reperitur; sed calorem

naturalem ægri intelligere debent, qui sub naturali & sana temperie conseruatur, quæcumque ea sit: qui idèd moderatus appellatur, quia cuiusque temperamenti verum, & ad suas perfectiones commodè moderamen constituit.

Secundum corollarium. Quemadmodum febris, & quicumque calidus morbus, ad naturalem ægrotantis calorem est commensurandus: ita frigidus, ad naturalem ægri frigiditatem, siccus ad naturalem siccitatem, &c. & quibus in vniuersum morbus, sicut in intemperie, sive in compositione, sive in vnitatem, ad ægrotantis corporis, sanitatisve naturalem habitum referendus.

Tertium corollarium. Sicut tactus ad morbofam tangibilis qualitatis intensiorem, & remissionem iudicandam, opus habet intellectu, sine quo non est potens, verum & exactum præbere circa morbofas passiones iudicium: ita reliqui sensus non poterunt per se absque intellectu concursu & ope, supra suas sensibiles qualitates, verè in ratione naturæ, aut præter naturam iudicare, licet easdem per se simpliciter, & absolute valeant infallibiliter agnoscere, veluti suum proprium, & a natura sensibile constitutum.

Quantum corollarium. Per temperatum tactum, sicut & per aliquas temperatas à corpore dependentes potentias, intelligendæ sunt non simpliciter temperate, sed temperate secundum corporum naturas quibus iniunt, & sub naturali eorum temperie, licet in se corpora ipsa cum suis potentiis intemperata simpliciter existant, hoc est, in ordine ad optimam & mediam temperiem conferendo, iuxta quam solum corpora simpliciter temperata nuncupantur.

Quintum corollarium. Vnum & idem corpus, sub eodem numero temperamento, potest simul verè & artificiosè temperatum, & intemperatum nuncupari, sub diuerso tamen temperiei, & intemperiei respectu & consideratione: qua ratione intemperata corpora omnia, simpliciter intemperata nuncupantur, ad simpliciter temperatas naturas collatione facta: eadem tamen temperata appellantur, in ordine ad suam cuiusque naturam, & temperiem. Ex his colligitur, non esse redarguendos Medicos, qui solent intemperata naturaliter corpora, modò temperata, modò intemperata nuncupare, quum temperata idèd iudicent, quia sana, intemperata autem, quoniam ab optima temperie recedunt. Concludo ergo, vt ex supra tradita doctrina sit manifestum, morbofam intemperiem ad quamcumque temperiem, sub qua humana sanitas sit apta conseruari, optimè, artificiosè, & accommodè ad medicinæ praxin esse commensurandum.

HISTOR. IV. GALENI,

De febris diaria.

In calidis naturis exercitij intermissio, febrem accendit.

Equidem quosdam noui, qui si triduo ab exercitatione se abstinerebant, protinus februebant. Alios in perpetua quiete degentes, tamen secundam valetudinem inueni, &c. Galenus, lib. 5. de sanit. tuenda, cap. 11.

PARAPHRASIS.

Proposuerat Galenus capite, in quo est descripta historia hæc, præscribere victus rationem, quæ cui libet intemperiei corrigendæ sit vtilis. Sed quoniam contrarij inter se multorum hominum corporis sunt status, nihil mirum si ab iisdem plures vtilitatem, detrimentumque accipiant: quo pacto Medicus vnã omnibus vitæ speciem exhibere non potest. Ita alij abundè quotidie exercitantur, alij in quiete vitam transigunt, quidam in balneo descendunt, plures ab eo abstinunt, & ita in cibi, potusque vario ordine tutissimè viuunt. Quare Premigenes, de quo supra facta est mentio, abstinens

abstinens à balneo, febricitabat. Alij ab exercitio iuuantur, alij summè læduntur.

Iuuantur frigidi, humidi, voraces, gula dediti, & qui ob caloris debilitatem, & ingluuiem, plurimam succorum copiam coaceruant: nam exercitatio attenuat, calefacit, resoluat, excrementitiam humiditatem absumit; quæ si retineatur, non gubernata à natura morbos concitat, & corpus ad putridas præsertim febres reddit paratum. Quocirca dimittens exercitium incidit in hecticam, dicebat Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 1. hoc est, in atrophiam, & extenuationem: nam calor insitus partium à copia crudorum humorum obrutus, non potest alimentum sibi commissum coquere, neque ipsum per angustos, & minimè patentes meatus, vias, & poros commodè pertransire, aut assimilari potest, & sic denegato alimento partes tabescunt, spiritus influentis, & viuifici sanguinis illustratione priuatur. Hæc respicientes præcorum doctissimi, pro auertendis morbis exercitium summopere commendarunt: vt Hipp. 6. epid. sect. 4. text. 22. & multis locis, quos ex professo lib. 1. in com. hist. 28. proposui. Demùm ab intermissa exercitatione, grauissimos morbos, immò & dynteriam concitari, probat Gal. 1. feb. 1. 1. & 3. de sympt. caus. 2. & lib. 1. artic. com. 40.

Sed si hæc vera sunt, & exercitium tot ex se præstat vtilitates, cur alij in quiete degentes, sanissimè viuunt; Dic: quia calidi & sicci sunt, & sic ob motum & exercitium inflammanur, excandescunt, & in febrem promptissimè incurrunt. Hos enim impensè calidos in quiete esse continendos, minimèque excendendos, & resoluendos, illustri oraculo docuit Gal. 1. 9. meth. 5. §. Si namque natura gracilis, temperatura autem calida & sicca, maximè euacuationibus offenditur, &c. exercitium autem vnã esse ex vacuationum numero, probat Gal. 2. aph. 17. & 4. aph. 2. hæc enim corpora propter caloris copiam, & meatuum laxitatem, sanguinis, & spirituum tenuitatem, promptissimè ob exercitium resoluuntur, & ad humiditatis absumptionem siccitas acuitur magis, & corpora hoc modo in febrem & sæpè in hecticam labuntur.

Calidæ ergo & siccæ naturæ quiete sunt conseruandæ: hæc enim dissipari corpora non permittit & naturalem calorem minimè dissipat; contra motus immoderatio attenuat, & resoluat. Deinde quies hæc de causa humectat. Quapropter Hipp. lib. 6. epid. sect. 3. text. 33. sic ait, *sibi carentem, os claudere, tacere, ventum cum potu frigido introducere, &c.* & sic in febricitantibus, & in aliis qui calidi natura sunt, frigidum potum consuluit, qui humectat, & squalidum corpus irrigat. Si enim quispiam premitur affectu aliquo situloso, & calidum est temperamentum sortitus, præsertim si adsit æstiuum tempus, hic domi se contineat, quiescat in cubiculo temperato, taceat; nam sermo excitat in oris partibus caliditatem magnam; claudat os, quo ocluso humectantur facies, cum oris salua conseruetur melius, quæ loquendo plurimum dissipatur. Sic aer inspiratus sit frigidus, vel per se, vel arte paratus.

Potèd, si tantam cautionem exposcit Hipp. ad moderandam sitim in corpore calido & sicco, cur similis temperatura homines ab exercitio non abstinerebimus, maxime quod tum corporis, tum humorum perturbatione absumit, resoluat, calefacit, incendit, sanguinem acriorem reddit, spiritus inflammat, & tandem exsiccat, febrèque accendit?

QVÆSTIO IV.

Vtrum febrilis calor sit idem cum naturali, vt contra Galenum Gentilis asseuerat.

COMMENTARIUM.

Febriticant. ¶ Amplissimi sese ostentant dubitationum fluctus: valissimus controuersiarum Oceanus, vada sese offerunt impenetrabilia; in quæ si semel ingreditur quispiam, cæsi ingenio Pylosophico, lectio- neque multiuga sit præditus, vereor ne tantis irretitus

labyrinthis, ab his salebris, euadere nequeat. Multa quidem à Latino-barbaris abundè sunt congesta de quæstione hac, plurima satis superque à Philosphis, & recentioribus Medicis prolata: sed illorum placita hodie veluti squalore obrita iacent: horum dogmata ita sunt tenebrosos dissensionum ænigmatis obscurata, vt ex iis vel mediocrem doctrinam haurire vix possis. Ea omnia nitore suo pro tempore conabimur restituere, in Medicorum, & Philosophorum pomæria ingressi, variis doctrinæ flosculis ornata, & peramœna.

Neque putes leuiculam esse disceptationem hanc, vt rentur plures: cum enim dupliciter sumatur febris; vnò modo pro formali, altero pro materiali; si illo modo febrè contempleris; non ita vtilis est tractatio hæc; nam febris pro formali accepta, & secundum suam propriam & formalem essentiam, non est calor, sed dispositio & intemperies, quæ ad illum excedentem gradum caloris consequitur; cuius cognitio non ad Medicinæ, sed Diæleçtices percrutationem conducit, cum Logici sit nudam, & absolutam veritatem rimari: Medicus autem non absolute veritatem percrutatorem solum, sed in ordine ad curationis opus: quare diuersi sunt vtriusque fines, diuersa circa quodcumque quod in speculationem venit, consideratio, diuersus contemplationis modus.

Cum ergo febris, secundum suam propriam & formalem essentiam, sit dispositio qua corpus humanum ægrè afficitur, quæ ex diametro naturali dispositioni aduersatur; & cum hæc sit constans & permanens qualitas, à qua subiectum ad suas debitas operationes aptè afficitur, quæ sanitas nuncupatur: patet manifestè, naturalem, aut præternaturalem dispositionem, in qua sanitas, & febris consistunt, si secundum suas proprias formas accipiantur, diuersas esse omnino, & contrarias qualitates in se includere.

Sed hæc consideratio parum, aut nihil profus ad medendi rationem conducit; quo pacto si hoc modo febrè accipiamus, idcirco de febrilis caloris identitate Medici parum sunt solliciti. Si tamen febris pro materiali, id est, pro materia in qua febrilis passio consistit, & per quam febris essentia solet definiri, accipiat, tunc hæc quæstio est plurimè vtilitatis, & multi vsus, cum solum Medicus illam è corpore remouere conetur: maxime quod varietas in materia varietatem in opere exigit, licet vna, aut diuersa sit affectionis forma, atque essentia. Hoc præsupposito ad reliqua accedamus.

Acutissimus Gentilis in extrauagantibus, quæst. 4. proponit quæstionem ventilandam, multisque machinis probare contendit, calorem febrilem specie distare à naturali, quæ omnia in medium proponam, allatis aliis quæ eius placitum confirmant. Et primò facit pro illo Galenus in multis locis, vt in lib. 6. epid. sect. 4. com. 1. 7. §. Quandoquidem calor in corpore humano duplex genus est, vnum familiare & congenitum, alterum præternaturam, &c. Deinde 2. aph. 47. puris generationem refert esse opus medium inter calorem naturalem, & præternaturalem: nam *pus neque à solo calore extra naturam, nec à solo secundum naturam conficitur, sed ab vtroque, cum mixtus sit inflammationis calor*. Insuper 4. aph. 37. eos calores aperte facit distinctos, dum sic ait: *Dari aliquando in corpore humorum multitudinem, tantam habentium frigiditatem, vt neque à calore nativo, neque à febrili calefiant*.

Hæc sententia suadet primò. Diuersæ operationes non possunt iuxta Philosophorum decreta, ab vna agente causa proficisci, Atqui operationes ab his duobus caloribus euientes, diuersæ penitus existunt. Igitur diuersi erant censendi calores, à quibus proueniunt. Maior patet, quia diuersæ actiones diuersa forma requirunt temperamenta. Minor facillè probatur, si vtriusque caloris opéra contempleris: nam naturalis, vt pote mitis, salutaris, vitalis concoqui, ex Gal. lib. 1. progn. com. vlt. conseruat, roborat, generat, ex Gal. lib. 11. meth. cap. 8. immò nutrit, humiditatis substantificæ incrementum promouet, naturales actiones perficit, & intendit: præternaturalis verò putrefacit, destruit, debilitat, corrumpit, tabefacit, & actiones detriore

deteriores reddit. Ergo specie differunt. Quapropter A cum calor naturalis, & præter naturam contrarietur inter se, ex Gal. lib. de inaequali intemper. cap. 3. & contraria differant specie, ex Arist. cap. de oppositis, fit ut calores hi spec. differant: quod sumit Galen. 3. de præfug. ex pñsib. cap. 2. §. cordis calor, &c. Ergo, si diuersi actus diuersas arguant potentias, quia potentia per suos actus distinguuntur, ignes, & calores inter se erunt diuersi.

Secundò. Diuersi sunt inter se febriles calores, qui in humoribus, spiritibus, & membris recipiuntur (immò caelestes quatuor, ut placuit Cardano lib. 2. de subtilit.) ex Gal. lib. de dif. feb. 1. quo loco diuersas febris differentias, & species constituit, penes varias materias, in quibus calor febrilis accenditur. Ergo sunt omnino distincti inter se calores, & calor qui datur in humoribus, crit specie distinctus ab illo, qui accenditur in spiritibus.

Tertiò. Sic se habet calor febrilis ad calorem naturalem, & morbus vniuersim calidus ad caliditatem antea secundum naturam in corpore præexistente, ut frigidus morbus ad frigiditatem naturalem, & morbus in compositione præter naturam ad naturalem corporis compositionem, & morbus denique in soluta continuitate ad congruam, & requisitam naturaliter corporis viuitatem, & sic de reliquis morbis. Sed nullus horum morborum est idem cum naturali antea præexistente. Igitur nec febrilis calor potest esse idem cum præhabito in corpore calore. Maior patet, quia nulla datur maior ratio in vno quàm in alio morbi genere, ad hoc quòd morbus seruet realem cum naturali habitu identitatem, aut distinctionem. Minor suadetur, quia vnitatis solutio eadem dici non potest cum ipsa integra, naturaliter debita vnitatis; frigiditas præternaturalis, & morbosa (cuius proprium est naturalem calorem suffocare, & extinguere) non est eadem cum naturali, & congrua corporis frigiditate, quæ ipsum calorem naturalem aptè moderari, & contemperare valet. Ergo si nulla est maior in vno, quàm in alio morbo ratio, sequitur quòd nec febris est eiusdem speciei cum calore naturali.

Quartò. Calor febrilis, & naturalis, à diuersis pendet omnino in sua cuiusque generatione principiis, tam in causa, quàm in effectu. Ergo distincti erunt calores. Naturalis enim, intrinsecus, eiusdemque viuētis calor, in ipsis naturæ primordiis, primòque sui ortu & formatione, generatur & coalescit, ex sanguine & spiritu, aptè ad generati corporis vitam coeuntibus, & optimè secundum quantitatem, & qualitatem dispositis: febris autem à putrida, corrupta, & extra naturæ requisitum moderamen affecta, & indisposita materia suam habet ortum.

Quintò. Calor solaris, à quo cuncta mixta producuntur, specie distat à calore elementalī, siue igneo, siue extraneo, ex Arist. 2. de generat. animal. cap. 3. probat Thomam à Veiga lib. 1. de dif. feb. c. 1. quæst. 3. Igitur febrilis, & naturalis calor maiori cum ratione specie distinguuntur. Patet quia multo minus distat calor solaris, & elementalis, quàm calor naturalis, & præter naturam, quum sæpè numero illi ad mixtorum generationem concurrant, si fides est habenda Philosophis, qui cum suo Magistro Aristotele elementum ignis concedunt; de quo negotio satis multa protulimus lib. 2. in com. hist. 66.

Sextò. Si calor febrilis vnus esset cum innato, & non tantum aduentitium, sed vniuersum calorem dicas febrem, omnis febris esset habitualis, nullaque ab intrinsecò sanabilis, quia sanitas restitui debet mediātib. actionibus secundum naturam, at eæ sunt vitiatæ, quia calor factus est præter naturam, & non est principium à quo sanari possit laborans, aut ad pristinam sanitatem restitui.

Septimò. Calor naturalis, & præter naturam in eodem subiecto se inuicem corrumpunt; experimento enim compertum est, plurimas febres à solo calore naturali citra aliquod externum præsidium fuisse perlatas.

Sed antequam hanc dirimamus litem, aliqua adnotare libet, quæ ad quæstionis explanationem summè condecunt, & plurimam doctrinam inuoluunt, ad argumentum de febribus valde necessariam. Et primò quod ad medicam speculationem attinet, duobus potissimum modis dicuntur duo vel plura distingui, vel essentialiter, vel accidentaliter: essentialiter differunt, quæ secundum suas proprias & essentielles formas, re, & essentia, verè & absolute sunt distinctæ: siue ipsæ sint substantiæ, siue accidentia, & hæc nulla ratione eadem esse possunt. Accidentaliter distinguuntur, quæ ob suorum accidentem varietatem ita sunt distinctæ, ut nullam in suo esse mutationem, sed aliquam, immò variam à variis accidentibus subeant mutationem, iuxta illam à Philosophis latam sententiam: *accidens est, quod adest, & abest sine subiecti corruptione*, hoc est, sine subiecti essentiali alteratione.

Nota secundò. Quæstio quam frequenter Medici iactant, vtrum calor febrilis, & naturalis distinguantur, multiplicem potest habere sensum. Primum, vtrum diuersæ illæ (ut ita dicam) naturalitatis, & præternaturalitatis formæ, aptæ sint, & sufficientes, duos constituere, diuersosque re ipsa calores. Secundum, vtrum accidentales illæ caloris formæ, & qualitates, in calore ipso distinguantur, aut illum faciant re ipsa, quæ naturalis est, aut præter naturam, distinctum. Tertium, vtrum illum faciant calorem & in se, & in suis operationibus distinctum, hoc est, illum reddant diuersimodè affectum. Quartum vtrum calor febrilis, & naturalis sint vnicum naturæ instrumentum, aut duo diuersa in opere (naturalis, & præternaturalis ratione) instrumenta reddantur.

Nota tertio. Licet verum sit, febris essentiam consistere in caloris extra naturam intensioe, ut supra firmavi, host est, in gradu, aut gradibus naturalis caloris requisitam mensuram, & mediocritatem excedentibus: at tamen non illa solùm determinatè gradus, (vnus scilicet, aut plures) qui additus sit antea in corpore præexistentibus, & corpori de nouo superueniens, est febris. Deinde nec omnis habiti caloris in corpore gradus, sed vnusquisque, & cuius indeterminate ex his omnibus, in corpore tunc temporis habitis, gradus indifferenter consideratur, ut additus, est præternaturalis, & febris. Si namque solùm ille indeterminate gradus, qui naturalibus in corpore præexistentibus de nouo additur, esset febris, sequeretur quòd si alius à corpore, & non ille determinatus auferretur, qui de nouo est additus, caloris gradus, nequaquam per illius gradus ablationem sanaretur, æger, sed duplici morbi genere premeretur, excessu præternaturalis caloris per illum superadditum gradum adhuc in corpore remanentem; & defectu naturalis caloris per gradum illum caloris antea in corpore præexistentis extinctum; quod non ita, sed aliter contingit, ut assidua testatur experientia: nam quocunque caliditatis gradu, ex omnibus qui in corpore pro illo nunc reperiuntur, ablato & extincto, in suum pristinum statum ægrum corpus reducitur: quòd manifestum sanè est indicium, quòd non in vno determinatè illo superaddito de nouo caliditatis gradu, sed in quolibet indeterminate consistat.

Insuper non obscure hoc potest suaderi: nam si sanitas corporis consistat v.g. in duobus caloris gradibus in corpore existentibus. Si ergo addatur tertius, iam verè aderit morbus, quum iam plures ad sint caloris gradus quàm duo, ad integram corporis sanitatem requisiti. Atqui per quemlibet caloris gradum à corpore ablatum, siue ille sit qui de nouo superuenit, siue quiuis alius ex his qui in corpore præextiterint, manet corpus à tertio caloris gradu excedente liberum, manetque cum duobus solummodo caloris gradibus, in quibus perfecta eiusdem sanitas consistit; ac proinde per cuiusuis gradus extinctionem, corpus in naturalem statum restituitur. Igitur febrilis morbus, non in vno determinato caloris excedente gradu, sed in quouis indifferenter consistit.

Huc facit & illud: nam si omnes tam naturalis, quàm præternaturalis caloris gradus, qui in febriente calore reperiuntur, essent febris; in qua sententia videtur esse Auerrhoës

Auerrhoës 3. collect. cap. 3. definiens febrem, per calorem A compositum ex calore naturali, & extraneo putredinali, sequeretur quòd prius extingueretur vita, quàm quæuis posset febris integrè curari. Cum namque integra cuiusque morbi curatio ab omnimoda morbi extinctione, eiusque in corpore absentia dependeat, iuxta Gal. 3. simpl. cap. 12. non poterit perfectè & integrè febris curari, nisi omnes caloris gradus, in quibus febris consistit, extinguantur & euanescant. Si ergo tam naturales, quàm præter naturales gradus, qui in febriente corpore reperiuntur, essent febriles, essent quidem ad febrientis corporis sanitatem, & naturales, & præternaturales gradus è corpore omnino expellendi; quòd opus superflite vita fieri non potest. Igitur non in omnibus habitis in febriente corpore caloris gradibus consistit febris, sed in gradu, aut gradibus de nouo in corpore additis, & superuenientibus.

Hoc modo intelligendi sunt auctores, cum doctissimo Thoma à Veiga loc. cit. asserentes, febrilem intensioem fieri per maiorem caloris fixationem in subiecto illius indiuisibilis qualitatis. Sic etiam intelligendus est subtilissimus Auerrhoës lib. 3. collect. cap. cit. vbi febrem constituit, calorem compositum ex calore naturali, & præternaturali: etenim cum omnis, quiuis indifferenter gradus possit dici naturalis, & præternaturalis, in quo quædam videtur cerni compositio, poterit cum Auerrhoë totus ille calor, omnes, & singulos continens gradus, quodammodo compositus appellari: quo pacto Auerrhoës à communi, & nostra non discedit opinione; opinentur alij vt velint, qui in variis sensus huius auctoris mentem distrahunt more suo.

Ex hac doctrina patet explicatio ad alium obscurum locum eiusdem auctoris, qui 7. collect. cap. 2. docet, febrilem calorem à naturali ramificari, hoc est, ad omnes, & solas partes febrem communicari, ad quas calor naturalis se extendit: indèque in omnibus, & singulis partibus, in quibus febris reperitur, coniungi simul & coire naturalem calorem, febrilem, in quo certa quadammodo videtur dari vtriusque caloris compositio: licet plurimi interpretum, Auerrhoëm loc. cit. de caloris intensioe, non autem de extensione intelligant: asserunt enim quòd febrilis calor, in vnoquoque corpore, aut membro, pro naturalis caloris quantitate aut intensioe, tantus vel tantus accendatur, & magis aut minus in sua intensioe efferuescat; afferuntque Gal. auctoritatem lib. 1. aph. 14. qui sic fatur. *Verum tantam euenire senibus conuersionem, ut equa sit ei que iunioribus accidit, vix fieri potest. Multum enim calidum promptè in immensum atollitur; paucum verò non facile, sed maximam exigit causam que cogat ad hoc.* &c. Iacobus de Fortiuius supra cit. aph. sic ait. *Si enim febris nihil aliud est, quàm calor in igneum mutatus, constat hunc non tantum mutari in senibus, quantum in iuuenibus, in quibus multitudo caloris facile ad vltimitatem denenit,* &c. Hugo Senensis cit. quem ibi refert Hieremias Brachelius, hanc Auerrhoës exponens sententiã, sic asseruit, *quod calor præter naturam ideo ex Auerrhoës sententiã, mensuratur calori naturali, membra naturaliter calidiora alius partibus ab equali causa vtrorumque calefactiua, plus calefiunt.*

Verum quocunque modo velis Auerrhoëm intelligere, illius mens & intentio locis citatis non est alia, quàm ita febrilem calorem, & naturalem in febriente corpore vniti, coniungi, & ad compositionis modum coire, vt vnus & idem calor sub diuersis gradibus, possit naturalis, & febrilis censei; immò vnus & idem gradus, naturalis, & præternaturalis, sub diuersa consideratione dici possit: hoc est, si vt additus vnus gradus consideretur, verè iudicetur febris; si autem idem, vt moderatus percipiatur; & intra debitos naturæ terminos atque fines, naturalis censeatur. Non est ergo exponendus Auerrhoës circa febris essentiam, quasi velit febrem constituere in vera caloris naturalis, & præternaturalis compositione, seu in aggregato ex his duobus caloribus, quòd idem est ferè; sed de gradu, seu gradibus caloris supra explicatis.

Lib. IV.

A His iactis accedo ad negotium. Calor febrilis, & naturalis, vnus est penitus calor, vna & eadem essentia, vnica forma, singularisue qualitas, nec vllam recipit à naturali, & præternaturali; natiuo, & extraneo; temperato, & intemperato; intenso, & remisso, in sua essentia differentiam, & mutationem. Eiusmodi verò formæ, maxime temperies & intemperies, naturalitas & præternaturalitas, quæ ad nostræ quæstionis explanationem præcipue conducunt, et si caloris essentiam nequaquam immutent, diuersos verè, & re ipsa distinctos in vno calore gradus præsupponunt; quare calorem in accidentibus diuersum, hoc est, diuersimodè affectum (accidentaliter scilicet) diuersoque modo, & ratione operantem reddunt; & sic diuersa constituunt naturæ ad suas operationes in calore instrumenta.

B Si testes pro huius assertionis confirmatione legere cupis extant imprimis bracteate venerandi Gal. sententiæ, ab omni Medicorum cœtu vnanimitè receptæ, in lib. 1. aph. 16. & 1. acut. 18. & 8. meth. c. 1. & 2. meth. cap. 7. & lib. de caus. morb. cap. 2. & aliis in locis supra cit. in quibus definit febrem, per calorem naturalem in igneum mutatum; calor autem naturalis non vertitur in igneum, nisi mediante intensioe, seu (quòd idem est) per gradum de nouo corpori superuenientem, & additum præexistenti. Quæ Auicennæ definitio de caloris augmento, & intensioe est explicanda: nam Galenus loc. cit. aliquando calorem naturalem auctum, vocat accensum, intensum, immodicum. Si ergo febris solùm per intensioem à calore naturali differt, & non arguit diuersam caloris formam, essentiamque distinctam; ita nec calor febrilis, & naturalis vllam patientur in caloris essentia distinctionem.

C Secundò. Ea conueniunt specie, quibus vna est differentia essentialis. Sed hoc modo se habent calor naturalis, & præter naturam. Ergo maior patet ex Arist. 1. 2. de generat. hap. 2. §. *Calidum est quod congregat homogenea, & disgregat heterogenea.* Sed hæc proprietas conuenit vtrique calori, vt constat in ligno quando aduritur; & in calore nostri corporis, quando humores generantur; & in calore feminis, diuersas portiones pro diuersis partibus ad generationem separante. Ergo conueniunt specie, si quidem hi duo calores solùm differunt secundum magis & minus.

D Tertio. Si calores differrent specie, sequeretur quòd necessariò consideranda essent duo frigora, specie etiam differentia, quæ illis duobus caloribus ex æquo essent contraria. Sed hoc dicendum non est, quia frigus opponitur calori naturali, & extraneo. Ergo nec illud.

Quartò. Febris oritur, ex mente Gal. 1. feb. 3. ob prohibitam ventilationem calore naturali intensiori reddito: similiter ex ira, & exercitio sequitur febris, quoniam, vt supra diximus, caliditas naturalis præexistens intenditur, Sed per intensioem non resultat noua species caloris à præcedente differens. Ergo.

Quintò. Calor naturalis, & febrilis in eodem subiecto cum vnum intensius efficiant, omnes effectus pariter inducant, sunt eiusdem speciei: nam calefaciunt, comburunt, attenuant, liquant, resoluunt, aperiunt, frigus corrumpunt. Ergo.

Sextò. Mixtum redditur calidius ex approximatione ad solem, & ignem. Ergo sius innatus calor fit vnus intensior cum caelesti, & igneo, ac proinde omnes sunt eiusdem speciei: quæ enim diuersa sunt, vni nequaquam possunt, nec se in opere iuuare, opositum cum diuersa intendant, & vnumquòdque sibi simile producere conentur, vnde alterum omnino impedit, & quòd præualet in mixtione, operatur.

Septimò Specifica calorū vnitas per effectuum identitatem arguitur. quia naturalis desiccatur, 1. aph. 1. quòd opus præstare igneum, nulli est non manifestum. Deinde sol per se calefacit animalia, plantas producit etiam calidissima, in quibus igneus calor viget ab ipso sole productus. Neque hanc sententiam parum confirmat, experimentum ignis geniti à solari luce in cauo speculo, experimentum ignis geniti à solari luce in cauo speculo, experimentum ignis geniti à solari luce in cauo speculo, dum ad eius centrum stupam comburit, & flammam concitat;

con citat : manifestum indicium calorem solarem ab alio non differre. Ergo calor naturalis, & febrilis eiusdem sunt speciei, & in eodem subiecto, ritu aliorum accidentium quæ solo numero differunt, vnum intensius efficiunt, & sefe mutud in opere vniunt, & iuuant.

Nunc, vt hæc firmiora euadant, soluendæ sunt obiectiones. Dic ad auctoritates, solum velle Galenum, calorem naturalem, & febrilem diuersos esse in actione, non autem in essentia sua, hoc est, diuersa esse agentia, non autem diuersas formas: neque ex illa validiori prima auctoritate inferitur rectè, duos esse distinctos in sua essentia calores distinctasque formas, sed solum esse diuersa in actione instrumenta. Solue secundò. Galenus per alienum calorem & præternaturalem, extraneum seu ascititium calorem intelligit, non verò febrilem: per congenitum autem, cum intelligit calorem, qui in ipso formationis principio in viuentem congeneratur: neque hoc tollit, quo minus acquisitus calor cum naturali, & congenito in corpore coniungatur, vt vna prorsus caloris forma ex extraneo, & naturali corpore constituatur, licet in actione diuersi quodammodo videantur calores. Galeni verò lib. 2. aph. 47. auctoritas non aliud concludit, præterquam quòd naturalis, & febrilis calor sint diuersa instrumentalia agentia, quod libenter fatemur. Tertia verò auctoritas, ex 4. aph. 37. de frigido, sudore solum probat calorem præternaturalem, esse maioris actiuitatis, quam naturalem, quod non negamus: cum enim febrilis calor per caloris additionem in corpore generetur, additus autem calor in opere fortior reddatur, satis patet febrilem calorem maioris esse efficaciam, quam naturalem.

Ad primum argumentum, dic, maiorem non esse veram: fieri namque potest, diuersas, immò & oppositas actiones ab vnico agente, vnicaque forma sub diuersis dispositionibus proficisci; hoc namque nos docet quotidianum experimentum: vnus namque aer, aut aqua sub variis dispositionibus verè corpora nostra immutat: immò vnica aeris, aut aquæ caliditas, seu frigiditas, iuxta varias intensiōnis, aut remissionis dispositiones, humiditatis, aut siccitatis consortium, aliasque quotquot potest subire varietates, diuersas imprimis in corpore nostro affectiones.

Deinde: Vnus & idem calor iuxta maiorem aut minorem distantiam, maiorem vel minorem lucem, iuxta rectitudinem aut obliquitatem, aliasque multas differentias, potentiam visuam variè afficit. Vnus calor modicè calefaciendo, concoquit, & humectat; immodica autem calefactione comburit, extinguit, & exsiccat. Vnica lux iuxta varias receptas affectiones, substantiam vnã reddit ignitam, aliam nimis calidam, aliam nimis tepidam, aliam solummodo lucidam, & sic de reliquis. Vel dic. Esto, quòd distinctæ operationes non possint ab vnica prodire causa, hoc de prima, & immediata causa, non de remota est intelligendum, cuiusmodi est calor in ordine ad prædictas actiones: cuiusmodi enim & remotè ab vna solummodo causa diuersi possunt prodire effectus: sic se habet concoctio, & putredo; conseruatio; & interitus ad calorem. Quare minor propositio est inualida:

Ad secundum, sic. Actus primarij sunt, qui distinctionem, aut vnitatem arguunt in potentijs, non autem secundarij: primus autem, & immediatus calor vniuersi actus vnica est calefactio; reliqui verò qui ad calefactionem consequuntur, generatio scilicet & corruptio, concoctio & putredo, secundarij & remoti existunt, qui licet diuersi, tamen distinctionem caloris à quo secundario emanant, nequaquam inducunt.

Ad tertium. Concessa maiori, neganda est minor, & ad confirmationem respondendum, verum quidem esse solutionem, & vnitatem in vno corpore, particulariue membro varias esse dispositiones, diuersaque accidentia; nihilominus non esse verum, naturalem habitudinem sanam, quæ in vnitate consistit, aliam esse à sua forma & essentia, ab habitudine quæ datur in corpore, aut morbo membro, ratione aduenientis solutionis: idem

namque est cum vnitate, & solutione corporis, aut membri habitus, secundum suam propriam, & formalem essentiam: est tamen diuersus accidentaliter, id est, bonus vel malus, sanus vel æger, naturalis, vel præternaturalis, & idem de frigiditate, cæterisque cuiusque generis affectionibus morbofis est ferendum iudicium.

Ad quartum dic. Verum esse, illa quæ à diuersis efficientibus principijs dependent, diuersa esse: non tamen ita differre, quæ à diuersis in generatione sua materialibus principijs proficiscuntur: nam materia non est apta moliri in rebus quibuscunque distinctionem, aut vnitatem, quum se habeat ex parte passivæ, sitque nudum, & receptivum principium: calor verò naturalis & præternaturalis, à diuersis dependent in sua generatione materialibus, non verò efficientibus principijs: sanguis enim, & spiritus sub optimo, & quantitatis, & qualitatis moderamine, probique & inculpati humores, & benigna materia sunt caloris naturalis subiectum receptivum: putridi namque, excedentes, & vitiosi humores, propria febrilis caloris materia, non sunt generantes causæ, efficientiaque principia naturalis, & præternaturalis caloris, sed solum materialia suo quouis modo subiecta, in quibus febrilis, & naturalis calor recipiuntur, & sic in pluribus distinctis materialibus subiectis vnum potest accidens, vnique specifica natura, & forma recipi. Quapropter distinguendum est antecedens: nam verum est si propositionis sensus sit, quòd naturalis, & febrilis calor à diuersis materialibus principijs dependent, & sic consequentia falsa: si verò de principijs efficientibus intelligatur, illud est negandum.

Ad quintum. Negandum antecedens: neque enim solaris calor, & igneus diuersas includunt caloris species, & naturas: nam vnica est vtriusque caloris natura, vnica species, forma, & essentia vnã. Ad confirmationem dic, diuersas specie naturas, siue materiam, siue formam, siue compositum ex vtroque, non necessariò arguere diuersas efficientes in specie causas, diuersosque producentes effectus: & licet hoc aliquando accidat, non tamen ex naturæ necessitate contingit, quod quotidiano experimento rarum est; quoniam mures, & cuiuscunque generis vermes, & alia quamplurima eadem in specie, à diuersis omnino specie, & genere formis procreantur. Deinde experimur vnã, & eandem frigiditatem in specie, ab aère, aqua, & quamplurimis mixtis corporibus nostris induci; vnum & eundem specie ex inferioribus calorem à variis causis congenerari, & produci; ab igne namque proprie calor tanquam à sua propria forma generatur, vt omnibus Philosophis est in confessio: deinde à motu, & fricatione, collisioneque duorum corporum inter se, calor producitur. Quare calor solaris, & igneus licet in materia, forma, & compositione à diuersis causis oriantur, non idè sunt diuersi specie, atque natura. Philosophus autem 2. de generat. animal. cap. 3. natura diuersos appellauit calorem igneum, & cœlestem, seu animalibus naturalem, quia diuersos habent generationis modos, à diuersis natura causis, & formis productos, quum diuersos nonnunquam, iuxta varia quibus iunguntur, fines attingant.

Ad sextum. Non ex eo quòd calor febrilis, & naturalis eiusdem sint speciei, rectè inferitur, omnem febrem esse habitalem, nullamque ab intrinseco, sanabilem: non enim vni febre vniuersæ, & singulæ partes ponuntur in effectus esse, nec perinde totus calor factus est igneus: Deinde non omnis est ab intrinseco insanabilis, quum adhuc remaneat calor naturalis, & non totus sit factus præter naturam, & aliquæ remaneant partes frigide, quæ in calidas agere, & corpus ad pristinam naturam deducere possunt.

Ad septimum. Dic in febrilibus quæ heceticæ non sunt, licet totum corpus denominetur calidum, tamen calor non occupat inhæsiuè omnes, & singulas corporis partes, quare in quibusdam eius partibus permanet solus naturalis calor: qui cum temperatus sit, & ita frigidus, collatione ad calorem præter naturam & febrilem, qui intemperatus est, diutina actione hunc tanquam sibi contrarium

& aduersum, vincit, & corrumpit, adiuuante præsertim forma, & natura febrilis, quæ calorem naturalem conseruare nititur, & extraneum expellere, à quo ipsa destruitur. Neque obicias, tunc non adesse vires, nam habes contra te Galenum 3. de prælag. ex puls. cap. 2. qui pulsus excitari magnos asseuerat, quando cor nimis incalescit: licet enim cor tunc sit intemperatum, non est tamen factum intemperamentum, sed fiens, cum quo virium robur potest consistere; vires enim ab intemperamento factò debilitantur solum vehementer.

Hæc sunt potiora argumenta, quibus aduersarij nituntur confirmare opinionem suam, quæ vt vidisti nihil concludunt. Si tamen alios auctores de hoc argumento legere concupiscis, consule ex Medicis Conciliator. dis. 59. Cardanum lib. 2. contradi. tract. 5. cont. 18. doctissimum Castrensem Lusitanum lib. 3. di. meteor. microcosm. cap. 7. Ioan. Brauum, & Christoph. à Vega l. 1. de dis. feb. in com. cap. Mercatum lib. 1. de feb. in init. Carterium in Auic. & alios. Ex Philosophis Marcel. lib. 2. de anim. text. 143. Bartholom. Anglic. lib. 3. de propriet. rerum, 1. Niphum lib. 1. methor. com. 35. quæst. 2. Egidium, ad text. 41. lib. 2. de anim. Albert. Magnum, lib. 20. de animal. tract. 2. cap. 4. Bonauentur. in 2. distict. 17. quæst. 2. Marfil. lib. 2. de generat. quæst. 4. Saxoniam quæst. 5. Achillinum lib. 3. de element. dub. 10. & alios, qui fusè quæstionem hanc sunt speculati: sed maior & melior horum auctorum pars nostram sententiam approbat, & confirmat: nam naturale, & innaturale addita calori, non dicunt entia realia varia, sed solas relationes, vel intensiōnem gradualem caloris important; quare cum iidem calores in subiecto vnum faciunt intensius, & varietas, quam alij fingunt, nec iudicetur tactu, nec intellectu, consonum est rationi, ac Philosophiæ, & Medico vsui est valdè conforme, vt calor febrilis, & naturalis sint eiusdem speciei. Quare cum hoc ita sit, non curabimus quid nouatores quidam perperam, & longè ab Arist. Hip. & summorum Medicorum mente interpretentur, quorum argumenta si refricare velim, in infinitum procedet oratio: quæ omnia ex dictis facile solui possunt.

HISTORIA V. GALENI, De febrili diaria.

Diariæ febris ex motu, & exercitio subortæ, balnei ope curatio.

Nec obliuioni prætereā mandauerat Menander, ea quæ peracta erant, quando iuuenis ille qui ex motu, & labore febricitauerat, balneis adhibitis, reclamantibus tamen Medicis alijs, consesum ingratum restitutus est, &c. Galenus lib. de caus. procatart. cap. 1. post init.

PARAPHRASIS.

Galenus supra in historia secunda, vt conuinceret Medicos Diatritarios, attulit in medium historiam Menandri, qui cum ex æstu capitis dolore laboraret, in febrim incidit diariam, & neglecta diatrito, rosaceoque capiti imposito conualuit. Hic autem æger præbuit fidem Galeno, quòd prius de ingenio eius, rectaque curandi methodo factus fuisset conscius; habita curatione in iuene ex motu & labore, seu exercitio febris correpto, quem cibo, & balneo ad sanitatem perduxerat: nam malum febricitulosum est inimicum fami, vt dicebat Hipp. lib. 6. epid. sect. 3. text. 22. quia fames corpora exsiccat, ex ipso lib. 7. aph. 59. diæta enim, & omnimoda cibi abstinentia, sicuti corporibus humidis conferunt valde, sic extenuatis, ac laboriosis impensè nocent: nam calorem natium acriorem reddunt, & inflammant haspar: alimento enim dehegato viscera vruntur, & exsiccat corpus: febris ergo curationem totam repones cum Gal. in humectante victu, & balnei vsu, de cuius laudibus pro siccis humectandis corporibus, ibi ab eo multa dicta sunt satis.

A Illud dubitationem facit maximam, cur labore, motu, & exercitio febris concitetur, si motus non est causa caloris: nam cum sit formaliter calidus, vt ignis: neque eminenter, vt sol; neque potentia, vt piper, calefacere non potest. Adde iuscula, & quælibet alia liquida calidissima tantò magis refrigerari, quantò plus mouentur. Deinde. Aquæ stagnantes, & immotæ plus solent calefieri, quam velociter decurrentes.

Dic quinque esse causas caloris, vt testis est locupletissimus Galenus, tum lib. 1. de dis. feb. c. 2. tum lib. de caus. morb. cap. 2. à quo desumpsit Auic. 2. 1. doct. 1. cap. 1. suntque motus putredo, prohibitum effluuium, vicinia rei calidæ, eiusdem rei calidæ permixtio. De motu hoc loco agendum est. De putredine, in hoc libro, infra agemus, & in lib. 1. in com. hist. 84. disceptauimus. De prohibito effluuiio, & reliquis causis caloris, plura diximus lib. 2. in com. hist. 78. & infra latius peragemus.

De motu autem, neganda foret propositio illa Aristotelica, nisi certissimis, manifestissimis, frequentissimisque exemplis suis certitudinem, euidentiãque exhiberet, vt est illud de ferrâ inflammata inter secunda ligna; de igne à ferro, & silice excusso, vel quauis mole terrea ad lapidem, vel quodlibet aliud durissimum corpus collisa; quibus experimentis allatis ab ipso lib. 5. probl. 13. & 14. & lib. 2. de celo, cap. 1. text. 42. & lib. 1. meteor. cap. 3. motum non solum natura comburere, verum etiam ignire ligna, lapides, & ferrum apertissimè confirmat; quæ omnia exemplo sagittæ patent manifestè, quæ per aërem delata in motu sic ignitur, vt plumbeus mucro liquefiat.

Causam ob quam motus calorem generet, rimatur solertissimè Scaliger exercit. 17. aduersus Cardanum, & in ea vestiganda ita Philosophi sunt discordes, vt illorum solutio nihil aliud sapiat quam rixas. Inter plures hi sunt potissimi. Quidam ex attritione illa inter dura ignem concitari putant, quoniam partes igneæ intus delitescentes foras extrahuntur: ita sentit Thomas Garbius. in sum. med. lib. 2. tract. 2. quæst. 6. Corruit solutio: nam hæc partes non ita è corporibus solidis, & compactis extrahuntur: aut enim per eas intelligunt eum ignem qui in partibus mixti internis permixtus est cum elementis cæteris, aut solum caliditatem: si primum, sequitur mixtionem ignis cum alijs elementis in intimis partibus solidi corporis moti, ac collisi dissolui, igne ab ipsis secedente; & hoc stare non potest, quia ignis non actu, sed potentia in mixtis manet. Si tamen caliditatem sic extrahi dicant, id est impossibile, quum qualitas de subiecto in subiectum migrare non possit. Deinde ex motu non possit calor generari, nisi adesset frictio vehemens; nam ex Arist. sagitta per aërem impulsã citra attritionem incalescit.

Alij sic philosophantur. Motus cum omnium motuum sit præcipuus, potissimam gignit qualitatem primam, quæ calor est. Explicatio hæc Philosophorum placitis maximè repugnat: sic enim simili ratione diceremus, motum generare dulcedinem, quoniam hæc est prima qualitas gustabilium.

Quidam ratiocinantur hoc modo: nam ex tali corporum frictione aer intermedius rarefit, ad quam rarefactionem, calorem sequi opinantur. Ratio inualida: raritas enim cum sit qualitas secunda, & de genere agentium minimè sit, primam qualitatem generare nequit.

Motus ergo calefacit, quia sic extenuat, & rarefacit aërem, vt sub propria forma conseruari non possit, quare corrupto aëre generari ignem licet esse: licet enim raritas, & tenuitas non sint qualitates actiue, quæ calorem producere possint, vt ignis ignem; attamen ex dispositione materiæ sine causa vniuersa, & particulari generantur animalia ex putredine, quoniam disposita materia, causa vniuersalis subit vicem causæ particularis, diciturque generatio ex accidenti. Consule Valesium lib. 4. controu. 3.

Hoc modo motus, ctsi non sit calidus, calorem generat: maximè cum quæstio sit intelligenda de motu, qui fit inter corpora solida, & dura; ex quo patet responsio

ad secundum argumentum. Deinde liquida motu refrigerantur, quoniam partes calidae euolant, & rarefiunt, & remanentes ad frigiditatem externam recipiendam redduntur promptissimae. Aquae autem immotae motu citius incallescunt, quoniam radij solares in eis amplius reflectuntur.

Insuper animata corpora vno è duobus modis ex motu calefieri comperio: tum quoniam sanguis, & spiritus motu ebullientes ab intimis partibus ad extremas expelluntur, & per totum corpus ob sui tenuitatem permeantes, ceteras partes concalfaciunt; tum quia solida articulorum ossa conficiuntur.

Neque solum corporis, sed animi motus febrem excitant manifeste: nam ira seruet sanguis, spiritus inflammantur, accenduntur humores irrequieto motu agitati, vt lib. 2. in com. hist. 13. late ex veterum, & iuniorum mente firmamus.

Ita proximum est gaudium, ex quo febrem oriri certum est: licet enim in eo non ita sanguis, & spiritus velociter ac in ira moueantur, nec introsum, ac extrosum ebulliant, ac incallescant, hoc solum arguit quod gaudium raro febrem concitare possit, vt docuit Auic. 1. 4. tract. 1. c. 21. nam si immodicum sit vel mortem inducit: Ex nimio quippe gaudio, praesertim pusillanimes vitam cum morte commutarunt, haud aliter quam timentes, vt 2. de caus. sympt. c. 5. docuit Gal. quod variis antiquorum testimoniis probat Plinius lib. 7. c. 32. & 33.

Post gaudium sequuntur moeror, tristitia, timor, quae animi pathemata, febrem concitare conscriplimus, lib. 2. in com. hist. 110. Sed cum in illis non ita sanguis, & spiritus ebulliant, vt in iratis; & hi animi affectus potius quietem, quam motum inducant: ita ab illis non ita frequenter, ac ex ira concitatur febris: nam ira, praesertim cum biliolas naturas corripit, acutas febres facit: cum hoc concedendum, has animi passiones diu perseuerantes symptomata admiranda parere, & saepe mortem, vt referunt Valerius Maximus lib. 9. tract. 1. de morte non vulgari, Aulus Gellius lib. 3. noct. Attic. cap. 15. Plin. lib. 7. cap. 57. & Vallerioli lib. 5. de morb. & sympt. cap. 5. in med. appositis historiis, ex praesentium mente satis confirmat.

QUESTIO V.

Utrum febris sit intemperantia simplex calida, an composita ex calore, & siccitate; vt contra Galenum voluit Alimarus?

COMMENTARIUM.

Febriatuerat. Hippocraticae doctrinae studiosi, nulla de febrium curatione notitiam haberi posse asseuerant, nisi ipsiusmet essentia intimius agnoscat; immo Galenus inter Medicos veteres summè celebris, hoc etiam confirmat in locis multis: quo pacto operae pretium me factum opinor, ne in argumento de febribus quippiam maneat indecissum, si nos hic, quae ex multis (quod dicitur) magistris didicimus, in medium attulerimus, vt labores nostri proficiant omnibus, eò ferè amplius, quoniam pro vtraque parte, in hac quaestione Medici ad riuum vsque decertant.

Quod verò ad propriam essentiam febris, excedens, & immoderata siccitas cum excedente calore iungatur, potest suaderi in primis ex communi medentium vsu, ritu, & consuetudine, qui vulgarem, & assiduum in febrium curatione normam, per humectantia, & refrigerantia medicamenta praescribunt, quae solum sicco, & calido affectui adueria, omnibus compertam esse reor. Deinde Galen. 1. aph. 16. & 1. acut. 18. febrem & acutos morbos, quos febris continua consequitur, in ignea constituit natura: & Hip. in lib. epid. febrem ignem vocat, & definit per conuersionem caloris in igneam naturam, quae calida & sicca est. Hoc firmat lib. 1. met. cap. 6. & 8. & met. cap. 9. & lib. 9. cap. 14. & lib. 1. de temp. c. 3. & lib. 2. acut. com. 22. quo loco coctionem fieri à calore vaporoso & humido

A asseuerat, non verò squalente & sicco qui in febribus reperitur.

Secundò. Nulla in inferioribus corporibus datur substantia, quae vnica tantum qualitate in sui constitutione formetur, vnicaque in sui essentia contineatur: nam neque elementa, quae omnium substantiarum simplicissima sunt vnica solum, sed duplicem sibi vendicant qualitatem: cuiusque enim elemento, vnica ex Philosophorum decreto debetur qualitatum combinatio, sine qua elementi forma nequit consistere, & naturaliter permanere. Igitur nec mixta corpora possunt vnica tantum qualitate conseruari. Consequencia legitima est: nam quò corpora simpliciora sunt, eò paucioribus in suo esse consistant. Si ergo simplicia elementa non possunt vna solum qualitate iuxta suam propriam naturam permanere, optimè inde inferitur, quòd nec mixta, quae maiori ad sui integram naturam egent compositione, persistere queant. Atqui febricitantis corporis mixta est, & composita ex elementis substantia. Ergo vna solum qualitate consistere nequit. Neque haec rationem conuellas, quòd in exemplo hoc non datur paritas; quoniam febris, non corpus, sed passio corporis existit: nam idem potest fieri argumentum de passionibus tam simplicium elementorum, quam mixtorum corporum, in quibus perfecta, & absoluta mixtio conspicitur. Ergo qualitas febricitantis, nulla alia est quam siccitas, quae cum excedente calore ad febrem requiritur.

Tertio. Propria, & naturalis virtus caloris, propriamque eiusdem munus est resolutio, & exsiccatio: idèò namque naturaliter asseritur mors viuenti contingere, quoniam humidum primigenium, quo necessario viuit, absumitur. Ergo nulla ratione poterit in subiecto aliquo reperiri calor, quin siccitas ad eius propriam actionem necessario sequatur. At qui primum calor in quouis subiecto recipitur, non potest non operari: est namque naturalis virtus & potentia, quae ita de necessitate naturae agit, vt actionem suam retinere, & aliqua ex parte retardare nequeat. Ergo necessario siccitas ad calorem immodicum, qualis in febricitante reperitur, consequentur.

Quarto. Calor non potest operari, nisi in subiecto & materia, in qua siccitas humiditati praevalet, & quae iuxta superantem siccitatem, sicca apta sit denominari. Ergo nec potest existere aut permanere, nisi in sicco similitudo subiecto, exsiccataque materia. Patet: neque enim calor reperiri potest in subiecto aliquo, in quo non possit iuxta suas vires operari; idèò namque ex omnium Medicorum sententia, qui in substantifica, & radicali humiditate calor existit, durat, & ad vires permanentiam conseruatur, quia in illam perpetuò humiditatem operatur, quam continuò depascitur, & ex qua nutritur, iuxta illud Medicorum, & Philosophorum axioma, *humiditas est pabulum caloris*; quo pacto vita definitur, quòd si calor in humido permanens, Ergo si calor non potest operari, nisi in subiecto in quo dominatur siccitas; sic permanere nequit nisi in subiecto, quod siccam possit denominari. Antecedens assiduo firmatur experimento: nam ignis in lignis siccis ardet, viridibus suffocatur, & obruitur: siccitas caloris actionem dirigit, & acuit, iuxta Philosophorum placitum, *siccitas est prima calor*; humiditas coarctet, hebetat, & in zanzitia aqae potiores sunt viuaciores, quoniam ab aqae humiditate morosa, caloris actio retardatur, & impeditur.

Quinto. Causae quae assidue, & magis frequenter febrem in corpore generare solent, aptae sunt siccitatem simul cum calore inducere; immò non possunt calorem corpori inferre, quin simul siccitatem in exsiccata materia congenerent. Ergo vtraque qualitate simul reddentur affectum, corpus febrili calore correptum. Antecedens ex Galen. doctrina suadet lib. 2. de dif. feb. 2. & 4. vbi tam interiores, quam externas recensens causas, concludit, idèò febrem producere, quia ipsum inflammant, & aliquam ex contentis in eo substantiis exsiccata incendunt: nulla autem potest accedi, quin ab eademmet

eademmet accedente causa exsiccetur. Ergo causae inducentes siccitatem in febricitante corpore, cum febrili calore ipsam necessariò producant, & congenerant. neque istas dari posse febres cum excedente humiditate, in quarum numero humorales, putridae reponendae, quae ab exuperante humore scaturiunt: ita Arist. 1. probl. 23. febres in austrina tempestate subortas, à caliditate, & humiditate excessu generari affirmat; nam licet haec a quantitate humidæ materiae ortum ducant, tamen haec qualitate siccior est reddita, & in dies magis ac magis siccior euadit, quoniam calor exsiccatur. Ergo, &c.

Ultimò. Cuiuscumque febris communis, apta, & conueniens curatio solum humiditate incohatur, & perficitur, minimè verò siccitate quae nullum habet in febrium curatione locum. Ita Hippocrates admirandus lib. 1. aph. 16. victum humidum febricitantibus praescribit, tanquam siccitati, quae necessariò in omni febre reperitur, contrarium. Ergo si ab humiditate corrumpitur febris, & in omnibus, & singulis febricitantibus humiditatis beneficio extinguitur & resoluitur, consequens est vt à siccitate perpetuò conseruetur. Ergo, &c.

Tu verò, vtramlibet opinionem amplectaris, semper febris curatio humidis est celebranda; sed probabilius, & vsui magis conueniens est, arbitrari posse febrem in humano corpore generari, diuque permanere, absque vilo siccitatis excessu. Immo cum humiditate qualitate, & intensè excedente consistere, suadet primò. Esti calor proprium sit (vt argumenta proposita suadent) non solum calefacere, sed etiam exsiccare, potest tamen nonnunquam ex ipsa caloris actione, non siccitas, sed humiditas in corpore permanere, siue illud caloris beneficio, siue per accidens in corpore contingat: parum enim Medicos reddit sollicitos, permanens in cuiusque actionis sine affectus, quicumque ille sit, siue directè & per se, siue per accidens & indirectè ab agente sit productus, dummodò post absolutam actionem firmus, & durans in corpore persistat. Manere autem humiditatem, ostendit illud firmissimum argumentum, quòd calor possit humores crassos, & lentos in corpore exuperantes liquare, & attenuare ad cuius liquefactionis opus sequi humectationem, licet per accidens, nullus Medicorum it inficias. Hoc modo calor in aestate, liquando tenues humiditates, somnum mouet: sic balneum attenuatis caloris ope, quoscunque inuenit, humoribus, corpus reddit humidius. Hac de causa solaris calor post gelu, niuem, grandinem, crassamque nebulam, humentem reddit tetram. Sic calor maximus licet comburat, & exsiccet, moderatus tamen concoquit, & humectat. Sic oleum à frigore concretum, & aliquantulum exsiccatum, ad ignem liquefcit, humidiusque in opere euadit, quod similiter in quouis gummi genere palam fit.

Secundò Si febris esset intemperies calida sicca, semper in ea reperiretur siccitas. Sed contrarium accidit in febricitante, quae exsiccatur in natura pituitosa, & frigida. Ergo. Nam tantum abest, vt febris excedentem siccitatem importet, vt potius ad gradum siccitatis mediocrem corpus deducat: quare tunc humiditas non erit febris aptum medicamen, sed per siccitatem caloris beneficio acquisitam, integra & absoluta curatio perficietur. Explicat Thomas à Veiga lib. 1. de dif. feb. cap. 1. satis doctè & ingenuè.

Tertio. Humorales febres, ob quantitatum humiditatis excessum, solent in corpore generari. Ergo non repugnat dari febrem cum humiditate in qualitate excedente: nam quòd corpus, & membrum est in quantitate humidius, eò humidiorum in se accruat materiam, & humidiores parit in qualitate effectus, vt constat de febribus humidis, quas perpetuò sudor comitatur, quae typhodes appellantur, lib. aduersus Lycum, cap. 2.

Quarto. Durities in pulsu verum est, & perpetuum excedentis in corpore siccitatis testimonium, ex Gal. lib. 1. de dif. feb. cap. 9. & 5. simpl. cap. 8. Sed in omni febre non reperitur in arteria durities vt firmat Gal. 1. feb. cit. Ergo non semper siccitas febrem comitatur, ac proinde febris solum in caloris intensione, & immoderantia consistit.

Lib. IV.

Quinto. Si febris etiam in siccitate consisteret, difficilem sultem, aut impossibilem haberet curationem: nam siccitas valde resistit, & corrigitur per humiditatem, quae iners est & in agendo pigra: si autem consummata sit, immedicabilis est, ex Gal. lib. 7. meth. cap. 6. Sed quamplurimae febres facillimè curantur. Ergo.

Sextò Si febris consisteret in siccitate, ineptè Galen. lib. 1. aph. 14. ad fin. pronuntiaret, in senibus difficulter febrem accendi: nam etiam si ratione exigui caloris rarius in febrem incidant, ob siccitatem tamen illa corripentur facilius, quam pueri; quod quam falsum sit, nemo non videt.

Ultimò. Naturalis, & praedominans in quouis subiecto caliditas, non perpetuò cum praedominante iungitur siccitate. Ergo nec excedens caliditas & praeter naturam, secum habet admixtam excellentem siccitatem. Consequencia est vera: nam ratio propter quam aliqui primam opinionem sequuntur, non est alia, quam quòd calor non operatur nisi exsiccando, hoc est, non potest non sua calefactione exsiccare corpus in quo residet, & operatur. Ergo illatio optima est. Patet amplius exemplis multis: nam in plurimis tam mixtis, quam simplicibus, elementis libisque corporibus, caliditas cum praedominante humiditate potest consistere, vt aere, sanguine, sanguinea temperatura, aetate adolefcentiae, temperata regione, vere. Ergo non repugnat, in quouis subiecto caliditatem vincentem cum praedominante humiditate existere; ac per consequens non perpetuò in febricitante caliditas cum siccitate coniungitur.

Hanc sententiam amplexus est Galenus, in locis multis, in quibus febrem intemperantiam simplicem vocat, vt lib. de dif. morbor. cap. 5. & lib. de caus. morbor. cap. 2. & 1. de dif. feb. cap. 3. & 8. meth. cap. 1. & 6. aph. 5. ad fin. sequitur Auic. 1. part. canticor. num. 159. firmant luculentur eximij Medicinæ Professores, Vallesius 5. cont. 18. Christoph. à Vega, 1. de dif. feb. in com. cap. 3. Cardan. lib. 2. cont. tract. 5. cont. 15. dummodò tamen intelligas, ferè semper siccitatem comitari febrem; intemperies enim simplex nunquam diu durat, quin illicò sibi adsciscat sociam qualitatem, ex Gal. 6. de sanit. cap. 2. Auic. 1. 1. doct. 3. cap. 1. ad fin. 5. Caliditas, namque maior, &c. Quare omnis febris per se, & ratione suae caliditatis, essentialiter importat, perpetuò reddit corpus calidius & siccius, quam antè; & ob eam causam Galen. 8. meth. vlt. febrem semper

D indurare affirmat.

Contrariae verò factionis argumentis ita satisfaciendum est. Dic ad primum. Humectantia à Medicis commendantur, quoniam siccitas suspecta est: nam in febribus semel introducta, difficulter expelli potest, vt in heticis, melancholicis, immò scirrholis dispositionibus demonstrat experimentum: Galenus verò & alij auctores, non idèò febrem appellant calidam & siccam passionem, quasi caliditatem & siccitatem morbosam, ad febres essentialiter requisitam arbitrentur, sed quòd has qualitates in febricitante, & praedominari putent. Hip. verò febrem vocat ignem, quoniam corpus calidum & siccum reddit, ignis instar: quare febrilem calorem, igneam hac de causa veteres nuncuparunt.

Ad secundum. Licet quodcumque tam simplex, quam mixtum corpus, non vnica, sed duplici qualitate contineatur, non inde sequitur, vtramque in febre qualitate praeternaturalem, & excedentem esse necessariam: satis namque est quòd febris bina qualitate contineatur, quemadmodum & quodcumque naturale corpus, seu passio, quae excellentia sua potens est denominare subiectum in quo recipitur: febris in caliditate praeternaturali consistit, non quia affectus sit compositus, sed eum morbosus sit, in eius immoderantia & excessu reponitur.

Ad tertium. Esti calor necessariò exsiccet corpus, & febris siccitatem corpori inducat; non idèò siccitas à febricitante inseparabilis est: quamuis enim concedamus febrem sua actione maiorem morbosam, & quae apta sit actiones corporis laedere, & vires labefactare.

Ad quartum. Esto concedamus calorem non posse operari, nec existere, nisi in corpore in quo detur predominans, validior sibi contraria humiditate siccitas (quod modò non controuertò) non tamen inde sequitur, illam siccitatem fore morbosam, & quæ operationes perturbare queat.

Ad quintum. Fatemur causas febrem generantes, siccitatem etiam in febriente corpore comproducere, simul cum caliditate, & vtramque simul in febrili corpore reperiri: verum non sicut caliditatem morbosam produciunt, ita etiam siccitatem intensam, quæ operationibus nocere possit. Ad instantiam dic, quòd licet possit reperiri in corpore materia in quantitate, & qualitate humidior, quàm par sit, quæ ob huiusmodi excessum præternaturalis facta, apta sit febrem recipere, & conseruare: cum hac tamen nunquam potest siccitas excedens, & morbosam in corpore compatì; ad vnius namque contrarij excessum, & furorem in quouis subiecto, alterum deficere & refringi est necessarium; nam contraria mutuo à subiecto se expellunt, quia videlicet nequaquam aliter in crescere possunt.

Ad vltimum. Idcirco humiditas tantopere commendatur in febribus ab Hip, quia præcauet à siccitatis lapsu, quæ si semel introducitur, difficilè eradicatur. Dic secundò, Hip, humidi, & non frigidifecit commemorationem, quoniam licet hoc ratione febris semper conueniat, ex Gal. lib. 8. meth. cap. 1. tamen frigida obstructions pariunt, humores incassant, & natium calorem à præternaturali depopulatum minuunt. Dic tertio. Humiditas constrictos ex febrili calore meatus emollit, appetit, per quos patetiores promptius penetrat alimentum, & perfectius humectatur, foelicisq; corpus nutrirì solet. Ex quibus fit manifestum, quo intervallo à Galeni mente, immò veritate ipsa, recedat Donatus Antonius ab altomari, qui in prima parte de febribus, cap. 10. ad initium, febris essentiam in caliditate, & siccitate esse reponendam, dictis argumentis conuictus pertinaciter contendit.

HISTORIA. VI. GALENI, De febrì diaria.

Casus febrientis ex copiosa cœna.

Nuper enim è plebe quidam, qui in splendida cœna prolixius sibi epulis, potuque indulisset, venit domum errabundus, & manu deductus. Cum autem ea quibus grauabatur, in ventriculo eius sinitarent, omnia ea euomuit, & per noctem quidem febricitauit. Dormiuit autè in magnam partem sequentis diei. Postea surgens, ac paululum inambulans, lauit, risitque eum qui sibi diatrioton in ediam suaserat: illo namque audire etiam postero die in ediam tolerare debuisse. Vt autem (res ipsa monebat, & ipse sua sponte faciebat) lotus, & modicè cibatus, post somno deditus, eoque inoffensè fruens, manè surrexisset, ad consuetudine rediisset, etiam in ipsa diatrioto, in qua eum tolerare in ediam oportuisset, si diatriotarum Medicis paruisset, & c. Galenus lib. 8. meth. cap. 6.

PARAPHRASIS.

DE febre diaria ex fatietate & crapula agit hoc loco Galenus; ex quibus causis, inflammatis spiritibus, concalfacto corpore febrem concitari testatur Auic. 1. 4. trakt. 1. cap. 34. cuius curationem ibi docet doctissimè, & explicat Mercatus inter omnes lib. 4. de feb. num. 68. Curatur vomitu redundantis materiæ, excretionem per aluum, somno, inedia moderata, roborantibus stomachum, & probam coctionem procurantibus. Noster verò æger somni, vomitus, & balnei ope euasit, inediam trium dierum non expectans; nam in calidis naturis hæc viuendi forma periculosa est, & plurimis morbis reddit corpus obnoxium, vt infra in com. histor. 10. proferemus.

Quia verò de cœna mentio nobis est facta, placet de eius vocabulo, vsu, ordine, & varietate tantisper disce-

ptare; quare prius commonendi sumus, quod interpretes Medicinæ memoriæ mandarunt, super Galenum in locis variis: & primò sic. Si cœna in statu naturali debet esse maior prandio, cur copiosa cœna excitaui febrim? Primam quaesiti partem grauiissimi testes confirmant, quibus non assentiri nefas est; nam post cœnam sequitur quies, somnus, & tempus longius, quæ omnia ad exactam ciborum concoctionem summè conducunt: exemplo sunt athletæ; hi enim cum corporis robur solum seruare student, solo pane manè vescantur, vesperi verò in cœna, carne suilla, & crassioribus cibus vtebantur, vt docuit Gal. lib. 2. acut. 18. ante fin.

Deinde Gal. lib. 6. de sanit. tuend. cap. 7. de sene, & aliis verba faciens, ipsos in prandio solo pane, aut obsonio vlos, vesperi verò plenius comedentes, longæuam vitam protraxisse affirmat; Hip. lib. acut. 25. manè portionem, vesperi verò forbitionem præbere præcipit. Nec dissuadet ratio: nam alimentum debet esse proportionatum calori coquenti, ex Hip. & Galeni doctrina lib. 1. aph. 25. Sed vesperi, & noctu fortior est caliditas naturalis, vt pote magis vnita, & retracta in visceribus, ob noctis frigiditatem, tenebras & somnium. Ergo tunc copiosiora alimenta exhibenda. Ob hanc causam lib. 1. de caus. sympt. 8. & 3. de caus. puls. cap. 9. somni tempore non solum in intimis partibus, sed in corporis habitu fieri perfectiores coctiones asseuerat, vt colligitur ex Hip. 1. 6. epid. sect. 5. text. 10. Accedit quòd vesperi, & noctu maior est resolutio, ob ampliorem calorem coquentem. Si verò cœna febrem excitaui, in causa fuit, quia copiosius alimentum sunt ingesta simul cum potu multo.

Sed quæres primò, cur apud Galen. 5. de Sanit. tuend. cap. 4. in fine Telephus Grammaticus diutissime vixit, qui in prandio vescabatur piscibus saxatilibus, & carne; quæ viuendi ratio à recta norma valde recedit; vesperi verò solum vtebatur pane cum vino: Dic, quia erat assuetus tenuissimè viuere in cœna, & consuetudo semper est seruanda, quæcunque ea fuerit: nam leuis mutatio in senibus, noxas inemerabiles facit, vt inibi docet Galenus. Dic. secundò, Senes parcius cibum debent accipere noctu, quoniam ob solis absentiam, eorum calor languidus minus concoquere potest: nam ex Galeno lib. 1. aph. 15. senes hyeme aut torpent, aut pereunt; ita nocte, quæ hyemi respondet, sunt inuvalidi.

Quæres secundò. Si matutino tempore ob solis aduentum, & quia tempore longiori in visceribus vnitus, factaque maiori regeneratione sanguinis, & spiritus, calor noster factus est vigorosior, cur eo tempore copiosioribus non est propinandus? Dic, assumptum verum esse, sed quòd dies magis procedit, magis ac magis dissoluitur ac distrahitur natura: contra accidit in nocte; nam quòd nox magis procedit, eò ampliùs in visceribus augetur calor, & perfectiores fiunt concoctiones.

Quæres tertio. Si homines interdum laborant, & noctu quiescunt, cur ad reficiendum corpus copiosius non debent prandere, quàm cœnare, si verum est illud oraculum Hip. lib. 2. aph. 16. ubi famés, laborandum non est? Huic obiectioni facilè responderet Conciliator dist. 121. qui postquam varias retulit sententias antiquorum de hac re, & propositiones proposuit, firmat laboribus assiduis dissolutos, vt fossiores, messorés, & alios qui victum labore quærunt, lautius debere prandere, quàm cœnare, vt possint laboribus sufficere: nam alimentum non solum ad reparandam substantiam deperditam exhibetur, sed vt humectet, irroret, prohibeatque resolutionem, quæ ex labore, & vehementi motu concitari solet. Sed non rectè distinguit controuersiam hanc, quoniam hi, ob motum distracto calore sunt debiles, & copiosam alimoniam concoquere nequeunt: parcius ergo sunt interdum cibandi, & copiosius noctu, vt sic ob dictas causas felicius alimentum concoquant, vt notauit Fuchsius lib. 2. paradox. 21. Hip. autem intelligendus est de corporibus, quæ famefcunt cum inanitione totius, in quibus post exercitationem, cibum subsequi est necessè: si verò cibus non sit accipiendus, vt in ieiunantibus, non

non conuenit exercitium, quoniam corpus vehementer exsiccat.

Quæres quartò. Si vigilia digerit, sicut somnus conuocuit, ex Gal. 1. 2. meth. cap. 3. cur tempore vigiliæ, sicut tempore somni copiosius non edendum, quia vigilia edax, ex Hippocr. lib. 6. epid. sect. 4. text. 20. & per eam alimentum aptius distribuitur? Dic, vigiliam distributionem iuuare, euocando sanguinem, & calorem ad partes extimas: verum hæc distributio solum post coctionem commode perficitur, cui potissimum debemus esse attentis: & quia hæc præcipue fit, & magis fausta; ratione somni, & distributio in die propter vigiliam, idcirco liberalius cœnandum, parcius prandendum. Vtrum verò in ægotantibus sit copiosior consulenda cœna, quàm prandium disceptant Conciliator loc. citat. Langius lib. 2. epist. 35. Vallesius lib. 6. cont. c. 7. & eleganter Santorellus lib. 14. antepraxis. c. 9.

His iactis, ampliùs perscrutandum, quoties in die veteres comederint: neque enim Medicis hoc dubium inutile esse reor, qui eos imitati variam sanis poterunt præscribere viuendi normam. Persuasum est apud omnes, veteres olim Græcos, & Romanos, solitos in die semel tantum comedere. Sed hanc opinionem vanam esse deprehendit Athenæus lib. 1. cap. 4. qui antiquis varia fuisse in die comedendi tempora adstruit: nam erant qui pauciora habebant, erant qui plura. Qui enim vitam agebant contemplationi addictam, vt studiuosi, parcius comedeant, ne multa cibi copia ventriculus obrueretur: qui verò laboriosam ducebant, copiosiori cibo vtebantur, vt negotiatores, agricolæ, milites, & sic plures morem habebant edendi ientaculo, prandio, merenda, & cœna, vt apud Athenæum notauit Philemo. Ita Strabo lib. 15. docet, non vniam omnibus cœnandi, & prandendi horam fuisse, sed vt cuique erat libitum, cum tamen victu frugalissimo vterentur, ac simplicissimo.

Hoc ex Hipp. patet manifestè: nam lib. 2. acut. text. 12. & per alias multas sententias præscribit, quibus semel, quibus bis, aut etiam sæpius sumendus cibus, ex differentia ætatum, exercitationum, constitutionum corporis, naturæ locorum in quibus viuunt, temporum quoque, & varietatis anni, quia certus omnibus modus nequit præscribi; nam grauiam pati solent qui prandent non soliti; vel soliti, si non prandeant, vt probat Arist. lib. 3. probl. 32.

Prandisse autem veteres, & Græcos, & Romanos, constat ex eo quod narrat. Apoll. in mir. hist. ex Aristot. in physicis quaest. qui semel edunt, acerbioribus esse moribus, quàm qui bis: & Plin. lib. 17. c. 5. ex Hippocr. affirmat non prandentium exta celerius senescere; & Celsus lib. 1. c. 3. assueti bis comedere, si semel solum cibis impleantur, aluum adstringi. Auctorem sanè vterque habet Hip. lib. de diata: semel in die comedere, attenuat, & exsiccat. Quamquam veteres prandium temperatius sumebant. Cicero, de priuato prandio lib. 5. ad Att. epist. 1. prandimus in Arcano. Mox: antecesserat Staius, vt prandium nobis videret, & c. lib. 2. in Ver. quid ego istius prandia, & cœnas commemorem? & 2. Phil. apparatus prandiorum. De publicis item prandiis, pro L. Murena. Probant Horatius lib. 2. ferm. sat. 3. Senec. epist. 123. Sed quid opus est longius progredi, vt demonstrarem bis vesci solitos fuisse priuos, quum essent tamen, qui vel semel, vel ter, & quater ederent?

Sic Hebræi bis die, potu, ciboque reficiebantur, Tob. 6. Daniel. 4. quem morem sumendi cibum obseruasse Medos, Persas, Assyrios, probant Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. Macrob. lib. 3. Saturnal. cap. 17. Cur autem tantopere increpauerit Plato, referente Cicero lib. 5. Tusculan. bis in die comedere (dum sic ait: Quo cum venissem, visa illa beata que ferebatur; plena Italicarum, Syracusiarumque mensarum, nullo modo mihi placuit; bis in die saturum fieri,) explicant eleganter Cælius Rhodiginus lib. 7. lect. antiq. c. 9. & ingeniosissimus Mercurialis lib. 5. variar. c. 11.

Accedamus ad reliqua, & aliqua, antiquitatis loca, obscura fatis explicemus. Cœnæ vocabulum non ipsam modò solidam cœnam significat, id est, fundum cœnæ, &

fundamentum, vt Agell. nominat, lib. 17. c. 8. hoc est totum apparatus; sed etiam missus, & fercula ipsa solidæ cœnæ, vt missus piscium, cœna piscium, missus auium; cœna dicebatur ex Varrone 1. 3. de re rustica. c. 5. Deinde cœna tripartitò diuiditur, in antecœnam, cœnam, & bellaria: ita Martialis 11. epigram. 32.

Hæc prima feret, altera cœna;

Hæc cœna tibi tertia reponet.

Prima cœna gustus erat; in qua apponebantur lactucæ; oliuæ, echini, ostreae, & alia minutiora. Secunda cœna; quæ caput cœnæ, seu flos dicitur, in qua carnes, pisces: Tertia cœna, in qua bellaria, caseus, placenta, maza; dulciaria, & id genus cupediæ.

Locum vbi cœnatur, vocabant veteres cœnationem; seu cœnaculum, ex Plin. lib. 12. cap. 1. Valla distinguit lib. 4. eleg. cap. 22. ita vt cœnaculum sit locus ad cœnandum in loco superiori, cœnatio in inferiori. Sed cœnaculum dicitur magis vniuersè, locus ad quem scalis ascenditur, id est, locus sublimis à tetra: ita Martialis lib. 2. epigram. 162.

Et scalis habito tribus, sed alius.

Quinetiam Plautus Amphitru. act. 3. scen. 1. cœnaculum partem vocat cœli supremam.

Cœnarum multiplex est varietas: Alia dicitur aduentitia, seu aduentoria, siue exæptitia. Ita nominatur: quia aduentanti amico; aut Principi erat parata; quæ & viatica dicta Plauto; quia peregrè venientes conuiuio excipiebantur ab amicis. Ita Suetonius in Vitell. c. 13. famosissima super ceteras fuit cœna aduentitia ei datà a fratre, in qua 2000. leuissimorum piscium, 7000. auium apposita traduntur.

Est & ambulatoria cœna, siue ambulans. Hinc Martialis lib. 7. epigram. 47. sic ait.

Non offendimur ambulante cœna.

In qua nihil ferè potest comedi, propter ministrorum velocitatem, inferentium portiones in lancibus; & mox auferentium.

Cœna adicialis sacerdotum erat propria, quæ & pontificalis dicta, Cicero lib. 7. familiar. auguralem vocat. Varro lib. 3. de re rustica. c. 6. & Plin. lib. 29. c. 26. & 41. ita appellari putant, quòd extra ordinem multa, & vltra iusta fercula adicerentur.

Adipalis, cuius erat multus in sacrificiis vsus; siue quia erat valde pinguis, vncta, & delicata, qualem describit lib. 3. Saturnal. c. 13. Macrob. & Horatius lib. 1. Ode 14. quasi cœnam ditissimorum, & potentissimorum eam celebrat; cuius fuerunt immensi, & non credendi luxus, à præcellentibus ganeonibus inuenti; de quibus Martialis 12. epigram. 48. & lib. 3. epigram. 22. Consule Plinium lib. 9. c. 7. & lib. 10. c. 48. Senecam lib. 2. de consolat. ad Heluiam Albinam, Budeum lib. 2. de asse. 2.

Vitellianæ; à duobus Vitelliis patruo & nepote amibobus Aulis inuentæ. De patruo, ita Suetonius cap. 12. sui Vitellij. Aulus famosus cœnarum magnificentia. De nepote; qui Augustus fuit, idem, c. 13. de cuius extrema lautitia Plinius scribit, lib. 35. c. 12. earum pretia collegit maximi iudicij, & doctrinæ vir Budeus lib. 2. de asse.

Centenariæ cœnæ, id est frugales; in quibus non plus quam centum asses impendebantur, qui nummi erant ex ære breues, de quibus Petrus Crinitus lib. 14. de honest. discipl. c. 6.

Cereales cœnæ; quæ lautæ atque opiparæ; & inuitis ferculis ornatae; similes adicialibus, sed illæ Cerealibus feriis agitatae; quum veteres illi populariter genio liberalius indulgerent, & sacra facerent, ante messent epulantes Cereri, quæ vt nutritrix, educatrixque mortalium; alma est Virgilio, cæterisque Poëtis. Terentius dubiam cœnam vocat, scen. 1. act. 2. est variis epulis instructa. Horat. ferm. 2. sat. 2.

Vides, vi pallidus omnis

Cœna desurgat dubia?

Lege eruditissimum Marthæum Raderum in huius loci dispositione, ferè per totum.

Cœna exequialis; quòd in exequiis daretur mortuorum: eadem etiam copiosa; quòd exciperetur eorum

ferè insensibilis fit, neque doctrinam habet, neque medicæ considerationis est, vt 2. de caus. puls. cap. 1. docuit Galenus.

Auicenna inter omnes intimius diariarum ex pulsu signa proposuit, 1. 4. trall. 1. cap. 6. & de hac re statuit propositiones quinque, quarum prima est. In diariis pulsus mutatur ad spissitudinem, fortitudinem, & magnitudinem, id est, fit frequens, vehemens, & magnus. Velox est saltem secundum dilatationem, vt aduertit Galenus 1. feb. 7. & 2. cris. ult. & 7. de presag. ex puls. cap. 7. Quæ propositio si non intelligatur, dummodo febris diaria à causis vires debilitantibus non oriatur, veritatem habere non potest, in quarum numero reponende sunt curæ, vigilia, tristitia, immodicum exercitium resolvens, & nimia fames, vt dicebat Gal. 3. de presag. ex puls. cit. Quod si cum febre diaria alius affectus concurrat, mixtam esse in pulsu mutationem ex illo, & ex febre iudicabis, & 2. cris. cit. inquit: *pulsus indiarum nonnunquam esse magnus, aliquando paruum.*

Explicabis propositionem hoc modo, quia cum in febre diaria visus sit auctus, instrumentum obediens, facultas non fit debilis, eò quod febris diaria natura sua vires non debilitat, pulsus mutabitur in magnitudinem, & velocitatem. Quod verò ait pulsum esse frequentem, non est intelligendum secundum quietem externam, nam non est frequentior momentaneè moderato; sed secundum internam, quia secundum eam augetur frequentia: quod proprie fit, quia eum motus contractionis in pulsu non fit momentaneè velocior moderato, dilatatio verò fit velocior, necesse erit vt quies antecedens contractionem, nempe externa, non sit minor naturali; antecedens verò dilatationem, nempe interna, sit minor; & sic pulsus diariæ erit frequens secundum internam quietem, non verò secundum externam. Quare quando Galenus ait 1. feb. 7. ad initium, in pulsu diariarum frequentiam à proportione deficere secundum quietem externam, vult pulsum diariarum non seruare proportionem in frequentia, quia quoad internam quietem est frequentior, quoad externam verò frequentior non est. Huius rei ratio petenda ex Galen. lib. 1. de difficult. respirat. 24. vbi docet quod quælibet quies in respiratione (quod etiam intelligendum est in pulsu: cum pulsus, & respiratio inter se mutuo consentiant) insequitur mutationem illius motus quem præcedit: nam vtrum ex motibus, inquit ille. ad finem capit. ipsa utilitas vrgebit, sic præcedentem cessationem cunctari non permittit: & sic cum in diaria necessitas dilatationis vrgeat, minimè verò contractionis, quies interna breuis erit, ac proinde quoad eam pulsus fiet frequens, quæ expositio conformis est menti Galeni. explicat insignis Thomas à Veiga in com. cap. 7. lib. 1. de diff. feb. Gal. sect. 3. §. Causas autem.

Secunda propositio. In febribus diariis pulsus non est diuersus, id est, inæqualis; & si est inæqualis, semper est inordinatus, & si inæqualis est, hoc non contingit propter febrem, sed propter causam aliam antecedentem febrem, aut associatam ei, vel his similia. Auicenna autem causam internam non intelligit, quia hæc febris ab ea ortum non ducit. Intelligit ergo causam euenientem ante febrem, vt sunt vehemens labor, & fortis mordicatio, quæ possunt etiam esse cause associatæ ei. Per similia his, intelligit angustiam, & animi passionem, in quibus spiritus, & humores variis motibus agitantur, & sic fiunt pulsus inæquales.

Tertia propositio. Quandoque dilatatio pulsus est velocior, & contractio minimè. Hoc signum tradit Galenus 1. feb. 7. §. Et si autem magis inseparabile, & proprium, quod nullo modo ad celeritatem, ea pars pulsus que sistole dicitur, tendit: & si aliquando contingit, hoc minimum, ac vix perceptibile existit, parumque à naturali tenore mutatum. Huius rei causa reddit Auic. quoniam in diaria vrget necessitas dilatationis, aucto scilicet illius visus, non sic necessitas contractionis. Quare augmentum celeritatis fit in dilatatione, manente contractione naturali, quod diuerso modo fit in principiis accessionum febrium putridarum; nam in his mouente accessione, & paulò ante ipsam, manente adhuc

A dilatatione naturali, vel etiam diminuta velocitate, contractio est velocior quàm solebat; quo signo solo 3. de presag. ex puls. 7. principium febris putridæ distinguitur ab aliis affectibus consimilibus, vt frigiditate totius corporis, affectione oris, ventriculi delatione sanguinis in profundum, præ mærore, metu, vel alia causa, quia in his omnibus affectibus similis tarditas est in pulsu, & in dilatatione, & contractione: at verò in inuisione accessionis febris putridæ, semper contractionis velocitas augetur.

Verum vt hoc signum, et si vtilissimum agnoscas, magna artis exercitatione opus est; vt asseuerat Galenus lib. de morbor. temporib. cap. 7. post met. & licet Galenus conuertat exercere generosum Medicum ad sentationem eius, 3. de presag. ex puls. cit. rarò tamen hoc percipitur: quoniam cum celeritas, & tarditas contractionis solum in pulsu vehementi, vel in pulsu moderato in vehementia, & languore percipiatur, ex Gal. lib. 2. de dignoscend. puls. cap. 5. & in principiis accessionis, propter frigus & humorem obruentem vires, ferè pulsus fit paruus & languidus, rarissimè in principiis accessionum febrium putridarum hoc percipitur signum.

At contra hanc propositionem obiicit primò, ex Gal. lib. 3. de presag. ex puls. cap. 7. dicente, in febre hectica, quamuis augetur celeritas in dilatatione, non augetur tamen in contractione. Ergo hoc signum non est proprium diariarum. Secundò Galenus lib. 1. de diff. respirat. cap. 24. tradit notam separandi calorem innatum auctum ab extraneo, videlicet quod aucto calore naturali, in dilatatione velocitas augetur; at verò calore extraneo aucto, velocitas in contractione augetur: Sed febris diaria, calor est extraneus. Ergo in ea augetur contractionis velocitas, ac proinde defectus celeritatis in contractione, non erit signum proprium diariæ.

Sed hæc ita solues. Dic primò hoc signum tradi, ad dignoscendas febres incipientes: cum autem inter febres diarias, & hecticas, solæ diariæ fiant incipiendo, idè hoc signum diariarum erit proprium; licet autem hectica in primo insultu generati queant, hoc rarissimè contingit, & frequentia pro perpetuis habentur, in medicina, vt probat Galenus lib. 6. aph. 18. 20. & 58. Dic secundò, Defectum celeritatis in contractione esse signum proprium diariarum, non simpliciter, sed simul cum magnitudine copulatum, quod significauit Gal. 1. de diff. respirat. 7. in princ. quod signum in hecticis non reperitur, quoniam etiam in illis cum defectu celeritatis in contractione, augetur celeritas dilatationis, non augetur tamen magnitudo, immò ob virium debilitatem minuitur. Ad secundum dic, Galenum per calorem extraneum, non quemuis calorem extraneum intelligere, sed putredinosum, vt ex contextus serie patet manifestè; ait enim, *abundantia verò caloris præter naturam, & fumosi, &c.* At in diaria fumosus calor non datur. Quare in ea celer contractio non reperitur.

Quarta propositio. Quando pulsus difficulter cognoscitur, tunc respiratio considerari debet, quia inter se proportionantur, nam parum abest. (inquit Galenus lib. 1. de diff. respirat. c. 7.) *quin omnis respiratio ad pulsum proportionem proprietatem habeat:* & tam pulsus, quàm respiratio, ex iisdem causis vsu variantibus, similes mutationes accipiunt, auctore Gal. lib. de usu puls. cap. 1. explanat eloquenter Vallesius lib. 3. com. cap. 1.

Vltima propositio. post diariæ eradicationem pulsus ad suam reuertitur naturam, quod in nulla alia febre contingit, ex Gal. lib. 1. ad Glauc. cap. 2. ante med. quare Auic. cit. loc. concludit: *quando pulsus est bonus, & vrina bona, tunc necessario febris illa est Ephemera.* Exponit inter omnes Thomas Garbius in com. cit. loc. Auic.

Nèque obstat quod etiam in putridis intermittentibus, cessante paroxysmo, nulla relinquatur febris, vt experimento constat, & ex Hip. & Gal. 4. aph. 63. & 1. ad Glauc. 4. vbi asseritur, cum in quartana febris cessauerit, pulsus reddi tardiore, rariore naturali; quæ verba ostendunt, in interuallo quartanæ non modò non relinqui febrem, sed etiam nullum eius vestigium: id enim ostendit pulsus

pulsus tardior, & rarior naturali, qui non calorem, sed frigiditatem excedere demonstrat. Dic. In interuallo febris putridæ, licet nulla relinquatur febris, in pulsu tamen aliquid eius vestigium manet, quod docet 1. ad Glauc. 2. hoc tamen excessum aliquem caloris non importat, vt 1. ad Glauc. 6. docuit Galenus, sed solum quia quies externa est frequentior naturali, & systole velocior: nam in interuallo febrium intermittentium, vaporum putridorum reliquæ adhuc manent, ad quorum expulsionem sequitur celeritas contractionis, & frequentia quietis externæ. Proprium igitur asseritur febris diariæ, quod ad integram infebritationem finiatur, quia illius accessione cessante, arteriarum motus omnino assimilatur ei qui in sanis deprehenditur, cum tamen in nulla alia febre ad naturalem habitum reuertatur, etiam si multum temporis intercedat inter primæ accessionis finem, & secundæ principium, quemadmodum in tertiana, & quartana, quod aperte docet Galen. 1. ad Glauc. cap. 2. in med.

Quartum diariarum signum: caliditas ad tactum suavis & vaporosa, non acris & mordax, qualis apparet in exercitatis, & ebriis. Sed hoc signum non videtur esse veridicum: nam primò obstat Galenus 6. epid. sect. 1. com. 29. §. *Febris igitur caliditas febricitantia corpora tangentibus acrem mordacemque, aut mediocriter molestant sese offert: suauis e nim illud, atque familiare, quale calori naturali inest, nequaquam habet, &c.* Calor ergo diariæ non potest esse suavis. Secundò Galenus 2. cris. ult. sic inquit: *adeft autem iis quidem, qui ob tristitiam febricitant, acrimonia potius, quàm multitudine caloris, &c.* Ergo, &c.

Dic ad obiectionem primam, caloris suauis atem solum in sanis temperatis reperiri: biliosi enim per sanitatem, calorem habent aliquantulum mordentem; verum sanis omnibus magis mordacem habent, qui diariam patiuntur; & magis qui ex sanguine putrido febricitant, & magis qui ex pituita, & melancholia putrescentibus; & omnium maximè qui ex bile: & sic calor laborantis febre diaria acris est & mordax, facta collatione ad sanos; per comparisonem verò ad reliquos febricitantes, suavis est, & vaporosus. Ad secundam dic. Significare ibi Galenum ex tristitia febricitantes, comparisonem ad eos qui ex ira febricitant, acrimoniam repræsentare; id est, minorem suauitatem. Nam suauitas caloris in omnibus diariis reperitur; maior tamen, vel minor in variis speciebus perferuntur.

Sed non grauibatur Galenicæ doctrinæ studiosus percontari, cur febris ex tristitia habet calorem acriorem & parcior, quàm febris ex ira? Dic causam esse, quia tristitia absumpta corporis humiditate, illud reddit siccius: calor autem in subiecto sicco tangenti occurrit parcior & acrior, quàm si in subiecto humido repræsentaretur; quod de calore pueri & iuuenis docuit Galenus 2. de temp. 7. Ita autem cum importet feruorem sanguinis circa cor, calorem copiosiore, & suauiore facit. Omnis itaque febris habet calorem acrem & mordacem; hic tamen minimus reperitur in diariis, maximus in putridis, & hecticis, in putridis quidem, quia ab eis non solum prodit calor, sed tactui sese offerunt vapores putridi, qui suapte natura acres sunt & mordaces: in hecticis autem, ob siccitatem subiecti, quæ efficit vt calor magis molestus, & acrior sentiat, iuxta doctrinam Gal. 2. de temp. cap. cit.

Quintum diariarum signum: mitities, seu lenitas vigoris, hoc est, defectus symptomatum: cum enim in aliis morbis hæc sint fortiora, ex Hippocr. 2. aph. 25. & 30. in statu diariæ non sunt vehementia, neque intensio, neque numero; vel maligna, ex Galen. lib. 2. cris. ult. & 1. feb. 7. neque dolores valde molestant. Quod si aliquando ea contingant, cum febre ipsa sedantur, ex Galen. lib. 2. ad Glauc. 2. Hoc modo principium diariarum est leue, & toleratur facile; calor enim in iis à materia non opprimitur, sed augetur solum, sicut in balneo contingit, vt docet Trallianus lib. 12. cap. 1. rubric. 2. Augmentum similiter breue est, substantia enim spiritus subtilissima cum sit, facillimè inflammatur, & resoluatur.

Sextum signum diariarum, est desumptum ab experimento, & proponitur loc. cit. ab Aui. & Gal. 1. ad Glauc.

cap. 2. in med. Si enim aliquis febre laborans balneum ingrediatur, & horrorem sentiat, febris diaria non est; si verò non sentiat, febris diaria est. Ratio est; quia cum in febre putrida humores balnei calore fundantur, membrisque sentientibus vapores acres eleuati communicentur; horror solet accidere: in febre verò diaria minimè, quoniam in ea humor non redundat. Hoc tamen signum intelligendum est cum limitatione quadam; quam citato loco proposuit Auicenna. dum apposuit verbum (non consuetum) quoniam in aliquibus statim dum balneum ingrediuntur, horror vel propter repentinam mutationem; vel humoris motum, vel acutissimum cutis sensum concitari solet.

Septimum signum diariarum, est quod non incipiant cum rigore, pulsus coarctatione, nec cum aliis quæ rigorem antecedere solent; aut comitari: cum enim rigor impetuosum humoris motum; aut vaporis per musculos requirat; extra humorales febres non reperietur, vt infra latius patebit, cum de signis febrium putridarum sermone instituemus. Et licet aliquando possint incipere cum similitudine rigoris, aut frigoris, id est, cum leui frigore; & rigore; tamen hoc in ea contingit; quæ ex obstructione ortum ducit; præsertim si corpus sit cacochymum, illi quod ob densatam cutem detenti vapores acres & mordaces, & per musculos impetuose delati; leues rigores efficiunt; qui facile propter ipsorum vaporum tenuitatem soluiuntur. Aliquando etiam verus rigor accidere solet; ex accidenti tamen, & rarissimè, quum maxima mordacium vaporum copia adest, qui incipiente diaria mouentur, à quibus verus rigor concitari potest. Consule Vidum Vidium lib. 2. de feb. cap. 5.

Vltimum signum, & in praxi frequentissime obseruatum est, quod soluat cum sudore; madore, aut aliquo bono rore, dummodò sudor similis sit naturali, hoc est, illi qui fit in exercitio temperato; neque fit multus, crispus, aut naturam alicuius humoris redolens: nam hic non in diaria; sed in humoralis febris frequenter reperitur. Et hoc signum ita à diariis est inseparabile, vt asserat Auicenna 1. 4. trall. 1. cap. 8. diariam absque huiusmodi sudore declinantem, in alias febres transire. Sed hoc signum non videtur esse proprium diariæ: quæ enim fieri potest; vt hæc febris immaterialis veluti cum sit, per sudorem finiatur? Deinde si sudor fit, humiditate ad cutem transmissa, ex Galen. aph. 38. & 56. quò pacto in diaria eueniet sudor, si habet pro causa spiritus; qui sunt calidi sicci; facile resolubiles, & minimè apti, vt possint conuertiri in sudorem?

Viderunt istam dubitationem Stephanus Atheniensis, & Acakia in com. lib. cit. ad Glauc. Christophor à Vega; & Ioan. Brauus in com. lib. 1. de diff. feb. cap. 7. Thadæus, & Iacobus de partibus in cit. loc. Auic. & eam hoc modo soluerunt conatur: nam vehemens calor in spiritibus semel ebulliens, humiditates in membris colligans; expultricis beneficio ad partes extimas detrudit; quæ iuxta cutem densata in formam sudoris erumpunt, non secus ac in sanis, & inculpatis corporibus: quemadmodum enim in his ab immodico exercitio vniuerso corpore incallescunt, liquantur intus humores, qui euocati ad cutem sudorem generant; ita ab spiritibus calefactis in arterioso & venoso genere, corpus & humores incallescunt; attenuantur; propulsantur, & concitatur sudor. Hanc solutionem affert etiam Ludouicus Mercatus lib. 4. de feb. num. 63.

Sed illa falso nititur fundamento: nam febris soluitur ad solutionem causæ: quid ergo oportet liquari humiditates corporis, & iuxta cutem condensatas in modum sudoris abire, vt hac vacatione diaria remitti possit; si eius materia non est humiditas in sudorem conuersa? Galenus enim laudat diariam cum sudore declinantem, quia soluitur ex toto, ea soluta, & extra pulsa causa; à qua ipsa diaria ortum ducebat. Rectius ergo solues hoc modo: Nam spiritus licet sicci sint; humiditatem participant; in sudoremque verti possunt: nec mitum; nam ex tenuissima parte sanguinis, & subtilissimi aeris inspirati portione surfabrefacti, humiditatemque primigeniam in se continent; ab eaque non sunt exuti & spoliati; quare in sudorem abeunt

abeunt, vt ipse sanguis, si subtiliores, in rorem; crassiusculi, in sudorem. De quo argumento consule Gentilem in *com. cap. 6. Auic. 1. 4. tract. 1. dub. 10.* & Ludouicum Lemosium, in *com. cap. 4. Gal. 1. 8. meth. Carrerium in com. 14. tract. 1. c. 6. de signis diariae*, qui etiam doctissimi, vltro, citroq; discursantes, tantum dubium dissoluere non potuerunt.

HISTORIA VII. GALENI, De febris diaria.

Galenus ex lassitudine in diariam febrim incurrit.

ITa cum à canillantibus obiicitur: aliis medens, at ipse vlcibus scatenus, hoc impugnant Medici astui, frigori, lassitudini, & aliis occasionibus: si ita sit, illos vindicare à culpa decet, si alia qualibet, minimè. Quippe nec ipsi omnino sine febris exegimus, immò ex lassitudine nonnunquam febricitauimus, nullum aliàs morbum multis iam annis experii. Quia etiam percussus certis corporis partibus, vnde atq; phlegmonis, bubonibusque contractis febricitauimus, ipse nunquam phlegmonem, bubonemve sensi, nec febris laborauimus: non aliunde certe quam ex seruanda sanitatis arte, tanta commoda consecutus: quum alio qui nec salubrem corporis statum ab ortu ipso sim nactus, nec vnam planè liberam sortitus, sed in qua tum artis officii seruierim, tum amicis, cognatis, & ciuibus in pluribus inseruierim: tum plurimam noctium partem, nonnunquam egrotantium ipsorum causa, semper autem dulcedinis studiorum gratia peruigilauerim: nec tamen vllò sensu me eorum, qui è corpore originem ducunt morbo tentatum multis iam annis, excepta (vt dixi) diaria quandoque febris, quae tamen & rarissimè, nec nisi ex lassitudine incidit, &c. Galenus lib. 5. de sanit. tuend. cap. 1.

PARAPHRASIS.

Prouerbium est grauissimum, & vetustissimum, Aliis mederis, cum ipse vlcibus scatenus, vnde abiit in scoma, Medice, cura te ipsum: ad quod illustrandum, ex veteribus multa concinnator adagiorum doctè traduxit: nam si morbis in Medicis ex intemperato vitæ regimine nascantur, hoc turpe est, & illis indecorum. Si verò ex lassitudine, labore, æstu, frigore, aliave occasione externa oriantur, tunc hoc reprehensionem nullam meretur.

Vt ergo demonstret Galenus, quantopere vitiosum sit, Medicum ex gula, ingluuie, comestationibus, in morbos incurrere, cum pluribus animi, & corporis dotibus debeat esse instructus, vt latè proposuit Hippocr. lib. de Medico, & illustrat Septalius l. 1. caution. fere per totum, & ipse Galenus hæc vitia nimium detectatus est in locis multis, præsertim lib. 1. meth. cap. 1. & lib. de præcognit. ad Posthum. idcirco se diaria sæpè laborasse ex labore inuisendi ægros, lassitudine, studio, vigiliis; & sic concalfactis spiritibus in eam incidisse affirmat.

Sciens ergo conseruatricis artis ope homines à morbis immunes fieri, idè ille cum esset Medicus singularis, præceptis Medicinæ obtemperans, ita sanum se præseruauit, vt nullo morbo tentaretur, qui à causa interna ortum ducit, & sic tanta in cibo, & potu abstinentia est vsus, vt ad satietatem nunquam comederit, biberitve, nec crudum quicquam gustarit, vnde est factum vt odoriferum semper anhelimtum spiraret, & citra vllam omnino affectionem, longæuam vitam traducens, sola defecerit fenestrate, quod est in humanis rarissimum, vt probat Cælius Rhodiginus lib. 30. lect. antiq. cap. 12.

Et licet in pueritia, & adolescentia in magnos morbos inciderit, tamen post annum vigesimum octauum, cum exploratum illi esset, sanitatis esse artem aliquam, cuius præceptis quis vtens, à morbis custodiretur immunis, morbos declinauit, excepta diaria, quæ ex labore, & lassitudine erat suborta. Quamuis autem valetudo Galeni plurima esset, ita vt adagium obreperet, vt Galeni valetudinem di-

camus, pro ea quæ vltra humanum captum nimis sit prospera, nimisque inoffensa: attamen aliquibus morbis, etsi raro est prehensus, vt constat ex 3. de loc. 5. & l. 3. de alim. facult. & lib. de curand. rat. per sang. mis. quibus locis se passum fuisse alios morbos præter diariam palam proficitur.

Concludit ergo, hanc febrim ex lassitudine fuisse progenitam, sed quæ fuerit lassitudo, non explicat. At cum triplex sit lassitudinis species, ex Galen. 2. aph. 5. & de sanit. cap. 5. tensiua vlcerosa, inflammatoria (licet Auic. 2. 1. doct. 2. cap. 2. aliam addat, quæ neque vlcis, tensiouis, aut phlemones refert affectum, & vocat arefactiuam) vlcerosa correptum fuisse eum, ratio dicitur: nam tensiua est in qua corpus distenditur, cuius causa est plethora, vlcerosa fit à labore, ex qua qui eam incurunt, in superficie corporis tactus vlcis similitudinem sentiunt, & hæc fit ab exercitio, æstu, motu, &c.

Lassitudo ergo est affectio corporis, in qua si vel minimum quis moueatur, sensio quædam excitatur, phlegmonosa, aut vlcerosa, aut tensiua, de cuius causis, & differentiis lege Auic. cit. loc. Gal. 4. de sanit. 2. & 7. meth. 12. & 2. de sympt. caus. cap. 2. & 4. aph. 31. Christoph. à Vega l. 1. art. medic. sect. 2. cap. ultimo, Valles. lib. 6. cont. 11.

Sed inquires, quoniam auxilio sibi ipsi opem tulerit Dic balneo, cuius vis apud Romanos in curandis febribus, præfertimque diariis erat maxima. Hoc modo strenuè iuuant quies, vnctio ex hydrelæo, mollis frictio, cibus relictus, si nempe exercitium validum fuit. Ita momentè celebratum Gal. loc. cit. de sanit. tuend. & Paulus lib. 1. cap. 20. Explicant luculenter Auic. interpretes ad cap. 5. Auic. 1. 4. tract. 1. & omnes qui de curatione febris Ephemeræ disceptarunt.

QVÆSTIO VI.

Vtrum possit ab aliquo principali corporis membro, præterquam à corde, febris caliditas proficisci, vt contra Medicinam proceres Ioannes Brauus contendit.

COMMENTARIUM.

Febriticauimus.] Auicennam inter omnes auctores reuerentius, & vsui Medico accommodatius febris definitionem proposuisse, ab eminentissimis viris proditum est qui vnanimi voto confirmant, febrim esse calorem extraneum, accensum in corde, sed ita, vt à solo corde habeat febrilis passio originem suam, propriamque in suo actuali esse dependentiam, & conseruationem. Quo pacto febris in sui generatione, & conseruatione à solo corde, primò, & immediatè progignitur, nec ab aliquo membro præterquam à corde, potest calor in corpore, sub duratione, & permanentia persistere, in quo natura febris, & essentia consistit.

Hanc sententiam hausit Auic. à Galeno lib. 1. feb. 1. & 3. quibus locis febris radicem in aliqua cordis substantia calefacta contituit, & iuxta variam illius substantiam inflammata varias febris differentias enumerat; quare febris essentia peculiaris in hoc consistit, quòd calor præter naturam in corde accendatur: probat etiam lib. de inæqual. intemper. cap. 4. & lib. 10. meth. c. 8. & 7. meth. cap. 8.

Galenus votum amplectuntur Fernelius lib. 4. patholog. cap. 1. Thomas à Veiga lib. 1. de dif. feb. in com. cap. 4. Christoph. à Vega in cit. cap. com. Donatus ab Alto mari part. 1. de medend. feb. cap. 5. Vallesius lib. 7. cont. 18. Conciliator dif. 87. Thom. Garbius. de dif. feb. c. 1. Hugo Senensis, Dinus, Harculanus, Gentilis in cit. cap. Auic. Nicol. Florent. ferm. 1. tract. 2. sum. 1. cap. 2. & 3. Auerrhoës lib. 3. collig. cap. 3. & alij, quos citat Carrerius in Auic. in principio.

Quæ sententia sensui manifestior, rationique consentiens magis, sic probatur primò. Inde procedit morbus, à quo sanitas proficiscitur. Sed sanitas quæ in calore consistit à solo corde scaturit. Igitur à solo corde emanat morbus, qui in calore continetur. Maior est manifesta, quia sanitas, & morbus quatenus termini oppositi sunt, in vna eademque qualitate consistunt, sub temperamenti intempera-

intemperatiuè ratione, ita vt sanitas, prout à calore dependet, in optimo caloris temperamento, iustitiamque æqualitatis perfectione consistat, morbus autem à calore subortus, ab eadem caliditate extranea suboriatur. Sed ab eodem emergit principio cuiusque qualitatis intemperies, à quo eiusdem qualitatis temperies. Ergo ab eodem proficiscitur morbus, à quo sanitas eidem opposita. Minor suadetur ex eo, quia integra & absoluta caloris perfectio, in qua sanitas caloris consistit, à corde perpetuò influit, dependet, conseruatur, vt docuit Trallianus lib. 12. c. 1. Quare Medici calorem à corde in singula corporis membra deriuatum, temperamentum naturale appellare consueuerunt: ea solùm ducti ratione, quoniam membrorum adæquata & perfecta sanitas, maximè & præcipuè ab illo influente conseruatur, qui natiuum membrorum calorem auget, tuctur, & perficit. Ergo si à solo corde singulorum membrorum sanitas emanat, ab eodem & morbus, &c.

Secundò. Ex omnium Medicorum sententia, febris dicitur propria, & peculiaris cordis affectio, & non aliorum membrorum. Ergo aliquid diuersum habet à membris, cuius merito febris illius passio nuncupatur. Hoc autem non fit ex eo, quòd cor sit proprium inhæstionis, & denominationis febris subiectum, hoc enim habet cum reliquis membris commune. Ergo eiusmodi peculiarem denominationem sortitum est cor, extra cuiusvis alterius membri morem, quòd sit febrilis affectionis principium, opifex, & origo, & sic nulli alteri membro, excepto corde, hoc munus conceditur. Ergo necesse est ad perfectam constitutionem febris, vt caliditas illa primò in corde accendatur: quare in febre hæctica in cordis corpore accensa est, in putrida in humoribus, in diaria in spiritibus. In hunc sensum dicit 5. de loc. cap. 2. quòd quemadmodum totius corporis sanitas ex cordis temperamento dependet, sic vniuersalis morbus omnes corporis actiones lædens, veluti febris, debet primò occupare cor: nec immeritò, nam hoc viscus cum sit calidissimum, 1. de temper. cap. ult. illic accenditur, & cum toti corpori calorem communicet, statim vniuersis corporis partibus, spirituum vitalium ope, extraneum, præternaturalemque calorem impertitur. Hoc probat lib. de marasm. c. 1. dicens: nullum affectum vniuersum corpus afficere posse, nisi prius cor occupetur.

Ex his vide, quàm inepto fundamento innixa sit Ioannis Braui opinio, lib. 1. de dif. feb. c. 3. qui ex eo Auicennæ definitionem reprehendit, quòd in febribus symptomaticis calor in foco, vel inflammata particula accendatur, & febris concitetur. Sed non aduertit vir eruditissimus, quòd tunc, licet calor adsit immodicus, febris non denominabitur, quin cor prehendant, & adusta vel putrefacta fuligo, vel calor alteratione continua cordi communicetur, & id ponat in calefacto esse.

Tertio. Si totius sensus, aut motus læditur, læsio est in cerebro: si deficit nutritio in toto, vitium est in hepate, à quo paruum alimentum gigni solet. Ergo si temperies totius læditur, vt in febre, cor est læsum. Nec aliud significauit Galenus l. de sang. mis. cap. 5. docens caliditatem, aut frigiditatem non posse in totum corpus extendi; quin prius immutent cor.

Vidisti quo pacto necesse sit, vt febris denominetur, quòd calor accendatur prius in corde, membro natura sua æstuate valde, immò calidiore, quàm pro sui conseruatione esset opus; quare indita est à natura perpetua inspiratio, cuius beneficio, aère nempe attracto, excedens illa & intensa caliditas coerceretur, ne videlicet membrum ipsum corrueret, & extra naturam ab ipsa sua caliditate exandesceret: est enim naturalis cordis caliditas, velut flamma, ita docente Magistro lib. de vsu. pulf. cap. 2. Quo pacto cor est actualis caloris radix & principium, à quo primo vel à perpetuo, perennique fonte assidue deriuatur. Quamuis autem hepar, cerebrum, & quocumque aliud corporis membrum, naturaliter sit calidissimum, nunquam tamen cor, quantumuis frigidissimum, sua caliditate superabit, ita asserente Galeno lib. art. med. cap. 28. S. Vt cuique enim existit cor natura frigidius, multo Lib. IV.

A sanè calidiorē naturam possidebit calidissimo cerebro, &c. Denum, cum nullum membrum sit calidius corde, nec citius à quavis causa inflammetur, & immodicū calorem toti communicet, fit vt febris merito passio cordis fit assignanda.

Sed ne temporis iacturam sub inutili silentio faciamus, liceat mihi disputationem hanc in epilogum colligere, & multis, efficacibusque argumentis traditæ doctrinæ relictari. Et primò videtur, quòd possit calor præter naturam in corpore durare, qui ab alio præterquam à corde originem ducat: nam Galen. in art. med. ap. 37. ex calidiori hepate colligit vniuersi corporis excedentem caliditatem, nisi cor frigiditate obliteret, hoc est, nisi cor frigidius sit natura suapte. Ergo iecur calidum sanguinis ab eo geniti calidissimi ope, poterit partibus vniuersis, quæ eo nutriuntur, citra læsionem cordis, calorem immodicum; & permanentem communicare ad essentiam febris requisitum: nam vt scitè notat Thomas à Veiga, illustris huius loci explanator, hepar immitat totum corpus, quia tangit singula membra instrumento à se demandato, & si tenuitate sanguinis sui, meatus omnes membrorum penetrat, & quia alimentum à se genitum transit in membra omnia corporis.

Secundò. Hydrops ab hepatis frigida intemperie ortum dicit, ex Gal. 5. de loc. 7. & alibi sæpè: quare in hoc affectu, hepar vniuerso corpori frigiditatem communicat, vt patet in anasarca, in quo ob refrigerationem corporis, habitus subalbidus apparet; & in ascite, & tympanite membra ob defectum facultatis sanguificæ extenuantur. Ergo si hepar permanentem, & morbosam frigiditatem corpori communicat, à fortiori communicabit caliditatem, si igneum sit; nam hæc agilior est, & promptius penetrat.

Tertio. Cerebrum in statu naturali immittit virtutem animalem mediante spiritu in corpus vniuersum: sicut cor per arterias vim vitalem toti communicat. Ergo cerebrum præternaturaliter calefactum, caliditatem suam per membra distribuit citissimè, durantem, & lædentem actiones, quia spiritus animalis est tenuior vitali. Hoc modo in paralyti vniuersali totum corpus redditur frigidum & torpidum quia sensitua virtus, ob cerebri læsionem in corpore vniuerso deficit, quæ ab eodem cerebro originem habet. Igitur sicut cor præternaturales affectiones corpori dispensat, sic & cerebrum.

Quartò. Omnis febris à corde non deriuatur semper. Ergo non semper ab eo originem habet. Patet maior in hæctica febre: nam si febris non potest à corde procedere, nisi mediante spiritu & sanguine, in quibus veluti in proprio inhæstionis subiecto consistit; & spiritus, & sanguis, constituunt diariam, & humoralem, fit manifestum ab alio principio præterquam à corde, hæcticam generari.

Quintò. Febris est affectus lædens naturales operationes. Sed non potest illud nocumentum præstare, nisi originem ipsam lædat, à qua naturales operationes veluti à radice emanant. Ergo febris est passio hepatis, quod est naturalium actionum principium, atque origo.

Sextò. Inde morbus expectatur, vnde sanitas procedit. Sed corporis sanitas non solùm à corde proficiscitur, sed à cerebro, hepate, ventriculo, pulmone, & à pluribus corporis membris: Ergo febris non solùm oritur à corde. Nam à sano cerebro, in sensu & motu integritas emergit: ab illæso hepate, perfecta hæmatosis, in qua membrorum salus, & viuacitas consistunt: à ventriculo bene affecto, totius corporis harmonia dependet. Ergo membrorum sanitas, & morbus ab aliis partibus emanant.

Sed hæc licet prima facie fortia videantur, facile tamen solui possunt. Licet possit hepar suam naturalem caliditatem reliquis membris infundere, quia illam permanentem habet, fixam, & durandem, non inde sequitur præternaturalem posse imperitem, non inde sequitur præternaturalem posse actiones tiri, quia eam non habet, quæ videlicet possit actiones lædere. Adde quòd calidam hepatis intemperiem, GG g sanum

sanum cor illico corrigit, atque emendat: nam cor actioni a calido hepate profecta vehementer reluctatur, & hoc est quod firmabat Galenus dicens [nisi cor obsterit.] Deum cor immutat totum corpus instrumenti sui ope, hoc est spiritus vitalis adminiculo, qui cum sit tenuior, & sanguine, & spiritu naturali, celeritè per totum corpus oberrat: hepatis autem influxus, morosus, & paulatinus exilit.

Ad secundum dic. Quemadmodum incipientis hydro-
pis iecur est sedes atque origo: sic febris referenda est membro omnium calidissimo quale est cor. Adde frigiditatem illam in hoc affectu repertam, (etsi primò, & immediatè ex hepatis vitio oritur,) ex assiduo nutritionis defectu, ex prauo sanguine ab hepate confluente, ex vitioso habitu ob hepar malè affectum contracto, in aliis membris regenerari, postquam illam ab aliquo vniuersali susceperint principio. Dicitur ergo hydro-
pisis hepatis propria affectio, quia hæc pars sanguificæ facultatis, nutritivæque sanguinis est principium.

Ad tertium dic. Paralysis, & quicumque alius affectus, ex sensus, aut motus priuatione subortus, non idè contingit, quia à cerebro aliqua vitiosa qualitas emanat, sed quoniam animalis illa virtus in vnoquoque membro, in quod à cerebro influit, deficit; cuius ratione in membris morbosa affectio generatur, vt epilepsia, morbus attonitus, &c. Neque refert quòd cerebrum possit caliditatem membris impertiri, mediante spiritu per neruos omnibus partibus communicato: nam cor positivam, fixam, & durantem sicut distribuit per totum corpus sanitatis tempore caliditatem, sic in statu morbofo præternaturalem diffundit, quæ cum hac eadem est, in intensione duntaxat diuersa.

Ad quartum dic. Hæctica febris non minùs à corde, mediante sanguine, & spiritu deriuatur, quàm reliquæ febres. Neque enim Galenus 1. feb. 1. constituit varias febres differentias penes varia caloris subiecta, vt spiritus, humores & solida membra, quæ in variis nostri corporis partibus sunt reposita, sed penes has substantias, ad excalfactum esse cordis deductas: quæuis enim substantia, ex quibus cor componitur, posita in excalfacto esse, propria causa est, & radix præternaturalis caloris permanentis in corpore, qui ad febrem naturam, & essentiam sequitur necessariò.

Ad quintum dic. Auicennam per naturales operationes, non solum naturales operationes intellexisse, quæ animalibus, & vitalibus opponuntur, sed naturæ actiones in vniuersum, sub quo nomine vitales & animales etiam comprehenduntur, & quæcumque alia quæ in vitilitatem, & conseruationem totius à natura sunt instituta.

Ad sextum dic. Maiorem esse falsam, nam sanitas quæ in calore consistit, non ab alio membro præterquam à corde primò deriuatur, licet ab aliis, remotè tamen, possit originem ducere. Et de hac quæstione fati.

QVÆSTIO VIII.

Vtrum ad integram febrem essentiam requiratur immodica caliditas in toto, an sufficiat in corde.

Argumentum de febribus eximium, vtile, vel inenarrabile potius, contemplari mihi subit quandoque; quare existimo dignissimum, vt in eo explicando docti industriam suam imponant. Ergo exactius pensitare id totum cum hoc libro profitear, quo hæc præstantes historiarum proponuntur, idcirco illud, interpretis officio fungens, emedullare cogor. Proxima ergo his dubitatio est, quæ non iniuria inuestiganda: Vtrum præternaturalis caliditas, quæ priuatim in corde reperitur, quin vniuerso corpori communicetur, iure possit dici febris; aut sola illa mercatur nomen febris, quæ per vniuersum corpus, aut eiusdem singula membra sit ab eodem corde diffusa, & communicata.

Constans est sententia Galeni lib. 1. feb. cap. 1. qui penes triplicem cordis substantiam, triplicem febres differentiam constituit; ex qua doctrina colligitur ad perfe-

ctam febres essentiam sufficere, quòd cor præternaturali caliditate dicatur affectum: nam nulla facta mentione de excedenti in totum corpus caliditate, in sola & nuda cordis substantia integram febrem essentiam reponit. Deinde in cap. 3. lib. 1. feb. definit febrem, quando calor præter naturam in corde accenditur: & lib. 7. meth. cap. 8. febrem descripsit in calida affectione, quæ vel in toto animali, vel in corde reperitur: & lib. de inæqual. intemper. cap. 4. docet calorem qui in vnoquoque, vel pluribus membris præternaturaliter reperitur, nequaquam febris subire rationem, nisi in cor tanquam in febris radicem transmittatur: & lib. 6. epidem. sect. 1: com. 29. asserit, febrem esse caliditatem inmodicam totius, aut viscerum. Similiter 1. prorrhetic. comment. 7. firmat, magis febrere eos qui immodicè calent in solis visceribus, quoniam deterius februnt: cor autem internum membrum, principaleque viscus existeret, nullus vnquam dubitauit. Et lib. de marasmo, cap. 4. asseruit, quòd si æger in pulsu, & respiratione, non monstret excessum caloris, non febricit, quasi dicat, caloris excellentiam cognitam per pulsum, & respirationem, integram febrem rationem, essentiam, eiusque actualem in corpore existentiam significare. Cum ergo pulsus, & respiratione, sint febrilis caloris, & cuiusque affectus in corde existentis testimonia manifesta (orta namque suis principiis attestantur;) sit vt, siquidem Galenus ex pulsu, & anhelitu, caloris excessum iudicat, quæ solius cordis affectiones denotare solent, nos existimemus, excedentem in corde calorem, ad integram & completam febrem essentiam sufficere, quin corpori eiusmodi caloris excellentiam communicetur.

Nec desunt rationes, quibus hæc sententia corroboretur. Et primò sic. Cor recipit in se naturalem calorem, absque eo quòd quicquam caloris corpori communicetur. Ergo & febrilem calorem poterit recipere, illumque in suo esse conseruare, absque vlla eiusdem caloris in corpus communicatione. Consequentia patet: nam fundamentum, & principium febrilis caloris, est naturalis ipse calor, quoniam vterque calor, febrilis scilicet, & naturalis eundem seruant in corpore ordinem, eandem formam retinent, atque legem; neque potest dari calor febrilis, nisi in corpore, aut membro in quo calor naturalis reperitur, ita vt quoduis corpus naturali calore destitutum, ad febrem recipiendam ineptum censeatur, iuxta illud axioma Auerrhois lib. 7. collig. c. 2. existimantis calorem febrilem ramificari ad proportionem caloris innati; quoniam febris viuens solius passio est: sola enim viuentia naturalem recipiunt calorem, quo mediante viuere dicuntur. Ergo si cor potest calorem naturalem recipere absque corporis communicatione, eodem potest consequenter modo febrilem caliditatem admittere, licet hæc nequaquam in corpus extendatur. Maior patet, ex communi Medicorum, & Philosophorum sententia: nam cor dicitur principium vitæ, quia primò inter reliqua membra naturali calore mediante viuunt. Ergo illo tempore quo primò viuunt, in se calorem naturalem recipit, qui naturalis verè & propriè appellatur, quin in corpus extendatur; ac proinde febrilis caliditas in corde, absque eiusdem in membra distributione est concedenda.

Secundò. Immodica, & præter naturam caliditas, quæ in corde potest dari, antequam reliqua membra viuant, calorémve participant naturalem, verè morbus est. Igitur febris non dicit actualem caliditatis in vniuersum corpus communicationem, sed sufficit quòd eiusmodi immodica caliditas in corde resideat, siue corpori communicetur, siue non.

Tertid. Moriens ex febre, eo tempore quo viuunt, verè dicitur febrere: nullus tamen tunc datur in vniuerso corpore calor, immò omnia, & singula membra frigent, excepto corde. Ergo datur febris absque caliditate per corpus, seu membra diffusa.

Quartò. In quocumque particulari membro potest cuiusque generis morbus reperiri, vt diutino constat experimento. Ergo & in corde potest quælibet morbosa affectio

affectio peculiariter consistere, absque vlla in reliqua membra communicatione.

Quintò. Hipp. & Galenus, cæterique Medicinæ Duces, febrem vocant propriam, & specialem cordis passionem; quod non fecissent, nisi in corde solum posse perfectè, & integrè febrilem affectum efformari, citra vllam in reliqua membra dispensationem, intelligerent.

Vt tamen huius quæstionis veritas pateat, aduerte, morbum esse affectionem notabiliter, diu, permanentem, & manifestè operationes lædentem, ex Gal. lib. 1. de diff. morbor. cap. 1. & 2. de natural. facult. cap. 9. & 1. meth. c. 3. in cuius cœtu reponendam esse febrem, nullus ignorat. At hæc nequaquam eiusmodi potest fortiri munus. Patet, cum non sit permanens qualitas, sed de genere successiuorum à Philosophis numeretur: quare non potest per se independentem conseruari citra cordis calorem, qui febris rationem ingreditur, eiusdemque formam attingit; qui adhuc integram febrem constitutionem & essentiam non attingit, nisi eodem temporis momento membris communicetur, nisi aliquod adsit impedimentum, quod eius per corpus expansionem impediatur. Hoc modo in lypyria febre, rigore, febribus malignis, extrema frigent. In hæctica, in primo insultu inuadente, calor ob temporis angustiam ad omnes non expanditur corporis partes, sed in solo cordis corpore consistit: nam definitiones potentiam notant, & aptitudinem: quare febris dicitur calor procedens à corde vel aptus procedere. Sufficit enim quòd calor immodicus præter naturam adsit in corde, & deinde sublato impedimento possit toti communicari. Sic in lypyria impedimentum est calor inflammationis in visceribus vicens, quæ ritu cucurbitulæ à toto corporis ambitu calorem ad se attrahit, quo pacto friget extrema, vt docet Hip. 4. aph. 48. & 7. eiusd. 1. Sic in rigoris initio, in febribus intermittentibus, & malignis, calor ad externas partes non expanditur, quoniam in profundo corporis, veluti in foco, est coercitus, & vnitus.

Verum ergo sit, ad essentiam febris, cum sit morbus vniuersalis, necessariò requiri, quòd calor præter naturam in quo febris consistit, corpus totum vniuersaliter afficiat; nec sufficit quòd peculiare aliquod membrum lædat, aut cor tantummodo calore præternaturali corripit, nisi corpus eadem excedente caliditate vnà cum corde patiat. Ita asserit Auicen. loco cit. cum febrem definiuit, & explicant interpretes in com. Hoc Galenus lib. de caus. morbor. c. 2. confirmat, dum sic ait. At si in totum extensa fuerit corpus aliena caliditas, tunc eiusmodi affectus febris nuncupatur, quæ est quadam totius corporis immoderata caliditas, &c. & 2. meth. cap. 7. sic fatetur. Deinde calorem ipsum, qui adeo auctus sit, vt occasione eius corpus laboret, nec probè perfungi actione possit, permittite volenti appellare febrem, siquidem omnes homines eum, qui ita sit calidus, febricitare dicunt. Quo pacto Medici febrem, vniuersalem corporis affectum vocare, consueuerunt non ignorantes singularem calorem præter naturam in quouis particulari membro, ad febrem essentiam non sufficere. Ergo tam in corde, quàm in corpore febris formalis essentia, atque sedes est constituenda.

Neque difficilis est ad oppositas rationes responsio. Nam Galenus in citatis locis, idè febris essentiam in excalfacta constituit cordis substantia (iuxta quam triplicem assignat febres differentiam, nulla facta de corpore, reliquisque membris mentione,) quoniam certum erat necessariò dari in corpore calorem præter naturam, vbi primò ob aliquam calefactam substantiam in corde generatur.

Ad primam rationem dic. Cor illo tempore quo primò reliqua membra in sua generatione præcedit non propriè dici vitæ principium, calorisque naturalis originem, quum nec generet naturalem calorem pro toto, immò eundem participet: idèque, esto, sit febrilis caloris capax, non est tamen potens vt calorem præternaturalem, aut naturalem pro reliquis membris generare queat; nec enim adhuc proprio cordis vitæ officio, cum non sit actuale viuentis membrum, sed matris vtero gerentis; quo pacto non actu cor, sed potentia solet appellari.

Ad secundam dic. Calorem præter naturam, qui in corde ante membrorum generationem datur, esse quidem febrem communicatam ab vtero gerentis corde, in membrum illud quod potentia est cor.

Ad tertiam dic. Dari in moriente ex febre, tempore mortis febrem, & in corde, & in membris; ob defectum tamen caloris naturalis in toto, in membris non sentiri. Dic secundò, nullam dari tunc in corpore febrem, quoniam in omnibus partibus, & in corde frigida intemperies reperitur: quoniam animantia frigida cordis intemperie occupata moriuntur.

Ad quartam dic. Non posse dari calidam in corde passionem, sub ratione facti caloris, quin statim corpori communicetur; vel si adest calida affectio in corde, esse quidem morbum, verum non esse febrem.

Ad vltimam dic. Idè febrem appellari proprium cordis affectum, quia in corde primò efformatur, & in eo primam sui existentiam refert, indèque per vniuersa corporis membra diffunditur: quare cordi solum febrilis passio non debetur, inibique duntaxat inhæret, illudque peculiariter denominat, licet durans & permanens calor à corde, tanquam origine & radice, conseruetur; alias statim euanesceat, nec permanebit, vt febris nomen fortiri queat.

HISTOR. VIII. GALENI, De synocho imputri.

C Synochus imputris, sola sanguinis missione vsque ad animi deliquium, perlanatur.

Ergo qui palastra peritus iuuenis erat, vbi febricitare hora prima noctis cepisset, postridie eum manè circiter horam diei tertiam vidimus. Cum autem inuenissem febrem admodum calidam, sed * pulsus equales, & maximos, & celeres, & frequentes, & vehementes, tum caloris qualitatem quæ taedium minimè morderet, iam verò & vrinas, tum crassitudine, tum colore à naturali habitu non multum alienas. Audiens præterea hominem circiter triginta dies exercitationis consuetudinem intermisisse, pridie tamen exercitasse se vehementius, cæterum non multum sumpsisse autem solitos cibos, atque eos concoxisse, quamuis tardè & agrè, vixit cum febre vespere occupasset: cum interim rubicundus plenusque homo appareret, atque etiam pleniudinis sensum se percipere diceret: faciente interim quodam eorum qui aderant, de vena secunda mentionem, visum nobis est eius auxilij considerationem in aliud tempus remittere, simul vt certius sciremus, cuius generis febris esset, simul necessario propter eam quæ præcesserat concoctionis tarditatem. Cum autem vespere similem vigorem tueri febris est visa, ceu nihil sensibilibiter remittens, suspicio iam erat, Synochon esse, hancque ex obstructione, & sanguinis abundantia, & præ carnis copia, stipatione. At cum patem magnitudinem per totam noctem febris seruariet, postero die visum est Medicis omnibus, qui eum inuiserant, sanguinem esse mittendum. Discordia vero orta de tempore: & vinctibus, qui id in sequentem diem differendum suaderent, febris per totum eam diem euidenter visa est vigorem suum augere. Mox tertia sequenti nocte, alia quidem accessio minimè incidit, quæ prima ad proportionem responderet: erat tamen essus ipse laboranti intolerabilis; vigebarque cum tensio totius corporis vixit repleti, tum capitis pulsatio, atque ob hæc corporis vigilia, iuuenes in aliam atque aliam se figuram iactante. Itaque cum ultra ferre non posset, hora noctis circiter octaua mittit ad me ministrum, rogatque ad se ocys veniam. Ipse annuo, atque abeo: inuenique febrem calidissimam, pulsusque, qualem prædixi. Quoniam autem nec in hoc, nec in lorio, nec in ipsa caloris qualitate indicium aliquod humorum purefcentium apparuit, optimum factum visum est venam incidere, antequam purredo incidere. Ansero itaque ab homine eò vsque de industria sanguinem, GG g 2 quoad

quoad animo linqueretur: maximum planè ubi valentes A
vires sunt, continentis febris remedium, id quod cum ratio-
ne, tum experientia didici. Primum namque in contrarium
statum agitur corpus, celerrimè ex animi defectu refrige-
rati: hoc verò nemo inuenire potest, neque quod ipsis agris,
neque quod natura qua animantes gubernat, iucundius, vi-
lissimè sit. Postmodum in huiusmodi corporibus necessariò su-
peruenit alius deiectionis, nonnunquam etiam bilis vomitio,
quas res statim à toto corpore madores, sudoresve excipiunt:
qua nimirum omnia cum huic quoque contigissent, protinus
febrim extinguunt: ut quidam ex iis qui aderant, iugulasse
me febrim per iocum dicerent, vade omnes risimus. Ve-
rum quò narrationem omnem absoluiam, nihil mali erit pau-
cula addidisse. Post duas namque à sanguinis missione horas
paulo nutrimenti dato, ac iussu quiescere, discessi. Quinta
verò hora reuersus, tam profundo somno indormientem in-
ueni, ut tangentem me prorsus non sentiret. Cum verò &
ministri adeo illi altum somnum fuisse dicerent, ut nec cum
madores eius abstergerent, expergisceretur: suasi ita face-
rent; esse namque hominem iam prorsus à febris liberum.
Reuersus autem & decima rursus hora, etiam tunc dor-
mientem inueni. Egressus autem iterum ad alios visendos
agros, redeo hora prima noctis, non tamen ut antè tacens,
sed voce de industria sublata, quò agrum à somno excita-
rem. Quod cum ita accidisset, ubi solo pissana crenore
ipsum nutriti, abij. Cuius modum postero die auget, tertio
lauatum dimisi. Ac qua ad hunc pertinent agrum, ita sunt
gesta, &c. Galenus lib. 9. meth. cap. 4.

PARAPHRASIS.

Grauiissima est historia hæc, quoniam grauem in ca-
obseruo doctrinam: continet enim in se continentis
febris citra putredinem signa, causas, & curationem ap-
positè delineatam à Galeno, qui pro hoc iuvene libero
sanando, plurima diligentia vltus est. Vocatur Synochos,
vna accessio, quæ ab initio ad finem perpetuò manens,
in multos dies porrigitur, quam febrim, continentem
Medeci appellare consueuerunt, Arabes inflatiuam di-
cunt, quoniam sanguis multitudine sua effluenscens ve-
nas inflat; aut quia pars tenuior copiosum vaporem
emittens, inflationem representat. In hac in magnis va-
sis, & cordi proximis accenditur sanguis, siue id ex sup-
pressa vacuatione cueniat, siue ex immoderato calefa-
cientium alimentorum vsu contingat; qua de causa præ
copia denegato refrigerio, & commoda ventilatione
prohibita, sanguis sponte gliscit & effluenscens, syno-
chum imputrem concitat.

Hac febre iuuenem hunc fuisse correptum dubitari
minimè potest, quam fuisse de illarum natura, quas
Græci homotonas vocant, Galenus 9. meth. cap. 3. asseruit:
nam semper similem tenorem seruare visa est. Huic in-
termissa exercitatio præbuit occasiõnem: cum enim exet-
citatiõni vehementissimæ esset assuetus, & crassioris
succu cibis vesceretur, vt corpus palæstritarum more in
magno robore conseruaretur, factum fuit, vt ipse ætate
floreus sanguinis saburram congereret, quam intermisso
exercitio resoluere non potuit, quæ in vasis maximis
stabulans, febrim continentem materiam suppeditauit conue-
nientem. Hos autem palæstritas, hoc est, exercitatorum
in ludo versatos, habuisse morem, varios, eosque val-
entis materiæ cibos edendi, testatur Galenus lib. 1. de
aliment. facult. cap. 2. Sic Athletæ, Pancratiastæ, Pugi-
les, omnifariis palæstræ exercitiis, crassioris alimenti
victu, obesiorum corporis habitum, & robur sibi com-
parare studebant, & in cæna liberalius genio indulge-
bant, & præcipuè carne suilla, quæ copiosè nutrit, vte-
bantur.

Febrim fuisse validam, & ex sanguine copioso subur-
tam, signa à Galeno proposita ostendunt manifestè: nam
pulsus celeres & frequentes, sanguis superabundantis
excalfacti quantitatem nimiam, natiui caloris incen-
dium maximum significant, ex Gal. lib. de vsu puls. cap. 1.
Sed erant æquales: cum enim hæc in genere diariarum
reponatur, ex Gal. 9. meth. cit. pulsus in magnitudinem,

celeritatem, & crebritatem mutat, diariæ instar, ex
Gal. 3. de presag. ex puls. cap. 7. contrario modo febres
putridæ in vigore vtrumque habent motum celerem, &
distentionis, & contractionis, & ex æquo crebritatem
mutant, tam in interna, quam externa quiete, vt in con-
sequenti historia latius disceptabimus, cum de signis putri-
darum sermonem instituemus.

Deinde huius febris naturam aperte demonstrabat calor
minimè mordax, & insuavis, qui sese tactui repræ-
sentabat: nam sanguis copiâ solâ abundans, & alienam
qualitatem non inducens, mitis est, & eius vapor suavis, &
non acris. Sic & vrina à statu naturali non multum di-
stabat, cum sanguis solum esset excalfactus, & non putris,
vt Galenus lib. 1. ad Glauc. 2. & 3. & 1. de dist. feb. 7. asser-
uit. Quare in crassitie, & colore non vehementer excede-
bat: aliquantisper enim crassam, & rubram fuisse iure
merito quis dicere poterit, qui contenta ex humore supe-
rabundante generari non negauerit cum Gal. lib. 1. cris. cap.
12. & hoc modo vrina erat crassa, ex crasso sanguine ge-
nerata; & ab excalfacto, rubra, vt probat Gal. 6. epid. sect.
1. com. 19. §. Rubra autem à sanguine. &c. & sect. 5. com. 14.
Quare si in venis ebulliunt humores, eis vrinam respon-
dere est necesse.

Ex hoc sanguine crasso, inflammato, igneum calorem
adepto, elati sunt vapores, qui cerebri membranis com-
municati, & è vasis exilientes, oberrantque per cor-
pus totum, concitantur vigilias, inquietudinem, capitis
pulsationem, æstum, calorem ingentem, quæ omnia si-
multaneæ phlebotomiæ ope, leuatæque natura à copia,
qua velut sarcina, & onere magno premebatur, fuisse
discussa, crassa parte humoris vacuata per aluum, & per
vomitum; tenuiori per sudorem, & per insensibilem tran-
spirationem, ex serie contextus dilucidè patet. Decimus
venæ sectionis mira utilitate tam multa diximus lib. 1. in
com. histor. 9. & referunt Græci, Arabes, & Classici ferè
omnes. Lege Auic. interpretes in com. cap. 3. fen. 4. lib. 1.
& 14. tract. 2. cap. 43. Conciliator. dif. 164. Card. lib. 1.
cont. tract. 4. cont. 13. Valles. 7. cont. 8. Iacchin. in methodo
feb. cap. 26. & alios præstantissimos viros.

Sed plurima sunt in hac historia dubia, & valde con-
trouersa, quæ expedire oportet, cum ea possint lectorem
ingenuum remorari. Et primo quæro. Si omnis intempe-
ries deicit actum virtutis, vnde languet virtus, & sit
pulsus paruus, cur in hac febre adfuit pulsus vehemens?
Dic primò cum Gal. 3. de presag. ex puls. cap. 2. tunc fieri
pulsus magnum in febribus, quum humores incale-
scunt; tunc paruus, quando substantia cordis incaluit
quam ventriculi continent, quoniam tunc adest debilitas
facultatis: ita intelligendus est Galenus 1. de presag. ex
puls. & 1. de caus. puls. 7. dicens, calidorum affectuum pro-
prios esse magnos pulsus, & quamuis in febriente virtus
debilior sit, quam antè, tamen ob magnum conatum
aucta necessitate refrigerandi robustior reddita, facit ma-
gnum pulsus: ita iratorum pulsus est vehementissimus,
4. de caus. puls. cap. 2. Solue secundò. Licet dicatur pulsus
vehemens, non absolute id est intelligendum, sed respecti-
uè ad alias febres, & maxime ad hecticam, in qua maior
debilitas adest: simpliciter enim pulsus vehemens in sa-
nitate solummodò visitur.

Quæro secundò. Cur manifestissimis signis iam propo-
sitis Galenus ductus, prima die febrim continentem non
cognouit? quod fecisse sæpius, gloriatur 1. feb. 7. & 10.
qui febris speciem, & cum aliis complicationem primis
diebus se agnouisse enarrat. Sic enim habet lib. 1. cris. 1.
Et quoniam eas ex multis fieri demonstrauimus, quorum
vnum est, ipsius agritudinis natura: quo pacto & hanc optime
quispiam possit internoscere, ad hunc secundum librum tradere
distuli. Itaque si quispiam nobiscum affuit in curatione agro-
rantium, ex prima accessione, & quotidiana febre, & tertiana,
& quartana, & semitertiana, & ea que ab ardore cau-
sos vocatur, plurimosq; alios morbos præcognoscens, ex
ipso opere huius contemplationis habuit experientiam, &c. Dic,
non semper Medicus prima die febris speciem cognoscere
tenetur: quoniam si prima statim die hoc fieri non potest
(inquit ipse lib. 1. ad Glaucon. cap. 4.) in secundo saltem
formam

formam inuenire est tentandum; quòd si nec in hoc aliquid A
firmum sciatur, in tertio manifestius apparebit: quòd & lib.
de typis, cap. 2. affirmat. Solue secundò. Galenus certus erat
de genere febris, sed prudenter certiorum desiderabat
cognitionem, quam in alio sequenti vespere, obseruatis
certioribus signis est affectus, quia habebat socios qui
eius doctrinam carpebant vehementer, & forte erant de
illorum numero, qui sprete venæ sectione, tridua in-
edia ægros cruciabant, de quibus supra egimus; & sic
cautè se gessit Galenus, ne fortè celebrata phlebotomia
copiosa, quæ vnicum huius febris remedium erat, ægro
in peius ruente, sinister euentus, aut mors illius adscri-
berentur errori.

Quæro tertio. Si Galenus non erat ita certus de specie
febris, quare illam sanguinis missione curauit? nonne
rectius erat sequi consilium Auic. 4. 1. cap. 1. & 1. 4. tract. 2.
cap. 7. dum monet, ne curetur febris, nisi prius cognosca-
tur; Sic enim ait. Et caue ne cures febrim, nisi cognoueris
eam: quòd si non cognoueris, subtilia regimen: nam natura
aut curabit eam, aut manifestabit: quoniam cum inedia, aut
victus tenuis adhibetur, quum non distrahatur natura à
coctione, & sit species euacuationis ex accidenti, 4. aph. 2.
concocta, & dissoluta materia morbifica, aut superatur
morbus, aut fit manifestior: & humor qui est morbi
causâ alimenti benignitate destitutus, syncerior reddi-
tur, & sui vim euidentius demonstrat, vt Fernelius elegan-
ter notat lib. 1. patholog. 14. Quare quando morbus se-
cundum speciem non cognoscitur, vt si v.g. cognoscatur
quòd sit febris putrida, ignoramus tamen an sit biliosa,
vel pituitosa, victum tenuem præscribere oportet.
Quòd præceptum omnibus morbis est commune: nam,
vt Galen. docet 9. meth. cap. 14. medicatoriæ indicationes
à morbo ipso desumuntur: quoniam, vt ipse dicebat lib. 1.
de aliment. facult. cap. 1. ad fin. affectuum cognitio est remedio-
rum materia, & lib. 3. meth. cap. 7. in in. monuit, remedio-
rum inueniendorum initium ex morbi natura desumi,
quum absurdum sit aliud esse quod curatur, & aliud
quod curationem præscribit. Hoc pacto docet lib. 2.
meth. cap. 4. ad fin. exemplo proposito in affectibus ventri-
culi, dicens, quòd nisi prius inueniatur ventriculi affec-
tus, fieri non potest, vt remediorum sis compos: &
1. acut. comment. 3. ante med. profert, quòd prius cogno-
scere oportet, quinam sit morbus, deinde verò ipsius
aggredi curationem: quòd placitum hac ratione po-
test deduci. Morbus ad sui curationem contrarium re-
quirit. Sed impossibile est vnum contrarium cognos-
ci, quin alterum cognoscatur. Ergo impossibile est co-
gnoscere remedium contrarium, quin morbus ipse co-
gnoscatur. Quapropter sequendum est Auicem. præcep-
tum 1. 4. tract. 2. cap. 9. post med. cum monet. Et cum
ambiguum sit tibi dispositio in agritudine, & non cognoscis
eam, tunc vt declines ad subtiliationem est melius, quam vt
declines ad additionem, &c.

Dic. Vera sunt hæc, & ex recta curandi methode de-
sumpta, sed in procrastinatione erat periculum; maxime
cum signa manifestæ plenitudinis adefsent, & inedia sit
morosa vacuatio, & solum sensum plenitudinem exhauri-
at, & non ita celeriter, vt morbi acuties efflagit. Dic
secundò Medicus, antequam exquisitè innotescat morbi
species, vt potest auxiliis aliis communibus, quòd opere
ipso exercuit Galen. lib. 2. de loc. 5. §. Porro memini mihi
ipsum, &c. qui cum ex doloris specie existimaret se habere la-
pidem in altero vterum impactum, tunc oleo rutaceo
cum utilitate vsus est per clysterem iniecto, quia doloris
colici, & nephritici præsidia communia sunt, & quidem
calorifica omnia, siue intus, siue extra sint applicita: nam
hi duo affectus, antequam in initio exquisitè interno-
scantur, similibus præsidii leuantur. Hoc modo ante-
quam certius esset de plenitudine totius, 6. aph. 3. 1. & 2.
acut. 1. in ophthalmia, & pleuritie vtitur fomentis. Sic
in præsentia humoris calidissimi in iuvene hoc, sangui-
nem vsque ad animi deliquium emisit, licet de exquisita
specie febris certus non esset. Vtrum verò morbo igno-
rato quicquam Medicus agere debeat, agit Syluaticus
elegantè controu. 16.

Lib. IV.

Quæro quarto. Cur oculatissimus Galenus, præsentem
tam manifesta plethora, omiserit venæ sectionem, & in
sequenti diem distulerit, huic febrim tantopere necessa-
riam? Respondebit quispiam Galenicæ doctrinæ aman-
tissimus, quoniam præcesserat concoctionis tarditas, &
cibus adhuc præexistebat in ventre; quo tempore si ve-
nam sceres, alimentum semicrudum intempestiuè attra-
hes ad venas, loco illius quò euacuasti, quòd cauet Aui-
cen. 4. 1. cap. 20. explicant Dinus in com. Santorellus
lib. 19. anteprax. cap. 2. sic enim iubet Hippocrat. 4. acut.
text. 36. si febris hominem prehenderit, vtere excremento
descendente, vel nuper cibatum, siue cum lateris dolore, siue
non, is quieti tantisper permittendus, donec cibus ad ven-
trem inum primum descenderit, &c. Sed hac solutione tan-
tum abest, vt tueamur Galenum, vt potius eum condemnem-
us. Nam vt notabat grauiissimus auctor Aëtius tetrab. 3.
serm. 4. cap. 23. si cibus in ventriculo continetur, qui nequit
clystere vacuari, non debet venæ sectio differri, sed præci-
piendus est vomitus, & post vomitum vena est secanda:
quò pacto nullam videtur habere excusationem Galenus;
qui in hoc iuvene plethorico, & in quo timor erat; ne
præ copia crassi sanguinis ignis suffocaretur internus; in
tertium diem phlebotomiam differendam imperauit, quo-
niam cibum ob febrim prauè concoxerat; nec enim hoc
ad periculosam dilationem videtur sufficiens, quum
cibus in ventriculo, vel intestinis contentus incipiente
febre vomitu vel enemate posset expelli, & ita conse-
stim ad venæ sectionem accedere. Deinde quando quis
cavit ab alto, percussus hora vena secari potest. Ergo si affe-
ctus vrgit à sanguinis copia excitatus; mox debet ape-
riri vena: sic enim monet Galenus lib. de curandi rat. per
sang. mis. cap. 12. §. Vbi effluenscens sanguinis copia inest,
acutissimam febrim accendens, subito & confestim expedit
ducere, &c. Hoc erat faciendum in hoc iuvene in die pri-
ma, ne postea intempestiuè ob nimiam afferuentsiam, &
implacabilem æstum cogeretur sanguinem emittere. Si ta-
men historia feriem attentè contemplerur, solum vnico
die eius voto fuisse dilatam venæ sectionem inueniemus,
in febrim præsertim miti, & quam nulla putredinis
comitabantur signa, & cuius genus adhuc nocum non
erat. Aliorum tamen Medicorum consilio, qui cum Ga-
leno ad curationem sunt vocati, in tertium diem venæ
sectionem fuisse dilatam, patet ex verbis, & vincenibus,
qui id in sequenti diem differendum suaderent. Non
ergo redarguas Galenum cum Augenio lib. 8. de sang. mis.
cap. 23. qui si explicetur hoc modo, cum seipso valde con-
sentit.

Quæro quinto. Cur obstructio vna cum sanguinis
abundantia non excitauerit putredinem, si illa huius est
potissima causa, ex Gal. in meth. & 1. de feb. dif. & locis
multis, & sanguis est calidus & humidus, & erat in loco
calido & humido constitutus? Nam pori cutis præ carnis
copia erant stipati, & in vasorum interiorum simbus, inter
alas & sanguina existentium, in quibus transpiratione impe-
dita conculcatus sanguis incaluit multum, febrimque ex-
citauit, aderant obstructiones, quas par est à sanguinis cras-
sitie, lentore, & copia fuisse subortas, firmat Galenus lib. 8.
meth. 4. & lib. 9. meth. cap. 1. & 1. 1. meth. cap. 4. quibus locis
continentium febrim causas inquit. Dic in hoc ægro
obstructiones non fuisse magnas, neque sanguinis crassi-
tatem insignem, quum hæc febris intra diariarum fines
constiterit: Nam si magna esset obstructio, ex necessitate
humorum putredo eueniret: hanc enim timens Galenus,
idcirco sanguinem copiosissimè emisit, antequam putredo
inciperet.

Quæro sexto. Cur ex pulsu venatur concoctionem, aut
putredinem, si hic solum est signum facultatis vitalis?
Dic, pulsus primò & per se indicat de facultate vitali, se-
cundò de naturali; si enim esset robusta vitalis, quæ est
norma, & regula cæterarum, ex Gal. lib. 7. meth. vlt. & lib. 5.
de loc. affect. cap. 1. naturalis etiam constat, à qua proba con-
coctio. Dic secundò. Coctio ex pulsu significatur priuæ
tione, quia videlicet non adfuit putredinis indicia,
nec velocitas contractionis magis quam dilatationis
augetur,

augeatur, quia non sunt interius putrida fuligines expellendæ, sed dilatatio est maior contractione, vñs enim maioris refrigerij causa vrget magis, quod signum Ephemera, aut imputris febris sanguineæ est indicium. Consule Gal. 4. de prælag. ex pul. lib. cap. ult. & Ioannem Lupum lib. 4. de pul. lib. ad tyrones, dialog. 9.

Quæro septimò. Si in febris imputris sanguis calidissimus in vasis redundat, sola copiosa, confertimque facta venæ sectione auferendus, ad quam subsequitur aliqua tenuissimi humoris excretio à natura celebrata, vt per sudorem, vomitum, hæmorrhagiam, cur exoptat alui profluuium, si per inferiorem ventrem crassi solum humores, & non sanguis effertens vacuari solet? Dic, sanguinem licet tenuissimum etiam suam habere fecem, eum in eo, velut in lacte, terrea, & lenta humoris melancholicis, & pituitosi pars sit commixta, vt patet in sanguine per venam extracto, in quo subsidet lutulentum, innatat pituitosum, & biliosum. Quare non est mirum, si venæ sectionis beneficio deonerata natura, spirituosum, & feruidum sanguinem per nares quandoque, interdum per sudorem eliminat cum ægotantis commodo; sæpè rumpatur aluius, crassiore eius parte per infernam regionem expulsa; multoties subsequatur vomitus, exonerante sese natura, & excenterne sanguinis tenuiorem partem; quæ ad bilis naturam proximè accedit. Quare in febris sanguinea primò post factam phlebotomiam mouetur aliqua vacuatio, per quam sanguis foras extruditur, vt per nares, vomitum vterum, mariscas, vrinam cruentam; secundariò verò cæteras per diuersas partes victrix natura vacuationes promouet.

Quæro octauò. Cur post duas à sanguinis missione horas exhibuit cibum, si virtus tantoperè erat ex præcedenti venæ sectione exhausta, quæ oblata alimonia illicò erat reparanda? Dic, quoniam vires ex præcedenti venæ sectione debiliores factæ alimentum concoquere nequeunt: hoc enim si exhibeas, id vasa inanita intempestiuè à ventriculo rapiunt, antequam concoquatur, vt Galenus retulit 4. de sanit. tuend. cap. ult. probat Rhafius lib. 7. ad Almansor. cap. de phlebotom. Hæc methodus deducit ex simili doctrina Hippocrat. 2. acut. 13 vbi inquit *at vbi purgatio desierit, tunc sorbitio datur, sed consueta minor, deinde liberalius perpetuò exhibetur.* Sed contra obicit, quod 1. aph. 18. scribitur, virtutem debilem indicare nutriendum esse parum, & frequenter; quod verò post phlebotomiam vtile sit copiosius alimentum, colligitur ex Hippocrat. 2. aph. 10. dicente: *impura corpora quanto magis nutris, tanto magis ledis.* Ergo à contrario sensu, corpora pura, & iam rectè vacuata per phlebotomiam: quanto magis nutriuntur, & magis iuuantur. Hæc solum ostendunt post purgationem, & copiosam phlebotomiam exhibendam esse quantitatem cibi discretam, & ampliozem, & vtilem esse cibum magis alentem, tamen in quantitate minori. Sed si ita est, quomodo Hippocrat. cit. 2. acut. post purgationem non mutat qualitatem cibi, & minuit quantitatem illius? Dic causam esse, quia plurimum fidit maximo robori virtutis sui temporis, quo constabant tunc homines, ob rationes quas affert Galenus lib. 2. de fract. com. 27. §. Hippocratis saculo veratrum album fortasse tunc sumebatur, ob rationem vitus eorum hominum qui curabantur, qui vna genus non otiosum sequebantur, aut intemperans, sed laboriosum, paucisque alimentis erant contenti, sic vt crassos succos nulla ratione contraherent, neque enim nos late fieri hos, tum otio, tum abundantia. Quod si vim estimaueris corporum eius saculi, quam ex eiusmodi victu comparabant, magis adhuc dari veratrum permiseris, quum, qua vomitus affert incommoda, ferre homines illi facile potuerim. Repetit lib. 6. Aph. com. 28. Quapropter rectissime fecisse Gal. arbitrator, qui post phlebotomiam paucum alimentum offerendum imperauit, quod firmat Auic. 4. 1. c. 20. post princip. §. Et oportet ne phlebotomatus in se replendo sit audax, sed secundum ordinem nutriatur, & cibum primò subleuet, &c. Nam, vt cit. 4. de sanit. dicebat Gal. nec venter externa, qua sumpsit, ex acie concoquitur, nec vena hæc que à ventre excipiunt: sed nec carnes, qua ex ve-

nis, vbi probe ante non sunt confecta, atque interim excrementi copiam in corpore prouenire est necesse, &c.

Quæro nonò. Si somnus in declinatione valde iuuat, quoniam scilicet debilis facta natura ex resolutione, & ex statu febris prægresso ratione somni reficitur, & roboratur, immò non nocet apud statum, ex Gal. 2. aph. 1. §. Nam aliquando etiam consistente morbo somnus manifestam autilitatem, quandoque etiam in extremis partibus augetur, que ad consistentiam copulantur, &c. cur Galenus huic ægrum iam à febris liberum, è somno de industria excitauit? Dic: Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 7. sic habet. *Et prohibe cum à somno in principio febris, &c.* & præcipue quando adest rigor, vel horror, vel frigus, somnumque nocere triplici de causa affirmat, quas desumpsit ex Gal. 2. Aph. cit. Prima, quia rigor, horror, & frigus per somnum protrahuntur, sanguine & spiritu ad interiora collecto, qua ratione non ita citò occupatur materia febris à nativo calore; quare Galen. dixit. *Et propterea si in principis dormierint, casus illi protrahuntur, & vix febres ad consistentiam perueniunt, &c.* Secunda causa, quia somnus adiuuat materias, si fuerint commotæ ad quædam viscera: nam si aliqua in visceribus inflammatio adest, vt in icore, ventriculo, & similibus, fluxio retrocedente sanguine, & calore ad internas sedes per somnum, magis augetur. Tertia, quoniam humorum concoctio prohibetur; ex concursu enim sanguinis ad intima calor suffocatur, ad externamque impeditur expandi corporis partes.

Sed sententia hæc Gal. & Auic. videtur redarguenda: nam hic ipse 2. 1. tract. 1. cap. 49. videtur oppositum sentire, §. In principio vero paroxysmi multoties fit, & non nocet. Deinde 1. 4. tract. 2. c. 12. §. Et in agarico est iuuamentum, &c. In rigore vehementi commendat agaricum permixtum cum opio, ad conciliandum somnum. Tertio quoniam per somnum omnes operationes naturales roborantur, vñto calore in partibus interioribus, & sic alimenta, & humores perfectius concoquuntur. Ergo somnus in nullo putrida rum febrium tempore debet prohiberi.

Ad primam rationem dic: Auicennam ibi velle, lrsionem, quæ in principis accessionum ex somno aduenit, non esse maximè pertimescendâ, si contingat; de ea enim profert Galenus 2. Aph. cit. *Illam enim neque, mortem neque aliud graue significat, quum naturam temporis consequatur, &c.* & si ratione signi deterior est læsio, quæ ex somno contingit in aliis temporibus, quàm quæ in principio accessionis accidere solet. Ad secundam rationem dic: quòd in principio aliquando conceditur somnus, ob vtilitatem quæ ex mitigatione rigoris sequi solet, non tamen quia non noceat. Ad tertiam dic: quòd somnus roborat omnes operationes naturales, quando naturalis est: in principis verò accessionum non est secundum naturam, & ex eo actiones naturales non roborantur, immò impediuntur, quoniam ex facto spiritu, & sanguinis ad interiora motu, calor nativus suffocatur: hinc cit. Aph. dicebat Galenus: *sicque humores aliqui ad ventrem confluunt, non vt in aliis somnis concoquuntur, sed multo plures sunt colli permanentes, &c.*

Hic iactis: Galenus in huius iuuenis curatione, post exhibitum cibum, quinta hora reuersus, à profundo somno eum non excitauit, non ignorans ex somno plures vtilitates sequuturas, nam reliquæ humorum partim coctione, & insensibili transpiratione, partim per sudorem resoluuntur; vacuatio enim in somno fit præstantior: licet enim hic omnes vacuationes cohibeat, tamen sudorem magis prouocat, auctore Auic. 2. 1. doct. 2. cap. 13. & 2. 4. tract. 1. cap. 68. ob rationes plures præfertim quia sit maior coctio, & multus vapor ex alimenti coctione fertur ad cutem, qui transit in sudorem, & sic factum est vt ob somnum prouocaretur sudor. At verò rediens hora prima noctis somnum interdixit, quoniam longus iam erat, & profundus, & timor erat ne in corpore ex copiosa phlebotomia debiliore facto posset nocere, & sic impedita expansione caloris ad partes extimas, tota corporis moles flaccesceret: nam ex Gal. & Auic. locis citatis, somnus in statu multoties nocet, quia à magna causa concitari solet; tunc enim ob vehementiam caloris

caloris expansi per corpus, æger multo minus procliuus est ad somnum.

Quæro vltimò. Si maxima continentium febrium remedia duo sunt, detrahitio sanguinis, & posio frigida, vt notat Galenus lib. 9. meib. c. 5. cur frigidam non exhibuit? Dic: quoniam sanguinis missio in hac febris anteposenda est frigidæ potui: cum enim plenitudo vacuationem expostulet, si iis quæ refrigerent vtaris, copiam intra corpus coërcebis, quare frigida non est exhibenda, venæ sectione neglecta: Sin aliter feceris, & vasa non transpires, venilesque præuia phlebotomia, innatus ignis à sanguinis multi, & crassi copia retenta obrutus, & suffocatus extinguetur prorsus.

QUESTIO IX.

Vtrum aucto, aut minuto vsu, aliquis seruetur ordo, in pulsuum differentiis comparandis, & omnittendis, vt contra Galenum plurimi Barbarorum cum Fernelio opinantur.

COMMENTARIUM.

Pulsus & maximos, & celeres, & frequentes, & vehementes.] Plurima ardua, & in intimis veræ medicinz sacraris recondita poterant in hac historia controuerti: sed quia ea in sequenti ad vnguem sunt exponenda, idcirco modò ea consultò præmittimus. Hoc loco agitanda est illustris antinomia, quæ hæctenus scribentes plurimum torquet, atque fatigat: Vtrum scilicet vna ex differentiis pulsuum immutata, aliæ duæ quæ sequuntur, necessariò immurentur: vel quo ordine acquirantur. Quod dubium grauissimum est, & à paucissimis iuniorum adamussim agitatam.

Magnitudini enim semper velocitatem, crebritatèque accedere, quidam Barbarorum arbitrantur: alij vel nullum ordinem seruari in dictis differentiis comparandis, & omnittendis: vel in crescente calore, primò crebritatem acquiri: diminuto, paruitatem, sibi persuadent. Horum sententias, eo quo proponuntur ordine, suis fundamentis firmare conabimur. Et primam sic.

Natura vrgenti necessitati non modò succurrit, sed quoad fieri potest melius, & celerius. Atqui excedenti caloris, tribus illis differentiis simul immutatis commodius, & celerius succurritur. Igitur ex necessitate simul omnes augebuntur.

Præterea vis pulsifica merè naturalis est; respiratoria licet animalis secundum exigentiam, & tanquam merè naturalis, agit. Ergo vbi primùm vrgente vsu operantur, secundum vltimum quoad possunt operabuntur, & ex consequenti, &c.

Deinde, si vna & eadem est causa à principio, quæ & posterius, & aliquando tandem omnes differentias simul auget, cur non semper augebit; aut qua cognitione pulsifica vis irrationalis, & similiter respirationis agens, quæ illi aucto vsu conformatur, suorum motuum species poterunt modò cohibere, modò minuere, aliquando augere, non semel edere?

Insuper crebritas tam in pulsu, quàm in respiratione, reperiri nunquam potest sine magnitudine, & velocitate, si virtus sit constans, & instrumentum obediens, ex Gal. passim, & præsertim lib. de pul. dif. & Auic. 1. 1. doct. 3. cap. 6. Sed aucto vsu necessariò fit immutatio ad frequentiam. Igitur & ad alias simul differentias, sine quibus illa dari nequit. Probat minor, quia si vsus refrigerij increseat, corde & arteriis interne quiescentibus, confestim, & citius quàm antea incipient dilatari ad frigidis aëris raptum; & rursus ob copiam fuliginum, à multo calore festinabunt contrahi: Idque tamdiu efficient, quamdiu durauerit necessitas; quare minor erit quies inter systolen & diastolen media, & ex consequenti maior frequentia, quæ ex tempore minoris quietis desumitur. Igitur, &c.

Denique, vsus ex causis continentibus respirationis, & pulsus vna est, & ad quam aliæ ordinantur, ex Galen.

A lib. 1. de caus. puls. 1. & illius gratia omnes differentie immutantur. Ergo facta mutatione in vsu, fiet & in differentiis, & ex consequenti vsu aucto omnes differerentia quæ illi inseruiunt, simul augebuntur, magnitudo, velocitas & crebritas. Nec ita putare, alienum existimant à Galeni doctrina, cum ipse lib. art. medic. c. 26. & 33. tria illa calido cordi perpetua faciat, etiam in dispositione naturali; vnde à fortiori inferunt, in statu præternaturaliter calido, nunquam vnam differentiam sine aliis posse reperiri: sed secundum omnes, simul respirationem, & pulsuum immutari.

In eiusdem confirmationem adducitur etiam locus ex 1. de caus. puls. c. 5. vbi inquit, aucto calore, opus esse tum respiratione, tum pulsu maioribus, & quia maioribus, continuò etiam celerioribus, & crebrioribus: ac si inseparabiles sint prædictæ differentie, idque sitientium exemplo ibidem confirmat, non modò multum, sed celeriter, & crebrò potantium.

Nec minus etiam facit pro prædicta opinione quod scribit 1. de dif. respirat. c. 2. & 24. dicens, abundantiam caloris magnam reddere, & densam respirationem; & vt magnam effici, ita & præcedentem cessationem brevis temporis reddi, hoc est, frequentem, ac si nunquam vna simplex differentia reperiat. Quòd si asserit sentiri primò magnitudinem, non inficiatur omnes simul acquiri, sed illa veluti superiorem, magis insignem percipi, reliquas in initio occultari.

Et videtur confirmari ex 1. prælag. ex pul. paulò post princip. §. At verò si parvus fiat à natura flexus ob vsum, sola perspicua erit magnitudo, nondum autem celeritas: si maior, increseat magis magnitudo, & clarè celeritas apparebit. Si amplificetur adhuc magnitudo, celeritasque augebuntur, atque accedet crebritas; euidenter scilicet, quasi omnes tres differentie simul comparentur, sed duæ primùm non appareant.

Cæterum licet Iacobus de Forliuio lib. 2. art. medic. quæst. 25. dictam opinionem cum multis Barbarorum sequatur, tanquam probabiliorem, licet minus communem dicat: contraria tamen verior est, & communior, etiam inter Arabes ipsos, vel præcipuos, ex Auic. 2. 1. doct. 1. de pul. lib. c. 6. & 10. 3. tract. 1. c. 20. & Auerrhoë 4. collect. 18. cum aliis: quæ affirmat non omnes tres differentias simul acquiri, sed acquiri pro necessitate. Firmat Galenus expressè in multis locis, 1. de prælag. ex pul. lib. 1. scribens quod iam alibi dixerat, vsu non multum mutato, maiorem durat taxat fieri: & lib. 3. eiusd. operis, c. 2. Si calor (inquit) solum increuerit, & in naturali statu maneat facultas, instrumentaque, cum mutatio est parua, magnitudo tantum in pulsu augetur; cum maior, etiam celeritas; cum insignis iam, etiam crebritas.

Ratione verò suadetur ita. Natura eo modo pro vsu, & necessitate sua applicat instrumenta, & variat actiones, vt quoad fieri potest, nec in opere deficiat, nec accedat. Sed modico caloris augmento supra naturalem, vel moderatum, sufficit plerumque sola magnitudo. Igitur penes illam tantum immutabit natura pulsuum: penes duas, vel omnes simul, vbi nimis aucto vsu requiruntur agit siquidem pro ratione indigentia. Quæ sententia ex solutione argumentorum firmior euadet.

Dic ad primùm. Naturam quidem bonum semper intendere, & in malis subuenire cum celeritate: verum ex eo non proinde sequitur, per omnia illa cuius augmento perpetuò occurrere: excederet enim in opere, quod non minus abhorret, quàm deesse; & licet celerius non æquè bene, aut tutò; maxime quòd sicut non patitur, ita nec subitas mutationes solet efficere, sed paulatim procedere; & paucioribus instrumentis, quia ita melius, præcipue si non vrget necessitas, cui suas functiones accommodat.

Neque obstat, quòd actio pulsandi merè naturalis dicitur; respirandi autem ad modum illius pro indigentia fiat, & ambæ ad necessitatem pariter ordinentur: quia licet pulsatio à natura sit, & operatio quædam de genere vegetabilium, non ita tamen veluti illa plantis simul, & animalibus communis, purè naturalis dicitur, sed mediæ quædam inter hanc, & animalem; videlicet, quia cum

naturali conuenit in eo, quod sine cognitione fiat à virtute pulsantili; cum animali, quia non semper secundum vltimum, sed pro vsu varietur, quandoque ad magnitudinem, nonnunquam ad celeritatem etiam, & sic de aliis. *Lege Conciliat. dif. 5. 7. Ad tertium, sequitur Forlitius, vbi supra ad solutionem secundi: respirationem autem, quamuis vsibus naturæ inseruiat, euidentissimum est ex mera necessitate non nasci, quum pro arbitrio inchoari, terminari, accelerari, tardari, & idè retineri possit: atque idè, &c.*

Secundò, etiam si operationes illas merè naturales dicemus, non magis mirabimur vsui; & tempore inseruire, quam plures alias, quæ à virtutibus naturalibus in corpore efficiuntur, stata tempora suarum actionum obseruantibus, se mutuo inter agendum non impediuntibus, sed pro ratione indigentia: nec enim se totam applicat expultrix, nisi opportunè, & valde stimuletur; naturaliter mouentur graua, & leuia, non semper quam celerimè possunt, sed in fine suorum naturalium motuum celerius, quam in initio, & sic de multis.

Minus vrget, quod si aliquando in subsidium aucti caloris tres dictæ differentia simul comparantur, perpetuo comparantur: natura siquidem licet plura habeat ad eundem finem parata auxilia, non semper vitur omnibus simul, sed ex multis vnum eligit quod sufficiat, possitque præsentem necessitati succurrere. Sic naturalem respirationem solo septo exequitur: vbi maior requiritur, intercostalibus etiam musculis: in necessitate extrema, superioribus quoque, imò & narium pinnis. Verum non perinde æquum est, vt omnibus vbique vtatur, modum enim excederet, & sibi constans vltra intentionem ageret, & destruendo potius, quam fouendo calorem innat.

Ad aliud: num prima mutatio in pulsu, & respiratione, aliquando fiat ad crebritatem? paulo post videbitur: sed licet admittamus, quod constante virtute, & obediēte instrumento huiusmodi differentia ab aliis separari non possit, non proinde euincit argumentum omnes simul comparari: negamus enim in proposito casu, naturam necessariò festinare ad distentionem, & contractionem: vel quia interim dum cor à motu quiescit, tam subito non oritur necessitas, (cùm calor sensim, & paulatim increfcet) quæ cogat ad intermedias quietes, saltem sensibiliter abbreviandas; vel quia quouis vsu aucto non statim moueri satagit, cogiturque suarum quietum tempora interrumpere; vt patet in calido corde, quod quamuis etiam quiescens, calidus sit temperato pariter quiescente, non tamen necessaria quietis tempora antevertit. Nec verò ex hoc sequitur, aut causa continēte mutata nullam dari in pulsu mutationem, aut penes crebritatem fieri, quæ sola cordi, & arteriis quiescentibus accidit: nam præterquam quod non oportet constet naturam mala nascentia, & quæ nondum constituerunt emendare, suo tempore per magnitudinem subuenit aucto vsui, de quo paulo post.

Ad vltimum, negamus consequentiam: vsus namque licet vna sit ex continentibus causis pulsus, quem tres memoratæ differentia complent; sicut tamen non omnes simul cuius inseruiunt, ita vsu ipso immutato non omnes simul necessariò immutantur: quanquam necessariò fiat vna ex illis; omnes, vbi nimis creuit calor, neque sola vsui magnitudo fat est, siue calor ipse auctus præternaturalis sit, siue secundum naturam.

Idè *lib. art. medic. cit.* omnes illas calido cordi perpetuas fecit licet, vt explicat alij ibidem, in corde ab ortu excedenter calido non est solus vsus auctus, sed & facultas ob contractam intemperim imbecilla, atque adè in opere deficiens, imò & instrumentum ex siccitate inobediens: vnde cùm sufficiens magnitudo fieri non possit, reliquis duabus differentis compensatur, iungunturque celeritas, & crebritas, quia magni simpliciter pulsus non sunt, tales enim præter calorem copiosum postulant facultatem validam, & mollia instru-

A menta, vt ipse Galenus scribit, *1. de caus. puls. 4. & 5.*

Quod si ibidem, sine distinctione celeritatem, frequentiam, & magnitudinem familiares facit aucto calori, de plurimo loquitur, à quo omnes exiguntur, nec vna sufficit differentia, vt ex contextus serie euidenter constat, & confirmat sitientium exemplo, nonnisi cùm vehementi siti vrgentur, magno hausu, celeriter, & crebrò potantium: vel vt alij interpretantur, in initio tractationis illius, quum nondum exactam traderet doctrinam, omnes differentias aucto vsui inseruientes simul apposuit; pario post verò eam absoluens, docet ordinem quo singulæ acquirantur.

Adductus autem locus ex primo de dif. respirat. huiusmodi sententiæ non repugnat, quum enim Galenus ibi nihil aliud intendat, quam discrimen tradere, quo auctus calor innatus ab extraneo excedente separatur, hoc vnum potissimum, & ex professo suadere conatur, docens, naturali aucto magnam fieri inspirationem, ob aëris copiam necessariam in multi spiritus alimoniam; præternaturali autem redundante, increfcere explicationem, ad retentas fuligines purgandas; & vltra intentionem, quanquam minus elaboratè, adiungit quietem antecedentem vtrumuis motum, statim breuem euadere, significans parum durare magnitudinem citra frequentiam: quod quidem fatemur, dummodò vsus ipse duret, ac magis increfcet; omnes tamen simul comparari inficiamus.

Nec admittenda est solutio illorum, tres simul ab initio quamprimùm acquiri, sed solam magnitudinem percipi: nam si aliæ sensibus dilitescunt, vnde sensualis artitex adesse indicabit; aut si mutatio in velocitate, & crebritate ab initio occultatur, quamuis iam detur, & sola se magnitudo profert, quomodo stare poterit, quod Galenus toties affirmat, & demonstrat experimentum sensu acquisitum, vsu diminuto primùm crebritatem minui, deinde celeritatem, tandem magnitudinem? quod inferius latius ostendemus.

Ex eo autem, quod *lib. de prasag. ex pulsib.* doceat, in paruo recessu per calorem, solam conspici magnitudinem; deinde vsu magis adaucto celeritatem apparere, &c. potius inferes differentias illas simul non acquiri, nec Medicis censendas nasci, nisi quia percipiuntur, cùm ex iis quæ sese offerunt sensibus Medicus iudicet, reliqua, ac si non essent, arbitretur. Corruit ergo Barbarorum opinio, asserentium perpetuò magnitudini celeritatem, & crebritatem accedere.

Sed quo ordine eiusmodi differentia comparentur, magis controuersa est quæstio quam prima, in qua solvenda veteres, & iuniores strenue intuladant. Et Galenus quidem censet, vt constat ex *1. de dif. respirat. cap. 7. & 1. de vsu pul. cap. 3. & 1. de prasag. ex pulsib. cit.* crescente vsu, primùm magnitudinem acquiri; deinde, vbi ea non sufficit, celeritatem; vltimò crebritatem; dummodò cum aucto vsu causæ aliæ inuariatæ permanant, facultas nempe, & instrumentum, hoc autem siue vsus ipse auctus sit & spiritus animalis exhaustus, quod in fatigatis euenit, siue auctus calor, quod in diariis; siue purganda fuligo quod in putridis febribus.

Suadetur hæc sententia. Natura inter agendum ab eo primùm exorditur, quo melius & citius propositæ necessitati subuenitur, & sua opera minus euertuntur. Atqui ita contingit per magnitudinem. Igitur prima mutatio in pulsu, vsu imminuto, fiet penes illam. Probatur minor, quia magnæ distentionis ope maior aëris copia attrahitur, in exhausti spiritus reparationem, & excedentis caloris refrigerium; magna contractione, plures fuligines melius expurgantur.

Rursus. Spirituum concoctio quietem desiderans, vsque adè per magnitudinem non impeditur, nec vis defatigatis, aut pellitur spiritus frigidior quam oporteat, nec edomitus ad cor, sicut per celeritatem, & frequentiam. Igitur, &c.

Deinde. Viri ad fœminas collati, & omnes ferè per ver collatione ad alia tempora, ob vsu auctum pulsus habent maiores, non necessariò celeriores, aut frequentiores.

tiores. Ergo verisimile est naturam sæpe, sola magnitudine increfcere, calori primùm satisfacere.

Denique. Quod necessitatis tempore in motu voluntario experimur, probabiliter credendum est in aliis similiter fieri. Sed vbi vrgente necessitate festinare est animus, primùm passus prolongamus; si id non videtur satis, acceleramus etiam; vbi maior est causa nequaquam in itinere quiescimus, quantumuis defatigati. Igitur, &c. *Lege Montan. part. 2. medicin. in fin. vrb. de pulsibus.*

Fernelius, quoniam iurauit in omnibus Galeno contradicere, in hoc dogmate ab illius mente valdè dissentit, dum *lib. 3. patholog. cap. 5. de causis pulsuum*, opinatur aucto calore primò augeri crebritatem, secundo celeritatem, tandem magnitudinem: sic enim ait. *Quum vsu & necessitate cor laceffitur, stimulat id, primùm quidem pulsus edit crebrum, idque siue valida, siue imbecilla sit facultas: creber, enim omnium primus est, quia facillimus. Si necessitati non satisfaciat crebritas, huic etiam celeritas accedit: atque etiam si ne duo illa quidem satis sint, addetur & magnitudo, modo non imbecilla sit facultas; tum quippe totis hæc opitulatur viribus. Ita quidem artis vsu, & exercitatione obseruamus, per febres omnes, frequentem, nec non celerem pulsus edi, at non perpetuò magnam, &c.*

Cæterum non aduertit causam, ob quam sæpe in febribus non reperitur pulsus magnus, esse virium debilitatem propter incediam, & vacationes; quare febrientes vim habent quam sani imbecilliores, idè non sola magnitudine succurrit natura, sed magis celeritate, & frequentia. Neque miretur Galenum, quasi asserentem, primam pulsus mutationem aucto calore, in magnitudine fieri, idque siue robusta, siue debilis sit facultas: Hoc enim vltimum nusquam pronunciauit Galenus, imò *1. de caus. puls. 3. & 3. de prasag. ex pulsib. 2. & lib. de vsu puls. circa finem*, docuit contrarium, aucto scilicet calore augeri pulsus magnitudinem, dummodò robusta sit facultas, & instrumentum obediens.

Neque instes pro Fernelio, quod Galenus *lib. de typis, cap. 30.* scribat tertiana laborantibus pulsus frequentem, sed exiguum superuenire: & *cap. 5.* docet pulsus tertianæ esse minorem pulsus quotidianæ. Cæterum hæc intelligenda sunt, non præsentem iam febre, sed in accessionis initio, vt constat ex Gal. *2. feb. 4.* cùm inquit: *quotidianam febrem paruos, & debiles pulsus efficere, quum primùm febris inuadit: & statim subiungit. Fieri itaque in biliosa febre in accessionis initio, diuina circa pulsus symptomatica, scilicet paruitatem, & debilitatem, sed statim sedari.* Quod autem prædicta sententia non possit intelligi præsentem febre patet, quoniam experimento videmus quod tradit Galenus *lib. 1. ad Glauc. c. 7.* in putridis febribus maximum esse pulsus tertianæ, minimum quotidianæ, mediocrem quartanæ.

Sed rectis opinionibus, ne in tractatum quæstio excrefcet, in medium afferamus rationes, quibus vict plures, sanam Galeni mentem interturbant: & primò sic. Natura perpetuo, & naturali ordine semper à facilioribus, & minoribus incipit, atque ex iis ad difficiliora procedit, nec contra insurgit, nisi perturbata, & coacta. Sed multum pulsare, multumque respirare est maius opus, & difficultius, quam celeriter, aut crebrò. Igitur aucto vsu non apponet natura magnitudinem, prius quam aliquam ex aliis differentiis. Minor ostenditur, quoniam magnitudine plus aëris attrahitur, maiusque paratur refrigerium. Rursus maius exigitur virtutis robur, proinde enim eo deficiente ad celeritatem recurrit natura, deinde ad frequentiam, quæ inter alias facillima est, & debili facultati familiaris.

Secundò. Si vrget vsus tempore distentionis, aut contractionis, non potest non immutari pulsus penes celeritatem ante magnitudinem, cùm hæc non detur nisi arteria progrediatur ante consuetum terminum, necdum ad eam perueniat quandiu mouetur, saltem in initio, aut medio. Si verò increfcet calor, arteria quiescente, sola crebritas potest comparari, quæ ex quietis breuitate defumitur: cùm igitur aut motus, aut quietis tempore, ne-

cessariò vsus incipiat augeri, & eo aucto quamprimùm oporteat vsu immutari, non videtur magnitudo alias mutationes antecedere. Addunt, si in prima parte distentionis calor subito crescat, & in altera medietate minuat, prodire non potest magnus, cùm toto distentionis tempore necessitas non durauerit; superest igitur, quod in prima medietate pulsus fuerit velocior, & ex consequenti, &c.

Tertiò. Si pulsus constituatur magnitudine mediocri, tardior autem aut rarior moderato, calore increfcente; prima mutatio fiet ad celeritatem, deinde ad frequentiam, vltimò ad magnitudinem: si verò magnitudine, & celeritate mediocri existat, & cùm hoc rarior; primùm ad crebritatem mutabitur. Igitur. Probatur antecedens, quia naturales, & perfectiores differentia quam maximè à natura retinentur, & seruantur, nec immutari patitur, antequam reliquæ mediocritatem attingant. Igitur, &c.

Quartò. Si crebritas compararetur vltimò, videlicet postquam vsus nimium increuit, maius ad refrigerandum auxilium, quam aliæ differentia afferret, extremis siquidem extrema, & magnis magna proportionantur. Atque ex nulla minus paratur refrigerium, quam ex crebritate. Igitur hæc prius, non posterius adhibetur: In cuius confirmationem quidam suum iactant, & febrientium experimentum, quo sibi persuadent primò monstrari frequentiam, posterius reliqua. Alij nullam certam, & determinatam differentiam primò acquiri, sed pro naturali varietate modò ab vna, modò ab alia exordium sumi, vsu increfcente, idque progressiui motus comparatione satis confirmari putant: sicut enim (aiunt) quidam longum iter etiam lentè nequaquam facere possunt; breue autem facillimè, licet celeriter: alij contra celerem motum non patiuntur, tardum autem sic, quantumuis longum; alij breuium quietum potius, quam longi itineris, aut breuis eum celeritate sunt patientes: ita de vitali motu existimant iudicandum.

Cæterum parum vrgent rationes dictæ. Ad primam enim fatemur, plus quidem magnitudinem præ reliquis attemperare, insuper & crebritatem esse faciliorem, celeritatem mediam inter illam, & magnitudinem; sed non proinde sequitur à crebritate, aut velocitate inchoandum, quoniam ita natura solet à facilioribus & leuioribus exordiri, vt meliora, & proposito vsui necessaria non postponat: agit enim secundum rationem exigentia, vt supra diximus, & eorum quæ potest semper optimum in ordine ad necessitatem: cùm verò non solum maior, sed & melior fiat per magnitudinem attemperatio, & paratò refrigerio, & fuliginum expurgatione, nihil mirum, si constans natura, vsu aucto, & aliis causis inuariatis, primò magnitudinem efficiat.

Ad secundam, ex dictis supra ferè constat, quid sit dicendum: non enim tam repente potest calor crescere in vna quiete, vnàve dilatatione, vt vsu sensibiliter augeat, & aliquam pulsus differentiam, saltem quæ sentiri queat, efficiat: quod si tantum incipiat vsus ipse augeri, cùm nondum vigeat, nec cogitur naturæ quietem interrumpere, nec motum accelerare. Si verò iam ad notabile incrementum perueniat, & maioris refrigerij, vel excernendarum fuliginum necessitas adit, paulo post et satisfaciatur natura per magnitudinem, qua melius, & commodius aucto vsui paratur subsidium, ea deficiente ad reliqua properatur. Nec miram commodiorem agendi occasionem naturam expectare, quum id passim in illius operibus experiamur, maximè quod licet cor cùm mouetur, adhuc ad iustum dilatationis terminum non peruenit, nedum vltra (quod ad magnum pulsus requiritur:) quamprimùm tamen vsu vrgente magnitudinem tentare videamus, latius, & altius seipsum extendendo. Si autem calor in medio itinere cesserit, longius non progredietur, sed tentatam magnitudinem intermittet.

Ad tertiam. Putant aliqui in propositis casibus, ad velocitatem, aut frequentiam fieri primam mutationem, & præscriptum à Galeno ordinem comparandi dictas differentias,

rentias, solum habere locum, cum vel omnes naturales sunt, vel omnes præter naturam. Sed non placet limitatio, quoniam cum magnitudo multo melius, & commodius aucto vsui subueniat, deinde celeritas, & eorum quæ potest semper optimum agat natura, ut diximus, quando constitit, magnitudinem ante celeritatem, & hanc prius quam crebritatem apponet. Nec obstat, quod ea quæ naturalia sunt, & perfectiora plus retinet, utpote sibi magis dilecta, & à celeritate, aut crebritate incipiens differentiam naturalem retinet, & alias ad mediocritatem reducit: nam cum naturæ actiones pro exigentia regulentur, nec ita bene velocitas, aut crebritas attemperet, cogitur natura illam prius immutare, à qua melius vigente necessitate subsidium sperat, cuius gratia à naturali symmetria ad non naturalem secedit, paulo post ad naturam debito parato refrigerio reditur.

Ad vltimam. Negamus sequelam: non enim vltimo crebritas adhibetur, quasi potentissimum afferat ad refrigerandum auxilium, sed quasi prioribus superueniens, aliquid etiam iuuatur, non secus ac narium pinnae in extremis agitantur, à quibus vel nullus ferè, vel exiguus aer attrahatur. Minus vrgent suo, & febricitantium testimonio, quo exactissimum Galeni iudicium contemunt; fallax enim putandum est, nec Galeni iudicio anteponendum: cum constet hunc auctorem felicissimo, & acutissimo sensu præditum: nam in febricitantibus si quandoque simul velocitas, vel crebritas percipiuntur, vel ante magnitudinem fiet, aut quia sola hæc non sufficet ob vehementem calorem, quem habent, aut quia iungitur virium imbecillitas. Denique animalis cum vitali motu comparatio valde aliena est; animali siquidem potest quis affluere, ut volet, minimè autem vitali, quia cum naturalis sit pulsandi actio, non à consuetudine, sed à natura est, nec aliter fieri potest.

Præterea elaborandum nobis est, ne hoc argumentum indecivum maneat, num tres illæ differentie vsui nimis aucto inferuentes, eo decrescere simul minuuntur; vel si vna tantum aliis immotis, quo ordine incipiant deperdi; & oppositæ succedere. Multi opinantur (sive vsus decrescat in eo, cuius naturalis calor fuerat auctus, sive in sano, temperatoque homine, quia fortè præternaturaliter infrigidetur) primum magnitudinem amitti, secundo celeritatem, denique frequentiam, &c. Simili ordine oppositas comparari, paruitatem primò, deinde tarditatem, vltimò raritatem.

Mouentur potissimum, quia calor auctus, ut ostensum est, pulsus magnitudinem primò omnium auget. Igitur diminutus remittet, & inducet paruitatem. Probat consequentiam, quia si vnum extremum aliquid in obiectum operatur, contrarium illius in idem obiectum inducit oppositum, sic albedo disgregat, nigredo congregat, &c.

Deinde, si ex tribus causis ad pulsus magnum requisitis, de quibus 1. de caus. puls. 5. & alibi plis potest ad magnificandum necessitas aucta, cur illius priuatio non faciat ad parificandum? præsertim cum pulsu, & respiracione, mutationes omnes pro sine regulentur.

Tertio. Pauco, diminutoque calori paucum debetur refrigerium. Atqui hoc non melius quam paruitate comparatur. Igitur hæc vsu decrescere primum acquiruntur. Obiiciunt, & foemitas, quæ cum vis collatae pulsus habent celeres ac frequentiores, simul & paruos, ob minorem, quo constant, calorem. Igitur, &c. Denique Galenum adducunt lib. 1. de caus. puls. cap. 6. ubi calore decrescere primum locum paruitati concedit, secundum tarditati, postremum raritati. Et lib. ars. med. cap. 30. quò loco frigidò cordi paruum pulsus addit. Igitur paruitas videtur esse peculiaris differentia vsus diminuti.

Cæterum primum crebritatem amittit, deinde velocitatem tandem cum magno defectu, aut omnimodo magnitudinem, fierique vsu deficientè primum pulsus rariore, secundò tardiores, vltimò minores, doctrinæ Galeni magis consonum est. Nam. 1. de dif. respirat. cap. 7. insigniorem aliis docet fieri raritatem calore diminuto, ac si in ea prima fiat, & potissima immutatio. Idem etiam

colligitur, ex 1. de caus. puls. passim, & 4. maxime cap. 6. quia frigidus est affectus, adiuncta est rarietas, quasi sit peculiaris, & prima pauci caloris, quod paulo post cap. subsequenti explicat, loquens de frigidis affectibus, quia enim, inquit, frigidus sunt, pulsus habent rarum: nam dissoluto vsu talem gigni ostendimus, &c. Idem expressè asserit Auic. 2. 1. de pulsib. cap. 6. & 10. 3. tract. 1. cap. 20.

Confirmatur, quia illud natura, deficiente necessitate primum relinquet, quod in defectu aliorum subierat, & à quo plurimum lædebat: è contra verò illud retinebit diutius, & quando durauerit necessitas, quod illius gratia tanquam melius, & conuenientius assumpserat. Sed mutatio ad crebritatem fit in necessitate extrema, ubi aliæ differentie non sufficiunt, vel in illarum defectu, lib. de dif. respirat. cit. & 4. de caus. puls. 20. nam vires nimium dissoluit, non patiens quiescere; magnitudo autem melioris vsus gratia primum comparatur, nec vsque adeò fatigat. Ergo hæc vltimò deponitur à natura, illa prius, secundo loco celeritas, & tali ordine acquiruntur oppositæ.

Deinde, dum tentatum iter moderari placet ob diminutam necessitatem, quæ antea vrgens cogebat properare (ut progressui motus exemplo non semel vitamur) non confestim passus contrahimus, aut lentius progredimur, sed paululum in diuersorio moramur. Igitur probabiliter credendum est, idem similiter efficere naturam, diminuto vsu, in cordis arteriarumque motu, pristinæ sibi quietem longiore parere, relicta frequentia à qua magis debilitabatur. Atqui ita fieri par erat: quoniam sicut calor ex sibi inferuentibus differentiis (quæ omnes vires debilitant) illam prius inducit quæ melius attemperat, & minus dissoluit, ita conueniebat eam primò euertere, à qua maius damnum, maioremque fatigationem percipiebat natura: quumque illa sit crebritas, ut diximus, hanc primò perimet, quamvis vltimò fuerit adhibita, tandemque magnitudinem minuet, licet primò acquisitam. Nec mirum: quia sic plantæ fructus quos vltimò comparant, primò deponunt, segetes aristas.

Nec verò rationes aduersæ hanc sententiam euerunt. Ad primam. Non negamus oppositos affectus, ab agentibus in idem subiectum contrariis posse produci, paruitatem, tarditatem, & raritatem à calore diminuto, opposita tribus illis, magnitudini, celeritati, & frequentia, quæ ab aucto inducuntur; quòd si in ordine agendi considerare etiam conuenit, in eo magis pugnare conspiciuntur, si primum perimat frigus, quod calor vltimò induxit.

Ad secundam. Quemadmodum ob vsum ad auctum, ad magnitudinem immutatur pulsus; ita ob diminutum ad paruitatem, licet non primò, aut præcipue, quia paruitas magis virtutem debilem, quam diminutum vsum consequitur. Cur verò perinde ac magnitudo ad necessitatem potissimum non referatur, aliunde commodius petendum. Lege Gentilem 2. 1. doct. 3. cap. 6. de pulsib. dub. 3.

Ad tertiam. Etiam minus paratur refrigerium deposita crebritate, quanquam magis proportionabiliter ex paruitate: sed cum sit necesse adhuc remanenti satis fieri, meliusque per residuas alias succurratur, oportuit eas diutius seruari, & ad vltimam magnitudinem.

Ad postremam. In foeminis, & frigidò corde, per vsum diminutum datur etiam vitium defectus, quo præsentè quamprimum cessat magnitudo. Sermo autem nobis est de vsu diminuto, aliis inuariatis causis: atque ita Galenus ex arte medica.

Pro explicatione verò alterius loci, ex 1. de caus. puls. 6. ubi paruitas, & tarditas raritati anteponuntur, aduertendum in his collocandis differentiis duplicem considerari ordinem, naturæ scilicet, & operis; & si illarum quidem naturam spectes, negari non potest, vsui diminuto primum respondere paruitatem, deinde tarditatem, remotius & vltimò raritatem: cuius ratio est, quia minori, diminutoque vsu paucum refrigerium debetur, quod primò & per se, paucò aere, paruo, tardoque pulsu paratur:

rard per accidens, & secundariò, quatenus scilicet per A rarum pulsus paucus aer accedit parum infrigidans. Verum in opere res aliter se habet, quoniam antecedit raritas, priusque acquiritur ob rationes assignatas. Cum verò Gal. cit. loc. naturæ ordinem in huiusmodi differentiis indagasset, primò paruitatem fecit familiarem deficienti calori, posterius raritatem, cui tamen in opere priorem locum concessit. Si verò aliorum opiniones in hac quæstione controuerfa scire affectas, consule Vallesium 3. controu. 10. Mercat. lib. 2. de pulsib. tract. 3. cap. 3. qui etiam plura proponant, à tantis salebris extricare sese non potuerunt.

HISTOR. IX. GALENI, De synocho cum putredine.

Synochus putris, venæ sectione vsque ad animi deliquium curatur.

Q Væ verò ad alterum (infirmum pertinent) nunc dicam. Is cum toto die multum laborasset, deinde lauitus paucula comedisset, cepit nocte febricitare, totum etiam continuans sequentem diem. Hunc nos post secundam noctem vidimus in ceteris quidem omnibus iam dicto iuueni similiter affectum, verum * putrescentium humorum * evidentes præbentem notas. Itaque vena quoque huic protinus incisa, vsque ad animi deliquium vacuauimus. Post id, idoneo interposito spatio, cibauimus primum mulsam, deinde vna interposita hora, prissana cremore. Atque hæc omnia intra quintam acta sunt horam. Cum autem similis sibi perseneret febris, synochon eam fore ex putredine expectauimus: atque ita accidit. Quippe cum eam secunda noctis hora parvi magnitudine cerneremus, tertie diei accessionem, futuram esse, an secus, diligenter obseruare voluimus; cuius in septimam horam noctis suspicio erat. Itaque cum summo mane superuenissem, inueni quod expectaueram. * Nam nec tertiana incidere accessio, febrisque remissio paululo quam vesperi fuerat, apparuit. Ut autem rursus hominem meridie vidi, eratque iam certissimum & febrem decreuisse, & synochon febrem esse, sed qua assidue decresceret: satius visum est, tum quoque hominem similiter nutrire. Quarta verò exacta nocte, manifestè minor etiam quarto die erat. Quo rursus quoque ad eundem modum homine cibato, aduertimus, tum die illo toto, tum qua hunc sequuta est quinta nocte magnitudinè remittere, sic ut quinto die liquidò planè appareret, minor esse febris quam ante. Itaque ad portionem minuentis se febris, vna quoque concoctio processerat; eratque haud obscurum, septimo (id quod factum est) finiendam. Hanc igitur continentem ex humorum putredine febrem, & qua assidue decresceret, vidimus, &c. Gal. lib. 9. meth. cap. 4.

PARAPHRASIS.

N Vlla est febris, quæ frequentius premat mortales, quam synochus cum putredine: nam imputris raro accidit, & si corripit, parum durat; quoniam sanguis licet sit thesaurus naturæ; & filius eius dilectus, cum sit mitissimus, benignissimus, & familiarissimus humor, ex Gal. lib. 3. simpl. 27. tamen cum humidus sit & calidus, si copia abundet, crassitie, & lentore obstruat, arctat canales; quare non ventilatus facillimè conspurcatur, & in deteriorem abit labem, & corruptionem, ut notat Galenus lib. 11. meth. cap. 8. Quare solertissimè ipse in superiori historia hoc aduertens, sanguinem tam copiosè emisit, antequam putredo inciperet. Ergo ne mireris, si hanc historiam vsui tam necessariam lentè fuerim interpretatus, & alia proposuerim de putredinis natura, causis, loco, signis, & curatione in generali, quæ ad illius explicationem pertinent apprimè: nam febres frequenter ex putrescentibus humoribus generantur, licet perperam arbitretur Iouertus 2. paradox. 1. nullam dari febrem ex putredine sanguinis, sed omnes ex humoribus efferuescentibus, vel exustis oriri contendens; cuius rationes repulit Bruno Seidelius, accerrimo vir ingenio, proprio de

hac re contra Iouertum tractatu, & multò antea præmeditatus fuerat Galenus 1. feb. 7. & doctissimi illius interpretes in com.

In ea agit de synocho cum putredine, estque secunda febrim differentia, dicta humoralis, & assimilatur aquæ calidæ vasi alicui infusæ; ut enim hæc, vas cui infunditur, calefacit, ita & humores calefacti corpus inflammant; qui si putredine cor ponant in calefacto esse, humoralis putrida concitatur, cuius triplex constituitur differentia: vel enim est semper accrescens, quæ Græcè dicitur epacmatica, vel anabatica; vel est semper decrescens, quæ vocatur paracmatica; vel semper eodem modo perseverat, quæ acmatica, seu homotona nuncupatur, ex Gal. 2. feb. 2. & 2. cris. 6. & 9. meth. 3. quæ diuisio non solum febribus ardentibus, sed etiam synochis conuenit, quæ ardentes quantitate caloris dici solent, ut optimè notat Christoph. Vega lib. 1. de dif. feb. cap. 2. de quibus intelligendus est Gal. 1. aph. 23. dum in ardentissimis febribus sanguinem vsque ad animi deliquium imperat emittendum.

Ratio verò huius diuisionis, sic à Galeno cit. lib. meth. constituitur. Quando calor continetur in vasis maximis, hæc febris continens manifestis circuitibus carens concitatur, quoniam materia aliunde non confluit, sed in iis locis accenditur, ob putridas fuligines cordi continuo communicatas, in quas materia, putredine, & vitione accensa extenuatur, ita tamen ut non tota simul accendatur, ut accidit in inflammatione; sed potius cum vna pars est putris & accensa, statim altera incipit accendi, quod quia aliquando fit æqualiter, hoc est, tantum resouitur partis putridæ, quantum additur materiæ quæ putrescit, tunc febris æqualem magnitudinem seruat, & dicitur febris homotona, hoc est, seruans eundem tenorem. Quando verò propter dispositionem humoris vitiosi, inæqualiter procedit putredo, ita ut quod additur sit plus quam id quod est resolutum, tunc febris semper accrescit, quia illius causa semper augetur, & tunc febris fit acmatica, siue semper accrescens. Quando tamen contrario modo accidit, tunc febris semper decrescit, quia causa illius semper minuitur, paracmaticaque appellatur.

Videns ergo Galenus febrem, in qua magnus erat fetuor, & incendium maximum in vasis internis erat excitatum, ad sanguinis missionem tam copiosam accedere ausus est; quoniam ut ipse refert lib. de curand. rat. per sanguinis missionem, cap. 12. cum efferuescentis sanguinis copia inest, acutissimam febrem accendens, subito ac confertim expedit emittere. Explicat Gal. lib. 4. de sanit. tuend. cap. 4. Ferdinandus Mena & Fuchsius in com. cit. lib. Gal. de sang. mis.

Nobis autem singula hæc, omnia paulò diligentius contemplabimur, eorum aliqua propter obscuritatem, alia ob difficultatem: certius & lucidius esse explananda visa sunt. Illud ergo primò dubitationem facit maximam, cur sanguinem miserit vsque ad animi deliquium, in febre ex sanguinis putredine orta, si ea vires sunt debiles, quæ vacationem tam subito factam ferre minimè queunt, si verum est putredinem fieri à debilitate caloris innati: cum enim imbecillitas est, patibilisque qualitates gubernare nequit, humidum dissoluitur à sicco, & subiectum à calore extraneo occupatur, & hoc modo concitatur putredo; quare si vis non est robusta, in principio tantum sanguinis detrahendum est quod sit satis; deinde quod decit, iteratione supplere oportet. Dic. Licet maiori cum fiducia accedendum sit ad sanguinis missionem vsque ad animi deliquium, in synocho imputri, quoniam vires sunt valentes, ut in supra citata historia Galenus prædixit, sanguis enim tunc integer est, & nulla putredinis labe fœdatus: tamen in synocho cum putredine, in initio, quam sanguis solum leuiter putrescere incipit, & seruat suam formam, & potest actione naturæ ad benignam pristinamque naturam reduci, ut probat Galenus 2. aph. 17. viresque adsunt fortes, quæ largam hanc vacationem possunt sustinere, illam esse celebrandam non eo inficias, maxime cum ex corrupto sanguine sumatur indicatio ad sanguinem mittendum.

humores excernit, semiputridos verò coquit, & ad mediocritatem reducit.

Septimò. Ex hac dubitatione, alia non minoris momenti insurgit, cui nempe potissimum conueniat curatio, febri, an causæ: nam Galenus *lib. 3. meth. cap. 4.* agens de febre ex obstructione: docet, prius causam, hoc est, obstructionem esse auferendam, & sic prius vtendum esse referantibus: & *lib. 10. meth. cap. 1.* ait in febribus quæ originis suæ causam intus habent, primam indicationem ab ipsa causa sumendam esse, ac proinde prius putredinem esse sanandam, habendam tamen esse rationem ipsius febris. Idem docet *5. meth. 1. 4.* dum vlcus in pulmone exsicantibus esse curandum præcepit, quæ febris contraria sunt: & sic *lib. 7. meth. 11. 12.* monet, prius esse expurgandos humores in ventriculo contentos, quam intemperies tollatur. Huc alludit commune illud pronuntiatum, ex *c. 89. lib. art. medicinal.* vt *vnquamque prius qua efficit causam rescindamus, deinde ad illam, qua ab eadem causa facta est, agridudinem accedamus.*

Pro parte contraria videtur esse Galenus *lib. 8. meth. cap. vltim.* dicens indicationem à febre desumptam esse digniorem, & cæteras obscurare: & Auic. *1. 4. tract. 2. cap. 7. in princip.* idem affirmat. *§. Et quandoque febris est tantæ vehementiæ & acuitatis, vt non liceat vii regimine causæ, sed necesse est vii infrigidatione multa.*

Tu autem huic quæstioni breuiter responde: in cura ordinaria, & legitima, à causâ esse incipiendum; in cura tamen coacta, & extraordinaria, interdum à febre, & sic omnia quæ adducta sunt, facile consentiunt. Quando tamen Galenus inquit *8. meth. vlt.* febris indicationem esse digniorem, intelligit facta comparatione cum ætate, natura, & consuetudine, de quibus *ibi* loquitur, non tamen facta collatione cum causâ. Quod si quæras, quo pacto febris, & causæ, quando sunt contraria possumus occurrere? eleganter respondet Galenus *lib. 8. meth. cap. 4.* agens de oxymelite; & Auic. *1. 4. tract. 2. cap. 7. §. Multoties quidem inuenitur res, &c.* Quod si rursus quæras, quo pacto febris possit esse intensa, si causâ contrariatur? num acutissima febris solum ex humoribus calidis, & siccis videtur posse generari, non ex frigidis; ac proinde nunquam febris, & causâ habebunt indicationes contrarias, sed semper idem exoptulabit febris, & causâ. Dic interdum contingere febrem & causam sibi aduersari, vt accidit in causo notho, & hemitritæo. Dic secundò, quod licet causa conueniat in qualitate cum febre, gratia tamen demendæ obstructionis, & euacuationis sensilis, & insensilis, remedia infrigidantia valde minimè conueniunt vt patet in inflammatione, & erysipelate, quæ licet ab humore calido fiant, calidis tamen præfidiis resoluuntur, & admotis frigidis indurantur.

Octauò. Admiratione non caret, cur in valida febris accessione, & augmento, remissionem non expectans Galenus, ita copiosè sanguinem emisit? maxime cum febris esset de genere earum quæ assidue decrescunt, & Hipp. in accessione ab omni auxilio abstinentium esse imperauerit; firmat Gal. *lib. de curand. ration. per sang. mis. cap. 21.* quo loco in continuis, ad sanguinis missionem, tempus remissionis expectat. Dic hoc præceptum obseruandum esse in cura methodica, & legitima: in coacta verò, & illegitima, in qua prohibitorum non attenditur, in accessione ipsa potest sanguis emitti, vt in inflammationibus internis, vehementi dolore, febris periculosa, in quibus si præta phlebotomia nullum præfidium consulas, vel dolor partis augebitur, vel caliditas febris intendetur; vel ad aliquam partem principem decumbent ij, qui per corpus vagantur humores, vel ex copia multa, suffocatus innatus ignis, & obstructis canalibus non ventilatus, peribit subito, & extinguetur. Ita in tantæ plethoræ præsentia extemplo huic iuueni opem tulit Galenus, & saluberrimo phlebotomiæ antidoto, vel in feruore febris celebratæ, à mortis faucibus liberauit.

Non potest quætere non incuriosè aliquis, hoc modo. Si putredo sola sanguinis missione non curatur, ex Gal. *1. meth. 1. 4.* si forte febris putrida phlebotomiæ præfidio

A) non succumbat, quod deinceps auxilium faciendum Galenus respondet in multis suæ doctrinæ locis hoc modo, imprimis *lib. 11. meth. cap. 9.* dum de febribus putridis curandis sermonem attexit, sic ait. *Ergo à corporibus, quæ sic afficiuntur, expellenda quæ putruerunt, per urinas, & aluum, & sudorem sunt: quod si ad os ventriculi aliquando sua sponte impetum capiant, etiam per vomitiones, &c.* Auicenna *1. 4. tract. 2. cap. 7. de curatione febrium putridarum, in princip.* sic ait. *Quod si fuerit virtus fortis, & fuerit illud quod vincit sanguis, aut cum humore qui vincit, sanguis, tunc phlebotomia est magis conueniens; & proprie cum urina est rubra, grossa. Deinde fac segns phlebotomiam, solutionem ventris subtilem, proprie si fuerit ibi siccitas, &c.* Et ad leuiter soluendum, approbat aquam hordei, mannam, (vocat *siracost*) syrupum acetosum, & violaceum: Aqua hordei, id est, præparata, est suavis, lubrica, & ventrem emolliens, ex Hipp. *1. acut. 18. 28. 29. & 30.* Manna, non est purgamentum thuris, quod manna thuris vocauit Gal. *5. meth. cap. 4. & 13. meth. cap. 6.* Paul *lib. 7.* explicat Manardus *lib. 1. epist. 5.* sed est mel acrum, de quo *lib. 2. de aliment. facult. cap. 39.* ipse disseruit, & Arabes, præferunt Mesuè, de manna purgatrice rectius ratiocinati sunt. Tertium medicamentum est syrupus acetosus. Quartum est syrupus violaceus, ex violis recentibus paratus, vel ex pluribus infusionibus earum: hoc enim modo paratus, amplius refrigerat & lenit, & febribus ardentibus miro est auxillio.

At cum plurima sint medicamenta, quæ humores peccantes è corpore excernunt, & alia primam corporis regionem exonerent, neque iecur transcendant, alia ex partibus longinquis, & venoso genere attrahant, de illis intelligendum esse Auicennam eo loco, interpretes firmant. Vtrum verò in febribus putridis, illa sint exhibenda per os, an solum clysteres, acriter contra Thomam à Veiga contendimus *lib. 1. in com. hist. 63.* quo loco in febribus tam acutis, quam chronicis, purgantia medicamenta ex Galeni mente esse propinanda, non solum lenientia, sed quæ soluendo euacuant, determinauimus. Nam præter plurimas auctoritates eo loco recitatas, Galenus *lib. 13. meth. cap. 15.* in inflammatione iecoris, quam febris comitari solet, purgat vrtica, mercuriali, cnico, polypodio, & cortice veratri. Deinde, si in affectibus à calidissimo biliosoque humore concitatis, vtitur medicamentis purgantibus, cur in febribus ea non imperabit, lenia, & quæ suauiter retorridam, & excandescentem bilem euacuent? Hanc methodum proprio exemplo notauit *14. meth. cap. 17.* quando in muliere. Romana, quæ herpetem in malleolo patiebatur, scammonio vsus est; & in erysipelate medicamentum consulit quod bilè attrahat, *lib. 14. meth. c. 3. & 2. ad Glaucon. c. 2. post princ.*

Decimò. Quæri etiam posse arbitror; Num licitum sit in principio febrium putridarum, ante syrupos aperientes, & phlebotomiam, medicamentis lenientibus vti per os assumptis, etiam si humor crudus sit, quam purgationem minoratiuum, seu minorantem vocant Iuniores, moniti oraculo Hipp. *lib. 2. aph. 29.* dicentis: *cum morbi inchoant, siquid mouendum videtur, moue: cum verò consistunt, ac vigent, melius est quietem habere.* Quam sententiâ explanans Gal. sic inquit. *Circa initia verò illorum morborum, in quibus speratur ægrotus conualesciturus, tentanda maiora sunt remedia, de quibus Hipp. dixit, siquid videtur mouendum, moue. Sunt autem hæc præcipue quidem vena sectio, nonnunquam verò & purgatio, quorum neutrum oportet morbo iam consistente adhibere: vt enim in libro de crasis manifestauimus, coctiones morborum tunc maximè fiunt. Vt igitur hæc citius eueniat, melius est circa principia euacuare, quæ minorem iâ factam materiâ facilius natura concoquere possit, &c.* firmat Auic. *2. 4. tract. 2. c. 7. §. Et similiter si timetis victoriam humoris, magis necessaria cautela est euacuatio, & non moueas nisi in principio, &c.* approbat Auerrhoës *lib. 7. collig. cap. 1.* docens pleuriticis phlebotomatos à Rhafio in hospitali, sine hac lenitione, omnes interiisse: & Auic. *loc. cit.* purgantia exhibet statim in initio febrium, ante aperientia, prouocantia urinam, & sudorem: & *c. 55. de cura quotidiana. §. Et omnes eius species comunicat*

in hora principij in tribus rebus, in necessitate lenificationis A equalis: & Auenzoar *lib. 3. theozir. tract. 1. cap. 1. 4.* non solum ante vsu aperientium, sed ante phlebotomiam in fese sanguinea medicamenta per os administrat. Et Gal. *8. meth. 4.* ante syrupos deobstruentes purgantia propinat, nam si illi primò offerantur, obstructiones augetur. Itaque humor crudus, & multus minuiendus est, vt natura à multitudine leuata, exonerataque facilius concoquat, & ne humor incoctus derelictus à regimine naturæ, deteriori labe & putredine inquinetur, & præ copia calorem obruat. Ita sentit Manardus *13. epist. 1.* hostiliter contra recentiores dimicans, qui contrarium asserere ausi sunt: cum ex hac minorante purgatione, clementibus medicamentis celebrata, nullum vnquam sequutum fuisse incommodum firmiter asseueret.

Ex diametro dissentit Antonius Musa in *com. lib. 1. aph. com. 22.* pluribus rationibus fretus. Nam Hipp. *4. acut. 4. 3.* sic ait. *Quod si vrina inter initia tenuis fuerint, tales non purgabis: at si videatur, clysterem exhibebis: & lib. 4. acut. 22. in initio, vsu medicamentorum purgantium summopere reprobat: & ea solum approbat lib. de medicament. purgantibus in fin.* quando remiserit febris: nam si ea exhibeas in principio, magna vis infertur naturæ, liquatur caro, & sanguis: quoniam purgato sit medicamento attrahente, natura verò expellente, ex Gal. *1. aph. 22.* & natura non excernit in principio, sed post coctionem, quæ in statu fit ex Gal. *3. cris. 10. & 4. aph. 2.* omnis enim excretio quæ naturæ lege perficitur, coctionem sequitur, vt bellè dicebat Galenus *lib. 4. de præsaq. ex pulsib. cap. vlt.* Scio quid contrariæ partis defensores asseuerent: Hippoc. & Gal. in *com. & 8. secund. loc. cap. 5.* & alibi passim, reprobant medicamenta electiua, calida, fortia, vehementia, & quæ à venoso genere intempestiuè attrahere humores nata sunt, & magnam vim corpori inferunt, quum perturbent, exagitent, & corpus inflamment, quæ suo tempore erant in vsu: non verò lenientia, & clementia pharmaca, quæ materias in prima corporis regione adhærescentes sine vlla perturbatione euacuant, qualia sunt Manna, Pulpæ cassiæ atramentum, syrupus rosæ, & violac. ex plurib. infus. Cathol. & cætera mitissima electuaria, quæ citra motum, virium dispendium, & agitationem vllam, peccantes humores ex prima regione exhauriunt: quibus si in principio febrium non vtaris, & fomentum morbi non extrahas, damna irreparabilia subsequuntur: nam humores hi putredinem concipientes, & in statu morbi effervescentes, furunt & ebulliunt, fiuntque causa morbi, & cum sæuioyem pariunt, quam ex natura sua esse debent.

His, & aliis quamplurimis argumentis irretiti iuniores, huc illucque Euripi modo agitati, inter sese digladiantur; de quorum numero præter Manardum, & Brauolium, cæterosque Auicennæ, & Galeni celeberrimos veteres interpretes, extant Augenius *lib. 1. epist. tom. 1. epist. 2.* Valles. *lib. 7. controu. 13.* Saluus Sclanus *lib. 1. aph. 22.* Cardosus *lib. de sex reb. non natural. quest. 5.* Altimarus *cap. prop. tract. de purgatione.* Ioan Brauus *lib. 1. de purgand. rat. cap. 8.* Mercatus *lib. 1. indicat. cap. 6.* Trincauellius *epistol.* Santorellus *lib. 20. antepraxis, cap. 1. 4.* Syluaticus, *controu. 19.* & alij. Sed maxima admiratione dignum est, quod tam generosum, & præsentaneum vitæ humanæ præfidium, tantis obscuritatum labyrinthis inuoluatur, pluribus hostibus oppugnetur, tandemque tam variis censuris, Neotericis scriptores de eo hæctenus iudicant. Sed cum infinitum propemodum sit, recitare quæ illi pro vtraque parte in sui subsidium afferunt, aliquando ineptè, immò distortè Galenicam sententiam interpretantes, idcirco ne auctum agere videar, animosa veritate cogente, vt tantis sedulo præuideam incommodis, methodum tradam breuiter exactam, qua febres putridæ hoc præstantissimo præfidio aliquando sint curandæ, & quo sperato feliciter earum curatio absoluitur sæpe: & sic inextricabiles Mæandri, durissimi nodi patefient, & dissoluentur, quos si rectè perpendisset Garzias Lopiuz *lib. de varia rei medica lectione, c. 15.* non ita minorantium pharmacorum vtilitatem redargueret.

Falsissimum ergo est existimare, in omnibus febribus putridis in principio esse hanc minorantem purgationem offerendam: licet verissimum sit, in aliquibus non vtiliter tantum, sed necessariò esse propinandam, & sic inter hos auctores soluta est rixa; & pax oborta. Quando enim in ventriculo, intestinis, vel vicinis partibus, ea est recrementorum, vel vitiosorum humorum redundantia, quæ clystere demi non potest, tunc medicamenta lenientia per os sunt exhibenda, nulla facta per syrupos, vel phlebotomiam vacatione. Hoc modo Hipp. *4. acut. 6.* in curatione febri ardentis, si os amarum fuerit, hoc est, si bilis in ventre redundauerit, eam per vomitum, & clysterem euacuat. Et *textu sequenti* sic inquit. *Verum si adhuc non soluitur, lacte asinae cocto purgabis, &c.* quibus verbis innuit, quod si ea sit bilis redundantia in ventre, quæ vomitibus, & clysteribus extrahi non possit, tunc medicamentum leniens per os exhibendum esse. Elegit autem lac asinæ, quoniam ferofum est, & sic intestina abluat, & ratione feri expurgat. Quare si bilis copia in ventriculo, & primis venis adest, aut crudi hoc loco in multa quantitate redundant succi, tunc à pharmaco leniente incipiendum est, vt in tertiana exquisita sæpe contingit. Hoc ita esse ostendunt magnus oris amaricatus, vomitus biliosus, nausea, ventriculi vel intestinorum morsus, & murmur, maximè si hæc extra accessionem infestant. Hoc etiam obseruandum est in tertiana notha, & quotidiana; quare Galenus *lib. 1. ad Glaucon. cap. de cura quotidiana.* primò humores in primis venis positos expurgat: si verò plenitudinis sese ostendent signa, tunc à phlebotomia inchoanda curatio est. Quare ne omnes vno calcees calopodio, quod maximè detestatur Galenus *lib. 9. meth. cap. 16. & lib. 5. de sanit. cap. 1.* neque indiscriminatum, nulla morborum habita ratione, nec ab apparatus corporis, aut humoris indicatione desumpta, quarta die, quadam veluti sancita lege, cum auctore *lib. 4. acut. text. 76.* expurges: Nam sæpe prima die, vt Galenus admonuit in *com.* aliquando non nisi concocta materia, & transfacto statu, purgante medicamento vt i opus est. Lege Vallesium *lib. meth. cap. 2. in med.* & Vidum Vidium *lib. 4. de febrib. cap. 5.* de quo argumento luculenter Masfaria *tract. de purgat. in initio morborum celebranda.* Cardanus *lib. 1. contradict. tract. 6. cont. 16.*

Vltimo percontaberis. Si hæc non satis sint, vt febris putrida eradicetur, quid restat peragendum? Responder Gal. *lib. 11. meth. cap. 9.* humores putrescentes vacuandos esse per aluum, vrinam, sudorem, & vomitum. Ita *cit. loc.* D firmat Auic. dum humorem ad ventriculum vergentem, per eam regionem esse vacuandum asseuerat, neque naturam esse diuersificandam, id est, non esse illius motum impediendum, sed imitandum. Vomitus autem lenibus medicamentis est prouocandus, vt est syrupus acetosus cum aqua tepida; nam tepidum ventrem laxat, ex Galen. *8. meth. 7. §. Esto autem abundè calens, quodcumque ventriculo imponitur; quæ enim tepida sunt, ventriculi firmitudinem dissoluunt, &c.* Confirmat Auic. *1. 4. tract. 1. cap. 26.* Vomitus esse prouocandum, significant nausea, subuersio ventriculi, & alia signa propofita à Gal. & Hipp. *4. aph. 17.* cuius vacationis quanta sit præstantia, & vltus leges *lib. 3. in com. hist. 27.*

Galenus *lib. 11. cap. 8.* docet non posse curari febrem ex putredine ortam, nisi prius putredo remoueat. Hæc autem corrigi debet, inquit Gal. veluti solet emendari in corporibus putridis non viucentibus, in quibus id quod putruit, incidimus; id verò quod semiputre est, vt ad naturalem redeat symmetriam, in ærem frigidum deferitur: sic in viucentibus exequendum est, nam putre vacuandum, semiputre, mediocri motu, & transpiratione refrigerante castigandum. Et *cap. 13.* inquit, quod quemadmodum reclusioni opponitur obstructio; sic putredini, excretio ventilatio, refrigeratio, & coctio. Et in *art. medic. cap. 89.* docet, in curanda febre accensa ex putridis humoribus, duplicem esse habendam intentionem; alteram, quæ ex toto corpore materiam educat: aliam quæ dicitur alteratio; quæ manente substantia putredinem finit.

Sed dubitabis, qua ratione refrigerantia, ventilantia, & concoquentia putredinem sistant? Dic. Putrefactio ex actione caloris extranei, & debilitate innati emanat: refrigerantia ergo illius excessum corrigunt; ventilantia, & concoquentia natium roborant calorem. Et quamvis coctio à calore naturali fiat, & non à medico, aut medicamentis, auctore Gal. lib. de confir. art. med. c. 12. tamen medicus, quatenus disponit materiam, ut facultas alteratrix possit conquire, & fouet, augetque calorem naturalem, iuuat coctionem: sic febrilis calor concoquit, quia humores crassos extenuat, & hac ratione ad coctionem disponit. Sic frigida humores biliosos coquunt, quoniam remouent ea quibus eorum coctio impeditur. Sic Gal. lib. 5. simpl. 6. & 7. meth. 7. coctionem ventriculi ab extrinseco calore iuuari affirmat. Hoc modo apud Gal. 5. simpl. 9. suppurantia concoquunt, quia quantitatem caloris adaugent. Hac ratione, calore solari maturantur fructus, mustum feruet, & fit vinum, non solum ex ingenio, sed ex acquisito à sole calore, ex Gal. 4. simpl. cap. 11. Ita fomentum, balneum, vnctio, quies moderata, frictio, exercitium, vsus cibi boni succi, vini modici potus, iuuant coctionem, quoniam calorem naturalem adaugent, & facultatem roborant, à quibus potissimum coctiones fiunt, sic momente Gal. lib. 1. epid. sect. 2. com. 44. & lib. 4. acut. com. 44.

Post hæc Galenus, & Auic, humores putridos deturbandos esse per vrinam asserunt: nam hæc vacuatio est vniuersalis, qua non solum vesicam, renes, & partem finiam iccoris euacuat, sed consequutione quadam omnes venas, & totum corpus exhaurit, quapropter pars serosa sanguinis superflua, & simul cum ea vitiosi humores, tam à natura, quam ab arte hac via expurgari solent.

Hæc medicamenta solum post vniuersales vacuationes exhiberi debent, ne scilicet ex primis venis, intestinis, & corpore vniuerso confluentes succi ad angustas vrinæ vias, eas obstruant: ita docuit Gal. 7. meth. c. vlt. quare Auic. 1. 4. tract. 2. c. 7. post med. docuit: in curatione febris putridæ fac sequi phlebotomiam, deinde lenificationem ventris, postea exhibe qua vrinam prouocant, &c. Hæc vacuatio paulatina est, & morosa vt asseruit Gal. 4. aph. 14. & 3. prog. 23. quare solum in chronicis morbis, & febribus productis est tetanda, & non in acutis, quæ præsidii citò, & celeriter operantibus indigent.

Porro prouocantia vrinam in triplici sunt differentia: quædam acua, exsiccantia, extenuantia, & quæ coaguli instar partem serosam à sanguine fecernunt, & pituitam, cæterosque humores liquant, partique serosæ permiscunt, de quibus agit Gal. 5. simpl. 22. Alia augent seri quantitatem, vt vinum aquosum; aut ad vias vrinæ humores deferunt, vt Rhab. Alia quæ vias vrinæ absterunt, vt terebinthina, femina frigida. In acutis morbis his frigidis vtimur; in productis, ad humorum reliquias expurgandas, concedenda sunt propriè diuretica, quæ humores crassos extenuant, liquant, & obstructions auferunt, à quibus febris foueri solet. De quorum vsu, & efficacia, consule Mercat. lib. 1. indicat. c. 10.

Quando verò febris his præsiidiis non succumbit, prædicti auctores sudorem prouocandum consulunt, vt si aliqua serosi humoris quantitas in corporis porositatibus fuerit relicta, sudore euacuetur, Auic. cit. loc. tripliciter sudorem mouere docuit: primò, cum inunctione ex oleo chamomillæ, & fricatione. Secundò, cum vino albo, aquoso, ebibito. Tertio, cum aqua dulci tepida, qua æger abluatur, vel foueatur. Quæ sententia ad Galeni mentem est exponenda, 11. meth. c. 9. in princ. vbi ita inquit: sanè totum corpus priusquam vacuaueris, rarefacere non expediat. Vbi vacuatum est, vti que licebit id medicamento aliquo, cui calor tepidus insit, rarefacias, cuiusmodi est quod ex chamomello conficitur. In hoc tempore, si vinum quoque aquosum bibatur, id omnes vacuationes promouerit. idem faciet & temperatum dulcis aqua lauacrum, &c. Quibus præsiidiis vt tutò vti possimus, totum corpus debet esse exquisitè euacuatum, non solum sanguinis missione, sed & purgatione, si ea opus sit: si enim aliter feceris, humores subitò ad cutem irruentes, eius angustos obstruunt

A mæatus: neque febris debet esse intermissa, vt loc. cit. aduertit Galenus dicens. Caterum vbi magnitudo febris obstat, sicut in continentibus, nec vino est videndum, nec lauacro, nec iis qua habitum rarefaciunt vnctionibus, &c.

Hæc vacuatio quæ per sudorem celebrari solet, licet immediatè habitum corporis euacuet, & idè nota sit succorum, qui in ambitu, & superficie consistunt, vt ait Galenus lib. 4. de sanit. tuend. cap. 4. in med. mediatè tamen, & consequutione quadam, venas & reliquas corporis partes inanit, & idè vniuersalis est vacuatio, cuius ope febres soluuntur, vt ait Gal. 4. acut. 10. & alibi passim, in cris. libris, & prognost. quibus locis notas tradit, quibus vtilem & optimum sudorem internoscere possimus, nam non solum ea pars seri, quæ vehiculi instar alimentum ad singulas partes deduxit, & functa est officio suo, per sudorem expellitur, vt ait Gal. lib. de sanit. tuend. c. 12. sed simul cum sero, tam à natura, quam ab arte reliqui humores expurgari solent, necesse tamen est, vt prius serum, & humores cæteri à calore extenuentur, vt sic in halitus conuersi ad partes extimas deferantur, in quibus ob cutis densitatem, aut ambientis frigiditatem, in formam sudoris erumpunt.

Si vltra exostules: quare medicamenta, quæ sudorem mouent, debeant esse fortiora his quæ vrinam prouocant? Dic, quia multò difficilius est humores in halitus transmutare, quam eosdem extenuare, & à sanguine partem serosam separare. Præterea materia vrinæ attrahitur à renibus; sudoris autem materia non attrahitur, sed impellitur versus cutem. Simili ratione dicebat Gal. 5. simpl. 22. medicamenta quæ menses prouocant efficaciora sunt iis quæ lac mouent, quoniam menses non attrahuntur ab vtero, sed feruntur; at sanguis ex quo fit lac, non solum ad mamillas fertur, sed ab eisdem attrahitur. Accidit tamen pro varia inclinatione naturæ, vt quæ mouent vrinam, prouocent sudorem: si enim natura ad cutem vergat, à diureticis medicamentis prouocatur sudor; si ad vias vrinæ, ab iis quæ mouent sudorem, vrina multiplicatur: rarò enim vnum medicamentum à virtute alterius exiuit.

Sudorifica, alia intus exhibentur, alia extrà cuti admouentur. Illa, quorum sylum tam in acutis, quam chronicis morbis variè describunt auctores, ieiuno ventriculo assumi debent, vt monuit Arist. 2. sect. probl. 25. ne fortè alimenta cruda & semicocta, simul cum medicamentis ex ventriculo distribuuntur. Tu verò de ordine exhibendi sudorifica, consule Mercat. inter omnes, lib. indicat. c. 12.

Quòd si interrogas: vtrum prouocantia vrinam debeant præcedere prouocantia sudorem? Dic, quòd aliquando sine prouocatione vrinæ potest sudor prouocari, præsertim quando humor solum in vasis extremis continetur, sed securitas multò est, vt medicamenta diuretica præcedant. Primò, quoniam medico certò non constat, vtrum humores serosi in vasis maioribus retineantur, an solum in extremis. Secundò, quoniam facilius est vrinam prouocare quam sudorem, & semper à facilioribus est inchoandum; & hoc modo intelligendus Galenus 11. meth. cit. qui non solum post sanguinis missionem, & purgationem, sed post vrinam prouocantia, sudorifica propinanda consuluit. Si ergo naturam rectè operantem medicus imitari debet, sudorem prouocabit; nam ipsa onere grauata hanc vacuationem promouet cum emolumento summo. Illa liberatus est Pericles igni oppressus lib. 3. epidem. sect. 2. text. 77. Anaxion quoque sudauit vigesima, & remisit febris. Deinde Nicodemus, & illa mulier quæ in Thaso decumbabat: & lib. 1. eiusdem operis Herophon, Cleonætidæ, Meton, & alij, qui in iudicatoriis sudarunt, & à febris facti sunt immunes. Hinc optimè dixit Hip. lib. 4. Aph. 36. sudores bonos esse, eueniens in tertio die, & 5. 7. 9. 11. 14. 17. 21. 27. 31. & 34. hi enim sudores iudicant morbos. Quæ verò conditiones ad sudorem optimum sunt necessariae, explicat Gal. 3. cris. 3. edoctus ab Hip. lib. 1. prog. 22. Cuius mentem explanat luculentè Christoph. à Vega in com.

Si verò vacuationibus vniuersalibus, & aliis præsiidiis quæ ventilant, concoquunt, refrigerant, referant, aperiant, prouocant sudorem, & vrinam, febris putrida non remittatur, monet Auic. loc. cit. vt si febris sit multæ caliditatis, corpus dissoluens, & perducens ad hæticam, inunctiones, & embrochationes fiant cum rebus frigidis, v.g. supra iecur. Et licet Bellunensis in nouis codicibus affirmatiuè legat: quòd quando febris fuerit valde acuta, non conceditur aliquid ex inunctionibus, & embrochationibus, scilicet sudorem prouocantibus, & poros aperientibus, quale est oleum chamomelinum, & cætera cutem rarefacientia: tamen prior lectio magis amplectenda est, quæ cum Galeni mente amplius consentit, qui in æstuosis, vel productis febribus, iecur & cor occupata incendio: refrigerantibus epithematis, & roborantibus medicamentis extrà applicitis attemperanda esse docet, tum lib. 11. meth. cap. 15. tum 13. eiusdem, 15. in quem vsum suum parabat refrigerans vnguentum lib. 10. meth. cap. 8. & lib. 1. simpl. cap. 6. quando in febribus ardentibus totum corpus exardescit, & viscera excandescunt. Quare si membræ hæc calidissima non refrigeres, hæticus superueniet marcor, & vel absumpta humiditate primigenia extinguetur innatus ignis, vel febris in longum protrahetur tempus, ad quam terribida subsequetur febris: nam scitum est in Galeni doctrina lib. 3. progn. 23. quòd triplex est causa prorogationis febrium, aut propter aliquam partem affectam curatu difficilem; aut propter humores crassos, crudos, incoctosque; aut propter aliquod commissum. Vocat autem partem curatu difficilem in com. Christophorus à Vega, illustris librorum prognosticon explanator, iecur inflammatum, à cuius intenso calore febres excitantur; vel alias partes principes intemperie calida affectas, à qua febres originem ducunt. In hunc vsum ad temperandum cauma internum, optimum consilium est dorsum, per quam partem arteria magna perreptat, vnguentis refrigerare, quorum copiam leges apud Mercatum, tom. 1. quæst. 217. Sed cum febris, qua iuuenis hic premebatur, paracastica esset & decrefcens, & quarto, & quinto die manifestè magnitudinem remittere visa fuisset, & præcessisset concoctio in vrina, aliis præsiidiis præter sanguinis missionem opus non fuit, quoniam in septimo finita est, iuxta oraculum Senis lib. 4. aph. 71. dicentis: Quibus septimo die fit crisis, iis nubecula rubra quarto die in vrina apparet, & alia ex ratione; nam leuata natura venæ sectionis ope, humorem residuum per insensibilem halitum exercuit. Si tamen generalia, & peculiariora præsiidia pro curanda putredine, & symptomatibus ab ea ortis, memoria retinere vis, adi Vidum Vidium lib. 4. de feb. c. 7. & 8.

QVÆSTIO X.

Vtrum putredo ab Aristotele, & Galeno rectè definitur, vt contra eos Argenter. Thomas à Veiga, & alij peritissimi opinantur.

COMMENTARIUM.

Putrescentium humorum.] Quia ex hac historia promissa plurima poterant, quæ ad curandas febres putridas necessaria sunt, & hæc recta methodo curari nequeunt, nisi putredinis essentia, natura, & causæ examinarentur ad vnguem, placet hoc argumento Laconicè differere, ex tam multis quæ Philosophorum, & Medicorum primarij controuertunt, ad cap. 1. lib. 4. meteor. & lib. 1. de feb. cap. 6. & in medendi methodo, & arte medica: sicut clarissimi Auic. interpretes ad c. 7. tract. 2. 1. 4. & alibi.

Adnotemus ergo illud loco primo, doctiusculè prolatum à Philosopho 4. meteor. 1. quòd putredo est natini caloris in humido existentis ab extranea caliditate corruptio. Quæ definitio non per corruptionis terminum, seu finem, sed viam tradita est, de qua Galen. 2. acut. 44. & in art. med. 89. loquutus fuit, dicens: coctio facit cessare putredinem. Lib. IV.

De completa verò, & in termino, fecit commemorationem ipse Gal. 11. meth. c. 8. cum inquit: Putredo est totius putrescentis substantia ab extranea caliditate corruptio: de qua 5. simpl. 14. quam insignis fætor comitatur, putredinis manifestum indicium 1. prog. vlt. nam quò plus putredo intenditur, eo maior, & deterior fætor arguitur: hic enim ab humido exuperanti contingit, à natura non regulato, nec cum sicco exactè permixto.

Loco generis in definitione ponitur (corruptio.) Traditur per materialem causam, nempe (calor innatus,) cum enim hic solus, aut saltem præcipuus sit generationis auctor, ita corruptio ab illius defectu dependet. Traditur & per efficientem causam, nempe (calor extraneus;) hic enim natium calorem ad superficiem attrahendo, est in causa, quòd patibiles separantur qualitates, & accidat putredo.

Deinde putredinis natura altiùs est indaganda, & primò sic. Si vtraque qualitas generationis, & coctionis causa est efficiens, cur putredo, etiam frigoris non dicitur corruptio? Sed cum calor innatus solus sit actiuor, præstantior, & solus mixtionem conseruet, nihil mirum si per illius defectum definiatur putredo, quod in hac definitione intelligi par est, illius scilicet moderati, qui antea in mixtione præexistebat: partes enim calidæ, auctore Philosopho cit. loc. cum diminuto calore natiuo infrigidentur, & frigidæ præternaturaliter incallescant, constat frigiditatem illam moderatam etiam diminui & corrumpi. Lege de hoc dubio Simonem Simonium, disputatione, de putredine, contra Thomam Erasum, ferè per totum.

Secundò. Si siccum etiam in coctione miscetur, & dissoluitur ab humido in putredine, cur solius humidificatio commemoratio Philosophus, cum in sicco etiam calor contineatur, & non minus in hoc, quam in illo operetur, quum ambo pariter permisceat? Dic: caloris energia, & vis amplius in humido apparet, quam in sicco: licet enim hoc, vniendo generationis, coctionisque sit materia, præcipua tamen est humidum, non solum quia aptius est ebullitioni, cuius ope fit commoda permixtio, sed quoniam in ipso notatur quod definitum, aut indefinitum sit. Adde humidum esse ignis, calorisque propriam materiam, ambo enim profiliunt in humidum, in quo concipiuntur faciliè, & conseruantur, fugiunt à merè siccis. Consule Duncanum Liddelium lib. 2. de feb. c. 1. de de putredinis essentia, & natura.

Tertio. Adustio, putrefactio est: nam res quæ comburitur, sui innati caloris corruptionem patitur ab extraneo, & tamen in definitione non comprehenditur. Ergo hæc totum non comprehendit definitum. Dic, Plurimis modis putredo ab aduustione separatur: primò, quia per aduustionem calor innatus propriè non corrumpitur, sed absumpto humido intenditur, atque adeò potius, calefactionem & exsiccationem, quam corruptionem, effusionemve caloris & humidum importat. Secundò. Putrefactio, non defectum humidum, sed ipsius separationem ostendit, in qua ratio putredinis consistit. Tertio. Putrefactio dicit prohibitam ventilationem, sine qua nunquam fit interna putredo. Quarto. In putrefactione apparent omnia humidiora; in aduustione, sicca & combusta. Quintò. In aduustis non possunt generari vermes; in putredine maximè. Sextò. In putredine adest insignis fætor, ob humidum non regulatum; in aduustis, leuis. Septimò. Putrefactio est à calore humido; vsio à calore sicco. Octauò. In aduustis fit carbo, & verus cinis: in putredine autem puluerulentia excitatur. Vide Valesium lib. 4. meteor. in com. c. cit.

Quartò. Non videtur definitio omnem putrefactionis modum comprehendere: cum suppuratio, quæ etiam est putrefactio, in ea non contineatur. Hanc autem actionem, putrefactionem esse, constat ex Gal. 1. prog. vlt. Deinde puris confectio valde assimilatur sedimenti generationi, ex Gal. nuper. cit. quum ergo sedimentum ex putredinis humoris portione generetur, quæ per insensibiles poros præ crassiori modo substantiæ à natura excerni non potuit: ex Gal. 1. feb. 6. merito supputatio, putrefactio

putrefactio erit: & maximè cum Gal. *lib. 3. meth. 5.* Hippocratis sententiam *de vulnerib. c. confirmans*, asseret, carnem celsam ac telo contusam quamprimum suppurantibus esse putrefaciendam, vt in pus verè liqueatur, & alia de nouo generetur, apertè significans suppurationem putrefactionem esse, quod *2. aph. 47.* ipse testatur, quoniam in pure adsunt præternaturalis caloris vestigia, nempe fætor, qui putredinem semper comitatur.

Dic. Hac de causa suppurationem quodammodo sub putredinis natura contineri, licet in suppuratione vterque calor concurrat: mixtus enim est calor inflammationis, ex Gal. *2. aph. cit. & 5. simpl. 15.* Quare non est negandum, agens effectiuum, & principale solum esse calorem naturalem, vnde fit vt Gal. *5. simpl.* asserat, idem esse agens coctionis, & suppuracionis; & ea dicenda sint suppurantia, quæ vim habent augendi operationem caloris innati; calor enim præternaturalis habet ingressum in suppuracione, id est, non quia suppurat, sed quia vitiat, & putrefacit materiam, quam calor innatus concoquit, sine quo materiæ vitio suppuratio non fit: nam quemadmodum docet Galenus *lib. 1. epid. sect. 2. comm. 44.* coctio, & putrefactio distinguuntur penes materiam in quam agunt, quia coctio operatur circa materiam benignam; suppuratio verò circa vitiosam, & ineptam vt transmutetur in naturam membri. Quare licet in vtrisque idem sit agens, scilicet calor naturalis, & idem finis intentus, scilicet nutritio, hanc tamen assequitur natura in coctione; in suppuracione verò minimè. Denique si materia circa quam versatur suppuratio esset benigna, quemadmodum illa in quam operatur coctio, non sequeretur puris generatio, sed potius vera coctio, & nutritio.

Quod si in suppuracione solum requiritur calor extraneus, & putredinalis: tanquam vitians materiam, quum hæc possit esse excrementitia, & vitiosa sine calore putredinali, videtur sine hoc posse fieri suppuracionem. Dic, licet ad suppuracionem solum requiratur caloris naturalis coquentis actio in materiam non benignam, id est, vitiatam; tamen hanc necessariò putredine, cum agitur à dicto calore coquente, ab hocque in loco humido contenta non rectè obtineatur, ob quam causam fit vt calor extraneus semper habeat ingressum in suppuracione.

Sed vnus superest scrupulus, quo pacto eadem materia, à calore innato, & à præternaturali simul possit alterari, quum quidpiam motibus contrariis moueri non possit. Cæterum cum ambo agentia in eadem materia non operentur, nihil mirum si vterque calor agat. Et licet in eadem materia operentur, diuerso tamen tempore agunt: quia de causa ob horum agentium varietatem, pus, & sedimentum interdum optimas notas habent, interdum putrefactionis signa ostendunt. Num autem coctio, & putrefactio in humore simul intendantur, dissert acutissimè, vt solet, Thomas à Veiga, *lib. 1. de diff. feb. Gal. in com. cap. 6.* Lege Vallesium *lib. 5. com. cap. 4.* Mercat. *lib. 2. indicat. cap. 11.*

Quintò. Philosophus *loc. cit.* putrescentia primò fieri humidiora, deinde sicciora assererat. Hoc videtur rationi consonum. Nam aer, & aqua putrescunt. At hæc non possunt fieri sicciora, quia semper humida manent. Ergo. Dic. Putredo propria & exquisita, licet omnibus rebus natura constantibus communis sit, solum tamen mixtis perfectis conuenit vt sunt cadauera; in quibus ob mixtionis perfectionem dominium qualitatum actiuarum in passiuas reperitur solum. Elementa, & metalla corrumuntur, non per putredinem exquisitam, quia in illis dissolutio humidi à sicco non reperitur, sed solum veluti infectio, & per vapores susceptos vsque ad penitissimas partes inquinatio. Sic metalla quando rubiginem contrahunt, improprie dicuntur putrescere; nam alia putrefactio in illis non animaduertitur. Hoc dicebat Arist. *loc. cit. proprie putredo fit in his, quæ ex parte intereunt, & à natura sunt distracta*, vt sunt cadauera, quæ dicuntur secundum partem corrumpi quoniam viuencia anima constant & corpore, & separata anima cadauer relinquitur, quod est corpus. Idcirco omnia possunt putrescere, quia hanc partem distractionem pati possunt. Aqua sanè, aer, & terra,

A quia in suis naturis impura sunt, putrescere possunt, ratione mixtionis quam participant: nam si elementa pura essent, putredine non afficerentur; quoniam hæc propria est mixtorum passio: maximè quia in illis est calor, qui obtinetur ab extraneo. Exceptit autem ignem, quoniam omnem humiditatem depascitur alienam, & propria caret, & ob alias rationes quas eloquenter proponit Buccaferrus *in com. c. 1. lib. 4. meteor. Arist.*

Sextò. Inuestigandum: An putredo per corruptionem, an potius per alterationem sit definienda? Nam putredo est actio caloris præter naturam, fitque ab extranea caliditate, & est passio caloris natui. Ergo corruptio esse non potest, cum non sit mutatio secundum substantiam, sed secundum qualitatem. Deinde Gal. *5. simpl. c. 6.* inter alterationes putrefactionem reponit; vnde *cap. 15.* sequenti dicit, medicamenta putrefacticia esse calefacientia & humectantia; & quæ putredini resistunt, esse frigida & sicca: & hoc modo constitutio calida & humida, est pestilens, & putredinosa, apud Gal. *lib. 1. de temp. c. 4. post. med.* quo etiam pacto Gal. *3. epid. sect. 3. com. 1. ad fin.* caliditatem & humiditatem, causas esse putredinis efficientem, & materialem asseruit: Ergo putredo per alterationem defini debet, non per corruptionem, aut totius substantie mutationem.

Pro parte contraria habemus Aristotelem, & Galenum qui eam per corruptionem, & per mutationem totius substantiæ corporis putrescentis definiunt. Dicendum ergo rationem putrefactionis non in sola alteratione consistere, quia interdum humores putridi euacuatione indigent, quoniam nequeunt ad pristinum statum redire, auctore Galen. *2. aph. 17. ad fin.* & si solum aliqua qualitate essent intemperati, alteratione per contraria corrigi possent: quia tamen sunt præter temperiem immutati secundum substantiam, idè sola alteratione corrigi non possunt. Sic partes putridæ indigent sectione: vnde præter intemperiem, ad putredinem mutatio totius putrescentis substantiæ ad corruptelam necessaria est, idè Gal. *1. meth. cap. 8.* & Auic. *1. 4. tract. 2. cap. 43.* putredinem esse corruptionem non in via, sed in termino asserunt: quapropter in definitione Gal. per mutationem substantiæ, non debemus intelligere mutationem formæ substantialis, nec totius compositi penes formam substantialem: cum enim non recipiat magis aut minus, successiuè immutari non potest: res autem quando putrescit, successiuè immutatur: non ergo immutatur secundum formam. Hoc firmari potest doctrina Galeni *2. aph. com. cit.* quo loco sanguinem putrescentem, esse sanguinem asseruit. Ergo putrefactio non est mutatio formæ. Idè per mutationem intelligere debemus non solum secundum primas qualitates, sed etiam secundas, & modum substantiæ: per putredinem enim necessariò fit separatio partium humidarum à partibus siccis, in qua putredinis essentia consistit: quare quæ putrescunt, non solum calefiunt, & humectantur, sed etiam in colore, odore, sapore, & aliis qualitatibus immutationem suscipiunt, quæ proximè ad rei substantiam accedunt; & idcirco putredo per corruptionem, & mutationem totius substantiæ definitur.

Ex iis patet, non esse recipiendam illorum interpretationem, qui asserunt idcirco putredinem ab Arist. dici corruptionem caloris proprii & natui, quia per calorem natuum intelligit spiritum, & calidum innatum, substantiam scilicet calidam & humidam, quam firmat in putrefactione corrumpi; qua ratione putredo dicitur corruptio caloris; id est substantiæ calidæ.

Sed hæc interpretatio defendi non potest: nam Arist. non appellat putredinem, corruptionem calidi natui, sed caliditatis natui: quemadmodum autem calidum de substantia calida dicitur, *1. aph. 14.* ita caliditas est solum qualitatem significat. Deinde frustra addidisset verbum *[in vnoquoque humido.]* Insuper quia cadauera, & plantæ iam demortuæ, & reliqua mixta inanimata non putrescunt, cum calido innato destituantur.

Dicendum ergo est: Aristotelem per calorem naturalem intelligere calorem contractum ab elementis, mixtum

mixtum reliquis qualitatibus elementalibus; proportionatum, & temperatum, vt conuenit formæ mixti, qui calor frigiditate commodè attemperatus, agens mixtionis est. Nam cum mixta fiant commodè permixtis qualitatibus passiuis, humido scilicet, & sicco, dum scilicet elementa in minima diuiduntur, & diuisa, certa quantitate, qualitate, & ordine vniuntur & miscentur, sequitur vt illud sit proprius mixtionis opifex, quod has diuidendi, & vniendi operationes efficit; & quoniam diuisio, & vniio citra motum non fiunt, nec motus citra calorem, constat quòd immediatum mixtionis agens non sit frigus, sed calor frigore determinatus, qui calor natuius dicitur.

Denique sicut hic, quando fit mixtio, pro indigentia formæ mixti patibiles qualitates permiscet, & eam mixtionem conseruat; sic etiam quando improporionatur, neque reliquis qualitatibus attemperatur vt decet, & fit extraneus, humidum à sicco separari incipit, & per putrefactionem dissoluitur fixum, & ad corruptionem vergit. Vt igitur Aristoteles istam necessariam consequutionem explicaret, definit putredinem per corruptionem naturalis caloris; siquidem ad eius corruptionem mixtionis sequitur dissolutio, & ex ea totius corruptio: calor tamen non dicitur proprie corruptus, aut putrefactus, sed solum compositum: dicitur tamen calor vitiatum, qui separat, dissoluit, & putrefacit. Ex quibus constat, qua ratione putrefactio dicitur corruptio.

Septimò. Etiam videtur difficillimum, sitne hæc corruptio naturalis, an præter naturam: quoniam Aristoteles *loc. cit.* inquit, putrefactionem esse contrariam simplici generationi; & senectutem, & ariditatem ad eam ducere, & esse naturalem finem omnium natura constantium, ni violenter corrumantur. Ex qua doctrina constat, putredinem esse naturalem corruptionem, & mixta omnia naturaliter per putredinem definire.

Hæc tamen doctrina nec rationi, nec Aristoteli, aut Galeno videtur consentanea. Primò, animata morte naturali pereunt, quæ tamen putrefactio non est. Ergo putrefactio non est finis omnium natura constantium. Patet: nam quæ putrescunt, id à calore extraneo patiuntur; quæ autem senescunt, & naturaliter definunt, à calore naturali, & proprio patiuntur: nam sicut calor natuius fuit principium actiuum generationis, sic est principium senectutis, & mortis, vt colligitur ex Gal. *lib. de marcore, cap. 3.* Deinde Arist. *lib. de respirat. cap. 10.* in eo distinguit mortem naturalem à violenta, quòd huius principium extrinsecum sit; illius verò intrinsecum, & in ipso animalis. Sed principium putredinis extrinsecum est, quum fiat à calore alieno, & præter naturam. Ergo putredo non est corruptio naturalis.

Vt verò hæc fiant manifesta, aduertat simplicem generationem appellari ab Arist. *loc. cit.* eam per quam mixta ex elementis immediatè generantur: cum autem ea sit mutatio à passiuis seiunctis ad coniuncta; putrefactio verò contrà à passiuis coniunctis ad diuisa, siue seiuncta, erunt mutationes contrariæ, vt pote à contrariis terminis in contrarios; vnde meritò vocat Arist. putrefactionem, contrarium maximè commune generationi mixti, quoniam per putredinem mixtio dissoluitur, & mixtum in elementa soluitur. Consule Matthiam Flacium *in suis disputationibus Medicophysicis, dist. 2. de Putredine.*

Deinde notabis, putrefactionem aliquando naturalem esse, aliquando violentam: illa dicitur naturalis, quæ rebus non antè accidit, quàm calor natuius ita seipsam temporis processu debilitarit, vt corruptus ab extraneo, ad conseruandam mixtionem impotens fiat. Violenta illa nuncupatur, quæ vitiatò calore proprio ante legitimum tempus à natura præfinitum contingit.

De priori intelligendus est Aristoteles, dum asseruit putrefactionem esse finem omnium naturæ constantium, & simplici generationi contrarium esse commune. Hac ratione definunt plantæ: & animalia post paulatinam arefactionem naturaliter intereunt. Dicitur autem naturalis, etiam si fiat à caliditate præter naturam, & principio extrinsecò, quoniam propter debilitatem caloris naturaliter

A contingentem, accidere solet; & quia ad operationes naturæ consequitur, quo nomine etiam nuncupari potest naturalis, ex Gal. *lib. de marcore, cap. 2.* Lege Argenterium, *tom. 1. in art. medic. fol. mibi 602.*

Ad obiecta verò dicendum est, animata perire morte naturali, quæ non est putrefactio: nam ea mors est corruptio animati quatenus animatum, non verò quatenus mixtum, quod post mortem naturalem per putrefactionem definit; & sic est intelligendum, quod ait Arist. *cit.* arefactionem, senectutem, & corruptionem ad putredinem ducere, quoniam videlicet post interitum animatorum sequitur putredo.

Octauò. Dubitandum est: vtrum putredo à caliditate ambientis oriatur semper? Contrarium enim videtur consonum Aristoteli, *4. meteor. cit.* qui querens, quare per hyemem res minus, quàm per æstatem & calorem putrescant; respondet, quia tum temporis calor in aère, & in aqua paucior est. Ergo non oritur solum putredo à calore aëris ambientis, sed etiam à calore aquæ imò & terræ. Deinde, putredo quæ fit per contactum putridi corporis, vera putredo est; & tamen non fit à calore aëris ambientis. Ergo non semper ab aère oritur putredo. Insuper, quando à frigiditate aëris ambientis prohibita transpiratio putredinem inducit, hæc à caliditate aëris non emanat. Non est ergo semper caliditas ambientis efficiens causa putredinis.

Dic. Aristoteles vocat calorem ambientis siue continentis, omnem qui proprius & insitus non est, sed alienus & extraneus, siue is sit aëris, siue aquæ, aut terræ, vel cuiuscunque alterius rei. Imò quando putredo ab vna parte eiusdem rei in aliam serpit, à calore ambientis fit, quoniam non fit à calore insito & proprio, sed à calore alieno. Philosophus autem exemplum in caliditate ambientis proposuit, quoniam hæc est maximè corruptiua; vel quia quæcunque res calorem insitum reddit extraneum, habet se respectu illius, instar ambientis externi, quum illi sit extrinsecus; denique omnia quæ continent; & ambiunt rem quæ putrescit, nomine continentis intelligit Philosophus. Ita putrescant metalla, carnes, pisces, fructus. Ex quo ad primum, & secundum argumentum solutio patet. Tertium dilues si dicas, in aère frigido putredinem ex prohibita transpiratione, non ab ipsius aëris frigore, sed à fuliginum calore, quæ à frigiditate conspante detinetur induci: illæ autem nomine ambientis in definitione putredinis, etiam comprehenduntur. Lege Eustachium Rudium, *lib. 3. de feb. cap. 11.*

Vltimò. Non minus controuersum est apud Philosophos, & Medicos, An calor extraneus sit perpetua putredinis causa, vt Arist. & Gal. asseruerunt. Primò. Obstat ipse Arist. qui *4. meteor. cit.* asseruit putredinem esse frigiditatis propriæ, & caliditatis alienæ communem affectionem. Secundò. Renuere videtur Gal. *2. de loc. 2.* vbi à frigore corruptos fuisse, & putruisse pedes manifestè affirmat. Tertio. Sequeretur, res in temporibus, locis frigidis nulla ratione putrescere, quod est contra experimentum. Quarto vrget & illud. Si causa immediata putredinis est debilitas caloris innati, cur à frigore potius non oriatur putredo, quàm à calore extraneo, si amplius innatus calor à frigore, quàm à calore debilitatur, & ad patibiles qualitates regendas redditur ineptus? debilitari etiam calorem insitum ab humidi copia, inopia, & ineptitudine, certum est. Vltimò. Omnes febres essent putridæ quum omnes præternaturalem extraneumve calorem secum importent: quod falsum esse nemo non videt.

Viderunt istam controuersiam inter alios Argenterius *lib. 3. art. med. 338.* & Thomas à Veiga *in com. cap. 3. lib. 1. de diff. feb. Gal.* ille his conuictus, non semper à caliditate extranea putredinem proficisci arbitrari, hic libentim relinquit vnicuique quod velit opinari. Sed stantem sententiæ Philosophi, & Gal. arbitrantium, causam efficientem putredinis, semper esse calorem excedentem, & præter naturam, vt ex vtraque definitione colligi potest, & docet Gal. *3. epid. sect. 3. com. 1. ad fin.* dicens: & videtur putredo omnis ex materia quidem gigni humida, & ex causa verò efficiente, extraneo, & præter naturam calore, &c.

Hic calor naturalem calorem educit, quoniam proprium humidum continere nequit, in quo consistit: res enim putrescens caliditate extranea funditur, & ebullit; & calor naturalis propter feruorem exsoluitur secum educit humidum: ob quam causam res putrescentes exterius humidiores apparent, interius sicciore, humido cum ipso calore à centro ad circumferentiam attracto; quo nomine putrescentia etiam in principio reddantur humidiora, tandem in fumum, & cinerem soluantur, ex Arist. 4. meteor. cap. 1.

Ex iis manifestè patet, quid ad auctoritatem Arist. sit respondendum: nam Gal. 2. de temp. cap. 6. asseruit, illa quæ putrescunt, quamuis alieno calore calida sint, proprio tamen esse frigida: idè Arist. nihil aliud eo loco asseruit, quàm in rebus putrescentibus concurrere debilitatem caloris natiui, & excessum caloris extranei. Ad secundum respondet Vallesius loc. cit. frigus ambientis per se non deduxit pedes ad putredinem, sed ex accidenti, refrigeratione encante membra, vel cutis meatus consistante; quare innata ventilatione prohibita subiectum putredine occupatur. Hoc modo cadauera sub terra sepulta putrescunt, licet citra calorem continentis, suo tamen facto alieno, & extraneo, quo occupata primò defluunt tabo, post in terram abeunt cum fetore eximio, & planè cadauerali. Ad tertium. In temporibus, & locis frigidis, res à frigiditate non putrescunt, sed ab excessu caloris extranei, reperti vel in vaporibus, & fuliginibus detentis, vel in aère existente in porositatibus rei putrescentis. Ad quartum. Essentia putredinis consistit in separatione humidi à sicco, & eius ad circumferentiam attractione, præcedente feruore, & ebullitione humidi. Sed separatio, extractio, & ebullitio non possunt fieri à frigore, sed à calore. Ergo. Et licet frigus magis aduersetur innato calori, quàm extraneus calor, prius tamen est passiuas qualitates separari, ac humidum attrahi ad extrà, quàm debilitari calorem. Quamuis autem plurimæ causæ adsint, quæ natiuum calorem debilitant, hæc sunt mediata, & secundaria. Nec inde omnes febres appellabis putridas: nam calor diariæ, & hæcticæ est siccus, humoralium verò, & putridarum, humidus. Consule Santorellum lib. postpraxis, fol. 127. qui hoc argumentum ingenue agitauit.

Solus ergo extraneus calor est primaria, immediata, & perpetua causa putredinis. Nam coctio fit à colore naturali; putrefactio à frigiditate propria rei putrescentis, hoc est, minutione & debilitate natiui caloris, & excessu extranei: putredinem autem coctioni esse contrariam probauimus lib. 2. in com. hist. 66. Nam cum res putrescunt, partes frigidæ præter naturam incalescunt, partes naturæ calidæ dissipatione calidi innati refrigerantur: vt cum ex vino acetum fit, pars aquæ, & frigida, putredinis calorem comparat; vinosa verò, & calidæ extincto calore frigidæ manent. Sed cum calor extraneus ebulliat, effervescat, & insiliat in humidum, omnia putrescentia, antequam in cineres redacta sint, calent præter naturam: putredinem autem esse causam caloris, manifestis exemplis patefecimus lib. 1. in com. histor. ult. Sed de putredinis definitione hæc sint satis, modò de eius causis disputemus. Consule pro explicanda putredinis definitione, Thomam Erastum disputat. de putredine, & Argenterium in com. cap. 89. art. medic. Galeni: de quo argumento elegantissimè disceptauit Petrus Aeneas Caprilius, Medicus Ferrariensis doctissimus, lib. 1. de febrib. putridis, in med.

QVÆSTIO XI.

Utrum putredo præter varias causas, perpetuò à prohibita transpiratione oriatur, vt contra Gal. asseruerant Gentilis, Dinus, Vgo, Harculanus, Lemosius, Vallesius, Thomas à Veiga, & alij Medici scientissimi.

Arduum est post tot, tamque celeberrimos viros, de putredinis causis promere sententiam, sed quia

A cogente stilo nostram proferre est necesse, aduertimus, post doctissimum Galenum, qui abundè in lib. meth. & de diff. feb. hanc exsoluit difficultatem, nullum auctorem magis concinnè, & appositè eas descripsisse quam Auicennam: hic enim facundus auctor 1. 4. tract. 2. cap. 1. numerosas febrium putridarum causas enarrat, quarum prima est causa efficiens, nempe calor extraneus vel præter naturam, qui vt ipse inquit 2. 1. doct. sum. 2. cap. 1. in med. calorem innatum ad exteriores partes educit, quare debilis innatus passiuas regere non potest, & sic separatur humidum à sicco, & subiectum in exteriori parte redditur humidius, & non cessante putrefactione in cinerem conuertitur: quod ferè intelligendum est, nam metalla quum putrescunt, potiùs cariola fiunt, & rubiginosa. Ex iis constat, multò minùs putrescere res in locis, & temporibus frigidis quàm in calidis. Certum est etiam, quòd ea quæ ex sua natura calida sunt, multò difficiliùs putrescunt, veluti piper, zingiber, cinnamomum, & alia huiusmodi. Verum etiam est, magnas res difficulter putredinem contrahere, quia virtus vnita fortior est.

Secunda causa est humiditas, & pro materiali causa ab omnibus constituitur, nihil enim sine humiditate putrescere potest, & idè putredo quiete augetur: motu enim, & exercitio ampliùs illa absimitur, monente Galeno lib. 3. epid. sect. 3. com. ult. quoniam quod omni ex parte siccum est, putrescere nequit, vt experientia constat & Aristoteles firmat lib. 4. meteor. cap. 1. cit. vbi docet omnia putrescere, excepto igne: neque obstat quòd lib. 26. probl. 20. etiam aërem non putrescere allerat: nam etiam si Christoph. à Vega lib. 1. de diff. feb. in com. cap. 6. part. 2. asserat hanc sententiam non esse Aristotelis: tamen errat: nam loquitur de aère sincero, & puro, qui putrescere non potest. Hinc constat, corpora quòd sunt humidiora, è putredini ampliùs esse obnoxia, maximè si humiditas illa calori sit coniuncta, vt voluit Gal. 8. meth. cap. 7. & lib. 1. de diff. feb. cap. 3. post. med. & lib. art. medic. cap. 57. & inductione probat Gal. lib. 1. de temp. cap. 4. post. med. qua etiam ratione 4. simpl. cap. 14. docet, vinum, & multum propter humiditatem superfluum facillimè putrescere, præsertim si aëri, aut vento calido exponantur: quo etiam pacto nihil à frigido; vel à sicco putrescere posse, exemplo polito in carnibus cit. de temperam. Gal. confirmat.

Causa formalis putredinis, est ipsa corruptio, monente Galeno lib. 2. de diff. feb. cap. 9. Finalis causa est incineratio: quæ enim putrescunt, fimus & cinis fiunt; huc enim putredo dirigitur, licet enim in combustione, quæ fit à calore vehementi & forti, qui simul alterat, & corrumpit, incineratio accidat, ex Arist. 4. meteor. cap. 3. & Aphrodis. 2. probl. 64. tamen illa quæ euenit in putredine est remissa: quum quæ putredinem efficiunt, pigre & morose agunt. Ex his constat causam factoris in putredine, esse humidam à calore non rectè gubernatam; quare contraria ratione flores suauiter olent, quoniam humidum exactè à calore obtinetur.

Porrò Auicenna loc. cit. præter has vniuersales putredinis causas, alias constituit, quarum primam profert cibum, seu alimentum, de quo probat septem modis putredinis causam, esse posse, quos infra in com. histor. 13. tanquam in commodiori loco explicamus. Secunda putredinis causa, est obstructio, ex Gal. lib. 1. de diff. feb. cap. 3. post. med. & 1. 1. meth. 4. quæ vel est angustia meatuum, quum pori redduntur angustiiores, & propriè dicitur stipatio, siue constipatio, siue adstrictio; vel est infarctus, seu plenitudo meatus, vel pori ab aliquo replente, & verè vocatur obstructio. Latiùs tamen de vtraque affectione dicitur obstructio, vt quando diuiditur in coarctatoriam, & attenuatoriam. Obstructio ergo latè sumpta, causa est putredinis, quoniam ventilationem prohibet: diffatur autem duplici modo corpus, auctore Gal. lib. 1. de diff. feb. cap. 3. effusus ad exteriora vaporosis, ac fuliginosis recrementis, ac rursus intrò attracta refrigerante aërea substantia, cuius ope calor innatus transpirat: qua ratione duplici modo prohibita difflatio contingit, & calor extraneus augetur, quoniam naturalis

naturalis non rectè attemperatur, fuligines non expurgantur, & sic cor, visceraque gliscunt, excandescunt, ad quorum calidam intemperiem sequitur putredo. Deinde calor innatus, cum ob obstructionem prohibeatur diffari, minuitur & debilior fit, & sic non potens regere humidum cum sicco, subiectum à calore extraneo obtrinetur, & sequitur putredo. Insuper intemperies ab obstructione suborta humores vitiosos generat, qui citissimè putrescunt.

Tertia putredinis causa est aër, qui dupliciter inquinari potest, ex Gal. lib. art. medic. cap. 85. vel secundum qualitates, vel secundum substantiam. In substantia dicitur immutari, cum putrescit, vel acquirit deleteriam, aut malignam, à celo, vel aliunde communicatam qualitatem; putrescit autem aër ob plures causas inter quas assignandæ sunt prauarum rerum exhalationes, quæ cum ipso permisceri solent, vt ex aquis stagnantibus, & rebus quæ in aquis macerantur, vt probat Baptista Theodosius epistol. 53. à vaporibus eleuatis à terra, & aqua; ab iis quæ per ipsum aërem deferuntur, cuiusmodi sunt grandines, pluuia, pruina, ventorum varia genera, nubes, tonitrua, fulgura, hiatus, ardore, stellæ currentes, voragine, necnon ab iis quæ oculis nostris conspicua videntur, vt Iris, Halo, Area, Virga, ex quibus aër ipse inficitur, ac redditur impurus: sicut à cadaueribus, corruptis frugibus, leguminibus, oleribus, paludibus, barathris, & ab aliis putridis exhalationibus: qua ex professo numerat Montanus part. 2. vniuers. medic. tit. de aëris bonitate, aut malitia. & Galen. priùs proposuit lib. 9. meth. cap. 5.

Deinde Aër corrumpitur à cæli influxu, vt communi Astrologorum, & Medicorum consensu ratum est, hoc est, à maligno, & occulto siderum, & planetarum omnium aspectu; vel ab eius mutatione secundum qualitates manifestas, vt in ortu caniculæ, vigente maximo æstu frequenter conspicimus. Sed quid respondebimus Philosopho lib. 25. probl. 20. aërem non putrescere asserenti? Dic: Aër prout sumitur pro elemento puro, non putrescit, quia putredo mixtorum est passio: si verò corrumpitur, id accidit ratione mixtionis, cuius est particeps.

Quarta putredinis causa, sumitur ex parte humorum, à quibus fit obstructio, à qua emanat putredo. Obstructionis causa triplex est, humorum multitudo, crassities, lentor, ex Gal. 9. meth. 1. & 11. meth. cap. 8. & lib. de caus. morbor. cap. 7. Auic. 1. 4. tract. 1. cap. 33. & 2. 1. doct. 1. sum. 2. cap. 6. Obstructio prout constipationem significat, ab aliis etiam causis emanat, ex frigore ambientis, balnei, rebus exsiccantibus, tumoribus præter naturam, vel aliqua re adnata, vt callo, carne, calculo, vt firmat Gal. lib. 1. de loc. affect. cap. 1. posito exemplo in retentione vrinæ.

Deinde diuersitas putredinis desumitur ex varietate quatuor humorum, qui putrescere possunt, quorum putredo cognoscitur ex vaporibus eleuatis, qui naturam redolent humorum à quibus eleuantur: numerantur autem humores solùm, licet alia etiam putrescere possint, vt vermes, stercus, pus, membrum, chylus, excrementa tertiar coctionis; & spiritus, quia frequentius putredine occupantur, maximè cum febres ab aliis substantiis exortæ, ad putridas sint reducendæ.

Insuper diuersitas putredinis ex parte loci est desumenda auctore Auicenna 1. 4. tract. 2. cap. 1. nam putredo quandoque est communis vniuerso corpori, quandoque in vno membro determinato reperitur. Appellatur autem communis, non quòd in toto corpore, & in vnaquaque parte reperitur, sed quòd existat in venis omnibus, vel in maximis, & præcipuis, vt docuit Gal. lib. 11. meth. cap. 4. §. quoniam putredo vel inaequaliter in omnibus subsistit vasis, vel in maximis, maximeque principalibus, ea porrò sunt inter alas, & inguina; vel in vna quapiam particula, quæ vel phlegmonem in se habet, vel etiam citra phlegmonem principium febris in se continet, &c. Quo pacto est intelligenda doctrina ipsius cap. 8. sequenti ad fin.

Putredinem verò quæ in aliqua parte consistit, vt in febribus intermittentibus, & tumoribus præter natu-

ram quatuor de causis accidere certum est. Prima, ob partium debilitatem, cuius ratione partes excrementa aliarum partium corporis recipiunt, vt docet Gal. lib. de sang. mis. cap. 18. & lib. de caus. morbor. cap. 6. post med. quare imbecilles partes excrementitios humores in ipsis receptos à se expellere nequeunt; & tunc per pauplatinam congestionem excitatur putredo. Accidit etiam, quoniam pars debilis alimentum sibi commissum concoquere nequit, quare semicrudum relictum à regimine naturæ putrescit. Secunda, ob caloris exuberantiam, cuius ratione partes immodicè attrahunt: nam calor attrahit, ex Galen. 6. de usu part. cap. 15. & alibi. Tertia, ob caloris acrimoniam, vt quando cum calore coniungitur siccitas, cuius causa calor mordacior fit, & magis attrahit. Quarta causa dolor est, ob quem pars debilis vehementer attrahit, ex Gal. 2. de diff. feb. cap. ult. & 5. aph. 53. & alibi.

Ampliùs varietas febrium putridarum ex parte humoris putrescentis desumenda est: nam ex bile generatur tertiana; ex pituita, quotidiana; ex melancholia, quartana; ex sanguine verò gignitur conclusa, vt loc. cit. firmat Auicenna: quod etiam docuit Gal. lib. 2. de diff. feb. cap. 1. Ex dictis colligitur deceptum fuisse Iouertum, frustra contra maiorum placita debacchantem, qui 2. paradox. 3. nullas febres salubres ex putrescentibus humoribus, sed effervescentibus, & adultis concitari; immò paradox. 3. omnes febres putridas ex bile potissimè generari asseruit: cuius argumenta eleganter dissoluit Thomas Erastus, disputat. de febrib. part. 1. & 2.

Necessarium pariter, & inexcusandum argumentum est, & ad curationem febrium putridarum vtilissimumi possitne putredo citra prohibitam transpirationem generari. Galenus 11. meth. cap. 4. eam semper à prohibita transpiratione oriri pronunciat. §. Ergo ostensum est, vbi morborum causas reddidimus, illa tantum putrescere corpora, quæ cum calida humiditate natura sint, neque perspirata, neque ventilata, in calido & humido loco manent, &c. Similitè etiam lib. 1. feb. 3. docet putredinem à prohibita ventilatione semper habere ortum: & 5. simpl. cap. 15. asserit, non omnem corruptionem esse putredinem, sed corruptionem cum fetore: & 1. prog. ult. graueolentiam signum esse putredinis confirmat: Sed fetor solùm à prohibita diffatione contingit, auctore Arist. lib. 13. probl. 8. & 10. dum enim querit, quare inter omnes corporis partes axillæ magis fetent, & cur gibbosi expirationem grauius olentem reddant; respondet, quia habent impeditam transpirationem. Eandem sententiam videtur confirmare Gal. lib. 9. meth. cap. 4.

Pro parte contraria plurima sunt, eaque validissima argumenta. Extat imprimis celebris Galeni locus; ex lib. de inaequali intemperie, cap. 7. dicens: neque enim ea solùm quæ conculcata sunt, & perspirata prohibita putrescunt, verum celerrimè ea, maximeque, ceterum putrescunt & alia multa, quæ putredini sunt opportuna, &c. & lib. 2. feb. cap. 9. inquit: sanguinem putrescere, aut quia non diffatur, aut quia non gubernatur à natura, & lib. 1. feb. 3. asserit, in plenitudine quoad vires citissimè putredinem euenire, quia vis quæ regit inualida est: & cap. 4. sequenti docet, corpora quæ adstrictionibus, & obstructionibus carent, & bene diffantur, rarè in febrem pestilentem incidere. Ergo præter prohibitam transpirationem, alia causa putredinis est assignanda. Et lib. de caus. morbor. cap. 8. non solùm putrescere quæ non transpirant, sed putredinem à medicamentis putrescentibus oriri asserit.

Deinde, si putredo semper oriretur à prohibita transpiratione, ineptè Galenus lib. de caus. morbor. cap. 2. & lib. 1. de diff. feb. cap. 3. putredinem à prohibita diffatione distingeret.

Secundò. Si prohibita transpiratio esset perpetua causa putredinis, includeretur in definitione putredinis, ab Arist. & Gal. proposita. Ergo, &c.

Tertiò. Putrefactio est naturalis corruptio mixti, ex Arist. loc. cit. Sed mixta plurima possunt prohiberi à mala diffatione. Ergo si sola prohibita diffatio esset causa putredinis, posset curari naturalis corruptio mixti.

Quartò. Putredo est corruptio innati caloris ab extraneo. Sed potest hæc corruptio à calore extraneo contingere multis aliis de causis, præterquam à prohibita diffilatione, auctore Auic. 1. 4. *trakt. 2. cap. 2.* Ergo. Nam à contactu rei putridæ emanat, vt in uuis, pyris, & aliis fructibus experimur, deinde oritur ab aëre putrido, & pestilente inspirato.

Quintò. Res solidæ externæ, quæ magis resistunt putredini, bene ventilatæ citra prohibitam diffilationem putrescunt. Ergo interni humores similiter etiam putrescere possunt.

Sextò. Non solum in plenitudine quoad vasa, sed etiam in plenitudine quoad vires putredo contingit: in illa propter prohibitam diffilationem, in hac minimè, quia non includit obstructionem, sed ob debilitatem innati caloris, humorem gubernare non potens. Ergo, &c.

Septimò. Ventilatio idcirco præseruat à putredine, quia calorem naturalem moderata sua frigiditate conseruat, & eius prohibet corruptionem ab extraneo calore: sed carnes pisces, & alia putrescunt, quando ventilantur ab austro, vento calido & humido, ex Gal. 4. *simpl. 13. & 14.* & non solum in cerealibus, fructibus, herbis, imò & in omnibus aliis obseruare præcipit Matthiolus *lib. 1. in Diosc. in præmio:* & tempore pestis generatur in corporibus putredo. At tunc temporis respiratio est libera. Ergo.

Octauò Plures sunt causæ conseruandi calorem, quam perspiratio. Ergo plures erunt causæ putredinis, quam prohibita ventilatio. Maior patet; nam medicamentum mediocriter calidum, aut tegumentum ventriculo impostum coctionem iuuat, & calorem naturalem roborat.

Vltimò Corpora latorum pororum, & contexturæ raræ, si à caliditate aëris ambientis superentur, in febres incidunt putridas, & tamen in his corporibus non prohibetur perspiratio. Ergo.

Hæc tam repugnantia argumenta auctores cum rimerentur, varios excogitarunt soluendi modos, Dinus Harculanus, Vgo, & veteres Auicennæ interpretes *loc. cit.* quos sequitur, & explicat Vallesius *lib. 5. cont. cap. 26.* Galenum asserentem putredinem perpetuè oriri ob prohibitam transpirationem, interpretantur de putredine humorum, quæ oritur à causa interna, quasi ab hac non possint humores putrescere aut in toto, aut in parte corporis, quin adfit prohibita perspiratio. Sed hæc explanatio recipienda non est: nam putredinis humorum causa etiam asseritur plenitudo quoad vires, in qua citra obstructionem, aut prohibitam diffilationem humores putrescunt, ea solum de causa, quoniam non bene à natura reguntur: plenitudinem autem quoad vires, efficientem putredinem, esse causam internam, nullus ignorat.

Gentilis *cit. loco* aliter interpretatur Galenum asserens prohibitam diffilationem dici perpetuam causam putredinis, non quia huius sit semper efficiens causa, sed quia semper concurrat cum ea, vt communicans, vel coagens, id est, quia etiam si putredo fiat non præcedente prohibita diffilatione, tamen humor ex putredine redditus calidior incogruè diffilatur, quoniam attractus aër eum sicut oportet non attemperat, quare cum non sufficiat diffilatio, vt calor auctus refrigerari queat, ad humorum putredinem coagens est: quia cum putredo oriatur à calore alieno, & calor dum agit in substantiam humidam semper eleuet fumos & vapores, qui meatus internos, & externos obstruunt, & prohibent transpirationem, fit vt putredo tam à causa interna; quam externa, citra prohibitam transpirationem concitari possit, nunquam tamen citra ipsam reperiatur quia ad calorem putridum necessariorè prohibita transpiratio consequitur. Hanc opinionem omnes Latino-barbari postea sunt sequuti.

Sed non satisfacit viri alioqui doctissimi interpretatio hæc: nam præterquam quod peruertit significationes verborum, repugnat manifestè Galeno in *lib. 1. de diff. feb. cap. 4.* vbi ait quod ea corpora quæ adstrictionibus, & obstructionibus carent, & pura sunt, difficulter incidunt in febrem pestilentem, & cum incidunt, facillè sanantur, quia bene ventilantur quare sicuti putredo febris pestilentis citra prohibitam transpirationem concitatur, sic hæc secum

non compatitur. Præterea quando alimentum putrescit in ventriculo, vel propter intemperantiam calidam, vel quoniam est putrefactioni idoneum, ea putredo sine prohibita transpiratione incipit, neque deinceps ob capacitatem ventriculi prohibita diffilatio sequitur. Deinde, quando in dolium vini semiplenum res putris proicitur, ob illius rei contactum vinum putrescit citra prohibitam transpirationem, neque hæc deinceps impeditur. Ergo.

Thomas à Veiga *lib. 1. de diff. feb. in com. cap. 5.* arbitratur, prohibitam transpirationem non esse perpetuam causam putredinis, sed frequentem, ita vt in generatione putredinis obtineat rationem causæ sine qua non; & ita Galenus non asserit, putredinem habere perpetuè pro causa prohibitam ventilationem, sed solum asserit, putredinem maxime, frequenter, & facillimè ab illa concitari, & hanc ab obstructione; quæ vel est in re quæ putrescit, vel in loco vbi putrescit. Sed huius opinio non est vnde, quæque vera: Nam stante subsolano vinum in doliis citra aliquam obstructionem putrescit; & hæc in vino assignari non potest, quoniam tenuius multò, & rariùs efficitur, quum acescit, & acetum tenuius est vino. Rursus in dolio, siue pleno, siue semipieno, vinum acescit, si est languidum. Ita experimur sanguinem putrem multò magis esse fufum, quam antea, ita vt ex venis extractus concrefcere nequeat. Ergo obstructio pro generanda putredine necessaria non est, neque in re putri, neque in loco vbi putrescit.

Sed relictis aliorum expositionibus, me Græcorum candore illustratum audias rogo, qui illorum Mineræ ingenuæ minimè reluctor: nam semper putredinem cum illis, à prohibita transpiratione concitari assero. At vt meam mentem rectè percipias, aduerte tria. Primum quod per diffilationem, intelligimus cum ventilationem, quæ fit attracta aërea substantia frigida, & expurgatione fuliginum, quæ non solum à facultate vitali, sed etiam à naturali expultrice perficitur. Secundum, quod per impeditam diffilationem, intelligendum non est vt cesset omnino, aut quod minor quam sanitatis tempore sit, nam interdum multò maior est: sed quod ad naturam corporis non sufficiat, aut humoris, aut spiritus, qui in ipso continentur; debet enim esse corpus fluxile, & transpirabile, vt Hipp. retulit *lib. de aliment. n. 4.* & non minùs humores, & spiritus, quam corpus diffilationem, vt conseruentur, expostulant. Vltimum, quod prohibita diffilatio, & transpiratio non solum oritur ex obstructione, sed etiam ex adstrictione, & densitate cutis, copia humoris qui facultatem vitalem, aut naturalem opprimit, siccitate arteriarum, dilatationem & contractionem impediente, augmento caloris, fuliginum copia, ex quibus prohiberi, transpiratum, Galenus *locis citatis* manifestè edocuit.

Porrò rationem meæ asseritionis ita perpende. Calor præter naturam, qui principium est putrefaciendi, non putrefacit quia imminuitur, ita vt hæc ratione asseratur putredo, affectio propria frigiditatis, id est, remissi caloris; nam quamuis verum sit, in fine putredinis diminui calorem, ob humidi absorptionem; & finita putredine calorem extinguere, separato humido à sicco, & euanescente; toto eo tempore quo fit putredo, & viget, non imminuitur caliditas, sed potius intenditur, vt ostendunt febres putridæ, inflammationes quando ad supurationem vergunt, putrescentia stercora, in quibus propter putredinem accenditur caliditas. Hic calor non putrefacit, quia intensior est: nam hæc ratione caliditas ignis, aut feruentis solis, febris diariæ, hecticæ, medicamentorum vrentium, quæ septica vocantur, putrefacere; quod est falsum, quia nunquam darentur hæc febres sine putredine. Putrefacit ergo hic calor, quia vitatur, & impurius redditur; quod contingit, quia substantia cui inhaeret, nebulosa, vaporosa, aut maligna qualitate & recrementitia humiditate inficitur: quum enim adiunctam habet siccitatem, liberè permeat, & non impeditur, tunc non putrefacit, sed potius à putredine præseruat; & si corrumpit, quia modum excedit, illud facit exsiccando, comburendo; nam prohibita diffilatio non solum intendit calorem, quia hic attracta aërea substantia

commodè non attemperatur, sed etiam impedita purgatione fuliginum, illius vitiat qualitatem.

Ex hac doctrina dilucidè constat, quomodo contactus rei putris vim habeat putrefaciendi, quia communicantur vapores putridi, qui cum sint calidi, & humidissimi, non solum augment calorem rei quæ putrescit, sed eius qualitatem vitiant, & inficiunt; quare ob impeditam transpirationem, tum à vaporibus externis meatibus rei adhaerentibus, tum etiam ab his, qui actione caloris naturalis eleuantur, caliditas rei non ita vt antea diffilari potest. Eodem modo humoris copia virtutem opprimens, vim habet putrefaciendi, quando tanta est, vt neque transmutari, neque expelli possit: tunc enim fuligines remanentes cum commo de non expurgantur, transpirationem impediendo, qualitatem caloris vitare natæ sunt.

Si ergo iis instructus, argumenta contempleris attentè, ea facillè solues. Nam Galenus quando distinguit putredinem à prohibita transpiratione, est, quando hæc ex obstructione, & cutis densitate emanat. Neque ille intelligendus de prohibita transpiratione vniuersali, sed particulari à qua putredo solet distingui, quia non semper ab illa oritur. Quando verò asserit, non solum putrescere quæ non transpirant, sed aliis modis, ita explicandus est: Non solum res putrescunt, quado continentur in locis, in quibus non diffilantur, sed etiam propter rei putris contactum, aut facultatis imbecillitatem, etiam si loca in quibus sunt optime diffilentur: quia caliditas quæ inhaeret rei, non rectè ventilatur.

Ex iis patet solutio illius problematis, quod proponit Philosophus *lib. 4. metaph. cap. 1. iuxta fin.* quod mota minus putrescunt, quam ea quæ quiescunt: nam soluit Arist. quia motus qui excitatur à calore ambientis, minor est illo qui est in re quæ mouetur. Quæ verba duplicem sensum habere videntur; alter, quod sit maior calor in re quæ mouetur, quam in ambiente; sed non explicat mentem auctoris; quoniam sæpe multò maior caliditas est in re quæ mouetur, vt constat per æstatem, & quando exercitatio est moderata. Præterea multa sunt, quæ ex motu calorem acquirunt, vt patet in aëre, & aqua. Secundus sensus, est quod res quæ mouetur, minus patitur ab impressione aëris ambientis, quam res quiescens propter moram: & hic licet verus sit, omnino tamen problemati non satisfacit; multa enim citra impressionem aëris ambientis putrescunt. Dic ergo, fortasse meliùs, quoniam quæ mouentur, commodiùs diffilantur, & à suis recrementis purgantur. Hæc responsio firmatur experimento: vestes enim agitatione, & concussionem facta cum virga; solent à putredine præseruari, quia sic à pulvere, & aliis superfluis solent repurgari, quæ transpirationem impedire nata sunt.

Quod si post motum sequatur putredo, vt accidit quarto post laborem, aut exercitacionem consequitur febris putrida, non contingit solum propter intensiorem caloris, nisi simul prohibita perspiratio accedat, vt experimur in iis qui post laborem incalescentes aëri frigido se exponunt, aut manent in loco frigido, bibunt gelidam, aut tunicam sudore infectam non mutant, aut si illorum corpus humoribus sit repletum, qui extrorsum commoti cutaneos meatus obstruunt.

Nihil verò te moueat, quod idem Aristoteles profert *2. 2. probl. 4. & 25. probl. 16.* quærens, quare ea quæ in vtribus, & vasis plenis obturatis continentur, non solent putrescere. Nam respondet, quia manent immota, & ea quæ putrescunt, necesse est moueri. Igitur ea quæ mouentur, magis putrescunt. Soluit, dicendo duplicem esse motum, localem & alterationis: ea quæ mouentur motu locali, minus solent putrescere; motus verò alterationis putredini esse necessarius, ita vt omnia quæ putrescunt, necesse sit priùs alterari: quare cum in vasis plenis obturatis non pateat aëri ingressus, à quo possint res alterari, non solent putrescere, quia manent immota, hoc est, inalterata. Contra autem in vasis semiplenis aëri datur ingressus, & sic res contentæ alterantur, sed cum neque ingressus, neque egressus liber sit, prohibetur eorum diffilatio, & putrescunt. Lege Christoph. à Vega *lib. 1.*

de diff. feb. Galeni, in com. c. 3. part. 1. Argenier. l. 3. art. medica Gal. fol. mibi 603. qui prohibitam transpirationem perpetuam esse causam putredinis constanter affirmant. Hoc modo aluina excrementa grauiùs færent, quam vrina, quoniam intestinorum substantia crassior est, & ob eorum reuolutiones, & sinus liberè moueri nequeunt, nec transpirant. Si verò de hoc argumento plura legere desideras, consule Ludou. Lemosium in *lib. 1. meth. Gal. c. 8. disp. 3.* Gasparum Lupium in *lib. 1. Gal. de temper. in com. c. 9.* Fridericum Schroterum, *trakt. de putredine, prope fin.*

Cæterum priùsquam ab hisce digrediamur, non ineptè videmur facturi, si quæpiam adhuc ex veterum Philosophorum thesauris, delibitum carptimque degustemus, & explicemus quanta sit ventilationis necessitas, primò in igne cuius ope conseruatur purus; secundò in animalibus; tertio in plantis; postremò in solidis corporibus, qualia sunt lapides, metalla, &c.

Ergo conseruando igni faciunt quatuor, nempe refrigeratio, ventilatio, continuum alimentum, & aptum ellychnium. Refrigeratio quidem, quia cum ignis per se coërceri non possit, duratio eius, est perpetua alterius substitutio, generatioque, non aliter quam in fluminis alueo. Et quia ignis generatio ex materia licet apta, moram requirit qua attenuetur, igniatque materia, nisi modica illa complectentis aëris refrigeratione detineatur, euolabit leuitate sua qua pollet, ante nouæ flammæ generationem, quod flammæ extinctionem vocamus. Huius refrigerij inopia, faces, vel ardentis prunæ ad radios solis marcescunt, quoniam citiùs à continentis calore flamma dissipatur, quam noua substituatur. Oportet autem refrigerationem tantam esse, quæ respondeat igni conseruando, non quæ superet & extinguat, sed retineat tantum, & retardet: idè exigua candelam obiecto tegumento velamus; idè etiam paucas prunas per hyemales noctes ignem conseruaturas cinere obducunt mulierculæ, cineris raritati fidentes, per quam portio aëris ingrediat, quæ sufficiat refrigerare, non extinguere.

Ventilatio, ob quinque causas conseruando igni commoda est. Prima: nisi flammula continuè ascendens, ventilatione dissipetur & minuatur, subiectæ materiæ vaporem ignitioni aptum in fuliginem vertit, nouæ flammæ substitutioni ineptam: hinc fit vt flamma in cucurbitula, vel quouis alio vase, licet adèd incalescat, vt vniuersum vasis spatium occupet, tamen statim tota deficiat, pereatque exusto, & in fuliginem verso vapore ignitioni apto. Eo etiam fit, vt si candelæ extinctæ fastigium in mediam magnam flammam admoueatur, non accendatur, sed si accedat tantum ad ignis latus, ita vt flammæ vis ellychnium attingat, non exuat contentum in ellychnio vaporem.

Secunda ventilationis commoditas, qua ignis vim ad inflammandam materiam impellit, vt tantò citiùs attenuet & inflammet, quanto viciniùs ad eam accedit. Eo fit vt candela etiam nuper extincta igniatur, & carbō totus promptè ardeat, si è valida flamma exiens insuffletur, & introrsum aëris impetu pellatur.

Tertius ventilationis in inflammiss vsus, nec contemnitus, est expurgatio vlti vaporis, quem vocamus fuliginem; cum enim hæc, terrea, exusta, humorisque expers sit, ignem concipere non possit, & occupet ignem di vaporis locum, nec duorum corporum idem locus capax esse queat, fit vt nisi quidquid flammarum vi exustum est, ventilatione purgetur, locus nouæ flammæ nullus superfit, oppletus scilicet fuliginum copia. Ita hunc finem mulieres fornacibus suis foramen expirandæ fuligini retrò moliantur. In eundem figuli suis amplis quibus figulina vasa coquunt, aut lapides calcinant; Architecti caminis aperta relinquunt fastigia; omnia scilicet huic ventilationi, expurgationique fuliginum parata, quæ si semel obturentur, vniuersum ignem perire, & extinguique videmus.

Quarta ventilationis vtilitas est, ne ignis exiens in circumfusò aëre aceruetur, adèd vt non sit naturalis rei vnde exit, sed extraneus & præter naturam; ob quam causam innatam rei calorem, ipsamque rem putrescere

non erit mirum. Hinc fit, vt domus occlusæ carie obducantur, & citò vestes intra arcam reconditæ, nisi per interualla insolentur, tinca occupentur; & carnes, ni aëri exponantur, putreant; & partes nostræ cauz, intra quas exiens flamma moratur, quoniam ventilationem sufficientem non excipiunt, molestem odorem concipiunt, vt alia, & inter feminea.

Postremus etiam addi potest ventilationis vsus: est enim admodum verosimile, flammæ, & innato calori alimentum suppeditari, non ex solo subiecto vapore, sed adiecta etiam aliqua aëris portione, ex qua simul cum vapore alimentum, & materia præstetur. Eam aëris, & vaporis permixtionem ad ignitionem, ventilatio præstat: argumentum est, quod vbi arbores vento expositæ fecundiores surgunt; immò & agricolis receptum est Subsolanum, quoniam est ventorum violentissimum, plurimum promouere plantarum incrementum. Est & illud non leue argumentum, quod vbi ignis vase quopiam inclusus est, datur rima per quam multo impetu aër ingreditur, quasi vi flammæ ad alitionem trahatur, non secus quàm ex ellychnio oleum.

De refrigeratione, & ventilatione dictum iam est, superest vt videamus quid flammis conferant alimentum, & ellychnium, cum flamma omnis ex mixtis habeat substitutionem, quæ in ignem citissime transferantur, alimenta eligi oportere certum est, non quidem terrea, vt lapides, & metalla, nam quæ exactè sicca sunt, ignem non concipiunt: argumentum est, quod cinis, & exusta quæuis, admoto licet crebro igne, inflammari nequeunt. Deinde non aqua, cum enim aqua vtraque qualitate repugnet igni, facile, & sine medio in ignem transmutari nequit. Non aërea; nam etsi aër in ignem facile transmutari queat, tamen quia lentoris omnino expertus est, pari celeritate labitur, defluitque, & ideo ignem diu retinere non potest. Eligenda ergo est materia aërea, aquæ vehementer permixta, ita vt huius permixtionis beneficio lentorem plurimum obtineat, quo veloci resolutioni renitatur valde. Hæc sunt pinguis, oleosa, resinosa. Adeoque hoc verum est, vt etiam inter animalium alimenta, ea potentius dicantur alere, quæ huiusmodi naturam habent, vt triticum, & suilla: hoc enim mansum si tangatur, summopere glutinosum est; & inter carnes, suilla.

Ellychnium verò idèd igni conferuando confert, & lampadibus, & cereis candelis necessitate quadam accedit, quoniam proxima & immediata flammæ gignendæ materia, est vapor ex humido lento attenuatus. Is vapor non minus periclitatur dispergi, quàm flamma ipsa cuolare: & quemadmodum flammæ, ne citius euolet, refrigeratione succurrimus; ita vapor ne dispergatur, carbone, ligno, & ellychnio, hoc enim est solida quædam materia, sed intus rara, cauernosa, & foraminulenta. Oportuit autem talem esse, vt interna raritate exhalantem vaporem susciperet inflammari aptum, & soliditate sua vsque ad ignitionem retineret. Hinc fit, vt bombax, aptissima sit ellychnij materia, habet enim internam raritatem cum externa aliqua soliditate. Stupæ, lintea attrita, quod sunt vetustiora, rariora euadunt. Idèd verò ellychnium per interualla refecamus, quia quod exustum est, caret humore, ac proinde ignitioni ineptum esse iudicatur. Deinde quæ vehementer rara sunt, vt aër, quia non retinent vaporem; & quæ immodicè densa, vt lapides, metalla, quia non facile soluuntur in halitum, non igniuntur, nisi longa, mora in calcinatione.

Consequens est, vt animalia, & aquatilia secundo loco propofita in medium afferantur, & in illis explorandum, similibusne an variis ingeniis vita conferuetur, quidque illis vtilitatis ex respiratione accedat. Nam animalium vita similibus remediis; vtpote refrigeratione, & ventilatione; quamuis minoribus ac ignis purus, conferuatur; alimento verò per quædam temporum interualla sumpto. Nam inter omnia mixta, nullibi tanta ignis copia acruata est, quantum in animalibus videmus: piper enim, & sulphur, licet habeant flammæ quædam intermixtas portiones, quæ vbi ab illis se-

parantur, & animalibus approximantur, eorum carnes deurunt, nihilominus tamen tam multis terreis constant, vt tota ipsa mixta si extrà tangas, siue integra, siue trita, & puluerata, frigida sentias, non feruentia, aut calida. At verò animalium caro, sanguis, & spiritus non solùm intus ebulliunt, sed extrà adeò calent, vt facile tangi nequeant: tantò est amplior animalium calor; quàm ille qui vel stirpibus datus est, vel feminibus, vel solidis quibusuis, aut corporibus, aut metallis; alias diu citra eam opem durare non possent, quare multo eguerunt calore ad operationes suas, nempe vegetabilia ad sui nutritionem, & reparationem; animalia ad sensationes, & motus perpetuos, quibus operibus omnibus multa caloris copia necessaria absumitur; & maximè in hominibus, quippe qui alias exercens actiones nobiliores, vt sunt meditationes, cogitationes, & ratiocinia, in quibus spiritus plurimi resoluuntur.

Insuper minoribus remediis animalium vita conferuatur, quàm purus ignis, quòd calore ab igni animalia deficiunt; ob quam causam aër, & aqua, ex quibus refrigeratio animalibus accidit, per respirationem, & membrorum pulsus, prius in pectore, & membrorum meatibus temperantur, & à suo frigore mitescunt, vt tantò moderatiora accedant animalibus, quòd ipsa in calore flammæ, seu igni puro cedunt; ad cuius refrigerium durationemque, purus & minimè refractus aër est necessarius.

Sicut ignis quatuor modis præsertim conferuatur, sic animalium vita. Refrigeratio prædicto modo eam conferuat, & tuetur. Ventilatio verò per exiguos meatus animalia accedit, suctione, non exufflatione vlla externa comparata. Alimentum, non vt in flamma continuum, sed per longa spatia sumitur. Ellychnij verò vsus quatto loco relatum, corpus ipsum præbet vaporem sanguinis, & aërem per inspirationem attractum, ad spiritus & innati ignis nutritionem.

Cæterum quæret aliquis, cur natura aquatilibus, quorum minor est temperies, parauerit refrigerium ex aqua, tantò aëre frigidior, quum exigat ratio, vt calidior animanti ex aqua, minus calido ex aëre refrigeratio comparatur? Dic, aërem potentius aqua refrigerat, licet aqua in se frigidior sit; quia aër substantia sua, & mole cum spiritu nostro conuersatur: non sic autem aqua cum piscibus, sed solum qualitate, & insensibili halitu eorum calorem refrigerat, quum accedat tantum ad locum quendam branchiarum communem, cutique vicinum non verò intrò mittatur.

Vltra has rationes vniuersales de necessitate respirandi addit Galenus *lib. de causis morbor. cap. 3.* duas alias particulares, quæ in vnam coeunt, nempe cordis ventilationem; quare membra pulsus refrigerantur; cor respiratione; ignis ventilatione promouente motum, modò infernè, modò sursum. Idèd vtroque modo confert exufflatio igni tam deorsum, quàm sursum per interualla. Hinc fit vt lucerna operata denigret vas, & corda præfocatorum, combusta appareant; quia defuit ventilatio, nec proinde consumptus est in totum vapor, aptus caleferi, & inflammari. Sic à magna face minor extinguitur, & extincta lucerna missa in magnam flammam non extrahitur inflammata, quòd multus calor continentis, in his omnibus dissipat materiam, quæ substituenda erat ascendenti flammæ. Demum, quod Gal. ait *lib. de usu respirat.* cum flamma requirat vicissim motum sursum, & deorsum, deficiente alterutro ex illis, necessaridè extinguitur.

Hæc cordis ventilatio, inspiratione perficitur, attracto aëte frigido ad nutritionem animalis spiritus, & contemptamentum vitalis; ac expiratione, ad expurgandas fuligines: fuligo enim cum sit fumus ex adustione sicca, cineris instar, calorem continere non potest, idèd occupans locum flammæ, extinguitur: fit autem fuliginum purgatio expiratione, conferente etiam non parum inspiratione: sicut enim sordes abluto linteo facile euanescent, ita fuligines permixtione inspirati aëris purgantur: nam id quod aqua pollet in expurgando linteo, idem confert permixtio aëris puri, expurgando aëri fumoso intra cor contento.

Patitur

Patitur tamen instantias hæc doctrina. Prima. Si conseruatio omnium requirit similia, cur ventilatio facit ad conseruationem? Dic, ventilatio vtilis est ad durationem ignis specificam, per continuam successione: quemadmodum autem calor æstatis primò calefacit omnia, deinde per moram siccat, & extinguit; sic innatus calor in omni mixto citò per moram consumeret humidum, nisi ventilatione moderata immodica illa mora impeditur.

Secunda. Si cor creatum est cum sua illa quam exigit temperie, non secus quàm cerebrum, & reliqua membra, cur in eius tutelam parauit respirationem, si illud refrigerio non indiget? Dic, quòd natura refrigerio respirationis, non conatur remittere, ac minuere cordis calorem, sed dum circumstans refrigerium prohibet velocem ignis discessum, conferuat, & in officio retinet, vsque ad sequentis ignis ex apto vapore substitutionem; quare non parat innato calori in corde diminutionem, sed durationem.

Tertia. Respiatio non semper vtilis est, aut necessaria refrigerando cordi, cur ergo à natura intenta? Hoc patet experimento, in eo affectu, in quo ægri frigidum ex ore, & naribus exsufflant cum periculo summo, ex Hip. *lib. 2. prog.* Tunc enim cordis conditio calefactionem magis, quàm refrigerationem exigebat, quæ per respirationem paratur. Dic, id facit attractio aëris frigidi, ad eum qui frigidum expirat, quod facit in exiguo foco flabellatio, & modica refrigeratio; retinet enim modicum illud ne euolet, & expiret, quo præsidio abeuntem animam natura remoratur, vt in omnibus morientibus est manifestum.

Accedamus ad plantas, in quibus etiam respiatio locum habet. Illæ similibus conferuantur remediis ac animalia, nihilominus tamen languidioribus, quantum earum calor ab animalium calore recedit. Ergo refrigeratio, & alimentum similiter faciunt ad plantarum vitam conferuandam: cæterum hæc minus potentia sunt: nam refrigeratio, & ventilatio parte tantum externa accedunt, non intrò per os, bronchia, aut cutem attrahunt, sicut in animalibus. Deinde alimenta rariora accedunt plantis, & per maiora temporum interualla, quàm in animalibus: nam solari calore, licet ferè per æstatem fruuntur, tamen hyeme raro, & exiguo: pluuia contra hyeme sæpe, raro æstate. Insuper terræ quam exiguum absumunt, quod indicat substratæ terræ moles non detumescens, aut in se subsidens; cum animalia nec die quidem integra, citra cibum, & potum transcant.

Quòd verò ventilatio, & refrigeratio non nihil ad plantarum faciat conseruationem, compertum est. Nam quæ in opacis, & conuallibus adolefcunt, minore proceritate surgunt, quàm quæ in apricis, & aëri expositis locis. Deinde lapidosi terrarum tractus fecundiores sunt. Denique radicibus, lapidum frequentia vtilem refrigerationem conciliamus. Si verò interuoges, quomodo lapides frigiditate sua fecunditatem, & durationem promoucant, si segetum, & arborum radicibus stercore applicantur, & aquam calidam affundunt olitores, accelerandis, maturandisque fructibus? Dic, illa calida benefacere, dum caloris natui quantitatem augent; frigida verò circumstantia, natui ignis halitum remorantia, vitam tuentur, diuturniorémque efficiunt. Sic enim ligna alunt pinguis, & ventilatio, quorum alterum calidum, alterum verò frigidum est.

Nunc ad solida duraque corpora. Quædam vegetabili principio pollent, vt femina, quæ partes plantarum dicuntur; alia verò illo carent, vt lapides, & metalla. In iis sola sufficit refrigeratio exigua, quoniam omnium minimam ignæ permixtionis portionem obtinuerunt, siquidem omni motu carent. Eam autem refrigerationem iis quæ super terram sunt circumfusis aër præbet; illis verò quæ intra adyta terræ, aut maris viscera latent, aperte, aut terræ, aut aquæ committuntur. In feminibus autem non solùm refrigeratio, sed etiam ventilatio requiritur: femina enim cum partes plantarum sint, ampliori igne reliquis duris prædita sunt: quo sic vt nisi per interualla

Lib. IV.

quædam agentur, & boream excipiant, igniantur, vt timentur, & intereant.

Ex hac doctrina constat, igni puro conferuando quatuor illa facere, refrigerationem, ventilationem, alimentum, & ellychnium. Animalibus tria priora, quæque vehementia. Stirpibus totidem tria, sed languidiora. Duris, & vegetabili principio abundantibus, duo tantum, refrigerationem, & ventilationem. Duris verò, omnis animæ, & vegetabilis principij expertibus, solam sufficere refrigerationem. Et hæc est potior de necessitate ventilationis explicatio, quàm interpretum ad artem medicam Gal. in com. cap. 3. & lib. de caus. morbor. cap. 3. Legè Laurentium lib. 9. de re anatomic. quest. 19.

QVÆSTIO XII.

Vtrum Galenus, & Auicenna, signa februm putridarum rectè proponant.

E Videntes præbentem notas. Galenus Pergamæus, Medicorum Princeps, cuius operam, ingenium, ac prudentiam in medendo, non raro Roma Antonino Pio imperante experta est, postquam *lib. 1. de differentiis februm*, febris essentiam, causas, & differentis, proposuit, de signis februm putridarum elegantem sermonem *lib. 1. cap. 7.* instituit: Hunc post Græcos æmulatus est Auicenna, Arabum Princeps, qui *fen. 1. 4. tract. 2. cap. 2.* illorum feriem exactè descripsit, quo loco non solùm signa, quæ sequuntur febres putridas, sed quæ ipsas antecedunt, affabrè delineauit.

Primum ergo est, non tamen inseparabile; quòd nulla earum quæ præincipientes cause dicuntur, eas antecedat. Dicitur hoc signum proprium, quia solis putridis conuenit, non tamen est inseparabile; quia non conuenit omnibus: possunt enim febres putridæ generari à causis procatarticis, nulla alia febre præcedente, vt constat ex Galeno, *1. epid. sect. 3. com. 19.* quòd videlicet corpus ex morbis opportunum; morbosusque præest apparatus. Deinde, si febris hectica potest fieri, incipiendo à causâ procatartica, ob agentis robur; ex Galen. *3. de præsaq. ex puls. cap. 4.* cur non humoralis, cum humores facilius alterentur, quàm solida? Insuper potest esse externa causa putrefaciens, vt aër, cui vitio sunt multò magis obnoxij humores, quàm spiritus. Denique, quoniam ex errore victus aliquando statim sequitur putrida febris; ita Trallianus *lib. 12. cap. 2.* febres putredinis non solùm ex causa prægressâ, sed ex diariarum genere oriri admouit. Vltimò, ab inflammatione externa putrida concitatur, ex Hip. *4. aph. 55.* Sed hoc est rarum, putridas nempe febres à causâ primitiua generari, quum ferè ab interna oriuntur. Solue secundò, febres putridæ à causâ interna immediatè; ab externa autem mediatè originem ducunt.

Secundum signum est, velocitas pulsus, & respirationis in contractione, magis quàm in dilatatione: nam necessitas expellendi fuligines maior est in hac febre, quàm sit in diaria refrigerij; quòd signum est proprium; & inseparabile, debetque intelligi facta comparatione ad dilatationem in eadem febre, vel ad contractionem in aliis febribus, vel ad statum naturalem, vt docent interpretes in com. Hæc velocitas contractionis, in argumento accessionum manifesta est; in principio, & statu non admodum obscura: eam necessario consequitur externæ quietis frequentia. Hoc signum constituit Gal. *3. de præsaq. ex puls. cap. 7. non multum post principium*, dicens esse perpetuum, & præ cæteris proprium inuasioni febris putridæ, ob dictam causam.

Sed à quibusdam non recipitur hoc signum. Primò: nam frustraneum est, quum contractio sit imperceptibilis, ex Galen. *lib. 1. de præsaq. ex puls. cap. 3. & 5.* adèd vt hic eius cognitionem impossibilem iudicauerit, & solùm in vehementi, magnoque pulsû posse deprehendi arbitretur. Dic, licet arduum & difficile sit, pulsus systolentur per tactum percipere, cognosci tamen posse non imus inficias, tum propter defectum dilatationis, tum quoniam affectus

affectus imprimatur tactui, modò arteriæ non leui, sed forti impressione tangantur, quam solum in paruo pulsu difficilem agnouit Gal. egeretque diuturna exercitatione ipse prædixit. Melius enim est hoc modo Galenum tueri, quam deserere cum Cardano. *lib. 2. cont. trael. 2. cont. 9.*

Secundò aduertitur sibi Galenus: nam *1. 2. meth. cap. 3.* affirmat, in febre syncopali orta ex crudis succis, pulsus esse tardum, paruum, & rarum. Ergo in putridis aliquando velocitas contractionis non apparet Galenus eo loco persentens difficultatem, dupliciter respondet, asseritque experientia esse compertum, in his accessio-nibus syncopalibus pulsus esse tardiores, quàm in statu naturali; ex quo patet in febribus putridis velocitatem contractionis non reperiri, in omni tempore febrilis accessio-nis, sed solum quando humores incenduntur, vt monuit Galen. *3. de presag. ex pulsib. cap. 7. post. med. §. Ac in declinationibus, &c.* Quando verò non incenduntur, fumum non edunt, ac proinde non accelerabitur contractio, quo pacto loquitur Galenus, *1. 2. meth. cit.* quoniam in primo insultu humor non incenditur, præsertim si fuerit frigidus, & crassus, eo enim tempore sanguis ad interiora recurrit, & calor opprimitur, velut ignis strue lignorum viridium obrui solet. At verò cum febris accenditur, statim pulsus velocitatem acquirit in contractione, vt ait Galen. *loc. cit. de presag. ex pulsib. §. Clarissimè enim recedit, &c.* & parum infra, *§. in solis enim inuasionibus &c.* Quare ex mente Galeni, celeritas contractionis est signum proprium, & inseparabile febrium putridarum quod omni tempore accessionis adest, quum primum humores incenduntur. Respondet secundo Galenus, pulsus esse tardos, paruos, & raros, facta comparatione ipsorum, accessione iam transacta, ad alios febricitantes, quum sunt extra accessionem: ex quibus nulla inter hæc loca Galeni est contradictio.

Tertium signum est, quòd caliditas putridarum in tactu sit acris, insuauis, & mordax, ob caloris, & fuliginum adustarum copiam. Hoc modo persentitur, primò ratione intensio-nis; secundò, quia velociùs imprimatur: tertio, propter densitatem subiecti: quarto, quia coniungitur siccitati. Hoc signum illis non est proprium, quum hec-ticis etiam conueniat, in quibus ob siccitatem calor exurens redditur; nec est inseparabile, quum non in omni tempore, sed in augmento, & vigore conspiciatur: nam in principiis accessionum, ob retrocessum caloris ad internas sedes, tactum immorari oportet, vt caloris acrimonia sentiat.

Quartum signum ex Auic. *loc. cit.* quòd febres putridas antecedit *Almeliletu*: & statim explicuit Auic. quid sit, dicens esse dispositionem cui admiscetur caliditas, non perueniens ad hoc vt sit febris, & associantur accidentia plura, quæ Galenus enarrat *lib. 1. de dieb. decretor. cap. 6. in inu. & 2. de sympt. caus. cap. 5. in princ. §. Præterea incipientibus morbis, &c.*

Primum symptoma, quod concurrit cum Almeliletu, est lassitudo spontanea, ex Hip. *2. aph. 5.* Secundum fractio membrorum, & pigritia ratione lassitudinis. Tertium, alycæ, id est, pandiculationes, ob vapores expultricem membrorum irritantes. Quartum, saltus, id est, palpitatio. Quintum, commotio somni, & vigiliæ, id est, permutatio eorum à dispositione naturali. Sextum difficultas anhelitus, vel ex humorum crassitie, vel plenitudine suborta: qua etiam ratione sit septimum, tumor venarum, & octauum, tumor hypochondriorum. Nonum, & decimum sunt dolor capitis, atque pulsatio eius, ratione humorum seu vaporum ad caput ascendendum. Deinde, si hæc dispositio producitur, significat febrem putridam, & Auicenna in contextu alia symptomata recenset, quæ istam dispositionem comitantur, vt debilitas, coloris citrinitas, nausea, vrinæ copia, delectio putrida, grauitas capitis, & *Tebegi*, hoc est, tumefactio quædam, vt in oculis ex nimio somno, vel quæ alia quauis de causa contingere solet.

Quoniam verò istam dispositionem antecedentem subsequitur febris, aduertit Auic. *loc. cit.* quòd vnicum est signum, distinguens eam à principio accessionis febrilis,

A nempe coarctatio pulsus, per quam intelligit submersio-nem, & paruitatem diuersam, id est, inæqualem, in qua accidunt pulsationes magnæ, fortes, & non est velocitas eius fortis. Hoc signum scribit Galen. *1. feb. 7. ante med. §. Sicut & pulsuum afflictatio seu compressio, (sic enim nominant, quando incipiente accessione satis paruos, & inæquales habent:)* quo loco hanc coarctationem, pulsus compressionem vocat; & sic febres quæ cum hac pulsus submersio-ne incipiunt, cum annotatione compressa inuadere dicuntur; quemadmodum quæ sine ea incipiunt, dicuntur inuadere cum annotatione incompressa.

Hæc pulsus coarctatio febrium putridarum signum est proprium, nam illis solis in initio accessionis, sui ratione conuenit: non tamen est inseparabile, quia illis non conuenit semper, nec omnibus; nam ex Gal. *lib. 3. de presag. ex pulsib. c. 6. aliqua sunt febres quæ incompressas habent accessiones, in quibus (inquit) prima permutatio in magnitudinem, & celeritatē fit, mox his succedit auferentibus crebritas:* in quibus calor cum humoribus ad interiora non recurrit, nec hac de causa suffocatur internus ignis, neque instrumentum præ humorum copia est inobediens, neque facultas debilis adest, & sic accessio fit incompressa, & febres sine pulsus, & caloris compressione excitantur, cuiusmodi sunt illæ quæ à tenuibus, & facile inflammabilibus humoribus ortum ducunt; quæ omnia cum in principio accessionis, in aliis febribus conuario modo eueniant, ob imbecillitatem virtutis, humorem grauantem, & obstruentem arterias, idcirco apparet pulsus paruus, inæqualis.

Ex quibus notabis, Galenum *lib. 3. de presag. ex pulsib. 7. §. Nam si laboranti tale nihil acciderit, &c.* vera pronuntiare, dum asserit, pulsus in principiis accessionum aliquando esse velocem, nonnunquam tardum: nam si magis augetur calor ob putredinem confluentis humoris, quàm præ copia, & frigiditate suffocetur, fit pulsus velox; si verò maior est suffocatio, ob plenitudinem, fit paruus.

Deinde colliges, id quod habet Auic. *loc. cit.* in pulsū coarctato accidere pulsationes magnas, fortes, non esse ita intelligendum, quasi solum tales in eo reperiantur; nam ita sibi contradiceret, affirmanti pulsus coarctatum esse paruum, & inæqualem. Sed cum pulsus in principiis accessionum sit inæqualis, ob debilitatem ex aggrauatione, aliquæ pulsationes paræ sunt & languidæ, aliquæ magnæ & vehementes. In eo enim, inquit Gal. *3. de caus. puls. cap. 16. in med. §. Atque hoc scilicet ipsum, &c.* distinguitur pulsus facultatis debilis per aggrauationem, à debili per resolutionem, quia in hoc pulsus sunt parui & languidi, æquales tamen, quia illis non permiscetur pulsationes aliquæ magnæ, & vehementes. At verò in debili per aggrauationem, pulsus sunt inæquales; aliæ enim sunt pulsationes paræ & languidæ, aliæ magnæ & vehementes.

Ex iis intelliges locum obscurum Galeni, qui *lib. 1. feb. 7. in med.* asserat, putridarum febrium initio pulsus adest paruus, & velocem: quæ sententia non ita simpliciter recipienda est: nam constat aliquando esse tardum, licet sæpe sit velox: vel si eum intelligas de contractione, quæ semper est velocior distentione, Galenum à calumnia liberabis. In hunc sensum dicebat Auic. *loc. cit.* agens de pulsus principij accessionis: & non est velocitas eim fortis, cum aliquando eo tempore pulsus sit velox, interdum tardus, vt *supra* prædiximus.

Quintum signum. Pulsus in principio, & augmento putridarum est diuersus, & inæqualis. Hoc signum proposuit Galenus *lib. 1. feb. c. 6. & 3. de presag. ex pulsib. cit.* Pulsus inæqualis est, quia virtus maximè suffocatur, & grauat in augmento, quia etiam humor non vniformiter calefit; & sic in tertiana hæc inæqualis minor est propter humoris tenuitatem, virtus parum grauat, & humor citò vniformiter calefit.

Galenus hoc signum refert esse proprium putridarum, quia nulli alteri generi febrium conuenit: nam hæc inæqualitas consurgit, vel propter multitudinem quoad vires, vel obstructions, vel ob inæqualem cordis

intemperiem, ex intemperie calida, & frigida, constantem, quorum nullum in diariis, aut hec-ticis reperitur, illarum scilicet ratione; licet ob aliquod symptoma possit hæc inæqualitas in diariis inueniri, vt ex acrimonia humoris ad os ventriculi decumbentis: cum enim oris ventriculi cum corde maximus sit consensus ex Galen. *1. de sympt. causis, cap. 7. & 5. de loc. affect. cap. 6.* nihil mirum si illo affecto cor etiam afficiatur, & sic pulsus immutetur, & propter humoris mordacitatem os ventriculi lædenti, immutetur ad inæqualitatem, quia facultas pulsuum magnum efficere conatur; quare grauata desistit, & sic fit inæqualis.

Hæc inæqualitas tam est collectiua, id est, in pluribus pulsationibus, quàm in vnica pulsatione: cum enim aucti caloris vsus vrgeat, accelerat natura principium v. g. distentionis; in medio autem ob vapores, vel grauantem humores, aut obstruentes, motum remoratur: quæ rursus irritata ab vsu, distentionis finem accelerat. Eodem modo fit in multis pulsationibus, quoniam ob easdem causas vna fit velocior, & altera tardior.

Quo pacto autem distinguantur pulsus paruus & inæqualis, qui fit in principiis accessionum, à pulsū paruo & inæquali, qui fit ratione alicuius symptomatici, docet Gal. *lib. 1. de presag. ex pulsib. c. 7. ante medium, §. Nam cæteris quidem omnibus, &c.* Hæc pulsus inæqualitas est signum proprium febrium putridarum, quia solis putridis conuenit ratione sui, ex Gal. *lib. 1. de diff. feb. cit.* quod vt verum sit, de magna inæqualitate intelligi debet: nam parua pulsus inæqualitas, omnis febris commune est signum, vt docet Galen. *lib. 1. ad Glauc. c. 6. in med.* Verum euidens inæqualitas in solis putridis reperitur: immò ex putridis, tertianæ pulsus æqualis dicitur à Gal. *2. cris. 3. propè fin. & pulsus synochi. 9. meth. 3. in fin. & 4. ante med.* quod collatione facta ad alias putridas intelligi debet: nam si conferantur ad pulsus diariarum, vel pulsuum sanum, omnes illi pulsus inæquales sunt. Solis ergo putridis conuenit hoc signum, non tamen est inseparabile, quia non conuenit omnibus, de quarum genere sunt illæ, quarum principium habet annotationem incompressam, in quibus minima inæqualitas apparet, ex Gal. *3. de presag. ex pulsib. c. 7. §. Verum his neque rigor, &c.*

Sextum signum est euacuatio primæ periodi, sudoris, & humectationis. Id est, quòd non finiatur prima periodus cum sudore, aut rore, vt in diaria contingit. Hoc signum proposuit Auic. *loc. cit.* excipit tamen tertianam, in qua ob humoris tenuitatem, in prima accessione solet adesse sudor; nisi quia tertianæ augmentum est promissum, non proportionatum, non simile: vbi per promissum, intelligit longum, per non proportionatum, quòd non gradatim in calore ascendat; per non simile, quòd non sit vniforme. Tertiana ergo, facta comparatione ad diariam, habet augmentum magis prolixum, minus proportionatum, & minus vniforme.

Septimum signum est productio augmenti, & non est veluti diariæ, quod duas horas non transcendit. Sed signum augmenti est augmentum in magnitudine pulsus: nam crescente calore augetur vsus; quo aucto, si instrumentum obediens est, & facultas valet, prima differentia pulsus, est magnitudo. Lege Richardum *lib. de signis febrium, c. 5.*

Octauum signum. Febris putrida, vel est intermit-tens, vel continua: illa incipit cum horrore, vel rigore, vel frigore, & finitur per sudorem, & sic repetit per periodos. Hæc signa simul in nulla diaria, aut hec-tica reperiri possunt. Si febris est continua, vel est proportionalis, vel continens, & tunc constituit nonum signum Auicenna, dicens quòd distinguitur primò à diaria in vrina: nam, vt Galenus docet, *1. feb. 7. in diaria, vrina parum à naturali statu recedit, in putrida verò multum.* Secundò in pulsū, quoniam in diaria pulsū non est paruus, nec inæqualis. Tertio, quia licet febres continuæ imminuantur, non tamen omnino cessant, quemadmodum diaria. Quarto, quia in hac symptomata penitus conuiescunt, non sic in remissione continuatum.

• Lib. I V.

A Decimum signum fumitur à symptomaticis, quoniam plura in putridis in statu contingunt, vt prædixit Hip. *2. aph. 30.* quæ omnia ex conatu naturæ, pugna, humoris ebullitione emanare, Galenus prædixit *in com.* quæ in quocunque tempore si appareant, eandem significationem ex se præbent. Primum symptoma est sitis, quæ ex fuligine acuta & adusta, ex pulmone & corde, ad fauces & linguam eleuata oritur. Secundum, dolor capitis. Tertium, linguæ nigredo, quæ ex eisdem causis oriuntur. Quartum, & quintum sunt inquietudo, & angustia, id est, cordis oppressio. Quid autem sit anxietas, docet Galen. *7. aph. 56. & 4. acut. 47.* Hæc omnia vim morbi sequuntur, & si natura victrix euadit, pulsus fit vehemens; sin contra superat humor, fit paruus, languidus. Hoc signum licet sit proprium febrium putridarum, non tamen est inseparabile: nam aliquæ febres putridæ sine his symptomaticis constant. Alicui tamen speciei febris putridæ hoc signum est proprium, & inseparabile, vt patet in febre ardenti exquisita, cuius signa pathognomonica sunt sitis intensa, & calor immodicus, vt monet Galen. *3. epid. sect. 3. com. 3. 4.*

Vndecimum signum fumitur ex pulsū duro, qui in febribus putridis aliquando reperitur. De hoc signo asserit Auic. *cit. loc.* quod non est proprium febrium putridarum: accidit tamen aliquando propter causas quas Auic. recenset, & docuit *2. 1. doct. 3. sum. 1. cap. 6* & accipit à Gal. *lib. 1. de diff. feb. c. 7. & lib. 1. de caus. puls. cap. 9. & 1. de presag. ex puls. cap. 4.* Galenus *lib. 1. de diff. feb. cit.* reprobatur Archigenem, quòd pulsus durum metaphoricè vocarit insuauem, & molestum, in qua significatione omnis febricitantis pulsus durus erit, reprehenditque ipsum hac ratione: nam durities proprie est obiectum tactus, & sic propria significatione pulsus durus dicitur, cui tactus cedit, docente Galen. *1. simp. cap. 4.* Secundò pulsus durus nulli febricitanti conuenit: quoniam hæc solum includit calorem, cuiuscunque generis illa sit; siccitas verò accedit ex accidenti, quia licet cum calore coniungatur, non tamen tanta est, vt arterias, & reliquas corporis partes exsiccet, & induret. Si verò aliquando in hec-ticis durities in pulsū conspicitur, id accidit quando marasmo hec-tici sunt oppressi. Notum enim est in doctrina Gal. *1. de presag. ex pul. cap. 4.* tripliciter arterias fieri duras, vel propter congelationem, vel propter siccitatem, vel tensionem. Concretio fit ex vehementi frigiditate: tensio ex inflammatione, vel scirrho, vel aliqua dispositione neruorum, vt accidit in epilepsia, conuulsione, tetano. Siccitas ex multis causis emanat, ex immodicis vacationibus, febribus ardentibus, & similibus. Hæc ergo omnia, vel singula, in omnibus febribus fieri cum possint, idcirco pulsus durus aliquando in febribus putridis potest reperiri.

Duodecimum signum addit Auic. *loc. cit.* nempe quòd quandiu pulsus non est fortis, nec fit velox in contractione, adhuc febris diaria non permutatur in putridam. Sed dubitabis, quomodo sine fortitudine pulsus, diaria non permutatur in putridam, si in diaria virtus fortior est? Dic, legendum esse contextum Auic. affirmatiuè [*& dum pulsus est fortis, &c.*] Vel dic, in transitu diariæ in putridam, plerumque calorem augeti, quo aucto pulsus apparet magnus, velox, & fortis.

Vltimum est cruditas in vrina: cum enim illa ab imbecillo oriatur calore, in putridis est manifestior, quæ à debilitate generantur caloris innati: quod signum illis non videtur proprium, quum hec-ticis etiam conueniat, in quibus solida membra, à quibus fiunt coctiones, vehementer sint labefactata. Vrina in putridis non est cocta, sed debiliter cocta, ex Gal. *lib. 1. feb. 7. qualis autem sit vrina debiliter cocta, explicat Gal. lib. 1. de cris. c. 17. ad fin. §. Debilis autem coctio, &c.* Auic. *loc. cit.* addit, quòd vrina sit acuta, pungens, mordicans, quoniam cum sero aliqua humoris calidissimi portio permiscetur.

Vltra signa à Galen. *lib. 1. de diff. feb. citata*, aduertit Auicenna, alia duo esse adiungenda putridis febribus, ex quibus certior harum notitia potest desumi. Primum quibus certior harum notitia potest desumi. Primum quibus certior harum notitia potest desumi. Primum quibus certior harum notitia potest desumi. Primum quibus certior harum notitia potest desumi.

sect. 4. com. 9. in fin. cum enim fœtoris causa vniuersalis sit putrefactio, oris fœtor ex vapore putrido per expirationem è visceribus, pulmone ventriculo elatus, febris putrida erit signum certissimum; quare Gal. 4. de presag. ex. pulsib. cap. 3. halitum fœtere in pestilentibus febribus, ob spiritus putrefactos asseuerat, vt notant Mercurialis, lib. de decorat. cap. 29. Fernel. lib. 4. patholog. c. 17. de febre pestilentia. Cui signo adiungit & aliud, nempe inæqualitatem subsidentia vrinae, propter virtutis oppressio- nem, quæ ex copia, & varietate humoris putrescentis emanat.

QVÆSTIO XIII.

Virum ex sanguine putrescente generetur febris san- guinea, distincta à pituitosa, biliosa, & melancho- lica, vt contra Galenum Turisanus, Conciliator. Fernel. Valles. Veiga, & alij arbitrantur.

Nam nec tertiana incidat accessio.] Satis superque à Classis agitata quæstio est, num detur febris ex putredine sanguinis, an verò sit pituitosa, biliosa, aut melancholica. Quæ controuersia maximi est ad curationem momenti; in qua illi variè tanquam varium interpretantur Galenum, immò multiplicibus telis instructi reprehendunt, & accusant. Nam lib. 2. cris. c. 12. sic ait *Liquet autem quod vniuersum putrescit, non amplius bonus remanet; pars enim tenuis vertitur in flauam bilem, & pars crassa, in melancholiam.* & lib. 2. de dif. feb. cap. 9. postquam affirmauit sanguinem in vasis, & extra vasa putrescere, putat febrem ortam ex san- guine putrescenti biliosam esse, & assumere accessiones cir- cuitibus tertianariis maximè similes: nam cum sanguis putrescit, pars tenuis conuertitur in bilem, crassa verò in mel- ancholiam.

E diametro pugnat sibi ipsi in historia hac, dum in hoc adolefcente synochum, seu febrem sanguineam, cum ma- nifestis putredinis notis curaturus, sanguinem emisit vs- que ad animi deliquium: quod auxilium non celebraret, si non esset febris sanguinea, sine eo quòd assumeret ac- cessiones in circuitu tertiano. Iudicium certum, sangui- nem putrescentem, ex quo febris illa habuit ortum, non fuisse versum in bilem, sed adhuc remansisse sub propria sanguinis forma. His tam diuersis Galeni auctoritatibus conuictus Auerrhoës lib. 4. collig. c. 31. ipsum varium fuisse, asserere non debitaui.

Nos quid medicinae heroës, ac præsidēs, de hac quæstio- ne fuerint commentati, primò proferemus in lucem. Dein- de Galeni mentem interpretabimur eo modo, vt deinceps iuniorum calumnias effugiat, qui eius sano doctrina sit mu- nitus. Auicenna 1. 4. tracl. 2. cap. 42. de febre sanguinea, late videtur refellere Gal. loc. cit. asserentem non dari febrem ex putredine sanguinis, quia sanguis cum putrescit, fit bilis, & non remanet sanguis, quare febris ex putredine sanguinis orta, biliosa, & non sanguinea est dicenda. Et licet hæc Ga- leni ratio duplicem sensum possit habere; in vtroque sensu illam impugnat.

Primus sensus illius sententia, sanguinis dum putrescit, fit bilis, id est, sanguis postquam putrefactus est, manet bilis. Secundus sensus est, sanguis dum putrescit, fit bilis, id est, cum primò incipit putrefieri, & simul incipit conuer- sio illius in bilem, ita vt illo tempore quo sanguis est in putrefieri, verum iam sit esse bilem (illud enim sic intel- ligendum est.) Primam igitur expositionem tripliciter damnat, primò quia sanguis per putredinem omnino in bilem non vertitur, sed secundum partem tenuem: nam secundum crassam conuertitur in melancholiam; quare febris ex sanguinis putredine orta, inter biliosas non est connumeranda. Secundo, quia si sanguis post putredi- nem, fit bilis, sequitur quòd illo tempore quo putrescit, & adhuc non est conuersus in bilem, faciat febrem putri- dam, quæ tamen biliosa non erit. Tertio: dato quòd sanguis post putredinem vertatur in bilem, tamen non est necesse eam bilem genitam ex putredine sanguinis, putrere: plurima enim ex re putrida genita, non putrent,

vt patet in aceto ex vino putrescenti generato, & in ver- mibus, qui ex putredine terræ, & putridis recrementis generantur, qui tamen putridi non sunt. Ergo ea bilis quæ ex putredine sanguinis gignitur; non erit necessariò putris neque biliosam febrem putridam accendit. Quare concludit [hoc igitur est illud.] quasi dicat, hæc sunt in- commoda, quæ ex Galeni sententia consequuntur, iuxta primum illum sensum.

Io secundo verò sensu, tripliciter Galeni doctrinam euerit. Primò. Putredo est via ad corruptionem; quare sequitur quòd sanguis dum putrescit, tendit ad corruptio- nem. At non est adhuc corruptus, vnde non erit iam bilis, quum hæc per sanguinis corruptionem generetur. Secundò. Putredo fit in instanti. At conuersio sanguinis in bilem fit in tempore. Quare putredo sanguinis non erit conuersio illius in bilem. Aliqui hanc rationem, vt debilem redarguunt: nam eo modo quo putredo fit in instanti, sic etiam conuersio sanguinis in bilem in instanti fit, & sicut hæc in tempore, sic etiam illa, Tertio. Sicut pi- tuita, & melancholia accidit putredo, his suam formam seruantibus, similiter putredo poterit accidere sanguini, manente eo sub propria forma.

Conciliator dif. 89. Auicennam non sufficienter per- cepisse mentem Galeni, & citra rationem illum repre- hendere asseuerat: nam mens Gal. est, sanguinem cum incipit putrescere, non amittere formam, & aliam acqui- rere, sed quòd putrescens febrem sanguineam accendat; nam ante sui corruptionem, febrem biliosam non con- citat, sed dum putrescit febrem accendit, quia prima, & immediata causa febris, est putredo: nihilominus multam putredinem non patitur, nec diu illam tolerare potest, sicut reliqui humores, qui maximam putredinem concipere possunt, & diurno tempore seruari, quin in alterius speciei substantiam degenerent, quoniam sunt imtemperati, & imperfecti; & idèò sub maiori lati- tudine eas conseruant, nam ad sui conseruationem mi- norem dispositionem requirunt. Contra tamen sanguis, leuius putrescit, & non tantam, nec tam diurnam pa- titur putredinem; perfectior enim est, & magis atten- peratus, & à moderato calore exquisitè concitatur, ex Galen. 8. de placit. cap. 4. ante fin. & quia illius forma adeò exactam dispositionem requirit ad sui conseruationem, sub minori latitudine, & angustioribus terminis putre- scit; & ita quin in alios humores degeneret, diu putre- dinem non sustinet; atque idèò quando asseritur, san- guinem cum incipit putrescere, febrem sanguineam concitare, intelligendum est, quando leuiter putrescit. Secus autem pronuncianum de reliquis humoribus, qui ob causam assignatam, non solum leuiter, sed vehemen- ter putrescunt. Quare licet sanguis putrescens post pu- tredinem vertatur in bilem, & melancholiam, non ta- men inde sequitur febrem illam esse compositam, sed so- lum biliosam: nam pars crassa, & terrestris quæ permuta- tur in atram bilem, & exigua esse solet, vt docet Galen. 2. feb. vlt. quæ à copia humoris biliosi obscuratur, & sic febris biliosa remanebit.

At responsio hæc non satisfacit, quoniam sanguis post putredinem non semper vertitur in bilem, sed sæpeni- merò tam in venis, quam extra venas in pus transmuta- tur; vnde post putredinem non concitabit febrem bilio- sam, sed vel adhuc erit sanguinea, vel alterius generis, contra Galenum. Deinde propositæ difficultati non re- spondet, quia Gal. 2. feb. 9. manifestè videtur insinuare, sanguinem quum primò putrescit, mutari in flauam bilem, & febrem accendere biliosam, vt accidit in pleuri- tide sanguinea, in qua, eo tempore quo sputum rubrum educitur, febris orta ex putredine sanguinis, accessiones circuitus tertiani assumit.

Turisanus 3. art. med. com. 38. affirmat, febrem sangui- neam non concitari ex putredine sanguinis, vt dicit quar- tam substantiam à reliquis humoribus distinctam: asserit enim non reperiri sanguinem pro quarto humore, qui materia sit diuersus à reliquis tribus, sed sola forma: nam sanguis nihil est aliud quam aggregatum trium humo- rum, & cum putrescit, dissoluitur vno in humores tres,

quibus constabat: sicut enim lac ex tribus substantiis componitur, butyrosa, caseosa; & serosa; sic etiam san- guis ex tribus illis humoribus. Secundò Si daretur san- guis pro quarto humore, assignaretur medicamentum attrahens ipsum, sicut sunt plura quæ reliquos humores attrahunt. Tertio. Si esset hæc febris sanguinea consti- tuenda, daretur quartum genus febrium simplicium, ex sanguine nimis putrescente subortum, contra Gal. Vltimò, Si esset febris sanguinea, habere aliquem circuitum, sicuti reliqui humores dum putrescunt.

Hæc opinio reicienda est, & præter varia argumenta quibus munitis eam impugnat Mercatus tom. 1. quæst. 67. multò antea refutauerat Hipp. lib. 1. de natur. hum. text. 8. 20. 25. & 26. vbi docet quatuor humores, colore, virtute, specie & quantitate distinctos, pro materia generationis nostræ, & conditionis animalium, in corpore reperiri. Hoc affirmat Gal. lib. 2. de element. per totum, 8. de placit. & 6. epid. sect. 2. com. 38. & sect. 4. com. 29. docet sanguinem dici bifariam, de mole & massa sanguinea, quæ quidem sanguis dicitur, quia sua multitudine, & colore reliquos obfcurat; & dici de quarta substantia à reliquis humo- bus seiuincta.

Insuper, si sanguis esset aggregatum trium humorum, esset frigidus, & siccus; in eo namque humores frigidi, & siccis exuperant. Præterea non esset rubeus, nec esset dulcis; nam ex insipido, qualis pituita est, & amaro, veluti flaua bilis; & austero, vt melancholia, permixtis, non emanat sapor dulcis. Deinde in massa sanguinea datur succus melancholicus, qui frigidus & siccus est. Ergo debet assignari humor calidus, qualis sanguis est, qui bili contra opponatur, nam posito vno contrario, debet poni & alterum. Insuper, humores conficiuntur actione iccoris, à qua emanat aliquid diminutè coctum, & aliquid supra modum coctum, vt est flaua bilis. Ergo debet dari aliquid modicè coctum, quod est sanguis: alias frustra- retur agens actione sua. Ad hæc, fuerunt necessarij quatuor humores, quia diuersa substantia, & natura constant ani- malis partes; quare necesse est, vt quælibet suo familiari alimento nutriatur vt Gal. lib. 2. de element. c. vlt. edocuit. Porro, pituita per vltiorem elaborationem fit sanguis. Igitur si is esset aggregatum trium humorum, pituita in seip- sam verteretur, aut flauam bilem, aut atram, quod est absur- dum. Rursus in sanguine reperiuntur quatuor humores: hoc probari potest in lacte, in quo diuersæ quatuor sub- stantia reperiuntur, ex Galen. 4. simpl. 3. Vltimò confir- mari potest: nam sicut datur medicamentum cholago- gum, phlegmagogum, & melanagogum, sic datur me- dicamentum sanguinem euacuans, vt apposta historia confirmat Gal. lib. de medicam. purgantib. cap. 4. in cuius interpretatione plura diximus lib. 2. in com. hist. 1. 1.

Eius verò argumenta ficulnea sunt: nam ad id quod addit, quia sequeretur si huiusmodi febris esset sangui- nea, dari quartum genus febrium simplicium, patet responsio ex supra dictis. Ad vltimum deductum ex Auic. 1. 4. tracl. 4. cap. de febre apostematum, pronuntiant vnicuique humori suam inesse periodum: dicendum, omnes hu- mores suum obseruare circuitum, excepto sanguine, qui continet, & continenter propter illius multitudinem, & vniuersam substantiam, continentem febrem concita- tur; quæ licet non repetat per circuitum, est tamen vnica accessio ab initio vsque ad finem, vel semper accrescens, vel semper decrescens, vel semper seruans eundem ten- dorem, ex Galen. 9. meth. 3. Vel dic, febrem illam proprie non esse periodicam, quia periodicatio non est tantum tribuenda naturæ humoris, sed potiùs dispositioni partis mandantis, aut recipientis: quare cum sanguis per inter- ualla ad aliquam corporis partem non demandetur, sed semper intra vasa putrefactus contineatur, hinc est quod continet, & perpetuo affligat, & continuam, continen- tème concitet febrem, quæ licet suas exacerbationes habeat, non tamen periodica est. Lege Cardanum lib. 1. contradiet. tracl. 4. cont. 1. 4. qui Turisani argumenta multi- plicibus telis oppugnat.

Fernelius lib. 4. de feb. cap. 5. hac distinctione se soluisse controuersiam arbitratur: asserit enim sanguinem quo-

bus modis putrescere posse. Primò generaliori modò, quum vi caloris præternaturalis separantur quæ in eo sunt substantiæ dissimiles, & bilis flaua ac tenuis, se- cernitur ab atra terrestri, & crassa, quæ quidem dege- neratio verius corruptio, quam putredo censeri debet; quare si sanguis hoc modo putrescat, accendaturque fe- bris, ea non synochus sed biliosa vel melancholica cua- det. Alio modo verè, & propriè sanguis putrescit, quum citra partium diremptum, totus corrumpitur cum fœ- tore magno & graucolentia: (posse autem hoc modo in venis maioribus putrescere, Fernelius ipse loc. cit. elegantè similitudine demonstrat) tunc febris ex hac putredine accensa, est synochus, ab aliis tribus diuersa, & di- stincta.

Hæc solutio non dissoluit difficultatem: oportebat enim illum explicare, quomodo Galenus loc. citatis dixe- rit, tria tantum esse genera febrium putridarum, quum tamen, vt ex hac solutione constat, quarta species sit ad- denda ex sanguine putrefacto, ab aliis verè diuersa. Se- cundò non ostendit, quare sanguis dum putrescit, dege- neret in flauam bilem, aut atram, & interdum in pus. Præterea, sicuti sanguis putrescens, quando degenerat in flauam bilem, non concitat febrem sanguineam, sed bi- liosam; sic quando transmutatur in pus, (quia degenerat in aliam substantiam distinctam) non concitabit febrem sanguineam, & sicuti concitat febrem sanguineam, ante- quam transmutetur in pus; sic etiam antequam transmute- tur in bilem, febrem sanguineam generabit.

Vallesius lib. 5. cont. cap. 19. in fin. ex sanguine putrescen- te febrem sanguineam non generari affirmat, quia cum primò incipit putrescere, corrumpitur, & in alium humorem vertitur: nam sanguis, inquit, limites naturæ egreditur, vel quia peccat quantitate, aut qualitate: & hoc dupliciter, vel alterius humoris mixtione, vel quia frigidior, calidior, siccior, aut humidior redditur, quin in substantia mutetur: nam cum secundum ipsam mu- tari incipit, ob eius æqualitatem, & perfectionem cor- rumpitur. Sic saluatur triplex genus febrium putri- darum: nam hæc febris est composita ex sanguine ebul- liente, & ex flaua bile ex putrescente sanguine orta: & sic intelligit locum Galeni, quando inquit lib. 2. de cris. 12. hanc febrem quodammodo esse biliosam. Verum hæc opinio amplectenda non est, tum quia putredinem cum corruptione confundit, tum quoniam est contraria Gale- no; nam in 2. de dif. feb. cap. 9. late confirmat, in laterum inflammatione sanguinem putrescere, & febrem accen- dere, quo tempore cruentum expuunt ægri. Igitur san- guis sub forma putrescens febrem concitat. Denique, sicut sanguis dum putrescit, secundum partem tenuem & pinguem vertitur in flauam bilem; sic etiam secun- dum crassam, quæ veluti fæx est, vertitur in melan- choliam, ex Galen. 2. cris. cit. Ergo non solum febris illa sanguinea, & biliosa dicitur, vt Vallesius retur, sed etiam melancholica.

Doctissimus Thomas à Veiga in cit. cap. lib. 2. de dif. feb. aliter soluit, dicens: Cum Galenus asserit, tres tan- tum esse species febrium putridarum, non intelligere de febribus simplicibus; febrem autem ex sanguinis pu- tredine simplicem non esse, sed compositam ex febre san- guinis adhuc non putrefacti, & ex febre bilis genita ex putredine sanguinis. Nam in huius putrefactione intra venas, terminus ad quem, est bilis; & propterea quia transmutatur, partim est in termino à quo, partim in ter- mino ad quem: proinde sanguis dum putrescit, secun- dum partem, est in termino à quo, qui est verè sanguis; & secundum partem, est in termino ad quem, qui est bilis: quo pacto febris ex sanguinis, putredine orta, sim- plex non erit, sed ex duabus traditis composita, & ali- quando etiam ex melancholica, ob partes sanguinis crassas in melancholiam conuersas. Sed hæc interpre- tatio dubium non emedullat. Primò, quoniam apud Gale- num numquam fuit facta huius compositionis mentio, quæ tamen prætermittenda non erat. Secundò quia ad- huc oportet concedere, per aliquod tempus dari febrem ex sanguine putrido, sine biliosa: nec enim cum primò sanguis

fanguis putret, statim simultaneè tanta bilis generatur; quæ biliosam febrem producere sufficiat. Tertio, quia non concludit febrem compositam esse, sed humorem solum, quoniam compositio febris non attenditur tantum penes multitudinem humorum, ex quibus componitur, sed ex complicatione febris.

Hæc non potui dissimulare silentio, quæ non infimæ classis Medici, immò florentes huius æui doctores de hoc argumento protulerunt: quin plura contra Galenum moliantur Altimarus, Argenterius, Augenius, Trincauelli, Christoph. à Vega. AcaKia, Capiuacius, Mercator, Simon Simonius, Erastus, Carrerius Matamoros, & alij celebres viri, qui illum verbigerant, & cachinnantur, quorum opiniones referrem in propatulum, & exploderem, nî lectori tædio futurus essem & illis inimicitia: quare me in mea mœnia vertam, neque amplius vrgebo, sed ad huius controuersia enodationem accedam.

Dupliciter ergo illam explicari posse video. Nempe Gal. 2. feb. & 2. cris. cit. cum asserit tres tantum esse formas, siue tria tantum esse genera simplicium februm putridarum, biliosam nempe, pituitosam, & melancholicam, non velle febrem ex putredine sanguinis ab illis diuersam non esse, sed eam sub febre biliosa comprehendere, et si enim verè biliosa non sit, maximè tamen illi assimilatur. Hanc fuisse mentem Galeni, apertè colligitur ex eodem, lib. 2. cris. cap. 1. 2. §. *Liquet autem quod cum sanguis putrescere coeperit, non amplius bonus remanet, sed iam ad amaræ bilis naturam transit: atque in hoc illud seruat triplicem esse genus vniuersum februm simplicium, quæ enim ex sanguinis putredine fit iam quodammodo biliosa est, &c.* quibus verbis vltimis apertè significat, non esse verè biliosam, sed ei assimilari valde: maximè cum sanguis per putredinem multum exalfectus, valde disponatur, vt per partes suas tenues in bilem transmutetur, vnde assumit periodum biliosæ febris, 2. feb. 9. & ex eadem causa sub febre biliosa comprehenditur: quod similiter fecit Galenus in febre sanguinis non putrentis, illam sub ephemera comprehendens, 9. meth. 1. & 2. feb. 9. quare vniuersaliter profert, tres tantum esse februm species, diariam scilicet, putridam, & hecticam, quum tamen vltra illas, detur febris ex sanguine inflammato, ab illis verè diuersa. Licet autem Galenus locis citatis febrem putrentis sanguinis sub biliosa comprehendat, ob dictam causam, tamen cum methodo curatoriam illarum profequitur, eas inter se distinguit; & sic 9. meth. 3. 4. & 5. cap. cum agit de synocho putri, separatim à febribus biliosis, docet in illa febre, sanguinis missionem vsque ad animi deliquium summo esse ex vltimo, quod tamen auxilium in febre verè biliosa nemo concedet. Atque in hoc sensu, cum Auicenna Galenum non interpretetur, idcirco illum reprobare ausus est.

Si verò hanc controuersiam hoc modo rescindat, ipsum cum Galeno, & hunc cum cæteris iunioribus rectè conciliabis. Dic ergo sanguinem aut esse putrem, aut putrescentem, aut semiputrescentem. Putris vocatur, quando non seruat suam formam, sed iam corruptus est. Quando verò mutatur secundum qualitates primas, & accidentia, quæ inseparabiliter formam comitantur, ob proprii caloris remissionem, putrescens dicitur. Quando verò mutatur secundum qualitates primas, & leuiter secundum prædicta accidentia, est semiputrescens, qui vel naturæ, vel artis actione ad pristinam naturam redire solet, vt exemplo vini Galenus confirmat lib. 2. aph. com. 17. in fin.

Deinde, reperitur sanguis biliosus, melancholicus, pituitosus, temperatus, & inculpatus, in quo nullus humor exuperat. Quando biliosus est, & putrescit, magna illius pars in bilem transit, exigua verò in melancholiam; quia cum hic sanguis sit calidissimus, tenuissimus, & naturæ bilis flauæ valde proximus, promptè in ipsam vertitur. Quando sanguis est melancholicus, & putrescit, magna eius pars transit in atram bilem, exigua in flauam, vt in carbunculo accidere solet. Quando verò pituitosus, aut temperatus est, ob repugnantiam quam habet vt

transeat in prædictos humores, in pus putredine affectus mutari solet.

His præsuppositis. Dic primò. Ex sanguine putrescenti generatur febris sanguinea putrida, distincta ab aliis tribus, biliosa scilicet, pituitosa, & melancholica. Pater, quoniam sanguis non mutat formam ante sui corruptionem, & toto illo tempore quo putrescit, non est corruptus. Putredo namque res est distincta à corruptione; hæc enim mixta est, aut formæ mixta, & fit in instanti; putrefactio verò ad qualitates pertinet, inter alterationes reponitur, & fit successiue, & in tempore. Igitur cum sanguis dum putrescit, seruat adhuc propriam formam toto illo tempore quo non est corruptus, febrem sanguineam generabit, ab aliis tribus distinctam. In hoc sensu intelligendus est Gal. in historia hac, dum febrem sanguineam putridam sanguinis missione vsque ad animi deliquium perfanat.

Dic secundo. Ex sanguine putri, & omnino corrupto non generatur febris sanguinea, sed vel biliosa, vel melancholica. Nam sanguis ob putredinem, & omnimodam corruptionem, non seruans suam propriam formam, in aliam substantiam degenerat biliosam, vel melancholicam, quapropter Gal. 2. feb. 9. dixit febrem ex sanguine putrescente biliosam esse, & assumere accessiones circuitus tertianarij instar, & in hoc seruari triplex genus februm putridarum: quasi velit asserere, quod sanguis cum omnino corrumpitur, non potest febrem sanguineam generare, sed vel biliosam, vel melancholicam. Et quia Auicenna intellexit, Galenum fuisse loquutum de febre orta ex sanguine putrescente, idcirco eum redarguere ausus est, cum Galenus de ea quæ ex putri sanguine fit, sermonem instituat, quum asserit biliosam esse: nam sanguis non cum primùm putrescit, sed post putredinem in aliam substantiam degenerat, & tunc febris alterius generis constituitur. Hæc est causa, quare in hac febre post septimum timetur phlebotomia, quia plenitudo est mutata in cacochymiam. Quare post sanguinis missionem, optimum consilium est in hac febre medicamentum expurgans exhibere: nam sanguis ob sui æqualitatem, magnam non patitur putredinem, quin in aliam substantiam distinctam commigret, vt notat Auic. 3. collig. c. 8.

Dic tertio. Ex sanguine semiputrescente non fit febris sanguinea putrida, nec etiam biliosa, nec melancholica: generatur tamen sanguinea non putrida, cum dispositionibus ad putredinem, (vt diximus) sub diaria comprehendit potest: nam in leuitate symptomatum, & mititie caloris illi valde est similis.

Huius historiae dignitas, & vsus necessarius exposulat, vt differamus de periculo huius febris, facta collatione ad eam quæ ex putrescente bile concitari solet, vtra acutior, aut simplicior sit censenda. Nam in hac explicanda quæstione multus fuit Valleriola lib. 2. enarrat. 2. existimans contra Hieronymum Lopium, synochum esse ardente febrim acutior. Nam quælibet substantia quod perfectior est, quum putrescit, deteriori putredinis labe inficitur, hoc constat in semine, lacte, & cæteris substantiis valde elaboratis. Igitur cum sanguis sit perfectior flaua bile, dum putrescit, prauiore febre concitabit: exemplo sit grumus, in quem si sanguis extra venas effusus, & corruptus conuertatur, grauissima, & deleteria excitabuntur symptomata, quæ refert Gal. lib. de cibis bonis & mali succi. cap. 4. & lib. 6. de loc. cap. 4. quoniam sequuntur anxietas, pulsus paruus, syncope, exsolutio, mortificatio partium, atque putredo.

Ex altera parte obstat Galen. 2. prog. 46. docens: pro discrimine humorum exuperantium, morbos mitiores fieri, aut maligniores: quo pacto morbi à sanguine, aut pituita geniti cæteris sunt leniores, & benigniores, nam qui ex flaua, aut atra bile generantur sunt deteriores: Ita lib. 6. epid. sect. 2. com. 38. ageus de seris humorum, sanguinis serum esse mitissimum asseruit, deinde pituitæ, postea flauæ bilis, postremò atræ. Igitur cum sanguis sit mitior flaua bile, febris sanguinis erit mitior ea, quæ ex flaua bile generatur: & lib. 2. de dif. feb. cap. 9. agens de febre biliosa, quæ ex sanguine putrescente oritur,

oritur, asserit non solum qualitate caloris, sed in omnibus aliis febribus biliosis esse mitiorem, quia eius causa est ex sanguine orta. Simili ratione lib. de atra bile, cap. 3. & 6. aph. 35. agens de atre bile, profert multo mitiorem esse eam quæ fit ex sanguine, quam quæ ex bile generatur: quia in hac frequentius adfunt incendium, vigilia, furor, sitis, linguæ siccitas, angustia, syncope, & alia mortifera & lethalia pænè symptomata, quæ omnia à bilis maiori acrimonia, tenuitate, siccitate, celerique motu cuenire certum est. Quare sanguinei morbi biliosis sunt simpliciores, & mitiores, ex Gal. 3. aph. 7. & 16. nam à sanguine, mitissimo, humido, & naturæ familiari, lenis eleuatur vapor, & benignus valde. Quare illius calor, ardentis calore mitior erit.

Solutio dubium hoc modo. Vel simplex sumitur vt distinguitur contra compositum, vel contra malignum. Si primo modo, secundum rei naturam, febris ex sanguine putrescenti composita est, quocumque modo sanguis sumatur: quoad sensum tamen simplex apparet, à sanguinis enim multitudine alij humores obscurantur, ita vt neque eorum circuitus, neque symptomata sentiantur. Si secundo modo sumatur, simplex est, non simpliciter & in se considerata, sed facta collatione ad biliosas febres, quæ & calorem acriorem, & vehementiora symptomata habent, quia bilis magis naturam irritat.

Ad contrariæ verò partis argumentum dic, sanguinem minus, rariùs putrescere; nam magis resistit, & seruatur à natura: quando verò ab eius regimine derelinquitur, celeriter, & maximè corrumpitur, & ob causæ magnitudinem putrescit vehementer: reliqui verò humores ob contrarias causas frequentius corrumpuntur. Quare agens detur æqualiter agens, & corrumpens, magis quam sanguis corrumpi solent, vt affectus ferinos perpendenti liquet manifestè, qui ex bile vtraque putrefacta scaturire solent. Consule de hæc quæstione Vallerium lib. 5. cont. cap. 22. Carterium in Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 4.

QVÆSTIO XIV.

Vtrum tempora morborum, penes essentiam, symptomata, & coctionem perpetuo simul concurrant.

Sextimo, id quod factum est, finiendam] Postquam saluatim vitales, & arduas quæstiones proposuimus, quæ ad febris sanguineæ naturam indagandam sunt vtilissimæ, pergamus porro subnectere, quæ ex magnis, classicisque auctoribus comperta sunt nobis, Græcorum copiam multiplicem, variamque, ac reconditam doctrinam in nostra arua transferentes. Galenus enim in historia hac, quum videret coctionem in die quinta, in septima finiendam hanc febrem rectè prædixit. Ita cecinit Hippocr. lib. 2. aph. 24. & lib. 4. aph. nam penes coctionem distingui tempora morborum, apud omnes in confesso est, vt patet ex Galen. lib. de totius morbi temporibus. cap. 3. & in lib. de cris. & dieb. decretoriis, ipse latè explicuit. Si verò Auicenna. 1. 4. tract. 2. cap. 3. per coctionem, & putredinem ea distingui affirmat, nulla est inter eum, & Galenum dissensio: nam hic solum de salubribus, ille tam de iis, quam de lethaliibus venit intelligendus.

Insuper. Morbos omnes salubres materiales percurrere quatuor tempora, nulli est non manifestum, explanant luculenter Thom. à Veiga lib. 2. de dif. feb. in com. cap. 11. Valler. 10. cont. 7. interpretes apud Gal. lia. 1. cris. cap. 2. & apud Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 3. Inter hos conuenit, tripliciter hæc tempora considerari, tribusve modis ab eisdem auctoribus distingui. Primò penes ipsius affectionis magnitudinem simplicem, seu quod idem est, penes morbi essentiam; & ita tempora hæc propria, & essentialia appellantur, vt varietates morborum, secundum magnitudinem & essentiam constituent. Quando ergo iuxta suam magnitudinem nulla ratione morbus incrementum, asserit non solum qualitate caloris, sed in omnibus aliis febribus biliosis esse mitiorem, quia eius causa est ex sanguine orta. Simili ratione lib. de atra bile, cap. 3. & 6. aph. 35. agens de atre bile, profert multo mitiorem esse eam quæ fit ex sanguine, quam quæ ex bile generatur: quia in hac frequentius adfunt incendium, vigilia, furor, sitis, linguæ siccitas, angustia, syncope, & alia mortifera & lethalia pænè symptomata, quæ omnia à bilis maiori acrimonia, tenuitate, siccitate, celerique motu cuenire certum est. Quare sanguinei morbi biliosis sunt simpliciores, & mitiores, ex Gal. 3. aph. 7. & 16. nam à sanguine, mitissimo, humido, & naturæ familiari, lenis eleuatur vapor, & benignus valde. Quare illius calor, ardentis calore mitior erit.

verò iam fuerit, & augetur, dicitur incrementum: quum consistit, status, &c. Considerantur secundo morbi tempora penes symptomata & accidentia, quæ in morbis contingere solent, & secundum suam varietatem varia tempora constituunt. Tertio penes coctionem, aut putredinem materiam, quæ sit morbi radix, aut principium. Quæ quidem varia temporum consideratio, diuersaque eorumdem acceptio ab omnibus vnanimiter recipitur.

Vtrum verò hæc omnia, iuxta diuersas considerationes constituta, & determinata tempora simul in morborum processu perpetuo concurrant, & in eodem morbi die necessarib coeant, aut potius possint sese aliquando antecedere, aut subsequi, atque ita in diuersis morbi diebus contingere, & in sua existentia differre, non parua est inter medicorum doctores controuersia; nec enim omnes vnanimiter iuxta præsentem sententiam sunt concordantes.

Sed antequam propositam quæstionem enodandam aggrediamur, dubius est animus, & in lubrico positus, sed tentanda semel est via in argumento vtili, vt ista auctorum, huc illicque impellentium opinionum iactatio tantisper conquiescat; quare non pigebit tantulum laboris suscipere. Quod autem tempora hæc non perpetuo in morbis coniungantur, sed magnam fortiantur differentiam atque discrimen, ex Hippocrat. auctoritate in primis colligitur, 2. aph. 47. *Dum pus conficitur, &c.* Vbi Hipp. statum inflammationis penes symptomata determinat, in augmento eiusdem inflammationis, penes concoctionem puris namque generatio nihil aliud est, quam concoctionis & putredinis accretio, quæ in membro inflammato perficitur, & augetur, quod Galenus apertè significauit in com. dicens, quod pus est quiuus affectus calori naturali, & præternaturali superueniens, atque ita compositum esse affectum ex concoctione, & putredine: nam à calore naturali, concoctio; à præternaturali verò putredo intenditur, & perficitur: vnde ex Gal. sententia, puris generatio concoctionem, & putredinem hientem importat. Quando autem putredo, aut concoctio fiunt; tunc temporis augentur, & perficiuntur. Igitur in puris generatione accrescit simul concoctio, & putredo in affecta parte; augmentum autem coctionis nihil aliud importat, præterquam eiusdem concoctionis intensiorem, & incrementum. Quare tunc est augmentum concoctionis & putredinis; quando putredo & concoctio generantur. Cum ergo ex Hippocrate quandoque coctio, & putredo in puris generatione intenduntur, dolores & febres maximè contingant, sequitur ex Hippocrat. doctrina, quod augmentum morbi penes concoctionem, & putredinem, concurrat cum eiusdem morbi statu penes symptomata; nam tunc est status penes symptomata, quando eadem maxima, & vehementissima existunt: dolores autem, & febres verè symptomata à Medicis appellari solent.

Non absimilem videtur Auic. tradere sententiam, 3. 4. tract. 1. cap. 24. dicens, quod *quando materia fit sanies, quiescit calefactio fortis, & inflammatio in viscerum, seu membrorum interiorum apostemate, & quanto magis appropinquat status, tanto magis minuuntur dolores, quum in principio vehementiores existant, &c.* Ex hac sententia patet manifestè, non concurrere statum symptomatum in inflammationibus membrorum interiorum, cum statu concoctionis aut putredinis. Si namque per saniem factam ex materia generatum pus, ex consequenti morbi statum penes concoctionem aut putredinem; in præcedentem Hippocratis coincidit sententiam. Si verò per mutationem materiam in saniem, intelligit puris generationem, indeque hientem concoctionem aut putredinem; licet ab Hippoc. sententia aliquantulum sit diuersa, cum Hippoc. in puris generatione constituat statum, & vehementiam symptomatum, Auicenna verò declinationem: in hoc tamen hinc duo principes auctores conueniunt, quod diuersum faciunt statum, augmentum, & reliqua morbi tempora in inflammatione, penes concoctionem, & penes symptomata. Si autem per mutationem materiam in saniem, intel-

ligit Auic puris generationem, quæ in augmento concoctionis perficitur, & tunc docet cessare & decrefcere symptomata, (ille enim intelligit per calefactionem fortem, inflammationem, & dolores) aperte concludit, symptomatum declinationem coniungi in internis inflammationibus cum morbi augmento, penes concoctionem considerato.

Idem docet Auicenna 10. 3. *tract. 4. cap. 5.* affirmans tunc esse statum in pleuritide, quum æger excernit sputum plurimum, & concoctum, & dolor est leuis. Quibus verbis aperte coniungit statum doloris, & symptomatum cum statu concoctionis: nam. per plurimum, & concoctum sputum, summam concoctionem intelligunt interpretes, quæ in statu duntaxat perficitur, ex Gal. 3. *crif. 2.* & alibi. Per leuem, autem dolorem, huius, & symptomatum declinationem intelligit.

Denique Gal. *lib. 3. de morb. acut. com. vlt. statim in principio.* affirmat vigorem sæpe in morbis cum concoctionis consistencia coniungi: iuxta quam sententiam satis videtur credidisse Galenus, non perpetuam esse eiusmodi temporum conformationem, & unionem, sed posse hæc tempora diuersis morbi diebus contingere.

Nec minus ad stipulatur ratio auctoritatibus: quarum prima est. In plurimis cuiusque generis morbis, paulatina fit morbificæ materiæ expulsiõ, à principio statim morbi vsque ad vltimam eiusdem resolutionem; atque terminum; in iis autem necessariò morbus minuitur, & aliqua ex parte deficit ad morbosæ materiæ inanitionem, & defectum: tunc in statu penes concoctionem morbus minor est, quia materia non retinetur, sed paulatim à morbi principio euacuatur. Ergo in his omnibus, concurrunt morbi status iuxta concoctionem consideratus cum eiusdem morbi declinatione, penes sui naturam & essentiam, & fortè penes symptomata: nam ad materiæ minutionem, dolores, febres, angustia, & vigilia cessant.

Secunda. In morbis salubribus, qui scilicet integram sanitatem finiuntur, perpetuò in processu morbi, hic à natura refringitur, & coercetur: toto namque morbi cursu natura in morbosam operatur affectionem; & in statu, in quo perfecta apparet concoctio, iam natura superato humore morbifico superior euasit, illumque in magnitudine, intensiõne, & quantitate reddidit minorem: quare à multis tunc morbus iudicatur mitior, benignior, & minor. Atqui non potest talis euadere morbus, quin prius minutionem, & decrementum patiat. Igitur in statu concoctionis salubrium morborum, iam morbus passus est declinationem, aut saltem est in vltima declinationis parte, ac proinde cum incremento & statu concoctionis, concurrunt declinatio & decrementum morbi.

Tertia. In synocho decrefcente, in qua iuxta omnium Medicorum sententiam, datur à principio vsque ad vltimam morbi resolutionem, febrilis passionis declinatio, datur in eodem morbo augmentum, status, & reliqua morbi tempora cum eiusdem febrilis morbi declinatione sumpta, scilicet penes suam essentiam, simplicemque magnitudinem. Ergo omnia & singula in prædicto morbo tempora penes concoctionem spectata, concurrunt cum temporibus eiusdem morbi penes essentiam. Assumptum suadet: nam ex decrefcente synocho potest æger periclitari, & mortis periculum pati. Hoc autem in vera, & totali declinatione contingere nequit. Ergo cum ipsa febris declinatione, reliqua morbi tempora iuxta diuersam considerationem concurrunt. Deinde in decrefcente febre datur causæ morbificæ cruditas, postea concoctio maior, accrescens, & tandem perfecta, iuxta quam concoctionis varietatem in morbis tempora distinguuntur. Igitur, &c.

Quarta. Nulla possunt ratione morbi incrementum penes essentiam, & penes symptomata & concoctionem, in eodem morbo coniungi, & coite. Ergo duo hæc saltem tempora non possunt non in eodem morbo iuxta suum concursum diffidere. Antecedens suadet: quoniam quando concoctio accrescit, morbus necessariò, & iuxta suam essentiam, & iuxta symptomata minuitur: cum

namque concoctio sit naturæ victoria super morbum, nil aliud præterquam morbi refractionem prorsus significat, ita vt quò minor sit causæ morbificæ supra naturam potentia, minor morbus existat. Ergo in incremento morbi penes concoctionem, minor necessariò morbus euadit, & quò magis concoctio increfcit, eo magis morbus minoratur ac decrefcit, similiterque symptomata, & concomitantia accidentia, ad morbi minutionem necessariò minuuntur, & hebetantur, vt patet in morbis acutis, & malignis. Ergo symptomata & morbus, cum concoctionis incremento decrefcunt; ac proinde morbus quum est in statu quoad concoctionem, est in principio quoad symptomata.

Quinta. Si tempora omnia, quoad triplicem considerationem accepta, simul in morbis concurrerent, nulla posset dari certa salutis prænotio ex concoctione, nulla posset haberi fides de signis indicantibus salutem. Atqui ex Hip. & Gal. & reliquorum doctrina, certam aspiciantur Medici salutem ex signis concoctionis. Ergo ex eorundem mente, non simul in morbis concurrunt omnia hæc, iuxta variam considerationem, tempora. Antecedens suadet: nec enim alia ratione concoctionis signa, & quæcumque in morbis ad fidem necessaria admittuntur, possunt salutem attestari, nisi quia significant morbum iam mitiorem euadere in intensiõne sua, magnitudine, & malitia quam antea habebat. Sed si simul accrescit morbus cum symptomatibus, & maiori concoctione coniunctus, non mitior, sed vehementior, non benignior, sed malignior, non melioris sed deterioris conditionis iudicabitur. Si ergo simul cum accrescente concoctione, aut in suo vigore consistente, morbus simul, eiusdemque symptomata accrescant, nullam ex signis concoctionis possumus ægrotanti salutem coniectari. Ergo vel frustra eiusmodi in morbis euentus ex concoctione prædicimus; vel tempora hæc non æquè simul in cuiusque morbi processu, & varietate concurrunt.

Vltima. Morbi quidam salubres sunt quidam lethales, & inter eosdem, alij maximè, quidam vero minimè, alij magis, alij minus lethales, aut salubres euadunt. Salubres verò ideò tales iudicantur, quia salubria signa in eisdem, plura & maiora apparent, quàm lethalia; contra accidit, si exitiosa, & mortifera signa adsint: quare iuxta plura vel pauciora, maiora vel minora, salubria aut deteriora signa, salubriores aut insalubriores morbosæ affectiones constituuntur, talisque à Medicis nuncupantur. Qua facta suppositione, si in salubribus morbis eiusmodi tempora concurrunt; ergo non in lethalibus: si in lethalibus; ergo non in salubribus. Igitur non necessariò tempora hæc in omnibus morbis coincidunt. Sequela probatur: nam lethales morbi diuerso longè à salubribus ordine procedunt; ex eo namque salubres, vel exitiosi dicuntur, quia salutem, aut mortem in suo ordine, terminis, atque processu pollicentur: si verò concurrant simul in vtriusque morbis tempora, eodem necessariò ordine, eademque via procedunt: igitur nequaquam possunt tempora hæc in salubribus, & exitiosis morbis pariter concurrere.

Sed priusquam nostram propalemus sententiam, notabis primò dupliciter posse duo aliqua, aut plura in morbis, quocunque successione motu æqualiter concurrere, hoc est, æqualiter accrescere, decrefcere, consistere, aut aliqua cuiusque generis alteratione moueri, & quiescere. Dicuntur namque, duo vel plura æqualiter moueri, quæ eodem temporis spatio mouentur, licet magis, aut minus alterum moueatur, celerius, aut tardius in maiorem tendat perfectionem, intensiõne gradum. Dicuntur secundò duo aliqua, tria, seu plura æqualiter moueri, quæ eodem prorsus celeritatis aut moræ, intensiõnis aut remissionis, & cuiusque demum perfectionis gradu increfcunt, consistunt, & minuuntur. Licet autem putredo, & concoctio in morbis, & quæ ad illa sequuntur lethalia, aut salubria signa, possint primo modo æqualiter in morborum processu incipere, augeri, & quiescere, non tamè inde rectè poteris inferre, signa salubria, & lethalia, simul, pariterque in intensiõne, perfectione, formæ increfcere, diminui, & consistere; quod idem poteris ferre iudicium

iudicium de concoctione, in ordine ad symptomata, morbive essentiam & magnitudinem: licet namque simul hæc omnia, pariterque in morbis augeantur, & decrefcant, id est, eodem tempore, inde sequitur æquali motu, cursu, & perfectione perpetuò moueri.

Nota secundò. Licet, morbus à principio sui, ad statum vsque & consistentiam, hebetetur & refringatur, siue ab operante natura, siue ab exhibitis medicamentis, non tamen inde rectè infertur, morbum in statu esse minorem, quàm in principio: etsi verè affirmandum sit, minorem multò reddi morbum in statu, agente natura à medicamento adiuta, quàm si morbus nullam in sui processu actionem patiat: aliàs magis sæuiret morbus, & fureret, nisi à Medico, & ab ea coerceretur, & infrænetur, quorum beneficio multò mitior euadit, & benignior.

Cum hoc stat, morbum suapte natura increfcere, & sic maiorem & virgentiorem fieri in statu, quam in principio. Hoc quotidiano confirmatur experimento: quamplurima enim dantur in rerum natura, quæ aliqua ex parte non parum refracta, assiduisque actionibus diminuta, tandem maiora multò, quàm in suis principiis euadunt, quod in plantis, animalibus, & aliis palàm fit:

Ratio autem id ipsum concludit: Nam etsi natura artis beneficio nonnunquam perficiatur, aliquando etiam diminuatur, artificiali denique correctione emendetur; non tamen in totum poterit natura, quoad suas virtutes, aptitudinem, inclinationem, & operationes in totum prosterni & euerti, naturali subiecto manente, in quo natura ipsa possit, quoad suas naturales actiones, reuiuiscere & vigere. Morbus autem ex se hoc sibi vendicat munus, quemadmodum & omnia quæ successione motu incipiunt, & finiuntur, vt scilicet in sui naturali processu, & concursu, postquam inceperint, accrescant, consistant, & finiantur, vt ex supra dictis patet manifestè. Ergo nequaquam potest morbus ab aliquo externo, valido etsi agente, in totum quod suum naturalem cursum detineri, hoc est, impediri, quominus morbus ipse, iuxta suam naturalem inclinationem & aptitudinem, vigeat & accrescat, nisi morbus ipse omninò euertatur, & euanescat.

Ob hanc rationem Auicennæ interpretes asseuerant, omnem morbum salubrem, hoc est, ante suum naturalem cursum non extinctum, omnia quatuor tempora necessariò percurrere. Quamuis verum sit, quòd & artis, & cuiusque etiam naturæ actionis munere, possit quoad aliquam sui partem coerceri & refringi, atque ita non tantum increfcere, quantum suæ naturæ relictus morbus accresceret, & fureret: nec aliud præstant medicinae appositae medicamina, artificiosaque præcepta ab auctoribus tradita, præterquam ita morbum reprimere, vt non tantum insolescat, quantum naturæ suæ debetur; quòd non exiguum, paruique faciendum ægrotanti auxilium.

Neque obicias hoc modo. Naturæ vires, artisque instrumenta possunt nonnunquam morbum, eiusque naturalem cursum impedire, immò nonnunquam euertere, antequam ad augmentum, statum, & declinationem perueniat. Ergo poterunt eiusdem naturalem aptitudinem & inclinationem non solum in partem, verum etiam in totum perdere, & prosternere: sic intelligendum est commune Medicorum eloquium, pronuntiantium morbum salubrem percurrere quatuor tempora, nisi à natura, vel ab arte præpediatur. Dic &, si verum fatearis; (quòd mea sanè sententia dubium maximum videtur) posse morbum ab arte nonnunquam finiri, antequam quatuor sibi debitas partes, seu tempora percurrat? illud tamen nequaquam poterit sine magno naturæ dispendio contingere, & cum maximo vitæ discrimine à Medico tentari. Quare cum Medici primum munus, non solum sit naturam conseruare, sed & morbum reprimere, ideò artificiosa coniectura instructus, vtilia & accommodata præfidia, ad curationis opus perferuntur. Quare cum illa quæ ex toto morbum euertunt, antequam suum naturalem cursum morbus perficiat, periculosa sint valde, & perniciofa vitæ, à medicina consideratione sunt aliena: quapropter licet concedatur assumptum, minimè tamen

doctrinæ traditæ fundamentum euertit: magis enim arduum est naturales cuiusque obiecti potentias omnino prosternere manente subiecto, quam idem subiectum penitus extinguere, & euertere.

Nota tertio. Inter symptomata quæ in morbis solent contingere, quædam sunt vniuersalia, alia particularia. Deinde tam illa quàm hæc, duplici de causa talia dicuntur: vniuersalia enim dicuntur, quia in suo esse augetur, & minuuntur: nam sequuntur morbi cum natura conflictum, & tanta talis sunt in qualitate, magnitudine, & paruitate, qualis & quantus conflictus existit, sicque appellantur quia vniuersalem morbi causam sequuntur, de quibus est intelligendus Hippocrates sententia 30. *lib. 2. Aph.* dum dicit: *circa initia & fines, omnia mitiora; dum verò consistunt ac videntur, fortiora.* & Gal. in *com.* interpretatus est casus omnes, id est, vniuersalia symptomata: explicat scitè Brachelius in *com.* eiusmodi sunt inquietationes, angustia, dolores, sitis, caloris acrimonia, vehementior febris. Dicuntur secundo modo symptomata vniuersalia, quia non vni tantum morbi speciei sunt addicta, sed plurimis affectionibus communia; eiusmodi sunt plenitudo, putredo, malignitas, cruditas, concoctio, quamplurimi dolores pulsus, & respirationis inæqualitas, celeritas, &c. sitis, vigilia, fastidium, &c.

Particularia etiam symptomata sub duplici etiam à Medicis considerantur differentia, vel enim talia dicuntur, quia particularem morbi causam sequuntur, qualis est cuiusque morbi species, & constitutio: nam sicut quæ conflictum sequuntur vniuersalem, vniuersalia dicuntur, sic quæ naturam, particularia. Vocantur secundo modo, quæ vni duntaxat morbo, & non multis conueniunt, quæ quidem non de vno symptomate est intelligenda propositio, quasi expectetur vnum dari numero symptoma, quòd vni tantum morbo, & non alij conueniat, sed de pluribus simul sumptis symptomatis est necessariò dictio hæc interpretanda.

Sufficit tamen communis hæc supra vnum symptoma conuenientia, ad hoc vt vnum possit per se proprium & peculiare morbo appellari: vt dolor punctorius, tussis, crebra seu impedita respiratio, pulsus ferrinus, febris acuta, simul sumpta, firma sunt & certa pleuritis signa, ideòque peculiaria huic morbo appellantur, licet vnum quodque per se possit aliam morbi à pleuritide speciem concomitari, quia tamen simul sumpta, vni tantum morbo, pleuritidi scilicet conueniunt, vnamque solam pleuritidem, & non alium morbum denuntiant, idcirco particularia pleuritidi appellantur tam omnia simul sumpta, quam vnumquodque separatim per se; vnde passim ex Medicorum communi sermone inuenies signa in morbis, seu symptomata pathognomonica, quæ de huiusmodi particularibus signis tam simul sumptis, quàm de vnoquoque sigillatim intelligenda putant.

Particularia deinde symptomata, quæ ex eo particularia dicuntur quia morbi naturam, veluti peculiarem causam consequuntur, multiplicia, & varia sunt: Nam quædam morbum à principio vsque ad finem pariter comitantur, ita vt æqualiter, id est, eodem tempore & motu simul cum morbo accrescant, diminuuntur, & consistant: quædam eodem tempore accretionis, & decretionis motu mouentur, verum non pariter in eodem motu, sed in celeritate, magnitudine, & intentione inæqualia euadunt, ita vt morbus magis increfcatur, quàm symptomata, vel vice versa, morbus minus augeatur, symptomata verò magis. Alia ideò dicuntur morbi essentiam concomitari quia communiter, hoc est perpetuò aut frequenter in tali morbo reperiuntur, siue antea, siue simul cum morbo finiantur, inter quæ plurima dantur, quæ diminuuntur accrescente morbo, & concoctione; & aut ante statum morbi finiuntur, aut in statu minores sunt.

Ex iis plures persuaferunt (falsò tamen) sibi, valde diuersum esse statum symptomatum, à statu concoctionis, & statu morbi: arbitrantur enim præcorum doctrinam de his particularibus esse intelligendam, quòd nempe in statu symptomata sint fortissima: nam experiuntur quamplurima ex his particularibus symptomata, in statu morbi, &

& concoctionis, aut nullo minora esse, aut extincta A
prorsus.

Falluntur secundo, commensurantes naturam morbi & essentiam, quoad eiusdem intensiorem & remissionem, magnitudinem & paritatem, benignitatem & malitiam, per magnitudinem, incrementum, & diminutionem horum particularium symptomatum: quare reluctantur valde aduersusque Galeni sententiam asseuerant, quod morbus sit maior in statu, quam in principio in morbis salubribus; quod in lethaliibus, & insalubribus morbis verum esse arbitrantur; quoniam in his symptomata omnia, & accidentia perpetuo cum morbo crescunt, nunquam vero declinant, atque mitescunt; quum lethales morbi declinationem minime patiantur, immo in statu symptomata sint vehementissima.

Idem communem propositionem, quod in statu symptomata sint fortissima, recipiunt de statu symptomatum solum non vero morbi, aut concoctionis: quare opinio Galeni decretis maxime repugnat, qui Hippocraticam sententiam non solum de statu symptomatum, sed morbi, & concoctionis interpretandam esse confirmat ut infra latè: symptomata autem, quae necessariorum maxima in praedicto statu existunt, sunt vniuersalia tantummodo, hoc est, sequentia pugnam & conflictum, non vero particularia, quae essentiam & naturam morbi spectant: haec enim aliquando in statu possunt esse maxima, saepe minima, multoties minora, aliquando enim simul cum morbo, & concoctione, & putredine accrescunt; interdum vero accrescente morbo decrescunt, & minuuntur, atque idem in statu apparent minora, aut minima, aut potius extinguuntur, & cessant: vniuersalia autem perpetuo, & necessariorum ex vi naturae, vehementissima in statu morbi existunt, quare de illis est propositio intelligenda. Vnum autem morbus in statu sit maior, consule Thomam à Veiga lib. 1. de dif. feb. in com. cap. 8.

His praehabitis, quaestioni respondebis hoc modo, Tempora omnia, scilicet morbi, coctionis, & symptomatum, perpetuo in morbis concurrunt, nec aliter possunt contingere, ita ut vnicus tantum detur in morbis status, vnicum augmentum, vnicum principium, atque declinatio, quae sint coctionis, morbi, & symptomatum. Haec sententia colligitur imprimis auctoritate Hippocrat. lib. 2. aph. 47. dicentis *Dum pus conficitur, dolores, ac febres accidunt magis, quam in confecto.* hoc est: quando fit puris generatio, increscit concoctio, & putredo, accrescunt etiam & intenduntur dolores, & febres, quae sunt symptomata, quae pugnam inter naturam coquentem, & morbum consequuntur. Colligitur secundo ex 4. aph. 30. *Circa initia & fines, omnia debiliora, circa statum, vero fortiora.*

Haec sententia non est intelligenda de statu morbi, coctionis, & symptomatum, facta collatione ad seipsa in principio, ut sensus sit, coctio in statu fortior est, quam in principio: aut morbus & symptomata, maiora in statu sui sunt, quam in sui principio: nam hoc modo sententia Hippocratica esset nugatoria, minime scientifica, & tanto auctore indigna: satis namque patet, vnumquodque in fine sui augmenti maius necessario euadere, antequam increfcat. Est ergo Hippocrat. mens, in morbi statu cognito per suam coctionem, symptomata vniuersalia esse vehementissima, quasi dicat, status morbi, coctionis, & symptomatum, simul & eodem tempore concurrunt.

Colligitur tertio ex Hippocrat. 1. aph. 7. *Vbi morbus peracutus est, statim extremos habet labores & 2. aph. 13. Quibuscunque crisis id est, indicatio fit, his nox gravis ante accessionem.* Quam sententiam recepit lib. 6. epidem. sect. 2. text. 23. de his scilicet, qui tertia legitima corripuntur. Quibus locis non obscure docet Galenus, statum morbi, coctionis symptomatum aequè in morbis coire, quemadmodum & reliqua tempora: grauis enim nox non aliter antecedit, nisi quia symptomata grauiora, & maxima in suo vigore existunt. Esse autem morbum, & concoctionem tunc temporis in vigore suo, patet, quia crisis fit

solum, quando morbus est in statu, & morbifica materia est summe concocta.

Idem docuit Hippocrat. lib. 1. cit. aph. 7. nam idem dixit, quod peracutus morbus statim extremos habet labores, id est, symptomata vniuersalia statim habet, ut Galenus explicat in com. quia ad suum vigorem, & consistentiam statim peruenit, in qua casus omnes, seu symptomata vniuersalia vehementissima existunt. Nec aliud voluit Galenus 1. cris. 3. & 10. quum morbi augmentum per magnitudinem morbi auctam, accrescentem concoctionem, & symptomatum incrementum docet agnoscere; statum autem cognoscendum esse asseruit per vehementiam vtriusque ex his tribus, ita ut status per haec tria demonstretur tanquam per vera eiusdem status testimonia scilicet per omnia simul, & praesertim per illa, quae magis, & clariù sensibus offeruntur.

Colligitur quarto, ex Auic. 1. 4. tracl. 1. cap. 4. per haec verba. *Et similiter cognoscitur dispositio horarum ex augmento accidentium febris, & statione eorum, & declinatione rerum, &c.* Quibus verbis non obscure significat Auicenna, morbi tempora augmentum, statum, & declinationem per augmentum symptomatum, eorumdemque statum, & declinationem esse colligenda. Et haec doctrina praecipuo nititur fundamento, quod scilicet tempora haec omnia simul in morbis concurrant, alioqui vana esset sententia ut aduertenti facile patebit.

Nunc rationibus aduersariorum satisfaciendum. Non vrget prima, desumpta 2. aph. 47. immo nostram potius, quam oppositam roborat sententiam: neque enim ibi intelligit Hippocrat. quod quando pus est in via, sunt accidentia in statu; sed quod accrescunt febres, & dolores, simul cum addita generatione puris, ita ut quod magis in perfectionem tendit pus, eò magis dolores, & febres accrescant, confecto namque iam in totum pure incipit declinatio, ac proinde non est mirum febres & symptomata ex Hip. auctoritate diminui.

Ad secundam auctoritatem ex Auic. 3. 4. tracl. 1. c. 24. aperte responde, illum non esse intelligendum de calefactione, & doloribus qui sunt gratia conflictus morbi; qui sicuti reliqua eiusmodi accidentia, vniuersalia à Medicis solent nuncupari; sed de forti calefactione, & doloribus qui sunt ex distentione, & ruptione partium, ut ipse statim explicuit; quare non concludit, quemadmodum nec idem Auic. 10. 3. tracl. 4. cap. 5. de dolore in statu pleuritidis diminuto, eiusmodi namque dolor, particularis, & non vniuersalis censendum est symptoma.

Ad vltimam Galeni auctoritatem. 3. de rat. vi. in morbis acutis, com. vlt. Dic. Galenum significare optimam simpliciter, & exactam concoctionem, aliquando in morbis reperiri, quae quidem in statu, & non in alio morbi tempore contingere solet; & quia morbi status non perfectam simpliciter dicit concoctionem, sed collatione facta ad alia eiusdem morbi tempora, non vero ad reliquos morbos, quia poterit in quibusdam morbis perfecta concoctio apparere, in aliis vero perfectior, in aliis perfectissima, propterea dixit Galenus, &c.

Ad primam, & secundam rationem, patet quid respondendum sit, ex notabili secundo. Ad tertiam dic, febrem in synocho non debere commensurari, quoad sui tempora, penes sui intensiorem aut remissionem, eo quod eiusmodi symptomata, particularia, & propria in hac febre existunt sed penes illa, quae vniuersaliter morbi contentiorem sequuntur, quae vniuersalia vocantur, ut anxietas, sitis, dolor, delirium, vigilia, infestus sapor, amaritudo linguae, & reliqua huius generis, quae cum coctione, & causa morbi, quoad suas varietates concurrunt. Quare nihil concludit argumentum.

Ad quartum dic. Per coctionem non minorati simpliciter morbum, sed ex coctione significari morbum in sanitatem vergere, foreque à naturae viribus suo tempore superandum, & licet aliqua ex parte mitior fiat, poterit alia ex causa augeri, ac proinde non sequitur, quod quod magis concoctio accrescit, eò magis morbus simpliciter minor fit.

Ad quintam neganda est sequela: & ad probationem dicendum,

dicendum, non idem ex finis concoctionis sanitatem pronuntiar, quia illa significant morbum iam in totum esse superatum, sed quia demonstrant posse à natura morbum suo determinato tempore deninci. Nec aliud vult Hippocrat. cit. loc. epid. qui solum monet, ut semper coctioni simus valde attentus, ex qua certam salutem polliceri possumus, nam coctionis signa, non praesentem, sed futuram procul dubio vaticinantur sanitatem, licet non sit negandum; ex iis aliquam morbi refractionem significari. Quare coctio morbum simpliciter minorem non reddit, sed minorem, quam si natura non esset operata in eum.

Ad postremam concessa, & ex vtraque parte recepta suppositione, videlicet, quod morborum quidam salubres, quidam vero lethales dicuntur, & ex iis quidam magis, alij minus salubres habentur, quorum iudicium per salubria, aut lethalia signa profertur & acquiritur, neganda est sequela: & ad confirmationem dicendum, quod diuerso longè ordine procedunt morbi salubres, & insalubres: negandum tamen est sequi ex eo, quod si tempora in morbis quoad coctionem & reliqua concurrant, non diuerso prorsus, sed eodem ordine procedant morbi salubres, & insalubres: neque enim malitia morbi, & magnitudo, furiosaque accrescentia cum coctione symptomata, signa sunt, quae lethalia à Galeno, aliisque peritis Medicis appellari solent, quoniam haec in omnibus reperiuntur morbis necessariorum, licet in quibusdam magis, in aliis minus appareant. Sed lethalia signa sunt, quae putredinem, crudelitatem, aut malitiam, quam morbus habet ex se, consequuntur; eiusmodi enim sunt illa, quae simul cum concoctione accrescunt, incipiunt, & quiescunt, quae vniuersalia vocantur: reliqua vero particularia, quae scilicet à morbi natura, & constitutione oriuntur, bonum, vel malum euentum in morbis praesagiunt.

Ex iis satis patere arbitror quam tenuis sit argumentatio haec; ex eo scilicet quod tempora coctionis simul cum temporibus symptomatum, & essentia morbi concurrant, sequi salubria, & insalubria signa simul necessariorum accrescere, & consistere, &c. ideoque eodem prorsus ordine procedere salubres & insalubres morbos, nec posse vllam haberi circa salutem, aut mortem in morbis praenotionem: nam signa quorum vi haec agnitio acquiritur, non sunt quae cum morbi temporibus concurrunt, quae vniuersalia vocantur, sed quae particularia dicuntur, quae scilicet morbi naturam, conditionem, & morem consequuntur. Hoc modo vltimam instantiam facile solues. Quomodo vero distinguantur vniuersalia morborum tempora, infra lege, in com. hist. penult. Tu vero si plura in hac difficili, & intricata quaestione scire aues, consule praeter antiquos Auicenn. interpretes, 1. 4. tracl. 1. cap. 3. & apud Galenum. lib. 1. cris. cap. 2. Vallesium 10. cont. cap. 6. Mercat. tom. 1. lib. 3. part. 2. clas. 4. quest. 201. Carrerium 1. 4. tracl. 1. cap. 4. quest. 6.

HISTORIA X. GALENI, De febre ardenti.

Causus in corpore calido sicco, assumpto
cibo in accessione, contra Diatriario-
rum errorem, à Galeno curatur.

Ergo iuuenis qui febre est correptus, annos natus erat quinque & viginti, gracili corpore & musculofo, veluti carnis, tum sicco calidoque omnino temperamento iam idem exercitatione quodammodo delectabatur, & alioquin cogitabundus, & industrius erat. Is peregre agens, quum nuncium parum gratum accepisset, & irrisatus est, & prope se accingens ad urbem festinauit. Ac priori quidem die, & laborauit modice, & lotus, caena usque in quodam diuersorio quieuit, sed maxima ex parte sine somno. Postera die etiam magis festinauit, ac longa via, & sabulosa, & squalente, tum sub feruente sole confecta hora prope septima & semisse peruenit ad urbem. Ibi, cum ea, quorum causa maturasset, meliora audiret, in gymnasium lauaturus proficis-

citur, dein vnctus, vna cum quodam eorum qui aderant iuvene, perfrictus est. A quo cum, ut paululum dimoueret, prouocaretur, orta inter eos contentione (qualia saepe accidunt iis qui exercitationibus indulgent) plus iusto est exercitatus, eratque iam immodice siccus. Egressus vero gymnasium inuenit amicorum quosdam pugnautes, quos dum dirimit, imprudens in aliam exercitationem non leuem incidit, dum alios eorum diuellit, alios impellit, alios complectitur medios, alios ut iniurios increpat, ac pro iis qui iniuriis affecti essent, irascitur, adeo ut domum se in summa siccitate recipere, lassitudinem, & inaequalitatemque sentiens. Aquam igitur ex consuetudine bibens, vbi nihil se leuatum, sed inaequalitatem sibi intendi sentit, hanc quidem vomuit. Ratus autem vitulus adhuc cibo abstinere, accubuit, ac quieti se dedit hora ferme diei undecima: quod cum fecisset, ac nocte tota febre diuexatus vigilasset, postridie quoque quieuit usque ad meridiem, sperans se somni aliquid consequuturum. Quo tempore cum eum Medici quidam diatriarion colentes inuiserent, tum quidem homini satis magnam esse febrem aiebant, vesperi autem se illum reuisuros. Itaque & vesperi cum redirent, ac febrem inclinaram cernerent, ne tum quidem nutriendum censuerunt, quia magis etiam id alius quidam Medicus suaderet, immo strenue resisterent, adiicientes, si quidem sine febre esset, fortasse cibum daturus, febricitate autem adhuc minime id facturos. Quinetiam cum tertio die mane redirent, eam tertiae diei accessionem transmittendam censuerunt. Erat autem, ut prius dictum est, suspecta hora illius diei undecima. Ergo digressis illis, ipse accessi ac faciem iuuenis contēplatus, vidi talem esse qualem in prognosticis Hippocrat. depingit his verbis. *Nasus acutus, concavi oculi, ac reliqua quae deinceps ab eo dicta scimus.* Itaque cum omnino mihi persuaderem, fore ut tum in helicam febrem, tum quam marasmodem vocant, homo nisi cibaretur, incideret, sorbitionem ex alicuiquam primum paro, atque exhibeo. Et tamen quamuis hac sumpta, cum accessio suo tempore circa undecimam inuaderet, sic extremis partibus perfrictis, ut caleferi haec vix possent, & pulsus illi paruus, inbecillisque maxime fuit. Qua ex causa illi etiam quarto die, tum mane, tum vesperi cibum dedi, quod scilicet & vires repararem, & corpus humectarem; erat namque cutis eius, ceu corium arida. Vbi autem febris tenuis, & similis perseverauit, statui deinde quinto die, non simplici sorbitione hominem cibare, ut ante, sed alicui aqua calida, citraque condituram, inieci in eam mali punici granis. Est namque is optimus cibus bilioso stomacho nam & roborat huiusmodi malum punicum, & alicui, cum diutissime in ventriculo citra corruptionem maneat, sensim concoquitur, nec accensens, nec innatans; quae vitia accedentis sorbitionibus aliquando solent. Incidit vero & in ipso quinto principium accessionis simile. Itemque cum & sexto, & septimo eum simili ratione cibassem, in octavo rursus simile principium praecedentibus fuit. Vbi nimirum vel amentiam, vel pertinationem, vel haud scio quid dicam, eorum qui in principio hominem transmittere tertiae diei accessionem sine cibo iusserant, prorsus intelligere licebat. Nam cum vinctis eundem appareret, nunquam perueniturum eum ad quartum fuisse, si nutrius ante accessionem tertij non fuisset; illi & tum eum, & secuis etiam diebus non recte nutritum aiebant. Caeterum committendum non erat, ut eorum redarguendi studio, agrum quis non exhibito in ipso accessionis die cibo proderet. Igitur nono die similiter hominem nutriendum cernensque in accessione pulsus eius redditus, quam prius erat, firmiorem, caeterum inbecillitate illam adhuc praesentem cum extremarum partium frigore, non potui sustinere illorum Medicorum meras nugas; sed undecimo die praefatus prius agrotantis amicus, fore ut ipso die intelligerent hominum haec lenus nostra opera fuisse seruatum, permisisimus illi praeterire accessionis horas. Ergo cum & sine pulsu omnino in ipsis esset, & frigus eum vehementius totius corporis premeret; sic ut nec loqueretur amplius, & vix impellentem sentiret, conuocati in vnum Medici omnes qui ab initio videramus, ab agrotantis propinquus prope modum sumus discerpsi. Ego quidem, quod ob pertinaciam vltro agri salutem prodidisset: qui vero diatriarion colebant, propter ignorantiam, & stupiditatem. Ac illi quidem pal-

lidiore, frigidiorēque quam ipse eger, consilium quoddam fugam captabant: quod ego prospiciens, aula ostium obserari iusseram, & simul amico cuidam clauem seruare. Post medius eorum stans, iam inquam, vobis consistere plane arbitror, quis hactenus hominem seruauit: seruabitur autem & nunc nostra opera. Neque enim, si periturum omnino in hac accessione putassem, à cibus destitissim: sed quoniam ex procedenti iam victu tantum illi roboris superesse noueram, ut tolerare accessione posset, permisi accessione horas sine cibo transmittere. Ac satius quidem fuisset multo ante hominem nutrire: verum quò & istos redarguam, & quibusdam his auscultantium, qui confisi à nobis inuenem, quòd illam occasionem omiserim, dicunt, persuadeam, nunc illis ostendam, vel in accessione ipsa egrotantes quosdam nutrire debere, nedum ante hanc. His dictis, ac diductis hominis maxillis, infuso ex angusti oris vasculo, cremoris pristina cyathos tres: paulò autem post albi & tenuis vini, modicęque calida diluti duos cyathos. Post quos & sustulit oculos, & tum audire, tum loqui, tum presentes nosse cepit: quum ante velut lignum aridum porrectus sine voce, ac sensu iaceret. Rursus itaque dato ex vino, quo dixi modo, diluto, p. t. ne ad comedendum exiguo, prorsus hominem reuocauit. Quem ut rursus ad institutam ab initio victus rationem reduxi, & tertij decimi diei accessione facile tolerare vidi: in quatuordecimo rursus mane cibari: ac post circiter horam octaua laui. Deinde rursus liberalius cibari, ac max. vinum bibentium exhibui. Idem verò & in duodecimo, & tertio decimo feceram. In quinto autem decimo rursus cibari mane. Cum verò facilius tum quoque accessione ferret, in sextodecimo denud laui, ceteraque circa hominem peregi, sicut in precedentibus diebus. At ubi in decimo septimo minimę grauis, paruęque accessio fuit, audacter hominem de cetero sub conalescentium victus ratione habui, & c. Galenus lib. 1. o. meth. cap. 3. & lib. de caus. procatart. cap. 1. in initio.

PARAPHRASIS.

NVila est historia, ex qua maior vtilitas comparatur Medicis, quam ex hac: quum enim nihil frequentius in ore habent quam oraculum illud Hipp. l. 1. aph. 11. quo monet ægros à cibo in accessione esse abstinendos, tamen aliquando in ea esse nutriendos, vel ante ipsam, hoc exemplo fit manifestum: nam dictiones Hippocraticę frequentiam notant, non perpetuitatem, ex Galen. lib. de fact. format. cap. 2. & lib. 6. aph. 5. Cum enim Galenus rationalem sectam institueret, & pseudomedicorum tunc Romę degentium irrationalem curandi methodum destrucere conaretur, qui sibi licere putabant, impunè ægros triduana inedia interficere, idcirco vt suam famam tueretur, & ab illorum calumnia vindicaret, qui iuuenem illum ab eo occidi prædicabant, quia illius nutriendi opportunam occasionem omisisset, dum ægro, ob interdictum cibum in siccitatem omnimodam redacto opem ferret, hanc historiam ita fuse recitat, inuentumque suum festiue celebrat, quod ante eum ab aliis non erat obseruatum, ægros scilicet in ipsa accessione, & nonnunquam tribus, duabusve horis ante ipsam esse cibandos, cum videlicet debiles sunt, graciles, sicci, ad hecticam, & tabem paratissimi, ad cuius imitationem proponit Aëtij, ex Philagrij mente, alias elegantes historias, tetrab. 2. serm. 1. cap. 9. & 91.

Proponit ergo iuuenem calidum siccum, biliosum, ex nimia inedia febrientem, qui ab aliis Medicis exsiccat, & in extremum periculum adactus, humido alimento vel in ipsa accessione nutritus, Galeni industria euasit. Nam Hipp. 1. acut. 46. & Galenus lib. de morb. temporib. cap. 6. ægros in accessione à cibo esse arcendos asseuerant, cum eo tempore natura circa morbi materiam negotietur, & alimentum distracta concoquere nequeat, quare crudum relictum fit deinceps materia morbi. Nam coctio fit quiete; natura autem in accessione dimicat, & contra causam morbificam veluti decertat, & cum in excernendo noxio humore per varias regiones: sudorem nempe vomitum, & alium sit intenta, coctionis officinas deserit. Deinde cum circa oblatum alimentum aliquantulum sit occupata, ab humoris noxij coctione auertitur. Insuper, si in accessione, refluentibus humoribus ad corporis centrum, caloręque ob copiam op-

presso, cibum propines, in impuritatem ille abit, ac distentis hypochondriis opprimitur pectus, anxia fit respiratio, & calor cordis incenditur. Hoc significauit perbellè Hippocrat. lib. 4. acut. 39. dicens. Cum autem purgaueris, sorbitionibus vitior, obseruatis ita febrium accessibus, nunquam cum adsunt, neque cum futura sunt, sed vel cum cessant, vel quiescerunt, & maxime à principio recesserunt. Frigentibus ergo pedibus, neque potum, neque sorbitionem, neque aliud quidpiam huiusmodi dabis, nisi cum calor ad pedes descenderit, curruque vrina, & omnia cessant, quo tempore sorbitionem dare expedit: nam alius perniciose existit, & c. explicat scire Mercurialis in com.

Hoc tamen intelligendum est, nisi aliud adit maxime v. gens, in quod curantis consilium dirigi debeat, vt est calida siccaque temperies, tum naturalis, tum acquisita, præsertimque si corpus sit squalidum, humoręque acris in corpore redundet, cum mordaci vapore coniunctus, sit æstus, & febris ex æstu, labore, ira, sole, & inedia concitetur: æger debilis, excarnis, & ob has causas in conuulsionem ex siccitate, syncope, aut tabem incidere sit paratus: tunc antequam corpus ocysimè resoluatur, alimonia ante accessione, vel in ipsa est exhibenda. Nam æger citra eam vsque ad exactam accessione declinationem sine euidenti periculo durare non potest.

Id significauit Auicenna 1. 4. tract. 2. cap. 8. dum in hæc verba prorupit. Et de corporibus sunt corpora cholericę, que requirunt regimen diuersum ab illo quod diximus, & proprii quando sunt assueti comestioni plurima: ipsi enim cum cibantur, saltem in ipso principio febris, immo in hora que est præuor ea, & est hora status. Nam vacua sunt dispositiones earum à duabus rebus, quoniam cum ipsi sint debiles virtutum, superuenit eis syncope, & moritur in paroxismo; & si sint fortium virtutum, cadunt in extenuationem, & apparent super eos signa cruditatę, & extenuatione nasi, aut profunditate oculorum, & quod tempora sunt depresso; & fortasse superuenit eis syncope ante illud, præcipue quod effunditur ad stomachum de cholera mordicantia. Hæc Auicenna.

Ex iis patere arbitror, gracile, siccumque corpus febrili calore occupatum, denegato alimento atheri. Nam Hip. 6. epid. sect. 3. text. 31. sic inquit malum si febris ulosum mirum cum sumi, quoniam fames (hoc est, omnimoda diæta) corpora exsiccat, ex Hip. 7. aph. 59. Quapropter calida sicca corpora in ipso vigore sunt cibo hamectanda, in quibus ad alimentum exhibendum nunquam declinatio expectari debet: ex prohibita enim, vel retardata alimonia plurima mala oriri est necesse, cum denegato humido nutrimentali corpora exarescant, maxime cum ob meatuum amplitudinem, subtilitatem sanguinis, & continuam spirituum agitatione facile resoluantur; quare iis virium robur adesse non potest.

Porro iuuenis erat pinguedine carens, gracilis, manifestum calidę siccę temperaturę indicium, ex Gal. in art. medic. cap. 56. & lib. 2. de temp. 4. Erat insuper exercitationibus deditus quę sanguinem attenuant, calefaciunt, debilitant, extenuant, maximeque si corpus tristitia antea sit confectum. Non ergo est mirum, si hic in febrem incidere, adiectionęque cibi fuerit deinceps reiectus, & ab imminente febre hectica præseruatus.

Nec signa à marasmode febre erant aliena: nam faciem, exhausto primigenio humore, resolutis viribus, absumpto sanguine, minuto innato calore, Hippocraticam habebat, quam ipse lib. 1. prognost. text. 3. sic describit. Oculi caui, tempora collapsa, aures frigide, & contractę, ac lobi earum inuerti, & cuius circa frontem dura, circumtensa, & arida existens, & calor totius faciei chlorus, vel niger, aut liuidus, aut plumbeus. Et licet huius cadauerose faciei plures causas Galenus, Christoph. à Vega, Mercurialis, & Heurnius proponant, in com. tamen oculi caui sunt ob partium mollium, & carnosarum in illis existentium, à vehemēti calore consumptionem: fit autem maiori ex parte extenuatio in oculis potius, quam in aliis faciei partibus, quia molliores sunt, & humidiores; quare accedente causa dissipante, febrilis calor vi facile absumuntur; ex qua causa adstricta sunt tempora. Aures frigidę, ob natiui caloris inopiam, qui cum

cum pusillus sit ad partes extremas expandi nequit. Fibrarum inuersio, cutis dura ac intenta, pessima est; conuulsionem enim vel præsentem significat, vel imminet portendit: hæc si semel hominem apprehendit, immedicabilis est, ex Gal. 2. aph. 2. 7. meth. 7. & 12. eiusd. c. ult. Viridis color, ob virium debilitatem apparet: in facie autem, ob eius laxitatem, & mollitiem amplius conspicitur: cum enim natura viuendum, rosęumque colorem cuti indidisset, qui sanguinis optimi copiam, spirituum splendorem, & natiui caloris vbertatem præostendit, quid mirabimur, si ob contrarias causas, color niger plumbeusque appareat, intermorientis facultatis apertum indicium? ex Galeno.

Quare hunc ægrom tot oppressum angustiis, & præ nimia imbecillitate iam morti propinquum, nutrire in ipsa accessione sibi persuasit, oblata alica, iniectis in eam mali punici granis. Nam alica cibo stomacho bilioso est vtilis, humectat, sensim concoquitur, non acescit, neque innatat, & vbertim nutrit, ex Gal. de alim. 1. 3. & 2. aph. 1. 8. & 4. de sanit. cap. 4. de cuius apparatu, & vsu plura diximus lib. 2. in com. 92. Punicum autem, præsertim acidum, æstuati ventriculo & biliosis naturis esse accommodatum, probat Gal. lib. 3. acut. 2. de cuius præstantia lege quę notauimus lib. 2. in com. hist. 5. & refert Mundella epist. 3.

Denique hoc alimento recreatis, & refocillatis viribus, cum sine cibo data opera cum Galenus transigere permisisset, (nam celerrimè eius exhaustas vires refarciri posse coniecit, cum essent ex præcedenti victu iam leuata) & ipse in accessione à cibo priuatus velut lignum aridum iaceret, mortiferam faciem representans, exhibitis vini albi, tenuis, modicęque calida diluti cyathis duobus ad vitam est reuocatus. Vinum obtulit, licet febris adesset, quia cum sit album, manifestè non calefacit, ex Galen. lib. 1. 2. meth. cap. 4. & 3. acut. 6. vt explicat Amatus 1. cent. 28. & cum esset in modica duorum cyathorum quantitate exhibitum, nocere non poterat, maxime cum febrientibus ipsam concedat Galen. 3. acut. 8. Quod scilicet febrientibus maxime idoneum aquosum sit, & supra in com. hist. 18. latè protulimus.

Romani hac mensura ad curandos suos ægros erant contenti. Sextarius duas heminas continet, & respondet ferè dimidię mensurę vini metrę Germanicę; continet autem cyathos duodecim, in quos Romani, tãquam assem in vncias, distribuerunt. Sextans duos cyathos, id est, duas vncias, pendebat. Chœnix duos sextarios. Congius sextarios sex. Chus quatuor sextarios. Metreta, vel Cadus (quod idem est) decem congios habet. Modius ambit decem sextarios. Amphora tres modios continet. Medimus tres modios complectitur. Cyathus ergo habet drachmas duodecim, ex Orbasio lib. 2. collect. cap. 58. Paulo lib. 7. cap. ult. Lege Manardum lib. 1. 2. epist. 1. Hoc modo bini cyathi continent vncias tres.

Sed miraberis, cur ad recreandas vires, & firmanda viscera tantoperè ab omnimoda diæta, & febre exhausta, vinum dilutum obtulerit, si hoc, ventris tonum & robur dissoluit? Sic enim ait Galenus lib. 2. acut. com. 28. Dilutum enim, ventris tonum, seu robur exsoluit, & c. Dic. maximum fuisse vsum, & morem apud veteres sanitatis tempore vinum diluendi, vt sic, huius calor frigiditate aquę temperetur, & mitescat. Hunc modum obseruarunt præfci, qui vino, maris præsertim aquam esse affundendam iudicabant, quòd ipsius quasi, præsidio, purius ac firmitus vinum officeretur: Nam, vt ait Plinius lib. 14. cap. 8. suauē vinum est insusa maris aqua. Ideoque veteres Baccho Delphinum appingebant, quòd vinum aqua maris dilutum facilius, ac diutius conseruaretur, id quòd se ab agricola paruo Columella hausisse fatetur, lib. 1. 2. cap. 21. & 2. 2. de quo & Cato cap. 24. & 106. de re rustica, & Dioscorides lib. 5. c. 20. Athenæus verò sic loquitur, ad Eustarb. lib. 1. c. 41. vina diligentius mixta aqua maris, crapulam impediunt, ventrem soluant, mordicant ventriculum, nec inflationes efficiunt, & conferunt ad nutritionem, & sic vino saporis gratia conciliatur, vt probat Plutarch. lib. 10. quest. natural.

Quapropter Plutarchus lib. de rat. inend. sanit. prudenter & doctè vinum diluere docuit; aut si inter vina diluta per

se sola bibatur aqua, vtiliorem efficit vini diluti potionem, & maxime si præcedat labor, ira, æstus: nam tunc aqua est aptior ad refocillandam sensim, recreandamque naturam; vehemēti enim, & veloci efficacitate vini meri corpus facilius commouetur, & agitur. Hinc Plutarchus 3. sympt. quest. 9. plures Baccho assignari nutrices tradit, quia pluribus lympharum mensuris est mansuefaciendus, hoc est vinum diluendum, laudans, citatum Platonis dictum, & eleganter, atque ingeniosè accomodans Reipublicę gubernationi ex prudentia seniorum, & ardore iuniorum temperatę: Videntur etiam veteres duas quidem Ioui nutrices attribuisse, Baccho autem plures, quòd hunc Diuum pluribus aquę mensuris cicurare, & quoddammodo instituire mitiorem ipsum, & prudentiorem efficere oporteat.

Patet ob quas causas vinum sit diluendum: Nam aqua vini calorem remittit, & præsertim in febribus, in quarum curatione frigida potione opus est. Quo pacto maxime laudauero Galenum, qui vinum dilutum huic ægro æstuoso, & inedia macerato, summęque exsiccatō obulerit. Nam vires reficit, humectat, non inflamat. Si verò dilutum debilitate ventriculum asseuerat, quoniam humiditatem, flatuumque copiam in superiori ventre regenerat, vt probat 2. acut. 34. intelligendus, si propinetur illis qui frigidorem ventriculum forriuntur, vel dic, quòd Galenus respexit ad vasa innanata, in quibus corporibus vinum citò rapitur ad venas, & sic crudum remanet, ineptè nutrit, & vires deicit. Sed cur calida diluit, si 1. ad Glaucon. 13. pro curanda syncope, frigida temperat, ea est causa, quoniam lib. ad Glaucon. requirit repulsionem, quę ob frigiditatem per moram fit, in hoc ægro citissimam exoptet penetrationem, & nutritionem quę calore præstatur.

Requirat hic locus, vt perscrutemur ad quam differentiam pertineat febris qua iuuenis hic laborauit; Non enim fuit diæta, quia eius terminum est prætergressa; non putrida, quoniam ex adusta, & non putrente bile fuit concitata; non hectica nam habuit signa ab ea longè diuersa. Dic fuisse continentem biliosam absque putredine, quam dari ex hac historia manifestè colligi potest: cum enim ex bile inflammata, non putrida esset exorta idcirco cibis summo fuit auxilio, qui valdè obesset, si vel ex copia, obstructione, phlegmone, vel putredine consisteret. Possè autem hanc contingere firmat Galenus lib. 2. epidem. sect. 2. comment. 20. qui ardentes febres ex bile in genere carnosio congesta oriri sibi persuadet; subscribunt Aëtij tetrab. 2. serm. 1. cap. 9. Auerrhoës lib. 3. cap. 4. qui non omnem calorem præter naturam esse putredinalem, sed alium esse adurentem, & assantem asseuerant, vt videas humoralem febrem, & putridam non dici ad conuertentiam: Nam illa citra putredinem datur aliquando, quòd perperam voluit negare Alzarius à Cruce cent. 3. quæstionum fol. 340.

Deinde si agens putredinosum non sit, sed valdè calidum siccum, humores exallabit, aduret, inflammabit, atque febrem potius excitabit humoralem, quam putridam, præsertim in materia biliosa, ad combustionem amplius, quam ad putredinem apta: cum enim in subiecto adest humidus inopia, si hoc excedat, quòd est putrefactionis materia, febris orietur putredinosa. Quare si bilis accendatur in vasorum cavitatibus, febris biliosa excitabitur, ex Gal. 1. epid. sect. com. 72.

Continentis biliosę citra putredinem causę euidentes non alię sunt, quam quę Ephemeram mouent, vt lib. 4. de feb. cap. 4. doctè Fernellius docet, de harum cœtu sunt cruciatus summus, qualis nephritici, aut parturientis est, exercitatio, laborque immodicus, balnearum inætempestiuus vsus, animi exandescencia. In has nullę putredinis notę in pulsu aut in vrinis cernuntur, verum tamen os amarescit, deicitur appetentia, sitis exurciat, capitis dolor, ac vigilia vrgent, & in cure arida calor acer ferit. Hęc soluitur ex mente Galeni 4. acut. 12. quando humor biliosus vel perfectè euacuatur, vel exquiritur. Hęc auctoritas nostrę solutioni patrocinatur, valde: Nam si hæc febris fieret ex bile putrefacta solum, sola

sola bilioli humoris extinctio non sufficeret, sed necessaria esset euacuatio. Si verò Galenus *lib. 1. feb. 5. in princip.* profert ex antiquorum mente, omnes febres ex putredine fieri, magna ex parte intelligendum est.

Quapropter ex effluencia bilis citra putredinem febris concitatur, neque humorale cum putrido dicitur ad conuertentiam, ut scitè aduertit Thomas à Veiga *1. feb. 1. verbo, calor autem, &c.* Etsi enim diuersa res sit combustio, & putrefactio, quia tamen in vtriusque calor est insuauis, & mordax, idè hæc ad putridam reduci potest. Hoc modo *2. simpl. 14.* vrentia vocat putrefactio ob symptomatis similitudinem. Quòd autem vntio faciat febrem, probant perdoctè Vallesius *5. com. 19.* Ludouic. Lemosius *lib. 9. meth. cap. 3. dist. 2.* Si verò pulchra de hoc dubio legere desideras, consule Mercurialem *lib. 4. acut. com. sent. 1.*

QVÆSTIO XV.

Virum in constituendo temperamento magis parato ad febres, Galenus & Auicenna sint concordēs, ut perperam plures Auicenna interpretes opinantur,

COMMENTARIUM.

Ergo iuuenis qui febrè est corruptus.] Auicennam, summum Arabum principem, adè Galenicæ doctrinæ audidit, & solertem fuisse indagatorem, omnes asseuerant, ut ex huius monumentis vniuersos suos canones exornant. Hic cum Galeni interpretem se esse fateatur, in multis ab eo dissentire cogitur, cuius edicta ni commodè explantur, à Galeni mente dissona videntur. Cum enim *1. 4. tract. 1. cap. 2. de corporibus ad febres preparatis,* sermonem instituit, hunc ordinem seruat.

Primum locum adscribit corporibus calidis, & humidis, & quamuis hoc non ex propria videatur asserere sententia, quod prima capituli verba significant, [& dixerunt quidam] illam tamen statim & recipit, & explicat. Docet ergo calida, & humida corpora febribus esse paratissima. Secundo loco, calida, & sicca. Tertio, in passiuis, humiditate scilicet, siccitate temperata, in sola autem caliditate exuperantia. Quarto in actiuis temperata, frigida tamen sicca, & frigida humida, ad recipiendum febrilem calorem, omnium esse inoptissima asseuerat.

Galenus inuero ordine enumerat *lib. 8. meth. 8.* Nam primum locum concedit temperaturæ calidæ siccæ, & merito: ob magnam enim conuenientiam quam habet cum febrè, huic est maximè obnoxia. Cum enim tria sint febrium genera, hæctica, diaria, & humoralis, calida sicca ad hæcticas, diarias, & aliquas humorales, biliosas nempe est paratissima. Secundum locum concedit calidæ, & humidæ. Tertium calidæ tantum. Quartum, sicca tantum. Quintum, temperatæ. Alias quatuor temperaturas non proponit, sed ita sunt referendæ, ut sextus locus concedatur humidæ tantum. Septimus, frigidæ, & siccæ. Octauus, frigidæ tantum. Nonus, frigidæ & humidæ.

Si tamen horum auctorum mentem attentè contempleris, in iis nullam adesse disensionem reperies: nam illi iuxta diuersam considerationem, & respectum in prædictis corporibus promptitudinem, & difficultatem incurrendi in febres diiudicant, penes quam rationem Galenus ad febres in vniuersum corpora calida & sicca esse paratiora asseuerat, quoniam febris, calida, & sicca passio est, *1. aph. 16.* Auicenna verò materiam respexit, quæ ad putredinem, & ebullitionem magis est parata, quare corpora calida, & humida putridis febribus plus esse obnoxia statuit, quæ febres frequentius inuadunt, & de quibus Medici amplius debent esse solliciti, quod videtur significasse Galenus *loc. cit.* cum dixit, *Et proprie cum humiditas est fortior caliditate:* quæ verba ipsum de febribus materialibus fuisse loquutum, manifestè ostendunt, quum præualens humiditas minori calori coniuncta proprium sit putredinis principium, ut ait Galenus *1. de dif. feb. cap. 3. & in art. med. cap. 19. 34. 42. 57. & lib. 1. de temp. c. 4. post med.*

Ideoque statim subdit Auicenna, quia isti sunt foetidi sudoris, vrinæ, & egestionis. Quare corpora calida humida febribus putridis paratiora sunt, ut voluit Auicenna, in quibus frequenter accidunt bubones, & tumores præter naturam, & febres pestilentes, ex Gal. *8. meth. cit.* corpora verò calida sicca, biliosis, & acutis febribus magis sunt parata, Lege Maslariam *lib. 5. de febrib. c. 2.* Mercurialem *tract. de febrib. c. 3.*

Sed hoc dubio explicato, explananda est doctrina Galeni superius tradita, patet enim obiectionibus non paucis, quarum prima est. Si corpus temperatum operationes habet perfectiores, & omnibus morbis magis resistit, ex Galen. *lib. art. medic. cap. 5.* & non virtute, sed & viribus reliquis præstet, *1. de temper. cap. 5.* probat Arit. *1. probl. 21.* quomodo hanc ponit in quinto loco? Dic, temperatum collectiue omnes operationes perfectiores habet, & similiter omnibus morbis magis resistit: cæterum distributiue minus resistit aliquibus morbis, quam intemperatum corpus, ex Galen. *lib. de opt. corp. const. cap. 6.* Quòd enim non habeat singulas operationes perfectiores, ostenditur, quia inter ætates (de his enim eadem ratio est, ac de complexionibus) adolescentia temperatissima est, *9. de sanit. 2.* tamen in operationibus naturalibus à pueritia superatur, ut ibi docet Galen. *3. de caus. sympt. 8.* & non modò in illis, sed etiam in vitalibus superatur, *3. prog. 34. & 3. de sympt. caus. cit.* temperies calida, & humida inter omnes optimam coctionem, & nutritionem habet, & melancholici omnium sapientissimi sunt *30. probl. 1.* explanat eloquenter Vallerio *6. enarrat. vltima.* & hæc potior solutio quam interpretum ibi, Thom. de Garbo *sum. 4. tract. 2. quest. 9.* Cardani *lib. 2. com. tract. 6. quest. 14.* Lege Thomam à Veiga *in com. c. 8. cit. loc. art. med. Gal. Valles. 1. cont. 11.* Mercatum *tom. 1. part. 1. quest. 52.*

Plurimi Auic. interpretes aliter respondent Galenus *8. meth. cit.* assignat ordinem facilitatis incidendi in febres, indicatione tantum desumpta à familiaritate temperamenti, ratione cuius temperatus facilius febrè corrumpitur, quia scilicet habet temperamentum magis familiare, & conueniens cum intemperamento febrili: tamen indicatione sumpta à robore virium, quæ multo est præstantior, & potentior ad resistendum, quam contrarietas intemperamenti temperatum, febribus, & aliis morbis magis resistere quouis intemperato arbitrantur.

Hæc sententia recipienda non est. Primò, quia si Galenus *cit. loc.* tantum adscriberet temperaturas ratione maioris, aut minoris similitudinis quam habent cum febrè, secundum locum concedere calidæ simpliciter, hæc enim non intemperamento febrili maiorem similitudinem habet, quam temperatura calida humida, ut patet. Secundò, quia ad resistendum plus potest contrarietas temperamenti, quam robur virtutis, ut aperte constat *9. meth. c. 16.* quo loco sic argumentatur Galenus: Frigidæ potus non lædit hominem sanum, ergo nec lædet eundem hominem iam febrilentem, quod non valeret, si robur virium plus posset ad resistendum, quam contrarietas temperamenti: ut enim patet, sanus vires robustiores habet, quam febrilens. Tertio, quoniam Galenus *8. meth. cit.* inuestigat quantum temperamenta facilius febrilant, & ab inedia magis lædantur ad exercitium operis curatorij, ut scilicet eos magis à febrè, & inedia præferemus: Quare si temperata natura virium robore magis resistit, simpliciter a Galeno dicendum erat temperatum febrè, & inediæ magis resistere: aliàs enim doctrina eius in opere curatorio falsa esset, cum simpliciter asserat temperatum magis resistere febrè, quam frigidum, quod tamen in opere, & à parte rei ex illorum sententia falsum est.

Neque obstat quod obiiciunt, temperatum debere habere operationes perfectiores, & debere magis resistere omnibus causis morbificis, quia habet temperiem omnium maximè proportionatam formæ agentis. Nam temperata complexio dicitur maximè proportionata formæ agentis, solum eo, quia ad omnes operationes accommodata est, ita ut ad nullam sit valde inepta, & ita Galenus *lib. art. med. cap. 13.* cerebrum temperatum omnia moderata habere affirmat, quibus verbis insinuat

non omnes operationes perfectissimas habere. Similiter *2. de temp. 1. in fin.* temperatus omnes tum naturales, tum animales virtutes inculpatas habet: intemperatus autem licet ad aliquas operationes accommodatior sit, ad alias tamen est valde ineptus. Eadem etiam ratione temperata complexio dicitur maximè proportionata formæ viuientis ad resistendum morbis, collectiue tantum, quia scilicet nullus est morbus, cui licet valde parum non resistat, tamen distributiue ad resistendum singulis morbis magis proportionata est intemperata complexio, ut aperte constat ex *lib. de opt. corp. const. cap. 6.* Verbi gratia, frigida magis proportionata est formæ viuientis ad resistendum causis calefacientibus, quam temperata, & sic de aliis.

Secunda obiectio. Cur Galenus ad faciliè incidendum in febrem, calidam humidam temperaturam præfert humidæ tantum? Oppositum enim suadetur: nam ex Auic. *1. 4. cap. cit.* calida humida temperatura eò est magis parata ad febrem, quò humiditas magis superat, calorem: cum igitur in humida tantum, humiditas magis superet calorem, quam in calida humida, ut constat, erit illa ad faciliè incidendum in febres magis parata. Dic, eadem ratione sequeretur magis paratam esse ad febrem temperaturam frigidam humidam (quod nemo concedet) in hac enim humiditas magis calorem superat, quam in temperatura calida, & humida. Ad obiectionem dic solum excessum humiditatis non preparare ad faciliè incidendum in febres, & putredinem; sed si iungatur excessui caloris: quibus duabus qualitatibus simul excedentibus, quò humiditas fuerit amplior calore, eò facilius in febres corpora incident, quod *loc. cit.* significat Auicenna. Consule eruditissimum Carrerium in Auic. *1. 4. tract. 1. cap. 2.*

HIST. XI. GAL. ET RAS. De febrè ardenti.

Febris ardens gelidæ potu sanatur.

Qui enim in feruoribus sub Canicula ex ira febricitauit (iuuenis autem hic erat siccus, & calidus) ubi in prima accessione duas frigidas heminas bibisset, statim quidem vomuit flauissimam bilem: non multò autem post etiam deorsum excreuit. Deinde cum aqua circiter heminam similiter sumpsisset, iam febricitare desit, &c. Galenus *lib. 10. meth. cap. 5.*

Quidam iuuenis febricitauit diebus canicularibus, & potauit hora insultus aquam frigidam in quantitate unius cocoli, & euomuit incontinenti choleram rubeam, & asselauit sepe, & post cibum sumpsit aqua frigida cocolos duos, & febris cessauit, &c. Rasius *lib. 3. continent. tract. 1. c. 2.*

PARAPHRASIS.

Institutum profequitur Galenus posito exemplo in iuene calido sicco, qui frigida epota, flauissima bile cuomita conualuit, ut scias hæc corpora esse refrigeranda, & humectanda. Licet autem Galenus, ut par est, pluribus esset usus auxilij, tamen hoc solum sanitati fuit restitutus æger: Nam membra calore exsiccata, frigidæ potu refocillata, peccantem humorem per vomitum, & alium expellere potuerunt, quod auxilium ad mitigandas ex ardore ingenti febres, summum esse, veteres edocti à Galeno *lib. 9. meth. 4. 5. & 11. eiusdem cap. 9.* & alibi vniuersim confirmant, cuius opè natura alacrior facta, vtilis humores retinet, inutiles expellit per alium, vrinam, vomitum, & sudorem. De cuius potus utilitate sat plura diximus *lib. 2. in com. hist. 54.*

Sed quæres qui sint dies caniculares, de quibus apud veteres, & iuniores celebris facta est mentio, & à quorum efficacia tot mutationes in corporibus humanis fieri experimento cognoscimus? Hippocrates *lib. 5. Aph. sent. 4.* sic ait. *Sub cane, & ante canem difciles sunt purgationes.* In cuius explicatione varij varia pronunciant, sed omni-

scium primò audiamus Galenum *lib. 1. epid. sect. 1. com. 1:* *S. Canicula stella est illustrissima, cuius ortus in æstatem incidit, & hoc idem aliqui nomine abutentes totius sideris, canem etiam nominant, atque vniuerso sideri canis est nomen: stelle verò qua in eius est mandibula canicule, quam antecanem, non canem appelles, &c.* Ab hoc sidere dies caniculares sunt dicti, qui secundum Galeni opinionem *lib. 2. de aliment. facult. in initio, & lib. de documento pueri epileptici, cap. 4. in fin.* sunt viginti quidem ante, totidemque post caniculæ exortum.

Exoritur sidus hoc ex Plin. *lib. 18. cap. 28.* tempore æstatis ardentissimo, sole primam leonis partem ingredientè; quanquam pro varietate locorum hic exortus à quibusdam variis constituitur. Et licet ab omnibus canicula dicatur, quum calor furibundus exæstuat; tamen canis, & canicula, non vnum, atque idem est sidus, siue astrum, sed duo sidera, seu duæ stellarum constellationes, vnam canem maiorem, alteram minorem appellant. Maiorem canem ex 29. stellis constare; minorem ex duabus solum Rex Alphosus, Principum Lusitanorum sapientissimus, & mathematicus insignis memoriæ commendauit.

Vtrumque astrum dicitur Sirius; & Plinius caniculam vocat maius astrum, *lib. 2. cap. 40. & 47. & lib. 9. cap. 6.* Idem firmant Iulius Firmicus *lib. 8. cap. 9.* Ioan. Potan. *in sua vrania, siue de stellis lib. 3.* Galeotus Martius *lib. de promiscua doctrina, cap. 36.* Cælius Rhodigin. *lib. 17. antiq. lect. cap. 27.* Et nuper Petrus Winssemius *libello de sirio, metro 35.* eloquenter.

Quantam ex his sideribus sublunaria sentiant mutationem supra citati auctores vniuersim retulerunt: Nam ut Plinius *cit. loc.* asseuerat, in horum exortu feruens materia, accenduntur solis vapores; fluctuant in cellis vina, mouentur stagna, canes maximè in rabiem aguntur. Quapropter merito Galenus etiam vigere febres ardentis consumat, *lib. 1. epidem. sect. 2. com. 7.* quoniam sidus hoc corpora vehementissime calefacit, & ad eò ingentissimi hoc tempore æstus vigent, ut semina iacta non nasci ob caliditatis, & siccitatis excessum scriptum reliquerit.

Hoc ita esse experimentum testatissima in fidem facit Nam aridum est corpus præ æstu, quoniam feruidus sirius, ignis ardentis immittit vicinior flammis, hinc illud Virgilij *Georg. 2.*

Atque ubi hinc laca siti fundit canis æstifer arua.
Et Æneid. 3.

Tum steriles exurere sirius agros.
Arabant herbas, & vitulum seges ægra negabat.
Et Æneid. 10.

Ille sitim, morbosque ferens mortalibus agris
Nascitur, & leno contristat lumine cælum.
Quare Horatius *Illiad. 22.* sic ait. *Lucidissimus quidem canis, sed malum signum persicit, & multam febrem adfert miseris mortalibus.* C. Tib. *lib. 1. el. 4.*

Et canis arenti torreat arua siti.
Persius in initio. 3. sat.

Siccas insana canicula messes
Jam dudum coquit, & parula pecus omne sub vltimo est
Sic & Horatius *lib. 3. carm. Od. 13.*

Te flagrantis atrox hora canicula.
Et Od. 29.

Jam procyon furit, & stella vesani leonis
Sole dies referente siccos.
Ouidius *lib. 5. Fastor.* post ortum caniculæ
Tota sicut tellus, peripiturque seges.
Martialis *lib. 4. epigram. 66.*
Nec nocuit tellis ignis, nec sirius agris.
Silius Italicus Annibalis pertinaciam describens ita canit:

Nec puluere fessum
Agminis ardenti labefecit:
Flammiferis tellus radiis cum exusta debiscit,
Candentisq; globo medius coquit athera seruor.
Auicenus in Arato suo.
Liber vestigia sirius ardet, &c.
Cui plurimus ardor

*Astuat in mento, multus rubor imbuat ora,
Sridet anhelanti face, pestifer aëra motu
Torret, & inmodici terras coquit ignibus astri.*
Aratus latinè conuersus sic sonat.

*Ora canis summa accendit graue sidus, & acris
igne micat splendens, quo nomine Sirius audit.*
Senec. Oedip. act. 1.

*Non Zephyri leues
Spirant, sed ignes auget aëstiferi canis,
Titan leonis terga Nemas premens
Deseruit annes humor, atque herbas color.*
Valerius Flac. lib. Argon. 1.
Et Calabri populator Sirius arui.

Lucan. lib. 10. Pharf.

*Rapidos qua Sirius ignes --- Exerit.
Manilius ita cecinit lib. Astron. 1. circa fin.
Nunquam futilibus excanduit ignibus ather,
Squalidaq; elusi deplorant arua coloni,
Et steriles inter sulcos defessus arator
Ad iuga inhaerentis cogit frustrata iuuenos,
Aut grauibus morbis, & lenta corpora tabe,
Corripit exustis lethalis flamma medullis,
Labentemq; rapit populos, totasq; per vrbes,
Publica suspensis peraguntur fata sepulchris.*

Hinc fit vt præ æstu, & calore sub hoc astro canes concipiant rabiem: Nam mortalium, & mutorum animantium corpora extenuantur ob copiosum sudorem, diffiluantque, ac penè exanimantur, ipsæ quoque plantæ corrumpuntur, neque enim humorem ex arido, planèque vstulato solo, quo viuunt, haurire possunt. Tu verò de Sirij ortu, & effectibus lege Claudium Salmasium immentæ lectionis virum in com. cap. 32. Solini.

Ex iis liquet manifestè, quàm prudenter in huius iuuenis curatione se gesserit Galenus, qui his rationibus ductus, in biliosa febrî nec sanguinem emiserit, neque medicamentum purgans exhibuerit. Nam tempora quæ sunt propè canis ortum admodum sunt calida, atque ob id in eis à sanguinis missione cauere præcipit, lib. 6. epid. sect. 4. com. 44. vires enim debiles sunt, & corpora flaccida valdè, nimis exusta, & si tunc venæ sectionem celebres, impensè nocebis, ita docuit Galenus 9. meth. cap. 15. §. *Temperatura calida sicca maximè euacuationibus offenditur, &c.* hæc enim corpora cum febricitant, facillimè resoluuntur, nam ob caloris excessum, pororum amplitudinem, & tenuitatem sanguinis, & spirituum promptissimè deficiunt; quia illis virum robur non adest, ex Gal. 10. meth. cap. 5. quare si iis venæ sectionem exerces, animo delinquantur, & vix refici possunt. Ita intelligendas est Gal. 1. ad Glanc. cap. 14. in principio, dicens. *Ob hac igitur neque in locis supra modum calidis sanguinem mittere audemus, sed si regio ipsa, & temporis status consentiunt, omnino abstinemus.* Hoc modo alloquitur 1. 1. meth. cap. 14. §. *Et omnino non mittes in tempore æstatis, & regione æstiosa, & caliditate calido, & sicco.* Ex iis edoctus Auic. 4. c. 20. sic pronuntiat, & caue tibi à sectione in regione, aut complexione uehementis caliditatis, &c.

Quantum autem incommodum afferat purgatio hoc tempore celebrata docuit Hippoc. cit. loc. non quod per se sidus hoc purgationibus aduerfetur, vt arbitratur Manardus lib. 1. 5. epist. 5. in mit. sed ob ingentem calorem, qui eo tempore fatigat: quoniam, vt Gal. ait in com. exusta eo tempore natura nostra, purgantia medicamenti non acritudinem fastinet. Exurit autem eo tempore natura, eiusdem Manardi sententia, non quod stella canis vocata adurendi vim aliquam habeat, sed ex accidenti nostro aëri contingere, quia dum illa oritur, sol & vertici nostro magis propinquat, & in nostro hemisphærio longiorem moram trahit: Nam si à propria Sirij vi fieret, iis qui ad antarcticum polum eadem qua nos ad arcticum vergunt inclinatione, eos quos nobis calores iacularetur, quum tamen eodem tempore iidem maximè algeant, quo nos maximè æstiuamus.

Causa ergo ob quam exoriente Sirio laboriosæ fiant purgationes, ad immodicum aëris calorem est referenda: sunt namque purgantia medicamenta cuncta Galeni te-

A stimonio, potentia calida, quare exusta ab ambientis æstu natura illorum calorem ferre non poterit, & sic humores ebullientes furiant, & febrem accendunt. Deinde natura ex vehementia caloris, imbecillis reddita, ampliùs ex purgatione dissoluitur. Insuper aëris calor attrahit ad partem extetnam, medicamentum ad internam, quo fit vt purgatio difficilis reddatur. Hoc voluit significare Auic. 4. 1. cap. 3. *Ad hæc regio meridionalis admodum calida non parum obstat, quum etiam purgantia medicamenta maiori ex parte sint acris, & calida, coniunctio autem duorum calorum intolerabilis est; nam & vires in eiusmodi regionibus sunt imbecilla, & laxa, & calor exterior humores à corpore foras euocat, medicamentum verò intrò trahit, quare varia fiet attractio, & veluti quadam pugna, &c.*

B Hæc satis sunt ad probandum meritò Galenum in curatione huius iuuenis non fuisse exequutum præsidia magna, sed sola alteratione vsus, illum ad sanitatem perduxit. Cum enim ex ira febricitaret, & corpus tempore caniculæ esset incensum nimis, refrigerationem, optimam esse sibi persuasit, quam aquæ potu citissimè perfici, nullus ignorat. Exhibuit autem heminas tres, quæ mensura apud varias nationes varia est: hemina enim Attica, vt docet Galenus lib. 6. sec. gener. cap. 10. capit vncias mentuales, quibusdam nouem, quibusdam duodecim, Arabibus verò plures: cuius potu natura recreata flauam bilem, febris causam, vt pote tenuem per superiorem regionem excreuit.

QVÆSTIO XVI.

C *Virum in biliosis febribus, aqua potus, sensim, aut assatim sit concedendus.*

COMMENTARIUM.

D *Vas frigida heminas bibisset.* Celeberimus Medicine magister lib. 9. meth. cap. 5. tantam in frigido aquæ potu pro curandis continentibus spem collocat, vt has solo hoc præsidio, & venæ sectione vsque ad animi deliquium esse curandas arbitretur. Sic enim inquit. *Maxima verò continentium febrium remedia, hæc duo sunt, detractio sanguinis, & potio frigida &c.* De cuius vtilitate in agris lib. 2. in com. hist. 5. 4. & in sanis lib. 1. in com. hist. 6. 6. aliqua laconicè licet sumus commentati, tamen hoc loco clariùs de eius vsu, conditionibus, & exhibendi modo differemus.

Frigidæ potionis in febribus plurimos esse, eosque non contemnendos vsus lib. 2. demonstraui. Eius tamen potum reprobum esse, minimè que in biliosis febribus concedendum firmat Hipp. lib. 3. acut. text. 40. quia licet non sedat, immò amarefcit, & Gal. in com. sic ait. *Hæc igitur quanquam optima sit, nullò tamen tempore in ventriculo manet. fluctuationesque plurimum parit, quo fit, vt cum biliosus ventriculus fuerit, corrumpatur & illa.* Idem etiam docet parum infra, §. *Nam sincera, puraque, &c.* & Hip. 3. de fractur. text. 49. manifestè in biliosis aquam prohibet.

In contrarium tamen est Auicenna 1. 4. tract. 2. c. 7. dicens in febribus non esse prohibendam aquam frigidam, & illius interuentu humorem biliosum incrassari, & concoqui. Hos autem auctores concordet reddes, si dicas primò ex Tralliano lib. 6. cap. 1. aquam idcirco dicendam biliosam, quia non nutrit, & sic calefaciendo, & exsiccando sanguinem, inedia, bilem auget, quare exhibita in copia multa, præsertim in biliosis, generatur bilis.

Solue secundò, ex Auic. 1. 4. tract. 4. cap. 4. quo loco docet hic auctor aquam frigidam subitò multa quantitate oblatam esse iuuatiuam valdè, quia scilicet febrem extinguit, cum potentior sit febrî ipsa, contra tamen quando in pauca quantitate assumitur, & assidue corpus æstuat, non enim superatur illius caliditas, sed per antiperistaltum roboratur, & intenditur, quare ipsa inflammatur, & ignescit, qui modus explicandi ex eo quod apparet in fornace, confirmatur satis.

Tertio modo soluunt plures cum Hugone Senensi in com. c. 7. 1. tract. 2. Auic. qui arbitratur aquam in biliosis biliosam esse, non quod corrumpatur, & transeat in naturam

naturam bilis, nam hoc putat illi repugnare ob simplicitatem eius, & quia licet exactè simplex non sit, non tamè apta est conuerti in humorem aliquem, qua ratione non nutrit in biliosis tamen fit biliosa, quia quando bilis redundat, in ventriculo, aut in partibus vicinis, aut in venis, aqua ob sui tenuitatem attenuat, & fundit bibem, & cum ea permiscetur, & dissoluitur, & quia omnis saporis, & coloris expers est, bilis etiam qualitates acquirit, & fit biliosa, & bilis ab ea augetur dicitur, tum quoad phantasiam, tum etiam quia ad corporis læsionem perinde est, ac si bilis aucta fuisset.

Quamuis autem hæc expositio à multis recipiatur, est tamen apertè contraria Hip. & Gal. decretis. Ille enim eam reprobatur in acutis, quia in biliosis biliosa est, id est quia bilem auget, non ad sensum tantum, sed verè, alias in biliosis non reproberetur, quia calorem, & amaritudinem bilis remitteret. Galenus verò expressè in com. docet eam in ventriculo bilioso corrumpi, per corruptionem autem non solum qualitates mutat, sed & formam, & sic verè in bilem conuertitur.

Dic ergo & magis propriè ad Hip. mentem, aquam in bilem conuerti in biliosis febribus, nempe quando sola sumitur, vt in acutissimis, in quibus ægros sine cibo vsque ad statum seruabat Hip. nam ita se explicat, 3. acut. cit. dicens *eam neque tussim sedare, neque sputum educere, si quis aqua potione profusus utatur*, id est si quis sola aqua utatur, & parum infra inquit, *Aqua & pessima, biliosissimaque est, & vires maximè labefaciat ubi in vacuitatem venerit*, per quæ verba intelligit Musa in com. ventriculi vacuitatem, hoc est, quando ventriculus fuerit vacuus Melius tamen explicat Galenus lib. 3. acut. 49. dicens, *aquâ bilem facere, & vires conuellere, cum ab inani corpore sumitur*: Cum ergo in morbis acutissimis profusus sumatur sola, ab intensissima bilis præexistentis caliditate ob suæ substantiæ puritatem, & moram in visceribus, in bilem vertitur. Neque hoc illius simplicitati repugnat; nam licet propter hanc nequeat sola in humorem verti, sicut & sola nutrit non potest, potest tamen conuerti bili permixta, quemadmodum cum succo alimentitio in sanguinem verti potest. Consule Mercatorem lib. 2. v. 2. cap. 2. 2.

Reprobat ergo eam Hip. cit. loco solam: nam in medio alimentorum, & medicamentorum eam concedit, vt inter oxymel, & mullam. Ita intelligendus est Hip. 6. epid. sect. 4. com. 1. 5. *Per calido natura refrigeratio conuenit, potus aqua, quiescere.* Nam Auic. 1. 4. cap. cit. eius potum in febribus putridis non interdicit. Quæ ratione Gal. 3. 1. acut. 42. reprobat Erasistratum, qui Hippocratem accusat, tanquam ægros excruciantem siti, quod quam falsum sit, patet ex ipso Hip. qui lib. 4. de morbis in fin. sitientibus non solum multam aquam, sed valdè multam quousque sudarent, & vomerent, propinat; & Gal. lib. de causis procatarct. c. 1. 2. Gorgiam adducit testem ad comprobandum magna cum vtilitate sæpe id fecisse, & lib. de consuetud. in princ. & lib. 4. acut. 1. 2. præcipuam curationis spem in potione aquæ frigidæ repositam esse asseuerat, modò non perniciosè agrotet, qui febrî ardenti corripitur.

Quoniam verò intemperatiuè exhibita grauissimas solet afferre noxas, idcirco, vt cum magna vtilitate, & citra noxam propinetur, aliquas conditiones obseruare oportet, quarum prima est, ne sit humor crudus, & crassus, quæ conditio non debet intelligi disunctiuè, sed copulatiuè: Nam etiam si humor crudus sit, non tamen aqua frigida est prohibenda, quando tenuis est, & calidus, quoniam illius interuentu concoquitur, vt docet Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 7. §. *Et aqua quidem frigida facit illud, &c.* Similiter, etiam, etsi humor crassus sit, quando iam est concoctus non est prohibenda aqua frigida, vt patebit. Circa quam conditionem notandum est, non solum prohiberi aquam quando humor crudus, & crassus, est propria febris materia, sed, simul etiam quando in corpore reperiuntur humores crudi, & crassi, licet febris ex humoribus tenuibus oriatur.

Secunda conditio prohibens aquam frigidam est ventriculus debilis vel icter imbecille, sub qua conditione quæcumque membri nobilis, aut principalis debilitas in-

telligenda est; & sic nec in thorace, nec in ventre debet esse aliqua debilitas natiua, vel morbosa; tunc enim aqua frigida partes reddit languidas, & ad proprias actiones valdè ineptas, grauissimæque deinde excitat symptomata, aliquando gula ita afficitur, vt impediatur omnino deglutitio, quod viro quadragenario contigisse scribit Galenus lib. 7. meth. 8. quare Auic. 4. 1. cap. 1. post. med. §. *Et secunda quidem semita, &c.* in febribus cum ventriculi debilitate, vehementis frigiditatis aquam prohibet. Et licet hæc conditio de quacumque debilitate possit intelligi, magis tamen propriè de illa, quæ pororum laxitatem sequi solet, est intelligenda; de qua Auic. 2. 1. doct. 2. cap. vlt. ad fin. §. *Amplitudo quoque pororum, &c.*

Tertia conditio est, quando ventriculus frigidus est, aut hepar, si enim pars frigida sit, ex gelidæ potu valdè lædi solet, siue frigiditas sit naturalis ratione ætatis, & temperamenti, siue sit morbosa, & præter naturam. Si ergo frigido existente ventriculo frigidam propines, frigida illius partis intemperies intenditur, & illius operationes impediuntur vt lib. 7. meth. cap. 8. notauit Galenus.

Quarta conditio est, quando inflammatio in visceribus adest, vt in ventriculo, intestinis, iecore, liene, & similibus: Nam frigiditate suâ hic potus humorem concoqui, & excerni prohibet: obstruit enim, & humoris resolutionem impedit. Aëtius tetrab. 4. serm. 1. c. 72. addit sacrum ignem, id est erysipelas. Sed ipse sibi contradicit manifestè, qui tetrab. 2. serm. 1. cap. 89. de febrî lippuria, hoc est de ignis sacri circa viscera affectione, in hoc affectu gelidæ potu cum vtilitate se vsus fuisse apposita hiftoria gloria tur. Deinde reluctatur Galeno, hic enim lib. 9. meth. cap. 5. purù erysipelas non aliter, quam potu frigidæ posse sanari contendit. Dic, prohibet Aëtius gelidæ potum ante coctionis notas, cum Tralliano lib. 12. cap. 4. & Celso lib. 3. cap. 17. qui in febrî pestilenti quando maximè viget, gelidæ potum non propinat ante diem quartum, sed in incremento summo, Galenus verò cum signis coctionis concedit: Dic secundò. Si ignis facer in visceribus non valdè opprimit, interdicens frigidæ potus, vt tetrab. 4. Aëtius docet: si verò febris est ardentissima, vruntur viscera; tunc citissimè exhibendus ob imminens febris hecticæ periculum; nam tunc maior est vtilitas quæ ex febris intensissima remissione sequi solet, quam sit noxa ex impedita resolutione humoris suborta, quod confirmat Galenus in locis multis à me lib. 2. recitatis.

Quinta conditio est, quando est dolor in neruis, hoc est quando in genere neruoso, vel in cerebro debilitas adest, quod firmat Hip. 5. aph. 1. 8. dicens *Frigidum inimicum ossibus, dentibus, neruis, cerebro, & spinali medulla, calidum verò amicum.* Hanc conditionem proposuit Auic. 1. 2. tract. 2. c. 7. sed verus interpret legit alio modo, *(aut sit in visceribus dolor)* id est si fuerit dolor aliquis collicus, aut iliacus, qui cum ab humoribus frigidis, vel flatibus sæpe oriatur; ex frigidæ potu exacerbatur valdè: nisi ex calido, & tenui humore oriatur, tunc enim gelidæ potio summò est auxilio vt cum artis gloria experti sunt Amatus lib. 1. centur. 2. & 5. Alexander Benedict. lib. 20. c. 3. quam etiam frigidam actu empassari modo applicitam intestinorum tormenta persanasse referunt Vallescus Tarentanus lib. 4. P. hilon. cap. 28. Ioannes Crato lib. 4. epist. ad Thomam Iordanum fol. 398.

Sexta conditio est, temperamentum pauci sanguinis: sic enim cit. loc. loquitur Auic. quia tunc calor est debilis, & sic partes à calore naturali destituta à frigide potu valdè læduntur, siue paucitas sanguinis ex proluxa ægritudine, siue alia ex causa ortum ducat. Sic est intelligendus textus Galeni lib. 7. meth. cap. 9. docentis in corpore calido, & sicco cum maiori motu, & cautela aquam frigidam concedendam esse, quam in calido, & humido: illud enim minus de sanguine habet, quare lib. 9. sequenti cap. 5. ad fin. dicebat, *Idcirco minus tuta his qui exiguum sanguinem, carnemque obrinent, frigida potio est: celeriter namque ad solidas animalis partes peruenit, nulli quod eius vim frangat occurrens, &c.*

Septima conditio est debilitas caloris innati, hæc autem latius patet quam superior: calor enim naturalis non

non solum ex sanguinis, sed spirituum inopia debilitatur. Deinde flaccescit in opere, & minuitur ex raritate totius corporis, vel partium principalium, vel ex mixtionis modo, vel ratione proprietatis occultæ, quæ duæ ultimæ causæ non nisi per experientiam cognoscuntur.

Octava conditio est dissuetudo potandi aquam frigidam: nam, vt colligitur ex Galen. *aph. 50.* consuetudo duo facit, primum, vt alteratio minor sit, secundum vt facilius, & minori cum periculo sentiantur, & hoc modo infucti potare frigidam, ex ipsius portione aliquando in grauissimas affectiones incidunt, & moriuntur sæpè, vt contigit Philosopho cuidam, cuius historiam refert Galenus *lib. de consuetud. cap. 1.* qui febrili licet correptus, cum esset frigidæ inassuetus, Medicorum voto coactus, assumpta ipsa interiit.

Nona conditio, quod æger sit boni habitus, carnosus, viribus valens, sanguine, spiritu abundans, vt occursum frigidæ citra noxam tolerare queat: Nam in iis qui exiguum sanguinem, carnemque habent; minus tuta frigidæ potio est, Galen. *9. meth. cap. 5.* quoniam vbi corpus exangue, & parum carnosum est, frigidæ sumpta apta est extinguere innatum ignem. Quo pacto rectè pronuntiauit Auicenna. *3. doct. cap. 8.* aquam frigidam ventriculo ieiuno assumptam venenum esse. Inde etiam fit, vt febris hæctica consummata quamuis magna sit, tamen non admittat copiosum frigidæ potum, ad quem requiritur crassities carnis, & sanguinis abundantia, quia hæc remouatur, & temperat aquam, antequam ad solidas partes perueniat, atque perinde securior est dictus potus in sanguineo, quam in bilioso.

Ultima conditio est, vt non adsit humorum cruditas, crassities, aut putredo, hæc enim curatur partim coctione, partim vacuatione, quæ duo impediuntur potu frigidæ, quare in principio putridarum non conuenit. His de causis Paulus *lib. 2. cap. 30.* & Aëtius *tetrab. 2. serm. 1. cap. 7. 2.* in causo pendente à bile, quæ tenuissima est, non concedunt in initio dictum potum, ob obstructionem, & putredinem, quæ tunc adsunt. Si autem causus oriatur ex sola inflammatione bilis, negandum non est statim à principio illius potum summo esse ex vsu, maximè cum Gal. *6. meth. 5.* in erysipelate puro non expectet coctionis signa, & in principio synochi imputris hunc concedit potum. Vbi igitur adest obstructio, aut humorum crassities, coctio expectanda est, si non integra, saltem manifesta vt constat ex Galen. *11. meth. cap. 5.* & *6.* quod fit vt etiam in augmento hic potus utilis sit, licet Aëtius *cit. loc.* in statu concedat.

Sed rogabis, cur ad potum frigidæ expectatur humorum concoctio? Dic: quoniam ille potus ad sequentes vacuationes maximè iuuat, quæ multo melius fiunt post, coctionem, tunc enim natura adminiculatur euacuationi, è contra verò ei valdè renititur, quando humores omnino sunt crudi: tunc enim intendens eorum coctioni, illos valdè retinet, vt *lib. 1. aph. 22.* probauit Galenus *Virum verò aliquando ante coctionem sit exhibenda, lib. 2. loc. cit. prædiximus.*

Licet autem nostro æuo ab vsu Medico hoc auxilium recesserit, tamen cum aqua paulatim exhibita in febribus magni soleat esse momenti, idcirco addenda sunt aliqua scitu digna, & apud Medicos controuersa. Et primum de aquæ quantitate: *an paulatim, vel subito exhibenda.* Hippoc. *lib. 1. acur. 4. 3.* tantam exhibet potionem, quantum quisquam vno haustu haurire possit, & *4. acur. text. 5.* propinat quantum æger voluerit, hoc loco duas heminas exhibet, & tertiam adicit: & Galen. *lib. 6. meth. 5. & lib. 11. cap. 9.* audacter, & vsque ad satietatem eam præbet. Auic. *1. 4. tract. 2. cap. 7.* heminam cum dimidia offert, docetque tantam esse bibendam, quousque mutetur color, & æger tremat. Celsus *lib. 3. c. 7.* *§. Sed ipsa aqua frigida tantum ad satietatem data pro medicamento vniuntur. Vbi vtrumlibet factum est, multa veste operiendus est, & collocandus vt dormiat. Ferèque post longam sitim, & vigiliam, post multam satietatem post infractum calorem plenus somnus venit, per quem ingens sudor effunditur, idque presentissimum auxilium est. Sed in his tamen, in quibus præter ardo-*

rem, nulli dolores, nullus præcordiorum tumor, nihil prohibens vel in thorace, vel pulmone, vel faucibus, non vlcens, non deiectio, non profusum alui fuit, &c.

Hæc sententiæ licet sint varice, possunt tamen hoc modo conciliari. Quando omnes conditiones conueniunt, tunc ad extinguendam febrem, & vt natura omnem causam morbificam prorsus expellat, aqua frigida sumenda est vsque ad satietatem, & ultra etiam, quousque æger rigeat, & immutetur color, hæc enim sunt signa extinctionis febris, & contingunt, quoniam ex vehementi & subita refrigeratione partes circa ventriculum feruntur, & spiritus ad interna retrocedunt, & refrigerantur. Hæc autem signa non semper sunt expectanda, quia sæpè periculosa sunt, & sic sufficit calor, & sitis extinctio, quæ ab aqua sumpta vsque ad satietatem inducitur, siue vnico haustu citra anhelationem, siue pluribus bibatur, & sæpè sufficit quod sumatur quantum vnica inspiratione bibi possit: etsi enim ob febris caliditatem respiratio crebra sit, & videantur non posse multum aquæ sumere quin respirent, tamen propter actualem frigiditatem, quæ dum bibitur, thoraci & cordi comunicatur, illis tunc crebra respiratio non fit, quare accidit, vt sæpè vnico haustu citra respirationem, sufficientem aquæ quantitatem sumere queant. Si verò propter difficilem respirationem non potest æger vnica vice multum bibere, tunc multis vicibus bibendum est ad satietatem vsque. Si verò desunt aliqua conditiones, tunc in minori quantitate propinanda, & cum ea cyathus aquæ calidæ permiscendus, ex Aëtij mente *tetrab. 2. serm. 1. cap. 78.* vel adicienda olei rosacei, vel melini quantitas ad roboranda viscera, sic enim ob lubricitatem olei facilius aqua descendit. Nostri loco olei, vel cum frigidæ, vel distillatitiis, syrupum rosaceum, vel violaceum permiscant, vel cogunt ægros prius sumere saccharum album, vel rosaceum, vel tabellas diamargaritonis frigidæ.

Sed magna, & contentiois plenissima est ambiguitas apud eos qui Auicennam interpretantur, quomodo auctor hic *citato loco* assueat, quod portione aquæ frigidæ febris biliosa, vel sanguinea transit in pituitosam: quod placitum falsum apparet, quia sequeretur sanguinem, & bilem posse conuerti in pituitam, hoc enim fieri non potest, cum coctum non possit in crudari, & assum nequeat reuerti ad elixum, ex Auic. *3. collect. cap. 4.*

Admittenda tamen est doctrina Auic. quæ Galeni decretis minimè repugnat: Nam *lib. 6. epid. sect. 6. com. ult.* phrenitidem mutari aliquando in lethargum arbitrat, & hoc tribus modis posse fieri certum est. Primum quando propter intensam refrigerationem ad curationem febris biliosa necessariam, refrigerato ventriculo, iecore, & venis, multa pituitæ & crudorum humorum copia coaccruatur, qui cum putrescant, cessante febre biliosa vel sanguinea, febrem pituitosam committunt, sed tunc potius dicemus febrem pituitosam biliosa, vel sanguinea superuenire, quam hanc in illam conuerti.

Secundo modo fieri hæc transmutatio potest, quando in febre biliosa simul abundat pituita cum flaua bile, & accenditur prius febris in bile, quia tenuior est, & calidior. Quare potu aquæ bilis caliditas extinguitur, vel ipsa resoluatur, aut concoquitur, & remanet putredo in pituita, & tunc videtur quod febris biliosa mutetur in pituitosam.

Tertio modo hoc potest accidere quado sola flaua bilis redundat, quæ frigidæ potu immodicè refrigeratur, & humectatur: tunc enim licet verè, & essentialiter in pituitam non transeat, mutat tamen temperamentum, & pituitæ qualitates, & conditiones, & ex vehemèti refrigeratione crassitudinem, & frigiditatem acquirit, & amittit calorem, & acrimoniam exiit. Et ita intelligendus est Galenus, dum phrenitidem mutari in lethargum affirmat: Nam ex præfidiis frigidis assumptis bilis refrigeratur, crassior, & crudior redditur, & quamuis non mutetur in pituitam (hoc enim est impossibile) pituitæ qualitates induit, quo fit, vt sicut antea calore, & acrimonia facultatem animalem excitabat, sic contrariis qualitatibus eam confopire valet, & hoc modo est exponendus

exponendus Auicenna. Ad rationem verò in contrarium allatam dicendum est, coctum verè in crudari non posse, sed cum liquidius, frigidius, & humidius qualitatiuè redatur, aliquo modo in crudatur. De hoc argumento legendus Alzarius à Cruce *centur. 4. quaesitor. fol. 361.*

HIST. XII. TRALLIANI. de febris ardenti.

Febris ardens, purgatione curata.

Noni autem me etiam acuta laborantem febre purgasse. verum hoc, multâ diligentemque notationem requirit, & Medicum qui animo fuerit confidenti. Noni autem purgasse me medicamento quod ex malis cotoneis paratur, & horum penuria solum vsus scammonio, quod enim ipso non modo bilem, sed pituitam melius attrahit, manifestum est, &c. Trallianus *lib. 12. cap. 3.*

PARAPHRASIS.

Quamvis oporteat Medicos esse sollicitos in exhibendis pharmacis pro acutarum febrium curatione, hoc exemplo monuit Trallianus, cum enim expurgantia ferè calida sint, ex Galen. *2. acur. 1. & lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 1. 2.* & præsertim ea quibus vtebantur præsci, & febris sit passio calida sicca, fit vt cathartica febrem augeant, intempericem calidam exasperent, & iccur squalidum inflament, *4. acur. 7.* hæc ratione *8. meth. cap. 4.* afferit in febribus, oxymel, & aquam mulsam esse fugienda, in quibus medicamenta calida fuerint decocta, veluti ouiganum, hyssopus, serpillum, & alia huiusmodi, quia febrem accendunt siccitate, & caliditate sua. Et *lib. 1. aph. 24.* in morbis acutis solum concedit medicamenta purgantia quando humor turget, corpus est dispositum euacuationi, & maior utilitas quam noxa ex purgatione sequatur, quæ omnia rarissime conueniunt. His commotus Celsus *lib. 5. cap. 1.* refert Asclepiadem propter istas causas medicamentorum purgantium vsus sustulisse.

Licet autem hæc cautum reddant Medicum in propinandis medicamentis expurgantibus, tamen ea in febribus putridis, acutis, chronicis, & in inflammationibus tam internis, quam externis esse concedenda acriter contra doctissimum Thomam à Veiga contendimus, *lib. 1. in com. hist. 63.* & præter alias auctoritates quas eo loco adduximus, est alia eximia apud Galenum, qui *13. meth. c. 15.* in inflammatione iecoris non solum vrtica, mercuriali, cnico, polypodio, sed cortice veratri nigri vtitur, & *lib. 14. meth. cap. 19 in medio,* in muliere illa Romana, quæ herpetem in malleolo patiebatur, vsus est scammonio.

Quapropter prudenter monuit Medicos Trallianus hoc in loco, vt in curandis febribus maxima consideratione vtantur in propinandis pharmacis, & maximè si sint continuæ, & vehementes: Nam tunc ad offerenda expurgantia Medicus debet esse generosus, & arte Hippocratica dignus, ne febrilis calor exandescencia perterritus, rusticòve timore ductus ea exhibere vereatur, & sic non vacuata morbi causa miserè æger occumbat.

Audacter ergo & confidenti animo in febribus acutis medicamenta purgatoria exhibere oportet, in quorum numero ab antiquis erat repositum scammonium, ex malis cotoneis paratum, de cuius præparatione ad Galeni, & Mesuës mentem plurima diximus *lib. 2. in com. hist. 92.* Si tamen febris acuta ex ingenti sanguinis, aut bilis feruore fuerit concitata, tunc exequendum est consilium Auic. *1. 4. tract. 2. cap. 7. §. Et magis dilectum est apud me administratio clysteriorum, &c.* Intellige in ea mensura, seu virtute qua indigemus, quoniam lenientia exhibita per os magis nocent infusis per clysteres. Primum, quia intestina crassa, in quibus materia clysteris recipitur, sunt ignobi-

lia & difficilis substantiæ ad patendum, ex quo minus debilitantur vires, & corpus minori temporis spatio commouetur, quoniam si sit lenis, suauiter abstergit emollit, & febris nullatenus nocet.

Sed dubitabis, cur Trallianus, solo, hoc est incorrecto fuerit vsus scammonio, cum hoc medicamentum fraudulentam habeat vim, & partes malitia sua nimium fatiget? Dic: propinandum esse in parua quantitate; nam sic exhibitum plus prodest vacuando causam, quam nocet inflammatione sua. Dic secundò, Trallianus incorrectum obtulisse scammonium, non per se solum exhibitum, sed cum aliis medicamentis permixtum in compositionibus à quibus, satis, superque retunditur, & infrænatur, vt in examine diaphœnicopis optimè animaduertit Musa. Sic incorrectum apponunt sæpè auctores, & cum innuere volunt præparatum, diagridion, vel scammonium coctum in pomò enuntiant. Hoc multoties astruunt Nicolaus Alexandrinus, & Mesuës in compositione pilularum aggregatiuorum, & de lapide armeno, & electuario de psyllio, & Indo maiori, & in hiera, cui titulus est ex inuentione nostra.

Deinde rogabis, quo pacto scammonium melius, hoc est prius attrahat, euacuetque pituitam, quam bilem vt hoc loco retur Trallianus, edoctus à Dioscoride *lib. 4. cap. 15. 2.* si Mesuës *tract. de simplicib. de scammonio,* chologogum esse confirmat? Dic: sententiam Dioscoridis, & Tralliani maxima consideratione esse explanandam: Nam licet pituitæ hoc medicamentum aliquid euacuet, præsertim tamen bilem attrahere certum est, pituitam verò non nisi tenuem, & paucam, ac eam fortè, quæ in intestinis tantum abundat: alioqui si pituitam ex vniuerso corpore alliceret, certè ducendæ pituitæ magis, aut saltem æquè aptum medicamentum existeret, quod falsum est, & præcorum, recentiumque Medicorum decretis aduersum, vt tam multis eorum testimonis probari poterat. Consule Mathiolum in *com. Dioscoridis.* Dic vltimò, hoc modo explanandum esse Tralliani contextum, ac si dicat, *Quod ipsa non modo bilem melius, sed pituitam attrahit.*

QVÆSTIO XVII.

Virum plura dentur vera attractionum genera à facultate vacuo, calore, dolore, & siccitate, vt contra Galenum ventur Puteanus, & Vallesius: & contra me grauer decertant Francatianus, Galindus, & Lopiùs Medici præclari.

COMMENTARIUM.

A Trahit.] Multa satis, ni fallor, scitu digna, de facultate, seu proprietate medicamentorum expurgantium, certos, & similes humores *lib. 1. in com. hist. 25.* & *lib. 2. in com. 115.* protulimus. Sed cum post excusos hos tomos, plurimi, iique non imi subsellij viri, plurima, fortissima tela, in me per literas conicerint, ea in studioforum gratiam in propatulum reponere non grauabor, siquidem in hoc de tractionum differentiis argumentum ex professo enucleandum incidimus.

Medicamenta à proprietate purgantia, propter similitudinem in substantia, hoc est ob similitudinem in temperamento occulto, quod consistit in quadam elementorum componentium proportione, attrahere humores, certa res est, ad quod genus pertinet attractio aliorum omnium, quæ certum aliquid trahunt, hoc est vim habent trahendi vnum, & non alterum, quo modo plantæ, & animalia, & singulæ partes animalium certa sibi alimenta attrahunt.

Sed hoc placitum paulò obscurius est. Primum. Si similitudo purgantis esset causa purgationis, pharmacum assuetum ob maiorem similitudinem contractam magis purgaret, contra experimentum; nam medicamenta confecta frustrantur purgatione, ex Galeno *lib. 5. de sanis. ruen. cap. 11.* assueti enim vsui veratri, ab hoc parum, aut

nihil mouentur, ex Theophrast. 9. de hist. plantar. 18. Dic In purgatione ultra vim pharmaci magna causa est expultricis facultatis operatio orta ob irritationem pharmaci, quæ in aliuo ob similitudinem cessat. Dic secundò. Medicamenta consueta non purgant, quia non solum humoribus, sed partibus sunt similia, ob quam similitudinem à partibus transmutantur, & vim purgatricem amittunt, quia de potentia ad actum non reducantur.

Secundò. Si similitudo purgantis cum humore purgando esset causa purgationis, cur in superpurgatione omnes humores vacuantur? Dic. In superpurgatione vacuari omnes humores non propter vim pharmaci purgantis, sed ob alias causas, scilicet dilatationem vasorum, morsum irritantem expultricem, & debilitatem retentricis, quæ omnia à violentia maligni medicamenti consequuntur. Sed adhuc instabit, saltem oportere quandiu in corpore manet portio aliqua humoris similis cum pharmaco purgante, debere fieri illius attractionem quousque in totum vacuetur. Dic: Purgationem efficit non sola attractio medicamenti, sed etiam expulsio naturæ, iuxta axioma Galeni *purgatio fit medicamento attrahente, natura vero expellente*. Vbi igitur in corpore minimum continetur de humore simili, non trahitur à pharmaco, quia plurimum renititur natura. Ob eandem causam accidit, vt in principio morbi in quo humor crudus est, & valde retinetur à natura; feliciter purgatio non administratur.

Tertiò. Ex principio Geometrico constat, Quæcunque sunt similia vni tertio, eadem esse similia inter se, si igitur pharmaca sunt similia humoribus quos attrahunt, cum etiam membra corporis sint similia eisdem humoribus, quum ab eis nutriantur; sequitur pharmaca, & membra inter se similia esse contra Gal. 2. acut. 12. Dic. Principium illud Geometricum solum notat necessitatem in his quæ eadem sunt, perpetuò enim quæ eadem sunt vni tertio, sunt etiam eadem inter se. sed non quæcunque sunt similia vni tertio, sunt similia inter se, quia ad similitudinem non requiritur conuenientia in omnibus & ita fieri potest, vt aliquid sit simile vni tertio propter conuenientiam quam cum illo habet in aliquibus, & alterum sit etiam simile eidem tertio ob conuenientiam quam cum illo habet in aliis, quò sit vt aliquando quæ similia sunt vni tertio, non sint similia inter se. Dic secundò. Non valet consequutio, eadem enim ratione sequeretur omnes cibos humanos similes esse inter se. Dic tertiò. Pharmaca dicuntur aduersa naturæ nostræ, non quia habent modum mixtionis planè diuersum à nobis sed quia naturalem humorum constitutionem violentè separant.

Quartò. Vnicum medicamentum simplex sæpè trahit plures, & diuersos humores, cum quibus omnibus ob simpliciter suam non videtur habere posse similitudinem, nam elleborus euacuat pituitam, & succum melancholicum; igitur vel pituita, & succus melancholicus habent eandem formam, vel elleborus habet duas formas, neutrum est dicendum: nam hoc asserere absurdum est, quoniam vnus rei vnica est forma. Dic proprietatem temperamentum non esse formam substantialem, sed accidentalem, quæ in specie diuersis similis potest reperiri, quia nullum est mixtum, quò licet simplex ad sensum appareat, & homogenum, non sit heterogenum, & contrarias habeat facultates, ob varietatem partium ex quibus constat, ex Galen. 3. simpl. 14. quare impossibile non est idem medicamentum attrahere posse diuersos humores, & diuersa medicamenta eundem humorem. Sicut enim in alimento vno variè reperiuntur facultates ob partium varietatem ex quibus componitur, ita etiam vnum pharmacum potest habere similitudinem substantiæ ad varios humores attrahendos, ob diuersitatem partium ex quibus constat.

Quintò. Si medicamenta purgantia attrahunt humores certos ob similitudinem quam cum illis habent, cur non statim postquam sumpta sunt attrahunt illos, & cur extra apposta eos non attrahunt, sicut magnes attrahit

A ferrum? Dic, vt medicamenta operentur, necesse est, vt actuentur à calore nostro, cuius ope similitudo à qua habent vim attrahendi, in actum prodit. Hinc fit vt piper extra appositum non calefaciat: Nam ad eius qualitatiuam operationem requiritur, quòd intus assumptum à calore nostro actuetur.

Sextò. Multa similia se non trahunt, igitur similitudo non est causa attractionis. Dic. Ad attractionem requiritur non quæuis, sed certa quædam similitudo. Dic secundò. Non dicimus omnia similia se trahere, sed omnia à proprietate attrahentia similitudinem mutuam habere cum illis quæ trahunt.

Septimò. Medicamenta potiùs attrahunt dissimiles humores ergo non similes: nam agaricus attrahit pituitam, & euphorbium humorem aquosum, qui humores sunt frigidi, & humidi, medicamenta autem calida, & sicca. Dic: non rectè inferri medicamenta similia in modo substantiæ quæ sequitur modum mixtionis, esse similia in temperamento, quia hæc totius rei substantia, non solum est elementalis, sed ex influxu cælesti etiam nascitur, & non participatur semper ab eodem modo mixtionis elementorum, nec ab eadem præparatione materia: Nam sicuti hominis forma non semper requirit eandem temperaturam in materia, neque eundem modum mixtionis, sed solum conuenientem qualiscumque sit: sic proprietates ista temperamenti requirit conuenientem præparationem in materia, licet non semper eadem sit, idè possunt esse similia in temperamento, & in omnibus qualitativibus, & dissimilia in modo mixtionis elementorum.

Octauò. Si medicamenta à similitudine, & familiaritate attraherent humores, alimenta etiam eos attraherent, cum sint magis familiaria, ex Gal. 3. de sanit. 3. & 3. de temp. 2. Dic: Alimenta vincit, & immutari à corpore, & sic superata attrahere nequeunt. Et si remaneant incocta, & cruda, non attrahunt humores, quia non sunt acti similia, sed potentia.

Nonò. Attractio facta à vacuo extenditur vsque ad remota, facta verò à proprietate substantiæ, vsque ad propinqua, vt docet Galenus lib. 3. de natural. facult. cap. ult. Sic magnes non attrahit ferrum, nisi in distantia propinqua, atqui pharmaca contenta in ventriculo sæpè trahunt non modò à vicinis, sed etiam à remotis, & extremis corporis partibus, igitur attractio non fit à similitudine, siue proprietate substantiæ. Dic: Non negat Gal. loc. cit. trahentia à proprietate posse trahere à partibus remotis, sed solum docet tractionem à vacuo cum sit vehementior, ad remota extendi, & longius quam tractionem à proprietate, quod verissimum est.

Decimò. Si similitudo purgantis cum humore vacuando est causa attractionis, cur pharmacum attrahit humores, & ij non attrahunt medicamentum? Respondet Galenus lib. 3. simpl. 25. dicens *Verum esse purgantia medicamenta esse quidem trahendis humoribus familiaria, veritas quæ trahunt, quodam modo esse efficaciora valentioraque, sicut magnes lapis ferro; quippe qui ad ferri naturam accedit, inque ferri metallis reperitur, eisque magno per se specie perfertur, verum fortior est quodammodo, vt trahere sit aptior quam trahi, &c.* Interpretantur multi, ac si ille dicat pharmaca esse fortiora, & potentiora humoribus quos trahunt, ob annexum calorem; sed hoc est falsum, nam inde sequeretur bilem attrahere violas, & tamarindos, quoniam hæc frigida sunt, bilis verò calida, cuius contrarium demonstrat experientia. Deinde bilis calidissima, & inflammata nimis attraheret rhabarbarum, vel aliud medicamentum calidum cholagogum, igitur proprietates peculiarem humorem expurgandi in calore non continetur, sed ex intimis principis emanat, ac defluit. Neque negandum est trahentem facultatem plurimum iuuari calore quoniam hic motum promouet, cuius ope facultates cunctæ ad agendum vtuntur (sic succinum fricatum potentius trahit paleas) lib. 3. simpli cap. 3. & Auic. 1. 1. doct. 6. cap. 3. §. *Caliditas omnibus virtutibus inseruit, sed trahit magis, &c.* Dic ergo, ex eo bilem non attrahere rhabarbarum, quia in illa est vis passiva vt trahatur, in hoc est vis

vis actiua vt bilem attrahat.

Vndecimò. Si similitudo esset causa attractionis; sequeretur scammonium attrahere rhabarbarum, quia vtrumque est simile humori bilioso; igitur si scammonium est simile rhabarbaro, & potentius illo, necessariò ipsum attrahet. Respondent plures, scammonium extra corpus non attrahere rhabarbarum, quia non sunt acti similia; sed potentia: Nam si essent intra corpus assumpta, & reducta iam ad actum, & distarent, non esset inconueniens scammonium attrahere rhabarbarum. Inepta solutio, quia rhabarbaro non est dispositio patiens vt trahatur; eo quod trahere non trahi sit aptum. Firmat Auic. 1. 4. tract. 4. cap. 1. §. *Agens solum cum peruenit, & in patiente non est preparatio, non accidit actiua, & passiva, &c.* Quare licet hæc duo expurgantia, vni tertio, nempe bili, similia sint non est necesse vt inuicem similia habeantur, ea videlicet similitudine quæ ad attractionem exigitur, ad quam efficiendam oportet vt vnum sit veluti agens, & mouens aliud veluti patiens, & motum, ac trahenti cedens quale certè rhabarbarum non est, vt pote totum agendi virtute præditum.

Duodecimò. Hæc proprietates attrahendi humores, seu similitudo, proportio quædam est, ex Auic. lib. 5. collect. cap. 22. Sed hæc, cum relatio sit, non est de numero eorum quæ aliquid agunt, ex Arist. 5. metaph. cap. 15. Igitur, &c. Dic in omni attractione quæ fit à facultate attrahente multa considerari, nempe formam substantialem trahentis, huius formæ facultatem, & instrumentum quo facultas ad propriam obeundam operationem vtitur, & causa sine qua non, & finis, seu causa finalis. Ita rhabarbarum à forma specifica bilem attrahit, sed hoc facit similitudinis interuentu, quæ est causa sine qua attractio fieri nequit. Sic in expulsionione dissimilitudo est causa sine qua non expulsio fit, causa autem exercens post substantialem formam virtus expultrix est, quæ temperamento, tanquam instrumento ad excernendum id quod infestat vtitur, excernit enim hoc, & non illud, quia non ei aduersum, & dissimile, est & non illud. Ad eundem modum contrarium venenum antipathia, & insita contrarietate (quæ relatio quædam est) agit tanquam causa sine qua non.

Hæc sunt validissima argumenta quibus Nicolaus Francitanus Venetus, Emanuël Gallindus Matricensis, Antonius Lopius Olyssiponensis Medici præstantes, commoti cum Putaneo lib. 1. de purgantib. medic. cap. ult. Galeni sententiam irridunt, exultimantis medicamenta attrahere humores ob similitudinem substantiæ quam cum illis habent, quibus etsi difficillimis apprimè satisfecimus. Igitur rhabarbarum similitudine & familiaritate substantiæ, & veluti sympathia quadam, tacitoque naturæ consensu, qui ex modo mixtionis emanat; bilem expurgat, ita magnes attrahit ferrum, & alij fiunt admirandi effectus; quos præsci, & iuniores agentes de consensu, & dissensu rerum retulerunt.

Vacuum esse alteram causam attractionis, docuit Galenus lib. 6. de usu part. cap. 15. & 3. de naturalib. facult. cap. 15. firmat Auic. 1. 1. doct. 6. cap. 1. negant aliqui: Nam vacuum non dari, nec illius esse actionis causam asseuerant, quum in rerum natura non existat; cæterum ij à veritate aberrant: non enim intelligunt res moueri, aut trahi, non quidem à vacuo; sed ne illud detur, succedunt enim ad implendum id quod euacuatur, ne vacuum consistat: abhorret summopere natura vacuum, & conatu, perpetuò arcere, vt rerum continuitas seruetur, vt constat in folle, cuius si cuncta foramina obstruantur, nulla vis naturalis poterit asserere vnum ab aliò separare, nisi alicubi fiat rupturà, per quam aer ingredi ad locum implendum possit: Obest enim rebus omnibus vacuum docente Arist. 1. meteor. cap. 2.

Alij res moueri ad vacuum implendum concedunt, putant tamen motum hunc violentum esse, idque pluribus, rationibus confirmant; quas legat qui velit apud Scaligerum in Cardanum de subtil. exercit. 5. ferè per totam. Sed quod aqua v. g. per fistulam luctu attracta sine impulsu, aut violentia, sed naturaliter ascendat ad im-

plendum vacuum, hoc argumento conuinci potest. Aqua non descendit naturaliter, sed quiescit; nullo corpore descensum impediente, ne detur vacuum, ergo eadem propter ipsum finem, & vt non amittatur rerum continuitas, naturaliter ascendit. Assumptum experimentò constat, in clepsydra aqua plena; cuius superius orificium si obturetur, per inferiora foramina aqua non profluet; sed ibidem retenta manebit; quidquid aliter opinetur Christoph. à Vega lib. 2. de art. med. sect. 5. c. 3. tit. de irrationum causis.

Sed in hac tractione à vacuo valde dubium est quodnam sit mouens: Nam quòd non sit vacuum ipsum, patet, quia cum nihil sit, agere non potest. Gentilis apud Auic. loc. cit. asserit in attractione à vacuo agens esse vim mouentem vniuersaliter inditam rebus: Cum enim hæc inferiora duplici egeant conseruatione, altera quæ paratur ex influxu cælesti, altera, quæ à suo loco naturali, constant; vt inquit, duplici vi mouet, altera vniuersali, per quam conantur prohibere vacuum, quæ deferuntur in proprium locum, quòd si hæc duæ facultates inter se pugnant, superat vniuersalis, & ita ascendit aqua; ex illa natura vniuersali præualente particulari.

Contra obiicit Vgo cit. in Auic. loco, & primò sic. Sequeretur tractum fursum, non esse laboriosum: sicut enim ascensus olei super aquam sponte sua, & sine labore fit; quia pars aërea olei vincit, licet pars terræ eiusdem huic ascensui renitatur, sic in aqua cum vis vniuersalis fursum ferens præualeat particulari deorsum ferenti; sine vllò labore ascendit aqua, & ob eandem rationem in tractione à vacuo, non esset difficilior trahere fursum multam aquam, quam trahere paucam, contra quotidianum experimentum.

Secundò. In tractione à vacuo præsentique aqua; & lapide, non esset maior ratio, quare priùs attrahatur aqua quam lapis; nam etiam in lapide est principium illud motuum vniuersale, quod in tractione à vacuo vincit grauitatem lapidis.

Dic ad primum: In tractione à vacuo aqua sine labore ascendit, postquam per suctum vniuersus aer extractus est, suctioni tamen resistit aquæ grauitate sua, & idè suctio laboriosa est; & eo magis quò plus aquæ trahendum est.

Ad secundum dic. In motu à vacuo vniuersalis natura conatur quam maximè potest; ita prohibere vacuum; vt tamen seruetur ordo naturalis leuium super grauium. Idè in clepsydra, præsentibus aëre, aqua, & luto, primò quidem attrahitur aer; secundò aqua, postremò lutum.

Porrò licet hæc videantur satisfacere rationibus Vgonis, & aliorum Philosophorum; probabilior tamen videtur illius sententia, asserens in tractione à vacuo motum grauium fursum non fieri effectiue ab aliquo principio intrinseco ipsis grauiibus; quemadmodum Gentilis opinatur, sed effectiue prodite à principio extrinseco mouente corpus contiguum grauiibus attrahendis, fugant autem vacui, & appetitum quem habent corpora ad continuationem non esse causam effectiuam quare grauium ascendunt fursum, sed esse causam sine qua non, eadem planè ratione, qua qui violentè trahit lignum, trahit etiam ferrum infixum illi; fixio tamen ferri in ligno non est asserenda causa effectiua sui motus; sed tantum causa sine qua non.

Calorem esse causam attractionis pluribus in locis confirmat Galenus, lib. 6. de usu part. 15. & 5. simpl. 17. & 13. meth. cap. 3. §. *Quæ attrahunt, ea morbo calore attrahunt, &c.* & 7. eph. 1. & lib. 2. de diff. feb. cap. 13. Vtrum verò calor verè dicatur trahere, an suscipere: Galenus iis locis non explicat; Auicenna 2. 1. doct. 6. cap. 3. putat calorem non attrahere ratione sui; sed gratia vacui, sic trahit olei ab igne lucernæ; ad vacuum reducenda est; quia dissipato humido contento in poris vicinis, sequitur ad replendam inanitatem humiditas distantior. Hoc modo inflammata pars excrementa ad se attrahit. Hæc ratione fomenta in corpore pleno attrahunt ad affectam partem;

partem, 1. acut. 1. & 6. aph. 3. 1.

Vallesius est doctissimus in hac dirimenda lite in luto hæcere videtur dum *lib. 7. controu. cap. 3.* tractionem factam à calore ad eam quæ fit ratione vacui reducendam non esse affirmat. Primum quod dicit Galenus *loc. cit.* quædam calore attrahere, ut stercoia, & alia quæ vehementem obtinent calorem. Deinde si foueamus partem aliquam iuxta ignem fricemus, & vngamus resina modicè calida, attolli cutem citra vacui periculum certum est. Eodem modo si quampiam partem thaphisia illinamus, pars intumescet. Præterea frigus per se materiam repercutit: ergo calor illi contrarius, per se attrahet. Denique successione eius quod vacuatur, nunquam confluit magis, quam vacuatum est: quum tamen ad partem phlegmone obfessam magis confluat, quam quod vacuatum est, alioqui in tumorem non attolleretur pars. Vltimum succinum calefactum potentiùs attrahit, & medicamenta quò calidiora, vehementiùs expurgant. Ergo attractio quæ fit à calore ad eam quæ fit ratione eius quod euacuatur, redigi non debet.

Sed hæc non valde vrgere videntur. Neque enim nos cum Galeno negamus calorem attrahere, sed per se, & propriè potentiam habere attrahendi inficiamur. Vel dic Galenum non simpliciter colligere calorem trahendi esse causam, sed vel trahere, vel suscipere: Nam ob calorem pars ampliùs quam par est calefit, & sic rarior, & parentior efficitur, & ad suscipiendos humores redditur aptissima.

Altera verò ratio, qua ipse velut Herculeo clypeo se munit, tantum abest vt suam, quin nostram confirmet sententiam, & in ipsum retorqueri possit hoc modo. Frigus per se non repellit, sed secundario, & alterius interuentu, constringendo, & condensando, vt patet ex Gal. 13. *met. cap. 6. §. Vacuatur autem quod impletum est non solum is qua calefaciunt, sed is qua refrigerant, & adstringunt, &c.* quod probat Galenus *lib. de inæqual. intemper. cap. 6.* Ergo sicut calor attrahit media resolutione; sic frigus mediante constrictione repellit.

Insuper mirandum non est, cum affectus caloris simplex non sit quòd ad partem affectam plus attrahatur, quam quòd à calore dissipatum est: hocque ob plures occasiones accidere *suprà* docuimus. Demùm fatendum est calorem, tanquam instrumentum facultati attractrici inferuire, sic magnes, & succinum si perfricentur potentiùs attrahunt, eò quod sibi auxiliarem adiunxerunt calorem, calor enim plusquam frigiditas attractrici facultati opitulatur, ex Auic. 1. *doct. 6. cap. 3.* calore enim mouentur omnia, conferuntur, perficiuntur, frigore mortificantur, immò immobilia fiunt, ex Galen. *lib. 13. meth. cap. 2. 1.* Ergo calor per se non attrahit, sed ratione vacui.

Dolorem esse causam attractionis vbiq; fatetur Galenus, præsertim *lib. de sano. mis. cap. 8. & 2. de diff. feb. cap. 13. §. 1.* *Itaque dolor attrahit in affectas dolore partes fluxionem &c.* Id quod in dentium dolore, & arthritide quotidie experimur, in principio quorum sæpè frigidus humor ac tenuis articularum vincula, membranas, tendonesque implens dolorem infert vehementem, ex quo, attracto sanguine, tumor, rubor, atque calor in parte affecta conspiciuntur.

Verùm hæc non probant, dolorem vnam esse ex attractionis causis. Neque Galenus id voluit vnquam, qui pluribus locis, dolorem fluxiones commouere, atque irritare asseruit manifestè, vt 5. *aph. 23. & in art. med. cap. 95. §. Omnis præterea dolor fluxiones commouet, &c.* & 5. *meth. cap. 4. Visandum, ait, ne dolor incidat, ac rursus profluuium exciet, cum nihil sit quod sanguinis profluuium magis quam dolor prouocet, ac phlegmonas augeat, &c.*

Huius rei prima sit causa, quam Galenus profert *lib. 11. meth. cap. 20. & 3. de crisi. cap. 10.* Nam ex dolore partes imbecilles redduntur, & sic ad suscipiendos humores promptissimæ fiunt, quo pacto illi in dolentes partes potiùs decumbunt, quam ab ipsis attrahuntur. Sed cur per dolorem in affectam partem humores confluant, explicat perbellè Galenus *lib. 13. meth. cap. 3.* Nam natura

A dolorem, vt triste aliquod sentiens, idque sollicita de animantis comodo, magno conatu expellere satagens, aliquid ex vicinis partibus, & extremis in affectam exprimit, atque eo confluenta partem attolli in tumorem est necesse. Hoc docuit Galenus 5. *aph. 53.* dicens, *hæc enim est quædam ratio communis in is quæ natura aliquid violenter excernit, vt sanguinis, & spiritus impetus eò feratur, quibus duobus velut instrumentis natura vrens, ea quæ in se sunt per vim expellit. Hæc ratione igitur & dolentibus partibus inflammationes adueniunt, natura excernere, atque expellere causam doloris properante.* Ergo dolor per se non attrahit. Lege Syluaticum *controuers. 2. 2.*

Vtrum autem siccitas à proprietate attrahat, quidam respondent cum Hip. affirmatiuè, hic enim 4. *acut. 1.* alleuerat causam, id est febrem ardentem fieri cum venula tempore æstiuo exsiccata acres, & biliosas, qua tenues sunt trahunt ad se humiditates, quas ichoras vocant. Deinde sicca, & rara attrahunt, vt pannus, & funes, & ligna sicca, & ripæ fluuiorum. Insuper lana contorta humidum ad se corpus allicit, ita vt vas in quo altera pars immergitur, totam exhauriat aquam. Idem faciunt saccharum, & spongia, & alia huiusmodi sicca, quæ ex parte immersa aquæ, tota replentur aqua.

Sed ij non fatisciant: Nam quæ à proprietate trahunt, propter similitudinem substantiæ cum rebus attrahendis id efficiunt, sicca autem cum aqua similitudinem non habent. Gentilis in *extravagantib. quæst. 22.* soluit, affirmans sicca attrahere aquam ob huius fluxibilitatem. Sed reicitur, nam aqua non fluit ad superiora. Nec etiam quadrat quod alij proponunt, densari ærem spongiæ à frigiditate aquæ, & proinde ascendere aquam ad replendam illam inanitatem. Nam contra facit, primò quia sic potiùs ad replendam dictam inanitatem traheret ær ambiens spongiam; cum multò tenuior sit quam aqua. Secundò, quia spongia non modo si immergatur aquæ frigide, sed etiam si ex parte mergitur in aqua calida, tota repletur aqua.

Quare dicendum videtur, non quæuis sicca trahere sursum aquam, sed solum ea quæ valde laxa, & porosa sunt. Vbi igitur hæc ex parte immerguntur aquæ, ær in poris contentus submersus intra aquam ex natura sua ascendit, & cogit conscendere aquam supra positam, & ita in hoc exemplo aqua non trahitur sursum, sed potiùs impellitur. In panno autem, quo fit destillatio, madefacto, & expresso, aqua ob grauitatem defluit ex ore pendente per internos poros, quare necessitate vacui consequitur pars tenuis liquoris destillandi, quia magis est naturale aquæ graui descendere, quam sit contra naturam parti tenuissimæ liquoris ascendere, & ita clarescit aqua turbida, & omphacium.

Si verò velis exactiùs sententiam Hip. interpretari, dicentis venas exsiccatas attrahere, intellige per exsiccatas, inanitas, vt ita velit venas euacuatas, ichorosas humiditates ad se trahere: cum enim tunc naturali appetitu impleri desiderent, alliciunt ad se humiditates, vt se implent, acres, & biliosas, quæ æstiuo tempore in corpore redundant. Ad aliud verò dicendum, contortam lanam non attrahere ad se aquam, sed hanc potiùs per illam ascendere, hocque facit appetitu naturali, quo nititur vt aridum subiectum, humidum, ac sibi simile efficiat, quod assequitur dum sensim per poros spongiæ, aut lanæ, aut calcis ascendens singulas horum partes humectauerit. Lege de hoc instituto acutissimum Iouertum *lib. 2. paradox. 7.*

HIST. XIII. GALENI. de febre ardenti.

Galenus, acutam, putridamque febrem ex fugacium fructuum vsu expertus, vena secta curatur.

Pater meus omnibus artibus apprime instructus, præscripta victus ratione me puerum à morbis inactū seruauit. Adolescens

Adolescens deinde factus cum essem, in agro toto canicula A tempore cum fugacibus fructibus me impleuissem, in morbum incidi acutum, sic vt sanguinem mittere necesse mihi fuerit. Quumque, monente patre, sequenti anno vinendi rationem obseruarem, & de fugacibus fructibus nisi modicè attingerem, incolumis euasi. At cum sequenti anno obiisset pater, liberaliter vnà in victu fructibus usus, morbum incurri priori non dissimilem, vt tunc quoque vena mihi necessariò secunda fuerit: sed cum sequentibus annis semper egrotarem ad annum vigesimum octauum, quo tempore cum periculum adissem, ne qua parte septo transuerso iecer adheret, abscessus esset, mihi ipsi vsum interdixi fugacium omnium, præterquam ficum, vuarumque ex æle maturarum, hisque ipsis, non immodicè sicut antea, sed moderate adhibitis, & adhibita diligenti de exercitatione cura, tum ne quid cruditate laborarem, immunis hæcenus à morbo perseveranti annorum multorum spatio, &c. Galenus *lib. de succor. bonit. & vitio, cap. 2. in fin.*

Ego autem rigorem tertianarium sum expertus, vt qui in iuuentute quater tertiana febre laborauerim, causo autem semel. Galenus *lib. de tremor. rigor, & palpit. cap. 7. in fin.*

PARAPHRASIS.

Galenus cæterorum mortalium instar morbis fuisse Gobnoxium, præsertim in puericia, & iuuentute ob incautam victus rationem, ex hac historia fit manifestum. Nam animalia à principiis internis corripuntur morbis, & maximè homines ob plures causas, quas perbellè tradidit Arist. in locis multis. Prima, quia homo est animalium medium, auctore Gal. 1. *de temp. in fin.* Sicut ergo inter homines, temperatus ægrotat frequentius, sed citiùs conualescit, ex Arist. 5. *probl. 22.* siue ob consensum mutuum membrorum, quod Aristoteles ait, siue ob id, quia temperatum non admodum recedit ab omni extremo, & vitio, palam est parem esse vtrobique rationem. Secunda, quia homo inter animalia, inermis est, & debilis dempto capite, ex Arist. 2. *de histor. animal. cap. 1.* & cutem habet proportionem corporis tenuissimam, ex Arist. 3. *de histor. animal. 1.* quare externis iniuriis crebriùs afficitur. Tertia, quòd omnium sit sanguine referatissimus, & idè calidissimus, & idcirco solus patitur hæmorrhagias, ex Arist. 10. *probl. 2.* Nam habet venas crassas, iecur magnum, 1. *de hist. animal. cap. 17.* calor utem, & humiditas humorum citissimè putrent, quare internis morbis frequentius corripitur, & febricit ex putredine, quapropter stercus humanum, & cadauer pessimè omnium fetent. Quarta ratio, & potissima, immodicus esus, & varius, cum parcissimo exercitio, quæ duo morbis occasionem præstant apud Hip. 6. *epid. sect. 3. rexi. 21.* & apud Arist. 1. *probl. 46.*

Sed oportet appingere aliqua de varietate morborum iuxta varias hominum conditiones: Nam hominum status sunt tres. Primi, diuites, vrbani, ij ferè viuunt valetudinarij secundum aliquod membrum imbecillimum, ob voluptuosum victum, & laboris inopiam, quorum inualetudines, sicut & mollities incurabiles sunt, ægrotant frequenter internis morbis, non admodum malignis, calidis, aut diuturnis; ratio consideranti aperta est. Horum curatio, exercitium, cibi parcitas, & vbi res est vrgentior, sanguinis missio, ex Rasio, 4. *ad Almans.* Purgandi sunt parcissimè. Primum, quia parum accumulunt cacochymia ob delicatum victum. Secundò, quia in plethora, quæ subinde abundat, purgans medicamentum inflammationem inducit, & ebullitionem. Tertio, quia vires habent imbecilles, ob crudos humores copia opprimentes.

Secundi generis sunt pauperes, labore tamen sibi sufficientes: his similes sunt rustici, mechanici, horum habitus inter homines optimus est, inculpati enim sanitate fruuntur, raro ægrotant, morbis tamen magis externis, idèoque ex frigore maximè ortis, non valde malignis: victus enim eorum magis simplex est. Hos Galenus temperatos vocat 5. *de sanit. tuend. ad fin.* quòd ergo 3. *simpl. 23. & 1. epid. sect. 3. com. 1.* appellauit eos biliosos, intelligendum est de temperamento per laborem acquisito, superior autem locus explanetur de temperamento natiuo.

illi ergo temperati sunt: nam plus valet ad sanitatem simplex victus cum exercitio, licet prauior, quam multò melior, sed varius cum otio. Exemplum patet in his duobus statibus hominum. Immo plus valet simplicitas, & ordo victus, quam facultatis coquentis robur, ex Gal. 3. *prog. 35.* In hoc statu hominum raro exercetur phlebotomia, tum quia parum accumulunt, tum quia labori committendi sunt, 2. *aph. 16.*

Tertij generis sunt mendici pauperrimi, qui prauissimis morbis, & diuturnis ægrotant, comitialibus abscessibus, vlcibus: Num prauus victus, humi cubatio, immodicæ continuatio intemperantiæ plurimos morbos in illis exitant, 2. *aph. 45.* partim ob prauissimos cibos, partim ob imbecillum vim, quæ nec cohibere, nec corrigere malitiam potest. Ij omnino phlebotomandi non sunt, ob debilitatem, & cacochymiam, parcè tamen purgandi, & sic Galenus. 6. *de sanit. tuend. cap. 6.* ex interuallis aluum subducit: Nam prauo vtuntur cibo, 2. *aph. 36.* quare bono victu paulatim fouendi.

Si verò diligenter inquiras, ad quam classem hominum fit reducendus Galenus noster? Dic ad primam: Nam se fructibus immodicè implebat, & otiosus erat. Deinde verò cum ex reprobis alimenti copia, aquosi, & putredini maximè parati in febrem putridam, & acutam incideret, secta vena curatus est, quod auxilium ad putridas febres curandas esse præstantissimum, nulli puto non manifestum, & *suprà* in Paraphrasi *hist. 9.* latè prædiximus. Deinde verò cum ex fructuum fugacium esu copioso eadem febre esset oppressus, cum hepatis inflammationis periculo, quia in eam partem tantisper decubuerat humor, cui sanguinis missione est occursum, (sic enim abscessum vocauit Gal. 6. *aph. 43.*) tunc optimo in posterum vitæ regimine, & exercitio vsus immunis à morbo perseverauit.

Equidem consideranti mihi amplius causam, ob quam cibus, putredinem gignere queat, multiplex occurrit; quam inter omnes Auicenna, laudatissimus auctor protulit, 1. 4. *tract. 2. cap. 1.* quarum prima est propter malitiam suæ substantiæ, ratione cuius humor qui ex eo generatur, putredini est obnoxius, de quibus alimentis agit Galenus *lib. de cibis boni, & mali succi, cap. 8. ad fin. & 1. de diff. feb. cap. 3. §. Voco autem praua cibaria, &c.* quo loco recenset allia, cepas, nasturtium, porrum, brassicam, vrticam, & quæcunque alia agrestia.

Secunda causa est, quia licet cibus sit probi succi in natura sua consideratus, & secundum familiaritatem quam habet cum corpore humano, nihilominus tamen propter facilitatem corruptionis suæ, facillimè succos gignit qui citò putredinem concipiunt: & assert in exemplum, lac, quod cum sit probi succi, facillè tamen alteratur, & corrumpitur, vt scribit Auic. 13. 3. *tract. 3. cap. 2. ad princ. & 16. 3. tract. 1. cap. 2. in fin.* quod deprompsit ex Galen. 5. *aph. 64.* Idem accidit ouis sorbilibus, piscibus saxatilibus, & inter fructus horarios, moris, ex Galen. 2. *de alim. facult. cap. 11.* quæ alimenta, etsi probi sint succi, sæpissimè tamen, quia promptè alterantur, & corrumpuntur, corpus cacochymia replent.

Quapropter ne fumentibus noceant, tres obseruari conditiones debent. Prima, quod corpus sumens non sit immundum secundum vasa, & multò minus secundum ventriculum: sicut enim in corpore mundo superata à calore nostro laudabiles humores conuertuntur, ita obtenta à cacochymia citò in vitiosos humores transmutantur. Secunda conditio est, ne misceantur alimentis tarda coctilibus: Nam ob moram in coctionis officinis re-tenta simul cum illis vitiantur, vnde fit, vt Monachi qui solis piscibus vescuntur, rariùs morbis infestentur, quam illi qui carnes anteponunt: & infantes solo lacte nutriti iubentur, quandiu lactantur, & similiter laudantur hædi, & vituli lactentes quando prohibentur à pastu. Quo nomine etiam reprobat mixtio carni cum piscibus, & multò magis mixtio duorum facillè corruptibilium, vt piscium cum lacte, vel ouis sorbilibus. Tertia conditio, quòd hæc recentissima sumantur, & ferè nihil à continente passa, quia facillimè etiam extrà alterantur, sic à tribus

tribus vitiantur: ab aere, ab immundo corpore, à mixto alimento.

Tertia causa ob quam cibus putredinem parit, est quando est aquosus, & mali nutrimenti, quales sunt fugaces, & horarij fructus; cum enim abundant aqueo succo, ob paucam moram sub sole, serosum sanguinem generant, qui facili de causa ebullit, & putrescit, quod etiam extra in succis herbarum non in solatis accidere comperimus. Nam praeterquam quod fructus omnes humidum habent aqueum, minimè lentum, & glutinosum, quod partibus nutriendis minimè adheret, & sic derelictum à regimine naturæ, & putrescens, morbos grauissimos concitat, quoniam sua copia distendunt, frigiditate debilitant os ventriculi, humiditate relaxant: tamen fugaces prauioris esse succi testatur Galenus 2. de alim. facult. cap. 2. firmat Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 7. de quorum malitia, & noxis legendi Christoph. à Vega lib. 2. art. medic. cap. de fructib. arborum. Mercat. tom. 1. suor. operum lib. 2. clas. 2. quest. 1. 64. num. 65. & 66. quare illi qui per æstatem his fructibus se ingurgitant, in febres putridas sepius incidant, ut sibi accidisse in hac historia retulit Galenus: Nam hi fructus sanguinem generant ex facili occasione ebullientem, nam ab illis sanguis genitus, aqueus, & serosus est. Hoc modo asserit Auic. 14. 3. trael. 1. cap. 6. in homine hepatis frigiditatis, quoniam sanguis est subtilis, & aquosus, multoties febres accidere.

Quarta causa ob quam alimentum est causa putredinis, est quando non conuertitur in optimum sanguinem, sed ex eo humor frigidus generatur, cui cum calor naturalis non dominetur, necessarid corripitur ab extraneo, & putrescit. Afferit Auic. 1. 4. trael. 2. cap. 1. in exemplum citrulos, cumeres, & pyra. Differt autem modus iste à primo, quia hic propter frigiditatem succi, primus verò ob prauitatem, & malitiam suæ substantiæ putredinem generat. Ob quam causam à cucumeribus Galenus abstinentium censet. lib. 2. de alim. facult. cap. 6. licet bellè coquantur: nam frigidus ex ipsis succus in venis progignitur, qui longo temporis tractu putrescens noxas inenudabiles facit.

Quinta causa ob quam alimentum putredinem parit est, ob deprauatam præparationem, ut quando pisces cum lacte miscentur, vel coquantur in vase immundo, vel aqua putrefacta, vel fringuntur in vase æneo aliquid æruginis habente, aut cum oleo rancido, axungia antiqua, butyro corrupto, vetusto. Tunc enim non benè cibus à ventriculo amplexatur, sed crudus remansens à natura non gubernatur, immò putrescit, & febres putridas ferè progignit.

Sexta causa propter horam, veluti si intempestiuo tempore alimentum sumatur, ut si sumatur quando prius acceptum, coctum adhuc non est: Nam, ut dicebat Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 7. quod in corpore est deterius, est nutriens supra nutriens, quod non est digestum, mittere: quam etiam causam asserit, 1. 3. 3. trael. 3. cap. 2. quod etiam contingit si sumatur cibus hora non consueta, præsertim mutata repente consuetudine, quod maximè reprobatur Hip. 2. acur. text. 20. Hoc etiam contingit quando sumitur multus cibus, post quem sequatur exercitium, siue labor: Nam tunc crudum alimentum rapitur ad venas, ex Gal. 1. de alim. facult. cap. 2. dicens. Carnes enim inanite rapiunt ex ventre succum non modo semicoctum, sed nonnullam etiam crudum, aut incoctum, quum cibo sumpto operibus se tradiderit, ob eamque causam hi grauissimis morbis postea præhenduntur. & ante senectam intereunt. Idem etiam contingit, si post alimentum copiosum somnus sequatur, nam non solum capitis repletio, & fatigatio, sed cruditas consequuntur.

Septima, & vltima, causa, cibus putredinem gignit, quando in ipsius assumptione debitus ordo non seruat, ut si præcedat crassum, & sequatur subtile, ut Auic. docet, 4. 1. can. ante med. §. Et nos quidem à nutriente terremur, &c. Aduertendum tamen alimentum etiam esse putredinis causam ob quantitatem, quam natura neque tolerare, neque gubernare potest.

Sed quæres, cur spiritus aliis fugacibus fructibus solum deinde vltus est ficibus, & vuis, cum illæ obstruant, inflam-

ment, morbos cutaneos generent: vix autem, etsi dulces, & maturæ, tardè coquantur, & in bilem vertantur? Dic: quoniam inter autumnales fructus, ficus magis præstant, nam valdè nutriunt, abstergunt pituitam à ventriculo, ventrem proritant, facili exeunt, quare si sint maturæ, nihil omnino lædunt, maximè si parçè quispiam eis vtatur, ut faciebat Galenus: si quis enim eas largius esitauerit, effatu dignam noxam perferent: Nam sanguinem non admodum probum gignunt, quod fit ut ex ipsarum vsu cutanei repullent affectus, & pediculorum copia in ambitu corporis succrescat: vix autem maturæ, hoc est dulces, & recentes, sicut & ficus, inter autumnales fructus principatum obtinent, & fugacibus omnibus magis nutriunt, minimumque prauis succi habent, argumento sunt vinearum custodes, qui cum duos menses solis vuis, ac ficibus vescantur, corpulenti admodum fiunt, robusti, & viuidi, & maximè si vix sint pensiles, & quæ hyeme recondi solent: Nam hæ humiditatem excrementitiam magis absumptam habent, & membranulam exteriorem magis tenuem sortiuntur, quapropter facilius à calore superantur, de qua re lege Gal. lib. 2. de aliment. facult. cap. 9.

HIST. XIV. AVERRHOIS.

Valida febris materia noxia ad artus transmissa, sanatur.

Sicut mihi accidit quando egrotavi cum febre fortissima, & cristicavi ex illa per apostema in testiculis, eo quod mihi necessaria administrata non fuerunt, quare remansit arthriticus, & podagricus, &c. Auerrhoës lib. 7. collig. cap. 3 1.

PARAPHRASIS.

Natura repugnante irrita sunt omnia, dicebat Hip. lib. de lege, num. 2. cum ipsa sit morborum præcipua medicatrix. Adeoque hoc verum est, ut ipsa si non possit per amplos canales, conspicuosque ductus humorem peccantem expellere, per osium medullarium vacuare, & ad ignobiles partes, ut testiculos, & artus excernere contendat, & præsertim si sit robusta, & valida, hæc enim lethales morbos contemnit, ut monuit Galenus lib. 10. meth. cap. 4. sic experimento fidissimo compertum est ardentem febrem, immò tertianas, easque maximè productas, in artuum dolores desinere: Nam in febribus longis tubercula, & dolores ad articulos expectare oportet, ex Hip. 4. aph. 44. hocque fieri sola naturæ ope certum est, quæ est morborum medicatrix, ex Hip. 6. epid. sect. 5. text. 1. quæ suis semper viribus vsa, vtilia seruat, noxia expellit, ex Galen. 1. feb. 5. & sapientissima cum sit, malum sentiens, mæderi summopere gestit, & sudore, vomitu, soluta alio, & reliquis vacuationibus hominem sanat, & plura alia facit in animantis commodum, de cuius prudentia, & prouidentia multa conscripsit eleganter Iouertus lib. 1. paradox. 6.

Hoc modo ex variis morbis in varios fieri metaptofum probat Hip. 6. epid. sect. 6. text. 8. qua ex quibus, aut vt alij codices legunt, qua ex quibus, in quos, & 1. epid. sect. 2. text. 10. sed his alia pro aliis. Sic abscessus, & fistula aliorum medela sunt, ex Hip. 6. epid. sect. 3. text. 20. Et licet transmutatio vnius morbi ad alium, abeunte priore aliquando sit in solutionem, interdum in perniciem: tamen in auctore nostro à prauis ad bona transmutatio facta est: Nam podagra minus est periculofus morbus, quam febris valida, & testiculorum inflammatio non tantum periculum portendit, quum sit in parte remota à corde, & fonte caloris, quam causus, ex cuius sæuitie alia emanant pathemata dira, quæ vires cordis, & viscerum firmitudinem exfoluere queunt.

Sic metastasis à membro nobili ad ignobile, bona: Nam tunc natura viribus suis vtens, quod alienum est expellere nouit, vt lib. 1. de dif. feb. cap. 5. monuit Gal. sagax enim

& prouida, principes partes, vt cor, hepar, in quibus febrilis caloris insolentia efferatur, summis facultatibus ornata, multis quasi satellitibus circumpositis munit, easdemque innato robore ad morborum insultus tolerandos tuetur, ac defendit. Si verò non potest totam materiam peccantem deuincere, eam in ignobiles partes transmittit, quare priore cessante morbo, superuenit alter. Hoc manifestè conspicimus in Apoplexia, cui, si euadit æger, superuenit paralysis, vt docent Gal. 4. de loc. cap. 2. Auic. 1. 3. trael. 5. cap. 8. Erasius lib. 4. disput. contra Paracelsum, Salius ad cap. 19. Alomarij; Amat. 4. centur. 2. 2. & alij. Sic in sine intermittentium febrium bile flaua in spinam dorsif & neruorum origines effusa, accidit paralysis, monente Femelio lib. 5. patholog. cap. 3.

Sed rogabis, quo pacto hæc febris dici poterat valida, & fortis, si fuit producta, & per abscessus soluta: nam acutæ febres iudicantur sudore, hæmorrhagia, alui deiectione, & excretionem per vrinam, diuturnæ verò per abscessus: nam vt ait Gal. 3. aph. 36. in longis morbis humor tenais est dissolutus, remanet crassus, quem ad infernas partes expellit natura, & ille grauitate sua, proprioque momento deorsum vergit, vt ait Gal. 2. prog. 34. quare in acutis abscessus in superioribus partibus, in chronicis morbis in inferioribus excitantur, ex Hipp. & Gal. 3. prog. 45. & 2. eiusd. 62. tenuis enim humor leuitate sua ascendit sursum. Dic: vocauit validam febrem, vehementem, per quam, febrem magni feruoris intelligere possumus, in qua ob collapsas vires, minuto calore interno, à febre vires prosterne, in processu morbi generantur obstructions, cruditates, & crassorum humorum copia repullat, quos ad artus, partèscque inferiores crisi quadam transmissit. Hoc modo ex ardentibus febribus hydrops excitatur, ex phrenitide lethargus, & alij frigiditatis morbi superueniunt.

Hanc autem transmutationem, crism appellat, loquentibus nobis in latiori crismi significato, & sumentibus hoc nomen crismi pro solutione qualibet facta à natura: cum sola subita ad sanitatem mutatio, crismi nomen mereatur, ex Gal. 3. crif. cap. 2. Nam varia est crismi acceptio, & sex modis fieri dicitur, vt docuit Gal. 2. crif. 5. & 3. eiusd. c. 1. de quo argumento lege pulchra apud Laurentium lib. 1. de crif. 2. Ludou. Lemol. lib. 3. de optim. prædicend. ration. c. 1. & 2.

QVÆSTIO XVIII.

Utrum nomen crismi, iudicium significet, an separationem humoris, & excretionem, vt contra Galenum Langius opinatur.

COMMENTARIUM.

Criticauis.] Licet de crisi, criticis diebus, corumque causis, accurate, & copiosè simus lib. 6. in com. hist. 17. verba facturi, tamen optima ratione à nobis in com. huius historie est constitutum, quod de crisi etymologia differamus: video enim plurimas crisis apud Galenum significationes, quæ ambiguum reddunt Medicum, & si non rectè explicentur, in intelligendis libris de crifibus, & de diebus decretoriis valdè perplexum, cum ad rerum cognitionem nomen distinctio valdè sit vtilis, vt probat Gal. 3. simpl. 3. explicat Manardus lib. 2. epist. 1.

Crisis, seu iudicij vox est ambigua: nam variè solet definiti à Galeno lib. enim 2. aph. 1. 3. & 2. 3. & 3. progn. 1. & 1. epid. sect. 3. com. 16. docet crism esse subitam in morbo mutationem ad salutem, vel mortem, ad melius, vel ad peius. Sumitur etiam à Gal. 1. de dieb. decretor. cap. 1. ad fin. pro turbatione, quæ abscessus, & excretiones solet antecedere, quibus prædicta siue ad salutem, siue ad mortem superuenit mutatio: nam, vt lib. 3. cap. 2. de dieb. decretor. Galenus ostendit, priusquam morbus per abscessus, vel excretionem iudicetur, non mediocris in ægro corpore perturbatio efficitur, separante natura à bonis mala, & ad excretionem properante, 2. aph. 13. Sumitur tertio modo crismi pro sola subita morbi solutio-

Lib. IV.

ne, ex Gal. 1. de dieb. decretor. c. 9. & ex eodem 1. acur. 25. quo loco Galenus per crism intellexit vel perfectam morbi solutionem, vel mutationem eam, quæ vsque adeò insignis est, vt æger periculum omne euafert. Sumitur vltimò, vt vtrumque complectatur, & turbationem præcedentem, & solutionem repentinam, vt lib. 2. c. 11. crif. ipse pronunciat. §. Eas igitur quæ cum magno, & repentino certamine sunt morborum solutiones, quæ præcipue crisis nominantur, febrium earum quæ ex calidis humoribus accenduntur proprias esse, esse existimandum, &c.

Ex iis nominis crisis significatis, solam repentinam ad sanitatem mutationem, crismi nomen adipisci dicendum est cum Galeno lib. 3. crif. c. 2. & 1. de dieb. decretor. c. 9. & 3. progn. com. 1. quæ autem repente hominem interficit, non simpliciter crisis, sed mala crisis nuncupatur, ex Gal. 4. acur. 43. Illa verò acceptio nominis crisis, seu iudicij, secundum quam quæuis morbi solutio, crisis appellatur, quomodo diariæ febres crisi solui dicuntur, & morbi etiam qui paulatim soluuntur 1. de dieb. decretor. c. 9. & 2. eiusd. c. 5. sed hæc crisis est impropria, ex Gal. lib. 2. de dieb. decretor. c. 11.

Insuper vox crisis idem Græcis significat quod Latinis iudicium. Dicitur à κρίνω verbo Græco, quod iudico, seu decerno significat. Translata verò est vox crisis à iudiciali foro ad morbos ex Gal. lib. 3. de diebus decretor. cap. 2. & 3. progn. com. vlt. & Auic. 2. 4. trael. 1. cap. 2. ad finem, & sic inditum fuit nomen crisis ab analogia, seu similitudine externi iudicij, quia quemadmodum in hoc datur pugna inter actorem, & reum, ita etiam hæc adest pugna inter morbum, & naturam, & fuit inuentum hominis vulgaris, vt inquit Galenus lib. 3. de crif. cap. 2. qui cum symptomatis criticis, seu iudicatoriis adest, ipse re cogente pronuntiauit, quod iudicium tunc de vita ægrotantis ageretur: nec enim Medicorum aliquis inuenit hoc nomen, sed necessarium fuit, vt qui præsens adest, conturbaretur, atque ideò exclamaret, & crism, id est iudicium, rem ipsam appellaret.

Quia autem in crisi tria conueniunt, turbatio præcedens, media excretio, seu vacuatio, postrema morbi solutio, controuerti potest, de quo ex tribus dicatur nomen crisis, quando videlicet distribuuntur in varios dies. Et licet quæstio sit de nomine, Galenus tamen nomine crisis, magis perturbationem, quam morbi solutionem appellandam censet, cum ita inquit, lib. 1. crif. c. 2. §. Et multo magis adhuc eam agitationem quæ ipsam præcedit, nempe solutionem ita appellare consuevit, &c. Ratio est in promptu: nam solutio citra perturbationem nunquam fit, quare ex ea crisis nomen inuenit, vt notat Gal. lib. 3. c. 2. firmat Aëtius tetrab. 2. serm. 2. c. 23.

Sed accedamus ad Langium acutissimum, qui lib. 1. epistol. 37. contendit crism non significare iudicium, sed potiùs separationem humoris, & ipsius expulsionem. Suum placitum triplici medio probare conatur. Primò, ex Galeno dicente, 2. aph. com. 17. Fit autem crisis natura separante à bonis mala, & ad excretionem properante, &c. similiter ex 4. aph. com. 22. quo loco Galenus asseruit ad bonam crism requiri, quod præcedente concoctione fiat, & postea sequatur expulsio. Secundò, probat ex ipsa vocis significatione: κρίσις enim verbum Græcum Latinis significat separo, diuido, discerno. Tertio, confirmat ex Gal. lib. 3. crif. c. 12. §. Et quispiam homo vulgaris, cum istis adest, ipsa re cogente ita pronunciauit, quod iudicium tunc de vita hominis ageretur, &c. Quo loco inuentum fuisse hoc nomen non à Medico, aut Philosopho docto, sed à vulgari, aut idiota asseuerat Galenus. Concludit ergo in crifibus desiderari iudicem, qui in foro contentioso adest: nec enim natura dicitur agere personam iudicis, sed potiùs rei: nec Medicus iudex dicitur, cum procuratoris, & patroni vicem gerat.

Porro cum Langius receptissimam verbi significationem euertere conetur, idcirco eius opinio admittenda non est, nec eius argumenta quicquam concludunt. Dic ad primum, Galenum 2. aph. 17. cit. solam explicare causam perturbationis præcedentis crism, distinctam causam perturbationis esse separationem præ-

humorum à bonis. *Quarto vero apb. cit. solùm explicat causam futuræ bonæ crisi, sed in vtroque loco nunquam vocauit crism, separationem ipsam.*

Ad secundum, Dic, *apb. verbum Græcum similiter significat iudico: nam in iudicio fit etiam separatio, quemadmodum optimè interpretatur Auic. 2. 4. tract. 1. cap. 2. in princip. dicens: Crisis contentio est, & separatio in alterationibus, & c. quod magis interpretatur in fine capituli. §. Et scias quod nomen crisis secundum quod dixit ille cuius sermone creditur est derivatum à separatione prolocutionis quæ est vni duorum disputantium, aut contententium apud iudices supra aliud, quasi sit separatio, aut exitus ab alteratione.* Quibus verbis Auic. apertè demonstrat crism, seu iudicium esse sententiam prolatam, per quam separatur subitò, non humor, sed potiùs ægritudo, aut vita, quæ inuicem certabant.

Ad tertium, Dic: ob id addidisse Galenum in lib. 3. c. 2. *cit. ipsa re cogente*, ac si diceret rem ipsam coëgisse idiomam, vulgarem, nedum doctam, & Philosophum Medicum vt sic vocaret: Nec in hoc certamine desideratur aliquid, quod in iudicio externo, & foro contentioso adlit: nam morbus, actor est, Reus, natura, testes signa, Medicus, naturæ patronus, seu procurator. Crisis incompleta seu imperfecta, sententia interlocutoria: crisi completa, seu perfecta, sententia definitiua. Iudex, dies ipse in quo fit crisis: nam dies ob hanc causam dicuntur critici, decretorij, seu iudicatorij. Et hoc modo Gal. 1. de dieb. decretor. cap. 4. comparat diem septimum Regi clementissimo, diem verò sextum tyranno crudelissimo. Ex his fit manifestè longè à Galeni mente aberrasse Langium: nam ille non separationem humoris, sed subitam in morbo transmutationem, crism vocat.

Si verò petas cum Conciliatore *dis. 103. & Valleio 10. cont. cap. 11.* vtrum crises nocturnæ sint frequentiores, & salubriores diurnis? Dic: perturbationes præcedentes euacuationem non solùm sunt manifestiores noctu, quia interruptitur somnus, vt inquit Gal. 2. aph. 1. 3. sed frequentiores, quia eo tempore potentiùs operatur natura. ex Gal. lib. 1. de caus. sympt. cap. ult. & quia commotiones humorum præsertim in acutis morbis magis fiunt noctu, quo tempore luna vehementiùs operatur, & sic inundationes, terræ motus, & similia frequentius in magno mundo noctu contingunt, ita Galenus lib. 3. de dieb. decretorij cap. 1. 2. & 3. causam dierum criticorum ad lunam esse referendam longa oratione contendit. At verò salubritas crisi non ex nocte, aut die colligenda est, sed ex aliis quæ affert Galenus 1. aph. 20. sunt autem indicia optimæ crisi summam à Galeno ibi descripta, numero sex. Primum si sit per euacuationem. 2. Si sit humoris noxij. 3. Si fiat secundum rectum. 4. Si sit cum tolerantia. 5. Si præcessit exacta concoctio. 6. Si fuit facta in die decretorio.

HISTORIA XV. AETII,

Febris ardens, vigente bruma, citra coctionem; & viribus infirmis, lethalis.

Nam si aliquando contigerit, vt frigido existente ambiente ager fortiter à febre exuratur, modicam salutis spem de ipso habere oportet. Si verò neque * cocctionis signa assuerint in tali aëris statu, neque vires fortes habere appauerint, talem seruari impossibile est. Quare neque lauabis ipsum, neque inunges rarefacientibus medicamentis, neque vinum dabis, neque frigidam. In quibus enim desperata est salus, vanum est auxilia multos seruantia imperitorum calumniis exponere. Proinde ego Medicos quosdam noui methodi ignaros, qui imitati sunt ea quæ à nobis fieri solent, & vsi sunt iis auxiliis, in iis qui penitus mortui fuerunt, & neque quicquam profecisse, & opportunum ipsorum usum suspectum, ac horrendum fecisse. At nos, & temporum occasiones, & auxilia describimus in iis qui seruari possunt: nam qui incu-

rabiles sunt ægri, iis neque occasio, neque auxilia commendant, & c. Aëtius tetrab. 2. ferm. 1. cap. 78.

PARAPHRASIS.

Dixerat priùs Aëtius febribus ardentibus duo esse præsidia vtilissima, & balneum, & chamæmeli decoctum. Illud enim humorem peccantem per totum corporis habitum, tum resoluit, tum viscera refrigerat, & igneam calorem valdè contemperat, fuliginosa excrementa educens, vt lib. 11. meth. cap. 20. & lib. 3. acut. firmavit Galenus. Hoc tepida caliditate prouocat sudorem. Sed hæc duabus conditionibus præhabitis administrari debent, vt docuit Galenus in hoc lib. cap. 9. §. *Sane totum corpus prius, quàm id vacauerit, rarefacere non expedit. Vbi vacuatum est, vtrique licebit id medicamento aliquo, cui calor tepidus insit, rarefacias, cuiusmodi est quod ex chamæmelo conficitur, & c.* Sed hæc auxilia duabus conditionibus celebrari debent. Prima vt adsit coctio in vtrina, secunda vt vires sint fortes, & robustæ: nam ad balneum necessaria concoctio est, vt ibi in cap. 20. Galenus affirmat. *Balnea in febribus administrabis quando multitudo crudorum humorum, in primis venis non continetur: nam ex eo horum copia in totum corpus digeritur, & c.*

Sed in hac re dubium est maximum, cur nempe Galenus non concedit balneum nisi post coctionem, si balneum coquit ex Galeno lib. 1. epid. sect. 2. com. 44. Dic. Galenus balneum ministrat post vacuationem non omnimodam, patet ex verbis Galeni, *balneoque, cum in remissione febris adhibetur, corpore iam mediocriter transpirante, non exiguum affert commodum, & c.* Quapropter balneum in remissione febris est consulendum, vt reliquus humor coqui possit.

Deinde si vires non sunt alacres, balneum est inutile: nam balneum spiracula cutis relaxat, sudorem prouocat, sanguinem, & spiritum resoluit, & sic euacuat, totumque corporis habitum exhaurit & vires minuit, vt lib. 4. aph. 2. monuit Galenus. Quare Hipp. 3. acut. 59. illud in summa imbecillitate vehementer negat: *quoniam viribus resolutis amplius euertit, vt Galenus inquit, in com.*

Si ergo febris ardens incocto humore, vires validas apprehenderit, tunc nec vinum dabis, neque frigidam offeres: hæc enim citra coctionem offerenda non est, neque cum vires sunt inualidæ, vt latè in com. histor. 2. supra notauimus. Illud, si sit aquosum, crudos humores intempetiue in totum deferret corpus: si sit vinosum & nimis calidum, inflammabit viscera. Id præcepit Galenus lib. 1. ad Glauc. cap. 14. in med. dum sic inquit. *Sed aduertendum est, an aliquis sit quod prohibeat huiusmodi exhibitionem: velut si aliquod vni ex visceribus inflammationem patiantur, aut caput vehementius doluerit, aut passio aliqua qua delirare cogat, aut febris incendens in morbo crudo: magna enim, & quasi insanabilia ex potu vini in huiusmodi affectibus nouementa proueniunt, & c.*

De secunda conditione quæ vires respicit, illud sciendum est, quod si in febre ardenti incoctus sit humor, & vires sint debiles, tunc iam in malis esse ægrum est estimandum; quum enim concoctio à valido calore perficiatur, si hic pusillus est, & remissus materiam peccantem concoquere haud poterit: nam vires in calore, hoc est sanguine, & spiritu permanentiam obtinent, vt docet Gal. lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 9. quare ad curationem omnium morborum exigit Gal. vitalis, animalis facultatis robur, lib. 7. meth. cap. ult. & 11. meth. cap. 9. ad febrium putridarum curationem, naturales vires firmas prærequirit, nec citra rationem: illarum enim curatio, coctione, separatione, & excretionem perficitur, quæ facultatis naturalis ope perficiuntur.

Potriò ad eò vires necessariæ sunt in omni morbo, vt eas fortes, & lethales morbos contemnere assuecet 10. meth. c. 4. vt ex earum firmitudine, & robore, ægri salutem, & victoriam morbi solum expectet 1. 10. meth. c. 5. nec mirum; nam vita nihil aliud est quàm ipsæ vires, aut earum actiones; ita monente Gal. lib. 9. meth. cap. 10. in princip. Quare

Quare in coctione humoris, & virium firmitudine totius salutis spes reposita est, quia coctiones iudicij celeritatem pollicentur, ex Hipp. 1. epid. sect. 2. text. 45. ita vt morbi qui sine coctione finiuntur, maligniùs retrocedant, 3. cris. 4. & 2. aph. 2. 7. præsertim si vires sint inualidæ, quorum auxilio humor concoqui, & excerni debet.

Hæc omnia summum periculum portendunt, maximè si febris hyeme contingat, quæ hoc tempore inualecens, deterior est, quàm si fieret æstate, contra Dioclis sententiam, qui refert Galenus 2. aph. 34. putabat cum aliis febrem ardentem factam hyemali tempore faciliùs sanari, quàm ea quæ fit in æstate, cum contrarium maximè sit verum: quoniam febris hyeme generata, maiorem, & vehementiorem causam arguit: si enim temporis contrarietas non potuit vincere causam, neque febris ardentis generationem impedire, cum sanitatem haberet suffragantem cum virium robore, quæ causis morbificis repugnat, multò minùs poterit febrem iam factam soluere, deficiente sanitate, & virium robore.

Hæc omnia si vni ægro adueniant, hunc seruari, inquit Aëtius, impossibile est; quod ita intelligi debet, vt licet ex vi morbi mors prædicenda sit, tamen aliquando euadere contingit; neque enim lethalia signa semper necessariò, sed magna ex parte mortem afferunt, ex Gal. 5. aph. com. 2. sic vtero gerentem capi acuto morbo, lethale, hoc est impossibile est, vt euadat, quum tamen plures grauidas acutissimis morbis prehenas citra auxiliorum opem, sed solo naturæ ductu saluari quotidiano experimento ratum sit, vt probant Valleriola. lib. 4. obs. 1. & lib. 6. obs. 6. Hollerius lib. 5. aph. 30. Forestus lib. de feb. obs. 27. & lib. 15. obs. 22.

Quod si hæc omnia funesta sint, nihil nos agere oportet, sed morbi finem prædicere, nam deploratos non oportet attingere, ne infamemus præsidia quæ multis fuisse salutis, vt prædixit Hipp. lib. de art. num. 4. & Galen. 1. aph. 8. & 2. aph. 29. quoniam tamen præfatio mortis prælagio licet auxilia, vel grauiissima in clamato morbo adhibere. Medicus enim prælagiens culpa vacabit 1. prog. 4. & Celso lib. 5. cap. 26. & multi citra spem mirabiliter sanantur, ex Auic. 4. 4. tract. 2. cap. 10. Idcirco habito priùs prælagio de morte, aliqua non solùm in gratiam assistentium, sed ægri sunt celebranda, quoniam plures sanantur, de quibus Medicus desperat, vt scitè docuit Celso lib. 2. cap. 6. Lege quæ diximus lib. 1. in com. hist. 6. 3. & Galenum lib. 12. meth. cap. 3.

QVÆSTIO XIX.

Vtrum coctio rectè à Philosopho finiatur, vt contra eum voluere Argentarius, & Manardus, & an sit dicenda alteratio secundum qualitates, an secundum substantiam?

COMMENTARIUM.

Concoctionis signa. Argumentum de coctione, putredine, ad febres, omnèsque morbos curandos esse vtilissimum, affirmant omnes, qui in explicando argumento de febribus palmarium fecerunt: has alterationes esse inter se contrarias diximus lib. 2. in com. hist. 66. De putredinis natura latè multa in hoc libro supra in com. hist. 9. Modò coctionis natura altius inuestiganda cum Philosopho, qui inter omnes eius essentiam intimiùs explicuit lib. 4. meteor. cap. 2.

Concoctio est perfectio, quæ à naturali, proprioque calore fit ex oppositis passivis, quæ sua cuique materies existunt. Hanc finitionem recipiunt omnes, vno excepto Argentario in com. cap. 89. lib. art. medic. Gal. sed immeritò, quia plenius omnes causas coctionis emedullat. Causa formalis illius est perfectio, & per perfectionem, non intelligit terminum, & finem alterationis, vt placuit Auerthoi, sed ipsa alterationem. Primò, quia ita explicat Gal. 1. de natural. facult. cap. 2. dicens: *coctionem, digestionem, & sanguificationem esse actiones.* Secundò, quia idem Aristoteles distinguit

coctionem à fine coctionis, & cap. sequenti distinguit maturatibnem à maturitate. Tertio, quoniam verba illa, vt elixatio, assatio, coctio, alteratio motum significant.

Intelligitur ergo per motum alteratio, siue transmutatio ducens ad esse perfectum; per hoc autem perfectior forma non intelligitur, quia hæc, ope illius, perfectior non acquiritur, vt quando lac sumitur à puerpera, ex quo per coctiones plures aliud lac in vberibus generatur, quod non habet perfectiorem formam essentialem, quàm assumptum: similiter etiam per purificationem, quæ maturatio est, & species coctionis, acquiritur forma puris, quæ non est perfectior forma sanguinis ex quo fuit generatum. Nec etiam per coctionem acquiritur perfectius esse, id est, mixtio maior, quia ex carne assumpta sit per coctionem chylus, qui non habet maiorem mixtionem, quàm caro. Dicitur ergo concoctio, perfectio, quia est transmutatio per quam aliqua perfectio vtilis ad aliquod opus, vt alitionem, vel ad aliud, comparatur.

Sed occurrit hoc loco in proposita definitione dubitatio non inutilis. Vtrum hæc mutatio sit secundum qualitates, an secundum substantiam. Et quod sit mutatio secundum qualitates tantum, apparet. Primò, quia definitur alteratio à Galeno, & est operatio facultatis alteratricis. sed alteratio est motus secundum qualitates, ergo coctio, mutatio est. Secundò, definitur à Galeno lib. art. med. cap. 89. est alteratio faciens cessare putredinem manente substantia, ergo etiam res cocta mutetur secundum qualitates, eadem tamen substantia manet. Tertio, bilis cruda, & flaua admodum est acris, & malè olens, cocta autem, & pallidior, & minimum malè olens, auctore Galeno 2. acut. 44. & in fructibus tunc maturatio, siue concoctio perfecta est, cum semina quæ in eis sunt aliud eiusmodi quale ipsum est efficere valent, ex Arist. 4. meteor. 3. sed ista solùm mutantur secundum qualitates, vt patet, ergo coctio non mutat secundum substantiam, & formam.

Pro altera parte validissimæ sunt rationes, quas præstat auctorum firmare sententiis, & ostendere hanc fuisse Arist. & Galeni mentem. Primò, quia alimenta per coctionem non mutantur secundum qualitates solùm, sed etiam secundum substantiam, & formam, vt constat in coctione ventriculi, in qua alimenta non mutant solùm qualitates, sed etiam substantiam, & formam, & in secunda coctione chylus mutat qualitates, substantiam, & formam, & in humores conuertitur, alioqui incidere in opinionem eorum quos impugnat Gal. 2. de natur. facult. cap. 8. ad fin. assentium extrinsecus in cibis humores consistere, & in corpore non generari.

Secundò, Coctio est opposita putredini, sed putredo nõ solùm mutat qualitates, sed substantiam, & patet, quia definitur ab Arist. 4. meteor. 2. est corruptio, & c. & à Gal. 11. meth. 8. est mutatio totius putrescentis corporis substantia ad corruptelam à calore extraneo, ergo similiter coctio est mutatio substantiæ, & confirmatur, quia coctio putredinem emendat, & finit lib. art. med. cit. sed putridi humores præter intemperiem, & vitium in qualitibus, sunt etiam immutati secundum substantiam, alioqui sola alteratione per contrarias qualitates corrigeretur putredo. Non est ergo coctio mutatio solùm secundum qualitates.

Tertio, etiam coctio definitur per alterationem, & sit actio facultatis alteratricis, non perpetua est solùm mutatio secundum qualitates, quia similiter etiam nutritio quæ est mutatio secundum formam, dicitur species alterationis à Gal. 3. de sympt. caus. cap. 2. post princip. §. Naturalium actionum prima, ac propemodum maximè necessaria nutritio est, quæ alteratricis actionis quadam est species, & c.

Quarto, Licet Galenus dicat coctionem esse alterationem in similibus qualitatibus eius quod nutritur, per qualitatem intelligit substantiam, & formam, siue speciem, & hoc significauit 1. epid. sect. 2. com. 44. cum dixit coctionem esse deductionem eius quod concoquitur in concoquentis substantiam: qualiter autem apud Galenum quamplurimis locis sumi pro substantia, forma

& essentia rei, est manifestum: nam 1. *aphor. 2. in princip.* Afferit purgationem esse humorum, qui sua qualitate molestant vacationem, & *lib. 1. de facult. natural. 10.* asseuerat fieri non posse, vt assimilentur, mutanturque inter se vlla, nisi societatem aliquam, cognationemque in qualitatibus habeant; & *5. de usu part. cap. 10. post. med.* agens de partibus quæ sanguinem expurgant ab excrementis, inquit, *neque enim trahere huiusmodi excrementa potuissent, nisi qualitatis communitas quadam cum excrementis ipsis intercessisset, & 3. simpl. c. 25. in princ. Determinatum,* inquit, *est plerasque perfici attractiones qualitatum familiaritate, &c.* Quibus locis per qualitatem non intelligit Galenus primas, aut secundas qualitates, sed rei substantiam. Ergo similiter intelligit, quando coctionem esse alterationem in similem qualitatem definiuit.

At priusquam dubitatio soluat, notabis coctionem B semper esse transmutationem ad perfectius esse, vt dictum est, & illius finis, inquit Arist. *loc. cit. meteor.* aliis natura existit, natura autem est, quam veluti formam, essentiali- que dicimus: aliis ad quam formam contendit, id est terminus, & finis actionis, aliquando est noua forma, & substantia, sæpè est eadem substantia, & forma, in esse tamen perfectiori.

Quare respondendum ad quæstionem, per coctionem aliquando mutari rem secundum formam, aliquando minimè, acquirere tamen perfectius esse in ordine ad aliquod opus. Acquiritur noua forma in coctione ventriculi, & iecoris, & per eas alimenta mutantur secundum formam; in maturacione verò fructuum, & in coctione recrementorum, & humorum putridorum, ferè non acquiritur noua forma, acquiruntur tamen qualitates naturæ conuenientiores: cum hoc tamen stat, coctionem non esse simplicem alterationem secundum qualitates primas; nam si talis alteratio esset, naturæ, & caloris natiui operatio esse non posset, res enim sic ab extrinseco alteraretur. Quò fit vt per coctionem non solum res secundum qualitates primas, sed etiam secundas immutentur, quia semper magis permiscetur humidum cum sicco, quare licet non mutantur semper secundum formam, tamen secundum substantiam mutari dicuntur, quia vel acquirunt crassitiem, vel tenuitatem, vel diuersum odorem, & alias qualitates, quæ ad substantiam rei proximè accedunt.

Ex iis argumenta proposita iam solui poterant, verum quia contendunt probare coctionem semper esse mutationem solum secundum qualitates, alia verò esse semper mutationem secundum formam, sigillatim ea diluenda sunt. Et ad primum dicendum est, quod quemadmodum Galenus Medicum agens in elementis non agnoscit aliam formam vltra qualitates primas, ita etiam in mixtis non agnoscit aliam formam vltra temperamentum, quo pacto etiam *5. de loc. affect. c. 7. ante medium. §. Porro omnium facultatum essentiam, &c.* dicebat, essentiam facultatum in temperamento consistere, & *3. de sympt. caus. c. 1.* facultatem lædi in sua substantia vitato temperamento asseruit, quare quando affirmat coctionem esse alterationem in qualitatem similem, nihil aliud vult, quàm esse mutationem in substantiam, vel formam similem.

Ad secundum dicendum est: verum quidem esse in humoribus putridis, quando per coctionem corriguntur, non mutari formam, mutari tamen eos ad substantiam similem rei concoquenti, quando autem Galenus *cit.* inquit coctionem esse alterationem, quæ putredinem finit manente substantia, solum vult in febre putrida duo præsidia esse ex vñ, nempe humoribus putridis coctionem, quæ illud quod semiputridum est emendet, & ad benignum reducat manente substantia, id est, substantia non vacuata, sed intra corpus remanente, & proficuum etiam vacationem esse quæ extra corpus educat quod omnino putridum est, nec potest ad benignum reduci.

Ad tertium dicendum est, bilem putridam, & fructus immaturos per coctionem non mutare formam, mutare tamen qualitates etiam secundas, nempe odorem, saporem, & consistentiam, quæ ad substantiam rei proximè accedunt. Alia verò hoc modo soluenda sunt: ne-

que enim nos negamus in coctione ventriculi, iecoris, mammatum, & testium, alimenta formam mutare: & hæc est causa ob quam veterum nonnulli coctionem ventriculi putrefactionem, & corruptionem appellabant, vt refert Gal. *6. aph. com. 1.* & ventriculum afferebant concoquere putrefaciendo, quia forma præcedens corrumpitur, & alia de nouo acquiritur: Verum quia id fit perfectiori modo, corruptionis nomen non meretur, præsertim cum fiat à calore naturali, & intendatur à natura. Ad secundum. Dic: rem, dum putrescit, formam seruare; etiam si mutetur secundum qualitates primas, & secundas, vt supra in *com. hist. 9.* satis confirmari, quare si coctio putredinem tollat, & finiat, & non necessariò formam mutabit. Tertium, & quartum conuincunt, coctionem esse mutationem ad substantiam, quod non negamus.

Actum est de formali causa, quæ est perfectio ad esse perfectum. Causa efficiens est calor proprius, & naturalis, licet, si exquisitè loquendum est, præcipua causa efficiens sit anima mediante facultate concoctricæ, calor autem naturalis tantum instrumentum est, non solum quæ calor, sed quæ vim naturæ, seu animæ retinet, & ab ea dirigitur: & hæc est causa, ob quam struthiocamelus concoquit ferrum, quod ignis conterere nequit, & aues paruisimæ semina durissima concoquunt, quæ robusta, & calidissima animalia frangere, nec minuire queunt, quidquid hunc euentum à causa manifesta, & non à proprietate accidere contendat Iouertus *1. parad. 7.* Et quia calor hic est temperatus, vt natura cuiusque viuientis, vel partis requirit non semper est similis, sed in quibusdam intensior, in aliis remissior, & in quibusdam vincit frigiditatem, in aliis à frigiditate superatur, vt conitat in mammis, ossibus, plantis, & animalibus frigidis, & aliquando vincit calorem rei coquendæ, quia intensissimus est, vt in corde, & ventriculo calido, qui dura alimenta optimè coquit, interdum ab eo vincitur: tamen in efficacia, & actione coctionis semper vincit.

Hic calor si est humidus, coctioni magis est aptus, vt Galenus explicat *3. de caus. sympt. cap. 3.* argumento est quod naturæ calidæ humidæ, ætates, & partes simili temperamenti feliciter concoquunt, & nutriuntur. Quoniam verò calor natiuus duplex est, alius insitus singulis membris, alius à corde influens, neuter per se solus ad coctiones obeundas est sufficiens: nam insitus, debilis est, & veluti in potentia, & sic oportet quod ab influenti ad actum reducatur, hæc est causa quare per somnum viscera facilius concoquunt: tunc enim influens calor totus ad interiora defertur.

Insuper licet concoctio à calore naturali rei concoquentis proficiatur, cum hic sit naturæ instrumentum, à calore tamen rei concoquendæ adiuuatur: hic enim solum excitat, & calorem natiuum fouet, & hac ratione concoquere dicitur. Hoc modo corticem citri, etsi concoctio difficilem, coctioni tamen conferre asseuerat Galenus *2. de alimentor. facult. c. 3. 7.* Nam calor naturalis ab extrinseco iuuatur, & sic magis fauila coctio celebratur, ex Arist. *4. meteor. 2.* Gal. *5. simpl. 6. & 7. meth. 7. & lib. de const. art. med. 12. ad fin. & c. 19. ad fin. & 1. epid. sect. 2. com. 44. & 4. acut. 44.* Sic coctio iuuatur à medicamentis, fomentis, vnguentis, balneis, quiete, exercitio, potu vini, calore pueri: quoniam hæc modicè calefaciunt, & coctiones iuuant. Quomodo autem hæc quantitatem caloris adaugeant, explicauimus *lib. 2. in com. hist. 66.*

Deinde non solum quæ modicè calefaciunt, & humectant, coctionem iuuant, & calorem naturalem refocillant, sed illa quæ ipsum roborant: hæc autem non solum sunt calida, sed frigida: cum enim innatus ignis ob excessum debilis est (calor enim aptus functionibus obeundis, debet esse mitis, & temperatus) à frigidis coctetur, & infænat. Hoc aperte insinuat Gal. *9. meth. 5.* qui in synochis febribus aquæ potu naturam roborari affirmat.

Similiter etiam dicuntur naturam roborare, quæ tollunt impedimentum coctionis, illud autem non vnum est,

est, sed multiplex: impeditur enim coctio propter humoris crassitiem, lentorem, frigiditatem, caliditatem, acrimoniam, multitudinem. Hac ratione syrapi omnes possunt concoquere humores. Sic sanguinis missio, & purgatio coctionem iuuare censentur *2. aph. 29. & 11. meth. cap. 15.* Nam natura deonerata venæ sectionis ope peccantem humorem concoquit. Sicut enim generatio carnis, & agglutinatio à sola natura fiunt, reperiuntur tamen medicamenta carnem generantia, & agglutinantia, quæ submouent ea quæ actioni naturæ resistunt, vt docuit Gal. *3. meth. cap. 6.* Sic licet coctio fiat à sola natura, & à calore natiuo, dicuntur tamen medicamenta concoquentia illa, quæ impedimentum coctionis tollere nata sunt. Sic Gal. *lib. de const. art. med. cap. 12. in fin.* affirmat, quod etiam si sola natura possit vlcus carne implere, & semicocta concoquere, attamen Medici industria naturæ potest esse ex vñ, dum vlcus purum reddit, & offert ea quæ calefacere possunt.

Causa materialis assignatur in verbo [*ex oppositis passivis*] explicat Aphrodisæus in passivis, vel passiuarum, ita vt coctio sit perfectio passiuarum, vel in passivis à calore natiuo procedens. Per opposita passiva intelligit Arist. humidum, & siccum in concreto: id est, partes humidas, & siccas: hæc enim per coctionem patiuntur, & miscentur inter se. Vocat autem passiva opposita, vel quia sunt opposita inter se, nempe humidum sicco, vel quia ambo sunt opposita calori: licet enim verè non sint contraria calori, quatenus tamen calor agit in humidum, & illud cum sicco permiscet, dicuntur opposita, quia agens opponitur passio: nec enim datur actio, vbi non est contrarietas. Aphrodisæus per opposita passiva, intelligit alimenta, quæ sunt passiva, quia in coctione patiuntur à calore natiuo & sunt opposita: nam initio sunt dissimilia, in fine verò coctionis similia euadunt, ex Arist. *2. de anim. 4.* Sed hæc expositio non est consona Arist. menti: nam arætat coctionis definitionem ad solam eam quæ fit in alimentis, quum Arist. eam etiam ad ipsa excrementa extendat.

Causa finalis est species ad quam res quæ concoquitur tendit: quædam enim perfecta est, quæ exprimit finem coctionis, vt in coctione ventriculi, forma chyli, in coctione iecoris, forma sanguinis, in suppuratione tuberculi, forma puris, in coctione fecis, & vrinæ, & aliorum recrementorum, forma eorum perfecta est, quæ ostendit calorem superasse, quatenus eorum materia

patitur. Ex dictis patet, quod quando Arist. *4. meteor. 2.* proponit tres coctionis species, maturacionem, elixationem, & assationem, de ea coctione agit quæ consideratur in viuentibus, & animalibus: nam etiam si elixatio, & assatio sint coctiones quæ fiunt ab igneo calore propter aliquem vñum, affectiones etiam sunt, quæ considerantur in animalibus: vt inquit Aristot. *cap. cit. verus fin.* & propriè coctiones dicuntur, quia à calore naturali procedunt: illæ verò quæ in externis fiunt, quoniam ab igneo calore emanant, non sunt propriè coctiones, sed per similitudinem quandam: quemadmodum enim in nobis à natura mediante calore natiuo ad aliquam perfectionem coctiones fiunt, ita elixatio, & assatio in externis fiunt mediante igneo calore ab arte, quæ naturæ æmula existit. Verum licet externæ non sint propriè coctiones, propriè tamen dicuntur assatio, & elixatio, species verò coctionum quæ in nobis fiunt, in hominum penuriam, artiæcialium coctionum appellationem subeunt, & sic ea coctio quæ fit à calore natiuo, humido, & vaporoso, elixationis nomen subit, qualis illa est quæ fit in ventriculo, in iecore, & in carnibus, quare Gal. *3. de facult. natural. cap. 7. post med.* docet coctionem quæ fit in ventriculo esse similem elixationi, quod similiter docet *2. acut. 22. ad fin.* Vt enim coctio ventriculi fiat, humiditatem propriam, & adscititiam requirit, quæ deficiente, concoctio non celebratur, sed cibus exurit, & corrumpitur. Assatio verò dicitur illa coctio quæ in nobis fit à calore sicco, qualis est illa quæ fit in ossibus,

& cartilaginibus siccis. Hoc modo coctio quæ fit in pueris potest appellari elixatio, quæ verò in iuuenibus, assationis nomen mereri potest.

Ex iis liquet manifestè, summopere errare eos qui Aristotelicam definitionem impugnant, quod elixatio, & assatio cum sint species coctionis, fiant à calore igneo, & extraneo: nam hæc per similitudinem dicendæ sunt coctiones, vt supra notauimus. Nec magis audiendi sunt, qui Philosophum reprehendunt, quod coctionem semper à calido oriri arbitretur, quum à frigido emanare rationi consonum sit: nam sicut calor miscet, sic etiam frigus, cum per se, & actiue agat in coctione. Sed non aduertunt, quod Philosophus definit per id quod perfectius est, & nobilior, vt est calor natiuus, obeundarum functionum potissimum esse instrumentum.

Ad hæc grauissimè peccant qui Aristotelem calumniantur, quod inter patibiles qualitates, solum mentionem fecerit de humido, cum siccum etiam misceri debeat: nam ob id fecit, quoniam actio caloris amplius elucet in humido, & fugit à merè siccis. Deinde etsi coctionis materia, humidum, & siccum sit, tamen coctio magis est humidi, quam sicci, quia quod definitum, aut indefinitum est, in humido notatur.

Explicata definitione Aristotelica, notandum est varias fuisse sententias de coctione: nonnulli enim asserunt esse separationem boni à malo; nam in coctione conueniens cum conueniente permisceri, & in conueniens separari arbitrantur. Hæc sententia falsa est: etsi enim verum sit post coctionem dari separationem, vt in coctione ventriculi, & iecoris constat, tamen separatio est res distincta à coctione: Galenus firmat, *4. aph. 22.* quod loco coctionem à separatione, seu discretionem distinguit; *§. siquidem oportet præire coctionem, subsequi discretionem; & postea vacationem, vt bona sit crisis, atque iudicium.* Secundò confirmatur, quia separatio non est actio facultatis coctricis, sed separatricis, quam constituit Auerrhoës, *3. collect. 16.* iuxta suam, *§. Et istius virtutis non fuit memor Galenus, &c.* Vel potius dicendum, separationem esse operationem communem facultati tractrici & expultricis iuxta doctrinam Auic. *14. 3. tract. 4. cap. 5. §. Causa itaque quæ est in virtute separativa, est quoniam separatio est communis inter virtutem expulsiuam in hepate, & virtutem attractiuam in renibus,* vt eleganter explicat Fernellius *5. physiol. cap. 5. in fin.* semper enim separatio fit vna parte trahente id, quod sibi vtile est, & alia expellente tanquam inutile. Tertio, si coctio esset separatio, non esset perfectio: nam separatio proxima est corruptioni, & via ad ipsam, Quarto. Per coctionem permiscetur humidum cum sicco, & omnia sub determinata forma vniuntur, non ergo est separatio. Vltimo. Coctio assimilat rem coctam coquenti, & sic definitur à Gal. *3. de facult. natural. cap. 7.* mutatio enim similitudinem, separatio verò dissimilitudinem parit: hæc enim est causa quare humores separati excernuntur, quia nullam habent similitudinem.

Alij coctionem esse humoris præparationem ad expurgationem asseuerant, quæ sententia solum habet locum in humoribus peccantibus, & est falsa. Primò quia Hipp. *1. aph. 22.* docet humores non esse purgandos ante coctionem; & *lib. 2. sentent. 9.* docet humores esse præparandos ad purgationem. Si ergo præparatio humoris esset coctio, eadem esset vtriusque Aphorismi sententia, & confunderentur Aphorismi inter se; quod non est dicendum. Secundò. Quia Auic. *1. 4. tract. 2. cap. 7. in med.* probat contra Rhasium humorem biliosum non esse ex natura sua coctum in principio morbi: humor autem biliosus statim in principio præparatus est, quum suapte natura sit tenuis: nam humoris præparatio consistit in extenuatione, & incisione ipsius, ex Gal. *2. aph. 9.* Ergo si præparatio esset coctio, humor biliosus in principio coctus esset, & posset, expurgari. Tertio: Coctio coctus esset, & posset, expurgari. Tertio: Coctio increffat humores, vt infra patebit, sed ad præparationem humores debent incidi, & extenuari; Ergo. Vltimo. Humor interdum est coctus, & non est præparatus expulsiõni, quia crassitudinem, & lentorem

habet 2. *prog. 67.* igitur preparatio humoris quæ in extenuatione consistit, res est distincta à coctione: coctio enim à natura, & non ab arte fit, preparatio verò ab arte potius, quam ab ipsa natura: Nam vtriusque finis est diuersus, preparat enim Medicus, vt euacuet, natura vt retineat sibi que commodum nutrimentum parat, quod cum non possit ob ineptitudinem materiæ, à commutatione desistit, ad expulsionemque conuertitur, vt scite probant Donatus ab Altomari *tract. de preparat.* & Ioannes Brauus *lib. 2. prog. 16.* contra Valleriolam.

Mauidus doctissimus 13. *epid. 1.* quem plurimi sequuntur, arbitratur non vnam esse in omnibus quæ concoquantur coctionis rationem, & naturam, & sic non posse coctionem vnica definitione finiri, quia ea quæ concoquantur, multiplicia sunt: nã vel sunt alimenta, vel humores semiputridi, in alimentis coctio est alteratio in similitudinem, in humoribus putridis est alteratio faciens cessare putredinem, in semiputridis est reductio ad benignum.

Sed hæc sententia recipienda non est, quoniam propter diuersitatem eorum quæ concoquantur diuersæ essent coctiones constituen- tæ, diuersæ etiam essent attractiones, & diuersæ expulsiones in nostro corpore, quia diuersa sunt ea quæ attrahuntur, & expelluntur. Præterea quia in quavis coctione facultas alteratrix eadem est, & idem instrumentum, nempe calor nativus, & idem finis: nam semper cum facultas assimilatrix agit, intendit assimilare sibi passum, ex Gal. 2. *feb. 5.* & cum sit agens naturale, semper eodem modo agit vsque ad vltimum potentia: materia etiam coctionis, siue obiectum concoctricis, prout coctile est, semper idem est, nempe humidum, & siccum: licet autem non semper idem effectus in eodem appareat, non est quia facultas mutat finem, nam operaretur ex electione, & non esset agens naturale: illa tamen varietas ex varia materiæ dispositione contingit, ob quam maior, aut minor actio apparet: omnium ergo quæ concoquantur vna est ratio, natura, ac proinde vna etiam definitio. Et sic Fernelius *lib. 3. morb. cap. 12.* affert definitionem omni coctioni communem, dum sic ait, *Concoctio est substantia in natura conuenientiorum statum caloris vi facta mutatio.*

Sed accedamus ad Galenum, qui variis locis varias assignat coctionis definitiones. Nam *lib. 2. natural. facult. cap. 4. in princ. & lib. 3. cap. 7. post med.* affirmat coctionem esse alterationem in propriam eius quod nutritur qualitatem *lib. 3. de caus. symp. cap. 1. in princ. & 1. epid. sect. 2. comm. 44.* coctionem esse ait deductionem quandam eius quod concoquitur in concoquentis substantiam, & *8. fecund. loc. cap. 7. parum post med.* Coctionem vocari affirmat eam alterationem, qua alimentum in similitudinem partium quæ nutritur, transformatur, & *2. acut. comm. 43.* asserit esse victoriam naturæ, quod etiam scribit *3. cris. 5. & 1. epid. sect. 1. com. 6.* in verò *lib. art. med. cap. 86.* Coctionem dicit esse alterationem quæ facit cessare putredinem in eadem substantia, & *6. epid. sect. 5. com. 6.* ait esse reductionem ad mediocriter temperatum: qua ratione *5. aph. 70.* humorum facientem conuulsionem calore febrili quartanae concoqui asserat, & *6. epid. sect. 3. com. 10.* febrem rancidam, & grauedini superuenientem, ipsas concoquere docet.

Rursus coctio in Galeni doctrina est mutatio eius quod concoquitur in naturam similem coquentis, quando autem id quod concoquitur, familiare est, & vtile, totum, aut plurimum illius transfundatur, & simile redditur in natura, & in qualitatibus, & minimum eius manet semicoctum, quando verò id quod concoquitur, alienum, & inutile, exiguum est quod transit in substantiam concoquentis, & plurimum est quod manet semicoctum, & inutile.

Hæc coctio quæ circa inutilia versatur, vocatur maturatio ab Hipp. *1. epid. sect. 2. text. 44.* Sicut enim fructus qui non habent perfectionem suam, crudi appellantur, quando verò eam habent maturi appellantur, sic ea omnia quæ cruda vocamus, quando concoquantur, maturari dicuntur, cuius enim est cruditas, eiusdem est maturatio, vt inquit Arist. *4. meteor. cap. 3.*

Humor crudus dupliciter dicitur, vno modo quando minorem coctionem habuit quam sanguis, & pituita est, quæ alimentum ex dimidio coctum vocatur, ex Gal. *2. de natural. facult. cap. vlt. ante fin.* & ideo per vltiorem coctionem vertitur in sanguinem, ex Gal. *2. a. ur. 10. & 44.* Verum inter species pituitæ reperitur quædam, quæ propriè succus crudus vocatur, & dicitur à Gal. *lib. de plenitudo. cap. vlt. ante fin.* humor crassior, quam alia pituita, & minus flatulentus, quare grauis est & subsidet in vtrius edacium, & otiosorum, & puri similis est in crassitie, & albedine, non tamen in sœtore, & lentore, vt docet Gal. *1. de aliment. facult. cap. 2. ad fin.* quæ pituita habet lentorem, vitrea nuncupatur, vt monet Gal. *4. de sanita. in med.* Pituita enim naturalis plerumque lentorem non habet.

Non quavis species pituitæ per vltiorem elaborationem potest verti in sanguinem, sed solum naturalis, & dulcis, & ea quæ modicè calida est, vt ait Galenus *lib. de const. art. med. cap. 19. ad fin.* reliquæ verò species ad naturam sanguinis nullo modo peruenire possunt, nec nutrire queunt, quare eas vacandas præcipit *lib. de const. art. med. cit.* qualis est pituita falsa, vitrea, mucilaginosâ, & quæ immodicè acida est.

Altero modo crudum dicitur, & in generaliore significato illud quod non est victum à natura, & à calore naturali, quando reperitur dissimilitudo in substantia, & qualitatibus inter partes coquentes, & humores tunc crudi dicuntur. Quando verò actione partium redduntur similes, non in substantia, quia vtilis nutritioni esse non possunt; sed in qualitatibus, tunc dicuntur cocti, quia sunt victi à natura, & à calore naturali eo modo quo potuerunt superari, hæc concoctio, victoria naturæ appellatur, qua ratione excrementum, ichores, saniam, & humores putridos vocat Galenus concoctos, etiam nutrire nequeant. Hoc modo rectè Auerrhoës negat, *3. collect. cap. 4.* flauam bilem concoqui, quia coctum in crudum non potest: nam agentia naturalia non trahunt actiones suas, & hæc coctio quæ debetur humoribus putridis, omnino putredinem non excludit, quum sit concoctio putredinis particeps, vt ait Galenus *1. feb. 6.* Sed putredinem coercet, ne ad intensissimum gradum perueniat, & corruptionem, quæ est terminus illius, & sic poterit intelligi Galenus in *art. med. cap. 89.* quum definit putredinem, si hæc definitio humori putrido adaptari potest.

Quando humores semiputrescentes concoquantur, redeunt ad antiquam naturam, sunt benigni, nutritioni vtilis, & relinquuntur similes secundum substantiam, & qualitates, vt Galen. insinuat *2. aph. 17. in fin. & 11. morb. cap. 8. §. Tanquam igitur in vis corporibus que non viuunt, &c. & cap. 9. ad med. §. Nunc cum in viuente corpore, &c.* & tunc coctio verè facit cessare putredinem, & eam omnino excludit, & manet eadem substantia in corpore nutritioni vtilis, & ideo illa definitio Gal. in *art. med. coctioni humoris, semiputridi debetur, qui ad pristinam naturam redit, quia solum incipit calefieri, & præter naturam humectari, & non est facta separatio humidum à sicco, & ob humidam resolutionem, quantumuis alterentur, & concoquantur, non possunt fieri benigna, & vtilia nutritioni. Verum quando ea quæ semiputrescunt, non solum principium putredinis concipiunt, hoc est caliditatem, & humiditatem extraneam, sed etiam leuiter secundum aliquas partes putrent, tunc non solum alterationem, sed aliquam etiam coctionem requirunt, vt insinuat Galenus *lib. 2. aph. 17.**

Ex dictis constat, quod etiam si coctio à facultate concoctrice, & calore naturali celebretur, potest tamen adiuuari ab extrinseco, & à medicamentis, quæ sunt vel similia calori naturali illi quæ fouent, & in quantitate adaugent, vel tollunt impedimenta coctionis, contemperando, extenuando, incidendo, reserando, & in iis applicandis iubet Auic. *1. 4. tract. 2. cap. 7.* vt Medicus sedulam operam impendat. Quapropter etsi Galenica coctionis definitio sit optima, Aristotelica tamen multò est præstantior, vt quæ ipsius naturam intimiùs explanat. Consule de hoc argumento elegantissimos Thomam à

Veiga

Veiga *lib. 1. de dis. feb. cap. 5.* & Thomam Eraatum, qui præprio libro de coctione vbertim disceptauit.

QVÆSTIO XX.

Vtrum omnia per coctionem fiant crassiora, calidiora, suauiora, & dulciora, vt contra Aristotelem, Conciliator, Gentilis, & Garbius opinantur.

Inter alia quæ disertissimè apud Arist. *loc. cit. meteor.* & scientissimè apud Gal. *2. prog. 33.* à Neotericis agitari solent, dubium est præcipuum, Vtrum omnia quæ concoquantur, crassiora, calidiora, & suauiora euadant. Philosophus sic ait. *Necesse est cocta crassiora, & calidiora esse, & infra in cap. 3. §. Ea que maturefcunt omnia, ex aëreis aquea, & ex aqueis terrea consistendo fieri. Alexander in com. 9. eam recipit §. Vniuersaliter quæcunque pepansin passa, ex tenuibus crassiora redduntur.* Approbat Galenus *cit. proon. §. Concoctio crassiorem reddit, non solum vrinam, sed etiam deiectiones, item secretionem, atque etiam pituitam per distillationes, & grauedines nec non per lipitudinem, & pus quoque in vlceribus, &c.* Repetit *lib. de totius morb. temp. cap. 3. & 1. epid. sect. 1. com. 25. & 4. acut. com. 4.* Cum enim concoctio proficiatur à calore, actioneque eius permiscens humidum cum sicco celebretur, & humidum à calido extenuetur, & resoluatur, necesse est id quod concoquitur partibus tenuioribus resolutis, & dissipatis, crassius euadere. Sola aqua, inquit Arist. *eodem. cap. parum infra* post elixationem non crassescit, Ratio est, quia cum sit corpus simplex, & non habeat succum terreum, potest humidum dissolui, & diminui, non tamen ipsa crassescere, quod eleganter explicat Auic. *2. 1. doct. 2. cap. 16. de dispositionib. aquar. post princip. §. Et torpidi quidam Medicorum, &c.*

Verum hæc doctrina plures patitur difficultates, & videtur falsa. Primò. Animalis spiritus generatur ex vitali magis concocto, ex Gal. *7. de placit. cap. 3. ante fin.* spiritus tamen animalis est tenuior vitali ex omnium sententia. Rursus vitalis generatur in corde, & arteriis ex sanguinis euaporatione per coctionem, qui tenuior est euaporatione sanguinis. Sic etiam sanguis generatur ex chylo, & chylus ex pane, & carne, sanguis tamen tenuior est chylo, & chylus tenuior pane, & carne. Igitur coctio non omnia cogit incrassatque. Secundò. Plerique fructus quando sunt crudi, sunt duri, & compacti, quando verò maturefcunt sunt molliores, & tenuiores. Igitur, &c. Tertio. Vrina non solum cruda est, quando est tenuis, & aquosa, sed quando crassa existit: nam quæ cocta est, debet habere mediocrem substantiam ergo coctio vrinam crassam attenuat, & non incrassat.

Quartò. Galenus *lib. de const. art. med. cap. 19.* agens de coctione qua humores redeunt ad naturalem statum, dicit humores crassos debere attenuari. Vltimò. Ex Gal. *1. simpl. 4.* de pinguedine, & adipe, vinum, oleum, mel, & adeps per antiquitatem redduntur non solum calidiora, & actiora, sed etiam tenuium partium, hæc autem in dies magis patiuntur à calore, & magis concoquantur, vel saltem recipiunt alterationem coctioni simillimam.

Ergo, &c. Multi apud Gentilem *1. 4. tract. 2. cap. 7. §. Et cum ad ministraveris canones, &c.* conati sunt dissoluere difficultatem hanc, dicentes coctionem in iuuatio (hoc enim modo loquuntur) semper procedere incrassando, in notitio aliquando procedere extenuando, interdum incrassando. Sed hæc responsio falsa est, & contra Arist. & Galeni mentem: siue enim fiat in humore benigno, aut putrido, semper fit actione caloris qui necessariò resoluit id quod tenue, & humidum est, igitur id quod coquitur, vel sit vtile, vel inutile, semper ablumpta parte tenuiori crassius euadit.

Conciliator *dis. 50.* docet coctionem in iuuatio quando ordinatur in restaurationem crassi, procedere incrassando, vt quando sanguis ad membrorum nutritionem

concoquitur, quando verò ordinatur in restaurationem tenuis, procedere attenuando, vt quando per coctionem ex sanguine fit spiritus vitalis, & ex vitali animalis. Sed errat bonus Conciliator: nam vniuersaliter Arist. & Galenus coctionem incrassare asserunt. Præterea falsum est coctionem quæ dirigitur ad restaurationem crassi, procedere incrassando, quia chylus tenuior est pane & carne, & sanguis tenuior chylo.

Gentilis acutissimus in *com. cit. loc.* Auic. respondet coctionem semper procedere incrassando, quia semper humidum per coctionem admixto sicco terreo crassius redditur, humido autem debetur concoctio, quod per eam terminatur termino alieno: Si verò spectetur siccum terreum cui humidum permiscetur, procedere coctionem attenuando. Sed fallitur: nam quando Arist. & Galenus asserunt cocta reddi crassiora, illud de toto cocto pronuntiant, non de humido tantum, quia materia coctionis non est solum humidum, sed etiam siccum, vt dictum est, immò totum compositum est illud quod coquitur, & per illam transmutationem quæ fit à calore, partes tenuiores deperdit, & remanet crassius.

Thomas de Garbo in *sua medicinali summa lib. 1. tract. 5. quest. 61.* Opinatur rem propriè subiectam coctioni, non esse eam, quam communi sermone coctam dicimus, vt panem, carnem, & similia, sed partes illius humiditas, quare cum hæc per coctionem cum crassis misceantur, fit vt quod propriè coctionem accipit, crassescat perpetuò, res tamen quæ coquitur, modò crassescit, vt cum ex medulla fit os, modò attenuatur, vt cum ex sanguine fit spiritus.

Sed hæc opinio meritò est reiicienda: nam materia coctionis, non solum est humidum, sed siccum, & definitio Arist. ostendit manifestè, quam hic auctor non bene perpendisse visus est; quoniam Arist. ipsam definit perfectionem ab innato, proprioque calore ex oppositis passuis, quæ dicit esse propriam materiam coctionis in quam agit calor, patibilia autem sunt humidum, & siccum.

Dic ergo coctionem perpetuò incrassare, considerato scilicet effectu caloris coquentis in re cocta simpliciter. Ex accidenti tamen cocta redduntur aliquando tenuiora propter aliquas dispositiones; vel actiones, quæ coctionem antecedunt, vel subsequuntur, quæ coctioni non tribuuntur, veluti est fusio, extenuatio, contritio, & attractio humidæ substantiæ, & expurgatio recrementorum. effectus autem rari qui ex accidenti contingunt pronuntiat vniuersalis veritatem non tollunt, quod per se semper est verum. Hic autem modus loquendi non est præter Hipp. & Galeni mentem, *1. aph. 16.* Victum humidum omnibus febricitantibus conferre, quum tamen victus humidus febricitantibus hydropicis sit inutilis: nam respondet Galenus in *com.* satis esse ad veritatem sententiæ Hippocraticæ, quod febris ipsa per se sola considerata victu humido adiuuetur. Sic Arist. & Gal. calorem coquentem omnia crassiora reddere semper docuerunt, si illius operatio per se sola expendatur, si verò considerentur quæ aliquando inter coquendum secedunt, coctum aliquando tenuius euadit.

His positis solues argumenta aduersa. Dic ad primum. Spiritum animale tenuiorem esse vitali, quia excrementa fuliginosa separantur, & repurgantur, & ob hanc causam, vitalis sanguinis euaporatione tenuior est, & quia non solum ex hac conficitur, sed etiam ex aëre, vtraque autem substantia simul tenuior est spiritu vitali, & sanguis non est tenuior chylo, nec chylus pane, & carne, nisi postquam recrementa sunt separata. Hinc fit vt crassissimus humor dum à naturali calore concoquitur, reddatur per accidens minus crassus, quia inter coquendum secedit portio crassissima, quare non est mirum si coctum multum, tenuius sit se ipso crudo, quia actione caloris partes crassæ subsident.

Ad secundum. Dic: solum humiditatem ex aqua, & terra confectam concoqui, & semper crassescere; fructus verò solum nutrirî, & augeri humiditate illa intus suscepta. Dic secundò. Fructus plures ante maturitatem crassiores, postea tenuiores esse ex accidenti, nam è terra semper humidam substantiam attrahunt, quæ cum

cum sicco permixta; fructus reddit humidiores, & tenuiores.

Ad tertium. Dic: urinam crassam per coctionem extenuari, non ratione coctionis, sed separationis quarundam partium crassarum, quæ cum re coquenda erant confusa, quæ cum feculentæ sint, rei quæ coquitur, partes non sunt. Lege Ioan. Braunum, 2. *prop. in com. sent. 16.* Vel hoc contingit, ut notat Thomas à Veiga *lib. 1. feb. cap. 6.* quia prius trahitur terreum, quam aqueum.

Ad quartum. Dic: humorem crassum coctione non posse attenuari, sed quia propter crassitiam coctioni resistit, attenuandum esse medicamentis. Sic humores crassi aliquando per coctionem attenuantur, non ratione coctionis, sed quia partes inter coquendum separantur, & dissoluantur.

Ad vltimum. Dic: non esse idem aliquid esse tenue, & esse tenuium partium, aut esse crassum, aut crassarum partium, ut colligitur ex Gal. 4. *simpl. cap. 3.* possunt enim aliqua, actione caloris resolventis partes aqueas, euadere crassiora, & tenuium partium, hoc est habere partes aliquas crassiores, per calorem videlicet attenuatas: idem enim calor dum resoluit illas, reddit aliquas tenuiores, quam antea, & sic licet vinum, oleum, mel, & adeps temporis diuturnitate reddantur crassiora, fiunt tamen tenuium partium, ob id magis penetrant, & potentius agunt.

Sed adhuc supersunt solvendæ obiectiões arduæ, quarum prima est, si coctio omnia incrassat, cur aer, & aqua tenuantur calore, gelantur verò frigore, & crassescunt: Dic: In simplicibus corporibus calor suapte natura ræfacit, non incrassat, in mixtis verò per accidens siccat, & densat, dum ad resolutionem humidæ aëris, & aquei, partes residuæ terreæ, densitatem, maioremque crassitiam in mixto repræsentant.

Secundo. Si coctio perpetuò incrassat, cur Medici humori attenuando sunt inerti, muniti oraculo Senis, *lib. 2. aph. 10.* Dic. Medicus præparat, ut fluidum fiat corpus, & humores tenuiores fiant attenuantibus vtitur: natura coquit, incrassat, ut retineat, & sic parat sibi alimentum optimum, & humorem reddit sibi admiculantem magis.

Instabis, si natura coquit, & Medicus præparationis est auctor, & tam coctio, quam præparatio calidis perficitur, & quò plus coquitur humor amplius incrassatur, & expulsiõni fit ineptus magis, cur attenuantibus, & coquentibus Medici ante expurgationem vtuntur: Dic: Licet humor crassior reddatur, tamen incidentium ope in minutissimas fecatur particulas, & hoc modo fit excretioni magis idoneus. Dic secundo: Pituitam, ac fæcum melancholicum post coctionem crassiores fieri, neque tamen ob id expulsiõni valentius reniti, atque aduersari: nam si natura eos concoquit, necessum est ut euincat; & expellat, nec ea crassities quam à calido innato acquirunt; ineptos eos reddit expulsiõni, velut ea quæ à frigido, seu calore immodico præstatur: quinimò humores victi, quem nutrire nequeant, naturæ obediens facti ocyus feceruntur: adde quòd natura eos alterat, non ut crassiores reddat, sed ut separet ab eis qui familiares sunt, & è corpore excernat: Consule Donatum ab Alto mari *tract. de concoctione post med. Cardanum lib. 1. cont. tract. 6. cont. 13.*

His præfatis ad secundam dubitationem accedamus, *Vtrum per coctionem omnia fiant calidiora.* Nam coctio per se, & ratione sui reddit omnia cocta calidiora, cum enim fiat actione caloris, ea quæ coquantur calefieri debent, & quanto actio diuturnior fuerit, tanto magis imprimatur calor. Sic vina vetera calidiora sunt recentibus, quia diutius concocta sunt in doliis. Quòd si ex vino recenti plures oriuntur morbi calidi, ut febres ardentes pleuritides, & phrenitides, id accidit quia hæc minus abeunt in vinas, & insensibilem vaporem ob crassitiam, cuius causa detenta in ventriculo, & visceribus incocta ebulliunt, & feruent, & vitia concitant calidissima. Sed obstant contra hanc sententiam plura, quoniam spiritus animalis est frigidior vitali, ex quo per coctionem efficitur. Lac

est frigidius sanguine ex quo fit. Cocta bilis euadit frigidior se ipsa cruda.

Sed verè propositio Aristotelis est intelligenda: per se enim coctione res quæ concoquantur fiunt calidiores, ex accidenti tamen aliquando cocta redduntur frigidiora, quia videlicet inter coquendum separatur pars calidior à re cocta, vel quando in coquente remissior est, quam in re quæ concoquitur, quare bilis cocta frigidior est se ipsa cruda, 2. *act. 44.* & spiritus animalis frigidior vitali, concoquitur enim, & in cerebro pro operationibus animalibus, quæ temperiem requirunt, attemperatur. Sic lac tanto frigidius est sanguine, quanto partes adnoscæ carne iccoris sunt frigidiores; ut Galenus monet 4. *aph. com. 40.*

Coctione omnia fieri suauiora ac magis odora, res est manifesta, hoc in fructibus ferè omnibus palàm fit, qui dum maturescunt, odoratiore, & suauiores redduntur, ex coctione enim gratus, seu aromaticus odor progignitur: sicut enim in putredine & separato humido à sicco, & foras euaporante molestus, & virosus odor, quem fætozem vocamus, odoratum afficit: ita ex coctione, quæ parredini contraria, est suavis, ac gratus, ob eiusdem humidum cum sicco mixtionem, resurgit: nam in coctione humidum aqueum, aëreumque semper cum succo terreo permiscetur, & vnitur, quemadmodum in putredine humidum à sicco separatur. Huius rei causa est, quia in putredine humidum nec vincitur nec à calore superatur, sed idem prædominans, ab ipso regulari non potest, at in coctione cum natius calor superior sit, humidum euincit, & superat, & illud probè moderatur, ac regit, & sicco vnitur, atque permiscetur.

Vltimò. Coctione omnia fieri dulciora firmavit Arist. *lib. 5. de generat. animal. cap. 6. §. Concoctione enim dulcia efficitur, concoctio autem calore, &c.* Nam dulcis sapor fit ex aquosa humiditate amplius cocta, & elaborata, expurgatis per coctionem ab eodem calore coquente partibus amaris: idcirco fructus immaturi frigidi sunt, & interdum amaros quibusdam partibus præditi, quæ dum maturescunt, tanquam excrementitiæ excernuntur: siquidem ea ratione qua peponis, aut cucumeris calor fortis est ad substantiam illam dulcem reddendam, est etiam potens ad partes excrementitias expurgandas, quas pepo, & cucumis habent, quibus sapor amarus adheret. Quapropter in similibus fructibus sapor dulcis ex amaro non fit, sed per coctionem fructus hi redduntur dulces, expurgatis ipsorum partibus amaris, & elaboratis aquosis, & humidis: aut partes eadem amaræ fructibus ipsis per coctionem humidioribus redditæ amittunt ariditatem, quam deponentes, simul & amaritudinem exuunt. Quia cum amarus sapor ex calore, & siccitate emanet, fit, ut qualibet deposita qualitate, remitti, aut aboleri possit.

Deinde argumento sunt fructus, qui initio acerbissimi cum essent, tempore maturescendo dulcescunt, auctore Galeno 4. *simpl. cap. 7.* ex quo sequi ait, dulcedinem ipsis à calore provenire: nam si dulcedo maturatione acquiritur, & maturatio coctio quedam est, sequitur dulcedinem calore etiam acquiri, si verum est coctionem à calore proficisci.

Quòd autem fructus omnes à calido maturescant, concoquantur, & dulcescant, cunctis cum Philosophis, tum Medicis persuasum est: cumque id ipsum duplex sit, alterum proprium, & cuique ingenitum, alterum externum à sole videlicet, vel ab igne, sed tamen naturæ ipsorum conueniens, ac familiare: quare minimè mirandum est quosdam esse, qui non in arboribus, sed postea cum decerpti, conditi que aliquandiu fuerint coctionis complementum nanciscantur, & dulcedinem assumant, dulcescunt enim adscititio calore omnia ea quæ ab igne præparantur, ac proinde, ut Galenus ait, 4. *simpl. 11.* dum calida sunt, suauiora iis quibus nutritione est opus, apparent.

Hæc doctrina veritatem obrinet, dummodò dulcia modicè coquantur: nam si immoderata coctionem patiuntur, fiunt amara, & fæca, qua ratione pituita dum concoquitur, fit sanguis, & sanguis vltius calefactus, bilefcit,

ex Hip. 2. *act. 30.* & maximè in calidis naturis, in quibus dulcia omnia, & pingua facile fiunt bilis, ob quam causam sitim excitant, quia multas partes aëreas habent, quæ facile in bilem degenerant; quemadmodum, aer promptè fit ignis, ob mutuum naturarum symbolum.

QVÆSTIO XI.

Vtrum humor noxius, medicamentis calidis attenuantibus, ut voluere Græci; an frigidis, incrassantibus, sit preparandus, & concoquendus, ut Arabes confirmant.

ARduam de coctionis natura explanationem prosequor, & breuioribus distinctionibus, & argumentis, quantum res ipsa postulat, interpretor. Itaque cum ad vmbilicum perduxissem, incidi in quæstionem maximè controuersam de syrupis præparantibus humores, in qua dilucidanda cum medicinæ proceres cernam inter se discordes, placuit rem tantam aliquantò latius explicare, præsertim quia Auicenna Arabum primus, & plurimis, isque primæ notæ viris in hoc dogmate recipitur, cuius sententia ut commodè percipi possit, altiore indaginem prærequirit.

Apud auctores omnes receptissimum est, humores noxios non statim esse expurgandos, sed ante euacuationem, præparationem esse necessariam. Quis tamen esse oporteat, & ex quibus medicamentis fieri debeat, inter se rixantur iuniores. Pro cuius difficultatis enodatione aduertendum est, præparationem requisitam ante purgationem duplicem esse, alteram artificialem, naturalem alteram, quæ in humorum coctione consistit. Illa igitur posita est in attenuatione humoris, & apertione viarum per quas vacuatio fieri debet, auctore Galeno 2. *aph. 9.* & *lib. quor. quib. & quand. cap. 3. & 5.* Præparatio viarum requirit primò, quod canales, per quos debet fieri vacuatio humorum, deobstruantur, quod adeò ad felicitatem purgandi exoptat Gal. ut *lib. vit. cap. 5.* sine eo, etiam turgente materia, purgationem non concedat. Secundo, quòd venter tum alimentis, tum clysteribus humectetur, & leniatur, quòd fit ut purgandis exhibeantur decocta, & iura, & clysteres sine sale: hi enim cum diutius immorentur in intestinis, exquisitiùs operantur. Incommoda autem quæ sequuntur omnia dicta præparatione, sunt plurima tradita à Gal. *cit. loc.* ut tormina, vertigo, fastidium, pulsus diuersus, dissolutio, siue torius corporis lassitudo, difficilis purgatio & cum grauibus symptomatis eueniens, immò superpurgatio.

Sed maior dubitatio est ex parte humoris: reddaturne aprior ad euacuationem quò magis attenuatur. Auicenna in ea est firmus opinione 1. 4. *tract. 2. cap. 7.* ut putet tunc humores optimè ad euacuationem præparari, quem ad mediocritatem reducuntur, ad quam reductionem constat crassa attenuari, & tenuia crassescere, cuius doctrinam tota Barbarorum Schola libenter amplectitur. Nec eis desunt rationes validæ quibus hoc placitum queat roborari. Primò Medicus debet imitari naturam. 4. *aph. 2.* Atqui natura tenues humores per coctionem reddit crassiores, & ita illi euadunt paratiores vacuationi. Ergo & nos ad eius imitationem debemus humores tenues, crassiores facere.

Secundo. Galenus *lib. 1. simpl. 2. 4.* sic inquit, quod plane tenue est, medicamenti vim effugiens præterlabitur. Tertio. Quòd humor tenuis non commodè exeat, probari potest ex Galeno 4. *de sanit. tuend. cap. 4.* Nam vbi abundant humores calidi, à sanguine plurimum recedentes, quales sunt, tenues, omnino reprobatur phlebotomiam, relictis enim humoribus tenuibus euacuatur sanguis. Quarto, si humor valdè tenuis amplius attenuetur, periculum imminet ne imbibatur in poris tunicarum, ac proinde difficiliùs vacuetur. Quintò, ex Auic. 1. 4. *cit. humores subtilis imbibiti in membris, & crassi in eis infixi, & viscosi adherentes, omnes sunt inepti ad facilem expulsiõnem, immò necesse est, ut subtilis inspissentur.*

Sextò. Si subtilitas est vltimum quod intenditur ad

digestionem, & in principio morbi qui oritur ab humore tenui humor magis tenuis est, & per consequens; magis digestus, cur in dictorum morborum principis non expellitur sedimentum laudabile, quod nihil est aliud quam portio humoris morbifici iam concocti? Insuper cur non euacuat statim in principio humores noxios, cum tunc tenuiores sint, sed expectat statum?

Sed si ardentè veritas à nobis est inquirenda in re momenti tanti, nisi Auicennæ doctrina commodè explicetur, non video quo pacto cum Galeni sententiâ conciliari possit: si enim huius monumenta attenta mente reuoluas, cum docentem inuenies humores ad euacuationem attenuandos esse semper, nunquam verò incrassandos, etsi tenues valdè existant.

Primò. Quia humores, quò tenuiores, eò sunt fluxibiliores, ut patet in superpurgatione, in qua humores tenues prius vacuantur, posterius verò crassi, ex Gal. 1. *de natur. human. com. 31.* Secundo. Quoniam medicamenta purgantia attrahunt humores à proprietate substantiæ, hæc autem attractio melius fit in tenuiori, ut constat in attractione magnetis, & succini. Tertio. Quia prouocatio sudoris per attenuantia perficitur, ergo & purgatio.

Auicenna verò intelligendus est de iis medicamentis quæ ad morbos thoracis imperantur: nam vacuatio quæ fit ex thorace, vi aëris impellentis præstatur, quæ requirit resistentiam passî aëri impellenti, respondentem, & nec in humore tenui, nec in crasso rectè perficitur, quare humor, ut commodè vacuetur, ad mediocritatem reduci debet. Hinc fit, ut eclegmata sputum promouentia modò sint attenuantia, modò incrassantia, pro ratione humoris vacuandi, cum tamen syrups præparantes humores ad euacuationem, perpetuò sint attenuantes.

Neque hæc doctrina aliena est à mente Galeni, qui inter tussendum pauca vacuari, tum ob tenuitatem humoris, tum ob crassitiam asseuerat. Sic enim ait *lib. 4. de loc. cap. 8.* quippe bisariam accidere potest, ut vehementer tussendo pauca quis expuat, aliquando ob crassitiam humoris, aliquando ob tenuitatem: siquidem tenuis humor cum sublenatur inter tussendum, à spiritu diuisus resluit, lentus verò, & valdè crassus difficulter effertur, & *lib. 2. cris. cap. 10.* sic loquitur. Tussiet igitur statim homo, non tamen omnino statim spuet: sed siquidem multum, ac crassum ab inflammatione defluerit, cum tussi expuet: si verò paucum, & tenue, irritabitur quidem necessariò, ita ut tussis moueatur, non tamen expuet, antequam collectum simul, atque concoctum ad multitudinem, crassitudinemque peruenerit, &c. repetit. *de caus. sympt. cap. 4. ante med. d. talia sunt, &c. 2. prog. 43.* ex quò colligitur manifestè naturam tenuem, irritantemque humorem in thorace contentum non excernere, nisi postquam ad crassitudinem deductus sit. Quo pacto humor semper ad euacuationem est attenuandus, nisi in iis morbis qui ad thoracem pertinent ob dictas causas.

Quare argumenta quæ vniuersaliter probant humorem quandoque in vasis contentum esse incrassandum, si tenuis sit, nihil concludunt. Dic ad primum. Humor tenuis per coctionem redditus crassior, non efficitur aptior vacuationi, quia crassior, sed quia coctus: sic enim natura desistens ab eius retentione, eum profus vacuare contendit. Quando autem asseritur, quòd Medicus debet imitari naturam, intelligendum est, si ambo propter eundem finem agant, quòd in exemplo proposito non contingit: nam Medicus ante purgationem præparat humores, ut eos euacuet: natura verò non similiter, sed solum ut eos retineat, & concoquat, & sic ex illis commodum alimentum eliciat, post quòd ex accidenti sequitur illorum expulsiõ: quia scilicet cum natura non possit eos vterque in naturam membrorum, eosdem, veluti excrementum inutile, expellit.

Ad secundum. Dic: Galenum ibi non agere de vacuantibus per proprietatem, sed repellentibus per densitatem pororum, quæ densitas si non fuerit magna, non prohibet transire humorem valdè tenuem, sed solum crassum: Ille enim cum sit tenuissimus, per vasa, quæ

non profus sunt oclusa, & constricta à reprimentibus impolitis, facillè permeat, & hoc est præterlabi vim horum medicamentorum.

Ad tertium. Humor valdè tenuis cum non sit benè commixtus sanguini, idè simul cum illo non exit, optimè tamen à pharmacis purgantibus attrahitur, de quibus hic. Dic præterea, in hoc exemplo prohibetur à Galeno phlebotomia, quia sanguis ad coctionem humoris valdè tenuis, & valdè crassus est necessarius.

Ad quartum. Dic: propterea quando humor est valdè tenuis, non est necessarium quòd magis attenuetur ad purgationem, sed sufficit præparatio ex parte viarum: sed in morbis in quibus non expectatur coctio, statim vacuatur. Sic Galenus *lib. quos, & quando* 4. humores tenues, & aquosos statim in principio euacuat, in crassis coctionem expectat.

Ad quintum. Humores subtiles imbibiti inepti sunt ad vacationem, non quia tenues, sed quia imbibiti, & ij si incrassentur, quòd crassiores, èd difficilius vacuantur, quare ineptè Auicennæ interpretes generatim eos incrassandos arbitrantur.

Ad sextum. Subtilitas est vltimum quod intenditur ad digestionem, id est, ad artificialem præparationem, per quam humor reddatur aptior ad euacuationem, non autem ad digestionem, id est, concoctionem naturalem factam à natura, quod falsò Auic. expositores supponunt. Licet igitur in principio humor tenuior sit, non tamen vacuatur, quia natura expectans, & intendens coctionem, non vacuat ante illam, nisi valdè irriteur. Deinde in principio non apparet sedimentum, quia hoc est effectus coctionis quæ in principio non adest.

Summa igitur huius controuersie est, humores crassos, & tenaces perpetuò attenuantibus ad exitum esse præparandos, tenues verò ex parte sui non exposcere aliquam artificialem vacationem. Et licet hoc verum sit in omnibus ferè morbis, ante purgationem syrupi attenuantes, & deobstruentes vitales sunt. Primò, quia nostris temporibus ob ingluuiem ferè omnes morbi ab humoribus crassis ortum ducunt. Secundò. Quoniam etsi aliqui morbi ab initio ab humoribus tenuibus oriuntur; hi tamen procedente morbo, partibus tenuioribus tum per sudorem, tum per insensilem transpirationem resolutis, obstructionem faciunt, & attenuationem, vt commode vacuentur, expostulant.

Posset tamen quis hic dubitare hoc modo, si humores ad vacationem perpetuò attenuantibus præparandi sunt, quomodo Medici sæpè vtuntur syrupis infrigidantibus, & incrassantibus? Dic: syrupi incrassantes in plurimis morbis maximo sunt ex vltimo, non vt præparent humores ad euacuationem, sed ad varios vsus, vel vt immodicas euacuationes cohibeant, vel vt humores mordaces contemperent, & eorum acrimoniam retundant, hoc enim modo victi, ac superati, & coctioni, & expulsionì aptiores, redduntur.

Ex iis notabis ex Manardo 13. *epist.* 1. corollarium vnum ad praxim maximè necessarium, syrupos habere vim concoquendi, qui moderato calore, odore, & adstringendi vi natiuo nostro calori adminiculantur. Quare sicut ij calidum natiuum languidum ob caloris remissionem, & defectum roborant, sic quando calor ob ardoris exuperantiam debilis est, frigida ad mediocritatem redigunt, ac eum firman. Neque dubium est apud eos qui Galeni sensa perlustrant, medicamenta frigida, natiuum calorem cum supra modum ardet, & propter caloris excessum à propria temperie plurimum exorbitat, fortiorem reddere posse: Nam 9. *meth. cap. 5.* asseuerat in febribus synochis naturam aquæ frigidae potu roboratam, præteruatos iam humores aggredi, eosque qui vitales sunt, & ad nutriendum habiles, hos quidem ad se trahere, inutiles verò vel per ventrem, vel per cutem excernere: si namque, docente Galeno 3. *de præsaq. expulsib. cap. 3.* robur facultatis temperiem sequitur, & eiusdem imbecillitas intemperiem, sequi par est, refrigerantia remedia nostri corporis partes roborare, quando illas supra modum calefactas, & ardore nimio occupatas attemperant, & ad

mediocritatem reducant, vt egregiè notauit Cardanus *lib. 1. cont. tract. 6. cont. 14.*

Deinde si coctio fit à calore non absoluto, nec igneo (nam si ab hoc fieret, multò citius, & melius in febribus absolueretur, ita docente Galen. 8. *de plucit. cap. 7.*) sed à moderato, benigno, & halituoso, quippe hic in pueris copiosissimus existens omnes actiones naturales adauget, *lib. 5. simpl. cap. 9.* Ergo quæcumque refrigerando in ardentibus febribus vehementem illum calorem remittunt: & de eius intensione detrahunt, faciuntque vt moderationem natiuus calor seruet, coctionem iuuare dicentur.

Insuper exhibendi syrupi frigidi, vt humoris calidissimi acrimonia infrænetur, ex cuius coctione maior sequitur utilitas, quàm sit noxa quæ ex aliquantula incrassatione sequi solet. Deinde vt viæ fiant laxiores, quæ ob caliditatem, & siccitatem contrahuntur. Ad hæc vt minus ab affante calore aduratur, & crassecat humor: nam quæ calore concrefcunt, frigidis soluuntur, vt docet Aristot. 4. *meteor. cap. 6.* sequitur Auic. *lib. 2. tract. 1. c. 3. post princip. 9.* Et res quarum proprium est in calore congelari, &c. quod etiam colligitur ex Galen. 5. *simpl. cap. 5.* Sed illud tamen moneo, &c. probat luculenter Gal 2. *progn. 9.* dicens, quæ & sinceris humores crassiores existunt, pituitosus quidem propter frigiditatem, biliosus verò propter exuperantiam caloris euaporatus, & tanquam assatus, &c.

Ex his arripuit ansam Trallianus *lib. 5. cap. 4.* calumniandi Galenum, quòd *lib. 4. de loc. affect. cap. vlt.* in ægris tussi vehementi vexatis, & grandinosa corpufcula per tussim excernentibus medicamenta calida & attenuantia exhibuerit, vt Theriacam, Ambrosiam, Athanasiam, & alia, quum ex his humores necessariò exuratur, & incrassentur: licet enim Galenus recta methodo fuerit vltus, vt latè pro eius tutela diximus *lib. 2. in com. hist. 36.* tamen Alexandri consilium est amplectendum: nec enim semper attenuatio calidis perfici debet, sed aliquando frigidis, quæ vim attenuandi habent: nam præterquam quod attenuationem sua præparant corpus ad euacuationem, ob alias etiam causas valdè iuuant. Primò, quia partem humoris quæ adhuc non putret, putret prohibent, & eam quæ iam putret, prohibent à maiori calore, & putredine. Secundò, quia satisfaciunt indicationi sumptæ à causa requirente attenuationem ad euacuationem, & simul respiciunt indicationem sumptam à febre, quæ est ad infrigidandum. Hac ratione, præsentè crassitie humoris, à calore excedente oborta, in diariis ex obstructione, vtitur Trallianus *lib. 1. 2. cap. 1.* decoctis non exalfacientibus, quæ aduersissima sunt febri, cuius magna ratio est habenda; sed frigidis attenuantibus, in quem vsum maximè commendat oxymel, non tamen perpetuò. Si enim crassities obstruentis humoris oriatur à siccitate, vel calore, quem admodum in rebus plus æquo coctis, aut nimium assis fieri cernimus; ab oxymeli abstinendum docet, nam etli non multum calefacit, tamen siccando humores, eos crassiores efficit. Hactenus de præparatione artificiali necessaria ad vacationem, tum ex parte humoris vacuandi, tum ex parte viarum per quas humor debet vacuari. Nunc de præparatione naturali, quam in coctione humoris vacuandi consistere diximus, agendum est, & primis querendum quid sit concoctio in humore noxio.

Auicenna, Medicus grauissimus 1. 1. *doct. 6. cap. 3.* & 1. 4. *tract. 2. cap. 6.* opinatur coctionem in humoribus noxiis nihil aliud esse quàm præparationem eorum ad vacationem factam à calore innato, quando crassus humor attenuatur, & tenuis incrassatur. Sed nisi, vt diximus supra de humore contento in thorace explicetur, à Galeni doctrina maximè dissentit. Primò, quia pus fit per coctionem ex sanguine, & postquam coctum est, redditur magis lentum, & crassum, & difficilius expellitur, quàm sanguis, quod vltra experimentum, constat ex Gal. 2. *prog. 60.* Igitur sanguis cum per coctionem vertebatur in pus, non acquirerebat dictam præparationem ad expulsionem. Secundò. Si coctio in humore noxio nihil aliud esset quàm dicta præparatio ad expulsionem,

non

non oporteret ad illam expectare morbi statum: nam ea præparatio multò celerius perfici potest. Tertio, quia in humore noxio per coctionem acquiruntur membri concoquentis qualitates, & quò coctio magis intenditur, èd perfectiores apparent, quod manifestè demonstrat membra concoquentia humores noxios, solum conari illos in sui naturam transmutare.

Si verò vltèrius pergas, & huius difficultatis explanationem scire concupiscas, ex Galeno notabis 2. *acut. 44.* & 1. *epid. sect. 2. com. 44.* duplicem esse coctionem, perfectam vnam, imperfectam alteram. Illa dicitur operatio facultatis naturalis in materiam benignam, quæ tota, vel secundum maximam sui partem in substantiam corporis vertitur, minima eius portione semicocta remanente. In qua significatione & pituita naturalis recipit coctionem: ea enim per vltèriorem elaborationem facultatis concoquentis in sanguinem versa corpus nutrit, ob quam causam nullum à natura tributum est receptaculum ad expurgandum sanguinem à pituita, sicut datum est ad expurgandam bilem, melancholiam, & substantiam ferrosam, vt docuit Gal. *lib. de ara bile cap. 9.* & 2. *de facult. naturalib. cap. vlt.*

Secunda coctio definitur operatio facultatis naturalis in humore non benigno, cuius vel nulla pars, vel tantum exigua in naturam concoquentis verti potest. In hac significatione, pus, biliosi humores, & alia excrementa vitiosa eoqui dicuntur, docente Gal. 2. *acut. cit.* In vtraque coctione idem est agens, scilicet innatus calor concoquens; & idem est finis à natura intentus, videlicet nutritio membri, vt *cit. loc.* monuit Galenus.

Licet autem hoc ita sit; tamen ob indispotionem materię sit, vt natura in secunda coctione dictum non assequatur finem. In vniuersaliori igitur coctionis significato coctionem definiemus ex Gal. 2. *acut. cit.* quum natura causis fortior sit calque permutauerit robore suo. Quare humor noxius tunc dicitur coctus, cum à natura deuictus fuerit, & superatus, quæ eum quoad potest in aptum membrorum alimentum vertere conatur, quod si ob materię ineptitudinem assequi non potest, ad eius expulsionem conuertitur.

Natura autem & Medicus hanc victoriam naturæ ante vacationem expectant, primò, quia per coctionem natura eligit partem vitalem ad sui nutritionem, & reliquam secernit, atque expellit, quare tunc temporis habemus naturam adminiculantem vacationi, 1. *aph. 22.* Secundò quia naturales facultates seruant ordinem in agendo, iuxta quem non operatur expultrix, antequam perficiat opus suum concoctrix: Quare cum in purgatione, per pharmacum non modò sequatur vacuatio humoris noxij, pharmaci purgantis ope, sed facultatis expellentis vi, est necesse vt Medicus ad similem purgationem, coctionem naturæ expectet. Tertio, quia natura agens in vnumquemque humorem perpetuò in nutritionem, tanquam in primum scopum collimat, quare primò retinet humorem, vt eo per concoctionem partem aliquam auferat nutritioni accommodam, & postea ad expellendum inutile insurgit.

Sed cur expectatur concoctio ante vacationem in omnibus febribus humoralibus, si multi humores concoctiles sunt, quod patet de bile, & melancholia, quæ cum expellantur, & separentur à natura in generatione sanguinis, tanquam excrementa inutilia ad recipiendam coctionem, manifestum videtur ampliùs concoqui non posse? Dic: vtramque bilem sanguini permixtam posse quidem nutrire, ac propriè concoqui, ex Gal. *lib. de ara bile, cap. 7.* bilem tamen synceram, licet nutrire non possit, ac proinde perfectam coctionem recipere nequeat, tamen concoqui, hoc est superari, loquentibus nobis in secundo coctionis significato.

Ob hæc refutandi meritò sunt Manardus 13. *epist.* 1. & Valleriola apud Gal. *lib. de const. art. medic. in com. cap. 21.* qui fortè nixi auctoritate Auerrhois *lib. 7. collect. cap. 9.* & Rhafij 16. *continent. cap. 2.* quem reprehendit Auic. 1. 4. *tract. 2. cap. 7. 9.* Et tu non auscul'es virum, &c. Concedunt bilem flauam, tenuem, non turgentem posse

expurgari in principio non expectata coctione, quam non est apta recipere. Primò, quia cum tenuis sit, & calida, prompta est ad euacuationem, ex Gal. 3. *simpl. 27.* & *prog. 23.* & 3. *de natural. facult. 14.* Secundò quia id ipsum monuit Galenus *lib. quos, quib. & quando, cap. 4.* dicens tenues, & aquosos humores inter initia morbi illic esse expurgandos.

Licet enim humores quòd tenuiores, èd faciliùs expellantur, id intelligendum est, dummodò concocti sint, nec aliquis crassities quæ per coctionem comparatur, eorum expurgationem remoretur. Quo pacto biliosi humores ante coctionem expurgandi non sunt: id enim voluit Galenus *lib. 1. de art. curat. ad Glaucon. cap. de curat. tertian. exquisita,* quo loco absinthium non exhibet (quod certè modicè purgat) nec lauacrum, nec vinum tenue, aquosum, & paucum, nisi postquam signa coctionis apparuerint. Deinde Auicenna 1. 4. *tract. 2.* in curatione tertianæ puræ, ægrotantem à purgatione arceat ante coctionem. 5. *Quod si consequatur crisis, & videris digestionem in vrina, & sedimen laudabile quod cognouisti, tunc si excusat benè est, & si non, tunc cura cum eo quo inuatur natura ex prouocatione vrina, aut solutione ventris, aut vomitu, aut fluxu sanguinis narium, & non agas contra ipsam in hoc, &c.* & paulò inferiùs subdit, non sumat in potu de solutius in principio, nec approximet alicui eorum, nisi eis quæ sunt sicut syrupus violarum, & aqua frucluum, & non vtatur nisi clysteribus lenibus, &c.

Ad secundum argumentum, ex celebri Galeni auctoritate desumptum, quo illi interturbantur: Respondet Cardanus *lib. 1. cont. tract. 6. 14.* humorem biliosum tenuem esse vacuandum in principio quoad opus artis, quia non debet cum Medicus præparate attenuando: non debet tamen eum euacuare in principio quoad opus naturæ, quia debet ipsius coctionem expectare, nempe victoriam naturæ, quod diuersimodè faciendum est in humoribus crassis, quia ij nec quoad opus naturæ, nec quoad opus artis sunt in principio vacuandi: sunt enim priùs & à Medico præparandi, & attenuandi, & à natura concoquendi. Sed hæc interpretatio non videtur consona menti Galeni, quia id quod concedit Galenus humoribus crassis, & viscidis, illud denegat tenuibus: sed in crassis expectat coctionem quæ est naturæ operatio, ergo vult eam non esse expectandam in tenuibus.

Ioannes Brauus doctissimus, & in Galeni doctrina verfatissimus *in fin. cap. 8. lib. 2. de purgand. rat.* explicat Galenum, asserens per tenues, & aqueos humores non intelligere humorem biliosum tenuem, sed eos qui simul tenues sunt, & aquei, siue ferrosi, quos censet Galenus non expectata coctione esse expurgandos, non solum quia tenuissimi sunt, & ad fluendum paratissimi, sed quia separati, & secreti ab aliis existunt.

Verum quia humoribus crassis, & viscidis opposuit tenues, & aqueos, videtur hos generalius sumpsisse, & sic non videtur solum intelligere tenues aqueos, sed tenues quosuis, ita vt humorem biliosum etiam comprehendat. Quapropter videtur interpretanda prædicta sententia iuxta ea quæ docuit 1. *aph. 24.* in morbis longis semper oportere expectare coctionem affirmans, in acutis verò contingere aliquando vtiliter circa initia purgare. Monet ergo *lib. quos, quib. & quando,* in humoribus crassis, qualis est pituita, & melancholia, à quibus præcipuè morbi oriuntur longi, semper expectandam esse coctionem: tenues verò à quibus acuti emanant, circa initia esse euacuandos, hoc est licere: circa initia vacuare, quia in his solum necessaria est purgatio in principio. Lege Donatum ab Alto mari, qui de hoc instituto elegantissimè disseruit *tract. de concoctione.* Et hæc de coctione satis, nam nos epilogram facimus,

non tractatum. Si verò plura de coctionis natura scire desideras, consule Carre-
rium 1. 4. *tract. 1. à cap. 1.*
vsque ad 12.

**

HISTOR. XVI. RHASII, De febrī ardenti.

Causo correptus, expulso humore ad partes extremas, sanatur, facta tamen deinceps phlebotomia intempestiua, emoritur.

A Lchascim ostiarius incidit uno die subito in morbum vehementem calidum, & incontinenti fluxit superfluitas ad eius manus, pedes & putrefacta est, & hac de causa cessauit febris. Et aliquis Medicorū fecit phlebotomare eum, & recidiuauit in morbum alicuius caliditatis, & acuitatis, & fuit dissoluta virtus eius, & post tertium diem mortuus est, & c. Rhasius in libro de mirabilibus curationibus.

PARAPHRASIS.

Vulgare admodum est, & à priscis scientissimis inculcatum, morbos materiales tum vacuatione, tum permutacione iudicari: nam si sine vacuatione quiescerint, malignius retrocedunt, minanturque reciduiam, ex Gal. 3. cris. 4. quod experimento patet in hoc agro, in quo, cum esset ab igne correptus, sic enim intelligo per morbum vehementem calidum; nam in febrī ardenti, quam ignem sæpè vocat Hipp. vehemens caliditas adest 4. acut. 1.) excrementa subrilia, & crassa ad manus, & pedes à natura sunt expulsa; tenuia ad superas partes, ad quas ob leuitatem conuolant sponte sua, grauiā verò ad partes inferas, quæ suo pondere ad imas præsertim vergunt corporis partes.

Quæ autem esset superfluitas, non explicat; at cum varia sint superflua quæ à natura excernuntur ad regiones diuersas, tumores, abscessus, pustulæ, &c. Existimo has potius fuisse, quàm abscessus: quoniam his morbi præsertim chronici iudicantur, vt constat ex Galeno. Nec mirum. Narrat enim Auic. 1. part. canticor. à tex. 476. vsque ad fin. morbos quamplures, quorum aduentu priores curantur, quare ait ipse. Et pustula narium, aut labiorum in tertiana est signum salutis prognosticum. Et licet sit hoc excrementum in parua copia expulsum; tamen hac portione excreta leuatur natura, & supra residuum insurgens, noxios, peccantesque succos deinceps per manifestos ductus, aut inconspicuos meatus validè excernit. Quapropter pustulis ipsis in suppurationem versis, hoc est putrefactis, nam suppuratio, putrefactio est 2. aph. 47.) vel emisso humore per ipsas pustulas putrefacto, hoc est concocto: (nam antiqui concocta vocabant putrefacta 6. Aph. 1.) cessauit febris.

Sed cum ob phlogosim internam adhuc superessent signa ardoris opprimentis viscera, & esset necessarium sanguinem exhaurire, ad ventilandum hepar; nam venæ sectio extrahendo calidam substantiam, refrigerat, 10. meth. 10. factum est, vt ea celebrata, diminuto calore natiuo, resolutis spiritibus, attractoque à partibus extremis, manibus, & pedibus humore, ad quas cum utilitate eum expulit natura, in febrem, ebullientibus de nouo humoribus inciderit, & ob nimiam debilitatem exhaustus occubuerit.

Ex hoc exemplo coniectare licet, quantis periculis se exponant, qui Medicos imperitos, & inscios ad sui curationem vocant, qui, vt inquit Hipp. 3. articul. text. 27. sine vilo profectu magnam solent adhibere turbam, magnum spectaculum polliceri, & multa verba facere, quorum ignorantiam elleboro dignam patefecimus lib. 1. in com. hist. 64. & explicat Rodericus à Castro lib. 3. de medic. politic. cap. 23. & 24.

Hæc est succincta breuisque historię explanatio. Sed licet Rhasius culpam mortis in alium Medicum reiciat, qui intempestiuè exercens phlebotomiam, vires extracto sanguine mirum in modum resoluens, ægrum in perni-

ciem præcipitavit: tamen sanguinis missionem, occasiōnem solum morti non dedisse patere potest. Primò, quoniam morbus fuit malignus, & ex venenata qualitate humorèque intus delitescente recidiua fuit concitata. Secundò, quia morbus absque concoctione quiescit, & euacuacioni citra coctionem non est fidendum, ex Hipp. 2. aph. 27. dicente *is que sine ratione leuant fiderenon oportet.* Argumento est quod excrementa in primo die natura ad manus, pedes expulit, à malitia humoris, & copia grauiante irritata, & hoc tempore euacuaciones factæ, sunt casus præter naturam earum quæ sunt in corpore dispositiōnum: nam oportet præire coctionem, subsequi discretionem, & tandem euacuacionem, vt bona sit crisis, atque iudicium, vt belle dicit Gal. 4. Aph. com. 22. Cum enim tertio die mortuus esset, in primo euacuatio facta est, quo tempore si eueniat, inutilis est, & reproba, cum hæc solum fiat in statu 3. cris. 5. Nam oportet concoctum esse morbum, & excerni rectè materiam per locum conuenientem, vt ait Galen. 2. prog. 67, quare in principio non fit crisis, nisi perniciofa, quæ ex debilitate retentricis humores ob copiam retinere non potens, & praua eorum qualitate expultricem irritantium scaturit, quare si crisis anticipet statum, timenda est: vel enim ex ea mortis periculum imminet, vel saltem si ægritudo omninò salubris sit, vrendum est ne crisis imperfecta sit, aut cum prauis symptomatis fiat, aut eam sequatur recidiua. Tantam enim vim habent coctiones, in morbi statu celebratæ, vt nulla crisis præcedens perfecta esse possit. Quo pacto recidiua, & mors humori intus derelicto, crudo, & incocto, iterum ebullienti potius, quàm inficitæ Medici adscribi debeant.

Sed rogabis, cur tantoperè laudantur vacuaciones si præcedat coctio? Dic illas laudauit Hipp. lib. 1. epid. cum inquit. *Abscessus optimi sunt si maximè deorsum, & quam longissimè ab agrotatione distent, magis verò si concoctione pariter erumpant, &c.* Nam omnibus vacuacionibus commune est, vt cum signis coctionis, plus, absque illis minus conferant, vt colligitur 4. aph. 22. quoniam naturam sibi constare, & sic criticè factos esse abscessus demonstrant.

HISTOR. XVII. RHASII, De febrī ardenti.

Febris ardens ex humore turgenti originem ducens phlebotomiæ ope curatur.

Quidam nomine Abet passus est morbum calidum, & hic morbus mutabatur de loco in locum, & vni appuruit tincta per plures dies, & aliqua hora sentiebat se grauem, & aliqua leuem, & cum hoc tota vrina non remittebatur in suo colore, nec febris ex ea eradicabatur, sed reuertebatur, & præcepi post paruum tempus quod phlebotomaretur ex basilica, & subtraxi minuto de sanguine ultra quam volueris, & eius vrina rediit bona, & liberatus est, & c. Rhasius in lib. de mirabilibus curis.

PARAPHRASIS.

Ex humore turgente fuisse hanc febrem concitatam, ex textu serie facilè deduci potest, quum dicat auctor morbum mutatum fuisse de loco in locum, quæ mutatio irrequieta, proprium est humoris turgentis signum, vt 4. aph. 1. & lib. 1. cris. 9. & lib. 1. aph. 22. & alibi passim explicuit Galenus.

Hic ergo biliosus, & tenuis humor febrem excitauit continuam, quæ licet esset vehemens, & eradicatix toto videretur, tamen ferociter deinde insilliebat, quam vrina tincta, hoc est ignea, flammea, rubea, seu crocea pura comitabatur, quæ copiam sanguinis biliosi, synceri, & calidissimi, excedentemque hepatis calorem significat, vt docuere Galenus lib. 3. prog. 34. & Actuarius lib. 1. de præuidentis vrinarum.

Sed inquire, si hæc vrina rubra nimiam hepatis caliditatem

caliditatem, & sanguinis copiam ostendit, cur hic euasit? Dic, quoniam hæc vrina morbum salubrem, diuturniorem tamen significat, ex Hipp. 2. prog. 27. salutaris est inquit Galenus in com. quia materia benigna est, nec humida nimis, aut acris, aut putrida, aut tenuis aut aquosa, aut crassa sed ad sanguinis ideam in quo sibi bene natura complacet, proximè accedat. Igitur quia integerrimi humoris exuperantia est, idcirco sine periculo est. Sed quia humidioris, & item ferofioris, eget concoctione, &c. Lege Christoph. 2. Vega in com.

Si ergo hæc vera sunt, cur Hermocrates lib. 3. epid. sect. 1. text. 5. cum hac vrina periit? Respondet Galenus in hunc modum. Rubra verò spatio longo laboraturum hominem, non tamè planè moriturum, arguunt, vt in commentariis in librū præfatorum, & prædictionum planum fecimus, ubi eius libri reprehendimus auctorem. Nam quæ alia de occasione agrotationibus acciderunt, quia ad illud refert, errat. Iam in iis commentariis prolixius sumus tum phrenitidis peculiaris signa persecuti, tum quod in librū Hipp. citra controuersiam germanis, de quibus præagia sunt, vniuscuiusque facultates signis exactè, & sigillatim explanauit, at de rubris, & prærubris vrinis verbum nullum fecit, sed de subrubra vrina cum mentionem facit, simul prærubrarū vrinam indicauit, atque adeò de subrubris vrinis hæc præcepit verba. Si vrina fuerit subrubra, ac subrubrum quod subsidet, diuturniorem hæc quidem morbum, quam prima significat, sed admodum tamen salubris est. Cum ergo sit subrubra, præter ceteras salubris quidem, longius tamen quam prædicta trahat, quas ocyus dixit morbum exsoluere, quæ magnoperè sunt rubra, longius significabunt spatium, ceterum non mortem, quantum ex se ipsis, neque delirium, &c.

In hoc incendio interno, ab hepatis caliditate excedenti suborto, quod remedium excogitari poterat efficacius sanguinis missione? Nam humores omnes furentes, & feruidos promptè ex venis euacuat, viscera contemperat, & exonerat naturam, vt potentior reddita separet vile ab inutiles, & deinceps hoc maximo cum ægri commodo eliminat, maximè si ex basilica extrahatur sanguis: Nam hæc vena ex vasis maximis velocissimè euacuat apud Gal. 4. acut. 23. & 4. de sanit. tuend. c. 4. & lib. de cur. ad. rat. per sang. mis. cap. 16. & 2. acut. 11. Quare copiosa facta phlebotomia, ad naturæ colorem vrina rediit, & ipse à morbo liberatus est.

Miraberis in bilioso morbo, à furioso, turgentique humore pronato, ita sanguinem copiosè extraxisse, cum in febribus biliosis parè sit secunda vena, ex Auic. 4. 1. c. 20. §. *Caue ne agrum ad vnam duarum rerum perducas, scilicet cholericorum ebullitionem, &c.* & in turgente humore nullo modo sit phlebotomia celebranda; sed medicamentum purgans offerendum, ex Hipp. 1. aph. 4. aph. 1. & 10. Dic, in biliosis febribus quando bilis est aliquantulum permixta cum sanguine, & humor non est exquisitè turgens, utilis est sæpè phlebotomia ad ventilandum, refrigerandum, & vacuandum, vt latè lib. 1. in com. hist. 3. comprobauimus, & firmat Gentilis, 1. 4. tract. 2. c. 7. dub. 48. In humoris autem turgentis præsentia plura sunt quæ purgationem aliquando impediunt, ex Gal. 1. aph. 24. primum quando hypochondria sunt ignita & inflammata; nam tunc si exardescant viscera, commoda est phlebotomia ob causas dictas, maximè si humor noxius, sit sanguis tenuis, & feruidus, qui com acris sit, & mobilis turgere potest, postquam vacuationem alia sunt exequenda præsidia, quæ internas partes refrigerent, & turgentem humorem demulcere queant, vt infra in com. patebit manifestè, & notat Santorellus lib. 20. antepaxis, cap. 13.

QVÆSTIO XXII.

Vtrum humores turgeant, & ante coctionem expurgandi sint, vt contra Hipp. & Galenum asserunt, Mercatus, Toreus, & Cardanus, Medici præstantissimi.

COMMENTARIUM.

Mutabatur de loco in locum. Et quia de febribus agimus, in quibus humor furiosus, & turgens fre-

quenter viget, de eius natura tantisper differemus. Nec illud in hoc argumento ambiguitate caret, vtrum humores turgeant, siquidem plurimè nostræ ætatis Medici longè doctissimi, naturam, non humores propriè turgere opinantur, quum contrarium & Hipp. & Galenus asseruerent.

Ludouicus Mercatus lib. 1. indicat. cap. 6. & Ludouicus Torcus lib. suo de febre puniculari, hoc placitum sic confirmant. Nam Theophrastus lib. 1. de hist. plantar. 6. probat plantas turgere ad partum, id est, vere inuente habere appetitum seu impetum naturalem germinandi, & producendi fructus ex materia quam hyeme contraxerunt. Deinde Arist. lib. 6. de hist. animal. cap. 28. loquens de quadrupedum fœminis, ad concubitum eas turgere affirmat, sumpta ad id cognitione ex prominentia genitalium partium, nec non ex frequenti mictu, vnde etiam apud Arist. etiam turgere naturale significat desiderium, & insitum appetitum, quo fœminæ ad propagandam sobolem concubitum quærunt. Insuper id ipsam Hip. testimonio comprobatur, 3. de fract. 18. dicentis *pus copiosum ex ulcere manat, turgereque pars affecta videtur.* In cuius sententiæ enarratione Galenus partem turgere asseruit. §. *Turgere, est ad excretionem festinare.*

Porrò actuarius id docet manifestè lib. 1. meth. cap. 20. §. *Si quando facultas expultrix turget, qui tum postea?* Hoc modo partes quæ irritatæ humores noxios expellere festinant, turgere dicuntur. Ergo humores propriè non turgent, sed natura, quia in illis nec reperitur naturalis appetentia, & potentia aliqua, qua extra corpus pellantur, aut hæc, illucque moueantur, sed hoc ex natura irritata potius contingit? quare improprie, & per similitudinem humores turgere dicuntur. Hoc modo ægritudines appellantur turgentes, quando velociter properant ad statum, vt lib. 1. cris. cap. 9. Galenus affirmat.

At hæc indigna sunt tantis viris, minúsque lectorem mouere possunt: cum totam Medicorum scholam sibi aduersam habeant, qui turgentiam ad humores pertinere vnanimiter asserunt. Hippocrates enim Medicorum summus lib. 4. aph. 1. sic ait. *Vt rogerentes sunt medicanda si materia turget à quarto mense, & vsque ad septimum.* Et rursus aph. 10. sequenti sic inquit. *Medicari in valde acutis si materia turget, eadem die.* Et Galenus in com. turgentiam ad humores refert, quod etiam facit I. quib. & quando, & 8. sec. loc. cap. 3. dū turgere dixit, ad excretionem moueri, & nondum ad certam sedem impetum habere, aut consentiant. Quæ verba non de aliis, quàm de humoribus debent intelligi, siquidem hi sunt, qui ad excretionem mouentur, non partes hæc namque humores ad excretionem mouent. Hanc sententiam sequitur Auic. 4. 1. cap. 1. post. princip. dum inquit. *Ægritudo quoque si multa furiose materie fuerit, in principio eam euacuabis non expectans vacuationem.*

Turgere interdum de natura dicitur, & facultate, ergo improprie, inquit, dicitur de corporibus, & humoribus. At neganda est consequentia: Nam hoc verbum turgere apud Classicos auctores propriè duplicem significationem habet, ad motum concitari, & moueri ad expletionem, & sic propriè dicitur de natura, significat enim propriè idem quod inflari, seu tumere, & tunc propriè dicitur de mari, & de humoribus, & de aliis substantiis corporeis: per similitudinem verò in isto significato dicitur de animo superbo, & de natura Cicero lib. 3. Tusculanar. quest.

*Corque meum penis turgescit tristibus iris,
Cum decore atque omni orbatum laude recorder.*

Nam manus affecta rectè est, quum in tumore est? aut num aliud quodpiam membrum tumidum, aut turgidum non vitiosè se habet? Sic igitur inflatus, & tumens animus in vitio est, sapientis autem animus semper vacat vitio, nunquam turgescit, nunquam inflatur. Quo pacto de solidis corporibus turgentia dicitur, vt manus turget, facies turget, id est inflatur. Liquida autem corpora tunc turgent, quando concitato motu mouentur, & impelluntur, vt in maris euripo cernere est.

Sed quid dubitandum turgentiam humoribus posse adungi,

adiungi, pariterque priscos, vocem hanc ab animalibus ad humores transtulisse, cum eademmet de oratione, aliisque plerisque enuncietur. Cicero namque *lib. 4. ad Herennium non longe à principio*, sic ait. *Vt corporis bonam habitudinem tumor imitatur sapè, ita gravis oratio sapè imperitis videtur ea que turget, & inflata est.* Huic sententiæ adstipulatur Vitruuius *lib. 8. architectur. c. 3.* dicens. *In Italia, & Alpibus esse genus aquæ, quam qui bibunt, turgidis gutturibus efficiuntur; quo loco turgidis pro tumidis vsus est, vt apud Iuuenalem videre licet.*

Quis tumidum guttur miratur in Alpibus?

In qua significatione dictio turgere sumitur à Gal. *6. epid. sect. 2. com. 30.* vbi de tuberculis verba faciens, inquit. *Iam & de phymatis antea didicisti, qua in acutum fastigiantur, ac veluti turgent, calidorum humorum sobolem esse, contraria vero frigidorum.*

Quòd si Galen. *1. aph. 22.* scribit verbum turgere transtulatum esse de animalibus concitatis ad coitum, ad humores, id non arguit improprie dici de humoribus, nam, ait, sicuti illa animalia stare loco nesciunt, titillatione quadam impulsæ, & quasi æstro concitata, sic & humores plerumque in motu vehementiori, & transfluxu ab vna parte ad aliam in morbi principio hominem infestant. Num hæc similitudo reddit significationem improprie? minime. Præterea ex eo incerto motu isto humores vagantes tument quodammodo, & inflantur, & sic etiam proprie turgere dicuntur: Nam in externis aqua vehementer commota inflatur impulsu, tumet, turget. Qui ergo improprie fermonis hac in re Hippocratem carpunt, & Galenum notant, suam palam propriam produunt incertam, quorum rationes aduersas solvere ex dictis operosum non est. Consule Castrensem Lusitanum, qui doctè, & ingeniosè de hoc argumento disseruit *tract. de complexu morbor. cap. 17.*

Proximum his videtur, vt de natura turgentis humoris aliqua edisseramus, ac primum quidem æstimatione dignum est perferuari. *An humores turgent tenues sint, an crassi.* Quod autem crassi sint, patet ex Gal. *1. aph. 24.* & *lib. quor. quib. & quando ante fin. quo loco ad præparationem turgentium humorum, decoctum extenuans propinat.* Sic enim habet. *Verum in acutis morbis circa principia, statim circa primum videlicet diem, vel non ultra secundum si sumus vsuri purgantibus medicamentis, quando turgent humores, non datur facultas istos præparandi, nisi quis forte arripiat occasionem propinandi melicratum, in quo decoctum sit aliquid hyssopi, vel origani, vel tragorigani, vel thymi, vel pulegi, siue quid huiusmodi vim habens humores extenuandi &c.* Ergo turgentibus humores crassi sunt, cum extenuationem desiderant.

Ex altera parte. Humor turgens debet esse valdè acris sed acrimonia solum videtur reperiri in materia calida, & crassa. Ergo: Nam illud contingit membris quæ molestantur ab humoribus, quod contingit illis qui manu flammam, aut carbonem tangunt, carbonis enim caliditatem nec momento temporis ob eius crassitatem ferre possunt, flammæ verò longè diutius ob eius tonitatem: ita membra nec per minimum spatium humoris crassi, & calidi acrimoniam tolerant.

Deinde, si naturam turgentis humoris pensites ad vnguem, qui valdè mobilis est, & irrequieto motu mouetur, eum nimis tenuem esse affirmabis: Quoniam conditiones requisitæ ad turgentiam à crassitie humorum nimis sunt alienæ. Nam prima conditio est, vt sit mobilis ex natura sua careatque lentore, & crassitudine, qua de causa sola flaua bilis, aut sanguis biliosus dicitur turgere, atra bilis etiam valdè sit maligna, non turget ob crassitatem, pituita non turget ob lentorem & quia acrimoniam non fortitur, qua naturam irritare queat. Vapores calidi non turgent: Nam celeriter resoluuntur. Flatus turgere Possunt, quia motu inordinato moueri possunt; & hoc insinuauit Gal. *1. cris. 9. in fin.* Secunda est, vt naturam irriter, & de loco in locum inordinato motu moueatur & habeat caliditatem acrem, exurentem, aut qualitatem malignam, ita affirmat Gal. *4. aph. 1. & 10 & Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 7.* rectè explicuit agens de materia turgenti, quam ipse

furiosam vocat, hanc esse multam, mobilem, & permutabilem de loco in locum asseuerat. Vltima est, vt sic moueatur humor à parte in partem, vt certam inclinationem non habeat, quare quando humor mouetur ad determinatum locum, vt in arthritide, & tertiana, non turget, quia habet certum locum ad quem mouetur.

Ad obiecta verò ita respondendum est, Galenum scilicet non præcipere exhibenda esse decocta extenuantia turgentibus humores, sed humores crassos, & viscidos, si qui simul in viis ductuum reperiuntur, quia alij in venis maioribus turgent, qui plerumque tenues, calidi, & fluxiles sunt, neque medicamentis calidis extenuationem desiderant, sed frigidis contemperari postulant. Dic secundò: Galenum propinare decocta calefacientia in humoribus turgentibus, non vt iis extenuentur, quia tenues sunt natura sua, sed vt pori, & meatus per quos debet fieri expurgatio, aperiantur. Ad secundam obiectionem dic, in humoribus tenuibus acrimoniam non deficere, quæ ad turgentiam requiritur, quia ipsorum tenuitas tanta esse non potest, vt acrimoniam impediatur, quum flammæ tenuitatem non æquet.

Quæres secundò, quænam sit qualitas quæ humores turgere facit? Respondent plures, in quibusdam semper turgentiam, ad calorem, & acrimoniam, in aliis verò solum sequi ad malignitatem, & malum morem humoris: ab alterutro enim natura irritata, infestantem humorem protinus expellere cogitur, & sic in aliquibus membris facit humores turgere caliditas, & acrimonia, in aliis mala qualitas, & certa humorum malignitas, aliquando citra vehementem caliditatem copulata. Sed cum ferè in ardentibus, biliosisque febribus, quæ à tenuissimo, & calidissimo humore originem ducunt, humores citra malignitatem irrequieto motu moueantur, irriterent naturam, eamque quiescere non permittant, approbata est amplius sententia Manardi, qui *1. 3. epist. 1.* soli calori esse attribuendam causam turgentiam asseuerat, quia adeò sit vehemens, & acris humor, vt à nullo ferè membro recipiatur. Quo nomine non semper in febre ardente bilis turget, quia licet caliditas semper vehemens sit, non tamen bilis semper habet eam acrimoniam, ob quam à nullo ferè membro recipiatur.

Quæres tertio. An ex humore turgente inflammatio interna possit concitari? Dic: Si generatio inflammationis prærequirit, quòd humor in parte aliqua firmetur, non videtur quòd ex humore turgente inflammatio gigni possit, quum hoc illius naturæ maximè repugnet, perpetuò enim à loco in locum mouetur, irritando, pun-gendo, & vellicando naturam. Quo pacto toto celo errare eos puto, qui pleuritidem, aliisque inflammationes internas ab humore turgente oriri asseuerant: Nam licet in his inflammationibus moueantur humores ab vna ad aliam partem, dolorem & titillationem inferendo, tamen vel in determinatum locum mouentur, vel deinde incerto loco sunt infixi, vt superioribus locis firmavit Galenus.

Quæres quartò. An humores intra venas, & extra eas turgere possint? Nam intra venas non turgent, quoniam ibi neque dolorem, neque titillationem efficere queunt, quum venæ sensus sint expertes vt monuit Gal. *16. de vsu part. cap. 12.* dū sic ait. *Arteria enim & vena partis cuiusque sensus omnino sunt expertes, siue illas frangere velis, siue cre-re, siue incidere, siue laqueis excipere, &c.* & quamuis sensus participes essent, humores intra eas neque dolorem, neque molestiam inferre possunt: acris enim eorum qualitas benignitate sanguinis obscuratur. Hac de causa flaua bilis intra venas contenta, etiam si mordax sit, lassitudinem, in-equalitatem, horrorem, aut rigorem efficere non potest, ex Gal. *4. de sanit. tuend. cap. 2.* Hac ratione dicebat Gal. *lib. 2. feb. cap. 8.* *continuarum proprium esse, neque rigere, neque horrere, quia in febribus continuis humor continetur intra venas.* Extra venas non turgent, quia, turgentia humoris non potest inueniri nisi in febribus continuis, & acutis, in quibus humor intra venas continetur. Adde quòd propter meatuum angustiam, & densitatem humor celeriter non potest moueri de parte in partem.

Quæsto

Quæsto responde hoc modo. Humor potest turgere intra venas, & extra venas. Nam venæ licet ratione sui sensu non polleant, tamen ratione fibrarum neruorum quæ illis implantantur, sentiunt. Et non solum hac ratione dolorem inferunt, sed quia vehementer commoti partibus sentientibus vapores acres communicant, qui dolorem, & titillationem inferre queunt. Et quia per febres continuas acutas solet expelli humor ex venis extra venas, hic in corporis habitu, celeriter, & violenter commotus turgere potest: inque obstat meatuum adstrictio: nam in viuientibus ob caloris copiam, ampliores sunt, & latiores, quàm in caduere apparent, vt notauit Galenus *lib. 3. de facult. natur. al. c. ult.* in quo ob caloris absentiam, & refrigerationem laterè solent.

Sed residua est illa adhuc dubitatio: *Vtrum turgentibus humores ante coctionem statim expurgandi?* Dic cum Hipp. *4. aphor. 10.* hanc purgationem statim prima die esse celebrandam, vel vt adnotauit Gal. *1. aph. 24.* non ultra secundam. Galenus in *com. 4. aph. & Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 7.* plures rationes reddunt. Nam si eam non exequaris, dolor partis augetur, febris caliditas increfcit, & ad aliquam partem principem decumbunt ij, qui per corpus vagantur humores, dissoluitur virtus ab eorum acrimonia agitata. Deinde ij humores in motu positi sunt, & natura incitatur eos extra corpus pellere: Nam ab eorum copia obruitur, & à malitia lancinatur, quare cum non sint in aliqua parte firmati, & ad eos expellendos irriteretur natura, partio indiget negotio, vt expurgentur. Insuper humor turgens non potest concoqui, quum valdè mobilis sit, & irrequieto motu ageretur, coctio autem perficitur quiete, ex Gal. *lib. 4. acut. 44.*

Hæc est causa cur tantoperè Hip. & Galenus monent; vt in principio reuulsua purgatio administraretur, ne forte ij humores vagantes, & furibundi, in cor, cerebrum, thoracem, & aliam exp præcipuis partibus decumbant: Quocirca prudenter Galenus *1. 4. meth. cap. 8.* cum vespere hora diei ferè decima ad ægrotum quendam qui sexagenarius iam erat, linguam tumidam ita habentem, vt ore eam continere non posset, accessisset: ei protinus absque alia præparatione pilulas ex aloë, scammonio, & colocynthide constantes exhibuit, quibus humoribus ad inferna reuulsis, hominem à suffocationis periculo tutum seruauit.

Trallianus etiam *lib. 4. cap. 1. tit. de sang. mis.* anginoso cuidam vrgente valde affectione, vespere ex cremore ptisanæ, lachrymam scammonij, omni profus præparatione omiffa, exhibuit, & alium simili malo pressum post duorum brachiorum venarum sectiones, liquore tithymali ex herba ipsa expresso, trium siliquarum pondere: eodem die purgauit, sequente non expectato. Itaque humorem turgentem antequam in partem aliquam illabatur confestim reuellere oportet.

Ita Galenus *lib. 4. meth. cap. 6.* in erysipelate vlceri superueniente, purgatione ad contraria reuellere monet, qua maximè parte vlceri conducit, siue id per superna, siue per inferna celebretur. Hoc modo *lib. 1. 3. meth. c. 11.* scribit ipse, nonnullos quibus oculi tentari phlegmone cœperant, sola purgatione per aluum vna die sanatos vidisse, & *lib. 2. acut. 11.* in humore ad præcordia descendente ventrem nigro veratru purgare imperauit. Sic *lib. 4. acut. 37. & 76.* prima die pharmacum propinasse refert, antequam humores errabundi in partem aliquam decumbant.

Instabis primò. Cur ex humore turgente augebitur febris; si hic mouetur ad partes distantes à corde remotas, quare tunc potius, remitteretur febris, quàm intendetur. Dic: quando humor turget, non tota humoris quantitas huc mouetur, & illuc, sed magna portio illius manet in venis maximis, febrem conseruans, & augens. Dic secundò, quòd licet hic humor moueatur ad partes à corde remotas, celeriter tamen ad interiora recurrit.

Obiectis secundò. Cur humor turgens purgatione educendus est, si ex eius vacatione inflammatur iecur? Cum enim per aluum excerni non possint nisi ad iecur recurrant, ex hoc decubitu incend. iecur est necesse:

Lib. IV.

Nam nulla est via per quam eiusmodi humor ex venis, & ex ipso corporis habitu in aluum duci possit, nisi iecur, ita docente Galeno *lib. 2. prog. 13.* quia venter per iecur omnibus partibus copulatur, & per illud recipit excrementa illarum, & in *com. 14.* omne corpus per iecur purgari scribit. Dic: diuerso modo humores in iecur incidunt quum suo impetu in id prolabantur, atque cum à medicamento purgante attrahuntur: Nam cum suo impetu confluunt, ibi morantur: cæterum quum à medicamentis purgantibus ad intestina attrahuntur, nullam profus moram in iecore faciunt, sed illic excernuntur: posse enim aliquem humorem per viscus aliquod etfi præstantissimum sine noxa pertransire, si huiusmodi transitus velocissimè fiat, testimonio sunt ea quæ de fracta pulmonis vomica *lib. 6. de loc. affect.* Galenus inculcat, cuius pus per læues arterias, & finistram cordis ventriculum, in renes, & vesicam deferri, & tandem per vrinam expurgari admonuit. Ergo turgentibus humores non decumbunt in iecur, sed per illud innoxie expurgantur.

Sed vtrum humores turgentibus semper sint expurgandi, respondet Cardan *lib. 1. cont. tract. 6. cont. 15.* non semper humorem turgentem esse purgandum: Nam plura sunt quæ illius expurgationem impediunt: videlicet assidua cruditas, assumptio ciborum qui crassi, & tenaces sunt, obstructio, tenio viscerum, hypochondriorum ardor, & inflatio, viscerum inflammatio: nam omnes ij haudquam sunt apti ad expurgationem, vt notauit Galen. *lib. 1. aph. 24.* quoniam ij citra præuiam præparationem, aut commodam attemperationem expurgandi non sunt. Si enim in febre acuta, præsentè incendio interno medicamenta purgantia offeras, maior accendetur febris, & viscera exardescunt, vt monuit Hippocrates *lib. de med. purgantibus, num. 4. & 2. acut. 11. & 4. aphorism. 5.* Tunc iubet Hip. eodem *lib. de medicam.* vtendum esse infusis per clysterem, & hoc consilium exequendum docet *4. acut. 43.* quando humores crassi in primis viis continentur, & vrinæ tenues sunt. Quapropter tunc præstantior est phlebotomia, & vtiliora sunt quæ humores tenues contemperant, & eorum caliditatem retundunt.

Hæc tamen sententia videtur repugnare veritati, & Hip. Galeni, & aliorum summorum Medicorum doctrinæ valdè est aduersa, qui humorem turgentem statim citra coctionem expurgandum esse asseuerant: Nam purgationis procrastinatio vitæ periculum portendit, & tunc in acceleranda purgatione spes tota salutis reposita est. Neque Galenus in *com. cit. aph.* quem Cardanus in sui subsidium adducit, vllam de humore turgente facit commemoracionem, quum solum in acutis morbis raro, & in morborum principio medicinis purgantibus vtendum sit. Si tamen morbus maximè vrgeat, & vitæ periculum minetur, tunc si adsit copia humoris crudi in viis primis, vigeat cauma internum, premat inflammatio, non indistinctè, sed maxima cum præmeditatione purgatio celebranda. Secus si turgeat humor, tunc confestim expurgandus æger: Nam læsio quæ ex purgantibus imminet, potius eligenda est, quàm mors, vt *1. 2. meth. 1.* præcepit Gal. Lege elegantissimum Manardum *lib. 1. 3. epist. 1.*

HISTOR. XVIII. GALENI, de febre ardente.

Puer mero epoto acutè febricitans, suborto delirio, & vigiliis interiit.

Grammaticus singulis diebus balneum petens, vni ex pueris secum ducebat, altero domi relicto qui rem familiarè seruaret, atque ea qua ad vitæ essent necessaria pararet. Puer itaque domum custodiens cum vehementi siti cruciaretur, nec esset ei aqua domi copia, vinum antiquum liberalliter potauit, atque ex reliquo tempore vigil omnino permansit, postea correptus febre, vna cum vigiliis oborto delirio periit, &c. Galenus *lib. 2. de loc. affectis, cap. vlt.*

MMm 2

PARA

QVOT DAMNA VINUM AFFERAT PUEIS exhibitum, hoc exemplo ostendit Galenus, quum enim hæc ætas caloris copia exarsit, illos valde inflammat, & calefacit, licet vini potus moderati sit fomes ingenij, confirmet vires, corpus mirum in modum sustineat, animum alacriorem reddat, sit laborum omnium medicina, infantes nutriat, sit fortitudinis calcar, dolores à corpore pellat, sit tristitia, & curarum antidotum, sanitatem custodiat, veri sit gaudij thesaurus, & humanæ vitæ solatium, naturale ventriculi temperamentum tueatur, appetitum alimentorum excitet, à morbo conualescentibus proffit, & non solum frigidis, sed calidis, immò pestiferis, & venenaris opem ferat, quum sit venenorum securissimum alexipharmacum, vt docuit Dioscorides, & nos lib. 2. in com. hist. 61. protulimus, ob quas miras vtilitates Medici præstantissimi parant iulapia, syrupos, & clareta ex vino, vt Quercetanus, Crollius, Libanius, quorum vsu, & efficacia roboratur ventriculus, absumentur flatus, facultates firmiores fiunt, & frigidi omnium partium morbi persanantur. Denique vina fiunt purgantia, pro curandis diuersis morbis vtilissima. Neque miseris, inquit Quercetanus in diatæico de tantis, & inexplicabilibus facultatibus vini: Nam abundat spirituum vitalium copia, & est præterea aliorum medicamentorum, ac ipsorum quoque purgantium vehiculum, cuius virtute, & correctione operationes illorum, promptiores, & tutiores euadunt, & tanquam ab alexipharmaco quodam malignæ ipsorum qualitates, si quæ sunt, corriguntur, & tolluntur: est enim vinum, gratus, iucundus, citusque delator ad partes humani corporis minimas: Nam obuiis quasi vlnis mira voluptate excipitur absque vilo horrore, aut metu.

Prætermitto vsum vini in fomentationibus, ablutionibus, lue venerea, antidotis, extractis, odoribus, & infinita propemodum, quæ ex vino parari consueverunt. Neque immerito pronuntiauit Albitzar; nec cibum, nec medicinam vino vnquam priuari debere: vinum enim simile est, calorigue innato maximè conuenit. Quapropter inquit Ianus Cornarius lib. de re vinitoria, contemplari debemus considerationem prouidentia, qua si vllibi in reum è terra nascentium serie, hic certe illustrissimo se documento ostendit, dum in vno hoc liquore tot salutaria remedia tantis morbis opponenda subministrat: quidquid enim saluberrimarum virium natura ceteris plantis indidit, illud omne facillima participatione, vino, & in vino homini ad diuersissima inualetudinum genera communicari potest. Hunc pretiosum potum tantoperè comendat Salomon in Proverbiis, dicens, date vinum iis qui amaro sunt animo, bibant, & obliuiscantur egestatis suæ, & doloris sui non recordentur amplius.

Denique si vini commoditates, & efficaciam pro arcenda peste, pestiferis morbis curandis, & fugandis venenis recitare incipiam, in immensum euadet oratio, lege scitu non indigna apud Laurentium Gryllum lib. 1. de sapore dulci, & amaro; Andream Baccium lib. 3. de natur. vini, cap. 10. vsque ad 16. Anton. Fumanel. lib. de natur. vini, & facultat. cap. 6. Fracastor. lib. de vini temperat. & alios quos citat Petrus Andreas Canonherius eloquentissimus in suo lib. 1. de admirand. vini facult. cap. 3. à num. 1. vsque ad 67. & nobilis, insignisque Poëta Marcus Antonius Flaminius eius vires eleganti carmine descripsit.

Ovinum tenue, aureum, suauè!
Instar neclavis! ò merum Deorum,
Vina præsidium meæ fugacis;
Cedant Paonij tibi liquores,
Et quidquid remediis salubribus
Ostendit medica repertor artis,
Iacebant lateris dolore membra
Semimortua, febris astuabat
Vt fornacibus ignis, ipse plantas
Lethi limina dura transferebam,
Cum in languidulus fluens in artus
Cælestis liquor, & leuas dolorum,
Et vitam mihi reddis, &c.

A Lege Saunarolam lib. de conficienda aqua vitæ, & Augurium tom. 3. epist. medicinal. epist. 3. Vallet. lib. de sacra Pbilosoph. c. 27. Ruell. lib. 1. de nat. stirp. 143.

Sed si tot facultates habet admirandas vinum, cur pueris tantoperè nocet, vt Galenus hac historia demonstrat Dic: quod præterquam quod inflammat, & ignefacit illorum corpora, natura sua calidissima, etiam tentat caput, quod suapte natura imbecillum est, vt probat Themistius ex Aristotelis de somno, & vigilia libro, quum enim puerorum caput, veluti temulentorum vaporibus flatulentis, & pituita sit repletum, quod mole vacillet humorum, quibus meatibus spiritus, & animæ infarctis, necesse est vt fontico, vel diuino Herculis morbo conuallatur: temperandum igitur est iis à vino præcipue veteri, quod caliditate sua vrit viscera, nequos præsertim puerorum emollit, 5. aph. 5. & semicrudos humores ad caput defert, ex Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 7. Hoc modo Plato lib. 2. de legibus, pueris vinum vsque ad annum duodeuigesimum, ne ignis addatur igni, interdicit, cum Arist. lib. de somn. & vigil. cap. 3. & membra mollissima vim vini non tolerant, sed resoluuntur. Consule Langium lib. 2. epist. 51. Rhodigin. lib. 1. 5. lect. antig. 28. & 29. Cardan. lib. 1. cont. tract. 2. contrad. 9.

Porrò excutiamus tradita à Galeno. Si vinum antiquum melius, & salubrius est nouo, & ob calorem vberiore, promptius resoluuntur per sudorem antequam nocere possit, cur febrem, & delirium, illius excitauit potus? Rursus si vinum vetus maiori cum voluptate à natura amplectitur ob suauitatem, & facilius coquitur, & secedit per ventrem, & vrinam, cur mors ex eius potu sequitur? Dic. Vinum vetus est iucundius, id probat sacra pagina Ecclesiastic. c. 9. Vinum nouum, amicus nouus, veterasce, & eum suauitate bibes illud. Quare Homerus lib. Iliad. vinum vetus potionem vocauit diuinam.

Intus autem dolia vini veteris dulcis ad potandum

Erant, meracum, diuinam potionem intus habentia.

Idem præfert Pindarus in Olymp. od. 9. & Horatius 3. lib. carmin. od. 21. Consule Tullo factum. Et Ouidius lib. 2. de art. amandi.

Qui properant, noua musta bibant, mihi fundat auitum,
Consulibus prisca condita testa merum.

Et Plautus in Casina in prologo, sapientes sunt, qui veteri vino viuunt. Hæc etsi vera sunt, tamen plura in pueris damna oboriuntur ex meri potu, quod calorem innatum in feruorem deducit, ex Gal. 4. acut. 406. & in calidis naturis condemnatur, ex Galen. lib. de bonit. & vitio succorum, cap. 19. præsertim si liberalius assumatur: tunc enim præcopia concoqui nequit, & febrilem æstum concitat, Quare vinum antiquum vigilias facit copiosè sumptum, nouum verò vberius haustum, frigidus morbos parit, ex Gal. 3. de temp. c. 5. & lib. de caus. morb. 3. & 2. prorrhet. 19. & 1. de caus. sympt. 7. vt carum, profundum somnum, apoplexiam, & comitalem morbum, quia semicrudos humores generat.

Dic secundò. Merum calefacit, & exsiccat, spiritus inflammat & vigilias parit. Dilutum aquosum, humectat, cerebrum emollit, & meatus, per quos vis animalis communicari debet, obturat, & somnum gignit. Hoc non ita nocere pueris, cum modo ebibitum, immò illis posse concedi testatur Alphonsus Luperius lib. de vini commoditatibus, quoniam benè dilutum non ferocire facit genuinum calorem, immò illum tutabitur, suppeditabitque humorem alimonix, & augmentum, quo pueri egent decentissimum, pituitosaque humiditates vacuabit. Hinc fit vt ex potu vini iuuenes faciliùs in læuora damna incurant, quam pueri. Quare auctor de salubri dieta vinum pueris non interdicit, subscribit Galenus in com. & firmat Aëtius terrab. 3. serm. 1. cap. 28. Neque hoc tibi videatur mirum: Nam Galenus, cæterique Græci vinum in febribus concedunt in declinatione, post coctionem & euacuationem, vt ex plurimis eorum auctoritatibus confirmat.

Syluatic. cont. 1. 2.

*

*

QVÆSTIO XXIII.

Verum vinorum plures sint differentia.

COMMENTARIUM.

Vinum antiquum. Quoniam Prisci, iuniores, immò Poëtæ illustres plurimi, fabulosè vino diuinos honores, immò illi iconas, ac simulacra dicarunt, nos ab eis supercedentes, ea agitabimus quæ intra medicinæ aream solent disceptari. Comperit illud in primis est vino vti Medicos ad sedandam sitim, elixandos cibos in ventriculo, horum distributionem promouendam, rescindendas vires: Nam facillimè transmutatur, auctore Galeno, 3. de temper. cap. 2. in princip. Idè Gal. lib. 7. meth. cap. 6. pro intemperie sicca ventriculi vtitur vino, & in 1. 2. meth. cap. 5. pro curanda syncope vinum propinat, & alibi sæpè. Sed vt intelligamus quale vinum sit quod auctores in morbis exhibere consulant, notandum est, ex Gal. 3. de rat. viat. 1. plurimas esse vinorum differentias. Prima sumitur ex colore: nam vinum aut est album, aut fuluum, aut rubrum, aut nigrum, vt tradit Plinius lib. 4. natural. hist. c. 9. Galenus loc. cit. & 5. de sanit. tuend. 5. addit flauum, & ea quæ medios colores retinent inter album, & flauum. Aliqui addunt giluum, rutilum, pellucidum, & vermiculare, qui colores sub quatuor primis continentur, vel ex illis sunt compositi, vel sunt qualitates à coloribus distinctæ, illis tamen adiunctæ.

Album dicitur, non sicuti lac, aut nix quoniam beneficio naturæ, aut sponte nullum tale existit. Vocatur ergo album, quod colore aquæ simile est, præsertim quando tenuem substantiam habet. Pallidum sequitur, cui annumerandum subpallidum, quod ex pallido albicans vocatur à Galeno 5. de sanit. tuend. cit. subflauum appellat ex pallido flauum. Ab hoc rufum, & fuluum sola intensione, & remissione distinguuntur, & quando hi colores substantiæ tenui, & perspicuæ coniunguntur, rutilum, & pellucidum constituunt, cuius, meminit Galenus lib. de bonit. & vit. succor. cap. 11.

De rubro etiam locis citatis egit Galenus, sub quo remisso giluum, & vermiculare continentur. Vltimum est nigrum, & non vocatur ita, quia est sicut atramentum, sed quia est rubrum obscurum, quale in Asia erat thezæum, & scibelites, apud Romanos falernum. Vtrum hoc tantis laudum encomiis à Galeno laudatum, inter alias vinorum differentias sit præstantius, luculenter, & doctè disceptat Canonherius clarissimus ex multorum mente lib. 1. de admirand. vini virtutibus cap. 7.

Secunda differentia sumitur ex sapore vini. Nam est dulce, aut austero, aut medium inter hæc, vel per participationem, vel per negationem extremorum, aut est acre. Verum vt hæc illustriora reddantur, notanda est doctrina Galeni, 1. simpl. 36. & 37. docentis saporum species certo numero comprehendi non posse, possunt tamen in numerum redigi, vt ipse ex mente Platonis in Timæo conatur ostendere, quum de sensibilibus linguæ differat, quo loco, sicut & 4. simpl. vniuersi quæque saporis naturam exactè proposuit, & postea Mesuè theoremate 1. & inter omnes perdoctus Ioannes Brauus ex Galeni mente affabrè explicuit in aureo libello de saporibus.

At dubitabis, cur Gal. 3. acut. 1. opponit dulce austero, & non amaro? Dic: hos saporum esse contrarios secundum effectus quos imprimunt, & secundum qualitates à quibus dimanant, 2. ad Glaucon. cap. 8. in med. nec immerito: Nam austera qualitas sua ipsius virtute refrigerat, & exsiccat ex Gal. 7. meth. cap. 7. & 4. simpl. cap. 7. quare adstringentia terrena sunt & crassa, ex Auic. lib. 2. tract. 1. cap. Sapor autem dulcis ex caliditate mediocri, & substantia non admodum crassa ortum ducit, ex Gal. 5. simpl. cap. 26; Rhasio 3. ad Almanf. cap. 1.

Deinde dubitabis, quare Galenus dum de vini saporibus differit, prætermittit acidum, salsum, & amarum? Dic: non dari vinum acidum, quia iam ex Galeno lib. aduersus Lycum, cap. 4. in fin. est acetum; nec salsum, nisi quando aqua salsa permiscetur; & quando est amarum, iam potius

Lib. IV.

A est ineptum, & non solum iniucundum, sed succum laudabilem amisit, vt Gal. docet 1. 2. meth. cap. 8. in princip. quæ enim exactè sunt amara, nutrire nequeunt, vt 4. simpl. 9. & 10. monuit Gal. quoniam amarum omnibus tum hominibus, tum plantis est inimicum, firmant Auic. 2. canon. tract. 2. cap. 3. & Auerrhoës 5. collig. cap. 25.

Tertia differentia colligitur ex consistentia vini, quia vinum aut est tenue, aut crassum, aut mediocre, licet omnibus vinis pro modo crassitiei, parcius, aut copiosius, & pro modo tenuitatis, magis aut minus alimentorum iuuent distributionem, vt lib. de bonit. & vitio succor. cap. 12. Gal. edocuit.

Quarta differentia sumitur ex odore: Nam vinum aut est boni odoris, aut mali, aut inodorum, vt aqua. Odor in vino semper virtutem, & robur significat, contra autem odoris priuatio signum est frigiditatis, & debilitatis, vt inquit Galen. 3. acut. com. 20. quo loco huius rei proposuit causam, quia quando lignum vitis assumit multum aquosæ substantiæ, & parum substantiæ calidæ, & in eo leuis fit alteratio, tunc vina frigida, & inodora euadunt, caliditas enim, & odor in vinis ob plurimam alterationem, & substantiæ calidæ permixtionem comparantur. Ex hac doctrina intelligi potest quod affirmat Galenus eod. lib. 3. acut. com. 8. in feruidis regionibus raro vina tenuia & inodora reperiri, sed magna ex parte vinosa, & odora, in frigidis verò regionibus contrarium accidere affirmat.

Odor in vinis facit ad succi bonitatem, graueolentia verò, præcipue quando crassitiei, & austeritati est adiuncta, succorum vitium progignit, ex Galen. lib. de bonit. & vitio succor. cap. 2. Vina odorata, quia calidissima sunt, biliosis corporibus siue ex natura, siue ex ætate, siue ex quacunque alia causa, valde nocent, non quod prauum sanguinem generent, sed quia hæc corpora humoribus abundant, qui refrigerari potius, quam caleferi desiderant: contra tamen pituitosis corporibus, in regione frigida, & tempore frigido ob contrariam causam sunt vtilia, vt loco citato notauit Galenus. Insuper odorata vina, quia caput tentant, feriunt, & replent, capitis etiam frigidis affectibus nocua sunt thoracis tamen, & pulmonis morbos diuturnos, qui citra febrem infestant, iuuant, quoniam humores crudos, & crassos concoquunt, & extenuant, & si dulcia sunt, crassa sua humiditate, per sputum expurgationem promouent, ex Galen. lib. de attenuante vitio, cap. vlt. Vina verò inodora tenuia, & aquosa, præsertim si leuiter adstringant leues capitis affectus, ob consensum ventriculi subortos, humores contemperando & roborando, corrigere solent.

Quinta differentia ex vini facultate desumitur: nam vinum aut est potens, aut imbecillum, aut mediocre, Potens illud dicitur, ex Galen. 3. acut. com. 1. quod vehementer &, celeriter corpus calefacit, caputque ferit, & vinosum dicitur, quia in eo id in quo aquam cuiusque, vehementissimum est, qui locus videtur difficilis, nam quando vinum purum est, & nullam habet aquam permixtam, videtur intellectu difficile quomodo tunc vincat aquam. At tripliciter posse explicari sententiam hanc mihi persuadeo, & primo modo, sic. Vinum aquæ dissimile est sapore, odore, consistentia, & facultate, quanto igitur, hæc vehementiora habet, tanto magis potens, & magis vinosum dicitur, cum ea in quibus aquam vinct, habeat intensiora. Vinum tamen aquosum, quia in omnibus ferè est simile aquæ propterea aquosum vocatur; & dicitur purum euincere aquam. Dic secundò. Vites nec nutrirum, nec fructum ferre possunt, nisi ex terra aqueam humiditatem alluciant, quæ interdum in ligno vitis transmutatur multum, & tunc fit vinosum, interdum parum transmutatur, & fit vinum aquosum. Dic. tertio, ex Galen. 3. acut. 20. quod vinum potens ad benè temperatam mixtionem multum aquæ sustinere potest, quare polyphorum, id est multiferum appellatur, contra verò aquosum dicitur, quando exigua aqua permixta ita diluitur, vt bibi non possit, & parum aquæ tolerat, & vocatur oligophorum, id est, pauciferum.

MMm 3

Postrema

Postrema differentia sumitur ex tempore, & ætate, nam aut nouum est, aut mediæ ætatis, aut antiquum, quæ differentia extrinseca est: quia uina non iuuant, aut lædunt ob tempora, sed ob mutationem quæ in dictis differentiis fit, cuius mensura, & signum est tempus, & quando illis non immutantur, neque antiquum, neque nouum vocatur, & mutationem istam non acquirit ex tempore, sed ex interno calore, qui paulatim partes aqueas concoquit, & æreas ignitas reddit. Quare rectè traditum est, omnia uina antiquitate fieri aciora, & calidiora, ut firmat Gal. lib. 1. de crisi tot. cap. 3. & 4. simpl. 1. 1. & 1. 2. meth. 4. Illa tamen antiqua sententia quæ ponitur à Gal. 1. de aridit. cap. cit. in fin. omnia senescere præter vinum, intelligenda est, ut longissimo tempore incorrupta durent, quæ usque ad certum tempus uetustate fiunt. fortiora, deinde paulatim exoluuntur: nam partes, quas continent necessario, tractu temporis debent dissolui, & experimentum hoc confirmat: & quemadmodum in facultate mutationem accipiunt, ita & in calore, & sapore.

Vina alba, & aquosa sicuti citò acescunt, ita etiam citò inueterascunt: quando enim sunt nouella, imbecilliora, & aquosiora existunt, & excrementitia, quod si simul fuerint austera, & rubra, omnino sunt fugienda, quia facile acescunt in uentriculo, neque coctionem, & neque distributionem iuuant, neque aliquam uacuationem promouent. solum nouella, quæ alba, & aquosa sunt bibi possunt, ut præcipit Galenus lib. de cibis boni & mali succi, cap. 1. 1. post. med. Quando iam sunt antiqua, utimur illis magis pro medicamento quam pro alimento. Ea solum quæ sunt mediæ ætatis, aut modicè calida debent esse in usu, ut insinuat Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 8. de regimine aqua, & uini.

Galenus lib. 7. meth. cap. 6. & lib. 4. sec. gener. cap. 5. Vinum nouum dicit esse usque ad quintum annum, ab octauo in decimum, est mediæ ætatis. Post decimum, antiquum est. Vinum nouum est ex primo ordine calefacientium, mediæ ætatis ex secundo, antiquum tertij esse ordinis. Modus mixtionis debet esse pro natura uini, & prout unusquisque obseruauit experientia talem modum sibi fore utilem, quare uniuersim intelligenda est doctrina Hip. 7. aph. 56. dicentis uinum æquali portione aquæ esse attemperandum. Galenus 3. acut. 40. docet aliam esse symmetriam mixtionis aquæ cum uino uoluptatis gratia, & alia esse quæ fit ad opem ferendam in sanis hominibus. In illa sic uinum temperatur, ut aquam sapore, & odore semper deuinuat. In ægrotis fit ad corrigendam aquæ malitiam, cruditatem, & frigiditatem, quia præ frigore quantumuis optima sit, incoctilis est, & ægrè distribuitur.

Breuius uini boni proprietates describendæ: Vinum neque debet esse uetulum, neque torculari uicinum, sed medium, quod colore sit uermiculum, optimi odoris, non acerbum, seu dulce, non acutum, aut fortitudine uincens, sed æquale, natum in terra libera, à uente perflata, non nimis plana, sed lapidosis montibus, non ad meridiem sita, sed Phæbo surgenti contermina regionis, neque calore nimio æstuantis, neque frigore nimium torpentis. Auerrhoës lib. 5. collect. 16. his conditionibus probat uinum. Et uinum quod melius reperitur est aromaticum, cuius caliditas penetrare potest per totum corpus, quod si, sine amaritudine, & stipticitate, & est illud uinum quod est uinosum, pinguium in principio, & post delectabile sine aliqua amaritudine & ponticitate.

Sed, ut Laconicè uini proprietates complectamur, pro iis describendis carmina illa Arnaldi Villanouani mihi arrisere semper, recitata in schola Salernitana.

Vina probantur odore, sapore, nitore, colore,
Si bona uina cupis, quinque hæc laudantur in illis,
Fortia, formosa, & fragantia, frigida, prisca.

Odor in uino, aromatis instar, optimam coctionem præcedit, quare alimentum corpori suppeditat non mediocriter, succum gignit laudabilem, facultates principes corroborat, exhilarat, spiritus restaurat. Nam solo halitu, lipothymia, aut, syncope languentibus mirè succurrit. Contra fœtidum, aut aliquo graui odore præditum, spiri-

tus prosternit, facultates labefactat, reprobum succum generat, & vaporem tetrum capiti transmittit, qui capitis dolorem infert promptissimè.

Sapor in uino maximè expetitur: Nam cum uoluptate assumptum auidius à uentriculo attrahitur, perfectius concoquitur, & promptissimè distribuitur. Nitor, seu splendor, quod sanè si pellucidum sit, non solum uini tenuitatem arguit, sed spirituum, qui ex eo gigni debent, subtilitatem præfigit.

Color etiam est necessarius. Rubicunda potentius nutriunt, quam alba, illa frigidis naturis, hæc calidis magis conueniunt. Vinum debet esse forte, ut sic plurimum nutriat, & non exiguam spiritus copiam progignat. Formosum, siue pulchrum maiori cum iucunditate allamitur, melius coquitur, citius à partibus attrahitur. Fragrans, siue suauiter olens, vires roborat, tenues gignit spiritus. Frigidum actu assumi debet: Nam calidum inflammat, tepidum, uentriculum eneruat, vomitum concitat. Priscum fit seu leue: quoniam perfectius coquitur, penetrat, nutrit. Denique debet esse clarum, ut perspicuos gignat spiritus. Uetustum quoniam nouum siue mustum facilius inebriat, tormina gignit, inflat uentrem, febres arden-tes gignit, cõcitat cephalalgiam. Maturum est optimum, non austerum, nec stipticum. Si alias condiciones scire cupis, quibus uinum probandum est, adi Mattheol. lib. 5. in Dioscorid. cap. 6. Constantin. African. lib. 3. theoric. cap. 25. Iulium Alexandrin. lib. 17. Salubrium, cap. 6. Cardan. lib. 6. de uariet. cap. 24. Gratarolum lib. de uini natur. cap. 12. & alios qui de uini natura conscripserunt.

Num uerò omne uinum calidum sit, etiam addubitant iuniores, & uidetur in pluribus locis probare Galenus omne uinum esse calidum: Nam 8. simpl. cit. de uino, & 3. acut. 106. & 4. simpl. 11. docet uinum omne calefacere, quoniam ex solis calore, & uite colorem contraxit, quam doctrinam accepit ab Hip. lib. 2. de diata. Obstat tamen Galenus lib. 12. meth. cap. 4. §. Nullum enim ex alborum genere uidi calidum, & c. repetit lib. 5. de sanis. tuend. cap. 5. & lib. de bonis. & uii. succor. cap. 11.

Dic, omne uinum calidum esse, licet Macrobius lib. 7. Saturn. cap. 6. ipsum natura sua frigidum esse plurimis argumentis contendat quorum solutionem lege apud clarissimum Ludouicum Nonnium lib. 2. diatetic. cap. 5. Hoc modo uinum flauum est calidissimum, fuluum, & rubrum, & c. album parum calidum. Ita Galenus nullum uidit ex alborum genere multum calidum. Hoc modo se ipsum explicat Gal. lib. 3. acut. com. 6. §. Nempe ex uinis albis nulli ualenter calefacere potest, quod enim sunt: calidum est, id continuo & flauum existit, ueluti & quod ab ipso est fuluum mox ab his rubrum, & deinde dulce. Album autem minus quidem his omnibus calefacit, & c. Quare est uinum aquosum, colore, sapore, & odore aquæ simillimum sit, quia in ligno uitis leuem suscepit transmutationem, æreas tamen partes sortitur ratione quarum aliquo qualiter calefacit. Neque refert quod Gal. 4. simpl. 9. & 11. uinum austerum, & acidum frigidum esse asseuerat, nam hi saporès à frigiditate fiunt, quare Galen. 2. simpl. 2. 1. acerbæ uina non calefacere affirmat, tamen acidus sapor tenuium est partium, quoniam acidum penetrat, aperit, incidit, diuidit, tenuat, ex Gal. 4. simpl. 7. & 23. Mesuë lib. 1. theoremat. 1. Et uinum austerum, non est ita frigidum, nec partibus crassis, & terrenis constat, ut cæterorum stipticorum instar in frigidet, & exsiccat.

Neque ob id putes uinum non esse in febribus offerendum: Nam caliditas eius non est tanta, ut inflammare possit, & contrarium docuit Galenus, qui uinum aquosum in diariis, & acutis esse porrigendum non semel inculcat: quoniam hoc, uini, & aquæ damna effugit 3. acut. 8. aqua enim etsi optima, cruda est, flatuosa, & difficulter permeat, 3. acut. 40. Vinum uinosum calefacit, caput tentat, ferit neruos, fluxiones mouet, perturbat corpus: aquosum autem omnia naturalia instrumenta roborat, coctionem iuuat, omnes naturales excretiones adauget, non tentat caput, nec lædit neruos, nec calefacit. Ita ex auctoritate Hip. in acutis id concedit, 8. meth. 2. & 4. acut. 4. & 8. & 7. meth. 6. illud sine noxa in hectica febris offerri

offerri posse asseuerat, & Auic. 1. 4. tract. 2. cap. in febribus tunc esse exhibendum quando febris est in declinatione, corpus uacuum, & signa coctionis apparuerint, quam doctrinam exhaussit ex Gal. 1. meth. cap. 9. §. At si mediocriter est febris, & c. quia quando febris est uehementissima, & in summo vigore consistit, uinum solet febrem adaugere: quamuis enim aquosum sit, propter partes æreas, & igneas quas habet, facile solet inflammar, sic etiam quando humor crudus est, aut multus, uini ratione agitari solet, & sic obstructions, & putredinem auget, ut notat Iacchimus in methodo curandar. feb. cap. 33. de curatione tertianæ interpolatæ. Conceditur etiam, & prohibetur in febribus ratione symptomatum, nam quando adest delirium, dolor capitis, uel inflammatio, uel erysipelas, uel intemperies admodum calida alicuius partis, negandum est, etsi sit aquosum, quia ab eius potu mala insanabilia eueniunt, ut 1. ad Glauc. 1. 4. & 8. sec. loc. cap. 7. post princip. docuit Galenus. Deinde in moderata copia offerri potest, si vires sint resolutæ, immodica uigilia adsit, inappetentia, deprauata coctio, suspicio ueneni, uel maligna qualitas insoleat, ut in febribus pestiferis, & malignis sæpè contingit: Vinum enim ueneno uehementer resistit, ex Dioscorid. lib. 5. cap. 7. & lib. 6. cap. 1. putredinem arcet, ex Gal. 3. sec. loc. cap. 7. & pesti reluctatur; referunt enim Arrianus, & Simplicius in predicamento qualitatis, suo tempore pestem fuisse grassatam, quæ præter oleum, & uinum, quibus omnes sanabantur, cætera præsidia respuebat; probant Iul. Palmarius lib. de feb. pestil. cap. 14. Alexand. Benedict. lib. 1. de peste, cap. 14. Forestus lib. 6. de feb. obs. 23. Ergo aquosum uinum in omnibus febribus post coctionem concedi potest, ut appositis tam multis sententiis probant Amatus lib. 1. centur. 28. Siluaticus controuers. 16. Vtrum autem in passiuis qualitibus sit siccum, uel humidum, differunt Manardus 1. 4. epist. 3. Vallerius lib. 9. cont. 8. Si uerò de uinorum differentiis plura scire tentas, lege Mercurialem in com. Hip. lib. 3. de rat. uict. in morbis acutis.

HISTOR. XIX. GALENI, De febre ardenti.

Quidam ob copiosum uini potum, alij ob salforum esum, æstum, exercitium, iram, uigilias, in causum inciderunt.

Scio equidem nonnullos ob liberam uini, quod uetula asseuerant non uocant, potionem, causo fuisse correptos: ueluti & alios ob salamentorum, salfarumque, carniuum, atque aliorum quorundam salforum usum immoderatum. Alius ex ambulatione, & estu ueniens, primum quidem lauit se, deinde domum perductus uini mixti plus bibit, capique protinus affici causo. Alius autem ob iram, & alius ob uigilias causum incurrerunt, & c. Galenus lib. 4. de ratione uict. in morb. acut. com. 4.

PARAPHRASIS.

Licet uerum sit febrem non posse concitari humoralem ex causa externa, non præcedente diaria, quoniam spiritus tenuiores sunt, quam humores, & facilius ob caliditatem, & siccitatem flammam concipiunt; tamen si in humoribus maior adsit dispositio quam in spiritibus ad recipiendum calorem febrilem, prius generabitur putrida, quam diaria: Nam agens non potest introduci nisi in passu bene disposito, ut eleganter docuit Galenus lib. 1. feb. cap. 4. Accedit etiam quod calor in spiritibus ob eorum raritatem diu conseruari non possit, quare inducetur continens biliosa, ex adusta, & non putrente bile, quam posse fieri supra in com. hist. 9. late prædiximus, & maximè ex uini potentis metaciori, & copioso potu, quod incendit bilem, & adurit, de cuius effectibus plura protulimus supra.

Salforum esum etiam inflammare corpus, notum est:

Nam ea calida sunt, ex Arist. lib. 2. 3. probl. 30. Auerrhoë 1. 3. collect. 27. Galen. lib. 5. simpl. 26. Auic. lib. 2. tract. 1. cap. 3. Ishaac lib. diatar. uniuersal. cap. 1. 2. probat Manardus 18. epist. 5. quare sanguinem & bilem adurunt, & ardentibus febribus occasionem præbent; de cuius effectibus sat plura diximus lib. 2. in com. hist. 73.

Similiter febrem ardentem ab exercitio, magnoque feruore externo gigni non est dubitandum, quoniam exercitio nimio incalescit corpus, attenuatur sanguis, inflammatur bilis, præsertim in calidis temperaturis, & æstatis tempore, de cuius vi lege lib. 1. in com. hist. 28. Æstum calefacere corpus, & febrem concitare, ubique in lib. epid. & de diff. feb. protulit Gal. Nam inspiratus aer calidissimus, & attractus per transpirationem, bonum non parat cordi refrigerium, quare hoc incenditur, & exardescit, & calorem concitat febrilem, nam ex uicinia rei calidæ oriri febrem, demonstrat Gal. lib. 1. feb. cap. 7. de quo argumento satis lib. 2. in com. hist. 79.

Ex ira, efferuescente sanguine, ebullientibus spiritibus, omnis generis febres excitari, nullus dubitabit, qui huius pathematis effectus perpenderit: uehementer enim calefacit, & inflammat cor, quia illæ substantiæ incompositæ per totum corpus mouentur; quare si adsit dispositio in humoribus, & corpus sit calidum, & siccum, non solum diaria febris, sed ardens generatur. Quoniam uerò plura protulimus de ira lib. 2. in com. hist. 13. ad eum locum te remitto.

Vigiliam eodem modo febres accendere, quia sanguine resoluta, & adusto, reficatur corpus, præsertim ex carne, immò maiora mala, & conuulsionem, ardescere corpore, firmat præclaro elogio Hip. lib. 7. aph. 18. dicens, ex uigiliis, conuulsio, & desipientia, malum. Reddit causam Galenus in com. quia in longis uigiliis biliosior redditur sanguis. Idque maximè, ut ait Galen. 6. epid. sect. 1. com. 6. quoniam ob uigilias corrumpitur sanguis illis quibus præsertim corpus inedia est maceratum. Ab iis enim causis si causus acciderit, curabitur iuxta causam à qua originem duxerit.

HISTOR. XX. GALENI, De febre acuta.

Quibus artibus Cyrillum, Boëthi filium, clam cibum fumere deprehenderit Galenus in febre.

Utrum itaque ægrotasset alter filiorum Boëthi, & liber à morbo factus rursus in morbum incidisset, deinde quæ soluta febre denuo febriveret, & quæ palam offerebantur, & qualitate idonea, & quantitate congrua essent, puerum aliquod clam comedere, Galenus confidenter asseuerauit. Re autem à Boëtho audita, custos adhibitus fuit, qui tota die, circa puerum sederet, nec ad eum quemquam accedere sineret, nocturne cubiculum in quo dormiebat, diligenter clauderet, rursus non posse post hæc puerum quidpiam clam comedere, atque ideò cum quatuor diebus puer ita seruatus, noctu incaluisse, indignabundus Boëthus in thalamum pueri, Galenem manu apprehensum duxit, subsequenti quicunque in uia eis obuiam fiebat, ut ab ipsius pueri matre, eum, illa diligentia, diebus illis custoditum fuisse, intelligeret, ut nihil in uictu aberratum esset, tuncque an febricitaret, determinaret. At Galenus pueri pulsus explorato, nullo quidpiam pacto eum febricitare fassus est: erratum tamen adhuc in uictu fuisse, & puerum aliquod clam comedisse, constanter affirmauit: in cella immò illa, quidpiam ad comedendum etiam nunc absconditum esse, dixit ut quando mater ad balneum itura domum clauderet, & securitatis causa, clauem in loculum conieclam obsignabat (quod interdum facere eam Galenus sciebat) id filius comederet. Quibus auditis statim Galenus surrexit, arreptumque puerum in cubile matris transtulit, puerique lectum inferni, & agitari, & quæ super imponebantur, substernebanturque uestes, excursi, & sellam astolli iussit, an quidpiam in eis absconditum esset, ut uideret, quod idem in cubili matris, M M m 4 fecit

fecit, quod totum exortu, & denuo inferni voluit. Alivatus...

PARAPHRASIS.

Cyilli Boechi filium clam cibum iurare, sex artis...

Exactum autem Galeni iudicium mirari licet, qui modum...

HISTOR. XXII. GALENI, De febris curatu.

Recidiva febris precognitio, & illius per sudorem difcessus, historia.

Sextus in morbum incidit, acutum quidem septimum...

salam, vel cum panis incis: interdumque solo pane...

PARAPHRASIS.

Præcipua sunt quæ admodum operi recentem in hunc...

Revertitur autem morbum transtulit, & ita accen-

Sed longe difficilior est quod scribit Hippocras...

Ergo reverturum morbum prædixit, quia signa coctio-

His accedunt alia firmissima signa, quæ sudorem euen-

Alterum futuri sudoris signum, est rigor, qui à feri

Si verò perconteris, nam hic sudor quo iudicata fuit

Revertitur autem morbum transtulit, & ita accen-

HISTOR. XXII. GALENI, De rigore sine febre.

Rigor sine febre à crassis edulis subortus, medicamentorum calefacientium ope sublatus.

Cognovi adolescenti cuidam ex condiscipulis nostris in

eratque accidens rigor quoque iam exiguus, tunc igitur fe-

PARAPHRASIS.

Rigorem sine febris conatur hac historia per sanare

Audi Galenum lib. 2. de caus. sympt. cap. 5. Ac vetus qui-

Sed cum inter humores crudos præcipuum locum ob-

Gentilem, & Iacobum de partibus in com. cit. cap. Auic. A. Vallef. 5. controu. 13. Simon. lib. de humoral. feb. natura & ex Iuniorum mente plura retulit Carreus in com. Auic. 1. 4. tracl. 2. cap. 6.

Rigorem hunc sine febris ex copia alimentorum crassorum, & frigidorum, ex quibus pituitosus, & lentus humor est generatus, in hoc adolescente emanasse, præcedens victus, quo se affatim repleuit, demonstrat manifestè: Nam vescabatur fructibus immaturis, qui cum sint pleni semicoctæ humiditatis, crassos humores in corpore gignunt, vt 2. de alim. facult. cap. 2. notauit Galenus, & maxime palmarum glandes in copia multa, virides, & recentes, quod alimentum flatulentum est, concoctu difficile, præui succi, & ob lentorem tardè permeat, mucosumque succum gignit, vt scitè dictabat Galenus lib. 2. de aliment. facult. cap. 26. §. Palmae glandes difficiles sunt concoctæ, si largius sumantur. Succus, autem qui ab ipsis in corpus distribuitur crassus quidem omnino est, habet autem, & lentoris quidpiam, quum palma ipsa pinguis fuerit: quum autem dulcedo tali succo mixta fuerit, celerrimè quidem hepar ab ipsa obstruitur, leditur autè maxime ab ipsorum esu, quado aut inflammatio, aut scirrhus obsidetur: post autè lien obstruitur, & leditur. Multo autem palma virides, si paulò largius sumantur, ad omnia sunt noxia, & c. repetit lib. de succor. bonit. & vitio, cap. 4. in fin. Explicant diligenter Marcel. Virgilius, Hermodorus Barbarus, Matthiolus, & Lacuna in comment. cap. 125. lib. 1. Dioscorid.

Quod si fructus crassi suapte natura obstruunt, & frigidum, lentum, crudumque humorem gignunt, quanto magis si intempestiue, hoc est ante, & post balneum affumantur: Nam si ante balneum edulium offeras, balnei vi, crudum adhuc, & semicoctum alimentum rapitur ad viscera; & obstructions parit: si verò post balneum aliquid assumas, attracto ob balnei calorem, innato calido ad externas partes, ventriculus debilis alimentum coquere nequit, vt monuit Gal. lib. de succor. bonit. & vitio, cap. 3. in fin. & repetit Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 7.

Quum ergo rigor hic ad quem non est sequuta recalescentia, à frigidis, & crassis succis ortum duceret, merito non solum ad curationem, sed ad præseruationem, cibos, potiones, & medicamenta consuluit Galenus, quæ huius rigoris causæ aduersarentur. Inter medicamenta præstat celebre illud quod ex tribus piperis generibus parari solet, quod Diatrium pipericon à Galeno appellatur, & ad crudos coquendos humores in ventriculo pertinaciter impactos est vtile valdè, quoniam illius refrigerationi opitulatur, confert acido ructui, quartanis, resolutis, iecinososis, & inflationibus auxiliatur, cuius laudem proposuit Gal. lib. 8. meth. cap. 5. in med. & compositionem describit 4. de sanit. cap. 5. 2. piperis nigri, albi, longi, an. 3. j. anisi, thymi, zingiber. an. 3. j. Mellis quod sit satis vt fiat electuarium.

Mellicis verò lib. 3. de antidot. aliam compositionem affert, additis spica, amomo, cinamomo, fefeleos, alaro, & rad. enulæ. Nicolaus aliud facit medicamentosius ob additum melanopiper, leucopiper, macropiper, marathrum, hyslopum, crocum, trochiscos hedicroos, betonicam, rutam, vt interim ponderum varietatem omittam.

Hoc medicamentum optimum est, sed huic facultate ferè par est, quod vocat Diacalamithon, quod auxiliatur iis quos cibi fastidium iriget, appetentiam reuocans, ægrè spirantibus remedio est, ventriculi frigiditatem curat, flatus absorbit, & cruditatibus remouendis opem fert extimiam, cuiusque compositionem proponit lib. 4. de sanit. tuend. c. 7. hunc in modum 2. calamith. montan. calamith. campestre, sileris montani, petroselin. an. 3. v. Zingiber. 3. iij. sem. ampy comar. thymi, an. 3. iij. ligustici 3. v. piperis nigri 3. xij. Mellis quantum sufficit, vt fiat electuarium.

Et cum æger sæpè vnum abhorreat præsidium, & amplectatur aliud, vel multoties hoc non iuuat, vtile sit aliud, mutare auxilia aliquando est opus ob causas multas, quas lib. 1. in com. hist. 3. latè ex veterum mente monuimus. Hoc modo confectionem ex liquore cyrenaico (officinæ læserpitiu) vocant, de cuius viribus Dioscorid. l. 3. c. 76. Gal. 8. simpl. tit. de læserpitiu. Auic. lib. 2. cap. 9. obtulit in hos vsus, cuius descriptionem inuenies apud Aetiū retrab. 2. ferm. 1.

c. 84. & ad rigores summè commendat Gal. lib. 1. ad Glanc. cap. 11. non dissimilem habet virtutem medicamentum ex castorio paratum, quod prisca Diacastorium appellabant, & compositionem tradit Nicolaus, quæ ex plurimis medicamentis calidis paratur, quæ flatus discutiunt, crassos humores attenuare, viscidos incidere nata sunt, vt eleganter docuit Oribasius lib. 8. Synopsos, cap. 15. de rigore qui calefieri non potest, de quo legendi Iacobus Oethaus lib. de obser. propriis, & Casparus Wolfius eod. tit. citati ab Schenckio lib. 4. de febr. tit. de rigore.

QUESTIO XXIV.

Virum in rigore moueatur humor per partes internas vel externas, & an hic à flatibus vel humoribus ortum ducat, vt contra Galenum, Fernelius, & Thomas à Veiga asseuerant.

COMMENTARIUM.

Accidens rigor.] Retexo materiam arduam, argumentum vtile, & multi vsus. Ad pugnam me prouocauit Lusitanus, qui etli in omnibus spiritu Galenico sit afflatus, nescio quo malo genio inductus ab illius mente in hac quæstione deflectit. De Fernelio nihil loquor, quem in multis aduersum fuisse Galeno, norunt omnes. Sed antequam ad illius opinionem impugnam accedamus, de rigoris natura pauca quædam prælibare oportet, ex tam multis quæ interpretes ad cap. lib. 2. de diff. feb. Galen. & ad cap. 6. Auic. fen. 1. 4. tracl. 2. eloquenter disseruere.

Plurimum ergo consentiunt inter se horripilatio, fractio, frigus, & rigor, vt notauit Auic. loc. cit. quoniam horripilatio est dispositio in qua inuenit corpus diuersitatem in frigore, id est, in qua percipit frigoris delationem, & aliqualem punctiorem non vniformem, sed inæqualem in cute, & lacertis (per lacertos intelligit musculos) & antecedit eam pigritia, id est difficultas ad motum, & fractio, id est lassitudo præcipuè vlcerosa. Fractio est quasi species eius, ac si dicat lassitudo est via in horrorem, quia causa quæ efficit lassitudinem vlcerosam, si augetur, & moueatur, efficit horripilationem, siue horrorem: in lassitudine enim vlcerosa materia immobilis est, & ferè illius est tantum sensus; at verò in horrore materia mouetur, ex Gal. 2. de caus. sympt. in mit. Frigus definit Auicenna, quando sentitur in membris suis, & dorsis lacertorum frigus purum, & per membra sua intelligit extrema, per dorsa lacertorum, intelligit partes carnosas musculorum: per frigus purum, intelligit frigus sine mixtione alterius dispositionis, v. g. punctiorem, aut motus conuulsiui, vt contingit in horrore, & rigore. Rigor verò est vt non possit continere membra sua ex commotione, & tremore eueniente in eis, & motibus inuoluntariis, id est rigor est dispositio in qua laborantes non possunt continere membra à conuulsione, & à commotione, & tremore, id est conuulsione.

Notabis tamen nos non agere hic de rigore quatenus solà corporis perfrictionem significat, nec etiam quatenus quandam conuulsionis speciem denotat, quæ à Grecis tetanos, à Latinis distentio, & rigor vocatur à Celso lib. 4. cap. 3. de qua agit Hippoc. 5. aph. 6. Sed solum agimus de rigore, qui in aliquarum febrium principiis contingere solet.

Notabis secundò ex Gal. lib. 2. de caus. sympt. cap. 5. post princip. §. Quod si augeantur symptomata, & c. & post med. §. Primum enim quod ex visiosis, & lib. 10. meth. cap. 4. & 1. epid. sect. 2. com. 25. §. At enim paruus rigor, & c. harum quatuor dispositiones, fractionem scilicet, id est lassitudinem vlcerosam, frigus, horrorem, & rigorem solum differre intensione, & remissione, quod etiam innuit Auic. 1. 4. tracl. 2. cap. 6. §. Et materia qua fecit lassitudinem per paucitatem suam, facit rigorem per suam multitudine, & sic non separatur aliquando rigor ab horrore, vt fit apud Gal. 1. ad Glanc. 5. quo loco monet Galenus, quotidianam, quartanam, & continuas posse cum paruo rigore incipere,

incipere id est cum horrore, quum paruus rigor ab horrore non differat.

Verum iis videtur aduersari quod profert Galenus 1. de tremor. c. 6. ante med. §. Ita cum quis cum nulla concussione, & c. vbi docet differre frigus horrorem, & rigorem quoniam in frigore datur sola perfrictio sine aliquo motu concussiuo; nec cutis quidem; in horrore verò datur motus concussiuus solius cutis, in rigore motus concussiuus totius corporis, & sic horror solius cutis, rigor verò totius corporis affectus dicitur. Quare si hæc vera sunt, non ridetur dicendum horrorem, & rigorem solum secundum magis, & minus differre, quod videtur innuere Auic. loc. cit. cum horrorem appellat non solius cutis, sed etiam lacertorum, hoc est musculorū dispositionem. Dic horrorem & rigorem exquisitè loquendo esse eorundem partium affectiones, quum fiant ab eadem causa per eandem partes mota, differre tamen quod in horrore paruus motus concussiuus datur, in rigore verò vehementior, quare in illo in sola cute sit magis manifestus, & sic à Galeno, horror, solius cutis affectus dicitur, licet eadem partes afficiantur, & moueantur quæ in rigore.

Consequens est, vt definitio rigoris summam tradatur, quam lib. de rigore, c. 6. proposuit Galenus, est perfrictio dolorifica cum quadam inæqualitate totius corporis concussione, agitationeque. Hoc ergo loco docet rigorem esse perfrictionem, quia ab omnibus in confesso est rigorem esse affectum caloris natiui, quum in rigore detur ipsius caloris natiui perfrictio. Porro in eodem loco Galenus affirmat caloris natiui perfrictionem, qui, quemadmodum & ignis quatuor modis perire potest, vel à flamma maiori, quo pacto parua candela in magno, & splendido sole contabescit, secundò à defectu materie. Tertio per suffocationem. Quarto à contrario extinguente, ex quibus modis primi tres paulatim refrigerant, vltimus, nempe adhibitio contrarij: vt aqua perfula, repentè refrigerat.

In principiis ergo accessionum cum per habitum corporis mandetur humor calori natiuo contrarius, tum quia mordax est, tum quia victus non est, sequitur repentina refrigeratio: quia verò repentè etiam refrigerantur æstuant, quando frigida perfunduntur, & tamen rigorem non patiuntur, quia ad habitum naturalem reducuntur, addendum erit definitioni rigoris, quod perfrictio sit subita, & violenta, siue dolorifica, id est, corpus extra naturalem habitum deducens. Repentè autem corpus refrigeratur, quia calidum innatum hoc est sanguis, & spiritus frigidus contrarius, nempe humorem mordacem per habitum corporis delatum, subito intro recurrit, vbi quiescere non potest, cum sit igneus, & æreus, extrorsum, & introrsum mouetur semper; ita vt vnus illius motus alium incessanter sequatur, & excipiat, cuius perpetuæ mobilitatis causam assignat Galenus loc. cit. quia si intus permaneret, otiosus peristeret; si extra quiesceret, à cõtinenti frigido corrumperetur, & sic in interioribus, reconditus, vnitus, & fortior factus, & suffocari incipiens, rursus ad expulsiorem recrementorum in extrema fertur, à quo calido partes resectæ mordacem humorem iterum agitant, & sic rursus dolor facit calidum intro recurrere.

Ex hoc apparet sententiam Auic. loc. cit. §. Et sanguis submergitur cum rigore ad interiora, & c. intelligendam esse quod mutuo etiam redit ad exteriora, ex mente Galeni. Quo pacto hæc refrigeratio quæ datur in rigore non dicitur quamuis refrigerationem, sed eam quæ est propria passio calidi innati per se; quoniam in rigore calidum innatum, id est spiritus ex natura sua subit eam passionem, & sic aliæ refrigerationes; sunt passionem membrorum, hæc autem refrigeratio primò est spiritus, per consensum autem membrorum.

Ab hoc reciproca duorum motuum caloris innati vicissitudine docuit Galenus sequi & perfrictionem in exterioribus & motum totius corporis concussiuum in rigore, solius cutis in horrore, durat verò hæc motuum reciprocatio, & corporis concussio, donec calor natiuus excrementum superauerit, & intemperies illa frigida vincatur, & sequatur febris, aut vice versa vincente hu-

A more calor suffocetur, & pereat homo.

Hinc concludit Galenus: quare post rigorem corpus maxime calet, & sequitur febris: Nam calor in profundo corporis antea collectus, & vnitus valde intenditur. Deinde cum antea intus moraretur, ne diu membra spiritu priuarentur, magno impetu ad extimas ruit corporis partes, ad quem caloris subsequitur augmentum. Insuper per motum corporis concussiuum augetur calor, cuius vi lapides, & ligna inflammantur. Potissima verò huius quæsitæ causa vt optimè aduertit Thomas à Veiga lib. 2. feb. cap. 1. est materia quæ per rigorem expellitur ad focum in quo putrefcit, quæ calorem febrilem excitat: Nam intentio febris non respondet intensiõni rigoris, quum quandoque ad paruam rigorem sequatur magna febris, quandoque è conuerso.

Vt autem vltimus causam huius motus inquiramus, expendendum est cum Galeno lib. de tremore, cap. cit. eam in motu vicissitudinario calidi natiui introrsum, & extrorsum positam esse, sed alia potior assignanda est cum eo 2. de caus. sympt. cap. 5. ante med. §. Nec mirum corpus cum excrementa quiescunt, & c. docente motum hunc concussiuum propterea fieri in rigore, quoniam excrementa mota per membra sentientia, partes ipsas pungunt, quare vniqueque ipsarum irritata maximo conatu noxium humorem expellere nititur, quod vt faciant, particulæ ipsæ sese contrahunt, atque constringunt, ad quarum constringentem, totius corporis sequitur concussio, atque vibratio: cum enim muscoli contrahantur, & concutiantur, necesse est articulos quibus muscoli inseruntur, concuti etiam, atque vibrari, & sic totum corpus. Quapropter cum Galeno concludendum est, causam huius concussiuu motus, facultatem particularem expultricem esse constituendam, vt luculenter cit. 2. de causis symptomat. ipse confirmat. §. Verum vbi mordens aliquid, & c. Motus iste concussiuus inæqualis est, tum quia humor mordax non æqualiter per omnes musculos diffunditur, tum etiam quia non omnes æquè offenduntur, & sic non æquè concutiuntur.

Sed circa definitionem rigoris plura quærenda sunt scitu non indigna, & primò dubitari potest in quo magis consistat essentia rigoris, in perfrictione, an in motu concussiuo: quia in hoc dogmate varia videtur protulisse Galen. nam lib. de tremor. cap. cit. cum per perfrictionem definiuit, lib. verò de sympt. caus. cit. & 10. meth. cap. 4. ad init. potius per motum concussiuum definite videtur, quod facit etiam lib. 4. de sanit. tuend. cap. 2. post med. dicens, appello nunc rigorem nec illum vehementis frigidus sensum, nec duritiem, sed inæqualem totius concussiuum, & turbationem. Dic rigorem non esse solam refrigerationem, nec solam concussionem, sed ambo simul, quia tamen Galenus lib. de tremor. cit. causam assignauit reciprocam motum calidi natiui, ad cuius motum introrsum primò, & per se sequitur perfrictio, secundariò verò motus concussiuus, idè loco citato eum definiuit per perfrictionem in recto, per motum verò concussiuum in obliquo: quia verò 2. de caus. sympt. cit. & aliis locis causam rigoris assignauit facultatem membrorum expulsiuam, ad cuius actionem primò sequitur particularum constrictio, & membrorum concussio, idè eo loco rigorem definiuit per motum concussiuum in recto, per refrigerationem in obliquo. Verum cum vehementia rigoris potius vehementia motus concussiuu, quam intensio frigidus spectetur, potius essentia rigoris in motu concussiuo, quam in frigore dicitur consistere. Consule doctissimum Santorellum lib. 3. antepraxis, cap. 3. tit. de rigore, qui pulchrè de hoc argumento disceptauit.

Dubitari etiam potest, vtrum rigor sit motus voluntarius. Galenus lib. de tremor. cap. 6. ad princip. in hoc distinguit rigorem à tremore, quia motus in rigentibus citra mouendi partes voluntatem omnino inuitus est, in tremoribus non citra mouendi arbitrium, quod etiam scribit 2. de caus. sympt. 6. ad med. vbi docet in rigore agitatissimus quædam extensiones, inflexionesque præter voluntatem accidere. Præterea rigor fit à facultate expultrice conante expellere noxium humorem, cuius motus cum

cum sit naturalis, non videtur dicendus voluntarius.

Ex altera parte respiratio etiam non fiat præcedente imperio voluntatis, voluntarius tamen motus dicitur à Gal. 1.2. de motu musculorum, cap. 6. quia hic motus accelerati, & retardari ex arbitrio potest quare similiter rigor videtur posse dici motus voluntarius. Dic. Rigor potest dici motus voluntarius, quia non expectat imperium voluntatis, & fit nobis inuitis, nec sistimus ab eo quando volumus, nec mouemus, quando volumus. Potest etiam dici inuoluntarius, quia in eo potest habere ingressum voluntatis ad accelerandum, & retardandum, quemadmodum in respiratione, & tussi, quarum vtraque fit à musculis thoracis, & septi, qui voluntariè operantur.

Illud etiam dubitatione carere non videtur, vtrum sit motus animalis. Naturalem esse ex eo probari potest, quia fit à facultate expultrice: Sed videtur dicendum, habere etiam in eo ingressum facultatem animalem, quum sit motus qui fit per musculos, & in eo fiant membrorum extensiones, & inflexiones, ex Galen. 2. de causis sympt. cap. cit. vbi etiam docet esse motum similem tussi, in qua etiam facultas animalis locum habet, cum validissima, & celerissima thoracis constrictione fiat, ex Galen. 5. de loc. cap. 3. ad fin. In rigore ergo facultas etiam animalis operatur, quia data sensatione dolorifica non solum facultas expultrix irritatur, sed animalis musculos contrahit ad expellendum.

Iam de causis vehementiæ rigoris dubitant nonnulli, vtrum in valida facultate fortior fiat rigor, quam in debili. Quomodo enim constabit Auicennæ sententia 1.4. tract. 2. cap. 6. §. Et de causis vehementia rigoris est vehementia virtutis expultrix in lacertis, &c. Quare robur facultatis expultricis est causa magnitudinis rigoris: quæ Auic. opinio poterit probari hoc modo. Rigor eò est vehementior, quò motus humorum per membra fuerit velocior, atqui quò virtus expultrix fuerit fortior, tantò cum maiori celeritate mouebit humores per membra, igitur cæteris paribus rigor eò erit maior, quò facultas expultrix rigentis maior fuerit. Nec ita intelligas Auicennam, quòd existimet ad magnitudinem rigoris requiri facultatem expultricem in sua essentia robustam, quia, vt constat experimento, & patet ex Hippocrat. 4. aph. 46. sæpè in virium debiliu præsentia, & iuxta mortem rigor vehemens incidit, ad quod sæpè sufficit magnus conatus quem adhibet facultas in operando, licet ipsa in se sit valde debilis, vt docet Gal. 4. de caus. puls. cap. 1. de pulsu ira. Itaque ad magnitudinem rigoris plurimum facit vehemens operatio facultatis expellentis, siue ipsa facultas in sua essentia robusta, siue debilis existat, & ob magnum quem adhibet conatum, vehementer expellat.

Pro contraria parte est textus non incelebris Galeni in lib. 10. meth. cap. 4. & 2. de caus. sympt. cap. 5. docentis vnam ex causis fortitudinis rigoris esse debilitatem virtutis, rationemque subiungit, quia vbi vires valentes sunt, omnia contemunt, & tolerant, vbi verò infirmæ sunt reddite, vel à quouis offenduntur. Gentilis in cit. loc. Auicennæ sic hos auctores conciliare intendit, dicens fortitudinem virtutis esse duplicem, alteram simpliciter talem, quæ excrementa insensibiliter expellit, per quam non fit rigor: alteram verò fortitudinem virtutis esse respectu superfluitatum sensibiliter expellendarum, quæ collatione facta ad primam fortitudinem potest dici debilitas: quare virtus primo modo fortis, cum omnia contemnat, ac toleret, rigorem non efficit; at verò quæ secundo modo fortior fuerit, eò vehementiorem rigorem efficit. De prima fortitudine intelligit Galenum in 10. meth. de secunda explanandum Auicennam retur.

Harculanus hanc solutionem primò reprobat, aliamque proponit, affirmans Galenum de facultate sentiente musculorum esse interpretandum, quæ quò fortior fuerit, tantò magis causam rigoris contemnet, & sic minor sequetur concussio: quò verò debilior fuerit, tantò maiorem rigorem efficit, quia magis irritabitur, & maiorem adhibebit conatum. Hæc tamen solutio minime sustineri potest: falsum enim est facultatem validam

sentientem magis contemnere causam rigoris, quàm debilem: nam sequeretur indicationem à sensu partis de sumptam nullam esse, quod est contra Gal. 2. ad Glauco. cap. 2. ante finem, & in medicatione autem qua habetur ex virtute, &c. vbi docet quod partes quæ inter se sentiunt, non tolerant humores, & medicamenta acra. Præterea improprie appellaret Galenus facultatem sentientem robustam illam quæ omnia contemnit, quoniam sic robustissima diceretur quæ nihil sentiret, & nullo pacto exerceret operationem suam, quod nemo firmabit, cum habeat contra se Galenum in locis multis, & præsertim in lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 6. qui facultatum robur, aut debilitatem ex propriis functionibus deprehendi asseuerat.

Cum Vgone verò hanc controuersiam sedare opera precium duxi, hic enim in com. cit. cap. Auic. hunc auctorem exponit de facultate expultrice, Galenum verò de debilitate caloris naturalis, hoc est facultatis vitalis, cuius imbecillitas ad magnitudinem rigoris plurimum facit, vt experimento patet in iis, in quibus defectus sanguinis, spiritus, & carnis inuenitur, quod deducitur ex Hippocrat. 5. aph. 69. docente rigores ferè incipere per dorsum, & lumbos, quoniam hæc partes propter debilitatem caloris facillimè patiuntur, & alterantur, citiusque in fœminis corringere asseuerat, quoniam, vt inquit Galenus, fœmina est natura frigidior, & imbecillior, quod docuit etiam 6. epid. sect. 3. text. 19. Rigores, inquit, incipiunt mulieribus quidem magis à lumbis, & per dorsum, & tunc in caput: Verum & viris posterius magis, quàm à priore parte. Horrent exteriora magis, quàm interiora corporis, vt cubitorum, femorum, sed etiam cutis rara, id verò pilus indicat &c. Hoc nomine dicebat Aphrodisiæus sect. 2. probl. 24. partes corporis posteriores magis rigere, & Aristot. 8. probl. 5. affirmat crassos, & pingues magis, & ex minori causa rigere, quare rigor eò euadit maior, quò molestia percepta maior est, qui verò habent calorem innatum debilem, à quouis causa facile, & multum molestantur: ex quo constat debilitatem calidi innati ad magnitudinem rigoris plurimum facere, vt apparet in fœminis, delicatis, & conualescentibus, qui omnes à quouis causa externa, etiam leuissima valde læduntur, & in rigorem incurrunt: contra verò qui habent calorem innatum robustum, non sic facile, sed solum à vehementi causa offenduntur, virtus enim fortis omnia contemnit, vt conspiciamus in rusticis, athleticis, & aliis huiusmodi. Hoc modo retulit Galenus 2. de sympt. caus. 5. ad fin. in agonia, verecundia, timore, & similibus animi affectibus magis rigere imbelles, & timidos, quàm robustos, & hæc est potior solutio, quàm Vallisii lib. 5. cont. 17. prope fin. qui in his conciliandis auctoribus tantopere se excruciat.

Sed ordo exigit, vt de sequenti quæstione agamus, quæramusque vtrum humor mordax, qui est rigoris materialis causa, violenter per habitum corporis & membra sentientia moueatur. Fernelius, vir grauissimus, cum opinetur 1.4. pathol. cap. 9. & 10. & 2. de abdit. rerum caus. 2. §. intermittentium febrium mineram non in habitu corporis, sed in prima corporis regione esse constituendam, quod placitum infra in com. hist. 32. refutabimus, cogit asserere materiam rigoris contingentis in principio febrium intermittentium non moueri per corporis habitum, sed solum per primam corporis regionem, vt per partes circa ventriculum, præcordia, diaphragma, caua iecoris, lienem, omentum, & pancreas, quæ partes membranæ obuoluntur, quæ cum neruis à cerebri sexta coniugatione recipiant, eximio sensu præditæ sunt, quare tunc reliquæ partes ob consensum attrahuntur.

Nec Fernelij sententia ratione caret, immò validissimo argumento potest confirmari. Si rigor fieret delata materia per corporis habitum, & membra sentientia, non verò per primam corporis regionem, & partes internas, potius in eo sanguis & spiritus ad habitum corporis ferrentur, quàm intrò secederent, quod vel hac ratione fieri erat necessarium, quòd doleant partes sentientes, nam ad locum doloris sanguis, & spiritus decumbunt, ex Gal. lib. 13.

lib. 13. meth. cap. 3. cuius rationem tradit lib. 5. aph. 53. in med. quum autem in rigore sanguis, & spiritus ad interiora decumbant, videtur potius dicendum per partes internas moueri materiam rigoris, quàm per externas.

Enim verò si ad mentem Galeni veritas est pensanda, hæc Fernelij sententia defendi non potest, licet enim aliquando contingat rigorem ita fieri, non tamen dicendum est in vniuersum humores efficientes rigorem euenientem in principio febrium intermittentium, per partes internas tantum moueri. Primò, quia rigor ardenti febrî superueniens, sudore febrem non solueret, sed vel vomitu, vel deiectione bilis, quod est contra Galenum lib. 4. aph. 58. Secundò. Si ex solo consensu partes externa rigerent, non afficerentur vt partes, quæ à sagittis acutissimis, & tenuissimis transfiguntur, vt proprio in se ipso facto experimento docuit lib. de tremor. cap. 7. ad fin. 8. Nam in quartanis, &c. Nec etiam in tertiana partes in rigore veluti punxi, & vulnerari viderentur, quod fieri etiam affirmat 2. cris. 3. ad med. Deinde in febribus continuis, & hepatis inflammatione mordacissima bilis ad ventriculi os solet deferri, firmante Galeno 5. de loc. cap. 7. non tamen adeft totius corporis rigor. Quare concludendum est, materiam rigoris per corporis habitum ferri, vt plurimis Gal. locis demonstrabimus infra.

Ad argumentum verò Fernelij respondet Hieremias Brachelius in com. sent. 58 lib. 3. Apph. Hipp. dicens dolores euenientes partibus nostri corporis, vel esse mediocres, & tunc spiritum, & sanguinem ad se euocare, vel vehementes qui ad cor pertingant, & tunc in corde sanguine & spiritum colligi, vnde aliquando in magno dolore animi deliquium contingit: non solum autè in magno dolore docet sanguinem, & spiritum in corde colligi, sed etià in mediocri, valde subito, qualis contingit in rigore: nam tunc calor veluti mutatus ex eo dolore impetu vehementi simul cum sanguine ad interiora confugit, & præcipue ad cor, vt in suo principio collectus, & fortior factus maiori cum impetu ad partes dolore affectas postea reuertatur, nisi impediatur, vt eo tanquam proprio instrumento natura vtatur, quæ doctrina desumpta est ex Gal. 2. de caus. sympt. c. 5. ad fin.

Maior verò est controuersia, an à causa calida fortiores fiât rigores, quàm à frigida. Sed antequam ad quæstionem ventilandam accedamus, notabis rigorem tam à causa calida, quàm à frigida oriri, ex Gal. 2. de caus. sympt. c. 5. §. Quod autem omnis mordax, &c. de causa calida aperte constat in causone, & tertiana, 4. aph. 58. & in affusione aquæ feruentis supra corpus, & ex appositione medicamentis causticis in parte vlcerata. De frigida patet in illis qui cruditatibus laborant, qui si balneum ingrediantur, vel moderato vtantur exercitio, rigore corripiuntur, docente Galeno 12. meth. cap. 3. & 10. meth. c. 10. ad init. hoc etiam colligitur, si aquam gelidam super corpus affundas.

Verum dubium insurgit maximum, ex doctrina Aristotel. desumptum lib. 8. probl. 7. Cur nempe ex occasionibus maximè contrariis idem symptoma accidat, præsertim cum contrariarum causarum contrarij sint effectus, vt idem monuit Aristotel. 5. politicor. cap. 8. & caliditas, & frigiditas sint contraria lib. 2. de generat. & corrupt. cap. 3. Hanc quæstionem mouet Galenus lib. 2. de caus. sympt. cap. 5. ante med. soluitque dicens, hoc referendum esse in facultatem expultricem, rigorem efficientem, quæ, tam causam calidam, quàm frigidam expellit, ex quibus oritur rigor: & sic non sunt contrariæ causæ rigoris, sed vna duntaxat facultas expultrix, quæ ab illis contrariis causis potest stimulari. Cuius etiam rationem videtur tradere Galenus lib. de tremor. c. 10. vbi latissime demonstrat calidum innatum esse attemperatum, & veluti ex frigore, & calore permixtum & sic non esse admirandum quòd ab utroque patiat. Dic secundò cum Gal. 4. simpl. 2. quod calidum soluendo, & pungendo, frigidum verò constringendo continuum soluit, vnde fit dolor, & rigor excitatur: nam frigiditas rigores efficit, & mordax est, ex Hip. 5. aph. 17. & 20.

Insuper hæsitant plures, iique Gal. & Auicennæ non contemnendi interpretes, quos citat Carrerius loc. cit. in Lib. IV.

Auic. 1.4. tract. 2. cap. 6. Vtrum à causa frigida vehementior rigor fiat, quàm à calida, & primò deducitur, quia quòd causa rigoris difficilius expellitur, tantò maior est concussio, & rigor vehementior: causa verò frigida difficilius expellitur, quia magis viscosa, maior ergo ab ea sequetur rigor, quod etiam potest deduci ex Auic. 2. 1. doct. 2. sum. 2. cap. 13. vbi docet rigorem fieri à causa frigida, horrorem verò à causa mordaci, siue calida. Et in eo loco affirmat Auicennam rigorem eò esse vehementiorem, quòd causa eius viscosior est.

Secundò. Eadem ratio debet esse de causa rigoris externa, & interna, ex Auerrhoè 3. collect. c. 30. sed causa externa frigida maiorem facit rigorem, quàm calida, vt si quis vento frigido se exponat, magis riget, quàm si calido exponatur ergo similiter de causa interna erit dicendum.

Tertiò Rigor fit impedito motu calidi innati, ex Auerrhoè loc. cit. sed magis impeditur à causa frigida, quàm à calida, ergo. Assumptum patet quia causa frigida non solum contrariando caloris motum impedit, sed frigiditate sua contraria calorem intercludit: causa verò calida neque obstruit, neque calorem concludit. Accedit & quarta ratio, nam similes motus sunt rigor, & tussis, ex Gal. 2. de sympt. caus. cap. 5. sed tussis vehementior fit à causa frigida, ex Gal. 2. de sympt. caus. cap. 4. ante med. ergo & rigor.

Contrariam tamen sententiam veram esse firmat Gal. 2. de sympt. caus. cap. 5. post med. §. Hic rigor à frigidis succis nunquam creatur, omnino enim eiusmodi succi præ crassitudine suo concitato motu non mouentur. Quod si aliquando attenuantur, rigorem quidem excitant, non tamen vehementem: neque enim eandem potest recipere tenuitatem attenuata pituita, quàm attenuata recipit bilis, &c. Quare quò humor est calidior, & tenuior, eò maiorem molestiam inducit, & sic ex eo vehementior rigor concitatur. Idem docet Galenus lib. 10. meth. cap. 4. & 2. cris. 13. exemplo posito in tertiana, & quartana, docens distinguere harum febrium rigores in accessionibus primis, & probat 2. feb. cap. 1. & lib. de rigor. cap. 7.

Dic ergo, quòd licet à causa frigida possit fieri rigor longior, & diuturnior ob maiorem causæ crassitiam, & lentorem, & cum maiori sensu frigiditatis: propter frigiditatem humoris posituam: à causa tamen calida vehementior fit, quia vehementia rigoris, magnitudinem doloris consequitur, sicut magnitudo doloris magnitudinem motus sequitur: humor autem calidus, sicut bilis, tam acrimonia, quàm tenuitate magis mordet, & citius penetrat, vnde vehementior concitatur rigor.

Neque infestis cum Gal. 2. cris. 3. in quartana sæpè fieri rigorem vehementem à melancholia, quæ tamen crassa est, & frigida: Nam id non contingit in principio quartanæ, sed in processu illius, quo tempore iam est attenuata, & reddita calidior: quia tamen nunquam peruenit ad tenuitatem, & caliditatem bilis, proinde nunquam faciet rigorem adeò vehementem, sicut bilis, vt cit. de caus. sympt. docuit Gal. Si verò adhuc infestas, & arguas plurium celebrium Medicorum experimento munitus, in quartana sæpè vehementiorem rigorem apparere, quàm in tertiana: respondet Harculanus in 1. 4. cit. cap. Auic. hoc contingere quando quartana à maiori copia humoris oritur quàm tertiana, & præcipue si cum hoc ortu habeat ex melancholia genita ex aduisione bilis, nam aliàs posita vtrouique paritate, rigorem tertianæ vehementiorè perpetuo fore, quàm quartanæ. Dic secundò, rigorem in quartana in se non esse vehementiorem, sed ita apparere ob vehemenciam symptomatum, & longam durationem, quæ ægros valde torquere solent. Ob hanc causam dicebat Rhafius 10. ad Almanf. cap. 8. quartanam cum tam violento motu inchoare, vt dentes constringat, & concutiat.

Neque obiciat secundò, hoc modo. Velocitas motus humoris per musculos non facit ad magnitudinem rigoris, nam ille humor non facit rigorem, nisi ob læsionem, quam in membris inducit. Si autem valde velociter moueatur, nec suam læsionem poterit imprimere, nec ea à membris percipietur, similiter atque contingit dum alicui repente vulnus infligitur. Dic si humor tardè, & paulatim per membra moueatur, non imprimet in illis

illis noxam dolorificam, maximè verò illam inducit, si A velociter moueatur, nec potest adedò velociter per angustos meatus membrorum moueri, vt sensum effugiat.

Argumenta verò in principio proposita nihil nos mouere debent. Dic ad primum, quod quantò causa rigoris difficilius expellitur, tantò rigor est diuturnior, non tamen vehementior, & sic licet causa frigida, & crassa difficulter expellatur, quia tamen non vehementer mordet, non ita stimulat facultas, quare magnum conatum non adhibet, & sic non fit vehemens rigor. Ad auctoritatem ex *fen. 2. 1.* dicendum est, quod ibi per rigorem, intelligit frigus, alioqui illius sententia esset falsa. Ad alteram verò auctoritatem licet aliqui interpretentur eum locum de vehementia rigoris secundum durationem, tamen frustra in hac explananda sententia torquentur, quoniam per [viscosior] B quod in textu antiquo legebatur, legendum ex Bellunensi [mordacior] & hoc modo inter Gal. & Auic. nulla est contradictio. Ad secundum dic: dissimilem esse rationem, quia intra corpus plerumque non reperitur humor frigidus, & mordax, sicut calidus. Ad tertium dic: multò magis impediri motum calidi innati facta irritatione à causa calida, quàm à frigida. Nam cum potissima causa rigoris sit conatus expultricis, præcedente tristitia, ac dolorosa sensatione, multò maior sensatio fit à causa calida, quàm à frigida. Ad quartum dic, quod ferè à causa frigida sunt diuturniores tusses, non tamen intensiores. De hac re videndus Costæus in *com. 6. loc. cit. Auic.*

Proximum his videtur, vt illius quæstionis disputationem aggrediamur, contemplerique nouum illud, & subtilissimum inuentum insignis Thomæ à Veiga, qui 2. feb. vlt. contra Galenum, & vniuersam Medicorum scholam arbitratur, in accessionibus causam rigoris non esse motum humorum per membra, sed esse solùm vaporem qui exhalat ab humore contento in minera, quando agitur à natura in eadem minera persistens, quod placitum difficile videtur, & habet contra se irrefragabiles obiectiones multas.

Prima, quia licet solus vapor, sine humore transiens per corpus horrore excitet, & aliquando rigorem, nunquam tamen poterit efficere vehentissimum illum rigorem, eumque diu duransem, qui sæpè in inuasionibus febris tertianæ, & quartanæ apparet.

Secunda, quia qui ita affecti sunt, vt à solo vapore transeuntè per membra, horrore, & rigore corripiantur, nec sudant, nec vomunt, quum illa quæ expultricem facultatem irritant, acris sint, vt docet Galenus 3. de *symp. caus. 5. post. med.* Cum igitur in multis accessionibus videamus post rigorem sequi copiosum vomitum, sudorem, & deiectionem alui, vt monuit Hip. 4. *aph. 58.* credibile non est eum rigorem à solo vapore, & non ab humore delato per membra oriri.

Tertia, quia nulla assignatur causa, quare in febribus intermittentibus cessante rigore statim sequatur febris: Nam si rigor in dictis febribus fit, quia agitato humore in foco eleuantur vapores molestantes membra, sequitur quandiu humor agitur, tandiu durare rigorem, vnde igitur postea sequitur febris?

Quarta, quare rigor ex bile inuadet de tertio in tertium, & pituita singulis diebus? Nam si in singulis accessionibus humor semper permanet in foco, nec alius acruatur de nouo, & solùm ab eò agitur in dicta minera, communicato inde vapore molestata membra, sequitur rigor; citius adueniet rigor ex bile contenta in minera, quàm ex pituita, quia illa ob caliditatem, & tenuitatem suam subtilitatis, agilior est quàm pituita, & magis molestat naturam, quàm hæc. Vltima, vnde habet pituita, quod contenta, & permanens in minera agitur singulis diebus, bilis de tertio in tertium, melancholia de quarto in quartum?

Causa ergo rigoris secundum Galeni mentem, est delatio humoris per membra, qui in vnaquaque accessione consumitur, & de nouo acruatur alter in minera, sequentem accessionem effecturus. In aliis tamen affectibus periodicis concedendum est, semper causam repetitionis non esse nouam congectionem humoris in minera, sed solam agitationem illius communicantem prauum vaporem

membris, vt fit in epilepsia, & suffocatione vteri, in quibus cum videamus accessiones, siue symptomata in die, creberrimè, & aliquando centies repetere, credibile non est adedò frequentem repetitionem accessionum, oriri à noua congectione humoris in quauis accessione multiplicata, sed concedendum est à vapore communicato scaturire. Sic igitur in suffocatione vteri agitato semen vapore suo inducit Apnæam, Aphoniam, & corporis immobilitatem, & in epilepsia sæpè solus vapor eleuatus, fontem sensus, & motus valdè lædens, totius corporis vehementem concussionem efficit. Nec similis causa reddi potest de concussionem totius apparente in rigore; sic enim omnis rigor annexum haberet capitis dolorem, quem non obseruamus.

Vltimò videamus quanti momenti sint argumenta, quibus Galeni sententiam nititur euertere. Et licet in eo capite plura afferat, quæ probant repetitionis februm causam non esse illam vulgatam quam Medici imaginantur, de qua infra; sed conatum naturæ aggredientis expellere humorem per interualla certa, de qua re infra latè in *com. hist. 3. 2.* tamen his quinque probare contendit causam rigoris non esse effusionem bilis extra vasa, sed vaporem eius motum ab innato calore.

Primò. Si motus humor supra membra sententia rigorem efficit, siue calidus, siue frigidus, cur à pituita non fit rigor notabilis? Dic: quia pituita etiam putris, & ob putredinem acris, non ita pungit, ac stimulat naturam, neque ob lentorem celeriter per membra sententia mouetur, & sic non concitat rigorem.

Secundò. Si causa rigoris esset effusio bilis extra vasa, maximè funditur in sudore critico, vomitu, fluxu, icteritia, in quibus vel nunquam, vel rarissimè accidit rigor, sed semper in initio accessionum maximè, quia bilis crassitie sua non ita penetrat membra, sed vapor eius motus ab innato calore. Dic: Non adest rigor in sudore critico, quia bilis, quæ à natura excernitur in biliosis febribus, non est separata ab humiditate multa, cuius commercio retunditur. Deinde in sudore critico bilis est cocta, & edomita, magis crassa, & minus acris. In vomitu bilioso non accidit rigor, nam à pituitæ lentore, & mulcebris humiditate bilis acrimonia hebetatur, sicut in fluxu bilioso, quoniam intestina assueta bilem recipere, non patiuntur. Secundò, quia intestina hebetiori sensu prædita sunt, ne ex acrimonia bilis ad ipsa decumbentis in perpetuo dolore esset animal, quare interiorem tunicam, pingui, concretòque humore natura obliuiscit, qui crassitie, & lentore suo bilis acrimoniam prohiberet, vt Galenus auctor est *lib. 5. de usu part. cap. 4.* In ictero flauo non visitur rigor: quia in hoc affectu bilis porositas partes occupat. Secundò, non putrescit; nam per corpus expanfa transpirat, & ventilatur. Tertio, non subito excernitur, & crassior est ea quæ in febribus redundat. Neque vrget instantia vltima, quia falsum est affirmare bilem in tertiana, v. g. exquisita esse crassam, cum tenuissima sit, & feruentissima, vt ait Gal. & ita sudore sæpè euanescit.

Tertio. Si flueret in quauis accessione ad partem inflammatam bilis, cum inflammatio sit extra vasa, oporteret vt rigerent ægri in quauis periodo ophthalmiæ, & pleuritidis. Dic: in ophthalmia, & pleuritide non adest rigor, quia bilis ad partem determinatam, & in pauca copia detruditur, præsertim cum sanguine commixta, cuius humiditate hebetatur: Nam si in magna quantitate effundatur, aliquando pleuritici rigent, & phrenitici, in quibus affectibus sæpè circuitus tertianarij contingunt, ex *Gal. 1. aph. 12.*

Quarto. Apparet esse ex fuga bilis introrsum rigorem illum, quia illis alius soluitur, sicut & timentibus. Dic: Alui fluxus in initio accessionum ex dicta causa non contingit: sequitur enim ex copia bilis, quam natura magno impetu, tam ad habitum corporis, quàm ad intestina protrudit, quæ acrimonia sua irritat ad excretionem: sicut sæpè confluit in ventriculum, vnde biliosus vomitus.

Quinto. Ad quamcumque partem fluit humor, symptomata: ad sunt manifesta recipientis membri, calor, tumor, & dolor, quæ non apparent in periodicis febribus. Dic: In

In externis inflammationibus confluit humor ad partem A determinatam, in qua circumscribitur, & conculcatus distendit, concitat dolorem, & prohibitus distanti incallescit, inflammat partem, eamque in tumorem eleuat: in periodicis verò febribus hæc non apparet, quoniam humor per totum corporis habitum disseminatus solum rigorem facit, qui cum non sit vnitus, nec in aliqua certa parte retentus, symptomata illa non excitat: Ergo solus vapor citra humorem rigoris causa esse non potest, vt perperam fuit opinatus Veiga, cuius rationes hæcenus insolutæ plurimis errandi ansam præbuerunt.

HIST. XVIII. ORIBASII De exacerbatione febris.

Febris exacerbatio, balneis naturalibus curata.

IN exacerbationibus accurate omnis hæc facienda est preparatio: Nam qui plurimas partes dolent, hi accedentes, toti introeant: si verò aliquas laborantes habeant, madefiant, labore sedato eos deducemus, deinde cum rursus accessio redierit, vt in aquam descendant imperabimus, aquis vntes non secus quam fomentis extrinsecus adhibitis. Noui ego quosdam quum per totum diem hoc curationis genere vterentur, mirum in modum adiutos fuisse: nam exacerbatio que prius longa, & ad soluendum difficilis erat facta, cessauit, & c. Oribasijs lib. 10. collectaneor. cap. 5. de aquis sponte nascentibus.

PARAPHRASIS.

Licet aquarum sponte nascentium multiplex sit differentia, natura, vis, atque potestas, vt monuere prisci, & iuniores fatentur, vt Fallopius, Baccius, Solenander, & alij qui de illorum efficacia, & admirandis viribus diligenter pertractarunt: Nam alia sunt nitrosa, sulphurea, bituminosa, chanclathosa, aluminosa, & c. ferè tamen hæc omnia calida sunt, aperiunt, attenuant, resoluunt, digerunt crassos succos, eosque contumaces secant, & incidunt, quare mirum non est si februm incrementum ex crudis, crassisque humoribus ortum, ipsæ aquæ balnei modo adhibita, vel prohibeant, aut saltem ex toto eradiceant, & maximè si morbus sit in declinatione, quo tempore viles, & præstante esse censentur, quoniam in reorridis, & biliosis febribus eas summopere vetat Gal. lib. 1. ad Glauco. cap. 8. de tertiana exquisita, quod plus calefaciendo noceant, quàm vacatione profint. In quotidianæ autem, tertianæque nothæ curatione earum vsus improbandus non est, si vires adsint, quandoquidem humentiori pituitæ, viscosisque humoribus excicandis, & resoluendis præsidio sunt; vt *lib. 1. cap. 5. 2.* Paulus edocuit, & in se ipso tertiana primò, deinde continua correpto thermarum haustum felici euentu fuisse expertum narrat Symphorianus Campegius *lib. 3. in Galeni campos, hist. 7.*

Sed hoc videtur & rationi, & Galeni sententiæ repugnare: sunt enim omnibus febribus balnea calida incommoda. Deinde, si hæc, ad resoluendum humores imperantur, cur sunt admittenda in febribus, in quibus libera, & patentes vias esse oportet, si nimio calore absumpta humiditate tenues meatus constringunt, & densant; Dic: febris quatenus febris est, calida præsidia renuit, & frigida postulat: at cum eius causæ vtpote pituitæ consulere volumus, opposita nobis indicationes sese offerunt, quare si causa est remouenda, tunc interdenda frigorifica: nam humorem magis arctant, & impingunt, offerenda calidifica, & alijs resoluentibus, immò & balneis naturalibus vtetur, quæ licet primo occurru aliquid corrugatione facta densent; deinde calore suo actuali aperiunt, relaxant, & dilatant, maximè si aqua balnei temperata sit, quæ emollit, humectat, & quidquid fuliginosum, vel fumidum est in visceribus non solum euacuat, sed humores qui circa curæ sunt expurgat, vt scitè notauit Galenus *lib. 10. Lib. IV.*

met. cap. 10. & 11. eiusdem cap. 20. & 3. lib. acur. per multas sententias, & alibi passim.

QVÆSTIO XXV.

Verum in putridis febribus balneum possit esse ex vsu.

COMMENTARIUM.

VT in aquam descendant imperabimus. Miratus sum aliquando, nec prius desij animo fluctuare, quum Galeni sacra hinc inde adortus essem, quo pacto tantus auctor tam varia de balneorum administratione pro curatione februm putridarum promeret in lucem: nam in alijs febribus, nempe diaria id concedit *8. meth. cap. 3. in princ. & 7. aph. 42.* & in hectica vbique passim ministrat *7. meth. 6. & 10. eiusd. cap. 10. & 11.* Immo in putrida positò exemplo, in multis agris celebrandum imperat *lib. 11. meth. 9. & 20.* quoniam illud remedium in putridis febribus saluberrimum est, quod febrilem calorem extinguit, & causam eius resoluit, & attemperat, vniuersum corpus refrigerat, calidam intemperiem sanat, fuliginosa excrementa, tum fumida educit. At vacuatio excrementorum omni februm putridæ utilis est, sicut exiguorum meatuum rarefactio, & eorum quæ in corpore sunt liquatio; quæ omnia à balneo præstari nullus ignorat, & exemplo firmat Gal. *10. meth. 3.* ergo, & c.

Opposita sententia plurimos habet patronos, quorum primus est Gal. qui illi fauere videtur, qui *lib. 10. meth. c. 10* balnea in febre hectica consulit, modò cum putrida febre non complicetur; quoniam si actu calida sunt, febre, & calorem intendunt, viscera magis inflammant: si frigida, amplius obstruunt. Hoc pacto Trall. *lib. 5. c. 2. 2.* solum in hectica febre balnea conferre asseuerat, quemadmodum è diuerso eos, qui ob commixtos, & putridos humores putridam febrem patiuntur, non modò non iuuant, sed vehementer lædunt. Hoc pacto Auic. 2. 1. nocumenta balnei sic colligit. Facit, inquit, superfluitates ad membra in quibus est debilitas leniter descendere, & laxat corpus, & impediens vntes, & resoluit calorem innatum, & comedendi desideria deiecit, & coeundi debilitat virtutem, facit syncopem, nauisæ; humores quietos mouet, eos preparat ad putrefactionem, & 1. 4. cap. de cura tertiana nothæ, in ea prohibet balneum, quia facit descendere phlegma indigestum, & permiscet humorei malum cum putrido, resoluit subtile, & facit remanere crassum, & Rasis in diuisionibus, cap. de tertiana, præcepit, vt in eius curatione à balneo Medicus prius abstineat.

Pro solutione huius quæstionis dic: balneum in febribus putridis vtile esse, positis tamen conditionibus requisitis: & pro balneo intelligendum est quod ex aqua potabili paratur, ex Gal. *lib. 7. sec. loc. cap. 1.* aqua autem debet esse fontana, aut fluuiatilis, aut pluuialis, & hoc balneum, auctore Galeno 3. de sanit. 8. aut est calidum, ita scilicet vt ferueat vi ignis; aut est actu frigidum, aut est tepidum; quod caliditatem habet temperatam, quæ à manu, & à corpore sine molestia percipi potest, ex Gal. *lib. 3. de officio Medici, text. 15.*

Deinde, balnei aquæ dulcis frequens erat tempore Galeni vsus, & non solum pro deliciis, & conseruatione valetudinis, sed etiam pro curatione morborum eo utebantur prisci, & sic pro his balneis sumptuosa ædificia erant fabricata, & in omni palæstra, & domibus particularibus magnificè erant instructa. Balneorum quatuor assignantur partes siue domus à Gal. *10. meth. c. 10.* & hæ præter apodyterium, quod erat locus in quo denudabantur, prima pars erat calidarium, seu sudatorium, quod veteres hypocaustum, seu laconicum vocabant; constabatque aère calido. Secunda dicebatur tepidarium, in quo erat piscina, siue vas quoddam magnum aqua tepida plenum. Tertia dicebatur frigidarium, in quo erat vas aquæ frigida. Quarta dicebatur vinctuarium, in quo vntebantur.

Tempore Hip. non erat ita frequens balneorum vsus; vt ex eò colligitur 2. acur. 4. 4. & à Galen. 1. de officio Medici, com. 6. nec enim idonei aderant ministri, nec idonea loca, nec vasa necessaria, & sic antiquis non erat balneum in frequenti vsu, vt docet Gal. 2. de *symp. caus. c. 5. post. med.* quando

quando autem non bene parantur, prodesse non possunt, imò qui lauantur, non mediocrem noxam incurruunt, vt inquit Hip. 3. acut. cit.

Balneum ergo aquae temperatae, vel tepidae in omni specie febris prodesse potest, & sic in curatione febris diariae, vel hecticae est vtilissimum. In febre putrida summo perè iuuat adhibitis conditionibus multis quarum prima est, vt febris sit mediocris, & in declinatione secunda, quod corpus sit vacuatum, & signa coctionis appareant. Tertia est, vt administratur citra horrorem: Nam horror qui tunc accidit, humorum multitudinem significat, & febrem auget, vel si non adest, cam de nouo generat. Quarta, quod imbecillitas alicuius visceris non adsit: Nam imbecilles partes, humores vi balnei liquatos promptè recipiunt, quando tamen est imbecillitas alicuius partis ignobilis, tunc amplius nocere solet, ex Gal. 11. meth. 20. & constat in iis qui podagrae, & arthritidi sunt obnoxij, quoniam tunc tota salutis spes est si humores noxij à partibus nobilibus ad ignobiles transferantur. Vltima conditio est, quod in prima regione humorum crudorum copia non adsit, quoniam balnei vi per corpus distribuuntur, in quorum praesentia non solum balnea, sed frictions, & exercitia reprobant Galenus lib. 4. de sanit. tuend. cap. 5. quando videlicet humores crudi in prima corporis regione abundant. Quare balneum in febrium putidarum declinatione, cum signis coctionis, est celebrandum, praesertim si viscera sint robusta, & in prima regione crudi succi non exuperent.

Aduersus haec nonnulla obstare videntur, primò, restuantibus quibusdam febribus balneum summè auxiliatur, vt ex Hip. mente docet 3. acut. 58. non oportet ergo quod febris mitis sit, vt balneum conueniat. Secundò. Balneum remedium euacuatorium est, & inter vniuersales vacuationes numeratur à Galen. 4. meth. 6. & 2. aph. com. 17. & 4. aph. 2. & plethora tum sanguinis missionem, tum balneo curatur, ex Gal. 13. meth. cap. 6. Igitur in febribus putridis non oportet quod corpus sit euacuatum, ipso enim euacuabitur. Tertio. Ante sanguinis missionem, & purgationem Hipp. & Galenus 6. epid. sect. 5. text. 29. iubent vt balneo, vt fluxiles humores reddantur, & ad euacuationem paratiores. Quarto. 1. ad Glauc. c. 9. & 3. acut. com. vlt. Galenus in febre ardenti, & in tertiana exquisita ante signa coctionis balneum concedit. Vltimò: Si balneum non conueniret in febribus putridis, quando alicuius visceris imbecillitas adest, minimè esset vtile quando pars aliqua interna esset inflammata, quo nomine Galenus 10. meth. 10. firmat, quod quando adest phlegmone aut affectio aliqua phlegmonae similis, nocet balneum, quia inflammationem auget, humores enim vi balnei liquati in affectam partem promptissimè confluunt. Ob eandem etiam causam lib. de marasmo. cap. 8. in hectica, in qua erysipelatodes affectio adest, à balneo prorsus abstinendum censet. Similiter Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 5. ante finem dicebat, quod ille qui febrem habet & solutionem continuitatis paritur, aut apostema, à balneo se custodire debet, Hip. tamen contrarium docet 3. acut. 58. vbi in pleuriticis, & peripneumonia dicit magis prodesse balneum quam in febre ardente, sed in febre ardente prodest, ergo etiam in internis inflammationibus.

Antequam has objectiones, extricare. coneris aduerte quod balneum aquae temperatae per se humectat, & actu calefacit, licet potentia infrigidet ex Gal. lib. 1. ad Glauc. cap. 9. emollit & laxat cutem, detergit sordes, aperit meatus, corroborat, concoquit, ad partes extimas couocat calorem, superflua euacuat, ex Galen. 3. de sanit. cap. 4. & 10. met. cap. 10. ante med. & inter vniuersales vacuationes reponitur à Gal. loc. cit. explicat inter omnes Fernel. lib. 2. de ven. sect. cap. 20.

Neque infes cum Galen. 3. aph. 15. dicente vacuationem quae fit per balneas, paruum esse, & ferè solum cutem euacuare, & non superfluitates quae sunt per carnes & partes solidiores dispescat: nam intelligendus est de balneo in quo homines immorantur breuiter, quando enim longiori tempore in eo versantur, non tantum cutem euacuat, sed etiam partes solidas, visce-

ra, & venas, praesertim si sulphurea sint, aut bituminosa.

Quum balneum per poros cutis, & vias angustas euacuet, si humor multus sit, aut crudus, aut crassus, & lentus, periculum est quod non commode vacuetur, immò obstruantur pori, & sic dicebat Galenus lib. 13. meth. 6. quod si plurima sit succorum abundantia, nec balneo, nec exercitatione vtendum est sine periculo: si vero exigua sit, per haec vacuare licet: quare quando adest cacochymia, vel plenitudo quoad vasa, vel quoad vires, balneum est inimicissimum, ex Gal. meth. 10. ante med. & 7. Aph. com. 46. confirmat, quod plethorica dispositio balneum non admittit, vel sine magna noxa, vinum: si enim prius non euacuas, humores liquefcunt, & fluxiones pariunt, quia agitantur, & putrescunt, 3. acut. com. vlt.

Quae verò opposita sunt, nihil vrgent. Dic ad primum: balneum esse vtile in aestuosis febribus in declinatione, quando iam mites sunt, neque Galenus 10. meth. 10. per mititatem febris ad balneum requisitam; intelligit, quod febris ex natura sua mitem habeat calorem, sed quod sit iam in tempore in quo calor sit mitis, & remissus, nimirum in declinatione. Ad secundum dic: balneum esse quidem remedium vacuatorium, verum corpore toto ante vacuato adhibendum, vacuatoriam habere facultatem, ex Gal. 3. acut. vlt. & si aeger febricitet, non licet abundantiam tollere exercitatione, frictione, nec balneo, ex ipso 13. meth. cap. 6.

Ad tertium dic: quod quando sanguis, & reliqui humores crassi sunt, & viscosi, & plenitudo est exigua, balneum in quo aeger breui tempore immoretur, ante sanguinis missionem, & purgationem potest esse vtile, & hoc conceditur ab Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 63. omni die, morbo etiam existente crudo: Nam balneum remedium concoctorium est, ex Gal. 1. epid. sect. 2. com. 44. & sic potest esse praesidium ante purgationem, quae optime confert, si corpus prius fluidum fiat, ex Hippocr. 2. aph. 9. hoc est, vt explicat Gal. in com. si omnes meatus referentur, & humores crassi extenuentur, quod opus balneo fieri posse, patet, quoniam eius ope humores sine agitatione liquantur, & euacuantur. In hunc sensum intelligendus est Auic. 4. 1. cap. 10. non longè ab initio. Si vero mali humores crassi fuerint, antiqui praeceperunt, vt aeger balneetur, & in suis ministeriis moueatur. Deinde non solum in dictis exemplis balneum est vtile ante euacuationem, sed etiam in incipiente melancholia: quoniam huiusmodi morbum hoc auxilio se curasse refert Gal. 3. de loc. cap. 7. post med. Si interim monendi sunt mihi amici mei, & quod de melancholia, in qua melancholicus humor cerebrum occupat, intelligendum est, iuxta mentem Pauli lib. 3. cap. 14. & Aëtij tetra. 2. ferm. 2. cap. 10.

Ad quartum dic: quod in febribus biliosis quando humor non peccat putredine, crassitie, aut lentore, sed sola efferuescentia ante coctionis signa, balneum prodesse potest, non propter vacuationem, sed solum ad bilis acrimoniam temperandam, eiusque ebullitionem compescendam: post signa tamen coctionis in his febribus salutare est valde: nec enim tantum narratas vtilitates praestat, sed bilem etiam euacuat, quae ob sui tenuitatem per cutem facile potest vacuari: contra tamen se habent humor pituitosus, & melancholicus 3. acut. com. vlt. quapropter in febribus melancholicis, & pituitosis balneum solummodo confert, vt recrementa fuliginosa transpirent, non verò vt humor vacuetur.

Ad vltimum dic: quod in inflammationibus praesertim thoracis, balneum vtile est, quoniam sedat dolorem, coctionem adiuvat, sputum promouet, sed illud in principio, quando humores fluunt, adhibendum non est, quoniam tunc corpus est plenum, quare post vacuationem, cessante fluxione & quando humor coepit concoqui, consulendum, ex Galen. 3. acut. 61. Videndi Conciliator de hac re different. 173. in fin. Donatus Santorus lib. 7. epist. 1.

HIST. XXIV. TRALLIANI, De febris ardenti.

Febris ardentis accessio, succo peponum curata.

Go sanè noui me frequenter agros ne amplius accessione febris infestarentur, impedisse, quum pepones probe refrigeratos vna hora ante accessionem morbi assumere iussissem, & rursus aquam temperatam copiosam, quantam peponi superbibere percepissem. Sequutus est itaque non multo post aquam epotam, aliquibus sanè sudor, aliis copiosa bilis per aluum. Trallianus lib. 12. cap. 6.

PARAPHRASIS.

Nvllus est auctor in cuius scriptis maiorem debeant impendere Medici curam ad mentem eius percipiendam, quam in Tralliano. Licet enim inter Principes primatum obtineat, tamen in porrigendo victu aegrotantibus liberalis est, & licentiosus nimis: etsi enim laborantibus gratia sint concedenda, vt monuit Hip. lib. 6. epid. sect. 4. text. 8. tamen non ita larga manu propinanda sunt alimenta reprobata, quoniam in variis suae doctrinae locis offert aegrotantibus, chronicis, & acutis morbis detentis, ostrea, cochleas, bulbos, pedes bubulos, suillos, vuas dulces, persica cocta, & cruda, pomareos fructus, & reliqua edulia, quae negotium ventriculo, vel etiam robusto facere solent, quum crassi sint succi, tardè distribuuntur, corrumpantur facile, & noxas pariant incommendabiles, viscerum obstructions, omnis generis febres, ex quarum saeuire plures occumbunt.

A fructibus ergo, & prani succi alimentis interdiciendi sunt aegri, nam ratione alimenti febricitantibus nocent manifestè, quoniam ob ebullitionem facile inflammantur, & eorum succus cum aqueus sit à partibus non retinetur, & sic derelictus à regimine naturae putrescit, & febres accendit, praesertim in ventriculo, qui in febricitantibus solet esse impurus. Gratia tamen medicamento aliquando prodesse solent: acidi enim fructus non ita prohibentur, nam praeter succum ebullitioni ineptum, qualitatem quandam medicamento sam sortiuntur, cuius ratione refrigerant, calori febrili resistunt, & interuentu aciditatis humores incidunt. Deinde oportet habere rationem consuetudinis, sunt enim plurimi, qui audito nomine pitillanæ: statim nausea, & vomitu prehendantur, quibus etiam si exquisita tertiana labore concedit Gal. 1. ad Glauc. cap. prop. cerebrum suillum, & 1. acut. 17. in pleuritide, pisces saxatiles, si pitillanam fastidierint. Quae etiam ratione fructus febricitantibus offerri possunt excitandae appetentiae gratia, & in illis qui eis delectantur valde, iuxta Senis, oraculum, 2. aph. 8. tunc enim minus nocere solent, quorum iucunditate recreata naturas, eos amplectens, & concoquens, superfluum humorem praeparat, & per varias rationes excernit cum animantis commodo, & licet Auic. 1. 4. tract. 2. c. 7. in princip. Si et omnes fructus nocent febricitantibus cum ebullitione sua, & corruptione sua in stomacho, & fructus reprobet, tamen iucunditatis causa concedi possunt.

Ex his constat qua ratione fructus hic qui à Graecis Pepo, ab Arabibus Melon Indus, à Recentioribus Anguria appellatur, ante accessionem oblati, cam possit impedire: Nam frigiditate sua bilem ad os ventriculi confluentem contemperat, & copiosa aqua superbibita tepida, cogitur natura vel per vomitum, aluum, vel sudorem excernere. Si enim crassa est, grauitate sua deorsum ruens per sedem expellitur: si tenuis, per vomitum, si tenuissima per sudorem detradi solet.

Hoc praecceptum desumpsit ex Auicenna Trallianus ille enim cit. loco, dum sic ait. Et fortasse contrarium est illud quod conuenit febricitanti de infrigidatione cum eis quae sui sicut batrach Indi, (hoc est melones Indi) & reliqua olera, ei quod

A conuenit de materiei minoratione, &c. quasi dicat quod licet fructus nocent frigiditate sua: quia humoris resolutionem impediunt, eumque excretioni contumacem reddunt: tamen ratione febris viles sunt, refrigerant enim, & humectant. Quare in febribus humoris expertibus, vt diaria, & hectica vtiliter conceduntur, vel in febribus acutis, & putridis, quae à sanguinis feruore, vel bilis acrimonia scaturiunt, quoniam humectant, ducunt vrinam, molliunt aluum, quare sub canis aestu non possumus maius commodum habere, quam ab hoc pomo, vt notauit doctissimus Iacchius in methodo curand. febrium, cap. 33. de tertiana interpolata.

Hoc modo praebet Auic. loc. cit. aquam fructuum post hebdomadam, hoc est post coctionem humoris, (licet ob febris feruorem ante coctionem sit exhibenda.) Quamuis autem aqua fructuum variè paretur ab auctoribus, vt apud Mesuem in antidotario distinct. 7. tit. de aqua fructuum, qui eam conficiendam docet ex decocto rerum infrigidantium, & lenientium, vt prunor. iuuubar. violar. tamarindor. cum manna, & cassia, quae aqua bilis caliditatem retundit, & clementer educit, & apud alios conficiatur ex succis acidis, vt granatorum, citri, limonium, & similium, cuius meminit Auic. 1. 4. tract. 1. c. 32. tamen aqua fructuum illa proprie dicitur, quae fit ex decoctione, vel expressione, vel ex distillatione rerum frigidarum, vt cucumeris, cucurbitae, melonum, & peponis, haec enim aqua humorum acrimoniam infranat, caliditatem attemperat, & eorum furibundos motus coarctet. Si de peponis natura, & viribus plura legere affectas, ea adamussim exarata inuenies lib. 1. in com. hist. 38. & de eorum natura luculenter egere Hieronymus Rubens proprio tract. de melonibus, & Sebastianus Iozzius citatus ab Alzario à Cruce centur. 2. quaestorum, fol. 12. Consule de eodem argumento Baccium Baldinium prop. tract. de cucumerib. & peponibus.

HISTOR. XXV. GALENI, De tertiana.

Annua tertiana, sola praecautoria purgatione, sanata.

Quidam aestiuo tempore semper tertiana corripit solitus, iam annos multos febrem non est expertus, bile pallida per nos sub veris finem prapurgata, tunc enim tales vacuare multo praestat, &c. Galenus lib. 6. aph. 47.

PARAPHRASIS.

Tertianam exquisitam ab humore bilioso generari per partes sentientes extra vasa delato Medicorum schola vniuersim firmat; probat Galenus variis in locis, praesertim lib. 2. prorrhet. com. 7. & lib. de tremor. c. 7. Hoc ita esse signa satis testantur proposita à Galeno 2. cris. 3. & 1. ad Glauc. c. 5. & 2. de dif. feb. c. 3. validus rigor ab acri, biliosoque humore concitatus, vomitus biliosus, vrina ignea, sitis intensa, deiectio biliosa, sudor copiosus, calor exurens, vigilia, quae omnia à tenuissimo, & calidissimo humore euenire certum est.

Quum magna in copia bilis acruatur in corpore, tertiana exquisita fit, si cam extra venas emittat natura: si verò intra venas stabuletur, causus concitatur: quoniam, vt inquit Galenus lib. 4. aph. 59. tertiana febris, ab ea qua ardens nominatur, humore faciente non differt, utraque enim à bile flaua fit. Differunt autem, quoniam febris ardens habet in venis vna cum sanguine flauam bilom plurimam ebullientem: tertiana verò eandem naturam habet in tota corpore, omnem ac motam, &c.

Quando hominis temperamentum, & aetas ad generandam bilem inclinant, estque natura squallida, sicca, exusta, biliosa, acceduntque curae, vigiliae, inedia, merores, exercitia, tunc corpus vt tempore aestiuo incidat in

lentissimi Ducis Brigantini primum Medicum, nunc eiusdem Serenissimi Lusitanorum Regis electi, Ioannis huius nominis IV. Archiatrum, qui *lib. 3. de febr. cap. de tertiana exquisita*, de hoc argumento appositè conscripsit.

HIST. XXVI. TRALLIANI, De tertiana exquisita.

Exemplum illustre senis exquisita tertiana laborantis, frigidus, & humido victu contra aliorum opinionem perfanati.

Ego sanè oculis meis hæc in senè quodam conspexi, qui sanam bilem euomeret, & vehementer febricitaret. At accessio valido rigore eum innadebat, ac declinatio multis sudoribus accedebat. Detinebatur autem accessione horis fere decem, aut duodecim. Huius alij sanè familiares, eo quod senex esset, decolium ei bibere præcipiebant, ac omnia illi facere quæ falsis tertianis, ut aiunt, idonea existunt, serè que interuisset: eger decoctis ex hyssopo, origano, & pulegio assumptis, nisi quis sedulo ipsum ex periculo subtraxisset, iubens eum, etiam pepones, & lactucas, & prissanam, quæ nihil curiosum habent, operosumque, ac omnem alium uisum qui humectaret, & refrigeraret, ut in tertiana exquisita, non deceptus ætate, quod senex esset, tum potius toto temperamento, &c. Trallianus *lib. 12. cap. 6.*

PARAPHRASIS.

Memorabilis est historia hæc, & omnibus veram curandi methodum affectantibus utilissima, Quippe quæ docet in omnibus ætatibus, & temperamentis diuersos, & maximè contrarios morbos posse renasci. Licet enim senibus febres non ita acutæ fiant ob innati caloris inopiam, *1. aph. 14. & calor extraneus ramificetur ad proportionem caloris innati, ut bellè dicitur Auerrohoës lib. 7. collig. 2.* tamen illis ob errorem victus, & potentia debilitatem aduenire febres acutas, & ex bilioso plerumque humore pronatas non est dubitandum: quoniam sicuti ob peccata quæ in victu committuntur, morbi fiunt, ut dicebat Hip. *3. aph. 19.* omnes quidem in omnibus temporibus, plures verò in singulis naturæ temporis accommodati, sic in omni ætate ob eandem causam omnes morbi eueniunt. Adde quod etsi nulli in ætate senili constituto virium robur inesse possit, ex Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 9.* Sunt tamen aliqui, ait ipse *cit. loco*, vel septuagenarii, qui in hac ætate multo abundant sanguine, vires habent robustas, iecur calidum, & biliosus humoris ferax.

Hunc ergo senem tertiana exquisita laborasse, ipse firmabit, qui signa attentè perpenderit, quibus fuerit oppressus: quoniam vehemens febris, bilis per superiorem, & inferiorem ventrem excretio, validus rigor, sudor multus in declinatione adueniens, tempus breue durationis accessionis, hoc ita esse testantur explicita à Galen. *1. ad Glauc. 5. & 2. feb. 3. & 2. cris. 3.* quæ omnia à bilioso humore, ab hepate, & locis in quibus bilis stabulatur, expulso, euenisse liquet apertè, & Auic. *1. 4. trall. 2. cap. 36. dicitur inculcat.*

Verùm obstat Galenus, *4. aph. 59. & 2. feb. 3.* dicentis ad generationem tertianæ exquisitæ necessarium esse concursum omnium causarum bilem efficientium, nempe tempus ætium, locum temporis similem, hominis ætatem, temperaturam eandem, & in senili ætate plura deficient, maximè cum in hac difficilis sit conuersio natura caliditatis in igneam naturam, non tamen impossibilis, quare in hac generari posse exquisitam tertianam, in alijs verò naturis, in quibus nulla causa deficit, exquisitissimam generari, non ibo inficias: Nam in exquisita etsi vi cause contrariæ possit generari alterius humoris portio,

A quam tamen hæc sit exigua, & naturam febris non præuertat, non ob id notha, aut spuria tertiana censeri debet: aliàs nunquam fieret in senibus, nec alia regione, & alio tempore anni quàm in calidis siccis, contra experimentum, & Hip. *3. aph. 19.* asserentem morbos omnes in omnibus temporibus fieri. Quapropter rectè Trallian, tertianæ exquisitam esse ex tactu, breuitate accessionis, & ab excretis iudicauit. Neque ob id accusandus Gal. *cit. loc. & 2. cris. 3.* quia ibi non proponit concursum signorum, quæ ad productionem tertianæ exquisitæ requiruntur, sed solum ea signa enumerat, quæ ut plurimum concurrunt, & cum quibus si fiat aliqua tertiana, eam exquisitam esse iudicare possimus.

B Illud ratum sit, febrem acutam, aut aliam quampiam ex bilioso humore concitatem periculosius senibus accedere, quàm iuuenibus, aut pueris; nam quæ in senili ætate accidit, funesta est & periculo plena, indicium enim præbet vehementem esse magnitudinem causæ febrim facientis, quare apud Auic. *1. 4. trall. 2. cap. 41.* omnino est lethalis, nam causæ immanitatem denunciat, quæ frigidum corpus in flammam abripit, & eorum effectas vires pusillumque innatum calorem illicò resoluit, ut notanter aduertit Heurnius *lib. 1. aph. 18. num. 8.*

C Sed mirum censeri debet cur in tanta biliosi humoris copia, & apparatu morbofo, nec sanguinem emisserit, aut medicamentum purgans exhibuerit vtrumque enim videbatur exequendum, quum vehemens calor intus vrgeret, cuius attemperandi gratia venæ sectio summo est ex vsu, & in senibus sæpissimè celebranda, auctore Galeno *lib. de curand. rat. per sang. mis. c. 3.* Celsus *lib. 2. cap. 10.* explicat proprio exemplo Valleriola, *6. obs. 7. & ult.* Purgatio autem valde utilis est, quoniam citra virium dispendium peccantem humorem educit. Dic: In senibus morbo acuto oppressis summa cum præmeditatione sanguinis missio exercenda; id explicuit Auic. *4. 1. cap. 20. §. Et caue in ætate senum quanto magis poteris, &c.* quanto magis si occupentur tertiana, quæ suapte natura salutifera est, mitissima, & neminem iugulat, ex Galeno, *1. ad Glauc. cap. 8. & 1. 4. trall. 2. cap. 8. & 4. aph. 43.* Deinde non aderant vires, quæ ex copioso sudore, continuo bilis vomitu, valido rigore, febrili intensâ erant deiectæ nimis, ob quam causam purgationem non consulit: quoniam senile corpus purgatione exoluitur, & amplius si decrepitum sit, in quâ ætate solidorum humiditas consumitur, ex Galen. *3. de sanit. 2. & 5. eiusd. cap. 12. & 6. eiusd. cap. 4. & 1. aph. 13. & 3. aph. 30. & lib. de marasmo cap. 3. & 5. de generat. animal. cap. 3. & 4.* Quo pacto in hac ætate iuuat humorem biliosum per vrinam, & sudorem excernere, seu, ut alij legunt apud Gal. *loc. cit.* per inferiores partes expurgare, & mollibus clysteribus exinanire.

D Etenim cum bilis flauæ humor inter omnes qui in nostro corpore sunt humores, calidissimus sit, & siccissimus, ut *cit. ad Glauc.* monuit Galen. idcirco offerenda quæ refrigerent, & humectent. In hunc vsum prisana est præstantissima: Nam hæc præter has dotes, si quid excerni oportet, facile abluat, abstergit, & clementer biliosum humorem per deiectionem propellit, ut *1. acut. 18.* Galenus inculcat. Quapropter cum morbus esset mitis, breuis, & in quo ob accessionum breuitatem, & raritatem magis leuantur vires, sumpta indicatione ab intemperie, quæ calida est, & sicca, omnem posuit in refrigeratione, & humectatione industriam, ob ætatem, non curans alteram quæ à materia desumitur, indicationem: cum enim hæc febris qualitate amplius peccaret, in extinctione caloris extranei totam esse reponendam curationem sibi persuasit, & relictis illis quæ calefacere possunt.

Ergo frigidus & humidus victus biliosis febribus est utilissimus, ex Paulo, *lib. 2. cap. 2.* Auic. *loc. cit. & cap. 42. de febr. ardeni.*

* * *

QUESTIO XXVII.

Vtrum seni, & iuueni aqualiter febricitantibus, senius minus frigida remedia offerenda, ut voluit Auerrohoës.

COMMENTARIUM.

Quod senex esset. Quoniam hic de senum febricitantium victu, & auxilijs à nobis facta est mentio, subnotabimus protinus nonnulla ex supellectile medica, quæ qui curiosius inspexerit, nos non de ludicris, sed serijs agere affirmabit. Nam maximam inuoluit difficultatem, quod adeo frigidum victum huic seni Trallianus concesserit, ut lactucas & pepones, seu angurias, quæ sunt frigida, & humida in gradu secundo. Licet enim vniuersa peponum natura frigidior sit cum humiditate copiosa, ex Gal. *lib. 2. de alim. c. 4.* & hac ratione biliosi humoris siccitatem contemperet, & eius furibundos motus retardet, & interna illius pars febricitantium sitim leuet, ex Auic. *1. 4. trall. 2. cap. 42.* & eius succus biliosis febricitantibus, & æstius utilis sit, ex Auerrohoës, *lib. 7. collig. cap. 12.* tamen hic fructus senes nimium refrigerat, & flaccidas eorum vires, pusillumque calorem innatum extinguit.

Auget dubitationem communis medentium vsus, ratione firmatus, qui in senè æqualiter febricitante cum iuuenè, non æqualia infrigidantia propinant: Nam etsi æqualia morbo sunt applicanda contraria, tamen ob virtutis debilitatem sunt adhibenda remissiora. Si enim iuueni æqualiter febricitanti medicamenta frigida propines vltra suum naturale temperamentum, ei non nocent, immò tum ob ætatem, tum ob febrim prodesse solent, quum eorum vis fortis existat, & idcirco ad gradum corumpendi naturam non perueniunt, immò ipsam ad mediocritatem perducunt, quod senibus ob radicalium frigiditatem euenire non potest. Ob hanc causam gelidam iuuenibus dare expedit, senibus verò nequaquam, *9. meth. 5. & 11. eiusd. 9. & 10.* quoniam in auxiliorum applicatione, siue alterantia sint, siue vacuantia, non solum morbi magnitudinem attendere oportet qui præsidium expostulat, verum virtutem respicere est necesse, quæ ipsum debet tolerare. Si ergo vires ob debilitatem tantum auxilium non ferunt, quantum morbus efflagitat, minus hac de causa applicandum, quàm morbi causa desiderat, quare seni febricitanti exhibebis, quæ præterquam quod morbo auxiliantur, vires etiam infirmas lædere nequeant, etsi cum iuuenè æqualiter febricitet; illi ut debiliori frigida, & humida auxilia, remissiora sunt concedenda. Si enim Auic. *1. 4. trall. 2. cap. 39.* in tertiana timet refrigerationem vltimam, quò magis in senè, quia frigidus est natura suapte?

Hæc facile admitteret Auerrohoës, qui *lib. 7. collig. c. 2.* existimat, bilioso, & pituitoso, senè, & iuuenè aqualiter febricitantibus, frigidiora remedia requirere iuuenem, & biliosum, quàm senem, & pituitosum, quoniam vbi maior est resistentia ad causas refrigerantes, magis refrigerandum est, sed in iuuenè maior est resistentia ob abundantiam sanguinis, & spiritus, igitur iuuenis, & biliosus, maior refrigerari eget. Et hæc est causa, inquit, ob quam in iuuenè vtrinam aqua cucumeris, & camphoræ, potu aquæ frigida ad satietatem vsque, & balneo aquæ frigida, & non in senè.

Nec desunt illi argumenta, quibus intentum suum facile collegisse putat. Primum. Senex non potest febricitare, sicut iuuenis, quia calor febrilis ramificatur à naturali, & pro modo caloris naturalis solet intendi, & ad gradum extraneum cleuari, igitur cum calor in senè minor sit, semper febris erit minor, & minori eget refrigeratione. Hoc satis firmavit Hipp. *lib. 1. aph. 14.* dicens *Senes non similiter incidere in febres acutas.*

Secundum. Iuuenis eget refrigeratione pro curanda febre, & pro corrigenda intemperantia ætatis: Nam hæc cum intemperata est, qualis est iuuenilis, ad similia male facta habet, ad contraria bene, ex *3. aph. 2. 18.* Senex verò

A solum eget refrigeratione pro curanda febre, quia pro corrigenda intemperantia ætatis, calefacientibus, & humectantibus eget. ex Galen. *5. de sanit. cap. 2. in princ. Auic. 3. doct. 3. cap. 1.* Igitur in iuuenè magis refrigerandum est.

Tertium. Senis membra radicalia frigida sunt: igitur cum febricit, non requirit remedia vehementer frigida; quoniam hæc senis temperamentum euertunt à moderato plurimum recedens per frigiditatem.

Quantum Corpora frigida quando calido morbo laborant, naturalem habent propensionem, & principium quò se reducant ad pristinam naturam, igitur ut redeant non tanta egent refrigeratione, sicuti corpora calida quæ hoc principio carent.

B Verum etsi Auerrohoës excusandus sit, quoniam senes natiuo temperamento frigidi sunt, exangues, debiles, & frigiditatem nimiam remediorum ferre non possunt; & sic pro vnica applicatione vehementius frigida solum conueniunt iuueni: Nam si aliter feceris, timor est, ne ob virtutis imbecillitatem, & caloris inopiam, eorum vires possint dissolui; tamen corpora frigida, & senilia maiori egent sensim, & paulatim facta refrigeratione, quia in eis maior est lapsus.

Probat ex Gal. *3. met. 3. ante medium* quum inquit. Si quæ ulcera sunt quibus par est humiditas, ea maiori egent exiccatione quæ sunt in sicciore parte, quia egent exiccatione pro curatione vlcis, & pro conseruatione naturæ partis, quæ vsu similibus solum perficitur, quàm sententiam defendit Auic. *4. 1. cap. 1. §. Ergo mensura quæntitatis, &c.*

C Galenus hoc negotium adamussimè explicuit, dum *8. meth. 9.* ab iis quæ naturaliter insunt, cuiusmodi sunt proprium temperamentum, & ætas, indicationem non ad contraria, sed ad similia sumendam esse pronunciat; quod non ita intelligendum est, quasi significet à proprio temperamento ita sumi indicationem ad similia; ut si biliosus febricit, remedia calida exposcat, sed solum significat, v.g. homini calido si febricit, remedia tantò minus frigida conuenire, quò ipse est calidior moderato, indicatione scilicet sumpta ab illius intemperie sana calida, quæ sui conseruationem requirit.

Hæc intemperies, aut quæuis alia tempore morbi, expellenda non est, sed conseruanda, ut constat ex Galen. *8. meth. cit. & lib. 11. eiusd. cap. 3. & 5. de sanit. tuend. cap. 11. & in art. med. 8. 6.* Licet enim magna, & contentiois plenissima sit quæstio, quò modo naturæ intemperatæ sint gubernandæ, an similibus, vel contrariis sint conseruandæ, ut notat Thom. à Veiga in *com. cap. 8. art. medic. Galeni*, de hoc argumento fusè contra morem suum disceptans; & varias auctorum opiniones referant Conciliator *diff. 1. 16. Cardanus lib. 1. contrad. trall. 6. cap. 3.* Valleriola, *4. enarrat. 4. Valesius 6. cont. 2.* Christoph. à Vega. *lib. 2. de arte medendi, sect. 1.* tamen omnes conueniunt in hoc, quod quando homines ægrotant, aut sibi displicent, & sunt in neutra dispositione, vel iter agunt, aliisque negotijs, & vitæ occupationibus sunt impediti, non licet naturas intemperatas mutare, aut ad meliorem naturam reducere.

Huius autem positionis ea ratio reddi potest, quia temperamentum sanum, siue prauum sit, siue bonum, præsentem morbum expellere conatur, ut constat ex *6. epid. sect. 5. text. 1.* quare illud tempore morbi qualecumque quæ fuerit, erit conseruandum. Deinde præsentem morbum nihil aliud intendimus, quàm pristinam sanitatem reciperare, quod sit conseruando intemperiem sanam proximè antecedentem morbum, in hac enim licet mala sit, illius indiuidui consistebat sanitas. Nec rationi conueniens est, quò tempore natura à morbo labefactatur, tunc conari in meliorem statum reducere, si enim id intendas, vires amplius deicias. Tempus igitur conuenientissimum ad intemperiem sanam vitiosam corrigendam est, quando corpus à morbis, negotijsque est immune, quod solum significauit Galenus *locis citatis.* Nec credendum est omnino velle per morbos, & vitæ occupationem nunquam licere intemperiem sanam modicè contrarijs aliqua ex parte in meliorem reducere, quare immem-

ritò refellitur ab Argenterio *lib. 1. de officis Medici, c. 5. ad fin.* Ex iis concludit, senem, & pituitosum, iuuenem, & biliosum æqualiter febricitantes, frigidiora remedia requirere senem, & pituitosum, quum in his proprium temperamentum sit conseruandum, & maior intemperies morbosa corrupenda, quàm in iuuenem, & bilioso.

Tu verò superiora argumenta hoc modo dissolue. Dic ad primum, negandum esse maiorem: Nam etsi verum sit, quòd ex qualicumque causa calefaciente magis accendatur caliditas in iuuenem, quàm in senem, tamen quòd vehementior est causa calefaciens in senem, quàm in iuuenem, ita ex æquo, & multò magis solet accendi caliditas febrilis in senem quàm in iuuenem, vt docuit Galenus *lib. 1. aph. 14. ad fin.*

Ad secundum dic: in morborum curatione naturam intemperatam non esse corrigendam, sed seruandam: Nam hæc qualiscunque sit, est curationis principium, & ad ipsam æger reducendus est, vt *8. meth. ult.* monuit Galenus. Neque vsu similitum semper est conseruanda, nisi consentiente consuetudine, vt eodem loco Galenus edocuit.

Ad tertium dic. remedia frigidiora quæ seni febricenti adhibentur, solum sufficiunt refrigerare calorem febrilem illius, intemperiem autem frigidam sanam non immutant, sed expellendo febrem, illam in pristino statu conseruant.

Ad quartum dic: tam in corporibus frigidis, quàm calidis, siue morbo simili, siue dissimili laborent, reperiri principium, & naturalem propensionem, vt redant ad pristinum statum, & idèd argumentum non concludit. Et hæc est potior & breuior huius dubij explicatio, quàm Gentilis in *extrauagantibus quest. 21. Conciliatoris dif. 173. Cardani lib. 1. contr. ad. tract. 5. contrad. 1. 28.* qui eam multis verborum ambagibus obscuratur.

QVÆSTIO XXVIII.

Utrum tertiana exquisita sit morbus salubris, & acutus, vt retur Altimarus.

Arabum Princeps Auicenna in commentatione de febribus, gradum parans ad diluendam Hipp. sententiam, *1. 4. tract. 2. c. 4.* de tertiana exquisita sic præfatur. *Tertiana pura est salubris, propterea quod cholera est leuis super naturam, & quoniam ipsa facit quietem.* Hippocrates sic prædixit, *1. epid. sect. 3. text. 8. Tertiana exquisita citò indicatur, nec est lethalis.* Galenus illorum sententiam approbat *lib. 4. aph. 43.* dum sic inquit. *Sola enim illa que in quietem febre vacantem desunt periculo carent, etiam vehementissimam, & valde longam habuerint accessionem. Si enim adeò breuis fuerit, vt in tertianis exquisitis, minori duodenis horis tempore circumscripta, non modò sine periculo talis est febris, sed etiam citò indicatur, & 1. ad Glaucon. c. 8.* ex intermittentibus tertianam esse breuissimam, & mitissimam asseuerat: tempore enim intermissionis reficitur natura, & causa eius est bilis, tenuis, calida, quæ sponte sua insensibiliter resoluitur.

At hoc axioma semper mihi ambiguum visum est. Nam si tertiana exquisita oritur à sincera bile, cur erit leuissima si ex Hipp. *2. prog. 38.* syncerus vomitus, pessimus est, permixtus autem, leuis, in cuius com. Galenus, biliosum humorem syncerum dicit reprobare, quia multam caliditatem: pituitosum verò, quia multam frigiditatem significat, ex frigiditate autem remanet veluti concretus, biliosus verò ob exuperantiam caloris torrefcit; & *2. prog. 45.* sic ait. *Antea enim iam dictum est salubrius esse permisceri materias quodammodo inter se que euacuantur, & com. 47.* inquit, præter sanguinem quoniam alius humor si syncerus fuerit, prauam indicat affectionem, & *lib. 1. prorrhet. text. 28.* vomitiones synceras, & implacidas, malas vocat, in cuius com. Gal. non solum vomitiones synceras, & implacidas, malas esse docet; sed deiectiones, sputa, vrinas, & quiduis aliud syncetum, reprobum esse asseuerat.

Insuper confirmari potest hæc sententia ex Tralliano, *qu. 1. 2. cap. 6.* ex tertiana exquisita in grauioribus morbos

fieri transmutationem asseuerat, & Galenus *1. ad Glaucon. cap. 9.* ex ea subortam fuisse maciem enarrat. Hoc ita esse confirmat Mercatus *lib. 6. de febribus*, qui tertiana perniciose varias eleganti stilo describens species, eas esse lethales edocuit. Deinde non omnes intermittentes periculo vacant, nam ex Rhasio *1. ad Alm. 22.* quotidiana non est sine periculo, & tertiana notha, est periculosa, & quartana sæpè perducit ad hydropem, ex Gal. *1. epid. sect. 3. com. 4.* & Auic. *1. 4. tract. 2. c. 62.*

Licet autem non leuem nobis dubitandi ansam præbeant adductæ rationes, tamen dicendum, est tertianam exquisitam, quantum ex se est, & rectè tractatam à Medico, & ab ipso ægro, esse breuem, facili curacionis, & saluferam ob rationes dictas. Vt verò irretientes veritatis obices commodè explodas, aduerte duobus modis humores appellati posse synceros. Primo, quando alterius humoris sensibilem permixtionem non habent, quo pacto humor biliosus dicitur syncerus, quia miscellam alterius humoris non habet, cum quo in sua naturali dispositione non est permixtus. Altero modo dicuntur humores synceri, quoniam in suo naturali serofam humiditatem permixtam non habent. Hoc modo humor biliosus dicitur syncerus; quia in eo ob excessum caloris aquosa humiditas est absumpta, quæ ipsum diluens, mitiorem reddebat, ita bilem synceram appellauit Galenus, *7. aph. 6. & 23. & lib. 1. sect. 1. com. 25.* quo loco synceras deiectiones vocat, quæ sunt aquosæ humiditati permixtæ: Nam quando est permixta, colore quidem pallida apparet, consistentia autem tenuis, & humida. Si verò serofa humiditate priuatur, fit syncera, colore quidem flaua, vel vitellina, & substantia crassa, & exusta.

Hoc ergo supposito, dic tertianam exquisitam fieri quidem à bile syncera, cui non est permixtus alius humor generis alterius, quæ tamen aquosam humiditatem habet permixtam, ratione cuius, etiam non syncera dicitur. Bilis ergo, ex qua tertiana exquisita oritur, syncera est, id est impermixta: non est tamen syncera, id est suæ aquosæ humiditati impermixta. Sola autem bilis syncera, synceraque excretio, quæ serofa humiditate priuatur, ab Hipp. reprobatur, respectu illius quæ propria humiditate serofa non caret, ita explicat doctissimus Vgo inter alios *1. 4. tract. 2. c. 4.*

Deinde, tertiana exquisita in graues morbos transmutatur sæpè, si non, vt decet à Medico, vel ab ægro tractetur. Ita æger quidam insanus hac febre correptus, balneis naturalibus vsus, extenuato corpore ad tantam peruenit perniciem, calefacto balnearum vi icore, & rorida absumpta humiditate, vt tabe consumptus interierit, vt historia quadam firmavit Galenus *lib. 1. ad Glaucon. cap. 9.* quam nos infra in historia 41. exponemus. Tertiana ergo exquisita non est de genere earum, quas describit Mercatus: Nam hæc sunt nothæ, quæ, vt ille refert, perniciose esse possunt, vel ex defluxu humoris tempore accessionis ad aliquod membrum princeps, vel ex praua humoris natura, & vel ob aliquod accidens quod superuenit, vel humoris malignitatem, qui delitescens in corpore, tempore iudicij, vel purgationis commotus, & exagitatus, & ad aliam partem principem delatus subitò interficit. Tertiana ergo ratione sui salubris est, quia bilis suapte natura resolutioni est paratissima, & in pauca quantitate exuperans naturam non ita excitat ad expulsionem. Cæteræ intermittentes periculo vacant apud Hipp. collatione facta ad cæteras febres, in quibus maius periculum adest.

Maioris verò negocij est exquirere, vtrum tertiana exquisita, sit acutus morbus, quoniam patrocinator auctoritas Altimari proprio tractatu de hoc argumento, ex professo disceptantis, in quo tertianam exquisitam in genere acutorum morborum esse reponendam sibi persuasit, quod placitum multis probare contendit. Primò, ex Auic. *1. 4. tract. 2. cap. 4. de tract. 1. c. 4. §. Spasmus siccus, epilepsia, apoplexia, & schiatica erat ex acutis valde: tertiana verò & causon sunt de acutis non valde.* Deinde Hipp. *3. prog. 32.* illam dicit solui vomitibus biliosis, & in hoc opere Hipp. solum

solum agit de morbis acutis: Nam *lib. 1. sent. 5.* inquit, *considerare oportet per morbos acutos, & c. & lib. 3. sent. 36.* inquit, *hæc autem intelligo de morbis acutis.* Insuper Galenus *lib. 3. aph. 29.* reddens causam quare tertiana exquisita, & febris ardens plurimum iuuenibus accidant, dicit quod hæc inter acutas febres sunt biliosissimæ. Sic enim inquit, *sed ex acutis tertianas maximè, & febres ardentis, & c. Idèd confirmat lib. 8. de placit. c. 7. ad princ.* asserens acutissimas scilicet, & vehementissimas febres à flaua bile oriri, & tertianam ex ardentium genere esse, & *lib. de tremor. cap. 7.*

Secundò. Acutus morbus ille dicitur qui in quatuordecim diebus terminatur, ex Hipp. *2. aph. 23.* sed tertiana exquisita in quatuordecim diebus terminatur, ex Hipp. *4. aph. 59.* Nam quod in continuis est vna dies, id in intermittibus accessio est.

Tertiò. Morbus acutus ille dicitur, qui cum magnitudine symptomatum celeriter properat ad statum, ex Galen. *2. aph. 19. & 23.* sed tertiana citò iudicatur, & in illa adfunt vehementia symptomata, vt validus rigor, sitis in exhausta, febris intensa, cardialgia, vomitus, anxietudines, cephalalgia, & alia quæ grauiter molestare solent, ergo, & c.

Verum opposita sententia est probabilior. Primò, quoniam Galenus *1. de dieb. decretor. 12.* vbi exactius morbum acutum definiuit ex sua, & Archigenis sententia, acutum morbum eum appellat, qui cum velocitate periculosus est: cum autem tertiana exquisita sit salubris, ex Auic. & Hipp. *loc. supra citatis*, non poterit morbus acutus censeri.

Præterea acutus morbus si febrilis sit, inquit Galenus *5. aph. com. 30.* necesse est vt habeat febres continuas, in quem sensum intelligendus est Galenus *1. aph. 1. ad med. dicens, febres à morbis acutis esse inseparabiles*, quia videlicet si morbus febrilis sit, febris debet esse continua, quod etiam scripsit *1. acut. 8.* quum ergo tertiana febris continua non sit, idèd nec acuta erit.

Deinde. Tertiana exquisita nulla ratione est morbus magnus, ergo nulla ratione est morbus acutus: Nam si triplicem magnitudinis differentiam perquiras latam *4. meth. 6.* in nulla magnitudinem tertianæ exquisitæ contineri perspicies. Nec intes, esse morbum magnum ratione particularium accessionum, quia in ea magna reperiuntur symptomata, quia tunc non erit morbus magnus in essentia sua.

Oppositas verò rationes hac ratione solue: Auicenna tertianam morbum acutum appellauit non purè, & exquisitè, sed improprie, scilicet secundum terminationem, quo pacto forte Hipp. & Gal. acutam appellant, ita explanat Mercurialis *lib. 5. de febrib. cap. 9.* Dic secundò. Citati auctores de tertiana intermittente non loquuntur, sed de continua. Ad id verò quod adducitur, ex *1. aph. 19. & 23.* dicendum est per magnum intelligi periculosum, vt deducitur ex *2. de dieb. decret. cit.* & hoc modo in acutis debet dari ea magnitudo, quæ periculum adiunctum habeat: quæ cum in exquisita tertiana non detur, inter acutos morbos non est reponenda.

HIST. XXVII. GALENI, De tertiana notha.

Febris tertianæ memorabile exemplum.

Erat anni tempus medium inter occasum Pleiadum, & æquinoctium antecedens. Inceperat autem febris cum horrore adolescenti circa auroram ferè, vt neque in caliditate similis tertiana videretur, neque in pulsibus, sed neque vomitus bilis subsequutus est, neque sudor sufficiens, præterquam quod in die secundo tantummodò circa horam tertiam quidam pauci humidi vapores exierunt, ex quibus febris quidem transpirabat, vt vix circa vesperam, expers febris videretur: Nam febris signum satis manifestum in pulsibus manserat: in reliquis verò circa vesperam satis bene se habebat, & per totam partem noctem. Rursus verò circa tertia diei auroram secunda

accessio facta est omnino, præterquam in tempore, similis prima: Nam nocte superueniente paululum ante diem vapores humidi exhalauerunt, ac circa quarta diei auroram febris cessauit, ac reliquo deinceps autumni tempore, atque hyemis, quo agrotauit, alia omnia, & hora accessionis, & solutionis febris eundem modum serauerunt. Agebat autem adolescens circiter decimum octauum ætatis annum, albus aspectu, & pinguis, qui sæpè ante in ocio degerat, & crapulis, balneisque plurimis, & repletionibus vsus erat, quare neque bene cibos concoquebat. Simul autem aduenit et durus pulsus, in prima quidem die atque secunda mediocriter, in tertia autem, & quarta, atque sequentibus vsque ad septimam ad tantam peruenit duritiem, vt quispiam, qui soli credere pulsus multorum ferè mensum agritudinem iudicaret. Talis autem perdurauit vsque ad tertium æquinoctium, in quo cepit mollescere, & rursus postea quadragesimo die omnino æger à tertiana est liberatus, tendente paulatim ad molliem pulsus, ac minori quotidie fiente accessione, vrinisque bonam habentibus subsidentiam. Et enim hæc quoque in priore tempore erant admodum cruda. Talis quidem est tertiana, quæ alteri exquisita maximè contraria existit, & c. Galenus *lib. 1. ad Glaucon. cap. 8.*

P A R A P H A S I S.

Galenus docturus modum quò, exquisitam tertianam à notha possimus distinguere, huius signa exactè describit posito exemplo in adolescente hoc, in quo etfi ex ætate præcedente esset in corpore bilis relicta, eiusque ætas biliosis febribus obnoxia, ex Hipp. *aph. 29.* & Gal. *in com. §. Sed. ex tertianis maximè, & febres ardentis: hæc enim præ cæteris febribus sunt biliosissime, & multis iuuenibus accidunt, quoniam & bilis flaua hac ipse superabundat ætate, & c.* tamen reliquæ causæ ad generandam pituitam erant efficaciores.

Hoc ita esse inuenies, si temperamentum eius, & antea vitam ad vnguem rimeris, quoniam albo erat præditus colore, quod signum frigiditatis est indicium, ex Galen. *8. meth. 2. & in art. medic. cap. 5. §. Frigidior autem ac humidior temperatūra, si partem quidem vir aquæ augetur, pilis nuda est, & alba, & mollis, & crassa, & pinguis, & c.* explicant eleganter Thomas à Veiga, & Argenterius in com. Quoniam carentia pinguedinis, & gracilitas, temperamentum calidum, sicut habitus pinguis, frigidum significat, ex ipso *lib. 10. meth. cap. 3.* licet temperamenta ad vnguem agnoscere difficile sit, & laboriosum, ea tamen ex ætate, antea vita, exercitio, regione, anni tempore, & corporis habitu esse venanda monet ipse Galenus *lib. 9. meth. 15.* Si enim in desidia vixerit homo, frigidis cibis, humidis potionibus, balneis intemperstius, gulæ crapulæ, somno multo fuerit assetus, habitet in regione frigida, & humida, humorum frigidorum & crudorum copiam in corpore redundare non est denegandum.

Hæc de causa ea omnia Galenus recensuit, quæ pituitosi humoris collecti putredinem arguebant. Tempus enim in quo febricitare cepit, erat medium inter occasum Pleiadum, & æquinoctium antecedens, in vltima autumnii parte, circa hyemis initium, ex Gal. *3. aph. 14.* quas ab initio autumnii diebus circiter quinquaginta occidere docuit, *1. epidem. tempest. 1. in initio*, qui cum oculis esset plurimam pituitæ copiam accumulauit, nam oculi emittunt vires, minuit calorem, ex Celso *lib. 1. cap. 1. non digerit, cruditates parit*, ex Galen. *4. de san. tuend. cap. 4. & 2. de natur. human. com. 1.* quas facere crapulam, hoc est capitis noxam ex vino contraxerat, *5. aph. 5.* sicut & longiores somnos, omnibus compertum esse reor. Etas ergo, temperies, præcedens victus, tempus, crassos humores cum generent, longiorem morbi constitutionem effecerunt, cuius rei rationem quare ex Gal. *1. aph. 12.*

Morbi longitudinem ostendebat durities in pulsu in primis accessionibus perseverans, quæ in processu morbi ita aucta est, vt citra dubium morbum multorum ferè mensium iudicares, cum multo spatio opus sit, vt crude humores, frigidique flatus, arteriam tendentes, & indurantes

indurante concoquantur: hæc enim est vna causa duri pulsus tradita à Galeno *lib. 1. feb. cap. 7.* & aucta ab ipso *lib. 5. simpl. cap. 8.*

Sed dubitationem facit maximam, quod tanta pulsus durities ab initio huius febris fuerit facta, auctaque deinceps, & vere aduentante sensim emollita, si ipse Galenus *lib. 1. feb. cit.* asserat in febribus ea ratione qua febres sunt, nunquam fieri pulsus durum, neque in ephemeris, neque in iis quæ ex humorum putredine accenduntur, nisi in corpore adsit aliqua congelatio ex frigore, vel siccitas, vel tensio, vel inflammatio, vel durus tumor, quem Græci scirrhon vocant. Congelationem vehementes algores efficiunt, tensionem inflammationes, duri tumores & neruorum dispositio inflammationi correspondens, siccitatem diurnæ euacuationes, quæ vel ex ventris profusio, vel intestinorum læuitate, aut dysenteria, aut diurno vomitu, aut tali alia causa proueniunt, & longi temporis fames, & febres ardentes longæ, demum quæcunque solidas animalis partes vehementer exsiccant, vt hæcticæ febres, &c. Ex quibus patet, nullam causam dictarum in initio in hoc adolescente apparuisse, ob quam durus pulsus excitari posset.

Huic ergo tam arduæ difficultati hoc modo responde cum Galeno, *1. de presag. ex pulsib. cap. 4.* dicente in putridis febribus durus pulsus fieri ex pituitæ frigida copia, quam poma intempestiue ingesta generant, & eius quorundam arborum fructuum immodicus, vt ipse *1. feb. cit.* fatetur aperit. Quare cum constet ex historia adolescentem hunc crudis succis abundasse, ob crapulas, otium, deprauatam concoctionem, & caloris natui inopiam, ex proprio frigidiori temperamento contractam: nulla deinceps remanebit dubitandi occasio, cum ij humores pituitosi tendant arteriam, indurent, & sic mediocris in primis duabus accessionibus facta fuit durities, non potente adhuc febrili calore humorem illum vitreum exsiccare, maiori deinceps duritie aucta, humore illo à calore putredinoso magis exsiccato, quæ pulsus conditio vsque ad æquinoctium vernale perseverauit, quousque veram concoctionem incipiente natura, emolliri, & humectari pulsus cœperunt, procedentique in melius coctione, & demum perfectiori facta, tota durities euauit.

Nec mirum tanto tempore humores crudos coxisse naturam: cum ij essent valde crudi, lenti, acceperint in victus ratione errata, hyems fuerit frigida, adfuerint lienis tumor, præcordiorum distentio, mali habitus crurum, & faciei, quæ omnia ex humoribus crassis, obstructionibus internis, statim copia euenisse certa res est. Hanc fuisse huius morbi euidentissimam, & potentissimam causam ille iudicabit, qui reliqua tertianæ nothæ, & illegitimæ fuerit contemplatus: quoniam in hac omnia symptomata tertianæ exquisitæ minorantur, vt ait Auic. *1. 4. tract. 2. cap. 37.* hoc est mitiora fiunt: in exquisita enim bilis, in spuria pituita redundat, & hoc modo ea incipit cum horrore, miti ad tactum calore, pulsu minori tardiori, & rariori, cum vomitu pituitoso, vrina cruda, accessione longiore.

Galenus verò vt distingueret notham tertianam ab exquisita, hoc protulit in medium exemplum, quo Medicus certior factus possit vtramque exactè dignoscere: quoniam signa tertianæ puræ sunt plura, nempe vehemens rigor, breuitas paroxyfmi, ob tenuitatem bilis quæ citò resoluitur, ob quam causam citò peruenit ad statum, calor vaporosus, primo tactu acris, qui paulo post mitior apparet, æqualitas caloris in vniuerso corpore, sudor copiosus in statu, aut declinatione paroxyfmi, facilis expurgatio bilis per deiectionem, vomitum & sudorem. Pulsus æqualitas, tam in vnica pulsatione, quam in collectione plurium. Pulsus inuadente accessione non adeo paruus, respectu aliorum paroxyfmorum, in statu ob ebullitionem bilis, maximus, celerrimus, creberrimus, vrina, valde biliosa: Concurfus rerum non naturalium augmentum bitem. Quæ omnia proponuntur à Gal. *2. feb. 3. & 2. cris. 3.* & vera esse reperies, præsertim si eo tempore tertianæ exquisitæ vagentur.

Sed inquires, quæ fuerint maiora remedia, quibus ad lenienda symptomata quæ adolescentem male oppresserant, vsurus erat, ni morbus aliis succumberet auxiliis. Nā hoc modo in eodem capite sic fatur Gal. *Vidi quandoque cum in autumno incepisset, in vere desinere, deinde vero in tempore adeo longo, tum quia ægrotus Medici præceptis parere nolisset, sed in aliquo deliquisset tum quia ex hyeme lasus esset: lien valde intumuit, & præcordia fluctibus sunt oppleta, ita vt subnuda quadam esset decoloratio in facie, ac præsertim circa crura, adeo vt nobis de iuvene dubitare cogerit, ac maioribus vii remediis fuerit necessarii.*

Hæc maiora præsidia, sunt valida deobstruentia, status discutientia, viscera interna roborantia, calefacientia, quæ pro contumacibus, interancisque tenaciter adhærescentibus obstructionibus à Medicis vsurpantur, quorum multiplicem sylvam alibi proponemus. Has dotes duo complent medicamenta ab antiquis, & iunioribus maxime celebrata, videlicet aloë, & theriaca: quoniam aloë roborat, calefacit, exsiccat, attenuat, ventrem clementer mouet, vt *8. sec. loc. cap. 2.* late monuit Gal. quas dotes habere theriacam pro febribus longis curandis docuit ipse *lib. de theriac. ad Pison. serè per totum,* & Neoterici omnes pleno ore confirmant.

Illis vehementibus auxiliis vtendum est, quando symptomata nimium ingrauescunt, & accessio vsque ad 30. vel 40. horas extenditur, vt *2. feb. 8. & 6. epid. sect. 2. com. 2.* retulit Gal. quibus locis ita accessionem dicit prorogari, vt æger ad infebriatationem non perueniat, & sic constituitur tertiana continua per subingressum accessionum, quæ febres dicuntur aduictæ, extensæ, & sufficienter productæ, vt *2. 4. tract. 2. cap. 37.* firmat Auicenna. Quorum accessionum longitudo totius constitutionis longitudinem portendit, vt *1. 4. tract. 2. cap. 45.* voluit Auicenna. Tunc ne lienis scirrhus, aut hepatis pertinax succretat obstructio, hydropem prælagiens, à leuibus inchoare auxiliis est inutile, sicque maioribus remediis pugnare oportet. Sed multoties rebellis, & contumax humor vim mediocriorem consernit, & respuit, & sic tertianæ in longum tempus producantur: Nam visa est tertiana triginta annis perdurans, vt refert Baldinus Ronseus *epist. 1. 5.* Consule Henricum Smetium *disputatione de febre tertiana intermittente.*

QVÆSTIO XXIX.

Utrum necessarium sit Medico breuitatem, & longitudinem morbi præcognoscere, vt docent Galenus, & Auicenna.

COMMENTARIUM.

Multorum fore mensium ægritudinem iudicaret. Galenus ditissimus medicinæ Oceanus verius appellandus, rationale methodum, cuius prima tantum femina iecit Hippocrates, numeris omnibus absolutam posteritati reliquit. Quapropter ab omnibus summis laudum præconiis commendatur. Hæc prospiciens Leonardus Iacchinus superioris æui Medicus illustris, ita de eo scribit *lib. 9. Rhafis cap. 1.* Huic disciplinæ post multos celebres viros Galenus summam manum imposuit, atque ita effecit, vt posteris omnium gloriæ ansam adimeret, priores verò luce sua obscuriores reddidit, vt de eo facile dici possit, quod de Epicuro Lucretius.

Omnes restinxerunt stellas velut ætherem sol. Huius ergo virtutes præcipuæ sunt sex, eloquentia, multarum rerum peritia, studium, methodus pulchra, veritatis amor indefessus, & iudicium in medendi arte singulare. *Est nobis, inquit scientissimus Vallesius in præfat. ad controuersias, ab initio Hippocrates vnus instar mille auctorum, & vnus Galenus pro innumeris explanatoribus: nulla enim est artis medica pars, quam ille non innenerit, neque quam hic ad summum non excoluerit.*

Hic ergo auctor incomparabilis *lib. 2. feb. ult. & 1. aph. 1. 2. & 1. cris. 6.* Medicum instruit, & certis signis veluti manū ducit ad morbi statum breuem, aut longum præcognoscen-

cognoscendum. Nec immeritò: nam vt dicebat Gal. *1. ad Glauco. c. 8. ab initio statim ad vniuersum ægritudinis tempus respicientes, rationem vitium instituemus: nam ægritudinibus quæ acuta sunt, ac celeriter ad statum veniunt, est valde tenuem vitium exhibueris, haud magnum afferes detrimentum. Quæ verò sunt diuturniores, nisi ab initio grandiori cibo reficias, hominem cum morbo pariter perimes, aut intempestiue vitium modum commutabis: neque enim oportet statu aduentante grandiore, quam prius, cibum offerre. sed contra potius tenuissimum vitium, qui in toto morbo exhibeatur, ad statum reservare.*

Deinde non parum facit ad perfectam cuiusvis morbi medelam, tam in ratione vitium instituenda, quam in medicamentorum, aliorumque auxiliorum oblatione, morbi, eiusdemque temporum longitudinem, aut breuitatem agnoscere, siquidem varia hæc tempora, veluti integrantes morborum partes, varium, Medicis omnibus consentientibus, & medicandi, & nutriendi ordinem præbent.

Huius præcognitionis necessitatem post Galenum perpendens Auicenna, illius facunda doctrina imbutus, mira diligentia, studio summo, & exacto artificio, signa omnia tradere conatur *1. 4. tract. 1. c. 4.* quibus Medicus ductus in cognitionem, & notitiam breuitatis, aut longitudinis temporum circa quascunque ægritudines possit deuenire. Horum signorum primum est morbi species. In huius ergo doctrinæ confirmationem proponit morbos acutos, & cronicos, epilepsiam numerat, apoplexiam, & anginam, quos valde acutos appellat, quod citissime finiuntur breuissimamque contineant sui temporis durationem.

Auicennam autem *loc. cit.* non intelligas, ac si de propria, & vera morborum acutie loquatur, quæ ex caliditate, & tenuitate humoris ortum ducit, sed de citissima morborum terminatione, quæ acutiem refert ob similitudinem quam habet cum morbis acutis, in velocitate celerique motu, siue huiusmodi morbi à tenui, calida, vel crassa, frigida materia generentur, vt conuulsio ex inanitione, apoplexia, epilepsia, & angina, quos morbos affert in exemplum, quia citissime finiuntur. Per epilepsiam autem, non integrum morbum, sed eius inuasionem significat. In exemplum autem acutiorum reponit febrem ardentem, & tertianam exquisitam, scilicet continuam: neque enim acutus morbus febrem intermittentem, sed continuam ferè admittit. In numero cronicorum morborum, quartanam, & paralyfim comprehendit. Cognita ergo cuiusque morbi natura, & specie, non erit difficile præcognoscere num longiora, aut breuiora sint eiusmodi morbi tempora futura.

Secundum signum quo munitus Medicus debet longitudinem, vel breuitatem morbi præcognoscere, est motus ægritudinis, ex cuius maiori, vel minori impetu, vehementi, aut magis remisso, morbi tempora longa, aut breuia futura auspiciatur: si namque morbus cum vehementia symptomatum, intensione, celeri motu, & concursu statim ab initio inuadit, morbum fore breuem, eiusdemque tempora futura breuia pollicetur. Si verò pigro & moroso gradu progrediatur, totum morbum longum fore poterit Medicus audacter præfagire.

Nec placet interpretum quorundam expositio, vt Vgonis, Iacobi, & aliorum, qui Auicennam tantummodò de morbis habentibus paroxyfmos intelligunt, non verò de iis qui omnino periodis carent, qui licet verbis Auicennæ commoti id adstuant, non rectè tamen illius mentem percipiunt. Sic enim ait *loc. cit.* Auic. *Nam si paroxyfmi sint breues, significant quod status est propinquus, &c.* Sed exempla clarioris doctrinæ gratia ab auctoribus solent adduci, sunt enim addiscentibus magis perspicua, maxime cum non sit obscurum ex hoc, vel illo morbi impetu, celeri, vel remisso; mititæ, aut vehementia symptomatum, longum, vel breuem morbum coniectare absque vlla habita paroxyfmorum ratione.

Sed contra Auicennam *loc. cit.* est satis obscurus Galeni locus, ex diametro pugnans, quia *1. cris. 3. & 1. aph. 1.* ex longitudine paroxyfmi præcipit aduenientem proximè statum coniectare, Auicenna verò *loc. cit.* ex paroxyfmi breuitate status celeritatem pronunciat. Dic. Galen.

confert vnus, & eiusdem morbi paroxyfmos inter se fe quo modo verum est longiores paroxyfmos quam principio significare morbum propè iam accedere ad statum, quò enim longiores paroxyfmi existunt, eò magis status appropinquat. Auicenna verò non vnus, sed diuersorum morborum paroxyfmos nititur conferre, & ita verum est, quod quò paroxyfmi in morbi principio breuiores existunt, eò totus morbus breuior est, quoniam paroxyfmi breuitas materiam morbi paucam, tenuem, calidam, & facilem resolubilem, longitudo verò, crassam, & nimis rebellem significat.

Tertium signum ex ægri perspecta forma, aut figura defumitur, vt colore, compositione, vultu, accidentibus, & similibus vt si totum corpus fiat magis pingue aut tumidum, quam antea: vel potius magis gracile, & siccu, directum, tensum, torum, conuulsu, viuudu, pulchrum gracile, languidum, agile, præceps, pigrum, torpidum, rubrum, pallidum, nigrum, viride, plumbeum, &c. Ex vultu, si facies natura sit similis, aut dissimilis, conformis in se, & proportionata, difformis, aut malè composita, si tumeat aut rubescat; si tota facies, vel pars naturali colore, aut præternaturali afficiatur. Similiter ex accidentibus, vt si eodem modo se habeat æger, atque in sanitate, vt si lætus, hilaris, vel potius mœstus, & melancholicus, si fastidiosus, aut è contra si placidus, aut furiosus, & iratus.

Hæc doctrina à mente Hipp. non est aliena, qui *1. progn. 8. 9. 10.* ex ægrotantis facie, morbi acutiem, periculum, securitatem, & ex consequenti breuitatem, & longitudinem temporum morbi iudicauit. Colligitur etiam ex *2. aph. 28.* *Fabricantium non omnino leuiter permanere corpus, & visibilis minus, vel etiam plusquam ratio postulat contabescere, malum, illud enim morbi longitudo, hoc verò imbecillitatis significat.* Vt Hipp. eo quod æger non leuetur, & eius corpus simul non minuatur, aut totum, aut pars, in solita, & naturali forma, & eadem qua sanitatis tempore fruebatur, permaneat, longum fore morbum certò pronuntiat, signum enim est quod natura quiescit, & morbi causa immobilis ferè existit. Lege Costæum *in com. cit. loc. Auic.*

Quartum signum ex forti, aut debili ægrotantis virtute colligitur, ita firmat Gal *2. febr. ult. §.* *Et potentia quidè robur, minus diurnas facit accessiones, imbecillitas autem in longius tempus producit: Nam quo potentia vegetior extiterit, eo promptius omne alienum à se depellit, & infra sic ait: Longissima quidem ob materia inutilis multitudinè, crassitudinem, atque lentorè, potentia imbecillitatis, ac meatuum angustia: breuissima autem propter materia inutilis subtilitatem, paucitatem, & potentia vigorem, ac meatuum laxitatem.*

Sed Galenicæ sententiæ aduersatur Auic. *1. 4. tract. 1. c. 4.* *in princip. §.* *Et quandoque est ex virtute ægri, cui velociter aduenit debilitas, quare est ægritudo acuta, aut non apparet illud, & est ægritudo non acuta, &c.* qui contra Galenum, ex ægrotantis virtutum robore, morborum breuitatem, ex debili verò ægrotantis virtute, longitudinem pronuntiat. Costæus *in com.* breuibis conciliare conatur, etsi enim inquit, facultatis imbecillitas morbi causa est longioris, non tamen iudicium. Non placet solutio, quoniam Auicenna, virtutis debilitatem, vt causam, & vt signum, breuem morbum facere affirmat.

Auicennæ interpretes, inter quos primus est Gentilis, asserunt virtutis robur salubres morbos reddere breuiores, insalubres autem longos efficere, è contra verò virtutis debilitatem, morbos salubres facere longiores, insalubres autem, quàm breuissimos, & hoc modo Galenum loquentem de morbis salubribus, Auicennam de insalubribus, & lethalibus intelligunt. Hæc expositio auctorum menti non satisfacit, maxime cum medentiu experimento cumpertum sit cum viriū vigore, plures saluberrimos morbos fieri longos, eorumque tempora vniuersalia longissima.

Melius ergo solues, si asseras Galenum esse intelligendum de naturali virtutis robore, & debilitate, quæ in ægrotante sanitatis tempore præxistebat, cum qua incipit morbus: Hinc est quod robusti in magnos incidunt morbos, debiles verò in remissos, iuxta Hipp. *1. aph. 14.* docentem, senes non similiter ægrotare ac corpori acutis morbis, ac iuuenes: robusta namque virtus non

non nisi à magna causa, succumbit, debilis verò à quacunque leui præternaturaliter afficitur, *vt in com. cit. Aph. eleganter docuit Brasauolus.* Accedit quod naturalis virium fortitudo multò fortius operatur, quàm virtus debilis, quæ morbum facit longiorem; nam debilitat, & pigre commouens humorem, parum contra morbum insurgit. Auicennam autem explana de debilitate virtutis, quæ post morbi principium velociter superuenit, hæc enim morbi vehementiam notat, morbum futurum breuem, citòque increscere præostendit. Virtutis autem robar si post morbi insultum in ægotante appareat, breuitatem morbi, moram, & quietem significat manifestè.

Quintum signum longitudinis, & breuitatis morbi deprimitur ex ægotantis ætate, tempore, regione, cœli statu, in quibus ægitudines contingunt. *Ætas calida, & cætera calida morbos pariunt acutos, è contra tēpora, & reliqua frigida, morbos frigidos & diurnos cōstituunt.* Quoniam licet morbi omnes in omnibus tēporibus fiant 3. *aph. 19.* tamen orti in regione, ætate, tempore, calidis breuiores sunt, & acutiores. Hoc modo æstiuæ quartanæ, breuiores, autumnales, & hyemales, longiores 2. *aph. 25.* quoniam, vt inquit Gal. *in com. non solum quartanæ æstate sunt breuiores, sed aliæ ægitudines, propterea quod humores excrementosi funduntur, & per totum corpus seruantur, atque distantur.*

Sextum signum ex pulsu, & eius differentiis colligitur: ex magnitudine enim, velocitate, & frequentia, morbi acutiem, & breuitatem arguere oportet, ex paruitate, raritate, & mora, longitudinem. Ratio huius signi sic ostenditur: quoniam magna, velox, & frequens pulsatio, caloris non paruam notat incrementum, atque incendium, calor autem necessariò morbum quàm breuissimum reddit: iuxta enim maiorem vsum, & necessitatem in prædictas differentias augetur pulsus, vt Gal. *1. ad Glauc. 2. & 1. de caus. puls. 4.* confirmat. Oppositæ verò pulsationis signa, contraria ex se præbent testimonia.

Septimum signum ex rigoris breuitate, aut longitudine, cum quo paroxysmus inuadit, desumitur: quoniam si rigor est breuis, totus morbus erit breuis, si sit prolixus, morbus erit productus. Per rigorem autem non solum intelligas rigorem propriè, & presè sumptum, sed lato modo, pro vt quòdcunque paroxysmi initium comprehendit. Accessiones enim initium habent interdum à frigore, horripilatione, lassitudine, nota, vel occulta, &c. quæ omnia symptomata si morosa sint, crassam in corpore latitare materiam attestantur, ex Gal. *10. meth. 9.* breuis verò rigor, frigus, & reliqua symptomata, calidam significant materiam, tenuem, & facilem resoluibilem.

Octauum signum & ad methodum maximè necessarium quo breuitas in morbis futura colligenda est, ex paroxysmorum anticipatione desumitur, Igitur Auicenna ingenuè, & artificiosè satis ex anticipatione accessionis colligit morbum esse in augmento, & ex postpositione, morbum esse in declinatione. Et ex eo quod seruat horam vnam, id est, quod eadem hora inuadat, morbi longitudinem venatur, quod vltimum apertè docuit Hippoc. *4. aph. 30.* dicens, *quibuscumque accessiones sunt quacunque hora febris dimiserit, si eadem cras occupauerit, iudicium habent difficile.* Et secundum hunc sensum reprobatur *Conciliator, dif. 88.* Auertioem dicentem *4. collig. c. 27.* prauum esse quod in accessionibus mutetur inuasionis hora, sed si Auertioes intelligatur, quando morbus est crudus, à calumnia fiet immunitas.

Malta quidem fusè satis in huius signi propositi ab Auic. explanatione profertur antiqui illius expositores, quin Gal. *cit. feb. & Aph. loco* interpretes, vt Thomas à Veiga, Christoph. à Vega, Trincauelli, Brauus, Argenterius, Cardanus, & alij; nos in hoc argumento vtiliorem totam de accessionum anticipatione, postpositione, æqualitate, duplicatione, & varietate, seu incerto, & erroneo inuadendi modo perstringemus breuiter.

Dic primò Anticipatio accessionis notat augmentum, quia in hoc insurgit natura ad coctionem, & humor magis funditur, & effertur, quare natura ob eam causam citius irritata quàm ante, citius etiam mouet humorem, atque ita anticipat horam assuetam, & ob contrariam

causam in declinatione accessio postponit, quia si accessio causam in horam seruat, morbum adhuc in principio esse significat, & causam illius fixam esse, & inconcussam, quare iudicium erit difficile, & vt interpretatur Gal. *in com. aph. cit.* morbus erit difficulter solubilis.

Dic secundò ex Gal. *1. cris. 3.* anticipationem accessionis non esse certum signum augmenti, nec postpositionem declinationis, quia aliquæ sunt febres, quæ ob naturam humoris, & causas traditas à Gentile *1. 4. trael. 1. c. 4.* procedunt anticipando, & aliquæ postponendo. Quare simpliciter ex anticipatione febris non possumus colligere augmentum, sic nec ex postpositione, declinationem, sed ad horum temporum cognitionem oportet simul aduertere ad longitudinem, magnitudinem, & accessionis morem, his enim simul auctis anticipatio indicat augmentum, sicut & postpositio cum illis diminutis indicat declinationem. Vtrum autem anticipatio fiat ratione augmenti, an ex natura humoris, intelligetur, quia hæc ab initio morbi fit, illa verò posteriùs accedit.

Dic tertio etiam in febribus ex natura humoris anticipantibus: aut postponentibus dignosci posse augmentum, & declinationem, ex anticipatione, & postpositione scilicet excedentibus vltra solitum, quod significauit Galenus *1. cris. 3.* cum dixit, *sed in his plusquam proportio exigit, &c.* & ob eam causam Auicenna *1. 4. trael. 2. cap. 3.* non affert pro signo augmenti simpliciter anticipationem, sed hanc superfluentem, id est, non seruantem proportionem cum anticipacione præcedente: hæc enim notat naturam iam mouillè humorem, & aggedi pugnam cum morbo, & hanc iam esse in augmento.

Ex iis duo corollaria inferes ad curationem vtilia valde. Primum non modo quando accessiones inuadunt ab initio eadem hora significare morbum fore longum, vt docuit Hipp. *4. aph. 30.* sed etiam quando accessiones certam seruant proportionem, quam ab initio obtinuerant in anticipatione, vel postpositione, in vtroque enim casu cernere licet causam morbi fixam esse, & permanentem, id est, non agitatam à natura, & morbum ipsum adhuc esse in principio, ac proinde fore productum.

Inferes secundò causam esse assignandam, quare sæpe duplatio accessionum abbreviet earum durationem, quam obseruationem ante Thomam à Veiga *2. feb. vlt.* experimentis pluribus à se confirmatam commendauit expertissimus Nicolaus *serm. 2. trael. 2. sum. 4. doct. 3. c. 5.* duplatio igitur tertianæ, vel quartanæ, eius durationem breuiorem facit tum in ratione signi, tum in ratione causæ; nam signum est naturam iam mouillè humorem, & causam morbi non ita stabilem, & durantem; in ratione autem causæ, quia partitus humor faciliùs superatur à natura. Hæc intelligantur dummodo antecedant signa concoctionis, & qualibet accessio ex duplatis minor sit quàm erat ante duplicationem: aliàs enim duplatio illa magnam esse humoris peccantis copiam significabit.

In febribus itaque in quibus à principio accessio eadem hora inuadit, anticipatio horæ solitæ denotat augmentum, & postpositio, declinationem. Non similiter autem contingit in his quæ ab initio procedunt anticipando, vel postponendo, sed in anticipantibus anticipatio maior solita denotat augmentum, & anticipatio minor solita, declinationem notat. Neque enim oportet in declinatione harum febrium accessionem simpliciter postponere horam solitam. In postponentibus verò minor postpositio solita notat augmentum, & minor solita, declinationem.

De quarto signa tradita, scilicet anticipationem accessionis, longitudinem illius, magnitudinem, &c. non esse signa infallibilia augmenti: nam sæpe contingunt in principio morbi ob influxum astrorum, & errorem in victu, & in aliis rebus non naturalibus, si enim sit aliud alium inimicum temperamento ægri, facit magnam accessionem, & si sua vi incitat naturam, facit anticipare accessionem. Quare ex dictis signis non debemus illicò colligere morbum esse in augmento, sed solum cum nobis constet in dictis causis varietatem nullam contigisse.

Dic quintò. Causam quare inter febres quædam ab initio procedant anticipando, quædam postponendo, esse quia verbi gratia accessio tertianæ inuadit de tertio in tertium, ob certam quantitatem, & certum modum substantiæ, & temperamentum bilis à qua pendet, quæ in dicto spatio aceruat sufficiens ad irritandam naturam, & inducendam accessionem. Cæterum cum intemperamentum, modus substantiæ, & quantitas bilis efficientia accessionem, & de tertio in tertium repetentia in puncto indiuisibili non consistant, sed latitudinem habeant, fit, vt pro ratione illorum varietur hora accessionis, etsi semper repetat de tertio in tertium.

Ira igitur si in aliqua tertiana intemperamentum, modus substantiæ, & quantitas bilis certo modo se habuerint, accessio singulis 48. horis adueniet, quia in hoc spatio aceruat bilis sufficiens ad inducendam accessionem, & ita accessio inuadet eadem hora. Cæterum si bilis calidior sit, & tenuior aut in maiori copia accretur, atque ob eam causam citius stimulet naturam, accessio ante 48. horas adueniet, & ita procedet anticipando: contra autem si bilis sit minus calida, & crassior, & in minori copia aceruetur, ac proinde tardiùs irretet plus temporis requiret ad mouendam accessionem, quàm dictas 48. horas, & ita huiusmodi tertiana procedet postponendo.

Vltra dictas causas facientes ad anticipationem, aut postpositionem accessionum, oportet etiam addere sensum acutum, & obtusum, tum membrorum demandantium humorem ad focum, seu mineram putredinis; tum ipsius mineræ: nam cæteris partibus sensus acutus citius percipiens noxam, ac proinde citius irritans facultatem ad expellendum, facit anticipare accessionem: sensus verò obtusus ob contrariam causam facit postponere accessionem. Nec recipiendum cum Thadeo *in com. cit. cap. Auic.* & aliis, causam quare ex febribus, aliæ procedant anticipando, aliæ postponendo, esse inæqualitatem humoris in tenuitate, & crassitie: vt si primò putrefiat portio humoris subtilior, & successiue crassior, accessiones procedant postponendo, etsi priùs putrefiat pars humoris crassior, & deinde tenuior, accessiones procedant anticipando: nam hæc causa vniuersaliter recipienda non est, quoniam quemadmodum *1. 4. trael. 1. cap. 4. in Auicennam* docuit Gentilis, experimento constat aliquas tertianas exquisitas ab humore æquali, & vniiformi subortas procedere anticipando, & aliàs postponendo.

Dic sextò. Causa quare in febribus sæpe accessiones intra suam periodum nullum ordinem seruant, sed erroneæ, modò anticipant, modò postponunt, est diuersitas humoris in crassitie, & tenuitate, acrimonia, & calore, & ob maiorem fixationem humoris contenti in minera, ita vt aliquæ accessiones fiant, à parte tenuiori, aut acriori, aut calidiori, & sic anticipant. Si autem à parte crassiore, minus acri, minus calida, postponunt. In iis nulla hora inuasionis cognosci potest.

Vltimum signum, quo longitudinem, & breuitatem morbi colligere oportet, sunt excrementa, quæ per solitas in paroxysmis euacuationes excernuntur: sudorem videlicet, alui fluxum, vomitum quæ nomine exeuntium *cit. loc.* significat Auicenna: neque per illas intelligas, quæ à Medicis talia solent appellari, cuiusmodi sunt vrina, fæces, sputum, pus, de quibus Hipp. *1. Aph. 12.* sed illæ quæ per has tres prædictas, & assiduas in paroxysmis vacuationes excernuntur, sudorem, alui fluxum, & vomitum.

Hæc doctrina ab Hipp. mente non est aliena, quoniam ille *4. aph. 5. in febribus abscessus qui ad primas indicationes non solunt, longitudinè morbi significare,* affirmat, quo loco Hippocrates docere intendit abscessus, hoc est fluxiones, & recursus materiæ in partem, absque morbi solutione contingentes, huius longitudinem prælagire, & aliquando licet rariùs mortem, iuxta aliam eiusdem Hipp. sententiam latam *2. prorrh. 33. & 34. & 3. eiusdem 35. decretoria nò decernentia, aut lethalia sūt, aut difficilis indicationis,* repetit. Galenus *1. aph. 12. & 1. cris. 1. 4.* quo loco signa decretoria infida appellat, quia pro varietate temporis morbi in quo apparent, aliquando bona sunt, interdum mala:

A signa autem coctionis semper firmam, & stabilem potestatem habent, perpetuò enim optima sunt,

Sed quæres, quomodo cognoscemus quando hæc reprobata signa significant mortem, & quando difficile iudicium? Dic: id explicatur à Gal. *3. prorrh. 35.* ita vt quæ nihil iuuant, sint difficilis iudicij: quæ verò vltra quod nihil leuant, in contrarium repunt, sint lethalia, id est deducant ægrum in maximum vitæ periculum. Hoc patet in sudore, vt affirmat Galenus *2. prorrh. 23.* qui enim in febribus continuis non soluit febrem, si frequens sit, & non copiosus, producit morbum, non tamen est lethalis. At si frequens sit, & multus, & exitialis, citò enim virtutem exolendam præostendit, quæ, omnia de aliis vacuationibus non conferentibus sunt intelligenda. Superior doctrina etiam consentit cum alia quam protulit Hipp. *4. aph. 56. Febricitanti sudor superueniens, febre non deficiente, malum: prorogatur enim morbus, & multam significat humiditatem.* Quæ sententia licet ex mente Senis in continuis præcipuum locum habeat, nihilominus tamen de intermittentibus potest intelligi, si per periodos, & accessiones computatio fiat.

Ex varietate igitur eorum quæ per eiusmodi euacuationes in paroxysmis excernuntur, iuxta quantitatem, formam, seu substantiam, cum qualitate, & reliquis in morbis penès longitudinem, & breuitatem varietas colligitur. Si namque sudor, alui fluor, & vomitio in paroxysmis, sit humoris facientis morbum, & sit in quantitate, & qualitate respondente ad materiam morbificam suspectam à Medico copiam, seu qualitatem, hoc est caliditatem, frigiditatem, putredinem, malignitatem, acrimoniam, &c. eiusmodique euacuatio per conferentia loca intenta cum reliquis signis conueniat, hanc vacuationem esse vtilem, & à natura constanter operante factam, cuius ope necessariò minuetur morbus, poterit Medicus certò prædicere, iuxta illud Hipp. *1. aph. 2. In perturbationibus ventris, & vomitibus spontis, si talia purgetur, qualia purgari oportet, confert, & leuiter serunt: sin minus contrariè, & aph. 23. & 4. aph. 3. Si qualia oportet purgari, purgentur, confert, & leuiter serunt: contraria vero grauiter,* quæ de materiæ morbificæ qualitate sunt intelligenda. Si autem hæc vacuatio fiat à natura irritante, minimeque constante virtute, & citrà morbi leuamen, morbi longitudinem significat. Quare quò morbus ex prædictis vacuationibus factis in paroxysmis magis minuitur, eò breuior existit, quò vero magis accrescit, aut in pristino statu persistit, eò longior euadit, quod prælagium desumitur ex doctrina Hipp. & Gal. *1. prorrh. 22. Sudores optimi quidè sunt in omnibus acutis morbis quicumque in diebus decretoriis sunt, & integrè febrè sedant. Boni verò quicumque ex toto corpore procedentes fecerint, vt homo facilius morbum seruet: si verò nihil horum fecerint, inuiles sunt. Pessimi verò sūt frigidi, & circa caput tantum, & vultu, & cervicem falli: hi enim cum febre acuta moriem: cum leuiori verò morbi longitudinem significant, & 4. aph. 56. & 1. prorrh. com. 2. text. 33. & 47. quoniam eiusmodi vacuationes, multitudinem, crassitiam, & frigiditatem humorum naturam grauantium, & virium debilitatem significant. Multa namque crassa, rebellisque materia non nisi difficile, & longo temporis spatio resoluitur: natura verò debilitas morosè, & tardè humorem resoluit. Si verò*

contra, cum optimo prædictorum signorum concursu eueniant, fortem naturam, humorisque aptitudinem, & obedientiam præostendunt, ideoque morbum fore breuem attestantur.

Denique breuitas, & longitudo cuiusque morbi ex coctione, & cruditate cognoscitur in iis excrementis quæ à Medicis exeuntia vocantur, quod consilium ad proximam exercendam saluberrimum est: si namque illa cruditatem in humoribus morbum facientibus ostendant, longitudinem significant: si verò coctionem, breuitatem morbi pollicentur. Hoc signum à superiori differt: siquidem supra de excrementis egere auctores, & præsertim *loc. cit.* Auic. non prout sunt coctionis residua, sed prout in paroxysmis hoc, vel illo modo excernuntur: ex iis verò longitudinem, aut breuitatem morbi colligere licet, prout crudata, cocta, aut putrida expelluntur, & sunt superflua, decisa

decisa ex humoribus, quæ hoc, vel illo modo in morbis concoquantur, & putrescunt.

Rationes præsentis sententiæ adeo sunt vulgares, & à Medicis receptæ, vt in eis præferendis tempus non consumam. Verum vnam veluti præcipuam, & quæ cæteræ vt è fonte emanant, ex immensa Galeni doctrina in lib. de crisib. feb. morb. temp. & multis locis in medium referam, videlicet quod concoctio, aut putredo effectus sunt actionis, quæ inter morbum, & naturam intercedit, ideoque quum euidentius apparent, maiorem arguunt actionem: atque ita si sola, aut maior putredo adsit in morbo quouis, maiorem morbum significat, eundemque in opere dominantem, & vincentem pronuntiat; si verò vice versa, concoctio, aut maior, aut sola appareat, validum prælagit, & triumphans naturæ opus portendit. Cum ergo occulta concoctio, atque putredo, hoc est minimè sensibilis, nullam, aut occultam significat inter morbum, & naturam, actionem: manifestè autem, aut sensibilis concoctio, atque putredo, notabilem indicent actionem, & quod magis harum quæuis in morbi processu accrescit, eò magis prælagit actionis incrementum: sequitur quod accrescens, aut in vigore consistens concoctio, seu eidem contraria putredo, ex eo quod robustam significant actionem, quæ inter morbum, & naturam intercedit, eadem augmentum, aut statum morbi, indeque & reliqua morbi tempora quam verissimè significant: quare occulta concoctio, morbi principium, manifesta, & accrescens, augmentum; consistens autem, & summa, morbi statum ostendit. Consulto ergo Hipp. Galenus, & Auicenna, immò artificiosè nimis præcipiunt, ex coctione, aut putredine, tempora morborum auspiciari, illorumque breuitatem, aut longitudinem futuram prædicere.

HIST. XXVIII. GALENI, De tertiana.

Historia adolescentis triplici tertiana laborantis.

Adolens qui circa autumnum finem, cum in prima die circa quintam horam cepisset febricitare, vna cum rigore breui, deinde cum paululum sudasset, multo vespere, mox circa horam septimam noctis, priusquam exacte febris desisteret, febricitare rursus incepit cum rigore breui, deinde paululum sudauit. In secunda die, ac circa decimam horam iterum similiter accessionem habuit, & statim similiter sudauit in nocte. Deinde tertia die, hora secunda cepit febricitare simul cum rigore, antequam prioris diei declinatio in quietem desineret. Nobis igitur omnem febris formam diligenter considerantibus, visa fuit trium complicatio tertianarum: nam quæ primo die cepit hora quinta, & sequenti nocte rursus hora septima, & quæ in secunda die hora decima, & pulsus, & caliditatem omnia propria tertianis habebant, sicut etiam rigores, & sudores: nulla verò ex eis ad quietem perueniebat, quoniam sequentis ipsam tertiana accessionis principium anticipabat, sicuti si nulla alia febris successisset, horis tribus, aut quatuor homo sine febre persistisset. Trium verò tertianarum complicatio in secundo statim die nobis visa est manifestè. Quod autem anticipando accessiones facerent, tertio die primum cognouimus: nam hora secunda febris inuasit, non quinta, quemadmodum in primo. Tertiani verò circuitus indicia omnia, iis quæ in primo die apparuerant, attulit manifestiora. Ab hoc verò die deinceps obseruantes, omnes inuenimus accessiones duabus, aut tribus horis anticipantes, quare & illa quæ prima proportioni respondebat in circuitu successione, quinto die oriente sole facta est, septimo verò multo celerius, veluti circa horam noctis nonam, deinde quæ post hanc, secundum eandem proportionem in hora noctis septima, & quæ sequuta est, hora quarta, & quæ post hanc, quinta, deinde iterum sexta, deinde octaua hora, decima à principio accessio facta

A est. Secundum verò similem huic proportionem, similemque modos, & alia dua post septimam periodum, non solum non anticiparunt, sed etiam tardius adueniunt, quando & mihi, & reliquis omnibus manifeste apparuit, qui semitertianam febrem esse putarunt, quantum sua opinione aberrassent. * Nam accessionum prolixitas ad octo horas contracta, ipsæque accessionis insultus non amplius anticipante, sed potius retardante duabus iam horis, tunc accessiones ad infabricationem deueniant, & iam paulatim a longitudine dementes cessauerunt. Primum quidem quæ leuissima erat, deinceps, quæ magnitudine secunda erat, & tertia vehementissima inter ipsas, quod & ipsum non mediocre fuit iudicium, quod statim ab initio tres tertiana existissent, &c. Galenus lib. 2. de crisibus, cap. 9.

PARAPHRASIS.

Complicari febres nouum non est, id asseruit Galenus lib. 2. cris. cap. 7. Hæc permixtio multifariam fit. Quædam enim fit per commixtionem diuersorum generum, vt quando continua commiscetur cum intermittente, & hæctica cum putrida; alia fit per permixtionem variarum specierum, vt quando tertiana permiscetur cum quotidiana. Altera fit per commixtionem variorum indiuiduorum eiusdem speciei, vt tertiana cum altera tertiana, & quartana cum alia quartana, adeo vt per hanc permixtionem detur tertiana, vel quartana triplex, quam complicationem tradit Galenus lib. de typis, cap. 3. & Auic. 1. 4. tract. 4. cap. 16. possunt autem tres tertianæ duobus modis simul connecti, vel quando eadem die febris ter inuadit, & vna die integra est, ita tamen vt tertia quaque die tres illæ accessiones sibi respondeant: vel fiunt tres tertianæ, quæ quolibet die febris inuadit, ita tamen vt tertia quaque die tres illæ accessiones sibi respondeant.

Triplex tertiana euadit, vel quod copiosior sit humor, quem natura semel expellere nequit, vel quod plures sint putredinis minere, vel quod diuersimodè pituita cum flaua bile, vel melancholia permisceatur: quare ex hac miscella varia, mira tertianarum varietas contingit, diuersis symptomatibus insignita, ex quibus accedit plurium membrorum læsio, vt iccoris, lienis, & mesarzi, quoniam hæ partes recrementa præstant, quæ bilioso humori adiuncta in accessionem triplicem commigrant.

Vt ergo hanc veritatem tertianarum possimus internoscere, oportet omnes simplices dispositiones agnoscere, & earum signa rimari. Hipp. verò præceptis certior factus Galenus triplicem adesse tertianam iudicauit contra aliorum votum, qui semitertianam esse persuasere sibi, & certè aberant à cognitione veri, nam aderant signa quæ tertianam ostendunt manifestè, proposita à Gal. 1. ad Glanc. cap. 5. & 2. de dif. feb. cap. 3. & 2. de crisib. cap. 3. quorum primum est rigor, cum quo adolescens hic cepit febricitare, isque fuit breuis, ab humore acris, sed tenuis, qui celeriter extra venas per membra sentientia commotus rigorem fecit, sed ob humoris subtilitatem durantem parum. Secundum fuit sudor in declinatione, qui tertianis proprius est, quæ ab humore tenui generantur. Deinde pulsus erat qualis in tertianis apparet, inuadente paroxysmo non adeo prauus, sicut in inuasionibus aliorum paroxysmorum, deinde in statu paroxysmi ob vehementem caliditatem, & ebullitionem bilis fit maximus, celerissimus, & creberrimus. Iis omnibus signis erat adiunctum aliud, quod ex calore desumitur: quoniam aderat eius æqualitas in vniuerso corpore, qui ob obstructos meatus illico percipitur. Quæ omnia signa quam longè absint à signis semitertianæ, in sequenti historia palam facit Galenus.

Sed non erit iniucundum scitu, immò ad curatiuum methodum, præsentis quæ historiæ explanationem valde necessarium perscrutari quæ sit causa varietatis accessionum, tam in hora accessionis, quam in longitudine, & breuitate ipsarum, quam Galenus 2. feb. vlt. §. Nec est illud mirandum, quod non statim temporibus, &c. ad naturam ægrotantis, habitum

habitum corporis, & ad humorem referendam esse docuit, de quibus seorsim agendum.

Ex parte quidem naturæ circuitus euariant, quoniam natura robusta celerius expellit, imbellis verò tardius, & legnuius: quare non solum anticipatio accessionum, sed etiam maior vehementia, & longitudo ipsarum fiunt à virtute valente, sicut postpositio est signum imbellis naturæ, ita rigor fortior fit à firma virtute, vt notat Auic. 1. 5. tract. 2. cap. 6.

Ex parte dispositionis corporis similiter solent variare accessiones: nam quemadmodum fiunt longiores, aut breuiiores propter varios corporis habitus vt colligitur ex Gal. 2. aph. 2. §. & 1. de dif. feb. c. vlt. §. Nam si quod corpus rariis extiterit, breuiiores sui ratione reddit accessiones, &c. quo loco concludit in obstructis, & constipatis morbos, & accessiones esse longiores: in raris verò, & deobstructis, breuiiores: quare multum confert ad curationem accessionum, quod prius obstructions auferantur. Ob hanc causam 1. 1. meth. cap. 15. saluberrimum iudicat in omnibus febribus sanguinem emittere, quod intelligas velim, dummodo putredo ex obstructione propter sanguinis copiam oriatur, vt optimè interpretatur Trallianus lib. 1. 2. cap. 1.

Ex parte humoris euariant accessiones, vt eum Gal. 2. feb. cit. firmat Auicenna 1. 4. tract. 2. cap. 7. §. Et iste quidem febres quibus sunt paroxysmi, &c. quibus locis causam varietatis esse dissimilitudinem humoris contestatur: quoniam in multa, aut pauca quantitate, crassus, aut tenuis incipit fluere, & putrescere, non enim totus simul confluit, & putret, sed per partes, vt 4. collig. 27. Auerrhoës docet. Quando ergo humor qui futurus est materia accessionis, & fluit ad mineram, secundum omnes sui partes est vniiformis temperamento, & modo substantiæ, seruat eadem inuasionis hora: si autem est difformis, non seruat eadem hora, & sic si incipit mandari ad focum à parte crassiori, ita vt in dies in omnibus accessionibus sequentibus mandetur portio humoris tenuior, & calidior, erunt semper accessiones anticipantes: si verò incipiat mandari à parte tenuiori, ita vt in dies humor crassior, & legnuior ad motum mandetur, procedent accessiones postponendo; seruabitur verò in sequentibus accessionibus proportio primarum in anticipando, & postponendo, quando humor ad focum fluct vniiformiter difformis: non seruabitur verò proportio si vniiformitas in difformitate non seruetur, vt si fluat in prima accessione pars crassior, in secunda tenuior, in tertia rursus crassior: in secunda accessio anticipabit, tertia verò postponet.

Deinde potest accidere varietas in accessionibus ratione humoris, quando videlicet transmutatur in aliam naturam, vt apparet in sanguine, cuius pars tenuis putrescens mutatur in bilem, crassa in melancholiam, allumens secundum proportionem mutationis circuitus tertianarios, vel quartanarios, vt docet Gal. 2. de dif. feb. cap. 10.

Contingit varietas etiam, præcipuè anticipatio, ob errorem in victu: quia, vt inquit Galenus 2. feb. vlt. si ipsis sanis victus deprauatus ægrotandi attulit occasionem, eodem, vt arbitror, modo, vel etiam magis ægrotantibus ex erroribus admissis, fiunt accessiones: & sicut auxilium Medicum est causa retardationis, ita error ægri est causa anticipationis.

Ex parte humoris, vel à toto, vel aliqua parte fluente, qui fluere non solebat, accedit etiam varietas in accessionibus: Latent enim interdum humores in corpore, qui progrediente morbo suscitantur, & fluunt, cum magno nonnunquam ægrotorum discrimine, vocat vulgus materias latitantes. Varietas autem, & mutatio ob hanc causam eueniens reprobanda est, & in hoc sensu amplectenda est sententia Auerrhoës 4. collig. 27. reprobantis in accessionibus mutationes.

Ex parte complicationis aliarum febrium accedere etiam solet, vt cap. vlt. cit. Galenus aduertit, dicens: *scilicet verò ob circuituum complicationem quæ à Medicis ignoratur, videntur absque ordine accessiones in ægrotantibus fieri.*

De curatione nihil à nobis agendum, quoniam hoc

solùm exemplum proposuit Galenus, vt Medici deinceps edoceri duplicatas accessiones internoscere, & remediorum conuenientem ordinem offerre possint: certum enim est humorem superfluum esse expurgandum, ita vt si cum bile flaua, crassa, pituitosa, & melancholici humores redudent, qui vnica vice excerni nequeant: ij cautè, & maxima cum præmeditatione sint vacuandi, roboranda viscera, intus, & extra adhibitis. Demum deobstructionis offerenda, & cætera quæ in tertiana notha Medicorum peritissimi celebranda consulunt: nam huius febris naturæ eadem est cum tertiana duplici, aut triplici: solùm differunt in duobus. Primum, quia in notha vnica tantum est minera putredinis: in duplici, aut triplici, duplex, aut triplex esse cõtingit. Secundum, quoniam simplex à minori, triplex à maiori humoris copia scaturit, quare maiorem exoptulat vacationem. De duplicis, & triplicis tertianæ curatione proprium faciemus caput in praxi Historiarum, proprio libro de febribus. quam ad omnes de Medicorum Principum Historia libros paratam habemus, Interim lege expertissimum Ludouicum Mercatum lib. 6. de febribus, cap. de notha, & duplici tertiana.

QVÆSTIO XXX.

Vtrum tertiana notha sit longior quotidiana, vt contra Galeni, & Auicenna mentem, Vega, Brauu, Gentilis, & alij arbitrantur.

COMMENTARIUM.

Nam accessionum prolixitas ad octo horas contracta. Vt omnia quæ hactenus de accessionum anticipationone, postpositione, breuitate, longitudine, duplicatione, & varietate diximus inter se cohæreant, vehementer faciè quod summus auctor Auicenna ad hunc ferè modum prodidit. Dum enim comparisonem faceret intra longitudinem accessionis tertianæ nothæ, & quotidianæ sic loquitur 1. 4. tract. 2. cap. 47. de febre phlegmatica, & eius eradicatio in pluribus est intra quadraginta dies, &c. Tertiana verò notha durat ultra medietatem anni, ex ipso 1. 4. tract. 2. cap. 45. Et hæc quidem non pura quandoque prolongatur tempore longo, & circiter medietatē anni, &c. Deinde tertianæ nothæ accessio longior est accessione quotidianæ: quoniam huius accessio ad 18. horas extenditur, vt ait Auicenna. 1. 4. tract. 2. cap. 47. §. Et sunt ei hora sicut reliquis febribus, & minor horarum sui principij secundum plurimum est decima octaua, &c. & tertianæ nothæ accessio extenditur ad 40. & 48. horas, vt 2. feb. 8. post med. probauit Galenus, & firmat Auicenna. 1. 4. tract. 2. cap. 37. §. Et in non pura, prolongatur paroxysmus, vt perueniat ad viginti quatuor horas, aut triginta horas vsque ad horam suam, & reperiuntur donec complentur 48. hora, &c. Ex quibus omnibus fit manifestum, tam in temporibus vniuersalibus, quam particularibus tertianam notham esse longiorem quotidianam.

Ex altera parte video argumentum fortissimum, ex præclara Galeni doctrinadesumptum. Is enim strenuus dux 2. feb. 8. ante med. de hemitritæo verba faciens docet, quod quando miscetur flaua bilis cum pituita, sicut pituita reprimat celeritatem bilis, eiusque acrimoniam, & calorem remittit: ita bilis, pituitæ tarditatem accelerat, & hoc modo pituita ob miscellam bilis, redditur minus frigida, lenta, aut crassa: flaua autem bilis ex pituitæ mixtione, minus calida fit, magis crassa, & difficilius concoquitur. Si hanc doctrinam pensites ad vnguem, tertiana notha breuior tibi videbitur quotidiana, quia tertiana notha fit ex humore minus crasso, & magis calido. In hunc sensum dicebat Auicenna. 1. 4. tract. 4. cap. 18. statum semitertianæ esse velociorem statu quotidianæ.

Vt verò hunc tantum nodum extricare queas, longitudinis, & breuitatis accessionum, & temporum vniuersalium causas cum Gal. 2. feb. vlt. in compendium redigas velim: quoniam breuiiores fiunt accessiones, vel ratione humorum, vel ratione virtutis, vel ratione corporis. Crassities enim, lentor, aut humorum copia,

accessiones longiores, & tempora vniuersalia morborum faciunt longiora, vt in quotidiana, & quartana satis patet: multitudo enim materiae suffocat, vix accenditur, tardè resoluitur vt patet in combustione plurium liquorum: contra tenuitas, & parua quantitas sunt breuitatis causa. Facultas robusta, breuiores; debilis, longiores constituit accessiones. Corpus rarum, transpirabile, abbreviat, densum producit accessiones. Similiter tempus frigidum, regio frigida, longos generat morbos, & prolixas gignit accessiones, tempus autem calidum, abbreviat.

His iactis insurgit Christoph. à Vega, Medicus præclarus, in *com. lib. 2. de dif. feb. Gal. cap. 9.* tertianam notham minus longam esse in temporibus vniuersalibus ea febre quæ fit ex sola pituita, dummodo aggregatum ex bile, & pituita non excedat pituitam solam: nam si maior quantitas humoris reperitur in tertiana notha, nil mirum si ipsa quotidiana longior exiit. Sed quoad primam partem, miror doctissimum virum ita contra Galenum depugnasse, quoniam apud eius doctrinam ratum est, tempora particularia valde esse proportionata temporibus vniuersalibus: sed tempora particularia tertianæ nothæ longiora sunt temporibus particularibus quotidianæ, vt supra ex Gal. & Auic. mente comprobauimus, ergo & tempora vniuersalia erunt longiora.

Secunda pars, quæ probat tertianam notham esse longiorem ratione maioris quantitatis materiae, & defenditur à Ioanne Brauo, viro in Galeni monumentis versatissimo in *com. cap. 9. lib. 2. de dif. feb. Galeni*, hoc modo impugnatur, quia si maior quantitas materiae id efficeret, maximè esset, quia posset coniungi tota materia pituitosa, quæ efficit quotidianam, & tota materia biliosa quæ constituit tertianam exquisitam: sed si hoc concedas, accessio solum potest extendi ad 30. horas, cum quotidiana ad 18. horas, & exquisita ad 12. extendatur, ergo cum sepe tertiana notha extendatur ad 40. & 48. horas, ratione quantitatis materiae, temporum vniuersalium, vel particularium in tertiana notha prorogatio contingere nequit.

Omnes propemodum consentiunt posita paritate in copia humoris, dispositione virtutis, & corporis, & in reliquis, de quantitate & substantia humoris solum consideratione facta, quotidianam esse longiorem tertiana notha, & semitertiana: si verò paritas hæc non seruetur, non esse extra rationem, respondent, tertianam notham esse quotidianam longiorem. Sed hæc solutio defendi non potest; nam præterquam facta æqualitate in omnibus intelligenda sit quæstio, aduersatur plane priscorum decretis, & superiori argumento contra Vegam posito facile redarguitur.

Neque inles, causam longitudinis oriri non ex maiori causa, aut duplicatione eius, sed ex miscella humorum, qua ratione Galenus 2. *prog. 23. & 1. cris. 11. & 4. cap. 40.* morbos ex variis causis concitatos tanquam difficiles, & diuturnos reprobatur, magis quam simplices: nam natura cum multis pugnat, imbellis fit, & sic longo tempore vincit. Hæc responsio facile reuocatur, quoniam tertiana notha ex humoribus diuersis non pendet, sed ex vitellina bile. Licet enim ad eius generationem supponantur diuersi humores, iam ipsi non permanent, alioqui constituerent hemitritæum: sed solum permanet humor ille biliosus præter naturam, qui tertianam notham constituit.

Alij, vt refert Gentilis in *extranagantibus, quæst. 14.* sic soluunt dubitationem. Sumpta indicatione à substantia, & qualitatibus humorum, licet tertiana notha debeat esse breuior, atamen ratione noxæ quam partes in ea patiuntur, cuius causa à suis actionibus distractæ, peccantem humorem nec coquunt, nec resoluunt, idcirco tertiana notha longior esse solet: etenim resolutio non solum fit à calore febrili, sed naturali. Si autem ab illis inquiras quæ fit causa maioris læsionis in tertiana notha, respondent, quia bilis vitellina, habet se veluti caliditas in hærens materiae densæ, & crassæ, & ideo diu, & importunè stimulans, & naturam premens, vehementer transmutat, & graua symptomata excitat, caliditas vero

quotidiana est in pituita veluti consopita, & idcirco vniuersa causa quæ facit tertianam notham ob læsionem partium, & nouum humorem ex earum debilitate regegitam, tardiùs resoluitur.

Hæc expositio licet vera sit, & diutino medentium experimento firmata, non reddit tamen causam ob quam tertiana notha, in qua bilis vitellina componitur ex tota materia febris quotidianæ, & ex tota materia tertianæ exquilitæ, duret longiori tempore, quam duraret vtraque febris per se. Deinde etsi verum sit magis lædi partes à calore recepto in bile vitellina, quam à calore recepto in pituita: hac ratione tertiana exquisita esset longior, tertiana notha, quia à calore bilis flauæ amplius partes læduntur, quia à calore bilis vitellinæ, quia illa tenuior est, calidior, acior, & magis irritat: vitellina verò est sufficienter crassa, sed hoc non est dicendum, ergo nec illud.

Ergo, vt semel concludam, causa longitudinis tertianæ nothæ, posita paritate in omnibus, præterquam in humoribus, ea est dicenda, quod bilis vitellina, cum tenuior sit pituita, ob mixtionem flauæ bilis, remotissimas partes amplius penetrat, in quarum meatibus ita infigitur, vt vix educi, aut resolui queat. Cum verò pituita ob crassitiem, & lentorem neque penetrare, neque adherere poris partium possit, ex eo tertiana longior est in temporibus vniuersalibus & particularibus, quam quotidiana, maxime quoniam in tertiana notha ad sunt obstructions internæ visceribus contumaciter adhærescentes, quæ quantum faciunt ad longitudinem, omnibus compertum esse reor, & firmavit supra citato exemplo Galenus.

HIST. XXIX. GALENI, De semitertiana.

Exquisita semitertianæ, historia celebris.

Nuper quadam muliercula in paribus diebus horridam habebat accessione, semitertiana exquisita propriam; in imparibus manè alteram quandam; ea quæ præcesserat lōgè minorè, vt altera die semitertiana febris accessio supra accessione aduenire videretur, quod in tali febre fieri consuevit circa octauā verò horā diei altera inuadebat accessio cum rigore vehemēti, omnia tertiana febris indicia exquisitè afferens. Iam verò hac contracta sudoribus ac bilis vomitionibus hora tertia noctis, mox extendebatur ad dies paris horam secundam, & cum iam infestitanti appropinquaret, rursus horrida, atque inæqualis accessio succedebat quam in paribus diebus fieri diximus, deinde per totum diem malignè compressa, ac deinceps adauclā, vix occidente sole ad statum perueniebat, ac declinare incipiebat hora quarta noctis, deinde mane rursus ex abundantibus reliquis augmentum non valde inæquale vsque ad octauam horam intendebatur, & cum iam manifestè statum obtinere febris videretur, iam, febre hanc altera febris exquisita tertiana accessio excipiebat. Hanc nos febre statim die secunda ex complicatione semitertianæ febris, atque tertianæ factam agnouimus. Longè verò certiorē tertius dies præbuit cognitionem, atque in spem venimus alterum tertianæ febris circuitum citò finem habiturum, alterum in longū tempus debere protendi; quod etiam contigit, & tunc aperit visum est in reliqua parte agritudinis solam superesse semitertianam, quæ principium quidem totius circuitus in pari die faciebat, in die verò impari superaccendebatur. Tales quidem mixtiones non est vniuscuiusque dignoscere, &c. Galenus lib. 2. de crisib. 9.

PARAPHRASIS.

Galenus postquam hoc libro in antecedentibus capitulis de febribus compositis differuit, has diuinit in eas quæ fiunt per confusionem, & in eas quæ fiunt per complicationem. Hæc sunt quando eodem tempore, sed diuersis horis inuadit, cuiusmodi sunt tertiana duplex, & subintrans,

subintrans, quæ licet variis horis repetant, vnam tamen febrem compositam efficiunt: nam duplex tertiana quotidie suas facit accessiones, ita tamen vt de tertio in tertium sibi respondeant: tertiana verò subintrans tertio quoque die suas habet accessiones, cæterum antequam vna finiatur alia succedit. Per confusionem autem sunt, quæ vno eodemque tempore laborantem aggrediuntur, vt est hemitritæus.

De hac febre tam prisca, quam iuniores peculiarem fecerunt commemorationem, & præsertim Hipp. in *epidemiis*, & Galenus hoc loco, & 2. *feb. 8.* Hemitritæus ergo ex Galeni, & Auic. sententia 1. 4. *tract. 4. cap. 17.* est febris composita ex duabus febribus, quarum vna est biliosa, & altera est phlegmatica, & fit in vno die paroxysmus tertianæ, & quotidianæ simul. Quamuis autem multiplex sit huius febris compositio, ob varias complicationes quæ ex tertiana, & quotidiana fieri possunt, quas citatis locis retulit Galenus, tamen exquisita semitertiana fit duntaxat, quando componitur tertiana intermittens cum quotidiana continua, & in ea humor æqualiter dominatur, & eodem tempore, licet diuersis horis accessione habet.

Hanc passum fuisse hunc adolescentem ex historia constat manifestè. Hæc quadrupliciter componitur, videlicet tertiana continua cum quotidiana continua, tertiana intermittens cum quotidiana intermittente, tertiana continua cum quotidiana intermittente, tertiana intermittens cum quotidiana continua.

Sed superius dicta exquisita est facta ex quotidiana continua cum tertiana intermittente, quarum vtraque simul inuadit, & altero die vnicam tantum habet accessione, altero verò die duas efficit; si pares ambo sint humores, exquisita fit: si tamen bilis exuperet, ardentior fit, & tertiana magis atinis: si pituita, mitior, magisque quotidianæ particeps.

Semitertiana, ex mente Hipp. 1. *epid. sect. 1. text. 23:* est horrida, continua, acuta, non omnino intermittens, vno die leuior, altero inuadens grauius, & in summa in dies acutior, addit 1. *epid. sect. 3. text. 4. maxime lethalis.* Non dicitur horrida, quia incipit cum horrore, sed quoniam per totam ferè accessione producitur horror.

Est continua, quia ex duabus intermittētibus fieri non potest, sed ex altera intermittente, altera continua. Ita firmavit Galenus lib. 1. *epid. sect. 3. com. 5.* eiusdem opinionis Hippocratem fuisse affirmans. Sed cur ille in 1. *introduc. cap. 13.* & in *lib. de typis c. 4.* hanc febrem non solum inter continuas, sed & intermittentes numerauerit? Respondent Anutius Fozsius in *œconomia librorum Hipp.* & Ioannes Gortæus lib. *definit. medicar.* textum esse corruptum, immò libellum de typis non esse Galeni, sed Agathini. Sed non est approbanda solutio, quoniam citra necessitatem mendam arguit in sententia quæ commodam patitur explicationem. Dic tu in vtroque loco vera pronuntiare Galenum, nam in in libro de typis loquitur de non exquisita, quo pacto explanandus Celsus lib. 1. *cap. 3.* qui eam facit intermittentem; in *epid.* de exquisita est intelligendus.

Est acuta, & periculosa, immò valde lethalis: morbi enim acuti, vt Archigenes ait referente Galeno, cum velocitate sunt periculosi, 3. *de dieb. decretor. 13. & 1. acut. 8.* Sed quid respondebimus Hippocrati 1. *epid. sect. 3. text. 5.* qui eam morbis longis annumerat, dum de semitertiana loquitur? *Tabidi, & qui longis morbis detinentur, hac præcipue egrotant:* Respondet Vallesius perdoctus in *com.* febrem hanc morbum longum non esse, sed longis superuenire: cum enim hæc febris, variis, & periculosis symptomatibus stipata, vigiliis, delirio, syncope, cataphora & aliis prolatis à Galeno lib. *de typis, cap. 4.* ægros premit, facultatēque omnes labefactet, non potest non esse morbus acutus, sed longis morbis superuenit, infirmata facultate, autēis cruditatibus, adusto sanguine, & adauclā bile, quæ omnia & quotidiana, & tertianæ fomentum præstant. Deinde præcipuis membris debilibus factis pituitosi, & biliosi humoris in corpore copia accrescit. Quæ omnia cum

exacto iudicio Galenus perpenderit, semitertianam esse iudicauit.

QVÆSTIO XXXI.

Virum febres continua rectè ab intermittētibus à Galeno, & Auicenna distinguantur.

COMMENTARIUM.

Tertiana febris circuitum.] Galenum medicorum summum, quem vt diuinum virum suspicit, & admiratur Græcia, ea fuisse prudentia legimus; ea mentis acie; nuquam non collimante; insuper & ingenij promptitudine; vt discipulos suos toto animi affectu docens, illis salubria forent monita, ab eius fore vbertim; doctæque prolata. in multis locis, præsertim lib. 2. *cris. 3.* febrem continuam ab intermittente distinguit, quoniam in hac humor extra vasa defertur, non autem intra ea continetur: in continuis autem modo contrariò hæc contingunt; quoniam huiusmodi intra venas est, à quo ob viciniam cum corde eleuantur fuligines putridæ, quæ febrem non intermittentem faciunt, sed continuam. Quapropter 2. *feb. 1. & 3. & 2. cris. 6.* probat febrem ardentem non distingui à tertiana exquisita, nisi quia illa habet causam extra venas; illa intra, 4. *aph. 59. & 63.*

Sed si hæc vera sunt, cur Galenus 2. *cris. 6.* confundit tertianam cum exquisito causo; vtraque febres complectens nomine febris ardentis cuius duo inseparabilia signa traduntur à Galeno 3. *epid. sect. 3. com. 30 & 4. acut. com. 1.* scilicet sitis intensa; & deurens calor? Dic: Galenus de tertiana continua esse intelligendum; Arabes tamen eas tripliciter distinguunt. Primò; quia in tertiana continua notabiles exacerbationes de tertio in tertium reperiuntur: at in causo non similiter contingit ob ingentem inflammationem bilis. Secundò humores in tertiana continua continentur in vasis totius; in causo autem iuxta cor. Tertio, quia causus maximam habet inflammationem bilis, tertiana verò continua fit à magna copia bilis, sed non tantum inflammata, cum magis à corde distet, quare in causo maior refrigeratio est necessaria, quam in illa.

Insuper hæc doctrina Gal. lata 2. *cris. 6. & 2. feb. 13.* quod intermittentes distinguantur à continuis; quia hæc habent humorem intra vasa, secus illæ; intelligenda nos est de febribus symptomaticis, quales statuuntur, quæ ab inflammatione alicuius membri principalis ortum ducunt: hæc enim etsi generentur ab humore extra vasa contento, tamen continuæ sunt, quia assidue à membro inflammato putridæ fuligines eleuantur, quæ in propria substantia exalfacientes cor, febri continuam constituunt. Cur igitur Galenus locis citatis simpliciter asserit febrem continuam generari ab humoribus intra vasa contentis? Dic: causam esse quia ibi solum Galenus de febribus simplicibus sermonem instituit, in quibus eius doctrina est verissima: nam febris simplex non fit continua, nisi putrida fuligō accedat ad cor, quod in febribus simplicibus solum fit, quando humor morbosus intra vasa continetur.

Verum rogabis, si inflammationibus, siue febribus symptomaticis humor contentus extra vasa potest efficere febrem continuam, cur etiam in interpolatis humor contentus extra vasa eandem continuam non gignet? Dic: causam esse, quia in inflammatione humor circumscribitur & vnitus, continuè euaporat ad cor, nec dissipatur, quemadmodum humor accessionem faciens; qui per ambitum corporis dispersus, tum magis transpirat, minus calet, & ebullit, nec ita continuum vaporem ex se emittit.

Deinde febres continuæ ab intermittētibus distinguantur penes periculum: quoniam continuæ maximè sunt periculosæ, 4. *aph. 43.* ita vt asserat Hipp. 1. *epid. sect. 3. text. 3.* in continua febre morbos esse acutissimos, maximos, & grauissimos, ac præ cæteris lethales, febres autem intermittentes periculo vacant, ex Hipp. 4. *Aph. cit.* quod intelligatur penes naturam morbi: nam ex natura humoris

humoris maligni, & pestilentis etiam tertiana interpolata A
interimit. Adde, sententiam Hippocraticam non esse sim-
pliciter intelligendam, sed collatione facta ad febres con-
tinuas: nec omnes interpolatae periculo carent, nam
quotidiana longa est, & periculosa, ex Rhasio 10. ad Al-
mans. 22. & tertiana notha est febris mala, & periculosa,
vt ibidem docet. Si autem quæras ordinem periculi in
intermittentibus. Dic: magis periculosam esse quotidiana-
nam, tum ob frequentiam accessionum; tum ob earum
longitudinem, tum ob membrorum naturalium, scilicet
iæcoris, & ventriculi læsionem concomitantem hanc fe-
brem, tum ob curationis contrarietatem: febris enim
requirit auxilia frigida & humida, & causa illius, nempe
pituita exoptulat præsidia calida sicca. Secundum locum
periculi videtur obtinere febris tertiana, præsertim si fue-
rit notha: quoniam pura multò salubrior est 4. aph. 59.
& 1. epid. sect. 3. text. 8. Vltimum locum sibi vendicat
quartana, hæc enim ex se omnium est saluberrima, adeò
vt Hipp. 1. epid. sect. 3. text. 4. eam appellet omnium fe-
brium securissimam, & facillimam.

Si vltra exoptules, quomodo febres intermittentes in-
ter se distinguantur penes longitudinem dic ex Gal. 1. ad
Glauc. 8. & 2. cris. 11. inter omnes febres intermittentes,
breuissimam esse tertianam, secundo loco quotidianam,
& omnium longissimam esse quartanam. Nec inest quod
à quibusdam asseritur, accessionem quotidianæ longio-
rem esse quartanæ: licet enim id concedatur, non tamen
inde sequitur, quotidianam longiorem fore quartanæ:
quoniam longitudo cuiusque accessionis ortum habet ex
eo quod humor faciens febrem diutius febrilem calorem
conseruet, quare cum pituita ob humiditatem quam ha-
bet diutius illi retineat, quam melancholia, sequitur vt fe-
bris pituitosæ accessio longior sit quam febris melanco-
licæ. Longitudo autem totius morbi in intermittentibus
ex alia causa emanat, nempe ex portione humoris relicti
in putredinis foco, qui nouam concitat accessionem, quo-
visque attenuatus integrè expurgetur: & quoniam inter
omnes humores melancholia ob summam crassitiam
quam habet, longiori tempore durat in dicta minera, an-
tequam tenuior facta resoluat proinde facit febrem
longiorem, quam alij humores, adeò vt ex Auicenna 1. 4.
tracl. 2. cap. 6. 1. quando non accidit in ea error, durat per
integrum annum, & quandoque durat duodecim annis,
& ex Gal. 2. de dieb. decretor. cap. 10. in tot annos incidit,
quot alia diebus iudicata est, id est, in 14. annos incidit,
sicut febris acuta in 14. dies.

Differunt etiam ex Galeno 2. cris. cap. 6. quia intermit-
tentes incipiunt cum rigore, aut horrore, & intermit-
tunt, siue desinant in quietem cum vomitu, aut sudore:
continuas verò non antecedit rigor, ex Auic. 1. 4. tracl. 2.
cap. 3. quod intelligendum est de rigore magno, & perio-
dico, qualis in solis febribus intermittentibus reperitur,
vt constat ex 4. aph. 63. paruus tamen rigor aliquando in-
cidit in principio febris continuæ, vt testatur experi-
mentum, & Galenus 1. ad Glauc. 5. cuius effectus duplex
causa traditur. Prima quia venæ per quarum cauitatem
humor mouetur sensum participant, 6. aph. 5. Sed ea ratio
non videtur recipienda, quia, vt constat ex Gal. 16. de vsu
part. 12. venæ, & arteria cuiuscūq; partis omnino sunt sensus
expertes, siue illas frangere velis, siue laqueis excipere; quod
igitur Galenus asserit, alijs partibus quæ sunt in rene
nempe arteriis, & venis patientibus dolorem sentiri acut-
um, non significat arterias ipsas in se, & venas sentire, &
dolere, sed ob ipsarum affectum sequi dolorem, vitio sci-
licet parti sentienti communicato, nempe membranis ip-
sas arterias & venas parte externa succingentibus. Altera
causa certior est, quia licet humores intra vasa mouean-
tur, vapores tamen musculis communicati aliquem pos-
sunt dolorem inducere, maximè si acres sint, & morda-
ces, qui in biliosis febribus cum redundant, partium rigo-
rem excitare queunt.

Itaque in febre intermittente apparet momentaneus
rigor: continuæ verò, ex Auic. 1. 4. tracl. 2. cap. 1. nec cum
rigore, aut notabili horrore, inuadunt, in quam senten-
tiam ipse 1. 4. tracl. 4. cap. 16. ad fin. scribit, quod si ap-

pareat euidentis rigor, aut frigus extremorum, significatur
adeo etiam intermittentem, & sic febrem esse composi-
tam. Quo pacto Galenus 2. feb. 3. ad med. 3. Nam cum
omnis febris continua, &c. continuarum propriam esse non
horre, nec rigere affirmat, quæ sententia de frigore, ri-
gore, aut horrore periodico est interpretanda: potest enim
febris continua cum frigore, rigore aut horrore in pri-
mo insultu inuadere.

Si tamen, inquit Auic. loco nuper citato, paroxysmi con-
tinuarum cum frigore incipiunt, hoc ex duplici causa
euenire profert, vel ob virtutis imbecillitatem, ex 4. aph.
46. aut ob retrocessum caloris innati 7. aph. 1. non tamen
recipiendum est in febribus continuis posse dari frigus,
vel rigorem in primo earum insultu, nisi ob causas dictas.
Id significauit Galenus 2. prog. com. 4. dicens: At verò per
morbos acutos annotatio interdum cum rigore prehendit, aut
frigore, non solum extremas corporis partes, sed etiam cuti cir-
ca costas, ac ventrè, frigidum reddens. Hoc pacto est expla-
nandus Auicenna 1. 4. tracl. 2. cap. 6. ad fin. dum ait. Sed
parum de ambobus est in conclusa, hoc est parum de frigore,
& rigore, quoniam hæc ambo remissa in principiis acces-
sionum febrium continuarum apparere possunt.

Igitur propter debilitatem virtutis, aut propter retro-
cessum caloris ad interiora, possunt continuæ suas in-
choare accessiones, quo pacto contingit in intermitt-
entibus: differunt tamen, quod in continuis per horrorem
humor extra vasa non demandatur ad partes sentientes,
sed ad vasa minora quæ obruto sensu prædita sunt. Pro-
pter debilitatem virtutis contingit frigus, siue horror
in principiis accessionum febrium continuarum, quia
natura in principio singularum accessionum ob sensatam
humoris malitiam se exonerat, & extra vasa maiorem
humoris partem pellere conatur: illa tamen ob virtutis
debilitatem iatra vasa remanet, quæ continuitatem ser-
uat. Quare apud Hip. 4. aph. 46. in febre non intermit-
tente contingit rigor febre non deficiente, ægro iam de-
bili. Idcirco ob hanc causam rigor eueniens, est signum
malum, ex Auic. 1. 4. tracl. 2. cap. 1.

Ob hanc causam experimento fidissimo compertum
est, quam plurimos ex tertiana continua decedere, affe-
rente tertio quoque die rigorem manifestum, qui pleris-
que ex tertiana notha subintrante perire iudicantur,
quum potius hæc febres tertianæ sint, continuæ simpli-
ces, & exitiales ob dictam causam. Ita febres punctiu-
lares, & illæ in quibus minutæ apparent vacationes, vt
sudor exiguus, stilla sanguinis è natibus, cum rigore, vel
horrore suas inchoant accessiones, & ferè sunt mortife-
ræ, & ex toto prauitatem denunciant, ex Hipp. 2. prorhet.
47. quoniam hæc vacationes sunt decretoria non decer-
nentia, quæ lethalia sunt, aut difficilis iudicationis. Hæc
febres naturam semitertianarum æmulantur, quæ hor-
rificæ appellantur ab Hippoc. 1. epid. sect. 1. text. 23.
dicente. In festabant plerisque febres horrida, continue, oc-
cultæ, omnino non intermittentes, modus autè semitertianus, &c.

Rursus Auicenna 1. 4. tracl. 2. cap. 3. addit alia indicia
quibus febris continua ab interpolata dignoscitur. Pri-
mum sumit ex pulsus, dicens quod in eo diuersitas, id est,
inæqualitas est valde apprens secundum febrem, ad dif-
ferentiam aliarum inæqualitatum quæ ex causis acciden-
talibus contingere possunt, & ad differentiam inæqualita-
tis ratione paroxysmi, quæ in intermittentibus est maior.
E Est etiam pulsus vt plurimum inordinatus in continuis,
& sine ordine, id est, sine rythmo, non seruans propor-
tionem, & consonantiam. Huius euentus causa assignari
potest, quia materia intra vasa multò magis virtutem gra-
uat, quam extra vasa existens.

Aliud signum est continuitas, & vehementia diuer-
sitas, id est inæqualitas ipsius febris in augmento,
quod signum affert Galenus lib. 1. ad Glauc. cap. 8. in
princip. 5. Si verò inæquale habuerit incrementum, &c. Di-
citur autem inæquale fieri augmentum, quum nõ æqua-
liter, & vniformiter semper increfcit febris donec consti-
tat, sed aliquando increfcere, postea verò consistere, &
quasi inclinare videtur, & paulo post iterum increfcit: &
hoc est quod innuit Auic. 1. 4. tracl. 2. c. 3. dicens: minutum
enim

erim quandoque augetur vice alia. Hoc signum non tan-
tum indicat, quod febris sit continua, sed quod etiam fu-
tura sit diuturnior, ex Gal. loc. nuper citato; quia putrescen-
tium humorum diuersitatem fortè significat, & cum hæc
varietas, seu inæqualitas in continuis potius, quam in
intermittentibus reperitur, ob id hoc signum febrem
continuum significat.

HIST. XXX. RHASIS, De semitertiana.

Semitertiana maligna, & diuturna, pitui-
na, & alijs commodis auxilijs, sanata.

Illius Anohoc monachus passus est deteriolem, & mali-
gnoiem speciem hemitritæ, quæ erat multa acuitatis, &
cronicata est, & Medicus eius assuescebat dare ei trochiscos
de spodio, & consului ei quod acciperet pituitam per duas
horas post syrupum acetosum, & quod tardaret cibum suum
quolibet die, quousque alienatus esset à febre, & quod hora
paroxysmi prouocaret vomitum: & cum regulatus est isto
regimine satis, fuit visum sibi difficile, & petebat aliud
regimen melius, dixique: ignoro pro se melius, & conue-
nientius regimen, & discessi ab eius cura, & post decem
dies inueni ipsum ambulantiem per villam, & liberatus est
omnino, &c. Rhasius in lib. de mirabilibus curis quas ipse
expertus est.

PARAPHRASIS.

Febrim semitertianam esse feram, periculose ple-
nissimam, horridaque symptomata in accessione ex-
tare Galenus auctor est lib. de typis, cap. 4. quippe quæ
non solum ventriculum, & neruofas partes, sed cor ve-
hementer lædit, atque profligat; nam delirium, synco-
pem, vigiliamque affert importunam, quare lingua exur-
titur, anima deficit, viscera agone premuntur, feruent
humores, spiritus excandescunt, sanguis ebullit. De-
mum periculosissimus hic typus est, horridus, ferinus,
lethalis, & rigoribus assiduis continuè naturam laceffens
& premens.

Sed soluenda est dubitatio quæ ex dictis Galeni de-
promitur: nam si semitertiana componitur ex quotidiana
continua, & tertiana intermittente, & harum vtraque
non ita est lethalis, cur ex his composita febris erit illis
deterior, maximè quia pituitæ lentorem bilis calor at-
tenuat, & eius pigrum motum accelerat, & acrimoniam bil-
lis; pituitæ humiditas contemperat. Hoc modo Hipp. 2.
prog. 38. vomitum syncerum reprobat, laudat permixtum
ex pituita, & bile. Ita ipse accessum contrarij morbi ad
præcedentem laudat, vt febrem superuenientem con-
uulsioni 2. aph. 26. & 4. aph. 57. & 5. eiusdem 5. ebrietati &
6. lib. aph. 40. dolori circa hypochondrium, & eodem 1. 1.
aph. 31. Apoplexiæ & 6. epid. text. 3. text. 10. Epilepsiæ.
Igitur morbi compositi minus sunt deteriores simplici-
bus, & ex consequenti hemitritæ minus periculosus est,
quam quælibet ex componentibus febribus.

Dic tu hoc modo. Morbus compositus, & longior, &
deterior est vnoquoque simplici componente, si compo-
sitio fiat ex contrariis affectibus, quorum vnusquisque
propriam curationem requirit. Hoc modo Hipp. 2. prog.
23. & 40. & Galenus ibidem, & 4. aph. 21. in fin. & 40. &
Cellus lib. 2. e. 6. maximè reprobant deiectiones variegatas,
id est, habentes varios colores: hæc enim, vt lib. 1. cris. c. 11.
in fin. corpus varijs affectibus obnoxium significat, & pro-
inde longum & malignum fore morbum præostendunt.

Ratio est in promptu, quia si curatio fiat à natura, hæc
contraria tam aduersa, & inuicem pugnantia superare ne-
quit, aut saltem longo temporis spatio id efficit, vno so-
lùm moderato calore vtens, quod est ipsius primum in-
strumentum. Si fiat ab arte, Medicus ægrè, ac difficulter
tam varios, & complicatos affectus curare non poterit.
Remedia enim quæ alteri ex illis profunt, alijs nocent, quæ
te merito hemitritæ multò periculosior est tertiana,

& quotidiana ex quibus componitur, & sic merito voca-
tur ab Hipp. lethalis 1. epid. sect. 3. text. 5.

Ex eadem causa compositæ febres reprobantur valde,
quia ex maiori humoris copia emanant, maximè si ex
acuta, & chronica conflentur, vt febris continua cum
quartana; quoniam acuta febris diu non potest durare,
chronica verò citò non potest curari. Ob hæc causam
hydrops cum febre lethalis est 2. prog. 1. & deiectio ver-
ficolor reprobatur, ex Hipp. eodem lib. com. 27. & vomit-
us varij, eodem lib. text. 40. quoniam varias humorum
fortes intra corpus contineri indicant. Hoc pacto quouis
lapsus inæqualis deterior censetur æquali, ex Gal. 6. de
sanit. 9. contraria enim intemperamenta reddunt corpus
maximè insalubre. Hoc modo varia æris constitutio dam-
natur 3. aph. 1. Nam vires mirandum in modum labefa-
ctat, atque eneruat: & hac causa autumnus, ferinus cen-
setur, & lethalis ab Hipp. 3. aph. 9. & in eadem mensa ci-
borum varietas condemnatur 1. acur. 18. & 3. 1. doct. 1.
cap. 3. quoniam nec facilè, nec benè à natura concoqui,
nec superari queunt.

Si tamen compositio ita fiat ex varijs affectibus, vt al-
ter alterius vitium emendet, neque propriam curatio-
nem requirat, hæc compositio laudabilis est, & omnino
reddit morbum salubriorem, & breuiorem, & sic lau-
datur febris conuulsioni superueniens 2. aph. 26. & 4.
aph. 57. & in alijs morbis 6. aph. 40. & vtiliter in morbis
frigidis 2. prorbetic. 50. & in ebrijs 5. aph. 50. dummodò
tamen hæc febris non maneat propriam curationem ex-
postulans, sed solum affectum contrarium cui super-
uenit, emendet. Similiter laudatur esus contrariorum
ciborum, si alter illorum in pauca quantitate assuma-
tur, gratia corrigendi alterius intemperamentum 3. 1.
doct. 2. cap. 7. ita laudantur condimenta alimentorum,
quia intemperamentum alimenti assumpti corrigunt.
Eodem modo in febre quotidiana laudatur commixtio
bilis cum pituita, & pituitosa pura orta ex permixtio-
ne bilis, malitiam pituitæ emendantis, est minus peri-
culosa illa quæ ex pituita pura ortum ducit. Consule
elegantissimum Castrensem Lusitanum tracl. de complexu
morborum, cap. 8.

Cum ergo hemitritæus ob exuperantem pituitam diu-
turnior interdum existat, & secum graues morbos ac-
cerfat, & periculosos, & temporis decuriu officinis de-
bilitatis alij repullent morbi qui difficilem habent coc-
rectionem, & sæpè ob copiam prædominantis bilis, acu-
tissimus sit, vt Paulus inquit lib. 2. cap. 34. Idcirco necesse
est huic febrili illic auxiliare manus adhibere. Et licet
ob exuperantiam contrariorum humorum incerta me-
dendatio succrescat, & Medicus fauissimis symptoma-
tis, ex varijs causis enatis perterritus curationem aggre-
di vereatur; tamen necesse est aduersus pericula ire, &
obuianti bus malis sese opponere.

Quare si calor vrgentissimus sit, corpus calidum, &
exultum, frigidis attemperantibus vtaris tam in victu quàm
in cæteris: si sanguinis præsentia adit, viresque permittant,
sanguinem, parcè tamen emittere oportet, humores præ-
parandi, attenuanda pituita, coquenda, attemperanda
bilis, exuperantes deinde humores proprijs pharmacis
expurgandi, qui si mixti fuerint, alternatim, & paulatim
vacuandi: pituitosi tamen humoris expurgatione in aliud
tempus referuata, cum ob sui crassitiam difficilior con-
coqui possit.

Rhasius ad præsidia magna non accessit, fortè ob con-
minutum virium robur; sed solum contemperantibus vsus
est, quum febris esset acuitatis multæ, & ex bilioso, acuto-
que humore ortum duceret, & idcirco reiecit trochiscis
de spodio, quia nimis adstringunt, ad alia remedia accessit.
Horum compositionem tradit Mesuè, tracl. de trochiscis;
& Nicolaus Pontanus Medicus, non minus elegans, quam
doctus explanat luculèter in suis institutionibus pharma-
ceuticis, sect. 10. de trochiscis, c. 13. Scis autem in febribus
longis, qualis fuit hæc, quod explicat per verbu Cronicata
est, in quibus ferè ad sunt obstructiones internæ, in pituito-
so humore etiam prædominante concitata, adstringentia
non esse ex vsu, quia obstructiones adaugent. Id equidem
obserua

obseruat Auic. 1.4. *tracl. 2. cap. 7.* adstringentia in initio A februm interdicens, vt sunt trochisci de rosis, spodio: nam adstrictione resolutionem, & euacuationem impediunt, 1. *acut. 18.*

In quem vsum pituita summè iuuat: nam furentis humoris acrimoniam retundit, pituitam abstergit, quas operationes excellentiori modo prestare probat Auicenna 1.4. *tracl. 2. c. 7.* dicens: quod interdum vna & eadem res confert febrim, & causam, veluti syrupus acetosus simplex, qui componitur ex aqua, aceto, & saccharo. quod firmat infra in. c. 9. conferre febrim, quia ratione aqua, & aceti infrigidat, & sic complet indicationem quae sumitur à febrim. Deinde ratione aceti incidit, & crassos, viscidolque humores attenuat, & ob saccharum abstergit, & hoc modo indicationem quae à materia desumitur, complet, nempe coctionem, & quodammodo etiam vacuationem. Consule Vidum Vidium lib. 6. de febrim. c. 4. de Hemitritao.

Quia de hora optimo viuendi ordine praescripto, quod scilicet in hora accessionis abstinere à cibo, ob causas relatas ab Hipp. lib. 1. *aph. 11.* ne scilicet distrahatur natura à coctione humoris, neve alimentum oblatum corrumpatur, tandem vomitu in hora accessionis prouocato, a morbo conualuit, quoniam vomitus in febrim productis, quando videlicet materia mali in primis venis copiosior stabulatur, est efficacissimus, hoc animaduerso, vt si velis materiam antecedentem vomitu expurgare, in die quietis cum celebrae opereris: si verò gratia instantis accessionis eum exercere coneris, ad vacuandum humorem qui fieri debet futura causa morbi, mox ante accessionem imperabis: mite illud quidem sit vomitorium, quod suauiter peccantem humorem ex ventriculo, primisque venis exhauiat. Vomitus mouendus est tepida, oxyfaccharo, oxy-melite cum aqua tepida, vel raphani decocto, aut seminis eius. Lenis vomitorij, & mediocris formam lege lib. 3. in com. hist. 26.

HIST. XXXI. GALENI, De quotidiana.

A quotidiana, calidæ, & siccae temperaturæ sunt immunes.

Nam iuuenem, biliosa, ac sicca temperatura praeditum nunquam vidit, huiuscemodi corripit febre, &c. Gal. D lib. 1. ad Glauconem c. 7.

PARAPHRASIS.

Inter plurima quotidianæ signa quae à Gal. 2. *crif. 3.* Auicenna 1.4. *tracl. 2. cap. 47.* & aliis proponuntur, illud est non infirmum, cuius vi ad illius cognitionem accedimus, quum scilicet temperaturam paratam ad hanc febrem in promptu cognitam habeamus: Dicit ergo Galenus in cap. in quo est propositum exemplum hoc, quod pueri, paruuli, pituitosi, crassi, otiosi, crapulis dediti, ebrietatibus, balneis post cibum, à quotidianis facile capiuntur, nequaquam calidi iuuenes, graciles, exercitati, abstemij, tempestiuis balneis vtentes, ab ea apprehenduntur. Iuuat consuetudo, anni tempus, regio, & aliae res non naturales augentes pituitam, quibus omnibus concurrentibus, praecipue si eo tempore quotidiana plures inuadat, tunc febrem pituitosam fore certe Medicus poterit praedicere, quae omnia in praxi Historiarum, lib. de febrim. sit. de quotidiana, examinabimus diligenter.

QUESTIO XXXII.

Vtrum causa circuituum in febrim intermitentibus, & aliis morbis referenda sit ad motum lunae, planetarum, occultam proprietatem, actionem naturae, an ad multiplicatam humoris congestionem, vt contra Galenum opinantur Conciliator, Gentilis, Garbius, Fernellius, Veiga, Valleriola, & alij Medici praestantissimi.

Huiuscemodi corripit febre. Discordia nullum esse perniciosius vitium humanis ingenitum mentibus, à magnis prodictum auctoribus scimus: siquidem dum quidam ad veritatis indaginem acunt ingenium, variae tunc exoriuntur rerum formae, quae veritatis speciem ostentantes, animis nostris fallaciarum nubila obiectant, & sic falsis opinionibus irretiti non solum alios persuadere conantur, sed Magistros suos multiplicibus telis laesunt, ac premunt. Quo pacto cogitur in hac contemplatione paulò acrius, grauiusque incumbere, vt eius obscuritate discussa veritas elucescat, & à legentibus fructus percipiatur vberior.

Dubium est arduum, & plurimis difficultatum labyrinthis intricatum, vtrum causa circuituum in intermitentibus, sit referenda ad corpora caelestia, occultam proprietatem, naturam nostram, vt Classici putant; an ad multiplicatam humoris congestionem, vt Galenus sibi persuasit; de qua quaestione varij varia protulerunt, de quorum numero sunt Galeni interpretes ad c. vlt. Gal. lib. 2. de dif. feb. & ad c. 7. Auic. 1.4. *tracl. 2.* & Gentilis in extranagantibus quaest. 2. Conciliator dif. 88. Turisanus 3. *art. medic. com. 38.* Nicolus *serm. 2. tracl. 2. sum. 4. c. 18.* Argenter. 3. de *caus. morbor. c. 7.* Vallesius 5. *cont. 25.* Altimarus 2. *part. de febrim. c. 10.* Fernell. lib. 4. *patholog. c. 22.* Valleriola in *appendic. loc. com. c. 1. ad fin.* Castrensis Lusitanus lib. 3. de *meteoris microcosmi, c. 17.* Cardanus lib. 2. *cont. 2. tracl. 2. cont. 13.* Ludouicus Mercatus lib. 3. de *febrim. c. iusis.* Carreus, Petrus Mercatus, & alij vix peritissimi.

Hanc quaestionem ad curationem facere plurimum, praeter sententiam Gal. 2. *feb. vlt. §. Nam vt reliqua omnia silentio praeteream,* &c. etiam euidenter constat: neque enim reditus accessionum impediri poterunt, nisi causa propter quam redeunt, intelligatur: quoniam vt 6. *aph. 31.* probauit Galenus, neque dolores oculorum poterunt perferari, nisi causa à qua generantur, cognoscatur, quae cum varia sit, variis praesidiis indiget.

Quapropter nos argumentum hoc ad mentem Galeni, & Auic. locis citatis agitabimus breuiter, diuersas proferentes iuniorum opiniones, vt iis reiectis, praesecorum doctrina stabilis maneat, & inconcussa. Febris ergo non cessat, quia calor putredinosus agit in humorem putridum, donec ipsum dissoluat, atque ipsius humidum absumat, & fiat omnimoda eius resolutio, quod exactè docuerat Galenus 2. *feb. vlt. §. Restat nunc ergo,* &c. Vbi docet quod sicuti se habent ligna ad ignem, sic humor putredinosus ad calorem, qui ex ipso accenditur: nam sicuti ligna eo vsque exuruntur, & ignem conseruant, quousque aliquid habent natiui humoris, qui vbi est absumptus, ligna in cineres vertuntur, & non manet ignis. Hoc idem obseruatur in humore putrescente.

His sic constitutis docent Galenus, & Auicenna locis citatis, remissionem febris tunc contingere, quando humores non omnino dissoluuntur, & transpirant: si verò omnino dissoluuntur, quia non remanet substantia aliqua quae calorem conseruet, intermittit febris, quousque alia materia de nouo accendatur, & sic reuertitur alia accessio: accenditur verò alia materia de nouo, quia sepe in minera putredinis, humoris putridi & caloris remanet vestigium quoddam, & quaedam veluti incineratio, & exustio, ex priorum putrefactione relicta, cuius ratione iterum in eodem loco alius putrescit humor, & hoc est quod ait Auic. 1.4. *tracl. 2. c. 1.* & remanet cineritas eius, & ipsius terreitas, & infra subdit, & iam remanserunt in eo reliquia caliditatis ex putredine prima, quamuis non remaneat materia, &c.

Ex hac ergo vitione relicta principium sumit alterius accessionis reditus, & hoc voluit etiam significare Hip. 2. *aph. 12.* dicens, quae reliquuntur in morbis, recidivas facere consueverunt. Et idem significauit Gal. 4. *aph. 63.* docens reliquias in corpore dispositionem praeter naturam à qua secundum circuitum febres reuertuntur. Vnde colligitur, merito dixisse Auicennam in quotidianis intermitentibus omnimodam, & exquisitam intermissionem non reperiri, in §. Quamuis phlegmatica non eradicetur quin ibi sint reliquia occultae.

occultae, quod etiam adnotauit Galenus 2. *feb. 4.* quia videlicet ex humore, crasso, frigido, & humido, magna fuliginum, & vitionis copia relinquitur, quae cum multò minor sit in tertianis, & quartanis, fit, vt ipsarum interuallum magis à febre sit immune.

Vtrum autem humor accessionem aliam effecturus de nouo accedat, vel ibi generetur, loc. cit. non explicuit Auic. quòd prius docuit Gal. 2. *feb. vlt.* duo prius praesupponens, primò quod in qualibet parte corporis quatuor reperiuntur facultates, attractio scilicet, & vt constat ex Gal. lib. de natur. facult. passim. Supponit secundò quod in quouis viuente duo sunt extranea, siue recrementa, alterum quantitate, alterum qualitate grauans, & sic quando partes sunt robustae, & viae patent, bene se habet corpus, quando verò pars aliqua debilis est, excrementa generat in quantitate, multa, quae si commodè expurgari possunt, extra corpus pelluntur, vt ibi posito exemplo in ventriculo ipse edocuit, qui per vomitum, ac per aluum superflua expurgare solet, quando verò haec excrementa generantur in partibus, in quibus expulsionem extra corpus via non patent, tunc ex naturae ordine expelluntur ad alias imbecilliores partes, donec ad imbecillimas peruentum sit, in quibus humores, residentes, quam deficiat virtus, vel non adsint viae per quas vacentur, ibi putrescunt, & hac ratione quamplurimae fluxiones in corpore excitantur, sed haec ratione partis suscipientis interdum eueniunt; quando scilicet debilis est, vel plus iusto calidior, vel aliqua affectione dolorifica laborat. Ob hanc ergo rationem aggregatur in loco putredinis alia materia de nouo, quae nouam facit accessionem. Intelligendum tamen est humorem praedictae fluxionis, vel putredini paratum non simul secundum se totum fluere, vel putrescere, sed paulatim, secundum partes, quòd scripsit Auerhoës 4. *collig. c. 7.* dicens: & causa propter quas habent circuitus, est quia humor qui putrescere debet simul, & semel non putrescit.

Plurimi de quorum numero est Conciliator dif. 88. interpolatarum ordinatos circuitus Lunae esse tribuendos asseruerunt: nam hac de causa mensurae purgationes certo quodam, & inuariabili ordine recurrunt. Sed hi facile reiciuntur, quia solum alicuius circuitus causas docent, non tamen circuituum febrilium tradunt occasionem.

Alij verò causam circuituum ad Lunae motum non referunt, sed asserunt, quod quemadmodum motus pituitae tribuitur Lunae, sic motus melancholiae tribuitur Saturno, & motus bilis, Marti, ac proinde hos humores moueri secundum illos planetarum motus asseruerunt. Verumtamen haec opinio nulla ratione defendi potest, & eam reprobant Aphrodisaeus 1. *aph. 12. fol. 104.* Argenterius 3. de *caus. morbor. c. 7.* Donatus ab alto-mari. 2. *part. de febrim. cap. 10. ad med.* Primò, quoniam haec causa communissima est, de qua in praesenti non est sermo, sed de particulari, quoniam sidera, & orbes caelestes, non primò, & per se, sed aliquo mediante in nos operantur, quare hoc modo, non magis huius rei, quam aliarum omnium rerum causas, quae in nostro corpore peraguntur, ad superiorum vim, & prouidentiam reuocare possemus. Secundò, quoniam ex hac opinione solum colligitur quare aliquis humor tardius, alius citius ebulliat & insolescat, non tamen intelligimus quare circuitus in febrim sint ordinati. Tertio, sequeretur quòd perpetuo accessioibus cruciaretur, quum humores in nostro corpore contineantur semper. Vltimò etiam sanguini sius etiam circuitus esset tribuendus, contra Gal. 2. de dif. feb. vlt. nam motus illius etiam tribuitur Ioui.

Tertia opinio famatissima est, quam tuerentur obnixè Gentilis, Fernellius, & Valleriola loc. cit. asserueruntque causam reditus ordinati accessionum, esse proprietatem occultam, siue formam specificam vniuscuiusque humoris. Si verò ab eis quaeras, quid sit proprietates, respondendum Auic. 2. 1. *sum. 1. c. 15.* esse formam substantialem, quia ratione in libro de medicinis cordialibus, *tracl. 1. c. 10. ad fin.* dicebat, est natura inuenta in mixtis corporibus procedens ab eis, & sic quando aliqua actio à nulla agentis qualitate procedit, proprietati tribuitur, quae interdum

ad actiones vitur instrumentis, vt ignis in calefaciendo vitur calore.

Haec sententia confirmatur, quia motus v. g. bilis, quòd facit periodum, de tertio in tertium certus est, & ordinatus, ergo certam aliquam causam habere, & qualis esse non potest quantitas, aut qualitas humoris haec enim valde euariant pro varietate victus, temporis, intemperamenti ipsius aegri, denique leui quocumque humore interturbantur.

At haec opinio reproba est ob causas multas, & merito refutatur ab Argeterio, Donato, Aphrodisaeo, Herculano, & Hugone in 1.4. *Auic. tracl. 2. cap. 1.* Cardano loc. cit. qui argumenta Gentilis apprime dissoluunt. Primò, quia hoc modo omnia quaesita dissoluere esset facile. Secundò, hoc non est quaestionem explicare, sed effugere. Tertio, proprietates haec non inest nisi rebus perfectis & animatis, sed humores non sunt perfecti, nec animati, quomodo igitur poterunt habere motum à proprietate?

Quartò. Multi homines solent aluum expurgare singulis diebus, certis horis, & ordinatim, quòd ad proprietatem facum referri non potest. Patet ampliùs, quia feminis singulis mensibus menstruae purgationes ordinatim fluunt, cuius ordinis causa esse non potest proprietates, siue forma substantialis humoris qui vacuatur; hic enim quandoque ichorosus est, aliquando sanguineus, saepe melancholicus.

Quintò. Si ordo circuituum febrim contingeret propter proprietatem, & formam specificam humoris facientis febrem, numerus dierum circuituum responderet numero humorum, quòd falsum est; nam humores qui per circuitus mouentur, tres tantum sunt, pituita, bilis, & melancholia, multò autem plures sunt circuitus: nec enim solum datur quotidianus, tertianus, quartanus, sed etiam quintanus, septimanus, & nonanus, vt docet Hipp. 1. *epid. sect. 3. text. 2. 7. 9.* multis auctorum testimoniis palam fecimus lib. 1. in com. hist. 30.

Sextò. Non modo febres, sed etiam ophthalmiae, aurium, & capitis dolores, podagra, & arthritis per certa interualla, & statutis temporibus exacerbantur, vt experimento constat, & docet Galenus 2. *feb. 11.* in quibus proprietates occulta seu forma specifica humoris à quo fiunt, assignanda non est: nam capitis dolor, podagra & arthritis ab eadem specie humoris exorta saepe in variis hominibus secundum varias periodos exacerbantur.

Illorum verò praecipuum fundamentum corrui, quoniam licet bilis habeat perpetuum, & constantem ordinem inuadendi de tertio in tertium, variata tamen quantitate, aut qualitate humoris ob aliquem errorem commissum etiam ille ordo interturbatur aliquando per decem, saepe per plures horas, anticipando, aut postponendo (etiam si semper inuadat de tertio in tertium) quòd fieri non posset, si ordo inuadendi fieret propter proprietatem & formam specificam humoris. Consule Mercuriale lib. 5. de febrim. c. 3. de febrim. putridis.

Summus medicinarum magister 2. *feb. vlt.* vt supra ex eius mente delineauimus in febrim putridis, certae periodi, quam habent, causam esse similem acruationem humoris in minera, quantitate, sua, vel qualitate, vel vtraque simul laedentem; & ita excitantem expultricem ad expellendum. In singulis itaque diebus acruatur pituita in ea quantitate, & qualitate quae sufficiat uritare naturam ad excernendum, bilis die tertio, melancholia die quarto cuius causa sumitur partim ex varia quantitate humorum in vasis, in his enim plurimum continetur pituita, minus de bile, minimum de melancholia.

Alterca causa sumitur ex modo substantiae in hunc modum. In paroxysmo febris pituitosae, ob lentorem, crassitatem, & frigiditatem pituitae, plurimum huius relinquitur in minera, quòd accedentem humorem cito inficit, & ob putredinem, & calorem contractum multum, & velociter attrahit. Contra autem in paroxysmo febris melancholicae, tota ferè melancholia in minera contenta expellitur, quia lentore caret, & licet ob crassitatem suam plus adhuc illius in minera relinquantur, quam bilis in paroxysmo febris biliosae, tamen quia melancholia ob frigiditatem, suam

suam, & siccitatem vehementer putredini reluctatur, fit vt fomes quartanæ minus attrahat in minera, & tardius adueniens alimentum inficiat, quam fomes relictus in minera tertianæ, quare hæc reuertetur citius quam quartana. Ergo pituita citius facit periodum in vnaquaque die, bilis in tertia, melancholia in quarta, quoniam experimentum docet quantitatem pituitæ sufficientem irritare expultricem citius, tardius bilem, tardissime melancholiam. Hoc modo experientia cognoscimus tertianam exquisitam septem circuitibus terminari; & morbos acutos quatuordecim.

Nunc ad opposita quibus plures Galeni doctrinam lancinant, & temunt. Et primò sic, si bilis est acior, & amplius irritat expultricem, quam pituita; cur citius non concitat accessionem, aut saltem æquè citò, quam hæc. Dic: quia pituita magis, & citius molestat ob nimiam multitudinem suam, quam bilis ob maiorem acrimoniam quam habet, & præcipue ob conceptam putredinem, quam magis, & citius contrahit, quam bilis.

Secundò, Cur in minera febris quotidie aceruat potius pituita, quam alij humores? Si enim humor aceruat in minera, quia ab ea trahitur, trahentur præcipue humores contenti in vasis, non pituita sola, immò potius attrahetur humor tenuior, & mobilior, qualis est bilis. Si verò aceruat quia à membro expulsus, eò mandatur, cum illud à quouis noxio irritetur, non solum pituitam, sed alios humores expellet, & similiter in alijs febribus non aceruat in foco humor vnus speciei, sed promiscue, & indifferenter humor in vasis contentus.

In hoc difficili Euripo fluctuant plures. Quidam respondent, si causa aceruandi est tractus à foco, quod trahitur reddi simile fomiti præexistenti in dicta minera: si verò causa est in membro mandante, quum in hoc reperitur vitium inficiens alimentum, simili qualitate inficietur, id quod confluere debet. Sed non videtur satisfacere, quia fermentum in minera febris pituitosæ; est portio pituitæ, vt dictum est, quod autem attrahitur, si fit bilis, aut sanguis, aut melancholia, non potest verti in pituitam, nec videtur credibile bilem tractam adeò breuiter verti in pituitam ob fomitem in minera relictum.

Dic ergo, in febre pituitosa pituitam in toto redundare, & proinde à minera potissimum trahi: licet enim ex modo supra substantiæ amplius tractioni renitatur, quam bilis, tamen cum superflua est, non adeò à membri retinetur, quemadmodum alij humores cum præ copia sunt naturæ insensu, & onerosi, atque ita minera in febre pituitosa, à vasis trahens potissimum pituitam attrahit, quia hæc cum superflua sit, non adeò à natura retinetur, non similiter verò trahit alios humores, quia cum hi non excedant, multò magis à natura retinentur, & ob eam causam tractioni renitentur, licet ex modo supra substantiæ sint multò aptiores vt trahantur. Quod si humor aceruat in minera, quia eò mandantur à membro mandante, die in febre pituitosa mandari solam pituitam, & non alios humores, quia illa sola excedit, & noxia est, quare sola membri expultricem irritat in quo continetur. Cæterum, fore simul cum pituita attrahitur etiam, & mandatur bilis, ob supra substantiæ tenuitatem, ob quam causam contingit, cur rarissime febres pituitosæ exquisitæ reperiantur.

Tertiò, Bilis faciens paroxysmum potest mandari à paruo membro, sicut à magno, & in illo multò minor copia bilis sufficit ad irritandam expultricem, & ita ad inducendam accessionem, quam in magno: igitur febris biliosæ circuitus maxime variabitur penes illam varietatem membri mandantis, & eadem ratione penes varietatem magnitudinis, & paruitatis mineræ, in qua aceruat humor. Dic. Cum in dicta minera aceruat humor, adest in illa aliqua causa corrumpens adueniens alimentum, qualis est coctio imbecillitas, vel vitium alimenti, vel obstructio meatuum, vel fomentum in minera relictum: quare in tempore æquali membrum paruum aceruat excrementum irritans expultricem suam, & membrum magnum aceruat multum excrementum, irritans suam, atque ita, seruabitur eadem periodus, solum eò distans,

quia quando membrum recipiens, aut mandans est magnum, multum durabit paroxysmus, contra verò si membrum sit paruum, accessio breuis erit, quam à minori copia humoris oriatur. Itaque iuxta varietatem magnitudinis, aut paruitatis membri in quo aceruat humor, accessionis duratio variabit; eadem tamen semper periodus seruabitur. Dic præterea, illam varietatem non variare speciem periodi, sed solum efficere anticipationem, aut postpositionem paroxysmi.

Quartò, Aceruatio humoris in minera sufficiens molestare naturam, & irritare expultricem, plurimum variatur, tum penes victum, tum penes dispositionem membri & humoris, & penes alia de quibus diximus supra, cum de causis anticipationis, & postpositionis verba fecimus: igitur cum horum varietas immodica fuerit, variabitur periodus. Dic: sufficit quòd periodus intra suos terminos magnam aliquam mutationem in anticipationem, aut postpositionem penes dictorum varietatem suscipiat: quod si illa varietas immodica fuerit, tunc licet ferè nunquam id contingat, tamen fieri potest, vt periodus varietur, & bilis de quarto in quartum inuadat, & pituita de tertio, in tertium, quod aliquando contigisse testatur Hugo in 1. 4. Auic. tract. 2. cap. 1. ad finem, & colligitur ex Auic. eodem loco c. 67. & sic melancholia facit periodum quartanam, & quintanam, & sextanam, & nonanam, quæ omnes ab Auic. loc. cit. & ab auctoribus à melancholia fieri censentur.

Quapropter causam circuituum cum Galeno, & Halabbate 8. theoric. cap. 3. ad velocem vel tardam humoris aggregationem, ad facilitatem, vel difficultatem putrescendi, & ad velocem, vel tardam humoris putrescentis expulsiōem esse referendam concludendum est; & sic circuitus determinati pendet ex quantitate, qualitate, modo substantiæ humorum, & ex loco in quo continentur, & ad quem propellantur. Quò factum est vt pituita ex parte quantitatis, qualitatis & modi substantiæ crebriores habeat accessiones, nam oportuit eam post sanguinem magis abundare in corpore, quum magis peccet defectu, quam malitia, deinde bilem, paucissimam esse melancholiam, vt quæ vtraque qualitate vitæ sit opposita. Quare cum ex alimento citius colligatur copia pituitæ sufficiens ad putrescendum, quæ putredo illico irritat naturam ad expulsionem, tardissime melancholia, bilis medio modo, fit vt pituita singulis diebus accessiones efficiat, melancholia quarto quoque die, bilis medio modo. Hoc etiam contingit, quia pituita propter humiditatem manens in foco citius putredinem concipit, secundo loco bilis propter calorem sine humiditate, tardissime melancholia, quia siccitate, & frigiditate putredini valde resistit. Ita explicant Hugo, Vallesius, Altmarus, & Argentarius loc. supra citatis.

Verùm Fernellius loc. cit. dubitò quodam commentu à præfata Galeni doctrina discedere non erubescit, qui enim fieri potest, inquit ille, vt non possint reddere auctores rationem, Galeni sententiam tuentes, qui fieri possit, cur pituita etiam si pauca putrescat, quotidie tamen accessionem efficiat, non verò tertio quoque die, vtraque verò bilis etiam si in pauca quantitate in vno loco putrescat, non frequentius quam tertio, vel quarto die faciat accessiones? Dic: Miror Fernellij ingenium sagacissimum, vt qui in re non ita obscura hoc fultus argumento Galeni placita contemnat, & damnet: nam sola quantitas non sufficit, sed sunt simul alia adiungenda, & licet pituitam redundare in pauca quantitate concedamus, tamen ob suas qualitates, & modum substantiæ crebrius putrescit, quam bilis, & melancholia etiam in multa quantitate excedens. Quòd si dicamus bilem in tertiana duplici, & melancholiam in quartana simplici propter redundantiam singulis diebus suas facere accessiones: respondendum est in tertiana duplici duas esse constituendas mineras putredinis, & in quartana tripliciter, ex quibus in locum putredinis humores per vices demandantur: quod deducitur ex eo, quia in tertiana duplici primis accessionibus proportionem respondent, tertiam, & secundam, quartam, quod etiam in quartana triplici, quando verò ex vno loco demandatur bilis, & melancholia

melancholia, illa semper de tertio in tertium, hæc de quarto in quartum suas facit accessiones.

Sed iam tempus est, vt ad eas refrigerandas rationes accedamus, quibus insignis Thomas à Veiga persuasus, à Galenica doctrina discedere cogitur, & contra hæc periodorum causas à Galeno, Auicenna, & plerisque receptas insurgit, lib. 2. de dif. feb. cap. ult. multiplicationem accessionum, nec in febribus, nec extra febres pendere à multiplicata humoris congectione in quavis accessione, sed ab opere naturæ aggrèdientis per certa interualla humorem iam contentum in minera, ad coctionem semi-mali, & ad expulsionem integrè mali, ex pluribus potiores rationes in medium afferemus, quibus solutis aliæ quas ibi assert minoris momenti explicantur.

Prima. In febribus continuis proportionalibus materia febris quæ efficit secundam, & reliquas accessiones, non generatur post primam accessionem, sed ante eam præerat in vasis, ergo similiter in febribus intermittibus humor efficiens secundam, & reliquas accessiones præexistebat etiam extra venas, & non fuit à vasis demandatus. Dic: In continuis proportionalibus in quavis accessione demandari etiam materiam febris ad locum putredinis, in quo licet non omnino absumatur in fine cuiuscunque accessionis, resoluitur tamen secundum aliquam partem, vt patet ex notabili remissione febris.

Secunda. Si accessio tertianæ v.g. penderet ab expulsionem bilis ad locum putredinis, sequeretur in declinatione potius accessiones inuadere per quartum, aut quintum, quam per tertium quia ea bilis copia quæ ante declinationem membri mandantis expultricem irritabat, iam in declinatione longius tempus requirit, vt acruetur; ergo non pendet secunda accessio ex eo quod humor iterum demandetur à parte mandante ad suscipientem. Dic: In declinatione tertianæ licet accessiones non inuadant per quartum, aut quintum, sed per tertium, vt in alijs temporibus, postponere in eadem die notabiliter propter minorem copiam bilis: postpositio enim in accessionibus comitatur declinationem vniuersalem, vt colligitur ex Gal. 1. crisi. 3.

Tertia. Repetitio plurimarum accessionum intermittens pendet ex sola agitatione humoris noxij, & non ab expulsionem ipsius in aliquam partem, ergo similiter in febribus nouæ accessiones pendebunt ex sola noua humoris agitatione in loco putredinis, quin ille in quavis accessione ad locum putredinis demandetur, & absumatur. Antecedens patet in morbis multis, quoniam in omnibus inflammationibus, tam externis, quam internis. in quibus per declinationem quando iam cessat in totum fluxio, reperiuntur etiam certæ accessiones, siue exacerbationes, quæ ex noua defluxione oriri non possunt, ergo ex sola agitatione humoris in parte inflammata oriuntur. Patet secundò in epilepticis, qui intra diem vnâ centum habent accessiones, in quibus omnibus non videtur humor quamlibet accessionem efficiens ad partem laborantem demandari, præsertim cum in ipsis dissectis appareat intra caluariam paucissima aqua, vel humor perniciosus per interualla agitatus. Patet tertio in hysteris accessionibus, in quibus non videtur in quavis accessione demandari copiam seminis, vel mensium corruptorum ad locum putredinis, quum aliquando creberrimè repetat accessio in die, ergo sola agitatio eiusdem humoris sufficiens est generare plures accessiones in affectibus intermittibus, & sic non oportet in quavis earum humorem ipsum absumi, & alium de nouo aceruari.

Dic: quod licet concedatur in aliquibus affectionibus intermittibus accessiones, & repetentias pendere ex sola humoris agitatione sine noua humoris demandatione, in febribus tamen illud non propterea concedatur, in quibus in accessione quavis nouæ defluxionis signa apparent, vt constat ex rigore, sudore, vomitu, alui deiectione, & alijs. Deinde id quod assumit argumentum vndequaque verum est. Ad probationem dicendum est in ipsa inflammationum declinatione pendere accessiones ex fluxione nouæ materiæ, quia adhuc in eo tempore aliquid fuit, licet in quantitate, parua, vt colligitur ex Gal. lib. 1. de compos. medicament. per genera, cap. 4. dum sic ait.

Lib. IV.

Itaque propterea chalcitidem & palmā digerentibus admiscui, nõ ignarus paucas omnino phlegmonas diuturnas existere quibus nihil insuat: Nam ob humores in eas confluentes diuturna esse solent. In epilepsia autem etiam accessiones per notabilia interualla ex noua demandatione, vel aceruatiōne humoris contingunt, quum maior ipsius pars in vnaquaque accessione absumatur, vt patet ex spuma per quam finitur accessio, licet rarissime contrarium eueniat, quando videlicet accessiones rarissimæ sunt quod similiter de accessibus hysteris est affirmandum.

Quarta. Si materia febrium intermittens in quavis accessione flueret à vasis ad putredinis locum, semper vrina in illis intra vasa existentibus indicaret vitium ipsius, atqui sæpè in iis vrina bona est; ergo materia febrium intermittens non demandatur à vasis in quavis accessione. Dic: vrinam in febribus intermittibus non esse semper bonam, quia humores qui in vasis consistunt notabile vitium habent: nec enim oportet in febribus vrinam semper vitium ostendere, nisi quando materia coniuncta febri in vasis continetur: in intermittibus autem sola causa antecedens in vasis existit, quæ aliquando non est sufficiens vitiate vrinam, vt per statum, & declinationem continuarum etiam contingit.

Quinta. Quartana continua rarissima est, intermittens verò frequens, hoc autem accidit, quia ob malitiam atræ bilis ea non aceruat in vasa, sed extra; ergo in quartana intermittente non demandatur atræ bilis in quavis accessione, à vasis ad putredinis locum extra vasa, sed ibi aceruat. Dic: quartana non ex eo raro continuata esse, quia humor ex quo generatur, propter paucitatem non aceruat in vasis, sed extra: Nam hic humor non ita prauus, est quum morbum adeò salubrem efficiat: non fit enim quartana ab atræ bile, sed à melancholia putrefacta, quæ est in confinio atræ bilis: fit verò raro quartana continua, quia propter exiguitatem illius facile humor potest peli extra vasa.

Sexta. In tertiana intermittente salubri sæpè excernitur prauissima bilis, quæ in vasis non nisi lethaliter generatur ergo dicendum est eam extra vasa aceruari, non verò eò demandari ab ipsis vasis. Dic: mirum non esse eam bilem excerni à vasis in tertiana intermittente, quum per alios morbos salubres, immò in ipsa tertiana non admodum dissimilis ab ipsis vasis excernatur, vt patet in superpurgationibus in quibus tanta bilis quantitas non potest educi nisi ab ipsis vasis. Firma ergo, & constans manet causa circuituum febrium in generali, quam admirabili ordine Galenus, & post eum Auicenna diligentissime exposuit.

Adde quod quemadmodum natura docta sine doctore, ex Hipp. 1. de alimento num 8. in varijs morbis varios eligit dies ad pugnam, quos criticos vocant; sic etiam iuxta variam necessitatem in varijs humoribus febrem facientibus, breui tempore, aut diutius quiescit ante suam pugnam. In quotidiana, quia ex præcedente actione propter lenitatem symptomatum, & febris, non ita debilis euasit, non eget tam ampla quiete, quare quotidie inuadit, in tertiana verò ob magnitudinem rigoris, & febris, manet magis defessa; vno interposito die quietis, tertio quoque die redit. In quartana verò propter magnitudinem febris cum longitudine rigoris vehementer defatigata existit, quarto quoque die reuertitur. Hanc opinionem habuit Thomas à Veiga loco supra citato, quam cum superiori concurrere nullus ignorat, nam causam circuituum ad opus naturæ, eiusque innatam doctrinam referre videtur, & firmari potest ex Hippocrat. 1. aph. 9. qui accessiones, crises, siue iudicationes appellat, quod non alia ratione fecisse videtur, nisi quia quemadmodum crisis, siue iudicium fit à natura separante à bonis mala, & ad excernendum propterantè; 2. aph. 13. ita & accessio à natura ipsa pugnantem fit, quæ certos habet dies determinatos, vt in illis accessiones queat excitare. Verùm licet hæc opinio non sit omnino intercepta, quum ad mouendas accessiones natura plurimum iuuat: non est tamen hæc causa, vt totalis recipienda, quum aliæ etiam præter opus naturæ à Gal. doctæ, & ingeniosè nimis proponantur, vt supra ex eius mente

P P palam

Palam fecimus. Consulté de hoc argumento Amatum 7. A
Gen. ut Peramatum lib. de humorib. cap. 33.

HIST. XXXII. TRALLIANI, Auenzoaris, & Rhafis, de quartana,

Quartana, purgatione curata.

Ego itaque noui quendam ex his qui quartana ex terre-
stri, & frigido humore laboraret, ita huius vitii rationis
usu laboratum, ut etiam per aluum humorem superantem
excreuerit. Erat autem id quod excreuerat adeo valde ni-
grum, ut nonnullis Medicorum metum induceret, non modo
ob colorem, sed etiam propter copiam euacuatam. Verum
quod aeger paulo post, morbum facilius ferre inceperit, & quod
lien, qui antea maximus erat, paruus euaserit, effecit, ut om-
nes bene sperarent, & nihil amplius mutuerent, &c. Tral-
lianus lib. 1. 2. cap. 8. tit. de vomitu.

PARAPHRASIS.

Quartanarios non semper calfacientibus egere, hac
historia conatur Trallianus patefacere: Cum enim
multiplex sit quartanæ species, & alia qua ex flaua bile
nimium adusta, altera, quæ ex fæculento sanguine ori-
tur, ita curationis modus est diuersus: Nam hæc calfa-
cientibus, & humectantibus; illa refrigerantibus, & hu-
mectantibus eget. *Mihi itaque subit mirari*, inquit hoc
loco Trallianus, *quomodo diuiniſſimus Galenus in omnibus
non alium quendam vitium, quam qui calfacere ipsos, &
exsiccare possit, præcipere videatur; præbet enim ipsis anti-
dotum diatrion pipereon, & quod diosporides dicitur; item
liquorem cyrenaicum, & piper, & in uniuersum præcipit ab-
stinere ab iis qua refrigerant, & humectant, quod humor
morbum faciens frigidus sit. Verum etsi humor melanchol-
licus calfacientia desideret, non tamen necessario etiam sic-
cantibus indiget, siquidem quia frigidus est, & siccus, calfa-
cientibus, & humectantibus opus habet: nam humida febrim
conferunt, terrenum humorem emolliunt; calida enim sic-
cant, assant humorem, & crassorem reddunt, & absorpta
humiditate magis terrestrem faciunt.*

Quapropter frigido vitio hic æger gubernatus; & eius
ope remisso feruore, eum ita deuictum, natura alacrior
facta, ut grauem per inferiorem regionem excreuit. At si
inquiras, utrum ab omnibus calfacientibus sint abstinendi
quartanarij, ut Trallianus voluit, an illis contra curan-
dis, ut Gal. affirmat? Dic: auctores in huius dubij explica-
tione esse discordes. Galenum sequuntur Aëtius *tetrab.*
serm. 1. c. 84. Oribas. *lib. 1. synopsis. 13.* Auer. *7. collig. 14.* Eum
carpat Trallianus hic, & Auic. *1. 4. tract. 2. cap. 64.*

Viderunt hanc controuersiam Andernacus, Altimarus,
Acaxia, & Trincauellus in *com. cap. 1. lib. 1. Galeni ad
Glauc.* quo loco scribit Gal. quartana correptos abstinendos
esse à frigefacientibus, & humectantibus, omnisque
cum Leoniceo deprauatum esse contextum asseuerant, leg-
gendumque potius ipsos ab omnibus frigefacientibus &
exsiccantibus esse interdiciendos. Sed qua ratione hoc pro-
ponant, ignoro proflus, cum antiqui, & manuscripti Græci
codices, & citati auctores fidè Gal. verba transferentes con-
trarium affirmant, & Stephanus Atheniensis, huius loci
eruditissimus interpres apposuit: licet enim frigida, & hu-
mida profunt ratione humiditatis, frigiditatis tamen causa
plurimum obesse queunt. Hos ergo concilia hoc modo. Si
quartana ex flaua bile adusta oriatur, frigida, & humida
offerenda: si ex limoso sanguine, calida, & humida sunt ex
usu. Consulté Mercurial. *lib. 5. de feb. cap. 11.*

Hoc modo curatio à Tralliano præscripta summo re-
medio fuit. Quia nigerrimus humor, bilis assatione, san-
guinis fæx redditus, si signis coctionis præcedentibus ex-
cernatur, iuuat: quando enim post morbi coctionem
aliquis humor vitiosus excernitur, tunc corpus à natura
expurgatur, & propterea atra bilis, & alius omnis hu-
iustmodi humor, ubi signa coctionis in morbi processu

apparuerint, bonam significat euacuationem, ut monuit
Galenus, *4. aph. 22.* sic plurimis deiectiones nigras in
pestilenti morbo apparuisse, *cit. loc. aph. & lib. de atra bile
cap. 4.* retulit Galenus. Quare deiectio nigra etſi in aphorismis,
& prognosticis reprobetur, si tamen cum signis co-
ctionis vacuetur, morbum leuat, prout *lib. 2. in com. hist.*
78. latè protulimus.

Historia secunda. *Pater meus curauit quendam ex quar-
tana tali modo, scilicet quod præcepit infirmo, ut qualibet
die comedere deberet tria nuclea persicorum, mundata cum
aqua calida usque ad decem dies, & postea purgari eum
sufficienter cum medicamento laxativo educente illum hu-
morem, & sic liberatus fuit perfecte, &c.* Auenzoar lib. 3.
theizir, tract. 2. cap. vlt.

Cum quartana ex frigido, terrestrique humore origi-
nem suam habeat, necesse est medicamenta calida exhibere,
quorum ope frigidus humor coqui, crassusque at-
tenuari queat. In hunc vsum ex nucleis persicorum par-
rat auxilium, quod vtilissimum esse, in hoc morbo, & cr-
aticis febribus ter iam sum expertus, nec dissuadet ratio.
Nam persicorum nuclei amaritudine sua infarctus expedi-
unt, crassa attenuant, lentæque incidunt & partes mi-
randum in modum roborant, & adstrictione sua satis firmant.
Ita Galenus *11. meth. cap. 16.* absinthium Ponticam in
iecinoris, & ventriculi inflammatione plurimum lau-
dat, firmat Meſuè in *canonibus vniuersalibus theoremat.* &
probat Manardus *19. epist. 2.* Insuper pituitam, crassoque
humores, in hoc morbo ex debilitate partium naturalium
regentis, ventriculoque tenaciter hærentes absque al-
terius adminiculo abstergunt, & expurgant. Ita nuclei
amygdalarum amararum deobstruunt, & abstergunt, ex
Gal. *2. de alim. c. 29.* Exhibuit ea mundata, hoc est extracta
pellicula exteriori, quæ cum crassa sit, ventriculo nego-
tium facessit, & licet in alio codice legatur [abluta cum
aqua calida] priorem lectionem magis probò: Nam ablu-
tione vis illa amara deperditur, cuius vi attenuant, & in-
cidunt: plura enim inueniuntur amaritudinem non exi-
guam præ se ferentia, ut virides nuce, quæ per assiduam
ablutionem, seu macerationem, aqua ipsa singulis per-
mutata diebus, omnem amaritudinem exuunt, & insipida
fiunt.

Huius ergo præsidij vi, attenuato & vacuato humore
crasso, terreno, & melancholico conualuit. Notabis tam-
en ipsum exhibuisse laxatiuum medicamentum, lene
illud quidem, & non violentum, quod in curatione
quartanæ est reprobum valde: quoniam quartanas ab
initio blandè tractare oportet, nullum forte medicamen-
tū acre propinantes: Nam melancholicus humor ferinam
habet naturam, naturæ nostræ admodum infensam, &
vtrisque qualitatibus aduersam, quare ad coctionem
difficilis est, & difficilior ad euacuationem, quam si cum
medicamentis calidis, & acribus vel præparatæ, vel va-
cuare coneris; partes tenuiores discutiantur, & crassa
sicciore redduntur, & sic humore tenaciori reddito diu-
tior fit, & contumacior. Quæ autem sint purgantium
leuiorum formulæ, tibi indicabit Ludouicus Mercatus
lib. 6. de febrib. cap. de quartana.

Historia tertia. *Vidi ego quartanarium, qui paucos pa-
roxyſmos habebat, & sumpsit in potu catholicum, & la-
xatus est quindecim vicibus, nec redit febris omnino, &c.*
Rhafis lib. 3. continent. tract. 9. cap. 2. Quartana longissima
est, nam terrestri humor medicamento cedit difficiliter,
quia siccitate sua valde resistit, & hæc corrigitur per hu-
miditatem, quæ minus actiua est, pigra in agendo. Hanc
autem febrem, legitimam fuisse, & exquisitam, ex eo conie-
ctandum est, quoniam vel leuissimo expurganti, quale est
catholicum, succubuit, quoniam à naturali melancholia
citra alterius humoris admixtionem originè ducebat, quæ
minori negotio à natura, & medicamentis curatur, quàm
quæ à melancholia adusta, aut flaua bile superassata, quæ
in atram commigrat, oriri consuevit.

Merito autem catholicum obtulit, quippe quod me-
dicamentum est benignum, & familiare, & citra mole-
stiam omnes humores euacuans, si Meſuæ fidem adhibe-
mus *tract. de electuariis, tit. de catholico*: Nam in præsentia
humoris

humoris melancholici benignis solum pugnandum est. Si
verò Galenus *lib. de atra bile cap. vlt.* itrenuè expurgat in
initio affectus, qui à melancholico humore originem du-
cit, de præseruatione est intelligendus: & in *lib. ad Glauc.*
de curatione interpretandus.

QUESTIO XXXIII.

*Utrum in quartanæ accessione sit aliquando purgatio
celebranda, ut Hippocrates voluit.*

COMMENTARIUM.

ET sumpsit in potu catholicum.] Occurrit in proposita
dubitatione controuersia non exigua, utrum aliquan-
do in quartana in die accessionis, vel in ipsa accessione sit
purgatio imperanda. Pro parte affirmatiua habemus stre-
nuum ducem Hippocratem, qui *lib. de affectionibus. n. 17.*
sic præfatur. *Si verò quartana apprehenderit, si quidem im-
purgatus fuerit, primum caput purgato, & interpositis tri-
bus, aut quatuor diebus pharmacum sursum versus purgans
dato in ipsa apprehensione, &c.* Idem consuluit faciendam
Aëtius, *tetrab. 1. serm. 3. cap. 125.* probant proprio experi-
mento Amatus, *1. centur. 8.* Harculanus, *c. de febre quartana,*
& colligitur ex Auic. *1. 4. tract. 2. c. 12.*

Secundò in duplici tertiana, quartana triplici, quoti-
diana, & in febribus continuis per subingressum in die
accessionis vacuandum est. Idem etiam fit in synocho pu-
tri, causo legitimo, in quibus exacerbationes sensum la-
tent. Ergo si in his morbis, etſi paroxyſmus singulis die-
bus inuadat, purgatio celebratur, multò magis in paro-
xyſmo quartanæ est imperanda.

Tertiò. Quo tempore humores mouentur, magis apti
sunt vacuationi, sed in die accessionis mouentur, tunc er-
go à Medico sunt vacuandi. Maior est manifesta, minor
probat, quia si Medicus debet imitari naturam rectè
operantem, *1. aph. 2. & lib. de ven. sectione aduers. Erasistrat.*
cap. 5. & natura sæpe finit morbum vacuationibus magnis
factis in tempore paroxyſmi, immò crisis perpetuè fit in
paroxyſmo, *3. cris. 4. S. Oportet enim crism in idem tempus
incidere cum accessione, &c. & 4. aph. 36. & 3. de dieb. decre-
tor. 8.* ergo in eiusmodi tempore debet Medicus vacuatio-
nem exercere.

Quartò. Quò natura vergit, eò ducere oportet, *1. aph.*
2. 1. sed sæpe in accessionibus humor vergit ad os ventri-
culi, & intestina, vomitum concitans, & alui fluxum, er-
go hic motus debet à Medico adiuuari. Ita faciendum
Auic. præcipit, *1. 4. tract. 2. c. 12.* offerens in accessione agari-
cum, diaphœnicum, & alia.

Pro parte negatiua facit textus eximius Auicennæ, *1. 4.*
*tract. 2. c. 7. §. Et ne moueas in die paroxyſmi quantum tibi
possibile est, neque cures febrem, & 4. 1. c. 20. §. Phlebotomia
quoque, nec vacuatio ventris non fiat in die motus agritudi-
nis.* Ratio vulgaris, quia afflicto non est danda afflictio,
quare ultra illam afflictionem, aut perturbationem natu-
ræ quam præstat paroxyſmus, non est vitæ aliam adiunge-
re, quam purgatio præstat. Hoc modo imperat faciendum,
*1. 4. tract. 2. c. 7. §. Cum ergo exerces vacuationem, tunc con-
sidera horam interpolationis, aut horam ipsius temporis, aut
frigidioram horam que est in die, & non euacues per fluxum
ventris in die periodi, &c.* Audi inter multos Sauanarolam
*c. 15. rubric. 2. de cura quartanæ. Quidam dederunt in princi-
pio accessionis medicinas fortissimas educentes melancholiã,*
quos non sequaris, quamuis sibi aliquando bene successerit:
*est enim reſtūm ab errore, nec caret reprehensione, sicut dux
errans quamuis sibi bene succedat, &c.* Consulté Petrum
Mercatum *tract. de febrib. c. de quartana.*

Hanc doctrinam plures confirmant rationes. Prima;
quia natura accessionum violentia perturbata, nec probè
medicamentum in actum deducere, nec regulare potest.
Secunda, quia vires ex accessione imbecilles, ex medica-
mento, & euacuatione debiliores redduntur, ita ut con-
cedere possint. Tertia, quia per accessionem intensio febris
maior est, quàm in aliis circuitus partibus, & tunc à cali-
ditate medicamentorum febricitantes in immodicam in-
Lib. IV.

temperiem labuntur. Quarta, quia in die accessionis mo-
uetur humor è centro ad circumferentiam: medicamen-
tum verò diuerso motu humorem attrahit, quare pertur-
batur natura, impeditur purgatio, vel cum difficillimis
symptomatibus celebratur. Vltima, quia in die accessio-
nis, seu exacerbationis solet crisis contingere, at in diebus
criticis non licet vacuationem moliri: Nam si aliter fece-
ris, vel distrahes naturam, vel eam præcipitem reddes.

Thadæus, & Gentilis, *1. 4. tract. 2. c. 7.* aliam, nec mino-
rem assignant causam: Nam vel in die paroxyſmi vacuan-
da est materia coniuncta, vel antecedens: non illa, quia
tempore paroxyſmi extra venas ad partes externas moue-
tur, & sic non conuenienter medicamento educitur: non
antecedens, hæc enim in die quietis, & in die paroxyſmi,
quiescit, quare tutius in die quietis vacuabitur, in quo
virtus robustior existit, nec aded à medicamento purgan-
te redditur imbecillus.

His iactis dubium dissolue, si dicas, de cura regulari
non esse vacuationem faciendam in paroxyſmo, & respon-
de ad primam rationem, librum non esse Hip. nec ea do-
ctrina Hipp. est digna, quum ibi curationem quartanæ
incipiat à capitis purgatione, quod consilium à recta
methodo est alienum. Immo, *6. aphor. 1.* Galenus ambigit
num hic liber sit Hip. an Polybi eius discipuli. Aëtius verò
non loquitur de vacuatione per aluum, sed per vomitum,
& forte, non ex sua, sed aliorum opinione id facit. Si verò
aliqui quartanarios se curasse gloriantur exhibitio medi-
camento in accessionis die, ut scilicet motus humoris
qui fit in die accessionis, crassum, & tetrum humorem
attenuaret, facilioremque faceret ad expurgationem
ita explicandi sunt cum auctore *lib. de morbis,* ut fiat pur-
gatio in quartana quinque aut sex horis ante aduentum
accessionis, quo tempore adhuc non adest molestia pa-
roxyſmi, & humor iam commotus est, & ita paratior ad
euacuationem, qui ad eam ex natura sua ob crassitiam, &
tenacitatem erat ineptissimus. Quare licet in die quietis
natura sit magis robusta, & ad ferendam ex vacuatione
agitationem magis capax: tamen quia hoc tempore hic
contumax, & rebellis humor valde quiescit, fit ut non
aded commoda sit purgatio ut in die paroxyſmi, quod
similiter de tertiana notha, & longis aliis febribus est
proferendum; nam si hæc producantur, vel quartana du-
pletur, & timor sit ne ob copiam humoris natura suffo-
cetur, vel ob symptomatum ferocitatem vires dissoluan-
tur: tunc de cura coacta, in die accessionis, non in ipsa
apprehensione, ut auctor *lib. de affectionibus* imperat faci-
endum, purgatio offerenda: quo tempore si ob vrgens
periculum morbi præsentis sanguinis missio sæpe vtiliter
exercetur, ut in exitu sanguinis ab ore, suffocationis
periculo, aut interna inflammatione; cur etiam purgatio
non administrabitur? Hoc voluit significare Auic. *1. 4.*
tract. 2. c. 7. dicens, *ne moueas in die paroxyſmi quantum
tibi possibile est,* quia aliquando Medicus purgationem eo
tempore moliri cogitur.

Ad secundam dic: in illis febribus vacuationes facien-
das esse tempore remissionis, quum non possint fieri extra
accessiones.

Ad tertiam dic: quod licet humores tempore acces-
sionis moueantur, motus tamen ille est maximè molestus
naturæ, ac proinde non est illi alia commotio adiungen-
da, ne scilicet duo validi motus in vno die contingant,
natura mouentis ad extra, & medicamenti trahentis sed
intra, quo pacto vel impeditur purgatio, vel hæc effræn-
is fit, ac molesta valde.

Ad quartam dic: crism fieri in tempore paroxyſmi, &
in exacerbatione febris, non quia hoc tempus magis con-
ueniens sit ad vacuationem, sed quia in eo natura maxi-
mè oppressa, & agitata à morbo, quasi coacta, aduersus
morbum insurgens, causam morbificam expellere tentat:
& tunc in hunc vsum præbet Auic. agaricum ad iuuand-
um vomitum, quæ pugna non fit similiter in die quie-
tis: nec enim eo tempore irritatur valde, quare cum ar-
tificialis vacuatio Medici non fiat propter pugnam na-
turæ aduersus causam morbi, commodior fiet in die
quietis, quo tempore virtus firmior est. Quod igitur
PP p 2 asseritur

afferitur Medicum debere imitari naturam recte operantem, intelligatur penes genus operationis, non autem penes horam illius. Quare licet in die paroxysmi ferè medicamentum purgans non sit propinandum, tamen in quartana aliquando posse concedi vtiliter, affirmamus: nam axiomata medica, & cautela Auicennæ non significat perpetuitatem, sed frequentiam. Hoc modo sanguinis misso in die accessionis interdicitur, quæ interdum eo tempore salubriter euitandi maioris morbi, aut periculi avertendi gratia, celebratur. Sic in accessione à cibo abstinere optimum est, vt præcepit Hip. 1. aph. 11. cum sæpe in hoc tempore alimonia oblata summo sit ex vfu, vt docuit Gal. lib. 10. meth. c. 4.

HIST. XXXIII. GALENI, De quartana.

Quartanam theriacā sanat.

Qua de causa theriaca quartanis etiam febribus optime conuenit: quum enim febris ab atra bile consurgat, facile sumpta theriaca discedit, modo quis ipsa seruatis medica artis præceptis utatur. Ego namque multos quartana laborantes hac vsus artis semita facillimè à morbo vindicauit. Primum enim cum cœnassent, vt euomerent feci, deinde sequente die succum absinthij bibendum tradidi, quo bilem contemperarem, ac veluti edulcorarem. Postremo duabus horis ante inuasionem antidotum exhibui, atque ita cum omnium admiratione voti compos euasi, cum celeriter, is qui theriacam sumpserat, liber ab inuasionem maneret. Galenus lib. de theriaca ad Pison. c. 15.

PARAPHRASIS.

Mira est theriacæ aduersus morbos chronicos, & acutos efficacia, atque potestas: quorum amplam silyuam si numerare intendam, timeo ne in ipso limine potius obruaris, quam optatum finem attingere possis, & præsertim cum in l. de theriaca ad Pison. eorum catalogum latissimè proponat Galenus, & nos de eius admirandis virtutibus fusè infra referemus. In quartana autem prodest, quoniam melancholicum humorem attenuat, coquit, & ad euacuationem paratum reddit, & ita illius ope roborata natura per varias regiones humorem peccantem excernit.

Cur autem ante antidotum, prius consuluit vomitum, & succum absinthij obtulit, ea est ratio, vt scilicet deobstructis viis medicamentum promptius penetraret, tenacemque humorem educeret. Vomitus ergo beneficio, primas vias, crassi, lentique succi sarcinâ obrutas, & infarctas leuauit: deinde ad maiorem præparationem succum obtulit absinthij, vt stomachum ex vomitu concussum firmaret, & ad feresadum deinceps antidotum redderet robustiorem. His peractis, duabus horis ante accessionem theriacam obtulit, antiquam intellige: Nam hæc cum in postrema suâ ætate est, rigoriferos febrium insultus mitigat, & humorem attenuatum per varias regiones expellit, vt testantur Aëtius tetrab. 4. ferm. 1. c. 9. Paulus lib. 7. c. 10. quo autem tempore sit theriaca propinanda, in sequenti historia late narrat Galenus.

QUESTIO XXXIV.

Primum minera febrium intermittantium perpetuè sit constituenda in prima corporis regione, vt contra Galenum opinantur Fernelius, Mercatus, & Thomas à Veiga, an in habitu corporis, vt docuit Galenus; an aliquando in aliis partibus possit reperiri.

COMMENTARIUM.

Inuasionem.] Tam anceps, difficilis, & à variis agitata est questio hæc, tot auctorum opinionibus inuoluta,

& tantis, iisque probabilibus rationibus à peritissimis auctoribus munita, vt quam partem ipse sequar, profusè ignorem, quo pacto in tanta discordia, quid sentiendum sit arduum videtur. Et sic cum doctissimo Cosca in com. cap. 1. sen. 1. 4. tracl. 2. Auicenna, rectè omnes de intermittentium & continuarum febrium loco arbitrari, sed non perpetuè id esse quod singuli asserunt, mihi persuado. Sed priusquam de proposita questione inter has variè opinantium classes, meam apponam: Assuero omnes vniuersim concedere, constituendum esse locum in febribus putridis, in quo humores cumulantur, & in eo putrescentes, sunt causa accessionis, & rigoris. Hunc locum Barbari mineram, Latiniorez focum, seu fomitem putredinis vocant. Auic. 1. 4. tracl. 2. c. 1. §. Cholera autem, & phlegma, & melancholia, & c. in intermittentibus febribus humores putre extra vasa, in continuis verò intra vasa manifestè edocuit, quam doctrinam exhaustit à Galen. 2. feb. 1. §. Vbi etiam generis febrium diximus differentiam, & c. Quapropter Galenus 2. feb. vlt. ad fin. §. Reliquum est vt febrium genus, & c. colligit rationem ob quam alia febres habeant circuitus, & alia sine circuitu vnica finiuntur accessione: & sic lib. 2. c. 2. duplex esse genus continuarum febrium asseruit, alterum earum quæ à continuo feruore nocte appellatur, alterum earum quæ per circuitus intermittentium instar repetere solent. Idem confirmat, 2. cris. 6. §. Nam exquisita febris ardens, & c.

Praxagoras discriminis causam esse asserbat, quia in continentibus putrebat humor in vena caua. Quam opinionem referens Galenus, 2. feb. vlt. ad fin. inquit, quoniam absolutior, ac verior sermo hunc in modum dicitur, quæcunque agritudinum per circuitus accessiones faciunt, ex membrorum dispositionibus ortum habent, quæ scilicet membra vel mittunt, vel suscipiunt, vel generant, vel attrahunt superfluitates eo quo nuper diximus modo. Sed quæ circuituum non habent, in eis nulla est corporis pars, quæ precipuè sit offensa, sed qui in venis, & arteriis omnibus continentur humores.

Hanc sententiam optime interpretatur Auic. 1. 4. tracl. 2. c. 1. dicens, & quando est intrinseca, communis super venas omnes, aut super plurimum earum quæ viciniantur cordi, tunc non sunt forsitan additiones, & remissiones apparentes, cum autem est secundum contrarium eius, apparent alterationes manifesta, & c. vbi per verbum [secundum contrarium eius,] intelligit in aliis continuis putrescere humores non in omnibus vasis, neque in magnis, sed in paruis, vel remotis à corde. Ex quibus constat aperte mineram putredinis in febribus continentibus esse in omnibus vasis, vel in plurimis cordi propinquis: in continuis verò per circuitus repetentibus, in aliis, non quidem maximis nec cordi propinquis, in intermittentibus autem extra vasa.

Sed hæc Galeni, & Auic. de causa continuitatis febrium, & intermittentiæ sententia non videtur perpetuè vera: Nam durum, & creditu difficile est, in continuis contineri humorem intra venas, in intermittentibus verò semper extra. Primò, quia febres illæ quæ subintrantes appellantur, continuæ sunt, quum non intermittant: intermittere enim dicuntur, quæ in quietem febre vacantem desinunt, ex Gal. 2. feb. 1. & 4. aph. 43. & tamen in subintrantibus putrescit humor extra vasa, quod ex eo apparet, quia earum singulæ accessiones cum rigore inuadunt, & procedente morbo manifesta intermittentiæ apparet. Non semper ergo in febribus continuis putrescit humor intra vasa.

Secundò. In inflammationibus externis, in empyematibus, & in lumbricis putrescentibus dantur febres continuæ, & tamen in his putredo est extra vasa. Ergo, & c.

Tertio. In sanguine extracto quorundam scabiosorum apparet putredo intra vasa, & hi sæpe non febriunt, aut si febriticant, febre intermittente occupantur, ergo non semper putredo intra vasa contenta est causa continuitatis febrium.

Vltimò probatur ex Gal. 4. aph. 43. dicente febrem fieri continuam ex maligna humorum putredine, sed maligna putredo sicut & intra vasa, ita & extra concitari potest. Ergo ex putredine extra vasa febris continua excitari poterit. Sed

Sed antequam hos nodos dissoluas, aduerter causam continuitatis febrium esse continuam delationem fuliginum adustarum, & putridarum à loco putredinis ad cor: quia verò quando materia febris est intra vasa, facilis est commeatus à vasibus exiguis per magna ad cor. difficilis autem à locis extra vasa: ideo fere focus materiæ in febribus continuis est intra vasa, in intermittentibus verò extra ea. Auicenna 1. 4. tracl. 2. §. Cum autem putredo est intra venas, & c. tres assignat causas, quare febres ortæ ex putredine humorum intra vasa difficulter soluantur, tum propter crassitatem, & densitatem tunicarum vasorum, tum quia humor intra vasa, est collectus in vno loco, & non ita facilè resoluitur: quando verò consistit extra vasa, per poros carnosos dispersus, citius, & facilius absumitur. Secunda, quoniam putredo continuitate quadam à venis in venas serpit: non sic autem quando extra vasa affligit. Tertia, quoniam humor intra vasa stabulatus facilius cordi suas fuligines per manifestas cauitates, non autem per meatus angustos, & exiles, sicuti quando est extra vasa, cordi communicat.

Verum licet causæ ab Auic. & Galeno propositæ faciant humorum putrescentium resolutionem difficilem, ita non impossibilem; quare horum auctorum determinatio de causa continuitatis, & intermittentiæ etiam febrium putridarum, tanquam frequentissima, non tamen perpetua recipienda est: cum contingere possit, etsi rarissime; vt humor intra vasa impactus ob sui paucitatem & tenuitatem, febrem concitet intermittentem: quemadmodam aliquando ob copiam, & crassitatem extra vasa putrescens, continuam faciat, vt in continuis per subintrantiam palam fit, & in hoc conueniunt, prima, secunda, & tertia ratio contra Auic. sententiam.

Ad quartam dic: malignam putredinem ferè nunquam à natura expelli extra vasa; si enim natura humorem putrescentem extra vasa potuit detrudere, non est valde maligna putredo. Ex iis patet merito contemnendam esse Iouberii opinionem asserentis, 2. decad. paradox. 4. materiam febrium continuarum, & intermittentium, sede, & loco non differre, sed in omnibus in corde contineri; in qua referenda tempus non absumam, cum eam multo ante tempore refutauerint ingeniosissimus Erasmus disput. de febrib. part. 3. & solertissimus Mercurialis lib. 5. de feb. c. 8. de feb. putridis. Firmum ergo sit, locum putredinis, in febribus continuis esse intra vasa, in intermittentibus verò extra ea esse constituendum.

Sed his iactis, ne in materia de febribus aliquid indecisi sum super sit, speculandum, quis sit in febribus intermittentibus putredinis locus extra vasa. Eum lata oratione docuit Galenus, 1. epid. sect. 2. com. 20. dum sic inquit Tertiana sunt cum in totum corporis carnibus dominatur flaua bilis. Proinde spiraculis impeditis eorum, qui natura biliosa sunt, quantum bilis in carnoso congestum genere antea vacuabatur, in hoc statu non vacuatum, tertianas generant ardentibus frequentiores, & c. Hoc etiam confirmat, 2. feb. 2. ad princip. dicens, namque ex flaua bile per sensibiles corporis partes delata oritur febris, quæ cum rigore vehementi inuadit, & c. c. 4. de quotidiana. sic ait, est & altera exquisita simplicitatis febris, quæ ex pituita putredinosa ortum habet, per sentientes corporis partes à natura detrusa, & c. Eandem refert sententiam 4. aph. 5. 1. in init. tradens discrimen inter febres ardentibus, & tertianam, & 2. cris. c. 3. & 4. aph. 63. & 2. de caus. sympt. c. 5. ante med. referens Hip. sententiam, 4. aph. 58. probat Trallianus, lib. 1. c. 2. Concludit ergo Galenus, humorem peccantem in intermittentibus febribus putrescere in habitu corporis, quoniam à vasibus maioribus ad minora truditur, & ex his expellitur ad corporis habitudinem, cuius ratione excitatur rigor, quoniam hic humor per membra sentientia delatus, vellicat, stimulat, pungit, & impetu quodam per partes sentientes delatus rigorem concitat: Nam hoc commoto, partes humorem noxium expellere conantur.

Hæc est Galeni, Auic. omniùmque ferè voto de minera febrium intermittentium receptissima sententia, quam ego quoque libenter amplector, cum frequentissima sit, & idcirco recipienda: nam quæ frequentia sunt, præ Lib. IV.

perpetuis habentur in Medicina, ex ipso Gal. 2. aph. 43. & lib. de factis format. c. 2. & 8. aph. 58. Verum non esse perpetuam asserere cogor, quoniam multæ obstant contra eam rationes grauissimæ, quas proposuit doctissimus Fernelius lib. 4. pathol. c. 9. & 10. & lib. 2. de abdit. rer. caus. cap. 13. & post eum Thomas à Veiga 2. feb. vlt. fol. 145. propos. 5. Ludouicus Mercatus lib. 6. de febrib. in princip. in ea questione qua quærit: An in febribus interpolatis humor intra vasa, putrescat. Fernelij ergo rationes proponemus solùm, existimantis omnium intermittentium sedem, atque mineram in prima corporis regione consistere, circa præcordia, ventriculum, diaphragma, iecoris cauum, mesenterium, lienem, pancreas, aut omentum: in has enim partes solet natura excrementa sua, tanquam in publicam corporis sentinam, detrudere; ergo absurdum est existimare humores qui morborum caute existunt, semper contineri in venis quoniam in superioribus partibus putrescentes, febres excitant.

Secunda. Acerbum auditu est immò creditu difficilius, quod humor sanguini permixtus, præsertim pituita crassa, lenta, & valde inepta ad motum, & bilis atra, terrena, & grauis, quartanum circuitum effecura, à vasibus excidat, ac per angustissima carnis, ac sententium partium foramina permeet, & post insensibiliter aded breui tempore attenuetur, & abeat in habitum.

Tertia. Si humor in intermittentibus febribus excernitur à vasibus ad mineram, cur etiam non excernitur in continuis, quum hæc aliquando etiam incipient cum rigore?

Quarta. Febris tertiana nunquam fit sine vitio iecoris, neque quotidiana sine noxa ventriculi, neque quartana sine læsione lienis, ex Gal. 1. ad Glauc. 5. ergo in partibus interioribus minera intermittentium est constituenda.

Quinta. Si in habitu corporis, generèque carnoso esset minera putredinis reponenda, & ibi humores à vasibus delati putrescerent, aliquod in ea parte apparet vestigiunt illatæ læsionis, aliquodque in carne eluceret damnum vigente, aut cessante febre: nam si paruisissima bilis copia, quæ crispipelas concitat, vel quibus alius humor tumorem excitans, antequam resoluatur, aut suppuret, dolores ingentes creat: cur biliosus humoris, acrioris, & ibi putrescentis copia, maiora damna non procreabit? Sed ex rigore, & transmissione humoris ad partes externas nullum sequi demonstrat experimentum. Ergo in hac parte non putrescit humor, ac per consequens in hoc loco non est minera putredinis collocanda.

Sexta. Vrgentiùs argumentatur. In principio accessionis apparet vrina cruda, tenuis scilicet, & alba; & alia accidunt symptomata, quæ ostendant humorem potius in prima corporis regione contineri, quam ad carnes, & ambitum corporis propelli: ea sunt suffocatio, tussis sicca, stitis, hypochondriorum distentio, ventriculi dolor, morsus, nausea, vomitus, anxietas; quare vbi dolor est, ibi morbus, 4. aph. 38. & 39. Nam ex prima, & secunda coctione remanent excrementa, & humores vitiosi, qui ibi quieti, & prohibiti trauspirari putrescunt, & similia concitant symptomata.

Septima. Sæpe in intermittentibus febribus vrina apparet laudabilis, colore, substantia, & sedimento, ergo in illis humor noxius, & morbificus intra venas non continetur, nec ab eis in habitum corporis propellitur.

Octaua. In tertiana exquisita miti sæpe non apparet rigor, sed leue frigus, vel horror. Sed frigus ab humore calido per venas externas demandato fieri non potest, nam hic non potest habitum corporis refrigerare; ergo latio accessionis per habitum corporis non demandatur.

Nona. Si sententia Galeni esset vera, tunc compositarum febrium causa reddi non posset; nec enim dicendum est, tertianam duplicem solùm ex immodica bilis quantitate generari: alioqui omnis simplex tertiana vehemens fieret duplex, & idem accideret in quartana.

Decima. Si antecedens causa intermittentium in vasis contineretur, facta sanguinis missione proximus cessarent, consequens est contra experimentum, ergo & antecedens falsum: Nam intermittentes, vt tertiana, quarta, & quinta

quartana, non cedunt vacuationibus vasorum, facta phlebotomia, & purgatione, quoniam in iis humor morbosus non continetur, sed extra vasa stabulatur: quare cum illa crassa sit, & lenta, non potest recurrere ad vasa, & hoc modo his auxiliis vacuari nequit. Demum hoc ipsum demonstrat historia quadam hominis à se dissecti, in quo reperit fuisse ait circa iecoris cauum copiam bilis, quæ præcedentem tertianæ causam erat.

Hæc est opinio Fernelij, & sequuntur. Sed quoniam Fernelius legistatorum more, eam vt perpetuam, sprete doctrina Galeni, nobis proposuit: asserere cogor, mineram putredinis non semper, sed frequenter, & magna ex parte in prima corporis regione esse constituendam, vt sibi persuasit Fernelius.

Si enim Fernelianum dogma esset perpetuo verum, falsa essent Gal. Auic. Aliorumque peritissimorum Medicorum testimonia, qui in genere carnosio reponendam esse sedem febrium intermittantium asseuerant, quorum numerum longum esset recensere, quos legat qui velit apud Trincauellium *lib. 1. epist. penult. & vltima ad Horatium Faraldum.*

Deinde non potest esse perpetua doctrina Fernelij: nam tollit vniuersam doctrinam de rigore traditam à Galeno, & Auic. Tertio non potest defendi, quia si in illis locis materia putresceret, febris potius continens, vel saltem continua generaretur, quam intermittens, tum ob harum partium cum corde propinquitatem, & mediastibus vasis consensum: tum quia ob crassitiam membrorum, quibus prima corporis regio obuoluitur, difficillima esset humorum putrescentium resolutio, quare continuis febribus locus hic magis esset accommodatus. Ad hæc sequeretur in omni febre interpolata semper symptomata febrilissima debere apparere, si circa viscera humores putrescerent, quæ in omnibus intermittentes non obseruamus.

Insuper si materia febrium intermittantium semper in prima corporis regione circa illas partes continetur: vel per locum circum illas partes intelligit spatium extra illas, vel illasmet partes. Non est dicendum primum, quia extra illas partes in ea regione non datur locus in quo possint humores contineri, & putrescere, nec putandum illud voluisse Fernelium. Si continetur in ipsis partibus, vel intra vasa earum, vel extra. Non est dicendum primum, quoniam ex ipso Fernelio constat humorem in febribus intermittentes extra vasa putrescere: si intra vasa illarum partium putresceret, efficeret febres ardentissimas, vt Gal. notauit, *lib. 1. epid. sect. 2. com. 20.* dicens, *ardentes febres fieri abundante bile in venis iecoris, & ventris, & calore in vasis, & visceribus aucto, & dilucida oratione probat in com. 73. sequenti, dicens, nam cum in vasorum capedibus vna cum sanguine continetur flaua bilis, vtrumque accendatur, contingit febres ardentis prodire, præcipue vero vbi in ventris, aut iecoris, aut pulmonis venis bilis effervescat, &c.* Et Fernelius ipse non inficiatur *4. pathologic. 7.* dum causas febrium intermittantium proposuit, ergo in febribus intermittentes non putrescit semper humor in vasis prædictarum partium.

Si autem asseras putrescere extra vasa illarum partium, tunc ex humore præsertim bilioso oriretur erysipelas, ac proinde febris ardentissima, hæc enim ex erysipelate harum partium generari solet. Quod si adhuc infestus, posse bilem acerrimam, qualis in tertiana exquisita putrescit, contineri in eo loco putredini valde obnoxio citra particulæ inflammationem, vel erysipelas: non poteris inficiari ex ea solum generari dispositionem erysipelati similem, & sic saltem fieri febrem continuam, non intermittentem: nam si ex erysipelate notabili partium externarum, & adenosarum oritur febris putrida continua, ob putredinis communicationem, ex Gal. *2. feb. c. 5.* quanto magis ex bile effervescente, & in interiori corporis parte putrescente, iuxta venam cauum, ventriculum, septum transversum, & similes partes, quibus in locis excrementorum copia adest, vel potius humorum redundantia, qui facile possunt labem contrahere.

Illud verò quod asserit, intermittantium febrium materiam, non à venis in habitum corporis propelli, sed in prima corporis regione contineri, ex eo redarguitur, quia si in ea regione materia tertianæ febris v.g. existeret, valde noxium esset in hac febre sanguinem emittere, caco-chymia per venæ sectionem, in iecur, & vasa maiora euocata, sed nonnunquam sola venæ incisione tertiana febris profusus cessat, ac funditus extirpatur; ergo causa non consistebat in prima regione corporis, sed in venis delitescerebat.

Quod verò asserit febres intermittentes differre à continuis, non solum loco, sed etiam materia, quia inquit, *humores febrium intermittantium non sunt bilis, nec pituita, nec melancholia, sed ex illorum generibus,* prædicta ratione non solum conuincitur, sed nostrorum placitis valde aduersus est, & præsertim Galeno *4. aph. 59.* dicenti, *tertiana febris ab ea qua ardens nominatur, humore febrem faciente non differt, &c.*

Deinde experientia demonstrat in tertiana exquisita talem excerni bilem, qualis in febre ardente apparet, cuius rei etiam signum est sæpe continuas febres in intermittentes transire, & è conuerso intermittentes reddi continuas. Hoc autem nulla alia ratione fieri videtur, nisi quia materia quæ aliquando solita est in venis putrescere, reddita magis naturæ obediens; vel quia parcius, magis concocta incipiat à natura in corporis habitum expelli: & sic dicebat idem Fernelius *4. pathol. c. vlt.* rigorem qui in continua febre interdum apparet, aut commutationis, aut solutionis esse indicem: permutari verò intermittentes in continuas, idem contingit, quia humores qui antea à natura melius gubernati extra venas propellebantur, modo vel propter aliquos commissos errores, vel alia de causa excerni non possunt, sed intra putrescunt.

Quapropter Fernelij sententia perpetuo veritatem non habet, & idem hoc modo eum refutat Ioan. Riolanus in *com. c. 13, lib. 2. de abd. rer. caus.* licet sit in eius fidissimus interpres. Ne tamen Ferneliani de Galeno, communi medicinæ Magistro, videantur victoriam reportare, argumenta proposita sunt soluenda.

Dic ad primum. Verum est humores morbum generantes non semper contineri in venis, quum sæpe in mesenterio, omento, cæterisque vicinis partibus redundant, in quibus putrescentes concitant febres: sed hæc intermittentes non sunt, immò continuæ, vel continentes debent esse.

Ad secundum dic: multo maiorem esse naturæ vim in humore noxio extra corpus expellendo, quemadmodum ex plurimis eius operibus facile demonstrari potest. Id in crisisbus sæpissime apparet, in quibus humores vitiosos ad distantissimas regiones ipsa vel subito deponit. Ita rigor febrem ardentem soluit *4. aph. 58.* hoc modo viam semper materiebui inuenit naturam, quando valida fuerit, etsi illa sint crassiores, & per angusta foramina debeant permeare, quando & per ossa sunt abscessus, inquit Galenus *lib. 7. aph. 54.* Adde istam separationem subito non fieri, quemadmodum apparet in multis accessionibus, quas præcedere solet inquietatio, & molestia, vt notat Hip. *6. epid. sect. 2. text. 23.* dicens, *quæcumque tertiana naturam habent, his nox ante accessionem molesta est, ob eandem scilicet rationem, quam retulit 2. aph. 13. quibus cumque crisis sit, iis nox grauis ante accessionem: qua vero subsequitur, magna ex parte leuior existit.* Neque subito excernitur semper humor ad mineram putredinis, quod facile ex varietate rigoris, & frigoris accessionum probari potest: rigor enim euariat ex parte humoris, quatenus velociter, vel inæqualiter à natura solet expelli.

Ad tertium dic cum Aëtio *tetrab. 1. serm. 1. c. 74.* in intermittentes excerni à vasis humorem ad mineram, quia in iis ferè adest humorum crassiorum, & viscidorum copia multa. Adde hoc etiam contingere ob vasorum obstructionem, constipationem, & naturæ imbecillitatem, & alia similia, quod si aliquæ continuæ incipiant cum rigore, ex Gal. *1. ad Glauc. 5.* hic non est periodicus, qualis in intermittentes fieri consuevit: ille namque in initio febrium continuæ à natura excitatur, humorum expulsionem,

tentante, extra venas aliquali portione eius excreta, maiori tamen parte intus remanente, quæ febris continuitatem, continuare valet.

Ad quartum dic: raro in tertiana iecur à noxa absolui, nec in quotidiana ventriculum, nec in quartana lienem quia hæc partes sunt loca vbi humores generantur, vel redundant, & inde ad vasa, & postea ad mineram putredinis trudentur, quo nomine potius dicuntur partes mandantes, quam suscipientes: si enim in illis humores putrescerent, non fierent febres intermittentes, sed potius continuæ, vel continentes. Adde etiam mineram putredinis communem esse, & non distinctam in febribus intermittentes, vel ex ipso Fernelio, quod prædictæ auctoritati repugnat, & sic idem Fernelius *4. pathol. cit.* nullam huius auctoritatis facit mentionem, sciens eam placito suo esse aduersam valde.

Ad quintum dic: duplici de causa ex humore, etsi bilioso, & acri, à vasis ad corporis ambitum delato, non apparere damni, aut læsionis vestigium in cute, vel ut conspiciamus in cutaneis affectibus, vel alio quouis humore ad extimam corporis superficiem transmissio: quia si tenuis est, motu illo reciproco innati caloris ab extimis partibus ad intimas, & ab his ad illas resoluitur, & euanescit. Si crassus, tum eodem motu attenuatur, & absorbetur, tum per vniuersam molem sparsus, transpirat, & paulatim acrimoniam exiit: qui humor in tumore collectus, circumscriptus, prohibitusque diffilari, acrior redditur, & maiora damna læpissime concitat.

Ad sextum dic: symptomata à Fernelio numerata non concurrere omnia simul in accessione vna, sed varia iuxta varietatem humoris, & motus naturæ, quorum omnium causam assignare non est difficile, asserentibus in intermittentes in ambitu corporis mineram esse constituendam. Percurramus singula. Vrina apparet initio accessionum cruda, quia tunc ad partes externas propellitur, & natura ad aliam auertitur partem. Suffocatio fit ob caloris naturalis quandam veluti compressionem, & ipsius ad partes externas fugam, quo nomine initio accessionis extrema frigent, vngues liuescunt: Ofcitatio verò, & tussis sunt operationes facultatis expultricis *2. de caus. s. mpt. c. 1. & 6.* excitantur autem eo tempore, vel ex rigoris concussionem exprimente portione humoris ad illas partes, vel ex fuliginoso vapore, pulmonem, & eas partes pertingente: quæ omnia procedente accessione, & præsertim in declinatione, mitescunt, quoniam natura iam superat, & per sudorem humorem vniuersum propellere satagit. Deinde ex motu illo rigorifero, & concussionem totius corporis dolorifica eleuantur ad ventriculum vapores fuliginosi, qui hanc partem diuersimodè prosternunt, & sic ventriculus debilis retinere nequit, vnde nausea, vomitus, qui vesicolor est, quia aliqua humoris portio ad eam partem confluit consuevit, sicut irruere sæpe solet in artus, cerebrum, & alias partes: & hoc modo intolerabiles excitantur dolores, & grauissimi morbi repullulant.

Ad septimum dic: in initio febrium intermittantium vrinam apparere crudam, & illaudabilem: si verò oppositum contingat, illud est, quoniam humores non putrescunt saltem notabiliter intra venas, sed postquam extra pelluntur; vrina verò venosi generis nota est.

Ad Octauum dic: frigus in febribus intermittentes ab humore calido in partibus externis non concitari posse, sed ex accidenti, sit enim ex spirituum, & caloris naturalis retrocessu ad interna loca.

Ad nonum dic: immodicam bilis copiam non esse solam causam tertianæ duplicis, sed duplicem esse, quia ex variis, & diuersis mineris humores demandantur, & sic duplicantur, & triplicantur accessiones.

Ad decimum dic: non sufficere ad prohibendum accessionum reditum, quod antecedens causa auferatur, sed esse necesse vt nulla remaneat intemperies, nec similis causa, aut dispositio in parte mandante, aut recipiente, vt dissentit notauit Auic. *1. 4. tral. 2. cap. 7.* maxime cum non possit vniuersus humor peccans semper sanguinis missione vacuari. Neque historia eius quicquam concludit: Nam in tertiana producta, licet focus putredinis non sit in prima

corporis regione, semper iecur excandescit; & incenditur, & flauæ bilis copiam iuxta sua vasa accumulatur. Cùm ergo argumenta Fernelij facili negotio resoluantur, non erat cur vir doctissimus à frequentissima doctrina Galeni sic recederet.

Demum, licet in prima, & tertia corporis regione minera febrium intermittantium possit reponi, vt Galenus, & Fernelius confirmant; tamen rationi, & ipsius Galeni doctrinæ consentaneum est asserere, focus putredinis non semper esse eandem partem: nam aliquando est in prima corporis regione, interdum in genere carnosio, sæpe in vtero, multoties in renibus, & in capite.

Quamuis autem *2. cris. 3. & loc. supra citatis,* videatur vniuersaliter insinuare intermittentes febrium materiam intra venas contineri, & inde per singulos paroxysmos intra totum corpus deferri, & eo dictas febres à continuis distingui, quia in his humor à vasis in quibus continetur non demandatur extra: tamen *2. feb. vlt. maturiori iudicio* statuit sedem, ac fomitem cuiusvis febrium intermittens esse partem illam corporis in qua excrementa acervantur, partis illius vitio, vel imbecillitate, vel alterius mittentis robore. Vnde constat etiam iuxta Galeni sententiam, febrium intermittens sedem, atque fomitem etiam extra vasa contineri. Neque ob id varium fuisse in hæc enodanda quæstione Galenum asseuerare, vt contra eum falso effutit Mercatus, quoniam *2. feb. vlt.* de hac causa meminit tamen quam magis frequenti: in alio loco illam vt minus frequentem approbat, cùm tamen nulla perpetua sit, & inuariabilis, quum in omnibus nostri corporis partibus minera putredinis possit consistere, immò Hugo auctor grauius artificiosa coniectura ex duobus Hip. Aphorismis *38. & 39. lib. 4. Aph.* scribit elici posse indicium de minera putredinis in febribus, eamque esse partem illam, quæ frequentius sudat, aut calet, aut dolet.

Si verò quæras, vtrum ex arteriis ad corporis habitum possit aliquando humor ad sentientes partes demandari, sicut truditur à venis: Dic affirmatiue, & ea fortasse causa est quare aliquando febres contumacissimæ sint, & diutissime durent, & contemnant vacuationes vasorum quæ per phlebotomiam, & purgationem celebrantur: Nam humor difficilior attrahitur ex arteriis, quam ex venis: frequentius tamen causa antecedens est in venis, quam in arteriis: illarum enim sanguis crassior est, magis statulentus, minusque diffilatur, ac transpirat, quare promptius concipit putredinem, quam arterialis. Neque obiciatur contra sententiam Galeni *lib. de usu puls. cap. 6.* humorem contentum in arteriis per venas vacuari: quoniam id non est perpetuum: Si enim crassus sit, non poterit ad eas sine difficultate commeari.

HIST. XXXIV. GALENI, De quartana.

Admirandum Galeni circa duplicem quartanam prælagium.

COEpit. Eudemum quodam die, postquam lotus fuit, rat, quada pulsus inæqualitas vexare, & ab vna horæ horror, ob quam causam sine cæna manere coactus est: Postridie tunc esse indicauit si octauam horam sine cibo transgredideretur. Sed cum ad horam nonam incenatus perseverasset, ablutus postea modicum coenauit. Tertio die nos conuenit. Securitatis tamen gratia, visum est ipsi illa quoque die suspensam sine cibo horam præterire, quam obrem transacta nona lotus cibum abundanter sumpsit. Quarto die quum nos conuenisset, iururus ad balneum quæsiuit, rursum esset octauam horam transgredi, an ad lauandum concedere? At Me-dici nihil mali ei superuenirent opinantes, eum ad balneum dimittendum esse constiterunt. Solus ego tacebam. Percun-datisque car tacerem, respondi, eum diem mihi suspitione vaduum prorsus non videri: Nam eo quo pulsus Eudemum tetigi, quartana circumitus initium extitisse suspicatus sum.

Sed id non affirmans certò, quia naturalis eius pulsus cognitionem antea non habueram, quo ignoto fieri non potest ut exigua eius mutationes, præter naturam agnoscerentur: quare pulsus iterum obseruato, eandem suspicionem me habere dixi. Quare dami præstito die se continens, lauit se, & cibum accepit, Medicis multis ipsum esse sine febre affirmantibus, sed ego quartani cuiusdam circuitus longissimi principium instare affirmavi. Lotus igitur cibum sumpsit Eudemus, nec multo post, toto corpore calorem parcepit, quem tamen obpositum euenisse putauit, antiquum enim id vinum fuerat, quod & alij Medici admixtauerunt. At quarto die ex quo calorem senserat, quum se Philosophus lauasset de more, cenauit: verum febre paulo post aperte iam incipiens, credidit deum quartana periodum illam esse, & me de exquisita pulsuum notitia commendare cepit. Quum autem febris exacerbatio maior in die efficeretur, optimos quoque urbis Medicos, ut consulerent, quo pacto morbus sanari posset, conuocari Eudemus iussit. Sed ego ad contentiones euitandas de industria absui eo die quo expectabatur accessio quartana. At Medici primo die ut biberet theriacam, iusserunt. Sed ego reuersus ad Eudemum, & interrogatus quidnam ex usu theriacæ sperarem; non modo illi eam non profuturam, respondi, sed febre esse duplicaturam affirmans, quia morbus tunc erat crudus, at theriaca humores tum malos, tum crudos, in principio præsertim hyemis, agitat quidem, non tamen exatè consoquit. Hæc nos tum Eudemo prædiximus. Sequenti die primo mane cum nondum ego aduenissem, conuenerunt Medici, senique theriacam exhibent verenti, licet enixè medicinam non parum profuturam, pollicerentur Medici. Hæc assumpta febris, non expectato sequentis accessio tempore, postridie hora octaua ex improviso senem inuasit, uehementior multò, quam pridie fuerat. Sed aduenientes Medici unanimiter theriacam denuò exhibuerunt, eo die qui primo paroxysmo respondebat, & abiire. Sed una accessio, prima correspondens, & altera illi qua superuenerat similis, plurimum vexauit. Quocirca uespere me percontatus est Eudemus quidnam fore expectarem. Cui ego, ut scis, explorato prius arteriarum motu, nihil me certis quid responderem, tunc habere dixi, sed manè forsitan habiturum, si quod nodu minxeris, inspexero, quod & factum est: nam sub ortum solis accedens matulam conspexi, & si quid intermiseret, seruari iussi, me enim hora quarta rediturum. Reuersus igitur, urinis inspectis, pulsusque diligenter examinato tertiam quartana accessioem hora consueta affore, dixi, atque discessi, aduenitque illa eadem hora, qua & cetera uenerant, &c. Galenus lib. de præcognit. ad Posthum. cap. 2.

PARAPHRASIS.

Plurima continet historia hæc celebris, non solum ad quartanæ, morbi sanè contumacissimi; & ad omnium intermittentium curationem, necessaria: sed & alia pronit, quæ Medicis gloriosum nomen conciliare solent, felicem uidelicet morbi euentum, certam morbi cognitionem, & veram futurorum prædictionem: Nam ab initio futuram quartanam cognouit, eandem ex intemptiuo theriacæ usu triplicem euasuram enuntiauit, rectæque curationis institutæ medio sanitatem Eudemo promisit, & qua die discessura esset febris, etiam cum sua, & artis medicæ gloria præfagiuit.

Sed quares primò, quis fuerit pulsus qui quartani circuitus initium Galeno significauit? Dic: plurima rimatum fuisse Galenum, in pulsuum notitia uersatissimum, ut initium quartanarij circuitus præfagiret, quæ ex professo proposuit lib. 2. cris. c. 4. & 1. ad Glauc. c. 6. Primò debebat contemplari res non naturales augentes melancholiam, cuiusmodi sunt tempus anni autumnale, in quo quartanæ insolere solent 3. aph. 2. 2. ægri temperies frigida sicca, regionis conditio, morbi populariter vagantes, & antea victus ratio, quæ omnia in Eudemo conuenerant. Hæc senex Eudemus annum agens tertium supra sexagesimum, qua ætate melancholici humores abundant, erat hyems, quo tempore collecti in autumno humores adhuc non sunt absumpti.

Deinde debebat Galenus animaduertere pulsus, quem cum inueniret tardum, & rarum, quartani circuitus initium adesse manifestè collegit: nam quartanæ aded est familiaris tarditas, paruitas, & raritas pulsus, ut ex sola pulsus mutatione agnosceretur accessio quartanæ, 2. cris. 4. Rhasio 10. ad Almanf. c. 8. audi Galenū loc. cit. Si enim cognoueris pulsus ægrotantis naturalem, vel in altero ipsius morbo per initia accessioem affueris, nihil amplius expellabis quin febre inuadentem, quartanam esse pronuncies: Nam eximia quadam ad tarditatem, & raritatem conuersio fit. Ego quidem nonnullos meos familiares, quorum pulsus exquisitè cognoueram, iam inuadente accessione conuulsus, quod tale principium nullius alterius quam quartana febris fore contingeret, pronunciaui, atque id euenit, &c. Raritatis, & tarditatis causam refrigerationi, & facultatis imbecillitati quæ à succi crassitie grauat, assignandam, esse certum est: Nam melancholicus humor ob frigiditatem difficultè accenditur, & cum non adsit refrigerij necessitas, fit pulsus rarus: & cum ex humore terrestri, & nebuloso vapores eleuentur crassi, virtutem opprimentes, fit pulsus tardus.

Adde quòd licet in statu paroxysmi pulsus euadat maior, celerior, & frequentior, quam ante: tamen est minor quam in tertiana, & maior, quam in quotidiana, quia in hac & calor est minor, & virtus debilior: celeritas uero pulsus minor est in quartana, quam in tertiana, sed tamen ita æqualis est, atque in quotidiana; ratio est, quia licet in quartana maior sit calor quam in quotidiana, tamen in hac pulsus ob debilitatem aded fit paruus, ut requirat augmentum celeritatis, per quam succurratur refrigerationi caloris. Frequentia pulsus minor est in quartana, quam in quotidiana: quia in illa, magnitudine, & celeritate pulsus excessui caloris natura satisfacit, at in quotidiana non similiter contingit: Nam cum in hac febre ob virtutis debilitatem non possit adesse pulsus aded magnus, & celer quæmadmodum pro abundantia caloris erat necessarium, id natura, aucta pulsus crebritate, refarcit, & hoc significauit Galenus 1. ad Glauc. 7. Et igitur pulsus in quartana præsentem iam febre, minor, tardior, & rarior, quam in tertiana: sed collatione facta ad quotidianam, maior est, & æquè celer, sed tamen rarior: quia natura in quartana robustior cum sit quam in quotidiana, excedenti calori succurrit magnitudine, & celeritate pulsus citra frequentie incrementum. In quotidiana autem cum ob virtutis imbecillitatem pulsus non possit fieri aded magnus, & celer quantum erat necessarium, natura magnitudinis defectum frequentia supplet.

Quares secundò, cur ex pulsus inæqualitate initium quartanarij circuitus præfagiuit? Dic: quòd febrilis inæqualitas licet omnibus febribus sit communis, tamen in quartana est maximè nota, id manifestè asserit Gal. 1. ad Glauc. c. 6. de signis quartana. §. Et ipsius unius motus inæqualitas in quartana febre eum formam ostendit: Nam quæ omnibus communis est febribus in uno pulsus arterie inæqualitas, in hac manifestissimè licet comprehendere, multò enim uelocius principium, finemque motus inuenies, quam medium, &c. Ob hanc causam illud in initio hanc inæqualitatem in quartana deprehendens: Nam pulsus quartanarū sunt maximè tardi, obscuri, parui, rarique aded in inuasionibus, sicut in nulla alia dispositione: Quia in quartanarum principijs uidebitur tibi arteria quodammodo esse alligata, atque ad interiora retracta: cum uero quartanæ febres inuadunt, quamuis ægrotus iuuenis fuerit, talis fit motus arteriæ, qualis in ætate decrepita: quum autem consistit febris, aut etiam augetur, necesse est ueloces fiant, atque frequentes: seruat tamen etiam tunc propria ipsius tarditas, ac raritas, si additam uelocitatem, atque frequentiam accessioem ratione perpendas, ex Gal. cit. ad. Glauc. in princ. Si enim id quod additum est febris animaduertas, pulsus tardum, ac rarum semper intelliges: at cum febris cessauerit, pulsus tardiores, ac rariore sunt. Cum itaque in quartana pulsus semper sit tardus, facile hæc inæqualitas discerni potest: cum enim pulsus est uelox, non tam diuersa est extremorum uelocitas à medijs uelocitate, ut percipiatur facile, & ided 2. cris. 3. §. Ac præsertim, &c. dicit tertianæ pulsus carere inæqualitate.

Obicias

Obicias secundò, si pulsus quocumque est inæqualis 2. feb. 4. in princ. & æquè tardus atque in quartana 1. ad Glauc. c. 7. cur utrobique non erit manifesta inæqualitas? Dic: notanda est ex Gal. cit. ad. Glauc. in princ. differentia inter magnitudinem, celeritatem, & crebritatem pulsus quotidianæ, tertianæ, & quartanæ: & primò magnitudo quæ in quartana magis superat quotidianam, quam superetur à tertiana: tarditas uero in quotidiana, & quartana, eodem modo se habet, tardior tamen utraque, quam in tertiana: in raritate uero tantum excedit pulsus quartanæ, pulsus quotidianæ, quantum pulsus quotidianæ, pulsus tertianæ. Quartanæ itaque omnis pulsus excedit raritatem, (satisfacit enim usui magnitudinis, & celeritatis) & magnitudine quotidianam, (nam in hac plurima adest pituitæ copia facultatem multis de causis debilitans.) Quare licet in quotidiana, & quartana pulsus sit æquè tardus, & utrobique inæqualitas adsit, hæc tamen non est aded manifesta in quotidiana ob pulsus paruitatem. Si enim pulsus quiete interrupti duæ partes animaduerti non possunt, si pulsus sit paruus 2. de caus. puls. c. 4. in princ. longè difficultius in motu continuo eius differentias percipies.

Quares tertio, Cur in hoc ægro ab initio sequutus est horror, si 2. cris. 4. Galenus asserit signum quartanæ esse rigorem inferentem sensum, ac si ossa frangantur, ac caro contundatur? Dic: quòd per horrorem, intelligenda est refrigeratio horrida, quod signum defumitur ex Gal. 2. feb. 5. & 2. cris. 4. ita censent Scrapio, Halyabbas, Auenzoar c. 6. de quartana, dicentes: qui quartanæ rigorem incurrit sentit frigus magnum horridum ut ossa uideantur confringi, ac si essent percussa ueluti grandinibus. Causam sensationis huius referunt nonnulli, teste Thoma de Garbio 2. feb. 5. ad melancholiam ossa nutrientem: humor enim qui quartanam creat, melancholia est quæ cum sit ossium alimentum, in causa est, ut hic sensus in ossibus oriatur ob consensum quem habet melancholia cum ipsis. At hæc solutio non placet, quoniam materia quæ est ossium nutrimentum, non est materia quæ in quartana pertescit. Deinde nutrimentum medullatum est sanguis cum portione melancholiæ, immediatum uero est ipsa medulla, ut Hip. docet lib. de alim. n. 4. firmat Galenus lib. 1. de facult. naturalib. c. 10. & nos latè probauimus 1. 2. in com. hist. 4. Certior tamen causa est, quia hæc faciens quartanam quam in principio paroxysmi defertur per membra, ob crassitiam suam, & terrestrem naturam non potest uersus cutem expelli, immò cum in profundo remaneat nimium aggrauans membra, læsionem circa ossa imprimat mediantibus eorum panniculis: nec enim dolent quia non sentiunt, ut inter omnes probat Thomas à Veiga 2. de loc. c. 10.

An uero quartana incipiat cum paruò rigore dubium est: Nam Rhasius lib. 10. ad Almanf. c. 8. eam cum tam uolento motu inchoare affirmat, ut dentes constringat, & concutiat. Oppositum tamen constat ex Gal. 2. cris. 4. & 2. feb. 5. & Auic. 1. 4. trakt. 2. c. 6. & 62. Dic: uerba Rhasij non esse intelligenda de principio uniuersali quartanæ, sed de principio paroxysmi, in quo procedente morbo, & sic humore per putredinem excoacta, & attenuata fit uehementem rigorem, quemadmodum bilis, ut constat ex Galeno 2. de sympt. caus. c. 5. Quòd si aliquando in quartana uehementior rigor appareat, quàm in tertiana, id eueniet, quando illa à maiori humoris copia orietur, & maximè si ex melancholia orta ex bilis adustione generetur.

Quares quartò. An huius ægri quartana fuerit continua, aut intermittens, nec enim hoc Galenus adiunxit: Dic: licet ex ductu historiarum non constet fuisse intermittentem, quoniam in primo insultu, solius meminerit inæqualitatis, & rigoris, cuius per totum morbi decursum non est facta mentio, maximè cum Medici febrim illam periculosam esse effecentarent, quia debebat esse continua, quam esse lethalem firmat 2. ad Glauc. cap. 11. cum intermittens periculo uacet 2. aph. 43. tamen eam fuisse intermittentem ex eo potest conuinci, quoniam Galenus sanatum ita Eudemum semper constanter affirmauit, id minimè facturum, si continua fuisset. Deinde accessiones inuadebant de quarto in

quartum, & Medici dubitabant num esset reditura febris. Quares quintò, cur longissimum circuitum quartanum fore prædixit: Dic: quia ferè si exquisita est, sic ab humore crasso, & terreno, quare longissima dicitur ab Hipp. lib. 1. epid. sect. 3. text. 4. si uero notha, & spuria, id est, cum permixtione bilis, breuior erit: si cum permixtione pituitæ, longior. Sed si hoc uerum est, cur 2. feb. 5. quartanæ accessioem finitè esse tertianæ accessioem pronuntiauit, quare si tertiana durat spatio duodecim horarum, quartana etiam id spatium peragrabit. Plures respondent, duplicem esse melancholiam, alteram naturalem, præternaturalem aliam, quæ fit ex bile, & sanguine adusto: ex qua melancholia quartana si oriatur, æquali tempore durat cum paroxysmo tertianæ, de qua intelligendus Gal. loc. cit. si tamen quartana oriatur à melancholia naturali paroxysmum longiorem excitat quam tertiana. Hæc solutio impugnatur, quia quilibet humor quartanæ crassior est, magisque terrenus, quam qui tertianam producit, quare difficilius resoluetur, longiorémque efficit paroxysmum, quam qui tertianam producit.

Dic ergo ex Gal. 2. feb. cit. causas breuioris, aut longioris accessioem quartanæ eandem esse, quæ tertianæ, huius enim paroxysmus longiori tempore durat, si concurrant causæ tres quas Galenus 2. feb. 3. proposuit, & repetit cap. 5. nempe quando paroxysmus pendet à multa copia bilis. Secundò si æger affectus tertiana, debilis sit. Tertio si habeat poros densos. Ob contrarias causas paroxysmus tertianæ redditur breuior, similiter in quartana varia duratio, pro copia humoris, robore, vel imbecillitate virtutis denique pro raritate, vel densitate corporis. Has causas censemus ampliandas esse ad omnes morbos materiales, in quibus pro uarietate harum causarum, breuior, aut longior est eorum terminus.

Neque dicas, quotidianam maioris durationis esse debere, quandoquidem plurimum de pituita in corpore aceratur, minus autem de melancholia. Dupliciter respondemus. Primò quia malitia humoris in quartana facit longam durationem paroxysmi, quamuis melancholia in parua quantitate aceruetur, argumentum autem ualet data paritate in malitia, & benignitate utriusque humoris. Secundò fieri potest, ut maior copia sit ea quæ facit paroxysmum quartanæ, quam quæ quotidianæ, quoniam in quatuor diebus plus melancholiæ, quam unica die pituitæ in corpore aceruari potest.

Quares sextò, cur ex pulsus quartanum circuitum longissimum fore præfenserit? Dic: non solum ex pulsus raritate, & tarditate insigni longitudinem præfagiisse Galenum, sed ex urinarum cruditate nimia. Licet enim in quartana urina appareat alba, tenuis & aquosa, tamen in hoc signo erat extremè alba, obstructions internas ostendens, præsertim in sene. aduentante hyeme, quæ solum ab humore crassissimo & difficultè resolubili ortum ducunt. Licet in statu quartanæ urina certum colorem non habeat, sed cuarret pro uarietate humoris ex quo fit melancholia. In declinatione nigrior est ob humorem per urinam euacuatam, ex Auic. 1. 4. trakt. 2. cap. 7. Cur uero intemptiuus theriacæ usus triplicem quartanam effecerit, & tempestiuus eam eradicauerit; & quo auxilio fuerit Galenus usus, an solo præfagio fretus naturæ totam curationem committens, in sequenti historia palam fiet?

HIST. XXV. GALENI,
De quartana.

Quo pacto Galenus Eudemi curatione suscepta prædixerit quo die à tribus quartanis liberaretur.

AD Eudemum nunc redeo, qui cum à tribus quartanis affigeretur, desperatus à Medicis in lecto iacebat, hyeme ferè media. Antigenes unus ex Quinti discipulis, qui etiam Martiano uersatus etià fuerat, & inter Medicos urbis pri-

num locum tenere videbatur, dicebat hisce, qui me laudabant, irridens, postmodum agnosces quem laudatis, quando videbitis Eudemum effertur, ea potissimum ratione fretus, quod sexagesimum tertium annum agens, tribus quartanis affectus in media hyeme esset. Tu vero, mi Posthume, & quae postea de Eudemo praedixerim, quo pacto ipsum sanarim passim diuulgasti: Nam ex tribus quartanis, quae prima inceperat eo die, quo praedixeram, cum abiisset, admirari omnes coeperunt: ubi vero & de secunda discessit verax extitit, multo magis obstupuerunt, ac iccirco de tertia saltem falli me, deos precabantur. Sed & illa, quo die praedixeram cum discessisset, non solum in praecognoscendo, sed in sanando hand paruum nomen adeptus sum. Sed referam quod postremo penes Eudemum contigit, quum dies aduenisset, in quo tertia quartana discessit fore praedixeram. Accedens Martianus hora nona, & multo vehementiorem precedente accessione praesentem exacerbationem cum esse dixisset, abiit statim, hilari vultu plane latitiam praese ferens, me mea praedictione frustratum iri intelligens. Interea Eudemus febrem vehementem qualem nondum senserat, sentiens quamvis me non deceptum iri consideret, alterius tamen Medici adueniendi expectabat. Cum itaque non unus, sed & duo, & tres aduenissent, observabant enim omnes quo modo praedictio nostra caderet, optabantque ne saltem in huiusce tertia quartana discessu, neve in sanando Eudemo compos fierem; Eudemus quid de se, ipsi videretur, cunctos interrogabat, audiensque ea à singulis quae Martianus responderat, advertensque ipsos gaudio affici, me statim accersitum misit, volens à nobis quoque, febris magnitudinē dyadicari. Ut igitur affui, ne sedere me quidem passus est, sed brachium porrigens, ut pulsus tangerem iussit, & percunctari cepit quid annuntiarem, Cui ego subridens quid aliud, quam bonum? At ille, hoc bonum speciatim exponere? Audi igitur, dixi ego, & lataberis. Liberaberis hac nocte ab omni dispositione morbosa, qua soluta, symptomatum quoque omnium, in qua supervenerit, tum qua supervenire debebat solutio subsequetur, atque hoc nobis suggestit facultas, quae corpus tuum regit, & per pulsus nobis significavit: excitata enim, & comota est, ut è tuo corpore quiddam in humoribus pravi reperitur, foras eiciat. Tum ille, quomodo dicitis naturam tibi meam significasset? Neque enim verbis id elocuta est, quia inquam in movendo arteriam ipsam plus extulit, quam virique dimensionem conveniat, quod facere semper assuevit, quoties aggreditur, id quod corpus ladit, eicere. Et quoniam multa sunt viae, quas natura excrementis expellendis aperit, ut per vomitum, sudorem, ventris profluviū, haemorrhagiam, apertionem venarum anti: tamen cum nulla signa adessent, quae alias vacuationes praesagiant, reliquū est ut speremus per alui profluviū in te morbum solutum iri. At cum hoc evenisset, Eudemus alta voce clamabat, vaticinari Pythium Apollinē egrotantibus voluisse per os Galeni. Me senē, hyemis tempore tribus quartanis laborantem ex intempestiva potione theriacae, liberavit eadem suo tempore data, & c. Galenus lib. de praecognit. ad Posthum. cap. 4.

Novi autem Medicum, qui ausus est homini, qui triplici quartana laborabat, medicamentum ex viperis exhibere, quando nondum morbus in statu esset, deinde (ut par est) auctus omnibus febris continua subsecuta hominem occidit, & c. Galenus lib. 1. ad Glauc. cap. 11.

PARAPHRASIS.

Medicorum Romae degentium mores detegit in hac historia Galenus, qui neglecta morbi cognitione, intempestivis medicamentis, & in cruditate humorum exhibitis micros agros excarnificabant, & quod peius est, invidia obcaecati, in Galenium, summum medicinae Magistrum petulantet saevientes, quod oraculis diuini Senis instructus, non sine sui nominis, artisque gloria, Eudemum Philosophum peripateticum, in vrbe magnae existimationis, & ad quem aegrotantem accesserunt visuri, Sergius, Paulus, Flavius, praetores, & consules, immo Boethus, & Barbarus, Imperatoris Lucij auunculus, ipsa theriaca tempestive oblata, à tribus quartanis prehensum liberaverit, quem eadem citra ordinem exhibita Romani medicalistri interficere inscienter tentabant. Neque

putes hanc historiam falsò conscripsisse Galenum, ut huius diuini viri calumniatores augurantur, qui ex pulsu, qua die, & hora solvendo esse morbos, non posse praecognosci pertinaciter contendunt, de horum face, & strue esse nostro aeo chymicos certum est, qui sprete doctrina Hippocratica, totum salutis humanae cardinem, in arte chymica chymicisque auxiliis, & quas illi tantopere iactant essentis quintis esse repositum impudenter effutire non erubescunt, quorum vana, & praestigiosa remedia à suo magistro Paracelso, mago, temerè, & citra ullam methodum inuenta, semper in nugas abeunt, & in fumum à quo emanant, ut contra blaterones, inter omnes duobus libris ex professo doctissimus exclamat Erasus.

Quare cum idiotae illi in tertia quartana discessu, febris vehementia decepti, ipsius vigorem contemplarentur, in plurima mala Eudemum delapsam iri sunt arbitrati, non aduertentes illud pronuntiatum Hippocratis 2. aph. 13. quibus crisis futura est, iis nox grauis ante accessionem, hoc est, ante crism, atque iudicium: tunc enim formidanda adfunt symptomata, quae ipse late in libro de crisis, & de diebus decretoriis, proposuit, & in compendium redegit lib. 1. Aph. com. 12. prope finem, §. Alia porro sunt signorum genera, quae crisma, id est, iudicatoria ab ipso nominantur. Sunt autem haec sudores, sanguinis fluxus, & rigores, multum alui profluviū, & similis vomitus, dolor capitis repente inuadens, difficultas spirandi praeter rationem, & vehementis, vel cordis morsus, hypochondria citra dolorē extenta, & vigilia plurima, delirium, & nox absque ratione molesta, & accessio anticipans, & lachryma involuntaria nihil partibus oculis, neque ex tristitia proueniens, rubor faciei, & labrum inferius agitatum, lucida, vel obscura, & tenebrosa quaedam ante oculos observantia, & hallucinationes quaedam, & nasus, vel male repente rubescens parotides, aut omnino abscessus alicuius in articulum decumbentis generatio. Haec igitur omnia, & praeter haec alia multa huiusmodi se cundum propriam eorum substantiam symptomata nominata; quatenus verò subitā mutationem ostendunt, signa crisma, id est, iudicatoria appellata, duplicem tibi praestabit praecognitionem; si quidem morbo iam coelo supervenerint, futuram statim sanitatem denuntiant: si verò crudo adhuc morbo, indicationem non bonam, quae scilicet aut ad perniciem agat, aut in longum tempus morbum producat.

Quo pacto cum hi incisi statum morbi non praecognoscerent, suborta maiori febre obstupuerunt, & aegrum in malis esse moriturumque esse pronunciarunt, cum illa ex crisi, & vnioneque caloris innati ad coquendum, ex maiori ebullitione humoris in statu morbi contingente euenire saepe, vel ipse Hippocrates nos docuit, 1. 2. aph. 30. dicens, circa initia, & fines omnia imbecilliora, circa statum verò fortiora. His ergo generosus Medicus, & arte Hippocratica dignus perterriti non debet, sed ex iis, ut fecit Galenus, futuram, quin immo instantem crism confidenter praesagire conetur. Quare cum isti inuidi, & maledicti sententiam latam 3. prog. 37. ignorarent, qua docet Hippocrates, soluendos, & morituros, breui, aut diuturno tempore morbum passuros praecognosci ex vrinis, deiectionibus, & aliis excretis. Quare cum haec distinguere, ac eorum vires aestimare, Medicum non posse putarent, praesagia prolata à Galeno, ex diuinatrice, non medica scientia praedici contentiosè omnibus inculcabant.

Sed quia tota praesagij Galeni circa hunc aegrotantem doctrina consistit in coctione, quam debebant habere humores, ne in cruditate exhibita theriaca tantopere noceret, aut prodesset praesente coctione: non immeritò dubitabis cur illa humores crudos agitauit, non tamen ex toto concoxit, quum concoquendi vim habeat, & iccirco frigidis & diuturnis morbis, febrilibusque contumacibus remedio sit? Dic: Theriacam cocto morbo oblata in quartana esse mirabile auxiliū: hoc est in postrema parte status; nam licet attenuet, & exalfaciat crudos, & frigidos humores, tamē periculosus est illius vsus in cruditate, quia illos intempestive euacuat per vrinam, & per cutim. Galenus verò lib. de theriac. ad. Pison. cap. 15. laudat theriacam, non solum ut crudos humores ad coctionem disponat, sed ut eos iam concoctos absumat, & euacuet, hinc

hinc sit ut non solum quartanae, sed melancholicis morbis praefici Medici veteres saluberrimam esse iudicarent, dummodo coctis humoribus propinetur. Ex quo colligitur manifestè, quod ex intempestiva humorum agitatione, febris reduplicata, & triplicata facta fuerit, quia humores sunt exalfacti, agitati, & moti, & inordinate per corpus impulsis. febre de nouo exfufcitarunt, vrinis exstantibus crudis, quo tempore oblata theriaca humores perturbat: coctis verò exhibita, tempestive coquit, & sine molestia euacuat, antequam, par erat, Galenum vsutum fuisse remediis abstergentibus, attenuantibus, concoquentibus, praeterea victus rationem congruam instituisse, ut humores amplius concocti theriacae ope vacuarentur promptius.

Videamus deinde; quibus rationibus salutem certam Eudemo fuerit pollicitus, quam alij esse desperatam certò pronuntiabant. Dic, quod quartana erat intermitteus, quam absolute, & in se citra complicationem alterius vitij esse securissimam Hippocrates praedixit lib. 1. epid. sect. 3. text. 4. Quartana omnium est securissima, quoniam, ut ait Galenus in com. continuat, quia nullam habet vsque ad iudicium remissionem molestiarum, sed perpetuò infestant, merito graues, & dicuntur, & sunt. In quartana, maxime ubi sit moderata, licet diebus, qui inter accessiones intercedunt, prodire, ac nonnunquam solita munera obire, quare quartana neminem iugulat apud Celsum lib. 3. cap. 15. Deinde licet senex esset, habebat vitalem facultatem fortem, atque robustam, in cuius robore totus sanationis cardo consistit, monente sic Galeno lib. 10. meth. cap. 5. Vna salus est virium robur. Neque dubites plurimis senibus adesse posse vires firmas: nam id scripsit lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 13. §. Itaque & septuagenariis modo dicti adfuit pulsus, si affectus inbeat, venam secabis: sunt enim quidam & in hac aetate multi sanguinis, viresque habent robustas. Et idem mirum non est si senes aliquando grauissimos morbos, quantum magis quartanam triplicem superent, probat proprio exemplo Valeriolae lib. 6. obs. 7. & vlt. Cum enim viribus esset valentibus, & febris vehemens, ob conatum, & pugnam cum morbo natura excitata crism adesse significaret, aliquam euenturam vacuationem praedixit: quare cum signa quae alias vacuationes praesagiant, non adessent, morbum alui profluuii finiendum iudicauit. Licet autem futuri alui fluxus aliqua sint signa à Galeno prolata in libris de crisis, prout in lib. 2. in com. hist. 6. ostendimus: tamen hoc modo de hac futura vacuatione nos posse certò iudicium facere, ipse edocuit 3. cris. vlt. Ergo Galenus perpeccis Eudemi viribus, pulsusque robore diligenter obseruato, tantam adesse facultatem vim collegit, ut aegrum ad expugnandum morbum sufficere posse intelligeret. Neque inles senes frequenter ex quartana interire: quoniam hoc non semper verum est, si vires adfint: ut in Eudemo quae ad superandum morbum satis erant: alios iuvenes debiles vna cum quartana commoriuntur, ut firmant Forestus 3. obs. 32. & Gregorius Horstius 1. 7. de medic. hist. mirabili, apud Marcel. cap. 6.

Vltimo cōtemplemur vnum difficillimum, quo pacto aut qua scientia medica fretus Galenus potuerit diem, & horam in quibus vnaquaque febris discessura esset exactè cognoscere, & praedice, ob quod praesagium tantam admirationem, aut potius inuidiam aliis Medicis Eudemi curationi vna assistentibus afferre potuerit, ut rei causam ignorantes, non ex medica facultate, sed ex diuinatrice scientia, augurio, extispicio, coniectatrice, & mathematica, huiusmodi praedictiones facere Galenum proclamarent. Sed cessent concepta lacessere Galenum ij bardi medicalstri, quum praecipua Hippocratica nec à primo limine degustarint, quibus ille velut manu ductus haec praesagiu, quae etiam aliis ob ipsorum ignorantiam admiranda videantur, tamen admirationem non habent ullam, nec difficilia cognitu sunt illis, qui legitime artem medicam exercent, ut manifestè docuit Galenus lib. de crisis, & de dieb. decret. Nam lib. 3. cris. c. 9. & 1. de dieb. decretor. 12. tradidit documenta ad praesagiendam salutem, aut mortis euentum necessaria. Sic enim ait 1. de dieb. decretor.

c. vlt. Oportet autem, dixit Hippocrates, eum qui sit, esse praesens superstitibus futuros, & morituros, & in quibus morbus pluribus diebus duraturus est, in quibus paucioribus, indicia ediscendo omnia interstinguere, aestimando vires eorum inter se, quemadmodum scriptum est, tum de aliis, tum de vrinis, & screationibus, ubi pariter pus, bilemque excreet.

Sed ea animi moderatione accipiendam esse hanc methodum constituit 1. 1. de dieb. decret. c. 12. vlt. non putemus nunquam falli nos non posse talia obseruantes, sed maiori ex parte vera esse: quapropter signorum facultate diligenter praediscere, & examinare oportet, & ubi haec tuto definiti possunt, praesagio vtendum: sin autem, sequentem diem expectare oportet. Quod si nihil in illo praesagire firmiter possumus, melius est tacere quam temerè pronuntiantem falli: quare caueat Medicus, ne quid citra maximam considerationem praesagiat, antequam aliquod euidens signum clucescat, neque statim inter morbi initia iudicium de morbo ferre audeat. Hinc factum est ut gloriatur Galenus se nunquam in praedico ab errasse. Ego verò, inquit ipse lib. 1. epid. sect. 3. com. 17. etiam hanc speculationem cum apud Eudemum Philosophum praedicerem, qui tribus tenebatur quartanis, primam de illis recessuram primam, quae certis diebus inuadebat: ac post eandem circuitus ab hac depulsa alteram certo die: Similique modo cum postea tertiam pronuntiares, ex diuinandi arte haec praedice iactabant, non ex medica speculatione, tamen vates nunquam vidissent vera Roma de aegris praedictes: nam illorum qui alii in vribus sunt, nullum feci periculum. Nos, quod Deo approbante dicam, nulla vnquam re praedicta offendimur, atque si ea, quae de iudicio sunt exposita mediceis, Hippocr. eris. arteque dignus, & c. Quapropter ne mireris, si contra hos Theffalicos asinos ita acriter contendat Galenus, cuius oracula multi facienda esse ex hac curatione liquet manifestè, quam, & alias summa cum laude, & nominis sui fama effecisse, auctores fidissimi constantur.

HIST. XXXVI. GALENI, De quartana.

Quartana ex liene suborta, ferè lethalis.

Quandoquidē ex liene saepenumero vidimus homines saepe laborasse quartana, ac deinde collecta aqua intercutem esse defunctos, & c. Galenus lib. 1. epid. sect. 3. com. 4.

PARAPHRASIS.

Licet quartana, ut diximus supra, securissima, & neminem interficiat, quia duobus diebus intermediis natura recuperat vires suas: tamen si cum magnis morbis complicitur, est saepe lethalis: nam quando lien melancholici humoris copia turget, plurimam portionem extra venas emittere natura conatur, qui cum sit crassus, terrenus, & melancholicus quartanam generat. Deinde si lien debilis sit, & crassum faeculentumque humorem attrahere, neque purum sanguinem ab hoc nigro humore separate queat, suoque rectè officio non fungatur, aut ob infarctas à viscido humore vias sanguinis fax à icore in lienem permeare non possit, hic in icururgitans copia sua, & frigiditate natium calorem suffocat, unde hydrops, lethalis sanè affectus, prorsus dirus: quoniam in producto morbo flaccescunt vires; hepaticus non decenter ab hoc nigro humore expurgatum, marcescit, languet, & refrigeratur, & sic calor natius humoris tenacis copia obrutus minuitur, & tandem extinguitur, quare rectè dixit Auicenna 1. 4. trakt. 1. c. 6. quartana quae euenit ex apostemate splenis, aut in qua est apostema splenis, multoties perducit ad hydropisim, & perniciem. Sed quomodo tantis malis sit opitulandum, merito inquiret. Dic: in complicatis morbis ad id quod magis vrget, dirigendum esse curantis consilium; quare si hydropis elucet signa manifesta, illi auxiliares manus praestare oportet.

oportet. Si verò solum quartana affligat cum lienis debilitate, tunc roborandus lien, expurgandum corpus, deobstruenda viscera, aperientia vnguenta, & emplastra parti affectæ apponenda.

Sed dubitabis, cur ex quartana subortus hydrops est lethalis, si hydrops cuiuscunque generis sit, frigidus affectus est, & ex frigida iccoris intemperie originem ducit, & sic quartanæ superueniens, eam potius sedabit, quam augebit: quare tantum abest ut sit exitialis, quin potius tanquam contrarius febrili hanc persanabit. Dices, idem non posse fieri leniorem febrem adueniente hydrope, quia febris totum occupat corpus, cum sit affectus vniuersalis, hydrops autem oritur ab humore in vna parte collecto, non potente vniuersalem intemperiem remittere, quam opinionem videtur habuisse Thadæus in suis commentariis in l. 2. prog. in com. sent. 1. inquit quod fomes febris in arteriis est prope cor, aqua verò hydropicorum continetur in peritonæo: & idem quamvis circa membra in inferiori ventre existentia aliqua ratione remittatur febris, tamen circa cor, & proximas arterias remitti nequit. At hæc ratio apparens est, & non ex toto vera: nam solum habet locum in tympanite, & ascite, quin immò nec in his veritatem habere censenda est: etsi enim humor in vna parte contineatur, non longè tamen à corde distat, maximè cum abundet in arteriis multis ortis ab ipso corde, cuius vicinatis ratione, & arterias, & cor ipsum refrigerare poterit, cuius feruore minuto, & extincto facile membra ipsa refrigerantur.

Alia ergo ratio est assignanda magis congruens dicto euentui. Aqua quæ in hydropicis reperitur, licet frigida & humida appareat, potestate tamen est humor vitiosus, & nitrosus, notante Aëtio tetrab. 3. ferm. 2. cap. 20. nec expers falsedinis, alicuiusque putredinis particeps, idcirco non potest non calefacere, & exsiccare, ob quam causam in hoc affectu inexhausta excitatur sitis, quare sit ut superueniente hydrope non sedetur febris, quod prædixit Hip. 2. prog. 1. §. Aqua inter cutem omnis, si ex acuto morbo existit, mala est non enim sedat febrem. Accedit quod labascente iccoris facultate humores febrem constituentes non concoquuntur, sed crudi persistentes febrem producant. Denique eo acurato intus humore, augetur putredo, putridorum vaporum copia accrescit, quibus febris stabilita perseverantiam habet, nullumque auxilium accipit adueniente hydrope. Quamuis autem morbi morbis superueniant (Græci metaptofin vocant) ut febris conuulsioni 2. aph. 26. quartana conuulsioni, 5. aph. 70. abscessus erumpentes in cruribus peripneumoniz 2. prog. 67. aliter se habet hydrops febrili superueniens: Nam alij præexistentium morborum intemperiem sanant; hydrops verò febrem adauget ob dictam causam; amplius debilitat virtutem, cuius robore egemus ad curationem morborum materialium. Accedit quod hydrops, quartanæ accedens, quæ ex lienis præsertim duritie orta est, & suapte natura est morbus grauis, & ad tabem perducens, grauior efficitur, & non potest non in ingentem terminari ruinam, & alia periculosa mala, de quorum numero sunt, alui fluxus immedicabilis, febris hectica, ad quæ tandem mors subsequi consuevit, quæ omnia ex hepatis, aut lienis scirrhu cuenire latè probauimus lib. 2. in com. hist. 105.

HIST. XXXVII. AVICENNÆ, De quintana.

Quintana febris sæpe animaduersa.

Quintanam verò nos multoties vidimus, & non cogimur propter hoc dicere quod illic sit humor alius, & c. Auicenna 1. 4. tract. 2. cap. 68.

PARAPHRASIS.

Multa satis de quintanæ causæ, & periculo diximus lib. 1. in com. hist. 30 quo loco quintanos, sextanos, septimanos, octonanos, & nonanos circuitus, & alios lon-

giore concedendos esse vel ipse Galenus faretur locis ibi citatis, qui ob triplicem rationem hæc longissimos typos experientia se non adinuenisse refert prima quod nullus est in corpore humor cui hos circuitus adscribas, deinde nullis signis dignosci hi possint, & quod particularum de iis Senex mentionem non faciat: cæterum qui quintanum, & alios longiores concedunt, non propterea coguntur asserere alios esse humores præter sanguinem, pituitam, & vtramque bilem, sed ex iis, paucioribus tamen, & crassioribus generari.

Quintanam febrem & alias longissimas periodos, concedunt Aëtius tetrab. 2. ferm. cap. 14. Actuar. 2. meth. cap. 1. Celsus l. 3. cap. 3. Halyabbas 2. præcl. 19. Rhalius 16. & 18. continent. Niculus ferm. 2. sum. doct. 5. cap. 9. Vallesius lib. 5. cont. cap. 25. Marcellus Donatus lib. 3. de medic. hist. mirabili cap. vlt. Antonius Maria Venustus in consilio pro Ioan. Heluetio, & plures alij in lib. 1. citati, quam sententiam præterquam quod firmaui l. 2. de præxi medica admiranda, obs. 3. 4. positus octonanz, & decimananz. historiis, nunc amplius confirmo, quippe qui in puero decimo quinto anno constante, obeso, & pingui, quartanam febrem clarissimè notauit, qui cum per annum ea premeretur tandem pluribus auxiliis adiutus, solo decocto Eupatorij pro continuo potu ebibito conualuit.

Sed speculatio ad vsum Medicum parum, aut nihil confert, quia quintana febris, & alij longiores circuitus eandem ex postulant curandi methodum, quam quartana, ut in cit. cap. Auicenna edocuit. Si tamen plenam de iis productis febribus notitiam habere velis, adi Ioannem Baptistam Syluaticum controuers. 57.

HIST. XXXVIII. AETII, De febre lipyria.

Febris lipyria gelidæ potu sanata.

Vidi mulierem supinam decubentem, & in terra vici desumtam, habentemque pulsum formicantem, vna cum manuum, ac pedum perfrictione. Putabam autem esse calidam affectionem: nam simul cum relatis pessimis signis densorem videbam respirationem factam, hoc autem signum est magni doloris, ac calidi morbi in præcordiis, & thoracis partibus existentis. Dixit autem quidam ex adstantibus, se audiuisset mulierem dicere, quod arderet eius stomachus, & frigida potione magnam cupiditatem haberet, quapropter etiam in paucissimo iacet, inquit venans frigiditatem. Itaque confisus ipsi dedi per cochlearium aquam frigidam, sterni, atque iterum immittens ipsam ori violenter, videbam autè labia ipsius placidi aquam intus attrahere, & ratiocinatus ipsam appetere frigida potum propter insitã feruidam affectionem, vniuersus amplius exhibui, post hoc autem oculis annuere incepit, indicans sic me facere debere. Accepta itaque confessione ex papaneris capitibus constans, (diacodion vocant) parum de ea cum vino Gnidio, & aqua frigida per cochlearium ori infudi, & ex hoc nimirum paulo post sensim loqui cepit, quare rursus amplius de hac potione dedi, vino emmeleo pro Gnidio accepto cum modica aqua. Ori item ventris semper vinum cum lactuca & pane, & rosaceo tritum imposui. Frigida autem hac adhibui propter affectionis caliditatem, & c. Aëtius tetrab. 2. ferm. 1. cap. 89. de lipyria, hoc est, de ignis facti circa viscera affectione.

PARAPHRASIS.

De igne sacro circa viscera, & partes internas, exorto agit Aëtius in præsentī, quem partes internas occupare sapè, visceraque deurete, ex Galeno pluribus in locis patet aperte. Græci lipyriam vocant, quam valdè distare à lipyria Arabum contendimus lib. 2. in com. hist. 26. Quando ergo cum extremorum frigiditate, interna virtus, ac sitim habent, tunc febris dicitur lipyria, & licet huius febris multiplex possit assignari causa, de qua alibi ex professo agemus, tamen quoad nostrum institutum attinet, est inflammatio vehemens in visceribus insolescens, ita

ita firmat Galenus 4. aph. 48. & 7. aph. 1. & 26. & 2. prog. 4. quo loco Hippocrates sic prædixit, si caput, manus, & pedes frigidi, ventre, costisque calentibus, malum.

Sed antequam causas refrigerationis extremorum exponamus, aduerte partes externas omnibus aliis facilius, & citius non in ægris solum, sed & in sanis frigere, quoniam sunt remotissimæ à fonte caloris, qui quidem in visceribus est. calidissima enim sunt cor, & iecur, a quibus cætera omnia per sanguinem & spiritum incalescunt, quocirca nisi admodum fortis sit calor, non facile eò usque peruenire potest.

Causa verò cur extrema in morbis acutis frigescant, multiplex assignatur ex Gal. in locis dictis; oritur enim aliquando ex magna viscerum inflammatione, omnem ferè sanguinem ab extrema corporis superficie attrahentem, quare extrema partes calore destitutæ frigent. Quamuis autem necesse sit ut magna sit inflammatio, non tamen semper est necesse, ut eadem sit inflammationis magnitudo, pro cuius diuersitate, diuersi sequuntur refrigerationis modi: nam si caput, manus ac pedes frigescent, mediis partibus calidis remanentibus tam internis, quam externis, multo minor est inflammatio, quam quando non solum partes externæ, sed & cutis vniuersa, & pectoris, & ventris frigescit: tunc enim longè maior est, utpote quæ possit non solum ab extremis partibus, sed ab omnibus exterioribus calorem, & sanguinem retrahere, in qua non potest non in interioribus magnum fuscitari incendium, ac tandem sitis, linguæque siccitas atque nigredo & hoc videtur voluisse Hippoc. 4. aph. 48. dum habet, in febribus non intermittentibus si partes externa frigent, interiores verò uruntur, ac sitim habent, lethale, quod verbum lethale maiorem malignitatem, quam malum significat, quo verbo 2. prog. 1. & 7. aph. 1. vltus est.

Cum ergo viscera erysipelate esset oppressa, & igneus, flammæque calor vrgeret in partibus intimis, lipyria erat febris, qua femina hæc fuit correpta: fuit ergo febris continua, pernicioza, & maligna valdè, in qua perurebantur interiora perfrigerata cute. Neque dubites, frigus, & calorem simul sentiri non per omnes corporis partes, velut in epiala, in qua eadem parte frigus, & calor sentiuntur. Quomodo autem possit contingere, ut quæcunque pars simul frigus sentiat & calorem, subtiliter explanat Gentilis 1. 5. tract. 2. cap. 50. dicens, hoc contingere non secundum partes formales, sed secundum diuersas, attamen adeo propinquas, ut sensus in iudicio de situ partium decipiatur, iudicans totum esse calidum, & totum esse frigidum: & ad iudicium exemplum de collo columbæ, & de aliis multis coloribus, de quibus affirmamus diuersos in eisdem partibus esse. Quod autem sit impossibile secundum easdem partes formales sentiri frigus, & calorem, probatur: nam si in eisdem partibus formalibus hæc duæ qualitates contrariæ imprimerentur, hæc neque calorem sentirent, neque frigus, sed trepiditatem quandam, quæ media ex contrariis est, ut ibi notauit Iacobus, quod ex definitione contrariorum etiam sit manifestum, de quo argumento sat pulchra proposuit Vallesius 5. controuers. 24.

Sed dubitabis merito, in quo differat lipyria febris ab epiala: nam nonnulli vtriusque definitionem confundunt. Ishaac lib. feb. part. 5. cap. 15. asserit, quod febris epiala est in qua corporis interiora incenduntur, & exteriora in frigidantur, similiter & Serapio tract. 6. de feb. c. 17. quæ definitio potius lipyriæ conuenit, quam epialæ, in qua frigus, & calor simul sentitur in omnibus corporis partibus, ex Gal. 2. feb. cap. 6. subscribitur Paulus lib. 2. cap. 26. Aëtius tetrab. 2. ferm. 1. c. 87. dicens, in hac febre simul febriç aut, & rigent, & vtriusque eodem tempore percipiunt in omni corporis parte. Ita Haly 8. theoric. cap. 6. Quid verò dicendum Auicennæ, & quomodo cum Græcis, & aliis Arabibus conciliari possit, 1. 4. tract. 2. cap. 49. docuit ipse, dum firmat epialam esse quando frigus adest in interioribus, in exterioribus verò calor sentitur, consule Harculanum, & Costæum in com.

Quare internam inflammationem, viscerumque incendium arguebant multa. Primum, aphonia, cueniens Lib. IV.

A quod instrumenta vocis ob defectum caloris innati ab igneo depopulati languerent valdè, vel quod à malignitate vaporis ab inflammata parte ascendenti natiuus calor esset diminutus; nam hoc non in omni lipyria accidit, sed maligna, ut 4. aph. cit. & 4. acut. 1. 6. recitit Galenus, loquentibus nobis de lipyria Græcorum quæ internas calidæ vehementissimas sequitur inflammationes quæ maligna est 2. cris. 7. §. Febris ardens maligna, vel pulmonis, vel hepatis, vel ventriculi erysipelatis aduenit.

Secundum fuit pulsus formicans, qui extinctionem & suffocationem caloris ortam ex magnitudine inflammationis significabat, sicque etiam obrutus præ copia innatus ignis flaccescit, præ tanto alieni caloris impetu natura fatiscit, ut notauit Actuarius lib. 2. meth. in medi. quare ea tunc vitium adest iactura, ut Medici existiment ægotantes pulsu carere, & ita in hoc pulsu nulla inuenitur inter motus contrarios sensibilis quies, & sic falsam celeritatem æmulatur: fortiantur enim hi pulsus nomen à formicæ tardo, & immutato motu: est enim omnium minimus, tardissimus, & languidissimus, ita ut plures eum esse celeritatem putantes, decipiantur, quos procul dubio fallit crebritas illa maxima quam habent: quoniam ut formica crebros, & paruus gradus videtur celeriter moueri, ita pulsus paruissimi, & tardi, ac creberrimi, falsam celeritatis speciem præ se ferunt, de cuius pulsus differentiam Galenus lib. 1. de disp. puls. 24. Paulus lib. 2. cap. 12. latè differuerunt.

Tertium quod ardorem internum significabat, erat densa respiratio, signum profecto maximum & caliditatis interiores occupantis sedes, aut phlegmones vias coarctantis manifestum, ut Galenus notauit 3. de disp. respirati cap. 6. Rectè autem nostri pulsum, & respirationem inter se summam habere efficaciam in significandis internis affectibus, quum respirationis vsus similis sit pulsum vsui, & ambo maximas, & præstantissimas vires habent ad prædicendum, ut eleganter probat ex priscorum mente Vallesius lib. 3. cont. 2. Densa ergo respiratio fit caliditate multa in respirationis organo coacervata, id quod fermè omni die in omnibus exurentibus febribus apparet, ut neminem latere possit: etenim quod inflammationem præter naturam phlogosin Græcis dictam, non Hippocrates solum, sed omnes ferè alij qui ante Erasistratum fuerunt, phlegmognem nominarint, & non à nobis, sed ab omnibus Hippocratis expositioribus est ostensum. His itaque sic stantibus, nihil amplius mirum est, prædictas ambas differentias Hippocrati simul ostendere, cum ait spiritus densus existens, dolorem, aut inflammationem significat in locis supra scriptum transuersum. Ita nemini Hippocrates magnæ, & densæ respirationis 2. prog. 56. & 2. acut. 44.

Cauma internum, auxilium refrigeratorium cito, & celeriter ex postulabat. Sed primò erat cogitandum de phlebotomia, quod auxilium calidam substantiam cum euacuet, nempe humorem feruidum, & ebullientem sanguinem, mirificè interiora refrigerat, ex Galeno 10. meth. 10. Si ergo has vtilitates præstat venæ sectio, cur eam non exercuit Aëtius? Dic: quia febris erat multæ acuitatis, ut loquitur Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 7. & necessitas erat maior refrigerij, quam vacationis, ne hectica introduceretur febris, quare pugnare aduersus futuram siccitatem salubre fuit consilium.

At cum inter refrigerantia primum obtineat potus aquæ frigidæ, ad eam auctor se contulit, & merito sanè quoniam sitim temperat, æstuantem calorem compescit, furentem bilem demulcet, feruidum sanguinem restituit, eiusque furiosos motus retundit, humiditatem à calore intenso absumptam reseruit, arida membra humectat, calorem innatum viuiticet, leuat naturam, soluit aluum, & incendiosos, tætesque humores prolucit in sudorem: qui potus si sit cardiacis aquis permixtus, promptissimè calidæ dispositioni auxiliatur. Quare calidis naturis aquæ potum, vniuersum præsentaneum iudicat Hipp. auxilium lib. 6. epid. sect. 4. text. 1. §. Neque dubites aquam exhibere in principio morbi citra coctionem vllam

vllam, aut præfente inflammatione interna, quia quando febris ardens adeo immaniter vexat interiora, fuoque calore principes partes læffit, ac fatigat, vt non temperetur hic calor igneus, & exurens, timor fit ne hectica excitetur, tunc ob imminens ex præcastratione periculum concedi potest: melius est febrem prorogari & pituitofam fieri, quam agrum frigida non exhibita, sed calore innato ab igneo depopulato à vita decedere, & eo maxime cum non sit ad fatietatem vlque offereda, in quo exemplo eæ conditiones expetuntur: accedit quod Galenus 9. meth. 5. verum erysipelas non aliter quam frigida potu sanandum docuit. Possè autem multoties citra coctionem aquæ potum ad fatietatem vlque offerri, diximus lib. 2. in com. histor. 54. de cuius vtilitate satis multa protulimus supra in hoc libro, in com. hist. 2. 1.

Cum autem à iuuantibus, & nocentibus maxima sumatur indicatio, ex Gal. 10. sec. loc. cap. 2. & ex leuamine naturæ, oculorum erectione, & maiori vtilitati Aëtius coniecerat aquæ potum magno fuisse ex vsu, audaciùs frigidam offerendam est arbitratus, qua oblata, cum in meliorem statum esset redacta femina, ad maiora auxilia accessit, quæ magis refrigerant, tenuem humorem incalescant, & eius mordacitatem, & acrimoniam retundunt. In hunc vsu elegit diacodium, hoc est confectionem quæ ex capitibus papaueris parari solet, cuius descriptionem quære ex Galeno lib. 7. secundo loc. c. 2. & Paulo lib. 7. tit. de consell. ex papaueris capitibus. Sed cum hoc medicamentum sit nimis frigidum, & calor innatus ab igneo resolutus debilis esset, idcirco cum vino hanc assumendam iussit: nam vinum medicamentorum frigidorum est præstantissimum antidotum.

Sed obiicies. Si vinum caliditate, & tenuitate sua succum papaueris penetrare facit, & est in causa vt ad cor citò permeet & frigiditate sua cordis calorem extinguat, cur vinum cum diacodio miscendum imperauit; Narrat enim Plinius lib. 14. cap. 4. quod sicut vinum est venenum cicutæ, potatum post ipsam, quia illius vim hebetat, & refrigerat sic cum ipsa commixtum, & citius interficat, quia liquat succum cicutæ, & attenuat, & facit vt ad cor pertranscat, fuoque frigore illud strangulet, & hæc causa est apud Arist. quare vinum dilutū citius, & magis inebriet, quam merum; caput enim ob maiorem tenuitatem promptius penetrat. Sed dispar in similitudine est ratio, quoniam Plinius loquitur de succo cicutæ impermixto, in diacodio autem plurima calida ingrediuntur, vt myrrha, fapa glycyrrhiza, quæ papaueris succi vires refringunt, antiqui enim maxime cauti fuerunt in parandis compositionibus, in quas ingreditur papaueris succus, vt constat ex Gal. in locis multis, præsertim lib. 8. sec. loc. c. 1. 5. Opio iubet admisceri calefacientia, vt ipsam reddant innocens, qui corpora viuientium mortificationi simile quidpiam perpetiantur, ab omnium ex opio, & hyoscyamo, & mandragora compositorū medicamentorum usu, ideoque Medicis mos est admiscere piper, castorium, & crocum. Porro cum viscera arderent incendio, ori ventriculi refrigerantia iussit admouere, & quæ adstrictione sua illi firmitudinem conciliarent, de quorum classe esse semperiuuum firmant Dioscorides lib. 4. cap. 77. Paulus lib. 7. prop. titulo de semperiuuo, cuius succum cum rosaceo inflammationibus, & aliis morbi calidis, qui summam cutem infestant, esse imponendum docuit Gal. lib. 6. simpl. eodem titulo.

HIST. XXXIX. TRALLIANI, De febre syncopali.

Quidam febre syncopali laborans, nimia frictione, & tenuissima victus ratione vsus resolutus interiit.

Crands sunt qui ex humorum copia in syncopem incidunt tenui victu, atque omnibus quæ extenuare possunt. Quantum ad copiam atinet, & vacuationem per seclam ve-

nam moliri, & eam iterare oportet: præsertim si humor ita exuperauerit, vt periculum sit ne vires suffocentur, nam tunc ex copia modicum detrabere absurdum non est, & grauatas ipsas lenare, præsertim si vires robusta sint: si vero, imbecillos, & cruditas multa subsit, frictionibus vtendum, & iis quæ extenuare, discutere, & concoquere possunt, quale est chamamelum, sed frictionibus à cruribus deorsum, per totam spinam, & brachia, & ab his ad inferiores partes & pedes vtendū, ita vt virium ratio habeatur: quum enim nonnulli immoderatam magis frictionem adhibuissent, vires subito digestæ, dissolutæ aque fuerunt. Ego itaque quendam ex inscitia fricantium in syncopem prolapsum conspexi: iussit enim ille continue integram diem, & noctem illum perfricari, & à cibo omni vsque ad quartum diem abstinere. Deinde cum impie hoc ipse faceret, eger qui non potuit vtrumque, tum defatigationem, tum inedia, in alios quinque dies tolerare, syncopem interiit, &c. Trallianus lib. 12. cap. 3. titulo de iis qui syncopem periclitantur.

PARAPHRASIS.

DE febre syncopali humorosa agit in hoc loco Trallianus, de qua exactissime Galenus sermonem instituit lib. 12. meth. cap. 3. Vterque tamen auctor hanc febrem ex succis crudis subortam frictionibus rarefacientibus, concoquentibus, & extenuantibus, & calore suo crassum, crudumque humorem absumentibus, omnimodaque inedia esse curandam asseuerat: nam frictiones cum linteo aspero factæ calorem naturalem excitant, & cutem vniuersam rarefaciendo, humorem noxium vertunt in halitus, præsertim si oleis relaxantibus, & digerentibus parentur. Tenuis victus, & inedia euacuat ex accidenti: qui enim cruditatibus scaturit, paucissimo egent alimento: succi enim crudi per vltiorem elaborationem in sanguinem versi, nutrire possunt, ex Gal. 2. acut. 30. hoc tamen intelligendum est, dummodò vires valeant, quas firmas esse, ex pulsus vehementia, æqualitate, & ordine intelliges: si tamen tenuissimum victum præfente virium debilitate, cum nimia, & frequenti frictione imperes, exhausto spiritu, & resoluta calido innato exanimis æger vitam cum morte commutabit. Non ergo frictionem, & tenuem victum renuit Trallianus, sed hunc mortuum fuisse ex fricantium inscitia, ipse refert: quoniam quando vires debiles sunt, validis, & assiduis frictionibus ægri non sunt defatigandi, & vires aliquantulum pleniori victu sunt reficiendæ, vt morbum diinceps tolerare queant.

Sed antequam ad cætera accedamus, dicendum febrem syncopalem dici, quia cum syncopem coniuncta est, appellatur humorosa ad differentiam alterius febris syncopalis, quæ minuta vocatur Galeno: illam efficit copia humorum crudorum, qui calorem fricantem sunt apti, hanc vero inopia; vtriusque causas inuenies apud Galenum loc. cit. & nos lib. 2. in com. hist. 5. fusè explicuimus.

Obiicies, cur Galenus tantopere cum Tralliano hic commendat frictiones antequam euacuet. & cur alperas laudat, sit hæc cutem astringunt, & meatus sunt aperiendi, per quos humor exhalat? Dic: quod prius multa, & clystere alium proliuit, & deinde fricat, frictio autem trahit lentè humores ad cutem, & ad eam calorem euocat. Deinde frictio debet esse media inter mollem, & duram, quæ sensim aperit, & non occludit, immò vna cum inedia imperata obstructions impedit.

Insper, quoniam ex significato crudi succi multiplici plurima de syncopem humorosa dubia, ad eius curationem necessaria explicantur, aduertere oportet, variam esse in doctrina Galeni, illius acceptionem. Strictè ergo, & propriè succus crudus, est species quædam pituitæ, crassæ, & grauis, quæ plerumque subsidet in vrina edacium, maxime puerorum, & otiosam vitam degentium, vt docet Galenus 1. cris. 12. circa med. hic succus à pituita differt, quia hæc minus est crassa, cum habeat plurimam humiditatem sibi commixtam, & spiritu sit plena flatulento, ille vero habet substantiam similem puri, & albus est, & crassus, vt docet Galen. lib. 2. de plenitudine, cap. 2. 1. ant. med. & 10. sec. loc. c. 5. ad med. ab eo tamè differt, quoniam nec

nec fietet, nec lentus est vt pus, auctore Galeno lib. 1. de aliment. facult. c. 3. 5. Est anè & pituita succus, crudus, &c. Quod verò dicit succum crudum non esse lentum, intelligendum est, quod non sit necessariò lentus; alioquin enim lentus est, vt idem voluit lib. 6. de sanit. tuend. c. 6. in fin. vbi de eo sicco agens sic inquit, qui crassus quidem omnino est, non tamen perpetuo glutinosus. Hic humor propriissimè, & per excellentiam crudus succus nuncupatur.

In secunda acceptione latius, & generalius dicitur crudus succus quicunque citra sanguinem est, quales sunt omnes pituitæ species, quia omnes hi humores albi, crudique sunt, neque sunt percocti à natura: ita accepit Galenus 4. de sanit. tuend. c. 4. 5. Generaliter igitur eiusmodi succi omnes, &c. In tertia acceptione, & adhuc magis latè dicitur humor crudus de omni humido qui à natura euictus non est, siue frigidus, siue calidus sit, siue etiam excrementum, in qua significatione, & bilis flaua, & vrina dicitur cruda, & quicunque alius humor qui à natura non est euictus, vt docet latè Galenus 2. acut. 44. post princip. 5. Biliofa cruda ita appellatur, &c.

QUESTIO XXXV.

Vtrum in febre syncopali humorosa sanguinis missio, & frictiones sint ex vsu, vt contra Galenum firmavit Trallianus.

COMMENTARIUM.

Vacuacionem per venam seclam moliri] Durissimum laxum euoluo, irrefragabilem anxiomiam agito, salubrosam viam ingredior, quam hæcenus percurrit nullus: omnes enim Galenum in syncopali febre humorosa nunquam misisse sanguinem vniuersim firmant, illius clarissima doctrina suffulsi, & vt ordine quàm optimo singula persequar, æstimatione dignum est, quid de hac re Galenus statuerit lib. 12. meth. c. 3. quo loco sic inquit: Nulli saltem sanguis mitti sine maximo dispendio solet, quum tamen vacuationem desiderant, verum nec sanguinis missionem, nec purgationem sustinent, utpote quod sine his syncopem facile adoritur. Quanam igitur est ratio talibus medendi, qui cum vacuari postulent, vacuantia præsidia non ferunt? Sanè nullam aliam his idoneam vacuationem inueni præter eam quæ ex frictione paratur, &c.

Quæris causam quare hoc affirmet Galenus: Ea est quia in copia succorum crudorum vires adesse non possunt, si de crudis succis sermo sit, qui pituitosi sunt, & à sanguinis natura alieni: hi enim valde opprimunt vires, calorem naturæ frigiditate sua extinguunt, onerant quantitate sua, obstruant crassitie, prohibent accessum sanguinis ad membra, lædunt os ventriculi, quod confortij lege maxime afficitur. Hi ergo humores si diutiùs in corpore morentur incocti, utpote derelicti à regimine naturæ, amplius putrefcunt, febrèque accedunt, quare Galenus lib. de curand. rat. per sang. misc. 10. ipsis exuperantibus si non adsit febris, causè vacuandum monuit ob dictas causas, sed vbi iam febris corripuerit, nequaquam esse imperandam phlebotomiam consuluit, quoniam intemperies febrilis, præexistens accedens, amplius vires debilitat, vt inter omnes expositores notauit Ferdinandus Mena in com. Quare cum raro, aut nunquam his febribus laborantes viribus content, meritò in eis venæ sectio prohibenda est.

Trallianus hoc loco, quem sequuntur Rhasius 16. com. c. 2. & Auer. 7. collig. c. 2. venam esse secandam contra Galenum consuluit, quare omnes hæcenus exiltimarunt illum Galeno summè esse aduersum, quorum mentem si attentè percipias, illos valde esse concordés asseuerabis: Nam quando humor est extremè crudus, & à sanguinis natura valde distat, & vires debiles sunt, tunc Galenus venæ sectionem abhorret, ipsamque renuit Trallianus hoc in loco. 5. Metus enim est ne vires prostrata humorem crudum nequeant concoquere & distribuere. Satiùs igitur arbitror vt venæ sectionem potius vitemus, &c.

Si verò humor est semicoctus, & abundat cum præfente sanguinis, tunc sanguis tutò potest emitti. Neque hoc Lib. IV.

A dogm à Galeni mente puto alienum, quippe qui lib. de curand. rat. per sang. misc. 12. sic ait Vbi ergo multa vacuationem est opus, verum vires sunt imbecilliores, in his vacuationem partiri expedit, uti nimirum & me fecisse vidistis in iis quibus succorum crudorum copia inerat: nam paucos sanguine detracto protinus melicratum exhibeo probè eolium, cum incidentium medicaminum quopiam, hyssopo, origano, & interim etiam nepeta, aut pulegio, aut certè cum melicrato oxymel, aut oxglyci, ac si rursus sanguinem minuo, vel ipso eodem nonnunquam die postero, in quo rursus exhibito propostorum medicaminum quopiam iterum de sanguine quid aufero, ac rursus tertio die similiter bis, &c.

Eandem sententiam firmat lib. 4. de sanit. tuend. c. 4. quò loco si crudi succi parum recedunt à sanguinis natura, sanguinem emittit: si medio modo se habeant, mediocriter sanguis mittendus est; si omnino à sanguinis natura recedant, nullo modo est vena secanda. Et hoc est quod asseruit Trallianus, salubrius esse censens facta phlebotomia in febre syncopali leuare naturam, vt deinceps residuum concoquere queat. Nam sicuti in exterioribus experimur ignem lignorum viridium copia suffocari, nisi aliqua sufficiens, quantitas detrahatur, qua detracta ignis fulget, & emicat: sic calor noster, qui internus ignis est, si crudorum humorum congerie obruatur, sponte sua suffocatur, marcescit, & aliquando perit. Oportet ergo ipsum detracta copia leuare, celebrata venæ sectione, vt deinceps præexistentem humorem superare possit.

Si verò valde à natura sanguinis recedant, sitque sanguis paucus, & bonus, humores autem frigidi, & crudi, præsertim in hyeme, natura, regione, & ætate frigidis, omnino à sanguinis missione abstinendum est; nam sic deducitur æger ad frigidiorum cruditatem, ex Aeti. 4. 1. c. 20. quoniam cum vires non adsint, extracto sanguine in quo calor perseverantiam habet, humores crudiores sunt, & affectus frigidissimi eueniunt, descripti à Gal. lib. de curand. rat. per sang. misc. 6. ij sunt apoplexia, epilepsia, carus, & alij à frigidis succis suborti.

Ex iis iudicabis, quam malo fundamento iuniores contra Trallianum debacchantur, ac si Galeni sententiam temnant, & damnet renuatque phlebotomiam, qui, vt vidisti, eam in hac febre amplectitur, & probat. Si verò Galeno aduersari videtur, ea est causas quoniam Galenum generaliter loquutum intellexit, cum hic auctor distinctionem faciat in eo humore qui crudus est, vel semicrudus, vel extremè crudus: cuius considerationis respectu sanguinem, parum vel nullo modo emittit. Quod etiam faciendum monet hoc loco Trallianus, qui, si vires sint satis robustæ, & copia quæ offendit ampla, sanguinem extrahit: sin autem vires sint imbecilles, & cruditas nimia, eam interdicit, sed solum coctionem procurat quiete, cibo, potu, & medicamentis quæ attenuandi, & desiccandi vim habeant.

Totam ergo curationis spem pro curatione huius humoralis febris Trallianus, & Galen. in frictionibus repositam esse arbitrantur, quarum ope humores crudi euacuantur, euacato per motum ad partes externas calore, quò excitato, lenti humores attenuantur, ac absumentur.

Sed tantorum auctorum doctrina videtur suspecta, & valde dubia: nam in redundanti crudorum humorum ipse Galenus 4. de sanit. tuend. cap. 5. non solum prohibet sanguinis missionem, ac purgationem, sed etiam balneum, exercitationem, & omnem corporis motum interdicat, quoniam humores crudos mouent, agitant, & per corpus distribuunt, & ad venas habitumque corporis attrahunt: frictio verò easdem vires habet, quàm exercitatio, vnde in debilibus, qui exercitationes ferre non possunt, harum loco frictiones salubres sunt, auctore Galeno lib. de puero epileptico. cap. 3.

Deinde quando corpus impurum est, prohibet Hipp. exercitationem 6. epid. sect. 5. text. 34. dicens, si immundus labor, vlcera proueniunt, &c. vt tubercula, cutanei affectus, immò obstructions attractis humoribus exercitationis vi à centro ad circumferentiam. Sed frictiones in corpore impuro has noxas pariunt. Ergo reprobandæ.

Insper videtur Galeno aduersari Trallianus in hoc capite, in quo est descripta historia hæc. 5. Haud noui quid

etiam diuiniſſimo Galeno in mentem venerit. Quod ita faciendum eſſe præcipiat. frictionibus autem immoderatis utendum, oleumque ſycionium inducendum, ac in ediam imperet. Nam ſi vires languent in hac febre, ægri in ediam, & frictiones ferre non poterunt, quoniam, vt ait Hipp. 2. aph. 16. ubi fames laborandum non eſt.

Vltimò. In febre diaria orta ex crudis ſuccis 8. meth. 4. Galenus prohibet abſtergentia, & deobſtruentia: Nam magis obſtructiones impingunt, quia humores attrahunt ad cutem, & partes obſtructas, quare cum frictiones etiam à centro ad circumferentiam eos attrahant, eo nomine videntur reiiciendæ.

At hæc non ita fortia ſunt vt euincant: nam etſi balneum, & exercitatio cum frictionibus, in multis conueniant, in pluribus differunt, quoniam hæ plus attenuant, incendunt, & diſcutiunt humores, & ſic Galenus plenitudinem corrigi frictionibus, non balneis, aut exercitationibus, quæ plethoricam diſpoſitionem non admittunt. Quamuis autem in hac febre frictiones aliquam inducant noxam, nempe obſtructiones, auocando humorem ad partes extimas; quoniam tamen ob imbecillitatem, & timorem animi deliquij, nec ſanguinis miſſio, aut purgatio poſſunt celebrari, & totus curationis cardo ſit reſpoſitus, quod humores in profundo corporis exiſtentes, præcipua membra grauantes & celerem mortem minantes ad extimas partes frictionibus attrahantur: tunc eæ cum maiori vtilitate, etſi aliqua noxa celebrandæ. Galenus verò 4. de ſanit. tuend. agit de redundantiâ ſuccorum crudorum in ſanis, vel neutris corporibus, citra febrim, in quibus non ſimile periculum vertitur. Ex quibus ad 2. & 3. argumentum ſolutio patet.

Ad tertium dic: Trallianum ſolum impedire frictionum immoderatum uſum; ſi enim moderatæ, & affiduæ ſint, & tenuem victum obſeruent ægri, tantum abeſt vt vires langueant, quin potiùs ſuccis crudis concoctis, & in ſanguinem verſis reſiciantur vires. Hipp. 2. Aph. de redundantiâ crudorum humorum non eſt loquutus.

Si verò in diaria orta ex obſtuctione vtendum non eſſe deobſtruentibus Galenus aſſeuerat, ne obſtructiones augeamus, diſpar eſt ratio; licet enim frictionibus in ſyncopali febre eæ magis increſcant, has tamen contemnimus, dummodò humores crudi ad partes extimas trahantur, quum liceat maiorem noxam minori corrigere.

HIST. XL. GALENI, De febre hectica.

Ex inflammationibus internis diuturnis,
febris hectica generatur.

Ego quidem vidi ex laxioris inteſtini, (Græci colon appellans) inflammatione diuturna tabidam febrim fuiſſe ſequutam. Item ex ſimilibus ſtomachi, veſicæ, ac renum aſſeſtibus, nec minus à tali febre nonnulli ſunt capti, qui diſſenteriam patiabantur, quum ſcilicet inteſtina inflammatione laborarent. Hoc lauitate etiam inteſtinorum, & longo proſtuo, quum ſcilicet vel ab initio ſtatim, vel progreſſu temporis febricula inuaſerit, tabida febris conſequuntur, & vt ſimpliciter dicam, quando præexſiccatum cordis corpus febrilem caliditatem qua cum difficultate amouetur, acceperit, &c. Gal. lib. 1. de diſ. feb. cap. 9. in ſin.

PARAPHRASIS.

Febris hectica nomen licet Latinum videatur, à Græco tamen ſermone eſt deductum, habitumque ſignificat, qua de cauſa ipſa febris, dicitur habitualis, hoc eſt difficulter ſolubilis, & ab aliis vocatur conſumptio, quod ſcilicet in eâ humiditates corporis abſumantur. Quo pacto merito reprehendendus eſt Galeotus Martius lib. de præmiſcuâ doctrina, cap. 29. hecticam ab ardore nuncupati autmans: maximus autem huius febris eſt ardor, qui propter inueteratam conſuetudinem non ita ſentitur, ſicut in tertiana, vel hemittico.

Hoc ita eſſe ex euentu probati poteſt: nam ex ardentibus febribus oritur magna ex parte, quæ uſque ad eodẽ trahuntur, vt longitudine temporis omnem cordis hauriant humorem: quoniam cor ellychnio lucernæ redditur perſimile, quum plurimum fuerit exuſtum, quod vt vehementer ſiccum diſſoluitur, & conteritur, & corpus arboris inſtar tabeſcit, quæ aut diuturnitate temporis, aut flammæ vicinitate areſcit. Hæc vaſi calido ſimilis eſt. Vt enim hoc aquam illi inſuſam calefacit, ita hectica ſolidis inhærens partibus, iſſeque inſixa eas calefacit.

Id etiam docet exemplo iuuenis cuiuſdam, quem ipſe curandum ſuſceperat lib. 10. meth. cap. 3. & 6. diuerſo curationis genere quo alij Medici utebantur dicens diarias febres in hecticas mutari, in his præſertim, quorum calidior, & aridior eſt temperatura, qui balneo frigido, & humido maximè iuuatur, ac illi qui ardentibus febribus ſunt correpti, quia tactui habent calorem retorridum, ac ſiccum, & in illis viſcera ardent, & interno flagrant incendio: calor enim hecticus præter naturam ſemper magis, ac magis perſicitur, & magis radicatur in ſubiecto.

Sed falſum eſt febrim hecticam ab ardore habere nomen. Primò, quoniam Galenus, cæterique Medici febres hecticas ab ardentibus diſtingunt; quoniam illæ vix percipiuntur, & minus expertos Medicos fallunt, & ab eâ ægroti ſe liberos quandoque putant: ardentem verò maximè ſentiunt & non occupant ferè ſolidas, partes, quum in his accenſis febris hectica conſiſtat.

Sed quæres, cauſam, cur febris hectica cum calore inducat grauem & vehementem, non eam tamen laborantes ſentiant, ita vt inter loquendum ſapiffimè abſque villo doloris ſenſu emoriantur? Dic: quod calor hic febrilis, ita eſt immerſus in calore innatum, eumque ad eodẽ penetrauit, vt penè extinguat, vicemque innati gerat, quaſi in illius naturam conuerſus. Hac ratione in ſolis hecticis febribus æqualis inuenitur, ſue vniſormis intemperies, quod æqualiter ſemper aſſiciat ille calor, vt contrario carens, ex contrario autem oritur dolor. Quare Galenus lib. de inæqual. intemperie 5. iure inquit, quum omnes particulæ ſolidæ perfectè caleſcunt, hecticam febrim vocant, quæ non in humoribus, aut ſpiritibus ſedem locauit ſuam, ſed in membris, quæ habitus rationem habet, ſicque doloris expers eſt; quare qui ea conſiſtantur putant ſe liberos. Ita hectica peſtilentes nonnullæ æqualem fortiuntur intemperiem, maximè hæ, in quibus retorridus, & marcidus calor cordis ſubſtantiâ inuaſit, quod Galenus docet 3. de præſag. ex pulſib. cap. 3. & 4. Inæqualis verò intemperies eſt quæ impuri aliquid habet, & contrarij ex quo naſci dolor poteſt.

Ex inflammationibus internis diuturnis oriri hecticam febrim experientia paſſim confirmat. Quum enim has febris continua, magni feruoris, & vehementiſſima comitetur, cum diu duret, neceſſariò actione caloris diutina, aut vehementi membri ſolidi temperie euerſa, ipſemet calor ad eodẽ ſe inſinuat, vt radicatus, habitualiſque fiat. Hoc modo qui prolixam perpeſſi ſunt diſſenteriam, diuturnas, & immodicas vacuationes per aluum, & ſanguinis fluxum, ij ob humidi defectum introducta ſiccitate, & ſic colliquatis membris ſolidis, quæ ad recipiendum calorem habitualement ſunt paratiſſima, hectica febris conſurgit, quæ ſine ſiccitate fieri non poteſt. Licet enim Galenus lib. 1. de diſ. feb. cap. 9. aſſerat fieri hecticam febrim, tanquam nihil adhuc virtute perpeſſa: hoc intelligendum eſt ad alias hectice febris ſpecies, in quibus multum perpeſſitur virtus, collatione facta, quoniam in omni hectica eſt neceſſarium vt humiditas abſumatur, & ſuccreſcat ſiccitas morboſa, vt ingenuè explicant

Mercatus lib. 5. de feb. cap. de febre hectica,

Mercurialis lib. 5. de feb. cap. 7.

de hectica febre.

***

QVÆSTIO XXXVI.

Vtrum calor febris hectica ſit independens à cauſa conſeruante, vt contra Galenum Pererius, & Lemoſius opinantur, & an ea in ſpecies tres ſit diuidenda, vt contra eum ſeruat Argenterius.

COMMENTARIUM.

Abidam febrim.] Conſularis vir, Cælius, qui ante Galenum, vniuerſam artem medicam, vno paruo volumine, at eleganti, ſatis fermentato, & pinguis cremoris pleno, poſteris tradidit, & excoluit, lib. 3. cap. 2. triplicem facit ſpeciem tabis. Prima eſt qua corpus non alitur, & naturaliter ſemper aliquibus decedentibus, nullis verò in eorum locum ſubeuntibus, ſumma macies oritur, & niſi occurratur, tollit, atrophiam Græci vocant. Altera ſpecies eſt quam Græci cachexiam appellant, vbi malus corporis habitus eſt, ideoque omnia alimenta corrumpuntur. Tertia eſt, longèque periculoſiſſima, quam Græci phthiſim vocant.

Hanc autem auctorem, ſicut nec Hippocratem de febre hectica nunquam feciſſe mentionem, certa res eſt, qui ſolum de febre tabida, ſeu marcida ſermonem inſtituunt. Hoc ita eſſe inuenies, ſi Hippocratis monimenta attentè contempleris: immò Cælius l. eodem 3. à c. 5. uſque ad 17. in quibus omnium februm argumentum ex profeſſo proſequitur, hanc febrim nomine hectica non appellat, neque hanc cum phthiſi eſſe coniunctam citato loco aſſeuerat: niſi fortè aſſerues cum Fernelio lib. 4. patholog. c. 8. febrim quæ phthiſim comitatur hecticam non eſſe, ſed putridam, ex putreſcente pulmonum ſubſtantiâ ſubortam, cuius opinionem coarguerat multò antea Galenus lib. 1. epid. ſect. 3. com. 3. S. Tabidi hectica febre laborant nunquam ceſſante, vt contra Fernelium ſtrenuè diſſertat Carreterius diſput. 20. ad libros de loc. aſſectis, cap. 12.

Maior autem eſt liſ, & controuerſia, vtrum calor præter naturam hectica ſit independens à cauſa conſeruante: nam in hoc dubio explicando Medici ſummopere contendunt. Gomezius Pererius in ſua noua medicina columna 225. & 226. Ludouicus Lemoſius lib. 10. meth. c. 7. diſput. 2. in ea ſunt opinione, vt putent eum eſſe dependentem, & habere cauſam conſeruantem ſicut habet humoralium februm calor. Hancque ſententiam vnico conſuſant, eoque ſatis valido argumento.

Caliditas producta in aqua non poteſt permanere in illa ſine cauſa ſouente, & conſeruante, quia caliditas formæ ſubſtantiæ aque eſt diſconueniens, & ad corruptionem illius diſponit, quare hac cauſa conſeruante deficienti, per ſimplicem emanationem à forma aquæ ad priſtinam frigiditatem redit, & calor in ea exiſtens corrumpitur. Sed calor febris hectica in partibus in quibus eſt, præter naturam exiſtit, & ad corruptionem formæ ſubſtantiæ diſponit, ergo hic calor in partibus ſine aliqua cauſa permanere non poterit, quæ efficienter illum conſeruet: nam hac cauſa deficienti partes ipſe per ſimplicem emanationem à ſua forma ſubſtantiæ ad priſtinam temperiem redibunt, & calor febrilis corrumpetur.

Contra tamen ſuadet communis Medicorum ſententia, quorum primarius dux extat Galenus, cuius clypeo ipſi muniti, caliditatem præter naturam quæ in hectica reperitur, eſſe independentem à cauſa, à qua in genere cauſæ efficientis conſeruetur, conſtanter aſſeuerant: ille enim lib. 8. meth. cap. vlt. in fine ſtatuit nullam cauſam febres hecticas accendere, nec conſeruare, poſtquam ſemel ſunt productæ, & lib. 1. prorrh. 3. docuit, quod febres hectica ſolidas animalis partes apprehendunt, & ex aliquo putredinoſo humore non ſunt, id eſt, non conſeruantur. Deinde 2. prorrh. 17. aſſerit, quod ſicut ligna quando ſolum caleſcunt, ab igne ipſo ſeparatis, illorum calor corrumpitur: quando verò non ſolum caleſcunt, ſed etiam inuri incipiunt, etiamſi ab igne auferantur, nihilominus inuruntur. Sic ſimiliter partes ſolidæ corporis, quando ab aliqua cauſa ſolum in fieri alterantur, & cau-

Lib. IV.

ſa vacuatur, partium ſolidarum qualitas per alterationem inducta breui ceſſat: quando verò partes alteratæ iam ſunt in facto eſſe, & completæ, quamuis vacuetur cauſa, quæ alterabat, qualitas in partibus producta non remouetur.

Ratione ſuadebis hoc modo. Partes ſolidæ in febre hectica non ampliùs caleſcunt, ſed perfectè, & abſolutè iam ſunt excaſta, & intemperie calida facta ſunt affectæ, ex Gal. lib. de inæqual. intemp. c. 5. ergo caliditas præter naturam in hecticis permanens in partibus eſt fixa, & non indiget aliqua cauſa à qua conſeruetur.

Secundò. Si caliditas febris hectica dependeret à cauſa præter naturam conſeruante, ea in partibus deberet eſſe inæqualis, quia partes proximiores dictæ cauſæ deberent eſſe calidiores, quàm partes magis diſtantes. Sequeretur etiam, quod hectici calorem febrilem ſentirent: nam ex alteratione caloris in partes ſibi proximas, & ex ea quam inducunt partes calidiores in minus calidas, oritur ſenſatio caloris, & dolor; ſed hecticus calor æqualis eſt ex Gal. lib. de inæqual. intemp. 5. & à laborantibus non præſentitur, vt Gal. lib. docuit, & ſupra tetulimus, experientiaque conſirmit; ergo caliditas hectica febris non dependet à conſeruante cauſa.

Tertiò. Si hecticus calor haberet conſeruantem cauſam, hæc pro curatione illius deberet remoueri per ſanguinis miſſionem, purgationem, & alia vacuantiæ auxilia; ſed hæc præſidia reprobata ſunt, & à nullo auctore proponuntur in hac febre, ergo & per conſequentes.

Argumentum verò pro contraria parte oppoſitum eſt difficile, ad eodẽ vt eruditiffimus Thomas Garbius lib. 1. de diſ. feb. cap. 9. in quaſtione qua quaerit vtrum caliditas febris hectica ſit maior, quàm caliditas aliarum februm, (quam quaſtione ad plenum poſt eum agitauit Mercatus lib. 5. de febr.) aſſeuerat quod cauſa propter quam caliditas hectica febris eſt facta, & à cauſa independens, eſt diſpoſitio ſubiecti, ſequè ignorare quid ſit hæc diſpoſitio, ingenuè, libentèque conſitetur.

Cæterum vt certè percipias cauſam ob quam hecticus calor ſine cauſa conſeruante poſſit perdurare, aduerte primò partes noſtri corporis dupliciter alterari poſſe, vno modo quando in ipſis aliqua ex primis qualitatibus alteratur, & illa alteratione proportio primarum qualitatum euertitur: altero modo quando non ſolum hæc proportio, ſed modus ſubſtantiæ, & mixtionis ipſarum partium corrumpitur, & alius mixtionis modus in ipſis producit. Primus modus alterationis reperitur in partibus quando ſola intemperie inæquali, & ſiente laborant. Secundus quando intemperie æquali, facta, ſunt affectæ, vt notarunt Thomas à Veiga lib. 1. de diſ. feb. cap. 8. ſect. 5. propoſ. 2. & 7. & Valleſius lib. 4. controuerſ. cap. 2. Quando ergo partes primo modo ſolum alterantur, licet magnam patientur intemperiem, nihilominus facultates maximè non debilitantur, & earum actiones non valdè læduntur: quando verò ſecundo modo alterantur, tunc eſſentialis debilitas fit.

Aduerte ſecundò, quod licet anima noſtra, quæ eſt forma ſubſtantiæ partium viuentium, in omnibus hominibus ſit eadem ſecundum ſpeciem, & in eodem homine per diuerſas ætates, & in diuerſis partibus diſſimilariibus ſit eadem numero: nihilominus tamen hæc anima vt operetur, & conſeruetur in partibus, longè diuerſam proportionem temperamenti requirit, quam ſi habet, partes per ſimplicem emanationem ad ſe reducit: quando verò ab aliqua cauſa leuiter alterante perturbatur, hæc proportio corrumpitur: & ita videmus quod in diuerſis hominibus, diuerſas regiones incolentibus, & diuerſo victu, & diuerſo viuendi modo vtentibus, diuerſo admodum temperamento anima gaudet, & cum illo permanet. Idem etiam in diuerſis partibus diſſimilariibus eiſdem hominis in eadem ætate obſeruat, immò in omnibus partibus eiſdem, & in diuerſis illius ætatibus, ſit manifeſtum.

Huius diuerſitatis temperamenti, reſpectu eiſdem animæ, nulla alia videtur poſſe aſſignari cauſa, niſi diuerſitas modi ſubſtantiæ, & mixtionis quæ in partibus viuentibus

QQ 3

viuentibus reperitur ratione diuersæ naturæ ipsarum partium, & diuersarum ætatum, & aliarum rerum quas diximus, iuxta quam diuersitatem modi substantiæ, & mixtionis eadem anima conseruatur, & permanet in esse quieto cum illo modo temperamenti, qui aptus est manere ex certo modo substantiæ, & mixtionis, qui reperitur in partibus viuentibus, quas anima informat. Itaque in senectute, v.g. hominis temperati, eius anima quamuis tunc perfecte non operetur, nihilominus permanet in esse quieto cum maiori frigiditate, & siccitate partium viuentium, quam habebat in tempore adolescentiæ, in quibus ætatibus perfecte anima operabatur, quia scilicet ex certo modo substantiæ, & mixtionis qui in ipsa senectute in partibus reperitur, apta sunt emanare frigiditas, & siccitas in maiori intensiōne, quam in tempore adolescentiæ, & iuuentutis, in illis enim ætatibus diuersus modus substantiæ in partibus reperiebatur.

Ex hoc experimento constat, quod quando mixtionis modus in partibus peruertitur, tunc partes ipsæ per solam simplicem emanationem ab anima non possunt redire ad pristinam temperiem quando aliqua qualitate sunt affectæ, quibus anima ipsa ad conseruationem, & operationem malè se habet.

His præmissis, aduersum argumentum non est multo operosum demoliri: nam calor febrilis hecticus productus in partibus viuentibus, quamuis sit disconueniens animæ, nihilominus tamen in ipsis permanet in esse quieto, sine aliqua causa conseruante, quia in febre hectica non producit ille calor à causa, quæ partes viuentes tantum secundum primas qualitates alteret; sed producit per quandam veluti vñtionem, vel putredinem partium, à quibus alterationibus modus substantiæ, & mixtionis in ipsis peruertitur, & alius de nouo producit, à quo calor ille febrilis emanare aptus, & sic veluti naturalis in ipsis partibus efficitur. Propter hanc ergo rationem anima quæ est in dictis partibus, has ipsas ad pristinam frigiditatem non reducit, & ita nec calorem illum febrilem corrumpit: in aqua verò calefacta diuersa est ratio: quoniam cum ipsa simplex sit, & idè in ea non possit produci modus mixtionis, à quo calor emanare queat, hinc fit vt calor in aqua nunquam possit esse habitualis, nec permanere sine causa efficiente, & conseruante.

Satis actum de quæstione hac, nunc ad species hecticæ febris explicandas accedamus. Nam alij quas, quidam tres constituunt, & vtrique suum placitum ex Galeni doctrina roborare conantur. Penès humoris alimentitij inter spatia simularum partium dispersi consumptionem, in tres diuidunt: si enim humor feruorem concipit, non tamen absimitur, prima species hecticæ consurgit; si verò efferuescit, & maior illius pars absimitur, secunda fit: dum autem absumpto hoc humore partes fibrosæ, & membranossæ à calore sunt exsiccata, tertia constituitur. Hanc diuisionem approbant Thomas à Veiga lib. de diff. feb. cap. 9. Donatus ab Alto mari part. 1. de febr. c. 18. & Eustachius lib. 3. praxis, cap. 34. quæ recipienda non est, quoniam essentia febris hecticæ non in efferuescentia soluitur, sed in siccitate consistit, vt supra notauimus.

Inter hos alij diligentius sic dubium rimantur, afferuntque quod partes solidæ corporis quatenus ab humoribus distinguuntur, & spiritibus, ex triplici constant substantia, quarum prima rorida vocatur, quæ roris instar in spatiis dictarum partium est reposita, & naturalis partium humiditas vocatur, ex qua nutriuntur, vt Galenus docet lib. 1. de diff. feb. cap. 9. Secunda dicitur carnosa, & adiposa; tertia, fibrosa, & membranosa nuncupatur, quarum facit commemorationem Gal. 7. meth. 6. & 10. meth. ult. in fin. Quando ergo inquirunt ipsi, rorida humiditas ponitur in calefacto esse, reliquæ verò duæ substantiæ in calefieri, tunc fit prima: secunda verò quando rorida humiditas consumpta est, carnosa verò, & adiposa posita est in calefacto esse, fibrosa verò & membranosa in calefieri: & tertia, quando consumptis duabus substantiis, substantia fibrosa, & membranosa exsiccari incipit.

Sed non aduertunt doctissimi viri, quod in omni febre

A hectica calor præter naturam debet esse in calefacto esse in partibus viuentibus cordis, in quo à diaria, ceterisque humoralibus distinguitur: deinde quando aliqua ex secundis humiditatibus, quæ à partibus viuentibus est distincta, solum ponitur in calefacto esse, hæc febris ad humoralem potius, quam ad hecticam est referenda: humiditates namque secundæ, quæ verè non sunt partes, potius referunt naturam humorum, quam partium. Insuper sequeretur, quod prima, & secunda hecticæ species essent intemperies inæquales, & fientes, quum calor in illis non sit æqualiter productus, sed in quibusdam partibus in facto esse, in aliis in fieri. Vltimò, si esset inæqualis intemperies, in primis duabus speciebus calorem febrilem sentirent, quoniam vna pars ab alia calefit, & alteratur.

Sed expressè tres solum posuit Galenus lib. 10. method. cap. ult. post med. §. Nam primum eiusmodi febris propriam partium humiditatem, ex qua nutriuntur, depascit: hinc verò ad carnosum genus transit, quod circa tum fibrosas, tum membranossas partes solidorum corporum hæret: ita deinde ipsas solidas depopulatur, &c. quod etiam asserit lib. de marcore, c. 6. & clarissimè docuit 1. feb. 9. in princip. §. Cum enim naturalis cordis temperies. Ergo ex mente Galeni prima species fit ex consumptione humiditatis roridi, ex quo partes immediatè nutriuntur. Secunda ex consumptione adipis, & carnis. Tertia ex consumptione substantiæ humidæ partium solidarum, veluti sunt fibræ, & membranæ. Hanc lentitiam defendunt cum suo duce Auicenna 1. 4. tract. 3. c. 1. omnes qui in eius libris interpretandis primas tenent. Neque Galenum asseras esse intelligendum de hectica tabida, & marasmode: quoniam solum de hac ipse eo loco loquutus est, quando de tertia specie sermonem intulit. Neque obstat auctoritas Galeni lib. 1. de diff. feb. cap. 9. in initio, vbi solum diuidit febre hecticam, in exquisitè, & non exquisitè tabidam, quoniam sub hoc vltimo membro primæ duæ hecticæ species comprehenduntur.

Species hæ inter se distinguuntur, quia calor præter naturam in hectica primæ speciei, minùs habitualis est: in secunda specie magis: in tertia, maximè, quæ maior habituatio hectici caloris in hac specie, quam in illa, ex diuturna mora in subiecto oritur, ratione cuius, magis partibus connaturalis factus est, & ita cum maiori difficultate ab ipsis remouetur, neque emanat ratione maioris intensiōnis caloris, quoniam calor præter naturam in eadem intensiōne, magis, vel minùs habitualis esse potest. Ex his constat ineptè, vt multoties solet, Argenterium, inuidiat forsan cæstro commotum, mordere Galenum lib. art. medic. cap. 50. fol. mihi 301. in initio; quod tres species hecticæ consignet, quum ipse eandem cum Galeno sententiam amplectatur, vt legenti manifestè patebit.

HIST. XLI. GALENI, De febre hectica.

Hectica febris ex balneis naturalibus intempestiuè applicitis, concitata.

Marina autem aqua, & salsa, & nitrosa, atque sulphurea plus quidem bilis educunt, sed multò minus quam potabiles profunt. Præstat verò neque ipsas viles dicere, quandoquidem plus qualitate nocent, quam euacuationibus inuent. Equidem noui quendam corrupto indicio hisce balneis vti persuasum, deinde extenuato corporis habitu ad tantam venisse maciem, vt tabe consumptus interiret, &c. Galen. lib. 1. ad Glaucon. cap. 9.

PARAPHRASIS.

Postquam Galenus lib. hoc ad Glauconem, & capite in quo est scripta historia hæc, plurimas, eaque efficacissimas dotes, & admirandas vires descripsit balneorum quæ ex dulci aqua parantur, pro curanda tertiana exquisita, quoniam

quoniam si sint calida, profunt, quia per apertos, minimè que conuenientes poros, biliolum humorem suapte natura tenuissimum discutiunt, & humiditate sua actuali, acrem hunc humorem contemperant, & potentia refrigerant: reprobant balneum ex aqua marina, salta, nitrosa, & sulphurea: nam præterquam, quod ex sulphure, & nitro parata totius corporis habitum calefaciunt, ex Paulo lib. 1. cap. 5. 2. Plinio lib. 3. 1. cap. 6. & aliis, salta, & marina meatus cutaneos adstringunt, & humorem biliolum per cutem, & sudorem excerni prohibent, præsertim si corpus sit squalidum, siccum, & temperamento calidum: tunc enim inflammant viscera, bilem, exacuunt, hepar debilitant, corpus extenuant: non solum quia calore suo nimio resoluunt, & innatum calorem absument, sed quia qualitate sua calorifica febrem adaugent. Cum ergo tot damna in febris maximè biliosis ex horum balneorum vsu subsequantur, summa cum ratione vocat Galenus insanum illum, qui ab aliis persuasus, vel vulgaribus, vel Medicis, illis vsus est, quum gracili esset corpore, & temperamento calidus, vel tertiana exquisita, vel alia biliosa febre detentus: nec enim Galenus affectum quo hic premebatur assignat, quem ego tertianam exquisitam fuisse reor, cuius causa cum bilis sit, à balneorum naturalium calore exasperatur, & acuitatem induens, acrior multo redditur, ac mordacior.

De balnei, affectibus in quibus conueniunt, eorum viribus, & conditionibus obseruandis pro eorum applicatione lege Aëtium terrab. 1. serm. 3. cap. 166. 67. & 68. Auic. 2. 1. doct. 2. sum. 2. cap. 19. & 3. 1. doct. 2. cap. 3. Fallopius, Baccium, Sauanarolam, Mercatum, Reinerum Solenandrum, & alios qui de hoc negotio eximè petraçarunt.

Senes non ingrediantur balnea naturalia, sicut & debiles, excarnes, quia maximè resoluuntur, prohibentur tempore ætatis; nam debilitant vires, febres concitant, iccoris inflammationes mouent, sicut & tempore hyemis, quia facile aër ambiens penetrat, humores sunt concreti, canales adstricti: vernale, & autumnale tempus est accommodatissimum. Denique febrientes ab eorum vsu sunt abstinendi: plus enim resoluuntur, & devruntur viscera. Idem obseruandum si in tempore quo assumuntur balnea accidat febris: quoniam si ea repetas, superuenit vertigo: tunc enim balnea sunt interdicensa. Qui calidam iccoris intemperiem patiuntur, postquam à balneo exierint, ne renes, & hepar exalfiant, dorsum, & iccoris regionem aliquo refrigerante vnguento inungere oportet.

Porrò in his corporibus balnea, vel in morbis aliarum partium frigidis administrare haud tutum est, de quorum classe fuisse hunc ægrum coniectare licet, qui non semel, sed sæpè vsus his balneis, liquata humiditate primigenia, & rorida, cuius nutrimento, & pabulo viuificus calor insitus partium recreatur, & reuiuiscit, absumpto, euanescente spiritu, & exhausto sanguine, ob feruidum balneorum calorem, in summam maciem est delapsus, deincepsque sensim, ac sine sensu magis contabescens occubuit. Si pro huius historię maiori explicatione plura videre cupis, adi Gulielmum Gisciferium, qui in tract. de februm natur. balneorum vires naturalium februm curationi tantoperè aduersas diligenter explicuit.

QVÆSTIO XXXVII.

Vtrum incalescentia à cibo sit febris hectica proprium, & inseparabile signum, vt contra Galenum contendit Mercatus.

COMMENTARIUM.

Tabe consumptus interiret. Nihil aliud, inquit diuinus Plato, celeberrimas, vniuersæque humano præstantissimas, ac valdè necessarias scientias prostravit solo, quam sectarum varietas, & in tuenlis variis dogmatibus mira ostentatio, dum spretis artium magistris quispiam propriam opinionem mordicus tueri conatur, & mutatis præcorum remediis, ratione, & diuturno vsu comparatis, nouam curandi morbos, & indagandi illorum causas methodum, ac

A legem præscribunt. Mirabilis fuit Galenus in describendis febris hecticæ signis, inter quæ vnum constituit; quod hac febre detenti post assumptum cibum duabus horis incalescant, quem plures contemnunt, euentus causam damnant & eius mentem in varios sensus distorquent.

Ille enim lib. 1. feb. 9. & 2. prog. 60. signum hecticarum februm proprium, & inseparabile esse ait, quod ab accepto cibo duabus horis maior sentiat calor, quam antea, ita vt pulsus tangens, alteram febris accessionem adesse opinetur, & pulsus ad magnitudinem, & velocitatem ita sit auctus, vt accessio incompressa facta esse videatur. Accessionem autem incompressam vocat Galenus, in qua neque horror est, neque frigus extremorum, neque somnus, aut pigritia insignis, vel omnino inæqualitas aliqua, vel in caliditate, vel in pulsu apparent, neque comprimitur pulsus, facta ab extremis ad intimas partes caloris, & humorum reuocatione, neque vsus diminuitur, calorve, aut arteria à grauante copia obstruuntur, ac suffocantur, quia in hac febre non redundat humor, qui sua copia hæc vitia efficere queat.

Inquit ergo Galenus, Maximum ergo tibi, ac indubitatum hoc erit signum, si cibum homini obtuleris eo tempore quo maximè omnes horas suspectas subterfugisse videtur: statim enim hora vna, aut duabus post acceptum cibum, quicumque egrotantè tetigerint, altera febris accessione opinabuntur. & infra in eodem cap. 9. lib. 1. de diff. feb. sic ait: Nam si in diuerso tempore cibum illis obtuleris, caliditatem ex cibo adauelam senties, & pulsus alteratos: id enim in eis contingere videtur quod in calce, ac lapidibus calidissimis: si enim aquam frigidissimam infuderis, multò calidiores sentiuntur, nutriende humida substantia aridam caliditatem.

Galenus huius rei causam perscrutandam esse à studio sis exposulat. Ab ingesto cibo sequitur incalescentia in hecticis, quia calor intensè siccus in humidum profiliens ebullit, & veluti efferuescit, quare amplius quam antea increfcit: maximè quia vbi primum cibum incipit concoqui, vapores eleuantur, qui totum corpus penetrantes, calorem vberem ipsi communicant, pulsus verò in magnitudinem, & velocitatem augetur: quoniam accedente alimento, & roboratur facultas, & ex ampliore calore adaugetur vsus, & instrumentum est obediens: cum enim arteriæ sicca sint, humido vapore molliores redduntur, quod intelligendum est, dummodò cibus non sit ita copiosus, vt vires grauet: tunc enim sunt pulsus inordinati, & inæquales, ex Galeno 3. de præsaq. ex pulsib. cap. 6. Deinde hæc magnitudo absoluta non existit, sed facta comparatione ad præcedentem statum, quia in hectica febre neque magnus, neque vehemens reperitur, 3. de præsaq. ex pulsib. cap. 7. facultas enim vitalis essentialiter debilis est.

Qua tamen ratione calx infusâ aquâ efferuescat, nondum constat inter auctores. Cardanus huius euentus causam esse retur, quia ignis in calce latitans, quem in fornace acquisiuit, exiguæ aquæ frigore intus concluditur, & tum motu tum coctione in ignem euadit, vt ineptè philosophatur: nam quicumque liquor tepidus eundem ignem in calce excitat. Respondent alij, vt Scaliger, etiam ignem in calcis meatibus existentem aquam effrigere ac sese in partes solidas inducere rentur, quapropter stipat seipsum atque condensatione acuitur. Sed si ignis in meatibus calcis relinquitur, cur non etiam in meatibus carbonis: Occurrit Thomas à Veiga, in calce propter densitatem lapidis, quando vritur, plus ignis manere, quam in carbone: accendi verò calcem ab aqua, quia natura inducit vim sicco, vt imbibat humidum, calidò vt transeat in humidum, & ideo piper non accenditur ab aqua, quia piper non trahit aquam ad intimum. Sed non videtur recipienda solutio: nam densitas lapidis non est in causa, cur in calce quæ densa non est, plus ignis relinquitur, neque ignis transit in humidum, si illud est aqueum, quoniam solum amat pingue aereum, non aqueum, aut friabile.

Sunt qui dicant, quod frigida condensando poros; per antiperistaltismum calorem ad interiores partes reuocando, ipsum vniat, ac intendat. Sed hi à varietate distant; quia ad antiperistaltismum requiritur quod contrarium non

valde penetret: sic enim magis innatus calor qualitate remittitur qua de causa senes, & conualescentes hyeme non roborantur: quia licet frigus circumstans calorem ad internas reuocet sedes; quoniam tamen est exiguus, & debilis, ipsius qualitas refringitur. Dic ergo cum Auerrhoë 4. collig. 33. quod calor relictus in calce ad sui contrarij presentiam fit, excitatur, & ebullit, & licet à liquore tepido supra calcem iniecto feruor concitetur, non est magnus, & vehemens, vt qui affusa frigida excitatur. Sed cur piper non ebullit affuso liquore, aut lingue apposito, cum habeat tantum intus calorem, quantum habet calx? Dic: quoniam non est, siccum, & eius calor ab humiditate saluatur est edomitus.

Hoc signum in omni specie heclicæ inueniri probat Fernelius 4. patholog. 6. Nam si incalescentia à cibo siccitate sequitur, cur in omnibus non reperietur, quum ea citra siccitatem consistere nequeant? Dic: quod nec in prima, nec in tertia accidit incalescentia à cibo: non in illa, quia exquisitam non obtinet siccitatem, & membra multo humore scatent, & larga adhuc sanguinis in corpore copia continetur: non in hac in qua adest incineratio quædam, exiguus adest ignis, calor innatus est pusillus valde, qui ad humidam presentiam non ebullit, nec effervescit, quod ostendit exemplum elychnij allatum à Galeno 1. feb. 8. Nam tunc tale aliquid cor patitur, quale lucernæ fomes cum fuit plurimum exultus: nam qui ita torrefactus est, frangitur, atque dissoluitur, atque ex ariditate continuitatem amittit, adeo, vt neque si magnam olei copiam affundas, flamma abundantior possit accendi: semper enim parua, & debilis in ipsa palpitat flamma, ac continuo fit minor, donec ex toto dissoluatur. Quapropter solum in secunda specie hoc signum locum habet. Consule Balthazar. Brunum disputat. de feb. heclica in fine.

Accedamus ergo ad rationes, quibus plures à Galenica doctrina discedere coguntur, inter quos est Ludouicus Mercatus lib. 5. de feb. cap. de feb. heclicæ. qui modum à Galeno propositum non probat, quare oblato alimento calor heclicus increseat, vt increseat in calce viua affusa aqua: quoniam impossibile est viuo animali tantam adesse caliditatem, & siccitatem, quæ calcis naturam æmuletur. Secundò, si alimentum ad partes arefactas non peruenit, nisi transactis ad minus sex horis: cur heclici mox à cibo incalescant, maximè cum in tam paruo tempore conuersio alimentum vires agentis præstari non possit? Adde similitudinem calcis ad aquam, simulque alimenti cum membro non esse optimam: quia etsi calx contrarietatem habeat cum aqua, nutrimentum non habet adeo magnum cum membro, quum illi sit familiare; quare non fiet in membro, superiniecto cibo, effervescencia, vt fit in calce superinfusa aqua. Insuper quis calorem in calce consopitum à frigida, & humida aqua dicat excitari, quum hæc potius extinguere ignem atque abolere, quam promouere nata sit? Vltimò non est assignandum hoc signum vt proprium heclicis febribus, quum putridis etiam conueniat, in iis præsertim in quibus calor cum siccitate coniunctus viget, vt in biliosis ardentibusque febribus præsertim fit, in quibus post ingestum cibum calor fit vehementior, & pulsus ad magnitudinem, & velocitatem augetur.

Sed hæc facili negotio persolues. Dic ad primum, in febre heclica caliditatem, & siccitatem intensam adesse, sed ita vehementem, vt cum ea possit stare vita, & non omnis primigenius humor sit exhaustus, velut in calce, in qua reperitur humiditas adhuc quæ ignis latentis est pabulum.

Ad secundum dic. Cibus licet non sit post duas horas in membra conuersus, tamen ex eo calorem augeri necesse est, quia alimenti vapor ad omnes corporis partes accedens, calorem aridum accendit, qui in humidum profiliens multum ebullit. Nec enim est necesse, vt alimentum assumptum vniuersim exeat à ventriculo: nam aliqua pars inter coquendum accedit ad membra in vaporis modum. Adde quod præexistens cibus in ventriculo ab ingestio impellitur, & sic successione quadam ex fecore sanguis transit ad partes nutriendas, & roborantur vires non tantum ex cibo, quin ex vapore eius,

A ex quo spiritus regenerantur, quorum presentia calor augetur, facultates robustiores fiunt, maximè si alimentum sit coctum facile, citissimæ distributionis, vrgeatque necessitas. Consule Petrum Mercatum lib. 4. de febrib. c. 2. in scholio.

Ad tertium dic: similitudinem esse à Galeno ingeniosè appositam, quia similiter accidit in membris heclicæ arecentibus, veluti contingit in calce, in vtrisque calor continetur sopitus, adueniente vero humore maior redditur, & magis sese tactui ostendit. Et licet alimentum sit simile, & familiare partibus nutriendis, tamen in principio cum illis habet contrarietatem, cum principio sit dissimile, & contrarium, auctore Arist. 2. de anima, cap. 2.

Ad quartum dic. Quod licet calor in calce sopitus, & in membris in principio accedente aqua, & alimento, ab horum frigiditate, & copia sit minutus, & obrutus, tamen postea deuicta frigiditate ampliore reddi, quod in igne obturati, & multa lignorum strue obruto fit manifestum.

Ad vltimum dic. Corpus nostrum post cibum semper ignoscit, sed magis in putridis febribus, maximè, & notabiliter in heclica febre. Sed hoc augmentum à febrium putridarum augmento distingues, quoniam in putridis signa præcedunt, non in heclica. Deinde, quia in heclica augetur ignis quacumque hora æger cibetur, putrida suas habet statutas horas, & humorum motum sequitur. Tertio, quia incrementum heclicarum durat vsque ad distributionem alimenti, ad quod putridæ non respiciunt. Quarto, in putridis augetur calor ab ingestio cibo, sed non manifestè, in heclicis conspicuè, & Medico, & ægroto pariter sentitur. Vltimò, in putridis calor augetur cum quadam pulsus, & caloris compressione, in heclicis ita increfcit, vt accessio incompressa videatur, vt ex Galeni doctrina supra citata dilucidè constat. Lege contra Auerrhoem eleganter disputantem Christoph. à Veiga in com. 60. lib. 2. prognosicon.

HISTOR. XLII. GALENI, De febre heclica.

Extenuatio tabifica ex intempetiuo theriacæ vsu adaucta, mortem inducens.

AT pueris maximè omnium theriacam interdico, quoniam ipsius magnitudo illorum vires plurimum excedit: nam & puerile corpus facile dissoluit, & complanatum fit vitium celeriter extinguit, non aliter atque lucerna flamma plusquam conueniat infusum oleum. Vidi ego alias puerum ab intempetiuo theriacæ vsu solutum: febrierat enim longo tempore fueratque corpore valde macilentio, & viribus adeo debilibus, vt vixere magna cura vix posset: qua cõspicatus medica prudetia veterum antidotum puero dari. Cum autè quidam ipsius curam haberet, qui patrem se esse pueri dicebat, & potius imperiosa quadam iubendi licentia videretur, quam professu à ratione iudicium audiret, temerario quodam impetu, & violente coegit theriacam puero exhibere, quam ille acceptam coquoere non valuit, eo quod potentior esset viribus ipsius. Solutus itaque vniuersum pueri habitum, aliumque fluere cum fecisset ob datam præ rationem antidotum, subsequuta nocte perit, &c. Galenus lib. 1. de theriac. ad Pison. cap. 17.

PARAPHRASIS.

DE theriacæ efficacia admiranda, eiusque aduersus plurimos præsertimque venenosos morbos facultate eximia lib. 5. de venen. proponemus plura. Hoc loco satis sit dixisse theriacam non esse propinandam iis qui calido sunt temperamento, & calidas incolunt regiones: nam hoc est, ignem igni addere, & calorem extraneum amplius acutere, quo pacto pueris cum summa cautela est propinandam: cum enim calefaciat, & exsiccat vehementer, puerorum corpus calidissimum inflammat, maximè si præcessit febris, & corpus sit ex carne: tunc enim si propinetur antidotum, excitat ingentes morbos, qui deinde difficilem habent correctionem.

Ne ergo putes pueris Galenum absolutè theriacam interdixisse: cum hæc pro morbo puerili, aliisque affectibus, quibus hæc ætas est obnoxia, persanandis sit efficacissima; sed illius vsu assiduum prohibere, potissimum si sit antiqua, & in vltima ætate constituta, quia vehementius calefaciat puerorum viscera, calorem implantatum absumit, absumit, ignefacit viscera, calorem implantatum absumit, spiritus exhaurit, humidum primigenium depopulatur. De hac intelligendus est Aëtius 1. de feb. c. 1. in fin. §. Et quandoque componitur heclica cum febribus putredinis, &c. Sed hoc mirum videri non debet, quum post humorales febres illa subsequatur ferè. Deinde si diaria potest complicari cum heclica, cur non putrida, quæ per longius tempus durat ob crassiores humorum naturam, in quibus putridis calor subiectatur. Primum non negabis cum Ishaac 1. de feb. part. 2. cularib. tit. de Ephemera c. 1. §. Ephemera gignit reliquas febres, non tamen gignitur ab illis: nam agens potulat moram in agendo, & passim identitatem, quæ duo calor in spiritibus non habet, quia cito resoluuntur: hoc licet verum sit, tamen spiritus denuò reficiuntur, nec omnes resoluuntur, sed eorum pars aliqua accensa remanet. At cum diaria non duret ultra diem, quia pars spirituum quæ remanet calefacta, uenescit, idcirco hæc cum aliis febribus complicata, non apparet, quoniam spiritus febricitantium febre heclica pauci sunt, & qui non possunt aspectu grauem sulcitate Ephemeram, & lenitas caloris quæ in diaria reperitur, aliorum calore obtuditur: quo pacto hoc modo si Ishaacum intelligas, non errabis, dicentè diariam ab aliis non gigni, hoc est diariam ab aliis febribus genitam, perinde esse ac si non gignatur, quia nihil aut de curatione, aut prognosi immutat.

Deinde Galenus tantoperè pueris theriacam propinandam recusat, à cuius potu tot recitata mala, & mortè euenisse commemorat, quoniam corpus erat extenuatum nimis, & præ diuturnæ febris vehementia imbecille: quare si tunc propinetur, corporis habitum extenuat, sanguinem, & carnem colliquat, & calorem ab extraneo iam resolutum amplius extinguit, præsertim si exhibeatur in ea quantitate quam affectus magnitudo desiderat. Cum ergo puer antidotum concoquere non posset, ipsa, calefactione sua inflammauit iecur, quo excandescente plurima bilis acris copia regenerata, biliolam, diarrhœam concitauit, & soluta aluo, debilitato corpore, resoluta spiritu, & sanguine, exanimis puer occubuit.

HISTOR. XLIII. GALENI, De febre heclica.

Heclicæ febris cum putrida complicatio possibilis.

Sicut mulieri accidit, que autumno ex vigiliis, & tristitia febricitare cepit, perseverauit autè ad plurimum hyemis. Hanc quarto die, vt scis, vidimus, deprehendimusque, statim heclicam esse febrem, cum alia quam humores excitantur coniunctam. Curatio autem vna fuerat, tum vt frigidam tempore, tum moderatè daretur, consueta scilicet hanc per sanitatem bibere: verum alius curatio huius erat commissa, quare nobis silere est visum. Gal. lib. 10. meth. c. 5. in med.

Alteri vero associata difficiliter cognoscitur, sicut que nuper cuidam muliercula contigit, cuius accessio, non die tantum, sed etiam nocte manifestè fiebat: Latebat enim tabida febris omnes Medicos quibus eiusdem curatio fuerat demandata, vt qui arbitrantur neque principium aliquod sensibile febribus heclicis inesse oportere, neque incrementum, neque consistentiam, tanquam non possit eis associari altera febris ex humorum putrefactione proueniens. At nos primis diebus statim in eadem muliere cognouimus: vtraque enim annotatio, & qua interdum, & nocte fiebat, partes quidem breues accessiones faciebat, & sapius cum rore aliquo, aut perspiratione vaporosa, ita manifestè soluebat, vt corpus in temperie positum tangentibus appareret: signa autem ex arteriis accepta, de quibus paulò ante sermo habebatur, semper remanebant, cum neque similitudine vt alia partes refrigerarentur, neque celeritatem, aut frequentiam motus amitterent. Gal. lib. 1. feb. cap. 10.

PARAPHRASIS.

Vtillissima est historia hæc, & ad praxim summopere necessaria: nam tradit signa difficillimi morbi, & ad cognoscendum intricatissimi, nempe febris heclicæ cum putrida complicati, quam cognoscere non cuiusvis Medici est, neque triualis, immò arte Hippocratica dignissima. Quotidie enim videmus post ardentem febrem non intere radicata introduci febrem heclicam, quam si non cognoueris, & in auxiliis putridæ febris congruis insistas, sponte, abstergentia, & euacuantia administres, nulla de heclico, & factio calore præmeditatione habita, contabescit corpore miserimi clam, furtimque è vita discedit. Hoc quotidie experimur in suppuratis, quorum se-

bris heclica est, cum putrida febre commixta: nam præter id quod in temporis processu facta permānet in membris, vapor adhuc eleuatur ex putrescente pure, qui febrem quoque facere potest de genere febrium putridarum. Accedit quod antequam febris heclica adueniret, putrida aderat, quæ non habuit causam aliam præter humorem suppuratum, ac putrescentem, qui heclica producit: adhuc manet, vt inter omnes explicuit elegantissimè Henricus Cuelhar in com. sent. 60. lib. 2. progn.

Frequens ergo est heclicam cum putrida complicari, id affirmat Auic 1. 4. tract. 3. c. 1. in fin. §. Et quandoque componitur heclica cum febribus putredinis, &c. Sed hoc mirum videri non debet, quum post humorales febres illa subsequatur ferè. Deinde si diaria potest complicari cum heclica, cur non putrida, quæ per longius tempus durat ob crassiores humorum naturam, in quibus putridis calor subiectatur. Primum non negabis cum Ishaac 1. de feb. part. 2. cularib. tit. de Ephemera c. 1. §. Ephemera gignit reliquas febres, non tamen gignitur ab illis: nam agens potulat moram in agendo, & passim identitatem, quæ duo calor in spiritibus non habet, quia cito resoluuntur: hoc licet verum sit, tamen spiritus denuò reficiuntur, nec omnes resoluuntur, sed eorum pars aliqua accensa remanet. At cum diaria non duret ultra diem, quia pars spirituum quæ remanet calefacta, uenescit, idcirco hæc cum aliis febribus complicata, non apparet, quoniam spiritus febricitantium febre heclica pauci sunt, & qui non possunt aspectu grauem sulcitate Ephemeram, & lenitas caloris quæ in diaria reperitur, aliorum calore obtuditur: quo pacto hoc modo si Ishaacum intelligas, non errabis, dicentè diariam ab aliis non gigni, hoc est diariam ab aliis febribus genitam, perinde esse ac si non gignatur, quia nihil aut de curatione, aut prognosi immutat.

Heclicam cum putrida complicatam agnoscerè difficile videtur, & laboriosum, maximè si putrida ex continuatum genere existat, sed cum calor eodem tenore semper similis sibi in eodem statu neque incrementum, neque sensibilem aliquam remissionem faciens tactui se præsentat, verendum est ne putrida in heclicam commigret: & magis si in vrina pinguedo appareat, aut manifesta à cibo recalescentia sentiat: si verò cum intermittente complicatur, ex morbi specie, & accessionum repetitione agnosces. Deinde transacta accessione cæteræ corporis partes temperiores apparent, arteriæ verò loca calidiora conspiciuntur, signum profecto radicati, & fixi in solidis partibus caloris certissimum. Accedit quod laborante melius se habente contabescit corpus, & extenuatur in dies magis.

His Ergo signis munitis putridam cum heclica complicatam agnosces, quas commiseri posse non dubites. Quid enim obstat quominus putredo possit vigere in humoribus, corpusque cordis possit esse in calefacto effecti nam licet putrida præexistente, calor, singula, & omnia corporis membra occupet, heclicus de nouo introductus est magis fixus, & duras, & diuturna caloris actione adeo sese in solida insinuat, vt habitualis citra vllam independentiam fiat, quod non solum in diuturnis, & ardentissimis febribus ob caloris vehementissimam actionem, consumpta humiditate, sed in Ephemericis ob ipsius caloris efficaciam sæpe contingit, vt plurimum exemplis in methodo generali Galenus confirmat: in corporibus enim adultis, vigiliis, curisque confectis, calor fixus & retortidus perpetua actione ipsam quoque cordis substantiam calefaciens facile radicatur, & fit habitualis.

Ex quibus causis feminam hanc in heclicam febrem incidisse cum putrida coniunctam, non est denegandum: nam vigiliæ diuturnæ spiritus resoluunt, exsiccat corpus, humiditatem depopulantur, contabescuntque, & innatum calorem absumunt: quæ damna eminentiori gradu ex tristitia diuturna emanare, certa res est, & nos latè plurimis variorum auctorum testimoniis comprobauimus lib. 2. in com. hist. 114. Si ergo corpori mestore contabescit causa calefaciens accedat, certum est promptius solidam substantiam calorem suscepturam, quam humores, aut spiritus: ingens enim moestitia ossa ipsa, ne dum carnes exsiccare potest, quam naturam humiditatem conterant natura suapte.

Cognita putrida cum hectica complicata, difficilis tunc curandi ratio restat, & intricata prolixius, quoniam hectica humectantia expostulat auxilia, putrida verò referantia & abstergentia, & maximè si cum pituitosa febre complicetur: nam diuersæ indicationes insurgunt; pituitosa enim calefacientia, & exsiccantia hectica valde contraria: minus periculum vertitur, si cum biliosa febre complicetur hectica: quoniam utraque iisdem alterantibus indiget auxiliis. Consule doctissimum Paulum Tuccam *l. de curat. febr. hecticarum in fine.*

De curatione quid superest dicendum? Galenus totum curationis cardinem in frigida, tempestiue, & moderatè oblate potu reponit, cuius ope se iuuenem, ne in febrem hecticam incideret, præseruasse gloriatur, *lib. 10. meth. c. 6. & lib. de marcore cap. 7.* dum sic alloquitur. *At cum primum cognita fuerint, aqua frigida danda est, quippe eo tempore est tutissima, cum & virtus valida sit, & sanguis copiosus in corpore contineatur: nam ubi febres moram traxerint, tunc & vires redduntur imbecilliores, & sanguis fit paucus.* Frigida ergo potus vtrique febrī succurrit, præsertim si corpus sit squalidum: hoc enim humectatio à futura siccitate præseruat, cuius lapsus difficultè corrigitur.

Curatio tamen in hunc modum instituenda. Putrida prius debet curari quàm hectica, & purgatio offerenda clementius, quàm si sola putrida adesset. Si vires validæ sint, præsentiaque sanguinis adsit, vena est scanda, viæ referandæ, accessiones semper obseruandæ, ita vt cum ad sunt, vel futuræ sunt, ab alimentis, vel medicamentis abstineamus, sed solum propinentur, cum vel cessant, vel conualescunt, vel longè à principio recesserunt.

His factis ad hecticæ curationem accedendum. Lactis potus præsertim astuini imperandus, administranda balnea, quæ vtrique febrī sunt vtilia, vt *suprà in com. hist. 23. latè docuimus, & probat elegantissimè Ludouicus Lemosius lib. 10. meth. in com. c. 10. disp. 6.* dummodò tamen vires fortes existant, quas validas pro hoc ferendo auxilio exoptat cum Hipp. *Gal. lib. 3. acut. in com. text. 59.* Cætera verò præsidia quære apud Ioan. Bapt. Theod. *ep. 35.*

QVÆSTIO XXXVIII.

Vtrum hectica in principio, nulla alia febre præcedente, inuadere possit.

COMMENTARIUM.

Hanc quarto die vidimus.] Hecticam febrem Galenus arbitratur *lib. 2. cris. cap. ult.* in primis diebus generari non posse, sed in processu morbi, præcedentibus scilicet aliis febribus, sic enim in sine capitis citati hic auctor protulit. *De hecticis autem non est presentis temporis sermo; nulla enim earum in primis diebus, sed in progressu temporis fit.* Idem sentit Rhafius *16. cont. cap. ult.* & subiungit rationem, quia non possunt calefieri membra, quæ prius calefiant humores, & spiritus. Quæ ratio de sumpta est ex *Gal. lib. de inæqual. intemper. cap. 4.* quo loco vniuersaliter asserit, facile alterabile, aut calidum natura, à quouis excalescente primum excalescere: cum ergo spiritus facillimè alterentur, & tenuium sint partium, & humores tenuiores sint, crassis, & solidis particulis, concludunt Galenus, & Rhafius *locis citatis* nunquam fieri hecticam, quin prius diaria, aut putrida præcedat.

In oppositum est celeberrima doctrina Galeni *lib. 1. feb. 8. & 3. de præsaq. ex pulsib. c. 4. & 7.* asserentis febres hecticas aliquando statim à principio fieri. Ita sentiunt Paulus *lib. 2. cap. 32. 5.* Duplex hecticarum febrium species est, prima ardentibus magna ex parte superuenit, quæ prorogatur adeò, vt tempore cordis ipsius madorem absument: reliqua verò est, quum statim ab initio inuadit, primam originem diariis similem, ex mæore, ira, lassitudine maiore, vna cum exustione in sole sortita, & c. ad stipulatur *Aur. 1. 4. tract. 3. cap. 1.*

Quidam soluunt hecticam dici à Galeno fieri incipiendo, vel inter initia morbi, id est, in tribus primis, aut quatuor diebus, ita tamen vt ante illam præcedat alia febris;

quam interpretationem deducunt ex *Gal. lib. 10. meth. 5.* Sed horum sententia cōiungitur. Primum, quia *Gal. lib. cit.* asserit hecticam aliquando statim, ab initio inuadere, & similem primum sui ortum Ephemeris facere. Deinde *3. de præsaq. ex pulsib. 4.* ait nullam febrem ab initio hecticam fieri, nisi cum oritur à causis procatarteticis, nepe tristitia, aut ira.

His fretus, existimo Galeni sententiam firmam esse, hecticam aliquando incipere nulla altera febre præcedente: si enim verum est quod concedit, hecticam nunquam à principio fieri, nisi cum sit à causa procatartetica, mæore scilicet, aut ira, patet illud verbum à principio, significare principium totius agitudinis, & non primos tres, vel quatuor dies, nam in his facile contingit vt febris hectica fiat ex ardente, nulla ex causis procatarteticis præcedente. Neque obstat quod adducunt ex *Gal. cit. meth. loco,* in quo est scripta historia hæc; quod enim ibi asserit se deprehendisse quarto die mulierem correptam febre hectica, non negat eandem febrem à principio habuisse: solum enim inquit se hanc fœminam quarto die vidisse, & statim deprehendisse eam febre hectica laborare. Hoc modo exponit hunc locum subtilissimus Vallesius *lib. 5. cont. 20.*

Sed quoniam hic auctor argumenta non soluit, quæ aduersam opinionem confirmant, ea sic sunt soluenda. Primum, fiens, & remissus calor, qualis reperitur in diaria, semper debet præcedere factum, & intentum qui febrim hecticam comitatur, ergo prius semper inducitur diaria. Dic: primo caliditatem fientem, præcedentem calorem factum, & hecticum, quum breuissimè duret, & ad hunc dirigatur tanquam ad terminum, nomine hectica comprehendit. Solue secundò cum Thoma à Veiga *1. feb. 8.* quod licet verum sit calorem fientem, & remissum antecedere factum, & intentum; tamen hectica incipiens cum à causa vehementissima proficitur, fit vt calor in spiritibus accensus non conseruetur, quia à calidissimo agente attenuati, & resoluti ad calorem suscipiendum, & conseruandum redduntur inepti.

Secundum Quod tenuius est facilius alteratur quàm crassum, ex *Gal. 1. feb. 1.* quare aërea substantia citius accenditur, quàm solida, *Gal. lib. de inæqual. intemp. cap. 5.* Sed spiritus sunt tenuiores, quàm solida; ergo calor prius accenditur in illis, quàm in his, ac per consequens prius semper antecedit diaria. Dic: licet magna ex parte hoc contingat, tamen aliquando ob fortitudinem causæ agentis, & dispositionem passī ad recipiendum calorem fieri potest, vt prius caliditas sit facta in membris, quàm in spiritibus, aut humoribus, quod constat de hectica pestilenti, quàm concedit *Gal. 3. præsaq. ex pulsib. cap. 4.* fieri illic in initio. Sic fulgur comburit ensē intacta vagina. Quare Aphrodis. *4. prob. 5. 1.* rectè asseuerat leuiter resistentia magis effugere actionem causæ validissimæ, quàm quæ multum resistent: hoc modo vehemens ventus arbores fortissimas euertit humilibus intactis fruticibus. Ob hanc causam, nempe ob aptitudinem passī, contingit, vt hectica aliquando fiat aliis non præcedentibus, vt vapore si humores, & spiritus cordis sint frigidiores & humidiores, & cordis substantia exsiccata, & ad incendiū aptissima, quare accedens, hectica, & non aliam inducet. Sed cum hic euentus rarissimus sit, idcirco Rhafius, & *Gal. loc. cit.* hecticam nunquam à principio fieri, id est, rarissimè affirmant.

Tertium. Varia membra reperiuntur in corpore nostro, quæ inæqualiter cum resistent, non possunt vno, & eodem tempore perducī ad excalescentem esse; ergo quædam ex illis habebunt calorem iam factum, aliis habentibus eum solum in fieri, quare tunc temporis febris adest, quæ non est hectica: hæc enim requirit excalescentem omnium membrorum, ex *Gal. lib. de inæqual. intemper. cap. 5.* Deinde hectica est intemperamentum æquale totius, ex *Gal. loc. cit.* Non potest autem æqualis caliditas simul imprimi in omnibus partibus ob illarum inæqualem resistentiam, igitur hectica nunquam incipiet altera febre non præcedente. Dic: æqualitatem quam includit hectica, seruare inæqualitatem natiuam temperamentum membrorum: neque enim cutis ad æqualem caliditatem perducitur atque cor, ac proinde posse simul in omnibus partibus

partibus acquiri, & licet quædam membra habeant calorem iam factum, quo tempore alia habent eum solum in fieri: quia tamen calor ille fiens breuissimo tempore durat, & vergit ad calorem factum totius, proinde tota febris sub nomine hectica comprehenditur, nec enim diaria est, nec putrida. Si autem in hac quæstione velis latius spatari, adi Ludouicum Mercatum, qui more suo eam fusè pertractat, *lib. 5. de febrib. cap. de feb. hectica.* Nobis hæc paucula pro historię interpretatione dixisse sit satis.

HISTOR. XLIV. GALENI, De marasmo.

Quidam marasmo laborans, lacte, balneo, & aliis humectantibus auxiliis Galeni opè restitutus.

Veluti quem memorauimus à Medicis siccatum, curauimus. Siccus & gracilis erat redditur, propterea quod ventriculus eius ex sicca intemperie imbecillus malè concoxerat. Hinc omne curationis consilium huc tendebat, vt humectaretur tum ventriculus, tum reliquum omne corpus. Quibus autem sigillatim agendis, quibusque maximè materis sim vsus, vt vni compos essem, non sit abs re dicere. * Domum ei parauimus maximè balneo vicinam, ab hac statim in balneum super linteis manè intuli, vtrique ne, si ipse se moueret, tum siccaretur, & exolueretur. Aqua esto ad vnguem temperata: nam frigidior latenter corpori infirmo frigis insinuat, calida siccatur, constringit tenues meatus, ac densat, quos nos laxari, ac dilatarsi postulamur. Ab eiusmodi lauacro statim asinum exhibui lac, sed inducta in ipsam, qua iacebat, domum, asina. Et sanè vtilissimum lac est cum ex ipsis mammillis quis hauserit, cognatum enim, & optimum muliebri lac est, si minus, sit asinum, quum enim tenuissimum sit, minimè coagulatur, & quoque versus occurrunt in corpus digeritur, cui mellis tepidi ne coaguletur, paucillimè immiscendum, & de vtriusque bonitate maxima cura habenda est: nam mel sit optimum, & lac nullam externam qualitatem, odore, gustuue præ se ferat, sit dulcissimum, sibi ipsi continuum, & animal a quo emungitur lac idoneis alimentis nutriatur. Post balneum, & frictio mollis conuenit, & vnguentum humectans: nam hæc ad renutritionem conducunt. Perfectioris terminus sit rubor lotionis, cum calor in cute sentitur. Nutrimetur sit coctus facile, nutriens, minimeque glutinosus, atque excrementosus. Iam vini tum qualitatem, tum quantitatem, memoremus, quod maximam vim habet ad nutriendum, quo potu vniendum censeo, modo non febricitent; sit aquosum, tenue, oligophorum, non nouellum: nam aquosius, imbecillius, agrius coquitur, magis excrementosum est, antiquius, vinosius est, & vehementius. Illud cum aqua temperabis: nam hæc sola plura damna avertit, moratur in præcordiis, flatum excitat, eneruat ventriculum, & ciborum distributionem impedit. Potionis modus erit, vt nec in ventriculo innatet, nec fluctuationis sensum inuehat; ciborū, vt ne grauent quidem. Deinde humidum radicale commodum vtilis ratione regimur, somnus conciliandus; siccatur namq; totum corporis habitum vigilia, & ideo infestissima est vis qui ex siccitate laborant. Demum paulatim hæc sunt peragenda: & longo tempore administranda: nam qua longo tempore extenuata sunt corpora, ea segnitè rescere conuenit: qua breui, breuius, vt præcipit Hipp. & c. *Gal. lib. 7. meth. c. 6.*

PARAPHRASIS.

In nulla historia Galeni ita accuratè pro curanda siccitate præcepta omnia curatiua proposuit, quàm in exemplo hoc quod ita exactè describit, quantitatem, qualitatem præsidiorum renutrientium, modum, tempus, & formam graphicè præscribens, & meritò sanè; marcor enim est frequentissimus affectus, & qui ex frequentissimis morbis læpissimè scaturit, vt sunt febres acutæ, inflammationes internæ, vacuationes immodicæ, & alij morbi, quorum feuitie depopulata & absorpta primigenia humiditate plures contabescit occurrunt.

Sed in primis iudicabis, cur hic humectantium præsidiorum opè reuixit, si siccatus erat, & marasmo affectus,

A hic autem incurabilis est; ita vt dicat Galenus *lib. 10. meth. cap. 10.* quos autem marasmos iam occupauit, hos sanare non tentabis. Dic duplicem esse marasmos, alius enim est frigidus, alius calidus: hic est cōsumptio omnium humiditatum facta à calore: hic etiā habet duos gradus, vel enim ex toto primigenia humiditas est absorpta, vt vires resoluatur, & hic à *Gal. in meth.* dicitur torridus, & vocatur syr. coposus: alter est in quo nondū primigenia humiditas est exhausta, & hic à Medicis, febris marasmodus nūcupatur: Alius est marasmos frigidus, & est cōsumptio humiditatis primigeniæ à frigido facta. Hic quoque duplex est, alter naturalis, alius aduētitiuus: ille est cōsumptio humiditatis radicalis sponte naturæ facta propter defectū caloris natiui; aduētitiuus fit à causa præter naturam, natiuum calorem extinguit. Tunc sic marasmos calidus, in quo radicalis humiditas ex toto est absorpta, incurabilis est; ita docet Gal. *loc. cit. & 7. meth. 6. 8.* Accidit autē sic affici corpus in diuturnis potissimè morbis, vtrique cū nata cuiusque partīs humiditas ex qua prima nutritur, propemodum omnis exhausta iam est: nam vt solidarum ipsarū siccitas corrigatur, id fieri omnino non potest sicuti nec senium, veluti in libro de marasmo docuimus: hanc verò humiditatem, etiam si omnino si absorpta, regigni modo vtilis ratione licet.

Gloriatur ergo se comoda victus ratione, & aliis renutrientibus auxiliis, curasse hunc ægrū, qui Medicorū incuria ad extremā siccitatem erat redactus, de quo fecerat commemoratiōe hoc libro in *c. 7.* dum sic inquit. *Alium verò nō pridē, qui iam adeo siccatus fuerat, vt similitudinem habuisset ferret iis qui marasmo marcescunt sanantur, contrariis omnino exhibitis, iis qua egerigisti Medici suaserant: quippe non ex alia occasione eò periculi venerat, quum inter initia exigua intemperiem ex siccitate qua madefieri postulabat habuisset; quam quod i qui eum curandum susceperunt, tum absinthio potantes, tum amaros asparagos, ac bulbos edendos dantes, eum omnis madoris expertem reddiderunt, hunc nos sanauimus omni ratione humectantes.*

Videns ergo Gal. primigeniam humiditatem in carnis partibus absorptā, quæ actione caloris torridi in solidioribus partibus etiam incipit resolui, tunc ad eam refarcientdā, iam omnino depopulatā totā curationis spem in humectando corpore reposuit. Hoc opus multiplici perficitur præsidio, sed præcipue lactis potu, & humectantibus balneis: tunc enim substantiæ humectatiæ præsidia, lac viscera renutrit per se, balneū externas partes refocillat, & ex accidētī cōnuit: sicut enim lucernæ oleo ex toto consumpto & elychnio quasi reficcato ignis perit, sic carnosā, & solida substantia absorpta humiditateque resoluta perit animal.

De lactis efficacia, vi, electione, differentiis, & vtendi modo in præsentī nihil dicendum, quum de hoc argumento multa sint dicta satis *lib. 2. in com. hist. 2. & 36.* de temperamento addamus. aliqua, quoniam lac est frequentissimè vsus, & est sanorū alimentum, & ægrorum medicamentum. Nam in hoc dubio explicando auctores dissentiunt. *Gal. lib. 5. simpl. c. 21.* in mediam dicit habere temperaturam inter sanguinem, & pituitam, magisque accedere ad sanguinem quàm ad pituitam, cum autē sanguis temperatus sit, & calor mediocris, lac modicè calidum erit. Maximè cum fiat ex sanguine, vt probat Alexand. *1. prob. 80.* asseuerans lac esse sanguinè in manibus mutatum, & dealbatum, immò lac fit ex sanguine purissimo, pinguisimo, & dulcissimo; si Philosopho fidem adhibemus *lib. 4. de gener. anim. c. 8.* quo pacto pro factu nutriendo eius generationē fabricauit natura *5. aph. 37.* Tertio, lac fit per concoctionē mediocrem, quia lac est sanguis percoctus, & elaboratus in mammis; licet enim hæc frigida sint, glandulosæ, exangues, & laxæ, tamen per moram coquunt, & ob viciniam cordis ita calefcunt, vt possint sufficere coctionem: nam est beneficium mammillarū lac si ignis acquirat, tamè ratione materię, quæ est sanguis, caliditate participat. Quarto Ishaac in particularibus diætis lac esse calidū vsque ad secundū asseuerat. Ad hæc *Gal. 3. aph. 24.* refert lac in infantibus in ore vlcera gignere propter qualitatem suam, hoc est quia vertitur in mordētē bilem. Vltimo, temperatura lactentis est calida, & humida oportet igitur ali ex alimento calido, & humidō.

Sed præstat subscribere doctrinæ Galeni, qui lactis naturam ad frigidum & humidū inclinare manifestissimis verbis

verbis affueat *lib. 4. simpl. dum sic præfatur; lac eisi quia A* fit dulce, tamen ex se nunquam amarum efficitur, vniuersum enim in eo à frigore magis caliditas quam ipsa vineat, prout de etiam repositum accecit. Ex tribus enim substantibus qualitate dissidentibus constat. Prima quidem crassa, ex qua caseus conficitur, altera pinguis, ex qua butyrum, & tertia aquea, quod serum nuncupamus. Verum in lacte pinguis quidem substantia vel maxime temperata est, crassa vero paulum ab ea declinat: at excrementum illud serosum frigidum, & humidum est. Quare lac vniuersum à modica caliditate corpore longo intervallo relinquitur, quapropter ex se accecit potius quam amarescit. Hactenus Galenus, ex cuius præclara doctrina totam dubitationem euanescente putamus. Hanc doctrinam sequuntur Cristoph. *veg. l. 2. art. medic. sect. 3. c. 9. rit. de lacte. Lud Merc. tom. 1. l. 2. clas. 2. quæst. 164. n. 47.*

Argumenta autem non poterunt obtinere quod tentant. Dic ad primum. Lac ea frigiditate, & humiditate gaudet, vt parum à calore recedat, & ita temperatum dici potest, quoniam quæ paululum in frigiditate, & humiditate excedunt, temperata appellat Gal. *lib. 6. simpl. 67.* Dic ad secundum, etsi lac per vltiorem coctionem ex sanguine fiat, tamen non omnia coctione magis ac magis sunt calidiora, ita lac ex sanguine genitum frigidius est sanguine: sic spiritus animalis ex vitali genitus, frigidior est vitali. Deinde quæ summè coquantur, coctione sunt calidiora, non tamen vbi mediocriter coquantur: nam mel si intensè coquitur, fit calidius, quia amarescit: si coquatur mediocriter, non fit calidius, quia mel crudum acrius est, nam intestina pungit: cum verò mediocriter coctum est, non stimulat, quoniam per moderatam coctionem partes acriores dissipantur, quare lac est sanguine frigidius, de qua re multa diximus supra *in com. hist. 15.* Ad quartum. Gentilis Galenus vult conciliare cum Auicenna *in com. cap. 441. tract. 2.* asseritque lac esse calidum, quia vertitur in sanguinem calidum, & humidum. Non placet concordia, quoniam hoc modo cuncta alimenta erunt calida. Dicerem, Isaacum respexisse partes butyrosas, & serosas lactis, quia nitrosæ sunt, & acres, quarum causa Galenus serum numerat inter acria, & falguginosa *2 simpl. 12. & 3. alim. 25.* quod facit etiam Auic. *loc. cit.* & ipsum serum aperit, deobstruit & expurgat apud Mesuem *tract. de simpl. cap. de sero lactis.* Dic ad quintum. Lac ob qualitatem suam acrem non vlcere: quoniam nulla est causa cur lac, pituitosum alimentum, & pituitosi humoris ferax, quum generet calculos renum, crassos humores, & frigidis morbis valde noceat, & in pituitosa natura, qualis est puerorum, maximè lactentium verti debeat in bilem: quoniam si hoc verum esset, non solum os, sed totum corpus deberet vlcerari, ergo amplectenda est Galeni sententia *in com.* reiciens vlcetis causam in absterfione adiuncti feri, accedente etiam cutis summa mollitie. Ad vltimum dic: temperiem puerorum quoad intentionem esse paulò frigidiorē temperato, sicut iuuentus parum calidior, adolescentia temperatissima, quare nil mirum si pueris alimentum lactis, dulce, & suaue sit intentione subfrigidum.

Differentia lactis sumuntur ex animalium specie: nec enim omnium animalium lacte vtitur, sed eorum, quorum natura nostra non est valde dissimilis, & quorum carnes fastidium non patiunt, & ideo experientia edocti vtitur lacte camellino, equino, asinino, caprino, ouillo, vaccino. Sed licet ita sit, solum ex caprino, ouillo, & bubulo butyrum extrahitur, & caseus conficitur, & vt notat Gal. *10. simpl. rit. de lacte,* sulo non vtitur, quia liquidissimum est, asinino vtitur vt medicamento alimento: nam præterquam quod nutrit, ob tenuitatem occurrunt longissimas penetrat corporis partes, & valde humectat; caprino vtitur, quia est mediocriter consistentia, ventriculo gratum, & in sanorum vsus magis commendatum; ouillum crassum est etiam, bubulum pinguisimum, & crassissimum.

At hoc loco triplex insurgit dubitatio. Prima, si ouillum caseo, bubulum butyro abundat, quomodo est crassissimum bubulum, crassius ouillo *3. alim. 15.* cum caseus crassior sit butyro? Dic: butyrum actu esse crassius caseo: caseus autem cum cogitur, efficitur crassior, in lacte non est crassior. Patet; nam butyrum per solam separationem crassius, & recentissimo caseo. Solue secundo, In vacca plus est

butyri, quam sit in oue casei, & ideo vaccinum crassius. Secunda. Cur in animali humidior, id est, pecude, lac fit serosius, in sicciore, id est, armento, pinguis? Dic: tale reddi lac per separationem, quæ autem per separationem excernuntur, non redolent naturam eius à quo emanant, sed è contrario, ergo sicut ius vaccinae canis est pinguis, ita & lac. Sic & capita piscium suauiora, quoniam pinguedo plurima relinquitur ab ossibus: Ouis autem trahit ad membra plurimum humidi, ideo relinquitur lacti permixtum siccum, caseosum; capra, quia medium habet temperamentum, inter ea moderationem habet in lacte.

Tertia. Si quò lac est crassius, eò magis adstringit, bubulum autem crassissimum, ergo summè adstringit, contra rationem, & experientiam: nam butyrum laxat. Dic. Lac magis nutrit, & aluum sistit, eo quod magis expers feri, & hoc significauit Gal. *lib. de suc. bonit. & visio c. 4.* asserens crassius lac magis adstringere, nam crassities casei magis retrahit, ideo ad fluxus commodius est ouillum vaccino, & caprino.

Sumitur etiam differentia lactis ex anni tempore; vere primo liquidissimum, proinde deterius; autumno, crassissimum, longè deterius procedente vere, ætate prima, optimum, in particularibus tum ob temporis temperiem, tum ob partus medicam distantiam; si verò aliqui auctores vernale commendant, de fine veris intelligendi sunt. Itaque vernum torminosum, laxans, parum nutriens, non boni succi ob aquosos humores ex partu relictos initio autumnus duræ coctionis, adstringens, flatus eleuat crassos, qui capitis dolorem, & anhelitus præfocacionem inducunt, in fine autumni pessimum, ex Ishaac *in diet. vniuersal. lib. num. 57.*

Sumitur etiam differentia ex tempore partus. Optimum est quod non mirus quinque diebus distet à partu. Tradit Haly causam *5. theoric. 40.* quia in gestatione prauis humores vbera implent, qui in lac soluuntur; vbi autem immodicè recedit à partu, non excrementicia tantum humiditas, sed & natia vberum exhauritur, quare lac prauum redditur, vt doctè probat Sennertus *lib. de morb. infantium c. 2. de electione nutritis.* In tempore gestationis ante septimum mensem, inutile, ex Arist. *4. de generat. 5.*

Sumitur etiam differentia ex locis vbi pascuntur: nam alimenta mutant lac: virides enim herbae, & recentes, aquosus lac generant, aridiores, & duriores, crassius. Denique diuersus cibus lac euariare potest, vt ostendit Hip. *lib. 6. epid. sect. 5. text. 35.* dicens: *Mulier aut capra, eluterium, aut cucumer syluestre comedentes, pueris purgatio.* Denique sumitur differentia ex corporis habitu, temperie, ætate, calore, quæ omnia quoniam Ishaac *loco cit.* Arnaldus *in com. c. 7. regiminis Salernitani,* Antonius Gazius, & Bruerynus *in suis libris de alimentor. facultatibus* late agitant; idcirco hos auctores attentè perlege, præcipuè omniscium Cardanum, qui *lib. 2. contradi. tract. 4. cons. 1.* de his omnibus late, ac doctè disceptauit.

Sed indaganda est vltiùs altera difficultas, cur si lac in ægris præbet alimentum probissimum, & illis summo est auxilio, nempe tabidis, diuturnis febribus, & præter rationem consumptis, ex Hipp. *3. aph. 46.* cur aliquando non solum sanis, sed ægris tantopere nocet? Dic: quia cum sit præstantissima substantia, & elaborata, cum corruptitur, in deteriore abibit labem, & sic in sanis in ventriculo frigidum accecit, in calidior in nidorem abibit. In ægrotantibus verò plurima damna parit. Nocet itaque capite dolentibus: lac enim quantumvis optimè concoquitur in ventriculo, semper est flatuosum, & caput tentat: quum enim sit humidum, & pingue, actione caloris vertitur in habitus, qui caput replent, & grauant, doloremque concitant. Hæc doctrina intelligenda est sumpta indicatione ex dolore, qui partem dolentem concitata fluxione repletæ solet, & quando à vaporum, aut flatuum copia dolere concitatur: si enim sit ob calidam siccamque intemperiem sine materia, lac intus assumptum, aut extrà applicatum, prodest, quia calidam intemperiem corrigit.

Noxam deinde affert lac febricitantibus, sed iis non quacunque febre, sed valida, & acuta detentis: lac enim ex modo substantiæ, & temperamenti, & ob diuersitatem partium quibus constat, facile corrumpitur, & vel in acorem, vel in nidorem vertitur: nam in ventriculo frigidum non satis concoctum accecit, & in calido cum sit

fit pingue, inflammatum bilefeci, & nidorem acquirat. Neque obstat Galeni locus *4. simpl. 17.* dicentis, quod quando calor animalis est fortis, tantam dulcedinem lac acquirat, quantum mel deperdit, quoniam ibi de naturali calore agit non de igneo, & exurenti: cum igitur per febres materiales viscera sint exalata, & viciosis humoribus redundant, corrumpitur lac, & febris causam adauget.

Nocet etiam quibus hypochondria suspensa murrant: nam hæc ob dispositionem inflammatoriam, scirrhum, œdema, vel obstructions solent distendi: quare tunc corrumpitur lac ob viscerum intemperantiam, recrementorum colluuiem, viarum angustiam. Insuper ob flatuosam substantiam impactam distendi solent, vel ob eam quæ à superioribus ad inferiora cum murmure commouetur, vt notauit Galenus *4. aph. 37.* tunc enim lac epotum, etsi rectè concoquatur, flatuosum est, & nocet, dummodò tamen pro alimento, aut medicamento attemperante, aut leniente assumatur: nam quando assumitur pro medicamento expurgante, ob maiorem vtilitatem concedi debet, sic Hip. *4. acut. 7. & 19.* in curatione febris ardentis vitur lacte asinino, & Auic. *15. 3. tract. 2. cap. 7.* agens de scirrhu lienis inquit, *omne lac lienis est contrarium præter lac camelarum, & 14. 3. tract. 4. cap. 13. in med. 5. Et non decipiari in hoc, &c.* in curatione hydropis vsus lactis asinini, & caprini summè commendat.

Nocentium deinde infert siticulosis: si enim sitis ex humoris falguginosi, aut biliosi copia, aut caloris incendio oriatur, facile corrumpitur, quia vt notat doctè Heurnius *in com. butyrofa pars illis in bilem vertitur,* quapropter picrocholis est valde incommodum. Si verò ex humidi inopia sitis ducat originem, tunc lac illis remedio est.

Dammum etiam infert lac, si in febribus acutis biliosæ apparent deiectiones: siue enim exhibeatur in febribus acutis, siue biliosas deiectiones habentibus, semper reprobatur, quoniam ob dictas causas corrumpitur, vel aucta cacochymia in bilem vertitur. Si verò Galenus *lib. 10. simpl. rit. de lacte,* hoc contra mordaces fluxiones commendat, quia dolorem mitigat, acres humores attemperat, ob quam causam ab Auic. *lib. 2. cap. cit.* contra venena calida, & acria offertur, in causa est, quia maior copia humoris biliosi est euacuata, tunc enim lac nocere non potest, vt *2. simpl. cap. 12.* affirmat Galenus, de qua re lege quæ diximus *lib. 2. in com. hist. 85.*

Reprobatur etiam lac quando multi sanguinis deiectione facta est, quoniam ob collapsas vires & ventrem refrigeratum coquitur difficulter, & distribuitur pessimè. Sed quid respondebimus Galeno *3. de aliment. facult. 15. & 10. simpl. cap. de lacte,* concedenti lac in cruentis deiectionibus, præsertim si in ipso ferrum candens, aut lapides igniti extinguantur? quia sistit fluxum, consolidat, & lenit dolorem, quæ in dysenteria sunt valde vtilia. Solutum plurimum lac esse vtile quando vexant tormina, & mouetur aluus: quando verò cessauit fluxus, reprobum est: accecit enim, quia à stomacho debili, & frigido non concoquitur. Sed non explicant difficultatem, quoniam ob hanc causam neque in hectica senectute, aut ventriculi concederetur, quod falsum est. Intelligendus ergo est Hippocrates de hepatica dysenteria, quæ ex hepatis obstructione, illiusque frigida intemperantia scaturit, tunc enim lac nocentissimum est.

Quo pacto lac hecticis est appositissimum edulium, prout expertus est Galenus, qui eius potu iuuenem hunc perfunctum refert, quod intelligendum est, dummodò febris hectica putridam non habeat adiunctam, quoniam tabidi absterfione, vlcetis consolidatione, & renutritione opus habent, quæ omnia perturbantur si in præsentia febris putridæ id propines, à maiori enim putridorum calore lac corrumpitur, & ab illius fuliginoso vapore, & spurco contactu conspurcatur lac, quod enim Auic. affirmat *lib. de virib. cord. cap. 4. & 2. 1. doct. 2. sum. 1. cap. 16.* calorem hecticæ maiorem esse calore tertianæ, & febris acutæ, intelligendum est, quod eius caliditas sit magis mansua, vt ipse ibi asseuerat, quia est æqualis, & facta, alioqui hecticus calor minor est, debilis, & pusillus, vt ait Galenus *1. lib. de diff. phis. cap. 9. in med.*

Porro ne lac in stomacho cocrescat, & vt ad distantissimas possit permeare corporis partes, mel admiscuit, quod ita præparatum, optimum esse ait Arist. *lib. 4. de histor. animal. cap. 22.* Sed cum triplex sit genus mellis, apum, roscidum, & mel cannae, videndum quod mel sit cum lacte permiscendum? Dic quod non est mel roscidum, quod *3. alim. 39.* aëreum vocat Galenus, & Auic. *lib. 2. c. vlt.* appellat saccharum alhular; nos mannam dicimus; & nihil est aliud quam ros, aut liquor suauis, qui æstiuo tempore sub lucanis temporibus noctis frigidate concretus ex aëre descendit. Hoc ergo mel cum lacte permisceri non debet, quoniam abstergit intestina, & aluum soluit, alui tamen fluxum in tabidis noxium esse firmat Hip. *lib. 5. aph. 14.*

Deinde licet nostro æuo loco mellis eligatur saccharum cum lacte permiscendum, quia magis est temperatum, nec ob caliditatem, febrilem calorem adauget, de cuius temperamento, & electione plura proponunt Dioscorides *lib. 2. cap. 76.* Gal. *lib. 8. meth. cap. 4.* Paulus *lib. 3. cap. 7.* Manardus *lib. 2. epist. 2. & lib. 9. epist. 3.* Matthiolus *in com. Dioscoridis,* & alij, nosque plura diximus *lib. 2. in com. 33.* tamen Galenus hoc non elegit in hunc vsus, quoniam eius sæculo illius copia non extabat multa.

Est ergo mel apum, quod colligitur ex plantis, & herbis, licet neque succus sit, fructus, aut earum pars, sed eiusdem generis cum rore cæli: hunc igitur rorem decidentem super arbores, & herbas pro sui nutritione apes suum, cuius copia tumida, aliquantulum elaboratum in suis aluiculis reponunt, in quibus de nouo immutant. Hoc igitur est mel, cuius materia est cæli ros, qui non est salua siderum, aut cæli, aërive se repurgantis sudor, vt Plinius inquit *lib. 11. cap. 12.* sed ex vaporibus fit calore solis cleuatis, concoctis, elaboratis, & aëris frigiditate concretis, vt *3. de aliment. facult. cap. cit.* dicebat Galenus.

Immutatur hic ros tum ex arboribus super quas decedit, à quibus aliquid boni, vel mali acquirit, quia concoctus; deinde calorem, acrimoniamque induit, est calidum, & siccum in secundo gradu, ex Galen. *7. simpl. rit. de melle, Paulo lib. 7. eodem rit. Auic. 2. Canon. cap. 496.* & quia in vnoquoque genere quæ flaua, & rubra sunt, calidiora existunt: quæ verò pallida, aut candida, frigidiora, idcirco mel flauum est calidius, pallidum verò, & candidum, erit minus calidum, & temperamento magis proprium. Eligitur flauum colore, odore & sapore iucundo, acre, purum, syncerum, totum pellucens, tam sibi coherent, vt continuitatem suam quasi linea longissima non intercissim seruet, si digito attollitur, & quod inter coquendum paucam spumam emittit. Hoc non solum alimenti, sed medicamenti vicem gerit, parum tamen nutrit auctore Galen. *lib. 3. acut. 17.* & in naturis, & ætatibus calidis in bilem vertitur, quia exurit, & non concoquitur, contra tamen in ætatibus, & corporibus frigidis, siue ex morbo, siue ex natura, quia modicè concoquitur, optimum generat sanguinem, vt notauit Galenus *lib. 4. simpl. 17.* de cuius generatione, electione, natura, & viribus sat plura protulere Dioscorid. *l. 2. c. 74.* Matthiolus, Marcellus, Virgilius, & Ruellius *in com.* Hermolaus Barbarus *lib. 2. corollar. in Dioscorid. c. 30.* Aristot. *1. 5. de hist. anim. c. 22. & lib. 9. cap. 40.* Plin. *lib. 11. c. 6.* Theophrast. *lib. 6. de hist. plantar. cap. 7.* Cælius Rhodigin. *lib. 28. c. 27.* Macrobi. *lib. 7. saturnar. cap. 12.* quantum autem sit eius præstantia in producenda vita, tradit Cælius *lib. 2. de lib. antiq. cap. 3.*

Huius ergo, sicut & lactis summam curam habendam esse, docet Galen. *hoc in loco,* si enim Veneti, & Prasini studiosi sectatores equorum stercore, vt intelligant quemadmodum alimenta concoxerint, odorabantur, vt hoc loco scripsit Galenus, quantum profectò magis est necessarium pro hominum salute omnia rimari, & prospicere, cum ea nihil sit iucundius in vita nostra? Qui autem sint Prasini, & Veneti sectatores, eleganter, vt solet, explicat Ioannes Langius *lib. 1. epist. 68.*

Accedit deinde ab balneum, cuius beneficio humiditatem deperditam, reparatam fuisse ipse inculcat. Sed in eo ex Hip. mente *3. de officina Medici, text. 15. & 16.* est consideranda qualitas aquæ, quæ præterquæ quod sit dulcis, ita debet esse temperata in calore, vt sine noxa, & labore

manu ægrotantis possit tolerari. Consideranda est etiam quantitas, hoc est spatium temporis, quo æger in balneo immorari debet, nam cum primum corpus cœpit intumescere, tunc debet balneum cessare. Post balneum corpus est medicoriter fricandum, quoniam frictio lenis humectat, & replet, dura autem, & immodica contrarium facit, ex Hip. lib. 3. de offic. medic. text. 25. quam sententiam latissime enarrat Galenus 2. de sanit. tuend. c. 3. & 4. Post balneum, & frictionem mollem, totum corpus vnguentis humectari debet, tum vt aridum corpus humore orbatum recreetur, tum vt substantifica humiditas deperdita refarciatur. Vnguenta varia proponunt auctores in hunc vsum, sed ipse Galenus refrigerans parat vnguentum facile, vt nulli secundum, cuius descriptionem proponit lib. 10. meth. 9. & 1. simpl. cap. 6.

His factis de lacte offerendo est sollicitus, quod illico assumendum iussit. §. Ab eiusmodi lanacro statim asinum exhibui lac, & c. vt vires ex balneo, & frictione aliquantisper debiles factæ rescicerentur. Sed quæres, cur statim à balneo lac præbuit, si hoc crudum remanet, corrumpitur, & noxam deinceps infert, si à debili hæctico calore, vi balnei ad exteriores partes euocato concoqui non potest? Dic: quod in robustis, & sanis hominibus cibus post balneum illico oblatus non est utilis, quoniam calor innatus est expansus ad extra, & sic nec alimentum amplectitur, nec concoquit. At verò in debilibus post balneum ad refocillandas vires potest citra noxam concedi, quæ si sequatur, est minor quam utilitas quæ ex alimonia oblata consequitur, quare in hunc vsum post balneum, nutrimentum vtilissimum est, præsertim si coctus sit facile, citò distribuat, optimam præstet succum, vt ius gallinæ, caponis, vitelli ouorum, lac, vinum aqua carnis, & alia, quorum natura est vicinior substantiæ sanguinis, & in illum ocyssimè conuertitur. Hoc documentum præbet Galenus lib. 1. de sanit. tuend. cap. 10. in puellorum educatione obseruandum. §. Huic expedit vt cibus balneum sequatur.

Galenus in hoc capite in quo est scripta historia hæc, pro iuuenis huius curatione varia recenset edulia, cuius vires, & efficaciam legat qui velit apud Ludouicum Lemosium in com. capitis huius, qui eleganter eorum naturam ex præcorum mente exponit. Vinum tamen renutritionis gratia, aquosum, quod humectat, non inflat præcordia, immò si inflata sunt, subsidere facit, in ventriculo moram non trahit ob caloris mediocritatem, digestionis vias aperit, ad celeritatem distributionis, in corpus alimentum deducit, est boni succi, & ad miscenda, concoquendaque ea, quæ in ventriculo, & venis sunt, est idoneum, vires organorum adauget, expellendis excrementis viam facit, vrinas mouet, & totum corpus celeriter pertransiens, impetu cursus sui excrementa secum depellit; demum aquæ vitia tollit: hæc enim in præcordiis diutissime moratur, fluctuationes excitat, in flatum mutatur, & corrumpitur, ventriculi robur exoluit, sic vt deterius deinde coquat. Insuper digerendo per corpus alimento aliquid magnoperè conducit. Vinum ergo offerendum tenue, aquosum, quod posse tunc febricitantibus concedi ex Galeni mente supra prædiximus in com. hist. 18. Sed cum hæctici ventriculus sit debilis aquæ vsu solius, illius robur facile enervatur, quo pacto vinum aqua temperare salubrius est.

Quæ aqua pro sanorum conseruatione sit eligenda, fuscè diximus lib. 1. in com. hist. 7. quo loco nullam in hunc vsum, & pro curatione morborum esse purissima pluuiam meliorem, eligendam ex veterum mente contendimus, & multò magis pro ardore hæctico compescendo: nam tunc, vt toties, & præsertim in methodo Galenus prædixit, refrigeratione, & humectatione opus est, quod opus præstare pluuiam citius, quam fontanam aut fluuialem, ibi ostendimus, in quem vsum Ludouicus Mercatus, in opere practico dexterrimus, & felicissimus lib. 5. de febr. c. de curatione febr. hæctice, dum de potu sermonem instituit, sic ait. Nec minor potus habenda cura est in huiusmodi laborantibus, cui vsui primas tenet aqua hordei, aqua saccharata, aqua diu in cisterna asseruata, & c. In quem vsum Galenus lib. 7. meth.

cap. 4. pro curanda calida & sicca ventriculi intemperie, quam Arabes hæcticam ventriculi appellant, exhibet aquam, & cibos niue refrigeratos.

Sed vt aqua amplius suauis euadat, & citissime per corpus distribui possit, puriorque fiat, consulunt peritissimi auctores, vt aqua transcoletur & decoquatur. Sed facit pro parte negatiua illud, quod coctio mixti est, & non elementi, & cum aqua non nutriat, concoqui potest, & eo amplius cum aqua coctione reddatur tenuior, & hac ratione fiat facile putrescibilis, denique Galenus 1. b. 6. ep. se. 4. com. 10. huic opinioni fauere videtur, quo loco ex aquæ decoctione nullum fructum ex elixatione nos percipere manifestè pronunciat, dum sic ait, in quibus affeclibus, aut cuius vilitatis causa aquam elixare, aut quamcumque, aut vitiosam conueniat, in verbis istis declaratum non est, quamobrem neque vllum ex ipsis inuamentum percipimus.

Dic ergo, quod licet aqua non nutriat, pro vt manifestissimis rationibus probauimus 1. 2. in com. hist. 54. concoqui tamen potest, quamuis autem tenuior coctione euadat (partes enim inter coquendum crassiores secedunt) hac de causa præstantior est, sic enim tenuitate sua distantissimas penetrat corporis partes, melius alteratur in corpore: & facilius descendit per vrinam, neque Gal. cit. loco ep. de aqua loquitur, sed de verbis Hip. quæ cum adulterina sint, testante Gal. in com. nullum fructu legentibus præbent Deinde coctione aqua fit tenuissima, dulcissima, & suauissima. Noltram positionem elegantissime firmat Auicenna, 2. 1. doct. 2. c. 16. §. Aqua enim decocta sicut testificati sunt sapientes, minoris est inflationis, & velocioris descensionis, & torpidi quidam Medicorum existimant quod aqua cocta subtile resoluatur, & ipsius remaneat spissum, vnde in coquendo ipsa non existit inuamentum, quoniam spissitudinem in aqua augmentat, sequitur Rhafius 3. ad Almanf. 4. §. Aqua præterea decocta, quousque minor reddatur eius substantia, minus est inflata, citiusque descendit, & propter hanc causam infirmis & sanis omnibus conuenientior existit, & propter hoc Medici iubent aquam decoqui debere, vt ex veterum mente allatis pluribus sententiis probat Antonius Gazius in sua florida corona, c. 260.

QVÆSTIO XXXIX.

Vtrum balneum tepidum, vel frigidum pro curanda febre hæctica sit ex vsu, vt contra Galenum, Barbari, & alij asseruant.

COMMENTARIUM.

DOmum ei parauit maximè balneo vicinam] Balnearum apud veteres Græcos, Romanos, Barbaros luxuriosum fuisse apparatus inter omnes tradit bonarum artium genius mirabilis Rhodig. 1. 30. lect. antiq. c. 19 & quantum nostro æuo obliuioni penè sit traditus eorum vsus, tamen à Medicis multis hodie probatur valde. Tribus potè constabant apud Romanos balnea partibus, quarum vna dicebatur caldaria, altera frigidaria, tepidaria tertia, locus videlicet summus aërem continebat calidum, laconicè nominatus, respondebat hypocaustis nostris: medius aquarum erat calidarum, imus, frigidarum; alij sic explicant: prior tamen partitio Vitruuij est, fiebant verò rectis fornicatis, & locis concameratis, vt corpora ad sudorem largè educendum denudarentur. Sic enim deinde melius strigili detergi, & vngi poterant. De variis balnearum partibus legat qui velit Plin. Iunior. 1. 1. epist. ad Rufum, & 1. 2. ad Gallam. Ciceron. lib. 14. epist. 20. Senec. epist. 89. de balneo Scipionis Africanus, Valer. Maxim. lib. 2. c. 1. Agel. lib. 10. c. 3. Mercurialem in arte gymnastica, in qua de vngendi ratione ex veteribus plurima colliges non indigna sciuit.

Pro hæcticis totam curationem humectantibus, & modicè refrigerantibus esse perficiendam Galenus lib. 10. meth. 10. & 7. cap. 6. latissime edocuit. Hoc opus humectantia extrinsecè adhibita mirificè complent, sicut epithemata, vnguenta, & alia quæ humiditatem primigeniam deperditam restaurare queunt. Inter hæc primum locum obtinere balnea, seu dulcis aquæ lauacra, millies à Galeno proditum est: Nam præter excellentes dotes, aliis

aliis curandis morbis mirificas, & salutare, in febre hæctica corpus, & membra humectant, indurata resoluunt, impingunt, calorem natium, & humorem augent, somnum conciliant, carnem, & cutem restituunt, naturale temperamentum conseruant, cibum distribuunt, mundificant, abstergunt, conuenientes meatus aperiuunt, quibus dilatatis, & laxioribus factis, calor natius transpirat, & toti corpori vberius paratur refrigerium: denique attrahendo alimentum ad extimas corporis partes, extenuatum, & arcfatum corpus nutrit, vt eleganter profert Galenus 1. 11. meth. cap. 20. & 14. cap. 16. & 3. acut. 6. 2. & lib. de marcore, c. 6. quo loco aduersus Philippum mirabiles virtutes pro curando marcore balneis attribuit: dummodò tamen adsint conditiones, quas pro illorum vsu exoptat lib. 3. acut. cit. repetunt Paulus lib. 2. cap. 33. Auic. 1. 4. tract. 3. cap. 6. Ludouicus Lemosius in com. c. 10. lib. 10. meth. Gal. Mercatus lib. 1. indicat. c. 13. quoniam si vires debiles sint, aut balnearum vsus sit immoderatus, cordi nocet; syncopen inducit, appetentiam deiicit, nauseam mouet, artus debilitat, calorem innatum resoluit, siccatur corpus, acuit febrem, laxat membra, humores mouet, vigiliam concitat, spiritum extinguit.

Sed restat exponenda difficultas non leuis, quare Galenus pro curanda intemperie sicca ventriculi; & hæcticis humectandis consulit balneum aquæ dulcis, si aqua neque bibita, neque extrinsecè occurrans partes animalis solidas humectare potest, vt docet Galenus lib. 4. aph. 13. Secundò balneum euocat humiditatem ex ventriculo, & partibus interioribus ad partes externas, ergo potius resoluit humiditatem, quam auget. Tertio balneum dilatat meatus, extenuat sanguinem, & spiritum resoluit, ergo potius exsiccat, quam humectat. Quarto balneum inutile est quibus vires languent, ex Hip.; acut. 59. sed hæctici imbelles sunt, languidi, ergo, & c. Hac de causa Auic. 2. 1. doct. 2. cap. 19. de his quæ proueniunt ex balneatione, sic ait. Est namque quum accidit balneo, vt suo infrigidet aëre, propterea quod multum caloris resolut innati, & vt membrorum etiam substantias exsiccat, propterea quod vehementer humores resoluit naturales, licet extraneos auget humores, & c. Quare cum balneum resoluat humiditatem, absumat spiritum, & sic debilitet, hæcticis non confert.

Sed præter rationem non est improbandum præsidium, quod tantoperè in subsidium febris hæcticæ laudauit præca vetustas. Audi clarissimè in Fernelium lib. 2. meth. cap. vlt. de vniuersali quæ per habitum sit corporis vacuatione. Vtile, & accommodatum balneum iis deprehenditur, qui squalidi, extenuati que sunt, & quibus iam magna partium solidarum ariditas inest, atque iis etiam qui ex febris ardore quasi retortidi euaserunt, & c.

Verum non cuertunt obiecta Galeni sententiam; diutino experimento, eoque firmissimè confirmatam. Dic ad primum, aquam qualitatiuè, & per se humectare, non verò substantificè, quia non nutrit, & quia in hoc sensu forte. Auic. loc. cit. intellexit Galenum, idcirco illius mentem reprobare videtur, dum sic ait, & non attendenda sunt verba illius, qui dicit quod aqua non humectat membra radicalia, quum bibitur, aut cum ei obuiatur, & c. Neque enim Galenus hoc negauit vnquam, solum monet ipsam substantificè non humectare, quod firmat 3. acut. 17. §. At que nullo modo nutriunt, vt aqua, ea virtutem neque summo imbecillitate, neque roborare quisquam verè dixerit, nisi id aliquando per accidens contingat. Aqua siquidem non vt alimentum vires recreat, sed bene vt mendicamentum, ad temperamenti symmetriam, quæ propter ipsius immoderationem imbecilla sunt, deducens, & c. Ergo aqua extrinsecè humectat: & squalidum corpus temperat, non nutrit.

Dic ad secundum, quod etiam si siccitas partium oriatur ex siccitate ventriculi, partium siccitas auget siccitatem ventriculi, quatenus partes inanite celeriter rapiunt substantiam humidam ventriculi. Si igitur humectentur, & renutrientur, non ita velociter rapiunt, & idè ex accidenti ad ventriculi iuuant humectationem, quatenus humidam substantiam ibi diutius morari permittunt.

Dic ad tertium, balneum tempestiuè adhibitum non exsiccare, neque dissolucere, nisi solum quando modum ex-

cedit, quia cum primum partes incipiunt intumescere, cessandum est à balneo, ne videlicet sanguis, & spiritus dissoluantur: neque dilatatio pororum potest esse causa dissolutionis virtutis, quia statim à balneo corpus vel vngendum est, vel aqua frigida inspergendum, quæ densando, & obstruendo poros, natium caloris, & spirituum dissolutionem prohibet. Auicennam autem loquutum fuisse citato loco, de balneo calido, ex serie contextus dilucidè patet. Ad quartum dic: Hippocratem loqui de balneo euacuatorio, quod sudorem validè mouet, quale hæcticis non confert: tepidum autem quod ad calorem excedentem temperandum exhibetur, pro hæcticorum curatione est saluberrimum.

Altiorem tamen exoptulat speculationem dubium de balneo frigido applicando in hæcticis, Auicenna 1. 4. tract. 2. cap. 7. docet in febre calidissima, & in homine boni habitus & musculofo, post coctionem, & euacuationem humoris quandoque concedendum esse balneum aquæ frigidæ, sic enim ait. Immo cum viderit figuram fortem, & complexionem calidam, & siccam, & euacuauerit: tunc quandoque concedes infusionem in aqua frigida apud declinationem, & apparitionem digestionis, & euacuationem humorum, & c. quam doctrinam latius tradit Galenus 1. 11. meth. cap. 9. redditque huius rei rationem, quoniam post hoc balneum omnes sudant, & aliqui biliosa deiiciunt, & sanantur, quod tunc præsertim faciendum est, quando balneo aquæ frigidæ homo sit assuetus, & illud maximè cupiat. Auicenna tamen loc. cit. solum tres conditiones notat. Prima quando figura sit fortis, & musculi grossi, id est habitudo corporis sit firma & carnosa: secunda conditio quod temperamentum sit calidum, & siccum.

Verum hæc conditio videtur repugnare primæ: quia habituudo corporis firma, & carnosa non reperitur in temperamento calido, & sicco, vt notat Galenus lib. art. med. cap. 56. sed in calido humido, vel saltem temperato, quod pacto Gal. cit. 1. 1. meth. vt hoc frigidum balneum tunc possit administrari, exoptat quod æger sit optima corporis habituudine præditus.

Responde pro tutela Auic. quod corpus calidum & siccum si non valdè recedit, non est eximie gracile, & sic occursum baltici aquæ frigidæ poterit tolerare, & idcirco Auicenna illud concedit in naturis calidis, & siccis, quando timet lapsum in hæcticam febrem, præsertim in iis naturis, quæ ad febres retortidas sunt magis pronæ: Galenus verò in naturis quadratis illud admittit, vt calor ad interiora reuocatus, robustiorque factus noxium humorem expellere possit, qui caloris retrocellus, & vno in partibus intimis sit in carnosus hominibus, ex Hip. & Gal. 5. aph. 21. Vel dic; ex Gal. cit. 1. 1. meth. ex quo loco Auic. hausit hanc doctrinam, per complexionem calidam, & siccam, legendum cœli statum calidum, & siccum, quoniam in aliis temporibus hoc frigidum balneum non est administrandum. Tertia conditio est, quod præcellerit vacuatio. Galenus lib. 10. meth. c. 10. ad med. §. Iuuenis verò cui abundè sit carnis, & c. addit quod febris sit in summo vigore, & quod nulla inflammatio in visceribus adsit.

Hæc doctrina de balneo aquæ frigidæ videtur suspecta, nec in curatione febris putridæ, aut hæcticæ recipienda: quia in febribus putridis, & hæcticis potissima ratio consistit in apertione meatuum, & in refectione cutis, vt excrementa fuliginosa transpirent, diffletur corpus, conuenientes, & adstricti pori laxentur, aperiantur & humectentur. Sed balneum aquæ frigidæ densat cutem, & constringit poros, & calidum effluuium cohibet, ergo in harum febrium curatione est reprobandum.

Secundò, Galenus 10. meth. cap. 8. agens de præparatione aëris pro curatione febrium, multis ingenis aërem esse refrigerandum edocuit, ita tamen vt frigidus inspiretur, non tamen ægrum extrinsecè contingat: sic enim maxime nocet, quoniam humorum effluuium putridorum cohibet, & in hæctica humorem innatum, pusillum illum quidem, & extinctioni proximum siccitate sua exprimit, & resoluit.

Tertio. Cum febricitans proicitur in balneum aquæ frigidæ, proinde se habet ac ferrum candens cum submergitur

in aquam frigidam, ex Gal. 10. meth. 10. ad med. sed hoc non fit citra violentiam, & strepitum, ergo eodem modo quando febricitans maximè febris hectica detentus vitur, balneo aquæ frigidæ, necessariò violentiam, & læsionem patitur, tunc enim nò solum partes externæ, sed internæ lædentur vehementer, ita ut periculum imminet caloris nativi.

Quartò. Hectici exiguum habent calorem, poterunt ergo facillè extingui ab aquæ frigiditate. Hoc timens Auerrhoës lib. 7. collig. cap. 1. 5. de cura hectica, sic ait ex mente Rhafij. *Sed Rhafis sentire videtur, quod tales infirmi non indigeant nisi balneatione aquæ tepide, sed quia impossibile est ut tales quando expoliantur, eis non eueniant horripilationes, & specialiter in exitu ab aqua calida: idè necesse est ut tina, vel balneum sit in camera temperata, qua non excedat in caliditate, vel frigiditate, & aqua similiter temperata esse debet.* & infra sic inquit. *Abumeron Auenzoar autem velle videtur, quod eas in tina aqua tepide solum ponere debemus, & c.*

Dic tu, verum esse balnei aquam debere esse temperatissimam, quoniam si ad frigus declinat, ob carnis defectum, densat magis: si vergit ad caliditatem, mordet, & ita ex sensata noxa calor refugit ad interna, & sic in parte externa, extima superficie frigente, maior sequitur pororum adstrictio, ad quam internus calor valde intenditur. Et quia corpus, hectici tam subitam, & repentinam mutationem à balneo calido ad frigidum non tolerat, idcirco optimum est, quod notauit Ludouicus Mercatus lib. 5. de febr. c. de febre hectica, sinere ægrum in balneo morari, donec aqua tepescere, ac refrigerari incipiat; nam hoc sufficere videtur loco balnei frigidi. Sed quoniam post balneum calidum moderata frigiditas hectici est summopere necessaria, in hunc vsum iubet Auic. 1. 4. tract. 2. c. 6. de rememoratione medicinarum humectantiu hecticos. ægròs frigida aspergere, postquam à calido balneo exierint, sic enim ait. *Et si possibile est ut submergatur post tinam calidam in aquam frigidam subito, absque gradatione, est magis ultimum ex parte cura, & magis forte ex parte timoris, & effusio eius cum facilitate est minoris timoris, quam submersio infirmi in ea subito, & c.*

Licet autem balneum frigidum putridis, & hectici febribus summa cum præmeditatione sit concedendum, tamen in putridis si adsint conditiones requisitæ, est vtilissimum, & in febre hectica est saluberimum, dummodò fiat, ut ait Auicenna loc. cit. *inceptio cum aqua, que est calida ad terminum, & fiat gradatio ad frigidam: & ad temperatam frigidam tolerabilem, & c.* quare si hectici vires non sint ita deiectæ, frigidum balneum summo est ex vsu. Sed quia in hectici, & in putridis aliquæ conditiones semper defunt, idcirco hoc periculoso remedio raro vtimur, quia si non exactè nobis nota sit ægrotantis dispositio, maxima ex errore noxa intendet, vt 10. meth. protulit Galenus.

Quare aliquando valde confert præsidium hoc. Et sic die ad primum argumentum, balneum aquæ frigidæ consistipare cutim, & prohibere distillationem: quia tamen extinguit calorem febrilem, & aridum hectici corpus humectat, & sic roborat naturam, quæ alacrior facta, statim causam morificam emittit, & corpus extenuatum crassescit, potest maximè prodesse. Dic ad secundum, balneum aquæ frigidæ non adhiberi sine noxa; est tamen maior vtilitas, quando tempestiuè adhibetur: quare licet fiat cum violentia, est tamen ob imminens mortis periculum exequendum, vt aduertit Vidus Vidius lib. 7. de febr. cap. 7. quoniam vt 10. meth. cit. notauit Galenus *ubi semel ægrotandum est, à leuibus inchoare præsidium est inutile, nã extremis morbis extrema remedia optima sunt.* Et licet hectici exiguum habeant calorem, tamen non est omittendum auxilium, quod etsi languidis interdicit Galenus cum Hip. 3. acut. 5. 9. ibi loquitur de febribus acutis, vt scitè notant Pereda ad cap. 8. lib. 2. Paschal. de meden. febr. Auerrhoës verò, & Rhafius balneum non interdicit in hectici frigidum, sed respectiuè loquuntur, facta collatione cum temperato, quod præstantius esse, vel ipse Galenus fatetur aperte vel certè Medicos cautos reddunt, ne balneo frigidò in omnibus vtantur, sed in illis solum quibus larga sanguinis copia in corpore abundat, nec ita viribus lan-

quent, aut imbellis sunt. Legendus in hanc rem Ioannes Antonius Siccus Medicus Venetus doctissimus, qui de balneis ex Galeno, & Hip. eloquentissimè conscripsit.

HIST. XLV. GALENI, De marasmo senectutis.

Hectica senectutis iuuenis laborans, medicinæ auxilio, vita in longum tempus produxit.

Ergo illic eos qui hectica febricitant omni ratione refugeremus, antequam progressi in marasimum peruenirent: quem autem marasimus iam occupauit, hunc sanare ne tentaueris: Nam etsi calorem eius extinxeris, attamen siccitas quæ relinquitur senectutis ritu hominem conficiet, cuiuslibet nimirum victurum, quoad solida partes veniti aduersus summam siccitatem valebit. Atqui maluerit fortasse propinquorum ægrotantis aliquis, atque etiam ægrotans ipse aliquo spatio in senis habitu viuere, quam illico mori. Itaque curare hos quoque cum præfatione expedit, ac in alterum transferre marasimum, quem iam nominare senium ex morbo consueuimus: licebit enim his non tantum plures dies, verum etiam menses viuere. Ego namque cum iuuenem quendam qui ita laborabat sanassem, * reficiens deinde ad senem eius imbecillitatem pro senum ratione tractans, non solum in menses, sed etiam in annos vinum seruaui, & c. Galenus lib. 10. meth. c. 10. prope fin.

PARAPHRASIS.

Marasimum senectutis posito exemplo in hoc iuuenem exactè describit Galenus, quæ passio licet senibus sit proportionata magis, ea tamen hanc atatem prehendi posse non est denegandum, prout firmat Auicenna 1. 4. tract. 4. c. 9. Causa similis est illis ex quibus febris hectica oriri consuevit. Cum enim sit corruptio viuientis ex siccitate, vt 1. de marcore, cap. 1. confirmat Galenus, in eo humiditas primigenia est quasi exhausta, & calor nativus extinctioni est proximus, in quo homines excarnes, gracillæque & propè exsiccati ritu senum vitam degunt. Est ergo hectica senectutis, totius corporis sicca intemperies.

In hac, cum insitum, & ex semine contractum humidum primigenium absumptum fuerit, refarciri nunquam potest, & sic paulatim, ac sensim propetat ad interitum, vt verò diutiùs vitam protrahat æger, necesse est iis auxiliis pugnare, quæ deperditam humiditatem recuperare queunt. Hoc opus difficillimè perficitur, tum quia siccitas ex se multum resistit, tum quia per qualitatem curatur, quæ parum actiua est, & nullam ferè agendi vim habet, quare lacte, balneo, & aliis humectantibus præsidii res agenda, quorum ope febrim hecticam curari in superiori historia prædiximus.

Sed dubitabis meritò, num vita artis medicæ ope produci possit? Firmat hoc loco Galenus, dum iuuenem marasmo affectum in multos annos commodis artis medicæ præsidii seruasse gloriatur. Contra obstat Seneca 1. epist. 102. ad Lucilium: *Stat quidem terminus nobis, ubi illi inexorabilis fatum necessitas fixit, cui cõuenit illud Iobi c. 14. breues dies hominis sunt, numerus mensium eius apud te constituitis terminos eius, qui præteriri non possunt.* Ergo si hæc vera sunt, frustra medicamenta tentantur, quorum beneficio vitam Medici producendam sperant, cuius finis, & terminus præteriri non potest. Idcirco Arnaldus à Villanova lib. de humido radicali, cap. vlt. eos arguit, qui sophisticis rationibus probare nituntur mortem naturalem arte medica produci posse, quoniam humidum primigenium quod semel absumptum est, quale est deperditum refarciri non potest.

Verum etsi semel moriendum sit, idque fixum maximè, & statutum sit, & Propheta omnium famigeratissimus sic canat Psalmo 88. dicens, *Quis est homo qui viuuit, & nò videbit mortem? Et ars sanitatè custodiendi, nò sit ars, que à morte nos securos faciat, vt ait Auic. 3. 1. cap. 1.* tamen cum ob prauam

prauam victus rationem, inopinatos morborum euentus, & anxias animi curas, plurimi ad determinatū finem, decretumque terminum non perueniant, sit vt medicinæ vi ac beneficio homines vitam producant, sublatis impedimentis quæ ipsam breuiorem efficere debebant, quare sit vt hac de causa vita prorogetur, & homo naturalem terminum à Deo constitutum non excedat quem pertransire nullo modo possumus: tamen mors quæ accidentalis est, & ex aliqua humorum exuperantia aduentitia, arceri, cuitarique potest.

Hoc firmat Raimundus Lullius, abstrusæ doctrinæ vir lib. de secret. naturalib. part. 1. dum sic ait. *Vnicuique vita terminus est statutus, quem nullo ingenio transgredi possumus, sed intra eum terminum mortem accelerare in promptu est omnibus, idè à medicina petendū remedium, quo corpus nostrum à putredine præseruemus, & infirmū curemus, & quod perditum est restauermus, donec veniat is postremus dies à Deo præstitutus.* Lege de hoc argumento Nicol. ferm. 4. tract. 5. sum. 1. cap. 8. de vita, & morte. Valleriol. 3. loc. commun. cap. 19. Langiū lib. 1. epist. 79. Ludouic. Lemosium lib. 5. meth. 14. Valler. 6. cont. c. 1. & Cardan. lib. 2. tract. 3. contrad. 9.

Quamuis autem vita nostra, mors potius, quam vita dicenda sit, vt eloquenter probat Iacobus Pontanus lib. 3. philocalia, cap. vlt. cum maximis laboribus, assiduisque ærumnis eam transigamus, docente experientia, & præpotentis Dei execratio Genes. 3. commemorata facit, & de eo veterum testimonia extant quamplurima, vt Epicharmi, Xenophontis, & aliorum, quos operosum esset referre: tamen ea nihil pretiosius, aut magis gratum mortalibus. Quapropter non nimia laus est attribuenda medicinæ, quod longiorem vitam præstare potest: Nam eius longitudinem velut magnam virtutis præmium Deus probis promittit, & qui ipsius mandata custodierint: contra vitæ breuitatem improbis, velut maximam flagitiorum pœnam pollicetur. Illis enim dixit Exod. 23. *numerum dierum tuorum implebo, & Deuterò. 6. timeas Deum tuum, ut custodias mædat a omnia, & præcepta eius, quæ ego præcipio tibi, ut prolongentur dies tui, & cap. 5. eiusd. pondus habebis verus, & iustum, & modus aequalis, & verus erit tibi, ut multo viuas tempore, & Psalmo 20. Tribuisti ei longitudinè dieru. Psalmo 33. Quis est homo qui vult vitam, & diligit dies videre bonos? & in Psalmo 90. Longitudine dierum replebo eum, & Proverb. cap. 9. sic ait Sapiens. *Principium sapientia, timor Domini, & scientia sanctorum prudentia: per me enim multiplicabuntur dies tui, & addentur tibi anni vite, & cap. 10. Timor Domini apponit dies, & anni improborum abbreviantur.* De quibus profertur illud Iob cap. 12. *Iniqui sublati sunt ante tempus suum, & Ecclesiast. 6. non sit bonum impio, nec prolongentur dies eius, sed quasi umbra transeant, & in Psalmo 54. Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos, & Psalmo 77. Defecerunt in vanitate dies eorum, & anni eorum cum festinatione.* Quare hoc diuinum institutum leges gentium imitatæ, facinorosos, deprauatòsque homines capite plectere solent.*

Pluris ergo faciendæ est medicina, quæ aptis remediis, commodo victus ordine, remediorumque methodo vitæ longitudinem præstare potest, quoniam exultatio viri est longæuitas, Ecclesiast. 30. de quo instituto ex veterum, & summorum Medicorum mente lege per otium omniscium Tiraquellum lib. de nobilit. cap. 3. num. 488. Vtrum autem vitæ nostræ terminus ita fixus, certus, immutabilis ab æterno sit, & planè fatalis, an verò mutabilis, & qui industria, & Medicorum arte produci possit, disceptauit nuperimè, eloquentissimè Ioannes Beuerouicius, Medicus eruditissimus, proprio lib. de prefixo vita termino, ex sua, & illustrium virorum sententia, inter quos extat strenuus omniū bonarum artium dux, & principulus, Belgarum decus, clarissimus Caspar Barlaeus, literarum cultor admirabilis, litteratorum amator amabilis, qui illud opus eximie felicitat.

QVÆSTIO XL.

Vtrum quatuor humiditates secunda absumpta, medicæ artis ope reparari possint.

Lib. IV.

COMMENTARIUM.

Reficiens deinde. [Postulat hic locus, vt de quatuor humiditatibus secundis faciamus commemorationem, ex quarum explicatione dilucida fiet Galeni doctrina, quatuor siccitatis gradus in hoc cap. methodi constituentis, quæ ad hecticæ febris naturam intelligendam est vtilissima. Igitur Auicenna arrepta occasione ex Galeni dictis proposuit quatuor humiditates 1. 1. doct. 4. cap. 1. in princip. & 1. 4. tract. 3. cap. 1. in princip. & eas diuidit, subdividit, & explicat membra diuidentia, dicens quod humiditatum aliæ sunt primæ, aliæ secundæ. Primæ sunt quatuor humores, qui in iccore generantur, & tempore, & ordine præcedunt. Secundæ rursus diuiduntur, quia vel sunt superfluitates, de quibus agit 1. 1. cit. cap. 2. ad fin. 9. Duarum verò digestionum, & c. Vel non sunt superfluitates, sed ex humoribus generationem habent, & sunt numero quatuor, quas sigillatim Auicenna enumerat.

Prima dicitur innominata, secunda, ros; tertia, cambium; quarta vocatur gluten. Prima humiditas quæ nomine caret, est humor in extrematibus exilium venarum. Ros est humor per omnia transiens membra, qui in nutrimentum conuerti est aptus. Cambium est quod parum ante congelatum est, & nondum integrè ad similitudinem completæ substantiæ transmutatum. Gluten est humor per quem partium continuitas existit.

Auicennæ interpretes inuentum Auicennæ summè collaudant. Sed vt verum fatear, illud licet sit verissimum, nouum tamen non est, quum ille iuxta quatuor siccitatis gradus, quatuor humiditates solum proponat, sic enim habet Galenus lib. 7. meth. cap. 6. *Est autem consummata siccitas, ubi solida simplicium partium substantia reddita est siccior: Nam est & altera siccitas vtrique, cum ea quorum substantia ex humore concreto constat, sicut caro, & adeps, sunt liquata: etiam tertia ante has, quum proprius humor, unde partes nutriuntur, omnino est absumptus: continetur in omnibus animalis partibus, roris more per eas sparsus. Altera siccitas est, quæ in propriis cuiusque particula exilibus venis, & arteriis consistit, provenit hæc ex sanguinis penuria.*

Quapropter cum siccitas humori contraria sit, & vnui vni opponatur, & plura pluribus, ex Aristot. lib. 1. de celo, c. 2. ad med. hinc Auicenna quatuor humiditates illis contrarias constituit, quas etiam ad mentem Auicenn. describit Fernelius lib. 6. physilog. cap. 7. post med. & in cap. 6. etiam post med. firmat Auicennæ doctrinam Vallesius lib. 1. cont. cap. vlt. quarum etiam meminist Galenus lib. 10. meth. cap. 11. ad fin. quo loco primam solum excepit, quia hæc sub sanguine comprehenditur: nam, vt notat Thomas à Veiga in com. cap. 37. lib. art. medic. Galeni ad fin. nihil aliud est quam sanguis purior, & defecator, multiplicique collione elaboratus, & aliquantulum à naturali dispositione mutatus, in venis, & arteriis gracilibus existens, & quibus locis resudatione quapiam ad caua simularium partium loca confluit, & per ea roris modo spargitur, specie à sanguine, & aliis humoribus distinctus, vt ex calore conflat.

Secundam humiditatem constituit simularium partium nutrimentum, vt optimè docet Galenus lib. art. med. c. 59. in fin. quæ pro diuersitate partium diuersa est, & vnicuique parti nutriendæ opportunissima, quæ est vltimum alimentum quod iam nutrit, de quo intelligendus Galenus lib. 3. de temp. cap. 2. ros, siue insitus humor à Galeno vocatur 7. meth. cit. & lib. 1. de dis. feb. cap. 9. ad initium. 6. Dico autem tabem, & c. quia simularibus partibus insitus est. Appellatur etiam exhalatio à Gal. lib. 1. de sem. cap. 11. & lib. 3. de facult. natural. c. 9. in initio, & 3. de symp. caus. cap. 3. ante med. 6. Apposio autem sit, quo pacto à multis reprehenditur Auicenna, quod rorem non fecerit vltimum alimentum, quoniam tertia, & quarta humiditas potius sunt substantiæ partium simularium nostri corporis, quam veræ humiditates.

Nec obstat Arist. 2. de partib. animal. c. 3. post med. & c. 4. sequenti in fin. & 1. de generat. animal. c. 9. in init. & lib. de iuuenit. & senect. c. 2. in med. quibus locis sanguinem vocat vltimum alimentum, quod etiam ratio suadere videtur,

cum eadem sit materia generationis, & nutritionis, ex Gal. 1. de sem. cap. 16. in fin. sed generatio fit ex sanguine menstruo, ergo etiam nutritio fit ex solo sanguine, quod etiam confirmat Galenus lib. 1. de facult. naturalib. cap. 10. ante med. §. Quippe caro ex sanguine, &c.

In contrarium est ratio fortissima: Nam cum solidi membri substantia sit crassa, & alba sanguis verò tenuis, fluidus, & ruber, nisi aliqua intercedant mutationes, nulla ratione sanguis in partem naturam poterit commutari, quoniam partes non nutriuntur immediate ex sanguine, sed quædam semine, alia lacte, alia medulla, hæc enim partibus ipsis viciniora existunt, ex Gal. 1. de natural. facult. cit. & lib. 3. cap. ult. post med.

Quare ad Arist. respondendum ex Thoma à Veiga lib. art. med. cap. cit. & Christoph. à Vega lib. 1. art. med. cap. 1. ad fin. Vallesio 1. cont. 14. Mercato tom. 1. lib. 1. part. 3. classe 3. quest. 68. Carrerio in 1. 1. Auic. doct. 4. cap. 1. Costæ supra idem caput Auic. Peramato lib. de humorib. cap. 2. & aliis, quod ibi Aristoteles non loquitur de immediato alimento, sed de communi ad membra demandato, ad differentiam chyli, & pituitæ, quæ nutrire nequeunt nisi in sanguinem conuertantur, quare Aristoteles proferens sanguinem esse vltimum alimentum, solum voluit significare nihil posse nutrire nisi sanguis non sit, aut ex sanguine ortum habeat; quoniam nerui crasso, & albo alimento nutriuntur, ex Arist. 3. de hist. animal. cap. 4. pili verò, & cutis, glutine, cap. 11. sequentis; ossa nutriuntur medulla, mamma nutriuntur lacte, testes semine, ex Galen. 1. de semine cap. 16. quare solum partes carnosæ, & adeps, sanguine nutriuntur, spermaticæ sanguine, per mediam tamen humiditatem quæ ros dicitur: Sic citato libro de semine, cap. 11. docens communem modum nutritionis tam in carne, quam in aliis partibus, affirmat quamlibet partem attrahere quod sibi familiare est ex sanguine, deinde in varias partes dissolutum exhalationis modo vndique distribuitur, vt adiungatur, agglutinetur, assimiletur; igitur tam in carne, quam in partibus solidis hæc mediæ substantiæ sunt constituendæ, in solidis tamen euidentius, in carnis obscurius apparent, & præsertim in viscerum carne ob maiorem dissimilitudinem.

Neque asseras, quod hæc substantiæ humidæ non differunt specie à sanguine, sed solum accidentali quadam dispositione, quoniam hæc responsio nulla est, quia non est alia via ad dignoscendam specificam distinctionem humorum, & aliarum substantiarum, nisi secundum colorem, modum substantiæ, & alias accidentales dispositiones quæ consequuntur formam. Si igitur in his omnibus humiditates secundæ differunt à sanguine, necesse est vt differant in forma, præsertim cum in diuerso loco, & à diuerso agente elaborationem suscipiant, quare iuxta hanc doctrinam Galenus lib. 3. de symp. caus. cap. 2. ante med. §. Naturalium autem actionum prima, &c. tres constituit coctiones quæ speciem mutant, prima, quæ fit in ventriculo, secunda in iecore, tertia in singulis partibus, præter quas addit assimilationem quæ à nutritione non differt; & ratio huius doctrinæ est, quia licet sint quatuor humiditates, prima non est specie distincta à sanguine, secunda differt specie, & generatur per tertiã concoctionem, & in ossibus est medulla, in partibus solidis est semen, in mammis est lacte, tertia, & quarta humiditas cum ex sententia Galeni sit caro, & adeps, & substantia humida partium solidarum, specie distinguitur à secunda, & sanguine, & generatur per nutritionem, quam quartam alterationem appellat Galenus. Ad rationem verò Arist. dic. quod sicuti partes immediate ex sanguine non nutriuntur, ita nec generantur, cum sanguis menstruus eadem in vtero mutationes ad partium formationem recipiat.

Tertia humiditas, cambium vocatur, quia loco illius quæ fuit dissoluta subsequitur, & est substantia illa quæ iam partibus alendis cœpit vniri, & agglutinari, quam si pinguedinem, aut carnem recenter concretam vocaueris, à Galeno non discedes 7. meth. cit. & 10. meth. vlt.

Quarta humiditas dicitur gluten, & est partium solidarum substantificum, & primigenium humidum, quo veluti glutine continuitas partium retinetur. Fuerunt necessariæ

hæc humiditates, vt partes possent sanguine nutrir: natura enim non transit ab extremo ad extremum nisi per medium, sensim, non committens saltum, vt Aristotel. inquit lib. 3. de hist. animal. cap. 1. Cum igitur partes præsertim solidæ plurimum distent à sanguine, necessarium est, si sanguis in eas transmutari debebat, id multis alterationibus fieret, vt Galenus ait lib. 1. de facult. 10. & lib. 3. cap. ult. in fin. Igitur mediis, his alterationibus hæc secunda humidæ substantia generantur, quas medium immediatum inter nutriens, & nutritum esse constituendas arbitramur.

Ex harum humiditatum consumptione tres hæc species sunt constituendæ, prima ex consumptione prima, & secundæ humiditatis: secunda ex consumptione tertiæ, quando tunc plurimum per febres colliquantes decidit ad vesicam, intestina, vbi pinguedo, & recens concreta caro caloris vehementia liquantur, & sic vrina, & alui excrementa pingua redduntur. Tertia fit ex consumptione quartæ. Quæ autem ratione hæc calor dissipet carnes, & pinguedinem liqueat, an magnitudine, an diurnitate, disputat eleganter Mercurialis lib. 5. de febr. c. 7. & videtur diurnitate hoc efficere: nam præterquam quod nulla febris hæctica magna est, vt ait Galenus 3. de præsaq. ex pulsib. cap. 4. in principio, hic calor nõ colliquit, sed in progressu. Si verò Auic. 1. 1. doct. 3. cap. 19. & lib. de virib. cordis, cap. 4. dicit calorem hæctici esse maiorem calore causi, & tertianæ, extensiuè non intensiuè intelligendus: Nam hoc modo calor febris ardentis est maior calore hæctici: illo verò modo hæcticus calor aliarum febrium superat calorem, quoniam æqualiter, & vni-formiter per omnes diffunditur, & extenditur corporis partes.

Sed dices, si hæctica medicabilis est, vt frequenti experimento fit manifestum, & Galenus firmat lib. 1. feb. cap. 9. cur humiditas prima, & secunda, ex cuius consumptione febris hæctica consurgit, non restaurabitur: Dic, vt ad questionem pateat solutio, primam & secundam hæcticæ speciem esse curabilem, tertiam immedicabilem protius, & artis ope curari non posse. Hoc confirmat Galenus lib. 1. feb. cap. 9. per hæc verba. Cum enim naturalis cordis temperies primum euerit inceperit, natia humiditas neque prorsus abolita est, neque virtus plurimū laborat, sed primo fit veluti quadam efferuescentia humiditatis, quo in tempore facillimum est huiusmodi febrem sanare, tanquā nihil adhuc virtute perpeffa: deinceps autem consumptio quadam efferuescentiam sequitur: hæcque in longum iam protracta ipso similares particula qua sunt veluti cordis elementa, siciores redduntur, atque inopia alimenti, tenuiores, ac tantum virtus laborat, quantum siccat: atque caliditas in ipso corde inualuerit, quando altera exuperans, virtutem imbecilliorē reddere potuit. Huiusmodi febris iam ad vtrāque partē declinat, ac medium obtinet locum inter eam tabidam febrem, quæ penitus curam non admittit. atque illam de qua paulo ante diximus, quæ facillimè in principio curari potest. Est verò in hac latitudo multa, quoniam dispositionis ipsius multa. in ea quod magis, ac minus, diuersitates. Quæ igitur equaliter distat ab vtraque febre, & ea scilicet quæ exquisitè tabida existit, & illa, in qua nihil est adhuc tale, medio quodam se modo habet ad curationem, dubio ad partes ambas inclinans momento, qua autem tibi est proximior, est periculo vicinior: cum qua calori magis adheret, nõ paruum salutis spem habeat. Hæc tenus diuini Galen.

Ex cuius præclara doctrina deprimi possunt corollaria plura. Primum euidenter ex hoc loco colligendas esse tres febres hæcticæ species, primam non exquisitam, tertiam exquisitè tabidam, mediam, hoc est secundam, æqualiter ab vtriusque recedentem. Secundum, omnem hæcticam esse difficilis sanationis, quia lapsus ex siccitate valde periculosus est, quia siccitas resistit multum, & corrigitur per aduersam humiditatem, quæ iners, & pigra est in agendo. In hunc sensum intellige Hipp. 2. aph. 26. affirmantem pessimum esse conuulsionem febri superuenire: Nam, vt inquit Galen. in com. si febribus ardentibus totum corpus exsiccetur, & neruis deinde ex siccitate cõuulsio accidat, hoc maximum est malū, & pene insanabile, quoniam longum tempus exigetur ad siccitatem neruorum remouendam. Si verò Galenis

Galenus esse facilis curationis eam, quæ in primo gradu consistit, asseuerat, intelligere respectu eius quæ ad secundum, aut tertium gradum iam accessit, in quibus virtus iam multum perpeffa est.

Tertium corollarium desumi potest, quod sicut prima, & secunda hæcticæ species, quæ scilicet non multum recessit à prima, esse curabiles, sic prima, secunda, & tertia humiditas recuperari possunt, tunc enim humiditas, carnis infusa, & carnes ipsæ circumfusæ membranis, fibris, & neruis consumptæ, artis medicæ ope, renutrientibus succis reparari queunt. Et sicut tertia species est incurabilis, aut secunda quæ iam ad illam proximè accedit sic quarta humiditas, nempe gluten, ex cuius consumptione tertia species consurgit, nulla arte, nec artis medicæ auxilio restaurari potest, quare quos matasius iam occupauit, hos sanare ne tentaueris.

Quæstis huius vltimi corollarij causam? Prima sit: nam hoc humidum, est glutinum quoddam, seu vinculum, quo partes solidæ, sua natura sic tenacissimè coniunguntur, quare cum absumitur, vehementem causam arguit, nempe pertinacem torridum calorem, qui nulla arte emendari potest. Secunda; hoc humidum est veluti auctor vitæ, & subiectum, seu verum pabulum natui caloris quo absumptio, & ob hanc causam diminuto calido innato, debilioribusque viribus factis, nullum postea æger remedium habet, quum non supersit calor, qui illud valeat rescicere. Tertia causa est, quoniam hæc humiditas substantifica, & primigenia, quæ solida ipsa continet, ac vniri, absumpta, reddit membra instar senij frigida, atque sicca, cuius dissolutione, marasmus febres prodeunt: quare cum hæc ex semine originem ducat, aut potius seminalis pars sit, nobis à primo ortu tributa, haud secus quàm quæuis alia particula, solida, & spermatica semel deperdita, nec generatur, nec alimento, aliõve artificio recreari potest.

QVÆSTIO XLI.

Vtrum solida partes rescicata humectari possint.

Sed etiam in annos viuum seruari.] Proxima superiori pro historiæ explanatione controuersia est de solidis partibus, an rescicatæ artis medicæ ope humectari possint. Partem negatiuam sequitur Galen. in hoc sexto cap. lib. 7. meth. medendi, quod affirmat in cap. 59. art. medic. §. Ipsa enim solida corporis partes, quæ verè solida sunt, ac prima, nullo modo possunt effici humidiores. At satis est, si quis ea celerius exsiccare prohibeat, &c. Confirmatur: nam si partes solidas humectare liceret, sequeretur vitam in perpetuum durare; patet sequela, quia vita definitur per permutationem caloris in humido; igitur si humidum quod est caloris pabulum, tale potest conseruari, vt simile pro eo refarciri possit, licebit perpetuò calorem conseruari; sed impossibile est alimentum quod apponitur, esse eiusdem speciei cum eo quod effluxit, vt probat Galenus lib. 1. de sanit. tuenda, c. 2. & lib. de marasmo, c. 2. & 4. docens necessariò siccitatem in plantis, & animalibus euenire, quæ senij, & mortis causa sit, quo pacto solidarum partium siccitas sanari non potest, ex eius mente lib. 10. meth. c. 11.

Pro altera parte est idem Galenus, lib. 1. de sanit. tuenda, cap. 2. in fin. quo loco asserit animalis substantiam in perpetuo fluere esse, & nisi similis substantia pro ea quæ defluxit repararetur, citissimè absumeretur, quare plantis, & animalibus indidit natura virtutes, quarum auxilio, id quod dissoluitur, restituitur; ergo partes solidas humectare licet. Et non solum humidum deperditum, sed multò perfectius recuperare possumus, vt constat in hæcticis, & leprosis, in quibus post curationem, humidum acquisitum multò est perfectius; nam tunc perfectiores edunt operationes, & diutius viuunt; & confirmatur, quia biliosus, & melancholicus possunt reduci ad temperiem, quia innatum temperamentum mutare licet, & post reductionem perfectiores edunt operationes, igitur humidum acquisitum perfectius potest esse deperdito.

Vt verò huius quæstionis finem; & explicationem cum allequaris, notabis duplex esse humidum, alterum radicale, seu natium; quod est contractum à primordiis generationis; & est propria partium substantia humida; vel humidum illud, quod ex sanguine; & semine in partium meatibus relinquatur; alterum humidum est acquisitum, quod ex alimentis per nutritionem à singulis partibus loco humidis radicalibus substituitur: Aduerte deinde, quod humidum potest dici perfectius; vel pro operationibus, vel pro duratione vitæ; & hoc duobus modis, vel absolute; & est quando est æreum, pingue, oleosum; vel quando remouetur ab eo aliqua praua qualitas, cuius ratione illud erat inquinatum.

His præfatis sit prima conclusio. Per nutritionem possibile est humidum restituere perfectius pro operationibus. Probat, quia omnes actiones tam animales, quàm vitales, & naturales moderatam siccitatem in instrumentis requirunt, excepta actione facultatis alteratricis; hæc enim caliditatem, & humiditatem expostulat; hæc est causa, quare adolefcentes; & iuuenes, non solum animales actiones, sed & vitales, & naturales, excepta alteratione habeant perfectiores; vt Galen. inquit, lib. 3. de caus. symp. cap. 3. in med. quoniam in ea ætate moderatam siccitatem iam acquisitam habent; ita asserit Auicenna; 3. 1. doct. 1. c. 1. post princip. §. Verumtamen perfectio, & integritas, & potentia perficiendi actiones non est nisi propter siccitatem; qua in essentia agit donec perimat.

Secunda propositio. Non solum pro operationibus; sed pro duratione vitæ perfectius acquiritur humidum, non simpliciter, sed quia restituitur expertis prauæ qualitatis, quæ impedit quò minus foueat; ac conseruet calorem. Patet in hæcticis, & leprosis; postquam à morbo iam curato euaserunt, in quibus humidum nutritione acquisitum, non ita inquinatum est, sed in maiori copia in corpore abundat, & ideò post curationem; longiori temporis spatio viuunt; & perfectiores edunt operationes. Neque tibi difficile videatur; hæcticum curatum reparari secundum humidum; quum hoc non sit intelligendum de restauratione quæ opponitur siccitati nativæ; id est consumptioni humiditatis nativæ; sed reparatione quæ siccitati morbosæ opponitur. Sed cur impinguntur magis radicalia in hæctico curato, quàm si non incidet in hæcticam; Dic: verè apposuit plus de humido, non restaurauit melius humidum.

Sed clarioris doctrinæ gratia percontaberis, cur humidum reparatum possit esse melius pro vita, & duratione vitæ, quàm resolutum; si semper non tale, quale erat; restituitur? Dic: quod in aliquo statu morboso, v.g. hæctica pestilenti, 3. præsaq. 4. humidum restauratum potest esse melius pro longitudine vitæ, quàm resolutum. Ratio est; quia sanguis ex quo quis nutritur; potest esse multis numeris melior, eo quo quis genitus est; vel humido resoluto: in statu tamen sano, siue sit per reductionem vnus temperamenti ad aliud; siue secus, nunquam reparatur melius pro vita, quia quantumcunque nutrimentum sit bonum nunquam est æquè bonum, sicut humiditatis portio quæ resolutuit.

Nec obstat, quod humidum temperati sit melius, quàm melancholici, igitur etiam temperati facti ex melancholicos quàm melancholici. Dic, humidum temperati ex melancholico facti non est melius humido resolutum in melancholico. Nec etiam obstat, quod diutius viuat temperatus ex melancholico; quia causa prolixioris vitæ est, quia humidum resolutum in melancholico non manet in melancholico, quare si humidum quod reparatur in melancholico, esset sicut illud quod resolutum in ipso, tunc diutius viuere melancholicus, quàm temperatus factus ex melancholico. Si iterum obicias, quod nunquam reparatur humidum æquè bonum, vel melius resolutum pro vita, quia tunc cum causæ durationis sint eadem, semper viuat. Dic, quod reparatur tale, sed non tantum; & ideò moritur. Dic secundò & melius, licet reparetur humidum exolutum simile in quantitate, & qualitate causa durationis vitæ, non manet eadem, quia humidum quod primò erat, nec exolutum, nec acquisitum

tum, est factum deterius pro vita.

Tertia propositio. Per nutritionem impossibile est humidum ita perfectum restituere simpliciter; nam semper est deterius, quia siccus, & crassius. Duplex ratio conclusionis probatur hoc modo; quia humidum acquirunt est minus elaboratum, quam radicale: Nam solum in ventriculo, iccore, & venis fuit concoctum; at humidum natium non solum in his partibus, sed in vas præparantibus, testibus, & in ipso vtero multiplici actione fuit concoctum, & ad summum perfectionis gradum deductum. Secunda ratio est, quam Auicenna tradit, 1. 1. doct. 3. cap. 3. §. Est virtus infinita foret, &c. cum humidum restauratur per nutritionem, quæ est assimilatio nutrimenti ad partes quæ nutriuntur, non debet assimilari alimentum partibus sub præcedenti dispositione, sed sub ea quæ præfens est quando nutritur. Igitur cum partes semper sicciores reddantur, & crassiores, necesse est ut id quod acquiritur, semper sit siccus, & crassius & quod siccus, minus calorem conferuat.

Ex dictis apparet, humidum radicale per actum virtutis nutritæ esse reparabile, si per restaurationem intelligimus repationem humidum exoluti, & reappositionem noui humidum, sic non est dubium quin humidum radicale restauretur, 1. de sanit. 2. ad med. alioqui breui duraret animans: si verò intelligas restaurationem exoluti eiusdem prorsus naturæ, & perfectionis cum exoluti, hoc modo humidum radicale reparari nequit, 1. aph. 14. & 1. de sanit. 2. & lib. de marcore 5. quia humidum nutrimentale quod cedit in locum exoluti, non potest esse tale, uti est illud ab ortu contractum, aliàs animal non esset tunc terrestrius quam heri, nec careret per ætates actione caloris in humidum radicale, immò possent ætates quiescere, aut retrocedere, & potuissent animal viuere per infinitos annos. Vltimò partes feminales potuissent regni, & reüniri, contra præceptum Galeni lib. art. med. cap. 87.

Sed dubitabis primò. Si humidum radicale non restauratur, iuuenis, & puer non erunt in calore æquales, quia humidum radicale est inæquale in vtrisque. Dic: calor non solum multiplicatur ad multiplicationem humidum radicalis, sed cuiuslibet humidum membrorum, quod humidum supplet defectum radicalis in iuvene, & manent partes in calore cum latitudine quadam, id est ad tactum.

Dubitabis secundò. Cibus habet virtutem suam propriam, ut conuertatur ad humiditatem similem radicali, & ad calorem intrinsecum similem, qui est in nutrito, ita ut sint idem per modum omnem. Dic: sunt idem in specie, & quoad dispositiones, & calorem, quod esse idem secundum omnem modum, non tamen quod ista sint similia præcisè, & in eadem mensura determinata: vel dicendum, non est inconueniens quod reparatur in eodem gradu perfectionis cum remanente.

Dubitabis tertio. An humidum semper restauretur melius pro operationibus quam sit resolutum; Dic: potest restaurari melius pro actionibus, ex Gal. in art. med. cap. 2. 1. quia cum humido quod acquirunt iuuenis in processu ætatis facit meliores operationes, quam puer: igitur si humidum iuuenis restauratum non esset melius pro operationibus, quam humidum pueri resolutum, semper ab instanti pueritæ usque ad iuuentutem operationes fierent deteriores, & in quolibet momento signato viciniori ortui operationes essent perfectiores.

Sed contra obstat primò. In senecta humidum restauratum non est melius pro actionibus. Dic: hoc verum esse usque ad iuuentutem, quia post ipsam marcescit, & extinguitur calor, & cum humido restaurato imperfectiores sunt operationes. Obstat secundò. Si id quod resolutum in puero mansisset in iuvene, vel id quod restauratur in iuvene esset sicut resolutum in puero, iuuenis faceret perfectiores operationes. Responde negatiuè, quia operationes meliores non sunt à meliori humido, id est à magis substantifico, sed ab humido temperato secundum iustitiam, ad actiones relatione facta.

A Dubitabis quartò, num humidum radicale duret ad finem vitæ; Dic affirmatiuè, licet Fernelius lib. 4. physiolog. cap. 4. affirmet quod maior portio manet in fine vitæ: Nam, ut ipse inquit, cum triplex sit humor, cuius vis, & beneficium, constantia firmitasque partium nostri corporis continentur, elementaris primigenius, & alimentarius, duo quidem propriam illarum substantiam complent, tertius illis aduentitius quodammodo, & externus. Quæcirca vitam etiamnum agenti animali, hic quidem absorberi, siccarique potest, at reliqui nunquam funditus, sed neque maiori ex parte disperdi possunt: Nam priusquam in id discrimen veniat, propria detracta materia, spiritus, calorque emarcescet, & animal vitam naturæ reddet. Dissipata enim materia, quæ spiritus, & caloris propria est sedes, quæ spiritum continet, atque seruat, qui fieri potest ut spiritus substantia, & calor diutius persistat & ratio pro Fernelio esse potest: quia post mortem partes habent continuas, quod est radicale. Dic quod continuitas potest iuari per humidum membrorum factum ex nutrimentali. Pompanatius autem in questione de humido radicali, existimat nil manere, & humidum radicale esse necessarium ad generationem animæ, non ad conseruationem. Sed Fernelij sententiam libentiùs amplector.

Ad argumenta verò, quæ probabant partes solidas resiccatas humectari non posse, dic quod quando Galenus, lib. 7. meth. cap. 6. affirmat intemperiem siccam consummatam esse insanabilem, illud est quia deficit virtus quæ humidam substantiam restituere debet, quod similiter docuit lib. 10. meth. cap. ult. in med.

Ad locum eiusdem Galeni in arte medica dicendum est partes solidas non posse humectari, non quia humidum non reparatur, sed quia semper restituitur siccus, quousque calorem fouere, conseruarique non possit, & idè partes exsiccatae semel, non amplius substantificè humectantur, nam humectationem qualitatiuam non negat Galenus: sicut enim partes solidæ patiuntur morbos siccus, sic etiam humidus, & humidum illud quod in corporibus intemperatis acquiri solet, quando ad temperiem reducuntur, licet sit multo melius, non debet intelligi respectu illius humidum, quod fuit deperditum ante reductionem, quoniam semper peius acquiritur; sed comparatione illius quod acquireretur in tali corpore tunc, si non esset reductum: similiter dicendum est, quod humidum illud quod acquiritur post morborum curationem, non est simpliciter melius, sed secundum quid. Hic Galeni locus difficultis est, nam videtur veritati repugnare, cum inquit, solidas partes, quæ verè, exquisitè, & primò tales sunt, non posse humectari solum: quoniam videtur insinuare carnem, & adipem posse humectari, quod apparet falsum. Sicut enim humidum quod nutritione acquiritur in partibus solidis, semper est siccus, & crassus: sic etiam in carne debet esse. Igitur si partes solidæ humectari nequeunt hac ratione, sic etiam sententiam de carne.

Dic ergo pro tam intricati textus expositione cum doctissimo Laurentio lib. 1. de hist. anatomica, quæst. 10. qui licet ieiunè hanc quæstionem pertractet, tamen in hoc explicando loco primas tenuit, partes solidas à Galeno interdum dici spermaticas, & carnosas, & adiposas, quia sunt solidiores spiritibus, & humoribus, veluti dixi, lib. 1. de diff. feb. cap. 7. post princip. interdum appellari partes spermaticas, ut fecit 11. meth. cap. 1. & 3. & lib. 10. meth. cap. ult. hæ partes dicuntur verè solidæ, quia duræ sunt, compactæ, & primæ, quia primo tanquam fundamenta corporis generantur, deinde caro, & adeps, vtearum spatia replent: hæ humectari non possunt, quia frigidae sunt, siccae, duræ, idè parùm resoluuntur, & pauco alimento indigent, neque plurimum possunt attrahere neque si attraherent, concoquerent, facultate enim attractrice, neque alteratrice ob natiam temperiem non valent. Deinde valdè humectationi resistunt, alimentum est exiguum, & solum post varias alterationes nutrit, hoc modo paulatim humiditatem deponit, quare hoc modo partes exsiccatas humectare non possumus, quia non potest alimenti humiditas tantum addere, quantum solidatum

ram partium actio detrahit, priusquam nutriantur, quare cum continua actione calor fatiscat, fibrosa partis substantia nunquam resarciri potest, etsi humectari posse negandum non sit.

Contra tamen in carne, quia multum dissoluitur, alimentum copiosius accedit, & magis immediatè, & illa minus resistit, minorique elaboratione eget, ut alimentum in carnem vertatur: & hæc est causa, ob quam in omni ætate, & in omni statu augeatur, & diuinuatur, ut fitat Galenus lib. 1. 1. meth. cap. 1. Transmutatur igitur magis ab alimento, quam partes solidæ, non tamen mollior, & humidior reddi potest ob rationem dictam, etsi ob eius copiam corpus aliquando humidius, & mollius appareat, cum ante ob eius defectum amplius exsiccatum videretur.

Ad postremum argumentum dic: vitam in perpetuum prorogari non posse, non solum ratione humidum, quod siccus semper acquiritur, sed ratione virtutis, quæ finita est, & ratione caloris, qui in dies defatigatur, & acrior redditur, & ob materiam, elementorum pugnam, & asiduum substantiæ fluorem.

Hæc omnia perbellè significauit Auic. 1. 1. doct. 3. c. 3. post medium. §. Præterea sciendum est, &c. & 2. 1. doct. 2. cap. 3. quo loco varias senij, & mortis naturalis afferens causas, ut aërem qui continud resoluit, propter id quod in eo est de virtute solis, & stellarum, calorem natium continud seipsum consumentem, animæ, & corporis motiones, humores crudos sua frigiditate calorem minuentes, qui in senectute redundant, & virtutem finitam in corpore finito: & sic affirmat nullum hominem effugere posse mortem, licet humidum radicale, neque ab externis, aut internis iniuriis exsiccaretur.

Auicenna à Galeno omnia hæc exhaustisse videtur, qui lib. 1. de sanit. tuend. cap. 3. eloquenter duplicem esse causam nostræ corruptionis constituit, ob hanc rationem alimentum esse necessarium asseuerat. Prima causa, quæ omni genito corpori, corruptelæ, interitusque est connata necessitas, est internus ignis, ac calor, qui siccatur, vrit, torret, humidum absumit, corpus macilentius, gracilius, imò rugosius reddit, vnde artus inualidi, & ad motus suos incerti, & inconstantes probantur, & sic fit senium, siccitatis excessu eueniens.

Altera est, quæ etiam in animalibus præcipuè cernitur, totius substantiæ fluor, quem insitus calor excitat, in proprium humidum agens, ipsum temporis diuturnitate deuantans. Ut enim flamma elychinij humidum absumit, & in fumam, ac fauillam citissimè vertit, ni suppetat oleum irrigans, & conseruans ipsum, sic natium calidum intra septiduum, aut citius proprium humidum absumit, ni alimentitium humidum accedat.

Hoc loco cum Philosophis, & Medicis querendum, quo pacto calor noster innatus; contraria possit efficere; formare nempe, nutrire, augere, & conseruare corpus nostrum, simulque corrumpere, exsiccare, & humidum nostrum perpetuo fluere consumere, ita ut sæpè ab Hip. proferatur, calor idem nos conficit, qui nos genuit. Dic: quod calor noster, & natius calor, ut natius, nos format, nutrit, auget, & tunc simpliciter calidi naturam non exiit, cuius ratione, à paulatina exsiccatione, quæ per ætates fit, non potuit absolui. Neque dicas cum Vallesio, lib. 6. contr. 1. & 4. meteor. in com. cap. 1. fol. mibi 31. calorem natium non consumere, nisi in non naturalem migret: Nam contra te obiiciam Galenum lib. 2. de marcore cap. 4. §. Quod autem natura progressu corpora siccantur, quodque innatum id calidum efficiat, ut primo de valetudine tuenda demonstrauimus, & necessario nunc repetemus, est vndeque verum, &c. & lib. 7. aph. 59. in vaporibus corpus exoluit, duplici de causa asseruit, extrinsecus quidem ab aëre ambiente, intus verò à calore natiuo, & 1. aph. 15. & 17. hoc etiam confirmat. Calidum ergo non solum qua calidum, sed qua natium calidum corpora nostra exsiccatur.

Sed obrudes, quomodo natium calidum se ipsum consumit, si se ipso calidius non est, quod enim calefacit, calidius est calefacto? Dic: quod calor natius non calefacit se ipsum, sed suum calorem seruando ob id exsic-

cat, quod humidam substantiam effluere, ac euaporare facit, proinde ac feruens aqua, quæ ab igne separata, ex calore in se concepto tandiu euaporat, quandiu calorem seruat.

Senium ergo, & mors euitari non possunt, quia partes solidæ verè, & substantificè humectari nequeunt. Nam multæ sunt causæ mortis naturalis. Prima, innatus calor, pars terrea membrorum, & alimenti, quæ nunquam effluit, sed semper permanens membra tandem reddit terrea. Partior est post iuuentutem nutritio, tum ex parte caloris commutantis, qui declinare cœpit simul cum humidum radicalis exsiccatione, tum ex parte corporis nutriti, quod ob siccitatem difficilius admittit alimentum, & siccus ad membra, quam antea, è ventriculo semper allicit. Accedunt & causæ externæ exsiccantes, motus corporis, labores, exercitia: iræ excandescentiæ, metus, tristitiæ: timores vigiliæ, vacuationes, venerea, quæ inter ceteras causas promptissimè exsiccant, alimenta, quæ citò putredinem concipiunt: rectementa quæ putredentiæ febres excitant, quarum vi corpora siccantur. Accedit aër, qui multipliciter nos exsiccatur, ut inquit Auerrhoës 6. collig. cap. 5.

Quæ ergo erit ars, quæ naturalem vitæ terminum protrahat, dixi. Auic. 3. 1. cap. 1. Nam conseruatoria medicinæ pars de duabus rebus securitatem præbet, putrefactionis prohibitione, & defensione humiditatis ne citò resoluatur. Alexipharmaca ob id nos à veneno defendunt, quoniam etsi vim veneni nos interlimentis superent, & corrumpant, ab innati tamen caloris exsiccatione tueri non possunt, quoniam si innatum calorem corrumpant, & superent, mortem pro exsiccationis carentia accersent. Quo pacto remedium, aut artem inuenire, quorum efficaciam senium, aut mortem effugere possimus, supra captum hominis est. Hanc artem iuuenire desperauit Galenus lib. de marcore cap. cit. Quis enim qua primordia generationis animalium necessario sequuntur, fieri veteri? aut quis facta infesta reddat? quasi dicat, nulla est ars, neque potentia quæ hoc facere possit, & Auic. 1. 1. doct. 3. cap. 3. postquam mortis naturalis, & accidentariæ meminit, subdit, Totum tamen diuino prouenit præcepto.

Quid plura: est ne aliquis qui effugiat senium, aut mortem? est ne aliquod ab aliquo auctore propositum remedium ad euitanda hæc? nonne exsiccatio nostri corporis ab ortu interitum, perpes, & necessaria est, & irrefragabili experimento confirmata, quo nullus vsque in hodiernum diem, quantumvis exacta viuendi ratione tractetur, desit consensescere: quo pacto meritò deridet Galenus lib. de marcore, c. 2. Philosophum quendam, qui cum quadragenarius scripsisset librum, quo pacto citra senium superesse liceret; postea verò octogenarius factus, tantà erat consumptione, & senio confectus, ut risui esset omnibus, quam historiam explicatam lege lib. 6. hist. 8. Quapropter genita omnia interire debent, quæ non esse interitura; fallaci, & deceptoria quadam ratione contendit Proclus, cuius solutionem per otium lege apud Philoponum lib. 6. aduersus viginti duas Procli propositiones, de mundi æternitate: Nam nos Medici sumus, non Theologi, maximè cum diuturnitatis, aut breuitatis hominum vitæ, varietate & varietatis causis lib. 6. in com. hist. 17. latius simus acturi.

HIST. XLVI. GALENI,

De peste.

Pestis horribilis.

Testimonium autem eius rei locuples tulerunt nobis duo rerum exempla, qua hand ita pridem casu quodam obrigerunt. Pestis sana in summos pedes grassata, & crudelissas prædonis. Pestilentia namque putrefaciebat, prædo autem absindebat extremos pedes, ut sine baculo non possent ambulare, qui in eiusmodi incidissent infortunium, &c. Galenus lib. 3. de vlu partium cap. 5.

Pestis *seua*.] Cæterum, opinor, diu iam multumque in aliis febrium historiis delineandis elaborauimus, proinde percommodum, videtur, pestis alia exempla, qua poterimus breuitate recensere, vt quum subiecta oculis omnia fuerint, agnoscamus, quæ sit diuinæ maiestatis ratio in cohibenda, ac refrænanda pestilentia: sæuissimæ populariter grassantis potestate dira, de quo argumento cum tot veterum, & recentiorum elegantissimorum doctissima, & penè inexhausta scripta considero, ea in epitomen, & syllogem redigere despero (ita sunt fusè, latè, doctèque disceptata) quo pacto ad historiarum nostrarum expositionem me conuertam, & aliqua ab illis nondum animaduersa, ex variis, abditioribusque locis deprompta proponam, quibus possim ruinosam medicinam erigere ac instaurare, quod est huius loci, ac temporis institutum, maximè cum de peste natura, *lib. 2. in com. hist. 89.* plura prælibauerimus, pro expositione Pauli, & de curatione in *praxi historiarum. tomo de febrib. cap. de peste.* hæc omnia luculenter pertractentur.

Pestis ergo nihil aliud est, quam substantiæ totius cordis primum, deinde principalium partium corruptio, ab ambientis inquinamento, totius substantiæ proprietate infenso, inuecta, quæque contagionis perniciosissimæ seminaria in se continet. Vel à fine hoc modo definiti potest. Pestilentia, morbus est peracutus, exitialis, communis, qui contagione ab vno ad alterum instar veneni serpit, immanis bellua, quæ non solum multos simul homines interimat, sed integras quoque ciuitates depascens miserabiliter conficiat.

Quare verè pestilentes morbi, diri sunt, atroces, & semper plurimos, aut certè multos celerius è medio tollunt, pro venenosa materia, & humorum, qui ex ea inficiuntur, ratione; quo pacto breuius à Galeno finitur. *1. epidem. proemio, & 1. acut. 9.* quod sit epidemia perniciosissima, hoc est, pestis est morbus vulgaris, multos perimens, ex *Gal. 3. epid. sect. 3. com. 20.* an verò detur pestis citra perniciem, hoc est, an in sua natura contineat quod plures interimat, diximus breuiter *lib. 2. in com. hist. 89.* & fusè agitatur *Sepralius in suo eleganti lib. 1. de peste, cap. 14.*

Porro pestis aliqua visa est ita intensæ, & effrænata feritatis, vt ferè omnes correptos perdat. Hoc modo sæpè apparent deflexiones pestilentes, quæ plurimas nostri corporis partes miserimè fatigant. Sic visa sunt peripneumoniæ, & angina, quarum truculenta vi multi veluti strangulati, & denegato vitali spiritu resoluti subito occubuerunt, vt refert *Vvrius lib. rarar. obseruar.* aliquando peripneumonia maligna sputo sanguinis sequuto, pestis horrida instar, prouinciam penè vniuersam deuastauit, vt narrat *Andreas Gallus lib. 4. fasciculi de peste,* quod scribit etiam *Dodonæus lib. obs. medic. cap. 12.* Interdum pleuritides pestilentes immaniter sæuiunt, quæ maleficientissimis comitata symptomatis cor occupant, & venenata aura inquinant, de quibus egere *Cardanus lib. 3. de venenis cap. 25.* & *Jacob. Ortiæus lib. de obseruationib. propriis.* Hoc modo sæuiit dyenteria pestilens, & contagiosa, de cuius natura, & curatione perdoctè egit *Ioannes Colle lib. 2. de morb. malignis, cap. 3.* Hoc modo grassata sunt phrenitides pestilentes, hemitritæus pestilens, de cuius curatione disceptauit eximie *Cornelius Gemma, tract. de hemitritæo pestilenti.* Frequentissimè etiam insolens diatia pestilens, de qua ex Iuniorum mente egit *lib. 1. in com. hist. vlt.* Hoc modo genus humanum inuadit, & prosternit perniciè summa hecetica pestilens, de cuius natura, & causis disceptauit clarissimus *Castrensis Lusitanus l. 3. de meteoris microcosm. cap. 20.* Multoties inuadit maleficientissimè striata signis febri quædam horrida, quæ certo rigore, eoque molesto, & totum corpus lassante tertianæ

perniciosa ritu, de tertio in tertium repetens, homines ex improviso præter Medicorum opinionem è medio tollit, posse autem febrem pestilentem esse intermittentem probauimus *lib. 1. in com. hist. vlt.* Sæpissimè apparent mitissima, & placida febris in statu pestifero, quæ lenitate symptomatum, miticè tactus, & nulla percepta noxa in pulsu arripiunt multos, qui à Medicis vix febricitare creduntur, & in quibus vrina est similis sanæ, & hi, clam furrimque maligna sæuiente putredine, & veneno principes partes occupante inopinatè moriuntur de quibus, & huius euentus causa pulchrè vt reor differuimus *lib. 1. in com. hist. vlt.*

Aliqui sideratorum more, ac fulmine ictorum, in terram corruunt, vt notarunt *Valleriola lib. 3. loc. commun. cap. 18.* *Gemma lib. 1. cap. 17.* *Cosmocris. Salius lib. de peste, cap. 7.* Sic formidabilis erat pestis species, qua correpti circa caput, ac pectus sudorem sanguineum exarserunt, vt scribit *G. Agricola lib. 2. de peste.* Vidi anno 1601. quum totam ferè Lusitaniam, & dulcissimam meam patriam Olyssipponem immanis hic morbus arriperet, sæuissimam pestis speciem: Nam in morbi principio omnibus vermium rotundorum nigrorum copia per nares solum emanauit, & cum protulissent viui, ante quam excluderentur foras, illis torminibus diris excruciatius prius, quasi rodebantur viscera, sudores in vultu, & thorace apparebant syncoptici, cum totius corporis liuore, & subsequuto morticinio omnes peribant. Hanc speciem pestis, sed non ita grauem, ac perniciosam euenit: in peste Veneta prodit *Angelus Bellicochus in tractatu de peste.*

Quid commemorem varia, terribiliæque symptomata, quæ in peste contingere asseuerant auctores: sed omnem fidem excedit, quod scribit *Cardanus lib. 2. de subtili. pestem fuisse obortam Constantinopoli,* quæ huius erat generis, vt qui laborarent, aut quibus morbus imminabat, viderentur ab alio homine cædi, & sic hoc terrore perturbati moriebantur. Quidam etiam oblitim in puteos se precipitabant.

Quid plura? nonne hæc immanis fera ciuitates deuastat, prouincias solo æquat, omniæque animarum prostrigat, & præmit diu, & importunè? hinc miseranda claus, & ossissimæ mortes, non tantum ex sæuientis veneni militia, quin ex diuturnitate, & prolixitate huius mali subortæ, de cuius ingenti sæuitie, ac tyrannide, tam veterum quam patrum nostrorum memoria, sæpissimè in miseris mortales concitata, varij horrenda, & plane inaudita recitarunt, vt plurimis exemplis confirmat *Ioan. Euuich, lib. de officio magist. cap. 10.*

Procopius lib. 11. de Bello Persico, scribit regnante Iustiniano Imperatore, tam atrocem Byzantij viguisse pestem, vt quotidie 5000. interdum etiam (quod fidem omnem excedit) 10000. hominum sepulturæ traderentur. *Plinius in vita Clement. V I I.* annotauit olim in Italia tam seueram grassatam fuisse pestilentiam, quod ex millesimo vix decimus euaserit. Idem affirmat *Michaël Scauola in vita Friderici I I I. Imperatoris.* Denique tanta sæpè sese ostentat huius luis sæuities, & atrocitas, vt nulli sexui, ætate parcat, sed indiscriminatim in obuios quosuis grassetur, ac ferociam suam exercent.

Si enim acutissimos, & diuturnos morbos cum hoc miserando conferas, Gallicam luem, lepram, arthritidem, morbillos, variolas, & aliorum morborum tormenta varia, horum minimam esse sæuitiem respectu huius hydræ inuenies, cuius ea est tyrannis inexorabilis, vt paucorum mensium spatio regiones integras deuastet, & breui tempore absumat, vt exemplis probant *Ioan. Hugo Linchottius lib. 1. nauigat. sue, cap. 1.* *Zonaras tom. 2. scribit sub Gallo, & Volusiano Imp. pestem ab Æthiopia exortentem, omnes Romani imperij prouincias petualisse, & per 15. continuos annos incredibiliter exhaustisse.* Firmant plurimis historiis *Paulus Orosius, lib. 7. cap. 15.* *Bonfinius decad. 1. lib. 8. annal. Riolan. lib. 2. meth. cap. 19.* *Euaugrius lib. 4. hist. Ecclesiast. cap. 29.* *Gulielm. Grattarolus in descript. pestis. Nicephorus lib. 5. hist. Ecclesiast. cap. 11.* *Crucius lib. 1. part. 1. Leonclaius in pandect. hist. iuric.*

num. 130. *Ioan. Wolffius centur. 11. memorabil. lectio.* *Blondus lib. 7. decad. 2. Lipsius lib. 2. de constant. cap. 23.* *Baronius tom. 2. annalium, anno 263. sub Galieno Imperatore, tantam Romæ extitisse pestilentiam refert, vt vno die 5000. perirēt, & Fracastorius in Syphilide memorat anno 1348. ita diram inualuisse pestem, vt vix quartam gentium partem intactam reliquerit.*

Sed antequam progrediamur vltra, & finem faciamus admirari licet *Plinium lib. 7. natural. hist. cap. 50.* dicentem pestilentiam nunquam ferè inualescere nisi hyeme, ita tamen vt ternos non excedat menses, quod pronunciatum falsum esse non erit operosum demonstrare: nam in omni ferè terrarum tractu pestiferæ sunt quædam regiones, à quibus, aut nunquam, aut rarè pestis auellitur, vnam solum excepit *Scaliger, exercit. 32.* quæ huius est expers maleficij, nempe ora illa occidentalis Æthiopiæ, quæ Nigor accolit fluiuium, cum tamen calidissima sit. Deinde quædam loca ferè semper laborant peste. Accedit quod multæ pestes triennium durarunt, aliæ septennium, aliæ quinquagesimum superarunt annum; vt illa quæ commemoratur ab *Euaugrio sub Iustin. Imperat. lib. 4. hist. Ecclesiast. cap. 39.* & *Nicephoro lib. 17. cap. 18.* totum ferè orbem depasta, quæ nec certo, aut definito tempore grassari cœpit, sed alicubi inuente hyeme, alibi ætate, vel autumno, & interdum vere, Ticinum inuadens, occupauit, tres tantum menses calidissimos, Iulium, Augustum, & Septembrem, de qua *Paulus Diaconus lib. 6. de gestis Longob. cap. 2.* *Iisdem argumentis, atque historiis Plinij repudiatur effatum, firmantis pestem ternos menses non excedere, vt ex plurium mente auctorum firmat in auctorum lectione versatissimus Ionstonus clas. 2. Thaumato-graph. cap. 2. art. 3.*

Fallitur etiam quum profert senes minimè pestilentiam sentire: Nam in pestibus iam commemoratis non excipiuntur ab interitu senes: & hoc videtur ridiculum, cum quotidianum experimentum contrarium monstrat, & nos scimus multos senes peste periisse. At cur non? an quia frigidissimi, & siccissimi, quæ qualitates, putredini, & contagio reluctantur valde? calore autem, atque humore gigni pestilentiam. Cur igitur hyeme incipiet? cur sæuiente canicula maximè grassabitur, quæ summè est sicca? neque humiditate semper fit, neque calore, tolleretur enim desiccatione, & frigore: non auferri autem præter experientiam, docuit aduersus *Cardanum breuissimè Scaliger exercit. 94.* & quanquam siccissimi sint senes, humore carentes natiuo, atque vtili, sunt humidissimi tamen, quod humiditate abundant, non bona extrinseca, & aduentitia, quare senes peste tentantur, vt probant inter multos *Ianus Antonius Saracenus tract. de peste in med. Ioan. Guinterius Andernacus dialog. 1. de pest. fol. 63.*

Fallitur deinde quod putat à meridianis partibus ad occasum Solis pestilentiam semper ire, quod *Plinij pronuntiatum ab ipsomet Plinio arguitur mendacij.* Narrat enim *cap. antecedenti 37.* ab Hippocrate veniente ab Illyriis pestilentiam prædictam: non ergo pestis à meridianis partibus ad occasum semper, at cum Illyria Epiro, & Macedonia finitima, si ratio habeatur Græciæ, in occasu sit, & *Amm. Marcel. lib. 22.* commemorat *Seleuciz direpto, & aperto templi adyto quodam Chaldæorum tabem exiluisse incurabilium morborum, qui ab ipsis Persarum finibus ad vsque Rhenum, & Gallicis omnia fœdarit.* Scimus præterea pestem anni 1514. à foro Iulio ad finitimas regiones peruagatam, anno 1524. ab ipsa Italia natam: anno 1576. ex Germania, siue ab Helueticis importatam. Scribit *Iacobus Meierus in Chron. Fland. in Belgis perpetuo pluisse ab idibus Octobris ad Aprilem vsque mensem, mox grauissimam ortam pestilentiam, quæ magnam consumpsit partem mortalium, vt anno 1025. natam in Germania cum fame, qua tertia pars hominum confecta, vt Io. Culpinus adnotauit, quæ sanè pestes à meridianis partibus ad Solis occasum non incubuerunt.* Quo pacto errauit *Plinius, quicquid Ioan. Bodinus 5. cap. meth. histor. fideliter non descripserit ab ortu ad occasum ferri pestem narrans à Plinio dici.* Neque

Annibal Codretus etsi huc locum satis explicuerit diligenter, non tamen ab errore Plinium liberauit, sicut Dalechampius, aut Ferdinandus Pintianus, qui Plinij verba ad libitum inuertunt. Consule versatissimum Mercurialem, lib. 4. variar. cap. 7. in fin.

Quid referam grauissima, eaque immania symptomata, quibus peste oppressi premuntur, & diuexantur, quæ omnia quàm sint horrenda, & in nullo reperiantur morbo perspicies qui attentè ea contempletur: nam præter pulsum, & vrinam, & quibus in aliis morbis certum quid, & definitum coniectare licet, in hoc incertum, & prorsus fallax, quoniam cum signis optimis, & certam salutis spem pollicentibus ægros perire contingit Respiratio est frequens, & graueolens, sitis intensa, cibi fastidium ingens, bilis vomitus, præcordiorum distentiones, dolores vehementes, cordis morsus, sudores multi, cordis palpitatio, extremorum frigiditas, stillæ è naribus, æstus in thorace, linguæ adustio, scabrities, & nigrities, delirium, animi deliquium, syncope, vigilia importuna, animi angor, aponia, sopor, horrores, læuitates intestinorum, exulceratio, tormina, & alia quæ narrat *Paulus lib. 2. c. 36.*

Quid describam interiorum membrorum inflammationes, oris, gingiuarum, palati, gulæ cæcoëthica vlcera, quæ vsque ad pulmonis venas depascentia, lethales excitant hæmorrhagias, exesis, disruptisque huius visceris vas, & vsque ad ventriculæ serperitæ ægros cum singultu, anxietate exolutione, cardiogmo, vomitu, fastidio summo, anhelitus fœtore, pulsum abolitione de repente è medio tollunt.

Si verò in medio conflictu, & pugna, natura à causa morbifica agitata, stimulatæque excretionem molietur. Sed eam irritam, & symptomaticam, vt non desinat portio veneni reliqua, serpente, paulatimque augetcente noxa, in cordis substantiam ipsam tandiu debacchari, tunc vel venenum internum prorsus interimit, vel natura vltimis suis viribus vtens, venenum ipsum ad extimas debilesque corporis partes maximè ad cutim excernit. Quoties igitur vnus, duo pluresve, aut omnes humores, facillimè veluti furentes excandescunt, & concipiendæ venenatæ qualitati apti redduntur, tunc in cute varia tubercula, & excrescentiæ oriri consuevere, quæ in processu morbi halitus venenosos ex se fundunt, qui communicati partibus principibus eas lancinant, & premunt.

Tunc augetcente, vigentique malo præter bubones in adenum locis erumpentes, de quorum natura infra proponemus plura, oriuntur pustulæ vlcerosæ, & siccæ, à bilioso, acrique humore pronatæ, effere, stigmata, vibices, punctulæ, ignis sacer, herpes miliaris, formica phlyctænæ pruna carbunculus venenosus, à fœculento crasso, efferuescente, ac præ adustione in bilium retortidam conuerso excitatus: hæc omnia comitantur sæpe eruptiones aliæ partim latæ, & humiles, colore rubræ, aut purpureæ, partim etiam sublimes, quæ infantibus, aut pueris sæpe, grandioribus rarè, non modò extrema cute efflorescunt, sed & viscera, musculos, nervos, cæteraque interiora obsident, *Plinius papulas vocat, Alzaharaius Algidra, & Alhalba appellat, Arabum interpretes variolas, & morbillos nuncuparunt.*

Non minori cum periculo pestilentia tempore per summam cutem expullulant pustulæ, seu vesiculæ, ex sanguine serosiore, pituitosioreve, simul & biliosiore parte, eademque venenata prorumpentes, quæ Græcis *Æthymata* dicuntur, colore variæ, ita vt quandoque nigra, liuidæ, aut etiam pallidæ conspiciantur. Pruriginosæ quidem omnes: at modo ruptis iis in subiecta carne vlcuscula se produnt sanè manantia, & carbunculorum imitata naturam; quæ modo absque vlceris nota tandem sponte in squamas siccescunt, & feruore, inflammatione, immanique dolore ægros excruciant. Hæc omnia quàm sæua sunt, & diram afferant perniciem, vigente peste, eleganti oratione ostendit *Fernelius lib. 4. patholog. 17. & 18. & 2. de abdit. 12. & 13.* & *Ioann. Riolanus, huius auctoris doctissimus paraphrastes in com. explanat.*

Omitto alia ferocissimā damna, quæ in medio pestis A
feruore ægros, eorumque vires labefactant, nempe tu-
mores œdematosos, qui in catarrhis defluxionibus pesti-
feris in iugulo, thoracæque apparent, & tussi, dolore
capitis, & subita suffocatione ex tempore iugulant, de
quibus egit Schroterus themate 30. & 31. de peste. Multo-
ties accidit in cute liuor, ex quo extimarum partium mor-
tificationum consequitur, sicut ex carbunculo gangræna le-
thalis sæpissimè oritur, aliquando partem putredine ab-
sumit. Sic pes è tibia, & brachium à scapula diuulsum visum
est, vt refert Palmarius, lib. de peste, cap. 27.

Quid proponam mala, quæ ex peste relicta miseros
mortales diuexare solent? Nam præter ea quæ proposui-
mus lib. 1. in com. hist. 4. 1. de memoria amissa ex peste sæpè
vidi in statu pestilente citra dolorem vllum, nullaque
præcedente liuedine loci, crurum mortificationem, quæ
serpente altius veneno subitò interfecit, aliquando cum
crurum abscissione vitam ægri redimebant. Hoc modo
confluente humore venenoso ad pedum extrema, & ob
sui deleteriam vim, aut copiam, innatum partis calorem
extinguente, vel suffocante, sequutòque sphacelo sum-
mos pedes computruisse in hac historia asseruerat Gale-
nus, cui malo ne in superiores partes serperet putredo,
præsentaneum auxilium erat pedum abscissio: quo pacto
Thucydides tempore plures post pestem remanserunt, sine
viri, oculis, & pedibus, ita referente Lucretio.

Vinebant ferro priuati parte virili,

Et manibus sine nonnullis, pedibusque manebant

In vita tamen, & perdebant lumina partim.

Ingentis putrilaginis est exemplum hoc, quæ nullis
vniquam auxiliis putredinem coercitibus, sed per ab-
scissionem potuit restarari. Hæc dira putredo cum sum-
ma malignitate coniuncta, pustula nigra in talo appa-
rente biduo mortem in Critone accelerauit, vt narrat Hip.
1. epid. sect. 3. sect. 26. quem correptum fuisse venenosa fe-
bre grauiissimi huius loci interpretes Vallesius, & Mer-
curialis testantur in com.

Denique vt semel concludam. Omnium morborum
symptomata, extincto ægro quem opprimebant, cessant:
at verò in cadauere peste necito adhuc contagium su-
perest, tanta est veneni pestiferi vis, ac efficacia, vt post
mortem etiam insoleat: Nam cadauera peste emortua
esse contagiosa probauimus lib. 2. in com. hist. 89. & firmat
Forestus lib. 6. de febrib. schol. 2. 8. quare nullus morbus læ-
uior peste, nec rabies ipsa, cuius contagiosi veneni tam
maxima est vis, vt per multos dies, & annos non exole-
cat. Verum rabies non tam miserandas concitat clades,
& solum contactu, & fomite, est contagiosus morbus, &
non ad distans, vt pestis, cuius tenacissimus, summèque
virulentus vapor longissimas prouincias peruadit; eleua-
tus ex insigni putredine, quæ gradu, & malignitate ab
aliarum putridarum febrium putredine differt, vt docuit
Gal. lib. 6. epid. sect. 1. com. 29. & replicat ingenuè Septa-
lius lib. 1. de peste, cap. 16.

Ex quibus clarissimè inferri potest, pestem inter om-
nes morbos esse deteriore: nam ita eminenti quodam
veneni, & contagionis modo emicat inter omnes, vt om-
nes superet, de cuius contagij dira vi agit egregie Theo-
dorus Beza tract. de pestis contagio, & suga. Quare non pos-
sum non mirari Belgas, viros alioqui prudentissimos, &
humanissimos, qui cadauera peste emortua in templis
spelite iubent, quem mosè obnoxie redarguit ob mul-
tas causas Andreas Riuetus, qui de pestis contagio egit
eximie.

Igitur pestis est morbus acutissimus, & omnes alios
superat atrocitate sua, vt ex Iureconsultis testantur Ri-
pa lib. de peste, part. 1. num. 5. Mascardus conclus. 20. num. 4.
rom. 1. ex nostris Alexand. Benedict. de febre pestifer. in pra-
fat. Fumanel. de peste cap. 1. Hucherus lib. 4. de feb. cap. 2.
quare per antonomasiam, maiorum morborum maximus
nuncupatur, vt ex plurium mente auctorum firmat Pau-
lus Zacchias, Medicus, & Iureconsultus celeberrimus
lib. 3. quest. medicolegalium, tit. 3.
quest. 1. num. 20.

***

HISTOR. XLVII. GALENI, De peste.

Galenus peste sæua affectus, cæterique
omnes illius exemplo, cruribus scari-
ficatis, ab ipsa euaserunt.

ET sanè dum pestilètia vehemens Asiam deprehendisset,
multosque perdidisset, neque etiam morbus attigisset, se-
cunda morbi die, remissione febris facta, cruris scari-
ficatis, & duabusque fere sanguinis libras detraxi: hæcque de causa pe-
riculum vitari. Plerique igitur etiam alij hoc presidio visi su-
perstitis euasere. Erant autem plenitudinis signa, illique præ-
cipue seruabantur, qui sanguinem copiosum exhauriebant,
& c. Galenus lib. de cucurbitul. & scarification. & c. cap. 20.

QUESTIO XLIII.

Virum in peste ex partibus inferioribus sit aliquando
emittendus sanguis, vt contra Galenum opinantur
Fracastorius, Fernelius, Paræus, Salius, Cardanus,
Palmarius, & plurimi Medici eruditissimi.

COMMENTARIUM.

DUASQUE fere sanguinis libras detraxi. Hanc de peste
historiam Apollonio putat Gadaldinus adscriben-
dam. Sed ego malo cum pluribus errare, qui in suis de
hoc morbo propositis libellis, hanc ex Galeno sæpè re-
citant, quàm huius enarrationem prætermittere quæ in
opere practico multæ est vtilitatis, & summi vtilis. In ea
enim proponitur obseruandum præsidium magnum,
nempe sanguinis missio, quod magno morbo, & extre-
mo, qualis est pestis, ex aduerso repugnat. Ergo si contra-
riis remediis contrarij morbi sunt curandi, non dubita-
bo, nec dubitavi vnquam, immò cum felicissimo euen-
tu exercui sæpè, grassante pestilente lue sanguinem emitte-
tere, maximè si adsint plenitudinis signa, vt Gal. retulit,
aut morbosus in corpore adfit apparatus, ex sanguinis,
aut aliorum humorum copia congestus, vires valeant,
ætas sit florens, venæ sanguine turgeant, & alia signa ad-
sint quæ sanguinis missionem adhortantur: quæ questio
non de Apollinis barba, Iunonis peplo, Veneris cestu, Pal-
ladis speculo, aut Helenæ comis, sed de auxilio hominum
saluti tam necessario est instituta.

Hoc præsidium esse præstantissimum, at necessarium,
præsertim in principio administratum, suadet Hippocra-
tes, lib. 6. epid. sect. 7. sect. 1. in recens occupatis, Rasio in-
terprete. Vbi Hip. in pestilenti aëris constitutione, in qua
nonnullis angina, perineumonia erant pestiferæ, aliis
dolores manuum violentissimi, lumborum, crurum, te-
morum, surarum, qui ad resolutionem perducebant, me-
moriam tradidit, primò se talibus venam secuisse. Est
ingenuè fateatur, hæc, & multa alia quæ probauerat, nul-
lum notabile auxilium attulisse. Quæ illustris explanator
Galenus ad finem commentarij exponens, sic fatetur *Atque
huiusmodi erant præsidia, quæ se adiuuasse Hipp. scribit, nec
tamen superare morbum potuerunt: nam quæ superueniebant
symptomata, maligniora erant, quàm vt remediis cederent,
atque talis erat pestilentis aëris constitutio, & infra subdit.
Nec id tamen culpa medica artis contigit, sed quia ipso-
rum morborum malitia cuncta superabat. Nihil enim Hip-
pocrates non fecit, vt remediū adhiberet. Ac si totum corpus
esse plenum inueniebat, vtebatur vena sectione: si verò cor-
pus qualitate peccantis succos ad locum mandabat, purga-
bat, & peracta communi curatione, ad loci propriam accede-
bat. Hanc sententiam probant Rufus apud Oribal. 6. sy-
nop. 25. Auenzoar lib. 2. thei 7. tract. 3. c. 1. Rhafius 3. con-
tract. 13. cap. 2. & lib. de pestil. cap. 6.*

Auicenna sic suam expendit sententiam, 1. 4. tract. 4.
c. 4. Summa curationis pestilentium febrium est exsiccatio, &
illud

illud cum phlebotomia, & solutione ventris. Et oportet vt in-
cipiatur in ea ad euacuandum. Si autem materia vincens
fuerit sanguis, fiat phlebotomia: & si fuerint humores alij,
euacuentur. Hanc doctrinam amplectuntur Ioan. Costæus,
& Paulus Mongius in com. Ludouic. Mercatus 1. 7. de feb.
c. 1. de febre pestilenti, c. 1. Ludouic. Septalius lib. 5. de peste, c.
14. Væzius lib. de epidemia pestil. 14. Paschalius, & eius
Scholiastes Pereda lib. 2. methodi curandi morbos c. 9. Mer-
curialis lib. 17. de febrib. c. 17. de febrib. malignis. Roderic.
à Fonseca in methodo curandar. feb. quas Iacchius omisit,
c. de curat. malefica feb. Ianus Anton. Saracen. tract. de peste,
fol. 188. Guinterius Andernacus dialog. 2. de peste, fol. 98.
& 141. Mallar. lib. 2. de peste in med.

Nec desunt validæ rationes, quibus hoc placitum con-
firmetur: quoniam si plethoricum corpus sit, & pestis ex
sanguine, aut humoribus cum multo sanguine permixtis
originem ducat, quærendum est auxilium quod transpiret
corpus, & sarcinam leuet, quale est phlebotomia, ex Gal. 2.
aph. 29. & 1. feb. 4. & cum febris putrida maiori ex parte
in peste adfit, vt ex Hip. & Gal. auctoritate probantur Od-
us de peste cap. 1. 2. Radius lib. 3. art. medic. c. 30. Lidellius
Scotus lib. 3. de feb. cap. 9. Diomedes Amicus lib. de peste,
cap. 14. Manardus 2. epist. 1. & alij, necesse est ob febrim,
ardorem internum, obstructionem sanguinem emittere:
cuius ope refrigeratur corpus, 10. meth. 10 & noxius hu-
mor vacuatur, 4. de sanit. 10. & 4. aph. 2. & 8. meth. 4. qua-
propter phlebotomia cum fomitem malignitatis, ac pu-
redinis, sanguinem nimirum, qui facilimè ob copiam, cal-
lorem, humiditatem, putredinis labe fœdatur, euacuet,
rutissimè in hoc morbo erit exequenda, eius enim bene-
ficio ne ampliùs putredo serpat & incrementum capeffat,
anteuertimus. Deinde cum hæc febris copulata sit cum
abscessibus, carbonibus, & bubonibus, oportet à parte af-
fecta reuellere, & euacuare, vt natura tanti auxiliij pote-
state, ac vi deonerata, humorum concoquere possit. Hoc
evidentissimè probat Manardus 5. epist. 3. ad fin. Vt ergo
remedia profint deobstruentia, auxilientur sudorifica, ale-
xipharmaca præsent vtilitatem citissimam, necesse est priùs
sanguinem aperta vena effundere.

Sed ex aduersa parte obstat grauißimorum auctorum
sententia, quàm acriter defendunt Fracastorius lib. 2. de
morb. contagiosis, c. 7. Fernel. 2. de abdit. 2. Paræus lib. 2. 1. de
peste, c. 24. Petrus Salius lib. de febre pestil. c. 21. Cardanus. lib.
2. contradi. tract. 4. cont. 4. P. Ilmarius de febre pestil. 23. Heur-
nius lib. de peste c. 9. Raymondus à Vinario, Mindererus lib.
de peste, c. 14. Andreas Chiochus in com. quest. de febre ma-
ligna, & morbis epidemicis c. 3. Andreas Tremisius lib. de
caus. sig. & curat. feb. pestil. & alij, qui nunquam in peste esse
feriendam venam pertinaciter contendunt.

Primò, quod venenum pestilens solum alexipharmacis
possit deuinci, & iis quæ à proprietate occulta veneno
resistant. Secundò, quod cæterorum omnium venenorum
curatio minimè per phlebotomiam perficiatur: & sic
eam non consulunt Dioscorides, Paulus, & scientissimi
Medici. Tertiò, quod ope sanguinis missionis non possit
extrahi foras venenum circa cor tenaciter adhærensens,
Quartò, quod effuso sanguine sæpè laudabili, exhaustif-
que vitalibus spiritibus vires eneruentur, adeò vt feren-
do deinceps morbo superesse nequeant. Quintò, quod vti-
lis naturæ motus per sudorem, vomitum, hæmorrhagiam,
aut per externos abscessus venæ sectione distrahatur. Sextò,
quod hac ratione omnibus pueris, grauidis, & senibus
sanguis sit mittendus, quum tanto occupantur morbo,
in quo statu ob imbecillitatem sanguis mitti non potest.
Septimò, quod vi phlebotomiæ agitantur noxijs succi, &
permixti spiritibus vitalibus in cor promptissimè irruunt.
Octauò, quod in locum vacuati sanguinis venenum at-
trahatur ad inanitas venas. Nonò, quod nec Hip. nec
Galenus, aut Arabes de hoc præsidio faciant commemo-
rationem vllam. Immo Celsus lib. 3. cap. 7. id interdicit.
S. Non facile sanguinem mittere, non facile ducere aluum.
Decimò, quod tumores in extima corporis superficie ge-
niti ad interiora recurrat. Vndecimò, quod citati auctores
hoc præsidium sæpè noxam attulisse asseruerent: se enim
sæpè obseruasse affirmant, omnes peste coortptos qui-
bus sanguinis missio fuit adhibita, periisse, reliquos solis
adiutos alexipharmacis fuisse seruatos. Duodecimò, quod
in pestilenti lue adfit diarrhœa maligna, & dysenteria læ-
ua, in quibus affectibus sanguinem non esse mittendum
Galenus edocuit, 1. ad Glauc. 1. 4. & 4. acur. 1. 1. 6. Decimo-
tertio, quod lib. de cibis bonis, & mali succi cap. 1. Galenus
laudet Medicos, qui in peste paucissimis ausi fuerunt san-
guinem emittere. Quare multò melius censent pugnan-
dum esse antidotis, cardiacis, & alterantibus præsidij,
quæ malignæ qualitatis efficaciam retundunt, spirituum,
humorumque agitationem temperant, & feruorem com-
pescunt, quàm celebrata venæ sectione, resoluta calore
natiuo, à deleteria aura depopulato ægrum exolutis viri-
bus extingui.

Sed hi vt rustico veluti timore perciti, immò si fas est
dicere, insolentes, meritò sunt conuellendi, qui in peste
nunquam esse sanguinem mittendum asseruerant. Idcirco
si vires sint validæ, suppressaque sit aliqua vacuatio con-
suetudine, & æger copioso sanguine abundet, carnosus sit, bene
educatus, in initio potest turò aliquando sanguis emitti.
Sed quia suis argumentis irretiti catholicum, idque per-
petuum statuunt theorema, cum sit euidenter falsum, ideò
in re momenti tanti, ea seriatim sunt soluenda.

Ad primum dic: Quando pestis non solum venenata
qualitate, sed magis intensa putredine cor fatigat, tunc nō
vniuersalia præsidia exequaris, alexiteria parum iuuant,
nam præ copia venarum ductus obstruuntur, per quos
adstrictos cardiaca vis, impetu maiore in viscera, princi-
palesque partes sese insinuare, ac vires vi morbi labefacta-
tas, fractasque fouere, ac tueri nequit, quo pacto necesse
est priùs copiam demere.

Ad secundum dic. Falsum supponere: nam in curatio-
ne venenorum non solum cardiaca profunt, sed sanguinis
missio est vtilis, vt probat Auic. 6. 4. tract. 1. c. 4. in med. S. Et
si indiget phlebotomia, phlebotometur, & c. hoc est, si signa
repletionis apparuerint, vt explicuit Rhafius lib. 7. ad Al-
manscap. 1. est etiam vtilissimum hoc præsidium, tum vt
parum veneni vacuetur, tum maximè, vt pabulum ei
auferatur. Quare si nihil prohibeat, & corpus sit sangui-
neum & venena relinquunt accidentia aliqua inflamma-
toria, vtile, & necessarium est sanguinem emittere, vt fir-
mat Mercurialis lib. 1. de morbis venenosis cap. 21. & 22.
Deinde dispar est ratio in hausto veneno, & pestilenti: il-
lud enim in ventriculo stabulatum, vomitum, aut purgatio-
ne expellitur: pestilens verò in venis impactum simul cum
sanguine attrahitur, quare veneno in venis existente Pau-
lus lib. 5. cap. 2. sanguinem mittit. S. At si per corpus vene-
num fuerit dispersum, sanguis statim emittendus est.

Ad tertium dic: nullum esse auxilium adeò efficax ad
extrahendum foras materiam venenosam firmiter circæ
cor, visceraque præcipua adherentem, quàm phlebotomia,
quoniam apertis venarum tubis, sanguine omnèque
indiscriminatim humores maligna labe fœdatos, successi-
uè, paulatim, facillè, & citra violentiam vllam exhaurit. Hoc
pacto ad euacuandum humorem in internis inflammatio-
nibus corporis, vel remotissimis impactum, vt cerebri, cor-
dis, iecoris tantoperè ab auctoribus celebratur.

Ad quartum dic: cuilibet vacuationi annexum esse ca-
sum virtutis, & maximè illi quæ fit per phlebotomiam: at
verò nos vires validas præsupponimus, citra quarum præ-
sentiam non est imperanda sanguinis missio, quæ licet
debilitet, hoc habet cum reliquis præsidij, quæ plus iu-
uant, quàm nocere possint. Neque timeas venæ sectionem,
quod laudabilis sanguis vacuetur: quoniam cum multis
de causis id contingat, videndum num experientia sit bo-
na: sæpè enim sanguis quantitate exuperat, & in initio
præsertim morbi non est putrilagine infectus, aliquan-
do later altius putredo, & est in profundo corporis re-
condita, quare contingit versapè, vt prima vice exeat in-
culpatus, & in secunda vitiosus, niger, & putridus
emanet.

Ad quintum dic: verum non esse vacuationes sponte
à natura tentatas impediri à venæ sectione, immò si
asseris eas huius ope iuari, vera ponenciabis: quon-
iam deonerata natura à sarcina, qua opprimebatur,
SSS
excernit

excernit id quod expelli est habile, vt *11. meth. cap. 15.* dicit Gal. qui *lib. 9. meth. cap. 4. & 5. & 1. aph. 23.* sanguinem mittit vsque ad animi deliquium in ardentissimis febribus, vt refrigeretur totius corporis habitus, & sudores emanent, & rumpatur aluus, quoniam leuata natura per varias regiones peccantem humorem eliminat, cum aegrotantis commodo.

Ad sextum dic: in senibus, grauidis, & pueris hoc morbo tentatis tutissimè celebrandam esse venæ sectionem: nam præter insignium auctorum experimentum Celsus vulgatissima, memorabili tamen confirmat sententiâ, *lib. 2. cap. 10. de sanguinis detractione per venas*, qui postquam in iis phlebotomiam esse vtilem, & citra noxam longa oratione stabiliiuit, in hæc verba prorumpit. *At firmus puer, & robustus senex, & grauida mulier valens, tuto curantur*, & nos ex veterum, & classicorum mente satis probauimus *lib. 1. in com. hist. 3. 2.*

Ad septimum. Licet vi phlebotomiæ agitentur noxij succi, quia maiore impetu ad locum sectum mouentur, & natura ob dolorem, frictionem, & ligaturam furentem humorem extra corpus expellere conetur, quæ excretio citra motum, & agitationem fieri non potest, tamen hoc est in primo sectionis impetu, deinde vacuato virulento humore, & recreata natura, & immuni facta à malo tanto, quies subsequitur. Sic dicitur Auic. *4. 1. cap. 20. & scias quod phlebotomia est conturbans donec quiescat.* Deinde si ob hanc rationem repudiandum hoc auxilium esset, etiam cætera vacuantiæ præsidia essent inutilia, quæ cum agitatione humorem exhauriunt, vt purgatio, vomitus, clyster, cucurbitulæ humidæ, quæ cum approbentur, quia cum maiori vtilitate humorem attrahant, quam sit noxa quæ ab illis inferri solet, idcirco iure, & necessitate sunt admittenda.

Ad octuum dic: ridiculum esse, quod loco sanguinis extracti sanguis venenosus attrahatur ad inanitas venas. Nam si corpus sit plenum vitiosis humoribus, qui cum sanguine sint permixti, venæ inanitæ concidunt, & remanent in veteri illa sua proportione, quam in statu naturali obtinebant, maximè cum natura leuata deleterium humorem non attrahat, sed à se longè expellat, pessimus enim est, & à sui mediocritate, & perfecti one alienus, quare eum vt inutilem non allicit, sed respuit.

Ad nonum. Mirum est quod aduersarij auctoritates non viderint tam firmas, quibus non assentiri nefas est: firmat meritò Gal aut si maui Apollonius, actor grauissimus hic, dum sanguinem emittit copiosè scarificato crure, ad stipulat Celsus loco iam citato, qui dum documenta proponit, quo pacto pestilentes febres curari debeant, sic ait. *Si vires sinunt, sanguinem mittere optimè est.* subscribit Paulus. *2. cap. 36. §. Quibus autem sanguis abundauerit, secare venam oportet.* Insuper Gal. *lib. 1. epid. sect. 3. com. 26.* miratur Hippocratem, cur in Critone, cui pustula nigra ad talum eruperunt, non secuerit venam in crure, quam ægrum laborasse febre pestilenti, & venenata, iurant Vallesius in com. Trincauelli *lib. de febre pestilenti.* Mercurialis in com. cit. histor. qui ab Hippocrate factam esse venæ sectionem, sed ipsum eam siluisse asseruat, quia res erat manifesta in hoc morbo, venæ sectionem esse summè necessariam.

Aliqui ex citatis auctoribus perstricta fronte Græcos, & Arabes erroris insimulare non cessant, quod sanguinem in peste emiserint: hos, tanquam perniciosos cum sua opinione relinquamus, qui cum magistri sui rectè tamen opinantes dedecore, gradum sibi parant ad gloriam. Alij Critonem peste non fuisse tentatum assenerant. Sed obstant febrius vehementia, cita pedis corruptio, nigri humoris excretio intempestiua, insania illico superueniens, mors veluti repentina, quæ signa vt deterrima sunt, & malignissima, ita maleficientissimam febrem quarto die, aut citius interimentem manifestè ostendunt, si Hippocrati adhibemus fidem *lib. 3. prog. text. 2.*

Ad decimum dic: quod tantum abest, vt tumores in extima corporis superficie geniti ope phlebotomiæ ad interiores partes recurrant, quin potius leuata natura, si valent vires, quas non esse deiectas præsupponimus, ad par-

tes externas detrudat. Hoc modo in variolis, & morbilis sanguinem euacuat Auic. *1. 4. tract. 4. cap. 10. §. Sed quando procedunt variolæ, non oportet tunc vt admittatur phlebotomia, nisi inueniatur vehementia repletionis, & dominium materiei, tunc enim phlebotometur quantitate quæ alienet, seu minore, &c.* Deinde Auenzoar loco cit. emittit sanguinem in iuvene phlegmone pestilenti correpto, sciens motu naturæ, quem imitandum prisca monuere, ab intimis ad extima non impediri: quoniam sanguinis missio cum contraria sit purgationi, sicut hæc à circumferentia attrahit ad centrum, sic illa attrahit modo contrario, & extra corpus peccantem humorem eliminat.

Et vt videas quanta in caligine versentur, audi Galenum, qui *6. epid. sect. 2. com. 30.* sic ait. *Tantum illud non esse scias, succos ad cutem urgentes per eam esse vacuandos: nam iterum ad intima corporis reuulsio ipsis valde longinqua est, vt per aluum, aut vomitum euacuentur. Sed forsitan me dicere putabis nunquam purgatione per aluum in talibus utendum esse. Ego vero non dico, nam in libris de arte curandi, in quibus corporibus permulta humorum copia inest, iis viles esse purgationes didicisti: priusquam enim ita redundantem materiam, aut venæ scissione, aut purgatione quis eduxerit, si fouens, hoc est calidis utens ipsam discutere conetur, plus attrahet, quam per cutem euacuet, &c.* Ex qua serie dilucidè patet Medicos rectè procedere, qui in externis abscessibus, aut catancis aliis affectibus prius sanguinem mittunt, quos in hoc imitari Hippocratem & Galenum nullus negabit, qui horum auctorum loca persauerit ad vnguem.

Ad vndecimum dic: non negandum esse experimentum peritorum, qui artis vsu nixi obseruauerunt in regione quadam, aut vrbe nocuam fuisse in peste venæ sectionem: sed febris hæc erat, aut diaria, aut hectica pestilens, in quibus cum vires fatiscant, & spiritus vitales sint veluti extincti, & venenata, occultaque mala qualitas altis sit in corpore defixa radicibus, cordisque atonia sit labefactata nimis: quis sanguinem mittere audebit? Nullus sane, nisi insanæ mentis compos: quoniam in hæc nulla sese ostentant plenitudinis signa, sed adsunt deterrima symptomata, quæ Medicum à tanto remedio deterrent, Pulsus sunt languidi, parui, frequentes, celeres, inæquales, adet syncope, anxietas, exolutio, extremorum frigiditas, vrinæ similes fanis, sitis non opprimit, febris non est admodum ardens, immò ægri nec se febricitare putant, & plerumque sine manifestis putredinis signis, aliquando sine sensu doloris inopinatè occumbunt: in hac si sanguinem emiseris, ægrum præcipitem dabis in mortem, quum hæc venenata febris belzaarticis, & cardiacis sit debellenda. Ergo sicut vtile est aliquando in peste sanguinem emittere, sic aliquando impiū, crudele, & temerariū, vt perdoctè notauit Donatus Santorus *lib. 1. epid. 2.*

Ad duodecimum dic: quod si vires consentiant, etiam fluente aluo licet aliquando sanguinem educere: hic enim motus symptomaticus est, & irritata natura concitatus, quo pacto non est iuuandus. Si verò fluente aluo timuit Galenus venæ sectionem, intelligendus est, si criticè fluat, cum conferentia, & tolerantia, quare cum alui profuuium sit in principio factum, non est iuuandum. Lege quæ de hoc negotio diximus pro Galeni tutela, *lib. 2. in com. hist. 8. 1.*

Ad vltimum dic: Meritò in illa tempestate Medicos non fuisse aulos sanguinem emittere, quia vires erant debiles, ex ingenti fame præcedente exhaustæ, & corpora cacochyma fati, & vitiosis humoribus planè referta, & venæ sanguine inutili, crudo, & mordaci turgabant. Et licet tunc non adesset pestilens constitutio, vt illi arbitrantur, tamen inutile erat sanguinem emittere, quia humores erant à natura sanguinis prorsus alieni, in quorum præsentia reproba est sanguinis missio, & prorsus nulla, vt *4. de sanit. tuend. cap. 4.* probauit Galenus, & firmat Auic. *4. 1. cap. 3. §. Cum sanguis alicuius fuerit bonus humores autem crassi, & crudi, à phlebotomia tibi cauere debes: nam phlebotomia bonum rapit, malum relinquit.* Quare aliquando ex veterum & recentiorum mente in peste est secunda vena, vt perperam alij sunt opinati qui nunquam in illa

illa hoc auxilium esse celebrandum sibi persuasere.

Sed ex qua parte sit sanguis emittendus inquire obnoxè. Dic: quod si vniuersum corpus occupet affectus, nullamque natura ad partem determinatam tentauerit vacuationem, morbusque sit in initio, tunc citra dubium ferienda in talo est vena: nam reuellit, euacuat, ad ignobiles partes humorem malignum attrahit: vehementius enim sic remouetur, & reuellit sanguis maligna qualitate infectus à corde, & cerebro. Simili modo maximam opem fert inferiorem partium scarificatio, crurum, femorum: Nam præterquam quod vires minus exhaurit præsidium hoc, potentissimè reuellit à corde, & partibus superis, & minuit plenitudinem, *2. ad Glauc. 7. & 2. aph. 17. §. Quæ verò sit per tibiurum scarificationem proxima est vena sectioni.* Eadem commoditates complent hirtudines hæmorrhoidalibus venis appositæ, maximè si sufficienter per maiores venas sanguis sit extractus, aut pro maiori vacuatione vires non adsint: tunc extractio sanguinis quæ fit per sanguifugas profundior est extractione, quæ fit per ventosas, dicebat Auicenna *4. 1. cap. 20. de quorum præsidiorum vtilitatibus exciuiis, cum plura pro curatione variorum morborum, & pestis à me sint prolata, lib. 1. in com. hist. 4. & lib. 2. in com. hist. 89.* non est cur modo in iis explicandis tempus absumamus.

Sed circa historiæ expositionem prima, sese offert difficultas. Cur in plenitudine commendauit scarificationem cruris, & sectionem venæ non meminerit, quæ in morbo acuto extracto sanguine per maiores venas plenitudinem citissimè deponit, quæ enim celeriter fieri debent, celeriter peragere oportet, ex Hip. *1. acut. 8.* Dic: fortè magis commendat scarificationem in peste, quod hæc, cæteris paribus, minus eneruet vires, quam venæ sectio. Quo pacto tutius, & securius iudicauit hanc copiosam vacuationem, & vsque ad animi defectum factam exerce-re per scarificationem, quam per venæ sectionem, quia sectis amplioribus venis maior spirituum copia exhauritur, quam si capillares venæ incidantur: Semper enim solliciti esse debemus, ne vires tantoperè dissoluantur, & maximè in peste, in qua ipsæ absolute fortes esse non possunt.

Secunda difficultas. Cur ad celebrandam venæ sectionem, remissionem febris expectauit, si in morbo acuto, suaque seque perniciem minante, vel etiam in augmento febris, ob imminens ex procrastinatione periculum illico erat exercenda? Nam in valde acutis præsidia sine mora sunt peragenda, tardare enim in talibus, malum. Dic: quod licet in peste, quæ ob sui magnitudinem, & malignitatem celerissimum periculum minatur, vena sine cunctatione sit secanda, si vires valent, & sanguis abundat; tamen in incremento febris sanguinem mittere non est rationi consonum, sed melius est remissionem febris expectare: & per remissionem febris, non intelligas declinationem particularem febris, quia ex morbi acutamine, & malitia prius æger occumbet: sed intellige tempus illud in quo æger minus à febre vexatur: quoniam natura in omni tempore à venenata aura agitata, humores diuersimodè mouet, qui sic commoti in horas, & furentes vehementiorem febrem concitant. Quamuis autem in accessione mittere sanguinem, sit iugulare ægrum, ex Celso *lib. 2. cap. 10.* tamen in morbo acutissimo, & pernicioso, visceraque occupante, tantum remedium differre noxium est, immò necessitate coacta id exercere debemus, quia maior est vtilitas noxa. In hunc sensum intelligendus est Auic. *4. 1. cap. 20.* dum ait. *Et scias quod phlebotomia duas habet horas, alteram electam, alteram necessariam: electa, quæ fit in lumine diei post superfluitatum expulsionem; necessaria, in quæ res prohibitoria non attenditur.* Quare si necessitas vrget, in omni tempore particulari tutè sanguis potest emitti.

HIST. XLVIII. AVENZOAR.

De peste.

Iuuenis phlegmone pestifera correptus, phlebotomiæ, purgationis, & antidotorum ope liberatur.

Vidi iuuenem habentem apostema perniciosum, & studui circa salutem ipsius, & incepti primò vacuare eum cum phlebotomia, & postea super apostema confortantia, eò quod non erat ex viliibus membris: demum purgaui eum ab humoribus malis, qui peccabant in eo, & propinaui, & medicinis laudatis in epidemia, sicut est bolum armenum, & terra sigillata, & interdum dedi ei aliquid ex misbridatio: & sic visum fuit conferre ei cura, & dissoluitum fuit apostema, & sic de bono in melius conualuit, donec fuit perfecte liberatus, &c. Auenzoar lib. 3. thez. tract. 3. cap. 1.

PARAPHRASIS.

De peste cum caractere veneni est in hoc loco sermo; apparent enim anthraces, bubones, carbunculis in cute, aliquando sine febre, sæpe ea præcedentes, atque primario tum erumpunt, quum seminaria contagij viscus insigni virium robore pollens à se depellit, adeo vt minimo negotio venenum ipsum quam primum auertat, & ad partes viles, imbelles, laxas detrudat: hæc verò suapte natura sunt summæ corporis partes, tum cutis extima, maximèque adenum, seu glandularum, quæ in partium principum emissariis positæ sunt.

Hæc omnes inflammationes perniciosæ sunt, & feruorem, incendiūque viscerum manifestè ostendunt, & malignitatem summam. Hoc percellere oraculo prædixit Hip. *lib. 6. sect. 2. text. 20. Abscessus veluti bubones signa quidem sunt germina habentium, tum aliorum, tum præcipuè viscerum: maligni autem sunt hi.* Cum enim viscera male habent, & excrementorum plurima copia adest in partibus præcipuis, hæc quum robore valeant, in ignobiles partes illa detrudunt, vt à sarcina sese exonerent. Præcipuè autem circa inguina fiunt hi abscessus, quia in illis humores noxij colliguntur. Sunt autem maligni, vt Hip. docuit *4. aph. 55.* dicens, *ex inguinum tumoribus omnes febres male præter diariam, quia à membris principatum habentibus, vt est cerebrum, cor, & iccur scaturiunt: hæc enim membra cum cæteris omnibus præsent, & corpori maximè necessaria sunt, si in illis redundantiæ præter naturam fuerit, quod illorum officium intercitat, præsens ægro exitum minantur, id quod in pestiferis bubonibus apparet, vt interpretatur Fuchsius in com. cit. sentent. Hip. quem laudat Cardanus *lib. 4. aph. 55.**

Quatuor ergo auxilia pro huius diræ mali curatione celebranda iussit: ea sunt sanguinis missio, roborantia super phlegmonem venenosam applicita, purgatio, & alexipharmaca. De primo cum phlegmone tumor sit præter naturam, causam vacuandam efflagitat: quare si vires valent, & ætas permittit, pro affecti loci situ vena incidenda est: si dolor, aut tumor in collo, aut iuxta aures consistat, humeraria secada, quæ quæ summam præbet vtilitatem: si secari non possit, feriendus eius ramus, qui inter pollicem, & primum digitum manus, vel in carpo situs est. Si sub alis, iccoraria, aut media. Si inguina, aut inferiores partes occupet tumor, secanda saphæna. Si in utroque latere tumor infestet, vel ex vtraque parte, ex dextera potius, quam sinistra methodus detrahatur. Hæc est omnium ferè Medicorum mensodus, quam probat Manardus *lib. 5. epist. 3. in fin.* Si tumor iuxta cubitum aut in ipso cubito repullulet, quid faciendum? nullus exemplum proposuit. Si è parte contraria, aut talo eiusdem partis euacues, non succurris celeriter, pro vt morbi acuties efflagitat. Si ex cubito laborante sanguinem exhauris, ad partem affectam humorem promptissimè conuocas, & timor est, ne corrueat fluxione maligna

calor partis extinguitur, & accidat sideratio, seu sphaelus: quare ad has angustias Medici redacti, vel cucurbitulas adhibent scapulis, quarum ope commoda peccantis humoris fiat vna cum reuulsione vacuatio, vel è talo selecta vena sanguinem demunt, vel scarificato crure, iuxta præceptum Galeni 13. meth. cap. 5. manu laborante scarificabis crura. Sed cum ego sæpius perspexerim vtilitatem ex sectione venæ facta in ipsomet laborante cubito, idcirco ab hac parte emittendum impero, quam methodum felicissimo euentu obseruauit, nec defunt rationes, quibus hoc placitum confirmetur, eas lege sub proprio exemplo in nostro lib. 3. de praxi admiranda, obseruat. 118. adde quod Medico rectè curaturo, non est animus sanguinis detractione, aliò reuellere malignum succum ad partem debilem confluentem, sed eundem protinus vacuare, & eò ducere quò natura vergit. Administrata ergo semper venæ sectioni in parte affecta, plenitudinem totius vacuumus, veneficum humorem educimus, & ad bubonis locum, & externa trahimus.

De secundo auxilio etiam potest esse dubitatio, quid sanè intelligat auctor per confortantia posita super apostema. Dic: quod licet axioma sit vulgare, in omni externa inflammatione à calido humore suborta repellentia esse ex vsu, quia roborant partem adstrictione sua: tamen hæc in pestiferis tumoribus non esse imponenda, ab omnibus est determinatum, & monuit ipse Galenus 3. sec. loc. cap. 2. atque id potissimum faciendum, cum neque malignum est quod influit, neque corpus humoribus ex æquo redundat. Si enim aliter feceris, repulso ad internas partes humore venenoso, viscera conspurcantur labe diræ: hoc demonstrat Gal. lib. 13. meth. cap. 6. vbi in dolore, & icctu venenosi humoris repellentia arcet omnino, firmat Paulus lib. 4. cap. 22. qui in bubone à materia venenosa excitato, tempore præsertim pestilentie reprimentia arceat, ne videlicet materia ad profundum recurat. Erunt ergo confortantia, quæ venenoso tumori apposita, partem à veneni malitia concussam, & debilem factam roborant, tuentur, & à virulentæ auræ perniciæ dira eam defendunt: hæc dicuntur alexiteria, quæ natia quadam facultate veneni impetum compefcunt, & deleteriam cacochymiam refranant, ac retundunt. In hunc vsum summè laudatur theriaca foris buboni admota, vel cum emplastris permixta, aut mithridatium, aut alia quæ virulenti humoris malitiam coërcent, vt saluia, scabiola, oleum de scorpionibus Matthioli, succus rutæ, oleum hyperici, lapis belzaar, & alia.

De tertio præsidio, nempe purgatione, præsertim tumore externo, dubium potest esse non exiguum: quoniam videtur noxia, & nullius vsus: humores enim in extrema corporis superficie impacti, medicamento vi non possunt facile ad alium detrueri, & si possunt, venenositate sua partes internas insciant: & à circumferentia ad centrum attracti, & restagnantes subito perniciem afferent immedicabilem. Medicamenta quæ in lue pestifera debent propinari, sint leuia, & non violenta, nec vim naturæ inferant, nec motum naturæ ad partes externas impediunt, vt proprio exemplo firmat ex veterum mente lib. 3. de praxi admiranda, obseruat. 119. De alexipharmacis tam simplicibus, quàm compositis, quæ vltimo loco proposuit Auenzoar, quæ roborant cor, principes partes firmant, & humoris noxiæ malignitatem arcant, in sequentibus historis differemus.

QUESTIO XLIV.

Verum in peste purgatio celebranda, vt contra Galenum tuentur Crato, Valleriola, Pareus, Forestus, Massaria, Salius, Pereda, & alij Medici præstantissimi.

COMMENTARIUM.

Purgari cum ab humoribus malis. Cum quæstionem de purgatione in peste celebranda agitare intendo, profundissimum, & turbulentum Oceanum sulcare tento, in

A quo nauigaturus si semel vela pando, timeo ne ventorum, procellarumque tumultu concussus ea non colligam: immò huc, & illuc turbinibus videor iam obrui rapidis, & voracibus, qui mentem meam in gyrum veluti circumrotant. Hi sunt argumenta Herculeæ illorum, qui in peste, pestiferisque febribus in initio morbi citra coctionem non esse medicamentam purgantia offerenda, obnixè sibi persuadent. Et licet plures peritissimi Medici quæstionem controuertant, aliis affirmantibus, negantibus cæteris, tamen ita indistinctè, & fusè, vt aliud argumentum controuertere videatur, quod ego breuiter explicabo, & dilucidè.

Negantem partem qui sequuntur, Hippocratem in sui subsidium vocant. Is enim diuinus vir, lib. 1. aph. 22. concocta solum medicanda esse docuit, non cruda, neque in principio: quo loco solum excepit turgentiam, & in lib. 4. acut. 43. sic ait. *Quibus in principio vrina, & nebulose, & crasse existunt, hos annuentibus cæteris, subpurgare conuenit. Quod si vrina inter initia tenuis fuerint, tales non purgabis, &c.* Primò, quia medicamenta corpora frangunt, & plura symptomata excitant, vt animi deliquia, nauseam, vertiginem & tormina, lib. 2. aph. com. 9. deinde membra colliquant, 4. acut. 2.2. coctionem impediunt, obstructions augent commoto humore, febrem accendunt, 1. aph. 24. & ex Auer. 7. collig. cap. 9.

Secundò, Purgatio fit medicamento attrahente, natura verò expellente: sed natura non expellit nisi coctum, ergo. Maior est Gal. lib. 1. aph. 2.2. quia cruda passio non cedit, 4. acut. 22. & 4. aph. 2. Minor probatur, quia similis coctio est quæ fit in venis illi quæ fit in inflammatis particulis, ex Gal. 1. de dif. feb. cap. 6. & 3. de presag. ex pulsib. cap. 7. ad fin. ergo sicuti in principiis inflammationum non educitur pus, quia crudus est humor: sic etiam in aliis morbis purgatio non est administranda nisi cocto humore.

Tertiò, Quando humores sunt in aliqua corporis parte firmati, eos natura valde retinet ad concoquendum, nec nisi post coctionem exire permittit: ergo si Medicus debet imitari naturam, eos solum post coctionem vacuabit. In hunc sensum intelligendus est lib. quos, quib. & quando cap. 4. docens humores in aliqua parte firmatos, neque medicamentis purgantibus, neque vlllo alio remedio esse in principio mouendos.

Quartò, Hip. lib. de medicam. purgantib. n. 4. sic ait *In febribus ardentibus medicamenta purgatoria dare non oportet, donec remiserit febris, sin minus, saltem intra quatuordecim die. Carnes enim ipsorum, & ventres cum calidi sint, medicamentum absumunt, & nihil depurgatur, & febris maior fit, & calor eueritur, & morbi regij speciem præ se ferunt. Connoctia enim bile, & nõ purgata non sorbere vult eger, neque bibere sed omnia abominatur, & plerumque perit.* Ergo solum post hos transactos limites, quando morbus concoquitur, purgantia administranda. Nam vt ait Gal. 4. acut. 64. morbus ante decimum quartum diem concoctus esse non potest.

Quintò, Pestis non solum à putredine scaturit, sed à maligna, venenataque aura ortum ducit, ob cuius ferocitatem, & sæuitiem tot horrenda accidunt in hoc morbo symptomata; sed venenatus vapor, alexipharmacis, & antidotis, non expurgantibus debet expugnari, ergo hæc in peste reprobata sunt.

Sextò, Ad purgationem obeundam vires robuste necessariæ sunt; nam purgatio spiritus resoluit vacuatione sua, & sic debilitat, agitat, alterat, perturbat, & est periculosa in morbo, in quo vires à malefica aura tantopere lancinantur: quod enim semel deuoratum est phannacum, non possumus rursum educere. Quare hæc respiciens Celsus lib. 2. cap. 13. expurgantia tantoperè veretur, dum sic inquit. *Omne eiusmodi medicamentum quod potui datur, non semper agris prodest, sanis semper nocet.* Ergo extrema virium iactura in peste frequentissima medicamentorum purgantium vsus in initio vehementer respuit.

Septimò, In peste lethales accidunt dyfenterie, alui fluxus eueniunt colliquantes, quia humores maligni præcipites in ventrem decumbant, quorum, vi prosternuntur vires resoluntur spiritus, innati spiritus copia minuitur; ergo exhibitis expurgantibus citius euenient hæc symptomata. Hoc modo dixit Hip. 3. epid. sect. 3. text. 56. statum

statam pestilentem describens dum inquit, *purgationes multos offendebant.*

Octauò, Turgens humor citra coctionem solum est expurgandus, ergo non pestifer, qui minimè turget, sed faciens carbones, anthraces, & alias inflammationes externas in aliquo loco determinato est firmatus, certam stationem habens: patet hoc ex Hip. doctrina, tum 1. aph. 22. & 4. aph. 1. & alibi, qui in principio excepta turgentia nunquam expurgat.

Nond. Nunquam in principio licet expurgare in febre pestilenti, quia ferè omnes, qui purgantur, moriuntur, & merito: natura enim aut expulit humorem ad cutem, vel non. Si expulit, iam iuuanda est, neque impediendus est eius motus, qui ad externa fit, præsertim cum humor hic venenatus sit, & in motu ad interiora possit maxime lædere aliquid ex visceribus. Si natura non expulit humorem, cum crudus sit, non poterit purgari.

Vltimò, Probatur experimento illustrium Medicorum, qui confirmant ex purgatione in initio in peste oblata plures periisse, & sic eam summè detestantur, & improbant, de quorum numero sunt Aloysius Mundella epist. 16. Palmarius lib. de febre pestilenti, cap. 23. Paræus lib. de pest. c. 24. Forestus lib. 6. obs. 9. Ioan. Crato lib. de peste, Valleriola cap. 2. in appendic. loc. com. Massaria lib. 2. de peste. Petrus Salius cap. 22. de peste, Cardanus lib. 2. cont. tract. 5. cont. 3. Pereda lib. 2. in Paschal. cap. 9. & alij.

Sed hi omnino à mente Galeni exorbitant, sicut à veritate ipsa: nam purgationem esse salubrem in peste, nullus it inficias; firmant vnanimiter Medici edocti Paulo lib. 2. c. 36. Aëtio tetrah. 2. serm. 1. cap. 95. Auerrhoë lib. 7. collect. cap. 31. Oribas. 6. synopsis. 35. Auic. 1. 4. tract. 4. cap. 1. Summa curationis pestilentis febrium est exsiccatio,

& illud cum phlebotomia, & solutione ventris: si enim materia fuerit sanguis, fiat phlebotomia, & si fuerint humores alij, euacuentur. Auer. 7. collect. 31. Nec te moueat Celsi auctoritas lib. 3. cap. 7. purgationem reprobantis in peste. *In pestilenti febre minimè vtile est aut fame, aut medicamentis vti, aut ducere alium.* Nam ibi interdicat medicamenta efrantia, & fortia. Si enim sint benigna, & quæ veneni naturam non sapiant, neque calore immodico febris feruorem adaugeant, neque alui fluorem superfluum excitent, concedi debent, vt aloë, agaricum, fenna, rhabarbarum, rosa persica, manna, cassia, syrupus violatus solutiuis, & rosaceus solutiuis, tamarindi, & familia, de quibus proposita controuersia agit. Alia enim fortia fugienda, vt scammonium, colocyntidis, pelium, veratrum: hæc enim cum venenosa qualitate expertia non sunt, partes principes percellunt, exagitant humores, & hypercatharism molliuntur, quod natura succorum malignitate irritatur vehementer.

Sed accedamus ad institutum. Ego, vt meam censuram interponam in re momenti tanti, in initio pestis purgationem esse exercendam necessariò, vtilissimum iudico, vt pote rationi, experimento assiduo, & Iuniorum decretis consentaneum. Quoniam inquietudines, anxietates, cardialgia, porraceæ bilis vomitus, subita deliria, comata ex ortu exanthematum, bubonum, & carbonum ægrotautes inuadunt, hæcque omnia sic apparent, vt de vno in aliud subitò, & affatim fiat transitus, & ob id inquietissimi sunt ægri, titillatione quadam irritati, & impulsivi. Hæc omnia arguunt manifestè humores furioso, irrequietòque motu, hæc, illucque commoueri, qui statim expurgationem expostulant.

Hoc confirmat Gal. lib. quos, quib. & quando, cap. 5. dum sic fatur. *In iis autem qui iam ærotant, si diuturnus futurus est morbus, expectanda semper est concoctio: sin breui soluentis, inter initia, si modo à concoctis pendeat humoribus, purgare licet.* Quapropter pluries in constitutione pestilenti obseruauit euasisse plurimos, qui primis diebus expurgari à cacochymia turgente potuerunt.

Quapropter non immeritò miratur Manardus lib. 13. epist. 1. Medicos suæ ætatis præcellentis doctrinæ, aliis persuadentes in pestilenti constitutione, benedictas, & clementes expurgationes in principio non esse proficuas, sed inclinante morbo, taxantes Medicos videntes illis.

Lib. IV.

Ergo antequam veneficus humor viscera labefacter, expurgandus est, maxime cum coctionem non indicet, nec gratiam naturæ admittat, sed semper vacuationem, Galeo auctore 4. de sanit. tuend. c. 3. §. *Quod omnino alienum est nulla fieri ratione potest, vt id nature gratiam recipiat, sed educere id quam primum est tentandum.*

Enimuerò si constitutio pestilens inuadit præsertim corpora cacochyma, prauo succo referta, horum potissima, & adæquata medela, expurgatio est, qua tandem prætermittit, & prætermisso remedio destituti ægri, incassum postea omnibus tentatis in peius ruunt. Hoc aduertens Gal. lib. 1. de dif. feb. c. 4. in peste hæc corpora cacochyma statim initio expurgabat, & sanabat. Reuulsoria igitur expurgatio exercenda protinus in initio, quo tempore timor est ne repente humor veneficus possit adoriri partes principes,

Placet verba præstantissimi viri Gentilis Fulginatis in com. cap. cit. 1. 4. Auic. in propatulum afferre. *Properare debemus quantum possumus, ad euacuationem maligne materis, & cito. Semper enim plus speramus de eius corruptione, quam de concoctione, propter hoc incipimus ad euacuandam. Et ego vidi socios nostros, viros expertos, qui in prana pestilentia, prima, secunda, tertia, vel quarta die, quam citius poterant, pharmaca vacuantiæ propinabant, vt rhabarbarum, agaricum, & vidimus plures euasisse per manus istorum, quam per manus eorum qui non expurgabant nisi cum leuibus, & clysteris. Dicebant autem illi viri solemnes, quod si in morbis furiosis ante collationem præceptum est vacuari: multo magis illa vacuatio competit in materia pestilenti, qua dict potest furiosior omni materia furiosa. Sed tu dices, Si illa materia est ita praua, sicut materia furiosa, quare ergo non euacuas eradicando? dicendum hoc non fieri propter casum virtutis.* Hæc ille.

Vltimo, vt videant quo in errore versentur præstat ipsissima Gal. verba in medium afferre, qui omnia sic discretè expendit lib. 5. meth. c. 1. *Qui ex pestilentia hoc vitio laborarunt, propterea mihi facile sanati videntur, quod præsecarum iis, per purgationemque totum corpus fuerit: quippe qui, & vomuerint ex iis nonnulli, & omnibus venter profluxerit. Atque cum iam vacuati essent, iis qui euasuri erant, pusilla, (quas exanthemata vocant) nigra toto corpore confertim multa apparuerunt, vlcerosa quidem plurimè, omnibus certe sicca, erantque intuenti perspicuum, reliquias esse sanguinis, quas veluti cinerem quempiam natura ad cutem trussisset.* Hæc Gal. Ex qua verborum serie duo potissima liquent contra eos, qui aduertam doctrinam mordicus tuentur. Primò, expurgationem in cacochymia esse vsui in peste, siue arte, siue sponte fiat. Alterum, ab expurgatione naturæ leuatam facilius postea superuacua trudere ad externa. Hæc sententiam defendunt Vallesius 7. cont. 13. Manard. loc. Donatus ab Altomari tract. de coel. sol. mibi 59. Gentilis, Harculanus, Vgo apud Auic. 4. 1. c. 3. in §. & quarta quidem est hora. Ioan. Brauus 1. 2. de purg. rat. c. 8. in med. Donatus Santorus 1. epist. 2. Conciliator. dif. 161. Sclanus 1. aph. 22. Augenius lib. 1. epist. tom. 1. epist. 1. Paschalius cit. loco, & alij.

Argumenta verò contraria non ita magno negotio sunt soluenda. Ad primum respondet Brudus Lusitanus lib. 2. de vici. acut. c. 14. dicens sententiam illam 1. aph. 22. pati triplicem exceptionem, primam de humoribus turgentibus, secundam de quibusdam acutis, in quibus in principio diligens examinatio faciendâ est 1. aph. 24. sicut in omnibus aliis morbis, ex Paulo lib. 2. cap. 2. tertiam de aliis morbis 2. aph. 29. & sub turgentibus comprehendit venenosos, certum est; hi enim sua praua qualitate, ac fuligine principes partes offendunt, quæ nituntur humores illos noxios à se propellere, quare nisi statim, nulla expectata coctione purgentur, cordi, cæterisque visceribus summam afferunt perniciem, quam ob causam tutius est dum vires in principio firmæ sūt, sarcinâ exonerare, quam alio tempore, vbi vires languent, summo cum periculo id aggredi.

Solue secundò, Hippocrates explicandus est de purgatione vacuatiua, & eradicatiua, non verò de reuulsiva, & minoratiua, quam Hip. & Gal. in aliis morbis concedunt, & supra citati auctores latè confirmant, & probat crudè Trincauellius 1. epist. 1. Solue tertio. Licet illa sententia sit ab Hip. vniuersaliter prolata, nullum tamen

tam inuolabile præceptum est, quod alterum obscurer, quo docemur, succurrendum esse illi quod magis urget, cui valde attentus Medicus sit oportet, non adductus præceptis tanquam legibus, vt monet Gal. lib. 1. de fractur. 24. §. Id autem desinit, ne quis existimet perpetuum esse quod supra imperauit, fracturam quamlibet vsque ad viginti diu seruandam esse penitus immobilem: semper enim pugnare Medicus aduersus id quod magis urget, neque obligare se præceptis, tanquam legi, quam contemnere nefas sit, quum omnia præter rationem eueniunt, &c. Ita monuit Hip. 5. aph. 19. refrigerata esse excoalfacienda, hoc est contraria contrariis esse curanda, iuxta axioma artis vniuersale, exceptis iis, quibus sanguis fluit, aut fluxurus est. Cur ita? quia etsi theorema sit, contrariorum contraria sunt remedia tamen aliud est theorema magis necessarium, illa prius esse curanda quæ magis urget, hoc est quæ maius periculum afferunt, sicuti est nunc profluum sanguinis. Quapropter cum humor pestilens, venenatus sit, & promptus, vt in aliquam partem irruere possit, statim vacuandus: Nam si ita non feceris, hi vitiosissimi humores in intimis corporis partibus redundantes, & per moram detenti, cæteros inficiunt, & ad eam copia, & prauitas augetur illorum, vt præcordia lancinentur, vitales vires concidant, & aliarum facultatum viuacitas prosternatur, & collabatur.

Ad auctoritatem autem Hip. responde, medicamenta leuia; & clementia illas noxas facere non posse, vt committunt illa, quibus ferè antiqui utebantur, quæ erant fortia, & exurentia: & licet hæc in minori quantitate in peste offeramus, & symptomata aliqua succrescant, ea amplius æstimanda sunt, quam mors, quæ ex veneni facientis malitia certò impendit. Hoc modo Chirurgi ad maius periculum euitandum, arterias secant, membra notabilis magnitudinis abscondunt, aperiunt thoracem ad extractionem puris in empyematicis pro redimenda vita, & ob hanc causam multa alia mala mortalium corpora patiuntur.

Ad secundum dic: naturam expellere humorem furiosum, & irrequietum, qui cum tenuis sit, & stimulet naturam, ab ipsa citissime excernitur, etsi crudus: quare cum naturam habeamus adminiculantem, facillimo negotio hic educitur: humorem autem pestilentem turgentem esse participem supra demonstrauimus. In inflammationibus autem internis reuulsionis causa in initio purgationem esse exercendam, docuit Galenus, lib. 4. acut. com. 7. Hoc modo oculorum inflammationes purgatione in principio celebrata sanantur, vt 13. meth. cap. 11. ipse confirmat. Deinde fatemur similem esse coctionem quæ fit in venis, illi, quæ fit in inflammatis particulis: quare sicut in inflammationibus pestilentibus coacta necessitate, vel crudo existente humore abscessus aperimus: sic etiam in morbis vasorum ob imminens periculum euitandum, quando venenati humores aura sua delecteria cor lancinant, & spiritus vitales extinguunt, & suo motu, huc & illuc oberrantes ægrum variis, usque grauissimis symptomatibus excruciant, & naturam quiescere non permittunt, purgatio citra moram exercenda. Pestilentem autem tumores ante perfectam suppurationem esse aperiendos constanter asseuerat Paulus lib. 6. c. 34. in hunc modum. *Sciendum tamen est, quod ante perfectam in pus mutationem, aliquando crudos adhuc tumores secamus, vbi vel articulis, vel principalibus partibus fuerint vicini, &c.* Nec enim nouum est aliquando ante suppurationem aperiendos esse abscessus, firmat Vallesius lib. 5. epid. com. 16. in historia Hippocri, dum sic ait. *Quanti visus fuerit Hippocri vltio, sapè in animaduertimus. Ego quod, in parotidibus quæ ex morbis al is non leuibus sunt, cito, vel nulla expectata suppuratione, visione vtr in ipso tumore: nulla enim ratione melius prouidetur ne tumor recurrat, sed materia, per ipsum vltus quod insiguitur, expurgetur, &c.* Subscribit Mercatus lib. 7. de feb. cap. 2. de febre maligna. §. *Quod si compertum fuerit, aut tantum crescere, aut venenosa esse natura, vt laborans suffocatione periclitetur, antequam aut discussioni aut suppurationi sufficiat natura, consultissimum est, candenti auro, aut leui aliquo ferro parotides vnico foramine aperire, vt venenosis, aut immodica humorum*

A copia facilius expiret: quo sanè auxilio plurimos veluti deploratos sanitati fuisse restitutos compertum est, &c. quoniam vltio, vt asserit Aquapendens lib. 1. de tumorib. præter naturam cap. 16 putredinem absumit.

Ad tertium dic: humores firmatos non esse purgatione eradicatiua ante coctionem euacuandos, si verò in motu sint, neque firmum locum obtineant, reuulsionis gratia esse ad aluum deturbandos exhibitio medicamento suauis & leni; hoc ita exequendum natura ipsa palam facit sapè: nam, vt inquit Hip. 3. epid. sect. 3. text. 29. *in pestilentis statu quæ per suppurationem, abscessum molita esset natura, aut comode turbata esset aluus, aut bonarum urinarum exiitisset excretio, hinc soluerentur, quibus horum nihil acciderat, obscurèque euanescebant, vt lethalia essent, &c.* deinde hic humor veneficus est, concoqui non potest, neque gratiam naturæ recipere, ex Galen. 4. de sanit. tuend. cap. 3. in fin. quoniam enim ipsa magis contendit agere in illum, tantò ferocior redditur, & deterior. Pereda loc. supra cit. sic explicat Galenum, vt sensus sit, quod humor veneficus non coquitur pro nutritione, sed vt ad excretionem aptus reddatur, qua etiam atram bilem vincit. Probat ex Galen. 5. meth. 12. quo loco post expurgationem corporis in fine post coctionem natura expulit ad cutem humoris reliquias exanthematis subortis. Sed non satisfacit. Nam nec quoad nutritionem, nec alterationem pestifer humor, vt pote à tota substantia, totisque viribus naturæ nostræ contrarius concoqui nequit, cum sit humor à gremio naturæ valde alienus. Et vt videas hanc expositionem menti Galeni minimè esse conformem, audi ipsum C. loc. de sanit. §. *Quod igitur omnino alienum est, nulla fieri ratione potest, vt id natura gratiam recipiat, sed educere id quam primum est tentandum, æquè certè, vt quæ in ventre corrupta prorsus sunt, ea vel vomitione, vel deiectione expelli profecto est optimum, &c.* bilis atra non ita est deleterius humor, ac venenatus, vt is à quo pestis scaturit. Obiicies iterum, non cedit humor in principio expurgantibus, quia crudus. Dic: cedit quia est in motu, & non firmatus in parte, ille scilicet qui capacitate vasorum continetur, & prope membra principalia: is est qui expurgationem desiderat, minimè verò conculcatus, & firmatus in bubonibus, anthracibus, aut aliis abscessibus externis.

Ad quartum dic: medicamenta clementia, & benigna apta non esse facere illas noxas ab Hip. recitatas, quoniam quocumque tempore offerantur, securè mouent humorem ad aluum. Si verò ex commotione humoris maligni aliqua subsequantur symptomata, illa non medicamento motui, sed humori furioso, & sua acutè ebullienti sunt attribuenda. Et licet contra accideret, maiori vtilitate minor noxa est compensanda, vt bellè dicebat Galen. 1. aph. 24. quoniam melior est noxa, quam mors, 12. meth. vlt. quæ ex lethali humore intus relicto imminet certò. Lege quæ fusa, at eleganti oratione prosequitur Vallesius lib. 7. epid. in com. sent. 77. manifestissimis rationibus confirmans, vtilissimum esse in febre pulicari, quæ frequentissimè accidit in peste, expurgantia medicamenta in initio exhibere.

Ad quintum dic: purgationem in principio difficilem esse, & cum grauissimis symptomatibus ob renitentiam materiæ, & motum naturæ; exercendam tamen esse ad maius periculum euitandum. Licet autem venenata qualitas alexipharmacis, & non vacuantibus refrænetur: tamen vt illa operationes suas exercere queant, & ad eam penetrare possint, necesse est prius totum corpus exaninare à vitiosis succis, quibus aura venefica tenaciter adhærescit. Quapropter alexiteria cum vim veneni refringant, & per sudorem, cutaneasque excretiones detendant venenosum succum, quomodo id præstare poterunt, quin prius referentur meatus, & viæ pharmacorum ope deobstruantur? Sudorifica autem non esse assumenda priusquam totum corpus vacuatum sit, docuit Galen. 8. meth. 4. & 11. meth. 9. & 10.

Ad sextum dic: in peste in initio vires non esse ita deiectas, vt lenium expurgantium vim ferre nequeant, licet enim omnis æger debilis sit, ex Galen. 1. cris. 9. & cuilibet

cuilibet vacationi annexus sit casus virtutis; tamen nos supponimus eas esse firmas; quare melius est aliquid cum periculo tentare, quam spe omni adempta ægrum certò perire. Quod si virtus sit ita debilis vt ferendo pharmaco sit insufficientis, tunc clysteribus pugnandum. Celsus medicamenta ægris, & sanis interdicens, de vomitoriis fortibus, & violentis de quibus eo loco agit, est intelligendus, quæ periculosa sunt; calefaciunt, vires debilitant, & commouendo humores furium contra innatam grauitatem suam, cor, cæterisque partes spirituales lancinant, & concutiunt, quo pacto hæc solum coacta necessitate admittenda, sicut & illa quæ valenter per aluum euacuant, à quibus periculosa symptomata emanant. De ytrisque explicandus Plato ad finem dialogi de natura, dum inquit: *tertia motus species aliquando iis quos vehemens cogit necessitas, vtilis: aliter verò nullo modo ei qui mentem habeat suscipienda Medicorum illa purgatio est, quæ pharmacis fit: morbi enim, nisi qui magna habent pericula, pharmacis irritandi non sunt.*

Ad septimum dic: Alui fluxus tempore Hip. in pestilenti statu contingentes, à medicamento purgante nos deterrere non debent, quod symptomata raro in initio pestis euenire solet: quod si præsens sit aut imminet, à medicamento suspicandum; si absit, exhibendum, hoc enim cum lenè sit, non proritat fluxum immodicum, aut colliquat carnem. Insuper plures fluxu illo excitato perire, quoniam natura irritata, onas deponere tentabat, sed oppressa succubuit.

Ad octauum dic: purgationem in peste non esse exercendam ratione causæ coniunctæ, hoc est tumorum, & inflammationum in cute apparentium, sed antecedentis; nam hæc si in corpore remaneat, & clementi pharmaco non excernatur, periculosissima mala efficere potest, neque Hip. præcipiens ibi solum turgentibus humoribus citra coctionem esse expurgandos, exceptis vrgentes, venenosos, & alios qui ita copia crescunt, vt timor sit ne possint deinceps procedente morbo deuinci: quamuis autem ex ipsius Aphorismi vi, & figura solum turgentiam excipiat, in aliis quas citauimus sententiis aliud pronunciauit. Quare crudi humores vrgente necessitate in principio aliquando sunt expurgandi: nam vel ipsa natura hoc ita esse exequendum commonuit, quæ ægros peripneumonia oppressos, humore existente crudo, excitatis abscessibus in cruribus, liberare solet, sic enim ait Hip. lib. 2. prog. 67. *omnes autem abscessus qui sunt in cruribus, in pulmonis vehementibus, ac periculosissimis vtilis sunt. Optimi verò qui sunt sputo iam in pus mutato, &c.* Licet enim iudicatio hæc non sit optima quia non liberatur omnino æger, tamen est bona, quia saltem à pulmonia liberabitur, vt crudè notarunt Henricus Cuelhar, & Christoph. à Vega in com.

Ad nonum dic: Falsum est, & à recta medendi methodo alienum, quod citato loco affirmat Pereda, omnes ferè in peste emortuos fuisse, quibus pharmacum expurgans fuit oblatum, quum contrarium quotidiana demonstrat experientia, decretis Galeni, & Hippocratis loc. cit. consona valde. Licet enim natura expulerit humorem ad cutem, plurima tamen eius pars remansit in venis adhuc serués, atque ebulliens, quia illa in principio excernit irritata facinam à se expellere satagens, quo pacto iuuanda est, & deoneranda, vt promptius expellat ad extra. Neque timeas retrocessum humoris impacti in cute ad internas sedes, vt supra docuimus: plerumque verò in iis insufficientis est symptomaticus motus naturæ ad externa, illegitimè in principio factus, proinde cæteras cutatias indicationes obumbrare non potest, vt illi falsò sibi persuadent. Si autem natura non expulit humorem, licet crudus sit expurgari debet, vt supra latè probauimus.

Ad vltimum dic: multoties purgationem in peste nocere, quando ipsa sæua ac immanis est, tum quia in morbo lethali nulla prorsus remedia profunt. Nam vt inquit Galenus lib. 3. de prælag. ex pulsib. cap. 4. quod remedium excogitari poterit vbi putredo cor occupauerit: tum quia in illa euacuantia non iuuant, quum febris hæctica immaterialis veluti sit, quæ restaurantibus, & cardiacis oppugnari debet, vt cit. loc. Fernelius docuit. Vtrum autem

A hæctica pestilens sit constituenda cum Galeno, & ea ex solida cordis substantia putrefacta, an ex humoribus in sinibus cordis contentis originem ducat, debacchantur inter se Septalius doctissimus lib. 1. de pest. cap. 22. & clarissimus Trincauelli tract. de feb. pestilenti. Et nos in præci historiæ, como de febribus, cap. de curat. febris hæctica disceptabimus.

HIST. XLIX. GALENI, De peste.

Theriaceæ ad pestis tum præseruationem,
tum curationem vis mirabilis.

D Eprehensaque est mihi sola in pestilenti constitutione languentibus posse succurrere: cum nullum aliud præsidium tam magno malo ac ipsa resistere valeat: nec immerito, quum pestis ipsa ceu fera quadam venenata non paucos aliquot misere perdat: verum totas ciuitates depascatur: immutat enim aërem malo quodam modo, vt homines interficiat, qui cum respirare non possunt, contagium miseri euadere nequeunt: attrahunt enim ipsi aërem infectum, tanquam præsentaneum aliquod venenum. Quocirca summis laudibus præsequor admirandum Hippocratem, qui pestem illam ex Æthiopia ad Græcos venientem non alio præsidio repulit, quam aërem purum faciendo, ne ab hominibus qualis tunc erat infectus hauriretur. Præcepit itaque vt per totam ciuitatem ignis accenderetur, qui non solum è simplici materia constaret, sed bene olentes coronas, & flores haberet: talia siquidem ignibus alimenta subministrare consuevit, & vt vnguentum quam pinguis infunderent, & id genus alia bonum odorè fundentia, vt hoc pacto ciues aërem purum spirantes ab imminenti lue tuis forent. Ad istum modum, & theriaca, tanquam ignis quidam purificans & ipsa esset, illos quidè qui adhuc sani illum biberunt, non permittere vt pestilentia prorsus capiantur: illos autem qui iam egrotassent, sanare posse tum aëris inspirati malignitatem commutando, tum corporis temperaturam corrumpi non sinendo, &c. Galenus lib. de theriac. ad Pison. cap. 16.

PARAPHRASIS.

D Vplicem historiam hoc loco describit Galenus, vtramque memorabilem. Prima theriaceæ admittendam contra pestem facultatem proponit. In secunda narrat artificium, cuius vi, & beneficio summus vir Hippocrates pestem illam sæuam, ac maximam, aëre priori reddito depulerit. A prima sumamus exordium. De nomine theriaceæ conueniunt omnes, quod dicatur à thyro, quod vocabulum Græcè significat viperam, conficitur enim illa ex carne viperina. Hoc tamen in loco non est silentis error Galeoti Martij qui lib. 5. de promiscua disciplina, theriacam denominari à verbo τῆρῆς i. [seruo] asseuerat, vnde & theriaca quasi seruatrix, sicut Sotera medicamen appellatum, propter salutem quam affert: & idèd reprehendens Auicennam, & Conciliatorem corrumpit textum illum Plinij eo loco [sunt pastilli ex viperis,] qui theriaci dicuntur, id est seruatrices: sed ne ab omnibus codicibus nouis, & vetustis auferamus literam H. ex voce theriacæ, vt fiat teriaca, vni Galeoto vnum opponamus Galenum lib. de theriac. ad Pison. cap. 1. docentem nomen theriaceæ ab eo acceptum, quia viperas ad medicamentum adiunxerit, non solum quod mortibus serpentum valde proficeret, Ignorauit deinde Arabum linguam, Arabis Auicennæ studiosus homo: nam ex Græca voce deducta thyron, Arabibus est vipera.

Quomodo, inquit Galeotus, appellatur theriaca Diatessaron, cui nulla viperæ, aut serpentis admixtio. Ita est sanè; eam enim incisam lapide versibus in limine templi Æsculapij narrat Plinius 1. 20. c. vlt. & ex quibus conficiatur docet: nec verbum quidem de vipera, aut vlla venenata bestia, immò nullius animantis carne, ea magnus utebatur Antiochus aduersus omnia venena: & Mithridatis

compositio, qua magnus ille rex Ponti utebatur quotidie A vt idem narrat *l. 23. cap. 18.* constans videlicet duabus nucibus siccis, ficibus totidem, rutæ foliis, viginti, simul tritis, addito grano salis, quam si ieiunus summat, ab omni veneno illo die tutus euadet: theriaca tamen appellantur, quia pollent contra venena, denominatione sumpta ab iis animantibus quæ venenum inspurgunt, aut morsu, aut tactu, aut ratione alia, licet ipsorum animantium carnibus non consent, quare sapienter Ioan. Brodæus *lib. 1. epigram. tit. 43.* theriaca definit antidota, quæ venenorum maleficiis aduersantur. Eandem ob causam Plinius *lib. 14. cap. 18.* Vitem apud Thasios vocat theriacem, quod eius & vinum, & vna contra serpentium icus medeatur; quod & Palladius habet *lib. 3.* & rationem eius conficiendæ docet, si antidotus videlicet radicibus vitis infundatur, & fusiis in *Geop. lib. 1. & 2.* Florentinus, vt iam non natua sit ei viti B vis aduersus venena, quod tamen credit, & vt prodigiosum commemorat Plinius, sed arte inducta, vt hi posteriores indicant, & Cælius *lib. 6. lect. antiq. 16.* vidit nomen theriacæ etiam ad præsentanea remedia quæ non fiunt ex viperis transferri, quod & aduertit Marius Grapaldus *lib. 1. de partib. cap. 2.*

Magnam eius esse potentiam, & admirabilem aduersus venena omnia potestatem, & tum sanis pro præseruatione, tum ægris pro curatione efficacissimas habere dotes diximus *lib. 1. in com. hist. 27.* eius bene confectæ mirabilia commemorat Matthioli *lib. 7. in cap. 40.* nam quæ adulerinis medicamentis deprauatur, quia legitima non est, hoc est, lege, & methodo medica composita, euentus infelices habet, vt idem notat *lib. 1. in com. cap. 59. Dioscorid.* Nec omittendum quod Galenus scripsit *lib. 1. c. 1. de antiid.* deprauari compositionem medicamentorum, theriacæ potissimum antidoti præstâtissimæ, tum quod qui remedium præstant aliis petentibus de industria corrumpunt, tum quod alij libros deturpant vna litera in aliam facile traducta, quæ ratio valet in numeris præcipuè, qui per notas characterum alphabeti describuntur, facilis enim est transitus ex v. in i. vel n. & contra ex o. in c. & r. ex quo laudat Andromachum, quod de theriaca scripserit versibus, & Democratem, qui de omni re medica: sic enim veteratores non possunt medicamenta præuerrere: id quod vidi postea adnotatum à Fernelio, immò seruatum, quod hanc maxime compositionem fuerit sequutus, vt scribit Gulielmus Plantius in *scholiis in 7. meth. med. lib. ipsius*, quia neque numerus, neque pondus facile mutari potest.

Sed durum tibi videbitur, quod notauit Galenus *lib. de theriac. ad Pison. cap. 6.* cur huic antidoto viperæ potius admiscuerint Medici, quam alios serpentes. Respondet, illis minus tabificam esse vim, quam aliis serpentibus: nam & Plinius scripsit *lib. 29. c. 6.* vsum esse viperarum in cibo, & nos ex variis auctoribus notauimus *lib. 2. in com. hist. vlt.* Quod si ita est, cur *venenatorum animal. nullum morsus à vipera attingit, aut ledit?* tantumne homini à vipera demorsio alia venenata honorem deferunt? aut tam acre est, & pestilens venenum viperæ in corpus hominis diffusum? Qualis autem sit serpens vipera sequenti libro in *com. hist. 1.* enucleabimus.

Plurima esse antidota præciosa aduersus pestiferam luem ab omnibus est concessum, quorum descriptionem latè proponemus in *praxi historiarum.* Hæc ex plurimis componuntur alexipharmacis, & alexiteriis medicamentis, seu vt ita dicam belzarticis, quæ ita vocantur, quia mutua inimicitia, atque repugnantia, immò cæca quadam, & occulta qualitate veneno resistunt, & reluctantur, & antipathia certa illius efficaces vires instringant, & retundunt: quin certa dantur aliqua, quæ peculiari dote, & certo veneno aduersantur. Hæc ex *Gal. simpl. 8.* antidota propriè dicuntur, quæ ore sumpta internis venenis resistunt, quæ scilicet proprietate, & familiaritate occulta aduersus venenosos affectus, cuiusque generis venena, lethales serpentum, aliorumque virulentorum animalium morsus mirabiliter opitulatur, quorum alia veneni virus curant & domant, alia è corpore venenum expellunt, extrahunt, & euocant.

Verum miraberis quomodo fieri possit, vt alexiterium

medicamentum tam paruo temporis spatio in tam parua quantitate assumptum, possit veneni vim per totum corpus diffusam deuincere? Dic: quod alexipharmaca occulta proprietate agunt, & sic instar lucis solis per aërem diffusæ sine solis substantia, spiritali actione citissime salutarem suam vim corpori communicant, & inter transeundum veneni vires oppugnant, quare partes hac benefica aura recreant, & munitæ venenosos humores extra corpus per varias corporis regiones expellunt.

Has benignas opes inter cætera, eminentiori quodam iuuandi modo præstat theriaca Andromachi senioris, iucunda, serena, & tranquilla, quod ægros perturbatione, anxietudine, & languoribus oppressos, in tranquillitatis & hilaritatis portum securus deferat. Hæc è regione cordis temporibus, carpis illita, aut ore sumpta, inter mortuum calorem ab aura venenata concussum, & penè extinctum refocillat, & instaurat, partes principis tuetur, venenum debellat, & citissime ad partes externas detrudat putredinem arcet, obstructions auferit quia humores dissoluit, glutinosa abstergit, lenta incidit, concoquit crassos succos, actiones robustiores reddit, denique nihil est in febre noxium pestilenti, cui vsus theriacæ non succurrat. Neque timeas febrem, quæ in peste, pestiferisque febribus est sæpe valdè intentâ: Nam in rabie, in qua adest cum febre vrente sitis inextinguibilis, cam concedit Galenus *1. de antiid. 16.* subseruio Paulus *lib. 7. cap. 11.* immò commorsis à Diptode *lib. de i. c. c. ad Pison. 14.* cum Diptadis mortam ætus ingens comitetur, ex ipso *lib. de theriac. ad Pison. cap. 8.* & 18. & ita Andromachus commendat eam in morbo regio, cholera morbo vt refert *Gal. lib. de theriac. ad Pison. cap. 13.* & licet febri videatur nocere, malignam tamen qualitatem corrumpit, & sic maior est vtilitas noxa.

Neque rursus timeas calorem theriacæ, quum ea ad vltimum caliditatis gradum non perueniat. Licet enim viperina caro exsiccat apud Gal. *11. simpl.* quæ in eius compositionem ingreditur, & multa medicamenta calida superent in qualitate & quantitate frigida, tamen hæc in magna copia ingrediuntur, vt rosa, acacia, terra lemnia, præsertim verò succus papaueris, siue opium, quod refrigerat in extremo ad quartum gradum, & in pondere drachmarum viginti quatuor est repositum; quare ex tanta quantitate ingredientium frigidorum necesse est vt remittatur calor in tertio gradu calefacientium, & ad secundum redigatur fermentata theriaca, & coctionem adeptâ, quod assequitur anno quinto, sexto, septimo, duodecimo, ita firmat Auic. *lib. de viribus cordis, tract. 2. cap. 4.* quo loco, de vsu, & vi theriacæ agens eximie, eam non excedere finem secundi gradus, aut principium tertij asseuerat. Licet autem hoc ita sit, præstabit tamen eam in vehementi febre, calido cæli statu, regione æstuosa, temperamento frigidis permiscere, vt acido citri, limonum, conferua rosacea, aut violacea: contra verò offerretur impermixta, si febris mitis sit, materia crassa, ichores frigidi, quibus venenum pestilens inhæret, adsint comatosi affectus, tempus sit frigidum, ætas senilis, & alia adsint, quæ copiam crudorum succorum ostendunt manifestè.

Ad secundam historiam accedamus. Aëris summam esse necessitatem pro refrigerando corde, nullus ignorat: Nam tandiu viuimus, quandiu aërem per inspirationem haurimus, & idèd viuentem non respirare, nec respirantem non viuere est impossibile, vt notauit Galenus *lib. 6. de vsu part. cap. 5.* aër enim vocis, & imaginum quæ in sensus feruntur vehiculum est, vtilem, ac salubrem spiritum præbens animalibus, eiusque inspiratione ita natiuus calor indiget, vt ea inhihita confessim oppressus intereat, quare Auic. *2. 1. doct. 2. cap. 2.* dixit, aërem nostrorum corporum veluti pabulum esse, & Galenus *lib. 9. meth. 4.* sine ambiente nos aëre neque morbum vllum solui posse, neque sanitatem constare asseuerat, quin neque ipse ignis sine aëre durare potest.

Infimam aëris regionem, aquæ, & terræ vicinia alterari, ac vaporibus inde eleuatis permisceri, solaribusque radiis reflexis calefieri, nullus Philosophorum negauit vnquam, quare

quare Auic. *2. 1. doct. 2. cap. 9.* cum dixisset esse putrefactionem quæ accidit aëri, putredini restagnanti, & foetida aquæ non absimilem, subdit; nos enim cum aërem dicimus, nouimus intelligere aërem simplicem, purum, quippe eiusmodi non est aër qui nos circumdat, & si fortè inuentus fuerit purus, erit alius ab isto putrescibili: & paulò infra ait. *Aër hic noster est corpus commixtum ex aëre puro simplici, & partibus aqueis vaporosis, & partibus terreis eleuatis in fumo, & puluere, & partibus igneis. In suprema aëris regione, etiam simplicem & elementarem aërem non esse purum, immò à cæli motu disgregatum assidue rarefieri, & à variis cæli, astrorumque latioribus, atque asperitibus immutari, certum est:* Nam astra mediante aëre communi illa calefaciendi facultate, & in gignendis morbis, & in restituenda sanitate plurimum posse, vel ipse Hippocrates *lib. de aëre, aq. & loc. num. 1.* confirmat, qui morbos futuros ex siderum aspectu, & ortu, & canis, Arcturi, & Plejadum occasu præcognoscendos esse asseuerat, & ipse quoque non inficiatur Auicenna *part. 1. cantio. tract. 1. cap. 104.* & præter hanc communem causam, quam calefactionem Philosophi vocant, peculiarem quandam, & obscuram aëri vim ab astris inesse non negauit Ptolomæus in *centiloque enunciat 69. & lib. Apotelesmatum. 3.*

Quid dicam de media aëris regione quæ alterabilis est, vt *lib. 1. meteor. cap. 12.* Aristoteles sentit, quæ pura, ac simplex non est, in qua mixta imperfecta gignuntur, & interdum etiam perfecta, vt ranæ, & monstrofa quædam animalia, quibus Iouem placere antiqui dicebant: sed nec eum, qui ad polos propinquat, aërem, aut inter circulos Arcticum, & Antarcticum esse purum verum est: cum enim illic elementa frigida, terra nimirum, & aqua, absentia solis, aut longo à perpendicularibus eius radiis recessu magis incalcescant, & suas vires intensius exerant, necesse est, vt aërem illum nimis frigeant, vt ex plurimum mente virotum probant Conimbricenses in *com. in lib. meteor. tract. 1. cap. 2. ad fin.*

Adde cuncta ab exhalationibus, atque vaporibus eleuatis à terra, & aqua, & ab iis quæ per ipsum aërem deferuntur, alterari, cuiusmodi sunt grandines, pluuia, pruina, ventorum varia genera, nubes, tonitrua, fulgura, hiatus, ardores, stellæ currentes, voragine, nec non ab iis quæ oculis nostris conspicua sunt, vt iris, halo, area, virga, quæ aërem impurum reddunt.

Neque ob hæc existimes in aëre necessario semper adesse intensam putredinem secundum substantiam ex causis euidentiibus, quia multoties nullæ apparent: nam si aër semper esset corruptus, ferè cuncti eo videntes occumberent. Multoties enim aër inficitur aliqua mala qualitate cælitus demissa, & cometis, & luminarium deliquiis quæ potens est eos afficere qui morbosum habent apparatus, ceteros minimè. Cæterum de efficacia effectuum deliquiorum solis, plurima assidua nos docet experientia, quæ Poëta cecinit hoc modo.

*Sol tibi signa dabit, solem quis dicere falsum
Audeat! Ille etiam cacos instare tumultus
Sæpe monet; fraudemque, & opera turnescere bella.
Ille etiam extimulo miseratus Casarè Romam,
Cum caput obscura nitidum ferrugine texit,
Impiæque æternam timuerunt secula noxam.*

Præterea quod prauos effectus producat in iis inferioribus solis deliquium nobis argumento sit: quoniam qui laborantem intuentur, obæcantur facile, vt prodidit Galenus *lib. 10. de vsu part. cap. 4.* & hoc non accidere vi lucis disgregante visum, id enim magis fieret à sole non laborante, quod est falsum; ergo potius dicendum id fieri à prauo influxu oculos intuentes obfuscante, & offundente. Et licet Auerrhoës affirmet astra non posse aliquod malum influere, sed semper operari bonum: hoc tamen intelligendum est, ita vt influxus siderum simpliciter dici possit bonus: verum pro materia dispositæ varietate, saltem, ex accidenti prauos interdum producere potest effectus in aëre, & in inferioribus, vt crudissime probauit Valesius *lib. de sacra Philosophia, in com. cap. 31. in med.* cum enim sint agètia naturalia, sunt prædita virtute immutadi, & alterandi elementa, & mixta, idque operantur lumine,

motu, & influètia, ex quibus humana corpora ad v. r. as, & malignas affectiones pro varietate particularis influentæ disponuntur. Si verò de hac re dissertationem longiorem exoptulas, adi Mercat. *lib. 7. de feb. c. 1. tit. de causis pestis,* Ludou. Septalium *lib. 2. de peste, cap. 2. & lib. 1. in com. Hip. de aër. aq. & loc. c. 10* & præsertim Lucium Bellantium, qui contra Picum Mirandulan. acerrimè decertat,

Quare cum mundus hic inferior sit contiguus superioribus lationibus, vt inde tota eius virtus gubernetur, constanter asserendum est aërem alterari virtute cælitus demissa, vt non solum secundum qualitates manifestas sit hominibus contrarius, verum etiam quandoque qualitate maligna, nostris corporibus aduersa. Atque hanc in aëre posse produci, tum ex cometis præcedentibus, tum ex deliquiis luminarium, & siderum præterantium congressibus, probant latè Matthæus Zeisius in *orat. de caus. & periodi pestil. febris.* Gregorius Tolofanus *lib. 2. de repet. c. 7.* Matthias Mechonius *lib. 3. chron. cap. 26.* Paulus Warnefridus in *annal. Suenia, Forest. lib. 6. obs. 9.* quidquid cõtra sentiant Iamblichus *lib. de mysteriis,* Mirandal. *1. 4. aduers. Astrologos,* Pierius *lib. 3. hieroglyph. Valleriola in appendic. loc. com. cap. 2. de quo argumento lege eruditissimum Rodericum à Caltro* *lib. 3. de morb. mulier. part. 2. cap. 3.*

Proinde reicienda præsertim est opinio Donati Antonij ab Altomari, qui *tract. de medend. febrib. pestilent. c. 3.* asseruit, in omni pestilenti constitutione aërem putrefactum esse, & omnino corruptum secundum substantiam, idque semper à causis manifestis, & nullo pacto ab abditis, seil occulitis cælitus demissis. Ex iis etiam redarguenda est opinio Thomæ Iordani *tract. de peste, cap. 3. prope finem*, qui nullam accidere dicit febrem pestilentem absque aëris substantiæ corruptione.

Huius dogmatis falsitatem impugnant plura. Primum. Si in omni peste esset corruptus aër secundum substantiam, cuncta animantia vastaret, & perimeret. Respondet vir eruditissimus, sic corrumpi aërem in peste, vt à proprietate substantiæ totius sit contrarius hominibus, non ita cæteris animantibus; inane subterfugium! nam hoc occultam proprietatem, non verò manifestam putredinem, quæ necessariò erit infecta cunctis animantibus, arguit. Deinde foetidus semper esset aër, talia enim sunt omnia secundum substantiam putrefacta, & in termino corrupta. Insuper deterior pestis est quæ sæuit hyeme, ex *Gal. lib. de lib. prop. cap. 2.* quo tempore aër magis denudatus est à calore putrefacientem, & corruptentem. Neque nos negamus, dari posse pestilentem constitutionem ex putredine, & corruptione manifesta substantiæ aëris quæ omnium est sæuissima.

Cum aëris putredo insignis, sit potissima, immediatæ, & communissima pestilentium morborum causa, vt in *com. latius patebit;* atque per cõtractum apta sit aliis communicari, fit vt aër circumfusus res etiam inanimes, vt ligna, lapides, metalla suo contactu afficiat, & eum sanguinea animalia per inspirationem, & transpirationem attrahunt vbertim, & assidue. Duobus autem modis permutatur aut, in qualitatibus solum immutatus, aut substantia putrefactus, & corruptus. illo modo in caliditate, aut in frigiditate, cæterisve qualitatibus nimirum excedit, quare ex diuersa temporum mutatione: morbosa sublequitur transmutatio, quo pacto in calidissimis aëris, & temporum constitutionibus, aliquando in autumno pluuiofo febres pestilentes vagantur, vt refert Galen. *3. epid. sect. 3. com. 97.* quo pacto immodica aëris caliditas pestem antecedit, vt asserit Gal. *1. feb. 4.* Aër enim cum non sit purus, vt supra ostendimus, sed sit permixtus, putrere potest, cum putredo sit mixtorum passio. Inficitur aër ex tetrorum, & putridorū vaporum admixtione, qui aërem crassorem reddunt, & humidiorum, & cum ad concipiendam putredinem disponunt. Eleuantur vapores ex cadaueribus insculptis, ex quibus graues, & perniciose expirationes aërem inficiunt. Ipsum vicinum inquinant, eloacrarum, sentinarum illuuias, aut ciuitatis populosa, aut numerosi exercitus purgamenta. Idem præstat terribilissimæ exhalationes ex cœnosis locis, oleribus, herbis plantis putrescentibus, publicis macellis, pecorum foetore intolerabili,

terabili coriariarum officinarum, aliis sterquilinis, & excrementis publicarum viarum, vaporibus lini, & canabis diu in aqua maceratorum, vaporibus eleuatis perniciosis è terræ penetralibus, ex sepulchretis, antris, specubus, voraginibus, aliisve subterraneis locis, ex charoneis bararris mortiferum spiritum exhalantibus apud Plin. lib. 2. cap. 39. & Gal. 7. de usu part. cap. 8. ex terræ motu, aëre in cubiculo incluso, ex puteis, diu, archæque contactis, ex aquis pestilentibus quæ latent in abditiis terræ, ex quarum lacunis ob terræ motum apertis exhalat perniciosissimus vapor aërem inficiens: sed à nulla re externa promptius inficitur, atque inquinatur aër, quam ab expiratione eorum qui peste laborant, maxime si concluso cubiculo plures contineantur. Hoc modo miseri mortales, velint, nolint, inspirando coguntur aërem venosum, & putrilagine infectum haurire. Quo modo verò hoc accidat, & an venosus aër inspiratione, & transpiratione atrahatur, an penetret, in intimasque sese insinuet corporis partes eaque inficiat, & inquinet, dissertare licuerat latius, sed quia in hac exponenda historia iam fumus longiusculi, consule doctissimum Santorellum lib. 6. antepraxis, c. 16. qui allatis plurium auctorum opinionibus, hoc argumentum ex professo agitauit.

Cum ergo solertissimus vir Hippocrates, aërem infectum, communissimam pestis causam intelligeret, qui nimium humidorum vaporum putridorum corruptione erat inquinatus, eum corrigere tentauit. Et cum duplex sit via corrigendi aërem, altera quæ docet ne aër pestilens euadat, aut aliunde pestilens ad nos adferatur, alia cum pestilens iam est factus: & tunc necesse est aërem curare, aut certe, si non possit fieri, dare operam, ne ita infectus hauriatur. Hanc secundam viam elegit Hippocrates, proponens sibi aërem iam tabo inquinatum corrigere.

Quare relicta in præsentis præseruatione, quæ sumitur ex parte ventorum, aut ab externis causis, quas laconicè supra fecit auimus, vt vapores ex foetidis inferioribus exhalationibus eleuati, aëremque inficientes, nunc de præseruatione quæ aëri iam infecto debetur, disseremus. Quo pacto Hippocrates ad ignem accessit, conflatum ex siccissimis lignis, odoriferis, & aliis benè olentibus coronis, & vnguentis redolentibus, quæ caliditate sua, & siccitate, odoréque suauis aërem puriorem, & suauiore reddunt, & magis sanum: nam quicquid humiditatis, excrementitiae, & putredinose in se habet, in qua maligna qualitas adhærescit, aufert, & absomit, & putrentes halitus dissipat, & omnino extinguit.

Hoc modo per totam ciuitatem, immò vt par est per omnia cubacula iussit accendi ignem in hunc vsum, conflatum ex odoriferis, & siccis lignis, floribus, corticibus vt quercu, piau, abiete, fraxino, iunipero, lauro, larice, lètico, cupressu, myrto, stœchade, rore marino, assa dulci, styrace, thure, myrrha, ladano, beizoio, ligno aloës, quæ aërem diuersum à pestilenti reddunt, & ad meliorem conditionem deducunt. Quod si vrgeat æstas, in ignem iniicienda frigida sunt, vt rami myrti, salicis, vitium, rubi, vlemi quercus, populi, santalorum genus omne, pyrorum, mali punici, coronæorum, citrij mali putamia, femina coriandri, rosæ, violæ, flores sambuci, præcipue si aceto omnia hæc prius irroras: nam hoc nullo non tempore esse auxiliium vtilissimum, ad venenum arcendum pestiferum, præstantissimi Medici rati sunt, vt Leuinus Lemnius lib. 2. de occult. cap. 9. Heurnius lib. de peste, cap. 8. Bartholom. Hubnerus in dietetic. lib. 10. cap. 3. Ioan. Hennemannus in idea pestilenti, Augenius lib. 2. de pest. cap. 12. & alij.

Hoc modo ex iis aromaticis in cubiculis ignis excitabitur frequens, & formulæ cicerales, vel pastilli conficiuntur super prunas iniciendi: vel fumales ignes accensis candelis ex simili materia parabuntur, quibus si addas liquidambar, styracem, lignum aloës, moschum, ambarum, zibetum, ladanum, rosas & alia, & cum tragacantho, & aqua rosacea, cum cera parabuntur. Tunc enim aër redditur purus, & odoriferus, & contagionis seminaria absumuntur: suauibus enim odoribus spiritus recreari, & animam veluti hilarior reddi, & vitam ipsam conseruari, corpusque reddi aptum, vt amplius à veneno fiat immune

testantur Plinius lib. 7. cap. 2. Solinus cap. 56. & eius interpres Salmatius, vir ad miraculum vsque doctus, Ioan. Boëmius lib. 2. de moribus gentium, cap. 8. Franciscus Petrarca dialog. 22. odores eleuantur etiam ex caryophyll. nuc. mosch. dictamno, abrotan. absinth. ruta, melil. laeu. dul. hyssop. polio, organ. salua, ocymo, maioran. melisso. phyl. serpil. calendul. spic. mastiche. Eadem medica arte, eodem fere tempore Acron Agrigentinus, & Empedocles à Sicilia vrbibus pestem depulit, vt notauit Plinius lib. 7. cap. 27. & lib. 36. cap. 27. explicat perbellè Augenius lib. 2. de peste, cap. 3.

Nec minima laus reddenda est Hippocrati, qui efficacissimæ aëris putredini, tam contrariam, & summè aduersam opposuit: quum enim tabo est infectus aër, nullum ad putrilagine, crassitudinem, & sordidam humiditatem absumendam potest igne efficacius excogitari auxilium, cum bombardarum crebras explosiones pestem sarcere exemplo quodam firmavit Leuinus Lemnius lib. 2. de occultis, cap. 10. Cum enim pestis crudeliter exerceat Tormentales milites prædiarios illius vrbis, machinas, tormentaque bellica, puluere tantum bombardico oppleta vrbi obuertisse refert, eaque sub dici, ac noctis crepuculum explosisse, quorum sonitu violento effectum fuit, vt aëris contagio discusso, ciuitas à peste facta fuerit immunis.

Nec dubites ignem hæc, & alia multò maiora posse præstare: quoniam ignis est bellua audissimæ, & inexplebilis, quæ omnia consumit, ac deuastat: furibundus enim, & edax est illius calor, vt annuit Virgilius.

*Scilicet ignis edax summa ad fustigia vento
Voluunt: exuperant flammæ, furit æstus ad auras.*
& Homerus lib. 2. Odysea, ignem perniciosum vocat, ideoque Cælius affirmat lib. 8. antiquar. Iell. cap. 35. Pestis igni summos honores tribuere, non religionis gratia, sed potius formidine rei nocentissimæ. Ita Medj, Sarmatæ, Macedones vt Deum coluerunt ignem, vt prodidit Clem. lib. 1. rer. Persicar. probant Nymphodorus lib. de lege Barb. & Diuo, & Menander ignem inter præcipua mala connumerat.

Ignis, & mare, & mulier, mala tria.
quam sententiam expressit Ioannes Secundus.

*Quæ mala sunt hominum rebus, tria maxima, scire
Quæris? habe paucis, fœmina, flamma, frærum.*

Ignis enim omnium elementorum maxime actiuus est, vt Galenus ait lib. 1. de simpl. medic. facult. cap. 41. immò citissime penetrat omnia, nihilque eum potest cohibere, quum minutissimis, vt in Tim. Plato tradit, particulis consistet: Nam raritate, leuitate, agilitate reliquis præuat, quia, vt inquit Cicero lib. 1. de natur. Deorum, noster ignis omnium confector est, atque consumptor, & quodcumque nauasit, disturbat, & dissipat. Hoc pluribus locis probat Aristot. naturæ solertissimus indagator, quæ consulto prætereo, quia cum sit omnium tenuissimus, simul & calidissimus, in profundum facile permeat, comminuit, vincit, extenuat, atque transmutat, separat, & soluit: nam validissimus est, omnia in sui naturam conuertens, vt subtiliter arguit Scaliger exercit. 10. aduersus Cardanum, & vt nuperissime sic eloquentissimè, explicuit omniscius Ioannes Gerardus Vossius in Academia Amstelodamensi historiarum Professor insignis, lib. 3. de origine & progressu Idololatriæ, cap. 7. E ferè per totum.

QVÆSTIO XLV.

Vtrum theriaca fermentata diuersam virtutem habeat ab actione simplicium quibus constat.

COMMENTARIUM.

D Eprehensaque est mihi theriaca.] Multa vellicatim theriacæ viribus differuimus, sed ostentat se dubium obseruatione dignum, dum mutos consalutamus magistros, præsertimque Arabum primarios, quod in publicam commoditatem excerpere satius duxi. An scilicet theriaca, & alia medicamenta arte composita habeant diuersam

diuersam, actionem, & virtutem ab actione simplicium quibus constat?

Sed antequam quæstionem agitandam aggrediamur, explicandum est quid sit simplex, & compositum medicamentum. Secundò an compositio medicamentorum sit necessaria. De primò sic. Medicamentum quoddam est simplex, compositum alterum: illud dicitur, quod secundum naturam syncerum est, hoc est nulla externa mixtione concinnatum: etsi enim verum sit, omnia propemodum medicamenta etiam simplicia appareant, natura tamen esse composita, & valde diuersas obtinere facultates, vt adstringendi, aperiendi, &c. notauit Galenus lib. 3. simpl. 14. hæc tamen compositio non est de qua in præsentis agimus, cum illa intrinsecis principiis consistet, nos de extrinsecis loquamur. Ergo medicamentum id simplex erit, quod natia pollet synceritate, nec alienæ substantiæ consortio miscetur, cuique nulla alia res Medici opera accessit. Compositum verò erit quod ex multis simplicibus medicamentis, arte, & industria admixtum est. Hoc modo Galenus 4. de sanit. tuend. cap. 5. diatrion pipereon, aliud simplex vocat, aliud compositum. Sic dicitur oxymel simplex, oxylacchara, diaprunis vocatur simplex, & compositus. Simplicia medicamenta sunt compositis priora, tempore, natura, & doctrina: Nam natura simplicia ante composita produxit, & simplicium cognitio compositorum cognitione prius est habenda, ex Gal. 7. sec. loc. cap. 1. prope fin. Deinde compositis medicamentis is solum vtetur, qui solum simplicium vires nouerit, ex Gal. 8. sec. loc. cap. 1.

Composita medicamenta improbanda esse solisque simplicibus in morborum curatione esse vtendum arbitrantur plures, hoc videtur astruere Plinius lib. 22. cap. 24. & lib. 24. cap. 1. dum sic ait. Non fecit creata, malaqumata, emplastrâ, collyria antidota parens illa, ac diuina verum artifex; officinarum hæc, immò verius auaritia comuenta sunt, natura quidem opera absoluta, atque perfecta gignuntur. Sed hoc Plinij placitum, est ridiculum ob causas multas: Nam si esset verum, medicamentorum compositorum nullus esset vsus, vt Galenus inquit lib. 1. sec. gener. cap. 3. verum cum plurimi morbi solis simplicibus curari nequeant, vt omnes morbi compositio curationem commodam essent adepti, idecirco compositio medicamentorum fuit necessaria: quoniam affectus simplex simplici remedio curabilis est, & si est compositus, simplici quidem nobis, sed natura composito curatur, vt rectè notauit Sylius in pref. ad lib. 3. de modo miscendi medicamenta.

Quare triplex est compositionis ratio. Prima sumitur ex morbo, secunda ex parte affecta, tertia ex ipso medicamento: ea sanè quæ fuit sumpta ex morbo, fuit propter eius magnitudinem, vt quando nullum est remedium quod illi ex proportione respondeat, tunc permiscetur medicamenta, vt debile ex permixtione fortioris validius euadat, & forte mixtione remissioris, aut contrarij remittatur: vel quando morbus contrarias habet indicationes, quæ à simplici medicamento perfici nequeunt, vel quia contrarias habet causas, vel affectus inter se complicati sunt.

Secunda ratio componendorum medicamentorum est sumpta ex parte affecta: nam quando longè distat vt icterus, lien, renes aut viscus aliud, tunc miscenda sunt liquida, tenuia, quæ medicamenti facultatem ad partem affectam deducant, & roborent. Eadem viarum longitudo est in causa, vt in hæmoptoica passione, viscosis, & obturantibus medicamentis, calida alia, & tenuium partium conguenti mensura misceantur, quæ vaporum apertioni, ruptioni, & corrosioni sunt infestissima: miscetur tamen distributionis eorum in corpus gratia: etenim astringentia, viscida, ac tenacia sibi ipsis viam præcludunt, quare opus habent facultate ipsis vias struente, ac preparante.

Postrema ratio defumitur ex ipso medicamento, quando videlicet est noxium, deleterium, aut amaritudinem præfert, aut est horridum, & insuaue, tunc enim permiscemus quæ illius malitiam retundunt, aut addimus quæ grato odore, aut sapore prædita sunt. Sic Hip. 2. acut. 11. veratro admiscet daucum, anisum, cuminum, vel aliquod

odoriferum, nempe silphij succum. Hanc sententiam confirmans Galenus lib. 3. sec. gener. cap. 3. sic loquitur, *vsus quidem pharmaci purgantis esse ostendit, sed insuauiatatem eius in potu, moramque in ventriculo, condimentum requirere; multa siquidem quæ bibuntur pharmaca tam sunt assuetibus insuauias, vt stomachum subuersant, vomitumque protinus ciant: quæ dum licet paululum in ventriculo manere possint, postea tamè euomantur cum prauas eruclationes mouerint.* Hoc modo scammonio alia miscemus frigida, crassa adstringentia, partes principes roborantia vt illius calori, tenuitati, & dissolutioni partium principum occurramus. Sic opium, castorio, hyoscyamum, allio, cepa, semine raphani; mandagroræ corticem, absinthio, sic frigida, calidis attemperamus, & deleteriam, & venenatam eorum facultatem corrigimus, admixtis iis quæ malitiam eorum infranare valent. Hæc sunt potissima causa, ob quas compositio medicamentorum est summè necessaria præter alias quas ex professo proponit Auic. 5. Canon. cap. 1. & non sicut doctissimus Trincauellius lib. 2. de compos. medicament. cap. 2.

His iactis fundamentis accedamus ad quæstionem propositam in qua pro parte affirmatiua habemus Galenum lib. 3. meth. cap. 2. qui dum doceret methodum contraria medicamenta permiscendi, sic inquit. *Atqui, amice, in comixtis speciebus non seruiatur actio sua cuiusque substantiæ, sic vt in vnaquaque corporis specie adsit, quod morbo curado, conueniat, &c. & lib. de ther. ad Pif. 10. in fin. asserit, simplicium medicamentorum virtutes non easdem manere in compositione, sed diuersam ex ipsorum confusione consergere, & Auic. 5. Canon. loc. cit. dicit medicinas compositas duplex iudicium habere, alterum ex simplicibus, alterum ex forma compositionis, & maiorem esse vtilitatem, & virtutem in forma complexionali, quam sit ea quæ est in simplicibus quare inquit. *Et non respicias ad illud quod dicunt Medici, quod confert theriaca ad hoc propter spicam, & confert ad hoc propter myrrham, immò confert ita: verum illud cui intendendum, est forma eius, & infra sic ait. Et scias quod in theriaca plurima ex compositis perducuntur ad corruptionem, & quadam perducuntur ad perfectionem, & operationem eius, &c.* Igitur aliam habent actionem medicamenta composita ab actione simplicium, & confirmatur, quoniam diuersos affectus producant medicamenta composita ab effectibus simplicium, vt constat in medicamento sarcotico, theriaca, & aliis.*

Pro altera parte videtur esse Galenus lib. 1. antidot. cap. 5. in fin. cum ait, *medicamentorum vires easdem esse cum virtute simplicium parua interueniente differentia ex componentibus, & lib. de theriac. ad Pison. c. 16. ante fin. affirmat theriacam omnes suos effectus producere propter simplicia ex quibus sit, & maxime ob visperas.* Patet argumento hoc. Medicamenta, arte composita non habent aliam formam, neque aliam virtutem præter formas, & virtutes simplicium, ergo non possunt producere diuersos effectus: probatur antecedens, quia ars non mutat intrinsecè, & substantialiter, sed extrinsecè, & accidentaliter, vt Gal. firmat lib. 2. de facult. natural. cap. 2. & sequeretur quod artificiale non distingueretur à naturali si haberet formam, quæ actionis esset principium. Secundò, si diuersam formam haberet compositum à simplicibus, ex quibus componitur, vel esset actione simplicium, vel à calore cœlesti, non actione simplicium, quia hæc non sunt diuersa; non à calore cœlesti, quia est causa æquiuoca, indefinita, & forma illa compositi cum sit definita, agens determinatum requirit

Dic. Ergo medicamenta componi aut ex similibus, quæ vel sunt similia in specie, & in gradu, aut componi ex his quæ sunt similia in specie, & dissimilia in gradu, aut ex diuersis, & contrariis. Deinde medicamenta composita, aut sunt fermentata, & sunt illa quæ facta sunt vnum secundum formam; aut non sunt fermentata, & sunt illa quæ facta sunt vnum per aggregationem, vt cumulus tritici, & lapidum, & quemadmodum panem fermentatum dicimus, quando actione fermenti, & actione cœlesti acquirit quendam calorem concoquentem qui per totum permeat, cuius signum est raritas facta spongiæ instar,

instar, sic quando medicamentum compositum à calore cœlesti, & simplicium, quendam calorem acquirit, qui concoquit, & permutat, & omnia in vnum redigit, tunc fermentatum dicitur.

Quapropter respondebis huic dubio hoc modo. Quando medicamentum componitur ex similibus in specie, & virtute tunc non habet medicamentum compositum, virtutem præter virtutem simplicium: quia cum sint omnino similia, non agunt, neque patiuntur inter se, & idè virtus neque remittitur, neque immutatur, & quamuis Galenus lib. 3. meth. cap. 2. damnet huiusmodi modum compositionis ex similibus, recipitur tamen à Medicis, quia etsi similia sint secundum primas qualitates, diuersa tamen sunt in facultatibus secundis, & tertiis, à quibus diuersi effectus emanant, quibus in morbis indigemus. Si tamen simplicia similia sint in specie, dissimilia tamen in gradu, composita eandem habent virtutem quam simplicia, aliquantulum tamen immutatam; nam sicuti remissum remittit intensum, sic intensum intendit remissum. Quando tamen componitur ex contrariis, virtutem retinet mediam, & compositam: modò contraria æqualia sint in virtute: Nam quando disparia sunt, retinent virtutem potentiorum.

Si verò medicamentum est fermentatum, præter virtutem simplicium, retinet diuersam naturam, quæ diuersos effectus producit: patet, quia post fermentationem acquirit medicamentum formam, à formis simplicium diuersam, quæ in illa corrumpuntur, & sic diuersam virtutem acquirit, quæ formam illam consequitur, sicut in mixtis naturalibus experimur. Ex iis intelligitur locus Auic. lib. de virib. cord. tract. 2. cap. 4. dicens, in medicina fermentata esse duplum virtutis hoc est, præter virtutem simplicium esse aliam virtutem quæ fermentationem consequitur, & deinde dicit. Quod si tota operatio theriacæ procederet ex parte simplicium, & non ex parte dispositionis quam sua complexio præbet, esset vtrique recens efficacior, & vtilior fermentata, cuius contrarium tamen est: recens enim pauci iuuamenti est, &c. Ex dictis constat, quid sit respondendum ad Galen. locis supra citatis, & quomodo difficultis illa ratio sit soluenda, quia statuendum est principium intrinsecum, actiuum, naturale, quod est causa fermentationis, & introductionis formæ de nouo. Confule de viribus theriacæ penes eius ætates, Ioan. Baptistam Siluaticum lib. suo de theriacæ, qui hæc omnia diligenter prosecutus est, & eius compositionem laconicè, & doctè proposuit eruditissimus Nicol. Fontanus, Medicus præclarus scilicet. 8. instit. pharmac. cap. 3.

QVÆSTIO XLI.

Virum aer sit frigidus aut calidus, an tam in actiuis quam passiuis temperatus, ut contra Galenum asserunt Stoici, Peripatetici, Brauius, Carrerius, Peramatus, Carmona, Mercatus, Conimbricenses, & alij Neoterici præstantissimi.

COMMENTARIUM.

Aerem insectum. Licet cum Medicinæ peritis hunc totum hæcenus librum sumus negotiati, pergamus in his duabus quæstionibus Philosophorum scita contexere, in illos aciem dirigentes. Quum enim communissima pestis causa, aer sit, & nos variè immutet continuò, non erit indecens Medico curaturo illius temperamentum callere ad vnguem, maximè cum Philosophi, & Medici in hoc argumento discutendo summoperè digladiantur, quorum commentationes de hac re cum legeris nos compertius quidpiam in literas illis deprompsisse arbitrabemur, & maximè Vallesio qui lib. 1. cent. cap. 3. meam sententiam confirmat, quam ego fortioribus machinis muniam ac defendam. Quamuis autem quæstio apud antiquos Philosophos, tam Stoicos, quam Peripateticos variè sit ventilata, ut refert Galenus lib. 2. simpl. cap. 20. quorum alij frigidum, alij calidum affirmabant, habet tamen

A spinas, & aculeos asperrimos, acutissimosque.

Seneca Stoicorum opinionem amplexus est lib. 2. natural. quæst. cap. 10. Cicero lib. de natur. Deo. ita dixit. Aer qui natura est maximè frigidus, & statim subdit, ipse enim oritur ex respiratione aquarum & earum quasi vapor habet. Idem firmat Philo Iudæus in lib. de plantat. Noë, subscrit Gal. lib. quod anim. mor. cap. 4. & 8. de usu part. cap. 3. vbi apertè Aristotelem reprehendit, qui aërem calidum statuerit, & 8. de usu part. cap. 2. dixit aërem esse cerebro frigidiorum, quam opinionem validis argumentis sic confirmo.

Primò. Medium aëris interstitium semper est frigidum, sed nullum violentum est perpetuum, ut ait Arist. lib. 1. de celo, cap. 3. text. 28. ergo aer naturaliter frigidus est. Secundò. Vbi elementum magis à contrariis est seiuicium, & ab eorum actionibus liberatum, magis suas qualitates seruat, sed aer in sua regione media est magis à contrariis liber: Nam inferior eius pars à terra, & ab aqua alteratur, in superiori autem regione alteratur ab igne, ergo cum media eius regio sit frigida, in ea videtur aer magis naturam suam seruare, sed ibi est frigidus, ergo naturaliter frigidus est.

Tertiò. Aer par absentiam solis qui eum alterabat, redit ad frigidam naturam, ergo frigidus est. Nam ea potissimum de causa asserimus aquam esse frigidam naturaliter, & quia tactui ita ostenditur, & quia ab igne alterata, absente igne ad suam naturam redit.

Quartò. Quando violentè flabello mouemus aërem, etiam si æstas vigeat, & aer calore veluti excalescat, aer à nobis frigidus percipitur, nosque calentes infrigidat, sed motus hoc modo magis suam naturam seruat, ergo frigidus erit suapte natura. Seruare autem tunc magis naturam suam ex eo fit manifestum, quia aer per motum illud magis vnitur, pars enim aëris ad partem motu illo allisa magis iungitur, quod si aer magis iunctus est, tunc eius virtus, & qualitates fortius debebant apparere: Nam virtus vnita fortior est se ipsa dispersa, sed tunc euidentius apparet frigiditas, ergo aer frigidus est.

Quintò. Quanto magis montium cacumina sese erigunt, tanto magis in illis aer est frigidior, ut ostendunt nives ibi vel æstatis tempore concretæ: at si natura sua aer esset calidus, quanto magis montes ad illius regionem accederent, tanto magis aer illos circundans esset calidus: ac proinde montes illius calore incalescerent, nivesque liquarentur, vel ob aëris calorem in montibus nunquam apparerent, sed contrarium apparet, ergo aer frigidus est.

Sextò. Ex primis qualitatibus nullum habemus meliorem iudicem quam tactum, ut passim Arist. & Gal. affirmant, sed si aërem moueas, quamuis tempus æstus, semper frigidus tactu percipitur, ergo aer frigidus est. Neque in æstate aërem videri frigidum, quia tunc tempus æstuat, & calor vigeat: Nam si aërem non moueas, caliditas potius, quam frigiditas percipitur.

Septimò. Aqua aëri exposita congelatur, quod aliter contingeret, si aer natura calidus esset, potius enim tunc liquaretur quam concreveret. Nec dicas cum Thoma à Veiga lib. 1. art. medic. cap. 1. id fieri ob vapores à septentrionali mari eleuatos, aëricque mixtos: Nam ipsi vapores ab aqua saluginosa maris eleuantur, quæ non adeò frigida est, ut hæc nostra. Præterea cum à tam longinqua regione afflent, & in aëre natura calido, ut ille affirmat, recipiantur, & à calore solis eleuentur, eorum profectò frigiditas infringetur, & non ita frigidi erunt, ut aquam congelare queant, neque enim videtur quomodo tanta frigiditas eis remaneat, quum rari sint, & actionis debilis, ut aquam ad gelu perducere queant. Deinde vel isti vapores sua frigiditate congelant aquam, vel frigiditate aëris. Primum, falsum est: quia illa septentrionalis aqua à qua vapores isti eleuantur, non est frigidior fontana nostra, immò calidior, quum sit saluginosa; secundum si asseras, iam aërem frigidum efficis, ergo, &c. Accedit, quia cum ipsi vapores præ maxima frigiditate aquam possint congelare, merito ipsi prius concreverunt, suam à propria forma intendendo frigiditatem, ac proinde non immeritò ipsi congelati descendunt grandinis instar. Vltimò

Vltimò. Cum aqua aëri est exposita, & congelatur, non semper adest ventus septentrionalis, & quamuis aliquando adit, vapores illi non gelantur, nec in modum grandinis, aut nivis semper apparent. Ergo nunc frequentissimum euentum non ex vaporibus frigidis, sed ex aëris frigidi natura contingere est dicendum.

Octauò. Aer ex aqua, quæ naturà frigida est, per solam rarefactionem fit, ut Aristot. & Cicero affirmant 2. de nat. deor. Ergo aer natura sua frigidus est. Deinde oleum aëreum est natura sua, infidet enim aquæ, & superius ascendit: sed oleum quauis ex causa densatur, ergo frigidum est, ac proinde aer, cuius naturæ ortum est, frigidus erit natura.

Nonò. Aer non solum ventilatione corpora nostra refrigerat, sed etiam respiratione attractus cordis calorem attemperat, in quacumque parte corporis nostri inclusus, siue in intestinis, ventriculo, aut vtero vehementis frigiditatis symptomata excitat, quæ solum calorificis auxiliis euanciscunt, ergo aer frigidus est.

Sed hæc opinio reprobat ab Aristotele Philosophis, & Medicis, argumentis multis, qui aërem calidum esse enixè comprobant, de quorum numero sunt Ioannes Brauius doctissimus lib. 1. de purgand. rat. c. 6. Carmo lib. de febre particulari in med. Christoph. à Vegalib. 1. art. med. cap. 1. Conciliator dif. 14. Mercatus tom. 1. part. 1. clas. 4. quæst. 2. G. Argenter. lib. art. med. cap. 8. fol. mibi 133. Petrus de Peramato lib. de element. cap. 11. & primò sic Aer generatur actione excedentis caloris, ut patet in igne cum aquam in aërem resoluit: ergo aer natura sua calidus est. Secundò. Leuitas est comes caloris: quare quæ calefiunt, rariora redduntur, & leuiores, sed aer est leuis, ergo. Tertiò. Nisi aer esset calidus, dissolueretur harmonia illa, & concors discordia, quæ in elementari mudo ex quatuor primarum qualitatum distributione exoritur. Quartò. Essent tria elementa excellenti gradu frigida, nec ignis cum aëre, qualitate altera pugnaret, altera conueniret, ergo. Quintò. Aer in abditis terræ locis frigore corrumpitur, quod ibi nimium algens crassescit, & in aquam vertitur; ergo si à frigiditate corrumpitur, non frigidus, sed calidus erit: nam si frigidus esset, potius à terræ frigiditate conseruaretur quam corrumpere: etenim vnumquodque conseruatur quàm sibi simili, & destruitur à contrario.

Sed nos vtriusque partis rationes redarguemus diligentissimè, si nostram prius firmemus positionem. Aer neque frigiditate, neque caliditate excedit, sed potius in actiuis temperatus est. Hanc defendunt Thomas Garbius lib. 1. D. sum. tract. 1. quæst. 2. Vallesius lib. 1. cont. 3. Archangelus Piccolominus in l. Gal. de humorib. fol. mibi 32. Heurnius doctissimus lib. 1. instit. medic. cap. 3. Patet primò. Nam auctoritas Galeni nos non cogit asserere aërem esse frigidum, negando illum habere caliditatem, quoniam tantum aërem infrigidare, frigiditatemque habere affirmavit, quam frigiditatem quidpiam temperatum habere potest, & respectu calidi frigidum nuncupari: hoc modo cum æstuantem cordis calorem contemperet, etsi temperatus, frigidus potest vocari. Præterea Galenus lib. quod anim. mor. cap. 4. non pronuntiauit aërem esse frigidum, sed mixture ignei elementi esse temperatum! & si aliquando id asseruit, non ex propria, sed Stoicorum mente loquutum fuisse intellige. Et licet aërem cerebro esse frigidiorum assereret, non inde sequitur aërem esse excellenter frigidum; cerebrum enim, & reliquæ partes, quas in viuente frigiditas appellamus, actu calidæ sunt, aëre calidiores, etiam quando æstate excalescit, quare ex Galeni sententia aer non frigidus, sed temperatus est statuendus.

Primò. Oleum, & cera aërea sunt, at hæc temperata sunt, ita, ut tam frigidorum, quam calidorum medicamento materia sint, quia cum quolibet medicamento, siue calido, siue frigido permixta, facillè ad illorum medicamento naturam transeunt, ergo aer in actiuis qualitatibus temperatus est.

Secundò. Temperata dolores mulcent, sed hæc aërea sunt, ergo. Maiorqm & Minorem probat experientia: Nam oleum amygdalarum dulcium, & lini, dolores lenit, & aëreum, & temperatum est, ergo & aer, &c.

Tertiò. Quod æquè est ad alterutrum extremorum transmutabile, illud vtriusque extremi æquè est expers, vel de vtroque extremo æquè participat: hæc enim de causa symmetria, & temperata corpora sunt ad mutationes contrarias aptiora, ex Arist. 5. prob. 22. Sed aer facillimè, & ex quacumque causa, nunc ad frigiditatem, nunc ad caliditatem vergit, ergo aer natura temperatus est. Sed firmissima hæc ratio apud aduersarios inualida videtur, dum tenetur hanc facillimè mutationem ex aëris tenuitate emanare: nam tenuis essentia corpora facillè perpetiuntur, & promptè incalescunt, & refrigerantur, idem affirmant Auic. 2. 1. doct. 2. sum. cap. 23. & Auer. 1. part. cantic. com. 100. & 109. Huic obiecto omni responde, Galenum, Auic. & citatos auctores de rebus eiusdem naturæ esse intelligendos: non enim vapor opij facillimè incalescit, quam granum piperis, nec ignis, qui tenuior multò est aqua, facillimè alteratur, quam aqua, nam sui caloris est tenacissimus, & inter cætera elementa efficacissimus: hæc enim diuersæ naturæ sunt: quoniam si aquam cum aqua conferas, tenuior aqua facillimè alterabitur, quam crassior, hæc namque eiusdem naturæ sunt, quæ omnia, ut cætera bellè explicat loc. cit. Vallesius.

Vltimò. Aer propter nos creatus est, eius vsu caloris nostri symmetria seruatur, eius interuentu viuimus, ergo ad hos vsus tam necessarios debuit esse temperatus: Nam aëris qualitates excedentes morbos pariunt, & eius excedens calor, febrem concitat, & plurimi aëris caliditate suffocati sunt, & frigiditate extrema extincto vitali igne, subitò occubere, ut in algidis, & niuosis locis quotidie, hæc damna euenire experimur.

Nunc Stoicorum argumenta soluenda. Dic ad primum aëris mediam regionem non esse perpetuò frigidam secundum easdem partes vaporum facientium illam violentam frigiditatem, sed per successionem: Nam semper aliqui eorum vaporum corrumpuntur, & de nouo aliqui succedunt. Quando autem Aristoteles dixit, nullum violentum esse perpetuum, intelligitur secundum easdem partes. Solue secundò. Nullum violentum semper est perpetuum, dummodò non habeat perpetuam causam fouentem eam violentiam: at media aëris regio semper est violentè frigidata: terra enim, & aqua semper vapores ascendunt illam violentam frigiditatem fouentes.

Ad secundum dic mediam aëris regionem etsi per se, & ratio loci sit à contrariis magis libera, quam reliquæ aëris regiones, tamen per accidens à contrariis esse magis occurratam, nempe à vaporibus per radios solares à terra in mediam illam regionem deuectis: quamuis enim hæc infima aëris regio, aquæ terræ propinquior sit, tamen ob caliditatem in ea genitam à reflexione radiorum solis, à contrariis est magis libera: caliditate enim illa vapores à terra, & aqua eleuati absumuntur, & aërem hunc nostrum non ita infrigidant, sed cum parum ibi morentur, statim à solis radiis in mediam regionem eleuantur, ad quam nec caliditas solis, nec radij ipsius reflexi non accedunt, quare cum vapores non dissipentur, idcirco media aëris regio frigidior existit.

Ad tertium dic, quod aer per absentiam solis refrigeratur, quia tunc eleuatur à terra, & aqua vapores qui aërem alterant, & cum à solis calore non calefiant, neque absumantur, & ibi vsque ad solis reditum persistant, aërem ad suam frigidam naturam reducant: aqua autem quæ fuit calefacta, non à re extranea, ut aëre, & vaporibus infrigidatur iterum, sed à propria forma ad suam naturam redit, quare multo maior ratio est in aqua, quam in aëre.

Ad quartum dic, non reprobat hæc in re opinio Arist. 5. probl. 24. & Alex. 5. probl. 9. 3. aërem motum flabello nos non infrigidare, quia ipse magis vnitur, sed quia vapores aquei, & terrei qui frigidi sunt, ei immixti ventilatione vniuntur, & per vnionem fortius naturam suam, quæ frigida est, tenentur, ac proinde magis nos refrigerate valent.

Ad quintum dic, quod cum medium aëris interstitium sit frigidum, idcirco montes illi viciniore esse frigidissimos.

Ad sextum patet responsio ex dictis: Nam aer vaporibus frigidis immixtus, dum manu mouetur, tactui ea de causa frigidus apparet

Ad septimum dic. Aqua in fonte, vel mari contenta habet multos vapores calidos sibi adiunctos: quia è sinu terræ scaturit, quæ habet calidos vapores à sole genitos, qui in ea derelicti non solum terram calefaciunt, sed etiam aquam, quæ terræ quasi immixta est, ad calorem ducunt: terra enim cum tenacissima sit, retineatque vehementer qualitates sibi à natura, sole, vel quacumque alia causa semel impressa, illos calidos vapores exhalare non sinit, Adde sub terra multos ac ingentes lateres ignes, qui aquas quæ à terræ cauernis erumpunt calefaciunt. Ab aqua ergo quæ à fonte extrahitur, vapores illi calidi exhalant, & cum aliis de nouo non foueantur, & ob aeris frigidam constitutionem, non propriam, sed adscititiam ipsa aqua frigida manet, & à propria forma ita intenditur, quovisque remanentibus partibus crassis concrefcit.

Ad octauum dic: non inde sequi aërem esse frigidum, quia fit ab aqua vi caloris rarefacta, nã calore ignis aquæ qualitates corrumpuntur, & in aëre genito ex aqua non manent. Ad nonum dic. Oleum in hyeme crassescere, non quod natura frigidum sit, sed quia temperatum est, & facile ad quoduis extremum ducitur: insuper quia præter naturalem suam constitutionem frigore correptum, eius calore intereunte corrumpitur, & in eum modum densatur, vt firmat Arist. 4. *meteor. 7. & lib. 2. de generat. cap. 2. de quo argumeto lege Vicomercatum in com. cit. loc. Arist. Ad vltimum ex dictis solutio patet, nam aër non infrigidat nos nisi alteratus: deinde quia etiam temperatus sit, nostri caloris respectu frigidus potest vocari: nos enim dum viuimus, aëre multo sumus calidiores, etiam in ætate, ideoque nos potest infrigidare.*

His solutis, ad Peripateticorum rationes dissoluendas accedamus. Ad primam dic: non omnia quæ generantur à calore, esse calida, vt patet in cicuta, & opio. Accedit quod vapores illi ex aqua geniti non sunt aër, sed potius statim vbi in supremam regionem sunt eleuati, in imbres, niues, & grandines conuertuntur. Ad secundam dic: quod leuitas non est comes caloris, sed potius raritatis. Deinde, non omnia quæ calefiunt, rariora euadunt, immò aliqua incrassantur, vt patet in saccharo, melle, & aliis, in quibus, resolutis à calore partibus tenuioribus, coacta, crassiora euadunt.

Ad tertiam dic: illam concordem discordiam, illamque harmoniam necessariam non esse, neque rationibus phyticis inueniamus: & quamuis inter elementa dari harmoniam concedamus, hanc non in elementorum qualitatibus primis consistere, sed potius in modo substantiæ asserimus: quoniam in vnoquoque elementorum, vt ait Plato in *Tim.* alia est conuenientia, quam hisce verbis describit. *Oportet autem considerare in vnoquoque elemento tria, nempe substantiam, virtutem, actionem, vt v.g. ignis, substantia leuis, virtute actiuus, actione mobilis: aër, leuis, obtusus, mobilis aqua grauis, obtusa, mobilis: terra grauis, obtusa, immobilis.* Quo pacto conueniunt. Nam aër conuenit cum igne, leuitate, & mobilitate: aqua cum aëre, obtusione, & mobilitate: terra cum aqua, eadem obtusione, & grauitate.

Ad quartam dic: superfluum esse illam elementorum pugnam statueret. Ad illud verò de conuenientia ignis, & aeris, ex proxime dictis solutio patet. Quod verò non sint tria elementa in supremo gradu frigida, patet aperte: nam aër non est frigidus, sed temperatus. Ad vltimum dic: aërem non esse frigidum, sed temperatum: quare facile ad quoduis extremum ducitur: maxime quia terræ frigiditate eius calor corrumpitur, & terræ frigiditatem acquirit, à qua alteratus, & in spissitudinem ductus in aquam migrat. Ad vltimam dic: aërea non esse calida, sed temperata.

Sed prosequentes ceptam de aeris temperamento rationem in actiuis qualitatibus, & aliam de eius temperamento in passiuis inquiramus. Aërem autem non esse summè humidum, sed temperatum probari potest primo. Nullum habemus meliorem, & certiore de primis qualitatibus iudicem, quam tactum: at nullam humiditatem percipit tactus in aëre, ergo aër non est humidus. Si neges maiorem, confirmabo hoc modo, quoniam nullus sensus bene dispositus obiecto debite approximato potest falli circa propriū sensibile. Præterea Aristoteles tactu vtitur:

Ad primas qualitates indagandas, elementis enim has qualitates inesse nullo alio euidenciori argumento demonstrat, quam sensu tactus: Sensus enim nunquam fallitur circa proprium obiectum, si non sit impedimentum tam ex parte organi, quam obiecti, vt affirmat Aristot. quem sequitur Tullius in *Academicis quæstionibus*, subscribunt Mirandul. *lib. 2. de examine vanitatis*, Magnus Albertus *tract. 3. cap. 5. Apollinaris quæst. 13. probant Conimbricenses in lib. 1. Arist. de anima, cap. 6. quæst. 6. art. 2. assert. 2. & Lucretius lib. 1. quem citat Fernellius lib. 3. de temper. cap. 5.*

Quid referemus enim; quid nobis certius ipsi sensibus esse potest, quo vera, ac falsa notemus?

Quoniam sensus optime dispositus apprehendit rem vt ipsi in specie repræsentatur, species verò talis est, quale obiectum ipsum in se, quum naturalis eius imago sit: quod fit, vt sensio respondeat speciei, species rei cognita, sicque nullus deceptioni locus relinquitur, modo sensus bene disponatur, & obiectum sit proportionatum. Nec obstat obiectio Conimbricentium *loc. supra citato*, qui asserunt posse errare sensum, quum sensibile ita apprehendit, ac si haberet in se aliquam qualitatem, quam non habet, & ponunt exemplum in gustu, cuius instrumenta, nempe palatum, & lingua bile occupantur: tunc enim asserunt percipere gustum amarorem in cibo ob bilis portionem qua sunt delibuta, cum re vera cibus amarus non sit, sed licet putent concludere, non tamen euincunt: Nam in proposito exemplo sensus non est bene dispositus, quum sit intemperatus: neque enim hoc erat necessarium argumentis comprobare: qui enim à sensibus certitudinem abstulerit, abrogabit etiam omnem in scientiis certitudinem, vt eleganter asserit Fernellius *loc. supra cit.* qui sequentibus Lucretij carminibus id confirmat.

Inuenies primis ab sensibus esse creatam Notitiam veri, neque sensibus posse refelli, Qui nisi sint veri, ratio quoque falsa sit omnis.

quod eo loco Fernellius alio eiusdem auctoris poemate etiam comprobat.

Secundò. Ideò ignem dicimus summè calidum, quia summè, & vehementer calefacit, sed aër summè non humectat, ergo non est summè humidus. Obiitabis, aërem ob tenuitatem substantiæ non humectare tantum, vt aqua: Dic: quod tenuiores sunt millefies radij quos emittit sol, tenuiorque & rarior est ignis, & tamen impensè, tam radij, quam ignis calefaciunt.

Tertiò. Quod est summè humidum, non potest exsiccare, sed aër suo afflatu terram, & corpora siccatur, ergo: quare Auic. 1. *de complexionib. cap. vlt.* aërem dicit esse siccum, ideoque mortis causam esse, & Galenus *lib. de caus. sympt. cap. 7.* aërem ambientem exsiccare, & ideo famem efficere affirmat, ergo non est summè humidus.

Quartò. Si aër omnium humidissimus esset, omnium tenaciùs humiditatem retineret, sed aqua tenaciùs humiditatem retinet, quam aër. Maior cum minori patet: nam difficilius humor aquæ, quam aeris remittitur, ergo.

Quintò. Aqua tempore pluuie humectat aërem, at non humectaret humidum in summo, ergo. Sextò. Planeta qui humidissimus censetur, nempe luna, dicitur aquæ dominari: sed si aër humidissimus esset, aëri dominaretur: ergo aër, &c. Septimò. Probatum auctore Geleni *lib. 1. de elem. cap. 3. & 1. simpl. c. 8. & 12.* Albert. Magn. *tract. 1. cap. 12.* Auic. 1. *doct. 2.* Garb. in *sum. tra. 1. quæst. 2.* fuit Arist. 4. *meteor. cap. 4. in med. Aëtius tetrab. 1. serm. 1. cap. 1.* subscribit Arist. 2. *de generat. cap. 8. text. 48.* asserentis solum ex omnibus elementis aquam optime terminari, quod humidissimi proprium est & *cit. meteor.* ipse edocuit, firmans aquam maxime proprie dici humidam, & hoc experimento comprobatur: hectici enim potius balneis aquæ dulcis humectantur, quam aëre.

Octauò. Quod æquè ab extremis distat, æqualiter de eis participat, sed aër æqualiter distat ab extremis, quum æquè facilliter humectetur, & exsicceatur, ergo temperatus in humiditate est: nam nulla percipitur in aëre humiditas, vel paruissima, nisi dum pluuies, ac nebulis obsidetur.

Nonò. Omnia quæ in hoc mundo sunt propter hominis

nes secundariò sunt creata, ita vt hic ab omnibus Philosophis, mundi finis appelletur. Sed ad hominis conseruationem, & tutelam melius fuit, eum in actiuis, & passiuis esse temperatum. Ergo, quoniam hic ad vitam, sanitatemque magis conducit, intemperatus verò principis vitæ est aduersus valde, omnia enim ad sui conseruationem similibus gaudent, calor autem naturalis in quo vita consistit, & in humido perseuerantiam habet temperatus est: solum enim ille est naturæ operantis instrumentum, qui proportionatus est, & commensuratus, ex Gal. *lib. de inequal. intemper. cap. 3.* Ergo aër qui calori adeo inferuit, debet esse temperatus: humidus enim rheumata parit, generat comitialem morbum, paralytim, dentium dolores, ergo, &c.

Decimò. Superflua esset hæc humiditas, quum aqua magis humectet, & eius humiditas sufficiat. Præterea plantæ, nisi aqua, vel pluuia irrigentur, ob humiditatis defectum siccescunt, non germinant, percunt. At si aër esset humidus in summo, non exsiccarentur, quia aër perpetuò plantas tangit, ac ex consequenti humectaret, sed non humectat, ergo non est humidus in summo. Nec instes aeris humiditatem non sufficere, nam plantæ, sicut nec alia mixta, ad summum humiditatis gradum peruenire non possunt, sed hunc habet aër, ergo sufficit, ac superabundat eius humiditas. Insuper aër humidus pro salutis tutela nõ est vtilis, ex Hip. 3. *Aph. 15. siccitates imbribus sulubriores.*

Instant acerrimè contrariæ partis defensores in principio quæstionis citati, & præsertim Conimbricenses *com. in lib. 2. de generat. & corrupt. c. 3. quæst. 4.* qui aërem summè humidum esse contendunt. Primo. Humidum est quod facillè terminatur termino alieno, suo difficulter coercetur, at hoc præ cæteris elementis aëri accomodatur, ergo. Secundo. Quæ humidiora sunt, affluxu aeris humidiora fiunt, vt oleum, & cera. Tertio inductione probant: Nam summa humiditas non competit igni, alioqui cum calor humiditate hebescat, non esset ignis, vt est summè actiuus: non conuenit terræ, quum sit maxime compacta, & solida: non, aquæ, cum non tam facillè terminis alienis claudatur. Ergo aëri.

Sed hæc parum vrgent, Dic ad primum, definitionem humiditatis noc aëri, sed aquæ conuenire. Dic secundò, illam definitionem non esse quidditatiuam, nec propriam humiditatis, immò potius esse raritatis, & tenuitatis, ideoque faciliùs clauditur termino alieno aër, non propter humiditatem, sed propter substantiæ tenuitatem, quæ magis penetrat, & faciliùs huc, & illuc ducitur. Ad secundum, responde minorem esse falsam, vt quotidiano experimento comprobatum est, quis enim non videt contrarium? Sic corium siccum aëri appositum, euadit siccius, aqua tamen madefactum, humidius.

Ad vltimum dic: aquæ illam humiditatem conuenire, & ad illud quod obiicitur aquam non tam facillè claudere termino alieno, iam respondimus in superioris argumenti solutione. Ex his patet, non rectè conciliaffe Valles. *lib. 1. cont. cap. 2.* Aristotelem cum Galeno, dum affirmat Galenum statuisse aquam humidissimam esse tanquam medicamentum, Aristotelem verò aërem humidissimum effecisse tanquam elementum: quia eadem ratione ignis esset sicior terra, & terra igni, ignis tanquam medicamentum, terra tanquam elementum. Deinde medicamenta non alia de causa qualitatibus præcellunt, nisi quia elementa eas qualitates habentia in illis medicamentis exuperant, & non nisi ratione elementorum talia dicuntur: Sed si ratione elementorum imprimunt qualitates suas, suosque effectus fortiores producant, elementa profectò magis suas qualitates imprimunt: Nam propter quod vnum, quodque tale, & illud magis: sed propter elementa humectant medicamenta, ergo elementum magis humectabit, quam medicamentum, siue id vt elementum, siue vt medicamentum sumas, semper aqua plus humectabit. Ergo aër tam in actiuis, quam in passiuis temperatus est, quum in medio sit extremorum, medium autem temperatum est, vnde illud.

Cum media semper gaudebam ludere forma, Maior enim mediis gratia rebus inest.
Lib. IV.

A & illud Martialis.

Illud quod medium est, atque inter vtrumque, probatur, Nec volo quod cruciat, nec volo quod satiat.

QVÆSTIO XLVII.

Verum solus aër, an cætera elementa pestem generent, vt contra Hippocratem, & Galenum Septalius, & Valleriola asseuerant.

A *Erem infectum.*] Elementa omnia posse esse potissimam causam pestis, videtur à ratione alienum: indecens enim erat ea quæ ad hominis mixtionem concurrunt, putredinis causis esse obnoxia, & ad producendam pestem paratissima, homo enim finis huius mundi censetur, vt post Platonem asseruit Arist. 1. *Politico. c. 5.* quia spectabilem hunc mundum hominis gratia procreauit, tum quia homo iure insitæ nobilitatis, & eminentioris formæ prærogatiua, totam corpoream naturam ad se conuocat: est enim naturæ lege comparatum, vt quæ inferioris notæ sunt, ad præstantiora, si eis præsertim aliquò modo vsui esse possint, referantur. Quo pacto forma elementi, quæ omnium despiciatissima est, ad formam corporis mixti proximius accedit, hæc, ad vegetatricem, hæc, ad sensus compositem, hæc denique ad animam rationalem, quæ omnium formarum numeros, & perfectionem in se continet: nam homo, inquit Plato in *Phædro*, sapienter, est planta cælestis, non terrena: fusiùs hæc docet Epicetus dicens sapienter omnia animantia Dei esse opera, hominem præcipuè, omnium animalium perfectissimum, cuius gratia cætera illa Deum in se habere: vbiq; enim, & intra omnia Deus hominem diuinæ naturæ esse particulam, & Deum intra se circumferre.

Ex his constare arbitror, quam ridicula sit eorum Philosophorū opinatio, qui ex putri materia, hoc est terra cum putri humore incalescente, procreari hominis corpus opinati sunt: confutat hoc solum argumento I. C. Scaliger *de subtilit. exercit. 6. hoc si verum esset, aliquando certe existeret: at quibus cælorum circumactionibus haltenus comperitum sit, signoramus*, quem tam insipientis sapientiæ, tamque absurdæ opinionis auctore multis argumentis reprehendit eximius Philosophus Benedictus Pererius *lib. 8. de principiis rerum natural. cap. 16.* refutat etiam insaniam Aristot. *lib. 2. Politic. cap. 6.* Ita irritendus Hieronymus Cardanus, qui in suarum subtilitatum classe, hanc sanè crassam censuit reponendam; non solum minuta, sed & maiora animalia è putredine, immò omnia credendum esse originem ducere, validissimo vsus argumento, à minori ad maius. Mus è putredine potest nasci, ergo & homo potest. Ergo: Mus probandi ratio eam iure suo risit Scaliger *exercit. 19. 3.* Horum Philosophorum sententiam à Virgilio expressam notat Lactant. Firmian. *Errantes*, inquit, *quidam philosophi aiunt homines cæteraque animalia sine villo artifice orta esse de terra*, vnde illud Virgilij.

Terra progenies duris caput extulit aruis.

Quapropter si homo ex putri materia non gignitur, quò pacto ex elementis conflabitur, quæ corruptioni sunt pronæ?

Ignis putrescere non potest, nec pestem generare: sic enim calidissimus est, siccissimus, omnis humoris expertus putredo autem siue humore non consistit. Deinde omnia absunt, habetque vt substratam materiem, quare apud Philosophum 3. *meteor. cap. 3. omnia putrescunt præter ignem.* Insuper tam nobile elementum non decebat ita putredini esse paratum. Quocumque enim modo creetur, vt igne, luce, reflexione lucis, corporum collisione, motu, fricatione, vt Plato animaduertit in *Theat.* & exempla varia proponit ex variis auctoribus Ionstonus *class. 2. Theat. magog. cap. 7.* semper cæteris elementis antecellit.

Hoc confirmatur primò. Nobiliora sunt quæ tenuiora ac subtiliora, magis enim accedunt, vt ita dicam, ad spiritualitatem, atque immaterialitatem: cæteris tenuior, ac subtilior est ignis, hinc, & agilior. Secundò. Nobiliora quæ leuiora, ignis reliquis est leuior, sic alta petit motu celerissimo. Tertio veterum opinione Philosophorū, ignis formant

formam decernentium esse globosam, ac rotundam, quia corpus præstantissimum, qui de reliquorum figuris elementorum nihil statuebat. Quarto. Lucida non lucidis præferantur, ignis per se lucet, sic Plato in *Timæo*, statuit nihil igne vacuum videri. Quinto. Forma nobilior subiecto, sed aer, atque ignis formæ comparantur ab Aristot. Sexto. Inter mouentes, qualitates nobilissima est leuitas, inter efficientes, calor, & has, vt sibi proprias vendicat ignis. Septimo. Nobilior est id quod ad vitam maximè accedit, huiusmodi est ignis, quem tradit *lib. de anim. 2.* Arist. augeri, ac nutiri, animantium penè more, & Lucius apud Plutarch. *lib. 7. sympos. quæst. 4.* nihil similitus esse dixit animato, quàm ignem, qui per se mouetur, & nutritur, subque splendore animæ instat, res omnes manifestas reddit, vi quadam pollet non experte vitalis principij, & dum extinguitur edit strepitum, quasi vocem morti relætantis, vt qui necatur.

Deinde quomodo putrescet ignis, & pestem generabit, cuius multa est necessitas, multò maior vsus? Quàm verò præ cæteris elementis vtilis sit, cõmodus, necessarius, hæc maximè indicant. Primum, animantium vita calore, & humore continetur: calor ad ignem refertur, humor ad aquam. Secundò vitam conseruant potissimum calida, & caloris interitu animantis continetur interitus, sic Arist. *de iuent. & senect.* Tertio, nulla maior in parente rerum natura sollicitudo, quam in igne conseruando, cur autem: quia eius ope, ac præsidio eget maximè, ac præcipuè consistit, ita prouidè consuluit, vt multis modis creati ignis possit, vt supra retulimus. Quarto. Ita ad artes plurimus est commodus, vt sit necessarius: his enim artibus plurima experitur hominum genus, non vtilia modò, sed necessaria, cuiusmodi artes sunt pictorum, sictorum, fusorum, ferariorum, figulorum, aurificum, cuforum, chalybimicorum, pistorum, coquoium, metalliorum, & ferè omnium quæ chirurgicæ sunt, & mechanicæ, vt rectè Plutarchus *lib. de vtilit. ex amico percipienda*, omnium artium instrumentũ dixerit esse ignem, & Prodicus apud eundem *lib. de tuend. sanis.* optimum esse condimentum, ignem affirmavit, attendens ipsius in cibis coquendis vsum. Hinc iure *Tetæz in Lycophr. omnes artes*, inquit *ignis cõstituit*, quare Schol. Thucyd. *lib. 2.* ad verba quædam Periclis in *secunda orat.* cum vocat Deum instrumentum, seu cooperarium Mineræ, sine quibus artes illæ quibus præsidet Minerva non exerceantur, quare est ignis omnibus communis, vnde Ouidius *lib. 2. Trist.*

igne quid vilius? si quis tamen vrere tella comparat, audaces instruet igne manus.

Vltimò ignis admirabilis est vsus, & par cum vino, ita Callimachus, & Panyasis, Poætæ celebres, sic enim ille ex versione Nat. Com.

Vita viros ingressa tenent par robur, & ignis hic verò.

Est cibus igni par vinum mortalibus ipsum.

Quid plura? nonne ignis vi consistunt omnia, & in ignem dissoluntur, vt dicitur expressit verbis Cornelius Suetus in *sea Acta.*

Et discet verò nihil insuperabile ab igni, Omnia quo rerum natura semina coëta.

Denique de ignis vi, necessitate, & vsu consulendus Vitruuius, Nicephor. *lib. 14. cap. 18. & lib. 18. c. 2.* Euagrius *lib. 5. cap. 4.* Max. Tyrius *serm. 38.* Solinus *cap. 31.* Strabo *lib. 15.* Alex. ab Alex. *lib. 6. diæ. genial. c. 4. & 2. 6.* Epiphani. *contra hereses, lib. 3. c. vlt.* Auctor *lib. sapientia. c. 13.* Vltimò ignis vsum esse in sacris prodit Vallesi. *lib. 1. de sacra Phisoph. in fin. cap. 16.* maximè enim in diuinis inseruit, quare Deut. *cap. 4.* sic scribitur. *Dominus tuus ignis consumens est.* Et in *Exod. 13.* *Dominus precedebat eos ad ostendendam viam per noctem, in columna ignis.* Et *cap. 19.* *Descendit Dominus super montem Sinai in igne.* Et *c. 24. Exod.* *Erant autem species glorie Domini quasi ignis ardens super verticem montis, & c.* Cur ergo ignem, tot præditum vrbibus, commoditatibus tantis, putredini resistentem maximè, imputribilem non dicemus?

Aër sequitur ignem, cuius esse summam necessitatem ad conseruandam vitam, diximus supra; nam magna est

A eius vis, & potentia in alterando corpore, quia continuo agit, & minimè refractus rapitur in viscera inspiratione, transpiratione, immutat alimenta, & eorum interuentu corpus nostrum, non solum qualitate sua, sed & substantia in spiritus vertitur alendos, ita aer plus quàm aqua assumpta alterat, *probl. 13.* quare Auic. *4. 1. cap. 1. versus finem*, agens de sex rebus non naturalibus aërem in transmutando corpore digniorem esse confirmat. Annuat Hip. *lib. 6. epid. secl. 5. text. 20. in morbis longis solum vertere* præcipiens. Si igitur morbi neque victu, neque medicamentis superari solent, & mutatione aeris persanantur, multò potentior est aer reliquis non naturalibus rebus: Nam sine his per aliquot dies viuere possumus, sine aëre verò nec momento temporis vitam traducimus, vt Hipp. inquit *lib. de flatib. n. 5.* explanat Gal. *lib. 1. de dif. respirat. cap. 12.* quare aer indicat curationem, quidquid contra Galenum effutiat Argenterius *lib. 2. de officiis med. cap. 6.* Ergo tam nobile elementum, cuius ope, ac ministerio viuimus, non debet esse corruptioni facile obnoxium, nec pestis causa.

Aqua tanto vsu, & facultate calorem nostrum recreans, sine cuius beneficio animalia vitam ducere nequeunt: putredini non debet esse exposita quum frigiditate sua putredinis: & contagij seminaria arceat, & maximè marina, quæ sicciore est, & saluginis ratione putredini resistit: nam salta *lib. 5. simpl. cap. 26.* & Auic. *lib. 2. tracl. 1. cap. 3.* à putredine defendunt. quidquid enim in corporibus humidum inest, quodammodo absumit, & quod reliquum est substantiæ solidæ, adstrictione defendit, vt Galenus inquit *lib. 1. 1. simpl. tit. de sale.*

Insuper mare tantis insignitum commoditatibus in C humanos vsus non decebat esse putredini pronum; bonum enim mare est hospitium flumium, tons imbrum, deriuatio illuuium, inuectio commercium, quoslibet distantes populi copulantur, quo præliorum remouentur pericula, quo barbaricus furor clauditur, subsidium in necessitatibus, refugium in periculis, gratia in voluptatibus, salubritas valetudinis, separatorum coniunctio, itineris compendium, transfugium laborantium, subsidium vegetalium, sterilitatis alimentum: ex hoc pluuia in terras, transfunditur siquidem ex mari aqua, radiis solis hauritur, & quod subtile eius est, rapitur: deinde quantò altius cleuatur, tantò magis etiam nubium obumbratione frigescit, & imber fit, qui non solum terrenam temperat siccitatem, sed etiam ieiuna arua fecundat, & irrigat, quas & alias commoditates summam describit Cælius *lib. 14. de suauum antiq. iest. cap. 38.*

Quid referam quanti antiqui aquam aestimant, vt probant Alexand. ab Alex. *lib. 5. diæ. genial. cap. 10.* Plinius *lib. 2. cap. 10. & lib. 3. 1. cap. 2.* Seneca *lib. 3. natural. quæst. &* quanti sit facienda semper, & quàm infelix sit patria quæ aqua caret, aut eam noxiam habet, ita qui aqua priuantur, sine gladio interficiuntur, *lib. Iudic. cap. 7.* hoc probat textus in *1. final. ff. de riuis, & 1. de pupillo. §. Si quis riuus, & c.* notat glossa in *verbo securitatis, ff. de operis noui numeri. ne.* Huc alludit maximè illud *Eccles. 39.* vbi sic scribitur, *initium necessarium rei vite hominum, aqua, ignis, sal, panis, vna vestimentum,* explanat Theodorctus *serm. 2. de prouidentia*, Plutarchus in *lib. qui inscribitur vtrum aqua an ignis sit vtilior.* Denique cum aqua, teste Gal. *lib. 1. simpl. cap. 4.* sit conuenientissima omnibus hominibus, tum sanis, tum ægrotis, & ad vitam maximè necessaria, putredinis & pestis principia in se non debet obtinere.

Terra non videtur corruptionis, & pestis infortunius esse obnoxia, quoniam frigida, & sicca est, quibus qualitatibus hæc vitia quæ à calore, & humiditate manant vehementer arceat. Deinde non erat conueniens hominem animalium omnium principem ex terra formari, & constare. Insuper quomodo pestem experietur terra, cuius in producendis maxima vis inest, vt eorum mater à Philosophis appelleretur, vnde Virgilius *3. Æneid.*

Quæ vos à stirpe parentum, Prima tulit tellus, eadem vos ubere lato Accipiet reduces, antiquam exquirite matrem. & lib. Georg. terram vocat parentem.

Salus

Salus magna parens, furgum, Saturnia tellus, Magna vtrum.

Magna enim sunt beneficia, quæ nobis perpetuò liberalissimè præstat ob quæ antiqui Terræ, tanquam Deæ Deorum maximæ, sacrificabant, vt refert Alex. ab Alex. *lib. 5. diæ. genial. cap. 10.* Quid terræ moles: nonne sua magnitudine, constantia, pulchritudine, vtilitate alia antecellit elementa? hæc est in medio mundi stabiliter suspensa, ac veluti paribus examinata ponderibus, eadem rotunda, & forma dispar, vallibus humilis, collibus supina, montibus ardua, fluuiorum cursu, fontium scatebris irrigua, nulla sui parte inutilis, nulla propemodum infructuosa, interius gemmarum, auri, argenti, & aliorum metallorum opulentia diues, exterius vestita floribus, herbis, arboribus, frugibus, quorum incredibilis multitudo infatigabili varietate distinguitur.

Plinius *lib. 2. de natur. hist. cap. 6.* eam mirum in modum sic laudat. *Terra nos nascentes excipit, matos alit, nouissimè complexa gremio tandem vt mater operiens, semper placida, mitis, indulgens, raro homini irascitur perpetuò ad omnes illius commoditates sese effingit: visceribus enim suis omnium rerum nobis copiam procreat, & stirpium, atque herbarum genera ad animantium sustentationem magna largitate fundit,* quare puisci eam iustissimam, & liberalem appellabant. Sic Virgilius *lib. 2. Georg.*

Quibus ipsa procul discordibus armis Fundit humo facilem victum iustissima tellus. & lib. 1. eiusdem operis. ipsaque tellus Omnia liberior nullo poscente ferebat.

Amplius terra materiam mixtæ quasi ministrat. Si aues inspicias, terram præ se ferunt: quid enim pennæ & plumæ sunt, quàm quædam fuliginosa, & adusta terræ portio: quid pili: quid nili concretam terræ in vnguibus, & ossibus videmus: Quid si faciem, vel aliquam corporis partem fricaueris, præter terram iuuenies nihil: & hæc est causa, ob quæ Euripides in *supplicibus* corpus hominis vocat terræ insensibile.

Sinite iam terra occultari cadauera, Nam vnde vnaqueque pars ad corpus venit, Illuc redit, spiritus quidem in aethera, Corpus verò in terram.

Idcirco terram almam, & Poætæ celebrant, & Philosophi, & ab eis appellatur Ceres, quasi geres, à gerendis seu creandis frugibus, vt *1. & 2. de natur. Deorum*, prodidit Cicero: quia è terra maxima capiunt emolumenta mortales: Nam omnium animantium, immò viuientium est capax locus, vt in Timæo Platonis Chalcidius notat, & Tertullianus in oratione *Apol.* cælum vocat patrem, terram, matrem quia tam est liberalis, & munifica, neminem vt repudiet, vt refert *lib. 7.* Pausanias.

Iam verò Marcus Brutus, qui primus hoc nomen adeptus in Iuniorum familiam intulit, vt est apud T. Liuium *lib. 1. cum oraculo moniti legati fuissent, cæterorũ dominum futurum illum qui primus in patriam reuersus osculũ matris obtulisset, quum reliqui matres suas oscularentur, ipse humi cadens, terra, communi omnium parenti, osculum infixit.* Ita intelligens illud Iobi *c. 1. nudus egressus sum de utero matris meæ, & nudus reuertar illuc*, hoc est ab utero matris propria in ventrem matris, cõmunis, sic Cæsarius *dist. 6. §. 77.* terram vocauit æuitemam, quod probat multis exemplis M. A. Sabellicus *tom. 2. Ennead. lib. 8.* Poplinerius *lib. 2. de tribus mundis.*

Iure ergo terra summis præconiis laudatur, & tanquam templum mundi eam celebrat Manilius *lib. 1. astronomicõn.*

Quod nisi librato penderet pondere tellus, Non ageret cursus mundi subeuntibus astris, Phœbus ad occasum, & nunquam remearet ad orus.

Denique tantam cognationem habet homo cum terra, vt verum sit illud Prophetæ Hieremiæ verbis ter inclamantis, *Terra, Terra, Terra audi verbum Domini: de terra enim sumptus homo, viuat è terra, reuertitur in terram.* Sed cur in terræ laudibus decantandis sem multiloquus? Lege Cælium Rhodig. *lib. 1. antiq. iest. cap. 4.* Maphæum Vegium *tracl. de terra, & auro, & omniscium sciliger. com. in lib. 1. Arist. de plantis, cap. 2. & in lib. 2. Theophr. de caus. plantar. cap. 23.* Bernardum Cæsium *lib. 1. de mineralibus,* Tom. IV.

A *cap. 7. secl. 1.* qui vt nuperrimè, sic eloquentissimè, de vtilitate & excellentia terræ, ex veterum & iuniorum penu scitu dignissima conscripsit.

Sed ne ego vllam temporis iacturam sub inutili silètio facere videar, liceat mihi disputationem hanc in epilogum colligere, dum tu in elementorum vsu, & encomiis perlegendis magnam ad vnguem impendis diligentiam: Nam quæ tot vigilis, tot sudoribus didici, & à mutis magistris exhausti, ad extremum vno omnia verbo comprobabo, superioribus rationibus, & auctoritatibus alias diuersas opponens, à singulis elementis initium sumens.

Ignis putredini est paratus: cum enim putredo mixtorum passio sit, cur illum dicemus imputribilem, si permixtus est, & impurus? Probat hoc Galenus *lib. de element. cap. 5.* dum sic ait. *Impermixtã autem terram, neque in animalibus, neque in mundo inuenies, sicut nec aquam syntherã, omnis mixtionis experiem, neque ignem, neque aërem, & c.*

Patet hoc in igne: Nam mixtus est, quia coloratus, color autem ex permixtione quatuor emanat qualitatum. Neque dicas eum coloratum esse propter vapores immixtos: Nam ætate media dum sol est in nostro Zenith, aërque impensè est siccus, & nullos in se videtur habere vapores, ob vehementem solis calorem eos absumentem, flammulam ignis sursum repere per aërem inspicies, quæ solum ratione coloris, visum mouet, & tamen in se vapores admixtos non habet: nec enim ibi est materia à qua vapores accipiat, nisi solus aër quem tunc vapores non habere ex dictis sit manifestum. Quod si demus colorem euenire propter vapores admixtos, cum à mixtione non faciemus immunem. Multi ignem esse mixtum confirmant, quoniam illo nutriuntur animalia, & conseruantur, vt firmant Aristot. *5. de hist. cap. 19.* Plin. *lib. 11. cap. 37.* Alianus *lib. 2. cap. 30.* Olympiodorus in *com. lib. 4. meteor. & alij*, quàm opinionem esse vanam diximus *lib. 2. in com. hist. 54.*

Aër putredini, & pesti paratissimus est, immò vnicus aër pestilentia causa est potissima, & communissima, sic enim ait Hippocrat. *lib. 2. de nat. hum. text. 3.* *Quum multi homines vno corripuntur morbo, tempore eodem, id in causa est arbitrandum, quod communissimum sit, quoque omnes maximè vsimur, id verò est quod respiramus. Constat enim quod vicius cuiusque nostrum causa minime sit, vbi omnes morbus subinde tentat, tam iuuenes, quàm senes, tam viros, quàm feminas, prætereaque tam eos qui vinum, quàm qui aquam bibunt, qui que maza, & qui pane vescuntur, & tam eos qui in multis sunt, quàm qui in paucis laboribus. Non igitur, quum homines quocumque viciu vsi in eundem morbum incidunt, ratio vicius erit causanda, & c.* Ob hanc causam inquit Hip. *lib. de flatibus, num. 6.* *Atque hæcenus quidem quantum aër aliis commodet diximus. Mortalibus autem vite, & morborum ægrotis solus is est auctor, à quo non aliunde vnquam verisimile est morbos euenire, si is aut plus aut minus, aut cumulatior, aut morbidis sordibus inquinatior, in corpus se ingerat, & Gal. passim in epidemiis causam communem pestis producendæ solum aërem constituit vitium.*

Quæris rationem; Hæc sit potissima, quod aër mixtus sit, ex Auic. *2. 1. 4. tracl. 4. c. 1. & 2. 1. doct. 2. cap. 9. §.* *Nos namque cum aërem dicimus, nolumus dicere aërem simplicem, nudum, quoniam ipse non est aër qui nos circumdat, quare putrescere potest, & nos inficere.* Id affirmat Virgilius *lib. 3. Georg.* dicens.

Hic quondam morbo cæli miseranda coorta est Tempestas, totoque autumni incanduit æstu, Et genus omne neci pecudum, dedit omne ferarum, Corripuitque lacus, infecit pabula tabo, Nec via mortis erat simplex.

Ita Gal. *lib. 1. de sanis. tuend. cap. 11.* firmat Lucretius *lib. 6.* *Primum multarum semina rerum Esse supra docui, quæ sunt vitalia nobis, Et contra quæ sint morbo, mortique necesse est Multa volare, ea cum casu sint sorte coorta, Et perturbarunt cælum, sit morbidus aër, Atque ea vis omnis morborum pestilentiaque* Quod autem aër non solum in se vehementer putrea

sed etiam aëres per ipsum volantes interficiat, videtur a-

scasse maria, ergo iam aqua pura non est creata.

Præterea, si aqua pura daretur, in ea maxime parte esset,

in qua suum situm, & naturalem ordinem magis serua-

ret, sed in mari hunc seruat, vt colligitur ex sacra pagina

loc. cit. & in mari non est pura, immo, mixta, saluginosa,

& aliquantulum calida; ergo nullibi datur aqua pura, sed

vbique mixta, in mari, & in fontibus, quoniam hi, alij salu-

sunt, bituminosi alij, plures sulphurei, multi calidi, ex

Plinio lib. 3. cap. 7. quorum plurimos recitat Solenander

in suo eleganti de calore fontium libello.

Deinde, vbi vnumquodque elementum magis est se-

iunctum à reliquis, quæ illud possunt alterare, purius erit,

sed aqua maris magis est libera à terra, quam aqua fon-

tium, quæ ab ipso terræ sinu prorumpit, meritoque in

terrà inuolucris ipsi terræ miscetur; ergo illa merito pu-

rior erit, ac suas qualitates tenacius seruabit fontana, sed

aqua marina mixta est, ergo & reliquæ, hinc euenit vt

aquæ marinæ sint fecundissimæ, nam salugo, nisi omni-

no sit maxima, vt in mari Sodomæ, fecunditati non offi-

cit: nullibi enim aded luxuriatur generandi facultas, ne-

que est tam multiplex generatio. Sed has, vt scite retur

Vallesius cap. 3. 4. lib. de sacra Philosophia fecit ille Dei Spi-

ritus, qui aquas incubauit initio, (qui ignis est) crassas,

falsas, atque ita multiplici rerum generationi aptiores

multò, quàm dulces. Hinc factum est, vt in aquis visi

ignes, ex Plin. lib. 1. cap. 107. Linio lib. 33. Hoc modo lacus

multi ignibus perpetuò ardent, ex Niceph. lib. 13. c. 36.

Agricol. lib. 4. de natur. fossilium, c. 22. Plin. l. 2. c. 104. Stra-

bone lib. 6. Ergo aqua mixta est putredinis capax, à qua

cænosæ, turbida, palestri, stagnante, immota, lacunalia

aërem eleuantur halitus noxij qui illum inficiunt, inqui-

nant, & tabo conspurcant, vnde pestilentia.

Terra pura non est, nec à principio mundi pura fuit

creata: Galenus enim loc. cit. de natur. hum. sic ait. Si terram

profusam frigidam & siccam cogites, erit adamante corpus du-

rius: quæ si sic esset, potius esset omnium nouerca, quam pa-

rens, neque germinaret semina, neque pullularent plantæ, si

tam sicca, & dura esset, quod prosequitur doctissimus Lu-

peus lib. 1. sui enchiridij, c. 2. & agit Plinius lib. 2. de na-

tur. hist. cap. 16. ostenditque luculenta oratione Philo-

læus lib. de mundi opificio; quare si terra esset pura creata,

plantas non generaret, sed terra vbi primum fuit creata,

statim germinauit plantas, herbæque videntes, vt constat

ex 1. cap. lib. Genes. Ergo.

Deinde si terra alicubi pura daretur, esset in centro, quia

ibi à contrariis occursum magis est libera, sed in centro

mixta est, ergo nullibi pura datur. Minorem frequens cõ-

firmat euentus: nam quantò magis ad terræ centrum ex-

cauando accedis, tantò magis aqua permixtam inuenies,

vt in altissimis puteis palam conspiciamus. Hoc confir-

mant mineralia; quantò enim inferius terram penetra-

mus, tantò maiorem sulphuris, auræ, argenti copiam repe-

rimus. Hanc sententiam approbat Solenander cap. 17.

lib. de calore fontium, dum sic ait. In hac densa, & corpulen-

ta mole, quam terram appellamus, multa adsunt & variis

corporibus, quorum compositione hoc totum constituitur: ea, vt di-

xi, disparia sunt, diuersæ naturæ, nec non etiam qualitatum

differentium, quedam calida, alia humida, nonnulla sicca,

pleraque frigida, eodè modo, duritie, & mollitie, densitate &

varitate, & id genus aliis qualitatibus discrepantia. Hæc ille.

Hoc ita esse confirmant continui ignes, quos quotidie

erumpere è terra videmus: multoties enim visi sunt fon-

tes, & campi subterraneis ignibus ardere: & nostra ætate

in monte Hecla Hybernæ, in Scotia, Italia, aliquibus

Germaniæ locis, insuper & in Campania felici Vesuius

mons sæpè interno igne exarsit, omnisque Baianus sinus,

insuper Anaria insula, quæ vulgò Ischia appellatur, igne

flagrat. Atna insula ignes ingentes euomit, de qua Vir-

gil. 3. Georgic.

Sed horribilis iuxta tonat Atna ruinis.

Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem

Turbine fumantem, & candente fauilla;

Attollitque globos flammarum, & sidera lambit.

Accedunt insulæ nuperrimè repertæ, quæ igne aliquando

exardent, vt refert Petrus Aluaradus ad Cortezium, in

descriptione harum insularum, de quibus Pontanus his A

Latè multum tellure sub ima
De baccharum ignem camposque exurere oportos.
Et statim subdit.

Inde fluit calidum referens ex igne vaporem,
Vnda fugax, tellis feruent & balnea flammis.

Mexicani regni prouincia vocata Quahuemallan, duo montes sibi ad duas leucas proximi, ignem euomunt, ac tremunt, vt refert Petrus Hispanens. part. 5. c. 23. Iaua maiori proxima est insula, in cuius mediterraneis perpetuus ignis ardet, vt scribit Oddardus Barbosa noui orbis Historiographus insignis, & plures insulas euomentes ignem ardore multo describit Antonius de Herrera, in descriptione orbis occidentalis. Hac de causa thermæ aquæ calidissimæ scaturiunt ex terra, calore aded intenso vt si digitum forte in aquam immittas, comburatur profusus: nam ignis subterraneus, qui sulphurei, & bitumine nutritur, aquas decurrentes calefacit vehementer.

Fluuij enim ingentes in infimis terræ plagis inueniuntur simul cum fontibus, vt metallorum fossiles passim confirmant, & Virgilius describit hoc modo 4. Georgic.

Speluncisque lacus clausos, lucosque sonantes
Ibat, & ingenti motu stupefactus aquarum,
Omnia sub magna labentia flumina terra
Speclabat.

E terra emanant fontes, qui antea per internos terræ mæandros oberant, & deinde repente extra terram re- pullulant. Imò cum intus vastum alueum habeant, externum autem foramen per quod debent exire, sit angustum, maximum strepitum edunt. De quorum fontium varietate legendi Abrahamus Ortelius, Saxo Grammaticus in sua Donia, Vitruuius lib. 8. c. 3. Iacob. Mejerus in annal. Flandria, Sebizius lib. de accidulis dist. 5. o. sect. 1. Thomas Lydiatus Anglus in tract. de origine fontium, Illustris Thuanus lib. 138. Cromerus lib. 1. descript. Polonic. & alij, qui de fluuiorum, & fontium origine, & aliis aquarum admirandis conscripserunt, quos refert Simon Maiolus colloq. 1. 3. 1. dierum canicularium. Quod verò aër sub terra contineatur, terræ motus, qui ab aëre intus incluso excitantur, manifestè ostendunt. Ergo terra mixta est, & impura, & putredini obnoxia.

Quamuis rationes pro vtraque parte propositæ intestina discordia laborare videantur, tamen nos duabus conclusionibus totà hanc dirimemus litem. Elementa alia putrescunt, & pestem generant, præter ignem, nam hic omnia deuastat, deuoratque, & vt substratam materiam habet. Licet enim vapores per totum eius corpus sint permixti, ij siccissimi sunt, & ad concipiendam putredinem, & contagium ineptissimi. Fateor multam habere mortales aëris necessitatem, tamen de aliis elaboratissimis natura semper est sollicita: has tamen putredine, & dira labe fœdari frequenter conspiciamus, hoc modo sanguis, semen, spiritus putrescunt, imò & ipsum cor, vt latè probauimus. lib. 1. in com. hist. vlt. Terra plurimas præstat mortalibus vtilitates, ea tamen plurima venena generat, quæ ex plantis, animalibus, & fossilibus desumi solent. Aqua præbet commoda multa, immotam tamen vitium captare aded certum est, vt probatione non indigeat.

Secunda conclusio. Solum aër pestis, & communium morborum est potissima, & communissima causa, vt Hipp. 2. de nat. hum. & lib. de flatib. prædixit. Sed contra hanc conclusionem, quæ supra satis confirmata est, insurgit Valeriolæ lib. 5. enarrat. 1. qui librum de flatibus spiritum, & Hipp. auctoritate indignum arbitratur, sicque illi nullam esse adhibendam fidem plurimis allatis argumentis contra huius libri auctorem arbitratur. Sed labitur vir doctissimus, legitimus enim est, & plurima continet scitu dignissima, quæ puriorem Hipp. stilum, dicendi facundiam, & phrasim elegantissimam penitus redolent, vt contra eum grauitè decernat Stephanus Rodericus Castrensis, lib. 1. meteor. microcosm. cap. 10. & prius firmavit perdoctus Mercurialis lib. 3. variar. 6.

Septalius eruditissimus lib. 2. de peste, c. 3. omnis pestis causam in solum aërem non esse referendam constanter

asseuerat. Nam communis causa non in solo aëre consistit, sed in cibo, & potu: vigente enim fame coguntur homines edere edulia patria, vitiosa, & bibere cænosam aquam. Ita dicebat Hip. 6. epid. sect. 4. text. 14. in Aeno homines fame coactos, orobum, & legumina comedentes in dolorem genuum incidisse, & Galen. lib. de bonis, & vitio succor. cap. 1. scribit suo tempore pestem fuisse grassatam, quoniam plurimæ nationes ob sterilitatem vitiosis alimentis vescabantur, & 1. de dif. feb. cap. 4. febrem pestilentem ob alimenta suapte natuta vitiosa orti docet.

Hanc obiectionem facillimè dilues, si asseras aërem esse auctorem omnium morborum, qui in generatione ægritudinum communium, solus est à statu naturali immutatus: in generatione tamen morborum disperforum velut concussa cum cibo, & potu concurrit: cum enim per inspirationem simul cum his attrahatur in viscera, ca, calefaciendo, refrigerando, humectando, vel exiccando alterat, coctionum organa immutat, & ad huius, vel illius humoris generationem disponit. Dic secundò quod etsi præter aërem aliæ sint causæ communium morborum, vt communis cibi & potus vsus, labor communis: tamen morbi ab his causis enati sunt infrequentes, & facilis cognitionis: contra autem ab aëre orti sunt frequentes, & difficilis cognitionis, præcipuè quando ab aëre emanant in substantia immutato, putri, infecto, & aliqua maligna influenza alterato, idèd Hip. 1. progn. 4. consilii considerandum esse si quid diuinum est. Dic tertio, febrem pestilentem incipere ab alimentis corruptis, & prauis succis, quia eorum ratione accenditur in plerisque febris maligna, deleteria, contagiosa, plurimos interficiens, quæ aërem vbique corrumpit, & propter corruptionem aëris excitatur febris communis, quæ antea erat particularis. Ergo vt receptui canamus, elementa omnia putrescunt, & pestem generant præter ignem, & solus aër communium morborum causa est præcipua.

HISTOR. L. I. GALENI De peste

Armeniæ terræ ad pestem vis mirabilis.

Porrò in magna hac peste, cuius etiam eadem facies fuit, atque eius que Thucydidis memoria grassabatur, quotquot hoc medicamen, hoc est Armeniam terram biberunt, celeriter curati sunt: at quibus non profuit, celeriter interierunt, scilicet cum nec alio quouis iuuarentur, vnde colligitur, quod iis duntaxat non fuerit auxilio, qui planè erant incurabiles. Ceterum bibitur ex vino albo, consistentia tenui, modicè diluto: si aut planè febris careat, aut leuiter ea teneatur, sin grauius febriat, admodum aqueo, & c. Galenus lib. 9. simpl. tit. de terra Samia.

P A R A P H R A S I S.

Epidemicis morbis occultum quiddam inesse, hoc est illos non nisi occulta, abdita, & nobis incognita qualitate corpora affligere, probat subtilissimè Fernelius, lib. 2. de addit. rer. caus. 1. 2. 13 & 17. quibus morbis, medicamentis tacita, & occulta proprietate operantibus esse occurrendum eo loco auctor hic confirmat: sicut enim repletio, inanitione; hæc, repletione, omnisque intemperis, intemperie contraria curatur: sic totius substantiæ morbus, medicamentis profligatur totius substantiæ proprietate contrariis. Quum ergo pestis non solum putredine, sed maligna, & pestilenti aura cor fatiget, cæcæque qualitate viscera labefactet, quærendum est præsidium quod illi sit aduersum, & contrarium. Has proprietates habere terram Armeniam hoc loco Galenus confirmat: nec enim ob siccitatem putredinem ardet, tunc enim alia sicciora essent admittenda sed ob innatam contrarietatem quam aduersus pestiferum venenum

in se continet: cuius ope plures celeriter euasere, quo pacto qui de peste curanda peculiare libellos conscripserunt, varia ex hac terra antidota parare docent. Legendus Marfilus Facinus in *sua epidemia antidoto*, c. 6.

Hæc terra appellatur etiam bolus armena, & ab illo qui Galeno primò obulit, dictus fuit lapis armenus: nam materiæ erat admodum solidæ lapidis instar, sed cum irigeretur aqua, & mollescat, inter terras reponi debet: eligitur colore pallida, insigni debet carere adstrictione. Sed quæres, utrum hæc terra adstrictione curet pestem, an occulta vi? Respondent plures, si pestis fiat ab aëre inspirato, ipsa occludendo meatus adstrictione sua, aëris pestilentis ingressum prohibet, si ab interna causa emanet reproba est, quia obstrictionem auget, & putredinem concitat maiorem. At hi adstrictionem huius medicamenti non rectè perpendunt, quæ cum mediocri sit, interna vasa obstruere nequit. Si verò sanat dysenteriam, & sanguinis sputum cohibet, id faciat lentore suo, tenacitate, & visciditate: nam multa lenta sunt, quæ non adstringunt, vt viscus, & lenta pituita.

Bolus armena duorum est generum, alia orientalis; nostra altera; hæc in triplici est differentia, quædam est valde rubra, friabilis, raræ substantiæ & minimè compacta; alia est colore valde rubro prædita, sed aliquantulum dilutiore, multum compacta, & lapidi simillima; tertia, quæ ad Galenicam proximè accedit, est pallida colore, similis auro, substantia satis compacta, vt lapidem æmuletur, quum sit densa, & grauis. Portari debet ex Armenia contermina Cappadociæ. Sed cum bolo armeno careamus, & falsus in officinis habeatur, nec orientalis verus sit, idcirco in pestilenti constitutione oblatum nihil prodest: Licet enim hic tum proprietate substantiæ, tum etiam primis, secundisque qualitatibus, cunctis venenis aduersetur: tamen vereor, ne pro legitimo, & vero supponatur alius, qui viribus longè est inferior, cuius occasione multi Galenum carpunt, qui miris laudibus contra pestem hoc celebravit medicamentum, non sic experientia suffragante.

Sed cum pestilentia virus cum spiritu haustum, pulmones citissime, & deinde sine sensu in cor penetret, non videbimur à mente Galeni, historiarumque instituto recedere, si omnia medicamenta simplicia alexiteria seriatim & compendiosè numeremus, quæ deleterij humoris pestilentis vires retundunt, occulta qualitate eius vim mortiferam prosternunt, labefaciunt, & à tota substantia alterant, aut è corpore euacuant. Et cum venena à triplici fonte emanent, ex fossilibus, animalibus, & plantis: ita sagacissima natura ex triplici etiam fonte alexipharmaca, & antidota creauit, quæ in subsidium, & fauorem mortuum contra omnis generis venena, & ferarum noxiarum virulentos morsus, præsentaneo essent auxilio.

Inter fossilia multiplex terrarum varietas numeratur. Post armenam, terra lemnia, quam sigillatam vocant, numeranda venit, pro lemnia, curandæque pestilenti lue celebratissima, & cæteris auxilijs excellens, cuius generationem, effusionis modum, differentias, vires, & facultates præter Gal. lib. 9. simul cæteri Græci, & Arabes descripserunt, explanant Matthiolus lib. 6. in *Dioscorid.* cap. 1. Petr. Belfonius lib. 1. obs. 28. Syluaticus lib. 1. de *theriaca*, 20. Terra Samia arcendæ pariter, ac propulsandæ pestilentia est accommodatissima, ex Diosc. lib. 5. cap. 94. & 95.

Inter fossilia numerandum aurum, de cuius vi cardiaca & alexiteria plura diximus lib. 1. in *com. hist.* 36. confirmant Iobus Fincelius de *cura pestis*, Bernard. Pennotus de *medicam. chymic.* Christoph. Hornius in *dialogo de auro*. Franciscus Anton. de *auro potabili*. Argentum etiam auro multò inferius, illius tamen vires quadamtenus æmulantur, cor à veneno præseruat, melancholicis præsidio est, arcer pestem, viscera à labe pestifera tuetur, vt testatur Auic. lib. 1. tract. 2. cap. 65. Stibium, antimonium dicunt, pro præseruanda, & curanda pestifera lue primas tenet, de cuius vi, lib. 1. in *com. hist.* 36. Margaritæ præsertim impenforatæ roborant cor, præseruant à peste, de quarum facultate, l. 1. in *com. hist.* 36.

Gemma omnes pollent contra pestem, quarum vsus

est multiplex: Nam veniunt in plura pretiosa antidota, de quorum saluberrimo vsu, lege Stephanum Castresem, lib. 4. de *meteor. microcosm. cap. 3.* Lapidis pretiosi, & eorum fragmenta eadem pollent facultate, vt carbunculus, rubinus, granatus, balagius, adamas, cui in pestifera lue domanda attribuenda auctoritas, ex Plin. lib. 27. cap. 4. qui sinistro brachio ligatus omnia venena facit irrita; topazius, cuius vires decantant Vinarius, & alij; achates, sardonius, carneola, turchina, amethystus, chrysolitus, sapphirus, iaspidis species, chalcedonius, chrysolitus, aërites, beryllus, de quorum proprietatibus miris pro præseruatione, & curatione morborum epidemicorum luculenter agitarunt Franciscus Ruets lib. de *gemmis*, Paschasius Balduinus eius interpret, Syluaticus cont. 47. & luculenter Anselmus Boëtius *libris suis elegantissimis de lapidibus*. His adde smaragdum, cuius admirandas facultates pro domando veneno esse præstantissimas, ex veterum, & iuniorum mente probauimus lib. 1. in *com. hist.* 22. cuius vires eleganter descripsit Ferdinandus Sepulveda proprio de *theriaca-samaragorum libello*.

Lapis philosophicus contra pestilentem luem vim quoque mirificam habere creditur: nam calorem natium instaurat, spiritus omnes recreat, putredinem arcer, venenum domat ac coercet, probant Gerardus Dornaus de *transmut. metallor. cap. 14.* Iustus Balbianus tract. 5. *rosar. abreu. circa fin.* Michaël Scottus de *natur. solis, & lunæ*, Richardus ca. 14. Calid. cap. 14. Rogerius Bacco de *mirab. por. art. & nat.* Robertus Vallentis, de *verit. & antiq. art. chym. cap. 14.*

Oleum vitrioli summum est etiam auxilium contra pestem: quoniam refrigerat, incendium malignum remittit, exiccat, putredinem arcer, veneno resistit, & sic pestilentibus, & malignis febribus valde opitulatur, firmant Matthiolus lib. 5. in *Dioscorid. cap. 74.* Anton. Portus lib. 2. de *peste, cap. 54.* Crolius in *Basilic. chymic.* Ioan. Mollerus tract. de *peste, cap. 5.* Ioan. Bokelius in *regim. pestil. part. 1. cap. 20.* Elaias Leschius in *disputat. medicochym. de peste*. Rudolphus Goclenius, in *loimogra.* David Herchius in *suo de peste tract.* Andreas Starexius tract. de *peste*, Iordanus tract. 1. de *peste, cap. 19.* Augenius tom. 2. *epist. lib. 6. epist. 8.* & alij: quidquid contra sentiat Syluaticus cont. 48. de hoc argumento ex professo disceptans, cuius rationes quum non valde urgeant, facillimè solui possunt.

Inter mineralia reponendum ambarum, cuius generatio etiam apud auctores sit incerta, affirmantibus nonnullis esse maritimum fungum in alto maris concrecentem, qui quidem erutus inde, vel aquis tandem supernatet, vel immanioribus, sæuioribusque procellis vnà cum faxis in lictus ipsum propellatur, quæ opinio placuit Auic. lib. 2. cap. 63. Serapioni lib. 1. *simpl. c. 196.* alijs dicentibus esse bituminis speciem quibusdam è fontibus, aut ex ipso maris alueo scaurientis, vt probat Simeon Sethi. Alij stercois auium maritimarum, aut balenæ semen, aut maris spumam esse sunt arbitrati. Vt cumque sit, cordis vires proprietate quadam tuetur, reficit cerebrum, sensus viuificat, & odore suo suavissimo reficit spiritus, & tum olfactum, tum bibitum aëri pestilenti egregiè auxiliatur.

Ex animalibus animaliumque partibus, aut excrementis alexipharmaca petenda sunt, inter quæ principatum obtinet lapis belzaar, de cuius generatione sat plura conscripserunt Garzias ab Horto, Monardus, Christoph. à Costa, Bauhinus, & alij, & nos de eius temperamento, propinandi modo, & mirandis effectibus plura diximus lib. 1. in *com. hist.* 36. Legendi de hoc argumento præter ibi citatos, Diomedes Cornarius in *lib. conf. & obs. hist.* 22. Claudius Richardus in *descriptione huius lapidis*, Rulandus de *febre vngarica, quæst. 28.* Ioachim. Schillerus *sect. 2. de pest. Brat.* Anselmus Boëtius lib. 2. de *gem. c. 193.* Gualthetus Ruffius in *de peste*, Bodinus lib. 2. *theat. nat.* Leonh. Rauuollius in *suo itinerar.* Antonius Fonesius lib. 1. de *peste, in med.* Diomedes Amicus lib. de *peste, cap. 45.* Gabel Kouerus in *annot. ad cap. 34. Baccij de gemmis.* Ioan. Franciscus Vlmus lib. 2. de *occult. propriet. cap. 5.*

Deinde meminisse oportet cornu rhinocerotis, ossa, sanguinem, cutem istius immanis bestia aduersus venena maximam

maximam vim habere. De corio, & sanguine dicam, quod a cum occupat, cuius decoctum, puluis, & stillatitia aqua ad febres pestilentes valde prodesse solent. Sequitur succus medullæ fructus Brasiliensis vocati *Moracui. 20. Haju*, cuius vires pro peste, febribus malignis, & æstuosis esse admirabiles diximus lib. 3. de *praxi admiranda*, obs. 27. & eius effugiem, naturam, & efficaciam describit Ioannes de Laët, auctor grauissimus in *sua descriptione regni Occidentalis in med.* Scabiola, scordium, pimpinella, bistorta tormentilla, angelica, scorzonera, vincetoxicum, carlina, tussifilago, fantali omnes, agallochum, helenium, valeriana, acorus, galanga, cinnamomum, flores croci, citri, aurantij, rosarum, caryophyllorū, rosifmarini, aurantia, punicæ, citronea, limones, semè citri, napi siluestris, anisi, succi citri, aloës, myrrha, ammoniacum, belzoimū, acetosa, oxylapathum, ruta, trifolium, buglossum, borrago, & eius flores, sonchus, hypericum, betonica, zedoaria, doricum orientale, anchusa, gentiana, serpentina, allium, raphanus siluestris, agaricus, dictamnus creticus, eupatorium, triflago, origanum, genista, fumaria, melissophyllum, pulegium, lysimachia, quæ vulgò pestifuga appellatur, bacca iuniperi, carui, & myrti, ribes, nux myrtifica, cerasa acida, myrobalarum omne genus, coriandri semen, ocymum, crocus, calendula, viola purpurea, nymphaea, stechas, & acetum, omphacium; fraxini cortex, corallum, balsamum, zingiber, & alia pretiosa simplicia, de quorum facultatibus si singulatim sermonem retexam, legentibus tædium pariam. Nam in recensenda horum magna congerie iam me fuisse longiorem cognosco. Legat qui velit Matthiolum doctissimum, qui in suis in Dioscorid. commentariis omnia hæc ad viuum descripsit.

Referam tamen vnum solum à me expertum, nouissimum pro peste, malignisque febribus curandis, at tutissimum alexipharmacum, de cuius facultate nec veteres, nec aromatum Indiæ scriptores quidquam memoriæ commendarunt. Agitur trigessimus quartus annus eum ab India Orientali, ex insulis vocatis Molucensibus, in Olyssipponem, emporium totius orbis celeberrimum allata est magna copia coccorum paruorum, quorum virtutem esse mirabilem aduersus venena, & morbos venenatos, mercatores qui eos afferbant, summis laudibus prædicabant. Coccus hic Molucensis est rotundus, intus albus, in superficie externa habet colorem cinnamomi, sed dilutiorem, nucleus amygdalæ instar latet intus, gustui dulcis, albus, durus, caret medulla, magnitudine est paruus, castaneæ modo, tota illius substantia est durissima, ita vt solum cultello acutissimo, aut lima abradi possit. Placuit sæpissime de illius vsu, & vi in peste, pestiferis febribus, malignis, & alijs ardentibus, melancholicisque affectibus periculum facere. Quapropter eius scobem, tenuissimè trituratam pondere granorum quatuor, aut sex, aqua rosacea, aut acetosa, aut alio cardiaco decocto, aut iulapio exceptam agris anxietate oppressis exhibui. Deus bonæ symptomata sunt sedata, & ferè maior pars laborantium euasit: cuius antidoti vsu roborata natura largo alui profluuio sequuto, & aliquando excitato sudore copioso venenum infranauit. Si huius cocci rantentum dentibus validissime comminuas, sapor quidam insipidus in lingua percipitur, sed temperamento frigidus est, & siccus, & sic firmat ventriculum, viscera roborat, cardiacis succurrit affectionibus, prodest febribus productis, quartanis, cutaneis affectibus, contagiosis, & pestilenti diarrhœæ, & dysenteria opitulatur apprimè, & contagiosis morbis summo est auxilio. In delicijs nunc refero vnum, cuius puluere quum datur occasio vtor cum vtilitate summa. Sed quæres quæ sit inter hunc, & coccum Maldiuensem differentia? Dic, quod Molucensis distat à Maldiuensi longissime, & sic in solo, & cælo multum differunt. Maldiuensis est maximus, intus cineritio, extra subnigro est præditus colore, cuius descriptionem, & vires diligenter, & eleganter proposuit Augerius Clusius Medicus eruditissimus tract. de *cocco Maldiuensi*. Molucensis verò contrariam sortitur electionem.

Si tamen vltimo loco perconteris, num in natura extet aliquod verum, ac certum pestis alexipharmacum? Dic

maximam vim habere. De corio, & sanguine dicam, quod a cum occupat, cuius decoctum, puluis, & stillatitia aqua ad febres pestilentes valde prodesse solent. Sequitur succus medullæ fructus Brasiliensis vocati *Moracui. 20. Haju*, cuius vires pro peste, febribus malignis, & æstuosis esse admirabiles diximus lib. 3. de *praxi admiranda*, obs. 27. & eius effugiem, naturam, & efficaciam describit Ioannes de Laët, auctor grauissimus in *sua descriptione regni Occidentalis in med.* Scabiola, scordium, pimpinella, bistorta tormentilla, angelica, scorzonera, vincetoxicum, carlina, tussifilago, fantali omnes, agallochum, helenium, valeriana, acorus, galanga, cinnamomum, flores croci, citri, aurantij, rosarum, caryophyllorū, rosifmarini, aurantia, punicæ, citronea, limones, semè citri, napi siluestris, anisi, succi citri, aloës, myrrha, ammoniacum, belzoimū, acetosa, oxylapathum, ruta, trifolium, buglossum, borrago, & eius flores, sonchus, hypericum, betonica, zedoaria, doricum orientale, anchusa, gentiana, serpentina, allium, raphanus siluestris, agaricus, dictamnus creticus, eupatorium, triflago, origanum, genista, fumaria, melissophyllum, pulegium, lysimachia, quæ vulgò pestifuga appellatur, bacca iuniperi, carui, & myrti, ribes, nux myrtifica, cerasa acida, myrobalarum omne genus, coriandri semen, ocymum, crocus, calendula, viola purpurea, nymphaea, stechas, & acetum, omphacium; fraxini cortex, corallum, balsamum, zingiber, & alia pretiosa simplicia, de quorum facultatibus si singulatim sermonem retexam, legentibus tædium pariam. Nam in recensenda horum magna congerie iam me fuisse longiorem cognosco. Legat qui velit Matthiolum doctissimum, qui in suis in Dioscorid. commentariis omnia hæc ad viuum descripsit.

Referam tamen vnum solum à me expertum, nouissimum pro peste, malignisque febribus curandis, at tutissimum alexipharmacum, de cuius facultate nec veteres, nec aromatum Indiæ scriptores quidquam memoriæ commendarunt. Agitur trigessimus quartus annus eum ab India Orientali, ex insulis vocatis Molucensibus, in Olyssipponem, emporium totius orbis celeberrimum allata est magna copia coccorum paruorum, quorum virtutem esse mirabilem aduersus venena, & morbos venenatos, mercatores qui eos afferbant, summis laudibus prædicabant. Coccus hic Molucensis est rotundus, intus albus, in superficie externa habet colorem cinnamomi, sed dilutiorem, nucleus amygdalæ instar latet intus, gustui dulcis, albus, durus, caret medulla, magnitudine est paruus, castaneæ modo, tota illius substantia est durissima, ita vt solum cultello acutissimo, aut lima abradi possit. Placuit sæpissime de illius vsu, & vi in peste, pestiferis febribus, malignis, & alijs ardentibus, melancholicisque affectibus periculum facere. Quapropter eius scobem, tenuissimè trituratam pondere granorum quatuor, aut sex, aqua rosacea, aut acetosa, aut alio cardiaco decocto, aut iulapio exceptam agris anxietate oppressis exhibui. Deus bonæ symptomata sunt sedata, & ferè maior pars laborantium euasit: cuius antidoti vsu roborata natura largo alui profluuio sequuto, & aliquando excitato sudore copioso venenum infranauit. Si huius cocci rantentum dentibus validissime comminuas, sapor quidam insipidus in lingua percipitur, sed temperamento frigidus est, & siccus, & sic firmat ventriculum, viscera roborat, cardiacis succurrit affectionibus, prodest febribus productis, quartanis, cutaneis affectibus, contagiosis, & pestilenti diarrhœæ, & dysenteria opitulatur apprimè, & contagiosis morbis summo est auxilio. In delicijs nunc refero vnum, cuius puluere quum datur occasio vtor cum vtilitate summa. Sed quæres quæ sit inter hunc, & coccum Maldiuensem differentia? Dic, quod Molucensis distat à Maldiuensi longissime, & sic in solo, & cælo multum differunt. Maldiuensis est maximus, intus cineritio, extra subnigro est præditus colore, cuius descriptionem, & vires diligenter, & eleganter proposuit Augerius Clusius Medicus eruditissimus tract. de *cocco Maldiuensi*. Molucensis verò contrariam sortitur electionem.

cum Gesnero lib. 1. epist. 64 pestis alexicacon à solo Deo esse cognitum, & penes illum adhuc latitare, qui flagelli huius naturam, eiusque antidotum in peccata hominum sibi soli hæctenus referuare voluit. Sic enim habet: Remedia aduersus pestem nos nulla habemus. Fortè etiam non placet Deo, ut contra flagellum peccatis nostris debitum, vllum certum presidium habeamus. Crato conf. 166. sic ait Veram pestis antidotum Deo soli notam esse non est dubium. Palmarius lib. de febre pestilenti, cap. 17. sic inquit. Cum peculiare pestis remedium adhuc in natura sinu delitescat abdutum, ad communia venenorum alexiteria, & cardiaca medicamenta confugere necesse est.

HIST. LII. ACTVARI, De febre maligna.

Febris maligna, signis maleficentissimis comitata, sexto die interficiens.

Veluti nos iam pridem in adolescente vidimus, is enim corporis firmitate, & magnitudine præstabat, sed plurimis, atque variis viciatur, sine vlla vineudi ratione, & scis Quin etiã adolescens interdum corripiebatur febre continua, atque incidendo in ventris fluxum liberabatur. Sed tandem captus à febre, accessa à magna putredine, me vocauit mihi que curam eius credidit. Erat dies tertia qua ad eum accitus sum. Veni, & eger non mediocriter se habebat, setigi pulsum nouique non paruum febrem à putredine humorum genitam esse. Deinde matulam vidi multam crassitudinem continentem, usque adeo, ut maiorem non potuisset habere, cuius color erat varius, & alienus; non enim videbatur albus, neque rubeus, neque niger, neque rufus, atque omnibus his coloribus apparentibus, nihil tamen exactè secretum, & definitum proprio loco erat, neque valdè mixta, sed mediocri mixtura erant, qua omnia ex magna humorum corruptione erant. Aderant namque excretionem ventris immodice, graniterque olentes, atque quadam dissolutio corporis aderat ob vehementiam febris virtute deiecia: namque bilis pura, & veluti aquea profuebat multa, & assidua surrectione excedens mediocritatem. Et itaque die malè se habuit, postea verò etiam vrina excretionem continuit: tum quia totus impetus materia in ventrem concesserat, tum quia febris vehementia exsiccatus fuerat musculus circa vesica collum, qui continet ne vrina intempèstè efflueret: at verò usque adeo remissa est eius virtus concoctrix à magno momento materia fluentis deorsum, ut iam mortificata videretur, quin etiam è naribus aliqua frustra sanguinis mortificati effluxere, atque per fauces expulsa sunt. Quod ubi Medicus quidam ex iis qui frequentabant vidit, venam incidit, quum nihil opus esset, arbitratus sanguinem expelli debere ob multitudinem. Quoniam verò quarta dies iam erat ab ea qua vrinam continuit, vesica verò extumuit à multa collecta vrina, nec vllum exitum habente, & dies iam sexta erat, atque spasms immodicus corripuit agrotum, atque eo modo facilius prostrata reliqua virtute succubuit eger accidentibus, &c. Actuarius lib. 1. de præuidentis vrinarum, cap. 14.

PARAPHRASIS.

Actuarius proposuit hoc exemplum, ut confirmet magnam esse habendam prouidentiam, quando eger vrinam crassam excernit præsentè accessione febris, quæ procedente morbo non attenuatur, neque ad meliores colores mutatur: quæ vrina virtutis debilitatem, & humorum copiam significat, ita ut metus sit ne defatigata natura succumbat. Hanc admodum crassam habebat adolescens quidam, qui in febrem putridam, malè tamen morigeratam lapsus est. Et primò dicendum, vrinam valdè crassam, exitialem esse, & deterriam, cum summam cruditatem significet. Itã enim dicit Hip. 2. prognost. 31. ex vrinis verò magis exitiosæ sunt fœtidæ, & aquosæ, & nigra, & crassæ. Circa crassam duo notat Gal. in com. Primum, quod per crassam, non quamcumque intelligimus, sed eam quæ vehementer crassa est: nam si simpliciter crassior, quam

naturalis existit, non admodum exitiosa habetur: licet enim alicuius cruditatis sit indicium, non tamen exitij, quare longiorem potius morbum significat, quam exitialem.

Sed instabis dicendo Hip. non reprobasse vrinam absolutè crassam: sed cum nigredine coniunctam. Dic, quod etsi Hip. non distinxerit, an sola crassities sit sufficiens indicium ad nunciandum agrotantis interitum, an potius oporteat cum nigredine copulari: tamen Galenus similitum sententiarum nullam meliorem expositionem adinuenit, quàm sit ipsa experientia, sic enim ait in com. Caterum crassa vtrum per se seorsum exitiosa cõfenda sit, an copulanda cum prædictis, aut nigra, dignè consideratione est. Igitur que ipsi nonimus diligenter obseruando, dicemus, ut ex illis orsus simul scias veritatem, similique meliorem eligas enarrationem, vrinam nigram quò fuerit crassior, eò deteriore haberi obseruauimus: at si colorem habeat naturalem, duplicem habet euentum, interdum ad mortem, interdum ad sanitatè propinquam, quemadmodum multa præter naturam, quippe corpus per illa expurgatur. Caterum constat ut ab Hip. crassa dicatur, quæ per nimium talis habeatur: quæ enim simpliciter crassior, quam naturalis existit, non admodum exitiosa habetur, &c. Quare ad modum crassa, pessima est, quia crassa materia, ac densæ agitationem à calore factam significat, ut ait Gal. 4. aph. 70 & apud Auic. 2. 1. doct. 3. c. 3. vrina valdè crassa vt plurimum coctionis priuationem præostendit.

Rogabis, vtrum constituendum sit discrimen inter vrinam crassam, & perturbatam, an potius vrina quæ crassa est, sit etiam simul perturbata. Gal. lib. 1. crisi. c. 12. crassas enim perturbatis videtur confundere, dicens vrinam quæ seipsa crassior est, conturbatam esse. Idem affirmat, 1. epid. sect. 1. com. 21. & 2. prog. 26. appellat vrinam crassam, quæ iumentorum vrinis similis est, & 4. de sanit. tuend. 4. vocat turbidam. Et Aëtius tetrab. 2. ferm. 1. c. 34. & Paulus lib. 2. c. 14. Et hanc esse Galeni sententiam, & caterorum Græcorum asserit Vallesius lib. 3. cont. c. 23. Subscribit Christoph. à Vega trael. de vrinis, c. 2. in princ.

Auicenna tamen 2. 1. doct. 3. cap. 1. docet diuersas differentias vrinæ esse, crassitiem, & turbulentiã, quod aliarum rerum exemplo ostendit: sæpe enim multa reperiuntur quæ crassa sunt, & non turbulenta, immò clara, & perspicua, cuiusmodi sunt albumen oui, crystallus, gluten piscium liquatum, oleum, & alia similia. Dic, simpliciter crassitiem, & turbulentiã esse res impertinentes, & inter se diuersas, tamen in vrinis coincidere in idem, ita vt omnis vrina crassa præter naturam, turbulenta sit: nam vrina quæ in sua substantia tenuis est, & aquosa, non acquirit crassitiem nisi per commixtionem humorum crassorum, aut multam quantitatem alicuius humoris permixti, qui si optimè commisceantur per concoctionem, reddunt vrinam mediocrem in crassitie; quod si perfectè non misceantur, reddunt vrinam crassiorem naturali, & simul perturbatam.

Quod si obicias quod Auicenna loc. cit. cap. 3. asserit, vrinam valdè crassam secundum plurimum significare coctionis priuationem, sed aliquando coctionem crassarum humorum præostendere, quare tunc hæc vrina, crassa erit, & tamen non erit turbulenta cum fiat per coctionem. Dic, hanc vrinam etiam turbulentiã esse; nam hæc coctio non est perfecta omnino: aliàs non videtur sententia Auic. admittenda, nisi fortè intelligamus eam vrinam fieri valdè crassam per concoctionem humoris noxij crassi, quem cum coquitur, natura per vias vrinæ expurgate solet, & ita tum temporis has reddit crassas, sed simul ob eandem causam etiam turbulentiã.

Ergo adolescens hic robustus, & firmus incidit in febrem putridam, sed ob hanc causam fatis periculofam quoniam, vt dicebat Galenus lib. 3. de presig. ex puls. cap. 4. qui habitu sunt valenti, si incidant, periclitantur, quoniam fortes vires, lethales morbos contemnuunt, 10. meth. 4. & hæc si morbo succumbunt, vehementiam morbi, arguunt manifestè, & magnitudinem causæ præostendunt, iuxta textum Hip. 2. aph. 34. quare Auicenna 2. 4. trael. 1. c. 28. dicit, & scias quod sani pauca infirmitatis cum agrotant, significant timorem, &c.

Insuper

Insuper hic alimentis vescabatur plurimis, ex quibus cruditates emanant: cum enim cibus debeat esse proportionatus calori coquenti, si in magna quantitate assumitur, nocet, cum semicoctus remaneat, quare ex cruditate, quæ est omnium malorum seminarium, atque origo, vt ait Auic. 1. 6. 3. trael. 3. cap. 21. scaturiunt obstructions mali habitus, podagra, articularum morbi, acutæ, & diuturnæ febres, apoplexiæ, paralyfes, conuulsiones, peripneumoniæ, ophthalmiæ, & vniuersa prope morborum farra-go ceu è fonte vberimò oriuntur.

Quòd si accedat vt assumpta edulia sint varia, tunc damna quiddam quæ difficilem postea habent correctionem: quoniam ciborum varietas reprobata est, vt docuit Galenus 1. acut. 18. §. Quo fit vt qui de concoctione scripserunt, ciborum varietatè, præsertimque ubi variis consent facultatibus, nocentissimam dixerint, utpote quæ ingesta ipsa probè concoqui prohibeat. Obseruant id maxime qui lullantur, tum qui legitime certant prandio: ij siquidem panè duntaxat edunt, in cœna verò carnem, &c. explicat Plurarchus 4. probl. sympos. nam vt ait Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 7. §. Nihil quidè deterius est quam diuersa nutrientia simul adiungere, &c. alij enim citius, alij difficilius concoquuntur. Consulte Santorellum doctissimum lib. 15. antepraxis cap. 12.

Deinde si omnibus his iungatur etiam varius, & inordinatus viuendi modus, tunc nihil deesse iam potest, vt debilitato calore ex alimentij copia eoque distracto, humorum in corpore accrescat congeries, ex quibus putredo oriatur, foueatur, & increfcat: tunc autem nulla obseruatur viuendi ratio, quando in multa quantitate, eaque varia sumuntur alimenta, & postea nullus ordo obseruetur, sumantur frigida, & calida actu tenuia cum crassis, & ea, antequam coquantur talia, iterum ingurgitare, quoniam nihil deterius est in corpore quam nutriens super nutriens, quod non est digestum, mittere, vt ait Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 7. Amplius cruditates parit, & obstructions, motus post cibum intempèstius: alimentum enim à ventriculo deturbat semicrudum & ab officinis coctionis calorem distrahit, non enim ex iis quæ comeduntur, & bibuntur, sed ex iis quæ probe in ventriculo concoquuntur fit nutritio, vt eleganter dicebat Gal. 1. 1. meth. 15.

Ex iis aduertere licet, salubre esse consilium Galeni mōnentis illos qui suæ salutis curam habere debent, ne virium firmitudini confisi edulia praua esitent, licet ea optimè concoquantur, sic enim ait, lib. 2. de alimentor. facult. cap. 6. Ergo qui cucumeres bellè concoquunt, cum eo ipso sibi affatim iis se impleuerint, iis tandem longo temporis tractu accidit, vt succus frigidus, ac mediocriter crassus in venis coarctueretur, quæ in ea coctione quæ fit in venis, haud facile mutationem in probum sanguinem recipiat. Ob eam igitur causam omnibus prauis succi edulsis censeo abstinentum: etiam si ea quibusdam concoctis sint facilia: nobis enim non aduertentibus prauus succus ex ipsis post longum tempus in venis colliguatur, qui postea exiguum ad putredinem occasionem natus, febres malignas accendit, &c. Transtuli Auicenn. 3. 1. doct. 2. cap. in hunc modum Ille verò in quo mala digeruntur nutrientia, ob hoc non decipiatur quoniam post dies in ipso mali generabuntur humores agritudines facientes, & pernectentes, &c.

Nec enim hic viuendi reprobos ordo potuit naturam robustam, & validam diuertere, ne ex temporum interuallis saburrã extra corpus excitato alui profluio cum continua febre coniuncto propelleret, qua vacatione à febre euadebat immunis. Sed cum in eodem victu perfectuisset, in dies, magis, ac magis auctis cruditatibus factum est, vt increfcente putredine, & corruptione in venis, quam præ copia natura non potuit excernere, ipse tandem putri synocho corripiretur, ex feruore, & ebullitione putrentis sanguinis suborta. Hoc vrinæ crassissimæ demonstrabant, ex recitata causa profectæ. Aderat etiam plenitudo, seu succorum æqualiter se habentium redundantia, quam plethoram appellat Galenus lib. 3. de sanit. tuend. cap. 9. & 4. meth. 4. & 13. eiusd. cap. 6. Nam in hoc agro succi omnes, seruata veteri proportione, fuerunt accumulati: quoniam vrina, quæ est serum sanguinis, & aliorum humorum, id indicabat: neque enim erat alba,

rubra, nigra, aut rufa, sed aliquando huic, interdum alium colorem repræsentabat, in qua nullum aderat sedimen, nec ipsa coctionis futura spes de se præbebat.

Immo vexabat nimium alui profluuium, quod in initio morbi si eueniat citra leuamen vllum, est symptomaticum, & reprobum, 4. aph. 22. Nihil enim in initio ad bonum enacuari est possibile, omnia enim sunt casus præter naturam earum quæ sunt in corpore dispositionum: oportet enim prius præire coctionem, subsequi discretionem, & vltimò excretionem, vt bona sit crisis, atque iudicium. Repetit. 3. epid. sect. 1. com. 5. quonia iis quæ sine ratione (hoc est sine coctione) leuant fidere non oportet, ex Hip. 2. aph. 27. maxime cum fœtida essent impensè, quæ intensam putredinem intravenas contentam præostendunt, superans enim graucolentia putredinis est, non concoctionis signum, auctore Geleno lib. 1. prog. vlt. in princ. Nam fœtor, nisi fiat à rebus fœtorum inducentibus, vt aliis, eruca, porris, ouis, quæ omnia fœtorem concitare testatur Auic. 7. 4. trael. 3. cap. 24. si vehemens est, summam putrefactionem significat, ex Gal. lib. 1. crisi. sap. 11. & Aucr. 21. part. cãnc. text. 333.

Enimverò si hanc immodicam vacationem consideres, & ob hanc causam virium iacturam summam, non est dubium quin hic malè habuerit. Accessit alia huius damni causa, nempe confluxus materiæ ad vias vrinæ, quare ischuria sequuta; quæ ex obstructione meatuum vesicæ in febribus oriri consuevit, & firmat Paulus lib. 3. cap. 45. Non dubito etiam, quod à febris vehementia toto corpore veluti exsiccato, etiam musculus vesicæ ceruicem claudens exiccaretur, & sic nimium contractus; chordatum instar ad solem, vel ignem exiccaturum, laxari non posset sed magis corrugatus vrinam retineret. Ob quartam causam spiritibus ob nimium incendium internum dissipatis, & resolutis veluti calore nativo, vires ad extremam debilitatem sunt redactæ, ita vt sanguinem retinere non possent: & sic per nares & fauces ipsum concretum, & grumosum excreuit, quæ vacuatio occasionem præbuit insperito Medico vt sanguinem secta vena emitteret; quem errorem notauit inter omnes Fernelius lib. 2. de ven. sect. cap. 4. dum sic ait. Neque imperitorum more, si vel nares sillant sanguine, vel vrina rubra sese offerunt, protinus imperrada vena sectio, &c. Hic ergo sanguis mortificatus, hoc est liquidus, extremam penuriam innati caloris ostendens, vehementem naturalis caloris arguebat imbecillitatem, quam primò cerebrum persentiscit, quum sit laxum, mobile, friabile, maxime cum spiritus animales, quibus vt instrumento vtitur, à calore igneo essent dissipati: quare ex vrina retenta, ac putrida eleuati acres ad superas partes vapores: neruulo geneti communicati, conuulsione excitantur: à fœtida enim vrina exurgit aura venenosa quæ concutit cerebrum, & neruos lincinat, & ferit & sequitur ischmus, ex quo hic vicam tandem cum morte commutauit. Hoc modo narrat Heutnius cap. 22. de morbis capitis, sol. mihi 234. mortuum fuisse robustissimum militem, qui cum toto biduo vrinam non reddidisset, tremulum, delirum, sequuta epilepsia, & validis conuulsionibus occubuisse: & ego aliquos vidi, qui ischuria diuturna oppressi superueniente epilepsia, & apoplexia, disseminato sero per totam corporis molem, tumefacto corpore, & nimis laxo reddito, extincti sunt.

Ex iis manifestè patet, hanc febrem non fuisse simplicièr putridam, sed malignam. Primò, quia paucissimo tempore cor prostrauit, & spiritus vitales extinxit: nam grauissimi morbi sunt qui præcordia obsident, dum eis venenata qualitate insensu sunt, vnde cum deleterius vapor aëri inspersus cum spiritu intro subsiens, cor viscus nobilissimum exercet, affectum valdè malignum inde procreari est necesse. Secundò, quod febris incepit à magna putredine, & deinde in magnam humorum corruptionem degenerauit: quoniam maligna febris à putredine corruptelam excitat, vt suis viribus sese ostendat, & in actum erumpat. Et à corruptione malignitas, quæ à putredine, caloreque sulcitur, sæuissima symptomata parit, & magis funesta, quam ea quæ à putredine finit, ex illa enim facultates vitales magis concidunt, & febris magis lethalis, & perniciofa est: datur enim corruptio quæ

quæ longè differt à putredine: humores enim nostri corporis eò corruptionis aliquando deueniunt, vt propria destituti natura, alienamque subeuntes, letalibus venenis finitimi reddantur. Accedit alia coniectura, quod omnibus celebratis auxiliis non mitescat, ita dicit Galenus lib. 1. epid. sect. 3. com. 1. in init. nam morbum constat eacòthem esse, vbi cum omnia rectè administrantur, nihilo fiat mitior, & 1. 3. sect. 3. com. 7. 9. S. Retiuit autem Hipp. sicut remedia alia omnia, tamen necesse interdum habuit dicere, nihil eos ab iis qua offerebantur adiutos fuisse, vt malignitatem suggereret morbi, explicat perdoctè Ioannes Collic lib. 1. de morbis malign. c. 8. Plurima autem remedia ab Actuario, vt à Medico expertissimo fuisse celebrata non negabimus, sed ea reticuit, vt fecit Hippocrates in Anaxione, quoniam attulit historiam solùm, vt probaret, vrinam admodum crassam in febribus reprobam esse, & inutilem.

HIST. LIII. AVENZOAR. De variolis.

Auenzoar correptus variolis, assumpto melle, & exacerbato morbo, naturæ tamen beneficio, à morte euasit.

Quoniam stulti vulgares dant istis dulcia, mel, pisces salios. Ego fui ex illis qui cecidi in illum errore, quia cum essem paruulus, habui variolas, & pater meus non erat mecum, & consilio quorundam accepi mel, & ex illa angustia, & labore, & fortitudine, agritudinis quam habui, mirum fuit quod euasi. Auenzoar lib. 2. thezir. tract. 7. c. 3.

PARAPHRASIS.

Dulcia, quia bilefcunt feruorem concitant calore suo, facile inflammantur, sicut & mel, in variolis, in quibus febris, adest vehementissima, non esse concedenda omnibus est manifestum. De piscibus salis maior est hæstitatio: nam à vulgo receptissimum est illos exhibere, qui variolis, & morbillis sunt oppressi. Neque hæc opinio contemenda, quum sit à peritissimis Medicorum confirmata. Brudus enim Lusitanus lib. 3. de regimine febricitantium, c. 2. 3. quem sequutus est Ludouicus Mercatus lib. 1. indicat. in consilio cap. 1. piscium salitorum vsum in hoc affectu vtilem esse asseuerant: Nam ratione salis exanthemata ad cutem facilius erumpunt, maxime si humores crassi sint, viæque angustiores: falsa enim penetrant, attenuant, humorem ad cutem propellunt. Sed hunc viciandi vsum non laudo: ex quo plures aucta febre, sequitis vehementissimis symptomatis perire vidi. Nam falsa nocua sunt, inflammant enim calore suo, excitant humorem, cumque excerni prohibent, quoniam vt ait Auic. lib. 2. tract. 1. cap. 3. exciccant, & adstrictione contrahunt, ex Gal. 11. simpl. rit. de sale. Deinde pisces in medio febris feruore, qui in exanthematis intensus adest, oblati corrumpuntur, & humiditate sua excrementicia humores vitiosos generant. Insuper licet in febribus saxatiles concedantur, vt latè probauimus lib. 1. in com. hist. 2. 8. tamen saliti difficulter in stomacho concoquantur, quum crassiore substantia constant. Quare pisces salii in exanthematis merito reprobantur, quum plurima edulia iis prouocandis sint accommoda magis, quorum catalogum legat qui velit apud Auic. 1. 4. tract. 4. cap. 10. & alios Arabicæ familiæ Medicos scientissimos, qui in eorum curatione ceteros antecellunt.

antecellunt.

* *

* *

HISTOR. LIV. RHASIS, De variolis.

Variolis correpti licet in initio videantur melius habere, in declinatione tamen sæpissimè pereunt.

Quidam passus fuit variolas satis malignas, & fuit phlebotomatus priusquam constringeretur guttur eius, & non remansit aliqua medicina extinctiva, quæ non ei esset facta, & melioratum est, & elargatum eius guttur, & variola similiter, ita quod habuimus de eo bonam spem: & postea in statu aucta sunt accidentia, & in declinatione euenit ei dolor vehemens in tibia, & denigrata est, & intentionis meæ erat scarificare locum, & in eadem hora habuit casum virtutis, & tum desperavi de eo omnino, & deuenit ad talem statum, quod sanguis emanabat ab eius penis, & eodem die mortuus est. Rhasis lib. 3. o. cont. tract. 13. cap. 1.

PARAPHRASIS.

De causa exanthematum satis superque disceptatum, lib. 2. in com. hist. 3. quo loco à vicio mensuræ sanguinis oriri determinauimus. Nunc historiam explanationem aggrediamur. Variolas esse malignas certum est, quando ante eruptionem, & postea contingunt symptomata leua. Nam variolæ pestem portendunt, aut subsequantur, & vehementissimis pathematis agros exercent: tamen in anxietas adsit, tremor cordis infestet, febris viget intensa, conuulsiones premant ex aura venenosa eleuata, que ferit, concutit, & partes neruofas lancinat, & vexat: tunc malignissimæ sunt: quem vaporem virulentum, & noxium cum natura separet, atque ad partes externas pellere contendit, eo ebulliente, & tetrum hæritum eructante, hæc & grauiora damna accidere comperimus.

Licet autem variolæ ex crassiore, & minus acri humore oriantur, quam morbilli, tamen ex illis plures occumbunt, quoniam lentus humor contumaciter glutinis insit visceribus adhærescit, & præ mora retentus amplius putrescens, acrior fit, & mordacior, & sic interna membra rodit, & exulcerat: hinc dysenteria lethales, pulmonis, & spiritalium vlcera cacoëthica, rabes, totius corporis deformitas, & alia immania monstra repullulant, quæ vix coerceri infrenarique possunt.

Omnia hæc præuidens auctor noster, quum febris adesset valida, & feruoris magni, quæ non solum eb fluxum humoris maligni ad fauces, vt ferè solet; sed ob flammeam in visceribus latentem dispositionem, respirationem densam efficientem, & veluti suffocantem, eueniebat, sanguinem emisit, quod auxilium ante eruptionem exanthematum, & postquam erumpere incipiunt, si plethora vrget, & vires valent, esse præstantissimum, facillimum, & securissimum, monuere Arabes, & eorum dux maximus Auicenna, quem sequuntur vnanimiter omnes Medici, quotquot hætenus de exanthematis scripsere, Hispani, Lusitani, Itali, Galli, Angli, Germani, exceptis iis qui medicinam exercent in nostro Belgio, qui cum alioqui doctissimi sint, & expertissimi, hoc tamen auxilium in hoc morbo acriter infamant, & canes, anguæque peius asperrantur, quod ego felicissimè in hoc terræ tractu, non solum in Lusitanis nostris, quos esse assuetos phlebotomiæ ipsi prædicant; sed Belgis, cuiuscumque ætatis, sexus, conditionis expertus sum. Immo si fatuus non esset mihi calamo præstare habenas, plures in propatulum ægros nobiles reponerem, sequutus Galeni consiliū libris de vena sect. aduersus Erasist. cum Medicis Romanis se exerceat, qui aliis auxiliis, nempe apertientibus cutaneos poros, rarefacientibus, sudorificis, citra totius prouidentiam, miserè ægros excarnificabant, qui ob plethoram summam, sanguinem excernentes per os, nares, & sedem, delirio prehensi quidam; alij ob incendij interni ætum,

æstum, depopulato, & resoluto inuato igne, extinctis spiritibus, præter phlebotomia occubere.

Sed quid plura conector ac colligo, & in his minutulis, & triuialibus tempus consumo, crambenque recoctam præbere videor? Nonne Hippocratica oracula sunt vera in Libya, regione calidissima? Delo, temperata? Scythia, frigidissima, vt cecinit Dictator summus lib. prog. 40. & peritissimus Christophorus à Vega in fine com. sic ait. Vnde fit vt Scythia, regio satis frigida sit pro maiori parte, hominesque ferat robustissimos, & qui inuelli semper manserint, neque externam dominij admiserint, neque ipsorum Romanorum arma senserint; ferinis, ac murmis pellibus contra regionis frigiditatem muniuntur, &c. Quare licet in Lybia ob caloris excessum, vires resoluantur, reddanturque ad tanti præsidij administrationem ineptæ satis; in frigida ob rationes dictas vel etiam vigente bruma longè calidiora multò sunt viscera, nam ventres hycæ natura calidissimi 1. aph. 15.

Neque insites, ad Græcos solum loquutum Hippocratem, ad ætatem suam collatione facta. Nam primum est falsum, habesque contra te, perdoctum, & Læconicum paraphrastem Heurnium, qui sic præfatur, in eodem com. num. 9. verbo veracia, contra eos qui hæc tantum ad Græcæ homines pertinere putant, & ad ætatem Hippocratis non enim natura fatiscit. Si enim illa elanguesceret, iam sanè diu interneccione deleta essent quam plurima rerum species, immò homines ipsi: nec Philosophi vllum argumentum inuenissent, quo mundi æternitatem firmassent, &c.

Ergo si Hippocrates & Galenus in regionibus omnibus, in cutæ affectibus, in tumoribus, & inflammationibus exterioribus, in omni excreto ad corporis superficiem, sanguinem emittunt permittentibus viribus, retrocessum humoris à cute ad centrum non verentes: cur in frigidis terris in parca phlebotomia, ante eruptionem exanthematum celebranda. Erasistrati hæmophobi instar, quem tanto peccato Galenus obiurgat, erimus meticolosi?

Et relictis horum auctorum locis, ne in iis feriatim recitandis sim multiloquus, vnum Auicennam proponam, qui 1. 4. tract. 4. cap. 10. sic alloquitur. Oportet in variolis vt incipiatur, & extrahatur sanguis sufficienter, quum condiciones fuerint, & similiter si morbillus fuerit cum repletionem sanguinis, & spatium illius est vsque ad quartum. Sed quando procedunt variolæ, non oportet tunc vt admittatur phlebotomia, nisi inueniatur vehementia repletionis, & dominium materic: tunc enim phlebotometur quantitate qua alleviet, seu minore, &c. Vides ipsi in Auicennæ verba, ne tibi vllus subterfugij locus relinquatur, nisi in pectore, non in fronte oculos habueris.

Demum exercerem ingenium meum in questione de mittendo sanguine in exanthematis. Sed ea est tyrunculis indigna, & doctissimorum virorum censura iam penitus aboluit. Annus agitur duodecimus, si rectè recorder, quo ad hanc populosissimam ciuitatem Amstelodamensem, securissimum tranquillitatis portum accessi,

Sedes ubi fata quietas ostendunt,

Paululum in ea moratus, ad consilium vocor cuiusdam vigesimo ætatis suæ anno constituti Belgæ, cui summa plethora correpto apparentibus variolis, febris inerat ardentissima, pulsus magnus, sitis ingens, aderat toto corpore rubor, tumebant venæ, cocto sanguine plenæ, phlebotomiam consulo, renuunt socij, & licet contra duo nec Hercules ipse, tamen pro veritate contendens, iterum annuentibus affinis, de sanguine mittendo sum sollicitus. Sic factum, & sic quater extracto sanguine duobus diebus deoenerata natura potentius variolas ad cutem transmisiit, & æger à tantò agone superstes remansit.

Pertinaciter insistebant illi, quod expurgatio facta per variolas erat critica, & à natura intenta, & sic celebrata phlebotomia certè naturæ ordo erat inuertendus. Sed hæc methodus non est recta, quoniam habet contra se Galenum in locis multis: nam quando incompletè agit, supplere nos medicando conuenit. Est textus celebris 2. aph. com. 15. Animalium natura ex principioribus membris humoribus malos euacuat, alios per vrinam, vel vomitum, vel alium inferiorem excernit, alios ad cutem extrudit, quos quæ euacuare

Lib. IV.

pra crassitudine non possit sibi eos deponit, atque hoc modo tubercula nascuntur in corpore. Tunc igitur considerandum est, est, & distinguendum, nunquid natura totam in patientibus partibus superfuitatem deposuerit, an adhuc corpus totius animalis vitiosis humoribus abundet, quod excrementa indicabunt. Nam si natura mota est ad expurgandum corpus impurum, biliosa apparebit patetque prius esse purganda, quæ am nutrienda huiusmodi corpora. Sin autem excreciones sunt similes sanis, totum corpus sanum esse indicatur, & sine vllò periculo nuiri potest. &c. Hætenus Galeni aurea distinctio, luculenter docens quædo euacuatione sit opus, quando natura humores superfluos critico modo expellit ad cutem. Quod si Galenus expurgat in imperfecta crisi ad cutem quæ vacuatio magis à superficie attrahit ad centrum, amplius eligit venæ sectionem si illius scopi adfint requisiti, quod probat Galenus lib. epid. sect. com. vbi in Simone latè pustulis correpto venâ secat, retrocessum humoris ad partes intimas minimè veritus, sic enim ait. In quibus corporibus permulta humorum copia ignescit, vis vitales esse purgationes didicisti, priusquam enim ita redundantem materiam, aut venæ sectione, aut purgatione quis eduxerit, si foens, hoc est calidus viens, ipsam discutere conetur, plus attrahet.

Iunior Medicus elapsis diebus stomachabundus alia argumenta in me coniecit valoris non multi, quæ lubens, & silens prætermitto. Sed cum hic contemptum, & negligenter de ingenij mei penè delitescens tenuitate periculum facere tentaret, & infelicis ingenij sit nihil ex se parere, & aliorum vestigijs inhærere, nullum illi, carmine sequenti excepto, responsum dedi, ostendens controuersiam de phlebotomia in variolis triuialem esse, quum ab ingenuitate mea alienum sit de ea aliquid commentari, omnibus enim, vel illis qui sacræ Medicinæ limina primâ salutarunt, in exanthematis sanguinem esse emittendum esse notissimum.

Non tam auersus equos nostra sol iungit ab urbe,
Nec mihi tam tenues subsistunt pectore sensus,
Quin tua non pateant, quæ tanquam oracula nobis
Proponens, pariter me, teque indigna requiris;
At si tantus amor laudis, si tanta voluptas,
Et te magnarum stimulant præconia rerum,
Non nodum in scirpo quære, aut enigmata sphyngos:
In te verte manus, per te speculata ferantur,
Non quæ sunt cunctis passim patefacta libellis.
Ergo siste gradum, teque in tua mænia volue,
Et nos qui in tenebris, & cæco carcere vitam
Ducimus, in tenebris iterum permittite latere.

Possent in hoc argumento plura ex veterum, & iuniorum penu sæcunda præclara depromere, sed ea cum sint quotidiano, euidetique argumento stabilita, silentio inuoluo. Quare Medicus arguens, cum non esset rudis ingenij consilii que expers palinodiæ recantauit, immò dum sese offerebat occasio, ante eruptionem exanthematum in succulentis, & benè educatis puellis sanguinem interdum per sectam venam, aliquando per scarificatas cucurbitas emittendum imperabat cum vtilitate multa. Sed hic attendere debebat prius, in quas angustias, se, tanquam in carceris barathrum coniecerat, dum ardentioris Medicos Belgas mouendi studio hostes sibi pro hæc exercenda praxi infestissimos comparauerit, & timeo ne eum mittant in eam domum, vbi viuos homines mortui incurvant boues. Hæc in rem præsentem satis sint, ad historiam iterum accedamus.

Facta ergo phlebotomia, & celebratis omnibus auxiliis, quæ sanguinis, & aliorum humorum feruorem temperarent, & illorum cauma extinguerent, vt sunt cardiaca iulapia, potiones, decocta, eclegmata, syrui, arteriaca, factum est, vt suffocatio illa ex humore tenaciter vis spiritus adhærescente, & infarcto, tolleretur, expurgato per sputum humore medicaminum ope. Et eum respiratio esset magis libera; aliquam leuaminis spem Medicus concepit, sed hic morbus lætos non habet exitus: Cum enim pars crassa venenosi humoris delitesceret in visceribus, cam ad partes extremas natura expellere tentante, dolor excitatus in tibia, in qua aderat nigredo, signum veneni interni, & mortis imminentis certissimum: Hoc modo Silenus cum liuore extremorum

VVv

mortuus

mortuus est, maligna febrī oppressus apud Hipp. 1. epid. A
 sect. 3. text. 19. Hac febrī detentus perit Crito 1. epid. sect.
 3. text. 26. cui pes in initio morbi vehementer dolere cœ-
 pit, & altero die pustulæ nigrae toto pede apparuerunt:
 Galen. in com. sic ait. *Malignitatis excrementi statim indi-
 cium quod pustule nigrae generantur ad talam, &c.* Sic Ado-
 lescens qui in mendacium foro decumbebat. 3. epid.
 sect. 2. text. 5. cum extremarum partium liuore occubuit;
 in cuius textus explanatione ita fatur Galenus. *Mortis ve-
 ro apertum signum est extremarum partium liuor, & frigus,
 &c.* Nam à venenata aura partium externarum calor intus
 emoritur, spiritus extinguitur, sanguis floridus resoluitur,
 quorum viuacitate antea recreabatur, vnde partium mor-
 ticinium contingit.

Scarificatio tunc, vt auctor notat, maximo erat ex vsu
 vt Galenus affirmat 2. ad Glauc. 7. & alibi sæpe: verum
 cum humor virulentus, malignaque recondita in pro-
 fundo corporis excrementa tetra suo vapore internum
 ignem depopularentur, non potuit hoc auxilium exha-
 uis, & fatiscens viribus celebrari, immo extinctis
 veluti facultatibus & nequeunte retentrice sanguinem
 continere in loco suo, à parte affecta, & denigrata sensim
 sanguis resudabat.

Caveant ergo Medici, nec nisi cum præmeditati one in
 curatione exanthematum prælagiant, in quibus vt pote
 perniciosi non sunt certa prælagia ad salutem, vel mor-
 tem, ex Gal. 2. aph. 13. dicente, *Post signa decretoria, & in
 declinatione in omnibus morbis plures esse sanatos, quæ mor-
 tuos, nisi pestilens constitutio sit.* Exanthemata autem à ma-
 lignitate non esse aliena, immo antecedere pestem, & esse
 contagiosa firmat Auic. 1. 4. tract. 4. cap. 6. §. Et variola
 quidem, & morbillus sunt de summa egritudinum cont-
 agiosarum & Rhasius lib. de peste. scribit, *quod variola etiam
 opus habent præseruatione, ac omnis pestis, quod pronun-
 tiatum de malignis, & populariter vagantibus intelligendum
 est: nam ex ita atrociter sæuiunt, maleficientissimis symp-
 tomatis insignitæ, vt omnes perimant.*

QVÆSTIO XLVIII.

*Verum vniuersalia morbi tempora variis signis distin-
 guantur, vt contra Gal. contendit Argenterius.*

COMMENTARIUM.

IN statu] Cum accuratius, attentiusque mente voluta-
 rem, præcepturus indidem quæ hæc nostras historias
 ornarent luculentius, incidi forte in quasdam quæstiones,
 quæ licet ab aliis agitentur, tamen ad argumentum de fe-
 bribus intimius explicandum apprimè sunt vtilis, quare
 in calce huius libri puriori scribendi stylo eos auxi, illu-
 stravi, & inserui, vt vnà cum aliis coalescentes eant in
 corpus. Galenus li. 1. cris. cap. 2. non vtitur vniuersali ali-
 qua ratione qua omnia morborum tempora distinguantur,
 sed in variis morbis varia ratione illorum tempora
 distinguit, patet ex lib. de totius morbi temporibus, cap. 3.
 maxime quæ solum prosequitur rationem aliquam vni-
 uersalem qua cuiusvis morbi tempora possit distinguere.

Galenus doctrinam cit. loc. imulatas Auic. 1. 4. tract. 1.
 cap. 3. nititur docere quo modo varietates, seu tempora
 morborum possint distingui. Refert ergo principium
 morbi consistere in ingenti naturæ ab eodem morbo
 grauamine, suffocatione, atque in operationibus impedi-
 mento, quo tempore nulla existit notabilis, inter natu-
 ram, & morbum actualis contentio, ac proinde nullus ap-
 parerit, nec morbi, nec naturæ affectus, vt inquit Auic-
 cenna, *quod nec concoctio sentitur, nec contrarium coctionis
 hoc est putredo.* Augmentum verò ex eiusdem Auic. sen-
 tentia consistit in naturæ accrescenti motu, & in morbi-
 ficam materiam insultu, notabilisque tunc existit inter
 naturam, & morbum conflictus, ideòque manifesta iam
 apparent concoctionis, aut putredinis signa. Status, inquit,
 est morbi pars, in qua vehemens intercedit inter morbum &
 naturam contentio, ideòque vehementissima apparent sym-
 ptomata, summa etiam concoctio, aut putredo, sentitur,

quare, eo temper: aut morbi, aut naturæ victoria pa-
 tet, habeturque inter vtrumque vltima resolutio, & iudi-
 cium. Declinatio tandem quæ in salubribus tantum mor-
 bis reperitur, quum nequaquam possit moriturus æger
 vltra morbi statum pertransire, vt infra dicimus, tempus
 est in quo natura, morbificum humorem dominata, iam-
 iam victoriam profequitur, & ad integram vsque, & per-
 fectam sanitatem, morbum in materia, inensione, ma-
 litia, & magnitudine diminuit, illumque iam deuictum in
 totum prostermit, & in vltimum suæ durationis finem,
 atque terminum perducit, & sic sequitur vera, & integra
 laborantis salus.

Sed videntur hi medicinæ proceres inter se discordes:
 Nam Gal. lib. de totius morbi temporibus 3. per solam con-
 coctionem temporum differentias tradidit. Auic. verò
 loc. cit. per concoctionem, & putredinem. At facile eos
 concordare reddes, si illum de salubribus, Auicennam tam
 de salubribus, quam lethalibus interpreteris. Et licet
 Auic. per contrarium digestionem intelligat etiam crudita-
 tem, quæ coctioni etiam contraria est, tamen cum crudi-
 tas raro in morbo proceflu præterquam in principio ap-
 parerit, potius per contrarium digestionem intelligenda est
 putredo, quam cruditas.

Insuper tripliciter ad medendi opus potest principium
 considerari. Primo modo pro primo morbi insultu, hoc
 est pro illo temporis momento quo morbosa quævis af-
 fectio incipit ægrotantis actiones notabiliter, & mani-
 festè impedire, quæ contemplatio ad dierum decretorio-
 rum computationem est vtilissima, vt 1. de dieb decretor.
 cap. 8. & 9. prædixit Galenus. Secundo modo accipitur
 pro primis tribus, aut quatuor, diebus, hoc est non pro
 certo dierum numero, sed pro illo contento temporis spa-
 tio quod quatuor primis diebus morbi concluditur, quod
 solet à Medicis primum ex quaternionibus appellari:
 quamuis autem hæc principij acceptio inartificialia à
 nonnullis iudicetur, ad operis tamen varietatem, cibo-
 rum exhibitionem, & prædictionem non parum confert,
 quare eam sæpe sæpius Hipp. ad hos vsus vtilem, & ni-
 mis necessariam commendat: variè enim docet operari
 primis morbi diebus à reliquo curationis progressu 2.
 aph. 29. in principis morborum mouendum docens, & sen-
 tentia sequenti 30. circa initia, & fines, &c. & lib. 1. epid.
 sect. 3. text. 20. variam cibandi normam consulit iuxta va-
 rietatem cum qua primis diebus incipiunt, variam deinde
 prædictionem circa morbi euentum commendat, 1. aph.
 12. In morbo laterali si circa initia sputum appareat, mor-
 bum abbreviat Tertio sumitur principium pro vno, &
 primo ex quatuor morbi temporibus, quæ acceptio ad
 victus institutionem, prædictionem, & auxiliorum ap-
 plicationem est commodissima, & sic acceptum princi-
 pium, definitur ab Auic. loc. cit. pro tempore in quo nul-
 la apparent concoctionis, aut putredinis manifesta indicia,
 & hæc distinctio ab auctoribus penes morbi essentiam
 appellatur.

Hæc difficilis quæstio vt penitus intelligatur, exigit
 animaduersiones duas; nam licet prædicta distinctio pe-
 nes morbi essentiam omnibus morbis communis sit, ta-
 men Medico non sufficit ad distinguenda tempora in quo-
 uis morbo: aliqui enim morbi suam essentiam habent oc-
 cultam, & intus reconditam, quam sensu comprehendere
 nõ possumus, quare tunc Medicus solum tempora mor-
 borum distinguere poterit penes morbi effectus, & sym-
 ptomata, quomodo epilepsiam, colicam, maniam, melan-
 choliam, obstructionem, & alios eiusmodi morbos com-
 modissime distinguit, quæ distinctio ab auctoribus penes
 morbi symptomata appellari solet.

Aduerte secundo. Quamuis superiores temporum mor-
 bi distinctiones communes sint omnibus morbis cuius-
 cunque generis fuerint, siue sint lethales, siue salubres,
 tamen Galenus in plurimis morbis non assignat alias, quæ
 sunt magis artificiosæ, & Medico accommodatiores,
 quod fortè effecit, quoniam ibi solum conatur afferre si-
 gna quibus vniuersalia tempora morbi cognoscantur: si-
 gna autem illa in variis morbis varia sunt, ob quam cau-
 sam in variis morbi varias tradit temporum distinctiones,
 quod

quod fecit cit. de tot. morb. temp. 3. explicans quomodo di-
 stinguantur tempora in morbis salubribus.

Tempora igitur inflammationum, & febrium quæ ab
 illis producuntur, sic distinguit, vt principium sit cum
 pars sanguinolento humore repletur. Augmentum cum
 quod in parte inflammata continetur, putrefieri cœperit,
 & fluxus cessauerit, hoc est impetus defluxionis cessauerit,
 qui solum adest in principio: quod enim in augmen-
 to, & statu etiam adit fluxus humorum ad partem, patet
 ex 3. simpl. 9. & 6. de comp. sec. loc. cap. 1. & 4. 1. cap. 25. in
 his enim duobus temporibus repellentia conueniunt.
 Status dicitur cum humor contentus vertitur in pus, quo
 tempore maximi dolores, & febres contingunt 2. aph. 47.
 Declinatio, quum pus iam factum est, quod enim ibi le-
 gitur, declinationem esse cum fluor in pus mutatur, vel
 coquitur, per [mutatur,] legendum est, [mutatum esse.]

In febribus autem humoralibus salubribus quæ ab in-
 flammatione nõ oriuntur, sic tempora distinguit, vt prin-
 cipium sit tempus in quo humor omnino crudus est, 1.
 cris. ult. id est non habet aliqua signa manifestæ coctio-
 nis: nam signa coctionis occultæ etiam in principio pos-
 sunt reperiri 1. cris. 17. augmentum, vbi humor manifestè
 coquitur; status, cum ipsa concoctio maximè con-
 ficitur; declinatio, quum symptomatum magnitudo, &
 humorum copia cessauit. Similiter ex signis coctionis, &
 cruditatis excrementorum quæ excernuntur à parte affe-
 cta, distinguit tempora in vlcibus lippitudine, catarrho,
 pleuritide, & peripneumonia.

Contra hanc sanissimam doctrinam Galeni plurima
 obiicit Argenterius lib. de temporibus morbi. c. 4. & 9. quibus
 addam, alia quæ illam validissime impugnant, & primò
 sic Galenus cit. de totius morbi temp. distinxit principium in-
 flammationum per fluxum, augmentum, per cessationem
 ipsius, & per tumorem, & in eodem cap. 3. ad fin. tempora
 in pleuritide distinguit per signa cruditatis, & coctionis:
 nam docet principium esse, quando nihil sputur, vel spu-
 tum admodum tenue est; augmentum quando id quod
 sputur est modicè coctum, quum potius deberet distin-
 guere penes fluxum, & cessationem ipsius, cum pleuritis
 inflammatio sit membranæ costas succingentis. Dic, tem-
 porum distinctionem positam à Gal. in inflammationibus,
 & febribus eas comitantibus, intelligendam esse de
 iis inflammationibus à quibus excrementa sensim non
 excernuntur, sed in iis sunt impacta, quovsq; vel re-
 soluantur, vel in pus mutata vacentur: aliter verò distin-
 guenda esse tempora in iis inflammationibus, è quibus
 ob membranæ obductæ tenuitatem sensim aliquid resu-
 dat, & sensim vacatur, vt contigit in pleuritide, peri-
 pneumonia, ophthalmia, & reliquis huiusmodi, in quibus
 tempora commodius ad vsus ex cruditate, vel coctione
 illius quod educitur distinguuntur.

Secundo. Si vlcis essentia nihil aliud importat quam
 solutionem continui 3. meth. 2. & ult. cur Galenus loc. cit.
 distinguit vlcis tempora non penes magnitudinem, &
 paritatem solutionis, quæ illi essentialis est, sed penes
 signa coctionis, & cruditatis saniei exeuntis. Dic: cau-
 sam esse, quia solum considerat tempora morbi, quatenus
 pro illorum varietate victus, & medicamenta variantur,
 hæc autem in vlcere varia sunt penes saniei exeuntis di-
 uersitatem, non similiter autem penes varietatem solutio-
 nis, quare huius consideratio Medico inutilis est.

Tertio. Quomodo tempora morborum distinguuntur
 per cruditatem, & coctionem humoris, quum illa ex pra-
 uitate victus, sicut & à medicamentis mutantur, adeò vt
 morbus lethalis reddatur salubris, & è contra. Dic: vni-
 cuique morbo inest ex sua natura salubritas, aut insalu-
 britas, & certa mensura temporum non videtur inuariabi-
 lis. Itaque ex probitate, vel malitia eorum quæ adhiben-
 tur ægris, contingit mutari salubritatem morbi & tempo-
 ra eius: ea tamen temporum mutatio nunquam fit nisi in-
 tercedente varietate penes coctionem, & cruditatem in
 humore morbifico, quare conuenienter per signa coctio-
 nis, & cruditatis morborum tempora distinguuntur.

Quarto. In principio morbi sæpe adfunt coctionis
 signa: nam, vt experimento constat, in febribus pestilen-

tibus sæpe in principio apparet vrina cum sedimento si-
 millima vrina sanorum. Deinde in principio putridæ fa-
 ctæ ex permutatione diariæ apparet coctio in vrina, 2. feb.
 7. Dic, experimentum verissimum esse & à Galeno 3. de
 præsap. ex pulsib. 4. confirmatum, de quo luculenter egimus
 lib. 1. in com. hist. ult. At febris pestilens de qua ibi loqui-
 tur Galenus, est immaterialis, & hectica, & in febr-
 bus immaterialibus, penes signa coctionis, & cruditatis
 tempora non distinguuntur, quum in illis humor coquen-
 dus non adit, atque ita in principio huius febris vrina
 potest apparere cum colore bono, & cum bono sedimen-
 to, quod est falsum, & non verum sedimentum, decisum à
 materia cibi, non morbi, vt in diariis, & in aliis immate-
 rialibus febribus contingit.

Ad alteram verò obiectionem, ex lib. 1. feb. 7. in principio
 scilicet febris putridæ factæ ex permutatione diariæ. Dic,
 hoc dupliciter posse intelligi. Primò, quod hæc coctio ap-
 pareat quandiu est diaria sola, secundo quod appareat post
 generatam iam putridam, & certius videtur Galenū ibi in-
 telligere durante diaria apparere coctionem, non autè post-
 quàm successit putrida: non enim videtur quomodo in prin-
 cipio putridæ nõ adit cruditas humoris, cum illa ab humo-
 re putrido oriatur, foueatur, & dependeat, qui coctionem
 exoptat, quare humor putridam faciens, in principio non
 erit coctus, sed crudus. Similiter etiam dicendū de morbis
 qui à materia cocta incipere dicuntur, quæ solum premē-
 do, & suffocando naturam morborum generant, quare cum
 ob eam causam à regimine naturæ relinquatur, & ita de
 nouo putrefiat, & corrumpatur, in initio signa coctionis
 apparebunt manifesta. Nec obstat quod sæpe in prima die
 hæc signa in morbis acutissimis appareant, & in tertiana
 simplicissima 2. cris. 3. nam hoc fit, quia illa dies augmen-
 tum etiam, & statum complectitur 1. cris. 4. & 17. in qui-
 bus temporibus hæc signa apparent, non autem in vero
 principio, contra alia tempora distincto.

Quintò. Quo pacto tempora vniuersalia morbi distin-
 guuntur per signa coctionis, si in declinatione nulla co-
 ctionis signa apparent? Dic: declinationem febris penes
 coctionem cognosci ex vrina, si color huius tendit in me-
 diocrem, sicut in sanis, & quantitas contentorum minui-
 tur: simpliciter tamen Galenus in febribus, & aliis mor-
 bis, quorum tempora distinguit per signa coctionis, &
 cruditatis, declinationem esse inquit, quum symptoma-
 tum magnitudo, & humorum copia cessauit.

Vltimò. Cur Galenus solum docet modum quo distin-
 guantur tempora in certis quibusdam morbis quos di-
 ximus, nullam faciens commemorationem immaterialiū,
 qui tamen sua tempora habent? Dic: causa videtur, quia
 solum instituit explicare distinctionem temporum tan-
 quam rem necessariam ad instituendum victum, & præsi-
 diorum varietatem, quod potissimum conuenit in morbis
 in quibus id explicat, & ita lib. de tot. morb. se. 8 sic scri-
 bit. *Neque enim quisquam vlcis rationem instituendi, inue-
 nire poterit, neque vquam nutriri sine certa temporum di-
 stinctione, & 10. meth. 5. In omni ægro duo spectanda sunt, à
 quibus cibandi consilium petas, morbi summus vigor, &
 ægrotantis robur, & 1. cris. 23. Si quis vlcis ratione instituat,
 non respiciens ad statum, fieri non potest, vt malum aliquid
 malum ægrotanti non afferat.* Secus accidit in immateriali-
 bus morbis, in quibus temporum varietas ab institu-
 dum victum, & remediorum applicationem parum facit:
 quare merito non in iis, sed in aliis, in quibus victus, &
 remedia pro varietate temporum maximè variantur, docet
 quomodo illorum tempora distinguantur.

Hæc autem sunt intelligenda de morbis salubribus:
 nam si sint lethales, aliter tempora morborum debent di-
 stinguui, vt citatis locis retulit Galenus: in quibus prin-
 cipium in morbi generatione constituitur, & est illud tem-
 pus in quo morbus eundem tenorem seruat, quem à prin-
 cipio sine aliquo notabili incremento recipit. Augmentum
 consistit in cruditatis, lethalibusque apparentibus signis
 post morbi generationem. Status summam vehementiam
 importat, ad quam morbus ex natura sua potest perue-
 nire: si enim solum summam vehementiam impor-
 taret ad quam morbus perueniret, sequeretur omnem
 morientem

Morientem in statu mori, cum tamen constet plurimos mori in principio, & augmento, ut infra dicemus. Ex quibus iudicabis, quam ineptè Argenterius more suo rectam Galeni methodum conuclat, in cuius mente explicanda breuioribus fuimus quam barbari, & antiqui Auic. loc. cit. expositores, & Vallesius qui lib. 10. com. 6. non ita dilucidè eius doctrinam est interpretatus.

QVÆTIO VLTIMA.

Utrum in declinatione vniuersali variolarum possit æger mori, ut voluit Auicenna.

Et in declinatione. Et si peritissimus Lusitanus in com. 6. vlt. lib. 1. de dif. feb. Gal. plurimis, usque validissimis machinis quaestionem hanc explicandam fuerit aggressus cum Auicennæ expositotibus ad c. 3. 4. Auic. Conciliatore dif. 107. Vallesio 10. com. 7. Cardano & aliis iunioribus, conandum tamen post hos scientissimos viros pro historia, & textus Auicennæ interpretatione argumentum hoc tumultuario licet stylo explicare, & quidem tantò impensius, quanto pro venosi generis morbis curandis est vtilior, & valdè necessaria inuestigatio hæc.

Auicenna enim Medicus, & Philosophus admirabilis, & qui compendioso sermone vniuersam artem medicam illustrauit, auxit, atque perfecit 1. 4. tracl. 1. c. 3. præcepta tradens saluberrima, instruit Medicum, ut bonum, vel malum ægritudinis euentum possit præcognoscere, docetque ut in principio, & augmento morbi, cuiusdemque vigore sit vigilantissimus, & magis sollicitus, quoniam ægri in his tribus temporibus pati possunt mortis periculum, in postremo autem morbi tempore, decrefcentia, seu declinatione, à prædicto mortis discrimine agrum necessariò euadere immunem: nam nulla ratione in hoc vltimo morbi tempore perire potest.

Hanc quidem sententiam, absolutamque veritatem à Gal. 3. cris. 5. primò prolatam, ratio, auctoritas, & experimentum vbertim confirmant. Quocumque morbi tempore æger poterit perire, quo morbus naturam omnino sperauerit: sed primis his tribus morbi temporibus morbus poterit naturam euincere, nequaquam autem in postremo, quod iam incolumis euadat æger à primis tribus; ergo quocumque horum trium temporum & non postremò poterit æger perire. Maior verissima est, & traditur ab Hipp. 4. acut. 22. §. Vbi autem corpus imbecille sit, morbus præualeat; ubi autè morbus corpori præualeat, remedium non habet, &c. Idè enim mors ægotanti contingit, quia morbus naturam prosternit, & euincit. Minor suadetur, nam morbus in summa malitia consistens poterit naturam labefactare, & ducere ad interitum, & antequam ad summam malitiam perueniat, tempore quo adhuc increfuit, tantæ potest esse magnitudinis, & potentie, ut omnino vires deicere possit. Neque hoc potest rationi aduersum, quoniam id docuit Hippocrates lib. 3. progn. text. 2. febres malefcentissimæ, & signis firmata malefcentissimis, quarto die, aut citius interimunt. Postremo autem morbi tempore, quo scilicet morbus notabilem omnino patitur remissionem, non valet morbus naturam, supposita præcedenti pugna, eo modo immutare, ut eam ad extremam debilitatem, summamque interitum perducat. Igitur æger non poterit declinationis tempore morte periclitari.

Secundò. Toto morbi tempore, quo datur inter naturam, & morbum decertatio, & pugna, quo eadem accrescit, & in suo vigore durat, poterit natura succumbere, & ægritudinis vehementia perire: atqui tribus, his prædictis temporibus, principio scilicet, augmento, & statu, durat morbi cum natura contentio, & conflictus, nulla autem in declinatione accidit inter morbum, & naturam decertatio, & si aliqua datur, ea parua est, paruique momenti. Igitur, &c. Maior patet, minor suadetur, quia ex omnium Medicorum decreto, ex signis varij naturæ cum morbo conflictus, varia etiam hæc tempora à Medicis colliguntur, siquidem ex eorum sententia vehementissima symptomata, quæ maximum significant na-

turæ cum morbo congressum, signa sunt summi morbi vigoris, & consistentie, quare tunc apud Hipp. symptomata fortiora? tempore autem principij eiusmodi symptomata exoriuntur: in incremento verò ad statum usque augmentur; ergo his tribus temporibus durat naturæ cum morbo contentio, & in statu coctio, morbi solutio, & iudicium contingunt, quia præcedentibus temporibus habita discordia finitur. Ergo, &c.

Tertiò. In morbi principio, augmento, & statu lethalia signa in morbis apparere solent, in declinatione verò nunquam. Suadetur antecedens: nam lethalia signa tertio vniuersim numero comprehenduntur, sunt enim signa, aut putredinis, aut cruditatis, aut malitie. Horum signorum nulla apparent in declinatione, nec enim æger cum huiusmodi signis poterat statum nunquam euadere, apparent autem in aliis præcedentibus temporibus, ut medentium vsu est compertum. Igitur

Quarto. Acutissime arguit Vallesius loc. cit. Tribus de causis poterit ægotantibus corporibus mors euenire, aut suffocatione, aut morbi violentia, aut resolutione vitium: nulla autem potest contingere in declinatione morbi vniuersalis: sed in præcedentibus illis tribus temporibus. Igitur in his, & non in declinatione vniuersali poterit mors contingere: quare suffocatione poterit frequenter, & principaliter æger in principio mori, & non nunquam, licet rarius, in augmento, & non propriè, id est, solius suffocationis causa, quæ videlicet sit mortis totalis causa, sed partialis, & coadiuuans morbi vehementiam, & intensiorem, à qua propriè solet mors in augmento contingere, & si qua etiam in statu mors eueniat, hæc etiam frequenter à morbi vehementia, & magnitudine solet proficisci, et si aliquando, rarius tamen possit ex virium debilitate contingere. Priores enim hæc duæ causæ, videlicet suffocatio, & violentia, seu magnitudo frequentiores in morbis existunt: ex debilitate vero potest etiam, licet rarius, mors quouis morbi tempore euenire.

Si auctoritates ad hanc doctrinam confirmandam exoptas, præcipua est Gal. 1. cris. 2. & 3. eiusdem cap. 5. & 9. eam sequuntur Principes Græci, Arabes, ut Auic. loc. cit. Rhasius 10. ad Almanf. 23. Halyabbas 10. theoric. cap. 4. & omnes Medici hactenus amplectuntur, & vsus medentium approbat frequentissimus morborum euentus à principio usque ad statum solum pertimescere contuere, & sic morborum curationem prædictis temporibus, nimio, vigilantique studio attendunt: in declinatione autem nullum solent ægritudinis periculum formidare: hoc enim tempore, ni adit error Medici, ægri, aut ministri, non contingit mors, quia iam omnia mitiora 1. aph. 30. cessante enim morbo virtus validior est facta.

Hæc autem intelligas velim, dummodo declinatio sit vniuersalis, de qua quaestio venit explicanda: nam in particulari æger potest mori, sicut etiam si sit falsa: nam in vera, quæ est tempus illud in quo natura superat omnino morbum, & omnia iam ferè leuiora sunt, nullus potest mori: falsa enim, est tempus in quo omnia apparent remissa, non propter aliquam victoriam naturæ, aut humoris vacationem, sed ob morbi malignitatem, & quia natura præ debilitate succumbit, & cessat conatus, & pugna, vnde prope mortem omnia apparent similia sanis: sic accidit Hermocrati apud Hipp. 3. epid. sect. 1. text. 5. qui eum ad vigesimum diem solutus morbo videretur, vigesima tamen septima interit. Quare in declinatione vniuersali, & vera morbi, æger non potest mori ex vi morbi, sed ex aliquo errore commisso.

Verum contra hanc doctrinam obiciendum primò; nam Auic. 1. 4. tracl. 1. cap. 98. sic ait. Et multoties moritur aliquis ex variolis in declinatione, &c. Dic cum Thoma à Veiga loc. cit. hoc accidere ob frequens erratum, ex quo pereunt nonnulli etiam in vera declinatione, quia est nouus morbus ex errore, sicut sudans si aëri frigido se exponat. Dic secundò. Hæc declinatio falsa est, nam variola videntur declinare, & non declinant, quoniam excreto humore ad cutem leuata natura videtur ægri melius habere, sed remanente in visceribus crassiori parte demum in pulmone concitat

concitath phthisim, in intestinis vlcera cacoethica, in gutture lethalem anginam: nam ut ait Auic. 1. 4. tracl. 4. c. 6. Variola non accidit in cute solum, & in eo quod sequitur illud quod apparet, imò accidit in omnibus membris similitum partium apparentibus, occultis, ut velaminibus, & nervis. Tandem in apparente declinatione exciccatis omnino vlceribus in cute, conuulsione, & epilepsia truculenta oppressi cito occumbunt: quoniam non rectè expurgatus humor suo retro, & maligno vapore nervos conuclit, vel moritur æger ratione febris relicta, vel gangræna. Quare in exanthematis, præsertimque variolis, violaceis, liuidis, & cum diris symptomatibus erumpentibus cautè præfagias, ne si forte mors contingat, vel fecerit, vel ignorasse videaris, quod monuit Celsus lib. 5. cap. 26.

Secundò obstat Auicennæ auctoritas 2. 4. tracl. 5. c. 98. §. Mors etiam fit in declinatione, sed est pauca, & rara, & plurimum illius est in declinatione particulari, non generali. Quibus verbis apertè videtur significare etiam in declinatione vniuersali agrum posse mori. Gentilis affirmat id non contingere ob rationem ipsius morbi declinantis, sed propter aliquam portionem materiæ manentem intra corpus, & latitantem, qua postea mota in processu declinationis, potest mors contingere. Alij soluunt, hanc mortem euenire ob errorem commissum, & dici ab Auic. paucam, & raram, & quæ rara sunt, ab arte excluduntur. Ego autem existimo ibi loqui Auicennam de speciebus, siue modis morbi contingentis in temporibus particularibus, ut ex contextu dilucidè patet: in quo nihil aliud facit Auic. quam transcribere totam sententiam Gal. 3. cris. 9. Sed, ut verum fatear, confusè, & obscurè, quod ob Gerardum Cremonensium & Bellunensium malè factam ex Arabica in Latinam linguam versionem euenisse puto. Postquam igitur docuit modos mortis in principio, & statu paroxyfmi contingentis, subiungit tertiam esse mortem, id est, tertium modum mortis esse in declinatione, sed esse paucam, & raram, quod etiam firmauerat Galenus 3. cris. cap. cit. in fin. dicens, tertium illum modum mortis in declinationibus rarissime accidere, sic enim ait. Tres sunt omnes mortis modi iis qui sine crisi moriuntur. Tertius accidit in reliquis declinationibus, qui rarissime accidit vigore soluto vitali, &c. Loquutur autem fuisse Galenum de particulari declinatione patet, nam adiecit, horum veronullus contingit cum crisi. In declinatione autem vera crisis fit sæpissime. Dic tertiò, in declinatione mortem esse paucam: & raram, respectu temporum particularium in quibus frequenter contingit.

Tertiò obstat. In declinatione particulari contingit mors 3. cris. 9. ergo & in vniuersali. Dic; disparem esse rationem in vtraque declinatione: nam in particulari adhuc causa morbifica non est concocta, sicut in vniuersali: in illa itaque contingit mors, quia calore naturali à medio ad extrema retrocedente, naturæ habitus dissoluitur, qui in tribus aliis temporibus particularibus licet valdè debilis esset, quia tamen erat vnitus, durabat, & conseruabatur, ut docet Galenus; in declinatione autem vniuersali calor innatus non ita diffunditur ad extra: cum enim in hac humores sint concocti, & cuncti, non adsunt fuligines acres & mordaces stimulantés, sicut in declinatione particulari.

Quartò obstat. Fieri potest ut pugil post partam victoriam moriatur; nam ex illa pugna adeo debilis relinquitur, ut non possit amplius permanere, igitur in morbis similiter euenire potest. Dic: non valet consequentia, quia in morbis post partam victoriam virtus roboratur cibis exhibitis. Deinde reficitur virtus durante pugna, quia humor qui coquitur, ex parte nutrit: quod si non offeratur cibus ad restaurandas vires, in declinatione poterit æger mori, cæterum ex errore, quod aliquando euenire posse cit. loc. non negauit Galenus.

Quintò obstat. Status colligitur per signa perfectæ & intergræ coctionis; atqui post perfectam coctionem æger potest mori; igitur. Minor ostenditur, quia ad sanationem non modo requiritur coctio humoris noxij, sed etiam eius vacuatio 2. progn. 67. quæ duo cum perficiantur à duabus facultatibus diuersis, nempe coctrice, &

expultrice, fieri potest, ut vna ex illis valdè robusta 1. 5. altera existente debili; atque hoc modo humor perfectè coquetur ob coctricis robur, sed ob debilitatem expultricis non expelletur. Dic: falsum esse quod obiectio præsupponit, statum morbi determinari per signa intergræ & perfectæ coctionis, quod non ita est: status non solum comprehendit coctionem, sed etiam notabilem humoris cocti vacationem, postquam declinatio sequitur. Quod apertè constat ex Galeno 1. aph. 22. & 4. aph. 22. Nec enim fieri potest, ut nulla materia vacuata morbus declinet: quare si quispiam post perfectam coctionem, retentis humoribus noxiis ob debilitatem expultricis, moriatur, is non in declinatione, sed in statu morbi mori censendus est. Nec videtur satisfacere, quod aliqui respondent, post perfectam coctionem neminem posse mori ratione illius morbi, etiam si tota materia retineatur; sed mori, quia morbus ex retentione materiæ in deteriore alium morbum permutatur: quare asserunt cum qui tunc moritur, non mori in declinatione, sed in principio, aut augmento sequentis morbi. Non placet responso: quia sequeretur falso Galenum loc. cit. & 2. progn. 67. asseruisse ad sanationem pulmonis, non solum coctionem humoris noxij, sed illius vacationem esse necessariam.

Sextò obstat. In processu morborum sæpè videmus morbo vincente, naturam reuincere ipsum. Igitur etiam è conuerso, natura vincens morbum poterit ab hoc reuinci. Dic: quando morbus integrè vincit naturam, non amplius superatur ab illa, sed necessariò perit æger. Et similiter quando integrè, & perfectè morbum superat natura, quod contingit in declinatione, non amplius superatur ab illo, sed necessariò sanitas consequitur. Quæ doctrina intelligenda est ratione ipsius morbi declinantis, aliter enim, etiam in declinatione vera & vniuersali poterit contingere mors. Quare quidam 1. epid. sect. 2. text. 84. post suppuratas parotidas interiit, quia scilicet febris annexa ex cruditate humorum intra vasa erat suborta, cuius ratione mors est subsequuta.

Septimò obstat. Virtus in declinatione remanet fatigata, & debilissima, ob præsidia, quæ suapte natura exhauriendo sanguinem & spiritum, vires eneruant, ob vigilias, ob sæuitiam morbi. Quare ex virtutis reuisione poterit æger decretionis tempore, mortis periculum pati. Dic: quod licet natura eo tempore sit debilior, tamen est magis libera in opus, minusque à morbo impedita & turbata, & sic in opere fortior existit. Accedit quod hoc tempore natura melius & celerius, quam aliis temporibus reficitur, quapropter natura in ordine ad morbum tunc temporis robustior censenda est.

HISTOR. VLT. RHASII, De variolis.

Variolarum symptomatibus oppressus quidam in declinatione, leui assumpta purgatione curatur.

Pvella quadam fuerat consueta bibere lac camelarum absque meo consilio, & cum sentiebat inflationem propter lac, accipiebat de Diamuscho corpore non purgato, nec phlebotomato, & occasione lactis incidit in febrem continuam de sanguine, & apparuerunt signa variolarum, & post quartum variola in suo corpore exierunt. In principio collyris sui oculos, confortando eos cum antimonio dissoluto in aqua rosarum, & propter hanc curam non exierunt variola in eius oculis, & assiduam ipsam assumere prissanā, & similia per aliquod tempus, & venter eius erat stipticus, ut moris est in hoc morbo, & meliorata est. Remansit tamen aliquid febris acuta, & putari quod esset residuum humorum non eductorum per egestionem, & non poterat subito semel in totum purgari propter debilitatem virtutis eius. Feci tamen ipsam assiduare aquam fructuum quindecim diebus in auro: a

et prisanam, et asselabat ex hoc bis in die, et fuit mundificata perfecta mundificatione, et post quadraginta dies apparuit in urina completa digestio, et post quinquaginta fuit liberata in totum, et c. Rhasis lib. de mirabilibus curis prope finem.

P A R A P H A S I S.

L Ac omne licet sit optimi succi, tamen generat flatus, auctore Hipp. lib. 5. aph. 64. qui presente murmure hypochondriorum id denegat, et maxime camelarum, quod iuapte natura tenuius est, et aquosius, ex Auic. lib. 2. tracl. 2. cap. 44. de lacte, quare ex lactis usu flatus, cum sentiret ipsa in ventriculo, ad eos abluendos, vnaque roborandam primam officinam coctionis erat assueta assumere diamuscum, quod siue sit amarum, siue dulce, ventriculum firmat, coctionem procurat, flatus resoluit, putres ventriculi humores potenter attenuat, et ad frigidus viscerum affectus sine febre est mirabile, ut auctor est Mesue in antidotario.

Lac in ventriculo frigido illico acefcit, et cum sit purissima substantia, quando non recte coquitur, corrumpitur, et in maiorem abit perniciem ac putredinem, omnique generis febrem committit, ex qua ebullitio prompte in sanguine excitatur, ad quam reliquie menstrui sanguinis labem concipiunt, et feruorem quem inflammatum sanguinem cum natura velit expellere, ab eius acrimonia irritata, conatu maximo, velut crisi quadam, corpus a noxio humore mundificare satagens, ad cutem excernit, et generat exanthemata: qui si crassiusculus est, abit in variolas, si biliosior, et subtilior, in morbillos, quoniam ut recte inquit Auic. 1. 4. tracl. 4. cap. 8. Morbillus omnis est variola cholericus.

Deinde cum hac puella assueta esset sumere lac, ob hanc causam incidit in variolas, ita scribit Auic. loc. cit. c. 6. Et de cibis sunt cibi qui faciunt cadere in variolas velociter, et proprie quando non sunt consueti, et administrantur super eos medicina, et cibi calefacientes, sicut lac et proprie camelarum, et equarum, quum multum repletur ex eis alle, qui non assuetus est eis, deinde bibit vinum plurimum, et medicinas calidas, et c. Quoniam si lac camelarum quia humidius, facile corrumpitur vel in robusto ventriculo, quia a naturae regimine derelinquitur, sicut caetera aqueam substantiam habentia, quae non amplexa a natura prompte putrescunt, quoniam humidum nutrimentale debet esse pingue, nam hoc est aptum innati caloris pabulum, quanto magis si a debili ventriculo coquatur, in quo abit in flatus, obstructionem, et putredinem.

Insuper cum iam erupissent variolae, et hanc materia natua quadam proprietate concutiat oculos, eos custodire, ac firmare oportet refrigerantibus, et modice adstringentibus, quae roborent, et confluentis in hanc partem humoris mordacitatem retundant. Inter haec primum locum obtinet antimonium, a Graecis stimmi, seu stibium appellatum, quod auctore Dioscoride lib. 5. c. 49. adstringit, meatus obstruit, refrigerat, et excrescentiam in carne conuertit, vlcera ad cicatricem perducit, sordes, et vlcera oculorum expurgat, et praecipue oculariis collyriis miscetur, ut docet Paulus lib. 7. tit. de stimmi. Nec enim prisca vim purgatiuam in hoc medicamento agnouerunt quod huic vsui pro desperatis morbis esse saluberrimum scripserunt iuniores, et praecipue Matthiolus ad citatum

A locum Dioscoridis, et nos de hac re aliqua praebauimus lib. 1. in com. hist. 36.

In variolis aluum ferè esse adstrictam morbi conditio indicat manifesta, nam natura humores, et excrementa cuti destinat, non intestinis: vniuersus enim corporis ambitus scateat pustulis, tumoribus, vlceribus, quae calore, et dolore tum distrahant naturam, et eò auocant. Insuper ob calorem febrilem, igneumque feruorem in visceribus excitatum, faeces redduntur veluti exicca, quas natura solum magno conatu detrudat, maxime cum natura biliosum humorem, qui solebat proritare aluum irritando expultricem, ad corporis superficiem detrudat.

Hinc fit, ut excrementa retenta suo tetro vapore altas partes lancinent, et deinceps fiant materia morbi. Idcirco in initio leniter aluum prouocare oportet glandibus, clysteribus minimè acribus, et aliis, quae suaviter, et nulla facta alitione ventrem moueant, neque naturae motum ad externas partes impediunt, aut ab ambitu attrahere queant. Hoc consilium proposuit Auic. loc. cit. cap. 10. §. Et oportet ut sit natura leuis in principio, et melius cum quo sit lenificatio, sunt tam arindi, et c. Sequitur inter omnes Mercurialis lib. 1. de morb. pueror. cap. 2. in fine.

Sed cum purgatio sit celebranda in hoc morbo, varij varia proponunt. Dicerem ego, in declinatione si tota materia est expurgata, quod cognoscetur ex leuamine, et tolerantia aegri, totum naturae committendum. Si vero febris adhuc superstit, feruor adsit in venis, ex crassiore humoris parte in corpore relicta, tussis adhuc infestet, in oculis appareat damnum: tunc comoda est purgatio clemens, ut noxiter auctor consuluit, et optimum est propinare ex interuallis aquam fructuum: et cum tres reperiantur aquae fructuum, illa salubrior mihi censetur, quam affert Mesues in antidotario, distincl. 7. tit. de aqua fructuum, quae bilis feruorem retundit, et eam sine noxa, aut violentia vlla educit, fitque ex decoctione rerum infrigidantium, et lenientium, ut prunor. iuiubar. violar. tamarindor. cum cassia, et manna

Licet autem vlcera in cute omnino deleta non sint, medicamentum clementer expurgans semper erit vtile, quia tunc non curamus variolas, sed nouum morbum, qui cum a prauo humore originem ducat, si non expurgetur, damna potest committere, quae difficilem postea, aut nullam admittant correctionem. Neque timeas attractionem a circumferentia ad centrum: quoniam ut dicebat Galenus lib. 6. epid. sect. 2. com. 10. ab vna parte ad aliam via est longinqua, sic enim ait, Tantum illud mouisse satis si succos ad cutem vergentes per eam esse vacuandos: nam iterum ad intima corporis reuulsio, ipsis valde longinqua est, ut per aluum, et vomitum vacuentur. Si vero veremur lapsum humoris delitescens ad intestina, et timor sit ne superueniat dysenteria, quae in hoc morbo funesta est: cum iis permisce quae roborandi vim habent, et cum leui adstrictione aluum benignè expurgent: de quorum numero sunt rhabarbarum, vel per se, vel modice vstulatum, vna cum corticibus myrobalanorum torrefactorum, haec enim frantum secum inducunt, et ventriculum, intestinaque mirandum in modum tumentur, et firmant. Sed iam tempus est, ut historiae, et libro coronide inducta coticelcam, curationem februm in specie, et earum symptomata in praxi historiarum descripturus. Nunc ad quintum librum, in quo historiae de venenis proponuntur, properemus.

ZACVTI LVSITANI DE MEDICORVM PRINCIPVM HISTORIA,

LIBER QVINTVS.

De venenis, morbis venenosus, et antidotis.

EXORDIVM.

VLLA est disciplina obscurior, nulla via amplius tenebricosa, nulla denique scientia maioribus difficultatum inuolucris irretita, quam illa quae de venenis, et antidotis agit ac ratiocinatur. Quo pacto inter alias artes, eam semper arduam cognoui, quae venena venenosaque medicamenta declinare, ac praecauere praecipit: propterea quod ij, qui huiusmodi insidias homini clam machinantur, tanto id astu, solertia, sagacitateque faciunt, ut quisque vel peritissimus decipi possit. Ex eo factum est, ut ad haec incommoda euitanda prisca illi Medicinae parentes nihil aliud magis curae habuerint, quam ut hoc argumentum luculentissime agitent. Ob hanc causam nos, tot noctium euigilatis, emensisque laboribus, exhaustis lucernarum fuliginibus, dierumque sudore assiduo in publicam studiosorum vtilitatem haec promere pergimus. Visum autem est commodius post historias de morbis internis, et febribus, eas quae ad morbos venenatos spectant, proponere, ut veterum et recentiorum morem probaremus. Caeterum quod certiore cubito hunc libellam metiri, etiam in vestibulo valeat vnusquisque, velut per tesseram edicto itinere, operis rationem habeat, ut sciat nos primo agere de venenis ex animalibus, deinde ex plantis, tandem ex fossilibus, in hoc enim sequimur Dioscoridis ordinem, qui inter omnes auctores rectius de iis differuit in libro sexto, in cuius calce antidota descripsit, quae vel praecauendis, aut arcendis venenis, cuiuscunque fortis illa sint, magnifice conferunt. In his ergo dirimendis, et explanandis sedulam impo- nemus operam, rimabimurque Medicorum sacra: nam passim adhibuimus curam, ut quae traduntur, omnia ferè classicis, ac maiorum gentium obfirmata, suffultaque aucto- ribus starent validius, ut aduersantium tela declinare possemus, illorum qui tumultus ostentare magis, quam bellum gerere semper consueuerunt. Nobis ergo in tam lato eruditorum prouentu fuerit turpissimum ista reticere.

FINIS LIBRI QVARTI.

HISTORIA I. GALENI, DE VIPERÆ MORSU.

Viperæ ictus, si partem commorsam
absciderit, aut ligauerit,
sanus euadet.

N primis conferunt vincula superioribus
partibus indita, ab iis enim presentaneum
praesidium expectatur: id quod in viperarum,
scorpionumque ictibus, item aspidum quoque
expertus sum. Etenim cum Alexandria essem,
rusticus quidam non longe ab urbe, in uno manus digitorum
ictus, eius radicem ad palmam validissimo vinculo ligauit, ac-
currēsq; ad urbem ad familiarem sibi Medicum, totū di-
gitum ab ipsa articuli iunctura ad palmam usque abscinden-
dam prebuit, sperans inde nihil se mali passurum: neque fru-
stratus est sua spe, quippe nihil aliud faciens, sanus euasit. Si-
militer alium noui, qui epoto ex viperis medicamento, rescis-
so prius digito, à periculo liberatus est. Vidi præterea rusticū,
cuius totum digitum vipera momorderat, qui falce, quam
forte habebat (erat enim vinitor) ab ultimo articulo
ictam partem rescans, deinde inducā vsuatis phar-
maccis in digito cicatrice, nullo sumpto medicamine sanatus est,
&c. Gal. lib. 3, de loc. affect. cap. 8.

PARAPHRASIS.

Multi viperam nominatam voluerunt, quod vi pa-
riat, disruptis, atque erosis à fœtu visceribus matris
iusta in eam vindicta, quod ipsa mari copulata, qui in os
ipsius caput inferit ad coitum illud præ voluptatis dul-
cedine abscindat. Sanè lib. 3. Herodotus hoc refert ad pro-
uidentiā Dei, maris interitum vlciscentis. Id ipsum af-
firmat Nicander in *theriacis*. & eius interpretis Horat. lib. 2.
Plin. lib. 10. cap. 62. Alianus 15. de anima, cap. 16. quos
sequuti posteriores, vt Apuleius in *sua magia*. Græci
Grammatici *echin* voluerunt appellari, quod in se fœtum
contineat vsque ad mortem.

At verò melius iudicarunt alij, dictam quasi viuiparam,
quod viuum animal pariat, cum reliqui serpentes oua pa-
riat: ita apud Philostratum Apollonius refert, visam vi-
peram quæ lamberet quas excluderat viperas; non igitur
mater interierat. Firmat Amatus eius experimentum:
nam, *centur.* 1. narrat se viperam inclusisse grauidam in
pyxide, in qua fœtus edidit sana atque integra. Quare vi-
peras à fœtibus numerosissimis erumpentibus rumpi, &
interire, falsum deprehendit Scaliger, *exercit.* 201. quoniam
in Vincentij Camerini circulatoris lignea theca vidit ena-
tas viperillas parente salua. Quo pacto Arist. 5. de *hist.*
animal. cap. ult. tradit & lib. 1. cap. 6. plures parere viginti,
singulos singulis diebus, sed posteriores moræ impatien-
tes, laceratis iis membranis quibus inuoluuntur: nec
enim, dicit, lacerato matris utero, aut latere, sed membra-
nis quæ secundæ nominantur. Et hic fortasse locus, au-
ctor erroris fuit Plinio, cæterisque contrarium opinanti-
bus, enecta scilicet, matre catulos prodire ex eius aluo: ita
Lucanus lib. 7. *Pharsal.*

Vipereo coeunt abrupto corpore nati.

De quo argumento lege Brodzum lib. 3. *miscel.* cap. 11.
Nec verò videtur esse verum capite cum mare con-
gredi: nam recentes, ac diligentes auctores experti sunt,
ad prolem coniungi marem, & fœminam caudis ad me-
dium vsque corpus circumuolutis, altera superiori corpo-
ris parte elata, multis osculis mutuo datis; & mari geni-
tale inest, in ea parte, in qua se amplexantur, intus occul-

tum, & è directo inest vulua fœminæ. De quo animal
plura lectu non indigna vide apud Cælium lib. 6. *antiq.*
lect. cap. 13. & 16. & lib. 23. cap. 26.

Vipera communiter, quasi tres palmos magnitudine
corporis æquat, vt norunt vulgares, & sensit Dioscorides
lib. 6. cap. 44. Galenus lib. de *theriaca ad Pison.* 2. & 3.
Nicander in *theriacis*. Alianus lib. 16. cap. 3. Sed Nymphes
lib. 6. de *Ptolomæis Regibus Aegyptij*, refert in Troglodyti-
de esse viperas decem, & septem cubitorum, proceræ ma-
gnitudinis, & grandis, vbi & tegumenta testudinum sex
capere Atticos modios asserunt ipsi.

Est viperis duplicata vulua, secus ac omni animanti
inest; intra se enim parit primò oua, quæ impertit secun-
dæ vuluæ, & suscipit postea secundus uterus, ouisque ibi-
dem elisis, postea diebus tringinta, fœtum quem fouet, &
alut, nouis membranis inuoluit, circumligat, & tenet, vl-
tra eas quas ducit primò ouis iam disruptis, viis naturæ,
& ductibus. Susceptus secundo utero factus antiquas ex-
cludit ante fœturam diebus viginti septem. Hæc verò
circa æquinoctium vernale, à conceptu sex mensibus,
structura monstrosa, & mirabili vteri duplicati, viis natu-
ræ vuluæ reiectis, detento fœtu, vt & mensura prægnan-
tibus fluere videmus non rarò seruata fœtura, vtericana-
libus variis. Ita docent citati auctores lib. 11. cap. 37. &
Arist. *loc. cit.*

Nulli animanti necitur vulua septo transuerso, & cor-
dis inuolucris, pectori, gutturi, œsophago, faucibus, viis,
ductibusque patentibus, vt illi inferitur, ex Arist. 3. de
hist. animal. cap. 2. quum omnibus aliis serpentibus infra
septum locetur. Immo asserit 3. de *hist. animal.* cap. 1. fœ-
minam obtinere vterum distantem plus multò à corde
animantibus cæteris, in specie humana; viperam verò
vicinior omnibus naturæ aliis. Vterus enim fœminis,
ex Galen. lib. de *dissectione vuluæ*, cap. 4. è plurimis pen-
det partibus, aliquibus necitur, aliis textitur, nutritur
illis, communionem habet cum eis: annexus est offi-
sacro, intestino recto, vesicæ; pendet è medulla spinali,
lumbis, distans minùs à septo transuerso: viperæ contra
non longè distans cordi hæret. Lege Arist. lib. 8. de *hist.*
animal. cap. 15.

Vipera quatuor frigidissimis mensibus latet, nec per
id tempus quidquam comedit, cæteri serpentes cauernas
subeunt terræ, sed vipera sub saxis conditur. Nec obstat
Plinius lib. 8. cap. 39. dicens. *Serpentium vipera sola terra
dicitur condi; cætera arborum, aut saxorum cauis*: de fuga
enim loquitur, qua vitam saluare ab hoste, sollicitè, &
anxiè tentant, & hoc modo imminenti pericula euitare
fatagunt; qua capitis robore, & potentia qua pollent, ter-
ram subeunt, & in cauernas fugiunt, vsque dum totæ
subtus illam ruinam impendentem euaneſcant: Dum
verò latitat, & fœtat vipera, saxis frigidis, & duris excu-
bat, saxaque inhabitat adhuc hyeme, non solum vere
æstuante, & calente, imò & frigido hyemali latet in saxis;
& sic occulta placidèque viuic, quibus nec Arist. nec Plin-
ius dissentiant in locis dictis, quum quietem agere, &
saxis recondi, lapidibusque viuere, vterque affirmat. Na-
tura denique, non fuga frigidis amant lapides, & algida
saxa, dum tamen fugiunt quæuis, immittunt sese in ter-
ram, eam capitis robore findentes, perforantèsq; omni-
no, quod nulli alteri serpentium contingit; minore enim
aliæ capitis firmitudine sunt præditæ, vt eleganter nota-
uit Baldus, Angelus, Abbatius lib. de *admirabili vipera
natura*.

Nullum inter animantia salacius animal vipera, in
veneremque

veneremque procliuus nullum, vt referunt Plinius ex
Arist. lib. 9. cap. 23 Arist. 5. de *hist. animal.* cap. 4. & 10.
Apuleius in *magia*, Galenus lib. de *theriac. ad Pison.* Hi
omnes enarrant infames viperas sollicitare murænas ad lito-
ra gurgitis sibilis, & gannitu quasi allicere, trahere que
amantes complices, & infames pellices signo dato, &
quod magis admirandum est, ipsas abluto prius ore con-
cumbere, vt sic exutæ à veneno, à suaque degenerantes
natura venefica & horrida, inficere nequeant. Adulteræ
ergo viperæ has explent, sollicitant, amant oblitæ natu-
ræ, speciei propriæ, tum sobolis, legitimæque familiæ,
sed hoc intelligas vclim, dammodò non adsit præfens
maritus, cuius est tanta reuerentia, vt illicò venenum
deponant, inferiores se iudicent, fateanturque, quod nun-
quam mitescunt vsque ad mariti præsentiam, aliàs insu-
perabiles, & intractabiles.

Hic ergo serpens, vt describit Aëtius *tetrab.* 4. *serm.* 1.
cap. 90. & firmat Hermolaus Barbarus lib. 1. *corollar. in
Dioscorid.* cap. 218. præditus est colore subflauo, multis
maculatur capilamentis, habet caudam non paulatim
gracileſcentem, sed vniuersim, & protinus asperam, & sine
carne, oculi subrubent, caput læuiusculum, ceruix angu-
stior, alius prominula, meatus ad extrema caudæ, incessus
quieti proximus, dentes canini quatuor. Contrà mari an-
gustius caput, ceruix crassior, corpus vniuersum tenuius,
& procerius, meat superiori ventris parte festinantius,
dentes canini duo totidèmq; vulnera, vt notauit Fran-
ciscus Caballus lib. de *animali theriacam ingrediente*, pro-
pe med.

Laxa nimis, spongiosaque est substantia viperei oris,
quæ viuo animali facilimè dilatatur, atque porrigitur,
spiritibus, & calore, sanguinèque vda, cuius superna parte
in rostro animantis, verruca protuberat tanti roboris, vt
ea, terram findat, & aperiat, more capreoli. Expirat con-
tinuò tetros halitus, ore præcipuè, ipsiq; filamentis caui-
is & perforatis, quibus si vitrum contingat, aut speculum
ore concluso reliquo (illis solùm exertis) ea nebuloso va-
pore inquinat, & conspurcat, vt inter omnes probat Gre-
gorius Garnerus lib. 3. de *mysticis scripturarum*, cap. 31.

Tanta denique malitia, & venenosa vi prædita est, vt
ex morſu huius sæua repullulent symptomata, & terroris
plena: nam è vulnere excernitur sanguis, postea sanies,
deinde sanguinolenta, & oleosa quædam materia: post-
quam verò venenum inquinauit interna, diffiluit humor
æurgine coloris vireſcentis. Circà morſum adest palli-
dus tumor, cutis æstuat ampullis, deinde liuet, & deni-
gratur. Exsiccatur os percussis, exoluuntur animo, al-
gent, inhorrescunt, biliosa euomunt: intestinorum tormi-
na patiuntur, capitis grauitates, vertigines, palliores, sin-
gultus, febres, anhelationes, exsudant frigidum, adiu-
nt vrinæ, angustia, tremor & sopor.

Est mirabile satis illud in vipera, viperarumque pro-
genie, illicò ac icit, & quempiam læsit, statim sitis inex-
tinguibilis illà premit, & sic aquas quæritat, vndisq; sese
ingurgitat, aquæ auidissima, ad quas tanquam ad sacram
anchoram, & tutissimum remediū alylum confugit, quo &
lettatur, & pristina reuocatur saluti, si vt decet vtatur la-
uacro, & aquis limpidis ebibitis. Hinc fit vt ab hoc ani-
mali commorſi siti inexplibili crucientur: nam præter-
quam quòd hoc animal calidam & siccam fortitur tem-
peraturam, vt ex pluriū doctrina firmauimus lib. 2. in
com. hist. 72. natiua quadam sorte sitim concitat; quo pa-
cto præstantissima sunt frigorifera intus oblata, vt sic ven-
eni calidi, feruidi, & æstuantis natura refrænetur, viæque
internæ constringantur, quò minus pateat in viscera ad-
itus, & constrictione expellatur venenum versus cruorem.
Profunt etiam balnea tepentis aquæ, vt caloris ope, euo-
cato veneno ad extrà, corpus transpiret.

Cum ergo hoc animal externis sui corporis partibus
obtinèat venenum, dirum, fatale, horrendum, capite in-
quam, & cauda, quæ in remediis arte paratis abiguntur
ideò, idcirco solùm corporis medium inter vitiosa extre-
ma recipitur in alexipharmacis præditiis: ita sentiunt
Gal. 11. *simp.* cap. 2. & 1. de *sympt. caus.* cap. 2. & lib. de
theriac. ad Pison. cap. 3. Paulus Aegineta lib. 5. cap. 13. Ni-

cander in *theriacis, sect. de vipera*, Micomus, Edoardus
Vottonius lib. 6. cap. 114. Marcellus Virgilius lib. 6. in
Dioscorid. in *com. cap.* 45. Vidus Vidius lib. 2. de *curat. ge-
nerat.* cap. 7. in *princip.* & ad plenum explicauit Conradus
Gesnerus lib. 5. de *reptilibus*, cap. de *viperæ*, lit. G. Vissles
Aldrouandus lib. 5. de *serpentibus*, cap. 17. 18. & 20. Nico-
laus Leoniceus lib. de *serpentibus, thyro, & dipsad.*

Quare cum huius animalis malitia sit veluti insuperabi-
bili, & eius vis indomita, necesse est, vt morsum locum
illicò excidas, vel saltem validissimis vinculis constringas,
vt sic venenum intercepta via altiùs in corpus diffund
non possit. Caue tamen ne membrum liges vehementer
nimis, ne torpeat, quod monuit Celsus lib. 5. cap. 27. Si ve-
rò virulenta animalis perniciès ad partes internas secpat,
vtilissimum erit per os exhibere, quæ à tota substantia ve-
nenatis bestiarum ictibus resistere solent: quæ autem hæc
sint, sigillatim narrat Paræus lib. 2. c. 16. qui incaute à vi-
pera ictus, in extremo indice, qua inter vnguem, carnemque
hiat, sola actissima ligatura supra vulnus, & theriaca, vna
cum mitridato vulnere imposta, curatus est. Denique
tanta est vis viperei veneni, vt sola Aesculapij virga refræ-
netur: ea enim erat huius senis in curando hoc veneno
dexteritas, vt ob id præsci eum depinxerint cum baculo,
quem vipera implicata circumambit, vt notauit eleganter
ex veterum mente Thomas Dempsterus lib. 2. *antiquitat.*

Romanar. cap. 17. Enimuerò licet plura sint antidota, quæ
huius deleterij veneni malignitatem retundunt, quæ lib. 1. c.
cent. 1. enarrat Amatus, & non siluete Mathiolus, & Iacobi-
na lib. 6. proprio ead. de *viperæ*, inter quæ succus fraxinæ
primas tenet, ex citatis auctoribus, & Paulo lib. 7. tit. de *Fra-
xino*: firmat Ruellius lib. 1. de *uatur. stirp.* cap. 82. Allij esus &
vini meraci potus, ex Dioscorid. *loc. cit.* Paulo lib. 5. cap. 13.
Aëtio *tetrab.* 4. *serm.* 1. cap. 2. tamen super omnia medica-
menta alexiteria, quæ viperarum virulentis morſibus opi-
tulantur, nullum aliud admirabilius est theriaca ipsa, & sic
Phasis lib. 8. ad *Almanſ.* cap. de *morsibus viperarum*, in hæc
verba prorumpit. *Cum vipera aliquem momorderit, locus
qui est supra morſum vipera, fortissimè est deligandus: quòd
si morſus fuerit in membro paruo, fueritque morſus generis
viperarum, quæ pessima esse cognoscuntur, de quibus non
speratur, vt ab eius morſibus euadere possit, membrum illicò
sub ligatura abscindatur. Si autem vipera talis non fuerit
patienti illicò deur theriaca de viperis facta non enim vs-
que ad nostrum tempus inuenimus quod à viperarum mor-
ſibus magis hac medicina liberare possit, proprie quæ re-
cens est, &c.* Idem probant Sanctius de Arduinis lib. 6.
de *venen.* cap. 1. ad fin. Cardanus lib. 2. de *venen.* c. 10. &
cæteri citati auctores.

Sed illud notandum hoc loco, quòd veteres nullum
maius æqualèue cognouere præsidium viperæ læsis, quàm
musicam: vt docet Aulus Gellius lib. 4. *noct. Atticar.* cap. 13.
ex Theophrasti sententia; nam plurimis morſibus, & non
solùm melancholiæ, imò viperarum morſibus open-
ferre sibi persuasit: firmant Ishaac. 2. *Viatric.* cap. 20. Haly-
abbas 5. *Theoric.* cap. ult. Galenus lib. 1. de *sanit. tuend.*
cap. 8. Cælius Rhodigin. lib. 8. *lect. antiq.* cap. 1. Arist.
lib. 8. *politico.* 3. Vallesius lib. de *sacra Philosoph.* cap. 28.
cur autem morſibus medeatur musica, explicat Rodericus
in Castro lib. 4. de *Medico politico*, cap. 16. satis politè, &
doctè.

Verum mirabilius est quod narrat Matthiolus lib. 2. in
Dioscoridem, in *com. cap.* 57. in agris Tarenti Apuliæ vrbis
inueniri aranci genus, à quo icti solo tibiarum, aut alio-
rum instrumentorum musicorum sono demulcentur, &
ad pristinam sanitatem reuocantur, vocant incolæ Taran-
tulam; hoc Neapoli, & omnibus proximis locis est no-
tissimum, vbi ad musicam, tanquam ad sacram anchoram
confugiunt læsi, qui non secus ac Saül citharam dum
pulsabat Dauid, melius habebat, recedebat enim ab eo
spiritus, 2. *Regum*, cap. 16. Sic musicà ij leuantur maximè,
interim dum harmonia durat cruciatibus, & accidentibus
aliis liberi, motuque vehementissimo, quo saltant, & tri-
pudiant continuò inquieti, inconstantes, vt interim sa-
lutaria remedia theriaca suscipiant, & alexipharmaca alià
veneni correctiua administrantur, recreantur, reuocantur

in mentem, sapiunt, quiescunt, obtemperant, auxiliis parent; ob quam causam in ea regione plurimi ex arte musica victum faciunt. Lege Forestum, *lib. 30.* qui est de *venis, obs. 12.*

Est omni admiratione dignum, quod de hoc animanti in quibusdam regionibus orto referunt auctores dicti, mortu venienti stridere sono quodam per vices vario, dum venenum effundere tentat, laesos tamen non antea saluti restitui, quam eundem concentum, tonumque eundem musica inueniat. Nec mireris: nam musica harmonia, & concentu Pythagoram expulisse morbos plurimos, docent Alexander ab Alexandro *lib. 2. dior. genial. cap. 25.* Ficinus *lib. de epidemia antidoto:* haec namque mulcet animos, quietat, lenit, impellit, agit, instigat, tristes reddit hilares, & feros facit mansuetos: quare Ecclesiast. inquit *cap. 40. vinum, & musica laetificant cor, & cap. 32. non impedias musicam.*

Quæris causam? facilis reddi potest: quoniam musica sic concitat, eleuat, animum extollit, vt temperato cerebro, spiritibus commotis, & purioribus factis, subtilissimis è corde ascendentibus expurgatis, puroque è sanguine genitis, cerebrum alteretur, prout affectus petit, secundum dispositionem præsentem in hunc, illumve animi affectum, passionem, & motum, vt iam illi altiùs altuant, poemata, isti irascantur, tristentur illi, hilares fiant alij melancholici, quieti, inconstantes: mouent ij pedes, manus, ora, saltant, quiescunt, in variisque trahuntur affectus vna, aut diuersa harmonia ratione, hoc rythmo, aut illo hac consonantia, illave seruata. Hanc verò energiam & viam agendi, ad naturam spirituum referendam esse patet, quam exposcit animal, vt harmoniam seruet, percipiat concentum, quæ non sentiuntur quouis facile auditu, aut subiecto quouis, immò quasi altiùs obiectum purissimo auditu, etsi musica sonum, & voces omnes percipiant, quo & subtilissimis spiritibus eget in totum musica; harmonia verò quasi spiritualibus, quò vocis acutæ sunt naturæ liberae, ioculares, inconstantes, leues, mobiles, faciles.

Disponit ergo maximè cerebrum musica, viuificat, aptum facit opus quoduis, sese excedere facit animantia, prout quodlibet temperatur illa, mentem erigit, vt contemplationes altiores edat intensius, subtilioribus spiritibus, purioribus rerum imaginibus oblati sensibus, quo interturbantur minùs actiones, fiuntque longo excessu viuaciores. Sentiuntur enim iis, quæ aliis spiritibus obscurarentur, aut euanescerent. Videt & præsentit quædam in quibusdam sensatis, quæ aliàs non præuideret obscurata dispositione spirituum, quo & sensatio delitesceret: Hinc disponitur natura, vt altiora suscipiat intellectus, cum analogia ad perfectiores sensuum actus habita, tum vt postea sensus exequantur, quæ altiori suscepit extasi. Hinc Elifæus *4. Regum, 3.* Pfalte coram se canente prophetizabat, disponebatur enim altiùs, vt sensus semel accepto Spiritu desuper obsequerentur rationi in spiritu prophetico, tum discurreret raptu sensuum, aut adminiculo altiori distraheretur minùs circa semel accepta, in iis quibus prudentiæ est locus, & in analogia ex sensatis ad reliqua quæ præuidebat, spiritu prophetiæ supernaturali.

Tanta est musica vis, atque potestas, & pro curandis plurimis morbis, & debellando vipereo cæterorumque animalium virulentorum veneno, efficacia. Hinc Parthasius pictor celeberrimus, referente Aliano *lib. 9. de varia histor. cap. 6.* cantilenis, & modulis, laborem, & dolores, cruciatifque omnes mitigabat, *lib. 2.* profert, Cretenses cantilenis, & cantionibus leges condidisse, & promulgasse, vt homines in bonum publicum incitarent. Hinc Athenienses aggressuri hostes pugna, Iouis hymnum decantabant antea; à quibus postea, & reliqui Græci, ita firmante Alexandro *lib. 4. dior. genial. cap. 7.* tum melos laconicum ad promouendos militum animos plurimum valuisse Alexander eo loco inculcat, & testantur Polyænus stratagematum auctor antiquissimus, *Laertius lib. 1.* Porphyrius, & plures alij: & modò in se

A quilibet tubam bellicam, tympana, & alia corpus mouere, & animum accendere, pedes permouere, mentem erigere, affectus efficere admitandos, experitur. Ex eo vt laborem temperemus, canimus, & animantibus adhuc sonalia, nolas, tintinnabula, cymbala, collo appendimus, vt Musica delectentur, & onere grauentur minùs, labores faciliùs ferant, distracta Musica, recreato cerebro; quare sic commota, onera gestant robustiùs, & validiùs, vt notauit Vicius *lib. 2. de fascino, cap. 11.* Immo infantes ad curarum agitationem, & nutricum cantum à vagitu cessant, & dormiunt, quoniam Musica, sonus, & suauis concentus, qui viua voce, vel instrumentis modularè resonantibus, aures, animumque suauitate permulcent, spiritus sopitos excitant, mentemque depressam erigunt, vt inquit Leuius Lemnius *lib. 1. de complexionib. cap. 7.* Nonne pestis musica curatur? vt ex multorum voto probat Vntzerus *lib. 1. antidot. pestil. lib. 1. part. 2. distict. 3. med. 5. num. 6.* & priùs prædixerat Plutarchus *lib. de Musica in fin.* firmat perdoctus Beuerouicius in *sua Idea Medicina veterum, part. 3. cap. 2.* & nuper Ioan. Andreas Bannus *lib. de Musica origine, & excellentia,* mira conscripsit.

QVÆSTIO XLIV.

Vtrum definitio veneni, à Galeno, & Auicenna tradita, sit optima.

COMMENTARIUM.

V Iperarum.] Ad adipiscendam scientiam medicam, artem sanè diuinissimam, multo labore opus est. Quisquis enim nosse quid supra vulgares Medicos cupit, & debet, is statim non natura modo, verum etiam primis doctrinarum elementis multum ceteris præstet oportere: idè obitum adoleuerit, insano veritatis teneatur amore est necessarium sine ulla diei, noctisve intermissione properare, ac contentere ea quæ à doctissimis veterum tradita sunt addiscere, eademque ubi didicerit indicare, multoque tēpore considerat, quæ rebus sensui patentibus consentiant, quæ uersus differant, ac sic illa quidem, suscipere hæc respuere, vt bellè dictabat Galenus *lib. 3. de natural. facult. cap. 10.* Ex hac doctrina apparet, quàm falso fundamento arbitrentur scioli quidam, se iam ad artis finem peruenisse, ad quem nec ipse Hippocrates accessit, ex ipso in *epistol. num. 20.* cum vix quatuor literas Græcas, & Galenum optimè Latinè factum intelligant, venam secant, expurgant, alterantia propinant, & sic argumentum hoc de venenis, inflatis (vt aiunt) buccis irrident, & damnant, quod iis infrequenter mortales premantur. Sed ij falluntur apertè: nam ea præcauere, & illorum virulentam efficaciam retundere, difficillimum esse plerique maiorum arbitrantur.

Ob hanc causam à multo tempore, Tractatum de venenis Laconicum parauit, vt fragilis senectutis labascanti memoriæ auxilio esset, modò plures doctissimi hoc institutum ita eleganter sunt prosequuti, vt in eo explicando tempus conterere videar. Sed cum in hac amplissima scientia tam latus sit campus, tam vastus Oceanus, vt cum plurimum spatium te confecisse videaris, multo tamen plus supersit, & antè in ipso cursu obuenias, quàm expectatum illum portum attingere possis: ita nulli mirum videri debet, summis quotidie ingenijs euenire, vt que olim iuuenili quodam æstro impulsu, ieiunijs, frigiditate tractarunt, eadem prouectiores, confirmato iam multa lætione studio locupletanda sibi putent, atque auctiùs eliminanda. Quotus enim quisque tam paratus, rationibusque omnibus tam probè subductis ad opus aliquod scribendum accedit, quin priùs multa non penset, & rimetur, vt argumentum agitandum multò efficiat absolutius, & copiosius: Idcirco illud per quæsitum, & responsa in his primis historiis enucleabo, & postea ad alias arduas quæstiones explicandas me conuertam, in quibus etiam synceræ medicinæ doctrina elucecet, ex qua utilitas non aspernabilis emanabit.

Quæro

Quæro primò, quomodo definiatur venenum? Galenus *lib. 3. de temperam. c. 3.* sic definit, vt sit illud quod humani corporis temperamentum destruit, vincit, atque permutate Sequitur Auicenna *lib. de virib. cordis, tract. 2. cap. 1. in fin. & 2. doct. 2. cap. 11.* Venenum ergo est complexionis nostræ destrutium, & nihil habet nisi quod sit humanæ naturæ aduersum, & contrarium: subscribunt Nicolus *tract. 4. serm. 4. de venenis, cap. 1.* Conciliator *dis. 178. & lib. de venen. cap. 1.* Valleriola *lib. 3. loc. communium, cap. 18.* Iouert. *de cad. 1. paradoxor. 10.* Bacchius *prolegomenis, cap. 9. art. 2.* Mercurialis *lib. 1. de venen. cap. 5.* Cæsalpinus *lib. 3. praxis, qui est de venenis, cap. 2.*

Quæro secundò. In quo differt venenum ab alimento, & medicamento? Dic, quòd cum tria sint quæ nos immutant, alimentum, medicamentum, & venenum, illud cum naturæ nostræ ad simile sit, substantiam nostram augere potest, ex Galeno *1. simpl. cap. ult.* medicamentum verò est, quod naturam nostram alterare potest, aut (vt Hipp. firmat *lib. de loc. in homin. prope fin.*) quod præsentem statum transmutet. Sed hoc non simpliciter intelligendum est, sed vt exponit Manardus *lib. 13. epist. 4.* alimenta, & medicamenta in hoc conueniunt, quòd vtraque in nos agunt, & à nobis patiuntur: in hoc tamen differunt, quòd medicamenta agant quidem potiùs quàm patiuntur; alimenta è contrario, magis patiuntur quàm agant: quod significauit Galenus *lib. 3. de temp. cap. 4.* dum inquit *Castorium, & piper agere magis in corpus nostrum, quàm pati ab eo valent: vinum, mel, ac prissana pati magis, quàm agere.* Et deinde scribit. *Ergo hæc omnia tum agunt circa corpus aliquid, tum verò patiuntur.*

Neminem enim latere puto, quanta sit alimentorum vis, quàmque vehementer corpora nostrà immutant; hoc enim testatur Philosophus *lib. 3. de hist. animal. cap. 21. & lib. 8. eiusdem tract. cap. 28.* quibus in locis terrarum meminit, ad quas deducta pecora tum in colore tum in aliis quibusdam, quæ ne sensum quidem fugiunt differentiis, mutari conspiciuntur. Qui verò negant (inquit Galenus *3. de sympt. caus. cap. 2.*) alitum ab alimento mutari posse, quòd vincens, non victi alimentum sit nomen: hi nec de animantium, nec de plantarum transmutatione quicquam sanum dicere possunt, & circa literas hallucinantur. Nam hoc firmat Plinius *lib. 23. cap. 9.* etenim Persica planta quæ natali in solo lethalis erat, in Ægyptum translata, exitiosam suam mutauit naturam, fructum quinimò edendo aptissimum produxit; hoc enim rei rusticæ, & agriculturæ periti viri agnoscunt rectè, Hoc modo vites quæ apud nos natæ sunt, si in alienam deferantur terram, vinum longè diuersum reddunt.

Quare alimenta in hominis corpus aliquid faciunt, ex Galen. *3. de temp. cap. 4.* & licet vna vel altera ingestione, nec sensibile profusus, nec euident operentur, temporis tamen diuturnitate magnopere corpora nostrà alterant, atque immutant: nam hoc modo durissimum lapidem aquæ gutta diu in eum distillans excavare potest: & maximè si sint medicamentosa? hæc namque ad vnam propriam qualitatem, calefaciendo, refrigerando, exiccando, vel humectando, corpus deducere queunt: zingiber enim piper, cæteraque aromata calefaciunt; lactuca, & similia olera refrigerant, & humectant, salsa exsiccant. Insuper alimenta aliquid in corpus agunt, sed ita exiguè, vt vix à Medico sentiantur: Medicamenta verò sensibiliter id facere nata sunt, vt doctissimè explicauit perdoctus Ludouicus Nonnius, *lib. 1. de re cibaria. cap. 1.*

Et licet hoc ita sit, sintque medicamenta nobis multò potentiora, à nobis tamen nonnihil affici, negare non possumus: quoniam omne agens agendo reparatur, ex Arist. *3. Physicor. 3. & lib. 1. de generat. cap. 7. & lib. 4. de generat. animal. cap. 3.* vt quod secat, hebetatur ab eo quod secat; quod calefacit, refrigeratur à calefacente; denique quodcumque mouet, excepto primo motore, mouetur aliquo modo. Ita dicebat Galenus *lib. 3. simpl. cap. 8.* non magnopere stupendam rem esse,

A si quidpiam eorum quæ propriè, & per se sunt calida, cum calidiori aliquo commixtum, frigidius efficere ipsum queat: *Ea enim est (inquit) communis alterabilium corporum omnium natura, vt in se agant, & patientur admodum: quòdque minus est calidum, à magis calido calidius euadat: quòd verò magis calidum, à minus calido contraafficiatur.* Agunt igitur in nos medicamenta, & itidem patiuntur, verum plurimum est quòd agunt, minimum quòd patiuntur.

Venena verò ab alimento, & medicamento valde distant. Cum enim toto genere, totis viribus, totaque substantia nobis sint infensa, atque contraria, nulla substantiæ suæ mutata parte, sed tota seruata integra, corpus ipsum afficiunt; quare horum genus totum delecterium est, atque pestiferum, vt scitè notauit Galenus *lib. 3. de temp. c. 4.* hæc quæ talia corrumpunt, temperiem nostram inquinant, vitæ aduersantur, & principis illius vehementer repugnant: quia cæca, & delitescente vi, variè nos symptomatum cruciatu fatigant, & totius naturæ dissidio vitæ nostræ primordia demoliuntur, vt Fernelius docet *lib. 2. de abditis, cap. 15.* Ex his patet, venena à forma specifica, substantiali, & occulta quadam proprietate corporibus esse infensa. Quid autem per hanc naturam, seu proprietatem sit intelligendum, legat qui velit apud eruditissimum Mercuriale, *lib. 1. de venen. cap. 8.*

Quæro tertio. Si venena tantopere calori nostro aduersantur, quomodo ab ipso met calore ad actum reducuntur, vt nocere possint? Dic, venena quæ ab animalibus iaculantur cum à viuente mittantur, statim, promptèque altas penetrant corporis partes, quare alio calore auxiliari minimè egent. Cætera verò per os assumpta, aut calore actuali priuata, aliqua vi indigere videntur, quò eorum potentia in actum dirigi possit, ita docuit Galenus *3. de temp. cap. 5. & 3. simpl. cap. 18.* Quæ enim frigore, aut calore mortifera sunt, necesse est calorem nostrum concipiant, priusquam nos offendant: quæcumque enim adeò calida sunt, vt erodendi, atque adurendi vim habeant, licet non copia, sed toto genere aliena sint, neque naturam nostram mutare possint, & in alimentum conuerti: tamen non aut suum calorem nobis impertunt, quàm nostrum fuerint experta: quò autem diutius ab eò afficiuntur, eò deteriora euadunt, & amplius viscera exedunt, dum corprehendunt. Quæ autem frigore nocent, similiter calore nostro egent, quo calefacta magis penetrare possint. Hinc fit vt capite damnatis immixta vino propinentur, vt ab eo calefacta amplius, eor, cæteraque intima partes per arterias peruadant, vt auctor est Galenus *lib. 3. simpl. cap. 20.* Quæ verò calore obsunt, si toto genere à nostra natura sint aliena, non tamen noxam afferunt insignem, nisi adeò in magna quantitate propinentur vt sensui sint manifesta. Neque enim modo eorum quæ tota substantia, mortifera sunt, si horum tantillum detur, perniciosum est, cum nec scintilla ignis, nec exigua gutta frigidissimi imbris suo contactu nos euidentet lædat, ex Gal. *3. de temp. cap. 4.* Quo pacto quæ proprietate, & tota substantia interficiunt, cum potentissima vi prædita sint, calore nostro egent, vt tantummodo incalescant, & penetrare possint, partisque vicinas opprimere; hæc autem lætæ venenarum ad partes viciniores propellant, quæ cum noxam persentiant, ad proximas venenum transmittunt, & sic ad cor citissime pernicie communicant. Frigida verò in actum rediguntur, quia cum crassa consistant substantia, & ad motum pigra sint, à calore attenuata, cor petunt, & deinde prosternunt, Natura enim nostra sagacissima cum sit, conatu valido, vt partes tueatur incolumes, aduersus venenum insurgit, & aducto calore per accidens liquat, & attenuat venenum, quæ Ob fundentem calorem dilatis viis citissime rapiunt in viscera. Hinc fit vt venena frigida citius, & facilius in corporibus calidis interimitur? quare cum vino permiscantur in hunc vsu, in parca quantitate assumpto: si enim sit immodicum

immodicum, parum venenum lædit; nam frigidi veneni inclementia calore vini retunditur, & hebetatur. Sed si hoc verum est, quomodo venena extra admota, vt cuti, vesti, stapedibus, nocere possunt, & interimere, si ad actum non reducuntur? Dic, quod venenum illis partibus admotum ex attritu pedum, motu corporis incalescit, & mittit ex se vapores, qui eructantur in cerebrum & cor, mortemque inferunt, perniciæ suæ.

Quæro quartò. Si sapientissimus rerum omnium parens, opifexque Deus, postremum omnium, quæ sub aspectum cadunt, hominem condidit, vt dominus esset illorum, super terram imperaret, & cæteris animantibus dominaretur, ipsūque in hoc mundi theatro constitutum habuit in deliciis, vt latè, & doctè probant Ioan. Beuerouicius in *sua idea medicina veterum*, fol. 7. & Amilius Campolongus in *theoremat. de humana perfectione*, cur in eius damnū & perniciem, venena produxit, quæ illi ruinam possunt parere, & interitum? Primum probat satis eruditus & sapiens auctor Philo lib. *de opificio mundi*: vnde Ouidius *Metam.*

*Sanctius his animal, mentisque capacius alta
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset,
Natus homo est.*

Hinc apud Mosen Deus ait, Genes. *replete terram, & subiicite eam, & dominamini piscibus, &c.* Quid aliud hoc est, nisi plantis, vt libet, vtimini, metallis, lapidibus, & sub iugum seruitutis vestræ animantes omnes redigite, atque ad eodē domini estote eorum, quæ in agris viuunt, & quæ per aëra volant, & in mari versantur. Si ergo summus Architectus hominem creauit Dominum, cur captiuum, & veluti seruum illum effecit, & tot venenorum insidiis obnoxium? vt tam multis argumentis exclamat Ianochius de Manectis, lib. 2. *de dignitate & excellentia hominis*. Dic, tres esse utilitates, ob quas Dominus creauit venena. Prima est, vt essent adiumento artibus multis, tinctoriæ, pictoriæ, futoriæ, argentariorum, quæ omnes venenis vtuntur. Secunda, quoniam animalia plura aluntur venenis: nam sturni, & capræ vescuntur cicuta, fues hyoscyamo, hirudines cantharidibus, coturnices elleboro. Tertia, quia misericors Deus non solum vtilia, sed quæ inutilia videntur, & ab humana natura longè diuersa, ea in hominum salutem sapienter procreauit. Elleborus insaniam curat, aconitum scorpionis morsus, mercurius, & arsenicum, scabiem ferinam, & morbum Gallicum: immò Galenus *meth. cap. 6.* vtitur pastillis Andronis, & Pasionis aduersus sputum sanguinis, qui parantur ex arsenico, & chalcanto, quibus, & aliis causticis, tum per os oblatis, tum per sedem infusis læpe feliciter vtimur, vt lib. 2. *in com. hist.* 85. latè probauimus. Quidini? Nonne venenum veneno depellitur, prout in sequenti commentario explicamus? Tu vero per otium læge alias causas apud Plin. lib. 2. *cap. 63.* qui contra fabricatorem terræ Deum, aliam causam affert, licet illam refutet lib. 18. *cap. 1.*

Quæro quintò, cur sicut in natura producantur venena, sic etiam in corpore nostro generantur? Dic, quod licet lib. 1. *in com. hist.* 52. hoc dubium proposuerim, tamen ne in hoc compendio de venenis quidquam remaneat intactum, idcirco particulariùs ad propositam dubitationem accedam & alia denuò adiungam. Generari ergo intra corpus venenum, quod & hominem, & alios nonnunquam perimat, aut morbos inducat lethales, præter Galeni 3. *de loc. 7. & 6. eiusd. cap. 5.* testimonia eo loco citata, ratio, & experimentum confirmant. Sed hoc semper mihi valde dubium visum fuit. Nam in plurimis morbis in quibus suspicamur latere venenosos humores in corpore, qui nouo quodam aggressu inopinatò homines apprehendunt, vt experimur in epilepsia ab aura venenosa eleuata, vteri strangulatu, qui à semine retento, & putrefacto, & sanguine menstruo oritur, & in pestiferis febribus, vel pro singulis accessionibus venenum de nouo generatur, aut in membro mandante veluti sopitum contine-

tur, vel per intervalla ascendit accessiones facturum. Non primum, quoniam 2. *feb. 11.* accessionum multiplicatio, & repetitio causam habet primam, humoris nempe in vna parte asseruationem, præterquam quod non semper dabitur materia à qua denuò similis generetur. Si secundum, quomodo intermedio tempore existere potest intra corpus venenum sine noxa? Quomodo vt ab eo non offendatur continens membrum, in quo diutiùs immoratur, magisque viger qualitas maligna, solo accessu in longinquo, distantique tam vehementia nocumenta inducens; Rursus, cur magis frequenter cerebrum inuadit, quam hepar, aut cor, quibus sunt patentiores viæ, & principalis venenorum occurfus fit ad cor, tanquam vitæ fontem, cui illa à tota natura aduersantur? Deinde si cerebrum est insensibile, ac immobile, vnde in dictis affectibus nocumenta percipit molestantia, & tam vehementer agitur, vt vniuersas corporis partes secum in consensum trahat?

Sed multò faciliùs, & Galeno magis consentaneum est asseruare, venenum innasce in corpore. Quis enim inficiabitur, posse alimentum aut humorem in nobis corrumpi, & tam praua putredine vitari, vt qualitatem acquirat non minùs deleteriam, quam cuiusvis alterius veneni? id quod in dictis affectibus Galenus ostendit: non enim aliunde fera illa, & sæua symptomata quibus infestamur, vires vsque adeò prosteruntur, naturam debellant, sensum, motum, vocem, & cursum auferunt, conuulsiones inducunt, refrigerationes, tremores, frigidus sudores, & amentias, ac reliquos epti veneni affectus, nisi quia illorum causa, virulenta quadam, & non minus perniciofa qualitate sit prædita, vt inter omnes probat Castrensis Lusitanus, auctor inter classicos celeberrimus lib. 2. *de meteoris microcosmi*, cap. 12.

Neque instes, in corpore non posse repetiri tam prauum succum, qui materiam præstare possit ad generationem substantiæ vsque adeò deleteriæ, ipsimet corpori valde aduersæ. Nam vel ex probis alimentis qualitas potest euadere venenosa, maximè in non rectè sanis, nec bene gubernatis corporibus, nedum ex retentis & corruptis excrementis, à quibus eleuatus vapor vim deferens malignam, vel ipsa sine materia aliqua ad cerebrum perueniens, epilepticas, aut hystericas excitat accessiones, non secus ac syncopas, & alia symptomatum genera, pro varietate membri quod inuadit.

Nec necessarium est omnium accessionum materiam in membro mandante simul generari; sufficit enim relinquere fomitem, à quo inficitur adueniens de nouo alimentum, quantumuis probum, & malignitate carens. Cum quo stat adhuc, omnium circuituum causam esse primam asseruationem in parte, iuxta Galenum adductum. Quinimò etiam si totum venenum pro singulis paroxysmis simul progenitum foret in mandante membro, per intervalla inuaderet, & sine corporis offensa permaneret. Venena enim, & multa alia morbi seminaria diutissime possunt intra corpus occultari, oppressura postea, & sæpe interneccatura, etiam post 14. vel 20. annos, vt testatur Hipp. lib. *de internis affectionibus*, & rabidi canis virus, & aliud eptum venenum longo tempore transacto se prodere cum symptomatibus diutè tradunt omnes, & docet Galenus 1. *prorrhetic. sect. 2. com. 17.*

Quomodo verò sine noxa tandiu occultetur venenum siue haustum, siue intus genitum, causa est (inquit Galen. *cit. prorrhetic.*) quoniam vbi existit, sensim alterat, & paulatim inficit vicia, ac in malignam qualitatem commutat temperamentum, & quia quamdiu fit, necdum impressum est malum, imbecilliter mouet, toto agendi tempore nulla perniciosi morbi symptomata spectantur: at maxima, & repente vbi iam multa fuerit, & insigniter alterata membri constitutio. Adde sæpe in ignobili membro contineri venenum, vbi vel paruam

paruam, vel nullam inducit offensam; ad nobile autem commigians inducit vehementem. Allusfactio etià partis facit, vt non modò ex contento veneno non agrotet, sed alatur, & viuat: lædatur verò recipiens etiam à minori quantitate, & quia per totum corpus iam malum effunditur & quia insuetum. Insuetum cum in dies more fermenti ex ingestio alimento augetur, ad eam magnitudinem accedit, vt ab irritata expultrice pellatur, antequam particulam lædat in qua generatur, cerebrumque aut cor aggreditur, prout maiorem habet proprietatem ad vnum, quam ad alterum membrum, quod in plurimis venenis reperitur, vel quia in neruosis partibus, aut arteriosis magis radicitur. Denique aut quia talis erit natura quæ magis parata sit pati, & recipere, in cerebro, quod licet insensibile, naturali perceptione potuit noxam percipere, & naturali expulsiua pellere seipsum concutiens, & insensibilem concussionem vniuersum trahere, cum mentis, ac sensuum læsione, quod sine affectu cerebro contingere non potest. Non ergo negandum est, intra corpus posse nasci venenum, quod testatur Auerrhoës 3. *collig. 3.* Hinc fit vt ex morbo natura salubri quis moriatur, vel multò citius quam ratio morbi exigebat: & mors non sequitur ad morbum, sed ad venenum intus genitum, cuius motum morbus insequitur. Hinc etiam fit, vt quispiam moriatur repente, non sumpto veneno, & pereat diris vexatis symptomatis, similibus illis, quibus premuntur ij qui sumperunt. Tu verò de hoc argumento consule eruditissimum Sennertum lib. 6. *de morb. occultis, part. 2. cap. 2.* & Paulum Zacchiam Medicum celeberrimum lib. 2. *quest. medicolegalium, tit. 2. quest. 5.* qui ex sua, & multorum sententia hoc negotium diligentissimè explanat.

Quæro sextò. Si venena tantopore naturæ nostræ infesta sunt, cur attrahuntur intrò, & cor petunt, si in statu sano solus adest innatus calor, qui omnia membra regit, ab aduersantibus tuetur, oppositis resistit, noxia pellit, & veneni vim diram à se abigit, tantum abest vt attrahat? Dic: venenum non attrahitur à partibus, quoniam nihil attrahit propter ipsum attrahere, sed vt eo quod attrahit compos fruatur, ex Gal. 3. *de facult. naturalibus, cap. 7.* illud non defertur ad cor sponte sua, natura enim id respuit, ne irruat: non detruditur à partibus; hæ enim ad debiliores ferè demittunt, vt sic principes tueantur à noxis, cor autem membrum est fortissimum. Attrahitur ergo à corde venenum, per accidens tamen: quoniam per inspirationem, & transpirationem attrahitur cum aëre permixta aura venenosa, quæ semel hausta, in pulmones, & per arterias omnes quæ per corporis ambitum sunt disseminatæ, attracta, cor petit, & sua vi dira prosternt, & premit, & venenosa qualitate viscus hoc præstantissimum fatigat. Consule Cardanum lib. 1. *de venenis, c. 4.* Alphonsum à Fontecha in *speculo medicina Christianæ, luminari 2. tit. de corde venenato.*

HISTORIA II. AETII, De morsu viperæ.

Stercus caprinum ad viperæ morsum,
auxilium celeberrimum.

Medicus certè quidam ruralis, ipse ad * viperarum morsum, multoque magis aliarum bestiarum videretur cum aceto, & multis seruauit, &c. Aetius tetrab. 2. *serm. 2. cap. 94.* de stercore caprino.

PARAPHRASIS.

Nullum est ad venenofarum bestiarum morsum præstantius auxilium, quam suctus, factus in ea parte, qua læsit animans: huius enim præsidij ope euocatur venenum ad externas partes, quo pacto in altis, profundisque remeare non potest. Hoc remedium præsentat

Lib. V.

neum esse docuit Celsus lib. 5. *cap. 27. rubric. 3. §. Ergo quispiam exemplum Psylli sequutus, id vulnus exuxerit, & ipse tuus erit & tuum hominem præstabit, &c.* dummodò neque in gingiuis, neque in palato, neque in alia oris parte vlcus habuerit: id autem quod fugitur, vt expuatur statim est necesse, ne videlicet aliquod infortunium accidat deinceps, vt narrat Amatus lib. 3. *centur. 14.* contigisse iuueni cuidam, qui à truculenta viperæ, rabido morsu percita in manu digito contorsus, citissimè ori digitum admouit, vt sanguinem dentibus compresso digito exugeret, quo in ore detento, & vapore suo, calore linguæ adiuuante, ad spiritalia mēbra communicato, mortuus est: quare surgens sit satur, & os eius cum vino, & oleo sanetur, vt prædixit Ishaac 4. *pract. cap. 39. de morsu serpentis.*

Hunc vsum complet cucurbitula, remediunt sane eximium ad extrahenda, quæ in alto firmiter sunt impacta, & maximè si multa flamma sit agglutinata, cuius vi venenum foras extrahitur, ac euocatur. Quapropter à Dioscoride; cæterisque præcis Medicis, in hoc affectu summopere commendatur: est enim cucurbitula, auctore Galeno lib. 1. 3. *meth. cap. 6. iuxta finem*, instrumentum ad violentam attractionem à Medicis excogitatum: nam cum dixisset, in punctu, morsuue animalis vacuandum virus esse medicamentorum ope, quæ potenter attrahunt, subdit: *Vacuant id tum calefacientia omnia, tum quæ citra calefactionem vehementer attrahunt, veluti cucurbitula, & cana cornua quedam, quibus nonnulli cucurbitularum vice vtuntur.* Debet tamen cucurbitula adhiberi non semel, sed iterum, atque ter, idque cum flamma copiosa, ad hoc vt ignis naturam atque potestatem veneni eneruet, atque dissoluat. Hæc si fuerit ænea, cum maiorem sustineat flammam, multò est vitrea efficacior.

Si verò cum scarificatu adhibeatur, vt ait Paulus lib. 6. *cap. 41. efficaciorum causis perspiratum præbet, sensibiliter ex alto ea que nocent, eliciens: quippe non modò sanguinem, sed alios etiam humores euacuat.* Quare, vt citati auctores monuerūt, si locus id patitur, alio ribus vlcusculis est scarificandus, quò pluribus quasi canalibus, ac riuulis vitiatu sanguis queat exhauriri, vt sanguinis illius corrupti copiosa vacuatio obsistat, ne venenum membratim corpori insinuetur vniuerso. Attrahetur enim, & foras euacuabitur vnà cum sanguine, & spiritu, ipsius virulentæ bestia venenum. Profundioribus tamen vlcusculis secari locus debet; nam ex maioribus cumulat, copiosusque sanguis dum effunditur, aliquid quoque veneni exhauritur; at ex minoribus nequaquam. Quinimò à maioribus abscedentes carnes adimendæ sunt, & laborum margines acie scalpelli præcindendæ, & apprehensa hamo caro amputanda, quum Galenus, vt ex illius sententia in superiori historia notauimus, non tantum carnem abscondere, sed interdum membrum mutilare iubeat, vt sic à lethali, & virulenta fera morsum vel ictum præseruetur.

Hirudines in hunc vsum sunt efficacissimæ, loco ictò, vel commorso impostæ, vt docuit Ishaac lib. 4. *pract. cap. 37.* hæ enim trisido inflicto vulnere altius penetrant, venenum exugunt, & à parte iam læsa sanguinem manifestè exhauriunt, vt probauit Fernellius lib. 2. *de de venæ sect. cap. 19. de particulari sanguinis vacuatione*: quod auxilium maximè probo, dummodò ipsæ viuis quod continent exuant, vt Auic. monuit 4. 1. *cap. 22. quoniam in multis ex istis venenofitas, præsertim in illis que magno capite, & nigro colore sunt prædita, & ex earum succo proueniunt apostemata, syncope, sanguinis fluxus, febris, læxitas, & vlcera mala.* Quocirca melius est, vt post eorum casum apponatur cucurbitula, vt ipsarum malitia remoueatur.

Vitio etiam necessaria est; hanc enim esse magni momenti in venenatis ictibus Medici veteres prodiderunt, vbi locus hanc patitur, hoc est, vbi nec neruosus, nec mulculosus existit: etsi non defuerint qui eam reprobare sint ausi, quoniam ignis adstrictione sua denset partem, cutem cohibeat, & sic venenum ad interna reprimatur; quare crusta ab igne inducra crassitudine sua

XXX

venenatos

venenatos affluxus coercet. Sed hi non aduertunt, quod cauteria calore, atque dolore versus partem vltimam venenum validissime attrahunt, cuius distillationi exigua illa densitas non obstitit.

Profiunt etiam ad aperta plaga auxilia, quae vel calore, siue tota substantia, siue utroque nomine venenum potenter euocant, inter quae utilis est pullus gallinaceus per medium sectus, & protinus calidum super vulnus impositus, ita vt pars interior iungatur corpori. Praeterea iuuant medicamenta, quae calore suo venenum ad externas partes eliciunt, vt galbanum, sinapi, farina erui, scilla, folia fraxini, & ipsa contusa, neque admota, allium cum aceto, hastulae regiae folia cum pane, lauri tenerae baccae, & folia coctae, & cum oleo trita, ebuli, & sambuci radices in vino coctae, cinis ex fermentis ex aceto subactis, ruta, calamentum, & origanum. Prodest fomentum factum ex faece vini, ruta, sale, melle, mutria acida, & multis aliis quae à citatis auctoribus comprobantur. Praeter haec mira quadam efficacia strenue iuuat stercus caprinum: nam stercora omnia ob putrefactionem maximam, valida polle attrahendi vi probat Galenus *lib. 5. simpl. cap. 17.* & maxime caprinum, quoniam hoc praeterquam quod venenosum humorem attrahit ad partes externas caliditate sua, dilatat eadem vi partem commoriam, vt virus sic foras expiret. Deinde proprietate quadam contra virulentorum animalium morsus auxiliatur, vt firmat Dioscor. *lib. 2. c. 7. 2. de simo. §. Caprillus finus in aceto decoctus imponitur serpentium morsibus, &c.* Caprinum autem stercus inter caetera pro hoc complendo opere primum tenet, quia calidius: ita sentit Paulus *lib. 7. tit. de stercore. §. Caprillum stercus acris, magisque discutens, &c.* Lege Iacobum de Bondis in *fin. sui aggregatoris, tit. de remedijs contra viperam morsum venenosum.*

Sed hoc loco quaesito dignum videtur, cur imponat parti commoratae acetum, si ex omnium Medicorum voto astringit, & applicata auxilia debent esse calida attrahentia foras venenum, meatus dilatantia? Dic, Galenus acetum repellere asseuerat *lib. 1. simpl. cap. 24.* & adstringere firmat *lib. 1. eiusd. cap. 18.* & sic ad sanguinis fluxiones velut remedium reprimens id praefert. *§. At aceri haud perinde ut crustam facientia medicamenta, sed potius ut adstringentia, & refrigerantia, cura crustam sanguinis fluxiones cohibet: itaque hac quidem ratione non excalescere, sed refrigerare praeferunt, &c.* Sed si haec Galeni verba attentè, examinentur, etsi acetum duplici facultate, calida nempe & frigida constare asseramus, hanc illam vincere aperte fatebimur, quod & ipse Galenus confirmat manifestè: quoniam acetum est suapte natura acidum prorsus, & acida minime adstringunt; quare acetum primo, & per se non adstringit, sed incidit, est tenuium partium: quo nomine ad sanguinis grumos in visceribus incidendos, poscam summopere laudat *§. meth. cap. 9.* quam ex aceto, & aqua simul mixtis constare, scripsit Aëtius *ret. ab. 1. serm. 1. cap. 1.* Sapor enim acidus, etsi frigidus sit, tenuibus tamen partibus constat, ex Gal. *4. simpl. cap. 3. 7. & 8.* Ex iis constat, non errare Medicos, qui acetum medicamenti penetrandi causa permiscerunt, quoniam omnium medicamentorum vehiculum est: quinimo cum stercore caprillo subactum, & parti à virulento animali commoratae impositum veneni malitiam refrinat, est enim medicamentum alexiterium, vt in *com. hist. 6. infra* comprobabimus. Si verò Galenus id adstringere firmat, eum respexisse partes crassas quibus etiam constat, dicendum est. Confule Abdaramen Arabem *lib. de virtutibus medicinarum, cap. de aceto.*

QVÆSTIO II.

Vtrum venenorum diuisio à Dioscoride tradita, sit perfecta.

COMMENTARIUM.

Viperarum morsus.] Dioscotidem Anazarbæum adeo summa in re herbaria doctrina, in cognoscenda aromatum natura, praecauendis, & curandis venenis, praecel-

luisse tradunt Graecorum scientissimi, vt vel Galenus ipse eum summe laudet in locis multis, quem in simplicium medicamentorum inuestigandis arcanis, metallorum proprietatibus, & viribus describendis inter omnes palmam praeripere neminem latere puto. Is postquam de hoc argumento quinque libros perfecit omnia eruditione refertissimos, librum sextum de venenis, morbisque venenosis conscripsit, & in theatrum Medicorum euulgauit, non vt hi doceant, quo pacto possint aliis exitum impunè comparare, & per insidias vlciscendae iniuriae, vel obeundae hereditatis causa offerri apta, sed vt cognita partim vitari, partim deuinci queant, id quod fieri non potest nisi commemorentur, & nota sint omnibus, vt Galenus affirmat *lib. 2. de antidot. cap. 7.*

Idcirco in eius libri praefatione, venena diuidit in ea quae sumuntur ex animalibus, plantis, & mineralibus, quam diuisionem recipiunt omnes, & vt rectè traditam amplectantur: licet enim per omnes sentus possit inferri venenum, tamen ex his tribus depromitur, ex quibus variè, atque variè commixtis venefici moliantur insidias, & multiplici forma paratis, vtero, vmbilico, naribus, vt concitent abortum, & aliis partibus admotis, repentimam cladem machinantur.

Ex animalibus sunt vipera, aspis, scorpio, lacerta, scorpena marina, canis rabidus, & siquae alia animalia rabunt, excepto cane, vt equus, mulus, boues, similia, vrsi, lupi, feles, & pleraque multa, cantharides, buprestis, hiuidines, amphibena, salamandra, rana palustris, pinorum eruca, lepus marinus, bufo, cerebrum felis, vrina muris, sudor equi, sanguis tauri, menstruus sanguis, phalangium, tarantula, pisces suffocati, caro quadrupedis quae fulmine percussa interierit, castorium, cerui extrema cauda, lac vbi in ventriculo concreuit, mel venenatum, quod apes proferunt, & colligunt ex aconito herba, & ex floribus rhododendri, ligna excisa ex canenis serpentium, quibus vltis eleuatur veneficus vapor adstantes perimens. Virus quod à magnis serpentibus illis exprimitur, quod solo externarum partium contactu est perniciosum, in quorum catalogo reponuntur basiliscus, torpedo, pastinaca marina, dracones, scorpiones alati, crocodilus, cherydros, cenchris, haemorrhoidis serpens, dipsas, cerastes, dryinus apes, vespæ, luporum morsus etiam non rabientium, quod plerumque in renibus eorum serpentes nascantur. Barbi, & Lucij piscium ouorum esus, acontia, & alia.

Ex iis quorum stirpes è terra nascuntur, plura colliguntur venena, quae, vel cathartica vi, vel nimio calore aut frigore, vel totius substantiae repugnantia perniciosa sunt, & homini praesentaneam ruinam parere solent. At per plantas, quae hanc exitiosam labem, virutemque maleficum fortiuntur, intelligi non solas eas quae in laudabile alimentum non conuertuntur, sanguinis, & spirituum generationi maxime accommodum, sed humores in corpore contentos conspurcare solent, vt sunt elleborus, colocyntis, scammonium, elaterium thymelæa, chamelea, tithymalus, lathyris, bryonia, cyclaminus, brassica marina, soldanella, & euphorbium. Naturam nostram etiam prosternunt napellus, aconitum, hyoscyamus, psyllium, cicuta, mandragora, meconium, opocarpalon, pincorum nucleorum malucorum esus, thapsia succus, ephemerum, coriandrum quod aliqui colchicum vocant; quia in Colchide nascitur, solanum, sardonina herba, quae ranunculi genus est, corniculatum papauer, pharicum, ruta syluestris, fungi, toxicum, rhododendros, smilax arbor, quae & taxus dicitur, nux metellica, ixia, medulla fructuum ranicidæ; iuniperi, nucis arboris, tamarindorum, & buxi vis mortifera.

Quae restant nobis ex fossilibus longè praesentia sunt, & exitiosa, vt gypsum, calx, cerulli, plumbi recrementum, ferri scobs, squama æris, argentum viuum, cinnabrium, ærugo æris, duo sandarachæ genera, spuma argenti, autipigmentum, arsenicum, praecipitatum, risagalum, antimonium, scobina campanarum, vitrum. Ex iis euidenter patet, quomodo omnia venena sub his comprehendantur, & ab his desumantur, tam quae

illitu, contactu, odore, aut vmbra à veneficis parati consueverunt.

Rursus venena multipliciter diuiduntur: Primo, in ea quae tota substantia, totis viribus, & toto genere interimunt, & alia quae suis maxime manifestis qualitatibus, ex Gal. *3. de temp. 17. 18. 19. 20. & 21.* & Auic. *6. 4. tract. 1. c. 2.* ita sentit Petrus Aponeus in *tract. suo de venenis.* Illa enim quatuor modis naturæ nostrae inimica sunt, atque infesta, vt testatur Auerrhoës *lib. 5. collect. 25.* Primo, quoniam vi sua deleteria spiritum innatum resoluunt, & absumunt, & natia quadam proprietate venefica, viscera, & cor vitiant, & corrumpunt. Secundo temperamentum naturale permutant, & vniuersum corpus labefaciunt. Tertio, vehementi attractione humores quoscumque è corpore extrahunt, vt elleborus, & alia huiusmodi. Quarto, euacuant sanguinem, in cuius perleuerantia calor noster consistit, & spiritus extinguunt. Si ergo in harum substantiarum duratione vita consistat, vt inter omnes probauit Cæsar Cremoninus, Peripateticus Philosophus eximius *libello de calido innato, ferè per totum,* venena illa dicentur, quae sanguinem, & spiritum mortificant.

Insuper, quae qualitate manifesta interimunt, id praestant, vel quia calida sunt, vel quia frigida, vel quia sicca. Calida æstum mouent in ventriculo ardorem, & sitim concitant, excoriant linguam, guttur exasperant, febrim pariunt, membrorum genuinum humidam depascunt, & hoc modo visceribus inquinatis, & deiectis, doloribus, ac vigilijs oppressum animal occumbit. Ita venena calida tabefaciunt, putrefaciunt, erodunt; & absumunt enim spiritus, & superfluo calore eos inflammant, quorum inopia mors contingit. Alia membra hac de causa erodunt, & dilant, & minuto, resolutoque calore innato, humana membrorum compages putrefcit, eorumque harmonia separatur. Frigida somnum profundum concitant, & sic retentis recrementis innatus ignis obruitur, & suffocatur. Deinde congelant sanguinem, & spiritus vehementer incassant, quibus ad motum ineptis torpet corpus, distillant membra, & obstructis praefrigore canalibus, & viis fluxus immedicabilis sequitur & ducto ad imbecillitatem corpore & ob prostratam nutritionem tabefacto, perit animal. Vtrum autem hæc quantitate solum, an genere sint deleteria, inter omnes proponit Vallesius, *lib. 9. cont. cap. 12.* Sicca venena etiam ex tempore mortem accelerant: nam cum ferè calida sint, caloris insuperabiles pariunt effectus, praeterquam quod siccitate sua exprimunt humidum, calorem complantum nimium absumunt, & excitata conuulsione immedicabili, cerebroque in consortium ducto interficiunt.

De veneno humido, dissidium est inter auctores: negant Mercurialis *lib. 1. de venen. cap. 10.* Fernel *lib. 2. de abdit. rer. caus. cap. 15.* Bacch. in *prolegomen. de venenis, cap. 3. art. 7.* quorum votum libenter amplector: quoniam si humidum dolorem inferre non potest, ex Gal. *lib. 1. de caus. sympt. cap. 6. & 12. meth. cap. 7. & lib. 2. sec. loc. cap. 18.* Ad humidum nullus consequitur dolor, &c. cur mortis causa statuenda, cum humiditas parum actiua sit, & inertis facultatis esse dicatur, nec ad quartum humiditatis gradum quodpiam medicamentum, aut quiduis aliud ascendere possit quoniam si absint calefactio, & refrigeratio, humiditas citra violentiam corpus contingit, ob quam causam si venenum humiditatis excedentis effectus ex se parit, hos frigiditatis ratione euenire asseremus. Venenum ergo merè humidum non reperitur, vt probat euidenter Bartholomæus Fritschius in *sua disputatione eleganti de venenis, in med.*

Secundo, diuiduntur venena, in ea quae secundum totum venena sunt, vt cicuta, lepus marinus; & ea quae secundum partem, vt felis, secundum cerebrum, cenchris, secundum caudæ & extremitatem.

Diuiduntur tertio venena, ex modo administrationis, nam quaedam per os assumuntur, quaedam extrà applicantur, alia communicantur morsu, vt vipera, serpens, & canis rabidi venenum; plura punctione, vt araneorum, & phalagiotum venenum; multa illitu, tactu, oculo, visu, & auditu

Lib. V.

Diuiduntur quarto venena, iuxta eorum affectus: quoniam alia citissime interficiunt, alia post aliquam interpositam moram. De illorum genere est aconitum, quod in occidendo inter omnia venena est occisimum, vt docuere Plinius *lib. 27. cap. 2.* Ruel. *lib. 3. de natur. stirp. cap. 113.* & alia venena etiam reperiuntur praesentanea, quae spatio quadrantis horæ intericiunt, vt firmat Ioannes Leo *part. 7. suae Africa, in fin.* & cuiusdam facit commemorationem Cardanus *lib. 2. cont. tract. 2. cont. 10.* cuius granum inter decem homines partitum spatio quadrantis horæ omnes interimunt. Hæc à tota substantia corruptoria nuncupantur, & sunt praeter caetera vehementer noxia, & deleteria, vt fatentur Valscus à Taranta in *suo philon. cap. 29.* Bertruc. *lib. 2. pract. tract. 3. cap. 1.* Arduinus *lib. 1. de venen. cap. 7.* Gortæus in *praefat. ad Nicandr. Alexipharmac.* Guainerius *cap. 1. de venen. Nicolus sum. 4. serm. 4. cap. 3.* Tardiora sunt in operando, quae putrefaciunt, & crassa, terrenaque substantia constant.

Diuiduntur quinto venena, in praesentanea, & temporanea: illa citissime interficiunt, & velocissime; hæc ad tempus, hoc est post vnum, vel duos, vel paucos dies, menses, vel annos. Sed dubitatio insurgit maxima, cur venena non noceant illic intra corpus assumpta, aut extrà applicata, si naturam habent cordi inimicam, & corpori humano insensam valde? Dic, quod huius dubij duplex potest esse sensus. Vnus, an dentur, vel possint dari venena, siue naturalia, siue artificialia, quae certo die, ac tempore pro administrantis voluntate, non antè, neque post occidant. Alter, an dentur venena, quorum actio vel ex sua natura, non illic, sed aliquanto, aut etiam multo post tempore appareat; vel quæ arte, ac praeparatione ita retardari possint, vt si ipsa spatio vnus diei, aut plurium sustulissent, ob praeparationem ita tardè operentur, vt si multo post interimant, mors non in venena, sed in morbum reici possit. Primo, & secundo modo dari venena temporanea plurimis pro vtraque parte allatis rationibus, & auctorum sententijs manitus defendit clarissimus Paulus Zacchias *lib. 2. quaest. medicolegal. tit. 2. quaest. 10.* Licet enim venena naturæ nostrae sint aduersa, & citò occidant; tamen non est impossibile, vt si Medicus sit exercitissimus, cognitam habeat assumentis naturam, aetatem, temperamentum, constitutionem corpori, & alia, possit componere medicamentum, quod certo, & determinato tempore operetur, si efficaciam, & caliditatem excedentem vnus veneni, alterius frigiditate, aut è contra retundat; & ita nec venenum à tota substantia tale citissime occidet, nec frigidum tardissime. Confule Mercurialis *lib. 1. de venen. cap. 7.* Amat. *6. centur. 68.* & *lib. 4. in Dioscorid. cap. 8.* Valleriol. *3. loc. com. 18.*

Illud quoque non silendum inuolucrum est, an venena, venenorum sint remedia. Id equidem videtur testari Galenus, si de venenis extrà appositis sermo sit: nam vnus cuiusque caro multum prodest, ictui suo, vel morsui superposita, sic viperae caro, viperarum morsibus medetur, & iecur rabidi canis, huius morsui auxiliatur, & scorpius scorpionis ictui remedio est, vt Galenus *lib. de theriac. ad Pison. & antidot. ex præpronuntiat,* quoniam venenum externum proprietate quadam, & totius substantiae similitudine attrahit internum, & sic veneni vim refringit: ita cremati scorpionis nidore reliqui omnes protinus fugantur, vt ex mente Diophanis testatur Ruellius *1. 2. de nat. stirp. cap. 45.*

Si verò de venenis intrò assumptis loquendum sit, tunc non quodlibet venenum veneno reluctatur, immò potius intendit, maxime si ambo idem temperamentum sortiantur, vt si post euphorbium propinetur autipigmentum, aut post mandragoram, oppium. Si autem loquamur de intus assumpto veneno, aliquando venenum veneno curatur: cum enim venena vtraque mutuam inter se habeant antipathiam, vnum expellit aliud, & sic in pugna commoriuntur, & quod potentius est, alterum deuincit: sic ex Theop. *lib. 9. de hist. plantar. cap. 10.* Plin. *lib. 27. cap. 2.* Aconitum contra ictus scorpionis eximie pollet, & mandragora proprietate quadam contra elleborum, ex Plin. *lib. 25. cap. 13.* Ruel. *lib. 3. de natur. stirp. cap. 111.*

X X x 2 Hoc

Hoc modo cantharides ad canis rabiosi, & salamandrae morsum potenter opitulatur; ex Plin. lib. 29. cap. 4. Ral. lib. 20. diuision. cap. 2. Matthiol. in prefat. ad lib. 6. Dioscorid. & euphorbium contra scorpionum ictus, ex Matthiol. loc. cit. Ruel. lib. 3. cap. 5. Consulte Greuiniū lib. 1. de venen. cap. 1. Conciliator. lib. de venen. cap. 3. Ponzettum lib. 1. de venen. cap. 12. & omniscium Tiraquellum cap. 31. de nobis state, num. 552.

Deinde, non dissimulandum dubium arduum, à nullo ante me animaduersum, cur thunni piscis caro, viperæ commortis remedio sit apud Dioscoridem lib. 2. cap. 29. de thummo, dum sic ait: *Conditanes thunni caro, quæ omotarichon vocant, sumpta iis auxiliatur, quos vipera nomine prester momor derit: sed oportet vinū quam plurimū subinde coquantur haurire, ita ut vomitione reddatur.* Habentne caro thunni contra venena antipathiam, aut cæca quadam, & abdita qualitate contra virulentorū animalium ictus prodelle creditur? Nullus interpretum Dioscoridis vidit antinomiam hanc. Cui hoc modo, aptè tamen responderi posse puto. Omotarichon (Romani salamentum simpliciter dicunt) falsi thunni caro est quæ ex crudis thynnorum carnis sale maceratis fit. Ergo omotarichus in cibo iuuat morsui viperarum, non sui causa, sed ratione salis; hic enim defendit à putredine, & animalium venenosorum morsibus valenter succurrit, vt probat Leuinus Lemnius lib. 3. de occult. natur. miracul. cap. 9. quapropter sal-acrimonia sua vomitum concitat, quem esse pro veneno refranando proficuum, nōtunt omnes: impetu enim illo violento humores virulenti tunicis ventriculi submergi vacuantur forās. Solue secundò. Caro thunnina non prodest contra venenum: nam grauatur naturam, crassi est succi, terreni, melancholici, ex Gal. 3. de loc. affect. cap. 7. sed vinum superbibitum post carnem, veneni nocumentum retundit vehementer, vinum enim est venenorum vnicum alexipharmacum, ex Dioscoride lib. 5. cap. 5. *Facium vina aduersus venena quæ exulcerando inseruntur, ex oleo pota, & vomitionibus reddita, &c.* & infra sic ait. *Vinum potum liberalius, auxilio est contra serpentium morsus & omnium iclus, quæ refrigerando necant.* Probat. Auic. & Gentilis 2. 1. doct. 3. sum. 1. cap. 11. Fallopius lib. de purgantib. medic. cap. 6. & de tumoribus præter natur. cap. 14.

HISTOR. III. GALENI, De veneno serpentum.

Serpentum quorundam perniciosissimum venenum.

MEmini me in historiis legisse, quod Dux maonius cum Romanis bello nauali dimicaturus, animaduertens se militari manu imparē, ollas multas impleuit serpentibus, qui consensum interimere solent. Cum itaque testas operatas omnes repente in hostes iaculatus fuisset, nec illi quid inclisum foret suspicarentur, atque ideo sibi non cauerent, breui tempore quam plurimi serpentum veneno icli ceciderunt &c. Galenus. lib. de theriaca ad Pison. cap. 5

P A R A P H A S I S.

PER omnes sensus posse venenum inferri auctorum testimonio compertum est. Tactu posse venenum inficere probant Iouertus de acad. 2. paradox. 10. Matthiol. lib. 6. in Dioscoridem, in prefat. Greuiniū lib. 1. de venen. cap. 1. Salius lib. de feb. pestilent. cap. 17. Cæsalpin. lib. 3. praxis. c. 46. Nam plurimi aded præsentaneum venenum parare solent, vt eo illis domuum ostiis, aut parietibus, plures ex contactu parietum fuerint infecti. Et Turcæ aded efficax habent venenum, vt refert Cardanus lib. 1. de venen. cap. 8. vt eodem die solo contactu interficiat: & prius prædixit Abinbitar, Medicus Arabs clarissimus lib. 1. de venen. cap. 12.

Visu interficit basiliscus, de quo infra, & licet spiritus

A visuius non aded materialis sit, & facilius ab aère intermedio dissipari possit, tamen si ille qui infici debet, sit proximus inficenti, non dubito quod hoc modo possit communicari venenum. Auditū etiam venenum potest inferri: quoniam si parua dist. infra audiens à vociferante absit, vt halitus venenosi ad auditum perueniant, audientem venenari posse non negabimus. De gustu nulla est dubitatio: quoniam calore linguæ, humiditateque saluiali virtus consopita veneni se in actum exerit, & halitus exhalat virulentus, qui per inspirationem attractus cor inficit promptè tabe dira.

Olfactu communicari venenum aded est manifestum, vt probari opus non sit: si enim vaporis boni odor inspiratus cerebrum demulcet, & roborat, cur noxius vapor non corrupet, & prosterneret? vnde cordis tremor, capitis dolor, vertigo, & alia huiusmodi symptomata repullulant; & homines ex certis quibusdam tectis, imò suauibus odoribus exanimantur, animo linquntur, & subito pereunt; narrat enim Cronerius lib. 8. de rebus Polonicis, Oliuerium Caraffam Cardinalem solo rosarum odore fuisse extinctum: firmant Amatus 2. centur 36. Pierius Valer. lib. 8. Hieroglyph. in ScArab. co. & alij quos refert Schenk. lib. 7. de idiosyncrasia & prius prædixit Marcellus de hist. mirabil. lib. 6. cap. 3. Balthaz. Fabricius lib. 1. physiolog. cap. 12. Nonne odor nutrit, ex Galen. 2. aph. 11. Conciliatore, dif. 155. & alij, quos lib. 1. in com. hist. 9. retuli, cleuato quodam vapore fumali, qui per inspirationem attractus spiritus nutrit: nonne bufones noxiō vapore à se expirato obuioi homines stupesciunt, vt probant Arduinus lib. 4. de venen. c. 7. Ponzettum lib. 3. de venen. cap. 12. sic plures extincti sunt ex fumo venenatæ lucernæ, aut facis, eius fumo in corpus admisso, vt notat Paræus lib. 20. de venen. cap. 7. Hoc modo post quatuor horas periit apud Lusitanos illustris Dicus Antonius Brigantinus, Ducis Brigantini filius, ex odore fasciculi floribus suauibus circumtexti, qui præsentaneo veneno erant delibuti. Non est ergo negandum, venenum solo olfactu posse interimere.

Ob quam causam serpentes, de quibus hoc loco fit mentio, suo virulento halitu exercitum totum infecerunt, & veneficum aërem, taboque fœdatum milites inspirantes occubuerunt: & maximè si sint viperæ, & serpentes volantes, quæ tum ictu malefico, tum infecto aère illos vsque ad mortem excruciant. Dari autem viperas volantes firmat Isaias cap. 30. dum sic loquitur: *In terra tribulationis, & angustia ex iis regulis, & vipera volans.* Quæ verba difficultatem in se inuoluunt maximam, quæ vt extricetur, tum ex nostris, tum ex Rabbini locum illum explanantibus doctrinam haurire oportet, & notare viperam continere sub se, & vulgares nostras notissimas, & vltra, speciem quandam dictam iaculus, quam Aëtius vocat cenchritem, & acontiam: vocatur autem à verbo, iaculor; sic dicuntur acontia, & ocyssimi volatus, quod more iaculorum vibrentur rapidissimè, vt docet Plinius lib. 2. cap. 25. & acontium dicitur venenum, quod iacula eo tingerentur mortifera. De hoc serpente, seu vipera sic scriptum reliquit Aëtius tetrab. 4. serm. 1. cap. 27. *Cenchrites serpens est magnitudine duorum cubitorum, figura autem crassa in tenuem abeunte, colore viridi, maxime in xta aluum, vt milium colore referat, vnde cenchrites, id est, miliaris appellatur.* Aiunt etiam, inquit Aëtius, hunc seipso fortiolem fieri, dum milium floret, huius virescentis floribus mansi in terram decisis tempore venientibus. Caterum ubi se ad ledendum parat, extendit seipsum, ac veluti iaculum vibratum, corporibus inuolat, hocque modo verberat, à cuius morsu omnia quæ de vipera dicta sunt, sequuntur esse grauiora remediaque eadem, quæ ad viperæ morsum constituit, parat iaculum morsus: quibus constat, quom iaculi veneni accidentia, & effectus sint eadem, & iildem remediis concedant, esse eiusdem rationis, & formæ, cum affectibus & symptomatibus viperæ.

Vipera ergo, & iaculus natura non differunt, iaculumque, cenchritem, acontiam, serpentem vnum esse constat, & viperam, & specie viperæ contineri, iaculoque esse

Q V Æ S T I O III.

Verum homo inter cetera animalia, venenorum, & morborum insidiis magis sit obnoxius.

C O M M E N T A R I V M.

Serpentum veneno icli interiere.] Hominem, animalium somnium superbissimum, ex natura forte, pluribus morborum generibus esse obnoxium animalibus cæteris, fusè, at dilucidè, lib. 4. com. hist. 13. prædiximus, & infra patebit ob causas multas. Sed hoc à veritate alienum esse videtur, nam obstant contra hanc doctrinam argumenta duo irrefragabilia, quæ ipsum à morbis, periculis, & venenorum insidiis ostentant magis immunem.

Primum, nonne animal hoc est prouidum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, & consilij? Quibus dotibus præditum euitare pericula poterit. Nonne summus ille Architectus hominem non solum celestitate mentis ornauit, sed sensus, tanquam satellites attribuit, ac nuncios, & illi rerum plurimarum obscuras, & necessarias intelligentias inculcauit, quibus instructus optimo posset vti regimine, & ductu naturæ imminencia mala declinare? Nonne cæteras animantes abiecit ad pastum, & tanquam diuinum animal erexit, & ad cæli, domicilijque pristini conspectum excitauit, vt terrestria auerteret? Cur ergo si hominem tantis donis insigniuit, & habilem fecit vt Deum coleret, cum miseris, & morbis frequentius scaterè affuerabimus?

Hoc modo Ouidius lib. 1. metam. Hominem vocauit sanctum, Plato in Tim. religiosissimum, Aristoteles, 30. probl. 5. tradidit, solum hominem Deum venerari, cui propterea sit credendum potius, quam animantibus cæteris. Et Cicero lib. 1. de legibus, nullum esse animal præter hominem, quod habeat notitiam aliquam Dei. Quare rectissime Lact. Firmian. lib. 3. de fals. sapien. 10. demonstrat non tam rationem homini esse propriam, quam religionem, quod etiam persequitur lib. 1. de ora. Dei, cap. 2. & 12. nam mentis est capior, quod summus ille legislator, Dei numine afflatus prædixit, Genes. 5. cap. 7. & 8. ad imaginem Dei fecit illum. Lege de hominis præstantia orationem Melchioris Fleckij elegantissimam, & synopsis de hominis excellentia Iosephi Phaurorini.

Hoc modo erecta facie hominem formauit, quæ figura nulli generi animantium, et si nobilissimo, concessa fuit. Idem iure Ouidius eodem lib. decantat pulcherrimè.

Prondque cum spectent animalia cætera ter-

ram,
Os homini sublime dedit, cælumque videre

Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

Quare hoc factum? Depromit causam Orator sapientissimus, lib. 2. de nat. Deor. vt primò hi excitati, celsi & erecti, Dei cognitionem, cælum intuentes capere possent? Sunt enim è terra homines, non vt incolæ, atque habitatores, sed quasi spectatores superatarum rerum, atque celestium, quarum spectaculum ad nullum aliud genus animantium pertinet.

Inspiciens vetus Poëta Lycurgus, qui non valde re alia hominem differre à bestiis scripsit, sed figura, quod pronæ iit terram cæteræ, ipse bellua est erecto corpore. Arist. lib. 2. de part. animal. c. 7. & Senec. cap. 11. recti hominis hanc esse causam scribunt, quoniam habet loca cordis, & pulmonis calidissima, ideo sanguine plenissima: *Plurimum; inquit, cerebri omnium animantium habet pro corporis mole, & mares magis, quam femina, quoniam loca circa pulmonem, & cor abundant & calore, & sanguine: quæ etiam causa est, cur solum inter alias animantes sit rectus, cum exuperans natura caloris suo impetu à medio ad superiora efficiat incrementum.*

Hanc rationem Cæl. Lact. enucleauit lib. 2. de orig. rer. cap. 10. Postea tamen cap. 10. hanc etiam assignat, XXx 3

esse viperas potentiores solum reliquis. Hoc docent Auic. A 6. 4. trah. 3. c. 40. & 44. Paulus lib. 5. c. 18. *Quod si cenchrus nocuit, morsus eius similis vipera est.* Aelianus lib. 9. c. 49. Plin. lib. 8. cap. 23. Denique est iaculus, vipera d. terior veneno, & magis noxia, & volans in aère, tum ictu lancinat, tum vapore suo virulento aërem inquinat; quare cit. cap. Isaias dicit, *occidit eas lingua vipera à longinquo adhuc: quoniam hæc vipera ex lingua ex distans mittit cruorem, & sic vehementer nocet.* Quod verò iaculus vipera volat, Aët. docuit his verbis. *Veluti iaculum vibratum corporibus inuolat iaculus.* Lege Albericum Londinensem lib. de curatione veneni, c. 5.

Lucanus lib. 9. dum miseras, mortisque quas passus est exercitus Cætonis in Africa enarrat, venenatorumque illius climatis morsus, quibus plurimi interiere tristissima, & infelici morte venenata dinumerans, inquit. *Et serpens uelator aqua, iaculique volueres.* Quid clarius? Plinius lib. 8. c. 23. sic loquitur. *Iaculus ex arborum ramis vibratur, arborisque ascendit, nec pedibus tantum cauendax. serpentes, sed & missili volare tormento, more pilarum excussarum è bombardis, & archiducibus.* Has multoties ob soli, cælique calidam, & humidam constitutionem alas vagari per aërem confirmat Aelianus, lib. 4. c. 42. & Polycletus lib. 3. c. 5. scorpiones alatos, angues, viperas, iaculos, aspidas, narrat, & Megasthenes lib. 1. c. 6. refert in India serpentium plurima genera alata oriri, ita Scaliger, exerc. 189. n. 5. Quid mirum? nonne Regius Psaltes Psalm. 148. inuitans creaturas, vt debitas Deo soluant laudes; cum de aliis dixisset, subdit: *Bestiæ, & vniuersa pecora, serpentes, & volucres pennatæ?*

Vt aër ab horum animalium venenosus halitibus tutus reddatur, præstat illum purum reddere, & à tabo corruptioneque præseruare. Hoc natura quadam proprietate efficiunt, fugantque serpentes nidore suo, cedrus, galbanum, de quibus sic loquitur omnis eruditionis parens Virgilius lib. 3. Georg.

Disce & odoratam stabulis incendere cedrum,

Galbanosque agitato graui nidore chelydros.

Hoc modo miram præbent utilitatem, castorium, sulphur, sagapenum, amurca, hederæ, cornu ceruinum, calamintha, cuius odore serpentes internecantur, apud Aristophanem fraxini folia gestata, cuius arboris ad venefica animalia interficienda tanta est potestas, vt ipsius umbram licet spatiosam minime serpens attingat: *Rei fidem facit quod experum prodimus,* vt Plinianis vtat verbis; *lib. 29. c. 5. si fronde ea gyro claudatur ignis, & serpens; in ignem potius, quam in fraxinum fugere serpente.* Mira benignitas naturæ, priuquam ea prodeant, florere fraxinum, nec ante conditas folia dimittere, vt grauius auctor Ruellius probat, ex Didymi sententia lib. 1. c. 82. Ita in hunc usum opitulatur lapis gagates, iuniperus, ebulus, ex Arduino lib. 5. de venen. cap. 2. Ita nasturtium, draucunculus maior, origanum, peucedanum, polium, cenanthe, lysimachia, vinum conyzites, styrax, cuius fumus in odoriferis syluis suauissimis ad fugandos serpentes est frequentissimus. In cubili stratum, & suffitum abrotonum serpentes fugat, ruta, sagapenum, euphorbium, ammoniacum, assa fœtida, aster herba, vitis albæ radix. Demum serpentes omni fugantur austeritate, & nocentes spiritus innocentia sumi graucolentis exagitat. Vramus ergo radices lilij, vngulas capræ, & alia fœtida, ex quibus halitus horribiles eleuantur, qui nidore suo, & proprietate hæc animalia perniciofa per aëra volitantia fugant, & interimunt. Cætera verò remedia pro hoc vsu salutifera, legat qui velit apud Conradum lib. de serpentibus, & omniscium Salmasium in com. cit. c. Plin. qui eloquenti, & lata oratione plurima præsidia parant huic vsui

commoissima.

* *

* *

quod solus ex omnibus animantibus nobis notis, est particeps diuinitatis, vel quod eius natura, & substantia est diuina: Officium autem Diuini est intelligere, & sapere: Sapere verò non est facilis, quos moles premit corporis: Grauitas enim, ac pondus tardiores efficit, segniorèque mentem, ac sensum communem. Intellexit hanc eandem rectæ staturæ rationem Iuuen, Sat. 1. 5.

Cuius egest pronæ, & terram spectantia mundi,

Principio indulsit communis conditor illis

Tantum animas: Nobis animum quoque, mutus ut nos

Affectus petere auxilium, & prestare inberet.

Manil. Astron. lib. 4.

Geniti accedimus astris,

An dubium est habitare Deum sub pectore nostro?

In cælumque redire animas, cælumque venire.

Et mox sic cecinit.

Stetit vnus in arce

Ereclis capitis, victorque ad sidera mittit

Sidereos oculos, propiusque aspectat olympum,

Inquiritque Iouem, nec sola fronte Deorum

Contentus manet, ac cælum scrutatur in alto,

Cognatumque sequens corpus se querit in astris.

Ita Laet. lib. 6. de opific. Dei, c. 8. Cum igitur statisset Deus ex omnibus animalibus, solum hominem facere cælestem, cetera vniuersa terrana: hunc ad cæli contemplationem rigidum orexit, bipedemque constituit. Et lib. de falsa sapientia, cap. 12. Idcirco enim soli animantium ad aspectum cæli erecti sunt, ut summum bonum nostrum in summo Deo esse credamus, scilicet ut eadem spectaret, unde illi origo est: illa vero depressit ad terram, ut quia nulla his immortalitatis expectatio est, toto corpore in humum proiecta, ventri, pabuloque seruirent. Hoc firmat Seneca, epist. 92. & lib. 5. quæst. natural. c. 15. Cicero lib. de consol. & expressit Cornelius Scuerus in Aina his carminibus, ex emendatione Iosephi Scaligeri.

Non digesta pati, nec ceruo incondita rerum,

Sed manifesta notis certa disponere sede,

Singula diuini est animi, ac incunda voluptas:

Non oculis solum pecudum miranda videre

Mores, nec effusus in humum graue pascere corpus.

Baptista Mant. in somnio Rom. sic fatuit.

Taliter humanas Deus ad cælestia mentes

Contemplanda vocat, terramque infestat, ut altum

Aethera queramus, ratione carentia prono

Qua vultu pascuntur, humum, mortalia supra

Nihil sperare licet, nobis domus ultima cælum.

Alias autem causas, ob quas homo figura incedat erecta, lege apud Galen, 3. de vsu part. 7. Explicant ingenuè Laurentius lib. 1. de re anatom. cap. 2. Beuerouicius in sua idea medicina veterum, in presat. Si ergo homo natus est ad mundum contemplandum, & imitandum, & creatus creatus, ut cælum inspiceret, cur plurimis morbis, & periculis eum facit obuium, quæ ab his operibus ipsum vehementer distrahant?

Diende illud facit argumentum maximum, quod homo sicut constat ex corpore, sic & ex anima, quæ est æterna, nobilis, diuina: nam hominem non esse corpus, illud argumento est, quoniam hoc vtimur vt instrumento: ne que item est vita corpori propria, & annexa, quando hæc nobis est cum brutis quoque communis, & quia huic nonnunquam ratio ipsa, per quam ipsi sumus, aduersatur, & imperat. Non porro quiddam ex corpore, & eius vita propria confurgens, hoc enim est animal. Non denique ex anima rationali, & viuente irrationali coniunctum, quoniam ex indissolubili, & dissolubili vnum, confici nequit.

Est ergo homo, anima, id est, substantia incorporea, rationalis, ex diuino quidem intellectu existens, in se verò consistens, corpori autem non inhærens, sed potius afflatus, atque ipse sui præsentia vitam producens in corpore, ex qua, & ipso compositum, animal appellatur. Anima enim, teste Philosopho in lib. de anima, est actus primus corporis physici organici potentia vitam habentis seu (vt alibi testatur) est principium quo viuimus, sentimus,

A mouemur, & intelligimus. Quare anima in seipsa essentialiter est actus in corpore organico, tribuens illi esse formale: neque solum est perfectio, & actus primus, sed omnium actionum principium. Quare licet abstracta nimis, sensibulque abditæ animi essentia sit, tamen solis operibus proditam mens nostra eam videt, ac eius naturam peruestigare potest. Quare omnium actionum quas quotidie obimus, aliqua causa esse debet, hæc est temperies, sine qua anima munera sua non profert, sed totam vim in anima esse constat: Nam anima est causa prima omnium actionum corporis nostri.

Anima rationalis, cælestis est, & angelicæ substantiæ, & in ea est diuinæ maiestatis sedes, est enim immortalis: Sicut enim corpus ex materia, & quantitate passiuum, inhærentem sibi qualitate reddit subiectam corruptioni; ita Deus & Angelus actiui, animam sibi proximam, & à corpore segregatam diuinitate sua efficiunt immortalem; Sed in hoc maximè immortalitas eius apparet, quod oportet primam ipsam rerum materiam, quæ mouetur, & formatur ab anima, perpetuam esse.

Anima deinde est à Deo super materiam, vt eam non attingat elementorum procella, & iniquitas certantium qualitatium. Præterea cum indiuisibilis sit, diuisibiles, & corporeas non suscipit qualitates. Potissima insuper conditio, est, cuius virtute anima sit semper, ea non est per respectum aliquem ad corpora, quorū adiamento non eget, sed respectu ad causam primam vnde descendit, quia à Deo vnico procreatur, & ab eo accipit esse sine medio, si relictis Plotino, & Proclo, animam fieri ab Angelo arbitrantibus sequamur Dionysium Areopagitam, & Originem Platonicos excellentissimos: quoniam est essentia, & vita, & totum quod est in ea, est vita. Quapropter corpore est longè præstantior, quia in ea diuinorum imaginis refulgent, & ipsa format, continetque totam machinam corporalem, & diuina, & corporalia conciliat inuicem. Omnes ergo hæc dotes animam esse sempiternam ostendunt, quæ secundum Theologos proximè ad naturam accedit Angelicam, ratione intellectus, originis, imaginis cognitionis, & beatitudinis. Quomodo ergo poterit homo esse subiectus corruptioni, si ipsi anima assistit, cuius vi, & ope ab omnibus iniuriis defenditur?

Si verò ex altera parte argumenteris, hominem licet omnes mundi perfectiones in se vno comprehendat, vitro esse fragiliorem, ærumnis plenum, calamitatibus oppressum, & tandem in pericula, morbos, venena, exitium denique, & mortem quotidie in horas, magis ac magis ruere, & sese præcipitem dare inuenies. Quamuis autem maiori sit opus sapientia, vt quisque nostrum, quibus ruinis homo pateat, perspicere valeat, tamen in præsentia promere iam enitar, quæ mihi Medicorum magistra lectio suggerit, ex qua velut cella profusa, miram doctrinam hauriemus.

Postquam in aluo mulieris ipsius semen, quod à toto viri corpore antè defluerat, traxeratque secum formatricem vim ab anima viri, per hanc ipsam vim diebus quadraginta sic fuit affectum, vt sex primis diebus lac euaserit, nouem sequentibus sanguis, decem aliis caro, quindecim fuerit figuratum, tunc anima creatur, atque corpori infunditur. Hæc, quæ est medium rerum, iussu Dei, qui est mundi centrum, in punctum cordis medium, quod est centrum corporis primùm infunditur, inde per vniuersa corporis membra se fundit, quando cursum suum naturali iungit calori, per calorem spiritui corporis, per hunc spiritum immergit se humoribus, membris inserit per humores. Denique per morbum solutis iis mediis statim sese colligit, refluente in cor, vnde primam effluerat. Cordis extincto calore, quod proprium erat illius receptaculum, cor deserit, & aduenit mors.

Insuper corpus generatur ex semine & sanguine; omne enim quod gignitur, ex aliquo, & ab aliquo generatur. Semen principium est, à quo tanquam ab efficiente, & opifice fit conformatio, & ex quo velut ex materia partes spermaticæ generantur: sanguis verò maternus, materæ solius, & passiuum principij rationem habet, ex eo enim carnosæ partes, & generantur, & nutriuntur.

Partium

Partium conformationem si descriptam scire aues, eam Laconicè propositam sic accipe. Quæ prius in semine sopita erat, & veluti intercepta generandi facultas, calore, & ingenta vteri proprietate luscitata, statim in actum erumpit. Tunc nobilis, & diuina illa architectrix opus suum aggreditur, & idoneum functionibus suis edendis sibi ædificat domicilium: id autem cum sine organo præstare nequeat, spiritum, quo vndequaque spumolum turget semen, tanquam opifice, & pictore ad singularum partium delineationem vitur. Spiritus hic per totum seminis corpus vagatur, & quoquoersum se diffundit. Hic est spiritus, qui (vt dicebat Mercurius ille Trimegistus,) omnem viuificat in mundo speciem, omnia dispensans, & omnia veluti primum instrumentum gubernans.

Hic in seminis molem, sensu quidem vniiformem, sed reuera heterogeneam dum agere incipit, dissimiles eius partes primùm secernt, tenuiores quidem, nobiliores, & magis spirituosas intrò recondit, crassiores verò, frigidiores, & viscosiores, quas fœmineum semen ferè semper suppeditat, extrinsecus obducens, ab his frigidioribus formationem inchoat, & sic membranas effingit; mirabilique prouidentia elaborat, quarum ope nobilior seminis pars obuallatur, & interni concluduntur spiritus, ne ob tenuitatem facillè euanescant. Quæ ratione membranz solum dux in humano fœtu reperiuntur, prima vocatur chorion, secunda amnios; illa neruosa est, valida, & omni ex parte fœtum ambit: hæc substerniculi instar venas omnes, & arterias vmbilicales fulcit, & sustinet: in ea, massa quadam carnea cotyledonum vicem gerit, ex infinitis venarum, & arteriarum ramulculis miro artificio implicatis, & sanguine affuso contexta, quam placentam Recentiores vocant. Deinde simul iaciuntur partium fundamenta, tres bullæ, & mille filamenta. Septimo die omnium spermaticarum partium rudimenta conspicua sunt Hippocrati, qui diuino afflatus numine, primus omnium hæc omnia prodidit. Nobiliores, & magis necessariæ periciuntur; vt iecur, cor, & cerebrum, & eorundem arteria, ac nerui: deinde solidiores partes, & duriores simul quidem figurantur, sed non simul perficiuntur, vt costæ, gena inferior, auricularum ossicula, clauæ, quæ primis diebus osseam acquirunt naturam; brachij, tibiæ, & femoris ossa posterius; postea carnosæ partes conformantur.

Fœtus in vtero coërcitus, & in ipso velut in proprio centro locatus, sanguine purissimo nutritur, non per os, sed per venam vmbilicalem attracto, quem mutat, & alterat concoctione vna: nam rationabilius est tertiam in illo fieri coctionem. Quid enim chylosi, quid noua hæmatosi opus est? quum sanguinem maternum hauriat, eumque elaboratum valde, & excoctum, qui in maioribus & exilioribus vasiter iterum defæcatus, ipsi fœtui alimentum præstat salutare; & alendis partibus maximè idoneum, & necessarium, cuius beneficio accrescit, perficitur, & ad iustam molem accedens, quum grandior sit, calcitrat, & membranas dirumpens viam sibi parat, & in lucem exit.

Sed accedamus propius ad institutum nostrum, videamusque ex quibus principiis diuinum illud animal, plenum rationis & consilij, quem vocamus hominem, generetur. Nam elementa, ex quibus componitur inter se inuicem debacchantur, mutuo decertant, & corpus nostrum diuersimodè alterant. Aër variè immutat, quum continuè hauriatur in viscera, ambiatque nos; quare si frigidus est, innatum ignem diminuit; si calidus, resoluunt; si siccus, absorbit; si humidus suffocat. Ignis internus, qui in calore viuifico consistit, humidum depopulatur, & nos perimit. Aqua frigiditate sua calori aduersatur, eumque extinguit. Terra, siccitate sua exprimit humidum, quo absumpto euolat calor.

Ad hæc. Quis cogitet quàm sit pessima menstrui sanguinis, ex quo generatur homo, conditio, & virulencia, quem esse venenosum firmiter opinantur Plin. lib. 2. c. 15. & lib. 28. cap. 7. Columel. lib. 1. de re rustica, cap. 11. Elianus, Fernellius, & alij.

Contemplemur deinde, quàm laboriosa sit eius gestatio in vtero, quàm diris cruciatibus, & morbis ipse dum tenellus est, & adultus sæpe prematur. Hoc ostendit diuissimus Hip. lib. de oclimesteri partu, num. 2. dum sic ait: *quare multi iam pueri principium morbi intus nacti prodierunt, & consequenter alij perierunt, alij morbidi superuixerunt, &c.* Causam reddit idem solertissimus magister lib. illo auro; & ineffabili de natur. puer. num. 22. *Alimentum autem, & augmentum puerorum fit, ubi ea qua à matre veniunt in vteros processerint, & prout mater habet iuxta sanitatem, aut debilitatem, sic & puer habet.* Quare cum vtero gerens grauissimis vitis, & morbis truculentis laboret, euidenter patet, ipsum, cum sanguine materno alatur, plurimis, iisque exitalibus affectibus in vtero premi: grauidas autem diris ægritudinibus vexari, testatur Hip. lib. de morb. mulier. passim, & eius mentè interpretatur doctissimus Mauritius Cordæus. Hi sunt picaceus appetitus, quo tetto morbo correptæ, lutum appetunt, testas, carbones, calcem, arenam, salem, gossipium, & alia absurda alimenta continuè edunt, ex quibus sanguis generatur spurcus, & fœdus, qui puellum inficit labe dira. Vomitus assiduus eas corripit cum inappetentia coniunctus, quo fit vt ipsa eadè conuenienti orbatæ, fœtus imbelles gerant, & mille calamitatibus obnoxios, maximè cum ventris dolore, cordis saltu, syncope, tussi, anxietudine, sanguinis profluuio vterino, & aliis pathematis assidue vententur.

Quid proferam occasiones varias, præsertim externas, quarum vi, ac sæuitie fœtus in vtero perit, & extinguitur, & concitatur abortus, vt febris vehemens, alui profluuium, sanguinis vacuatio immodica, expurgans medicamentum, vel quoduis aliud acte & efficacius pharmacum, saltus, ictus, clamor, ira, tristitia, timor, terror, inedia, subitus casus, res ardentè concupitæ, & denegatæ, exercitium immodicum; tunc enim vel spiritus cum sanguine vacuantur, vel ad partes internas subito recurrunt, & sic innato calore deferente vterina vasa, ipsa flaccida reddita fœtum continere nequeunt. Præter hæc, etiam concitant, teste Fernelio lib. 6. pathol. cap. 17. violenta saltatio, durior equitatio, aut vectio, grauioris oneris gestatio: quæ prius prædixerat Auic. 2. 1. 3. iract. 2. cap. 8. quod & aliquando contingit, subito audito tonitruo, vt probat Vidus Vidius lib. 11. de curat. membrat. cap. 32. Demum ex veste nimis arcta, vt notat Mercurialis lib. 1. de morb. mulier. cap. 4. Denique, quid magis funestum est, quàm vtero gerentes ad odorem extinctæ lucernæ abortire? vt scribit Arist. lib. 8. de hist. animal. cap. 24.

Quid referam de fœtu, qui à suprascriptis causis in vtero emoritur, ex quo retento, putrescente, & aliquando corrupto eleuantur halitus horribiles, qui in ipso veluti in cloaca coërciti, partésque superas lancinantes, immania excitant tormenta, vnde acerbi cruciatus, anxietas ingens, delirium, & alia ferina symptomata propullulant, quæ sæpe inexorabilem mortem, & vitam amaritudinem plenam repræsentant.

Quid palam faciam horrenda mala, quæ fœminas in partu circundant, quot dolores, quot miseræ, quot angustiz? Si enim in partu naturali tanti adsunt cruciatus, quantò magis in præternaturali, in quo violenter mouentur humores, exagitantur, spiritus delirium superuenit, adsunt vigilia, vmbilici, pubis, & ossis sacri immania tormenta infestant, & excitata hæmorrhagia nimia vires labascunt, & sæpe animi deliquium cum syncope coniunctum, ipsas in certam mortem præcipitat?

Quid commemorem morbos feroces, qui infantem comitantur, postquam creatoris auxilio hæc inenarrabilia, & stupenda mala priora euasit? Ea Laconicus vir Hippocrates more suo proposuit lib. 3. Aph. per multas sententias; dum enim narraret morbos, qui in vnaquaque ætate contingunt, sententia 24. sic inquit. *Paruis, & nuper natis puerulis oris vlcera, (quæ aphtha vocantur) vomitus, inses, vigilie, pauores, vmbilici inflammationes, aurium humiditates, & sent. 25. In progressu verò cum iam dentire incipiunt, ganguanarum pruriginis, febres, conuulsiones, alui profluuia,*

Et maxime cum caninos edunt dentes, & ut presertim pueris, qui crassissimi sunt, & alios duras habent, & sent. 226. Cum vero magis adoleuerint, tonsilla, & veriebra, que est in occipitio, ad interiora luxationes, crebri anhelitus, (quos Græci asthma vocat) calculi, lumbrici rotundi, ascarides, verrucae (quas Græci acrochordonas vocant) satyria, stranguria, struma, tubercula, & sent. 27. Grandioribus, & iam accedentibus ad pubertatem, plurima ex his, & febres diuturna magis, & ex naribus profusio sanguinis, & sent. 29. Iuuenibus sanguinis sputiones, tabes, febres acutæ, morbus comitialis, & alij, sed præcipue apud ætati, & sent. 30. Itra hanc ætatem progressus, asthma, morbi laterales, pulmonis inflammationes, febrarum, pueritides, ardentes febres, diuturna alui profusio, cholera, difficultates, & leuitates intestinorum, hemorrhoides, & sent. 31. Senibus spirandi difficultates, distillationes cum rursu, urina stillicidia, urina difficultates, articularum dolores, & renum, vertigines, apoplexia, habitus corporis deprauatio, pruritus totius corporis, vigilia, alui, oclorum, & narium humiditates, visus obfus, glaucedines, auditus graues. Quare si totum vitæ humanæ spatium percurras, in eo miseriam, & trucidentorum morborum turgentem fluctus reperies. Quid conscribam duo illa fortissima tela, quorum vi ac læuitie humanum genus immisericorditer opprimitur, & conculitur; Primum vocatur exanthema, hoc variolæ, & morbillos comprehendit: hæc mala in omni ætate, sed frequentius in pueritia inuadunt, quia tunc natura sanguinis menstrui reliquias, à quibus oriuntur, crisi quadam ad cutem, velut ad partem debillissimam, excernere satagit, ante quorum eruptionem formidabilia accidunt symptomata, & quod peius est, ipsi iam sicciscentibus, & velut ad cicatricem perductis, superuenit crudelis dysenteria, feriti pullulant abscessus, diræ tusses exoriuntur tabem comitantes, & tandem vlcerebus, & tabo suffocatus æger miserimè vitam finit.

Secundum est inhumanum illud morbi genus, immo immane, deleterium, insuperabile, ad coercenda hominum flagitia à Deo optimo permittum, quod septemplex hydre instar, ut inquit Clarissimus Manardus lib. 17. epist. 7. turbulenti, funestis, miserandique symptomatis, fœdis vlcerebus, talpis, dolore intolerabili, gulæ pudendique carcinomate, febrili pusilla, tabe, vigiliis, ossium corrosione excruciat, & tandem perimit. Denique si omnes morbos, quorum efficacia, in hac miserabili vita, aliisque venenorum insidiis læpissimè premuntur mortales, enarrare aggrediar, prius animus, & vita deficient, quam illorum numerum describere queam.

Ex hac ergo perenni, inacidibilique morborum strue, qui incessanter genus humanam fatigant, colligete possimus, quam sit vita nostra miseris, calamitatibusque obstita; maximis laboribus, assiduisque ærumnis oppressa. Hoc ita esse experientia confirmat, & præpotentis Dei execratio facit, Genesis c. 5. commemorata. Quare à Philosophis, Ciccone, Seneca, & aliorum exemplis multifariis, vita nostra vocatur fabula & ludus, homo appellatur histrio. In hunc modum, prudentissimus Cato in initio dialogi de Senectute, fabula partibus, vitæ nostræ partes rectissime contulit; quod argumentum eleganter, atque vtiliter Stoicus Epictetus, siue in eius enchiridio Arrianus interpretatur, cap. 3. Hoc egregio disticho Pallas argutissimus epigrammatum scriptor, Epicteti sententiam expressit.

Vita quid est? locus, & ludus, vel ludere disce, Curis sepositis, vel cruciare miser.

Certamen plenum miseris est vita mortalium, quam præclare declarat Menander apud Stobæum serm. 120. & explicat perdoctus Nonnius Costa Lusitanus lib. 2. de quadruplici hominis ortu, prope finem. Huc spectat illud priulcorum Philosophorum elogium, asserentium vitam nostram esse globum, seu rotam miseriarum plenam, quod omnia sursum, atque deorsum voluantur miseris, quo pacto tragedia est vita nostra, aut comædia, aut potius vtrumque: Tragedia quod quæ nobis bona vitam beatè videntur, ea tandem sempiternæ sint infelicitatis. Comædia, quod qui vagientes, & lugentes in hanc quasi scenam introuimus, egrediamur miseri, & tristes vel potius in hac vita Democriti persona, & Heracliti sit admittenda,

ac si his duobus vacare nunquam possit hæc vita; & sapienter ad vtrumque Græcum illud Hexastichon, ad ridendum humanarum rerum varietatem, & ad flendum illarum miseriarum politissimis versibus decantat Bartholomæus Simoneta doctus vir, in hunc modum.

De se hominum vitam plusquam, d' Heraclite, solebas, In lacrymas totos solue age nunc oculos.

Concite maiori splenem, Democrite, risu, Et toto resonans ore cachinnus hiet.

Vita fuit nunquam post condita secula mundi, Et risu pariter dignior, & lacrymis.

Ergo vita nostra ridicula fabula est, plena luctu, & miseris, immò mors, vt politissimus tradit Leonardus Coquæus in com. epist. 24. Senec. Idcirco ne mireris, si homo, planta potius cœlestis, & animal propè diuinum, ex anima præstantissima compositum, tot morborum generibus, tot venenorum insidiis ab intrinseco, extrinseco scaturientibus vbertim sit expositus: & Galenus in hac historia confirmat, dicens, non animalia, non plantas, non victum, tam numerofo exercitui necessarium, à virulenta volantium serpentum aura fuisse infecta, sed solos milites earum perniciosos, ictibus concussos, aut vapore deleterio per aërem sparso fœdatos, & oppressos occubuisse narrat. An verò venenosis morbis, aliisque ærumnis fœminæ sint viris plus obnoxia, quia frigidiores, debiliores, imperfectiores, responderi posse affirmatiuè non dubito.

HISTOR. IV. GALENI, De Scorpionis ictu.

Ab Scorpione ictus, frigidum exsudans, debitis auxiliis, difficulter tamen, sanatur.

Præterea marina turturis, scuti & terreni scorpionis aculeus, quamuis in extremam illam accuratissimamque partem sinatur, vbi nullum foramen est, per quod venenum eici possit, necessum tamen est vt excogitemus, substantiam quandam inesse illi, aut spiritalem, aut fluidam, que vt mole minima, ita facultate est quam maxima. Siquidem cum nuper fuisset quidam ictus à Scorpione, videor mihi esse, inquit, percussus grandine, eratque omnino frigidus, frigidoque sudore persusus, & sine motu. Quippe vbi ex icta parte per totam ipsam celeriter distributa fuerit veneni vis, contingit eam, eodem rursus contactu, in singulas subieclarum ei partium recipi, mox ex illis in alias continuas, donec in aliquam peruenerit principem, quo tempore mortis periculum instat. Ad hanc rem imprimis conferunt vincula partibus supernis iniecta, abscissioque partium venenatarum, &c. Galenus lib. 3. de loc. affect. cap. 7.

PARAPHRASIS.

Tanta est perniciosarum ferarum, quæ aculeo venenum iaculantur, efficacia, & fraudulenta potestas, vt si partem quampiam ictu suo venenato lancinent, illicò eam emoti sit necesse. Et licet Scorpio ex infectis acutum habeat aculeum, sine foramine vilo, ita vt non videatur posse virus aliquod infundere, tamen mortifer est, grauissimæque symptomata inducit, hæcque vel spiritu quodam, vel terui humiditate iniecta, vel qualitate venenosa communicata, quæ primò vulneratam partem mutet, deinde proximam, quousque ad cor accedat, ipsi exitium paratura.

Scorpij varia sunt significata: Nam dicitur scorpius cœleste signum Zodiaci, quod Sol ingreditur 14. Calendes Nouembriis, qui propter magnitudinem membrorum in duo signa diuiditur, quoniam vnus effigiem, nostri libram appellatur. Dicitur scorpius piscis, apud Plin. lib. 23. c. 11. & Aristot. 5. de hist. animal. cap. 9. Dioscorid. lib. 4. cap. 194. Gesnerum lib. 4. de piscib. cap. de scorpio marino. At scorpio animal varius est natura. de quo Aelianus lib. 6. cap. 19. Arist. 4. de hist. animal. 7. & 5. lib. cap. 26.

Scorpij

QVÆSTIO IV.

Vtrum facultas vitalis, & animalis qualitate diffundantur per nervos, an cum substantia spiritus. Contra Vallesium, & Argentarium doctissimos.

COMMENTARIUM.

ET sine motu.] Multa sunt, inquit Dioscorides loc. cit. & referunt scriptores, quæ ex ictu Scorpionis scaturiant symptomata dira, & terrores plena, inter quæ numeratur membri immobilitas, stupor, & quædam veluti mortificatio, resolutio videlicet spiritus insito, & extincto à venenata aura. Sed obiicies, si vis animalis influit qualitate licet exhaustus sit spiritus connaturalis partis, motu illicò non destituetur, quoniam natura sagax mittit nouas vires irradiatione facta. Dic, venenum partis insitum calorem, quin facultatem animalem prorsus extinxit, communicato noxio vapore, vnde totius corporis sequuta immobilitas. Quapropter mihi temperare nequeo, quin huic potissimum parti appingam, quod ex hac historia suggeritur appositissimè, agitemque vtrum facultas animalis qualitate tantam influat per nervos, an cum substantia spiritus: In qua quidem difficultate princeps Medicorum Galenus, & magister amplissimus, etsi spiritum agentis animæ instrumentum esse persæpe affirmet, & per omnia organa transire, omnique animæ operationes facere asserueret, vt patet 7. de placit. 3. & 6. epid. sect. 3. com. 5. & lib. de vilit. respirat. c. 5. manifestè tamen lib. 1. de loc. affect. c. 6. mentem aperuit, facultatem scilicet animalem excepta visua, sola irradiatione à cerebro promanare, eamque absque spiritu nervos suscipere: quod ex profecto, & apertius asseruit lib. 7. de placit. c. 4. & 1. de semc. 16. & lib. de usu puls. c. 4. ad fin. Vbi inquit. Vitalem etiam vim à corde non cum spiritu per arteriarum cavitatem, quam habent patientem, sed per tunicas sola illustratione emanare, ad modum quo lux per aërem à sole diffunditur.

Si verò quæras, quo fundamento in hanc sententiam deuenit Galenus: dic, quod existimauit nervos omnes, opticis demptis, cavitare destitui, per quam possit spiritus meare facultatem deferens: cum enim exigui, tenuisque sint, verisimile (inquit) non est, interiori esse perforatos, quod tamen requirebatur, vt spiritus, qui corporei sunt, & mediocris cuiusdam crassitici, liberè dimanent: quoniam verò viliorij tantum netui foramine sensui patente perforati sunt, solam vilisiam virtutem existimat spiritum ad oculum deportari, non sic autem reliquas animales ad alia membra. Hæc autem opinio suadetur.

Primò. In instanti quo voluntas imperat; pars corporis remotissima mouetur, simulque ad motum cordis arteriæ omnes etiam extremarum partium. Sed tam repente non mouentur, si cum spiritu virtutes illæ à suis principiis communicarentur. Ergo sola irradiatione absque materia aliqua influunt, ac proinde tam repente ad longinqua, & extrema loca perueniunt: quod, non fietet si cum spiritu flueret, quoniam cum res corporea sit, non nisi in manifesto tempore ad partes illas poterat deuenire.

Secundò. Si non aliter quam per spiritum virtutes ad membra deferrentur, tandiu ille simul, & actiones seruantur in membris, quandiu spirituum copia duraret. Sed secto vbi vis, vel ligato nervo partes infra ligaturam existentes, quantumvis spiritu animali turgant, repente sensu, & motu destituuntur. Non ergo influunt facultates illæ mediantibus spiritibus. Quod similiter de vitali existimandum est, vt manifesto experimèto confirmat Galenus libro, an sanguis in arteriis natura continetur. cap. ult. Si enim in præciliam arteriam secundum illius longitudinem calammum immittas, laqueoque deinde constringas, licet spiritus cum sanguine per calami cavitatem feratur, partes tamen quæ infra laqueum sunt, pulsare omnino desinant. Quod quidem aliunde non contingit, nisi quia pulsifica virtus non per cavitatem cum spiritu, sed per arteriarum tunicas, quarum transitus laqueus est interclusus, sola illustratione influit; eo maxime quod immediate

Scorpij mares nocentissimi sunt, fœminæ multò remissiores: non enim earum virus ita est perniciosum. Eorum nouem facit genera Arist. 5. de hist. animal. cap. 26. subscripsit Plinius lib. 29. cap. 4. Album, fuluum, fumosum, nigrum, viride, ventricosum, cancri simile, infestissimum quod flammeum appellant, alatum, & aliud duplici armatum aculeo, aliud quod septem habet internodia; quæ omnes differentie ex colore colliguntur: ex quo non esse fumendum vatium temperamentum, vt contra aliqui putarunt, ostendit Auerrh. lib. 5. collect. cap. 26. Quoniam color positus est in superficie corporum, ex quo non esse sumendas substantias remediorum, neque ipsorum temperamenta, ex Auerrhoè probat Mercurialis lib. de morb. venenos. cap. 4.

Scorpius insectil. est animal, sanguineum, viuiparum, neque oua immò fœtus viuos in lucem edit, ex Arist. loc. cit. Sed tantum est virulentæ, & perniciosæ, vt mala qualitate per alterationem partium transmissa, & cor, principisque partes vehementer immutante, & confluentibus sanguine, & spiritu ad cor, cæterisque partes internas, extrema frigeant, & sudore frigido madescant, stupentes veluti, & emortuæ: non quod scorpiorum venenum frigidum sit, quod modò non conuertuo, excullum iam à Mercuriali lib. de morb. venenos. cap. 4. Ludouic. Lemosio in com. cap. 3. lib. 4. Gal. meth. mended. disput. 1. qui commoti sententia Gal. in hoc loc. 8. Nam pone, sciam scorpiorum venenum frigidum esse, sumamque veluti à frigido, remedij indicationem, &c. id frigidum esse arbitrantur; sed quoniam aura venenosa insitum partium calorem veluti extinxit. Lege quæ de serpentium temperamento diximus lib. 2. in com. hist. 72.

Scorpionis ictum significant, ex Dioscorid. sententia lib. 6. c. 4. vulnerati loci inflammatio, tumor ruber, durus, ac vicissim dolore premitur, ac stupet: si ictus fuerit in partibus inferioribus tumescunt inguina; si in superioribus, alæ; corpus frigidum, ac si esset grandine percussum, deinde effretescit. Accedunt humores, tremores, rigent pili, discolor fit cutis, dolor tota cute adest, ceu acus confossionibus factus. Nec mirum. Declarat hoc Petrus Apollonius libello de venenis, cap. 3. quom inquit. Venenum perniciosum, ac destruentem vim cordis habet: Quidquid attingit in corpore humano, hoc conuertit in suam speciem venenosam, & seipsum ita multiplicat, insciendo humiditates nostri corporis in venenosam naturam, qua multiplicata augetur virtus veneni. Geometricum enim est axioma: Geminata quantitas exauget virtutem, vnde à paucillo veneno absorpto, quod transformatur, quidquid attingit in sui simile, augetur virtus eius: ita vt persicillate ratione continui, cuius vltima sunt unum, paucillum veneni cor ipsum attingens in venenum conuertat. Vnde vitalis spiritus organum non habens idoneum, & inoffensum, in quo resideat, cedit forme veneni, relinquitque cor, & corpus absque motione, id quod ipsissima mors est.

Scorpionis ictus curatio consistit, primò in dilatando plagam; quo facto desuper medicamenta imponere oportet, quæ fortis venenum extrahant, & huius veneni vires mirè refringant, suæque proprietate illi reluctentur, maxime si adit delirium, & perpetua rerum obliuio comitetur: nam tunc signum est, quod à nigro, & icuino Scorpione ictus fuit infectus presertim si sit tempus æstiuum, vt firmat Dioscorides loc. cit. Plin. lib. 21. cap. 25. Amat. 6. cent. 3. 1. Beniuen. cap. 56. de abditis, Thaddæus Danus miscellan. cap. 9. Peculiariter resistunt Alparagum in vino elixatum, aqua raphani, de qua tot mirabilia prædicat Serapio lib. de simpl. cap. de raphano: subscribit Rhasis 20. continent. cap. 2. Theriaca Antromachi, & diatessaron etiam strenuè iuuant, sicut eptom balsamum; cætera verò quæ extra apponi solent, præter vincula, & partium abscissionem, ne altius vis veneni penetret, & descripta fuere supra in com. hist. 1. proponunt Cardanus lib. 3. de venen. cap. 10. & præter Gesnerum, & Aldrouandum,

Thomas Moufetus doctissimus lib. 2.

de insectis, cap. 10.

*

*

terram enim agnoscimus tellure, hoc est terreo instrumento, quemadmodum solo igneo, & aëreo organo, visus, & auditus obiecta percipimus, quia igneam, & aëream habent naturam, de quo pulchre Galenus 7. de placit. 5. & introrsum per viscera, internasque partes iuxta cuiusque exigentiam diffundit, & extrorsum per cutem ad externa occurrentia agnoscenda, ita ut solius, nullius motus essent auctores. Demum & ab spinali medulla, unde nervi omnes qui sub capite sunt oriuntur, 1. de usu part. 2. motores deduxit, & iuxta partes mouendas musculis inseruit, qui proprie sunt mouendi instrumenta: nec enim nervus ipse, quantumvis durus, robor sufficiens poterat obtinere ad ossa mouenda, ac proinde oportuit vires aliunde comparari, musculumque contrui, ut 1. de loc. cap. 9. euidenter Galenus demonstrat.

Cum ergo diuersa sint sensus, & motus instrumenta, & nervi quidam sensum deferentes per externam cutem disseminantur: alij vero in profunda ossa ad præstandam virtutem musculis mandantur: cumque possit contingere, ut præternaturalis causa, modò hos, modò illos infestet: nihil mirum si pro varietate affecti nervi, aliquando perdatur sensus, ut resolutis sensorijs nervis, motu seruat: nonnunquam motus incolumi sensu deperdat, aut lædatur, ut cum musculus nervus afficitur: ita tamen, ut sensus deperditio manente motu, secundum diuersos nervos consideretur: non enim fieri poterit, ut in vno eodemque nervo, robustior actio mouendi seruetur, deperdita infirmiore sentiendi: quod præterquam quòd manifestum est, asseruit etiam Galenus 1. de caus. sympt. cap. 1. quòd licet cute nudata subiectus musculus immobilis appareat, rectè tamen potest sentire: nunquam verò è contra deprehendetur musculus moueri, ut idem non sentiat.

Nec verò huic solutioni obstat adducta ratio: nam si vnam tantum asseramus esse animalem facultatem, quæ motus, ac sensum omnium sit auctor, ut opinantur plures, quæ secundum varia instrumenta varias exerceat operationes, & si in membrum quidem incidat firmum, qualis est musculus, moueat; si in debile, ut neruum, sentiat tantum: quid mirum si modò hanc, modò illam non possit exercere? dummodò tamen nunquam in eodem nervo sensum amittat incolumi motu, licet è contra, ob defectum copiarum spirituum ad motum requisita. Quòd si diuersas existimemus prædictas facultates, nunquam diuersarum actionum auctores, diuersaque organa, & instrumenta habentes, dici potest vnamquamque suis recipi nervis, & vtramque nonnunquam in vno eodemque, si ad vtriusque actionem aptum fuerit instrumentum, ut nervus quisque mouens, & mouendi & tangendi vim suscipit.

Quòd si Galenus 16. de usu part. cit. nervos habere vtramque facultatem scribat, vel de omnibus collectiue sumptis intelligatur, non quòd vtraque in omnibus, & singulis reperitur, otiosa enim esset vis mouens in his, qui inepti sunt ad motum, quòd à natura alienum est. Primo verò de caus. sympt. solum affirmat, motorem neruum ad sensum etiam conferre, quod nos non negamus, siquidem sensu tactus est præditus: ac proinde duplex noxa, sensus scilicet, & motus priuatio potest in parte contingere eadem, ex eiusdem nervi motoris resolutione, quemadmodum possant membra ex toto resolui, hoc est, motum simul, & sensum amittere, per consensum communis principij, primariique organi motionis inuoluntariæ, quod Galenus in sine cap. 6. lib. 1. de loc. affect. edocuit.

Ut verò hæc doctrina amplius sit manifesta, aduertes Galenum 1. de loc. nuper cit. duo constituisse voluntarij motus organa, principium scilicet, seu originem, & musculum: quare deinceps videndum quo pacto motum efficiat, quoque ordine cohzreant. Sed prius sciendum, duo hæc actionum genera, quæ in animalibus perfectis supra plantas potissimum reperiuntur, sensus scilicet, & motus secundum locum, cum ad eandem finem, nempe perfectiorem vitam animalis, ipsiusque conseruationem subordinentur, ita connecti & coniungi, ut pro sensu

A perfectione, perfectior appareat motus, nec vnus sine altero vnquam reperitur. Diminutus fuisset omnino sensus, & quodammodo frustra datus citra motum: si verò hic citra sensum, temerarius. Quid enim proficeret sensu cognoscere vtilia, & inutilia, & nisi hæc fugere, illa proficui valeremus; quidue nocentia posse fugere, vtilia proficui, nisi vtraque dignosci possent? Cum ergo moueatur animal, ut ea conlectetur, quæ boni speciem præ se ferunt, aut declinet ea quæ aduersa videntur, in quibus conseruatio consistit; nec hæc boni à malo discretio fiat, nisi communi iudicio, requiritur necessariò, ut illud præcedat bene ordinatus motus, quoniam interiores potentie pro huius vitæ statu agere nequaquam possunt, nisi præcedente sensatione; vel maxime si super sensibile, & externum obiectum sit iudicium, id quod nos primum mouet, primumque ad motum concitat, est proficuum, vel fugiendum obiectum; quod quidem immobile existens, primum sensum mouet externum, internum deinde, & phantasiam, seu imaginationem; à qua cum primum assensus, & iudicium præstat ut iucundi aut delectabilis, vtilis aut inutilis, inlurgit conlectum appetitio, hoc est, interna quædam agitatio, motusque animæ, & proficuum, vel fugiendi desiderium; cuius quidem causa est quædam sensitiua potentia, appetitus nuncupata, ab alijs distincta, & omnium præsertim phantasie veluti allecla. Vbi verò appetitus promptus & efficax est, conlectum animal ad motum impetum facit, unde rectè Aristotel. 3. de anima; cogitationem, inquit, & appetitum, principia, & causas esse actionis atque progressionis animalium: non quidem quasi appetitus ipse proxime sit causa, quæ animal mouet.

Insuper facultas mouendi admittenda est, sed quoniam formato appetitu, quamprimum virtus ipsa à cerebro deriuata, & in mouendi instrumenta existens, imaginationi, & appetitui obtemperans, exequitur motum in parte imperata moueri, nisi aliquid impediatur, ut in nobis rationalis voluntas, quæ sensitiuos appetitus sæpe frænatur & coeret, utpote quæ mentis, & rationis iudicio conformata, non errantissimè facillique sensus, illius dumtaxat quod re ipsa, & verè bonum est, desiderio capi, & deliniri potest, & idem in nobis liber est, & proprie voluntarius motus progressiuus, etiam cum brutis communis; non sic autem in illis, quoniam insurgente appetitu circa propositum obiectum sub specie boni, ita effrænate feruntur, ut motum excohibere non possint. Dum itaque ad motum voluntarium, præter obiectum mouens ad sui proficuum vel fugam, concurrat virtus quædam imperans motum, nempe voluntas sequens rationis iudicium, & alia, quæ motum ipsum imperatum exequitur, mediante organo ad illud munus destinato, superest indagare, quodnam sit hoc mouendi organum primum, & immediatum, & quod vltimum; cuius dubij solutionem, legit qui velit lib. 3. in com. hist. 27. & de proposita questione consule Peramat. lib. de anima facultatibus nostrum corpus dispensantibus, cap. 10.

E HISTOR. V. AVICENNÆ, De pernicioso Basilisci veneno.

QVæ tetigerit * basiliscum, emoritur. At verò possibile est in quibusdam horis, ut tangat eum cum virga, & secundum plurimum qui tangit eum cum virga, moritur, & est mediante virga: & propter illud iam tetigit illud miles, cum lancea sua, quare mortuus est miles, & animal eius: & tetigit ipse labium equi, & mortuus est equus, & miles: & hic serpens multiplicatur in terra Turcarum. Auicenna. 6. 4. tract. 3. cap. 22. de morfu Basilisci.

PARAPHRASIS.

Similem historiam narrat Matthiolus in com. ad presat. 1. 6. Dioscorid. quam in agro Tridentino accidisse vidit: Cum enim rusticus quidam magnum serpentem hasta confu-

confodisset, subito, vehementique terrore correptus, non nisi theriaca assumpta & alijs antidotis conualuit. Quam prius notauit Plinius lib. 8. cap. 21. & retulit Scaliger exercit. 200. Tanta est huius animalis malefica ac dira vis, ut ex eo, eleuato vapore venenoso, & per transpirationem cutis attracto, & alteratione per continuum facta cordi communicato, ipsum prosternat, & ex toto eius potentias interimat. Quid plura? Nonne ex sanguine serpentino venenati oriuntur affectus? Narrat Bartol. Kattrichter lib. 2. praxis, cap. 7. tres historias eorum, qui cunctis serpentibus; cum harum sanguine pedes, manusque abluerent, veneno fursum in corpus penetrante, ita hæc partes vlcibus diris, & dolorificis fuerunt affectæ, ut illis penè absumptis in graue periculum immò & mortem inciderint. Ita scribit Stumplius in chronicis, de quodam, qui horrido dracone debellato, brachium quo cruentum baculum tenebat hilaris attollens, de victoria sibi, ac popularibus gratulabatur, sed draconis sanguis in corpus distillans, præsentem ei mortem attulit.

Quamuis autem morfu Basilisci, ut loco cit. ait Auic. non sit curatio profusa, quæ non interficiat solum morfu, immò visu, & auditu sui libili, quod curatione difficilior rem facit: tamen non desunt plura, quæ huius veneni maliciam arceant, refrænent, & obtundant, de quorum numero est basilica herba, sic vocata quòd huius venenati animalis moribus remedio sit; oritur autem vbi habitat basiliscus. Ut autem tutò eam legere possis fac fumum ex cornu euuino, & lapide gagate, ut fugatis serpentibus innoxius euadas. Ruræ odor huic animali maxime est aduersus, quare quoties mustella cum eo, aut alijs serpentibus est dimicatura, rutam comedit teste Arist. 9. de hist. animal. cap. 6. quia ut ipse ait, odor eius herba serpentibus infestus existit. Sed nõ minùs quàm ruta, alliorum odor serpentibus est inimicus; quapropter Perla, auctore Simone Sethi, coquinas allijs implet, ut ipsas ab eorum consortio tueantur. Allijs itidem perunctos, Pantheras, & Leones non attingere affirmat Plinius lib. 24. cap. 4. Basilisco rursus multæ virtus exitio esse, eiusdem Plinij testimonio constat lib. 8. cap. 21. Aded enim naturæ nihil placuit esse sine pari, iniiciunt eas cauernis facile cognitissimæ sola tabe, necant illi simul odore, moriunturque ambo, & naturæ pugnam conficiunt: quam enim Basiliscus visu occidere non potuit, odore interimat. Deinde si quis ruta viridi totus circumdatus fuerit, potest securus ad venenatum animal accedere. Auicenna hoc cap. semen papaueris vsque ad drachmam vnam, & castorium vsque ad drachmam vnam, huic veneno auxiliari posse asserat.

QVÆSTO VI.

Vtrum reperiatur Basiliscus in rerum natura Contra Matthiolum, Hermolaum Barbarum, Cardanum doctissimos.

COMMENTARIUM.

Basilisci.] Verum priusquam ab hac historia discedamus, addenda scitu non indigna pleræque, & in hisce commentariunculis nostris explicanda natura Basilisci, quem non existere in rerum natura contendunt plures, sicque hanc historiam fabulosam esse arbitrantur. Ex iis insurgit Cardanus lib. 1. de venen. c. 16. contra Auicennam, dicentem loc. cit. illum esse duorum palmorum acuti capitis valde, oculorumque rubentium. Deinde ridiculum putat, militem occubuisse, qui cum cum laicea tetigerit, aut quod animal transiens iuxta ipsum, obstupescat, & pereat, aut plantæ omnes in illius circuitu emoriantur. Insuper nugas esse retur, quod avis volans super illius foueam, illicò concidat. Nam Galenus lib. 10. de simpl. medic. facult. cap. 1. negat se vllum tale animal vidisse, dum sic ait: Nam bestiam seu feram regiam, quum vocant Basiliscum, ne videre quidem mihi vnquam contigit: Et si vera sunt quæ de illa referuntur, periculosum etiam est, vel propè accedere ad hoc animal: proinde nec ego Basiliscorum, aut elephatorum, Lib. V.

A aut equorum Niloticorum, neque alterius cuiusquam, cuius ipse, periculum non fecerim, meminero.

Ad hæc, non videtur verisimile, naturam procreasse genus animalis aded omnibus exitiale, ut ab eo reliqua omnia extingui possint. Demum, si audiendo, & videndo illius vocem homo moritur, quis vidisse, aut audiuisse referre potest? Prætera Dioscorides lib. 6. cap. 10. cum dixisset, quòd est bestia, quæ raro sese offert oculis hominum, proponit effigiem morsus eius, dicens quòd plaga est aurei coloris, & quòd curatur castorio epoto pondere drachmarum trium, quare constat, non adeo esse lethiferum animal, cuius etiam vulnus curam admitti.

Ergo historia hæc non est credenda prorsus, ait Matthiolus ad cit. cap. Dioscoridis. Quum enim hoc animal, tam prauum sit, & eius spiritus, ac præsentia tam exitialis, quis eam ad viuum considerare potuit, aut ausus est? Quare Arabes, & præsertim Auicenna in natura serpentum describenda, & planè omni rerum vsu vani fuisse videntur, quoniam plura de illis sordide, & negligenter, immò plena mendacis memoriæ commendarunt, ut inquit Hermolaus Barbarus lib. 2. corollariorum in Dioscoridem, cap. 219.

At horum auctorum dicta ridicula esse nemò non videt, qui testimonia probatissimorum auctorum attentè contempletur. Nam Basiliscum existere in rerum natura frequens memoria est. Est in primis veneranda sacri textus auctoritas, Psalmo 90. dum regius Vates sic cecinit: Super Aspidem, & Basiliscum ambulabis, & conculcabis Leonem, & Draconem. De Regulo, quem esse eundem cum Basilisco, infra patebit, sunt alia loca in Scriptura Sancta. Sic enim hominum sapientissimus loquitur 2. Proverb. Ne intuearis vinum, quando stauescit: cum splenduerit in vitro color eius, ingreditur blandè, sed in nouissimo mordebit ut coluber, & sicut regulus venena diffundet. Isaias 14. sic prædixit. Ne lateris Philisthaa omnis tu, quoniam comminuta est virga percussoris tui; de radice enim colubri egredietur regulus, & semen eius absorbens volucrem. Cap. verò 59. sic. Oua Aspidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt: qui comederit de ouis eorum, morietur; & quod conforium est, erumpet in regulum. Ieremias cap. 8. sic fatur. Ecce ego mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio, & mordebunt vos, ait Dominus. Firmant Rabbini non incelebres in com. Rasi, Dauid Kimhi, Diuus Ishaak, Brabanelius, & alij

Basiliscus ergo nomine, & voce magis notus est, quàm visu. Est animal regium, dictum à Basilica, quod nomen Græcè domum regiam significat, & sic ab auctoribus, diademate & corona in capite insignitur: nam triplici frontis apice, quasi alba mitrula, & planè ornatu regali condecoratur, & ab alijs Regulus, quasi venenosorum animalium rex paruus, regulusve appellatur, quoniam omnium sine dubio pestilentissimum est animal, quod tanquam regem reliqua venerantur, & colunt, & ut potentissimum tyrannum fugiunt, eumque velut immanem, & dirum auerfantur.

Sunt ergo synonyma, Basiliscus, & Regulus; hic enim, regnum paruus, & regem paruus denotat. Dicitur enim, Iosue 13. cap. Terra Chanaan diuiditur in quinque regulos Philistim, hoc est, in quinque regna paruus, quæ numerantur ibi: quare idem est Basiliscum, & Regulum compellere, regemve paruus animalium: nam hæc inter se non dissident. Probat Plinius etymologiam hanc, lib. 8. cap. 21. sequuntur Auicenna hoc loco. Dioscorides lib. 6. c. 21. Galenus lib. de theriac. ad Pison. cap. 4. sic ait. Nam Basiliscus, bellua substatua, & triplici frontis apice munita, vel si cernatur tantum aut sibilus eius audiat, actum hominem perimit. Quòd si ex ceteris animalibus aliquod attigerit animal, à Basilisco extinctum subito etiam exanimatur. Subscribunt Solinus cap. 4. Polyhistor. Archelaus lib. 2. cap. 9.

Audi Plinium loc. cit. apud Hesperios Athiops, fons est Nigris, ut plerique existimauerunt Nil caput, iuxta hæc fera appellatur Catoblepas, quasi somnolenta, & pigri visus, modica alioqui, ceterisque membris iners, caput tantum prægrauat

egre ferens, idque deiecit semper in terram alias interne-
cio humani generis, omnibus, qui oculos eius videre, confestim
expirantibus. Eadem & Basilisci serpentis est vis. Cyre-
naisca hunc generat provincia, duodecim non amplius digi-
torum magnitudine, candida in capite macula, ut quodam
diademate insignem, sibilomnes fugat serpentes, nec flexu
multiplici, ut relique, corpus impellit, sed celsus & erectus
medio incedens. Necat frutices, non contactos modo verum
& afflatus, exurit herbas, rumpit saxa, tanta vis malo est.
Creditum ex equo occiso hasta, & per eam subeunte vi, non
equitem modo, sed equum quoque absumptum, &c.

Solinus loco adducto, hoc animal tantæ constituit vir-
lentia, ut mortuus adhuc, non solum viuis inficiat, alites
immo præuolantes halitus, ut quæ momordit, nullum ani-
mans cõtingat in posterum. Hoc firmant Aëtius tetrab. 4.
serm. 1. cap. 29. Aelianus lib. 7. de histor. animal. cap. 1. Albert.
Magnus lib. 25. de animal. tit. de Basilisco. Rhodiginus lib.
33. c. 21. Basiliscum Aegyptiis dici vræum, seu aureum, quod
auri referat colorẽ tergoribus, & capite, quo pacto nostri
vnguentum basiliscum vocant, quod sit aurei coloris illud.

Basilisci non est forma vna, aut effigies, immo variant,
ut serpentes reliqui. Est enim Catoblepas Basiliscus, Dryi-
nus etiam Basiliscus est, figura varia. Basilisco acutum ma-
ximè caput est, breue, altum forma; magnum verò, ro-
tundum, planum supernè Catoblepæ instar. Est Catoblepa,
Harmene Arabum, diffidens magnitudine solum, reliquis
eadem. Est Dryinus capite aspicuo. Hoc ita esse, probant,
Dryini serpentis accidentia, & effectus, quibus rerum spe-
cies, & substantias percalleamus, communia vtrisque: nam
ex sententia Aëtij flatu adurit, viuientia enecat, rumpit sa-
xa halitu tetra. noxio, mortifero, ut Nicolaus Leonicensis,
vir præstanti doctrina excellens cõfirmat lib. suo de serpen-
tibus in med. & prius firmavit Gal. 1. de theriac. ad Pison. c. 4.

De hac immani fera sic scribunt Aëtius tetrab. 4. serm. 1.
c. 3. Archelaus, antiquissimus auctor, à quo, in exponenda
animalium historia, plura desumpsit Aelianus lib. 2. c. 7. In
Africa multos, vel casus, vel citi animo deficientes plerisque
mortuos humi iacere, proiectos nouimus, sæpeque magnam
serpentium vim consuere ad eorum cadauera despacenda:
eas verò Basilisci exaudito sibilo statim sese in cauernas in-
trudere, aut infra arenas se abdere, ut ille eò profectus,
ubi iacent insepulta cadauera, in tranquilla permulta pacis
libertate prandeat solus: postea verò pransus sibilo repetito,
latitantibus serpentibus signum dare absentia, seque iam
pransum ex cadaueribus abire.

Aelianus sic. Basiliscus, et si magnitudine sit dodrantalis,
tamen serpentium maximos, sola spiratione necat, & si bacu-
lum quem quispiam tenet, ille momorderit, baculi asporta-
tor necatur. Ita Lucanus cum his auctoribus maximè con-
sentit, qui lib. 9. sic ait.

Sibilæque effundens cunctas terrentia pestes,
Antè venena nocens, latè sibi submouet omne
Vulgu, & in vacua regnat Basiliscus arena.

Quid vltra: nonne mirabilia symptomata enarrat Aëtius
tetrab. 4. serm. 1. cap. 29. quæ ad venenum huius animantis
sequuntur, dum sic ait. Caterum percussos ab eo totius corpo-
ris ardor comitatur, itemque liuor, defluunt capilli, mors in-
stantanea. Corpus eius mortuum nullū contingit animal, carni-
uorum, cum calcant reliqua, & conculcent, contingantque: cõ-
tingens enim emoritur illud, visu, & auditu necat, sibilom, &
aspectu; quare vana sunt omnis nature remedia, & auxilia,
& medicamina, &c. Sed mirabilius est quod narrat natu-
ræ interpretes, huius tanti animantis robur, venenum tari-
tum, summam & indomitam stragem, virulentia insupera-
bilem, omni animali valde infestam, solo Galli gallinacei
cantu exaudito exanimari, languescere, & omnino defi-
cere. Hoc affirmat Aelianus lib. 5. cap. 50. S. Gallorū canis
Leones exterret metu, Basiliscos exanimat, &c. & lib. 3. cap.
40. sic ait. Leo Gallo gallinaceo magno timore afficitur, eadem
timore est Basiliscus: quum enim eum videt, tremet animo,
cũque eundem audit inuenientem, terrore concussus propema-
dum emoritur. Quam rem non ignorantes qui per Africam
iter faciunt, Gallum itineis comitem sibi adiungunt, qui
eos à tam pestilentis malo Basilisci prohibeat.

Sed quid pluribus opus est, ut comprobemus dari Basili-

Aliscum in rerum natura: hoc non ignorauit totius nature
genius mirabilis, qui lib. 8. de historia animalium, plura ser-
pentum genera describit, quæ sibilom solum interficiunt.
An illum hoc ignorasse dicendum est, sibi ob admirandum
rerum naturalium peritiam veteres statuum exereant: ut
in eius vita Callisthenes eius discipulus confirmat, & no-
tauit deinde Ioann. Petrus Nanneus, Barcinonensis do-
ctissimus in Scholiis ad eius vitam, num. 2.

Si enim auctores veteres, & recentes perpendas & exa-
mines, Basiliscum existere, & auditu, & visu interficere in-
uenies. Nam Erasistratus lib. 14. c. 9. Paulus lib. 5. cap. 20.
ad eius mortuum laudant Castorij drachmas tres, aut opij
scrupulum vino ebibitas. Subscribunt Fracast. lib. 1. de an-
tipath. cap. 1. in fin. S. Catoblepa animal, hominem ad mille
passus conspectum interficit, &c. Casalpini lib. 3. qui est de ve-
nenis, c. 40. Scaliger exercit. 2. 46. Mercurialis lib. 1. de morb.
venenos. c. 21. gloriatur se vidisse cadauer Basilisci, in the-
sauris Maximiliani Imperatoris reseruatum, Fernel. lib. 2.
de abditis, cap. 14. in princip. Auicennæ historiam ample-
ctitur. S. Basiliscus tanta perniciæ ab Auicennæ describitur,
etiam non eos modo, qui vel manu, vel alia corporis sui partes, sed
etiam qui virga attigerint, momento necet: quod visu, &
sibilo efficere tradunt, &c. Lacuna & Marcel. Vergilius in
Dioscorid. loc. cit. Claudius Salmalius in com. citati cap. So-
lini, fol. 370. num. C. Sennertus lib. 6. de morb. oculis, part.
6. c. 12. de Basilisco. Hermolaus Barbarus in com. c. 25. Plinij
lib. 1. S. Riolanus ad lib. 2. de abditis Fernel. cap. 15. Valle-
sius cap. 48. lib. de sacra philosoph. Basiliscum interficere
exeuntibus visiori radiis, cum quibus sunt permixti va-
pores venenosi, affueant.

Nos, hos viros, præcorum Medicorum exemplaria, &
Iuniores omnes, nostræ artis fortissimos duces prosequen-
tur modò, qui diffusè in vastis suis libris, Basiliscum esse
in rerum natura affirmarunt. Quis ergo de hac veritate
ambiget: de firmitate dubitabit? De Cardano non loquor:
quem in Aphorismis sæpè non solum contra Auicennam,
verum aduersus Galenum, Medicorum magistram,
plura inflatis buccis effutire, omnes norunt sicut Her-
molai Barbari rationes floccipendo, qui in segetem alienam,
hoc est, scholam medicam, falcem immittens, sæpe
miserè labitur, dum Plinij, & Dioscoridis libros interpre-
tatur. Sed dolendum maximè de Matthiolo doctissimo,
qui in hoc difficili euripo fluctuat valde, iactatur, pro-
cellosisque agitur tormentis perperam: namque in com.
vtr. c. lib. 6. Dioscoridis, fœdere relicto Auicennam tenet
& damnat, Medicus, si quis alter in obscurioribus ani-
malium arcanis perscrutandis sagacissimus.

Horum argumenta ex professo dissoluamus, & quæ
contra præceptorem Auicennam monstra arroganter pe-
pererunt, perdomemus. Quare Cardanus inquit quod non
est duorum palmorum, ignorans prorsus hoc animal esse
mole minimum, esse ex Aëtij mente, duodecim ad maius
longitudinem digitorum, aut trium palmorum magnitu-
dinem æquare, & aliquando ad palmum accedere firmat
Solinus lib. polyhistor. cap. 5. quam varietatem ex diuerso
climate, vario cœli statu, & terræ ortu accidere, citati do-
cuere auctores.

Neque fabulosum existimandum est, militem occubuisse,
qui Basiliscum cum lancea tetigerit. Quod ita esse præ-
ter testimonium ipsius Matthioli loco cit. alij probate huius
auctores appositis historiis affirmarunt. Narrat Scaliger
exercit. 200. ad subtilit. Cardani, in Lombardia, & agro
Ferrariensi serpentum magnam copiam esse, in quo eum qui-
dam in venatione cum Hispanica lancea serpentem inter-
fecisset, eusque equum morte fuisse elatos. Hoc modo
cum Iacobus Riconius ingenti venabulo anguem trans-
uerberasset, & virus expressum manu eius attingeret fa-
ctum est, ut manus cum toto brachio, cum intolerabili do-
lore cutique detracta intumesceret, sed tandem idoneis re-
mediis conualuit, ut refert Vidus Vidius sect. 2. lib. 2. de cur-
rat. membrat. cap. 1. 3. Idè se obseruasse affirmant Alphonf.
Ferreus lib. 1. de sclopator. vulnerib. cap. 4. Amat. c. 1. c. 61.
Quare non est dubitandum, esse venenorum genus, quod
tactu interimat: vis enim venenata per cutis poros ad inte-
riores meatus, & venas, arteriasque, & tendines occyffimè
penetrat,

penetrat, per quas, velut per quosdam riuulos ad nobi-
liora membra defertur, aliud post aliud inficiendo, ab
eaque parte sumpto initio, quæ primo contactu læsa est,
donec ad ipsum cor, vti membrorum omnium nobilissim-
um peruenerit. Cuius quidem rei causa arteriæ sunt,
quæ sua dilatactione semper attrahunt quicquid eis offer-
tur. Venenata ergo animalia non minus per tactum, quàm
per morsum nocere queunt. Hoc modo torpedo, piscif-
catoris manum per medium tridentem reddit torpidam, ex
Galen. 6. de loc. affect. cap. 5. Sic serpens vocata Ptyas, cer-
uicem exporrigenens, longitudinemque interualli metita,
venenum corporibus inspuit, ex Galen. lib. de theriac. ad
Pison. cap. 4. Hac ratione sputum canis rabiosi si cutem te-
tigerit, in rabiem agi animal est necesse, ex Gal. 6. de loc.
c. 5. ex his enim tenuis humiditas, aut spiritalis aura vene-
fica alteratione continua comunicatur, quousque par-
tes principes concutiat, & prostrat. Ita miles qui lancea
serpentem perfodit, occubuit. Hunc mortis modum ele-
ganter explicuit Lucanus lib. 9. dum de Murone illo fe-
roci milite verba fecit.

Quid prodest, miseri, Basiliscus cuspide Murro
Transactus? Velox currit per tela venenum,
inuaditque manum, quam protinus ille reiecto
Ense, ferit: totòque simul demittit ab armo,
Execrplæque sui spectans miserabile lethi.

Neque est mirum, quod animal quoduis transiens iuxta
ipsum, moriatur, aut plantæ omnes in illius circuitu mar-
cescant: cum enim hoc animal virulentum vaporem ex
ore, faucibusque perniciosus exufflet vbertim, hæc illius
aura perniciosa velut pestilentissimo vapore contaminata,
ad distans infecta contabescunt & emoriuntur.

Si verò Galenus hoc animal non vidisse asseuerat, non
ex eo id non existere in rerum natura affirmabimus: omnia
enim videre nõ potuit, Medicus alioquin diligentissimus,
plura enim nostro æuo afferuntur exotica remedia, medi-
camenta varia, quorum ipse nec nomen per somnium
agnouit, quæ post eum oculatissimi viri inuenerunt. Varia
enim animalia quotidie producit Africa, America, & aliæ
regiones nostro sæculo inuentæ. Animal ergo hoc procrea-
ri à natura, cæterorum venenosorum animalium instar,
non est cur negemus.

Ad Basilisci contagium accedamus, quem visu & sibilom
ad distans enecare, fatentur auctores. Cum enim hoc vi-
rulentum animal fixo obtutu spiritibus veneficis, & san-
guine motis in oculos bile, & melancholia inquinatos, li-
uore, & odio naturæ commotos in faciem, & externa ani-
mantis, venena tetra expellat iugiter, & continuo vene-
nosas exhalationes, fit ut qui in spexerit, emoriatur, quo-
niam venenum ocyus cor penetrat, quo occupato subito
occumbit animal. Visu verò potius, quàm alio sensu ve-
nenum diffunditur, quod sanguinis, & spirituum copia,
huic sensui inest, impertiaturque maior cæteris, cum sit
sensus actionis altioris, perfectiorisque multò reliquis
aliis: purioribus enim, & in maiori copia spiritibus eger,
ut in iis perspicuis, & lucidis rerum spectra eluceant, &
fulgores rerum emineant, perfectiorisque qualitates visus
organum suscipiat.

Hinc clauso vno oculo protuberat alter, & in maiorem
molem insurgit, copia spirituum, & sanguinis vni commif-
sa, quæ in alium confluere debet. Quare si visui spiritus
suapte natura sunt lucentes, & ignei, & fulgurant in nocti-
bus, qui etsi sint aëreæ naturæ, lucent tamen, quod ignis
portiones aliquot in eis resideant: quantò magis potentio-
res, actiuioresque erunt basilisci spiritus oculos, tenuis
substantia, & subtilis, animantis ignei, & vrentis, qui ex-
euntes ab oculis, halitu spirante tetra, ad distans inficiunt,
& inquinabunt præcipue hominem contagio, ob contra-
rietatem, antipathiam, & repugnantiam summam: quare
spirituales venefici halitus eò tendunt magis vbi conuer-
tit aciem linea recta, plus pupilla in obiectum.

Auditu etiam, & sibilom interimit hoc animal teterrim-
um spirante halitu, forti sufflatione sibilans, propius ta-
men, eo animantia inficit, alterato aëre prius in visceribus
virulentis, corde, & præcordiis, ut eloquentissimè probat
Paulus Zacchias lib. 2. quæst. medic. legal. tit. 2. q. 2. n. 16
lib. 5.

A Refert Aelianus lib. 5. c. 31. Basiliscum cor habere in gut-
ture, fel in intestinis, testes ad caudam, venenum oculis, &
ore. Agunt quædam in magnum spatium, nulla substantia
immiffa, sola virtute, luminis modo effusa per medium, ut
magnes attrahit ferrum. Hoc pacto oculi inuidorum, liue-
fcentium, iratorum noxam inferre valent: nam animi mo-
tus quasi in animæ fenestris oculis repræsentantur, ita
Prouerb. 16. omnes via hominis in oculis eius. Ita nequam est
oculus liuidi, & auertens faciem suam, Ecclesiast. 1. 4.

Vltimo negandum non est, aliquem vidisse Basiliscum:
Patet, quia Galenus loquutus lib. de theriac. ad Pison. ex
aliorum sententia effigiem animalis huius proposuit, &
Paulus, edoctus ab Erasistrato, & Dioscoride, parat præ-
dia contra huius morsus virulentis perniciem vitissima.

B Aura pestifera eminenti quodam perdendi modo, conta-
ctu, fomite, & ad distans animalia interficit: attamen non
omnes qui cum pestilentibus conuersantur, peste infi-
ciuntur, nec pereunt, provt eleganter protulit Galenus
lib. 1. feb. cap. 4. quare non omnes, quos inspicit Basiliscus,
occumbunt, sed aliqui superstites euadere queunt, qui
huius animalis effigiem in propatulum reponant. Atque
in hunc modum, hanc auctorum de Basilisco discordiam
componendam puto, quam si politiori stylo solutam, hu-
iusque historiam elegantius delineatam legere concupi-
scis, reuolue per otium, vastum illum de serpentibus li-
brum Gesneri tit. de Basilisco, qui facundè, & luculenter
more suo, de hac dira fera plura notatu digna commemo-
rat. Vtrum verò Basiliscus, ex ovo Galli gallinacæ decre-
piti excludo generetur, dubium est: & pro parte affirmati-
ua extat memorabilis historia, apud Ioannem Pincierum
lib. 3. enigmat. 3. quam per otium lege; ex qua huius feræ,
& venenosissimæ bestię venenum præsentancum, præfer-
tim afflatu, & visu illatum dignosces, & vnà figuram,
substantiam, colorem, magnitudinem, & plura alia de Ba-
silisco inuenies.

Scitu tamen iucundissimum est, qua industria capiatur,
perimatique, & quidem impunè; terrificus hic omnium
animantium regulus & tyrannus. Scribunt Ludouicus
Viues in lib. 18. de ciuitate Dei, ad cap. 13. Ioan. Baptista
Porta lib. 8. magia natural. c. 13. Maiolus colloq. 8. & Cau-
sinus lib. 9. symbol. 19. contra Basiliscum serpentem ar-
mari homines speculis, ut serpens ipse se videat: nempe
si se in speculo intueatur, repercussio in se halitu propriis
telis enecatur. Porro Basiliscus ad speculum moriens (est
Cassini apodosis,) symbolum est inuidi & calumniato-
ris, qui cum maledicta in puram iaculatur animam, suis
inde sagittis conficitur. Sic in eam materiam lusit aliquis
ingenue indolis Poëta:

Acer in aduerso dum figit lumina vitro,
Niliaca serpens pestis acerba plage,
Obscurat glaciale decus lethalibus auris,
In caput auctoris sed redit omne scelus.
Namque repercusso in corpus spiramine, vitam
Quam dederat (mirum!) spiritus ipse rapit.
Sic cum pestifera torques conuicia lingua
In pueros, proprio te iugulas gladio.

HIST. VI. CORNELII CELSI De Aspidis veneno.

Puer ab Aspide ictus, aceto superbibito,
liberatur.

Hæc aduersus omnes ictus communia sunt: usus tamen
ipse edocuit, eum quem aspis percussit, acutum potius
bibere debere, quod demonstrasse videtur casus cuiusdam
pueri, qui cum ab hac ictus esset, & partim ob ipsum vulnus,
partim ob immodicos astus suis premeretur, ac locis siccis
alium humorem non reperiret, acutum, quod forte secum
habebat, ebibit, & liberatus est, &c. Cornelius
Celsus lib. 5. cap. de Aspidis
ictu.

Diuinus ille Hebræorum legislator Moses, Philosophus insignis, incomparabilis Medicus, in inclytis Ægyptiorum litterarum emporiis educatus, & sacro lumine afflatus, sic prædixit, *Deuteronomij 32. Fel Dracoium vinum ipsorum, & venenum Aspidum insanabile, quasi summus vit explicet naturam aspidei præpotentis veneni, quod suapte natura est dirum, immane, insuperabile.*

Dicitur ergo hoc animal à Græcis Aspīs, quod hic serpens frequentissimus sit in insula dicta Aspīs, in mari Lycio, ex Plinio *lib. 1. cap. 31.* à quo auctore tres huius animalis constituuntur species: firmant Paulus *lib. 5. cap. 19.* Aëtius *tetrab. 3. ferm. 1. cap. 20.* quædam sunt terrestres, seu Chersææ dictæ; quædam chelidonæ, quæ circa fluuiorum ripas, præsertim Nili, latibula possident, dictæ chelidonæ, quod colore hirundines aues, Græcis appellatas chelidonas imitentur, parte dorſi carulea, & nigricante, tum quod ventre æmulentur viride chelidonæ virentis herbæ, quædam verò Pryades nominantur, ex Plinio *lib. 28. cap. 6.* quod venenum in oculos expuant, hōsque solum interficere tentent, obcæcarēque antipathia, & contrarietate naturæ oculorum splendoribus obuersantes, nulli enim alij conantur officere parti, præterquam altiori, & perfectiori sensui animantis.

Aëtius sic eas distinguit. Chersææ, seu terrestres, maiores sunt, & quandoque ad quinque cubitorum longitudinem extenduntur: Pryades cubitales: Chelidonæ, cubitales, & aliquantulum maiores. Ita sentiunt Plinius, & Paulus *loc. cit.* Galenus *lib. de theriac. ad Pison. cap. 3. 4. & 5.* Dioscorides *lib. 6. cap. 5. 2. & 68.* Rhodiginus *lib. 25. c. 3. 1. & 17. cap. 14.* Auicenna *6. 4. tract. 3. cap. 21. 24. 26.* Mercurialis *lib. 1. de morbis venens. cap. 11.*

Hæc fera, igneos protuberantesque coniecit oculos, fulgoris plenos, linguamque exerit viperæ more, capillamentis dissectam; natura ouiparum, non viuiparum animal, oua solum excubans, aliorum serpentium more, conuoluta membranis, quæ fouet mas; fœmina autem de victu est sollicita, quod sit robustior, ferociorque natura mari. Terræ puluerem catulis sobortis in lucem primò suppeditat, quem lingunt post toto vitæ decursu, si desunt reliqua, non secus ac reliqui serpentes, mures, & alia: quare *Itas 65.* sic dixit, *Serpenti puluis panis eius.*

Communes, viperæ magnitudinem æquant. In Africa ad quatuor cubitorum magnitudinem accedunt. Amplitudinem verò dixit Nicander *in theriacis sect. de viperis,* tantam esse, quantus est iactus sagittæ communis, terribilis virulentia moles. Variò depictæ sunt, & diuerso colore, aliæ albicant, corpore squalido, dorſo virides, & maculis inspersæ cineræ, ardentes, ignitæ, nigræ Huius animalis ca est fœcunditas, vt sexaginta oua simul circumligata membranis exponat, ex Plin. *lib. 10. c. 74.* Aliano *lib. 3. cap. 32.*

Icti ab Aspide incendio flagrant & æstuant, postea verò spiritibus calidis resolutis, tenuibusque sanguinis partibus virulagine tetra euanescentibus sistitur sanguis, concretus, quæ frigore succedente, calidiorum absentia, substantia calida exoluta euolante, subita potentia veneni. Ipsa verò venenata omnia torpida, somnifera, grauiā, mucore illo frigido vndequeque sunt referta. Insuper iccti ab Aspide sentiunt stuporem, pallorem vultus, cordis tremorem, refrigerationem, crebros hiatus, & alia.

In huius morsus subsidium, Dioscorides *lib. 6. cap. ult.* protinus iubet icctam partem amputare, aut scalp pro confectum circumcidere, & vitionem facere. Aristotelia cum vino pota, trifolium herba, radix hastulæ regis similiter assumpta, & fructus ex omni quercus genere, & tusa ilicis radices, & illitæ parti icctæ auxiliantur, Optimum etiam est theriacam, & myrthidatium exhibere, & alia quæ cardiaca sua vi venenolorum animalium morbis auxiliantur. Rutæ, & centaureæ puluis, vtilissimus cum mero, quæ prælidia, esse propria contra Aspide morsus antidota, firmat Christophorus de honestis

A in suis problematibus de venenis. probl. de morsu aspidis, sub scribunt Nymphæus lib. 9. de venen. c. 10. Philadelphus lib. 30. c. 3. Sunt etiam de hac classe, fel mustelæ, cimicari puluis, vrina humana, hyoscyamus & alia tradita à Plinio lib. 24. cap. de vrina. Omnia tamen hæc & alia contra hunc virulentum Aspidis morsum alexipharmaca, longo intervallo superat aceti potus, de cuius vtilitate in com. plura dicemus,

Adnotatione verò dignum illud quoque esse debet, abstrusa naturæ arcana indagatoribus, pertinacissimum duellum, magnisque auctorum clogiis concelebratum, quod inuent Ichneumon, & Aspīs: quod odium, inimicitiam, dissensumque mutuum inter has animates antiquissimus descripsit Nicander; dum de horum antipathia, & pugnanti natura verba facit. Proinde solus Ichneumon citra noxam Aspidei furorem fert, & cum pugnam cum ea init, declinat, & tristitia serpentis oua, quæ ipsa in perniciem multorum fouet in terra planè omnia disceperit, & pelliculis suis lacerans, deuoransque excutit, noxique suis confringit dentibus.

Plinius sic de Aspide *lib. 8. c. 25. Habet deinde interneum bellum cum Ichneumone. Notum est animal hac gloria maximè, quod Aspidas superat, in eadem naturam Ægypti: Mergit se limo sapiens, siccatque sole, mox ubi pluribus se eodem modo coris luteis loricauit, in dimicationem pergit, in eam caudam attollens, icctus irritos auersus excipit, donec obliquo capite speculatus inuadat in iuces aspidis venenatas, neque hoc contentus, aliud haud nitius debellat animal, Crocodilum Ichneumon. Quam historiam Alianus *lib. 10. de hist. animal. cap. 48.* Martialis descripsit *lib. 7. epigr. 86. §. Delectat Marium si perniciosus Ichneumon,* cuius mentem graphicè explicuit Mathæus Raderus huius Poëtæ famatissimus interpret.*

Est Ichneumon, indicus mus, magnus cuniculi instar, caudæ amplissimæ, qua se totum obteggit & cingit, terra genitus, & solis virtute, & cæterorum animantium ritu ex putrefactione subortus. Nilo, eiusque oris frequentissimè habitat. Hermaphroditus natura, sexūque vtriusque participes, qui tam matris, quam fœminæ officium exerceat, quare caloris foru, & terræ vdiare generatur, quod Ouidius iudicauit in *Metamorphosi* in hunc modum.

Quippe ibi temperiem sumpsere humorq; calorq; concipiunt, & ab his oriuntur cuncta duobus. Trunca vident humeris, & eodem in corpore sepe Altera pars vni, rudis est pars altera tellus.

Est autem Ichneumonis forma, qualis est iracunde icctidis, seu mustelæ, quæ aubibus domesticis perniciosè meditatatur. Parat nidum Ichneumon super tabulara aliquot lignosa, & exsucca, ne humiditate torpescat: fouet sobolem continuò sub brachiis, cuius pugna cum Aspide est iuxta Ægypti florentes iuncos mucosios, fluuiatiles iurectos alga. Sed cum nihil natura relinquat sine vindice, vt homines in perpetua militia esse totius nature exemplo persentirent, *milicia est vita hominis super terram,* dixit *Job c. 7.* Ichneumonis luteis loriceis munito, vindique armato, hosti accerrimo Aspide, obiectit natura Aspide adhuc Ptyam, cuius est ille naturæ instinctus, vt virus expuat in lumina, & oculos, cum quibus solum habet repugnantiā, vt eam partem, quam solum peruiam, immunitamque reliquit Ichneumon, periculum subeat; & quam videndi causa luto non infecit, nec vallauit, ea excidium, & mortem parat, vt qui in Aspide acciter inuehitur, his idem morti succumbit.

QUESTIO VII.

Vtrum acetum virulentis animalium morsibus, aliisque venenosis morbis reuocetur.

Acetum.] Priscorum Medicorū phœnix Dioscorides *lib. 5. c. 11. de aceto,* præter plurimas, eâque admirabiles virtutes, & excellentias, multis curandis morbis necessarias, quibus acetum mirè opitulari assueuerat, sic prædixit. *Acetum prodest contra venenatos serpentium icctus, qui refrigerando nocent, calidè commodè fouetur, & frigidum is, quâ*

que exiens virus eiaculatur. Calidum potum, atque vomitionibus redditum aduersus omnia venena efficax est, præsertim contra meconium, & haustam cicutam, conglobatum in ventre sanguinem, lac coagulatum, fungos, icctam, taxicamque cum sale. Quam sententiam tranſtulit Auic. lib. 2. cap. de aceto.

Hanc eximiam contra venena prærogatiuam admiratus Plin. *lib. 13. cap. de aceto,* ipsam historiam recitat in hunc modum. *Nam nesciunt Medici quantum contra Aspide morsus valeat acetum: Nam nuper ab Aspide percussus, vtrei aceti ferens, quoties deposuisset, sentiebat icctum, ubi verò vas illud recipiebat, dolor, & anxietas cessabant, &c.* Ex his discet, acetum, validissimum esse aduersus virulentorum animalium morsus alexipharmacum, quoniam & venenum exugentes hoc solum colluere os confluere, & sanitati restituuntur eximie.

Sed qua de causa hoc auxilium huic operi tantopere proficit, Celsus respōdet, quia etſi refrigerandi vim habeat, habet tamen etiam dissipandi, quo fit, vt terra eo res perſa spumet; qua vi verisimile est spissescerem intus humorem hominis ab eo discuti; neque ratio hæc est incongrua: sed alia meo voto potior afferenda: Acetum enim ad arcendum venenum est apud omnes familiarissimum, ita vt inueniantur plures, qui odorato aceto acerrimo in spongia imbuto, omne corrupti aeris contagium fugauerint: cum frigiditate qua pollet, putredinè arceat, & grato odore spiritus recreet. At cur magis Aspide veneno, quàm alterius virulenti animalis noxis reluctetur, ea est causa, quoniam certum pro hoc debellando veneno, plus quàm cum alio obtinet consensum. Huius potu, cæteris etiam applicitis, fuisse quendam curatum, qui ab aspide erat commorsus, & sine sensu, & voce, grauissimis symptomatibus oppressus, narrat Gulielmus Placentinus *lib. 3. praxi part. 2. cap. 3.* Gentilis in consilio, pro quodam seruo Dei.

Aceti vsum, pro curandis morbis, refræmando venenū pestiferis, maleficientissimisque febribus, à veteribus fuit celebratum, priscorum scientissimorum testimonia satis confirmant; & probat Ioan. Bochangelinus *lib. 3. de curat. feb. pestilentis, cap. 4.* Vt verò hæc explicentur, aceti prius natura & vires sunt pelandæ: Ex purissima vini substantia, vitali, & integra, corruptione & impuritate disturbata, violentia caloris externi humidum vini insitum, naturæ actione, & putredine acetum fit, oriturque substantia diuersum, forma alterū non secus ac cadauera oriuntur ex viuente genere dum senia intereunt, alterantibus causis putrefactione supposita: quare Galen. *1. simpl. 17. mortuum vinum, vocat acetum, vinumque patre, ita Arist. 4. meteor. cap. 3. & 26. probl. 17.* Columel. *lib. de arborib. cap. 4.* Macrobios vocat culpatum vinum *7. Saturnal. 6.*

Acetum diuersis partibus constat, longè inter se diuersis, & oppositis: non simplex, aut vnum substantia, compositum, immò & variū; nā etſi prædominio sit frigidum totum, calidique affectibus remedio fit, vt Galenus *lib. 1. simpl. latè* edocuit, & omnes Medici consentiunt, & tum icctus oblatum, tum extrâ applicitum infrigidet: tamen cum vinum non viniuersum equaliter putreat, partes plurimæ supersūt calidæ vini generis, refertæ humidis exhalationibus, interim dum exhalant igneæ partes, putredine disſunctæ à frigidis, defectu frigidarum quibus temperabantur, quibus fermentat acetum, vinumve corruptū; quare effereſcere facit terram ipsam, & spumam eleuat.

Frigidum esse testantur effectus, Nam extrâ admotum adstringit, repercutit, roborat; quare ex illo paratur oxyrhodinum pergratū applicandum; quod in phrenitide, lethargo, cæterisque calidis, & inflammatoriis cerebri affectibus miro est ex vſu, ex Galen. *12. meth. cap. 21.* Quo pacto confert sodæ calidæ, ex Auicenna *lib. 2. tract. 2. cap. 77. de aceto. §. Prohibet aduentum apostematum, & ambulationem gangrenarum, & sanat erysipelam comestum, & bibulum, & limitum, & prohibet ambulationem apostematibus, & confert panaritio, & formicæ, & erysipelæ, & prohibet vi nam euenias apostemata, &c.* quo pacto ex ipso confert adustioni ignis.

Intus assumptum refrigerat. Quæ sitim hydropicis sic extinguit, & sic aqua chalybeata dilutum, oris Tom. V.

A ardorem compeſcit, vt scribit Horatius Rescrius *in consilio medic. 1. 31.* & maximè si aqua miscetur; tunc enim melius, & citius refrigerat, & sitim compeſcit, ex Iulio Alexandrino *lib. 3. salubr. cap. 21.* Idcirco itim ex inflammatione, balnei æstu, febriumque ardore subortam lenit, ex Plutarcho *3. Sympos. cap. 5.* Vtrum autem partes vinosæ; aquosæ, an terrestres, in generatione infrigidentur, disceptat eleganter Petrus Hispanus *lib. diatar. partic. 1. shaca in com. 11. de aceto.*

Eius caliditatem arguunt plura, quoniam abstergit, liquat, attenuat, dissoluit, aperit, & penetrat. Eius vi Annibal lapides durissimos, inuialque Alpium rupes, & inaccessos aditus fregit, rupique aceti aspergine, quod igne, cuius vis est potentissima, & efficacissima, efficere haud potuisset, vt narrat Plinius *lib. 2. cap. 48.* Hac vi in tabem, & puluerem vniones, & margaritas resoluunt. Extat apud Plinium notissima historia *lib. 9. cap. 35.* Macrob. *lib. 3. Saturnal. c. 17.* & refert Langius *lib. 2. epist. 33.* Cleopatraz reginæ, quæ in cœna adiciali, & faultissima, Antonio Consuli Romano oblata, vnionem pretij centies sextertium acerrimo a ceto dissoluit. Ita ouum in aceto acerrimo tri-duo maceratum, aut plus paulò, in eam teneritatē testa mollescit, vt veluti tennis membranula per annuli angustiam adigatur, vt firmat inter cæteros Gratarolus *lib. de vini natur. cap. 28.* Immo silices aceto septem dierum spatio in ipso maceratos, digiti attritu in puluerem resoluunt, & lapides renales comminui, firmat Crato *epist. 167.* & quod mirabilius est, plumbum ex aceto in cerusa conteritur, vt probat Franciscus Hildesheim *lib. de cerebri, & capitis morbis.*

Deinde acuit appetitum, quia superflua, quæ in hepate sunt, attenuat, vt docet Georgius Valla in *physicis questionibus.* Potentissimè penetrat, ita vt Galenus *lib. 10. & 14. meth.* nullum inuenerit medicamentum refrigerans, quod partibus tenuissimis constaret, & amplius penetraret, excepto aceto; ex quo distillatus liquor ita mordax, ac qualitate caustica imbutus, vt ne ipsi oleo vitrioli cedat, ex Quercetano in *Alexicaco.* Quo pacto facit penetrare medicamenta, ad ea loca ad quæ fortasse non penetrarent; & sic cum eo maioris penetrationis causa abluuntur vnguenta; & miscentur fomenta, ac cataplasmata, quæ ad scirrholas partes emolliendas admoventur, in quo pyrites, aut molaris lapis extinctus sit, vt docuit Galenus *lib. 14. meth. cap. 4. & lib. 2. ad Glauc. cap. 5.*

Siccitatem eius ostendunt multa, quoniam eius ope roborat, sistit, adstringit, fluxum sanguinis, & ventrem compeſcit; quare emplastra ventri applicita aceto prius macerantur, vt inter omnes probat Petrus Crescentius *lib. 4. de omnibus agriculturæ partibus. c. 45.* Fructus, vt perſica incorrupta seruat, ex Scaligero *exercit. 176.* Nihil putrefactioni obnoxium reliquit, ex Alexandrino *lib. 18. salubr. cap. 8.* cum enim summè penetret, frigiditatem, & siccitatem, qualitates putredinè valdè reluctantes, quibus constat, in profundum addicit. Facultatēque excitat ad sua officia exequenda, ex Baccio *lib. 1. cap. 23. de natur. vinor.* Verum autem ad medicamenta vtilissimè sit eligendum, & ad condienda alimenta, recentius, lege apud Petrum Hispanum *in com. lib. diatar. vniuers. 1. shaca. 11. de salsamentis, in fin.*

Hac virtute mirifica, tempore pestis, corpora ab ea præseruat: quoniam, vt *3. 1. doct. 5. cap. 1. ait Auicenna, aceto in cibo, & potu vi in pestilentia, est nocuumi ipsius securatio: quare Medici præcipiunt, pestifero existere aere, vii aceto in cibo, & potu.* Audi celebrem sententiam Paræi *in sua chirurgia, lib. 2. 1. 8.* Cæterum acetum omnibus in genere venenis, seu calida sint, seu frigida aduersatur, & putredinè arceat, quia frigidum, & siccum: itaque in hoc cadauera, carnes, herba, fructus, & alia pleræque in multum tempus impunita seruantur. Nec verendum, ne illius corpori frigore suo obstruat: nam tenuium est partium, & incolla aromatica aperienti vim habent. Qui totum corpus eo lauare molestum dixerit, lauet saltem axillas, regionem cordis, tempora, iugina, & genitalia; quibus cum visceribus nobilibus maxima est, & aperta sympathia. Quare extrâ applicitum, & maximè rosaceū, in quo medicamenta alexiteria prius macerentur, ad præseruandū à pestilenti veneno est aptissimū. Probat

Gratarolus *lib. de vini natura cap. 28.* Sennertus *lib. 4. A. de febr.*

Deinde alias præstantissimas habet acetum virtutes, cibariorum enim insipiditatem & nimiam dulcedinem corrigi, ac emendat, ut Carolus Stephanus *lib. 1. de nutrimentis* scribit, & condimenti numeros omnes implet, ex Alexandrino *18. salubr. c. 4.* Ne ergo mireris, si tam multa esculenta & medicamentosa cum aceto parentur. Ex eo distillantur aquæ ad multos morbos mirabiles, aqua vitæ, & theriacalis, qua felici successu se usum fuisse tempore pestilentia, gloriatur Bauderonus. Fit acetum laxatiuum, oxymel, oxycyratum, Latini poscam vocant, syrapi paratur acetati, oxylacchara, & alia quæ plurimis morbis summo sunt ex usu, ut acetum scilliticum, in cuius admirandis virtutibus tam multus fuit Galenus.

In multa denique transit remedia acetum, fastidia discutit, singultus cohibet, sternutamenta olfactu sistit. Leptis, furfuribus, manantibus vlcibus, canis moribus, scorpionum ictibus, muris aranci, & scolopendrarum venenis auxiliatur, contra aculeatorum virus, & multipedum morsus remedio est. Tussim veterem inhibet, gutturis rheumatismos, orthopnœam, & dentium labefactionem leuat.

Non est prætereundum silentio, quosdam graui pedum morbo conflictatos, quum dolori pares non essent, demersis in acetum calidum cruribus, in acerrimo valetudinis impetu, sospites euasisse. Eodem instillato, aut mixto cum medicamentis amaris vermes necantur. Anginis vtiliter gargazatur, gingiuas labantes collutum adstringit, mobiles dentes firmat, quorum dolores persanat, graues oris halitus, & putrilagines tollit.

Quapropter licet vinum tot constet prerogatiuis, & dotibus miris, quas non inuenies fortè in tota natura vegetabilium, & acetum sit vini soboles, seu potius quædam vini regeneratio, difficile erit discernere (cum acetum, liquor sit vino potentior) vtrum ad vitam sit vtilius, vinum, an acetum. Si tamen de aceti virtutibus admirandis plura scire aues, consule Petrum Andream Canonherium, vtrum omni scientiarum genere ornatissimum *lib. 1. de admirandis vini virtutibus cap. 4.* de cuius tartari viribus scitu digna conscripserunt Ruellius *lib. 1. de natur. stirp. 143.* Renodæus *lib. 1. sect. 1. cap. 3.*

HISTOR. VII. GALENI, De Aspidis veneno

Aspidum venenum celeriter interficit, quod illustri Cleopatæ Reginae exemplo comprobatur.

Nam reuera serpentes hi celeriter interficiunt, sicut ego in magna Alexandria spectavi: cum enim aliquem hoc supplicij genere condemnatum, sine longo cruciatus, dilationeque necare volunt, Aspides illorum * cordis, aut pectoribus admouent, ambulareque parum faciunt, atque ipsos breui perimunt. Proinde Cleopatra Aegypti regina cum venenorum omnium vires in hominibus condemnatis experiretur, ut eo quod magis probasset, si quando fors tulisset, uteretur, inuenit quidem, & didicit alia quadam venena qua cito interimerent, mortem per dolores inferre; qua vero indoloria essent, velocitatem illius actionis, qua opus esset, non habere, sed demum ad Aspides venenum peruenit, quod somnos conciliando occideret, & fratrem fratri, id est somnum cum morte copularet, ut & ipsa voluntatem expleret, & sensu doloris priuaretur. Quamobrem cum mortuo Antonio coniuge viuere amplius non decreuisset, & Augustum latere vellet, ne in illius perpetuam seruitutem redacta esset, in cista sicuum clanculum abduclam Aspide, ut sibi brachium morderet, pronocauit, & sic sine conuulsione, dolore, gemitu, molli vultus sudore, & sensuum hebetudine, graui sopore correpta interiit, &c. Galenus *lib. de the. iac. ad Pison. cap. 8.*

PARAPHRASIS.

EX tribus illis Aspidum speciebus, Ptyade, Chelidonia, & Chersæa, quas supra descripsimus, hanc terrestrem, & subterram diutius viuentem, à Græcis Hypnalen appellatam, profundissimum inferre soporem, firmiter præter Alianum, & Plinium, Aëtius *teir. ab. 3. serm. 1. c. 20.* Paulus *lib. 5. c. 19.* nam iis, quos semel inuasit, inexplicabilem affert dormiendi necessitatem, sic ut citra omne doloris genus discedant, lethargo altissimo, veteris quoque consopiti, morbo, & somno incxpugnabili sepulti, ut non solum sine dolore, & molestia obeant læsi, immò voluptate, blandissimoque excitato sensu, dulcedine mira, quieti, tranquilli, & placidi, ut quiescentes exhalent animam, improuisæque occupentur morte, & inopinatè occumbant, quoniam venenum aspidum in occidendo ocyllimum est, ut affirmat Bacchius in *prolegomen. venenor. & cap. 15. art. 1.* quapropter venenum Aspidum vocatur insanabile, *Deu. terenom. cap. 43.* firmat Arist. *8. de hist. animal. cap. 29.*

Hoc firmant Dioscorides *lib. 6. cap. 52.* Paulus *lib. 5. c. 19.* Solinus in *Polyhistor. c. 30.* Neque arguas Aspidum venenum frigidum esse quoniam ad huius animalis morsum symptomata subsequuntur, quæ frigiditatem arguunt manifestè, ut profundus somnus, pigris, torpor: quoniam Aspides sunt calidissimi: at cum resoluunt spiritus, retracto calore ad viscera, somnus oritur.

Idcirco Cleopatra hoc Aspidum genere subito discessit, ut eloquenter narrat Antonius Ludouicus Olyssipponensis *lib. 3. de oculi. proprietatib. cap. 7.* ne Marcò Antonio deuictò, victorias, & triumphos Augusti subdita honestaret, nullus enim ictus, morsus nullus inter serpentes leuior, & minor est aspidis morsu, sed nullus deterior, vinletiorve in natura omni. Hac antiquitus seriebantur morte damnati latere sinistro, qui cum per tres quatuorve spatij passus processissent, concidebant illico, vita postea illic defuncti. Cleopatra cum apud Aegyptios hoc mortis genus expertum haberet, suoque iussu multos edicto regio, eo mortis genere damnasset, viriliter mortem eodem sustinuit, ut infamiam cuitaret, & ignominiam, triumphique Augusti non interesset.

Hæc fera minimum infert vulnus, insensibile quasi tum ictu, tum postea est minimum, magisque acus punctura leue, minimè dolens, quin dulcedinem affectumque voluptuosum, & placidum afferens, immò profundo somno mortem infert, quò respiciens Lucanus *lib. 9. dixit.*

Hinc qua prima caput mouit de puluere tabes.

Aspida somniferam tumida cernice lenauit.

Plenior huic sanguis, & crassi gutta veneni

Decidit, in nulla plus est serpente coactum.

Ipsa caloris egens, gelidum non transit in orbem

Sponte sua, Nilòque tenuis metitur arenas.

Quare hæc fera vocatur somniculosa, seu somnifera, quam sibi apposuisse, Cleopatram testantur supradicti auctores, quæ, ut Florus notat, sic morte quasi somno soluta est, qui proprius est affectus Aspides: ita Lucanus.

At tibi lana miser, fixus præcordia pressu,

Niliaca serpente cruor: nullòque dolore

Testatus morsus, subita caligine mortem

Accipis, & Sygias somno descendis ad umbras.

Vocatur etiam ab Ouidio serpens peregrina:

Plenæque somniferis serpens peregrina venenis.

Cum enim alia feræ, & cætera venena, dolorum cruciatibus, conuulsione, angustia, euerfione ventriculi, cordis anxietate, & aliis diris symptomatis corpus conficiant, Aspides necat absque dolore, quia interficit inducendo torporem, & somnum profundum, quo qui opprimitur, indolens fit. Huius vulneri inter plura supra recitata antidota, theriacam diatessaron esse strenuum auxilium, inter omnes probat Ioannes Amsteldius *lib. 27. encyclopaedia medicina, in appendice.*

De Aspide ex præcorum musæis ampliter, nunc ex historia quæ sese ingerunt haud prætereire possum. Cur nempe cordi, aut pectori veteres, Aspides applicabant: Est necia morbis venenatis cor, vera & perpetua sedes affecta, ita ut veneni deleteria vis, hoc viscus primò aggrediatur sepe.

Dic cum multis, quos latè, & doctè refert Paulus Zacchias *lib. 2. quæst. medico-legalium, tit. 2. q. 2. num. 20.* quòd licet plura venena ex natua proprietate cordi non obfint, quum vel cerebro, hepati, renibus, vesicæ, aut aliis partibus, primariò aduersentur, tamen cor patitur semper; cum enim partes mutuo inter se consentiant, & præsertim cordi illicò suas communicent noxas, fieri non potest, ut hoc viscus damnus non sentiat: de qua re lege Mercurial. *lib. 1. de morb. venenos. cap. 2.* Veteres autem ut citissimam mortem inferrent, pectori, in quo partes spirituales nobilissimæ, & ad vitam summè necessariæ sunt repositæ, fetas venenosas applicabant, aut cordi, ut sic spiritus vitalis à virulenta aura subito extingueretur profusus; & cor vitæ fons, flaccesceret in opere, & deficiente, vel abolita virtute pulsati, impeditaque spirituum regeneratione, animal velut laqueo strangulatum, sideratorum modo repente corrueret.

QUESTIO VIII.

Vtrum cor, omnium facultatum sit principium. Contra Aristotelem, Peripateticos, & Casarem Cremoninum Philosophos eximios.

COMMENTARIUM.

Cordi. De corde, eiusque principatu agendum hoc loco est, nec citra rationem hoc factum putandum: nam has celebres quæstiones ob iustas causas omisimus *lib. 2. in com. hist. 38. & sequentibus.* Quoniam verò in præcedentibus pro ingenij captu de veneno, cor tandem occupante, facta nobis mentio est, memorabile dubium hoc adiciamus, in pugnam pro Magistri tutela, contra Aristotelem, & Peripateticos, prudenter procedentes: nec nos deterrent proceres, & coryphæi, licet fecunda facundia de eodem argumento scribentes, rugatiore fronte armati. Catonianam induunt scurritatem, & facem præ se ferre gloriantur: nam hi stimulis me concitant vehementius, & ad capeffendas disciplinas incitatius promouent. Si enim illorum fundamenta, & rationes penes ad vnguem, inuenies Medicorum ingressum scholas, & vireta Philosophorum iucunda, excellens me præflorare argumentum, & illorum placita, et si subtilitate immensa naturalium arcena extra omnem alcam perscrutantia, feliciter explicasse.

Problema est admodum difficile, inquit expertissimus Rhafius *6. aph. 8.* in quo Aristoteles, & Galenus inter se dissentiant: nam sapientissimi hominum fuerunt Hippocrates, & Plato, quibus tamen citra demonstrationem credendum non est, *3. de placit. 5. in fin. 6. epid. sect. 2. com. 25. & sect. 4. com. 19.* & alibi passim. Quo pacto ab alia transeundum, sed non antequam Galeni sententia circa animæ principatum in examen trahatur: licet enim Medici non sit animæ essentiam speculari, *6. epid. sect. 5. com. 1. & 5.* eo quod illius cognitio nec ad morborum curationem, nec ad sanitatis tutelam quicquam faciat: interest tamen Medicis, & magis quam Philosophis, cognitionem habere in quam corporis parte princeps animæ facultas contineatur, quæ princeps dicenda sit, & num vna tantum principatum obtineat, vel plures simul, vide licet ut in principum facultatum læsionibus sciatur ægrotanti loco præsidia adhibere, *9. de placit. cap. 7. & 2. de loc. affect. cap. 1. Auerrhoës 2. collect. 9.*

Quod verò principatus vniuersus soli cordi tribuendus sit, quòdque in eo, veluti in fonte, primæque radice & origine, princeps animæ facultas, & reliquæ omnes quæ præfides nuncupantur, animalis nempe, vitalis, & naturalis resideant, cum Aristotele contendunt Peripatetici, & alij, quorum numerum operosum esset valde recensere, quos sequitur Casar Cremoninus, insignis sanè Philosophus *lib. de calido innato*: confirmant autem his potissimum fundamentis.

Primò. Anima hominis sicut vna tantum est, ita vni tantum membro afficit, ex quo cætera omnia gubernat, *lib. de inueni. cap. 2. lib. de animal. gressu ad fin.* Igitur in il-

lo virtutes omnes vigeant, ab illòque sit reliqua emanabunt: cum autem tale membrum sit cor, & non alia de causa in medio corpore à natura constitutum, illud solum erit princeps, ac virtutum sedes, sed & reliquorum membrorum nobilissimum, in quod omnia tendunt, & ordinantur, tanquam in vnum quod præest in humano corpore; non aliter ac magno mundo, ad cuius similitudinem microcosmos appellatur.

Secundò. Pars illa dicenda est prima, & reliquatam omnium princeps, cui primò inscribitur anima, & à qua vltimo secedit, quæque ex se citra alicuius opem sufficiens habet instrumentum ad principes functiones. Sed cor primò animam recipit, primoque viuunt, & vltimò moritur, calorem insuper habet copiosum, quem insluit per totum corpus, quo tanquam instrumento singulæ partes operantur. Igitur omnium functionum principium dicendum est.

Tertiò. Nervi virtutis animalis, simul & venæ atricis, naturalive facultatis instrumenta à corde originem ducunt: videntur igitur dictæ virtutes, atque adeo omnes in corde residere: nec enim de vitali quispian dubitat. Et quod ad nervos attinet, probatur, quia cum duri sint, duròque esse oporteat, præsertim motorios, commodius à crassa, duraque cordis substantia, quam ab infirmo molliissimòque cerebro oriuntur, & ovari attestantur villi, quibus contextum est cor ipsum. Iam verò non ab hepate, sed à corde venas deduci, probabile facit venarum accessus ad cor illud enim vbi primùm pertingunt, cessant, & finiuntur, tanquam in sua radice, nec amplius penetrant: iecur autem non aliter recta via perforant, & penetrant, quam reliqua membra ad quæ alimentum deferunt, ac si ab hepate ipso initium non trahant.

Quarto. Si atrix, sensilique facultates in vno corde non locarentur, sed locis separatæ existerent, distinctæ etiam forent, diuersæque natura, atque ita vna sine altera daretur. At impossibile est sensilem sine atrice respirari. Igitur cum hæc in corde locata sit, ibidem fatendum est conuenire omnes; licet enim in plantis sine sensu alitio detur, in animalium tamen corpore vndique sensibili, se parari non possunt, atque ideò ex vno licet inferre.

Quintò. Vnus & idem numero calor nutritoriæ vi, & sensitiuæ inseruit. Ergo in vno locandus loco simul cum facultatibus ipsis. Nullus autem potest aptior accommodari, quam cor: Ergo, &c. Antecedens ostenditur, quoniam sicut meditatio coctionem vitiat, ita coctio meditationem impedit, & interturbat, quod sanè non eueniret, nisi vtriusque virtutis, sensoriæ nempe, & nutritoriæ idem esset instrumentum.

Sextò. Cerebrum insensibile est, frigidum, imbecille, & molliissimum: igitur nec sensus potest esse auctor, nec corporis molem mouere, nec motibus min ist rare illis si quidem repugnat innata frigiditas, quæ omnes motiones impedit. Ergo membrum illud esse recipiendum pro sensus, & motus origine, in quod recipitur sensitiuus, motiuusque calor, vbi externa membra sentiendi, mouendi que actionibus priuantur, & in quod mandatur ad eas obeundas. Sed ad cor per somnum calor retrahitur à corde, per vigiliam prodit. Illud igitur statuendum, sensus, & motus initium: cuius non leue etiam argumentum videtur, quòd in syncope, corde ipso affecto, & deficiente in membris vitali spiritu, cessat in illis sensus & motus, ligata ampla arteria, sequitur resolutio in membro, ad quod pertingebat arteria aliqua; & ligatis carotidibus, carus inducitur: quòd quidem minimè accideret, nisi ipsa animalis facultas per arterias influeret à corde: quo etiam læso naturalia opera non parum etiam offendentur. Omnium igitur virtutum fons, cor est, solamque inter membra principale, utpote quod nullo indiget, omnia autem illius influxum, opemque expectant, & recipiunt, nec aliter viuere, consistere, aut operari possunt. Hæc Peripatetici.

Medici verò contra tria principalia membra constituunt, à quibus gubernatur corpus, præfidesque virtutes oriuntur. Idem in pluribus locis asseruit Galenus, sed præsertim *lib. 1. de placitis Hip. & Platon.* in quo aduersus Arist. Praxagoram, Chrypsimum, Zenonem, Diogenem Babylonium,

Babylonium, & alios hostiliter contendit; non esse soli A cordi principatum inter membra tribuendum; sed cerebro etiam, & hepatis; neque cor omnium virtutum initium esse.

Ostenditur veritas huius sententiæ hoc modo. Illa membra dicenda sunt principalia quæ totius corporis salutem, & incolumitatem tuentur, vel facultatem mandant ad actiones obcurdas necessariam, vel utilem materiam ad alitionem (princeps enim definitur membrum à Gal. 6. de placit. ult. quod facultatem toti, vel materiam largitur.) Sed cerebrum, animalem vim sensuum, & motuum auctorem toti communicat; hepar in se sanguinem conficit, & per vniuersum distribuit, ad membrorum omnium nutritionem. Igitur non modò principatum in corpore obtinere dicuntur, sed fontes & origines esse animalis, & naturalis virtutis, huius nempe iecur, illius autem cerebrum. Hoc sigillatim ostenditur.

Pro cerebro sunt euidentiæ argumenta. Tandiu partes nostri corporis sentiunt, & mouentur, quandiu neruori à cerebro delato, & ad cerebrum ipsum terminato fruuntur, quippe ex dissectione constat, ex cerebro neruos, aut spinali medulla, quæ ab ipso procedit, descendere.

Rursus. Capite refrigerato somnus sequitur, sensus scilicet & motus priuatio in organis. Similiter compressis cerebri ventriculis otiantur omnia, nec sensum, & motum recuperant, quamdiu obstructio, compressioque durat: igitur in ipso cerebro residet, & ab eo non verò à corde emanat animalis facultas: quod satis confirmat historia illa à Gal. relata. 1. de placit. de victima, quæ corde auulso per aliquot horas cucurrit, & vociferata fuit.

Deinde. Vbi intemperies, vel tumor, vel insignis aliqua affectio præter naturam cerebrum occupat, vitiatum membrum, nec sibi satis constat homo. Præterea auxiliis sapientis ad motum restituitur, & sanatur. Igitur princeps animi facultas suam habet in capite domicilium; quod sanè conueniens erat, quemadmodum Plato in dialogo de natura scripsit. Decebat siquidem sublimem, & præ cæteris eminentem virtutem, in sublimi & excelso loco, non in medio collocari, & ut inquit Galenus 2. de placit. cap. 5. in ea parte, in qua rerum notitiæ imprimuntur.

Denique. Mira cerebri structura, variâ formatio, artificiosa compositio, tot plexibus, sinibus, ventriculis, neruis, tegentibus membranis, &c. ad magnum aliquem vsum fuisse formata demonstrant. Nullus autem potest esse præstantior, quàm principem animæ facultatem continere, & illius actiones in se edere. Igitur, &c.

Adde, quòd non alia de causa videtur natura sensus omnes capiti affixisse, nisi vt tanquam serui, & magni Regis stipatores, vt ait Galen. 8. de vsu part. 2. mentem in ipso capite locatam comitentur, & essent veluti illius ianua, per quas ingrederentur omnia ab intellectu cognoscenda.

Vltimò. Cùm non terrestri, sed cœlestis planta sit homo, decuit in summo corpore radicem, hoc est, vim rationantem habere, & vt cœlestibus inhiaret, & ab illis traheret, & totum corpus erectum suspensumque ad cœlum, vnde prima animæ generatio prodiit, haberet; ex Gal. lib. de consuetudin. cap. 4. vbi Galen. refert Platonis sententiam circa principalissimam animæ partem.

Eam igitur in capite maximèque in ipsius cerebri penetralibus contineri; indeque reliquis, & toti corpori præesse, ac in omnia membra influere, innumeris ferè locis docuit, & vltra citatos, lib. finit. medicar. cap. 5. lib. 9. de vsu part. cap. 4. & lib. 7. cap. penult. 2. de placit. 7. & lib. 7. cap. 1. quòd animi mores cap. 3. ad fin. & 1. de rat. viell. sect. 3. com. 41. & 7. aph. 14. Quòd sanè vsque adeò certum est, & compertum, vt multi etiam eorum qui partes Aristotelis defendunt, inficiari non audeant cerebri interuentu membra frui animali facultate.

Contendunt tamen adhuc, & vel Arabicæ familiæ antesignani, facultatis animalis radicem esse cor, indeque demandari ad cerebrum, & in eo manifestari, magisque vigere, atque ex cerebro ipso ad membra immediatè emanare, sed radicaliter à corde; non aliter ac videndi facultas, iuxta Gal. sententiam, in cerebro, tanquam in primo fonte existit, sed in oculis elucet, quia sunt accommodum vi-

dendi instrumentum; hoc autem aiunt Aristot. voluisse, vt ex plurium sententia notat Albertus Nouacampianus in d. sp. an cor, vel iecur in formatione factus, consistat in fine.

Cæterum manifestè eorum interpretatio, & inuentum, redarguitur, tum quia Arist. 2. de part. animal. 7. cerebri necessitatem ad sentiendi, mouendique vsum profus negauit, solùmque gratia moderandi caloris cordis dixit fuisse creatum, ac proinde frigidissimum, & ad reliqua omnia inutile, quòd Galen. aperte impugnat 8. de vsu part. cap. 2. & 3. Tum quia si animalis vis in corde radicaliter contineretur, & ab eo tanquam à prima radice ad cerebrum, & ad reliqua membra mandaretur, præciso corde, aut illius vis obstructis, non modò cerebrum, sed reliqua omnia membra virtute animali priuarentur: at tantum abest vt id contingat, vt viderit Gal. vbi supra, animalia multa in sacrificiis currere, & vociferari cordibus abscessis. Non à corde igitur, tanquam à fonte, primoque principio emanat vis animalis.

Nec argumenti vires infingit, quòd 7. Physicor. 4. Auerrhoës subtiliter adducit, nempe fieri posse, quòd cor etiam auulsum auctore illius motus sit, primùmque mouens, & virtute ab illo deriuata moueatur animal, non aliter ac moueri dicitur lapis à proiciente, quamdiu durat præstitus impulsus, quamuis proiciens pereat, aut quiescat: licet enim in iis quæ consequenter mouent, & mouentur, rectè quidem sequatur, si vltimum non mouetur, nec primum fuisse motum; non tamen è conuerso, si primum mouens quiescit, necesse erit quiescere secundum: moueri siquidem poterat virtute antea recepta ab ipso primo mouente, vt patet ex adducto lapidis exemplo.

Sed quamuis illud locum habeat in effectibus permanentibus, à primo mouente productis, stare tamen in successiuis non potest. Cùm verò vis ipsa motiua, qualitas quædam successiua sit luci solari simillima, impossibile est à corde emanare, tanquam à fonte, & eo ablato mouendi manus efficere: sed oportet contestim aboleri, luminis & lucis. instar, ad Solis, & cuiusvis alterius absentiam, à quo producuntur. Cùm ergo compresso, aut vitiatò corde non mutetur protinus vis ipsa animalis, mouens, sentiens, cogitans, discurrens, & reminiscens; cerebro autem insigniter affecto, manifestam sui læsionem ostendat, eoque compresso cesset in corpore vniuerso motus & sensus in cerebro residere, & ab eo, non à corde prodire asserendum est, nec vnicum cor in corpore principatum obtinere, sed cerebrum etiam ipsum.

Neque obstant Peripareticorum fundamenta, contententium solum cor inter membra principale esse, omniumque virtutum corpus gubernantium fontem, & originem. Dic ergo ad primum, animam vni cordi non assistere, omnibus siquidem singulisque membris præsentem adesse: cùm enim omnia singula, quamdiu in corpore animato sunt, viuunt & nutriantur; sitque anima ipsa, principium vitæ, tam essentialis, quam accidentalis: sit planè manifestum, animam, quæ vna est in toto, singulas illius partes æqualiter informare, atque adeò omnes animæ vires non in vno tantum membro residere.

Nec verò Arist. adductis locis de senect. & animalium gressu, de anima loquitur, quoad informationem, sed quoad peculiarem vim quamdam, vitalem scilicet, ratione cuius dicitur esse in corde, veluti in vitæ fonte, principioque innati caloris, quem quia per vniuersum corpus perpetuò mitti oportebat, & seruari, debuit cor ipsum in medio thoracis locari, vt inde innatum calorem, quo animal regitur, dispensaret, & pulsatione tueretur.

Quamuis autem gratia caloris quem influit, videatur habere ingressum, & in cerebri, & iecoris functionibus non idèo tamen in illis principatus est ei tribuendus, quem prædicta membra facultatibus propriis, non à corde mutuatis, sua munera exequantur, & vniuerso prouideant, in quo principatus consistit. Neque inconueniens est, plura dari principalia membra, quemadmodum nec plures esse principes facultates, quibus vna anima præstita, totam agens molem, omnèque & singulas tum vires, tum corporis partes gubernans.

Ad

Ad secundum, rectè posset negari maior: Licet enim primò cor viueret, primòque animam reciperet, quòd Periparetici arbitrantur, essetque primum subiectum caloris, sensuum, motuum, denum & cunctarum actionum instrumentum, non ex eo magis sequeretur, quam vitalem vim in eo consistere, siue ea altrix sit, siue alterius ordinis; non perinde tamen eam quæ sensus, & motus facit; cùm etiam ex Arist. & Peripareticorum sententia, vis animalis necessaria non sit in prima fœtus formatione: viuunt siquidem primò, & dispensatur vita plantæ, ac proinde sensu, & motu non indiget, sed tantum altrix vi. Cùm tamen huius sedem, & originem iecur esse arbitremur, illud primò viuere, primòque animam recipere asserendum est. Oportet siquidem fœtum hepatis beneficio prius ali, quàm sentire, & moueri; quòd experimentum etiam confirmat, de quo præter Gal. lib. de fœtus formatione, videndus Hip. lib. de natur. pueri, cuius mentem ad vnguem interpretatur Hannibal Albertinus tract. de membrorum principatu, in fine.

Iam verò cor esse focum, & innati caloris mineram, non inficiamur: nec similiter ab eo iam constante, & edito in lucem animali membra corporis expectare influxum, eoque deficiente diu consistere, aut operari non posse: minus siquidem innati caloris habent omnia, quàm ad actiones peragendas requiratur. Cùm enim oportuisset cor calidissimum creari, & ad eius, non aliter quàm ad solis præsentiam in orbe, omnia calidiora essent euasura, quàm nascerentur reliqua membra corporis, decuit minori caloris copia donari, quàm ad operandum requireretur, vt influente, & insito iuncto sufficiens compararetur. Verum quamuis cerebrum, & iecur ad sua obcurda munera maximo cordis beneficio præ reliquis fruuntur, principia tamen illis sunt, non minùs quàm cor in vitalibus functionibus vt diximus. Consule Antonium Ludouicum lib. de corde, in initio.

Nec sufficit hoc principium esse, & fontem caloris, perpetuòque influere, vt omnium virtutum radix, & origo dicatur, principatumque obtinere in sanguinis confectione, distributioneque, ac in sensibus præstandis: Nam præterquam quòd innatus, insitiusue calor magis præcipuum est instrumentum singularum actionum, quam influens ille cordis vsque adeò vehemens, & intensus, satis accommodatus non est ad animales functiones, nec insuper ad sanguinem venalem procreandum, quem minùs calidum esse oportebat; atque idèo non decuit virtutes omnes in corde locari, sed varias in variis membris, quorum temperamenta, & structura singularum functionibus pro cuiusque exigentia inseruient.

Ad tertium argumentum, negandum est antecedens: Anatome siquidem distinctè docet, ex cerebro neruos, à iecore venas oriri: nec admittendum cor esse multis neruis vallatum; quum enim illi, quos in corde fingunt, sensu destituti sint, nerui appellari non possunt, quoniam membra à functionibus, non ab apparente phantasia sibi nomen fortiuntur; hinc enim mortuus oculus ab ipso etiam Aristot. non nisi æquiuocè oculus nuncupatur: neruos autem siccos, duròsue esse non oportuit, sed sensorios quidem, teneros, molles, & qui facillè paterentur ab obiectis; motorios licet aliquantulum robustiores, non tamen siccos, & duros simpliciter; atque idèo hos à dorsi medulla, illos à tenero mollique cerebro deducit natura, 16. de vsu part. cap. 2. Iam verò cauum venam iecur permeare, non prohibet illud esse sanguinis originem; quemadmodum nec impedit arborum truncos dici radicationis initia, etsi alimenti lacunam, stagnumue non contineant, sed tantum fibras iuxta se crassiores, quàm ascendentes, & descendentes, quemadmodum in iecore etiam conspiciuntur. Nec obstat, cauum vbi cor contingit, quamprimùm cessare, nec illius substantiam permeare, quòd necessarium erat, si alimentum à iecore deferret: Nam caua illa sanguinem non deducit ad cordis alimoniã, sed ad ardentis sanguinis generationem pro totius corporis vsu, ac proinde, &c.

Ad quartum. Quamuis altrix facultas, & sensilis distinctis sint locis, non idèo tamen sensilem damus sine altrice, quæ reliquarum omnium materia est: hæc verò ipsa, sicut

A in iecore vbi viget potissimum, mediante illius forma, & temperamento sanguinem procreat, ita animalem spiritum in cerebro, præsentibus sensibus, & motibus.

Ad quintum. Non negamus innatum calorem vnū esse, & commune omnium operationum instrumentum & illius gratia sese mutuo actiones impedire. Verum cùm idem calor eodem modo se habens, similiterque temperatus, non possit variis operationibus inferuire, oportuit pro singulari vsu variari, singulasque partes proprium habere, & peculiare temperamentum, suis functionibus proportionatum; ac proinde non licuit virtutes omnes in corde locare, licet fons sit, & in totum influentis caloris cõmune principium.

Ad sextum. Alibi disputabitur commodius, num cerebrum sensu sit præditum? sed quantumuis eo careat, molliissimumque membrum dicatur, non tollit hoc posse esse sensus, & motus originem, quum in se principem animæ facultatem, imaginationem & iudicium contineat, possitque vim dignoscentem ad organa sentiendi mandare, mouentemque virtutem, imperiumve ad musculos ipsos arbitrarij motus instrumente. Nec asserentes cerebrum præitare sensum, & motum, significamus, quòd omnia ad vtrumque opus requisita largiatur (non enim aptum est instrumentum sensibilibus recipendis nec, sufficiens habet robur ad mouendam molem partis,) sed quòd alteram tantum sensationis motionisque partem exequatur; præstando nempe sensuum organis vim, quia susceptas ab obiectis impressiones discernant; musculis autem, qua vitale profequantur, & noxium inutileque fugiant. Nec verò ad hoc requiritur quòd sentiat, & arbitrariè moueatur cerebrum; quòd si requiri contendas, eodem profus fundamento, excludendum venit cor à sensuum, & motuum principatu, quum vtroque priuatum sit, punctum siquidem non dolet, nisi vel parum in membrana circumdante, & ratione accedentis nerui, nec voluntariè mouetur. Minus obstat, frigidum esse natura, atque ita aduersum animi functionibus: nam licet innata cerebri temperies per se sumpta non sit apta sensationibus, iuncta tamen calori è corde influenti, accommodata efficitur. Cur autem fuerit cerebrum frigidum creatum, hoc est, minùs calidum, causa est, quia si calidissimū esset motus essent temerarij, & sensationes deliræ, quales sunt phreneticorum.

Ad vltimum. Somni tempore non minùs animales spiritus ad cerebrum, & venarum sanguis ad iecur, quàm vitales spiritus ad cor retrahuntur; & proinde parum efficaciter ex retractu caloris ad cor, inferunt ab eo oriri sentientem, & arbitrariam mouentem: ipsa enim anima, vel regitua facultas totius, quemadmodum per vigiliam expandit calorem per ambitum corporis, quò sensus, & motus fiat, ita per somnum ad sua principia deducit, & animales quidem spiritus in cerebrum, tanquam in arcem, & radicem sensuum, ac motionū, colligit. Si verò in syncope, alisque cordis passionibus concidit animalis facultas, sit propter mutuum consensum membrorum principalium, & communem ingressum cordis in animales, & reliquas omnes operationes: vnde nihil mirum, si corde affecto, reliqua membra consentiant; si in syncope virtus animalis deficiat; si constrictis magnis arteriis sequatur resolutio, si legatis carotidibus sequatur capitis refrigeratio, & somnus profundissimus: nempe quia destituta membra caloris influxu à corde, refrigerantur, & inepta ad motuū, ac nonnunquam etiam ad sensum redduntur. Verum ex eo non sequitur, à corde oriri animalem vim illorum altricem, nec illud solum in corde principatum obtinere: tria enim sunt principalia membra constituenda, vt diximus, à quibus vita nostra dispensatur, inter se quidem diuersa, sed mutuas operas desiderantia, nec diuersa quidem ob varias, distinctasque animas: cùm vna tantum sit totius & singularum partium forma; sed propter diuersas facultates, quibus influunt in totum, quæque licet ab ipsa anima profluant partes omnes informantem, in illis tamen tribus resident veluti in suis principiis, indeque corpus gubernant, vegetatrix, quamuis toti communis, in iecore potissimum, vitalis in corde, animalis in cerebro, vnde ad sua organa manant. Et hæc est potior solutio, & explicatio argumentorum Aristotelis, illa quam proponunt Valle-

suis

his lib. 2. cont. 13. Laurentius lib. 1. de hist. anatomic. qu. 2. Thomas à Veiga, qui lib. 3. Gal. de loc. affect. in com. cap. 4. obscurius more suo de hoc instituto est ratiocinatus, inter quos nunquam satis laudatam Fernel. lib. 5. physiol. à c. 12. usque ad ult. Galenicam veritatem adamussim explicuit.

QVÆSTIO IX.

Virum vis à cerebro, & corde influens, sit anime potentia, temperamentum; aut modus ad operandum.

Illud verò difficultatem inuoluit maximam, cuius solutionem arduam esse firmant Hugo Senensis in com. 1. 1. doct. 6. c. 4. notabili 2. Mercat. tom. 1. suor. oper. lib. 1. part. 4. clas. 3. quast. 107. 4. quæ, quidve sit facultas hæc à cerebro, toti, & à corde arteriis influens: nec ex eo fit difficile, quòd si anima vna est, omnibus partibus præsens, & perpetua, eisdem etiam aderunt ipsius animæ vires, ac proinde quidpiam aliud oportere esse, quod ab illis principiis communicatur: nam cum inter potentias ab anima emanantes, quædam in corpore proximè recipiantur, atque idè ex parte illius varias dispositiones requirant, quæ in eadem parte coniungi non possunt, necesse fit diuersas sedes in corpore habere, nec omnes in singulis recipiri.

Illud valde vrget, cur insitæ non erunt organis sibi accommodatis, vt v. g. visiva oculo, tangens omni corpori, mouens musculus, pulsabilis arteriis, &c. Cûrve ab anima illis præsentem non emanabunt, si naturalis est hæc emanatio, nec potest cohiberi in subiecto capaci: Deinde si animæ vires vtpote quædam naturales passionibus ab ipsa anima separari non possunt, quomodo in spiritu animæ experte recipiuntur, & eo mediante ad membra deferuntur?

Quidam arbitrantur virtutes animæ, siue idem omnino cum ipsa sint, siue quidpiam diuersum, vbique esse, dummodò totum sit illarum capax; nec respectu illarum cerebrum, aut cor dici magis primum sensitium, principse in aliqua functione, quam illud quod agenti animæ aptum præparat instrumentum, & per corpus distribuit, tale autem apud quosdam, temperamentum est. Quoniam verò illud quod sensibus, & motibus inferuit, in cerebro paratur, & ab eo per nervos distribuitur; inferuiens autem pulsationi, quia à corde per arterias appellari, inquit cerebrum princeps, & domicilium virtutis animalis, cor vitalis, & eas corpori largiri, quamuis ipsa reuera suis organis adsint. Nec mirum: quoniam & intellectus omnibus membris cum anima præsens, dicitur in capite peculiariter existere, quia ibi sedem habent sensitivæ vires, veluti illius instrumenta, sine quibus in hac vita intelligere non potest.

Nec hoc aduersari inquit, Gal. afferenti animalem facultatem ad sensus & motus, à cerebro mandari, distendentem & contrahentem arterias à corde; quum persæpe facultatem spirituum, & nonnunquam animam ipsam appellet temperamentum.

Verum multa, nec inualida conuincunt vt credamus, vim quæ dictis principiis communicatur, non esse temperamentum. Et primò sic temperamentum cum permanens res sit, ablata conducente causa durat aliquandiu. Sed ligato neruo confestim membrum virtute animali destituitur, eaque repente fruitur ad ipsius nervi solutionem: similiterque ligata, vel soluta arteria amittit, & recuperat pulsationem. Qualitas igitur alia est à temperamento diuersa, quæ à cerebro per nervos, & à corde per arterias accedit.

Secundò. Nervus quicumque adest in parte, sufficit ad temperandum calorem, vt fiat sensationibus aptus: quòd si nervus ipse immodicè refrigeretur, propter spirituum animalium defectum, potest illius calor calorificis foueri. Atqui impedita nervi origine, sensus, & motus deperditur, quantumvis paratur temperamentum parti. Igitur, &c.

Tertiò. Multò magis intemperata sit hypodipici, vel acue febricitans manus quam illius qui ad humerum habet

A neruum alligatum. Sed huius manus, licet alias sana, sine sensu & motu iacet veluti emortua; in illis autem sine noxa sentit ac mouetur. Igitur virtus illa quam deducit neruus, non est temperies.

Quartò. Magis mutatur temperamentum ad cordis, & arteriarum mutationem, quam cerebri, aut neruorum. Atqui corde ablato victima cucurrit, & vociferata fuit; ligatis arteriis nulla ferè fit in animalibus actionibus mutatio; cerebro autem, aut neruis impeditis, maximè. Ergò instrumentum illud à cerebro per nervos veniens, quidpiam aliud est temperamento, & aliud similiter vis illa quæ arteriis accedit à corde: si enim hæc temperamentum foret, multo promptius per arteriæ cavitatem cum feruente sanguine, & spiritu mandaretur, quum tamen experimento illo Gal. lib. num. solum sanguis in arteriis, ad fin. per membranam arteriæ distindatur. Quare, &c.

Id ipsum significauit Auic. 1. 1. doct. 6. cap. 4. dicens, requiri certam complexionem ex parte spirituum ad virtutem recipiendam, & notauit Iacobus, sed fortè ea difficultate motus, quòd spiritus inanimatus sit: virtutes inquit, in spiritu non contineri formaliter, sed virtualiter tantum, quatenus scilicet à corde, & à cerebro spiritus vim recipiunt, ad producendum virtutes in membris illarum capacibus, non aliter ac lumen virtualiter dicitur habere calorem quem producit, & semen formaliter animam. Sicut verò lux productiua caloris, à corporis luminosi præsentia dependet, sic vis illa à principio vnde emanat, quia qualitas quædam successiua est ipsi similis.

Gentilis *ibidem* putat ipsammet virtutem formaliter in spiritu recipi, & per eum ad membra deferri: nec inconueniens esse ait, recipi animæ potentiam in non inanimato spiritu, quia tanquam instrumento recipitur, non tanquam in subiecto.

Cæterum si anima membris assistit, cur in illis quæ apta sunt recipere, suas passionibus non producit, sed ab spiritu expectabunt producente, vel deferente: Rursus, si potentia animæ sunt à subiectis animatis inseparabiles; in spiritu animæ experte, etiam tanquam in instrumento recipi non poterunt.

Quare dicendum potius videtur, ipsas sentiendi, mouendique potentias, simul & pulsabilem cum quædam passionibus animæ sint, simul cum ipsa anima suis organis adesse: sed nec arterias pulsare citra cordis, nec citra cerebri influxum, sentiendi, mouendique organa posse in suas actiones prodire. Nec verò dicendum, principia illa solum cum spiritu debite complexionato influere, sed simul cum vi, qualitate quadam lucis sobole: & eam quidem quæ à cerebro in spiritu animali ad musculos deferuntur, nihil aliud esse arbitrantur, quam imaginationis, voluntatisve imperium, vt debite, & consultò moueant ad sensuum organa lucem, qua exactè suorum obiectorum impressiones discernant: quæ verò à corde in vitali spiritu ad arterias accedit, putant vim similem, qua aptè redduntur ad distentiones, constrictionesve suas.

Non ergo est negandus à corde, & cerebro, per arterias, & nervos influxus. Sed mirari subit plurimos, qui cum præclare verbis, & sententiis Aristotelis illustrè, ausi sint dicere, quòd post quinquagesimum annu non adest hic influxus, sed falluntur: tunc enim occurreret animal, quum vita nostra ab hoc influxu dependeat, citra quem partes illi cò cessare à suis actionibus est necesse. Sed fortè aliquam possunt opinionis suæ excusationem adferre: quod reantur homines vltra centesimum annum viuere non possè.

Si autem causam scire affectas hæc est potissima, & ab Ægyptiis ita redditur, vt inuenio apud Plin. lib. 1. c. 37. (quibus quidem mos est cadauera medicata conseruare) quòd augeatur cor per singulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquagesimum annum accedere: ab eo detrahi tantundem, idèoque non viuat homo vltra centesimum annum, defectu cordis.

Sed tamen etiam vltra centesimum annum viuere multos præter Plin. lib. 7. cap. 49. Solinus etiam tradit, & alij plerique: at in hoc argumento elegantissimus est Censorini locus cap. 14. panè extremo, cum alio eiusdem Plin. ex quo correctionem loci Censorini captauit doctus

vir Franciscus Mochius Nouantius, lect. epist. 27. ita enim Censorinus: Præterea fieri non potest, quod refert Varro, quod Dioscorides Astrologus scripsit, Alexandria inter eos qui mortuos solent conseruare, constare hominem, plus centum annis viuere non posse: id, cor humanum declarare eorum qui integri perierunt sine corporis tabe: idè quòd multis annis pendendo, cor omnis ætatis incrementa, & diminutiones conseruet, & aniculo pendere duas drachmas, binis quatuor, & sic in annis singulos usque ad quinquagesimum accedere binas: ab his centum drachmas, atque anno quinquagesimo item decedere in vnoquoque binas; ex quo perspicuum sit, centesimo anno redire ad anni primi pondus, nec longius vitam posse produci.

Idem affirmat Plat. lib. 4. synop. quæst. 5. Ibi scribens, Ciconiæ speciem esse quæ cum excluditur, duas pendit drachmas, vt recens orti infantis cor, & credit Valer. lib. Hieroglyph. 17. in *Ibide*. Quapropter cum impossibile sit viuere animal citra cordis influxum, & post quinquagesimum annum minuatur illud, & tabescat, idècirò non negandum, post hanc ætatem non ita validum esse cor, aut cerebrum, nec cum tanto robore influere, vt in vitæ primordiis: hoc ita esse, ostendunt in senescenti ætate pulsuum tarditas, raritas, debilitas, vitiatæ coctiones, impotentia ad motum, pigritia, torpor, sensuum obtusio, actio omnium tam internarum, quam externarum defectus. Attamen partes hæ præcipue nunquam durante vitæ cessant à motu, & præsertim cor, cuius vel breuis quocumque casu ab agitatione cessatio repentinam affert interitum: nam, vt idem Mochius legit in Plin. lib. eodem, epist. 40. & prius notauit Macrob. lib. 1. in somn. Scipon. Cor in animali, est quod Sol in æthere sicut enim ab hoc pendet omnia, quæ stata ratione per cælum fieri videmus, diem, noctem: sic quæ in animalis corpore fiunt, pendet à corde.

QVÆSTIO X.

Virum venæ à iecore, an à corde oriuntur. Contra Conciliatorem, Vesalium, & Peripateticos.

Cor non esse solum membrum nostri corporis princeps, satis in superioribus quæstionibus exposuimus: nunc consequenter affirmandum, hepar non esse à numero principalium membrorum excludendum, vtpote quòd sanguinem in se conficiat, & per venas ab ipso deductas, in corpus vniuersum distribuat, singula membra aliturum. Hoc manifestum facit ipsarum venarum origo. Supposito, igitur, quod nec Aristotelici inficiantur, membrum illud esse constituendum facultatis naturalis altricis, vegetabilis, vel concupiscibilis principium, & sanguinis officinam à quo venæ oriuntur, eas non à corde, sed à iecore proficisci efficaciter aduersus Aristotelem conuincit Galenus lib. 6. de placit. à c. 3. usque ad libri finem, plurimis rationibus, quarum hæ sunt fortissimæ.

Prima. Quemadmodum in plantis, quibus sola inest vis naturalis altricis, pars illa dicitur initium radicationis, hoc est, habere facultatem, quæ arborem regit, & vim ad radicem fibras, & ad fructum extremam mandare, in qua fibræ omnes iunguntur, ad inuicemque copulantur; ita in animalibus credendum est, ibi adesse alimenti originem, vigerereque naturalem virtutem, vbi venæ connectuntur. Atqui venæ membrorum omnium naturalium iecori ipsi, vt ex dissectione constat, non cordi coherant. Iecur igitur est venarum, & alitionis principium.

Secunda. Ex duobus truncis qui ad hepar conspiciuntur, ille qui ascendit, vt partes superiores nutriat, vbi continetur cor, multò minor & tenuior est descendente, alituro partes infra iecur existentes. Igitur non oriuntur illæ ab ipsa cordis regione: Oportet enim superiorem truncum, maiorem esse, & crassiores; maiora siquidem minoribus præstare solent, non è contrà; & iuxta sua principia orta omnia etiam maiora sunt, quemadmodum fluius ad fontem, &c.

Tertia. Si caua vena à corde oriatur, & ab eo sanguinem traheret ad distribuendum per corpus, vtique & cum arteriis simul pulsaret (pulsat siquidem totum cor, & ad

eo ortæ venæ, & aperta haberet orificia, quibus posset sanguis exire, quando cor sui constrictione deoneratur: Atqui vena illa caua cordi inserta nequaquam pulsat, vt patet. Insuper liberos non habet sanguinis exitus, sed omnino præclusos, 6. de vsu part. 1. 4. Igitur nec è corde ortum habet, nec ab eo distribuitur sanguis.

Quarta. Pisces, & nonnulla alia animalia dextro cordis ventriculo destituuntur. Atqui fieri non potest vt in vno, nec satis amplo sinu sanguis pro toto conficiatur. Ergo saltem in illis ab alio membro petenda est sanguinis generatio, & distributio; maximè quòd non videtur possibile, quòd in vna eademque cavitare generentur duo sanguines, temperamento diuersi, arterialis nempe, & venalis, per duo genera vasorum mandandi.

Quinta. Vena qua foetus in vtero materno per vmbilicum sanguinem recipit, ad iecur directà tendit, illic inferitur: in lucem verò iam edito, chylus in ventriculo confectus, & per pylorum descendens, nulla via potest ad alia membra transmitti, quam per melaicas, hæ recta via ad hepar deducuntur, & terminantur, vt intuenti patebit. Ergo ibi chylū reponunt, vt ex eo ibi conficiatur sanguis. Satis autem hoc ipsum ostendunt membra sanguinis expurgatoria, sel scilicet, & lien, quæ natura iecori apposuit, quorsum enim iecori circumdedisset, nisi in eo expurganda materia contineretur, & per coctionem generaretur?

Nec dicas, iecur sanguinem pro toto non conficere, nec omnino elaborare, sed veluti ministrum cordi præparare: (non aliter ac iecori ipsi præparat ventriculus) in eo perfici, & ab eo per totum distribui. Nam præterquam quòd iecur totam materiam quam recipit, & circa quam agit, cordi nò remittit, totam autem mittere necesse erat, ad hoc vt illi præparare diceretur, 6. de placit. 4. Non reperiuntur in corde vasa, quibus possit sanguis per vniuersū distribui: nec enim fieri potest per cauam, quæ vna dextrū cordis sinum ingreditur, per eam siquidem inelaboratum sanguinem à iecore cor recipit; non solet autè naturā, vno eodemque vase incultā, crudamque materiā introducere simul, & vilem iam, coctamque rursus educere. In iecore igitur pro toto sanguis conficitur, & ab eo venas in ipsomet ortas ad singula corporis membra distribuitur.

Quod sanè dogma licet prædictis fundamentis, immò & conspectu ipso satis confirmetur, non desunt tamen, quibus illa parum efficacia videantur, quique ob vnum Aristotelem contradicentem, concepto errori pertinaciter adhaereant, minus citrate Galeni rationes. Inter hos duces extant præcipui Conciliator dif. 47. & Vesalius, qui lib. 3. de fabric. cap. 6. & 7. non solum Galenum, falsum, calidum, vasum, sed inscium appellat, immò contra Philosophum plura finxisse de industria, asserere ausus est. Sed impudentiæ suæ, temeritatis, & superbiæ meritas lucet pœnas, quum illius argumenta fabulæ sint, & meræ nugæ. Age igitur, & vide quam pugnaciter, malevolentia quadam in Magistrum percitus, ita blaterare ausus sit, attendèque quam ridiculis nitatur fundamentis.

Sic ergo contra primam Galeni rationem, quam nihil conuincere arbitratur, hostiliter insurgit, quoniam si cordi melaica venæ non connectuntur, atque idè negatur esse venarum origo, negabitur simul iecur, cui nec arterialis vena sanguinem à corde ad pulmones deferens coheret, nec arteria venalis in spiratum aërem à corde trahens. Sed non considerat rationis vim in eo sitam esse quòd oporteat vasa alimentum deferentia illi membro annecti, quòd radicationis, atque adè alitionis principium dicendū est; quumque eas iecori connecti experiamur, nò cordi, iecur merito appellamus venarū, & nutritionis originem.

Nec obstat, duo illa vasa ab hepate non prodire; arteria enim venalis, vena non est; venarum verò, nò arteriarum radicum quarimus; vena autem arteriali, licet vena sit, ob peculiarem tamen causam oportuit à corde deduci, nepe quia ab eo erat sanguinem arterialem ad pulmonis nutritionem latura, & quia cum esset duplici tunica vestienda, nec vtramque posset à caua habere, quæ vnica tantum contacta est, necessarium fuit alibi oriri.

Secundam deinde rationem calumniatur, primò, quia non apparet in omnibus animalibus cauam venam esse

ad iecur bipartitam, nec semper illius truncum ascendente in ramulos duos tenuiores scindi, vnoque cor, altero iugulum petere: necesse autem (inquit) erat, vt generatim conuinceret ratio, illam venarum distributionem in omnibus apparere.

Deinde etiam in illis, in quibus experimur ascendente causam esse minorem descendente, illud tantum euincetur, e iecore nempe sanguinem distribui, & in eo forte confici, non propria tamen virtute, sed a corde suppeditata, ideoque superiorem causae partem fuisse tenuiorem: praeterquam quod nihil prohibet, minora esse aliquando principia maiorum, no aliter ac maiora minorum: chorij enim vasa priora sunt simul, & minora, quam alia vmbilici ab illis exorta: tunica oculi vitreum humorem circumdans, retina videlicet, maior est optico, a quo initium trahit. Dorsalis medulla a posteriore capitis parte nascitur prope lumbos, tamen magis crassescit, maiori que foramine quam sursum patet. Fluuius nonnunquam exiguus incipit, angustusque a suo fonte descendit, deinceps autem in magnitudinem assurgit. Cur ergo similiter ascendens vena, licet prope cor minor appareat, non erit principium maioris descendentis, & reliquarum omnium?

Ceterum parum vrget adductis. Si enim eadem est iecoris vis in omnibus animalibus, & in plurimis experimur, venarum distributionem a iecore ipso, cur eam in aliquibus inficiabimur, quannis in illis bipartita similiter non appareat caua? Iam vero sanguinem ab hepate manare, quid aliud est quam sanguinis effectricem facultatem in eo contineri? maxime cum naturalis vis sit, cuius influxus aliunde omnino interdicitur.

Si enim chorij vasa, non aliter ac plantarum fibrae suis ortis minora conspiciuntur, initia sunt formationis, non autem distributionis, dispensationisue, de quibus nobis est sermo; haec enim maiora esse oportet, maioraque simul orta iuxta suas origines. Sic venam distribuendam prope officinam, iecur nempe, amplio rem, latiore que fuisse docuit. Dorsalis vero medulla si ab lumbos latiore foramine aperitur, fuit, quia ibi veluti in stagno recipiendus erat spiritus motibus peragendis copiosus. Opticus autem dum in membranam transit, non efficitur maior, sed latior, quemadmodum nec fluuius qua parte inundat.

Contra tertiam obiicit, quod vena arterialis non pulsatur, licet a corde oriatur. Opponit etiam venalem arteriam, in qua licet tres similiter reperiantur valvulae, non prohibetur egressus fuliginum ab ipso corde; ita vt mirum non sit ab eo oriri cauam, & pulsu destitui, nec dici possit sanguinis exitum negari, quamuis caua cordi inserta habere videatur exteriori praesulsa orificia. Sed fallitur aperte: non enim probat arterialem venam esse pulsu destitutam: cur enim ea parte qua prodit a corde, simul cum reliquis vasis cor attingentibus non pulsabit? In progressu vero per pulmones ipsos minime (proprio enim motu distendi non potest, quoniam tota pectoris inanita ab arteriis occupatur, 7. de usu part. cap. 9.) Quod autem de arteria venali adductum omnino est, cum duas tantum habeat oppositas membranas, & has quidem non exacte claudentes exteriori. Insuper quamuis similes haberet valvulas, a vena ipsa caua prodire posset exigua fuligo: Sanguis autem corpus totum aliturus, nequaquam nisi vena ipsa satis amplum, patensque haberet foramen. Lege Valleriol. lib. 1. loc. com. cap. 12. in med.

Aduersus quartam obiicit, saltem in animalibus, quibus cor vno tantum ventriculo constat, non trahi sanguinem a iecore; trahendus siquidem erat ad dextrum ventriculum, quo destituuntur, vnde infert sanguinem in corde generari. Sed manifeste decipitur, in illis siquidem & a vena caua trahitur sanguis ad cor; neque enim in eodem sinu possunt sanguines gigni temperamento vsque adeo diuersi, vt diximus.

Contra quintam. Gal. non potest negare, id quod visus ipse ostendit, terminari scilicet ad iecur vmbilici venam, simulque mesaraicas deferentes ab stomacho chylum, sed liquet vt in iecore ipso materia praeparatur cordi, a quo exacte elaboranda est, eaque de causa expurgatoria membram fuisse hepatis appositam, nempe vt mundaretur a super-

fluitatibus materia ipsa, in cordis officinam transiret, & ab eo distribuenda. Verum cum ostensum sit, iecur cordi non inferuire, nec illi tanquam ministrum praeparare, non est quod in his refutandis amplius immoremur.

Stat igitur iecur, sedem esse, & radicem virtutis naturalis altricis, sanguinem pro toto conficere, & per venas, quae ab eo oriuntur, distribuere, ac in eo munere principatum obtinere, non aliter ac cerebrum in sensibus, & motibus largiendis. Si tamen de hac quaestione, contra Arist. & eius sequaces, plura legere cupis, adi Andr. Laurentium lib. 4. de hist. anatomic. exercit. 2. Qui licet exercit. 4. Vesalij, rationes adamussim non explicet, illorum tamen argumenta dilucide extricat.

Sed dissidium inter celebres Medicos iam dudum versatur: An sicut cerebrum fons dicitur, & origo facultatum, quibus sentimus, & mouemur, cor autem vitalis, sensu pulsficet, ita iecur illarum, quas naturales appellamus: & sicut illae per nervos, & arterias a principis suis emanant dicuntur; ita etiam a iecore naturales emanent per venas ab illo deductas? Respondet, Vallesius lib. 2. cont. 16. negatiue, variis argumentis munitis, cuius votum libenter amplector. Quo pacto reiciendi sunt Thom. a Veiga in com. cap. 37. art. med. Gal. & lib. 1. de loc. in hom. cap. vlt. Christoph. a Vega lib. 1. art. med. cap. 5. Caspar. Lopijs lib. 2. de temperam. Gal. in com. cap. 8. qui facultatem naturalem influere asseuerant: fatentur tamen Galen. esse intelligendum de quadam vniuersali facultate, sanguinem gignente, quae in iecore alimentum pro toto operatur, quaeque licet naturalis, ita oritur, & residet in iecore ipso, vt nullibi nisi per influxum ab eo reperitur. Aliter explicandus de quatuor illis particularibus ad alitionem necessariis, quae tam in plantis, quam in animalibus ita intae sunt, & innatae membrum omnibus, vt per se citra virtutis aliunde influxum, alimentum praeparant & dispensent, trahendo, decoquendo, & superflua expellendo.

Sed illorum interpretatio manifestam redargutionem includit: nam si membri principatus in eo consistit, quod toti materiam, vel facultatem largiatur, 6. de placit. cap. 10. vis autem sanguifica non vniuerso corpori, sed solis venis communicatur, 4. de usu part. 2. 12. & 17. & 6. de placit. 8. planè non idè iecur principalis membri nomè obtinet, quod vim sanguificandi demandet, praesertim quod illa venis insita est, & innata, & non ab hepate influens, cum naturalis sit, & eadem cum ipsamet coctrice venarum, 2. de natural. facult. 4. ac proinde, vbicunque reperitur fixa, & independens, ex Auic. 1. 1. doct. 5. r. 1. idè meritò Galenus vniuersaliter pronuntiauit, non affici naturalia membra per consentum denegatae facultatis, in coque ab animalibus distingui. Consule Peramat. lib. de anima facult. mstrum corpus dispensantibus, cap. 3. in med. & Casparum Bartholinum in controuersis anatomicis, tit. de musculis, & venis, quaest. 4.

QVÆSTIO XI.

Vtrum cor fons innati caloris, & vite principium sit constituendum.

COR vite esse principium, supra vbertim exposuimus. Esse membrum calidissimum, sumat Galenus in locis multis, 1. de temp. vlt. ad fin. & lib. 2. de temp. cap. 3. Nam ita calidum est, vt si viuo animante, neque adhuc febre tentato, in cordis sinistrum ventriculum digitum intromittamus, vehementissimum in ipso persentiamus calorem, vt firmavit Gal. lib. de inaequal. intemp. cap. 5. Hanc de temperamento cordis doctrinam, Medici, & Philosophi amplectuntur, si Auerrhoem excipias, qui ipsum per se, & natura sua frigidum esse contendit, quoniam constat partibus frigidis, fibris, venis, arteriis, quae partes sunt spermaticae, & frigidae, cuius rationes leges solutas apud Laurentium, lib. 9. de hist. anatomic. quaest. 13. Iacobum, & Gentil. in com. cap. 2. Auic. 1. 1. doct. 3. Nam Gal. hoc membrum esse fontem caloris innati non semel inculcat, 8. de usu part. c. 7. & 1. de semin. c. 8. & lib. de factis format. c. 6. ad fin. & lib. de vilit. respirat. c. 5. in med. & lib. de usu pulf. cap. 2.

cap. 1. Vtrum autem in passiuis humidum sit, an siccum, disputant Peramatus 1. b. de temp. cap. 6. ad med. Valici. lib. 1. cont. cap. 10. Caspar Lopijs lib. de temp. Gal. in com. cap. vlt.

De dignitate cordis plura scitu digna edocuit Magister lib. 7. meth. cap. 6. §. Iguur maxima est cordis officij dignitas, &c. Haec est causa, cur lib. 5. de loc. affect. cap. 1. hoc membrum fontem esse caloris iure merito arbitretur: quoniam in eo natiuus singularum partium calor conseruatur, & vitae nostrae focus est, centrum, & origo. Adeo enim praestans est, & velati diuinum, vt nullum ex membris internis Deo attribuat excepto corde. Ita Regius Pfaltes P. salm. 40. & lex tua in medio cordis mei: vt non minus doctè, quam luculenter probat auctoritatibus plurimis omniscius Rabbi Moses Aegyptius, totius orbis lumen, (sic enim illum vocant Iosephus Scaliger, Calaubonus; & Baronius) lib. 1. perplexorum, cap. 46. quod opus Ioannes Buxtorfius ex Hebraica lingua in Latinam transtulit eleganter.

Sed si hoc verum est, vt cor, fons & principium innati caloris asseratur, quia membrum calidissimum existit, & eo praeditum calore, qui sibi, & aliis membris quibus cum impertitur, sufficit, quaeritur, cur potius non fuit cum minori calore, eoque sibi soli necessario creatum, simul & reliqua membra cum eo qui sibi necessarius erat, ad hoc vt cum proprio, & innato instrumento possent pro necessitate in suas actiones prodire? quod satis videbatur, quam mediati caloris influxum a corde expectare, & eo deficiente protinus ab agendi munere cessare, & ne ad interitum vnius membri omnia simul perirent, siquidem sua temperie viuunt, durant, & operantur.

Deinde, si caloris innati fons, atque adeo vitae origo esset cor, primum omnium membrorum formaretur, primumque animam reciperet, quae dat esse, & vitam. Atqui in animalis generatione iecoris formatio antecedit, ex Gal. sententia, lib. de factis format. cap. 4. quam doctrinam multorum & Hipp. etiam testimonio confirmat, contra communem philosophorum, tam Stoicorum, quam Peripateticorum Scholam, primum locum cordi concedentium. Ergo sibi manifestè videtur contradicere, dum appellat cor innati caloris, & vitae principium, maxime quod principium esse oportebat etiam alitionis, (haec siquidem vita ipsa apud Arist. definitur) quod tamen ipse distinetur 2. de placit. vlt. de quo supra.

Sed his ita satisfaciendum est. Et ad primum sic. Non vt inuida, sed cuiusdam maioris vtilitatis gratia, minus insit caloris indidit natura membris, quam pro eorum actionibus requirebatur, voluitque deficientem a corde expectari, & vt ex innato, & influente per arterias sufficiens compararetur: scilicet vt vita nostra & sanitas perduraret, breui alioqui peritura, atque vt accommodum instrumentum animalibus functionibus haberemus: cum enim sanitas, & vita ipsa, vt docet Galenus 1. de sanit. 2. quatuor elementorum moderatione vnicuique speciei, & individuo accommodata consistat, neque ipsa possit se diu tueri, cit. de sanit. 5. & 1. aph. 3. & in art. med. 84. ad initium, vt doctissime probat Simon Simonius in com. tex. 73. Arist. partur. natural. ob pugnam, actionemque coeuntium, & aduersantium elementorum, vnicum supererat vitam, salutisque subsidium, in reparatione deficientis, & iamiam perituri elementi, vt multis annis, quod natura intendit, prorogaretur vita, quae citra eam substitutionem nec diebus quidem multis erat duratura: fieri enim nequit, vt viuat homo, inquit Hipp. lib. de natur. hum. an. sect. 1. c. 39. deficiente aliquo eorum, quae in eo connata sunt, id est, perirent, vel deficiente aliquo elemento.

Adde quod cum terreas portiones, quae in nobis continuo absumuntur, cibis restituant, aqueas resolutas potus, aereas continua exhalatione, & perspiratu respiratio reponat: & ignis quidem longe distans (qui omnium elementorum citissime euanescit, & absumitur, quique magis necessarius est, & maiori indigenus, & velociore reparatione) propter intercedentem aërem, nec attrahi, nec citta corporis offensam a terretribus ingeri possit, miro artificio prouidit Creator noster, vt intra animalia cor

A crearetur calidissimum, in quo aër per respirationem attractus vehementi motu, & calore attenuatus, in ignem abiret, vt ita quod igneum elementorum subministrato extra igne adhiberi non poterat, artificiosissima cordis generatione alibi ministraretur, & deficiens repararetur: quo factum est, vt nullum prorsus animal cordis experta fuerit formatum, ad hoc vt eius beneficio deficiens ignis membrum suppeditetur.

Porro quoniam ignis in nobis reparandus, ipsum elementum non est, (nec enim primis illis simplicibusque actu constamus, sed potestate tantum; actu vero substantiis quibusdam, quae elementis respondent, vt ex Hipp. docet Gal. 8. de placit. cap. 4. quas alunt humores, elementa secunda nostri corporis ab ipso Galeno appellati, sed bilis potius, quae ignem in nobis alit, & spiritus: is vero cum ex solo aëre reparari non possit, necessarid ad sui generationem sanguinis vapore indiguit, 7. de placit. 3. & 6. de visu part. 17. cumque crassus, sanguis sit, nec possit in tenuem exhalationem verti, nisi per ebullitionem, spumificationemque vehementer attenuetur, quod a modico calore prodire non poterat: opus fuit tanto aliis membris, & hepate calidius formati calore, quantum oportebat spiritus excedere sanguinem calore, quantumque difficilior erat ex crasso sanguine spiritus gigni tenuissimos.

Haec ergo est causa, ob quam calidissimum omnium viscus fuit efformatum, 1. de temp. vlt. lib. de factis format. c. 3. & 1. de sem. cap. 8. & adeo, vt feruere semper, & eius minimus calor maior omnibus asseratur, lib. de usu pulf. cap. 2. ac si nulla alioquin futura esset spirituum generatio. Hinc innati caloris feruor, focus, ignis, lares, ac veluti fons, & principium appellatur, 7. de anat. administ. 8. ad fin. 6. de usu part. 7. lib. de usu pulf. 2. & 3. lib. de factis format. 3. 2. de placit. vlt. & innumeris aliis in locis. Insimul & vitae sedes, atque origo, videlicet quia ea qualitate exuberat, qua viuimus, & operamur, cuius merito vita definitur participatio calidi in humido: & tanto calore, & igne pollet cor persape, vt adusta, crassiores fuliginis expiratione non excernat, sed in pilos vertat, quare veteres cor pilosum obseruarunt, Plin. lib. 11. cap. 37. Valerius Maxim. lib. 1. cap. 6. Aristides lib. 2. de reb. Perf. Rhodig. lib. 4. lect. antiq. 16. Anton. Muretus lib. 1. 2. variar. lect. c. 10. Beniuen. cap. 8. 3. de abdiis, Amat. 7. sentur. 65. qui homines sunt industrij, feroces, fortes, audaces.

Insuper, quia eam perpetuo membris impertitur, influentem calorem appellamus, ex quo simul cum ingenito sufficiens comparatur membris: vterque vero beneficio cordis fouetur, & conseruatur, & rursum deficiens restituitur, vitalis enim facultas ipsius cordis propria spiritu gignit, cuius potissimum alitione vita animalium definitur, & in quo natiuus calor continetur: pulsatilis, hoc est, mouens contractione & dilatatione, tuetur, fouet, ac distribuit.

Verum quamuis ita sit, non proinde dixeris primum formati cor, primumque animam recipere & viuere, factum enim plantae vita primum viuenti, fat erat iecur, vt ex omnium sententia scribit Galenus, cap. 3. lib. de factis format. cuius munere aleretur, & terreas, aqueasque portiones repararet: huius enim nutritionis, & virtutis qua fit, quae simpliciter vegetabilis, seu potius naturalis Medicis nuncupatur, principium est iecur ipsum; cor vero spiritualis, a qua potissimum pendet vita animalium superantium plantas, spiritu igneo, & aëreo: huius autem alitionis non negat Galenus 2. de placit. cit. cor ipsum esse principium, sed tantum illius facultatis quae naturalis appellatur, quaeque prioris alitionis est auctor. Ex quibus ad ea quae contra adduximus De quo argumento eleganter conscripsit Felix Platerus in suis quaest. medic. quaest. 4.

QVÆSTIO XII.

Vtrum mors sit passio cordis.

His iactis, necessum est, vt Galenicis axiomatis discutatur nubilum, ex lib. 5. de loc. affect. cap. 2. docentis, mortem euenire nequaquam posse sine cordis lestone, vel primaria, vel per consentum; nam si vita, quidquid

illa sit, ab vno corde dependet, tanquam vitæ sede, planum est mortem, quæ oppositum vitæ priuatum dicitur, etiam ad illud ipsum attingere, atque aded nequaquam posse euenire, quoad cor permanerit illæsum.

Porro hanc cordis læsionem, ad quam consequitur mors, pronunciat esse intemperamentum, & cum eo quidem mortem ad conuertentiam dici: ac si sufficiat, & omnino requiratur cordis intemperantia, vt pereat animal, eo potissimum fundamento, quia ad intemperantiam cordis præsertim validam, omnium partium temperies, quam cor ipsum conseruat, & fouet suo perpetuo, nec interrupto influxu, necessarid dissoluitur, & cum ea simul vita, quæ à temperamento dependet. Non è conuerso tamen se res habet in corde; non perinde siquidem ab aliis membris, quoad suum conseruari dependet: ac proinde etiam si cerebrum, & hepar afficiantur, nec sentiat, nec nutriatur animal; viuet tamen quoad cor habuerit incolumem. Quod si nonnunquam ex aliarum partium noxa mors contingit, sit corde iam patiente. Patitur enim, atque intemperatur non raro per consensum, præsertim reliquorum principiorum, cerebri scilicet, & iecoris, quibuscum magis communicat; atque idè cerebro vehementer affecto, vt in vehementi apoplexia, dissoluta cordis temperie ob priuatam respirationem moritur animal: non minus iecoris consensu, vt accidit in atrophia, præsumma illius membri imbecillitate sanguificare non potens, nec corpus nutrire, nec cordi mandare materiam ad vitales spiritus, & sanguinem arterialem in ipso conficiendos. Vnde, &c.

Ex syncope etiam, stomachi vehementissimo dolore, timore, mœstitia, exultante gaudio, denique excedentibus animi affectibus, à quibus vel dissoluntur, vel contrahantur, vel ultra modum expanduntur spiritus, & intemperatur cor, atque aded mors subsequitur.

Sed singula altiori indagine sunt pendenda, ob non leues quas patiuntur difficultates. Licet apud Galenum, & Medicos, tribus principibus facultatibus animalium vita dispensetur, & constet, potissimum tamen dependet à gradu illo sensitio animalibus super plantas dato. Ergo eo abolito peribit omnino animal. Atqui cerebrum, non verò cor (ex sententia ipsius Galeni) est principium sentiendi. Ergo pereunte cerebro morietur omnino animal, etiam si incolumem, & sanum permaneat cor: & ex consequenti, &c.

Nec minus iecoris actione amissa cessabit quæprimam vitam: ad conuertentiam siquidem dicitur cum nutritione, 1. de anima, vlt. cuius origo asseritur iecur ipsum. Præterea ante cordis formationem, solo iccore prius efformato, fœtus vita alebatur. Ergo etiam si cor postea formatum pereat, iecur sicut antea vitam sustinebit; & ex consequenti mors non ita ad cor attinget, vt eo pereunte, pereant statim membra omnia, simul & animal ipsum; sed tribus simul principibus extinctis, vel quolibet eorum.

Insuper à quouis morbi genere, si magnus, vehementique sit, mors potest induci. Atqui plures sunt morbi differentie, quam intemperamenti. Ergo & plures mortis occasiones: continui enim solutio (quam cor cum vita non patitur, vt paulo post) & deprauata compositio morbi sunt, ex vnitatem siquidem, & compositione vita integratur, & constat.

Quinimò etiam si demus ad solam sui temperamenti læsionem cessare cordis actionem, atque aded perire cor ipsum (mors enim est actionum priuatio: cur statim reliqua membra suis actionibus priuabuntur, & in omnibus vita adimetur?

Nec dicas, quia anima quæ dat esse, & vitam, soli cordi afficit, atque inde totum corpus animat, viuificat, & gubernat: certum siquidem est totius formam esse, ac omnia, & singula membra informare. Non item, quia cor vitalem virtutem, (cuius sedes, & origo dicitur) membris impertiat, quasi vis illa in omni membro viuente omnino requiratur, atque aded ea in corde pereunte, necessum sit vitam in totum aboleri: cum enim vita, testante Galeno 9. meth. 1. o. vel anima sit, vel eius operatio; aut secundum Aristotelem, permanens calidi in humido, cuius interuentu anima ipsa corpus informat, & viuificat, non

erit necessaria vis aliqua membrum, per quam viuant, distincta ab anima, & calore innato.

Quod si tandem adicias, innatum ipsum calidum membrum non esse sufficiens ad vitam conseruandam, sine illo quod à corde influit, nec durare posse sine refrigerio, & ventilatione, quæ cordis, & arteriarum pulsatione parantur: arguitur quod etiam si demus, cor influere calorem in omnes corporis partes, non illicò tamen eo destituta priuantur vita, immò aliquo dierum spatio sine illo cordis influxu seruari possunt, & viuere eo innato calore quem habent, quemque à primordiis contraxerunt: cum verò calor ipse, res quædam permanens sit, nec causam habeat continentem, non ita à pulsatione quoad suum conseruari dependet, vt ea cessante quamprimùm extinguatur. Quare lib. de usu puls. cap. 2. docet idem Galenus, quod si arterias vinculo constringas, non statim partium infra ligaturam, omnem adines calorem, nec ipsæ confestim morientur, quantumuis influentis caloris à corde, & pulsationis beneficio priuentur: & paulo post, reliquorum (inquit) calor longo spatio durat, etiam corde omnino refrigerato. Quinimò sicut in plantis, & solidis corporibus, sine pulsu, & respiratione seruantur eorum calor, cur non etiam in animalibus? Adde quod cum cerebrum à corde non pendeat, immò nec iccur ad operandum, quia suas habent insitas, & independentes virtutes, cur eorum actio non durabit, deficiente sua in corde?

At hæc non valde vrgent. Non primò, quoniam etiam si demus, animalium formam per gradum sensitium ab anima plantarum distingui, & illum quidem constituere animal in esse animalis, nec sine cerebro posse sensum, motumque fungi, non idè cerebro ablato confestim morietur animal, si des cor illæsum permanere: videlicet quia anima ipsa sensitua, quæ primum est sentiendi, mouendique principium, non in solo cerebro sita, & veluti circumscripta existit, sed in totum corpus expanditur: quam verò vt in eo permaneat, magis à corde dependeat, quamdiu cor ipsum valuerit, à corpore non secedet, & viuet animal, sed sensu, motuque orbatum, quia sine cerebri concursu exerceri nequaquam possunt, sicut nec videndi actio, nisi accedente illa oculi constitutione.

Cæterum, quia impossibile est, ad notabiles cerebri læsiones, aut cuiusuis alterius, saltem principalis membri, non compati cor, propter naturam consensum, & dependentiam quam inter se habent, nequaquam viuet, durabitve animal cerebro ablato, aut insigniter affecto. Quamuis enim ex tribus principibus nullum alio egeat ad suam actionem edendam, sed tantum vt dicit, 2. de placit. passim, possitque vnum lædi alio illæso, 8. eiusd. cap. 1. qua vita fructur, aut sub quo viuorum genere ex tribus à Galeno memoratis, lib. de marafino, cap. 1. comprehenditur, plantæne, animalis, aut seminis?

Quod verò attingat ad iecur, quamuis fons dicatur, & auctor nutritionis, & inter varias animæ functiones nutritione ipsa potissimum definiatur, non proinde tamè illius actione cessante protinus sequetur mors, ad modum quo statim sequitur, si pereat cordis actio: nam hæc altius est, seu vegetabilis, & nõ minus quam illa iecoris sub vegetativa continetur, vtraque enim reparat quod à corpore absumitur, & deficit; quod sentire etiam videtur Auerr. 2. coll. 7. Sed quia alio ca, quæ cordis munere peragitur, magis necessaria est, & perpetua, nec intermitti patitur, vt pote quæ partes æreas, & igneas reparat velocissime in nobis deficientes, & velocius quam terræ, & aquæ quas iecur reponit: idè huius operatione cessante nõ illicò morietur animal, quantumuis vita nutritione determinetur: perit autem quamprimùm, si cor definit operari, & ex priuata quidem nutritione: innutritio enim immò & substantia, seu partis ad vitam sumoperè necessaria est abolita pulsatio, quæ cor, & arteriæ in circumstantem ærem, & sanguinis vaporem ferunt, quo exhaustus restituitur spiritus: ac proinde dum Galenus 5. de loc. 1. & alibi, mortem constituit in priuata respiratione, cuius etiam cor auctor est, & principium, non agens, seu inducens ærem, sed suscipiens; & pulsu abolito, magis quàm in ablata iecoris alitione, nõ repugnat Aristoteli, definienti mortem ipsam per innutritionem.

Ad aliud negamus consequentiam, tum quia vita, quam iecur prius efformatum per se sustinebat, vita plantæ erat, ad cuius conseruationem cordis præsentia non requiritur; tum quia fœtu intra vterum existente, iecoris calor materna pulsatione fouebatur, in suaque retinebatur temperie, lib. 7. de fœt. format. c. 1. Animali verò iam in lucem edito, cordique perempto, quam commoditate hæc, & vsque aded necessario præsidio destituatur, iecur vitam nequaquam potest sustinere. Quinetiam nec valet, quod si in fœtus formatione iecur primum omnium viuit, omnium etiam vltimum morietur: nam in mixta generatione materia etiam antecedit, nec proinde tamen mixtum ipsum durat, donec aboleatur illa, sed forma abolita quamprimùm corrumpitur: cum igitur iecur in membrorum formatione materiam præstet, immò & veluti materia se habeat, cor formæ instar tenuiora, & perfectiora elementa, quæ animal perficiunt, subministrat, nihil mirum si corde ablato, aut vehementer læso, sequatur in toto corruptio.

Nec verò inficiamur, vt pereat animal, necessum esse extingui tria vitæ principia: nam ad vnus interitum vnà pereunt reliqua, sed quamprimùm corde extincto, paulò tardius ad aliorum extinctionem, vel noxam. Quod si 5. de loc. 1. docet Galenus, sine sensu & motu, immò & motrice facultate priuatum, viuere posse animal, atque etiam sine nutritione, adductis in medium animalibus in latebris per hycnem degentibus, innuens cerebro, ac hepate (quæ sunt illarum operationum, & facultatum quibus efficiuntur, principia) quamuis offensis mortem non sequi; non ita intelligendus est, quasi velit, omni actione facultateque motrice priuatum animal viuere posse, ac sine alitione vlla, (impossibile enim esset vitam seruari, saltem absque respiratione, quæ animalis operatio est, quam latentia seruant simul cum nutritione, internis enim succis nutriuntur, & pinguescunt) sed motrice facultate priuatum, hoc est, mouenti actione, & ea quidem non omni, sed artuum, id est, motu progressiuo, & sine alitione, hoc est, externi alimenti sumptione.

Iam verò requiri cordis intemperamentum, vt mors adfit vel inde etiam constat, quoniam actio, qua vita, & sanitas agnoscitur, à partis temperamento oritur. Licet enim vnitas, & compositio, compositionem etiam agentis organi ingrediantur, ac vsum aliquem actioni præstent: nihilominus sicut ex multis si nularibus, quibus organum constat, vna tamen est pars princeps à qua organi functio dependet; ita ex tribus illis potissimum, & immediatè actio ipsa tribuitur vni temperamento. Igitur hoc ipsum necessum est lædi, ad hoc vt membrum desinat operari. Cùmque singularum partium temperies ab vnus cordis temperamento dependeat, vt in toto sequatur abolita operatio (quam mortem appellamus) requiritur læsio in communi illo cordis temperamento, quo totum viuit; & operatur.

Nec obstat, quod etiam ex duobus aliis vitiis morbi sunt, & sine temperamenti læsione, ac nonnunquam grauissimi, à quibus sicut læditur actio, ita etiam si nimis increcant, potest auferri, atque mors induci: nam quamuis fateremur lædi ab illis, & vitari posse functionem; non tamen aboleri, donec agens particula intemperamento afficiatur: quia quando commodam habuerit temperiem, ab opere nequaquam cessabit.

QVÆSTIO XIII.

Vtrum ad quamuis cordis intemperiem, vel ad solam frigidam siccam mors sequatur.

Quoniam in quæstiones de corde incidimus, priusquam ad vltiora pergamus, succurrunt amussitata pleraque, digna omnino quæ non prætereantur in nostra hæc historiarum cura: Apponemus verò primum, quæ ex Galeno lib. 5. de loc. affect. c. 1. colligere potuimus, quo loco citra cordis intemperiem mortem haudquaquam euenire pronuntiauit. Vtrum verò illa solum frigida sit & sicca dubitandum, & videtur quidem quamlibet ex octo, siue simplex sit, siue composita, mortem posse inducere, Lib. V.

vel potissimum ex eo, quia si vita consistit in calidi innati cum humido duratione, vel est ipsa calidi innati cum humido participatio, & calor non minus ab humido excedente extingui, quam à frigido corrumpi potest. Rursus & humidum ipsum à calore exiccari, & à sicco destrui, planè tam à calido humido, quam à frigido sicco intemperamento, corruptio, interitum succedit.

Deinde. Quamuis calori tribuatur actio, qua potissimum vita dignoscitur, non quicumque tamen calor actionum est instrumentum, sed commensuratus tantum, siue temperatus. Atqui is non magis à moderantia recedit per frigus, quam per calorem excedentem. Ergo etiam immodicus calor potest esse causa abolitæ functionis, & ex consequenti mortis. Neque id videtur à Galeni sententia alienum: Libro enim de marcore, c. 5. aperte scribit, viuentia omnia quatuor intemperantiis corrumpi, & totidem compositis: nec immeritò ab omni siquidem valida, & excedenti intemperie virtutis tenor dissoluitur, quolibet elemento immodicè aucto, aut insigniter diminuto perit corpus, ex Hipp. lib. 1. de nar. human. sect. 5. text. 39. & lib. quod animi mores, c. 3. Anima migrat è corpore vehementer refrigerato aut calefacto, siccato, aut humectato: & 1. de temp. 3. vbi calidum frigidum, vel humidum sicco præualet, intemperies fit; vbi amplius exuberat, morbus, vbi plurimum, mors.

Deinde animi affectus mortem inducunt, vt lætitia vehemens, subitum gaudium. Sed in his licet spiritus expandantur, sufficiens tamen remanet calor in æstuate corde ad conseruandam vitam. Ergo ab intemperie calida mors contingit sæpe; nam in his animi motibus calor viget ingens, ebulliunt humores, & per corpus cum spiritibus irrequieto motu mouentur, & sic totum corpus incalescit: quare subsequuta mors, à calore, & non à frigore emanat.

Aristoteles tamen, Galenus, & eruditi pariter, ac politici nostri æui Medici aliter opinati sunt: Cùm enim vitæ principia ab illis, & omnibus constituantur, calor, & humiditas, & per ea definiatur vita ipsa calidi & humidis permansio, siue duratio; opposita vitæ principia, & per consequens mortis, ea videntur constituenda, frigiditas, siccitas: atque aded asserendum, viuentis corruptionem à frigido potissimum pendere intemperamento.

Præterea tandiu dicitur vita durare, quamdiu durat in corpore functiones: cum vero hæc à calore fiant (licet enim actio toti temperamento tribuatur, non tamen ceu agentis in mixtione, nisi soli calori) quamdiu illæ duraerint, indicabunt durationem agentis caloris in membris, & per consequens mors (quam diximus abolita actione in toto) significabit ablationem eiusdem caloris ab aucto, immodicòve frigore, corrumpente calorem ipsum, & eius actiuitatem perimente. Id verò ipsum Galenus videtur innuere, cum mortem cum Arist. lib. de ortu, & interitu definit, extinctionem nativæ caloris, 2. de temp. 2. 1. feb. 8. & lib. de marcor. 3. Planum est autem qualitate quamuis à sua contraria præcipue corrumpi, ab aliis nonnisi per accidens, & mediate: vnde 6. epid. sect. 4. com. 3. o. vniuersaliter pronuntiat, cor omne prope mortem frigida esse intemperie affectum, quatumuis ex vehemētissima febre morietur animal. Nam licet à præternaturali calore dissoluatur innatus ipse quo viuimus, atque ab humiditate etiam immodica extingui, & suffocari possit, immò & humidum ipsum in quo sustentatur calor, magis à calore absumatur, quam à suo contrario excitetur: cum tamen innatus calor non in solo temperamento, sed & substantia spirituum contineatur, his à calore extraneo dissolutis, necesse est sequi calor, & spirituum inopiam, quam frigus appellamus.

Nec dissimiliter sanè, siue calor ipse ab humido suffocetur, siue à quacumque alia qualitate ad vitæ functiones incommodetur, proximè antequàm in toto aboleatur actio & succedat mors, saltem priuatio frigore cor præoccupabitur, atque idè occasionaliter quidem, per accidens, & remotè, quæ licet intemperies mortis causa esse poterit; sine medio tamen, proximè, ac per se frigus ipsum: & ita intelligendus est Galenus, dum locis supra adductis asserit, ab omni increcente intemperie posse mortem oriri. Cur verò cordis temperie dissoluta, vel insigniter læsa

quamprimum sequatur in toto nocendum, & ad illius interitum confectum reliqua omnia membra moriantur, non est quia soli cordi anima afficit, vel quia necessaria sit in omni membro viuentis facultas vitalis per communicationem à corde, tanquam finem reliquarum; sed quia cordis, eiusque actionis munere, omnium membrorum temperies, & vita seruetur. Cum enim ea, ut non semel diximus, definiatur calidi in humido permanens: permaneat autem, tum quia refrigeratur, tum quia alitur respiracione, & pulsu in corde primum, deinde vi ab eo per arterias deriuata in corpus vniuersum, quancunque spiritus deferuntur; sit ut pereunte cordis actione, nec ventilationis beneficio detineri possit iamiam euolaturus calor, nec amissus reparari; vnde simul cum vita euanescent, duraturus alioquin, si illo cordis influxu frueretur, nec cor ipsum ab agendi munere cessaret, 3. simpl. 17. Quamuis enim innatus reliquorum membrorum calor spatio aliquo citra ventilationem, pulsus, & respirationem paratam durare possit, non sic tamen cordis, quia valde intensus, & ebulliens 1. de usu puls. 2. adducto flamma exemplo in cucurbitula apposita; atque adeo sine cordis influxu, seruari posse videatur in membris cum vita calor (quod victima illa ostendit, quæ corde ablato vociferata, est, & cucurrit, 1. de placit. 2. & 3.) Tantisper tamen erit, nec per tempus valde considerabile. Quod si cit. de usu puls. dixit Galenus longo spatio, loquitur per comparationem ad cor, quod nec per instans ferè viuet, si pulsatione priuetur.

In plantis verò, & solidis corporibus minor ignis copia cum sit, quam in animalibus; (quæ multò magis oportuit, quam stirpes calere, ob sensus, & motus, quibus supra plantas donantur) tanto refrigerio non indigent, atque adeo sola ventilatione ex circumfuso aere parata, non intro attracto, quemadmodum in animalibus, sed parte tantum externa, vel potissimum quæ fortè ob germinationem magis calens plantæ, & ob mutuatam à sole calorem, quo potissimum fruuntur. In duris, aliisque solidis corporibus, cum nullus ferè motus reperiat, minor etiam datur calor, quam in plantis, sursum, deorsum, & ad latera mouentibus alimentum, quo nutriuntur, augentur, & propagantur, exiguum admodum refrigerium sufficit ad durationem exigui caloris quo constant: & his quidem quæ terræ supereminet, circumfusus aer satis abundè refrigerationem præstat; quæ verò intra terræ, vel maris viscera latent, ipse terræ, vel aquæ commectus tuctur; potest enim solo refrigerio durare, conseruarique remissus eorum calor, vel si intensus, ut in sulphure, & mineralibus aliis, non ebulliens, sed permixtis terræ portionibus valdè sopitus: in animalibus tamen ampliori igne præditis, eoque ebulliente, refrigeratio simul, & ventilatio necessaria fuit: nec parte tantum externa, sed vel præsertim internis, vbi magis æstuat, sumpto aere per os, bronchia, & cutim, ad ventilationem, & refrigerationem ignis intus aceruat. Cùmque id minus cordis actione membris omnibus præstetur, nec cerebrum, nec iecur corde ablato aut insigniter læso seruari poterunt: licet enim infitas habeant vires quibus operantur, nec eas suscipiant, mutant, tamen ad durandum influxum, ex quibus ad argumenta patet responsio.

Denique ad ea quæ de animi affectibus obiciebantur, respondetur, idè mortem inducere, quia cum excedunt, vel immodicam spirituum contractionem, vel expansionem operantur. Alteruter verò motus vbi modum excedit, periculosus est, & lethalis, videlicet quia caloris, & spirituum duratio, quam ex duorum motuum vicissitudine consistit, contractionis scilicet, & distentionis, quouis pereunte, necesse est calorem ipsum aboleri. Vbi verò alter immodicus est, alterum impedit, nec enim simul fieri possunt: vnde ex nimia effusione sequitur infrigidatio: ab immodica contractione, adustio; & præ nimia retentorum fuliginum copia, suffocatio.

QVÆSTIO XIV.

Vtrum sinister cordis ventriculus sit præstantior dextro. Contra Aristotelem.

Proximè ad Hippocratis elegantiam Galenus accedit, quem propterea lego auidè, & iucundè qui lib. 6. de usu partium cap. 9. duos tantum sinus in corde, contra Aristotelem agnoscit: Summus enim auctor lib. de corde num. 4. sic profatur, ut recens Medicus vetit Ausradus. Cor musculus est validus, non nervo, sed densitate, ac contractione carnis, & duos ventriculos habet discretos in vno amiculo, ab utraque parte vni. Nihil autem inter se similes sunt: Alter enim in dextris ad osculum situs est, contingens alteram venam; alter in sinistris. Totum enim cor in his sedem suam firmanit. Sed ille etiam omnino amplioris ventris, & magis inanis, quam alter est, neque extremitatem cordis attingit, sed caudam eius ambit, solidus item est, velut extrinsecus assutus. Alter autem subter sinistram mammam maximè in directum situs est, vbi etiam saluus ipsius significationem sui præbet, &c.

Contra firmavit Aristoteles lib. 3. de partib. cap. 4. §. Sinus verò habent magnorum animalium corda tres &c. & lib. 1. de hist. animal. cap. 17. Cor (inquit) tres sinus habet, &c. & mox: Habet autem tres sinus, maximum quidem in dextera, minimum verò in sinistra, medium autem magnitudine in media parte, &c. & 3. de hist. animal. cap. 3. Ecce tibi omnium quidem animalium corda tres inesse sinus, sed maximorum euidenter esse omnes, aliorum duos maiores, & minorum minime euidentes, &c. Vltim horum sinuum Aristoteli fuisse compertum, hæc eadem indicant loca, vt nunc explicare minime sit necesse.

Sed ne mueris summum Philosophum, quem, vnicum spiritum veritatis, omnes vnanimè prædicant, ita fuisse lapsum. Neque enim hominum corpora secuisse verisimile est; quapropter in re anatomica plura absurda profert, in libris de generatione, partibus, & historia animalium: neque enim animalis magnitudo multitudinem ventriculorum arguit, nec organorum formam paruitas immutat; maximè cum ab eruditissimis huius artis professoribus in homine, equo, elephante duo solum in corde reperiantur sinus.

Vtrum autem præstantior sit dexter, an sinister arduum est: confido tamen rem vniuersam ex medicæ facultatis principiis sic demonstraturam, vt ei qui syncero, cædidoque animo totam præceptionem diligenter audiat, nulla postea irrepit calumniandi occasio. Galenus enim lib. 6. de usu part. cap. 7. & lib. 7. c. 2. atque alibi, expressit sinistram cordis sinum esse dextro præstantiorem, dū vulnerato corde, quamprimum interitū sequi assueat, maximè si vulnus ad partis sinistra ventrem penetret.

Sed obstat non aspernabilis, nec lectione prorsus indigna opposita opinio Aristotelis 3. de partib. animal. c. 3. Pro qua contendunt multi, & primò, quia quemadmodum inter reliqua corporis membra, cor idè dicitur omnium nobilissimum, quia suo motu ita vitam conferuat, vt vltimò moriatur. desinatque moueri: sic ex ipsius ventriculis, ille censendus præstantior, in quo vita diutius durat, posteriùsque cessat motus. Sed is in sinistro ventriculo, priusquam in dextro cessat, vt corde extracto apparet, & manifestè sentitur in morituis Ergo, &c.

Deinde in vniuerso corpore pars dextra præstantior est, sinistra, atque robustior, 1. de usu part. 2. & 6. epid. sect. 2. text. 44. & 5. aphorif. 48. tam ex loci præstantia, quam ex operationum robore. Dexter pulsus multò perfectior est, & vegetior sinistro, quod dextræ partis calorem maiorem, maioremque arguit nobilitatem. Insuper animali suffocato vniuersus ferè sanguis, & spiritus ad venas, & dextrum cordis sinum recurrit, paucissimus in sinistram, & arterias. Atqui hoc non aliunde, nisi quia natura cum sanguine, & spiritu, in partis nobilioris subsidium accurrat. Igitur, &c.

Præterea, in dextro plurimus sanguis cum spiritu continetur, ex Arist. cit. de partib. anima. cap. 4. & 5. Hoc docet

docet magna, & latè patens vena à membris omnibus communis vocata, à dextro sinu deducta: cum à sinistro arteria, neque ita magna, nec communis, nec perinde necessaria deriuetur. Ergo maior nobilitas datur in dextro, à quo maiora illa deducuntur vasa, plures, & vtiliores materias receptura, ac per vniuersum corpus deductura, quod & expressè sentit Auic. lib. 13. animal. cap. 3. vbi de corde loquens, Melior (inquit) & nobilior duarum partium cordis est dextera, & ab illa multum emanat de spiritu, &c. Quod si cum Arist. supra, & Peripateticis, tres admittantur ventres, quod non renuit Auic. 1. 3. tract. 1. cap. 1. & Galenus non dissentire videtur, lib. de dissect. venar. & arteriar. cap. 9. cur medius non dicetur nobilior, similiter atque medius cerebri?

Pro solutione nota, quod cum ea fuerit Aristotelis sententia, vt arbitraretur cor non solum vitæ, innatiquæ calor principium, sed sensus, & motus, atque etiam nutritio, omnia ferè vasorum genera, arterias, venas, & nervos, atque aded sanguinem, spiritus, & facultates omnes à corde ipso prodire existimauit, & amplissimam quidem venam toti corpori communem, & per vniuersum, sanguinem delatura, ex sinu dextro; à sinistro autem arteriam, vena illa multò minore, minisque communem, atque necessariam: Cùmque dexter ille ventris plurimum, inquit, sanguinem, cùmque calidissimum, & plurimos spiritus contineat, atque aded vasa maiora, insuper & huius gratia in dextro latere melior fiat nutritio, pulsus fortior, sensus exquisitior, & robustiores etiam motus; dextrum cordis ventriculum sinistro præstantiorem asseruit.

Sed cum Aristoteles, vt diximus, in arte secandi parum fuerit versatus, quia nec eius tempore vigeat, nihil mirum si in proposito, & multis aliis, quæ ad anatomem spectant, aberrauerit; ac proinde non multum mouere debent; quæ de vasorum origine, & similibus scripsit, maximè vbi Galenum habet aduersantem, qui sensu fuit exactissimo & in dissectione absolutissimus.

Nec rationes defunt, quibus placitum Galeni de sinistro ventriculo præstantia roboretur. Quod enim spiritus est sanguine præstantior, ed nobilior existimandus sinus, in quo ille elaboratur; cum verò esse sinistram, præterquam quod Galenus docet 6. de usu part. 7. 3. de facult. natural. vlt. dixit etiam Auic. cap. 1. de viribus cordis, & id ipsum demonstrat illius compositio, quia solus duplici tegitur membrana; nec alia de causa, quoniam vitalem spiritum vitæ magis necessarium in se erat contenturus, simul & potioris sanguinem quo turget, 1. de placit. 5. quod libri initium est.

Quinimò nisi in sinistro generarentur spiritus, nec ibi potissimum vigerent, minor illorum copia inueniretur in arteriis ab hoc prodeuntibus, quam in venis, quæ à dextro secundum Arist. oriuntur, quod nullus vquam admittit. Insuper & quorsum arteriæ duabus constant membranarum, vel cur potius quam venæ non quiescerent, ac perinde saltem, vel omnes non mouerentur simul?

Denique qui venenum sumit, multò euidenter notam in sinistro ventriculo, quam in dextro sentit, vt eorum qui sumpserunt, experimentum demonstrat; atque hoc non alia de causa, nisi quia vitalis facultas, & spiritus ibi potissimum vigerent, quibus venena ipsa ex natura sua aduersantur, & sic partem principalissimam, & præcipuam vitæ sedem inuadunt. Igitur negari non potest, sinistram longè esse præstantiorem dextro.

Nec erit laboriosum, rationes pro Aristotele adductas ad vnguem dissoluere: Et primam facile infringes, appposito etiam motu de cordis auriculis: quæ licet multò minorem vim habeant, quam cor, nihilominus vltimò mouentur, etiam corde ipso iam immoto, vt experimentum monstrat, & suppressa ratione docet Galenus 7. anatomic. administr. 1. non solum (vt ipse inquit) quia appendices diutius moueri videantur, (neque enim pendentia ex pariete ipso quiescente agitantur) sed quia leuioribus, & tenuioribus motum magis manifestant, qui in corde ob grauitatem, & crassitiem sensum effugit; vt perinde in sinistro ventre accidit, quem natura crassum, & durum constituit, in maiorem custodiam, & conseruationem

A spirituum; dextrum mollem, & tenuem; atque idè huius motus facillè sentiri potest, & vt magis euidenter, diutius durare videtur.

Iam verò dextri carpi pulsus, si diuturnior esse solet, quam sinistri, non accidit quia vis mouens dextro cordis ventriculo potentior insit, sed ob maiorem dextri lateris calorem, quare ratione & pulsus etiam dextro maior, & dextro ferè omnia collata sinistris, validiora, quia calidiora: verum hoc non ob maiorem influxum ventriculi dextri cordis, sed ob cordis in medio, 6. de usu part. cap. 7. & iecoris situm in dextro. 6. epid. sect. 2. com. 44. & alibi, nec non frequentius dextri lateris exercitium, quo calor augetur, fortitudo, & robur.

Plurimum verò sanguinem in dextro cordis ventre suffocati animalis reperiri, indicat magis sanguineum esse, id quod Galenus 6. de usu part. cit. & vasa ibi posita testantur, quorum alterum sanguinem ducit à iecore, alterum defert ad pulmonem; hoc tamen ignobilitatem arguit collatione ad sinistram, qui spirituosus, & superior, atque aded nobilior: ille enim tanquam coquus, & minister sanguinem præparat; & per mediæ cauitatis angustiam, elaboratum iam, & subtiliorem factum ad spirituum generationem transmittit in sinistram, 3. de facult. natura lib. vlt. hic autem auctor generat, continet, & per arterias inde exortas toti communicat, 6. de usu part. 2. & 1. de placit. 7. & lib. de dissect. venar. & arteriar. 7.

Non deduci autè venas à corde, supra ostendimus, neque verò tres in eo viscere ventriculos dari: quemadmodum Arist. opinatur, fide oculari demonstrat Galenus cit. de usu part. nec medius ille meatus, ventriculus est, sed angusta quædam via; qua sanguis in angustum percolatus & coctus naturaliter mandat, vt diximus. Imò quamuis tertius admitteretur, non foret sinistro nobilior: in cerebro enim medius si principatum obtinet, est quia imaginationis, principalioris virtutis sedes constituitur. Auicennam autem (licet Aristoteli ferè semper adhæreat) 1. 3. animalium, aiunt non dixisse dextrum simpliciter, & absolute nobiliorem, sed ex parte loci; nec plus inde de spiritu, quam à sinistro emanare, sed multum: quare ex aliorum, vel ipsius Arist. loquitur sententia. Ex quibus ad reliquas rationes, quas in oppositæ sententiæ confirmationem adduximus, patet responsio.

QVÆSTIO XV.

Vtrum cor vita superstitè, abscessus patiatur, validas intemperies, & morbos omnes, vt Galenus contra Aristotelem confirmat.

Aristotelem in omni quidem scientia multum ante alios admirabili subtilitate virum, sed in animalium natura perscrutanda vel maximè memorandum, legimus prolixa oratione rimatum acerrimè 3. lib. de partib. animal. cap. 4. cur cor solum viscerum, atque omnium partium corporis, nullum vitium graue patiatur, ea ratione, quia principio corrupto nihil sit, quod ceteris quæ inde pendent, præbere auxilium possit. Sequitur forsitan Hipp. qui 4. lib. de morbis, num. 16. nullum oboriri morbum testatur: Cor ita solidum, ac densum est, vt ab humore non agrotet, propterea nullus morbus in corde oboritur.

Auicenna 1. 3. tract. 1. cap. 2. cor ipsum non tolerare inflammationem scribit & Halyabbas 9. theoric. c. 23. Non est possibile (inquit) vt apostemetur cor, vt accidat in eo oppilatio in plures eius ventres, sicut possibile sit illud in cerebro: nam mors antecedit illud. Idem firmant Auertioës 3. collig. c. 25. Meuiè lib. de appropriatis, cap. vlt. Serapio 4. breuiar. cap. 27. & 28. Auenczoar. 1. theozir, tract. 12. c. 1.

De phlegmone autem, & erysipelate pronuntiat Galenus 5. de loc. 1. vbi primum incipiunt, statim inter necare, nec viuentè animali posse ad augmentum peruenire, quamuis enim cerebrum, & iecur inflammationes nonnunquam sine interitu sustineant, cor tamen ob sui principatum non patitur cum vita inflammari.

Obstant tamen in contrarium grauissimorum auctorum experimenta, & rationes: nam Gal. 6. de loc. cap. 1. narrat

duo memorabilia exempla, de simia, & gallo, in quibus post mortem in cordis inuolucro scirrhusi tumores inuenti sunt. Testatur etiam id ipsum *l. 7. de anatomie aduini. c. 5.* proponens historiam Marulli Mimographi filij, cui cor excidat fuit, corrupto cordis inuolucro, & sphacelato olle thoracis, & tamen sanitati restitutus est. Confirmant etiam illustrium auctorum testimonia, quibus fidem derogare nefas est, qui in corde, viuente animali, inuenerunt vermes, calculos, carnosas excrescentias, tubercula nigra, abscessus, tumores prægrandes, aliquando magnitudinem oui æquantes, vlcera fordida. Quid plura? nonne viderunt plures cor extenuatum, cuius superficies erat consumpta putredine? nonne cor phthisi occupatur? nonne aliquando torrefit, & ita absumitur, vt sola tunica supersit: quibus omnibus affectibus cor premi, durante vita, fidissimi auctores contestantur, quorum numerum descripsimus *lib. 2. in com. hist. 41.* homines enim repente fideratorum more concidere ex eo euenit, quoniam cor paralyti concurritur, cæterorum viscerum inicitur, quorum paralytes nos latent, quia propria signa quibus deprehendantur, non habemus, vt disertè tradit Prosper Alpinus *lib. 10. de medicina. methodica, cap. 3.*

Hoc placitum validissimis argumentis roboratur. Tot morborum genera possunt in corde fieri, quot sunt naturæ ex quibus illius sanitas integratur. Atqui cor non minus compositione, & vnitate, quam temperamento constat, quæ sunt omnes naturæ, (habet enim simplices, atque instrumentales partes, & in omnibus quidem vnitates, vt commuæ quoddam, & temperamento, & conformationi, necessaria.) Ergo omne genus morbi perpeti potest, intemperiem nempe, malam compositionem, & solutam vnitatem; id quod expressit Auic. *loc. cit.* Quam verò inflammatio morbus quidam sit de genere instrumentalium, negari non potest eam, vel omnino confirmatam posse cordi accidere, siue à materia paulatim congesta generetur, siue aliunde subito defluente; nutritur enim instar aliorum membrorum, & materias ab aliis aduenientes quandoque recipit.

Deinde. Periculosior est, & lethalior in corde solutio continui, quam ipsa sit inflammatio. Sed cum vita cor patitur magnum, & penetrans vulnus (nec enim eo saltem substantiæ cordis inflicto quamprimum mors sequitur, vt *5. de loc. cap. 1.* docuit Galenus, imò & corde vulnerato, multo tempore potest viuere animal.) Ergo à fortiori citra interitum patitur inflammationem. Maior, præterquam quod scribitur ab Auic. *ubi supra*, ostenditur ex eo, quia ab inflammatione separari potest nonnunquam euasio, extractione collectæ materiæ, quod facilius est; & prohibitione fluentis, si quæ datur: à solutione autem minime, tum quia post vulnus prohiberi nequit inflammatio, atque addeò duplicis morbi grauissimi coniunctio, tum quia solutio dolorem grauissimum inducit, ac spirituum resolutionem; denique ex iugi, perpetuoque motu sanatio impeditur.

Rursus, si inflammatio quamprimum vbi incipit, perimet, aut efficit propter solutionem quam facit, & illius interuentu dolorem, aut propter intemperiem quam excitat, demum aut quia vitando compositionem, obstruendo, cordis dilatationem impedit, vel quia ex omnibus simul. Sed grauior est solutio ex vulnere, quæ partes separat, vehementiorque dolor quam ab inflammatione, quæ solam distendit; maior insuper intemperies, & æstus ex ardentissima febre, minorque impotentia ad motum sequitur ab obstructione, quam vulnere cordis, denique & minus impedimentum ex asseruatis, quam resolutionis spiritibus. Igitur si ab vnoquoque horum necessarid mors non inducitur, nec etiam ab inflammatione saltem incipiente, & ex consequenti cor cum vita patietur inflammari absolute, & completè.

Licet autem hæc ita contingant, non euertunt tamen doctrinam Galeni, qui *lib. 5. de loc. cit.* constanter asseruit, pati quidem cor erysipelas, vel inflammationem, sed incipientem tantum, & nec diu, nec longo tempore, quia antequam augeatur, animal corrumpitur; idque multorum quos vidit testimonio confirmat idem Auic. *11. 3. &*

Auerrhoës, & omnes alij, cuius placiti ea potissima ratio assignatur, quia cor eò quod sit vitæ principium, nullum graue vitium, vehementerue affectum patitur, instar aliorum viscerum minus principalium: nam in confirmata inflammatione plurima nocumenta, & quæ grauissima simul coniunguntur, febris nempe acutissima, tensio, & continui solutio, dolor ingens saltem in pannelo, & circumiacentibus partibus, demum & grauitas, atque obstructio ex collectione materiæ, à quibus impediuntur cor, & arteriæ dilatari, debitèque ventilari. Igitur cor viuente animali absolutam inflammationem pati non potest.

Nec concludunt rationes in contrarium adductæ. Quoniam primum licet euincat cor subiici inflammationi, non tamen vrget posse eam confirmatam cum vita sustineri. Plurimi verò morbi ob sui vehementiam, & extremos quos inferunt labores, subito, & nonnunquam incipientes interimunt, ac proinde nihil mirum, &c.

Ad secundum. Quamuis admittamus solutionem in communi periculosiorem esse in homine, quam inflammationem etiam genericè acceptam, eo quod ab hac saltem incipiente in corde, speratur aliquando euasio, à solutione saltem penetrante nunquam, prout opponebatur; si penetrans tamen vulnus non sit, nec ad cordis ventres pertingens, minus periculosum erit, illudque diutius cor, quam inflammationem tolerabit. Quod si magnum vsque fuerit, & in sinum vsque penetrans, magna sanguinis, & spirituum effusione quamprimum interitum & citius quam inflammatio. Certe enim si vixit corde vulnerato, vt Thomas à Veiga, auctor fidelissimus scribit *5. de loc. affectus, cap. 1.* in verbo, *sequenti*, præterquam penetrans vulnus non esset à fugitate aculeo inflictum, atque ita nec grauis affectus, & qualis in homine fuisset) carnem habet duriorè quam homo, sanguinem pauciorè, & minus calentem, vasa insuper tenuiora, vnde multus simul cum vita fundi non potest, saltem ex quocunque vulnere; cum multo enim simul effluente exhalat anima, & interit vita, inquit Arist. *3. de hist. animal. 9.*

Ad tertium. Vbi increfcit, & producit inflammationem, plurimum simul nocumentorum, & symptomatum vehementia augetur, *2. aph. 30.* si verò vnum quodque illorum per se, dolor scilicet ingens, intensissima febris, vel prohibita ventilatio, celerrimè interimit, nec patitur vitam durare, quomodo noxas tot simul cor opprimentibus ea diu conseruabitur?

Cæterum pro interpretanda mente Galeni *lib. 5. de loc. affect. cap. 2.* addenda sunt aliqua in argumento hoc, quæ eius doctrinam vbertim explanent. Ille enim *loc. cit.* de continui solutione pronuntiat, omnino lethalem esse; quod prius prædixerat Hipp. *6. aph. 18. Dissidio corde, lethale*, tum propter motus perpetuitatem, tum quia cor fons est vitæ, innatque calor, & spirituum origo: quamprimum autem, & cum magna sanguinis effusione interimet, si vulnus ad ventrem penetraverit, & velocissime quidem, si finitimum nobilissimum pertingat: spiritibus enim dissolutis confestim morietur animal. Quod si cordis tantum substantia vulneretur, *per noctem*, inquit, *ac diem poterit perire*, subsequuta tamen inflammatione peribit.

Quod si sola membra cor ambiens, inflammatione, vel quouis alio affectu infestetur, quum ea inter partes ignobiles numeretur, nullum periculum affret, nec quicquam ratione sui timendum inducet, sed ex noxa tantum quæ potest cordi accidere. Quod autem addit, validam intemperiem cor occupantem subito interimere, difficultatem habet non exiguam. Nam sicut validam intemperiem repente induci non potest, ita nec mortem inducere repentinam. Ergo siue in partibus cordis instrumentalibus, siue in similibus accidat, nequaquam subito interficiet.

Rursus: Si intemperies propria est similiarium, nec nisi ratione illarum in organicis reperitur, quomodo de ea asserit, subito inter necare, si organicas inuadat, & negat de similibus? Præterea sicut in temperamenti duratione vita

vita consistit, ita & in incolumitate earum partium, quarum essentia est ipsum temperamentum. Ergo si illud in his, partibus evertatur, subito morietur animal, & ex consequenti, &c. Adde quod syncope, & tremor, quorum interuentu, valida intemperies cordis dicitur interficere non minus inducuntur, quam ea similes partes occupat, quam quum instrumentales. Ergo vtrouique subito interimet.

Fuchsius explicat non conferri *citato loco* à Galeno intemperies partium similiarium, & instrumentalium, sed affectus illarum proprios, & de illis qui in instrumentalibus fiunt, quales sunt inflammationes, tumores, &c. pronuntiare repentinam mortem posse inducere, & antequam augeantur, vt dictum est, non sic verò intemperiam propriam similiarium, quia tanta subito fieri nequit, quæ sufficiat ad subito interficiendum. Potest verò multus humor repente ad partem fluere, & in ea subito inflammationem incipientem gignere.

Sed si mens Galeni ponderetur, ille de illarum partium intemperantiis loquitur, & per eas quæ ad instrumentales pertinent, subito inter necari animal asseruit. Dicendum ergo, quod licet intemperies propria similiarium sit, nec nisi ratione illarum instrumentalibus accidat, quum tamen hæc ex illis componantur, ad has etiam pertinere dicitur. Rursus & quamuis in similiaribus per se sumptis, hoc est, extra compositionem, periculum aut mortem inducere non possit, poterit tamen dum componunt, atque addeò in organicis ipsis, vel aliquibus, propter earum præstantiam, & maius nocumentum, quod ex illarum læsione sequitur.

Cum verò cordis sinus, & magnatum arteriarum eius cauitates, sint partes quedam præstantissimæ, & eæ quidem organica; si valida illas occupauerit intemperies (quæ organi intemperiem Galenus appellat, quia organi partes occupat similes,) nihil mirum si vehementissima noxa syncope, & tremor subito inducantur, & ab his nonnunquam repentina mors.

Nec id mirum videri debet, quia in ipsis instrumentalibus partibus, atque vètribus, maxima pars habitat vitalis facultatis, vel saltem spirituum, quibus ipsa constat, & operatur. Sicut enim animales functiones non qualibet cerebri parte affecta intercipiuntur, sed affectis, atque obstructis ipsis ventriculis; ita & in corde his ipsis potissimum affectis contingit virtutem exolui, hoc est, in deliquium incidere & nonnunquam subito, atque omnino corrumpere, ita vt repente moriatur homo; id quod formidandum prædixit Hipp. *ubi supra*, in habentibus cor imbecillum. Cum enim parua materia in corpore redundans solet decumbere ad infirma, debiliæque membra, in quæ se robustiora exonerant, timeri iure potest, ne etiam ad debile cor, tanta aliquando fluat excrementi congeries, quæ subito opprimat.

Primo cordis imbecillitatem repentinæ morti obnoxiam, colligendam docuit ex animi defectu forti, hoc est, qui non nisi longo post tempore recreatur, frequenti, ac citra manifestam occasionem eueniente. Nam si exiguus sit, vel licet fortis frequenter non incidit; vel ex manifesta causa, siue externa, seu cognita interna, nec virtutem suspectam facit, nec quicquam aliud formidandum ostendit. Auicenna *3. 1. doct. 5. cap. 1.* scribit, non minus ex tremore assiduo cordis infirmitatem indicari, & subito mortis periculum: quod etiam recipi potest, quum germani ferè affectus sint, & sibi ad inuicem plerumque succedentes, deliquium, & palpitatio; imbecillitatis verò causa, vel potissima quum sit intemperies, dicente Galeno *2. art. medic. præsertim cap. 13. cuiusque potentia virtus, & vitium, temperatura principalis causa exitus.* & apertius *lib. 5. de loc. cap. 1.* quamquam ea subito induci non possit, nec ad organicas pertinere dicatur, nisi gratia similiarium: nõ tollit hoc, quominus si inorganicas occupet, vt pote digniores, exolutionem facilius, & nonnunquam subitam mortem, inducat. Atque de cordis quæstionibus hæc sint satis. Alias per otium legere ne graueris, apud eruditissimos Æ-

A milium Parisanum, & Iacobum Primerosium, qui contra Harueum in suo libello de motu cordis, strenuè dissentant.

HIST. VIII. ALZAHARAVII, De ictu venenoso scorpene marinæ.

Ictus scorpene marinæ virulentus, eiusque curatio.

Go pluries piscari, & cum inuenire, & tetigi manu, ita quod punxit me in minimo digito, signum eius quod accidit mihi ex sua punctura, quoniam in primis sensu modicè doloris, & non cessauit dolor paulatim augmentari, donec peruenit, & ascendit ad brachium, & sic vsque ad spatulam, & sic vigoratus est super me dolor: & sumpsi theriacam Alfaroch, & non fuit mihi manifestum inuamentum eius, donec acceptis fursuribus, & distemperatis cum aqua calida loco superposui; & hoc pluries renouato cessauit dolor, & remansit perditio motus digiti puncti longo tempore, & visu remansit cum auditu quasi destructus, & ante oculos videbam muscas, & mihi retulerunt piscatores, quod impossibile est manum, vel digitum ex sui punctione arefcere, & non est dubium apud me, quoniam cauterisatio puncti super cætera valet mihi inuamento, vel ablutione; & hoc bene sciunt piscatores, & præseruant se ab eo, &c. Alzaharavius tract. 3. o. pract. sect. 2. cap. 12.

PARAPHRASIS.

Conradus Gesnerus Tugurinus, Varro Germanus vèrius appellandus, in illo suo admirando *4. de piscibus libro*, ex Rondeletio & Plinio *lib. 3. 2. cap. 11.* Scorpene marinæ ictum, virulentum esse affirmat, eiusque curationem apponit in hunc modum, *Sic & scorpio ledit, dum manu tollitur: tot enim aculeos habet in capite, vt sine noxa tractari non possit, nisi cauda arripiatur, vel duobus tantum digitis medium corpus apprehendatur: ob id accidit plerumque vt piscatores nostri à piscibus istis pungantur, & expuncta partis inflammatione dolor magnus oritur, &c.*

Hoc ergo animal virulentum est, neruisque lethaliter ferit & pungit aculeo suo; cuius puncturam sequuntur dolores vehementes, partis inflammatio, & ex veneno, malæque qualitate neruoso generi communicata, conuulsio accidit, vel resolutis animalibus spiritibus paralytis contingit: nec enim sufficiens copia spirituum ad partes sentientes pro motu, & sensu demandari solet.

Pro cuius curatione tria machinatus est auctor noster, primum debellare vim veneni, eiusque efficiam retundere. Et cum plura sint quæ hoc opus præstare possunt, inter cætera Theriacam elegit Alfaroch, id est liberantem à morte: sic enim hoc nomen interpretandum est, si fidem præbemus Alpagi Bellanensi, qui in tractatu de interpretatione nominum Arabicorum, sic exponit. Per quam, nullâ aliam intelligendam esse, nisi Theriacam magnâ, omnibus compertum esse reor, quia hæc ex omnium auctorum voto calorem narium, mirandè in modum roborat, & perniciosam autem à quolibet venenoso humore eleuatam, vehementer infranat, vt eleganter probat Ioannes Con-tarenus, tract. de Bezaharicorum vsu, prope med.

Secundum fuit lenire dolorem, cuius causa sæpe fluxiones eacniant, & ex iis inflammationes ingentes contingunt; nihil enim est quod amplius fluxiones accerfat, quâ dolor, vt innumeris ferè locis docuit Galenus, præsertim *lib. de curand. rat. per sang. misc. 8. & lib. 2. de diff. feb. cap. 5. & 13. meth. cap. 5. & 5. aph. 23. & lib. art. medic. c. 95.* Vitandum enim (ait *lib. 5. meth. cap. 4.*) ne dolor incidat, ac rursus profluum exciet, quum nihil sit quod sanguinis profluum magis proriet, & phlegmonis augeat. Cur autem dolor fluxiones moueat, alibi demonstrauimus, & probat eruditissimus Siluaticus, *com. 2. 2.* & Ioannes Brauus, vir in Galeni doctrina versatissimus, *lib. 1. de curand. rat. per medicam. purgam, cap. 10.* graphicè explicuit.

Inter lenientia, aquam calidam summopere probavit, quæ æstuantem partis calorem contemperat, & remedium anodynum est, vt proprio exemplo confirmat Galenus 6. *aph.* 3. 1. & calore suo aperit meatus, venenique euocat ad extra, præsertim si misceatur fursuri; Hoc enim auctore Gal. *lib. 1. de alim. facult. cap. de tritico*, virus ex ictu relictum abstergit, & calore suo forditiem exiccat, ex ipso *lib. 5. simpl. cap. 8.* partem ictam dilatat, & emplasticum est.

Tertium erat, cauterium supra partem ictam impositum. Nam ignis vi sua valentissima & efficacissimo calore, & dolore, venenum potenter attrahit, & foras euocat, illudque domat, & absumit; in profundum enim facile permeat, comminuit, vincit, extenuat, atque transmutat.

Amplius duplex antipharmaci genus agnoscit Gesnerus, antipathiam nempe, & sympathiam; vt hepar venenatorum animalium vulneri impositum, quo admoto ad vulneris ambitum cum lentisco permixto, puerum ab hoc pisce miserè ictum, dum eum in sinu recondere vellet persuasisse gloriatur: quod auxilium similitudine substantiæ venenum attrahere, illi est manifestum, qui Galeni, mentem pensauerit ad vnguentum, plura à tota substantia attrahere arbitrantis. Carnes verò impositæ idem præstant per antipathiam, vt firmat Dioscorides *lib. 2. cap. 13.* & interpretes testantur in *com.* Ne verò venenum altius ferpat, & æger ab imminente conuulsione præseruetur, optimum erit ætissimo vinculo partem ligare, vt proprio exemplo firmavit Forestus *lib. 10. obs. 19.* Sed insigni quodam iuuandi modo auxiliatur nicotiana trita, & emplastri modo commorsa parti admota; nam veneni virulentam vim retundit euidenter, vt notant Monardus *prop. tract. de nicotiana*, Ægidius Euerartus *tract. de herba panacea*, & latè Ioannes Neander in suo non incurioso libello de *Tabacologia, in med.*

QVÆSTIO XVI.

Vtrum præter causas à Galeno numeratas, sint alie, ob quas videndi sensus amittatur, vt falso contra cum sibi persuasit Gentilis.

COMMENTARIUM.

ET visus remansit quasi destructus. Quoniam verò de visu facta est mentio, placuit perpulchra delibare, inter alia quæ haud parum multa suis complexi voluminibus sunt, qui de visu elegantibus libellos conscripserunt; inter quos palmam præcipue clarissimus Aquapendens subtilissimus Montaltus Lusitanus, & ingeniosissimus Plempius, qui nunc summa cum sui nominis commendatione Medicinam Louanij profitetur. Quoniam verò ij plura reliquerunt intacta, vt locupletius in argumento necessario, & intricato satisfaciám, operæpretium arbitratus sum, tantorum in medendi scientia virorū scriptis addere scitu non indigna, maxime quum labor hic noster planè miscellaneus sit, ac vt ita dixerim, congestius.

In Medicis arcanis perpoliendis Græcorum gentem fuisse sagacem, vniuersus Medicorum chorus prædicat vbertim: inter eos Galenum semper habitum fuisse primipilam, & coryphæum non ab iis solum, sed ab omnibus qui scientiarum omnium amore exardescunt, ita patet, vt probatione non indigeat. Is ergo summus Medicus *lib. 4. de loc. affect. cap. 2.* postquam internos cerebri affectus descripsit, ab illis exorditur, qui oculos infestare solent: Oculorum enim præstantia sicut maior erat quam reliquorum sensuum *5. de placit. cap. 8. & lib. 7. cap. 5. & 10. de usu part. cap. 6. & lib. 16. cap. 3.* ad eò vt illorum gratia humanum caput efformari dixerit, *8. de usu part. cap. 5.* & veluti solem esse in capite animalis, *3. de usu part. c. 10. ad fin.* Ita priorem, sublimioremque capitis locum, situmque inter reliqua sensoria postulabant.

Cum igitur oculi visus gratia fuerint creati, & vt speculatoris instar vndique prospicientis, aciem in omnes partes intenderent, ac mouerentur; ex horum læsione, aut

A defectu, totidem affectus genera, in videndi nempe, ac mouendi actione oculis oriuntur. Ex triplici ergo causa asserit videndi sensum amitti, videlicet quia obturatus sit nervus à cerebro ad oculos deriuatus, vnde visifica facultas, ad eos transmitti nequit; vel quia crystallinus humor, pars oculi præcipua, quæ videndi actionem edit, aliqua ex octo intemperie afficitur. Deperditur tandem, aut minuitur visus, eo quod parum, aut nihil omnino splendidi spiritus ad oculum accedit. Dignoscitur autem in visorio nervo mali causam contineri, vbi nullo vitio in oculo apparente visus aufertur. Porro huiusmodi affectus oculo accidit vt pars est instrumentalis; siquidem quatenus organum, obstruitur, obstructio enim morbus est organicus seu instrumentalis: secundus, quatenus similis, vt talis namque intemperiem patitur: visus autem priuationem, aut imbecillitatem ex inopia spiritus, ab vtroque morbi genere seiungit, longèque diuersum facit.

Sed ex iis maxima sese offert dubitandi occasio, & primo sic. Non minus hebetatur, & aboletur etiam visus, ex defectu, paucitateque humorum, tunicarum densitate, crassitie, aut corrugatione, & similibus aliis, de quibus Aët. *ten. c. sem. 3. cap. 43.* quàm ex tribus à Galeno *cit. de loc. lib. memoratis*, nempe spiritus visui incrassatione, debilitate eiusdem, crassitie, & viscositate humorum, nervi visui corrugatione, quæ etiam senibus accidit, eius obstructione à crassis humoribus confertim illapsis, eiusdemque resolutione. Ergo ex cuiuslibet harum partium defectu, aut vitio lædi visum est necesse.

Secundò. Morbus omnis vel similis est, organicus, vel communis; in hoc genere solum comprehenditur continui solutio: aut igitur illum qui accidit oculo ex visorij spiritus inopia, per peram Galenus separauit ab organicis, & intemperamenti morbis; aut tale quiddam non datur, à quo visus hebetetur, quod videtur probabilius: alias enim sequeretur, quod multus etiam, & exuberans spiritus videndi actionem, & reliquas incommodaret: par siquidem ratio est in excessu, ac in defectu, quum non minus in vno, quàm in altero peccetur; immò ex vtroque pariter lædi functiones experiantur manifestè in membris, quæ sicut diminuta, ita etiam aucta lædunt: non minus etiam in humoribus, & in sanguine præcipue, qui sicut modicus robur & commoditatem præstat ad operandum, ita auctus, impedit, grauatur, & vasa rumpit. Cur igitur idem de spiritu non existimatur? Nam ex immodica copia calet spiritus, & sic lædit intemperamento suo, & ob calcationem crassifacit, & densior, impedit delationem spirituum ad crystalloidem. Quod si admittas, necessariò inter morbos intemperamenti numerabis illum, in quo hebetatur ex spirituum paucitate: immaterialis siquidem est, atque adeo sola alteratione curandus.

Sed hæc etsi arguta, Galenicam doctrinam non euertit. Dic ad primum. Non negat Galenus, obscurari, & deperdi visum ab aliis particularibus causis *loc. cit. prolatis*, sed in harum genere reliquæ omnes comprehenduntur. Vbi enim malum ex humorum oculi inopia contingit, morbus organicus est & in quantitate, deficiente scilicet oculi substantia: vbi ex membranarum corrugatione, densitate, aut crassitie, quamuis in dictis casibus, oculus intemperamento laborat, illius siquidem temperies ex omnium partium, quibus constituitur, integritate constat. Organici verò sunt, & intemperamenti morbi, quos Galenus recensuit, ac proinde eiusdem generis cum illis; nec erat necesse causas omnes particulatim numerare, sed sufficiebat illarum genera proponere, adducto singularum exemplo.

Ad secundum dic. Quemadmodum spiritus nec materia, nec substantia absolute dicuntur, propter sui subtilitatem, inconstantiam, & immobilitatem, vnde ephemera ab illis calefactis dependens, simpliciter immaterialis est, & vt talis, habita folius intemperamenti ratione, curatur, ita morbi ex deficiente spiritu, vel excedente, si illius excessus potest nocere, ad organicos referri nequeunt, ex adiecta, vel deficiente substantia, sed ad morbos intemperamenti. Ab iis tamen Galenus *loc. cit. de locis*, seiungit deperditam visum ex lucidi spiritus defectu, & veluti alterius ordinis constituit, quia non alteratione, instar aliarum ægritudinum,

ægritudinum intemperamenti, illius curatio perficitur; sed multa & proba alitione, qua spiritus deficientes reparantur, quorum inopia visionem lædit, & alias functiones quibus inferuit; quod vsque ad eò certum est, vt nullus dubitandi locus relinquatur.

Dubitari tamen potest, num multus similiter præ sui copia officiat? Gentilis enim Medicus, & Philosophus grauissimus *3. tract. 4. cap. 1. in Auic. tum ex paulo antè dictis*, tum ex sequentibus persuasus, aliter sentire cogitur: vbi enim membri temperies insigniter immutatur, necesse est illius actionem lædi. Cum igitur spiritus, calida res sit, sicut ex moderato narium oculi temperamentum seruetur, ita nimio, & excedente ad calidum, euertetur: & ex consequenti, &c.

Deinde spiritus densus, crassus, tenebrosus, & opacus proculdubio visum hebetat, & obscurat (lucidum enim, & splendidum esse oportet, vt constat ex supradictis.) Sed vbi multa copia influit, cogitur & conculcatur, vnde densatur: non aliter ac aer in parte aliqua aggregatus: densatus autem, crassus, & opacus minus aptè imagines recipit, minus penetrat, minusque aptè ad cerebrum deducit; quare apud Auic. legitur, obtenebrari visum in tenebroso loco, propter non resolutum spiritum, videlicet, quia auctus crassifacit. Igitur, &c.

Insuper licet ad visionem splendor, & lux requiratur, à multo tamen, & excedente lumine læditur, non minus interno, quàm externo: & de hoc quidem manifesta res est: frequenter siquidem à sole conspecto oculi nostri cæcutiunt, & non aliunde nisi à luminis excessu: quod verò similiter internum abundans officiat, patet in animalibus oculis glaucos habentibus, quæ non alia de causa pessimè interdiu vident, nisi quia internum lumen quo abundant, iunctum externo diei, efficitur immoderatum, aptum verò ad videndi instrumentum ex modica virtutis mixtione paratur. Cum igitur animalis spiritus, lucidus & splendidus sit, eo plurimum crescente, necesse est lumen, & fulgorem augeri; id quod testatur Galenus *7. de placit. 7. & ex consequenti, &c.*

Quod tamen abundantia spirituum visum non offendat, quin potius acuat, & periciat, suadet. Perfectio visus in eo consistit, quod & remota inspicit, & minima etiam discernat. Atqui vbi multus est spiritus, & æthereus id est, lucidus & purus, ratione quantitatis quæ longissime absunt videntur, ob qualitatem etiam minima discernuntur, *1. de caus. symptom. cap. 2. & 3. tract. 4. cap. 2.* igitur spirituum copia non impedit, quin potius iuuat visum.

Secundò. Si aliquando impedire posset, tunc maxime eueniret, cum vno tantum oculo, altero clauso intuemur. Sed eo tempore nõ deficit, immò multò magis acuitur, & excitatur. Igitur, &c. Probatur sequela, quoniam, vno oculo clauso, vniuersus spiritus irruit in apertum in eoque aceruat, cuius indicium est dilatata pupilla: non enim aliunde amplificatur, nisi ob dilatatum spiritum.

Tertiò. Roborata facultate visifica intenditur, & perficitur visio. Sed ex augmento spirituum vis ipsa fortificatur, vehementiorque fit, ex Auicenna *lib. de medic. cordial. cap. 4.* Igitur, &c. Hinc exactè conspectari, oculis conuenimus, ad angustandam pupillam, & vniendos spiritus. Hinc oculus paruus visui confert, videlicet quia vtróbique spiritus non spargitur, sed magis vnitus augetur ad pupillam, vnde roboratur vis. Accedit in huius partis confirmationem Galenus, qui in præsentia læsionem visus non abundantia spirituum, sed inopia adscripsit, & Auicenna *vbi supra*, aperte docens, spirituum multitudinem summopere iuuare visum, non lædere, aut vitare, quod probabilis videtur.

Vltimò. Spirituum multitudo nunquam tanta simul generari potest, quæ perpetuis membrorum motibus, sensibusque sufficiat. Igitur credibile non est, ex illorum copia lædi aliquando animales functiones. Ostenditur autem excedens, quia nec spiritus vitales animalium materia exuberantes à corde mandantur, nec cerebri ventres, in quibus ipsi animales elaborantur, tam amplam habent, patentemque cavitatem.

Rursus. Sensuum, & motuum organa, per quæ distribuuntur, numera ferè sunt: licet igitur plurimus generatur, non multum sufficit perpetuò vni motioni, aut visioni, aut diuturnæ meditationi: immò vix aut nunquam contingit, tantum simul generari, qui satis sit ad prædictas actiones, si diutius durent: manifestum siquidem est neminem citra fatigationem, vel paucis horis moueri, meditari, aut alterius sensus ministerio vti; fatigatio autem non aliunde, quàm ex spiritus defectu oritur. Cum igitur non excedat spiritus, nec impediens copia membrum vnquam suppeditetur, nunquam illius abundantia impedit e: membrum verò auctum, sic, cuius augmentum aliorum munera vitiat; nec minus excedens sanguis noxam affert, in actionum læsionem: ad sanitatem autem, sanasque actiones modicus requiritur, & qui possit à natura regulari. Contingit autem sanguinem in toto excedere, quoniam sicut continuò in iccore conficitur, ita sine intermissione ad vasa demandatur, cumque non inaniatur vbi plurimus est, necessariò abundat, vnde vasorum plenitudo, corporis grauitas, & actionum læsio sequuntur. Non sic ex spiritu, vt diximus, quia licet perpetuò generari concedamus continuoque influere, velocissime tamen volat, & inanitur, nec vltra moderantiam, mensuram continentis loci aggregatur, ita vt præ aucto calore intemperet, vt præ copia conculcatus densetur, crassifacat, & obtenebratur, multò minus vt præ nimio fulgore cæcutire faciat. Ex quibus ad argumenta in contrarium adducta, patet responsio. Tenebræ autem visum si hebetant, non est propterea quòd aceruari faciant spiritus, atque densari, sed vel quia distributus spiritus, & ob impediens tenebras non agens, quodammodo hebetatur non aliter ac ferrum si in vsum non trahatur, & otiosa membra, quæ præ otio languescunt, & marcescunt; vel quia tenebrarum frigus densat, & spissat spiritus, quibus ita affectis obtenebratur visus. Consule Iacobum Carantam, qui *lib. de natura visionis* hæc omnia exactè explicuit.

QVÆSTIO XVII.

Vtrum ex qualibet oculorum peruesione, læso in visu contingat; & cur visibile, duplex appareat. Contra Conciliatorem, Gentilem, Iacobum, & alios Auic. interpretes doctissimos.

IN hac verò de Visu mentione, non improbum fuerit aperuisse Galeni nodum, ex quarto de locis affectis. *cap. 1.* vbi de vitio oculo accidentibus differens, sic ait. *Si verò vteruis oculorum motu diuina amiserit, secunda copula neruum, qui à cerebro oritur, molestari est necesse, ab aliquo videlicet eorum affectum, quos alteri neruo, qui à prima corrugatione oritur, & cui soli meatus conspicuus inest, nuper accidere diximus.* Quæ verba in auctore doctissimo, plurimis huius loci interpretibus ambiguitatem pariunt non exiguam: hanc, ducto altius exordio, pulchrè enodabo.

Cum oculi videndi gratia creati, non ex quauis positione cernere possit obiecta, sed tantum ea quæ secundum rectitudinem pupillæ opponuntur; si immobiles extitissent, paucissima cerneremus, paucissima siquidem sese ex directo nobis opponunt: huic igitur incommodo vitando, & vt ad obliqua, lateralia, superiora, & inferiora visus extenderetur, duplices, & mobilissimos oportuit creare oculos, vt collustrare omnia, & vndique circumagi possent; in cuius gratiam musculos voluntarij motus auctores, eosque numero sex singulis oculis natura circumposuit, quorum quatuor mouent ad quatuor loci differentias, sursum scilicet, deorsum, dextrorsum, & sinistrorsum: reliqui duo quoquoersus promptè oculum circumuoluunt.

Horum sex musculorum, duo lateribus inferuntur, magno angulo vnus, minori alter, & eorum ope ad vtrumque angulum oculi mouentur. Tertius parte superiori locatur, & eo quidem sursum, versus supercilia attolluntur. Quartus inferius existit, & deorsum versus malas trahuntur.

hantur. Quintus videlicet, & sextus circumuoluentes appellati, titum habent obliquum, & à magni anguli regione prodeunt versus minorem, per singulas palpebras, supra, & infra protrahuntur, & oculum circumuolentes motui rotationis præstant, ex Gal. *lib. de diff. muscul. cap. 5. & 10. de usupart. cap. 8.* Auic. *11. doct. 1. cap. 4.* Probat anatomorum peritissimi, Laurentius *lib. 8. de re anatomic. tit. de oculis*, Realdus *lib. 10. anatom. Bauhinus lib. 1. theatri anatomic. cap. 35.* & alij.

Præter sex dictos musculos, septimus datur, visorium neruum opticum videlicet complectens, hunc nonnulli vnum, alij plures dixerunt, vt *cit. loc.* retulit. Gal. sed præstat vnicum afferere, quum vna circumscriptione consistet, nec facile in partes separatur. Illius manus putat Galenus esse, sursum trahere, firmareque oculum, & illius pondus sustinere, ne cum noxa mollissimi nerui prolatur. Alij non in eum vnum fuisse creatum arbitrantur, sed magis, vt suarum fibrarum varietate oculi motus à variis musculis prodeunt iuuaret. Contraducunt aliqui, tum quia, maior firmitas ex immoto ligamento poterat comparari; nulla, vel exigua, ex carneis musculorum fibris motis, & laxatis: tum quia à magis promouendos motus, præstabat creari quatuor illos musculos oculis insertos.

Putant ergo, non alia de causa naturam inseruisse oculis musculum, nisi vt dum sui contractione ageret, tenfos oculos, & rectos constitueret, quod omnino necessarium erat: cum enim illi in suis extremis pupillas in vna, & æqua superficie formatas sustineant, ne error inter videndum contingat, de quo paulo post, & suapte natura molles sint, teneri, & flexibiles (quod fieri oportuit, vt facile paterentur ab obiecto, exacteque sentirent) nisi musculis munirentur, ac dirigerentur, laborerent vndique, ac inuenterentur pupillæ, & ab vna planitie secederent, vnde frequens esset in conspectu deceptio: vt igitur per tenfos, rectosque opticorum meatus defluerent visorii spiritus, & in eodem plano seruantur pupillæ, singuli suos musculos inducunt, quibus in orbem ambiuntur.

Ex eo verò dicti nerui, optici, hoc est, visorii nuncupantur, quòd videndi facultatem ad oculum deferunt, indito nomine à functione quam obeunt. Insuper & pori seu meatus dicuntur, propterea quòd soli inter nervos omnes manifestam habent, & sensibilem viam, quæ spiritus possint meare *8. de usu part. cap. 6. & lib. 10. cap. 12. & 14. & 7. de placit. cap. 5.* cuius quidem cavitatis, præterquam quòd euidentis augmentum præbet dilatatio pupillæ apertæ, altero oculorum clauso, ex irruente spiritu per mediam inanitatem, eam exactè secanti conspicitur, testatur Galenus; licet enim illud nunquam sibi accidisse Vesalius, & Laurentius *lib. 4. de hist. anatomic. cap. 17.* asseruerent: alij tamen hunc euentum certum esse, literis postea confirmarunt.

Sicut ergo obturato optico, vel quapiam dictarum causarum oculi sensus deperditur, ita etiam motus quolibet dictorum musculorum affecto, vel in sua essentia, vel quia netuus, vim deferens à cerebro motoriam obstruitur. & si musculus ille superior qui oculum sursum attollit, resolutione afficiatur, oculus ipse delapsus appareat: quouis alio verò resolutio, à sua sede dimotus in oppositum situm trahitur, nempe versus sanam partem; cum tamen multò aliter se res habeat in conuulsione, ex ea enim ad ægram sit potius attractio, quòd manifestè in oris tortura conspicitur. Quòd si aliquis ex circumuoluentibus resoluatur, obliqua fieri conuertitur, hoc est strabonitas, totusque oculus obliquè peruertetur. Prociudus autem, ac eminens apparebit, resolutio musculo, qui opticum neruum circumdat: cum enim sic affectus sustinere nequeat oculi pondus, procidere necesse est oculum ipsum; verum ex eo non incommodabitur visus, saltem quòd effectum dignum sit; quemadmodum nec si ad maiorem, vel minorem angulum oculus contorqueatur: si tamen obliquè sursum aut deorsum inflectatur, non leuis noxa visui accedit; contingit namque inter videndum deceptio, & quæcunque conspiciuntur, gemina, dupliciæque apparent, ex Gal. *4. de loc. affect. cap. 2. & 1. de caus. symp. cap. 2. & 10. de usu part. cap. 8.* Arist. *3. probl. 17.* Auic.

3. 3. tract. 2. cap. 28. Hæc est firma Galeni, & Auic. *cit. loc.* sententia.

Cæterum ea in examen trahenda est, videndumque, num ex qualibet oculorum peruersione læsio, & qualis in visu sequatur. Et primò, quòd oculi procedentia ex resolutione musculi opticum circumdantis minuat, vel ex toto perdat, aut saltem visum deprauet, ostenditur. Nisi visorii nerui extensi, & recti seruentur, neque spiritus cum facultate meare, neque in eorum extremitatibus firmiter possunt contineri pupillæ: cum igitur præinata molliæ tendi, ac firmari nequeant sine musculorum ope, his planè resolutis, necesse erit his dictis commoditatibus priuari, & vi resoluta ex toto cessare, aut dirinui visum, vel saltem cum opticorum inuersione, ab vna planitie pupillas secedere: vnde deprauata visio, deceptioque

in conspectu. Deinde. Si conuulsio circumdantis musculi, cum multo minus malum sit, officit visioni, alioquin morbida, & præternaturalis operatio perfectior esset, & præferenda sanæ, quòd absurdum videtur; pars siquidem naturaliter disposita, perfectius & melius operatur, quòd solet & intendit natura. *3. de part. animal. 1.* quomodo paralysis, maior & periculosior morbus, non incommodabitur.

Secundò. Non minùs ad duplicitem visus facit, imagines in diuersis sitibus recipi, quàm in eisdem vniuersaliter contineri, aut à variis planis specie, ad oculum accedere. Sed vbi oculus ad vtrumvis angulum exiit, quæretur, per diuersas imagines in variis sitibus, obiectum repræsentatur. Igitur & ex tali peruersione apparebit gemina.

Nec dicas, similitudines illas diuersis locis primò receptas in vno coire, nempe opticorum congressu, vbi visio fit, atque idè non duplam, sed simplicem rem videri, alioquin verò futurum si in crystalloide cernerentur, præterquam quòd improbabile est asserere, non fieri sensationes in sensoriis, atque ita nec videndi actionem in oculo, quòd paulo post ostendetur; cur similiter non vniuersas species receptas in pupillis sursum, vel deorsum inuersionis, ne multiplex censeatur visio?

Rursus. Quemadmodum oculi depressi, aut eleuati ab vna superficie, deflectunt à sua naturali sede; ita ad dextrum vel sinistrum torti. (vtrouique enim morbus idem accidit instrumentaliter, & is quidem in situ, *1. de caus. symp. cap. 2.*) Sed oculi à naturali superficie suo situ ad alium dimotis, credetur res in diuerso loco existeret. Igitur ex huiusmodi peruersione, etiam error in videndo contingeret.

Tertiò. Vbi musculi obliquè resoluuntur, aut conuuluntur, ad maiorem, vel minorem angulum inclinant. Ergo similem efficiunt torturam ei, quæ accidit ex lateralium resolutione. Cum igitur ex sententia Galeni visus non incommodetur contortis oculis ad angulos, nec etiam incommodabitur ex obliqua peruersione.

Quartò. Ab eleuatione, vel depressione, sequi tantum videtur in pupilla, amplificatio sursum, vel deorsum versus. Sed dilatatio pupillæ nihil facit ad rei situm, aut duplicitem. Ergo etiam si superior, vel inferior, musculi resoluatur, duplex non apparebit visio. Denique, cur magis duplex, quàm quadruplex, si in vtroque oculo patenter accidat resolutio, & inæqualiter pupillæ deprimantur, aut eleuentur? Denique. Ebrj à vini copia exhausta duplicia cernunt vniuersa: similiter & qui faciem in fracto speculo, aut solem in aqua agitata intuentur; ita ex aliis occasionebus in quibus oculi nullo dictorum modorum peruertuntur. Igitur aliunde procedit error duplicitem in videndo.

Vt verò ab his durissimis nodis te facile extricare possis, aduertes priùs, quòd præter alia quæ ad visionem requiruntur, quæcunque cernuntur, per lineas rectas, quas vocant visivas, cernantur; id quòd Mathematica demonstrant, & radiorum Solis excidentium per angustum foramen exemplo confirmant; eos enim si ita aspicias, nunquam deflectentes, sed recta omnino via, ac inflexibili vadentes intueberis, & talem inquirunt esse visus viam.

Insuper

Insuper necessarium omnino esse, ne inter videndum deceptio contingat, radiorum visualium cuspides, ad pupillas quibus recipiuntur, in vna superfi. ie plana positionem habere: ita enim fit, vt res etiam duobus oculis visa, vna censeatur, non duæ: nam si duæ eiusdem rei imagines, duabus pupillis in eadem planitie existentibus receptæ, paulo post coeunt, & in vnum rediguntur, nihil diuersitatis in natura, vel situ præ se ferentes, vnde res apparere potest multiplex, aut diuersa? Quòd si radiorum vertices in vna planitie non constituuntur, sed depressior vnus, magis eleuatus alter, quum iam eiusdem superficiem vnitas non seruetur, sed ex duplici situ pupillæ inspiciant, duo spectantur, duoque creduntur vna, altum scilicet, & depressum: tum quia ex variis illis planis progredientes species non vniuntur, tum quia vnum iudicari non potest, quòd variis simul locis spectatur, in quibus simul res eadem contineri nequit. Nasci autem huiusmodi errorem ex situs varietate, & duplicitate plani, tibi fiet manifestum; si id quòd altero oculorum compresso duplex apparebat eo clauso altero intuearis; vnum enim simpliciter videbis, non multiplex; nempe quia in duplici plano species non recipiuntur, cessatque iam situs inæqualitas, à qua duplicitem occasio oriebatur, & vna tantum positio apprehenditur. Ob eandem verò causam si vno tantum oculo, eoque compresso rem aliquam inspicias, simplicem etiam iudicabis.

Aduerte secundò. Quòd etiam si oculi medio interiecto inter se distent, eorum tamen pupillæ naturaliter constitutæ, in vno & eodem sunt plano. Cum enim eas natura optici affixerit, & hos à diuersis cerebri partibus per lineam rectam deducens in medio itinere iungi, coireque voluerit, fit vt nerui illi, & pupillæ suis extremis inherentes, in vna, & æqua planitie contineantur: duæ enim lineæ rectæ sibi in commune quoddam punctum occurrentes, in vno penitus sunt plano, etiam si in immensam longitudinem per vtramque partem protrahantur, quòd *lib. 11. elementor. theoremat. 2.* monstrat Euclides à Galeno relatus *lib. 10. de usu partium, c. 13.* vt explicat inter omnes interpretes, Federicus Commandinus *ad cit. loc. Euclidis disertissime.*

Cur verò ex eodem loco simul iuncti non prodierint optici, sed separatim, nec recta oculos petant, quin priùs in vnum coeant vniunturque, inde rursus seiuncti oculis inferantur, vide apud Gal. *cit. de usu part. à cap. 12. vsque ad 14.* vbi inter alias causas, coniungi, inquit, oportuit visorios nervos, vt ita molliem suam, qua reliquos omnes superant, tuerentur; insuper & vt si vnâ claudi contigerit, vel altero tantum intueri placuerit, visus in vno augetur, vi tota, & spiritus in apertum commea nte; sed vel maxime & potissimum, ne quòd extrâ intueremur, duplex appareat, cui incommodo occurritur coitu, & vnione opticorum: non quidem vt in congressu illo, vnitas speciebus duplici oculo receptis, & in vnum redactis, visio fieret, quòd alij opinantur, sed quia ex eo quòd coeant, necessarium est in vno plano situari; & nisi coeant, fieret vt inuenterentur nonnunquam, & temerè ab vna superficie secederent, simulque pupillæ ipsæ in eorum extremitatibus constitutæ; atque ita deluderentur oculi, vnâ rem iudicantes geminam: quamuis autem non coeantes optici, etiam possint in eodem plano existeret, & rem simplicem ostendere, potest tamen apparere duplex, vbi sponte vniuntur, nisi aliunde diuicari contingat, aut ob aliam causam duplicitem, ex infra dicendis, & probat peritissimus anatomicus, Constantius Variolus *prop. tract. de neruis opticis.*

Quòd verò non ideo fuerint optici vniti, vt in illorum congressu visio, ac sine errore fieret, præter alia multa, quæ possent in confirmationem adduci, hæc rem ipsam efficaciter ostendunt. Si ad visionem, & ad vnitatis visibilibus iudicium, coitus ille requireretur, ita vt alibi visio, aut sine deceptio non fieret, sequeretur nunquam videre, aut certe duplicia, quibus nullibi coeant optici fatentur enim peritissimi anatomici, de quorum numero est Realdus Columbus *lib. 8. cap. 3.* & Vesalius *4. fabric. cap. 4.* nonnullos fuisse visos eo coitu destitutos. Sed neutrum

A illorum, talibus accidisse expertum est. Igitur non sunt iuncti visorii nerui ob visionem ibidem peragendam, aut propter iudicij vnitatem circa visibile.

Secundò. Sensatio efficitur in parte quæ à sensibili immutatur, & patitur. Sed crystalloides est pars oculi, in quam visibilia agunt, & recipiuntur. Igitur ipsamet videt, colorum spectris alterata; non aliter ac linguæ caro saporem sentit, cutis tangibile, & sic de reliquis sensoriis: fieri autem gustum in lingua, tactum in cute, non in cerebro, ostendit gustantis linguæ amaror, punctæ cutis dolor, qui sine sensu dari non potest.

Tertiò. Si nondum re visa species à crystalloide ad congressum accederet, nequaquam situs agnosceretur ipsius rei quæ videtur; cum igitur is simul, vel maxime agnoscat, ante dictum coitum efficitur visio. Probat sequela, quia simili modo imago ipsa à crystalloide progredieretur ad coitum, ac ab obiecto primò prodierat. Igitur coniectari non licebit, vnde primò fuerit progressa, & ex consequenti, &c. Nisi velis, situs duos simul repræsentari, & rem semper geminam apparere,

Vltimò. Spiritus sunt facultatum, non specierum delatores; rursus animæ agentis potius instrumentum, quàm medium; si igitur in opticorum coitu res erant conspiciendæ, eò tantum accedere oportebat spiritus cum vi ipsa visoria, sed ad glaciam vsque perpetuò deferuntur. Igitur, &c. Nec dixeris ad specierum delatationem, tum ob assignatam causam, tum quia ministerio illi partium constitutio & conditio conducit, non spiritus visorii accessus. Quare, &c.

Ex quibus colliges, non esse recipiendas geminitatis causas à barbaris traditas, Conciatore, Gentili, Iacobo, & aliis Auicennæ expositoribus, nempe si mutuo secedant optici, non congregiantur. Cum enim tunc per duos canales cerebrum ingrediantur duæ similitudines, necessarium, inquit, est duplex visile cerebro repræsentari. Sed manifestè redarguantur: nam si optici sunt à natura vniti, cum vita nequaquam seiungi patiuntur; si minus, etiam simplicia comprehendit, comprobatur, est experimento illorum, quibus dicti nerui nullibi coibant, vt diximus. Quòd si res iudicetur vna, necessum omnino est per vnâ tantum imaginationem repræsentari, satis scilicet erit duas illas duabus pupillis recepta in sensu communi iungi, & in vnâ redigi.

Secundum duplicitem causam, aiunt esse motum visorii spiritus ad coitum opticorum mandati: si enim prælationis vehementia congressum prætergreditur, & ad pupillas accedit, duas recipit imagines, ac proinde rei duplicem imaginationem inducit. Sed præterquam quòd ostensum est, rem duobus oculis visam, & per duo spectra, vnâ aestimari, quum spiritus ipse semper ad pupillas accedat, perpetuò nobis gemina apparebunt omnia.

Tertiam referunt etiam ad ipsius spiritus agitationem, motumque fluctuosum ad congressum à cerebro: Cum enim ab hoc ad illum spiritus moueatur, & è conuerso ad cerebrum ipsum à coitu rei visæ speciem referens, si ab aliqua causa fluctuet, & agitetur, accidit vt præ motus celeritate feratur secundò eiusdem obiecti species, antequam prima ab imaginatione deleatur, vnde vnum censeatur duplex; atque hinc aiunt, ebris, & dispositis ad cataractas nil simplex videtur, in quo conueniant omnes, ex Arist. *3. probl. 10.* Quòd verò secunda eiusdem visibilis imago, accedens antequam prior euanescat, diuersitatem efficit, confirmatur exemplo guttæ vcloter cadentis, quæ non aliunde linea iudicatur, & igniti baculi celeriter verlati, igneus circulus apparentis. Verum si in sensu communi, imaginatione, vel cerebro visio non fit, quid ad simplicitatem, vel duplicitem visus, agitatio spiritus à coitu ad cerebrum; vnde verò per secundam inspectionem res iudicetur varia, paulo post constabit.

Quartam denique constituant, concussionem, & motum qui accidit in vna foramine, ex quo sequitur pupillæ dilatatio, & contractio, mutatioque à suo situ, & positione naturali; vnde fit necesse mutari iudicium de situ, simplicitate, magnitudine, & paruitate rei visæ. Cæterum licet

licet admittamus fieri in vna foramine mutationes illas à defluente spiritu, ac proinde modò angustari, modò dilatari pupillam, cum ex ea varietate planitie æqualitas non deperdat, quanquam maius solito, aut minus, visibile possit apparere, non tamen multiplex. Corruunt ergo rationes assignatæ ab Auerthoë *com. 7. de sensu, & sensil.*, Conciliatore apud Arist. *3. probl. 10. in com.* & Anicennæ interpretibus supra citatis *3. 3. tract. 2. cap. 28.*

Verè igitur duplicitalis causæ triplici genere contineri debent, & ex quidem omnes ab vno pendere situ, obiecti nempe, radorum visualium, & oculorum. Ex situ quidem obiecti, quia si ab vno in alteram tam festinanter moueatur, vt antequam prioris situs species ab oculo euanciscat, altera succedat ab alio loco remissa; vel durante primi situs visione, alibi videatur res ipsa, non vna sed duplex, & varia censetur: neque enim vnum & idem credi potest, quod variis in locis simul spectatur; hinc gutta cadens, visui apparet linea, baculus in gyrum celeriter versus, circulus radorum, vt si ex duplici, aut variis planis ad oculum accedant: licet enim primo ab vno prodierint, multorum imaginem imprimunt. Hinc cum faciem in fracto speculo intuemur, aut solem in agitata aqua, non vnum quidpiam, sed multiplex contpiscitur.

Denique ex oculorum situ, vt si ab vna planitie secedant, quod accidit cum oculi sursum, aut deorsum conuertuntur, ad eleuantium, vel deprimentium musculorum resolutionem, de qua Galenus *lib. 4. de loc. affect. 1. vel si quis digito oculum comprimat, cumque similiter impellat, aut si ab aliqua alia causa vsque adeò laxetur opticus, vt pupillas non sustineat in vna æqualitate, propter quod ebrios duplicia, videre omnia contingit. Ex eo namque quod pupillæ ab vna planitie secedant, fit vt nec vni visionis principium cum altero coire possit, 3. probl. 3. nec ad idem punctum peruenire radij, 31. probl. 11. Vbi verò visus in partes diuersas proiciuntur, multiplicia apparent quæ videntur: nam si radius vnus sublimior existat, alter verò depressior, res sublimior simul, & depressior representatur (quæ enim sublimioribus radiis spectantur, sublimiora apparent, quæ humilioribus, humiliora, vt docet Euclides *lib. perspectiu. 7. & 8. propos. 1.*) Sed quod eodem tempore simul ita variè cernitur, vnum censeri non potest, quod etiam colligitur ex Arist. *3. probl. 10. vbi de ebriis. Igitur, &c.**

Quibus ita præhabitis, non erit difficile soluere argumenta contra traditam in principio quæstionis doctrinam ad lucta. Et ad primum, fatemur quidem non parum iuari visum musculi circumdantis ope, eoque resolutio non tam commodè tensum, rectumque seruari opticum, neque ita firmiter in vna planitie pupillam sustineri, immò nec oculum, sed procedium fieri. Interim quamuis deficiente musculi tensione, tener ille, mollisque neruus solito destituitur robore, maneatque paratior ad flexibilitatē, & casum, non idè tamen protinus inuertetur, aut desinet vis cum spiritu defluere: flent enim, & visus perageur adhuc, saltem sine noxa considerabili, dummodò resolutio tanta non sit, quæ opticum etiam infestet: alias enim necesse erit, aut ex toto cessare, aut saltem minui visum, pro documenti magnitudine.

Quod si testes, fieri non posse vt resoluatur musculus circumdans sine visus læsione, quia cum ad prociui oculi pondus opticus ipse extendatur, simul cum eminente oculo eminet pupilla, atque ita fit visui proximior, quam altera. Tunc ergo sic maiori angulo, minorèque distantia spectabit. Sed quæ ita inspicuntur, maiora, & proximiora apparent. Igitur in vno oculo maior & proximior alteratio, distantior & minor videbitur res; quumque varium illud iudicium de eadem simul fieri non possit duplex, & diuersa censetur, & ex consequenti. Lege Anibal. Bimbiollam, apud Mariam Venustum *consil. 44.*

Dic non vsque adeò in proposito casu opticū extendi, vt talis inportio detur inter vtramque pupillam; ac proinde nihil mirum si sana adhuc peragatur visio, optico

scilicet leuiter extenso: quinimò licet pupilla magis eminentis oculi propius ad obiectum aliquantulum accedat, atque ita ex maiori distantia, anguloque maiore inspicat, non tamen duplex, sed euidentiùs, & aliquantulum maius spectatur: adhuc enim in eadem recta linea continentur, & vnus planitie æqualitatem obseruant; idèque potius alterius oculi visus perficietur, quam variabitur, & res vtroque simul meliùs spectabitur; non aliter ac si quidpiam vno tantum opposito oculari intueamur, in quo quia species per aërem accedens vt pote densiori medio vnitur, amplior ad oculum fit, anguloque ampliori accedit, visus roboratur, & visile clarius dignoscitur, maxime vbi iunguntur visiones. Quare citra noxam cernere potest, cui oculus prociuit ex circumdantis musculi resolutione, dummodò non afficiatur opticus. Consule Ioanem Rungium *lib. de præcipuis visus symptomatis, in med. qui felicitis penicillo hæc omnia emedullat.*

Num verò eiusdem musculi conuulsio conferat, an potius visui incommodet, dignum est disceptatione, & Rhasius quærit *2. cent. cap. 3.* cum de strabotitate loquitur, videturque summopere iurare: nam eo musculo conuulsio opticus ipse directus, & pupillæ in vna planitie æquales constituuntur. Sed his ita constitutis, spiritus visorius liberè, & celerius fluit, vt pote recto canali radij visuales ad idem terminantur punctum. Igitur promouebitur visio, acutiùsque, & certior euadet. Rursus oculi profunditas ad videndum est valde accommodata, (profundi enim exactius vident longinqua, in quo visus perfectio consistit, vnde ab Auerthoë commendantur, *3. collect. cap. 38.*) Sed per spasimum, dicti musculi, oculus intus trahitur, & profundatur, sicut, per relaxationem prociuit, & emittens versus extrà fit; nec inconueniens est, tantum membri operationem ab vna regi superari, quoniam licet ita aliquando contingat, omnes tamen iunctæ à sano potiores eduntur, & vt tales præferendæ: non secus ac temperati hominis functiones perfectiores dicuntur, etiam si in vna aliqua ab intemperato vincatur: eo autem musculo conuulsio, quamuis visio pro nunc exactius fiat, non tamen simpliciter omnes actiones; nec enim oculo tenso facillè circumducatur oculus, & in varios situs deflectet; præterquam quod si neruos, & oculo malum commouetur, tempore minuatur visus, atque adeò ille non simpliciter præferendus. Minus obstat, quod res præter naturam infestat, lædit, & non iurat: confert enim aliquando, licet non simpliciter; sic febris post conuulsionem; sanies in magnis inflammationibus, abscessus in morbis, vermes in aliquibus morbis, & ophthalmia aliquando ad videndum.

Ad secundum. Si standum esset illis, qui afferunt visum fieri in opticorum congressu, fatremur parem duplicitalis rationem dari in adductis exemplis, omniūque duobus oculis visa fore duplicia æstimanda, tanquam duobus sitibus apparentia, nisi duo illi situs ad vnum terminarentur, in quo radij visuales per duas pupillas transientes vniantur ad vnum idemque punctum: quoniam verò hoc ipsam contingit oculo in lauis verso, *31. probl. 7. & 17.* sic eleuato, vel depresso, imò sic aff. èto oculo quælibet visio, seu visibilis species per propriam lineam fertur, nullatenus in puncto eodem concurrentes, *cit. probl. 11. & 17.* & quælibet per se iudicatur; idè ad torturam oculi sursum aut deorsum, res vna videtur gemina: simplex verò sicut ipsa est, vbi in dextrum, vel sinistrum intorquetur.

Verum cum ostensum sit, videndi actionem in pupilla fieri, tamque à crystalloide visam, & iudicari mādari ad congressum speciem, nec duplicitalis causam esse defectum vnionis opticorum vel specierum, aliter soluendum est argumentum, & simpliciter neganda maior: cum enim receptæ in oculis imagines illorum situs non representent, sed illos tantum vnde fuerunt emittit, non est cur duobus oculis impressæ, rem in diuersis sitibus ac duplicem apparere faciant, dummodò pupillæ in vna planitie æqualitate contineantur: alioqui necesse erit æqualiter ad pupillas ipsas terminari visuales radios, vniūque angulum sublimiorem, alterum depressiorem fieri, similiterque

spectari visile, & ex consequenti vt varium, & diuersum: præterquam quod ita recepti vniri non possunt, si ad exactum iudicium illorum vnio requiritur. Iam verò depresso, aut eleuato oculo, illius pupillam ab alterius vnitate secedere, nec seruari iam planitie æqualitatem, satis apertum est.

Non sic autem si ad sinistrum, vel dextrum fiat inuersio, penès latera siquidem extenditur superficies, & in latitudinem protensa, vna eademque manet; atque idè licet ad latera contortus oculus, ex conuulsione, aut paralyti, à suo situ naturali deflectat; non tamen visile vnum, vt duplex videtur, quanquam fortè magis ad dextrum, aut sinistrum, quam sit pro torturæ ratione, de quo *10. de vsu part. cap. 12.*

Quærit etiam potest, vnde accidat quosdam sine conuulsione, aut spasimo strabosus inter videndum apparere, pupilla altera magis in angulum aliquem deflecta & hoc vel maxime vbi oculos mouent, quiescentibus autem nulla visitur deformitas, quæ tamen futura erat perpetua, si affectis musculis causa referretur accepta. Dic euenire illud ex musculorum imbecillitate ad latera mouentium, vel saltem alicuius, & hoc in vno, aut vtroque oculo: vbi enim inualidi sunt musculi, licet æqualiter possint sustinere oculos cum quiescunt, quod facilius est; non tamen pariter mouere; ac proinde sit necesse, vt si oculi ad lauis aliquod mouentur, quia debiles musculi fortibus æquari non possunt, altera pupillarum magis altera in vnum angulum vergat, & oculus, vt aiunt, per oculum mittatur.

Ad tertium. Cum obliqui musculi oculum circumuertent, licet aliquis illorum conuulsus, versus eum angulum inclinet in quo constituitur, secum trahit pupillam, ac sursum vel deorsum peruertit, separatque à planitie vnitate quam cum altera obseruabat.

Ad quartum. Sine dilatatione, vel constrictione pupilla potest oculus sursum, & deorsum intorqueri; quod si cum hoc simul altera dilatetur, vel angustetur, cum duplicitate res maior, aut minor apparebit. Et si vterque oculus pariter inuertatur, ita vt æqualiter inuersi in vna planitie situentur, simplex apparebit res; duplex autem, & multiplex pro varietate, inæqualitateque situum in quibus representatur visile; propter quod dixit Arist. *3. probl. 10.* Vinolentis rem vnam, duas, & plures aliquando videri, videlicet quia ex vini vapore spiritus agitatur, & fluctuant, nec in vno situ quiescunt, sed ex variis, & diuersis veluti simul inspicunt; vnde, &c.

Ad vltimum, non negamus ab aliis etiam causis, præterquam à tortura sursum, aut deorsum versus, geminitatis occasionem nasci, de quibus *suprà*, ac proinde satis.

QVÆSTIO XVIII.

Vtrum ad oculorum custodiam palpebræ inferiores cum maiori commoditate immobiles sint creatæ, vt voluit Galenus. Contra Fortunatum Plempium, Academia Louaniensis Professorem inchoytm.

DE palpebræ inferioris immobilitate quæstionem dissoluamus obscurissimam, & à nemine adhuc (quod sciam) ita distinctè enodatam, cur scilicet inferior palpebra fuerit creata immobilis, quam ad eundem usum, vt superior, fuerit constructa. Cuius problematis explicacionem antequam aggrediar, aduertendum est, inter omnia sensoria, quæ nuda fuere creata à natura, solos oculos ob innatam mollitiem palpebris, veluti tegumentis quibusdam, in munimentum & tutelam operiri: aliter namque anterior eorum pars omnium nobilissima, aëri, ventis, fumo pulueri, animalenlis, aliisque corpusculis esset exposita, & ob naturæ frigiditatem & ignauiam, ab occurrentibus maxime periclitarentur perspicui, tenuisque humores, & facillè extingueretur, marcesceretque illorum lumen exiguum ab externo solari, nisi palpebrarum nictatio prohiberet, oculos breuissimis quibusdam interuallis

claudentium. Insuper & somni gratia, ad vitæ durationem vsque adeò necessarij, cui tamen locus non esset, excitatis ab externa luce luminibus, *2. de partib. animal. cap. 13.* Gal. *de instrument. odorat. cap. 5. & 10. de vsu part. cap. 6.* in cuius expositione doctè spatiatur Ioannes Lonicus, excellenti Medicus ingenio, & doctrina.

Ob hanc causam palpebris destituuntur animalia, quorum oculi tunica exteriore proteguntur dura, ait *cit. de instrument. odorat.* ex sententia Arist. Nobis, ex huius auctoris sententia, duæ datæ sunt ob dictas commoditates, inferior quidem immobilis, superiori que minor, nempe vt oculo semper adstricta, appressaque existeret, neque vnquam ab eo secederet, & excrementa facillè exprimeret: præterea ne si maior esset visum offenderet, magnitudine enim conspectum occurrentium impediret, & maxime pedestribus, quæ in terram, vnde pascuntur, expeditum desiderabant. Denique ne lachrymam, ac eiusdem generis omnia in sese colligeret, turpiterque non sine visus nocumento retineret.

His omnibus sagax occurrit natura, superiorem solam mobilem, simul & maiorem creando, vt & amplitudine sua incidentia arceret, nec oculum ingredi pateretur, & motu pro necessitate clauderet, oculisque ipsos aperiret.

Cum igitur superior hæc ex arbitrio, & consultò moueatur, non naturæ instinctu (quemadmodum putauit Aristoteles, *vbi supra*) musculos habet suo muneri destinatos, voluntarij motus auctores, & de occultis palpebrarum affectibus, *lib. 4. de loc. cit.* facturus sermonem Galenus eos tantum prosequitur, qui penès vitiatum motum, earumque musculos affectus spectantur, quia licet multò plura sint mala, quæ palpebræ interne patiuntur, de quibus *lib. inuolut. cap. 15. & de oculis, cap. 9.* magis vrgent ea, quæ motionis nocumentum inducunt, vt pote præcipuam illarum functionem, vsūque infestantia: quemadmodum ergo accidit oculorum musculis (vt dixit) laborare, & in suis actionibus deficere, interdum proprio, nonnumquam neruorum, qui ipsis inseruntur, affectu: sic musculis palpebram superiorem mouentibus; cumque ea sursum ad oculum aperiendum, & deorsum ad claudendum feratur, & eleuationi quidem vnus (vt *cit. de loc. ipse edocuit*) inferuiat, depressioni autem duo, si sursum attollens resoluatur, laxata palpebra descendit, ita vt nequaquam oculus possit aperiiri. Si verò resoluatur aliquis ex his qui ipsam deorsum agunt, supina hiebit nec oculus claudi poterit. Quod si alter tantum claudentium, aut aperiens conuellatur, oppositum eueniet: cum enim pars palpebræ, quæ propè conuulsam musculum est, ad eum deflectat, conuulso aperiens sursum trahetur palpebra, vnde claudi non potest oculus; nec operiri ad conuulsionem claudentium. Si verò contingat musculos ambos pariter conuelli, intorta palpebra apparebit, & quasi fracta in medio: cum enim dimidia eius pars musculo sursum conuulso vicina, cum eo sursum trahatur, reliquam quæ ad alterum existit, deorsum necesse est intorqueri, & apparere fractam, demum curuam, ac reflexam, quam palpebrarum figuram, Hippocrates peruersionem appellat, satisque exitialem; & in ea oculus non magis clausus est, quam apertus, *1. prorethet. sect. 2. text. 35. & 49. & 1. prog. 12.* citatis à Galeno *10. de vsu part. 11. ad fin.* Legendi de historia palpebrarum Arist. *2. de histor. animal. cap. 12.* Plinius *lib. 17. cap. 37.* sicut de earum peruersione Christoph. à Vega *in com. cit. sent. prog.*

Sed sententia Galeni, de inferioris palpebræ immobilitate, grauissimas patitur obiectiones, quarum prima est; nam si ad eundem usum ac superior facta fuit, quod ibidem fateur Gal. cur motus particeps creata non fuit, & maxime, quia ita meliùs simul coirent, & complicarentur ad oculi clausuram, & custodiam.

Deinde. Non minus aues, quam pedestria animalia ex terra ipsa pascuntur. Atqui alites magna ex parte infernam palpebram mobilem habent, & nonnullæ ingentem, ex Arist. *cit. de histor. animal.* sine aliquo visus nocumento, *AA A A*

immò vt magis expedite viderent: cur non igitur idem in pedestribus? quod fieri decuisse innuit Auic. 1. 1. doct. 5. sum. 2. cap. 5. immò & Arist. ipse 2. de part. animal. 13. §. Quae animal paruum geminam habent palpebram, & coniuere vnaque solent, &c.

Secundò. Si 10. de vsu part. 9. vnum tantum posuit musculum aperiens, alterum claudens, de quibus tantum anatomici auctores quomodo 4. de loc. cit. secum manifestè pugnant, geminos constituit ad deprimendum, quos etiam insinuauit, 1. prog. 12. cum tamen si vni tantum illorum motuum duo essent praeficiendi, decuerit potius eos eleuationi, vt pote magis laborioso operi, maiusve robur postulanti dicere? Et si plures, vel duo tantum sunt, cum vnus ex his in maiori, còque interno oculi angulo apud nasum contineatur, alter in externo, minoreque iuxta tempora, vtrius munere deprimitur, aut eleuatur, palpebra?

Tertiò. Sicut quilibet illorum musculorum vniuersam tarsi sedem non perrepat, sed parti tantum illius implantatur, sic dum contrahendo agit, eam tantum sursum, aut deorsum trahit, quae sibi vicina est, & continua: vna igitur similiter relaxabitur ad cuiuslibet musculi resolutionem, atque ita licet tollens resoluator, non proinde tota palpebra concidit, aut oculus omnino claudetur, nec è conuerso hic bit ad claudens relaxationem: eo maxime quoniam cum superior palpebra per relaxationem elongetur, nec eleuari possit, immò propter sui grauitatem deprimatur, necesse est super inferiorem cadere, atque adeò potius aperi, quam recludi oculum, propter quod Auic. 3. 3. tract. 3. cap. 12. inter causas inuersionis, illam non apposit. Igitur, &c.

Vltimò. Quid accidit musculo vtroque resolutò? nec dixeris deprimi omnino, aut attolli palpebram, tum quia musculi illi resoluti oppositas habent inuersiones, sursum nempe & deorsum: tum quia nulla pars tarsi tunc agit, à qua altera simul trahatur: non item attolli simul, ac deprimi: Nam si altero tantum affecto vsque adeò incommodatur palpebra, vt tota sursum, vel deorsum feratur, ita vt ad oppositum, nec secundum sui partem moueri queat; vnde geminato malo minuendum est nocuum?

Hæc omnia per partes ita dissoluenda, expediendaque sunt, ne illis Medici irretiti, Galeni sanam doctrinam conuellant; de quorum numero fuisse doleo, Fortunatum Plemppium, doctissimum Louanensis scholæ, ac celeberrimum Professore, qui lib. 1. cap. 2. Ophthalmographia, iis & similibus telis, quæ ex solutione argumentorum solni facile possunt, Galenum deridet & temnit, quòd auctoritate sua Medicos seduxerit, vt crederent palpebram inferiorem esse immobilem, cum tamen mobilis sit: Quæ in Magistrum conuicia, quantum ab ingenui Medici, immò huius viri cordatissimi & sincerissimi mente abhorreant, nòrunt omnes, qui eius candidissimos mores, vna cum selectissimis disciplinis coniunctos intimius agnoscunt.

Dic ad primum. Licet Auicenna velit posse cum æquali commoditate infernam palpebram mobilem creari, melioris tamen vsus gratia, & minor, & sine motu fuit facta, vt diximus ex Gal. vbi supra. Quòd si auibis magna ex parte natura effinxit mobilem, & maiorem, aliquibus solam, aliis nullam, sed à maiori angulo prodeunte membrana nictantur, sua vitæ ratio ita postulabat: Sursum enim quòd volaturæ erant, magis expeditum conspectum habere conueniebat, ac proinde inferiore potius coniuere, vt in volatu sursum melius prospicerent, deorsum autem ad terram, id quod ex dictæ palpebræ magnitudine impeditur, colli longitudine compensatur, quæ caput cum oculis ad eum è terra decenter constitunt, de quibus Arist. cit. de hist. & partib. animal.

Pro secundo. Supposito quòd oportuit superiorem palpebram ex arbitratu nostro moueri, alioqui in nullum vsum nobis commodaturam, & quòd vno eodémque musculo eleuatio, & depressio fieri non poterat: non satis constat, quot musculi vtrumque opus perficiatur, immò eorum cognitionem, sicut & omnium faciem mouentibus arduam, & difficilem fatentur anatomici, eo maxi-

A mè quòd varius in hoc reperiatur Galenus: cap. enim nono cit. lib. de vsu part. vnum vni operi dicat, lib. verò 4. de loc. cit. & in prognosticis quem sequitur Auic. 1. 1. doct. 5. sum. 2. cap. 5. & Haly Abbas, 4. theoric. cap. 12. vsus finem, vnum eleuandæ, duos deprimendæ palpebra praeficit, quales verò illi sint, licet non expresse, aliunde tamen colligitur, eum qui ad frontem existit, cuius munere non hærens illa, sed nutans cuius suspenditur, eleuationi destinasse; depressioni geminos, maiori vnum, alterum minori angulo obuolutos. Ceterum magis congruè videtur loquutus cit. de vsu part. vbi ex professo, & omnes ferè anatomici tradunt, duorum musculorum ope superiorem palpebram attolli, & deprimi. Quin potius si duo necessarij erant ad aliquod illorum operum, magis ad eleuationem requiri videbantur: grauis enim palpebra cum sit, difficilius sursum trahenda erat, ac proinde ad motum illum maius exigebat robur, & multiplicatum aut saltem validius instrumentum: deorsum vnum, vel nullum, facilis siquidem, & spontaneus omni graui descensus, idè enim palpebra ipsa resoluta sponte concidit, nullòque deorsum trahente oculum claudit; immò & propter hoc ipsum, cum natura fronti musculum supra dictum apposuisse, qui nutantem cutem sursum conuelleret, in palpebrarum, & visus gratiam, alterum ad deprimendum videtur non creasse, quum tamen necessarium fuisset quandoque deprimi, non semper suspensam retineri, videlicet, aut quia se ipsa deorsum trahetur, vel quia claudens oculum musculus simul munus illud praestabit. Cum igitur ille fronti appositus, interim dum contrahitur, vniuersam illius cutem sursum conuellens, palpebram etiam superiorem versus frontem ipsam magna sui parte retrahat, & attollat (quod fieri decuit, ne si dicta palpebra in se tota plicaretur, visum impediret simul, & grauaret,) negari non potest etiam illius, atque ita duorum ministerio confici eleuationem.

Nec obstat, quòd 10. de vsu part. cit. ei vnum tantum addicit, alterum depressioni, loquitur enim de musculis ad palpebram ipsam constitutis, horum alter ad nasi latus ex maiore angulo oculi, eijusque medio incipit, & obliquus quidem ad tarsi dimidium protenditur, medium illius sedem, quæ maiorem angulum respicit, vniuersam occupans: alter obliquus etiam, sed quodammodo magis circularis, à medio inferioris palpebræ ortus, & per minorem angulum extensus, in palpebram superiorem ascendit, & medio illius se inserit, alterique musculo committitur; quinimmo mutuo pariter committuntur suis fibris, non solum ad tarsum, sed per reliquam superioris palpebræ longitudinem; & prioris quidem beneficio, scribit Gal. palpebram deorsum ferri, & oculum claudi; eleuare alterum, & aperire: rationem autem assignat quoniam musculi omnes versus suum principium contrahuntur; cumque prior ad maiore angulum caput habeat constitutum, atque idè deorsum, secundum sursum ad supercilium, versus ea loca, dum agunt, palpebram trahent; ac proinde contractione illius qui ad maiorem angulum existit, deprimetur; ab altero, qui minorem perrepat, suspendetur.

Oppositum tamen etiam veritatem habere posse deprehendo, à musculo scilicet externi anguli oculum claudi, ab altero aperi, nec ad id confirmandum probabilis desunt rationes. Prima. Natura, vt dictum est, oculos munuit operculis, quibus per interualla clauderentur, & ab occurrentibus custodirentur. Sed ea pars oculi quæ ad nares est, nasi munimento satis defenditur: quæ ad minorem angulum, nuda parènsque existit, & occurrentibus obnoxia. Ergo hic decuit naturam musculum claudens apponere.

Secunda. Offenso externo angulo confestim clauditur, & corrugatur oculus: non sic si offendatur internus. Igitur probabiliter credendum, illic contineri musculum clausioni destinatum. Nec leue etiam argumentum est, quòd oculus valde claudens, ad minorem oculi oculum dolemus; aperiens verò, ad maiorem iuxta nasum: non aliunde autem accideret videri, nisi quia præ nimio opere fatigantur musculi ibidem inserti, &

& vnusquisque versus locum vnde nerui operantes oriuntur. Quare, &c.

Ad Galeni autem rationem aprè quispiam respondere poterit, musculum anguli maioris etiam suo capite superciliorum partem naso proximam contingere, ac proinde versus suum principium contrahi, quum palpebram attollit: ex ortu verò, & positione alterius colligitur, quomodo ab eo possit absoluta clausio sperari.

Ad tertium. Quamvis vnusquisque musculus ad tarsi medietatem solum extendatur vt diximus; vbi tamen quilibet agit, non modò partem cui implantatur, attrahit, sed & reliquam etiam, atque palpebram totam; cuius rei causa est ipsius tarsi durities, hæc enim facit vt motam, contractamque partem altera sequatur, totisque tarsus ad vtriusque musculi contractionem alternatim rapiatur; ac proinde si musculus vnus resoluatur, ad agentem alterum trahetur, de quo infra, simulque palpebra tota sursum, vel deorsum; pro eleuantis, aut deprimentis musculi contractione, licet deorsum facilius ob innatam grauitatem. Si itaque resoluatur ille qui à nasi vertice prodit, descendet palpebra, & aperi non poterit oculus; eleuabitur, & hiabit, si is qui per minorem angulum circumducitur: non enim elongatur, aut concidit palpebra ex qualibet mollificatione, immò in proposito casu ab agente, subque officio adhuc fungente musculo retracta plicatur, & abbreviatur, corrugaturque; nec tanta est grauitas ob dimidiam sui partem resolutam, quæ eleuationem à sana omnino impediatur. Parum autem viget, resolutionem musculorum palpebræ inter causas inuersionis non fuisse numeratam ab Auic. ad quem per Gentilem ibidem.

Ad vltimum. Attolli videtur impossibile, cum non sit à quo eleuetur, præsertim frontis musculo etiam resolutò: at ipsam igitur continere non valens, concidet & prolabetur, non deprimetur aprè, ita vt cum altera plicetur committaturque, nec oculum exactè claudet, sed aliquantulum apertum, & albo apparente retinebit, quod satis exitiale in acutis prædicauit Hip. vbi supra. Si tanta fuerit mollificatio, quæ palpebram ipsam elongari, distendique faciat, totus quidem oculus claudetur, verum non concinnè & decenter. Nec obstat, quòd pars quædam palpebræ sursum, altera deorsum, suam habet inuersionem in musculorum resolutione; illud enim tantum accidit si alteruter tantum afficiatur: siquidem vbi pariter resoluuntur, cum impotentes reddantur ad agendum, mutuo se trahere non possunt, solumque relinquuntur ex sua grauitate cum palpebra deorsum ferri. Lege eruditissimum Montanum, lib. 3. optica, art. 4.

QVÆSTIO XIX.

Virum visio qua fit per imagines & visa, illusoria, incerta, & vera: & an ea intra oculum contenta per propriam speciem videri possint Contra Thomam Garbium Medicum acutissimum.

COMMENTARIUM.

ET ante oculos videbam muscas.] Altioris negotij est Græcorum circa imaginationes doctrinam rimari, in quorum monumentis legimus, oculos nonnunquam deludi apparitionibus quibusdam, quas Medici visa, & imaginationes appellant, eo quòd sic affecti, culices, festucas, floccos, inanes umbras, & veluti simulachra quædam, perinde ac si extrinsecus circumferrentur, videre existimant. Definuntur malum hoc Galeno, & Medicis, apparitio externa, ob crassum opacumque vaporem, inter corneam, & glaciale positum, de quo 1. de caus. sympr. cap. 2. & Auic. 3. 1. tr. 4. cap. 9. Quoniam verò huiusmodi visa oculis plerumque obseruantur, nullo in eis vitio apparente; nonnunquam autem, suffusionem, & cataractam antecedunt, quæ propria est oculorum affectio; aliquando per consensum alterius membri sunt: illorum exemplo docet Galenus, oculorum affectus

A per consensum discernere ab iis, qui per proprietatem infestant:

Imaginationes enim quocumque modo accidunt, semper ignotam habent, occultamque originem, cuius indagatio pertinet ad institutum librorum de locis affectis, ac proinde in l. 4. c. 4. factam iam suffusionem non inquit Galenus, vitæ visui manifestam, & de genere extenorum morborum. Cum igitur duo sint membra, & quorum consensu deprauata hæc visio potissimum contingit, cerebrum nempe, & ventriculus, primò indicis quatuor venari docet, num per ventriculi consensum, aut ex suffusione incipiente oriatur, hoc est, per proprietatem: videlicet si vtrique simul, vel alteri tantum oculo visa appareant: ex tempore, quo apparere inceperint, cum claritate, vel obscuritate pupillæ: ex assiduitate, vel remissione: denique ex coctione, vel cruditate, vomitu, ac idonea purgatione.

B Primum, quia si apparitio fuerit in vno tantum oculo, ex suffusione erit: si in vtroque pariter, ob vapores à ventriculi ore exhalantes, lib. de oculis, cap. 12. Auic. vbi supra, cap. 10. nec enim credi potest, tanti mali causam etiam duos oculos simul, & æqualiter inuasisse. Secundum, quia si tribus quatuorve mensibus, pupilla clara & perspicua appareat, contemplanti nihil tenebrosum, obscurumve præ se ferens, suffusio abesse significatur, & ventriculi vitio fieri imagines: quòd si per sex, vel plures, quos Auicenna ponit, absque tenebrositate durauerit, maiorem certitudinem præstabit; verisimile enim non est, tanto temporis spatio non aggregari vapores iuxta vna foramen, ex quorum congelatione, aqua; suffusione generetur, si ipsi fuissent apti ad congelandum.

C Tertium, quia assiduitas mali, causam in oculo, vel prope adesse significat: intermissio, in distanti loco, vel ob rationem prædictæ similem; quia vbi ex toto remouentur visa, licet redeant, indicatur illorum materia vaporosa nimis subtilis, & congelationi inepta, atque adeò aquam, suffusionem, seu cataractam non portendunt.

D Quartum. Si aucta cruditate augentur perfectè, celebrata coctione omnino euanescent, vel notabiliter minuuntur, certum est à ventriculo oriri; maxime si quandiu oculis obuerfantur, ipsius ventriculi os dolore vexetur, remittatur verò, aut penitus cesset, eiecta per vomitum infestante causa: idque tibi euentibus constat, si propinata hiera nihil amplius apparuerit, iuuantibus enim, & nocentibus, &c. illud namque medicamentum vim habet, educendi è ventriculo humores, ex quibus similia symptomata in oculis generabantur, eoque incipientem suffusionem, & apparitiones eam antecedentes sæpius curasse gloriatur Galenus.

E Visorum species per consensum à cerebro, euenit in phrenitide, cephalalgia, & similibus aliis corporis affectibus, in acuta etiam febre, & pulmonia, in quibus exusti biliofi vapores, & præ adustione incrassati ad oculos accedunt, & delusiones pariunt, obscurantes interdum, & impediens visum; in quorum gratiam Gal. varias species phrenitidis commemorat, & quid sibi laboranti circa visa illa contigerit, provt lib. 4. de loc. affectis, cap. 1. ipse recitat. Hanc visorum differentiam, ex morbi præsentia satis dignoscet, idèque Gal. cit. nuper loco eam indicis aliis indagare non curauit; insuper quia non suffusionis, sed vitæ discrimen importat: cap. tamen 12. de oculis, tum demum à cerebro esse apparitiones docet, quum vel in vno tantum oculo, vel in vtroque, sed diuersè & inæqualiter fuerint.

Hæc sedem latentem indagandam monent ex occultis oculorum affectibus, quorum exactam cognitionem, & species, ex lib. de morb. & sympr. petendas docet. Ceterum possunt nonnulla ex traditis hinc, nos merito remorari, quæ expedire non erit abs re. Primum. Si ad visionem (quod Philosophi pariter, & Perspectiui omnes fatentur) distantia quædam inter sensum, & obiectum requiritur, mediisque perspicuum, & illud quidem exterium, cuiusmodi sunt aer, & aqua: qua ratione vapor intus iuxta crystallo idem positus, apparere videtur, viderique poterit: maxime cum vna tunica à glaciali remotior, & sui speciem in ipsum emitens, ob solam vicinitatem non cernatur, quia, vt Philosophus ait, percipi non potest sensibile

sensibile super sensum positum. Deinde id quod videtur, in loco videtur ubi est; quum igitur intra oculum continetur vapor, si in conspectum caderet, ibidem appareret, & adesse iudicaretur: nemo autem eum perspicit. Intra igitur nequaquam videtur: aut unde contingit decipi visum, ad presentiam obiecti vsque adeo sibi propinqui, & expressi?

Secundum. Ex vaporibus à ventriculo ad oculum eleuatis potest etiam generari suffusio. Igitur illud etiam tendente visa per stomachi consensum orta, & ea consequenti frustra Galenus duas has visorum species separauit inter sese, quum in idem prorsus incidant. Antecedens præterquam manifestum est ex eo, quod docente ipsomet Galeno 7. *metb.* 11. si excrementa diu in partem decumbentia imprimunt, cur ex diuturna vaporum ad oculos delatione non timebitur suffusio: ab omnibus admittitur, & Auenzoar tradit *lib. 1. tract. 8. cap. 18.* ex ea causa frequenter oriri unde Auic. c. 18. apparentibus imaginationibus præcauet à suffusione, ventriculi purgatione.

Tertium. Fieri potest quod oculus vnus magis aptus sit ad suscipiendos vapores ab stomacho ascendentes. Igitur in illo solum imaginationes apparebunt. Rursus si aquosi sint, & quotidie ad oculos mandeatur, breuissimo spatio longè labentur, & in aqueam naturam conuertentur, & tenebrosam efficiunt pupillam, aliquando ad conspectum suffusam: quare Aëtius *setrab. 2. serm. 3. cap. 5. 1. Licet* inquit, *apparentibus visis pupilla pura appareat, iis qui negligenter considerant, iam tamen pelagi refert co'orem.* & Haly Abbas 9. *theoric. cap. 13.* & Zoar paulo ante citatus, nullum præscribit tempus, nempe quia in eadem die in qua incipit imaginatio, seu oculorum, seu stomachi vitio oritur, sæpe obtenebratio, nonnunquam suffusio videtur: insufficienter igitur Galen. duas has visorum species per illa documenta distinxit: & sic de reliquis: cum enim magna detur inter ventriculum, & oculos communio, assidue poterunt ab eo fumi exhalare, & visa sine intermissione efficere. Deinde per digestionem agitata materia, magna fit euaporatio; ad hanc sequitur imaginationum, augmentum: ergo subsident, & minuentur per cruditatem, multiplicabuntur per coctionem, quod aperte scribit Auic. *cap. 10.* & ex consequenti, &c.

Vltimum. Delirantium visa etiam in tenebris, & clausis oculis apparent, potiusque imaginatiua, quam visus læsionem attestantur: perperam igitur inter deprauatas visiones, & imaginationes quæ sese intuenti, & apertos oculos habenti offerunt, perperam (inquam) illas phreniticorum enumerauit, omittens alias proprias, & veras visorum differentias, vomitum, & sanguinis è naribus eruptionem significantes, de quibus Hip. 3. *prog. 30. & 33.* & meminit ipse Galenus 3. *cris. et lib. 1. de loc. affect. cap. 2.* quæque iudicium erant à prioribus discernenda, ne deciperetur Medicus, aut saltem fatigaretur in illatum sede affecta indaganda.

Enimvero licet in iis nodis durissimis deludantur nonnulli Galeni interpretes, dum citatis locis interpretantur Galenum: tamen commodissimam habent solutionem. Dic ad primum. Videri formas illas in oculo, & pro sui diuersitate varias efficere imaginationes, penes colorem, figuram, & substantiam, de quibus apud auctores, inter quos extat clarissimus Mercurialis *lib. 1. praxis, cap. 33.* & præterquam ex visu ita iudicante, colligunt ex Galen. 1. *prog. 23.* vbi de huiusmodi accidentibus loquens, *quæcumque* inquit *in medio crystalloideis videntur, &c.* Sed imperfectam esse huiusmodi visionem, nempe quia per medium extrinsecum, ad quod perspicuum non fit, quod omnino requiritur ad perfectam, & exactam, de qua solum intelligenda est Peripateticorum sententia; aliter enim nec lumen, pupillam attingens sentiremus, nec moto, attritòque oculo illius splendorem in tenebris, quum tamen sentiri experiamur, & asserat idem Arist. *lib. 6. de sensu, & sensili. cap. 2.* licet enim velis non videri quod in pupilla est, vel illud de propinquo, sed quod aliquantulum distat, & è regione sua similitudinem mittit, adhuc tamen intra oculum continetur, & inde perspicitur.

Quod si medium quoque requiris, vt res etiam im-

perfectè videatur, proponunt tenuem, aqueamve humorem, & eum quidem diaphanum, ab externo, & interno lumine illustratum, in quo vaporis imago prius recipitur, & eo mediante in glaciale, nec prædicti vaporis opacitas externi luminis accessum vndique prohibebit, siquidem ex toto vucæ foramen non cooperit, alioqui, siquidem cæcitas fieret, nec propinquitas approximatioque speciem improporionabit, quum sit minutissimi obiecti, & quod ex maiori distantia vix cerni, aut nequaquam poterit,

Quod si vucam opponas, quæ licet colorata sit, & visilis, eundemque albugineum humorem habeat intermedium, per quem sui imaginem possit in crystallinum remittere, nullo tamen pacto conspiciatur, non negabunt tamen vucæ speciem per glaciale expandi (hoc enim manifestè ostendit nigredo apparens in pupilla, suapte natura candida, & splendente, nec habente unde nigredinem præ se ferat, nisi ex speciebus ab vucæ in crystallo idem refractis; monstrat, & visus robur, & spirituum vnio ex ipsius vucæ vicinitate, ex idolis nigredinis, à qua visus, & spiritus congregantur:) sed dicent penes eam tantum partem videri posse, quæ glaciale ambit, nequaquam versus substantiam, quæ directè è regione pupillæ non continetur.

Verum quod vucæ conspectum omnino fugiat, nihilque ex ea videatur, manifestum fit ex eo, quia alias semper aliquid nigrum, qualis est vucæ color, ante oculos sentiremus; cumque hoc non experiamur, nec ipsa, nec quicquam aliud cernitur intra oculum, saltem per se, id est, per propriam speciem, atque ita nec vapor imaginationum causa: si enim (quod obiciebatur) per imaginem suam videretur, quum in illa quæ alicuius propria est, præter colorem, magnitudinem, & figuram situs etiam repræsentetur, intus adesse crederetur, inde siquidem dicitur speciem transmittere quæ possit videri. Rursus visibile quod per propriam speciem mouet, ipso inuariato, & pupilla in eodem spatio existente, semper in vna distantia apparet. Sed huiusmodi visa vapore intra oculum permanente, nec variata pupilla, vbicumque oculum figas, ibidem adesse creditur, in aère, & in quavis alia re conspectui obiecta, proxima, vel remota. Igitur, &c.

Dicendum ergo visionem illam nec certam, nec veram esse, sed fallacem, illusoria, & deprauatam, quod satis confirmat sequens ad eam iudiciū, vanū & corruptum, nempe medio aëri inesse quod nusquam est, culices, muscas, atomos, & id genus alia. Insuper quomodo recta esse poterit, & exacta functio, quæ sequitur ad oculorum vitia, nullaque data inter sensatam rem, & sensorium distantia, sine medio externo? id quæ merito ab Arist. 3. *probl. 9. & 10.* illusoria appellatur visio, & à Gal. 1. *de caus. sympt. supra relato*, potius hallucinatio, non enim saltem proprie, & per se videntur corpuscula illa intra oculum latentia; sed quia obiecti externi speciem modificat, secundum naturam suam coloris, & figuram, imaginantur videri, cum visio potius sit de re ab extra veniente, & per illius speciem fiat, modificatam tamen secundum dispositionem vaporis, qui quia modificat, sentitur etiam, & extrà iudicatur esse, quia ad externi obiecti speciem & visionem videtur, vel cum Gal. 1. *prog. 23.* ob assuefactionem crystalloideis, quæ externarum rerum visioni assueta, quæcumque intus sentit, extrà locata iudicat, suo iudicandi modo. Vbi tamen vapor extra oculum, negari non potest & per propriam imaginem conspici à laborante, non enim est quod impediatur, quinimò experimur in medio aère spectari, & veluti oculis obiectos abigi ab agrotantibus, sentiri; modò accedere, modò recedere. Quare, &c.

Nec obstat, quod ab aliis similiter non conspiciatur, aliorum enim conspectum præ tenuitate fugit, non sic autem laborantium, quia horum visus ab extrinsecum sensum vapore excitatur, atque ita in illius quantumvis latentis, & obscuri notitiam ducitur. Quantum verò faciat ad melius videndum prosecutio obiecti ab initio sui motus, monstrant sagittæ, & aues in altum conscendentes, quæ & melius, & magis prospectantur ab iis, qui primum exeuntes oculis prosecuti sunt, ex quibus ad argumentum patet responsio.

Adnotandum verò hoc potissimum loco inter multa, tamque conquisita curiosè super imagines, illud quod Medicis

Medicis auctoritas non dilute dubitationem maximam ingessit, vtrum imaginationes, & visa orta ob vapores, & humores intra foramen vucæ, & humorem crystallinum contenta, per se, id est, per suam speciem videri possint. Nam videri aliquid intra oculum, multis probat Laurentius *lib. 11. de hist. anatomica, quæst. 2.* sed non per propriam, an per alienam speciem, difficiliter dubium iudicauit Mercatus *tom. 1. suor. oper. part. 5. class. 6. quæst. 156. n. vlt.*

Thomas Garbius *lib. 1. tract. 5. quæst. 67.* affirmant, contenta in oculo per se, id est, per propriam speciem videri, suamque opinionem tuetur primò. Qui habet visa, ea videt, etiam si ad solum aërem respiciat, & non ad aliquod obiectum. Erga ea non videntur per speciem obiecti externi. Respondet Iacobus *in com. cap. 9. Auic. 3. tract. 3.* in eo casu vaporem exeuntem ab oculo à frigiditate aëris condensari, atque ita per suas species videri: sed non satisfacit. Primò, quia sic talis vapor etiam à circumstantibus perciperetur. Secundò, quia sic non esset visio læsa, iudicando ea visa esse extra oculum, contra Galenum 1. *prog. 26.* Dic ergo, impossibile esse nos solum respicere versus aërem, quin aliquod obiectum percipiamus utpote nubem, aut cælum, ad horum igitur species similia visa percipiuntur, quæmadmodum & in aliis affectibus contingit.

Obicit secundò vrgentiùs: nam sicut nos sæpe videmus fulgorem intra oculum contentum, sic similiter videre possumus vaporem peruium coloratum in oculo existentem. Dic cum Gentili *loco cit. super Auic.* disparem esse rationem, quia lumen quod intra oculos videtur, habet esse magis intentionale quam color, ac proinde non aded requirit medium vt videatur, quemadmodum color.

Nec concludit tertium argumentum, quo instructus sic ratiocinatur. Species tractæ in memoriam, reuertentes ad oculum possunt videri, & iudicabuntur quasi essent extrà, Ergo multo magis vapor in oculo existens. Dic, has species iam acquisiuisse suam, vt ita dicam, immaterialitatem, & ided posse videri, quia non requirunt medium. sicut nec lumen, seu fulgor.

Falsitas autem opinionis huius ostenditur. Primò quia sensibile supra sensum non facit sensationem, 2. *de anim. 9.* Secundò, si contenta in oculo per propriam speciem viderentur, sequeretur punctum album relictum in cornea ex cicatrice, debere apparere quale est, cum tamen nigrum appareat, & ed nigrius, quod albius existit, vt constat experimento. Tertio, sequeretur quod huiusmodi visa semper in eodem loco apparerent, contra experientiam, nam si æger respiciat patientem, in hoc esse iudicantur; & si respiciat librum, in hoc esse apparent. Consule Ioannem Buridanum *in sua 4. quæst. super lib. de sensu, & sensili Arist.*

Ad secundum. Quamuis imaginationes ex ventriculo profectæ aquam etiam portendant, certius tamen ex quæ cerebri, vel oculi vitio fiunt, tum quia vapores ex cerebro, vel oculo ascendentes propinquiores magis sunt, quam aquei & phlegmatici (qualis est horum in membrorum natura), tum quia difficile est materias generantes visa ab illis euacuari, facile autem ab stomacho, ac proinde huius consensu euenientes imagines non admodum laboriosè curantur, prout 4. *de loc. cit.* Gal. confirmat. Rursus, aliud est imminere malum, aliud præsens esse; cum igitur visa suffusionem antecedentia iamiam adesse, aut certò futuram significant; non sic orta à ventriculo, quia sæpe non sequitur suffusio: nonnunquam sine noxa per longum tempus durat visum, nihil mirum, si duo hæc genera tanquam diuersa Gal. separauerit.

Ad tertium. Ambo oculi corpori, & stomacho pariter communicant, ferèque eiusdem naturæ sunt, & consimilis passibilitatis: quod si aliquando secus contingat, rarum erit, nec generalis documenti fidem euertet. Iam verò tempus certum non est, nec infallibile, sed illud certum, quamprimum nempe, & citius obtenebrari pupillam, vbi ex suffusione renascuntur visa; atque ita de his loquens Aëtius, vbi, inquit, *apparere inceperint, pelagi coloris similis pupilla videbitur.* Si ex stomacho, non statim Galen. sperat

lib. V.

tenebrosam, sed post tres menses; sic ferè Auic. & post sex, manifestè suffusam; hoc autem intellige, vt plurimum, & data paritate materiæ: Si enim maior copia aquei vaporis ab stomacho semel mandetur, vel singulis diebus, absque intermissione, quamprimum fiet suffusio, & in vtroque oculo: cæterum non ita frequenter euenit, atque ided, &c. Denique quod ad digestionem attinet, putant aliqui legendum apud Auicennam, *indigestionem*, quamuis tamen habeat multiplicari imaginationes per digestionem, hoc est, in ore illius, per comparisonem ad celebratam iam, & peractam coctionem, non sic per respectum ad cruditatem, & indigestionem.

Ad vltimum. Non est hic sermo de visis illis, quæ nonnunquam delirantibus, & omnibus prope morituris clausis oculis videri creduntur, sed de imaginibus oculis apertis falsò apparentibus, & quæ sese offerunt intuentibus, veluti ante oculos sitas: nec dubium est has phreniticis etiam apparere: plures autem speciem licet reperiantur, ex Galeno 1. *de caus. sympt.* & adductis locis sunt petendæ, de quibus graphicè, vt solet, differuit Marcellus Donatus, *de medica hist. mirabili, lib. 2. cap. 9.*

QUESTIO XX.

Vtrum visus organum, præstantius, & vtilius sit organo auditus.

COMMENTARIUM.

ET visus cum auditu remansit quasi destructus.] Intel plurimos, eosque eruditissimos nostræ gentis scriptores, duo extant clarissima sidera, alter Iosephus, historiarum conditor, & in eo genere auctoritatis percelebris, immò Græcus planè Liuius; alius, Philo, qui Platoniam strenui ducis instar doctrinam soli sibi reseruans, eam abditissimis philosophiæ arcanis, abstrusisque mysteriis vallauit. Ille *decimo octauo antiquitatum*, hic *libro de Abrab. & confusione linguarum*, proponunt, etiam per transfennam, quæstionem, num visus auditu sit præstantior, nec immeritò: nam horum sensuum ope, ac beneficio disciplinas omnes capeffimus, ex Arist. 1. *poster. 1. & 1. metaph. cap. 1.* quare illorum par videtur esse præstantia, & vtilitas.

Hic aliorum opera doctos, ac scientes facit; ille inuentione, atque industria sua: nam per vim audiendi quisque magistri excipiens verba, & in animum tanquam per canales transmittens, multa discit: qui verò oculorum acie vtitur, ex his quæ sub eam cadunt, & in mentem per se influunt; vt iam ille industria alterius, & quasi per accidens discat; hic per se, & suapte opera, atque ingenio: iure vt queratur Pythagoras *in aureo carmine* de mortalibus, quod his duobus præsidis, & quasi instrumentis non vtantur ad capeffendam felicitatem. Miseri, qui bona, quæ vicina sunt, non vident, neque audiunt.

Hæc omnia Stoicus explanans Hierocles, *duobus*, inquit, *modis rerum peritiam sumimus, aut per doctrinam auditus, aut per inuentionem aspectu.* Confirmat eo antiquior Arist. *tum citatis locis, tum etiam cap. 1. de sensu, & sensili, docens* valde esse necessarium ad rerum intelligentiam auditum, atque aspectum, sed hunc per se, illum ex accidenti, quia nimirum confert ad verba doctoris in pectus inferenda auditoris.

Quare *lib. metaph. 1.* oculorum sensum maximè extollit, quoniam hic auctor est nobis cognoscendi; variatque differentias rerum comprehendendi, & vt Plato *in Tim.* refert, optimarum rerum cognitionem affert. Ex eo Cicero *ad finem fragmenti de vniuerso, & lib. 3. de natur. Deo,* oculos à natura nobis datos voluit, vt duo lumina ab animo ad oculos perforata haberemus: quibus duobus sensibus vis rationis explicatur; in his enim vtitur mens gemino nuncio pro corporis necessitate, vno, qui oculorum, altero, qui aurium. Cicero *lib. 1. Tusculanar. quæst.* sensus animi esse fenestras, dixit, aures præsertim, atque oculos.

Eorumdem sensuum usu, & efficacia, magis quam ceterorum, mirandum in modum commouentur affectiones animi, oculorum maxime, ex Horatii sententia, ad *Pisones*.

Segnius irritant animos demissa per aures.

Quam qua sunt oculis subiecta fidelibus, & qua.

Ipsæ sibi tradit spectator.

Qui tamen *epist. 1. lib. 1.* etiam feris moribus hominem, auris beneficio traduci ad mansuetudinem monet,

Si modo cultura patientem commodat aurem.

Euripides, & prius Herodotus in *Clio*, sic ait: *aures minorem apud mortales fidem merentur, quam oculi.*

Contra sapientes, ex Platone in *Phaedro*, oculis principem locum tribuunt. §. *Visus sensibus omnibus corporis præstat.* Ita *Isidorus lib. 1. Orig. cap. 80. melius oculis que sunt deprehendimus, quam ea que auditione colligimus, qua enim videntur, sine mendacio proferuntur.* Hoc modo Galenus oculos vocat membra diuina, *lib. 16. de usu part. cap. 3.* hic enim sensus certissimus est, à quo cum orta sit philosophia, ut *Philo probauit non longè ab extremo libro de legibus specialibus*, magis quam auditus veritatis confert cognitionem, quare *Arist. lib. 2. de anima. Maxime, inquit, sensus est visus, & nomen accepit à luce, quia sine luce videre non potest.*

Hinc illud *Philonis*, siue alterius cuiuspiam, de oculorum præstantia. *Cum ex materia corruptionis obnoxia concretæ sint oculi, eò se tamen sustulerunt, ut ab omni loco terreno longissime disjuncti, vel in cælum vsque, remotissimam à terra sedem recurrant.* *Plutarchus extremo libro, de aqua, & ignis comparatione*, acutissimum esse omnium sensuum arbitrat, ex eo quod ignea eius vis sit, ac natura, & iuxta *Platonem cælestium globorum conuersionibus se accommodet; licet Aristotelis placuerit, aque esse illum naturæ lib. de part. animal. cap. 10. & lib. 5. de generat. animal. cap. 1.* quidquid *Carpentarius* hos auctores conciliare studeat, explosus à *Laurentio lib. 11. de hist. anatomic. quæst. 6.*

Milesius Thales tantum ab oculis aures discrepare sensit, quantum à veritate mendacium. Itaque veteres illi prudentes, & acuti mortales, ea nos potissimum arbitrantur scire, quæ videmus: ex hac certitudine celebre ortum prouerbum, *Auribus fideliores oculi*, de quo plura congerunt *Adrianus Iunius cent. 4. num. 41. Adagiograph.* qui eruditè hoc prouerbum explicat *schil. 1. cent. 1. num. 72.* *Apuleius de dogmat. Platon.* oculorum operâ hominem tradit meritum fuisse cælum, siderum cursus, astrorum ortus, atque obitus; ex quo pulcherrimus, & vberimus fons ille manauit philosophiæ.

De audiendi verò facultate sic scribit. *Audire verò quid homini magnificentijs potuit euenire, per quem prudentiam sapientiamque disceret, numerosque orationis metiretur, ac modos faceret, fieretque ipse modulatus, ac musicus. Ita homo nihil scit absque doctrina, hoc est, aurium ope, atque presidio: & Lactantius l. 3. cap. 9. plus in auribus, quam in oculis positum esse prodit, quoniam & doctrina, & sapientia percipi auribus solis potest, oculis solis non possit.* Ita reconditioris doctrinæ libri Aristotelici, ab audiendo vocati sunt *Acroamatici*, ut est apud *Ciceron. lib. de finib. 5.* & *Herodotus lib. 7.* sedem animi in auribus statuit.

Præclarus est *Callimachi* locus, in literarum, eruditionisque commendationem, quo id solum viuere nobiscum docet, quod per aures influxit in animum, quem in suam *Anthologiam* transtulit *Ioan. Stobæus serm. 79.* *Hexastichon* est sic Latine versum ab *Augustino Vignolio*, Poëta famigerato.

Nil sparsisse suat fragranti rore capillos,

Seriatque odoratis implicuisse comis.

Luxuriosa dapum citò deperit hausta voluptas,

Tota vel extremo gutture rapta perit.

Fixa manent quæcumque animo sunt fusa per aures,

Hæc mecum nunquam deperiura sero.

Plautus tamen Trucul. sc. 6. act. 2.

Pluris est (inquit) oculus, restis unus, quam auris decem:

Qui audiunt, audita dicunt: qui vident, plane sciunt:

Contra *Thebanus Epaminondas* putauit sapienter, quemlibet audiendi potius, quam loquendi studiosum

A esse debere, ex auditu enim nascitur doctrina. Huc illa quæstio spectat, plùsne conferat ad discendum lectio, an auditio, hoc est, vox viua an magistri muti; hinc *Cleanthis* laudata patientia in *Zenone* audiendo.

Redeo ad vim oculorum, quos nimis argutos argute Cicero dixit, *lib. de legib. 1.* Ex iis absque vilo sermone etiam intimas animi cogitationes aliorum cognoscimus: sic ardor oculorum, iratum ut agnoscamus, facit: nictus & agitatio crebrior, admonentem, vel simulantem: defixi hærentisque, admirandum: modesti ac deiectioni, pudibundum: læti atque hilares, amantem: tristes ac torui, inimicum atque infestum.

Insuper, quomodo valent oculi, valere & corpus, siue in melius, siue in peius, Galenus demonstrat ex *Hip. 6. epid. scil. 4. text. 28.* quia affectus penè omnes interni, externi, corporis, animique indicantur oculis; & ex his melius, quam vilo alio ex membro, fortè etiam pulsus; quorum fabricam, usum, ac præstantiam *Plato* celebrat in *Tim.* præ cæteris.

Deinde, nihil nos magis in Dei, & rerum ab eo creatarum erigit contemplationem, quam acies oculorum. Iam verò *Homerus*, & ex eo *Virgilius 6. Æneid.* quæ de duplici porta fingunt eburnea, & cornea, planè usum expriment horum sensuum: eburnea sensum indicat, aurium, quod quæ ex ore prodeunt verba, eburnea propter candorem dentium, quæ aures feriunt: cornea oculorum, ob nigrum pupillæ colorem. Sic *Didymus* somniorum portas explicaturus, *Vlix. 19.* quidam per *Synecdochen* corneam portam affirmant significare oculos, quod prior oculi tunica sit cornea; eburneam verò, os, & internos dentes colore eboris: Hinc fideliora sunt quæ videntur, quam quæ dicuntur, quod per cornu quidem videri potest, per ebur nequaquam.

Vidisti quanta sit in homine, aurium, oculorumque præstantia, quod discrimen: sed maxima est vis aurium, maxima oculorum, vtriusque rara nobilitas. Omnino maior oculorum, cui omnes etiam aliorum sensuum functiones propterea tribuuntur, quare ipsis sensibus nostris quibus anima per corpus vitur, nihil est oculis præferendum; & idè in *Scriptura Sancta* visibilia nomine sensibilia cuncta significantur. Omitto rationes ex *Aristotelicorum* penu depromptas, quas collegit non ignobilis *Philosophus Veronenis Gabriel, q. 1. scil. 6. in 1. lib. Arist. de prima philosophia.*

Quid plura? nonne apud antiquissimos *Sophos*, immò eruditissimum, ac grauissimum *Philosophum*, ac *Theologum* *Platonem Philonem lib. de ebrietate, & de plantat. Noë*, oculus, princeps est corporis pars? Nonne ex ipso, in *lib. de officio Moysi*, eadem est oculi, ac mentis comparatio: quia quod est mens in anima, hoc est oculus in corpore. Quare *Plato in Alcibiade, 1. non longè à fine*, oculus esse animam, & pupillæ aciem, sapientiam tradit: & *lib. 7. de re public. affirmat*, nulla corporis parte melius videri alterius animum quam oculo; qui idcirco à *Platone*, & *Arist. in Physiogn.* speculum naturæ vocatur, ut probat *perdoctus Thomas Campanella in suis dissertationibus de natura rerum, cap. 12. art. 5. in med.* Nonne quod in cælo Sol, & Luna, ipsum id sunt in homine oculi? Sol, & Luna, duo mundi lumina; oculi certissima in carne sidera, fulgent è sublimi, splendore micantissimo inferna collustrant, perinde ac in statione speculatores, interdum noctuque nobis excubantes, dignitate & usu Soli non cedunt. Animi enim sunt indices, cuius omnes affectus exprimentur apprime: nam mirantur, amant, concupiscunt, amoris, iræ, furoris, misericordiæ, vltionis ex se manifesta præbent indicia: in audacia prosiliunt, in reuerentia subsidunt, in amore blandiuntur, in odio efferantur, gaudente animo hilares subridunt, eodem incedente languescunt, eo ita flagrante exasperantur, in cogitatione quiescunt: quapropter ex vario, & multiformi aspectu variè nuncupantur: totui, truces, flagrantes, graues, transuersi, submissi, blandi: quare illis natura dedit locum, quem in cælo Soli, tanquam mundi oculo, & in homine menti,

Vltimò, Organum visus præstat organo auditus: nam illius ope plures differentie rerum certius, promptiusque cognoscuntur,

cognoscuntur, ex *Arist. lib. de sensu, & sensibili, cap. 1.* Sic ab officio, à materia, à potestate, auditu præstantior est visus, & plura, & meliora, & è longinquo magis cognoscimus, & tenuiores sunt eius spiritus, & cum luce cognatio, quæ qualitarum omnium est nobilissima, communissima, & notissima, ut probat *Scaliger in Cardanum, exercit. 30. 2. num. 6.* quare visus sensuum omnium acerrimus, præstantissimisque est, ut affirmant *Cælius Rhodiginus l. 20. lect. antiq. cap. 17.* Quare idem *Platonius, Philo lib. de officio Moysi*, oculi pupillæ mentem confert §. *Homini Deus excellentem quandam largitus est anima animam, tanquam in oculo pupillam, &c.* Nec te pigeat consulere eum: nam tam grauis, & politus scriptoris, insignes & præclaræ sententiæ mihi semper visæ sunt, ut relictis *Arist. & cæterorum philosophorum*, huius præcipue auctoritate rem istam confirmare nunc placeat.

Ex eo (inquit idem *Cælius lib. 3. lect. antiq. cap. 28.*) factum est, ut quemadmodum imago animi, vultus est, ita indices oculi; & propterea à prudentissimis dictum, animum in oculis habitare: & ob id Galenus, vir in medicina tantus, & rerum scientia non incelebris *lib. 3. de usu part. cap. 10.* cum *Platone dialogo 6. de re publica*, nunc organum vocat lucidum, nunc solarem animalis particulam, & diuinum quoque membrum nuncupauit.

Visum ergo sensuum omnium nobilissimum ostendunt plura Primum, quia perfectione, certitudineque cognitionis cæteros sensus longè superat, & temporis momento peragitur. Quare ad præstantissimas vtilitates visus omnium maxime confert, & sic eum præ cæteris diligimus, ita *Aristoteles lib. 1. metaphysic.* ipsum omnibus sensibus anteponebat, quia hic vnus ex omnibus maximam nobis rerum cognitionem affert, ut tract. de visus nobilitate, firmavit *Andreas Laurentius*; sic sapientissimus ille senex *Tobias* cæcitatem deplorabat, inquires: quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video? Denique adeò excellentissimum est videndi organum, ut ad aliorum sensuum significandas operationes, videndi functio ob illius dignitatem accommodetur; sic *Exod. 20. & omnis populus videbat tonitrua, seu voces*, pro audiebat.

Præstantior ergo est organum visus auditu, præsertim quod nil videri possit absque luce, nec discerni colores absque ea, ut *Mathematicæ disciplinæ*, ac naturalium rerum studiosi validis argumentorum comprobant rationibus: Lux autem inter ea quæ sub sensus nostros cadunt, pulchrior, venustior, amabilior, ac delectabilior, quia eius incomparabilis est puritas, & efficacia sua omnia penetrat, & causam cælestium generale, & principale instrumentum est; immò est pulchritudo, & ornamentum omnis creaturæ visibilis: quare *Salomon Ecclesiastic. 11. ait. Dulce lumen, & delectabile, oculis videre Solem.* Si enim auferas lucem, omnia in tenebris ignota iaccunt, ut *lib. 4. in Daniele*, doctissimus probat *Benedictus Pererius.* Et de his arduis quæstionibus hæc sint satis.

HISTORIA IX. GALENI, De Cantharidum veneno.

Cantharidum noxia vis, ex quarum assumptione plures emortui.

Quidam dictionis huius mentem haudquaquam intelligens quidam Medicus, prædictas partes à cantharidibus abiectis, deatque corpora hydropico: cui cum à primo die abscessus in sura apparuisset, post tres alios dies scilicet est, effusaque copiosa aqua curatus esse visus est, quod pars tumoris præter naturam plurima statim ad moderatorem redacta sit, verum tamen non multis post diebus obiit. Quam ob causam Medico quidam crimen ingessit, perperam data esse cantharidum corpora inguens: nempe propinanda ablatis corporibus, tum caput, tum pedes, tum alas, idque esse quod in dictione enuntiatum. Quare non cumcatus audax ille Medicus, hydropico alteri ita propinavit, moxque factò similiter in femore abscessu, scilicetque

atque effluxo similiter humore, multis post diebus hominem mori contigit, &c. *Galenus lib. 4. de rat. vict. in morb. acur. com. 122.*

PARAPHRASIS.

Cantharides, etsi aliquibus partibus sui corporis venenolas, correctas tamen, & permixtis medicamentis quæ illarum malitiam retundere queant, hydropi posse esse ex usu ad prouocandam vrinam, serosisque humores per eam euacuandos, apposita historia, latè prædiximus *lib. 2. in com. hist. 117.* ad quem locum pro huius historiae explicatione remitto.

Vnum solum confert, cantharides excessu quarto ex-calfacere, & exsiccare, haberèque summam erodendi vim, quo pacto viscera, & partes per quas transeunt, ita exulcerant, vt sanguinem fundant, vt auctor est *Galenus 4. simpl. cap. 18. & lib. 10. cap. de sero.* Exit autem cum deiectione exulceratis intestinis aliquando, sed semper cum vrina, quod horum animalium vis natia quadam repugnantia partes omnes vrinæ inservientes feriat, laceret, & pre-mat. Hoc autem accidit, non solum cum potui dantur, sed quod magis mirum est quum in cataplasmate miscentur, quod ad exulcerandum, & euacuandam materiam imponitur pubi, testiculis, renibus, coxis. Habere autem vrendi vim, constat, quia exterius appositæ vesicas excitant, & caustici instar cutem vrunt, quando ab alto ad cutem, & ambitum corporis, venenatos, seu alios humores attrahere oportet, vbi somnus inexpugnabilis vrget, & frigidi ac chronici morbi fatigant.

Epota cantharides ardorem in toto corpore excitant, dolorem intolerabilem, vertiginem amentiam, & tandem absumptis spiritibus, virium defectum, atque iteritum afferunt. Excalfaciunt, visceraque exurunt caliditate sua, ex *Dioscorid. lib. 6. cap. 1.* quo pacto præcordia magis dextra inflammantur, quam sinistra, quum per iecur transeant ad renes, sed certius signum est, si in ore cedrinæ picis sapor percipiatur, vt cum *Dioscoride* omnes postea auctores confirmant, quoniam humores qui in ventriculo, ac iecinore versantur, deurrunt, quorum vapores exhalantes picis odorem repræsentant, vt proprio exemplo ostendit *Langius lib. 1. epist. 47.*

Sed dubium est maximum, quo pacto *Galenus* calumniatur & vocet Medicum audacem, si sequutus mentem *Hippocratis* in hoc textu, exhibuit cantharides abiectis alis, capite, & pedibus? Lacuna in suis perdoctis commentariis in *Dioscoridem*, hoc difficillimum dubium extricare non potuit. Dic tu, audaces Medicos vocari posse illos, qui remedia administrant temerè, perinde ac illi qui aleam iaciunt, de quibus loquitur *Galenus lib. 1. epid. scil. 2. com. 50.* Quare temerarius fuit ille Medicus, qui doctus oraculo auctoris libri acutorum, qui non est magnus *Hippocrates*, vt passim in illis libris *Galenus* inculcat, & præsertim in *proæmio lib. 4. & in hoc lib. com. 5. & lib. 2. com. 38. & lib. 10. com. 18. & 3. de dif. resp. 6. & lib. 9. de placit. 6.* & alibi, ventrem illarum hydropico solummodò obtulit, quum conflet ventrem tantummodò esse venenosum cæteras verò partes alexiterias. Hoc modo *Galenus lib. 11. de simpl. capi. de cantharidib. & 2. de anridotis, cap. 7.* inter propria alexipharmaca cantharidum, reponit illarum pedes.

Maioris tamen machinæ est explicare, cur cantharidum venter hydropico oblatu, non alia horrenda symptomata excitauerit, præter abscessum in sura, ex tam multis quæ huic funesto morbo superuenire solent? Dic, naturam ex epoto veneno labefactam, maiori aquosi humoris copia viribus iam penè extinctis regenerata, crudum, & pituitosum sanguinem potius ad pedes excreuisse, quia hic deorsum magis fertur; deinde pedes in decliui loco positi, frigidi sunt, ossei, neruosi, & remoti à fonte caloris. Sed iecur post abscessum œdematosum, sectum, & ex quo humoris copia emanauit, cuius excretio ægrum erat leuatura, mortuus fuerit: ea est causa, quoniam ex morbo, & ex veneno erodente viscera erant corrupta; & sic remanente intemperie in iecore, eaque magis adacta, resolutio spiritu, & exhaustis viribus vitam finiuit. Interim

de curatione veneni à cantharidibus illati, lege Langium *vir. loc. Matthiol. in cit. loc. Dioscorid.* & alios, qui de venenorum curatione eximie disceptarunt.

HIST. X: ALZAHARAVII.

De morfu Apum.

Ictus ab Apibus, cinere superposito, curatus.

ET vidi qui curaret educere sanum ex vasis apum, & morfus esset ab ipsis super maxillam inferiorem, & sequens est stupor dentium, & festinanter curabat ad ignem, & igni locum approximabat, licet supponebat ei cinerem calidum, & interrogatus à me super hoc dixit, quod non inuenitur medicamentum ad minuendum dolorem melius, quam illud, & c. *Alzaharavius lib. 2. 9. pract. sect. 2. cap. 29.*

PARAPHRASIS.

A Pes aculeo suo pungere, ac mordere, & dolorem inferre, & ex concursu humorum ad ictam partem, inflammationem concitare cum rubore, & tumore coniunctam, quin simul venenosa qualitate cor opprimere, firmat Serapio *lib. 5. Breviary cap. de punctura apum.* Oportet ergo in parte affecta imponere, quæ repercutiendo, dolorem lenire possunt, vt sunt aqua rosacea, aceto, & succo plantaginis, bolo armeno, & fantalo permixta. In hanc rem plura Arabes ad apum morfus consimilia parant auxilia, Rhasis *20. continens. cap. 2. & 8. ad Almanf. cap. de puncturis apum.* Gilbertus Anglicus *7. compendij, eodem titulo.* Varignana *serm. 4. praxis, tract. 3. cap. 6.* Conciliator *lib. de venenis, tit. de morfu apum.*

Post sanguinis missionem, & reuellentia auxilia, lauri folia viridia, trita, & super partem apposita venenosis apum ictibus mederi certum est, de cuius auxilij laudibus mira auctores supra citati prodidere. Maluam contra aculeatos apum morfus prerogatiuam habere, affirmat Ruelius *1. 2. de natur. stirp. cap. 5. 2.* His si non succumbat dolor, vehementerque ardor in parte sentitur, pars scarificetur, quam sugendam, ac dilandam illi monere, cum Haly Abbate *4. punct. cap. de medela puncturæ apum.*

Ad dilatandum autem, venenumque foras evocandum, nullum cinere præstantius esse auxilium, & vtilius iudicabit, qui non ignorat ex Dioscoridis lectione *lib. 5. cap. 93* huius vim esse calefactiuam, & attrahentem valde. Eligendus cinis præsertim ficulneus, nam caliditate sua attrahit & abstergit. Scis enim apud doctrinam Galeni *lib. 7. simp. tit. de cinere,* & Pauli *lib. 7. eodem titulo,* non omnem cinerem idem exacte habere temperamentum, quoniam pro materia combustæ differentia euariat: Acerbarum enim arborum cinis, nempe quercus, & ilicis, arbuti, fagi, lentisci, hederæ adstringendi vim non modicam obtinent, qua sanguinis eruptionem compescit.

Ob id Pontzetus ad aculeum extrahendum *lib. 3. de venen. c. 15.* non alio vitur medicamine, nisi ex oleo, cinere, & fermento simul permixtis: cuius veneni antidotum est succus coriandri cum saccharo epotus, ex Christophoro de Honeftris *in suis problematib. de venenis, probl. de morfu apum.* Cætera præsidia lege apud clarissimum Moussetum *tit. de morfu apum,* qui de insectis, post Gesnerum, & Arnoldum Verokelium *lib. 4. de venen. cap. 3. de morfu apicularum,* & alios, selecta remedia proposuit. Si vero de apum alimento, mira in opere suo industria, magistratu, castitate, munditie, reparatione, si forte earum genus vniuersum extinguat, pulchra audire gestis, lege Matthiol. *lib. 2. in Dioscorid. c. 77.* Virgil. *lib. 4. Georgic.* Florentin. *in Geop. lib. 15. c. 2.* Arist. *3. de generat. animal. c. 10. & lib. 5. de hist. cap. 11.* Plin. *lib. 11. cap. 16.* Lactant. Firmian. *lib. 1. cap. 18.* Varron. *lib. 3. de lingua Lat. cap. 16.* Archelaum *lib. 2. de hist. cap. 11. tit. 37.* Colum. *lib. 10. cap. 11.* Plutarch. *lib. de caus. natural. cap. 36.* Albert. Magnani *lib. 8. de animalib.*

tract. 4. cap. 4. Auic. lib. 8. de animal. cap. 6. Pallad. lib. 1. cap. 39. Ionstonum *in sua Thaumatrographia tit. de exanguibus cap. 2.* & alios, quos ex facundissimis præcorum; & recentiorum monumentis citat laboriosissimus, & omniscius Aldrouandus *lib. de insectis, cap. 1. de apibus.*

QVÆSTIO XXI.

Vtrum hæmodia, sit propria dentium passio.

COMMENTARIUM.

ET sequens est stupor dentium.] Quoniam cum Alzaharavio agenda res est, ne id quidem amplius explicare grauemur, cur scilicet ad apum morsum sequuta est congelatio dentium, quam Græci hæmodiam vocant, (hoc enim verbum in vetustissimis huius auctoris codicibus adinueni. Quare vt luculentior, expressiorque fiat eminentissimi auctoris enarratio, ad Auicennæ vireta diuertendum, abs quo didicimus dentes premi dolore, commotione, perforatione, corrosione, ruptura, denigratione attritione, vacillatione, stridore, & congelatione, in quam facilius incidunt, quum sint ossi, frigidi, & exangues; ex quo factum est vt commorsa maxilla, ob calorem, & dolorem patentibus poris, promptius frigori aeris esset obnoxia, & sic dentes subiecti stupore hac de causa fuerint oppressi.

Illud ergo in præfenti non omittendum, à paucissimis animaduersum. Vtrum dolorificus ille stupor ex acidis, & auferis cibis contractus, quem Medici hæmodiam appellant, sit etiam dentium passio? Dissuaderi enim videtur ex eo, quoniam pars quæ sensu destituitur, nequaquam potest obstupescere: atqui dentes insensibiles sunt: ergo hæmodia laborare non possunt.

Minor multis suadetur, & primò, quia dentes inter ossa numerantur, *1. lib. de ossibus cap. 5.* ossa autem sensu omnino carent, *1. de element. cap. 2. 13. meth. c. 2. 2.* vbi de capitis osselocuens, scribit sensu carere, quemadmodum & reliqua omnia: idèd namque *lib. art. med. cap. 19.* dicuntur à seipsis gubernari, quia scilicet naturales facultates, quæ insite sunt, solum habent: vnde non illis inferuntur nervi, quibus sensifica vis; animalisque spiritus deferantur: nec verò necessum ruit ossa ipsa sensu donari, siquidem sua duritie, reconditòque situ tuta erant, & immunia ab iniuriis externis, quibus sentiendis, fugiendisque natura sensum tribuit animalium partibus, illis denegans, quas in imo corporis recondit, quantumuis mollissimis, cuiusmodi sunt viscerum carnes, & *cap. 2.* quæ terrea, crassa, duraque sunt minimè sentiunt. Quum ergo dentes eam habeant constitutionem, credendum est non sentire, eo maxime quòd illorum soliditas, & durities suam incolumitatem sine sensu poterat tueri. Tertiò. Molestiorem sensationem efficit fractio, sectioque, quam quæuis alia doloris causa. Sed dentes circa dolorem, citràque sensum vltimum quotidie scinduntur, & exeduntur. Ergo videntur esse omnino insensibiles, & ex consequenti non posse illis competere hæmodiam.

Oppositum tamen docet Galenus *lib. 2. de loc. affect. cap. 7.* docens affectum illum proprium esse dentium, & gingiuarum *1. de causis sympt. cap. 5.* dentibus accidere post acidis, & acerbos cibos, præsertim immaturos, quorum esu stupent, nec suo mandandi munere fungi possunt. Cum verò stupor, teste ipsomet Galeno *lib. 5. de loc. cap. 1.* sit insignis quædam refrigeratio, sensus & motus difficultatem inducens, meriò adiunxit *cit. lib. de caus. sympt.* quòd hæmodia est symptoma tactricis facultatis; & cum dentibus insit, apertè innuit eos sensu præditos esse, quod euidenter scribit *5. de comp. med. sec. loc. cap. 8. & lib. de ossib. cap. 5. ad fin. & 16. de vsu part. cap. 1. & Auic. 1. 1. doct. 5. sum. 1. cap. 5. & 7. 3. cap. 1. & 4. Aëtius terrab. 2. serm. 4. cap. 19.*

Idem poterit suaderi hunc in modum. Dentes omnes suscipiunt propagines à tertia coniugatione neruorum. Atqui nervi illi omni parti, vel membro cui inferuntur, vim deferunt sentientem. Ergo ea non destituuntur dentes.

res, Secundò. Sensus datus est animantibus propter conseruationem, & custodiam. Atqui dentes cum nudi sint, occurrentibus iniuriis exponuntur. Ergo vt ab illis se tuerentur, oportuit sensu donari. Quod experimento etiam ostenditur: nam quemadmodum sæpe dolor permanet dente ablato, ita nonnunquam confestim cessat. Sed non cessaret, nisi dentem ipsum occuparet, siquidem si in gingitis, aut neruo consisteret, duraret adhuc dente auulso: Ergo negari non potest, dolere, & sentire, ac proinde stupere, & hæmodia laborare.

Sed antequam ad argumenta pateat solutio, aduertere oportet, quòd Auenzoar *lib. 1. sui thez. tract. 9. cap. 19.* arbitratur, non solum dentes, sed & ossa omnia sensum habere, etsi crassum & obtusum, propter sui siccitatem, & duritiem. Inducitur autem illud existimare, quoniam sicut cerebrum dicitur transmittere per nervos virtutem sensibilem membris, & cor spiritum vitalem per arterias, ita hepar per venas nutrimentum. Atqui ossa etiam si venis careant, sanguinem intra se per meatus recipiunt, quo nutriuntur, & crescunt; sine arteriis vitalem spiritum, quo viuunt, & à putredine seruantur. Ergo licet nullos habeant nervos insertos, suscipient in se à vicinis vim sensitivam, tum quia illa minus spiritualis non est minusque potens ad penetrandum, quin potius magis quam vitalis, & multò plus quàm sanguis; tum quia per exiguum, breuèque spatium, & materiæ, & facultates possunt ad membra peruenire sine canalibus: non enim necessarios esse nisi ad longum interuallum, scribit Galenus *lib. 6. de vsu part. cap. 17.*

Nec vero putat Zoar sententiam suam à Galeno alienam, quum *lib. de plenit. cap. 4.* affirmet, in ossibus nonnunquam grauitatis sensum percipi. Quòd si supra relatis locis, ossa sensu priuauit, intelligendum esse, inquit, ac si diceret illa parum sentire; non aliter ac dicere solemus, visu carere eum qui parum videt; sine collo esse, qui breuissimum habet; sine memoria, qui modicam; inspidum, & ingustabile, quicquid exiguo gustu, saporeve præditum est.

Quòd si destituantur neruis, non infert sensu etiam destitutos esse, quemadmodum licet arteriis, & venis careant, non idèd nutritione, & vitali calore priuari dicuntur. Quamuis autem duritie sua frangentibus causis resistant, multò melius sensu prædita suæ incolumitati consulunt. Denique si, quando frangitur, scinditurve os, dolere non videtur, sit quia lædi non potest, quin caro vel membranæ lædantur, quæ cum sint acutissimi sensus, hebetem ossis sensum simul & dolorem obscurant: duobus enim *do'oribus, & c. 2. aph. 48.*

Multò tamen magis consonum est doctrinæ Galeni, & Medicorum ferè omnium, simul & Philosophorum, nequaquam sentire, nec opus fuisse, cum sint interius sepulta, atque ita remota ab occurrentibus externis, ingentique creata duritie, qua frangentibus resistere, suamque integritatem poterant seruare. Præterquam quòd si sensum obtinuisent, magis ille ad molestiam & dolorem, quam ad incolumitatem inferuiret; perpetuò enim dolerent à pondere, & grauitate corporeæ molis. Demum fidem manifestam facit insensilia esse ossa, quòd in vlcere antiquo si os carne iam, & membrana penitus nudatum secetur, aut lima radatur, nihil prorsus sentire experimur.

Et sic commodè interpretandus Zoar, circa ossium sensibilitatem, ac si dicat ratione membranæ vestientis ea sentire, sicut intelligendus Galenus *lib. 5. sec. loc. cap. 8.* dum in seipso maximum expertum fuisse dentium dolorem asseuerat, quam historiam *1. in hist. 67. descripsimus.* Quare dic ad primam confirmationem minoris, propositi in initio argumenti, idque secundum Galenum, quòd licet dentes inter ossa referantur, & hæc sensu careant, specialem tamen ob causam decuit eos ex cerebro neruos recipere, simul & sentientem virtutem, sic instituentem natura, tum quòd iis quæ sibi occurrunt nudi sint expositi, tum quòd ipsos vnà cum lingua sentire oportebat, ac sapores discernere, non aliter quàm cæteras oris particulas, *16. de vsu part. cap. 2. prope finem.*

Ad secundum. Quamuis ea quæ dura sunt, frigida & sicca, hebetem & obtusum sensum habeant, eo tamen non omnino priuantur, nec illud voluit Arist. sed tantum parum, & debiliter sentire, ad mollium comparisonem, quæ quia facile patiuntur, formasque & impressiones obiectorum melius suscipiunt, acutissimi sunt sensus, præterquam quòd ita docuit, ad hoc vt sentiendi acrimonia suæ molititæ prouiderent ab occurrentibus obiectis.

Ad tertium. Aretæus antiquissimus Medicus *lib. 2. de morb. diuturnis, c. 12.* intar miraculi esse putat, & quæstionem ab homine insolubilem, soli Deo cognitam, cur fracti, sectiue dentes non doleant, intemperati autem doleant vehementer, quum sectio, vel fractura sit maior dolendi causa, quam quoduis intemperamentum, & causam prædicti euentus arbitratur dentium soliditatem, & duritiem: cum enim dolor (inquit) res quædam sit aspera sensui, nec ea quæ densa duraque sunt, vt dentes, contactu & vulnere exasperentur, sit vt non doleant, quando secantur, vel franguntur. At si ex subita, & repentina naturæ mutatione proueniunt dolores in parte sentiente, cur non molestabitur dens, & dolebit vehementer, vbi repente soluitur naturalis vnio, continuitasque suarum partium?

Adiungunt alij, voluisse naturam, vt non dolerent dentes ex fractura, & diuisione, propter natiuam duritiem, & soliditatem, qua frangentibus poterant resistere, & suam vnitate tueri, non aliter ac mollissimæ carni datum est ad molititæ tutelam, vt ex intemperamento molestiam, dolorumque perciperet, sed multo maiorem ex diuisione, cui carnis molititæ maxime subiecta erat. Verum si potentior est dolendi causa, diuisio, quàm intemperamentum, quomodo efficere potest natura, vt dentes solum ex minore occasione doleant, & sensitua virtus in vna eademque parte, non sentiat illud quod magis sensibile est?

Conciliator *dis. 43. in appendice prope finem tertij,* scribit, dentes quidem (quod verum est) gratia suæ duritie sensum habere obtusum, & obtusorem penes superficiem externam, partisque à neruo remotas; præterea diaphanos esse, & porosos: & quia externa potissimum parte tanguntur, vel minimum, vel nequaquam occurrentia corpulenta, & terrea sentiunt: cum verò huiusmodi sint illa quæ frangunt, & continuitatem soluunt, idèd non debent dentes quando secantur, ita dolere, quàm cum ex intemperamento, dolore afficiuntur, quoniam qualitates primæ, & inter eas illæ quæ magis actiuæ sunt, tantquam magis spirituales, vndique penetant, & sentiuntur.

Serapio *tract. 2. cap. 16.* & Haly Abbas *2. theoric. 10. & lib. 9. cap. 17.* cum quibus multi, affirmant dentes omnes insensibiles esse, nec vllum per se habere dolorem, siue à solutione, siue à temperie; eum verò quo sæpe vexamur, potius in neruis, & pelliculis gingiuarum, quàm in dentibus consistere. Cur verò ad dentis intemperiem doleamus, non ad sectionem, aut fracturam, sit quoniam sectio ad neruum non pertingit: dentium autem calor, aut frigus magna cum celeritate ad neruum penetrat dentis radici appositum. Quemadmodum enim metalla calorem, & frigus promptissimè suscipiunt, & per se tota transmittunt; ita dentes, quam contrahunt intemperiem, per occultos, reclusosque meatus quos habent, celerrimè ad neruum demandant, vt cum dolore ingenti sentiantur; sic instituentem natura, vt dentes sine sensu, quem durities non admittebat, incolumitatem suam ab intemperantibus tuerentur; frangentibus enim & secantibus satis pronisum esse arbitrabatur soliditate, & duritie; & hac de causa dici potest dentes suscepisse neruos à tertia coniugatione, *9. de vsu part. cap. 15.* quamuis expresserit Galenus decuisse illos sentire, eo quòd nudi occurrentibus exponantur; sine sensu siquidem poterant integritatem suam seruare non aliter ac vngues quibus natura simili artificio prouidit, supposito neruo, ad quem velocissimè transmitterent perceptum intemperamentum cum magno dolore sentiendum.

Iam verò si dente sublato confestim cessat dolor, non est quia ad dentis ablationem aufertur sensifica vis in eo existens,

existens, sed quia tollitur putredo, à qua dolor excitabatur: Verum secundum Serapionem, & Haly Abbatem ubi supra, mitigatur nonnunquam dolor cum eruitur dens, eo quod cessat distentio, oppressioque facta à dentis mole, & corpulentia. Defendi ergo potest, non sentire dentes, quemadmodum nec etiam pulsant, quia arteriis destituntur, licet vicini nervi dolor imaginari faciat dentem ipsum dolere, sicut arteria gingivæ prope dentem pulsans imaginationem inducit pulsantis dentis, quod imaginatus fuit Galenus lib. 5. de compos. med. sec. loc. cit.

Sed ad hæmodiam revertamur, quæ auctore Galeno lib. 1. de caus. sympt. cap. 5. est oris, & dentium stupor, ob acidum, acerbis que cibis suboritur: stupent enim dentes, nec suo mandendi munere fungi possunt. Accidit etiam hoc malum, ob naturam humoris in dentibus contenti, aut à ventriculo ad dentes exhalantis, aut ob vomitum eos offendentem. Galenus verò vnius tantum causæ commemoratiorem fecit, scilicet ciborum acidorum, quia hæc in prædicti mali generatione est frequentissima. Differt ergo hæmodia ab stupore: hic enim accidit nervis, membranis, venis, arteriis, catni & cuti, & totius corporis symptoma est, quod insigniter ad tactum spectat; illa solum dentibus, & gingivis contingit, de qua Arist. 1. probl. 37. & 38. Auic. 7. 3. tract. 1. cap. 23.

Inquires hoc modo, quomodo exasperabitur à levi agente externo dens, si à ferro non alteratur? Dic, sapores validè alterant; eum ergo meatus dentium dicti facile transmittant alterationem nervis, acidam, vel austeram, inducunt cum refrigeratione densationem in nervos, quæ densatio, congelatio appellatur.

Cur verò hæmodia ex acidis contracta sanentur à portulaca frigida, difficile quæsitum est. Illud concedit Galenus lib. 6. simpl. de portulaca, & lib. 2. cap. 46. Paul. lib. 7. ecd. iii. Respondet Arist. 1. probl. 38. quoniam succus portulacæ acorem habet, cuius gratia trahit ad se affinitate quadam acidum faciens hæmodiam. Sed difficilis est solutio: nam quòd similitudo totius substantiæ sit causa attrahendi, creditum est Galeno 3. simpl. 24. & alibi. Quòd verò similitudo saporis trahat, à nullo est proditum. Dic, similitudinem saporis indicat similitudinem totius substantiæ; quæ verò in modo substantiæ conveniunt. facile ununtur, ut ita iuncta abstergantur: manus enim sordidæ aqua diluuntur, pice verò coinquinatæ non aqua, sed oleo, ob substantiæ similitudinem; sic maculam ex matris moris contractam illitio immaturæ abluit, quoniam, ob similitudinem substantiæ miscetur. & minor lentor facit ut simul abstergantur; quod idem cenfet Arist. accidere acido stupefacienti; ubi succo portulacæ permiscetur. Fortè verò manifestior causa est, cur portulaca, cera, oleum, lac, amygdalæ sanent hæmodiam, quia lentore suo opponuntur percussioni, & densitati nervi ab acido procedenti. Cur autem hæmodia sequatur ex acerborum esu, quod firmiter Aristotel. 7. probl. 5. & Auicem. loc. cit. ingeniosissimus Costæus in Auic. com. diligenter explicuit.

HISTORIA. XI. GALENI, De veneno coturnicum.

Ex coturnicum esu, convulsio frequenter generatur.

Necnon & in Doride, & Beotia, & Thessalia, omnibusque finitimis locis, multi ex coturnicum esu musculorum convulsionibus correpti sunt quoniam verarum scilicet illa comedunt. Idem idem & Athenis, quibusdam accidisse nominis, qui coturnicibus largiter se impleverant, &c. Galenus lib. 6. epid. sect. 5. com. 3.

PARAPHRASIS.

Coturnices pessimè apud omnes scriptores audiunt, quoniam spasmus, tremorem, Herculeum morbum

gignere perhibentur; quo fit ut tam his qui bona, quàm qui prava sunt temperie, earum usus interdicitur: earum enim caro quum difficulter conficiatur, putrescit in stomacho, & febrem accersit, & sic omnium avium carnes malitiâ superat. Causam reddunt, ob ellebori pastum, quo mirum in modum delectantur, & maxime quòd aliis venenatis seminibus vescantur continuo, ut docuit Aboaly Aben Zoar Arabs lib. de regimine sanitatis, tit. de carne coturnicum, & postea probant Gulielmus Turnerus lib. de aibus præcipuis, quarum apud Plinium, & Arist. mentio est, Christoph. à Vega lib. 2. de art. medend. De qua re Lucretius Poëta Epicurus ita doctè cecinit.

*Est vitæ seipens hominis quæ tacta salinis
Disperit, ac sese mandendo corripit ipsa.
Prætere à nobis veratrum est acre venenum,
At capris adipis, & coturnicibus auget.*

Licet enim coturnicis caro calida sit, & humida; cum tamen frigidum, & mucosum generet humorem, & qualitate perniciofa à veratro accepta nervos feriat, convulsionem hac de causa conciliare potest; quod ita esse Iuniorum peritissimi confirmant, de quorum numero sunt Mundella epist. 6. Bruyerinus lib. 15. de re cibaria, cap. 35. Cardanus lib. 3. de sanit. tuend. cap. 21. Narrat Scideus lib. de morb. incurabilibus, pag. 101. in convulso ob coturnicum esum, captatum in loco ubi magna erat ellebori copia, quosdam fuisse emortuos, alios convulsionibus captos remansisse. Nam hæc caro putredinosam sortitur naturam, & ad febres corpus præparantem; quare ab Arabibus summopere reprobatur: probat Alexandrinus lib. 3. salubrium, cap. 7.

Elleborus enim venenum est, & nervorum substantiam vellicat, & exsiccat. Neque dubites sanguinem, & alios succos, servare facultatem eorum quæ ingesta sunt usque ad coctionem tertiam, quod Galenus confirmat lib. 6. epid. sect. 5. com. 35. dum in alimentis post coctionem, & sanguinis conversionem, validas vires remanere asseverat, adrd ut & sudores ipsas redoleant. Plinius lib. 10. cap. 23. sic ait. Coturnicibus veneni semen gratissimus cibus, quam ob causam eas damnare mensa, simulque comitiales propter morbum desipi fuerunt, ut notavit Ioannes de Mediolano, auctor regiminis Salernitani cap. 19. de aibus, & non siluit elegantissimus Ludovic. Nonnius lib. 2. de re cibaria cap. 28. Ita Isaac lib. diatar. univers. lect. 40. omnibus volatilibus facit peiores coturnices, nec enim nutrimento, nec indigestione sunt laudabiles. Quare nec sanis, nec ægri exhibendæ, ut probant Melchior Charterius 11. de epilepsia, c. 16. Conciliat. dif. 68. Quare Auic. l. 2. c. 153. sic ait: Ex comedant elleborum tantum, immò quia in substantia earum est hæc virtus; & existimo quòd nutrimentum earum est ab elleboro, propter similitudinem complexionis. Hinc fit, ut Deus cum vellet punire populum Israël pertinacissimum, illum simili carum esu saturaverit & sic usque satiatiatem vescentes, exitalibus morbis oppressi sint; malignum enim & perniciosum præbet succum hæc caro pessima; ut legitur lib. Numer. c. 11. de quarum malitia consule Iulium Alexandrin. 13. salubr. c. 7.

Si verò Auerrhoës 5. collig. Rhafius lib. 3. ad Almans. c. 10. eam laudant & in cibis expetunt, per eam intelligunt aliam autem perdice aliquantulum maiorem, genis, rostro, & pedibus, rubenti colore, quæ ab Italis coturnix appellatur, quæ grati est saporis, & laudabile nutrimentum præbet. Eegè de vtraque coturnice pulchra apud Mundellam epist. Quando autem ex esu coturnicum convulsio acciderit, offerenda sunt cardiaca, & præsertim quæ ellebori perniciosam vim retundant, quorum copiam tradit Melchior cap. de elleboro. Videndum roborantibus cerebrum nervos, & ventriculum. Consule elegantissimum Renatum Moreau, Medicum Regium Parisiensem, solertissimum, Reipublicæ Medicæ Primipilum, qui in novis. & copiosis observationibus in scholam Salernitanam, cap. 29. prope fin. de huius auis natura ingenio firmè disceptat.

QVÆSTIO XXII.

Vtrum præter hominem, solæ coturnices epilepsia tententur. Contra Plinium.

COMMENTARIUM.

Ex coturnicum esu musculorum convulsionibus correpti sunt.) Plinium, omnium scientiarum parentem optimum, omnifaria disciplina præcelluisse, omnibus compertum esse reor. Is enim facundus auctor, cum Solino loc. supra cit. postquam coturnices, ob veratri cibum quo iucundissime nutriuntur, in epilepsiam, spasmumque incidere affirmavit, solas præter hominem his morbis premi asseverat. Contra hos famigeratissimos viros pugnandum est experimento: nam capræ, oves, equi, accipitres, graculi sentiunt epilepsiam. Habui enim in iuventute mea equum affectum hoc morbo; cum enim eo incederem cursu veloci ad inuisendos ægros, ille contremiscere cœpit; ego subfultum toto corpore sentiens, subito ab stapedibus pedes eduxi, & bona fauente fortuna in solum cecidi citra noxam ullam: ille in tertiam corruens, iactabat sese, ore spumabat, quod nulla ei vi aperiri poterat; is ergo per duos annos in plenitudine epileptico insultu quatiabatur ferociter, quo tandem miserimè accessionum frequentia concussus occubuit.

Plutarchus grauissimus auctor in Roman. quest. 111. quærit, cur vetitum Romano sacerdoti canis, & capræ tactu, ac nominatione nõ abstinere? Respondet, vel ob lasciviam, vel fœtorem, vel quòd capra morbo comitiali est obnoxia. Addit Plutarchus, ut & Auicenna lib. 2. canon. tract. 2. cap. 230. & 3. 1. tract. 5. cap. 8. eos qui caprinam gustarent, aut etiam tangerent, ea lue facillimè inquinari; & ex veterum auctoritate demonstrat Alexander. Clemens lib. 7. Serom. quare merito Platina lib. de honest. volupt. sic præcipit. Caprarum, & hircorum iecora fugito, ne in epilepsiam incurras.

Cur facile capræ, aut hirci morbum hunc concipiant, videtur esse causa angustia meatuum, quibus quasi obstructis spiritus intercludatur: argumento est vocis tenuitas in capra, ideòque affecti hac lue similem caprinæ vocem emittunt. Coturnice bus verò edendis assuetos, etiam fieri comitiales, idem Plinius scribit lib. 10. cap. 23. Caprarum adiuuat in hunc morborum pronitatem, quòd corruptum, & crassum è terra vaporem facillimè hauriunt, prono semper humi capite, quæ non naribus, ut cæteræ animantes, sed auribus spiritum trahunt. Eadem vehementer abiecti capitis in humum ratio, oves etiam reddunt obnoxias epilepsie; ac multò magis in capra, in qua calor excessus est causa, quæ ad eius caput impellit vapores.

Vbi verò iam omnis ad plenum absoluta est quæstio de coturnicibus, quòd epilepsiam generent, superest ut breuiter, rara, immò prodigiosa proponamus, quibus convulsio hac de causa contrahenda vitari, & contracta curari possit. Mirum enim, & vix credibile, quod lib. 10. cap. 7. Plinius tradit, ex sententia Pythagoræ, anisum in manu habentes non corripit hac lue: minus illud quod ab Olao Magno proditum est, lib. 18. histor. septent. cap. 31. pueros si assuescant esui cerebri vulpini, perpetuo futuros ab hoc morbo liberos Minutius Felix in Octavio, Gentiles notat, quòd comitalem morbum hominis sanguine, id est, morbo grauiore sanent: est enim præsentissimum istius morbi remedium sanguis humanus. Ita Ethnici noxiorum iugulatorum sanguinem recentem, de iugulo decurrentem, exceptum auida siti, comitali morbo deventis offerebant, quod etiam Plinius tradit lib. 28. cap. 11. sanguinem namque gladiatorum bibunt, ut bibentibus populis procul sint comitiales morbi. At hercule illi ex homine ipso sorberi efficacissimum putant, alidum spiritumque, ut una ipsam animam ex osculo vulnerum: cum è plagis hunc ne ferarum quidem admoventi vi fas sit humano.

Nec illud admiratione indignum, vinum exterius adhibiturum leuate epilepticos, admissum interius epilepsiam

inducere; ita scribit Arist. lib. de somno. & vigilia, propterea vinum, inquit, nutricibus, ac pueris nocet, siue ipsæ, vel ipsi potent. Quid ita? quia spirituosum est, præsertim nigrum, ut pluribus in locis retulit Galenus: & illud Plutarchus in Lycurgo narrat, infantes non aqua, sed vino in Laconum agro à mulieribus lauari: nam si morbo comitali tententur, sine ægritudine alia, leuari fama est: si firmiore sint valetudine, acui, & firmari.

Cum his conveniunt Medici, qui epilepticorum liberis, non vt ægris, sed ne ægri fiant, accommodatas præscribunt exercitationum, & victus rationes, quod proniores sint cæteris in hanc pestem, propter infecti seminis paterni labem. Occasionem etiam præbet huic morbo Veneris usus, ut non malus Poëta Faustus Andrelinus cecinit.

**Turpis & est morbi species horrenda caduci,
Cum iacet exanimis post sua furta Venus.**
Quo disticho indicat veterum Græcorum effatum, Veneris usum paruum esse epilepsiam affirmantium: ita Erysimachus apud Stobæum serm. 6. solo tempore differentem vocat. Ita Agellius 19. lib. Saturnal. apud Macrobi. cap. 2. & Galen. 3. epidem. sect. 1. comment. 4. & 14. de usu part. cap. 4. & 10. coitum esse spasmus tradit. Cui malo ex Venere orto ellebori usus salutaris est: nam crassos, & flatulentos humores ex debilitate caloris, quam Venus præsertim nimia induxit, generatos mirificè educit. Neque obstat, coturnices ob vim ab elleboro acceptam, ferientem nervos, hoc labore morbo: Nam mandunt incorruptum, & sic nocentissimum; præparatum verò, & permixtum cum aliis, quæ eius deleteriam vim retundunt, plurimis, usque contumacissimis, & periculosissimis morbis esse remedium præsentissimum, præsci omnes vnamiter docuere, & recentiores firmant, quos legat qui velit, lib. 2. huius operis, in com. histor. 29. & sic Plinius refert lib. 25. cap. 5. Drusum Tribunorum popularium clarissimum ellebori candidi medicamento fuisse à morbo comitali liberatum.

Plutarchus in vita Alj Cæsaris, affirmat eum comitali morbo obnoxium, quæsuisset militiam, itinera, & tenuem victum. Plinius lib. 20. cap. 7. iis qui ob crassos humores genitos ob reprobum victum, in epilepsiam incurrunt, anisum recens cum polenta consuluit. Idem lib. 10. cap. 6. alium hoc morbo correptis consuluit, & capit. 12. rutæ decoctum propinat, & cap. 14. pulegium offert, & cap. 24. radices vitis albæ decoctum exhibet in potum, & cap. 26. plura refert præsidia prope prodigiosa, ut sunt testes vrsini, vel aprini ex lacte equino, pulmo leporis sale macerati, asini cerebrum ex aqua inulsa, vrina equi, carnes caprinæ in rogo hominis tostæ, seuim caprinum cum felle taurino permixtum, & cap. 30. numerat mustelæ cineres, cespium cum myrrhæ momento, lapidem Samium, Castorium, quæ auxilia, & alia ibi citata, vel manifestis, vel occultis qualitatibus prodesse possunt.

Rutæ odorem iis etiam auxiliari probant Trallianus lib. 1. cap. 15. Vallerioli lib. 3. obs. 7. Iason. cap. 23. de morbis cerebri, Conradinus cap. 12. libel de febre theiade ungarica, Præoniæ usum epilepsie opitulari à quacumque causa pronati, tradit Galenus lib. 6. simpl. firmant Lemnius l. 2. de occultis, capit. 3. Montuus lib. 1. cap. 8. halosæ febrium Hieronym. Tragus lib. 1. cap. 200. hist. stirp. Alces vngulam valenter resistere epilepsie confirmant Cardanus lib. 10. de subtilis. Menabenus lib. de Alce, cap. 9. Fernel. in consil. pro epileptico. Demum plura sunt remedia admiranda, quæ citatis locis proferunt auctores, quæ tacita quadam facultate epilepsiam curare queunt. Et alia, quibus usus fuisse Iulium Cæsarem captum hoc morbo, refert

Ludovicus Dorlians in suis elegantissimis commentariis in Tacitum, lib. 13. fol. 673.

.

Sartricus chlamydem scissam rabidis moribus, lambentis, & rabidæ factæ, stupendum, & memorabile exemplum.

Hominum hydrophoborum quidam in hydrophobicam passionem deueniunt, * solius aspirationis odore, ex rabido cane abducto, cum de fatigatione quadam naturalis spiratio venata venosum aërem adducit, & principalibus inferit partibus. Alij rabidi animalis unguibus laesi in rabiem deueniunt. Memoratur denique sic mulierem in hydrophobicam passionem deuenisse, cui facies fuerat à parvulo catulo laesa. Quidam à gailo gallinaceo pugnante leuiter laesus in rabiem deuenisse dicitur. Sartrix etiam que iam, quum chlamydem rabidis moribus scissam, sarcinendam sumeret, atque ore stamina componeret, & lū. qua p. n. orum furas lambere assuendo, quò transitum acus faceret faciliorem, tertia die in rabiem venisse memoratur, &c. Caelius Aurelianus, lib. 3. morb. cap. 9.

PARAPHRASIS.

Canis ad totius domus, sed præcipuè stabuli custodiam, tam in oppidis, quàm pagis eligendus est; familiarum namque & pecora obseruat, latratu fures indicando. Quis sanctus, inquit Columella lib. 7. cap. 12. amantior domini? Quis fidelior comes? Quis castos incorruptior? Quis excubitor inueniri potest vigilantior? Quis denique ror, & rindex constantior? Quis docilior? Quis sagacior? Ob hanc causam Plato lib. 2. de repub. generosi canis, & generosi iuuenis naturam examinat aptam custodiæ, in quam & sagacitas, & velocitas, & robur debet ingredi, qui mihi fidem malè videtur omisisse: & Daniel Barbarus vir doctus, & eloquens in 2. Rhet. Arist. lib. Veterum notat proverbium hoc, cane turpissimum carere, quòd domus in qua non esset canis, haberetur contemptui.

Ergo Plinius lib. 8. cap. 40. iure cum aggre ditur historiam canum, ita scribit. *Idissimi ante omnia homini canes, atque equi, hoc enim canum est omnium: deinde adiungit: Sed in venatu solertia, & sagacitas præcipua est.* Fides quidem canum aduersus dominos par, ac similis prodigio: nec me continere possum, quin veteribus, & nouis eorum fidei exemplis vnum addam singulare: noua quidem reperies in Cardano lib. 7. de variet. 3. Scilicet de subtil. aduers. Cardan. exercit. 202. num. 6. Pierio lib. 5. Hierog. xph. Gesnero, & Aldrouando in magnis illis voluminibus de quadrupedibus. Lipsio centur. 1. ad Belgas, epist. 44. Vetera recentent Plinius cap. 4. Cornelius Tacitus lib. 3. Plutarch. in amator. narr. Hyginus lib. 2. in Arctophylace, & fabul. 103. Pollux lib. 5. cap. 5. Alianus lib. 10. cap. 41. de animalib. & lib. 7. cap. 4. & omnium vetustissimus Homer. lib. 17. Iliad. cuius mentem interpretatur dilucidè, variisque in hanc rem historiis confirmat Ioannes Baptista Persona in com.

Georgius Cedrenus in compendio historia, hoc refert exemplum, quod mihi supra miraculum est. Sub Constantino Pogonato, quidam solus cane socio obruncatus in itinere à latrone fuit. Subducit se latro fuga, cane domini cadaver seruante: superuenit viator, piè dat cadaveri sepulturam: canis quasi gratitudinis ergò homini abeunti adiungit se comitem: is erat artificio caupo: post dies aliquot in cauponâ bibèdit causa diuertit latro: canis, qui cæteris omnibus blandissimus solebat esse, allatrare latronem vehementiùs cæpit vestes lacerare, insilire in faciem, neque aut minis increpitus, aut ictus verberibus poterat abigi. Facti religione qui aderant latronem comprehendunt, in forum ad iudicem trahunt. Factam à se domini canis fatetur cædem, capite punitur. Nec mireris, cum nullum cane sagacius animal, & fortè memoria valentius.

De docilitate canum multa Plinius lib. 8. cap. 8. soli inquit Plinius, nomina sua, soli vocem domesticam agnoscunt.

itineram quamuis magna meminere, ita ut canes, & fides equi licet propriè non sint rationis compertes, panè tamen rationi accommodentur. Ut de elephanto, formicis, apibus veteres affirmarunt, in quibus affectiones sunt, commotionesq; animorum, ut metus, cupiditas, zelotypia, tristitia, qua sæpe bellua, vel in se, vel in alijs, si quid erratum fuit, castigant, & in illis non est obscura multarum virtutum significatio, iustitiæ, fortitudinis, temperantiæ, magnanimitatis, gloriæ, amoris in liberos, cognatos, dominos, ut fidei in canibus: de quo argumèto cõsule Plut. lib. 2. verum plus rationis insit animalibus terrestribus, an aquaticis, Alianus lib. 7. de anim. c. 1. Sagacitas quanta sit, Plinius exponit, scrutatur vestigia, atque persequitur, comitantem ad feram inquisitorum loco retrahens, quamvis aquam transiliens se occultasset.

Præstare cæteris dicuntur à quibusdam Scotici canes trium generum, præter vulgò notos, ac domesticos ab He. store Boëthio in descriptione Scotia. Venatici quidam sunt velocissimi, audacissimi, promptissimi etiam in hostes, latronesque præsertim si dominum, ac ducem inuadi, lædique vident, aut si in eos concitantur. Quidam odoratu valentes plurimum sic ut feras, aues, pisces insequantur, & inter laxa oculos præsentiant: Quidam sunt tanta sagacitate, ut fures furtoque ablata persequantur, & illos comprehendant; hæc deprehendant si fallendi gratia fur traiciat flumen, obstinatè consequuntur ad alteram ripam, & assequuntur: itaque ea in regione suspectus redditur furti, qui domui suæ neget his canibus ingressum.

De fortitudine quid dicam? iis vsum in præliis ad pugnam Halvatten lib. 7. tradit Alianus. Probat multis exemplis Olaus Magnus lib. 17. c. 6. & 7. nostra memoria Petrus Cieza Leo in sua hist. Indica, Hispanos commemorat canum præsidio in nouo orbe subigendo, vfos. Cõsule Tretzem de cane Nicodemum in hist. Chil lib. 3. c. 14.

Si ergo cani præter sagacitatem, docilitatem, robur, fidem, memoriam, tanta adest familiaritas, & beneuolentia erga hominem, & animal est generosum, amabile, & præ cæteris homini gratum, & fidelissimum; cur ubi sauo hoc morbi genere corripitur, familiares cognitos, & domesticos, quòsque magno amore prosequatur, inuadi, insequitur, & mordet, nullius habito discrimine, instat delirantis, & furentis hominis, qui ab atra bile sensus omnes infectos habet, & mentem ita aberrantem, ut se ipsum, & proprios ignoret, seque, liberos, & notissimos aliquando interimat! ob quam causam canes tantopetè fuere exosi à Romanis, ut notat Marcus Zucius lib. 4. quest. Romanar. quest. 8.

Dic. Rabiem esse furorem quendam, insaniam, seu maniam, & eam sanè diram, truculentam, ferocissimam omnium, & maximè lethiferam, à veneno canis rabie exardescens subortam. Quo pacto ad maniam, seu furorem hoc malum refertur debeat, atque mania acie delirium est, quo correpti vinculis sunt cæcèrendi, ne sibi, & adstantibus contumeliam inferant. Paulus ita ait: *si quando vero præassata plus aequo flava bilis in auram fusa fuerit permutatio, maniam inferre solet, in qua ferociùs quàm in melancholia dissipunt. Simili in totum dispositione afficiuntur, qui ex rabie periclitantur.*

Quapropter rabies nihil aliud est, quàm mania quædam, seu furoris species maligna, venenosa, ex affata bile in atram commutata: ita Dioscorides lib. 6. cap. 6. Themisonè; alioqui demorsum in hunc furorem incidisse refert, & firmat Arist. 8. de hist. animal. c. 22. §. Facit rabies furorem. Suscribunt Aëtius tetrab. 2. serm. 2. cap. 24. & Galenus lib. de theriac. ad Pison. c. 16. asseruit, in pessimo hoc morbo non solum exsiccare corpus, febriq; intus aspera comburi, sed & delirare animum, atque idè aquam expanseere laborantes, licet ipsam ob nimiam siccitatem vehementer aff. Elent, qui corp. & mentis iudicio, quid ipsi, pr. deesse possit, non intelligunt, &c. In hunc sensum Auic. 6. 4. tract. 4. c. 1. & Aëtius cit. loco §. Insaniam canes, & insaniam hæc rabies vocatur. Ita restantur Haly lib. 8. theoric. cap. 20. Ioan. Damasc. lib. 7. cap. 18. Anenzor lib. 1. theozir, tract. 9. c. 16. Canes ergo insani, & dementes, furii veluti agitati, in notos & ignotos proflunt, & dilacerant. Cur verò canes, vel soli, vel frequentius inter cætera animalia rabie tententur, infra dicemus.

QVÆSTIO XXIII.

Verum rabies sit morbus contactu, & ad distans contagiosus. Contra Conciliatorem, Petrum Salium, Fracastorium, & Amatam Medicos doctissimos.

COMMENTARIUM.

Solius aspirationis odore. Rabiem, morbum sanè periculosissimum, esse contagiosum, præter frequens experimentum, grauissimi auctores testantur. Valleriola 3. obs. 3. Palmarius lib. de morb. contagios. pag. 270. Ludouic. Lemosius in com. lib. 9. meth. disp. 9. Fracastorius lib. 2. de morb. contagios. 10. Vidus Vidius part. 2. de curat. membrat. sect. 2. cap. 6. Greuinius lib. 1. de venen. c. 35. & alij quàm plurimi. Sed in hoc morbo, quo pacto communicetur contagium, dubitant inter se auctores; quia tamen in hunc scopulum impigimus, locum videri perobscurum interfati fumus: posse tamen, quantum ex Medicorum non incuriosa lectione aucupamur, sic fermè explicari.

Fracastorius siquidem loco nuper cit. & Petrus Salius doctissimus lib. de affectibus ab alijs practicis non exhibitis. c. 19. cum Conciliatore dif. 179. arbitrantur venenum illud non posse corpori communicari per simplicem contactum, sed dilaceratione cutis indigere: nam tunc vapor veneficus lecerata cute, & sanguine educto cum spiritu & calore per contactum dentis, & spumæ animalis rabientis, interna viscera penetrat, & similem affectum inducit. Ita sensit Amatus 7. centur. 41. in schol. 9. Nos verò scimus canis rabidi sputum, si sanguinem non attingit, exterius applicitum, nihil noxij inducere posse.

At licet horum auctorum doctrinam, & ingenium non vulgare sim semper admiratus, conatusque eorum laudè semper prosequar multa, Galeni tamen communis præceptoris partes tueri conabor. Is enim in lib. 6. de loc. affect. cap. 5. illorum opinionem ex directo refutat, dum sic ait. *Tanta fit in cane tunc humorum corruptio, ut solum eius sputum si humanum corpus tetigerit, rabiem excitare possit, &c.* Quod sartrix illa, de qua hoc loco agimus, suo malo fuit experta.

Si enim venenum rabidi canis, cæteris est perniciosius, cur veneni promptissimi instar in alta viscerum penetralia attractum per transpirationem, illa non immutabit, inficietque tabe dira? Ea enim est rabidi veneni vis ad nocendum, siue homo sit, siue quoduis aliud animal, ut ex morfu, vel solius sputi contactu, nisi maturè fuerit occisum, similem luem, quemcumque momorderint vel tetigerint, inducant: quo mortis genere miserabiliter Tridenti occubuisse Baldum Iuris vtriusque peritissimum, ex rabidæ catuli salua inferiori labro vix appropinquata, quarto iam ab inde mense, testatur Matthiol. Senensis, ubi supra. Quin & vetulam ab equo furentem deprehensam, nullo vulnere illato, sed solo fortè spumæ contactu, fuisse rabie correptam citati confirmant.

Simile quidpiam, immò & mirandum magis commemorat Cardan. tract. de venenis, de patritio Veneto. Narrat Matthæus de Gradi consil. 82. Magnificum Dominum Ioannem Coqueranum, infectum fuisse rabie post multos dies, ex sola impositione manus in os canis rabidi, et si eum canis non momorderit. Quapropter rabidorum canum salua nuda corporis membra contingens, non aliter homines rabidos efficit, quàm si demorderentur; proinde prudenter monuit Auicenna, eos qui rabidorum curam gerunt, ne eorundem ciborum reliquias comedant. Adeò rabido cani contagiosum vitus inest, ut qui canem rabie laborantem dissecuerit, ea afflatus exhalatione, contagionis vim experiatur efficacissimam.

Alius mortuus est rabie, ex osculo illato cani rabido antequam emitteret suffocandum, auctore Cardano lib. 2. cont. tract. 5. cont. 9. Palmarius lib. 6. de morb. contagios. fol. mihi 266. §. 267. vidit ex straminis esu, in quo rabie perciti sues decubuerant, equos, boues, oves, & reliqua animalia, quæ stramentum degustassent, rabiem contraxisse.

A Refert Surius in com. rerum in orbe gestarum, in Ducatu Wirtembergenfi cauponem hospitiibus carnes porci, rabidi canis morfu infestari, edendas proposuisse parùm hospitaliter: quas ubi homines eius rei ignari, comederunt, mox versi in rabiem mutuis se moribus lacerarunt.

At omnem fidem superant historiæ celebratissimæ, quarum primà proposuit Palmarius loc. cit. cuiusdam rustici, qui rabie percussus, furiosusque agitur, cum sibi è viuvis breui migrandum esse intelligeret, affidentes, qui eum vinculis constrictum tenebant, in furoris intermissione obnixè rogauit, ut quos mox deseraturus esset, liberos sibi deosculari liceret, quod cum esset concessum, liberisque oscula libasset, præfocatus est: sed ecce septimo post die liberi eodem morbo correpti, eisdemque cruciatibus torti: breui miserrimam vitam cum morte commutarunt.

Aliam affert Esaias Meichnerus lib. de obs. propriis, firmatque Principem Illustrissimum sanctè illi retulisse, puerum equitem apud nobilem fortè fortuna inuenisse sub sponda delitescens gladium, quo exactis pluribus annis canis rabidus confossus fuerat: sibi concederetur petiit; quo facto, cum ensẽ rubigine, vel ferrugine obductum extergere, & perpolire vellet puer, improvidus sibi digito infixit vulnuscum, vnde rabie percitus, nemine aduertente occubuit. Legat qui velit rabie contagium stupendum, lib. 3. de praxi medicæ, admiranda, obs. 87.

Neque instes Galenum 3. de temperam. cap. 4. expressis verbis affirmasse nihil noxij à veneno quamvis exitiali sanæ cuti exterius applicito euenire posse; quare nec vipeæræ, nec aspidis virus, aut rabidi canis spuma habet vim paræ, vel soli cuti applicita, vel intrò assumpta: nam licet salua, ac virus tã rabiosi canis, quàm cuiusvis alterius bestie venenata, maiorè vim habeat intrò per os assumpta, quàm extrà sanæ, illæque cuti imposita (id quod tantùm voluit Gal. cit. de temp. loc.) negari tamè nõ potest exterius etiam applicitam, vel solo cõtactu offendere, ex eodè Gal. ibid. & insigniter quidem, si cuti vlcera accedat, & sanguinem pertingat; atque ita vulgò asseritur de infecta elleboro sagitta; scilicet quia à tota substantia, natura; & essetia nobis inimica sunt, & aduersa, maximèque illa rabidorum salua, quemadmodum Galenus testatur 5. simpl. cap. 99.

Verum enim verò si rem à primis principijs repetamus, inueniemus Fernelium, inter omnes meliùs de hoc negotio philosophari, dum lib. 2. de abdit. rerum causis. c. 14. phaleratis verbis sic loquitur. *Rabidus canis demorsu, salua aut humeris quiddam eructat, in quo vis est veneni. Id intrò sabiens, spiritus, sanguinem humores, partisque substantiam contagione labefactat: hinc serpit longius sensim in partes principes, sed tam segniter, ut raro ante diem vigesimum, interdum non nisi anno symptomatis se prodant. Per has moras, nec febris, nec malum aliud vllum percipiunt, nec scit ager quanta pernicies lateat: ac cum hac tempore in cor penetraverit, vellicantur præcordia, ager indignabundus euadit, nec stare, nec quiescere potest, furentis in modum hic illicque effrenatè agitur, manibus ora dilacerat, alios dente petit, ex ore spuma pronat, oculi torui, & aspectus horrendi, febris valida, suis inexhausta, & tamen ager aquam, omniq; liquida adè perhorrescit, ut emori potius eligat, quàm bibere, aut ad aquam deduci, quibus malis defatigatus tandem miserè cedit è vita.*

Denique si venenum cuti applicitum contactu potest interimere, ut variis exemplis probant Iouertus decad. 2. paradox. 10. Greuinius lib. 1. de venen. cap. 1. Cæsalpinus l. 3. praxis, cap. 46. & alij: venefica aura per cutis spiracula intrò per transpirationem attracta, & viscera penetrante, cur rabidum venenum cuti solùm admotum, animalia simili morbo non inficiat?

Quod verò venenum rabidum sit contagiosum ad distans, firmat hoc loco Aurelianus, dum ex solius spirationis odore ex rabido cane communicato vicino aëri, & præcipuis partibus inserto, concitari rabiem asseuerat: nam si ab vlcera elephantiasi, sordida scabie, virulenta lue, pulmonis vlcere, & ophthalmia lippientium oculorum, ad distans vicinum corpus inficitur, emissis seminariis ab vno corpore ad alterum; cur ab odore & vapore ex animali rabioso eleuato, & vicino corpori communicato, eoque venenosissimo, maximè efficaci, & hurgores valdè

immutante, oriri non dicitur? Quare caueant Medici, & adstantes, ne circa rabiosos versentur, aut eos alloquantur: nam in iis tanta est humorum corruptio, ut illorum veneficam auram, & maximè contagiosam, continuò ab ipsorum expiratione elcuatam, & aëri communicatam nemo possit effugere.

Nec obstat, quòd plurimi illos alloquentes, & videntes non rabiunt, immò nec à cane demorsu, in rabiem agantur, sed dispositi tantum, quod historia quadam confirmavit Nicol. *serm. 4. tract. 4. c. 15.* in hunc modum. *Ego vidi canem rabiosum mordere quendam anserem, & dilaniare de cute eius multum cum sanguinis effusione, & tamen nullum malum accidens anseri ille exinde passus est, & tamen erat canis ille valde rabiosus, quia post valde parvam moram mororidis quendam iuuenem, qui factus rabiosus mortuus est, &c.* quoniam agens sine patientis aptitudine agere non potest, ex Gal. *1. feb. 4.* Consule de hac re Gulielm. Fabricium Hildanum *lib. 1. obseruat. chirurg. 86. & 87.* & Abelem Roscium in epistola elegantissima. *de canis rabidi morsu.*

HIST. XIII. RHASII, De hydrophobia.

Aquæ timor, inseparabile est rabiosorum symptoma.

Quidam homo larabat de nocte, ut canis, & mortuus fuit, & erat quidam * qui quando videbat aquam, passus est tremorem, & horripilationem & rigorem, & quando auferebatur ab eo aqua, cessabant supradicta, &c. Rhafius *lib. 20. continentis, cap. 2.*

PARAPHRASIS.

Huius atrocissimi & sæuissimi morbi varia ab aucto-ribus citatis describuntur signa: nam alia imminenti, futuramque rabiem portendunt, alia iam facta adesse significant. Illis enim frequentius noctu interrumpitur somnus, sæpiusque pauore expergiscuntur, hominum, & domesticorum consortia vitant, solitudinem diligunt, & cum ferino quodam aspectu submurmurant, ac præter consuetudinem de aëre conqueruntur, tanquam austrino, quamuis serena fuerit temporis constitutio, quod signum à Cælio Aureliano fuit adnotatum. Eos comitantur tædium; & recusatio imbrum, parua bibendi contra consuetudinem voluntas, pulsus densus, paruus, inordinatus, lucis fuga; corruptæ imaginationes, singultus, conuulsio, faciei oculo: umque rubor, febricula, saltus stomachi, articularum torpor, extensio præcordiorum ad superiores partes, alius astricta, assidua mingendi cupiditas: in ultimo vox obtusa, & velut lãrabilis, corporis decubitus canum dormientium contractioni similis, siue canina inuolutio, spiratio difficilis, corporis iactatio, veretri frequens distensio cum feminis inuoluntario fluxu.

Præsentem rabiem si ex morsu rimari coneris, nullum profus reperies indicium, eo quòd, ut scribit Dioscorides, vulnus protinus infestum nihil infligit præter dolorem, atque ob id, *lib. de const. art. medic. c. 10.* Gal. dicebat: *Canis rabidi virus difficulter cognoscitur. Statim enim morsus canis rabidi nullum peculiare indicium in corpore relinquit, antequam propè infuset rabies*, etiam si Rhafius cum Halyabate, & Paulo, ex ipso vulnere nonnulla signa tradere conetur, quæ ictus malignitatem demonstrent: asserunt enim quod appositis nucibus iuglandibus contritis, super canis morsum, per integram noctem, & postmodum gallis in cibum oblatis, gallinacci ipsi sequenti die intereant, si à rabido cane acceptum fuerit vulnus. Deinde aliud commemorant experimentum, si panis manante è vulnere sanguine imbutus, cuiuscunque et si famelicus offeratur, canem nec mandare illum, nec olfacere quidem, & si forte mandat, sequenti die mori.

Verum in re tam dubia, & tot periculis plena, eiusmodi experimentis fidendum non est: Quapropter incipientis

morbi indicia vniuersa ex causa prægressa, hoc est, ex canis rabie percito petenda sunt. Hæc pulchrè describit Dioscorid. *loc. cit.* & explanantur à Gal. *lib. de theriac. ad Pis. c. 16.* Rabidus canis his agnoscitur signis: Spumam ore, & naribus prodit, sine latratu irruit, familiares quosque temerè aggreditur, toruè aspicit, solito tristior incedit, cibos & potus auerfatur, oculos rubricatos habet, cauda incedit demissa, linguam exertam, & crocea bile infectam habet, currit citra causam, subitò consistit, & rursus furiosa quadam indignatione plures improuisò aggreditur, & demorderet, ac mordendo simili vitio labefactat.

Quo vexati, auctore Dioscoride *loc. cit.* & Actuatio *7. meth. cap. 1.* i. neruorum distensione premuntur, cum sudore, & anxietate, cor & præcordia vellicantur, minimè quiescunt, sed furentium more, huc & illuc impelluntur, manibus os, & corpus dilacerant, mœrore contabescunt, canum more, eorum plures oblatrant, & obuicis mordent, & eodem vitio inquinant.

His indiciis aquæ timor addi debet: Nam ut ait Plin. *lib. 25. c. 2. in suo.* Rabidi canis morsus pauorem aquæ; potuque omnisodium affert: subscribit Aëtius *terrab. 2. serm. 2. cap. 24.* S. *Contingit ipsi gravis periturbatio quum aquam, vel aliud pellucidum corpus vident, quapropter ipsam fugiunt, & summo perè auersantur; quare toti affectus hydrophobia nomen est inditum: quod symptoma illi proprium, & inseparabile existit, quia nullam alium morbum sequi solet, & hunc perpetuò; cuius signi rationem subiciemus infra.* Consule Lacunam *lib. 6. in Dioscoridem. in com. cap. 36.* Ioan. Agricol. Ammonium in *lib. 6. de loc. affect. Gal. in com. cap. 5.* Thom. à Veiga in eodem *lib. 1. Forestum lib. 10. obser. 27. & 28.* Vitalem de Furno *cap. 28. de morsu venenosorum animalium.*

QVÆSTIO XXIV.

Utrum aquæ timor ab intensa siccitate, de prauata imaginatione, aut antipathia occulta oriatur. Contra Matthiolum, Salium, & Brauum Petraftitanum, Medicos eximios.

COMMENTARIUM.

Quidam quando videbat aquam, passus est tremorem.] Cum Principum Medicorum monumenta præclara contemplant, cum præstantissimorum Iuniorum scripta eruditissima reuoluo, cum varias, circa diuersas, casque abstrusas quæstiones, interpretum clarissimorum sententias animo verso, in nulla controuersia factam fuisse maiorem discordiam, quàm in hac, mihi persuadeo: illas ergo in propatulum si reponerem, lectoribus tædiosus esset; sufficit ergo pleraque à vero alienas refutare, & nostram, quam putamus veram opinionem, planius comprobare.

Ad eò aquæ pauor inseparabiliter rabiosos comitatur, ut hoc solo signo, certò rabiem distinguere possimus à reliquis malis, quæ humanum corpus opprimunt, atque excruciant: posita namque in eorum conspectu aqua, cuius desiderio exardescunt, eiusque potu iuuantur, si bibere possent copiosè, ingentissimis clamoribus, & canum latratibus adstantes terrent. Quòd si aquam illis offerre insistas, & ut eam exhauriant cogas, vociferantur, plorant, animo linquantur, tremunt, sudant, pauore concutuntur: hinc factum est, ut Celsus *lib. 5. c. 27.* hunc morbum miserimum esse asseueret in quo simul æger, & siti, & aquæ pauore cruciatur, quorum exempla legat qui velit apud Cælium Aurelianum *loco cit.* Hi non aquæ solùm potum, sed liquida omnia exhorrent, non modò visu, sed tactu, gustu, atque auditu: quare pauentes aquam miserissimo mortis genere pereunt, & ob humoris defectum citius interficiuntur.

Cur verò aqua, imò & omne genus liquoris tantoperè expauescant rabiosi, apud Medicos, & Philosophos valde controuersum est. Matthiol. *loco cit. in Dioscoridem.* huiusmodi admirabilis symptomatis causam tradidit, hæcicã, seu habitualemente membrorum siccitatè à rabidi canis veneno

inductam, quæ cum iam solidis insit, præbet. *scilicet. 2. com. 17.* & veluti naturalis hæctica, in sicca sibi similia fertur, opposita respicit: quare Auicenna ex mente Rufi sic fatetur. *Dixerunt quidam, & est sicut Rufus, non terrentur ex aqua, & diligunt ut utari in terra, nisi quia complexionibus illorum a veneno sicca facta iam diligunt siccitatem, quare abhorrent contrarium complexionis, & diligunt simile, &c.* Matthiolus ait, *Occupant veneno humorum omnium, facultatum, & functionum imperia, & sibi similes viciis corporis dispositiones reddente, irruunt vires omnes contra id quod sibi contrarium existimant.*

Sed meritò improbat, quia pari ratione, hæctica tertiæ speciei, seu marasmo laborantes, quibus iam solidas partes siccitatis habitualis obsidet, aquam profus auerfantes similia paterentur, præterquam quòd expressè dixit Galenus *cit. de theriac. ad Pison.* rabie correptos aquam vehementer affectare. Deinde licet factum intemperamentum contraria non appetat, contrario tamen non tremit, animo deficit, pauore concutitur, & delirat, quod efficiunt rabiosi.

Alij ad morbi proprietatem referunt, ita ut quemadmodum in quibusdam aliis abominatio accidit quorundam ciborum, propter oris ventriculi, ac linguæ affectum, ita & in hoc aquæ auersio. Cum tamen ex Gal. *cit. ad Pison.* sitis adsit, & stomachus ac lingua expetant humida, ad fastidium, vel abominationem reduci non potest eiusmodi symptoma. Minus ad humidum in ventriculo, vel cerebro imbibitum, quod aquæ visu in contrarium moueatur, propt nonnulli, quos citat Conciliator *dis. 176.* Superat siquidem siccitas, & ut dictum est, quamuis ea non inclinet ad humidum, non ita tamen facit horrere, aut auerfari.

Ioannes Brauus Petraftitanus, scholæ Salmanticensis peritissimus Professor in libello de hydrophobia natura, causis, atque medela, *fol. 29.* tam peregrini accidentis causam, ad nihil aliud quàm ad antipathiam referendam censer; quam opinionem etsi ille confirmet, huius tamen primum fuisse auctorem Petrum Salium, ex *cap. cit.* dilucidè patere potest.

Ergo ad antipathiam recurrunt: hi auctores (repugnantiam vocant, ac naturalem discordiam, ex Plin. *l. 3. 2. cap. 2. ad fin.*) quam in rebus plurimis quotidie experimur, quàmque dari putant inter canis rabidi venenum, & liquida omnia. Cum verò perniciosum hoc virus phantasia, & reliquas omnes facultates potissimum aggrediatur, occupet, & labefactet, vel quia maiorem obtinent cum melancholico humore analogiam, propter quod in eo facilius, & crebrius suscipitur, & ipse humor magis quàm reliqui humores imaginationem, & cerebrum inmutat, commouet, & impedit, ex omnium ferè consensu, vel quia huiusmodi venenum hoc proprium habet, ut cerebro plusquam aliis partibus officiat, quod in multis aliis experimur, certam aliquam corporis partem respicientibus, tam iuuando, quàm nocendo: nihil mirum si phantasia à veneno obfessa, cerebri temperamento illius vi deleteria infecto, seu immutato, imperet totius corporis viribus, & membris, ut liquida omnia auerfentur, atceant, & omnino abhorreant, atque illorum conspectu expauescant, tremant, clament, & vociferentur, quia cum illi virus illud caninum manifestam habet, & quæ sese sensibus prodit, inimicitiam & discordiam: cum canctis autem fluuiatilibus, & cæteris antidotis ad hanc luem præsentaneis, licet non minorem, occultam tamen, nec visui se prodentem: atque idè rabiosi aquam, & liquores fugiunt, non alia auxilia tali morbo aduersantia, dummodò liquida non sint.

Quòd si feras obicias infecta sagitta percussas, riuos at fontes auidissimè petentes, quum tamen inter aquam, & venenum ex veratri succo, non minor detur contrarietas, (alioqui veneni vis ab aqua non infringeretur) nec magis sensibus occulta, quàm illa rabientis canis. Respondebunt cum Galen. *lib. de theriac. ad Pison. cit.* Quia rabie correptis mens fluctuat, mentèque alienati, quid sibi prodesse possit, non considerant, immò veluti à tyranno quodam oppressa imaginatio, arentium partium, & aquæ desiderio flagrantium appetitui obstitit, imperans auerfari quod cupiunt, & summo opere potest iuuare: nam si simul non sit, vel in totum deprauata cogitatio, seu ratio, ut imaginationi imperet, eiusque errorem in iudicando emendet, aliquando

non abstinent, immò in aquam feruntur, propt, referentè Aëtio *ubi supra,* constat ex historia Philosophi, qui à rabido cane commorsus, & aquam expauescens, diu intra se meditatus, constanti animò, apparentem in aqua canis, de quo paulo post, imaginationem superans, ecquid tandem dixit cani cum balneo: atque intrepidè bibens affectionem superauit. Sed hæc solutio problematis difficultatem non explanat: nam si rabiosi aquæ pauorem patiuntur, quia iis mens laborat, & mania genere corripuntur, sequeretur omnes maniacos hoc symptoma fore passuros, quod cum non experiamur, sequitur ut huius dubij difficillimi potior ratio sit indaganda.

Deinde qui ad occultam antipathiam recurrunt, Galeni sententia aspernantur, qui *lib. 1. de usu part. cap. 4.* eos vocat ignaros, qui relictis rerum, & demonstrationum causis, omnia cupiunt esse occulta. Insuper si Galenus occultas multarum rerum proprietates cognouit, & approbavit, deque canum, & hominum rabie, multa plerisque in locis summo cum iudicio scripsit, & de proprietate huiusmodi occulta nihil dixit, cur eam commentitiam esse non suspicabimur?

Dioscoridis ingenium, & in perscrutandis venenorum naturis miram fidelitatem, maxima cum humani generis vtilitate, cognoscunt Medici omnes, cui in materia medica, Galenum, & alios præcos Medicos Græcos, multum tribuisse certi sumus; ille tamen rabidi veneni occultam hanc antipathiam, neque cognouit, neque alicubi scripsit. Veluti nec illius, nec Galeni, aliorumque Græcorum sectatores, & imitatores diligentissimi, nec Arabes de re huiusmodi quicquid memorie commendatunt; neque ipse Plinius in his omnibus ac singulis, quæ ad res naturales pertinent, disertissimus, quem abundasse potius, quàm defecisse omnibus patet, & qui infinitarum propemodò rerum occultas discordias nouit, & adamussimè examinavit, de rabie non aliter quàm alij scriptores, est loquutus. Neque dubito posse ingenia subtilitate sua aliquid adhuc ignotum inuenire, & quæ obscura sunt, plana magis facere: sed in re quæ suas manifestas habet causas, ægrorum rabie correptorum experimento confirmans, ad occultas deflectere velle, tumultuosi, subsultantisque ingenij partes sunt.

Quare multò probabilius est, veram hydrophobiae causam, esse referendam ad mania proprietatem, ex tali veneno inductam, scilicet ut quemadmodum melancholicos alios, sed insanientes, a iâ timere nouimus, & ex humore melancholico varias concipere phantasias; ita rabie percitos, veneno, humorem illum imitato, ut loquitur Paulus *lib. 5. c. 3.* ex Rufi sententia, hoc delirij genere torqueri, ut aquam reformident, vel imaginantes canis, à quo sunt commorsu, effigiem in aqua videre, metuentisque ne si bibant, simili afficiantur damno. Atque ita visos fuisse multos conqueri, quod in aqua, & liquore omni, canes, & eorum viscera continerentur, testantur auctores, & confirmat illa Rhafis *hist. 2. continent.* quæ sic habet. *Nos vidi quendam in hospitali, quem mororderat canis rabiosus, & vidi quòd non terrebatur ex aqua, immò eam petebat & de foris querebatur siti: cum autem aquam darentus ei, ipsam abhorrebat, & dicebat quòd sordes in ea erant: & cum quæreremus ab eo, quæ sordes in ea essent, aiebat quòd intestina canum; & rogabat ut ei aliquam aliam aquam affereremus, & cum afferretur idem dicebat, & nobis sum ligabat, & irascebat, & rogabat, ut illi aquam mundam, & nitidam darentus.*

Quare cum aquam, vel poculum, vel serum aliquid intuentur, ipsi canes apparent, non quòd vapor subtilis per oculum exiens cum imagine canis, in densò, ut aqua, speculo, & terlo omni vniatur, & densetur, atque ita expressam canis formam oculis repræsentet, propt arbitrantur nonnulli, sed quia imaginatio, cuius solùm vitium est, infecta à tali veneno, iudicat in omni liquore canem adesse, & videri: non secus quàm in vno, pro melancholici humoris diuersitate & natura, phantasia inducit cœlum tuere; in illo, quòd vas vitrum sit; in alio, quòd iam perierit, &c.

Adde quòd, quemadmodum non pauca reperiuntur phantasias, quæ ex humoris aut vaporis qualitate, cerebrum & corpus occupantis origine trahunt, ut quòd opinetur quis, se vas figulinum esse, ex melancholiae siccitate

per corpus sparsa: quod alius se fingat tympanum corio tectum, ex cutis ariditate; de quo *lib. 7. de loc. affect. cap. 3.* plura exempla proposuit Galenus: ita nihil mirum, si à vapore canis complexionem infecto, canis phantasia inducatur. & apparere videatur in aqua, & similibus, in quibus figura repræsentantur.

Licet verò intenta alicuius rei cogitatio, aut vitæ conditio, sit etiam nonnunquam occasio delirantis imaginationis; atque ad eam canis qui momordit species. & recordatio, in mente pertinaciter retenta, plurimum facit ad hoc, ut perpetuò canes concipiant animo, & sibi ubique apparere imaginentur: quia tamen sepe numero absque vlla mordentis canis imagine relicta, utpote non visi, aut non sensati, vel temporis diuturnitate abolita, tam homines quam bruta in rabiem deueniunt, & aquam expauescunt, ab intrinseco petenda est causa phantasiæ apparentium canum, & formidinis aquæ.

Potè nec putes omnino necessarium esse, omnes aquæ expauescentes canum effigies oculis intueri, sed satis est imaginari in omni genere liquoris canes adesse: solo quidem nomine, vel aquæ sonitu horrent, & expauescunt, & memorat Aurelianus *lib. 3. acut. 11.* infantem hoc malo correptum, etiam matris vbera vehementer horruisse, cum tamen simulachrum canis in lacte intra vbera recondito apparere non potuerit, immò nec puer ipse canem imaginari, ex obtusa, nec satis expedita imaginatione, ad quodpiam concipiendum. Quare contendit Brauus *loc. cit.* rabie de- tentos, non ex canis phantasia, sed potiùs à veneni proprietate, aut illius antipathia aquam ipsam expauescere.

At si nulla phantasia puerulus premeretur, etiam visum lac procul dubio non horreret, nedum in vberibus reconditum, quod fortiolem adhuc animi conatum arguit liquoris auersandi. Insuper, si hydrophobia delirium quoddam est seu mania, ut diximus, & actio quædam deprauata facultatis imaginatricis, qualis est delirium omne, *l. de diff. sympt. c. 3.* quomodo insaniret infans lac metuendo, nullam prorsus habens imaginationem canis, aut cuiusvis alterius rei incutientis formidinem illam? vel vnde formidaret, nulla præcedente phantasia, seu conceptu rei formidandæ, si metus in imaginatione concipitur? Consule Iosephum de Aromatariis *part. 2. de rabie contagiosa, partic. 6.*

Quod verò hac canum phantasia perpetuò detineantur rabie infecti omnes, quibus iam veneni vis vniversum corpus, & cerebri facultates ferè in totum occupat, præterquam in omni terro farentur canes videre, ex eo etiam confirmant quod canes se opinantur, & ad canum similitudinem vocem edant raucam, obtusam, & veluti latrabilem, in terra volutentur, corpore contracto instar canum decumbant, demum & obuios mordeant; de qua re in *historia sequenti* differemus.

HIST. XIV. ALZAHARAVII, De Rabie.

In vrina rabientium, corpuscula catulis similia conspiciuntur.

Noni quendam sanatum à morsu canis rabiosi, qui interrogatus à me quid vidisset, respondit se caninos catulos in vrina sua vidisse, &c. *Alzaharavii tr. 30. pract. sect. 2. c. 30.*

PARAPHRASIS.

In vrinis eorum, qui à cane rabido commoti sunt, imagines, aut simulacra canibus similia apparere, confirmant exempla illorum, qui hoc miserando malo vexati, vnanimiter confessi sunt, similia corpuscula in vrinis, & in aqua conspexisse: ob quam causam liquorem tantoperè timent. Nam Auenzoar *lib. 1. theozir. tract. 9. cap. 16.* affirmat, in hac mania vnum quoddam mirabile reperiri, quod si collectum fuerit de vrina istius, in quantitate multa, in vrnali vitreo, videbis quod clarificabitur vrina, & sine dubio videbis

A formas intus catulorum natantes: & si illam celaueris per pannum subtilem, nullum vestigium illorum, seu signum in petia poteris inuenire: & si iterum vrinam in vrnali reponas, & ibidem aliquantulum permanferit, veraciter iterum reuidebis eos, ut priùs. Quæ omnia ex deprauata imaginatione nos diximus supra euenire, & auctor est Cardanus *lib. 2. cont. tract. 2. c. 7.* Nihil enim est quod imaginationis vim magis declaret, quàm rabidi canis morsus: qui enim rabiem concepit, se canem esse imaginatus, obuios mordet.

Quod verò Auicenna *6. 4. tract. 4. c. 7.* & Niculus *serm. 4. tr. 4. c. 4.* affirmant, se vidisse in vrinis istorum frustra canis cum dolore excreta, non dubito quidquid alij fabulosum putent: nam præterquam quod monstra accidunt in arte, & mira in corporibus, præter naturam, illiusque institutum euenire quotidie cernamus, ut notauit Vallerioli *ad c. 20. lib. de const. art. med.* etiam rabiosos frustra carnis, quæ canum effigiem æmulentur, per vrinam excernere nõ est impossibile, quæ à liquata pinguedine ob calorẽ euenire certum est; hæc enim in vrina innatans mille formas fingit. Sic per vrinam excernuntur vermes, scarabæi, & alia monstra ex crassa, & purulenta materia generata. Hoc modo Matthiolus *lib. 6. c. 55.* à quibusdam sui temporis audiuisse refert, quod in vrina eorũ qui à Phalange commoti sunt, conspiciantur substantiæ quædam innatantes arancorum telis perfimiles: quod ex dicta causa euenire nõ negamus neque Auicenna dixit per vrinam excerni canes paruos, sed res carnosas mirabiles, quasi animalia, & quæ effigiem canum paruulorum quasi repræsentent. Quod si renuas, asserasque hos euentus extraneos, & mirabiles, ex vehementissima canum imaginatione, qua perpetuò inuoluuntur, euenire, proferes vera. Quanta verò sit vis imaginationis, in immutandis corporibus, scetus formatione, & monstris effingendis, diximus *lib. 3. in com. hist. 12.* & ad plenum explicuit scientissimus Thomas Erastus *lib. de viribus imaginationis.* Si verò pro huius historię maiori explicatione plura videre cupis, adi Conciliator. *dis. 179.* Gentilem in *Auic. cit. loc. dub. 5.* & Mercuriale *tr. de veneno canis rabidi, c. 11.*

HISTOR. XV. AETII, De rabie.

Philosophus rabiens, generosè citra timorem bibens, seruatus est.

Philosophus quidam morsu à rabioso cane, & generoso animo affectioni resistens, & per consequens ratus canem in balneo apparere: (apparebat enim ipsi quemadmodum etiam aliis hoc modo affectis.) Ratiocinatus igitur, & sic secum loquutus, quid cani & balneo commune est? superauit affectionem, & sanatus est ab affectione, ubi citra timorem bibisset, &c. *Aetii tetrab. 2. serm. 2. cap. 24.*

PARAPHRASIS.

Cornelius Celsus vnicum rabiosi remedium esse putat, balneum, dulcisque aquæ potum: cum enim siccitas sit iis habitualis, & veluti connaturalis facta, spes salutis est, si corpus humectetur, & illi in aqua immergi bibat, & sic corpus squalidum madescat, ac recreetur: quod auxilium, præcautionis gratia, ne venenum intrò amplius serpat, ac morbus confirmetur, esse proficuum rationi consentaneum est. Cum verò facta hydrophobia opprimitur æger, infeliciter hanc curationem contigisse, affirmant Palmarius *lib. de morb. contagios. pag. 179.* Patæus *l. 20. c. 14.* ex Ponzetti sententia Cardanus *lib. 3. de venen. c. 14.* Petrus Salius *lib. cit. c. 19.* qui propria experientia edocti, hoc auxilium imaginatum esse rati sunt, quo administrato, ægros in peius incidisse, narrat Vallerioli *5. obs. 3.*

At licet aquæ potus, & submersio in balneum citra voluntatẽ, non ita prosit, quia huius passionis curatio est, non ut bibant, sed ut bibere velint; quod eueniet, cum affectus prædiis fuerit adiutus: tamen cum affectio sicca sit, humectatione

statione copiosa non mediocriter iuari solet: quo pacto est necesse eos cogere, ut bibant, & in hunc vsum gelu, nix, ficus viridis, pyrum, cucumis, & his similia offerenda, *Auic. 6. 4. tract. 4. cap. 9.* & Rhafius *35. cone. tract. 2. cap. 495.* calami perforati initium ori ægotantiũ immittunt, & ex alia parte per aliam cauernam aquam infundunt. Aurelianus potũ his offert fictili vasculo, tenui cauerna perforato, qualis vberum est papilla. Halyabbas *4. pract. cap. 3.* in fundibulo quodã ligneo, vel argenteo ori illorum imposito, aquam esse mittendam suadet, ut liquorem assumant, & nulla indignatione afficiantur, visu perterriti.

Verũ hi omnes, etsi laude digni sunt, non tamen aduertunt, non in visu, aut aliquo externo sensu, sed in phantasia damnum consistere, quæ cum iam diu sit à veneno occupata, antiqui hospitis vestigia sequitur, illiusque naturam æmulatur. Quare cum in imaginandi facultate liquoris omnis odium consistat, cuiusque sensui aqua occurrerit, protinus ille quisquis fuerit, tanquam fidissimus fatelles, discordiam fictrici facultati renunciat, quam cum sentit hæc potentia, corpus commouet & exagitat, & totis viribus efficit, ut aqua auferatur.

Hinc fit, ut solo gustu, aut tactu, ab hydrophobico aqua percepta, aut illius sonitu audito, eadem accidentia sequantur, quæ ab ea visa sequi consueuerunt, quod demonstrauit Medicus ille apud Aurelianus, qui tantum ex contactu lachrymarum terrore vehementi fuit affectus, qua de causa ex loco ubi erat, exiliens, vestem conscidit: & puer etiam, qui lacte degustato, vbera matris formidauit. Quare in potaturis non vnus, sed omnes sensus sunt decipiendi, quod fiet constructa fistula illa oblonga, ex concreto saccharo, aut coagulato melle, vel redolenti maxime cera; quæ ab Auicenna ingeniosè in hunc vsum excogitatur, ut istarum materiarum odor, atque sapor, aquæ gustũ ementiantur; quod in tenebris, vel oculis eorum occlusis, aut obseratis fenestris faciendum est, ne visus ipsi aquæ formidinet afferat.

Sed dignum est speculatione, ut inuestigemus, cur hic philosophus rabiem de ingressu in balneum ratiocinatus est, si delirium est à rabie inseparabile? Dic. Delirio affici ducta animalia in rabiem, experimentum confirmat, & auctores vno ore contestantur. Immò Gariopontus *l. 1. c. 11.* ex canis rabidi morsu fieri antenestros, quæ est mania species, nos docuit. Nihil est rabies, inquit Halyab. *lib. 8. theoric. c. 20.* cum Ioan. Damasceno *lib. 7. cap. 18.* quàm alienatio mentis, & Auenzoar *l. 1. theozir. tract. 9. cap. 16.* rabidos numerat inter maniacos: probant Tagaultius *l. 2. inst. chirurg. c. 11.* Baccius in *prolegomen. venen. cap. de canis rabidi morsu art. 5.* Nec dicas, quod obiiciunt Eustachius Rudius *lib. 4. de morb. oculi. & venen. c. 13.* & Salius *loc. cit.* contrarium sentientes, quod nonnulli rabientes mente constant, appositè respondent, & fuere aliqui qui citra rationem aquam timentes, orarent adstantes, ut oculis sibi clausis, aquam per vim offerant, quæ omnia sanam, & non læsam rationem præ se ferunt. Sed cum rabidi inextinguibilem sitim patient, & aquam, aut liquidum abhorreant, manifestissimo delirij genere occupantur. Deinde, rabies est species quædam melancholiæ, & sicut in hac circa particulare quoddam tantummodò ægri delirant v.g. timent, odio habent homines metuunt, &c. circa cætera verò sana mente se habent; sic rabidi recta mente constant, cum tamen aquæ pauore, qui ex mero delirio originem ducit, occupentur, immò à cane rabido commoti, etiam antequam in rabiem incidant, integra mentis sanitate non fruuntur, ut de Patre suo testatur Cardanus *lib. 1. de venen. cap. 16.* ex quibus ad propositum quæsitum patet responsio.

HISTOR. XVI. GALENI, De Rabie.

Ex hydrophobia, alij moriuntur, alij euadunt.

Scimus autem nonnullos & à cane rabido morsos, qui postea stum aquas formidauerunt, stum interierunt: & alij euasere. *Lib. V.*

Arum; & à primo principio in quo morsu fuerant, post duos vel tres, vel quatuor, vel multo plures menses. Noui sanè & quædam qui ex alio anno in eum incurrit affectu, quem hydrophobiam (id est, aquæ timorem) vocant, &c. *Galen. lib. 1. prorrh. sect. 2. com. 17.* & *lib. de sect. ad eos qui introducuntur. cap. 15.*

PARAPHRASIS.

Ex rabidi canis morsu, plures mortuos fuisse in his locis confirmat Galenus, & exemplis illustrant Recentiores. Patæus *lib. 20. cap. 14.* Gænerus *lib. 3. epist. pag. 82.* Niculus *serm. 4. tract. 4. c. 14.* Baccius *cit. loc.* Forestus *lib. 10. obs. 15.* Alios fuisse seruatos iidè auctores memoriæ commendauerunt. Dioscorides & Aëtius *loc. cit.* experti sunt. Amat. *7. cent. 65.* Vallerioli *lib. 3. obs. 3.* Forestus *lib. 4. obseru. schol. 28.* Philostratus in *vita Apollonij Thyane, hist. 6. lib. 18.*

Non ergo cum Saliò existimes, omnes rabie correptos insanabiles esse: frustra enim à præcis, & recentioribus Medicis, tam ad præcautionem, quàm ad curationem plura describentur præsidia; immò Aëtius multos probè curatos euasisse affirmat. Quando ergo partium solidarum substantia in aliam transit conditionem, & rabies est confirmata, tunc curatio est impossibilis: quando verò est in fieri, & incipiens, tunc curationem admittit.

Deinde accidit frequenter non solum in rabie, sed in omnibus aliis malignissimis affectibus, ut ex pluribus eodem contagio infectis vnus seruetur, pereat alter: multa enim in temperamento, virtute, robore, naturæ est diuersitas. Ob has causas accidit per sæpe, ut è duobus æquali morbo, vitioque oppressis, quidam reuiuiscat, alter occumbat.

At cur huiusmodi venenum, cum sit siccissimum, & calidissimum, ex *Gal. lib. de theriac. ad Pison. 16.* per menses, & annos lateat in corpore, obsecrum est. Huic quæstio respondet Galenus *l. 3. epid. f. 3. com. 77.* enarrans enim illius phrenitici historiam qui celerrimè mortuus est, asseuerat rabiem, in his quos canis rabidus momorderit, longo tempore augeri, dum pedetentim agens, nullam sui notam prodit, donec subito tandem manifestatur, & interficit: ut quo tempore causã generationis venenosorum in corpore agit, & eos generat, lateat illi videantur, quum ad eam adhuc non peruenerint quantitatem, & malitiæ gradum; quæ sunt necessaria ut occidere possint; quare celerius, quæ sunt necessaria animalia aguntur in rabiem, pro agendi & patienti mora, actiuitate veneni, & patientis dispositione: & sic aliis contigit post annum; quin & elapso septennio fuisse nonnullos aquæ metu correptos, scribit Dioscorides *ubi supra* & Actuarius *lib. 6. meth. c. 11.* explanat Albertus Magnus *lib. 7. natural. hist. cap. 2.* Palmarius *lib. de morb. contagios. fol. 270.* Petrus Salius *loc. cit.* Amat. *7. cent. 41.* & nos in *hoc lib. in com. hist. 1.* satis firmatus.

Hocque maxime accidere solet, iuxta anni tempus, cœli constitutionem, &c. Anni tempus æstiuum morbo fauet, sicut hyems, ac aliæ anni partes illi aduersantur; quare sæuiente canè, & vehementissimis æstibus, pariter & vigente bruma, canes facilius rabie tentantur, ex *Plin. lib. 2. c. 40.* hoc enim tempore sanguis, & bilis aduruntur, & in nigram bilem conuertuntur: in canibus præsertim, ob calidissimam, & siccissimam eorum temperaturam, externò feruori aptissimam.

Auicenna verò *6. 4. tract. 4. cap. 5.* in autumno, tempore quidem neque calidissimo, neque frigidissimo, facile canes in rabiem agi asseuerat, quod verissimum est; sed propter adustos humores, quos æstas ipsa insigni sua præparat caliditate: quare nõ autũni, sed æstatis causa redundat. Rabie etiã corripuntur canes in algida hyeme, cœceto utique à frigore sanguine, ac melancholico effecto, ut *cit. loc.* inquit Auic. Est enim canis animal pingue, excarne, musculosum, contextura ratũ, quapropter frigoris iniurias maxime sentit idcirco frigus potens eorum corpus penetrat, tenuiorem sanguinis partem exprimit, & dissipat; crassio-rem verò, & magis terrenam amplius inerassat, & in melancholiam commutat: huius rei euident testimonium præbet huius animalis lien, quem impensè nigrum habet, auctore Galeno *lib. 6. de anatomicis administrationib. cap. 10.*

HISTOR. XIX. GALENI,
De Rabie.

Theriaca tam foris vlcibus illita,
quàm intus assumpta, rabiosos
valentissimè iuuat.

Equidem olim mecum ipse aliquod remedium excogitans
hanc ipsam theriacam oleo rosaceo molliam linamentis
imposui, ac veluti medicamentum aliquod in nerarium foret,
vteri super imposui, ut tanquam cucurbitula venenum trabe-
ret: denique theriaca (perinde ac Pœonia aliqua medicina) &
foris imposita, & intus assumpta, presentaneum auxilium com-
moris à cane rabido præstat, &c. Galenus lib. de theriac. ad
Pisonem, cap. 16.

PARAPHRASIS.

Avilia extrinsecus icæ parti apponenda, non debe-
re esse desiccantia, repellentia, neque ad cicatricem
ducentia, immò attrahentia, dilatantia, relaxantia, atque
emollientia, omnes auctores confirmant: nam in omnium
virulentorum morsuum curatione enitendum est summo-
perè, ut per quam partem venenum in corpus penetrat,
per eandem foras extrahatur, atque euocetur, quem usum
attrahentia præstant emplastra, quæ virus alliciunt & vul-
neris labra dilatant: horum descriptionem proponit Ga-
len. 3. sec. gener. cap. 5. Quo pacto theriaca cum calida sit
& sicca, venenum ad exteriores partes euocare nata est,
maximè cum à tota substantia venenum euincat, & ignis
instar dissipet & absumat.

In potum verò assumpta theriaca, generosa, ac excel-
lens est antidotus, quippe quæ non solum à plurimis
morbis corpus facit immune, verum etiam à noxiis por-
tionibus, & virulentorum animalium morsibus tuetur, ac
defendit, ut lib. de theriac. ad Pison. cap. 2. protulit Gal. &
peculiariter iis benefacit, qui à cane rabioso sunt icæ, non
modò in morsus initio, verum etiam cum iam hydropho-
bici sunt; dummodò tamen recens sit, nam potentius ve-
neno aduersatur, refrigeratque, non exalfacit, ut Euricius
Cordus eloquenter probat in suis poematibus de theriaca.

Sed multa sunt, quæ Medicum ab huius auxilij admi-
nistratione auertere possunt. Nam aquæ formidinem,
morborum omnium pessimum, comitantur totius corpo-
ris siccitas, febris non ignava, quæ ægri intus vri solent
(ex Gal. in eo capite quo est descripta historia hæc.) quæ
putrida est, & venenata, ex putridis, corruptis, virulentis,
& malignis humoribus pronata. Insuper in rabie adest ca-
lida admodum, & sicca intemperies, vniuerso rabientis ani-
malis corpori communicata, ab humoribus venenosis, ac
contagiosis excitata: quare si tunc theriacam propines,
nocebis impense, corpus erit furibundum, & in igneam
naturam veluti conuersum inflammabis, spiritus exan-
descendentes, magis exustos reddes, solidas corporis particu-
las ad tabitudinem deduces.

His forsitan permotus Conciliator d. f. 179. pugnacissi-
mè contendit, theriacam à cane rabido morsus inutilem
esse & nullius vsus, maximè quum nec Serapio, nec Rha-
sius, nec Halyabbas, illius, in huius morsus medela fecer-
int commemorat. Sed errat toto cælo, bonus Concilia-
tor, qui quid scriberet Gal. non vidit, quid ipse loqueretur,
ignorauit. Nam theriaca non qualitate manifesta, sed tota
substantia, occulta cæcæque proprietate icæ à rabioso
canè auxiliatur, alioqui in morsu viperæ non conferret,
cuius venenum, calidum & siccum est, auctore Auic. 6. 4.
tract. 3. cap. 21. & 2. 1. doct. 2. cap. 15. Aërius tetraab. 4. ferm.
1. cap. 21. Neque scordium, caliditate prædicum, corpora
à putredine posse præseruare, cuius hac in re tantam
vim esse, 1. de antidot. cap. 12. Galen est auctor, ut quæ-
cumque supra illud in prælio quodam intertemporum
ca dauera, per multos dies insepulta iacuisse diutius re-
manerent incorrupta, secundum eas potissimum partes,

quæ herbam ipsam attigerant. Neque bonum argumen-
tum proponit Conciliator, quòd de vi theriacæ, pro mor-
su virulentorum animalium veteres non meminerint,
quum eam Dioscorides, Galen. Paulus, Aëtius, Auic. &
alij, miris laudum præconiis extollant. Quare non est in-
terdicendum præsidium hoc, quoniam febris adest inten-
sa aut calida vrget viscerum intemperies: si enim frigidis
medicamentis cardiacis id permisceas, & veneno, & febris
opitulaberis cardiacis id permisceas, & veneno, & febris
opitulaberis: sic in febre pestilente, theriacam & alia ca-
lida alexipharmaca exhibemus, quæ potius antipathia, &
contrarietate iuuant, extinguendo venenum, quàm calore
suo nocere queant. Theriaca ergo commorisset à rabido ca-
ne auxilium præstat, quia venenum ignis purifici instar
absumit, denastat, & facultates corporis suum roborat.
Ignem autem & medicamenta caustica super commorssam
partem imposita, quæ suo calore ad partes externas vene-
num potenter attrahant, esse necessaria, confirmat Ioan-
nes Thomas Minadoüs, olim in Patavina Academia Pro-
fessor clarissimus, disputatione de cucurbitulis corneis, ostione
& aurium scarificatu: & non sinit perdoctus Melchior
Sebizius in epist. de serpentibus in humano corpore reperiis,
prope fin. immò cauterium ipsum, presentaneum est auxi-
lium, quia ut notat Ioannes Lygæus lib. 8. apb. com. 6. ignis
putrentes qualitates puriores reddit.

HIST. XX. GALENI,
De Rabie.

Humor in corpore aliquando progri-
gnitur, veneno rabientium canum
simillimus.

Non est igitur absurdum, ut talis in corpore p. ulatim
genitus sit humor, qualis est & rabientium canum. & tra-
du temporis longiore corruptum medicamentorum, ita ut
plerumque Medicos lateant: quomodo in eo qui ob lassitudi-
nem, ut videbatur, moderatissime f. b. r. i. t. qui post quartum diem
* urinam secreuit substantia quidem tenuem, sed colore nigram:
ut in utroque, eam, quæ ex pauco atramento scriptorio aqua multa
diluta confurgit, mixturam præsentaret: itaque modo alio, si non
atramentum ipsum dilutum intexterimus ceriæ eam qui multi
appellat sul. ginè. Visus est hic æger quarto die bene habere, ita
ut sequentibus diebus laudaret, deinde die septimo vesperi
cum f. b. r. i. t. cepisset, tabefactus obiit, &c. Galenus lib. 1. pro-
rhetic. sect. 2. com. 17.

PARAPHRASIS.

Venenum in corpore adnasci, ex antiquorum, & lu-
niorum mente demonstrauimus, tom. 1. huius operis,
in com. hist. 50. & in hoc libro, hist. 2. In eo tamen gigni posse
humores ita venenatos, qui rabidi canis venenum æmu-
lentur, nullo ex cane rabido accepto contagio, eleganter
ex observationibus Ioannis Baptistæ Cauallarij probant
Marcellus Donatus lib. 6. de medic. hist. mirabili, cap. 1. ad fin.
Petrus Salius lib. de affect. lib. paric. ar. b. cap. 11.

Præsentem ergo historiam scripsit Galenus hoc loco, ut
hoc exemplo venenosorum humorum generationem
comprobaret: nam cum proponat moderatissimam fe-
brem, eam tamen ut lethaliissimam, corpus breuissimo
tempore extinxisse asseuerat. Etsi enim attentè Medicus
arte Hippocratica dignus, signa rimetur, inueniet Medi-
cos in illius cognitione valde fuisse deceptos: mitis enim,
& placida cum videretur, non potuit non esse vehemen-
tissimè maligna, & ab huiusmodi humorum putredine
succensa, quæ veneni efficaciam sortiuntur.

Hanc fuisse de genere hecticarum pestilentium, quæ
obexuperantem calorem febrilem, attenuantem, colli-
quantem, & adurentem sanguinem, corpus celerrimè ad ta-
bè deduxit, ex historia satis patere puto. Vrina enim nigra,
etsi rarè ad bonum iudicet, provt lib. 2. hist. 127. prædixi-
mus, incendium tamen internum demonstrat & insignem
notat humorum torrefactionem: quæ licet à frigiditate
vehementi interdum oriatur, ut ex Gal. mente lib. 2. in com.
hist. 132.

hist. 132. probauimus, in hoc ægro hac de causa originem
non duxisse, res est manifesta, tenuis enim cum illa esset,
ex caliditate nigrorem fuisse effectum, signum erat eui-
dens, quoniam, ut perbellè docuit Galen. in com. 29. lib. 2.
prag. Sanguis urabie nigrorem, si cremetur, quemadmodum omnia
alia corpora, & qui duntaxat in sole diuersantur astino, nigri red-
duntur: ex vehementi vero frigiditate nigrescit in globos con-
gestus, & quidquid extinguitur in plenum frigescent, &c.

Quibus signis hæc febris, ad tactum, & aspectum mi-
ris, cognoscatur, cum sit inquieta interius, & de genere
earum quæ hecticæ sunt pestilentes, de quibus Galen. 3.
de præfag. ex pulsib. cap. 4. satis abundè explicauimus lib. 1. in
com. hist. 82. vnum solum constet, tantum fuisse incendium
in visceribus excitatum, ut vrinam atramento scriptorio,
vel fuligini similem efficeret: fuligo enim est vapor terre-
stris ex materiis immodicè assis vtiisque, in hoc à fumo
differēs, quòd fumus mixtio sit ex terrestri, aqueaque sub-
stantia, materiis tantum semiutis: vel si per fuliginem in-
telligas substantiam tenuium partium, & terrestrem, sur-
sum caminorum parietibus adhaerentem, ex multo rerum
pinguium vitarum halitu, & vapore concrecentem, vera
pronuntiabis. Plinius lib. 35. cap. 6. Columella lib. 2. cap. 6.
vocat nigrum illud excrementum quod ex fumo caminis,
aut furnis adheret.

Docet profectò Medicos Galenus, eisque instruit, ut
in febris malignæ latentis cognitione non decipiantur,
quam ex expiratione esse venendam loc. cit. confirmat;
quæ si fœtet maximam febris huiusmodi suspicionem de-
prehendet. At licet thoraci manum imponat, facillimè de-
cipietur, quia hæc febres non sunt calore vehementes, ex
Gal. 3. simpl. sit. de terra Samia. Ne ergo miteris, ob venena-
tos humores intus delitescentes, hanc f. b. r. i. t. ex putre-
dine excellenti succensam, cum perniciofa qualitate cordi
inimica coniunctam, ita furtim, sensum & sine sensu, vene-
ni rabiosi promptissimi instar, corpus ad interitum dedu-
xisse, quin Medici illius ideam agnoscerent, alleuationis
spe valde delusi. Quibus autem signis leuam in ægris
fallum sit cognoscendum, & à vero distinguendum, dixi-
mus ex Galeni mente, lib. 3. in com. sist. 5.

QVÆSTIO XXV.

Utrum vrina sit mixtum de nouo genitum, habens
distinctam formam ab humore ebibito,
an alteratus potus.

COMMENTARIUM.

Vrinam secreuit. Plurima de hydrophobiæ natura, &
causis, ex veterum, & Classicorum mente, indagine
scrupulosa protulimus: nunc consentaneum videtur alia
prosequi, ex quibus vtilitatem Medici consequantur, ut
sic ad ea quæ nostri sunt calculi respectemus: pergamus
ergo ambigua Hip. Gal. & summorum Medicorum per-
pendere inuoluera, quæ à nostrorum scientissimis, inserta
lucubrationibus suis, illotis manibus explicantur, & circa
vriinarum argumentum, de quo differit historia hæc, pu-
blico emolumento vtilia miffitemus, ne in nostris operi-
bus aliqua deesse possint, quæ ex aliorum monumentis
cogatur nostræ artis studiosus emendicare: quo pacto
non pigebit tantillum laboris in iis dirimendis suscipere,
altius sic prius clarioris doctrinæ gratia ducto exordio.

Vrina definitur à Gal. lib. 3. epid. sect. 1. com. 6. serum lan-
guinis, & aliorum humorum, quod à renibus per venas
emulgentes attrahitur, & in vesica, veluti in extrema par-
te coaceruatur, & deinde per penem excernitur. Hæc,
quæ est recrementum serosum ex secunda coctione ema-
nans, quatuor habet causas. Materia vrinæ est humor ebi-
bitus, aut liquor, quo cibi solidiores diluuntur, aut pars
aquea ciborum: sed secundum maximam partem est potus,
ex Gal. 10. simpl. 1. 3. & lib. de atra bile. cap. 2. & 4. de usu part.
5. & 1. natural. v. l. r. nam vrina potus quantitati respondet.
Formalis, est modus ille substantiæ, quem vrina per alte-
rationem acquisiuit ex miscella humoris biliosi, quam in
iecore comparauit, quod enim formam præstat vtili, idem

A inutili præbet: eadem enim actione, & eodem calore be-
nignum, & excrementitium generatur: sicut enim fæces
generantur in ventriculo simul cum reliquo chylo, in in-
testinis tamen figuram & colorem acquirunt; sic potulen-
ta materia in ventriculo, & iecore alteratur, forma tamen
illius in renibus perficitur. Causa efficiens, est iecur, quod
mediante sua actione, alterando, & perficiendo humorem
serosum, & cum illo humoris biliosi portionem permi-
scendo, & vrinam generat; renes tamen attrahendo, ac sepa-
rando ipsam perficiunt. Causa finalis est, ne sanguis per
venas distribuendus pro nutriendis partibus, multitudinè
feri esset vitiat, & impurus; nam vesicam, & renes ad ex-
purgandam vrinam fabricauit natura. Accedit quòd hæc
partes vrina fruuntur, ac delectantur: nam hoc excremen-
tum est illis suauissimum, ex Gal. 3. de facult. natural. cap. 9.
nihil enim attrahit propter ipsum attrahere: & vesica vri-
naria nunquam reperitur sine vrina, sicut folliculus fellis
sine bilioso humore. De qua re lege Laurentium lib. 6. de
hist. anatomic. cap. 20. acriter contra Iouberii opinionem
disputantem. Deinde vrina humorum constitutionem, &
partium dispositionem repræsentat.

Perscrutaberis, quomodo inter se distinguantur lotiū;
serum, & vrina, hoc enim quæsitum hæcenus Hippocra-
tis, & Gal. malè torsit interpretes. Dic, hæc vocabula apud
Latinos etsi videantur synonyma, duplicem tamen patiun-
tur significationem. ut aduertit Gal. 6. epid. sect. 3. com. 14. di-
cens, linguam lotium significare, aut propriè sic vocatum,
quod quotidie mictu eicimus, aut succorum serum. Qua-
re hæc dicuntur aliquando de tenui, & serosa cuiuscumque
humoris parte: nam vnusquisque humor suum habet se-
rum, quemadmodum lac habet in se serosam quandam
humiditatem, quam serum dicimus ut docet Gal. 3. simpl.
14. In hac significatione sumitur à Galen. serum, 6. epid.
sect. 2. com. 38. vbi docet, quòd quemadmodum in lacte se-
rosa quædam humiditas adest, quæ crassiorum eius par-
tem circumfluit, eodem sanè modo in omnibus succis, &
humoribus, serosus quidam, ac tenuis liquor reperitur,
qui à Græcis appellatur ichor: quo loco ex mente Plato-
nis docet, hos ichores inter se differre, secundum humo-
rum naturam, à quibus deciduntur: hoc modo infestissi-
mum est atra bilis serum, minus infestum flaua, minus
quam hoc pituita, omnium mitissimum est sanguinis se-
rum in eadem significatione dicebat, 2. prog. 27. quoties
sanguinis serum pariter cum vrina excernitur: colore
subrubra apparet; & prorrhet. com. 4. ad princip. Determina-
tum (inquit) est vrinas nigras ob serum atra bilis, vna cum ex-
crementis aquosis emissum procreari.

Secundò, Lotium, & serum significant etiam quintam
substantiam, separatam à quatuor humoribus, & est illud
quod per mictum eicitur: in qua significatione sumitur à
Gal. 10. simpl. cit. de sudore, vbi docet, eandem esse materiam
vrinæ, & sudoris & eundem generationis modum. Vrinæ
que (inquit) ex ebibito humore constat generatio, & exalfacto si-
mul in corpore, & biliosa nonnihil substantia adepro.

Ex iis verbis plures hanc colligunt vrinæ definitionem,
est potus alteratus, cui bilis portio est permixta. In qua defini-
tione, per potum est intelligendum omne liquidum, quod
sorbetur: ut sumitur 2. apb. 11. facilius est impleri potum, quàm
cibo: nam pueri lactentes, qui non bibunt, vrinam reddunt,
& ex alimentis solidis portio vrinæ debet separari, quia
4. de usu part. cap. 3. & 2. simpl. 17. & 3. eiusd. cap. 5. in gene-
ratione sanguinis, vini, olei, & omnium succorum super-
sunt duo recrementa, præter aquam; & sic mirandum non
est, si vrina excernatur in maiori quantitate, quàm sit po-
tus: verum quia maxima, & potissima vrinæ pars ex potu
excernitur, meritò Auicenna 1. 1. doct. 4. cap. 1. in fine, di-
cebat: Aquositas namque non est ex humoribus, neque est nisi ex
eo quod bibitur, & non nutrit; neque est necessaria nisi in nutri-
menti penetratione, & attenuatione, &c. Quod defumpit ex
Gal. 4. de usu part. cap. 5. quo loco vrinam esse vehiculum
alimentis confirmat.

In eadem definitione vrinæ, per verbum [bilis] debemus
intelligere alios humores, immò potius aliorum humorum
ichores: quoniam in optima vrina sanorum, permiscetur
etià portio, siue ichor sanguinis, & propterea est subrufa,
&

& subflava, & magis subrufa, quam subflava, vt *1. cris. 1. 2.* docuit Gal scilicet manifestior est permixtio ichoris biliosi, quam sanguinei, & sic *lib. 3. epid. sect. 1. com. 5.* dicebat, vrinam ferum esse humorum in venis contentorum. Idcirco plures sic definiunt: *Est serum sanguinis, & aliorum humorum tenuis excrementum, in hepatis, & venarum confectum, a renibus transfusatum, in vesica reservatum, & per penem excretum.* Lege Mercurialem, *lib. 3. de excrementis c. 2.*

Constat ergo ex dictis, vrinam ex duplici substantia habere constitutionem, quarum vna est serum sanguinis, & aliorum humorum; altera est liquor, quem quotidie bibimus: quæ ambo in vnam vrinæ substantiam in iecore coeunt, quæ etsi simplex sit, vel sensui simplex videatur, ex duplici tamen substantia constat.

Quod autem vrina etiã fiat ex parte serosa humorum, præter Gal. *3. epid. sect. 1. com. 5. & sect. 3. com. 41.* patet primò, quia in hyeme, & in aliis temporibus, sæpe multò maiore est copia mictus, quam potus. Secundò, quia quemadmodum docet Gal. *lib. 6. epid. sect. 2. com. 38.* ex Platone in *Timeo*, in omnibus succis, & humoribus, serosus quidam, ac tenuis liquor reperitur: cum igitur hic in venis sit permixtus substantiæ aquæ bibitiæ, & illi sit omnino similis, non videtur possibile solam partem aqueam à renibus attrahi, relinqui autem partem serosam humorum illi permixtam, maxime cum Gal. *1. 2. de natural. facult.* asserat, seri genera quæ in succis habentur, omnia esse excrementa, parùmque ab illis nutrir animalis corpus. Tertio, quia plurimi morbi sæpe finiuntur criticè copiosa excreta vrina, sic per illam expurgante natura humorum serositates superabundantes. Quarto, quia aliàs non videtur, quomodo vrina indicare supra salutem, aut mortem ægri: quare asserendum videtur, vrinam licet maxima ex parte fiat ex potu ebibito, tamen non solum ex illo fieri, sed etiam ex serositate humorum, quæ cum illo simul à renibus attrahitur, vt colligitur ex Galen. *1. de sanit. tuend. 17. & 6. epid. sect. 1. com. 6. in med.*

Nec obstat, quod *2. præf. g. com. 27.* scribit Hip. vrinam subrubram apparere, quum sanguinis serum simul cum vrina excretur, perinde ac si in vrina naturali id serum non esset permixtum: nam hic locus debet intelligi de superabundantia seri permixti.

Nec obstat secundò, quod *6. epid. sect. 5. com. 15.* inquit. *Naturaliter autem se habente creandis succis vna commutatus potus, & colore infectus, vrinarum differentias facit, &c.* nam inde non colligitur solum potum esse materiam vrinæ, immò potius elicitur, ex aliqua parte esse humorum serositates; ab illarum enim commixtione potus colore infectus, vrinarum differentias facit.

Vt verò dilucidè vrinarum colores, substantiam, contenta, & cætera possit contemplari, plurima diligentia vti Medicus debet: nam vrinam debet inspicere matutino tempore; præsertim quum alimenti concoctio integrè est perfecta, collectaque sit in vase pellucido, totius liquoris capace, & illud in loco quietum & obturatum, sine agitatione permancat, vbi nec à caliditate alteretur, nec à frigiditate corrumpatur: potest etiam inspicere meridie, vesperti, & noctu, vt notauit Gal. *lib. de præcog. ad Posth. cap. 2.* Deinde vrinæ non fidendum, statim vbi excreta est; non enim datur locus, vt sedimentum sublimamentum, vel nebula suas petant regiones. vt adnotarunt Actuarius *lib. de indic. vinar. cap. 1.* Halyabbas *7. theoric. 1. 2.* Cum hoc tamen stat optimum esse, inspicere lotium illicò postquam est excretum: nam aliquando à vesica perturbatum exit, postea verò clarescit; vel contra clarum emittitur, post conturbatur; vel turbidum excretur, & in eodem statu perseverat, vt docuit Gal. *1. cris. 12.* Quæ varietas varia significare solet, vt infra latè explicabimus.

Locus in quo inspicienda est vrina, non sit obscurus, nec luminosus multum, & intra horam inspiciatur, vt notat Auicenna *2. 1. doct. 3. sum. 2. cap. 1.* Auenzoar *tract. 8. cap. 2.* hora tertia, & etiam decima ab exitu, asserit posse inspicere. Fernelius *lib. 3. patholog. cap. 9.* vsque ad horam sextam, sed rectius putat Auicenna. Nam si intra horam inspiciamus, non fallimur, & melius de colore, substantia, & contentis indicamus: tunc enim non evanescere spiritus,

A quorum vi quoduis contentum suum perit locum. Ex iis colliges, non esse fidendum putido lotio, quod ad Medicorum ædes à longinquis partibus defertur: corruptum enim est, & contenta ob nimiam agitationem sunt dissoluta. Neque deinde fidas vrinæ, quæ postquam perturbata est, ad ignem, vt clarescat, apponitur, quia consulente Baptista Montano *1. consuls. 11.* etsi clarescat, multum tamen certitudinis amisit, mutatur enim color, quia partes vrinæ tenuiores à caliditate adustæ, quæ vrinam tingunt, evanuerunt: deinde mutatur substantia, hanc enim calor efficit naturalis, magis vel minùs attenuans, & commiscens, quod externus ignis præstare non potest, qui segregat & dissoluit: iam verò contenta ignis caliditate dissipantur, & resoluuntur.

B Aduerte tamen ne te decipiat vrina, quæ ab aliqua re extrinseca est immutata. Nam esu asparagorum, & alliorum sætet vrina, & ob vsum terribinthinæ refert odorem violarum, & ob rhabarbarum, & crocum, sennam, rubiam tinctorum, & ob alia multa sæpe immutari solet. Sic ex vfu ciborum frigidorum, remisso natiuo calore, & sanguine crudiotè genito, apparet vrina tenuis, & decolor. Hoc modo medicaméta diuretica, quum ad vias vrinæ humores deducant, vrinam in colore, & substantia permutant. Immutatur etiam à Venere: ex eius enim vfu vrina redditur pinguis, & solent filamenta in ipsa apparere, ex reliquiis seminis in meatu vrinario relictis. Etas puerilis peruertit etiam iudicium vrinæ, ex lactis enim vfu, lactea excretur.

C Reliquum est vt perpendamus, vtrum vrina sit quoddam mixtum de nouo genitum, habens distinctam formam ab humore ebibito; an potius nihil aliud sit, quam potus alteratus: Respondent nonnulli, quòd quando potus non est aqua, sed vinum, vel aliud liquidum, vrina est mixtum quoddam de nouo genitum: quando verò potus est aqua, vrina non est nouum mixtum secundum maiorem ipsius partem, quia maior ipsius pars est aqua ebibita, alterata in corpore; secundum aliam partem nouum mixtum, quia est serum sanguinis, & aliorum humorum, & sic probant vrinam non esse vnicam tantum substantiam, sed duplicem, vnicam tamen ad sensum apparere, quoniam ex duabus substantiis actu constat.

D Non esse autem secundum maiorem sui partem nouum mixtum, probari potest ex eo, quod ait Gal. *10. simpl. tit. de sudore.* vrinam habere generationem ex humore ebibito, & in corpore exalfecto. Ergo in corpore solam recipit concafactionem, & non mutat formam, & per solam alterationem fit vrinæ pars. Præterea aqua propriè coctilis non est, sed recipit alterationem elixationis similem. Deducitur, quia coctio; & putrefactio sunt passionis mixtorum, & idcirco Arist. de illis non egit in *lib. de generatione*, sed *lib. 4. meteor.* vbi de passionibus mixtorum disceptat. Deinde aqua, simplex elementum est. Ergo coqui non potest, & ex consequenti solam alterationem in corpore recipit, & formam non mutat.

E Verum non minùs probabile nobis videtur, vrinam naturalem semper esse nouum mixtum, & vnicam tantum substantiam, quæ vnam formam tantum habeat. Inducimur autem sic opinari, quia vrina naturalis verè cocta est, non quidem tanquam alimentum, cuius propriissima est concoctio: (coctio enim, ex Gal. *2. de facult. cap. 4.* est mutatio nutrimenti in propriam alii qualitatem) est tamen cocta, tanquam excrementum. Igitur aqua, ex qua vrina generatur, non simplicem alterationem, sed veram concoctionem recipit.

Insuper, si per solam calefactionem, aqua fieret vrinæ pars, non acquireret modicam crassitiem, immò potius attenuaretur, quum calefactio aquam magis attenuet. Ergo per veram coctionem incrassatur, ac proinde nouam formam acquirit. Vltimò, calor ignis ita potest permiscere aquam cum succo carneo, vt efficiat vnum nouum mixtum, nempe ius; & ars ita permiscet aquam cum farina, vt ad ignem efficiat nouum mixtum, nempe panem. Ergo calor naturalis cum potentiùs permisceat, poterit etiam permiscere aquam cum ichoribus humorum, & efficere nouum mixtum, nempe vrinam,

Neque

Neque obiicias aquam non posse concoqui, quia simplex elementum est. Nam licet per se sola concoqui non possit, potest tamen permixta cum alijs, nempe cum ichoribus: quemadmodum simul cum succo carneo coqui potest; ita vt amittat formam, & nouum quoddam mixtum efficiatur. Vtramque partem videtur recepisse Vgo apud Auic. *2. 1. doct. 3. sum. 2. cap. 1.* cum dixit, *quod forma vrinæ aut est forma aquæ, aut forma mixti multum vicini aquæ, quæ videlicet licet aqua non sit, est tamen aquositas, quæ cum aqua maximam similitudinem habet:* quo nomine Arist. *4. meteor. c. 5.* appellauit aquæ species, vinum, vrinam, & serum.

Ex dictis potest deduci, in iecore vrinam confici, & formam suam substantialem suscipere: cum enim vrina constet ex sero humorum, asserendum est in eo loco serum humorum generari, in quo humores ipsi generantur, quum idem membrum vtili, & inuili formam præstet. Hoc affirmat Auic. *loc. cit. cap. 6. §. Et vrina quidem digesta venarum significat sanitatem, quoniam venum agritudine digestionem non prohibent vrinæ quia ipsa super ipsos existit.* Vrinam autem in renibus non generari, ex eo constat, quia si illic generaretur, esset sanè illorum excrementum; cuius contrarium probat Gal. aduersus Lycum, *lib. 1. de facult. natural. cap. vlt. Lege Santorellum lib. 8. ante præf. c. 3.*

Vltimò dubitabis: vtrum vrinæ portio sanguini permixta, functa iam suo munere deferendi alimentum in partes, retrocedat per vasa iterum ad vesicam, etiam ex remotissimis corporis partibus. Ex altera parte est ratio potissima, quòd affectiones extremorum per vrinam demonstrantur, & vrina non solum iecoris, sed vasorum omnium coctionem ostendit. Ergo ex omnibus vasis decidit. Sed contraria sententia magis videtur consona doctrinæ Gal. quam ipse aperte comprobare videtur *1. de sanit. tuend. c. 12. parum ante finem. §. Nunc functum officio humidum, &c.* Quo loco concludit, humidum quod fuit vehiculum alimenti in partes extremas, partim per molliora corpora, partim per poros, & exiguos meatus corporeæ molis vacuari; hæc autem vacuatio aliquando fit insensibiliter, aliquando per sudorem: quod intelligebat *10. simpl. tit. de sudore*, dicens, eandem esse vrinæ, & sudoris materiam.

Hæc pars ratione sic potest confirmari. Partes extremæ habent facultatem expultricem, & commodum locum per quem excrementum aquosum possint promptè propellere. Ergo frustra per tam anfractuolos ductus, & longinquas partes iterum ad vesicam propellent. Ad argumentum oppositum dic, venas omnes nostri corporis maximum habere consensum cum iecore, à quo originem ducunt? & sic vrina, quæ ex iecore, & venis maioribus deciditur, venarum, & partium extremarum coctionem indicabit. Notandum obiter, vrinam non solum ex venis, sed etiam ex arteriis decidi, vt *2. de sanit. tuend. 12.* asseruit Gal. quia est serum sanguinis & aliorum humorum, qui non solum in venis, sed etiam in arteriis continentur. Lege Egidium Monachum in *tract. de vrinis, in med.* quem locum illustrat Gentilis in *com. luculenter.*

QVÆSTIO XXVI.

Vtrum vrina subrufa, subflava, vel citrina, omnium sit optima, vt voluit Galenus.

Galenus Medicorum primipilus, in *illo aureo cap. 12. lib. 1. de cris.* clarissimè docuit, optimam vrinam esse subrufam, & subflauam, magisque subrufam, quam subflauam: quam doctrinam explicat Vgo apud Auic. *2. 3. cap. 2. de significationibus coloris vrinæ.* Nam vrina tingitur ex sero sanguinis, & bile rufa, & ex horum permixtione fit vrina subrufa, vel subflava; subrufa ex bile rufa, subflava ex sero sanguinis: quare naturalis vrina non est absolutè vel subrufa, vel subflava, de vtroque tamen colore participat. Et hoc est quod voluit Gal. vrinam optimam esse subrufam, & subflauam, hoc est habere colorem mixtum ex colore subrufo, & subflauo, magis tamen participare de colore subrufo, quam subflauo, quia in vrina naturali magis manifesta est bilis, quam feri sanguinei permixtio.

Hæc doctrina ex Gal. loco cit. confirmari potest, dicen-

te, optimam vrinam esse subrufam, & subflauam coniunctim, non verò disiunctim, subrufam, vel subflauam. Præterea color naturalis optimæ vrinæ in homine temperato, & perfectè sano, vnus debet esse, non plures. Ergo non docet Galen. vrinam subrufam esse optimam, & præterea vrinam subflauam, sed vrinam illam quæ colorem habet mixtum ex colore subrufo, & subflauo, qui calor ab Auicenna citrinus appellatur.

Verum hæc expositio non est conformis menti Gal. Nam cum *2. prog. com. 26.* doceat vrinam pallidam esse naturalem, & optimam: & *cap. 12. de cris. vit.* pallidam vrinam asseueret esse subrufam, constat subrufam esse naturalem, & optimam. Igitur in doctrina Gal. vrina subrufa, optima est; non verò ea quæ ex subrufo, & subflauo permixtum colorem habet.

Quare color subrufus per se est naturalis, & similiter color subflauus, neque vnus tantum color naturalis in sanotum vrinis reperitur, sed pro ætate, sexu, & temperamento euariat. Nam marium, iuuenum, & biliosorum vrinæ colorem intensiorem habet; mulierum verò, senum, & pituitosorum, remissiorem: quare in illis color subflauus, naturalis est; in his verò, & temperatis, subrufus. Idcirco in quibus color subrufus naturalis est, color rufus est præternaturalis: sic *lib. 2. de sanit. tuend. cap. 2.* in quibus laudat vrinam pallidam, quæ subrufa est, reprobat rufam; quod facit etiam *2. prog. 30.* in quibus verò color subflauus est naturalis, reprobatus non est color rufus. Hoc nomine Arist. *sect. 1. prob. 52.* vrinam coctam colore esse rufo affirmat: & Galen. *lib. 1. cris. cap. 17. in fin.* vrinam rufam tenuem, alicuius coctionis, etsi debilis & occultæ, iudicium esse scribit; quam coctionem cum ob substantiam indicare nequeat, ob colorem indicet esse necesse: & sic docet Gal. *lib. 1. cris. 12.* Hippocratem *2. prog. 30.* non simpliciter vituperasse vrinam rufam, sed quando simul cum rufedine tenuitatem habuerit. Lege Ludouic. Lemosium *lib. 2. de optima prædicendi ratione. c. 6.*

Sed ex contextu Gal. in *lib. 1. de cris. cap. vit.* emanat dubium scitu non indignum. Hic enim auctor postquam in perfectè sanis vrinam debere esse subrufam, & subflauam pronunciauit, asseruit hanc vrinam esse mediocriter crassam, quia ad hunc colorem statim mediocritas substantiæ consequitur. Cuius doctrinæ occasione dubitandum: Vtrum cum bono colore necessariò detur mediocritas in substantia, an potius cum tenuitate substantiæ possit bonus color reperiri.

Quod non possit dari bonus color sine substantiæ mediocritate, videtur colligi ex hac serie Gal. dicentis ad colorem subrufum, & subflauum statim sequi mediocritatem crassitiem. Præterea prius in vrina generatur substantia, quam color, quia color bonus per coctionem in vrina generatur, coctio verò prius efficit substantiam, quam colorem. Igitur prima digestionis operatio, inquit Auic. *2. 1. cap. 3.* est substantiam efficere, deinde ipsam tingere. Ergo quando in vrina reperitur bonus color, debet etiam bona substantia, nempe mediocritas inueniri.

Ex opposito reluctatur Hipp. *lib. 1. epid. sect. 3. text. 78.* vbi referens historiam Virginis Abderæ laborantis, ait: *vrina tenuis, sed boni coloris:* & *1. epid. sect. 3. text. vlt. vrinæ* (inquit) *perpetuo quidem boni coloris, sed tenuis.* Secundò apud Gal. *1. ad Glauc. 7. in fin.* in principio tertianarum apparent vrinæ rufæ, vel subrufæ; color autem subrufus; optimus vrinæ color est. At in hoc principio non potest in vrina substantiæ mediocritas esse, quia esset vrina cocta in principio morborum, quod est contra doctrinam Galen. in *locis multis.* Dari ergo poterit color bonus cum substantiæ mediocritate, vt eleganter probat Alphonfus Dacca *tract. de ratione cognoscendi causas vrinarum, cap. 3. de præuidentiis vrinarum.*

Tertio, vrina potest esse cocta secundum colorem, quum appareat cocta secundum substantiam, vt colligitur ex Galen. *lib. 1. cris. 12.* quo loco postquam loquutus fuit de vrina alba tenui, loquitur de vrina pallida & subrufa, quæ scilicet tenuis adhuc sit: eam tamen quoad colorem attingit, esse concoctam, eo loco inculcat. Ergo poterit apparere coctio in colore, quum appareat in substantia: quod colligitur

colligitur ex Avic. 2.1. cap. 2. de coloribus urinarum, dum inquit. *Et color quidem urinae in aegritudinibus acutis inueniendibus, tribuit ad colorem rufum. & igneum: quod si ibi fuerit tenuitas, aliquam maturationis significat imaginationem* (id est, vestigium occultum) *et si non appareat in substantia.* Quod videtur etiam significare Gal. 1. cris. 12. quum docet, urinam rufam tenuem non reprobari ab Hippocrate, non ratione coloris, sed substantiae.

Vt verò huius dubij assequaris expositionem, aduerte primò. Naturam in coctione urinae, prius intendere generare substantiam, hoc est, mediocritatem substantiae, quam colorem bonum; quia per coctionem intendit assimilationem, quae potius per substantiam, quam per colorem acquiritur: & hoc est quod voluit Avic. loc. cit. dicens, *primam digestionis operationem esse substantiam efficere, deinde ipsam tingere.* Cum hoc tamen stat, in sanis simul bonam substantiam, & bonum colorem generari, quia ad bonam permixtionem bilis cum vrina, non solum sequitur bona substantia, sed bonus color.

Aduerte secundò. Colorem bonum in vrina posse generari, vel per coctionem, vel per solam mixtionem bilis ipsam tingentis: hoc secundo modo potest generari bonus color in vrina, sine bona substantia; quod etiam per imperfectam coctionem fieri potest, per coctionem verò perfectam minimè: & hoc voluit Avic. 2.1. cap. 3. cit. cum dixit: *In tenui autem, in qua multa existit tintura, sciunt tinturam non esse propter digestionem, ac si dicat, in vrina tenui bonum colorem non dari per coctionem perfectam, sed vel per solam mixtionem bilis, vel per coctionem imperfectam, ut verbis utar. Gentilis in com. quoniam si bonus color in vrina esset ob coctionem perfectam, cum eo simul daretur bona substantia, non tenuis.* Quòd autem per imperfectam coctionem possit generari bonus color sine bona substantia (quod monuit Vallel. 3. cont. 19. patet, quia incipiens vrina concoctio potest manifestari in colore, non tamen in substantia; quia illud facilius est, hoc difficilius: & hoc voluit Avic. c. 1. cum de vrina tenui, boni coloris, dixit ipsam significare, quòd iam incipit maturatio, et si non appareat in substantia: & sic saepe gradatim procedit natura in vrina, in qua multoties primò daretur coctio in colore, postea in substantia, tertio in contentis.

His praenotatis, solues quaestionem si asseras, dari bonum colorem in vrina cum tenuitate substantiae, dummodò bonus color solum ex bilis permixtione oriatur, vel ex coctione imperfecta; ex coctione verò perfecta non posse dari bonum colorem sine substantiae mediocritate: quod tamen intelligendum est cum limitatione posita à Gal. 1. epid. sect. 3. com. ult. vbi docet vrinas tenues posse esse boni coloris, quatenus valet bonus vrinarum color cum tenuitate coniungi quia scilicet exquisitus bonus color non potest cum vrinis tenuibus reperiri; quae si etiam profus tenues sint, nullo pacto bonum colorem habere possunt; nam omnimodam cruditatem ostendunt, & necessariò albert, ex Gal. loc. cit.

Ex iis patet, quid ad obiecta respondendum sit, & primò ad Gal. 1. cris. 12. vrinam quae habet colorem optimum, (subrufum scilicet, & subflauum) in iis qui supremum sanitatis obtinent gradum necessariò mediocrem crassitiam habere, quia hic color per perfectam coctionem generatur, ex qua necessariò mediocritas substantiae consequitur. Ad Auicennam verò dicendum, quòd licet natura prius intendat generare substantiam, quam colorem: potest tamen prius coctio manifestari in colore, quam in substantia: de quo argumento sat pulchra notauit Ioan. à Belloforti in lib. Gal. de vrinae significatione.

Consequenter expendendum, an vrina citrina sit etiam optima, quam Gal. lib. 1. cris. 12. vocat subrufam, & subflauam, & Actuarius 1. de indicibus vrinarum, subauream, vel subcroceam, quo nomine etiam appellat Gal. 2. prog. 30. & modicam mixtionem bilis, & feri sanguinis cum vrina significat, & calorem moderatum, optimamque coctionem praestendit. Hae apparet in homine exactè sano, aetate vigoris, optimam temperaturam habente, nutrito bonis cibis, modicè exercitato, in regione temperata degente, tempore anni temperato.

A Hae ita vocatur, ob similitudine corticis citri bene maturi, & collecta non multò post peractam secundam coctionem, est lex & veluti norma ceterarum, in qua substantia est mediocris, nec aquae modo tenuis, nec ut iumentorum crassa; clara, non turbida; colore subaureo, atque subflauo, siue citrino, quem extremorum medium collocamus, quantitate media, & hesternò, superiorumque dierum potui respondens, aut aliquantulum parciore; nam non nihil potus in corpus absumitur. In hac hypostasis subsidet laevis, alba, & equalis, in acutum fastigiata, neque crassum quicquam subest, neque bulla, neque filamentum, neque horum quicquam quae inter mala ab auctoribus referuntur.

Hae non solum inculpatam omnem naturae coctionem, sed & integram corporis valetudinem indicat, virique optimam temperiem, cuiusque floridam aetatem significat. B Dixi viri: nam vrina mulieris etiam si temperatissima sit, aetate florens non parum ab hac deficit, substantia quippe crassiuscula, nec ut viri, pura, & pellucida, sed aliquantulum impura, & multis innatantibus turbida, ut quotidiano experimento compertum est: foeminae namque plura quam viris superflua, in vteri, vesicaeque sedes confluant, quae plerumque vrinae permiscantur, ut optimè notauit Feinelius tract. de vrinis cap. 10.

Euariat vrina non solum ex parte temperamentis, sed ex parte sexus, temporis, regionis, quare licet color citrinus sit in hominis temperati lotio, innaturalis erit vrinae temperatae foeminae; licet etiam affinis, & congruus aetati floridae, erit dissimilis senectuti. Pro inde omnia inspicenda sunt, & insuper conferenda, ut certissime noscamus, quantum quis ab hac optima recesserit: tantum enim à perfecta, inculpabilique sanitate differet, quantum eius lectum ab optimo dissidere inuenies, quamuis in aegritudine lotium cum lotio eiusdem aegrotantis, dum erat sanus conferte debeamus; quod eò erit deterius, quòd ab eo dum sanus erat, distare videbis: nam sicut Hip. commendat vultum aegri sano similem, & praecipue sui ipsius, 1. prog. 5. & Gal. pulsum qui ad naturalem ipsius aegrotantis proximius accedit, lib. de pulsib. ad tyrones. c. 2. & 1. ad Glauco. c. 1. ita laudabile erit lotium, ei simile, quod tempore sanitatis excernebatur. Sic intelligo Gal. 1. cris. 12. in princ. vbi habet: *Ex vrinis aegrorum illa optima, quae vrina sanorum similissima est, licet Aegidius in suis carminibus colorem praedictae vrinae rufum appellet.*

In rufum vergens puri color amulus auri.

Quem interpretatur Gordonius tract. de vrinis, cap. 2. ita vt non habeat colorem auri puri, quod est in massa, quia hic ad rubeum obscurum vergit, sed habeat colorem aureum, prout in manibus fabrorum argentariorum conspicitur, qui color est subrufus, & splendidus, clarus, rutilans, qui citrinus est, què Isaac in suo tract. de vrinis, c. de colore vrinae, citrinu claru appellat: exponunt eius mentè Petr. Hispanus in com. & Thomas Cornachinus tract. de vrinis, in med.

Sed dubitabis, quomodo Galen. tradat diuersos colores vrinae optima: nam lib. 1. cris. 12. asserit esse subrufam, vel subflauam, & 2. prorrh. com. 1. dicit eam esse colorem mediocriter subluteo, quod idè est: tamen 2. de sanit. tuend. c. 4. eam dicit modicè pallidam, id est, subpallidam, qui color remissior est. Dic. Hoc nullam ingerit difficultatem, quum Medicus omnia sub quadam latitudine consideret, & colores subrufus, subpallidus, & subflauus valde affines sint. E Dic praeterea, colores vrinarum in sanis varios esse, pro varietate sexus aetatis, & temperamentis. Deinde in homine temperatissimo vitiantur, pro diuersitate temporis in quo excernuntur, vt 1. cris. 12. docuit Gal. quare nihil mirum, si varios vrinae optimaes colores constituat. Ex dictis explicari potest Arist. mens. 1. probl. 52. vrinam rufam esse optimam asserentis: de quo negotio egit diligenter Valentinus Polidanius lib. 1. de vrinis, in med.

QVÆSTIO XXVII.

Utrum triplex sit vrinarum turbidarum differentia, vt praedixit Gal. contra Brachelium.

I nter postremos non infima notae auctores Graecos (et si Actuarius de vrinis elegantissimum opus ediderit)

prima laus Galeno conceditur, vt qui hoc argumentum ab Hip. pluribus in locis veluti obscure descriptum, vbertim fuerit interpretatus, & praesertim lib. 1. de crisib. c. 12. Eo enim loco triplicem facit auctor hic praestantissimus turbidarum vrinarum differentiam: at licet eius perutilem doctrinam Graeci cuncti amplectantur vlnis obuiis, tamen cum obscura sit, velut obex molestior, multum persaepe expositoribus iniicit moramenti, quippe quae auribus paulò erectioribus mitus satisfaciatur: eam ergo sic explicaram accipias velim, vt ab homine inculto, rudi, & qui nostrae scientiae sacraria abdita iandiu non rimatur, sollicitè & assidue.

Trino ergo vrinarum turbidarum differentia numero continetur. Prima, quando exiens perturbata, postea clarescit. Secunda, quando exiens perturbata, sic permanet. Tertia, quando exiens pura, & clara, postea perturbatur. Tres has differentias referens Rhafius 20. contin. c. 1. dicit ex sententia Pythagorae, per illas significari tria morborum tempora, non quidem distincta ex coctione, quia in nulla illarum datur perfecta concoctio, sed potius secundum fauorem symptomatum distincta.

Galenus tamen loco cit. de crisib. affirmat, tria haec vrinarum perturbatarum genera, actionem caloris natui in materiam significare; & sic docet primum genus significare parum adhuc inaequalis perturbationis remansisse, hoc est, naturam iam agere, & citò esse superaturam praesertim si quando clarescit, adfuerit subsidencia alba, laevis, & aequalis, vt inquit Gal. 4. de sanit. tuend. cap. 4. in med. §. Si verò celeris separatio, quod etiam confirmauit Avic. cap. 3. citato, dicens. *Et significat quod iam natura superauit materiam, & ipsam maturauit.* intellige, dummodò celeriter haec separatio fiat; vt notauit Galenus 4. de sanit. tuend. cap. cit. docens medicos, vt contemplantur non solum colorem, & substantiam eius quod subsidet, & separatur, sed etiam tempus in quo incipit separatio: nam quantò fuerit celerior, tantò celeriore morbi terminationem significat: & sic 4. Aphor. com. 70. dicebat de his perturbatis vrinis verba faciens: *nonnulla sedimen cito crassum habent, & cito morbum solutum iri significant.*

Vrina ergo quae turbida exit, statim clarescit, cum bono sedimento, parum abest quin perfectam coctionem significet, aut parum inaequalis turbulentiae superesse: id enim ei euenit quod vinis, cum generantur feruente multo; nam ad finem ebullitionis clara manent, & sine conturbatione, subsidente, faece à vino ipso separata: quo etiam pacto in humano corpore, calor naturalis humores quos conturbauerat, ad finem clarificat, subsidencia separata à reliqua vrinae substantia: Nā caloris praecipuus effectus est separare heterogenea, & congregare homogenea.

Ex iis apparet, meritò Auerrhoem 4. collig. 25. reprehendere medicos, asserentes nullum esse iudicium ferendum ex perturbatione, quae fit in vrinis extra corpus, non intelligentes simul cum ipsa excerni portionem spirituum, & caloris naturalis; quo nomine docemur seruare ipsas vrinas cooperto vase, ne illarum portio euanescat, & propter eandem rationem etiam si timeamus ne instigidentur, non sunt tamen igni apponendae vt caleant, quod aduertit Vgo apud Auicennam c. 1. cit. de vrinis. Hanc vrinae perturbatae differentiam inter alias perturbatas, mitiorem, & meliorem esse docet Galenus.

Secunda vrinarum turbidarum differentia est, quae exiens perturbata, sic permanet. Eam profert Galenus significare, vigere adhuc conturbationem, & humorum agitationem, hoc est, naturam quidem agere, at confusa adhuc esse omnia: de hac vrina dicebat Galen. 4. de sanit. tuend. cap. 4. quod si turbida sit, crudis humoribus refertas venas indicat; non tamen cessare naturam, sed eos valenter concoquere: neque ex eo colligendum est, Galenum velle huiusmodi vrinam, summam & perfectam, vel manifestam coctionem significare, quamuis dixerit, naturam non cessare, sed humores valenter concoquere, quia in cap. 17. libri primi crissum, dilucidè docet, in vrina hac nullam manifestam coctionis notam, neque aliquod augmentum vestigium apparere, sed debilis & obscura coctionis esse indicium: & indicare primum aegritudinis

Lib. V.

A tempus, quod principium appellatur, nondum esse transactum.

Quare ex iis notandum est, morbi principium non propterea appellari tempus cruditatis, quia tunc natura materiae morbificae coctioni non incumbat, quum pateat ex citato Gal. loco lib. 4. de sanit. tuend. naturam tunc semper valenter concoquere: appellatur tamen tempus cruditatis, quia etiam si natura tunc vehementer concoquat, nullum tamen manifestae coctionis, ob materiae resistantiam, & paruam moram in concoquendo, signum apparet. Quare videtur falsu, asserere in principio morbi naturam solum retentioni, non concoctioni esse intentam.

In vrina ergo hac perturbata, nullum apparet manifestae coctionis indicium, occultam tamen coctionem significat: quia perturbatio quae agitationem indicat, dari crudorum humorum redundantiam, & naturae conatum in excoquendo significat. Ex quibus etiam colligimus, nullam esse repugnantiam inter Gal. 1. cris. 12. & 4. de sanit. citat. Licet enim 1. cris. causam vrinae quae perturbata manet, ad humorum agitationem, & perturbationem referat; at verò 4. de sanit. ad praesentem, & vigentem coctionem: vtraque tamen causa diuersa non est, imò in idem recidit, quia ad naturae conatum in coctione, humorum sequitur agitatio, & perturbatio. Conatus ergo naturae ad coctionem, qui cum humorum cruditate reperiri potest, & ex coctione sequuta agitatio, causae sunt vrinae perturbatae, quae talis perseverat.

Quo pacto redarguendus meritò est Brachelius in com. Hip. loc. cit. qui huius antinomiae difficultate intricatus, Galenum in iis locis manifestè sibi contradicere asseuerat. Hae vrina à Galeno iumentalis appellatur, vel subigalis, vel qualis veterinorum: de hac dicebat Hip. 4. Aph. 70. dolorem capitis, vel praesentem, vel futurum portendere. *Quibus febricitantibus vrina sunt perturbata, quales sunt iumentorum. iis dolor capitis vel adest, vel aderit.* Hoc intelligas iuxta praecipuum Avic. c. 3. cit. de vrinis: *Cum autem perseuerauerit, & timorosa significatio non adfuerit, significabit capitis dolore, quoniam significabit ebullitionem, & vestigium vaporosae.*

Hae vrina oritur à flatulento spiritu sursum elato, cum calore contra naturam: non perturbatur in venis serum à flatu, & copia crudorum humorum, & calore, à quibus caput impletur. His delirium quoque ipsum, & conuulsio à capite euenit, & si cum virium debilitate apparet, lethalis est, vt accidit vxori Philini, 6. epid. sect. 5. text. 15. at cum robore, & ex ignea febre, morbi diurnitatem portendit: ita explicant perdoctus Heurnius in com. cit. sem. aph. & Vallelius in com. cit. epid.

Auicenna in fine capitis citati, sic ait: *quandoque vrina perturbata cum perseuerat, significat Lethargum:* quod de sumpsit ex Paulo lin. 3. cap. 9. vbi de Lethargicis ait, *vrinam reddunt iumentorum lotio similem:* quod Gal. 4. de sanit. cit. asseruit, similes vrinas fieri aliquando ob imbecillitatem naturae, dicens. *Si verò vel omnino nulla separatio, vel id quod subsidet, malum sit, imbecillitas natura significatur, egeique ope aliqua ad succos percoquendos.* Hinc fit vt Auicenna de eodem vrinarum genere agens, c. 3. cit. post med. in haec verba prorumpat. *Vrina quoque sit grossa, & spissa, & est hoc propter casum virtutis, & non propter expulsivem, & ad finem capitis dicebat. Vrina turbulenta multoties significat casum virtutis.*

Hae vrina solet apparere in febre maligna, & pestilenti, quae aliquando in colore varia est: nam aliquando vergit ad nigrum, vt constat ex 1. epid. sect. 3. text. 19. in historia Sileni, qui periit die vndecima, cuius vrina (inquit Hip.) erat turbida nigra; & de hac viderit intelligendus Galenus 2. progn. com. 32. §. *Vrinas nigras quò fuerint crassiores, eò deteriores haberi obseruauimus.* Nonnunquam apparent etiam albae, quas obseruauit Hip. 1. epid. sect. 3. text. 1. in vxore Philini, quae periit die vigesima habens in vndecima vrinam multam, crassam, albam. *qualis (inquit) est, quae in macellis subsidet, quum agitata fuerit, reposita multo tempore non subsidebat, color, & crassitudo similis iumentorum vrinis.*

Similem vrinam habuit Dromeade vxor, text. 28. sequenti. Fiunt etiam eadem rubrae, vt idem notat 3. epid. sect. 1. text. 1. in historia Hermocratis, qui periit die 27.

cuius vrinae erant crassae, & rubentes, depositaeque non subsidebant. Nec intelligendum est in febris malignis semper urinas esse perturbatas: nam aliquando aquosae; & tenues in ipsis apparent, ut notat Galen. lib. 3. de praesag. ex pulsib. cap. 4. ad fin. dicens. *Inspicienda porro praecaevis vrina est; etenim conturbata quorundam eorum videtur esse, & aquosior, ac nonnullorum multo quam sit pro natura tenuior.* Transfert Auicenna 1. 4. tract. 4. cap. 2. de signis febris pestilentis. *Est vrina eius aquosa, cholericam melancholicam.* Vbi per melancholicam, interpretes intelligunt conturbatam.

Verum non semper in his febris vrinae conturbatae apparet, quia aliquando urinas sanorum similes apparent, ut docet Galenus 3. de praesag. ex pulsib. cap. 4. parum ante fin. *§. Nec ex vrina quidem petere in huiusmodi affectibus firmam notitiam semper licet, sed est ferè anceps, colore, & sedimento similis naturali.* Cur autem in febre pestilenti appareat vrina similis sanis. Respondent Barbari, quia videlicet natura perterrita, & succumbens, nullo modo conatur insurgere contra morbum, sed conuertit se ut corpus gubernet, velut in sanitate, atque ita nullum vitium in vrina apparet. Hanc tamen rationem, Rhetoricam appellat Gentilis 1. 4. tract. 4. cap. 2. dub. 5. quoniam natura non à consilio, sed ex necessitate semper agit; ac proinde non est dicendum, naturam ob temporem, à coctione materiae peccantis se abstinere: & nos hunc soluendi modum confutauimus ex professo, lib. 2. in com. hist. ult.

Sed iis apparentibus, non oportet medicum perterriti: nam interdum ex conatu naturae expellente humores peccantes scaturiunt. Ita dicebat sapientissimus Senex 4. Aph. 74. *Quibus speratur abscessus futurus ad articulos, eos liberat ab abscessu vrina multa, crassa, alba facta.* & sic Galen. dicebat, 2. prog. 32. *At vrinae quae à colore naturali non exciderint, crassaeque sunt, duplicem habent euentum, interdum ad mortem interitum ad sanitatem propinquam, quemadmodum alia multa praeter naturam, quippe corpus per illa repurgatur.* Transfert Auicenna cap. 3. de urinis, cit. post medium, dicens. *Quando cum vrina naturalis coloris, superflua est spissitudo, plerumque significat bonitatem expulsionis multarum materierum, cui excedit associatur facilitas &c.* Et parum infra subdit, *Vrina quidem grossa bona est, quae est crisis agriutudinis splenis; & febrim permixtarum, &c.* & 2. 4. tract. 4. cap. 8. dicebat. *Et scias, quod aliquando mingunt infirmi urinas malas in substantia sua, & colore, & aliis, & est illud expulsio critica &c.* Ab aliis autem distinguitur haec vrina perturbata, quia illa morbum quodammodo inchoat, haec verò morbum finit; illa crudae sunt, hanc manifesta atque perfecta coactio praecessit.

Tertia differentia vrinae perturbatae est, quae pura excernitur, & postea conturbatur. Hanc dicit Galenus significare naturam nondum agere, sed postea esse acturam, qua ratione in contextu inquit, eam virtute fortiore, & longiore tempore egere ad coctionem: quod non sine distinctione asseruit. Galenus 4. de sanit. tuend. cap. 4. in med. Nam diuersa nota ab ipsa sumitur, vbi statim cum mixta est, turbatur, aut vbi post; inquit enim. *Sin cum emingitur pura sit, protinus vero imbecitur, naturam iam crudi succi agredi coctionem significat manifeste: at si interposito tempore turbatur, non protinus, sed post aggressuram significat.*

Has res vrinae perturbatae differentias comparat Galenus 1. cris. 12. dicens, earum primam optimam esse, eam scilicet quae exiens perturbata, & postea clarescit; consummatam enim, & perfectam coctionem significat. Vltimam verò, quae scilicet pura excernitur, & extra turbatur, pessimam appellat, notat enim naturam nondum agere, sed postea esse acturam. Mediam verò, quae nempe perturbata exiens, eo modo perseverat, medio modo se habere, nempe peiorem esse prima, meliorem tamen vltima; & sic dicit perturbatam quae talis perseverat, meliorem esse ea quae pura excernitur, & extra perturbatur, illa enim praesentem coctionem significat, haec verò futuram.

Obiicies arguere contra Galeni mentem hoc modo. Quomodo Galenus 1. cris. 12. asseruit, vrinam quae exit clara, & postea turbatur, esse deteriolem ea, quae mingitur turbata, & talis perseverat, si Auicenna 2. 1. cap. 3. de urinis, parum post medium, contrarium firmat. *§. Illa vero quae*

A ex tenuitate ad turbulentiā peruenit, & sic procedit, melior est ea quae in turbulentiā permanet secundum plurimas horas, &c. Pro hac controuersia sedanda dic, vrinam perturbatam aliquando significare crudorum humorum copiam, quorum coctionem iam natura aggreditur: interdum verò, & saepius non solum significare cruditatem, sed agitationem & perturbationem, factam à calore putredinoso, simulque virium debilitatem. Quia verò comparat Galenus vrinas perturbatas, quae solum cruditatem significant; ea autem quae perturbata exit, & eo modo perseverat, minorem cruditatem significat, quam ea quae pura exit, & postea perturbatur; ideo perturbatam sic perseverantem, meliorem esse affirmat ea, quae pura excernitur, & extra perturbatur, quum haec maiorem cruditatem ostendat. At verò Auicenna, propterea dixit eam quae pura exit, & postea perturbatur, meliorem esse, quia haec solum cruditatem significat, perturbata verò ita perseverans, plerumque non solum cruda, sed etiam praua existit.

Solue secundò, si dicas Galenum loco cit. solum considerare turbulentiā ortam à calore innato, per coctionem gignentem efferuescentiam in humoribus, quod verum est. Contrà Auicennam & Arabes etiam loqui de turbulentiā, orta propter calorem praeternaturalem, efficientem ebullitionem in humoribus; & ratione huius rectè pronunciant, vrinam quae mingitur turbida, & sic perseverat, deteriolem esse ea quae exit clara, & postea turbatur: & quod ita intelligantur hi auctores, constat ex eodem Auic. 2. 4. tract. 1. cap. 83. & ex Auerrhoë 4. collig. 23.

C Obiicies secundò. Cur vrina quae exit turbida postea clarescit, & agitationem, & actionem caloris innati, si postquam vrina mixta est, illico cessat calor innatus, nec amplius operatur? Dic, in vrina postquam mixta est, manente per aliquod tempus virtutem caloris, qui in eam, & masculam humoralem, à qua deciditur, operabatur intra venas; vnde etiam postquam vrina expellitur, calor idem in eam similiter operatur, atque si esset intra venas. Cōtra accidit in vrina quae clara exit, & postea turbatur: nam hoc accidit ex debilitate caloris innati, coniunctas illius vrinae partes retinere non potētis: argumentū huiusce rei est, quod homines imbecilles vrinā excernunt, quae nō diu clara permanet: robusti verò clarā expellunt, & deinde clara persistit.

Quaeres deinde. Cū medicus saepe videat vrinas perturbatas, multo tempore postquam mixtae sunt, quomodo dignoscet, num vrinae illae perturbatae, tales fuerint excretae, an verò post excretionem fuerint turbatae? Rhasis 23. com. cap. de urinis, ex Galeno, & priscis medicis, duas huius euentus causas esse affirmat. Prima est, quod quae exit clara & postea turbatur, nullam transparentiam habet, sed alba est, & instar pinguedinis concreta. Altera est, quod si igni apponatur, clara redditur: quae verò turbata ex vesica exit, transparentia prorsus non destituitur, & praeterea quamuis igni apponatur, nunquam claritatem acquirit. Addunt alij, vrinam corruptam post mixtum parietibus matulae adherere; eam verò quae perturbata fuit excreta, non adherere,

D Verum antequam hinc discedamus, notanda est Auic. doctrina, cap. 3. de urinis, cit. ante med. *§. Verum tamen inter crassam translucentem, &c.* Vbi traditurus praefagia vrinae crassae non perturbatae, ostendit eam differre à tenui, quadupliciter, Primò, quia crassa si in matula moueatur, reddidit inundationes magnas; crassities enim vrinae non fert diuisionem in portiones paruas. Secundò, inundationes praedictae propter partium crassarum grauitatem tardius mouentur. Tertio, abundantior in ipsa excitatur spuma. Quarto, bullae ex spuma factae ob materiae crassitiem, tardius soluantur,

Quaeres vltimò. Quae sit causa turbulentiā vrinae? Dic. Plures existimant esse frigiditatem aëris externam, quorum sententiam latè refellit Actuarius lib. de dif. vrinar. cap. 10. Primò, quia eiusdem hominis vrina in eadem aëris constitutione, & temperie, hodierna die non turbatur, sequenti verò turbatur. Secundò, quia diuersorum hominum in eadem prorsus aëris temperie, alterius vrina turbatur, alterius minime: non ergo ab externa aëris frigiditate turbulentiā vrinae ortum ducit.

Eius

Eius itaque causae sex sunt: Prima caliditas externa putrefaciens, & frigus congelans vrinam. Secunda, expurgatio naturae per vias vrinae. Tertia, extinctio caloris innati: haec enim similiter atque frigiditas externa, vrinam turbat. Quarta imbecillitas facultatis retentricis, ratione cuius humores cum substantia vrinae promiscue miscentur. Quinta, validus calor praeternaturalis faciens ebullitionem humorum, quae tres posteriores causae valde praeuiae sunt. Sexta, calor naturalis aggrediens coctionem, sed eam non perficiens, vnde efferuescentibus humoribus, & eleuatis flatibus vrina turbatur.

Galenus 1. cris. 12. & 4. de sanit. tuend. 4. & 4. Aph. 70. agens de turbata vrina, solum fecit mentionem de quinta causa, quia ea omnium potissima, & frequentissima. Auicenna verò 2. 1. doct. 3. cap. 3. docet causam turbulentiā vrinae esse terretitatem, id est, crassitiem simul cum ventositate, quia licet illa sola permixta vrinae possit reddere eam turbulentam; tamen flatus turbulentiā maximè iuuat & conseruat partium crassarum permixtarum cum vrina, descensum ad fundum in modum sedimenti impediendo: & ob eandem rationem Galenus 1. cris. 12. & 3. epid. sect. 1. com. 5. & 4. Aph. 70. asserit, conturbatam vrinam fieri, quia illi permixti sunt flatus, velut in nouis vinis adhuc efferuescentibus contingit, quod intelligendum est de turbulentiā vrinae orta ob sextam causam, vel quintam: nam à causa externa, ab aliis causis supradictis vrina turbulenta sine flaturum permixtione fieri potest. Reliqua de vrina crassa, & perturbata legat qui velit, apud Auicennā 2. 3. cit. de urinis, qui mentem Galeni bellissime explanat.

QVÆSTIO XXVIII.

Verum inter tenues vrinas primum locum sibi vendicet aquosa, & alba, & malum portendat? Contra Vallesium.

N Il aequè immensam artificis diuini sapientiam demonstrat, quam corporis humani fabrica, in qua ingerit se plurima singulari digna admiratione, quae sigillatim, ac curiosè, contentèque si quis exequi curet, vix reperietur finis vllus. Nam si quis contempletur exactè, quo pacto insipidus potus, & omnis liquor, cuiuscunque coloris sit, aut naturae post tot transactos mæandros, & obliquos officinarum gyros, ab ore ad renes, & vesicam flatus accedat, postquam in animalis commodum suo munere functus est, & deinde vrinae in modum, ab omni natura sua exutus, imò artatus per penem excernatur, solertissimum praepotentis auctoris ingenium admirabitur.

D Quapropter etiam vrina cōtinuò in salubri corpore exeat subflua, tamen cū corpus à naturali symmetria deflectit, variis coloribus est imbuta, prout hic, vel ille humor in corpore superabundat, ut Galenus disertè admonuit 4. de sanit. tuend. c. 4. *§. Elimare praeterea vrinam tum consistentiā, tum colorem oportebit: cuiusmodi enim sanguis sit qui in vasis continetur, ea planè ostendit, quare si is biliosus sit, serum quoque eius biliosum sit, necesse est: idque pro vniuersis bilis ratione; simili modo prout osum, si is sit pituitosus.*

Color in multiplici est differentia: nam varij auctores varias eius tradunt species. Auicenna sex tantum proponit 2. 1. doct. 3. sum. 2. cap. 2. Auctor libelli de urinis, quinque Fernellius, vndecim. Actuarius, Aegidius, & Sauonarola lib. de urinis, cap. 2. & 25. nouem, quae varietas, si bene perpendatur, nulla est: qui enim pauciores ponunt, sub vno nomine comprehendunt alias; qui plures, subdividunt membra.

Vtrum vrinarū colores possint mutari gratia intemperamenti simplicis, sine additione, aut diminutione humoris, dubiū est arduū. Actuarius l. 7. de iudiciis vrinarum, c. 6. & 2. de caus. vrinar. c. 8. videtur concedere. Idem etiam Gal. 6. epid. sect. 5. com. 1. 4. vbi vniuersaliter docet, vrinarum colores fieri, & variari, pro varia succorum redundantia. Dic. Intemperamentum simplex, per se, & per suam simplicem actionem non potest producere, & variate colores; per accidens tamen colores vrinarum possunt variari à calore,

Lib. V.

A & frigore: nam frigus facit corruptionem, & concretionem, quae in sanguine liuorem inducunt; qui cū liuidus est, vrinam simili colore afficit. Calor auget, aut adurit bilem flauam, quae vrinam tingit; ob quam rationem inedia, exercitium, & ira vrinae colorem permutant.

Dicpraeterea, calorem posse etiam per accidens intendere vrinae colorem, nō quia augeat, aut adurat bilem, sed quia vrinae partes aquae absumat, & serositates humorū tingentium resoluat: ob quam causam cū humor reddatur purior, magis tingitur. Vel cū partes aquae permixtae cum re colorante, secundum quandam partem absumatur, necesse est colorem relictum intendi: quomodo videmus aquam ex permixtione alicuius rei coloratam, si ad ignem efferuescat, magis coloratam reddi, non ob aliam causam, quam ob absorptionem aquae, quae ex se colorata non erat: nā vt experimento quotidiano constat, si cū certa quantitate rei colorantis misceamus aquam, quod haec copiosior fuerit, eò remissior color orietur; quod verò parcius extiterit, eò intensior reddetur color. Differt verò color à simplici intemperie profectus, ab eo quem humorum permixtio produxit, quia ille annexam habet tenuitatem, aut mediocritatem in substantia vrinae; hic verò vrinam reddit, aut turbidam, aut crassam, ex Fernellio lib. de urinis, cap. 13.

Si ergo mentem Galeni lib. cit. cris. perpendamus, is quatuor differentias assignat tenuis vrinae, quarū prima exquisitè aquosa appellatur, siue exquisitè tenuis, eo quod in extremo tenuitatis est reposita, velut subiugalis in extremo crassitudinis sita est. Extremè tenuè, docet Gal. 1. epid. sect. 3. com. ult. bono colore praedita esse non posse, sed eā albam esse, quae aquosa merito nuncupatur; duas enim sortitur conditiones, quibus aquae coloris est, substantiam nempe tenuem, & veluti aqueam, & colorem album, vt testatur Hip. 2. prog. com. 32. vbi per vrinas aquosas, intelligit tenues quidem substantia, colore verò candidas: quanquam improprie liceat aquam, albam siue candidā appellare, cū sit omni colore priuata, verum ob tenuitatem, & translucentiam alba vulgò nuncupatur, vt vitrum, crystallus, & ipsa aqua, quae est Auicennae sententia 2. 2. doct. 3. cap. 2. in med.

Vocatur etiam haec vrina diluta à Celso, l. 2. c. 4. ad fin. Plinio l. 28. c. 6. ad fin. Hanc asserit Galenus 1. cris. 12. ad lū. plurimum incoctā esse: quod confirmat 4. de sanit. tuend. cap. 4. in med. cū inquit. *Ergo vbi crudus sanguis est, vtiq; tenuis; aquosaeque vrinae cernitur, nihil nec quod sidat, nec quod pendeat, in se habens, & l. 2. prog. 32. firmat, suauitā significare cruditatem humorum, concoctricisque facultatis imbecillitatem: & sic asserbat Auic. c. p. 3. de urinis, cit. Et in acutis quidem agriutudinibus significat virtutis digestiuis imbecillitatem, & marurationis priuationem, quod tamen ita videtur intelligendum, vt non semper haec facultatis coctricis debilitatem significet, sed per respectum ad humores, qui omnino crudi sunt.*

Reprobatur maximè haec vrina in acutis morbis, & phrenitide, & sic 4. Aph. 72. dicebat Hip. *Quibus vrinae alba, & perspicua, mala praesentia sin delirantibus apparent;* quoniam (vt dicit Galenus in com.) cū significant summam cruditatem; prius vires resoluuntur, quam morbus concoquatur: & praeterea cū morbus acutus breui debeat finiri, humores autem exactè crudi, quales notat vrina aquosa, citò coqui nequeant, necessariò fit vt morbus ante coctionem terminetur, ac proinde ad mortem. Hac ratione 4. Aph. 37. sudorem frigidum in acuta febre mortem, in mitiori longitudinem morbi significare confirmat.

E Auic. c. 3. cit. de huiusmodi vrinis agens, dicebat: *quoniam cū perdurant, significant perditionem, nō bona signa adiuncta sunt, & virtutis stabilitas: tunc enim exituram significant:* quod delumpsit ex Hip. 2. prog. 34. dicente. *Qui tenues, crudaeque vrinas diuini mingunt, si caetera, vt in conualiuuris, indicia fuerint, in his abscessum ad sedem infra praecordia expectare oportet.*

Praeterea hanc causam malitiae vrinarum tenuium, quam 1. cris. 12. assignat Galenus, quod summam humorum cruditatem significant, aliam 4. Aph. 72. retulit, raprum videlicet humorum ad caput; quo nomine potissimum damnantur in phrenitide, vt loco cit. aduertit Galenus, asserens nullum phreniticum cum huiusmodi vrinis se saluatum vidisse: & sic Celsus lib. 2. cap. 4. citatum aphorismum vidisse: & sic Celsus lib. 2. cap. 4. citatum aphorismum

C C C 2

exponit

exponit, dicens: *Vrina diluta male, maxime in phreneticis*: quod tamen multò intemius enarrabat Aëtius *teor. 2. ser. 1. c. 37. dicens, hanc vrinam ante phrenitidem, in ardente febre portendere phrenitidem; post phrenitidem vero, mortem.*

Huius tamen sententiae utraque pars distinctione eget, prima quidem, quia ex vrina aquosa in febribus, solum significatur aut humoris cruditas, aut raptus ipsius, & non determinatur locus ad quem fiat raptus, quemadmodum de deiectionibus albis notabat Galen. *1. prorrh. com. 17. Quare 1. prorrh. com. 4. reprehendit auctorem illius libri, quia vrinas phreneticas appellauit; & idem affirmavit 1. prorrh. com. 2. Rursus & in praesentia, memoria tenere medicos oportet, nullam in vrinis esse signum quod delirium portendat. Cum hoc tamen, si amice interpretaretur dictam sententiam quartam lib. 1. eam non reprobat: sic enim ait. *Vrina in turbulenti, vigilibusque decoloris nigra sublima pesentes, atque in sudoribus phrenitide; significans videlicet, ex vrinis decoloribus, aquosis, vel ex nigris, sublimae potentibus expectandam esse phrenitidem, non quidem in omnibus, sed in vigilantibus, & turbulenti; vigilia enim, & turbulencia cerebrum laborare significat. Hoc modo Philini vxor cum tenuibus vrinis incidit in phrenitidem, quia, ut notat ibi Hipp. *sulido balano, cum caetera remitterentur, permansu capitis, & colli dolor; nulli erant somni, vrinaque à principio erat tenuis, decolor, & vigesimo mortua est.***

Deinde quod profert Aëtius, vrinas aquosas, si adest phrenitis, significare mortem, intelligatur ex Auic. *2. 4. tract. 1. cap. 82. si perseverauerint, & caetera indicia salubria non fuerint. Quare Epicratis vxor delirans octogesimo liberata est, nam vrina in illa tenuis, & subnigra non perseverauit, & postea exercebat vrinam melius coloratam, quae multum habebat sedimenti, quod confirmat Hipp. *6. epid. sect. 6. teor. 20. dicens: Vrina multam subsidentiam habens à mentis morione liberat, qualis fuit Dexippi. Si vero cum vrinis tenuibus caetera indicia fuerint salubria, expectandus erit abscessus, ex Hipp. *2. prog. 34. A quo tamen abscessu liberat vrina multa, ac crassa exiens, vel hamorrhagia superueniens, 4. Aph. 34.***

Tertia causa, ob quam apparet aliquando vrina aquosa, sunt obstructiones renum, vterum, & vesicae. ceteri hac opinio non omnino placeat Vallesio *3. cont. 24. Vbi docet, vrinam exactè tenuem duobus modis posse crassam reddi, aut substantia propria concocta, aut alicuius crassi humoris permixtione: priorem crassitiam firmat non posse colatura, aut obstructione deperdi; posteriorem posse, quia haec vrinae tenuitas est priuatio illius crassitiei, quae per conturbationem efficiebatur, quandoquidem possunt humores crassi & viscosi, qui antea referatis, apertisque viis cum liquore permeabant, nunc viis obstructis harere suo lentore & crassitie; quo casu, quod reliquum est tenue, sine crassis humoribus exibat.*

Christophorus tamen à Vega *tract. de vrinis cap. 2. com. probat, quamlibet vrinam ob obstructiones diuersas posse reddi tenuem, & aquosam. Neque obstat, Galenum 1. crisi. 12. solum dixisse, ex vrinis aquosis significari humorum cruditatem, quoniam solum docet indicia ad distantiam futuri status cognoscendam; & sic 4. Aph. 42. cit. dixit, vrinas aquosas significare flauae bilis totum impetum sursum in caput factum: at verò 1. de loc. affect. cap. 1. affirmat, vrinam aquosam significare lapidem vesicae. Quare hac de causa, illam ob obstructionem valorum etiam posse euenire, coniectare merito possumus, vt plurimum experimentis facile patet.*

Insuper vrina aquosa, non solum extremam vasorum cruditatem significat, sed ingentem retentricis debilitatem; quo pacto à potu sumpto statim excernitur: quam aegrotantes expellere, in illa passione, quae diabetes vocatur, lib. 1. crisi. 12. eleganter inculcat, quae affectio laxitati intestinorum comparatur: & 6. de loc. 3. caninae etiam appetentia similem esse scribit: nam sicuti in canina vocata fame, alimentum immodicè ingeritur, ob appetitus vehementiam; ingestum verò subinde celeriter euomitur, aut flore delicitur; quia facultatem grauat; pari modo contingit in diabete, in quo affectu renes immodicè ad se potum attrahunt, & venas, caeteraque partes exsiccant.

A Hanc vrinam aquosam, quae in hoc morbo celeriter excernitur, confert Galenus aquosae exquisitè, quae retinetur, illamque hac multò docet esse peiorem, 1. crisi. 12. quod in hunc modum probat. Quando plures instrumentorum cuiusque generis actiones, aut vires impeditae fuerint, tantò deteriore morbum censei oportet. Sed vrina exquisitè aquosa, quae statim ab assumpto potu excernitur, indicat non solum facultatem concoctricem, verum & retentricem lasas esse, cum tamen exquisitè aquosa quae retinetur, solius concoctricis laesae indicium sit. Illa ergo quae celeritè eiicitur, deterior est, praesertim cum in eo affectu facultas renum tractrix laesa etiam sit, quia plus attrahit, quam attrahere debeat.

In tertia differentia vrinae tenuis, docet Galenus 1. crisi. 12. esse eam vrinam, quae vinum tenue & album praesertim, quam vrinae aquosae esse proximam asseuerat, & cruditatem significat, non tamen est omnino cruda, sed ad crudam proximè accedit. Huius generatio consistit, ex praedicta tenui aquosa, parum bilis rufae suscipiente; quod facile deprehendit, quae exterius in aquam puram parum ochrae iniecerit: est autem ochra, teste Gal. *2. prog. com. 39. genus quoddam terrae, cuius potissima Attica probatur.*

Quartam differentiam vrinae tenuis, dicit loco cit. Galenus, esse tenuem subpallidam. Quintam tenuem pallidam, siue quod idem est, subrufam, quae quoad colorem iam cocta est, licet quoad consistentiam minimè. Sed notare debes, has tres vltimas differentias, non in substantia, sed in colore separari, vt aduertit Henricus Rantzouius *lib. de sumit. suend. cap. 3. de coloribus vrinae.*

At vt vrinae colori albo vltimam imponamus manum, aduertendum est, hunc duplicem esse, ex Auic. *cap. 2. cit. de vrinis, alium translucentem album, alium non, ac si diceret intensè, & remissè album; sic enim diuidit Aëturius lib. de vrinis, cap. 8. proponens tres gradus albedinis intensae, quales sunt niueus, crystallinus, & aqueus; totidem remissae, qui sunt lacteus, glaucus, & charopus. Priores tres Actuarius teste, sicut intensae albedinis, sic summae cruditatis sunt indices; posteriores, vt à summa albedine aliquatulum recedunt, ita non ad eam intensam cruditatem significant.*

Potè hii colores sic appellantur, quod rebus, à quibus nomen acceperunt, similes sint. Glaucus dicitur, quia veluti cornu pellucidus est. Charopus, quod subalbidis camelorum pilis sit similis. Haec vrinae, ex Actuario *lib. de iudiciis vrinar. 12. & caeteris Graecis, humorum cruditatem, aut horum ad caput raptum significant. Auicenna 2. cit. particulariùs videtur distinguere 3. & eius quidem alia est, cuius albedo, &c. docens quod albedo mucilaginosi, multitudinem phlegmatis, & humoris crudi significat: si verò fuerit vntuosa, & pinguedini similis, adipis liquefactionem ostendit, qui (vt interpretes notant in com.) ex toto exit corpore, si febris adfuerit; sin minus, ex renibus, & lumbis.*

Idem Auicenna docet, quod si vrina fuerit alba, cuius albedo sit similis albedini fungorum, vel (vt aduertit in margine Bellunensis) similis albedini feri, vel cerulae, si saniosa fuerit; vlcera viarum vrinae praesignificat: sine sanie verò, humoris pituitosi copiam, & lapidem in vesica praestendit. De hac vrina agens Rhafius *10. cont. cap. 30. dicebat: Vrina sero vel albe cernisae similis, significat agrum in aliquo ex foraminibus vrinae vltius habere.*

Prosequitur deinceps Auicenna, ostenditque albedinem similem genituræ, significare crissim apotematum phlegmaticorum, vel morborum qui ex pituita, praesertim vitrea ortum ducent; hac tamen conditione, dicit Rhafius *loc. cit. vt si vrina lacti, vel spermatis similis, sit pauca, paralytum, vel apoplexiam demonstrat; si verò sit multa, ipsarum solutionem portendat.*

Pro coronide duo addam, primum ex Brasauolo *in com. sens. 72. lib. 4. Aph. septem esse causas, ob quas vrina alba excernitur. Prima est, nimius aquae, aut vini aquosi potus. Secunda, bilis tingentis ad alias partes tractio, vt cerebrum, intestina, & aliquod quod inflammatur, membrum. Tertia, debilitas virtutis attractivae, & expulsivae viarum vrinae. Quarta, debilitas retentivae iecoris, & viarum vrinae. Quinta, frigiditas vehemens iecoris & membrorum*

membrorum naturalium. Sexta, valida renum attractio; septima, obstructio meatuum, & viarum vrinae.

Secundum est Hipp. *in 2. prog. 33. In pueris vrina aquosa, deterrima est, quoniam, vt Galenus in com. confirmat, in eis omnia concoquuntur ocyssimè, praerobore facultatis alterantis. Deinde haec vrina periculosior est in iuuenibus, & argentibus, quam senibus: nam illis est improportionalis, quod enim symptoma quoduis à natura aegrotantis magis recedit, periculosius est, 2. Aph. 34. Denique in iniuriis, & incrementis febrium, eiusmodi colores vrinarum sunt pravi: praesertim quod vehementiores sunt febres: nam multitudinem materiae putrefactae, & crudae praestendunt, aut humoris tingentis ad alia membra raptum indicare solent. Et haec de vrina aquosa, tenui, & alba, quae ad maiorem explicationem *hist. 133. lib. 2. summè sunt vtilia, & vsu frequentissimo confirmata.**

QVÆSTIO XXIX.

Vtrum vrina rubra, viridis, liuida, nigra à calore semper ortum ducant.

POSTEA verò quam affatim vrinae albae genera exequuti sumus, quantum nostra paratitas tulit, ex multiuga auctorum lectione, Hippocratis placita subnotare non inconcinno omnino fuerit: Is enim facundus auctor, *lib. 2. prog. 27. sic ait. Si vrina subrubra fuerit, ac sedimentum subrubrum, & laue, adiuturnior hic morbus, quam prius, sed admodum salutaris. Quam sententiam priusquam interpretemur, aliqua de vrina rubra, & subrubra, adnotare non erit abs re.*

Vrinae rubrae tria tantum genera à Galeno connumerantur, eas namque diuidit in rubras, subrubras, & impensè rubras, seu praerubras *lib. 1. prorrh. com. 32. & lib. 2. com. 25. de quarum praedictione ita Gal. in hoc postremo loco ait. Volo autem vt memoria mandes, quae de subrubentibus vrinis in prognostico dicta sunt his verbis. Vrina subrubens si fuerit seorsim, tum subrubrum, tum laue, hac priore quidem diuturnior, sed valde salubris. Subrubens igitur vrina, cuius memini in prognostico, ab impensè rubra, de qua nunc agis, valde distat; nempe quod impensè rubra, cruda & incocta sit, supra explicauit. Subrubentem verò commendat quidem tanquam salubrem, sed diuturnioris temporis signum esse ait. Quod verò rubens vrina in medio tum impensè rubra, tum subrubentis constituta, medium tum laudis, tum vituperij obtineat, palam est omnibus. Haec ille. Ex iis docemur, vrinam rubentem securitatem morbi portendere; minus, subrubentem; & adhuc minus, praerubentem.*

De singulis in genere breuiter dicendum & primò. Si vrinae color sequitur exuperantiam humorum, & in omni homine sanguinis copia maior est, quam aliorum, ex Gal. & Hipp. *1. de nat. hum. teor. 8. & 28. & 2. de elem. vlt. cur non omnis vrina apparet rubra? Dic, ex Actuario 1. de caus. vrinar. cap. 6. causam esse, quia natura tempore sanitatis, praesertim si humores non superabundent, nunquam excernit aliquem ex humoribus, qui alere corpus consueverunt, (qualis maxime sanguis est; cum eiusmodi nutrimenti sepe indiga sit. Dic secundò, quia renes à proprietate trahentes ferocitatem bilem quidè, cum tenuior sit, trahere possunt, sanguinem verò non similiter; & licet attrahant, non dimittunt, quia eo egent ad nutritionem sui, illo enim aluntur 5. de vsu part. 6. prope fin. & 3. de natural. facult. vlt.*

Secundò, quae sit causa vrinae rubrae? Actuarius *1. de caus. vrinar. cap. 9. late docet, eam produci ob permixtionem vel ferocitatis sanguinis, vel bilis rubrae. Sed non videtur satisfacere: nam constat ex Gal. 6. epid. sect. 5. com. 14. bilem rubram esse sanguinis serum; & inferius subiungit, propterea Hippocratem d. cere; rubras vrinas à sanguine fieri; quia nec potest cogitari ab alio abundanti humore, vlla in parte colorem rubrum fieri. Deinde Auic. 2. 1. doct. 3. cap. 2. omnes species vrinae rubrae, dominium sanguinis significare affirmat.*

Dic. Bilis rubra datur, ex Gal. *1. de natur. human. 5. & 20. Auic. 1. 1. tract. 4. cap. 1. & 4. 1. cap. 20. & Classici eam concedunt libenter. Gal. vocat 6. epid. cit. sanguinis serum, ob Lib. V.*

A maximam similitudinem, & affinitatem, quam cum eo habet; & ob eam causam comprehendens Galenus bilem rubram sub sero sanguinis, videtur dixisse *loc. cit. vrinas rubras fieri non posse, ob redundantiam alterius humoris à sanguine.*

Causa igitur vrinae rubrae, est superabundantia sanguinis, aut feri eius, aut bilis rubrae, aut ob alias causas citatas ab Auic. nempe ex iecoris, & renum inbecillitate, non separatim sanguinem à partibus aquosis; cum propter putredinem pituitae intra vasa, ex qua ipsa pituita redditur rubra, & simili colore tingitur; quare vt inquit Auic. *1. 4. tract. 2. cap. 47. in febre phlegmatica vrina in primis est alba; deinde fit rubida. Denique in plurimis morbis frigidis rubra apparet, vt accidit persaepe in colico dolore frigido, in quo ob vehementiam doloris commouentis, & agitantis, bilis ipsa acrior fit, & sic vrina rubida colore insignitur, vt late lib. 2. de praxi medica admiranda, obs. 63. comprobauimus. Ex iis aduerte, maxime errare Medicos, qui visa vrina rubida illic ad sanguinis missionem accedunt, quum multoties ab aliis causis, praeterquam ab abundantia sanguinis hic color oriatur; in quibus morbis frigidis, vt v.g. in hydrope, aut affectibus internis scirrholis, si sanguinem demas, in grauissima damna resolutis spiritibus aegros coniciet.*

Tertiò, Quomodo tres species vrinae rubrae distinguuntur, penes causas à quibus producuntur? Gentilis, & Iacobus respondent, vrinam subrubram denotare excessum sanguinis arterialis, vel ferosi, vel tenuis, qui vergit ad naturam bilis: at rubra significare excessum sanguinis venalis moderatè in crassitie. Praerubram verò, quam Auic. puluerulentam appellat, excessum quantitatum sanguinis putridi ostendere, vt in synocho quotidiano experimento palam fit.

Quartò, Si vrinae rubrae sanguinem redundantem in venis ipsis demonstrant, & omnis sanguinis corruptio praua est; vt cap. 6. lib. de bonit. & vitio succor. docuit Gal cur securitatem morbi praesagiant, & non potius periculum? Dic, quod vrina rubra non significat sanguinis putredinem, sed eius feruorem, & abundantiam, vt cap. 8. lib. de vrinis, & 3. pro. 34. retulit Gal. Huc respiciens Actuarius *lib. 1. de praxi. vrinar. cap. 4. dixit: vrinam rubram in senibus longitudinem morbi; aut mortem praenunciare, quia cum in senibus copia sanguinis non reperitur ob aetatem, superest vt imbecillitate retentricis facultatis, sanguinem non continens, aut immodicum feb. is feruorem significet.*

Quintò, Cur vrina rubra morbi longitudinem significat, si apud Hipp. *lib. 4. aph. 72. morbi breuitatem praenunciat? Quibus septimo die fit crisis ius 4. die nubescula rubra in vrina apparet. Dic cum Gal. in com. dum sic ait. Nisi morbus valde vehementer moueatur, septimo die non finietur, cuius vehementia nubescula rubra est signum, quae cum raro appareat, raro quoque talis morbi terminatio sequetur.*

Sub vrina praerubra continetur vrina vinea, & passaea. Illa teste Actuario *lib. de dif. vrinar. c. 7. (quem hoc loco, sicut in caeteris, fide transtulit à Graeco in Latinum sermone Henricus Mathisius, Medicus percelebris) nomen accepit à vino nigriori, quod ad rubrum inclinat, coloremque hepatis habet. Notat haec vrina, ex Actuario 1. de iudiciis vrinar. cap. 16. sanguineum humorem exassari, atque vel in caeruleam, vel in nigram bilem transmutari. Interdum apparet in sanis hominibus, qui multum laborant, aut longum iter fecerunt, tunc enim praestitum, & calore sanguis exassatur.*

Post vineam sequitur vrina passaea: nam passaeus color, ex Actuario *loc. cit. ex intensione vinei coloris constat, & similis est vino passo, vel sapae, vel cerasis nigrescentibus. Auicenna cap. 2. cit. appellat puluerulentam, quae ex Actuario 1. de iudiciis vrinarum, cap. 17. humorem biliosum aduri significat; & si perseverauerit, auriginosum morbum adesse, vel futurum demonstrat, & probat Auic. loc. cit. significare icteritiam; quod intelligendum est, ex Actuario 1. de praesentibus vrinar. cap. 8. quando non adest febris: nam aliquando haec vrina solet apparere in febribus malignis, quando corpus, & viscera vexantur incendio, & bilis exassatur, & turbantur humores.*

Sequitur color viridis, quae Graeci chloru etiam appellant, CCCc 3

lant, vt constat ex Galeno *lib. 2. prog. 7. & lib. 2. com. 20. 21. 39. & 47. & lib. 2. de rat. vit. com. 22. & 6. de morb. vulgarib. scilicet. 2. com. 17.* Viridis apud eundem Galenum *lib. de atra bile, cap. 2. & lib. 5. aph. 1. & 2. progn. 39.* duplex est: porraceus videlicet, & æruginosus: vterque in ventriculo, & vasis progignitur, vt hoc postremo loco Galenus docuit. *In ventriculo, inquit, ob esculentorum cruditatem, in vasis vero ob nimium incendium, atque assationem.*

Vtrum verò viridis vrina sit semper caloris soboles, dubium est. Auicenna 2. 1. *cit.* refert quinque vitioris species, scilicet fisticalem colorem. Irios, Indicum æruginosum, porraceum: fistica autem color est similis coloris fisticorum: fistica verò sunt grana familia auellanis, oblongiora tamen, in quorum medullis quum franguntur, apparere viriditas non pura, sed cum quadam liuiditate permixta. Auicenna ergo has omnes, præter duas postremas, B à frigida causa nasci opinatur. Idem docet Auerthoës 4. *collig. 2. licet postea oppositum insinuare videatur.* Galenus *lib. 1. prog. 10.* asserit, colorem viridem esse tanquam initium quoddam nigri, liuidique, quem frigus perinde quasi nigrum efficit. Deinde, quemadmodum latè docet 2. *simpl. nec ex colore, nec ex aliis qualitatibus possumus certo intelligere, an res quæ in examen venit sit calida, an frigida, sed id experimento solo intelligitur: color enim viridis, & in frigidis, & in calidis visitur, vt apparet in ole-ribus, & fructibus.*

Ex iis apparet, colorem viridem aliquando caloris, interdum frigoris esse sobolem. Sed hoc loco non querimus, an viridia omnia calida sint, id enim falsum esse aperte constat: sed an color viridis apparet in vrina, & similiter in aliis excrementis perpetuò oriatur ob adustionem, & calefactionem, aliquando ob perfrigerationem? De quo dicendum videtur, viriditatem vrinae, & aliorum excrementorum, absque causa manifesta, perpetuò esse sobolem caloris, vt constat ex 2. *prog. 21. 39. 47. & lib. 1. cris. 12. §. Color verò viridis fit in transitu ad nigrum, & quoddam veluti principium nigri; nam si morbus malignus fuerit, & vomitibus & alui excrementis, & vrinis viridibus postmodum nigra superueniunt, &c. & lib. 1. prorrhet. com. 10. §. Flaua autem bilis cum supra modum assatur, primum quidem in æruginosum migrat succum, deinde in nigrum; supra modum autem assatur propter febris magnitudinem.* Idem probat Actuarius 1. *de caus. vrinar. cap. 12.*

Ex quibus omnibus facile colliges, semper colorem immodicum esse causam excrementi viridis in ægotantibus: nam aliquando sanitatis tempore in ventriculo solum bilis porracea gignitur, cuius causa non est adustio, aut ingens calor, sed alimentorum cruditas, & eorum qualitas, aut prava concoctio, vt *lib. 2. de temp. cap. 6. & lib. de atra bile, cap. 2.* notabat Galenus: explanat Vallesius luculenter 1. *cont. 18.* nam ea sine periculo excernitur, 5. *alim. 39.*

Nunc ad opposita. Dic primò, illas tres species, quas Auicenna frigiditati tribuit, non verè ad colorem viridem pertinere, sed potiùs ad liuidum, seu Venetum, quibus valde assimilatur, vt notauit interpres. Ad Galenum verò 1. *prog. 10.* Dic. Licet color liuidus à frigiditate fiat, non tamen proinde oportet viridem, qui eius quoddam initium est, similiter à frigore fieri. Nam liuor dupliciter à frigiditate fit, primò propter frigiditatem positiuam paulatim incrementem; secundò, propter suffocationem refrigerantem, & extinguentem calorem innatum, quam solet antecedere vehemens calor; & ratione huius liuidum colorem aliquando præcedit viridis, tanquam quoddam rudimentum illius. Dic præterea Hipp. & Galenum *ibi* non loqui de colore viridi apparente in excrementis, de quo hic tantum agimus, sed de apparète in facie ægri, quem ex solo frigore viridem apparere contingit, vt *lib. 1. prog. 7.* aduertit Galenus: hoc enim nigrefacit sanguinem, qui permixtus cum bile rufa, qua ægotantis facies tingebatur, efficit viridem colorem; cuius coloris generatio explicatur à Platone in *dialog. de natur.* Quare tantum in excrementis viridis coloris generatio perpetuò à Galeno calori tribuitur, & maximum incendium significat, & ex eo morbi malignitatem præostendit; quæ tandem inter-

ficat, præcipue si æruginosa sit, ex Auic. *cit.* Quod intelligatur, dummodò criticè non fiat, & præcedentibus signis coctionis à natura non excernatur.

De colore liuido nunc tantisper agendum est, de cuius causa plura diximus *lib. 3. in com. hist. 5.* qui tantum frigiditatis est effectus, vt firmat Galenus 1. *cris. 12.* Quod intelligatur aut ratione frigiditatis positiuæ, aut priuariæ, scilicet frigiditatis, quæ ad extinctionem naturalis caloris consequitur, ob caloris non naturalis vehementiam resoluti. Hic ergo color aliquando oritur ob moderatam atræ bilis permixtionem, vt colligitur ex Galeno 2. *prafag. 22.* & docet Actuarius *lib. 1. de caus. vrinar. 13.* & interdum ob modicam permixtionem melancholiæ, vel ob plagas, & verbera, ex Actuario *cit. & 1. de indic. vrinar. cap. 20.*

Galenus verò *lib. 1. cris. cit.* solum de prima causa facit mentionem; nam ea sola in morbis acutis vrinam verè liuidam constituit. Oritur ergo color liuidus à frigiditate, id est, defectu innati caloris, & sic vires maximè arguit imbecilles, vt scitè aduertit Galenus *lib. 1. epid. sect. 2. com. 65.* Qui color si in extremis apparet, vnguibus scilicet, ac digitis, cum corporis grauitate, celerem mortem præfagit, ex Hipp. 2. *prog. 8. si corpus adèd graue est, vt vngues quoque ac pedes liuidi sint, expectanda continuo mors est.* Liuidus namque color semper in febribus malus est, 6. *epid. sect. 1. text. 29.* modò criticè vacuatio non fiat, 4. *aph. 47. Excretiones in febribus non intermittuntibus, liuidæ, cruentæ, fœtidæ omnes malæ: at si benè exeunt, siue per alui excretionem, siue per vrinas, bonæ.*

Inquires primò, cur ex defectu innati calidi liuidus exoritur color? Dic, experimento constat, apparere sepe liuidum colorem in partibus nativo calore destitutis, etiam in caduere hominis mortui, 8. *probl. 1.* Defectus enim nativi caloris dupliciter gignitur, primò à frigiditate positiuam condensante humores; nam sicut in nube, si ob frigiditatem ambientis condensetur, liuidus apparet color, similiter humores à frigiditate positiuam densati liuescunt: quare Galenus 4. *de sanit. tuend. 7.* ex colore liuido, albo mixto, pituitam frigidissimam, quam vitream Praxagoras appellat, in corpore redundare colligit. Fit secundò, à suffocatione extinguente calorem natuum, vt apparet in verberatis, plagisque affectis, in quibus sanguis ob dolorem ad partem dolentem conflans copiosè, & impetuosè, ingenitum partis calorem suffocat, proinde liuescit sanguis.

Inquires secundò, Cur proferat Galenus 1. *cris. cit.* liuidum colorem solius frigiditatis esse effectum, si aliquando ex modica permixtione atræ bilis oritur, & ex modica portione melancholiæ, vt supra docuimus. Dic. Quia mens illius in *lib. de cris.* est docere, quo pacto & præsens crisis possit intelligi, & futura præcognosci: vera autem, & propria crisis inuenitur in morbis acutis, qui celerimè mouentur, idcirco de liuido colore mentionem non fecit, cum ex permixtione atræ bilis, vel melancholiæ progignitur.

Instabis primò, Quomodo potest liuidus color perpetuò oriri à frigiditate si vomitio liuida quæ graue olet, & citissimam indicat abolitionem, ex Hipp. 2. *prog. 4. 1.* à calore emanat? nam fœtor à putredine oritur, 1. *prog. ult. & hæc à caliditate extranea ortum ducit, 4. meteor. 1. & 11. meth. cap. 8.* Dic. Hæc vomitio putredinem indicat cum extinctione, vt Galenus asserit in *com.* Quare sicut vbi dantur duò effectus diuersi, fœtor nimirum, & liuidus color, similiter dantur duæ causæ, scilicet abundantia extranei, & defectus proprii, innati que caloris, illi tribuitur fœtor, huic liuor, idèd hic semper ex penuria prodit caloris innati.

Instabis secundò, Color niger, vt patet 1. *cris. 12. & lib. de vrinis, cap. de nigro colore,* à calore vehementi, & à frigore originem ducit. Igitur liuidus qui est veluti principium nigri, immò est niger remissus, ab eisdem oriatur causis, licet remissis. Dic. Liuidus color sumitur dupliciter, propriè, & impropiè: primo modo, pro colore plumbeo, & intermortuo, qui solummodò oritur ex inopia innati caloris: impropiè, pro colore illo nigro remisso, qui aliquando

aliquando à calore gignitur; verum hic non nihil splendoris habet, & ad viridem declinat, quòd in plumbeo, & intermortuo non reperitur.

De nigro colore vrinae, constans est sententia Galeni 1. *cris. 12. & 1. prorrhet. 4. & lib. de atra bile, cap. 3.* fieri vel ob nimiam frigiditatem mortificantem calorem innatum, vel ob permixtionem atræ bilis, genitæ ob vehementissimum calorem, assantem bilem flauam, vel melancholiam, tum ob permixtionem melancholici humoris: firmant Actuarius 1. *de causis vrinar. 13.* & Aëtius *tetrab. 2. ferm. 1. c. 44.* de quo argumento satis multa diximus *lib. 2. in com. hist. 127.*

Verum rogabis, si color niger & à calore, & à frigore emanat, quo pacto Medicus agnoscat an à calore, vel frigore originem ducat? Dic. Si prius fuerit mixta liuida, deinceps nigra, à frigore sine dubio ortum ducit: si verò flaua, vel viridis, à caliditate, ex Gal. *lib. de vrinis, c. 23.* & Aëtio *cit.* & Actuario 1. *de iudiciis vrinar. 10.* Præterea si nigra à caliditate fit, aliquantulum splendet: si à frigiditate, penuriamque caloris innati, intermortua est. Accedit quòd in exitu, si à calore gignitur, sentitur ardor, & fœtor.

Vrinam nigram non semper pessimam esse, immò in morbis plurimis melancholicis quandoque salubriter excerni, ex præcorum mente diximus, *lib. 2. in com. hist. 132.* An tamen sit deterior liuida, difficile est explicare. Dic. Si vterque color ab vna causa emanet, vel à frigore extinguente calorem innatum, vel à calore adurente humores, perpetuò niger deterior est, & periculosior; est enim terminus liuidi. Si verò niger ortus à calore, conferatur cum nigro orto à frigore, simpliciter hic deterior est; frigiditas enim mortificans calorem innatum, deterior est calore adurente humores. Si autem vterque color oriatur ob aliquam criticam vacationem humoris nigri, liuidus deterior est; crism enim imperfectam, & imbecillitatem virtutis significat, non potentis nisi parum de humore noxio vacuare: & ob oppositam causam melior est: & ob hanc rationem existimo Hipp. 2. *prog. 9.* dixisse: *Si digiti, ac pedes omnino nigrescunt, minus pestiferum est, quam si lineant.* Quòd si vterque color oriatur propter aliquam symptomaticam vacationem dicti humoris; constat nigrum multò deteriorem esse liuido. De variis vrinarum coloribus, & præfagijs, consule Vdalricum Binder in *suo speculo videntis vrinarum hominum,* qui appositè de hoc negotio disseruit.

QVÆSTIO XXX.

Vtrum materia sedimenti in sanis, sit portio chyli inconfecta, & diuersa à materia sedimenti agrorum. Contra Turisanum, Fernelium, Cas-sanum, Cardanum, Santtorellum, & alios Medicos doctissimos.

Indissolubilis est hæc quæstio, tot opinionum labyrinthis intricata in cuius contemplatione caligat mens, & altioribus mersa tenebris, rapitur transuersa. Hanc nos agitabimus breuiter, & relictijs multorum sententijs (has enim esset immensum recitare,) veritatem sine ambagibus exponemus, aduertentes Galen. 1. *cris. 12.* tres contentorum differentias assignare, locis inter se distinctas, quæ omnes ineptè à pluribus nomine hypostasis comprehenduntur, vt docet Auic. 2. 1. *doct. 3. c. 6.* Prima subsidet in ima parte matulæ, & propriè vocatur hypostasis, sedimentum, & subsidencia. Secunda residet in media parte, & vocatur enæorema, appendiculum, & suspensum. Tertia supernat in vrina, & nominatur nepheles, seu nebula. De prima igitur specie contentorum vrinae, quam propriè hypostasim vocant Medici, modò agendum nobis est.

Hæc tria sicut loco differunt, sic præstantia, & significatione: nam cum calor insitus, & naturalis perniciosos humores profus euicerit, atque concoxerit, bona fit hypostasis, alba, læuis, & æqualis, quam Hipp. *lib. 2. prog. 26.*

A commendat nimis, & quæ est omnium perfectissima. Enæorema verò etfi album, læue, & æquale sit, minus tamen bonum est, quam hypostasis; & debilem quodammodo calorem ostendit, qui nondum planè coctam materiam subigere, & à flatu exutam in fundum depellere potuit. Nubes denique alba, læuis, & æqualis, bona etfi sit, à cæteris tamen longo intervallo recedit; cruditatis enim imbecilliorisque caloris est nuncia. Si verò sedimentum vel enæorema, vel nebula fuerint præter naturam, vt nigra, aut liuida, tantò sunt deteriora, quanto magis ad locum hypostasis deurgunt: nam sicuti si bona, naturaliaque sunt, quò magis ad fundum vasis declinant, eò maiorem victoriam caloris naturalis arguunt manifestè, sic præternaturalia caloris extranei maiorem excessum significanc.

B Sedimentum ergo duplex est, in sanis vnum; in ægris alterum: vtrumque causam habet materialem, & formalem. Illud plusquam Commentator *tract. de hypostasi.* asserit sedimentum laudabile, esse partem chyli non integrè confectam, nec in iecore in sanguinem absolutè transmutatam; quæ simul cum vrina expurgatur; & sic inquit, non appellari propriè excrementum secundæ coctionis, sed id quod in illa in sanguinem conuerti non potuit.

C Esse autem sedimentum partem chylosam (vt ita dicam) insanguificatam, in primis probari potest ex Galeno 1. *cris. 12.* dicente vrinam quæ subsidenciam bonam, & multam fecerit, signum esse plus vacuari de humore, qui crudus appellatur. Sed non est intelligendum, hunc humorem crudum, esse pituitam, quia licet illa per comparisonem ad sanguinem possit crudus humor vocari, quia infra sanguinem subsistit, non dicitur simpliciter humor crudus; nam inter illum, & pituitam, distinctionem inuenit Galenus *lib. de plenit. cap. ult. ad med.* Dicemus ergo, multam subsidenciam significare euacuationem multi humoris crudi, id est, chyli non integrè confecti, nec in sanguinem, & alios humores transmutati. Hoc etiam innuit 1. *cris. 12.* cum docet, in pueris, edacibus, & otiosam vitam agentibus, plus de hoc crudo humore coaceruari, ac proinde in illorum vrinis plus de sedimento per sanitatem apparere.

D Præterea deducitur ex Gal. 1. *prog. com. ult. ad fin.* vbi inquit, *Quidquid enim alimenti in sanguinis generatione naturæ refugit coctionem, subsidet in vrina, neque vt sanguis ab ea commutatum, neque vt pus causa præter naturam particeps.* Sed id quod in sanguinis generatione naturæ refugit coctionem, non est aliud quàm portio chyli inconfecta. Illa ergo est sedimentum.

Sed hæc opinio est reiicienda ob multas causas. Primò, quia sequeretur, quod in principijs morborum vrina plus sedimenti haberet, quàm in statu, quod non experimur: quia tunc plus est de crudo, & inconfecto succo, quàm de sanguine, quum natura imbellis sit, & humorum copia grauata. Hac ratione vitur Auicenna contra Rhasium, 1. 4. *tract. 2. c. 7. §. At si iste non auduisset in sermone antiquorum, &c.*

E Secundò, si sedimentum esset portio chyli inconfecta, quum generetur per cruditatem, quomodo posset significare coctionem factam in iecore, & venis, & distinguere morborum tempora, quæ penes gradus humoris peccantis solent distinguere?

Tertiò, Sedimentum, veluti lac & pus, debet esse candidum, quia assimilatur partibus solidis quæ sunt candidæ, dum transmutatur ab illis. Si igitur iecoris, aut venarum, & partium subterfugit coctionem, non poterit illis assimilari secundum colorem.

Ergo sedimentum cum appareat album, propter alterationem quam recipit in poris vasorum, & reliquorum membrorum radicalium, ex Gal. *lib. 1. prog. com. ult.* est excrementum tertiæ coctionis, quæ in meatibus solidorum perficitur, vt firmant Auer. 4. *col. 14.* & Ishaac *lib. vrinar. part. 8.* Quare illud non est aliud, quàm portio sanguinis, quæ in substantiam vasorum radicalium non potuit transmutari, sed postea cum vrina expurgatur.

Intellige tamen per tertiam concoctionem, factam in

poris venatum, non verò eam quæ in meatibus membrorum extra venas celebratur: cum enim hæc concoctio fiat in partibus singulis, recementa illius cum sint meatibus impacta neque ad venas recurrere, neque cum vrina expurgari possunt, sed per ipsas partes sordium, aut sudoris instar vacuantur, aut per insensibilem transpirationem evanescent, ut *1. de valer. tuent. c. 12.* aduertit Gal. Licet enim totum corpus ex toto trahat, & toti impertiat, vnâque omnium confluxio, & conspiratio esse videatur, ut ex Hipp. docet Galen. *3. natural. 13.* Tamen nunquam à diuersis partibus fit retrocessus ad viscera, nisi cum magna vrget necessitas, sicut per famam fieri docuit Galenus *3. facult. c. citato.*

Verùm hanc doctrinam auctoritates, & rationes oppugnant. Nam Galen. *1. cris. 12.* ait, bonam & multam subsidentiam significare vacationem multi humoris crudi: hic autem in tertia coctione non gignitur. Ergo sedimentum est portio sanguinis, non commutata in substantiam membrorum.

Secundò, Galenus *1. cris. cap. 5. §. Nam cum adhuc coquitur sanguis, &c.* docet, quòd quando sanguis concoquitur, vrina multam, & bonam subsidentiam facit; postquam verò perfecta est concoctio, color quidem vrinæ intenditur, minus autem subsidet. Sed quoad sanguis coquitur, non fit tertia coctio; quando verò perfectè sanguis coctus est, tunc fit tertia. Ergo multum euacuaretur excrementi tertiæ coctionis, antequam ipsa fiat; paucum verò quando ipsa fit, quod est impossibile. Tertio, Galen. *lib. 3. meib. c. 3. ad princ. & 1. de sanie. 12. ad med.* duo tantum recenset excrementa tertiæ coctionis, quorum neutrum sedimentum est. Ergo hæc doctrina Galeni menti consona non est.

At hæc facillimè solues. Dic ad primam, Galenum *cit. contextu* solum velle vrinam facere multum sedimentum, quando sanguis multo humore crudo abundat, quia videlicet multum illius superest incommutatam in substantiam membrorum, quod abit in formam sedimenti. Ad secundam dic, velle Galen. *illo capite*, vrinam facere multam subsidentiam, quando sanguis non in secunda, sed tertia coquitur coctione, quia scilicet in substantiam membrorum transmutatur; paucum verò subsidere, quando tertia coctio est perfecta, quod allata doctrina non repugnat. Ad tertiam dic, Galenum non meminisse sedimenti inter recementa tertiæ coctionis, propter ipsius paucitatem in sanis.

Ex iis patere arbitror solutionem ad primam & secundam auctoritatem, quibus opinio Turisani erat confirmata. Ad auctoritatem verò Galeni *1. prog. ult.* videtur dicendum, redundare ibi verbum, *in sanguinis generatione*, quia sedimentum est quicquid alimenti naturæ refugit coctionem, non in sanguinis generatione, sed in tertia coctione, & manet incommutatam in substantiam membrorum. Vel dicendum est materiam sedimenti esse id, quod in sanguinis generatione non exquisitè in sanguinem commutatur; vel commutatur in sanguinem non exquisitè coctum: verùm ipsi formam tribui in coctione tertia asserimus.

Num verò satius sit in vrinis sanorum sedimentum apparere, controuersia est apud auctores. Gentilis, Iacobus, & Matthæus Gradius putant satius esse non apparere, & Magistrum Auicennam in sui subsidium vocant, qui *2. 1. doct. 1. cap. 6.* sic profatur. *Et hæc quidem hypostasis non requiritur, nisi in agritudinibus, quoniam in sanitate non requiritur.*

Si verò contra arguas, in sanis dari materiam, & causam efficientem sedimenti, quia reperitur calor innatus materiæ prædominans, & excrementa tertiæ coctionis, quæ materia sedimenti esse possunt: nunquam enim alimentum ita simile reperitur, quin aliqua eius pars coctionem non subterfugiat. Respondet Gentilis, in absolutè, perfectèque sanis non reperiri; in aliis verò concedit; atque concludit satius esse in perfectè sanis non dari; præbâtque ex eodem Auicenna *2. 4. tract. 1. cap. 68.* & Gal. *1. cap. 15.* vbi habetur, quòd superfluitates tertiæ digestionis debent insensibiliter expelli: quo enim natura ro-

buftior existit, eò facilius excernit; quare si in sanis hypostasis appareat, naturæ imbecillitatem, & materiæ copiam arguet.

Reluctatur tamen Galen. *1. cris. 12.* qui optimam vrinam in sanis iudicauit, si habuerit sedimentum album, læue, & æquale. Idem colligitur ex Hipp. *2. prog. 26.* Amplius Actuarius *lib. 1. de iudiciis vrinar. cap. 4.* in perfecta, & inculpabili sanitate docet apparere sedimentum in vrina: quare ex eius absentia in sanis, nisi præcesserit tenuitas victus, possumus suspicari obstructions, aut agritudinem futuram, vt monuit Actuarius *2. de præuident. vrin. cap. 1.* Nec obstat ratio Gentilis videlicet in perfectè sanis debere superfluitates insensibiliter excerni: nam in his aliqua etiam excrementa tertiæ coctionis sensibilibiter excernuntur, vt colligitur ex Gal. *lib. de dysmpt. cap. ult.* asserente duram esse Dioclis opinionem, existimantis in optima sanitate non oportere, vt appareat sudor, sed quòd insensibiliter excernatur.

Valde placet hæc interpretatio, quæ meo iudicio difficultium, & obscurarum questionum facilem habet explanationem. Sed an alterius quidem sedimenti, quod obseruamus in ægris, eadem ratio habenda est? Ex tempore responderent Turisani, Fernelius, & Cardanus. Ille enim *tract. de hypostasi*, Fernelius *lib. de vrinis cap. 13.* Cardanus *lib. 2. contrad. tract. 3. cont. 21.* Ferdinandus Cassanus *prop. tract. de sedimento agrorum, contra Alim. rum*, opinantur commentitium esse arbitrari, id quod subsidet in vrinis esse partem humoris, aut putrentis aut cocti; sed idem quod in sanis, scilicet portionem crassam alimenti, quæ vrinæ mixta, actione innati calidi ad inum expellitur. Idcirco bonum prælagire in morbis, quia vbi primum in acutis febribus apparet, naturæ, atque caloris dominium significat, quæ putridos humores non ita pridem turgentes, & ferocientes repressit, atque edomuit, & iam ad pristinam munerum functionem redit.

Deinde, Materiæ febrilis concoctio nec suppuratio est, nec mutatio propria, sed solius putredinis repressio atque cohibitio; ita enim in statu tota febris materia conclusa est, nec eius quidquam crisi vacuatum, & nihilominus, quia sedata est, & in naturæ dominio atque potestate, vrina purior existit, cum hypostasi, quæ huiusmodi sedationem, ac victoriam certè demonstrat, tum quia represso furore noxijs humoris minus cum vrina defluit; cæque tenuior, & minus turbida est, quàm in initio, quando saeuiente putridine magna inerat humorum perturbatio atque confusio, quorum & magna vis in vrina quoque ferebatur: tum etiam superior, dominatrixque natura materiam in enæorema, vel hypostasim scernit: Nam sicuti vulnus salutare, pus album ac legitimum reddit, cui si febris superueniat, pus ipsum peruertit, vulnerisque idcirco siccatur, quòd insitus calor premarit. neque rectè possit concoctioni incubere, ad eundem sanè modum per febres languidus, oppressusque calor, non potens cibum secundum naturam conficere, hoc modo nullam in vrina coctionem exhibet. Quo pacto perniciosum fingunt medicinæ commentum, qui sedimentum esse asserunt portionem humoris peccantis, quæ à natura euicta, ob crassitatem non potuit insensibiliter, vel sudore expelli, sed per vasa excernitur, quum eadem sit materia sedimenti in sanis, & ægris.

Hanc tamen opinionem esse reprobam, auctoritatibus, & rationibus palam faciam. Nam Galenus sedimentum in ægris nil aliud esse docuit, quàm portionem humoris morbum facientis, superatam à calore naturali in vasis. In *lib. enim 1. de dif. feb. cap. 6. in princip.* docuit, alterationem illam quæ in venis fit, similem esse alterationi, quæ fit in inflammationibus. Vnde sicuti in his superante natura fit optimum, & laudabile pus; sic in humoribus qui in venis, & arteriis continentur, generatur aliquid simile puri, quod subsidet in vrinis. Et *in fine capris* expressè confirmat, sedimentum album, læue & æquale, generari ex humore putrescente iam concocto: & *in lib. 3. de prælag. ex puls. cap. 7.* profert, in rigore febrilium accessionum, id quod eleuatur ex humore accessionem faciente fumidum, & fuliginosum, arteriarum contractione expelli; quod autem

autem remanet vitiosum, per meatus insignes expurgari: & sic inflammationibus est pus, in venis & arteriis, id quod subsidet in vrinis. Idem sentit Auic. *1. 4. tract. 2. c. 7. §. & b. mini sedimen laudabile est tale, ab humore faciente agritudinem, qui iam digestus est, &c.*

Insuper, si sedimentum agrorum nihil aliud esset quàm portio alimenti cruda, non video quomodo morborum tempora possent distingui ex sedimento apparente in vrina. Deinde plus sedimenti appareret in principiis morborum, quàm in statu; aut saltem nulla assignabitur ratio, quare in statu morbi, maior copia sedimenti appareat, quàm in declinatione.

Neque vim argumentationis effugies, si afferas in principiis morborum non apparere sedimentum, quia natura, certa, statâque habet tempora, quibus pro diuersitate facultatum operatur variè. In initio enim morborum vacat aliis naturalibus operationibus, solummodò ad retinendum conuersa; & cum cæca sit, non modò materiam morbum facientem, sed & omnia excrementa retinet: hinc est quòd tunc alius supprimitur, lotium coëretur, neque sudores effluunt; quod similiter contingit succo illi crudo sanguificationes fugienti, qui tunc cum vrina non excernitur. Quum verò declinat morbus, tenditque ad manifestam coctionem, tunc in vrina apparet. Speciosa quidem mehercle, est hæc, sed erroris plenissima explanatio. Quid enim frequentius in ore medicorum, aut à vetustissimis auctoribus magis promulgatum, quàm vacationes in principiis morborum fieri à natura, per quas etsi symptomáticas, excrementa plurima emanant, per sudorem, vrinam, alui profluvium, natura non solum tunc temporis non retinente, sed ad excernendum properante? Cur ergo si hæc vacationes in principiis contingunt, sedimentum non apparet in vrina? Dic, Quoniam cum portio humoris peccantis, solum cocto morbo, cæterorum excrementorum instar, à natura excernatur; idcirco sedimentum in ægris, non nisi eunte morbo in iudicationem, apparere solet.

Vltimò, Quia medici omnes ad concoctionem morbi pituitosi expectant copiam sedimenti; in morbis verò biliosis, non similiter, sed tunc appendiculum, aut nubeula fati sunt: quæ omnia ridicula essent, si sedimentum nulla pars esset humoris pituitosi, aut biliosi, agritudinem facientium. Hanc sententiam defendunt Donatus ab Altomari *prop. tract. de sedimento*, Christoph. à Vega *1. prog. ult. Thom. à Veiga lib. 1. feb. cap. 5.* Vallesius *3. cont. 26.* Iohannes *tract. de vrinis, cap. 14.* Mercurialis *lib. 2. de excrement. cap. 4.* Nicolus *serm. 2. tract. 5. cap. 18.* & alij viti in arte clarissimi.

Neque Galenum intelligas cum Santorello *lib. 8. ante-praxis, cap. 5.* de critico sedimento, quod esse portionem causæ morbificæ ipse concedit; quum non criticum, sit portio alimenti crudi & incocti. Nam præterquam quòd hæc distinctio est ad libitum inuenta, non profert rationem quare sedimentum, quod in diuerso morbi statu excernitur, sit portio materiæ morbum facientis.

Vt verò scias, quanti valoris sint argumenta Fernelij, quibus intricatus à Galeni doctrina deflectere voluit, ea exaudi. Arguit enim primò in hunc modum. In febribus ardentibus, torrida bilis à qua pendent, non potest per concoctionem in pus verti, vel in aliquid puri simile, quale est sedimentum. Ergo, Dic, Venæ continentem dictam bilem; quidquid eius malignum est, conantur emendare, illud sibi assimilando; vnde albedinem inducunt, & in sedimentum vertunt. Et licet bilis vtraque per se incoctilis sit, sanguini tamen permixta, vel exiguo, & per sanitatem alere, & per morbos tam febriles, quam erysipelatosos in pus verti, & concoqui potest: & hoc non solum experientia docet, sed firmat Hippocrates *lib. 7. Aphor. 20.*

Secundò, Bilis quæ in statu morbi iam concocta per crism expellitur, nunquam purulenta apparet, aut alba, sed perpetuò flava, qualis sua natura est. Igitur sedimentum quod in statu febris biliosæ album apparet, non potest esse portio bilis facientis agritudinem. Dic, in febribus biliosis bilem contentam in cavitatibus venarum, qualis

per crism excernitur, non albescere; sed eam solum illius portionem, quæ ob putredinem, vel malitiam suam valde retinetur à vasis, & ab ipsis immutatur ad eorum similitudinem, albedinem acquirendo.

Tertio, Si in statu excideret per vrinam aliqua portio materiæ noxiæ, in principio verò, & augmento nihil, vrina esset crassior in statu, quàm in augmento, vel in principio, contra experimentum. Dic, in principio sæpe excerni aliquam portionem materiæ, quæ cum cruda sit, magis in crassa & turbat vrinam, quàm in statu; cæterum adhuc non habet formam sedimenti: in statu verò per vrinam vacuari partem materiæ incineratam iam, & in sedimentum versam exquisitum: quare minus vrinam turbat & in crassa. Dic secundò, Vsq; adeò frequens est crassescere vrinam, quòd magis morbus tendit in statum, vt si contrarium accidat, tanquam rarum ab Hip. iudicetur: sic enim ille *4. Aph. 69.* *Quibus adhuc febricitantibus vrina crassa, grumosa pauca, multitudo earum tenuis superueniens, iuuat: & Galenus in com. notat. Eunt autem & sine febribus vrina tales, natura expurgante per venas totius corporis superfluitate: sunt autem & cum febre, in quibus quispiam fortè existimaret, ad contraria transmutationem non esse bonam, quoniam magna ex parte in febribus, ex vrinis ab initio tenuibus fit ad crassiores conuersio, tendente iam morbo ad solutionem.* Quòd verò non conueniat quod Fernelius inquit, apparere contenta in vrina per augmentum, natura iam redeunte ad sani munerem, patet, quoniam si per vigorem morbi, & vltimam augmenti partem tantopere laborat, & pugnat, vt Hip. sæpe admoneat, continendum esse ægum à cibo, vt tota natura soli intendat conflictui, quomodo crederetur, ceu otians, verti ad excernendas vrinæ fæces?

Quartò, Si sedimentum in ægris esset humor faciens agritudinem, sequeretur quòd pro varietate humoris fieret diuersum sedimentum. Dic, sicut alimenta varia à ventriculo immutantur in vnâ formam chyli, & à icore in vnâ formam sanguinis: ita & varij humores in vnâ formam sedimenti formam à vasis immutantur; ab his enim alterati, & concocti similiter albedinem acquirunt.

Quintò, In febribus intermitentibus apparet sedimentum. At illud non gignitur ex humore faciente agritudinem; hic enim extra vasa continetur. Igitur, Dic, in his febribus sedimentum deciditur à causa antecedente, contenta intra venas, quæ adhuc non putret, & non à causa coniuncta iam putrente, quæ extra venas continetur. Dic secundò, Quando asserimus sedimentum in ægris esse portionem humoris facientis agritudinem; non de quouis morbo intelligendum esse, sed de his quibus humoribus contentis intra vasa originem ducunt; qui soli sunt in quibus præcipuè vrinam medici contemplantur.

Sextò, Galenus *2. prog. 26. in fin.* agens de sedimento agrorum, remittit se ad ea quæ dixit *ad fin. lib. 1.* vbi asseruit sedimentum esse partem alimenti crudam. Igitur & in ægris eadem erit. Dic Galen. *2. progn. cit.* agere de sedimento agrorum; non penes materiam ex qua gignitur, sed solum penes albedinem: de qua verum est quòd docet, eandem eiusdem causam esse in ægris, & sanis, scilicet concoctionem, & elaborationem in vasis factam.

Vltimò Galenus *1. de dif. feb. cap. 6.* similem esse dicit constitutionem quæ fit in venis, ei quæ fit inflammatis particulis: quia vt in his calor naturalis inducit puri albedinem, mediocrem crassitatem, æqualitatem, & fœtoris priuationem; sic in materia intra vasa idem fieri existimandum est: vt in pleuritide, in qua sputum coctum fit puri simillimum. Sed aperto abscessu pus exit traditæ conditionis. Ergo similiter in coctione humorum in vasis fieri oportet. Sed post optimam vrinam excernitur criticè bilis, & flava, & putrens, & fœtens, valde dissimilis ab albedine, & æqualitate sedimenti. Ergo sedimentum non ex materia morbifica, sed ex alimenti portione deciditur.

Occurrit Thomæ à Veiga *loc. cit.* non esse necessarium, vt tota materia vertatur in coctam albedinem, & æqualitate præditam; sed partem illius, quod sufficit, vt crisis sit perfecta: tunc enim cocta portio humores noxijs, natura

natura dominatrix remanet supra residuum. Tanta enim est communicatio materierum in corpore, ut si ex vna parte continuo decidatur signum coctionis, non possit ex altera inualescere putredo ad mortem.

Sed hæc ratio conuelli potest: quoniam inter conditiones optimæ coctionis est illa valde necessaria, ut sit vniuersalis, defectu cuius Cratistionactes, & ancilla pictoris perierunt, & 1. epid. sect. 1. text. 84. ille ex crudis parotidibus, cum coctione in vasis; hæc ex cruditate vasorum, suppuratis parotidibus. Ergo oportet omnem humorem peccantem simul concoqui, traditumque signum reperiri in sedimento, & excreto humore. At solum apparet illa æqualitas, albedo, & fœtoris carentia in sedimento, non in excretis. Ergo diuersum est sedimentum à materia morbi.

Dic, quod excreta parte humoris morbifici, natura remanet potentior supra totum. Id probat Auicenna. in *canonic. tract. 2. num. 422*. asserens, pustulas in ore, & labiis, apparentes tertianam perfecte perficere. Nec mirum, quod post sedimentum appareat crisis per deiectiones humoris fœtidissimi, prauis coloris, & consistentiæ: nam sedimentum etsi sit portio humoris putrentis, non fœtet, puris, aut cæterorum excrementorum instar, quia vrinæ liquore diu perfusum fœtorem amisit; aut quoniam è longinqua regione delapsum, fœtorem deposuit: excrementa autem per alium, excreta suapte conditione fœtorem contrahunt, ut fæces, ob rationes plures, quas legat qui velit apud Laurentium *lib. 6. de hist. anatomica. quæst. 15*. Mercurialis *lib. 2. de excrementis, cap. 5. in med.*

Hæc autem deiectiones post sedimentum apparent crocæ, non ex se, sed ex flauæ bilis permixtione, quam simul fellis vesica effundit; sic enim candida pituita, & cibus paulo ante sumptus, vomitu quandoque reicitur luteus, vel vitidis, vel niger, ex bilis flauæ, aut atræ consortio. Deinde etiam biliosus humor potest, in venis & arteriis coctus, ac forsitan dealbatus, quum per alium descendit, flauus rursus apparere, ex bilis crudæ in hepate vigentis miscella. Cæteras pro Fernelio rationes solutas lege apud Nicolaum Rhodium, contra Cassanum *proprio tract. de sedimento agrorum*.

Solutis Fernelij argumentis, advertere necesse est, aliquando sedimentum apparens in morbis, generari ex portione alimenti cruda, & non ex materia morbi; quod apparet in quartana, & aliis febribus malignis, in quibus citra leuamen ægri, sedimentum excernitur, immò potius eo tendente in deterius: materia enim morbi ob perniciem suam rebellior est dicta portione alimenti. Hinc est quod miserè persæpe decipiantur medici, salutem præfagientes inspecto sedimento, quum tamen deinceps agrum mori contingat. Quomodo autem agnoscamus, an sedimentum in vrinis ægrotantium sit eiusdem naturæ cum contentis sanorum, explicat Mercurialis *loco cit.* De cæteris contentis præternaturalibus, lege quæ diximus *lib. 2. in com. hist. 141*, & consule Salomonem Albertum *in tom. lib. Gal. de vrinis*.

QVÆSTIO XXXI.

Verum sedimenti albedo oriatur à calore naturali, an præter naturam? Contra Turisanum, & Cardanum, Medicos eximios.

Hippocrates Medicus admirabilis, *lib. 2. prognost. text. 26*. medico curaturo esse notissimum scribit, sedimentum optimum quatuor habere conditiones celebres. Prima est albedo; secunda, æqualitas; tertia læuitas; quarta, quod non intermitat, sed appareat per omne tempus, dum morbus iudicetur. Hæc conditiones omnes victoriam arguunt caloris natiui, & robur vasorum exactè concoquentium, & superantium materiam morbosam, simulque securitatem morbi, & eiusdem breuitatem significant, ex Galen. *in com. & 1. epid. sect. 2. com. 44*. & alibi passim. Hæc enim est maxima similitudo, quam in humorem paruum, irreducibilemque ad benignum, natiuus noster calor inducere potest.

A Turisanus *tract. de hypostasi, cap. 3*. ei se addixit opinioni, ut credat causam albedinis sedimenti esse calorem, qui humorem putridum in cinerem vertit, qui sedimentum dealbat: suamque firmat opinionem, ex Galen. *2. aph. 47*. vbi habet. *Fit autem dolor extensa simul, ac calefacta particula: febris vero sequitur principio calefacto, & hæc ambo contingunt ex quadam veluti ebullitione, atque exustione sanguinis, qui ubi ex toto exustus fuerit, residuum eius sit pus, quemadmodum ex lignorum exustione cinis, &c.* Ob eandem causam (inquit ille) sedimentum redditur album, quia agente calore in eius materiam, pars tenuis evanescit; crassa verò quasi cinis facta dealbatur. Sed non aduertit vir doctissimus, quod Galenus non comparat pus cineri in siccitate, ex qua pendet albedo in sicco vsto, sed in eo quidem relinqui in parte inflammata post ebullitionem, sicut cinis ex lignis manet post combustionem.

B Cardanus *lib. 1. com. tract. 6. com. 12. in fine*, opinatur causam albedinis sedimenti esse calorem præter naturam simul cum naturali: eo argumento, quia sanguis extra vasa putrefactus etiam albet; & addit, potiorē albedinis causam esse calorem non naturalem, quia quando vlcus in carne sanatur, post sanam albam videmus vincente calore innato humorem rubescere. Reicitur: sequeretur enim optimum sedimentum, non victoriam natiui, sed innaturalis caloris ostendere, proindeque in lotio apparens non esset optimum signum, contra veritatem, omniumque auctorum sententiam.

C Nec etiam audiendi sunt, qui arbitrantur albedinem sedimenti oriri ab humore crudo, qui albus est, ex quo sedimentum gignitur. Nec etiam qui opinantur, albedinis causam esse permixtionem aëris cum humore, sicut spuma albescit ex permixtione flatus inclusi: hi enim merito reprobantur, quia verum sedimentum nullum includit flatum, etsi enazorema, & nebula eo non careant, ratione cuius in suprema, vel media regione solent apparere. Deinde si albedo ab humore crudo originem duceret, non indicaret victoriam naturæ supra humorem morbificum, nec etiam robur vasorum ostenderet, contra Galenum *4. prog. 26*. & Auicennam *3. 4. tract. 1. cap. 23*.

D Cum Galeno ergo *1. prog. ult.* asserendum est, eandem esse causam albedinis sedimenti, & puris, scilicet alterationem factam à membris radicalibus, quæ alba sunt.

Sed contra obiicies, primò. Plura membra in corpore sunt carnosa, quàm radicalia. Igitur humores in aliquo membro contenti, ex actione carnis magis acquirunt rubedinem, quàm ex actione radicalium albedinem. Dic, quod sedimentum, in vasis quæ alba sunt, generatur; & licet in membris carnosis gigneretur, quia tamen transmutatio humorum in carnem, est multò facilius, quàm in membra radicalia, proinde ex his plurimum elicitur excrementi; ex carne ferè nihil. Dic præterea, membra licet carnosa sint, tamen non esse omnino rubra, immò potius evacuato sanguine, ad albedinem inclinare: quod si membrum affectum habeat carnem rubram, quale est iecur, in eo laudat Auicenna *14. 3. tract. 4. cap. 11*. pus ad rubedinem tendens.

E Obiicies secundò. Quare sedimentum minus albet quàm pus? Dic causam esse, quia pus magis detinetur, & elaboratur in membris, integram coctionem expectans: sedimentum autem non similiter, ob facilitatem expulsiōnis, cum in vasis contineatur.

Obiicies tertid. Quomodo in omnibus morbis sedimentum album esse debet, si in biliosis commendatur ad rubedinem vergens? nam si biliosæ excretiones laudantur *2. prorrhetic. 18*. sedimentum, quum excrementum sit, flauum potius spectandum est, quàm album. Dic Galenus *ibi* agit de euacuationibus sponte factis, in quibus vna ex præcipuis conditionibus est, ut peccantis materiæ fiat excretio, *1. Aph. 20*. Idcirco in biliosis morbis biliosas laudat excretiones, reprobans albicantes, id est, pituitosas: quæ materia in vasis existens, non ita elaboratur, sicut sedimenti materia, proinde non oportet ut similiter albescat. Neque nos negamus in genere sedimenti, aliud alio magis albescere: nam ex pituita ortum plus

plus albet quàm ex bile, quod ex parte causæ materialis euenire certum est.

Secunda conditio est læuitas, quod agitato vase facile sedimentum dispergatur, & iterum vniatur, per quod à pure & humore crudo contentis in vrina, distinguitur: & sic videntur explicandæ hæc duæ conditiones, læue, & æquale. Vel per læue intellige partium æqualitatem, seu lenitatem, quod contrarium aspero est: & per æquale, continuitatem, id est, quod diuisum non sit, quod etiam in sedimento requiritur: nam licet læue sit, si tamen est diuisum, integram victoriam naturæ non significat.

Tertia conditio est æqualitas. Nonnulli æquale sedimentum opinantur, quando per omne tempus simile semper apparet, dum morbus iudicetur: ita censent Christoph. à Vega, & Ioan. Brauuus *in com.* Quæ expositio licet recipi possit, tamen quia Hippocrates superfluis non solet vt, immò miram affectat breuitatem, aliquid distinctum videri significare.

Ergo sedimentum æquale, cuius partes omnes in crassitie modica, & in colore, sui vbique similes sunt; inæquale verò, quando partes dissimilitudine quadam distinctæ, nec æqualiter coctæ, nec coloratæ sunt: quare æqualitas in bono sedimento commendatur, quia æqualiter ac plenè vniuersam materiam subigi, ac superari à natura, materiamque secundum omnem sui partem naturæ obtemperare ostendit.

Quarta conditio est, ut cum prædictis conditionibus sedimentum appareat. quovsq; morbus iudicetur: tunc enim securitatem morbi, eiusque breuitatem significat: coctio enim est tunc perfectissima, & celeritatem iudicij, certamque salutem prædicat, *1. epid. sect. 2. text. 44*.

An verò sit addenda quinta conditio, sicut in pure, ut scilicet sit quàm minimè fœtidum, Auicenna videretur negasse *2. 1. doct. 3. c. 6*. vbi bonam distinguit hypostasin à pure per fœtorem. Christoph. à Vega *1. prog. ult.* distinguit, in sedimento sanorum non dari fœtorem, in ægriorum autem concedit quàm minimum, & merito, quia si fœtor ingens est, summam putredinem, calorémque præternaturalem dominari significat, quæ conditio non laudaretur: si etiam fœtore careat, imbecillitatem natiui caloris non facientis ebullitionem in humore noraret, quia fœtoris priuatio exiguum indicat calorem, à pugnaque cessationem præostendit quod pessimum est: sicut si in gangræna non adest dolor, aut febris in falsa declinatione. Verum sedimenti fœtor, puris collatione est multò minor: idcirco Auicenna hypostasin veram à pure discernit per fœtorem, haud inficiens in sedimento agrorum reperiri: quinimò probabilius est in sedimento sanorum posse dari, nam corpora sana fœrida habent quandoque excrementa, ut sudores, vrinas & expirationes, vt colligitur ex Gal. *8. meth. 7. & lib. art. med. c. 56*. Sed cur sedimentum pure minus fœteat, docet Aphrodisæus *1. prob. 19*. nam pus in angusto loco detentum non diffilatur; sedimentum verò per vasa refluens magis ventilatur, & transpirat.

His iactis, video te obiicientem hoc modo. Si ex optima hypostasi iudicium integrum vrinæ accipi potest, utpote quæ omnimodam caloris naturalis victoriam & exquisitâ morbi concoctionem demonstrat, superflua videntur esse, quæ de vrinæ substantia & colore, ab auctoribus longa serie enarrantur. Dic à prisca, & recentioribus confirmata, circa substantiam vrinæ, & colorem, esse medica obseruatione dignissima: nam in vrinæ mutatione sunt gradus, à summa cruditate ad coctionem exquisitam. Crudissimæ sunt decolores, tenues, aquosæ, in quibus nulla, aut exigua est hypostasis. Cum natura incipit morbum concoquere, *1. cris. 12*. color in primis mutatur, & fit subpallida, postea pallida, deinde subrufa: post colorem mutatur substantia, & quæ tenuissima erat, incipit iam quodammodo crassescere: tandem hypostasis apparet, tamen nec bene colorata, nec omnibus dotibus absoluta. Quum verò optima fuerit, erunt reliqua in bonum statum conuersa, & colorem bonum habebit vrina, & mediocrem substantiam: quare supremam manum in coctione optima ostendit hypostasis. Si verò sedimentum intermitat, & aliquando appareat, sæpe delitescat, morbus minus securus est, & diu-

A turnus, materiamque præsupponit coctioni magis ineptam, & debilitatem caloris ostendit. Ex his discet, iudicium ex vrinæ substantia, & colore simulque contentis, summè esse (præsertim pro curatione morborum qui vasa infestant) vile & necessarium.

Traditur, & alia conditio ab Ishaac *8. part. de vrinis*, & prius prædixit Auicenna *2. 1. c. 6. cit.* sedimentum sit rotundum hoc est, pineatum, & ad figuram pyramidis declinet: cuius figuræ duas attulit causas Auerrihoës *4. collig. 24*. Prima sumitur ex parte caloris agentis, qui hanc figuram desiderat, vt apparet in flamma ignis; hinc Phisici cor, caloris fontem hanc figuram habuisse affirmant. Secunda ratio sumitur ex diuersitate partium sedimenti, in grauitate & leuitate, quæ à calore separantur, ita vt leniores sursum, grauiorres deorsum tendant, & sic pyramidalis figura perficitur. Hanc conditionem videtur proferre Hippocrates *7. Aph. 32*. dicens: *quibus biliosa sedimina, supra tenuia, acutum morbum significant*, id est, breui tempore finiendum; sic enim videtur interpretari Auicenna *2. 4. tract. 2. c. 88. § Et magis significatiuum, quod ægritudo est velocis status, & acuta, &c.* Alias verò conditiones si adamussim explicatas legere concupiscis, eas perbellè enucleat Ioannes Andreas Nola *proprio tract. de sedimento agrorum, aduersus Cassanum*.

C Certo certius est apud illos qui prisicorum, & præsertim Galeni monumenta perlustrant, vrinæ inspectionem esse ad medicos vltimam, & in omnibus morbis esse contemplandam: id euidem probant insignium medicorum sententiæ, qui etiam in morbis non febrilibus, imò particularibus eas esse inspiciendas suadent. Actuarius *lib. 1. de prouidentia ex vrinis, cap. 12*. affectus extremorum per vrinam etiam demonstrari affirmat, quia videlicet ex ea non solum status iecoris, & vasorum, sed etiam cuiuscunque partis ostenditur. Gal. *3. epid. sect. 2. com. 9*. sic ait. *Atqui vrinas semper memineris vt simul inspicias in ventris affectibus thoracis, pulmonum, nervorumque; nam bona si appareant, haud paruum præbent ad salutem momentum: contra si praua, amplificanti agrî periculum, &c.*

D Ex iis discet, in omni affectione febrili, siue sit febris ipsa morbus, non sequuta ad affectum particularem; siue sit febris accidens, quæ affectum sequitur particularem, vt pleuritis, plurimum sibi vindicare vrinam, non solum ad prælagiendum exitum morbi, qualis futurus sit, sed ad inuestigandam materiam concoctionem, & ad tempora morbi diuidenda: cum enim vrina iecoris, & vasorum coctionem demonstrat, *1. cris. 12*. & sit venarum, & arteriarum excrementum serosum, *1. de sanit. 12. parum ante med.* merito optima nota erit eorum, quæ in vasis continentur; *4. de sanit. 4. ad med. & 1. prorrhetic. com. 4*. Quare eorum quæ intra venas sunt, nullum est signum magis manifestum, aut euidens. Id significauit Gal. *6. epid. sect. 1. com. 10. § Tania signorum ab vrina in febribus acutis vis est, vt soli ipsi credendum sit; aliis verò accedentibus etiam, diuiniatio tibi erit firmissima, perpetuòque veridica*. Explicat Ludouicus Lemosius *lib. 2. de optim. prædicandi rat. cap. 5*.

E Insuper, licet in morbis non febrilibus coctio materiæ morbum facientis, & temporum distinctio ex alio proflus excremento, quàm ex vrinis colligi debeat, hæc tamen in his affectibus ad præuidendum morbi exitum sedulo est inspicienda: nam ea partium hepatis, renum, vesicæ affectiones indicat, vasorumque sanguinem continentium, & virtutis succos generantis tum robur, tum imbecillitatem demonstrat, *2. prorrhetic. com. 2*.

Si verò Galenus *1. cris. 12*. in passionibus ventris, si sine febris fuerint, sola alui excrementa inspicienda docet, quod scripsit *2. prog. 26. § Hæc dixi de morbis febricitiosis: quicumque enim sine febre, aut in cerebro, & in ipsius membranis, aut in thorace, aut in pulmone consistunt, ex aliis indiciis agnoscuntur, &c. & 3. epid. sect. 2. com. 6*. vbi docet vrinas bonas in eo paruam, præbere salutis spem, non intelligas de quouis morbo particulari, sed de voluolu, de quo *cit. loc. epid.* quæ affectio est lethalis. Quare in morbis non febrilibus vrina semper inspicienda. Sed de præsentī argumento satis multa diximus.

HISTOR. XXI. GALENI,
De melle venenoso.

Mellis venenati esu quidam emortui.

Quidam medicis duobus, ad unguentarium officinam conspiciunt, utriusque ad eos uel, venditurus scilicet: illi ubi uel assent, de pretio disceptant: at hic, tanquam illi parum offerent, prope se subducit sese: uerum uenter serena est, &c. Hæc Galenus 10. de simpl. medic. facult. rubric. 1. aduersus Xenocratem, in fin.

PARAPHRASIS.

Posse fieri mel venenatum arte, sicut & aquam, vinum, oleum atramentum, & cætera liquida, ostendit Ioachimus Camerarius in horto suo. Sed hoc mel, quod ita celeriter interfecit, fuit mel natura ab apibus constructum, quando ipsa uidelicet flores venenosos depascuntur. Tradit enim Dioscorides lib. 6. sui operis, c. 8. Heracleæ in Ponto quibusdam annis mel perniciosissimum inueniri, ex floribus quarundam herbarum contracta nocendi potestate, ut ab aconito, ex quo apes mel construere solent: nam qui comedunt, iisdem symptomatis tentantur, quæ ab aconito inferri solent, ut probant Aëtius tetrab. 4. serm. 1. c. 60. Paulus lib. 5. c. 58. & de hoc melle loquitur Auic. lib. 2. tr. 2. c. 497. §. Et ipsius comestio facit possidere ablationem rationis subitæ, & sudorem frigidum, &c. Agri enim hoc melle uelcentes humi se abiciunt, refrigerationem quærentes, obliuione tentantur, corpus sudore diffluit; siti, angustia, & cordis oppressione opprimuntur.

Cognosces mel venenatum, quod omnino non densatur, color magis rutilus est, odor alienus, sternutamenta protinus mouentur, est ponderosius innoxio: quod si irasit, iisdem penè viribus pollet, quibus & aconitum; & nascitur ex quibusdam floribus, vel conflatur potius: nam Plinius lib. 21. cap. 13. de his scribens venenatis mellibus Heracleæ, inquit, In Ponto quibusdam annis perniciosissima existunt, ab iisdem apibus facta. Ex quibusdam floribus declarat, cuiusdam scilicet herbæ capris inimicæ, quæ ob eam causam dicitur *Egolicibros*, vere maximè aquoso, quo facilius est marcescere.

Commemorat & aliud venenati mellis genus, ex Rhododendri flore collectum, in eodem Ponti sinu, quod ex infania quam creat, *menomenon* appellant: eam gentem scribit Romanis in tributa ceram pendere, non vendere melicam sit exitiale.

Aliud mel apud Trapezuntem in Ponto ex buxo defluit, grauis odoris, quo & amentes fiunt, ut ait Cælius Rhodiginus lib. 25. lect. antiq. c. 35. de quo loquitur Strabo lib. 11. referens aliquos fuisse, qui melle tres cohortes Pompeij dementarunt, & sic milites fuisse trucidatos asseuerat. Quantum autem buxi vis sit mortifera, exemplo confirmat Leuinus Lemnius lib. similitudinum in biblis herbarum, atque arborum, cap. 4.

In Perfide quoque, in Getulia, Massylis contermina, venenatos produci fauos auctores asseuerant, quæ omnia pestifera mella liuore deprehenduntur, ut eleganti sermone, & testimonio illustrat Dalechampi, & versatissimus Claudius Salmasius in com. cit. loc. Plinij. Sed quæ ratio nominis huius herbæ, ex cuius floribus hoc maleficum mel apes conficiunt, quæ origo traditur? Herbæ primam fuisse inuentricem, ac ministram Hecaten Persæ filiam, Medæ matrem, cuius succo patrem fuisse interemptum, Diod. lib. 4. cap. 4. prodit. Hinc à Poëtis Hecateridem vocari. Certè Ouid. lib. 5. metam. de supplicio Arachnes ita cecinit.

Postea discedens succis Hecatridos herba.

Sparset, & exemplo tristi medicamine uelta

Defluxere coma.

magis placeat ab Hecate Dea inferna, quasi infernam, & ab inferis missam interpretetur herbam. Fabulo-

A sum principium, non fabulosum nominis etymon, idem lib. 7. expressit hoc carmine, cum Medeam inducit uersam in Thelei perniciem:

Huius in exitium miscet Medea, quod olim
Attulerat secum Scythicis Aconiton aboris.

Ponticam herbam esse indicat: nam in Scythia celebratur Pontus.

Hæc ergo herba est inexpugnabile venenum, contra quod nullum præsidium valet, cum ad illud domandum, frustra suscipiatur labor. Nascitur uero aconitum circa Heracleam, in portu qui Acone vocatur, milliariibus ducentis distant à Ponti ore, ut notat Plinius omniscius lib. 6. cap. 1. firmant Theophrastus lib. 9. de plantar. histor. cap. 16. & Theopompus historiarum scriptor non vulgari, Pomponius Mela lib. 1. de Euxino Pont. cap. 6.

Sed duo propones ex serie historiarum deprompta. Primum, cur Medici illi illico degustato melle obiere? Dic, quia mel hoc erat præsentaneum venenum, ut potè constructum ex floribus aconiti, quod internecandi vi citissima pollet, ex cit. Auctoribus, & Galeno 5. simpl. 15. & lib. 6. cap. de aconito. Quare si ocysimè odore, & tactu interficit, quantum magis gustu: nam procul, & à longinquo, odore mures necat, & tactis genitalibus scæminei sexus animalium, eodem die mortem infert; quo interemptas dormientes à Calphurnio Bestia uxores, M. Cæcilius accusator dixit. Quare Theophrastus lib. cit. cap. 19. sic inquit, Interimit etiam boues, & iumenta, & pecora, & omne planè quadrupes, si radix, uel folium in uerenda indatur, uel ipso die uelut.

Secundò miraberis, cur apes portantes in ore venenum, non moriantur? Respondet Mercurialis lib. 3. vari. fol. mibi 481. naturam dedisse huic animali peculiarem facultatem ferendi venenum citra noxam ullam; nam etiam capræ nutriuntur elaterio, & coturnices ueratro. Si uero quis gustato hoc melle in extremam ruinam labatur, offerenda sunt alexipharmaca, quæ lethiferam aconiti uim expugnant, inter quæ securissimum est balsamum & ruta, cuius folia ex mulso epota, summo sunt ex usu: nam sicut supremus ille Architectus uenena creauit, sic in die tertia aridam derexit, pratum uestiuit gramine, herba, floribus, liliis, rosis radicibus, plantis odoriferis, & alexiteris, quæ ueneni tralitiã uertim retunderent, quorum seriem describit eruditissimus Biniamin Mussaphia, in suo libello memoriali, die tertio

QVÆSTIO-XXXII.

De Vtrum morbi venenati, ad aliquod ex triplici morborum simplicium genere, in temperamento, conformatione, & soluta unitate, an ad morbos formæ, & materiæ, sint reducendi. Contra Conciliatorem, Fernesium, Argentarium, Riolanum, Sennertum, & Ioannem Sperlingium, medicos præstantissimos.

COMMENTARIUM.

De sanitate, ac morbi ratione, quidditate, & essentia dissertandum à nobis in præsentia est, ne historiarum nostrarum tanto argumento catere videantur, ut omnibus suppetat quod decerpant, sintque vice Delphici gladij. Igitur sanitas & morbus sunt inter se contraria, ut Galenus probat lib. de dif. morb. c. 2. & cum eo Arist. in predicam. cap. de contrariè oppositis. Sed hoc intelligendum lato modo, non autem propriè; nam potius priuatiuè opponuntur, ueluti perfectum, & imperfectum: nulla enim est agritudo tam contraria uitæ, quæ omnino sanitatem excludat, quia (ut optimè docuit Arist. 7. metaphysic. c. 9.) in quocunque corpore agri, manente uita, semper aliqua sanitas, uel portio sanitatis remanet, id est, aliquis calor naturalis, qui præcipuè sanitatem efficit: medicus enim, & medicamenta sunt instrumenta, ille enim est artis minister, ex Hip. lib. 1. epid. sect. 2. text. 5. sicut natura morbum medicurix, ex ipso lib. 6. epid. sect. 5. text. 1.

Deinde

Deinde sanitas sic describitur à Galeno lib. vit. de dif. morbor. Tunc unusquisque homo sanum se esse arbitrat, quom passim corporis ministerio, actionibus ad uitam necessariis citra noxam fungi potest. Similiter etiam describitur ab Auic. 2. i. doct. 1. cap. 2. Sanitas est dispositio, per quam corpus hominis in sua complexionem, & compositionem tale existit, ut ex eo operationes eius omnes proueniant sana, & incolumes. Definitur autem sanitas perpetuè per potentiam, non per actum, ut ita sub ea comprehendantur dormientes, quibus quidem, licet non moueantur, nec aliqua externa res sensus eorum afficiat, nihilominus conuenit definitio, ut cit. de dif. morb. & 1. de sanit. tuend. cap. 1. Galenus edocuit. Arist. 7. probl. 1. dicit sanitatem esse quietem, morbum uero motionem: & 1. probl. 3. dicit esse moderantiam, morbum uero excessum, siue defectum, ut inter omnes probat Andreas Gratiolus in com. cap. 1. Auic. 1. de definitione medicina.

At antequam ad definitionem morbi accedamus, quærendum est: An sanitas optima, sit diuturnissima uitæ? Quæ dubitatio ita est grauis, ut eam proponat Aristoteles, lib. de longitudin. & breuit. uitæ in init. sed non soluat. Dic, diuturnitatem uitæ consistere in calidi & humidum accommodata quantitate, & qualitate, inter se constantibus: nam ut eleganter probat Galenus 6. de sanit. tuend. cap. 2. & lib. de marasm. cap. 1. & Arist. lib. 1. de anim. cap. ult. & lib. de longit. & breuit. vit. cap. 2. uita in calido, & humido consistit: nam victus senum appositis ad uitam producendam, est calidus & humidus, ut ex Galeno colligitur, toto lib. 5. de sanit. tuenda. Ergo uita in calido & humido consistit. Deinde non secus uiuit ex humido calor noster, ac ignis ex lignis, & lucerna ex oleo. Sed illa pro humidum alentis copia durat. Ergo & animalium uita. Quod enim hæc principia fuerint ampliora, eò uitæ terminus longior erit: dummodò tamen quantitate, & qualitate inter se respondeant. Si enim calor humido radicali non est proportionatus, festinat mors per resolutionem, quandoquidem calor perpetuè exsiccat. Si uero humiditas excedit, etiam aduenit mors per suffocationem, exuperans enim humiditas innatum ignem obruit, & extinguit. Insuper diu uiuunt, quibus humidum est lentum, viscosum, non tenue: illud enim diu durat, & difficulter resoluitur; hoc facile dissipatur, & euanescit. Hinc fit ut aquatilia, etsi excedant humidum copia animantia cætera, minus tamen uiuacia sint & pedetibus, & uolatilibus, quia tenui, aqueoque humido pollent, non uero glutinoso & lento, quale ad uitæ durationem requiritur. Inter pedestria, sanguinea, & omnia quæ accommodata quantitate, & qualitate calidi humidum constant, uiuaciora sunt. Hoc modo inter plantas oleaceæ, & resinosæ, pingui humido abundantes, uiuaciores sunt: breuis uero uitæ sunt cerasa, ac persica, humido enim constant aqueo, & promptè putredini obnoxio. De qualitate autem caloris ita pronuntiandum, quod calor non debet esse ualde intensus, ita ut uat; nec ita remissus, ut nec coquere, nec alere possit.

Ergo licet optima sanitas constet illis duobus principijs optimè proportionatis, idè tamen non erit longæuissima, quia ob triplicem causam potest optimè sanus ægrotare. Primò, ob compositionis uitium, quod cum dicta proportione stare potest. Secundò, propter intemperamentum unius, uel plurimum membrorum. Tertio, propter prauitatem victus; sic enim plures natura salubres degunt ualeudinarij: & ob contrarias causas potest aliquis breuis uitæ degere optimè sanus. Ferè tamen concurrunt longæuitas, & sanitas, præsertim eo nomine quod raro ægrotat.

Quæres secundò. Vtrum sanitas in species diuidi possit? Quom enim sanitas eas non habeat, in eas diuidi nequit. Deinde si sanitas reciperet differentias, aut esset secundum magis aut minus; aut secundum varia corporis membra; aut secundum operationes; aut denique secundum propriam rationem, & formam ipsius sanitatis. Ergo. Antecedens à sufficiente probatur partium enumeratione: nam primo modo recipere non potest, quia magis minuscule speciem non mutant. Nec secundo modo, quoniam ut adfit sanitas, oportet quod omnia membra tam simplicia quam composita secundum naturam se habeant,

Lib. V.

si enim aliquod illorum sensibilem patitur læsionem, ægrotabit animal: cum ergo sanitas, bonum quid sit, & perfectum, constabit ex integra causa. Ergo non potest diuidi in species. Quod uero nec tertio modo, pater quia in bene ualentibus nulla actio est insigniter læsa: si enim noxa adfit in corpore, adesse morbum significat, etsi omnes alie actiones sint perfectissimæ: cum morbo autem sanitas stare non potest. Ergo nec per operationes sanitas diuidi poterit. Quod uero nec per suam formam possit differentias recipere, ostendit ipsa sanitatis natura, quæ comoderatio est: quod uero moderatum est, aut medium, aut mediocre, unum est; immoderata plura. Ergo nulla ratione potest sanitas species recipere, ac proinde nec morbus, siquidem hic illi est contrarius.

Nonnulli his commoti rationibus, sanitatem esse infimam speciem arbitrantur: nec uero ex eo sequi, morbum talem esse sibi persuadent. Sic enim ratiocinantur, quod quando duo contraria ita se habent, ut unum habeat suam essentiam in extremo, sicut morbus; alterum uero in medio, ut sanitas, erit indiuidua in inferioribus aliis: sic se habet æquale, & inæquale; temperatum; & intemperatum. At horum opinio refutanda. Nam oportet & eadem ratione uirtutem speciem esse infimam, quoniam eius essentia in mediocritate est: res tamen non ita se habet, quia sicut uitium suas inferiores species habet, ita & uirtus, nempe prudentiam, iustitiam, fortitudinem &c.

Dic tu, sanitatem non esse infimam speciem, immò potest diuidi in multas, per propriam rationem, & formam, quæ consistit in commoderatione quatuor primarum qualitatium. Quom autem hæc commoderatio omnibus hominibus secundum naturam non sit eadem, (quod enim uni secundum naturam est, alteri est morbus) sequitur sanitatem naturam suam non esse unam, sed secundum temperamentorum diuersas species esse multiplicem: uidelicet bilioso homini erit sua moderatio naturalis, pituitoso sua, usque adeo diuersa ut si pituitosi temperies, quæ in illo erat sanitas, ad biliosum transferatur, in hoc sit uera morbus. Hoc etiam insinuauit Gal. in locis multis, præsertim lib. art. med. inquit, esse unicuique homini sanitatem ita illi propriam, ut aliis naturis sit inutilis, & quandoque ab aliarum sanitate diuersissima existit. & non solum hoc reperitur in temperamentis, sed in ætatibus, quæ diuersa sortiuntur temperamta. Cum ergo tot sint particulares sanitates inter se maximè diuersæ, nemini dubium erit, sanitatem non infimam speciem esse; sed potius multiplicem.

Si uero rei medicæ studiosus percontetur, quomodo fieri possit, ut gradus caloris, qui alteri est bonæ dispositionis causa, in altero lædat actiones? nam si unus gradus caloris utilis erit ad conficiendum cibos, utriusque erit utilis, si inutilis, utriusque erit incommodus. Dic, unquamque facultatem rectè operari, quom proportione respondentia instrumenta habet: cum ergo unus & idem gradus caloris possit esse huic naturæ proportionem respondens, alteri uero non conueniens, nihil mirum si idem gradus caloris sit huic homini ad operandum accommodatus, alteri uero inutilis.

Neque instes hoc modo. Sanitas est moderatio; hæc est medium; hoc autem est unum. Ergo sanitas non poterit esse multiplex. Dic, quod licet omnis sanitas sit quoddam medium, non tamen inde sequitur esse indiuiduè, quia unaquæque natura habet suum medium, ab alterius naturæ medijs diuersum: sic etiam uirtus medijs est, cæterum differt medium in actionibus fortitudinis, ab ea quod est in actionibus liberalitatis. Si tamen cit. de dif. morbor. sanitatis differentias non similiter enarrauit, ac morbi, ex eo id fecit, quia præsens liber non sanitati, sed morbis erat dicatus. De quo argumento consule inter omnes Donatum Antonium ab Altomari tract. de latitudine sanitatis.

Quæres tertio. Vtrum sanitas, & agritudo sint contraria? Arist. cap. de oppositis definit contraria per oppositionem, quæ sub eodem genere posita maximè distant: tunc sic, in genere qualitatibus magis opponitur unum extremum alteri, quam medio. Sed sanitas est medium; quandoquidem est temperantia; morbus uidetur extremum. Ergo inter se maximè non distabunt.

DDDd

Vt

Vt verò huius dubij adamussim-solutiōnem percipias, aduerte, morbum calidum, & frigidum dupliciter posse considerari. Primo modo, ratione materiæ, quatenus scilicet ponuntur in tertia specie qualitatis; & sic magis opponuntur quàm febriens, & sanus: quo etiam pacto auaritia magis opponitur prodigalitati, quàm liberalitati. Secundò possunt considerari ratione formali, iuxta quam ponuntur in prima specie qualitatis; quomodo magis opponitur febriens sano, quàm refrigerato; quia dispositio sani magis distat à dispositione febrientis, quàm dispositio vnus ægrotantis ab alio ægrotato: sicut auaritia magis opponitur in ratione virtutis prodigalitati, quàm liberalitati; & in hac consideratione sanitas, & ægritudo dicuntur contraria, & illis sic acceptis definitio contrariorum maximè quadrat.

An verò sint contraria immediata, iure optimo per scrutaberis. Auicenna 2. 1. cap. 4. affirmat, quòd non est audiendus, qui medium inter sanitatem, & ægritudinem ponit. Fauet Arist. in prædicamentis, cap. de oppositis, quo loco duò contrariorum genera proponit, quorum vnum non necessariò rebus inhæret vt album, & nigrum: alterum, quod necessariò inhæret rei cui aptum est inhære, vt sanitas, & ægritudo; par, vel impar. Inter prima ex eius sententia medium datur, quoniam non est necesse rem albam, aut nigram esse, quum possit alio intermedio colore affici. Inter secunda autem contraria, minimè: Nam cum sanitas, & morbus necessariò corporibus insint, sicut & numerus, necessariò debet esse par, vel impar, necessariò hæc medio carebunt.

Idem confirmat lib. 4. topic. cap. 3. & ratio suadet: nam si genera non habent medium, nec species illud habebunt. Tunc sic: Æquale & inæquale, naturale & innaturale, sunt genera sanitatis, & morbi. Sed illa, ceu contradictoriè opposita, nullum habent medium. Ergo nec sanitas, & morbus. Deinde sanitas est moderantia, morbus immoderantia; illa est proportio, hic impropertio. Sed inter proportionatum, & impropertionatum nullum datur medium. Ergo nec inter morbum, & sanitatem.

Variis varia placent: nam Conciliator dif. 77. Arist. sententiam defendit. Turisanus in com. cap. 3. art. med. Gal. hunc strenuè tuetur. Nos difficultati huic respondemus, dicendo sanitatem, & ægritudinem dupliciter posse considerari, vno modo strictè, seu in rigore Logico; altero modo, latè. Si primò modo, non est negandum esse contraria immediata, inter quæ medium non est constitutum, vt Arist. docet. Si verò secundo modo, hoc est, secundum sensum, & ad Medicos vsus, id est concedendum, quàm affectionem Medici neutram appellant dispositionem, quam neque esse sanitatem, neque morbum, res est manifesta; nam etiam si statim ac morbi incipiunt, suam essentiam obtineant, vt docuit Gal. lib. 1. de loc. affect. cap. 2. & lib. de morb. temp. cap. 1. Rationem tamen morborum non subeunt, quousque manifesta sit ad sensum in operationibus læsio: & Galen. lib. 1. de sanit. tuend. cap. 5. Quare Galenus in arte med. cap. 8. ægra corpora vocari non patitur, quæ ab optima constitutione breui tempore defecerunt: & idem docuit in eodem cap. infra. §. Quæ verò imbecilles edunt operationes, &c. Sed hæc constitutio optima non est, quia ab optima defecit; neque morbus, quia sensibilium operationum læsionem non habet. Ergo erit media dispositio, neutra dicta. Hoc ipsum apertè confirmat Gal. dicens immoderantias quæ plurimum à modo recesserunt, iam ægritudines esse; quum verò id non obtinent, ægritudinum generationem ostendere. Quare si sensum fecerimus iudicem, & non rationem, neutra dispositio inter sanitatem, & ægritudinem est constituenda: quod firmat Gal. lib. de dif. sympr. cap. 1. de affectus significatione dissertans, §. Siquidem omne quod est, siue id sanum sit, siue ærum, siue neutrum, quodammodo afficitur: & in art. med. cap. 8. appellat corpora neutra, quæ in ægritudinem sunt casura, vt conualescentium, senum, & lib. 5. de sanit. tuend. cap. 4. Nec refert, quòd in pluribus locis asseueret, sanitatem esse moderationem, & morbum, immoderantiam; & duas tantum esse humani corporis dispositiones,

quæ omnia solum neutra corpora secundum rationem non esse adstruenda concludunt.

Nec obstat superiori doctrinæ, quòd Medicus sola ea quæ sensu diiudicari possunt, contempletur; quare cum neuter affectus sensum effugiat, medicæ non erit considerationis. Quamuis enim sensus in neutris non iudicet speciem certam sanitatis, vel morbi, nihilominus priuatiuè iudicat non discerni speciem qualis sit: quare agnoscit neutrum Medicus, per priuationem sensibilis cognitionis extremorum; agnoscit etiam symptomata propria neutrorum, qualia sunt, operationum imbecillitas, & spontaneæ lassitudines, quæ morbos prænantiant, iuxta oraculum senis, lib. 2. aph. 5. Lege Fernel. 1. par. holo. 5.

Nec obstat secundò quod quidam obiciunt, ex prædictis sequi omnem dispositionem aut esse ægram, aut neutram: ratio est, quia non datur perfecta sanitas, vt constat ex Gal. 1. de sanit. tuend. cap. 4. & lib. 6. eiusd. cap. 6. dum sic ait. Nec enim sanus videri potest, ea saltem qua in offensa, inculpataque sit sanitas. Nam sanitas perfecta, seu (vt strictè loquar) in vltimo, non datur nisi per instans. At secundum Medicos datur integra sanitas, cum maxima tamen latitudine, inter quam, & morbum potest dari neutra dispositio, videlicet toto illo tempore, quo sensibilis operationum læsio non adest.

Nunc accedamus ad morbum, qui hoc modo à Gal. solet definiri, lib. de dif. sympr. cap. 2. est affectus, à quo primò actio vitatur: quam definitionem tradit Auic. 2. 1. cap. 1. eisdem ferè verbis; licet à Galeni definitione discrepet: nam hic per affectum, ille per dispositionem finit: qui non sunt discordes inter se: nam Auicenna non definit morbum per dispositionem, tanquam per primam speciem qualitatis; sed per dispositionem, seu affectum, debemus intelligere omne illud, à quo subiectum denominatur dispositum, seu affectum; quo pacto in quantitate, situ, & figura dicimus esse dispositiones, seu affectus, quemadmodum loc. cit. Hip. & Gal. docuere.

Addendæ tamen sunt finitioni morbi aliquæ particulæ, de promptæ partim ex 2. de sanit. tuend. cap. 6. partim ex 3. de articul. com. 204. quæ ipsam multò illustriorem reddunt: ita vt definitio proponatur hoc modo. Morbus est affectus præter naturam, constans, in membro affecto, immediatè lædens functiones, & manifestè. Dicitur præter naturam, propter senes, & alios, qui actiones habent valde imbecilles. Constans dicitur, propter calorem ab igne, vel ira conceptum, & dependentem. In membro affecto, propter actiones læsas per consensum, vt quando guttur non format vocem aëris defectu, aut maxilla sana intorquetur, gratia alterius resolutæ, quorum omnium actio læditur, cum tamen non sint ægra. Nec valet, sunt ægra per consensum ergo sunt ægra. Immediatè lædens functiones, propter symptomata, & causas morbi. Manifestè, propter neutros.

Verum ex dictis oriuntur dubitationes plures. Prima. Non videtur rationi consonum, quòd morbus sit affectus; seu dispositio sensibilibus functiones lædens, nam 2. de loc. affect. cap. 2. Galenus oppositum videtur afferere, dum inquit: Morbus verò calidus, aut frigidus proinus ab initio, in primū corpus temperatura, qua bona valetudini debetur, limites excefferit, eandem sibi ipsi naturam habet: quamuis enim interdum adest sit exiguus, vt nec à nobis agnosci, nec laborantium sensu percipi possit. Quæ quidem verba manifestè videntur significare, morbum non semper esse affectum sensibilibus operationes lædentem.

Dic Galenum citatis locis diuersimodè loqui: quum enim ait esse affectum lædentem operationes sensibilibus, medicè loquitur, sunt enim Medici, artifices sensuales, & res ipsas per sensus iudicant. Secundò verò de loc. loquitur philosophicè, & secundum rei veritatem, quo pacto quouis excessus à moderato, erit sensibiles operationes non lædat, morbus est.

Secunda. Morbus non est affectus constans, & factus: nam febres humorales, & reliquæ, hoc modo à morborum consortio excluderentur: quia in illis sentimus dolorem; dolor autem in ipso fieri, non in facto esse percipitur; vt colligitur ex Galen. lib. de inæqual. in temp. 4. & 2. de

de caus. sympr. 6. & aded hoc verum est, vt ob eam causam febris hectica dicatur indolorifica, & imperceptibilis ab ægrotato.

Dic, quòd licet febris humoralis sit quidpiam factum nihilominus est inæqualis, in quo bene potest fieri dolor: in facto verò æquali, quale est febris hectica; minimè dolor reperitur. Dic secundò. Febres humorales, licet habeant partes in fieri, plurimas tamen sortiuntur in facto esse, ratione quarum summoperè lædunt.

Tertia. Causa aliquando sine medio morbi lædit functiones. Ergo non solus morbus lædit. Patet antecedens, in saturitate efficiente ctuditate citra interuentum morbi. Dic, quòd vbi ob vitium materiæ non fit actio bona, non dicitur actio læsa, sed impedita, vt probat Galen. lib. 2. de loc. affect. cap. 3.

Quarta. Febris est morbus, & tamen non definitur per affectum, seu dispositionem, quæ est qualitas secundæ speciei, sed per colorem, qui est qualitas tertiæ, vt constat ex Galen. 2. feb. 2. & Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 2. Ergo superior morbi definitio reproba est. Lege Valles. 4. com. 1. & 2.

Dic. Plures opinantur nomen affectus, seu dispositionis, in definitione morbi non accipi aded strictè, sicut Arist. accepit, pro dispositione, secunda specie qualitatis; sed latius pro quocunque affectu præter naturam, siue substantia sit, siue quantitas, siue ad aliud pertineat prædicamentum.

Aptius tamen ad prædictam difficultatem respondendum esse iudico, hoc modo. Nam si febris, aut cuiusuis alterius morbi naturam propriè, siue formaliter perpendamus, eam, & omnem alium morbum, qualitatem esse secundæ speciei perpetuò inueniemus, siue Arist. Philosophorum, aut Galeni monumenta perscrutemur: hoc constat ex Arist. cap. de qualitate, & 5. physic. cap. 2. & lib. 7. cap. 3. & Auic. 2. 1. cit. & ex Galeno, lib. 1. meth. 7. & 2. meth. 7.

Præterea ratione deducitur hoc modo: Nam aliàs sequeretur, sanitatem, & ægritudinem non specie, sed solo numero differre, quod est contra Philosophos, & Medicos. Secundò probatur, quia si febris est calor intensior moderato, sanitas illi opposita, erit caliditas remissa & moderata, quæ quidem à priori, solo numero differt: intensum enim & remissum specificam varietatem non constituunt. Si verò febris consideretur materialiter, tunc dicendum est esse calorem: sicut & ex aliis morbis, quidam substantia sunt, quidam quantitas, vt constat ex Gal. lib. de dif. morbor. cap. 8. vbi lapidem in renibus, vnguem in oculo, & sextum digitum additum in manu, siue quantitatem auctam ultra moderatum, morbos appellat. Consule Christoph. & Vega, lib. art. med. cap. 1.

Quinta. Superflua videtur particula immediatè, quia intemperies non lædit immediatè functiones: nam sicut in sanitate, ad temperamentum sequitur facultas, & ad hanc operatio bona, vt colligitur ex Auic. 1. 1. doct. 3. cap. 1. Ita in morbo, ad intemperiem sequitur infirma facultas, quæ læsæ operationis causa est immediata. Dic, facultatis essentiam apud Gal. non distingui à temperamento: quare sicut facultas sine medio lædit actionem, lædet etiam intemperies. Lege Vallerial. lib. 3. loc. com. cap. 3. 2.

Vltima. Verbum manifestè, explodendum videtur à definitione morbi, quia Galenus 7. meth. 6. asseuerat, læsionem manifestam esse eam, quæ à consuetò opere desistere cogit, quum tamen phrenitidem patientes magis mouentur, & fame canina oppressi plus appetant. Dic, licet motus in phrenitide, & appetitus in canina fame, sint operationes præstantissimæ, non tamen perinde sequi patientes phrenitidem aut caninam, dici ægros; habent enim alias operationes læsas, quæ ad rationem ægritudinis sunt fatis.

Dic secundò, has operationes esse læsas manifestè: nam actio manifestè læsa dicitur à Gal. loc. cit. per desistentiam ab opere consuetò, quasi ille dicatur æger, qui actiones consuetas perficere nequit, quod in citatis morbis contingit. Et hæc potior & breuior est definitionis morbi Lib. V.

explicatio, quam Montani, Fuchsi, Argenterij, Capiuaccij, & aliorum, quos citat Santorellus, lib. 1. antep Praxis, cap. 2. 3. & 4.

Porrò ne hoc de morbo argumentum remaneat indecisum, diuisionem morbi explanandam aggrediamur. Morbus diuiditur apud Auicennam, 2. 1. cap. 2. in simplicem, & compositum: ille dicitur, qui vniam infestat naturam; hic, qui duas corripit, vel plures. Ægritudinis simplicis tres sunt differentiæ: altera est quæ pertinet ad partes similes, & est morbus in temperamento; altera quæ ad partes instrumentales, vt instrumentales sunt; & dicitur morbus organicus, & officialis; altera quæ pertinet ad partes similes, & instrumentales, nam vtrisque est communis: quam doctrinam desumpsit Auicenna ex Galen. lib. de dif. morbor. cap. 4. cum enim docuisset c. 2. antecedenti, morbum sanitati esse contrarium, & esse immoderationem eorum, quorum sanitas moderatio est, quum sanitas consistat in triplici natura, in temperamento, in conformatione, in vnitare, hæc enim sunt actionum principia; non enim sanitas est species infima, sed subalterna; habet enim se sicut virtus, quæ licet in mediocritate consistat, sub se plures species continet. Cum igitur morbus sit lapsus seu recessus à naturali statu, tria esse oportet morborum genera; in temperamento, in conformatione, in vnitare: nam genera lapsuum eadem sunt cum his, quæ virtutem perficiunt, vt bellè dictabat Gal. lib. art. med. cap. 8. in princip. & cum maior sit latitudo extremi, quàm mediij plures differentiæ morborum reperitur, quàm sanitatis, veluti in vitio, & virtute obseruamus.

Difficilis autem hæc quæstio, & ad vnguem examinanda: neque desunt plures, vt Fernelius, & Argenterius infra citandi, qui plura esse morborum generati sunt, & fortissimis machinis Galeni sanissimam doctrinam redarguere sunt conati. Primò Galenus 2. meth. 6. sex morborum genera esse affirmat. Secundò. Idem Galenus lib. de dif. morbor. cap. 1. 2. docet partes quæ simul vlcere, & phlegmone laborant; interdum trifariam à naturali statu recedere, aliquando quadrifariam. Ergo plura sunt quant tria.

Tertiò. Auerrhoës 3. col. cap. 1. duo tantum communissima morborum genera recenset, in intemperie, & conpositione: idem fecit Auic. 2. 1. cap. 1.

Quartò. Datur morbus contrarius solutæ vnitati, videlicet illarum partium quæ debebant esse disunctæ, & sunt coniunctæ, veluti quando podex, vel pudendum non est apertum, vel digiti quando coniuncti.

Quintò. Soluta vnitatis reducit ad morbum in conpositione. Ergo non constituit genus morbi per se. Patet antecedens: nam quando aliquid os luxatur, luxatio illa non dicitur vnitatis soluta, sed morbus in deprauato situ. Ergo vnitatis soluta non conuenit organo: nam quotiescunque pars à parte separatur, vitium illud est in conpositione, quia debitus situs non seruatur.

Sextò. Tinnitus, vel sibilus aurium, morbus est, quia actionem audiendi lædit: sic etiam oris amaritudo & foetor olfactus morbi sunt. At hæc in nullo dictorum genere collocantur. Ergo, &c.

Septimò. Solutio continui non est morbus partibus similaribus, & organicis communis: Primò enim ex vnitare soluta similarium partium actiones non læduntur. Ergo soluta vnitatis illis morbus esse non potest, quum de ratione morbi sit actiones lædere. Patet antecedens, actiones partium similitium sunt attractio, retentio, &c. Sed pars vulnerata, dummodò intemperie non afficiatur, bene attrahit, retinet, &c. Ergo. Et non solum hoc, sed quidquid ratione vulneris deperditum est, actione diuersarum partium restituitur. Ergo.

Deinde talis est solutio respectu venarum, qualis est obstructio. Sed obstructio totius visceris morbus est, ex Gal. 2. meth. cap. 6. ante med. Ergo similiter vnitatis solutio, quoniam actiones venarum non impediuntur, præterea sequitur, quòd nunquam in partibus dissimilaribus solueretur vnitatis, quum etiam in similaribus esset soluta. Sed hoc est contra Gal. lib. de const. art. med. cap. 6. & lib. de dif. morbor. c. 1. quo loco auliones vocat morbos partium organicarum, quoniam

quoniam similes rectè sua munia exercent. Insuper, si soluta vnitas esset morbus partium similarium, etiam illarum actiones læderentur ex vitio in numero, in figura, & situ. Sed hoc non est dicendum. Ergo nec illud. Demùm Galenus *lib. 7. meth. cap. 3.* & alibi, sanitatem partium similarium solum in bona temperie consistere docet.

Octauò. Insurgit acerrimè contra Galenum Argenterius *lib. de generibus morbor. cap. 4.* dicens solutionem continuitatis non pertinere ad partes similes, sed solum ad partes organicas: nam ratio organi non solum consistit in numero, in magnitudine, in figura, in situ, sed in vnitate. Probat suum placitum, quia natura partium similarium sola est temperies, quæ à soluta continuitate non læditur. dantur enim vlcera, & vulnera, citra intemperantiam vllam.

Nonò. Arguunt plurimi ex suprà citatis auctoritatibus, hoc modo. Solutio continuitatis solum pertinet ad partes similes, quia hæ sunt quæ habent continuitatem; organica, verò solum habent contiguitatem. Ergo hic morbus non est vtriusque partibus communis.

Vltimò. Hostiliter Galenicam morbi diuisionem conuellerent conatur Fernelius *lib. 2. de abdit. rerum causis cap. 9.* & *10. patholog. cap. 7.* Riolanus Fernelij doctissimus interpres, & Argenterius *loc. cit.* dum sic ratiocinantur. Morbi pestilentes, & venenati, diuini, alij orti ex maleficiis, in cantationibus, præstigiis, qui multis modis à Dæmone immittuntur, occulti, vt Gallica lues, sunt morbi totius substantiæ. Sed ij neque ad temperamentum, nec ad compositionem, nec ad vnitatem solutam referri possunt. Ergo plura dantur genera morborum simplicium. Nam si sub aliquo deberent comprehendere, esset sub morbo in temperamento, quod est falsum, quia hi morbi aliqua prima qualitate non fatigant aut premunt, sed à totius rei substantia oppugnant: quare non curantur qualitatibus primis, sed iis præsiidiis quæ ab occulta qualitate auxiliantur, quæ à Medicis alexipharmaca, seu alexiteria nuncupantur.

At non ob hæc futilia (meo voto) ad libitum inuenta, immo insolentia argumenta, deferenda est doctrina, quam summus Medicorum Strategus militibus suis inculcat, vt eius firmissimo clypeo muniti, aduersantium tela possint declinare cum velint. Verùm antequam ad illud morbi genus nouum, & absurdum, à Fernelio inuentum refutandum accedamus, qui citra necessitatem morbos materiæ, & formæ omnium primus stabilijuit, (in cuius solutione, propositæ quæstionis cardo consistit) cætera sigillatim sunt dissoluenda.

Dic ad primum, tria tantum esse morborum genera, si verò sunt alij, hi ad aliquod illorum debent reduci. Galenus autem sex morborum genera recensuit, non solum communissima, sed etiam subalterna, quæ sub genere morbi in compositione continentur: nam si mala compositio diuidatur in quatuor membra, erunt sex. Diuiditur autem compositio à Galeno, *lib. de dif. morbor. cap. 6.* in conformationem, quantitatem, numerum, & situm: ita diuiditur ab Auic. *2. 1. cap. 3.*

Ad secundum. Illa quatuor genera morborum sunt, vnitas soluta ratione vlceris; intemperies calida, & humida, ratione inflammationis, (quæ duo sub intemperie continentur) quartum genus pertinet ad compositionem, quum ita excedit magnitudinem, vt actionem lædat. Vel dic quòd in deprauata compositione sunt duæ ægritudines, alia ratione magnitudinis, vt dictum est, alia ratione cavitatis, quæ est repleta & obstructa, & pertinet ad morbum figuræ, seu conformationis.

Ad tertium, & quartum, Auerrhoës, & alij eo loco non ex professo de morbis differunt, & idè tertij generis obliuiscuntur, cuius tamen meminit *c. 10. sequenti.* Ad quartum dic, quòd ille morbus pertinet ad deprauatam compositionem in societate, seu situ ex Galen. *lib. de dif. morbor. c. 10.* & ex Fernelio *1. patholog. cap. 8. in fin.* Labra enim pudendi & pedicis quando disuncta sunt debitam societatem, quæ attenditur penès situm, non habent.

Ad quintum. Dic, quòd tunc situs est deprauatus, & non soluta vnitas, licet magis propriè dicatur vnitas solu-

ta, quoniam deprauatus situs conuenit organo, & non parti illius: & sic quando pars aliqua separatur, non est deprauatus situs, quoniam non amittitur vniuersum organum, sed potius erit soluta vnitas.

Ad sextum. Tinnitus, vel sibilus aurium pertinet ad deprauatam compositionem, cuius symptoma est: nam cavitates corporis quando naturaliter se habent, debitam figuram seruant, & situm. Quando aliquis status crassus, sensus cavitates replet, & querit exitum, sibilum excitat, qui ex morbo in deprauata figura ortum ducit; illæ enim cavitates vacuæ esse debebant. Deinde factor narium similiter est symptoma, quod ex vlcere in naribus excitato scaturit, cuius ratione omnia fatent. Neque dicas quòd factor potius est causa vlceris. Nam vlcus oritur ex intemperie, & situ, & sic semper factor erit symptoma. Linguae autem amaritudo est symptoma, quod ad deprauatam compositionem refertur; cum enim lingua sit mollis, laxa, & spongiosa, humore bilioso repletur, cuius cavitates vacuæ esse debebant.

Ad septimum dic, quòd caro quæ in diuisis partibus generatur, illis accepta referri non debet, sed parti subiecti adhuc sanæ existenti, ex Gal. *lib. 3. meth. cap. 19.* & *lib. 4. sequenti. cap. 1.* Aliæ enim partes quum constitutionem habeant euerfam, purum elaboratumque sanguinem non attrahunt, ex quo caro regigni solet. Ad id vero quod obijciebatur de obstructione, est falsum: Nam obstructio: est solum morbus partium instrumentalium. Adde, venas, & arterias, partes similes, & dissimiles dici posse: quatenus verò similes, non necessariò cavitates sunt præditæ. Ad instantiam verò dic, Galenum vera profiteri. Quòd si ipse auulsiones vocat morbos partium instrumentalium, & primò, & per se intelligatur: nam & morbus partium similarium primo conuenit illis, & ex accidenti toti instrumento communicatur.

Ad vltimam instantiam dic, falsum esse assumptum: quoniam etiam si os sit contortum, & illius magnitudo deprauata, & non in conuenienti situ, neque ordine; nihilominus tamen eius actiones optimè funt.

Ad octauum, & nouum dic, sumpto altiùs orationis exordio. Qui solutionem continuitatis non pertinere ad partes organicas, sed solum ad similes asseuerant, hoc præcipuo nituntur fundamento, quia in morbis organicis non reperitur continuitas, sed sola contiguitas. At separatio continuitatis constituit morbum in situ, & societate, & solum pertinet ad partes similes; hæ enim sunt quæ secantur, & rumpuntur: nam quando diuiditur pars organica, non alia ratione diuiditur, nisi propter diuisionem partis similatis.

Hanc sententiam habuit Conciliator *dis. 65.* quem tartipiter, sicut & alios fuisse deceptos scribit Fernelius *lib. 1. patholog. cap. 9.* Non solutio continuitatis verò morbus organicus est, & ad partes organicas pertinet. Ratio enim organi consistit in figura, conformatione, & vnione continuitatis: solutio verò continuitatis, corrumpens figuram, & conformationem, efficit morbum organicum. Quæ responsio non soluit difficultatem, quam Conciliator insinuat. Nam soluta continuitas in parte organica, quatenus constituit morbum in figura, & in solutione, causa morbi est: An verò sit morbus, ita vt morbus morbum efficiat, non explicuit Fernelius, & hoc est quod Conciliator contendit, non esse morbum organicum, sed sed causam morbi organici.

Alia tamen, eaque certior via nobis sulcanda est, ex qua veritas abstracta eruatur: eam solertissimus patetificat Magister, qui *lib. de dif. morborum, cap. 4.* in similibus, & organicis partibus reperiri vnitatem euidenter affirmat; huius enim ope & ministerio pars vna est, & suum actum, & vsum complet: cuius solutio commune morbi genus in partibus similibus, & instrumentalibus constituit, quæ vnitas vocari potest continuitas; nam Aristoteles *lib. 5. phys. cap. 3.* postquam explicuit quid erat continuum, & contiguum, docet quòd quando ex pluribus vnum fit, continuum dicitur, quòd accidit per insertionem, & coalitum, quo loco vberitimus eius

eius interpres Auerrhoës, proponit triplex esse continuum: alterum artificiale, vt ex lateribus, lapidibus, & calce fiat vna massa continua, licet enim extrema sint diuersa, solent esse inseparabilia; vel est naturale, velut quando arbor arbori inferitur, vel pars parti, vt ligamentum, os, caro, venis; artèriis, membranis, & cartilaginibus; interdum est mathematicum, vt constat in linea, superficie, & magnitudine, quæ propriè continuum est; nam extrema sunt eadem, & eodem termino communi inseparabiliter copulantur.

Ex qua doctrina satis constare arbitror, non solum in similibus reperiri continuitatem, sed etiam in partibus organicis; cuius separatio vocatur auulsio, vt Gal. docet, *lib. de differ. morbor. cap. 11.*

Quæ partibus instrumentalibus accidit, integra inante continuitate partium similarium, veluti si ligamentum, cuius interuentu muscoli coherent, & alligantur ossibus, separatur ab osse, tunc non continuitas, sed contiguitas organi soluitur; & tunc duplex morbus, alter in situ, alter in vnitate constituitur.

Ex iis liquet manifestè, quid sit respondendum ad Conciliatorem: quoniam in partibus instrumentalibus non solum continuitas, sed contiguitas reperitur, cuius separatio verò morbus est, & alios morbos inducere potest. Et ad argumentum respondendum est, partes similes præter suam temperiem retinere vnitatem, postquam in illis etiam consideramus partium vnionem, quæ ex mixtione emanare solet, quæ quando soluitur, licet non corrumpat temperiem, partium tamen similarium actiones necessariò lædit, quia partes diuisæ non ita cum principiis consentiunt, neque eorum influxum suscipere, aut operationes naturales exercere commodè queunt, præsertim si sint partes quæ fibris præditæ sint; quarum beneficio munia sua exequuntur, quibus separatis, attractio, retentio, expulsio, & ex consequenti alteratio vitiantur.

Nunc ad vltimum argumentum dissoluendum; tanquam ad maiorem machinam accedamus. Fernelius namque, eius scholiastes Riolanus, Argenterius, Sennertus *in lib. de morbis oculis, & totius substantiæ, & alij*, in partibus similibus præter morbum in temperamento, constituunt morbos materiæ, & morbos formæ, sanitatemque partium similarium ex temperie, ex materia, & forma esse constituendam sibi persuadent. Nam cum ex elementis, eorumque qualitatibus refractis componatur, acquirunt temperiem, qua partes dicuntur calidæ, frigidæ, humidæ, & siccæ, aut temperatæ. At ex elementorum substantiis, & corporibus acquirunt materiam, secundum quàm dicuntur crassæ, aut tenues; duræ, aut molles; raræ, aut densæ; laxæ, aut adstrictæ; graues, aut leues: & præter hæc, quælibet pars retinet suam formam, quæ species & essentia illius est.

Suam autem munit Fernelius opinionem argumentis multis; quæ omnia, sicut & alia quæ pro illius tutela facere videntur in propositum proponam, ne quispiam illorum difficultate deterritus, Galenicam deserat veritatem. Et primò sic ratiocinatur. Galenus *lib. 2. ad Glanc. cap. 2. ante fin.* agens de indicatione, quæ in morborum curatione sumenda est à natura partis, docet sæpe affectus curationem offendere naturam partis, & illius virtutem dissoluere. Quæ enim laxant, vires partis resoluunt; quæ refrigerant, calorem & spiritum extinguunt; at alienæ, & peregrinæ qualitates partis substantiam corrumpunt: In ventriculo enim experimur robur virtutis dissolui, non solum ob intemperiem frigidam, quæ ex potu aquæ frigidæ, & aliarum rerum refrigerantium oritur, sed propter relaxationem ventriculi, ex multitudine olei ingesti, & aliis rebus vinctuosis subortam, & ob morbos malignos, ac epotum venenum: quibus locis Galenus vitium intemperamenti, materiæ, & formæ insinuat. Igitur sicuti datur morbus in temperamento, quando recedit ab statu naturali, sic debet assignari morbus in materia, & in forma, quando à proprio statu naturali mutantur.

Nec dicas, materiam, & formam esse eandem rem cum

Lib. V.

A temperamento, quia sunt distinctæ. Nam reperiuntur partes eiusdem temperamenti, veluti est pulmo, & cor, quæ non retinent eandem formam. Cor enim habet substantiam densam & compactam, pulmo verò habet eam laxam & raram. At sunt eiusdem temperamenti. Igitur materia, res est distincta ab intemperie. Præterea reperitur homo temperatus, qui à causis internis facillè læditur. At qui hoc non emanat ex temperamento, sed propter molliem, & raritatem; & inuenitur homo intemperatus, qui non læditur à causis externis; non ratione intemperamenti, sed propter duritiem, & densitatem: quod non solum in toto corpore, sed in partibus contingit; ventriculus enim temperatus saporibus acidis, & acres tolerare non potest, nisi cum magna noxa, ob sensus acutiem, quæ ex molliem & raritate ortum ducit: at ventriculus intemperatus, ob hebetudinem sensus, ob duritiem, & densitatem contractam, eosdem saporibus tolerat; quod etiam experimur in cerebro etiam intemperato, quod facillè, aut difficillè tolerat odores acres & graues; ob acutiem, vel hebetudinem sensus; & non ratione intemperamenti.

Quòd autem materia vires habeat agendi, & disponendi ad actiones partis, probat, quia illi homines qui ossa habent mollia, & musculos ac tendines laxos, valde imbecilles sunt ad motum: contra autem, qui ossa habent valde dura, & musculos ac tendines bene compactos, sunt robustissimi.

Insuper Galen. *lib. art. med. cap. 12.* videtur comprobare hanc sententiam: Nam cum de cerebro agit, quod est organum actionum principum, affirmat eos homines qui substantiam habent cerebri crassam, & duram, tardos esse ad addiscendum; contra promptos ad doctrinam; ingenioque valere, qui mollem, & tenuem sortiuntur. Igitur durities, & molliem; crassities, & tenuitas partium ad actiones producendas magnam vim habent: quare recessus in iis morbos excitat; & sic molliem, duritiem, crassitiem, tenuitatem, laxitatem, adstrictionem, raritatem, aut densitatem, morbos materiæ vocat.

Deinde morbi formæ sunt concedendi, & vocat formam, totius rei substantiam quæ constituit, & morbos formæ appellat corruptelam formæ; non in termino, sed in via, veluti sunt vlcera maligna, rabies, febres pestilentes, morbi venenati. Idque triplici ratione probat. Prima sumitur ab essentia partium, quæ sicuti constant, temperie, sic constant materia, & forma. Igitur sicuti recessus à temperamento naturali, & à materia constituit morbum, sic quando mutatur forma, erit morbus, quum ea sit potissima actionum causa.

Secundò probat ex actionibus, quæ à totius rei substantia emanant: nam facultates quæ actionum sunt causæ, proprietatem substantiæ sequuntur, vt notauit Galen. *7. de placit. cap. 5.* & attractio quam partes inter se exercent, ob similitudinem substantiæ fit, sicut & concoctio; quoniam Struthiocamelus concoquit ferrum, & aues durissima concoquunt semina, ob totius substantiæ similitudinem, non temperamenti: nec ratione materiæ; quum animalia calidiora id efficere nequeant.

Tertiò probat ex modo curationis, quia prædicti morbi solum curantur his remediis, quæ non operantur primis qualitatibus, sed à totius rei substantia, qualia sunt alexipharmaca, & alexiteria, vt firmat Galen. *5. simpl. 1. & 18.* Ergo consignandi sunt morbi formæ, qui sub dictis generibus comprehendere non possunt; & à Galeno prætermissi sunt *in lib. de dif. morbor.* Quare qui Galeni partes tueri conatur, (inquit ipse) summa morborum genera confundit ac perturbat, & omnem doctrinæ vim inexpugnabili scelere peruertit.

Hæc tamen sententia licet acuta sit, & videatur physica, falsa est, & multis erroribus implicata. Neque enim datur morbus in materia, quia in ea non reperitur sanitas, quum non sit actionum causa, nec vires habeat agendi: quoniam in eo consistit sanitas, in quo & morbus; nam cuius moderatio est sanitas, eiusdem immoderatio est morbus, ex Galeno *lib. de differ. morbor.*

D D D d 3 cap. 2.

cap. 2. Deinde omnes morbi quos vocat materia, aut sunt symptomata, quæ intemperies consequuntur, aut sunt morbi instrumentarij: nam durities, & mollities symptomata sunt de genere qualitatis tangibilis, vt Gal. firmat *lib. de diff. Sympt. cap. 5.* quæ intemperantiam humidam, aut siccam, aut frigidam, aut alias causas morbificas consequuntur. Asperitas, & lauitas constituunt morbum organicum in superficie. Raritas, & densitas; sicut laxitas, & adstrictio morbum instrumentalem constituunt ad partes instrumentales pertinentem; vt docet Galen. *lib. 5. de valet. tuend. cap. 2. in fin.* Munus enim formatricis est, præstare conformationem partibus; & sicut efficit numerum, magnitudinem, figuram, & superficiem, sic effingit vias, & cauitates, quæ ad partis organicæ conformationem pertinent, auctore Galen. *lib. 1. de facult. natural. cap. 5. & 6. in fin.* crassities, & tenuitas morbum organicum in magnitudine constituunt.

Rationes verò quibus Fernelius, Argenterius, & alij probant assignandum esse morbum materiae, & hanc distinctam esse à temperamento, fuitiles sunt, & nihil concludunt. Quoniam improbable est reperiri partes, eiusdem temperamenti, quæ eundem modum substantiæ, & eandem materiam non retineant: secunda enim qualitates non solum elementorum substantiam, sed modum requirunt, hæ enim ex primis oriuntur. Quando in corde, vel pulmone elementum igneum cum aëreo dominatur, neque eundem modum, neque idem retinet temperamentum, quia nec in his partibus, neque in renibus eadem est elementorum miscella.

Et ad eandem rationem dic, quod repugnat reperiri hominem temperatum, cum mollitie, & duritate, raritate, aut densitate; quia debet retinere mediocritatem in secundis qualitibus, vt constat ex Gal. *lib. 2. de temp. cap. 1.* Fieri tamen potest, vt homo ex viuendi ratione contrahat consuetudinem, vt minus à causis externis lædatur, & hebetudo aut acuties sensus, non sunt morbi materiae, sed reales quædam dispositiones & potentia, propter quas partes facilius aut difficilius patiuntur, & in morbos incidunt.

Postrema autem ratio nullius est momenti. Materia enim nunquam ad actionem disponit: nam tota ratio quæ in actione est necessaria, ex temperie, calore, & spiritu dependet, & ex conformatione, & vnitate. At locus Galen. *in arte medica,* intelligendus est cum aliqua verborum transmutatione, quoniam cerebri substantia semper est crassa, viscida, & humida: sed per tenuem substantiam debemus intelligere substantiam spiritus animalis, qui in cerebro continetur, præclaram, lucidam, & recte temperatam, tunc enim homines valent ingenio, & intellectu, & rerum species promptius percipiunt: contra autem res se habet, si spiritus animalis substantia sit crassa, & turbida. Vel si intelligas cerebri substantiam exactè elaboratam, & temperatam non errabis, quoniam vt dicebat Gal. *lib. 8. de usu part. 13.* perfectio intellectus non quantitatem cerebri, aut spiritus, sed optimam eorum temperiem sequitur.

Sicuti ergo morbi in materia non sunt recipiendi, sic etiam morbi in forma, quos vocant corruptelas formæ, è morborum numero eliminandi: quia si per formam intelligamus rei essentiam, & quidditatem, quando corruptio est in instrumento, non est morbus, sed mors, vt ipsi etiam admittunt: vt tamen est in via, est morbus in temperamento, quia semper corruptio fit præcedente alteratione secundum primas qualitates, quæ non solum vim habent alterandi, sed transmutandi etiam substantiam in alienam speciem, vt notauit Gal. *lib. de constit. art. med. cap. 9.* Si verò per formam intelligatur totius rei substantia, quam Gal. etiam propriam naturam, & proprietatem temperamenti vocare solet, & Auicenna formam specificam appellat, non est res distincta à temperamento, quoniam hæc ex primis qualitibus, & mixtione elementorum solet emanare, ex Gal. *4. simpl. 14.* & Auerrhoës *lib. 5. collig. c. 21.* docente, omnes actiones quæ oriuntur ex totius rei substantia, oriiri etiam ex mixtione elementorum, & ex primis qualitibus hoc vel illo modo temperatis: veluti attractio magnetis non fit absolutè à calore, sed à deter-

minato calore, & hoc vocat (inquit Auerrhoës *cit. loc.*) totius rei substantiam: & quia à priori non potest cognosci hic modus mixtionis, & temperamenti, appellat qualitates occultas, & proprietates, quæ sequuntur modum mixtionis, propter influxum cælestem, vel aliquam qualitatem reconditam acquisitum, ratione cuius mixta admirabiles virtutes ex se produnt.

Ratio verò ex simularium partium essentia desumpta, quam in sua opinionis fauorem adducunt, ficulnea est, & penè nulla. Quoniam actiones emanant à forma, Gal. autem non cognouit quid sit anima, & sic omnia quæ animæ tribuenda erant, adscripsit temperamento, & temperiem vocat formam & essentiam. At quando debiles sunt actiones, non dicimus debilitari formam, quia illud ob corporis dispositionem efficitur; & quando læduntur actiones, non est dicendum formam lædi, sed solum corporis dispositiones, quæ sunt illius instrumenta, temperies nempe, conformatio, & vnitatis, quia in illis solum vitium constituendum est.

Rationem secundam sic extricabis, si asseras actiones emanare à facultate, & facultatis essentiam in partium temperamento esse constitutam: vnde, quando euertitur temperamentum, essentialiter læditur facultas; quare actiones à temperamento oriri aperte probant Gal. *3. de sympt. caus. cap. 3.* & Auic. *1. 1. doct. 6. cap. 2.* quo loco docent, facultates naturales ad suas actiones primis qualitibus vt, quæ (vt dictum est) non absolutè, vt tales sunt inseruiunt, sed certo modo attemperatæ; & hoc Gal. totius rei substantiam vocat.

Rationem vltimam sic dissolue, & admitte dari remedia, quæ à totius rei substantia operantur, & agere in causas, & morbos qui à totius rei substantia agunt: verum hæc omnia temperamento ex primis qualitibus acquisito suas exercere operationes. Distinguit tamen Gal. ea, quæ operantur à totius rei substantia, an eis quæ operantur à primis qualitibus, quia hæc solum alterant, & qualitates contrarias immutant; ea autem quæ operantur à totius rei substantia, non solum corrumpunt primas qualitates, sed & secundas, & tertias, & alios, admirabiles effectus producant, propter certum modum mixtionis, & temperamenti. Accedit etiam quod omnes illi morbi, quos vocant corruptelas formæ, omnes sunt (si res penitus consideretur) vel morbi in temperamento, aut in compositione, aut in soluta vnitatis, aut sunt morborum cause. Reliqui verò multi, quos diuinos vocant, siqui sunt, aut morbi qui ex maleficiis, aut incantamentis comparantur, nec methodo inueniri, nec curari possunt nec habent causas naturaliter agentes, sed limites naturæ excedunt, & idcirco præternaturalia à Galen. *in lib. de diff. morb.* Insolens ergo hæc opinio Fernelij contra Gal. 2. Medicorum mente explodenda, morbi que in materia, & forma à morborum genere excludendi. Consultè doctissimum Sanctorell. *lib. 5. antepraxis. c. 4. & 5.* Quare cum hæc videris, non existimes morbum substantiæ esse diuersum à morbis intemperie, quia morbi venenati vnà cum cæteris totius substantiæ morbis, nouam morborum partium simularium classem non constituunt, vt falsò sibi persuasit Sennertus, quia ob veneni perniciem calor vitalis affligitur, opprimitur, & extinguitur, quæ affectio morbus est temperie, quæ licet ab occultis, & non manifestis causis sit læsa & corrupta, tamen calidum innatum patitur, quo illa homo è medio tolli non potest. Desinat ergo Ioannes Sperlingius, in Academia V Vitrembergensi physica Professor eximius, in *tract. physicomedico. de morbis totius substantia,* conuictis lacessere clarissimum Ioannem Freitagium, Academiae Groninganae celeberrimum Professore, qui in *disputat. medica, de morbis totius substantia,* præsertim *ibid. 62.* verè, solidè, & eleganter venenatos, & cæteros totius substantiæ morbos, nouam morborum classem non constituere, prudenter asseuerat. Aduersarij verò argumenta, ex superiori Freitagij doctrina, facile, si pensites, extricabis.

HISTOR. XXII. GALENI, De lolij perniciæ.

Lolij malefica vis.

Etenim cum anni constitutio praua aliquando foret, lolium affaui tritico innasce contigit: quod cum neque agricola accommodatis ad eam rem cribris exactè purgasset, neque pistores, quod paucus esset tritici pronentus, statim quidem multis caput dolere cepit: inuenire verò æstate, in cute multorum, qui comederant, ulcera, aut aliud quoddam symptoma, quod succorum prauitatem indicaret, est pronatum, &c. Galenus lib. 1. de alim. facultat. cap. vltimo.

PARAPHRASIS.

Lolium, Græcis dicitur æra, & à Latinis zizania etiam vocatur. Constat folio, hordei quidem (vt cuius est vitium) effigie, cæterum folio angusto, pingui, & hispido, semine exili, in cortice aculeato, ex Theophrast. *lib. de hist. plantar. cap. 7.* Id Plinius inter frugum morbos potius, quam terræ pestes numerat: nam lolium plura mala facit; it inter fruges adsit, noxia enim est fruticatio, quæ sementi ac frugum incremento officit; quoniam sata strangulat ac necat, succumque quo nutriuntur depopulatur, sic vt segetes, aliæque herbæ salutare, aut malignè emergant, aut profus suffocentur.

Deinde hoc modo cerealia semina, priusquam in sanorum vsus veniant, diligentissimè iis frugum vitiis liberentur, oportet. Etenim triticum, nisi lolium à re frumentaria operosè idoneis ad hoc incerniculis repurgetur, velcentibus noxam infert: nam capitis dolores continuò mouentur, vertigines obuersantur; postmodum cum sequens ingruerit ætas, autem fædis obsidet vlcibus, aliæque emergunt incommoda, quæ alimentum huius malitiam satis ostendunt. Quo pacto in hac historia Galenus, non fastidium triticeæ repurgamenti præceptum edocuit: namque si grassantem sensum noxam, inter initia propter exiguitatem velcentes non sentiant, gliscente multo pluribus diebus vitio impunè non effugient, quin tandem ea non sine magna vitæ alea manifestius eruptura prodeat.

Demum ex infelici lolio plurima damna suboriri, somnolentiam, temulentiam amentiam, vertiginem, non illepidam historia probauit V Vierus *lib. 3. de praestig. demonum, cap. 13.* dum sic ait. *Mulier quadam optimè nota, sed que iam suum obiit diem, triturores in multos conduxerat dies, curarique ex lolio diligenter excreto, molito, pinxitque, admixta secalis farina panem apparari, & coqui, vt eos minoribus sumptibus aleret, quo cum essent pasti, in quandam leuem inciderunt amentiam, & cum essent aliquandiu rotati vertigine, lassè ad unum omnes in profundum, longumque inciderunt somnum, vt pro labore quem venia prestare oportuisset, ipsi continuò stertent, donec ea tandem post alterum, aut tertium diem, errore animaduerso, vitæ rationem mutaret.*

Insuper lolium panibus admixtum, capitis dolorem, oculis caliginem affert, vaporosos enim humores in cerebrum defert: vnde manauit prouerbium in luciosos, lolio vitare. Sic Plautus in *militæ* scribit.

Mirum est lolio te vitare, tam vili tritico.

Quidnam? quia luciosus. Verbero Adipol, tu quidem Cæcus, non luciosus.

Et Ouidius *lib. 1. Fastorum:*

Vicereant lolis oculos vitiantibus agri,

Nec sterilis culto surgat auena solo.

Quo pacto inequnte vere, antequam sata adolescant, maturè sunt auellenda omnia frugum detrimenta, vt monuit Virgilius *lib. 1. Georgic.*

Prima Ceres ferro mortales vertere terram

Instituit, quum iam glandes, atque arbua sacra

Deficerent sylua, & vitulum Dodana negaret.

Mox & frumenti labor additus, vt mala culmos

Esset rabigo, segnisque horreret in aruis

A *Carduus: intereum segetes, subit aspera sylua,
Lappaque, tribulique, interque nitentia culta
Infelix lolium, & steriles dominantur auena.*

Ishaac lib. diatar. particula. titulo de zizania, sic dicit. *Vim habet acutam, & venenosam, aliquando mentem turbans, & inebrians.*

Proponit Petrus Hispanus in *comment. cap. Ishaac,* dubium, qui fieri possit, vt lolium, narcoticorum instar, somnum profundum excitet, si calidum est nimis, & valenter exsiccat, apud Galenum *lib. 6. simpl. tit. de lilio?* Respondet, ex eo lolium concitare veterum, quia emittit ex se vaporem venenosum ad cerebrum, quem cum virtus animalis sentiat, fugiens eum vt noxium, se retrahit, & cum ea sanguis & spiritus, ad quorum retractionem sequitur somnus. Non est recta solutio: nam hoc modo etiam venena calida somnum inexpugnabilem concitant, quod non experimur, nam tunc potius vigilia superflua ex calore contingit.

Dic ergo hoc modo. Multa sunt calida medicamenta, quæ somnum prouocant: aloè enim, ex mente Dioscoridis *lib. 3. cap. 23.* somnum inducit, ita vt Rhafius *lib. 1. continet cap. 8.* aloè interdicit in cura lethargi, quia eius virtus inducit subeth. Hinc fit vt Matthæus *lib. 9. ad Almanf. cap. de lethargo,* damnet eos, qui hieram lethargo affectis intrepidè proponant.

Neque obicias cum Lupeo *lib. 3. enchiridij, fol. mibi 152.* quod hæc medicamenta, sicut myrrha, & styrax, somnum, & torporem inducant, quia liquando pituitosos humores, sunt in causa vt cerebrum humectetur, & exagitando humores, faciunt vt ad caput vapores emittant; ob quam causam cuncta medicamenta expurgantia soporem inferunt.

Quæ tamen opinio à Galeni, cæterorumque Medicorum sententia valde recedit: nam Dioscorides sic ait: *natura aloè est spissare, exsiccare, somnum allicere, corpora densare, &c.* Si igitur spissandi naturam habet, quomodo attenuando somnum allicit? Deinde si sua natura soporem inducit, per se igitur id facit, & non ex accidenti tantum. Ad hæc, si aloè somnum induceret, alia medicamenta æquè calida, vt myrrha, soporem producerent, quod non experimur.

Neque asseras, aloè somnum excitare, quia expurgabilem, quæ vigiliæ causa existit: nam hoc modo cholagogoga omnia essent somnifera, quod nullus vnquam dixit; nec enim rhabarbarum somnum prouocat, aut scammonium, aut aliud medicamentum quod facultatem attrahendi bilem sortitur.

Quare aloè, & alia calida, vt styrax, myrrha, & lolium, somnum inducunt, quæ etsi calida sint, habent partes quasdam humidas præpingues, quæ per actionem innati caloris ventriculi, in vapores versæ ad cerebrum velociter permeant, & humiditate sua lenta facultatem animalem consopunt. Et licet etiam sint partes sicciore, acres & calidæ commixtæ, ex quibus vigilia emanat, tamen hæ non ita aptæ sunt verti in vapores, sicut humidæ ac pingues.

Hac de causa lolium ebrietatem diuturnam excitat; constat enim humido pingui, lento, & glutinoso. Ita myrrha, calida sicca soporem facit, ex Dioscoride *lib. 1. cap. 6.* Ita styrax torporem concitat, & torpidos sensus reddit, ex Galen. *12. meth. cap. 1. & lib. 6. epid. sect. 5. com. 13. & lib. 2. secund. loc. cap. 1.* & thus epotum sensus facit immobiles, & torpidos; quare in potu offertur iis qui supplicio sunt lacerandi. Ex quibus satis constare arbitror, quomodo plura quamuis temperamento calida, ratione diuersarum partium commixtatum, somnum alliciant.

HISTOR. XXIII. GAL. ET AETII,
De fungorum veneno.

Syncope, & alia sæuissima symptoma-
ta, ex esu fungorum suborta,
eorumque curatio.

EX fungis boleti, si bellè in aqua elixi fuerint, propè acce-
dunt ad cibo. insipidos: non tamen sic solis ipsi vulgè
videntur, sed apparant variet, & condunt, ut alia omnia, que
nulla insigni qualitate sunt prædita. Alimentum autem ex ipsis
est pituitosum, & frigidum videlicet, prauisque succi, si quis
ipsis largius utatur. Omnia igitur fungorum hi minimè sunt
noxii; secundè autem post hos sunt amanita. Reliquos verò tu-
tius est omnino ne attingere quidem; multi enim ex ipsorum esu
interierunt. Etenim noni quendam, cui post boletorum non suis
elixorum, (qui innocentiissimi esse putantur) usum largio em-
os ventriculi pressum, ac grauatum, coarctatumque fuit, diffi-
cilemque habuit respirationem, & in animi deliquium incidit,
sudoremque frigidum sudauit, ac demum seruari agrè sumptis
iis que humores crassos incidant, potuit: cuius generis est oxy-
meli ipsum per se, & cum hyssopo, & origano ipsi medicoriter
incollis. Is enim tunc hæc à quodam accepit, tum miri spinam
ipsi inspersam: post quæ fungos, quos comederat, vomit, qui
iam quodammodo in succum pituitosum, frigidum admodum,
ac crassum erant mutati, &c. Galenus lib. 2. de aliment. facult.
cap. 69.

Gallarum stercore usus etiam ipse sui, ad eos quibus stran-
gulationis periculum ex usu fungorum imminet. Insperge-
bam autem ipsum tritum cyathis tribus, aut quatuor posca, aut
acetis misce, & breui conspicuam opem senserunt. Paulo post
enim pituitosum, crassissimum huiusmodi euomebant, à quo per-
fide suffocationis accidens conuenit, &c. Aëtius tetrab. 1.
serm. 2. cap. 98.

P A R A P H R A S I S.

Fungus, ut quibusdam placet, à funere desecit: multi
sunt venenati, præsertim qui diluto rubore, rancido
aspectu liuido intus colore, rimosa stria, pallido per am-
bitum labro cognoscuntur: cortice, medulla, neruo, vena
carent, pediculo constant admodum æquali. Origo prima
è limo, & ascendet succo madentis terræ, aut radicis fer-
mè glandiferæ. Sicut ex arborum, ac fructuum ramis, ra-
dicibus, caudicibus, corticibus arboribus, lignis, ut For-
tunius Licetis probat lib. 3. de spore. vident. ortu. c. 4. Immo
artificialiter fieri possunt, è sicu defossa, populæ frondi-
bus concisis atque sepultis, ut notat Scaliger exercit. 104.
num. 17. armentis combustis, apud Card. 13. de subtilit. pag.
mibi 509. Immo ex lapidibus nascuntur, ex Scalig. exercit.
173. num. 2. Est fungus planta sine radice, mollis, spongio-
sa, & alba. Nicander appellauit terræ fermentum, quod ge-
neretur ex terræ acido luceo fermentata, vel ut dicit Plin-
nius lib. 22. c. 23. ex pituita arborum.

Theophrastus lib. 4. de hist. plantar. cap. 8. & Plinius, varia
eorum constituerunt genera: alia enim appellantur à locis
in quibus nascuntur, alia ab arboribus prope quas oriun-
tur, alia à colore. alia à magnitudine: Dioscorides l. 4. c. 78.
duo tantum posuit genera: nam alij sunt qui edi possunt, &
alij perniciosi & venenati.

Qui prauis sunt si comeduntur, vel copia nocent, quia
cum tari sint & spongiosi, spongiæ deuoratae instar, hu-
more in ventriculo turgidi, intumescunt, & sic mole sua
strangulant; vel deleteria vi natio calori sunt infensi
valde: nam vitium & perniciem acquirunt, vel quia fiunt
circa ferrum rubiginosum, vel circa pannos putres &
marcidos, vel prope cauernas, in quibus cum animalia
læcant venenosa, fungos edentia, eos exitiali veneno
insunt. Redduntur autem calori nostro infesta, quando
exactè prius non coquantur: de quorum malitia lege
Eobanum Hællum, & eius Scholiam Ioannem Placo-

A tomum lib. 5. de sanit. tuend. vi. de fungis, & Epiphanium
Ferdinandum consult. 63.

Signa eorum qui ab esu fungorum læsi sunt, satis dilu-
cidè à citatis auctoribus proponuntur, cum enim crassif-
simum generent succum ex Gal. 7. simpl. 117. Paulo lib. 5.
cap. 55. Aëtio tetrab. 4. serm. 4. cap. 73. Avicenna lib. 2. tract. 2.
c. 275. Ishaac 4. theoris. c. 31. ex hoc morbi exitiales fri-
gidi, apoplexia, paralysis, strangulatio, stupor emanant.
Hos affectus præcedunt frigidus sudor, syncope, extre-
morum frigiditas, difficilis respiratio, ventriculi angus-
tia, inflatio ventris, singultus, punctura stomachi, colo-
ris mutatio in citrinum, horripilatio, pulsuum paruitas,
immo & mors, auctore Auic. 6. 4. tract. 2. cap. 10. & Diosco-
ride lib. 6. cap. 23. Denique omnia subsequi solent, quæ
gypsum deuoratum aut cerulam comitantur, ut 1. de caus.
simpl. cap. 7. Galenus affirmat. Quæ omnia ex esu eorum
euenire, proprio exemplo firmarunt Amatus 1. centur. 39.
Cardanus lib. 2. de sanit. tuend. cap. 43. Bruyerinus de re ci-
baria, lib. 9. cap. 20. Ioannes Belfortis com. ad l. Gal. de vrina,
p. 2. 121. Botallus in appendice ad lib. de Medicis, & agrimen-
nere. Iulius Alexandrinus lib. 9. salubr. cap. 5. Forestus lib. 10.
obs. in schol. 116.

Cum æger in agone est, exhibenda sunt quæ cras-
sos humores attenuent, & eos è corpore expellant
strenuè per vomitum, aluum, & vrinam. Vinum est uti-
lissimum, & id cæteris prætulit Rhafius tract. 1. cont.
cap. 32.

Allium crudum summè laudatur à Conciliatore tract.
de venenis, tit. de malis fungis, & cum omni præsidio deco-
quere oportet pyra syluestria, vel loco eorum domestica
sunt satis; nam fungorum antidota, pyra sunt, ut elegan-
ter docuit Matthiolus lib. 5. in Dioscoridem, in com. cap. 7.
Sed inter cætera remedio sunt nitri potus, aut lixiuum
cum acida muria, aut feruefactæ saturatiæ, aut origani ius-
culum. Gallinæ fimi potus cum aceto, aut eiusdem lin-
ctus cum mellis copia, summè sunt auxilio: nam acetum
crassos humores attenuat, mel coquit lentum & viscidum
succum; sterco gallinaceum easdem præstat operationes,
& insuper à proprietate iuuat.

Sed vnum solum restat dubiolum explicandum, de po-
sca quam oxycratum vocant, cur eam propinet ad crassos
humores attenuandos, si constat ex aqua, & aceto mixtis,
ex Aëtio tetrab. 1. serm. 1. cap. 1. & aqua aditringit, incassat,
& humores cogit; & si sit diluta, hoc est, multam aquam
habeat, nauisam auert, ex Aëtio tetrab. 3. serm. 1. cap. 21. &
Medicus debet esse sollicitus, ut cogat ægros ad vomitum,
& nauisam moueat, ut sic irritata natura crassum, & pitui-
tosum humorem per vomitum expellat. Dic. quod etsi sit
diluta, aut mera, acetis ratione semper attenuat; maxime si
extrinsectum in ea ferrum fuerit: quam hoc modo paratam
esse præstantissimum remedium lieni in scirrhum indura-
to, testatur Aëtius tetrab. 2. serm. 2. cap. 11. Maxime si in ea
medicamenta emollientia misceantur, ut probant Paulus
lib. 7. cap. 5. & Aëtius tetrab. 1. serm. 3. cap. 80. & 81. In hunc
vsu, in sanguine è pectore erumpente, ut si quis latet
grumum, seu concretus sanguis expuatur, eam obtulit. 5.
meth. cap. 9. Nam quocunque modo componatur, semper
incidentem sortitur vim; quod ita esse non negabit, qui
acetis vires, quales sunt à Galeno enarratæ lib. 1. simpl. 17. ad
vnguem examinet. Cætera de fungorum differentiis, &
noxis, lege apud peritissimum Ludovicum Nonnium lib. 1.
de re cibaria, cap. 21. quorum multiplicis differentias des-
criptas vide apud Casparum Bauhinum in suo theatro bo-
ranico, & de ipsorum generatione pulchra præscripsit cla-
rissimus Sennertus 5. hypomem. physicor. cap. 6. dum de
spontaneo viuientium ortu agit eximie.

HIST. XXIV. GAL. ET AVIC.
De anu alta cicuta, & puella
nutrita napello.

Venena nutrire queunt, quod anus
Atheniensis, & puellæ nutritæ veneno
historiis comprobatur.

Hominem quidem cicuta nutrit, id quod anus Athenien-
sis experimento edocuit, cuius apud omnes percelebris est
memoria. Etenim ea à minima cicuta portione auspiciata, nullo
detrimento ad magnam progressa est copiam: principio enim
paucum exiguitate deuictum est; ac consuetudo naturale reddi-
dit, &c. Galenus lib. 3. de simpl. medic. facult. cap. 18.

Et dixit Ruffus, quod fuit puella nutrita veneno, per quam
Reges cum ea conuersantes inficerentur, & quod ipsa consequen-
za est in complexionem suam consecutionem maximam, ita ut sa-
lina eius interficeret animal, & non appropinquaret eius salina
gallina, &c. Auicenna 6. 4. tract. 1. cap. 2.

P A R A P H R A S I S.

Quomodo venena reducantur ad actum, ut nocere
& nutrire possint, supra in com. hist. 1. explicuimus,
& eruditè admodum explanauit Mercurialis lib. 1. de ven.
9. & 11. Vnum certum fit, quod proponit Galenus hoc
loco, in quo est scripta historia hæc. nempe cicutam interfici-
cere homines, sturnos verò alere; nam in illis ob meatuum
amplitudinem, calorisque copiam, tum ob attractionis
robur validum citò ad cor pertingit: sturnos verò ob cau-
sas contrarias non internecat; quum enim ob meatuum
angustiam retineatur, ac cunctetur, ac temporis tractu
concoquatur, à cordèque tanquam à foco præparetur,
lactucarum instar, corpus alit: quippe quæ moderato esu
hominem nutriunt, ac si quispiam earum expressum suc-
cum largiter hauserit, non secus profectò morietur, quàm
qui aut cicutam aut papauer sumpserit. Sic lactuca si cor
refrigerauerit, interimit: si concoquatur, alimentum ani-
mali efficitur.

Hoc modo cicuta, si in parua quantitate sumatur, nu-
trit, & natura sensim ac sensim assuetæ, illam deuincit.
Poffe autem acquiri consuetudinem circa venena, ostendit
Theophrastus lib. 9. de hist. animal. cap. 18. nam omnium
pharmacorum vires in assuetis deperduntur. Porro fit ut
quædam ex medicamentis, ob hominis assuetudinem vim
suam amittant, nec amplius nocere possint; cum enim
à natura amplexantur, deuincuntur, conficiuntur; nec
amplius inter medicamenta censi possunt: quidquid
enim calore, aut congenita, vel ex consuetudine acquisita
corporis proprietate alteratum, in corporis alimoniam
digeritur, id venenum esse non potest: sic modica cicu-
tæ portione Ægyptiorum sacerdotes se impunè castra-
bant.

Nonne opij miram quantitatem plurimi quotidiano
vsu sine noxa deuorant, prout lib. 1. in com. hist. 61. latè fir-
mauimus? & mirabilius est, quod ex auctoritate Sexti
Empirici scribit Mercurialis lib. 1. de venen. cap. 6. fuisse
quandam anum, quæ triginta drachmas cicutæ sorbebat
sine noxa vlla. Nonne hydrargyrum, medicamentum fri-
gidissimum, sæpe in magna quantitate, velut vnciarum
decem, aut sesquialtera pondere sumptum, profluxisse
per aluum narrat Botallus lib. de lue venerea, c. 7. & firmat
Sambartolanus commentario ad Auicenna. caput. de cura casus
& offensionis p. 189. Quare venena frigida, quæ quantitate
solum nocere solent, si pauca sumuntur quantitate, nu-
trire corpus possunt, ut opium, lactucæ succus; partes
enim habent alimentosas, quæ in succi probi nutrimen-
tum conuertuntur, ut 3. simpl. 22. Galenus confirmat; &
maximè cum veneni vires consuetudine fiant mitiores, ut
probat Mercurialis lib. 1. de venen. cap. 11. Ergo cicutæ
exigua portio nutrire potest, etsi de eius vi perniciofa,

A mira proferant Hieronymus, Tragus lib. 1. hist. stirp. cap. 159.
Matthiol. lib. 6. c. 11. Scaliger exercit. 152. Cordus lib. 2. de
stirp. hist. cap. 150.

De historia secunda maior est hæsitatio, quoniam non
desunt viri eruditi, qui hanc ex Ruffo falsam, & fabulo-
sam esse arbitrantur: difficultè enim concedunt, corpus
posse nutrirè napello, quum sit venenum calidissimum, &
à tota substantia tale, ut Auicenna inquit loc. cit. c. 1. &
lib. 2. tract. 2. cap. 449. de cuius malitia sat plura proposuit
Matthiolus lib. 4. c. 73.

Quomodo ergo napellus, aut aliud venenum calidissi-
mum nutrire poterit, quum nullam cum humano corpore
habeat similitudinem? ex Gal. 1. de sem. 12. §. Iuxta eandem
denique rationem minutissimus liquor ex iis qua venenosa sunt,
animalis corpori illapsus, totum corpus breuissimo tempore
transmutat, ac sua natura simile reddit, &c. & lib. 5. simpl. 18.
§. At sunt quæ tota substantia nobis contraria sunt, proinde si
vel minimum eorum assumptum fuerit, omnino lædat necesse est.

Etsi autem hoc verum sit, tamen venenum calidum in
tam minima quantitate assumi potest, ut præ exiguitate
à calore nostro possit deuinci, minimèque nocere, & sic
nutrire: nam hoc intelligendum loquentibus nobis la-
tiori nutritionis significato, non pro eo quod verè nutrit,
& in aliti substantiam conuertitur, sed pro eo quod licet
assumptum non verè nutriat, non lædat tamen. Deinde
cum assuefacta natura veneno, ita in hac consuetudine
est confirmata, tunc partes alimentales à deleteriis sepa-
rare potest, & illis frui, hisque minimè offendi; ipsas de-
lendo & frangendo.

Napellus est venenum à tota substantia tale, & perni-
ciosum, cuius vis in necandis hominibus adeò immanis
est, & perniciofa, ut vllis vix antidotis succurri possit;
nisi confestim applicentur præsidia, ut proprio experi-
mento firmavit Matthiolus lib. 4. in Dioscorid. cap. 7.

Verum enim verò aptè responderi dubio mihi persuadeo,
quellam hanc non nutritam, fuisse napello, sed ci-
cuta, quam napellus Arabum, non est aconitum; sed ci-
cuta Græcorum, ut colligitur ex Auerrhoë 5. collig. 25.
in fin. vbi sturnellos napello vesci asseuerauit; & ibi per
napellum intelligit cicutam, qua sturnos nutrirè supra de-
monstrauit Galenus: de quo argumento plura proponit
Leoniceus lib. de Pliny, & Medicorum erroribus, cap. 38.
& firmat Auicenna 6. 4. tract. 1. cap. 2. §. Et propterea
Galenus, quod napellus interficit hominem, & non interficit
turdos (lege sturnos) quoniam ipse non peruenit tur-
dis ad cor, nisi post spatium, in quo iam passus est à cor-
pore passionem; postquam non remanet nisi passio conuersionis
cibi, & in homine festinat ante illud, propter latitudinem
meatum, & vehementiam caliditatis, & virtutem motuam
atrabentem arteriarum, &c. & infra inquit hoc modo.
Inquit Galenus, & fuit quædam anus suscipiens in principio
rei, de napello rem paruum; deinde non cessauit vix eo, donec
assuefacta est ei natura, & audacter vsa est eo, & nihil nocuit
ei, &c.

Quare licet napellus Arabum sit cicuta Græcorum,
tamen hæc solutio habet contradictionem in se maximam;
quia cicuta cum sit venenum frigidum, non ita citò ve-
nenat corpus, nec inficit labe dira, itec in affumentis na-
turam sese insinuat, ut totum corpus veneficum redda-
tur; cuius causa salua animalia interficiat, & respiratio;
contactusque ita sint venenosa, ut adstantes & conuer-
santes, maligna & venenosa aura conspurcet, & labefas-
cet. Quare non est legendum in historia, ut multi co-
dices habent, nutrita napello, sed ut legitur Costæus, &
Mongius. veneno. Confule Georgium Amasfortium lib. 7.
medicina theoretica, cap. 26.

Neque de historie veritate dubites, provt plures affir-
mant, de quorum numero est Stephanus Rodericus Cas-
stren. lib. 2. de meteor. microscop. cap. 12. qui hanc historiam
falsam, & fabulosam esse sibi persuadet. Quamuis autem
sit Ruffi veram esse, & auctorum lectioni, scriptis-
que maximè consentaneam non dubito. Primò quia Ruf-
fus fuit celebris apud præcos Medicus, & iudicium Me-
dici docti magnificandum est, quum sit dignum confi-
deratione, ex Gal. 1. epid. sect. 2. com. 1. Secundò Auicennæ
est

eam in suos canones, congeffit Textid illam exponit late, & subtiliter Gentilis, auctor tantus, & cum eo reliqua interpretum classis explanat, immo Conciliator *tr. de suo eleganti de venenis* & Mercurialis *lib. 2. de venen. c. 9.* Langius *lib. 1. epist. 69.* eam approbarunt.

Negandum autem non est, homines posse calido nutriri veneno, quum illo in tam exigua quantitate assumpto in principio vtuntur, vt à calore nostro superetur: etsi enim venenum dicatur id, quod suapte natura homini est contrarium, & ipsius substantiam euertit atque corrumpit; & licet venena exigua mole assumpta, breui tamen totum animalis corpus deperdant, quum efficacia sint potentia, vt instar fulguris omnia perreptent, omnia inuadant, temperiem immutent, natium calorem extinguant, cordis vires dissoluant, vitamque rapiant, quum cæca & mira quadam potentia, abditaque qualitate animantibus sint infesta: attamen in tam minima quantitate assumi possunt, vt vincantur, & non noceant.

Vis audire auctorum grauissimorum exempla, quibus hoc firmatur vbertim? Narrat Arnaldus in *speculo, cap. 5.* historiam cuiusdam pueri, qui cum ætate pueritiæ ob stultitiam araneas edere cœpisset, cum esset adolescens, eas ad vescendum venabatur citra noxam: quod affirmat Dælius Rhodiginus *lib. 11. antiq. lect. cap. 13.* & variis exemplis probat Bernardus Dessenius *lib. 6. de compos. medicament. in schol. trochisc. de viperis, verbo cicuta.* Nonne Theophrastus Luculentissimus plantarum historia scriptor, eleganti quadam verborum concinnitate, historiam refert *lib. 9. de hist. plantar. 18.* mulorum, qui tantum ellebori esurunt, vt manipulos totos sine noxa consumerent? Nonne Cardanus *lib. 2. cont. tract. 2. cont. 7.* describit historiam cuiusdam, qui arsenici vnciam sine vlllo auxilio, aut noxa deuorare solebat?

Scribit Mercurialis *lib. 1. de venen. cap. 6.* Æthiopiæ accolas Hydaspis fluuij impunè vesci solere scorpionibus, & serpentibus, quod quidem aliunde proficisci non potest, quàm ex insigni quadam corporis constitutione feræta, & diuina. In Cuba Insula serpentes abundant noua totius corporis specie, ac forma præditi, sesquipedis plerumque longitudine, qui ex terra, & aqua viuunt, & in lautioribus sunt epulis, vt scribit Bemus *lib. 6. hist. Venet.* Quare non dubitandum de veritate historiarum huius, neque quod hæc puella esset venefica facta, & animalia eius saluam degustantia illic occumberent. Possè autem educatione fieri veneficos, ingenue probat Mizaldus *centur. 1. memorabil. aph. 59.* Mercurialis *lib. 1. de morb. venenos. cap. 9.* Scaliger in *Cardanum, exercit. 175.* Clusius *ad cap. 25. annotation. Garzia ab horto, lib. 1. historia aromatum.*

HISTOR. XXV. GALENI, De ellebori veneno.

Dacorum & Dalmatarum, elleboro
tela venenantium, sagacitas.

Herbam, quam Græci Helenium appellant, incolæ patriæ nomine Nicum indigitarunt: est autem nicum diælio Barbara, qualem herba exotica plerumque habent. Hanc herbam Daci, & Dalmatæ telorum suorum cuspidibus aspergere dicuntur, & simul ac sanguinem vulneratorum contigerit, è vestigio illos interimere, &c. Galenus *lib. de theriac. ad Pison. cap. 10.*

PARAPHRASIS.

Hanc historiam transfert Paulus *lib. 6. cap. 88.* vbi per Helenium interpret notat intelligi elleborum, quod Hispani vtuntur ad venenanda tela. Cum enim huius veneni virus sit viscidum, telis adhæret, & motu dum ipsa iaciuntur, incallescens, promptius in vulneratam partem sese insinuans, venas & arterias penitissimè peruadens sanguinique permixtum, cor penetrat, & vitam adimit.

A Hoc modo plurimæ nationes sagittas illinebant, vt corporibus adherentes, venenosa qualitate communicata citius interficerent. Ita Scythæ, referente Plinio *lib. 11. cap. 3.* tela quodam veneno inficiebant, quod ex fanie viperina, & sanguine humano commixtis componebant. Et Arist. *lib. de mirabilib. auscultat.* Armenos sagittas pardalij veneno inficere assueuerat, & probat Langius *lib. 1. epist. 68.* eloquentissimè.

Delibutoria venena, vna, vel altera qualitate, totaque substantia corpus offendunt. Officiunt suo calore, frigore, humore, siccitate. Hæc impositis forinsecus remediis elicitur, calore, & similitudine substantiæ extrahente, Iuuat stercus humanum epotum: nam id se audiuisse refert Auicenna *6. 4. cap. 1.* esse theriacam aduersus sagittas Armenas. Quando enim Pantheræ vel à sagittis veneno delibutis percussæ erant, vel aliquo modo venenum sumpserant, stercus humanum sibi adhibebant, vt affirmat Arist. *lib. 9. de hist. animal. cap. 6.*

Contra hoc venenum, præter remedia alexipharmaca intus adhibita, & attrahentia venenum ad partes externas, hircines nempe, suctum, cucurbitulas, scarificationes, emplastra, & cauterium, nullum aliud humana sagacitas adinuenit, quàm Nicotianæ succum expressum (Indi Petum, vulgus tabacum, & herbam sanctam, Latiniotes Nicotianam vocant) vulneribus imponere, cuius folia trita ipsis admota esse mirabili auxilio, tradit Nicolaus Monardus *lib. aromatum simplicium Occidentium, proprio capite de Tabaco.* Aduersus hoc venenum plurimum prodesse succum mali cotonei intus assumptum, & mirabili quodam iuuandi modo auxiliari, firmant Iulius Alexandrinus *lib. 10. satubrium, cap. 5.* & Cyriacus Lucius *de ligni coronei natura, & viribus.* De helenio lege Basilium Besslerum in *vaso suo horto plantarum, tit. de Helenio.* Extrà apponenda sunt, quæ telum venenatum ad partes externas auocare queant. Vitum autem Magnes in puluerem tenuissimum redactus, cum emplastris permixtus, vim habeat attrahendi ex corpore humano ferrum & sagittas intra carnem tenaciter infixas: respondeo cum doctissimo Daniele Becchero, qui *lib. de cultiuoro Prussiaco, positione 6.* hoc argumentum, allatis raris exemplis, & rationibus pro vtraque parte, affirmatiuam amplius videtur amplecti, & omnem hanc historiam, solertissimi ingenij vir, mira facundia, admirabili iudicij acrimonia, & eleganti stylo describit, dignus vt cum præcis illis comparetur.

C Extrà apponenda sunt, quæ telum venenatum ad partes externas auocare queant. Vitum autem Magnes in puluerem tenuissimum redactus, cum emplastris permixtus, vim habeat attrahendi ex corpore humano ferrum & sagittas intra carnem tenaciter infixas: respondeo cum doctissimo Daniele Becchero, qui *lib. de cultiuoro Prussiaco, positione 6.* hoc argumentum, allatis raris exemplis, & rationibus pro vtraque parte, affirmatiuam amplius videtur amplecti, & omnem hanc historiam, solertissimi ingenij vir, mira facundia, admirabili iudicij acrimonia, & eleganti stylo describit, dignus vt cum præcis illis comparetur.

HIST. XXVI. GALENI, De mithridatio.

Mithridates Rex assuetus assumere
Antidotum mithridaticam, à veneno
vel violentissimo interfici non
potuit: quo hausto plures
interiére.

Verum vt summam laudes huius antidoti complectar, totum corpus ita disponit, vt ab vlla re noxia non corrumpatur. Hanc autem resistantiam procreat tam varia, & efficax tot medicinarum compositio, & præsertim quando in ipsam ingrediuntur vipera. Nam & Mithridatem magnum illum bellatorem ferunt, non assumpta theriacaque nondum erat, sed alia quapiam multiformi Antidoto, Mithridatica de illius nomine dicta, non potuisse sumpto veneno mori: quoniam sic illius membra contemperauerat, vt ab re noxia pati non posset. Hoc autem contigit, quo tempore bellum cum Romanis gerens, à Pompeio profligatus, atque in extrema fortuna constitutus, illesus è vita discedere festinaret. Haussit itaque venenum, & plus etiam quàm satis esset ebibit, nec tamen ipse mori potuit. Filias verò ipsius, quæ cum patre vitam finire prorsus decreuerant, atque ad eodẽ quoque veneno hauserant, celeriter occubuisse tradunt. Mithridates igitur cum mori tardaret, eo quod Antidotus quam præsumpserat, venenum redderet irritum,

irritum, vnum ex amicis suis nomine Bystocum vocauit, vt se iugularet. Is autem opus veneni ferro absoluens, Mithridatem violenta morte confecit, &c. Galenus *lib. de theriac. ad Pison. cap. 16.* in fin.

PARAPHRASIS.

Mithridatem Regem Ponti, potentissimum, rerum medicarum fuisse scientissimum, ad eodẽ vt nobilissimæ ab eo compositæ Antidoti ope, à venenis omnibus, vel perniciosissimis immunis euaserit, eaque vi superauerit, nulli puto non manifestum, de quo ita Cælius scribit *lib. 29. antiq. lect. cap. 17.* Cur Mithridates illustris Ponti Rex, is quicum totos 42. annos, bellum Romani gesserunt, & per Pompeium debellarunt, Dionysus appellaretur, exponit opinor ex Athenæo, aut Plutarcho. Victorius quoque *lib. 7. variar. lect. cap. 4.* ostendit ex Athenæo vocatum fuisse Deum. At Muretus *lib. 1. variar. lect. cap. 2.* omnium elegantissimè, & politissimè citatis etiam Græcis Plutarchi verbis, ex *1. sympos. 9. 6.* id explicuit, eum Clæmi Alexand. Sibi videlicet hoc nomen arrogasse, vt plerosque alios ob diuinitatis cupiditatem, mox inter cæteros Mithridatem Ponticum recenser Dionysus se nominantem: Fuit etiam cognomine vocatus, beneficus, qui alienam Cappadociam inuasit, & successit ei Mithridates filius.

Is ergo sapientissimus Rex celeberrimam excogitauit compositionem, quæ à suo nomine Mithridatica confectio passim ab omnibus appellatur, quæ aliis medicamentis alexiteriis longè est præstantior: Nam inter multa excellentissimaque antidota, quæ natura rerum omnium parens produxit, & hominum solertia, miro ingenio, ad tuendam vitam, ad salutem conseruandam, ad arcenda venena, sub multiplici forma, variòque parata artificio adinuenit, nullum suauius, aut salubrius alexipharmacum est reperiunt, quoniam vel theriaca ipsa, compositione contra venena tam salutari valde est pretiosior, & efficacior, vt euentissimè rationibus probat Iunius Paulus in *suis meditationibus de Mithridatica antidoto in fine.*

Hoc ergo salutifero medicamento hic Rex inuitus, à noxis venenosotum animalium ictibus non lædebat, toxica non timebat, nec præsentanea venena illi nocebant, immò ad eodẽ corpus habebat præparatum hac antidoto, vt acquisiuerit vel facultatem corruptiuam veneni, vel sanè illi familiarem. Possè autem quempiam ita antidotis muniti, vt à venenis lædi non possit, agitant inter omnes Greuini *lib. de venenis c. 4.* Forestus *lib. 3. obs. 3.* Guainerius *l. de venenis cap. 4.* & elegantior Prosper Alpinus *lib. 4. de medicina methodica. cap. 4. & 5.* Quibus autem auxiliis quis à veneno præseruari possit, explicat eruditè satis Gabriel Hemelbergius in *Quintum Serenum Sammonicum, tit. de prohibendis venenis,* quorum formulas in appendice proponemus latè. Interim consule meditationes Bernardini Taurisani in *Mithridaticam antidotum,* accuratissimè lucubratas. Variæ sunt descriptiones Mithridatij, vt docet Galenus *lib. de antidot. c. 2.* & eo loco tres primarias constituit, primam per Andromachum, secundam per Antipatrum, tertiam per Democratem: hæcque vltima est præstantior, & efficacior, & qua ipse Mithridates vtēbatur, vt notat Amatus *7. cent. 87.* & hac ratione Bartholomæus Maranta Venusinus eam correxit, & illustrauit: cuius descriptionem lege apud Rododæum *lib. 3. antidot. sect. 2. cap. 2.* & Nicolaum Mutonum *tract. de Mithridatij legitima constitutione,* Nicolaum Stelliolam *cod. lib. & tit.* quam etiam politè, & breuiter apposuit Nicolaus Fontanus, Medicus præclarus in *suis institutionibus pharmacologicis, tract. de opiatis, cap. 2.*

HIST. XXVII. AVENZOARIS, De veneno lacertæ.

Aduersus venenum lacertæ, theriaca
est admirabile auxilium.

Proprietas lacertæ est, quod si quis comederit eam, vel biberit ex aqua in qua fuerit mortua, magnum corpori infert nocu-

Amentum. Et mihi cum essem in Marestan (id est, in hospitali) accidit hoc, quod in aqua quam bibebam, percipiebam horribilem odorem. & omni die mihi videbatur multiplicari. Quare ordinavi, & feci hominem intrare puteum, ad videndum quid hoc esse posset, credens quid aliqua reptilia intus cecidisset: & ille quæsitior inuenit lacertas multas mortuas, quarum pars erat dissoluta, & pars nò. Vnde timui ne inde habere possem casum pulsus, & multum nocuentum, & incepit bibere de theriaca, & recepi de ea pluribus vicibus, & sic enasi à nocuenti gratia Dei. Et post longum tempus orasui mihi pustula ad modum granuli super punctum nasi, & ego de super posui de theriaca, eo quod cognouit quod illud erat de humore venenoso à natura expulso, qui quidem humor generatus fuit ab aqua lacertarum prædicta, &c. Auenzoar. *lib. 1. thez. tract. 7. cap. 10.*

PARAPHRASIS.

Lacertus; qui & lacerta appellari consuevit (dixit Lenim Virgilius *Ecloga 2.*

Nunc virides etiam occultam spinetæ lacertos. Et Cicerò ad *Atticum, lib. 2.* idem probat) Latine venabulum dicitur; quod eius formæ venabula extiterint antiquis. Etiam appellatur à Latinis nasturtium, quod maculis; instar granorum nasturtij, varietur tergoribus lacerti. Nobis verò lacertus vocatur, quod figura lacertos representet, musculòsque lacertorum; partes scilicet confitas inter ossa scapularum, & cubiti, dicit Celsus *brachios.* Galenus *brachios.*

Sanguineum est, & ouiparum animal, crustaceum; squamosa intestum cute, anguinum more, vt Arist. retulit *7. hist. animal. cap. 35.* & obscurissimas plus cæteris animalibus sibi parat cavernas, & domicilia, vt firmant Arist. *1. de hist. animal. cap. 11.* Alianus *lib. 2. cap. 23.* Solinus in *polyhist. cap. 42.* Seps, lacerti genus est, serpens cubitorum binum; crassitudine in exilitatem, vt alia quoque generis serpenum, descendente, ingressu tardo, rellòque lato capite, ore acuto, maculis toto corpore candidis, triduo, vel quatrinduo interficit, &c. Deum auctores omnes qui de lacertarum natura conscripserunt, illis veneficam naturam attribuunt, vt Arist. *l. 2. de hist. animal. cap. 17.* & *lib. 17. eodem capite.* & *lib. 2. de generat. animal. cap. 1.* Alianus *lib. 2. cap. 23.* Plinius *lib. 6. cap. 32.* & alij quos omniscius citat Aldrouandus in *suo secundo libro, de serpentes.*

Nostri ætate repertæ sunt Insulæ fortunatæ, quas caprarias vocat Plinius *loc. cit.* & modò appellant lacertorum insulam, in qua maximi sunt lacerti. Arist. *lib. 5. de hist. animal. c. 33.* in Arabia magnitudine vnus cubiti inueniri docet, sed apud Indos Occidentales in regnò nouæ Hispaniæ Caymanes hos vocant lacertos, qui multoties habent viginti quatuor in longitudine pedes, & sunt aquatiles, & terrestres, naturæ amphibie, communi aquæ & terræ incolatu caymanes, quasi voraces dixeris, & ingluuiosos; tantæ magnitudinis, vt equum integrum, & equitantem ore deglutiant, molis vastissimæ, vt multoties hæc animalia subuertant nauigia amplissima: Quorum effigiem, naturam, mores, vsum in cibis, condiendi modum, doctissimè simul, atque ornatissimè descripsit Clarissimus Ioannes Isacijs Pontanus, Medicus famatissimus, & in illustri Geltorum gymnasio Professor celeberrimus, serenissimi Regis Daniæ, & Ducatus Gelt. Historiographus insignis *lib. 2. verum, & vrbis Amstelodamensis, cap. 4.* verius Belgicus Varro appellandus.

Dioscorides *loc. cit.* inter lacerti species enumerat salamandram, & lacertulam vulgarem nostram, dictam sepe pedestrem, & lacertos communes virides, pallidos, nigricantes, & chalcidicos, quod chalcitidem lapidem colore representent. Estque seps Chalcidica Aëtij, & Pauli, vulgaris nostra lacertula dicta.

Frigidus est lacertus gradu secundo & humidus primo; At succus eius calidus tertio, & siccus secundo; fel verò calidum quarti initio, & siccum tertio gradu. Oleo infrius lacertus totus, resoluat, extenuat, & sensum partis demulcet; quare anodynus, sedatiuusque doloris est, attrahens, calefaciens, partes dolore constrictas relaxans, retrahens resoluens, contrariis & dissentientibus virtutibus confertur.

stas, quibus ceteros affectus effectusque varios molitur. A
 Omnis ergo Lacertarum species est venenosa: non est ergo mirum, si ea in magna copia emortua, putrida, & corrupta, aquae similem foetorem conciliant; qua de causa aqua euasit horribilis, & iniucunda nimis, immo venenata, cuius porus etiam ob bibentis indispositionem non noceret, non dubito quin aliis veneficus esset, inutilis, & reprobus. Quare praeservationis causa, in potum assumpsit de theriaca, quae ad retundendam veneni efficaciam, si forte mala eius qualitas erat in corpore impressa, est vtilissima; cuius ope tuberculum in lepore nasi excitatum conqueuit, postquam illi ea fuit admota. Recte autem nosti theriacam tam foris impositam, quam intus oblatam, omne venenum debellare eximie, quum sit omnium venenorum vtilissimum alexipharmacum: vt probant Franciscus Caballus lib. de animali passillos theriacos ingrediente, ferè per totum, & Iacobus Ferrarius dea theriaca, cap. 4.

QVÆSTIO XXXIII.

Vtrum Galenus pulsum rectè definiuerit. Contra Argenterium, Iouertum, Thomam à Veiga, & Lupeum, Medicos eximios.

COMMENTARIUM.

CAsum pulsum.] Accedamus ad argumentum de pulsibus, vtile & multi vsus, de quo etiam plures, itaque non incelebres scriptores tam veteres, quam noui, plura memoriam commendarunt, & in operibus nostris de eo saluatim fecerimus commemorationem, tamen ne illius subtilitate, & arduis, intricatisque quaestionibus ad vnguem pertractatis, studiosi carere videantur, rem hic aggrediamur; praesertim cum in his quaestionibus explicandis, ad obsecratibus inuoluta, & in Heracliti antro quodammodo abstrusa, circa materiam per se difficillimam clarissimi Iuniores proponant, vt discentes tenebris tantum non offendant.

Quæri scio inter sapientiae Hippocraticae candidatos, quid verbum pulsum admodum frequens apud Medicos, significet? Respondet peracutus rerum medicarum confessor 4. de differ. puls. 2. pulsum à vetustissimis auctoribus solum tunc vocari, quando partes inflammatae mouentur, & ab adiacente carne comprimuntur, atque hac ratione pulsant: in corpore autem sano, hoc vocabulo vti nunquam; neque tunc omnem motum arteriarum intelligere, sed aut magnum & vehementem, aut quem ipse potest agrotus animaduertere: in quem modum videtur & Erasistratus pulsum nomen vsurpasse. Posteriores vero, vt Herophilus, omnem arteriarum motum, pulsum nominarunt, ex quo praesentem statum agnoscinus, praescimusque venientem. Alij venarum motum pro pulsu vsurparunt, & venas pulsatiles, quibus moueri datum est, arterias appellabant, vt testatur Gal. com. 2. lib. 4. de rat. vit. in morbis acutis: sed Gal. 4. de differ. puls. cap. 1. pulsum vocat arteriarum motum omnibus partibus conspicuum. Dicitur autem pulsum à pulsando, vel quia corpora circumobstantia pellit.

Porro relictis definitionibus, quas Galenus ex antiquorum mente proponit, nos quid verè nomine pulsum in videntiu corporibus intelligi possit, ex eius mente perferuntur. Hippocrates etiam pulsum notitiam habuerit, eiusque harmoniam obseruarit, vt late l. 2. in com. hist. 12. disceptauimus, tamen in eius essentia describenda multus non fuit quia de respiratione pulsui simillima egit diffusè.

Galenus ergo lib. 4. de differ. puls. c. 2. omittens Heraclidis, Alexandri, Demosthenis, & aliorum definitiones, quas reprobat, sic perbellè pulsum definit, dicens, Pulsus est actio peculiaris, praecipue cordis, deinde arteriarum. qua distentione, & contractione mouetur à facultate vitali, vt calor natui mediocritas resineatur, & spiritus animalis in cerebro generetur. Quae definitio optima est, & omnibus suis numeris absoluta, & eam recipit Paulus lib. 2. cap. 12. Omnia enim quae pulsum propria, & peculiaris sunt, exactissime comprehendit, & illius naturam ac essentiam explicat: nam genus, differentias, & omnia genera causarum continet. Genus est

actio, siquidem pulsum pertinet ad praedicamentum actionis, quia semper in generatione positus est, & tandiu est quandiu fit, veluti ceteri motus, ex Gal. cit. & Arist. 7. phys. c. 2. Neque interest, siue actionem, siue operationem, siue motum dicas. Improprie tamen diceretur pulsum, passio, affectio, siue affectus, quia Gal. 6. de placit. c. 1. ante med. maximum inter passionem, & actionem discrimen constituit. Differentiae sunt contractio, & dilatatio. Causa efficiens, est facultas vitalis ex corde in arterias procedens. Materialis, siue instrumentalis, sunt cor, & arteriae, praeter quorum conformationem, materiam etiam per dilatationem censemus. Causa finalis, est calor natui mediocritas, & commoderatio, & spiritus animalis in cerebro generatio.

Vt verò pulsum definitio illustrior, & magis dilucida euadat, querendum est primò. Vtrum facultas vitalis sit constituenda? Nam Arist. l. 1. & 2. de anima, omnia genera potentiarum recensens, huius non meminit, quia, vt placet Argenterio l. art. medic. in com. cap. 9. non videtur assignanda: quum enim animalia tantum viuunt, quantum nutriuntur; & nutritio ac vita, viuere, & nutrire idem sint, vt ex multis locis Arist. constat, & haec omnia à facultate fiant naturali, vitalis recipienda non est.

Deinde Aristot. lib. de morte & vita, cap. 2. post med. docet animalia calore generari, & illius permanentia viuere. Sed nihil est quod huiusmodi calorem magis permanere faciat, quam nutritio, quae ex facultate naturali emanat. Ergo non opus est facultate vitali. Quam opinionem defendit Iouertus lib. 1. de facult. naturalib. cap. 1. miki fol. 6. contra Ferneliu. Amplectenda tamen est doctrina Galeni, qui l. meth. c. 10. Plurimum sequutus, vitalem facultatem constituit, non tantum sede, sed etiam natura, ab animali, & naturali distinctam, quam sententiam Medicorum schola vnanimitè firmat. Quoniam facultas animalis agit ex arbitrio; naturalis verò versatur circa alimentum, & agit quantum potest pro suo robore, & resistentia passu, quem admodum & reliqua agentia naturalia; vitalis verò non agit ex arbitrio, ex Gal. lib. 1. de difficult. respirationis, cap. 9. ante med. & 2. de motu musculor. cap. 5. in med. neque agit quantum potest, sed solum vt expedit, & pro indigentia vsu. Ergo ab aliis distincta est.

Secundò. Auicenna docet, quod haec facultates ita se habent, vt vna laesa reliquae permaneant, vt constat in lethargo, & morbo attonito: in quibus functiones sensus, & motus deficiunt, non tamen abolentur operationes facultatis naturalis, aut vitalis; & in atrophia adest alimenti priuatio, non tamen deficit vita, nec pulsum, nec sensus; & in febre pestilenti praecipue laeditur facultas vitalis, ceteris illaesis, aut parum laesis. Ergo facultas vitalis ab aliis distincta necessariò est constituenda, & ex his facilis est ad argumenta responsio. Consule Gentilem in Auic. l. 1. doct. 9. cap. 4.

At si haec vera sunt, & vitalis, & naturalis separatur, ita vt origo vitalis sit cor, & principium naturalis sit hepar, cur 7. de vsu part. c. 9. cordis motum à natura fieri dicit? & cur 1. de cris. 4. 14. ante med. & 2. de sympt. caus. cap. 1. & l. de sang. mis. 3. duas tantum facultates constituit, naturalem, & animale, quemadmodum 1. de loc. vit. vbi naturalia ab animalibus distinguit? Sic etiam 6. de sanit. tuend. c. 1. post med. §. Cùm autem animalis, &c. duas in nostro corpore dicit esse actiones, animi siue animales, & corporales; vbi per animales, sensum & motum intelligit, per corporales verò reliquas omnes, & 2. de motu muscul. c. 5. motum cordis, & arteriarum, esse à natura asseruit. Hoc pacto intelligendus Aphrodisaeus 4. probl. vit. quando inquit, quod anima operatur interdum, natura verò noctu. Dic, ex eo facultatem vitalem, naturalem vocari, non simpliciter, sed praestantioris ordinis: hoc modo Auic. l. 1. doct. 6. cap. 4. asseuerat, facultatem vitalem, esse naturalem; altioris tamen ordinis, quam sit ea quae à Medicis naturalis vocatur.

Neque obiciat Galenum lib. 1. de diff. resp. cap. 19. in initio. §. Quatenus enim, &c. vbi actionem pulsum liberam esse docet: Nam etiam si ferè semper Galenus per operationem liberam, arbitrariam intelligat, eo loco per liberam significanda est quae suo ducitur impetu, & nostro non subiicitur arbitrio.

Quæres

Quæres secundò. Cur facultas vitalis fuerit introducta: nam plantae sine ea viuunt, ex sola animae vegetantis participatione, à qua conseruantur; & anima etiam sensibus à facultate animali profectis praedita, hac indigere non videtur. Si enim sola anima vegetatiua sufficit vitam fruticibus conseruare, cur etiam non sufficiat haec animalibus, cum altera sensus, & intellectus participet copulata? Dic. Quòd quidpiam est perfectius, eò perfectiore apparatu materiae indiget; quare cum animalia perfectiore vita viuunt, quam plantae, quia viuunt vti vegetatiua, motiua, & sensitiua, perfectius etiam quam planta nutriuntur, quae parum à terra distant, cui sunt affixae, & impuro nutrimento gaudent, recreantur, & aluntur, vt luto, vel alio crudo humore, qui ab illis continuo attrahitur & hauritur: Animalia verò excellentiore substantia praedita, & magis mixta, puriore indigent nutrimento, quod post diuturnam coctionem in sui naturam transmutant. Quare non solum magis elaborato pabulo egent, sed facultate alia quae spiritus generaret, & membra ipsa robustiora redderet; & sic vberiori calore ad suas edendas operationes indigebant, quarum exercendarum gratia, cor, viscus nobilissimum fuit creatum, in quo facultas vitalis sedem, ac domicilium habet, quae sanguinem extenuat, & calefacit. & ex eo sanguinem arterialem, & spiritum vitalem, substantias calidissimas gignit, quae impetu quodam vniuerso corpori transmittuntur, vt earum caliditate instita partium caliditas reuiuifcat.

Quid plura? Sicut in rebus inanitatibus calidis, tactu non percipitur caliditas, quia à qualitibus aliorum elementorum est veluti oppressa & consopita: & calore animalis indiget vt in actum exeat: sic in plantis, & animalibus caliditas insita, quae mixtionem sequitur elementorum, est veluti exincta. & eget calore influente vt reuiuifcat. In plantis ex foco radicatione influit caliditas exigua, in animalibus ex iecore; verum cum haec sit tepida, caliditatem institam partium in actum nequit reducere, vt vsus efflagit: Quare necesse est ex corde vehementiorem calorem cum sanguine & spiritu influere. & pro hac necessitate fuit creatum membrum actu calidissimum, quod non solum facultate sua vitali naturalem perficeret, sed etiam animale, materiam pro spiritus generatione tribuendo; & ideo vitalis dicitur, quia alias viuificat, tuetur, & indefinenter conseruat, quum sit vitæ, & vitalis caloris fons atque principium.

Ex iis statue, Argenterium in com. cap. 29. art. med. Gal. de signis cordis, grauiter fuisse deceptum, quum statuit maiorem vim, & potestatem habere iecur, in immutatione temperamenti corporis, quam cor: quoniam haec pars inter omnes est praestantissima, & non solum materiam alentem, nempe sanguinem arterialem, sed etiam spiritum plurimum partibus omnibus communicat; & sic non solum reliquum corpus, sed etiam iecur in sanguine conficiendo, calore cordis viuifico ac benefico vitur: ideoque ad proportionem caloris cordis, insitus cuiusque partis calor se habet, quoniam maxima est cordis officij dignitas, & ad omnes actiones obeundas necessaria, ex Galen. 7. meth. cap. ult.

Cor enim est viscus calidissimum, lib. 1. de sem. c. 8. & 5. de loc. cap. 1. & in medio thoracis est locatum, ob quatuor causas. Prima, ob firmitudinem & securitatem, ex Galen. lib. 3. de vsu part. c. 2. Secunda, vt aequaliter ab omni parte refrigeraretur. Tertia, propter eius nobilitatem, ex Arist. 3. de part. anim. cap. 4. Quarta, vt omnibus partibus nostri corporis aequaliter prospiciat, ex Gal. 5. de loc. cap. 1.

Quòd si interroges, possitne cor in alia corporis parte operationes suas exercere? Dic, quòd licet Galenus lib. 6. de loc. cap. ult. post med. §. Si quidem actiones, &c. actiones non impediri propter situm asseueret, cum ex propria partium essentia emanent; tamen cum cor, iecur, & ventriculus attrahant in sui gratiam alimentum, vt eo fruuntur, & hoc etiam in quacunque corporis parte efficere possint, commodius fuit in vilitatem totius, habere situm vniuersum à natura tributum, vt rectè munus suum exercere possent.

Si verò cor est in medio thoracis, ex Gal. l. 7. de vsu part. lib. V.

2. & 2. de placit. 4. parum post princ. & 7. de anatomic. administr. cap. 7. Cur epithemata, inunctiones, & alia praesidia quae cordi adhibentur, mammilla sinistrae imponuntur? Dic quòd cum operatio externorum remediorum, vt ait Galenus; simpl. 18. ante med. fiat per suctum arteriarum ad locum inunctionis pertinentium, & in parte sinistra sit maxima, & vehementissima pulsatio, ex ventriculo sinistro cordis, qui ad illam partem inclinat, & ex arteria magna per illum locum obrepente, ex Gal. 7. de anatomic. administr. & 7. de vsu part. cit. Ideo in ea parte praesidia admoventur. Adde quòd loca, quorum interuentu auxilia debent administrari, parantia debent esse ac perua; qua ratione Galenus lib. 13. meth. cap. 21. in affectibus cerebri incipit auxilia apponenda docet, quia ibi futurae sunt laxissimae; & ideo in morbis cordis, non in medio pectore, quod est magis osseum, sed in parte laeva, vbi os degenerans in costas medicamentis aditum praebet, praesidia sunt imponenda.

Quæres tertio. Vtrum facultas pulsatilis differat à vitali? Ratio dubitandi est, quia multis locis à Galeno, & aliis, facultas pulsatilis, vitalis dicitur, vt constat ex definitione pulsum; & ex lib. de vsu puls. cap. 4. in fin. vbi eandem vult esse facultatem, quae cor & arterias distendit, quam cap. 6. sequenti vitalem vocat. Idem docet Galenus 4. de praesag. ex pulsib. cap. ult. in med. Quam sententiam defendit Thomas à Veiga lib. art. medic. in comment. cap. 31. dub. ult.

Sed non rectè dubio respondet Veiga: Nam in corde tres resident facultates. Prima dicitur vitalis, & accipit nomen generis; secunda vocatur animosa, siue irascibilis; tertia appellatur pulsatilis, quae tamen omnes specie differunt, & sic licet facultas pulsatilis genericè cum vitali conueniat, specie tamen ab ipsa distinguitur, nam primò vitalis vna est; pulsatilis verò duplex, vt mox dicemus. Secundò vitalis spiritus generat, pulsatilis verò cor & arterias mouet, quae operationes sunt maximè diuersae. Tertio vitalis spiritum in omnes corporis partes transmittit; pulsatilis verò solum communicatur arteriis ex corde sic docente Galeno 7. de anatomicis administrat. cap. 8. dum dicit, vim pulsatilem ex ipsius cordis corpore oriri: quod etiam affirmat lib. de vsu puls. 5. ad fin. & lib. quòd sanguis in arteriis continetur. cap. ult. Quo loco reprehendens Erasistratum, & alios, qui dicebant cor & arterias dilatari, quia replentur, quum portius replentur, quia dilatantur, sic inquit; Distenduntur autem ob virtutem à corde in tunicas arteriarum transmissam, scilicet pulsatilem.

Ex quibus liquet, quòd haec actio pulsum, quae fit à facultate pulsatili, primò est cordis, deinde arteriarum, quoniam arteriis non inest per se, sed per consensum quem cum corde habent: quo sublato, mouendi etiam facultas de medio tollitur, vt docuit etiam Galenus lib. de vsu puls. cap. 4. in fin. Quo etiam loco aduertit, pulsificam facultatem per substantiam & tunicas arteriarum transmitti, non autem per cavitatem: quod etiam probat lib. an sanguis in arteriis continetur. c. ult. posito exemplo in fistula aenea, in cavitatem arteriae intromissa, & ligata.

Quæres quartò. Quid sit facultas pulsatilis? De qua etiam variæ fuerint antiquorum opiniones, docente Galen. 4. de differ. puls. cap. 1. ante med. §. Alia praeter aerea, &c. nihilominus tamen ex his quae dicta sunt liquet manifestè, eam esse vim quandam incorpoream, propriis organis videntem, & ex corde per tunicas arteriarum influentem; quod etiam annuere videtur Galenus lib. 6. de placitis, cap. 7.

Neque obiciat sententiam Galeni 2. de caus. sympt. c. 7. §. Neque enim sunt arteriis, &c. Quo loco huiusmodi facultatem esse institam arteriis asseuerat: nam ibi per institam, intelligit naturalem arteriarum, non verò quòd aliunde non influat, ex Vallesio 2. controuers. cap. 15. Vel dic, quòd ibi per institam intelligit, illis à corde datam & communicatam, vt in expositione illius loci doctè explicuit Valleriola. Insuper haec pulsifica facultas duplex est; alia quae distentionem efficit, cuius interuentu fit refrigeratio; alia quae contractionem molitur, cuius ratione fuligines expurgantur; quam doctrinam proponit Galen. l. 2.

E E E

QVÆSTIO XXXIV.

Utrum pulsus sit motus naturalis, an animalis: vel immediate ab anima, aut potentia aliqua emanet. Contra Aristotelem, Turisanum, & Cardanum, Medicos doctissimos.

Sed enim quia pulsus (de quo carptim, vellicatimque dicemus, prout tantum efflagitat argumentum) essentiam indagamus, & nos paulo antè ex Galeni fontibus (ut sæpe) humore corruato, definitionem pulsus per partes adstruximus, subit recordatio de motu cordis, qui pulsus dicitur, utrum sit naturalis, an verò animalis.

Quòd verò non sit naturalis, primò sic confirmo. Quicunque motus naturalis sit à causa naturali, & determinata. Sed motus cordis non est huiusmodi. Ergo motus cordis non est naturalis. Minor probatur. Quæcumque causa naturalis, & determinata, semper vniformem & determinatum producit effectum. Sed motus cordis non est vniformis, & determinatus. Ergo. Probatur, in motibus naturalibus omnium corporum simplicium, siue sint motus recti, siue circulares: patet etiam in actionibus, quæ fiunt in nostris corporibus à potentiis naturalibus. Deinde motus cordis non est vniformis, quia modò est velox, modò tardus; aliquando in ipso contractio velocior est dilatatione, & è contra. Similiter pulsus non est motus determinatus, quum sit ad contrarias partes, quia compositus est ex motu dilatationis, & contractionis, qui sunt motus contrarij.

Secundò. Si motus cordis, siue pulsus, esset motus naturalis, esset quia fieret à propria forma, quæ est eius natura. Consequens est falsum. Ergo & antecedens. Maior probatur, quia natura est principium motus & quietis, eius in quo est, ut docet Arist. lib. 2. phys. cap. 1. Deinde si pulsus fieret à propria forma, omnes partes corporis eodem motu mouerentur, quia eadem forma informantur, ut patet in grauibus, & leuibus, quorum partes eodem motu mouentur, quo mouetur totum. Sed in nobis solum cor, & arteriæ eo motu mouentur. Ergo motus hic ab aliqua forma non fiet.

Tertiò. Si motus cordis esset motus naturalis, vel fieret ab anima ipsius viuientis, vel ab aliqua peculiari forma particulariter residente in corde. Sed neutrum est dicendum. Ergo, &c. Non enim fit ab anima viuientis, quia ad operationes quæ fiunt à forma, natura aliqùod peculiare instrumentum non construxit: nam hoc solum ratione potentiariū particularium fabricatur, ut suas operationes producere possint, ut patet v. g. in oculo. Sed ad motum cordis construxit natura cordis & arteriarum structuram. Ergo non fit ab anima viuientis. Quòd verò non fiat ab aliqua peculiari potentia, patet, quia hæc vel esset sensitua, vel intellectua, vel vegetatiua. At primò motus cordis fit nullo præcedente actu sentiendi, vel intelligendi. Neque potest fieri à potentia vegetatiua, quæ naturalis est, hæc enim vsque ad vltimum potentia operatur semper, & non pro indigentia vsu, ut animalis interest, ut colligitur ex Gal. 3. de facult. natural. cap. 13. post med. §. Consequitur autem necessario, &c. Sed facultas vitalis quæ efficit cordis motum, non operatur vsque ad vltimum potentia, omnes suas vires imprimens, sed tantum operatur prout animalis interest: nam si instrumentum sit rectè dispositum, & facultas vitalis rectè valeat, non urgente vsu, remissè agit. Ergo pulsus non fiet à potentia vegetabili, & naturali.

Quartò. Omne illud quod naturaliter mouetur, vel mouetur naturaliter ratione dispositionis naturalis. quam in se habet; vel ratione finis naturalis, quo acquisito statim mobile quiescit à motu. Sed nullo modo ex iis cor mouetur. Ergo, &c. Maior probatur, in aqua calida reducete se ad pristinam frigiditatem, ratione dispositionis naturalis quæ in se habet: probatur etiam in motu grauium, & leuium quæ ratione finis naturaliter mouentur, & ita acquisito sine v. g. centro, statim non mouentur. At cor non mouetur ratione dispositionis naturalis, quia vna

& eadem dispositione non potest aliqua res esse disposita à motus contrarios, qui reperiuntur in corde, nam adest motus sursum, & deorsum, scilicet contractio, & dilatatio; neque enim quidpiam potest esse dispositum, ut rotat ad terminum ad quem, & ab ipso recedat. Ergo iam non mouetur cor ratione dispositionis naturalis. Quòd verò nec moueatur ratione finis, sic probatur, quia acquisito sine statim cor cessaret à motu. Sed neque acquisito termino dilatationis, aut contractionis cor cessat à motu, quia perpetuò mouetur viuente animali. Ergo etiam ratione finis, motus cordis naturalis esse non poterit.

Vltimò. Omnis motus naturalis, vel fit à principio intrinseco, scilicet à forma eius quod mouetur: vel fit ab efficiente extrinseco, scilicet à generante. Sed nullo modo ex iis pulsus est motus naturalis. Ergo. Maior probatur, quia omnis motus naturalis vel conuenit viuentibus, quæ actuè mouentur à se, vel conuenit non viuentibus, quæ effectiue mouentur à generante. Minor probatur, quia motus cordis, est motus in viuentibus. Ergo non poterit fieri à generante. In hoc enim distinguuntur viuentia à non viuentibus, quod illa mouentur à se; hæc à generante, ut docet Arist. 8. phys. cap. 4. Similiter etiam motus cordis non potest fieri à principio intrinseco, quia tunc cor esset in actu, & esset in potentia respectu eiusdem motus; esset enim mouens, & motum, quod est contra Philosophi doctrinam, lib. 5. phys. cap. 5. text. 40. omne quod mouetur, ab alio moueri, asseuerantis. Ergo motus cordis nullo modo poterit esse naturalis.

Quòd vero motus cordis sit motus naturalis, validis rationibus confirmari potest, & primò sic. Nullum violentam conseruat naturam, quin potius præter naturam illi conuenit. Sed motus cordis conseruat animalia, quia ipsius ratione eorum naturalis calor conseruatur, & ipso deficiente animal vita priuatur. Ergo pulsus non erit motus violentus, & præter naturam, sed potius naturalis.

Secundò. Omnis motus in animali repertus, vel est motus naturalis, vel animalis. Sed motus cordis non est animalis, quum hic fiat per apprehensionem, & secundum voluntatis imperium; pulsus autem non pendet à voluntate, quia vltimus, nolimus, in viuente necessario fit. Ergo motus cordis, quum non sit animalis, debet esse naturalis.

Tertiò. Omnis propria passio repperta in aliquo composito, debet insequi aliquod principium intrinsecum. Sed nihil est magis proprium animalibus, quàm motus cordis, quo cessante cessat vita. Sed hoc principium non est animale. Ergo necessario erit naturale, quia naturalia sunt, quorum principium motus in ipsis est, ut docet Aristotel. 8. phys. cap. cit.

Quartò. Ille est, & dicitur motus naturalis, qui necessario fit, & ad vnum tendit. Sed motus cordis est huiusmodi. Ergo. Maior patet à omnibus motibus naturalibus, siue sint recti, siue circulares; quoniam hi motus necessario fiunt, & ad vnum tendunt. Minor patet: nam motus cordis viuente animali ad vnum tendit; & ad conseruationem caloris naturalis solum est determinatus.

Quintò. Causæ omnes quæ pulsus efficiunt, sunt naturales: efficiens est facultas, quæ naturalis est, ut infra dicitur: finalis, triplex est, nutritio spirituosæ substantiæ, temperatio eiusdem, & fumidum vaporum expurgatio. Instrumenta naturalia sunt, non animalia: hæc vocat Galenus, musculos, nervos. Cor musculus non est, nerui nulli ad cordis sinus feruntur. Ergo pulsus siue motus cordis, erit naturalis.

In hac dirimenda quæstione, lifficili quidem: & intricata satis, & in qua, Euripi mode, huc illucque ingenia grauissimorum auctorum multoties naufragium fecerunt, ut notat Laurentius lib. 9. de histor. natom. quæst. 8. de motu cordis, aliquæ sunt afferendæ in medium sententiæ, ex quarum explanatione, nostra firmior etatet, & Galeni menti magis conformis.

Summus ille Philosophorum Coryphæus lib. de vita, & morte, cap. vlt. hanc adstruit opinionem, dicitque cordis & arteriarum motum à nulla facultate fieri, sed solum ex

ebullitione sanguinis, & spiritus, sumpta similitudine ab inflammationibus dum suppuratur. Nam quemadmodum in illis ob feruorem partes distenduntur; sic in corde, & arteriis fit ebullitio sanguinis & spiritus quæ cor & arterias distendit, quare definiens pulsus, affirmat quòd est humoris efferuescentis flatuosa elatio.

Turisanus lib. 2. art. med. com. 35. non solum Arist. opinionem probat, sed eam rationibus munit, ac defendit. Et primò sic. Sicut semen ante animæ conceptionem citra pulificam facultatem in testiculis pulsatur, propter spumificationem; eodem modo hæc in corde, & arteriis facta, sine aliqua facultate erit pulsus causa. Secundò. Sequeretur quòd in vigore accessionum pulsus esset minor quàm in principio; quoniam tunc facultas debilior est. Sed hoc est falsum, quia in statu pulsus est maior. Ergo non est facultas illius causa, sed solum feruor, qui cum in statu sit maior, maiorem efficit pulsus. Tertiò. Si aliqua facultas esset pulsus causa, vel esset animalis, vel naturalis: non illa; nam hæc pro arbitrio operatur: non naturalis, quia hæc circa alimentum versatur. Ergo pulsus ab aliqua potentia fieri non potest. Quartò. Nulla potentia naturalis potest mouere motibus contrariis. Sed ex iis motus cordis componitur, nempe ex contractione & dilatatione. Ergo hic ab aliqua potentia fieri non potest.

Verum hæc opinio longè à veritate, rationeque est aliena, cuius falsitas ostenditur. Primò. Nam improbable est affirmare, non esse facultatem à natura tributam, pro operatione vitæ maximè necessaria, quum pro aliis operationibus facultates sint à natura concessæ. Absurdum enim, imò ridiculum est, quòd feruor ille in corde repletus, tam statuto, certo, ac determinato ordine contrahat arteriam, ac dilatat.

Secundò. Si feruor esset causa pulsus, nunquã hic tanto ordine fieret, & æqualitate, ita ut harmoniæ musicæ posset cõparari; feruor enim non semper existit sibi æqualis; sed varius est, ut in exterioribus sæpius experimur. Sed in motu cordis ita certo ordine attrahitur aër media dilatatione solum necessarius, & ex consequenti vi contractionis expelluntur fuligines interiùs congestæ. Ergo, &c.

Tertiò. Si perforetur artetia, & fistula ænea intromittatur, adhuc pulsabunt artetia existentes ultra fistulam; sed si fistula illa ænea simul cum artetia ligetur, non pulsabunt artetia existentes post ligaturam, ut docet experimentum Galeni, lib. an sanguis in artetis natura conineatur, cap. vlt. Sed tunc non impeditur communicatio sanguinis feruentis: quia ipse communicatur per cautitatem artetia, & fistula. Ergo non fiet à dicto feruore; sed potius ab aliqua facultate, quæ impedita est propter ligaturam. Nec dicas cum Turisano, per substantiam artetia communicari calorem efficientem illum feruorem, cuius communicatio impeditur à ligatura: nam pulsus admoto vinculo, subito fit, & apposito vinculo subito cessat. Sed calor ille communicatus per substantiam artetia non potest subito communicari, & subito remoueri. Ergo cum pulsus subito fiat, & subito remoueat, à feruore non emanabit, sed à facultate.

Quartò. Sequeretur quòd nunquam artetia contraheretur. Patet sequela, quia artetia contractio fit ab aère frigido attracto per dilatationem. Sed aër attrahi nõ potest, quo ex illorù sententia artetia dilatantur, quia replentur. Ergo pro quantitate eius quod replet, debent dilatari, ac proinde aëris ingressus locus non erit, & hoc modo nec feruor remitteretur, nec contraheretur artetia. Ergo cum impossibile sit in motu cordis non reperiri contractionem, impossibile etiam erit, hunc motum fieri à feruore. Nec vim argumenti subterfugit Turisanus, respondens ab impetu efferuetis sanguinis artetias magis dilatari, & hac de causa relinqui locum aëri extrà venienti; quia quemadmodum sanguis impetu dilatatur artetias, ita similiter impetu eas replere poterit, & tunc locus aëri non relinquetur. Deinde cum artetia, & cor frigida intemperie laborant, huiusmodi impetum non patiuntur, ut in pulsu tardo, & raro constat manifestè. Insuper, quando non dilatantur tantum quantum expedit, & defectum dilatationis frequentia, & celeritate natura supplet, ut experientia docet in febribus

de presag. ex pulsib. cap. 3. post med. §. Tertius qui ex intemperie nascitur, &c. & lib. de vsu puls. cap. 7. Quare non meretur admirationem, facultatem hanc mouere motibus contrariis, præsertim cum hoc partibus organicis non repugnet, quales sunt artetia & musculi; nam etiam planta sursum, & deorsum mouetur, & ad latera.

Hæc sententia suadet primò. Dilatatio, & contractio sunt actiones contrariæ diuersos habentes fines. Ergo necessario diuersis facultatibus fieri debent; quemadmodum constat in facultatibus naturalibus, attractrice, expultrice, cum potentia distinguantur per actus, & actus per obiecta, ex Aristot. lib. 2. de anima, cap. 4. in init. Ergo cum actus sint diuersi, quia alter motus fit sursum, alter verò deorsum, non nisi à diuersis facultatibus fieri poterunt.

Secundò. Necessarium erat facultatem pulsatilem, & reliquas otari, quod animanti graue, & periculosum esset; & ideo natura vtrisque satisfacere studens, facultatibus quidem otio, quod illis erat necessarium; vitæ verò animalis, perpetuo motu: decreuit opus id duabus facultatibus committere, ut dum alia operatur, otietur altera, ut ex vtriusque mutua, & successiua actione perpetuus animanti (qualis erat necessarius) accresceret motus, & citra vllam defatigationem cor in sua mediocritate conseruaretur sanum, & spiritus vitalis generaretur.

Constabit etiam, quòd etiam si facultas vitalis, & pulsans duæ sint, tam coniunctæ tamen semper habentur, & sibi mutuò necessariae, ut si vna debilis sit, alia valida esse non possit, sed ad proportionem alterius languescat. Facultas enim pulsans, dum caloris natui tuetur mediocritatem, robur vitale conseruat; ex cuius etiam defectu languet, & extinguitur. Vitalis etiam dum spiritum gignit, firmitudinem addit; & ex defectu spirituum etiam flaccescit, quoniam etiam si facultas pulsifica per spiritus non deferatur, sine illorum tamen affluentia non operatur.

Ex dictis planum fit, facultatis vitalis robur ex pulsu certissimo indicio esse desumendum, & ex pulsu intermissione, & imbecillitate, facultatis vitalis languorem esse præcognoscendum.

Quarto quintò. Utrum pulsatio sit operatio omnibus animantibus communis: Dic, omnia animalia pulsationem habere, quia cum ea sensu, & motu definiantur, ex Arist. lib. 1. de anim. cap. 2. in initio, sensus autem, & motus indigeant spiritu, & hic citra respirationem non nutriatur, merito dicendum erit, quævis animalia pulsus retinere. Neque obstat Galen. 4. de presag. ex pulsib. cap. vlt. in med. §. Quam facultatem, &c. vbi docet pulsationem neque in stirpibus esse, neque in animalibus frigidis, qualia sunt ostrea, & aliis conchyliis quæ lapidibus sunt infixæ: nam idem Galenus seipsum interpretatur; lib. de fact. format. cap. 3. in med. §. Quos utrosque ventriculos, &c. hæc animalia vel nullo, vel minimo pulsante motu indigere. Ex quo patet errasse Lupeum lib. 9. metab. cap. 10. §. Altera facultas est, &c. qui in omnibus animalibus cum Galeno facultatem vitalem concedit, in aliquibus tamen pulsatilem negat.

Quæro vltimò. Num refrigerati indigeant pulsu, vel respiratione? Dic, quòd etiam si in refrigeratis ob frigiditatem posituiam, vel defectum proprii caloris, pulsus secundum dilatationem minuatur, non tamen omnino aboletur, quoniam aliis vltibus proficius est, scilicet ventilationi, & spirituum generationi; sic docet Gal. 2. de presag. ex pulsib. cap. 1. ante med. §. Iam non videtur, &c. Quare lib. 2. sequenti cap. 1. multò ante med. dicebat, deperditò vsu respirationis, solum ob ventilationis vsu artetias distendi. Quoniam etiam si calor debilissimus sit, pulsu tamen, & respiratione non extinguitur, quoniam semper natura ad caloris proportionem, pulsus & respirationem molitur.

febris valde intensis, tunc non reperitur impetus, & A
adeft contractio cordis. Ergo, &c.

Quintò Sequeretur præter pulsum magnum, qui at-
tenditur penes dimensiones arteriæ, nullum esse pulsum
vehementem, qui fit ex facultatis partè. Sed hoc est fal-
sum, quia inter pulsum magnum, & vehementem, ma-
gnam differentiam notauit Galenus 4. de caus. puls. cap. 13.
& 14. Ergo.

Sextò. Si cor, & arteriæ mouerentur à dicto feruore,
sequeretur, cordis & arteriarum motum contractionis
fieri, ipsis concidentibus gravitate sua, & ita hic motus
esset naturalis; contra autem motus dilatationis à feruore
subortus, esset motus violentus: quod non potest sta-
re cum motibus ad vitæ conseruationem maximè necessa-
riis, qualis est motus cordis. Addiderim, quod propter
violentiam natura fatigaretur. Ergo cum motus cordis sit
animalibus maximè naturalis, non à feruore, sed aliqua
facultate oriatur. B

Septimò. Si pulsus fieret à feruore, necessariò prius mo-
uerentur cor, & arteriæ ipsi proximæ, quàm arteriæ remo-
tæ; nam in illis maior adeft feruor, quàm in arteriis distan-
tibus, quum in corde maxima sanguinis effervescentis
quantitas reperitur. Ergo cum cor non moueatur prius
quàm arteriæ, arteriæ ab ebulliente sanguine non pulsa-
bunt.

Argumenta verò Turisani futilia sunt, & planè nulla,
Dic ad primum, seminis motum non esse pulsationem,
sed palpationem, quæ ab aliqua statua substantia, in
cauitate aliqua interclusa, fit citra facultatem, vt lib. 3. de
sympt. caus. 2. & lib. de rigore, & tremore, c. 4. & 5. docuit Gal.
Ad 2. dic quòd pulsus in principio est minor quia facultas
oppressa est, & sic non multum vrget vsus: in statu verò
maior, ob contrariam causam, videlicet quia magis vrget
vsus, & vires valent, 2. aph. 29. Ad tertium dic, quòd Arist.
solam facultatem naturalem, & sentientem agnouit; At
Galenus Platonem sequutus, etiam vitalem connumerat,
non solum sede, sed natura à cæteris distinctam. Ad vlti-
mum dic duplicem esse facultatem pulificam, alteram dil-
atantem, contrahentem aliam, ex Gal. 2. de presag. ex puls.
cap. 8. in fin. Ex quibus constat aperte, ineptè & citra
rationem asseuerasse Cardanum lib. 3. cont. tract. 2. cap. 11.
vttramque Aristotelis & Galeni opinionem defendi posse;
quum Philosophi opinio in hoc condendo dogmate sit
prorsus vana.

Galenus sententia firmissima est, cordis motum fieri im-
mediatè à potentia vitali residente in corde, Ita probat
lib. de vsu puls. cap. 4. & lib. an sanguis in arteriis contineatur, D
c. vlt. & lib. de placit. 7. & 8. de placit. 1. & 2. de caus. puls. 2.
& 4. de presag. ex puls. c. vlt. iuxta quam sententiam necessa-
riò dicendum est; in corde constituendam esse facultatem
vitalem, à qua fiat motus cordis, siue pulsus, quemadmo-
dum in iecore constituitur facultas naturalis sanguifica,
quæ chylum in sanguinis naturam conuertit; cuius sen-
tentiam defendit Auic. 1. 3. doct. 6. cap. 4. post med.

Vt tamen hæc celebris controversia melius intelligatur,
motusque cordis natura intimè explicetur, aduerte pri-
mò. Motum esse actum entis in potentia, ex Arist. 3. phys.
c. 2. text. 6. & in corde reperiri omnes species motus: Adeft
enim motus alterationis, qui ab eiusmodi calore oritur,
dum propria actione sanguinem ad se attractum calefacit,
& ipsum in reliqua membra transmittit, vt illorum calor
de potentia ad actum reduci possit. Reperitur etiam mo-
tus alterationis in corde, in propriis passionibus eius, vt
elegantè tract. de viribus cordis docuit Auicenna. Inueni-
tur etiam in corde motus augmentationis: sicut enim reli-
qua membra angentur, & debitam magnitudinem acqui-
runt ita similiter in corde contingit. Adeft etiam, & mani-
feste motus localis in ipso: quoniam in dilatatione, moue-
tur sursum, & in contractione, deorsum. Huiusmodi tamen
quæstio solum de motu locali intelligenda est.

Aduerte secundò. Motus naturales, naturaliter conue-
nientes corporibus insequi formas ipsorum corporum, &
aliquando ab ipsis effectiue emanare; qua ratione motus
sursum est naturalis igni, quia sequitur ignis formam; qua
ratione generans ignem, appetitum, & propensionem illi

concessit ad eum motum; qui enim præstat formam, ne-
cessariò tribuit consequentia ad formam. Eodem modo,
motus quo ferrum mouetur ad magnetem, est motus natu-
ralis, qui non conuenit ferro ratione grauis, aut leuis,
sed tantum ratione suæ formæ. Sic non est inconueniens
aliquem motum naturalem reperiri, qui ipsis animalibus
ratione suæ formæ conueniat; quia animalium anima,
forma est; motus verò animalibus conueniens ratone
suæ formæ, est motus cordis, quo cor secundum contra-
ctionem & dilatationem mouetur; & quia motus perfe-
ctior, perfectiorem formam consequitur, vt consta in
corporibus cælestibus, quæ circulari motu mouentur, id-
circo motus insequens animam, quæ inter omnes formas
nobilissima, & perfectissima est, similis est circulari motui
corporum cælestium. Hic est continuus qui est principium,
& causa omnium motuum, qui in inferioribus fiunt, man-
vt 1. meteor. 2. dicebat Arist. oportet mundum hunc inferi-
rem esse continuum superioribus latioribus, vt inde tea-
eius vis regatur, & gubernetur. Eodem modo se habet
circularis in cælo, quia motus cordis est principium, &
causa omnium motuum qui fiunt in animalibus: & vt ce-
lesset hoc principium, merito à natura habuit quandam
motum non circularem, sed huic valde similem, qui ex di-
latatione, & contractione est compositus; inter quos mi-
nus, motula solum intercedit, vocata quies, quæ in mou-
circulari dicitur punctum, à quo motus incipit. & ad quod
redit. Deinde sicut motus circularis est continuus, ita di-
rante vita, cordis motus continuus est, quoniam nisi cor
proprio motu cesset, animal interire non potest, ex Gal. 3.
simp. 18. Insuper sicut corpora cælestia medio motu ar-
culari influunt in hæc inferiora, ipsa regunt, gubernant,
& conseruant: eodem modo cor medio proprio motu in omnia
nostri corporis membra influunt, & quæ in suo naturali sta-
tu retinet, & ad producendos proprios actus apta reddit,
quos absque simili influxu non exerceret; quare media
dilatatione attrahit sanguinem ex vena cava, & aërem ex
pulmone per arteriam venosam, vt docet Galen. 6. de vsu
part. 10. & 1. de anatom. vior. 2. & attrahit, vt deperditum
restituatur, & spiritus animalis generetur, qui ex euapora-
tione sanguinis, & aëre attracto generatur, ex Galen. 12.
meth. cap. 5. & 7. de placit. 3. & lib. de vsu puls. 2.

Aduerte terriò. In nostris corporibus tres motus di-
uerfos reperiri, quorum vnus lædi potest aliis illæsis: nam
aliis dicitur animalis, alter naturalis, alius ex vtroque
mixtus. Animalis ex arbitrio, & voluntatis imperio pen-
det, vt motus brachiorum, & incedens crurum. Motus na-
turalis, duplex est: alius enim est actus alimenti, à facul-
tate attractice cuiuslibet partis fetus; alius est motus cor-
dis, qui pulsus dicitur, qui fit à facultate vitali pulifica: &
vterque motus naturalis est, qui potentia vtrumque mo-
tum efficiens, est naturalis; sinitur verò naturalis, vt di-
stinguitur contra voluntarium & violentum. Mixtus verò
motus est, qui rationem vtriusque participat, vt v. g. mi-
ctus, excrementorum deiectio, quoniam mictus includit
apertionem musculi & videris vesicam, quæ apertio fit
à facultate animali mouent musculos, includit etiam ex-
cretionem recrementi seroi, cuius expulsio, actio natu-
ralis est, cum à facultate apultrice vesicæ celebretur, vt
tradidit elegantè Galen. 6. de loc. cap. 4. post princip. & nos
explicuimus ad eius mentem, lib. 2. in com. hist. vlt.

Aduerte quartò. Quòd omnibus animalibus ratone
suæ formæ, connaturalis quædam inest caloris amicitia,
qui calor simul cum aliis dispositionibus corporis, & ani-
mæ vinculum videri conseruare, vt testatur Arist. lib. de
respir. cap. 14. Quare quemadmodum grauibus, & leuibus
intra estratione formæ eorum, inclinatio ad proprium
locum, quia in eo multò melius conseruantur, quàm
extra illum in loco scilicet præter naturam: ita etiam om-
nibus animalibus ab anima inest quidam appetitus
caloris; & eius conseruationis, quippe quòd maximè ani-
malibus conueniat calore vigere, & eo gaudere tanquam
in propria natura. Quare vt hic calor tantopere animalibus
necessarius, & maximè expetitus, foueatur, emanat ab
ipsa anima quædam potentia huic muneri dicata, vt eum,
ne deficiat; aut corrumpatur, mirificè perpetuo motu
conseruet

conseruet, qualis est ille qui in corde, tanquam in foco
ac minera viget. Hæc ratione 2. de presag. ex puls. cap. 4.
non posse animal priuari pulsu trium pulsati. num spatio
sine vitæ discrimine, asseuerat: quare sagacissima natura
hoc opus motui voluntario non commisit, sed potius po-
tentia naturali, quæ perpetuò & semper operatur, sem-
per existens in actu secundo, reliquarum potentiarum
naturalium instar. Quare prædictus motus conuenit cum
motibus naturalibus in eo, quod semper eodem modo,
& propter eundem finem: differt tamen ab animali
motu, quia hic pendet ex appetitu, & cessare potest; at
verò motus cordis neque ab appetitu pendet, nec cessare
potest durante vita. Ad huiusmodi ergo motum merito
natura construxit cor, & arterias ab eo manantes, quia cor
caloris influentis principium erat futurum.

Aduerte quintò. Quòd maxima reperitur differentia
inter actiones formarum naturalium, & inter actiones
viventium: nam illis vt pote imperfectis vna solum mo-
tus ratio sufficit, & idcirco ea quæ à forma naturali mo-
uentur, in motu semper eundem tenorem seruant, vt
patet in grauibus, & leuibus: nam formæ naturales sim-
plicissima constant natura. At verò animatorum formæ,
& præcipuè formæ animalium, ad suas actiones, & mo-
tus producendos pluribus indigent, quia res omnes ani-
malibus necessariae, sunt variæ ac diuersæ, & idcirco finis
in ipsis, variis modis obtineri debet; qua ratione prædi-
cta vitalis facultas diuersimodè cor debet mouere, & ar-
terias, vt proprium finem consequatur: quoniam cum
ipsa facultas calor gratia sit à natura statuta, & calor
multipliciter immutetur à causis naturalibus, non na-
turalibus, & præter naturam, quocumque modo facul-
tas pulsum immutet, causâ eiusdem finis operatur sem-
per, vt scilicet symmetria calor cordis, & totius cor-
poris conseruetur. Quare quum calor cordis intensior
fit, ipsa facultas veluti concitatur, & si ratione instru-
menti, vel copia materiæ non impediatur, magnum cor-
dis efficit motum: si verò impediatur, pulsus celer effici-
tur, vt celeritate magnitudinem natura recompenset, vt
hac ratione frigiditate aëris attracti, æstuanis & immodi-
cus calor attemperetur. Si autem calor cordis remissior
fit, ipsa facultas veluti hebetatur, & pulsus tardior effi-
citur. Patet euidentè, quoniam facultas pro vsu, vel in-
digentia calor adacti, vel diminuti operatur semper.
Huiusmodi tamen facultas in hac motuum diuersitate
formarum naturalium actiones imitari videtur. Quemad-
modum enim grauia, & leuia duplici motu mouentur,
vno modo ad proprium locum, quia in eo multò melius
conseruantur, vt in naturali loco, vt quando v. g. mouen-
tur deorsum ad acquirendum proprium locum: alio verò
modo mouentur sursum naturaliter, ne scilicet corrumpantur,
in quo motu velocius moueri videntur: hoc idem
videtur reperiri in motu cordis, quoniam quando animal
bene se habet, eodem tenore facultas cor & arterias mo-
uet; quando verò in calore cordis, animal naturæ legem
non seruat, tunc facultas pro diuersa calor immutatio-
ne diuersimodè mouet.

Vltimò aduerte. Huiusmodi potentiam efficientem
motum cordis, esse potentiam animæ animalis, quæ ani-
ma sensitua est, homine excepto in quo est rationalis:
quæ potentia hunc motum efficiens, non est potentia
animæ vegetantis continet, quia anima vegetatiua con-
tinetur virtualiter in sensitua. Huiusmodi autem con-
tinentia virtualis, duplex est: altera in qua continens ha-
bet virtutem ad producendam rem contentam, in qua
acceptioe Sol dicitur continere virtualiter aliqua infe-
riora, illa scilicet quorum formas producere valet. Sec-
unda continentia virtualis est, quando res continens
non valet producere res contentas, rectè tamen potest
producere operationes, quas res contentæ poterant effi-
cere. Hæc est doctrina Aristot. 2. de anima, cap. 3: quo loco
animam intellectiuam virtualiter continere vegetati-
uam, & sensitiuam asseuerat. Continere verò actualiter
est, quando res continens, rem contentam secundum
propriam rationem continet. Quare merito Philosophus

A quidam insignis in opusculo de motu cordis, contendit cor-
dis motum ab anima sensitua per propriam operationem
non fieri, quoniam hic motus pendet à voluntate, &
subiectus est arbitrio: docet tamen huiusmodi motum
fieri ab anima sensitua, quatenus est forma corporis, &
potentiarum inferiorum vim habet. Quapropter hic au-
ctor lib. de potentia anima cap. 5. sic loquitur in 8. *Motus
autem sensitua diuiditur, quia alia est naturalis, alia est ani-
malis. Naturalis est qua non mouet ex apprehensione, neque
est subiecta imperio rationis, qualis est virtus vitalis, & pul-
satiua, mouens cor & arterias, secundum dilatationem, & con-
pressionem; & tantum est in animalibus pe fectis, pulmonem
& cor habentibus, quæ est principium conseruandi calorem
cordis, & corporis. Motus vero animalis est, quæ mouet per
apprehensionem, &c.* Et in eodem opusculo, in med. sic pro-
fatur. *Sic igitur motus cordis naturalis est, quasi conse-
quens animam, quatenus est forma corporis, & principium
cordis.*

Nec mireris hæc ita fuse fuisse proposita: nam anti-
nomiæ difficultas plurium nodorum difficultum extrica-
tionem exoptulat, quam si prius non præmiseris, vix te
à salebris, & argumentorum labyrinthis eripere pote-
ris, quæ ita sunt ardua, vt conuincere videantur. Sed
antequam ea ad vnguem dissoluamus, duas afferemus
conclusiones, ex quarum veritate rotam litem euanesce-
re arbitramur.

Sit prima conclusio. *Motus cordis, quem pulsum vo-
camus, & est motus compositus ex dilatatione, & contractio-
ne, est motus naturalis.* Hanc conclusionem acerrimè de-
fendunt inter Philosophos Ferratiensis 1. com. genes. c. 97.
Inter Medicos Andreas Laurentius lib. 9. de hist. ana-
tomica. quæst. 7. Probat deinde ex doctrina Galeni lib. 1.
de motu musculor. cap. 1. & 2. eiusdem cap. 5. & 10. de
vsu part. cap. 9. Quibus locis hunc motum esse natura-
lem, & nullo modo posse esse animale euidenter
ostendit: quod sic confirmo. Omnis motus in animalibus
reperitur, vel est motus naturalis, vel animalis,
vel ex vtroque mixtus, vt ex tertio notabili patet. Sed
motus cordis non est animalis, quum non pendat à vol-
untate, neque ab hac imperante impediri possit; nec
etiam est mixtus ex animali, & naturali, quia iam quo-
dammodo impediri posset, quatenus scilicet à volunta-
te dependet, vt patet in retenta vrina, quia hæc retine-
tur, quando voluntas imperat. Ergo motus cordis neces-
sariò erit naturalis.

Deinde causæ omnes, quæ triplici genere continentur,
hunc motum esse naturalem demonstrant: Efficiens est
vitalis, quæ tota in spiritu generatione occupatur. Fina-
lis triplex est, nutritio spirituosæ substantiæ, temperatio
eiusdem, & fumidorum excrementorum expurgatio. Instru-
menta, naturalia sunt, non animalia, quoniam nec cor mus-
culus est, nec neruus ad cordis sinus defertur. Ergo si cau-
sæ sunt naturales, naturalem hunc motum esse, nulli erit
non manifestum.

Secunda conclusio. *Motus cordis, qui pulsus dicitur,
non fit immediatè à forma, siue anima animalis, sed
potius immediatè fit à peculiari potentia, qua in corde
suam sedem habet, & dicitur facultas vitalis pulifica.*
Conclusio, præter ea quæ posita sunt in notabili sex-
to, probatur, quia omnes motus qui fiunt à forma
immediatè sine aliqua potentia, sunt vniformes, &
eodem modo semper fiunt. Sed motus cordis neque
est vniformis, neque semper fit eodem modo. Ergo
motus cordis non poterit fieri immediatè à forma. Maior
probat, ex motu ferri ad magnetem, ex motu grauium,
& leuium, & reliquis motibus naturalibus. Minor pro-
batur, quia motus cordis aliquando est vehemens, ali-
quando velox, & tardus. Ergo motus cordis non est sem-
per vniformis, nec semper fit eodem modo, & ex con-
sequenti non poterit fieri immediatè à forma, sed potius
ab aliqua potentia fiet.

Secundò. Quando aliqua forma est immediata causa ali-
cuius motus, non solum compositum totum illo motu mo-
uetur, sed etiam singulæ eius partes, vt apertissimè con-
stat in motu ferri ad magnetem, & in motu deorsum quo
mouentur

moventur graua, quoniam huiusmodi motibus partes dictorum corporum moventur, vt ipsa corpora. Sed motu dilatationis, & contractionis, tantum mouetur cor, & arteria, quum hoc motu alia partes non moueantur. Ergo huiusmodi motus cordis non fit immediatè à forma, sed potius fiet ab aliqua facultate, quæ erit potentia vitalis pulsifica.

Tertio. Si hic motus fieret immediatè à forma, vel esset necessariò actus accidentalis, vel substantialis. Sed in ordine ad formam nullus istorum potest esse. Ergo, &c. Maior cum consequentia est nota. Minor quoad vtramque partem probatur; Nam non est actus substantialis, quia hic nihil aliud est quam dare esse viuenti, quia ab ipsa forma tribuitur, & duos actus substantiales ipsa tribuere non valet. Nec est actus accidentalis, quia hic fit immediatè ab aliqua potentia, vt manifestè constat in reliquis actionibus, quæ in nostris corporibus reperiuntur. Ergo necessariò motus cordis in ordine ad formam, nec erit actus substantialis, neque accidentalis, & ex consequenti ab aliqua potentia fiet, quæ erit potentia vitalis pulsifica.

Argumenta verò in principio proposita sic solue. Ad primum dic. Negando minorem, & ad confirmationem responde, motum cordis determinatum esse ad vnum, scilicet ad conseruationem caloris naturalis. Concedendam etiam est, motum cordis non esse vniuniformem: nam hic fit à perfectissima potentia, quæ non ad vltimum potentia, vt ceteræ naturales, sed pro indigentia vsu operatur. Quod verò necessarium non sit, motus naturales esse vniuniformes, constat in grauius; horum enim motus velocior est in fine, quam in principio: eadem ratione motus cordis à ratione motus naturalis non est excludendus, etiam si non sit vniuniformis.

Ad secundum dic. Motum cordis fieri à forma, tanquam à principio particulari; qua ratione huiusmodi motus, non reperitur in omnibus nostri corporis partibus, sed tantum in corde, in quo residet prædicta facultas, & ab eo in arterias deriuatur: in grauius autem omnes partes eodem motu moventur, quo moventur graua quia in ipsis quædam potentia ad illum motum, præter grauitatem non requiritur. Tertium argumentum altiore indaginem expostulat, cuius explanatio in sequenti quæstione fiet magis dilucida, ac manifesta.

Ad quartum dic. Motum cordis esse naturalem ratione finis, qui nihil aliud est, quam conseruatio natiui caloris, quæ media refrigeratione, & expurgatione fuliginum, ope ac beneficio contractionis, & dilatationis perficitur. Quare cum hic finis semper sit præsens, viuente animali, hic motus cordis semper fit, interposita tamen media quiete, sine qua duos motus contrarios fieri est impossibile.

Ad vltimum dic. In corde reperiri diuersas partes, quia reperitur in eo ventriculus dexter, & sinister; in quo sanguis ex venâ caua attractus à ventriculo dextro recipitur, qui percolatur per septum, & ad sinistram defertur, in quo sanguis arterialis, & spiritus vitalis generantur, & in eo facultas vitalis pulsifica sedem habet; & ita cor ab illa parte sinistra mouetur, & ratione illius est in actu: ratione verò partis dextræ, est in potentia. Et hoc non est inconueniens, cum sit respectu diuersorum, quemadmodum quando animal mouetur motu animali, dicitur esse in actu, & in potentia respectu partium diuersarum; quia est in actu secundum partem impellentem, quæ actu mouetur; & est in potentia secundum partem mouendam. Ex quibus argumentorum solutio patet. Cætera verò de motu cordis, lege

apud Æmilium Parisanum, tract. de motu cordis, qui de hac quæstione perbellè disseruit.

QVÆSTIO XXXV.

Verum facultas vitalis pulsifica sit pars animæ sentientis, an vegetantis, vel ex vtraque composita. Contra Mercatum, Conciliatorem, Fernel, Vallesum, Eustachium, Gentilem, Sanctorellum, Campanellam, & alios Medicos præstantissimos.

Galenum aded omnifaria rerum copia præcelluisse, scribunt Græcorum petitiissimi, vt in libris suis de pulsibus, medicorum cœtus in admirationem attraxerit: & licet suo Asiatico sermone facundus sit, plurimisque proponat, & sæpe refutet præcorum opiniones; tamen in hac stabilidâ quæstione vir et si eruditissimus, innutritusque Hippocraticæ doctrinæ disciplinis, non potuit ita dilucidè suam sententiam propalare in lucem, de qua postea clarissimi Iuniores plura literis consecrare ausi sunt.

Sed ij in varias dispersi sunt classes: nam Mercatus in suo elegantissimo de pulsus arte, & harmonia, lib. tract. de facult. vital. potentiam vitalem pulsificam pertinere ad animam sensitivam animalis, efficacissimè contendit, multisque suam opinionem confirmat. Et prius sic. Si esset potentia naturalis vegetatiua, vel esset generatiua, vel augmentatiua, vel nutritiua. Non illa quia hæc solum respicit conseruationem speciei; pulsifica verò solum indiuidui: non est augmentatiua, quia hæc post ætatem consistendi in animalibus reperitur: nutritiua non est, quoniam hæc circa generationem sanguinis, appositionem, agglutinationem, & assimilationem versatur: vitalis verò ad solius naturalis caloris conseruationem est destinata.

Secundò. Anima sine aliqua potentia media animali vitam præstat. Ergo non est necessaria potentia vitalis. Tertio. Potentia naturalis, seu vegetatiua omnibus nostri corporis partibus insitæ sunt, neque ipsis aliunde communicantur. Sed vita aliis partibus communicatur à corde, sicut animalis à cerebro. Ergo vitalis non poterit esse naturalis.

Quartò. Potentia naturalis vegetatiua semper operatur propter seipsam, & in sui gratiam. Sed vitalis non agit propter seipsam, sed ad conseruandum calorem naturalem. Ergo. Quintò. Si vitalis potentia esset naturalis, non posset mouere motibus contrariis, vt movent facultates animales. Sed potentia vitalis, cor & arterias mouet motu dilatationis & contractionis, qui sunt motus contrarij. Ergo.

Sextò. Potentia naturalis vegetatiua diuisibilis est. Sed pulsifica non est diuisibilis, vt probat experimentum Galeni, lib. an sanguis in arteriis contineatur, cap. vlt. Ergo. Septimò. Potentia vegetatiua operatur semper eodem modo, quia conatur obiectum in suam naturam transmutare. At verò vitalis pulsifica non operatur semper eodem modo, quoniam aliquando operatur vehementer, sæpe debiliter, interdum tardius, multoties velocius. Ergo vitalis pulsifica, animalis est potentia, & non naturalis.

Licet autem Mercatus plurima ad suæ sententiæ confirmationem præsupponat, tamen nullo modo admitti potest, & sic eam impugnant Gentilis 1.1. doct. 6. c. 4. Thomas à Veiga in comm. c. 3. 1. art. med. Gal. & 5. de loc. c. 1. Andreas Laurentius lib. 9. de hist. anatom. cap. 6. Garbius lib. 1. sum. tr. 5. g. 5. 1. Capiuaccius tr. de puls. Et redarguitur primò hoc modo. Potentia sensitiva, auditiva & reliquæ sensitivæ, sunt potentia cognoscentes sua propria obiecta, quia immutantur speciebus obiectorum, qua ratione fit eorum cognitio. Sed potentia vitalis non cognoscit aliquod obiectum. Ergo potentia vitalis, non est animalis. Quam rationem si perenderet perdoctus Sanctorellus lib. 9. antepraxis, cap. 4. hanc facultatem esse loco motiuam non assereret: nam pulsus fit absque cognitione. Deinde. Arist. lib. de somno & vigil. cap. 1. hoc negotium eleganter explanans, dicit potentias sensitivas necessariò debere quiescere, & cessare ab opere, quia defatigantur, vt patet in somno, in quo feriantur, & deinde multò præstantius operantur. Sed

Sed potentia vitalis non potest cessare ab operatione, quia durante vita necessariò cor & arterias mouere debet. Ergo. Insuper. Potentiæ sensitivæ si percipiunt diuersas obiectorum differentias, ipsas cognoscunt. Sed etiam si facultas vitalis diuersimode efficiat motum cordis & arteriarum, nec agnoscit ipsum finem, nec ipsos motus. Ergo hæc ratione vitalis potentia non dicitur animalis potentia, veluti sensitiva. Est alia ratio, quod sequeretur, quod hæc facultas ex cerebro emanaret, in quo præcipuè facultas sentiens collocatur, ac proinde non essent tria membra præcipua: quod est contra veritatem, & communem Medicorum sententiam. Adde ex Gal. 8. de placit. 1. ad init. §. Per spicuum enim est, &c. in animalis corpore tria esse motionum genera; vnum arbitrarium, alterum cordis & arteriarum, & tertium alimenti, quorum nullum ab alio dependet, & in quouis illorum potest apparere læsio, aliis illæsis. Ergo cor non est principium, & origo motus arbitrij. Quare ad sentientem referri non potest: est enim sentiens facultas perpetuò cum cognitione, & apprehensione obiecti. At vitalis sine cognitione est. Ergo potentia vitalis, contrahens & dilatans cor & arterias, est potentia naturalis vegetatiua, & nullo modo animalis existit. Quam sententiam ego quoque libenter amplector, & probat Auerrhoës lib. 2. collig. cap. 7 §. Sed virtus pulsatiua, &c. Mercati verò rationes facillè ex alia quæstione antecedenti diluere poteris, maximè si notabilia attendente menteris.

Sed quæres, si facultas vegetabilis animalibus, & plantis est communis, cur in his non est pulsatio? Dic, quia in his maior est alimentum terre, & aquei indigentia, & sic solum partem terream, & aqueam reparat attractione alimenti solidi, vel liquidi, in animalibus verò maior est alimentum aërei necessitas: quare in illis duplex est vegetabilis operatio, prior in alimentum solidum, ad carniem, & membrorum nutritionem; posterior in aërem circumstantem, & sanguinis vaporem, vt spiritus exhaustus restitueretur: eodem enim modo spiritus alimentum in cor attrahitur, quo membrorum nutrimentum in ventriculum, & iecur: quemadmodum enim oblongæ cordis fibræ subtilem aërem attrahunt ad se, & fibræ rotundæ fuliginem expellunt; eadem ratione in partium alimentoniam oblongæ ventriculi, & intestinorum fibræ vtile trahunt, rotundæ verò inutile expellunt; & sic quantò promptior est spirituum dissipatio carniem resolutione, tantò frequentiore instituit natura motum dilatationis, & contractionis: & hoc est quod firmiter reparari ignem & aërem, respiratione & pulsu, vt terram & aquam, cibo & potu. Ergo virtus vitalis erit naturalis. Hinc est etiam, quod inuestigans Galenus 1. de sem. cap. 8. causam à priori motus ipsius cordis, comparat huiusmodi motum flammæ ignis, quæ interuentu aëris dilatatur, contrahitur verò quando aër absumitur.

Age deinde, & cogita, quanta reprehensioe sunt digni Conciliator dif. 37. Fernelius 5. physiolog. 13. Vallelius 2. cont. 15. & lib. 3. cap. 2. Eustachius Rudius in sua praxi, tract. de virtutibus cordis, qui à veritate recedentes existimant, facultatem vitalem esse potentiam mediam inter facultatem animalem, & naturalem, & esse ex vtraque compositam; & ex consequenti motum cordis, & arteriarum esse quoddam actionis genus, ex motu animali, & naturali compositum.

Hi antequam suam sententiam confirmant, præsupponunt primò potentias naturales, quemadmodum & reliqua naturalia agentia, vsque ad vltimum potentia agere; quia semper operantur iuxta actiuitatem agentis, & resistentiam passi, vt patet in potentia calefaciendi reperta in igne naturalibus nostri corporis facultatibus, vt tractrice, reterrice, & reliquis; quoniam hac ratione ventriculus transmutat alimentum, quantum potest, & non quantum animalis interest: aliàs enim, nulla sequeretur noxa, si alimentum tenue ventriculo calido concedatur. At verò facultas vitalis pulsifica non operatur quantum potest, sed solum, quantum expedit, quia solum operatur pro indigentia vsus; qua ratione variato vsu, non muta-

tis facultate, & arteriarum corporibus, variatur motus cordis, siue pulsus. Similiter vitalis facultas non est potentia animalis, quia pro arbitrio, & voluntatis imperio non operatur. Quare si non est naturalis, nec animalis, necessariò erit ex vtraque mixta, & composita.

Supponunt secundo, & hoc est certissimum, facultatem motiuam animalem non producere suas operationes, nisi prius fiat motus in appetitu animali, cuius motum antecedit cognitio, siue hæc sit sensitiva, siue intellectiva; quia prius debet cognosci obiectum, vt delectabile, aut tristabile est: postea verò sequitur motus in appetitu, cuius ratione animalia coguntur ad fugiendum quod est tristabile, & ad prosequendum delectabile; & ad hanc prosequutionem, vel fugam, necessarius est facultatis animalis motus.

Hæc doctrina colligitur ex Arist. 2. de anim. text. 27. & 3. eiusd. text. 48. Qua ratione motus animales necessariò pendent à voluntate, & mediis musculis fiunt: at verò motus naturales non fiunt mediis musculis, quia ipsi à voluntate non pendent, sed necessariò fiunt.

Hoc supposito suam sententiam sic confirmant. Cor est principium caloris naturalis, vitæ, omniumque facultatum promptuarium, collocatum in medio corporis, vt omnibus partibus æquabiliter viuificum calorem tribueret; eadem ergo ratione in omnibus facultatibus, & functionibus, tum naturalis, tum animalis facultatis sit particeps est necesse, vt hac ratione virtute illa à corde recepta, vniuersum corpus eius nectare irroratum effloresceret, & partes omnes in sua symmetria constitutæ feliciter, & facilius munera sua obirent. Ergo necessariò facultas vitalis in corde domicilium habens, debet esse ex naturali & animali composita.

Secundò. In motu cordis non desideratur musculus, quia inter omnia viscera cor præ se fert musculi substantiam, vt notat Galen. 2. de temp. 3, similiter etiam habere videtur eandem figuram, & compositionem; quia substantia cordis natura sua dura est, & fibrosa, ita & rubra, & iuxta principium ac basim lata; in fastigio verò angusta. Licet tamen hæc omnia habeat cor, eius corpus non est musculus, sed potius ab eius natura differt, vt probat Galen. lib. 1. de mot. musculorum. cap. 3. Quare huius discriminis ratio assignanda est, quia motus cordis non est mere animalis motus, qualis est motus musculorum, sed potius motus compositus ex naturali, & animali: ita quoque potentia efficiens ipsum, mixta est & composita.

Sed reprobanda est hæc opinio, ob rationes multas. Prima. Ex duabus potentiis inter se valde distantibus, non potest fieri vna potentia media ex vtriusque composita, neque enim intellectus id capere potest neque id potest fieri à natura. Sed potentia animalis, & naturalis vegetatiua, sunt potentia longè distantes. Ergo, &c.

Neque obstat motus ille medius in superiori quæstione statutus, qui vocabatur motus mixtus ex naturali, & animali, quoniam hic motus, non est vnus motus compositus, sed potius sunt duo motus, & à duabus facultatibus fiunt: relaxatio enim musculi claudens visum, erat vnus motus, & fiebat à facultate animali mouente muscolum; aliud verò erat excretio recrementi serosi, qui à naturali facultate expultrice præstatur, & hac ratione duo sunt motus, & duæ facultates ipsos producentes: appellatur autem mixtus, & compositus, quoniam vterque ad eam actionem necessarius erat.

Secundò. Facultas animalis motiua, ex horum sententia, non operatur, nisi prius fiat motus in appetitu animali, ante quem motum necessaria est cognitio sensitiva, vel intellectiva. At nullus hic reperitur motus factus in appetitu animali. Ergo iam huiusmodi motus à facultate animali fieri non poterit. Tertio. Si huiusmodi motus cordis esset mixtus, & fieret à potentia composita ex naturali, & animali, saltem ex voluntatis arbitrio & imperio dependeret, ex ille parte, quæ pendet à potentia animali. Consequens tamen est falsum, vt in superiori quæstione satis explicuimus. Ergo, &c.

Eorum verò argumenta sic solue. Facultas vitalis quin sit mixta ex animali, & naturali, calorem influentem partibus

partibus superioribus, & inferioribus communicant: nam inter se mutuas operas exercent. Nam si omnia omnibus consentiunt, vt profert Hipp. *lib. de alim. num. 4.* quando amplius partes præstantes, in quarum firmitudine, & robore totius harmonia consistit? Ergo facultas hæc, vegetabilis cum sit, vniverso corpori vim, energiam, caloremque influentem per arterias, tanquam per riuulos, promptè transmittit.

Secundò solue. Nam hoc nihil concludit: etsi enim substantia cordis dura sit, densa, & solida, & Hippocrates hanc partem, musculum appellet; hoc non de neruo, tendinève, sed densitate carnis intelligendum est. Hoc enim robur, & soliditatem exigebant continua motus agitatio, feruens illa innati caloris vis, & spirituum tenuitas. Sed non rectè concludunt, quia cor non est musculus, & eius motus non est animalis: Ergo erit mixtus ex naturali etiam, & animali: neque enim potentia ipsum efficiens, est mixta & composita.

Sed tangamus postremam in hac quæstione de vitali facultate difficultatem, & inquiramus, quæ vitalis potentia sit dicenda, ex iis quæ in corde præstant. Nam adest facultas dilatans, & constringens, quæ cor & arterias mouet: residet etiam alia, quæ sanguinem arteriosum, & spiritum conficit. Dic, quod licet præstantioris sit sortis, & efficaciam facultas illa, quæ sanguinem & spiritum conficit, tamen illa quæ dilatationi, & compressioni assistit, à Galeno *lib. 4. de diff. puls. cap. 2.* vitalis omnino nuncupatur. Nam vita potissimum consistit in motu caloris, & transmissione ad alias partes. Ergo facultas quæ innatum calorem temperat, & perpetuò distribuit, vitalis dicenda est. Lege Iacobum Primrosium doctissimum, in *quæst. de virtute mouente pulsus, exercitatione in lib. Gul. lmi Flauoy de motu cordis*, & Baptistam Fieram, qui de hac difficultate eximie decertant.

QVÆSTIO XXXVI.

Vtrum motus, & quietes pulsus, & respirationis sibi proportione respondeant: & num in illis distentio precedat? Contra Fracastorium, Santorellum, Garbium, Vesalium, Gentilem, & Thomam Campanellam, Medicos eruditissimos.

A Græcorum scientissimis est in literas depromptum, pro conseruando calore innato, pulsus, & respirationem primatum obtinere: differunt tamen, quod pulsus totius corporis, respiratione verò solius cordis calorem moderetur, monente Galeno *lib. 8. de placit. 8. & lib. de vsu puls. cap. 3.* Hoc significabat Gal. *lib. 1. de sanit. tuend. cap. 12.* dicens: *Aëre, igneque substantia modum respiratu, arteriarumque pulsui veri &c.* Qua ratione docet interpretari Hipp. *lib. de aliment. 1. 6.* dum inquit: *Principium alimenti, spiritus, os, guttur, pulmo, & reliqua respiratio.* Qua tamen ratione hæc caloris symmetria, interuentu pulsus, & respirationis comparetur, latissimè explicat Galenus, *de utilitate respirationi, cap. 3.* posito exemplo in flammâ exteriori.

Vt verò hæc omnia intimius elucidentur, querendum est primò. Vtrum motus & quietes pulsus & respirationis, proportione respondeant? Hanc dubitationem primus proposuit Gal. *lib. de vsu puls. in init.* Solue tu eam hoc modo. Germani hi motus in multis conueniunt, & in pluribus differunt. Consentiant in vsu; nam vtrique motus caloris naturalis mediocritatem conseruant, & spirituum animalium, & vitalium generationem ministrant: habent enim communem trahendi, & expellendi modum, quum ambo duobus moribus, & binis quietibus consentent. Tertio, quia in vtroque motu quies distentionem sequens est minor, interna quæ sequitur contractionem, multò maior, vt asseruit Gal. *lib. de diff. respirat. cap. 5. & 6.* Quarto, quod vtriusque instrumenta à suis principiis facultatem per instrumenta recipiant musculi à cerebro, arteriæ verò à corde.

Differunt primò instrumento, quoniam in respiratione est pectus cum pulmone; in pulsu cor cum arteriis, ex

A Gal. *lib. 2. de motu muscul. cap. 5. & 2. de diff. resp. c. 9.* Secundò, Differunt in numero motus: cor enim pluries pulsatur, interuallo vnus respirationis, ex Gal. *6. de vsu part. c. 2.* Ferè enim quinquies pulsatur cor vnus respirationis interuallo. Tertio, Differunt in agente: quoniam in pulsu est facultas vitalis, in respiratione animalis: & sic illa dicitur naturalis, hæc vocatur voluntaria, vt de respiratione dicebat Gal. *1. 2. de motu muscul. cap. 6. ante med. §. Quid igitur mirum &c.* Neque obstat Gal. *lib. 3. de officin. med. com. vit. in med. §. Hæc à medicis excogitata sunt, &c.* qui respirationem vocauit naturalem operationem; ibi enim per naturale intelligit, quod violento, & præter naturam opponitur, vt ex serie contextus deducitur manifestè. Quarto differunt secundum media, quibus finem ex vtroque motu consequitur natura: quia per respirationem aërem attrahit; interuentu autem pulsus non solum aër, sed sanguis à venis attrahitur. Quintò, Quoniam respiratione soli inseruit cordi pulsus verò non solum cordi, sed pulmone, & singulis nostri corporis partibus opem fert. Vltimò, Quia arteriæ per compressionem non solum excrementa fuliginosa, sed etiam spiritus transmittunt; & licet in vtroque motu idem beneficium præstetur, dissimile est, cum enim cor nimio semper feruore sit affectum, vt singulis partibus calorem vberem præstet, ob id huic soli parti natura respirationem concessit, quæ sola æstuantem cordis calorè refrigeret, ventilet, & spirituum generationi materiam suppeditet, ex quibus actionibus multa necessariò fuliginosa excrementa colliguntur, quibus educendis diligenti & valido motu opus fuit, quare huic operi solum respirationis compressio est dicata. Lege Valles. *3. cont. cap. 2.*

D Dubitabis secundò, An ab vna & eadem causa simili modo pulsus, & respiratione immutentur? Dic, quod cum pulsus, & respiratione differant facultate, & instrumentis ita non similiter immutantur: vt in phrenitide, in qua facultas animalis est vitata, respiratione est magna & rara, pulsus tamen paruus & frequens; docete Gal. *4. de caus. puls. c. 14.* Sic etiam in pleuritide respiratione est densa & parua, pulsus verò magnus, *l. 4. de caus. puls. c. 8.* Quoniam autem vtraque operatio in tertio quodam conuenit, scilicet in fine, quæcunque immutant ratione huius, vtramque poterunt immutare, vt exercitium, & labor, nisi aliquid eam immutationem impediatur in vna facultate, & non in alia; vt cibo assumpto pulsus redditur magnus ob vsu aduactum, respiratione verò, cum septi transuersi ope perficiatur, quæ ob ventriculi tumorem impeditur, parua efficitur, sed aded est frequens, vt magnitudinem natura frequentiam recompenset.

D Dubitabis tertio, Vtrum pulsus, & respiratione eodem modo se habeant in prælagiando? Dic, quod vtræque operationes æquè significant supra vsu, & facultatem suam, respiratione supra animale, pulsus supra vitalem: pulsus tamen excedit in prædicendo; cum enim hæc operationes, motus sint, & de his plura sentiantur tactu quam visu; & pulsatio tactu diiudicetur, respiratione verò visu, merito ex pulsu plura prælagire licet. Deinde sine respiratione, saltem sensibili, animal viuunt, vt constat in veri suffocatione, ex Gal. *6. de loc. cap. 5.* Non verò sine pulsu. Consule Ludouicum Lemosium, *lib. 3. de prædicendi ratione, cap. 9.* qui hoc dubium eleganter explicuit.

D Dubitabis quarto, An pulsus, & respiratione sint ad vitam ex æquo necessaria? Dic, cordis pulsus esse magis necessarium; siquidem foetus in utero non respirat, sicut nec foemina hysterica, & Apoplectici, in quibus tamen necessariò cor pulsatur, cum vivant. Arteriarum tamen pulsus minus est necessarius respiratione. Hoc est verissimum: nam ligatis, vel sectis quibusvis arteriis animal viuunt, respiratione verò orbatum breui perit. Ergo pulsus non solum ad spirituum animalium generationem confert, ex Gal. *lib. de utilit. respir. cap. 5. & lib. de vsu puls. c. 3.* sed ad vitalium generationem est necessarius, ex Gal. *12. meth. c. 5. & lib. 6. ep. d. sect. 6. com. 3. in med. & 7. de placit. c. 3.* & non solum spiritus vitales in corde, sed in arteriis gigni, asseuerat Gal. *lib. de vsu puls. c. 2. in init. & 8. de placit. 7. post princip.*

D Dubitabis quinto, Vtrum sit tutum quod scribit Fracastorius *lib. de symp. 1. 3.* Quod cor non se dilatat primò & per se, vt aërem nouum attrahat, sed vt minus tangat internum

internum nocens; nec constringitur, vt pellat fuligines, A sed vt redeat ad situm proprium? Non placet. Quia post primum instans creationis cordis, dilatatur cor, non vt fugiat nocens, quia non creatur cum ipso. Rursum non constringeretur ultra situm proprium, nec citra, contra experientiam. Quare dicendum, quod dilatatur, iuxta dictum Gal. *6. de vsu part. 8.* quia appetit attrahere accommodatum naturæ suæ; & contrahitur, propter superflua excrementa quæ molestant.

D Dubitabis sexto, Cur iecur, & venæ non pulsant, si ipsorum calor ventilatione indiget? Soluit Thomas de Garbo, *in sum. lib. 1. tract. 4. q. 5. 1.* quia spiritus qui est in corde, & arteriis, quum intense caleat, solus eget refrigeratione. Non quadrat solutio. Nam *lib. de vsu puls. prope med.* quod confert respiratione cordi, confert pulsus calori, qui est in toto animali. Dic tu, quod calor iecoris, & venarum sufficienter per pulsus cordis, & arteriarum contemperatur. Pro cuius dubij maiori explicatione, consule Camillum Thesaurum *lib. 2. de puls. c. 5. fol. 10.*

D Dubitabis septimò, Si cor refrigeratur expulsis fuliginibus, vtrum plures excrementa per aortam, an per arteriam venalem? Gal. *7. de vsu part. 9.* scribit, quod per aortam: contrarium asserens *6. epid. sect. 6. com. 2.* Vesal. *6. fabric. 15.* nihil dubitans asseruit, potius per arteriam venalem. Sed fallitur. Quoniam plures expelluntur per aortam, quia via patentior est. Præterea non clauditur ostioli illis quibus clauditur venalis, quæ expulsionem fuliginum maxima ex parte per eam impediunt. Et ad Gal. locum, ex *6. epid. dic.* quod comparat fuligines cordis cum fuliginibus totius corporis, non fuligines cordis inter se.

D Dubitabis vltimò, Si duplici, eoque contrario motu constat respiratio, ad vitam tantopere necessariis, quorum vicissitudine animalium innatus ignis seruetur; quæ ex illis antecedit, tam in respiratione quam pulsu, distentione an constrictio? In hoc dubio soluendo tantisper immorabimur, propter acutissimum Gentilem *10. 3. tract. 1. cap. 7.* cui placuit, tam in pectoris, quam cordis & arteriarum motu, antecedere contractionem: cuius opinionem probabilem esse firmat Sanctorellus *lib. 9. antep. tract. 6. in fin.* & licet hi, tenui solum fundamento suam sententiam defendant, nos validioribus machinis eam muniamus.

Probabiliter ergo credunt, cor in prima sui formatione, salubre, & cum moderatissimo spiritu creati. Atqui in hoc statu nulla datur necessitas refrigerij, quod distentione paratur: Igitur quândiu salubris ille, & moderatus status durauerit, nec cor, nec thorax dilatabitur: cùmque cessante dilatatione, necessariò sequatur constrictio, plane negari non potest, hanc ipsam præire, atque ita expirationem, &c. Maior vel inde patet, quoniam non solet natura primam rerum constitutionem insalubrem gignere, atque intemperatam, & quamprimùm externi auxilij indigam, sed quantum potest incolumem, atque exactam. Minor ostenditur quia cor & spiritus, tum temporis eum habent statum, quem postea in reliquo vitæ cursu, distentionis beneficio consequuntur. Igitur pro tunc frustra fiet, quinimò non sine nocimento sanitatis, quæ infrigidantis aëris accessu euertetur.

Rursus. Si illa quam exigit creatum est cor temperies, quorsum illic refrigeratione immutabitur? Deinde, si oportuit calorem in eo excedentem sua immoderantia temperari, cur statim à natura moderatior non fuit creatus, ne ipsa sibi frustra negotium faceret?

Adde. Si res omnes, quantumvis intemperatae in sua naturali dispositione existentes, perpetuò in sibi similia, quibus conseruantur, & durant, naturali appetitu feruntur, quomodo cor sanum suapte natura calidum, refrigerantem aërem expetet, & ad illius tractum quamprimùm mouebitur?

Insuper. Magis vrget vsus expurgandi fuligines, quam refrigerandi calorem: illis enim coaceruatis, periculum suffocationis imminet, & extinctionis, at verò denegato refrigerio, & ventilatione, paululum solum inflammatur calor. Igitur oportet antecedere expirationem, & similiter in pulsu systolen.

Denique. Pulmonis conceptacula inanità, vacuataque non formantur imò ne cor immoderate calidum hæc innata promptitudine excaudesceret; decuit plenum aëre creati, à quo frænaretur, continereturque in sua naturali temperie. Atqui excedens calor de necessitate adurit. fumòque & fuligines generat. Igitur ad illorum expulsionem quamprimùm conuertetur, & primus illius motus erit contractio, ac similiter in respiratione expiratione.

Verum opposita sententia est verior, quam cum Arist. *lib. de respir. cap. 5. & 10.* nos amplectimur, quæ argumentis est munita validis. Primò. Ille motus erit prior tempore, ad quem maior cogit necessitas. Atqui hæc magis vrget distendi, quam contrahi cor, & pectus. Igitur in pulsu, & respiratione distentio antecedit. Probatur minor, quia refrigerij vsus maior est, nutritionis spiritus, minor, & minor adhuc expurgationis fuliginum: Atqui per inspirationem, dilatationemve refrigeratio caloris comparatur, simul & spirituum nutritio, fuliginum purgatio, contractione. Igitur ex duobus illis initium mouendi à distentione sumetur, & ex consequenti, &c.

Secundò. Constrictio non fit nisi ad expurgandum fumos adustos, ex aëre attracto per aduersionem genitos. Sed cor plenum aëre non forinatur. Igitur necessarium est; prius dilatationis beneficio aërem trahi, quam eius superflua contractione expelli, & per consequens, &c.

Tertio. Animalia expirando moriuntur; vitamque finiunt, ex Arist. *lib. de respir.* Igitur inspirando, viuere priuim incipient. Addit Auerrhoës *2. de anim. com. 89.* sicuti distentio potissimum fit cordis gratia, in quo exuberat; æstuatque calor: ita constrictio propter pulmonem, in quo quia prius recipitur aër, & concoquitur, antequam permeet ad cor; sumi aceruantur: Sed motum propter cor oportet esse priorem. Igitur, &c.

Quarto. Refrigerij vsus certissimus est, & non solum viuentibus, sed etiam mixtis, demum & cunctis corporibus viuifico calore præditis necessarius; fuliginum purgatio non nisi in animalibus natura calentibus exigitur: Igitur motus ille quo paratur refrigerium, utpote communior, & qui à pluribus, nec imperfectioribus requiritur, præire debet, & ex consequenti, &c. Consule Laurentium *lib. 9. de hist. anatom. cap. 3.* An tamen inspirationis sit maior necessitas, quam expirationis? Dic, in sanis esse parem: in febrientibus, præsertim qui putrida febre laborant, maiorem esse expirationis; quia adsunt fuligines interius congestæ, expurgandæ, ita in morientibus systole, & expiratione maior est.

Nec enim operosum partis aduersæ argumenta demoliri. Dic ad primum. Licet verissimilius opinemur, cor potius cum spiritu temperatissimo, quam lapsò iam, & intemperato formari, non proinde tamen in illa prima formatione deest iam refrigerij, & distentionis necessitas non quidem ob præsentem tantum inflammationem, sed magis, vt auertatur futura, cui cor & spiritus promptissime subiiciuntur, ob excedentem proprii temperamenti calorem. Quamuis autem spiritus, & cor, tum temporis paulò ultra naturalem statum distentione refrigerentur, non ideo euertitur illorum temperamentum, quin eius opera seruetur, dum infrigidantis aëris beneficio excaudesceret, & inflammari prohibetur.

Neque natura huiusmodi refrigerio intendit remittere; aut minuere cordis calorem, sed potius conseruare, ac in officio retinere; nec aliter potuit, aut solius formæ ope, ob summam quæ datur, difficultatem seruandi, derinendique ignem & calorem in ima hac regione; nisi enim ingenis, artificisque coërceatur in mixtis, tenuitate sua, qua vnica uerfa penetrat, & simul leuitate, citò euolabit, hoc est, peribit, & cum mixtorum interitum extinguetur.

Ad secundum. Constat ex dictis, quid sit dicendum: Cor enim inspirans non indiget refrigerante aëre, vt temperet, & emendet excessum caloris natui; sed in primo formationis exordio, ad prohibendum inflammationem eminentem, & lapsum proportionalem ascitij caloris. Ex iis intelliges, grauitè deceptum esse Thomam Campanellam, in suis dissertationibus, de natur. rerum part. 1. cap. 16. in annotationibus, qui contra Arist. & Galenum pugnantier contendit

contendit, respirationem à natura non fuisse intentam, gratia refrigerandi calorem sed augendi: cuius argumenta ut futilia, ex dictis facile solui possunt, immò sunt ridicula, & prorsus vana.

Ad tertium. Negamus antecedens, tum quia simpliciter & absolute, & ex iis quæ præstat respiratio, maior est refrigerij vsus. ut diximus, tum quia moderatus calor, hoc est, qualem exigit cor in prima formatione, cum citius calefaciendo inflammaret, quam adurendo fuligines gignat, citius ob feruorem indiget refrigerio; atque idè cogitur prius inspirare, quam ob fuligines per moram adurentem detentas, expirare.

Ad vltimum dic. Non vacua, inanitàque cordis, ac pulmonis conceptacula formantur; ac non proinde aère plena sed viuifico spiritu, sanguine, & alijs ad vitam necessarijs. Nam si paulo post distentionis munere frigidas aër trahendus erat, & proposito vsui accommodus, quorsum fuit imponendus æstuanti & inflammanti loco, præsertim nondum exigente necessitate? Consule eruditissimum Franciscum Vlmum in suo subtilissimo tract. de liene, in med. & Petrum Pintorem lib. 2. de morb. cur. aud. tit. de cordis palpitacione, & lib. de cura pestis, in med.

QVÆSTIO XXXVI.

Virum dilatato corde, dilatentur arteria, & constricto, constringantur; & prodeant hæ actiones à facultate. Contra Gentilem, Conciliatorem, Garbium, Turisanum, Iacobum Foroliuensem, & Valleium, Medicos illustrissimos.

PLura quidem traduntur in doctrina de pulsibus, meris dubitationum labyrinthis inuoluta: ea patefecerunt scientissimi Græci, Arabes explanarunt luculenter, & præsertim Auicenna, eruditus Galeni interpres, eloquentissimi Iuniores: At hi inter se digladiantur per sæpe, ut lectoribus tenebras offundant, & Galenicam, sanamque doctrinam contententes, mille figmenta fingant, & mille tricas.

Ego verò vni huius auctoris doctrinæ censo inhærendum, quia ratione nititur, & experimento. Hoc posuit ipse lib. 7. anatom. administ. cap. 14. Nam si quis manum pectori admoueat, & alteram manum alicui arteriæ, tam cordis, quam arteriæ dilatationem eodem tempore sentiet. Nec in istis cum auctore lib. compendij de pulsib. c. 3. Cor percutere pectus quo tempore constringitur, quoniam contractum fit longius, & sic accedit cuspidè sua antrosum vergente ad pectus, ita ut ictus sentiat. Nam præterquam liber ille Galeni non est, hoc facit contra ipsum Galenum, qui 6. de vsu part. 2. ad fin. pulsus sensatum in sinistra papilla, procedere ab arteria magna cum sinistro cordis ventriculo asserit. Ergo cum ibi vnicus ictus sentiat, & hic docente Galeno, hæc ab arteria magna simul cum corde, necessario hoc cum arteriis vnicum motum habebit; ac proinde etiam cor percutiet pectus, quo tempore dilatatur, quia tunc amplificatur, cum minor reddatur illius longitudo, ut eleganter probat Andreas Laurentius, l. 9. de hist. anatom. quest. 8. edoctus, ut ipse refert, à Francisco Rossello Hispano, Medico doctissimo.

Secundò. Patet ex Gal. 3. de pres. ex puls. c. 3. ab imit. qui eandem esse contentionem, quæ cor & arterias mouet affirmat. Ex qua sententia sic arguo. Eadem est facultas, qua cor & arteriæ mouentur. Ergo cum tentat distendere, omnia sibi commissa distendet, ac proinde eodem tempore, & eodem motu arteriæ cum corde mouebuntur.

Tertio. Arteriæ non dilatantur vi propria, sed à corde deriuata. Sed non potest deriuari à corde vis dilatans, quo tempore comprimuntur. Ergo arteriæ simul cum corde eundem sortiuntur motum. Maior est manifesta. Minor probatur: nam quemadmodum facultates naturales, attractrix, & expultrix non eodem tempore operantur, etsi fibris vtantur diuersis; eodem pacto facultas dilatans cordis nulla ratione operabitur, quando aduersa constringens in opere existit.

Quartò. Etsi concederemus à vi propria arterias moueri, unde quæso inuariabilis illa emanaret consensus facultatum irrationalium, sic ut perpetuò dilatarentur arteriæ in compressione cordis, & comprimerentur in dilatatione illius?

Quintò. Confirmatur hæc sententia Galeni auctoritate, qui hanc acerrimè defendit, lib. de pulsib. ad tyrones, c. 1. & 8. de placit. c. 8. & lib. de fetus format. c. 3. post med. & lib. de vsu puls. c. 1. in med. §. Ac princeps quidem, & cap. 4. sequenti, §. Huius autem duplisis. Quibus locis arterias eundem seruire motum cum corde asseuerat; & lib. 4. de dis. puls. c. 4. reprehendit Erasistratum, dicentem non simul cor, & arterias distendi, quia res ipsa apertè id confirmat. Sequuntur Haly 7. theoric. cap. 2. Paulus lib. 2. c. 12. Arist. lib. de resp. in med. §. Pulsant vena omnes simul cum corde, & c. Probant Fernel. 6. physiol. c. 17. Laurentius lib. 10. de hist. anatom. c. 10. Vallesius 3. cont. 3. Mercatus, qui lib. 1. tract. 2. de vsu cordis, arteriarum & pulsus post princip. plurimis argumentis, præsertim à sectione viua desumptis, in qua cor & arteriæ, eodem dilatationis, & contractionis motu agitantur, hanc sententiam efficacissimè defendit.

Sed renuunt Latino barbari, Conciliator dis. 80. Thomas de Garbo, in sum. lib. 4. 1. tract. 4. quest. 5 1. Turilianus 7. regni, com. 3 5. & 40. Iacobus Foroliuensis. in art. med. 9. 72. Gentilis 1. 2. doct. 6. c. 4. Fefellit eos, meo voto, locus Galeni ab illis perperam intellectus: nam 7. de anatom. administ. c. 14. asseuerat. ad huius rei indagacionem, in animali viuo thoracem esse perforandum, & arteriam magnam denudandam, ut intelligamus an dum cor attollitur, submitatur arteria, & è contra.

Probant suum placitum hoc modo. Dum cor comprimitur, & euacuatur; dum arteriæ attolluntur, replentur. Sed quando cor euacuatur, arteriæ replentur. Ergò necessario compresso corde arteriæ debent dilatari. Patet, dum cor comprimitur, transmittit sanguinem & spiritum, & tunc arteriæ suscipiunt. Sed non possunt suscipere, nisi dilatentur, ut in exterioribus apparet. Ergo, & c. Eadem ratione quando comprimuntur arteriæ, transmittunt aërem frigidum cordi. Ergo tunc dilatatur cor, quum suscipiat: ac proinde cor, & arteriæ diuerso motu agitantur.

Deinde ex Galeno sic confirmant: hic enim 3. de pres. ex puls. cap. 3. docet, quòd quando cor debile est, & arteriæ frigidiore, non eodem tempore facultatem suscipiunt pulsificam; sed quædam citius, quæ nempè sunt magis cordi vicinæ; quædam tardiùs, nempè eæ quæ longè à corde sunt remotæ. Ergo cor, & arteriæ eandem pullandi rationem non habent.

Hæc tamen facile solues. Dic ad primum. Non omnia illa quæ suscipiunt, dilatantur. Vel dic, quòd arteriæ in contractione non ita constringuntur, ut tunica se contingant, sed semper debita cavitatis in eis relinquunt, in quam aliquid possit suscipere, præsertim si id tenue sit, & subtile. Ad aliud dic, quòd doctrina tradita est intelligenda eodem modo, & secundum naturam se habentibus corde, & arteriis: Facultas enim pulsifica eò aliquando deuenit imbecillitatis, ut non possit liberè, & repenti instar luminis toti arteriæ communicari, sed paulatim cor distenditur, & tunc omnes arteriæ partes non simul mouentur, sed pederentim, & per partes, docente Galeno 4. de dis. puls. c. 6. in fin. & c. 8. in med. & lib. 3. de pres. ex puls. c. 3. cit. Ergo animali pro naturæ lege se habente, eodem tempore dilatatur cor cum arteriis, & comprimuntur cum illis. Lege Cardanum lib. 2. contr. tract. 2. contr. 12.

In alia verò controuersia explicanda adhuc hæsitant Iuniores: An scilicet tam dilatatio, quàm contractio sint actiones ipsius arteriæ, vel à facultate emanent? Veteres, ut Herophilus, & eius sectatores, solam contractionem arteriæ esse actionem à facultate existimabant; dilatationem verò esse cessationem, & reditum ad pristinum statum, ex firmitudine & continuitate arteriarum, quia corpora rotunda ut aliqua compressa, deinde dimissa, ad antiquum statum reuertuntur. Cogebantur autem ita opinari, quia mortuorum arteriæ dilatate inueniuntur; & sic illarum esse proprium statum, & peculiarem figuram arbitrabantur. Hanc opinionem, ut falsam refutat Galenus 4. de dis. puls. c. 20.

Alij

Alij contraria firmant, nempè dilatationem esse actionem facultatis, contractionem verò, cessationem; suamque opinionem probare conantur, ex similitudine quam habet pulsus cum respiratione, in qua (ut docet Galenus lib. 6. de motu muscul. c. 9. ad imit.) nullus est musculus septo transuerso oppositus, causa operationis, sed solam fit musculis inspirationem efficientibus quiescentibus, & ab operatione cessantibus: quare ita iudicant fieri ab pulsibus, ac proinde contractionem esse arteriarum otium, & quietem. Aduersus hos strenuè dimicauit Galen. lib. de vsu puls. cit. asseuerans, tam dilatationem, quam contractionem esse actiones à natura intentas, & à peculiari facultate, vi, ac efficacia in peculiare vsus naturæ destinatas.

Constat hoc primò in dilatatione, quoniam aliàs pulsus magnus vel paruus, virium robustarum vel imbecillium indicium non esset. Deinde instante crisi pulsus fit altus, conante animæ vi noxiis humore expellere. Rursus sequeretur, semper dilatationem esse æqualem contractioni, ac proinde pulsus semper habere eundem vsus, quod est falsum. Neque in aduersam ab eas sententiam, quòd defunctorum arteriæ dilatatae reperiantur: nam hoc ob suarum sibiartum ductum, & naturam, citra aliquam animæ vim contingit.

Quòd autem contractio fiat à facultate, patet, quia sicut formæ inanimati ita conuenit vnus motus, ut nulla ratione conueniat oppositus; sic animato si inest vnus motus ab anima, necessario ab eadem erit facultas in oppositum. Exemplo nobis sit facultas naturalis: in qua tractio alimenti fit ab anima: ergo necessario expulsio fiet ab eadem. Sic in facultate animali, si datur facultas contrahens brachium per internos musculos, assignari etiam debet alia extendens per internos. Eadem ratione in pulsu, si constituitur animæ facultas dilatans, debet etiam adstrui contrahens, quum eadem sit ratio.

Secundò. Contractio pro varia fuliginum copia, varia est. Ergo ab animæ facultate fit. Quare constat, quòd distensio secundum limites naturæ, fit à facultate, iuuante propria membri natura. Quando tamen arteria distenditur ultra limites naturæ, id solùm à facultate fit: idem de constrictione dicendum. Quare partes omnes pulsus fiunt à facultate.

Sed age, examina perdocti Valleij mentem, qui lib. 3. cont. 2. affirmat, constrictioem vsque ad cauum naturale à facultate fieri, membri grauitate iuuante. Sed reprehensione carere non potest: Nam cum constrictio non sit motus deorsum, sed à partibus extimis ad internas, fit ut ad hunc motum nihil conducatur grauitas, & sic nihil in constrictione virtus à membri grauitate iuuabitur. Neque etiam illud admittendum, quòd habet idem Vallesius, dilatationem vsque ad naturale cauum, fieri à facultate adiuta à firmitudine partium: Eset enim constrictio præter naturam, quia contra naturalem partis propensionem esset facta. Omnes ergo pulsus partes à facultate emanant, quòd cum non posset negare Vallesius idcirco senior, & doctior factus lib. de puls. cap. 2. palinodiam recantat.

QVÆSTIO XXXVII.

Vtrum omnes partes pulsus à Medico percipi possint.

PLurimas esse necessarias conditiones, ut medicus pulsus notitiam allequatur, latè firmauimus lib. 2. in com. hist. 12. Quòd si hoc ratum est, quântò maiori cum ratione hoc in pulsus contractione erit verum, quæ suapte natura imperceptibilis est? De qua re magna fuit olim controuersia apud auctores, ut notauit Galenus lib. 1. de dis. puls. cap. 7. & lib. de dignoscend. pulsib. cap. 3. Nam Herophilus, & eius sequaces, de contractione, tanquam de re insensibili disputant. Erasistratæ partim affirmabant, partim negabant.

Ex aduersa parte aderant Agathius, & discipuli eius, qui arteriæ contractionem percipi posse negabant, & hoc placitum non solùm experimento, verum ratione proba-

bant. Tactus solùm percipit ea quæ tangit, & cum quibus consuetudinem habet, non verò ea quæ à tactu recedunt: alias illius notitia aspiraret in longinqua & remota, Sed in contractione arteria recedit à tactu. Ergo ab ea percipi non poterit.

Adèd arrisit hæc ratio Galeno, ut in eam ferè sententiam fuerit adductus, sed antequam illam confirmet, præsupponit fundamenta duo, lib. 1. de dignoscend. pulsib. c. 3. 4. & 5. Primum est corpora quæ se tangunt, interdum mollior, & in superficie id efficiunt, id est, blandè ac leniter, ita ut tantum dicantur palpantia; vel cum violentia quadam se impellunt, comprimunt, & subintrant: & tunc quòd leuius & mollius est, impellitur atque euertitur, id verò quòd est durius & robustius, veluti subintrat, cedente molliori.

Secundum fundamentum est, quòd horum corporum recessus non eodem modo sunt: nam in iis quæ mollior se tangunt, recessus subito, & sine motu fieri potest; in illis verò quæ cum violentia quadam, non nisi sensim, & cum motu recedunt, ut illis discedentibus aliquid sensibile relinquatur, quo tempore vtriusque discedentibus vtriusque motus sentitur.

Hoc in vtre, folle, & vesica Galenus loc. cit. confirmat, summitate digitorum comparata vasi, arteria verò corpori comprimentis. His positus, arteria compressionem percipi posse asseuerat, quam sententiam confirmat Auic. loc. cit. explanant Vallesius 3. cont. 7. Cardanus lib. 1. com. tr. 1. c. 8. Munit Galenus cap. 5. de dignosc. puls. hac ratione. Tactus iudicat supra affectionem quæ illi imprimitur. Sed tam in dilatatione, quam in contractione arteriæ, summitati digitorum affectio imprimitur, videlicet compressio illius, & reditus ad pristinam sedem. Ergo sicuti percipit dilatationem, sic etiam percipiet contractionem. Patet minor, quoniam arteria, & extremas digitorum, sunt corpora quadam quæ se tangunt: atque id interdum fit leniter, ut in pulsu languido, & mediocri; interdum verò cum violentia quadam, ut in pulsu vehementi, & tunc arteria habet se veluti corpus durum, quòd digiti carnem impellit; extremas verò digitorum est veluti corpus molle & languidum. Quare arteriæ non solùm quando accedunt ad tactum, scilicet in distentione, sed etiam quando recedunt, scilicet in contractione, illi suas affectiones inducunt: quia quemadmodum in dilatatione caro digitorum comprimitur, veluti arteriam fugiens; sic etiam in contractione caro compressa concomitatur arteriam, cum ad pristinam sedem reuertitur, & hoc modo etiam contractio sentietur. Et non solùm tactus, sed etiam mens, ob defectum affectionis præcedentis eam percipit. Intellige tamen, dilatationem esse magis perspicuam, quando magis violenta est, & extrinsecus accedit.

Ex iis colliges duo. Primum est, contractionem non nisi in pulsu vehementi percipi posse, & adhuc apertius, si fuerit magnus, durus, & tardus, ex Fernelio 3. pathol. 7. post. med. Alij enim pulsus non ita summitatem digitorum comprimunt, sicut vehemens; quæ si non comprimatur, reditus, ad pristinam sedem percipi non poterit, ex Galen. cit. loc. præsertim 1. de dignosc. puls. cap. 8. quòd loco cit. significauit Auic. dum sic ait: Et licet hoc ita sit in plurimis tamen dispositionibus depresso non est percepta, & c.

Hoc modo intelligendus est Galenus lib. 1. de dignoscend. pulsib. cap. 9. dicens: 1. in quia tantam sentimus contractionem, quam distentionem, & c. Loquitur enim de pulsibus, qui & contractionem, & distentionem sensibus subiectam habent. Colliges secundò, distentionem non secundum omnes sui partes sensu percipi, quoniam propter partes subiectas; & circumuicinas, finis contractionis, & principium distentionis later, & interna quies, ex Gal. 1. de dignoscend. pulsib. cap. 8. 9. & 10. & lib. 3. sequenti, cap. 3. ante med. Quò loco docet, quanta sit huiusmodi pars quæ delitescit, & quòd non in omnibus est æqualis; etiam si Fernelius supra cit. loc. affirmet, vehementissimo pulsu, & valida manus compressione, etiam quietem internam percipi posse, quòd tamen mihi difficillimum non videtur: nam quietes cognoscuntur, ex Gal. 1. de dignoscend. pulsib. 9. & 1. de dis. puls. Sed obrudes: si cognoscuntur pulsib.

quietes, cur non cognoscitur tota dilatatio, & constrictio? Dic, quod non cognoscitur quies tanta, quanta existit, sed maior, 1. de dif. puls. 7. & 4. de dignoscend. pulsib. 1. Quare quies interna semper apparet maior, quam reuera sit, 1. de dignoscend. pulsib. 9.

His sic explicatis, quæres primò: Ex quibus partibus pulsus componitur? Dic, ex dilatatione, & constrictione tanquam ex partibus integrantibus: Nam quietes intermedie non sunt partes integrantes pulsus, & ipsius essentia, quod dubitans Galenus 4. de dif. puls. 5. soluit 1. de dignoscend. ul. & 1. de dif. 3. & 1. de diff. ubi respicitur. 1. Nam cum quietes non perinde intenduntur à natura, non videtur quod sint per se pulsus partes. Rursus pulsus per motum constituitur, lib. de usu puls. ad med.

Obstat primò: Quia differentie sumptæ à quiete, valde conferunt ad præfagia, 2. de præfag. ex pulsib. v. g. ex raro, vel crebro, cum inæqualitate vel æqualitate, ordine vel inordinatione, intermitente, vel intercurrente. Dic, licet sint partes per accidens, quia tamen ipsis mutatis indicatur magna variatio in virtute, vel usu, possunt esse in præfagio validæ.

Obstat secundò. Pulsus est operatio facultatis, cuius finis est refrigerare cor, quæ refrigeratio fit per quietes. igitur sunt partes per se pulsus. Dic, in quiete sequente systolen, non fit refrigeratio, quinimò excafactio noua & generatio fumorum, qui cognuit virtutem iterum dilatari.

Quæres secundò: Nam in omni pulsu detur duplex quies? Dic, in aliquibus quietes esse perexiguas, 2. de caus. puls. 3. & 2. de dif. puls. 5. vt in caprizante: in aliquibus credit Galenus 2. de præfag. ex puls. 8. quietes perdi, quod est miram. Instabis ex Gal. 1. de dif. puls. 3. Non fit vnus motus, nisi priore sedato. Dic, si sunt naturales, vel subsequitur præternaturalem naturalis, tunc datur quies intermedia.

Instabis secundò 8. phys. 65. profert Philosophus: si mobile est in B. & reficitur ad C. quiescit in B. quia si est in extremo alictius magnitudinis, aliud est instans in quo est super illud extremum, aliud in quo separatur ab eo: vnde cum inter duo instantia, sit intermedium tempus, quiescet. Dic, in eodem instanti est in B. & separatur: & hinc solues, si arteria mouetur ex A. ad B. & in B. non quiescit, mouetur, & sic nunquam est in fine motus. Dic, in B. non quiescit, & est in fine motus comparatiuo ad A. & com. cit. affirmat, quod motus eundi, & redeundi, habet quietem in motu voluntario, & in his quæ his duobus motibus mouentur, vt pulsus & com. 6. 2. Dic, quod demonstratio Philosophi intelligitur de motibus contrariis, principium & finem habentibus, non in successiuis, nec in duobus motibus, quorum alter est principium alterius. Lege Gal. de dif. puls. cap. 2. & Egidium Romanum in com. cit. loc. Arist.

QVÆSTIO XXXIX.

Vtrum decem pulsuum differentie sint assignandæ vt Galenus, & Auicenna asseuerant. Contra Fernellium, & Vallesium doctissimos.

Quoniam verò de pulsuum comparandis, aut amittendis differentiis, aucto aut minuto vsu, lib. 4. com. hist. 8. abundè exequuti sumus, nunc nihilo fecius proferemus plura eiusdem generis peculiaria, ne quid per incuriam in hoc argumento transiliamus, velut conuiuetes, quod nostros libellos non modò adiuuet, sed exornet. Igitur quia in medicina illustranda & perficienda solertissimum fuisse Galenum, & in cognitione huius doctrinæ sagacissimum omnes prædicant, idcirco ab eius scientia & obseruatione, pulsuum differentias hauriemus.

Hic ergo facundus auctor nouem constituit pulsuum differentias vt patet ex lib. de dif. puls. cap. 1. quas, siue differentias, siue genera, siue species, siue qualitates voces, nihil interest, ita docente Galeno, lib. cit. cap. 2. Prima differentia sumitur ex quantitate distensionis arteriæ, siue ex spatio in quo ipsa mouetur, & in vniuersum efficit pulsuum magnum, paruum, mediocrem: particulariùs ve-

ro iuxta tres dimensiones arteriæ, siue spatium in quo mouetur scilicet longum, latum, & profundum. hæ differentie consurgunt: ex longitudine, longus, breuis, & mediocris, ex latitudine, latus, angustus, & mediocris; ex profunditate, altus, humilis, & mediocris.

Secunda differentia desumitur ex qualitate permissio- nis arteriæ, id est; ex motore, seu robore virtutis: & fit pulsus vehemens, languidus, vel mediocris. Tertia ex tempore motus, & fit pulsus celer, tardus, vel mediocris. Quarta deprimatur ex essentia instrumenti, id est, ex modo substantiæ arteriæ, & fit pulsus mollis, durus, vel mediocris. Quinta deprimatur ex quantitate repletionis arteriæ, vel vacuitate, & fit pulsus plenus, vacuus, vel mediocris.

Sextam differentiam posuit etiam Galenus, licet non ex propria mente, vt patet ex 1. de dif. puls. cap. 24. quæ desumitur ex qualitate arteriæ, id est, calore, vel frigiditate in corde existente, & per vniuersa corpora arteriarum disseminato, & efficit pulsuum calidum, frigidum, vel mediocrem. Septima desumitur ex icuum interuallo, id est, ex tempore quietis, & fit pulsus creber, rarus, vel mediocris. Octaua desumitur ex consequentibus, & efficit pulsuum æqualem, vel inæqualem. Nona etiam desumitur à consequentibus, & efficit pulsuum ordinatum, vel inordinatum. Vltima desumitur ex consonantia, vel dissonantia, & fit pulsus eurythmus, arythmus, vel medio carens.

Sed cur Rhasius 10. ad Almans. 32. & Alzaharaius scilicet 7. cap. 1. & Halyabbas 7. theoric. 2. & Ishaac 7. theoric. 3. & Paulus lib. 2. cap. 12. numerant decem genera? & lib. ad tyrones, septem? Auerrhoës 4. collig. 17. septem: & Auicenna loc. cit. nouem? Dic, Galenus, & Auerrhoës considerant species exquisitas pulsuum, quæ sumuntur ab essentia, vel consequentibus essentiam. Rhasius & Paulus etiam species, quæ vtrunque faciunt ad cognitionem medici. Auicenna vti ingeniosus, credit ordinatum, & inordinatum sub æquali comprehendere.

Galenus pulsuum calidum, & frigidum: non ex propria mente collocavit: nec obstat ipse lib. 1. ad Glauc. c. 5. Vbi dixit, pulsuum in febre tertiana esse magnum calidum, &c. Quoniam verbum illud calidum, expungendum est; vel dic, differentiam pulsus non significare; sed potius qualitatem arteriæ, (per febres enim tertianas arteriæ maximè calidæ esse solent) quoniam caliditatem, & frigiditatem, sine arteriæ motu percipere possumus. & idcirco à differentiis pulsuum sunt ablegandæ, vt aduertit Galenus 4. de dignoscend. pulsib. cap. 2. ante med. § Quando ergo existit plenus, &c. & cap. 3. parum post initium: & sic potius ad caloris modum sunt referendæ, cuius gratia pulsus harmonia constituitur.

Neque obstat Galenus lib. de pulsib. ad tyron. cap. 7. vbi quintam, & sextam recensens, vltimam omisisse videtur. Sed hunc auctorem ea causa id fecisse dicendum est quoniam ibi solum simplices, & non compositas contemplatur differentias: aliarum autem non fecit commemorationem, quoniam sunt accidentariæ, sicut & quarta quæ durities, & mollities sine motu percipi possunt, vt Gal. aduertit loc. cit. cap. 3. quam vt reliquis magis accidentariam prætermisit, vt notârunt Niculus ferm. 2. tract. 5. distinct. 2. cap. 4. Valleriola 3. loc. com. cap. 9.

Auerrhoës loc. cit. asseuerat, septem ex illis esse essentielles, & dignas consideratione, quum ex motu, & quiete pulsus desumantur, & non ex aliis; tres verò, quartam, quintam, & sextam, esse accidentarias. Et licet hoc verum sit, indigent tamen cognitione; quæ enim à statu arteriæ desumuntur, ad artis vsuum summoperè conferunt. Quare vehementer mitior Valles, 3. cont. 4. qui octo connumerat, quintam & sextam parui faciens: fortè insequitur Fernellium 3. pathol. cap. 1. qui quintam & vltimam omittens, solum octo pulsuum differentias constituit, quum non solum differentie à substantia, sed ab accidenti aliquo medicis vsibus sint dignæ. Quare de iis omnibus sigillatim disputandum.

Prima differentia efficit pulsuum longum, & reliquas prædictas differentias; iuxta differentiam dimensionum: quando enim pulsus naturalis est, in his omnibus mediocritatè seruat;

seruat; quando verò ab statu naturali recedit, aut secundum aliquam harum dimensionum, aut secundum omnes deficit, aut excedit: & cum in qualibet dimensione sint tres pulsuum differentie, nouem erunt simplices differentie pulsuum, desumptæ ex quantitate distensionis, aut contractionis, vt dictum est, & Galenus docet 2. de dif. pulsib. cap. 6. ad fin. ex quibus per combinationem, viginti & septem consurgunt.

Combinatio autem in hunc modum fieri debet, quod duæ dimensiones priores quietæ maneat, postrema verò tripliciter immutetur. Ex his omnibus differentiis solum prima, & postrema nomen habent, quoniam prima dicitur pulsus magnus, & est pulsus secundum omnem dimensionem auctus. Postrema dicitur paruus, & est pulsus secundum omnem dimensionem imminutus, nisi velimus, pulsus illos in quibus longitudo reliquas dimensiones excedit, graciles vocare. Si verò reliquæ dimensiones longitudinem excedant, crassos & turgidos: si verò nec superent, nec superentur, moderatos appellare possumus. Hoc modo docet Gal. lib. 1. de dif. puls. cap. 4.

Longus pulsus dicitur ille, qui plures ferit digitos quam par sit, & in quo sensibilis motus longitudo naturalem excedit, vt notat Galenus lib. 1. de præfag. ex puls. cap. 3. ad init. siue hoc sit in homine temperato, siue in intemperato, vt inter omnes primus aduertit Niculus ferm. 2. tract. 1. dist. 2. cap. 4. Nam in qualibet temperie intemperata considerandum est medium temperatum in illa. Ex quibus constat, summa cum ratione reprobasse Galenum illos, 3. de dignoscend. puls. cap. 2. ad init. qui pulsuum longum appellabant eum, qui quatuor ferit digitos; breuem verò qui vnum, aut duos.

Neque infles, ex hac doctrina colligi posse, aliquem tempore sanitatis breuem posse habere pulsuum, & in morbo moderatum, vt si sanguineus breuem habeat pulsuum, respectu moderati eiusdem naturæ, & per habitum resolutum sibi in longitudine pulsuum moderatum comparat. Dic, quod duplex est moderatum, alterum per naturam, & sic pulsus est naturalis, alterum per morbum, & hic pulsus non erit naturalis qua ratione optimè Galenus lib. 1. de caus. puls. cap. 9. ad init. dicebat, non omne id quod moderatum est, esse naturale.

Vt verò huius pulsus causæ adamussim explicentur aduerte cum Gal. 2. de caus. puls. cap. 13. post med. Pulsuum longum in duplici esse differentia, alter est longus per excellentiam, id est, tenuis & gracilis, qui pilum, aut fidem seu chordam citrare representat, cuius causa est ingens durities instrumenti cum facultatis imbecillitate coniuncta, vt loc. cit. cap. 6. Auicenna confirmat. Alter est longus absolute, & propriè, in quo tantum longitudinis dimensio concipitur, cuius causa est corporum arterias contegen- tium tenuitas, aut leuitas, ex Gal. lib. 4. de caus. puls. cap. 24. Ex iis constat quod pulsus breuis erit, qui pauciores ferit digitos, ex Gal. 1. de præfag. ex pulsib. cit. Cuius causæ sunt, aut corporum crassities, aut pondus corporum superpositum, ex Gal. 2. de caus. puls. cit.

Quid autem præfagiat pulsus longus, docet Galenus lib. 1. de præfag. ex pulsib. cap. 3. ante med. & in fin. dicens, quod si fuerit longus per excellentiam, & remissus, id est, tardus, morbum frigidum esse indicat, si verò absolute & propriè, morbum esse calidum significat, ex Gal. cit. ad init. Perpetuè tamen virtutis imbecillitatem, humidi consumptionem, & lapsum in hecticam præostendit, & in senibus non est adeò perniciosus. Sicut pulsus absolute longus non est valde periculosus; maciem enim ostendit, quam importunus calor, vel siccitas, vel tenuis victus efficere possunt.

Latus pulsus dicitur, quotiescunque obliquæ, & laterales arteriæ partes, prominentiores, & sublimiores apparent, & carnem plus ferunt extensiuè, quam sit pulsus hominis temperati. Angustus verò est è contra. Causa lati pulsus est latitudo loci ambientis arterias, aut pondus corporum supra existentium, & idcirco in senibus propter rugas, & in hydropicis ob pondus contingere solet. Cuius causa est arteria vacuitas, quando quantitas aëris non ingreditur, quæ arteriam attollere, sed solum collateraliter

A extendere possit. Præfagiat pulsus latus euacuationes decretorias; & ex consequenti angustus naturam non esse intentam euacuationi indicat, ex Gal. 2. de caus. puls. cap. 13. in med. Insuper latus pulsus alicquam humoris copiam præostendit, præsertim si altitudini sit coniunctus, vt Auic. citato loco prædixit.

Altus pulsus dicitur, quando arteriæ superficies clariùs perferitur, quam reliquæ dimensiones secundum latitudinem, & longitudinem. Humilis verò appellatur, quando altitudo strictius sentitur, ex Gal. 2. de caus. puls. cit. & ex Nicolo ferm. 2. tract. 5. dist. 7. cap. 4. Huius causa est feruens humor in corpore abundans, qui cum impetuoso motu moueatur, crisis principium præostendit, ex Gal. ibi. Qui etiam excretionem per aluum manifestè demonstrat, docente Gal. 3. de crisib. cap. 1. in med. §. Quod si pulsus undosus, &c.

Magnus pulsus ille est, qui à naturalibus tribus dimensionibus ex æquo auctus existit; non quod in iis dimensionibus pares motus existant, sed iuxta proportionem sanã, ita vt longitudo altitudinem vincat, altitudo verò latitudinem. Sunt & reliquæ species magni pulsus: Nam est pulsus magnus exquisitus, quando videlicet dictæ dimensiones augmentur, non tamen iuxta sanam proportionem. Et est minus exquisitus, quando hæ dimensiones inæqualiter crescunt, v. g. si plus crescat latitudo, minus altitudo, & adhuc minus longitudo. Pulsus verò qui in vnica tantum dimensione accreuerit, non meretur nomen magni, vt supra ex Gal. dictum est 1. de dif. cap. 4.

Causæ huius pulsus vt plurimum sunt continententes omnes tres, scilicet vsus adauctus, robor facultatis, & instrumenti obedientia, ex Gal. 1. de caus. puls. 5. ad fin. Inter alterantes sunt, quæcumque continententes intendere possunt; vt cibus, vinum, motus, & alia huiusmodi: plus enim pendet pulsus magnus ex vsus augmento; quam ex aliarum duarum causarum incremento, ex Gal. 1. de præfag. ex puls. cap. 7. quo loco, & 3. de caus. puls. c. 3. & 3. de præfag. ex puls. cap. 2. per magnum, intelligit maximum. Magnus indicat incrementum caloris, sed non magnum, 3. de præfag. 2. & vacat periculo, 2. de præfag. 5. Maximus aliquando nil mali indicat, immò apparet in tutis, si cum salubri arteriæ statu coniungatur, alioqui periculosus est. Indicat pulsus magnus cum robore, crudorum humorum coctionem; cum debilitate verò augmentum putredinis significat. 1. de præfag. ex pulsib. cap. 1.

Si quæsieris: num pulsus magnus semper postulet virtutem fortem? Galenus 1. de caus. puls. 5. & Auicenna loc. cit. respondent affirmatiuè. Contrarium videtur affirmare: 1. de præfag. ex pulsib. 1. de dignoscend. 1. & 4. de dignoscend. 1. & 1. de caus. 8. & 4. de caus. 13. & apud Actuarium 1. meth. 9. Quibus locis magnum pulsuum fieri à virtute debili affirmant.

Dic, aliud est pulsus magnus, aliud maximus. Hic semper fit à virtute forti, 1. de dignoscend. 4. quia non potest extremè distendi arteria, nisi virtus valeat. Dic secundò. Pulsus magnus potest fieri à virtute debili absolute tali, & non respectiuè, quando arteria fuerit valde mollis: in quo casu virtutis simpliciter debilis potest arteriam extendere, ad faciendum pulsuum magnum. Quare auctoritates primæ, quod pulsus magnus fit à virtute forti, sunt intelligendæ, si arteria non fiat mollior moderato; vel de forti virtute respectiuè, quæ licet simpliciter sit debilis, quia tamen potest arteriam ob obedientiam in amplum spatium extendere, fortis appellari potest.

Paruus pulsus est ille, qui in omnibus dimensionibus est imminutus. Eius causas, vel vsus imminutus, vel facultatis imbecillitas, vel instrumenti durities, vel omnia simul, ex Gal. lib. 1. de præfag. ex puls. cap. 2. & 1. de caus. puls. 1. in med. Idem docet Paulus lib. 1. cap. 12. post med. §. Contrariis autem, &c. Inter hæ tamen causas præcipua est imbecillitas virtutis, ex Auic. loc. cit. cap. 6. in med. Nam debilitas, vel paruitas, sunt motus extensiuus, plus à facultate, quam ab vsu, & instrumenti dependentes.

Indicat hic pulsus caloris diminutionem, quando tarditatis, & raritati coniungitur; aliter arguit augmentum vt constat in hecticis, & phrenitide. Nota tamen ad praxim,

in crassis, & pueris, licet appareat paruus, non debemus interdicerere vacationem: apparet enim in pueris paruus, ob paruitatem arteriæ: in crassis, ob causas dictas, 1. de præfag. ex pulsib. cap. 3.

Si fuerit pulsus paruus, & mollis, est maxime periculosus, ex Gal. 2. de præfag. ex pulsib. c. 5. in med. summam enim indicat virtutis debilitatem, quæ arterias, etsi molles distendere non potest.

Secunda differentia Auicennæ, est illa, quæ desumitur ex qualitate percussionis arteriæ, id est, ex robore virtutis, quod Medici contentionem appellant, & efficit pulsuum vehementem, languidum seu debilem, & mediocre. Robustus ergo, seu vehemens pulsus, (omissis aliorum opinionibus, quas proponit, & reprobat Galenus lib. 3. de dif. puls. cap. 2.) ille est, qui validè digitos ferit, languidus verò seu debilis, è contra. Sic docet Gal. 1. de dif. puls. cap. 6. & lib. 3. seq. cap. 1. in med. & Fernel. 3. patholog. cap. 1. Mediocris verò est in medio, ex Gal. 1. de caus. puls. cap. 8 in med. & sic vehemens pulsus erit ille, qui vehementer tactum impellit, euertitque digitorum pulpas, ex Galen. 4. de dignoscend. pulsib. cap. 1. Quo tamen pacto pulsus vehemens separetur à magno, celestissimo, vibrante, & duro, eleganter docet Galenus 4. de dignoscend. pulsib. cap. 1. in init. §. Neque enim parum, &c.

Vehementis igitur pulsus causæ sunt, robusta facultas, quam in singularum partium temperamento commodo consistere monuit Galenus lib. 1. de præfag. ex pulsib. cap. 4. in init. & lib. 3. sequenti, cap. 8. in med. Hic vsum adauctum, & instrumenti obediendum prærequirit, ex Gal. lib. 1. de caus. puls. cap. 4. Indicat robustam facultatem, & idè euacuationem vlque ad animi deliquium tolerat, ex Gal. 9. meth. cap. 4. Quare ægris secundæ valetudinis spem pollicetur, & nihil mali demonstrat, dummodo cum salubri arteriarum statu coniungatur: nam cum insalubri, periculosus est, ex Gal. 2. de præfag. ex pulsib. cap. 5.

Debilis pulsus à facultate semper imbecilla emanat, docente Gal. 1. de præfag. ex pulsib. cap. 7. ad init. Idem docet Paulus lib. 2. c. 12. post med. §. Pulsus autem, &c. Hic exitium ostendit, vehementem enim virtutis imbecillitatem significat; quæ si ex diuturno morbo fuerit contracta, efficit pulsuum tardum absente febre; si verò hæc adsit, crebrum, atque velocem. Si autem per se debilis non est, sed aliqua causa natura impedita, atque oppressa, quemadmodum in magnorum vasorum insigni obstructione, repentina præcordiorum conuulsione, malignis, pestilentibusque febribus contingere solet; tunc pulsus debilis eundem tenorem non seruat, sed inæqualis est.

Causæ non naturales pulsus vehementis, sunt omnes illæ, quæ continentes intendere valent, vt cibus, vinum, exercitium, ira, & alia huiusmodi, quæ à Galeno referuntur lib. 1. de præfag. ex pulsib. cap. 8. At vehementia ab his vehementioribus causis suborta citò perit, quoniam aduentitia qualitas citò deperditur, ex Gal. 3. de temper. c. 4. ante med. & Arist. 1. de partib. animal. cap. 2. post med.

Sed antequam ad tertiam differentiam pulsus explicandam accedamus, duo sunt prius necessariò expendenda. Primum, Quis sit pulsus naturalis? Dic, quod hic tribus modis potest considerari: vno modo absolutè & simpliciter, quia est causa & norma reliquorum, & hic solum inuenitur in ætate temperata, bono habitu, regione & tempore temperato. Secundo modo dicitur naturalis, non absolutè, sed respectu huius vel illius naturæ, quæ vel biliosa, vel pituitosa est, vel ratione ætatis, quæcumque ea sit, vel temporis, vel regionis ratione. Postremò vocatur naturalis, respectu huius hominis particularis. Auic. loc. cit. c. 4. præscribens pulsuum naturalem absolutè, dicit quod in prædictis differentiis medium debet seruari: id enim quod naturale est, moderatum est; immoderatum autem, est præter naturam, ex Gal. lib. de dif. morb. cap. 2. & 2. de dif. respirat. 2. & 2. aph. 51. Quoniam naturale operationes naturales solum respicit, & conseruat; præter naturam verò & immoderatum, nimium est & corrumpit, Quare pulsus naturalis debet esse medius inter paruum & magnum, velocem & tardum, rarum & frequentem, durum & mollem; modò sit æqualis, boni ponderis, & vehemens.

Secundum. An semper vehemens pulsus sit naturalis? Dubitationem proposuit Gal. lib. 1. de causis, c. 4. Nam pro parte affirmatiua facit, quod vehemens pulsus sit à robusta facultate vitali, quæ quod robustior, èd vehementior pulsus emanat, quæ nihil præstantius excogitari potest. Ex altera parte obstat aliud argumentum, quod est huiusmodi. Pulsus naturalis absolutè, & simpliciter, in corpore temperato debet reperiri. Sed datur vehemens pulsus, qui non reperitur in corpore temperato, quum secundum naturam se habet, sed solum quando febris afficitur, vel ira, aut propter vini potum. Igitur cum hæc vehementia ex causa violenta, & præter naturam emanet, non erit pulsus naturalis.

Vallelius lib. 3. cont. 11. sic difficultatem soluit: Vehemens pulsus ex robore virtutis emanat, & tunc quod vehementior, èd est magis naturalis, & præstantior: Quando tamen ex conatu & impetu vehementia oritur, tunc vehementia est præter naturam: omnes enim virtutes virgente necessitate impetum capiunt, vt Galenus ait, 4. de caus. puls. cap. 2.

Hæc tamen responsio est contra Galeni mentem, & nullius momenti: Hic enim lib. 1. de præfag. ex puls. c. 7. vehementia pulsus semper esse familiarem virtuti robustæ asseuerat. Igitur quocumque modo pulsus vehemens fiat, semper ex robore facultatis vitalis scaturit, & erit secundum naturam, vt loc. cit. cap. 4. asseruit Auic. Nec enim pulsus vehemens aliquando erit præter naturam, quia à causa violenta ortum ducit, quæ facultatem vitalem cogit ad capiendū impetum; alioqui euacuationes omnes quæ à causa morbosa, & violenta excitantur, & vtiliter promouentur à natura, essent præter naturam: quod fateri, absurdum est.

Tertia differentia desumitur ex tempore motus, & efficit pulsuum celerem, tardum, & mediocre. Celer pulsus verè, & propriè ille erit, qui impetum motus celerem habet. Tardus è contra. Celer verò tempore, ille dicitur, qui breui tempore motum absoluit: tardus: contra, ex Auic. loc. cit. & 1. de dif. puls. cap. 4. & 7. Ratio est, quoniam celeritas, aut tarditas motus, expendenda non est ex temporis, vel interualli quantitate, vt philosophi faciunt, docti ab Aristot. lib. 6. physic. 2. in init. id ratione indagantes, sed potius modicè, & sensibiliter, ex ipsa motus qualitate, vt latè docet Galenus. 2. de dignoscend. pulsib. cap. 4. & lib. 3. cap. 2. Quam etiam difficultatem proposuit lib. 3. de caus. puls. cap. 2. ad fin. vt Vallelius 3. cont. 8. explicuit eleganter

Causæ huius pulsus robori facultatis tribuuntur, simul & adaucto vsui, & instrumento molli, ex Gal. 1. de caus. puls. c. 4. & 5. & 1. de præfag. cap. 2. Præfagium huius pulsus proponitur à Galeno 1. de præfag. ex pulsib. cap. 5. Quo loco celerem pulsuum indicare caliditatem, tardum verò frigiditatem asseuerat. Explicat ingenuè Valleriola 3. loc. com. cap. 9.

Quarta, quinta, & sexta differentia, accidentales sunt. Nam prima quæ desumitur ex modo substantiæ arteriæ; & efficit pulsuum mollem, & mediocre, accidentalis est, ex Gal. lib. de pulsib. ad tyron. cap. 3. Sicut & alia, quæ ex quantitate plenitudinis arteriæ depromitur, & efficit pulsuum calidum, frigidum, vel mediocre, etiam est accidentalis, ex Gal. 2. de dif. puls. c. 24. Quia hæc differentia neque ab essentia motus, neque à consequentibus ipsam desumuntur, & idè istarum præfagia non magnam certitudinem sortiuntur.

Aduerte tamen, quod mollities & durities arteriæ, multò minùs accidentalis est, quàm aliæ differentia: quoniam hæc qualitates multò meliùs motu percipiuntur quemadmodum quinta. Nam de pulsui duro loquens Galenus 1. de dif. feb. cap. 7. post med. & lib. 3. de caus. puls. c. 7. in fin. & 3. de præfag. cap. 6. in med. reprobat Archigenem, quoniam pulsuum durum metaphoricè vocabat insuauem, & molestum. quoniam in hoc significato omnis febrientium pulsus esset durus. Et reprobat hac ratione, quoniam pulsus durus est proprium obiectum tactus, & sic in propria significatione, pulsus durus ille erit, cui tactus cedit; mollis verò è contra, qui tactui cedit, vt constat ex Gal. loc. cit. & 1. de dif. puls. cap. 6. & 4. simpl. cap. 4. in med. & c. 5. seq. Quod si interrogés: quo pacto pulsus durus à vehementi distinguatur? Respondet Galenus lib. 4. de dignoscend. pulsib. cap. 1.

cap. 1. post med. Quod vehemens euertit vniuersos digitos, sicuti ventus calidus, non tamen perforat, aut pungit: pulsus autem durus, instar lapidis qui lentè mouetur, non valet euertere digitos, sed veluti premit, contendit, & perforat.

Pulsus duri, & mollis causæ eleganter traduntur ab Auic. loc. cit. cap. 6. post med. & 1. 4. tract. 2. cap. 1. ad fin. & cap. 2. post med. & accipit à Galeno 1. de dif. feb. 5. & 1. de caus. puls. 9. & 1. de præfag. ex puls. 4. ante med. Quare Auic. loc. cit. cap. 2. asseuerat, pulsuum durum non esse proprium febrium, sed quod interdum accidit illis ob dictas causas: & Gal. cit. feb. affirmat, quod pulsus durus nulli conuenit febris: nam de ratione febris, solum est calor, & ex accidenti siccitas; quare etiam si siccitas cum calore coniuncta sit, rarissimè tamen tanta est, vt arterias, & reliquas partes solidas exsiccate possit, ita vt hac ratione pulsus durus efficiatur: quamuis enim in hecticis febribus sit pulsus durus, non tamen semper, sed quando ad marcorem accedunt.

Pulsus ergo durus tripliciter fit, vel propter constrictionem, siccitatem, vel tensionem, vt docuit 1. de præfag. ex pulsib. c. 4. ad med. vbi per constrictionem intelligit concretionem. Aduerte tamen, quod concretio, & multò magis siccitas pulsuum durum reddunt, tensio verò potius pulsuum renitentem, quàm durum, ex Gal. 5. simpl. c. 5. Rursus concretio à frigore fit; tensio verò ex inflammatione, scirrho, aut ex aliqua dispositione neuorum, qualis per inflammatorias affectiones concitari solet; insuper ex epilepsia, conuulsione, tetano, & reliquis: siccitatem verò multa efficiunt, vt immodicæ euacuationes, ingens fames, febres ardentes, & heclicæ.

Pulsus durus præfagit siccitatem, tensionem à plenitudine humorum vel flatuum concitatum, & aduersionem. Quæ tamen harum causarum vigeat faciliè ex iis quæ præcesserunt, vel adfunt, venaberis. Mollities verò arteriarum in statu secundum naturam, immodicum vsum portionis, aut humectantis cibi significat, quæ ipsa frequenter ex balneis, ingluuie, & orio scaturit: in statu verò præter naturam, præfagit hydropem, cachexiam, immodicum somnum, peripneumoniam, viscerum œdemata, & alia quæ à seroso, pituitosoque humore oriuntur, qui irrigandi arterias, & eas humectandi sortitur facultatem.

Pulsus plenus, & vacuus, ab Herophili sectatoribus fuit inuentus, vt notat Galenus 3. de caus. puls. c. 9. ad fin. Quam etiam differentiam constituit Archigenes, vt docuit Galenus 1. de dif. puls. cap. 6. qui pulsuum plenum vocabat, qui plenior arteriam ostendit; vacuum verò qui arteriæ eleuationem facit bullosam, ita vt impressio digitorum vacua occurrat. Quare Galenus lib. 3. de præfag. ex pulsib. cap. 6. in init. dicit, huius pulsus notionem esse euidentem, illius tamen notitiam nulli sensui representari: qua etiam ratione Galenus 1. 4. de dignoscend. pulsib. cap. 2. & 3. latissimè ostendit, nullam esse differentiam pulsus, quæ plenum & vacuum constituat. Nam vel pulsus dicitur plenus, propter quantitatem substantiæ, vel qualitatem, vel facultatem spiritus: quam rationem insinuat Galenus 3. de dif. puls. cap. 6. multo post med. §. Communia igitur, & generalia hæc sunt, &c. Non propter multam quantitatem substantiæ, id est, quia multam substantiæ materiam contineat, respectu illius qui contineat paucam, sic enim efficietur pulsus magnus, vel paruus. Nec etiam propter facultatem, siue vigorem spiritus, quoniam hoc constituit pulsuum vehementem siue languidum. Neque similiter propter qualitatem substantiæ: nam cum arteria non possit esse inanis, illa quæ continet sanguinem, dicitur plena, ad differentiam illius quæ continet spiritum. Sed hoc est falsum, & contra Galenum lib. quod sanus in arteriis contineatur, ferè per totum. Ergo non est differentia pulsus pleni, nec vacui.

Adde quod tactus non possit percipere, nec deprehendere quantitatem, aut qualitatem materiæ in arteriis contentæ, vt constat in vitæ, & vesicæ. Accedit quod arteria est in perpetuo motu, quare ex dispositione illius facta molliori, aut duriori, hoc solum percipi potest: alioqui aliæ pulsus differentia essent constituenda, videlicet albi &

nigri, dulcis & amari, vt latè Galenus prosequitur locis citatis. Neque obiicias Galenum 1. de dif. puls. c. 3. & Auicennam 2. 1. doct. 3. sum. 1. c. 1. qui pulsuum plenum, aut vacuum constituunt: nam hi vniuersaliter pulsuum contemplantur & perpendunt, cum tamen particulariter enarrari non possit. Idem de pulsu calido & frigido dicendum, qui potius ad modum caloris, cuius gratia pulsus fit, quàm ad differentiam pulsus debet referri.

Septima differentia est illa, quæ ex ictuum intervallo, siue ex tempore quietis desumitur, & efficit pulsuum crebrum, rarum, & mediocre, ex Gal. lib. de pulsib. ad tyrones, cap. 4. Quo loco aduertit Galenus, quod tempus illud in quo quiescit arteria, nihil interest, siue quietem, siue interuallum, siue contractionem voces: idem docuit 1. de dif. puls. cap. 7. Ictum verò vocat arteriæ motum tactui occurrentem; quare pulsus ex ictuum intervallo compositus est.

Aduerte tamen, quod etiam si ictus generaliter quandam distentionem significet, aut contractionem propriè tamen ictus dicitur ea distentio, quæ cum ictu, aut violentia quadam fit, ex Gal. 4. de dignoscend. puls. c. 1. Quapropter post medium illius capitis cõcludit, ictum propriè solum esse pulsus vehementis: pulsus verò duri, si vehementes non sint, non poterunt hunc ictum efficere. Idcirco ille pulsus, cui longum est quietis tempus dicitur rarus; cui breue, creber; cui medius, moderatus, vt protulit Paulus lib. 2. c. 12.

Creber pulsus causæ sunt facultatis imbecillitas, instrumentorum durities, & vsum adauctus, docente Gal. lib. 1. de caus. puls. cap. 9. & 11. in med. Idem docuit Auic. cit. loc. cap. 6. §. Quod si fuerit virtus debilis. Rarus imminutum vsum significat, ex Galen. loc. cit. & Nicolo ferm. 2. tract. 5. dist. 1. cap. 9. Sicut creber maximam fuliginem, & excrementorum copiam significat, ex Gal. 2. de præfag. ex pulsib. cap. 2.

Octaua differentia efficit pulsuum æqualem, & inæqualem, de quo in sequenti questione. Nona reddit eum ordinatum, & inordinatum, quam sub æquali, & inæquali comprehendit cit. loc. refert Auicenna. Vltima differentia desumitur ex rythmo, consonantia, seu proportione, id est, ex pondere temporis motus ad tempus quietis: nam omnibus pulsibus inest modulus, quem Græci rythmum vocant, Latini proportionem, Arabes pondus appellant, alij vocant consonantiam, concentum, concinnitatem, aut numerum.

Est autem proportio duarum eiusdem generis quantitarum, vnius ad alteram habitu, modò in his sit aliqua dissimilitudo: quare rythmus docente Galen. 1. de dif. puls. c. 7. in fin. & lib. 3. de dignosc. pulsib. c. 3. est comparatio temporis motus ad tempus quietis, vel est motus contractionis & distentionis ad inuicem proportio. Hæc autem proportio similis est proportionibus musicæ: & sic Auic. loc. cit. dicebat: Et debes scire, quod in pulsibus reperitur natura musicæ: & parum infra dicebat: Et pondus hoc est in quo cadunt proportionibus musicæ, &c. Idcirco ille pulsus, qui rythmum seruat, dicitur Eurhythmus, qui est peculiaris. & naturis, & ætatibus, & sexui, & tempori, & regioni. Ille ergo pulsus qui proprium, & naturalem seruat rythmum, dicitur Eurhythmus, hoc est, æqualis, optimus & bonus, qui in rythmo, seu proportione nullum habet vitium, etiam si iuxta subiectorum varietatem euariet, ex Gal. lib. 1. de dif. puls. c. 9. Qui verò ipsum labefactat, & vitium habet, dicitur Arrhythmus, id est, sine rythmo. Cum verò rythmus duplex sit, alter naturalis, qui indiuisibilis est, alter non naturalis, de huius multiplici specie lege Galenum lib. 1. de dif. puls. c. 9. Quas omnes differentias accuratè explicuit Iacobus Laeuellius in suo eleganti de pulsib. libello.

QUESTIO XI.

Verum nona differentia pulsus, æqualis est inæqualis, sit admittenda?

Respondeo quidem Basilius episc. 80. dum Eustachium Medicum alloquitur, plurimum collaudat Medicinam, quia sanitatis princeps est, siquidem vita, omnium res pretiosissima, circa eam dolorosa est, & plurimis miseris obstat

obscita: Nam, vt ipse inquit *quest. 55. Quemadmodum singule artes in auxilium nobis ad naturæ debilitatem à Deo donata sunt, veluti agricul. uaq. textoria, & edificatoria, sic etiam medicina.* Nam cum corpus nostrum variis affectibus expositum, variis detrimentis affligatur, ars medica à gubernante totam vitam nostram Deo concessa est, vt inter omnes variæ lectionis vir, Iacobus Simanca, ex veterum, & iuniorum mente confirmat eleganter *lib. 1. collect. uxor. de re publica, c. 12.* Hæc omnium præclarissima ars ad conferuandam sanitatem, morboque depellendos, & viscerum morbos, rimando, nullo alio præstantiori nititur signo, quam pulsus, cui vt maximè veridico, fidem esse adhibendam inculcat Galenus *lib. de curand. rat. per sing. mis. cap. 13.*

Huius ergo minimè fallacis signi, alia differentia sunt adamussim explanandæ, & præsertim nona, quæ circa æqualem & inæqualem pulsum versatur. Quamuis autem plurima de inæqualitate, eiusque differentiis *lib. 2. in com. hist. 12.* prædixerim, tamen modò dicendum, quòd pulsus vel est æqualis, vel inæqualis, ordinatus, vel inordinatus. Æqualis, vel seruat paritatem in omnibus differentiis dictis: vt in magnitudine, celeritate, & reliquis, & tunc absolute æqualis dicitur; & fit quando subsequentes pulsationes priori in omnibus similes existunt: Vel vnã tantum seruat paritatem, & dicitur æqualis secundum quid, quia tantum secundum eam æqualis dicitur, veluti quem subsequentes pulsationes, in sola magnitudine, vehementia, & celeritate, aut in aliquibus horum priori similes sunt, ex Gal. *cit.* & ex Paul. *lib. 2. cap. 12.*

Pulsus inæqualis, vel est ordinatus, vel inordinatus. Inæqualis ordinatus ille est, qui seruat paritatem in circuitu: Inæqualis, qui nullam seruat circuitum, dicitur inæqualis inordinatus, ex Gal. & Paulo *citatis.* Aduerte tamen, ex supradictis auctoribus, & Gal. *1. de dif. puls. cap. 11* quòd pulsus inæqualis ordinatus, vel est ita simpliciter dictus, quia seruat paritatem in circuitu; vel dicitur talis per circuitum, quia videlicet duos, vel plures circuitus impates habet, quos alij circuitus insequuntur ipsi respondentes, est enim circuitus, eiusdem ad idem reditus, vt Galenus docet *1. apb. 12.*

Sed dabium esse potest non exiguum, quomodo Galenus *cit. loc.* pulsum inæqualem vocet ordinatum, vel inordinatum: quoniam pulsus æqualis, ordinatus est sicuti enim æqualitas naturæ est familiaris, sic etiam & ordo, vt ait Galenus *2. de caus. puls. c. 14. & 2. de præfag. ex pulsib. c. 21.* & Galenus affirmat *3. cris. cap. 10.* quòd quando natura valet, & suis legibus operatur, semper motus illius est ordinatus & determinatus. Igitur cum in pulsu æquali facultas naturalis dominetur, neque plurimum irriteretur, & instrumentum rectè sit dispositum, & obediatur, tunc motus illius non solum æqualis, sed ordinatus erit. Accedit, quòd *lib. cit. cris. cap. 9.* ipse Galenus asseuerat, in declinatione vniuersali pulsum esse vehementiorem, magis æqualem & ordinatum, quia facultas valet, & vincit: contra autem in falsa declinatione pulsum esse inæqualem, languidum, & inordinatum.

Solue dupliciter, & dic, ordinem dupliciter sumi. Vno modo communiter, & nihil aliud dicit, quam habitudinem posterioris ad prius, & tunc pulsus æqualis dicitur ordinatus; nam in prioribus pulsationibus considerantur priores, & posteriores, & quando seruant paritatem inter se, & proportionem, non solum æqualis, sed ordinatus potest appellari. Secundo modo sumitur propriè, pro habitudine, & dependentia posterioris à priori, quæ sunt diuersa, & inter se proportionem in circuitu habent; sicuti sumitur ab omnibus Medicis, quum de pulsu ordinato disceptant; & hoc modo solus pulsus inæqualis dicitur inordinatus, & ordinatus; nam in ipso paritas, & imparitas circuitus considerantur.

Non minor difficultas est: An pulsus ordinatus sit præstantior inordinato? quoniam Galenus *lib. de pulsib. ad tyron. cap. 11. tit. de puls. lethargicorum,* pulsum inæqualem inordinatum, maiorem noxam significare asseuerat, quam pulsum inæqualem ordinatum: & *lib. 2. de præfag. ex pulsib. cap. 21. & 2. de caus. puls. 24.* ordinem, naturæ maximè familiaritatem esse asseuerat. Pro altera parte videtur, quòd pulsus

A inordinatus sit præstantior, ac minùs malus: ordo enim causam fixam, perpetuam indicat, & constantem; ordinis autem perturbatio causam variam, mutabilem, & quæ facile corrigitur, significat.

Galenus *lib. 2. de præfag. ex pulsib. cap. 21.* soluit difficultatem, asserendo ordinem in pulsu non esse potioris ordinis perturbatione, nec simpliciter, nec in eodem genere, sed distinctione adhibita: nam ordo ex natura sua nec indicat bonum, nec malum, sed certum euentum præostendit, quum habeat causam fixam, & constantem: quare si cum bonis signis appareat, bonum significat; si cum prauis, periculum præfagit. Ordinis autem perturbatio cum habeat causam variam, incertum iudicium præfagit: quando enim fit ad melius mutatio, minuit periculum; quando ad peius, illud augere solet. Quapropter ordinatus non simpliciter est melior, nec deterior. Lege Vallesium *3. com. cap. 5.*

Siquidem autem de pulsu æquali, & inæquali disceptauimus tempus est vt nomina pulsum inæqualium in vnica, vel pluribus pulsationibus proponamus. Primus est qui vel non habet nomen, vel dicitur inæqualis continuus, cuius motus continuus est impar, in principio, medio, & fine, vel in magnitudine, vel in vehementia, vel in celeritate, vt quando arteria pigre, vel tardè incipit distendi, & velociter finitur, aut è conuerso: atque hi pulsus decurrati in vnico pulsu, & in vnica arteria parte etiam dici possunt.

Alius est qui dicitur intercusus siue interruptus seu interceptus, cuius motus continuus non est, sed media quiete interruptitur: vocatur à Gal. *lib. de dif. puls. cap. 7.* intermittens in vno ictu, & bis feriens. De qua pulsus differentia proposuit scitu non indigna, Alexander Alexius in *epitome de pulsibus.*

Alius est qui vocatur caprizans, cuius motus media quiete interruptitur: & appellatur interceptus caprizans, quia in medio distentionis cessat; verum tamen secunda pars interfectionis celerior, & vehementior est prima: qui motus cum in capris, & capreolis reperiatur à similitudine sic nuncupatur, docente Galeno *1. de dif. puls. 29.* à Græcis dicitur Dorcadizans; nam Dorcas à Græcis, à Latinis capra vocatur. Hæc tamen differentia solum in celeritate, & vehementia, non in reliquis generibus pulsum animaduertitur.

Dicrotus à Græcis etiam nuncupatur, quem Medici bispullantem, seu recurrentem appellant. Fit hæc inæqualitas, quando motus continuus est, & completus sine interruptione: verum post completam dilatationem, sine quiete retrocedit arteria, & resiliere videtur, eo modo quo resilit malleus ab incude percussa, & idè ab Auic. hic pulsus dicitur martellinus, ex Gal. *1. de dif. puls. 17.* Paulo *lib. 2. cap. 12.* Auerrhoë *4. coll. g. 17.* Sed quia durum videtur, arteriam instar mallei repelli, præsertim cum non sit dura, neque cutis solida, idcirco Galenus *2. de præfag. ex pulsib. cap. 8. §.* Itaque dicrotus pulsus qui est vibratum, &c. hunc pulsum ad vibratum esse reducendum satius esse duxit.

Pulsus inæqualis in variis arteriæ partibus, vel est secundum situm, vt quando vna arteriæ pars sursum, alia verò deorsum, dextrorsum, sinistrorsum, non antrosum, vel retrorsum mouetur. Quòd si hoc cum magna distentione fiat, pulsus fit vibrans, qui ab Auic. *heë cit. loco,* atque vocatur, ab Auicenna tremulus. Si verò obscurius moueatur, fit pulsus conuulsus, quem Auicenna appellat retortum, chordosum, siue spasmosum, de quo agit Gal. *1. de dif. puls. cap. 28.*

Vel consideratur in motu, vt quando vna arteriæ pars, deinde alia, postea alia vsque in finem mouetur. & efficitur pulsus vndosus, qui in omnibus ferè generibus reperitur; & ferè semper cum mollitie arteriarum coniungitur, nequaquam autem duritie, quapropter neque in hebetica, neque phrenitide, sed in lethargo, aut febre admodum pituitosa conspicitur.

Vndosus ergo fit, quando arteriæ ad similitudinem mouentur vndarum; cui immixto succedit vermicularis, qui ab illo non distat qualitate motus, sed quantitate. Nam vndosus est magnus, vermicularis paruus, ex Gal. *1. de dif. feb. 26.* Sic

Sic autem vocatur, quia gressui vermis similis existit. Hunc esse multæ spissitudinis Auicenna asseruit, id est, multæ frequentia; & licet illi multam frequentiam non tribuat Galenus, est tamen frequentior vndoso, quia cum non multum eleuetur, crebritate restaurat, quòd paruitate amisit.

Vermiculari succedit formicans, & est valdè paruus, languidissimus, & creberrimus, cui plurimam frequentiam Galenus attribuit, *1. de dif. puls. cap. 27.* Ita vt ob hanc causam speciem falsam celeritatis habere videatur, quum tamen celeritate careat, quoniam hæc citra robur non fit, pulsus verò formicans imbecillus est; hinc fit vt formicantis inæqualitas propter illius paruitatem obscuretur, & hoc modo vndosus, vermicularis, & formicans, inter se solum magnitudine differunt.

Est alius pulsus qui vocatur ferrinus, inæqualis & durus, qui in serræ modum tactum ferit, de quo agit Galenus *lib. de pulsib. ad tyrones, tit. de puls. pleuritidis, & 4. de caus. puls. cap. 7. & 8.* Eius causa triplex, inflammatio partis principalis, quæ suapte natura arteriam indurat; vel intemperantia cordis, in aliqua primarum qualitarum excedens; altera est varietas illius substantiæ quæ intra arterias continetur: de quibus omnibus fusè diximus *lib. 2. in com. hist. 65.*

His addere possumus decurtatos pulsus, qui suo modo in vnico pulsu in variis arteriæ partibus optime considerari possunt. Decurtatus vocatur muñilus, à Græcis myurus, quæ inæqualitas non solum in pluribus pulsationibus animaduertitur, sed etiam in vna, in variis arteriæ partibus, & in vnica etiam parte, & hoc in magnitudine, celeritate, & vehementia, ex Gal. *lib. de pulsib. ad tyron. c. 7. & Paulo lib. 1. cap. 12.*

Est alius qui dicitur intercidens in variis partibus, siue intermittens in ictu, qui ex inæqualitate raritatis, & paruitatis constat. Alius est qui appellatur intercurrentes in multis pulsationibus, qui ex inæqualitate crebritatis con surgit, vt docet Galenus *lib. 1. de dif. puls. cap. 12.*

Reperitur etiam pulsus deficiens, intermittens, & abolitus. Quando facultas languet citra instrumentorum vitium, & neque distrahitur, neque aliqua humorum copia opprimitur, pulsus fit languidus, tardus, paruus. At quando virget vsus, & mediocris est imbecillitas, fit frequens sine inæqualitate. Si autem virium iactura est maior, fit inæqualis pulsus. Si verò insignis sit virium noxa, deficit pulsus, & si extremè vires sint debiles, tunc fit pulsus abolitus, qui à deficiente distinguitur: nam hic solum priuationem mediæ actionis importat, ceterum abolitus integram, & totalem pulsus priuationem significat.

Quando simul languet facultas vitalis, & oppressa, aut impedita est, fit pulsus maximè inæqualis, & tunc obseruantur pulsus intermittens, deficiens, & ob maximam offensam, abolitus. Sed dubitabis: vtum deficiens pulsus deterior sit, & periculosior intermittente? Pro vtraque parte adsunt rationes validæ: Galenus enim *2. de præfag. ex pulsib. 4. post princip.* affirmat, inter pulsus inæquales intermittens esse maximè periculosum, in ipso enim facultas vitalis otiatur, & ab opere cessat; in deficiente solum à dimidio actionis cessat: & *inf. à eodem capite,* cum pulsu intermittente neminem fuisse seruatum asseuerat, quando intermissio diuturna est. duarum videlicet pulsationum. Et *in eodem capite. inf. à affirmat,* quòd sicuti mors repentina comitatur apoplexiam, sic pulsus intermittens extincto calore ob defectum ventilationis, mortem ex tempore præfagit.

Sed obstat eiusdem Galeni auctoritas, *2. de caus. puls. 3.* affirmantis intermittens pulsum antecedere deficientem: igitur deficiens pulsus fit quando ingravescit noxa; nam quando leuior est, fit pulsus intermittens. Quæ sententia est magis rationi consentanea. Ab eodem enim Galeno *loc. supra cit.* docemur, quòd natura plus claudicat in actione sua in pulsu deficiente quam intermittente, & sic ille maiorem noxam, & maiorem defectum respirationis inducit. Quare etsi ex intermittente plura damna contingant, vehementiora, & periculosiora ex deficiente euenire patet aperte. Accedit, quòd intermittens pulsus sæpe est naturalis, vt historia celebri proposuit Gal. *lib. de præ-*

Lib. V.

A *cognit. ad Posth. cap. 14.* quam nos descripsimus *lib. 2. in com. hist. 44.* Quò loco plura de pulsus intermittens causis perlegere, ne te pœniteat.

Est & alius pulsus qui dicitur hecticus, qui nec accessiones, nec interualla habet, sed sibi similis semper existit, docente Galeno *1. 4. de caus. puls. 10.* & nunquam soluitur, quia vniuersus habitus in morbum conuersus est, vt probant Paulus *1. 2. c. 12. ante med.* & prius prædixit Galenus *lib. de pulsib. ad tyrones, c. 8.* Sunt & alij pulsus inæquales, vt palpans, strepens, & tremens, quos tamen vt rarissimos hic omittimus. Legat qui velit Auicennam *loc. cit. c. 6.* qui eorum causas, & præfagia disertè assignat.

QVÆSTIO XLI.

Verum præter causas generantes pulsus alie alterantes sint assignandæ? Contra Menam, & Vallesium, doctissimos.

Sphygmica artem à priscorum plurimis acris conuelli, non me latet, quòd hæc ob difficultatem plerisque vel peritissimos Medicos deludat, & sic in præfagijs multa vaticinantur, quæ cum Medicæ artis dedecore aliter eueniunt. At qui veteres, & præsertim Galenum diligentius animaduertent, intuent ipsam esse omnium primariam, & quæ nobis rectè agendorum præsidiorum rationem monstrat. Sed cum multæ sint quæ pulsum immutant, & alterant causæ, eas in calce huius tractatus numerasse satius duxi, vt earum cognitione Medici instituti, de pulsu rectius prædicere possint.

Ergo pulsum causæ in duplici sunt differentia ex Galeno *1. de caus. puls. c. 1.* Alie sunt generationis, alie alterationis: Illæ tres sunt, efficiens, id est, facultas à qua fit pulsus; finalis, id est, vsus, cuius gratia fit; & tertia, id est, instrumenta per quæ fit: quæ causæ, continentes vocantur à Galeno, quia nulla earum mutari potest, quin pulsus euariet, & è conuerso. Esse autem in multis continentes causas admittendas, fusè diximus *lib. 3. in com. hist. 26.*

Neque obstat, quòd aliqui asserunt, ex animi affectibus corpus immutari absque aliqua alteratione, quòd falsum est, quum semper in his facultas immutetur, cuius immutationem, vsus & instrumenta sequuntur, vt eleganter docuit Thomas à Veiga *lib. art. med. in com. cap. 23. in fin.* Quare hæc causæ continentes, communes, necessariae, & essentielles ab Auic. *loc. cit.* vocantur. Communes, quoniam in quouis genere pulsus inueniuntur: necessariae, quia sine illis pulsus stare non potest: essentielles, quia ab illis pulsus immediatè dependet, & hæc illius constitutionem ingrediuntur.

Aduerte tamen, quòd in immutatione pulsus, quæ ab animi affectibus concitatur, aliquod multoties inuenitur, quòd ad nullam causam continentem reducitur, vt eleganter docuit Vallesius *3. com. 9.* & patet manifestè in pulsu vibrato ex repentino timore suborto, vt firmat Galenus *lib. 4. de caus. puls. cap. 5.* qui ad nullam causam continentem referri potest, siquidem pulsus vibrans (vt inquit Galenus *2. de caus. puls. cap. 6.*) fit constante virtute, ad aucto vsu, & obediante instrumento.

Licet autem hoc ita sit, non tamen colligas, huiusmodi causas non esse continentes pulsus: nam solum de ratione causæ continentis est, non posse ea ablata omnino effectum perseuerare. Quare Galenus *lib. 1. de caus. puls. cap. 2. 3. & 4. de huiusmodi causis seorsim disceptat, & lib. 6. de vsu part. cap. 10. & 7. de anatomic. administr. c. 5.* particulariùs agit de arterijs, pulsus instrumentis.

Causas alterationis diuidit Galenus in externas seu primitiuas, & internas, siue antecedentes vel præcedentes, & sunt omnes illæ, quæ intra corpus existentes, pulsus immutare valent; quæ tamen immutatio fieri non potest, nisi illarum alteratio ad continentes deueniat, & hoc modo hæc præcipuè dicuntur, reliquæ verò veluti harum genera; id est, quòd quemadmodum genera suprema ad constitutionem speciei infimæ concurrunt mediantibus speciebus

subalternis, sic etiam cum causæ alterationis mediantibus continentibus immutationem pulsus efficiant, id est veluti earum genera dicuntur.

Rursus hæc alterationis, siue mutationis causæ, in triplici sunt differentia, vel naturales, vel præter naturam, vel mediæ, id est non naturales, vt docet Gal. 3. de caus. puls. in proæmio, & 1. de pulsib. ad tyrones cap. 9. Auicenna loc. cit. c. 5. appellans huiusmodi causas alterationis, causas non ingredientis constitutionem pulsus, diuidit eas in inseparabiles, quales sunt naturales, vt ætas, sexus, temperamētum, &c. & in separabiles, quales sunt causæ non naturales, & præter naturam: nō naturales sunt sex, aër, cibus & potus, motus & quies, somnus & vigilia, inanitio & repletio, animi pathemata: præternaturales verò tot sunt, quot sunt affectiones præter naturam. Immutatio quæ ab his causis oritur, differentias pulsus naturalis insequitur, vt docet Galenus 1. de pulsib. ad tyrones cap. 9. Quæ cum multiplices sint, quia non in omnibus pariter arteriæ mouentur, id est solùm per experientiam cognosci possunt.

Sexus mutat pulsus. Nam viri habent eum multò maiorem, & vehementiorem fœminis, ex Galen. 1. de pulsib. ad tyrones cap. 9. & 3. de caus. puls. 2. Fœminæ habent tardiorē, & fatilque rariorem: nam mares posita paritate in temperamento, ætate, anni tempore, regione, fœminis sunt calidiores, perfectiores, & robustiores, 3. de caus. puls. cap. 2. & latè à nobis demonstratum est, lib. 2. in com. hist. 144.

Neque obstat, quòd mollitiæ instrumentorum magnitudo pulsus propria sit, docente Galeno 1. de caus. puls. c. 4. Sed fœminæ habent instrumenta molliora. Ergo illarum pulsus erunt maiores. Galenus respōdet 3. de caus. puls. c. cit. hoc contingere, quia superat causæ paruitatis in fœminis, scilicet: minor caliditas, excrementorum copia, corporis habitus, & alia: quare fœminæ habent pulsus celerem, crebrum; cum enim illis paruitas distentionis non sufficiat refrigerationi, idcirco celeritate, & frequentia natura defectum magnitudinis supplet, vt notauit Gal. 1. de caus. puls. c. 5. Viri verò, cum sola magnitudo sufficiat ad refrigerandum, tardiorē & rariorem pulsus sortiuntur.

Puerorum pulsus est celerissimus, & creberrimus, & mollis, propter natiuam eorum humiditatem: iuuenum verò celer, ex Gal. lib. de pulsib. ad tyrones c. 9. In magnitudine etiam & in vehementia differunt, quoniam iuuenum pulsus maximus est, & vehementissimus; puerorum verò inter senes, & iuuenes medius. Causam reddit Gal. 3. de caus. puls. c. 5. quoniam in pueris vsus augetur; nam in illis est maxima necessitas refrigerij, quia calore abundanti natiuo, & pro generatione spiritus qui dissoluitur, & illius incremento, multo indiget aëre; & cum non solùm pro nutritione, sed corporis augmento plura assumant & consiciant alimenta, fuliginosæ scilicet excrementis, quare dilatationis, & contractionis intenditur vsus, vt docet Gal. 1. de crisi. 12.

Iuuenum verò pulsus maximus est, quia in illis virtus ad summum robur peruenit, & vsus vrget. Pueri etiam pro corporis mole pulsus habent magnum: si tamen cum iuuenibus comparatur, non est magnus. Et si enim pueri facultate vitali valeant, 4. com. 9. nondum tamen in illis hæc virtus vltimam perfectionem esse assequuta, sicuti in iuuenibus, ex Auic. loc. cit. cap. 7. & Gal. 1. de caus. puls. cit. Nam virium robur modicam exsiccationem exposulat, quia hæc illud conseruatur, 3. de caus. sympt. cap. 3.

Senum pulsus est tardus, rarus, paruus, languidus, ob facultatis imbecillitatem, si comparatur cum ætatibus præcedentibus, & à pulsu iuuenum plus distat raritate, quam celeritate: & quia senes natura sua sunt sicci, in fenestrate pulsus duritiem sibi comparat; licet ob diminutas concoctiones, & cruditates, quibus senes sunt obnoxij, (ob quas succis scilicet crudis) aliquando pulsus molliorem acquirat.

Temperamenta etiam immutant pulsus: Illi enim qui natura sua calidi sunt, habent pulsus maiorem, & frequentiorē, quam qui temperamento sunt frigidi, vt docet Galenus lib. de pulsib. ad tyrones cap. 9. & 3. de caus. puls. & hac ratione Auicenna loc. cit. cap. 8. dixit, pulsus virorum esse vehementis necessitatis, id est, magnum, cele-

rem, & frequentem; quod intelligendum est, ad mentem Galeni loc. cit. ita vt non sit multum vehemens, sed satis fortis, quare pulsus sit magnus, celer, & frequens; nam incremento calor hęc omnia sunt peculiaria, docente Gal. 2. de caus. puls. cap. 4. in fin.

Aduerte tamen cum Galeno 3. de caus. puls. cit. quòd per calidos nata, intelligimus eos qui in passiuis mediocritatem seruant, excedunt tamen calore: qui in duplici sunt differentia, quidam enim ingenito calore abundant, & naturali, alij verò acri, & adscititio, ex Gal. 6. epid. sect. 4. com. 15. & 5. de sanit. tuend. cap. 21. Illi pulsus habent non solùm maiorem, & celeriorē, sed & vehementiorem, quia viribus valent. Qui verò secundo modo calidi dicuntur, pulsus vehementem non habent, quia non constant viribus, ex Galeno 5. de sanit. tuend. cit. licet etiam in his ob magnitudinem, & celeritatem, pulsus referat speciem vehementiæ, ex Gal. 3. de sympt. caus. cit. Quemadmodum enim cum excessu calor adscititij virtus non constat: sic enim excessu calor natiui vires sunt robustæ, quia cum eo, & optima temperies, vires fortes etiam inueniuntur, quinimò earum causa existit, & quòd calor natiuus magis exuperat, eò maiorem virtus firmitudinem acquirit, & pulsus vehementior fit.

Obiicies contra traditam doctrinam, primò. Omnium rerum natura constantium est certus terminus augmenti, & decrementi, vt Arist. docet 2. de anim. cap. 4. post med. Sed calor est res naturalis. Ergo debet habere certum terminum, quem si excedat, iam sit præter naturam. Secundò. Mediocritas patitur duplicem corruptionem, excessum scilicet, & defectum, ex Gal. lib. de diff. sympt. cap. 4. Ergo si calor natiuus excedat, iam non erit mediocritas, sed immoderatus, & ex consequenti vires diminuet.

Tertiò. Virtus in temperamento consistit, 1. de presag. ex pulsib. cap. 4. Ergo quòd calor natiuus abundantior fuerit, eò amplius debilitari debet, quoniam temperamentum euertitur. Quartò. Eadem est ratio spiritus, sanguinis, & calor. Sed sanguis mediocritatem requirit, quam si excederit, animal ægrotat, vt Hip. fatetur lib. 1. de natur. human. text. 20. & 21. quoniam interdum ita accrescit, vt virtutem premit, & offendat. Ergo eodem pacto calor natiuus mediocritatem requirit.

Sed hæc facillè dissoluntur. Si aduertat, quòd calor natiuus potest dupliciter considerari: vno modo, quòd est calor, & hoc modo quòd fuerit maior, eò erit debiliior virtus; alio verò modo, quòd est naturalis hoc est, in frigiditate & aliis qualitatibus commensuratus, vt firmat Galenus lib. de rigore. cap. 6. post med. & ea ratione quòd fuerit vehementior, eò virtus erit robustior, quia partes sunt magis attemperatæ. Quare hæc proportio, & hæc temperies est terminus calor natiui, à quo si deficiat, vel eum excederit, præter naturam efficitur. Ex quibus prima, & secunda ratio corrumpit, pariter & tertia, quia calor natiui temperies nunquam destruitur, etiam si maior fiat. Ad vltimum dicendum, quòd sanguinis incrementum cum proportione naturæ idonea, similitudinem habet cum calore natiuo, copia tamen spirituum nunquam reprobat, vt docet Auic. lib. de medicin. cordial. tract. 1. cap. 4. Nam quòd plus in corpore abundat, eò vires fiunt vegetiores; illi enim ob tenuitatem suam citissimè in opere resoluuntur.

Frigida & humida intemperies, ob facultatis debilitatem & calor imminutionem, pulsus efficit paruos, raros, tardos. Quòd si instrumentum, inquit Auic. loc. cit. fuerit molle, efficit pulsus rarus: si verò durum; prædicta omnia imminuuntur. Humida verò intemperies efficit pulsus latum, & vndosum: sicca verò durum, & angustum, ex Auic. loc. cit. & ex Halyabbat. 7. theoric. cap. 4. ad init.

Aduerte tamen cum Galeno lib. 1. de presag. ex pulsib. c. 4. ad init. §. Jam humiditates, &c. vsus non variari nisi ex calore, aut frigiditate, reliquis autem qualitatibus instrumentum, aut facultatem immutare: idcirco Galenus lib. arr. medic. cap. 31. & 32. ex humiditate, aut siccitate solùm duritiem, aut molliem in pulsu contemplandam esse asseuerat: Quando tamen facultas est robusta, & necessitas multa in temperamento sicco, consurget pulsus bis pulsans spasmus

spasmus, seu tremulus, ob rationes plures, quas ex professo proposuit Iacobus de partibus in com. cap. 8. loc. cit. Auic.

Tempora anni diuersimodè immutant pulsus, ex Gal. de pulsib. ad tyrones cap. 9. & 3. de caus. puls. cap. 6. quibus locis docet, pulsus in medio cuiuslibet temporis esse considerandos, & non in principio, aut fine, quoniam tunc secundum vergentiam ad hoc, vel illud tempus, immutatur: nam vere fit pulsus magnus, vehemens, moderatus in celeritate & frequentia.

Sed obstant plura: cum enim ver exactissimam habeat temperiem, non solùm si cum corpore humano comparatur, sed etiam per se ipsum, robustissima sit virtus, vsus non multum aductus, instrumenta rectè disposita, videtur quòd pulsus debeant esse maximi, & vehementissimi. Soluit difficultatem hanc Galenus, confirmans hoc esse verum, si cum pulsu reliquorum temporum comparatio fiat. Nec dicas, quòd cum eo tempore adaugeatur vsus, facultas non possit esse robusta: nam eo tempore adaugeatur vsus calido naturali, cuius ope facultates nostri corporis roborantur.

Ex iis discas, ætate, quia vsus ex calido natiuo non augetur, pulsus non esse vehementes, sed paruos, & ob facultatis imbecillitatem, & calor natiui resolutionem, languidos; sunt tamen celeres & crebri, tum propter augmentum vsus, tum quia cum parui sint, natura defectum magnitudinis celeritate & frequentia supplet.

Hyeme pulsus sunt parui, & debiles, ob facultatis imbecillitatem, & tardi, ob imminutionem vsus, ex Gal. loc. cit. Nec obstat celeberrima Hippocratis auctoritas, 1. aph. 15. dicentis, tempore hyemis facultates esse robustissimas, & sic copiosiora alimenta esse offerenda, sicut probat Galenus: ib. 1. de natur. human. com. 36. nam Hippocratica sententia de robore facultatis naturalis est intelligenda, quæ à vitali longè est diuersa: alioqui vitalis facultas esset fortior in pueris, quam iuuenibus, & hyeme, quam vere, & autumnno. Hoc modo intelligendus est Galenus, 3. de causis puls. cap. 8. quum in principio somni facultatem vitalem debiliorem esse affirmat, quum naturalis nulla reddatur debiliior, Dic securò, quòd hyeme interdum frigiditas est tanta, vt quàm penitissimè sese infundat in viscera, ita vt innatus calor remittatur, & virtus debilis reddatur, & tunc fiunt pulsus parui, languidi, rari, tardi: si verò non solùm frigiditas interiora non refrigeret, sed per antiperistasin calorem robustiorem reddat, tunc partibus internis calescentibus, & alacrioribus factis, pulsus erunt magni, in reliquis verò generibus moderati; etsi eam non participant vehementiam, quemadmodum in medio veris, vt supra ex Galeni mente protulimus.

De autumnu pulsu illud pro certo affirmandum, hoc tempore pulsus esse inæqualem cum quadam debilitate, quia autumnus in calore & frigiditate, ab optima temperie recedit, & in actiuis inæqualis est, in passiuis siccitate excedit, & sic facultas hoc modo concussa, debilis est, & instrumentum non rectè dispositum.

Sed si hoc verum est, cur de causis puls. cap. 6. Galenus scripsit, pulsus in initio autumnu esse vehementissimos? Dic, quòd licet de hac contradictione plura præscriperim, lib. 1. in com. hist. 39. contra Vallesium, qui lib. 3. cont. cap. 14. Galenum temnit & damnat, placet nunc pro Galeni tutela, eius argumenta ad vnguem expendere.

Primò. Autumnus est tempus intemperatum, & intemperamentum illius varium & inæquale, 1. de temp. cap. 4. quod vires dissoluit, huc & illuc agitando calorem. Ergo pulsus in eo non possunt esse vehementes, quia intemperies variæ multò magis dissoluunt facultatem, quam mala intemperies, similis & æqualis, ex Auic. loc. cit. c. 9. Dic. Intemperantia autumnu, & inæqualitas, non est tanta, vt vires dissoluat, nam eandem inæqualem habet ver, etsi non ita intensam: nam matutino, & vespertino tempore frigus viget, & meridiano æstus. Deinde excessus autumnu exiguus est: argumento sunt plantæ, quæ eo tempore solent germinare. Quare cum tempore autumnu facultas valeat, vsus sit moderatus, instrumentum re-

Etè dispositum, pulsus vehementes fieri possunt.

Secundò. Autumnus est tempus contrarium vitæ quum in eo remittatur calor, & augetur siccitas. Quare hoc tempore pulsus erit debilis, paruus, & rarus. Dic, quòd illæ qualitates non multum excedunt; quare hoc tempus non erit valde contrarium vitæ.

Tertiò. Autumnus sequitur ætatem, in qua vires debiles sunt, instrumentum durum, & non ita obediens, sicut in vere; ob quam virium debilitatem autumnno inter alia generantur morbi periculosi, prauis moris, & difficultis iudicationis, ex Galeno 3. aph. 9. & 2. epid. sect. 1. parum post princip. Dic. Potius autumnus aliquo modo reficit vires ex ætate languidas, nimiam illius distensionem prohibendo.

Quartò. Hip. & Galenus 1. aph. 15. & 18. docent, homines vere, & hyeme multo melius alimenta ferre; contrariæ verò rationes se habent in autumnno. Ergo si hæc tempora in his contraria sunt, non erunt in pulsibus similia. Dic, quòd etiam illa tempora in alimenti assumptione intemperata sint, nullum tamen est inconueniens, tempore autumnu facultatem vitalem melius se habere, quam tempore hyemis, aut ætatis.

Vltimò. Galenus inæqualitatem pulsus omisisse videtur, quæ tamen illi maximè conuenit. Dic. Galenus omisit inæqualitatem autumnu, tanquam maximè notam: à magistro enim suo 3. aph. 9. & alibi decantatum erat, hoc tempus esse varium & inæquale, in quo eadem hora modò, calor, modò frigus vrget.

Sed magis admiror Ferdinandum Menam doctissimum in com. cap. 12. Galeni, lib. de pulsib. ad tyrones, qui locum lib. de pulsib. ad tyrones, asserit esse supposititium: quum Galenus eandem sententiam lib. 3. de causis puls. cit. approbet, & confirmet.

Regiones etiam immutant pulsus, temporum instar: nam in temperatis adest pulsus vehemens, & temperatus; in frigidis paruus, & tardus; in calidis non sunt vehementes, sed parui, & languidi, vt scire docuit Auic. loc. cit. cap. 10. & accepit à Gal. lib. de pulsib. ad tyrones, cap. 9. & 3. de caus. puls. cap. 7.

Cibus, & potus immutant pulsus sua qualitate, & quantitate. Cibus enim si modicus est, mutat pulsus in magnitudinem, vehementiam, celeritatem, & frequentiam; calorem enim, & robur virtutis adauget, quod (vt rectè notauit Auerrhoës 4. collig. 2.) non est intelligendum, cum primò cibus assumitur: nam tunc apparet pulsus paruus, & languidus, cum raritate, & tarditate: Retrahitur enim calor ad coctionem, & cum eo sanguis & spiritus; & sic suffocatur calor post assumptum cibum, & pulsus fit paruus.

Deinde cibus in principio est dissimilis, & contrarius; & licet sit modicus, ex eo opprimitur virtus, veluti in igne experimur, qui in principio à lignis veluti obruitur, & suffocatur. Quando verò cibus iam est concoctus in ventriculo, & iecore, & incipit apponi, tunc propter spiritus & sanguinis generationem, partiumque refectionem, accrescit caliditas, & robur virtutis augetur, & pulsus magnitudinem, & vehementiam sibi comparat. Quare non immeritò dicebat Gal. lib. 2. aph. 18. signum nutritionis esse magnitudinem, & vehementiam pulsus.

Quando cibus exhibetur in quantitate parca, aut homo passus est inedia, tunc mutatur pulsus in magnitudinem, velocitatem & frequentiam; & quia exurit sanguinem, & spiritum, illumque ad biliosam naturam conuertit, caliditas accrescit, & intenditur. Quum verò diurna, & immodica est inedia, quæ non solùm sanguinem & spiritum imminuit, sed humidum radicale absumit, tunc resoluta facultate, & exhaustis viribus, fit pulsus languidus, tardus. Ex iis patet solutio ad dubitationem, quam proposuit Galen. lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 5. in princip. dicens, inedia interdum calefacere, aliquando refrigerare.

Potus immutat pulsus, sicut & cibus, & præsertim vitium, nam ex eorum numero est, quæ corpus alunt, docente Galen. 3. de alim. facult. cap. 40. Illi tamen alteratio velocior, siquidem celerius vires reficit, quam citissimè concoquatur.

concoquatur, & distribuatur; liquida enim citissime nutriunt, maxime calida, quia facilius alterantur, 3. de temp. 2. & 2. aph. 11. & 18. Verum hæc immutatio non est ita diuturna, quam ea quæ oritur ex cibo: sicut enim facile potus alteratur, sic etiam citius absumitur, ex Gal. lib. de puls. ad tyron. 10. & 3. de caus. puls. 7.

Aqua, ex mente Auic. loc. cit. cap. 11. etiam virtutem roborat, propterea quod alimentum penetrare facit; & in hoc illius operatio similis est operationibus vini, vel ratione quantitatis, vel qualitatis, vel proprietatis illius: verum quia non calefacit, sed potius refrigerat, idem non æquè necessitatem auget. Hæc est causa, ob quam Galen. lib. de puls. ad tyron. cap. 10. dicebat, aquam minime omnium ciborum & potuum mutationem inducere, quum hæc ut cibus immutare non valeat. Et licet non nutriat, ut tam multis argumentis ex plurium mente auctorum probauimus, lib. 2. in com. hist. 54. Tamen ad symmetriam corporis reuocata, vires recreat, quemadmodum ab alimentis fieri consuevit, & ob id fortasse loc. cit. Galenus aquam, ciborum instar, in pulsû mutationem facere pronuntiauit.

A somno pulsus etiam immutatur, tum pro ratione temporis illius videlicet in principio, medio, & fine, tum etiam secundum coctionis diuersitatem. Quare somnus in principio, facit pulsus languidum, tardum, rarum, ex Gal. lib. de puls. ad tyron. cap. 9. Causam reddit Auic. loc. cit. cap. 12. & probat Galen. 3. de caus. puls. cap. 9. quoniam in principio somni, fit retrocessus caloris ad interiora, ex Gal. 6. epid. sect. 4. com. 14. & sect. 5. com. 30. & 2. aph. com. 1. ob quam causam somni tempore perfectiores fiunt coctiones, ut cit. loc. docuit Galenus, & probat 6. epid. sect. 5. com. 10. Quia cum calor sit opifex, & omnium operationum naturalium instrumentum, ex Galen. 1. aph. 15. & 2. de f. cult. natural. 9. & 6. epid. sect. 5. com. 5. post med. eo amplius in visceribus adaucto, perfectiores fiunt operationes. Tunc in initio somni, facultas coctioni alimentorum incumbens, minor ad singula opera efficitur, & calor natiuus copia alimentorum veluti consopitus, vsus imminuit, & arteria est veluti detenta, & ob caloris retrocessum veluti ligata, nec multum, nec diu dilatari potest: nam quemadmodum respiratione caliditas cordis conseruatur, sic etiam transpiratione, id est, pulsû, totius caliditas retinetur.

Deinde in principio somni ob dictam causam partes frigidæ sunt; idem pulsus in paruitatem, & tarditatem immutatur, ex Gal. lib. de puls. ad tyron. & Auic. loc. nuper citatis. Exin colliges immeritò Menam in com. cit. loc. reprehendere Auic. quia in somno semper calorem augeri sibi persuasit, quoniam licet hoc sit verum, in principio somni locum non habet: Nam ob retrocessum sanguinis, & spiritus ad partes internas calor innatus opprimitur, & redditur pusillus, quæ omnia de dilatatione intelligenda sunt, ut firmit Galenus lib. 3. de caus. sympt. cap. 9. Contractio enim tempore somni maior semper est, & velocior: tunc enim adest maior expurgandarum fuliginum necessitas, quæ ex halituosis vaporibus ex coctione eleuatis emanant. Quare Gal. 3. de caus. puls. cit. dixit, in somno pulsus esse celerem, secundum contractionem, tardum secundum distensionem: quo pacto est etiam frequens, quoad quietem externam, rarus, quoad internam.

Medio somno fit pulsus maior, & vehementior; tunc enim calor iam alimenta concoxit, & regenerato sanguine est robustior, & amplius emicat, ignis instat, qui accensis lignis fulgidius splendet. Si verò somnus excedat, & immoderatus sit, iterum pulsus ad pristinam paruitatem reuertitur, & raritatem, tarditatem, ac languorem sibi comparat, & veluti dissipatur ac resoluatur, immò præ copia fuliginum, quæ tempore vigiliæ erant expurgandæ, extinguitur. Similiter quando somnus sequitur post inediam; quia calor plus iusto absumit & exsiccat, tunc resolutis viribus, & imminuto calore natiuus; pulsus fit paruus & tardus.

Vigilia etiam immutat pulsus, quoniam in principio fit pulsus maior, vehementior, celerior, & frequentior,

A inæqualis tamen, & inordinatus, ex Gal. 3. de caus. puls. cit. & lib. de puls. ad tyron. cap. 9. Nam coctionis recrementa halituosa, in partibus intermediis vsquè ad cutim colliguntur, & cum calor ex cibo roboratus iam expandi incipiat, & viæ non sint patentes, sed impeditæ, contentione quadam mouetur, ut corpus transpirabile efficiat; quare pulsus vehemens est & maximus, sed ob vias impeditas, inæqualis; & inordinatus, & cum vibratione quadam. Quod præcipue fit in his, qui terrore & metu à somno exurgunt, ut cit. loc. cap. 11. docuit Auicenna: in iis verò qui lentè, & paulatim à somno excitantur, fit pulsus æqualis, gratia expellendarum fuliginum, ut dictum est, sed breui temporis spatio ad pristinam mediocritatem reuertitur; expurgatis enim fuliginibus motus caloris moderatus est.

B Exercitium immutat pulsus: quando enim moderatum est, adauget vsus; & sic roboratis viribus, fit pulsus magnus, vehemens, celer & frequens. Quando tamen diuturnius est, & modum excedit, tunc viribus resolutis fit pulsus paruus, debilis, tardus, ut 3. de caus. puls. cit. Gal. admonuit.

C Balneum pulsus immutat, exercitij instar, & maxime si ex dulci aqua, & tepida paretur: Nam si est aqua sulphurea, aluminosa, aut bituminosa, immodicè exsiccat, & pulsus cum celeritate, & frequentia indurat. Balneum frigidum, quia remittit calorem, efficit pulsus paruum, languidum, tardum, & rarum: sed ex hoc balneo varietas accedit, qui enim sunt excarnes, ac debiles, quum ex cursu gelidæ refrigerentur, in illis multò minor, tardior, & rarior redditur pulsus; in iis verò qui carnosissimi sunt, & robusti; cum calor colligatur & vnietur, pulsus magnitudinem & vehementiam sibi comparat, ex Gal. 3. de caus. puls. cap. 15. probat Hip. 5. aph. 21. Galenus confirmat, in com.

D Vteri gestatio etiam immutat pulsus. Eo enim tempore, quo foetus in vtero continetur, nec nutritur per os, nec respirat, (quidquid auctor lib. de carnibus dicat) & alitur sanguine menstruo, quem mater per venam umbilicalem suppeditat; & quando hic nutritioni non sufficit, foetus commouetur, & calcitrat, rumpitque membranas quibus erat inuolutus, & iam maior redditus, & in angustulo loco sese deuoluere non potens, aërem non per os, sed per umbilicales arterias attrahit, qui si ad ipsius calorem temperandum non sit satis, commotione sua exitum querit, ut constat ex Auic. 2. 1. 3. tract. 1. cap. 2. Quare vtero gerentes cum sibi, & foetui aërem attrahant, sic pulsus in magnitudinem, celeritatem, & frequentiam immutatur: quare in medijs, & postremis mensibus vsus, & virtus immutantur: Et idem ob molem & pondus illius opprimitur virtus, & magnitudo minuitur, & celeritas ac frequentia adduntur; & in postremis mensibus inæqualitas cum ordinis perturbatione animaduertitur.

E Dolor immutat pulsus, quando partem principem exercet, & est diuturnus. Hoc modo quando recens est, efficit pulsus vehementem, & magnum, cum celeritate & frequentia coniunctum, ex Galeno lib. de puls. ad tyron. cap. 11. & 4. de caus. puls. cap. 6. Halyabbar. 4. theor. c. 6. Nam concitatur facultas cum natura, & maximo impetu noxam sensatam expellere tentat, ut docet Gal. 13. meth. 13. in fin. & lib. 5. aph. com. 53. Hæc est causa, ob quam dolor fluxiones commouet, lib. de curand. rat. per sang. mis. 8. & lib. art. med. 95. Quando ergo ex diutino labore vires fatiscunt, fit pulsus paruus, & debilis, cum celeritate & frequentia. Dolorem autem vires dissoluere, nulli puro non manifestum, & probat Galen. 11. meth. 1. & 4. de caus. puls. 3. 4. 5. & 6. subscribit Auic. 2. 1. doct. 2. cap. 22. & 4. 1. cap. 3. dicit. Auic. Et omnis quidem dolor, si est fortis, interficit. In dolore enim spiritus incompositè huc & illuc mouentur, & in motu incallescunt, & attenuantur, quibus enascentibus vires resoluuntur. Deinde natura præ doloris vehementia distracta, nec concoquit, nec distribuit alimentum sicut oportet, quare languet virtus, & sic pulsus fit paruus, & languidus.

Inflammationes etiam immutant pulsus, quæcunque eæ sint, & in quacunque parte generatæ: pars enim inflammata

flammata præ affluxu humoris magis distenditur, & ob caliditatem adauctam exsiccano indurat, & sic fit pulsus durus, velox, & frequens, maxime si pars affecta est præstans, & inflammatio ingens. Interdum tamen accidit, ut pro varietate partis affectæ, & ratione causæ efficientis inflammationem, aliàs fiat durus, aliàs minus durus pulsus excitetur, ut lib. de puls. ad tyron. cap. 11. & 4. de caus. puls. 7. & 20. docuit Galenus.

Pariter etiam pro ratione affluentis humoris diuersimodè immutatur pulsus. Si enim fuerit sanguis pituitosus, fit pulsus vndosus, & mollis; si biliosus, fit durus. Sicut enim sanguinis pituitosi est, emollire & humectare: sic biliosi, exsiccare & indurare, ex Gal. 1. de caus. puls. 2. Ex iis dissolues repugnantiam apud Galenum, docentem, 4. de caus. puls. 12. & 13. in peripneumonia, & lethargo, pulsus esse vndosum, & mollem: nam licet hæc affectiones suam essentiam habeant in inflammatione, 13. meth. 2. 1. & ab hac, utpote inflammata & tensa, durities abesse non possit: tamen in iis tumoribus mollities accidit, respectu pleuritis, & conuulsionis, & hoc modo seipsum explicat, 5. de loc. post med. §. Vi in affectibus pulmonis. Neque enim Galenus voluit significare, nullam in pulmonis inflammatione duritiam adesse, sed non esse tantam, qualis in pleuride conspicitur.

Deinde pro varia ratione temporum inflammationum, pulsus fit diuersus: nam in principio fit maior iusto, vehementior, celerior, & frequentior: in augmento hæc omnia augentur, & pulsus sunt magis serrantes, vibrantes, & duriores: in statu omnia hæc, excepta vehementia, intenduntur. Pro ratione magnitudinis etiam pulsus varius existit: quoniam inflammatio magna reddit pulsus maiores, & diuturniores; parua, minores, & breuiiores. Partes neruosa & membranosa, duriores, & magis serrantem pulsus efficiunt. In partibus quæ magnis venis, & arteriis præditæ sunt, pulsus apparent maiores, & vehementiores. Partes humidæ inflammata, molles efficiunt pulsus.

Auicenna loc. cit. cap. 12. propter rationem aliquorum symptomatum pulsus immutari assenerat, & proposuit in huius rei confirmationem quatuor exempla. Primum de suffocatione, & inflammatione pulmonis. Secundum de atrophia ex inflammatione iecoris concitata. Tertium de suppressione vrinæ in inflammatione renum. Quartum de inflammatione in partibus acuti sensus, ut oris ventriculi, & septi transversæ, in quibus fit pulsus spasmosus, & syncopizans; quo loco per spasmosum, conuulsium esse intelligendus, & per syncopizantem, intelligendum esse deficientem, Gentilis, & Iacobus de partibus asseuerant in com.

Animi pathemata etiam immutant pulsus, ut sunt ira, gaudium, tristitia, timor. Et licet alia sint animæ accidentia, tamen ex iis maxime; & propriè pulsus immutatur. Ira efficit pulsus magnum, altum, vehementem, celerem, & frequentem, ut docet Galenus lib. de puls. ad tyron. cap. 11. & 4. de caus. puls. 2. In eo tamen nulla inæqualitas adest, nisi fortè timor cum illa coniungatur, aut verecundia, aut alia quæpiam contraria affectio, ab intellectu profecta, quæ illius motum coercet. In illa enim augetur calor, & accrescit vsus, cum in iratis sanguis circa cor effervescat, & per totum corpus incomposito motu ebulliat, ex Gal. lib. de caus. morbor. cap. 2. & 1. de diff. feb. 3. & lib. 2. de sanit. tuend. cap. 9. & 2. de caus. sympt. cap. 5.

Deinde impetus, & conatus cum virium robore coniunguntur: nam est cum vltionis appetentia, ex Gal. 4. de caus. puls. cit. & 1. de presag. ex puls. 8. Nec obstat, quod magnitudini propria sit profunditas, seu altitudo. Ergo non erat necessarium dicere, quod efficit pulsus altum. Dic, quod in ira est maior altitudo, quam magnitudini conueniat; quare apparet in illa non solum pulsus magnus, sed altus. Nam ita concitat facultatem, & maiore cum impetu hæc suas operationes efficit. Hoc etiam constat in facultate naturali, & animali, quæ vrgente vsu & necessitate, vehementer excitantur, ut omni conatu molestiam à se repellant, ut firmit Galenus 4. de caus. puls. cit. Cum enim facultatis vis, & efficacia, in solidorum temperie, san-

A guine, & spiritu consistat, ut hæc seruet à feruore, & commotione furibunda, excitata contra causam morbificam insurgit, quæ cor viscus præstantissimum fatigat, & hac ratione variè in hoc pathemate immutatur pulsus.

Gaudium efficit pulsus magnum rarum, & tardum, ex Gal. lib. de puls. ad tyron. cap. cit. & 4. de caus. puls. cap. 3. Addit Auic. loc. cit. cap. 18. quod pulsus est mollis & lenis; quia leniter & lentè calor spargitur per vniuersum corpus: ob quem motum intentio quædam acquiritur, cuius ratio pulsus fit maior: & quia facultas non immutatur, nec vigorem acquirit, idem in vehementia non recedit à moderatione: & quia vsus parum augetur, quantum magnitudini additum est, de celeritate detrahitur, & frequentia; & idem pulsus tardus, & rarus efficitur. Quæ omnia de moderata lætitia sunt intelligenda; quoniam si immodica sit, in qua plurima spirituum copia dissipatur, & calor imminuitur, vires deficiuntur, virtus resoluatur, tunc pulsus sunt prædictis omnino contrarij, parui, debiles, rari, tardi, inæquales, inordinati, & fornicantes. Nec mirum: nam in extremo gaudio, adeo copiosum spirituum effluuium suboritur ad partes externas; ita ut innatus calor eorum ope destitutus pereat, & extinguatur; quare plures præ extremo gaudio, præsertim debiles, & languidi subito perire, ut firmit Galenus lib. 2. de causis sympt. cap. 5. & 4. de loc. cap. 1. Plinius lib. 7. cap. 33. & notauit Valentinus Polydamus in fine tract. de pulsibus.

Tristitia efficit pulsus paruum, tardum, rarum; nam in ea calor est imminutus, ex Galen. lib. de puls. ad tyron. cit. & 4. de caus. puls. cap. 4. Neque obstat; quod in hoc pathemate sanguis & spiritus ad viscera retrocedant: Nam in ita sicut in profundum remeant, sic reuertitur calor subito ad extra, ex quo motu inordinato intendi calorem, & vsus accrescere par est; in tristitia verò recurrens ad internas sedes, sibi stabulatur, & copia sua grauans, calorem suffocat, & vsus minuit; quare ex tristitia mors contingit, ut vsè lib. 2. in com. hist. 14. explicuimus.

Timor in principio efficit pulsus celeres, inæquales, & inordinatos. & si vehemens sit, cum vibratione quadam, quia non solum animum, sed & sensus perturbat. Quando verò diuturnus, & immodicus est, cum non toto genere, sed magnitudine à tristitia differat, auctore Gal. 1. de caus. sympt. 5. post med. & pariter vires omnes debilitat, pulsus sicut tristitia facit, & interdum tam ingens est, ut in debilibus mortem inferat, ex Gal. 1. de caus. puls. cit. Quo etiam loco explicat, qua ratione verecundia differat à timore. Febres etiam immutant pulsus, quæcunque eæ sint. De quo argumento satis plura legat qui velit lib. 4. Quo loco hæc omnia exactè perstrinximus, dum de cuiusque febris natura peculiarem fecimus commemorationem.

D Amor maxime immutat pulsus, ut variis præcorum sententijs probat Ioan. Lamandus lib. de amantium amantium cura, in fin. nam sicuti reliqui animi affectus peculiarem habent pulsus differentiam, sic etiam amor, maxime cum Galenus, & Erasistratus se scæminas amore flagrantem per pulsus agnouisse gloriantur, ut testatur Galen. 1. progn. 5. & lib. de præcog. ad Posthum. cap. 6. Dic, quod amor non constituit peculiarem pulsus differentiam, sed alia signa, quæ descripsimus latè lib. 1. in com. hist. 40. & in lib. 7. praxis historiarum. cap. 8. sit. de amore infano, iterum describentur: licet non sit negandum, pulsus variè immutari, secundum diuersos affectus, quos in conspectu rei amantæ, vel facta illius commemoratione, producit; tunc enim facultas vitalis solet perturbari: quibus, & non alijs signis, supra citatos auctores, scæminas illas amore erotico laborasse deprehenderunt, ut ipsi ingenuè contestantur. Consule Vallesium lib. 3. cont. cap. 14. Gregorium Horstium, dissertatione de puls. amantium, in qua de natura amoris perbellè disceptat.

Huic itaque argumento hic imponamus finem, in quo explicando est breues simus, & alij integros libros conscripserint, ut Mercatus, Saxonia, Ioseph Struthius, Iacobus Lauellius, & Cornacchius: tamen ex mea lectione non inutilem frugem accipies: nam (ut cum Varrone loquar) quis non è segete ad spicilegium reliquit stipulam?

HIST. XXVIII. AVICEN.

De opij veneno.

Opium extrà appositum, interficit.

Et vidimus qui supposit sibi collirium ex opio, & mortuus est, &c. Avicenna 16. 3. tract. 1. cap. 4.

PARAPHRASIS.

Quor damna afferat opij, præsertim incorrecti vsus, satis ex præcorum mente prædiximus. lib. 1. in com. hist. 61. de cuius temperamento affabre distinximus eo loco scitu non indigna. Cum enim frigidissimum medicamentum sit, vel extrà appositum, maximè in debilibus corporibus, summam perniciem infert: & licet ad eorum symptomata sequantur terroris plenissima, vt sensuum stupor, pallor corporis, singultus, præfocatio, vt retulit Avic. 6. 4. tract. 1. cap. 1. tamen si auribus, oculis, ano, mitigandi doloris causa imponatur, verenda symptomata subsequuntur: quoniam ab eius impositione pars interdum morticinium patitur, & extinguitur.

Narrant Niculus serm. 2. tract. 2. cap. 2. & 15. & Gattinaria in com. 9 ad Almans cap. de soda cholericæ, se vidisse emortuos, quibus ano opium suppositorij forma fuerat appositum. Cum ergo hoc acciderit, antidota per os exhibenda sunt calida, attenuantia, & roborantia, vt nimiam eius frigiditatem retundant, vt vinum, aromata generosa; & si fortè parti dampnum intulerit, eam fouere oportet decoctis, fomentis. & aliis quæ natium calorem robustiorem efficiant, calefaciant, & attenuent, quorum omnium formam latè in com. ult. præxi histor. tit. de opio proponemus. De opij natura, & medicamentis opiatas ad omnes totius corporis affectus probatissimis, lege libellam singularem clarissimi Ioannis Erethagi, qui de hoc argumento appositissime differuit.

HISTOR. XXIX. GALENI,

& Auenzoaris, de morbo Regio ex veneno suborto.

Morbus Regius ex viperæ morfu, & alio veneno contractus, belzaarticis medicamentis curatus.

Imperialium seruorum quidam qui viperarum venationi deputati erant, quum à vipera morsus esset, aliquanto tempore medicamenta, quibus vi consueuerat, potabat, quumque cuncti corporis color mutaretur, ad eum vt porri colorem referret, accedens singula nobis enarrauit, cui, epota theriaca, quam celerrime color secundum naturam restituitur est, &c. Galenus lib. 5. de loc. affect. cap. 7.

Et fieriam ictericia ex potu rei malitiosa, sicut accidit Azir filio Haly, qui erat Conestabilis Regis, qui misit pro me, vt ad eum Sibilis ire deberem, & inueni eum glaucum in corpore toto, sicut est cortex citri, & amiserat appetitum comedendi ex toto: & considerando cum omni sollicitudine super negotio, graue mihi videbatur inuestigare, & certificare me de causa huius agritudinis, & de hac causa non audebam ei curam adhibere; & considerando præcedentia infirmantis, non videbam quod ex ipsis istud accidens habere debuisset, eo quod in eodem instanti in quo habuit icteritiam, habuit similiter & casum appetitus: cogitavi quod bibit, & comedit rem venenosam, de natura cuius erat, conuertere complexionem corporis totius in cholericam; & dixi quod hac complexio erat ex proprietate rei dictæ, & non ex sua complexionem. Quare conuersus ad Patrum, considerans totaliter in eum, rogavi vt ei minimè plus nocumenti inferre possem, quam illud quod habere videbatur. Dedit ergo ei ad potandum, pondus trium granorum bordei de Beze-

Ahard, cum uncis quinque aqua cucurbita, & posui aquam cucurbita ad reprimendam furiositatem illius caliditatis acquisita, & Bezehard ad expellendum venenum; & sic posui complexionem cucurbita frigidam contra complexionem calidam patientis, & proprietatem Bezehard contra proprietatem veneni, & sic inde perf. Et fuit liberatus. Unde ex hac cura sui mirabiliter commendatus, & qui viderunt, & audierunt, venena pro nihilo reputabant, faciendo illud. Et nota, quod magis proprium Bezehard, & utilius cæteris est illud, quod prope oculos ceruorum eritur in partibus orientis, &c. Auenzoar lib. 1. theizir tract. 13. cap. 6.

PARAPHRASIS.

Assumpto, aut morfu virulentorum animalium, morbum auriginosum concitari, his historijs Galenus, & Auenzoar confirmantur, cuius vi sanguis corruptione aliqua peregrina in bilem agitur, ex noxiarum bestiarum morfu venenato concitata, vt Paulus lib. 1. sui operis, cap. 50. & Aëtius tetrab. 3. serm. 2. cap. 17. affirmantur. Et licet deleteria qualitas hepatis communicata illud ita conspurcet, vt bilis copiam progignat, càmque per totum corporis habitum expellat, & auriginis causa sit, tamen illi solùm hoc morbo premuntur, qui bilioti sunt, & illius copiam in corpore coaceruant. Quare si viscera flauo humore sint turgida, icterus fit flauus, ita vt omnia excrementa flavescant: si nigro, & melancholico humore corpus sit refertum, icterus niger confurgit. Vniusque icteri hæc sint exempla.

Primum proponit Brassauolus lib. 4. aph. in com. sent. 62. & est Sulpitij Tombesij, morbo regio & febre laborantis, cui ex vena iccoraria incisa totus sanguis extractus exiit luteus, excrementa lutea, lutea sputa, vrina lutea, cuius totum corpus bile erat refertum, ad eum vt eius anima in bile viueret, vel potiùs humore corrupto. Aliud exemplum affert Marcel. Donat. lib. 1. de hist. medic. mirab. cap. 9. cuiusdam Campegiij, qui à scorpione ictus, totum postea habuit corpus maculis nigris respersum: & nos vidimus, & notauimus, lib. 3. de præxi admiranda, obs. 10.

Si autem hoc accidat, & à veneno aurigo oriatur, tutissimum erit in potum exhibere, quæ veneni malitiam retundant, simulque excedenti illius qualitati reluctentur, inter quæ theriaca prima tenet, cum inter antidota alexipharmacum sit præstantissimum. Narrat Rodinus lib. 3. theatri natur. pag. 316. Ambrosium Gallum Archiatrum in populi concione, Carolo IX. Rege spectante, à vipera morsum, theriaca ore assumpta, & vulnere imposita fuisse persanatum apud Monspelienfes, cum more solenni theriaca componeretur. Quod etiam sibi contigisse à vipera commorso scribit Paræus lib. 20. cap. 16. Nam vulnere imposita theriaca conualuit.

Sed quid mirum? quando ipsa theriaca venenosis tum moribus pestilentibus admota ipsorum deleteriam qualitatem infrenat euidenter, corpusque à tam venenoso humore persanat: quare periti Medici ex cepa assa confusa cum theriaca, & suillo adipe emplastrum apponunt, domando veneno nulli secundum, ex Galen. lib. de theriac. ad Pison. cap. 18. de cuius admiranda virtute pro quolibet coërcendo veneno, & roborando calore innato, lege Marsilium Ficinum, in sua epidemia antidoto, cap. 6.

Accedamus deinde ad curationem Auenzoaris, quam ipse summa sagacitate compleuit, & solus inter omnes hoc arcanum pro præseruatione, & curatione veneni proposuit. Cum enim sint plurima medicamenta alexiteria, quæ antidota solent appellari, nullum est excellentius Bezehard. Sed hoc nomen est commune omni medicamento alexipharmaco: nam Bel apud Arabes significat dominum, & Zabad venenum; quare quodcumque vel simplex, vel compositum medicamentum, quod à veneno oppressos persanat, vel ab eo immunes facit dicitur Bezehard. Sed præsertim lapis Bezehard ex caprarum Indicarum, seu Peruanarum ventriculis extractus, hoc nomen per antonomasiam sibi vindicat, de cuius mirabili

mirabili virtute contra venenum, & venenatos morbos, tam multa dixere aromatum diligentissimi scriptores, vt Garcias ab Horto, Nicolaus Monardus, Christophorus à Costa, Iordanus, Bauhinus, Anselmus Boëtius, & alij, qui ex Atabum mente huic lapidi tot admirandas attribuunt facultates: de quibus, sicut de huius lapidis temperamento, egimus lib. 1. in com. hist. 36.

Sed quæres; num hic lapis cuius ope curatus hic fuit æger, sit ille quem describit Scaliger exercit. 153. num. 7. & ab eo vocatur Paxar? Minimè quidem, quia ex huius auctoris mente hic lapis in capite cuiusdam animalis inuenitur, in regno Deli, quod Tartaris Catatinis affine est, mollis, fusci coloris, amygdali magnitudine, quæ certa utilitate ad omnia venena, in prima commendatione apud incolas haberi, eo loco testatur Scaliger.

Sine noster lapis Belzaar, seu theriacalis, cuius copia ex Orientali, & Occidentali plaga quotannis ad totam Europam conuehitur, hæsitant multi, nam Monardus tract. de lapide Belzaar, & Gesnerus lib. 2. de animalibus, fol. 111. hanc historiam citantes, hunc auctorem loquutum fuisse de lapide Belzaar Indico asseuerant: de quo negotio vide Matthiolum, lib. 5. in Dioscoridem, cap. 74. & Vlysem Aldrouandum lib. 1. de quadrupedibus, cap. 21. & 22. de hirco Belzaartico.

Ex altera parte facit Auenzoaris auctoritas, infra in capite, vbi est scripta historia hæc, cuius mentem explanant celeberrimi auctores, qui lapidem huic ægro cum tanta utilitate oblatum, fuisse natum in angulo oculorum cerui contestantur. Extat in primis Scaligeri summi Medici, & Philosophi non diluta auctoritas, lib. aduersus Cardanum, exercit. 112. dum sic ait: Cerui lachrymam in nostris musarum thesauris habemus charissimam. Ante centesimum annum in ceruo nulla est. Post eam atatem accrescit ad oculi cambium ipsis ossibus, atque in os protuberans, concreuit ea duritie qua cornu superet. Qua parte prominet, rotunda est, insigni nitore, coloris fului, non sine vestigijs artiorum venularum; tanta lenitate, vt penè tactum effugiat: ita enim sese subtrahit, vt propemodum seipsam mouere videatur. Aduersus venena ream mediam præstantissimum. Peste correptis datur cum vini momento: unde tantus cietur sudor, vt penè totum solui corpus credas. Et Andreas Bellunenensis Bezaar aperte firmat esse lapidem, qui vocatur Lachryma Cerui, generata in ceruis, quia comedunt vipersas, maximè in Persia, vt Tiphasti Arabs docuit, libello de gemmis, qui ex Arabico in Latinum est translatus.

At multò clarius Ioannes Langius sic huius lapidis historiam describit, lib. 2. epistol. 24. Theomnestus lib. 1. art. veterinar. grauis veterinariorum medicina auctor, scribit ceruos, vermes intestinorum inuolucris implicatos, serpentum esu enecare, quos ex cauernis narium spiritu eliciunt, & ne illorum virus ipsis obsit, ad fontes aquarum accelerant, quibus ad labra usque se immergunt: tum oculis lachryma lentè distillant, quæ viscidine sua coagulata, in angulis oculorum in lachrymas nictis in glandis ponderè coalescunt. Deinde cum sese veneno exoneratos senserint, aquam egressi, in latebras diuertunt, & et lapis ille visus obstaculum decidat, caput arboribus affricant, quem inuentum, vt Bezehard contra quoduis venenum; antidotum efficacissimum, venatores Sicilia, & Orientis magnè vendunt: de quo Auenzoar Arabs pondus trium granorum bordei, in lacte, aut aqua cucurbita, vel rosarum dissolutum, filio Regis Conestabilis posandum dedit, & eum à virulenta ictericia virigine liberauit. Firmat Plinius lib. 8. cap. 27. Scribit quoque Scribonius Largus de lapide Bezeartico, cap. 163. Ceruis Sicilia in angulo oculi qui nares versus vergit, nasci sordes, quas venatores contra omne iobolorum virus, & pharmaca deleteria in tubarum volucris deferant. Has ergo sordes ex patulis infra ceruorum oculos foraminibus erui, & in solo papyri inuolucro bene olentes per septennium illabatas seruauit. Et Renodæus sic scribit lib. 3. de mater. medic. cap. 5. In maiore oculorum cantho ceruorum antiquiorum concreuit liquor quidam, gummi modo, quod mira proprietate sudorem mouet copiosum, & venenatam pestis, aliorumque malignorum affectuum qualitatem oppugnat. Firmat Lacuna lib. cit. in Dioscorid.

Deinde apros, atque seruos illachrymare, testis est Plutarchus lib. 7. sympos. cap. 2. quo loco ceruorum lachrymas dulces, apros verò esse falsas asseuerat. Nam animal frigidum est ceruus; ardente verò calore constat aper; vnde ille persequutores fugit, hic verò atroci se dente ita inflammatus vlcisitur: animal enim ferum est, & ad eum natura calidum, teste Xenophonte lib. de venat. ad Cyrum, vt recenter occisi dentes ita ferueant, vt crines, aut fetas si quis admouerit, exurant. De isto lapide lege Gesnerum; lib. 1. de animalibus; sit. de ceruo. fol. mibi 111. quem se vidisse ex India Orientalis ad Lusitanos missum, narrat Amatus lib. 2. in Dioscoridem cap. 74. Lege Gulielmum Laurembergium, disput. de feb. Petechiali, in fin.

Ponzettus lib. suo de venenis, sic ait: Experimento cognitum est ad omnia venenorum genera pollens lapis, quem vocant Kemne, seu Bezar, colore citri splendens, odore vini, natus ex lachryma ceruorum. Infirmi enim atate flumini quotidie ingreduntur in Oriente, & stant in eo immersi vsque ad caput, donec emittant lachrymas, quæ frigiditate aeris & aqua coagulata, vertuntur in lapidem magnitudine auellana, qui exentibus è flumine decidit: quod etiam testatur Sennertus, lib. 5. natural. hist. cap. 4. de lapidibus, & gemmis.

QUESTIO XLII.

Verum ceruus; os ex eius corde; & aliæ partes habeant naturam proprietatem aduersus venenum? Contra Vesalium, Anatomicum insignem.

COMMENTARIUM.

Oculos ceruorum.] Apex ille sublimis, & eorum qui prodigiosa, & abditæ naturæ mysteria scrutantur, quasi quidam Deus merito appellandus, Plinius, obscuram nimis protulit sententiam. lib. 1. sua hist. cap. 53. Ceruorum anima serpentes vri. Exitio his (id est, serpentibus) esse ceruos, nemo ignorat, vt si qui sint, extractos, cauernis mandant. Nec verò ipsi spirantes tantum aduersantur; sed membratim quodque fugari eos nidore cornu, si vratur, firmat Constantinus 6. 2. ex Xenoph. Ceruus exhauriens, & attrahens spiritum, serpenti vertiginem facit, & ad se pertrahit: & notauit in Plinium diligentissimus Isaacus Casaubonus; Nicander in theriac. sic habet: Neque tum in vllum serpentem incidat, cum ceruorum motus celeriter fugiens, vitam interimens venenum suum in hominem excusserit: supra modum enim proluxas spiras ducentibus serpentibus indignantes hinc illuc parentes, & caprea inuestigant omnia aspera loca, sepe, & septa scrutantes, horrendo narium suarum halitu, & flatu accelerantes, latibulisque propinquantes: quam eorum pugnam egregie describit Oppian. lib. 2. de venat. cap. 21. & Solinus in Polyhist.

Hinc Plutarchus lib. de animal. prudentia, ceruos dici asseuerat, non à lenitate corporis, sed à tractu serpentum; quoniam hæc facile ab ipsis attrahuntur, quum enim latent; cornu saxo allisi, & affricati odore, eogunt è latibulis; velint, nolint prodire. Alij quasi leuemi, & cursu promptum ita nuncupant. Confirmatur hoc veteris Glossographi verbis, in lib. 3. Iliad. Homer. Dictus est à deprehendendis; vel capiendis serpentibus: nam eorum esu naturaliter purgatur. Quare Alianus lib. 8. de natur. animal. 6. 6. admirabili naturæ dono vinci ab eo serpentes narrat, neque vllam illis esse fugæ viam tamen in latebra abditis, quod ceruus ad motis ad latibuli foramen naribus, flatuque emisso, quasi philtro quodam eos cogat exire, quos pro-cumbens interim, ac vorat, hyeme præsertim; quam viam celebravit etiam Lucetius lib. 6. de natura.

Naribus alipedes vt cerui saepe putantur
Ducere de latebris serpentina sacra ferarum.

Sed cur cornu cerui attrahit serpentes? Dubia, & difficultis solutio: Plures hanc causam ad occultas reducunt qualitates, quas non nego, immò potiùs defendo cum Galeno eas concedente, lib. 11. simpl. cap. 6. & 1. de natural. facult. 14. & 3. simpl. 3. & 5. cap. 2. 17. 18. 19. & 23. & 1. per gener.

gener. 16. & 8. sec. loc. cap. 8. & 13. meth. cap. 7. subscribunt Auic. 2.1. doct. 2. cap. 15. Mesuës, Arabes, & Aphrodisæus in proœmio probl. explicant eleganter Fernelius *libris duobus de abdit. rerum causis*; Thom. Erastus *lib. de occult. med. propriet. cap. 1.* & 4. Ioannes Franc. Vlmus *libris 4. de occult. in re medica proprietatibus*, Fracastorius, Ruellius, & alij Medici præstantissimi, & Alianus *lib. 8. de animalibus, cap. 6.* hanc cum philtro comparat amatorio, quasi trahatur à cerui spiritu serpens, vt à magnete ferrum, à succino palea, sic vt potiùs sympathia sit belluarum, quàm antipathia: Tamen contrarietas est: nam hæ animantes hostes inter se nominantur. Non igitur illo animæ tacito consensu, & quasi mutuo amore sunt præditæ: odium potiùs, & discordia intercedit; inuitum enim, ac quasi nolentem trahi serpentem tradunt. Quare non affirmandum cerui spiritum gratum esse serpenti.

Deinde cur anima, hoc est, spiritu cerui vrentur serpentes, si ceruus frigidissimum animal est, & timidum? quare in prouerbium abiit, vir ceruinus seu formidolosus, & fugæ magis fidens, quàm viribus. Hinc Antisthenes, referente Plutarcho *orat. 2. de fortitudine Alexand.* dicebat: *Hostibus nos omnia bona optare debere, excepta fortitudine, ea enim sic fieri non possidemus, sed vincimus. Atque ob hanc causam credi, naturam ceruo ignauissimo animali, cornua miran. & magnitudinis, atque asperitatis, ad sui defensionem dedisse, docentem, nihil vires, & arma prodesse iis, qui subsistere non audent.* Hinc fit, vt ceruorum, & præsertim damarum sanguis sit ferosior, frigidior, ac dilutior, & non densetur. Neque fitis vehementissima, & aquarum desiderium, ad quas continuò anhelantes accurrunt, aliud ostendunt: ea infatigabiliter non premuntur, nisi postquam viperarum cibo satiantur; viperinam autem carnem sitim mouere incompeficibilem tradit Galen. *lib. 11. simpl. tit. de vipera*, ita vt Diplas à sitiendo serpens appellatur: de qua re lege quæ diximus *lib. 2. in com. hist. 72.* & plura reulerunt de causa fitis ingentis ceruorum, Baldus Angelus Abbatius *lib. 6. disquis. cap. 6.* & Ioan. Emilianus *synag. 6.*

Gesnerus *loc. cit.* non tanti sibi esse confitetur Plinij dictum, quanti est ipsa ratio certis argumentis confirmata, quamuis displicere non deberet, si quis vri diceret etiam exhausto aère latebrarum, non quidem per se, sed per accidens, quatenus illius aëris fermè calore destitutus paulatim exanimatur, & quasi exsiccatus vritur. Quare ceruus attrahit viperam, & eius pabulo reparatur, & illius esu naturaliter purgatur, vel subductione alui, vel vomitione, aliòque genere purgationis, vt mensium, vel sudoris, vel expirationis per totius corporis meatus, & poros cutis. Sic enim singulis annis serpentes pellem exuere, & renouare solent, quam senectam anguim vocamus, ita illarum elus facit vt mundificentur corpora, vt *lib. 1. in com. hist. 84.* & *lib. 6. in com. hist. 1.* latius comprobamus.

Deinde minime dubitandum est, cum inter hæc animalia adit mutua contrarietas, quod natua quadam repugnantia, genuinaque vi alexiteria, ceruus viperas halitu suo interficiat. Nam hoc animal habet vim alexipharmacam, cuius ope ac beneficio veneni sæuitiem retundit, & maleficentissimam qualitatem corrumpit. Si enim os in eius corde enatum contempleris, admirandæque virtutes examines, inuenies id esse contra venenatos morbos antidotum præstantissimum: renuat licet Vesalius *lib. 1. de fabr. 20.* qui hoc os in corde ceruorum reperiri fabulosum esse retur; cuius falsam opinionem redarguimus, *lib. 1. in com. hist. 36.* & conuellit doctissimus Renodæus, *lib. 3. de materia medic. cap. 19.* dum sic ait: *Maximè autem celebratur illud ossiculum, quod ad basim cordis ceruorum amosorum habet adhasum, quod à figura crucis, quam non male refert, venatores crucem cerui nuncupant, plurimumque ad cordis affectus valere, non solum ipsa experientia ducti docuere, sed & Medici præter experimentum ratione docti confirmauerunt, &c.* & probat Ioan. Coittarus Thareus, *lib. de feb. purpurea, & contagiosa, in fin.* Quo loco pro huius febri medela, hoc os valenter auxiliari affirmat. Quapropter in præstantissima venit antidota, & hoc tam ex-

cellenti, & pretioso medicamento exornantur confectio- nes, exhilarans Nicolai, electuarium lætificans Galeni, confectio hyacinthorum, cordialis ab Alexandro Benedicto composita, confectioes liberantes à veneno magistrales, diamargariton frigidum. Huius ossis vis est, quod lætificat cor, & sic melancholicis morbis remedio est, vitalem firmitudinem tuetur, & hoc modo cordis affectibus mirabiliter succurrit, peste affectis strenuè auxiliatur, & ab hac immani lue, pestiferòque aère corpus tutatur, humorèque à corruptione præseruat. Denique est medicina contra venenum insignis, vt notauit Nicolaus Fontanus, Medicus Amstelodamensis perdoctus, & celebris, *in suis institutionibus pharmaceuticis, s. 5. cap. 7. de speciebus & aromaticis in genere.*

Sed longè pro peste, & venenatis morbis curandis præferendus est lapis ex ceruino corde exemptus, quem extractum se vidisse gloriatur Vlysses Aldrouandus, *lib. 1. de quadrupedibus, cap. cit.* qui ea præditus erat forma, vt laminis conflatus, oui columbini magnitudinem æquaret; & quod iucundum fuit aspectu, (inquit ipse) postquam comminutus fuit lapis, repertum est ossiculum in meditullio simile cæteris ossibus in corde prognatis, circa quod putamina hæc sese aggregando amplificauerant, & in hanc molem, atque duritiem calore cordis extorrente, lapillum produxerant: cum longè prætulerim cuius Bezaar, quum non in capræ ventriculo, sed animalis alexicaci corde repertum, maiorem affinitatem habere nobiscum verisimile sit; nisi in partum causam referas, quod capræ illæ pabulo pollentiore vescantur, quàm cerui apud nos.

Accedamus ad reliquas huius animalis partes: Nam præter plurima, quæ in vastis illis voluminibus referunt, ex multorum mente Gesnerus, & Aldrouandus, illud certum est, quod genitale cerui tritum, ex vino potum, à vipera demorsis auxiliatur, vt *lib. 2. cap. 36.* prodidit Dioscorides, & exemplificat Matthiolus *in com.*

Cornu cerui ad plurimos morbos curandos mirabilem potestatem obtinet, nam cinis eius elotus, binis serupulis epotus, prodest dysentericis, & excreantibus sanguinem, cæliacis, regio morbo, & vesicæ doloribus cum tragacantha, scemini fluxione laborantibus cum liquore huic rei accommodato; vlcibus oculorum, & defluxionibus salutare est; infriatum dentes expurgat, ex Dioscoride *lib. 2. c. 50.* & fluxis præ nimia humiditate gingiuis remedio est, ex Gal. 11. *simpl. tit. de cornu ceruino, & Auic. lib. 2. cap. 281.* Paulo *lib. 7. eodem titulo.* Hydromen sanat, vermes necat, ex Serapione *cap. 468.* Veneno resistit, aded vt eius fumo serpentes illicò fugentur; quo pacto in celebratissimas supra nominatas ingreditur confectioes, & plurimis aliis permiscetur antidotis, de cuius vimirabili sat plura prædixit Plinius, *lib. 8. cap. 22.* & eius eximias doctes collegit in compendium Andreas Hildebrand, *in epistola de cornu ceruino.*

Ob hanc causam firmant naturæ periti, ceruos cornua decidua occultare, & præsertim sinistrum, ex Arist. 3. *de hist. animal. cap. 5.* In quo maior est vis, quod eorum vtilitatem homini inuideant: sic enim Alianus *lib. 3. de hist. animal. cap. 17. & 19.* Cum probè nouit ceruus, magno esse vni mortalibus cornu suum dextrum, præ inuidia, ne eo finiantur, defodit humi: & Plutarch. *lib. 7. sympos. quæst. 1.* cornu indefinitè profert. Et Solinus *cap. 19. Polyhist.* dextrum esse, quia hoc efficacius ad medelam: & explicat clarissimus Salmasius *in com.* vt sole: luculenter. Si iam cornuti castrentur, nec crescut, nec decidunt, sed eandem magnitudinem referunt. Cæterum hanc rem alij aliter interpretantur, vt Oppianus sic canens.

*Ast ubi pulcherridis sublimia cornua ramis
Vertice labuntur, præsertim sidere verno,
Effodit extemplo foveas, & humata recondit,
Nequis humi nactus capiat sic fortè relicta:
Tum profugus degens extremis abditur oris.
Densaque iustra pudore graui suffusus oberrat,
Turpe ratus coram nuda ceruice videri,
Quam tanto fastu sublimem attolleret ante.*

Alij sic ratiocinantur. Cornua ceruina temporis decursu sunt

funt ita solida, & dura, vt soliditate, duritièque sua ad lapidum naturam accedant; quare decidua sunt vtilitatis causa, vt onere leuentur, sunt enim ponderosa nimis: sic explicat Arist. 2. *de partib. animal. c. 2.* Albert. Magnus *lib. 3. de animalib. tract. 2. c. 1.* Bassianus Landus Placentinus *lib. 1. de hist. human. in med.* Vt tunc verò soli cerui inter cætera animantia, cornua amittunt, quoniam illorum cornua ex cranio non exoriuntur, vt reliquis cornigeris, sed cuti solummodò adhærent; quo pacto in Phrygia, aliisque locis boues illa perinde atque aures mouent, 3. *de hist. animal. 9.* An quia verno tempore noua cornicula suboriuntur, quo etiam serpentes, & aliæ quædam animantes ponunt aridum, duratimque exuuium, cute noua nascente; & aues nidificantes, pennas; quadrupedes, pilos; & sic nouorum cornuum germia veteribus subnascentia, ea propellant, & extrudant, agitatur Gesnerus *loco citato de quadrupedibus solertissimè.*

Certissimum tamen est, ceruos in plurimis partibus habere alexiteriam vim, & natua quadam sorte veneno resistere, venenosisque serpentibus innoxie vesci, non solum propterea quod vipera est familiare alimentum ceruis, vt asseruit Theophrastus *lib. 4. de caus. plantar. cap. 10.* §. *Quod cum in multis palam est, tum omnium fermè consensu in ceruis patet, qui vipers edunt, quibus cætera moriuntur, tamen multi maiora, robustioraque sunt.* &c. Sed quia illi virtutem in se habent ingenitam domandi venena; nam auctore Lacuna *loc. cit. in Dioscorid.* sanguis ceruinus epotus cum vino, contra venena auxiliatur strenuè, & præsertim os ex eius corde extractum. Hoc modo, pudendum ceruinum est contra venena antidotum, ex Amato 2. *in Dioscor. 39.* & firmat Franciscus Vesale *lib. 1. de quadrupedibus cap. 10.* Sed omnium maximè præsentaneum est contra omnia venena, lapis in oculorum cantho enatus, de quo memorabilem obseruationem in hunc locum, vt commodiorem, describendam hæctenus referuo.

OBSERVATIO.

Lapis Belzaar ex cantho oculorum cerui extractus, contra venena efficax antidotum.

Anno 1597. in Conimbricensi Collegio laborabat maleficentissima febre Pater Emmanuël Aluares, sexagenarius, excellens Philosophus, (qui commentaria in libros Arist. de generatione, & anima, quos Physici summa cum voluptate perlestrant, conscripsit) & aded venenatæ febris ferocitas insilierat, vt nullum non remediorum adhibitum genus contempserit. Celebriores illius inclytæ Academiæ Professores, vnà mecum vocati, qui fortè exercendæ praxis gratia cum eis conuenerant. Accitissimus, exploramus pulsum, qui obscurus, paruus, debilis, & inæqualis erat. Aderat anxietas maxima, crebra vomitio æruginosa, inquietudo assidua, extremorum frigiditas, vigilia importuna, delirium ferox, lingua scabra sicca, vrina passca, aluus adusta, denique cum inappetens, & immerigerus esset, immò ad fauces mortis deductus, & à Medicis pro deplorato habitus, ecce in nono morbi die obuiam sese obtulit Pater Ioannes Correa, qui in Orientali India apud Iaponenses, & Magni Cosmi beneficiarios, in eadem societate triginta annorum spatio. Prouincialis munere functus fuerat: in quo terræ tractu sicut diuersa venenorum genera reperiuntur, sic Creator omnipotens benefica manu, humani generis misertus, tot contra ea innumera ferè creauit antidota; & capsulam auream parutulam in manu gerens, ex ea extraxit lapidem in oculo cerui enatum, rotundum, nucis iuglandis patuæ magnitudinem habentem, colore cineritium, læuem, mediocriter ponderosum, cuius vi ac ope, tam dirum malum eradicanum esse, sicut iam quater in venenatis, & commotis à tigtide, fuerat expertus, certè sperabat. His dictis, adstantibus Medicis, & præsertim Patre Francisco Suarefio, Philosopho summo, & in illa Academia Theologiæ Professore primario emerito, illius societatis alumno, cultello aureo acutissimo abrasit leuissimè lapidem, & pulueris tenuissimi, velut minutissima scobis grana tria, cum viciis duabus aquæ stila-

titia scorunera, ægro iam moribundo in potum propinat. Post haustum ferociùs reuelatur, & in varias figuras se iactans, tandem dimidiæ horæ spatio placidè obdormiuit, & expergefacto, tam copiosus ex vniuerso corpore, calidus per horam emanauit sudor, vt vix compesci posse assistentes dubitarent: quo cessante paulatim æger ad mentem rediit, dormiit suauiter, edit alacriter, & citra febrim, à tanto malo in vndecimo die immunis euasit. Hic ergo lapis contra venena, & venenatos morbos, & antidotum, pretiosis Regum thesauris anteponendum, & sic apud Proceres Indiæ in similes vsus maximè æstimatur, quem illi dedisse dono, Principem Iaponensem vocatum *Micoronon dono*, Prouincialis ipse affirmabat.

HISTOR. XXX. AVENZOAR.
De dysenteria venenosa.

Dysenteria venenosa smaragdo supra ventrem imposita, curatur.

Expertum est, quod suspensio smaragdi in dysenteria, est mirabilis efficacia, & inuamenti. Cum autem liberatus fui, & euasit à manibus Haly, & suorum hominum, rediens Sibiham, vidi in via quandam herbam, quam putauit esse addition siluestre, & non dubitavi: Accepit de illa comedere modicum, & inde habui dysenteriam magnam cum dolore ventris, & cum perueni Sibiham, adhuc durauit dysenteria. Tunc suspensio super ventrem meum smaragdum vnam, & aliam posui in ore absque trituratione, & liberatus fui incontinens, &c. Auenzoar *lib. 1. theizir, tract. 2. cap. 5.*

PARAPHRASIS.

Oriri dysenteriam à veneno, ipsamque populariter grassantem pestis instar mortales corripere, nouum non est: si enim venenosa qualitas corporis nostri partibus est infesta, cur non intestinis? Deinde si humor ditus, & maligna, deleteriàque qualitate infectus, in intestinis procumbat, cur non abradet, excitabitque in iis vlcus dolosum & cacoëthicum?

Hoc asserunt Antonius Carthaginensis *lib. de febre pestilenti, tract. 3. rubric. 2. de fluxu venenoso*, Guainerius *tract. de venenis, tit. de dysenteria venenosa*: & noster auctor hoc morbo oppressus, præter plura medicamenta, quæ par est illum pro salute sua fuisse machinatum, nullum præstantius se lapide smaragdo inuenisse refert. Cum enim à venenosa herba quam ille non describit, nec nos quæ fuerit, diuinare possumus, acri forte, acuta, & vim venenosam fortita, abrafa essent intestina nullo alio potuit sibi opem ferre auxilio, quàm smaragdo super ventrem apposita: cuius vis alexiteria per poros cutis simul cum aère attracta, intestina firmavit, & prauam qualitatem ipsis insidentem corripuit, & penitus extinxit.

Audi ipsum supra, in eodem capite, dum sic ait: *Quoniam si in principio scieris morbum esse ex veneno, citissimè tunc dare debes infirmo ex optima smaragdo pondus nouem granorum, ex smaragdo trita, & cribellata subtiliter cum aqua calida, ieiuno stomacho, & videbis in operatione huius rem mirabilem, &c.* Et in præfatione sui operis, sic habet: *Et si aliquis fluxum magnum patiatur causa alicuius medicina acuta, vel ex aliquo humore venenoso, vel malo, curatur ex eo. Et qui habuit prædictum fluxum, si receperit pondus nouem granorum hordei ex smaragdo trita, & subtiliter cribellata cum aqua calida, ieiuno stomacho, curabitur ex ea. Et est necessarium ei, qui recipit iherianam, vel smaragdum, vt tardet à potu, & cibo, vsquequò transeat hora septem, vel parum plus, vel minus, ab ipsorum receptione. Item si smaragdus suspendatur ventri fluxum habenti, vel dysenteriam liberabitur inde.* Cur verò tãtam vtilitatem præter smaragdum pro hoc morbo, epilepsia, aliisque grauissimis ægritudinibus curandis, latè diximus *lib. 1. in com. hist. 22.* De cuius vtilitate eximia pro curanda

dysenteria epidemica, vide Ioan. de Lamoniere proprio li- bello de huius affeetus curatione, in sua.

In curatione dysenteriae pestilentis & venenosa, loco smaragdi alia possunt offerri, quae non solum veneni mali- tiam retundant, sed adstringant, & intestina, partisque naturales firmare nata sunt, ut bolus Armenus, cornu cerui, os de corde cerui, margaritae, rasura eboris, san- talium, rosa, corallum, semen ruuicis, & caetera medica- menta, quae venenis medentur: quorum vsu plures, an- no 1, 83, conuulsisse, dysenteria epidemica maligna ve- xatos narrat Gregor. Turonensis, lib. 5. hist. sua. Materiam vero remediorum fusc exaratam si legere concupiscis adi Ioannem Colle, Medicum Patavinum excellentissimum, qui lib. 3. de morbi. malignis, cap. de dysenteria venenosa, eam ex professo descripsit. Lege plura de eius ratione, apud Ioan. Gadesien, qui vocatur Rosa Anglica, tract. de morb. particularibus, de dysenteria, & Ioan. de Concoregio lib. 9. ad Almanf. eodem titulo: & pro domando veneno, in febrī maligna cum dysenteria complicata, vtilissima auxilia proposuit Antonius Fonseca Lusitanus, in suo de epidemia febrili non inelegranti libello. Et de eius mirabili virtute con- tra venena pul. huius conscripsit Anselmus Boëtius lib. 2. de lap. ihu. cap. 5. & eius Scholiastes Adrianus Toll. Medica- cas doctissimus.

HIST. XXXI. GALENI, De theriacae compositione.

Plurima experientia ad theriacae com- positionem est necessaria, quod egregio exemplo comprobatur.

Vnde quidam theriacam rhodio melle cum admixisset, & eam ego conspexissem, id quod euenerat, ex melle quod posuerat, accidisse dixi. Mirabatur autem ille. Tum ego rur- sus eum interrogavi, numquid & mel plurimum coxisset, ipsam- que diuini despinnaisset. Quae se fecisse cum faceret, ob hoc etiam mirabatur, ac si reconditi quippiam ex me audiuisset. Hinc ipsi suam temeritatem dammare cepit, quod ex sola libro- rum lectione conficere theriacam ausus foret. Alius quoque the- riacam mihi videntiam obtulit, quam composuerat, acidam fa- ctam, cuiusque se fecit abatur. Cum ergo ex me cognouisset, se plus vini quam par fuerat, imposuisse, nec defecati, nec anti- qui, si sanguine & plus par. is, quam decebat non rite confecti, vi- pernis carnibus admixuisse, sicque rem se habere faceret, ut reme- dius a nobis obiurgatus discessit, &c. Galenus, lib. 1. de antidotis, cap. 7. & 8.

PARAPHRASIS.

Plurima sunt, quae a juniorum Medicorum peritissimi praesertim Bononiensibus, Londinensibus, & Augu- stanis, ad veram & exactam tam nobilis & vtilis medica- menti compositionem, sapienter, doctaque sunt animad- uerfa. Quorum primum est, ut simplicia quibus adorna- tur, sint perfecta, optima in sui specie, legitima, & non adulterata; ob quam causam nostro aevo theriaca non re- cte paratur, ut lib. 1. in com. hist. 27. protulimus, & omnia examinauit ad viuum Rondelerius in tract. de theriaca: fecit etiam Bartholomaeus Marantha, & graphicè, & ac- curate correxit Nicolaus Fontanus, in suis institutionibus pharmacenticis, sect. 8. cap. 3.

Secundum, ut pareat cum eisdem omnibus ponderi- bus, quibus a Mithridate & Andromacho est composita Tertium, ut mel sit dulcissimum, acerrimum, nullo exter- no sapore constans, coloris flauo, relucens, purum, odo- ratem, mediocri crassitie, vniformis, aequalis, tenacis, & vt filum ducat, visci instar, tempore verno sit collectum, ad apibus in loco thymis frequentibus, & aromaticis, sicque herbis confito, & per duos annos sit recte ser- uatum, quod ad ignem minimè coquatur, sufficit vt in- calefeat tantillum, donec eleuauerit spumam, illic & que

coletur; aliter enim confici theriaca non posset, cum quantitate sola mellis in descriptione praemissa.

Hinc constat, qua temeritate fuerit ductus Medicus hic, qui mel plurimum concocxit, diuini- que despinnauit, cuius causa diuinitimè incorruptum seruatur, ex Gal. 1. alim. 10. immo quantitas minuitur: in parua autem quanti- tate theriacae virtus, quae longo tempore indiget ad sui fermentationem, conseruari haud potest.

Deinde vinum sit vetus, vinolum, dulce, non ante- rum, non fumosum, minimè corruptioni obnoxium, co- loris flauo, lucido, transparentis, non crassum, aut turbi- dum. Non ergo miremur, si theriaca ab illo composita euaserit acida, cum vinum esset turbulentum, nec anti- quum. Quapropter ad huius antidoti, caeterarumque il- lustrum confectionum apparatus, vinum ne acefeat, in cella vinaria calida reponi debet, ne frigidiusculum fa- ctum ab extraneo aere occupetur magis, & sic calidis herbis ob eandem causam est cooperiendum, vt Galeni pater miro ingenio faciebat,

Licet enim vigente aestu, & saeuiente bruma vinum acefeat; nam nimius ambientis calor natiuum vini calo- rem attrahit ad extram; vehemens frigus humiditatem ex- primit siccitate sua, qua diminuta, naturalis rei calor non rectè obtinetur: Tamen moderato calore vinum conferua- tur. Quae autem acorem vini impediunt, proponunt facun- dè Ruellius, lib. 1. de natur. stirp. cap. 143. & Leuinus Lemnius lib. 2. de occultis natur. miracul. cap. 52.

Vltimò aduertere licet vt theriaca verno, aut saltem aestiuo tempore paratur; quoniam cum ipsa non profit, nisi post sextum mensem tranfactum administrata, in his temporibus ob aeris caliditatem atque tempericem, per- fectam fermentationem inter se simplicia nanciscuntur; autumnali verò, & hyemali tempore, ob contrarias cau- sas nequaquam: mel enim glaciem concipit, nec in se aptè recipere medicamenta potest. Caetera verò ad the- riaca preparationem necessaria, lege apud Angelum Bistum, disput. de mellis conueniente quantitate ad theriacam componendam. Conrad. Hofmannum in sua analysi compo- sitionis theriac. Andromachi. Eliam Bonfinium lib. de theriac. descriptione, & ingredientium delictu, quantitate, & prepara- tione. De quo argumento elegantissimè inter omnes dis- seruit Daniel Becherus, Regiomontanæ Academiae pri- marius professor insignis disput. de theriaca.

HIST. XXXII. GALENI, De saluae vi alexipharmaca.

Salua humana, aduersus mortiferos animalium ictus, praesentaneum est antidotum.

Alia tota substantia vel maxime aduersa est bestiis homi- nem interficientibus, ceu alicubi etiam Nicander Poeta riu- lu. Pollicitur autem mihi quidam ircaionem sese ostensurum, quae scorpions interficere: ubi illam riuo dixisset, atque expulset, mortuus est scorpions. At postea ego absque incantatione, a sola salua morientem vidi scorpionem; idque celeriter parientem a salua esurientium, aut sitientium, ea de autem ab illo qui ci- bo, potuque fuerant impleti: in aliis autem proportionibus, &c. Ga- lenus lib. 10. simpl. cap. 16. de salua.

PARAPHRASIS.

Non inutile Galen. pro enecandis scorpionibus auxi- lium edocet, sed salutare, ac maxime facultate: nam ex horum morfu pars quæpiam, dolore, dirisque cruciatibus afflicta, phlemonem contrahens, putredine citissimè mor- ticinium sentit, quoniam praë venenosa qualitate virulen- ti animalis, natiuus partis calor citò extinguitur. Vt ergo hæc fieri prohibeantur, si fortè fortuna scorpions ictum in- fligere velit saluam in eum expuere oportet, quam à proprietate, scorpionum, aliorumque animalium veneno- forum ictibus valenter resistere, probat Gal. lib. de bonis

& vit. succor. cap. 2. & lib. de inaequal. intemp. cap. 18. & post eum firmarunt eleganter Plinius lib. 28. cap. 8. Lacuna in prefat. lib. 6. in Dioscorid. in med. Arnald. supra quaestione. de mala complexionem diuersa. Caelius Calcagninus lib. 1. epist. Qui de salua humana aduersus venena, & potentia, & efficacia, mirabilia praedixerunt.

Salua ergo, liquor qui ori innat, linguamque hume- rat, ac cibum irrigat, nihil aliud est, quam pituitosum quoddam excrementum, quod in ventriculo ex alimento- rum succo conceptum, ad cerebrum defertur, atque hinc ad linguam, faucisque corruatur, auctore Leuino Lemn. 1. 2. de occultis natur. miraculis, c. 44. de salua humana effectu. de cuius significato, & vsu diximus lib. 2. in com. hist. 9.

Hæc cum sit ex pituita genere, vt notat Gal. lib. 3. de loc. cap. 7. plurimas sortitur differentias, penès substantiam quam habet. Nam alia est crassa & viscida, alia tenuis al- tera spumosa, aliquando est copiosa, interdum pauca, saepe est insipida, salua, amara, dulcis, acida; & à calore etiam alias differentias habet, quoniam est alba, nigra, pallida. De harum differentiarum causis pulchram fecit dissertatio- nem Mercurialis, 3. de excrementis, c. 3. de cuius etiam signi- ficatione, & superstitione apud Antiquos Lipsius docet, non valdè longè ab extremo 14. lib. annal. Taciti, in notis.

Accedamus ad eius effectus. Auicen. 1. 1. doct. 4. cap. 2. multam saluam adiuuentum praestare ad perficiendam coctionem arbitrat, quod probat exemplo tritici masti- cati, quod tubercula concoquere potest, non ob aliud, nisi quia in masticatione, huiusmodi salua vi coquendi praedita tritico permiscetur. Ob hanc rationem scribit Gal. 5. sec. loc. 1. Fabæ lomentum commanum summè dis- cussorium euadere, ob facultatem à salua sibi commis- sam.

Hac de causa furunculos, lichenas, mentagram, impeti- ginem, variolas, serpiginem, omnisque alterius generis pustulas abtergit: lepta ieiunio ipsius illitu assiduo arcen- tur, lippitudines matutina quotidie inunctione; carcino- mata, & caetera deterrimæ inflammationes hoc auxilio curantur; & alij tumores inueterati solius saluae conta- ctu mitescunt.

A probatissimis Medicorum inculcatum, hoc praesi- dium contra ictus venenosorum animalium prodesse summè, & ieiunam saluam contra serpentes auxilio esse quod Lucretius lib. 4. cecinit.

Est itaque vt serpens hominis contacta salinis, Disperit, ac sese mandendo conficit ipsa.

Maximum inter hominem, & serpentem est dissidium, temperationisque repugnantia, vt scribit Martio Smyr- naeus, qui de simplicium effectibus disseruit, & rumpi scolo- pendras marinas sputo tradit, rubetas, aliaque ranas. Plinius lib. 28. cap. 4. serpentes emori dixit, si quis in hiatum earum expuat, vt probat Franciscus de Verulamio libel. de sympth. & antipath. in med. Argumentum huius rei hoc sit firmissimum, quod non modò animalcula noxia interfici- at, sed argenti viui malitiam extinguat atque coerceat, atque mobilitatem illi eripiat, vt passim experimur in confectione vnguentorum, quæ pro morbo Gallico, aliis- que contagiosis morbis parati solent, in quæ ingreditur Mercurius, quem vt innocentior reddatur, extingui salua humana Medici praecipunt, maxime si sit esurientium, ac sitientium: Quoniam vt vrina, & bilis, sic etiam salua sumpto cibo imbecillis est; valida autem & acris eorum, qui ingenti aut inedia, aut siti premuntur. In medio est, eorum qui probè concoxere, nondum tamen cibum, potu- tumve ingesserunt, vt citato loco in quo est scripta historia hæc, Gal. affirmat. Ergo citra incantationem salua huma- na; mutua, quam cum serpentibus habet, repugnantia, scorpionum, & caetera animalia venenosa interficit. Vtrum autem verum sit, quod de praecantationibus fertur, accuratè (ni erro) ex multorum mente auctorum dixi, lib. 1. in com. hist. vlt.

Maximum inter hominem, & serpentem est dissidium, temperationisque repugnantia, vt scribit Martio Smyr- naeus, qui de simplicium effectibus disseruit, & rumpi scolo- pendras marinas sputo tradit, rubetas, aliaque ranas. Plinius lib. 28. cap. 4. serpentes emori dixit, si quis in hiatum earum expuat, vt probat Franciscus de Verulamio libel. de sympth. & antipath. in med. Argumentum huius rei hoc sit firmissimum, quod non modò animalcula noxia interfici- at, sed argenti viui malitiam extinguat atque coerceat, atque mobilitatem illi eripiat, vt passim experimur in confectione vnguentorum, quæ pro morbo Gallico, aliis- que contagiosis morbis parati solent, in quæ ingreditur Mercurius, quem vt innocentior reddatur, extingui salua humana Medici praecipunt, maxime si sit esurientium, ac sitientium: Quoniam vt vrina, & bilis, sic etiam salua sumpto cibo imbecillis est; valida autem & acris eorum, qui ingenti aut inedia, aut siti premuntur. In medio est, eorum qui probè concoxere, nondum tamen cibum, potu- tumve ingesserunt, vt citato loco in quo est scripta historia hæc, Gal. affirmat. Ergo citra incantationem salua huma- na; mutua, quam cum serpentibus habet, repugnantia, scorpionum, & caetera animalia venenosa interficit. Vtrum autem verum sit, quod de praecantationibus fertur, accuratè (ni erro) ex multorum mente auctorum dixi, lib. 1. in com. hist. vlt.

Lib. V.

HIST. VLT. AVENZOAR, & Galeni, de veneno.

Venenum à Medico nullo modo propinandum, vel indicandum: quod illustri exemplo confirmatur.

Medicus si scit aliquid de venenis, non est nisi vt sciat eorum accidentia remouere, & suis nocuentis obviare, & non vt sciat ipsa in se, & in suis effectibus alio modo, nisi fuerit infidelis, & suas fides proprias voluerit denegare; propter hoc quilibet Medicus tenetur obseruare praecipia Hippocratis in hoc casu, quae sunt, quod quilibet Doctor in medicina non debet aliquem discipulum docere, nisi prius iurare faciat ipsum ne vtiatur medicinis mortiferis, vel venosis illo modo. Et pater meus, cum essem pater, & discipulus suus in medicina, me iurare fecit, vt nullatenus medicinis venosis, vel mortiferis vti deberem. Et cum sic iuuenis essem, & novus in medicina, ibam de vna ciuitate in aliam praticando. Quadam vice sic eundo, socius sum vni proditori, qui à me occultè volebat discere aliquam medi- cinam mortiferam. Et ego ab illo habueram in fendum petiam vnã terram quam mihi abstulerat. Qui dixit mihi, habes eam de caetero à me liberam, & securam, credens quod ego essem de illis, qui propter pecuniam proditionem facere deberem, & meam corrumpere legalitatem. Et idem adulator, quem Deus destruat & confundat, illud dixit mihi palam scilicet quod ei dare debe- bam medicinam, qua velociter posse occidere; cui iuravi per Deum verum, & pro certa veritate, quod nihil de talibus cogno- sceram: dicendo ei quod Medicus (in quantum Medicus) de talibus scire non debet, nisi vt cognoscatur, & sciat ex iis acciden- tia remouere. Qui dixit mihi, quomodo à me vis te occultare, & celare, postquam tibi meum secretum volui pandere, & manife- stare? Quare timui valde, & dixi ei, Secretum tuum quod mihi aperuisti, à me non manifestabitur alicui in perpetuum. Et postea dixi ei, expecta donec perquiram libros, & demum faciam tuam voluntatem, si Deo placuerit. Qui dixit, quantum vis vt expectem? respondi, da mihi spatium quindecim dierum, & il- lum terminum quasmi, quia affectabam fugere ab eo, & fui die illa in magna angustia, & tribulatione. Manè autem factò iussit pro me, & timui ne mitteret illa de causa; quare dolui ad mor- tem: cum venissem ad eum; vidi quod iam Deus, cuius nomen sit benedictum in secula, punierat eum, & inueni eum iacentem, & prostratum, absque sensu & intellectu, in ianua vt me non cognosceret, &c. Auenzoar lib. 1. thez. tract. 2. cap. 5. in fin. Accusatur Medicus, quod exitialia medicamentum dederit. Dedit autem illud puero cuiusdam mulieris, qua illi, vt id eme- ret, mandauerat. Illa verò postquam venenum id habuit, iussit vt seruus, qui priuigno ministrabat, illud ipsi offerret; quo assump- to, ille mortuus est. Vide omnes damnati sint, non erca, & ille qui venenum obtulit, & ille qui emit, & praeterea Medicus qui venenum vendidit, &c. Galen. lib. de causis procatarctis, cap vlt. in med.

QUESTIO VLTIMA.

Verum toxicum, & venenum ad conuertentiam dicantur. Contra Casalpinum Medicum praestantissimum.

Fortissimus medicinae choragus, in illo suo iureiurando, num. 2. in quo viget succus, & sanguis incorruptæ ve- ritatis, & splendet naturalis, & non adulterinus pietatis nitor, lege quadam sancita stabiliuit, discipulosque suos arctissimo, & inuiolabili iuramento addixit, ne vlli vene- num propinarent. Sic enim habet Asclepiadatum ful- gentissimum iubar: Neque verò vllius preces apud me adeò valide erunt, vt cupiam venenum sin propinaturus, neque etiam ad hanc rem consilium dabo, & sententia sempiternæ me- moriae commendanda! & elogium oraculo Delphico ex- cellentius! & praecipuum Medico pio, vero, sincero, & quod plus est Deum timente, dignissimum? Nam praeterquam quod Medicus debet esse pietatis cultor,

dysenteria epidemica, vide Ioan. de Lamoniere proprio libello de huius affectus curatione, in fin.

In curatione dysenteriae pestilentis & venosae, loco smaragdi alia possunt offerri, quae non solum veneni malignitatem retundant, sed adstringant, & intestina, partisque naturales firmare nata sunt, ut bolus Armenus, cornu cerui vstru, os de corde cerui, margaritae, rasura eboris, fantalum, rosa, corallum, semen ruiacis, & caetera medicamenta, quae venenis medentur: quorum vsu plures, anno 1, 83, conualuisse, dysenteria epidemica maligna venatos narrat Gregor. Turonensis, lib. 5. hist. sua. Materiam vero remedium fusae exaratae si legere concupiscis adi Ioannem Colle, Medicum Patavinum excellentissimum, qui lib. 3, de morbis malignis, cap. de dysenteria venenosa, eam ex professo descripsit. Lege plura de eius ratione, apud Ioan. Gadesien, qui vocatur Rosa Anglica, tract. de morbis particularibus, de dysenteria, & Ioan. de Concoregio lib. 9. ad Alman. eodem titulo: & pro domando veneno, in febri maligna cum dysenteria complicata, vtilissima auxilia proposuit Antonius Fonseca Lusitanus, in suo de epidemia febrili non ineleganti libello. Et de eius mirabili virtute contra venena pulchra conscripsit Anselmus Boetius lib. 2. de lap. ibi, cap. 57, & eius Scholiasies Adrianus Toll. Medicus doctissimus.

HIST. XXXI. GALENI, De theriacae compositione.

Plurima experientia ad theriacae compositionem est necessaria, quod egregio exemplo comprobatur.

Vnde quidam theriacam rhodio melle cum admiscuisset, & eam ego conspexissem, id quod euenerat, ex melle quod posuerat, accidisse dixi. Mirabatur autem ille. Tum ego rursus eum interrogavi, numquam & mel plurimum coxisset, ipsamque diuini despumasset. Quae se fecisse cum fateatur, ob hoc etiam mirabatur, ac si recondidit quippiam ex me audisisset. Hinc ipse suam temeritatem damnare cepit, quod ex sola librorum lectione conficere theriacam ausus foret. Alius quoque theriacam mihi videntiam obtulit, quam conspexerat, acidam factam, causamque sciscitabat. Cum ergo ex me cognovisset, se plus vini quam par fuerat, imposuisse, nec defecatis, nec antiquis, forsaque & plus panis, quam decebat, non rite confecti, vituperis carnis admiscuisset, sicque rem se habere fateatur, ut temerarius a nobis obiurgatus discessit, &c. Galenus, lib. 1. de antidotis, cap. 7. & 8.

PARAPHRASIS.

Plurima sunt, quae a juniorum Medicorum peritissimi praesertim Bononiensibus, Londinensibus, & Augustanis, ad veram & exactam tam nobilis & vtilis medicamenti compositionem, sapienter, doctaeque sunt animaduersa. Quorum primum est, ut simplicia quibus adornatur, sint perfecta, optima in sui specie, legitima, & non adulterata; ob quam causam nostro aeo theriaca non recte paratur, ut lib. 1. in com. hist. 27. protulimus, & omnia examinant ad viuum Rondeletium in tract. de theriaca: fecit etiam Bartholomaeus Marantha, & graphicè, & accuratè correxit Nicolaus Fontanus, in suis institutionibus pharmaceuticis, sect. 8. cap. 3.

Secundum, ut pareatur cum eisdem omnibus ponderibus, quibus a Mithridate & Andromacho est composita Tertium, ut mel sit dulcissimum, acerrimum, nullo externo sapore constans, coloris flauo, relucens, purum, odoratum, mediocriter crassitatis, vniiformis, aequalis tenacis, & ut filum ducat, visci instar, tempore verno sit collectum, ad apibus in loco thymis frequentibus, & aromaticis, sicqueque herbis confito, & per duos annos sit recte seruatum, quod ad ignem minimè coquatur, sufficit ut incalcescat tantillum, donec eleuauerit spumam, illicqueque

coletur; aliter enim confici theriaca non posset, tanta quantitate sola mellis in descriptione praemissa.

Hinc constat, qua temeritate fuerit ductus Medicus hic, qui mel plurimum concoxit, diuini que despumauit, cuius causa diuinitimè incorruptum seruatur, ex Gal. 1. alim. 10. immò quantitas minuitur: in parua autem quantitate theriacae virtus, quae longo tempore indiget ad sui fermentationem, conseruari haud potest.

Deinde vinum sit vetus, vinolum, dulce, non ansterum, non fumosum, minimè corruptioni obnoxium, coloris flauo, lucido, transparentis, non crassum, aut turbidum. Non ergo miremur, si theriaca ab illo composita euaserit acida, cum vinum esset turbulentum, nec antiquum. Quapropter ad huius antidoti, caeterarumque illustrium confectionum apparatus, vinum ne acefcat, in cella vinaria calida reponi debet, ne frigidiusculum factum ab extraneo aere occupetur magis, & sic calidis herbis ob eandem causam est cooperiendum, ut Galeni pater miro ingenio faciebat,

Licet enim vigente aestu, & saeuente bruma vinum acefcat; nam nimius ambientis calor natium vini calorem attrahit ad extrayehemens frigus humiditatem exprimit siccitate sua, qua diminuta, naturalis rei calor non rectè obtinetur: Tamen moderato calore vinum conseruatur. Quae autem acotem vini impediunt, proponunt facundè Ruellius, lib. 1. de natur. stirp. cap. 143. & Leuinus Lemnius lib. 2. de occult. natur. miracul. cap. 52.

Vltimò aduertere licet ut theriaca verno, aut saltem aestiuo tempore paretur; quoniam cum ipsa non profit, nisi post sextum mensem transactum administrata, in his temporibus ob aëris caliditatem atque temperiem, perfectam fermentationem inter se simplicia nanciscuntur; autumnali verò, & hycinali tempore, ob contrarias causas nequaquam: mel enim glaciem concipit, nec in se aptè recipere medicamenta potest. Caetera verò ad theriacae praeparationem necessaria, lege apud Angelum Bultum, disput. de mellis conueniente quantitate ad theriacam componendam. Conrad. Hofmannum in sua analysi compositionis theriac. Andromachi. Eliam Bonfinium lib. de theriac. descriptione; & ingredientium delictu, quantitate, & praeparatione. De quo argumento elegantissimè inter omnes disseruit Daniel Becherus, Regiomontanae Academiae primarius professor insignis disput. de theriaca.

HIST. XXXII. GALENI, De saluae vi alexipharmaca.

Saliua humana, aduersus mortiferos animalium ictus, praesentaneum est antidotum.

Aliua tota substantia vel maxime aduersa est bestis hominem interficientibus, seu alicubi etiam Nicanor Poeta reuolu. Pollicetur autem mihi quidam incantationem esse ostensurum, qua scorpions interficere: ubi illam terro diuisset, atque expulisset, mortuus est scorpions. At postea ego absque incantatione, a sola salina morientem vidi scorpium; idque celeriter parientem a salina esurientem, aut sitientem, ta de autem ab illis qui cibo, potuque fuerant impleti: in aliis autem proportione, &c. Galenus lib. 10. simpl. cap. 16. de salua.

PARAPHRASIS.

Non inutile Galen. pro enecandis scorpionibus auxilium edocet, sed salutare, ac maxime facultate: nam ex horum mortu pars quaequam, dolore, dirisque cruciatibus afflicta, phlemonem, contrahens, putredine citissime morticinium sentit, quoniam praeparata venosa qualitate virulenti animalis, natius partis calor citò extinguitur. Ut ergo haec fieri prohibeantur, si forte fortuna scorpions ictum infligere velit saliuam in eum expuere oportet, quam a proprietate, scorpionum, aliorumque animalium venenosorum ictibus valenter resistere, probat Gal. lib. de bonis.

et vit. succor. cap. 2. & lib. de inaequal. intemp. cap. 18. & post eum firmarunt eleganter Plinius lib. 28. cap. 8. Lacuna in praefat. lib. 6. in Dioscorid. in med. Arnald. supra quaestionem de mala complexionem diuersa. Caelius Calcagninus lib. 1. epist. Qui de salua humana aduersus venena, & potentia, & efficacia, mirabilia praedixerunt.

Saliua ergo, liquor qui ori innat, linguamque humectat, ac cibum irrigat, nihil aliud est, quam pituitosum quoddam excrementum, quod in ventriculo ex alimentorum succo conceptum, ad cerebrum deferretur, atque hinc ad linguam, faucisque corruatur, auctore Leuino Lemn. 1. 2. de occultis natur. miraculis, c. 44. de salua humana effectu: de cuius significato, & vsu diximus lib. 2. in com. hist. 9.

Haec cum sit ex pituitae genere, vt notat Gal. lib. 3. de loc. cap. 7. plurimas sortitur differentias, penes substantiam quam habet. Nam alia est crassa & viscida, alia tenuis altera spumosa, aliquando est copiosa, interdum pauca, saepe est insipida, salua, amara, dulcis, acida; & a calore etiam alias differentias habet, quoniam est alba, nigra, pallida. De harum differentiarum causis pulchram fecit dissertationem Mercurialis, 1. 3. de excrementis, c. 3. de cuius etiam significatione, & superstitione apud Antiquos Lipsius docet, non valde longè ab extremo 1. 4. lib. annal. Taciti, in notis.

Accedamus ad eius effectus. Auicenn. 1. 1. doct. 4. cap. 2. multam saliuam adiumentum praestare ad perficiendam coctionem arbitrat, quod probat exemplo tritici malicati, quod tubercula concoquere potest, non ob aliud, nisi quia in masticatione, huiusmodi salua vi coquendi praedita tritico permiscetur. Ob hanc rationem scribit Gal. 5. sec. loc. 1. Fabae lomentum commanum summè diffusorium euadere, ob facultatem a salua sibi commissam.

Hac de causa furunculos, lichenas, mentagram, impetigineta, variolas, serpiginem, omnisque alterius generis pustulas abstergit: lepra ieiunio ipsius illitu assiduo arcentur, lippitudines matutinae quotidie inunctione; carcinoma, & caetera deterrimae inflammationes hoc auxilio curantur; & alij tumores inueterati solius saluae contactu mitescunt.

Aprobatissimis Medicorum inculcatum, hoc praesidium contra ictus venenosorum animalium prodesse summè, & ieiunat saliuam contra serpentes auxilio esse quod Lucretius lib. 4. cecinit.

Est itaque ut serpens hominis contacta salinis, disperit, ac sese mandendo conficit ipsa.

Maximum inter hominem, & serpentem est dissidium, temperationisque repugnantia, vt scribit Martio Smyrnaeus, qui de simplicium effectibus disseruit, & rumpi scolopendras marinas sputo tradit, rubetas, aliaque ranas. Plinius lib. 28. cap. 4. serpentes emori dixit, si quis in hiatum earum expuat, vt probat Franciscus de Verulamio libel. de sympath. & antipath. in med. Argumentum huius rei hoc sit firmissimum, quod non modò animalcula noxia interficiat, sed argenti viui malignitatem extinguat atque coerceat, atque mobilitatem illi eripiat, vt passim experimur in confectione vnguentorum, quae pro morbo Gallico, aliisque contagiosis morbis parati solent, in quae ingreditur Mercurius, quem vt innocentior reddatur, extinguit salua humana Medici praecipunt, maxime si sit esurientium, ac sitientium: Quoniam vt vrina, & bilis, sic etiam salua sumpto cibo imbecillis est; valida autem & acris eorum, qui ingenti aut inedia, aut siti premuntur. In medio est, eorum qui probe concoxere, nondum tamen cibum, potumve ingererunt, vt citato loco in quo est scripta historia haec, Gal. affirmat. Ergo citra incantationem salua humana, mutua, quam cum serpentibus habet, repugnantia, scorpium, & caetera animalia venenosa interficit. Vtrum autem verum sit, quod de praecantationibus fertur, accuratè (ni erro) ex multorum mente auctorum dixi, lib. 1. in com. hist. ult.

Lib. V.

HIST. VLT. AVENZOAR, & Galeni, de veneno.

Venenum a Medico nullo modo propinandum, vel indicandum: quod illustri exemplo confirmatur.

Medicus si sciat aliquid de venenis, non est nisi vt sciat eorum accidentia remouere, & suis nocuentis obviare, & non vt sciat ipsa in se, & in suis effectibus alio modo, nisi fuerit infidelis, & suas files proprias voluerit denegare; propter hoc quilibet Medicus tenetur obseruare praecipia Hippocratis in hoc casu, quae sunt, quod quilibet Doctor in medicina non debet aliquem discipulum docere, nisi prius iurare faciat ipsum ne vtiatur medicinis mortiferis, vel venenosis illo modo. Et pater meus, cum esset pater, & discipulus suus in medicina, me iurare fecit, vt nullatenus medicinis venenosis, vel mortiferis vti deberem. Et cum sic iuuenis essem, & nouus in medicina, ibam de vna ciuitate in aliam praedicando. Quadam vice sic eundo, sociatus sum vni proditori, qui a me occultè volebat discere aliquam medicinam mortiferam. Et ego ab illo habueram in feudum petiam vnam terram quam mihi abstulerat. Qui dixit mihi, habebas eam de caetero a me liberam, & securam, credens quod ego essem de illis, qui propter pecuniam proditionem facere deberem, & meam corrumpere legalitatem. Et idem adulator, quem Deus destruat & confundat, illud dixit mihi palam scilicet quod ei dare debebam medicinam, qua relecter posset occidere; cui iuravi per Deum verum, & pro certa veritate, quod nihil de talibus cognoscebam: dicendo ei quod Medicus (in quantum Medicus) de talibus scire non debet, nisi vt cognoscat, & sciat ex his accidentia remouere. Qui dixit mihi, quomodo a me vis te occultare, & celare, postquam tibi meum secretum volui pandere, & manifestare? Quare iuravi valde, & dixi ei, Secerum tuum quod mihi aperuisti, a me non manifestabitur alicui in perpetuum. Et postea dixi ei, expecta donec perquiram libros, & demum faciam tuam voluntatem, si Deo placuerit. Qui dixit, quantum vis vt expectem? resp. nudi, da mihi spatium quindecim dierum, & illum terminum quasini, quia affectabam fugere ab eo, & fui die illa in magna angustia, & tribulatione. Manè autem factu iussit pro me, & timui ne mitteret illa de causa; quare dolui ad mortem: cum venissem ad eum; vidi quodiam Deus, cuius nomen sit benedictum in saecula, punierat eum, & inueni eum iacentem, & prostratum, absque sensu & intellectu, in tantum vt me non cognosceret, &c. Auenzoar lib. 1. theizir, tract. 2. cap. 5, in fin. Accusatur Medicus, quod exitiale medicamentum dederit. Dedit autem illud puero cuiusdam mulieris, quae illi, vt id emerret, mandauerat. Illa verò postquam venenum id habuit, iussit vt seruus, qui priuigno ministrabat, illud ipsi offerret, quo assumpto, ille mortuus est. Vnde omnes damnati sunt, nouerca, & ille qui venenum obtulit, & ille qui emit, & praeterea Medicus qui venenum vendidit, &c. Galen. lib. de causis procatarctis, cap vlt. in med.

QVÆSTIO VLTIMA.

Vtrum toxicum, & venenum ad conuertentiam dicantur. Contra Casalpium Medicum praestantissimum.

Fortissimus medicinae choragus, in illo suo iureiurando, num. 2. in quo viger succus, & sanguis incorruptae veritatis, & splendet naturalis, & non adulterinus pietatis nitor, lege quadam sancita stabiliuit, discipulosque suos arctissimo, & inuolabili iuramento addixit, ne vlli venenum propinarent. Sic enim habet Aclepiadarum fulgentissimum iubar: Neque verò vllius preces apud me adeo valide erunt, vt cuiuspiam venenum sim propinaturus, neque etiam ad hanc rem consilium dabo, o sententia sempiternae memoriae commendanda! o elogium oraculo Delphico excellentius! o praecceptum Medico pio, vero, sincero, & quod plus est Deum timente, dignissimum? Nam praeterquam quod Medicus debet esse pietatis cultor,

GGG 2

cultor, & famæ, nominisque fuit retinentissimus, aliisque debet esse optimis dotibus instructus, quas describunt Hipp. lib. de medico. Explicant Vallerioli, lib. 1. loc. com. c. 4. Roderic. à Castro lib. de medic. politic. Renodæus 1. instit. pharmaceuticar. c. 1. Septalius in cautionibus, & alij: tamen turpis calamitas est, medicamentis dato hominem occidere, vt Hipp. dicebat lib. de medicam. purgantib. nam. ult.

Immo functum, dirum, execrabile scelus, mortem pro medicina propinare; vt notauit Henrnius doctissimus in com. iurandi Hip. Quoniam Medici sunt Dij tutelares, vel, vt cum Galen. loquar. lib. de medico. cap. 3. Deorum filij meritò esse censentur. Hinc medicamenta, Deorum manus, lib. 6. de compos. medic. Herophilus vocat. Quare Medicus, qui auaritia, egestate, temeritate, odio venenum vel exhibet, vel propinat, meritis pœnis est condemnandus, immò grauioribus supplicijs vt proditur afficiendus; & sic lreconsulti hoc impio scelere commoti, venenandi crimen, præsertim in Medico, qui post Deum, humanæ vitæ debebat esse defensor acerrimus, grauius arbitrantur, quoniam homicidio grauius est, lib. 1. cap. de malef. & mathem. probant Baldus in lib. nemo clericus. Farinacius q. 121. part. 1. n. 4. Caballus in tract. de omni genere homicidij. n. 583. Qui in hoc scelere ita sunt seueri, vt non distinguant nobilem ab ignobili, sed vtrumque patibulo suspendi iubent, quæ pœna ignobilibus solis solet irrogari, vt ex tam varijs auctoribus confirmat celeberrimus nostri temporis Medicus, Paulus Zacchias lib. 2. quest. medico-legalium, tit. 2. quest. 1. num. 5. ad cuius amœnissimam, & vtilissimam lectionem te remitto.

Medico licitum est tractare de venenis, vt ea euitet, & aliqua medicamenta ex iis componat, cum alijs cardijs permixta, salutis humanæ valdè proficua, vt probat Cardanus lib. 1. de venenis, cap. 1. Nam viperæ caro ingreditur in theriacam; opium, in philonium; cantharides, ad medicamenta peculiaria, & ad hydropem commendantur. Napellus, ad lepram: & exterius ad pleraque vtilia sunt spuma argenti, ærugo, Mercurius, & alia metallica. Tamen necesse prius est, vt accuratè distinguat, quid in antiquorum monumentis sit toxicum; in hoc enim auctores video esse discordes: quare operæpretium duxi, illius significatum, & essentiam indagare ad vnguem, ne postea aliqua hæsitandi occasio possit superesse.

Omne ergo siue pharmacum, siue medicamentum, quod licet exiguum, perimit, est toxicum, vt Arist. ex versione Gazæ tradit. 1. sect. probl. 48. Quare quodlibet venenum maximè exitiale, & perniciosum, per antonomasiam toxici nomine insignitur, ita Plautus in Mercat. act. 2. scen. 4.

Certum est, ibo ad Medicum, atque ibi me toxico morti dabo.

Ita vniuersè accepit Martialis, lib. epigram. 5. epigr. 118.

Effecit potò Mithridates sape veneno,

Toxica ne possent sana nocere sibi.

Quare ad omne veneni genus explicandum, toxici nomen vsurpatur. At toxicum propriè species est. Quid autem? Non est ad enucleandum facile. Plures herbam esse sibi persuadent, & herbam certam, quam Arabes napellum appellant, quod eius succo sagittæ inficerentur, probat Cæsalpinus lib. 3. sua medicin. cap. 20.

Sed hæc opinio reprobatur à Matthioli, lib. 4. in Dioscoridibus, cap. 72. & lib. 6. cap. 20. Quoniam adest diuersitas symptomatum, toxico attributorum à Dioscoride, & napello ab Auic. vt & remediorum, & longè sunt, deteriora toxici incommoda, quam napelli. Deinde si hoc verum esset, aliæ herbæ certè dici toxicum poterunt, aliique succi, quibus tingi sagittas non ignoramus, vt probat Bacchius in prolegomen. venenar. c. 5. & c. 14. art. 6. Hac ratione Ponzetti, lib. 1. de venen. c. 24. Toxici non esse vnum genus affirmat, quia sagittas non modo napelli succo, sed etiam ellebori, aconiti, quinetiam felle Leopardi, immo sanguine humano cum viperina sanie commixto, Parthi, Scythæ, Ægyptij inungebant, vt auctor est Plinius lib. 11. cap. 52. & firmat Nicandri interpretes in alexiph. Lethale venenum, irremediabile scelus. Qui hoc potarunt, vel telis hoc veneno delibutis icæti sunt, mente non constant,

immò cum linguæ, & labiorum tumore, rabie efferati, instar luporum vociferantur. His autem passum cum oleo rosaceo potum, raparumque semen ex vino haustum, ac crebra vomitione redditum, auxilio est, vt auctor est Dioscorides, lib. 6. cap. 20.

Ex hoc loco Dioscoridis, toxicum esse putat omne venenum, quo arcus, siue iacula tinguntur, vt Aëtius refert, tetrah. 4. serm. 1. c. 70. Gellius lib. 17. c. 15. Plin. lib. 26. c. 5. Virgil. lib. 8. eleganti metaphora, ac translatione duplici, quam notauit Quintilianus lib. 8. cap. 16.

Quo non felicior aliter

Vngere tela manu, feri unque armare veneno.

Et rursus lib. 10.

Calamò que armare veneno.

Sil. Italicus lib. 3. de Mylis, qui Annibalem aduersus Romanos erant secuti:

Sceleratæque succis

Spicula dirigere, & ferrum infamare veneno.

Lucan. lib. 8. dissuadens profectorem in Parthos, sic ait.

Nec puer, aut senior lethales tendere neruos

Segnis, & à nulla mors est incerta sagitta.

Tum Spicula nec solo spargunt fidentia ferro
Stridula, sed multo saturantur tela veneno:
Vulnera parua nocent, fatumque in sanguine summo est.

Et rursus Italicus lib. 1.

Dacus vt armiferis Getica telluris in oris,

Spicula, qua patrio gaudens acuisse veneno,

Fundit apud vias inopina binominis Istri.

Et simpliciùs Poëta Ouid. lib. 4. de trist. eleg. 1. sic cecinit.

Hæstis habens arcus, imbutæque tela veneno.

Vide, & 2. amorum, eleg. 2. & 4. de Ponto, eleg. 7. Ælian. lib. 6. de animal. cap. 16. Et Homerus in Vlyxea, lib. 1.

Iaculis lethalia pharmaca querens,

Queis queat in bellum iam Maris iurus Vlyses,

Vngere tela manu, ferrumque armare veneno.

Ita in Orientali plaga, & Occidentali Caribes, siue Cannibales Anthropophagi habitant, quibus mos est sagittas succo cuiusdam herbæ tingere, quæ intra paucas horas perniciem adferunt, nulla spe remedij, vt auctor est Martin. Egnatius cap. 2. nauigat. ad Sinas, & Franciscus Lopius de rebus Indicis sapissimè. De his lib. 2. nauigat. Christoph. Columbus. Laurentius Gambra, Poëta non ignobilis, metaphora vsus Virgilij, sic canit.

Hæc sunt arma, quibus Caribes vtuntur in hostes

Finitimos, cum bellantur, saturata veneno

Spicula. —

Et. Quorum armare acies gens illa assueta veneno,

Torsere hos contra volitantia tela, veneno

Armata, antiqua patrio de more. —

De his plura vide apud Petram-Cecium. 1. part. hist. Peruana, c. 6. & 7. & Christianum Bercmannum l. de originibus lingue Latina, littera. Arist. de acu.

Neque puto verum esse, à taxo animali somniculoso deducendum esse hoc vocabulum toxicum, licet taxi morsus lethalis sit, quod vescatur vermibus, scarabæis, serpentibus, & id genus bestiis perniciosis, vt Olaus Magnus refert lib. 6. hist. septen. c. 20. quia taxi morsus non ita venenosus: Toxicum autem ita exitiale est, vt vel contactu vellis citissimè interficiat.

Sequamur ergo doctrinam Plinij, lib. 6. cap. 10. qui toxica venena ex eo dicta esse scribit, quod ex arboribus taxeis exprimentur: & licet toxicum reciprocè dicatur cum veneno, tamen venenum quod fit ex succo taxi, vel per se, vel cum alijs perniciosis succis permixto, omnia venena enecandi celeritate antecellit. Taxus enim arbor est tristis, dira, nullo succo, ex omnibus sola baccifera, mas noxio fructu: lethale quippe baccis: in Hispania præcipuè venenum inest: vasa etiam viatoria ex ea vinis in Gallia facta, mortifera fuisse compertum est. Et adeo est arbor præsentis veneni, vt auiculæ quæ taxi baccas deuorauerint, denigrentur, & qui ederint easdem homines, alui profluuiò capiantur, & Narbone (ait Dioscorides lib. 4. cap. 68.) qui dormiunt sub ea, aut eius umbra subsident, leduntur, & sapenumè moriuntur: & firmat Ruell lib. 1. de natur. stirp. cap. 133. & cap. 136. eiusdem libri, sic ait.

Conuenit

Conuenit inter omnes taxum esse arborem venenatam umbra, nedum furculo, & fronde. Algorem vniuerso molitur, strangulatque ac celeriter conficit, &c.

Denique (vt ait ex Aëtio Vidus Vidius lib. 2. de curat. generatim, tract. de venenis, cap. 3. tit. de simlæce arbore, quæ & taxus dicitur) hæc arbor, & eius umbra adeo infesta est, non solum hominibus, sed quadrupedibus, præsertim cum floret, quia tunc magis pernicioso succo redundat, vt assistentes non solum frigore, & inæqualitate, sed à tota substantia interficiat, & strangulet. Idem probat Iulius Cæsar Baricellus tit. de taxo.

Nec dubites, plurimas arbores esse venenatas. Nam flos daturæ est venenatus, & mentis facit emotionem, apud Garziam ab Horto, lib. 2. hist. aromat. c. 24. & probat plurimis arborum nominibus in medium adductis, quæ inter Peru, & Cannibales insulas reperiuntur. Theuetus lib. singular. cap. 61. & tract. 1. cosmogr. lib. 10. cap. 3. Buxi frondes noxiæ sunt, ac perniciosæ, corporique humano deleteriæ, vt proprio exemplo probauit Leuinus Lemn. libro similitud. in Biblijs, de herb. atque arboribus, cap. de buxo.

Deinde arborum quarundam vis est noxia, atque mortifera, vt nucis arboris, apud Greuinium lib. 1. de venen. & Marcel. Donat. lib. 1. de hist. mirab. cap. 1. Fernelium 2, de abdit. 14. Quare proximis stirpibus, & arboribus grauis est. & fata lædit, & sic in extremo fundi ferenda, apud Quidium. Et tamarindorum umbra noxia, ex Christoph. à Costa, lib. aromat. cap. de tamarindis. Hoc modo iuniperi umbra est grauissima, vt probat Virgilius Eclog. 10. vers. penult. & Lucret. lib. 6.

Arboribus primum certis grauis umbra tributa,

Vsq; adeo capitis faciunt vt sape dolores,

Si quis eas subter iacuit prostratus in herbis.

Hoc modo taxus baccas fert rubentes, acquirfoliæ modo dulces, vinosasque, quas quandoque mandentes tum pastores, tum qui in syluis arbores cædunt, statim in febres incidunt, & dyenterici fiunt; sanguine, & spiritibus

inde inflammatis, vt notat Marthiolus ad cit. cap. 1. u. scorid. & lib. 6. ad cap. 12. Probat Pena in aduersarijs pag. 450. Dodonæus pempt. 6. lib. 1. cap. 10. edocti à Theophrasto, lib. 3. de hist. plantar. cap. 10. Cuius arboris historiam tamen collegit præter cæteros Barbarus, in coroll. rio suo, ex Græcis, Latinisque scriptoribus eleganter Taxo plurimas arbores in Brasiliensi prouincia inueniri simillimas, quarum umbra mortifera sit, refert Emmanuël de Moraes, Lusitanus, historix Brasiliensis scriptor insignis lib. 1. hist. Brasiliens. cap. 14.

Maligna ergo est taxi natura, & toxicum ex hac arbore paratum, de qua intelligendus Lucretius lib. 6.

Est etiam magnis Heliconis montibus arbor,

Floris odore homines tetra confusa necare.

Ergo vt semel concludam: Toxicum pro omni veneno sumitur, sed præsertim pro illo quod ex taxo exprimitur, quo sagittæ tingi solent, Huc alludit Virgilius lib. 2. Georgic.

— Ithyreos taxi torquentur in arcus.

Lege Lithyrcos, id est, Parthicos, vt Seruius notat in com. & Lucanus lib. 7. Pharf.

— Ithyrcis curfus fuit inde sagittis.

Quare taxus pestilens est arbor, de qua monuit Virgilius lib. Georgic. 4. ne propinqua aluearibus plantaretur:

Ne propius tellis taxum sine —

Amarissimo enim sapore mel inficit: & Eclog. 9.

Sic tua Cyrcas fugiunt examina taxo.

Si pulchra de taxi malitia, toxici significato, vario modo cum eo tingendi sagittas, scire aues, lege Langium lib. 1. epist. 68. Cælium Rhodig. lib. 23. lect. antiq. cap. 10. Nam nos hoc genere scriptionis vago, & multiplici hætenus instructi, properamus ad librum sextum, in quo, varia etiam lectione, aliqua citra vitij aut ruinæ metum, contra Classicos obfirmabimus, quæ genium habeant, nec sint quarta Luna nata: quo loco accuratius seliget Lector suauia, quibus auctior sit, & cultior litteraria supellex nostra.

FINIS LIBRI QVINTI.

ZACVTI LVSITANI, DE MEDICORVM PRINCIPVM HISTORIA.

LIBER VI.

In quo medicinales omnes Medicorum principum historiae proponuntur, quae in superioribus libris certam sibi sedem non determinarunt. Accessit spicilegium anatomicum.

PRINCIPIVM.

SUPERIORIBVS libris, de omnibus propemodum morbis qui mortales infestant, sumus prolocuti. Superfunt nonnulli, qui illis commodè non potuerunt inferi commentariis, cum de aliis agant argumentis; & cum per historias digerantur, hæque breuiori numero sint comprehensæ, placuit in earum expositionem post textus interpretationem, alias grauissimas quæstiones saltuatim agitare, quæ tum eas, tum alias in aliis libris descriptas explanent luculenter, & sic ducente stilo, agemus de somno, historia anatomica, quam in compendium mirum graphicè redigemus, criticisque diebus: & alia scitu digna proponemus, quæ tuum animum varia, & utili lectione recreent affluentius, in quibus dirimendis dum laborarem, consului principum exemplaria varia, & præsertim Græca, vt ex eorum contentione, & instituto scriptoris, aut ex iudicio explanatorum, aut ex aliis præsiidiis recta scriptura approbetur, præpostera excludatur. Sed quoniam ex consuetudine peritissimorum Medicorum positum est in more, vt primis, optimisque præceptoribus Medicinæ innitatur semper, idcirco in hoc libro ab illorum placitis, vt in aliis libris fecimus, ne latum quidem discedemus vnguem, ex quorum illustribus scriptis, succulenta doctrina hauritur, quam plures censoria seueritate etsi despiciatui ducant, tamen ego eam referuo in corde meo, & moneo vt in tui ipsius centro illam reponas, qua munitus excelles inter alios Medicos, velut inter ignes Luna minores.

HISTORIA

HISTORIA IGALENI, ET ARETEÆ I.

De elephantiasi.

Ab elephantiasi, quidam fortuito, alij^A ob viperarum, & remediorum vim, arte curati.

PARAPHRASIS.

CVM quidam homo agrotaret morbo, quem elephantia cognominant, cum sodalibus conuersabatur, donec ex ipsius consuetudine, conuersationeque quidam ipsorum morti inficerentur contagione, & ille iam odoratu grauis, ac fædè redderetur aspectu. Constructo igitur illi tugurio proxime vicinum in iugo collis propter fontem, illic hominem collocant, tantum illi quotidie ciborum ferentes, quod vita sustinenda satis foret. Caterum ad canis exortum, cum fortè messoribus hanc procul inde metentibus vinum esset allatum, in fœtilli sane quàm fragrans, is quidem qui antulerat, deposito illo prope messorum, abiit. Verum ubi eius bibendi aduenisset tempus, sublato fœtilli adulescens, vt pro more impleto cratero, competente aqua vinum temperaret, in cratera vinum effudit, & vna excidit vipera emortua: qua re attoniti messorum, veriti ne quod, si bibissent, inde sibi malum eueniret, suam quidem suam aqua potione sedare maluerunt. Caterum cum illuc discederent, pra humilitate videlicet, ac misericordia, homini illi elephantii obnoxio vinum largiuntur, rari expedire potius illi mori, quam in ea miseria vitam ducere. At ille ubi bibisset, admirandum in modum sanitati restitutus est. Nam tuberosum illud omne cutis totius, non aliter quàm animalium à testa mollitudine nuncupatorum malacostracôn, tegmen decidit: quod autem reliquum erat, molle admodum apparuit, instar cutis cancerorum, ac locustarum, ubi extrema testa fuerit detracta.

Alterum verò huiusmodi non dissimili casu in Mysia Asia, non procul ab urbe nostra accidit. Vir quidam elephantia laborans, profectus est ad aquarum sponte nascentium usum, sperans inde nonnihil se commodè adepturum. Erat illi scortum cui ille fidebat. At cum locus esset squalidus, & viperarum plenus, forte fortuna ex illis vna in viceum vini incidit negligentius positum, extinctaque est. Ad scortum quidem in lucrum id reputans quod fortè euenisset, hero id vini propinat, atque ille ebibit, caterum ad eum modum, quo ille qui degebat in tugurio, sanatus est.

At hac quidem duo sunt experientia monumenta, qua casus attulit, nunc verò tertium adiungam quod imitatio fecit. Philospho cuidam multis ante annos hac ipsa egritudine afflicto, vt iam illi mors vita preferenda videretur, geminos hosce euentus cum recitarem, idem etiam experiri cogitauit, ad quod obeundum angurio quoque confirmatus, protinus vinum medicatum, quod parare iusserat, hausit, nec multò inde postea leprosus factus est: ac postea lepram eius nos consuetis remediis sanauimus.

Quartus præterea viuas capere vipersas arte instituit, sed illius in illo morbi tantum erant principia: itaque cura nobis fuit, vt sanaretur quàm celerrimè. Quocirca vena secta, atraque bile per medicamentum vacuata, viperis quas capiebat vti consuluimus, preparatis in olla anguillarum in modum. Atque hic ita sanatus est. Igitur ista à nobis enarrata sunt, vt ostenderemus multa casu inueniri, & imitatione confirmari: * obtulit enim fortuna, vt non incommoda tantum, sed commoda quoque, ex quibus ars confici posset, conspiceremur. Galenus lib. 11. simpl. cap. 1.

In altero elephantem inchoantem primum quidem per vena sectionem, & purgationem sanauit, nunc autem singulis annis huic sufficit vna purgatio, ea autem omnia statim passio immutescit, &c. Galenus lib. 6. Aph. com. 47.

VTilissima sunt historiae hæc, & ad curandum difficillem, & rebellem morbum maximè necessaria: quoniam non solum periculosus est & miserandis symptomatibus ægros conficit, sed cõtatione vicina corpora inquinat. In elephantiacis tumores exurgunt per totum corporis ambitum crassi, duri, acuti, & asperi, cum cutis crassitudine coniuncti, pili rarefcunt, adest in pube, & mento glabrities, pulsus sunt pusilli, graues, tardi, venæ temporum & sub lingua sunt distentæ, cuius caro grandine est respersa, deinde pugnante natura, & ad externas partes humorem melancholicum excernere properante, summi digiti impetigine tentantur, genua pruriunt, impetigo in orbem mentum ambit, rubent cum magno tumore genæ, oculi fiunt caliginosi, supercilia crassa, glabra, tumescunt labia, faciei color liuescit, & ater fit, nares cum fœdis tumoribus salebrosæ sunt, intumescit nasus, dentes nigricant, aures admixta fuscèdine rubent, obstructæ, patulæ, consueto grandiores; alarum instar factæ, elephantium modo, vnde huic morbo Elephas nomen est, in quarum basi renascuntur vlcera, sanies defluit, totum corpus rugis asperis exaratur, oculi redduntur caliginosi. In plantis, & calcaneis vsque ad medios digitos fissuræ fiunt. Aucto malo, tumores malarum, menti, digitorum, vlcerosi fiunt, vlcera fœtida sunt, & insanabilia, & alia super alia renata ita excruciant, & membra conspurcant, quoad de corpore excidant, nasus, digiti, pedes, genitalia, atque manus totas grauiusque putredo omnia contaminat, vt scitè scribit Aretæus lib. 2. chron. cap. 13, firmant Paulus lib. 4. cap. 1. Plin. lib. 16. cap. 1. Aëtius tetrab. 4. serm. 1. cap. 21. Theodor. Priscianus lib. 1. cap. 37. Beniuenius cap. 18. de abdit. Fernelius lib. 6. patholog. cap. 19. Octavius Horatianus lib. 1. cap. 32. Gariopontus, vetustissimus auctor tract. de lepra, Gordonium part. 1. de apostema. calidis. c. 22. Vgo Senensis consil. 100. Fallopius tract. de tumorib. præter naturam, cap. 9. Nam vt refert Gal. 2. de caus. morb. cap. 7. Elephantiacis tota immutatur forma, etenim nasus simus, labra crassa, aures acuminatæ videntur.

Hæc est vera, succinctaque elephantiasis delineatio, de qua Galenus hoc loco. Recentiores vocant elephantiasim Græcorum, quam longè esse diuersam ab Arabum elephantia constanter tenent Marcellus Donatus lib. de hist. mirabili c. 4. Fuch. lib. 2. paradox. c. 16. Manard. 7. ep. 2. Mercurial. lib. 1. de morb. curan. c. 5. & exemplo hoc patet, ad sensum: Auicen. 22. 3. tract. 1. c. 26. sic eam describit: Est additio in pedibus secundum modum qui accidit in venis varicum, quare increffat pedem cum equalitate sua, & plerumque fit propter melancholicum humorem, & aliquando ob phlegma crassum, &c. Cui cæteri Arabicæ familiæ duces libenter subscribunt, ex Rhasio lib. 9 ad Alman. c. 93, cum Amato lib. 2. cent. 34. qui Arabum elephantiasim exactè describit.

Elephantiasim, morbum esse contagiosissimum, nullus Medicorū it inficias, docetque Sacra Pagina Num. 5. Praecepte filii Israel vt eiiciant de castris omnem leprosum & Leuitic. 13. Omni tempore quo leprosus est, & immundus, solus habitabit extra castra. Cur quoniam monente Paulo loc. cit. hic morbus contagiosus est, non minùs quàm ipsissima pestis; atque ita hac tabe fœdati præcunt ab urbibus, & mortalium cæterorum frequentia ablegandi sunt. Et prius dixit Aretæus Cappadox, Medicus grauissimus, Galeno

antiquior, lib. 2. *ardor pas. cap. ult.* Itaque tales cum sint, quis non aufugiat? aut quis non auerferet? Licet filius aut pater, aut etiam germanus frater sit, quum metus est ne morbus communi- cetur, propterea multi in solitudines, & montes, sibi charissimos deduxerunt. Confirmat Fracastorius lib. 2. de morbis conta- gios. cap. 3. Valleriola eleganter 6. *enarrat. 5.*

Sed videntur obflare plura contra hanc doctrinam. Primum, quod Auic. 2. 1. *doct. 1. cap. ult.* numerans morbos contagiosos, inter eos elephantiasim non reposuit. § Et est praeterea ex aegritudinibus quadam, quae de vno ad alium transit, sicut lepra & scabies. & variola, & febris pestilentialis, & ulcera putrida, & praecipue cum domus stricta fuerint: simili- ter cum vicinis fuerit sub venio: & sicut ophthalmia, & praecipue ei qui oculis eum intuetur: & sicut congelatio, quum ima- ginatur aliquis quod acetosum illud operetur & sicut Phibisis, & Albaras, &c. Secundum. Quod vapor eleuatus ab hu- more exiit in cute, cum terrens sit, & melancholi- cus vicino corpori adherere nequit, & ita fuligo putrida eleuata, cum careat lentore, immorari non potest. Ter- tium. Quomodo potest elephantiasis esse contagiosus morbus, si hic est accidens, & hoc de subiecto in subiectum migrare non potest?

At haec nullam habent probabilitatem: Nam si con- tagij cuiusque essentia in particulari quodam putredinis gradu consistit, Fracastorio Magistro lib. 1. de contagione, cap. 9. & nos lib. 1. in com. hist. vlt. contra Valleriolam probauimus; dubitare non possumus, eiusmodi putredinem, quae contagium secum habeat, in humoribus hunc mor- bum facientibus esse, qui cum putrilagine sint infecti, non solum contactu & fomite, sed ad distans inficere pos- sunt: cum enim elephantiasis definiatur ab auctore defi- nitionum. Affectus, qui cutem crassam atque inaequali- lem reddit, lior adest tum cuti, tum oculorum albis, exeduntur partes manuum, ac pedum summæ, ex quibus sanies liuida, ac foetida emanat, sit vt ex hac virulenta san- ie exhalat halitus, terra eminentique conditione prædi- tus, vicina corpora foedaturus.

Auicenna verò hunc morbum inter contagiosos non reposuit, quoniam sub nomine Albaras (antiquus codex legit impetiginem) cætera cutanea vitia comprehendit: Nam sub vno exemplo reliqua intelliguntur, ex Gal. 3. *acut. com. 4. 2.* maxime quod Arabes, vt constat ex Aui. 7. 4. *tract. 2. cap. 9.* sub nomine Albaræ nigrae elephantiasim in- telligant. Deinde causa huius morbi, solus melancholicus humor non est statuendus, sed pituita crassa, salsa, viscida, à qua exiens vapor vicino corpori pertinaciter adheret: neque terrestris humor ab humiditate omni est exutus. Vltimò. Idem numero morbus non communicatur, sed absolute seminarium quod à corpore emanat ægrotante, & alium morbum similem eiusdem speciei producit in corpore sano: accidens autem potest multiplicari de sub- iecto in subiectum; idem tamen numero migrare, est impossibile.

Igitur hic æger iam odoratu graui erat affectus; nec enim solum in partibus extimis, facie praesertim extrabant vlcerosa tubercula, crassa, aspera, nigra, dura, quæ extube- rantibus totum maculis corporis ambitum vitabant, quæ illum foedum aspectu effecerant, sed viscera quoque in- terna, ardore, & putredine erant conspurcata, vnde grauis, & virosus faetor sentiebatur, qui putredinis est certissimum signum, ex Galeno 1. *prog. vlt. & 1. crisi. 12.* nullo enim certiori signo putredo in interioribus, & exterioribus partibus deprehendi potest, quam faetore, atque ob id 1. de *diff. sympt. cap. 4.* corruptelam putredinemve, excrementorum faeto- rem necessarium sequi affirmavit.

Ecce messorum, qui prope tugurium erant, vbi miser iacebat ægrotus; cum in vrce vinum haberent reposi- tum, in eo viperam emortuam inuenerunt, quæ liquoris huius suauissimi fragrantia allecta, ad bibendum prope- rans, in vrceum se praecipitavit, & sic suffocata est. Na- turalium enim indagatores tradunt, quod sicut vino, potu sanè gratissimo, & vitillissimo homines delectantur, sic etiam animantes, bestiae, feræ: nullum enim est animal, quod illius potione non rectetur. Immo serpentes, quum datur occasio, vinum avidissime appetunt, & hauriunt,

vt docet Plinius lib. 10. *cap. 72.* quum aliquando fiunt ebriæ animantes expertes rationis. Alij simias, & cæteras qua- drupedes vino assuetas vnguibz, & vngulis carere dicunt: cuius affectus quærit causa. Cæl. Calcagn. lib. *epist. quæst. 2.* Hinc orta videtur prima illa Plinij, aliorumque affirma- tio; vini potu calcitrosas desinere mulas esse, nec dissimile apud Columel. lib. 6. *cap. 2.* miraculum: iubet enim bubul- co, vt amiores, & magis familiares sibi enibeat, & ob- sequentiores, in eorum domitura, ferocientium adhuc taurorum tergora inspergi mero. Est verò etiam simile, quod proditum ab Auic. 18. 3. *c. de comminuentibus lapidem medicinis,* & relatum à Magno Alberto lib. 5. *de animalib. tract. 2. cap. 1.* Hircium à proprietate suæ speciei frangere calculum, si pastus fuerit petroselino, & potatus vino. Dignum planè memoria, quod in memoriis suis Gallicè prudenter scriptis Philippus Cominaeus narrat, quum primum bellum inter Ludou. XI. Gallorum Regem, & Carolum Burgund. Ducis Filium describit, se habuisse equum atate prouectum, & eo fortè prælio confectum decertando, cum vini vas magnum bibisset, diu postea eo vsu robustissimo, & maxime habili ad iter, ad pugnam, ad cæteros omnes subeundis labores. Volat. lib. *Philolog. 2.* scribit OEnuta herba coruus ebrios fieri, vino simias & elephantas: & verò vsu ex Vrsinorum ædibus Romæ vagantem exhaustum, quæ poterat dolia vini. Po- terat adiicere obseruationi suæ ex vetere auctore Athen. lib. 10. *cap. 9.* sues quoque ebrios fieri, si vna facibus pas- cantur: immò coruos, & canes, si cœnaram edant, & idem asserit de simia, & elephanto, si vinum bibant: Sic & cor- uorum, & simiarum venatio per vinum fit, & per cœna- tam, aliarum bestiarum, ex Plin. lib. 21. *cap. 11.* & 1. b. 24. *cap. 17.* OEnuta verò eadem videtur esse, quæ & cœnan- the, & fortasse est cœnagra Dioscordis, cuius radix vinum olet, & madefacta potu mitigat, & cicurat feras, vt est apud eum, 1. 4. *c. 103.* & Theophrast. 1. 9. *de hist. plantar. c. 21.* de qua Ruellius lib. 7. *de hist. plantar. cap. 37.* Ergo animan- tia reliqua, & praesertim viperæ, vini sunt avidissima, & vinum in quo illæ fuerint immerse, elephantiasis, & aliis morbis curandis miro est auxilio, vt ex multorum sensu auctorum diximus, lib. 1. in *com. hist. vlt.*

Magis verò fortunatus fuit secundus æger, qui eodem modo ac primus, hoc est, vini viperini potu sanatus est, antequam vires aquarum sponte nascentium (quas balnea naturalia vocant) expertus esset, ex quarum vsu morbum exasperandum cuiuslibet est in confesso: Cum enim hoc vitium ex hepatis squalore, hunc humorem acrem, & re- torridum gignentis, velut à primaria origine scaturiat, fit vt balneo naturali applicito hepar ignescat, excandescat corpus acriorque reddatur humor, & magis ferox. Qua- propter elephantiasis balnea thermalia nocentissima sunt, malumque exacerbant, idque multiplici de causa factum puta.

Prima, quoniam si sint ferrea, aluminosa cutim densant & facta constipatione pororum, humorem ad partes exte- ras excerni prohibent. Secunda, sulphurea, salsa, nitrofa, ex Auicenna *tract. 4. de remouendis nocueris, tract. 3. c. 1.* nocent oculis, lippitudinem, & sensuum turbationem ex- citant quæ omnia in elephantiasis, in qua facies praesertim oblaeditur, summè sunt formidanda. Nam hæc praeter- quam quod etiam inflammant, adstrictione sua ad inte- riores sedes humorem repellunt, quare ferini morbi pro- pullulant. Hanc fuisse mortis causam cuiusdam Athen- niensis, cuius historiam describit Hippoc. 1. 5. *epid. num. 4.* mihi persuadeo, qui cum prarigine toto corpore vexaretur, maxime autem testibus, ac fronte; & cutis crassa effect per totum corpus, & velut leprosus aspectu, & ex nulla parte apprehendere cutem præ crassitudine, illicque nemo opitulari posset, transgressus ad Melum, vbi sunt calidæ balneæ, à pruritu quidem, & cutis crassitudine liberatus est, verum hydropicus factus, mortuus est. Et licet immo- deratum balnei vsu Valesius in *com.* causam mortis at- tulisse asseret, tamen non ex hac obisse ex eo conie- ctandum est, quia Hip. in historia non refert, & ille cum diutino morbo esset implicatus, & sic imbecillis, immo- dico balneo non erat vsurus. Si verò Auicenna propria balnea

tibus pruritu testatur esse marina, & falsa, & iuniores in pruritu & affectibus cutaneis ea consulunt, quum corpus exquisitissime purgatum est, & solum humor impactus in cute superest resoluendus, ea est ratio, quoniam humor qui pruritur & alia vitia gignit, non ita est pernicax, per- niciosus, & malignus, qui si in viscera restagnet, morbos insuperabiles generat, & subitam mortem inducit.

Ad tertium ægrotum accedamus, qui superioribus ar- gumentis edoctus, simile viperarum antidotum experiri maluit, quàm tanto victus malo miserabiliter, relicta omni salutis spe, occumbere, sicque vinum viperinum assumpsit. Paratur autem hoc ex mente Cœlij lib. 4. *ard. passion. c. 10.* Si in vini albi libras octo, iniicias anethi, epi- thymi, & sennæ, an. drach. iv. & post aliquot feruores pro- iiciatur vipera, prius lota aqua, vino albo, & sale, & deinde exemptis capite & cauda, ebulliat vinum quousque pars tertia absumatur. Vel si viperinam carnem in mustum iniicias, similes effectus experietis. Ex hoc vino non solum manè prandio, & cœna sufficientem quantitatem haurire poterunt ægri, ex quo vtilitas sequetur non aspernabilis, vt docent Paulus 1. 4. *cap. 1.* Aëtius *tract. 4. serm. 1. cap. 123.* explanat Laurentius *tract. de lepra. cap. vlt.*

Sed dubitabis, quo pacto hic æger elephantiasis vini viperini ope in lepram potuit migrare, si Galenus 11. *in libro, & capite,* vbi est scripta historia, hæc affirmat, & ali- bi, ab eodem humore oriri lepram, à quo elephantiasis, & vtramque esse grauissimam affectionem? Dic periculosissi- mam esse elephantiasim, lepram mitiorem, quare transi- tum speciem pollicetur, nam humores in carne impacti, qui faciunt elephantiasim, ad cutem, partem ignobilem con- uertuntur, & generant lepram. Quare consumpta ele- phantiasis à viperina carne, lepra deinde consueta reme- diis, hoc est sanguinis missione & purgatione, aliisque curata est auxiliis, quæ melancholicum humorem natia forte expurgant, & illius sauitiem retundunt.

Cur verò vinum viperinum licet venenosum, morbum venenosum perfecte sanauerit? Dic, quod praeterquam quod venenum, veneno remedium est, vt supra lib. 5. *g. 2.* prædiximus; vinum viperinum natia quadam contrarie- late, venenum elephanticum domat, ac refrænât, vt patet in argento viuo, sublimato, auripigmento, & aliis, quorum vsu aduersus morbum Gallicum suapte natura conta- giosum, saluberrimum esse, nulli est non manifestum. Hoc modo plurimos à grauissimis morbis vino viperino casu assumpto fuisse curatos; appositis exemplis narrat Prosper Alpinus lib. 4. *de medicina methodica, cap. 4.* Lege quæ dixi- mus lib. 1. in *com. hist. 72.*

Quartus æger viperis præparatis sanitatem est conse- quutus. Quis verò sit viperarum in olla anguillarum instar parandarum modus, non ex Galeno solum, sed ex cæteris citatis auctoribus constat manifestè. Ille enim lib. 2. *ad Glauc. c. 10.* pro curandis elephantiasis, in olla esse præparandas dixit vipersas ex albo iure, affusa copiosa aqua, paucis oleo, porro, anetho, condiendas verò Marso- rum more, qui feris venenatis, & aspidibus nutriuntur, capite quidem discisso, & cauda vsque ad digitos quatuor abiecta, interaneis exemptis, cute abiecta, aqua abluto corpore. Hoc modo conseruasse veteres anguillis vti con- uolutis cum betis, tradunt Athenæus lib. 7. *dipnosophist.* & Aristophanes, Plinius, Aristoteles, & alij.

Sed meritò inquiret, cur nostro æuo non tantam ex carne viperina, oleo, & vino persentiant elephantiasis vtili- tatem, quod notarunt Eraustus *part. 4. disp. contra Paracelsum,* Massaria, & Palmarius lib. *de morb. contagiosis, c. de elephan- tiasis,* ea est ratio, quoniam æger non ita sunt obediens, nec in victu, aut venere Medicis præceptis obtemperant. Deinde viperæ non capiuntur tempore commodo: Nam venandæ sunt vetis initio, quum latebris relictis foràs in apricum prodeunt, quo tempore virus non ita exitiale re- tinent. Intus namque delitescens, quum nulla ex parte diffentur, magis sunt perniciosæ: ac egressæ, exuuium, seu crassum tumentum solent depone, quare non statim ipsas capere oportet, sed permittere, vt aère aliquan- diu fruantur, consuetoque vescantur cibo, hoc est, herbis,

buprestibus, cantharidibus, & pityocampis. Insuper non eliguntur colore subflauæ, eximie mobiles, habentes cer- uicem extensam, oculos ferinos, & inflammatos: has enim ad theriaca compositionem, elephantiasis: quæ curatio- nem plurimum prodesse, præter Galenum lib. *de theriac. ad Pison.* Rondeletius firmat in suo *eleganti tractatu de theria- ca.* Adde huius summi auxilij ope plures fuisse perfla- tos, qui graui elephantiasis laborabant, vt refert Vidus Vi- dius *part. 2. sect. 2. lib. 5. cap. 8. de curatione membrat.*

Quapropter priores ægri casu curati, hunc sana- uit experientia, & imitatio, ex casu profecta. Morbos autem casu curati, nouum non est; ita quartanam casu fuisse cu- ratam, narrat Beniuen. *cap. 59. de abdit.* Valleriola 2. *obs. 4.* Hoc modo curatum fuisse hydropicum, deuorata arena cum multa aqua, superueniente alui fluxu, narrat Langius *epist. 12. lib. 2.* Petrus Mellias *part. 3. varia lectio. cap. 15.* se quendam vidisse testatur, qui cum in femore vlnus sus- cepisset, sanatus claudicabat, at postmodum alui in rixa, eadem in parte sauciatus, sanatus, reclusus in posterum in- cessit. Immo Beniuenus *cap. 21.* duorum meminit angina oppressorum, quorum vterque dum suffocaretur, gladio in gutture percussus, sanatus est.

Vltimus verò æger sanitatem recuperavit, quoniam venæ sectionis & purgationis auxilio humor sæculentus, & crassus fuit exhaustus: Cum enim ab hoc, aut flaua bile, vtrisque supra naturæ modum à calore immodico affatis, originem ducat elephantus, sit vt ea in vasis cumu- lata, naturæque negotium faceffens, foràs sese exerat, & per vniuersum corpus disseminata figuram immetet, at- que deprauet. Quare in hoc sæuo, & truculento morbo graui auxilia non dubitavit tentare Galenus, vt abscisso huius morbi fonte, hæc lues postea in ægrotantis perni- ciam serpere non posset, quod nullo auxilio præter venæ sectionem, & purgationem celebrare, posse confirmant omnes edocti à Gal. 2. *ad Glauc. cap. cit.*

Si enim malum recens sit, & nihil ex summis deciderit, nullaque infestauerit exulceratio, neque eminentiæ tubero- sæ plurimum exurgant, sola autem facies aspectu ingratior, deformiorque quodammodo sit, eaque non admodum indecora appareat, tunc commodissime exerceret inter initia phlebotomia, & maxime vere, quo tempore hæc passio amplius renascitur, & inualefcit. Locum à quo san- guis mitti debet assignat Aëtius *tract. 4. serm. 1. cap. 121.* quo loco ex vtroque cubito sanguinem vacuandum im- peravit; nam sic ab liene, hepateque, visceribus in hoc morbo infectis, humor facili negotio solet vacuari;

Sanguinis missionem sequitur purgatio clemens, quan- do morbus in initio est; cum enim corpus vlcibus con- spurcatur, morbusque altas radices egit, & extrema deci- dunt, tunc nullum æger remedium habet, & que elephan- tia confirmata incurabilis est; nulla enim ad hunc mor- bum potentior reperitur medicina. Si enim cancer, velut elephantiasis quædam, in vna subortus particula, inter morbos insanabiles numeratur, iure optimo elephantus, qui est cancer vniuersalis, omne medicamentorum genus respuet, atque contemnet.

Sed quo pacto incipientem elephantiasim curasse se gloriatur Galenus, si hic morbus rebellis est, contumax, & insuperabilis? Dic: Galenum sanasse, non absolutam, neque illam quæ altas iam radices in corpore egit, & in quæ viscera habituali intemperie erant conspurcata, ea maxime quoniam aliis etiam fortasse fuit vsus auxiliis, eo autem tanquam particularia non commemorat. Quibus autem prædiis inchoantem elephantiasim curare oportet, docent ex antiquorum monumentis Patæus lib. 19. *à cap. 16. vsque ad 18.* Hollerius lib. 1. *de morb. intern. cap. 64.*

Fallopium *loc. cit.* Ioan. Varandæus *tract. de elephantiasis,* & plures alij grauissimi auctores, quos citat Fumanellus lib. *de lepra curatione.*

QVÆSTIO I.

Virum fortuna sit constituenda in rebus, & conferat aliquid in curandis morbis, ut sapientes veteres opinantur.

COMMENTARIUM.

Obiit enim fortuna.] Veteri, atque laudabili clarissimorum Medicorum consuetudine receptum est, ut qui grauissimorum auctorum monumenta sunt enarraturi, priusquam lectores ad medicæ facultatis penetrabilia admittant, eos antè, vtilissima quadam doctrina, varia, & necessaria multipliciter instruant, atque præmuniunt. Quare cum in ore omnium nihil sit frequentius, quam Medicos appellare, benè, aut malè fortunatos, & fortunam hoc loco præferat Galenus offerre multoties, ut ille non incommoda solum, sed commoda, ex quibus ars conficitur, venari possit, & plures fortunam in arte medica, tanquam diuinum aliquod numen dominari assueuerent, placuit de ea aliquid in lucem promere.

Tractatio hæc latissimè patet; & ad plures disciplinas pertinet. Medicus eam contemplatur, ut Galenus firmat. Rhetor quatenus in laudando, vituperando, suadendo, dissuadendo, accusando, & defendendo magnum momentum habet fortuna: permagni enim refert, an quid fortuitò contingat, an potius consultò, & scienter dictum, factumque fuerit. Agit Logicus, tum ut doceat enuntiationes, quæ sunt de rebus futuris contingentibus, in quibus locum habet fortuna & casus, non habere certam, definitamque veritatem, tum etiam ut ostendat excludi à scientiis, quæ casu, & fortuitò contingunt, quum raro, indeterminatè, & per accidens eueniant, ut docuit Arist. in *fin. lib. 1. periberm. c. 8. & 1. poster. c. 24. text. 43.* Agit Physicus, ut redarguat illorum Philosophorum sententias, qui vel putabant omnes res naturales fortuitò contingere, ut Democritus, & Leucippus; vel è contrariò opinabantur omnes effectus naturales sempiterna quadam & immutabili serie, nexuque causarum euenire, quæ fuit postea Stoicorum opinio, docente Arist. 2. *Physicor. c. 4. 5. & 6.* Agit Metaphysicus, quia huius est omnes gradus entium, & causarum distinguere, in quibus sunt entia fortuita, & causæ per accidens; atque etiam demonstrare, non omnia fieri ex necessitate, ut docuit Arist. 6. *Metaph. c. 2. & 3. à text. 5. usque ad 8.* Agit Philosophus moralis, ut declaret an fortuna sit causa felicitatis humanæ, & quanti bona fortuna æstimanda sint, & quomodo res fortuitæ, vel præmio, vel pœna dignæ habeantur, ut monuit Arist. 1. *moralium ad Nicomachum. c. 9. & 2. lib. magn. moral. c. 9. & lib. 7. moral. ad eundem. c. 17. & 18.* Agit denique Theologus, demonstrans, neque diuinam prouidentiam obfistere, quominus sit in rebus fortuna, & casus, neque tamen fortuitò, aut casu posse quicquam contingere, respectu prouidentiae diuinæ.

Fortuna ergo habet locum in naturalibus rebus: nam multa fortuitò in rebus accidunt, serentis est, quam ut demonstrari debeat. Etenim præter sententiam communem omnium hominum, qui petinde ac si forent à natura edocti, ita de fortuna sentiunt, & loquuntur, eiusque vim & nomen crebris sermonibus vsurpant, accedit ratio quæ id nos cogit asserere: Si enim fortuita dicuntur ea, quæ accidunt præter cognitionem agentis, quis non videt multa huiusmodi esse in rebus humanis? Quis enim mortalium potest animo præuidere omnia, quæcumque possunt contingere? Timida enim sunt cogitationes mortalium, & incertæ prouidentiae nostræ *Sapientia. c. 9.*

Neque dicas agentia inferiora moueri, & gubernari à cælo: quare cum hoc necessariò semper agat, non patietur aliquid agi in his inferioribus, fortuitò, & indeterminatè. Deinde fortuna repugnat præscientiæ, & prouidentiae Dei. Ergo non debet poni: Antecedens patet, quia illud dicitur fieri fortuitò, quod non fuerit præcognitum, & intentum ab agente. Sed nihil potest fieri in mundo, quod sit præter cognitionem, & voluntatem Dei. Ergo nihil fortuitò fieri potest.

A Dic. Licet res naturales, & corporeæ, quæ complexu orbis Lunæ coërentur, per se pendeant ex motu, & influxu cælesti, non tamen pendent ex eo res humanæ, in quibus fortuna versatur. Insuper fortuna non aduersatur prouidentiae Dei; non enim ponimus fortunam respectu Dei, sed respectu agentium particularium. Nam quod à fortuna est respectu hominis, id respectu Dei, nequaquam à fortuna existimari debet: sed quia effectus assimilatur causæ particulati, & proximæ, & ab ea denominationem suam accipit: (dicitur enim effectus materialis, & corruptibilis; non propter causam primam, & vniuersalem, sed propter causas secundas, & particulares) idcirco dicitur simpliciter esse in rebus aliquid à fortuna.

Quod autem nihil sit fortuitum respectu Dei, pulchrè declarat Boëtius *lib. 5. de consolat.* nihil autem esse tam fortuitò contingens, quod latere, ac fugere possit scientiam Dei, luculenter exponit his versibus.

Hinc ex alto cuncta tuenti

Nulla ferra mole resistunt.

Vno mentis cernit in actu

Qua sint, qua fuerint, veniantque.

Non nox atris nubibus obstat,

Quem quia respicit omnia solus,

Verum possis dicere Solem.

An verò in rebus sublunariis sit aliquis effectus naturalis, respectu cæli fortuitò contingens, Theologis disputandum relinquo. Consule Agidium *quodlibet 4. & Ochamum 1. quodlibet. quest. 17.* Gabrielem Naudæum, nostri sæculi phœnicem *tract. de fato & fatali via termino, ad clarissimum Beneronicum, Medicum celeberrimum.*

Sed tempus est ut ad definitionem fortunæ accedamus, quæ colligitur ex Arist. 2. *Physic. cap. 5. text. 52.* Fortuna est causa per accidens in iis quæ operantur ob aliquem finem ex electione, neque semper, neque ut plurimum. In qua definitione continentur particulae quinque, quæ sigillatim sunt exponendæ. Prima est causa, sed nomen fortunæ vulgò ferè vsurpatur, non pro aliqua causâ, sed pro fortuitis euentis; sed Arist. fortunam facit causam, non quidem ut materiam, & formam; nam hæc sunt partes essentialia ipsius effectus necessariò ei coniunctæ: À fortuna, v.g. thesauri inuenti à fodiente, neque est pars essentialis eius, neque cum eo necessariò coniuncta; potest enim thesaurus & fortuitò, & non fortuitò inueniri.

Secunda particula est, *per accidens*: Nam dupliciter aliquid est causa per accidens, aut quia est accidens causæ per se, ut musicus est causa per accidens domus, quoniam esse musicum accidit ædificatori, qui est per se causa domus: aut quia est causa alicuius, quod accidit effectui suo per se intento, ut Medicus per accidens sanat musicum, quia ægroto qui sanatur per se à Medico, accidit esse musicum. In priori genere causa per accidens est diuersa à causâ per se, effectus autem vtriusque est idem; in posteriori autem, causa vtraque est eadem res, effectus verò sunt diuersi.

Tertia particula est, *ob aliquem finem*: non quòd fortuna aliquem finem intendat, aut quòd effectus fortuitus sit quasi effectus intentus ab agente; id enim est contra rationem fortunæ: sed hoc debet exponi dupliciter, aut quia res fortuita eiusmodi est, ut si præuisa fuisset ab agente, procul dubio fuisset ab eo intenta, ad eam expetendam, vel fugiendam: & hoc voluit significare Aristotel. 2. *Physicor. cap. 5. text. 51.* aut quia effectus fortuitus est coniunctus cum alio effectu per se intento ab agente, ut inuentio thesauri cum plantatione vineæ, cuius gratia terra fodiebatur. Quamuis igitur fortuna, ea ratione ut fortuna est, non agit propter finem, necessariò tamen est in eo agente, quod vel agit, vel aptum est agere propter finem. Quare si esset aliquod agens, quod neque ageret, neque esset aptum agere propter finem, nihilque haberet sibi determinatè præfixum, ad quod eius operatio vel naturaliter, vel ex electione referretur, id profectò nunquam ageret fortuitò: etenim fortuitum est, quod accidit præter intentionem agentis; quemadmodum si non esset motus naturalis, non esset etiam violentus, quia hic præsupponit naturalem, cui est contrarius. Potest autem

autem aliqua actio tribus modis dici non fieri propter finem: vel quia ipsa est propter se, & non propter aliud, ut actio in qua est felicitas, vel quia fit ab agente non intendente ipsam, ut si quis aliud attentè cogitans, vel vngues rodât, vel fricat barbam: huiusmodi enim actiones non sunt ex electione ob aliquem finem, sed ex sola imaginatione, vel quia talis actio est coniuncta, & accidit ei actioni, quæ per se intenditur, ut inuentio thesauri accidit fossioni terræ, & sic effectus fortunæ non fit ob aliquem finem.

Quarta particula est, *ex electione*. Quoniam fortuna est tantum in iis quæ agunt ex electione, cuiusmodi est homo: nam in iis est fortuna, quos dicitur fortunatos, vel infortunatos: hi autè propriè sunt homines: quanquam hoc nomen transfertur etiam ad ea quæ carent ratione, sed improprie, & metaphoricè; & sic Poëtæ vocant fortunatos eos lapides, qui sunt in aris templorum: cum enim ceteri conculcentur, illi coluntur & honorantur Arist. 2. *Phys. text. 58. & 59.* scribit, Fortunam esse in iis quæ agunt, agere autem proprium est hominis: nam is propriè agit, in cuius potestate est agere, & non agere. At talis est homo, qui suarum actionum est dominus; reliqua verò quæ rationem non habent, potiùs dici debent agi, quam agere. Quinta particula, *neque semper, neque ut plurimum*, expenditur ab Auicenna *super Arist. cit. lib. Physicor.* dicente fortunam versari in iis quæ sunt ad vtrumlibet: eam probat Simplicius in 2. *Phys. text. 48.* pro cuius expositione, simulque obiectionibus variis contra definitionem fortunæ, legat qui velit, apud Auerrhoem, Themistium, & Pomponatium in *com. cit. loc. Arist.* nostrum autem institutum altiùs diuagandi tempus non concedit.

Illud notabo, vulgarem esse opinionem, existimantium fortunam esse numen aliquod diuinum, & occultum, quod 2. *Physic. c. 4. text. 47.* innuit Arist. Quinimò Ethnici tantum tribuerunt fortunæ, ut à Romanis multa ei templa, & simulachra erecta fuerint variis nominibus consecrata, ex Livio in multis locis, & apud Plutarch. in *problematis*. Sicque summo studio, & voto venerabantur ædes Fortunæ fortis in ripa Tiberina iuxta theatrum; malæ Fortunæ, & detestatæ in Exquilis. Erat etiam templum Fortunæ parue & Virginis, & primigeniæ, obsequentis, priuatae, publicæ; virilis, conuertentis, bene sperantis, auertentis, blandæ, dubiæ, mammosæ, barbatae, muliebris: quibus omnibus principium dedit Seruius Tullus, tum quòd ab ea ex seruo in regnum esset euectus; tum etiam prospiciens eam in occasionibus rerum plurimum habere in vtramque partem momenti, omnique in re humana dominari. Quæ omnia nomina explicata lege apud Ludouicum Viuem, hominem sanè disertum, ac eruditum in *lib. 18. cap. 4. de ciuitate Dei.*

In hunc sensum famigeratissimus Poëta Iuuenalis sic cecinit:

Te facimus Fortuna Deam, cæcæque locamus.

Hinc veterum doctissimi introducunt diuites hoc oprantes, qui malunt stillam fortunæ, quam prudentiæ dolium. Immo sapiens Orator Demosthenes in *orat. ad Phil.* sic ait. Magnum habet momentum fortuna, quin totum est in rebus omnibus humanis: & Æschines in *Apol. de falsa lege*, omnium rerum dominam vocat fortunam: & Q. Ennius Heram appellat apud Cic. *lib. 1. de officiis*: & Plautus *Men. act. 1. sc. 4.* eam dicit esse Diuam, atque hominum heram. De Demosthene scribit Plutarchus, habuisse illum in signe etiam in seuto prosperam fortunam: & Pindarus illi attribuit omnia. Est verò in felicitate, seu fortuna, totius gloriæ summa, ita ut monente Euripide, fortunatus solus sapiat probè.

Fortuna omnia mortalibus præbet, quæ cum nec rationem, nec legem habeat, mortalibus tamen dominatur, Quare Cicero 5. *Tuscul.* scribit:

Vitam regit fortuna, non sapientia.

Lege Valerium Maximum *lib. 6. cap. 11.* & elegantissimum Iustum Lipsium *lib. 5. Politicor. cap. 5.* Quare Ennius 8. *annal. lib. ait:*

*Fortuna arbitriis tempus dispensat ubique,
Illa rapit iuuenes, sustulit illa senes.*

*Quaque ruit, furibunda ruit, totumque per orbem
Fulminat, & cæcis, cæca triumphat equis.
Regna Dea inimicis parce irritæ querendo,
Sollicitare animos parce potentis heræ.
Quæ tamen hoc, vno tristis tibi tempore venit,
Sape eadem rebus sanis amica iuis.*

Pittacus sapiens plurima de hoc argumento appunxit sapienter. Huc alludit Plato *lib. 4. de leg.* innuens humana omnia tribus gubernari, Deo, fortuna, arte. Ita prudenter Chilo, quid fortuna esset, rogatus, respondit: ignarus Medicus; nam multos excæcat. Quid mirum? nonne Plinius *lib. 2. c. 7.* scribit, toto mundo, locis omnibus, omnibusque horis hominum vocibus fortunam solam inuocari; quippe quæ vna nominatur, vna colitur: & Iulius Cæsar *lib. 3. de bello civili*, fortunam plurimum posse in rebus reliquis, quum præcipuè in bellicis assumat: & Hegesiaci apud Laërtium *lib. 2.* opinabantur non posse vitam beatam obtineri, tum maxime, quòd plurima quæ speramus, fortuna impediât. In hunc sensum Q. Curtius Alexandrum plus debuisse fortunæ, quam virtuti contendit. Nam ut Manilius ait *lib. 2. astronom.*

*Quod fortuna ratum faciat, quis dicere falsum
Audeat, & tanta suffragia vincere sortis?*

Et Iuuenalis *Sarya 7.*

Si fortuna volet, fies de rhetore consul,

Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor.

Si ergo omnibus rebus dominatur fortuna, cur in curandis morbis non habeat potestatem summam? quare Medici vocantur benè fortunati, qui auxilio fortunæ muniti in curandis ægris dexterrimi sunt, & fortunatissimi.

Sed inanis est, & plenus inscitiae fortunæ cultus. Audiamus igitur Plinium *loc. cit.* insanam mortalium de numine fortunæ opinionem, elegantissimis, & lepidissimis verbis eludentem: *Inuenit sibi ipsi mortalis a numen quo mirus tam plana esset de Deo coniectatio: toto quippe mundo, & locis omnibus, omnibusque horis, omnium vocibus vna arguitur Dea, vna cogitur, sola laudatur, sola arguitur, & cum coqueis colitur, volubilis à plerisque etiam cæca existimata, vaga inconstans, incerta, varia, indignorum fauoris: huic omnia expensa, omnia feruntur accepta, & incerta ratione mortalium, sola vtramque paginam facit, adeoque obnoxia sumus sortis, ut fors ipsa pro Deo, sicque Deus probeatur incertus.*

Denique de eius potestate in humanas res poëtice nugantur Poëtæ, quæ ipsa sit inconstans, & mutabilis valde: odit quidem ac deprimit sæpè quem meritò populus amat; contra verò amat atque extollit sapiens quem iure quodam populus odit. An fortè quia fortuna non solum rationi opposita est, sed etiam ab ipso initio mundi inimica est populo, vnde populus semper infortunatus & miser? Amplius est ambitiosa: Atque ut non virtuti, hominumve geneti, sed ipsi soli maximum quoduis facinus adscribatur, quem homines quam plurimi iure depressum dolent, miris modis extollit: quem verò sublimem, deprimi in profundum, ut eleganter probat Erasmus in *suo panegyrico ad Philippum, in med.* & notat solertissimus vir, Hugo Grotius in *suis elegantissimis epigrammatis de Fortuna.*

Quod si cæca sit, ut aiunt, æmulæ naturæ: Natura siquidem instituit, ut prius tanquam animal viuas, quam tanquam homo; sentis enim antequam intelligas. Fortuna si quidem magnum affectat hominem facere, ingentem prius facit bestiam, venenoso fastidio turgidam. Vnde & ingenio, & vultu tyrannus nascitur priusquam tyrannide potiatur. Vbi Medicæ sapientiæ plurimum est, minima opus est sorte. Medicus peritus non vult fortunam sibi ducem, cæca enim est, sæpèque casu cadit, non timet fortunæ minas, vana enim est. Quare qui puerilem fortunæ ludum cum Socrate calleat, sapiens, & diuinus ab Apolline iudicatur. Qui ridiculum fortunæ stertum vnâ cum Democrito rideret, vel flebilem eiusdem risum cum Heraclito dederet, prudens ab Hippocrate censetur.

Fortuna ergo etsi detur in rebus, in modo quo explicuimus supra, tamen ad morborum curationem nihil confert: Nam, ut perdoctus, & politus notauit à Castro *lib. 2. de Medico Politico. c. 14.* Fortuna in ægro nihil habet dominij, quia nunquam fit artis, aut naturæ pars. Quòd si audierimus

audiuerimus aliquando, (inquit ipse) fortunam sanitatem A
facere, hoc sic accipiendum erit, ut sicut à natura per se,
item ab arte quandoque fieri sanitatem dicimus, ita for-
tunam id præstare posse concedamus, non tamen vt na-
tura, aut artis ipsius pars facta sit, quoniam vt monebat
Galenus lib. 17. de usu part. cap. 1. Fortuna raro, aut nun-
quam rectè operatur. Qui plura requirit de Fortunæ
etymo, diuersis nominibus, simulacro, eius apud veteres
honore, plura ex variis auctoribus legat apud Cælium
Rhodigin. lib. 18. lect. antiq. cap. 13. Natal. Comit. l. 4. mytho-
log. cap. 9. Conimbricenses, & Francisc. Toletum in lib. 2.
Physicor. cap. 5. quæst. 1. Suarezium lib. 2. 1. metaph. scilicet. 12. q. 19.
Dionem Cassium lib. 58. & Leonardum Coquæum in suis
doctissimis commentariis, de fortuna.

HISTORIA II. A RETÆI,
De elephantiasi.

Ab elephantiasi, musto viperino lar-
gissimè sumpto, quidam
mirabiliter conualuit.

Aliterum præterea ferunt viperam in musto dolium irrepisse
A conspicuum, quum mustum ad satietatem ingurgiasset,
vomuisse, nihilque veneni simul cum musto reiecisset: Vt verò
in musto fera exiit: Et fuerat iterum hominem mustum largissimè
potasse, vita pariter, ac morbi finem querentem. Vt autem sati-
atus iuxta, ac inebriatus fuit, primum quidem prostratus instar
morientis iacebat, posteaquam deinde à graui somno experre-
tus est, ebrietatemque discussit in primis coma defluerunt, præ-
terea digiti & ungues, deinceps omnia in ambitu corporis mem-
bra contabuerunt. Quoniam verò adhuc in semine facultas erat,
iterum tanquam ab ortu hominem natura velut ex cera creauit,
alios enim crines enuruiuit, ungues novos, & nitidam carnem in-
staurauit, ac vetus corium, seu senectam serpentum exiit, & tan-
quam aliter homo ad vitæ munia reuocatus est, &c. Aretæus lib.
2. de signis, & causis diuturnor. morbor. cap. vlt.

PARAPHRASIS.

IN superioris historię explanatione, poetica miscuimus
I medicis, nam in hoc libro flores vndique delibantes,
variam, & miscellaneam sectamur doctrinam. Modò ad
elephantiasin reuertamur, de cuius curatione præter plu-
rima auxilia à priscis tradita, alia proposuit illustri, &
vetus auctor Niccolus Florentinus serm. 7. tract. 5. sum. 1.
cap. 4. quæ adderem expositioni meæ, nisi in praxi historia-
rum, hæc omnia ex professo essent enucleanda, solum-
modò de vino viperino est habendus sermo. Nam Ishaac
lib. 7. viatici. cap. 17. sic ait. Nunquam vidi in vita mea, hanc
agritudinem habentem plenariè sanatum, nisi vinum bibat, in
quo Tyri inciderint, & in eo computruerint: hunc enim scilicet
bibentem dictam vinum. virum vidi expoliari & ante excoriari,
quum illud vinum biberit: vnde certiss. aut quod dixerunt anti-
qui de inuamento carnis, & pinguedinis Tyri in hac, & in omni
alia passione melancholica; & proinde purgato corpore cum
hiervis magnis, & syrupo vel decoctione, & epi. hymo, & sero,
cum eis demus theriacam magnam, factam cum pinguedine, &
carne Tyri, &c. Explicat eleganter Auic. 3. 4. tract. 3. cap. 3.
Tantum enim vim, & potestatem habet caro viperina
pro hoc Herculeo morbo debellando, vt herba viperina
hac de causa hoc nomine insigniatur, quòd eius deco-
ctum elephantiasin curandis mirè conducat, vt notauit
Ioannes Iarua in suo herbario in Dioscoridem, Hispano
idiomate conscripto. Addunt recentiores, quòd viperæ
possunt etiam coqui in succis, vel decocto, humoris mel-
ancholio vacuando accommodatur, vt fumarie, buglossæ,
borraginis, & endiuie & deinde cum saccharo fiat
syrupus, qui elephantiasin curandæ
conferet eximie.

QUESTIO II.
Vtrum vitæ humanæ conseruatio amplius collo-
canda sit in vigilia, quam somno. Contra
Plinium & Aristotelem.

COMMENTARIUM.

GRauis somno.] In vtilissimo argumento de somno, ve-
terum, & Classicorum cultissimi insudauerunt: nos in
eodem sumus versati lib. 1. in com. hist. 14. At noua lectio
auctorum multa suggerit, & ad huius instituti penetralia
manuducit, maximè quòd Philosophorum eruditissimi,
falsam, immò adulterinam monetam sæpe recidunt, quæ
nescio plùsne deformitatis habeat, quam sit venustatis
habitura, si Hippocraticæ doctrinæ, & in integrum de-
beat restitui. Vt verò propiùs ad Philosophiam, & Medi-
cinam accedamus, excellentes Galeni sententias deflore-
mus, qui pluribus in locis somni proponens vtilitates mi-
ras, in eo totum salutis humanæ, vitæque conseruandæ
cardinem reponit.

At contra Aristoteles lib. 5. de generat. animal. cap. 1. dum
enim eo loco difficilè quæstionem agit, vtrum in prima
generatione vigilia præcedat, an somnus, in illa vitam
consistere, proferre non dubitauit. §. Vniuersum autem posissi-
mum Vigilia. Vnde apud Plin. vita, est Vigilia. Cur autem
quia operatio, siue actio, vt Aristot. idem tradit, lib. 2.
Eudem. cap. vlt. & Lactant. lib. 6. cap. 17. Vita, actuosa mors,
quieta; & somnus vitæ est otium. Quare Plinius in proe-
mio sua natural. hist. Cum somno, inquit, valetudinem compu-
tamus, vel hoc solum præmio contenti, quod dum ista mustamur,
pluribus bonis viuimus, profecto enim vita, vigilia est: & lib. 7.
cap. 50. quid quòd estimatione nocturna quietis, dimidio quisque
spatio vitæ viuat? Parsque morti similis exigitur, quia
dum dormit perinde est, ac si non viueret; quia, vt lib. de
Republic. 7. nemo dum dormit, alicuius est pretij, non ma-
gis, quam si non viueret.

Hic sensus fuit Ducis illius Thebanorum sapientis, ac
strenuè Epaminondæ: Nam cum quandam in excubiis
dormientem inuenisset, gladio transfixit quod factum cum
vt crudele reprehenderetur, hac ratione excusauit, talem
reliqui, qualem inueni; eodem videlicet loco dormiens ipsi
erat, ac mortuus. Quid nonne & qui fratrem mortis som-
num appellarunt, idem planè sensisse videntur? vt Home-
rus sæpe, quem citat in consol. Ad Apoll. Plur. vt & Geor-
gias Leontinus apud Alian. lib. 2. varia histor. cap. 38.

Hinc moribundus, rogatus quomodo se haberet, res-
pondit, iam me somnus incipit frairi suo reddere. Sic & Dio-
genes moriturus, frater fratrem excipit, dicebat: & Senec.
Herc. fur. act. 4. Fratrem duræ languidum mortis nominat:
gelidæ mortis imaginem Ouidius lib. 1. amor. eleg. 9. Quare
Stobæus serm. 3. ex multorum sensu Philosophorum sa-
pienter præcipit dormituro, va ex se priùs exquirat, quid
boni, malive egerit lecto decubiturus, ac si manè moritu-
rus: id quod viri boni, & pij, præsertim inter Ethnicos te-
ceperunt, & expressit his versibus Virg. epig. de viro b. no.
Non prius in dulcem declinat lumina somnum,
Omnia quam longè reputauerit acta diei,
Quæ prætergressus, quid gestum in corpore, quid non:
Cur isti facta decus absuit, aut ratio illi, &c.

Hac ratione apud veteres somnus nihil aliud est, quam
mors temporaria, & vnius diei interitus. Sic morti in fa-
cris literis somni vocabulum accommodatur, & verò etiã
in poetarum scriptis; hinc illud Virgilij Aeneid. 10.
Olli dura quies oculos, & ferrens erget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.

Argutè, verò Thomas Morus, Britannix decus, & orna-
mentum, de hoc, suo quodam lusit carmine:
Non es, dum in somno es, dum nec te viuere sentis,
Felix, at somnus nō veniat, miser es.
Qui felix igitur sorte indulgentie superstes,
Inflatusque leui prosperitate tumes?
Nam quoties venit, aut toties iam desinit esse
Felix, aut toties incipit esse miser.

Sic & Clemens Alexandrinus 2. pedag. cap. 9. parem, aut
similem

similem esse morti somnum pronuntiauit. Sapienter hæc
de causa Ouid. lib. 11. Metam. somnum in tenebris repo-
suit, quo loco omnis tristitia adest, abest omnis læticia:

Est prope Cimærios longo spelunca recessu,
Mons cauus, ignauis domus & penetralia somni,
Quò nunquam radiis oriens, mediisve, cadensve
Phæbus adire potest, nebula caligine mixta
Exhalantur humo, dubiaque crepuscula lucis:
Non vigili ales ibi cristati canibus oris,
Enocæ auroram, nec voce silentia rumpunt
Sollicitivæ canes, canibusve sagacior anser,
Non fera, non pecudes, non moti flamine ramæ,
Humaneve somnum reddunt conuitia lingua.
Muta quies habitat, saxo tamen exit ab imo
Riuus aquæ Leibes: per quem cum murmurare labens;
Inuicat somnos crepitantibus vnda lapillis.
Antefores antri sæcunda papauera florent,
Innumeraque herba, quarum de lacte soporem
Nox legit, & spargit per opacas humida terras.
Ianna ne verso stridorem cardine reddat,
Nulla domo tota est, custos in lumine nullus:
At medio torus est hebeo sublimis in antro
Plumens, vnicolor, pullo velamine tectus,
Quo cubat ipse Deus membris languore solutus.
Hunc circa passim varias imitantia formas
Somnia vana iacent: soidem, quod messis aristas,
Sylua gerit frondes, eiectas litus arenas.

Ob hæc mirari licet, quò pacto voluerit natura, vt anima-
lia sensu, & motu definita, per dimidiam vitæ partem, sen-
tiendi, & mouendi facultatibus, instar plantarum priuata
dormitent, si ad vitam perfectam, qualem animalia doce-
bat, non modo variæ supra plantas, cædemque perfectio-
res, sed & magis continuæ requirebantur.

Dic, quòd cum natura semper alicuius boni gratia age-
re dicatur, nec in eo defecisse credendum est; sed propter
aliquid melius voluisse, ne continuò sensuum, & motuum
opera exercerent animalia, scilicet vt diutiùs, & incolumi-
tius viuerent, maioremque vim in sensibus, & motibus
obtinerent. Si enim interdum, noctuque non interposita
quiete sentirent; & mouerentur, viribus, præ nimio assi-
duoque labore dissolutis, citissimè deficerent.

Rursus nisi interuentu somni vniuersum calorem in
viscera, & principia retraheret, vt noua fieret spirituum,
& calidi regeneratio, sufficiens copia non suppeteret ad
mouendos, & sensationes exequendas. Denique cum ani-
malium vita vegetalibus, & animalibus operationibus
integretur, vnusque & idem calor omnibus illis inser-
uiat, variis in locis, in quibus potissimum fiunt, nec pos-
sint magna opera peragi, nisi multi simul ministrantes
conueniant, necessarium fuit vniuersum calorem vigilæ
tempore sensibus & motibus dictatum, ad exteriora man-
dare, noctu retrahere ad alitionis opera; atque ita somni,
& vigilæ vicissitudinem machinari, & in ea vitæ tempus
distribuere.

Hinc fit vt somni tantæ ab auctoribus vtilitates profe-
rantur, quæ si non essent, vita nostra dispensari non posset:
somnia enim est animi quies, malorum domitor, pars hu-
manæ vitæ melior, vt Seneca ait in Hercule furente: quare
Claudianus sic cecinit in prefat. 4. de Honor. consul.

Omnia que sensu volumur vota diurno,
Tempore nocturno reddit amica quies.
Venator defessa toro quum membra reponit,
Mens tamen ad siluas, & sua lustra redit.
Iudicibus lites, auriga somnia currus,
Vanaque nocturnis meta cauetur equis.
Furto gaudet amans, permutat nauita merces,
Et vigil elapsas querit auarus opes.
Blanda que largitur frustra sitiētibus agris,
Irriguus gelido pocula fonte sopor.
Me quoque Musarum studium sub nocte silenti,
Arctibus assiduis sollicitare solet,
Namque poli media stellantis in arce videbar,
Ante pedes summi carmina ferre Iouis.

Vt enim scitè notauit Tertul. somnus est recreator corpo-
rum, redintegrator vitium, probator valetudinum, pacator
lib. VII.

operum, Medicus laborum, cui legitime fruendo dies ce-
dit, nox legem facit, auferens rerum etiam colorem.

In schola autem Medicorum satis notum est, somnum
ea de causa à natura fuisse institutum, vt animalium vires,
quæ spirituum, sanguinis, solidarumque partium resolu-
tionis labefactantur, somni tempore reficerentur, ad pri-
stinumque robur animal rediret; redit autem ea ratione,
quoniam per somnum omnes illæ consumptæ partes
regenerantur concoctione alimentorum, quorum est præ-
cipuus auctor somnus, ita vt à multis dicatur coquus na-
tura. Concoquit autem somnus, quia calorem naturalem
introd. reuocat, vbi consistunt alimenta concoquenda. Hanc
vtilitatem maximè præstat, si post assumptum cibum fiat,
iuxta illud Homerij Odyf. vlt. relatum à Gal. 5. de sanis-
tuend. cap. 3.

Vt lauit, sumpsitque cibum, dat membra sopori,
Namque hæc iusta seni.

Concoquit autem somnus; non alimenta solum quæ in
ventriculo hærent, verum in & iecore, & partibus omni-
bus, quo fit vt per ipsum partes omnes crescant solidæ,
humidæ, & spirituosæ: cum enim spiritus omnes, & san-
guis intro reuocentur, nec amplius ad externa mouean-
tur, evenit vt in somno eorum quoque copia crescat, &
augeatur. Quare somnus distribuit, calorem robustiorem
facit, omnes facultates recreat, & mirandum in modum
robustiores facit. Quare somnus concoquit, 12. meth. cap. 3.
& potentias vigilæ tempore defatigatas viuificat, & in-
staurat.

Hic est naturalis somni finis, quem natura per hanc spi-
rituum, & caloris retractionem intendit, (qua mediantè
somnia, hoc est, sensuum, & motuum impotentiam indu-
cit) scilicet animalis quies, & collapsarum vitium instau-
ratio, quam molitur spirituum animalium quiete, & repa-
ratione in loco vbi fit retractio, nempe in sensorijs, moto-
riisque organis, aut in illo in quo fit alimenti ingesti con-
fectio; vtrique autem vsui natura ipsa inferuit, calorem &
spiritum ad sua principia reuocando. Cum enim varij illi
vsus ad varias spectent facultates, scilicet alimenti confec-
tio ad naturalem. spirituum quies, & reparatio ad anima-
lem; pro maiori vel minori, huius vel alterius necessitate,
ita vna aut altera initium facit, vt v. g. cerebri facultas, si
spiritus in organis nimis absumpti sint, nec multa alimen-
ti copia ingesta. Si verò è contra res habeat, ipsa naturalis
concoctrix hepatis, vel ventriculi somnum mouet, & exor-
ditur, calorem ad se reuocando; quam sequitur animalis
spiritus suos etiam retrahendo.

Soluenda tamen celebris dubitatio est: si somnus se-
quitur post assumptum cibum, quomodo citra hunc, &
somnia possint homines vitam producere, & diu perdu-
rare? Narrant enim non contemnendi auctores, plures fuisse,
qui per multos dies, & annos cibum non sumpserint,
& sine eo vixerint diutissimè, quod si miraculum non est,
miraculo tamen par adscribit debet. De qua re si requires
testes, præter multos quos refert Marcellus Donatus
lib. 4. de Medic. histor. mirabili. cap. 12. sequitur Schenckius
lib. 3. obseruat. vit. de astitis. Id confirmant Robertus Gua-
guinus lib. 3. Hist. Francor. Francisc. Petrarch. lib. 3. de mira-
bilib. c. 22. tract. 7. Simon Portius in hist. de puella Germanica,
Abbas Vpergensis in Chronica. Paulus Lentulus in histor.
admiranda, de prodigiosa Apollonia Schveiera virginis in agro
Bernensi historia. Barthol. Anulus in pieta Poësi, circa finem,
Augustinus Baccius libello de vini nutritione, Thomas Bo-
zsius lib. 11. cap. 3. de signis Ecclesia, Baptista Fulgosi lib. 1.
cap. 6. Ioan. Lessæus lib. 9. hist. Scotie. Fauorinus apud Gel-
lium lib. 16. cap. 3. & alij.

Dic, Verum quidem esse, plurimos citra cibum exten-
sum vixisse diu, non tamen internum: nam ij pituitosum,
lentumque humorem coaceruant; qui cum glutinosus sit,
ac tenax, difficulter concoquitur, & in sanguinem
abit. Hoc modo viuunt animalia citra cibum, qui-
bus corpus est hebes, & tardum, & ad quosuis motus
& exercitia ineptum. Quare ex hoc mucoso humore
eleuantur continuò vapores ad cerebrum, qui id irrigan-
do, & eius ventriculos obstruendo, somnum longissimum
efficiunt.

Nam quid dicemus de iis, & aliis qui diutissime dormiunt, & somno, non cibo externo pascuntur de quo genere homines quidam esse contentur, qualem scribit Laertius lib. 1. fuisse Epistemonidem, qui 17. annos perpetuo dormiuit. Marcus Damascenus in *Physic. Arist.* narrat, suo tempore Rullicum in Germania sub ingenti fœni cumulo per autumnum, & hyeme dormiisse, & consumpto paulatim fœno, atronito simiis, ac semimortuum extitisse. Hinc me lo Lilius Giraldus *dialog.* 17. gentem esse supra Porythibem, quæ tertio tantum die cibum semper capiat. & ex Boccacio probat Cornelius Agrippa Venetiis fuisse hominem, qui 40. dies vixit absque cibo. Alexander Benedictus Medicus nobilis, Venetiis fuisse quendam scribit, qui totos 46. ieiunus vixit, quum esset frigida corporis habitudine, crassaque pituita, & incocta, obstruenteque corporis meatibus præditus, & retulit Nicander Iosius in *opusculo de somno & vigilia prope finem.*

Sanè miraculosa est Historia puellæ illius Spirensis, descriptæ à Langio lib. 5. *epist.* 27. quæ tres annos famem tolerauit, quam apud se fuisse dies 12. Gerardus Bucoldianus Medicus testatur, iussus à Ferdinando Rom. Rege, quæ statim erat iusta, bona habitudine, oculis cæcis, vultu ac facie non illiberali, ingenio planè puellari ac simplici, ore semper acido nunquam expuebat, nihil omnino admittebat potus plorabat, nares emungebat, dormiebat, viscera nil videbantur habere vitij, non iecur, non lien, quem affectum existimabat ille, ex humore pituitoso, crudo ortum duxisse; certè puella scabie vrgebatur pituitosa. Quam historiam eleganter descripserunt etiam Gregorius Hortius lib. 7. *de medicâ hist. mirabil. apud Marcel.* c. 1. Franciscus Citefius in *lib. peculiarium scripto. Albinens Confolemanea:* & alias etiam admirandas enarrant Ioan. Matth. Hællus *quest.* 6. Prosper Aquitanus lib. 7. *de predicamentis.*

Licet autem apud Medicos prætes sint causæ, ob quas cibi rædium exciteretur, ex omiâ scilicet quotidiana exercitatione, nunc deiectione quadam naturali, nunc intermissa purgatione solita, interdum ex obstruptione splenis, aliquando repletionem, Fauorinus loco cit. esuritionem facere asseruit, inanes patentisque intestinorum fibras, & caua intus ventris, & stomachi vacua hiantia, quæ vbi cibo complentur, aut inanitate diutina contrahuntur, & conuulsi, tunc loco in quem cibus rapitur, vel stipato, vel adducto, voluntas capiendi eius, desiderandique restinguitur.

Neque nego multa esse, quæ natia proprietate à fame & siti præseruent: Nam Solinus *Polyhist.* Alimon herbam celebrat in Creta, quæ admorsa diurnam famem prohibet, vnde illi nomen factum à depellenda fame, quod facile crediderim. Huius enim semine linguæ subdito sitim non sentiri, prodidit Plin. lib. 5. *cap.* 22. De eadem herba in *Dioscorid.* Matthiol. lib. 1. *cap.* 103. & Marcel. Virgil. lib. 1. *cap.* 3. varia scribunt: & variis appellari docent nominibus Paulus lib. 1. Theophrast. lib. 4. *de hist. plantar.* cap. 20. & lib. 5. *de caus. plantar.* cap. 22. Quapropter etsi non negem, à multis causis concitari omnimodum fastidium, & circa cibum diutissime homines posse vitam transigere: tamen frequentior, & magis communis est causa, quæ ex abundantia humoris pituitosi elicitur. Idcirco somnus ferè sequitur ad ingestum cibum, vel externum, vel internum, qui diu & importunè à calore debili elaboratus, in probum sanguinem conuertitur.

Insuper, vt cætera prosequamur, addendæ sunt commo-ditates somni, quibus ipse naturæ nostræ sit pergratus valdè. Cum enim vita nostra sit permanisio calidi in humido, fit vt somnus qui natura sua humectat, tantopere efferatur: Hanc in somno vtilitatem confirmat Galenus lib. *de marasm.* cap. 2. & *acut.* vlt. & ratio, experimentumque suadent. Nam per somnum excrementa retinentur, à quibus humectatur corpus: Somnus morbos sanat siccus, vt melancholiam, maniam, phrenitidem, immò sitim 5. *apb.* 27. Si verò aliquando aucto interno calore, & corpore inanis, per balneum, venæ sectionem, vel alia ratione exhausto, exsiccet, id non per se, sed ex accidenti fieri existimandum est.

Hæc autem intelligas velim, dummodò somnus sit temperatius, & moderatus: nocturnus enim est optimus; diurnus, prauus: inter diei autem partes, minimum nocet matutinus, maximè vespertinus, mediocriter verò meridiana. Nam vt monuit Perseus, *Satyr.* 3.

Qui satur irriguo manu surgecere somno.

Caput vaporibus implet, & coctionem turbat. Quare vt Plutarchus docuit: Nocte quòque, non die dormiendum. Ita dicebat Seneca *epist.* 122. *Turpi: qui alto sole semisomnis iacet, cuius vigilia medio die incipit.* Nocte enim innatus calor ad interiores collectus sedes felicius conoquit alimentum; iuuat frigus nocturnum, & tenebræ, quas cum spiritus animalis, suapte natura lucidus effugiat, retrocedens intrò, & sic vnitus promptius fit coctionis instrumentum. Hoc modo frigus circumstantis calorem reuocat, exhalationem in cerebro congelat, & comæatum prohibet; ob hanc causam roboratus calor cibum liquat, & coquit.

Nocturnus iuuat, si horas noctis tres expectes, vt docuit Oribal. *l. 6. collect.* 4. in hoc enim spatio refrigeratur caput, in eoque exhalationes concresecunt. Diurnus somnus reprobus est, ex Gal. *2. acut.* vlt. Nam sicuti ratione somni retrahitur calor ad interiora; sic propter lucem, & calorem diei, reuocatur ad partes externas; ex qua motuum varietate natura perturbata ad suas actiones redire non potest. Adde diurnum somnum, minutum esse, & incompletum, ex quo emanant cruditates, pandiculationes, oscitationes, ructus, pallor, faciei tumor, status, gurgulationes ventriculi, rugitus, nausea, ex Auic. *2. 3. tract.* 1. *cap.* 101. *de regimine conualescentium membrorum laxitas.* capitis grauitas: explicat Christoph. à Vegalib. *2. prog. com.* 40. Quare legitur in regione *Salernitano. c. de somno:*

Sit breuis, aut nullus, tibi somnus meridiana.

Febris pigrities, capitis dolor, et que catarrhus,

Hæc tibi proueniunt ex somno meridiano.

Excipe matutinum, qui à Gal. laudatur *4. acut.* 95. & Celso *lib.* 20. *cap.* 4. maximè in illis, qui alimentum probè non concoxerunt.

Insuper somnus si immoderatus sit, conseruationi vitæ humanæ nocet eximie: Nam robur facultatum dissoluit, cruditates parit; sanitas enim inuita illi somni, & vigiliæ vicissitudine constat, vt partes in naturali symmetria constitutæ suas operationes perficiant, nutriantur, & earum excrementa extra corpus possint expelli. Quapropter somnus ad iuuandas concoctiones necessarius fuit, vigilia ad expurganda excrementa. Ex eo fit vt somnus immodicus, quum plus iusto humectet, spiritum, & effluua cohibeat, recrementorum exhalatione caput repleatur, animalis spiritus, turbidus & caliginosus reddatur, potentia omnes sensitiuæ internæ, & externæ torpescant, frigidi morbi propullulent, & ex nimia copia obrutus innatus calor, extinguatur.

Immodicus enim somnus, inquit Clemens Alexand. *l. 2. pedag.* cap. 9. nec corporibus, nec animis nostris vllam affert vtilitatem. Est enim saluti humanæ nocentissimus, coctionem perturbat, cerebri vapores accumulât, debilitatem præstat animali à Medicis vocatæ facultati, cuius opera sunt sentire, & mouere, denique mortem accersit. Sicut in moderato, nostræ vitæ duratio consistit, non verò in vigilia. Licet enim moderata vigilia, ac moderatus somnus, non contemnendas afferant vtilitates; tamen vitam nostram magis esse collocandam in moderato somno, quàm vigilia, quum per illum calor noster amplius vniatur, & in vigilia extrà expendatur, & euolet, ex supra dictis satis liquet apertè. Consule eruditissimum Santorellum *lib.* 17. *antepraxis, cap.* 5. Valleriolam *2. loc. com. cap.* 8.

QVÆSTIO III.

Utrum somnus ab alimenti vapore, an ab anima agente oriatur. Contra Aristotelem.

EXcellens Philosophiæ parens, & doctrinæ monumentis illustris Aristoteles *lib. de somno, & vigilia, cap.* 1. 3. & vlt. nihil aliud dixit esse somnum, quàm

quàm nodum, vinculum, priuationem, impotentiam, denique quietem primæ partis sentientis, siue illa cor sit, quod ipse putauit; siue meliùs cerebrum cum Medicis. Galenus *1. de caus. sympt. vlt.* definiuit animalis facultatis quietem, *2. apb.* 3. primi sensorij refrigerationem. Auic. *1. 1. tract.* 4. *cap.* 1. & Auerr. *2. collig. cap.* 21. reditum spirituum ad cor, vel cerebrum, vel viscera: nec dissentite videtur auctor definitionum medicinalium; describens remissionem animæ secundum naturam, à sinibus ad principium.

Licet verò Aristoteles *6. Topicor.* 3. logicum agens, prædictas definitiones reiciat: primò quia cum somnus, & vigilia in toto animante sint, dici non possunt primi sensorij affectus; deinde quia impotentia illa, & vinculum ad somnum sequitur, sicut apertudo, & solutio ad vigiliam, reditus spirituum antecedit; atque ita potius sunt causæ, vel effectus, quàm essentia definiti. Nihilominus tamen rectè admittuntur Medicis pariter, & Philosophis, quibus sufficit res per suas causas explicare: maximè quod nihil aliud videtur somnus, quàm illa primi sensorij impotentia, seu ineptitudo quædam sensuum & motuum; à primi sensorij dispositione dependens: eo enim ligato, & impedito, inhibetur animalis facultas, sensuum & motuum effectrix, ne membris accedat; vigilia autem solutio, & apertudo.

Logica verò, & exacta definitione rectè vtrumque explicabis, viuentis dispositionem ex primo sensorio dependentem, Quum tamen somnum describimus per impotentiam, & priuationem, non omnimoda intelligenda est, sed exilitas quædam, & languiditas, prout admonuit Galenus *lib. 1. de caus. sympt. cap. vlt.* Agit siquidem, licet debilitate tempore somni; animalis facultas in sensuum organis languescens, à valido sensorio excitata, sicut nonnunquam & motiua à valida imaginatione impulsæ, vt patet in multis qui dormientes loquantur, mouentur, & gradiuntur.

Per reditum caloris ita intelligendum est, vt non modò antecedit, tanquam origo, & principium somni; sed detur semper toto somni tempore: magis siquidem quam diu dormimus, calor ad interiora vergit, quàm ad exteriora, vt colligitur ex Gal. *3. de caus. puls. cap.* 9. quanquam in prima somni parte maior fiat ipsa retractio, quod indicat magna extremorum infrigidatio: multò minor in posteriori, in qua externa plus calent, magis iam reuocato calore.

Denique refrigeratio dicitur, quoniam ea frequenter seu somni causa antecedit, sequitur verò perpetuò; tum quia spirituum animalium priuatio, & facultatum otia refrigerant, tum quia alimenti halitus somni tempore intus cohibitus, & ad caput eleuatus, concresecit & congelatur, à caluatiæ cerebrique frigiditate, quod salua ab ore dormientis profluens, & multus expergiscentis creatus satis confirmant.

Verùm cum in Apoplexia, & nonnullis aliis affectibus, detur sensuum ac motuum impotentia, etiam à primi sensorij dispositione proueniens, nec tamen apoplectici in accessions hora dormiant, aliquid ad exactam somni definitionem necessariò addendum est, quo separaretur à reliquis affectibus, in quibus similis ineptitudo, vel priuatio reperitur.

Et secundum Aristotelem, integrè definiendus est somnus, vinculum primæ partis sentientis, seu impotentia sensuum & motuum, ab alimenti vapore ascendente proueniens; in quo putat distingui ab affectibus illis, in quibus sensu, & motu animal non dissimiliter priuatur, quique habent causam morbosam, & præternaturalem. Quoniam tamen accidit nonnunquam, fatigatos homines sine sumpto alimento in somnum profundum incidere, aliquando præ labore nequaquam posse dormire, adiecit, somnum quidem ab alimenti vapore, vel colliquationis alimento similis fieri: colliquatio enim, vt ipse putat, perpetua est laborantibus, & defatigatis, & si calida quidem fuerit, non aliter ac alimentum euaporando, inquit somnum inducere; minimè autem si frigida, propterea quòd non exhalat.

Seq. quòd ea differentia intrinseca sit, nec per illam *Lib. VI.*

somni natura rectè explicetur, manifestè ostenditur: Nam dormiendi voluntas, plantarum titillatio, blandus aquarum decursus, mollis extremorum frictio, lenis suauisque cantus, silentium & tenebræ, etiam nullo assumpto alimento, somnum mouent. Insuper lassitudo, non ex colliquante exercitio, sed ex meditatione, & sollicitudine; & tamen in illis nulla vel alimenti, vel colliquationis exhalatio continetur. Igitur, &c.

Præterea, quoties alimentum sumitur, non statim somnus obrepit, nec alimento denegato necessariò non inuadit. Quare, &c. Denique somnus naturalis, quemadmodum sapienter notauit Auerrhoës *2. collect.* 21, quomodocunque reliqua varientur, suas periodos statas obseruat, & vsque aded inuariatas obseruari oportet, quòd si deficiat, gracilitatem, pallorem, & multa alia nocumenta inducat: in illius demum simili & vigiliæ vicissitudine animalium status, & duratio consistit.

Probabiliter igitur credendum est, non commisisse naturam vigilandi, dormiendique munus, tantopere animalium conseruationi necessarium, fortuitæ alimenti, aut colliquationis exhalationis, sed aliquam animæ facultatem huic muneri destinasse. Animæ igitur agenti referendum dicit Galenus *lib. 1. de caus. sympt. cap. vlt.* & *3. de caus. puls.* 9. & Auic. *1. 3. tract.* 4. *cap.* 1. & Auerr. *vbi supra:* nec putant ij voluisse Aristotelem, alimenti exhalationem causam esse nisi instrumentariam, & occasionariam, & hanc in *lib. de somn. & vigilia* explicasse: principalem verò ex *lib. de anima* esse petendam, vbi de animæ potentis differitur. Illa igitur erit somni naturalis exacta definitio, & per differentiam à priori tradita, scilicet: impotentia sensuum & motuum, seu primi sensorij vinculum, propter naturam spiritus retrahentem: innaturalis verò, propter causam præter naturam, obstruentem, impediens tæmque delationem facultatis animalis ad membra. Pene quas differentias, dicti somni inter se distinguuntur, & naturalis à morbois affectibus, in quibus sensuum impotentia laboramus.

Nec contemnenda est illa, quam Auicenna tradidit, definiens, reditum spirituum ab organis sensuum, & motuum ad principium, præter instrumenta respirationis; quæ differentia à posteriori sumpta, somnum separat ab Apoplexia, in qua vniuersaliter membrorum motus simul cum sensu perit. Cum ergo naturalis somnus fiat ab anima, pro temporis vicissitudine sponte sua agente, non coacta ab exhalatione materiæ, vel aliqua alia causa, licet aliquando allecta: dicendum planè est, illum actionem esse, hoc est, agente natura fieri, quantumuis dormiendo etiam participant animalia: morbosum verò simpliciter passionem; vt potè à præternaturali causa obstruente, & vim naturæ inferente, subortum.

Sed quænam sit hæc animæ facultas somni auctor, cuius generis, & vbi sita, non est facile explicare. Auerrhoës ad sensitiuam refert, ex eo persuasus, quoniam cum somnus, & vigilia solis sentientibus insint, sensitivæ facultatis opera videntur esse; eo maximè, quia ipsa per somnum quiescendo roboratur, & per vigiliam agendo viget, modò retrahendo, modò expandendo spiritus.

Quòd si obicias, somni tempore otari sensitivæ potentias, nec modo aliquo operari. Responderetur, hanc, cui dormiendi, vigilandique vicissitudo commissa est, in eo ab aliis distingui, quòd alia somni tempore quiescant, nec suis fungantur muneribus: sola autem hæc nunquam ab opere ferietur, sed in continuo sit, per vigiliam spiritus ad sensuum, & motuum organa demandando, per somnum retrahendo; quumque toti prouideat, regitiuam totius appellat. Prouidet autem, quia non modò pro tempore, vt diximus, operum instrumentum mandat, quo animal fiat sensus & motus particeps; sed quia opportunè colligit, & retrahit, vt instar Ducis prouidi solum exercitum reparet, ac reficiat. Insuper vt retractione caloris coctionem perficiat intrò suscepti alimenti: ob id enim potissimum perfectiores sunt somni tempore coctiones. Virtutem hanc idem Auerrhoës putat in corde contineri, & ad illud fieri retractionem *HHH h 2 spirituum*

spirituum, & caloris, somni tempore, quoniam, inquit, à corde prodeunt per vigiliam, ad illud autem oportet reuerti, à quo initium habuere.

Galenus verò licet expressè fateatur, vigiliam, & naturalem somnum ab anima agente fieri, modò spiritus & calorem ad interna retrahendo, modò ad exteriora pro tempore mandando, quum tamen aliquando, vt *lib. de tremore, & palpitat. cap. 7.* animam ab innato calore non separet, ita hanc motuum caloris vicissitudinem animæ agentis tribuit, vt arbitretur fieri ab ipsomet calore seipsum mouente, prout tamen frigore contemperatus existit, ex cuius permixtione temperari, componique oportuit; ne suapte natura ad exteriora, superioraque mobilis velocissimè dissiparetur. Cùm ergo, ait, insitus calor ex se sponte sua sursum, ad extraque moueatur, deorsum autem, & ad ima, (hoc est, ad proprium principium, explicante ipsomet Galeno) ob frigus adiunctum, cuius est intrò compellere, accidit illa motuum in spiritibus varietas, per somnum ad intra, per vigiliam ad extra.

Cæterum quamuis calor & frigus, spiritibus quos componunt, propensionem quandam tribuant ad varios illos motus; ita tamen certos & ordinatos, pro vsu & necessitate respondentes, efflere ex se non possunt. Quamuis autem Galenus *vbi supra, & lib. de vtilitat. respirat. cap. 5.* animam appellauerit spiritum, aut temperamentum, apertè tamen *7. de placit. 5.* illud negat, concedens tantum esse instrumentum.

Iam verò quòd hæc motuum vicissitudo in spiritibus & calore, addicenda non sit cum Auerrhoè vni sensificæ facultati, quamuis negari non possit, ipsam dormiendi tempore animales spiritus in cerebrum colligere, & esse potissimum somni auctorem: manifestum fiet, si per singulas membrorum facultates discurremus. Omnibus siquidem commune est, modò ad intra, modò ad extra calorem mouere: nam cor horrido aliquo, aut noxio inspecto, confestim, ita docente natura, sanguinem, & spiritus in se, tanquam in arcem retrahit; in lætis, & familiaribus expandit, quod satis confirmat metuētium, tristantiūque pallor, & lætantium rubor. Sic animalis cerebri facultas, in sensuum, motionūque tempore, spiritus suos per organa distribuit, retrahit, vbi vel reparandi, vel conficiendi alimenti vrget necessitas.

Nec vis ipsa naturalis iecoris ab ea vicissitudine immunis existit, nunc sanguinem membris per vasa largiendo, nunc per eadem retrahendo, propter quod extimæ dormientium partes, & maximè cuti vicinæ vsque aded infrigidantur. Ventriculus verò vbi cibo repletur, calorem ad se ex toto attrahit, idè post cibum, frigus & rigor nonnunquam oritur, cocto & confecto alimento calorem pellit, & sic de cæteris.

Cùm igitur partes omnes ex innata doctrina nouerint calorem innatum pro vsu colligere, ac dispergere, vel potius anima ipsa, mediante quauis suarum facultatum, vegetabilis, sensificæ, aut vitalis; non potest huiusmodi munus sensificæ, aut vitali addici, licet ipsa animalis per somnum spiritus suos ad cerebrum retrahendo potissimum agat, vt diximus: quorum retractionem sequitur vitalium retrocessus simul, & sanguinis ad sua principia, ob mutuum facultatum consensum. Consule Andream Cæsalpinum in *quæst. medicis, quæst. 15.* & Ioannem Grammaticum in *cap. 3. lib. de som. & vigilia Arist.*

QVÆSTIO IV.

Vtrum refrigeratio primi sensorij, perpetua somni causa sit statuenda, vt voluit Galenus.

T Amerisi permulta sint in Galeni monumentis perobscura, quæ Delio, vt aiunt, natatore egent, mihi præ cæteris visa est semper obscurissima hæc antinomia, vix vt credam certum quid à nobis constitui posse, tanta fuit interpretum varietas in explicando: nam inter se dissentiant, qui commentariis huius auctoris libros illustrant. Habet ergo vir facundissimus *l. 2. aph. 1. com. 3.* hæc verba: *Est autem somnus refrigerato primo sensu, hoc est, cerebro.*

Hæc sententia multis persuadere poterat, Galenum fuisse varium, sui immemorem, & obscurum: quippe qui somnum viscera calefacere semper pluribus locis asseueret, edoctus ab ipso Hip. *lib. 6. epid. sect. 4. text. 13.* *Evidenter vigilans calidior exterius, interius autem frigidior & dormiens & contrario.* Hoc pluribus exemplis probat in *com.* dormientes enim pluribus egemus indumentis. Maior inspiratio plus caloris in penetralibus corporis collectum esse testatur: proinde & concoctiones in dormientibus efficacius, quàm in vigilantibus fiunt, non solum in ventriculo ingestorum ciborum, verum etiam humorum in iecore, & venis. Quæ omnia corporis abditas sedes in dormientibus calidiores effici, manifestè demonstrant, cùm à nobis concessum sit, ingenitum calorem omnium in corpore concoctionum præcipuum esse opificem. Ita *1. aph. 25.* hyeme ob somnos longissimos plura alimenta esse offerenda inculcat, siquidem insitus calor adactus per somnum, pluri indiget esca. Probat in *com. text. 15. eiusdem loci. S. Cateram si vt in somno, calido exteriorem superficiem deserente, interna corporis magis calent, &c.*

Licet autem somni tempore, hyemæque præsertim, vniuersus ferè calor ad cerebrum, & interiora recurat, ibique magis quàm ætate, & interdium vigeat, & sic in omni tempore partes internas calefaciat, hoc quantitatiuè intelligendum est, qualitatiuè enim deficit, ob ambientis sæuitiem, caput & vniuersum corpus vndique infrigidantis; quod per hyemem satis confirmat pituitosorum humorum generatio, frigidæ distillationes, alique frigidæ morbi tum capitis, tum aliorum membrorum, quorum hyems ferax est, qui per somnum non minùs etiam augentur.

Enimuerò etsi illius temporis calor, intrò, & ad cerebrum moueatur, conculcatus tamen imbecillior quodammodo, & diminutus redditur, *3. de caus. puls. 9.* Et saltem in prima somni parte necessariò refrigeratnr cerebrum, maximè ob conceptum intra se concretum humorem, spirituum aditus obstruentem, infrigidantemque: vnde à frigore; ceu à causa antecedente oritur somnus; non à calore excitante, nec quiescere permittente.

Non minùs ad frigus referendus est illorum somnus, qui vbi legere, aut meditari incipiunt, confestim dormiunt. Cùm enim lectio, & meditatio quosdam dormite, alios vigilare faciant, non aliunde eueniunt ab vna, eademque causa tam varij effectus nisi quia in quibusdam caput frigidum humore refertum est; in aliquibus autem, minimè: quibus igitur adest in capite multus, frigidusque vapor; is ab exiguo lectionis conatu quodammodo agitur, & commotus, per cerebrum errat, & infrigidando somnum inducit.

Deinde cùm ipsius vaporis motus, maior fortiorque sit, exiguum illum & debilem, quo mens vel intelligentia, spiritus ad legendum, aut meditando applicat, distrahit & refringit, cogitque spiritus ipsos in cerebri ventriculos remeare, quibus collectis, obstructio, & somnus necessariò consequuntur. Id verò potissimum accidit ignorantibus, & studium parum voluntariè aggredientibus: illis quia cùm non penetrent, figere non possunt intellectum; atque aded facile ab intento diuertuntur, & à motu ventoso, ac infrigidante capti, obdormiunt: his quia exiguus legendi conatus, lenisque spirituum motus, infrigidantes flatus non discutit.

Adde, dormite ignorantres legendo, quia cùm non intelligant, tristantur; per tristitiam autem calidum introsum vertitur ad ventriculos, & infrigidatur cerebri corpus. Ob oppositam verò causam lectio intelligentes excitat, quia ex voluptate quam capiunt, calor extrorsum trahitur.

Vigilant autem qui sollicitè, & curiosè legunt: nempe quoniam animus à lectionis studio nimis excitatus; spiritus sollicitè mouens, quodammodo inflamat, atque ita non modò flatus in infrigidantium motum refringit, sed ipsos prorsus excutit, & dissoluit, ex Arist. *lib. 10. probl. 1. & 7.* vbi adiungit, quòd si caput purum sit, & ad intelligendum anima moueatur, somnus non obrepit, immò potius expergiscitur homo, & ad lectionem cum voluptate

voluptate exciteretur, quia tunc maximè & potissimum viuunt nobiliorem vitæ actum exercendo. Mediata verò iam lectione, quum spirituum motus cesset, & anima ipsa, re intellecta quiescat, somnus inuadit, quem quies, & otium principaliter accersunt.

Aliter solui potest propositum problema, in hunc modum. Animi intentio, si multa, validaque sit, spiritus attrahit, & à toto, & à cerebri ventriculis ad ipsam cerebri substantiam, in qua cogitatio, & discursus fiunt: cùm verò somnus à toto, & à cerebro etiam ipso ad ventriculos trahat, fit vt nonnunquam lectio, & meditatio vigiliam afferant, scilicet vbi nimis intensè, fixoque animo legimus, aut meditatur, vel si somnus præcessit: non enim expergefactus dormiet, si se tradat lectioni, quoniam non à toto trahitur, sed à ventriculis, in quibus spiritus ferè omnes continebantur: somnum verò aliquando conciliant, & magis illius tempore iam imminente, quoniam ad cerebrum conueniunt, vnde facile spiritus, nisi à valida imaginatione teneantur, ad ventriculos fluunt, in quibus collecti obstruunt, & dormire cogunt.

Ob eandem ferè causam, silentium, & tenebræ soporem accersunt, retrahi enim faciunt spiritus à sensorijs, & musculis, fugientes tenebras sibi aduersantes. Dormiendi autem voluntas, quia clausis sensibus spiritus ad principia aduocantur, & pulsus cogitationibus ad cerebri ventriculos: vnde etiam plantarum titillatio, blandus aquarum decursus; & mollis extremorum frictio somnum inducunt, cùm enim occupationem quandam in imaginationem inducant, fit etiam à sensorijs tractio, non à ventriculis, quia minor est quàm requiritur, vt ab illis trahatur; à cerebro autem ad ventriculos sensim labente spiritu somnus obrepit, non confestim, sed paulo post: vbi enim fastidium illorum suauium capit, (capere autem necesse est, quia non durat voluptas, sed omnis tanquam fluxa tempore languet, & minuitur) cessante attentione, recipit se spiritus in ventriculos, sequitur obstructio, & in cerebri corpore refrigeratio, denique & somnus.

Neque obstat, quòd aliquando à calidis oriatur, vt myrrha, lolio, styrace aloë, &c. de quibus Gal. *2. sec. loc. cap. 11.* Nam hoc non euenit ob illorum caliditatem, sed propter vim quandam quam habent, ad caput replendum, & grauandum, veluti inebriando, & quia habent partes quasdam præpinguis insitas, quæ per actionem innati caloris ventriculi, in nidores versæ, sursum ad cerebrum protinus permeant, & humiditate sua somnum alliciunt.

Iam verò pueri senibus calidiores magis dormiunt, quia magis abundant humiditate naturali ad somnum naturalem prouocante: somno autem præternaturali, qualis est lethargicorum, superant senes ipsi, propter frigiditatis abundantiam; naturali destituuntur, ob membrorum siccitatem, quæ potius vigilare facit.

Æthiopes natura aridi, somnolenti sunt, & maximè per ætatem, ob pituitam qua in capite abundant, ex nativi caloris defectu, tum temporis liquefactam; liquata enim diffunditur per cerebrum, & humectando somnum conciliat. Qui verò caput pituitosum non habent, sed ab excrementis purum, propter paruum somnum nocturnum temporis æstiu ad pomeridianum incitantur; quem etiam tunc temporis allicit descendens ab assumpto alimento vapor: vel exhausto innato calore languent organa, vnde otium coguntur; sensuum autem otium & quietem, somnum appellamus.

Hoc modo nonnunquam à siccitate somni naturalis occasio præstat, quatenus scilicet inanito per motum, sensumque animali spiritu, (quod per siccitatem intelligendum est) organa operari non valent, & necessitas, vsusque somni augetur ad dissoluti spiritus reparationem, idque significare voluit Galenus, cùm *3. de caus. puls. c. 10.* naturalem somnum refert ad siccitatem. Alio enim nomine tantum abest vt somnum inuuet, vt potius impediatur, calorem acuendo, atenuando, clarificandoque spiritus, & spirituum reditum ad interna remorando, immò potius foras pellendo.

Lib. VI.

Non sic autem humiditas, immò verò ad festinam naturæ retractionem, vias, & spiritum disponit, illum insuper incrassans, meatus obstruens, caloremque ebundens, ne se efferat, promptissimè parat ad somnum naturalem, atque idè meritò à Galeno *lib. 3. de loc. cap. 5.* ad impediendum, obstruentemve humiditatem, & *proph. 29.* ad vtilis vaporis concreti copiam (quod idem est) refertur, non tanquam ad principalem, primatiāmque originem, (hæc enim est animæ facultas, vt diximus) sed tanquam ad disponentem, parantemque causam; parat enim humiditas, natura inducit & perficit.

Quod verò ad frigiditatem attinet, sine errore dici posset, ab ea non fieri naturalem somnum, sed tantum innaturalem & morbosum inferri, & de eo loquutum fuisse Galenum, dum primi sensorij refrigerationem definiuit, ceu eam à qua magna ex parte oritur: ab excedente enim humiditate potest etiam prouenire. Si autem maus etiam à modico frigore proficisci naturalem somnum, innaturalem à valido, & immodico. Dic, quòd licet immodicum frigus naturæ actiones impediatur, & destruat nonnunquam, moderatum tamen sæpenuerò adiuuat, calorem attemperando, & materiam aptè disponendo ad naturæ actiones: modicè verò obstruens, & condensans, animalis facultatis delationem impedit, spiritusque reprimit, ne ad exteriora moueantur; atque ita naturæ, illorum quietem, & reparationem per somnum intendenti, famulatur. Cùm verò refrigeratio, non dicatur perpetua, sed frequens tantum causa somni, rectè etiam potest à simplicis humiditate, sine frigore adiuncto oriri. Sicut autem frigus excedens, quædam qualitas est ad somnum morbosum potentior, ita senes immodicè frigidum somno præternaturali pueros superant, & comatosis affectibus magis sunt obnoxij, pueri ob natiuam humiditatem qua prævalent, naturali somno prolixius, & profundius capiuntur.

Nec dictis aduersatur Galenus, docens *3. de loc. cap. 5.* frigus cum humiditate, carum, sine ea, obliuionem, stultitiāmque inducere: nam non negat purum frigus per se solum posse coma, & earum efficere; nec etiam solam humiditatem: si vehementer excedat; sed frigori cum humiditate addixit, quoniam frequenter, & promptè à duabus illis qualitibus simul iunctis lethargicæ passionis, & reliquæ præternaturalis somni species, oriuntur, *2. aph. 3. in com.* præter catalepsi, id est, deprehensionem, congelationemve, quæ à frigore cum siccitate mixto efficitur.

QVÆSTIO V.

Vtrum somnus inter res non naturales sit reponendus.

Inter ea quæ à Medicis solent agitari, hoc dubium haud postremum habet locum: id ergo, sicut & alia, hoc loco agitabimus; vt locupletiores dimittamus studioforum aures: si quis tamen harum quæstionum sitior (vt ita dicam) est futurus, adiiciamus quæ verus nobis lectio suggerit, & ab instituto non videntur aliena. Meritò igitur querendum, si somnus res vna est ex sex non naturalibus, quomodo inter res naturales numeretur? Dic, præter septem illa naturalia quæ ab ortu contrahuntur, quæque nostrum corpus integrant, & perficiunt, elementa scilicet, humores, temperatura, membra, spiritus, facultates, & operationes, de quibus in præsentia non est sermo, multa alia nuncupantur naturalia, iuxta varias huius vocis [naturalis] significationes. Naturales enim dicitur *lib. de natura, cap. 2.* id quod à natura intenditur, vel quod sequitur ad opera naturæ, licet illa nihil minùs conetur, aut intendat; in quo sensu mortem aliquam naturalem concedimus: agentibus namque vitæ principijs, calido, & humido, sequitur, vel repugnante natura, in vltima vitæ periodo finis caloris, & tandem mors, quam dicimus naturalem, in eo à violenta distinctam, quoniam ab interno principio originem habet; in quo sensu etiam quidpiam naturale dicitur.

HHH 3

Galenus

Galenus 14. *meth. cap. 14.* secundum naturam seu naturalem quoque appellat, quicquid utile est, & conueniens: in somno verè ac propriè naturali, omnia ferè illa naturalis signifi cata conueniunt: intenditur enim à natura, ad animalis quietem, spirituumque reparationem, vel alimenti confectionem; ea agente fit, spiritus retrahendo, denique & corpori utilitatem affert: morbosus, ac præternaturalis, è contra: à causa namque præternaturali fit, frigore scilicet condensante, aut obstruente humore, prohibenteque facultatis, & spiritus animalis exitum; non agente fit, sed patiente natura; denique noxius est, & grauis, 3. *de caus. puls. 10. 2. de somni caus. ult. 2. aph. 3.*

Nec obstat quòd 2. *prorrh. sect. 2. com. 29. in com.* naturalem somnum ait oriri ab utilis humidis copia grauante, à qua pari videtur, & cogi natura, non sponte spiriti. Nam etiam ad naturam ipsam referri potest, retrahentem calorem propter coctionem; ad utilis autem humidis copiam, tanquam ad allicientem, disponentemque causam. Quare naturalis appellatione dignatur somnum ex crapula euenientem, duplici nomine, & quia à natura fit, & non à morbo, sed ab utilis humidis copia, utilisque, & conueniens est.

Auicenna tamen 1. 3. *tract. 4. cap. 1.* non patitur absolute naturalem vocari somnum, in quo mediocritatis termini exceduntur; quantitatis, quia prolixior fit; vel qualitatis, quia profundior; aut temporis, quia die. Denique si à moderato fiat exercitio, nimiaque humiditate grauante, quantumvis alterutram causam habeat naturalem: atque Ideò somnum distribuit in naturalem, non naturalem, & morbosum, non aliter ac corpus diuiditur in sanum simpliciter, neutrum, & ægrum; & res circa quas Medica ars versatur, in naturales, non naturales, & contra naturam, Sed præterquam quòd de nomine videtur controuersia, Galenus 2. *prorrh. cit.* ebriorum somnum dicit naturalem, & 3. *de caus. sympt. 10.* eum qui ex fatigatione, & nimia siccitate oritur; demùm & 1. *de caus. sympt. ult.* naturalem, inquit, somnum animalium inducit cerebrum, vbi vult à multa actione requiescere.

Illud notabis, somnum, sicut res alias, non naturales dici, non quòd in numero rerum naturalium non contineantur, (sunt enim ex naturalium ordine) sed ob id quia nostri corporis essentiam ac constitutionem minimè complent: cum hæc non ex illis, sed ex elementis, humoribus, facultatibus, & cæteris dictis integrentur. Deinde non naturales vocantur, tum quia nobis à natura non insunt, sed forinsecus adueniunt, tum quòd nisi opportunè adhibeantur, ita corpus alterant, vt sanitatem etiam sæpe numero destruant & peruertant.

His prælibatis, aliqua in medium vocanda, inquirendumque, quibus notis & indicis, somnus naturalis, ab eo qui est præter naturam, sit dignoscendus? Dic, quòd non solum per longitudinem, sed multò etiam magis per expurgandis difficultatibus: non enim grauis, hoc est, noxius, & præter naturam, ait Galenus 2. *aph. 3.* nominatur somnus, nisi difficilem habuerit expurgationem, quantumvis tempore excefferit. & 2. *prorrh. cit.* summa cum utilitate vidit ægros, qui diu per morbum vigilarant, nocte dièque continuè, & profundè dormire. Insuper & nonnunquam pueris somnum per duos dies integros difficilem excitatur superuenientem magno commodo fuisse; nec tamen fuisset, si præter naturam foret: atque ideò in naturalem non dixeris ex sola prolixitate, ni expurgandi simul habeat difficultatem, & hanc quidem à morbo, non ab utilis humidis copia, propter ebriorum somnum, quem earum appellare non licet; sed illum in quo vsque adeò sensu, & motu priuatur æger, vt nec punctus, nec stimulus vllò pacto exciteretur, qualis fit temporalibus musculis percussis, 2. *prorrh. cit.* aut cerebri ventriculis compressis, ex Galeni lib. 4. *de loc. affect. cap. 2.* aut prauarum accessionum initiis, ob vehementem refrigerationem factam à pernicioso humoribus, vbi nondum edacredinis deuenierunt, vt vigilias, deliria, & phrenitides possint excitare, 3. *epid. sect. 2. com. 34.* Barbaris scilicet appellatur.

Alia præternaturalis somni species datur, coma scilicet,

& caraphora appellata, in qua ob morbificam causam difficultet expurgatur æger. Oritur à pituita humectante, refrigerantèque cerebrum, & comitatur lethargicas affectiones, 3. *de caus. puls. 1.* Somnus itaque naturalis solus absolutam habet somni appellationem.

Quæro secundò. Si latitiae, mæroris & febris, sedem dicimus esse cor, quia ab eo passionis illæ toti eueniunt, sic somnum non ineptè, aut impertinenter in corde fieri arbitramur? Dic somni occasionem non esse vitalis caloris regressum ad cor, quod rentur Petipaterici; sed primo, & maximè animalis ad cerebrum, vt ex suo Magistro Galeno Medici arbitrantur. Patet veritas huius dogmatis aperte, ex eo, quòd in syncope & timore, multò maior fit caloris reuocatio, quàm in somno quantumuis profundo, pallet enim magis facies, quàm in dormiente: attamen syncopizans nec dormit, nec cogitatione destituitur, immò sæpe nec auditu: igitur non est auctor somni, retractio caloris ad cor. Deinde remediis capiti, non cordi applicitis expurgatur, & alicuius homo, qui somno profundo grauatur: ergo si per regressum caloris fit somnus, ad cerebrum, non ad cor regreditur, saltem potissimum, & maximè; secundariò enim & minùs principaliter non negamus. Nam sicut in deliquis, aliisque propriis passionibus, cor sanguinem arterialem, & vitales spiritus quibus præest, in vniuersum ad se contrahit & retrahit; propter mutuam autem membrorum, & facultatum sympathiam, animalis etiam spiritus licet minùs ad cerebri corpus recurrit: ita in animalium spirituum penuria per somnum, rapitur primò animalis spiritus in cerebrum, non modò ab externis organis, sed à cerebri corpore ad ventriculos: ob eundem verò facultatum consensum sequitur etiam vitalis caloris, sed multò minor reuocatio ad cor, immò & venosi sanguinis ad iecur.

Quæro tertio. An sit vera propositio Auic. 2. 1. *doct. 2. cap. 13.* dicentis, somnum omnes operationes naturales fortes efficere, propterea quòd calorem coarctat innatum, & virtutem laxam animale? Dic, verissimam esse: quum enim somnus calorem retineat; eumque colligat ad corporis profundum, qui vnitus, robustior euadit, fit vt tempore somni virtutes potentius, & perfectius operentur, quam rationem tradidit prius Galenus 6. *epid. sect. 4. com. 14. & 1. aph. 15.* Auic. 1. 1. *doct. 3. cap. 9. de pulsu complexio-num.* Laxa autem somnus facultatem animale, non quòd ipsam debilitet, sed cessare faciat ab operatione. qua robata, naturalis etiam fit multò robustior, & ob hanc causam operationes naturales somni tempore non solum in visceribus, 6. *epid. sect. 5. com. 10.* sed in vniuersa corporis mole fiunt robustiores, ex Gal. 1. *de caus. sympt. cap. 8. & 13. de caus. puls. cap. 9. in princip.*

Sed obstant plura. Primum, quomodo in partibus externis meliores fiant coctiones somni tempore, si ex sunt frigida, & defectum caloris patiuntur. Secundò. cur tempore somni melior fiat coctio, quàm in vigilia, si influxus caloris retrahitur à cerebro ad cor. Denique in somno refrigeratur cerebrum, ex Arist. lib. *de somno & vigilia & 1. de partib. animal. cap. 7.* Insuper non reprobaretur somnus in soporosis affectibus, qui coctione indigent, cum tamen Galenus 13. *meth. 21.* & Auic. *tract. 4. cap. de curatione lethargi* eum interdicit. Vltimò. Inter operationes naturales quadam perficiuntur motu locali, vt est attractio, & expulsio; coctio perficitur motu alterationis; sola retentio perficitur quiete, & mora. Igitur somnus cum sit quieti similis, ex Hippocrat. & Galen. 4. *aph. 14. & 15.* & Auic. *loc. nuper citato,* solam retentionem fortem efficiet.

Hæc ita soluenda sunt. In somno calor non omnino retrocedit à partibus externis ad intimas, aliàs nec viuerent, nec pulsarent; exigua tamen illa caliditas condensata cute, & cohibito effluuio sic vnitur, & colligitur, vt perfectè sufficiat coctioni, Licet autem hoc verum sit, tamen dormiens exterius euidenter frigidior est, & indamentis eger, & sic incredibile videtur, pusillam illam caliditatem extrà remanentem, etsi vnitam, perfectam coctionem perficere posse. Quare alia potior solutio indaganda,

ex

ex Gal. 3. *de caus. puls. cap. 9.* reddens enim causas, quare in principio somni pulsus sint minores, deinde verò in medio, & sine, maiores, & vehementiores, sic rem determinat: Nam etiam si calor retrahatur à partibus externis ad intimas, in principio opprimitur & imminuitur, deinde verò potentior redditus, incipit dispergi, & per totum corpus expandi. Sicut enim flamma quando lignorum copia obruitur, parua, & obscura in principio apparet, deinde verò lignis ea occupatis, fulget amplius, & splendet, & ad omnes partes dispergitur; sic accidit calori nativo. Cum enim hic tempore somni ad alimentorum coctionem retrahitur, in principio etsi vnitur, maior non redditur, immò opprimitur, præsertim si alimenta sint frigidiora: quum verò superauit alimentum illòque fruitur, validior factus, æqualiter per totum corpus incipit expandi, & sic calor in partibus externis roboratus felicitus concoquit, quàm tempore vigiliæ, in qua apertis poris, & reseratis cutis spiraculis calor euolat, qui tempore somni densato corporis habitu iunctus, coctioni perfectius opitulatur: ex qua solutione ad secundum argumentum responso patet. Hoc modo in principio somni cerebrum refrigeratur, ob retractionem caloris ad cor: in medio autem, & sine, communicato calore ex corde, & spiritu animali detento in cerebro, prohibita resolutione ipsius, & nouo aucto propter coctionem, ipsum incalescit.

In affectibus capitis, veluti phrenitide, cephalæa, hemiplegia, melancholia, maximè laudatur somnus: concoquit enim, humectat, attemperat. In lethargo, & affectibus soporosis solet reprobari, non absolute: si enim modicus est, & nocturnus, utilis est; nam huiusmodi affectus sicut indigent resolutione humoris, sic coctionem exoptant, quam procurat somnus; immò modicus enim, & diuturnus nocet summopere, quoniam frigidam & humidam intemperiem adauget, humorisque prohibet resolutionem.

Ad vltimum argumentum dic: tempore somni omnes facultates naturales fieri fortiores, quia partes melius nutriuntur, & copiosorem calorem sortiuntur. Verùm cum hæc potentia ordine quodam operentur, & tempore determinato, quia prius operatur attractrix, alteratrix, retentrix, & tandem expultrix: tempore somni alteratrix, & retentrix melius operantur; illa enim calore operatur, qui tunc abundantior est, hæc quiete quæ in somno adest: reliquæ roboratæ ex somno promptius perficiunt operationes suas. Et licet facultas animalis tempore somni ab opere cesset, ita tamen roboratur, vt post somnum vehementius operetur. Et de somno satis

HISTORIA III. CELSI, De morbo nouo.

Morbus nouus, caro ex naturalibus partibus prolapsa.

Rarus, sed aliquando tamen morbus quoque ipse nouus est, quem non incidere manifestè falsum est. Cum ætate nostra quadam ex naturalibus partibus carne prolapsa, & arante, intra paucas horas expirauerit, sic vt nobilissimi Medici, neque genus mali, neque remedium inuenierint, &c. Cornelius Celsus in præfatione, post medium.

PARAPHRASIS.

Multa sunt morborum portenta, & monstra, in quibus, vt infrequentibus, & raris curandis, Medici vel peritissimi cæcutiunt, vacillant, & errant: temporum enim mutua vicissitudine, morbos quosdam in dies nunquam visos, in homines grassari, fidissimo auctorum testimonio ratum est. Et præter varios, quos ex horum mente proposuimus, lib. 2. in com. *hist. 89.* adest ranunculus, in occultissimis corporis partibus, præcipueque

sub lingua enatus, variis modo, nigricans, sine dolore, sine pruritu, qui grauatos triduo aufert aliquando horrorem afferens rariis febrem, stomachum, faucisque cum inuaserit, ocissimè exanimans, vt Strabo auctor est, lib. 1. *sua Geographia, & lib. 36. cap. 1.*

Narrat Cornelius Gemma lib. 2. *Cosmocrisis. c. 1.* viguiffe populariter suo tempore catarthi prodigiosum genus, magna serpens contagij vi, neminem ferè præteriens: aderant maximi capitis dolores, fluxus vehemens, acer, mordax ad oculos, aures, fauces, nares, stomachum, pectus, obuias partes excrucians, atque erodens, extrema appetitus deiectione. quam febris comitabatur.

Gregorius Turonicus lib. 5. *hist. Francorum,* tradit dyfentericum morbum popularem Gallias penè totas occupasse cum valida febre, enormi vomitu, cephalalgia, renum dolore, quorum multi, admissis in scapulis ventosis, procedentibus, erumpentibusque vesicis, excreta sanie liberabantur.

Scribit Thuanus lib. 76. *hist. sua,* sceminam ætatis 38, annorum, adstantibus signis grauidationis, triennio in lecto decubuisse, conquestam de vteri duritie, tumore, & alui torminibus, tandem post mortem, inuentum fuisse dissecto vtero, scetum bene conformatis membris penè lapideum, ita vt ossa capitis quasi cornea interlucere, partes autem internæ, viscera, cor, cerebrum naturalem habitum seruabant, nisi quòd vltra modum induruerant, non tamen vt externæ. De quo admirando, seu miraculoso exemplo, eius causis, duritie, concretionè, peritissimè conscripserunt Ioannes Albosius *tract. de Embryone in vtero materno in lapidem conuerso,* & Simon Prouancherius doctissimè, qui libelli extant cum eo, quem Franciscus Rouffetus conscripsit, in quo *de excoctione scetus vini ex matre,* accuratissimè disseruit.

Refert Blondus lib. 7. *decad. 2.* Romæ tabem diuagam, ex qua nullus intactus ab eadem superstes remansit. Confirmat Procopius lib. 2. *de bello Gothorum,* tabem ex fame ingenti suo tempore fuisse grassatam, quam comitabantur pallor cutis cum duritie, nigritie, extenuatione summa conuictus, facies stupidiore, toruus, ac furens aspectus, infomnium importunum. sitis inexhausta, alui suppressio omnimoda; quare malo præuincente, tandem viribus exanimis è vita migrabant.

Demùm inter varios morbos nouos, quos ex variis auctoribus describit Langius lib. 2. *epist. 13.* extat vnum genus morbi mirabile, descriptum à Thuanò, *hist. 72.* quem inter nostrates nouissimus proposuit Ioan. Beuerouicius, vir varia eruditione percelebris; *part. 3. idea medicina veterum, cap. 5.* & vocatur morbus veruecinus ab Italis, qui in Oriente primùm, postea septentrione peruagatur, apud nos incognita initio remediorum ratione multos afflixit. Erat ægritudinis genus non tam mortifera vi timendum, quàm progressu, & celeritate, qua proxima quæque loca serpente contagione complectebatur, admirabile. *Primò inferiorem morbus spinam horrore plerumque occupabat, dein horrori grauedo capitis, & languor; membra eorum, quos corripuerat, resoluens succedebat, corpori in primis grauis. Quibus verò intra quartum, quintumve diem malum non decessisset, in febrem degenerans eos interimabat. Lethale ferè iis, qui medicamentis purgantibus, aut vena sectione corpus macerabant, quæ vtraque difficiliorem respirationem efficiebant; illa, quòd humorem omnem à capite ad pectus traheret; hæc, quia præterquam quòd corpus refrigeraret, etiam vires debilitaret: quibus ad respirationem & vim morbi superandam validis opus erat.*

Carnem ex naturalibus partibus prolapsam, esse morbum nouum, nulli dubium esse poterit, qui priscoꝝ Medicorum, & recentiorum monumenta penset ad vnguem; in nullo enim auctore eum descriptum inuenies, præter Theuetum, qui *tom. 1. Cosmograph. lib. 3. cap. 2.* illum vocari Borozail ab Indis memoriæ tradidit, dum sic ait: *In vtraque flumij Senega ripa multa sunt regna, in quibus peritissimi Medici multi, quos Bisraius appellant. Morbus qui illic frequenter grassatur, Borozail nominatur, & Zail Athiopum lingua, qui ex immodica venere, cui multum obnoxij sunt, ortum habet. Genitales partes potissimum hic occupat. Ad huius morbi curationem decoctis multis vniuntur, sed potissimum*

dec. Et herba Achenaca dicitur. Huius folia bifurcata, & acuminata sunt, brassica amplioris folio simillima, sed non ita crassa. In horum medio fructus nascitur, qui magnitudine, colore luteo, quem Aluad nuncupant. Fructus is apud eos magno in pretio est. Tota planta tibia hominis crassitudine. Ea in morbis curandis vniuntur, perinde ac nos Guajaco. Est ergo hic morbus nouus quoad nos, vetustissimus quoad Indos, quibus immodica Venere vtentibus, vesperi praesertim, genitalibus incalcentibus partibus vlcera ita dira suboriuntur, ex quibus, cum non possint herbae dictae decocto sanari, effluit sanies aded virulenta, vt corrosio pene eos breui ad mortem deducat, vt narrat Pater Franciscus Ximenes in suis libris plantarum, & animalium in nouo orbe inuentorum, et gantissimis.

Deinde hunc morbum reponendum esse cum Gallico non dubito. Est enim hic Chronicus sit, & non ita celeriter agros deducat ad interitum, tamen aliquando ita acris humor, & perniciofa qualitate infectus in naturales partes confluit, vt vterum excoriet, abradat, & vlcibus cacotheticis & dolosis vitiet, & conspurcet, genitalisque ipsum breuissimo temporis spatio ardat, & aliquando cum tam immani dolore, vt aegri hac ipsa de causa confecti vigilia, extenuati, serpente foeda patrilagine in pudendo ipso: et vita discedant, priusquam salutaria experiantur auxilia, quae solatium miseris aegris afferre possent.

Nonne in Gallico morbo haec vlcera ferina in his partibus propullulant, quum sint obnoxia putrefactioni, ita venenata, & dira, vt illa extincto, ac resoluta infuso calore citissimum morticinium experiantur? Nonne narrat Galenus 2. de usu part. 4. fuisse suo tempore ita saevam pestem grassatam, vt sphacelo occupatis pedibus cum horum amputatione solum aegri vitam redimerent? Quare praeparatione natium partis calorem debilitatum, ita vt depopulato humido caro areferet, & a continnitate sua separaretur, iure optimo in hac agra affirmabimus. Hoc frequenter experimur in pernicioso variolis, in quibus ab humoris venosif putrilagine, & acrimonia decidunt extrema membra, & alia miseranda mala contingunt, quae inter omnes eleganti stylo exarauit Paræus lib. 19. cap. 1. quae omnia ex certa quadam, & occulta inimicitia huius foedi humoris, & a tota substantia agentis, emanare, verum est: nam huic diro morbo occulta ac malefica inest qualitas. Occultas autem in rebus esse assignandas qualitates, ex doctorum mente virorum clarissimus confirmat Sennertus, in suis disput. Physicis, Hypomn. 2. de occultis qualitatibus.

QUESTIO VI.

Vtrum morbus Gallicus sit appellandus Syphilis, vt censuit Fracastorius.

COMMENTARIUM.

EX naturalibus partibus carne prolapsa.] Multa quidem de hoc leonino morbo agitauimus, lib. 1. in com. histor. 73. alia de eo exempla rara proposuimus, lib. 2. de praxi admiranda, ab obs. 127. vsque ad obs. 139 & plura de eius curatione selecta referemus, in praxi historiarum, lib. 7. cap. 1. Sed in iis vnum fortè mente excidit, cuius explicationem aggrediar, & est cur Fracastorius Medicus percelebris, libro de morbo Gallico, hunc, Syphilidem vocare ausus sit? Nam ingenia risi quorundam Medicorum, etiam Graecè peritorum, in inuestiganda huius vocis Syphylis ratione, quoniam a multis anois medicinae candidatus poema legeram, nec potui inuenire causam, cur Syphilidis nomen indidisset, quae inscriptio a morbo Gallico abest longissime; sed iudicauit Pro more Poëtarum fictum nomen, aut Nymphæ alicuius, aut loci, ab euentu, quoniam Syphilus montis est nomen: nec me coniectura fefellit. Nam sumptam esse hanc vocem ab homine, qui primus hac lue infectus fuit, ipse auctor exponit. Sed praestat audire quid praestantissimi Medici, in huius vocis explicatione Poëtarum instar sint commenti.

Gabriel Fallopius nulli Neotericorum secundus, cap. 2. lib. de morbo Gallico, Syphila nominatam (Syphilita dicendum fuit (quia ex amore, & coniunctione Veneris inter hominem, & sceminam plerumque suboritur; quasi concordia, & amicitia veneret sit partus: hinc fieri ex nonnullorum sententia, vt prima eius morbi femina sese in pudendis partibus, seu viri, seu mulieris, seu vtriusque exerant. Ita enim tradiderunt Nicolaus Leonicensus, Antonius Beniuenius, Caspar Torrella, quare pudendagram tertius hic nominauit, tractatu de ea, & Augerius Ferrerius, Mentagram a Plinio vocatam lib. 26. cap. 1. putans ille ac si a mentula, non a mento traxisset originem, vt notarunt Georgius Dardanus, lib. 1. de morb. Gallico, cap. 4. Alexander Fontanus, Antonius Scenariolus, Aurelius Minadous, tract. de morb. Gallico, in principio. & alij plures, qui de hoc morbo disceptarunt.

Antonius Musa, multis a mentagra differre ostendit; & ab ore interdum, aliquando a mammis incipere, quum Fallopius doctissime mali fontem hepar esse demonstrat, vt & Franciscus Frizimelica, & Bernardus Tomitanus ex magistro Ioan. Baptista Montano, eloquentia, & medicina laude clarissimo: quem tamen reprehendunt Gulielmus Rondeletius, & Leonardus Botallus: & alij, cum Alexandro Trajano aliud existimant.

Plures notiones huius vocis alias finxerunt, siue a phyllis, quae canna est, seu fistula: quoniam haec lues ab vrinæ fistula incipit: siue a symphylos, quae vox gentilem, familiarem, & vernaculum significat, dixeris etiam contribulem: nam phyle Graecè tribus est: quidam inquirunt, nomen accepere a gentibus iis, quibus adscribitur primus ortus: Ita Gallicus, Hispanicus, Neapolitanus. Indicus nominatur: siue a philia, id est, amore, aut potius amicitia, quoniam per amoris actus corripit.

Quod si pro cuiusque arbitratu fingendum omnino erit, varias acceptiones habebit hoc nomen Syphilis. Qui tamen nomen dedit poemati, se appellasse syphilidem in suis lusibus scribit, & in suo lib. 2. de morb. contagiosis. Rursus in poemate dum causas morbi diuinitus immitti recenset, ac postremam idolorum cultum affinnat fuisse, ita canit, philomela sanè dulcius.

Syphylus (vt fama est) ipsa haec ac flumina pastor,
Mille boues nineas, mille haec per pabula Regi
Alcithoo pascebat oves: & fortè sub ipsum
Solstitium, vrbat futientes Siviros agros,
Vrbat nemora, & nullas pastoribus umbras
Prebebant sine, nullum dabat cura lenamen.
Ille gregem miseratus, & acris concitus astu,
Sublimem in solem vultus, & lumina tollens,
Nam quid Sol, te inquit, rerum patrèmq; Deumque
Dicimus? & sacras vulgus rude ponimus aras?
Maclat oque boui, & pingui veneramur acerra?
Si nostri, nec cura tibi est, nec regia tangunt
Armenta: an potius Superos vos arbitrer vri
Inuidiat mibi mille miuis candore iuuenca,
Mille mibi pascuntur oves: vix est tibi Taurus
Vnus vix Aries calo (si vera feruntur)
Vnus, & armenti custos Canis arida tanti:
Demens, quin potius Regi diuina facefso,
Cui tot agri, tot sunt populi, cui lata ministrant
Aequora, & est Superis, ac Sole potentia maior,
Ille dabit facile, &que aras, frigusque videntum
Dulce feret nemorum armentis, & sumque leuabit.
Sic fatus, mora nulla, sacras in montibus aras
Instituit Regi Alcithoo, & diuina facefso.
Hoc manus agrestum, hoc Pastorum caetera turba
Exequitur: dant thura focis incensa, libantque
Sanguine turrorum, & fumantia viscera torrent.
Qua postquam Rex, in folio dum fortè sederet
Subiectos inter populos, turbamque frequentem,
Agnouit. Diuum exhibitio gausus honore,
Non vllum tellure coli se vindice numen
Imperat, esse nihil terra se maius in ipsa:
Caelo habitare Deos, nec eorum hoc esse quod infra est.
Viderat haec, qui cuncta videt, qui singula lustrat.
Sol pater, atque animos secum indignatus, ini quos

Interfere

Intorsit radios, & lumine fulsit acerbo:
Aspectu quo terra parens, correptaque ponti
Aequora, quo tactus vitta subsanduit aer.
Procinus illuues terris ignota profanis
Exoritur: primus Regi, qui sanguine fuso
Instituit diuina, sacrasque in montibus aras
Syphilus, ostendit turpes per corpus achores.
Insomnes primus noctes, conuulsaque membra
Sensit, & a primo traxit cognomina morbus,
Syphilitidèque ab eo labem dixere coloni.
Et malis iam vulgò cunctas diffusa per vrbes
Pestis erat, Regi nec saeva pepercerat ipsi.

Vt videatur exprimere voluisse, quae paulò senior doctissimus Philosophus, & Medicus Nicolaus Leonicensus hoc sermone describit, lib. suo de morb. Gallico. Illud satis constat eo quo morbus Gallicus cepit pullulare anno, magnam aquarum per vniuersam Italiam fuisse exuberantiam. Tectis est Roma, quae id malum prima sensit, in qua Tybris ita intumuit, vt tota sit facta nauigabilis, quam rem Pomponius illo tempore Poëta laudatissimus eleganti tetrasticho publica columna impresso designauit.

Tempore Alexandri sexti, nonisq; Decembris
Intumuit Tybris bis senas circiter vlnas:
Insula quaque domus facta est, mediusque repente
Circumducta viti aquabat cymba fenestras.

Leonicensus verò, vt eluuiem complecteretur, quae bonam Europae partem oppressit, addidit duos versiculos:

Deucalionis vix tantum tempore cellus
Diluuium passa est, latuit cum tota sub vndis.

Quamquam anno 1534. maiorem fuisse in vrbe eluuiem aquarum, tradat Antonius Musa eiusdem inscriptionis libro. Verum haec tempora non conueniunt cum huius morbi initiis, quae fuerunt 1493. vel 1494. Neapolim obsidente Gallorum exercitu sub Carolo VIII. Inde enim vniuersam occupauit Italiam, delatus a Christophoro Columbo ex Orientali India, vt cit. libro, c. 1. Fallopius describit, tum Bernardinus Tomitanus lib. 1. c. 5. & Alexand. Traian. lib. 1. c. 1. quam ab Indis vocari Bugam, notat cap. 5. Tu verò si huius nominis Syphilis, meliorem interpretationem fueris assequutus, laxiore otio pande libenter.

HISTORIA IV. GALENI, De Sceleto.

Sceleti doctrina Medico est valde necessaria.

Hoc autem sit opus tuum, hoc studium, vt non librorum modò lectura, verum sedula etiam inspectio, fideque oculata, cuiusque ossis humani speciem accuratè perdiscas: quod quidem in Alexandria multò facilius facies, vbi Medici ossum disciplinam auditoribus ante oculos exponunt. Enitendum itaque tibi conseo, vt Alexandria commoreris, si non alterius, at huius certè rei solius gratia. Quod si non assequaris, licebit vel in eum modum haminum ossa contempleri, quo ego quoque usus sum: siquidem inspexi subinde admodum, vel sepulchris quibusdam, vel monumentis dissolutis. Atque etiam stunius aliquando sepulchrum pauculis mensibus ante negligentius extructum superans, ipsum ex facili dissoluit: totumque cadauer agminis impetu tractim ductum, carnibus quidem iam putrefactis, caeterum ossibus adhuc inter se strictim coharentibus, vsque ad stadium prouum deuulit. At cum ipsum locus porinosus margine altus excepisset, eodem cadauer appulit. Atque hoc tale nobis occurrit, quale Medicus ipsum ad adolescentis disciplinam praeparasset. Caeterum visum est mibi quandoque etiam latronis cadauer exsiccatum palulum extra viam in monte procumbens: quem viator quidam se prius ad orientem contra pugnando occidit. Nemo autem illius regionis inquilinus ipsum sepultura mandaturus erat, vt qui odio ipsum prosequenti a vulturibus deuorari gauderent, qui carnibus illius biduo absumptis, cadauer exsiccatum, tanquam ad doctrinam cuiuscunque inspicere volenti, reliquerunt. Tu si ne huiusmodi quidem illius

A spectandi copiam nactus fueris, at in simia incisa, carnibus exactè ablatis, singula ossa consideres: ad quod delegeris simias hominis figura quam simillimas, &c. Galenus lib. 1. de anatomic. administrat. cap. 2.

PARAPHRASIS.

Seu spicilegium Anatomicum.

In quo partes omnes corporis humani breuiter, & compendiosè, ac dilucidè describuntur.

Tanta est auctorum, qui de re anatomica conscripserunt, copia, vt si omnes seriatim percurrere velis, & in tui vsu ex eorum doctrina aliquid frugiferum decerpere coneris, prius in ipso limine obruaris, quam optatum portum attingas, est necesse. Quo pacto in huius historiae, quae tota est anatomica, explanatione, rem arduam me praestitisse videbor, & negotium vtilissimum aggrediar, si vniuersam hanc artem in compendium redigam, ex quo facile quisque poterit vberimos fructus decerpere. Vt verò lectori omnia magis plana fiant, indicem eorum quae agenda sunt, prius proponam.

- De praestantia, & vtilitate artis Anatomicae.
- Qui fuerint huius artis inuentiones, cultores, & illustratores.
- De fabrica theatri Anatomici.
- De sectione viuæ.
- De definitione, & diuisione Anatomies.
- De oris constitutione.
- De lingua.
- De labiis, & faucibus.
- De œsophago.
- De ventriculo.
- De intestinis.
- De intestino duodeno.
- De intestino ieiuno.
- De intestino ileo.
- De intestino cæco.
- De intestino colo.
- De intestino recto.
- De mesenterio.
- De omento.
- De peritonæo.
- De abdomine, & eius musculis.
- De hepate.
- De venis.
- De ramis venæ portæ ingredientibus intestina.
- De vena porta.
- De folliculo fellis.
- De liene.
- De renibus.
- De vteribus.
- De vesica vrinaria.
- De vasis praeparantibus.
- De pudendo.
- De vtero.
- De regione thoracis, & aëpera arteria.
- De pulmonibus.
- De corde.
- De cordis ventriculis.
- De arteriis.
- De thorace.
- De pleura.
- De mediastino.
- De mammis.
- De diaphragmate.
- De Regione capitis.
- De naso.
- De capite.
- De dura meninge.
- De tenui meningee.
- De cerebro.
- De corpore calloso.
- De ventriculis cerëbri.
- De plexu choroide.
- De processibus mammillaribus.
- De speculo lucido.
- De cerebello.
- De neruis.
- De spinali medulla.
- De oculi fabrica.
- De auribus.
- De osteologia, & reliquis ad fabricam humani corporis pertinentibus.
- De sceleto.
- De ossibus capitis.
- De dentibus.
- De spina, seu dorso.
- De thoracis ossibus, costis, scapulis.
- De ossibus ilij, ischij, pubis, manus, carpi, extremitatis manus, tibiæ, & pedum.
- De ligamentis.
- De cartilaginibus.
- De tendinibus.
- De villis, seu fibris.
- De musculis.
- De vnguis, & pilis.
- De glandulis.
- De cuticula.
- De cute.
- De adipè.
- De membrana carnosa.
- De formatione foetus, membranis eum inuoluentibus.

uentibus, situ infantis in De umbilico, & vasis vmbilicalibus.
vtero, & eius exelusione De superfœtatione.
orâs.

De præstantia, & vtilitate artis Anatomica.

Purima sunt in vniuerso, quæ nostri Conditoris diuinam & admirabilem sapientiam prædicant. Sed hæc in nulla re splendet magis, quam in homine, quum sit factus ad imaginem, & similitudinem Dei, ob quam causam Deus est in reliquis creaturis per modum vestigijs: at verò in homine per modum imaginis. Et quamuis humano intellectui difficillimum sit hoc Dei vestigium assequi, curabo tamen rimari quæ in homine à summo Creatore apparent producta, & sic verè, sincère, solidè, simplici stilo, omnes humani corporis partes, earum vsus, & consensus intimè explicabo, relictis ambagibus, quæstionibus, & controuersis, quæ in hoc argumento à veterum, & recentiorum Anatomicorum præstantissimis ventilantur.

Est ergo vtilis humani corporis cognitio sectione comparata, non solum Medicis, sed Theologis, Philosophis, Iureconsultis, Historicis, Poëtis, & denique omnibus, qui eruditionis, & prudentiæ laudem affectant. Theologis est vtilis: nam inuisibilia Dei per ea quæ sunt visibilia cognoscuntur. Quis enim mirabilem, & nobilissimam hominis structuram contempletur, tanti opificij auctorem non colet, & venerabitur; Vtilis Philosophis, Poëtis, Historicis, & aliarum scientiarum cultoribus, quoniam apud illos passim humani corporis fabrica describitur.

Medicis verò vtilior, & valde necessaria existit, vt singularum partium officia intelligant, actiones, & vsus, quæ omnia ad rectam prænotionem, & affectuum curationem conferunt apprimè, quoniam sine huius artis cognitione nihil artifice dignum poterunt efficere, sic Galenus lib. 1. de loc. affect. cap. 1. hanc artem valde extollit. Si enim curatio diuersa pro ægrorum varia natura administratur, quomodo eos curabit Medicus, si partium figuram, magnitudinem, numerum, vsus, & mutuam inter se cognationem ignorauerit? neque enim poterit luxata ossa restituere, cauteria ministrare, abscessus aperire, & chirurgica officia exercere.

Qui fuerint huius artis inuectores, cultores, illustratores.

Hanc eximiam vtilitatem perspicentes prisca, illam Hænicæ excolere studuerunt; quare longa celebrium, & famæ illustrioris dignatione præstantium auctorum serie nobilitata incedit. Inter eos primas tenet diuinus ille Hippocrates, cultoris medicinæ parens, & vindex, qui balbutientis, & rudis medicæ facultatis principia anatomica, etsi obscure proposuit, in lib. de corpor. diffect. fistulis, hemorrhoid. & alibi, omnia delineauit, quæ ad vsus medicum conferre queunt.

Post eum, illa suos Professores habere cœpit, inter quos primum sibi vendicantur locum Sosstratus, Hieron, Tryphon, Euelpistus, eruditissimus Meges, Alcmæus Crotoniata, Lycus Macedo, Quintus Lyci præceptor, Erasistratus, Herophilus, Pelops, Diogenes Apolloniata, Asclepiades, Eudemus, Praxagoras, Philotimus, Ælianus, Polybius, Calistus, Theophilus, & alij.

Hos sequuti sunt alij, qui tempore Cornelij Celsi floruerunt: Nam vt ipse Celsus l. 1. sui operis, in præfatione in fin. vt iudicauit crudele, & superuacuum viuorum corpora incidere, sic mortuorum corpora dissecare, maximè necessarium esse sibi persuasit.

Aristoteles aliqua prout in libris de generatione, partibus, & historia animalium, sed confusè fati.

Quantum verò Galenus in hac instauranda, & locupletanda medicinæ parte præstitit, illustra illius opera manifestè demonstrant: sciens enim medicis vsibus summè esse necessariam, eam non firmissimis modò de-

monstrationibus, verum & arte secandi humana corpora satis peritè, in abditis de vsu partium libris, in quibus recondita naturæ mysteria explicantur, & libris de Anatomicis administrationibus, stabilivit, auxit, poliuit, ornauit. Fremant licet iniqui tanti auctoris calumniatores, qui in simiarum dissectione positam passim ab ipso operam confirmantur.

Post Hippocratem, & Galenum, Arabes hanc artem excoluerunt. Sed impurus sermo, barbarie tyrannidem in literas eo tempore exercent, causa fuit, cur illis aliquando in hac re fides denegetur. Hoc horrido stilo opera anatomica conscripserunt Mundinus, Carpus, Berengarius, Gabriel de Zerbis, & Matthæus Curtius.

Hos sequuti sunt Valsæus, Carolus Stephanus, Andernacus, Vesalius, auctor in hac arte accuratissimus, Syluius, Fallopius, Fernelius, David Kinalochus, Gabriel Cuneus, Ioan. Baptista Cortesius, Ioan. Boxelius, Ioan. Iessenius, Columbus, Valuerdus, Geuara, Eustachius, Bauhinus, Archangelus Piccolominæus, Varolius, Arantius, Pigafeta, Volcherus Coiter, Felix Platerus, Hieronymus Fabricius ab Aquapendente, Gulielmus Placentinus, Caspar Bartholinus, Tobias Knoblochius, Alexander Achillinus, Petrus Matthæus Pinus, Christoph. Meurerus, Renatus Hunerus, Henricus Petrus, Ioan. Dryander, Thomas Geminus, Hippolytus Boscus, Ioachimus Tanchius, Æmilius Campilongus, Iacobus Guillemaus, Caspar Afellius Cremonensis, Paræus, Cabrolus, Seuerinus Pinæus, Andreas Laurentius, Pavius, Adrianus Spigelius, & vltimò Ioannes Riolanus Filius, qui licet iuniores, eòsque probatè fidei, & doctrinæ, Anatomicos calumniandi cæstro impellatur sæpe, tamen artem hanc nouissimis inuentis, sedulæque diligentia eleganter illustrat.

De fabrica theatri Anatomici.

Locus in quo extruendum est theatrum Anatomicum, debet esse saluberrimus, clarus, luminosus, & bene perflabilis, & totus circumcirca debet habere fenestras apertas: cum enim è cadauere exhalet, præsertim æstate, fœtidus vapor, oportet vt assistentes tenuem auram inspirent. Theatrum debet esse amplum, & capax, vt plures spectatores recipiat: habeat formam quadratam, vel rotundam, sed hæc illa præstantior est. Sit contextum, ne fortè conspicientes, præsertim hyeme offendantur, & desuper sit fenestratum: lucis enim claritas summopere commendatur. Cæua theatri claudatur conclaui ligneo, vt sic separet spectatores ab iis qui opus administrant. In medio caueæ constituitur tabula Anatomica ad reponendum cadaver, crasso ligno suffulta. Sit versatilis, vt in gyrum verti possit, & sic ab omnibus spectatoribus qui sedent in scalis rotundis rectè cadaver videatur, & contemplantur omnia quæ Anatomicus assignat, & ostendit. Hic debet habere manum promptam, & scalpellum in cute secanda tam leuiter adhibere debet, vt solam ipsam cutem, & partem quæ demonstrari debet, diuidat.

De sectione viua.

Hactenus diximus quantum necessaria sit Anatomie in cadauere celebrata; at licet impium, & crudele sit viro timenti deum, viua corpora secare: tamen cum multa occurrant quandoque in Anatomie, quorum actionem aliter scire nullo pacto possumus, idcirco in viuo corpore eam exercere quandoque necesse est. Nam in animali viuo motus plurimum partium deprehenduntur, vt admirabilis pulmonis motus, diaphragmatis, cordis, arteriarum, cerebri. Deprehenditur etiam viui animalis situs, & figura in vtero. Deprehenditur quomodo vox fiat, & amittatur, vasis recurrentibus interceptis, & ligatis. Optimum etiam sit iudicium de sero pericardij, quod in viuente animali adesse quidam confirmant, & alij solum in demortuo reperiri posse contendunt. Cognoscimus etiam quomodo abscindi possit cor ab animali, vita adhuc superstitè. Has admirabiles vtilitates contemplantur,

plantur, qui viuum anatomem exercent. Hanc approbat A Celsus in præfatione sua, qui licet eam crudelem arbitretur, sic tamen concludit: Ita ne succurrere quidem posse corruptis, aptis, & extrinsecus imponi remedia, compertis interiorum, & sedibus, & figuris, cognitaque eorum magnitudine. Neque esse crudele (sicut plerique proponunt) hominum nocentium, & horum quoque paucorum supplicis, remedia populis innocentibus seculorum omnium quæri: quoniam (vt ipse inquit infra) nihil est stultius, quam quale quicquam viuo homine est, tale existimare esse moriente, immò iam mortuo. Magna ergo est & efficacissima viua sectionis vtilitas, & pro cognoscendis, curandisque morbis mira potestas. Meatus enim & canales in cadauere, extincto iam nativo præfrigiditate calore, sunt angusti nimis, vasa concidunt, aliæ cauitates occultantur, & plura vel peritos Anatomicos latent, quæ in viua sectione multò sunt manifestiora. Simiæ, & sues sunt homini animalia similia, in iis optimum esset sectionem viuum celebrare. Sed quoniam inter secandum grunniunt, idcirco spectatores nihil audire possunt, nec quicquam conspiciere disciplina dignum: quo pacto in cane feliciter præstatur, non enim ita oblatrat, & vtrinque ligatus ex omnibus partibus quietus persistit, vt inter omnes peritissimus docuit Realdus Columbus lib. 1. 4. de sectione viua.

De definitione, & diuisione Anatomies.

Definitur Anatomie ab omnibus, quòd sit artificiosa partium internarum, & externarum sectio. Non possunt autem partes artificiosè secari, nisi sectores, & ministri accommodata habeant instrumenta, vt sunt nouacula omnis generis, magnæ, paræ, mediocres, acutæ; retasiores, rectæ, ancipites, vtrinque secantes, styli teretes, oblongi, ex ære, argento, plumbo, culter buxeus, eburneus, hamuli, cannulæ, calami, tubuli ad inflandas partes, funicali, serræ, terebræ, mallei, malleoli, modioli, & spongiæ. Diuiditur Anatomie in actiuam, & speculatiuam. Illa manu perficitur, vsu, sectione experimentoque comparatur: hæc animi habitu, actione, & viua voce doctorum acquiritur.

De ordine dicendorum.

Vidisti ob quàm varias causas historia Anatomica vtilis sit, quæ partis cuiusque naturam, eiusdemque causas exquisitè rimatur, & inuestigat: & cum hæc sit duplex, alia quæ naturæ, & partium dignitatem, alia quæ necessitatem sequitur, & hanc vltimam omnes ferè qui scripserunt de Anatomie in vniuersum obseruarunt, inchoantes diuisionem, & enarrationem à ventre magis ignobili, qualis est regio abdominis: nihilominus tamen nos alium seruabimus ordinem, ab ore ipso incipientes. Sicut enim cibus quantumuis diuersissimus paulatim conficitur, donec vltima, & magis propria elaboratio fiat, qualis apparet in spiritu animalium: ita similiter in hoc compendio agendum est. Et cum tria sint quibus potissimum hominum vita conseruatur, cibus, potus, atque etiam spiritus: sic illa animalis particula sub naso à natura constituta est & fabricata, quæ communi appellatione ab omnibus os appellatur: per os enim cibus, & potus feruntur in ventriculum, vt ibi chylus generetur: Deinde per os fertur aer in pulmones, ad fabricandam vocem, ad commodam attemperacionem caloris naturalis cordis, ad vitalis spiritus generationem. Denique cum ad vitam conseruandam os plurimas præstet vtilitates, ab hac parte exordium sumere consultius mihi visum est.

De oris constitutione.

Oris constitutionem, & fabricam multa ingrediuntur, sed præcipua fundamenta existunt duæ mandibulæ, nempe superior, quæ immobilis est, & capiti affixa; & inferior, quæ perpetuò mouetur. Vtraque tamen mandibula vt plurimum sexdecim dentibus est distincta.

Aperto ore hæc duæ mandibulæ cum suis dentibus occurrunt, & similiter gingiua, palatum, vuula, lingua, fauces, paristhmia. Gingiua dicuntur carnes illæ immobiles, quæ mandibulis inhaerent. Harum vsus est vt earum ope dentes in suis alueolis firmentur. Palatum est pars superior oris, alio nomine dicitur cælum oris, & præcipuè est illa pars supra quam firmatur nasus. In fine palati versus fauces duo adfunt foramina, crassis excrementis à cerebro descendentibus parata.

Vuula, quæ ab aliis dicitur vua, diuersis nominibus insignitur, licet vna magis pertineat ad hanc partem morbo affectam, quam vuula, quod est nomen proprium huius partis; quo pacto auctores quum loquuntur de inflammatione illius, semper insigniunt caput de vua, non de vuula: Nam hæc pars in morbooso statu ita corrugatur, vt vnam repræsentet. Appellatur etiam ab Anatomicis, gurgulio, gargareon, columna, columella, plestrum, seu tintinnabulum vocis. Ex his nominum differentis intelligendi sunt auctores, quando sub diuersis nominibus, de huius partis morbis variè loquuti sunt. Est hæc particula fungosa, & carnea, à fine palati, vbi foramina narium fauces spectant, orta, in modum pyramidis, liberè descendens, venis, arteriis, & nervis congestans. Fuit hæc particula à natura constituta. Primò vt vocem moduleretur: Nam gurgulione per vlcera gallicata, aut alia quouis ratione imminuto, & consumpto, turpis vox apparet. Secunda vtilitas adhuc maxima fuit: vt frigidioris aëris ingredientis impetum detineat, & coercet, ne pulmonibus officiat, & miserè contabescat animal, refrigeratis visis spiritus ab ambiente aëre, & sic excrementa ab aëre crassiora facta, & præ mora actiora redita, exulcerent pulmonem; quo pacto experimento cognitum est, & firmat Arist. in problemat. eos qui citra vuulam viuunt, tabidos hac de causa processu temporis euadere. Adde quòd refrigeratus pulmo non bonum parat cordi refrigerium, & sic innatus ignis exinguitur.

De lingua.

In medio oris lingua consistit, vt quidam fidelis custos. Dicitur lingua, quia simul ligat, & detinet, aut quia dentibus, & maxillis quasi in quodam septo sit ligata, ab aliis vocatur sermonis nuntia. Eius substantia est carnea, mollis, rara, spongiosa, vt substantiæ eius in corpore alia similis non reperiatur. Habet plures venas, & arterias, sed maiores, quàm eius sit moles. Habet tunicas, sive membranas, vnam internam eius carni coniunctam, alteram externam, ori, palato, & ventriculo communem. Ad has membranas nervi sparguntur à tertia, & quarta coniugatione, pro sensu, & motu. Nervos alios habet pro motu, à septima coniugatione. Non est diuisa, vt aliquibus animalibus, aut per medium aliqua linea distincta, de quibus Arist. lib. 4. de animalibus, c. 17. eam enim bifidam habent serpentes, lacertæ, vituli, marini, quamuis fuerit obseruatum, venas, & arterias vnus lateris reliquum non attingere, ex Gal. 1. 1. de vsu part. cap. 10.

In parte inferiori linguæ adnascitur funiculus, qui vocatur frænulum, soli linguæ, & pudendo concessum, quod solum in his duobus organis voluit natura, homines esse continentes.

Habet lingua decem musculos, quorum ope; sursum, deorsum, ante, retrò, & in latera mouetur. Figura, & magnitudine talis est, vt omni ex parte omnibus partibus oris commodè applicetur.

Huius partis mirabiles sunt vsus, & sic ab omnibus magnis præconiis laudatur. Primò, quod inseruiat ad vocem dearticulandam, & sic in homine nuntia voluntatis appellatur. Secundò, vt omnes differentias saporum agnoscat, cuius officij munere, organum gustus constituitur. Tertio laudatur lingua, quia instar maris seruiat nobis, huc, & illuc cibos in ore transferens, & in oesophagum trudens.

Alia vtilitas elicitur ex Hip. 6. epid. sect. 1. text. 14. Nam sicuti vrina humores peccantes ostendit, sic lotium lingua significat. Tanta denique est linguæ præstantia, vt iure

iure optimo diuinum organum appelletur.

Ad ipsius radicem ad extremum palatum, quædam adnascuntur carunculae, à Latinis tonsillæ, à Græcis paristhmiæ, à Barbaris amygdalæ appellatæ. Harum duplex est vsus. Primus, vt suscipiant saliuam à cerebro distillantem: secundus, vt fauces, & linguam saliuam sua humectent.

De labiis, & faucibus.

Fauces appellamus totam illam capacitatem, quæ toto ore aperto, & directo visui sese offert. Externa oris constitutio duobus labris finitur, quorum vsus non solum ad vocem dearticulandam & formandam, sed ad dentium tutelam est necessarius: deinde ad ciborum retentionem fabricata sunt, habentia substantiam quasi fungosam. Hæc ex quatuor muscibus simul cum cute vestiuntur; & hæc cutis est eadem quæ ventriculorum vestit: ex quo apparet solum dubium ab auctoribus propositum, cur dum ventriculus nausea laborat, labra tremant? & aliud, cur labiorum palpitatio, vomitum futurum prænuunciet?

De œsophago.

In fine linguæ, & loco faucium adest canalis quidam longus, & rotundus, deorsum tendens vsque ad ventriculorum, qui à Græcis appellatur œsophagus, à Latinis gula. Locatur hic canalis inter vertebrae spinæ, & asperam arteriam. Constat substantia membranosa, & neruea, vt facillè extendi, & contrahi possit. Constat duabus tunicis propriis: ex quibus interna est durior, fibris rectis insignita; externa est carnosior, & solum transuersis fibris ornata: prioribus scilicet rectis trahit alimentum, posterioribus scilicet transuersis deorsum trudit; ea ratione vt vtroque genere fibrarum perficiatur deglutitionis opus. In medio œsophagi secundum longitudinem ad sunt duæ glandulæ, quarum vsus duplex est. Primus, vt sua humiditate perpetuò œsophagum irrigent: secundus vt hac de causa melius contrahi possit, promptiusque labatur cibus. Vfus gulæ primus est, vt sit via communis cibi potusque: secundus, vt tempore necessitatis per eam vacuentur, quæ ventriculorum molestant.

De ventriculo.

In fine œsophagi est ventriculus, cibi, portionisque commune receptaculum, non quoddam inter se diuidantur ventriculus, & œsophagus, continui enim sunt. Appellatur etiam venter. Collocatur ventriculus sicut sub septo transuerso inter lienem, & hepar, ea seruata lege, quod maior pars ventriculi inclinatur ad latus sinistrum; sed ita est sub hypochondrio sinistro, vt cedat hepatis. Figura est oblonga, & rotunda, cucurbitæ instar. Fuit rotunda, quod hæc figura spherica omnium sit securissima, & capacissima. Est æqualiter oblongus, ob duo orificia quæ habet, scilicet supernum, & inferius; per supernum cibos admittit, per inferius iam confectos ad intestina detrudit, inferius enim deorsum recta via in intestinum tendit, sed versus superiora spectat.

Substantia ventriculi est membranosa. Constat tribus tunicis, prima exterior, mutuata ex peritonæo, in propugnaculum vasorum, venarum scilicet, & arteriarum; & duabus propriis tunicis, ex quibus interior est neruosa, & durior. Constat omni fibrarum genere, vt cum securitate extendi, attrahere, retinere, expellere possit. Extrema tunica quæ magis est carnosior, solum habet fibras transuersas plures & pauciores obliquas.

Obrinuit ventriculus (vt dictum est) orificia duo, supernum, & inferius: per illud suscipit, per hoc expellit. Supernum nomine caret, sed est magis amplum, quod alimenta cruda, & dura suscipiat. Inferius vocatur à Græcis pylorus, à Latinis ianitor, quod non permittat labi alimenta ad intestina, priusquam sint concocta. Hoc ostiolum est angustius, & strictius superiore, sicuti quæ debent exire sint liquidiora. In pylori interna parte quædam protuberant glandulosæ substantiæ, ianitoris

A angustiam adaugentes. Hæc est causa, quare ineptè Vesalius lib. 5. fabric. cap. 5. contra Galenum insurgit, existimans illum voluisse, has substantias glandulosas esse extra pylorum, immò 8. de vsu part. cap. 1. in iniu. ipsum pylorum dicit esse glandulam, vt hinc pateat quàm turpiter labatur Vesalius, falsitatisque Galenum insimulet.

Ventriculus habet plurimas venas, mutuatas à sola vena portæ, & à vena cava, vt 6. de anatomic. administrat. cap. 5. & 4. de vsu part. cap. 11. docuit Galenus. Per venas portæ, pars tenuior chyli velociter defertur ad hepar, absque eo quod pertingat intestina. Per venas à cava tributas, ministratur alimentum ventriculo, & sunt copiosi sanguinis fluxus. Arterias suscipit ventriculus ab arteria magna; neruos plures, & magnos, à sexta coniugatione deductos.

Præter ista vasa, aliud vas venosum à liene exilicis, deducitur ad fundum ventriculi, non quidem vt excitet famem, vt communis Medicorum opinio tenet, & firmat Galenus lib. 4. de vsu part. cap. 5. sed duntaxat vt ventriculus roboretur, quod cibos retineat, donec optimè sint concocti. Præter hæc vasa, aliud ad fundum ventriculi aliquando est animaduersum, à vasis expurgantibus excrementum biliosum originem ducens. Sed hæc conformatio miserabilis est, & vitiosa, quoniam ex naturæ lege hoc vas ad intestinum duodenum debet implari; quando enim ventriculus attingit, omnes sic affecti perpetuò euomunt bilem, quare vocantur infelices à natura, & picrocholi, de qua constitutione intelligendus Galenus lib. art. med. c. 79. & lib. 1. de temp. 3. & 1. acut. 29. de homine pituitoso quotidie vomente bilem, cuius historiam interpretationem vide lib. 2. in com. hist. 70.

Factus est ventriculus à natura. Primò, vt sit commune receptaculum cibi, & potus. Secundò, vt in eo celebretur coctio, seu generatio chyli. Tertio, vt in eo resideat sensus suctionis, qui famem dicitur, qua admonita animalia, cibi potusque indigentia, ad cibum capiendum moueantur. Sicuti ergo præstat egregias utilitates toti composito necessarias, sic cum præcipuis partibus animalis magnam habet affinitatem. Consentit summè cum cerebro per plures neruos; cum hepate, per venas venæ portæ, & ex Gal. per venas venæ cavae. Cum corde, per viciniam arteriarum. Cum œsophago, per supernum orificium. Cum intestinis, per pylorum. Cum reliquis partibus existentibus in regione abdominis, per consensum peritonæi.

De intestinis.

Finito ventriculo suo ordine occurrit intestina ventriculo continua. Hæc à barbaris dicuntur chordæ, ab antiquis interanea, & sunt continua. Ille ductus ab inferiori ventriculi orificio vsque ad podicem pertinet, vltima Italica habet 14. vt placuit Vesalio lib. 5. de fabrica, & Hip. lib. de hom. structur. n. 7. tredecim cubitos comprehendit secundum longitudinem. Sunt intestina corpora oblonga, rotunda, & concaua, ab inferiore ventriculi orificio vsque ad podicem extensa, coquendis, alterandis, distribuendis alimentis, necnon expurgandis fecibus idonea: oriuntur à ventriculo, & in maiori abdominis parte collocantur.

Intestinatorum substantia est membranosa, constans duabus tunicis propriis, & tertia communi mutuata à peritonæo, ex pluribus neruis, venis, & arteriis constructa. Sunt membranosa, vt distenta minus patiantur. Duas tunicas proprias obtinuerunt. Primò vt facultas expultrix esset robustior in expellendo. Secundò, vt si aliquando vna tunica præ morbo dilaceretur, rodatur, & putrescat, reliquæ incolumes remanent. Vtraque tunica distinguitur à tunicis ventriculi in duritie, & substantia minus carnosior, quod nec substantiam vt ventriculus debuissent suscipere, & intestina sint magis organa distributionis. Acute sentiunt, vt acrimoniam excrementorum citissimè percipiant.

Præter hæc omnia, obtinuerunt intestina in parte inferiore humorem quandam pinguem, & concretum, ad modum

modum pituitæ, qui à bilis acrimonia illa defendit, ne forte sua mordacitate bilis illa exulcerate possit. Vtraque intestinatorum tunica habet fibras transuersas ob validam expulsiorem qua pollent: & solum in recto intestino reperitur omne fibrarum genus, ratione roboris, ac firmitudinis, quod sicciore excrementa debeat obtinere.

Habent intestina venas à ramis venæ portæ, sed non omnia æqualem numerum venarum suscipiunt: nam quod intestina sunt ventriculo proximiora, plures venas habent; & sic ordine quodam gracilia intestina, plures venas; crassa, pauciores habent. Arterias etiam habent à ramis arteriæ magnæ descendentes: sicut neruos sortita sunt à quibusdam partitionibus sextæ coniugationis. Licet intestinatorum corpus à principio vsque ad finem sit vnum, & continuum: nihilominus tamen pro varietate substantiæ, figuræ, officij, & situs diuersas suscipit denominationes. Ratione substantiæ, alia dicuntur crassa, alia tenuia, seu gracilia, Ratione officij, alia suscipiunt, alia distribuunt. Ratione formæ, alia dicuntur recta, alia habentia orbes, mæandros, & plexus. Ratione situs dicuntur intestina inferiora, & superiora. Sed iis omissis, vt omnia simplici sermone complectar, sex sola in sectione obseruantur, tria tenuia, & tria crassa.

De intestino duodeno.

Primum intestinum incipiens à ventriculo, dicitur à Græcis Dodecadactylon, à Latinis duodenum, sumpta similitudine duodecim digitorum. Hoc multis plexibus, siue plicis est implicatum. Oritur ab inferiori ventriculi parte, & descendit versus spinam, vt præbeat locum venæ portæ. Secundum propriam longitudinem, extensum habet corpus glandulosum, & in hoc intestinum implantatur via illa, siue canalis, per quem excrementum biliosum vtiliter à natura vacuatur, vt suo loco dicemus: & vt semel quod verum est determinemus, non solum hoc intestinum, sed & reliqua suscipiunt arterias ab arteria magna descendente. Statim infra septum transuersum tenuia intestina existunt, & pluries multiplicata diuisione intestina crassa. Ne tamen confusa nostra euadat oratio, illud sit certum, non solum intestina, sed etiam ventriculorum, per easdem vias, & venas partem tenuem chyli hepatis tribuere tempore necessitatis, per quas pro sui nutritione sanguinem suscipiunt.

De intestino ieiuno.

Secundo ordine procedit intestinum ieiunum, sic dictum, quod inter dissecandum appareat reliquis magis inane, & sic magis ieiunum representetur: immoratur enim parum in hoc intestino chylus, primò ratione biliosi excrementi eius motum accelerantis. Secundò, ratione plurium venarum chylum ad hepar attrahentium. Hoc intestinum tenuius est duodeno, & satis longum. Collocatur ferè in tota regione vmbilicali, suis flexibus ad ilia vsque descendens.

De intestino ileo.

Tertio loco procedit intestinum ileon, sic vocatum quia frequentibus gyris, siue anfractibus constat, & vltimum gracillimum est, omnium longissimum. Obrinuit situm infra vmbilicum ad ilia, ob quam causam ratione huius intestini illæ partes ilia vocantur. Difficiliter distinguitur à ieiuno, nisi quod in hoc venæ mæaraicæ sunt plures, & maiores.

De intestino cæco.

Quarto loco procedit intestinum cæcum, siue monoculum. Constat vnico duntaxat foramine, quo diuersis temporibus, & suscipit, & expellit: licet non defuerint, qui huic intestino duo parua orificia concederent iuxta se posita, per quorum vnum suscipiat, per aliud

expellat. Ego tamen hucusque vnicum obseruavi in eo orificium. Ad finem huius intestini conspicitur appendix contexta ad modum lumbrici, cuius merito Vesalius non solum nomen huic intestino tribuit, sed testatur hæc appendiculam reuera esse intestinum cæcum, & reliquum corpus, aut esse ileon, aut colon. Locatur hoc intestinum in parte dextra. Vfus eius peculiaris est, vt in eo chylus detentus amplius concoquatur: ob quam causam bruta animalia quantò voraciora sunt, magis obrinuerunt amplum hoc intestinum, aut multoties sortita sunt duplicatum. Appendicis vsus (quæ in pueris est amplior) est, vt crassior pars chyli ibi ob viarum angustiam moretur, & perfectior coquatur.

De intestino colo.

Quinto loco sequitur intestinum colon, ab intestino cæco originem ducens, in dextro ilio tangens renem dextrum, & ab hoc loco adhærescens ventriculi fundo, extenditur ad sinistrum renem; & ilium sinistrum, ad modum cinguli ab hoc loco deorsum descendit. Hoc omnium est amplissimum, habens plures flexus, & mæandros. Hæc est causa, ob quam colico dolore detenti, falsò imponunt Medicis, quod sint nephritici, & è contrà, vt accidit Galeno 2. de loc. cap. 4. existimanti calculum adesse in rene, quum excreta pituita ope clysteris ex oleo rutaceo parati, constiterit manifestè, nequaquam calculum: sed colicum dolorem huius acerbi doloris causam fuisse.

De intestino recto.

Sexto, & vltimo loco est intestinum rectum, sic dictum ratione situs, quod à parte altera ossis sacri vsque in anum recta via feratur. In fine huius intestini existit quidam musculus transuersus, qui non permittit excrementa sine lege, & ordine exire. Aduerte, quod intestina quæ tenuia dicuntur, sunt locata in medio: crassa, ad latera, & circumcirca, vt quidam murus. Intestina tenuia, situ, & compositione inferiora sunt crassis: crassa verò superiora; licet tenuia in exortu à ventriculo, sint priora.

De mesenterio.

Ne tamen intestina assiduis animalium motionibus disrumperentur, aut à sua naturali sede mouerentur deorsum, ea spinæ fortiter alligauit natura media illa membrana, quæ dicitur Mesenterium, siue Mesaraum: quæ est in medio intestinatorum versus partem posteriorem, quod membrum nihil aliud est quam quoddam corpus membranosum, duabus tunicis, pluribus venis, arteriis, quibusdam neruis, copioso adipe, & glandulis intertextum, intestina colligans.

Duæ hæc membranae oriuntur à peritonæo, & à ligamentis vertebrae annectentibus, & os sacrum cum ossibus ilium; cuius membranae interuentu, ratione propriae originis, magnus ille reperitur consensus intestinatorum cum dorso, & lumbis, & sic intelligitur Hipp. quòtielcunque in praxi ionibus dixit: Qui lumbis sunt quæruis profusione alui liberantur. Arterias suscipit, & venas, à ramis mesentericis: neruos, à sexta coniugatione. Vfus copiosi adipis mesenterij simul cum glandulis à natura est constitutus, primò, ne vasa rumperentur. Secundò, ne cauitates vasorum sic facillè comprimerentur. Tertio, vt glandulæ sua humiditate intestina irrorarent. Quarto, vt essent quasi vasorum ligamenta. Quintò, ne ventriculus ex spinæ contactu læderetur.

Hoc corpus glandosum in postrema ventriculi regione versus spinam repperit, duodeno intestino adhæret, quod quia quandam carnem, & diuersam naturam à mesenterio representat, pancreas tam à Græcis, quam Latinis appellatur; cuius utilitas est, vt ramos venæ portæ ventriculo, & lieni distribuendos securos reddat: deinde, vt ventriculo tanquam molle substerniculum subiiciatur.

De omento.

Sicuti ergo à parte posteriore mesenterium ponitur, ut meatur intestina, sic à parte anteriore adest illud membrum, quod à Græcis dicitur Epiploon, à Latinis Omentum, & ventris mappa, à Barbaris Zirbus. Est collocatum omentum in maiori parte abdominis, tangens peritonæum per propriam superficiem superiorem. Est alligatum ventriculi fundo, intestino colo, & lienis in parte inferiore. Ex naturæ lege nulli intestino alligatur: in hominibus tamen raro extenditur infra umbilicum.

Eius figura est similis sacco, propter duas tunicas quas habet, & ob istam causam marsupium dicitur. Constat substantia membranosa, venis, arteriis, nervis, & copioso adipe intertexta. Suscipit venas à vena portæ, arterias à ramo arteriæ magnæ, nervos à sexta coniugatione. Factum est omentum, primò, ut securè ramos venæ portæ, in ventriculorum, lienem, duodenum, & colon distributos fulciat. Secundò, ut genuinum, & naturalem calorem ventriculi, intestinorum, & aliarum partium foueat; & ob hanc causam fatetur Galenus 4. de usu part. 9. nonnullos quibus omenti pars fuit abscissa, imposterum superuixisse, sed functiones infelicissimè fuisse à sequutos: nam debilitate concoquebant, & tegumentis, culcitrisque ventriculorum semper habebant inuolutum.

De peritonæo.

Omento contiguum est illud membrum, quod à Græcis, & Latinis dicitur Peritonæum, à Barbaris Siphac. Est ergo peritonæum, membrana tenuis, sed fortissima, aranearum telis similis, omnes partes in regione abdominis contentas amplectens, & vestiens. Est membranosum, ut facile distendi, & comprimi possit. Factum est tenue, ne sit onus partibus subiectis; forte, ne in distentionibus facile rumperetur. Oritur peritonæum à ligamentis vertebrarum ossis sacri, & ab implexu quorundam nervorum.

Figuram obtinet sphericam, sed oblongam, ad modum oui. In superficie externa, quæ tangitur à musculis, est asperum; in interna, per quam respicit omentum, & intestina, est plantum, ac læue, quasi aqueo quodam humore irrigatum. Non est omni ex parte æquale secundum substantiam, quia in parte posteriore dorsi est magis crassum, quam in anteriore & in ista etiam conspicitur varietas, quum in viris crassius sit à mucronata cartilagine usque ad umbilicum; in fœminis opposito modo, ab umbilico usque ad ossa pubis crassius conspicitur. In hominibus ad ventriculi distentionem, ortam ex multa crapula, in fœminis ad fœtus gestationem, pondus, & incrementum.

In omni sua substantia membrana peritonæi conspicitur duplicata, quamvis Realdus Columbus lib. 11. cap. 11. solum à musculis pubis usque ad umbilicum conspici duplicatam asseueret, ut inter tunicam, & tunicam, vasa umbilicalia deorsum distribuenda, & arteria umbilicalis, vrachos, & vasa reuersua ascendentia, per musculos rectos abdominis securè progrediantur.

Perforatur in parte superiore in situ septi transuersi, tribus in locis, pro œsophago, pro vena caua ascendente, & pro arteria magna descendente. In parte inferiori est perforatum pro ano, & pro vtero, pro venis, arteriisque descendentibus ad crura. Non est perforatum pro vasis spermaticis, & testibus, ut insinuauit Vesalius, quem potius ibi formetur quædam productio peritonæi, instar canalıs, & digitorum chirothecæ. Perforatur ultimò in umbilico pro venis, pro arteriis, & vracho.

Vfus peritonæi, à natura datus, primus fuit, ut omnes partes in regione abdominis contentas contineat. Secundus, ut omnibus peculiare tegumentum tribuat. Tertid, ut subiectas partes defendat. Quartid, ut retineat intestina. Quintid, ut quasi manibus dura, & sicca intestinorum recrementa pellantur. Inter istam tunicam, & illam quæ omentum dicitur (& rariùs inter intestina)

A frequenter colligitur illa aqua, flatus, ac pituita, ex quas generatur hydrops.

De abdomine, & eius musculis.

Supra peritonæum est Abdomen, à Latinis sic dictum, à Græcis Epigastrium, à Barbaris Mirach, quo etiam loco fit hydrops, licet rarissimè, ut sic intelligatur difficultis doctrina Arabum, asserentium hydtopem fieri inter Siphac, & Mirach: Abdomen est illa regio, quæ inter costas, & os pubis sita est.

Musculi abdominis sunt octo, duo recti, (in vnoquoque latere vnus) à mucronata cartilagine usque ad pubem extensi, portionibus albis ligamentosis insigniti, à Barbaris Latitudinales dicti, vnus ortus à dextro, alter à sinistro latere usque ab umbilicum. Quatuor sunt obliqui, duo superiores, & duo inferiores. Superiorum alter ab hypochondrio dextro, alter à sinistro deorsum oblique descendit. Inferiorum è conuerso ab osse pubis in parte dextra vnus, in parte sinistra alius: oblique ascendunt usque in eum locum, vbi superiores cum inferioribus in medio circa umbilicum suis ligamentis annectuntur.

Inseruntur recti, & transuersi expulsionis; obliqui, retentioni, dum seorsim agunt: si tamen omnes simul agant, æquali compressione fæces ab intestinis expellunt.

Abdomen sumitur strictè, pro tota illa mole musculorum super peritonæum existentium; magis tamen propriè sumitur pro ventre. Omnes hi abdominis musculi dura quadam teguntur membrana, quæ omnes colligit, & tuetur. Super ista membrana copiosus adeps conspicitur, & super pinguedine, crassa cutis, commune abdominis tegumentum, quemadmodum & omnium aliarum partium.

Sed mirum est quod conspicimus, & obseruamus regionem abdominis ossibus carentem, & hoc pluribus titulis factum est à natura. Primò, quod debeat dilatari per repletiones ciborum, & similiter in vtero gerentibus; Secundò, quod debeat comprimi, conciderè in vacatione, & ieiunio. Tertid, propter Veneris congressum, ne mutua ossium collisione vitaretur generatio. Et quamuis hic venter inferior sit vnus, variè appellatur, pro varietate particulari huius regionis, ut v. g. hypochondria dicuntur partes, quæ respondent spatii cartilagineum, vel notharum costarum. Dicuntur similiter præcordia, quia ventriculus ab antiquis cor appellabatur, illa dicuntur in parte sinistra, & dextra, illæ regiones quæ respondent intestina ileo. Vfus illorum musculorum est, ut venter comprimatur ad expellendas fæces. Secundus, ut eorum ope distendatur, contrahaturque follium instar thorax, & fiat facilis respiratio.

De hepate.

Hepar est officina sanguinis, naturalis spiritus auctoris animalis Rempublicam irrigat, & Principis instar propriis sumptibus vniuersam corporis familiam sustentat: quare ab Anatomicis, fons, & orgo gratiosi humoris nuncupatur, & inter præstantissima organa, perfecta, & necessaria reponitur.

Collocatur in dextro hypochondrio, statim infra septum transuersum & sub costis nothis propter securitatem, & quia nec extendi, nec dilatari debuit more ventriculi, non habet formam rotundam. Non diuisus in partes, ut priscorum opinantur plures saltem in homine cuius hepatis solum in medio habet, scissuram, per quam vena umbilicalis in hepatis corpus se recondit.

Habet duas regiones, superiorem, & inferiorem, illam vocamus gibbam, seu conuexam, quæ est læuis & terfa, ne motui septi transuersi obsistat. Inferiorem eius partem vocamus cauam. Hepatis magnitudo maior est in homine, quam in reliquis animalibus, pro proportione sui corporis: huius substantia crassissima est instar sanguinis concretæ feruore tosti,

Appellatur.

Appellatur à Græcis parenchyma, à Latinis affusio: duobus ligamentis ligatur, & firmatur in sua sede, vno existente circa venam, quo septum transuersum ligatur; altero ex vena umbilicali orto, quo mediante est suspensum. Per vniuersam hepatis substantiam innumeræ venæ disseminantur, & sparguntur, tenuissimam tunicam habentes: idque duplici titulo à natura factum puta, primò ut diutius retentus sanguis perfectius elaboretur; secundò, ut immediatius à carne hepatis tangeretur.

Venarum quæ sunt intra corpus hepatis, quædam oriuntur à vena caua, & quædam à vena portæ. Hæ chyllum, futurum sanguinem attenuant, & præparant. Illæ verò sanguinem iam factum deducunt ad truncum venæ cauæ. Inter se omnes hæ venæ seruant ordinem, (quicquid alij dicant) ut oscula osculis respondeant, & fiat anastomosis. Cùm ergo tres maiores venæ, scilicet caua, portæ, & umbilicalis oriantur ab hepate, consultò principium venarum dicitur, quia in eo vasa hæc radicanantur.

Continet similiter hepar exiguas arterias, ad natui caloris attemperacionem, & spiritus conseruationem; non tamen in omni eius regione, sed solum in caua parte, nam in gibba sufficit assidua ventilatio, quasi flabello facta, à septo transuerso.

Deinde caro hepatis magis conseruatur distillatione, quæ sepurgatis suæ coctionis excrementis perficitur. Hoc modo intelligitur Galenus 6. epid. sect. 5. com. 5. ad fin. dicens: *Calor cordis magis indiget expiratione*, (hoc est, infirrigatione) *at verò calor hepatis attemperacione, qua perficitur expurgatione fuliginum.*

Vniuersum iecoris corpus tegitur membrana tenuissima, mutuata à peritonæo, ad quam duo implantantur nerui, & vterque à ramis sextæ coniugationis, vnus à ramo ventriculi, alius à ramo costarum: ambo exigui sunt, & non penetrantes corpus hepatis, & ob id iecur acutum non habet sensum.

Iecur idè factum est à natura, ut quatuor humores animali necessarios generet, & in eo sanguifica vis splendeat, & secunda perficiatur concoctio: & ob hanc utilitatem iure optimo princeps membrum appellatur, & sic nulla est particula animalis: quantumuis minima, cum qua aliqua ratione non consentiat.

De venis.

Vena definiti potest hoc modo: est vas oblongum, rotundum, fistulæ modo excauatum, simplici, & tenui tunica, omni villorum genere contenta constructum, ab hepate ortum, continendo, distribuendo, & concoquendo sanguini à natura dicatum.

Primus venarum vsus est, ut deferant alimentum, nempe sanguinem partibus. Secundus, ut sanguinem contineant. Tertius, ut calorem, & spiritum deferant. Quartus, ut alio tempore sanguinem: nam sanguificant, ex Galeno 4. de usu part. 17. & alibi.

Vfus venarum particularium sunt hi: Emulgentes venæ serosum humorem deducunt. Spermaticæ femini rudimentum conferunt. Melaraicæ chyllum in hepar conuehant, Splenicæ, quæ à liene in anum terminantur, sanguinem melancholicum per venas dictas hæmorrhoidales expurgant.

Vena distinguitur ab arteria, structura, motu, & vsu. Structura, quia vena tunicam habet tenuem, arteria, crassam, & duplicem, ut sanguis venalis crassiusculus arteriali melius transpiret. Secundò, ut aliturus venalis per poros tunicarum, foris instar, partibus apponeretur. Motu, quia vena non pulsat, arteria reciproco contractionis, & dilatationis motu est prædita. Vsu, quia arteria vitalem vnà cum subtili sanguine defert spiritum; Vena, venalem cum spiritu crassiore transportat.

In parte ergo iecoris gibba, vbi maior, crassiorque substantia conspicitur, vena nascitur, quæ venarum mater, radix, & origo appellatur; & quia maxima est, concaua, seu caua vocari solet, quæ ramos per omnes corporis partes diffundit, & propagines insignes ad superas, & infimas

Lib. VI.

A partes perreptantes, vel remotissimas transmittit. Hæc fluminis instar, deriuatis riuulis in multas partes diuiditur, & sic in ascendentem, & descendentem partitur.

Descendens truncus ad ossis sacri initium, & illa usque excurrit, vbi in ramos diuaticatur amplissimos, iliacos dictos, & antequam in hos findatur, spargitur in quinque furculos, seu venas: Adiposam primam, quæ fertur in exteriorem renum tunicam: Renalem, quæ in intimam renum substantiam tendit, quæ & emulgens dicitur, quod serosum humorem fugat, & in renes transportat: Spermaticam, quæ seminis materiam ad testes defert: Lumbarem, quæ lumborum vertebrae, & spinalem medullam succo laudabili irrigat. Musculosam, quæ in lumborum, & abdominis musculos, plures mittens propagines, has partes sanguine optimo irrigat, quæ omnes in quamplurimos sparguntur furculos, donec in capillaribus abeant.

Deinde ramus iliacus in duos ramos insignes spargitur, ab vtroque ramo quatuor venæ emanant; quarum prima dicitur sacra, quæ ita appellatur, quia in sacra, seu magna vertebrae medullam pro nutritione fertur. Secunda est hypogastrica, quæ partes hypogastricæ contentas alit, & multos dimittit stipites in vterum, eius ceruicem, vesicam, rectum intestinum, hæmorrhoidales venas. Tertia dicitur epigastrica, quæ in epigastricis musculos disseminat. Postrema vocatur pudenda, & fertur ad viro- rum genitalia, & pudendi muliebris carnem.

Rursus ramus iliacus extra abdominis cauitatem delatus, ad inguina descendit, & per crura, & femur numerosas, & varias propagines emittit, vnde scatutiunt venæ multæ. Primò emanat vena, quæ dicitur cruralis, quæ crura nutrit, ex qua varij, sed præcipuè sex furculi magis notabiles oriri conspiciuntur. Primus est ramus, qui dicitur vena Saphæna, quæ per internam cruris partem ad malleolum externum descendit. Secunda Ischias minor, quæ malleoli musculos internos perreptat, & est sita è regione saphænæ. Tertia dicitur Muscula, quæ duplex est; vna maior, & fertur in musculos omnes femoris; altera minor, quæ tibiam perreptat. Quarta vocatur Poplitea, quæ in poplitem descendens, usque in calcem terminatur. Quinta Suralis, quæ per suram disseminat. Vltima dicitur vena Coxendica, seu Ischias maior, quia ad coxæ, seu ischij musculos delata. deinde ad extretum pedis malleolum extenditur, & illustris est, scaturitque in ischij, seu coxæ dolore cum utilitate summa.

Venæ cauæ ascendentes historia elegans est, & eius cognitio necessaria, ad curandisque morbos vtilissima. Cùm ergo venæ pro nutritione partium sint necessariæ, quia alimentum deferunt per membra, idcirco natura prudens, & de fabrica animalis prouidentissima, ascendentem venam alligauit diaphragmati, membranisque intersipientibus per communes tunicas, cordi per auriculam dextram, & ita multos ramos diffundit ad iugulum, & thoracis cauitatem, ibique ad axillas fertur, & finditur in tres insignes furculos, seu venas, quæ dicuntur Basilica, Mediana, & Cephalica, quæ communiter in morbis secari solent. Basilica, quæ hepatica, iecoraria, interna, seu regia appellatur, per interiorem brachij partem fertur. Cephalica per exteriorem, & dicitur humeraria, quia per exteriorem humeri partem decurrit; vocatur etiam nigra, seu alta. Ex his tanquam riuulis in cubiti coarticulatione, emèrgit alia, quam medianam vocant, & est Cephalicæ, & Basilicæ ramus in flexura brachij propullulans, quæ communis etiam nuncupatur.

Basilicæ sectio vtilis est, quando morbus occupat partes, quæ sunt positæ inter alas & inguina, hoc est, infra iugulum. Cephalicæ sectio tunc celebratur, quando affectus infestat partes, quæ supra iugulum sitæ sunt. Quando verò passio partibus inferioribus, & superioribus est communis, tunc communis vena, quam medianam appellant, est secanda, ut notat Galenus 4. de sanit. tue. d. cap. 4. & 2. acut. 11. & lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 16.

Ex basilicæ ramo vena obliquè ad carpum excurrit, & definit inter paruum digitum, & annularem, quam venam Arabes *saluacellam* vocant, quia saluat ægrotantes; & in diuturnis venosi generis morbis, melancholicis affectibus, cutaneis, lienis vitii felicissimè declinante iam morbo secari solet: & licet sit cephalicæ ramus, tamen experientia monstrat in eisdem morbis summo esse ex vfu, propter naturalem quem habet cum hepate, & liene consensum, ex Paulo *lib. 3. cap. 49*. Quare in lienis morbis, in manu sinistra, in hepatis vitiiis, in manu dextra, securissimè eius sectio admittari solet.

Hæc ascendens postquam diuisa est in ramos subclauium etiam ex altera parte per anteriorem partem diffundit riuulos, & sic aliæ venæ scaturiunt, quarum prima est vena phrenica, quæ per vniuersum diaphragmatis corpus excurrit, & ad pericardium ramos spargit. Altera dicitur coronaria, quæ vniuersam cordis basin instar coronæ cingit, & ad dextrum cordis sinum, & pulmones, pro nutritione ramos spargit. Tertia dicitur vena azygos, hoc est, coniugis expers, Medici vocant venam sine pari: nam nulla est vena quæ sibi coniugem non habeat arteriam, hæc excepta.

Hæc octo furculos ex se promit, in sinistram & dextram partem valde diffusos, qui octo inferiores costas, & earum spatia elunt, vt videas quam malo fundamenta nixa sit Vesalii opinio *3. fab. ic. 1. & 7.* qui in omni pleuritide, tam dextra, quam sinistra, semper in latere dextro tundendam esse venam sibi persuasit, quia hæc solitaria vena in latere dextro solum reperitur: nam si nutrit etiam costas sinistras, & per partem sinistram sese diffundit, videtur in pleuritide sinistra etiam secunda interna sinistra, quia tum ramos à dextra parte prodeuntes, qui cum interna consensum habent, tum sinistros ramos etiam exhaurit. Deinde licet fateamur solum hanc venam reperiri in latere dextro, non concludit semper in dextro latere secandam esse venam, quia melius est facere vacationem ex sinistra parte dolore oppressa, propter rectitudinem, quam ex parte sana: rectitudo enim amplius est optanda, quam vasorum communitas. Ita Galenus *13. meth. cap. 11.* in hepatis inflammatione non apparente basilicæ fecat medianam, vel cephalicam eiusdem lateris, non basilicam alterius, quia rectitudo vasorum communitati semper est præferenda. De quo argumento satis doctè scripserunt, Manardus *12. epist. 5.* Castrensis Lusitanus *lib. 1. quæ, ex quibus, cap. 17.* & contra Vesalium Vallesius, Laurentius, & Duretus, acriter insurgunt.

Quarta vena dicitur intercostalis, quæ in thoracis cavitatem sese insinuat, & in ramos multos per sterni partem anteriorem diuiditur; & ab hac quinque oriuntur venæ. Prima dicitur Mammaria, quia mammas nutrit. Secunda dicitur Thymica, quia glandosum corpus iuxta mammas positum nutrit, & occupat, quod thymum vocant; sic etiam penetrat sese in intersepientes membranas. Tertia dicitur Capsularis, quia in capsulam, siue inuoluerum cordis fertur. Quarta dicitur Cervicalis, quia per musculos cervicis sese exiit in cerebrum: Ultima dicitur Muscula, quæ in cervicis musculos defertur.

Insuper Axillaris ramus, quum diuisus est per inferiorem partem in basilicam, cephalicam, & medianam, in duas iugulares diuiditur venas, quarum vna dicitur externa, altera interna. Externa per latera cervicis fauces attingens, in duas partes diuiditur: vna in musculos laryngis, & linguæ absomitur; altera in labra, pinnas narium, frontem, faciem ferè totam, maiorem oculi angulum, & partes aurium posteriores penetrat.

Interna per latera cervicis ad cerebrum extollitur, & per cranij foramina, in duræ meningis sinus ascendit, (è quibus numerosi venarum furculi prodeunt totum cerebri corpus alituri, qui per frontem etiam excurrunt) & suas propagines licet tenues ad nasi leporem emittit.

In his partibus sunt duæ illæ venæ, nempe in fronte, & lepore nasi, quas in calidis, & inflammatoriis cerebri

affectibus communiter secamus, & in aliis periculosissimis morbis qui subitum exitum minantur, vt apoplexia, epilepsia, caro, catalepsi, &c.

Hæc tamen non sunt secandæ, nisi postquam exquisita corporis totius vacuatio sit celebrata, sicuti neque illæ venæ quæ sunt in maiori angulo oculi, & secantur in diuturnis oculorum morbis: neque illæ quæ dicuntur leonica, hoc est sublingues, quæ per fauces vsque ad radicem linguæ disseminantur, & oriuntur ab interna iugulari dicta. Sic etiam repetiuntur in ceruice venæ, quæ à iugulari interna oriuntur, & alium cephalicæ ramum perreptant & dicuntur iugulares, apoplecticæ, sphagitides: quæ rarè secari solent, ob copiosum, quod ex iis sequitur sanguinis effluuium: & si secentur, super eas debemus imponere agglutinantia, prout in arteriarum sectione iubet facere Galenus *5. meth. 3.* Vfus sectionis earum, est in acutissimis cerebri morbis, & suffocante angina, teste Paulo, & aliis præcipuis Medicis.

De ramis venæ portæ ingredientibus intestina.

Diximus superius, omnia intestina venas suscipere à ramis venæ portæ, quod sic explico. Quemadmodum radices plantarum ex terra pabulum, & alimentum lugentes ipsis plantis ministrant; ita similiter venæ melaicae disseminatæ in intestina, vt quod ex crebra coctione in ventriculo reperiunt bonum, & vtile per anastomosin recipiant, quæ venæ ad hepatis regionem perueniunt. Priusquam autem eius substantiam attingant, tanta venarum multitudo in vnam, eamque capacissimam venam degenerat, quam sumpta similitudine portarum ciuitatis, dicimus venam portæ; quod consultò à natura fuit fabricatum, ne tot venæ tanquam cribrum hepatis corpus perforarent.

Omnes aliæ venæ, quæ conspirant in hanc vnam, quia sunt contentæ in illa membrana, quam appellamus mesenterium, dicuntur melaicae: ante tamen quam conspirent in venam portæ innumeræ illæ venæ, quinque aut sex ramos constituunt, quorum primus tendit ad partem alteram ventriculi inferiorem, secundus ad omentum, tertius ad lienem, quartus ad mesenterium, & omnia intestina, quintus ad rectum intestinum recta via descendens, venas hæmorrhoidales constituit.

Alij plures diuisiones constituunt, sed hæc est communis, & ad quam reliquæ reduci possunt. Vtilitas harum venarum est, vt diuersis temporibus chylum à ventriculo, & intestinis in hepar, & ab illo sanguinem pro nutritione ventriculi, intestinorum, & aliarum partium deferant.

De vena porta.

Vena porta habet suum locum in parte caua iecoris, & sicuti vt tangat intestina, multifariam diuiditur, ita postquam hepatis substantiam ingressa est, de nouo diuiditur in ramos duos, quorum quilibet diuiditur in duos alios, donec repetita diuisione venæ portæ innumeri furculi per totam hepatis substantiam diuagentur. Facta fuit hæc vena, vt per eam primò chylus ingrediatur in hepar, & iterum sanguis ad intestina, & ventriculum pro eorum nutritione descendat. Hæc vena partem cauam hepatis ingreditur; eo in loco umbilicalis, per quam nutritur fœtus, in hepate implantatur.

De folliculo fellis.

Cum ex secunda coctione, sanguificatione dicta, vnum resulter excrementum tenue, & spumosum, quasi flos & spuma vini, vt sanguinis massa purior redatur, illicò transmittitur ab hepate, & in aliud organum transferitur, quod in parte caua iecoris collocatur: hoc organum dicitur folliculus, vesica, aut bursa fellis. Constat figura rotunda in fundo, versus collum oblonga, ad modum pyri,

Substantia

Substantia constat membranacea, vt facillè dilatari, & A comprimi possit. Constat vna ac simplicissima tunica, sed robusta. Præter hanc habet aliam mutuatam à tunica iecoris, quæ non est in vniuerso suo corpore, sed in parte superiore quæ pender. Venas habet pro sui nutritione à ramis venæ portæ; arterias ab illa quæ hepatis tribuitur; neruulum etiam suscipit à sexta coniugatione, ab eo ramo qui per costas hepatis committitur.

Hic folliculus fellis, non suscipit excrementum per eas venas, per quas admittit alimentum, sed per diuersas, & per diuersa vasa, quæ ductus cholidochi nuncupantur. Oritur à parte caua iecoris, iuxta implantationem venæ portæ, quæ sententia ita explicanda est. In hac parte conspicitur quidam canalis flauo colore tinctus, per plures propagines in hepate radicans, & hic canalis via recta in intestinum duodenum descendit ex naturæ lege, & vitiosè aliquando ad ventriculum, vt supra dictum est.

In medio huius canalus, conspicitur alius ad folliculum fellis sursum ascendens, per quas vias hepar ab excremento bilioso expurgatur: nec enim modò disputo, an prius suscipiat folliculus fellis excrementum biliosum, & deinde tribuat intestinis; an quauis ratione id fiat: nam nobis solum cura est, relictis quæstionibus, verè & fidè naturalem partium constitutionem, & earum vsum ad vnguem ostendere. Meatus hic quæ parte descendit ad intestinum duodenum, obliquè implantatur inter duas tunicas illius.

Vfus huius folliculi iam dictus est, nempe vt sanguis à bile expurgaretur, quæ amara cum sit, nutritioni inutilis est, & etiam erat necessariò bilis distribuenda in multas partes, vt in intestina, vt sua acrimonia facultatem expultricem irritando, fæces propelleret, ob cuius colorem caeruleæ apparent.

De lienè.

Aliud excrementum emanat ab hac secunda coctione crassum, & terrestre, quod assimilatur fæcibus quæ resident in dolio, & appellatur excrementum melancholicum quod expurgatur ab illo membro, quod dicitur splen, seu lien; & hic est vsum huius partis primarius: quare vulgari carmine dicitur: *splen videre facit*, quia attracto nigro excremento ab hepate, quod tristitiam facit, & spiritus conspurcat, hi cum sanguine clariore sunt, & pellucidiore, & sic lætatur anima. Collocatur ex opposito hepatis sub hypochondrio sinistro. Sub costas alligatur septo transuerso, & reni sinistro interuentu peritonæi, ventriculo per venas, & per omentum. Huius forma est oblonga ad modum formæ plantæ pedis, quamuis per partem superiorem eam formam non seruet.

Magnitudo, & color non sunt in omnibus æqualia. Constat substantia molli, rara, & spongiosa, venis pluribus, neruis, & arteriis in tenui membrana existentibus. Venas habet à vena portæ, per quas mittitur aliud vas ad ventriculi fundum, per quod ea portio excrementi melancholicæ, quæ vincit, & superari non potest à natura, euacuatur, non solum vt famem naturalem excitet, sed etiam vt facultates sua adstrictione roboret, & tandiu alimenta in eo detineantur, quousque concoquantur. Suscipit arterias ab arteria magna descendente plures, & maiores, quam sua moles requirit. Primò, vt suo motu, & calore viuifico sanguinem crassum attenuent & expurgent. Secundò, vt sanguinem à venis suo motu exire sollicitent. Tertio, vt calorem lienis attemperent. Ultimo, vt propriæ carni lienis vitalem facultatem tribuant.

De renibus.

Ultimum excrementum, quod ex iecoris elaboratione emanat, nec ita tenue est vt biliosum, nec ita crassum sicuti melancholicum; sed inter vtrumque mediam seruat naturam, appellatur serosum excrementum.

Lib. VI.

tum, cuius vna pars, vt alimeni vehiculum per totum corpus defertur, & materia sudoris est. Altera pars ex naturæ lege in renibus colligitur. Hi duplicati fuerunt constituti, vt si fortè vnus ab actione deficiat, reliquus saluus, & incolumis remaneat: sunt etiam facti duplices; nam vnus non sufficiebat, quia serum est copiosum.

Sunt locati parum infra iecur, in medio ferè spinæ. Alligantur venæ cauæ per emulgentes venas: dorso, & costas lumborum, per membranas peritonæi. Sed cum robusta polleant attrahendi facultate, ne inter ipsos aliqua inuidia esset, si in eadem regione ambo fuissent locati, diuersum situm sunt assequuti, ita vt ren sinister sit in altiore loco, dexter verò in inferiore maiori ex parte: causa verò huius varietatis est magnitudo hepatis deorsum descendentis, quia magnum est in homine hepar, lien verò paruus.

Sed hoc loco non possum dissimulare, quomodo Galenus noster *lib. 6. de anatom. administr. c. 13. & 6. de vfu part. c. 5.* tantopere exerceatur, vt probet renem dextrum esse elatiorem, seu superiorem, quom omnium Anatomicorum contrarium suadeat experimentum, & probant inter omnes Laurent. *lib. 6. de re anatom. cap. 23.* Realdus *lib. 11. cap. 9.* qui ita in Galenum debacchantur, vt hoc loco commoti, proferant, nunquam ipsum humana corpora secuisse. Ego autem licet iuniorum Medicorum sententiam de frequenti euentu amplectar, aliquando (rarè tamen) dextrum renem esse superiorem non nego.

Figura renum assimilatur mediæ Lynæ, quamuis in humano genere aliquando euariet. Ipsi versus spinam sunt caui, & in opposito latere gibbi, & rotundi. Magnitudo est tanta, quanta conuenit proprio muneri. Eorum substantia est dura, crassa, densa, & rubra, parum diuersa à substantia cordis, nisi quod fibris sit distincta. Habet ren tria genera vasorum, venas, arterias, & vreticas Venas, quas emulgentes dicunt ratione officij, à vena caua; arterias; ab arteria magna. Vtraque vasa sunt maiora, quam requirit vtraque renis moles, quod non solum nutritioni, & vitæ sint dicata, sed etiam expurgationi recrementi serosi. Tam hæc arteria, quam vena, quando ingrediuntur renis corpus, diuiduntur in duos ramos, & quilibet in alios duos.

Intra renis corpus duo obseruantur sinus, vnus ab extremitatibus venarum, & arteriarum ad modum sinus cerebri; alius est conspicuus, qui serum iam depuratum, & à sanguine secretum suscipit. Vniuersum renis corpus duplici tegitur membrana, vna communi, à peritonæo deducta, secunda propria immediate renum substantiam tangente, quæ paruum neruum suscipit à sexta coniugatione, & ab ea portione quæ ad ventriculum tendit. Ligantur renes cum lumbis medianè peritonæo: cum vetrica vrinaria per vreticas: cum cerebro per neruos: cum corde per arterias: cum iecore per venas. Vtrique ren factus est à natura, vt tam ab arteriis, quam venis serum expurgaret.

De vreticibus.

Secundo sinu renum oriuntur vasa, quæ vreticæ siue vasa vrinaria appellantur, quæ sunt coruæ alba, crassa, instar arteriarum: à renibus vsque ad vesicam progredientia. Progrediuntur autem, sub peritonæo lumbis, & dorso adherentia. Constat vreticæ vnicæ tunica densa, fibris aliquibus texta. Implantantur in collum vesicæ, obliquè, & tortuosè, ea naturæ industria, vt vrinæ pars quæ intra eam cavitatem vesicæ colligitur, non possit iterum ad renes retrocedere.

De vesica vrinaria.

Quemadmodum renes, & vesica fellea commodum situm obtinuerunt in animantium corporibus, ita vesica vrinaria ita est sub osse pubis, recto intestino innitens in viris: at verò in feminis, inter vterum; &

os pubis. Figura eius existit rotunda, aliquantulum oblonga, qua parte definit in collum. Constat substantia membranacea, vt facile dilatari, & coarctari possit. Constat duabus tunicis, vna communi mutuata à peritonæo, per quam recto intestino, & ossibus coxarum annectitur; altera sibi propria, & genuina dura, ac solida, triplici fibrarum genere contexta: in cuius tunica interna parte adest veluti crusta quædam, defendens vesicam ab acrimonia vrinæ, nam est veluti caruncula, quæ sua mulcibri humiditate acrimoniam feri attemperat; quare si hæc præ febrili calore, aut alia causa atteratur, vrinæ ardor suboritur immanis, vt cuidam viro accidisse propria historia enarrat Galenus *lib. 14. de usu part. 11. cuius explanationem legat qui velit lib. 2. hist. 144.*

A fundo vesicæ oritur quoddam vas sursum ascendens ad vmbilicum, seruans eandem naturam cum vteretibus, per quod vas quandiu fœtus est in vtero, euacuatur vrina, & hoc ab officio dicitur vrachos; cuius vtilitas nobis iam in lucem editis nulla alia est, quam vt ligamenti vicem gerat. In eius collo assistunt duæ carneæ portiones, dictæ parastatæ glandulæ, quæ etiam dilatationi ac seminis eiaculationi deseruiunt. Hæc glandulæ in fœminis deficiunt. In fine colli vesicæ reperitur quidam musculus, vt fidelis ianitor, quemadmodum in ano, cuius officium est constringere vesicam, ne videlicet citra voluntatis imperium vrina fluat: & præter hoc admirabile naturæ artificium, in collo vesicæ aliud reperitur, quod meatus ille, per quem fluit vrina sit tortuosus, ne scilicet facile vrina, non comprimente musculo rectè, elabi possit. Varias habet venas pro sui nutritione à vena caua; arterias pro vitæ conseruatione ab arteria magna; & suscipit duas propagines neruorum, vnam à sexta coniugatione, aliam à spinali medulla. Fuit vesica facta à natura, vt esset serosi excrementi receptaculum, vt existens in vesica commodè per eam expelleretur.

De vasis preparantibus.

Aboluta historia ferè omnium partium quæ nutritioni inseruiunt, exoptulat tractationis ordo, vt antequam vterius progrediamur, agamus de partibus, & organis generationi inseruientibus, tam in viris, quam in fœminis. Dicamus ergo quod vasa quæ generationi fœminis inseruiunt, & productioni fœtus, sunt in duplici differentia.

Alia sunt quæ sanguinem, futurum semen præparant; alia quæ semen iam confectum, prolificum & fœcundum factum deferunt, & emittunt. Priora dicuntur præparantia; posteriora vocantur deferentia. Vasa præparantia sunt quatuor, duæ venæ, & totidem arteriæ: Venæ in latere dextro oriuntur à vena caua sub emulgente, in latere sinistro ab ipsa emulgente, non quia abrumperet in hoc latere vas spermaticum, assiduo motu arteriæ magnæ, quæ aliaque via posset hoc vpus natura emendare; sed ratione diuersitatis, quæ in vtroque sexu desumitur ex imperfectione lateris sinistri, vt ob hanc causam vera sit sententia Hippocratis dicentis, quod mares in dextris, fœmina verò in sinistris maiori ex parte generantur.

Arteria in vtroque latere oritur ab arteria magna super emulgentes. Hæc vasa, tam venæ, quam arteriæ non descendunt versus testes, sed aliquantulum distant, postea ita implantantur, vt vnam naturam constituere videantur, & fiat admirabilis anastomosis venæ cum arteria: quando tamen iam pertingunt, desinunt in plexum similem capreolis vitium, aut hederæ; & degenerant in corpus varicosum. Idèd præcipuè in hunc vsum hæc vasa sunt fabricata, vt sanguis, futurus semen, diutius detentus, genuinum robur paulatim acquirat, & elaboretur, & testium virtute semen fiat.

De vasis deferentibus.

Ab isto corpore varicoso sursum ascendit aliud vas, quod implantatur in corpore glanduloso dictæ partibus, quæ in radice penis, & sinibus vesicæ collocatur; in

quibus vasis flexuosis, parastatæ semen iam integrè factum, & excoctum à testibus continent. Hæc dicuntur semen deferentia ab officio. Hæc est vasorum seminalium constitutio, & situs in homine tantum; quia in fœminis, nec desinunt in parastatas, nec attingunt vesicam, nec exeunt à regione abdominis, sed solum in eminentiam vteri terminantur, vt semen in eius cavitatem transmittant, vt *lib. 1. cap. 13.* notauit Realdus.

De testibus.

Vasa seminalia, quæ ab aliis videbantur continua, distinguunt, & separat illud corpus, quod dicitur à Græcis didymus, à Latinis testes, eo quod ex naturæ ordine sint duo, vnus in latere dextro, qui est perfectior: alius verò in sinistro. Situs testiculorum in hominibus omnibus est notus; in fœminis verò ad latera vteri; in his ob frigiditatem latent; in illis ob calorem foràs sese exerunt. Testium forma est rotunda instar oui. Quilibet eorum constat substantia albâ, molli, laxa, glandulosa in viris; at verò in fœminis satis in omnibus euariant, vt referant similitudinem alarum vespertilionis.

Testes in hominibus, plurimis membranis circumuoluntur: prima vocatur scrotum, & bursa, quæ nihil esse videtur, quàm rugosa cutis, sub qua etiam comprehenditur cutis, & membrana carnosâ, & hæc tunica est communis; propriæ verò sunt tres. Vna oritur à neruea tenuitate muscoulorum obliquè descendentiū, & ob hanc causam in inflammatione testiculorū dolent, & consentiunt partes regionis abdominis. Secunda tunica est ipsum peritonæum, vasis affixum. Tertia est illa membrana, quæ immediatè testium substantiam tangit, & vocatur epididymis, quamuis Vesalius duas proprias membranas constituat, & variis nominibus eas appellet. In fœminis verò solum epididymis inuenitur, quum sint intra regionem abdominis testes reconditi. Vfus testium in quouis genere sexus est ad seminis fœcundationem, & generis propagationem. Viæ, & canales per quos defertur semen, sunt vasa deferentia, de quibus dictum est; & ipsum pudendum, de quo modò agendum.

De pudendo.

Quando animalia seminis copia turgentia, & stimulatâ, ad Venerem impelluntur, emittunt semen per viam quandam, & canalem excavatum. Hanc viam diuersis nominibus hætenus scribentes appellarunt, ex quibus alij mentulam, virgam, pudendum, & membrum virile nuncuparunt, alij penem, caudam, hastam, verpam, priapum dixerunt, in quibus neminibus explicandis Natalis Comes tam multus fuit. Figura eius omnibus notissima est.

Eius substantia est rara, & spongiosa. Vniuersa penis fabrica constat duobus ligamentis caris, & vno meatu, femini & vrinæ communi. Quatuor muscoli in eius radice collocantur. Constat cute, venis, arteriis, neruis, membrana neruea. Ligamenta caua constituta sunt ex fungosa substantia, nigro sanguine plena, non aliter quàm si ex multis portionibus venarum & arteriarum essent conflata, vt iuxta hanc doctrinam intelligatur Hip. *lib. de genitur.* dicens: *venas, & nervos totius corporis in pudendum terminari.*

Meatus inter ligamenta constitutus nihil aliud est, quàm substantia vesicæ, aut eius colli dilatata, & extensa. Ex musculis duo inseruiunt ad seminis emissionem, scilicet duo superiores, & duo laterales ad extensionem pudendi.

Venæ, & arteriæ oriuntur à ramis venæ cauæ, & arteriæ magnæ. Tam venæ, quàm arteriæ fuerunt tribuæ, non solum pro nutritione, & vitæ conseruatione membri virilis, sed vt tempore congressus venerei, ob copiam sanguinis, & spiritus attollatur. Nervos suscipit ab spinali medulla plures, etsi exiguos, vt in eo acuties sentiendi pro delectatione venerea vigere possit.

Oritur

Oritur membrum virile ab inferiori parte ossis pubis, & ani. Ad suum extremum habet glandem, & est mollis, quam tangit pellis illa rugosa quæ vocatur præputium, & ita ad maiorem delectationem factum est, nam sursum, deorsumque tractum frictionem inducit.

Glans perpetuò alligatur per funiculum, qui frænum dicitur. Inferior huius membri pars ducta secundum longum ad testes, siue scrotum dicitur regio perinæi, hoc est, spatium existens inter pudendi sinem & anum in viris. Hæc pars in fœminis interfœmineum vocatur. Vtilitas huius membri est, vt sit via, seu ductus, excernendo semini, & vrinæ communis, cuius substantia non est facta ossea, neque dura: nam ita, nec erigi, nec flaccescere ad eiaculandum semen commodè posset, & instar baculi rigidi multis negotiis impedimento esset, & dolore vterum afficeret concutiendo ipsum.

De vtero.

Semen quod per membrum virile descendit tanquam per canalem, deriuatur in eam muliebrem portiunculam, quam communi appellatione vocant vterum, matricem, seu vuluam. Collocatur vterus in parte abdominis inferiore, quæ dicitur hypogastrium, inter vesicam vrinariam, & rectum intestinum, ne ossium duritie offenderetur, quum à parte anteriori habeat ossa pubis, & à posteriori os sacrum, à lateribus ossa ilium, quibus firmiter alligatur.

Magnitudo est varia pro varietate ætatis, & tempore gestationis in vtero. Figuram obtinuit rotundam, & aliquantulum oblongam, ad similitudinem pyri maiusculi. Loquor de vtero humano: quum in quadrupedibus diuersa figura ab hac obseruetur. Constat vterus substantia membranacea, vt pro constitutione facile claudii posset: secundò, pro augmento fœtus: tertio, vt dilatari pro expulsiōe fœtus, vel cuiusvis alterius rei causa constringi posset.

Vterus tribus fibrarum generibus est intertextus. Constat duabus tunicis, externa à peritonæo, interna sibi propria omnium crassissima, in qua triplex fibrarum genus reperitur. Habet duos processus, & veluti cornua. Habet interius cavitatem vnam, & non plures, (vt multi falsò opinantur) diuisam vnica linea in partem dextram, & sinistram.

Duas obtinuit venas, vnam à ramis venæ cauæ, disseminatam per totum eius corpus, & cervicem, & est illa vena per quam fluunt menstrua; alteram venam obtinuit, vt in viris pro seminis præparatione. Habet similiter arterias ab arteria magna. Extrema oscula in vteri interna superficie apparentia dicuntur acetabula. Habet duos nervos à sexta coniugatione, scilicet à ramo costali, & ex his alios ab spinali medulla productos.

Totus vterus diuiditur in fundum, orificium, seu os, cervicem seu collum vteri, & pudendum, seu orificium colli. Fundum vteri est tota cavitatis in qua concipitur semen, & generatur animal; at verò fundi processus qui apparent, cornua dicuntur, vt supra diximus. Os vteri est meatus angustus, à quo incipit fundi cavitatis, & est illa pars quæ post conceptionem clauditur, de qua intelligatur Hip. *5. aph. 5. 1. Quæ vtero gerunt, &c.*

Cervix vteri, seu collum est tota illa via, seu canalis, quæ reperitur ab ore pudendi vsque ad os vteri, qui canalis est oblongus ad modum vaginæ. Tota hæc cervix apparet rugosa, vt melius membrum virile amplectatur; at verò quando distenditur, lubrica, & læuis apparet.

In medio colli vteri constituitur (licet fabulosè) illa membrana, quæ hymen vocatur, & signum virginittatis esse dicitur: Nam virginittas non consistit, nisi in partium connexionem naturali, vt doctè probat Seuerinus Pinæus inter omnes, *libello de notis virginittatis. cap. 5.* explicat Horatius Augenius tract. *singulari, de membrana vocata hymene:* ex quo accepit Laurentius ferè iisdem verbis, *lib. 7. de re anatom. quæst. 13.*

In fine huius colli circa partem anteriorem, constituitur

tur foramen, seu via vrinæ. Collum hoc vteri terminatur in pudendum, seu vuluam, & vocatur sinus, & claustrum pudoris; in cuius cavitatis statim conspiciuntur illæ carunculæ, quæ Nymphæ vocantur; quibus tactis, vel frictis, fœminæ miram amoris dulcedinem perferunt. Vfus harum est, vt vterum ab aère, & externis iniuriis defendant.

In orificio pudendi in parte alta, alia particula apparet, quæ vocatur clitoris, & assimilatur membro virili, quamuis huius ligamenta licet caua, seminis eiaculationi non sint parata. Vfus clitoridis est, vt consopitam appetentiam excitet ad Venerem.

Annectitur vterus cum hepate, per venas; cum corde, per arterias; cum cerebro, per neruos sextæ coniugationis; cum vesica vrinaria, & recto intestino, per ligamenta; cum osse sacro, ilium, & pubis, per tunicam à peritonæo mutuatam. Est factus vterus magno naturæ artificio, vt in eo generetur animal, augeatur, nutriatur, conseruetur, & post certum tempus, quasi è carcere solutum exeat in lucem.

SECTIO II.

De regione thoracis, & aspera arteria.

Diximus tria esse, quibus hominum vita conseruatur, scilicet cibus, potus, ac spiritus, & hæc tria per os animalibus administrari: ac cum dictum iam sit, per quas vias cibus, & potus ingrediatur, operæ pretium erit explicare, per quam viam materia pro spiritu administratur. Aër ergo per os ingreditur in pulmones, & cor, sed per aliam viam distinctam ab illa per quam ingreditur cibus, & potus. Via aëris in pulmones, & cor, est canalis cauus, oblongus, cartilagineus, supra œsophagum recta via deorsum tendens, & dicitur aspera arteria. Vocatur arteria, ab officio, quod deferat aërem ad cor, & expurget fuligines. Dicitur aspera, à constitutione, vt distinguatur à reliquis arteriis totius corporis pulsantibus, quæ læues dicuntur.

Constat aspera arteria membranis, cartilaginibus, venis, arteriis, neruis. Fuit cartilaginea, quia non solum erat futurum organum respirationis, sed etiam vocis, & quia in attrahendo aère debuit dilatari, & contrahi, cui numeri obstabat substantia cartilaginea, ob eam causam non est fabricata aspera arteria ex vna duntaxat cartilagine sibi continua, sed ex pluribus formam annuli referentibus, quæ ea parte qua œsophago coniungitur, non constituunt integrum anulum, vt dicemus.

Ligantur hæc cartilagine inter se per membranulas tam in brutis, quàm hominibus, quamuis aliquibus visum sit has membranulas in homine esse musculos exiguos, vt facile dilatari, & contrahi possent. Cartilagine non constituunt integrum anulum. Primò, ne œsophagus à duritie cartilagine lædi possit. Secundò, ratione securitatis ipsius asperæ arteriæ, quæ sub hac constitutione minùs ab extrinseco offenditur. Tertio, ratione degluttitionis, vt ligamentis duris melius cederet.

Figura eius assimilatur arbori à radice liberatæ, cuius maiores rami diuiduntur in alios duos minores, quilibet horum in alios, & sic multiplicatur diuisio asperæ arteriæ per corpus pulmonis, vt statim dicemus. Habet duas superficies, internam, & externam: illa est æqualis, hæc verò habet similiter duas tunicas, vnam externam à pleurâ, aliam internam & propriam, crassam, duram. Venas est conseruata à vena caua, arterias ab arteria magna ascendentibus, neruos à sexta coniugatione.

De Larynge, & Epiglottide.

Diximus asperam arteriam esse sicuti arborem sine radice: hæc habet duas extremitates; per inferiorem alligatur pulmonibus, per superiorem communicat cum ore: illa verò superior pars asperæ arteriæ appellatur à Græcis larynx, à Latinis caput arteriæ. Componitur larynx ex tribus cartilaginibus. Prima à figura dicitur scuti-

formis. Secunda appellatur annularis, quæ etiam basis, & fundamentum reliquarum existit. Tertia gemina vocatur, & habet orificium quoddam factum ex cartilaginea membrana, quod epilottis dicitur, seu laryngis operculum. Reliquum asperæ arteriæ corpus ex multis perficitur cartilaginibus, quarum quælibet respondet circulo.

Ad latera laryngis existunt duæ glandulæ, ut sua humiditate prædictas partes irrigent. Denique aspera arteria præcipue in loco laryngis collocata, habet plures musculos, quorum beneficio variè mouetur, de quorum etiam numero infra dicemus. Facta est aspera arteria à natura, ut sit via & canalis, per quem aër ingreditur, & egreditur. Secundò, ut sit præcipuum vocis organum, & maximè secundum caput, scilicet secundum laryngem; ob quam causam vox, & respiratio copulantur: sic animalia quæ respirant, habent vocem, pulmones, asperam arteriam, & dextrum ventriculum cordis, & è contra deficiente voce, hæc deficiunt.

De Pulmonibus.

ASpera arteria in parte inferiori mediæntibus suis ramis adiungitur illi organo, quod stæbellum cordis appellatur, & pulmo dicitur, qui componitur ex carne sibi propria, triplici vasorum genere, & tenui membrana. Eius substantia est caro mollis, rara, & spongiosa, ut instar follis aërem suscipiat, & fuliginibus, ac vaporibus viam præbeat. Color carnis pulmonis in fœtu intra vterum existente, est rubicundus, in adultis magis albicans: in his ratione motus, & copia spirituum; in illis verò defectu vtriusque.

Collocatur pulmo in ampla thoracis regione, ea lege ut quando dilatatur, tam dexter, quàm sinister totam cavitatem repleat. Quilibet pulmo habet scissuras, quas lobos, pinnas, seu alas dicimus. Patitur duas diuisiones, ad faciliorem motum, seu cordis amplexum. Nulli parti est alligatus pulmo propter libertatem motus, sed solum suspenditur, vasorum & asperæ arteriæ interuentu, ne dilatatur: aliquando tamen visus est in hominibus thoracis lateribus ligari.

Pulmo est diuisus in duas partes, ut vna deficiente in vno latere, reliquis qui permanet, incolumis inseruiat animali. Obtinuit insignem molem, ut plurimum aërem susciperet, qui pluribus motionibus cordis sufficere posset.

Per corpus, & substantiam pulmonis tria vasorum genera disseminantur, ita ut dubitandum, an pulmo existat fundamento vasorum, an verò ab ipsis eius calor sustentetur. Vasa autem sunt, aspera arteria, initium sumens à faucibus, per vniuersum pulmonis corpus excurrens, cuius vtilitas est, ut non solum aërem intrò, forasque ferat, sed etiam vapores seu fuligines. Ut autem disseminetur per corpus pulmonis, iuxta quartam vertebra thoracis, diuiditur in duos truncos, quorum dexter tendit in dextrum pulmonem, sinister in sinistrum.

Quilibet istorum in duos ramos diuiditur, & rursus quilibet suo ordine in plures, donec multiplicata diuisione vniuersum pulmonis corpus intertextum appareat. Arteria autem venalis, quæ à sinistro cordis ventriculo procedit; & vena arterialis, quæ à dextro oritur, ab opposito loco sursum tendentia, pari lege sicut aspera arteria diuiduntur, & disseminantur in pulmones, & intertexta tria hæc vasorum genera apparent intra pulmonis corpus, hincque seruant ordinem, ut rami asperæ arteriæ sint in medio, rami arteriæ venosæ sint in parte anteriori, at verò rami venæ arterialis in parte posteriori pulmonis.

Hæc vasa per oscula se se contingunt, & inuicem communicant, efficiunt admirabilem anastomosis intra pulmonis corpus. Reliqua verò extrema oscula ram asperæ arteriæ, & arteriæ venosæ, quàm venæ arteriosæ, quæ manent soluta, in extremam pulmonis superficiem decidunt.

Vniuersa hæc pulmonis machina, non aliter quàm hepatis, tenui quadam membrana obuoluitur, orta à pleura:

A in hanc tunicam parui disseminantur nervi, à sexta coniugatione originem habentes, qui eius substantiam non penetrant, & idcirco in affectibus pulmonis nunquam adeft acutus dolor, quia pulmo ob hanc causam hebeti sensu præditus est.

Est factus pulmo à natura; Primò, ut aërem cordi præparet pro spiritus vitalis regeneratione. Secundò, ut cordis calorem attemperet. Tertiò, ad formandam vocem. Quartò, ut sit sustentaculum cordis. Nec audiendi qui alium admittunt vsum, quòd scilicet spiritus vitales generet: hoc enim munus soli debetur cordi. Communicat pulmo cum corde per arteriam venosam, & venam arteriosam: per dorsum, cum aspera arteria: cum parte anteriore pectoris, per mediastinum, seu membranam intersepientem costas.

De Corde.

OMnia quæ hæcenus de pulmonis fabrica, & eius vasis adducta sunt, conspirant in præstantissimam animalis membram, quod communi appellatione Cor nominatur, cuius figura est pyramidalis, similis nuci pinæ. Obtinuit hanc formam, quòd ratione rotunditatis sit capacissima, & magis secunda; ratione verò longitudinis intense attrahat, si verum est quòd omni attractionis genere insigniatur à vacuo, à facultate, à calore.

Tota superficies externa cordis à basi vsque ad mucronem est læuis: solum eam sortitur inæqualitatem, quam arteriæ, & venæ constituunt. Est in media thoracis regione collocatum, non quomodocumque, sed secundum trinam dimensionem, respectu centri thoracis: quæ doctrina intelligatur secundum basim, quum certum sit, ratione mucronis ad sinistram inclinare, ne sua cuspe septum transversum impediret, dum mouetur. Eius magnitudo exigua est.

Cordis fabrica vniuersa consurgit ex carne sibi propria, adipe, venis, arteriis, atque etiam nervis, duabus auriculis, & duobus ventriculis. Caro eius est minus rubra musculorum carne; magis densa, dura, & solida, ratione contentorum, scilicet spiritus, & sanguinis arterialis, & perpetuitatis in motu, licet in mucrone sit durior, quàm in basi, in quem scilicet mucronem desinunt fibræ.

Durities, & soliditas substantiæ non est æqualis in toto corde, quum maior reperiatur in sinistro cordis ventriculo, ratione contenti, quàm in dextro. Propria hæc caro, & substantia cordis triplici fibrarum genere est contexta, scilicet rectorum, obliquarum, transversarum, quæ sic inter se coniunguntur, & associantur, ut nulla arte diuidi, nec separari queant.

Debentur hæc fibræ cordi, tum propter robur, & firmitudinem membri, tum quia mediæntibus fibris rectis, cor sanguinem & aërem attrahit; obliquis retinet, & aëre fruitur attracto; at verò transversis, ut fiat sanguinis & fuliginum expulsio in pulmones, & ut spiritus vitalis, & sanguinis arterialis per arteriam magnam in vniuersum corpus transmissio fiat.

Vasa quæ reperiuntur in corde, sunt in duplici differentia, quædam propria, & quædam communia. Propria sunt vena vna coronalis pro nutritione; vna arteria coronalis, ambæ innatum calorem fouentes. Vasa communia sic sunt dicta, quæ non solum cordi, sed vniuerso corpori animalis inseruiunt, & sunt duæ venæ, duæque arteriæ. Venæ assistunt lateri, & ventriculo dextro; arteriæ lateri, & ventriculo sinistro.

Venæ sunt vena cava, à qua suscipit cor sanguinem elaborandum pro pulmone, vena arteriosa, per quam tribuit alimentum pulmonibus. Dicitur vena ab officio, quia defert sanguinem, & continet; arteriosa verò à constitutione, quòd magis crassam obtineat tunicam, quàm omnes aliæ venæ. Arteriæ sunt arteria magna, per quam cor vniuerso corpori sanguinem arterialem, & spiritus vitales tribuit. Alia est arteria venosa, per quam aërem pro spirituum generatione accipit, & pulmonibus sanguinem arterialem, & spiritum vitalem præbet. Dicitur arteria

arteria ab officio; venosa verò, quia cum debuisset habere tunicas sextuplo crassiores, quàm sit tunica venæ, assequuta est in compositione venarum naturam.

Ut autem non confunderetur naturæ ordo, quando suo motu agitur cor, in principio horum quatuor vasorum conspiciuntur quædam membranæ, siue valvulæ, siue ostiola, ea naturæ lege constructa, ut nihil exeat à ventriculis, aut sine ordine regrediantur. Hæc ostiola sunt vndecim, tria in vnoquoque vase, nisi in arteria venosa, in qua solum existunt duo, non tamen omnia ostiola æqualem habent implantationem, quia alia foris ad intra spectant, hoc est, foris sunt aperta, & intus clausa, & sunt illa quibus materiæ introducuntur ad cor. Alia ostiola ab intrò foras spectant, & sicuti intus sunt aperta, foris sunt clausa, & sunt illa per quæ cor materiæ effundit. Priora videntur fibrosa, triangulum referentia; posteriora referunt figuram semicirculi, nam quædam valvulæ motu cordis aperiuntur, aliæ clauduntur, solum in arteria venosa nunquam totum clauditur orificium.

De cordis ventriculis.

OMnia hæc vasa cum his cavitatibus cordis communicant, quas ventriculos appellamus, qui in humano corpore, & animalibus respirantibus sunt duo, vnus in parte dextra, alius in parte sinistra; ex quibus dexter maior est sinistro. Hic dicitur arteriosus: quòd aërem eliciat, & spiritum vitalem contineat; ille venosus, quòd sanguinem venosum attrahat. Sinister ventriculus circumscribitur pariete multò crassiore, quàm dexter: illud autem naturæ opus factum est duplici titulo; primò, ut cor esset in æquilibrio, non magis ad vnam, quàm alteram partem inclinans. Secundò, ne sanguis arterialis, qui tenuissimus est, facile euanescat.

Hos ventriculos distinguit, ac separat substantia cordis, quendam parietem constituens, qui ab omnibus dicitur septum. Hic autem paries plurimis foraminibus est peruius, ea naturæ industria, ut à dextro in sinistrum ventriculum facilis sit transitus per hæc foramina, (quidquid alij velint) & sanguis venalis communicetur sinistro, ut ex eo spiritus vitales generentur; licet non solum per hanc viam materia pro spiritu communicetur, sed per arteriam venosam ex pulmonibus, ut ob hanc causam apertè à Galeno, pulmo spirituum promptuarium nuncupetur.

Ad latera vtriusque ventriculi, constituuntur duæ membranæ carneæ, quæ à similitudine dicuntur auriculæ, ex quibus dextra assistit venæ cavæ, sinistra, arteriæ venosæ. Vfus harum auricularum sunt: primò, ne assiduis motionibus tunicæ tenties venæ cavæ, & arteriæ venosæ rumperentur. Secundò, ut aëre suscepto, follis instar cor infrigidarent. Tertiò, ut vis aëris attracti frangeretur, sanguisque detineretur.

Vniuerso cordi tenuis membrana obtenditur, instar illius quæ secur inuoluit, in cuius suprema parte quæ respondet basi, ingens duri adipis copia secundum vasorum multitudinem apparet. Fuit creatus ad eam, ne assiduis motionibus cor comburi posset, quum sit flamma vrens, in cuius sinum si viuente animali digitum immittas, vehementissimum senties calorem, prorsus igneum, auctore Galeno lib. de inæqual. in temper. cap. 3.

Ad hanc tunicam contigentem descendit exiguus nervus sextæ coniugationis, non ad motum, ut falso plures confirmant; sed ob eam causam, ut quæ sibi molestiam inferrent, illic sentiret. Cor fuit factum à natura, ut esset principium, & sedes facultatis vitalis, & caloris vitalis fontis, & denique ut in eo sanguis arterialis, & spiritus produceretur: & idè in medio corporis est creatum, ut tum inferioribus, tum superioribus partibus calorem vitalem largiatur.

De pericardio.

OMnes hæc partes, ex quibus constat cor, & vniuersa eius structura, referuntur tanquam in arca, seu

A sacculo, nempe membrana quadam dicta pericardium; quæ à Latinis Medicis cordis inuolucrum, seu vagina nuncupatur. Hæc non adhæret immediatè cordi, sed tantum distat quantum sufficit, ut sine noxa intra eius cavitatem possit moueri. In reliqua cavitare, quam non occupat cor, inuenitur quædam aqua similis humorum sero, & vrina: quidquid alij asserant, hoc serum in pericardio, viuente animali non reperiri, sed solum in cadauere apparere; alij nec in hoc reperiri posse putant; quos omnes manifestè redarguit experientia peritorum, qui in sectione viua semper hoc serum inueniunt.

Huius serii multiplex est vsus. Primus, ne assiduis motionibus cor inflammaretur, & desiccaretur, & sic sanum in custodia efflorescat, ut Hip. ait lib. de corde. in princ. Secundus, ut cor quasi innatans minus graue esset animali. Tertius, ut commodius debile cor moueretur; ab aqua enim reciproco motu agitur. Originem ducit pericardium à membranis quatuor vasorum cordis, scilicet venæ cavæ; arteriæ magnæ arteriæ venosæ, & venæ arteriosæ. Non habet pericardium alium situm, quàm eum quem habet cor: Constat substantia membrana dura, crassa, quæ inter pulmones, & osseam eius substantiam media est. Suscipit venas à vena cava, arterias ab arteria magna, & ramis venarum & arteriarum, quæ disseminantur per membranas intersepientes thoracem. Suscipit nervos exiles, & obscuros; à recurrente sinistro, sicut & cor.

De arteriis.

Arteria dicitur vena pulsabilis, ab Auisenna vocatur vena audax; appellatur etiam arcula, & arteriosi sanguinis conceptaculum. Est vas rotundum oblongum, fistulæ modò excavatum, duplici tunica fibris intertexta constans, deducendo sanguini spirituoso dicatum.

Eorum vsus primus, ut spirituofum sanguinem in sinistro cordis ventriculo concoctum contineant, distribuunt, transmittant. Secundus, ut influentem cordis calorem cum vitali spiritu in corpus deferant. Tertius, ut calorem natium attemperent; dilatatione attrahendo aërem, cuius refrigerio innatus calor fouetur, & contractione fumidas fuligines expellendo; quarum excretionem insitigni suffocatio prohibetur, & idcirco venis multò sunt nobiliores.

Arteria ergò magna, quæ est aliarum omnium arteriarum mater duplex est, ascendens, & descendens. Oritur à sinistro cordis ventriculo sursum ad iugulum, ibique in duo prægrandes ramos diuiditur, subclauios dictos. À subclauio dextro quinque scaturiunt arteriæ: prima, intercostalis superior, quæ ad superiores costas fertur. Secunda, mammaria, quæ per sterni regionem in mammas exiguos spargit sulculo. Tertia, muscula, quæ in cervicis musculos diuiditur. Quarta, cervicalis, quæ in cervicem ascendens, perrepat deinde duram matrem, mediam cerebri basim & per membranam tenuem sese spargens, in cerebri ventriculos sese insinuat. Quinta est carotis, sic dicta, quia his arteriis carotidibus interceptis, caros, & appoplexia excitantur. Nam denegato aditu vitali spiritui qui animale fouet, sani propullulant affectus; & sic ex his ramis sparguntur multi alij per totam capitis superficiem, ex quibus temporales arteriæ oriuntur, & aliæ quæ ad frontem pertingunt.

Ex ramo subclauio sinistro, emanant arteriæ, quæ in thoracis cavitatem sese insinuant. Prima dicitur axillaris; quia axillas occupat. Secunda, thoracica, quæ in thoracis musculos anticos, & posticos fertur. Altera dicitur basilica, quæ iuxta basilicæ venæ situm, tum profundè, tum superficialiter plurimos spargit ramos.

Descendens arteria magna diaphragma perimeans, in ventrem inferiorem, mesenterium, & intestina excurrit. Eius truncus ad læuam paulum declinans, priusquam in ramos iliacos diuidatur, nouem fundit sulculos. Primus dicitur intercostalis maior, qui octo inferiores costas penetrat. Secundus vocatur phrenicus magnus, qui per diaphragma fertur. Tertius appellatur celiacus, à quo plures sparguntur riuuli in ventriculum, pylorum, omentum,

omentum, hepar, vesicam felleam, & multò maiores in lienem, quia hoc viscus maxima egebat expurgatione. Quartus dicitur Mesentericus superior, qui in superiorem mesenterij partem tendit. Quintus vocatur renalis, seu emulgens, qui in renes inferitur. Sextus est spermaticus, qui in testes deriuatur. Septimus est Mesentericus inferior, qui in inferiorem partem mesenterij sese immergit, & colon, & rectum intestinum. Octauus dicitur lumbaris, qui in lumbares musculos fertur. Nonus appellatur musculus, qui ad lumbares musculos defertur.

Postquam truncus huius arteriæ, in has nouem coniugationes, tanquam in riuulos est deriuatus, in tres insignes ramos diffunditur, qui iliaci dicuntur. Primus est sacer, qui ad ossis sacri medullam fertur. Secundus est hypogastricus, qui hypogastrij partes irrigat. Tertius umbilicalis, qui ab umbilico emergit, & hoc uiuit, & transpirat fœtus in utero. Quartus epigastricus, qui per epigastrij musculos excurrit. Quintus est pudendus, qui in genitalia fertur. Idem ramus iliacus in crura delatus, cruralis vocatur, & in musculos, genu, poplitem, tibiam, pedes, digitosque diuaticatur.

De thorace.

Omnes hæ partes, quæ hucusque sunt adductæ, suspenduntur in ea parte thoracis, interuentu illarum membranarum, quæ intersepientes vocantur: quam historiam altius sumpto exordio aggredior. Nam regio illa, quæ à iugulo vsque ad mucronatam cartilagineam extenditur, in parte superiori, clauiculis; in parte inferiori, septo transuerso; in parte anteriore, osse sterno; in posteriore, vertebris spinæ; in lateribus, viginti quatuor costis, tanquam terminis circumscribitur. Communi appellatione ab omnibus dicitur thorax, cuius figura est rotunda, quia capacissima, & pulcherrima.

Compositio thoracis partim fuit ossea, partim carnea; ossea ad formandam cavitatem, & ad robur contentarum partium; carnea, ut commodius tam in contractione, quam dilatatione moueretur. Obtinuit medium situm, ut suo calore viuifico partes superiores, & inferiores illustraret. In huius fabrica & compositione, post cutem, & membranam carnosam, plures occurrunt muscoli, tam qui in eo nascuntur, quam qui ibi implantantur, licet aliis partibus inferuiant. Reperitur etiam os in parte anteriori, quæ propriè dicitur pectus, & est os sternum. In posteriore parte, quæ tergum, aut dorsum dicitur, inuenitur spina cum suis vertebris. In lateribus costæ reperiuntur.

De pleura.

Statim verò infra costas adest illa membrana, quæ dicitur pleura, & succingens costas, quæ est in thorace, sicut peritonæum in abdomine. Est collocata in tota regione thoracis, ita ut tota ossa attingat, & sic obtinuit formam, & magnitudinem, qualis reperitur in thorace. Eius substantia constat membrana dura, tenui, alba: in parte posteriore spectante ad dorsum est durior, quam in anteriori; ob istam causam dorsales pleuritides sunt deteriores. Externa superficies, per quam adhæret ossibus, est inæqualis & aspera; interna læuis, quasi aqueo humore irrigata. Dependet hæc membrana à ligamentis, annectentibus vertebras spinæ. Est duplex, vna interna, altera externa. Suscipit venas à vena sine coniuge, & ramis intercostalibus; arterias ab arteria magna; plures nervos à sexta coniugatione. Facta fuit pleura primò, ut omnibus partibus contentis in regione thoracis sit inuolutum. Secundò, ut omnes has partes colligeret, & firmeret. Tertio, ut pulmonem tueatur, ne ab ossium, & costarum duritie lædi possit.

De mediastino.

Hæc membrana, quando secundum longitudinem diuidit thoracem, mutat nomen pleuræ, & vocatur mediastinum, siue membrana intersepicus thoracem. In

illo loco satis conspicuè duplicata apparet: verum inter illas reduplicaciones euidentis conspicitur cavitatis.

Mediastinum diuidit thoracem ab osse sterno, vsque ad spinam, secundum profunditatem; & à iugulo, & clauicula, vsque in septum transuersum, secundum longitudinem. Inferuit mediastinum primò, ad viscerum suspensionem. Secundò, ad firmanda, & fulcienda vasa. Tertio, ut læsa vna parte thoracis, aut pulmonis, reliqua remaneat incolumis.

De mammis.

Mammæ appellantur vbera, & mamillæ. Sunt conlittatæ primò ad ornamentum. Secundò, ad maius thoracis robur. Tertio, ad tutelam cordis. Quarto, in mulieribus ob necessitatem gignendi lac, & educationem fœtus. Describuntur, quòd sint corpus dissimulare, compositum ex venis, arteriis, tunicis, adipe, carne glandulosa. Habent sensum ex nervis. Venæ, & arteriæ ducunt sanguinem, & spiritum naturalem, & vitalem, qui spiritus cum glandoso corpore, lactis gignendi instrumenta existunt. Adeps iuuat calorem, & coctionem fouet. Sanguis est materia, ex qua lac conficitur. Caro propria est crassa, spongiosa, & alba, ut melius in eius anfractibus præ mora sanguis detentus abeat in lac.

Sunt duæ, quia ferè duo fœtus eduntur in lucem. In brutis tot sunt, quot fœtus gigni solent, & ita in fœtus commodum sagacissima prouidit natura. Sunt circa pectus sitæ, ob rationes dictas, maximè ut ob cordis viciniam, melius coquatur lac, & elaboretur. Habent in parte postrema papillam, spongiosis foraminibus constantem, per quam infantes lac exugere solent. Communicant valde cum toto corpore, ratione dictorum vasorum, sed præsertim cum utero, ut latè docuit Galenus 18. de usu part. cap. 4. & 8.

De diaphragmate.

Sicut regio thoracis per superiora, posteriora, anteriora, & per latera suis finibus circumscibitur, ita etiam in parte inferiori finem, & terminum consequitur, per hanc animalium particulam, quæ ab antiquis vocabatur phrenes; nam in illo loco prudentiam constituebant, & hæc pars magnum cum cerebro obtinet consensum, in quo facultates principes sedem habent: & hoc ita verum est, & experimento confirmatum, ut inflammato septo transuerso statim sequatur paraphrenitis, aut delirium à phrenitide parum distans. Communi etiam appellatione à Latinis septum transuersum vocatur: septum, quia velut paries quidam interpositus, pectoris & thoracis regionem, à regione abdominis, & ventris inferioris diuidit: dicitur transuersum, ratione situs; cuius organi historia est explicanda.

Septum transuersum quamuis sit musculus, & assimilatur pisci qui torpedo dicitur, situm tamen obtinuit transuersum, in ordine ad longitudinem corporis, adhærens extremitatibus notharum costarum vsque in dorsum, ab osse pectoris incipiens.

Vniuersa eius constitutio ex duabus substantiis consurgit, scilicet carnea, & membranea, constituentibus duos circulos; quorum vnum, membranosum; alium, carnosum vocamus. Constat etiam ex duabus venis, & duabus arteriis, duobus nervis, & similiter duabus tegitur tunicis. Prior circulus nervosus est, & minor in medio, & quasi in centro. Secundus circulus carnosus, & maior, priorem comprehendens, per partem anteriorem, ossi pectoris, & costis nothis alligatur; per posteriorem, superioribus vertebris lumborum, mediantibus duobus tendonibus.

Septum transuersum duæ membranæ vestiunt, vna per partem superiorem, alia per partem inferiorem; hæc vocatur peritonæum: Suscipit duos nervos, vnum à latere dextro, alterum à sinistro, qui à spinali medulla inter quartam, & quintam cervicis vertebram oriuntur; in vtrumque tamen circulum, membranosum, & carnosum implantantur,

implantantur, hac ratione, ut quilibet horum nervorum quando peruenit ad locum suæ implantationis, diuidatur in duos ramos minores, quorum vnus ad circulum nerueum alius ad cerneum inferatur.

A qualibet partitione horum nervorum à centro ad circumferentiam, plures fibræ rectæ ducuntur, vsque in finem septi transuersi, quæ simul cum eius carne verum circulum constituunt.

Aduertere tamen opus est, quòd licet omnes hæ fibræ sint rectæ à centro vsque ad circumferentiam, quando retrahuntur, & abbreviantur in motu respirationis, pro varia implantatione fibrarum id efficiunt, ut quando vnæ dilatantur, aliæ contrahantur: nam constat septum transuersum, motum respirationis, tam in dilatatione, quam contractione posse efficere. Venas suscipit à vena cava ascendente, arterias ab arteria magna. Perforatur septum duobus locis, pro œsophago, & vena cava non autem pro arteria magna, quum descendat adhærens vertebris dorsis, & spinæ, à quibus non perforatur.

Non est factum septum transuersum, ut cor à tætris vaporibus defenderet; qui ex vniuersa regione abdominis eleuantur, ut dixit Aristoteles; quum hoc non sit impedimentum, quum totum corpus sit fluxile, & transpirabile: sed idèò à natura factum fuit, primò, ut tam ad inspirationem, quam expirationem esset adæquatum liberæ respirationis organum. Secundò, fuit factum, ut partem gibbam hepatis, & vniuersam hypochondriorum regionem ventilaret; quare illud, ventris inferioris respiratorium Medici appellare consueuerunt. Tertio, ad fœcalium recrementorum vacationem per inferiora iuuandam, nam suo corpore vicina comprimit intestina.

SECTIO III.

De Regione capitis

In principio huius enarrationis, tria esse prædiximus, quibus animalium vita conseruatur; & vnum ex illis esse spiritum: at cum præstantior spiritus duplex sit, vitalis, & animalis, & de natura vitalis, & eius generatione actum sit, superest modò de spiritus animalis organis differere, & cum natura ex qua generatur sit duplex, vitalis spiritus, & aer per os attractus in nates, & cerebrum, iècircò narium fabricam describere oportet.

De Naso.

At attrahitur in cerebrum per os, & illam animalis particulam supra os, & infra oculos in media facie collocatam, quæ communi appellatione dicitur Nasus, qui duas comprehendit nates, ut vna occlusa, aut deficiente duas comprehendit nates, ut vna occlusa, aut deficiente, alia remaneat incolumis, naturæ operibus inferuens.

Nasi constitutio conflatur ex ossibus, cartilaginibus, musculis, venis, nervis, arteriis, membrana, & cute. Ossa tria sunt, duo lateralia, & vnum in medio, quasi septum vtramque natem diuidens. Hæc ossa nasi medietatem attingunt, & ab hoc loco cartilaginee prodeunt. Nasus non fuit factus totus osseus, ne facile à quavis re frangeretur. Cartilaginee sunt quinque, tres tribus ossibus respondentes, quarum mediæ septum dicitur. Duæ laterales altiori loco constitutæ, adnatæ vocatæ. Duæ autem laterales magis infimæ, quæ per respirationem mouentur, vocantur alæ, aut pinnæ.

Musculos obtinuit quatuor, ut aliquæ eius partes mouerentur. Duo inferuiunt in dilatatione nasi, alij in contractione. Venas suscipit à iugularibus, arterias à carotidibus, quæ sunt in iugulo. Accipit neruum à tertia coniugatione cerebri, non ad organum odoratus, sed ad peculiaritatem, illius tactum constituendum.

Cuius in parte exteriori conspicitur adipe destituta, ne aliquando in molem accrescat. Duo foramina nasi multum ascendunt, & conueniunt cum osse cribroso. Fuit nasus factus, primò, ut esset organum deferens odores. Secundò, ut esset organum deferens aërem in pulmo-

nem pro spiritu vitali, in cerebrum pro animali. Tertio, ut esset organum expurgans excrementa descendente à cerebro. Quarto, ad formandam vocem. Quintò, ad faciorem natum.

In fine meatuum nasi consistit os quoddam, à multitudine foraminum cribrosorum dictum: quod os à parte quæ communicat cum ore, est magis spongiosum; at verò à parte quæ communicat cum cerebro, est magis durum, in cuius medio conspicitur appendix, quæ ob similitudinem vocatur crista, & ob hanc causam in latebris ossis cribrosi respectu cristæ, adfunt duo parua foramina, ad quæ descendunt duæ propagines cerebri, quæ à similitudine vocamus processus mammillares, in quibus ex communi opinione reponendum est odoratus organum; & ex his historia nasi tam interna, quam externa illustrata remanet.

De Capite.

At ergo per narium foramina, & ossis cribrosi, ducitur ad ventriculos cerebri, ut ibi spiritus animalis non in cavitatibus solum ventriculorum, sed in plexu tanquam venarum arteriarum generetur: & ut huius partis descriptionem assequamur, hoc modo sumamus exordium. Pars suprema hominis dicitur Græcis Cephalos; Latinis caput, quod est verum cerebri propugnaculum: & licet caput sit pars organica, constans cute, ossibus, membranis, cerebro, nervis, venis, arteriis, & pluribus aliis: nihilominus tamen caput est illa animalis particula, quæ super primam cervicis vertebram collocatur. Eius figura est rotunda, leuiter compressa. Obtinuit hanc figuram ratione capacitatis, & commoditatis sensuum externorum, & ratione commoditatis motus. Magnitudo in homine maior, quam in cæteris animalibus, proportionem ad corpus. Situm in sublimiori loco, ratione oculorum obtinuit; non quòd propter ipsos fuerit fabricatum, sed ut ipsi in supremo loco constituti omnia rectè distinguerent.

Vniuersum caput in vtroque sexu diuiditur in partes duas, in illam quæ habet capillos, & in illam quæ pilis est destituta. Pars capitis capillata, vocatur caluaria: cuius anterior pars, sinciput dicitur; posterior, occiput; media, tempora. At verò pars sine capillis, dicitur facies seu vultus; cuius superior pars vocatur frons: at verò remanens pars à superciliis vsque ad collum, propriè dicitur facies.

In caluaria primò occurrunt capilli, qui primò, ad subiectarum partium tutelam facti sunt. Secundò, ad ornatum. Tertio, ad fuliginosi excrementi expurgationem. Secundò loco adest cuticula, cutis vera, & membrana carnosa. Tertio, pericranium, sic dictum quòd ossa cranij cooperiat. Ducit originem pericranium à dura meninge, per suturas plura filamenta in caluariam distribuentem, quæ in vnum conspirantia hanc membranam efficiunt, cuius interuentu dura mater manet suspensa cranio; quòd & os inter pericranium, & duram membranam, de quò suo loco.

De capitis suturis.

Cerebrum tunitum, & contactum est caluaria, ne iniuriis externis esset obnoxium. In caluaria octo sunt ossa, sex propria, duo communia, quæ suturis distinguuntur. Harum in mare, & fœmina est par numerus. Aliæ sunt propria, quæ ossa cranij à se inuicem secerunt; aliæ communes, quæ caluariam à maxilla seiuungunt; aliæ communes, quæ caluariam à maxilla seiuungunt. Propriarum aliæ sunt veræ, quæ pectinatim, aut morè dentatæ serræ connectuntur; aliæ spuria, quæ squamarum modo agglutinantur. Pro capitis figura varius est suturarum numerus. In figura naturam capitis, tres veræ suturæ reperiuntur: prima coronalis, quòd ea capitis parte coronæ gestari soleant, hæc à temporibus in summum verticem transuersim tendit. Secunda dicitur sagittalis, quæ in capitis longitudinem porrigitur. Tertia, à figura literæ lambda dicitur, & à capitis imò suturam tendit.

Suturatum multiplex est usus: primus, ut futurarum ope membrana dura cranio alligetur, & ne comprimatur, quæ cerebrum à cerebello, & partes dextras à sinistris distinguit. Secundus, ut cerebrum emissis fuliginibus per futurarum raritatem melius transpiret. Tertius, ne vnus ossis fractura alteri communicetur. Quartus, ut medicamentorum externorum vis altius penetret: quare Galenus 13. *meth. cap. 22.* iubet ut sincipiti topica applicentur, quia ibi futuræ sunt laxiores. Vltimus, ut caluariæ capacitas amplior reddatur.

De dura meninge.

A Pertto cranio conspiciuntur quædam membranæ, quæ à Græcis dicuntur meninges, à Barbaris matres; ex quibus membranis, illa quæ magis immediata est cranio, dicitur dura, vel crassa mater: vocatur dura, ob insignem duritiem; crassa, quod reliquas totius corporis membranas crassitie sua superet. Huius figura, & magnitudo responder ossibus caluariæ, vt nulla sit cavitatis, aut sinus in cranio, in quem non sese insinuet hæc membrana quæ licet sit huius conditionis, nihilominus tamen est vnica, & omni ex parte sibi continua, ita vt iure possimus pronuntiare, eandem commoditatem in regione capitis præstare, quam præstat pleura in regione thoracis, & peritonæum in abdomine. Hæc membrana omni ex parte adhæret caluariæ, & alligatur cranio mediatis pluribus filamentis, quæ ad ipsum mittit, & maximè ad futuras, quia in reliquis cavitatibus cranij sic firmiter inhæret, vt non ligari, sed potius innasci videatur.

Hæc membrana non est duplex, vt aliqui volunt, nisi eam diuidant in internam, & extetnam, vt quando verticem capitis attingit, duplicatur secundum longitudinem à fronte vsque ad occiput, ita vt cerebrum diuidat in partes duas scilicet dextram, & sinistram, vt læsa vna parte cerebri reliqua incolumis permaneat.

Duplicatio hæc quæ cerebrum diuidit, secundum vniuersam eius profunditatem non progreditur, sed duntaxat vsque ad callosum corpus, ea seruata lege, vt hæc duplicatio referat formam falcis. In parte verò posteriori hæc membrana quadruplicatur, & cerebrum à cerebello magna sui parte diuidit.

Hæc duræ membranæ coniunctiones, seu duplicationes, efficiunt quatuor cavitates, quas sinus Anatomici vocant, in quibus copiosus sanguis conspicitur, vt in lacuna quadam, quod amplissima moles cerebri alia ratione non posset nutrir, nec sufficiens copia pro spirituum animalium generatione ministrari. Hunc sanguinem tribuunt iugulares venæ internæ, quæ in hos sinus ingrediuntur, & ibi sistunt, nec vltius progrediuntur.

Collocantur hi duræ matris sinus in lateribus occipitis, ea parte qua foramen conceditur internis venis iugularibus ascendentibus. Finiuntur, autem ad principium futuræ lambdoidis, vbi duo coniunguntur sinus, primus, & secundus; ex quorum coniunctione nascitur tertius, qui recta via extensus ab hoc loco, iuxta futuræ sagittalis longitudinem vsque in ossa narium, constituitur, quem à similitudine sinum falcatum vocamus.

Ab hoc sinu plures venæ disseminantur in tenuem meningem, tam ad dextrum, quam sinistrum latus; per quas venas, tanquam per riuos defluit sanguis pro nutritione cerebri: & quia hic sinus insignem sanguinis copiam continet, vocatur Torcular; quamuis hoc nomen commodius tribui possit concursui omnium sinuum duræ matris. Quartus verò sinus inter cerebrum, & cerebellum collocatur.

Fuit facta dura mater, primò, vt cerebrum, & spinalem medullam cooperiret, & ab externis iniuriis defenderet. Secundò, vt diuidat cerebrum in partem sinistram, & dextram. Tertio, vt cerebrum à cerebello secundum aliquam eius partem diuidat. Quarto, vt omnes venas in cranium ingredientibus accipiat. Quintò, vt sanguinem pro nutritione cerebri contineat. Sextò, vt ipsum cerebrum à duritie cranij defendat, & ob hanc causam tantum distat

dura mater à substantia cerebri, quantum sufficit, ne motum ipsius cerebri impediat.

De tenui meninge.

Statim infra duram membranam occurrit alia, quam *S*iam matrem, seu tenuem meningem ob eius molliem appellamus, quæ cerebrum, & cerebellum immediate tangit, & tegit. Hæc tenuis membrana, quemadmodum dura, est vnica, & sibi continua: deinde non est cavitatis in ipso cerebro, in quam se non insinuet; idcirco est facta tenuis, ne pondere suo cerebri motum impediret. Habet plures venas, & arterias, pro nutritione cerebri, & vt caloris natui copia restaretur. Alligatur duræ membranæ per venas, & arterias, licet exiguas, quæ non solum sanguinem venalem, sed arterialem ipsi tribuunt.

De Cerebro.

A Blatis dura, & tenui membrana, statim occurrit admirabilis illa particula, quam cerebrum appellamus. Eius figura est circularis, vt capitis ossa ostendunt, quia hæc figura est magis capax & secunda: hæc enim præstantissimo organo decens erat. Magnitudo est maior in homine, quam in reliquis animalibus, proportionem seruata ad sui corporis molem. Replet ferè totum cranium; si enim totum repleret, non posset tam liberè moueri, quando cerebrum contrahitur, vel dilatur.

Cerebri substantia est alba, mollis, & medullaris, ex purissima seminis portione constructa. Non tamen dicitur medullaris, quod sit eiusdem naturæ cum ossium medulla, quæ igne liquatur, per incediam, aut febriles ardores imminuitur; aut quia contineatur in cavitatis, vt nutriat ossa: sed propter similitudinem duntaxat, quia à suis ossibus continetur. Verè tamen est pars animata, & viuat, quod ossium medullæ non est concessum. Fuit alba substantia cerebri, ratione materiæ ex qua generatur, quale est semen, & ratione spiritus qui lucidus est, & splendidissimus & nullus color magis eius naturæ assimilatur, quam albus: testimonio est morbus melancholicus, in quo niger color humoris, est causa timoris, & tristitiæ, adeò vt actiones animales lædantur. Fuit mollis, vt species à sensibus externis communicatas melius suscipiat, & vt promptius motui obediat.

Vniuersum cerebri corpus diuiditur in duas partes, anteriorem scilicet, & posteriorem. Anterior pars, quæ maior est, & præstantior, retinet nomen totius, ob quam causam vocatur cerebrum: Posterior, quæ minor est, & ignobilior, vocatur cerebellum. Distinguitur cerebrum à cerebello duplicatione duræ membranæ, non ex omni parte, sed duntaxat per superiorem. At verò ea pars quæ cerebrum dicitur, diuiditur in dextram, & sinistram per sinum falcatum duræ matris. Causa huius diuisionis fuit, facilitas ad motum, & commoditas nutritionis; vt si fortè vna pars ægroraret, altera maneret intacta. Externa superficies cerebri non est integrè alba, sed subcineritia: habet quam plures anfractus, & circumuolutiones, ad modum intestinorum, quando ab omento libera sunt. Hi anfractus in aliquas partes intimas penetrant. Obtinuit illos, vt venarum, & artiarum cum tenui meninge, per magnam molem cerebri penetrationi, & faciliori motui inseruirent.

De corpore calloso.

A blata substantiæ cerebri superficie, inferius conspiciuntur durior substantia, quæ vocatur corpus callosum, in quo loco pars dextra, & sinistra cerebri de nouo coniunguntur, & continuantur.

De ventriculis cerebri.

In medio huius corporis callosi, apparent duo illi ventriculi cerebri, quos anteriores vocat Galenus, alij

alij verò superiores dicunt: qui ventriculi, figura, situ, & magnitudine differunt ab alijs, licet in usu reliquis sint similes. Hi duo ventriculi anteriores, & superiores si separati spectentur, quilibet eorum refert figuram semicirculi mediæ Lunæ; si verò coniuncti, figuram tortuosam representant.

Situs horum ventriculorum est in medio cerebri, distans æquali mensura secundum longitudinem, à fronte, & occipite; secundum profunditatem, à basi cerebri, & vertice. Ideò fuerunt duo, vt vno læso alter incolumis remaneret, testimonio illius pueri in Smyrna, quem vulnere lethali in vno ventriculo illato, fuisse liberatum *lib. 4. de usu part. cap. 5.* retulit Galenus.

Hi anteriores ventriculi inter reliquos sunt maximi, & amplissimi, quod animalem spiritum crassorem debeant obrinere. Sunt fabricati primò, ad animalium spirituum præparationem. Secundò, ad cerebri inspirationem, & respirationem. Tertio, ex sententia multorum, ad percipiendos odores: quamuis in hoc non sint credendi, quum organum odoratus ante illos ventriculos sit collocatum.

De plexu choroide.

In medio horum ventriculorum reperiuntur plurimæ venulæ, & arteriæ, inter se complicatæ, & intertextæ, secundum longitudinem ventriculorum procedentes, quorum vasorum aggregatum dicitur plexus choroideus, in quorum vasorum capacitatibus spiritus animales generantur.

De processibus mammillaribus.

A B his ventriculis versus nares oriuntur quædam portiones ipsius cerebri, in quibus ab omnibus ferè constituitur organum odoratus: & hæc portiones à similitudine vocantur processus mammillares, & à Galeno nerui, quamuis eos inter neruorum paria non connumeret.

De speculo lucido.

Duo hi ventriculi distinguuntur inter se tenui quadam, & pellucida portione cerebri, quæ ob luciditatem, & transparentiam, septum lucidum, & speculum lucidum vocatur, cuius usus est, vt spiritus luciditatem acquirant.

Tertius post hos se offert ventriculus, prius tamen super illum constituitur camerarum corpus, fornicis instar tribus quasi columnis stabilitum, toto suo ductu triangularem figuram referens: habens in parte posteriori quasi duos artus, in anteriore vnum, cuius usus est cerebri molem sustinere, ne tertium ventriculum comprimat.

Sub hoc corpore tertius apparet ventriculus, qui dicitur constitui, ex duorum ventriculorum superiorum deorsum descendenti, in communi illa cavitatis coherenti, concursu, & medijs vocatur. Ab hoc ventriculo tertio, duo confurgunt ductus, siue viæ, quarum vna quæ descendit deorsum ad basim cerebri, constituit peluim, seu infundibulum, per quod crassa & mucosa cerebri excrementa, in nares, & palatum confluere solent.

In fine huius conspiciuntur glans pituitaria, sic dicta, quia vt spongia humorem excipit, & in palatum guttatim instillat. Secunda via, siue ductus tertij ventriculi, ad quartum tendit, & est illa cavitatis formata inter cerebrum, & cerebellum, in exortu spinalis medullæ, similis cavitati quæ conspiciuntur in manibus, quando calamus digitis apprehendimus: & in hoc loco aliqui (et si falsò) asseruerant, rete mirabile esse constituendum.

In via de tertio ad quartum ventriculum, exiguæ reperiuntur particule: prima conarium dicitur, quæ glandula in figura nuci pineæ non est dissimilis. Huic particule contrigua sunt duo corpuscula rotunda, & duriuscula, quæ nares à forma dicuntur; sub quibus testes existunt, quorum omnium usus est, vt canalem tertij ventriculi in quartum forment, & vt animali spiritui à tertio in quartum

ventriculum liber pateat aditus.

Ordo inter hos ventriculos obseruatur hoc modo, quod duo anteriores sunt maiores, secundo loco tertius, & vltimò quartus. Sunt continui omnes ventriculi inter se ductibus suis, vt animales spiritus ex duobus anterioribus ventriculis procedant in tertium, & ab hoc in quartum, & denique ad exortum spinalis medullæ, per continuum illum ductum ventriculorum.

Factum fuit cerebrum à natura, non vt sua frigiditate excedentem cordis calorem attemperaret, sed vt esset principium, & sedes facultatis animalis, tam motiue quam sensitiue, tam internæ quam externæ, deinde vt animales spiritus generaret.

De cerebello.

Dictum est à nobis, caput in duas diuidi partes, in anteriorem, & posteriorem; & eam quæ in occipite est, vocari cerebellum, cuius substantia est durior, & crassior. Substantia cerebelli habet anfractus, & circumuolutiones, quæ superficiales sunt: huius color est subcineritius: tegitur tenui meninge, omni ferè ex parte; at verò dura matre, per maiorem sui partem. Factum fuit cerebellum, vt spiritus animales necessarios; pro spinali medulla referuaret.

Cum ergo cerebellum principium sit, tam sensus externi quam interni, ab inferiori eius parte, procedunt nerui oblique descendentes in oculos. Hi nerui vocantur optici, qui in medio itineris coniunguntur, & non communicantur, vt aliqui volunt, licet statim diuidantur, & attingant oculos: non sunt perforati sensibili cavitatis, vt venæ, vel arteriæ, sed obscure, ea ratione, vt propter sui molliem cavitatis facile obscuretur. Quilibet horum neruorum ad suum oculum implantatur; dexter neruus ad dextrum, sinister ad sinistrum.

De neruis.

Neruis sumitur à Medicis pro eo organo, à quo animalis facultas, & spiritus influit per vniuersum corpus: & definitur, quod sit pars spermatica, à cerebro, aut spinali medulla exorta, interiore parte medullaris, exteriori membrana spiritus animalis ad sensum, & motum delator. Neruus cauus est, sed conspicuam non habet cavitatem, per quam spiritus animalis tenuissimus ad omnes partes peruadere possit. Alij sunt motori; & duriores, alij sensitiui, & molliores. Vnus neruorum communis est, animalis facultatem simul cum spiritu; ad partes pro sensu, & motu deferre secundus, vt animalia mediante tactu; (qui magis residet in cute, quia membranarum omnium tenuissima) noxia euitare queant.

Oriuntur nerui à cerebro, sed præcipue à posteriori eius parte, & spinali medulla: nam medulla extra caluariam plurimos, còsque veluti innumeros neruorum furculos emittit; quorum triginta obseruantur Anatomici, septem ceruicis, duodecim dorso; quinque lumborum, sex ossis sacri. Tamen intra caluariam septem coniugationes sunt insignes.

Prima coniugatio neruorum est amplissima, & sunt nerui bini, satis crassi, mollesque, quorum exortus ab anteriore cerebri basi non nihil distat, vnus ad dextrum oculum, alter ad sinistrum defertur; & sunt nerui Optici, qui separantur in ortu, & deinde oblique protensi in medio itineris còeunt, deinde separantur, & vnusquisque ad quemlibet oculum defertur. Fuit autem necessarium vt coirent, ne ob molliem longum iter perreptantes flaccescerent. Hi nerui vocantur visorij, seu visui, quorum substantia interior est medullosa, ac mollis, & domi ad crystallinum peruenit, dilatatur, & per oculum visiles effundit spiritus. Hi visorij meatus cavitatem obtinent, licet non manifestam, sic enim necesse erat, vt visibilibus spiritus copiosissimus ad oculos deferretur; qui si obstruantur, fit ille affectus à Græcis vocatus Amaurosis, quem Arabes Gurtam serenam appellant, in quo videndi actio aboletur.

Secunda coniugatio defertur ad oculos, nempe musculi;

los, palpebras, tunicas. Tertia fertur in linguæ tunicam pro gustu, & priusquam in linguæ tunicam inferatur, varios promit furculos in musculos frontis, faciei, temporum, narium, & dentium. Quarta huic proxima, sed minor, descendit in palatum, & linguæ tunicam, & etiam gustui inferuit.

Quinta in musculos aurium pro auditu, & ad laryngem etiam reuertitur, de qua infra latè. Sexta, vaga est, amplissima, & per omnia viscera excurrit, & dum ad iugulum accedit in tres maximos diuiditur ramos, quorum primus descendit in axillarem arteriam, numerosos ex se emittens furculos, qui ad laryngem, & nervos recurrentes finiuntur.

Dicuntur autem hi nervi, recurui, reuersiui, recurrentes vocales: nam iis intersectis statim animal mutum redditur, vt proprio exemplo ostendit Galenus lib. 1. de loc. cap. 6. posito exemplo in illo, qui cum curaretur à strumis in collo natis; incisis his nervis scalpello, motus remansit. Sunt tamen hi nervi albi, tenues instar filii, si eleues, non læditur vox: si comprimis eos manu, mutum animal euadit: si manum detrahbas, vox reuertitur: si vnum scindas, fit semimutum animal: si ambo feces, mutum redditur, vt bellè in vivo animali expertus est Columbus lib. 14. de sectione viua, in princip. Quare in curandis ferro strumis maximè cautus sis oportet, vt notat uit Auic. 3. 4. tract. 2. cap. 10. Secundus sextæ coniugationis ramus per latera, & costas excurrit. Septima coniugatio in linguæ, ac laryngis musculos, ad perficiendum motum defertur.

De spinali medulla.

Spinalis medulla, cerebri est caudex, & tenui membrana immediate tegitur, per quam excurrunt venulae, & arteria, nutritionis causa. Hæc à caluaria rotundo, & amplo foramine prodita amplissima, & crassissima; & sensim attenuata, ac medullarem substantiam paulatim amittens, non eandem molem vbique seruat: tandem cum ad dorsi fines peruenit, tota in funiculos, & filamenta caudam equinam referentia absumitur.

A sacra hac medulla nervi prædeuntes propemodum sunt infiniti, sed triginta paria obseruantur præcipue: ita vt extra cervicem septem paria sese ostendant, quorum primum ad musculos occipitis, & vertebrarum decurrit. Secundum in cutem totam faciei defertur. Tertium in musculos collum flectentes, & extendentes. Quartum in anteriores brachij partes, scapulas, & diaphragma. Quintum posticos harum partium musculos diuicatur. Sextum in eisdem ferè partes excurrit. Septimum in brachia se extendit. Deinde à quinto, & sexto pari ceruicis, sex paria nervorum disseminantur in manum totam. Primum in deltoïdem musculum; & cutim. Secundum in totam cubiti manum, & cutim absumitur. Tertium, ad cubiti coarticulationem. Quartum ad carpum tendit. Quintum ad pollicem, indicem, & digitos peruadit. Sextum in cubiti cutim desinit.

Rursus à spinali medulla in dorsum, duodecim excurrunt coniugationes. Prima in brachium, & thoracis musculos. Secunda etiam numerosa serie in eisdem partes diuiditur. Reliquæ decem ad costarum spatia decurrunt. Ex lumbis quinque prodeunt coniugationes, quæ omnes in musculos abdominis, & femoris decurrunt. Ossis sacri paria sunt sex, quæ partim in femur, partim in musculos vicinos, & cutim, partim in musculos ani, vesicæ, penis diuiduntur. Ex his per totum pedem quatuor propagantur grandiores nervi. Primus in crurum musculos, genu, & cutim absumitur. Secundus in femur, & pedem. Tertius in penem; & crura mittit furculos. Quartus in nates, calcaneum, pedem, tibiam, digitosque summos. Quare ex cerebri parte posteriori septem nervorum paria insignia repullulant, & ab spinali medulla, triginta, quæ illustria sunt, & sensibus magis conspicua.

De oculi fabrica.

Oculus in animalibus perfectis, & præcipue in homine, est nobilitatis magnæ, & excellentiæ: ob quam causam antiqui, visum Deum vocarunt; alij hominis formam; quidam Solis portam nuncuparunt. Quapropter oculi in capite, & in sublimiori loco constituti sunt, argumento, & testimonio horum animalium, quæ capite destituuntur: nam habent oculos per longas ceruices supra eminentes. At verò in animalibus perfectis, vt in homine, non solum oculi fuerunt constituti in capite, sed in quadam cavitate tanquam in antro. Nec hoc solum construxit natura, quod est illorum tutela, sed in parte alta, os frontis, & supercilia; in parte inferiori, ossa mandibularia, sicut in lateribus, siue angulis, & nares collocavit. Ultra hæc omnia, palpebras miro artificio constitutas tribuit, vt pro animalis necessitate clauderentur, & aperirentur. At quando sunt aperti oculi, pilis, vocatis ciliis, ab externis iniuriis se defendunt.

Oculus, solaris animalis particula; diuinam constitutionem sibi assequutus, & ob eam causam, formam obtinuit rotundam; & sphericam: est versus implantationem nerui optici aliquantulum sit oblonga. Hæc figura est tributa oculis, ratione capacitatis, roboris, agitationis in motu. Eius magnitudo est, quæ ad suscipiendas rerum imagines satis sit.

Oculi fuerunt duo, ob necessitatem, vt si vnus læderetur, & periret, alius saluus & incolumis remaneret. Quilibet oculus ex varia substantia constat, sicut sunt variæ partes componentes. Constat humanus oculus, variis, iisque apparentibus coloribus; at verò in reliquis animalibus vnus est determinatus color. Cum qualibet parte animalis habet oculus consensum magnum: cum cerebro per primam, & tertiam coniugationem. Cæterum vniuersum oculi corpus constatur ex septem musculis, septem tunicis, tribus humoribus, duobus nervis, tribus venis, & arteriis, copioso adipe, & corpusculis glandulosis.

Musculi sunt septem, (quidquid proferant alij) ex quibus omnibus musculi quatuor motibus rectis inseruiunt, & idè recti dicuntur: vnus eleuat oculos; secundus deprimat; tertius mouet oculum ad angulum dextrum, siue maiorem; quartus ad angulum sinistrum, siue minorem. Duo sunt obliqui, quorum primus sursum obliquè oculum mouet; secundus verò deorsum.

Hunc musculorum numerum maior pars Anatomicorum concedit in animalibus perfectis, sed præter hos musculos, Galenus, Vesalius, & alij obseruarunt alium septimum musculum adhærentem oculo, secundum longitudinem nerui optici, cuius vsus principalis est, non solum vt oculum intra cranium contineat, vt voluit Galenus, sed etiam vt motum tonicum efficiat oculorum, vt quando fixis oculis aliquid intuemur.

Statim post musculos occurrunt tunicae, siue membranae, & primo loco illa quæ à Latinis Adnata, à Barbaris Coniunctiua dicitur, quia oculum coniungit, & alligat cum cranio, & reliquis partibus vicinis. Est tenuis, & candida, & à pericranio ortum ducit; non circumdat totum oculum, sed in parte anteriori fenestatur in loco iridis, & interiùs palpebras coniungit. Secunda oculi membrana vocatur Tendinosa, ducens originem à nerueis tenuitatibus musculorum oculi, & collocatur sub adnata prope iridem. Tertia dicitur Cornea, sumpta similitudine à perspicuitate, & duritie cornu. Hæc à dura membrana nerui optici originem ducit, & omni ex parte totum oculum circumdat. Eius substantia est dura, densa, & multum crassa. Est pellucida, & destituta colore: non habet venas, arterias, neque nervos.

Quarta à Græcis Rhagoïdes appellatur, à Latinis vnea, quod repræsentet granum vne, à quo sit extractus pediculus. Appellatur etiam Choroides, ob plurima vasa quæ comprehendit, ad modum illius membranae fetus, quæ chorion nominatur. Oritur à tenui membrana nerui optici. Eius substantia est tenuis, licet crassior quàm in cerebro.

cerebro. Locatur sub cornea: ambit vniuersum oculum: & solum versus partem anteriorem perforatur, quod foramen vneæ, oculi pupilla vocatur; alij oculi fenestram appellarunt. In interna parte est variis coloribus depicta.

Quinta tunica dicitur Ciliaris, sumpta similitudine ciliorum. Oritur à tunica vneæ: tegit humorem vitreum, ne cum aqueo confundatur. Sexta nominatur Arachnoïdes, sumpta similitudine à telis araneorum, est tenuis, diaphana, humorem crystallinum solum per partem anteriorem ambiens. Septima & vltima vocatur Amphiblastroïdes, hoc est, reticularis, seu retina, quæ sic dicitur à similitudine retis. Oritur ab interna substantia nerui optici, immò nihil aliud est, quàm nerui optici substantia ad modum membranae dilatata. Eius vsus est, vt per eam spiritus descendant.

Post omnes tunicas statim occurrunt humores, qui sunt tres. Primus dicitur albugineus, & aqueus, sumpta similitudine ab aqua emanante ab ouis. Collocatur in parte anteriore oculi inter corneam, & vneam, & in loco pupillæ, qui est inter humorem crystallinum; & tunicam corneam.

Secundus humor est crystallinus, seu crystalloïdes, siue glacialis, sic dictus sumpta similitudine à glacie, seu crystallo. Figura eius est spherica, aliquantulum depressa versus humorem aqueum: Eius substantia est aquea, & densa, & magis dura quàm in reliquis humoribus, & diaphana, & transparentis, & coloris expers. Collocatur is humor in medio centro oculi, habens à parte anteriore humorem aqueum, & à parte posteriore humorem vitreum, in cuius figura assistit, vt quidam lapis pretiosus in annulo.

Tertius, & vltimus oculi humor vocatur vitreus, sumpta similitudine à vitro liquato, cuius naturam imitatur. Collocatur hic humor à tergo humoris crystallini, vt dictum est, cuius substantia est minùs fluida, quàm substantia humoris aquei.

Tam tunicae, quàm humores, excellentes, admirabilè que præstant oculo utilitates. Tunica adnata facta est à natura, primùm vt tueretur oculum, ne duritie cranij læderetur. Secundò, vt oculum cranio alligaret, ne in maximis motionibus à propria sede dimoueretur. Tertio, vt musculos in propria sede firmaret.

Secunda tunica, Tendinosa dicta, vnicum vsum obtinuit, vt omnes musculos circa iridem colligaret. Tertia tunica Cornea, fuit primò facta, vt vniuersum oculum firmaret. Secundò, vt tenuiores tunicas, & humores amplecteretur. Tertio, vt crystallinum humorem ab aëris iniuriis, & cæteris externis calamitatibus defenderet.

Quarta est Vnea, quæ idè collocata est inter humorem crystallinum, & corneam, ne à duritie corneæ crystallinus humor offenderetur. Secundò, vt alimentum præstaret tunicae corneæ. Tertio, vt suis variis coloribus spiritus recrearet, lucemque externam attemperaret, & refringeret.

Quinta Ciliaris inseruit, primò, vt humorem crystallinum cum vneæ colligeret. Secundò, vt humorem aqueum à vitreo separaret, ne commisceantur ambo. Sexta Arachnoïdes, humorem crystallinum per partem anteriorem tegit. Septima & vltima Retina, vtilis est, primò, vt per eam spiritus animales in humorem crystallinum, & reliquis partes oculi descendant. Secundò, vt dum humor crystallinus alteratur, id sentiat. Tertio, vt per eam alterationes factæ ab obiectis in oculo, deferantur ad cerebrum.

Humores etiam plurimum vsu præstant. Primus est aqueus, qui idè conducit, primò, ne in parte anteriori crystallinus læderetur à circumdantibus tunicis. Secundò, vt externi luminis vis in eo frangeretur. Tertio, vt in eo lumen externum cum interno vniretur. Quarto, vt suo madore vicinas tunicas, & humorem crystallinum humectaret. Secundus humor est Crystallinus, cuius vnica est, eaque maxima vtilitas, vt sit principalissimum, & potissimum visionis organum. Tertius est Vitreus, cuius munus est primò, alimentum parare crystallino. Secundò, vt spi-

ritus animales descendentes in humorem crystallinum obseruet. Tertio, vt firmet humorem crystallinum in sede sua. Quarto, vt à duritie membranae vicinarum, ne lædatur, defendat.

Diximus aliquas tunicas ad iridem finiri. Vocatur enim in oculo Iris, circulus qui in anteriore parte est collocatus variis coloribus refertus. Dicitur Iris, sumpta similitudine à cælesti Iride. At verò illud foramen, quod in medio huius circuli conspicitur, correspondens oculi centro, vt quoddam punctum, pupilla dicitur, est foramen vneæ. Illi verò colores qui in oculis apparent, partim sunt apparentes, ex varia luminis reflexione, partim ex coloribus vneæ orti.

Præter hæc quæ dicta sunt, reperiuntur in oculis venæ; pro nutritione illorum, à venis iugularibus ortum ducentes. Reperiuntur etiam arteria vitalem spiritum, & calorem influentem deferentes, quæ à carotidibus arteriis originem ducunt.

Reperitur etiam in vnoquoque oculo vnus neruus opticus, à prima coniugatione scaturiens, & reperitur alius à secunda. Nervus opticus inseruit ad visionem: at verò neruus secundæ coniugationis descendit ad musculos pro motu. Inuenitur etiam copiosus adeps, primo, ne assiduis motionibus oculus exsiccaretur, & inflammaretur. Secundò, vt suo calore oculum à frigiditate defenderet, quò pacto oculi non rigent, ex Philosopho in problematis.

Inueniuntur etiam in oculis exigua caruncula, seu glandula, quæ sunt collocatae in angulo maiori cuiusque oculi, quarum vtilitas est primò, vt excrementa à cerebro delapsa ad oculos suscipiant, ac si essent spongiae, deinde per compressionem exprimerent, & sic lachrymae fluunt. Secundò, vt sua humiditate oculum irrorarent, & hæc est verior oculi humani descriptio.

De auribus.

Præter sensum visus, collocatur etiam in cerebro sensus auditus, qui ob suam præstantiam sensus disciplinæ appellatur; nam auditu res omnes externæ percipiuntur: & sicuti sensus particulares certum, & determinatum locum sibi vendicant, in quo suam sedem certam habeant, ita & similiter sensus auditus. Hæc particula communiter vocatur auricula, siue auris, quia audit voces & sonos. Collocatur etiam organum hoc in parte sublimi, quale est caput quum sonum, & eius differentias debeat percipere.

Organum auditus componitur ex ossibus miro artificio connexis, & musculis, tunicis, nervis, venis, arteriis, & cartilaginibus. Hoc organum fuit duplicatum, ob magnam huius sensus necessitatem, vt vno organo deficiente aliud incolume remaneret.

Naturalis constitutio auris, clarioris doctrinæ gratia, diuiditur in aurem internam, & externam. Vocatur externa auris, quæ exteriùs conspicua est, cuius substantia est cartilaginosa, ne facilè, vt ossa, frangeretur, & ne contunderetur, vt caro.

Aurium magnitudo non est æqualis in omnibus animalibus & in homine, in quo aures omnino obornatum sunt exigua. Illarum figura est in modum semicirculi, habentis in medio cavitatem, instar antri obliqui, & tortuosi: verum iuxta varietatem compositionis, & particularum, varia auribus nomina sunt imposita.

Superior pars auriculæ vocatur ala, seu pinna: externus ambitus, gibbosus: & pars interna carnosa ab ala dependens, locus. Omne autem quod in aure superest, vocatur auris interna, in qua verum, & proprium organum auditus collocatur, cuius sedes est in osse petroso.

In hoc osse petroso statim conspicitur aditus patens, qui dicitur auditorius, tortuosus, & obliquus, rotundus, & angustus. Est tortuosus, ne aer externus subito pro varietate temporum lædat. Est obliquus, vt vehemens aëris percussio sonus in obliquo ductu vehementer refringatur. Est rotundus, vt bestiarum, & partuorum corpusculorum quæ molestant, ingressum prohibeat. Hic tortuosus meatus: paruus, obliquus, & angustus, non

recta via procedit, sed obliquè sursum ascendit, ut si quid extraneum ingressum sit, facilius elabatur.

In huius cavitatis sine, quoddam conspicitur vel septum, à quo incipit secunda cavitas. Hoc septum est membranofum, & quia ad modum tympani; huius septi membrana tenditur, vocatur in auribus membrana hæc, tympanum. Est substantia tenuis, densa, sicca, & acuti sensus, ut mediis his qualitatibus commodius suum munus obiret.

Hæc membrana etiam obrinet situm obliquum, ut vis aëris ingredientis, aut alterius rei, itineris obliquitate, diuturna contracta mora refringatur, & minus noceat. Oritur hæc membrana à dura meninge, postquam procedit secundus meatus obliquus, in quo aër consistit complantatus, immobilis, qui est medium internum pro auditu.

In hac secunda cavitate inveniuntur ossicula illa laudata à Vesalio, & vocantur stapes, incus, malleus, sic dicta non solum à figura, sed ab officio. Hæc ossicula non dearticulantur inter se, more aliorum ossium, sed alligantur cum membrana dicta tympano, chordæ cuiusdam tenuissimæ ope, quæ iuxta mensuram tympani extenditur.

Tria hæc ossicula tangit quidam nervus quintæ coniugationis, ut horum organorum naturalis contiguitas seruetur. Idèd hoc artificio sunt facta ossicula, ut sint organum auditus, hac ratione, ut aër externus membranam tympanum, & aërem sibi adiunctum percuciat. Ab his mouentur tria ossicula, ac denique per coniunctionem sentit nervus relatus. Sic intelligitur difficilis Galeni contextus, lib. 1. de sympt. caus. c. 6. §. *Quam habet humor crystallinus in oculo rationem, hanc habet in auribus audiendi meatus externus, ubi nervo coniungitur.*

In hac secunda cavitate constituunt Anatomici duo exigua foramina, inter se diuisa paruo quodam tuberculo, quæ foramina delationi aëris inferuiunt. Præter hæc inuenitur quidam canaliculus, tendens in palatum ad aëris vernaculi expurgationem. Hic ductus est cartilagineus; & à natura ea arte fabricatus, ut permittat excrementa descendere in palatum, non tamen ut in aurem retrocedant.

Tertia cavitas reperitur, quam labyrinthum vocant è similitudine, cuius utilitas est, ut sonus transiens per angustum, fiat acutior. Quarta cavitas denique est, quæ à quibusdam vocatur cœcum foramen, & à Fallopio cochlea, quod testæ cochleæ similis sit. In radice auris duæ glandulæ conspiciuntur, ad quas cerebrum sua excrementa detrudit, quæ appellantur parotides, in quibus sunt inflammationes, sic quoque dictæ, sumpta similitudine à natura partis. Aures fuerunt fabricatæ secundum partem tam externam, quam internam, ut in iis auditus organum locaretur. Reliquæ verò utilitates minus principales sunt.

SECTIO IV.

De osteologia, & reliquis ad fabricam humani corporis pertinentibus.

De sceleto,

Sceletos à Galeno 1. de anatomic. administ. cap. 2. & à cæteris Græcis, dicitur ossium exiccatorum cadaver. Sceleti cognitio maximam præbet utilitatem: ex ossium enim figura, & magnitudine reliquarum partium figura æstimatur, præsertim cum ossium particulis ignoratis, nec musculorum exortus, nec insertiones, venarum ductus; arteriarum diuortia, nervorum diremptus agnoscere possumus.

De ossibus capitis.

Ossa substantia sua sunt terrea, durissima, frigidissima, aridissima, ex feminis parte magis terreitri generata: & ita solida facta sunt, ut essent aduersus omnes impetus

externorum corporum propugnaculum, & robur proprio corpori sustinendo præstarent. Secundus eorum vsus est, ad corporis rectitudinem, quia sine ossibus animal rectum stare non posset, sed reperet vermium instar. Tertius vsus est ad figuram corporis; quia ab ossibus corporis procedit, & incrementi terminus dependet.

Ossa nutriuntur medulla, seu ut alibi diximus parte medullæ magis terrestri, ut sic conciliemus auctores, quorum quidam medulla nutriti, alij succo melancholico assueverant. Ossium differentia plures sunt: alia enim durissima sunt, & parua, ut dentes; alia mollia; alia simpliciter dura: alia magna parua, mediocria; alia medullosa, contra alia solida, sed aequaliter spongiosa, & quæ in se concretum intus succum habent: quædam plana, alia rotunda: quædam longa, ut femoris; alia breuia, ut summorum digitorum; quædam læuia, alia aspera: superiora, inferiora: quædam mobilia sunt, alia immobilia: alia sentiunt, ut dentes: reliqua omnia, sunt insensilia.

In primis à capitis ossibus incipiamus. Caluaria, seu cranium octo constat ossibus, sex propriis, duobus communibus. Propria sunt os frontis, occipitis, sincipitis duo, temporum duo. Communia, sphenoides, ethmoides. Hæc ossa sunt inter caluariam, & genam supernam posita, Sphenoides, seu cuneale dicitur, quod inter omnia ferè capitis, & genæ supernæ ossa cunei modo sese infinet: Barbari basilare vocant, quod in basi capitis positum sit. Vfus primus, ut per eius foramina varia; nervorum, arteriarumque propagines ferantur. Secundus, ut optico nervo exitum præbeat. Tertius, ut tertio, & quarto nervorum paribus sit destinatum; & in tutelam sit.

Ethmoides, quod vocatur etiam cribiforme, seu spongiosum, situm est in media frontis basi, & ad summam nasi radicem fertur. Eius vsus primus ad aëris inspirationem, necessarij ad spiritus animalis generationem. Secundus, ut per eius foramina, tanquam per infundibulum, à mucro expurgetur cerebrum. Caluaria in recens naris non est solida, ut in adultis, ad faciliorem partum, & ut in hac ætate humidissimum cerebrum expurgaretur, & idcirco in sincipite cerebrum manifestè moueri videtur.

Sequitur zygoma, quod os iugale appellatur. Est portio, seu coalitus ossis temporum & maxillæ superioris, quarum altera nascitur ab osse temporum, altera à maxillæ superioris osse, & faciunt os quod versus maiorem angulum oculi constituitur. Vfus ad temporalis musculi tutelam.

Maxillæ duæ sunt, superior, & inferior: illa est immobilis; quia si moueretur, naribus odores excipientibus, & oculis maiore circulo inspecturis esset impedimento, & sic hominis formam deturparet. Ossium genæ superioris numerus est ambiguus, sed à peritis vndecim numerantur: alij addunt duo spongiosa, in interno naso sita, vbi retinetur mucus. Inferior est intus caua, & medullosa ad dentium nutritionem, accretionem, & nouam generationem. Est solida, & dura ad comminuendum cibum. Alueolos habet, & foramina duo, per quæ nervi, venæ, & arteriæ immituntur.

De dentibus.

Dentes sunt ossa, & sentiunt, ratione membranæ internæ, & cauam partem vestientis; vel ratione nervi ad ipsos delati, orti à tertia coniugatione, qui spiritum animale in totum illorum corpus effundit: ad cætera ossa nulla nervorum portio pertingit. In cavitatem dentium etiam arteriæ, & venæ inferuntur; quare dentes pulsant per arteriam. Sunt durissimi, ne durarum rerum occursum attererentur.

Differunt dentes ab ossibus, quia dentes semper crescunt, ossa non item; quod scilicet illi perpetuò aluntur, & augentur, ossa vsque ad certum terminum. Deinde dentibus insunt sua vasa, venæ, arteriæ conspicuæ, vnde soli ad extremum senium crescunt, & aulsi renascuntur, & sic erat necesse, quia mutuo attritu, dum cibos mandunt,

dunt, attenuantur. Vfus illorum primus, ut minuant cibos, præparantque ventriculo. Secundus, ad vocis articulationem. Tertius, ad ornatum. Quartus, ad apprehendendum: nam illis sæpe animalia vtuntur ad pugnam.

Vt plurimum sunt triginta duo, sexdecim in vtraque maxilla. Quatuor primi anteriores dicuntur incisori, & acuti, quia alimentum oblatum cultri modo secant: canini frangunt cibum: molares ipsum læuigant. Os hyoides est ad linguæ radicem situm, ad firmamentum linguæ, & laryngis; nisi enim huic ossi tanquam basi hæreret lingua, non posset tot motibus agitari. De ossibus nasi, & ossiculis aurium supra dictum est.

De spina, seu dorso.

Spina dicitur totum illud, quod à prima cervicis vertebra ad coccygem vsque extenditur. Eius plurima est dignitas: nam per eam nervorum myriades excurrunt, ut diximus supra, quare eam vertebis vallauit natura. Diuiditur in quatuor partes, cervicem, dorsum, lumbos, os sacrum. Est caua, vnde dicitur sacra fistula, & habet processus extuberantes, ut eam ab iniuriis tuerentur externis. Constat pluribus ossibus, & iis validè ad motuum varietatem compæcta est.

Constat pluribus vertebis, seu verticulis, sic dictis, quod earum opera in varias partes vertatur corpus. Sex itaque sunt vertebrarum coarticulationes, duæ per corpora, quatuor per obliquas apophyses descendentes, & ascendentes, hoc est, extuberationes, seu eminentias: est enim apophysis Græcè, pars ossium legitima ex ipsomet osse prorumpens, & extra superficiem planam extuberans.

Symphysis vertebrarum non fit per cartilagineas, sed per vincula validissima, tum ab ossibus orta, tum à cartilaginibus, tum à membranis ossa vestientibus. Est enim symphysis; naturalis ossium vnio, per quam ossa continentur, & vnum fiunt. Omnes vertebrae vnum habent inter se commune, ut habeant foramen amplissimum, medullæ continendæ dicatum. Secundò in qualibet vertebra tria apophyseon genera obseruantur, nempe extuberationes siue processus acuti obliqui transuersi. Tertio in qualibet vertebra, quinque sunt epiphyses, seu appendices, aut annexus.

De vertebis cervicis, dorfi, lumborum, & de osse sacro.

Cervicis vertebrae sunt septem. Dorsum duodecim conitat, quibus duodecim costæ articulantur. Lumbi tertiam spinæ partem constituunt, & quinque vertebres constant, crebris foraminibus peruiis. Os sacrum, est eorum spinæ ossium maximum; & sic dicitur sacrum, quia magnum: dicitur etiam vertebra magna. Ad ossis sacri extremum, os apparet, quod à similitudine quam cum Cuculi rostro habet, dicitur coccyx: tribus constat ossiculis. Hoc collapsio, & eius glutine quo tenaciter adhæret, emollito & luxato, sævi concitantur dolores: quare procidentia huius ossis tabem accersit. ex Thoma à Veiga, & nos lib. 1. de praxi admiranda, obs. 132. proprio exemplo notauimus.

De thoracis ossibus, costis, scapulis.

Thorax partim est osseus, partim carneus: ossibus namque ipsum ad visceris nobilissimi tutelam vallauit natura; sed quia respirationis gratia continuò distenditur, atque contrahitur, eum aliqua ex parte natura carneum constituit. In anteriore parte est os, quod vocatur sternum, cuius ossium numerus est incertus, nunc septem apparent, nunc quinque nunc tria, & hoc acciit ex ætatum varietate. Horum ossium vsus est ad cordis, & ad viscerum in thorace contentorum tutelam. Clavicula est os, quod clavis modo, humerum, & brachium cum sterno firmat, ne scilicet brachium in motu præcipitetur.

Thoracis latera, costæ vocantur, & figura sua arcum

A referunt: in exortu angustiores sunt, deinde paulatim latiores fiunt, postmodum fiunt angustiores. Partim sunt osseæ, partim cartilaginosa, qua parte cum sterno committuntur. Costarum alia sunt veræ, & legitima, & hæ septem sunt; alia sunt spuria, mendosa, adulterina, & hæ sunt quinque, minores, & breuiores. quarum postrema verè notha appellari debet, quia nulli adheret. Vfus illarum est, ut viscera in thorace contenta defendant.

Scapula dicitur à Græcis omoplata, humeri latitudinem constituens, Latini Scopulum operum Barbari Spatulam vocant. Illius primus vsus est, ad costarum robur: Secundus, ad musculorum brachium mouentium implantationem; ab ea enim omnes brachium mouentes oriuntur. Tertius, ad brachij & claviculæ articulationem confirmandam.

De ossibus ilium, ischij, pæbis, manus, carpi, extremitatis manus, tibiæ, & pedum.

Ossium dicitur, quia ileum intestinum continet. In pube adest etiam os ad vteri tutelam. Aliud nomenatur Ischion, seu os coxendicis, in quo cavitas est profunda, & vocatur acetabulum coxæ. In irano ad sunt tres partes, brachium cubitus, & manus extrema. Brachium dicitur humerus, & vno constat osse valido. Cubitus duobus constat ossibus. Summa manus in tres partes diuiditur: Prima dicitur brachiale; siue carpus, & in hac parte sunt duodecim ossa, ut manus expedite moveri possit. Altera manus pars, dicitur postbrachiale, seu palma, quatuor constat ossibus oblongis, gracilibus. Tertiam manus partem constituunt digiti, qui ossibus quindecim constant, triplici ordine dispositis.

Pes in tres partes diuiditur, femur, tibiæ, extremum pedem. Femur est os omnium longissimum, & maximum est totum cauum. Tibia duobus constat ossibus. Inferior tibiæ pars habet appendicem quæ dicitur malleolus. Femori & tibiæ communem præstat operam os rotundum, quod dicitur rotula, cuius vsus est, ut tibiæ & femoris articulum laxiorem firmet. Pes extremus tres habet partes, ut manus; tarsum, metatarsum, & digitos. Tarsi septem sunt ossa. Metatarsus quinque ossibus constat. Digitorum ossa quatuordecim tantum sunt, triplici acie disposita, excepto pollice, qui duobus tantum constat ossiculis. Reliquis terni sunt articuli. In manibus, & pedibus ossicula reperiuntur, quæ sesamoidea dicuntur, quia sesamini seminis figuram expriment, solida sunt, & rotunda; quorum numerus est incertus: alij duodecim, alij sexdecim obseruant. Vfus eorum est, ut firmentur articuli, & luxatio prohibeatur.

De ligamentis.

Cum ossa perpetuò moueantur, ne motus agitatione diuelli possent, vinculis quibusdam firmissimis ipsa ligauit natura. Est autem ligamentum, pars frigida, sicca, median inter neruum & cartilagineam naturam obtinens, ex feminis portione caloris vi genita, variis in colligando, & continendo partes, vsus præstans. Hæc non sentiunt, quia nervos non recipiunt, & quia aliàs ob perpetuos motus animalium vita semper plena esset tristitia, & dolore. Vfus eorum primus est, ut ossium, & cartilagineum articulationes firment, & luxationem impediunt. Secundus, ut ossa ipsa qua parte non dearticulantur, vinciant, sic radii cubito, & tibiæ calcaneo ligati. Tertius, ut indumenti instar extrinsecus apponantur. Quartus, ut tendines suis contineant locis. Quintus, ut musculos dextros, & anticos à sinistris, & posticis distinguant. Sextus, ut viscera suspendant, ne nimio pondere decidant; ut sunt hepatis, vesicæ, vteri ligamenta.

In capite ad sunt ligamenta tria. Quia enim totum caput super primam vertebra mouetur, debuit vinculis colligari, ne tam nobile membrum periclitaretur laxæ articulationi commissum. Primum ligamentum est in basi occipitis, inter primam, secundamque vertebra, vbi

adhæret validissimè. Secundum est validum; quod denti secundæ vertebræ valde annectitur. Tertium ab anteriore primæ vertebræ parte exortum, secundæ vertebræ denti strictè adhæret. In lingua adest etiam ligamentum, quo connectitur, cuius auxilio sulca lingua faciliùs vibrari, produciq; potest.

In spina multa sunt ligamenta, quorum ope vertebræ ligantur. In costis plura sunt: nam eorum beneficio cum vertebris articulantur. In carpo etiam inveniuntur in eundem usum, & in digitis. Demum in pube, & tibia membrana adfunt ligamenta: sicut in tarso ossa vinculis connectuntur.

De cartilaginibus.

Cartilago est pars similis, frigida, sicca, ex crassa seminis parte genita, & ad motuum varietatem, suavitatemque fabricata. Differt cartilago ab ossè secundum magis, aut minus, quia ossa sunt duriora, sicciora, frigidiora: cartilago est lævis, lucida, polita; ossa aspera inæqualia. Earum primus usus, vt ossium, motus laxa coarticulatione iuuent. Secundus, vt ab exterioribus noxis partes defendant: exemplo sunt nares, aures; nec enim sunt duræ, vt frangi possint; nec molles, vt contundi queant. Tertius, vt ossium instar aliquas partes sustentent. Quartus, vt aliquas partes internas tueantur, vt sterni, costarumque cartilagine, ad cordis, pulmonisque tutelam sunt creatæ: sic cartilago ensiformis, vt defenderet ventriculum est creata. Quintus, vt per ea ossa glutinis modo coalescant. Sextus, vt ossa dura, & laxa cum raris iungantur. Sic in plurimos alios vsus indicat sunt partibus cartilagine, visioni, auditui, odoratui, deglutitioni, &c.

Differentiæ cartilaginum tres sunt potissimæ. Aliæ enim sunt in capite; aliæ in trunco corporis, aliæ in extremis partibus à natura creatæ. Capitis sunt cartilagine, aurium, nasi, palpebrarum, inferioris maxillæ. Hic truncus etiam diuiditur in spinam, thoracem, & os innominatum: Spinæ partes sunt, ceruix, dorsum, lumbi, os sacrum. Cervicis, seu colli cartilagine sunt aut posticæ, quæ vertebrae connectunt; aut anticæ, larynx, aspera arteria, epiglottis. Thoracis cartilagine in extremis costarum, & sterni sunt conspicuæ. Partium extremarum cartilagine, aliæ sunt manus, aliæ pedum.

Nunc singularum partium cartilagine adamussim describendæ. Palpebræ oculi duæ sunt: alia est superior, alia inferior: utraq; inferiunt ad faciliorem motum, & oculos claudunt, & aperiunt, & sic palpebræ fuerunt factæ cartilagineæ: quia si essent molles, faciliè conciderent; si ossæ; tunicas interiores læderent.

In auribus sunt cartilagine, vt auditus organum, & aures exquisitissimo sensu præditas ab externis iniuriis tuerentur, & sic iuuant ad auditum, & sic aër semel ingrediens non resilit. In naso sunt quinque cartilagine, vt inspirantibus nobis meliùs nares dilarentur, & faciliùs excrementa emungere possemus. De epiglottide diximus supra: est cartilaginea, vt celeriter ad cibi, & potus ingressum comprimere possit.

Larynx tres habet cartilagine, vt dilatari, constringi, aperi, claudi faciliè possit. De aspera arteria, & eius vsu, supra diximus, *titulo de pulmone*. Hæc magna ex parte cartilaginea constructa est, quom sit spirabile organum, & aërem in pulmones deducat, & voci inferuiat, vt meliùs extendi possit: idcirco hoc modo est fabricata.

Ossis sacri cartilagine duriores sunt, quia hoc os est immobile. Ossis autem extremum, quod coccyx dicitur, est cartilagineum, quo delapso, aut laxato putat vulgus homines tabescere posse: quorum opinio contemnenda non est; nam cum sit hæc pars fundamentum corporis, si dolet, aut abscessus paritur, ex diuturno dolore, viribus flaccescentibus, ob vigilias, & labores, extenuantur corpora.

Sequitur cartilago ensiformis, quam Galenus 7. de usu part. 21. vocat mucronatam, & xiphoidem, cuius vsus est, vt ventriculum ab externis iniuriis tueatur: cum ergo

A hæc pectori glutine quodam adhæreat, si laxetur & flaccescat, (decidentiam vulgus vocat) tabem corpori conciliat, quoniam tunc ventriculus externis iniuriis magis exponitur, debilitatus non rectè concoquit; & non celebrata rectè sanguificatione, & sanguine non ita purogenito, non tam commodè partes nutriuntur, & sic tabescunt homines; de quo argumento legat qui velit quæ diximus, lib. 2. *hij. 59.*

Vltimò in omni ferè coarticulatione, cartilagine reperiuntur ad faciliorem motum comparatæ. Sic in claviculis duæ adfunt: in scapulæ cavitare vna adstat, ne violentis motibus luxetur articulus. In cubiti parte inferna, altera adest. In eundem vsu in pube est alia crassa, & dura, vt ossa pubis vniantur, ne in partu disiangantur. In ischij cavitare illa adest, & in femore etiam. Denique nulla est articulatio, in quam non inferatur cartilago, vt partes faciliùs, securiùs, & diutiùs moueantur.

De tendine.

Tendo vocatur etiam chorda, & est membrum spermaticum, quod partim generatur ex filamentis nervorum, partim ex ligamentis simul mixtis. Sentit sensu tactus. Vfus eius est iuuant musculos ad motus grauiore, & vehementes. Vbi verò natura non eget vehementi motu, sed exiguo, generat musculos absque tendine, vt sunt muscoli labiorum, & narium; & firmat articulos, & ossa cum ossibus. Substantia constat dura, tenaci, frigida. Figura est rotunda. Connectitur semper cum ossè ab vna parte, & ab alia cum carnosa substantia musculi. Colorem obtinuit album. Non habet cavitatem, sed potiùs poros, Tot sunt numero, quot musculi.

De membranis.

Membrana est pars similis, frigida, sicca, lata, tenuis, densa, ex seminis portione genita, sensus tactorii organum, partes subiectas custodiens. Est lata, vt partem veliat: densa, ad robur: tenuis, ne pondere sit molesta. Est minus frigida tendine, vinculis, cartilagine, ossè: sed frigidior venis, arteriis, & nervis. Vfus eius est, vt sit tactus organum, idè sensu exquisitissimo prædita, & immediatum organum tactus. Deinde vt veliat partes; quare tunicæ sunt dictæ.

Membranæ aliæ sunt legitimæ & veræ, vt membrana cerebri, pleura, peritonæum, periostrium; aliæ sunt, latæ, aliæ longæ; aliæ externæ, aliæ internæ. In singulis partibus multæ adfunt. In oculis plures insunt. Linguam vestit tunica vna, communiis œsophago, palato, faucibus, ventriculo. Cor suam habet tunicam nempe pericardium. Pulmo etiam habet intersepientes, quas vocamus mediastinum: Adfunt etiam membranæ, in hepate, epiploo, intestinis, vtero, de cuius membranis factum inuoluentibus, *infra* dicemus.

De villis, seu fibris.

Villorum, seu fibrarum nomen etiam tendinibus, & nervis accommodari potest. Sunt partes similes, frigidæ, sicca, albæ, solidæ, oblongæ, exilium filamentorum instar, ad motum, & carnis custodiam destinatæ. Vfus fibrarum præcipui sunt motus, & custodia carnis. Villi alij sunt transversis, alij obliqui, alij recti. Transversis partes expellunt; obliquorum ope retinent; rectorum opera attrahunt. Alij animalibus organis inferiunt, musculis, nervis, ligamentis. Alij vitalibus, vt cordi, arteriis. Alij naturalibus, vt œsophago, ventriculo, intestinis, vesicæ, vtero, & nervis,

De musculis.

Caro musculosa præcipuè ferè corporis molem constituit, & idcirco Galenus lib. art. med. cap. 50. temperaturam musculorum, appellat torius temperaturam.

Ab

Ab Arabibus dicitur lacertus. Definitur à Galeno *cit. loc Caro ex simplici carne, & villis nervosis contexta*. Musculus est immediatum voluntarij motus organum: cuius partes similes sunt nervi, fibræ, tendines, caro, vena, arteria.

Caro illa fibrosa, præcipua est musculi pars: similem enim in corpore nullam inuenies. Ea deficiente, deficit motus: nam sine nervis qui in musculos variè diuatiuntur, motus fieri non potest, quia sunt spirituum animalium delatores. Ligamenta, & tendines perfectiorem reddunt motum. Tendo per se non est comparatus ad motum, sed ad valentiores, & vehementiores motus edendos: quoniam tendo est mediæ naturæ inter neruum, & vinculum; licet multa crassitie tendo neruum excedat.

Non poterat ligamentum immobile motum voluntarium edere; & nervus ob molliorem validos motus efficere non poterat: quare mixtum aliquod ex ambobus creati debuit, quod nervo durius, vinculo mollius esset. Venæ arteriæ, membranæ, actionem conseruat. Carnis huius fibrosæ vsus primus est, vt sit visceribus internis propugnaculum. Secundus, vt siccitas nervorum, & ligamentorum, à perpetuo motu contracta, permixtione carnis emendetur.

Musculorum differentiæ sunt plures. Alij sunt carnosissimi, vt linguæ, & sphincteres dicti; alij nervosi, vt qui tibiam cingunt. Alij longi, lati, transversi, recti, obliqui.

A peritioribus Anatomicis numerantur 405. Frontis, duo. Palpebrarum, sex. Oculorum, duodecim. Aurium, sex. Narium, duo. Labiorum, nouem. Maxillæ inferioris, decem. Hyoidis, octo. Linguæ, decem. Faucium, octo. Laryngis, quatuordecim. Capitis, quatuordecim. Colli, octo. Brachiorum, sexdecim. Cubiti, octo. Radij, octo. Carpi, octo. Manuum, quinquaginta quatuor. Respirationi inferuientes, sexaginta quinque. Abdominis, decem. Dorsi, decem. Ani, quatuor; Vesicæ, vnus. Testium, duo. Penis, quatuor. Crurum, viginti octo. Tibiarum, viginti duo. Pedum, duodecim. Digitorum, viginti vnus: & sic certus musculorum numerus constituitur. Si plures, aut pauciores statuas, non errabis: nam sunt qui ex vnico plures faciunt, & ex pluribus, vnum.

In variis partibus adfunt musculi. In fronte duo sunt, qui frontem, ac supercilium attollunt: nam licet cutis vniuersa sit immobilis, in fronte sola, & facie sponte mouetur; & hoc propter oculos, quia eos multum aperiri oportebat. In palpebris, quæ sunt duo oculorum tegumenta, & necessariò debent moueri, vt oculum claudant & aperiatur: quo pacto superior sola mobilis; aperit ergo hanc vnus musculus, & claudunt duo.

Oculi cum in omnem partem debeant moueri, vt exploratores, habent secundum aliquos auctores, sex musculos, & secundum peritiores, septem, vt *infra* in fabrica oculi notauimus. Aures habent tres: primus in anteriore parte est situs: secundus ab occipitio emanat verus eas: tertius ex interna parte ad radices excurrit.

In naribus duo sunt dilatantes, duo constringentes. In labiis nouem, alij sursum, alij deorsum mouent. Adest & alius qui dicitur buccinator, qui buccam mouet. In maxilla inferiore quia necessariò debent moueri, ad frangendos cibos, & articulandam vocem, adfunt sex: nam mouetur sursum, deorsum, dextrorsum, sinistrorsum, antrosum, retrorsum. Claudunt eam duo, quoniam superior immobilis est, ne naribus, & oculis impedimento esset. Os hyoides octo musculi nectunt, & firmant. In lingua decem adfunt, qui eam in varias partes mouent, iuuantque ad transmittendos cibos, & exprimendas literas. In faucibus ad deglutitionem adfunt sex, tres vtrinque.

In larynge, qui est asperæ arteriæ operculum, quia ad vocem modulandam, moueri debuit, dilatari, constringi, aperi, claudi, visuntur quatuordecim musculi. In capite plures assistunt, quia capitis motus varios, vni articulationi committere non erat tutum. Idcirco flectunt caput musculi duo, extendunt octo, & alij sex caput

obliquè, & circulariter mouent.

In ceruice sunt octo, flectunt quatuor, extendunt totidem. In scapulis quatuor sunt qui eam mouent sursum, deorsum, antrosum, & retrorsum. Brachium sursum mouent duo, deorsum duo, antrosum mouet vnus, cubitum flectunt duo, extendunt totidem. Radium mouent quatuor. Carpum laxant duo, extendunt etiam duo. Digtos flectunt musculi tres, extendunt quatuor plures. Pollicem flectit vnus, extendunt duo, abducunt tres.

Respirationis musculi sunt sexaginta quinque distendunt inspirationi inferuientes; 1. contrahunt expirationi dicati; 2. Accedit diaphragma inspirationi, & expirationi inferuens, & sic perficitur numerus cum hoc musculo. Diaphragmatis historiam *suprà* retulimus. Abdominis musculi respirationi inferuientes, sunt octo, oriuntur à superiore parte, ossis pubis, & ilium. In dorso sunt octo: duo superiores, inferiores duo, quintus, & sextus à lumbis oriuntur, septimus, & octauus à processibus primæ, secundæ, & terciæ thoracis vertebræ.

In ano sunt quatuor, sphincteres duo, rectum intestinum occludentes; leuatores duo, qui anum delapsum reuocant. In vesica est vnus, qui eius cernicem omni ex parte cingit, & exitum vrinæ intercludit. In testibus duo sunt musculi, Cremasteres dicti, id est, suspensorij, qui sustentant testes, ne suo pondere vasa extendant. In pene sunt quatuor. In mulieribus clitoris est loco pudendi in viris, & habet duos exiles musculos.

In femore flectentes duo sunt, extendentes tres, circumagentes tres, abducunt sex. Flectunt tibiam quatuor; extendunt quatuor, adducunt duo, abducit vnus. In pede sunt duo flectentes, extendentes quatuor. Digtos pedum flectunt duo, extendunt duo, adducunt quatuor, abducunt octo. In pollice sunt peculiæ, vno flectitur, extenditur altero, adducitur vno, abducitur alio.

De unguibus, & pilis.

Vngues mediam naturam obtinent inter ossa, & cartilagine. & sunt ex terciæ coctionis crassioribus excrementis pronati, idè continuò crescunt, & nutriuntur attracto alimento, non per assimilationem, sed per intus susceptionem. Eorum vsus primus est: ad apprehensionem. Secundus, ne superficie digitorum inuapte natura mollissima ab occurrentibus externis iniuriis læderetur. Pili generantur ex materia terciæ coctionis, nempe vapore fuliginoso rariora cutis spiracula permeante. Causa efficiens est calor moderatus, qui fuliginosos vapores in cutis ambitum detrudat, siccatur, & per moram indurat. Primus vsus est, vt subiectas partes tueantur. Secundus; ad ornatum. Tertius, ad fuliginosi excrementi expurgationem.

De glandulis.

Glandula definitur pars simplex, rara, spongiæ similis, mollis, excrementis recipiendis, & humectandis partibus à natura fabricata. Vfus earum primus est, vt vasa firmant: nam hæc cum sint dura, violentis motibus rupterentur, ni haberent has molles carnes, quibus veluti stratis fulcirentur. Secundus, vt excrementa superflua absorbeant, & emungant, & illæ præcipuè factæ sunt ad inguina, axillas, retro aures, vt excrementitios humores ex iecore, corde, & cerebro in se imbibere. Tertius vsus, vt partes irrigent ne faciliè siccarentur. Hoc modo sub lingua sunt factæ, & iuxta maiorem angulum oculorum, ne hæc partes mutuis motibus siccarentur, & experimento compertum est in iis, qui ardore febrili sunt vexati: ij enim perpetuò illachrymant; quia hæc glandulæ præ æstu, & incendio sunt exsiccatae, & humiditatem superflua à capite descendente, nec emungere, nec retinere queunt. Ita glandulæ plures factæ sunt in cerebro, larynge, pancreate, mesenterio, vesicæ collo, in distos vsus, vt in descriptione, cuiusque partis *suprà* demonstrauimus.

De cuticula.

Cuticula Græci vocant epidermidem. Est tenuissima cutis, & veluti efflorescentia, cuparum pelliculis tenuioribus similis insensibilis, & penè exanguis. Hæc nostrum vestit corpus, & superficiem summam. Vfus primus est, vt sit medium tactus. Secundus, vt cutem veram, quæ sensu pollet eximio, tueatur. Tertius, vt cutem tegat, ne corpus perpetuò exudans, resoluatur, Quartus, vt vasorum ad cutem pertingentium oscula occludat. Quintus, vt cutis crassiusculæ, asperæ, inæqualis superficiem tegat, & corpori ornamento sit.

De cute.

Cutis membrana est omnium amplissima, crassissima, ex feminis, & sanguinis permixtione genita, temperiem moderatam obtinens, externi tactus organum, subiectarum partium tegumentum, & munimentum. Hæc est veluti extremorum medium, & tactus index, Nullam figuram habet; sed à subiectis partibus mutatur. Et licet sit candida, tamen ratione humoris affluentis, aliquando pallet in biliosis, nigricat in melancholicis, in sanguineis rubet, in pituitosis albet. Non est omni ex parte continua, quoniam habet foramina patentia, vt in oculis, auribus, naribus, ore, ano, pudendo; sed tota habet foramina inconspicua, quæ oculorum aciem effugiunt: nam est cribiformis, ad sudorem & fuliginum expulsionem, & vt transpiraret corpus, neve insitus calor marcesceret. Est foraminulenta, & poris plena, quos Medici cutaneos vocant.

Primus vsus eius est, vt sit tactus organum. Secundus, vt tegat corpus, & partium calorem foueat. Tertius, vt corpus ab iniuriis tueatur. Quartus, vt corpus partium structura varium inter se continuetur. Quintus, vt sit totius corporis emunctorium,

De adipe.

Tertium humani corporis tegumentum est adeps: vocatur etiam pinguedo, axungia, seuum; sed hæc differunt secundum magis, & minus: quoniam adeps est siccior, pinguedo mollior, seuum siccior. Huius materia est sanguinis portio magis ærea, & pinguis. Sub cute copiosus adeps colligitur, quia sanguinis portio, quæ ob tenuitatem rariore musculorum carnes præterit, à densiore cute retinetur: quare animalia quæ corium habent densum, vt fues, & delphini, plurimo adipe abundant. Primus vsus est, vt tueatur corpus. Secundus, vt conseruet calorem; visciditate enim, & lentore suo effluxum eius prohibet. Tertius, vt sicca corpora oblinat, vt in corde. Quartus, vt ad faciliorem motum dura corpora humectet. Quintus, vt loca impleat vacua. Sextus, vt sit pabulum caloris; hic enim humidis gaudet, fugit à merè siccis: quare inedia tempore pinguedo in alimentum vertitur.

De membrana carnosâ.

Cvti, & pinguedini subiicitur membrana quædam crassissima, vniuersum corpus à capite vsque ad pedes tegens. Arabes vocant panniculum carnosum, Latiniore membranam carnosam vocare consueuerant. Primus vsus eius, vt propagines venarum, arteriarum, & neruorum, quæ feruntur ad cutem, eius ope suffulcian- tur. Secundus, vt musculorum carnes tegat, ne ab externis lædantur.

De formatione fetus, membranâ eam inuoluentibus, situ infantis in utero, & eius exclusione foras.

In congressu venereo mas, & femina semen ei- ciantur, & uterus postquam in suam cavitatem semen

A virile recepit, statim sagacis naturæ industria, & motu os vteri coarctatur, ne semen excidat. Circa hoc conceptum semen, tum à vi formatrice, tum ab uteroque femine membrana generatur, quæ Allantoïdes vocatur, vteri cavitati adherent, cuius vsus est vt vniuersum semen inuoluat. nisi enim prius formarentur membranæ, tenelus embryo, eiusque principes partes vteri duritie læderentur. Hæc cingit foetum zonâ instar, & vrinam continere dicitur. Secunda dicitur Amnios, alij Amniculum vocant, foetus velut sudorem excipiens. Tertia appellatur Chorion, quæ nihil est aliud, quàm vasorum multitudine membrana tenui connexorum, ex Gal. 15. de vsu p. ut. cap. 4. Hæc appellatur secunda ab Hip. 5. aph. 49. alij nominant secundinam. vt Paulus lib. 5. cap. 75.

Sed in hac re video Anatomicos esse discordes. Quidam membranas solum Chorion, & Amnion in foetu humano agnoscunt, licet in brutis tres membranas obseruent. Alij genita Allantoïde, & Amnio, vt suffulciantur, affusionem orbicularis placentæ instar, quam Chorion appellant, generatam fuisse asseuerant; & sic hanc placentam, secundinam vocant. Sed (vt verum fatear) hæc in nobis minimè est membrana, sed crassa quædam materia, excrementorum instar, cuius vsus est dictus, vt fulciret vasa, & propugnaculi vicem gereret, & foetum ab externis iniuriis tueretur, & sic Paulus vocat foetus velamentum. Addunt Recentiores, vt sanguinem ad foetus nutritionem præparer.

Amnios dicta est sudoris, & vrinæ receptaculum, cuius aquæ, aut vrinæ, aut feri vsus, auctore Galeno 15. de vsu pari. cap. 5. est, vt ope huius humoris lubricus fiat vterus, & promptius dilatetur, vt sic per collum vteri molle, & humidum, puellus possit exire foras, aliàs difficilis sit partus; si amnios membrana ante exitum puelli frangatur, & vacuetur aqua, & sic remanet periculum, ne ab aquæ copia possit foetus suffocari.

Deinde in omnium partium delineatione laborat perpetuò vis formatrix, neque conquiescit, quousque omnium membrorum discretio fuerit absoluta, quæ in maribus perficitur trigesimo, feminis quadragesimo die, aut quadragesimo secundo, vt diuinus Hippocrates prædixit lib. illo aureo, de natur. puer. num. 14. & 20.

Postea ordine quodam ex sanguine, qui est alterum nostræ generationis principium, generantur parenchymata, & carnosæ partes. Parenchymatum secundum Medicos, & veriore sententiam, primum est hepar; secundum, cor, deinde reliquorum viscerum carnes efformantur. Postea simul iaciuntur partium spermaticarum fundamenta, & partes spermaticæ generantur, sed primò nobiliores & magis necessariae, vt tria principia, venæ, arteriæ, nerui. Venæ ab hepate ad chorion vsque propagantur, arteriæ à corde, nerui à cerebro.

Duriore, & solidiore partes simul figurantur, sed non simul perficiuntur: nam ex ossibus, alia celerius, alia tardius elaborantur, costæ, gena inferior, auricularum ossicula, os hyoides primis diebus osseam acquirunt naturam; deinde brachij, tibiæ, femoris, spinæ, vtriusque manus, sterni, quæ celerior conformatio ad vsus, & necessitatem est referenda, ita vt septimo die omnium spermaticarum partium rudimenta sint conspicua.

Totus itaque contractus, & conglobatus sedet in utero puellus, manibus genua apprehendens, & in genua caput dimitit, vt oculi vtrinque manuum pollicibus velut affixi hæreant, nasus verò inter genua procumbat. Hæc figura est frequens, nec laboriosa foetui, licet alij alios situs obseruarint, capite eleuato, & aliquando transuersum, sed hi sunt rari.

Excluditur foras foetus, quando iam perfectus est, & tunc mole sua calcitrat, & rumpit membranas, & à natura extrâ protruditur. Sed quæres an hæc excretio utero, an ipsi puello referenda sit? Peibellè tibi responder Galenus 5. aph. 37. dicens: *quum scilicet alimentum ab utero veniens non est infanti sufficiens, & infans adultus est plus cibi requirens, quam illud quod adst, calcitrat, membranas dirumpit, in utero que partus matri affert, &c.* Quapropter puello principium motionis tribuendum.

De vmbilico, & vasis vmbilicalibus.

Vmbilicus in medio corporis situs est, quia dum in utero matris latemus, per eundem nutrimur, & per eundem excrementa reddimus. Nihil autem est vmbilicus, nisi receptaculum quatuor vasorum, & vnus venæ quæ dicitur vmbilicalis, quæ ab utero ortum sumens, per vmbilicum sursum, partem quandam iocoris diuisam ingreditur, terminaturque in venam portæ: & duæ arteriæ vmbilicales, vna vtrinque à ramo illico ortæ, & per chorion variis surculis diuicantæ, quæ tandem cum vterinis arteriis coeunt. Vena attrahit quod dulcissimum est ex venis vteri. Arteriæ maternum spiritum attrahunt, & arteriosum sanguinem: atque horum vasorum ope, nutritur, vivit, transpirat foetus.

Ourachus est vas cauum, & membranofum, quod à vesicæ fundo ad vmbilicum fertur, eo canali vrinam effundit foetus in allantoïdem membranam. Quatuor hæc vasa in vmbilico coeuntia, foetu in lucem edito, eo munere priuantur, & in ligamentum degenerant, quod dicitur ab omnibus vmbilicus.

De superfætatione.

Superfætatio duplex est, vera, & non vera. Illa definitur quod sit secunda conceptio, quum grauida iam mulier iterum cum viro coiens concipit, quasi sit noua quædam supra iam conceptum puellum foetatio. Non vera dicitur, quando plures foetus vno concubitu generantur. Mulier sapius superfætatur, quia sola post conceptum, maris congressum appetit, ob plures causas, quas Medici, & Theologi proponunt.

Eam concedit Hip. lib. de superfætatione, in initio, & licet non aperiat os vteri, nisi in partu, quo tempore aperitur ad exitum foetus; & occludatur grauidis, vt nec cupidem acus admittat, 3. de nat. facult. 3. tamen eam possibile esse, & sæpè contingere omnes Anatomici admittunt, edocti ab Hip. 5. epid. num. 11. qui apertè fatetur Gorgiæ uxorem in Larissa superfætasse, & excreuisse foetum alterum post sexaginta dies, postquam exclusit primum. Clamet ad rauim vsque Valuerda, doctus aliquin anatomicus, lib. 3. de re anatomica, cap. 14. qui vanum esse asseuerat, immò mendacio plenum asserere, dari superfætationem: cuius irrita tela repulimus lib. 3. in com. hist. 14. Neque Galenus ita claudi vterum affirmat. vt sponte non hiet: nam ipse ex innata doctrina descendit, veluti concupito semini occurrus, & in congressu venereo illud recepturus. Quare dari superfætationem, certum est, & auctorum testimoniis confirmatum.

QVÆSTIO VII.

Vtrum anatomica scientia ad Medicum, vel Chirurgrum spectet.

COMMENTARIUM.

Hominum ossa contemplari. Tanta est anatomicae artis ad affectus internos cognoscendos, & curandos præstantia, & vtilitas, vt coactus Galenus lib. 1. de loc. c. 1. illius cognitionem Medico curaturo, qui Physicus appellatur, non verò externa mala medicanti, qui Chirurgus dicitur, esse necessariam asseueret. Ille enim non solum viscera inspectione scrutatur, verum cadauerum ossa exsiccata (Sceleton Græci vocant) esse perscrutanda arbitratur. Ossa enim fulcri instar vniuersam corporis molem sustentant; quare miras præbet vtilitates Sceletos, quas proposuit Realdus Columbus lib. 4. de re anatomica, de Sceletis, quo libro exactè edocuit, quo pacto parari debeant, quæ in eo expliando obseruanda; quomodo ossa coquenda; quibus deinde connectenda; qua industria foetor auferendus, & odor bonus conciliandus.

Ob has commoditates mirabiles, in Alexandriae scholis, peritissimi magistri rudioribus primùm resiccata corpora, deinde integra proponere assueuerant. Quare Ga-

A lenus huius vtilitatis causa permotus, & addiscendi summa auuiditate inflammatus, quum esset arcanorum naturalium scrutator vigilantissimus, illic nauigauit; quo loco celeberrimi aderant Medici, qui hanc humani corporis compagem, se docere profitebantur, eiusque cognitionem ad curandos morbos esse pernecessariam, immò vtilissimam discipulis inculcabant: vt tibi constet quàm temerè plures Galenum incusent, quod solum in simiarum, & non in humani corporis anatome fuerit versatus, quorum ignorantiam latè refutauimus lib. 2. in com. hist. 41.

Ergo, vt ad quæstionem explicandam accedamus, videtur difficile, quomodo Galenus multò magis necessariam arbitretur anatomicam cognitionem Physico, quàm Chirurgo. Si enim hæc cum corporis dissectione compareretur, chirurgica potius, quàm physica dicenda est, siquidem manualis operatio à Physico est valde aliena, ex Hip. in suo iureiurando, & lib. de statib. in initio, & de decenti ornatu. Gal. lib. 6. epid. f. 5. com. 1. & 6. meth. ult. Celso lib. 7. c. 1. Ergo perperam Galenus anatomicam disciplinam Physico, non Chirurgo addixit.

Deinde cum Medicus in dialectica, physica, disciplina de pulsibus, crisiibus, morbo, & symptomate, & aliis, oporteat vt sit instructus quibus partibus Chirurgrum excedit, cur his prætermisissis solam memorat anatomen? Quare in hoc videtur fuisse diminitus.

Insuper immeritò Galenus Physicum à Chirurgo separauit: nam hic, Medicus etiam ab Hip. appellatur, lib. 1. de fractur. & lib. de vulnerib. nam tria sunt instrumenta, quibus vtrique vtuntur; nec enim à Medico aliena operatio manualis, vt nec à Chirurgo commoda victus, & medicamenti institutio: quare saltem instrumentis inter se non separantur. Ergo vel penes varia morborum genera curanda distinguuntur, vel penes diuersum situm eorumdem morborum. Primum dici non potest, quia non distant genere pleuritidis, & phrenitis ab externa phlegmone; nec similiter externa vlcera ab internis, sed eiusdem appellationis, & essentiae sunt. Si verò ex situ distingui dicantur, cum non minus necessaria sit secanti, vrenti, scindentique Chirurgo, quàm Physico, suarum partium cognitio; conuincitur sanè non rectè separasse Galenum, per dissectionis cognitionem, Medicum à Chirurgo.

Vt verò hæc omnia perpendas intimius, notabis, dupliciter posse considerari necessitatem anatomicæ cognitionis, vel pro vt necessaria est ad affectum, & affecti loci cognitionem, vel ad curationem. Quod ad primum attinet, summopere necessarium Medico est physico, ad internos affectus dignoscendos, in dissectione esse versatum, non sic autem Chirurgo. Cum enim externa mala præcipuè consideret, & hæc sensui sint manifesta, cum in ipsa sint superficie, anatomica ambage non alia indiget, vt in curationem illorum deueniat.

Quod ad curationem verò attinet, è contra res se habet: nam Physico ad affectum curandum sufficiens est quæcunque, licet non exacta cognitio, compositionis corporis, aut membri curandi; Chirurgo verò exacta eiusdem notitia omnino requiritur, ac dissectionis, ad hoc vt commodè secare sciat, vrere, aut scindere, quæ sunt illius munera. Cum verò Galenus in opere de loc. affectis, quod theoreticum est, anatomicam disciplinam considerasset in ordine ad affectum, & affecti loci cognitionem, idè eam quidem Physico necessariam esse, non autem Chirurgo pronunciauit.

His iactis, argumentum primum solue, negando anatomicam peritiam ad solum pertinere Chirurgrum, quum magis ad Physicum spectet, saltem ratione agnitionis affectuum, de quo lib. 1. de loc. negando rursus, eam solum comparari disseccando corpora; ex libri enim doctrinâ, simul & frequenti dissectorum conspectu, sufficienter acquiritur: disseccare autem ad Chirurgrum, tanquam ad Physici ministrum pertinet.

Vel aliter responderi potest: ad vtrumque scilicet artificem æqualiter pertinere partium structuram agnoscere; ad Physicum, internarum, externarum ad Chirurgrum;

rurgum: Verum cum Galenus de internis ageret, anatomem Physico commendavit, non autem Chirurgo, quoniam de affectibus illi subiectis non proponebat agere. Vulnere interna, quae Medicus tractat, & externa, quae Chirurgus, nec ratione sui, nec ratione medij differunt specie, nisi forte membri ratione in qua sunt: nam alia sunt intra, alia extra corpus.

Ad secundum. Non negat memoratas artis partes ad Physicum requiri, & ipsum perficere, non minus quam anatomicam contemplationem: de illis tamen non meminit, quoniam ad laborantis loci notitiam, de quo in praesenti erat sermo, non deducit.

De tertio sciendum est, non esse facile diiudicare, per quid Physicus, & Chirurgus inter se seiangantur, quaeve sint propria cuiusque munera. Et non seungi quidem per illud quod varia morborum genera utriusque proponantur: (quemadmodum putarunt multi) aperte in hoc tertio argumento conuincitur.

Opinantur alij, separari inter se praedictos artifices, tantum ratione auxilij, instrumentive, quod unicuique proponitur diuersum ad operandum: existimant enim utriusque simul munus, & officium esse, internos pariter, & externos affectus curare; sed Physici, victu, & medicamentis; Chirurgi vero, manuali operatione. Primum ostenditur, Interna, & externa mala simili curandi methodo tractantur, remediisque similem facultatem habentibus. Ergo nulla videtur ratio, cur eorum curatio ad eundem Physicum non pertineat,

Quod autem ad Chirurgum utrumque morbi genus similiter spectet, in externis quidem cum res frequentissima sit, satis constat: in internis vero, ut cum hydropticum perforat, vel suppuratum, non posse transgredi ultra manuum operationem, colligitur ex Hip. in suo iureiurando, & ex eo quod scribit Galenus ad Thrasibul. cap. 23. & 24. & passim, vnam esse artem medendi, sed eius partes tres, & inter se diuersas, quarum vna Chirurgia dicitur, id est, manualiter operans, 1. de anatomic. administr. cap. 3. Cum ergo Chirurgus a Chirurgia dicatur, non poterit usum operandi manualiter transcendere, quod solum Chirurgiae est: alioqui confunderentur Medicinae partes inter se distinctae, & Chirurgia non esset Chirurgia, hoc est, Medicinae pars, cuius sola est manualis operatio.

Accedit in eiusdem confirmationem, quod idem Galenus testatur 6. meth. ult. Physici esse, duplici uti artis instrumento, licet ipse fateatur, se in Graecia tertio etiam usum fuisse. Alterius vero, nempe Chirurgi, manu operari, & hoc non suo ductu, sed Medico tantum domino praecipiente. Quare solum manus instrumentum videtur relinquere Chirurgo, reliqua autem, victum, & medicamenta non posse attingere: atque ita existimat penes instrumenta separari inter se praedictos artifices.

Aliis magis placet, separari potius per morborum situs, quam per auxilia, instrumentave: existimant enim non minus esse Chirugi externa mala victu, medicamentis, & manu curare, quam Physici interna eisdem tribus auxiliis. Adiciunt tamen, quod quemadmodum in internis malis vbi requiritur manuale opus; Chirurgus aliquando a Physico accersitur; ita in externis, vbi grauia fuerint, & magna requiruntur auxilia victus, & medicamentorum, Chirurgo Physicum consulere oportet, id quod ex Galeno colligi videtur 3. de compos. medic. sec. gener. cap. 2. dum ex multorum sententia, quam approbat, affirmat Medicinae partes mutuam opem requirere, licet ex se diuersae sint, tum quae manu, tum quae medicamentis & victu medetur: maximè illam quae manu curat, reliquis duabus indigere.

Confirmatur huiusmodi sententia, ex eo quod in scriptis de Chirurgia libris, etiam victus ratio, & medicamenta edocentur; de quibus interrogati Chirugi respondent, antequam medendi facultatem consequantur. Deinde ad mala externa sananda, vltra manuum operationem, necessaria est victus, & medicamentorum institutio. Sed oppressio magna foret, graueque Reipublicae dispendium, si ad vlcus, aut externam phlegmo-

nem, tumoremve sanandum; duo essent vocandi, remunerandique artifices. Ergo satius fuerit internis morbis Physicum, externis vero praefici Chirurgum, qui ex se, & victum possit instituire, & medicamenta, quemadmodum constituta est obstetrix, quae partibus praestet, & citra Medicorum praescriptum remediis Medicis uteretur. Verum Chirurgi medicamentorum vires, & alimentorum facultates satis non agnoscunt, unde etiam medicamentorum modum, methodumve tractare non possunt, nec debent magna remedia sine dispendio, praesertim in grauioribus morbis praescribi.

Et retenta prima quidem ex enumeratis sententiis, ad tertium argumentum responderetur, sumpto nomine Medici late, etiam comprehendere Chirurgum; & ita intelligenda sunt loca, vbi Medicus appellatur: non vero si pressè accipiatur: atque sic primo ad Chirurgum non pertinent prima duo artis nostrae auxilia, neque absque Medici praescripto illis potest uti, sed ea a Medico Physico petenda sunt, cuius sunt principia.

Quod si secunda magis placet non distinguere scilicet penes instrumenta, sed licere utriusque eisdem uti auxiliis, nec nisi penes varios morborum situs distinguere, minus vrget argumentum: non enim negat Galenus, necessariam etiam esse Chirurgo anatomiae cognitionem, sed cum de internis dignoscendis affectibus ageret, qui solius Physici, & non Chirurgi sunt, iuxta secundam sententiam Physico solum anatomiam commendauit.

Nec huic secundae obstant primae fundamenta. Non primum, quoniam licet diuersa sit Chirurgia ab aliis Medicinae partibus, & ab ea deductum nomen habeat Chirurgus, non ita tamen diuersae sunt, ut quodammodo mutuo se non participant, mutuamque opem requirant, sed pars vna diabetica dicitur, quoniam praecipue versatur circa institutionem victus, & sic de reliquis. Minus obstat illa Romanorum Medicorum consuetudo, de qua Galenus 6. meth. cit. apud quos Chirurgi tanquam ministri sola manu operabantur, & hoc praecipientibus solum Medicis: nec enim illa apud nos obseruatur, immo vtilius quodammodo est Reipublicae, exemptos esse a Medici imperio Chirurgos. De quo argumento lege Valletiolam, lib. 3. loc. com. cap. 17.

HISTOR. V. ALBV CASIS, De flatu vago.

Flatus furiosi historia mira.

A Gritudo haec nominatur in terra nostra NaKir, & est dolor qui accidit in quibusdam membris, deinde permutat de membro ad membrum. Huiusmodi exemplum vidi ego tale. Vocatus sum ad mulierem quandam infirmam in quadam villa. & detexit brachium suum, & vidi inflationem parvam in vena brachij, & post horam vnam vidi inflationem illam ambulare cum focilli, sicut procedit vermis, ascendendo ad humerum celerius quam credi potest. & mouebatur sicut argenti vnum, cum currit de loco in locum. Recessit ergo dolor ex loco, qui primum doluerat, & fixus est in humero: deinde (ut narrauit mihi) reuocabatur in toto corpore, quemadmodum & ego ipse facile deprehendere potui. Miraris sum ergo velocitatem diffusionis eius de membro ad membrum, & ego antea nunquam videram agritudinem quae esset, qualis haec in hac muliere. Multos quidem vidi, qui senserunt dolorem permuati de membro ad membrum, sed non hoc modo, aut hac celeritate. Nec haec aliam causam conicere possim, quam quod mulier fuit sole, & laboribus exhausta, sicuti sunt, quae sunt ex villis, succi corporis, detectarum venarum. Hinc ergo apparet sensu illa ventositas permuata, & est necesse ut non appareat secundum hunc modum, in illis qui sunt delictosi, & corporibus humidis, occultarum venarum. Cum ergo moliris curacionem eius, & sensit patiens illum dolorem, tunc si est, apparet oculis sicut diximus: tunc frange super ipsum, & sub ipso velociter & seca super ipsum, donec egrediatur ventositas coarctata, & cauteriza locum. Si autem non vides locum affectum, & dolentem, cura ipsum

ipsum cum excussione corporis, & quopiam remedio quod expellit ventositates, & extenuat eas. Commoda autem sunt pilulis jaetidis, & pilulis de serapino, & similibus, &c. Albucafi lib. 2. cap. 93.

P A R A P H R A S I S.

In qualibet nostri corporis parte flatus adnasci, illamque distendendo, dolorem concitare, concursus est Medicorum sententia, edocta ab ipso Galeno 14. meth. cap. 7. & 2. ad Glauc. cap. 6. Auic. 3. 4. tract. 2. cap. 16. quos à debilitate caloris innati generari demonstrauimus, lib. 3. in com. hist. 21. Signum flatulenti humoris esse permutationem de loco ad locum, ostendit Auic. 1. 3. tract. 2. cap. 7. In quibus autem partibus colligantur flatus, Galenus lib. cit. ad Glauc. euidenter demonstrat.

Flatus ergo in ventriculo generantur, ex cibis, aut humoribus pituitosis à debili calore in vapores resoluti: nec temerè dicit Galenus 3. de sympt. causi. cap. 2. à debili calore ipsos generari, quia nec vehemens, seu absoluta frigiditas; nec summa caliditas flatum gignere possunt; id quod exemplis ab externis rebus desumptis Galenus confirmat: siquidem hyberno tempore, & flante Borea, frigidissimae aëris constitutiones serenae sunt, & vaporibus profus destituta: similiter aestatis tempore calidissimae constitutiones purum aërem reddunt: initio autem veris, & autumno, quibus temporibus calor debilis est & lenis, nebulas maximè generari experientia testatur. Quod similiter in animantibus fieri certum est.

Flatus appellationes sunt multiplices: si enim per os flatus excernitur, dicitur ructus; si per inferiora, appellatur flatus: hic vero vel cum strepitu, vel sine illo excernitur. Vbi vero per neutram partem, hoc est, nec per os, nec per anum expellitur, inflatio à Latinis vocatur. Cum vero in intestinis continentur, & huc illucque fluunt, varios concitant strepitus: alij enim acuti sunt, tenuesque, sonori, & graues: obscuro plurimi redduntur, cuius discriminis causam Galenus in cit. loc. de causi. sympt. tam ad excrimentum quantitatem, & qualitatem, quam etiam ad locum referre videtur.

Notabis deinde, quod per flatum Galenus intelligit inflationem, & solet etiam appellari spiritus, ut constat ex Galeno 4. acut. 20. & 14. meth. cit. inflationem vocat sequuntur ad halituosos spiritus, scilicet crassos, & tenues; medios. Ex hac appellatione cibos vocamus flatuosos; immo & hominem hypochondriacum, & melancholicum appellat flatuosum Galen. 6. epid. sect. 3. com. 12. Hoc modo faba est natura sua flatuosa, 1. acut. 18. & lib. de bonit. & vit. succor. cap. 13. quando cibus est flatuosus, & debilitas adest innati caloris, tunc flatus solent generari: de quibus egit Hip. cum Gal. 2. prog. 24. est enim in alimento pars persape humida, tam tenaciter cum aliis partibus coniuncta, à naturaque membrorum tam longè distans, ut per nullam coctionem in chylum possit transmutari; quae vel in vaporem, qui insensibiliter expellitur; vel in parte in qua alteratur, in flatum vertitur, ex Galen. 2. ad Glauc. cap. 7. Ex hoc oriuntur palpitatio, priapismus, & flatuosus tumor: de quibus affectibus lib. 5. de loc. affect. & loc. meth. cit. differuit ad plenum Galenus.

Sed dubitabis cur apud Arist. 10. sect. probl. 5. Solus homo inter caetera animantia magis flatuosus sit, quum inter omnia animalia sit calidissimum, 4. probl. 7. & 10. probl. 26. & minus flatuosa sumat, quam bruta, quae fabis, herbis, & aliis fruticibus crudis perpetuo vescuntur? Dic dupliciter flatuosum dici, per se, & per accidens: illo modo non est verum hominem esse flatuosum, quum sit calidissimus: per accidens vero frequentius tentari flatibus dicimus, ob intempestiuum, & varium alimentorum usum, quae cum non coquantur, in cruditatem abeunt, & in flatum. Accedit quod animalia ob frequens exercitium minorem flatuum copiam coaceruant; is enim motu insensibiliter per cutaneos meatus euanescent. Lege Silanum de Nigris, in 9. ad Almanf. cap. de colico dolore.

Dubitabis secundò. Cur venae flatulenta materia tur-

gere possunt, si sanguine calidissimo sunt refertae, cuius calore ea facillimè resoluitur? Dic, in vasis furiosum flatum generari posse, qui huc & illuc refluens, & agitated, ea (praesertim in gracilibus, & extenuatis) in tumorem eleuet: nam si alia membra hoc spiritu turgida, vt colon, genitalia, guttur intumescunt, ex Auic. loc. cit. Rhafio tract. 3. corr. cap. 9. immò distenduntur, & rumpuntur, ex Beniuenio lib. de abdit. cap. 40. & 81. cut non venae?

Turgere flatum concedit Galenus 1. cris. 9 in fin. & ratio dicitur: nam inordinato, & impetuoso motu per venas, & vniuersum corpus mouetur: nec credibile est hunc dolorem solum fuisse excitatum in venis, sed etiam in partibus eas contingentibus, aliqua flatus portione ad ambitum corporis transmissa, quemadmodum in intermittentibus fieri conspiciamus, ex qua distentae dolent: hoc modo in vtero à flatuosa materia occupato vehemens dolor excitatur, ex Auic. 2. 1. 3. tract. 2. cap. ult. & plurimis exemplis probauit Adrianus Alemanus in com. lib. Hist. de flatibus, in med.

Cum ergo tumor, & ingens dolor ex furioso spiritu pronascitur tunc stringe, hoc est, comprime, nam compressio est benefica parti dolenti. Si non proficit cauteris locum, vt roboretur pars, & spiritus intus inclusus & retentus, vel egrediat, vel à calore resolutus euanescat. Si locus est occultus, & aeger carnosus & pinguis, tunc exercitium optimum est; attenuat enim spiritum, eumque absumit: vel vtere iis medicamentis quae calida sunt, & tenuium partium, vnaque pituitosos humores euacuare nata sunt: de quorum usu seorsim in praxi historiae proponemus plura.

Sed superest explicandus vsus pilularum foetidarum, & de serapino, quarum vtilitas pro frigidis humoribus vacuandis est maxima: quoniam foetidae, praeterquam quod pituitam crassam valentius per anum expurgant, nebulosos flatus mire resoluunt, & fortiores vires expostulant, quam quae de serapino, seu de sagapeno appellantur, quae pituitam lentam, viscidam & alios tenaces humores ex ventriculo, intestinis, cerebro, neruis, pulmone, thorace, iuncturis euacuant; quibus etsi doctissimus Marhardus se nunquam fuisse usum asseueret, in com. Mesue, tract. de pilulis de serapino: tamen si necessitas vrgeat, illis vti optimum est, vt firmat Vigo lib. 5. antidotarij, sum. 1. tract. 9. in fin. cit. de pilulis de serapino. Caetera quae resoluunt flatus praesidia lege apud Nicolum serm. 7. tract. 3. sum. 2. cap. 45. Cardanum consil. 5. de dolore vago.

HISTOR. VI. GALENI.

De noxis sequentis ad esum tritici elixi.

Ex nimio tritici cocti esu, saeva symptomata sequuntur.

Nisi ipse aliquando triticum in aqua elixum comedissem, nunquam aliquem eius usum in cibo esse credidissem. Neque enim fame grassante ad hunc vtendi modum quis accessisset, quum suppetente tritico panem ex eo facere possit: in cena vero quemadmodum elixum, frigidumve cicer, & alia qualiam semina similiter parata, pro trageinatis, quae vocant, sumuntur, ita triticum elixum à nemine sumitur. Ob eas sane causas nunquam credidissem, quempiam triticum elixum esitasse: Cum autem ipse aliquando rus procul ab urbe, cum duobus adolescentibus meis aequalibus profectus, rusticos tam cenatos deprehendissem, & mulieres sese, vt panem facerent, accingere: vniisque ex ipsis repente triticum in ollam coniectum coisset, deinde sale mediocri conditum, vt ederemus, esset hortatus; abundè sale comedimus, pondus tamen in ventriculo sensimus. Vt laetum ipsi incumbere videretur. Et cum postero die non coxissemus, totum diem cibum ita fastidimus, vt nihil edere potuerimus: praeterea flatulento spiritu eramus pleni, caputque dolent, & oculi caligabant. Neque enim per anum quicquam excreueramus.

excreueramus, quod unicum in cruditatibus est remedium, &c. A Galenus lib. 1. de aliment facult. cap. 7.

P A R A P H R A S I S.

Triticum licet inter frumentacea primum locum sibi vendicat, quia simillimum est naturæ humanæ, & magis nutrit, vt lib. diatar. particul. probauit Ishac, titul. de pane triticeo, & Petrus Hispanus doctè explicuit in com. ex cuius farina similia, simillagine, multiplices panis differentie conficiuntur; tamen elixum, crassissimi succi est, tenacis, & obstruentis valde, & ita stomacho graue, & onerosum, vt nec animalia id edentia concoquere queant: sed prælentore & visciditate, in ventriculo remanens indigestum, obstruit, visceraque infarcit: quare præ obstructione, distributionis sequitur impedimentum, sanguis non ita transpirat, & partibus refrigerium denegatur.

Exiis iecoris, & renum meatus adstringuntur; quare grauitatis secundum prædictas partes sensus nascitur, & dolor nonnunquam suboritur. Hoc modo plenitudinis collectio in mesaræi, simarumque visceris partium venis progignitur; ex qua periculum rursus est, ne aut phlegmone insequatur partium, in quibus facta collectio fuerit, aut redundantium humorum ipsorum putredo oriatur, vt lib. de succor. bonit. & visio, cap. 2. confirmat Galenus.

Hoc euidenti ratione patet manifestè: nam si farina tritici, longo interuallo tritico tenuior, difficilis est concoctionis, nisi per salem, aut fermentum attenuetur, quid erit de non trituro tritico dicendum, quod suapte natura contumacissimum est ad concoquendum, & flatu ventriculum crasso perturbat, ipsiusque calorem innatum suffocat, & premit? Quare deiicitur appetentia; flatulento spiritu ex inausa coctione generato stomachus subuertitur, qui in caput, & instrumenta sensuum conuolans, cerebrum concutit, visumque obtundit.

Sed quid respondebimus Paulo, qui lib. 7. tit. de tritico, hoc, non nihil glutinosum, & obstructioni efficac habere affirmat? Dic, triticum non tanta obstruendi vi pollere, sicut quum tempore famis assumitur; rapitur enim in tempestiue crudum ad inanitas venas. Solue secundò, triticum graue ac densum, viscidissimum succum gignere: ratum autem, leue, & intus candidum, minus obstruere, ex Orisatio lib. 4. synopsis. cap. 4. Lege quæ de tritici, & panis electione diximus lib. 2. in com. histor. 3. 2. & plura de eius differentiis quæ apud Hermolaum Barbarum, lib. 2. Corollarior. in Dioscoridem, cap. 309. & perdoctum Ludouic. Nonnium lib. 1. de re cibaria, cap. 2.

HISTOR. VII. GALENI, & Rhasij, de extenuando corpore crasso.

Corporis obesitas, victu extenuante,
frictione, exercitio, & aliis
auxiliis perfanata.

Ipsæ namque iuuenem quendam quadraginta circiter annos inatum, oppidòque obesum perfanauit, vsus tum antidoto, qua aduersus articularia vicia est composita, tum sale theriaco, ipsaque theriaca, ac reliquo extenuante victu, & pro exercitiatione, cuius veloci. Porro preparari hominem ad cursum, perfricando primum lintheis asperis; quoad cutis ruberet; dein statim cum oleo quod in se digerens aliquod medicamentum habebat: quo etiam post cursum rursus utebar. Talia medicamenta sunt, tum syluestris cucumeris radix, tum althæa, tum gentiana, tum aristolochia, tum panacis radix, tum polium, tum centaurium. Per hyemem vero etiam à balneo, iam dicto oleo hominem renuixisse profuerit. Verum cibum exhibere non statim à balneo, sed interposito somno conuenit. Quod si velit etiam ante cibum lauare, permittes. Magis etiam ad rem pertinet, ut

si aqua ipsi digerendi facultas insit. Ac si quidem talem aliquam sponie natam habemus, ipsa vtemur: cuiusmodi in Lesbo visitur, à Mytilene stadiis quadraginta: sin minus, similem aliquam moluemur, qua hydropicis & tumefactis idonea est, vix potè valenter desiccans: ita profecto ut præpinguibus, ac præcipue si quis ipsos cogat in ea celerrimè natare, nec post longam lauacionem prorinus esse, sed somno interposito, aut omnino saltem quiete. Sane illud est sciendum, & ob eo qui obesitatem curat prædicendum, quod febris ad rem propositam aliena non erit, vixque si Medicus rectè omnia faciat, &c. Galenus lib. 14. meth. cap. 15. repeti lib. 6. de sanit. tuend. cap. 8.

Ego quoque curavi quendam iuuenem, appropinquantem aetati quadraginta annorum, cuius corpus ingrossatum erat vltima ingrossatione, cum electuario quod datur in dolore inueterarum, & cum sale confecto cum viperis, & cum iberica ipsa sed fricabam eum imprimis cum panis lineis grossis, dum ruficaretur cutis eius; deinde cum oleo mixto cum medicinis dissolutis, vixendo cum hoc toto regimine attenuatio, & exercitio, cum frictione veloci vehementer facta pluries; & post frictionem ipsa vnctione facta cum ipso oleo, &c. Rhasius lib. 14. continent. tract. 3. cap. 2. de cura ingrossationis.

P A R A P H R A S I S.

DE cura corporis crassi & obesi, agunt in his historiis Galenus, & Rhasius, quomodo nempe ipsum eliquandum sit, & extenuandum. Sed cur ita solliciti sint in perfananda obesitate, merito inquirent, cum ipsa incurabilis sit; quare dicebat Galenus lib. 14. meth. cap. 15. Nicomachus illum obesissimum, vt curaretur indignuisse Æsculapio? Dic, quod obesitas ex Gal. 2. de temp. cap. 4. duplex est, altera naturalis, accidentalis alia: illa immedicabilis est; hæc cum sit aduentitia, & à multis causis profecta, curationem admittit.

Multi autem cogunt Medicos, vt obesitas remedia applicent, quoniam in plurima damna incidere sunt parati, quæ ex professo referunt Auic. 7. 4. tract. 4. cap. 6. in med. Rhasius lib. 9. ad Alman. cap. 61. cum enim ob pinguedinis copiam, vasa angusta habeant, præ obstructionibus internis non rectè ventilatum corpus, & crudorum humorum saburra refertum, facillè incidit in appoplexiam, D paralytim, asthma, syncopen, & mortem repentinam, quæ omnia in tenui corpore vix eueniunt, teste Celso lib. 2. cap. 1.

Accedit quod obesi ob rationes dictas citius intereant, quam qui graciles, vt 1. aph. 44. confirmat Hip. cum enim alimentum vertatur in pinguedinem, sanguine orbantur, & calore natiuo, & sic breuiorem vitam agunt, vt doctè explanat Ambros. Nonnius in com. Quare citius capiuntur morbis, tristius ægrotant, & difficilius curantur, vt scitè aduertit Heurnius in com. quoniam nec per obstructa vasa medicamenta penetrare, nec ob virtutis imbecillitatem ad actum reduci queunt.

Addè aliam efficacissimam causam, quoniam ab obesitate actiones vitiuntur; violantur enim, quæ ad speciei conseruationem pertinent. In mulieribus nimis obesitas læditur fecunditas: nam ab omenti pinguedine os vteri ita comprimitur, vt vteri semen admittere nequeat. Quæcunque præter naturam crassæ, non concipiunt vtero: iis omentum os vteri comprimit, menstrua deficiunt, semen frigidius est, & liquidius: nam obesiora animalia sunt frigidiora, ex Arist. 2. de part. animal. 5. & sanguis in pinguedinem, non in semen conuertitur.

Obesi minus appetunt, minus concoquunt, minorum sanguinis quantitatem generant, vix ambulare possunt, torpent, non exercentur, & molestissimo veluti carcere sunt detenti, ingenio, & intellectu minus valent: nam à pituitoso humore, & pinguedine multi eleuantur halitus, qui spiritus suapte natura tenuissimos diuersimodè deturpant.

Elegit autem Galenus victum extenuantem, exercitium, digerentia medicamenta, balnea naturalia, & alia quæ dissipandi vim habent. Sed in hac re est dubitatio non exigua, cur in corpore pleno, crudis succis repleto, obstructo, prius hæc, citra totius prouidentiam consulente ausus sit? Nam si resolutentia & deobstruentia quin corpus

corpus euacues, administras, in deteriora vitia ægrum conicies: hoc pacto Auic. loc. cit. vacuationes probat per alium, & vomitum: explanat perdoctus Mercurialis lib. de decorat. cap. 6. Dic, quod Galenus in attenuantibus, & digerentibus auxiliis totam reposuit curationis spem, quoniam obesi sunt debiles, & ob natiuum caloris penuriam, vacuationem inclementiam, & resolutionem perferunt, non negans aliquando in iis vacuationem per alium vtilem esse, & multi vsus, sed eam tanquam rem notissimam non apposuit.

Hoc modo liberandus est à calumnia multorum Galenus. quod sanguinis missionem in hoc affectu celebrandam non imperet, etsi Auicenna loc. cit. eam à parte opposita parti macrefaciendæ exequendam affirmet. Nam si obesorum vires æstimaueris, eos vacuationibus, & præcipue phlebotomiæ esse ineptos iudicabis, cum Aucen. 4. 1. cap. 20. qui in valde crassis venæ sectionem reuicit, dum sic ait. A minutione tibi quoque cauere debes, in corporibus fortis grossitie, &c. cum enim hi frigidiores, & humidiores temperatura præditi sint, à sanguinis missione valde læduntur.

Hoc modo Galenus 1. ad Glauc. cap. 14. in iis, vel etiam acuto morbo correptis, cautè, & parcè sanguinem esse mittendum suadet: quia ob vitium debilitatem venam incidere summè est periculosum, vt Cælius Aurelianus lib. 5. tardar. passio. in fin. confirmat. Hi enim albi sunt, molles, pigri, inertes, & ad quasilibet cbeundas functiones inepti: quare in crassis, qui paucum sanguinem habent, ex Galeno 6. epid. sect. 3. com. 29. summa cum præmeditatione vena secanda est: sic monent Niculus ferm. 7. tract. 6. sum. 1. cap. 1. Eustachius lib. 3. praxis, cap. 36. & Gentilis de Florentia & Dinus in com. cit. loc. Auic. hoc consilium summo opere probant: firmat Iacobus Pons in suo tract. de licentiosa nostri temporis sanguinis missione.

Sed quid respondebimus Auicennæ loc. cit. asserenti obesos iuuari misso sanguine? Sic enim ait. Et in huiusmodi quidem dispositione qua est ante eam, accidit eis constrictio anhelitus, & pulsus cordis; quare succurrit tunc dispositioni eorum cum phlebotomia, &c. Quod sentit Rhasius 4. contin. tract. 1. cap. 1. Dic: Auicenna vixenti necessitati opitulatur, tunc enim venæ sectio ratione obesitatis non administratur, sed ob superueniens symptoma suscipitur, quæ solutio ex Auic. contextu constat manifestè.

Approbat ergo Galenus extenuantia medicamenta, quæ humorem crassum incidunt & absumunt; sicque vitur antidoto, quod aduersus articularia vitia est compositum, quod ad mensuram, & vrinæ prouocationem est efficacissimum; in cuius compositionem ingrediuntur cucumeris syluestris radix, gentiana, althæa, aristolochia, panacis radix, polium, centaurium, semen rutæ, perroselinum, & alia quæ crassos humores dissolunt, extenuant, sudorem, & vrinam mouent.

Hac ratione mirum in modum iuuat sal theriacus, & ipsa theriaca: ille enim lentos humores dissipat, inanitque corpus, ratione salis suapte natura calidi, ex Dioscoride lib. 5. cap. 75. Gal. 1. 1. simpl. 50. & superfluum absumit humiditatem: & viperarum vi incidit, & attenuat vehementer, quum vipera, ex qua sal theriacus paratur, abstergat, calefaciat, & potenter exsiccat, ex Gal. 1. 1. simpl. 1. Quare frigidis vitis curandis apprimè est vtilis, & à Paulo in hoc affectu summo opere commendatus, lib. 1. cap. 57. & lib. 7. cap. 1. 1. quo loco illorum compositionem exactè describit, vt sales theriaci.

Sic ad absumendam pinguedinem exercitium necessarium est, idque validum, vt docet Haly 1. pract. 16. nam hoc calorem viuificat, dilatat vias, membra calefacit, liberat ab infarctu, excrementitiam resoluit humiditatem, & quod plus est, sudorem mouet, corpusque leuius facit, ex Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 1. Gal. 1. de sanit. tuend. 14. & 2. huius operis. 2. & lib. de renum dignot. cap. 7. & cò magis, quum exercitium sit species euacuationis, ex Galen. 4. aph. 2. & 2. aph. 17. explicat Fernelius lib. 2. de ven. sect. c. 20. eo enim vires sunt robustiores, & calor noxter firmior euadit, ex Celso in præf. cuius loco, cursu veloci possunt ægrotantes vti; quare etiam ad absumendam pinguedinem

Lib. VI.

A tantopetè laudauit Hip. l. de de salubri diata, num. 2. & lib. 2. de diat. num. 41.

Frictiones præparant corpus, attenuant crassos humores, & in halitum digerunt, quum habeant locum exercitij, ex Gal. lib. de puero epileptico, cap. 4. Immo si solæ fiant, aliarum motionum vicem suppleunt: frictio enim multa, & aspera corporis molem deprimit, vt 1. 1. cap. 18. Paulus edocuit. Inunctio per totum corporis ambitum celebrata, cui aliquod digerens medicamen sit admixtum; in hunc vsu est vtilissima.

Balnea naturalia, ferri, nitri, sulphuris, maximas forijuntur vires, nam hæc potenter exsiccant, vt docuit Galenus 7. sec. loc. cap. 5. de quorum facultate pro hoc curando affectu, plura lege apud Matthæum consil. 109. Si desint, artificialia sunt paranda, quæ similia possunt fieri naturalibus, ex Gal. 3. alim. 15. quorum materiam proposuit Ioan. Baptist. Theodosius episc. ult. & descripsit etiam eruditissimus Fonseca lib. 1. consil. 32.

Cibus post balneum non statim exhibendus: sic enim denegata alimonia arefit corpus. Sed si hoc ita est, cur Galenus 7. meth. 6. statim post balneum lac propinat? 5. Ab eiusmodi lauacro statim asinum exhiberi lac. Dic. Dilpar in vtroque exemplo est ratio: nam in obesitis corporis molem dissipare, in extenuatis, de quibus Galen. 7. meth. reficere, & corporis habitum crassefacere conamur. In hunc vsu somnum post balneum commendat, quoniam exsiccat: calor enim ad inueniens sedes redactus, & alimentum digerendum non inueniens, carnem colliquat & absumit, & sic rarefaciendo, corpus attenuat.

Demum concludit, quod si ex medicamentis calidis tam intus assumptis, quam extra apposisis febris excite-tur, ea ad extenuandum corpus erit vtilissima: nam caloris proprium est humidum resoluerè: quod si sit extraneus, potentius id efficit. Vtrum autem febris pro hoc, & aliis curandis frigidis affectibus, sit à Medico excitanda, discipulandis lib. 1. in com. hist. 35. Si tamen pro extenuando corpore crasso selecta prædida legere cupis, ea proponunt eleganter Fallopius tract. de decorat. cap. 5. Trincauilius lib. 1. consil. 19.

HISTOR. VIII. GALENI, De manna.

Mannæ, seu mellis aërei historia
elegans.

Memini aliquando cum æstate super arborum, ac fructuum, herbarumque folia mel quam plurimum fuisse reperitum, agricolæ velut ludentes cecinisse, Iuppiter melle pluit. Præcesserat autem nox, vt per æstatem, bene frigida, pridieque calida & sicca fuerat aëris temperies. Peritis quidem natura interpretibus videbatur, halitus è terra, & aquis à solis calore sublatis, & deinde exactè tenuatos, ac coctos, à frigore secuta noctis concretos coaluisse. Apud nos vero raro id accidit, in monte autem Libano quotannis persæpe. Itaque coria super terram extendentes, & arbores extantentes, quod ab eis defluit, excipiunt, & ollas ac fistilia melle implent, vocantque id droforneli, & aëromeli, id est, mel rosicidum, & aëreum, &c. Galenus lib. 3. de alimentor. facult. cap. 39.

P A R A P H R A S I S.

Manna apud Græcos minutum thus significat, vt testatur Dioscorides lib. 4. cap. 17. & Galenus edocuit lib. 3. meth. cap. 5. qui mannæ purgamentum esse thuris leui adstrictione præditum asseruat: de quo argumento lege Fuchium 1. paradox. 6. Quare merito Manardus lib. 1. epist. 4. eos coarguit, qui antiquiores Medicos ante Galeni tempus, de nostra manna purgatrice loquutos fuisse sibi persuadent.

Fallitur etiam Hermolaus Barbarus, merito reprehensus à Musa in examine simplicium, & Matthiolo l. 1. cap. 29. qui

L L L I

Diosco

Dioscoridis Elæomeli, idem esse quod nostrum æromeli, id est, mel æreum existimat, cum ex ipso Dioscoride constat. *cap. de Elæomeli, & Plinio lib. 15. cap. 7. & lib. 3. cap. 4.* Elæomeli, oleum esse ex caudice cuiusdam arboris in Syria nascentis emanans, melle crassius, & sapore dulcius.

Galenum ergo mannam cognouisse, & nomine mellis ærei, seu rosæ appellasse, ex hac historia constat aperte, in qua generationis modum exactè describit. Quare Auerrhoës *lib. 5. colliget*, forte quoniam non habuit Galeni codicem rectè correctum, accusandus est, quod dixerit mannam esse medicamentum, quod post Galeni tempora à Medicis cognitum est.

Manna. Hebræis Man. (Græcis dicitur Manna) nomen est Hebræicum, & Syriacum, quod apud Latinos, & Græcos significat rorem melleum matutinum, ut notat Cælius *lib. 13. cap. 46.* Man, idem est quod donum immissum gratiosè, sine vinculo aliquo obligationis, quo teneatur ille qui elargitur. Quare Man Hebræis idem est quod cibus, similæ, seu pollini farinæ cum melle permixtæ non dissimilis. *Exod. 16* quare huius rei nouitate commoti Hebræi, accurrerunt ad Moysen sapientissimum, & in naturæ arcanis diligenter instructum, ut quid de eo alimento sentiret, illis pronuntiaret: qui concinnè illis præbuit responsum, dicens panem esse concessum hominibus, qui etsi valde dubij, utpote cibi nouitate, tempore, specie, & natura nunquam antea à patribus suis cogniti valde permoti, Moysis explanatione contenti permanserunt.

De generatione mannae varij varia protulere: vnum solum constat, Aristotelem naturæ arcanorum sagacissimum speculatorem, in duo capita reduxisse, *lib. 1. meteor. cap. 7.* omnia quæ ex hoc globo inferiori, Solis actione, in superiorem regionem exhalant, quæ sub nomine exhalationis, & vaporis comprehenduntur. Hæc verò modò ex visceribus terræ per illius poros, anfractus, & cauernas subeunt, in superioremque volat vniuersi partem, acrisque supremum, infimum, & medium, quæ plus minùsve, huius vel illius naturam referunt, prout plus accessit aquæ, & terræ, acrisque commixti, ut mixta illa imperfecta generentur, atque consistant, quæ si plus aquæ contineant, vapores sunt, si plus terræ, exhalationes: est enim vapor aqua rarefacta; hæc verò calidæ, & siccæ, ab humiditate aqua immunes.

Exhalationes, vaporisque humidi, cum mixta sint, ut & illa ex quibus fuere elementa suborta, qualitates mixtorum participant, saporis, substantiæ modos, accidentia, & virtutes, ut modò vapores falsi conscendant, modò frigidi, humidi, tenues, acidi, dulces, viscosi, glutinosi, aliis atque aliis saporibus, & accidentibus variis præditi. Exhalationes verò calidæ, oleosæ, tenues, acres, dulces, siccæ, ob remissam falsedinem, oleoso aëris temperamento, ex quo dulcedo exoritur, non secus ac pinguis falsi permixta, quæ hunc saporē reddunt, si parum salis multæ pinguedini miscatur. Hæc ergo exhalatio ex terra spirans, triplicis mixti materia est, & subiectum, si recoquatur ampliùs, perficiaturque locis à natura destinatis. Ex hæc fit saccharum, mel, & alij saporis dulces, quando arundines sacchariferae eam attrahunt in alimentum, sugunt, alterant, commutant, perficiunt, & coquunt. Deinde hæc exhalatio, quum terram transcendit calida, & supremam aut mediam aëris petit regionem, frigore noctis, Solis absentia, noctis decursu, tempore æstiuo, roris in naturam conuersa, decidit concreta, pondere grauis, in eas ex quibus elata est partes, nocte serena, quieta, ne ventorum attritu rarefcat, misceaturque ventis, & abeat.

Ros verò dum ex tenui exhalatione ortum ducit, mellis generando est aptus; dum ex crassiori, densiorque exhalatione, in ea proportione quam expetit mannae natura, manna generatur, & exoritur. Neque enim continuò idem exhalationis genus ascendit, nec idem descendit mixtum dulce ex aëre, sed diuersum pro diuersa agentis, & passi natura: nam vere, & autumnò aptior est generando melli tum solis virtus, & potentia; æstate verò generando mannae, quòd coctam magis, & meliùs

A permixtam, crassiorēque hoc mixtum expetat vim: non enim vapor frigidus, aqueus, insipidus materia est, subiectumque generando mannae, sed est exhalatio crassa, terrea aërea, temperata, parum calida, pinguis, dulcis, à qua miscella saporē dulcem per coctionem fieri, docuere Arist. *lib. de sensu, & sensu. cap. 3. & cit. meteor.* & Theophrastus *lib. de saporib. cap. 5.* quæ exhalatio dum substantiæ est aëreæ, dulcem saporē reddit.

Exhalatio illa dulcis, & pinguis, quæ in rorem melleum, & dulcem abit, varias habet partes, ut rores diuersi ex eadem generentur, decidantque continuò, quæ pro diuersa agentis, & passi dispositione, in varios rores melleos permurantur, ita ut multoties manna decidat cum rore aliquo aqueo, ex vaporibus genito; multoties sine illo. Quare fit, ut aliquando decidat ros liquidus, modò dissectus in guttulas, modò concretus instar gummi, ut in puluerem redigi queat, sacchari instar.

Deinde sicut in diuersis partibus, ex varia dispositione cœlesti lapides, metalla & alia mixta generantur, sic in diuersis partibus, pro varia actione cœli, astrorum, climatum, frequentissimus est hic ros melleus, sicut terræ Palæstinæ, & Syriæ, in Libano: terra enim illa salutiferis abundat plantis, & multiplici herbarum genere vndique est referta, quæ hac dulci exhalatione enutrita, dulcia generat alimenta, ex quibus omnibus dulcis eleuatur exhalatio, ex qua manna originem ducit.

Insuper non tota exhalatio in altum euolat, sed non exigua à plantis, & radicibus attrahitur, & paulatim ab ipsis fugitur in plantarum substantiam, & ibi alterata, & cocta, dulcior ampliùs melleaque euadit, & quantitate exuperans, refudat per poros & meatus, hic mollis & melleus totius arboris liquor, & per ramos, folia, & furculos, dulcissimum hoc manna in maxima copia erumpit, liquidum ob oleosam magis naturam, aëreamque quàm ille liquor, qui postea solis actionem perpeffus, in concretum, & durum manna euadit. Hoc modo in fraxinis arboribus, ornis, quercubus annosis in Calabria, & ficibus exoritur, & aliis bene satis, & feliciter enutritis arboribus, quæ ob robustiorem calorem, fortiter & auidè hanc hautiunt exhalationem, perficiunt, & coquunt, ut non minus doctè, quàm latè probat Altimarus *tract. prop. de differentiis & viribus manna*, qui mannam non esse solum rorem à cœlo cadentem, ut Arabes, & cum illis Medici opinantur; sed esse succum, humorem, seu lachrymam arborum, allatis plurimis auctorum testimoniis contendit. Hoc experimento patet manifestò: Nam si apud Brigantinos in Transalpina Gallia, aut in Neapolitano regno, has arbores, earumque ramos, & truncos cultro incidat, succus aliarum lachrymarum morè distillabit. Denique sicut thuris manna ex thuriferis arboribus, non secus ac maltiche ex maltichicis, & myrrha ex myrrhatis per poros arborum, à quibus progignitur, refudat; sic in Libano, & his regionibus præcipuè, coalescit manna gummi modo.

Dux mannae species apud Arabes, & præsertim Aucennam inueniuntur *lib. 2. cap. 493. & 494.* quo loco alterum de manna, aliud de tereniabin scripsit, vbi hæc númerauit, Tereniabin siracost, & mel de Cufuram. Nam Tereniabin idem est Arabicè, quod ros melleus: mel verò de Cufuram, & Siracost, regiones sunt, è quibus hæc duo mannae genera adspontantur: Sir enim idem est quod sir Arabicè, sir verò desertum est Arabiæ, à quo hic ros melleus copiosè aduehitur. *Cost* verò mare, ut siracost idem sit quod medicina ex sir trans mare adspontata. *Cufuram* ex *Cusafine*, nomine Arabico mare rubrum notans: cur enim Arabicè est mare, *suram*, rubrum; quasi ex regione illa adspontatum.

Hic ergo melleus ros à cœlo in plantas, & terram descendens, vel ex arboribus distillans, & refudans, varios sortitur vsus, & virtutes miras, si Mesuæ, Serapioni, Auerrhoi, & aliis Mauritaniæ familiæ proceribus fidem adhibemus, nec non Matthiolo, Brasauolo, Ruellio, & cæteris iunioribus doctis, qui de Mannae viribus scripserunt apprinnè. Cum enim ex Mesuæ, & Serapionis auctoritate, in actiuus primo

primo ordine medicamen calidum sit, & in passiuis temperatum, in omni temperamento exhiberi potest: corpus enim impurum ab excrementis purificat vniuersum, præcipuè à bile, quæ animi, mentisque motus obscurat magis; detergit pectus, lenit, & viscidos ex thorace humores, vnaque tenues, citra capitis, aut spiritalium partium noxam expellit, viscera firmat, roborat ventriculum, sanguinem puriorem reddit, exhilarat cor, auget spiritus, sitim sedat, appetitum excitat, demum nulla est corporis pars, quæ ex eius vsu, mirabile leuamen, vtilitatemque maximam non suscipiat.

Tuò ergo hoc medicamentum exhiberi potest iis, qui certa ratione validius medicamentum aspernantur, pueris, & sceminis vterum gestantibus, quum & commoditas vocat, & necessitas urget: deinde quum febricitantis malacia reliquorum medicaminum vsus fastidit, ut Actuarius *lib. de compos. medic. 16. de myrobalanis*, conscripfit, & experimentum frequentissimum confirmat. Neque à medicamentorum purgantium albo est separandum, quoniam Plinius, Dioscorides; Galenus, de eius purgante facultate quicquam non incinuerunt; nam plura Arabes inueniunt, quorum vires Græci planè ignorarunt. Consule Bernardum Dessenium *lib. 4. de compos. med. in Scholiò cons. El. hanc. verba Thereniabin.*

Postquam de manna expurgatrice sumus loquuti, de eo manna, quod Filiis Israel diuinitus concessum est tantisper, Laconicè tamen, differamus. Populus ergo ille amarissimus Deo, quem summo amore prosequatur summus rerum omnium constructor, & Architectus; quòd in iis imago, suaque ipsius similitudo elucesceret aliis magis; suumque Conditorem multò plus reliquis; aliis omnibus nationibus veritate, & iustitiâ prædicarent, & sanctissimum illius nomen vehementiùs, & summa obseruantia venerarentur, postquam dara seruitute, & captiuitate molesta apud Ægyptios, quadringentis triginta annis expletis fuere oppressi, ob peccata commissa; deinde liberati per Moysen, & Aaron, iussu Domini in deserto Sinai, deficiente alimento, de prouidentia Dei diffidere coeperunt, & malignitate quadam marmurantes, sanctos Dei Prophetas lacessere; & increpare non cessarunt. *Cur adduxisset nos de terra Ægypti? in vitam mori essemus per manum Domini ibidem, quando sedebamus super ollas carniū, & comedebamus panem in satietate? Cur adduxisset nos in desertum istud, ut occideretis omnem multitudinem fame?*

Quare omnipotens Deus hæc lamenta, & querelas exaudiens, eorum miserum, dedit illis cibum, quem ignorabant patres eorum, & fuit manna, ut ostenderet quòd non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod egreditur ab ore Domini. Sed in explicanda natura mannae cœlitus delapsi, ardua sunt dubia, ambigua, & à paucissimis Medicorum explanata, quæ de illius generatione, & virtute in sacra pagina recensentur, quorum enucleationem iam aggredior.

Et primò sic. Si manna Hebræis cœlitus demissum erat album, Exodi 16. simileque pruinæ, cur eodem loco, & Numer. 11. cum semine coriandri confertur, quòd fului, flauo, aut eique coloris esse censetur, ut docet Dioscorides *lib. 3. cap. 69.* cum Plinio *lib. 20. cap. 20.* Rursus si pruinæ squamarum more protensarum in terram decidit, non rotunda, orbicularisve, cur cum semine coriandri comparatur, quòd rotundum est? Deinde cur eo loco manna, coloris bdellij fuisse narratur, si album erat, bdellium verò coloris sit glutinis tauri, flauo, & rufi coloris, ut firmat Dioscorides *lib. 1. cap. 80.*

Secundò. Si Man saporis est, & gustus, quasi similæ cum melle permixtæ, Exodi 16: hoc est saporis puliculae melle permixtæ; quæ ex purissima farina fieri solet. cur Numer. 11. narratur, Man esse saporis oleati, hoc est, placentæ ex farina, & oleo paratæ? quæ quantum inter se diffideant, satis patere arbitror.

Tertiò. Si Man, Sapientia cap. 16. non vnus, aut alterius saporis fuisse dicitur, sed ad gustum vniuscuiusque, & oblectamentum se accommodabat, & omnem saporum carnium, piscium, cucumerum, peponum, ceparum,

A alliorum, porrorum in se continebat, insipidum ut fuerit necesse est, & ita nec gustum similæ cum melle, aut oleati panis repræsentare poterat.

Quartò. Si Sole liquefcebatur, & summo mane, ut legitur Exodi 16. colligebatur ante solis æstium, ne in habitus euanesceret, quomodo frangebatur, friabilè que esse potuit, ut in puluerem redigeretur, & mola, inore tritici, teri, & in farinam, ex qua panis, conuerti posset, ut constat ex loco Numer. cap. 16. Quæ enim liquefcent Sole, & calore remissiori, qualis existit mane summo, nimis sunt humida, quum calore debili soluantur; hæc verò cum non exiccantur, præcipuè à debili agente, non abeunt in puluerem. Hoc modo cera, mel, & alia oleosa & pinguis, quæ sole soluantur, in puluerem postea redigi nequeunt. Manna ergo quum sole incalescere euanesceret totum, puluerisari qualiter posset, dictu difficile est, nostrum enim manna, siue ex Libano aduectum; siue ex Calabria, nulla ratione, etsi conteratur millies, in puluerem redigi potest.

Vltimò. An manna illud simile aliquid habuerit cum nostro, quo modò vtimur, dubium est. Nec minus difficultatis habet, cur manna illud patribus, & populo Hebræorum fuerit incognitum; quum in Libano Syriæ frequentissimum sit à mundi initio, & ex eo loco adspontetur cotinuo, & in omnes mundi oras conuehatur, & Libanus parum distet à deserto Sinai, vbi primò manna Hebræis est concessum.

Hæc etsi intricata; & perplexa satis, commodam habent explanationem. Dic ad primum. Manna cœlitus delapsum; citra hoc quòd inferioris naturæ opere egebat, ad formam coriandri repræsentabatur, præcipuè quod huius virentis semina principio, nimirum dum virescit, & germinat, albissima sunt, & candida, perfectissimæ figuræ sphericæ, terfa, & polita, quo sensu potuit manna his assimilari. Non secus bdellium inuenitur purissimum, lucidum, perspicuum natura, diaphanum. Deinde nihil vetat diuersas fuisse mannae partes, in figura, colore, & conditione, secundum varias eius formas, pro materiae ratione differentes, quantum naturæ ordo poruit conseruari, & cum supernaturali ordine consentire. Diutius verò conseruabatur, quod erat rotundum forma coriandri, siccius, duriusculum, coctum & magis solidum.

Ad secundum dic. Generosum illud alimentum simul cum melleo rore descendens, saporis erat similæ cum melle: tritum verò & confusum: coctum & igne præparatum, panis oleati gustum reddebat, tenuiori parte; aërea, & magis dulci, igne exoluta, relicta crassiori substantia cum oleosa, & viscosa; hos enim saporis sic generari docuere Arist. *lib. 4. de sens. & sensu. c. 4.* Theophrast. *lib. de sap. & Gal. lib. 4. simpl. 7. 15. & 20.* & alibi sæpè.

Ad tertium dic. Quòd hoc alimentum cœlestis, supra limites, excessumve naturæ fuit concessum; nam in sapore, & gustu, & omnes gustus, & oblectamentum, voluptatemque rerum omnium explebat, prout ipse rerum auctor moderabatur peculiare actiones, excedens actus, & opera naturæ, cohibensque illam proprios exercere gustus, quando opus erat miraculo supra omnem naturam, & super ordinariam legem.

Ad quartum dic. Plurima sunt in natura, quæ moderato calore, tepido & facili soluantur & liquefcent, forti verò & vrente, humidis partibus exolutis sicantur, induranturque, quæ in parua copia continebantur in tali genere mixtorum, quo solum supersunt sicca, & consistentes portiones, indurata & arefacta, ut in refina, & omni gummi genere conspiciunt. Deinde variæ partes mannae occurrebant; quædam ut pistillo tusa: instar pruinæ; quæ facili exolebantur; & euanescebant in halitus; si summo mane ante Solis exortum non colligebantur; aliæ coriandri forma consistentes: & duræ, quæ etiam ad auroram non legebantur: facili euolabant, aliter atque eorum ferebat natura, & quæ postea delectæ semel; diligenter teri: & frangi poterant mola: ut ex eorum polline igne emollito in vasis fictilibus; in massam redacta communem: & vnam: panes efformarentur: quos ex variis rebus: seminibus: frugibus: radicibus;

& aliis parari docet Plinius lib. 18. cap. 11. & experientia fati confirmat, qui sub nomine panis critici comprehenduntur.

Ad vltimum dic. Patribus Hebræorum, & omni sæculo ignoratum manna, est longè diuersum à manna, quod in Calabria, & aliis regionibus descendit, & roscedum appellatur, melleumque, ac saccharum gustum præbet, nam fuit altioris conditionis, & naturæ, aliisque virtutibus, & dotibus præditum, vt probat Iouffonius in sua Thaum. agr. apbia, tract. 3. de meteoris, art. 2. cap. 10. Quod verò manna Hebræorum diuersa sit naturæ à nostro quo videtur manna, est res miraculosa, & non naturalis, ostenditur primò: nam nostrum bis in anno descendit, Vergiliarum exortu, vel sidere Sirio splendente, & à cælo cadens, opaco terræ halitu concrefcens in mellitos grumos coit. At verò Hebræorum manna singulis mensibus, & diebus descendebat. Secundò nostrum si exponatur Soli, non liquefcit: contra illud tantillo tempore relicto liquabatur. Tertio. Hebræorum manna si ad noctem relinquebatur, vermes generabat: nostrum diuissimè incorruptum persistit. Quarto. Illud ita erat solidum, vt teri posset: nostrum tritum non patitur. Quintò. Illud quadraginta annis numerosissimum populum nutrebat: nostrum parum alit, nec eo solo vita conseruari potest. Sextò. Hebræorum manna die Veneris in dupla quantitate descendebat, & Sabbathi die, nullum cadebat: nostrum omnibus diebus descendit, Septimò. Illud in omnibus locis vbi filij Israël iter faciebant, descendebat: nostrum in certis locis. Octauò. Illud nutrebat: nostrum expurgat. Nonò. Illud fuit incognitum patribus: nostrum à mundi initio cognoscitur. Denique si operantibus causis si operantibus causis naturalibus, Hebræorum manna è cælo esset delapsum, cur summus rerum conditor voluit, vt hoc miraculum esset tamrè obseruatum in æternum, & lege quadam sancita imperaret; vt illud reseruetur in arca fœderis, cum decem tabulis præceptorum legis, & virga Aaronis, vt recordarentur panis, quem quadraginta annis, Angelorum industria, ipse à cælo immisit. Ergo si manna illud esset naturaliter creatum, miraculum tam evidens non erat neque tanti à filiis Israël obseruandum. His argumentis Rabbiorum peritissimi confirmant manna Hebræorum longè esse diuersum à nostro manna: de quorum numero sunt Ifacus Abrabanelius, Abrahamus Aben Esra, Ishac Arama in com. loc. supra cit. Scriptura sacra, quidquid Vallesius lib. de sac. Phil. soph. cap. 57. contra sentiat, & Picus Mirandulæ Comes hoc eleganti examine.

Nubes

Sed placidum rorem verno liquefacta tepore gignit, si pulsus nebulis, mox ipsa refluxit. Hæc etiam semen coriandri imitatur à orundum, Cogitur, & ramis frondosa stirpis adhaeret, Flauam corporibus bilem eductura. Sed olim Dum Iudæa cohortis suientibus exul arenis Degeret, in partem cecidit diuinitus, inde Antonii patres; Ma: hu dixere vetusti.

De quo argumento pulchra conscripsit accuratissimus nostri æui scriptor Claudius Salmasius in com. cap. 52. Solini Polyhist.

HISTOR. IX. GALENI, De mortis certitudine.

Vita in æternum propagari non potest.

Nam si intelligunt, quo nunc dictum est modo, verum sanè est senectutem secundam naturam esse, ac inenitabilem, siquidem necessariò ad naturæ opera consequitur. Quamquam nostro hoc sacro Philosophus quidam librum conscripsit in quo, quomam quis modo possit senij expert permanere, ostendit. Edidit porro hunc librum, cum ævum adhuc quadragesimum age-

ret, & etc. verò usque ad octogesimum annum pervenit, atque gratiis adeò, sicisque evaserat, vt præclarè illud Hippocratis dictum in prognosticis, in eum quadrare posset. Nares curta, collapsa tempora, oculi concavi, frigida, contractæque aures, & imis partibus leniter versa, curis circa frontem dura, interta, ac arida. Cum igitur aspectu talis iam redditus irrideretur, quando alios conabatur docere, vt quis senij expert permanere posset: posteriorem de admirabili infesescencia editionem iradidit, ostendens non quæmilibet senij expertem permanere posse, sed ad hoc natura opus esse accommoda, præcipueque si prima educatio proba iecerit fundamenta. Pollicebaturque se infantium, qui ad hoc idonei essent, corpora redditurum immortalia, vbi ipse eorum cura statim ab initio proficeretur; minimèque eius reprehendi poterat pollicitatio, quum illi prius moriendum esset, quam quos suscepisset pueros, viri evassissent. Summam igitur eius stulticiam ceteri omnes contempserunt, &c. Galenus lib. de Marcote, cap. 2.

PARAPHRASIS.

Partes solidas exiccatas verè humectari non posse, humidumque primigenium exhaustum, tale, quale resolutum est, restitui non posse, satis superque ex Philosophorum, & Medicorum mente probavimus lib. 4. in com. hist. 45. quo loco senium, & mortem evitari, & hoc modo vitam in æternum propagari non posse statuimus: quod enim habet ortum, habet etiam interitum. Deinde cum omnis potentia humana, sit potentia finita, eam perire aliquando est necesse. Quare mors corruptio est, extinctio, aut marcor innati caloris; hæc in plantis ariditas dici solet: hoc modo Arist. lib. de vita & morte, c. 3. & lib. de respirat. cap. 10. senium marcescenti stirpi comparavit: nam stirpes dum novæ sunt, molles, humidæque certantur; senescentes siccescunt: ita senium via est ad interitum, imò tabes quædam: at mors, omnimoda naturæ prostratio est dicenda, ex Gal. 3. de crisib. cap. 6. calore enim extincto corpus omni functione priuatur; vita enim nihil est aliud, quam facultatum vires, vt disertè fatetur Galenus lib. 9. method. cap. 10.

In hunc modum ætatis decursu animalia senescunt, gracilia, rugosaque fiunt; quia siccitatis, præter perpetuum totius substantiæ fluorem ab insito animalium calore factum, qui indefinenter humidum sibi subiectum absorbit, & excrementorum proventum, quæ quotidie ex potu, ac cibo genita, copia sua innatum calorem suffocant, ac potissima causa externa existit, qui multipliciter nos alterat, calore, frigiditate, siccitate, humiditateque corpora nostra afficiens, & sic plurimum immutans, vt doctissimè explicuit Matthias Flacius lib. 1. de vita & morte.

Hæc mors, quæ senij ratione, corpore iam marcescente, & arido aduenit, naturalis dici potest, quia consequitur ad opera naturæ, quæ quidem ob caloris marcorem temporis decursu aduenit, siccitate nimia, ætatis progressu in tantum aucta, vt cum ea subsistere vita nequeat, exiccatis præ vetustate pulmonibus, vt refrigerando cordi sufficere nequeant. Quare vberiorum huius historię explicacionem, infra, in hoc libro in com. hist. 17.

De morte, eius necessitate, ac causis, plura hic consultò prætermitto, legenda apud Valleriol. lib. 5. loc. com. cap. ult. Num autem temperatum corpus, quia causis morbificis vehementius resistit, & cæteris perfectiores operationes habet, sit viuacius, & longævius calido & humido, firmant Conciliator diff. 21. in verbo, propter tertium, & Lupeus lib. 1. enchirid. c. 3. fol. 23. Sed ego negantem partem sequor, cum doctissimo Thom. à Veiga in com. c. 55. art. med. Gal. subscribunt Valles. 1. cont. 11.

Mercatus tom. 1. lib. 1. part. 1. clas. 1. g. 5. n. 6. ex quorum doctrina Conciliatoris rationes facillimè solui possunt.

HISTOR. X. GALENI, De ira.

Hominis irati correctio.

Ego autem cum adhuc puer hæc audissem, & quodam tempore hominem vidissem, cui nimia festinatione conanti aperire ostium, res ex sententia non successerat, & ob eam rem iratus clauem mordebat, calcibusque fores percutiebat, atque in Deos conuicta iactabat, oculis instar eorum efferatis, qui in furias evaserunt, ac propinodum ex ore spumam emittebat, vt apri solent, cum eiusmodi odium aduersus iracundiam concepi, vt nunquam postea quisquam me ob talem affectum, tristiorum viderit. Sicuti & alius Roma redeunti mihi factus est itineris comes amicus quidam, parva Gortinensis ex Creta, vir cæteris quidem rebus non contemnendus, quippe qui & simplex moribus, & in amicitiam propensus, & frugi, & in iis quæ ad quotidianos sumptus pertinent, liberalis esset, sed usque adeo iracundus, vt suis ipsius manibus aduersus suos videretur, interdumque etiam cruribus, loro autem, ac ligno, quodcumque irascenti occurrisset, multò libentius. Cum ergo iam essemus Corinthi, omnia quæ secum veherebat suppellectilia, vna cum ipsi seruis, nauis tradidit, vehenda à Cenchreis Athenas usque. Ipse mercede conducto vehiculo, terrestre iter Megaris facere instituit. Itaque cum iam Eleusinen præterissemus, ac Thrasium attingeremus, seruos, quos secum habebat, interrogavit de quadam suppellectile; at illi casu, quid responderem, non habuerunt. Eurore ergo percitus, vbi nihil aliud habuit, quo adolescentulos percueret, gladium magnum qui intra vaginam conditus erat, vna cum ipsa vagina arreptum in caput insigit: vagina illico dissecta est, atque ingens vultus in capite utriusque effectum est duplex; bis enim utrumque percussit. Vbi verò plurimum sanguinis de vulneribus exire animaduertit, nobis eo in loco relictis, ipse Athenas illico pedibus iter ingressus est, ne ipso adhuc presente, aliquis seruorum interiret. Nos tamen postea seruos illos Athenas perduximus. Amicus autem ille Cretenfis, quum ipsum facti poenitisset, me manu arreptum Megaram introduxit in domum quandam: deinde lorum porrigens, vbi seipsum exiit, iubet verberare pro iis, quæ furore nefario comæctus patraverat. Cum autem ego, vt par est, in risum perirem, ille ad genua prosumbens instabat, obsecrabatque; ne aliter facerem. Hic porro haud obscurum est, mox tunc, maiori visu commotum fuisse, quando illum diutius in eo perseverantem viderim, vt caderetur. Cæterum postquam scitis diu in hoc ipso persistimus, recepi me illud facturum quod petebat, host est, verbera illaturum, si ipse quoque valde exiguum quiddam, quod ego peterem, mihi vicissim præstaret, qui vbi recepit, tum ego rogavi hominem, vt mihi sermonem quandam recensenti aures accommodaret: hocque est illud, quod ego peterem. Quod ille cum se facturum recepisset, longiori sermone illum docui, quemadmodum id, quod in nobis est iracundia, ac furoris, coercere, erudireque oporteat, ratione videlicet. Quod enim non verberibus, sed alio quodam modo sit corrigendum, illi lacrimis exposui. At illi cum ad seipsum redisset, sibi que prouidisset, longè posthac seipso melior effectus est, &c. Galenus lib. de cognoscendis, & curandis animi morbis, cap. 4.

PARAPHRASIS.

De ira, eiusque causis plurima diximus lib. 2. in com. hist. 13. quo loco eam esse breuiem furorem determinauimus: nam in ea spiritus itrequietò motu agitati commouentur, humores ebulliunt, partes ignescunt; ex quo feruore ad cor, superasque partes eleuantur vapores, qui rationis sedem multis modis immutant, & à naturali statu auertunt, vt probat Galenus lib. 4. de placit. c. 1. & in art. med. cap. 85. in ea enim facies inflatur, totum incalcescit corpus, & cor cum arterijs vehementer palpitat, & salit, ex Galen. 3. de placit. Hipp. & Platon. cap. 1. Insuper obliuionem inducit, abortum mouet, calorem innatum absorbit, halitum fuliginosum auget, morbos parit.

A Dum hoc contemplaretur Galenus, nullum iræ relinquendum esse vestigium suadebat, vt firmat Plutarch. lib. 8. quæst. cap. 7. immò eam non verberibus, (vt homo hic iratus à Galeno postulabat) sed ratione exterminandum hoc periculosum animi pathema, à morbo non dissimile, arbitrabatur: cum enim animi morbus sit iracundia, fugiendus non minùs quàm corporis morbus; ille enim functiones lædit, hic mentem impedit. Vnde Euripides.

Nemo iratus quicquam rectè deliberat.

Immò deformitatem inducit: oculi enim iracundi rubent, impetuose mouentur, facies inflatur, labia contorquentur, sic vt homine in exandescencia posito nihil turpius conspici possit.

Itam morbum coercere difficillimum est, vt Philemon dicebat: Nam se tenere in ira magni est laboris: & vt Menander inquit: O quam cohibendi magnus est iram labor! Huic tamen summo est auxilio amici admonitio, qua nullum præstantius esse antidotum retulit Plutarchus in lib. de non irascendo, dum sic ait: Vt aqua tepida inflammationes, sic oratio humanitatis plena iram extinguit.

Itæ ergo repugnare laboriosum est, hoc firmabis ex sententia Sotionis apud Stobæum serm. 99. qui sic fatuit: Vt nauis egregia sum, non qua sereno cælo nautigant, sed qua tempestati resistunt: sic homines iræ, & iracundi resistentes, magni sunt, & fortes. Cui si resistere nequeat iratus, speculum dum exandescit prope in inspicat, summamque sui vultus dissimilitudinem contemplantur vixi eum poenitit statim. Plura remedia lege apud Plutarch. loc. cit. Rhodiginum lib. 20. antiq. lect. c. 20. & 21. Senec. lib. de ira. Quæ omnia, & alia pulcherrima, ex Philosophorum sententijs colligit VVierus proprio tract. de ira morbo, & explicuit eleganter Aloysius Luiffius lib. 1. de compescendis animi affectibus per mendandi artem, ferè per totum.

HISTOR. XI. GALENI, De agrorum versutia erga Medicos.

Medicamenti clam assumpti præcognitio.

Fuit quidam homo diues, qui gaudebat medicamentis, & aque assidue sumebat, & ea erat ingenio, vt libenter argueret familiares nullius certa scientia. Huius cum offendissem in magnitudinem pulsum increuisse, ab aliisque omnibus causis (tale pulsus incrementum facientibus) dissimularem, ac vna mihi remaneret distinctio, vtrum à calefaciente medicamento, an accessionis febrilis ratione id accidisset. (Circà tempus enim erat febrilis accessionis) iussi, vt linguam mihi ostenderet: quam cum à medicamento conspexissem infectam, iterum attingi eius pulsus, nihil suspicans etiam. Interea occurrit, me quum ipse voluisset potare medicamentum pridie, interdixisset: dixique propterea statim homini eum bibisse medicamentum. Quod ille cum animaduertisset, à lingua colore me coniecturam fecisse, alias iterum pilulas paruas medicamenti fecit, quas deuorauit, ne lingua ringeretur. Quod quoque eius commentum mox deprehendi: nam cum linguam inspexissem, atque tetigissem iterum pulsus, ac reliqua omnia, quæ ad pulsus in magnitudine incrementum cognoscendum pertinent, discussissem, suspicionem ad medicamentum conuerti, retraxique manum, ac iterum paulò post inieci pulsus, (noteram enim hominis peruersitatem) itaque deprehendi factum: nec dubitavi illi dicere. At tu quidem medicamentum mihi sumpsisse videris. Ille constantissime inficias iurat, simulque seruos qui permanserant, appellabat testes. Et ego eius manum tenens, & pulsus tangens, subiunxi: Ergo sustinebis conceptis verbis iurare mihi, vt tibi dictabo? Ad hoc non promptè ille respondebat, ac arteriarum habebat, vt in angore, inaequalem pulsus. Profecto (inquam) tu medicamentum planè sumpsisti, caue iures, &c. Galen. lib. 1. de prælag. ex pulsib. cap. 1.

PARAPHRASIS.

Elegans est historia hæc, & utilis ad prælagium, ex pulvis in magnitudinem mutatione recte faciendum, simulque gloriam ex detectis insidiis ægrorum, Medico comparandum. Nam inueniuntur multi qui in plurimis data opera Medicos fallere conantur, res est certissima, quorum fallaciam, & peruersitatem ex multis conjectate licet: in hoc vero ex pulvis in magnitudinem incremento, & ex colore linguæ à medicamento infectæ, ægrum assumpsisse medicamentum expurgans, summa cura festiuitate se deprehendisse gloriatur. Qui enim medicamentum assumperunt, varias patiuntur in pulvis alterationes. Nam medicamentum quum à calore nativo ad actum reducat, & in minimas partes secetur, ex eo eleuantur halitus per vniuersum corpus, cordique communicantur, quare aucto vsu pulvis in magnitudinem augetur. Deinde sicut in somno variè immutatur pulvis, & in principio illius fit parvus, retracto ad interiores sedes calore, postea vero cum calor foras sese exerit, pulvis fit magnus: sic quando medicamentum deuoratur, retrocedente ad viscera calore, illius concoquendi, & perficiendi causa, fit pulvis parvus; procedente vero tempore ob conatum innati caloris ad coquendum, & ebullitionem crescente calore, pulvis redditur magnus. Hoc ex magnitudine pulvis signum, simulque linguæ color à medicamento infectæ, & hominis consuetudo assumendi medicamenta, quibus gaudebat maximè, Galenum in suspitionem clam assumpti medicamenti deduxere. Medicus ergo calliditatem, & astutiam ægrum callere debet, ne illis, & vulgaribus derisui esse possit, & contemptui.

HISTOR. XII. GALENI.
De calefaciendo corpore refrigerato.
Extremè refrigeratus, vini potu seruatus.

Nos itaque quendam extremè iam refrigeratum vini Lesbij potione seruauimus, &c. Galenus lib. 3. de simplicium facult. cap. 20.

PARAPHRASIS.

Inter præstantissima alimenta, à summo Conditore hominibus data, nullum est tam excellens, tam præstans, tam generosum, quam vinum, dummodò tempestiuè, & cum modo assumatur: nam præterquam quod sanitatem conferat, corpusque floridum, & in sua symmetria retinet, & citissime nutrit, etiam morbos frigiditatis, & refrigeratum animal, ac iamiam demortuum refocillat, si sit suauè, odoratum, clarum, ætate medium: hoc enim non inflat præcordia, imò si inflata sint subsidere facit; propter caloris mediocritatem, digestionis vias aperit; nutrimentum ob celeritatem deductionis, in corpus impellit; ad miscenda, concoquendaque ea, quæ in ventriculo & venis sunt, apprimè est idoneum, vrinas mouet, & excrementis expellendis viam faciliat: dummodò corpus arthritide non laboret: nam articulorum doloribus est nocentissimum, vt lib. 3. in com. hist. 47. latè probauimus, & firmat perdoctus Ioan. Loselius tract. de Podagra, sect. 2. memb. 2. art. 5.

Aduersus morbos frigidissimum est alexipharmacum, vomitum sistit, stomachum recreat, appetentiam mouet, somnum conciliat, flatus resoluit, fetidos ruæus emendat, senum valetudini summo est auxilio; fouet enim illorum membra, siccitas eorum partes, & præ ariditate corrugatas emollit: quare est illis aptissimum, suauissimumque alimentum, vt latè probat Galen. lib. 5. de sanie. 5. & 7. explicant eius mentem Mercatorum tom. 1. lib. 2. de sanie. quest. 17. 2. num. 9. Paulus Meglioratus conf. 7. 1. de curanda frigida, & humida intemperie ventriculi. Et si se-

nes aut imbecilles, quibus calor innatus est minutus valde, & ij qui ex diutino morbo conualescunt, penuriam caloris persentiscant, & extremè sint refrigerati, his vinum copiosè porrigendum. Nam emortuas facultates reuiuiscere facit, quoniam nutrit, concoquit, roborat, & intemperiem ex frigiditate, & humiditate contractam, citra molestiam, & securè per sanat, ex Galen. 7. meth. cap. 6. vt lib. de vini natur. & artificio, in med. Gulielmus Gratarolus confirmat, & probat Hieronymus Confortus. lib. de vino mordaci eleganter.

Ex his facile iudicabit quispiam, vel mediocriter in arte versatus, vinum esse remedium aduersus senectutis duritiam. Hinc factum est, vt Galenus senibus quantum ferre queant, concedat, quod aduentitium vino recalcet frigus, vis bilis atræ redundans reprimatur, huiusque ætatis succumbat vniuersa lassitudo, vt refert Georgius Pistorius succis. lect. dialogo 9. debilem enim stomachum reficit, vires deficientes reparat, argentem frigore calefacit, languores omnes delet.

Deinde nullum præstantius remedium ad colligendas vires, corpusque refocillandum vino inuenitur, nam calor imbecillior cibo concoquendo non est satis: quare vinum citissime distribuitur, partibus nutriendis assimilatur, & naturæ est familiaris; multo enim maior percipitur voluptas in bibendo, quam edendo, nam sitis longe grauius toleratur, quam fames. Hac ratione senectutem mirum in modum sustentat, aduersus cuius duritiam vnicum est remedium, quod quidem Silenus senex Bacchi comes, alumnus & nutritor denotat, qui & ab Ouidio, & Virgilio Eclog. 6. poculis deditus inducitur, idcirco copiosè vinum senibus extremè refrigeratis est offerendum.

Vallesius negat, lib. de sacra Philosophia, in com. cap. 29. in fin. qui stultum arbitratur, senibus caloris augendi gratia, vinum, meracum præsertim, exhibere: quantò enim vinum calidius est, tantò maiori ventris, ac viscerum calore eget, vt superetur, alioqui à minori acescit, crudumque succum auget, quare calorem naturalem suffocet, morbos innumeros parit, ac mortem accelerat. Sed hic auctor intelligendus est de vinis patris; Hispana enim sunt fortia: quæ verò non ita potentia sunt, senibus sunt aptissima, quia facile in sanguinem conuertuntur, minimaque alteratione egent, 2. Aph. 18. quo pacto vinum, senum sanguis appellandum est. Hoc ergo senes, & extremè refrigerati, bibere debent moderatè sumptum: nam, vt dicebat Plato lib. 2. de legibus, à Deo fuit hominibus datum, vt senes reuiuenscant, & à rebus mæstis fiant immunes. Deinde Aëtius terrab. 1. ferm. 4. cap. 30. vinum senibus vtilissimum esse refert, præcipuè substantia tenue, colore fuluom, aut flauum: eius enim potu omnes eius partes calefiunt, & sanguinis serum purgatur per vrinam, vt latè & doctè probat Vincentius Burgundus, lib. 1. speculi naturalis, cap. 1. 4. tit. de vino.

Quid plura? nonne senibus, & niuium defessis, imò robustis militibus animum, & vires adauget, & constant, audaces, fidèisque reddit? vt dicebat ille.

At mihi sit crater iuxta latus, atque Lyæi

Plena, & sint pinguis dolia latitia.

Mox ubi sic caro vini cratera repletum,

Bella canistrigeris sint mihi cum pueris.

Non mare turbatum timeo, non fulgura, fidum,

Audacem, intrepidum, me facit esse merum.

Cum enim audacia, & animositas cordi tribuantur, dulcia vtrumque præstant, vt vina generosa: quare Principes prudentes, liquores parant suauès, militibus ante prælium dandos, vt ad bellum inflammantur, & corde confirmato valentiùs pugnent, vt doctè notat Laurentius Gryllus lib. 1. de sapore dulci, & amaro. Cur ita? Quoniam vinum mouet sanguinem, lætitiã & alacritatem procurat, animum reddit robustiorem, vt tam multis exemplis probat perdoctus Isidorus Barrerius l. 1. de significationib. plantar. fructuum, foliorum, contentorum in Scriptura sacra, Lusitano idiomate conscripto, tit. de vite.

Insuper vinum, vt alimentum, senes nutrit, eorum inualidas vires refocillat, & vt medicamentum corpora extremè

extremè refrigerata calfacit. Has vires in se vinum habere, cum sit nutrimentum, & medicamentum oratione illustrat Ioan. Liebauius in com. Aph. 56. Hip. lib. 7. Aph. 5. Vinum celerrimè nutrit, facile in sanguinem vertitur, optimè succi est, solidas partes nutriendo humectat, siccum extinguit, spiritus citissime reficit: sed suo calore, ac siccitate, suaque mira tenuitate, & permeandi celeritate, plurimis corporis affectibus, potissimum frigidis, aut humidis medetur, idque non tantum purum & simplex, sed & aqua mixtione perfusum, sumptum, aut admodum, &c.

Deinde senes, qui ex quolibet motu facile eneruantur, reficit & instaurat, eorumque labores leuat, regeneratis enim spiritibus, & sanguine, magnum robur illis dat, vt inquit Euripides in Bacchis.

Maeroris ille nubila

Fugat repletis vinea liquoribus:

Somnusque fit mali diebus singulis

Oblitione pharmacum malo apitius.

Et Tibullus.

Bacchus & agricola magno confecta labore

Pectora tristitia dissoluenda dedit.

Bacchus & afflictis requiem mortalibus affert,

Crura licet dura compede pulsa sonent.

Vinum denique corpora senum emollit, nec mirum: Quoniam, vt inquit Plinius lib. 12. cap. 1. arbores vinum bibunt, earumque radices magis firmantur, & adolescunt vino irrigatæ: citius enim crescunt, frondes spargunt, ramisque ocyus extendunt, vt in Anthol. legitur.

Austro nuper humi niuium vexata procaci,

Succubui Platanus, fronde comata prius.

An superinfuso facies mihi pristina vino

Adfuit, hoc summi plus valet imbre Iouis.

Quumque propinqua sua iam robore deficit arbor,

Hausto conspicior viuere lata mero.

Adeo suauissima, & pretiosissima res est vinum, vt pars animæ nostræ esse credatur, vt poetice, quamuis non sine mysterio, Petrus Paschalius fingit.

Dixerunt tignum, domus, & quo vinea constat,

Hinc igni cuncti formata prisca fuit.

Quam pulchre iuris venis id prudentia cauit.

Cui ratio vini, non secus atque domus?

Multa domus nobis, sed profert vinea plura,

Namque domus vita est, vinea pars anime.

Et maximè si offeratur senibus, qui debiles sunt natura suapte, vt notat Hip. lib. præcept. num. 12. Vigor ætatis omnia habet grauiosa; decepta vero ætas, vice versa. Vinum enim sanitatem, quæ ab omnibus summe expetitur, custodit, quoniam monente Ishaac lib. 3. diatar. Vinum bonum dat nutrimentum corpori, si accipitur vt oportet, & quantum natura sustinere valet: digestionem confortat stomachi, & etiam secundam, quæ est in hepate: calor eius est similis naturali calori, citiusque conuertitur in naturalem, & mundissimum sanguinem; turbidum quoque sanguinem clarificat, & aditus totius corporis, maximeque venarum aperit, & mundificat; hepatis mundificationem aperit, renebroditatem auferit, fumositatem tristitia generatiuam à corde expellit, totiusque corporis membra corroborat: sed & animam ipsam facit obliuisci tristitiam, & angustiam, laborem, & dolorem, datque ei lætitiã, & audaciam, ingeniumque subtilius reddit. Inuicem conueniens est omnibus ætatibus, & omnibus regionibus. Si autem sumatur secundum sui quantitatem, ac natura possibilitatem, calefacit corpora frigida, & infrigidat calida, sicca humectat, & humida extenuat: eius tamen calefactio, & exiccatio est naturaliter; humectatio & infrigidatio, accidentaliter: quia cum sui subtilitate, & perforatione portat aquam ad membra, quæ necesse est, infrigidari, & humectari, &c. Explicat eloquenter Ioannes Philippus de Ligamine, tract. de vnoquoque cibo & potu, vtili homini, & nocuo, tit. de potu vini.

Nulla enim res est corpori humano gratior, vtilior, & palato iucundior, quam vinum, nihilque in rebus naturalibus reperias, quod possit in gustu, vino comparari, vt firmat Laurentius Ruggius lib. 1. de gustu rerum. Quare vinum nobilissimum esse, re, vsu, atque varietate prædixit Cardanus lib. 8. de varietat. rerum, cap. 23. indicibilem enim sympathiam habet cum corde, cuius vires mira qua-

dâ celeritate reparat. Est etiam alimentum omnium optime parabile, mortalibus omnibus maxime commune, & omnium citissime nutrens; timoris pharmacum, senectutis refocillatio, spiritus ex puriori sanguine geniti formes, cuius calor est calori nostro maxima proprietate coniunctus: idcirco debiles efficit fortes, estque fortitudinis calcar. quum præbeat augmentum in substantia spiritibus: & velocissime in sanguinem conuersum, naturæ humanæ mirabiliter succurrit, quum sit eius remedium, & firmamentum, & languenti animo vigorem, & alacritatem addat: ob quam causam Albertus Musæus Patavinus, poeta celebris sic cecinit,

Rebus in humanis nimis ô laudabile vinum,

Præcipuè affuecis, vita pars maxima nostra.

Conualecentibus autem, & debilibus summum leuamen affert: quoniam semicrudos concoquit humores, calorem excitat innatum, sudorem, vrinamque mouet.

Quæ vina sint præferenda, varij varia protulerunt, inter quos non est infimus Dauid de Pomis, Medicus Hebræus eximius in suo lib. de senum affectibus præcauendis. Extant carmina in hunc modum.

Cretica vulgares extollunt vina taberna,

Et iactat Rhodium dulcia mysta solum.

Cacuba Fundanis celebrantur pocula terris:

Miratur calices Lesbica turba suos.

Massica Peligni venerantur vina coloni:

Commendant proprios Setia regna cados.

Fumosos recolie Campania terra Falernos,

Et sibi facundo Rhetia monte placet.

Tollunt Massiliis alij sua dona Lyæos,

Euehit Eugeniũ vinea culta merum.

Te colimus, Puccine Pater, Vindemia Bacchum.

Dat tua, cælestes quam meruere Diy.

Hoc pacto Plato lib. 2. de legib. postquam pueros, & iuuenes à vini potu lege sancita interdixit, senibus id esse vtilissimum prædixit, vt reiuuenscant videantur, & mæstitiæ eos obliuio capiat: Ita ex heroibus largissime bibebat Nestor ter senex, vt refert Athen. lib. 10. de pnosoph. cap. 9. Si verò senes, & alij sint extremè refrigerati, commodius est vinum, quod ex melle, vel fauis conficitur: cuius potus algidos calefacit, nec obstruit, & ita longæuos homines reddit, vt immortales fieri videantur: de cuius potus vtilitate sat doctè scripsit Baptista Persona in suis notitiis solitariis supra Odysseam Homeri, versu 92.

Quæsitum est à Plutarcho, 1. sympos. 7. cur senes meracior potu magis gaudent? Respondet, quia refrigeratam eorum corporis habitudinem, & calefactu difficilem corrigat, & emendat. Quare vinum est illis obsonium suauissimum, & medicamentum præstantissimum; eos enim reuiuiscere facit, & vitam præbet: Cum profectò vinum sit liquor omnium suauissimus, præcipuum humanæ vitæ liquor omnium suauissimum, præcipuum humanæ vitæ bonum, ac præstantissimum subsidium, vitalium spirituum regenerator maximus, ac omnium corporis tum facultatum, tum functionum instaurator optimus; cor lætificet, tueaturque summopere: vnde nulli mirum esse debet, quod plantam quæ fructum fert, ex quo vinum exprimitur, vitem, quasi vitam appellauerint veteres; quoniam homini vitam ferat, ob suas facultates, quæ corpori humano præstare Medici vniuersim affirman; vel quia vitis à vita parum differat, iuxta illud Iuliani Vvauderii lib. 3. epigram. 68.

Vita parum vitis differt à nomine, iungas

Vitem cum vira gaudet vtrumque simul.

HISTOR. XIII. GALENI.
De vino voluptatis causa oblato,
Vinum senis cuidam ægrotanti in gratiam exhibitum.

Cum igitur senis cuidam ægrotanti quotidie vinum aquosum cohiberem, quidam ex huiusmodi Medicis præfens, me

vini minimum aqua ipsi instillantem, contemplatus risit, agrum- que vinum non bibere, sed duntaxat videre, dixit: non sanè intelligens, mixtionis vini, quod voluptatis gratia datur, ad aquarum aliam esse symmetriam, & aliam esse eius quod ad operam ferendam ministratur: nam vini omnino minimum, veluti excitationem quandam, quae ad distributionem aquam trahat, permiscemus, quo duntaxat aqua tollamus succrutiam, non autem equam vinum faciamus, &c. Galen. lib. 3. de rat. vict. in morbis acutis, com. 20.

PARAPHRASIS.

Aliud est, vinum necessitatis causa exhibere, pro curando aliquo affectu; qui pro sui curatione citissimam opem efflagitat: aliud voluptatis gratia offerre, vt sic recreata natura, tum morbum suapte natura rebellem deuincat, tum eius ope roborata, peccantem humorem per aliquam regionem expellat, & alimenta facilius concoquat. De primo modo in superiori historia iam loquuti sumus, quo extremè refrigeratum se sanasse gloriatur Galenus.

De secundo est interpretanda historia hæc: quum enim quispiam acuto morbo laborat, vitanda sunt calida, quo fuisse hunc senem oppressum verisimile est, quoniam in libro eo agit Hippocrates de morbis acutis, qui ferè semper sibi habent sociam febrem, 2. Aphor. 18. & 7. Aph. 1.

Duo ergo hoc oblato potu commoda consequutus est Galenus, nempe voluptatem ægri, & vtilitatem. **A**gris autem aliquando esse præstandas gratias tradit Hip. lib. 6. epid. sect. 4. text. 8. Quare cum vinum sit suauissimum, & præsertim senibus, qui eius potu mirificè recreantur, hoc etsi in pauca quantitate exhibuit, quoniam parum deterioribus, aut potus, suauior tamen, minus nocere solet, vt ait Hip. 2. Aph. 36. Quacunque enim cum voluptate assumuntur, ista ventriculus amplectitur, & facilius concoquit, sicuti illa qua displicent, refugit, vt in com. retulit Galenus. Quod enim suaue est, etsi reprobum, & auidè expetitur ab ægro, id melius est; & in optimum conuertitur aliterunt, vt notabat Galenus 2. de alim. facult. cap. 20. & 6. de sanit. tuend. cap. 28. In hunc sensum intelligendus Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 7. dum dicit: Oportet præterea te scire, quod nutritius melius est, quod melius sapit, propterea quod virtus retentiva vehementer ipsi applicatur, &c. Hoc modo maligni morbi, exitiales, & chronici, in quibus ob debilitatem ventriculi, vis appetens est veluti emortua, exhibito prauo alimento perianantur. Ita salitorum piscium, & aliorum pessimorum alimentorum esu tertianæ, & quartanæ valde productæ soluiuntur, vt notarunt Brudus lib. 3. de regimine febricitantium, cap. 23. Mercatus lib. 1. indicat. cap. 1. in Consilio.

Vtilitas autem ex aqua vino permixta maxima comparatur, quoniam vinum aquæ noxas tollit, & tenuitate sua eius per corpus iuuat distributionem: & quod magis est, molestiam animi ipsius ægrotantis vinum appetentis leniuit, eumque magis obedientem reddidit, maximè cum senes esse, quos vinum auidè appetere obseruamus.

Quoniam igitur febris aderat, & vino natura inest inflammandi calore suo viscera, idcirco illud cum aqua permiscere oportet: quare vinum lymphæ diluendum, venusto epigrammate docet Meleager lib. 1. Anthol.

Igninomo Bacchus saliens è fulmine, Nymphis Abluitur liquidis puluerulentus aquis.

Propterea iunctus Nymphis est gratus Iacchus, His sine, adhuc ardens, quod bibis, ignis erit.

Quamobrem vinum aqua diluere oportet, nam vini caliditas & siccitas, frigiditate & humiditate aquæ mitescunt, ac temperantur. Deinde aqua perducit ad partes nutriendas alimentum, & attenuat, ac colliquat cibos ipsos solidos; præparat, disponit, aptaque reddit corpora ad suscipiendum alimentum, vt possit adherere; sitim leuat coctionem iuuat, alimenta elixas, deducit, lauat, abstergit. At corpora calida, ex mero epoto quandoque in profuuium sanguinis incidunt per aluum, vt contigit Comiti cuidam, qui lymphato vino ah hoc affectu con-

ualuit, vt probat Petr. Philip. Melchiodus consil. 8. de fluxu sanguinis ex aluo.

Quantum autem vino admiscendum, non potest certa, & definita methodo describi, cum nulla certa possit dari mixtionis norma; ita enim metiendus est aquæ modus, vt vini, & aquæ nocumenta vitentur, & emolumentum adferatur: plus nimirum, aut minus aquæ addatur, pro vini vitibus, sumentis ætate, consuetudine, vitæ genere, affectus morborum specie, ac magnitudine, anni tempore, cœli statu; semper tamen vires vini, & sumentis naturam respicere oportet, vt latè prosequitur Galenus lib. 1. de sanit. tuenda, cap. 11.

Pro vini vitibus aqua est permiscenda, quoniam potentissimum plurima aquæ copia est temperandum, vt Maronem antiquorum, quod vigecuplam aquæ capiebat mensuram; & Falernum, quod ob sui potentiam indomitum appellabant. Omitto Cretica, Trebulana, Græca, quæ generosa sunt, quibus aqua in magna quantitate admiscenda est. Hoc modo contraria vina pauca aqua sunt lymphanda.

Pro sumentis natura aqua est permiscenda cum vino, quoniam pueri, mulieres, & serui dilutissimum bibere debent. Marronæ Romanæ vinum non degustabant. Virgines ab eo abstinere debent, idè quod prisci virginis aures Veneris vocabulis imbui voluerunt: idè Ouidius 3. art. amand.

Turpe iacens mulier multo madefacta Lyæo, Digna est concubitus quoslibet illa pati.

Pueris, & infantibus vinum interdendum, quoniam est ignem igni addere, ex Gal. 5. de sanit. 7. Arist. lib. de somno, cap. 3. & membra mollissima non tolerant vini vim; at hoc mentem tentat, caput, & nervos, quæ omnia in pueris debilissima sunt. Attendenda est etiam consuetudo; vina enim diluenda sunt iis qui consueverunt: inassuetis verò nequaquam, vt probat Bruyerinus lib. 1. 6. cap. 9.

Pro anni tempore vario, diuerso modo variandum; hyeme, quum corpus frigidum humidumque est, id ex-calfaciendum plurimo cibo calido, sicco, potu parcissimo, sed meracissimo. Vere dilutiori potu vtendum, æstate, quum corpus squalidum est, & exurit, potio sit multò magis diluta, quam vere. Autumno minùs, sed meraciùs bibatur.

Vtrum verò vinum sit diluendum antequam bibatur, vel in stomacho; dubitatio est non parua. Illud probant Balduinus Ronseus epist. 16. & Arnaldus Villanouanus in tract. de vino. Nam vinum, & aqua inter se contraria sunt, & in stomachum si ambo proiciantur, sentietur in stomacho rugitus, aderit commotio, & perturbatio multa. Ex altera parte videtur facere Hippocrates lib. 3. acut. 41. dum sic ait: Cum in huiusmodi morbis timueris, ne caput vehementer grauetur, aut mens tentetur, tum à vino penitus abstinendum; & aquam, aut vinum aquosum solum, & non odorum exhibere oportet, deinde potum aqua superbibere, sic enim sua potentia non tam facile caput, & mentem attinget, &c. Suadet ratio, quoniam licet vinum calidum sit, & possit agere in aquam, & hæc in vinum, indiget tamen calore animalis, à quo in actum deducatur. Dic tu, quod melius est, vt vna aut altera hora ante potionem, aqua permisceatur: Neque neganda est mutua inter aquam, & vinum actio; neque illæ qualitates virtuales ita sunt impeditæ, vt citra caloris animalis opem agere nequeant; nam simplicia illa, è quibus theriaca conficitur, ita agunt, reaguntque, vt ex eorum actione temperies in theriaca generetur. Hippocrates autem primò exhibuit merum, in cit. acut. loco, quia æger ventriculi intemperie frigida laborabat.

Si verò vltimo loco perconteris, cur in ratione huius ægri adèd meticulosus fuerit Galenus in propinando vino ita diluto. Dic, quia acuto morbo laborabat. Etsi autem in febrilibus pituitosis concedatur à Tralliano l. 12. cap. 3. quia crudiorem materiam extenuat; & in Ephemera, ex cutis densitate orta, quia meatus deobstruit, vt pluribus rationibus confirmant Bacchius lib. 3. de natur. vini, à cap. 10. vsque ad 16. & in continuis offerat Galenus 11. meth. 9. & tertianis, ac quartanis, præsertim si vires sint

sint inualidæ, & coctionis notæ appareant, vt eleganter probat Syllaticus, cont. 1. 2. & nos lib. 4. in com. hist. 18. aliis adductis rationibus comprobauimus: tamen in præsentia febris, cautè vinum, quod suapte natura inflamat, & humores sæpe intempestiuè exagitat, est propinandum. Num verò præstantius sit vinum natura aquosum, an arte factum, acutè disceptat Augenius tom. 2. epist. lib. 2. pist. 4.

Cur verò exhibuit vinum lymphatum, & non impermixtum? si salubrius est vino vti, quam aqua, quia illud, ex Galen. 1. de sanit. vlt. omnibus naturis magis confert, quum nutriat celeritè: optimum corpori succum præstet, 2. Aphor. 18. & 3. de temp. cap. 3. coctionem iuuat, 4. acut. 106. semicoctos humores ad integram coctionem perducit, nullius excrementi coctionem remoretur: aqua autem non nutrit, 3. acut. 20. & distributionem impedit. Dic: quia timuit ne merum febrilem calorem adaugeret, & squalidum corpus inflammeret. Nam ipse 5. de sanit. cit. natius calidissimus illud denegat, cum iis aquæ potus sit vtilior, ex Hip. 6. epid. sect. 3. text. 15. qua temperatura præditi, aquæ potu vtentes, salubriùs, & diutius viuunt, quia aqua conseruat humidum radicale, vt inquit Auic. lib. 1. canonicor. num. 130. sua enim frigiditate caloris impedit resolutionem. Lege quæ diximus de vini vsu, & vtilitate, lib. 2. in com. hist. 61. &c.

HISTOR. XIV. GALENI, De carnis suilla, cum carne humana, similitudine.

Caro suilla humanæ carni simillima,

Sanguis suillus humidus est, & minus calidus, humano maxime temperie similis, siquidem & carnes suum humanis sunt similes. Comperi enim sunt hospites, & coqui complures, qui humanas carnes pro suillis venderent, tamesi qui eas edisfent, nullum omnino discrimen potuerint percipere. Quin & ipse narrames audiri viros fide dignos, sese in diuersorio publico ius estasse delicatum cum carnibus suauissimis: ceterum cum iam penè saturi essent, inuenisse digitum partem anteriorem, qua ad ungulam est: quo percussit, ac metuentes eos, qui agebant in diuersorio, ne se quoque vorarent, ceteri rei assuti, protinus illinc exire, ac raptim reddidit quæ eederant, ita uerò nudi ingressi sunt: sed in ipso facinore homines maestantes deprehensos non ita multo post referabant, &c. Galenus lib. 10. simpli. de sanguine suillo.

PARAPHRASIS.

Hanc historiam repetit Galenus lib. 3. de aliment. facult. cap. 2. suilla carnis cum humana similitudinem patefaciens; de cuius temperamento plura diximus, lib. 1. in com. hist. 28. Habet ergo caro hæc plurimam cum humana natura, in sapore, & gustu affinitatem; & ob hanc causam, voluptatis præsertim gratia, à priscis pro variis curandis morbis offerebatur, vt ibi pluribus auctorum testimoniis confirmauimus, & probat Langius lib. 1. epist. 61.

Galenus in locis ibi citatis cum ad mutationem victus accedit, eligit ex omnibus pedestribus suillos pedes, deinde crus, post externam carnem iuuenis porcelli. Vtrum verò præstantissima caro sit inter pedestres, suilla? Dic, quod Galenus lib. 7. meth. cap. 6. extollit eam super omnes in probitate sua, si modò debitè exerceatur sus, lib. de attenuante vict. rat. cap. 6. Eodem verò lib. cap. 7. adiungit, quod ex pedestribus soli hæc præstant. Possimus addere anniculos arietes, & vitulos, & paruos cuniculos. Si tamen robur caloris adest, præstat omnibus suilla: quod ostendit familiaritas compositionis, & temperamenti. Consule quæ ingeniosissimus Ludouicus Nonnius, auctor sanè non vulgaris scripsit, lib. 2. dieteticæ, cap. 4.

Et vt hæc amplius innorescant, scito, quod homo pinguis est, & sanguine abundat plurimo, sed temperatissimo, minimèque intensè calido, quæ omnia insunt

sui. Adest præterea saporis similitudo, ita vt plures decepti carne humana vescerentur pro suilla. Adde etiam secunditatem eius significare naturam genuile illud animal maximè alendo homini peculiare: suauissima enim est eius caro, ita vt apud Pl. n. lib. 8. cap. 51. ex hoc animali numerosa sit materia generæ.

Accedit Celsi auctoritas lib. 2. cap. 18. eam leuissimam esse pronuntians, §. Inter domesticas verò quadrupes, leuissima suilla est. Pedes verò optimi alimentum sunt, faciliq; coctionis, appetitum excitant, omnino vacant excrementis, ob multum scilicet motum; & sic sunt meliores, cum sint pars sicca animalis humidi: idè conceduntur in tertiana lib. 1. ad Glanc. 10. & 7. meth. 6. maximè pituitosa concocti: nam siq; eorum crassities, & lentor amittitur, vt multis auctorum auctoritatibus probat Petrus Castellanus lib. 2. de esu carnum, cap. 1.

Sed si caro suilla est leuissima, & tantopere à priscis commendata, cur lege Deuteronomij 14. promulgata huius carnis vsus à Deo, populo Israëlitico est interdicitus, multi multa referunt apud Plutarchum 4. symp. 5. Verum dicendum Mosem Hebræos suilla carne vesci prohibuisse, quod eos admoneret, vt mundi essent, neque carne tam spurca alerentur, & sobriè non vt fues in crapula, & sagina, viuerent: fues enim, vt Columella inquit lib. 8. cap. 9. pessimo, & spurco alimento vtuntur: quoniam à terra radices scirporum, arundinum, & lumbricos rostro eruunt; & tumuluarè collum, caputque conq; assantes, luto, & cæno se oblectant; sordidum enim est animal, & spurcum, vt reconditæ doctrinæ vir, Ioannes Beuerquicius explicat vbertim, part. 2. idea medic. veterum, cap. 3.

Si verò de suum alimento, conditorum, vsu seruandi modo, suauitate, huius carnis fermentatione: Porcello, eius vulua, sumine, perna, tomaculis, lucanicis, variis eius partibus & vario apparatu præparandi has partes in mensarum delicias, ex poetis, oratoribus, & diuersis auctoribus legere concupiscit, ad Conradum Gesnerum lib. 3. de quadrupedibus, cap. de sue, & accuratissimè diligentia, immentæque lectionis virum, Vlysem Aldrouandum lib. 1. de quadruped. c. 36. qui hæc omnia ad plenum describunt, explicant, & emedullant.

HISTORIA XV. ÆTII, De luto Ægyptiaco.

Lutum Ægyptiacum, plurimis morbis vtilissimum.

Agrosum terra que colitur, & pinguis est, vtilis est ad curationem omnium partium resiccatione indigentium, quare, & in Alexandria, & Ægypto ipsa vtuntur. In Alexandria itaque vidi hydropicos, & venosos terra Ægyptiaca luto vti. Multi verò etiam suras, & femora, & cubitos & brachia, dorsumque, ac latera, & pectus eius terra luto illinentes, operam ferunt. Quin & veteres inflammationes, & laxos tumores hoc lutum sanauit. Et sanè noui quosdam, toto corporis huiusmodi agnos, ex immodica hamorrhoidum vacatione redditos, inde manifestum auxilium sensisse. Quidam etiam diuturnos dolores iuxta partem aliquam firmatos hoc luto perfecte sanarunt, &c. Ætius tetrab. 1. serm. 2. cap. 3.

PARAPHRASIS.

Apuđ Philosophos indubitatum est, nusquam aquæ elementum inueniri purum, sed vnicuique peregrinam aliquam qualitatem, vel substantiam misceri, ita vt vna ab altera, ob diuersas materias, differentes sortiatur qualitates. Quo pacto aquæ è subterraneis locis scaturientes, calidæ plurimæ emanant: argumentum sanè euidentius, quod ab aliqua substantia intus in terra visceribus inclusa calefiant: Id ostendunt earum sapes diuersi, & effectus, quos ab ipsis fieri quotidiano experimento obseruamus.

A desse subterraneos ignes sensus iudicat: nam in plurimis regionibus sese cructant Vulcani, & ardentes ignes ex intimis terræ penetralibus, qui magno excitato ardore, & vehementissimo terræmotu, ciuitates, imò & prouincias depopulantur, vt plurimis allatis historiis probant doctissimus Reinerus Solenander *lib. de calore fontium*, & Vitruuius *lib. 8. sua Arch. reft. cap. 11.*

Solem autem esse huius ignis auctorem asserimus libenter: licet enim impossibile alicui existiment, à sole calorem haberi, quo ferueant scaturientes aquæ, à quo depilentur porci, depilentur aues, oua indurentur: tamen materia quæ incenditur, vim igni attribuit: sic ex leuibus stipulis ingentia ligna accenduntur. Fit autem à sole ignis, non solum per radiorum coitionem, sed continuam actionem, perennemque reflexionem, ad ignem in materia accendendum.

Neque negandum est, non solum superiorem terræ plagam vehementer immutare posse Solem, sed inferiorem. Nonne in ipsis terræ penetralibus suam maximam efficaciam ostendit? Soli enim subest aurum, sicut Lunæ argentum, Ioui stannum, & electrum: Mercurio argentum viuum, vt affirmat Scotus in 2. *distinct. 14. ad fin.* imò grauissimorum auctorum hæc fuit opinio, singulis speciebus rerum interuentium, respondere in cœlesti mundo virtutes peculiare, quibus foueantur, & conferuntur; & non solum ad conseruationem, magnam esse cœlis efficaciam rentur, sed etiam multa perfecta animalia à superioribus causis produci affirmant; de quorum numero sunt Capreolus in 2. *dist. 9. quest. unica.* Durandus *distinct. 15. 2. part. distinct. quest. 1.* Ferrariensis, *1. contra gentes, cap. 20.* Gabriel *super cantic. lect. 41.* Iandunus 7. *Metaph. quest. 14.* Alensis *eodem lib. ad text. 2. 5. Auct. lib. 12. com. 13. & 28.* Soncinas *eodem lib. quest. 12.*

Quidni? Nonne præter Solem, plurima alia sidera in profundo maris ingentem calorem possunt efficere? Narrant Oppianus in *suo lib. de piscibus*, & Arist. 8. *de hist. anim. cap. 15.* piscem Asellum ex oriente cane, nimium ardorem in intimis maris recessibus præsentientem, abditos rupium anfractus querere, & ibi occultari?

*Hos inter pisces segnis numeratur asellus,
Qui canis æstiuu motu concussus acerbo,
Ingreditur dum cautes, atroxque recessu,
Occiditur, sali dum feruet sidere cœlum.*

Ergo Sol est genitor ignis, qui in remotissimis terræ cauernis latet: nullum enim sublunare Solis virtute carere, neque sine eo constare potest, cum ipse sit princeps, & moderatur luminum reliquorum. Sed quomodo in terræ visceribus huiusmodi ignis accendatur, explicatu difficile est. Dic Solem non tantum posse calorem sufficientem in intimis terræ plagis generare, sed etiam ipsum ignem secundariò, id est, quia generat vapores, & exhalationes tenues, & calidas, quæ in ipsa terra derelictæ adueniente hyemis, noctisque, vel quauis alia frigida constitutione, ob aëris frigiditatem in fugam compulsa, per terræ ambitus sese insinuant, & ad intimos terræ meatus se detruunt, ac recipiunt, antiperistasis modo, vbi non solum calorem, sed etiam ignem accendere queunt.

Hoc modo ignes subterranei accenduntur, qui è vaporibus per antiperistasin vauis, motis, ac rarefactis, & postea ignitis generantur: propterea aquæ puteales, & fontanæ per hyemem calfiunt, quia terra dum frigore densatur, & coit, exhalationes quæ intra se æstate collegerat, in caua, & apertiora loca traicit, illæque in subterraneam aquam incidentes, ipsam calore, quo præditæ sunt, imbuunt, quibus alludit illud Lucretij *lib. 6.*

*Frigore dum premitur porò omnis terra, coitque,
Et quasi concreuit, fit scilicet ut coeundo
Exprimat in puco si quem gerit ipsa calorem.*

Cuius rei appositum exemplum sit, ex media aëris regione desumptum, in qua vapores per antiperistasin, siue alio quouis modo (hoc enim in præsentem non disputo) attenuati, & rarefacti vniuntur: sic etiam in terra contingit, quæ, cum frigida sit, vaporisque in se recipiat calidos, hoc modo ignem generat. Ex iis patet errasse Reinerum Solenandrum in *suo lib. de calore fontium*, qui illos vapores

A à caliditate terræ esse generatos asseuerat: nam si ita esset vbi terra calidior apparet, ibi frequentius ignis generaretur, quod est falsum; in terra enim non admodum frigida, & vbi Sol semper æstuat, vt in India, rarò, aut nunquam ignis accenditur.

Deinde, quod sit ignis pabulum, investigandum: nam si eo careat, extinguatur. Alij alumen esse putant, sed non est aptum ignis alimentum, cum oleosa substantia careat. Alij bitumen liquidum esse rentur. Plures sulphur esse existimant, in aquis enim scaturientibus sulphur manifestè conspicitur. Alij terram esse sibi persuadent, quia sunt fontes multorum saporum, quorum causa referenda est ad terræ facultatem, de quo argumento fusè Fallopius, & Baccius in *suis libris de thermis* disceptarunt.

Quapropter diuersa est ignis materia, dummodò pinguis & oleosa sit. Sic terra sulphurea & bituminosa, quæ in Belgica prouincia inuenitur, qua pro lignis ad ignem accendendum incolæ vtuntur, est ignis pabulum peculiare. Hæc terra vocatur composita, quoniam cum aliquo fossili, aut re metallica est permixta, vt pote alumine, sale, nitro, calcantho, bitumine, sulphure, ferro, ære. Quare pro varia eorum, quæ admiscetur, qualitate, diuersas mutantur facultates terræ, & omnia fortiuntur partim à locis vbi effodiuntur, & adspontantur; partim etiam à coloribus quibus inficiuntur, partim à facultatibus propriis. A locis denominantur Lemnia, quod ex Lemno Insula deferatur: Samia, quod ex Samo; Chia, quod ex Chio. A colore dicitur rubrica, & aliæ nonnullæ. Hac ratione dicitur terra Ægyptia, de qua habetur sermo in historia hæc, quoniam ex Ægypto defertur.

Hæc ergo cum aliquam calidam, desiccantemque substantiam in se habeat; à fossili succo liquido, vel metallo cum quibus est permixta, communicatam, contra aquam intercutem, fungosòsque tumores strenuè pollet, & lienem absumit, vt auctor est Paulus *lib. 7. iit. de terra.* Nam aquæ thermæ omnes parè exsiccant, quum bitumen, alumen, sulphur, aut aliud fissile in se retineant, vt pluribus in locis Galenus edocuit: & licet ferrum, alumen, aut æs, frigiditatem participant, tamen omne metallum igneam facultatem sortitur.

Et cum vsus thermarum sit quintuplex: Potus, lauatio, lutum illitum, gutta, seu instillatio; fumus, seu sudoris prouocatio: Lutum apponendum non est præcordiis, capiti, aut pectori, sed aliis partibus: cuius fotu roborantur, calefiunt, & earum excrementitia humiditas absumitur. Quo pacto morbis omnibus frigidis, qui præsertim ambitum corporis infestant, remedio est, vt paralyti, stupori tremori, & frigiditati vteri, ventriculi, laxi tumoribus prodest, scabiem delet, tubercula comminuit, fœcoris, & lienis durities resoluit; partium neruofarum doloribus à frigiditate ortis opitulatur. Quo pacto lutum, seu terra, in qua reperitur sal, nitrum, alumen, bitumen, hydrargyrum, æs, calx, ferrum, gypsum, chalcanthum, argentum, lithargyrum, plumbum, easdem facultates habet, quas fortiuntur res quæ cum ea sunt permixtæ, vt perdoctè disseruit Antonius Maria Venustus, *Consilio 24. de Balneis, eleganti.*

Hac ratione patet, quod terra in qua est sal, & nitrum, confert capitis, & thoracis fluxionibus; tumoribus pituitosis, hydropicis, ventriculo humido auxilio est. Alumina, sanguinis reiectioni, vomitui, alui profluvio diurno, sudori immodico; roborat ventriculum, auuat coctionem, appetitum excitat. Sulphurea, neruos emollit, articulorum fluxioni remedio est, lienem indurato, obstructo, vtero resolutio, coxendicium doloribus medetur. Bituminosa, calefacit, emollit. Mercurialis, refrigerat, siccat, confirmat. Ærea, confert hydropisi, ori, tonsillis, autibus, vna, oculis: calefacit, exsiccat, attenuat. Quæ calcem in se continet, calefacit immodicè, exurit, putrilaginem absumit. Ferrea, infrigidat, adstringit: ventriculo, lienem commoda; sistit sanguinem, alui fluxum retinet. Gypsea, valenter sanguinem retinet, sed ventriculo noxia, & spirandi facit difficultatem. Chalcanthosa adstringit, exsiccat. Argentea, refrigerat, exsiccat. Lithargyro infecta, vlcerebus confert. Plumbea, adstringit, sistit

sistit, & supra renes illita seminis fluxum retinet, gonorrhœæque diuturnæ est auxilio. Demum sicut aquæ thermæ, & spontè à terra nascentes, vires participant à fossilibus, cum quibus sunt permixtæ, vt latè docet Paulus *lib. 1. c. 5. sic terra, ex Paulo lib. 7. c. iit.* Si de variis lutis, & terræ speciebus lectu digna scire aues, adi Andream Bertholdum, qui in *suo tract. de rebus sigillata*, vires, atque virtutes variorum lutorum ingenuè proposuit.

HISTOR. XVI. GALENI, De melle.

Mel quibusdam noxium, aliis salutare alimentum.

A Tque in eo certè permixtos est inuenire, qui de ipsis cibis, ex diametro pugnantia pronuntiant. Nuper enim duo inter se concertabant, quorum alter salubre, alter insalubre mel esse affirmabat, uterque ex illato sibi à melle affectu coniectans: nondum illud intelligente, quod omnes homines non vnum ab initio habuerunt temperamentum: neque si habuissent, immutabile ipsum, ætatis causa, aut in temporum anni, ac locorum commutationibus, inuari potuissent: vt nunc omittam, quod iidem homines vna insituit, ac victus ratione natuum corporis habitum immutant. Ne igitur longè abeam, eorum, qui de melle inter se disceptabant, alter quidem erat aetate senex, & natura pituitosior, vitæque otiosa, & cum ad alias omnes actiones, tum autem ad eas exercitationes, qua balneum præcedunt, ignauus: ob eamque causam mel ei erat utile. Alter vero natura erat biliosus, & annos natus triginta, in quotidianisque operibus multum sese fatigabat. Non abs re igitur in eo mel celeriter in bilem vertebatur: eaque ratione sibi erat nocentius, &c. Galenus *lib. 1. de alimentor. facult. cap. 1. post medium.*

PARAPHRASIS.

Cum de generatione manna supra differuimus, patrum in mellis generatione hoc loco immorabimur. Decidit ergo ros ex alta vniuersi parte, ex media (inquam) aëris regione vbi concreuit frigore: & pars quæ terram attingit, in ipsa imbibitur, absumiturque; quæ verò in floribus, foliisque recipitur, saxis, rebusque aliis densis, & duris, seruatur & concreuit: non secus ac ros quilibet alter frequenter decidens, concreuit in rebus terribus, densis, & limpidis, vbi imbibitur nequit; à porositas verò, & ficcis, puluerulentisque ebibitur, vt non amplius appareat.

Huius toris autumnalis, & vernalis, auidissima sunt apes, quem deglutunt, bibunt, liguntque ex floribus, cruribus inuerti flosculum eorumdem abradentes, florumque mollem superficiem flosculosam complanantes, quo sine cura illis natura euerfa phalangiorum more concessit, vt melius id colligere, blandamque substantiam radere queant; vt nempe ros dulcis, ibi adhuc si est quispiani contentus, exprimat in alueis, vt mella adaugeantur, & concreuant; nihilque roris superstit imbibitur adhuc in flosculis florum, mollique substantia eorum: & vt ex reliquo, quod in cruribus ferunt, cera consistat, in qua mel recoquatur & conseruetur; in ventriculo adspontans succum linctum, roremque dulcem, coquendum magis vt mella efformentur; quem euomunt in aluearia, atque & nutritæ illo prius quantitate debita; reliquum verò abiicientes continuo, quod sit flatuosum, leue, supernatansque in ventre, vt nauseam moueat, qui semel emissus è ventriculo apum in ceræ cauitates, quas præparant prius, fabulæque in iis intra aluearia, spatio vicesimi diei crassescit; melque fit perfectum, & bene coctum, vt docent Dioscorides *lib. 2. c. 84.* Plinius *lib. 1. c. 12.* Est ergo mel succus toris cœlestis ab apibus collectus; vt tradit Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 496.*

Quod si antea aluearia examinemus, aquea quædam

A dulcis substantia, cruda inuenitur, non mel confectum, non secus ac mustum antequam fiat vinum; postea coctum, & perfectum, calidis in eo partibus existantibus igneis, tempore debito potentibus reliquas concoquere, aqueas & frigidas, perficereque; vt coctum mel euadat. Consule eruditissimum Ludouicum Nonnium, Medicum Antuerpiensem percelebrem; *lib. 1. de re cibaria, cap. 40.*

Hoc modo parantur mella: cera verò, fauque in alueariis sunt, apum cruribus materia adspontata, ceræ confingendæ apta, oleosa, pingui, glutinosa, viscida; quæ cocta deinceps abit in perfectam ceram. Fauos verò examina apum toto corpore efformant; cellulasque in eisdem efformatas adstruunt, gubernatâ republica rege iustissimo, seruisque crabronibus in idem officium operantibus. Apes autem cum pilosæ sint natura, hispida; & hirsuta, si glutinosum afferant rorem, aut viscidam ceram, & florum flosculaginem, mortem sibi afferunt multoties, dum maximo conatu, toto corpore foramina in fauis formare contendunt, vt rorem euomant in cauitates præparatas prius, vt mel recoquatur, glutino detentæ viscido, & tenaci ceræ; dum eius est naturæ viscidæ, & tenacis, pro diuersa florum ex quibus colligitur substantia, peruolare illis amplius vt non detur. Ipsæ verò inutilis sese iudicantes, otiosas, operique ineptas, inedia, famèque sese macerant, vt cellula sit melle plena, arida verò sint ipsæ famèque absumptæ, & tristissima macie confectæ, vique dum animum exhalent. Virgilius *lib. 4. Georg. de apibus* ita:

*Prima fauis ponunt fundamenta, deinde tenaces
Suspendunt ceras.*

Arist. *lib. 5. de hist. animal. cap. 22.* sic: Fauos primùm conficiunt, mox factum emittunt, sic autem ex floribus in fauis, cerarionem fingunt ex lachrymis arborum: & *lib. 9. cap. 40.* fabricant fauos, deferentes ex floribus, & arboribus, quæ lachrymas emittunt, salicis, vlimi, & arborum glutinolarum. Plinius hoc modo *loc. cit.* Primùm fauos construunt, ceram fingunt, (hoc est, domos, cellasque faciunt, deinde sobolem, postea mella. Ceram ex floribus, melligenem ex lachrymis arborum, qua glutinum parium salicis, vlimi.

Figura loculorum, siue cellularum; quas ad mellificandum sibi apes construunt, descripsit Plinius *loc. cit.* & Varro *lib. 3. de re rustica, cap. 16.* dixit, esse eas sexangulas, operatique fauos sexangulos, oppositas textentes lineolas, quoniam in fauo sexangulæ cellæ totidem quot habet ipsa pedes. In circuitu fauorum fingunt maius, quam vulgò foramen, velut rubra sorde pleuium, ex qua protinus alatus Rex figuratur, deinde; vt ait Columel. *lib. 10. cap. 11.* Imperatoribus futuris in vna parte alui amplas cellas extruunt, magnificas, separatas, tuberculo eminentes, velut vberis papilla.

Huius ergo tam præstantissimi succi inuentionem, Plinius *lib. 7. cap. 56.* & Dioscorus, Aristæo Atheniensi assignant; & Curetes populi omnium primi illius vsum docuerunt: licet Bacchus illius perhibeat auctor ab Ouidio, dum ait:

Liber & inuenti premia mellis habet.

In quocunque terræ tractu terna sunt mellis genera. Vnum ex floribus constructo fauo, quod idè vocatur anethinum. Alterum genus est mellis æstiuu, quod vocant honræum, quando scilicet ros colligitur splendescente Sirio; quando solis radiis ros tepescit. Tertium syluestre, minimè probatum, quod conuehitur post primos autumnis imbres, ericæum vocant.

Mellis magna inuenitur iuxta regiones varietas: Nam Varro Siculum præfert omnibus, quod ibi thymum bonum, frequensque sit. quo ad mellificium nihil est præstantius. Strabo è Cycladibus, & inter Cyclades Calymniunt anteponit omnibus. Diophanes Artico palmam dedit, præsertim ex Hymetto monte. Secundam auctoritatem tribuit huic, quod ex insulis petitur Cycladibus, & Sicilia; quod Simblum vocant.

Præstat pellucens, subrutulum, tactu læuè, prætenia fila mitens, atque validum; & cum trahitur, neque abruptentibus se, neque resiliens guttulis, sed digiturum

verfus quasi reciprocantibus, odore suavi, dulcissimum, quod spumæ parum egerat.

Melle utimur loco sacchari, in corporibus præsertim frigidioribus: Nam amygdalas, pineos nucleos, pistacia, citrium, cinnamomum, coriandrum, fœniculum, anisum, melle condicbat antiquitas, vt est apud Paulum. Inuentio enim extrahendi saccharum à sacchariferis cannis præcis nota non erat: primus autem Actuarius in compositionibus suis, mellis vsum transtulit ad saccharum, vt voluptati laborantium hac in parte subscriberet, quando fastidiosum atque morosum ægrotantis palatum, nihil non ferè respuit, cui saccharum sua dulcedine grata lætius abblanderetur: quapropter hic auctor permulta condidit medicamenta, quæ sacchari mixturam prima fronte fatentur, vt iofacchar, nymphaosacchar, oxyfacchar, quæ ex violis, quæ ex nymphæa, quæ ex aceto, & saccharo construuntur.

Utimur etiam in duos præcipuos, eosque maximè æstimandos vsus, quoniam interdum illud auxiliari vt medicamentum, sæpe vt alimentum. Midicamentofam enim vim, càmque excellentem obtinet mel: & primò exanimatum corpus hominis per annos plurimos innoxium conseruat, quoniam præter dulcedinem quam adfert, linguæ iucundissimam, tantam vim habet conseruandi, vt salis loco in multis vsurpetur, & Babylonij corpora mortuorum in melle sepelierint.

Mel calidum est & siccum in secundo gradu, teste Auicenna loco citato, & sic frigidis affectibus maximo remedio est; Faucibus, anginae, tonsillis, omnibusque oris ægri tudinibus vtilissimum. Peripneumonicis, pleuriticis, vulneribus à serpente percussis, contra venena fungorum, vel auribus instillatum cum rosaceo prodest: Lendes, & fœda capitis animalia necat, oculorum tenebras discutit, est alio idoneum, spiritus transitum lenit, vocis asperitatem mitigat; contra venenum cerusæ salutare est, & contra frigida venena summè auxiliatur: fistulas, & vlcera abstergit, ora venarum aperit, humores euocat: quo pacto empyematicis remedio est, vt probat Dominicus Zonellus consil. 47. de expulsiõne purulenta.

Has admirandas vires Medici cum contemplantur, varia ex melle medicamina parant, plurimis curandis morbis valde proficua; ex quibus sunt Hydromel (quod mulsam, & melicratum præcis nominabant) Apomel, Oenomel, Oxymel, quod ab Arabibus *fecanabin*, à Iunioribus acetum mulsam vocatur, quod multiplex est, simplex, compositum, scilliticum. Ex melle sunt varij succi melliti, quando ex plantis, vel infusis, vel earum succis cum melle, composita quædam seruant Officinæ, quæ à consistentia, & melle, nonnulli syrupos melleos nuncupant; de quorum numero sunt mel Violarum, Anthosatum, Mercuriale, Anacardinum: qui omnes succi mellei admirabiles ex se produnt vires, diuersis morborum generibus salutes; quorum compositionem, & vires inter omnes proposuit Ioannes Renodæus lib. 3. insit. pharmaceut. & lib. 1. antidotary elegantissimè.

Mel, vt alimentum, corpus mirificè nutrit, & instaurat; namque vescentibus non modò suauè sentitur, sed facilem, & nitidam vrentibus protrahit vitam, caducamque fumat senectam. Nam qui senes ad panem nihil adhibent præter mel, & viuunt diutissimè, & sensuum integritatem, vigorèmq; animi, & corporis custodiunt, ita vt meritò longæuam ætatem mellis nutritioni referre debeant acceptam. Democritus semel interrogatus, quo pacto inoffensa valetudine homines, & longiori æuio vitam prorogarent, respondit. vt refert Galenus lib. de attenuante vi. cap. 11. si externa oleo, interna melle delinuntur.

Mel enim cum sit dulcissimum, bellissimè nutrit, humidum enim habet pingue, & glutinosum, partibusque nutriendis tenaciter adhærens, iisque affigitur, nec diffluit. Hinc fit, vt notat Cælius lib. 21. lect. antiq. cap. 3. ex mente Athenæi, Cymios qui Corsicam incolunt, idè esse macrobios, siue polychronios; hoc est, longæuos, quoniam mellis cibo vtuntur assidè. Quin Pythagoræ sectatorum mensa pane constabat, mellèque, sicuti prodit Aristoxe-

nus. Ille verò ipse Democritus, quum ingruerent Theoprophora, ne domum funestaret, dies aliquot vitam produxisse dicitur, sola mellis anaphora, id est, euaporatione. Quare mel hominibus est alimentum gratissimum.

Deinde mel nutrire probat Galenus lib. 3. acut. com. 17. ita ferunt quibus mellis vsus frequentior fuerit, vitam diutius producere; contra verò qui cibis acidis delectantur, breuioris esse vitæ. Quare præstat in senecta ipsa plurimum pane, & melle vt; neque enim solum viuacitatem adiuuat, sed sensus omnes sanos, & integros custodit, vt Pierius Valerianus lib. 26. confirmat in aph. quoniam mel iucundo sapore magnam cœlestis naturæ voluptatem affert: non alia suauitas, visque mortalium malis à morte vocandis, quàm diuini nectaris, vt ex Plinij sententia lib. 11. cap. 12. perpulchrè, vt solet, confirmat elegantissimus Beuerouicius lib. 1. idea medicina veterum, part. 2. cap. 3.

Ita Ecclesiastic. cap. 11. dulcedo mellis laudatur: *Breuis in volantis est apis, & habet initium dulcoris fructus illius.* Quare in senibus, & corporibus frigidis, siue ex morbo; siue ex natura, in bonum sanguinem conuertitur, quia modicè concoquitur, vt ait Galenus 4. simp. 17. & 2. de facult. natural. 8. In iuuenibus tamen, biliosis corporibus; ætatis tempore, facili in bilem vertitur; quod enim in eo dulce est, & pingue, in biliosum humorem mutatur: quia exurit: vt notat Actuarius cap. 8. lib. de spirit. anim. nu. biliosum autem generari ex pingui: distauit Hip. lib. 6. epid. sect. 6. text. 14. pingue enim promptè inflammatur: ex Galen. lib. 3. de temp. cap. 5. & 4. de vsu part. cap. 9.

Quare meritò horum Medicorum concertationem irridet Galenus: quorum alter mel salubre, alter insalubre affirmabat, vterque ex illato sibi à melle affectu coniectans, quum neuter intelligeret homines non vnum ab initio temperamentum habuisse, neque si habuissent, immutabile ipsum ætatis decursu tueri posse; alter enim erat senex, & pituitosus, alius verò iuuenis: & biliosus Si tamen de mellis generatione: natura: & variis effectibus plura scire aues: consulo Michaëlem Zenardum Bergomensem, in tertia de disputatione de vniuerso elementari vit. de melle.

HISTOR. XVII. GALENI, De lactis utilitate & noxa.

Quidam lac perpetuò esitans, longæuam vitam produxit, alius hunc imitatus, perpetuò grauabatur.

Si quis crassa edulia sumere sit assuetus, nec tamen offendatur, latas habere prædictorum viscerum venas sit putandus: sin facile offenditur, angustas. Nonimus enim senem quandam agricolam, qui amplius quàm centum annos, rui vitam egerat. Huic plurimum nutrimenti caprinum lac erat, quod aliàs cum mica panis in eo macerata statim sumpsit: alias mel immiscuit: alias coxit, etiam thymi cacumina vna cum pane iniiciens. Hunc quidam imitatus, videlicet tam longa vita causam ratus in lacte subesse, perpetuò ladebatur, quocunq; id modo sumpisset. Nam primum illi grauabatur os ventriculi, mox tendebatur in dextro latere præcordia. Alius quoque simili modo cum lacte vii cepisset, de reliquis nihil est questus, quippe qui & probè id concoxit, nec acidum, aut humidum ructum ex eo sensit, nec flatum, nec grauitatem in præcordiis: Septimo tamen die postquam eo vii cepisset, iecur se sentire manifestè grauatum dixit: quippe videri sibi quiddam in dextris præcordiis, ceu lapidem iacere, sit vi & deorsum traheretur, que supra essent, & tensio ad ingulum vsque pertingeret. Constabat itaque huic obstructum iecur fuisse, illi flatu intumuisse. Quinetiam noui, cui ex diuturno lactis vsu calculus in renibus est natus: sicuti alium quandam, qui omnes dentes amisit, lastrique. Id verò aliis quoque multis contingit ex diuturno

diuturno lactis vsu. Alij rursus citra noxam lacte perpetuò sunt vsi, immò etiam cum maximo fructu, veluti agricola, quem supra centum annos vixisse diximus, &c. Gal. lib. 5. de sanit. tuend. cap. 7.

PARAPHRASIS.

DE lactis efficacia in nutriendo, est in hac historia sermo: de cuius facultate mira pro reficiendis corporibus extenuatis, plura ex veterum, & juniorum mente diximus lib. 2. in com. hist. 34. & lib. 4. in com. histor. 44. quibus locis manifestè comprobauimus, id esse optimi succi, ex Gal. 5. aph. 64. & 3. de aliment. facult. cap. 14. Nam plurima non indiget elaboratione ad sui coctionem, & facile per venas distribuitur, & setosa parte aluum expurgat, quo nihil melius in conseruatione sanitatis esse potest.

Caprinum temperatum est, cum non sit tenue, nec crassum, sed medium, ex Galeno lib. de bonit. & vitio succor. cap. 5. & Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 442. cuius electionem ostendit Paulus lib. 1. cap. 3. Quod si cum melle assumatur, præstantius nutrit: nam mel lactis frigiditatem corrigit, flatus resoluit, coctionem iuuat, & per corpus citò distribuit. Quod licet in iuuenibus, calidis natura, ætatèque florentibus, in bilem transire sit aptum, vt 4. aph. com. 16. notauit Galenus, & superiori historia palàm fecit; in frigidioribus tamen temperaturis, siue ob ætatum naturam, siue ob morbum; facili in bonum, moderatèque sanguinem conuertitur, vt lib. 3. de aliment. facult. cap. 38. probauit Galenus: quoniam in his corporibus non alteratur, non bilefcit, aut amaritudinem contrahit, sed sua dulcedine, & lentore modicè coctum probè nutrit.

Lædit ergo, & nocet assumentibus lac, qui non rectè valent, & præ ventriculi debilitate non concoquunt: immò cum sit crassi succi, obstruit, aut in flatus vertitur: quod ex ructu colligere docet Galenus 7. meth. 6. & 5. aph. 64. Ob hanc causam, calculus ex eius vsu progignitur; ex Gal. 6. epid. sect. 3. com. 15. Causam in historia assignauit Galenus, quia qualitas lactis, vtentis naturæ est aduersa, frigida enim temperatura facili à frigido alimento offenditur, & viarum transitus sunt angusti, per quos lac distribui commodè nequit, sed suo lentore hærens, obstruit, & à debili calore non concoctum, corrumpitur, ructus parit, prosternt viscera, aluum mouet, nauisam concitat, dentes suo nidore inficit, & corruptis elatis ab ore ventriculi vaporibus dentium venas & arterias erodit. Qui verò fortes sunt, & venas latas habent, commodis lactis fruuntur, & obesi ouantèsque senectam traducunt, & longæuiorem, & salubriorem, vt notat Ioannes Vischerus lib. de lactis vsu, & eius natura.

Sed quæres, an lac plus nutriat, quàm vinum: hoc enim citissimè nutrit, collapsas vires velociter reparat, & sic tabidis conceditur à Galeno 7. meth. 6. & aliis qui hæctica febris contabescunt. Ex altera parte, quæ verior est, lacte impinguntur corpora, & crassescunt, multoque sunt robustiora; immò & extenuati eius potu conseruunt, vt citatis locis veteres, & præcis confirmant, & inter omnes appositis historiis probat Vallerioli 3. obs. 6. & lib. 5. obs. 6. & lib. 6. obs. 9. Tanta enim est lactis vis, & in sanis, & ægris corporibus nutriendis summa potestas, vt hoc solum alimento plerasque gentes vixisse ab Homero, & aliis auctoribus sit confirmatum; & hodie pariter viuere Galactophagos referat Bruyerinus lib. 14. cap. 1. Si de lacte, eius generatione, noxis, & viribus, pulchra scire affectas, lege Iulium Alexandrinum,

lib. 10. salubrium, cap. 8.
& lib. 27. cap. 8.

lib. VI.

QVÆSTIO VIII.

Vtrum breuitatis, ac diuturnitatis hominum vitæ varia sint assignandæ causæ, vt Philosophi, Medici, & Astronomi sunt opinati.

COMMENTARIUM.

Supra centum annos vixisse diximus. Antiquissimis illis, & primis orbis conditi sæculis, valde longam fuisse vitam mortalium, aded vt plerique ad mille ferè annos eam produxerint; inuolata sacrarum literarum prodit auctoritas. Quare mirandum est, his temporibus hominum vitam esse breuem simul, & calamitosam: nec fabulosum est præcis illo tempore longissima fuisse vitæ spatia, vt variis auctorum testimoniis probat Iosippus Hebræus historicus celebris, lib. 1. antiquit. cap. 3.

At antequam varias de definitione vitæ, distributione, & diuturnitate causas proponam, quas varij variè persecuti sunt auctores, illud notandum primò, quod licet vitæ nostra dicatur longæua, tamen in se fluxa est, caduca, & velocissimè fluens, fluuij. aut vndæ instar. Hoc demonstrat Medicorum Coryphæus in Aphorismis suis: Is ergo lib. 1. sect. 3. hunc terrenorum fluxum in bono Athletarum habitu indicauit his verbis. *Habitus Athletarum, qui ad summum bonitatis attingunt, periculosi, si in extremo consistant: ne quum verò non quiescant, neque possint proficere in melius, reliquum est vt decidant in deterius.*

Hoc prius patefecit sacra pagina, lib. 2. Reg. 14. §. *Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non reuertitur: Nam humor qui calore attrahitur, in flammam conuertitur, exustus in fumum, & fuliginem.* Vita enim nostra continuè obnoxia mutationi, semper fluit, semper progreditur, & mouetur, tum consistit, quum esse desierit, quoniam (vt optimè aduertit Christophorus Landinus in Firinum, orat. 4. in Plat.) corpus iugiter fluit, crescendo, decrecendo, resolutione liquefactione continua, calore, ac vicissim frigore permutatum.

Sed quomodo potest vocari vita diuturna, si tota mors est, vt epist. 24. vrbanius reulit Seneca, quem politus Casaubonus interpretatur vberim? quin, vt ipse inquit, epist. 12. *Tota quocunq; me verio argumenta senectutis meæ video: nemo est manè, qui sui prædicat: corpora nostra rapiuntur, fluminum more.* Quare Ouidius lib. 15. met. sic cecinit:

*Ipsa quoque assiduo labuntur temporamou.
Non secus ac flumen; neque enim consistere flum en,
Non leuis hara potest: sed vt vnda impellitur vnda,
Vrgeturque eadem veniens vt, & que priorem
Tempora sic suscipiant pariter, pariterque sequuntur,
Eiusua sunt semper.*

Hoc disertissimè explicuit Philo Iudæus lib. de mundo exponens, quàm volubilis, & fluxa sit vita nostra, & ex Euripis maris, ac flauiorum. ducit explicationem varietatis ipsius; vnde otium prouehibum, Euripus homo, propter maris similem prodigio reciprocandi celeritatem. Id manifestè indicauit Plinius lib. 2. cap. 97. Strabo lib. 9. Geograph. Pomponius Mela lib. 2. cap. 1. Lege pulcherrimum Philonis locum lib. quod immutabile nomen Dei, cap. ult.

Ad viuam vitæ nostræ fluxum, & breuitatem expressit apud Heraclidem Ponticum Alceus: quare naturalis partus, est interitus, vt copiosè & doctè Ioannes Antonius Campanus in sua cineritia oratione. Ita Homeri versum Pyrrho Philosophus in ore semper habebat.

Talis vita, atq; hominum, quale est foliorum!
Meritò: *Nihil enim (ait Lipsius 5. cent. miscellan. epist. 86.) potuit verius, aut euidentius dici in hanc sortem. Vides arborum illam, que primo vere folia induit? pulchra est, & vberis, & umbra, & speciem sui gratam præbet: quid tamen est? Mox ventus, & illius folia pauca decuit: tum æstus, aut sicca, & denique hyems omnibus spoliat nudat.*

Si ergo vita nostra breuissima est, & bullæ instar aquatilis exit, cur primæui homines ita diuturnè vixerunt? Dicunt eruditissimo Benedicto Perer. lib. 1. in Genesim, huius

tam longævæ vitæ septem extitisse causas. Prima, bonitas constitutionis, & temperationis humani corporis, qua illi homines vigeant: tunc enim natura recens à Deo facta, integra erat, firma ad seipsam conservandam; fortis ad resistendum contrariis, nondum tot morbis fracta, & vitata. Vigor igitur ille, & robur naturalis constitutionis longam præstabat vitam.

Secunda causa, fuit sobrietas, & continentia in victu, & potu, & omnis vitæ moderatio: erat naturalis, & simplex victus, ac potus: varietas autem, mixtura, & condimenta ciborum vitam debilitant, atque minuunt. Tertia causa, præstantia alimentorum, ob eximiam bonitatem, ac feracitatem terræ ante diluivium; post quod è terra nascens multo sunt imbecilliora, & deteriora facta propter aquas salvas Oceani, quæ inundantes terram, ipsam sterilem fecerunt.

Quarta, quia Adam perfectè nouerat naturales vires & facultates herbarum, fructuum, metallorum, lapidum, aliarumque rerum, quæ vitam humanam producant, quibus & usus est ipse, & uti docuit posteros suos. Quinta, quia in illa prima ætate, Deo ita disponente, fuisse valde benigni, & saluæ siderum aspectus, cœlique influxus. Sexta, ut per longam hominum illorum vitam posset admodum multiplicari genus humanum, quod in exordio mundi necessarium erat. Septima, ut diu viuentes homines possent reperire artes, & scientias, ad necessitates, utilitatēque vitæ humanæ, & ad perfectionem intellectus humani plurimum conferentes, quæ tamen non nisi longissimi temporis experimentis, & obseruationibus reperiri possunt.

Alias causas ex Iosepho affert Zonaras tom. 1. pag. 3. Nostra post diluivium vita, est sicut navis in mari, vestigium non relinquens. puluis, vapor, ros matutinus, flos temporaneus: *Homo sicut fenum dies eius, tanquam flos agri sic efflorescit, Ps. lxx. 102.* Huc spectat breue, & argutulum Ioan. Anton. Campani carmen, lib. epist. 9. de vita mortalium.

*Si quacunq; venit rebus mortalibus hora,
Esse potest nobis vltima, vita fuga est.*

Sed nos pergamus vltra, & breuiter dicamus, quid sit vita, & quomodo distribuatur. Vita est animæ operatio. Suppositorum inquit, sunt actiones, nec animæ magis quam corporis, sed corporis animati, ut est apud Arist. lib. 1. de anima. maxime verò nutritiua, ut est apud eundem lib. 2. de anima. At sanè nulli dubium, has actiones animato corpori per animam inesse, ex eiusdem Arist. sententia, cum anima ipsa rationem causæ & à qua res est, & vnde motus, & cuius gratia habere dicatur. Bene igitur animæ operatio vita dicitur, si præsertim addatur in corpore. Quare immeritò argutissimus Scaliger exercit. 102. num. 5. Cardanum hoc modo definientem vitam, reprehendit, quum vita ex eius voto sit animæ vnio cum calore, quod modò non disputo.

Vel vita est prima nutritiua animæ in calido participatio, ac mora, ex Arist. lib. de vit. & mort. Nam tunc primum vivit animal, cum caloris particeps est. Vita vitalis facultatis propria est, quum ob continuos spirituum manantium motus, & influxus, nativus in nobis calor producat, ac foueatur, quo ea ceu proprio fomite conservatur; cuius extinctione perit animal: cum hic nativus calor vitæ sit principium, ac fons, cuius pabulum, humordum est radicale. Est ergo vegetatitica in calido nativo permanens, ut lib. 2. de anim. cap. 4. docuit Arist. & Albert. Magnus lib. de iuuentute, & senect. propè finem.

Variè, & multipliciter hominum vita ab auctoribus distribuitur, & in varias ætates partiri solet. Nam homo diuersis ætatum gradibus vitam distinctam accepit, quibus vel inchoaret vitam, vel in ea consisteret, vel ab ea declinaret. Alij eam distribuiebant in iuuentutem, perfectam ætatem, & senectutem, ut Lacedæmonij, Pythagorici quatuor esse gradus confirmant pro ratione quatuor anni temporum: prima erat iuuentum; secunda vigentium, tertia, mediocrem: quarta, senum, ut probat Eratosthenes apud Stobæum serm. 115. Consule Valleriol. lib. 1. loc. com. cap. 10.

Inter Medicos Fernelius lib. 3. de temp. exp. 10. noua quadam via quinarium numerat ætatum: sequuntur Vallesius lib. 1. com. 8. Prosper Aquitanus part. 1. de promiss. & prædict. Dei. cap. 7. Septem constituunt Astrologi, & ad septem referunt errantes stellas. Iurisconsulti, qui non tam ipsum naturæ usum, quam civilem considerant, aliter has ætates in alios valde minutulos gradus distribuunt; eos habes collectos fuscè & latè, apud Tiraquellum lib. 6. leg. conuivial. part. 6. glos. 1. num. 43. & breuiter colligit Albericus in dictionario, verbo ætas, quod locupletius edidit Decianus, illustris I. C. quos omnes, & alios citat variæ, & reconditæ lectionis vitæ, Paulus Zacchias, Medicus Romanus disertissimus, lib. 1. quest. Medicolegalium, tit. 1. ad cuius faciendam lectionem te remitto.

Ad diuturnitatis, & breuitatis vitæ causas accedamus, de quibus luculenter agunt Arist. lib. de longi. & breui. vitæ, & vberimus interpres Auerrhoës in com. Ac prima quidem causa ducitur ex Philosophia & Medicina: Nam temperata complexio, quæ videlicet optima, & commensurata calidi humidi proportionem gaudet, longæuior esse solet; quo fit ut tum spatia vitæ sint longissima, quum ferius calor extinguitur, & arefit humor, tamen si natura suapte potius humor deficiat, quam calor; immò non nisi ex accidenti calor emoriatur, humore nempe exiccato, qui calori instar est materiæ subiectæ, & fomenti, quomodo subtractis lignis extinguitur ignis: in eo tamen est discrimen, quòd animalis calor certam humoris portionem, & mensuram exigit, quam si excedas, certissimum calori paras interitum, ac perniciem; ignis autem calor magis augetur, ac crescit, quòd plus ei subicitur materiæ: sicut prudenter lib. 2. de anim. cap. 4. enucleat Aristoteles.

Hic ergo nativus humor, quum solidior est, ac temperatior, in eo diutius nativus conservatur calor. Hinc fit, ut animalia quæ constant humido aqueo, friabili, minùs constante ac tenaci, ut aquatilia, sint breuioris vitæ: nam hoc humidum non est oleosum, pingue, instar adipis, in quo calor noster perseverantiam obtinet; sed aqueum, in quo ille tanquam in idonea materia conservari non potest.

Breuem etiam, aut diuturnam vitam faciunt plura, quæ vel optimam corporis temperationem labefactant, vel conservant, cuius generis sunt origo, tempus, æt, motus, vires astrorum, victus ratio, cibarium vis, natura locorum, regionum diuersitas, compago corporis firma, voluptatum, præsertim concubitus nimij detestatio, cuius vi corpus exoluitur, ex Cels. lib. 1. cap. 1. nam homo plurimum semen emittit, 4. probl. 6. 22. His enim rebus vel bona valetudo diutius consistit, aut celerius absumitur.

Secunda causa est præstantia alimentii proprietatis, ac natura, congruentis humori calore absumpto restaurando, ac reponendo. Nam anre communem illam orbis terrarum eluionem sub Noë, nullæ præcellerant aquarum & pluuiarum scaturigines, nullæ concussiones terrarum, nullæ marium inundationes, nullis id genus afflictata fuerat detrimentis tellus, quæ vim eius ad stirpes, fruges, & cætera progignenda eximie debilitant.

Tertia causa, est victus ratio, & totius vitæ moderatio: quoniam luxus, intemperantia, gula, ebrietas, corpus morbis cruciare solent, & citam mortem afferre consueverunt. Probat variis exemplis, verissimisque testimoniis Varro lib. 1. de re rustica. cap. 1. Plin. lib. 7. cap. 56. & lib. 12. in proemio, Anicius Severus lib. 2. de consolat. philosoph. quod rectè monuit Ecclesiasticus. cap. 31. *Non te effundas super omnem escam, in multis enim escis infirmas.* Et Seneca Rhetor lib. 10. controvers. sic ait: *Quidquid animum volitat, quidquid piscium natat, quidquid ferarum discurre, nostris sepelitur vitibus. Quare nunc, cur subito moriamur, patet: moribus vinimus.*

Quarta causa propria Astronomorum est, nempe bona, commoda, fausta, felixque astrorum facies, & aspectus ei imminens regioni, in qua sani viuunt mortales. Hic verò siderum aspectus, non eo motu fit cœlorum, qui raptus dicitur, hic enim aliquot diebus conficitur, neque peculiari, ac proprio singulorum planetarum, quum citissime absoluitur, nam ipsorum maximus, Saturni scilicet,

scilicet, motus, spatio 30. conuoluitur annorum: sed octauæ sphaeræ, à qua vita, mors, ac duratio pendet rerum, qui quidem completur tardissime. Quamobrem necesse est, non exiguas in rebus humanis commutationes accedere, ex varia huius aspectus mutatione.

Hinc fit ut ob faustos siderum aspectus regio sit præstantissima, in qua homines diutissime viuunt. Tradit enim Ludouicus Romanus lib. 2. nunigat. 9. & lib. 4. cap. 8. in Taprobana insula, quam Sumatram hodie vocant, & ea India Insula, quam Onor appellant, ob regionis temperiem, perpetuanque cœli clementiam, longæuos inibi esse homines centesimum supra vigesimum quintum annum, vegeta adhuc senecta attingentes Plinius lib. 7. c. 1. & 48. scribit Indorum genus esse, qui annis centenis viuunt.

Quinta causa ex temperatione climatum petenda est. Si enim regiones percurramus, hoc esse viquequaque verum comperiemus. Initium sumamus ab æquatore, sub quo temperatissime habitant homines; quum tamen in Insula, quæ vocatur Promontorium viride, quam nostri Lusitani frequentant, & est à nigris Æthiopicis culta, in qua regione nulla temporum vicissitudo, nulla mutatio, eodem semper calore affecta: in ea tamen vix sexagenarij viuunt homines: quod euenire credo, quòd modico sint humido radicali, & penè exulto, argumentum, quia graciles, sicci ac tanquam torrefacti.

Quintum clima, quo nullum esse temperatus tradit Auerrhoës lib. 2. collig. cap. vlt. sub quo Roma, & Olyssippo: dulcissima patria mea: Romæ tamen non diuturna incolis vita; nam pauci omnino sexagesimum excedunt annum. Ita Olyssiponenses breuioris sunt vitæ, at Olyssippo eleuationis polaris, ut Astrologi loquuntur, gradus ferme quadraginta habet; Roma 41. licet illa sit occidentalis, hæc orientalis: & austrum magis, quam septentrionem spectet: quare temperiem calore, & humore superat; vnde tot diuinationes, & catarrhi.

Æthiopes ergo citius ob regionis caliditatem senescunt, quum Anglorum, siue Britannorum plerumque supra vigesimum centesimum annum producant vitam causa est quòd genuinus, atque innatus horum calor, cum subiecto humido frigore tandiu conservatur, quia roboratur.

Quid de labore, atque opete dicam, tum mentis, tum corporis? Quæ moderata, vitam producant, ut imminuant quæ immodica. Vis adiungatur aëris, & loci: ecce tibi Aristoteles, qui scilicet 14. probl. 7. querit, cur locis calidis, atque apertis, tardius senescant mortales, quam cauis, ac palustribus? & id responderi euenire, ob aërem flantem, ac resstantem, quo puriora redduntur ea loca.

Arist. 14. scilicet. probl. 9. diutius viuere affirmat, qui locis calidis ætatem degunt, quòd natura sint sicciore, atque hinc firmiore. Adde causam alteram intrinsecam, nempe excrementi copiam, siue naturalis, ut seminis; siue aduentitij, ut eius quod ex vario genere provenit ciborum. Nam effusa seminis copia, naturæ, ac cæteris membris est perniciofa: hinc salacia animalia citius in senectutem labuntur, quòd sicciota sint, quo fit ut mulus asino viciatior, & passer mares breuioris vitæ sint scemellis. Consule Cælium Rhodigin. lib. 20. cap. vlt.

Habes causas longitudinis, & breuitatis vitæ: & licet antiquissimi vitam longissime producerent; tamen nostro ævo inclinatur, & declinabit in dies, ob causas dictas. Vnde Lucretius lib. 2. extremo.

*Lumque adeo effecta est ætas, effectæque tellus
Vix animalia parua creat, que cuncta creaturæ
Secla, deditque ferarum ingentia corpora partu.*

Et Aratus.

*Omne æuum studiis decurritis, hinc quoque rursum,
Prob pudor, atque dolor! nascetur vitior ætas,
Et lacerata genas ibit Rellona per vitæ.*

Putasne tu, tantam posse substantiam rei senescentis existere, quantum prius potuit, nouella adhuc, & vegeta iuuenta pollere? Minuat necesse est, quidquid sine iam proximo, in occidua, & extrema deurgit. Sic Sol in casu suo radios minùs claro, & igneo splendore iaculatur. Sic declinante iam cursu exoletis cornibus Luna tena-

Lib. VI.

tur. Et arbor, quæ fuerat antè viridis & fertilis, arentibus ramis, fir postmodum sterili senectute deformis. Et fons, qui exundantibus prius venis largiter profluebat, senectute deficiens, vix modico sudore destillat. Hæc senectia mundo data est. Hæc Dei lex est, ut omnia orta occidant, & aucta senescant, & infirmetur fortia, & magna minuantur, & cum infirmata, ac diminuta fuerint, finiantur.

At ne videar nescire manum de tabula, (ut est in Proverbio) finis imponendus est quæstioni, si prius monuerit, non esse à diuinæ providentiæ legibus alienum existimare, Deum iudicem æquissimum, voluisse improbitatem mortalium in dies magis crescentem; vitæ eorum vltimi breuitate: quæ ita breuis est, ut longissima, brevis sit, ac ferè punctum, ut Plutarchus asserit in oratione consol. ad Apollonium.

Breuem ergo eam efficiunt, auctore Arist. lib. de longi. & breui. vitæ. excrementorum in nobis pronentus, & substantiæ nostræ ex contrariis constitutio. Cum enim constitutio nostra ex calido, frigido, humido, sicco constet; que inter se contraria sunt, ex horum assidua pugna dissolutio in nobis sequitur ingens.

Excrementa quæ ex potu, & cibo quotidie generantur, hanc cladem etiam machinantur, quæ retenta, cum inutilia sint, morbos generant, & vitæ cursum intercedunt. Accedit perpetuus substantiæ nostræ fluor, ac humidi primigenij, quo vita ceu pabulo congruo fulcitur, deficiens vigor, quoniam nativus calor instar flammæ humidum depascitur. Hinc fit ut iter vitæ nostræ sit citatissimum, ut Seneca dixit lib. de breui. vitæ. In quem locum, nonnulla ex Arist. Xenoph. Plat. congerit eruditus interpres Viigilij in 9. Ecl. Germanus Valens. Elegans est epigramma, ac argutum, comparantis nescio cuius vitam cum rosa: quod ita conuertit egregius poeta Franciscus Statierus.

*Dum rosa pubescit, modicum sine currere tempus,
Quare rosam, nulla est spina relicta riget.*

HISTOR. XVIII. GALENI, De vi consuetudinis.

Quidam morbo calido correptus, frigidæ inassuetus, compellentibus Medicis epota ipsa, interit.

A Rion igitur Militenensis, vir in speculatione peripatetica primarium tenens, cum in mortuum quendam incidisset; qui a frigida sine potione leuari poterat, quia tamen talem potum nunquam ingessisset, Medicis eum bibere consulentibus repugnabat, manifestè se scire affirmans, se frigidam gustatam spasio correptum iri; nam & hoc ipsum asserbat se vidisse in alio, qui sibi & corporis habitu, & temperamento erat similis, calidaque potione erat assuetus: quod si tali potui, sicut alij nonnulli, assuescisset, maxime quidem nec ipse ipsius oblationem timuisset. Tandem tamen Medicis eum omnino compellentibus, frigidam potuit, atque ille quidem ita abiit, &c. Galenus lib. de consuetudine, cap. 1. in med.

PARAPHRASIS.

Maxima est vis, & potestas consuetudinis, & in sanitate conservanda, morbi que curandis efficacia summi, de cuius effectibus, in hac historia ad vsus Medicos vtilissima, ad plenum disceptabimus. Homines qui non sicut animalia viuunt, & ea quæ iuuant, & nocent mente consequuntur, consuetudinis potestatem euidenter deprehendunt, ut lib. de consuetud. cap. 1. protulit Galenus; in cuius rei testimonium historiam hanc in medium protulit. Hoc manifestè docuit Hip. 2. lib. acut. sect. 20. & 21. quo loco posito exemplo in qualitate, MMM m 2 &

& numero cibationum, docet quantum repentina mutatio nocere soleat. Quare si hæc sanos summopere lædit, multò magis ægros, (vt in eodem lib. text. 5. ipse affirmat) præsertim quando morbo acuto laborant, debiliores cum sint: nam, vt dicebat Gal. 9. meth. 2. & 1. de dieb. decretor. 11.

Si sanis non est tutum delinquere, quanto magis ægris?

Sed si tanta est potentia consuetudinis, vt infra latè faciemus palàm, dubitabis, vtrum aliquando sit mutanda? Dic, quòd quemadmodum natura, quando est temperata, similibus vsu conseruatur, quia non habet salutem dubiam, sed firmam, & in habitu: intemperata verò & seruari, & mutari solet, licet tutius sit ipsam mutare, quam conseruare, quia est recessiui morbosò propinqua, & dubiam habet salutem, momentaneam, & in affectione, vt Galenus docuit 8. meth. cap. 3. Eodem modo consuetudo, quando est optima, seruari debet, etsi melius sit nullam consuetudinem priuatam efficere, sed omnia tentare, vt 2. B aph. 50. monebat Hippocrates, & firmat Celsus lib. 1. cap. 1. Vitiosa verò mutari debet, quoniam in dies magis ac magis noxas inemendabiles facit.

Nonnulli præ dulcedine, aut dementia capri, in praua consuetudine persistunt, quam mutare oportet, & hæc est causa, quare Galenus 1. de alim. facult. cap. 6. à cibis prauis succi abstinendum præcipit, etiam si ob consuetudinem facile concoquantur; nobis enim inscitis succi prauis generantur, qui febres malignas accendunt, ex leuissima occasione putredinem naçti; quam sententiam refert Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 7. §. Et non decipiatur ille, &c.

Hæc consuetudo neque tempore neutra dispositionis, neque ægritudinis, mutari debet: quæ enim dissueta sunt, facultatibus quæ animal gubernant, sunt molesta, & natura gaudet consuetis, 8. meth. cap. ult. post princip. Neque debet mutari tempore senectutis, quia nullus speratur fructus mutationis huius, vt monuit Galenus lib. 5. de sanit. tuend. cap. 10. in med. & senes ex leuissimis causis lædi solent. lib. 5. de sanit. tuend. cap. 4. Consule Mercatum tom. 1. lib. 1. part. 2. clas. 4. quest. 18.

Hæc mutatio debet fieri, sensim contraria adhibendo, & interdum à contrariorum vsu quiescendo, vt natura ex infuetorum vsu recreetur, vt notabat Hip. 6. epid. sect. 2. text. 26. & debet mutari per otium, ne multitudine negotiorum quispiam impeditur, Medico imperanti non obtemperet: Sicuti enim curatione, intemperantibus salute consilium non est dandum, vt dicebat Gal. lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 7. & lib. de usu theriac. ad Pampblian. cap. 3. §. Nullum tam efficax remedium, &c. Sic sanis inobedientibus nullum præsidium est consulendum, ex Hip: 1. epid. sect. 2. text. 51. Quæ conditiones desumptæ sunt ex Galeno lib. 5. de sanit. tuend. cap. 10. in fin. & cap. 11. in princip.

Amplius, si tanta est vis consuetudinis, ita vt sit altera natura, merito quæres, vtrum indicatio naturæ, an consuetudinis præferri debeat? quia Magister lib. 8. meth. cap. 2. post med. ab ætate, & natura non esse sumendam indicationem asseuerat, nisi consentiente consuetudine, & parum antea dixerat, quòd quando naturæ intemperatæ contratio victu longo tempore nutritæ, male se habent, similiter sunt alendæ: sin minus, præferenda est ea indicatio, quæ suadet similia temperamento. Igitur ex mente Galeni, indicatio consuetudinis præstantior est ea quæ sumitur ex natura,

Confirmatur, quia Galenus 11. meth. cap. 3. ait consuetudinem, vel originale temperamentum seruare, vel adscititium inducere, & quòd tam ætas, quam temperies quæ præsens est, & non quæ abiit, est quæ auxiliorum mensuram præscribit. Igitur cum temperies consuetudinis inducta sit, quæ præsens est, hæc potissimum curationem indicat. Deinde lib. 2. aph. 50. præfert Hip. consueta deteriora insuetis melioribus. Sed dicuntur meliora, aut deteriora respectu naturæ. Igitur consuetudo præstat naturæ.

Pro altera parte argumentum est non inualidum, quia consuetudo vim solum habet, quia similis naturæ est, aut est altera natura. Igitur maiorem vim habet natura: nam propter vnumquodque tale, & illud magis, ex Arist.

A lib. 1. poster. c. 2. Accedit, quòd natura intrinseca magis est, & à primordiis generationis contracta.

Hæc controuersiam hoc modo extrica. Consuetudo vel seruat originale temperamentum, & tunc indicatio consuetudinis, & naturæ eadem est, vel non seruat: si verò non seruat, sed adscititium intemperamentum inducit, vel manet antiquum temperamentum, & hoc accidit quando partes non secundum substantiam, sed secundum qualitates solum immutantur; vel non manet, & est quando partes & secundum qualitates, & secundum substantiam sunt immutata; & tunc temperamentum inductum est iam in habitu, eademque est indicatio naturæ, & consuetudinis; nam præter temperiem consuetudine inductam non est alia natura. Si verò adhuc permaneat antiquum temperamentum, etiam si inductum solum sit in dispositione, quia tunc solent pugnare naturæ, & consuetudinis indicationes, præferenda est indicatio consuetudinis; quia est recentior inducta; & neque antiqua natura, neque vires conseruari queant, nisi conseruetur consuetudo, quia insueta solent esse valde molesta, vt scitè notauit Stephanus Rodericus Castrensis tract. de complexu morbor. cap. 11.

Sed obiicies in hunc modum. Quomodo temperies consuetudine acquisita similibus vsu potest conseruari, si viis contrariis fuit inducta? Si v. g. sit homo calidus tribus numeris, & frigidorum vsu vnum gradum caloris amiserit, & factus sit calidus duobus numeris: sit verò alter calidus vt vnum, & calidorum longo vsu acquiserit vnum gradum caloris, & factus sit calidus duobus numeris; vterque eandem temperiem consuetudine acquisitam, contrariis tamen rationibus sortitur: quomodo igitur seruabitur hæc temperies simul cum consuetudine?

Dic, quòd quando manet antiquum temperamentum, qui erat calidus tribus numeris, indiget calidis pro conseruatione naturæ, & frigidis pro conseruatione consuetudinis; vt qui erat calidus vt vnum, eget calidis pro conseruatione naturæ, & consuetudinis. Si verò non manet antiquum temperamentum, licet ratione mediæ dispositionis acquisita, similia requirant, tamen propter varias consuetudines quibus inducta est, alter frigidis, alter verò calidis gaudet.

Obiicies iterum. Quomodo simul natura, & consuetudo possunt seruari, si pugnant inter se, & quomodo potest conseruari consuetudo, si repugnat curationi morbi, vt si aliquis assuetus rebus calidis, incidat in morbum calidum? Dic cum Gal. 8. meth. cap. ult. quòd quando pugnant indicationes, præstantior est præferenda, & quæ magis virget; & cum indicatio morbi sit dignior, faciendum est quod morbus insinuat, & ad eius curationem est necessarium. Et sicuti quando natura, & consuetudo consentiunt cum morbi curatione, sine cunctatione, & cecliter agendum est, sic quando repugnant, vt simul conseruentur, aliquid remediis est detrahendum, ita vt ratione naturæ, & consuetudinis sint remissiora auxilia, quam morbus expostulat: vt si morbus fuerit calidus vt duo; præsidia morbi ratione debent esse frigida vt duo; si natura fuerit calida, & consuetudo calidis fuerit acquisita, auxilia sint temperata, aut frigida, vt simul morbus curari possit, & conseruari natura cum consuetudine. Lege Valesium 8. com. cap. 5. in fin.

Insuper ardua dubitatio ex dictis Hip. emanat, quomodo quis possit ad insuetam permutari, & assuescere contrariis, vt Hip. docuit, lib. 2. aph. 50. notante Galeno in com. fine, idèd Hip. particulam illam adiecit: *Oportet igitur ad insuetam permutare.* Ratio dubij est, quia consuetudo in habitu consistit, ex frequenti vsu derelicto: si igitur assuescit calidis, contrahit habitum calidum; si frigidis, frigidum: extremæ verò qualitates, ita vt singulæ medium latitudinis excedant, non possunt simul comparari. Igitur non possunt contrariæ consuetudines simul acquiri.

Dic, quòd quando aliquis assuescit contrariis, contrarium habitum non acquirit, sed potius medium, qui nulli extremorum est similis, sed potestate extrema continet,

continet, & hac de causa à nullo læditur extremo. Neque in stes, hoc concessio, idem esse victu mediocri vti, & contrariis assuescere: nam quemadmodum ex contrariorum vsu habitus medius acquiritur, cuius interuentu minus ab extremis lædimur; sic ex mediocri victu habitus medius comparatur, quod sanè falsum est, qui enim mediocri victu vitur, si declinet ad calidum, vel frigidum, lædi solet.

Solue, quòd quemadmodum corpora temperata conseruari possunt in eodem statu non solum à temperatis, sed à calidis, aut frigidis, si successiue, & cum æqualitate adhibeantur, quia extrema tunc ad medium trahuntur: eodem modo corpora, vt minus ab extremis lædantur, possunt vti & mediocri victu, & modò calidis, modò frigidis, quoniam quando ab vno ad alterum recedunt, non fit citra noxam, verum semper exigua est, quam contemnit Hip. magnam solum, & momentaneam pertimescens; & idèd præcipit ad insuetam permutare, ne magnopere offendantur, vt notat Galenus in com. & explicat ingenue Ambrosius Nonnius ad hunc locum.

Solue secundò, quòd contrariorum vsus solet inducere firmitudinem, & robur: cutis enim quæ aëri calido, & frigidò successiue occurrit, durior fit, & difficilius patitur. Lege Petrum de Peramato, Medicum clarissimum, lib. de temperam. cap. 17. Christophor. à Vega lib. 2. art. med. sect. 2. in fin. Fortunium Licetum lib. 4. de his qui sine alimento viuunt, in fin. de consuetudinis vitiis in inedia. Antonium Marianum Venustum consil. 26 in med.

QVÆSTIO IX.

Vtrum consuetudo sit adscititium temperamentum, an habitus. Contra Peramatum, Valesium Christophorum à Vega, & Mercatum, Medicos doctissimos.

COMMENTARIUM.

Calida potioni erat assuetus.] Quoniam historia hæc ad proximè summopere necessaria, & cuius veritas quotidiano firmatur experimento, afflagitat explicatiorem satis amplam, idèd in eius expositione paulisper immorari satius duxi. Ergo Galenus lib. 2. de motu musculorum, cap. 7. & lib. 3. simpl. cap. 18. in fin. consuetudinem vocat alteram naturam, aut adscititiam, & lib. 11. meth. cap. 13. dicit consuetudinem, aut originale temperamentum seruare, aut adscititium inducere: & Arist. lib. 7. Ethic. cap. 10. vocat similem naturæ, & lib. de memor. & reminisc. cent. asserit, consuetudinem temporis progressu in naturæ habitum conuertere. Iuxta quam doctrinam, non erit consuetudo frequens rerum vsus, & frequens rerum operatio, licet hæc sit causa efficiens, quæ consuetudinem inducit: sed erit potius qualitas, seu habitus ex frequenti actione, & passione in rebus impressa, ob quam promptius, & diutius operantur, vt colligitur ex Arist. 21. sect. probl. quest. 14.

Non esse autem adscititium temperamentum, patet, quia si duo homines per contrarias alterationes ad idem intemperamentum perducantur, vt si v. g. homo calidus in primo gradu, per frequentem vsum calidorum perueniat ad temperamentum calidum in secundo gradu, & alter calidus in tertio gradu, per vsum frigidorum perueniat ad temperamentum calidum in secundo gradu; tunc idem est temperamentum in vtroque homine, vt pote calidum in secundo gradu; non tamen est eadem consuetudo, cum vtriusque hominis consuetudo iisdem rebus conseruari non possit, sed in altero conseruatur rebus calidis, & maximè offenditur rebus frigidis; in altero verò, secus.

Secundò, Hip. 2. aph. 50. maximè reprobat vniformem consuetudinem, vt pote periculosam, ob inopinatas rerum occasiones, quibus homines subiiciuntur, idèd ad insuetam permutare docet: hoc autem contingit, non semper iisdem inhærendo, sed contraria tentando, vt omnia sint consueta. Hortatur ergo Galenus, vt homines assues-

Lib. VI.

A cant contrariis, quod est impossibile, si consuetudo natura, aut habitus est, aut adscititium temperamentum.

Tertiò, Consuetudo non solum acquiritur circa primas qualitates, sed circa alias contrahitur, quæ sunt valde à primis distinctæ, vt sunt virtutes intellectuales, & morales. Non ergo erit semper adscititium temperamentum, quòd ad primas qualitates pertinet.

Porro, quoniam primum argumentum magnam in se inuoluit difficultatem, notabis duplex esse temperamentum, alterum substantiale, quod attinet ad elementorum substantiam, & est eorum perfectio; & aliud quod pertinet ad qualitates, quod est symmetria vtriusque. Substantiale difficilius mutatur quam qualitatum; qualitates enim facilius mutantur, quam substantiæ: & temperamentum qualitatum interdum mutatur cum substantiali, vt quando omnino permutatur temperamentum; aliquando manente temperamento substantiali mutatur qualitatum, & inducitur contrarium, vt quando homo natura calidus rebus frigidis assuescit. Et sicut natura habet inclinationem ad similia, quibus conseruatur; eodem modo consuetudo habet propensionem ad res consueta, quibus delectatur natura. Quare consuetudo non est temperamentum, in hoc, vel illo gradu, sed temperamentum, impressum ad res consueta.

Ex hac doctrina solues primum argumentum. Nam quamuis in vtroque homine sit idem temperamentum in eodem gradu, non tamen in vtroque retinet eandem proportionem; nam in vno inclinat ad frigida, in alio ad calida: quare retinet diuersas consuetudines. Secundum verò dilues, vt supra dictum est, quòd scilicet homines sic assuescunt contrariis, quia robur acquirunt: nam partes, adhibendo contraria alternatim, & duriores, & robustiores euadunt. Lege Valleriolam lib. 1. loc. com. cap. 6.

Pro solutione tertij argumenti, altius est inuestiganda causa, ob quam consuetudo in hac, vel in illa materia contracta, tantum valeat. Materia enim in quibus contrahitur consuetudo sunt cibi, & potus, medicamenta alterantia, purgantia, venena, alexipharmaca, insolatio, frigiditas, caliditas aëris ambientis, cubile molle, aut durum, vita deliciosa, & laboriosa omnes actiones omnium facultatum animæ, somnus, vigilia, euacuationes; in singulis causa est inquirenda, quam inuenire arduum & difficile est, vt notat Hermannus Labeus lib. 1. gynaeciorum, cap. 2. de menstrui suppressione.

D In cibis, & potibus contrahitur consuetudo. Ita dixit Hip. lib. 2. de rat. viti. in morb. acut. text. 21. *Atqui quòd simplex tam cibus, tum potus semper sibi similis, ad sanitatem inuitor omnino sit, quàm si quis subito ad alterum, vel meliorem se transferat facile discitur, intelligiturque: & in sententia sequenti sic profert: Nempe tum is qui bis die comedunt, tum is qui semel, noxius, & infirmitatem parit repentina mutationes: eos qui prandere non consueuerunt, & prandent, statim infirmos reddunt, toto item corpore graues, & imbecilles, & desides. Quòd si supercauerint, acidiuam ruelant: alios alui lauitas exercet. Nempe ventriculus præter consuetudinem grauarur, supersiccescere consuetus, non bis tumescere, neque bis cibos coquere, &c.*

Causa in promptu est, quia in illis consuetudo, est signum, & causa magni momenti, quia cibi consueti sunt iucundiores, & suauitas est familiaritatis signum, quòd enim familiariores sunt, ed suauiores. Nam alimenta debent esse familiaria, & similia, sic enim sunt præstantiora, quam certum sit inter nutriendos, & nutritum semper reperiri cognitionem, & similitudinem, vt probat Galenus lib. 3. de temp. cap. 2. in princip. & lib. 6. de sanit. tuend. cap. 3. in med.

Præterea potest plurimum consuetudo, vt causa, quoniam niam alimenta quum in ventriculo, iecore, & aliis partibus transmutantur, has etiam transmutant insensibili alteratione sibi simili, quæ temporis diuturnitate fit sensibilis, vt Galenus latissimè docet lib. 3. de caus. symp. cap. 2. in med. & lib. 3. de temp. cap. 4. Nec enim fieri potest, quòd

M M M m

quod agentia non repatiuntur à patientibus. Si igitur qualitas similis requiritur in ventriculo, & iccore, ex cibis, & potibus consuetis; & inter ea quæ habent symbolum facilius est transitus, necessarium cibi, & potus consueti facilius debent concoqui, & molestare minus.

Sed hoc loco occurrunt dubia duo gravissima, quorum primum est huiusmodi: Si cibi, & potus consueti sunt suaviores, & consuetudo acquiritur ex frequenti rerum usu, quare frequens usus cibi, & potus concitat tædium, nauseam, & molestiam? Arist. 2. 1. *sect. probl. 14.* sic solvit: dicit enim consuetudinem inducere habitum, & non fatietatem; frequentem tamen usum implere desiderium affirmat. At consuetudo (inquit) efficit, ut operationes promptius fiant, facilius, & cum delectatione, & ut res in operatione diutius persistant; non tamen semper delectat; res enim assuetæ. si modum excedant, solent esse molestæ; quia omnis potentia, siue sit actiua, siue receptiua, in agendo, & recipiendo, frequentique operationum usu, solet perfici, & augeri, si non excedat modum in opere suo: tunc enim non solum defatigatur, sed dissolvitur, intensiue, si plus iusto vehementior est; vel extensiue, quia diutius durat, quam par sit, & sic ob defectum organi, hoc est, caloris & spiritus, corrumpitur, quod etiam *lib. de somno, & vigilia, in princip. ipse confirmat.*

Secundum dubium. Quomodo cibi, & potus consueti, etiam si deteriores sint, dicuntur minus nocere, si verum est quod Galenus affirmat 2. *de alim. facult. cap. 6. abstinendum esse à cibis pravi succi, etiam si aliquibus coctis sint faciles, quia nobis non aduertentibus post longum tempus succi pravi in venis generantur*: quam doctrinam confirmat Auicenna 3. 1. *doct. 2. cap. 7. §. Ille vero non decipiatur, in quo mala digeruntur cibaria, &c.* Et Galenus *lib. de bonis, & vit. succor. cap. penult.* cum agit de potu aquæ frigidæ niue refrigeratæ, iuvenes validos, sanguineos, exercitatos, posse bibere hanc aquam affirmat, quibus procedente ætate, & in senecta nerui, & articuli gravissimis, ac immedicabilibus vitiisprehenduntur: quam sententiam repetit Auic. 3. 1. *doct. 2. cap. 8.* Igitur potus, & cibi consueti, cum deteriores sunt, plurimum nocent, atque molestant.

Dic, consuetudinem pravam circa cibos, & potus, & circa alias materias semper esse perniciosam: licet enim in præsentia nihil mali habere videatur, tamen post tempus diuturnum gravissimas noxas inferre solet: idè mutanda, cum cautela tamen, & religione, ita ut paulatim mutetur; quiescendum enim est ab iis quæ permittant, ut interim rebus consuetis natura recreetur; veluti docuit Hip. 6. *epid. sect. 2. text. 26.* Magna tamen ex parte homines assuescunt iis, quæ conveniunt, & ea à quibus frequenter læduntur, repudiant; quia vel dementia tantum, aut dulcedine capti in reproba consuetudine perseverant, ut notabat Galenus 5. *de sanit. tuend. 11. & lib. 9. meth. cap. 16.* Et quamvis consuetudo potus, & cibi deterioris, post longum tempus maximè noceat; si tamen vna, aut altera cibat, comparatur cum cibatone cibi melioris insueti, minus lædit, & hoc modo Hippocrates est intelligendus.

Solve secundò, & fortasse meliùs, si dicas, cibum aut esse absolutè pravam, cuius malitia nec per consuetudinem potest cohiberi, cui non est assuescendum; aut non simpliciter reprobam, siue illud habeat ex natura sua, siue ex modo præparationis, cuius noxa per consuetudinem corrigi potest, cum non sit extrema, sed exigua: nam ob assuetudinem redditur & similior, & suavior: propter quas causas multo meliùs retinetur, concoquitur in ventriculo, & partibus assimilatur, quod ad succi præstantiam maximum habet momentum, ut firmat Gal. *lib. de bonis, & vitio succor. cap. 5.* Quomodo enim cibus meliùs in ventriculo concoquitur, tantò dispositionem acquirit perfectiorem, ut in bonum sanguinem transmutetur, auctore Galeno 5. *aph. 26.* Ex quibus patet, quo pacto paulò deterior cibus & potus, suavior tamen, minus nocere solet, 2. *aph. 38.* & quomodo præcipiat *lib. 6. epid. sect. 4. text. 8.* ægrotis in esculentis, & poculentis gratifi-

A candam esse; & quomodo reprobam victus rationem sibi similem commendat, quæ non absolutè, sed aliquo tantum modo vitiosa esse debet.

Circa quantitatem cibi, & potus acquiritur etiam consuetudo: qui enim multo cibo, & potui sunt assueti, facile tolerant, disueti valde læduntur. Sed hoc difficile mihi videretur, quoniam inter partes, & quantitatem nulla adest familiaritas, & quantitas non est actiua, nec similem dispositionem inducere potest. Circa auctores causam huius eventus in robur ventriculi, & aliarum partium reiciunt, quod ex frequenti, & multo ciborum esu solet comparari; proprii enim officij exercitatio robur partis adangere solet, ut ait Galenus 6. *de loc. aff. Et. cap. 21.* at exercitatio ventriculi, coctio est; quomodo enim magis concoquit, magis exercetur, & magis robur comparat.

At ij falluntur manifestè. Primò, quia non attribuunt hoc consuetudini, sed naturæ, quæ aliquid perfectionis est consequuta, ob esum multorum ciborum, qua ratione facultates robustiores sunt redditæ. Secundò, sequeretur quod ventriculus robustus plurimam ciborum quantitatem rectè toleraret, etiam si non esset assuetus quod est falsum: nam videmus ventriculum natura languidum, multitudini ciborum assuetum, faciliùs eam tolerare quam robustum. Ea ergo huic eventui causa reddenda, quia cum ab assuetis non fiat passio, quantitas consuetæ minus contristat; & idè ventriculus illam amplius amplexatur, & concoquit faciliùs: contra autem quantitas insuetæ; quia magis opprimit, magis irritat, & idè ventriculus ipsam difficiliùs amplexatur, & minus concoquit.

Contrahitur etiam consuetudo circa virtutes animales, tam externas, quam internas; quoniam memoria excollendo augetur, & exercitatione ingenij fiunt homines ingeniosiores. Hoc constat in sensibus; qui enim assueti sunt graues odores percipere, minus læduntur: & similiter in aliis sensibus res se habet.

Circa facultates naturales etiam acquiritur; quoniam instrumenta naturalia ob consuetudinem, cum delectatione, & explicatiùs suas actiones efficiunt, quod videtur repugnare Aristoteli *lib. 2. Ethic. cap. 1.* afferenti naturalia non assuescere, quoniam lapis etiam si millies proiciatur, nunquam assuescet sursum ferri: maximè quum agentia naturalia semper agant vsque ad vltimum potentia, iuxta proportionem actiuitatis agentis ad resistantiam passivam. Igitur non assuescent aliter operari.

Dic, Agentia naturalia, quando ex frequenti actione aliquid acquiritur, assuescere possunt; veluti sunt instrumenta naturalia, in quibus facultates naturales resident, quæ ex frequenti alimentorum, & medicamentorum usu adscitiam dispositionem acquirunt, quæ causa est familiaritatis, Contra autem quando ex frequenti actione nihil de novo acquirunt, quod possit mutare actionem, non solent assuescere, ut sunt grauia, quæ etsi sæpè sursum proiciantur, nunquam aliquid leuitatis acquirunt;

Verfatatur etiam consuetudo circa medicamenta non solum alterantia, sed purgantia, ut docet Galenus 5. *de sanit. tuenda, cap. 9.* præcipiens non vnicum esse eligendum medicamentum, sed varia esse tentanda, ne illis assuescat natura, & eorum vires contemnat. Quam doctrinam sequutus est Auicenna 4. 1. *cap. 1. ad finem,* dicens, non esse standum secunduam vnam medicationem cum vna medicina, nam minus imprimit, cum ei assuescat natura, & ab assuetis non fiat passio: & quia inter medicamentum, & corpus in vna hora reperitur proprietates: quæ non in alia, neque in alio corpore,

Neque obstat doctrina eiusdem Auicennæ, in eodem loco, cum dicit: *Et caue ne à rectitudine recedas, eis nisi non appareat inuamentum, neque in errore moveris, licet non appareat nocuum:* quod prius docuerat Hip. 2. *aph. 52.* Hi enim non prohibent mutationem medicamentorum sed solum secundum vires: non tamen in forma, & in specie, quia medicamenta easdem vires sortita, diuersa specie, & sub variis formis applicari debent in diuturnis morbis, ne assuescat natura.

Rectissime

Rectissime ergo dixit Celsus *lib. 1. cap. 3. prope fin.* in hunc modum: *Purgationes quoque ut interdum necessaria sunt, sic ubi frequentes sunt periculum afferunt, assuescit enim non aliis corporis, & ob hoc infirmum erit, cum omnibus morbis obnoxia maxime infirmis sit.* Hoc modo explicatur etiam locus Auic. 4. 1. *cap. 5. in fin. §. Et non est faciendum natura consuetudo, &c.* Exponitur etiam causa, quare frequens elysterium usus naturam adstringat.

Circa venena etiam acquiritur; ut patet ex Mithridate Rege, qui cum esset venenis assuetus, à nullo veneno potuit interfici: & ex anu illa Atheniensi, quæ fuit nutrita cicuta, de qua Galenus 3. *simpl. 18.* & ex puella illa quæ fuit alta veneno, quam describit Auic. 6. 4. *tract. 1. c. 2.* quarum historiarum expositionem in *superiori libro* proposuimus. Efficit enim consuetudo, ut non solum salubria nobis vsui sint, sed & quæ alioqui (nisi assuetæ essent) deterrima esset futura, salubria euadant.

Hinc fit ut à pessimis quibusque cibis nonnulli nihil lædantur: vnde alius fungos, tubera, crudos fructus, legumina, ouillas, bubulas carnes facillimè; alius difficillimè ferat. Tantæ scilicet potentia est consuetudo, ut non solum ciborum malignitatem superet, sed venenorum perniciem euincat, eaque à sua labe dira expoliet. Quare plures sensim, modicèque venenum deuorant, quo in posterum in magna quantitate citra vllam noxam vsi sunt, ut variis exemplis eo loco confirmamus.

In exercitationibus maximam quoque vim habet consuetudo: ita ut affert Hippocrates 2. *aph. 49.* quod affert solitos labores ferre, etsi fuerint imbecilles, & senes, fortibus, atque iuuenibus faciliùs ferant. Causam tradit Gal. in *com. 2. de finit. tuend. cap. 2. §. Nam quoniam vehementior motus exercitatio est, &c.* Quia partes nervosæ exercitij frequentia robustiores redduntur. Sed videtur obstat Hip. *lib. 2. Aph. nuper citato,* vbi comparat iuuenem robustum cum sene languido.

Quod si dicas, in exercitatis, etiam si appareant languidi, partes nervosæ, & musculosæ esse robustiores ad exercitia toleranda: Obstat, quod homo, qui ex natura validus est, & disuetus exercitiis, non difficulter toleraret exercitium: quod est falsum, Causa ergo huius eventus, non solum ad robur partium, quod ex assidua, & copiosa spirituum communicatione ad partes exercitatas comparatur, sed (ut Argentetius rectè in *com. cit. Aph. notauit*) ad facilitatem flexionis, & distentionis partium est referenda. Quomodo enim partes promptius flectuntur, & distendantur, tantò faciliùs, & diutius tolerant exercitia, quia minus dolent. Probat enim Galenus 2. *de motu musculorum, cap. 7.* figuras medias esse iucundas, & doloris expertes, & diutius posse seruari, quia extrema flexione, & distentione carent: & quia in singulis exercitationibus, partes diuersimodè solent flecti, & distendi; qui assuetus est vni exercitiationi, reliquas difficulter tolerat, etsi minus, quam qui nulli est assuetus.

In animi affectibus magnam etiam vim habet consuetudo: qui enim frequenter irascuntur, ex iracundia minus lædi solent, & faciliùs ea tentantur, quum magnas occasiones non expectent: nam spiritus, & cor ex frequenti ira accenduntur, promptèque inflammantur. Sicut qui assidue contristantur, succum melancholicum generant, qui tristitiam concitat, ut constat ex Hipoc. *lib. 6. aph. 23.*

In euacuationibus maximam similiter habet efficaciam consuetudo: sunt enim nonnulli, qui ex interuallis patiuntur diarrhoeam, cholericam passionem, vomitum, aut ex pluribus corporis partibus sanguinis fluxum, sibi venam secant, purgantia assument, & quando has euacuationes prætermittunt, in grauissimos morbos incidere solent, ut docuit Galen. 7. *meth. cap. 11. in princip. & lib. de consuetud. cap. 21.* Alij assueti sunt balneis, frictionibus, patiuntur fistulas, aut vlceras, ut aduertit Gal. 4. *de sanit. tuend. cap. 4.* quæ vacuationes ob assuetudinem maximo solent fieri cum ægrotantes ob eodem modo, quia omnem corporis redundantiam exhauriunt; & si hæc vacuationes cessent, summum periculum impendet, & timor est ne superfluis humor assuetus vacuati, in principes partes restagnet,

A & subitam mortem afferat. Hoc modo dimissio consueti exercitij affert morbos, quia cum sit species vacuationis, 4. *aph. 3.* copiam euacuat. Hoc modo intelligendum est Auic. 3. 1. *doct. 2. cap. 1. §. Et dum tunc exercitium incidit in bellicam,* hoc est, in extenuationem. Sicut enim exercitatio roborat partes, sic otium dissoluit, ex Hip. *lib. de officio med. text. 28 Gal 3. de art. 82. & Celsi lib. 1. cap. 1.*

Nihilominus ex hac doctrina quamprimum exurgit dubitatio occasio ex Galeno desumpta, qui *lib. de consuetudine, cap. 21.* probate contendit contra Erastrotatum consuetudinem in euacuationibus necessitatem non inducere sed solum tolerantiam facilem: quoniam euacuatio non indicatur à consuetudine, sed ab humoris copia; & euacuatio si est vitiosa ex interuallis, non alia ratione cohibendum affert, nisi quia humoris abundantia vacuatur. Quia si viuendi ratio intemperata, & vitiosa corporis constitutio, quia erant causa vt humor excresceret, contrigantur, tunc illius copia non excrescet, neque opus erit vacuatione vlla, nec dimissa vacuatio nocebit.

Consuetudo ergo vacuandi, solum facilem tolerantiam inducit, nam assueti faciliè possunt vacuari, prout morbi magnitudo expostulat. Illi verò qui euacuationibus assueti non sunt, non debent pro plenitudinis ratione vacuari, sed multò minus quam affectus. & copia desiderant. Sic intelligendus est Galenus 2. *ad Glauc. cap. 14.* quando in dissuetis, venæ sectionem prohibet, etiam si reliqua consentiant. Si verò homo sit intemperans, & optimo viuendi genere non vtatur, & hoc modo excrementorum copia in corpore ex interuallis accrescat, tunc consuetudo vacuationis, necessitatem in vacuatione inducit.

In somno, & vigilia plurimum præuacuat consuetudo: vt Hip. docuit 2. *progn. 10.* Somnus enim diurnus consuetus non lædit, insuetus summopere molestat; quoniam recrementa, quæ tempore diurno ad cutem debent transmitti, somni ratione retinentur, & sursum ad caput elata, dolorem capitis, & totius corporis grauitatem concitant: inde lassitudo, & distillationum in subiectas partes frequentia generantur.

Circa morbos etiam contrahitur consuetudo: consueti enim minus habent periculi, quia minus irritant. Sic Auic. 16. 3. *tract. 1. c. 2.* affirmat, assuetos incidere in cholericam passionem minori periculo premi: nec dissimili ratione Hip. *lib. de natur. puert. num. 43.* primiparas magis dolere ob partus insuetudinem: contra autem partum sæpius expertas, minore dolore tentari pronuntiat: de quo argumentato lege Santorellum doctissimum *lib. 10. Antepaxis, cap. 20.* Iulium Alexandrinum *lib. 2. sa. ubi. cap. 6.*

D Ex his apparet, quomodo sit respondendum ad tertium propositum argumentum, in principio adductum, quia consuetudo non semper est adscitium temperamentum pertinens ad qualitates primas, sed habitus seu qualitas, quæ potentias in latitudinem suarum operationum inclinat; & hæc qualitas interdum ad primas, sæpe ad secundas qualitates pertinet, aliquando alterius est nature.

HISTOR. XIX. GALENI, De diebus decretoriis.

Septimus dies communi criticorum maximus.

E Go in tota ætate interim plures quam quadringentos homines acutè ægrotantes, vniuersos * vel septimo, vel nono die crism habuisse conspexi. In alio rursus anno, quosdam decimo quarto, quosdam vigesimo, plurimos post morbi reuersionem, in alio permultos sanguinis fluxum quinto habuisse, perfectè septimo, vel nono die indicatos esse. Vidi etiam in autumno aliquando omnes vniuersos indicatos: sed hic quidem autumnus aliquando crism aperit. In alio autem omnibus sexto die non bonam crism aperit. Quapropter etiam magis subitè ubi minimum indicium accidit. Quapropter etiam magis subitè ubi minimum indicium accidit. Quapropter etiam magis subitè ubi minimum indicium accidit.

omnes dignitatis esse arbitrantur, &c. Galenus lib. 2. de diebus decretoriis, cap. 7.

P A R A P H R A S I S.

IN postrema Medicorum Principum historia profecturum argumenti in satis utile, cuius doctrina est eximia, momenti magni, ad morborum curationem, solutionem, & praesagium praestantissima, nempe de Crisi, & diebus decretoriis: in quo explicando etiam plures insudarunt strenue, & Galenus eos, veluti fortissimus Antesignanus, sua facundia Asiatica, nitoreque scribendi foecundo, polito, & graui, prius longo intervallo superauerit; tamen ne in operibus nostris aliquid desit, quo studiosos, & medicam reipublicam, pro recta medendi methodo exercenda demereamus, ea omnia succinctorie, at solide, & neruose in propatulum proponimus.

De crisi etymologia satis actum est, lib. 4. in com. hist. 24. quo loco ex mente Galeni contra Langium lib. 1. epist. 37. probauimus, nomen crisi esse translatum à foro exteriori. Sicut enim in hoc, homines iudicium mortis expectant: sic in crisi, praesentibus diris symptomatis, quae excruciant aegrum, de vita hominum iudicium agitur, 3. cris. 2. vt doctissimus aduertit Ioan. Lamantius in praemio ad libros de diebus decretoriis. De die decretorio quid sit, explicuit Galenus lib. 3. prog. 1. quo loco ex Hip. sententia, eos dies decretorios vocat, in quibus fide & frequenter subita mutationes fiunt: quum enim crises in omnibus diebus accidant, tamen non aequali fide contingunt; quoniam in 12. & 16. nunquam Galenus vllum iudicatum vidit, vt affirmat lib. 1. de dieb. decretor. cap. 2. Plurimum enim interest inter dies, in quibus iudicia contingunt: solum enim illi qui frequenter decernunt, & fide, decretorij sunt iudicandi: & lib. 1. de dieb. decretor. cap. 7. in med. & 2. prog. 54. dies decretorios ad firmitudinem iudicij conducere asserit: quod verò bonum, vel malum sit, ex aliis iudiciis esse petendum. Est autem iudicium, subita mutatio ad salutem vel ad mortem, vel ad melius, vel ad peius. Solent enim sex mutationum differentiae in morbis animaduerti, vt Galenus docet lib. 3. cris. cap. 1. ex quibus quae repentinae, & insignes sunt, crises dicuntur; reliquas vero paulatinas solutiones vocamus, vt ait Gal. 2. aph. 23. & refert Hip. sententiam lib. 1. epid. sect. 3. com. 16. quo loco id perbellè confirmat.

Quando verò morbus crisi sit finiendus, vel paulatina solutione, explicat Gal. 3. cris. 4. post med. dicens, morbos magnos iudicari, paruos solui. Ratio verò desumitur ex Gal. 2. cris. 11. quoniam crisis non fit sine certamine magno; hoc verò in morbis magnis, ob eorum vehementiam, & causae magnitudinem obseruatur, quia fortia symptomata natura diu tolerare nequit, sed irritata ad pugnam se accingit; quare vel celeriter dissoluitur, vel vincens morbos iudicat, ex Gal. 2. aph. 23. & 5. eiusd. 6. In morbis verò leuibus, & exiguis parua symptomata excitantur, quae natura alacriter sustinet.

Crisis raro accidit sine notabili euacuatione aut insigni abscessu: qui verò morbus aliter quiescit, malignius retrocedit, ex Gal. 1. de dieb. decret. 1. & 3. de cris. 2. in princip. & Hip. prius docuit 2. aph. 27. & lib. 2. prorrhet. 17. Quae enim sine signis leuant, deterrima sunt, & perniciofa, & sunt decretoria non decernentia, quae aut lethalia sunt, aut difficilis iudicationis, quae summè damnauerat Hippocr. in epid. miis.

Solum pueruli per altiore, & longiore somnum, celerem in morbis solent suscipere mutationem, vt Galenus firmat 1. prorrhet. com. 29. & 3. prog. 1. quod pluribus exemplis confirmat Christoph. à Vega in com. huius enim ope, à valida puerorum vi, crudi, pituitosique humores concoquuntur, & per cutis spiracula resoluntur: somnum autem coquere distat Galenus 12. meth. 3. & alibi saepe. An verò hæc mutatio, crisis vocari debeat, Galenus non definit sed contrarias refert sententias: potest tamen crisis vocari, nam interdum paulatinas vacuationes, crises appellat Galenus 2. cris. cap. 11. in fin. Si verò quæras, an crisis hæc puerorum per somnum facta, ad dissolutionem

A referatur, an ad coctionem? Dic, ad vtramque referri posse: pueri enim maxima valent facultate coctrice, 1. de san. 8. & lib. 6. cap. 2. & 3. de caus. sympt. 3. & 3. de pras. 9. ex pul. 3. & coctio praesertim fit tempore somni, 1. de caus. sympt. 8. & 6. epidem. sect. 5. com. 10. & 3. de caus. pul. cap. 9. Refertur etiam ad resolutionem, quae tempore somni maxima fit, tum ob substantiae molliorem, tum ob magnam euaporationem à coctione eleuatam: etenim licet somnus omnes vacuationes retineat, 2. 1. doct. 2. cap. 13. tamen quae fit per cutem, tum copiosior est.

An verò crisis futura sit per abscessum, vel excretionem, docet Galenus lib. 3. prog. 24. Quando enim morbus ex calidis humoribus concitatur, & vires constant, tunc speratur crisis per excretionem: Quando humores sunt crudi, crassi, & virtus languet, tunc vel paulatim morbus finitur, vel per abscessum. Quando humores sunt tenues, & calidi, & virtus est debilis, vel quando humores sunt crassi, & vires validae, speratur crisis per abscessum, quae mediam retinet naturam inter paulatinam solutionem, & crifim per excretionem.

Crisis tres habet partes, perturbationem, vacuationem subitam, & insignem mutationem: nam auctore, Gal. 2. aph. 16. & 4. eiusd. 22. Oportet praere coctionem subsequi discretionem, deinde euacuationem, vt bona sit crisis, atque iudicium. Idem in postrema parte status, post perfectam coctionem, incipit separatio vtilis ab inuili. Dum hæc fit, agitatis humoribus, & properante natura irritata noxios humores expellere, plurima symptomata apparent, dira, & terroris plenissima, quae plurimum aegros excruciant, atque fatigant: quae ex professo describit Hipp. 2. aph. 13. Gal. 1. de dieb. decret. cap. 1. & 3. lib. de cris. cap. 2. Separante verò natura bona à malis, & noxium humorem superante, & morbi causa diminuta, vacuatio aliqua subsequitur in bona crisi; quando est parua, dissolutis viribus, & causa peiori reddita, omnia contraria eueniunt. Quamuis autem quaelibet pars, crisis vocari possit Galenus tamen 1. cris. 4. ea symptomata quae perturbationem comitantur, signa critica vocat; euacuationem verò, & abscessum, crifim appellat.

Optima crisis est ea, in qua omnia rectè procedunt, aut cui nullus numerus iudicatorius deest: & debet habere condiciones sex, auctore Galeno 1. aph. 20. & 3. de cris. c. 3. Quatum prima est, vt potius fiat excretionem, quam abscessu; hæc enim robur naturae, & materiae obedientiam significat. Secunda, vt per eam humor peccans excernatur, hoc est, vt si morbus biliosus fuerit, biliosa excernatur, & si fuerit pituitosus, pituitosa excerni debent; conferentia enim, & tolerantia, optimae vacuationis sunt notae, siue ab arte, siue à natura celebretur, ex Galen. 1. aph. 20. & 23.

Tertia conditio est, vt fiat recto tramite, & per regionem convenientem naturae morbi. Quarta, vt perfecta concoctio praecedat, quia optima crisis accidit natura integre superante; vincit autem per coctionem, quae nihil est aliud quam victoria naturae, ex Galeno lib. 3. de crisib. cap. 5. & lib. 2. acut. 44. At quando natura valida est, & humori dominatur, illius motus determinatus est, & idem expultrix, quae crisis causa est efficiens, non nisi absoluta coctione agere solet. Interdum verò ob conturbationis vehementiam irritata, ante tempus excernit, vt monuit Galenus lib. 3. cris. cap. 10. & 3. de dieb. decretor. cap. 8. quibus in locis adducit Hip. sententiam, quae sic se habet: Quaecumque crisis, qua praenente, mala est. Appellat enim crifim praenientem, quae intempestiue accidit ante statum, & coctionem: quae enim contraria illi est, in statu, & appaerente coctione fieri debet. Sola ergo crisis optima, & perfecta in statu fit, 4. aph. 36. in quo omnia sunt fortiora, 2. aph. 29. & 30. à quibus irritata natura ad eorum expulsionem valide insurgit; quod etiam firmat Auicenna 2. 4. tract. 1. cap. 2.

Verum dubitabis, an in morbi principio, augmento & declinatione possit contingere crisis? Dic, in principio nunquam accidere crifim nisi perniciosam, quae debilitatem retentricis, & humorum copiam significat, quia naturam irritantes; eam cogunt vt ante tempus praefinitum excernat:

excernat: quare euacuatio hæc in principio contingens, A symptomatica est, & praeter ordinem naturae concitata. In augmento crisis bona accidere non potest, ex Gal. 3. cris. 5. sed est incompleta, ex Gal. 3. cris. 6. & Auic. 2. 4. cit. In declinatione autem non contingit crisis, hæc enim sine pugna naturae, & morbi non fit, quae in declinatione non adest, quia symptomata cessant, quae naturam irritant ad pugnam.

Nec obstat Auic. 2. 4. cit. dicens, quod completa crisis apud statum fit, & fortasse aduenit cum incipit declinare. Quare in ea potest accidere, Licet enim crisis declinationem attingat, non est quod eo tempore fiat, quia ea non admittit crifim ex natura sua: per accidens tamen in ea contingere potest, quando tempore status adfuerit impedimentum; quod in praxi vidisse testatur Cardanus lib. 2. contradiet. tract. 3. com. 2. in homine, cui futura erat crisis per sudorem, status tempore, in frigido loco constituto, qui cum declinasset febris, accenso in domo igne, copiose sudauit, & à febre liberatus est.

Quinta conditio, vt fiat in die decretorio, & sit in die contemplabili indicata, cui iudicandi potentia est annexa. Vltima, vt sit fida, & nihil humoris relinquat, sitque tuta, neque accidat cum grauissimis symptomatis, & sit indicata, & conspicua, finiatutque excretionem notabilis, vel abscessu.

De ordine, & differentia dierum criticorum nunc agendum, quorum magna est, sicut & iudiciorum, varietas, vt Galenus inquit 1. de dieb. decretor. cap. 2. & 5. Sunt enim plurimi, qui salubriter, & frequenter iudicant, & in quibus ex crisi, magna ex parte salutis spes habetur, quos decretorios vocamus, inter quos primum locum sibi vendicat septimus, deinde 14. His proximi sunt 9. 11. & 20. post sequitur quartus, & 17. post quos est 5. 3. & 18. Alij sunt, qui tamen raro iudicant, at prauè & dolose, qui decretorij non sunt, qualis est 8. 10. 12. 16. & 19.

Inter dies decretorios, & non decretorios mediam retinet naturam 13. post 20. ex Gal. 1. de dieb. decretor. cap. 10. inter quos hunc ordinem statuit Galenus. Dies decretorij, qui vim momentaneam habent, sunt 27. 34. & 40. His proximi sunt 24. 31. Exiguam, & leuem vim habent in iudicando, & veluti medium retinet inter praedictos, dies 37. Post 40. censentur 60. 80. 100. & 120. post quem iam per mensium hebdomadas fit dierum computum. Sunt enim morbi, qui septem mensibus iudicantur, post quod tempus non per mensium hebdomadas, sed per hebdomadas annorum numerantur; sunt enim plurimi qui septem annis soluantur, alij qui 14. annis finiuntur.

Crisis vel velocior, vel tardior fit, vt docet Galenus lib. 1. de dieb. decretor. cap. 10. & vit. Nam vsque ad 14. crises fiunt cum perturbatione magna, & vehementia summa. Deinde vsque ad 20. cum minori. In morbis verò qui ad 40. dies producantur, ea saeuities symptomatum amittitur, quoniam post hoc tempus morbi non iudicantur crisi, sed coctione: si enim aliter accidat, rarissimum est, & tunc quocumque modo soluantur, crisis fit sine perturbatione. Hoc in illis morbis obseruatur, qui in longum tempus protrahuntur, in quibus febris remittit, & repetit.

Aliquando, inquit Auic. 2. 4. tract. 2. cap. 2. in morbo diuturno accidit crisis per excretionem, etiam si non mutetur ad acutum, neque in eo accidat recidua, neque complicitur cum alio morbo, humor enim qui à natura est concoctus, subito deinde, & copiose potest expelli.

Rursus. Dierum decretoriorum quidam numerantur per hebdomadas, quos radicales vocamus, seu magnos decretorios, quia potentissimi sunt in iudicando, velut est 7. 14. 20. 27. 34. & 40. Vel numerantur per quaterniones, qui minorem vim habent, indicant tamen crifim futuram in sequenti radicali, & idem indices & contemplabiles dicuntur, etiam si verè iudicandi potentiam habeant, sicut est 4. qui est contemplabilis septimi: & 11. qui est contemplabilis decimiquarti: & 17. qui est contemplabilis vigesimi, vt monuit Hip. 2. aph. 24.

Sunt alij, qui intercalares, intercedentes, aut coincidentes dicuntur, qui inter praedictos dies intercedunt, & crifim in die decretorio futuram intercedunt, & ab illo re-

cedere faciunt; cuius euentus causa est velox, aut tardus humoris motus, maior aut minor illius copia, acrimonia, venenositas, robur aut imbecillitas virtutis, quae refert Auic. 2. 4. tract. 2. cap. 3. è quorum numero praecipui sunt 3. 5. 9. & 12.

Instabis hoc modo. Quomodo Galenus lib. 3. cris. cap. 5. praefert diem nonum, tertio, & quinto, si oppositum existimat Auic. 2. 4. tract. 1. cap. 7. dicens, quod dies crisis sunt fortiores iudicij, & fortiores dies cadentes. (intercalares intellige) & dies iudicationis sunt illi, qui sunt in diebus antecedentibus, & quanto magis procedunt, debilitatur eorum iudicium. Ex quibus apparet dies, tertium, & quintum praefereudos esse nono. Dic, Auicennam esse intelligendum de diebus merè decretoriis, aut indicatoriis, non verò de intercalariis, è quorum numero sunt 3. 5. & 9. hic enim illis fortius decernit, quia ad perfectam crifim, coctio humoris absoluta requiritur. Quamuis autem tertius, primus impar sit, & fortior asseratur in iudicando; tamen ob alia quae concurrunt in nono, hic fortior est appellandus: nam medias est inter 7. & 11. quorum primus insigni modo iudicat, alter valenter indicat.

Ex dictis inferes, dies impares esse fortiores in iudicando, quam pares, quod docuit Hip. 4. aph. 29. vbi febri-
tantibus si rigores sexto die adueniant, iudicium difficile sequi affirmat: Ita sudores si adueniant 7. 9. 11. 14. 17. 27. & 34. boni sunt, & morbos iudicant: qui verò non ita fiunt, laborem significant, morbi longitudinem, & recidiam, 4. aph. 36. quod intelligendum est in morbis acutis, qui intra 20. aut saltem 40. finiuntur.

Rogabis, qui dies decretorij sint pares, qui impares? in hoc enim dubio dissidium inter Hip. & Gal. intencio satis magnum. Ille enim 1. epid. sect. 3. text. 14. hos in parium catalogo numerat 4. 6. 8. 10. 14. 28. 30. 48. 60. 80. 100. inter impares recenset 5. 7. 9. 11. 13. 21. 27. 31. Galenus contra 4. acut. 56. imparium dierum qui in morbis acutis decernunt, numerum faciens, hos recenset 3. 5. 7. 9. 11. 15. & eorum qui in diuturnis iudicant. 60. 80. medios inter hos esse statuit 14. 20. 34. 60. 80. vbi non solum cum Hip. verum cum ratione pugnat. Quicunque enim numeri in aequales secantur, sunt pares, cuiusmodi sunt 14. 20. & reliqui omnes. At si ita est, non erit 14. dies criticus verò in acutis, quoniam iudicia fiunt in istis diebus, quibus exacerbationes, quum itaque hæc fiant in diebus imparibus, vel non erit 14. dies decretorius, vel erit impar.

Dic, bifariam posse numerari dies vsque ad 14. Potest enim primò fieri numeratio successiue omnium dierum: possumus secundò computare dies, & 14. potissimum, per septimanas. Si primò modo numeres: par erit 14. dies: at si per septimanas, erit eadem impar, quia 14. est septima secundae septimanae: 20. est pariter septima tertiae septimanae. In secundo vigenario, 34. est pariter septima secundae septimanae, & 40. tertiae. Tertij verò vigenarij 60. septima est tertiae illius septimanae. Septima pariter 80. quartae septimanae. Quare hi dies omnes impares. Posteriori hoc modo numerauit Galenus; priori Hippocrates.

Galenus lib. 1. epid. sect. 3. com. 14. in fin. scribit, dies qui connumerantur per quaterniones, & hebdomadas, multò validiores esse, & in lib. 2. de dieb. decretor. cap. 6. dicit, eos perfectissimos esse, & magnam vim habere in iudicando. Differunt autem natura, & vsu à diebus coincidentibus: quando enim omnia rectè fiunt, semper in his diebus crises fiunt, quos quaterniones, aut hebdomadas complectuntur: si verò errata adsint, in aliis diebus contingunt. Sic etiam differunt vsu: nam ad praecognitionem futuræ crisis, soli contemplabiles per quaterniones sufficiunt ad cognoscendum iudicium factum, quod est optimum. Et cum iudicia coincident cum accessionibus, vt Galen. 4. aph. 36. §. Didicimus autem quòd in vehementioribus accessionibus iudicia fiunt, &c. probat 3. de cris. 4. edoctus ab Hippocrat. 3. epid. sect. 3. text. 23. & cum accessiones diebus paribus, & imparibus fiant, idem Hippocrat. 1. epid. sect. 3. text. 14. dies decretorios, alios pares numerat alios impares: in imparibus nullam est delictum, vt Galenus inquit in

in c. m. in partibus verò erratum est, quoniam 10. & 28. non sunt decretorij.

Hippocrat. 4. aph. 61. solum impares videtur facere decretorios, cum inquit: *Nisi febris diebus imparibus reliquerit, solet recidivare*: & lib. 4. de rat. vi. 56. docet, numerum dierum imparium magnopere esse observandum, quia in vitamque partem magnas solent efficere mutationes: quam sententiam confirmat Galenus in com. 4. aph. 29. & 36. Quod si paribus diebus acuti morbi iudicentur, vel æger patietur recidivam, vel citò è vita decedet, ex Galen. 1. epid. sect. 2. com. 75. & 3. eiusd. sect. 3. text. 36. & 4. acut. 68. Explicat ipse Galenus fusè, & doctè 2. de natur. human. in com. text. 19. & 20.

Ad locum Hip dic, sententiam illam non esse Hip. ex Gal. in com. nam sententia 36. antecedenti, in eadem sectione, dixerat 14. & 34. esse iudicatorios, qui pares sunt, vel pro imparibus, dies iudicatorios accipiendos esse. Ad Galenum lib. 4. de rat. vi. vbi 14. 20. & alios dies pares, impares esse dicit, dicendum est, quod particula illa quæ ponitur à Galeno in acutis verò, & in chronicis, & in mediis, non refert impares, sed simpliciter dies, qui in vitamque partem mutationem efficiunt: at postrema illa particula, *impares autem & hi*, addita est: vel pro imparibus, iudicatorios debemus legere: vel est sensus, quod dies pares, quos recenset Galenus ibi, sunt impares à principio hebdomadæ, & non à principio ægritudinis: vt 14. est impar, facta connumeratione ab octavo; & vigesimus est impar, facta numeratione à decimo quarto: vel potest esse sensus, quod dies pares, quorum meminit ibi, habent intra se impares, videlicet 27. 31. & 37.

Tantam vim tribuunt diebus decretoriis Gal. lib. 1. de dieb. decret. cap. 8. & Avic. 2. 4. tract. 2. cap. penult. vt siue crisis incipiat in diebus præcedentibus diem decretorium, & in hac finiatur; siue in hac tantum incipiat, & in aliis finiatur, tamen semper crisis ad dies decretorios, & non ad alios referri debeat. Nam ad crism tria concurrunt, accessio cum signis decretoriis inuadentibus, vacuationes, & tandem morbi solutio. Quod si hæc omnia in vno aliquo die reperiantur, ad eum referenda est crisis: si verò in diuersis diebus fiant, quouis illorum trium pertingente diem criticum, ad hunc debet referri crisis, ita vt si in septima die inuadat accessio cum signis criticis, & in eius fine incipiat sudor, & deinceps in tota die octava æger copiosè sudet, & tandem in eadem octava die à febre liberetur, crisis referri debet ad diem septimum decretorium, in quo incepit: & si in die 13. inuadat similiter accessio cum signis, & in 14. quæ decretoria est, fiat copiosus sudor, tum solutio morbi, seu crisis, non ad diem 13. in quo incepit, sed ad 14. in quo finita est. debet referri. Causa est, quia præstantia & fidelitas crisis, potissimum colligitur ex natura. siue perfectione diei critici, in quo contingit: quare quocumque modo crisis pertingat diem criticum, ei præcipuè fides erit adhibenda, siue in illo incipiat, siue finiatur, dummodò ab aliquo die iudicatorio præcedente priùs indicata sit; hoc enim maximam potentiam habet.

Verum antequam cuiusque diei vim, & potestatem in iudicando explicandam aggrediamur, inuestiganda sunt difficilia aliquot dubia, quorum primum est: Vnde scilicet debeat numerari principium morbi, ad computum dierum decretoriorum? Dic, Galenum lib. 1. de dieb. decret. cap. 6. dies criticos non numerasse à primo recessu à sanitate, cum hic insensibilis sit: nec ab hora decubitus, hic enim pro varia hominum natura est varius; plurimi enim molles, & timidi, ob quamvis leuem causam decumbunt, adhuc non ægrotantes; alij verò robusti, & patientes, negotiisque occupati, etiam iam præsentè ægritudine consueta munia obeunt, nec decumbunt. Nec etiam numerari debet ab ea hora, à qua primò cibum fastidiunt, sibi displicent, capite dolent, atque grauantur. Principium ergo sumendum est ab illo tempore, vel hora, in qua actiones primò, sensibiliter, & manifestè apparent læsæ: sequitur Auerrhoës 4. collig. 40.

Secundum dubium est grauissimum, quod licet ab omnibus agitur, est adhuc penè insolutum. Vtrum sci-

licet in fœminis quæ pepererunt, & superuenit febris, computatio dierum criticorum sit faciendâ ab hora partus, an ab hora febris? Nam Galenus loc. cit. manifestè probare videtur, ab hora febris faciendam esse computationem, quia illud est principium decretoriorum, quando æger manifestè febricitare incepit.

Hæc sententia confirmatur ex Hippocr. 1. 1. epid. sect. 3. com. 21. in historia vxoris Philini, quæ cum filiam peperisset, & esset purgata ex præscripto naturæ, 14. die à partu incidit in febrem, & iudicata fuit vigesimo, vbi Hip. non numerat dies ab hora partus, sed ab hora febris, quia numerat omnia symptomata, quæ primis diebus, & 6. & 7. 11. 17. & quæ 20. superuenerunt, post inuasionem febris. Et sententia 22. sequenti, in historia vxoris Epicratis, quæ in die partus in febrem incidit acutam, ab hora febris dies connumerat, quoniam subiungit: *sexto die, à quo febris conuenit*. Et sententia 28. sequenti, in historia vxoris Dromeadæ idem confirmat, dum à partu febrem cum rigore inuasisse scribit.

Auicenna idem approbat 2. 4. tract. 2. c. 1. §. Et debes scire, quod cum mulier parit, & accidit illi febris, si computatio non fiat ex febre, & fiat à partu, error est. Et videtur hæc sententia rationi consentanea, quia à principio morbi, cuius crisis in aliquo die expectatur faciendâ computatio est. Sed in partu nullus reperitur morbus, quia naturalis est. Igitur non à partu, sed à morbo superueniente dies critici sunt numerandi.

Nec contrarium cogunt asserere symptomata, quæ tempore partus infestant nempe humoris agitatio: hoc enim modo, etiam numerabis dies criticos ab ea hora, à qua moueti incipiunt humores; quod falsum est, quoniam cibi fastidium, vigilia immodica, dolor capitis, & ventriculi, & alia symptomata quæ morbum antecedunt, sunt præuix dispositiones & non merentur nomen morbi, quia insigni læsione corpus non alterant.

Ex altera parte est irrefragabilis Hippocrat. auctoritas, 3. prog. 10. cum inquit: *Pari modo indicationes sunt ex parte Galenus hoc placitum firmat, & defendit in com. Principium numerationis erit, non quo die coeperint febricitare, sed quo pepererint. In quibusdam igitur circa secundum, aut tertium incipiunt diem à partu: ex quo multi numerant futuram indicationem. Sed res non ita se habet, sed ex quo pepererint, numerationem fieri oportet dierum.* Sequuntur Arabice familiariter proceres scientissimi, Haly lib. 10. theoretic. cap. 8. Auerrhoës lib. 4. col. 40. Rhafis 19. continent. Subscribunt docti Iuniores, Amatus 1. centur. 36. Moxius lib. 3. de curand. fœminar. morb. 26. Vallesius lib. 10. cont. 4. Andreas Laurentius lib. 1. de crisib. c. 7. Ludouicus Lemosius lib. 5. de optima prædicend. ratione, cap. 6. et si hi posteriores statuunt, hanc computationem non à puncto enixus dum factus in lucem prodit, sed à puncto in quo coepit mulier parturire, seu iam partus doloribus vexari, esse faciendam.

Et confirmatur ex eodem Hip. lib. 3. epid. sect. 1. text. 7. in historia illius mulieris, quæ apud Pantimedem degebat: & sententia octaua sequenti & 9. in quibus refert duas mulieres, quæ passæ fuerunt abortum, & alteram quæ laboriosè peperit, quibus febres superuenerunt, & in iis numerat Hip. dies à partu, & non à febre.

Has sententias inter se tam repugnantes quam cernebat Christophorus à Vega in com. cit. lib. 3. Aph. quem sequuntur alij Iuniores. Hippocratem intelligendum putat de febribus, quæ secundo, aut tertio die à partu sequuntur: Nam si à sexta die à partu superueniat febris, quæ ex natura sua sit septima die finiendâ, hæc septima non est à partu: esset enim secunda dies febris, in qua morbus ille non potuit ex natura sua finire. Et licet eo loco Vega afferat alias rationes, hæc est præcipua, quia si humor peccans est pituitosus, secundo die superueniet febris, nam primo die ob grauiora symptomata quæ sequuntur partum, obscurari solet: si fuerit biliosus, superueniet tertio; si melancholicus, quarto accidit. Sed hæc responsio nulla est, & ex historia vxoris Epicratis, & vxoris Dromeadæ redarguitur manifestè, quibus febres superuenerunt tertio die à partu, in quibus Hippocrates dies decretorios non numerat à partu, sed à febre.

Moxius

Moxius loco cit. summè extollit sententiam Amati, qui relictis Epidemicis historiis, Prognosticum tantum amplectitur oraculum; nam in illis libris plurima sunt impolita, adulterina, rudia, & ab alio interiecta, idèque abicienda: contra in Prognosticis omnia sunt tersa, elaborata, culta ingenio multo, & subacta exercitatione, & multiplici experimento stabilita, cuius ope, tantus vir diuinissima illa præsentia conscripsit. Ergo ad hos libros (inquit ipse) tanquam ad sacrum Delphicum sanum confugiendum est, vt diuina huius tantæ artis accipiamus responsa. Quapropter in hoc difficili labyrintho, expeditius multò erit per hanc irrefragabilem semitam prognostici oraculi sensum incedere, quam obscurum, & ambiguum Epidemicarum obseruationum iter profèqui: sicque à partu, & non à febre, in enixis dierum decretoriorum faciendâ computatio est.

Hæc responsio etsi speciosa sit, admittenda non est: Primò, quoniam licet plura sint incerta in libro secundo, quarto, & sexto epidemion, tamen primus, & tertius, in quibus de logismo faciendò à febre, & non à partu, sententiæ illæ sunt scriptæ, à magno Hippocrate sunt conditi, vt aperte fatetur Galenus lib. 2. de difficult. respirat. cap. 8. & lib. 3. eiusd. cap. 1. & lib. 6. epid. in præmio, & sect. 1. com. 2. & sect. 2. com. 44. Secundò peccat, quoniam existimat in libris epidemion, semper Hippocratem fecisse computationem à febre, quum contrarium hic auctor proponat, & enixarum morbos in illis libris numeret à partu, veluti constat ex lib. 3. epid. sect. 2. in historia illius mulieris quæ apud Pantimedem degebat, & in historia vxoris OEcetæ; & in historia mulieris quæ decumbat in mendacium foro: & sect. 3. in historia alterius, quæ apud frigidam aquam in Thalo ægrotabat; in quibus omnibus à partu numerat Hippocrat. dies, veluti in prognosticis enumerat.

Addunt, quòd partus habet suum iudicium, nimirum congruam, ac decentem purgationem, quæ si retineatur, non solum morbus, sed etiam mors contingit. Quare partus morbus est, & iudicatur per purgationem, multos enim concitat dolores: est præterea crisis. Sed falsæ hi assumunt, vt propriam sententiam tueantur: nam diuersa est morbi, & partus natura: est enim partus exclusio fœtus; quare motus: non itaque morbus. Deinde partus partus est actio naturalis, morbus quid præter naturam. Insuper partus non est crisis, quia nullus in ipso morbus, quoniam dolores, qui in partu naturali contingunt, non sunt vsque adedè magni, præsertim in iis quæ peperere multoties, vt extra limites sanitatis patientem deducant.

Dicendum igitur est cum Conciliatore dif. 106. duplicem esse partum, alterum naturalem, præternaturalem alium. Naturalis ille est, qui non solum tempestiuè sit, & debito modo, sed cum lenibus symptomatis, & in quo menstrua purgatio modum non excedit, neque deficit. Præternaturalis est contrarius. In partu naturali, quando febris, aut alius superuenit morbus, quia tunc non est symptoma partus, sed morbus per se, tunc non à partu, sed à febre dies decretorij sunt numerandi, vt Hipp. fecit, in lib. epid. 1. sect. 3. Contra autem in partu præter naturam, quia febris est symptoma partus, tunc non à febre, sed à partu faciendâ computatio est, vt Hip. fecit, lib. 3. epid. sect. 2. Quo pacto hæc principum inter se tam discordes sententiæ sunt interpretandæ: quando enim à partu numerant, de præternaturali intelligendi sunt: quando à febre, de naturali sunt explicandi. Magnum enim discrimen est inter partum naturalem, & præter naturam: in illo non contingit morbus, nisi ex errore, & non propter agitationem humoris, quia hic paulatim repurgatur: in partu verò præternaturali, citra errorem, ob validam humoris agitationem, qui nequit exactè expurgari, solet febris superuenire, idè ab illa hora dies decretorij sunt numerandi. Hanc sententiam sequuntur Interpretes in com. Avic. 2. 4. cit. Nicolus ferm. 2. tract. 4. cap. 9. Ioan. Brauus in com. cit. loc. prog. Massaria cap. 13. gynacium, Alphonfus à Carranca in tract. accuratissimo de partu natur. cit. de conditione partus.

Sed breuiter adnotabo vnum, grauius scilicet Christo-

phorum à Vega loc. cit. prog. in com. sent. 1. fuisse stomachatum in Conciliatorem, & Latino-barbaros, imò Arabum duces primarios, vt ex illorum dedecore suam posset augere supellestem, dum illos vocat barbaros, impolitos, confusos, qui hanc distinctionem in partum naturalem, & præter naturam, circa computum dierum in enixis, excogitarunt citra necessitatem vllam. Quis quæso, dic mihi, controuersias illo tempore melius excogitauit in classes digessit, in quo balbutiens adhuc erat, & non bene elaborata Medicina? Quot paginæ à Iunioribus ex illius opere in suos libros sunt translatae, & eloquentiæ phaletis, & calamistris exornatae, vt primum suum inuentorem nec per somnium repræsentent? Cur ipse non vult fateri per quem profecerit, quum illius auspiciis, & veluti lacte nutritus, tantos in nostra arte fecerit progressus? Quis felicius, & fidelius præcorum doctrinam descripsit, quam Nicolus, quem qui habet, habet omnes libros? Quis subtilior Gentili? Quis in praxi facilior Matthæo perito, cuius commentaria in nonum Rhafis ad Almanserum, & consilia lemnisco sunt ornanda, quum ipsa sint dignissima cædro? Quis methodum maiorum cum diligentia explicuit, quam Guainerus, & Arculanus? Ausim dicere, nos Medicis superioris ætatis, multo excessu esse inferiores, qui dum sterculos Classicorum attenta mentè rimamur, illorum lenocinio deliniti, neglecta medulla corticem degustamus, relictis fontibus riuiolos consectamur. Sed hæc per transennam dicta sunt, ad sensum accedamus.

Tertium dubium etiam ad praxim spectat. Vtrum scilicet in recidiva sint numerandi dies decretorij à recidiva, an ab ipsa radice, hoc est, à morbo qui primò inuasisit? In qua quæstione inter Principes Medicos adest controuersia. Nam Hippocr. lib. 1. epid. sect. 3. text. 20. in historia Herophontis, & in historia vxoris Epicratis, & in historia Cleonactidis; veluti lib. 3. epid. sect. 3. text. 79. in historia Anaxionis, semper dies decretorios à principio radice enumerat.

Ex altera parte videtur, quòd non à radice, sed à recidiva computatio sit faciendâ: sunt enim morbi distincti, non solum numero, sed specie, vt si radix sit febris biliosa, & recidiva sit febris pituitosa, aut melancholica, tunc non videtur rationi consentaneum, vt qui distinctas habent causas, & alterationes, eisdem dies decretorios habeant.

Dic. Quando recidiva est idem morbus cum sua radice, ab hac computatio faciendâ est: Quando verò distinctus, à recidiva numerandi sunt dies, vt Hip. præcepit in epidemion. Sicut enim vt quando febris intermittit, & iterum recurrit, manet idem affectus secundum vitæ causam, non coniunctæ, sed antecedentis; & penes vitæ affectus præter naturam, qui solet esse circuitus causa, cuius Galenus meminit 4. aph. 63. in fin. & est intemperantia illa, quæ in icore, & venis, & præsertim in foco putredinis relinquuntur: qua ratione febris intermittens habens plures accessiones, vnicus morbus est, & à prima accessione dies decretorij numerantur: sic in radice, & recidiva sentiendum est.

Quando intermittit radix, quia non solum reliquæ humoris remanent, sed intemperantia illa prædicta, cuius signa sunt sitis, oris exsiccatio, & inappetentia, quæ recidivam prænuntiant, tunc à radice faciendâ computatio est, vt Hip. & Gal. docent 6. epid. sect. 1. text. 20. & hoc modo intelligendus est Hip. 2. 2. aph. 12. Gal. 2. de dieb. decretor. c. 5. in text. fin. agens de recidivis, quæ diebus decretoriis solent accidere, vbi videtur affirmare ex radice, & recidiva fieri vnum morbum diuturnum, separatim tamen consideratos esse morbos acutos.

Quum morbo superuenit alius morbus, aut vnus mutatur in alium, tunc non à principio morbi inuadentis primò, sed à principio illius qui superuenit, aut in quem mutatur, computatio est faciendâ. Hac ratione Hippoc. 2. lib. prog. 57. & 58. agens de suppuratione, quæ originem ducit ex pleuritide, & peripneumonia, & docens terminos in quibus solent rumpi, non connumerat à principio inflammationis, sed ab eo tempore in quo incipit suppuratione

ratio fieri : signa verò suppurationis sunt maior febris, rigor, dolor, grauitas, pondus, in illa parte quæ dolore afficiebatur.

Sed de febribus cum tumoribus, & vulneribus, quid dicendum? Si febris sequatur tumorem, vt in inflammationibus calidis frequenter contingit, ab ipsa inflammatione numerandum est. Sed si febris non sequatur tumorem, sed suppurationem, quod contingit in tumoribus frigidis, tunc à febre, & suppuratione, quæ coincidunt incipiendo, & non à tumore numerandum est. Similiter in vulneribus; si febris sequitur ob agitationem, à vulnere: si ob pus, siue suppurationem, ab hac, & à febre ipsa dierum decretoriorum computatio fieri debet, vt animaduertit Iulius Cæsar Arantius in fin. lib. Hip. de vulneribus.

His igitur constitutis, reliquum est vt dierum dignitatem, vsque ad vigesimum, ex Hip. & Gal. mente describamus, quæ doctrina ad prælagendum, & curandum est magni momenti: Ad prælagendum, primò, quia apparentibus signis criticis, quæ appropinquantem crislis demonstrant, prælagemus hanc esse euenturam in die critico. Secundò, quia crislis iam factam, pro varietate diei in quo facta fuit, reprobamus, vel laudamus: si enim in die decretorio fiat, bonum est; è contra, malum, & recidua expectanda. Tertio quia per quaternarios præcedentes præcognoscimus, quid futurum sit in diebus decretoriis sequentibus, 2. *aph. 2.4. & 4. aph. 7.1.* Quartò, quia signis bonis, & malis magis fidendum est, quando in diebus decretoriis apparent. 2. *prog. 5.4.*

Ad curationem autem etiam hæc tractatio est vtilissima: Primò, quia si crislis, id est repentina mutatio ad salutem, contingat in die non decretorio, cautè cum ægroto, in victu, & aliis, ob periculum recidua ægrom est, ex Gal. lib. 1. de dieb. decretor. cap. 3. cum tamen, crislis eueniente in die decretorio, citò ægrum reducamus ad victum sanorum. Præterea in die decretorio victus minuendus est, ne naturam à suo opere distrahamus quod potissimum intendit in dictis diebus, vt docuit Auic. 2.4. *tract. 2. cap. 9.*

Secundò, quoniam in iis diebus nihil est mouendum, nec purgatio, aut sanguinis missio instituenda, etiam si illis non expectetur crislis; sæpe enim in illis fit mutatio aliqua, licet occulta, quod in fracturis cranij frequenter experimur: In iis ergo à vacuatione abstinendum, nisi aliqua urgeat necessitas, quæ nos ad hoc perducatur. Quod si indicata sit, & expectetur vacuatio, multò magis interdenda vacuatio est, ob causas ab Auicenna assignatas, quas Gentilis, & Iacobus explanant inculenter in com. cap. 7. 1.4. *tract. 2. in §. Et caue ne moueas in die motus agitudinis, &c.*

Prima, & secunda dies, ex Dioclis sententia, morbos decernunt, vt refert Galenus lib. 1. de dieb. decretor. cap. 9. idèd quia diariæ febres in his sæpenumerò soluuntur. Sed fallitur manifestè; quamuis enim hæc febres primo, aut secundo die soluuntur, vt docuit Gal. 9. *met. 1. in princip. & 4. aph. 5.5.* id tamen sine certamine fit, aut perturbatione insigni; hæc enim simplicissima sunt, sine humorum putredine consistunt, & à sola spirituum calefactione emanant: at crislis siue pugna non fit.

Primus ergo, & secundus dies, in numero propriè decretoriorum reponendi non sunt; in illis enim præceps ac subita in ægotantis corpore perturbatio, morbi solutionem antecedens, non datur, in qua præcipua ratio iudicij consistit. Si verò crislis nomen in ea significatione sumatur, vt morbi solutionem simpliciter significet, decretorij quoque dicendi sunt, quum febres illæ diariæ, quæ natura sua, vnica accessione constant, partim in primo die, aliquando in secundo solutionem nanciscantur: quanquam rarò hęc diebus iudicia optimè fiant, quinimò pessima, & lethalia. *Nihil enim quidquam in initio ad bonum euacuari est possibile; omnia enim sunt casus præter naturam earum quæ sunt in corpore dispositionum: oportet enim præire collationem, subsequi verò discretionem, & tandem euacuationem, vt bona sit crislis siue iudicium,* vt notauit Gal. 4. *aph. 2.2.* coctiones autem in morborum statibus perpetuò eueniunt, sicut & crises.

A Licet autem primus dies propriè decretorius non sit potest tamen indicatorius nuncupari, contra Musam 2. *Aph. com. 2.4.* Si quis enim primo die acuta febre corripatur, & aliqua nota coctionis in vrina appareat, in die quarto, & non vltra, morbus ad bonum iudicabitur: si verò contra primò statim die cum periculosus signis malum inuadat, morbus ad perniciem non vltra diem quartum finietur, quod monuit Hipp. 2. *prog. 2. Simplicissima febris, ac signis firmata securissima, quarto die, aut citius finietur: maleficientissima verò, ac signis firmata maleficientissima, quarto die, aut citius interficiunt.*

Neque obstat huic doctrinæ Hip. historia lib. 1. *epid. sect. 3. text. 25.* vbi Erasinus quidam acutissimo morbo laborans cum signis grauissimis, quinto die obiit nam primo die mediocriter habuit, & illum quietè transegit; quare quinto demum die est defunctus. Neque obstat secundò Hip. lib. 1. *epid. sect. 3. text. 14.* vbi inquit: *Ex circuitibus verò indicantibus in imparibus, primus, tertius:* quod idem est ac si dixisset, primus est tertius, & imparibus enim diebus primus circuitus ad tertium diem peruenit: quare Hip. loquitur de primo circuitu, non de die.

Neque obstat Galeni auctoritas lib. 1. de crislis. cap. 17. dicentis, morbum aliquem prima die ad statum peruenire posse: In statu autem fit crislis. Igitur in prima die fiet crislis, proindeque prima dies decretoria erit. Dic, in qualunque die hominem mori posse, non tamen liberari: morbi igitur qui prima, & secunda die interficiunt, vt Angina, vel Apoplexia, indicatorij vocari non debent, quia iudicium non de malo, sed de bono absolute dicitur. Immo si propriè loquendum sit, in his diebus nec ad bonum, nec ad malum fit crislis, quia in illis non insurgit natura contra morbum: & idèd Hip. 1. *epid. sect. 3. text. 14.* comprehendens omnes dies, in quibus solet fieri crislis, siue ab bonum, siue ad malum, primi, nec secundi diei vllam prorsus fecit mentionem.

Tertius dies decretorius est, 4. *lib. Aph. 36. & 1. lib. epid. sect. 3. text. 14. & lib. 3. prog. 2.* Sed hic ex intercedentibus est, & vim decernendi habet non fortem, sed ex accessionis violentia, iudicationem enim quarto die futuram præuenit. ex Gal. 3. de dieb. decret. 8. in acutissimis morbis qui biliosissimi sunt, auctore Galeno 3. *prog. 2.2.* Si enim mouentur per impares, quia statim à principio vehementissimam habent accessionem, cui reliquæ ex proportionem per circuitus tertianos respondent, cur tertius dies non erit indicatorius? Hoc Hip. affirmat 1. *epid. sect. 3. text. 14.* & Galen. 1. de dieb. decretor. cap. 5. & lib. 3. cap. 8. Si autem Galen. 4. *aph. 36.* asseuerat, quartum diem esse primum iudicantium: intellige parium; nam tertius, primus est imparium.

Quartus dies decretorius est, & parium dierum primus, ex Hip. 1. *epid. sect. 3. text. 14. & lib. 3. prog. 2. & lib. 4. aph. 3.6.* & ex natura, ac quantum in se est, septimi index appellatur, 2. *aph. 2.4. & 4. aph. 7.1.* Est ergo hic dies inter primum, & septimum: si ille morbum discutere tentet, ei finem quartus imponet, si verò primus nihil aggrediatur, sed quartus morbum iudicare velit, ei finem septimus imponet. In secunda autem septimana eadem ferè ratio habenda est, in qua si dies primus, qui octauus est, coctionis signa ostenderit, vnde decimus de morbo decernere aggredietur: qui si non decreuerit perfectè, in 14. iudicium transferetur.

Hic dies morbos acutissimos iudicat, ex quibus alij superant, intereunt alij: maximè si paribus accessiones contingant, in quo Caluus Larissæ, & Pericles Abdera iudicati sunt, 3. *epid. sect. 3. text. 76. & 77.* sed ille ad mortem; hic verò ad salutem. Ad malum, & ad bonum iudicat quartus dies, si enim in primo die nullum perniciosum signum adfuerit, immò in vrina coctionis nota appareat, ad bonum finietur morbus; si contra, morietur plandè non extra quartum.

Obiicies sic. Quomodo quartus inter bonos decretorios numeratur, si in illo rarissime crislis contingit, adèd vt Galenus 3. *cris. 4.* fateatur se tantum semel vidisse in quarta die crislis, Archigenem verò bis: maximè cum Medici concedant, dies decretorios non ratione, sed Hip.

Hip. auctoritate esse confirmatos, & Galenus lib. 2. de dieb. decretor. cap. 2. originem, & firmitudinem illorum non rationi, sed experimento tribuat, ita vt ille dicatur criticus, in quo sæpe crises fiunt; constat autem morbos exactè peractos quarta die iudicari?

Amatus in introitu ad tractatum de diebus decretoriis, respondet, locum citatum ex 3. *cris.* intelligendum esse de febribus biliosis, & non de synochis, quas asserit frequenter iudicari in quarto. Sed errat: hæc enim sententia simpliciter, & vniuersaliter intelligenda est in omni febre acuta, siue biliosa sit; siue synochus: illa enim non per pares, qualis est dies quarta, sed per impares exacerbatur; quare cum crislis non fiat nisi in die exacerbationis, 3. *cris. cit. & 1. epid. sect. 5. com. 13.* patet in quarto febrem biliosam iudicari non posse, præsertim cum hic dies sit in iudicando debilissimus. Synochus verò imputris neque per pares, neque per impares exacerbatur, sed vniformis est, licet nullo interueniente errore in quarto iudicetur. Quia tamen huiusmodi febris rarò contingit, quia sanguis præ copia abundans, illic putredine tentatur, & rarum est quod in illa non interueniat aliquis error, vt 3. *cris. cit.* docuit Galenus: proinde simpliciter, & vniuersaliter asserit Galenus, quartam diem rarissime iudicare.

Porro si hoc verum est cur, 1. de dieb. decretor. 3. & 3. de prælag. ex pulsib. 2. inter bonos decretorios numeratur? Dic, quia ex natura sua criticus est: & licet synochus vniformis rarò contingat, quando tamen adest, sæpe in eo fit crislis bona in quarto, nisi aliquis error accidat, crislis postponens. Cæterum quia simpliciter in eo rarissime crises fiunt, proinde inter bonos decretorios debilissimos numeratur: & licet Galenus semel tantum viderit in eo iudicium factum, alij sæpe eum iudicasse animaduertunt.

At si dies quartus ex natura sua criticus est, cur eius non meminit Hippoc. 4. *aph. 36.* quum tamen meminerit tertij, quem diximus inferiorem illo? Vltra rationes Galeni in com. respondet Philotheus, causam esse, quia Hippocrates ibi loquitur de crislis per sudorem, qualis non solet fieri in die quarto, vt accidit Pericli in Abdera, 3. *epidem. sect. 3. text. 78.* & notauit Auicena. 2.4. *tract. 1. cap. 78.* febres enim quæ in hac die iudicantur, sunt sanguineæ vniformes, quarum crislis per sanguinis fluxum, & non per sudorem perfici solet. Licet igitur simpliciter dies quarta præferatur tertiae, tamen collatione facta ad crislis per sudorem, merito præfertur tertia dies, quoniam morbi qui per sudorem iudicantur, quum ferè biliosi sint, & proinde in tertio exacerbentur, potius in hoc, quam in quarto iudicantur, vt explicat Galenus in com. cit. *Aph.*

Quinta dies morbos peractos iudicat, lib. 3. de dieb. decretoriis, cap. 8. In hac iudicatus est per sanguinis fluxum Meto, lib. 1. *epid. sect. 3. text. 24.* & plurimis contingit crislis lib. 4. *aph. 36. & lib. 1. de dieb. decretor. cap. 5.* & ex intercedentium numero est, vt tertius, qui vt crislis quarto die futuram præuerit, ita dum natura quarto die laxa, nec vsque concitata quieuit, quinto die ad iudicationem promouetur. Habet autem vim iudicandi ob accessiones; quoniam accessio est de numero eorum quæ naturam stimulant, ac veluti prouocant, eam nec consistere, nec quiescere permittens: quare in acutis morbis, in imparibus iudicium fit; in his etenim accessiones fiunt.

Quæ tamen sit causa, ob quam in acutis tertio quoque die vt plurimum accessiones fiant; in diuturnis verò, vel quoridie, vel quarto quoque die, difficile est assignare. Quod verò ita accidat: conicitur ita: Si enim eo quo deprehenduntur ordine ipsos collocauerimus, secunda ab initio accessio in tertium incidet, tertia in quintum, quarta in septimum, quinta in nonum, sexta in vndecimum, septima in decimum tertium. Cum igitur natura non semper rato, & statò tempore insurgat, & morbos iudicet, sed variis causis concitata plerumque, à quibus in acutis morbis accessio maximè continua efficitur, irriteretur, merito in imparibus diebus quamplurimæ acutorum morborum crises contingunt.

Lib. VI.

Sextus dies decretorius est, non tamen simpliciter, & absolute, sed cum addito decretorius malus nuncupatur. Eius enim maximè proprium est, vt cum periculo, & obsecrè indicet. Quare Galenus lib. 1. de dieb. decretor. cap. 4. hunc malignitate sua septimum diem superare asseuerat, quasi septimo naturam habeat oppositam: etenim plerique ex his qui quarto die mutatione accipiunt, sexto die moriuntur; & si aliqua bona spes in eo die contingat, mutatio septimum expectat. Quod si aliquando (quod rarò fit) bonam transmutationem, quæ quarto die facta est, sextus dies excipiens iudicare conetur, difficile dictu est, quantum hic perturbationem, periculum, & denique metum afferat, ac si homo iam morti esset proquinus. Nam cum præuè, dolosè, imperfectè, infidè iudicet, ægros in perniciem summam deducit, ita vt exeunte excretionem, pulsus concidant, ipsi linquntur animo, tremant, refrigerentur, calor evanescat, vires pœnè extinguantur; euomant acria, foetida, maligna; sudores erumpant, rari quidem æquales; protides extuberent malignæ; vrina excernantur cruda, decolores, tenues, nullum bonum sedimen habentes. Denique hic tyrannus dies plurimos excitata crislis in synopen de repente coniecit, sanguinis profluuio confecit, euacuationibus immodicis labefactauit; alios in manifestam perniciem deduxit, incurabilem marasum excitauit, & aliis miserandis magis ægros excarnificauit.

Hoc modo Philiscus hac die miserè obiit. 1. *epid. sect. 3. text. 18.* & Dromeada vxor filiam enixa, rigore, febris, conuulsione periit, text. 28. *sequenti*: & si in sexto mutatio fit, in peius difficile iudicium sequitur. Sic Hermocrates cum sexto die capitis dolore premeretur, eodem obiit, 3. *epid. sect. 1. text. 5.* Ita Euryanactis filia cum sexto die iudicata esset, & circa sedem aliquid suppurationum erupisset, nihilominus septimo die à delirio, periit, eodem lib. *sect. 1. text. 2.*

Verum contra traditam Galeni doctrinam plura sunt quæ obiici possunt. Et primò Hip videtur redarguere eam, lib. 3. *epid. sect. 3. text. 83.* referens historiam Virginis in Larissa, quæ febris ardenti correpta, sexto die hæmorrhagia & sudore liberata est, & non rediit febris. Igitur sextus dies perfectè, & fidè iudicat. Dic, Galenus in com. soluit objectionem, dicens sexto die fuisse iudicam, quia diebus paribus accessiones habuit: & iudicium fuisse fidum, quod nouum, & rarum fuit; nam hic dies infideliter iudicat: & idèd in calce sententiæ hunc euentum cum admiraretur Hip. adiecit: & non rediit febris cuius rei causa fuit, quia cum in virgine Larissæ nulla pars princeps esset affecta, neque esset maligna humorum putredo, sed solum humorum abundantia, vacuatio satis fuit, quam natura tentauit tertio die, perfecit sexto, quia post iudicationem, cum virgo esset, menstrua superuenerunt, & pluribus diebus perseverantia iudicium sexti, ratum fecerunt, & firmum. Hoc modo ex duobus fratribus Epi- genis vnus fuit sexto die iudicatus, 1. *epid. sect. 2. text. 83.* probat Auicena. 2.4. *tract. 1. cap. 6.* Sed hoc accidebat, quia febres paribus repetebant. Dic secundò, possibile esse vt in sexto ad bonum crislis fiat, sed cum timore, & labore, ita vt relictis humoribus crassioribus in corpore, æger postea patiatu recidiam, auctore Rhasio, 10. ad *Almans. cap. 29.*

Obiicies secundò, cum Hippoc. 1. *epid. sect. 2. text. 57.* hic enim refert in constitutione Thasi plures laborasse febribus ardentibus, & sexto die morbo regio superueniente perfectè fuisse iudicatos quo loco non solum huic doctrinæ, sed sibi ipsi aduersatur 4. *aph. 62.* vbi morbum regionem ante septimum aduenientem, malum esse dicit. Dic cum Auicena. *loc. cit. cap. 59.* quod morbus regius ante septimum, id est, ante terminum coctionis adueniens est malus, nisi fluxus alui superueniat. Nam si iudicium nulla per aliquam regionem sequatur excretio, malum est: sic seruus ille apud Hippoc. *cit. loc.* morbum regium passus, periit, quia nulla est vacuatio subsequuta. Contra si aliqua contingat, cuius ope humores vitiosos, & corporis excrementa natura solet extrà propellere, N N N N euadunt

euadunt ægri: sic liberatus est Heraclides, qui apud Aristoclem decumbebat. Si igitur eueniat ante coctionem, & non sequatur excretio, symptoma est, & idem morbum non soluit. Sic distinguendum est de morbo regio ante septimum, & post septimum eueniente: recipit Galenus 3. *acut.* 8. 1. 3. *prog.* 2. 4. & 3. *epid. sect.* 1. *com.* 5.

Obligis tertio, cum Amato in *tract. de dieb. decretoriis*, Laurentio *lib. 2. de crisi. cap. 19.* qui asserunt sextum diem in febribus sanguineis esse maximè decretorium, sicuti septimus in biliosis, quæ iudicia coincidunt cum accessionibus: & sicuti febris biliosa per impares, sic sanguinea per pares mouetur: in cuius rei confirmationem, adducunt Galenum *lib. 1. de crisi. cap. 4.* Qui sanè dicipiunt manifestè, quoniam Synochus non solet moueri per pares, neque per impares, quia solum est vnica accessio à principio vsque ad finem, 9. *met.* 3. & 2. *cris.* 6. & 2. *de dif. feb.* *cap. 10.* sed solet finiri quarto die, qui est terminus morbi exactè peracuti, qualis est Synochus, & huius morbi insultus primo quaternione finitur, 3. *prognost.* 2. & 3. Nec recipienda est Amati opinio, quòd suæ lententiæ refert auctorem Gordonium *tract. 5. de signis prognosticis, cap. 7.* qui solum asserit, sexta die nunquam crism ad bonum fieri, & concedit febrem sanguineam, quæ æqualiter mouetur per pares, & impares, & vocatur vniformis, posse finiri ad bonum in die sexto, sed id esse de raro contingentibus, quæ omnia vera sunt. Quare sextus dies raro, hoc est, nunquam morbos ad bonum iudicat; quæ enim frequentia sunt, pro perpetuis habentur in medicina, *lib. de febris formatione, cap. 2.*

Cur autem dies sexta frequenter iudicet, & pessimè, cum nec inter decretorios dies numeretur, qui circuitu constant, id est, qui septenarij, aut quaternarij computum sequuntur, quales sunt radicales; nec impari numero adscribatur, cuiusmodi sunt intercalares: Dic ex Galeno *1. 3. de dieb. decretor. cap. 8.* causam esse, quia intra peracutorum terminum continetur, in quibus post eorum principia, scilicet post primum diem, & secundum, omnes alij dies: à tertio incipiendo, vsque ad septimum, ob accessionum vehementiam, & morbi magnitudinem iudicant: in dictis enim morbis peracutis etiam in die remissionis reperitur febris vehemens, & sæpe maior quam in die exacerbationis aliarum febrium; ob quam causam fit, vt quemadmodum in alijs febribus acutis, in die exacerbationis fit crisis, irritata natura ob vehementiam febris, ita similiter in morbis peracutis possit fieri in die remissionis.

Sed cur dies sexta perpetuè malè iudicat? Dic, Galenum explicasse causam *lib. 1. de dieb. decretor. cap. 8. prope finem:* & est potissima, quia crisis in die sexta potissimum solet contingere in morbis acutis, qui per pares exacerbantur, qui valde periculosi sunt, & lethali per iudicant. Malignitatem acutorum morborum, qui per pares exacerbantur, significarunt Hippocr. & Galen. *1. epid. sect. 2. text. 25. & 76.* & apertius *sect. 3. text. 18.* Altera causa est, quia si crisis fiat in sexto die, significat naturam aded sui impotentem esse, vt vna die non possit expectare faustissimam diem, qualis est septima.

Septima dies omnium decretoriarum est fortissima, non solum numero, sed dignitate, & potentia, quia omnes decretoriarum notas in se occupat, vt Galenus ait *lib. 1. de dieb. decret. 4. & 2. de dieb. decret. cap. 3.* & idem Regi, & Principi benignissimo eam comparat: & sic plurimos iudicat integrè, cum manifesta excretionem, aut abscessu, sine periculo, crebro, fidè, manifestè, perfectè, & salubriter. Deinde in ea ferè optimæ crises eueniunt, præsertim si indicata sit cum bonis signis, de qua re plura in *com. infra* dicemus.

Septimus ergo dies, omnium decretoriarum est maximus, vt hac historia narrauit Galenus. Non ergo solum ob numerum septenarium, cuiusque dignitatem, dies septimus est omnium maximus, sed quia fidè, & salubriter decernere experimento frequentissimo Medici obseruauerunt. Si verò de huius numeri excellentia, Medicos, Astrologos, Philosophos, & Poetas loquentes legere aues, con-

A sule Marcum Varronem apud Agellium *lib. 3. cap. 10.* qui librum de numero septenario scripsit, *Plin. lib. 7. cap. 49.* quem locum doctè illustrauit eruditissimus Annibal Codretus: Iulium Firmicum *lib. 4. c. p. 4.* Macrobi. *lib. 1. in somn. Scipion. cap. 6.* Leon. Hebræum *dialog. 3. de amore*, Andream Laurentium *lib. 2. de crisi. cap. 9.* Santorel. *lib. 12. ansepraxis, cap. 8.*

Octauus dies similis est sexto, nec enim fidè perfectè, aut integrè iudicat, sed obscurè præuè, dolosè: quando enim crisis ad mortem sexto die erat futura, quia fuit indicata tertio, & quarto, si motus morbi non est valdè celer, & vires sunt robustæ, solet iudicium differri in octauum. Quando autem iudicium septimi sic solet protrahi, vt octauum attingat, tunc emergit dubium, cuius diei est iudicium? Hoc Galenus egregiè dissoluit, *lib. 1. de dieb. decret. cap. 8.* vbi docet, quòd si die septima hora tertia noctis incipiat accessio decretoria, deinde manè die octaua ex vniforme corpore erumpat sudor, & vesperi æger leuetur à febre, quia hæc crisis septimum & octauum attingit, si velimus scire cuius diei sit, hoc modo distinguendum est. Si enim fuit in quarto indicata, procul dubio erit septimi; si non fuit indicata, & repente aduenit, accessionum analogiam, dierum naturam, & decernendi tempus, numerum contemplari oportet: nam quando accessiones fiunt diebus imparibus, septimo est tribuendum; si paribus, octauo: Deinde si iudicium est bonum, erit septimi, quia hic magna ex parte salubriter iudicat; si malum est, ad diem octauum pertinet. Hoc pacto principium accessionis decretoriae, finis iudicij, aut iudicium motus decretorij est attendendum. hoc est, sanguinis fluxus, sudoris, aut alterius vacationis: nam quando dies hæc tria occupat, sine dubio decretorius est; sic etiam quando duo ex his tribus occupauerit. Sic etiam tempus iudicij expendere oportet, id est, excretionis, quoniam in qua die fuerit longius, hæc erit decretoria.

Nonus dies in medio est dierum decretoriarum, septimi nempe, & vndecimi, qui vel non factam in septimo die crism, vel vndecimo futuram sibi vendicat: sed rariùs quidem septimi, frequenter verò vndecimi excipit; etenim peculiaris, & propria septimi diei crisis nunquam ad nonum tendit, nisi fortè errores multi sint commissi, quoniam vt septimus dies perfectione, & dignitate primus existit, ita huius bonæ crises præ cæteris peculiare sunt: quare iudicationes raro perueniunt ad nonum: & hoc intelligendum est de iis morbis, qui neque maligni, neque aded simplices sunt, sed qui medium obtinent locum. Hic dies est ex intercalatibus, inter quos est fortissimus, frequentius enim iudicat, quam 4. 11. 20. & 27. auctore Galeno *lib. 1. de dieb. decretor. cap. 5.*

Sed hæc doctrina à multis controuertitur, à quibusdam reiciitur; difficile enim est explicatum, quomodo Galenus *1. de dieb. decretor. cap. 5.* præferat diem nonum, qui intercalaris est, quarto, qui est radicalis, si ipse *lib. 1. epid. sect. 3. com. 14.* affirmat, inter dies decretorios validissimos esse, qui quaterno, & septeno circuitu fiunt, id est, decretorij radicales; moderatioris verò qui intercalares. Dic, sententiam Galeni *loc. cit.* simpliciter veram esse: tamen in particulari ob alias causas, nempe quia dies quarta debilissima est, quia in ea non solet fieri exacerbatio, nihil obitare quominus dies quarta, quæ radicalis est, superetur à quinta, & nona, quæ intercalares sunt.

Secundò, quomodo inter dies intercalares nonus præferatur tertio, & quinto, si Auic. asserit *2. 4. tract. 2. capit. 6.* dies indicatorios, indicatorios, & intercalares esse fortiores, atque præstantiores, quò magis appropinquant ad initium ægritudinis: & quantò magis procedunt, tantò amplius debilitari? Dic, præceptum illud Auiceni. certissimum esse in diebus indicatoriis, ac indicatoriis, non tamen in intercalatibus. Nam versus morbi initium virtus robustior est, quam procedente morbo: in his enim tertius, & quintus ignobiliores malè sunt, quam nonus; causa est, quia ob temporis breuitatem non solet adesse concoctio exquisita ad bonam crism; in die verò nona multò magis: ob quam rationem fit, vt licet natura robustior sit in tertio, & quinto, quam

quam in nono, tamen in hoc die perfectiores crises faciat, quam in illis; maximè cum hæc nona dies media si inter duos decretorios, septimum, & vndecimum, quod etiam concessit Auic. *loc. cit. cap. 5.* inter dies intercalares concedens primum dignitatis locum nono, secundum quinto, tertium tertio.

Decima dies similis est sextæ quia in illa raro soluitur morbus, nec fidè, nec benè, nec perfectè; quapropter Galenus à numero parium excludendum retur, *lib. 1. epid. sect. 3. com. 14.* Si autem Pythion decimo sudans, cum spuitis concoctis iudicatus est, 3. *epid. sect. 1. com. 4.* id raram est; quoniam in libris morborum vulgatiæ non reperitur æger, qui hoc die sit iudicatus, vt Galenus refert in *com.*

Vndecimus dies decretorius est, & in morbis, & vulneribus capitis maximam mutationem efficere solet. Contemplabilis est: nam est index decimi quarti. Nunquam enim crisis in decimo quarto, si ad bonum declinare debet, solet accidere, nisi vndecimo die fuerit indicata, hoc est, nisi manifestum coctionis signum appareat. Sicut enim 4. indicat 7. sic 11. decimum quartum & 17. vigesimum, 2. *aph. 24.* Deinde si natura valida in die quarto incipit materiam vincere, in æquali tempore victoriam absoluet: ita de vndecimo, respectu decimi quarti dicendum.

Duodecima dies non est decretoria, in qua nullum iudicatum vidit Galenus *1. de dieb. decretor. cap. 2.* quòd si aliquando in ea sit crisis, est infida imperfecta obscura, sine signis, periculosa. Ex qua doctrina, elicies, non esse exiguum dierum differentiam; neque enim pares esse crises, quæ in singulis diebus fiunt, neque æquè bonas, fidas, & perfectas: permulti enim morbi sunt, qui quibusdam diebus securè iudicantur, at verò in duodecimo, raro.

Decimus tertius dies omnium criticorum imbecillimus, sed omnium qui non decernunt, fortissimus est; nam inter hos qui subito morbos non solunt nempe 10. 12. 16. 19. & alios, nempe 3. 4. 5. 6. 7. 9. 11. 14. 17. 18. & 20. est medius. Neque enim est ita abiectus, vt illi qui secundo ordine continentur: neque ita soluit morbos, vt illi qui primo adscribuntur. Auic. inter impares eum reponit, *2. 4. tract. 2. cap. 2.*

Decima quarta dies potentissima est in iudicando, *lib. 2. de dieb. decretor. cap. 8.* & est finis secundæ septimanæ, & principium tertiæ, & est terminus morborum acutorum, vt Hippoc. inquit *lib. 2. aph. 23.* quam sententiam graphicè enarrat Galenus *lib. 2. de dieb. decretor. cap. vlt.* Hac die iudicata est mulier illa, quæ in littore habitabat, *1. epid. sect. 3. text. 30.* & alij ægri eo loco numerati: quoniam hic dies & numero, & dignitate inter verè decretorios locum obtinet. Vtrum autem hic dies, sit terminus dierum exactè peracutorum, an acutorum simpliciter, agitat eleganter Laurentius *lib. 2. de crisi. cap. 11.*

Sed non exequimur interpretis partes, nisi huius doctrinæ veritas inquiratur. Primum, cur inter decretorios simpliciter, secundus dignitatis locus tribuatur decimo quarto cum ex Auic. *2. 4. tract. 2. cap. 3.* constet, in morbis exacerbatis per pares, vndecimum fortioris esse decimo quarto: quare cum plurimi acutorum biliosi sint, & proinde in imparibus exacerbentur, sequitur simpliciter, & absolute vndecimum diem esse præferendum decimo quarto, contra omnes auctores, & ordinem Galeni *loc. cit.* Deinde si verum sit quod asserit Gal. *1. epid. sect. 2. com. 11. & 3. crisi. 4.* crism in idem tempus incidere cum accessione; & accessio non soleat fieri in 14. sed in imparibus, quomodo dies 14. inter præstantissimos decretorios referatur?

Dic: Febres inuadentes per paroxysmos, vel sunt intermittentes, vel continuæ: in illis sicut accessio non solet accidere decima quarta die, ita dies hæc decretoria, non est: decretorij enim dies in huiusmodi febribus intermittentibus per paroxysmos computandi sunt, & non per dies continuos, vt constat ex Galen. *4. aph. 59.* & quod licet vbiq; incognitum sit, multis tamen experimentis confirmatum docet, *1. epid. sect. 1. com. 17.* In febribus autem continuis dies decretorij non per exacerbationes, sed per dies continuos numerantur, & sic dies 14. decretorius est.

torius est: & quamuis in eo non adit accessio, siue exacerbatio febris, quia tamen adest febris molestans naturam, & eam ad pugnam irritans, proinde fit vt 14. dies merito asseratur præstantissimus ad iudicandum. Quod igitur 3. *cris. cit.* asseuerat, oportere crism in idem tempus incidere cum accessione, ob causas traditas *1. epid. sect. 3. com. 13.* ea propter dictum est, quoniam in febribus intermittentibus crisis semper fit in die paroxysmi, in continuis vt plurimum fit in die exacerbationis. Cum hoc tamen stat, quosdam dies, quales sunt 14. & 20. cum quibus non coincidit febris exacerbatio, efficacissimos esse ad iudicandum.

Insuper agamus vterius de quæstione hac, inquiramus quomodo dies 14. numeretur inter optimos decretorios, si par est, & numerus impar multi faciendus est, ex Hip. *4. aph. 61.* *Febricitantem nisi diebus imparibus febris reliquerit, solet reciditare:* & *lib. 4. acut. 56.* sic ait: *Maximè verò numerus impar est obseruandus, nempe hi dies in hanc, vel istam declinantes partem reddunt laborantes.* Et Galenus in *com.* in hæc verba prorumpit: *Dies impares multa polleat virtute, non simpliciter, sed in acutis morbis, est intelligendum, quod insigne in vtramque, tum salutem, tum mortem mutationes efficiant.* Quare cum 14. dies par sit, & non impar, non erit exactè decretorius, vt aduertit Michaël Angelus Blondus *tract. de dieb. decret. in med.*

Hanc, quæ maioris operis est, & negotij, controuersiam soluunt viri in palæstra literaria periti; Cardanus *lib. 1. cont. tract. 3. cont. 3.* Vallesius *10. cont. cap. 3.* Andreas Laurentius *lib. 2. de crisi. cap. 10.* asserunt enim diem decimum quartum esse impari, quia etsi à primo die incipiendo sint pares, tamen facta computatione à primo die suæ hebdomadæ, illorum vnusquisque impar est. Quòd enim Galeni mens fuerit, diem decimum quartum connumerandum esse inter impares, patet ex eodem Galen. *4. acut. cit.* vbi postquam Hipp. dixit, maximè esse obseruandum numerum impari, Galenus in *com.* numerans huiusmodi dies impares, inter eos refert 14. 20. 60. 80. 34. & 40.

Refellendi tamen sunt tripliciter. Primò, quia sic malè *loc. cit.* inter impares etiam numeraret nonum, & vndecimum; hi enim iuxta illam computationem pares sunt. Secundò, quia Hippocr. *1. epid. sect. 3. text. 14.* numerans dies indicatorios pares, & impares, inter pares enumerat 14. Tertio, quia Galenus *4. aph. 61.* sententiam Aphorismi, quòd scilicet febricitans, nisi diebus imparibus febris reliquerit, soleat reciditare, iudicat non esse Hip. eo potissimum argumento, quia Hippoc. in *epid.* in die 14. multos vidit iudicatos, qui tamen impari non est.

Certius igitur dicendum videretur cum Galeno in *com. aph. cit.* illum Aphorismum non esse legitimum, immò Hippocrate indignum: plurima enim operibus Hippocratis esse inserta, omnibus est manifestum; immò etiam Aphorismi nonnulli nothi sunt additi, vt notat Galenus *lib. 4. de rat. vi. in verb. acut. in proæmio, & in eius libris aliqui fuere interiecti, vt ipse scribit *lib. 5. aph. 62. & 63. & lib. 6. aph. 26. & 44. & lib. 7. aph. 47. & 53.* Vel dic, illam sententiam esse corruptam, & pro diebus imparibus legendum esse indicatoriis: in diebus enim non oportet intueri si fuerint pares, vel impares, sed si fuerint indicatorij, *4. acut. 86.* Itaque sententia Aphorismi erit, si febris terminetur in diebus non imparibus, non decretoriis, recidiva expectanda est; quòd concedendum est iuxta doctrinam Galeni *lib. 2. crisi. cap. 4.* Cur igitur Hippocr. *4. acut. cit.* asserit, numerum impari maximè esse obseruandum? Dic ex Philotheo, loquens cum illum intelligendum esse de morbis acutis, qui cum ferè biliosi sint, & ita in diebus imparibus exacerbentur, in eiusmodi etiam solent iudicari; longi verò imparibus: cum quibus tamen stat, 14. diem, & 20. qui pares sunt, optimè, & frequenter iudicare, ob causas superius traditas.*

Decima quinta dies neque criticis, neque indicibus, neque prouocatoriis annumeratur, raro enim admouentur, vt crisis præcedentium dierum in ipsam diem euenit, vt crisis præcedentium dierum in ipsam incidat,

incidat, ex Gal. lib. 1. de dieb. decret. cap. 7. Deinde et si Galenus hoc nuper cit. loc. & cap. 5. numeret dies medios inter decretorios, & simpliciter non decretorios, qui inter hos medium locum tenent, de die decimoquinto nullam fecit mentionem, hic tamen à Rhafi 10. ad Almanf. cap. 19. & 32. com. tract. 2. cap. 1. medius abfcribitur inter illos, Auicenn. 2. 4. tract. 2. cap. 7. inter decretorios eum connumerat.

Decimafexta dies naturam sapit duodecimæ, nec est iudicatoria, ex Gal. lib. 1. de dieb. decretor. cap. 5. Quod si aliquando in decimafextam labatur crisis, sine fide omnino erit, & si æger peccet, morbus denud reuertetur, c. 7. eiusd. lib. Quare cap. 4. dixerat, nunquam se duodecimam, aut decimafextam iudicantes vidiffent.

Decimus septimus dies, bonus, & iudicatorius est, lib. 4. aph. 36. quare hoc die plures iudicati. Est medius inter 14. & 20. & ficut 4. dies septimum indicat, & 11. decimum quantum, ita 17. vigefimum, 2. aph. 24. validius tamen in hoc, quàm in 4. aut 11. decernuntur morbi: qui enim celeftem motum obtinent, decimoquarto iudicantur; fin minus in decimoquarto crisis erit, lib. 1. de dieb. decretor. cap. 13. quia hic inter validos iudicatorios primas tenet. Hunc decretorium esse Galenus plurimis testimoniis Hippocratis probat lib. 2. de dieb. decretor. cap. 3. quo in loco adducit librum primum de morb. vulgaribus, fect. 2. temp. 1. text. 18. & temp. 2. text. 49. ubi Hip. complures in vtraque aëris mutatione, fuiffe die decimafextima iudicatos, conceptis verbis enarrat.

Decimus octauus dies non est decretorius, neque aliquem ea die superffitem remaniffent, aut mortuum fuiffe, monet Galenus lib. 1. de dieb. decretor. cap. 4. fententia Hip. munitus. Quod si Hip. 1. epid. fect. 2. text. 84. iudicatos fuiffe aliquos exactè 18. dicat, refpondet eo loco Galenus: Et quid admirationis in varietate morborum infignes exiffent iudiciorum diuerfitates? Nos hic de conflitutis iudiciorum temporibus loquimur. Illud verò aduertendum est, quod si vigefima prima est dies decretoria, vt vulgus cum multis Medicis exiffimat, decima octaua illius erit index; veluti decima feptima vigefimi, vt cap. 3. lib. 2. de dieb. decretor. Galenus fcribit.

Decimus nonus dies non iudicat, neque aliquem in eo vidit iudicatum Hip. Quod si tertiana exquisita aliquando nouem circuitibus terminatur, vt in Coacis pranoionibus docuit Hippocrat. qui fanè circuitus nouemdecim diebus finitur; tamen non ita est dicendum, fed potiùs tertianam finiri nona die: nam intermittentes numerantur per accessiones, quæ vicem dierum fubeunt: Quod enim in continuis est vna dies, est in intermittentibus accessio, 4. aph. 59.

Vigefimus dies decretorius est, & radicalis, finisque tertix hebdomadæ, quod eleganter prædixit Hip. 2. aph. 24. & 4. aph. 71. & 3. prog. 1. & hoc habet proprium, & peculiare, quod ex eius reduplicatione, femp dies decretorij conftituuntur, quod nulli alteri ex diebus decretoriis conuenit; fiquidem duplicatus conftituit 40. triplidatus 60. & fic de reliquis. Sic etiam à die 20. vfque ad 40. reperiuntur dies decretorij fuprà traditi, quos eleganter recensent Amatus proprio tractatu de diebus decretoriis. Christoph. à Vega 3. prog. com. 1. in fin. ubi docent, quod crifes, quæ fiunt vfque in 14. diem, efficaciffimæ funt. Secundum locum habent, quæ fiunt vfque in 20. Post 20. verò crifes vehementia & efficaciam remittunt. Post 40. verò non folent morbi crisi finiri, fed potiùs coctione, & abfcessu. Quod si aliquando crisis fiat per excretionem, ea fine vehementia contingit, & imperfecta est, & per plures dies durans, quemadmodum in illis morbis obferuatur, qui in longum tempus protrahuntur, & ferè femp ante crifim morbus vehementia comparat acutorum inftar; & hoc modo Auic. 2. 4. tract. 2. cap. 2. ad fin. §. Et fiunt quidam qui exiffimant, &c. dicebat, aliquando in morbo diuturno accidere crifim per excretionem, etiamfi non mutetur ad acutum, nec in eo fit recidua, neque complicatio cum alio morbo, quoniam humorem, quem paulatim concoxit natura, fubitò & repente expellere potest.

Post 40. numerandi funt dies vfque ad diem 120. Post quem per mensem hebdomadas computatio fieri debet. Nam 120. dies complent quatuor menses: quatuor verò mensis est index feptimi. Postea verò eo quoque ordine; per annorum hebdomadas computatio faciendaf. Neque obstat quòd Hippocrat. 1. epid. fect. 3. text. 14. non numeret 120. diem, quoniam fufficit quòd Galenus eum numerarit 2. de dieb. decretor. cap. 6. quo loco illam fententiam enarrat. Porro Galenus 1. 1. de dieb. decretor. cap. 5. & lib. 2. cap. 8. horum dierum fex ordines fecundùm eorum potentiam collocat, & in primo ordine conftituit feptimum, qui omnium est fortiffimus, & foluig frequenter, fidè, falubriter, & feurè. In fecondo ordine ftatuit 14. qui feptimi naturam imitatur: in tertio, vigefimum. Deinde Hip. 2. aph. 24. & 1. epid. fect. 3. text. 14. quem fequitur Galenus 3. prog. cit. & in lib. de dieb. decretor. fmgulas feptimanas in quaterniones diuidit. Hos, contemplabiles appellat; quòd fcilicèt dies decretorios, iudicatoriosve indicent; & quòd in iis, quales ij funt futuri, Medicus contemplari poffit. Qui autem funt, facile ex hac fcheda cognofcuntur.

Table with 6 columns of numbers: 4, 7, 11, 14, 17, 20; 24, 27, 31, 34, 37, 40; 44, 47, 51, 54, 57, 60; 64, 67, 71, 74, 77, 80; 84, 87, 91, 94, 97, 100.

Ex quibus omnibus dierum decretoriorum natura fatif intelligitur.

QVÆSTIO X.

Vtrum dies feptimus præftantior fit decimoquarto, & vigefimus dignior fit vigefimo primo. Contra Conciliatorem.

COMMENTARIUM.

VEL feptimo, alios decimoquarto, quofdam vigefimo.] De dignitate dierum decretoriorum decertant Medici, & adhuc fub iudice lis est, vt rentur plures, cum eam multo antè tempore diffoluerit Galenus, Reipublicæ medicæ fortiffimus antefignanus. quippe qui lib. 1. de dieb. decretor. c. 4. & 2. eiusd. c. 3. feptimum validiffimum vocat decreto tium, & Regi benigno eum comparat, qui inter omnes decretorios dignitate, & excellentia antecellit.

Contra hanc doctrinam videntur facere plurima auctorum testimonia: fiquidem Auicenn. 2. 4. tract. 2. cap. 2. ad fin. maiorem dignitatem tribuit 14. dicens: Et dies quartusdecimus est fortis valdè, & de fortitudine eius est, quod nulla fit dies cui non proportionetur, fcilicet & parius, & imparibus, &c. Subfcribit Ishaac particul. 4. de febr. h. cap. 6. ad fin. dum fic præfatur: Et dixerunt decimamquartam omnibus diebus iudicariis, & quartam omnibus iudicariis, vis esse meliorem, &c. Hoc multò antè præmeditauerat Hippocrat. lib. 2. aph. 23. dicens: Acutos morbos quatuordecim diebus terminari. Ergo fi decimusquartus acutorum terminus est, videtur quòd reliquos omnes dies ratione iudicandi excellat. Hæc funt quæ pro 14. diei dignitate adducit Conciliator dif. 105.

Licèt autem feptimus, & decimusquartus dies omnium decretoriorum funt maximi, tamen fi inter fe conferantur, non poffumus non priorem, & digniorem locum tribuere feptimo: quem præftantiorẽ esse affirmat Galenus loc. cit. cum dixit: Septimi naturam imitatur decimusquartus, ita tamen vt æqualem dignitatem non obtineat. Quare loc. cit. in initio, dicebat: Primus namque omnium decretoriorum feptimus est, non numero, & ordine, fed potentia & dignitate: & in lib. 2. de dieb. decretor. cap. 8. affirmat, feptimum esse decretorium fortiffimum: Quæ verba nullam calumniam patiuntur, præfertim cum Hippocrat. lib. de feptimesse vi partu, n. 6. in hæc verba prorumpat: Dies quidem igitur maximè infignes in quàm plurimis, funt primi, & feptimi, multum potentes

potentes in morbis, & multum etiam in febribus. Sic etiam Rhafius lib. 10 ad Almanf. cap. 10. dicit: Septimus dies ex omnibus diebus criticis, fua bonitate fuprior exiffit: est etiam decimus quartus decretorius, & a feptimo fecondus: & Auic. 2. 4. tract. 2. cap. 6. inquit: Et fciat, quod dies crisis fortioris iudicij, & fortiores dies eudentes, & dies iudicationis funt illi qui funt in antecidentibus; quàm magis procedunt, debilitatur eorum iudicium. Idem firmat Rhabbi Moles particul. 6. Aph. Et dies feptimus est fuprior in dignitate, & laudabilitate. Explicat ex multorum mente Niculus ferm. 2. tract. 4. c. 4.

Huius diei dignitas ratione demonftratur. Ex diebus magis decretorius est ille, in quo frequentiores firmiores, & robuftiores crifes accidunt. Sed dies feptimus est huiusmodi. Ergo erit magis criticus. Maior est nota. Minor probatur. Crisis non fit fine certamine; ex Gal. 2. cris. 1. 1. & 2. de dieb. decretor. 8. & idèd crifes incedunt cum accessionibus, ex Galen. 4. aph. 36. & 3. de cris. cap. 4. in med. §. Oportet enim crifim femp, &c. & 1. epid. fect. 3. com. 13. Ergo vbi maius fuerit certamen, frequentiores erunt crifes. Sed in feptimo neceffariò maius certamen est expectandum, quàm in 14. quoniam humor est fæuior, & virtus est fortior. Ergo feptimus de victoria frequentius decertabit, & robuftiores, & firmiores crifes in eo fient, quia facultas nec ex vi fymptomatum, nec morborum est diffoluta.

Explodenda ergo est opinio Conciliatoris loc. cit. dicentis. Auicennam intelligendum esse de frequentia iudicandi, quia fibi habet aduerfum Galenum 1. cris. 18. qui in feptimo, valentiores, & potentiores fieri crifes affeuerat; in longum autem iam protracta ægritudine, imbecilliores reddi: quod etiam docuit 2. de dieb. decretor. cap. 8. Et Auic. 2. 4. tract. 2. cap. 6. in feptimo non folum frequentiores fieri crifes, fed firmiores, & robuftiores affeuerat. Quare Haly lib. 10. theoretic. cap. 8. primum locum tribuit feptimo, fecondum robur iudicandi, & fecondum bonitatem.

Deinde propter quod vnumquodque est tale, & illud magis. Sed propter feptimum, dies 14. est decretorius, & reliqui omnes dies vfque ad quadagefimum. Ergo feptimus dies magis decretorius erit. Hoc modo Arist. 5. lib. de hift. animal. cap. 20. & 1. 6. cap. 17. probat animalium formationes, in vtero geftationes, & in lucem editos partus, certis fieri feptenariis, variis tamen iuxta variam animalium naturam, quinimò & anium incubationes.

Ad Auicennam verò die, decimum quartum esse fortem valdè aliorum dierum refpectu, fed non feptimi. Is hac autem non ex propria, fed aliena loquitur fententia, quam cap. fequenti erat reprobaturus. Ad Hip. 2. Aph. cit. die, quòd ibi recenfer alterum terminum morborum acutorum; foler enim Hip. vltimos terminos denotare, vt facit 4. aph. 59. quo loco dicit, quòd tertiana exquisita feptem periodis terminatur; non quòd, neceffariò eas periodos debeat habere, quoniam antè deficere potest: quo etiam pacto intelligitur 5. aph. 6. & 7. aph. 50. vbique videlicet intelligens, priùs ceffare poffe: quod etiam demonftrat Galenus 3. Aph. com. 7.

Ne tamen aliquis arbitretur, ob feptimi dignitatem nunquam mortem contingere poffe operæ pretium erit referre aliquos ægros, qui in feptimo vitam cum morte commutarunt, quoniam adolefcens qui in mendacium foro decumbebat, feptimo mortuus est 3. epid. fect. 2. text. 5. & text. 3. antecedenti, Euryanactis filia virgo feptima die obiit: & text. 7. mulier ex abortu infantis hoc die occubuit: & text. 8. alia mulier ob eandem caufam eodem die periit: & lib. 5. epidem. num. 1. & 35. extant duo adolefcens in feptimo mortui. Quos tamen fi conferas cum innumeris illo die benè; & fidè iudicatis, pauciffimos, & rariffimos esse comperies. Licèt enim dies feptimus in felicitate, & frequentia iudicandi reliquos omnes excedat, aliquando tamen malas in eo contingere iudicationes certum est. Eodem modo in 14. aliqui malè iudicantur, etfi æqualem ferè cum feptimo dignitatem habeat, & fic quædam mulier profufcente ex naribus fanguine, 14. obiit, 3. epidem. fect. 2. text. vlt. & in fect. 3. fequenti text. 85. alterius mulieris hiftoriam defcribit, quæ 14. defuncta est, præcedente conuulfione: & lib. 5. epid. ante med. num. 14. refert aliam in 14. de medio fublata, ex vulnere capiti influcto. Hos omnes, non ob feptimi diei malitiam, fed ob materia contumaciam, & malignitatem vt in venenatis, pestiferisque febribus contingit; vel expultricis debilitatem; aut meatuum obftructionem, fuiffe priuatos vitæ exiffimabis.

Non minoris negotij est perfcutari. Vtrum dies vigefimus fit decretorius, an vigefimus primus? & non defunt rationes, quibus vtraque pars confirmetur. Diocles enim & Archigenes primum locum in iudicando conceperunt vigefimo primo, fubfcribit Celfus lib. 3. cap. 4. post med. §. Hi erant dies tertius, 5. 7. 9. 11. 14. 21. ita vifumma potentia feptimo, deinde 14. deinde vni & vigefimo daretur, &c. fubfcribit Hip. lib. 1. epid. fect. 3. text. 14. §. Circulum qui iudicantur diebus imparibus, primus est 3; 5. 7. 9. 11. 17. 21. & 4. aph. 36. sudores fi inceperunt febricitantibus, boni die 3; 7. 11. 12. 17. & 21. Nam est finis feptimanæ tertix. Quare fi feptimus, & 14. ob hanc caufam funt criticorum principes; erit etiam dies vigefimus primus.

Ex altera parte pro vigefimi præftantia strenuè depugnauit Hippoc. lib. enim 3. prog. text. 3. & 4. fic ait. Nam miriffime febres & qua turiffimis fignis incedunt, quarto die finiuntur, vel priùs: peffima autem grauiffima figna præ fe ferentes, quarto die interimunt, aut priùs. Primus igitur earum infultus ita terminatur, fecondus verò ad feptimum perducitur, tertius ad vndecimum, quartus ad quatuordecimum, quintus ad decimum feptimum, fextus ad vigefimum per adiectionem finitur. Hæc verba oftendunt manifefte quòd tertiam feptimanam per continuitatem fecondæ annuerat, & quòd decimam feptimam indicem facit vigefimæ.

Confirmat Hippoc. mentem ratio valida: quoniam fi vigefimus primus criticus fit, ergo 18. index ftatuetur: & post 21. hi erunt critici 25. 28. 32. 35. 42. 63. 84. At in hiftoriis fuis nufquam eorum meminit Hippoc. fed criticos omnes facit à 20. 24. 27. 34. 37. 40. 60. 80. 100. quibus diebus frequenter, & fidè crifes contingere folent. Hoc quoque vbertim confirmant particulares Hip. hiftoriæ plurimum ægrorum, qui hoc ordine funt iudicati: Charion; Philini vxor, Euryanactis filia, vigefimo iudicati funt, Abderitana virgo 24. Anaxion 34. Clazomenius 40. ita qui in Dealcis hortu iacebat. Vxor Iphicratis quadagefimo die pauca biliofa vomuit, 80. perfectè iudicata est. Cleonactides 80. riguit, multum fudauit, integre iudicatus est. Heropytus 120. integre iudicatus: Demum, vt rectè 2. de dieb. decretor. citat. notauit Galenus, nullus in libris Epidemion numeratur æger, qui à 18. & 21. iudicatus fit; fed omnes à 17. & 20. ordinem fununt.

Quo pacto ergo tam repugnantes tantorum virorum auctoritates conciliabimus? Refpondet Conciliator dif. 135. quòd quando humor est tenuis, calidus, exiguus, facultates coctrix, & pellens validæ, tunc 20. crisis fit. Si verò contraria adfint, & humor fit craffus, multus, & frigidior, tunc 21. die continget. Dupliciter peccat folutio. Primò, quoniam fi humor est craffus, & frigidus, ad vltiores dies prorogabitur crisis, nempe ad 24. 27. 34. & alios. Secundo, quoniam acuti morbi qui 21. die definiri debent, à craffis, & frigidis humoribus ferè non fiunt, fed à calidis, ex Gal. 2. aph. 19. & 7. aph. 1. & alibi.

Vt tamen hæc omnia multò clariora euadant, exponendum est priùs: Vtrum dies ad criticorum computum integri funt affumendi, vel cum fractione aliqua? Et videtur quod de fmgulis diebus naturalibus, qui 24. horis conftituuntur, aliquid fit detrahendum, ac proinde integros ad computationem non esse vfurpandos: & potest probari ex Hippoc. 3. prog. cit. & ratione patet: Quoniam vt cunqne fiat fupputatio, fiue fecondum mensem medicinalem; fiue peragratiõis, fiue illuminationis, non poffumus integros dies vfurpare, quoniam mensis medicinalis, docente Galeno 3. de dieb. decretor. conftat 26. diebus & 32. horis: qui diuifus in quatuor feptimanas, quælibet illarum habebit fex dies, & 17. horas cum dimidia. N N N n 3 Mensis

Mensis peragratiōnis constat 27. diebus, & horis 8. cuius quilibet septimana habet 6. dies, & 20. horas. Mensis illuminationis constituitur ex 26. diebus cum dimidio, ex quo, quilibet septimana constabit 6. diebus, & 15. horis, & sic ex prædictis septimanis non possunt septem dies constitui, nisi de singulis aliquid detrahatur, portio videlicet ex diebus mensis medicinalis, vna hora non completa sed minus decima quarta parte, & ex reliquorum mensium diebus ad proportionem. Quare non sine ratione singuli quique dies sunt præcindendi. Verumtamen hoc dogma est Galeno summè aduersum, & plurimorum errorum tam in præfaciēdo, quam curando potest esse occasio; idē decidenda à nobis hæc disputatio, exordio sumpto ab illius interpretatione, de quo orta controuersia est.

Diem Astrologi vocant illud temporis spatium, siue eum circuitum, quo Sol raptu primi mobilis, vnica circa terram conuersione, ab vno puncto in id recurrit. Mensē, quando Luna lustrato suo cursu Solem consequuta est. Annum verò, quando Sol proprio motu totum suum confecit, & peragravit orbem: & Galenus in *lib. de septimestri partu, in med.* annum dicit esse circuitum, reuolutionem, siue reditum Solis à solstitio in solstitium, siue à signo quodam in idem signum, quem in 12. menses diuidi docet, 1. *epidem. in comment. temp. spatis 1. ad init.* Atquæ omnia anni, & mensis disputatiōne, atque etiam diei, prout ad Astrologiam pertinet, de qua Ptolomæus *lib. 2. & 3. magna compositionis* fusè satis disseruit, de iis agendum est, prout Medico vtiles sunt, & necessarii.

Dies variis modis à Galeno vsurpatur. Primo modo prout distinguitur contra noctem, pro eo videlicet tempore, quo Sol nostrum hæmisphærium illustrat, vt ipse notauit, *lib. 1. per genera, cap. 2. in med. & 6. de sanit. tuend. cap. 5. in med.* vbi agit de dierum longitudine, & breuitate; pro solstitiorum, & locorum varietate. Aliquando sumitur pro die simul, ac nocte, vt constat ex *lib. 7. sec. loc. cap. 2. sub titulo, confectio ex capitibus papaueris Galen.* Dies enim cum dicitur in infusionibus, & similibus, noctem etiam comprehendere certum est, vt idem docet *lib. 10. meth. cap. 2. in med. & lib. ad eos qui de typis scripserunt, cap. 7. ad init. & lib. 2. de crisib. cap. 2.* sicuti cum dicimus mensem constare 30. diebus, & annum habere 365. dies.

Galenus *lib. 6. epid. sect. 1. com. 15. in fin.* totum tempus diei cum toto anno comparat: Nam matutinum tempus habet similitudinem cum vere; meridies cum æstate, vespertinum tempus cum autumnō; nox cum hyeme. Hoc spatium quod ex die, & nocte componitur, & à Galeno diem appellari diximus, ex 24. horis integris constituitur, ex Galen. *1. de crisib. cap. 16. post med. §. In primo quidem die, &c. & 9. meth. 1. post med. & in lib. de septimestri partu, in com. text. 1. & 2. & lib. ad eos qui de typis scripserunt, cap. 7.*

Quibus omnibus locis constat manifestè ex Gal. doctrina, quòd 24. horæ verum diem absoluunt, maximè que errasse illos, qui existimant ad computationem criticorum dies non esse assumendos integros, sed cum aliqua fractione. Sed ij ignorant, quòd vbi que proclamata Galenus, scilicet quaternarios, & septenarios non esse integrè numerandos, sed ex iis aliquid esse detrahendum, sic vt ex duobus quaternariis vnicus constituatur septenarius, & viginti dies, tres septimanas componant; quòd fit ex ipsis quaternariis, & septenariis, aliquibus coniunctis, & aliquibus separatis. Coniunguntur inuicem die vna, quæ vtrisque communis existit, veluti quarta dies primo, & secundo quaternario communis est; & secunda etiam, & tertia septimana, die 14. coherent, quæ vtrisque communis existit. quoniam 14. dies finis est secundæ septimane, & principium tertiæ. Dilucidè ergo patet, quòd si dies præcindantur, necessariò fieret, vt dies 21. & non 20. morbos iudicaret, neque tres septimanas vigesima concluderentur die, neque aliquis dies illis esset communis; sed dies 14. decretorius finiretur 13. diebus, & duabus horis, à quo tempore inciperet tertia septimana,

& nullum tempus esset illis commune: quare corruefent omnia quæ ab Hip. & Galeno de diebus decretoriis literis sunt tradita.

Ad id verò pro contraria parte adductum. Dic; Hippoc. haudquaquam velle, dies non esse integrè numerandos, sed potiùs quaternarios non posse integris diebus constare. Nam cum antea dixisset 3. *prog. text. 3.* quòd secundus quaternarius finitur die septimo, & quartus decimo quarto, & tres septimanas viginti diebus absoluuntur; & cum de ratione quaternarij sit, vt habeat quatuor dies, sicut de ratione septimane septem, fieret vt secundus quaternarius extenderetur vsque ad octauum, & quartus vsque ad 16. & quòd tres septimanas peruenirent ad 21. Cui obiectioni respondet *text. 4. sequenti*, dicens: *Fieri verò non potest vt horum integris eximie dinumeretur diebus, &c.* id est, quòd numerus dierum, quaternionum, & septimanarum integer esse non potest, nam secundus quaternarius tantum habet tres dies, & tertia septimana tantum habet sex dies, & sic tres septimanas viginti diebus finiuntur. Rursus si hebdomadæ integræ numerandæ essent, sequeretur quòd dies decima octaua esset contemplabilis vigesimæ primæ, ac proinde nullam haberent communionem decretoriam decima septima & vigesima, ex Gal. *2. de dieb. decret. cap. 2. in fin.* quòd tamen falsum esse ex superioribus constat.

Ad vltimum argumentum dic, mensis ex quatuor septimanis componi. Secunda tamen, & tertia vnica die communicant, & sic ex 27. diebus, quatuor septimanas confurgunt; in quarum hebdomadam prima licet septem dies integri non sint, integri tamen numerantur, quoniam quòd hic plus subripitur, postea in die 14. secundæ, & tertiæ communi imminuitur; siquidem illic integra dies submouetur pro omnibus septimanis. Quare euidenter constat, huiusmodi minutias non esse à Medico contemplandas: nam Galenus *1. de dieb. decretor. 6.* illos Medicos irridet, qui existimabant dierum computum variari, propterea quòd vna, aut duabus horis principium lateat.

Porro vt argumentum hoc ad vmbilicum perducam, cum Galeno acriter contendis, vigesimum esse digniorem vigesimo primo & post 7. & 14. esse collocandum. Eandem sententiam confirmat Paulus *lib. 2. cap. 6. Haly 10. theoric. 8.* quòd latè probat Galenus *2. de dieb. decretor. cap. 3. & 4.* concludens, Hippocratem experimento, & vsu edoctum, diem 20. & non 21. decretorium constituisse, & 7. *Aph. com. 38.* semper Hippocratem, diem 20. & non 21. decretorium pronunsiasse asseuerat. Si verò in argumentis contrariis diem vigesimum primum decretorium esse refert, de principio 21. quòd cum fine 20. coincidit, intelligendus est, quoniam finis vnus temporis est principium alterius, ex Gal. *4. acut. 1.* & hæc est verior solutio, quam interpretum ibi, Hugonis, Thadæi, & aliorum, qui dissidentibus veterum sententiis perterriti, varios fingunt ad libitum soluendi modos.

Verumenimverò supersunt duo illustria dubia; quæ altiore indaginem prærequirunt, quorum primum est huiusmodi. Contemplabiles dies eos Galenus vocari dicebat, in quibus aliquod futuræ crisis certum indicium apparet, 2. *Aph. com. 24.* qui solum ad 20. perdurant, ex Gal. *cit. & 3. prog. 3.* Quale ergo sit hoc signum, auctores variè proponunt. Auic. *2. 4. tract. 2. cap. 8.* tria profert indicia, ex quibus quid in sequentibus decretoriis fieri debeat, constare poterit. Primum defumit ex coctione, & eius opposito; secundum ex robore, vel debilitate facultatum, naturalis videlicet, animalis, & vitalis, tertium ex signis ipsis criticis, quòd priùs docuerat Rhafius *l. 19. com. tract. de dieb. decret. cap. 12. ad init.* affirmans maximè referre ad cognitionem diei critici, vires, & cognitionem signorum, non solum criticorum, sed etiam prognosticorum contemplari, quoniam alterum sine altero sufficere minimè potest: quare opera Hip. frequenter esse perlegenda ad hanc doctrinam intelligendam concludit.

Præterea Galenus *ibi* docet, consideranda esse signa in quarto apparentia, & vltius accessionum exacerbationes: vt certè crism futuram prælagire possimus. Nam si in quarto periculosissimum aliquod appareat symptoma,

& morbus per pares exacerbatur, prauum in sexto iudicium expectandum est: quòd si hunc excefferit, in octauo. Quòd si in quarto signa optima appareant, & morbus per impares recurrat, optimum in septimo iudicium fit, vbi aptissimè Galenus, non solum coctionem, sed eius oppositi notas inuestigat, & præfertim alia quæ *eodem lib. cap. 4. antecedenti* prosequitur, dicens, quòd septimum à quarto indicatur, si manifesta fuerit mutatio, non solum coctionis, vrinæ, & aliorum excrementorum, sed etiam appetitus, mentis, sensus, vel alterius cuiusdam similis; quo pacto fieri potest, vt similis in septimo iudicatio non accidat; quòd etiam confirmat *lib. 1. epid. sect. 2. com. 75. in med.* dicens, quòd morbus qui celeriter mouetur, si in quarto habeat prauam accessionem, in sexto interficit. Idem etiam, licet aliis verbis, significare videtur *1. epid. sect. 3. com. 18.* Quòd si quartus, perinde ac tertius grania symptomata induxit, breui mors expectanda est. Et sic perpetuò Galenus, vbi de significatione, vel indicatione dierum contemplabilium disceptat, non solum signa coctionis, sed alia considerat: quo pacto *2. de dieb. decretor. cap. 11. cit.* in vniuersum dicebat: quartum cum bonis, septimum; cum malis, sextum indicare, habita semper accessionum ratione, quemadmodum idem concludit *lib. 3. epid. sect. 2. com. 5. in med.* Nam fieri potest, vt debiles in septimo moriantur, fortes in sexto liberentur; eius rei exemplum extat apud Hip. et si rarissimum, 3. *epid. sect. 3. text. 83.* vbi refert, virginem quandam hæmorrhagia in sexto fuisse liberatam, quæ tamen in quarto suspensiones habuit elatas, hoc est, coctionis initium, cuius morbus per pares exacerbatur; cuius rei ratio perpetua est, quoniam crises semper cum accessionibus coincidunt. Ergo ad contemplabilium indicationem non solum signa coctionis, & cruditatis, sed & critica, & prognostica sunt à Medico inspicienda.

Secundum dubium est, An dies contemplabiles, siue indices, possint etiam aliquando iudicare, & an dies radicales possint interdum indicare? Dic, indices posse esse iudicatorios, & vice versa iudicatorios posse esse indices: cum enim ab eadem causa vtrique procedant, vtramque etiam rationem habere possunt, & iudicandi, & indicandi, ac proinde in 11. & 17. plurimas fieri crises constat, ex Hip. *in lib. epid.* & latissimè refert Galenus *2. de dieb. decretor. ferè per totum.* Consule Michaëlem Angelum Blondum *in tract. de dieb. decretoriis, & crisi, eorumque verissimis causis, prope fin.*

QVÆSTIO XI.

Vtrum Galenus causam dierum criticorum ex sua, vel aliorum sententia ad astra reduxerit. Contra Picum Mirandulam, Cardanum, Fracastorium, Manardum, Amatam, Cartagenam, & communem ferè Medicorum sententiam.

Causam dierum decretoriorum, soli Deo cognitam, tam difficile est inuenire, quam esse Medicum; adeò vt doctissimè Auicenna *2. 4. tract. 2. cap. 2.* pronuntiauerit, hanc doctrinam de causa dierum criticorum ad Medicum minimè pertinere, qui solum debet esse contentus experimento: immò doctissimus Iacchus *in meth. prædicendi, cap. 23.* eam adhuc neminem inuenire potuisse affirmat. Quæris causam? In promptu ea est: cum enim viderent Galenum ad astra confugisse, eiusque sententiam maximas pari difficultates, in varias distracti opinionones, eum multiplicibus telis oppugnant, & eius argumenta irrident, & temnunt. Sed quoniam fusè, latèque plures illorum reprobas opinionones impugnarunt, de quorum numero sunt Laurentius *100 lib. 3. de cris. 6.* Manard. *1. 3. epist. 5.* Cardan. *lib. cont. tract. 2. cont. 2.* Anton. Petitaus *lib. crisimerologion,* & alij; idcirco nos omnia hæc in compendium redigemus,

Primi fuere Pythagorici, qui cum viderent plurimos dies criticos impares esse, & morbos per septenarium

moueri, eorum causam ad potentiam numeri septenarij referebant, quem asserunt pari multò esse potentiorē partim quia principium paris est, partim quia diuiditur in par, & impar. Licet enim numerus non sit substantia, habet tamen magnam vim ex causa nobis ignota: quòd plurimis experimentis confirmant, potissimum quia & in morbis & in vita ipsa terminandis, numeri dierum, mensium, & annorum magnam mutationem efficiunt, præcipuè septimus, & nonus, ex quibus celebres climacterici, infauti dicti, scilicet ex ductione septimi in seipsum, annus quadragesimus nonus: & ex ductione noni in seipsum, annus octogesima primus: & omnium pessimus ex ductione septimi in nonum, annus sexagesimus tertius, qui plurimos interimere solet, climactericus dictus, mortalium vitæ maximè formidandus, de quo Aulus Gellius *lib. 15. noct. Atticar. cap. 7.* exemplis firmat Iulius Firmicus *lib. 4. cap. 4.*

Cæterum hæc Pythagoricorum sententia latè refellitur à Gal. *3. de dieb. decretor. cap. 8. & 11.* Adde quòd si dies impares iudicarent ob vim numeri imparis, eadem ratione sequeretur impares horas diei, criticas esse, & diem 21. magis decretorium esse quàm 20. contra Hip. & manifestum experimentum: nam per multiplicationem numeri septenarij, qui omnium præstantissimus est, oritur numerus vigesimus primus, nunquam autem vigesimus.

Amatus *tract. de dieb. decretoriis,* & Antonius Cartagena *lib. 2. de signis dieb. decretor. cap. 18.* ad musicam, concentum, & numerorum proportionem confugere; & vt inter hos numeros quidam sunt dissoni, & alij consoni: ita (inquiunt) contingit in diebus ægritudinis, & proinde dies dissonantes primo, ob causam dissidij quam cum hoc habent, naturam ad pugnam excitant; dies verò consoni primo, ob similitudinem quam cum hoc habent, quiescunt, & ita naturam ad certamen non prouocant, & ex consequenti crism non concitant.

Sed hæc opinio merum commentum est, & sapit nugas, quia præterquam quòd ridiculum est consonantiis vocum, articulos morbi, res adedò diuersas conferre, tamen neque illorum imaginationi effectus respondent. Nam, vt ipsi fatentur, 10. & 17. sunt consoni primo; & 16. & 18. sunt dissoni, cum tamen constet 20. & 17. inter optimos decretorios numerari. & 16. & 18. non esse decretorios. Quare patet numerum punctorum dissonantium primo, non respondere diebus decretoriis; neque numerum punctorum consonantium primo, respondere diebus non decretoriis.

Astrologia via incedunt: Asserunt namque causam criticorum dierum ad motum Lunæ esse referendam, quo duodecim signa Zodiaci peragrat, qui appellatur mensis peragratiōnis, seu propriè impressionis, & continet 27. dies, & 8. horas, & hunc, propter mutationes quas efficit per suas quadras, dies decretorios constituere asserunt. At falluntur: nam sequeretur ex hoc computo diem 20. non esse decretorium, sed multò magis diem 21. quoniam tres quadre dicti mensis incidunt in duodecimam horam diei 21. vt numeranti patet. Sequeretur etiam eadem ratione diem 41. & 81. esse decretorios, non autem 40. & 80. contra experimentum, & Hipp. *1. epid. sect. 3. text. 22. & 23.* Quam opinionem conuellunt Picus Mirandula *lib. 3. aduersus Astrologos,* Conciliator *disf. 14.* Musa *lib. 2. aph. 24.* Manardus *loc. cit. & alij.*

Asclepiades vanum esse putauit, causam criticorum inquirere, quia hoc, merum esse figmentum ratus est, deridebatque Hippocratem, quòd aliquos dies fecit iudicatorios, alios indicatorios: Nam in nullo die (inquit ipse) quia par, imparve esset hic, vel maius, vel minus periculum est: quare improbabilem iudicat sententiam Hip. & nihil rationis sub illius dictis reperiri asseuerat. Neque putes, Celsum, Hippocraticæ doctrinæ eximium interpretem, & studiosissimum imitatorum, *lib. 3. cap. 4.* ita perfricta fronte tanti viri, quem summè semper prætulit, oracula peierasse. Celsus ergo non ex sua, sed ex Asclepiadis loquitur sententia, vt legenti caput facillimè patebit.

Sed audiamus Fracastorium, Philosophum, & Medicum
N N N n 4 insignem

insignem, qui dum nouum, & inauditum profiteretur de causa criticorum inuentum, seipsum implicat, & à recto tramite discedens, in plurima incidit absurda, à quibus deinde sese extricare non potuit: & certe dolendum de tanto Medico est, qui postquam libros de morbis contagiosis (opus rarum, & à priscis vix per umbram cognitum) in lucem emulgauit, ex quibus æternam famam meruit, & pro Phœnice Medicinæ habitus est, edito de criticorum dierum causa libello, suum immortalitati nomen conseruandum non parum obscurauit.

Hic ergo causas dierum criticorum refert solum ad motum humoris melancholici, cuius cum hæc sit proprietas, vt quarto quoque die moueatur, quaternarios omnes idè criticos esse, & ex hac regione emanare ratus est.

Hanc absconditam opinionem vt patefaciat, plurima supponit fundamenta, quorum primum est. Morbi raro fiunt ex vno tantum humore, cum in vasis simul reperiuntur; & licet vnus maximè putreat, contagium tamen reliquis communicat, ita vt & ipsi suis periodis moueantur, etsi nobis occultis, propter excellentiam periodi humoris dominantis. V. g. incipiente tertiana, etiam reliquidno humores concepta à bile putredine mouentur, pituita quotidie, melancholia per quaterniones; sed in pituita, ob lentorem: & humiditatem suam, tanta fit cum bile putrente mixtio, vt non seorsim moueatur quotidie sua quotidiana periodo, sed tertiana bile permixta: melancholia verò propter crassitiam, & siccitatem non permiscetur, sed putrens ex bilis commercio motus quartanos conferuat.

His suppositis adstruit, febres ferè omnes esse compositas, ita vt non ex vno fiant humore, sed ex variis, & in variis; non in vnam formam redactis, sicut tertiana notha; sed ex variis sub variis formis, & periodis. Quare asserit ferè in febribus crises fieri per quartanos: iungitur etiam in diebus quartanæ, accessio melancholiæ cum accessione humoris morbifici, & ita duplata accessio redidit vehementissima; cuius vehementia cogit ad frequentem crism.

Quoniam autem vidit illud fundamentum fauere primis quaternionibus, posteriores verò decretorios eo computo non includi; addidit aliud, nempe motum illum melancholiæ tunc incipere, quando putredo ab humore morbi manans, imprimatur melancholiæ. Imprimatur autem quandoque in primo die, interdum in secundo; nonnunquam in tertio, iuxta variam melancholiæ dispositionem: pauca enim, & tenuis in primo die consequitur putredinem, & mouetur: & mediocris in secundo: plurima autem, & crassa, nonnisi in tertio.

Ex his colligit causas criticorum omnium: Quando enim melancholia primo die mouetur, quaterniones euadunt sequentes, 1. 4. 7. 10. 16. 19. 21. 25. 28. 31. 34. 37. 40. Vbi melancholia secundo die morbi mouetur, critici sunt, 2. 5. 8. 11. 14. 17. 20. 23. 26. 29. 32. 36. Vbi verò melancholia tertio die morbi mouetur, euadunt critici sequentes, 3. 6. 9. 12. 15. 18. 21. 24. 27. 30. 33. 36. 39. 42.

Ex motu ergo melancholiæ, causæ criticorum colligendæ: alij enim dies decretorij euadunt, ex motu eius in primo die; alij ex motu in secundo, alij ex motu in tertio. Colligit etiam vigesimum frequentius iudicare, quàm 21. quia frequentius putredo melancholiæ in secundo die morbi, quàm in primo aut tertio inolefcit.

Verum quia adhuc ex motu fictitio melancholiæ, multi dies euadunt critici, ex tribus compositis præcedentibus, qui reuera experimento & auctoritate maiorum critici non sunt; addit tertium fundamentum, scilicet quòd quando morbo iungitur motus melancholiæ in secundo die, est morbus peracutus, idè non respondent in illis morbis critici posteriores, quia iam morbus in prioribus est iudicatus: In motu verò secundi diei, durant critici aliquantulum plus: In motu tertij, tanquam in chronico morbo, multò plns.

Ostenditur falsitas opinionis huius, quæ imaginaria est, & tanto viro indigna. Primò, quia hæc causa debebat

A æquè patere, & esse commuuis omnibus morbis humoralibus, vt vulneribus, non febrilibus, & febrilibus à simplici humore, vel mixto; sub vna forma, vel sub variis: causa autem auctoris solum conuenit humori mixto sub variis formis. Ergo non est vera, maximè quia Hip. 3. prog. 1. in quartanis etiam exquisitis, & 2. aph. 24. in exquisitis tertianis agnoscit frequentes criticos dies.

Secundò. Licet sit frequens plura mala pendere ab humore mixto, rarissimum tamen esse constat, pendere à mixtione sub variis formis, & motis in variis diebus.

Tertiò. Sequeretur esse criticos dies omnes, in quibus motus bilis & melancholiæ concurrunt nempe imparès omnes, quum tamen inter illos paucissimi sint critici. Deinde licet sit probabile, melancholiam aliquando ad computandum expectare secundam, aut tertiam accessionem, improbabilissimum tamen est putrare eam in secundo die tertianæ, quando æger & à febris, & symptomate omnino est immunis.

Quartò. Impossibile est melancholiam in omnibus febribus moueri, non bilem, quoniam in quauis motione, siue affectus sit, siue doloris, seu vulneris, citissimè ob tenuitatem mouetur bilis, non melancholia.

Quintò. Motus melancholiæ licet summè irriter in periodis suis, rarissimè crism inducit. Ergo multò minùs motus melancholiæ extra suas periodos.

Sextò. Motus ille occultus melancholiæ minùs irriter ad crism, quàm motus apertus in quartana. Sed motus quartanæ rarissimè inducit crism. Ergo multò rariùs occultus motus melancholiæ.

Septimò. Oportebat quaterniones connumerari semper disunctos, quia motus melancholiæ durat per quaterniones disunctos.

Octauò. Quartana haberet criticos dies, sed omnes disunctos, accessiones etiam essent æquè criticæ: non enim est imaginandum, vltra modum melancholiæ accedere alium ex melancholia mota.

Nonò. Motus ille commentitius: & ad libitum inuentus melancholiæ, non sufficit ad accessionem, quæ sentitur ab ægroto: quomodo ergo sufficere ad crism quæ sentitur ab omnibus?

Decimò. Omnes dies iuxta hanc sententiam iudicant, & illi magis, qui sequuntur motum melancholiæ frequentiore, frequentior autem est qui incipit secunda die morbi, quia media extremis frequentiora sunt. Sed dies illi sequentes illud computum; critici ferè non sunt. Ergo aliter tentanda est propositi dubij solutio. Nam hanc Fracastorij absurdam, experimento, & rationi repugnantem sententiam valde alijs argumentis conuellit Andreas Laurentius lib. 3. de crifibus cap. 10.

Pro cuius enodatione, præmittenda sunt aliqua ante difficultatis explicationem.

Primum. Ex innata doctrina in naturalibus facultatibus reperitur, vt certæ operationes certo fiant tempore non alio: coctrix enim expectat attractricis finem, expultrix finem coctricis per periodos. Sic natura periodicè mouet calidum innatum, per diem extra; per noctem, intrò; & vltra alios circuitus seruat ex intervallis, nam per hyemem intrò, per æstatem, extrà.

Secundum. Ex ea innata doctrina, qua firmat & gubernat corpus sanum, curat ægrotum, vt per morbum orietur à nutritione & augmento corporis, per intervalla coctioni morbidi humoris intendens; & si cum ad benignum reducere nequit, expulsionem est intenta; simulque alia parte temporis, corpori alendo, vt vtrique muneri sufficiat. Seruat autem variam periodum in lucta morbi, iuxta quod variè lædit & infestat; & sic à causa morbifica lacescitur, in morbo non febrili, aliquando rardiores periodos facit, aliquando breuiiores; vt in epilepsia, cardiaca, podagra, vterino affectu; & eos aliquando ordinatos, interdum citra ordinem. In febribus autem ob maiorem molestiam, breuiiores, & magis ordinatos conflictus efficit: & si quidem humor quietè molestat, vt in pituitosa, quotidie quietè confligit certis horis, reliquis autem corpori intendit; quia enim non fatigatur ex leui pugna,

E potest

potest

potest quotidie pugnare. Si autem humor molestior est? A vt bilis, tunc laboriosa est pugna, quam symptomata tertianæ apertè demonstrant: idè interponit diem vnum, sufficientem ad reparandas vires, quia pugna breuis est. In melancholia autem, quia maior fuit fatigatio, ex longitudine, & vehementia tam rigoris, quàm febris, duos dies interponit, & aliquando plus.

Tertium. Sicut in sanitate vltra illas periodos breues, quibus calidum mouet in actum, diem scilicet, & noctem, natura alias seruat diuturniores, nempe hyemem, & æstatem: ita in morbis vltra illas breues periodos, alias maiores obseruat ab eadem innata doctrina, nempe vt vigesimo quoque die morbi, iunctis copiis pugnet, ad dies 120. vltra enim hunc terminum, mensibus, & annis res agitur.

Obrudes: Cur præfixit natura terminum vicenarium ad pugnam morbi, quam crism vocant? Dic, quoniam intra eum fatigatio cessat, & robur comparatum est ad nouam pugnam: nec is terminus magis mouere debet admirationem, quàm quòd præfixit quietem nocturnam, & fecit retrocessum calidi innati introrsum per menses sex hyemales. Morbi verò intra 40. dies finiendi: quia symptomata sæpius vrgent ad pugnam, etiam habet ex innata doctrina, diuisum vicenarium, in tres æquas partes, quas vocant septimanas. Morbi verò intra 20. iudicandi, etiam per dimidias septimanas, quia acrimonia, & violentia humoris breuiiores adhuc pugnas exigebat.

Quapropter dicendum est, secundum mentem Galeni, decretoriorum dierum causam pendere ex innata doctrina naturalium facultatum: non à Luna, vt infra dicetur; non à numeris, aut musicæ consonantiis; non à casu, non à motu humoris melancholici, non à proprietate occulta humorum putrentium; nam in vulneribus sine humorum putredine, euidentius numerantur critici dies; & periodi, quàm in febribus humoralibus.

Natura ergo crises facit, vt toties prædixit Galenus, Mecum consentiunt strenui in arte medica viri, Ludouicus Lemosius lib. 6. de optima prædicend. rar. cap. 7. Mercatus tom. 1. quæst. 105. Valleriola lib. 7. loc. com. cap. 7. Andreas Laurentius lib. 3. de crifibus cap. 13. Hanc ergo positionem ex præclara Galeni doctrina sic confirmo. Ille enim lib. 2. aph. 13. sic profatur: *Crisis fit natura separante à bonis mala, & ad excernendum properante.* Probat Gal. 2. de vsu part. 17. Nam est docta sine doctore; ex Hipp. lib. de aliment. n. 8. Et est morborum medicatrix, 6. epid. sect. 5. text. 1. Habet plures vias ac modos, quorum ope admiranda opera prius efficiens, per eos peccantem humorem eliminat, in ægrotantis commodum ex Gal. 1. de vsu part. 5. Hæc per se, & primò iudicationem facit, 4. aph. 22. & 3. crif. 13. & lib. 3. de dieb. decretor. 8.

Quid plura? Nonne ipse lib. 2. de dieb. decret. cap. 2. in princip. dilucidè, docet vt *Medicus decretorios dies experimento cognoscat, sitque naturalis qui hæc iudicet, & persuasum habeat, naturam prorsus sufficere, & summa quadam prouidentia corpori nostro prospicere; eamque motibus vti ordinatis in operibus suis.* Hæc enim crises molitur per sudorem, vrinam, deiectiones, sputa, vomitus, & hoc modo vitiosos humores per varias regiones propellit: & 1. aphor. 20. in iudicatione, vbi integrè facta est, totum natura committendum, qua si deficiat, tunc nulla præsidia inuuant: quoniam ea repugnante irrita sunt omnia, ex Hip. lib. de arte, num. 2. Hæc est quæ de omnibus partibus corporis prouidentiam habet, vt ait Gal. lib. 1. de fract. com. 1.

Hoc ipsum significauit Galenus lib. 2. de humor. com. 22. *Facultas igitur quæ aliena expellit, ea est quæ iudicationem in nobis facit: & lib. 7. aph. 21. sic ait: Ostensum autem est in commentarijs de potentijs naturalibus, quòd est quadam in ipsis vis aliena excernens, quæ & sudores criticos (in est iudicatorios) facit, & profusa sanguinis, & alui inferioris deiectiones.* Idem scribit 1. aph. 22.

Vis igitur expultrix est, quæ primò, & per se iudicationes facit, secundariò verò copia humorum. Illa inquam, in qua elucet diuinitatis vestigia, quæ est operum naturalium effectrix, & corporis conseruatrix. Qui igitur

Medicus felix voluerit esse in prædicendò, exactè facultatem cum morbi magnitudine metiat, & prospiciat deinde, num ferat, aut feratur, vt inquit Galenus lib. 2. prog. com. 6.

Quis ergo tam inscium Galenum fuisse cogitabit, vt ipsum ex sua sententia ad astra confugisse asseueret? Quòd si lib. 3. de diebus decretorijs, videns computationem dierum decretoriorum, quorum vis longo experimento constat, non quadrare cum mense peragratiōis, nec cum mense illuminationis, ex his duobus confusis tertium mensent confecit, quem medicinalem appellat, cum quo omnia quæ ab Hip. dicta sunt de decretoriorum dierum numero, maximè conueniunt; ex aliorum loquitur sententia, vt scitè notauit Abrahamus Aben Ezre Hebræus; Mathematicus insignis, in suo tract. de luminarijs, & diebus criticis in med.

B Mensis peragratiōis continet dies 27. & 8. horas: & mensis illuminationis continet dies 26. & 12. horas: quibus confusis resultant dies 53. & 20. horæ, quorum dimidium est dies 26. & 22. horæ: ex quibus constat mensis medicinalis traditus à Galeno, qui in quattuor hebdomadas distributus, dierum decretoriorum terminos continet. Prima enim septimana continet dies 6. & horas 17: cum dimidia. Duæ septimanæ continent dies 13. & 11. horas. Trēs septimanæ continent dies 20. & horas quatuor cum dimidia: vnde iuxta has septimanas constat, diem 7. 14. & 20. esse decretorios.

Galenus enim, si ad Lunam refert causam dierum criticorum, quia ob loci viciniam magis suas vires imprimè in corpora nostra, inter planetas omnes, & facit in his periodis mutationes, ex aliorum loquitur sententia. Quia autem Luna non solum penès mensem illuminationis, sed etiam penès mensem peragratiōis hæc inferiora immutat, proinde vt amicis satisfaceret, in lib. 3. de dieb. decretorijs, quem non esse necessarium, nec legendum voluit, mensent medicinalem modo explanato composuit, qui virtutes, & mutationes vtriusque mensis complecteretur, & ita propter mutationes, quas per suas quadras, & illarum medietates facit, in humiditates nostri corporis, dies decretorios constitueret.

Vt verò attentè perspicias, omnia à Galeno in hoc libro terio tradita, esse penès Aegyptiorum figmenta, & Astronomorum vanas nugas, ex aliorum mente prolata audi ipsum lib. 3. cap. 10. *Qui iam disputationis huius subtilitati succenset, ac difficilem eam existimat hinc nemo ipsam addiscere cogit, verum primus huius operis liber ei sufficit. Quod si non laboris fugitanti sit, secundum quoque adiciat, à tertio autem ablineat. Nos siquidem hæc paucis planè, easque inuidi scripsisse affirmamus. Vos, ó Dii immortales, nonistis, vos in testimonium voco; hæc me amicorum quorundam precibus vehementer adactum scriptis mandasse.* In primo enim libro numerantur dies iudicatorij, via quoque & ratio ipsorum præcognoscendorum explicatur. In secundo, experimento & ratione vim dierum iudicatoriorum explanat Galenus, illorumque ordinem, & proportionem indicat. Tertium non vult legi, quia plura eius excellenti ingenio indigna, amicorum precibus coactus euulgauit; & quoniam in duobus prioribus explicuerat omnia, quæ ad intelligendos dies decretorios satis erant.

Quare cum plura sint in eo libro, à scientia, & acutie Galeni valde remota, immò vana, falsa, & Astrologorum tenebris offusa; ea, præsertim potiora proponere satius duxi, præter alia quæ citati contra illum describere auctores, validissimis telis instructi. Patitur ergo doctrina illius libri, maximas difficultates, quæ Medicum cogere poterunt, vt credat illum non esse legitimum, immò tanto auctore indignum, quum pluribus scateat, quæ contradicentia sunt, & à doctrina Galeni prorsus aliena.

Primò. Si causa dierum apparitionis Lunæ, esset referenda, qui constat 26. diebus, & 12. horis, & per mutationes quas facit per suas quadras in his inferioribus, constitueret dies decretorios, sequeretur solum dari dies criticos, in morbo incipiente in nouilunio. Secundo, quia cum Luna, quando coniungitur cum Sole, occultetur tribus diebus,

diebus, in quibus facultate illa est orbata, quam asserunt causam esse dierum criticorum, sequeretur etiam, quod quando morbus incideret in tres illos dies occultationis Lunæ, non fieret crisis in illis. Denique sequeretur, quod quando morbus inciperet in principio dierum trium dierum, in quibus Luna occultatur, dies septima morbi non esset critica, sed decima. Nam (vt asserunt) crisis fit propter mutationem factam per quadras mensis illuminationis. Sed prima quadra tunc non incidit in diem septimum, sed in nonum, & 15 horas; incipit enim post tres dies ægritudinis, in quibus Luna erat occultata, quibus addendo sex dies, & 15. horas (quod est tempus primæ quadraturæ mensis illuminationis) resultant dies 9. cum 15. horis. Igitur dies septimus non erit iudicariotus, sed decimus contra Hipp. ipsius Galeni, & auctorum communem sententiam, & experimentum.

Secundò. Si computatio iuxta mensis illuminationis rectè reprobata est: igitur etiam reprobanda erit computatio iuxta mensis medicinale Galeni; hic enim ex illo, tanquam ex altero fundamento constat. Deinde sequeretur quod per illam mensuram temporis, in quo Luna occultata est, non esset mensis medicinalis, deficiente enim vno componentium necesse est compositum deficere; & per consequens in illa mensura temporis non fiet crisis, nec assignabitur dies criticus, si verum est quod asserit Galenus, dies criticos iuxta mensis medicinale constitui.

Nec obstat, Galenum ad computum dierum criticorum, non sumere mensis illuminationis, tanquam causam necessariò concurrentem sed aliquando: Quia sequitur doctrinam traditam à Galeno, iuxta mensis medicinale, non esse veram de omnibus criticis, sed in solis morbis incipientibus in nouilunio, aut in alia quadratura mensis illuminationis, quod rarum est.

Tertio. Mensis medicinalis fictitius est, imaginarius, & non realis, in omni ægro, qui non ægrotat in secundo die Lunæ. Quod autem non est reale, non potest imprimere effectum reale. Nam semiplena Luna non efficit septimum diem, nisi in eo qui cœpit ægrotare in nouilunio, nec plena decimum quartum.

Quarto. Si mensis peragrations esset admittendus; ex motu Lunæ per quadras, non posset desumi causa ad septimanas criticas: quia Luna propter motum epicycli, quandoque accedit ad quadram in sexto die, quandoque in octauo. Secunda ratio. In vna hora, & lecto ægrotant duo, quorum vnus ex influxu Lunæ perit, alter ex influxu opposito sanatur; & vnus in octauo perit, alter in septuagesimo sanatur: quod spatium nullam inter se seruat similitudinem. Tertia. Non quadrat circuitus ille 27. dierum, & 8. horarum cum septimanis criticis. Oportebat enim in termino totius circuitus fieri mutationem maximam: & in termino duorum circuituum, eandem: & oportebat diem 82. esse criticum non 80. quia 27. dies ternumerari complent dies 82. Postrema. In morbis intermittibus est vis iudicandi in septima accessione, & quarta, & tamen ille circuitus non pendet ex quadris Lunæ. Ergo in diebus criticis alia radix quærenda.

Quinto. Causa quare Luna per suas quadras mutat hæc inferiora, est aspectus inimicitiae, aut natura radio-rum, qui per certos angulos, ex causa nobis ignota, communicant ipsi influxus suos per quadras peragrations Lunæ sub signis Zodiaci; Atqui quadræ mensis medicinalis non coincidunt cum quadris dictis, vt patet. Igitur quadræ mensis medicinalis non constituunt dies criticos, propter mutationem aliquam magnam, quam in nostro corpore faciunt. Nec obstat si dixeris, licet quadræ mensis medicinalis non coincidant cum quadris mensis illuminationis, & peragrations, eam tamen distantiam valde exiguam esse, & proinde parui faciendam: Nam illa varietas licet exigua sit, efficit tamen vt dies 20. decretorius sit, & non 21. Quare venit in considerationem medicam.

Sexto. Et est ratio non solum contra ea, quæ dicit Galenus lib. 3. de dieb. decreto. sed etiam contra Astrologos, & omnes asserentes causam criticorum esse Lunam. Luna per suas quadras constituit dies criticos, quia in iis qua-

A deis facit mutationem fouentem, & adiuuantem naturam, eiusmodi autem mutatio facta in quadraturis Lunæ, fouet naturam in ægris, quia in illis adest contrarius aspectus ei, qui aderat in principio morbi. Quum igitur aspectus in principio ægritudinis, faueat ægritudini quæ tunc temporis generatur; aspectus quadraturæ, cum sit illi contrarius, fauebit naturæ operanti aduersus morbum: & ita concurrente operatione naturæ, cum adiutorio dicti aspectus, à quo fouetur, faciet bonam crism in dictis quadraturis, & ex eo euadent ij dies decretorij.

Sed contra. Aspectus cui subiaccit principium ægritudinis, multoties est contrarius morbo; nam si b signis frigidis & humidis, sæpe fiunt febres: quod similiter intelligendum est de aspectu, quem asserunt per certas periodos ex causa nobis ignota communicare sibi influxus suos. Quum igitur in quadraturis perueniant ad aspectus oppositos, peruenient huiusmodi ægritudines ad aspectus fouentes morbum. Quare malè iudicabunt. Et ita nulla apparet ratio, quare dies exactè decretorij nunquam, aut rarissimè malè iudicent.

Nec enim satisfacit, quod asserunt, causam quare critici dies bene soluant ægritudines esse quia signum est, naturam non valde molestari ab ipso morbo, nec ab accessionibus; quum non exciteret ad pugnam ex se, antequam vi superiorum fiat commotio in humoribus. Nam hæc ratio non habet locum in morbis peracutis valde molestantibus naturam, & tandem recurrit in eandem difficultatem, cur scilicet illa pugna ad quam excitatur natura, quo tempore vi superiorum fit agitatio in humoribus, semper sit ad bonum. Præterea ex ea colligitur, dies intercalares semper præuè iudicare, quum natura in illis excitetur ad pugnam ex se, sine vi superiorum; quum tamen experimento constet, sæpissimè bene iudicare; quales sunt quintus, nonus, & alij. Denique si fides est adhibenda Astrologis, iudicandum est, sæpe dies decretorios esse infelices, quia scilicet Luna in illis accedit ad planetam, aut aspectum infaustos, vel fauentes morbo.

Septimò. Sicut dies quidam optimi sunt ad iudicandum, ita alij valde prauè existunt, quales sunt sextus, & octauus, atque alij multi qui mali decretorij nuncupantur. Atqui malorum dierum causa non potest referri ad Lunam, quia hæc in illis nullo agit aspectu, nec amicitiae, nec inimicitiae, hoc enim solum facit per suas quadras integras, aut dimidiatas. Igitur, vt ignorant horum dierum, quibus mala crisis fit, rationem reddere; sic etiam ratio quam assignant bonorum dierum, vana est, & inutilis.

Nec obstat, quod quidam respondent, proinde sextum diem præuè iudicare, quoniam signum est ad eò sui impotentem esse naturam, vt non possit expectare diem septimum, faustissimum ad iudicandum. Nam natura iudicat in sexto, quia tunc à morbo valde irritatur, quomodo etiam in bonis decretoriis iudicat. Nec existimandum est, naturam agnoscere vires, & dignitatem diei septimi, vt proinde quando sibi constar, debeat illum expectare ad bene iudicandum. Deinde ex eadem ratione sequeretur, dies intercalares malè iudicare: habent enim pro causa anticipationem diei critici radicalis, quæ anticipatio ortum habet ex eo, quod natura nimis molesteretur à morbo; quare coactè ad pugnam insurgit.

Octauò. In febribus intermittibus decretorij dies sumuntur secundum numerum accessionum, non secundum numerum dierum, ita vt non dies septimus, & 11. sed accessio septima, & 14. asserantur decretoria, 3. prog. 8. & 4. aph. 9. & 1. epid. sect. 3. com. 17. Atqui causæ quare hæ accessiones decretoriae sunt, non potest referri ad quadras mensis illuminationis; nec ad quadras mensis medicinalis, aut peragrations. Igitur, &c. Lege Iacobum Peletarium *contradi. vlt.*

Nono. Si dies critici haberent vim ex motu Lunæ, maximus criticus esset 27. dies, in quo Luna redit ad idem punctum, in quo erat in principio morbi. Nec obstat quod respondent, reditum ad idem punctum, non habere magnam vim ad mutandum morbum: Nam saltem concedendum est,

concedendum est, cum Luna in 27. die perueniat ad eundem aspectum, & ad idem punctum, in quo erat in morbi initio, quod debeat fauere morbo, & ita facere mutationem ad malum. Quare ex consequenti non rectè enumerabitur dies 27. inter bonos decretorios.

Decimò. Vt constat ex Astrologis, Luna quandoque velociter mouetur, & tunc peruenit ad quadraturam in die sexto; quandoque mouetur tardè, & ita accedit ad quadraturam in octauo. Ex causa igitur Astrologorum, dies sextus, & octauus bene iudicabunt. Nec obstat; quod quidam de die sexto respondent, ob dictam causam etiam rectè iudicare, sed id raro contingere, in cuius rei confirmationem, citant Hipp. & Galenum 3. epid. sect. 3. text. 83. quo loco describitur exemplum sexti diei feliciter iudicantis. Sed oportet aduertere, crism illam valde imperfectam fuisse, vt ex Hipp. historia constat. Nec obstat, quod Nicòlus *serm. 2. tract. 4. c. 4. ad fin.* de die octauo responder, licet respectu quadraturæ, crisis debeat euenire in illo, respectu tamen motus humoris, qui fit in die exacerbationis, contingere in septimo, quia in hoc plus potest dictus motus humoris, qui est causa intrinseca, & fit per impares, quàm aspectus cœlestis, qui est causa externa. Nam ex hac ratione sequitur, septimum diem decretorium radicalem non esse, cum à causa superiori non dependeat. Deinde, si plus posset motus humoris, qui fit in diebus imparibus, adiudicandum, quàm influxus cœlestis, sequeretur decimum tertium, 19. & 21. magis decretorios esse, quàm decimum quartum, & 20. in illos enim incidit motus humoris per impares factus: in hos autem solus aspectus, siue influxus à causa superiori.

Vltimò. Astrologi asserunt, Lunam in oppositione, &

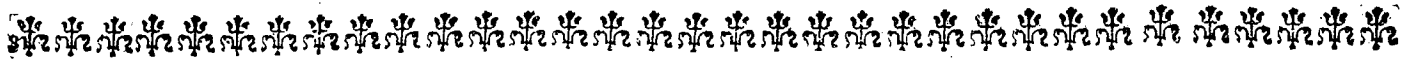
A quadratura, facere magnas mutationes in his inferioribus, quia in oppositione est in signo opposito vtraque qualitate; quare appellant *aspectum integræ inimicitiae*: in quadratura autem seruari oppositionem in altera qualitate; quare vocant *aspectum mediæ inimicitiae*. At ex eadem causa fauet naturæ operanti aduersus morbum. Refutandi igitur sunt euidenter, quia sic sequeretur diem vndecimum esse omnium pessimum, quia accedit Luna ad signum eiusdem temperiei cum signo initij morbi; quare tunc maximè fauebit morbo, & ita faciet mutationem ad malum.

Hæc sunt quæ doctrinam Astrologorum, de causa dierum criticorum, satis manifestè impugnant, præter alia quæ à Pico Mirandula, Fracastorio, Manarò, Cardano, Valleriola, Lemosio, & aliis fusè, ac diligenter sunt conscripta, quæ cum Galenus, Astronomus eximius, à Nicone parente suo in hac scientia ingenue edoctus, & mirum in modum versatus, adamussim, diuino, quò præditus erat ingenio, calleret; verisimile est ipsum, in explicanda causa dierum criticorum, ad Astrologorum figmenta, ex aliorum sententia, & amicorum precibus, vt ipse refert, coactum, non ex sua confugisse. Quare redarguendi nihil sunt, qui illum in ea explananda, quæ solo experimento ab Hipp. Gal. & Medicis est cognita, hostiliter insectantur. Cætera verò de crisi, diebus criticis, & eorum causis, lege apud Cæsarem Optatum, Carolum Romæterum, Cornelium Pleierum, Ioannem Zinckium, Tullianum Decerum, qui plura de hoc argumento in suis tractatibus, de diebus decretoriis luculenter proposuere.

Nam nos immensum spatium confecimus æquor,
Et iam tempus equum fumantia soluere colla.

FINIS LIBRI SEXTI.

ZACVTI LVSITANI,

Ad Candidum Lectorem,

PERORATIO.

Tverò, Humanissime Lector, nostra hæc in Medicorum Principum Historias commentaria, benignè fulcipe, & absque morfu, & insectatione tuetur. Quòd si aliqua inutilia, hiulca, nec satis fermentata, excusave inueneris, (erunt autem plurima) ea tanquam male natam prolem, dele & penitus refeca. Nam tibi, ceu honorifico arbitro, ac æquissimo iudici, vitæ sit ac necis arbitrium, omnium, quæ in hoc opere minùs compta, delicatissimas aures tuas, alioribus disciplinis assuetas, lædere posse iudicaueris. Mea enim non tam vnicè probo, vt nolim aliquando vel emendari, vel castigari. A qua suspitione quantum abhorream, qui me propius agnouerunt, facilè liberabunt: qui nihil aliud à doctis requiram, quàm vt hæc minutias, sua reprehensione (in quibus erratum fuerit) aliquando dignentur, vt in iis recognoscendis, parem diligentiam, atque operam impertiant. Non enim nostros errores corrigi feram impatienter. Quod dum facio, videri nolim in publica literarum causa præuaricari, & ea docere, quæ aliquando putem dedocenda. Quod tamen non sine exemplo, nec sine rationibus me præstiturum intelligunt, si modò adsit aliqua in iudicando æquitas. Deinde cum hæc videris rudia, exanguia, inermia, ne mireris. Nam Hebræus sum, & peregrinus, qui deserens Lusitaniam, & dulcissimam patriam Olyssipponem, crebrioribus ærumnarum, ætatisque longææ procellis, huc illucque, Euripi modo, agitatus, vberiores fructus edere non potui. Et licet agellus ingenij nostri natura sua fertilis non sit, tamen in medicam artem semper pronus perseveraui, inconcusso animo inuictus, neque pertransiit (vt ait Seneca) dies sine linea, in quo Republicam Medicam, quam perenni, & genuino amore ex toto corde redamo, non illustrarim, & sic diu, importunè, vigilantia cura, sedulo labore, inexhausta diligentia, perfecto Medico, & arte Hippocratica digno decorum iudicavi, studio abrumperè vitam. Quare sensum ac sine sensu, clam, furtim veluti, ac pedetentim, plura scribendo sum rimatus, & vsque ad vltimum vitæ stadium (si fata velint) rimabor, quæ ad nostræ artis gloriam facere possint. Sed aduertas quæso, quòd mihi, sicut nec doctis, placuit vnquam extemporalis scriptitandi ratio, & in conficiendis libris celeritas, velut exprompti & in numerato positi ingenij argumentum: Nam multò probatur impensius diligentia accurata, & longiore tempore, ac iudicij confirmatione expressa. Illic verba veluti primoribus in labris nata, aut superficiali ingenij æquore natantia eduntur. Hic lectiois multifariæ opes, tanquam è sanctiori quodam æratio reconditæ promuntur. Illic suspecta facit omnia, & cicatricosa, scribendi facultas, & cursus: Hic habito delectu rerum, verborumque pondere, examinantur felicius, & exhibentur; quia celeriter nata, celeriter intereunt. Nam operis facilitas, celeritasque non addit illi pondus solidum, aut duraturum, neque exactam pulchritudinem. At temporis longinquitas labori veluti fœneratò accedens, ei quod nascitur, robur firmitatemque addit. Pictori parùm perito de celeritate gloriant, demonstratæque tabula, illam modò à se pictam distanti, respondit nobilissimus pictor Apelles, etiam te tacente res loquitur ex tempore pictam. Scriptorum itaque præcipitatio ista, & velut abortus, nunquam in laudis loco ponenda, quod multis clarorum virorum testimonij comprobarem, nî tibi tædio essem. Solum certum sit, nullam rem posse esse eandem, festinatam simul, & examinatam; vel esse quicquam omnium, quod habeat vnâ & laudem diligentia, & gratiam celeritatis. Quapropter in hac declinante ætate, tardigrado quodam genio ductus, seu tardo retardatus ingenio, hos factus luci exponere decreui, forsan à Cygno persuasus, qui senio confectus argutioribus organis effectis, suauiore simul, & vocaliore emittit vocem. Demum vt semel concludam, me tam vastum pelagus strenuissimè fulcantem, in quo omnia adamussim exarare, laboriosum est, & superno indiget auxilio, sustine, iuuua, foue: in quo tua cupimus, & expectamus pulchriora. Si inueneris, pande libenter, nec sit in auctoritate scientiæ neminem docere: expertes enim sunt inuidiæ Musarum fores. Sic itur ad astra, viuit post funera virtus, & sola literarum monumenta non intereunt, vt eleganter, & doctè scripsit Martialis, lib. 10. epigram. 2.

*Lector opes nostra, quem cum mihi Roma dedisset,
Nil tibi quod demus maius habemus, ait.*

*Pigra per hunc fugies ingrata flumina Lethe's,
Et meliore tui parte superstes eris.*

*Marmora Messale findit caprificus, & audax
Dimidios Crispi Mulio ridet equos.*

*At charis nec furti nocent, nec sacula presunt,
Solaque non norunt has monumenta mori.*

Quid enim homini potest dari maius, quàm gloria, laus, & æternitas?

Ita Ouidius extremo *Metam. lib. ad calcem* ingeniosè.

*Iamque opus exegi, quod nec Iouis ira, nec ignis,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.
Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra ferar, nomenque erit indelebile nostrum,
Quaque patet domitis Romana potentia terris
Ore legar populi, perque omnia sacula fama,
Siquid habent veri datam præsentia, viuam.*

Et lib. amor. eleg. 15. cum exorditur in inuidios, sic canit:

Quid mihi linor edax —

Demonstrat interire memoriam, atque opera hominum militiæ, forisque feruentium:

*Mortale est, quod queris, opus, mihi fama perennis
Quæritur, vt toto semper in orbe canar.*

Horatius breuiter, & argutè, *Ode 30. lib. 3.*

*Exegi monumentum ære perennius,
Regiisque situ Pyramidum altius,
Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, & fuga temporum.*

Statius lib. 1. suar. sylu. 1.

*Non hoc imbriferas hyemes opus, aut Iouis ignem
Tergeminum, Æoli non agmina carceris horret,
Armorumque moras. Stabit dum terra, polisque,
Dum Romana dies.* —

Denique beatos puto, quibus Dei Opt. Maximi munere datum est, aut facere scribenda, aut scribere legenda. Quare amantissime, & ingeniosissime Philiatre, his gloriæ stimulis agitatus, in hoc circo curre ad palmam. Nam nulli ad gloriam clausa est ianua, & ego Dauus sum, non Oedipus.

HISTORIÆ MEDICÆ,

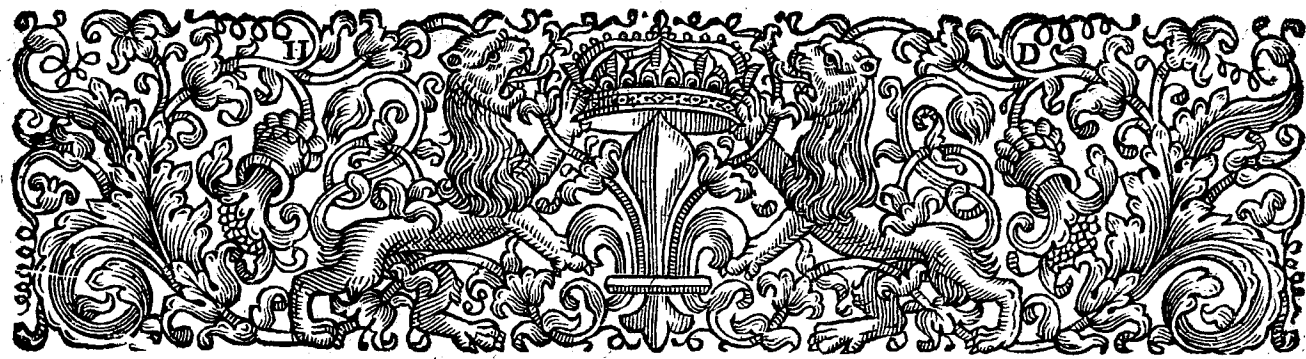
Ex omnium Medicorum Principum

fecundissima penu hausta,

sunt 433.

EAs sola Principum doctrina muniti, pro nostrarum virium captu, permiscentes vtile dulci, variorum etiam doctissimorum virorum auctoritate firmamus, exponimus, illustramus, polimus, ornamus. Hi sunt numero 1711.

INDEX

INDEX RERVM, ET VERBORVM, TOTIVS OPERIS.

Prior numerus paginam, posterior utriusque columna partem assignat.

A			
ADOMINIS & musculorum eius descriptio. 926. c. 2. a		Et maximè rosaceum. c	
Abortus frequens fontanellarum vsu impeditur. 35. c. 1. b		Quibus morbis vtile. 810. c. 1. b. e	
Abortus ex sanguinis missione non fit, nisi ratione quantitatis. 62. c. 1. e		Achor capitis vlcus quibus curandus. 4. c. 1	
Abortus ex venæ sectione non semper oritur. 470. c. 1. c		Aconitum scorpionis morsus sanat. 792. c. 1. c	
Abortus in primis mensibus vnde oritur. 496. c. 2. d. qua arte præcauendus. 497		Aconitum inter alia venena ocysimè necat. 795. c. 2. a	
Abortus ex nimio alui profluuio. 498. c. 1. a		Acontia serpentis volantis siue viperæ species. 796. c. 2. e	
Abortus quibus occasioneb concitatur. 799. c. 2. b		Actria ignea sunt & vellicantia. 160. c. 2. c	
Abcessus in neruosis partibus, an cauterio, aut scalpello aperiendi. 459		Actio physica ab excessu agentis est, & qualitati tribuitur. 48. c. 2. c	
Abinthium bilem purgat. 110. c. 2. b		Actiones à forma fiunt tanquam à præcipuo agente, & temperamento tanquam instrumento ad operandum vtuntur. 41. c. 1. e	
Abinthij ope vermis mirabilis interfectus. 305. c. 1. a		Actiones vnde emanent. 870. c. 2. b	
Abinthij vis. 366. c. 2. e		Actiones non impediuntur propter situm. 877. c. 1. e	
Abinthij Pontici vsus in iccoris inflammatione laudatur. 722. c. 2. b		Actiones formarum naturalium, & viuientium in quo differunt, 881. c. 1. b	
Abinthium ventriculum roborat. 285. c. 2. c. vino permixti excellentia. ibid. Vide Vinum.		Adeps vsinus alopeciæ curandæ aptissimus. 3. c. 2. e	
Accessio febris ardentis succo peponum curata 701. c. 1. a Vide Febris.		Adipis natura, & vsus. 944. c. 1. c	
Accessionum initia. 710. c. 1. c. earum anticipatio quid portendat. e. Duplicatio quare earum abbreviet durationem. c. 2. c		Adolescens ob syncopen sudans in balneum ductus repente moritur. 269. c. 2. e	
Accessio tertianæ vnde? 721. c. 1. b		Astringentia in prima mensa sumpta aluum sistunt, in vltima prouocant. 324. c. 2. b	
Accessionum plurimarum intermittentium repetitio vnde. 721. c. 1. d		Adolescentia ætatum temperatissima. 662. c. 2. b	
Accessio quartanæ an aliquando purgationem postulet. 723. 724		Adultio putrefactio est. 641. c. 2. d	
Accidentium forma & materia. 27. c. 2. c		Ægri habitatio qualis esse debet. 572. c. d. & seq. q.	
Aceti vis ad humiditatem superfluum exsiccandam. 4. c. 1		Ægri in accessione aliquando cibis reficiendi. 661. 662	
Acetum neruis nocet. 9. c. 2. e		Ægri tudines turgendas quæ? 685. c. 2. c	
Acetum neruos offendit. 56. c. 2. b. Vtero officit, menstrua supprimit, & c. 56. c. 2		Ægrotum erga Medicos versutia. 953. c. 2. c	
Acetum omnium medicamentorum vehiculum est. 794. c. 1. d		Ær spiritus nutrit. 17. c. 2. c. 18. c. 1. a	
Acetum virulentis animalium moribus & morbis venosis reluctatur. 809. c. 1. a		Ær inspiratus vim suam in corde, pulmone & cerebro relinquit. 164. c. 1. c	
Cur aspidis veneno potius quàm vllius alterius animalis virulenti noxis resistat. b		Ær quid causetur in morbis. 572. c. 2. c. 573. c. 1	
Eius natura & vires. c		Ær à præter labente flumine mutatur. 574. c. 1. d	
Quibus partibus constet. d		Ex situ loci. c. 2. a	
An frigidum. e		Ex bufonum & ranarum generatione nimia. c	
Sitim compescit. c. 2. a		Ex decubitu. d	
Saxa & lapillos frangit, ac diluit. b		Ær suspectus vitandus. 575. c. 1. e. Eius electio. c. 2. a	
Appetitum acuit. c		Salubritas. b	
Siccum est & putredinis inimicum. d		Bonitas in quo posita. d.	
Tempore pestis perutile est. d		Ær putredinis causa. 645. c. 1. a. Inquinatur vel secundum qualitates vel secundum substantiam. ibid.	
T. I.		Ær à cœli influxu corrumpitur. 645. c. 1. c	
		Ær elementaris non corrumpitur. ibid.	
		Ær cur refrigerandi facultatem potiore habet quàm aqua. 648. c. 2. c	
		Ær ad cordis refrigerationem necessitas. 764. c. 2. e	
		Æris infima regio vnde alteratur. ibid.	
		Media. 765. c. 1. b	
		Ær quibus inficitur. c. 2. e	
		Ær putredini & pesti paratissimus. 773. c. 2. c	
		Ær an frigidis, aut calidis, an tam in actis, quàm passis	

0000

fuis

Index Rerum,

finis temperatur. 768. 769. 770. An solus pestem generet. 771. & seqq.
 Aer omnium morborum author. 775. c. 2. a
 Aer qua arte ab animalium venenatorum halitibus tutus reddi queat. 797. c. 1. c
 Aereolam quid. 950. c. 1. a
 Esculapius cur viperæ baculo implicata depictus. 689. c. 2
 b. Aestas pituitosis sanandis destinata. 609. c. 1. c
 Aestas calidas morbos acutos parit. 310. c. 1. a
 Aestas quælibet sibi peculiaribus morbis affligitur. 799. 800. c. 1. a
 Ethiopes Hydaspis fluij accolæ, scorpionibus vefcentes. 874. c. 1. c
 Ethiopes cur somnolenti. 917. c. 1. d
 Agaricum pituitam crassam purgat. 582. c. 2. c
 Agaricum opio permixtum somnum conciliat. 630. c. 2. c
 Albaræ nigræ nomine an veniat Elephantiasis. 908. c. 1. c
 Alces vngula epilepsiam resistit. 839. c. 2. e
 Alemon herba Cretica famem prohibens. 914. c. 1. d
 Alexipharmacorum vsus immodicus nocet. 48. c. 1. c
 Alexipharmaca quo pacto nos à venenis defendant. 753. c. 2. b
 Alfaroeb vox Arabica quid sonet. 823. c. 2. b
 Alhu-zar siue Alhazar arbor saccharifera. 394. c. 2. d
 Alica biliolo stomacho vtilis. 661. c. 1. b
 Alimentum debet esse compositum, vt & quod alitur. 17. c. 1. d
 Alimentum an suo, vel ventriculi calore coquatur. 295. c. 2. d
 Alimenta tenuia debent crassa præcedere. 325. c. 2. c
 Alimentorum varietas iucunda commendatur. 326. c. 2. c
 Alimentum non ad substantiæ deperditæ reparationem solum, sed & ad corporis humectationem exhibetur. 618. c. 2. d
 Alimentum cur in ventriculo putrescit. 646. c. 2. a
 Alimentum vltimum sanguis. 750. c. 1. c
 Alimenta & medicamenta in quo conueniunt, & differunt. 791. c. 1. b
 Alimentorum vis ad corporum immutationem. c. d
 Alimenti exhalatio an somnum efficiat. 915. c. 2. b
 Allantoidis membranæ vsus. 944. c. 2. a
 Allevatio prope mortem an Medicos interdum deludat. 460. c. 2. e & seqq.
 Alliorum succus cui vsui. 181. c. 2. a
 Allij esus in rutico colicum dolorem sanat. 355. c. 2. d
 Eius vis aduersus vermes & serpentum morsus. 356. c. 1. e
 Allij esus & meri potus in viperæ morsum. 789. c. 2. c
 Allium epilepsiam correptis remedio est. 839. c. 2. c
 Aloës expurgandæ bilis vsus. 36. c. 1. e. Eius vis an ventrem transeat. 37. c. 1
 Aloës vsus graues morbos arcet. 37. c. 1. e. Partes roborat. c. 2. a
 Optima dignoscendæ ratio. b
 Eius differentia triplex. c
 Hepatica quæ dicatur. d
 Succotrina probatior. e
 Aloë arterias incarnat & sanguinem retinet. 259. c. 1. b
 Aloë an somnum excitet. 871. c. 2. d. & seqq.
 Alopecia vnde, & cur sic dicta. 2. c. 1. b
 Eius causa, & signa. c
 Colochintide purgatur. ibid. d
 Succo Nicotiana sanata. 3. c. 1. b
 Item topicis medicamentis. ibid.
 Alterationis naturalis, præter naturam, & mediæ in pulsibus differentia. 894. c. 1. a. Vide *Pulsus*.
 Alteratio in coctione an sit mutatio secundum qualitates, an substantiam. 675. c. 2. 676
 P. Emman. Aluares periculose ægrotans lapidis in oculo cerui enati ope curatur. 901. c. 1. c
 Aluaria ex qua substantia conficiantur. 959. c. 1. e
 Alui fluxus cerebri sinapismo in capite adhibito curatur. 319. c. 2. d
 Alui fluxus niger ab assato sanguine ortus non semper pessimus. 321. c. 1. d

Alui fluxus à Galeno prædictus. 323. c. 2. d. an illius futuri aliquod signum detur. 324. c. 1. c
 Aluus adstringentibus in prima mensa sumptis sistitur, in vltima prouocatur. c. 2. b
 Alui fluxus sanguinis missionem exigit. 327. c. 2. 328. c. 1
 Non tentandus in febribus priusquam ventriculi læsio & debilitas auferatur. c. 2. d
 in Alui fluxu an torrefacta expurgantia sint ex vsu. 330. c. 2. 331.
 Alui fluxus an vtilis in morbo diuturno. 460. c. 1. a
 Alui fluxus in initio accessionem vnde. 698. c. 2. d
 Alui fluxus ex brachij debilitate subortus, qua ope curatur. 318. c. 2. e
 Amarorum succus cui vsui. 181. c. 1. a
 Ambarum suauissimum odoris genus, eius vsus, & proprietates. 21. c. 1. c
 Ambrosia. 682. c. 2. b
 Ambuena quod medicamenti genus, hydropem sanat. 401. c. 2.
 Amnios, siue amniculum cui vsui. 944. c. 2. a. Est vrinae & sudoris receptaculum. b
 Amoris læuissimi affectus signa. 79. c. 2. c
 Amoris æstus nimius multis necem intulit. 80. c. 2. a
 Eius terribilia symptomata. b. Remedia, vnde remissionem. c. d
 Amuræ calentis vapor per meatum auditorium receptus earum ex frigiditate dolorem sanat. 100. c. 2. d
 Amygdalatum amararum nuclei deobstruunt & astringunt. 722. c. 2. c
 Anacardina confectio pro roborando cerebro præstantissima. 46. c. 1. b
 Anacardini mellis conficiendi ratio. ibid.
 Ancham cauterisandi modus duplex. 560. c. 1. d
 Anchæ dolor clystere ex muria parato curatus. 562. c. 2. b
 Ancha quæ dicatur. c
 Anacreontis lepidum carmen de vino mæstitiam dissolvente. 313. c. 2. b
 Anasarca à principis internis orta lethalis. 399. c. 2. d
 Anatomes inuentiones, cultores, & illustratores. 922. c. 1. d
 Anatomici theatri fabrica. 922. c. 2. c
 Anatomes diuisio. 923. c. 1. c. Ordo. d
 Anatomes scientia an ad Medicum vel chirurgum spectet. 945. c. 1. d
 Anatomicae artis vtilitas & præstantia. 922. c. 1. a
 Angina leonicis & cephalica lectis, & dato forti medicamento eodem die intra paucas horas ægrum enecat. 132. c. 1
 Angina canina cucubitur la sub mento scarificata curatur. c. 2. a. Non in omni Angina vena secanda. b. An in ea vsque ad animi deliquium sanguis mittendus. e
 Angina læua cephalicis lectis, & forti eodem die cathartico propinato curata. 133. c. 2. c. An in eius initio valida expurgantia sint ex vsu. d. & seqq.
 Angina periculosa iugularibus venis lectis curata. 134. c. 1. a. c. 2. b
 Angina ex supressis mensibus orta, tali sectione sanata. e
 Aliquando cubiti sectione curanda. 137. 138
 Angina oppressa mulier à partu recens qua ope euasit. 139. Qua item puer trimus. 141. c. 1. a. Aduersus Anginam stercoris humani facultas. 143. c. 2. d. Canini. 144. c. 2. d
 Anatomicum spicilegium omnes corporis humani partes breuiter complectens. 921. c. 2. & seqq.
 Angina hiruudinum applicatione sanatur. 5. c. 1. d
 Anguilla cum vino cocta minus noxia. 603. c. 2. d
 Anguium vsus strumam sanat. 148. c. 2
 Anguriarum siue melonum cucumerinorum facultates. 53. c. 2. 54. c. 1. a. earum succus omnibus febribus calidis proprius. b. Animæ in corpus imperium. 28. c. 2. a
 Animæ humanæ nobilitas & excellētia. 798. c. 2. a. b. Eius in corpus infusio. d. e. Animæ facultas princeps in qua corporis parte resideat. 811. c. 1. Animæ potentia an à facultate cerebro influente. 814
 Anima vegetatiua virtualiter in sensitua continetur, & ista continentia virtualis duplex. 881. c. 1. e
 Anima

& Verborum.

Anima nullius mediæ animalis potentia adminiculo vitam præstat. 882. c. 2. c
 Animalia sola somni capacia. 25. c. 2. c. Conueniunt cum plantis in potentiis naturalibus. ibid.
 Animalium vita ventilatione & refrigerio conseruatur. 648. c. 1. e. c. 2. a. b
 Animalia venenis in partum vrentia. 792. c. 1. c
 Animalia ex quibus venena enumerantur. 794. c. 2. b
 Animalia palpebris destituta. 829. c. 2. a
 Animalia cur vitali facultate indigeant. 877. c. 1. a
 Animantia multa rabiei obnoxia. 846. c. 2
 Cur Aristoteles hominem excipiat. ibid. d
 Animi deliquium an inter proprios animi affectus. 270. c. 2. d. Vide *Syncope*.
 in Animi deliquio cur pallefcimus. 802. c. 1. e
 Animi affectus mortem inducunt. 819. c. 2. b
 Animi affectus oculorum sensu aperiuntur. 834. c. 2
 Animi affectus pulsum immutant. 897. c. 1. d
 Anisi in epilepsiam facultas. 839. c. 1. d
 Anna Maria à Schurman omnium scientiarum & linguarum duodecim petita. 11. c. 2. c
 Anticipatio accessionum quando augmentum vel declinationem denotet. 710. c. 2. Vide *Accessio, Febris*
 Antimonij vsus exitialibus morbis commendatus, etsi non à veteribus. 41. c. 2. a
 Antimonij mira in pestem vis & efficacia. 876. c. 1. e
 Antidotus non improbanda, cum ab omnibus noxiis portionibus seruet. 47. c. 1. e
 Antiochus Stratonices noueræ tanto amore correptus, vt de vita periclitaretur, hanc Medici consilio, à Seleuco patre obtinent. 80. c. 1. b. & seqq. 218
 Aspidis & Ichneumoni pugna & naturale inter se odium. 880. c. 2.
 Antipater Poëta singulis annis ipso die natali febris correptus. 57. c. 2. e
 Antipatri Medici ex læuium arteriarum pulmonis obstructione interitus. 187. c. 1. c
 Antipathia quid? 843. c. 1. c
 Anus nutrita cicuta. 873. c. 1. c
 Ani musculi tres, eorumque officium. 433. c. 1. e
 Apum aculeus qua arte extrahendus. 836. c. 1. e
 Apum ictus cinere supposito curatus. 836. c. 1
 Apes in ore venenum portantes cur non moriuntur. 864. c. 2. c.
 Apum in melle conficiendo industria. 959. c. 1. & 2
 Aponia cephalicæ sectione curatur. 64. c. 1. b
 Aponia causa vnde. 733. c. 2. a
 Aponia ex allisione dorsu in terram curatio. 200
 Aponia cur fiant qui à lupo prius inspiciuntur. 195. e
 Apoplecticae affectiones quæ? 63. c. 2. e
 Apoplecticus desperatus cucurbitula bis in occipite scarificata sanatur. 64. c. 1. e
 Apoplectici intra tres dies non sunt sepeliendi, ne promortuis habiti reuiuifcant. 64. c. 2. d. Imbecilliores & frigidiori corde cur potius euadant. 65. c. 1. a. Cur trium dierum spatium assignatur. c.
 Apoplecticus post duos dies è pheretro reuiuifcus. 65. c. 2. a
 Apoplexia ab odore vini orta. 10. c. 1. b
 Apoplexia cephalicæ sectione sanata. 64. c. 1. b
 Apoplexia à sanguine orta cucurbitulæ collo imposita beneficio curatur. 63. c. 1. c
 Apoplexia periodica an detur. ibid. e. & c. 2
 An à sanguine orta c. 2. c. Et quomodo fiat. d
 in Apoplexia an reprimentia sint ex vsu. 64. c. 2. a
 Apoplexia fortis an curari possit. 65. c. 2. c
 veræ Apoplexiæ dignoscendæ rationes. ibid. d. Fortis vix curatur. 66. c. b
 Apoplexia cur dicatur morbus hyemalis. 565. c. 2. e
 Apoplexia frequēti sanguinis missione generatur. 8. c. 2. e
 Apparitiones, visus, imaginationes ante oculos quomodo definiuntur, & vnde sint? 831. c. 1. e. c. 1. & seqq.
 Appia mala siue Camusia, eorumque vis in melancholicum humorem, 68. c. 2. c. d
 Aprorum lacrymæ dulces. 899. c. 1. a
 T. I.

Aurium dolor à frigiditate, calidis auxiliis curatur. 100. e. 1
 Aquæ fontanæ proprietates. 12. c. 1. e
 Aqua pluuialis medicamentis componendis cæteris præstantior, eius proprietates describuntur. 12. Facile putrescit ob substantiarum mixtionem. ibid. c. 2. d
 Aqua procellosa facile corrumpitur & graueolet. 13. c. 1. a
 Temporaria tardissime. ibid. Putrealis aqua an citò putrescat. ibid. b
 Aqua fluuialis cocta & colata, putredini minimè obnoxia. 13. c. 1. c. Cur coquenda. d. Cur non pura. e. Insignes eius proprietates. 13. c. 2. a
 Aqua an coqui possit. ibid. Cur non crassescat. e
 Aqua pluuialis per plumbeos canales deriuata, improbat, & dysenteriam gignit. 13. c. 2. Item multa alia incommoda. 14. c. 1. b
 Aquæ vitiosæ incommoda. 67. c. 2. a
 Aquæ rosaceæ vsus commendatur. 68. c. 1. d. & c. 2. a
 Aquæ distillatæ vim plantarum suarum non seruat. 68. c. 2. a
 Aquæ auro chalybeatæ proprietates. 69. c. 2. b. c
 Aqua hordei qua arte paranda. 225. c. 2. c
 Aquæ potiores longæui. 279. c. 1. a
 Aquæ nutriendes quæ. c. 2. e
 Aquæ Nili præstantia. 280. c. 1. a. Vide *Nilus*.
 Aqua quomodo dicitur dulcis, cum insipida. 280. c. 1. e
 Appetitum fedat. ibid. c
 Aqua naturalis est necessarius potus. 598. c. 1. d
 Aqua ieiuno ventriculo assumpta venenata. 666. c. 1. b
 Aqua quomodo biliosa dici possit, & an in febribus biliosis concedenda. 664. c. 2. 665. Quid obseruandum vt tempestiuè propinetur. ibid. d. & c. 2. Ad satietatem propinanda est. 666. c. 1. d. & c. 2
 Aquæ inter cutem malignitas. 732. c. 1. c
 Aqua putredini obnoxia. 774. c. 1. a. Nulla pura datur. e. & c. 2. Aqua calida inter lenientia probatur. 824. c. 1. a
 Aquæ timor rabioforu inseparabile symptoma. 842. c. 1. e
 An ab intensa siccitate, imaginatione deprauata, aut antipathia oriatur. 842. c. 2. & 845.
 Aquæ potus ad satietatem ante coctionem an concedendus. 277. c. 2. 278. c. 1
 Aqua nutrire non potest. 17. c. 1. d. 278. c. 2. c. Est nutrimenti vehiculum. 279. c. 2. b
 Aquilonis temperamentum. 573. c. 1. e
 Arbores venenatæ. 905. c. 1
 Area. 645. c. 1
 Arenæ in qualibet corporis nostri parte an gigni possint. 122. c. 1. & 2
 Argentum cor à veneno seruat. 776. c. 1. e
 Aristolochiarum vis calefactiua. 582. c. 2. b
 Aristolochia cum vino sumpta in aspidis ictum. 808. c. 1. e
 Armenia terræ ad pestem vis mirabilis. 775. 776. Vide *Terra*.
 Ars ratione ducta naturæ opitulatur. 15. c. 2. e
 Arsenici citrini vsus. 332. c. 2. e
 Artemisia Cariæ Regina, Medica, à qua artemisia herba intenta. 11. c. 2. a
 Arteriæ asperæ vlcis post pestem relictæ sanatio. 162. c. 1. e. Item alia. 163. c. 2. b
 Arteriarum læuium pulmonis obstructione Antipater Medicus moritur. 187. c. 1
 Arteriarum læuium obstructio, à tuberculo facta difficilis. 191. c. 2. d
 Arteria vulnerata medicamentis conglutinata. 259. c. 1. a
 Arteriarum futura an sit ex vsu. 259. c. 2. e
 Arteriæ sensus expertes. 686. c. 2. d
 Arteriæ an dilatato & constricto corde dilatentur & constringantur. 886. c. 1. b. & seqq.
 Arteriæ asperæ substantia, figura, & vsus. 931. c. 2. b. 932.
 Arteria quid? 933. c. 2. c
 Arteriarum vsus. ibid. Diuisio. d. e
 Arteriarum mollicies tam in statu secundum naturam, quam præter naturam quid significet. 891. c. 1. e
 Arteriotomia multis morbis remedio est. 260. c. 1. e. Cur in temporibus frequentius fiat. 260. c. 2. c. Mala quæ ex Arteriotomia eueniant. d. Non nisi urgente necessitate celebranda. 261. c. 1. b. Vsque ad animi deliquium celebrari potest. c. 2. c. & 262. c. 1
 Arthriticis

Arthritici dolores hirudinū applicatione lenantur. 5.c.1.d
Arthritidis causa comūda & efficiens an eadem. 561.c.2
Arthritis hermodactylorum ope sanata. 584.e.2.c
Arthritis asinini lactis vlu cauetur. 590.c.2
Item abstinencia vini & veneris. 591.c.1.d
in Articulorum doloribus partes cauterio roborantur. 34.c.2.a
Articulorum dolor ossium humanorum pulvere curatur. 578.c.2. Eorum topi caseo acti in cūris suilli salis decocto macerato discussit. 579.c.1.b. Aliud ad topnos illos curandos præfens remedium. 582.c.1.a
Articulorum dolores mira Galeni industria curati. 583.c.1.d
Ascarides Latine tipulæ bestiolarum corpus infestantium genus. 360.c.2.b. **Qua arte** fugandæ, e.
Ascite laborans perforato naturæ vi vmbilico integrè curatus. 406.c.1.b
Asini Indici vnicornes. 73.c.1.e
Asini cerebrum in epilepsiam. 839.c.2.d
Asinum lac ad arthritidis præseruationem vtilissimum. 590.c.2. Vide *Lac.*
Aspasia Medicina perita. 111.c.2.a
Aspidis ictu percussus aceto superbibito liberatur. 807.c.1.e
Aspidis ictus insanabilis ex Scriptura, explicatur. 808.c.1.a. Nomen habet ab insula sic dicta. ibid. **Quæ** dicantur *Chersæ*. b. **Quæ** *Chelidonæ*, *Pryades*. ibid. **Quæ** communes. d.
Aspidis venenum celeriter interfecit. 810.c.1.d.e
Aspidis ictus virulentia. 808.c.1.d. **Curatio**, e.
Assatio coctionis species explicatur. 677.c.1.e
Asthmati & cuilibet spirandi difficultati cauterium perutile. 33.c.1.e
Astomi Indiæ Orientalis populi, halitu & odoribus solum viuentes. 18.c.2.e
Astrorum fausta felixque facies in quo ponitur. 962.c.2.e
Athanasia. 681.c.2.b
Athletarum sine palestrarum vitus. 628.c.1
Attractio medicamentorum à proprietate purgantium, quæ? 667.c.2.d
Attractionum plura genera à facultate, vacuo, calore, dolore, & siccitate in admittenda. 667.668. & seqq.
Attractio non fit à similitudine. 668.c.2
Attractionis proprietates, & causæ. 669.c.1.b
Auditus veneno inficitur. 796.c.2.a
Auditus an visu præstantior. 833.c.2. & seqq. **Est felicitatis instrumentum.** c.2.d
Auditus excellentia commendatur. 834.c.1.e
Auditus organi compositio. 939.c.2.c
Augmentum morborum in quo consistit. 782.c.1.e
Aurum palpebrarum varietas. 830.c.1.e
Aurigo citra iecoris vitium in omni critico die eueniens salubris. 382.c.2.a. Vide *Icterus*, *Morbis Regius*.
Antipigmentum quid. 332.c.2.e
Aurum inflammatio oleo ex vitellis ouorum in aurem iniecto, sanatur. 98.c.2.c. **Quem habeant cum cerebro** consensum. 99.c.1.b
Aurum dolore laborans quidam opio in aurem iniecto, & vocem & sensum amittit. 100.c.2.e. **Alter mortuus est.** 101.c.1.d
Auris externæ & internæ partes explicantur. 939.c.2.d
Aurum melancholiam mulcet. 68.c.2.e. **Cor tuetur.** 69.c.1.a. **Eius vis** in magnos & contagiosos affectus. c. **Eius scobs** epota Hydrargyri malitiam frænabit. ibid. **Vitam** producit. e. **Cauterium** ex eo factum probatissimum. c.2.b. **Aqua** eo chalybeata ventrem soluit. c. **De-coquitur à ventriculi calore.** d.
Aurum potabile melancholiam sanat. 70.c.1.b
Auri quinta essentia Alexandri Quintilij explicatur. 70.c.1.c. **Quibus morbis** remedio sit. d. e
Aurum vmbilico illitum leniter soluit. 70.c.2.b
Aureæ confectionis efficacia. 69.c.2.e
Austerum quid. 179.c.1.b
Austerum idem est ac stypticum. 302.c.1.e
Amara lumbricis necandis aptissima. 304.c.2.c
Austri temperamentum. 573.c.1.e

Autumnus an præcautorius vaccinationibus aptus? 78.c.2.d
 79.c.1
Autumni intemperantia. 895.c.1.e
Auxilia communia priusquam morbi cognoscantur, vlturpanda. 629.c.1.e
Axilliarum foetor in Medico execrandus. 201.c.1.e. **Hircismus** dicitur. 202.c.1.e
Azimus panis an fermentato melior. 238.c.1.b

B

Baccha radix quædam Dæmones fugans. 39.c.2.b. **Eam** euellere cupientibus resistit, & mortem infert. c.
Baccho cur nutrices plures assignatæ. 661.c.1.a
Baccho cur olim Delphinus appetitus. 662.c.1.e
Baldus I. Cæcatus rabidi salua infectus occumbit. 841.c.1.d
Balneum noctambulis curandis vtile. 28.c.2.d
Balneum an pro lethargi curatione sit vtile. 29.c.2.c. **Humores** incrudat. ibid. **Somnum** excitat. d. **Quando** timendum. e. **Declinante morbo** iuuat. ibid.
Balneum plethoricis oculorum inflammatione laborantibus vitandum. 96.c.1.a. **Quando** conceditur. c. d
Balneum cruentæ excretioni medetur. 178.c.1.e. & c. a. b
Balneum immoderatum syncopen causatur. 266.268.c.2.c.
Balneum hecticis substantificum humidum reparat. 279.c.1.a. 280.c.1.d
Balnea naturalia multiplicia. 319.c.1.d. **Cur artificialia** minus profint. c.2.a
Balneum in dysenteria an sit ex vsu. 335.c.2.d. 336.c.1
Balnea frigida vsus hecticis saluberrimus. 589.c.1.e
Balnea quæ arthriticis doloribus commoda. 593.c.1.e
Balneum aluminosum febrem concitat & ad putredinem perducit. 602.c.2.b
à Balneo protinus nec cibus, nec potus sumendus. 603.c.2.a
Balneum post coctionem omnimodam, & infirmis viribus inutile. 674.c.2.b.c
Balneum an in putridis febribus possit esse ex vsu. 699.c.2
Balneum aquæ dulcis quibus morbis vtile. d. **Ad delicias** & sanitatis tutelam institutum. ibid.
Balneorum quatuor partes. e
Balneum aquæ tepidæ in omni febris specie prodesse potest. 700.c.1.a. **Inter vniuersales** vaccinationes numeratur. b. **Ante vacationem** & in incipiente melancholia vtile. c. **Item** in inflammationibus thoracis. e
Balnea Romanorum magnifica. 746.c.2.e. **An tepidum,** vel frigidum pro hectica febre curanda sit ex vsu. 747.748.c.1. **Aqua** Balnei quæ temperatura adhibenda. 748.c.1.b
Balneum cum frigida potu vnicum rabiosis remedium. 844.c.2.e. 845.c.1
Balnea naturalia ferri, nitri, sulphuris exsiccant & corporis molem extenuant. 949.c.2.a
Balsamum celebratissimum vnde? 412.c.1.d. **Eius præparatio.** e. **Eius mira** efficacia. c.2.a
Balsamum foetui excernendo optimum. 514.c.2.c
Barbarus quidam seruus, cohibita sponte respiratione, moritur. 192.c.2.d
Basilicæ sectio quando exercenda? 93.c.2.b
Basilisci venenum perniciosum. 804.c.2.e. **Quibus præstidiis** arceatur. 805.c.1.b.c
Basiliscum existere ex Scripturis sacris probatur. 805.c.2
c. Vnde nomen habet. ibid. **Idem est qui** Regulus. e
Basiliscus in Cyrenaica provincia nascitur, erectus incedit medio. 806.c.2.a. **Etiam mortuus** inficit. b
Basiliscus solo Galli gallinacei cantu exanimatur & deficit. 806.c.1.e
Basiliscus visu & sibilo ad distans enecat. 807.c.1.c. & c.2.
Qua industria capiatur & perimatur. ibid. c
Bdella. Vide *Hirudo*.
Bdellium lentore suo medicamentorum acrimoniam retundit, alopecie curandæ confert. 2.c.2.b
Bezahard lapis & Indicarum seu Peruanarum caprarum ventriculis extractus, eiusque proprietates. 898.c.2.e
 An

An idem sit ac noster. 899.c.1.b
Belzaar lapis melancholicis affectibus medetur. **Venenorum** antidotus vniuersalis. **Vires** collapsas reparat, vitam prætrahit, &c. 71.c.1.b.c
dicitur *Bel Zaar* quod idem est ac venenorum dominus. c.
Belzaar variis modis exhibitus, varios morbos sanat. ibid. col.2. **In maiori** quantitate assumptus potentius venenum extinguit. ibid. d. 72. col. 1. a
Belzaar an frigidus? **Intra ventriculum** animalis genitus. b
Inspidus. c. **Ventrem** retinet. ibid. **Prouocat sudorem,** & modicè calidus est. d. **Deobstruit. e.** **Vesicæ** calculos imminuit. c.2.a.b
Belzaar vomitum coëct, alui fluxum, naturam roborat, diarrhææ, & bilioso affectui medetur. **Venenum** extirpat. 73.c.1.a
Belzaar lapis ex cerui oculorum cantho extractus contra venena efficax antidotum. 901.c.1.c
Belzaarticorum antidotorum vis. 342.c.1
Betæ facultas ad ventrem commouendum. 291.c.1.c
Bilis an epilepsiæ causa. 36.c.2.d. 37.c.1.a
Bilis æruginea veneni naturam redolet. 89.c.2.e
Bilis ebullitio sanguinis missionem non exigit. 108.c.1.d & seqq.
Bilis ex corporibus intemperie maior quam melancholiæ abundantia generatur. 186.c.2
Bilis calidissima fluxio solius gelidæ affusione sanata. 589.c.1.c.d.e.
Bilis rubra quæ? 857.c.1.e
Biliosi exeunte vere, aut æstatis initio præcautorie purgandi. 51.c.2.e
Biliosi tertiana febris facile corripuntur. 701.c.2.e
Bolus Armenus duplex explicatur. 776.c.1.b
Bones in Æthiopia vnicornes. 73.c.2.e
Brassicæ & vitis discordia. 599.c.1.d. **Crapulam** discutit. d. **cruda** ante cibos sumpta eam impedit. e
Bryoniæ, seu vitis albæ proprietates. 76.c.2.d. 77.c.2.a
Bubo pestilens, & bubo Gallicus in grauidis, secta è talo vena curatur. 60.c.2.d
Bubo Gallicus quibus in locis apparere possit. 128
In eius initio è talo & brachio mittendus sanguis. c.2.
Buena insulæ nomen. 401.c.2.a
Bufonis vsti puluis prouocat vrinam. 395.c.2.b
Bufones tetro suo vapore homines stupefaciunt. 796.c.2.b
Buxi frondes noxiæ. 905.c.1.b

C

Cabal animantis cuiusdam mira facultas ad sanguinem retinendum. 39.c.2.c
Cachunde vis mira, cuius compositio describitur. 74.c.1.c
Quibus affectibus medetur. ibid.
Cacoethis appellacione quid veniat. 146.c.d
Cadavera peste enecta valde contagiosa. 340.c.1. & seqq.
Cadavera quomodo sub terra putrescant. 644.c.1.b
Caprarum vtilitas dysentericæ curandæ. 334.c.1.e
Capræ hæmorrhoidibus appositæ, ea aperiunt. 606.c.1.d
Aceto imbibitæ. ibid. **Pilos** tritæ restitunt, e
Calculus vesicæ Belzaartici lapidis vsu curatus. 63.c.1.b
Calculus pectoris tussi proiectus. 248.c.2.d
Eius causa materialis quæ. 249.c.2.a
Calculus renū Balsami ope excretus. 411.c.2. Vide *Lapis*.
Calculi causa. 412.c.2.c
Cur solus homo huic obnoxius. 413.c.1.b
Calculi puerorum cur in vesica, potius quam in renibus. de. & c.2.
Calculus renū passerculus Troglodytes sanat. 414.c.1.d
Calefacientia & humectantia coctione iuuant. 676.c.2.d
Calefactio & refrigeratio quomodo in humano corpore consideranda. 282.c.2.e. & 283
Caliditas prædominans non semper siccitatis excessum arguit. 617.c.2.b
Calidum in omni mixto cætera elementa retinet. 202. col.2.c.
Calidi, & sicci febribus recipiendis paratiores. 662. col.1.e

Calidi natura in dupliçi sunt differentia. 894.c.1.a
Caligo oculorum in ophthalmia hæmorrhagiam indicat. 91.c.1.e
Calor naturalis quid apud Aristotelem. 42.c.2.e
Caloris natini effectus mirabiles. 65.c.1.e
Calor natius ante sudorifica auxilia attemperandus. 127.c.1.b. & seqq.
Caloris causæ sex. 161.c.1.e
Calor naturalis non elementaris est, sed cœlestis, æthereus, ac diuinus. 297.c.2
Calor ad generationem mixtorum moderatus esse debet. 298.c.2.a
Caloris præstantia, & benignitas. d
Caloris naturalis ex calore & frigiditate componitur. 299.c.2.d. **Sanguine & spiritu** conseruatur. e
Medicamentis calidis augetur & roboratur. ibid.
Calor quo pacto dolorem facit? 556.c.2.e
Callisthenis sapiens Alexandro responsum, cum eius mensæ accumbens grandi populo meracum sibi offerretur. 598.c.2.a
Caloris naturalis intensio an ad febrem necessaria. 604
Caloris intensio ad febris essentiam necessaria, an ad aliquod ex quatuor temperamentis sit referenda. 606. 607. & seqq.
Caloris febrilis intensio quod referenda. 608.c.2.e. 609. col.1.a
Caloris naturalis, & præter naturam opera. 611.c.2.e
Caloris febrilis & naturalis diuersa principia. 612.c.1.c
Calor solaris, & elementalis differunt. ibid. d.
Calor naturalis & præter naturam se inuicem corrumpunt. ibid. e. 1. a
Calor febrilis an idem sit naturalis multiplicem tertium patitur. 612.c.2.b
Calor febrilis & naturalis planè idem. 913.614
Caloris causæ quinque numerantur. 15.c.2.a
Caloris propriū munus resolutio, & exsiccatio. 616.c.2.c
In quo subiecto operari possit. d
Calor febrilis an aliunde quam à corde proficisci possit. 624.625
Calor præternaturalis totius corporis an ad febrem requiratur, an cordis solum. 626.627
Calor ambientis siue continentis qui? 643.c.2.b
An sit perpetua putredinis causa. d
Calor attractionis causa. 669.c.1.e
An trahat, vel suscipiat. ibid.
Calor natius duplex est coctionis causa. 676.c.2.c.d
Calor naturæ suæ rarefacit corpora simplicia, non increasat, & per accidens siccit & densat mixta. 680.c.1.b
Calor nutritiuus, & sensificus idem. 811.c.2.c
Calor non quilibet est actionum instrumentum. 819.c.2.a
Calor immodicus excrementi vitidus causa. 858.c.1.d
Calorifica quæ neruis applicanda. 196.c.2.e
Caluaria sine cranium quot constet ossibus. 940.c.2.b
Cambium quid. 750.c.1.e. Vide *Caput*
Camphoræ temperamentum. 522.c.1.b. **Immodicus** Venenis vsum cohibet. 521.c.2.d
An frigida an calida. 523.c.1
Camphurch cornu vis in venena. 342.c.1.d
Camusia, sie Appia mala, & eorum proprietates. 68.c.2.a.d
Cancer cur frequentes in Alexandria generatur. 218.c.1.e
Cancer in omnibus corporis partibus generari potest. 231. col.1.a. **Vnde ortum** habet. b. **Purgatione** curari potest. e. **Cancer vlceratus** non est morbus contagiosus ad distans. 233.c.1.e
Est lepra vnius membri. d. **cur** contactu inficiat. d
Cancer in mammilla annua purgatione curatus. 231.c.1.e
Cancer elleboro assumpto curatur. 233.c.2. & 234.c.2
Cancrorum fluuialium vsus in rabiem præstantissimus. 847.c.1.c
Quare arte parandi. c.2.d
Canicula, & canis sidera differunt. 663.c.2.b
Canis fidus, & canicula quid sublunaribus corporibus nocuentis inferant. ibid. c.2
Caniculares dies vnde dicti. 603.c.1.a
 Canis

Index Rerum,

Canis maior 29. stellis constans. Minor duabus tantum. Vnde canicula, & caniculares dies dicti. Quæ eo tempore rerum sublunarium mutationes. 602. c. 2. d. e
 Canis rabidus emortuus alios canes inficit. 341. c. 1. b
 Canes Sicij tempore rabiem concipiunt. ibid. c. 1. c
 Canis rabidi venenum cæteris perniciosius. 841. c. 1. d. e
 Canis rabidus quibus signis agnoscitur. 842. c. 2. a
 Canis necessitas & fidelitas commendatur. 840. c. 1
 Canis sagaciter domini necem vlciscitur. 840. c. 1. e
 Canes Scoti cæteris præstant. c. 2. b
 Eorum fortitudo & docilitas. c
 Canes quo tempore rabie facilius corripiantur. 845. c. 2. d. e
 Canina fames. Vide *Fames*.
 Cantharides urinam mirè prouocant. 395. c. 2. e
 Quibus medicamentis miscentur. 390. c. 1. b
 Earum præparatio. c. An toto corpore venenosa. d. e
 Sudores excitant 397. c. 1. e. Secur roborant. b
 Cantharides ad rabidi canis, & Salamandræ morsum præfens remedium. 796. c. 1. a
 Cantharidum vis noxia, ex quarum sumptione mortui plures. 835. c. 1. e. Correctæ hydropem sanant. c. 2. b
 Quarto gradû calidæ & siccæ. ibid.
 Epotæ quid causentur. c.
 Capræ cur epilepsiæ obnoxie. 839. c. 1. c
 Caprarum respiratio non naribus, sed auribus. ibid. c. 1. c
 Capræ simus aceto decoctus venenosis morsibus remedio est. 794. c. 1. b
 Caput rationis domicilium, omnium ægritudinum radix, & origo. 1
 Capitis dolor vehementissimus in quinquagenario sanguinis missione sedatus. 8. c. 2
 Vini odore adactus. 9. c. 2. a
 Caput citissime depellit, & recipit. 173. c. 2. e
 Capitis descriptio. 935. c. 2. b
 Caraffa Cardinalis solo rosarum odore extinctus. 796. c. 2. b
 Cardui benedicti venena. 342. c. 1. d
 Caribes, siue Cannibales Anthropophagi. 904. c. 2. c
 Cartilaginæ ex mucronatæ decidentia ventriculi non solum debilitas, sed & tabes oriri potest. 286. c. 2. 287
 Cartilago quid? in quo ab ossè differat. Eius vsus. 942. c. 1. b. Eius tres differentie explicantur. c
 Cartilago ensiformis, mucronata. Xiphoides, eiusque vsus. 942. c. 1. e
 Caro ex naturalibus partibus prolapsa noui morbi genus 919. c. 2. e. Caruncula per urinas excreatæ. 425. c. 2. d. e
 Caruncula siue grandula oculorum, cui v. u. 939. c. 2. c
 Castei facultas adstringens. 579. c. 2. c
 Castorei potus lethargiam curat. 29. c. 1. a
 Miræ eius proprietates. b. c. d
 Castoreum opij frigiditatem emendat. 48. c. 2. e
 Eius actiuitas. ibid.
 Castrati ad coitum inepti, & quid sit Castrare. 518. c. 1. d
 Cataleptis qui affectus. Eius nomina. 81. b. Causa. c. In quo à vigilante sopore discrepat. ibid. Duplex est. c.
 Catalepticus hæmorrhagia sanatus. 80. c. 2. d
 Cataphora præternaturalis somni species. 918. c. 1. e
 Catapotium quid à quo inuentum. 3. c. 2. a
 Cataputia arbuti genus, cuius facultates & vtilitates varia. 87. c. 2. c
 Catharrus cauteriis expellitur. 33. c. 1. e
 Catharrus febre succedente non reciduat. 161. c. 2. c
 Catharri prodigiosum genus. 919. c. 2. a
 Catoblepas fera iuxta fontem Nigrim. Basilisco serpenti virulentia similis. 805. c. 2. e. 806. c. 1. b
 Catochus & cataleptis synonyma. Vide *Cataleptis*.
 Catonis exercitus in Africa serpentum morsu magna ex parte extinctus. 797. c. 1. b
 Catubuch, siue capra aquæ vomitione expulsa. 182. c. 2. d
 Cauda, siue caudata ægritudo, multiebris affectus vnde oritur, & qua arte curandus. 466. c. 2. b
 Causa continens quid, & an in morbis constituenda. 541. c. 1. d
 Causæ per accidens acceptio duplex. 910. c. 1. d.
 Causa in oris affectibus imponentis Medici imperitia. 139. c. 1. b

Caustica an per sedem infundenda in periculosa dysenteria. 332. c. 1. d. & seq.
 Causus in corpore calido, sicco, assumpto in accessione cibo curatus. 659. c. 1. e
 Cauterium actualium vtilitas. 32. c. 2
 Cauterium ad bregma indurum cerebri morbos exitiales sanat. 33. c. 1. b. Epilepsiam. c. Conuulsorios affectus. d. Pulmonum, &c. c. 2. & 34
 Cauterium ex auro probatissimum. 69. c. 2. b
 Cauterij vsus in frigidis cerebri affectibus. 174. c. 1. e
 Cauteria in brachijs, cruribus hæcticam intemperiem vacuant. 404. c. 1. d
 Caymantes lacertorum genus apud Indos Orientales. 875. c. 2. d
 Celtæ vini vsus respuunt. 598. c. 1. d
 Cenchris viperæ species, alio nomine Iaculus, & Aconitia dicta. 796. c. 2. d
 Cephalicæ sectio intempestiua cerebrum, & oculos lædit. 92. c. 1. c
 Cerebrum membrum diuinissimum. Ex cuius constitutione totius corporis figura pender. Eius præstantia vnde petenda. Huic omnia membra famulantur. 1
 Cerebri qualitates. Et cur ipsi luturæ fabricatæ. 14. c. 1. d
 Cerebrum ex nimia & diuturna vigilia exsiccat, & debilitatur. 24. c. 1
 Cerebri affectus mortiferi cauteriis ad bregma impositis curantur. 33. c. 1
 Cerebrum pituitoso humore scatens quibus affectibus obnoxium. 45. c. 2. e
 Cerebri frigidi quæ incommoda. 174. c. 1. b. c
 Et qua arte occurrendum. d. e
 Cerebri cum septo transuerso quæ connexio. 228. c. 1. c
 Cerebrum præternaturaliter calefactum non potest in alia membra vitiosum calorem diffundere. 626. c. 1. d
 Cerebrum in principis animi facultatis domicilium. 812.
 An vis ab eo influens sit potentia animæ. 814
 Cerebri substantia. 936. c. 2. b. Diuisio. d
 Cerebrum ad quid factum. 937. c. 2. a
 Cerebelli partes, substantia, vsus. ibid. c. 2. b
 Cerebræ fortissimæ temperamentum. 142. c. 2. b
 Cerebra vnde generetur. 14. c. 1. a
 Ceruo fel deesse constat. 309. c. 1. e.
 Cerui lacryma, eius vis & figura explicantur. 899. c. 1. c. d
 Ceruus, & os ex eius corde an in venenum valeat. 899. c. 2. 900. Eius cornu serpentes attrahit. ibid. c. 2. e Eius anima, siue spiritus eos vrit. 900. c. b. Lapis in corde pestem & venenatos morbos sanat. c. 2. b. Eius genitalis, cineris, cornuum, sanguinis proprietates. c. & seqq.
 Cornua occultat. d
 Chalybs præparatus an ad curandos morbos sit ex vsu. 145. c. 1. c. & seqq.
 Charta exusta aceto diluta tinea curandæ comoda. 4. c. 1. b
 Chelidonia aspidem. 808. c. 1. b
 Chersææ aspidem quæ? ibid.
 Chirurgi munus, & an ad eum spectet anatomica descriptio magis quam ad Chirurum. 445. 446
 Chœnix duorum sextariorum mensura. 861. c. 1. d
 Chondrus quid & an alica differat. 347. c. 1. d
 Chrysololla, quam Boracem vulgus appellat, mira efficacia. 514. c. 2. c
 Chus sextariorum quatuor mensura. 661. c. 1. d
 Cibis ab ægris cum voluptate & moderatione sumptus plus iuuat quam noceat. 50. c. 2. e
 Ciborum varietas an ad sanitatis tutelam conferat. 326. c. 1. d. & seq. Cibi cur putredinem generent etiam probi succi. 671. c. 2. c. d. Quid obseruandum ne noceant. ibid. e. & 672. c. 1. Vide *Alimentum*.
 Cibus & potus pulsam immutant. 895. c. 1. c. d. e
 sine Cibo quomodo quidam diuissimè vixerunt. 913. c. 1. e
 Cibi cur dicti flatuosi. 947. c. 1. d
 Cicuta homines necat, & sturnos alit. 873. c. 1. c
 Cineris ficulnei vis in apum aculeum. 636. c. 1. d. Circe Medicinæ, & venenorum perita, à qua & Circea herba. 11. c. 2. a. Circuitus in febribus causæ an ad corpora caelestia, occultas proprietates, &c. referendi sint. 718. e
 Citri

& Verborum.

Citri cortex coctionem iuuat. 676. c. 2. d
 Cleopatra Regina Medicinæ perita. 11. c. 1. e
 Cleopatrar mors aspidem morsu. 810. c. 1. e
 Eius cœna adicialis Antonio. 809. c. 2. b
 Clibanus, siue Cribanus, & furnus an distinguantur. 238. c. 1. d
 Climates temperies ad vitæ diuturnitatem plurimum conferat. 963. c. 1. b
 Quod temperatus. c.
 Clitoridis vsus. 931. c. 2. a
 Clysterium nutritiuorum vsus celebratur. 20. c. 1. d
 Clyster nobile, medicamentum, ciconiæ industriæ hunc debemus acceptum. 563. c. 1. a
 Eius commoda. c. d
 An phlebotomiam præcedere debeat. c. 2. b
 Ex muria paratus anchæ dolorem sedat. d
 Cochlearis capacitas non multum drachmæ dimidium excedit. 56. c. 2. c
 Cocci Maldiuensis vis in venena. c. 1. d
 Coctionis alimentorum necessitas somnum causatur. 27. c. 2. c
 Coctio exquisita necessaria est ad sanguinis fluxum. 115. c. 2. c
 Coctio vigente tam in pleuritide, quam in vaforum morbis, tunc sanguis mitti potest. 211. c. 2. 212
 Coctio duplex est. 295. c. 1. Vnde procedit. e. Cruditati aduersatur. c. 2. b
 A calore insito rei coquentis perficitur. d
 An duplex in ventriculo. 296. c. 1. e
 Quæ Coctioni maxime opitulatur. 297. c. 1. a
 Coctio fit à calore vaporoso & humido. 616. c. 1. e
 Coctio ex pulsu significatur. 629. c. 2. e
 Coctio definitio Aristotelica an probanda. 675. c. 1. e
 in Coctio an mutatio fiat secundum qualitates, an secundum substantiam. 675. c. 1. b. 676
 Coctio causa formalis est transmutatio ad perfectius esse. 676. c. 1. Efficiens verò calor nativus. c. 2. b
 Materialis 677. c. 1. b. Finalis. c
 Coctio species tres, maturatio, elixatio, & affatio. 677. c. 1. d
 Coctio in quo à separatione differat. ibid. c. 2. c
 Non est humoris preparatio. d
 Coctio in iuuatiuo, & nocitiuo modo quomodo procedunt. 679. c. 1. e
 Coctio in omnibus quæ coquantur vnica ratio statuenda. 678. c. 1. a. b
 Coctio à Galeno variè definita. ibid. c. d
 Coctio an omnia efficiat crassiora, calidiora, suauiora. 679. 680
 Coctio naturæ suæ cocta calidiora efficit. 680. c. 1. e
 Per accidens frigidiora. c. 2. a
 Coctio definitio. 683. c. 1. b. Cur expectatur ante vacationem in omnibus febribus. e
 Coctio omnia cur suauiora, ac magis odora fiant. 680. c. 2. b. Cur dulciora. c
 Coliaca commoda purgatione curata. 330. c. 1. e. Eius causa. c. 2. b
 Cœna debet esse copiosior prandio. 618. c. 1. a
 Cœnæ vocis acceptio. 619. c. 1. e. Tripartitè diuiditur. c. 2. a
 Cœnationi, & cœnaculi acceptio. 619. c. 2. a
 Cœnarum multiplex varietas, alia enim est acceptitia, aduentoria, siue exceptitia. 619. c. 2. d
 Cœna ambulatoria. adicialis, adipalis. c. Vitelliana. d. Cœnataria. ibid.
 Cœna Cerealis. e. Exequalis. ibid.
 Cœna popularis quæ? 620. c. 1. b
 Cœna recta. ibid.
 Cœna saliaris. ibid.
 Cœna terrestris. ibid.
 Cœna ferina. ibid.
 Cœna Deorum. c
 Cœna pura cur sic dicta. ibid.
 Cœna Iudæorum pura. ibid. Cœna canina. ibid.
 Cogitatio illæa imaginatione & sensibus externis lædi potest. 23. c. 1

Cogitatio sedes. 230. c. 1. a
 Coitus quid. 517. c. 1. b. Vnde eius impotentia, & seqq. in Coitu semine quidam destitutus ob eius fluxum in somno. 518. c. 2. a
 in Coitu quid voluptatis causa. 519. c. 2. b
 Coitu immoderato vtentes sanguinem, non semen effundunt. 520. c. 1. b
 Coitus assiduus camphoræ vsu minuitur. 521. c. 2. e
 Quæ mala ab immodico Coitu. d.
 Colicus dolor in paralyfim transit, idque exemplis patet. 83. c. 1. d
 Colicus dolor pestilens ac contagiosus ac frigidus curatus. 33. c. 2. a. Est morbus nouus. c. In epilepsiam, & resolutionem inducens. 337. c. 2. d. Frigidus perlanatus. 338. c. 1. d
 Colicus dolor ex vitiosis humoribus curatus. 343. c. 2. e
 An in eo purgatio sit necessaria. 344. c. 1. d
 Colicus dolor à mordacibus succis pronatus, hiera assumpta curatus. 344. c. 2. e
 Colicus dolor scamonio, & alijs auxilijs sanatus. 346. c. 2
 Colicus dolor à bile, frigida portione curatus 351. c. 1. b
 Colici doloris rara species ex vitrea pituita, quomodo cognita. 351. c. 2. e
 Colicus dolor à nephritico rectè distinguitur. 352. c. 1. d & seqq.
 Colicus dolor allij esu sanatus. 353. c. 2. e
 Ad eius curationem, & præseruationem stercus lupinum vtile. 356. c. 2. b
 Colis palpitatio carminantibus auxilijs curata. 523. c. 2. c
 Collyrium molle, & collyrium ex vino quo in vsu apud veteres. 91. c. 2. b
 Collyriorum stupefacientium in oculorum morbis cautè admittendus. 96. c. 2. e
 Colocynthis alopeciam purgat. 2. c. 1. d
 Colocynthis quæ probatior, & qua arte paranda. 565. c. 1. d
 Corpora impura faciliè in pestem incidunt. 565. c. 2. d
 Colon intestinum omnium amplissimum, eius situs. 925. c. 2. b
 Coma præternaturalis somnus. 918. c. 1. e
 comitialis morbus Vide *Epilepsia*.
 Complexio naturalis excessum pati qui dicatur. 607. c. 1. e
 Conarium quid? 937. c. 1. e
 Conceptionis an aliquod detur certum, & infallibile signum. 469. c. 1. d. & seqq.
 Concubitus nimij mala. 521. c. 2. e. Vide *Coitus*.
 Congius sextariorum sex mensura. 666. c. 1. d
 Consensus corporis partium cognitio quantum ad curationem eius conferat. 85. c. 2. b
 Consuetudo an sit adscitium temperamentum, an habitus. 965. c. 1. & seqq.
 Contagiones diuersimodè se habent. 340. c. 2. a
 Contagium an necessariò putredinem inducat. 150. c. 2. b
 155. c. 1. c
 Contagium sine putredine fieri nequit. 232. c. 1. d
 Contagij cuiusque essentia. 908. c. 1. b
 Contactus rei putris vim putrefaciendi habet. 647. c. 1. a
 Contentum lamineum foliatum vnde sit dictum. 426. c. 1. d
 Furfuraceum an deterius squamoso. 67. c
 Vide, *Sedimentum*.
 Contentorum differentie tres explicantur. 899. c. 1. e
 Continere actualiter & virtualiter quid. 881. c. 1. e
 Continuitatis in febre signa. 716. c. 2. Vide *Febris continua*.
 Continui solutio causa immediata doloris. 653. c. 2. d. & seqq.
 Continui solutio ad partes organicas spectat. 868. c. 2. d
 Continuum triplex. 969. c. 1. a
 Contractionis celeritas febrium putridarum inseparabile signum. 650. c. 1. b
 Contrariorum contraria sunt remedia. 197. c. 1. e
 Contrariorum eadem est scientia. 609. c. 1. b
 Contrarijs assuescere, & ad insuetam permutari quomodo quis possit. 964. c. 2. e. 965. c. 1. a. b
 Conuulsio canina cataputià curata. 87. c. 1. d
 Conuulsio gelidæ perfusione curata. 87. c. 2. c
 Conuulsio ex æruginoso humore orta, vomitu prouocatur. 89. c. 1. b
 Conuulsio

Index Rerum,

Conuulsio vnde oritur. 473.c.1.e
Ioannes Coqueranus rabidi canis in os manus immiffione inficitur. 641.c.1.e
Coqui ex odoribus faginantur. 19.c.1.c
Cordis palpitatio hirundinum applicatione curata. 6.c.1.e
Cordis muliebris affectus ab viro laboriuntur. 34.c.2.c
Cordi occupato nulla medicina. 73.c.1.c
Cordis substantia putrere potest. 162.c.2.c.d
Cordis situs. 215.c.2.e
Cor per transennam pus admittit. 229.c.2.e
Cor duplex in gallo repertum. 250.c.2.a
Cor omnium viscerum & membrorum radix. 250.c.2.b
Cordis palpitatio quidam quotannis laborans venæ sectione curatus. 251.c.1.c
Cor vera & legitima palpitatio laborat. 252.c.1. & seq. Vide *Palpitatio*,
Cor tabescere potest. 256.c.2.b
Cor calidam hepatis intemperiem corrigit. 626.c.1.a
Cordis calor excedens ad febris integram essentiam sufficit. 626.c.2.b
Cordis ventilatio inspiratione perficitur. 748.c.2.e
Cor an venena attrahat. 793.c.1.c
Cor cur in medio corpore constitutum. 811.c.2.a
Cor per singulos annos in homine augetur. 814.c.2.e
Est in animali velut Sol in æthere. 815.c.1.d
Cor an caloris innati fons & vitæ principium. 816.817
Eius dignitas.
Cur viscerum omnium calidissimum. c.2
An mors sit eius passio. ibid.e
Cor quibus lationibus obnoxium. 818
Cordis sinus duo dissimiles. 820.c.2.a.b
Vter præstantior. d. & 821. Non dantur tres, vt voluit Arist.
Cor an vita superflua abscessus patiat, & alios affectus. c.2.b
821.c.2.d. & seqq.
Eius imbecillitas mortem imminentem iudicat. 823.
c.1.d
Cor in medio thoracis quatuor ob causas collocatum. 877.c.1.d
Cor an alibi quàm in thorace operari possit. 877.c.1.e
In eo tres resident facultates. c.2.b
Cordis motus naturalis est, non animalis. 879.c.1.c
In Corde omnes motus species reperiuntur. 880.c.1.d
Cordis motus naturales esse triplici ex causarum genere probatur. 881.c.2.d
Destinatur ad caloris naturalis conseruationem. 882.
c.1.b
Fit à forma tanquam à principio particulari. c
Cordis ventriculus duplex, & vtriusque officium. 882.
c.1.d
Cordis substantia. 883.c.2.c.884.c.1.a
Cordis dilatatio an vt nouum aërem attrahat. ibid.c.2.e
Cordis fulgines an plures per aortam, quam per arteriam venalem excernantur. 885.c.1.b
Cordis ad dilatationem & constrictionem an venæ dilatentur, & constringantur. 886.c.1.b. & seq.
Cor lætitiæ, mœroris, & febris sedes, an etiam somni. 918.
c.1.a
Cordis figura. 932.c.2.b. substantia. c. fibræ. d. vasa, venæ. e. ostiola vnde cum.
Ventriculi. b. 933.c.1.a
Corallus stomachi dolorem lenit. 39.c.2.a
Cornu cerui, Afini Indici, Camphurch, Pyraffonpi feræ vis contra venena. 342.c.1.c
Cornu cerui mirè in pestem valet. 777.c.1.b
Cornu cerui cur serpentes attrahit. 899.c.2.e
Cur decidat. 901.c.1.a
Corpori agro an sanitas sani hominis communicetur. 501.c.2.d
Corpus veneno aduetum pestifero aëre minus læditur. 339.c.1.d
Corpus vnum & idem sub eodem numero temperamento potest simul dici temperatum & intemperatum. 610.
c.2.c
Corpora animata quo motu calefiunt. 616.c.2.a

Corpora quò humidiora ed putredini magis obnoxia. 644.c.2.c
Corpora simplicia calore rarefiunt, non incrassantur. 680.
c.1.b
Corpus post cibum ignescit, & præcipue in heceticis febribus. 740.c.2.b
Copora cælestia motu circulari influunt. 880.c.2.b
Corporis animalis tria motionum genera 883.c.1.b
Corporis obesitas qua arte curata. 948.c.1.e
Corporis humani cognitio anatomica Medicis perneceffaria. 622.c.1.b.c
Corporis callosi descriptio. 936.c.2.e
Corruptionis genus duplex. 346.c.1.a
Corruptio quænam ciborum adiectionem exigit.
Non indiget contemperamento. c
Corui cœnuta herba inebriantur. 908.c.2.b
Costarum descriptio, & vsus. 941.c.1.e. c.2.a
Cotonea. Vide *Mala*.
Coturnices vnde conuulsionibus corripiuntur. 234.
c.1.b
Coturnicum esus conuulsionem inducit. 237.c.2.c
Spasmodum, tremorem, &c. ibid.
Coturnices solæ præter hominem an epilepsia tententur. 839.
Ellebori pastu delectantur. c.2.a
Omnibus volatilibus peiores. c
Cotyla vnciarum septem mensura. 62.c.1.d
Coxendicis dolor colocyntidis vsu curatus. 564.565.c.1
Coxendicis dolor à sanguine, venæ sectione sanatur. 569
Cranium. Vide *Caluaria*.
Crapula in quo ab ebrietate discrepat. 598. c. 2. d. aquæ gelidæ potu curatur. Vide *Ebrietas*.
Crapula vino aqua marina diluto impeditur. 661.c.1.e
Crassum, & crassarum partium non idem. 680.c.1.b
Crepitus ventris in coitu vnde. 516.c.1.d
Crisis cur non tam frequentes quàm Galeni & Hippocratis tempore. 113.c.1.b
ad Crisim per sanguinis fluxum semper necessaria est concoctio. 115.c.2.c
Crisis vox ambigua. 673.c.1.e
Eius propria acceptio. c.2.a
Quid sonet. b
in Crisi tria conueniunt turbatio, excretio, & solutio, & à qua ex tribus nomen sumat. c
Crisis in morbis ad iudicij externi similitudinem sic dicta. 674.c.1.b
Crisis quando per abscessum, vel excretionem fieri debet. 968.c.2.a
Eius partes tres. b
Quæ optima dicenda. c
An in morbi principio, augmento, vel declinatione contingere possit. e
Criticorum dierum causa ad lunam referenda. 674.c.1.c
Criticorum dierum maximus, septimus. 967.c.2.e
Critici dies qui pares, qui impares. 969.c.2.b
Impares fortiores. ibid.
Paritas illo quomodo obseruanda. c
Impares solum decretorij. 970.c.1.a
ad Crisim tria concurrunt. ibid.c.1.c
vnde Criticum dierum principium numerandum. d
Vnde in fœminis quæ pepererunt. c.2.a
Critici dies in recidua vnde numerandi. 971.c.2.c
vnde in morborum aliorum aduentu, aut immutatione. e.
in recidua vnde Critici dies numerandi. 971.c.2.d
Critici dies vnde numerandi in febribus, tumoribus, & vulneribus. 972.c.1.a
Vsq; ad vigesimum eorum dignitas expenditur. b.
Quartus parium primus. c.2.d
Quomodo inter bonos numeratur. e. & 973. c. 1. a. b.
Quintus paracutos morbos indicat. d
Sextus quando malus nuncupatur. e
Septimus omnium decretoriorum fortissimus. 974.c.1.e
Octauus sexto similis. c.2.a
Noni dignitas excutitur. c. d

Decimi

& Verborum.

Decimi vsque ad quartum decimum. 975. Item aliorum. 976.c.1
Criticorum dierum causam an ex sua, vel aliorum sententia ad astra reduxerit Galenus. 979. & seqq.
Crudum proprie in pituita quid dicendum? 678.c.2.b
Crura frigore resoluta cur prius quàm brachia consanescant. 86.c.1.d
è Cubito ob retentum menstruum aliquando sanguis mittendus. 137.c.2.138.c.1
Cubiti descriptio. 941.c.2.b
Cucurbitulæ cui auxilio succedunt. 7.c.2.b
Cucurbitularum vtilitas. 5.c.2.e
Cucurbitulæ humidæ cur siccis validiores. 7.c.2. e. Scariificatæ plenitudinem extenuant, etiam nulla præmissa phlebotomia. 8.c.1.a
Cucurbitulæ vsus venenosis moribus maximè commendatur. 793.c.2.b
Cucumeris asinini radix hemicanthæ curanda idonea. 11.c.2.d.
Curatio tentatiua multis in morbis celebratur. 96.c.2
Curatio an per æqualia contraria facienda. 198.c.1. e. 199
Cuticulæ descriptio. 944.c.1.a
Vfus. ibid.
Cutis quid, & cui vsui. ibid.b
Curatio per epicrasin an fieri possit per frequentem ciborum adiectionem. 345.c.2.c. & 346.c.1
Cyathus drachmarum duodecim mensura. 661. col. 1.d.
Cydoniorum succi facultas. 44.c.1.a

D

Dacorum & Dalmatarum, elleboro tela venenatum sagacitas. 874.c.1.d
Deiectio nigra ab assato sanguine orta non semper pessima. 321.c.1.d
Vnde hæc nigredo. c.2.
Deiectio cruenta, critica. 424.c.1.e
Vide, *Sedimentum*.
Delirij triplex genus. 23.c.1.e
Deliria à vaporibus è ventriculo ad cerebrum oriuntur. 67.c.2.c
Delirantes, cur dolores non sentiunt? 26.c.2.a
Delphinus cur Baccho à veteribus appictus. 661.c.1.e
Democritus septuagenarius triduo panis odore vitam protulit. 18.c.2.b
Dentium dolore quidam correptus niuis in ore detentæ beneficio sanatus. 117.c.2.c. & 118.c.1.e
Dentes fluxionibus & doloribus paratissimi. 117.c.2.d
Eorum doloris causæ aperiuntur. ibid.e. 118.c.1
Dentes sentiunt. 119.c.2.a
Quid hunc sensum causetur. c.
Dentium dolor applicitis remediis calidis & inflammata mandibula sanatus. d
Dentium peculiare affectus. e.
Dentes quibus affectibus obnoxij. 836.c.2.b
An hæmodia sit eorum affectus. ibid. & seqq.
An sensu destituantur. ibid. & 837
Dentes apri recens occisi feruent & exurunt. 899.c.2.a
Dentium descriptio. 940.c.2.e
In quo ab ossibus differant. ibid.
Eorum numerus. 941.c.1.a
Dentitas oculorum quid? 98.c.1.e. Eius curatio. c.2.a.b
Diabetes rarus affectus, vnde oritur. 420.c.2.d
Admodum periculolus. 421.c.2.e. 422.c.1. a 856.c.1.e
in Diabete an intensior sitis quàm in hydrope & causo concitetur. 422.c.1.b
Infrigidantibus super dorsum adhibitis mitigatur. c.2.e.
An ad eius curationem mitia expurgantia sint ex vsu. 423.c.1.c
Diaboli astutia sanctis verbis hominum fidem fallentis. 157.c.2.a
Eius potestas in morborum curationibus quæ. b. Ista curatio fallax & captiosa. ibid.
T. I.

Diacyron in oris affectibus celeberrimum auxilium. 139.c.2.
Diacastrum quod compositionis genus. 29.c.1.d
Diacurcumæ electuarij species miræ efficacitæ. 399.c.2.e
Diaphragma liberæ respirationis primarium instrumentum. 287.c.1.d
Diaphragmatis constitutio, substantia. 934.c.2.e
Et vsus. 935.c.1.b
Diaria febris putrida pestilens & contagiosa datur. 151.
c.2.e. 132.c.1.
Diariæ febres magna diligentia curandæ, ne in putridas & heceticas transeant. 598.c.2.e
Diaria febris ob spirituum tenuitatem veluti immateria-lis. 600.c.1.b
Diaria, siue Ephemera ab Ephemeri animalis similitudine dicta. c.
Item similis vento calido vtri inclusio. d.
Diariæ ex meatuum constipatione cura. 601.col.2.e
Diaria febris ex motu & exercitio balnei ope curata. 615.c.1.c.
Diariæ febris signa discutiuntur. 620.621. & seq.
Diaria febris ex lassitudine. 624.c.1
Diarrhœa biliosa sola saluatiellæ sectione curata. 328.
c.1.d.
Diarrhœa venenosa smaragdo assumpta sanata. 40.c.2.d
Diarrhœæ biliosæ præsentis febri salubres. 334.c.1.a
Diatriariorum Medicorum incertiam arguit Galenus. 601.602.
Dies decretorius septimus an decimo quarto præstantior, & vigesimus vigesimo primo. 976. & seq.
Dierum criticorum ordo & differentia. 969.c.1.b
Vide *Crisis, Criticus*.
Differentiæ essentialis & accidentalis expositio. 612.
c.2.a.
Dioscorides summè à Galeno commendatur. 794.c.2.a
Dipsacum corpus vnde sic dictum. 422.c.2.b
Distensio in respiratione, & pulsu priorem locum occupat. 885.c.2.a
Distillationes quæ malignæ appellantur. 146.c.2.b
Diuus Antonius Brigantinus fasciculi florum veneno delibuti odore necatur. 796.c.2
Dolor quomodo vires dissoluit. 99.c.1.d
Dolori celerrimè occurrendum. 335.c.1.d. Neglectus de-icit vires. e.
Dolor an sensatio tristis, an sensibile. 549.c.2.d
Eius essentia excutitur. 550.c.1.b
Est quædam sensus species, non est alteratio, sed alterationis perceptio. c.2.e
Est sensus externi actio. 551.c.2.b
An in motione consistat. 552.c.1.d
Eius immediata causa an solutio continuitatis. 555.
c.2.d.
Dolor an ab omnium qualitatum intemperie concitari possit. 559.c.1.b. & seqq.
Dolor an attractionis causa. 670.c.1.e
Cur per eum humores in affectam partem confluant. ibid.
Dolor partium principum pulsum mutat. 896.c.2.d
Dorsi appellatiq; quid veniat. 170.c.1.a
Dorsum quidam terræ allidens aphonus factus. 100.
c.1.b.
Dorsum quot vertebis constet. 941.c.1.d
Drusus ellebori vsu à comitali morbo liberatus. 839.
c.2.b.
806.c.b
Dryinus Basilisci species.
Dulcia ad curationem, & præseruationem lumbricorum reprobata. 305.c.1.c
Sunt crassi succi. c.2.a
Modicè calida humida & temperata. 306.c.1.e
Dulcia immodicè cocta bilefcunt. 680.c.2.e
Duodeni intestini nomina & officium. 925.c.1.b
Dysenteria laborantes pueri, hirudinibus brachij iudicis lenantur. 8.c.1.c
Dysenteria aquæ pluuiæ per plumbeos tubos deducta vsu generatur. 13.c.2.c
Dysenteria

pppp

Index Rerum,

Dysenteria à suppressis mensibus ortalan sanguinis è talo missione curanda. 136. c. 2. c.
Dysenteria curatio lactis ferrati ope. 146. c. 1. a
Capra esu & muria per sedem injecta curata in quibuidam, in aliis vero lethalis. c.
Dysenteria ab intermissa vacuatione, aut ab annuli denorati asperitate concitata. 331. c. 2. b
Alia ex lordido vicere, concitata clystere ex causticis medicamentis parato sanata. 332. c. 1. d
Dysenteria in conclamata an per sedem caustica infundenda. 332. 333
Dysenteria in biliosa, præsente febris lac salubre. 334. c. 1. a
Dysenteria doloribus nullis applicitis auxiliis quidam mortui. 335. c. 2. c
Dysenteria cum tabe balneis, & refrigeriis curata. c. 2. c
Dysenteria à veneno ortum habet. 901. c. 2. c
Smaragdo supra ventrem imposita curatur. d. & Aliis auxiliis. 902. c. 1. a
Dysenteria prodigiosa. 919. c. 2. a

E

Eboris vis cardiaca. 41. c. 2. d. Necandis vermibus vilis fœminas fœcundat, spiritus viuificos cogit, vermes necat, obstruccionibus opitulatur. e. Venticulum firmat, &c. 42. c. 1. a
Ebrietas nulli curando morbo ex vsu. 313. c. 1. e
Ebrietas morborum farrago. 598. c. 1. a
Quæ ex ea mala. c.
Fatuos reddit & infanos. d.
Ebrietas à crapula differt, & duplex est. 598. c. 2. c
Diariam par. t. d.
Qua arte curatur. ibid. & 599. c. 1
Ebrietatis indicia. 599. c. 2. c
Cur ea vix tententur mulieres. d.
Ebrii vnde omnia duplicia ternant. 826. c. 2. e
Ebullitio sanguinis & spiritus non est pulsus causa. 879
Elæomeli, quid. 950. c. 1. a
Electri vis occulta. 39. c. 2. a
Elementorum mixtionem variaz, idè eorum proprietates innumera. 43. c. 1. a
Elementa quomodo corrumpantur? 642. c. 1. e
Elementorum in corporis humani compositione concertatio. 799. c. 1. e
Elephantis femina Medica, à qua & emplastrum Elephantium. 11. c. 2. a
Elephantiasis curandæ auxilium salubre cauterium. 34. c. 1. b
ab Elephantiasis quidam fortitudo, quidam ob viperarum, & remediorum vim arte curati. 907. c. 1
Eius morbi symptomata. c. 2. a. b.
Elephantiasis Græcorum & Arabum qui differat. c.
Contagiosissimus est morbus. d.
Elephantiasis & lepræ discrimen. 909. c. 1. b. Eius curatio. c. 1. c
Elephantiasis musto viperino largè sumpto mirabiliter curatur. 912. c. 1. b
Elixato in ventriculo explicatur. 677. c. 1. e
Ellebori vis vrens & caustica, præparatus vlcus cancerosum sanat. 233. c. 2
Elleboro sagittæ illitæ citissimè necant. 874. c. 2. a. **Qua arte occurrendum. c.**
Elleborus infaniam curat. 792. c. 1. 6
Elleborus venenum est & netuis infensum. 838. c. 1. c
Ellychnium quid igni conseruando confert. 948. col. 1. d
Emplastra vmbilico aut stomacho quibus affectibus apponenda. 19. c. 2. b
Emplastra nutriencia enumerantur. 19. c. 2. d. e
Emunctorium est solum partium principum, pars ignobilis est, debet esse propinquum membri quod emungit. 94. c. 1. a
Et habere compositionem regendis fluxionibus ido-

neam. d. Vitale ad respiciendum, non ad vacuandum humorem.
Enæorema appendiculum, & suspensum. 859. c. 1. e
Epaminondæ dictum cùm quendam in excubiis dormientem occidisset. 912. c. 2
Ephemeri animantis genus volatile & quadrupes. 600. c. 1. c
Ephemera febris signa an rectè descripserit Galenus. 620. c. 1. e. Vide *Diaria*.
Epidermis quid. 944. c. 1. a. Eius vsus. ibid.
Epiglottidis descriptio. 932. c. 2. e
Epilepsia ex tibia orta. 30. c. 1. c
An possit à nuda qualitate concitari. e.
Eius causæ. c. 2.
Epilepsia an in paralyfin aliquando finiatur. 30. c. 2. e
Epilepsia miræ species feminis profluuiio sanata. 31. c. 1. b. A Testibus oriri potest. e.
Epilepsia signa prognostica. 31. c. 2. a
Eius cura. b.
Epilepsia ex pede fuscitata caustico medicamento parti affectæ imposito curata. 31. c. 2. c
Epilepsia è brachio labro superiore digito minimo sinistrae manus, dextro brachio, articulo humeri, è summo vertice, pollice, causticis impositis sanata. 32. c. 1
Epilepsia cauteriis curata. 33. c. 1. c
Epilepsia ex ore ventriculi orta, eo roborato sanata. 35. c. 2. d. 36. c. 1.
Epilepsia causa an biliosus humor. 36. c. 2. d
Ex variis rebus efficitur. e.
Epilepsia Pæoniâ collo appensa sanatur. 38. c. 1. c
Item smaragdo. c. 2. c
Epilepsia melanagogo medicamento curata. 42. c. 1. b
Epilepsia frequens ex sanguinis copia, venæ sectione curata. 45. c. 1. c
Epilepticis præsens auxilium. 47. c. 1. b
Item peste venenôque affectis. c.
Epilepsia à calido humore orta frigidis alimentis indiget. 50. c. 2. c.
in Epilepsia Oxyrrhodina an capiti apponenda. 511. d
Epileptici à quadrupedum esu arcendi. 54. c. 1. d
Epilepsia ad præseruationem mel scilliticum præstantissimum. 56. c. 1. d
Epilepsia Nicotianæ syrupo perlanata. 57. c. 1. a
Item quartanâ. c.
Epilepsia causa. ibid.
Epilepsia rutæ odore sanata. 58. c. 1. e
Variæ eius appellationes. c. 2. a
Epilepsia gravidarum post partum euanescit. 58. c. 2. e
Ab utero concitatur. 59. 1. a
Epilepsia à vermibus orta, theriaca curata. 361. c. 2. d
Epilepsia varia remedia. 837. c. 2. c. d
Epileptici curandi victus ratio. 36. c. 2. b
Epileptici Pæoniam colo appendant. 38. c. 1. e
Epilepticus sanguinis humani potu curatus. 40. c. 2. e
Epilepticus frequenter concussus secta ex interuallis sphani seruatus. 45. c. 2
Epileptica mulier anacardina confectione sanata 45. c. 2. d.
Epilepticus puer variis auxiliis præseruatus. 49. c. 2
Epimenides septem & quinquaginta annis somno correptus. 914. c. 1. a
Epiploi descriptio. 926. c. 1. a
Epithemata cur mammillæ sinistrae imponuntur 877. col. 2. a
Equus adolescens gladio quo rabidas pridem confossus canis fuerat sibi vulnusciculum infligens rabie corripitur. 841. c. 2. a
Equus epilepsia correptus. 839. c. 1. b
Errhina ex quibus medicamentis consistit? 87. c. 2. b
Ethmoidis siue cribiformis, seu spongiosi ossis vtilitas. 940. c. 2. c.
Etymologia nominum à communi hominum assensu auctoritatem sumit. 604. c. 2. e
Exanthematum causa expenditur. 167. c. 2. b
Excessus naturalis quid? quid morbosus. 607. c. 2. b
Excessus

& Verborum.

Excessus naturalium complexionum duplex. 607. c. 2. d
Excrementa alui cur grauius fœtent, quàm vrinæ. 647. c. 2. a.
Excrementi viridis causa, calor immodicus. 858. c. 1. d
Excrementa vitæ breuitatem causantur. 963. c. 1. d
Exercitatio sanitati necessaria. 52. c. 1. a
Eius commoda. b. c. & c. 2
Exercitationes quo pacto Epilepticis adhibendæ? 52. c. 2. a. Qua mensura & quibus conditionibus. c. Earum differentia obseruandæ. d. Et tempus. e.
Exercitia consueta relicta morbos pariunt. 52. c. 1. e
Exercitium humidis, frigidis, voracibus, gulosis, pernecessarium. 611. c. 1. a. b
Est vacuationis species. c.
Exercitium pulsus immutat. 896. c. 2. b
Vide Pulsus
Exhalationes mixtorum naturam & qualitates participant. 950. c. 1. d. & c. 2.
Exitus quid? 26. c. a. 2

F

Facultas vitalis cæterarum norma. 629. c. 2. e
Facultas vitalis & animalis an per nervos qualitate diffundantur, an cum substantia spiritus. 801. c. 2. & seq.
Facultas animalis, sensuum & facultatû auctor, spiritibus tanquam suarum actionum instrumentis vtens. 802. c. 1. b. c.
Facultatium omnium principium an in corde constituentum. 811. 812. 813
Facultas sensilis & altrix separari nequeunt. 811
Facultas à cerebro & corde influens an sit animæ potentia, temperamentum, aut modus operandi. 814
Facultas vitalis cur necessaria. 877. c. 1. a
Facultas pulsantis an à vitali differat. 877. c. 2. b
Facultates cordis tres. ibid.
Facultas pulsantis cordis est, deinde arteriarum. d.
Quid sit illa facultas. e.
Duplex. ibid.
Facultatis vitalis & pulsantis coniunctio. 878. c. 1. c
Facultas vitalis pulsifica an animæ sentientis pars, an vegetantis, vel ex vtraque composita. 882. c. 2. 883
Famelici odoribus reficiuntur. 17. c. 1. d
Fames vbi, non laborandum est. 718. c. 2. d
Fasciatio an sterilitatem inducere possit. 510. c. 1. b
Fasciatio morbus est. 510. c. 1. e. Datur naturalis. c. 2. c.
Vnde oritur. e. Duplex in Fascinatione qualitas. 511. c. 1. d. Antidota in Fascinationem. 512. c. 1
Fascinatores à natiuitate dantur. 521. c. 1. d
Faucium nomine quid veniat. 924. c. 1
Febre æqualiter duo homines possunt. 607. c. 2. d
Febres à crassis humoribus ortas hirudinum succus discutit. 6. c. 1. e
Item pestiferas, malignasque. ibid. c. 2. a
Febres putridæ sanguinis ad deliquium vsque missione curantur. 16. c. 2. c
Febres pestiferæ & malignæ cauteriorum vsu sanantur. 35. c. 2. c.
de Febri quartana, quintana, sextana, septimana, siue hebdomadaria, octonana, nonana, decimana decima qui nana, menstrua, annua. Vide pag. 57.
Febri pro morborum curatione aliquando excitanda. 66. c. 1. c. & c. 2.
Febri per parotidas an tuto solui possit. 104. c. 2. e
Febri ardentis ob parotidem criticam suppuratam solutio. 105. c. 1. b
Febribus adueniens surditas, an semper ad bonum iudicet. 107. c. 2. 108.
Febres biliosæ sanguinis remissionem non exigunt. 108. 109.
Febres acutæ an purgatione curandæ. 110. 111
Febres acutæ quæ incommoda post euasione relinquant. 82. c. 2. d.
Febri maligna aut pestilens, an intermittens esse possit 153. c. 1. b.

Febri omnium affectionum frequentissima. 597. cui veluti numini honores habiti, & hostiæ immolata. ibid.
Est natiui caloris in igneam naturam conuersio. ibid.
Febri diaria ex ebrietate, aquæ potu sanata. 598. c. 1. a
Febri non à calore solum præter naturam, sed ab vnione caloris innati oritur. 161. 162. c. 1
Febri punctularis à Græcis, priscisque cognita. 166. c. 2
Febri ad essentiam an necessaria sit naturalis caloris intensio 604. 605
Dicitur à feruore, vt pyretos ab igne. 604. c. 2. d
Febri diaria ex prohibito in cutis densitate effluui con-
citatur. 606. c. 1. b
Febri cur in spiritibus accenditur cùm non viuant. 600. c. 1. d.
Rectè definitur per calorem. c. 2. e
Huius caloris species variaz. 601. c. 1. e
Febri intensio an ad aliquod ex quatuor temperamentis referenda. 606 607. Ab hominis tactu percipitur. d.
Febri in calidis naturis exercitij intermissione accenditur. 610. c. 2. d
Febri duplex materialis & formalis, quid vtraque. 611. c. 2. a. b.
Iuxta materialem laborat Medicus. c.
Febri essentia in quo consistit? 612. c. 2. c
Febri cur ex motu & labore concitata. 615. c. 1. a
Febres animi affectionibus concitantur. 616. c. 1. b. c
Febri an intemperantia simplex calida, an composita ex calore, & siccitate. 616. c. 1. d
Febri est ignis, siue conuersio caloris in igneam naturam. 616. c. 1. e.
Febri causæ siccitatem simul & calorem inducunt. 616. c. 2. e.
Eius curatio humiditate inchoatur. 617. c. 1. b.
In corpore generari potest absque siccitatis excessu. ibid. & c. 2.
Febres humorales ob humiditatis excessum generantur. 617. c. e.
Febri ex copiosa cœna. 618. c. 1. d
Febri putridæ principium in quo ab aliis affectibus consimilibus distinctum. 622. c. 2. a
Febri fundamentum caloris est in corde residentis excessus. 626. c. 2. c
Febri ad essentiam an requiratur immodicus totius corporis calor, an sufficiat qui in corde? 626. 627
Febri vniuersalis est corporis affectus, cuius essentia tam in corde, quàm corpore reponenda. 727. c. 1. d. col. 2. a. b.
Febri sanguinæ curandæ ratio. 630. c. 1. b
Febrium putridarum varietas ex parte humoris putrescentis desumitur. 645. c. 2. b
Febres intermittentes quibus de causis putredinem recipiant. 645. c. 2. a
Febrium putridarum signa an à Galeno rectè proposita. 649. c. 2. & seqq.
Febri putrida intermittens vel continua, vtraque differentia exponitur. 651
Febri sanguinea à pituitosa, biliosa & melancholica distincta, an à sanguine putrescente generetur. 652. 653. & seqq.
Febri non curanda nisi prius cognoscatur. 659. b
Febri epacnastica, anabatica. paracnastica, acnastica, siue homotona explicatur. 635. c. 2. a
Febri putridæ indicationes duæ. 636. c. 1. e
Febrium simplicium putridarum tria genera. 654. c. 1. b
Febri biliosæ citra putredinem causæ assignantur. 661. c. 2. e
ad Febres paratiores temperaturæ assignantur. 662. c. 1. e. d
Febri ardens frigidæ potu sanata. 663. c. 1. c
Febres biliosæ an frigidæ potu curandæ. 664. c. 2. e
665.
Febri ardens purgatione curata. 670. 671. c. 1
Febri putrida ex fugacium fructuum vsu, venæ sectione curata. 670. 671. c. 1
Febri valida transmissa ad artus materiâ noxiâ curatur. 672. c. 2. b

Index Rerum,

Febris ardens bromæ tempore, citra coctionem & valentes vires, lethalis. 674
Febris acuta & diuturna quibus indicantur. 675.c.1.a
Febris syncopalis vnde sic dicta. 734. c. 2. An sanguinis **missionis** & frictionibus curanda. 735.c.1.c
Febris hectica ex inflammationibus internis generatur. vnde sic dicta. 736. c. 1. d. & seq. An calor eius sit à causa consentante independens. 737. 738. Ex balneis intempertis concitata. 718. c. 2. e. An eius inseparabile signum sit incalescentia à cibo. 739. c. 1. Eius cum putrida complicatio possibilis. 739. c. 1. c. An in principio nulla alia præcedente febrè innadere possit. 741. c. 1
Febris ardens hyemali tempore quam æstiuo periculosior. 675.c.1.a.
Fellis folliculi figura. 928. c. 2. e. Substantia. 929. a. **Vfus.**
Femoris scirrhus ex Erysipelate quomodo resolutus. 585. c. 1. b
Fibrarum substantia & vsus. 942. c. 2. d
Ficus autumnalis fructuum probatissimi. 672. c. 2. a
Fistica quid & fisticalis color. 858. c. 1. a
Flamma quibus mixtus nutr. tar. 648. c. 1. b
Flatuolum dupliciter accipitur. 947. c. 1. e
Flatuum generatio vnde oriatur, 525
Flatus vagi historia prodigiola. 946. c. 2. d
Flatus in qualibet corporis nostri parte adnascuntur. 947. c. 1. a. In ventriculo generantur. b. Eorum appellatio multiplex. c.
Fœminæ Medicæ. 11
Fœminis prudentibus ars medica ab Atheniensibus præcipiebatur. 11. c. 2. b
Fœtida qui epilepsiam sanant, & eandem accerfant. 58. c. 2
Fœtor quid apud Platonem. 58. c. 2. b
Fœtoris & graueolentia incommoda. 68. c. 1. a. d
Fœtoris causa immediata putredò est. 202. c. 1. d
Fœtor à prohibita transpiratione oritur. 645. c. 2. c
Fœtoris causa quæ? 652. c. 1. a
Fœtus trimestris an iniuriis vteri resistat. 496. c. 1. b
Fœtus in vtero materno formatio. 799. c. 1. b. Eius nutritio. d. Quibus casibus obnoxius. c. 2. b
Fœtu ex retento quib. mala. 799. c. 2. d
Fœtus mortui c. uia. 513. c. 1. c
Fœtus prodigiolos. 919. c. 2. b
Fœtus in vtero formatio, situs & exclusio. 944. c. 1. e. & seqq.
Fontanella in vtroque inguine sponte aperta, Gallico morbo dire cruciatum liberant. 34. c. 1. d
Fontanellarum aperture hydrops curatur. 401. c. d
Fonticulorum vsus vacuandis noxiis humoribus percommodus 32. c. 2. Vide *Canterium*.
Forma sensitiua virtute vegetatiuam continet. 25. c. 2. d
Forma ex coeli formis quæ? 44. c. 1. b
Formarum naturalium & viuientium actiones qui differant. 881. c. 1. b
Forma vnus rei vnica. 666. c. 1. d
Fortuna ab omnibus suo modo consideratur. 910. c. 1. b. e
Datur in rerum natura. d. Non aduerfatur diuinæ providentiæ. c. 2. a
Fortunæ definitio explicatur. c. 2. d. & 911. **Templa** Fortunæ dicata. c.
Fortunæ cultus respicitur. 911. c. 2. b. Eiusque potestas in homines nulla. c. In morbis siue ægris nihil potest. e.
Fossilia ex quibus præsentia venena defumuntur. 794. c. 2. e
Fraxini succus in viperam antidotus. 789. c. 2. b
Frictionum vtilitas in corporibus debilibus. 53. c. 1. b
Frictionum vsus corporis molem deprimit. 949. c. 2. a
Frigidæ potus quibus temperamentis nocuus. 665. c. 1. e. & seq. Vide *Aqua*.
Frigidi qui dicantur. 518. c. 1. a
Frigus cerebro inimicum. 5. c. 1. e
Frigus an alicui functioni vtile. 577. c. 1. d
Frigus extremum extinguit & corrumpit corporis partes. 86. c. 1.
Fructuum vsus immodicus quos affectus ingeneret. 672. c. 1. a. b.
Fructus mali succi ægris sunt prohibendi 701. c. 1. a

Fructus fugaces qui? 672. c. 1. & c. 2. a
Fulmen quid, 301. c. 1. e
Fungorum ex elu syncope, & alia grauissima symptomata. 872. c. 1. i.
Fungus à funere dictus. ibid. c. Vnde nascatur. d. Varia fungorum genera. e. Signa eorum qui ab vsu fungorum læsi sunt. c. 2. a. Quæ arte curandi. b.

G
Agatis lapidis suffritus epilepsiam accerfit. 58. c. 2. c
Galenus noctambulus. 13. c. 1. e
Galenus quanti Hippocratis doctrinam fecerit. 97. c. 2. d
Galeni temperantia laudatur. 624. c. e
Galia odoramenti genus, vnde, & cui vsui. 15. c. 1. d
Gallico morbo perpurgando fontanellam in crure aperire perutile. 34. c. 1. c. Vide *Morbuz*.
Galli gallinacei vis mira in basiliscum. 806. c. 1. e
Gaudium febrem aliquando excitat. 616. c. 1. b. Pullum immutat. 897. c. 2. a
Genu tumor antiquus qua arte curatus. 570. c. 1. e. Cur huic parti tumores accidunt. c. 2. b
Genua à frigiditate & flatu dolorifica quibus curanda. 572. c. 1.
Genu rigor caustico curatus. 576. c. 2. c
Generatio simplex iuxta Aristotelem quæ? 643. c. 1. d
Generations impedimenta enumerantur. 517. c. 1
Gingiuarum vsus. 923. c. 2. a
Glandularum definitio. 943. c. 2. e. **Vfus.** ibid.
Glandis substantia & vsus. 931. c. 1. a
Glans pituitaria quæ, & vnde sic dicta. 937. c. 1. e
Globus crystalliformis tussi proiectus. 249. c. 1
Gonorrhœa nocturna quibus curata. 530. c. 1
Græci pilularum inuentores quas multis nominibus nominarunt. 3. c. 1. e
Graudiarum comitialis morbus, à parte cessat. 58. c. 2. c.
Ab earum vteri prauis vaporibus oritur. 59. c. 1. b.
Quid si vehemens, & fœtus periclitetur. d. Sanguis è talo mittendus. c. 2. b. Debiliores in cruibas scarificandæ. d.
Graudæ in omni gestationis mense phlebotomata feliciter pepererunt. 62. c. 1. c
Graudæ epilepsia ab vtero correpta, secta è brachio vena perire. 60. c. 1. d
Graudæ pseudohydrops toto corpore scarificata curatur. 60. c. 2. b
Graudæ bubonem pestiferum in inguine habentes, secta è talo vena curantur. 60. c. 2. d
Graudæ variolis correpta. 168. c. 1. e
in Grauidis, sanguis aliquado è talo mittendus. 470. & seq. Vtrum in iis venæ sectio periculosior in primis mediis aut vltimis mensibus. 494. 495
Grumus suppressionis vrinæ causa. Vide *Vrina suppressio* 431. c. 2.
an Grauidis ad abortus præcautionem vena secanda. 496
497. Et an periculosior purgatione. 498
Custus veneno facile inficitur. 967. c. 2. i
Gulæ abscessus curatio. 160. c. 1. a
Gulæ nomine quid veniat. c. Eius vlcera statim curanda. c. 2. d.

H
Habitus cuiusque à Medico in eius cura ritè obseruandus. 609. c. 1. a. b
Hæmagoga herba lethalis, sanguinis vomitum excitat. 184. c. 1. b.
Hæmathitis ad cõpescèdū sanguinè mira facultas. 172. c. 1
Hæmatites lapis calefacit & abstergit. 72. c. 2. d
Hæmodia siue stupor dentium an propria dentium passio. 836. & seqq.
Hæmodia quibus ex causis. 838. c. 1. b
In quo à stupore differt. ibi.
Hæmorrhagiæ febres ardentes soluuntur. 115. c. 2. d
Hæmorrhagiæ miræ descriptio. 183. c. 2. e
Hæmorrhagiæ vniuersum corpus expurgatur. 447. c. 2
Hæmorrhagiæ menstrui suppressione febricitantem, neglectâ phlebotomiâ sanat. 447. c. 1
Hæmorrhagiæ criticæ præfensio. 112. c. d. Eius signa quatuor

& Verborum.

tuor præcipua. c. 2. d. e
Hæmorrhoidum suppressionis incommoda. 393. c. 2. b
Hæmorrhoidum & varicum tumores hirudinum suctus discutit. 6. c. 1. e
Hæmorrhoidibus tam suppressis quàm importunè fluentibus, fontanellæ præfens remedium. 34. c. 1. e
ex Hæmorrhoidibus suppressis melancholia orta, annua vacatione curatur. 77. c. 2. c. Ex iisdem suppressis melancholicus quidam hæmorrhoidalibus venis scalpello apertis moritur. 78. c. 2. e
Halo. 645. c. 1. b
Hebræi cur suilla abstinerent. 957. c. 1. b
Hecateris herba venenata vnde nomen habet. 864. c. 1. e
Est inexpugnabile venenum. c. 2. a
Hectica febre laborantes & senio exesos sanat ac reficit. ibid. c. Elephantiasis, Epilepsia medetur. e.
Hemina nouem vnciarum mensura. 41. c. 2. c
Hemina Attica quid Arabibus. 664. c. 2. b
Hemicrania experimento muliebri sanata. 11. c. 1. d
Hepatis muliebri cum vtero consensus & proprietas. 34. c. 2. d.
Hepatis infirmati signa. 362. c. 2. c
Hepatis inflammatio pro pleuritide falsò curata. 363. Alia inflammatio relaxantibus medicamentis curata Theagenem Cynicum interficit. c. 2. 364
Hepatis inflammatio topicis roborantibus indiget. 366.
367. c. 1. Alia pro colico dolore habita venæ copiosa sectione, & refrigerantibus curata. 367
Hepatis in phlegmone sanguis è talo hauriendus. 368. c. 1. d. & seqq.
Hepate ab affecto an plures quàm à cerebro morbi. 369. c. 2. Enumerantur. 370
Hepatis scyrrhus exquisitus lethalis. 371. An ab eius inflammatione oriri possit. 372. c. 2. b
Hepatis debilitas ex vrinæ tenuitate & albedine cognita. c. 2. e.
Hepatis dolor vnguento curatur. 374. c. 2
Hepatis affectus laluatellæ sectione in initio curandi. 92. c. 2. c.
Hepar caliditatem præter naturam generare nequit quamuis calidissimum. 625. c. 2. e
Hepar venenatorum animalium vulnere impositum, alexipharmacum. 824. c. 1. b
Hepatis sedes. 926. c. 2. d. Eius regiones duæ. e. Appellationes, venæ, arteriæ, caro, officiumque describuntur. 927. c. 1. a. b. c.
Herbæ cuiusdam succi in vrbe *Posto* mira facultas. 39. c. 2. b
Herpetis in malleolo curatio. 535. c. 1. d
Hippocratis scripta obscura & ænigmatica. 620. c. 2. a
Hirci cur epilepsiam facile concipiant. 839. c. 1. c
Hirudinum vsus scarificationū vsu commendatior. 5. c. 1. d
Hirudinum summa vtilitas. ibid. e. & seqq.
Hirnes iticis doloribus applicatæ eos curant. pag. 5
Hirudines non cutaneum solum sanguinem, sed & peccantes corporis humores educunt. 5. & 6
Hirudinum suctu phrenesis curatur. 6. c. 2. c
Hirudines hæmorrhoidalibus venis ab antiquis impositæ. 7. c. 1. b.
Hirudo per anum in intestinum rectum ingrediens qua arte extracta. 7. c. 1. d. Alia per nasum ingrediens hominem necat. ibid. c. 2. a
Hirudines qua arte cruorem expuere possunt? ibid. Profundius agunt quàm cucurbitulæ. 8. c. 1. d
Hirudines anno applicatæ grauidam nonimestrem epilepsia liberant. 60. c. 1. e
Hispani in nouo orbe subigendo canibus vsi. 840. c. 2. c
Homo animalium omnium princeps: ob mirabilem structuram suam maiorem subit compositionis varietatem quàm cætera omnia. 1
Homo an solus inter animantia calculo laboret. 412. c. 2
Homo omnium animalium calidissimus. 608. c. 1. b
Homo animalium medium, à principiis internis morbis corripitur. 971. c. 1. b
Homo temperatus frequentius ægrotat, & citius conualefcit. ibid. Omnium animalium sanguine refertissimus;

calidissimus & hæmorrhagiæ obnoxius. d.
Hominum status tres. Primi, pauperes & pauperissimi, suis quique morbis obnoxij. 671. c. 1. d. e. & c. 2. a
Homo cur in venena dominium non habuit. 792. c. 1. a. b
Homo an inter cætera animantia venenis & morbis magis obnoxius. 797. c. 2. a. Eius nobilitas à diuinis dotibus commendatur. b. c. Solus inter cæteras animantes cur erecta facie. d. & 798. c. 1
Homines ieiuni & infomes diutissime viuentes. 913. c. 2. 914. c. 1.
Homini in vtero materno formatio. 798. c. 2. d. 799
Homo quibus ex principiis constat. 799. & e. Est planta cælestis, & animal propè diuinum. 800. c. 2
Homo cælestis planta, cuius radix in capite. 812. c. 1. d
Homo cur rabiei cæteris animantibus minus obnoxius. 846. c. 2.
Homini inter serpentem dissidium ex saliva humana constat. 903. c. 1. c
Homo an cæteris animantibus magis flatuosus. 947. c. 1. e
Hordeum quale ad prisana vsum requiritur. 225. c. 2
Hospites carnibus rabidi porci excepti, mutuis se morsuros lacerant. 841. c. 2. a
Humeraria in affectibus supra iugulum secanda. 91. c. 2. e
Humiditates quatuor absumptæ an Medici arte reparari possint. 749. c. 2. & seq
Humidum est pabulum caloris. 616. c. 2. d
Humores peccantes hirudinum applicatione euacuantur. 5. & 6.
Humores crassi an epilepsia causa. 30. c. 2
Humores pro medicamentorum varietate vario modo educi. 44. c. 2
Humor pituitosus in diuersis cerebri partibus congestus quos affectus ingeneret? 45. c. 2. e
Humorum omnium commotio trium dierum spatio perficitur, ex Apoplecticorum reuiuifcentium experimento. 65. c. 1. e
Humor æruginosus vomitu concitato citò expellendus, & quo pacto. 89. c. 1. d. e
Humor veneno similis in corpore innascitur, quod experientia firmatur. 89. c. 2
Humores extra renas in corporis habitu ad venas remigrant. 95. e. 1. d
Humores ad suppuratione lenientiù ope veniunt. 106. c. 2. e
Humores cur per dolorem in affectas partes confluunt. 670. c. 1. e.
Humoris crudi correptio duplex. 678. c. 2. a
Humores crassi, & pingues coctione attenuantur. 679. c. 1. d
Humor in corpore canū rabidorū veneno similis. 848. c. 2
Humorum affluentia pulsus mutat. 897. c. 1. a
Humores oculorum albiginosus, crystallinus, crystallodes, sine glacialis, & vitreus explicantur. 839. c. 1. b. Eorum vtilitas. e.
Hydrargyri vsus mirabilis est à Galeno non laudatur 41. c. 1. e.
Hydrelæum ex quo constat? 11. c. 2. e. Ex qua aqua sit parandum. 12. c. 1. b
Hydrophobia rabiosorum inseparabile symptoma. 842. c. 1. b.
Hydrophobiæ vera causa. 842. c. 2. c
Hydrophobia alij moriuntur, alij euadunt. 843. 846
Hydrops ex menstrui & hæmorrhoidalis fluxus suppressione saepe oritur. 392. c. 1. c. 393
Hydrops cur hepatis propria affectio? 626. c. 1. b
Hyems biliosorum curationi constituta. 609. c. 1. e
Hypnale aspidis species cuius icus soporem grauissimum infert. 810. c. 2. a. Hoc icu Cleopatra obiit. c.
Hypochondriaci. Vide *Melancholia*.
Hypostasis, sedimentum & subsidencia contentorum prima differentia. 859. c. 1. e
I
Iculus viperæ species sic dicta. 706. c. 2. viperæ deterior veneno. 797. c. 1. a
Iberis vinum prohibitum. 598. c. 1. d
Ichneumon mus Indicus, aspidi serpenti insensibilissimus. 808. c. 2. b.

pppp 3 Hermaphroditus

Index Rerum,

Hermaphroditus est. c.
Eius pugna in Ptyam serpentem. d. 849. c. 2. c.
Ichor quid.
Icteri species triplex. 387. c. 2. e. A Veneno ortus non semper est flauus. 388. c. 1. b. Vide *Morbis Regius*.
Iecur inter principes corporis partes numerandum. 815. c. 1. c.
Venarum est & nutritionis principium. e.
Iecur sedes est & radix virtutis naturalis altricis. 816. c. 2. a
Iecur an maiorem habeat potestatem, in corporis temperamenti immutatione quam cor. 877. c. 2. d
Iecur & venæ cur non pulsant. 885. c. 1. b
Ieiuni intestini descriptio. 925. c. 1. b
Ignauia marcescit corpus, & labore firmatur. 52. c. 1. b
Ignis ad Lunæ coccaum non datur. 300. 301. c. 1
Igni conseruando quæ conferunt. 647. c. 2. b. c. d
Ignis subterranei Solis ope generantur. 958. c. 1. a
Ignis pabulum, materia, substantia. 958. c. 2. a
Iliaci doloris causa. b. Et curatio. 357. à Gelidæ potu subortus calidis sanatur. 358. 359
Ileum intestinum vnde sic dictum, eiusque officium. 925. c. 1. e.
Ilium os vnde sic dictum. 941. c. b
Imaginatio illæsa cogitatione lædi potest. 23. c. 1. d
Imaginatio sola in melancholia cur lædatur. 73. 74. c. 1
Imaginationes ob oculos vnde, & quomodo definitæ. 631. c. 2. c. & seqq.
Imaginationis vis ex rabidi canis morsu maximè conspicitur. 844
Imaginatix sedes. 23. c. 1. a
Inæqualitatis continuæ & collectiux differentia. 188. c. 2. 189.
Inappetentia quibus auxiliis cur 302. c. 2
Incantationes sanandi vim nullam habent. 157. c. 1. c
Incubus epilepsix affectui similis. 31. c. 2. b
Indicationes curatrices, à morbo aëre, & naturali temperamento desumendæ. 609. c. 1. a
Infans recens natus quibus morbis obnoxius. 799. c. 2. e
Infantulus rabie correptus matris vbera horret. 844. c. 1. b
Inflammatiō est de pleuritidis essentia. 224. c. 1. c
Inflammationes mutationem pulsus causantur. 896. c. 2. e. 897. c. 1. c.
Inguinum dolor saluatellæ dextræ sectione sanatus. 94 c. 2. c.
Insomnia ad sensum communem pertinent. 26. c. 2. e
Insomnia turbulenta epilepsiam proximam indicant. 31. c. 2. a. b.
Insulæ fortunatæ cur lacertorum dictæ. 875. c. 2. c
Intemperamentum simplex an vrinæ colores mutare possit. 855. c. 1. e. Vide *Vrina*.
Intemperantiæ calidæ & frigidæ an facilius & citius aliis curentur. 282. 283. c. 1
Intestinatorum & ventriculi eadem est substantia. 20. c. 2. a
Intestinatorum sedes. 924. c. 2. d. Substantia. e. officium. 925. c. 1. b.
Intemperamentum à Medicis quid vocatur. 607. c. 1. e. Et vnde fiat. ibid.
Intemperies quæuis ad simplicem moderantiam referenda. 607. c. 1. a
Interpretis officium, circa res obscuras versatur. 3. c. 1. c
Inuidus qui Basilisco assimilatur. 807. c. 2. c
Inunctiones cur māmilla sinistra imponuntur. 877. c. 2. a
Ira an in sanguinis in corde feruore consistat. 193. c. 2. a
An quædam furoris species. e.
Ira percitus sibi necem intulit. 192. c. 2. a
Ira pulsus mutat. 897. c. 1. e
Ira morbus est deformitatem inducens & curatu difficilis. 953. c. 1. e
Irati hominis correctio. 953. c. 1
Iris in oculo quid. 939. c. 2. a
Iris. 645. c. 1. b
Isciadis dolor quibus curatus. 548. c. 2. d. Huic vstio vtilissima. 560. c. 1
Isciadis dolor à sanguine venæ sectione sanatus. 569. c. 1
Iscuria. Vide *Suppressio*.

Iudicium in morbis quid? 968. c. 1. b
Iulius Cæsar epilepsix obnoxius. 839. c. 2. c
Iuniperi umbra noxia. 905. c. 1. b
Ius album quid? eius præparatio, & vsus. 613
Iuuenes cur difficulter in ediam ferunt. 36. c. 1. e
Ex eorum ventriculo inanito & exsiccato, epilepsia. ibid.

L

Labiorum descriptio. 924. c. 1. a
Labor corpus firmat. 52. c. 1. b
Labyrinthus auris quid. 940. c. 1. e
Lac recens ex vbere extractum oculorum inflammationem lenit. 97. c. 2. a
Lac pro educandis infantibus quomodo eligendum. 235. c. 1. & seqq.
Lac animalis nigri an suauis & calidius. 243. c. 2
Quomodo eo vtendum. 244. c. 1
Lac homogeneum est. 163. c. 1. d. Eius partes. ibid.
Lac asinum intestina abluat & expurgat. 639. c. 2. b
Lactis salubritas & noxia. 960. c. 2. d. 961
Caprinum temperatum. b.
Hoc solo alimento sustentari possumus. e.
Lacertæ in venenum Theriaca admirabilis. 876. c. 2. a
Lacertæ siue lacerta, Latinè venabulum, sine nasturtium. multiplex. b. c. e.
Lactucæ esus infomniæ alexipharmacum. 24. c. 2. c
Eius proprietates enumerantur. ibid. d
Lactucæ semen sanguinis profluuium sedat, & libidinis æstum. e.
Lactucæ succus modicè refrigerat, & adstringit. 121. c. 1. a
Lapides in ventre pullorum hirundinis reperti, collo appendi epilepsiam sanant. 39. c. 2
Lapidis *de porquo spino*, in histricis felle facultas. 72
Lapides in animantium corporibus geniti qui à communibus differant? 72. c. 2. e
Lapis in lingua pronatus sermonis vsus impediens. 122. col. 1. a.
Lapides an in qualibet corporis nostri parte gigni possint. d. & seqq. Et quænam sit eorum materia. c. 2. c
Lapides & reliqua solida corpora quo pacto respirent. 649. c. 1. d.
Lapis ex corde ceruino in pestem & venena præsens antidotus. 900. c. 2. b
Laryngis descriptio. 931. c. 2. e
Laryngis cartilagine. 942. c. 1. e
Lassitudinis species triplex explicatur. 624. c. 2. a
Lassitudinis definitio. b.
Laureolæ mira facultas. 400. c. 1. e
Lectio cur somnum concitet. 916. c. 2. e
Legumina terrena, & melancholica sunt. 53. c. d
Lentes an frigidæ. 61. c. 1. b
Earum proprietates. ibid.
Lentes quale temperamentum sortiuntur. 218. c. 1
Quomodo in biliosa pleuritide concedi possunt. c. 2. c
Lepidium herba, aliàs nasturtium syluestre qua attrahendi facultate polleat. 32. c. 1. d
Leporina melancholiam auget. 54. c. 1. d
Leporis sale macerati pulmo in epilepsia valet. 838. c. 2. e
Lethargi castorei potu curatur. 28. c. 2. e
Lethargici quibus expergeant. 29. c. 1. e. In iis venæ sectione fugienda. ibid. quidam balneo curatus. c. 2. b
Lienis morbi fontanellarum ope curantur. 33. c. 2. a
Lieni laboranti saluatella sinistra, hepatis verbò dextra sectionanda. 94. c. 1. a
Lienis scirrhus quibus curatus. 379. c. 2. d
Lien an aliquando vrendus. 380. c. 2
Lienis descriptio. 929. c. 1. c
Ligamentum quid. 941. c. 2. d. Quot in capite ligamenta. e
Quot in spina. 942. c. 1. a
Lingua nimium intumescens hirudinum applicatione curatur. 5. c. 1. c
Lingux motus inordinatus epilepsix signum. 31. c. 2. a
Lingux portentosus tumor. in sena qua arte curatus. 120 c. 1. e. hirudinum suctu. 121. c. 1. c
Lingux

& Verborum.

Lingua abscissa sine valetudinis noxa. 123. c. 1
Lingux nobilitas. c. 2. a. b
Lingux paralysis ex scarificatione male administrata. d.
Lingux motus vnde? 124. c. 1. a
Lingux descriptio. 923. c. 2. d. Vfus. e.
Lipothymia pro syncope vsurpatur. 17. c. 1. a
Lippitudini commoda purgatio? 95. c. 1
Balnei vsu curata. c. 2.
Lippitudo potu meraciori curata. 97. c. 2. b
Lipyria Arabum in quo distet à Lipyria Græcorum. 216. c. 2. e. 217. Vide *Febris*.
Literati homines quibus ægritudinibus obnoxij. 81. col. 2. b.
Liuidus color duplex. 858. c. 2. e
Liuor à frigiditate duplici modo oritur. 858. c. 1. d. c. 2. b
Lotij vis malefica. 871. c. 1. a. d
Lolium quid. b.
Lolium vnde somnum prouocet. 871. c. 2. a
Lotij ab vrina distinctio. 849. c. 2. d
Lumborum dolor à melancholio dolore, vrinæ nigrae excretionem sanatus. 407. c. 2.
Lumborum in morbis venæ ex talo sectio celebranda. 407. c. 2. e.
Lumbi quot vertebris consistunt. 941. c. 1. d
Lumbicus 12. cubitorum caninam famem inducens. 303. col. 1.
Lumbricorum ad curationem dulcia reprobantur. 305. col. 1. c.
Lumbricorum differentia tres. 360. c. 2. b
à Lumbricis exesi quidam, & conuulsi interierunt. 361. col. 1. e.
Lunæ ad motum an decretorij dies referendi. 981. c. 2. c.
Quare per suas quadras hæc inferiora mutat. 982. d
Lutum Ægyptiacum plurimis morbis vtilissimum. 957. col. 2. d.
Luxationis differentia. 418. c. 1. d

M

Magistratum auaritia carpitur, qui incantatores & pythonissas, fatuōque, & deliros Medicos artem exercere patientur. 113. c. 2. c
Magnetis vis occulta. 113. c. 2. c
Magnes Æthiopicus alium magnetem attrahit. 45. c. 1. a
Magnetis motus naturalis est. 880. c. 2. a
Mala punica cruentæ excretioni an accommoda. 172. c. 2. c
Maleficia ad curandos morbos irrita. 157. c. 2. b
Malua epilepticis contraria. 50. c. 1. c
Mammatum cum vtero societas, & consensus. 34. c. 2. c
Mammillarum cancer annua purgatione sanatus. 231. c. 1. e
Mammarum substantia & vsus. 934. c. 2. a
Mandibularum inflammatio in dentium dolore quibus curanda. 120. c. 1. b
840. c. 2. d
618. c. 2. b
Mania quid!
Manna quod purgantem genus. 950. c. 1. c
Mannæ generatio vnde. 950. c. 1. d
Mannæ apud Arabes duplex genus. 950. c. 1. a
Manna Græci quid? 949. c. 2. e. Quid Hebræis. 950. c. 1. a
Mannæ expurgatricis facultates. 950. c. 2. e. 951. c. 1. a
Mannæ Israëlitis cœlitus demissæ natura explicatur. d. e. & col. 2.
Manus dextra emunctorium iecoris, & sinistra lienis. 93. col. 2. e.
Manus inflammatio ex pondere, alio in altera manu pondere gestato curata. 274. c. 2
Manuum cum visceribus consensus. 94. c. 1. d
Marasmus quibus curatur. 743. c. 1. Duplex est. c. 2
Marasmus senectutis quid, & quibus auxiliis in iuene eo laborante curatus. 748. c. 1
73. c. 1. d
2. c. 2. b
936. c. 1
c. 2. a
25. c. 1. c
299. c. 1. c
Margaritarum vsus commendatur.
Mastiche alopeciam sanat.
duræ Matris descriptio, & vsus.
Tenuis, siue piæ.
Matrona triginta quinque annorum spatio infomnis, & citra noxam. 25. c. 1. c
Maturatio quid. 299. c. 1. c
Maturatio est coctio quæ circa inutilia versatur. 678. c. 1. e

Maxillarum descriptio. 940. c. 2. d
Mecnas triennio infomnis. 25. c. 1. b
Mechoaca radix insipida, & ordine tertio calida. 72. c. 2. e
Mediastini inflammatio venæ copiosæ sectione curata. 223. c. 1.
In eo vera pleuritis generatur. c. 2. e
Mediastini descriptio. 934. c. 1. e
Medica ars commendatur. 891. c. 2. e
Medicamenta rubificantia pilis generandis aptissima. 3. c. 2. c. Quare sic dicta. ibid. d.
Medicamenta purgantia similitudine substantiæ suæ humores attrahant. 42. col. 2. a. Quæ similitudo in modo mixtionis elementorum consistit. e.
Medicamenta purgantia à creatione humores sibi similes attrahendi proprietates acceperunt. 44. c. 1. d. e
In quatuor classes diuiduntur. c. 2. b
Medicamenta ex sapore dignoscuntur. 72. c. 2. d
Medicamenta frigida oculis auribus calida applicanda. 97. c. 1. e.
Medicamenta purgantia febrem accendant. 109. c. 1. e
Medicamenta vrentia pro curanda distillatione an capiti admouenda. 177. c. 2. Periculosa sunt. ibid.
Medicamenta purgantia certos, & determinatos humores attrahunt. 388. c. 2. & seqq.
Integros humores quantitate peccantes euacuant. 390. c. 1. e. 391.
Medicamentorum vires ad temperatum hominem commensurandæ. 606. c. 2. e
Medicamenta per quid operantur. 666. c. 2. a
Medicamenta consueta non purgant. 668. c. 1
Medicamenta calida somnum prouocantia. 871. c. 2
Medicamenti clam assumpti præcognitio. 953. c. 2. d
Medicina à Legistoribus, fœminis non interdicta. 117. c. 2. b.
Medicinæ ars cur impræsentiarum vilescit. 114. c. 1. a
Medicina ad mediam hominis temperiem referenda. 606. col. 2. e.
Medicus vinum redolens ægro capitis dolorem adauget. 9. c. 2.
Medici prudentia in rimandis occultis ægrorum affectibus. 67. c. 1. d. 68. c. 1. e
Medicus circa desperatos morbos generosus esse debet. 111. c. 2. e. 112. c. 1. b.
Medicus inficius ægrotanti altera fera. 113. c. 2. a
Medici garruli, & nugaces à cõsiliis explodendi. 113. c. 2. c
Medicus naturæ operum gnarus & minister esse debet. 114. c. 1. c.
Medicus an pulsus omnes partes percipere possit. 887. col. 1. e.
Medicus venenum nec propinare, nec indicare debet, quod illustri exemplo comprobatur. 903. c. 2
Medici Diutelares, & Deorum filij dicti. 904. c. 1. a
Humanæ vitæ defensores. b.
Medicamenta Deorum manus. 904. c. 1. a
Medicis ars anatomica perneccessaria. 922. c. 1. a
Medice cura te ipsum, Prouerbiū explicatur. 624. c. 1. c
Medicos ex intemperantia, gula, ingluuie, comestationibus, ægrotare vitiosum. d.
Medico an anatomica cognitio magis necessaria, quam Chirurgo. 947. c. 1. e. 2
Medicus ægrorum calliditates, & versutias callere debet. 954. c. 1. a
Medicinis trium modiorum mensura. 661. c. 1. d
Meditatio cur somnum concitet. 916. c. 1. e
Medulla est ossium alimentum. 171. c. 1. c
Medullæ dorsalis vnde oritur. 816. c. 1. b. c
Mel Scilliticum ad epilepsiam præseruationem præstantissimum. 56. c. 1. d
864. c. 1. a
Mellis venenati esu quidam emortui.
Mel venenatum vnde? b. Qua arte cognoscitur. c.
Mel ex Rhododendri flore venenatum. d.
Mel apud Trapezuntum in Ponto ex buxo deservit. ibid.
Mel quibusdam noxiis, aliis salutare alimentum. 969. c. 1. b
Eius generatio. d. Qua arte paranda. e. 2. a
Mellis varietas. 959. c. 2. c
Quod

Index Rerum,

Quod præstantius.	ibid.	Mesenterij, siue Mesarzi descriptio.	925.c.2.d
Eius visus.	960	Metallorum natura, & communia principia.	13.c.2.d
Melancholia hirudinum ano impositarum suctu curatur.		Metallorum impuritas medicamentorum virtuti officit.	
7.c.1.a.		40.c.2.a.	
Melancholia tabescens, industriâ liberatur.	66.c.2.e	Metalla igneam substantiam habent.	70.c.1.a
Melancholiæ causa, & quæ secum mala inducat.	67.c.1.b	Metalla qua ratione corrumpantur.	642.c.1.e
Melancholia ex viciolâ aquæ potu, cardiacis curata. ibid.		Metatarsus quid.	941.c.2.c
col.1.e.		Metreta, vei cadus vini quid?	661.c.1.d
Melancholia auri potabilis vsu curata.	70.c.1.b	Mithridates nullis venenatis potionibus obnoxius.	47.c.1.e.
Melancholiæ quæ medicamenta conferunt.	74.c.2.a	Mithridaticæ compositionis vsus, & excellentia.	875.c.1.b.c.
Bryoniæ radice curatur.	76.c.2.b	Mixtionibus naturalibus formæ ab initio à Deo concessæ.	43.c.2.b
Melancholia ex suppressis hæmorrhoidibus orta, annua vacatione curata.	77.c.2.c	Item & proprietates.c.	ibid.
Melancholia ex amore mirabilis.	79.c.2.b	Amicitia, siue sympathia.	
Melancholicorum historia variæ.	74.c.2.75.c.1	Mixtio quomodo, & à quo fiat?	643.c.1.a.b
Melancholicus se algidum putans, artificiosè curatus.	75.c.1.c.	Moderatum duplex.	889.c.1.c
Alter de peccatorum suorum remissione desperans, Angeli fictitij industriâ, euasit.d.		Molius decem sextariorum mensura.	661.c.1.d
Melancholici affectus hirudinum applicatione curantur.	6.c.2.a.	Morbili in omni ætate, sed pueritia præcipuè inuadunt.	800.c.1.b.
Mellapia quasi mala Appia, eorum proprietates.	68.c.2.d	Morbi pertinaces an remediorum immutationem exigant.	4.c.2.c
Membranarum substantia, & vsus.	942.c.2.c	Morbi vernaes omnium mitissimi.	78.c.2.b
Membrana carnosâ, eiusque vsus.	994.c.1.e	Morbi licet conclamati à Medico non desperandi.	111.col.2.e.
Membra solida solidis alimentis, non odoribus nutriti possunt.	18.c.2.e	Morbus cuiuslibet generis ad quem scopum referendus.	606.c.2.d.
Membra inexercitata inualida fiunt.	52.c.1.d	Morbus ab excessu qui differat.	607.c.2.b
Membrum præ frigore mortuum qui à paralytico distinguitur.	86.c.2	Morbus quilibet à naturali ægrotantis habitu metiendus.	609.c.1.d
Membra principalia quæ?	812.c.1.a	Morbus inde petendus vnde sanitas expectatur.	609.col.2.a.
Membri virilis descriptio.	931.c.1.a	Morbus quid?	627.c.1.a
Memoria sedes.	23.c.1.a	Morbus ad sui curationem contrarium requirit.	629.col.1.d.
Memoria ex nimio labore, & inedia amitti potest.	82.col.1.c.	Morborum priusquam innotescant curatio auxiliis communibus inchoanda.	629.c.1.e
Qua arte restauratur?		Morborum tempora quomodo consideranda.	655.c.1.e
Ex sæua peste lædi potest.	83.c.1.a	& seqq.	
Mendici cuiusdam Mercurio vtentis malitia.	129.c.2.e	Morbi salubres, & lethales, secundum magis, & minus.	656.c.2.c.
Meningum inflammatio phrenitidis causa.	15.c.a.b	in Morbis quomodo duo æqualiter concurrant.	ibid.d.e
Meningis duræ descriptio.	936.c.1.b	Morborum symptomata alia vniuersalia, alia particularia, vtrique explicantur.	567.c.2.a.b
Vfus. e. Tenuis.	c.2.a	Morbus similis quid? quid organicus.	824.c.2.c.d
Mensis octauus grauidarum infelicissimus, & vacationibus ineptus.	60.c.1.c	Morbus calidus, & frigidus ratione materiae, & formæ considerandus.	866.c.1.a
Mensis medicinalis qui.	981.c.2.c	Morbi definitio excutitur.	866.c.2.& 867.c.2.a
Fictitius est.	982.c.1.c	Morborum diuisiones examinantur.	868.c.1.e
Menstruorum retentioni quid conferat hirudinum suctus.	c.6.c.2.b	Morborum genera quatuor explicantur.	869.c.2.c
Menstrui suppressio diuturna, copiosa venæ sectione curata.	440.c.1	Morbi formæ qui.	870.c.1.
Menstruorum antiqua suppressio an incurabilis.	441.c.2	An dentur morbi materiae.	870.c.2.c
An recenti periculosior.	442	Morbi corruptelæ dicti explicantur.	870.c.2.c
Menstrui suppressio, neglecta venæ sectione mortem intulit.	444.c.2	Morbi venenati an ad aliquod morborum simplicium genus reducendi. An ad morbos formæ, & materiae.	864.c.2.d.& seqq.
Menstrui suppressioni superueniens è naribus sanguinis profluuium, an vtile.	447.c.2	Morbus, & sanitas quo pacto inter se contraria.	864.c.2.d.
Menstruo retento laborantes aquæ niuis haustu & venæ sectione curata.	449.c.2.d	Morbus Regius ex veneno contractus belzaarticiis medicamentis curatus.	898.c.1.d
An in eo morbo à medicamento purganti inchoandum.	431.c.2.b	Eius origo.	c.2.b.c
Menstrui ad prouocationem an vnguentum de chalybe sit ex vsu.	453	Curatio.e.	
Menstrua violenter retenta in quæ pericula inducunt.	454.455.	Morbus nouus, caro ex naturalibus partibus prolapsa.	919.c.1.e.& seqq.
Menstruo ex suppresso orta symptomata an ritè Galenus descriperit.	461.c.2.462	Cum Gallico reponitur.	920.c.1.b
Menstrui sanguinis conditio pessima & virulenta, ex cuius prauitate foetus inficitur.	799.c.1.e.c.2.a	Morbi Gallici variæ appellationes.	124.c.2.a
Mercurialium vnguentorum vis & malignitas.	129.c.1.c	Cur dictus variola magna.b.	
Mercurij ex vsu mors subsecuta.	129.c.2.a	Quæ secum inuoluat mala. c.d.e.	
Non est venenum à tota substantia.d.		Vetustissimum morbi genus.	125.c.1
Gallico morbo curando, & aliis multis vtile.	130.c.1	A Galeno cognitum.d.	c.2.e
In potum assumendum.	c.2.d	Qua arte antiquitus curatum.	126.c.1.d
Saliuâ humanâ præparatur.	131.c.2.a	An ab immodica venere oriri possit.	127.c.1.c
Meri incommoda.	97.c.2.e	Omnis generis febres experitur.	129.c.1
Merum in oculorum inflammatione qui possit esse ex vsu.	98.c.1.a.b	Mercurialibus vnguentis curatur.	in

& Verborum.

in Morbo Gallico vnguentum Mercuriale applicandum	826.a.	Septimus visorium neruum continens.	ibid.
131.c.1.b.		Musculi palpebrarum quot.	830.c.2.a.& seqq.
Recens probatus. d		Musculorum temperatura.	942.c.2.e
Morbus Gallicus est contagiosus ad distans.	c.2.b	Quinque & quadringenti recensentur.	943.c.1.c
Morbus Gallicus an syphilidis nomine sit nun cupandus.		Eorum vsus.	d. & seqq.
920.c.1.d.		Musculi conuulsio an vsui incommodet.	828.c.2
in Morbis frigidis vini vsus commendatur.	954.c.1.d	Musculi oculorum describuntur.	938.c.2.c
Morbus veruëcinus qui?	929.c.2.d	Musica melancholiæ & viperarum morsibus præsidium.	789.c.2.d.
Morbili à principibus Medicis Græcisque cognitæ.	165.c.1.d.	Item Tarantulæ.	790.c.1.a.b
Vide Variola.		Musica vis ad cerebri dispositionem.	ibid.d
Mors naturalis non est putrefactio.	643.c.2.a	Et morborum curam.e.	
Mors an cordis passio.	717.c.2.e.818	Mustelæ cineres epilepsia medentur.	839.c.2.d
Mors an ad quamuis cordis intemperiem sequatur?	819.col.2.	Mutationum in morbis differentia.	968.c.1.c
Mors naturalis quæ dicatur.	952.c.2.d		
Mors venenosi suctu, cucurbitulis, & scarificatione curantur.	793.c.2.b.c		
Item hirudinibus, vsione.d.e.			
Et aliis auxiliis.	764.c.1.b		
Morsus rabidus quibus experimentis proberur.	84		
Mortificationis membrorum origo.	86.c.1.e		
A paralyti ex colore distinguitur.	c.2.b.d		
Mortificationis à frigore curatio.e.			
Moris siue consuetudinis vis & efficacia explicatur.	963.c.2.e.		
An aliquando mutandus.	964.c.1.a		
Quando mutandus.c.			
An naturæ indicationi præferendus.d.			
Moschus in Indici animalis vmbilico generatur, & qua arte paretur.	24.c.2.d.e		
Vis eius cardiacis affectibus curandis, cerebro muniendo, hepatis & ventriculo firmandis mirabilis.	21.c.1.a.		
Contagiosus venenatisque morbis arcendis percommodus.b.			
Motus voluntarij præcipuum & immediatum instrumentum assignatur.	546.c.2.& seqq		
Motus caloris & combustionis causæ.	615.c.2.b		
Huius rationes inuestigantur.c.d.			
Fit ex extenuatione & rarefactione aëris.	615.c.2		
Motus animi febrem excitant.	616.c.1.b		
Motus animalis & vitalis similitudo.	634.c.1.c		
Morus à calore ambientis excitatus minor est illo qui est in re quæ mouetur.	647.c.1.c		
Mota minus putrescunt, quam quæ putrescunt. Problema explicatur.	ibid		
Motus localis & alterationis explicatur.	647.c.1.c		
Motus grauium sursum à vacuo, vnde, & à quo principio.	669.c.2.d.		
Motus voluntarij organa duo.	804.c.1.e		
Motus & sensus simul operantur.	ibid		
Motus cordis naturalis est.	879.c.1.c		
Vide Pulsus.			
Motus omnes species in corde reperiuntur.	880.c.1.d		
Motus naturales corporum, ipsorum formas sequuntur.	880.c.1.e.		
Motus nostrorum corporum triplex, naturalis, animalis & ex vtroque mixtus.	88.c.2.c		
Motus naturalis duplex.b.			
Motus animales à voluntate pendent, naturales necessarii.	883.c.2.b		
Motus cordis ex naturali & animali componitur.	ibid.c		
Mula vini potu calcitrosæ esse desinunt.	908.c.2.a		
Mulier an viro calidior.	429.430		
Mulieres an in viros verti possint.	467		
Quædam barbaræ.	c.2.a		
Mulieres menstruatæ solo intuitu pueros lædunt.	510.c.1		
Mulieres cur ebrietate vix tententur.	599.c.2.c		
Mulla oculorum densitatem curat.	98.c.2.b		
Mundus inferior superiori continuus est.	880.c.2.b		
Musculus an præcipuum motus voluntarij instrumentum.	547.c.1.e.& seq		
Musculi voluntarij motus auctores.	825.c.2.e		
Sex in vno quoque oculo, & eorum officium. ibid. &			

N

Apellus venenum præsentissimum.	873.
An eo nutriti quis possit.	c.1. b. c. 2. c
Napellus Arabum quis? d. e.	
Narcotica an tutius in causa calida, quam frigida assumenda.	103.c.2
Nasturtij syluestris maxima attrahendi facultas.	32.c.1.d.
Nasi constitutio, musculi, cartilagine, cutis.	935.col.1.d.e.
Nationes à vino temperantes.	598.c.1.d
Natta, siue Napta apostematis species.	170.c.2.a
Natura præcipua morborum curatrix, quæ artem solum ministram habet.	65.c.1.d.98.c.1.a.672.c.2.c
Naturæ in expugnandis morbis vis & efficacia.	194.c.1.e.
Naturæ ordo à facilioribus ad difficiliora procedere.	633.c.1.d.
Naturæ indicatio, an consuetudini præferenda.	964.c.1.d.
Naturalis acceptio quid veniat?	917.c.1.e
Quid secundum naturam.	918.c.1.a
Quid non naturale.	ibid.c
Naufimenis Atheniensis vxor viso liberorum suorum stupro aphonâ facta.	195.c.2.e
Nenupharinum oleum, lactucarumque esus somni restaurati profunt.	23.c.2.e.24.c.1.e
Nephele quid?	859.c.1.e
Nephritici doloris à colico distinctio.	352.col.1.d.& seqq.
Huic fonticulus in crure vtilissimus.	354.c.2.e
Neruum contusio sine cutis vlcere quo pacto curanda.	85.c.2.e.
Nerui pedum & brachiorum temperamento diuersi.	86.c.1.d.
Neruus auditorius à quinta coniugatione exoritur.	99
Nerui vocales qui, eorumque munus.	495.c.1.b.c
Cur reuerfui dicti.e.	
Nerui reuerfui infrigidati vocem lædunt.	196.c.1.c.
Nerui quibus medicamentis curandi. d. e.	
An eorum vulneribus oleum applicandum.	col.2.c.& 197.c.1.
In Nerui sunt meatus per quos spiritus distribuuntur.	802.c.2.b.
Neruum origo.	803.c.2.a.804.c.2
Eorum triginta paria. b.	
Neruum sensoriorum munus.	803.c.2.d
Ad motum inepti. e.	ibid.
Neruum motoriorum officium.	ibid.
Nerui omnes ad tactum conferunt.	ibid.
Ideo sunt terræ substantia.	ibid.& 804.c.1.b
Eorum distributio.	812.c.1.b
Nerui omnes à cerebro oriuntur.	820.c.1.c
Nerui optici vnde sic dicti.	837.c.2.a
Vnde oriuntur.	ibid.
Nerui appellatione quid veniat.	
Eorum variæ coniugationes assignantur. d. e.	938.c
A spinali medulla qui oriuntur.	937.c.1

Index Rerum,

Nervi recurui, reuerfui fuae recurrentes qui? 938.
c.1.b

Neruorum opticomum vtilitas. 939.c.2.b

Nicotianæ fuccus alopeciam curat. 3.1.c.b

Nicotianæ fyrupus epilepfiam. 57.c.1.a

Noctambulorum affectus ex imaginatione eft. 48.c.2.b
Quam periculofus. ibid.
Eius curatio.c.d.

Nominum diuinorum vis ad morborum curationem, & Dæmonum fugam. 157.c.2.e

Qui ea mendacio aut periuriis inquinant, facriligi funt. ibid.

Nonimeltris mulier epileptica hirudinum fedi applicitarum ope liberatur. 60.c.1.e

Nutritio corporeis rebus perficitur, non odoribus. 17.c.2.a

Nutritio per pororum contactum qui poffit fieri. 19.c.2.b

Nutritio non ex iis fit quæ bibuntur aut eduntur, fed ex iis quæ in ventriculo concoquuntur. 310.c.1.c

Nutrix quo pacto eligenda. 235.c.1.d.&c.2

Quibus eam vinere, exerceri, &c.conueniat.d. 236.c.1.e

Menstruatam eligere perniciofum. 236.c.1.e

Nutrix an pro infantium curatione purganda. c.2.c

Quibus purganda. e.& 239.c.1

Nucum olei facultas.
Vide *Oleum.*

Nympharum vteri vfus. 931.c.2.a

O

Obefitas corporis qua arte curanda. 949.c.1.d

Obefi cur citius moriantur, quam graciles. 948.e.2.c

Obliuio epilepfiae fignum. 31.c.2.a

Obolus pondus eft medij fcrupuli. 101.c.2.e

Obftructio vnde oritur. 190.c.2.d

Obftructionis caufa multiplex. 357.c.1.d

Obftructiones ex plenitudine, fanguinis miffione, & ex craffis & vifcidis fuccis, attenuantibus remedijs curantur. 636.c.2.d.e

Obftructio putredinis caufa. 644.c.2.e

Obftructionis caufa triplex. 645.c.1.c

Obftructio læuium arteriarum. Vide *Arteria.*

Occiput an caufticis, aut candentibus ferramentis inurendum aut traiciendum. 35.c.1.e

Affirmatur. c.2

Oculorum morbi hirudinum fuctu leuantur. 6.c.1.e

Oculorum affectus cauterijs curantur. 33.c.1.e

Oculorum inflammatio ipfos aliquando à fede deiciit. 90.c.1.d

Venæ fectione fanatur. c.2.b

Oculorum dolores & inflammationes à calido humore oriuntur. 92.c.2.a

Curatu difficiles. ibid.

Saluatellæ fectione leniuntur.

Oculis affectis medicamenta frigida congruunt. 97.c.1.e

Oculi excellentiæ. 96.c.1.b

Oculi denfitas mulfæ ope curata. 98.c.1.d

Oculi quot morborum generibus obnoxij. 98.c.1.e

Oculorum rubedo vnde. 106.c.1.a

Oculus dexter cur finifiro obtufior. 210.c.1.e

Oculi color vitiofus an morbus, vel fymptoma. 384.c.2.385.c.1.

Oculorum ex qualibet peruerfione an læfio in vifu contingat. 825.826.& feqq.

Oculorum mufculi & eorum officia. 826.c.2.e.827

Oculi cur palpebris tefti, & inferior palpebra non moueat. 829.c.1.c.& feqq.

Oculorum cum corpore & ftomacho communicatio. 833.c.1.e

Oculorum fensus excellentia. 833.c.2.e

Omnium eft acutiffimus & eius vis ignea. 834

Oculorum confpectus corporis & animi affectiones indicat. 834.c.2.a

Oculi ad Dei contemplationem non eleuant.b.

Oculus in corpore eft, quod mens in anima. 834.c.2.d

Quo fol & luna in cælo. ibid

Oculi fabrica. 938.c.2.939

Odor quo pacto nutrit, & fpiritus inftaurat. 10.c.1.c

Omnium morborum potiffimum medicamentum. ibid

Odor non nutrit iuxta Ariftotelem. 17.c.1.d

Fumus eft & caligo. ibid

Odor qui dicitur corporeus & quo pacto nutrit. 17.c.2.a

Et fumofa euaporatio.b.

Quomodo ad Odoratus organum deferatur.c.

Odor eft fpirituum alimentum. 18.c.1

Odoris tetri incommoda. 68.c.1.a

Odoratus venenum communicatur. 796.c.2.a

Odorifera vniuerfo corpori admota quid iuuent. 17.c.1.c

OEnota herba cerui inebriantur. 908.c.2.b

Eadem eft quæ œnanthe, & œnagra.c.

OEfophagi defcriptio, & vfus. 924.c.1.c

Olei rofacei omphacini, fuae incompleti vfus & proprietates. 14.c.2.b

Item completi, feu maturi vtilitas.c.

Oleum omphacinum neruorum vulneribus accommodum. 197.c.1.c

Oleum fanguinis humani comitiali morbo & alijs exitiofis medetur. 41.c.1.d

Oleum ex vitellis ouorum in aurem iniectum dolorem fedat. 99.c.1.e

Oleum de femine cannabis aurium ex frigiditate dolorem fedat.

Olei ex vitellis ouorum ad hepatis dolorem fedandum facultas. 375.c.1.e

Item olei nucum.d.

Olei proprietates. 357.c.2.b

Oliuæ proprietates in extrema menfa. 51.c.1.a

Omentum quid, & ad quem vfum à natura deftinatum. 286.c.1.c

Omenti defcriptio. 926.c.1.a

Omotarichus viperarum morfibz opitulatur. 796.c.1.c

Onor Indicæ infulæ temperies. 963.c.1.a

Opij ab alijs medicamentis non tollitur efficacia, fed corrigitur. 49.c.1.a

Opium absque alijs medicinis necat. 48.c.2.d

Eius fubftantia, & actiuitas. ibid

Opium amarum & frigidum. 72.c.2.e

Opij vfus periculofus & præcipuè incorrecti. 102.c.1

Eius vis quomodo retundenda.e.

Opium incorrectum in potu aliquando exhiberi poffit. 101.c.2.

Opium febribz ardentibus falubre. 102.c.1.a

Eius temperamentum. b.c.

Opium incorrectum quando tutò exhiberi poffit. 203.c.2.a

Opium extra appofitum necat. 898.c.1.b

Quibus præfidijs occurrendum. c.

Ophthalmia dira copiofa fanguinis miffione curanda. 90.c.1.b.c.2.91.c.1.c

Nifi vlcus adelfet. ibid

Ophthalmia ex fquallido hepate dextræ faluatellæ fectione curata. 94.c.1.e

Oppofita paffiua quæ, & cur fic dicta. 677.c.1.b

Ordo in pulfu quid & quomodo obferuandus. 892.c.2.a

Vide *Pulfus.*

Orthopncea curatu difficilis. 191.c.2.d

Oris medicamenta qualia effe debent. 139.c.1.d

Oris conftitutio. 923.c.1.e

Oris faetor vnde. 201.c.2.a

Vide *Fætor.*

Oris tortura.

Vide *Tortura.*

Os in dorfo pronatum purgatione eximitur. 169.e.2.e.

Offa medulla nutriuntur. 271.c.1.c

Offa fensu etfi craffo & obtufo non defituuntur. 837.c.1.b

Os

& Verborum.

Os in corde cerui quibus affectibus vtile. 73.c.2.c.d

Os in corde cerui præftantiffima in venenatos morbos antidorus. 900.c.1.d.e

Item aliæ eius proprietates. c.2.a

Offis cribrofi vfus. 935.c.2.a

Offium capitis defcriptio. 940.c.1.e

Offis facri defcriptio. 942.c.1.d

Offis facri cartilagines. ibid.e

Oftium quid? 284.c.2.d

Ouorum crudorum medicamenti vires. 416.c.1.c

Ourachus quid. 945.c.1.b

Oxalidis vfus in rabiem. 647.c.1.c

Oxiceratum cur craffis humoribus attenuandis proficit. 872.c.2.d.

Oximelitis facultas vifcoforum humorum tenuatiua. 56.c.1.e.

Oxymel quomodo vomitum concitet. 276.c.1.b

P

Pæoniæ collo appenfæ facultas in epilepfiam. 38.c.1

Palatum fuae oris cælum. 923.c.2.a

Palpebræ inferiores immobiles creatæ an ad oculi custodiam. 829.830

Cur iis deftituta animalia. 829.c.2.a

Palpebrarum officium. 829.c.2.b.942.c.1.d

Aues inferiorem palpebram mobilem habent. ibid.e

Pelpebarum mufculi. 830.c.2

Palpitatio cordis, eiusque curatio. 251.252

Quomodo definitur. c.2.a

Eius caufa.b.

Est verus cordis affectus. 253.c.1.c.& feqq.

Palpitatio vnde oritur. 254.c.1.e

Panis azymus an melior fermentato. 238.c.1.b

Qua arte parandus. coquendus. c.d.

Qui probatur. c.2.b

Panis recentis odor tabidis vires, fpiritus alimoniam præftat.c.

Panis crufta reproba & mali fucci. 239.c.1.a

Panis fermentatio quid? vbi fermenti natura explicatur.b.c.

Panis fimilacei differentia quadruplex. 242.c.1.e

Panniculum carnofum ad quem vfum. 944.c.1.e

Papaueris femen in vfu, & præcipuè cremor feminis in febribz ardentibus. 101.c.2.e

Papularum magnarum nomine quid veniat. 165.c.2.a

Quid papularum paruorum. 167.c.1.a

Papyrus exufta exiccandis vlceribus apta. 4.c.1.e

Paralyfis aliquando ex epilepfia. 30.c.2.e

Paralyfis ex colico dolore fieri poffit. 83.c.1.c.

Id exemplis comprobatur.d.

Qua ratione curanda. c.2.b

An intemperie calida & ficca immediate oriri poffit. d. & 84.c.1.

Paralyfis ex frigore contracta, vnctione curata. 84.c.2.a

Eius caufa à frigido intemperamento. c.

Quibus auxilijs fanetur? 85

Paralyfis quæ à mortificatione diftinguatur. 86.c.2

Paralyticus frigidis medicamentis perfanatus. 83.c.2.c

Pardalianches venenum vnde fic dictum. 144.c.2.b

Parotidum differentiarum tres. 104.c.1.c

Earum curatio.d.e.

Parotidum curatio an per refoluentia, repellentia aut fuppurantia facienda. 106.c.2.c

Partes fuprà iugulum affectæ, humerariæ fectione leuandæ. 91.c.2.d.92.c.1

Partes dextræ finiftræ præftantiores. 215.c.1

Acutius fentiunt. c.2.b

Partes internæ an extimis calentibus frigeant. 217.c.2

Partium corporis humani in vtero materno conformatio. 799.

Pars corporis omnium aliarum princeps quæ dicenda. 811.c.2.a

ex Partu violento quæ incommoda. 799.c.2.d

Partus iudicium quale. 971.c.1.c

T.I.

Duplex eft, naturalis & præternaturalis.d.

Inter vtrumque differentia. ibid

Paruli propriè qui dicendi, & an in iis ægrotantes fanguinis miffione curandi fint. 141.c.2.e

Paffiones animi diuturnæ febres & alia fymptomata pariunt. 616.c.1.e

Pauperum fuae laboriofum hominum habetur affectus. 671.c.1.e.

item Pauperrimorum. c.9.2.a

Paufanias Sophifta qua induftria à paralyfi conualuit. 85.c.1.e.

Pæctoris calculus tuffi proiectus. 248.c.2.d

Pedum œdema falis fomento curatum. 587.c.2.b

Pedes pituitofis tumoribus obnoxij e.

Pedis in partes diuifio. 941.c.2.c

Pepones, biliofos morbos generant, & in bilem conuertuntur. 53.c.2.b

Pericardij inflammatio periculofa. 255.col.2.e.& 256.c.2.b.

Pericardij fubftantia, & vfus. 933.c.1.e

Perinæum quid, eius inflammatio quibus curanda. 434.c.1.c.

Peritonæi defcriptio. 926.c.1.c

Subftantia.d.

Vfus.e.

Peritia rerum vifu & auditu comparatur. 833.c.2.d

Pestilens, putridum & contagiofum an conuertantur. 150.c.2.c.

Pestilentia omnis caufa præcipua, putredo eft. 151.c.1.d.

Pestis quibus incommodis obnoxios relinquat quibus periclit. 82.c.2.d

in Pefte pulfus & vrina cur, & quando fecundum naturam videantur. 154.c.2.e

Pestis citra perniciem. 338.c.1.d

Venena fuper cor geftare an ad eius præcautionem & curationem conueniat. 339

in Pefte an venæ fectione celebranda. 342.c.2

An è cubito mittendus fanguis. 343.c.1.b

Pestis horribilis hiftoria. 753.c.2.e

Pestis quid? 454.c.1.

Eius varia & horrenda fymptomata. d.& feq.

Pestis læua Galeni, cruris fcarificatione curata. 756.c.2

an in Pefte ex inferioribus partibus fit aliquando mittendus fanguis. 756.c.2.& feqq.

Pestis in initio purgatio requiritur. 761.c.1.d

Ad eius tum feruationem, tum curationem theriaca mirabilis. 763.c.2

Armenia terra. 775.c.1.e

Phantafia ex humore aut vapore, cerebrum occupante ortum habent. 843.c.2.c.844

Pharmacorum vires in afuetis deperduntur. 873.c.1.d

Philonis Iudæi de liberio vini potu fententia. 315.c.1.d.

Philofophus à rabido cane commorfus aquæ potu liberatur. 843.c.2.a.844.c.2.d

Philofophus immortalitatem pollicens à Galeno ridetur. 952.c.1.e.

Phlebotomia multa apoplexiam parit. 8.c.2.e

Phlebotomia capitis dolorem fedat in quinquagenario. 8.c.2.

Ab ea cauendum eft in fenili ætate. 9.c.1

Phlebotomia è talo grauidis epilepticis admodum proficua. 59.c.2

Eus ope abortum procurans mulier feliciter parit.e.

Phlebotomia è talo in grauidis epilepticis & hubonibus fuae peftilentibus, fuae Gallicis affectis, celebratur. 60.c.1.& 2

A Galeno omnium primo. 61.c.5

Tum ab alijs Principibus Medicis. c.2.& feq.

Phlebotomia intempeftiua abortum caufatur. 62.c.2.b

Item immodica e

Phlebotomia ad oculorum inflammationes fummè neceffaria. 90

Qualibet hora diei exerceri poffit. 91.c.1.a

Phlebotomia

999

Index Rerum,

lebotomia prodigiosa Monachi cuiusdam ad oculorum inflammationem curandam. 91.c.1.c
 Phlebotomia non semper refrigerat. 109.c.2.c
 Phlebotomia è talo in menstrui suppressione celebranda. 135.c.1.136.c.1.& 137.c.2.
 E cubito aliquando necessaria. ibid.
 Phlebotomia vique ad animi deliquium quidam interiere. 270.c.2.a.
 Phlebotomia è talo an plus debilitet quàm basilicæ. 409.
 Phlebotomia fluidum reddit corpus. 637.c.1.a
 Phlebotomia Sirij tempore nocua. 664.c.1.c
 Phlebotomiæ in fronte utilitas & quibus lenandis affectibus proficit. 21.c.2
 Phlegmone in pestifero vacuatione requiritur. 719.c.2.d
 Phrenitis ex puerperio retento hirudinibus internæ parti vteri applicatis, curatur. 6.c.2.c
 Phrenitis phlebotomiâ vsque ad animi deliquium, curatur. 14.e.2.e.& 15
 A tenui meninge quæ originem ducit, periculosior. 15.c.1.a.
 Phrenitis confirmata, cucurbitulâ in syncipite scarificatâ curatur. 15.c.2.a
 Phrenitis sectâ in fronte venâ curata. 21.c.2.a
 Phrenitidis magnæ origo. ibid.
 in Phrenitide causæ purgatio assumenda. 21.c.2.c
 Phrenitis sæua artificiosè curata. 22.c.1.a
 Phrenitidi curandæ sanguinis missio necessaria.e.
 Phrenitis biliosa an purgantibus curanda. 111.c.2
 Phrenitis cerebri inflammatio est. 224.c.2.d
 Phrenitis in lethargum quando mutatur. 666.c.2.d
 Phreniticus imaginatione non læsa, à iudicio tamen aberrans. 23.c.1.a
 Alius contrâ sano iudicio, & læsa imaginatione. ibid.c
 Phrenetici cur vehementer moueantur cum obtusè sentiant. 26.c.2.c
 Phthisica solo sacchari rosacei vsu perlanata. 239.c.1.e
 Phthisici lacte alendi. 242.c.1.e.c.2.d
 Phthisis fontanellis brachij impositis alleuatur. 33.c.1.c
 Phthisis qua arte sanata. 237.c.2.d
 Est vlcerosa in pulmone dispositio. 237.c.2.e
 Phthisis an aliquando curabilis. 239.c.2.b
 Ebeni decocto sanata. 239.c.2
 Pica vtero geretium affectus, eiusque descriptio. 507.c.1.e
 Pila foraminulenta ad aeris putredinem arcendam. 10.c.1.e.
 Pila parua ludus à veteribus commendatus. 53.c.1.b
 Epilepticis obnoxius. c.
 Pilularum vsus à Græcis, non ab Arabibus inuentus. 3.c.1.e.
 Pilularum scetidaram vsus. 947.c.2
 Pili quibus medicamentis generantur? 3.c.2.c
 Pili ebibitus mammarum inflammationes facit. 234.c.2.a.
 Huius rei falsitas ostenditur. c.d.
 Pilorum in vrina generatio vnde. 418.c.2
 Pilorum generatio, & vsus. 943.c.2.d
 Pili leporis frigidissimi & siccissimi. 259.c.1.d
 Pisces saxatiles frigidiores. 55.c.1.d
 Eorum vsus commendatur. e.& c.2
 Epilepticis concedi possunt. 56.c.1.a
 Pisces non aqua, sed luto, arena, aliis piscibus, &c. nutriuntur. 55.c.2.d
 Pisces dextro cordis ventriculo destituuntur. 815.c.2.a
 Pituita vitrea vnde, & an putredini resistat. 155.c.1.d
 Pituita gypsea an putrescere possit. 150.c.2.b
 Pituita vitrea an in corpore gigni possit. 355.c.1.b
 Pituitæ species quæ in sanguinem verti possunt. 678.c.2.b.
 Pituita superflua qua ope à ventriculo abstergenda. 275.c.2.
 Pituita salsa quomodo fiat. 316.c.1.c
 Pituitosa in plenitudine parcius sanguis mittendus. 323.c.1.d.c.2.a.
 in Plantis quem locum habeat respiratio. 649.c.1.c.d

Planta Persica in natali solo lethalis in Ægyptum translata fructus optimos producit. 791.c.1.c
 Plantæ cur quædam longioris, quædam breuioris vitæ. 865.c.1.d.
 Pleniudo corporis scarificationum vsu tenuatur. 8.c.1.a.
 Pleuræ situs, substantia, & vsus. 934.c.1.d
 Pleuriticus lentium esu mortuus. 218.c.1.d
 Alius ab adstringentibus. 219.c.1.b
 Pleuritis notha tumore extrinsecus orto, & suppurato, incisione curata. 203.c.1
 Eius è vera pleuritide differentia. c.2.a
 Pleuritis sæuissima cum febre intra quartum diem interficiens. 203.c.2.e
 Pleuritis ascendens descendente deterior. 205.c.1.c
 Pleuritis quid. 204.c.2.e
 Pleuritidis exquisitæ febris, vel diaria, vel intermittens, aut nulla. 205.c.2.206.c.1
 in Pleuritide à parte affecta sanguis mittendus. 609.c.2.a.
 Pleuritis sæua cum magna debilitate lethalis. 213.c.1.e
 Pleuritis, cognitio an scientifica, an naturalis. 213.c.1.b.
 Pleuritidis fraudulentiæ exemplum. c.2.a
 Pleuritis lateris sinistri periculosior, quàm dextri. c.
 Pleuritis citra venæ sectionem sanata. 219.c.1.d
 Quomodo venæ sectionis impedimentum sit. 219.c.2.
 Pleuritidis in descendenti initio qua ratione purgatio celebranda. 220.c.2.c.& 221.222
 Pleuritis ex menstruo retento an periculosa. 446.c.1.e
 Plinius in extrahendo à venis hæmorrhoidalibus sanguine, hirudinum vsum primus apernit. 7.c.1.c
 Plumbum quid nocuenti pluuiæ aquæ ingeneret. 13.c.2.d.e.
 Quid eius limatura corpori humano. 14.c.1.a
 Plumbum Saturno assimilatur, & melancholicum est. 13.c.1.a.
 Lethalia symptomata parit. b.
 Plumbarij artifices cur pallidi? 14.c.2.b
 Plexus choroidis nomine quid veniat. 937.c.1.b
 Podagram vinum caufatur. 9.c.2.d.
 Podagricus Medici imperitia sine motu relictus. 584.c.1.b.
 Podagricus frigido balneo lenatus. 289.c.1.c
 Alius opiatris applicitis curatus. c.2.c
 Alij iteratis vacuationibus & victus tenuitate sanati. 592.c.1.e.
 Poetæ cur vinosi crediti. 315.c.1.d
 Poma Appiana an eadem quæ Camusia? 68.c.2.c
 Cardiaca sunt, & melancholicum humorem contemperant. ibid.
 Porras ad crassos humores incidendos aptissimus. 291.c.1.d.
 Portulacæ succus hæmodiam sanat. 838.c.1.b
 Posca, Græcis phufca, vulgò oxictarum ebrietatem sanat. 599.c.1.c.
 Posca siue oxictarum cur crassos humores attenuat. 872.c.2.d.
 Potentia rectrices seorsim lædi possunt, illæsis aliis. 23.c.1.d.
 Potentiæ animales cur fatigantur, naturales verò minimè. 26.c.1.a
 Potentia sensitua qui differat à motiua.
 Potatio nimia.
 Vide Ebrietas.
 Potio frigidæ quid & quibus paranda. 351.c.2.2
 Potus frigidæ ante coctionem ad satietatem concedendus. 277.c.2.a
 Eius commoda. d.
 Potus frigidæ intempestius an nocere possit. 359.c.2.d.
 Vide Aqua.
 Potus necessarius, & naturalis, aqua. 598.c.1.d
 Potus immutat pulsum. 891.c.2.c
 Præparatio

& Verborum.

Præparatio in coctione quid. 667.c.1.d
 Prandia quibus lautius sumendum. 618.c.2.e
 Priapismus quid? 526.c.1.
 Eius à Satyriasi discrimen. d.
 Eius causæ. e.& c.2.b
 Curatio. d.& 527
 Priapismus in sene prodigiosus. 528.c.1.c
 Primigenes Mitylenæus à balneo abstinens febre corripiebatur. 605.c.2.d
 Principes viri, siue diuites quibus affectibus obnoxij. 671.c.1.d
 Parce purgandi. ibid.
 Priuatio quid. 27.c.2.d
 Eius forma nulla. ibid.
 Processus mammilares in quibus odoratus organum constituitur. 937.c.1.c
 Proprietates attractrices quæ? 43.c.2.e
 Proprietates occultæ experientis astruendæ. 38.c.1.d
 Pseudohydrops vteri, in grauida pronatus, profunda scarificatione curatus. 60.c.2.a
 Ptisanæ, eiusque cremoris vsus. 225.c.2.c
 Quæ probatur. d.
 Ptisanæ suavis, lubrica, & ventrem molliens. 618.c.2.b
 Ptyadis serpentis vis. 807.c.1.a
 Puella napello præfenti veneno nutrita, cuius concubitu homines, & saluâ animantia necabantur. 47.c.2.a
 873.c.1.b.
 Pueros repentino pauore terrere periculosum. 51.c.2.b
 Pueri rarò purgandi. ibid.c
 Pueri an ante 14.ætatis annum phlebotomandi. 141.143.c.1.d
 Pueri cur vesicæ calculo magis laborent, quàm senes. 413.c.1.e.
 Puer mero epoto febre violenta, delirio, & vigilia correptus interit. 687.c.2.e
 Pueri cur senibus magis dormiant. 917.c.1.d
 Pulegium in epilepsiam valet. 839.c.2.c
 Nutricibus ac pueris nocuum. c.2.a
 Pulli columbini an in bonis cibis censendi sint. 265.c.2
 Pulmonis ægri tudines fonticulorum ope sanata. 33.col.1.e
 Pulmonis vomica aliquando per vrinam purgatur. 229.c.1.a
 Pulmonis vlcus qua ope curandum. 240.c.1.b.
 Pulmonis vlcus lactis & panis simillæ vsu curatus. 242.col.1.d
 Pulmonis vlcus lacte, & præsertim muliebri curandum. 243.c.1.b
 Pulmonis hydròps thoracis sectione curanda. 402.403
 Pulmonis inflammatio pulsum mutat. 897.c.1.c
 Pulmonum substantia, situs, diuisio & officium. 932.col.1
 Pulsatio an omnibus animantibus communis. 878.c.1.d
 In plantis & ostreis nulla. ibid.& 883.c.1.c
 Pulsus verno tempore vehementissimi. 78.c.2.b
 An etiam autumnali. d & 79.c.1
 Pulsus variis modis agitatus perturbati animi indicium. 79.c.2.a
 Pulsus durities inflammationibus omnibus communis. 148.c.1.b
 Pulsus in graui peste cur secundum naturam videatur. 154.c.2.e
 Pulsuum notitiam perfectam cur assequutus sit Gal. 188.col.1.
 Pulsus inæqualitas duplex. 189.c.1.b
 A sanguinis copia oritur. 199.c.1.d
 Pulsum tangentibus quid obseruandum. 190.c.2.b
 & seq.
 Pulsus intermittens, sed naturalis cognitio. 262.col.2.c
 Eius causæ lethales. 263.c.1.b
 Intermittentia vnde originem ducit. c
 In iuuenibus lethalis. ibid.
 A natura, & à morbo progignitur. d
 Pulsus naturalis consideratio duplex. 284.c.1.c

Pulsus ferrinus qui dicitur. An perceptibilis. 294.c.2.b
 Eius tres causæ explicantur. c.1.b
 Pulsus durities siccitatis in corpore excessum arguit. 617.c.1.e
 Pulsus mutationes in diariis. 622.c.1.a.b
 Pulsus æqualitas diariis febribus. 621.c.2.a
 Eius inæqualitas duplex. b.c.
 Pulsus caloris febrilis, & cuiusvis cordis affectus indicium. 626.c.2.b
 Pulsus magni, & parui in febribus vnde. 628.c.2.c.d
 Pulsus facultatis vitalis signum. 629.c.2.c
 Item coctionis. ibid.
 Pulsuum in vsu mutatione facta, an etiam fiat in differentis. 631.632.633.634
 Pulsuum differentia quo ordine comparentur. 632.633
 Pulsus coarctatio febrium putridarum signum infallibile. 650.c.2.d
 Eius inæqualitas explicatur. ibid.& seqq.
 Pulsus paruus & inæqualis quomodo distinguantur? 651.c.1.b
 Pulsus durus quid? ibid.c.2.b.c
 Quis fortis. ibid.d
 Pulsus dexter sinistro præstantior. 820.c.1.e
 Pulsus an rectè à Galeno definitus. 876.c.1.b
 Pulsus an motus sit naturalis, an animalis, vel immediatè ab anima aut potentia aliqua emanet. 878.c.2. 879.& seqq.
 Pulsus causæ naturales, finalis triplex. 879.c.1.e
 Pulsus motus & quies an in respiratione sibi proportionè respondeant, & an in illis distentio præcedat. 884.c.1.d.& seq.
 Pulsus & respiratio an ad vitam æquè necessaria. ibid.c.2.d
 Pulsus partes omnes an à Medico percipi possint. 887.c.1.e
 Pulsus contractio quando percipiatur. ibid.c.2.d
 Eius distentio. e
 Ex quibus partibus pulsus componitur. 888.c.1.a
 An in omni pulsu detur duplex quies. c.
 Pulsuum differentia decem. Prima ex quantitate distentionis arteriæ. 888.c.1.e
 Secunda ex qualitate percussiois arteriæ. c.2.a
 Tertia ex tempore motus. Quarta ex essentia instrumenti. Quinta ex quantitate repletionis, vel vacuationis arteriæ. Sexta ex qualitate arteriæ. b.
 Septima ex ictuum intervallo. Octaua, & Nona ex consequentibus. Decima ex consentanea & differentia. ibid.
 Pulsus combinatio quæ? 889.c.1.a
 Pulsus longius qui? b.
 Duplex eius differentia. d.
 Pulsus dupliciter moderatus. c
 Pulsus longus quid prælagiat. 889.c.1.d
 Pulsus latus quis, & eius causa. e. Quid indicet. c.2.a
 Pulsus altus, & humilis. ibid.
 Pulsus magnus, exquisitus, & minus exquisitus. b.
 Vtriusque causæ. c.
 Pulsus maximus à virtute forti. d.
 Pulsus paruus & eius causa. e. Quibus denotetur. ibid.
 Pulsus paruus & mollis periculosus. 890.c.1.a
 Pulsus robustus, seu vehemens qui? b. Eius causæ. ibid.
 Pulsus debilis vnde? c.
 Pulsus vehementis causæ non naturales. d.
 Pulsus naturalis qui dicitur. c.e.
 Pulsus vehemens an semper sit naturalis. c.2.a
 Pulsus celeris & tardi causa. b.c.
 Pulsus mollis, mediocris, & accidentalis differentia. 890.c.2.d.e.
 Pulsus durus in quo à vehementi distinctus. 891.c.1.a
 Tripliciter fit. b. Quid portendit. c.
 Pulsus pleni & vacui differentia. d.
 Pulsus cerebri, rari, & mediocris differentia. c.2.a. Causæ. b
 Pulsus Erythmus, & Arythmus. d.
 Pulsus æqualis, & inæqualis differentia. 892.c.1.b
 Pulsus

Index Rerum,

Pulsus ordinati, & inordinati discrimen. 892.c.1.d
Vter sit præstantior. e.
Pulsus inæqualis continuus qui. c.2.b
Pulsus intercius, siue interruptus. Dicrotus, siue bipul-
sans, aut recurrens. c. d.
Pulsus vibrans, siue arcuatus. ibid.
Convulsus, siue retortus, chordosus, siue spasmo-
sus. e.
Pulsus vndosus vnde fit. ibid.
Pulsus vermicularis. ibid.
Pulsus ferrinus. 993.c.1.b
Pulsus decurtatus, mutilus, myurus. ibid.
Intercidentis, deficientis, abortivi differentia. c. d. e.
Pulsus hæcticus. c.2.a
Pulsus generationis, & alterationis causæ. 893.c.2.c
Causæ continentis. ibid.
Pulsus alterationis causarum diuisio. 893.c.2.e.894
Pulsus fœminei temperamentum. b.
Puerorum. c.
Iuuenum. d.
Senum. e.
Pulsus ratione anni tempestatum mutatur. 895.c.1
Pulsus ab exercitio mutatur. 896.c.2.b
A balneo. ibid.
Ab vteri gestatione. c.
A dolore. d.
Inflammatione. e.
Humoris affluentia. 897.c.1.a
Ab animi affectibus. d.
A virium impetu, & conatu. e.
A gaudio. c.2.a.
Tristitia. b.
Timore. c. Amore. d.
Pulsus à regionibus immutatio. 891.c.2.c
A cibo, & potu. d. e. Ab aqua. 892.c.1.a
A somno. b. A vigilia. e.
Purgatio præcautoria inuenite vere celebranda. 51.c.2.d.e
Purgatio in febribus celebranda. 110.111
Quo tempore. ibid.c.1.c
Purgatio reuulsiva in initio inflammationis cerebri cele-
branda. 111.c.2.c
Purgationes caniculæ tempore intempestiæ. 164.
col.1.c.d.
Cur tunc laboriosæ. e.
Purgationes quibus in febribus concedendæ. 667.c.1
Purgatio humores vacuat, non vi pharmaci, sed ob vaso-
rum dilatationem. 668.c.1
Purpura quid. 284.c.2.c
Pus in cavitate thoracis contentum per alium, & vnam
commode expurgatur. 229
Pus lividum, rubium, nigrum an aliquando ad bonum
iudicet. 456
Puris incipientis signa. 457.c.1.c
Puris generatio opus est medium inter calorem natura-
& præter naturam. 611.c.2.d
Pus, quid, & vnde? 655.c.2.c
Pustulæ vlcerosæ in facie, fontanellâ in crure aperta, &
aliis auxiliis curatæ. 34.c.1.a
Pustulæ in facie inueteratæ, hirudinibus curantur. 5.
col.2.b.
Putredo est de essentia contagij 150.c.2.b
Eiusque præcipua, & communis causa 151.c.1.a
Putredo omnis pestilentia causa. d.
Putredo non semper in corporibus manifesta, sitque ci-
tra febrem. 151.c.2.b
Putredini omnia, excepto igne subiiciuntur. 152
col.1.
Putredo calor non est, sed caloris causa. 155.col.2.
156.c.1.
Putredo an causa immediata fœtoris. 202.c.1.d
Putredo non sola sanguinis missione curatur. 208.
col.2.b.
Putredo tumorum, & vasorum similis. 212.c.1.e
Putredo an ab Aristotele, & Galeno rectè definita? 641
c.1.e. & c.2.

Putredo mixtis solum perfectis conuenit. 642.c.1.d
Putredo an per corruptionem aut potius alterationem de-
finienda? 642.643
Putredo an à caliditate ambientis oriatur. 643.c.2.a.b
Eius essentia in quo consistit? 644.c.1.b.c.d
Putredo an à prohibita transpiratione perpetuo oriatur.
644.645.
Putredinis causa efficiens calor extraneus. 644.c.2.a
Materialis, humiditas. b.
Formalis, corruptio ipsa. c.
Finalis incineratio. ibid.
Putredinis varietas vnde? 645.c.1.d.e
Putredo quibus ex causis in febribus intermittentibus,
& tumoribus accidat. c.2.a
Putredo an possit circa prohibitam transpirationem ge-
nerari. 645.c.2.646.c.1.c
Putrefactio generalis & violenta, & quid vtraque? 643.
c.1.e.
Cur dicta finis omnium naturâ constantium. ibid.
Putrefactio in febre vnde emanat? 640.c.1.a
Putrescentia omnia calorem concipiunt. 155.c.2.e
Putridum, pestilens, & contagiosum differunt. 150.c.2.c
Putridum quomodo potest factum euadere. 317.c.1.a
Pylori officium. 29.c.1.b
Pythagorici primi dierum criticorum inuectores. 979.
c.1.e.
Quorum, & aliorum sententia refellitur. c.2

Q

Quadrupedum esus epilepticis prohibitus. 54.c.1.d
Qualitas nuda an epilepsiam causari possit. 30.c.1.e
Qualitatum primarum temperamento nulla tribuitur si-
mililitudo. 43.c.2.b
Qualitatum omnium intemperies an delorem concitare
possit. 559
Qualitas vnica nullis in substantiis inferioribus reperit-
ur. 616.c.2.a
Quartana febris superveniens epilepsiam sanat. 57.c.1.d
Item frigidus omnes & humidus affectus. e.
Quartana purgatione curatur. 722.c.1.a
Theriaca. 724.c.1.b
Admirandum Galeni circa duylcem quartanam præ-
sagium. 727.c.2.e
Quomodo ex pulsu dignosci possit. 428.c.1.d
Quartana ex liene fere lethalis. 731.c.2.d
Quartana febris omnium securissima. 57.c.2.a
Quies calidis & siccis naturis utilis. 611.c.1.c
Quies quomodo coctionem iuvat. 297.c.1.a
Quintilij Itali quinta essentia auri commendatur. 70.c.1.
c. d. e.
Quotidiana calidos & siccos nunquam corripit. 718.
c.1.d

R

Rabies quid? 840.c.2.d
Fuorem concitat. e.
Rabies an morbus contactu, an ad distans contagiosus.
841.
An leceratio cutis ad eam necessaria. b.
Rbiei signa fusè describuntur. 842.c.1.c.d.c.2.a.b
Rabie non canes soli, sed alia animantia corripuntur.
846.c.2.
Rabie præstantissimum auxilium. 847.c.1.b
Rabiosorum stupendæ historiæ. 841
Rabiosi cur tantoperè aquam, & alia humida. paucant.
842.c.2.d.e. & 843
In eorum vrina corpuscula catulis similia conspiciunt-
ur. 844.c.1.e
Rabiosi inter maniacos numerantur. 845.c.1.c
Balneo & aquæ potu curantur. 844.c.2.e
Non omnes incurabiles. 845.c.2.b
Raphani semen, cortex, radix vomitorij lenissimum ge-
nus. 275.c.2
Eius

& Verborum.

Eius proprietates ibid.
Raphanus digerit, & non digeritur, p[ro]verbiu[m] Arabicu[m]
explicatur. 275.c.2.e
Rauedo fonticulis allenatur. 33.c.1.e
Recidiva peior sua radice. 107.c.1
Quando futura cognoscitur. e.
Recti intestini descriptio. 925.c.2.c
Reductio fit per æqualia contraria, quid in ea mutatur.
198.c.2.e.
Refectio[n]is tempus apud veteres. 619.c.1.b.c
Apud Romanos. d.
Apud Hebræos. e.
Refrigeratio in corpore humano quomodo consideran-
da. 282.c.2.e
Vide Calefactio.
Refrigeratis an vena secanda. 181.c.2
Refrigerij vsus omnibus corporibus viuifico calore præ-
ditis necessarius. 885.c.2.c
Non minuit cordis calorem, sed in officio retinet. d.
Regionum diuersitas pulsu[m] motus variat. 895.c.2.c
Vide Pulsus.
Regulus, & Basiliscus synonyma. 805.c.2.e
Vide Basiliscus.
Remediorum immutatio an in morborum curatione fit
in vsu. 4.c.2.c
Optima est dummodo virtute sit eadem. 5.c.1.a
Remora pisciculus nauem currentem cohibens. 39.c.2.d.
Renum dolor cum vrina nigra à frigiditate subortus, ca-
lidis curatus. 410.c.1.d
Renum calculus Balsamo curatus. 411.c.2.e
Item troglodyticæ auis ope. 414.c.1.c
Renum trichiasis explicatur. 419.c.1.d
Renum sedes, & figura. 929.c.2.a
Resistentiæ triplex acceptio. c.
Resolutio partium exquisita quæ dicatur, quæ non exqui-
sita. 85.c.2.c
Respiratio sponte cohibita mortem Barbaro seruo intu-
lit. 192.c.2.c
Respiratio caloris excessum indicat. 626.c.2.b
Respirationis necessitas. 648.c.1.c.2.d
Non semper utilis cordi. 649.c.1.b
Quomodo locum habet in plantis. c.
In lapidibus & duris corporibus. d.
Respiratio & pulsus an sibi proportionatè respondent.
884.c.1. & seqq.
Respiratio & pulsus an ab vna & eadem causa immuten-
tur. 884.c.2.c
An eo modo se habeant in prælagi[n]do. d.
An sint ad vitam ex æquo necessaria. c.
in Respiratione & pulsu quæ prior antecedit distentio
an contractio. 885.c.1.c
Reuulsio venæ sectione promptè celebratur. 22.c.2.a
Reuulsio commodissima quæ? 210.c.1.c
Reuulsio ad contraria triplex est. 211.c.1.b
Rhabarbarum quomodo bilem attrahit. 668.c.2.e.669.
c.1.c.d.
Rhodofaccharum phthificis inutile. 242.c.1.a
Vide Saccharum.
Rhu proprietates adstringens & corrugans. 148.c.1.c
Rigor an febris initium? 601.c.2.a
Contingit aliquando sine febre. b.
Rigori febrili somnus triplici ex causa nocuus. 630
Rigoris sine febris curatio. 693.c.1.e
Cur aliquando febrem inducat, aliquando non. ibid.
vnde rigor sine febre. 694.c.1.a
In rigore an moueatur humor per partes internas, vel ex-
ternas. 694.c.2.
Rigoris differentiæ. c.
Quomodo definiendus. 695.c.1.b
An motus voluntarius. e.
Eius causæ. 696.c.1.b. & seqq.
Romanorum exercitium ad vires, & corporis sanitatem
conciliandam. 146.c.1.a
Romani climatis temperamentum. 164.c.1.b
Romani sui homicidæ sapientes habiti. 194.c.2

Ros melli generando aptus? 950.c.1.e
Rosarum Persicarum succus cum aqua saccharata epotus
abstergit, roborat, &c. 242.c.1.c
Rosulus idem ac libra. 90.c.1.d
Ructus est ventriculi affectio, vnde fit. 276.c.1.a
Cur iumenta cornigera, nec aues ructent. ibid.
Rumex acidus in canis rabidi morsus & scorpionum vi-
rulentiam præsens remedium. 847.c.2.a
Quatuor eius species. ibid.
Rusticus rabie percussus, mortis proximus liberos deof-
culans eos inficit. 841.c.2.a
Rustici prauo alimento vtentes, sanius viuunt quàm no-
biles probato. 52.c.1.d
Ruta aduersus venena antidotum. 48.c.2.d
Ruta odor epilepsiam sanat. 58.c.1.e
Ruta, præsertim syluestris, vis, efficacia status, & vene-
natos affectus, eiusque à domestica differentia. 357.
c.2.c.
Ruta & centauræ puluis cum mero epotus in aspidis
ictum præsens remedium. 808.c.1.e
Rythmus duplex, quid pulsus eurythmus, quid arhythmus.
801.c.2.d. Vide Pulsus.

S

Sacchari vis cardiaca explicatur. 20.c.2.b
Sacchari temperamentum. d. e.
Nostrium ab antiquo non discrepat. 221.c.1.d
Sacchari rosati artificium. 240.c.2.b
An sit ex vsu phthifici, febribusque curandis. 241.c.2.e
Sacerdotes Romani cur canis, & capræ tactu abstinerent.
839.c.1.b.
Saligni admotus cur crepitem mouet. 315.c.2.e
Saliua quid, eiusque vsus. 206.c.2.d
Eius differentiæ. b. Effectus eius mirabile. c.
Saliua ieiuni hominis in viperæ venenum. 43.c.2.c.903.
c.1
Saliua humana aduersus mortiferos animalium ictus præ-
sentaneum est antidotum. 602.c.2.d
Vide Sputum.
Salomon an incantationibus, & coniurationibus ad Dæ-
mones fugandos, morbosque curandos vsus sit. 156.
c.2.b.158.c.2.
Saliedo maris vnde oritur. 315.c.2.d
Saliedo cur magis pituitam afficit quàm alios humores.
317.c.1.b
Salia cur non odora. 315.c.2.e
Humorem salsum abstergunt. 316.c.1.a
Saluatellæ sectio in oculorum affectibus commendatur.
92.c.2.a.b.
In hepatis inflammatione. ibid. & 93
cur Saluatellæ dictæ, & vbi sitæ. c.
Saluatellæ sectio quibus leuandis affectibus iuvat. 94.
col.2.a.
Salutatores, siue alexicaci Hispani an strumas aliisque
morbos curare possint. 156.c.2.158.c.1
Pessimi sunt. 157.c.2.e
Sanguis ad syncopen vsque an aliquando mittendus. 15.
c.2.c. & 16.
Vide Plebotomia.
Sanguis humanus ad curandos morbos utilis. 41.c.1
Sanguis copiosus epilepsia, & aliorum affectuum causa.
45.c.1.c.
Sanguis est nectar viuificum ad animantis conseruatio-
nem. 8.c.2.e
Sanguine ex corrupto sanguinis missio indicatur. 208.c.1
Sanguis in initio morborum mittendus. 211.c.2.b
In statu parçæ. e. 269.c.2.c
Sanguis arterialis quibus sisti possit. 269.c.2.c
Sanguis largius in melancholica quàm pituitosa reple-
tionem mittendus. 322.c.2.323
Sanguinis mictus à meri potu venæ sectione curatus.
423.c.2.d.
Sanguinis in missione iterata an liberalis sanguis miten-
dus sit. 444.c.2.b
Sanguis

Index Rerum,

Sanguis naturæ thesaurus, & filius eius dilectus. 636. c.1.d	Eius causa humor crassus.e. In initio curationem admittit. 372.c.1.b
Sanguinis missio quibus in febribus necessaria. 636. c.1.d.	Ad hepatis scirrhum hydrops necessaria. e. Vide <i>Hepar</i> .
Vide <i>Phlebotomia</i> .	Scirri ljenis causa. 379.c.2.e
Sanguis dum purefit, fit bilis, quomodo intelligendum? 625.c.1.d.& seqq.	Curatio. 380.c.2.
Sanguis putrescens non facit febrem putridam, sed tantum dispositionem ad illam. 654.c.1	Scorpenæ marinæ ictus virulentus, eiusque curatio. 823. col.2.
Sanguis humanus in epilepsiam præstantissimus. 839 c.1.e.	Scorpiones alati. 797.c.1.b
Sanguinis menstrui causa. 135.c.1.a	à Scorpione ictus frigidum exsudans multo labore sanatus. 800.c.2.c
Eius malignitas vnde. d.	Scorpius cœlestis. ibid.e
Suppressus quibus morbis mulieres obnoxias efficiat. e.c.2.a.	Scorpius pitcis. ibid.
Nulla corporis pars ab eius læsione libera. b.	Scorpij mares nocentissimi, fœminæ minus 801.c.1.a
Sanguinis missio ab Hippopotamo animante hominibus tradita. 138.c.1.a	Eorum genera novem numerantur. ibid.
Sanguis arterialis putrescere potest. 152.c.2	Scorpius infectile animal viuiparum. b.
Sanguinis spumosi exputio pulmonem affectum indicat. 164.c.1.d.	Eius virulentia vis. ibid.
Pluribus ex partibus excernitur. c.2.a	Symptomata. c.
Sanguinis vomitus qua arte sanatus. 183.c.1	Eius morsus curatio. d.e.
Hamagogæ herbæ vi excitatus. 184.c.1	Scoti doctoris mors prodigiosa. 65.c.2.b
Sanguis a liene præfluens à ventriculo vacuari potest. 183.c.2.c.	Scrophulis curandis vtilissimum medicamentum. 148. c.2.e
Sanguis per accidens medicamento purgati & evacuari potest. 184.185	Scrophularum malignitas. 156.c.1.e
Sanguinei cur diutissime viuunt. 186.c.1.c	An verbis, incantationibus, caracteribusque curari possint. c.2.& seqq.
Sanguinis generatio vbi fiat. 186.c.1.d	Scythæ vinum abhorrentes. 598.c.1.d
Qua proportione cum aliis humoribus in corpore abundet. c.2	sectio emortui membri an à parte sana exequenda. 87. col.1.
Sanguisuga. Vide <i>Hirudo</i> .	sectio corporis viui aliquando necessaria. 922.c.2.d
Sanitas hominis sani an ægro corpori communicetur. 902.c.2.d.	Vide <i>Anatome</i> .
Sanitatis tutela an ex ciborum varietate petenda. 326. c.1.d.	Secundinæ torrefactæ pulueris mira facultas. 379.c.2.c
Sanitas in actionum perfectione consistit. 609.c.2.a	Sedimentum nigrum ab affato sanguine ortum non temper pessimum. 322.c.1.d
Sanitas & morbus quomodo inter se opponuntur. 864. e.2.e.	Sedimenti materia in sanis, an portio chyli inconfecta, & diuersa à materia sedimenti ægrotorum. 859. 860. & seqq.
Sanitatis descriptio Galenica. 865.c.1.a	Sedimentum in agris quid? 860.c.2.e
Definitio. ibid.	Sedimenti albedo an à calore naturali an præter naturam. 862.c.1.e. & seqq.
Sanitas optima an diuturnissimæ vitæ. b.	Sedimenti optimi conditiones. ibid. & 863
Sanitatis species, & differentia. 865.c.1.e.c.2.a	Cur redditum album. 862.c.2.b
Sanitas an species infima. b.	Cur minus albet quàm pus. d
Multiplex constituitur. c.	Cur minus fœceat. 863.c.1.d
An ægritudini contraria. e. & 866	Cur ad pyramidis figuram declinet. c.2.a
Sani an in cibis assumendis variam ordinem obseruare debeant. 532.533.534	Semen retentum, & corruptum in naturam veneno finitimam abit. 31.c.d
Sanus triplici ex causa ægrotare potest. 865.c.1.d	Seminis in vtero retenti incommoda. 267.c.1.b
Sapor dulcis in quo positus. 306.c.1.a	Cur in viris castitatem seruantibus non contingant. c
Sapphirus ictus à scorpione iuuat. 39.c.2.a	An liceat semen extra vasa frictionibus elicere lumina vrgente necessitate. e.
Sartricus cuiusdam rabie correptæ memorabile exemplum 840.c.2.a.	Semen corruptum plus nocet quàm menstruum. 474. c.1.c.
Satietas post transactam famem nocentissima. 310.c.1	Semen fœcundum an generent fœminæ. 475.c.1.477. & seqq.
Satyriasis, siue Satyriasmus quid? 170.c.1.d	Seminis motus non est pulsatio, sed palpitatio à substantia flatuosa. 880.c.1.d.
Scabies crustosa in volis manuum à squallido hepate manat. 93.c.2.e	Senectutis marasmus in iuvene curatur. 748.749
Scammonium qua arte præparandum. 348.c.1.a	Senem curatio maxime obseruanda. 8.c.2
Scammonij vis fraudulenta, an pituitam prius quàm bilem attrahat. 667.c.2.a.b	An phlebotomari debeant. 9.c.1
Scapulæ omoplata, scoptulum opertum ad quid institutum. 941.c.2.a	Senes cur ieiunium facile ferant? 19.c.1.b
Scarificatio in mensium suppressione quando phlebotomia præfertur. 7.c.2.e	Senes quid vtilitatis ex somno referant. 27.c.1.e
Menses, hæmorrhoidasque accelerat. ibid.	Senes cur renem lapillis frequentius laborent, quàm vesicæ. 413
In pleuritis, & hepatis inflammatione dolorem dicitur. ibid.	Senes noctu parcius cibis vtantur. 618.c.2.c
Scarificationis triplex species explicatur. ibid. d	Senes cur ebrietate cito tententur. 599.c.2.d
Pestilentia scarificationis auxilio vitata. 7.c.2.d	Senex tertiana laborans, frigidus, & humido victu persanatus. 705.c.1
Scarificationes in cruribus grauidis epilepticis debilibus faciendæ. 39.c.2.d. 940.c.1.e	Seni & iuueni æqualiter febrientibus an eadem, vel minus frigida remedia præstanda. 705
Sceleti doctrina Medico valde necessaria. 921.c.1.d	Senibus generosi vini vsus perutilis. 954.955
Scilla quibus morbis remedio est. 56.c.2.a	Senforij primi refrigeratio an somnum efficiat. 916 col.2.
Scirrhii differentia duplex. 371.c.2.c	Sensus communis extremorum sensuum origo. 26.c.e

& Verborum.

Sensus an aboleri possit motu seruato. 803.c.1.e. & seqq.	Sitis an intensior concitetur in diabete, quàm in causa? 422.c.1.b
Sensus & motus separati non operantur. 804.c.1.e. & c.2	Sitis origo. 651.c.2.a
Sensus ad quid animantibus datus. 837.c.1.a	Smaragdi vis in epilepsiam. 38.c.2.c
Separatio in coctione quid? 677.c.2.c	Cerebrum iuuat. 39.c.1.e
Septimestris nutrientibus emplastris vmbilico admotis septem diebus nutrita. 20.c.1.a	Smaragdus occulta sua qualitate cæteris lapillis præstat. 40.c.1.d
Septimestris fœmina abortum procurans, secta è talo vena, feliciter peperit. 59.c.2.e. 60.c.1.d	Pollet contra venena, & pestem. e.c.2
Septuagenarius phlebotomatus repente moritur. 9.c.1.e	Smaragdus ventri imposita disenteriam venenosam curat. 901.c.2.b. & seqq.
Septi transfuersi munus vnde transfuersum dicitur, cur à veteribus phrenes. 226.c.1.e.c.2	Sobrietas & continentia vitam protrahunt. 962.c.1.a
Eius inflammatio delirium perpetuum inducit. 227	Sol an ignem producere possit. 297.c.2.d
Eius cum cerebro consensus. 228.c.1.c	Eius calor ab igneo non differt. e
Septi transfuersi descriptio. 934.c.2.d	Eius vis in plantas, & fructus. 298.c.1.a
Vide <i>speculum lucidum</i> .	Et omnia hæc inferiora. b
Serpentum quorundam perniciosum venenum. 796. c.1.d	eius vis penetratiua. e. & c.2
Serpentis alati in India. 797.c.1.b	Sol ignis genitor, eius efficacia in superiora & inferiora corpora. 958.c.1
Serpentibus fugandis & aère tuto reddendo varia remedia. 797.c.1.d	Solutio continui partibus similaribus & organicis non est eommunis morbus. 867.c.2.d. Vide <i>Continuum</i> .
Serpentes anima, hoc est spiritu cerui vtuntur. 900. c.1.b	Somnus corpori quando accidit. 24.c.1.a
Serpentis inter hominem diffidium ex humana salua manifestatur. 903.c.1	Eius causa. d.
Serpentes auidissime vinum sitiunt. 908.c.1	Quomodo amissus reparatur. d. ibid. & c.2.c
Serum lactis quibus affectibus medetur, & qua arte parandum, & exhibendum. 376.c.2. 377.c.1	Somnus quid. 25.c.1.b
Seri ab vrina distinctio. 849.c.2.b	An ligamentum primi censorij. d
Setones quando applicandi. 35.c.1.d	Quomodo definiatur ab Auicenna. e
Seum caprinum cum taurino felle permixtum in Epilepsiam. 839.c.2.d	Vera eius definitio. c.2.a
Sextarius vini quid? 661.c.1.c	Natura. b
Sextans quid? ibid.	Cur non inest plantis. c
Siccitas est lima calor. 616.c.2.e	Somni necessitas vnde? 26.c.1.b
Siccitas à proprietate sua non attrahit. 670.c.2.b.c	Quomodo dicitur affectus. 27.c.1.c
Siderum coniunctiones quas rerum mutationes ingenerent. 44.c.1.b	Vtilis senibus. e
Sief, puluis albus, collirium album, oculorum inflammationis remedium. 90.c.1.e	Eius causa. c.2
Signa morborum lethalia quæ? 659.c.1.b	Necessitas. ibid.
Signa lethalia non semper mortem afferunt. 675.c.1.b	Somni causa communis. 28.c.1.a
Silentium cur somnum accersit. 917.c.1.b	Differentia. c
Silicernium, funebris conuiuij veterum appellatio. 620. c.1.b	Effectus. d
Silicæ Egyptiæ liquoris facultas. 106.c.1.c	Somnus an vacationes omnes cohibeat. 321.c.2.e
Simæ omnium animantium homini simillimæ. 257. col.1.e	Vrinam mouet. 321.c.1.a
An eas, non humana cadauera secuerit Galenus. 256. c.2.e. 257	Sudores prouocat. e
Vinum appetunt. 908.c.2.a	Somnus in rigore febrili triplici ex capite nocuus. 630. c.2.a.b
Similia quid ex eaque confecti panis facultas. 242.c.2.a	Naturales operationes roborat. 630.c
Spermatia membra quæ dicantur. 476.c.1.e	Quando naturalis. d
Similia quænam se inuicem trahant. 44.c.2.e	Somnus quo pacto pulsus mutationem faciat. 896.c.1 vide <i>Pulsus</i> .
Similia vni tertio sunt similia inter se, Geometricum principium explicatur. 668.c.1.c	Somnus mortis frater. 912.c.2.d
Similitudo alia in specie & non in gradu, & alia in specie & gradu. 49.c.1.c	Mors temporaria. e
Singultus ex caliditate ortus frigidis curatus. 317.c.2.2	Eius descriptio poetica. 913.c.1.a
An sit pulmonis passio. e. & 318.c.1	Somnus ad quid destinatus. 913.c.1.e.c.2.a
In febribus ab acribus & venenosis halitibus aduenies, periculosus. d	Eius officium, & finis, b. c
Singultui ex calore suborto qua arte opitulandum. 318. c.2.c	sine somno quidam diu vixerunt. d
Siphac barbara vox, aliàs peritonæum. 926.c.1.c	Somni commoda & quibus medeatur morbis. 914. col. 1. e
Siracof vox Arabica manna significat. 638.c.2.a	Somni diurni incommoda. c.2.b
Sir-fen vox Persica, quid sonet. 105.c.1.d	Somni immoderati. c
Sini enectorum historia. 310.c.2.e	Somnus an ab alimenti corpore, an ab anima agendi oriatur. 914. & seqq.
Sitis immediata causa an siccitas in ore ventriculi. 311	Non est primi sensorij affectus. 915.c.1.a.b
Cur non semper tamen præcedit. c.2.a	Est refrigeratio. d
Sitis morbosa & præter naturam vnde oritur. 311. c.1.d	Quomodo ab Aristotele definitur. e
Sitis ex phlegmate salso orta, falsis cibis curata. 315.c.2. 316.c.1.b	Somnus naturalis statutas periodos seruat. 915.c.2.a
Sitis meri potu augetur non sedatur. 317. col. 1. d	Vera eius definitio. c
T. 1.	Somni causa perpetua an primi sensorij refrigeratio. 916. c.1.e
	Somnus an inter res naturales reponendus. 917. c.2.d & seqq.
	Somni occasio non est calor vitalis ad cor regressus, sed naturalis. 918.c.2.a
	Quibus in affectibus landatur. 918.c.1.b
	Sopor vigilans in quo à catalepsi diffidet. 918.c.1.c
	Speculi lucidi substantia, partes, vsus. 917.c.1.d
	Sphincteris resolutio ob quam alui excrementa inuicè stuebant, clystere ex euphorbio parato curatur. 544.

Index Rerum,

Spinæ sinuatio siue luxatio an vrinam supprimat & quid sit illa sinuatio. 435.c.1.a
 Spinæ dorsū eiusque vertebrarum descriptio. 941.c.1.b
 Spinalis medullæ descriptio, & qui ab ea nerui oriuntur. 938.c.1.c.d
 Spiritus vini odore recreantur. 10.c.1.c
 Spiritus odoribus reparatur. 17.c.1.c. Et nutriuntur. c.2.e
 Spirituum imminutio & remissio, somni causa. 27.c.2.c
 Spiritus turbidus quid. 528.c.2.b. An detur. d. Eius malignitas. 529.c.1.b
 Spirituum ex suffocatione vires deiciuntur. 273.c.1.c Etiam sine sui destructione. d
 Spiritus non viuunt, sed subiectum sunt inhætionis. 600.c.1.d
 Spiritus animalis cur vitali tenuior. 679.c.2.d
 Spiritus animalis & vitalis generatio. 679.c.1.c
 Spiritus sunt facultatum delatores. 802.c.1.b
 Spiritus animales extra cerebrum in neruos commeant & vitales in arterias. ibid.
 Splenetici qui dicantur. 378.c.2. Quidam vrina sua epota sanatus. c
 Spongia vlcibus curandis commoda. 259.c.1.c
 Spumæ causa duplex. 164.c.1.e
 Spumæ Peris indecorum. 206.c.2.e
 Sputum aliud sanorum, aliud ægrorum. 207.c.1.a. Ægrorum iterum duplex assignatur, & quid ex utroque portendatur. c.d
 Sputum coctum quid, & quomodo, vt sit salutis signum, obseruari debeat. 207.c.2.b
 Sputi non boni species variæ. c
 Sputa periculosa, nigra sunt. e
 Sputum sanguinis ex hausta hirudine sanatum. 182.c.1.b
 Sputum cruentum pleuritidis micissimæ signum. 20.c.1.d
 Sputum sanguinis hæmorrhædis lapidis ope persanatum. 172.c.1.c. An mala punica huic sint accommodata. c.2. & 173
 Sputum cruentum ex frigida distillatione ortum candenti ferro curatum. 173.c.2.d. Curatio mulieris quæ sanguinem expuerat. 174.c.2
 Sputum sanguinis an venæ sectionem exigat. 176.c.2.c
 An balneum, & quod accommodatius. 178.c.2.b
 A spirituum instrumentis refrigeratis oritur. 179.c.2
 Sputorum crassorum materia quæ. 245.c.2.c
 Stapes, incus, malleus auris explicatur. 940.c.1.b
 Stercoris canini efficacia. 144.c.2.c.e. Qua arte parandum, & quibus morbis vitale. ibid. & 145.c.1
 Stercus caprinum ad viperæ morsum auxilium celebre. 793.c.1.e. 794.c.1.b. Ad genuum tumores. 570.c.1.e
 Stercoris columbini tetro ex vapore domus conflagrata. 155.c.2.e
 Stercoris columbini efficacia. 571.c.2. a. 173.c.1.c. Qua arte ex eo paratur medicamentum. c.2.a
 Stercoris humani aduersus anginam mira facultas. 143.c.2.d. Eius proprietates. 144.c.1.a. 571.c.1.d. Et aduersus venena celebre alexipharmacum. e
 Stercoris humani distillati mira facultas. 379.c.2.e
 Stercus lupinum ad colici doloris curationem vtilissimum. 39.c.2. a. 356.c.2. 571.c.1
 Sterilitas præ calore frigidorum vsu sanata. 508.c.2.b
 Sterilitatis causa. 509.c.1.c. An fascinatione induci possit. c.2.e. & seqq. Vide. *fascinatio*.
 Stilla sanguinis febribus, ardentibus præcipue, praua, signum est decretorium, non decernens. 449. c.1. a. b. Vide *sanguis*
 Stirpes venenum producentes. 794.c.2.d
 Stomachica medicamenta quæ, & quomodo applicanda. 289.c.1.b
 Strabosi cur quidam appareant oculos mouentes, quiescentibus minimè. 829.c.1.d
 Struma anguis esu sanata. 148.c.1.b
 Strumarum causæ quæ. d
 Strumæ vnde oriuntur. 155.c.1.e
 Strumæ tam vlcera quam non vlcera contagiosa sunt, illiusque contagij conditiones. 150. col. 1. 156.c.1.c
 Struthiocamelus cur ferrum concoquit. 676.c.2.b
 Studio ex nimio qui affectus oriuntur? 81.c.2.b
 Studium assiduum spiritibus cerebrum exhaurit, & qua arte reparantur. 24.c.1.a. & seqq.
 Sturni cicuta aluntur. 873.c.1.c
 Stybij in melancholicis & pestilentibus affectibus vis mira. 70.c.2.c
 Stybij sanguis cancriosus & malignis vlcibus remedium præfens. ibid.
 Sublimati aqua tineam curat. 4.c.2.b
 Substantia quod nobilior, eò deterior eius putredo. 654.c.2
 Substantia nulla in inferioribus corporibus, etiam in elementis, vnica constat qualitate. 616.c.2.a
 Succi multi & viscosi paulatim vacrandi. 2.c.2.a
 Succi ex impositis vmbilico emplastris nutriunt. 20.c.1.b
 Succus crudus pituitæ species, vbi residet. 678.c.2.a
 Suctus venenolarum animantium morsibus præfens remedium. 793.c.1.e
 Sudor triplici ratione mouetur. 640.c.1.d. c.2.b. c
 Sudorifica medicamenta cur vrinam prouocantibus fortiora. 640.c.2.b. Alia intus exhibentur, alia extra cuti admouentur. c. Quibus præmissis medicamentis propinanda. e. Exempla sudoris beneficio liberatorum. e
 Sudoris deterfio an sudorem prouocat. 263.c.2
 Sudoris diaphoretici, & syncoptici natura & effectus explicantur. 269.c.2.d. e
 Suffusiones in oculis vnde? 832.c.1.a
 Suilla caro frigida. 54.c.1.e. Quibus morbis obnoxios reddat. c.2.b. qua arte coquenda vt optima efficiatur. c. Humanæ simillima. d. Probatur quod calida & humida. 55.c.1.a
 Suilla caro copiosè nutrit, hac Pugiles & Athletæ vtuntur. 628.c.2.e
 Suilla & humanæ carnis similitudo. 957.c.1.c. In quo posita. d. e. Cur Hebræis à Deo prohibita. c.2.b
 Superfluitates in perfectè tanis debent insensibiliter expelli. 860.c.1.e
 Superfectatio quid, & an detur. 515.c.1.d. 945. c.1.b
 Suppressionis mensium causæ octo enumerantur. 447.c.2. e. Vide *menstruum, sanguis*.
 Suppressio mensium an medicamentum purgans in initio exigat. 451.c.2. 452. Vide *menstruum*.
 Suppressio ieminis quot secum mala inducat. 468. Vide *semen*.
 Suppressio vrinæ. Vide *Vrina*.
 Suppurantia qua ratione coquant. 640.c.1.b. 642.c.1.b
 Suppuratio quid? eius triplex acceptio, & differentia explicantur. 228.c.2
 Suppuratio citra febrim possibilis. 230.c.1.c. Ex quo humore fiat. e. c.2.a. Eius appellatione quid veniat. b. c. e
 Suppuratio non est curatio fallax. 457.c.2. a. Resolutioni tamen inferior est. ibid.
 Suppuratio sub putredinis natura continetur. 642.c.1.a
 Coquit. b. Ad eam solam calor extraneus & putredinalis requiritur. c
 Sur Arabiæ desertum. 950.c.2.e
 Surditas febribus malignis & ardentibus adueniens optima. 107.c.2.c.d
 Sus animal audax, ideoque calidum. 55.c.1.a
 Vide *Suilla caro*.
 Sues vuz facibus inebriantur. 908.c.2.b
 Suturarum in capite numerus & vtilitas. 14.c.1.d. 935.c.2
 Sympathiæ & dyspathiæ inter mixta & non mixta. 43.c.2. c. d
 Symphysis vertebrarum explicatur. 941.c.1.c
 Symptomata horrenda crisin antecedentia. 448.c.1.d
 Vide *Crisis*.
 Symptomata ex suppressis mensibus orta an rectè Galenus descripsit. 460. 461
 Symptomata morborum vniuersalia & particularia, eorumque differentia explicantur. 657.c.2
 Syncipiti capitis medicamenta applicanda. 14
 Syncipitis cum vtero consensus. 464.c.1.a. b
 Syncipiti cur in cerebri affectibus præsidia adhibeantur. 877. c.2. a
 Syncope

& Verborum.

Syncope correpti odoribus reficiuntur. 17. c.1.e
 Syncope, ex nimia vacuatione suborta alimentis vires recreantibus curata 264.c.1.b. à Galeno definitur *præceps virium lapsus*. d. Eius causæ. ibid. e. Eius venturæ signa. c.2.a. Valida immedicabilis est. b. Quid ea præfente Medico peragendum. d. Vini potus illi præfens auxilium 265.c.1.b
 Syncope ex longa in balneo mora. 266.c.1.b
 Ex vteri affectu. c.2.b
 Syncope ex diutina ante balneum inedia. 268.c.2.c
 Syncope cardiaca ob vitalis facultatis imbecillitatem. 269.c.1.c. Alia ob sudorem. c.2.e
 Syncope est propria cordis affectio. 270.c.2. d. Non ex imminutione spirituum, sed ex repentina aggregatione in corde tanquam à causa perpetua & immediata oritur. 271. 272. 273
 Synochus imputris sola venæ sectione vsque ad animi deliquium sanatur. 627.c.2.e
 Synochus quid? 628.c.1.c. Febris continens, vel inflatiua quæ? 628.c.1.c
 Synochus putris venæ vsque ad animi defectum sectione curatur. 635.c.1.b
 Synochus cum putredine secunda febrium differentia, humoralis dicta. 635.c.2.a
 Eius differentia triplex assignatur. ibid. b.
 Syphilidis appellatione an morbus Gallicus veniat. 920.c.1.d. & seqq.
 Syrupi ex chalybe compositio an ferri scoriam recipiat. 145.c.1.c. Item ferri & chalybis differentia. 146.c.1.a
 Syrupi omnes humoribus concoquendis viles. 677.c.1.a
 Syrupi violacei vis refrigeratiua, & leniens. 618. c.2. b
 T
 Tabes ob distillationem à capite suborta cauteriis curatur. 33. c.1.e
 Tabis species triplex. 237.c.2.e
 Tabes consumptorum exempla quædam. 244.c.2
 Tabes ex pericardio an periculosus & ferè insanabilis. 255.c.2. 256.
 Tabes prodigiosa ex fame contracta. 919.c.2.c
 Tabidorum in curatione an errauerit Galenus. 247. 248
 Tactus an detur in ore ventriculi. 311.c.1.c
 ad Tactum magis aut minus incallescere ac magis & minus febrile quid? & an detur in vno eodemque temperamento. 607. c.2. c
 Tactus iudicium duplex. 608. c.2. b. Solus temperatus potest perfectè circa quascumque qualitates vera sensatione iudicare. d.
 Tactu venenum potest inficere. 796. c.1. e
 Tænia admiranda. 303. c.2. d
 Tarantula aranei genus, cuius morsus solo tibiæ ac musicæ sono demulceri ac curari solet. 789. c.2. e. 790. c.1. a
 Taxus animal somniculosum cuius morsus venenosus. 904. c.2. d. An ab eo deriuetur Toxicum. ibid.
 Taxus arbor dira, à qua & Toxicum dictum. 904. c.2. e
 Eius bacca rubentes, & pestilentes. 905
 Telephi Grammatici victus ratio. 618. c.2. c
 Telorum venenatorum ictibus qua arte succurratur. 874. c.2.
 Temperamentum est actionum instrumentum. 43. c.1. e
 Temperamentum corporis humani triplex. 608. c.1. c
 Temperamentum naturale quid? ibid. d
 Temperamenta corporis humani, & cuiusvis eius membri varia iuxta varias, cõplexiones ætates, & c. 609. c.1. d
 Temperamentum naturale quid apud Medicos. 625. c.1. b
 Temperamentum ad febres magis paratum statuitur. 662. c.1. d.
 Temperamenti proprietas non est substantialis forma, sed accidentalis. 666. c.1. d
 Temperamentum quid? & in quo consistit. 814
 Temperamenta pulsum immutant. 894. c.1. e. Vide *Pulsus*.
 Temperamentum adscititium an detur. 965. c.1. d.
 Temperamentum duplex. c.2.a
 in Temperamento consuetudo vniiformis periculosa. 965. c.1. e.
 In cibo & potu contrahitur. c.2. d. & 966
 Circa virtutes animales. c.2. c. Circa facultates naturales. ibid. Circa medicamenta d. Circa venena. 967. e.
 1. a. Circa exercitationes. b. In animi affectibus. d
 Euacuationibus. e. In fomno & vigilia. c.2. c
 In morbis. ibid.
 Temperatura media est temperati hominis. 606. c.2. d
 Temperies simpliciter à Medicis quæ dicatur. 608. c.1. e
 Temperies consuetudine acquisita quomodo similitum vsu conseruari potest. 964. c.2. b
 Tempora dolor hirudinum applicatione curatur. 6.c.1. d
 Tempora morborum an penes essentiam, symptomata, & coctionem perpetuè simul concurrant. 655. 656. & seqq. Quomodo concurrant. 658. 659. c.1
 Tempora morborum an variis signis distinguenda. 782. c.1. c. & seqq.
 Tempora anni pulsum mutationem causantur. 895. c.1. Vide *Pulsus*.
 Tententia cum venere consensus. 592. c.1. a
 Tendo quid, & ad quem vsus? 942. c.2. b
 Tenebræ cur soporem concitent. 917. c.1. b
 esse Tenue & tenuium partium, non idem est. 680. c.1. b
 Terentiabin *siracost*. Arabicè quid sonet. 950. c.2. e
 Terra an corruptionis & pestis infortunis obnoxia. 772. c.2. e. Eius beneficia. 773. c.1. a. Ipsi quondam ab antiquis sacrificatum. ibid. Nullibi pura datur. 774. c.2. c
 Terræ Armeniæ vis in pestem mirabilis. 775. c.2. d
 Terræ in qua sal, nitrum, & mineralia reperiuntur qualitates variæ. 58. c.2. d. e
 Tertiana æstiuo tempore quibus purganda. 110. c.2. c
 Vide *Febris*.
 Testium cum cerebro consensus. 31. c.1. d
 Testes vrsini, & caprini in epilepsiam. 839. c.2. d
 Testium situs, substantia, & vsus. 930. c.2. a
 Testiculorum inflammatio vomitu curata. 536. c.2. d. Eorum nobilitas, & officium. e. 537. c.1. Ex eorum abscessione quæ incommoda. e. Qua arte curandi. c.2
 Tetani curatio aquæ gelidæ perfusione. 88. c.2. a. De eaque principum Medicorum diffusio. ibid.
 Thapsiæ ad epilepsiam curandam facultas maxima. 34. c.1. e
 Theriacæ smaragdorū proprietates. 38. c.2. d
 Theriacæ præstantia & vtilitates. 46. c.1. c. Non potest nostro tempore suis numeris absoluta componi, ob medicamentorum penuriam. c.2
 Theriacæ post fermentationem non venenosa. 47. c.2. e
 Corpus, maximè puerile immutat, & alterat. 48. c.1. b
 Recens stupefacit & incrasat. e. & c.2.
 Theriacam recentem quæ componant. 48. c.2. b
 Theriaca ad vermes necandos aptissima. 361. c.2. d
 Theriaca fermentata an diuerfam habeat virtutem ab actione simplicium quibus constat. 766. c.2. e
 Theriaca in viperæ morsum mirabilis. 789. c.2. c
 Theriaca vlcibus rabiosis tam foris illita, quam intus suscepta admodum iuuat. 848
 Theriacæ compositio maximam prudentiam requirit, quod exemplo firmatur. 902. c.1. c. quo melle, & vino opus sit. c.2. a
 Theriacum vsus quotuplex. 938. c. Vide *Balneum*.
 Thomæ Mauri de somno elegans dictum. 912. c.1. e
 Thoracis vulnera statim ab initio sanguinis missione curanda. 180. c.2
 Thoracis pars sinistra robustior & nobilior est. 215. c.2. c
 Thoracis tactus suavis & mordax caloris acrimonia ex fuliginosis recrementis contractam denotat. 606. c.1. c
 Thoracis substantia, & situs. 934. c.1. b
 Thoracis descriptio & vsus. 941. c.1. e
 Thoraces vinum abhorrent. 598. c.1. e
 Thunni piscis caro à viperæ commorsis remedio est. 796. c.1. a.
 in Timore cur pallefcimus? 802. c.1. e
 Timor pulsum mutat. 897. c.2. c
 Tinea vnde manat. 4. c.1. c
 Eius species, signa, & prognos. ibid.
 R R R R 2 Tinea

Index Rerum,

& Verborum.

Tinea, aqua sublimati curatur. 4.c.2.b
 Tinea, hirudine super partem affectam imposita curatur. 5.c.1.b
 Tinnitus vel sibilus aurium unde? 868.c.2.a
 Tophi articularum quibus curandi. 579.c.1.c.582.c.1.a
 Toranij verituti mangonis delusio in puerorum egregiae & similis formae venditione. 43.c.1.b
 Torpedo piscatoris manum stupefaciens. 39.c.2.d
 Torrefacta expurgantia an ex usu sint in alui fluxionibus. 330.c.2
 Torturae oris causa, & curatio. 87.c.1.e
 Toxicum, & venenum an conuertantur. 904.c.1.d
 Toxici genus multiplex. e. A Taxo arbore. c.2.e
 Trimestres fetus cur aliis magis resistunt iniuriis vteribus. 496.c.2.a. 505.c.2.b
 Tristitia quam pulsus mutationem causetur. 897.c.2.b
 Triticum cur cibus hominibus magis familiaris & commodus? 18.c.2.e
 Tritici cocti esus quae pariat symptomata. 947.c.2.d
 Elixum iecoris & renum meatus obstringit. 948.c.1.b
 Troglodytes unde nomen fortitur. 414.c.2.a
 Passerculus est calculus sanans. ibid.
 Tubercula secundum aures a lueta concitata. 148.c.1.a
 Tumoris signa quae? 160.c.1.d
 Tumores schirroides in fima, & galli pericardio visi. 255.c.2.b
 Tumores crudi ante perfectam suppurationem aperiendi. 458.c.2.a.c
 Tumor in vtero non certum grauidationis signum. 499.col.2.e
 Tumores genuum unde orti. 570.c.2.b
 Et qua ratione curandi. e.771.c.2
 Tumores praeter naturam quomodo putrescant. 645.c.2.a
 Tunica oculorum explicantur. 938.c.2.d
 Earum vsus. 939.c.1.e
 Tunicae oculorum adnata, tendinosa, vnea, ciliaris, arachnoides, retina explicantur. ibid.
 Turca vidua a coniugata muliere mutuo coitu grauida facta. 475.c.2.d
 Tussis cauterij ope sedatur. 33.c.1.e
 Tympanitici qui dicantur. 404.c.2.d
 Typhodes quid. 404.c.2.e

V

Vacuatio omnis nimia periculosa. 16.c.1.b
 Nisi maxima necessitas vrgeat. c.2.b
 Vacuatio per epicrasin vtilis. 76.c.2.d
 Quomodo & quando exercenda. 77.c.1
 Vacuatio praecautoria an vere celebranda. 78.c.2.b. 594.col.1
 Vacuatio in principiis morborum probatur. 211.c.2.b
 In statu parce & caute exercenda. d.
 Vacuationum sollemnium suppressio vel nimia vacuatio an hydropem & alia vitia concitet. 392.393
 Vacuum, an attractionis, vel vilius actionis causa, cum non detur. 669.c.1.d
 An ad illud implendum res moueantur. e
 Vaporatio alimentorum cerebrum humectans somni causa. 27.c.2.c
 Vapores & ventriculo ad cerebrum, deprauatas imaginationes & deliria causantur. 67.c.2.c
 Variolae, etiam in paruulis, sanguinis missione curandae. 142.c.1.e
 Variolae non recens morbus. 165.c.1.e. Dieta olim *Papulae magna*. c.2.a. In pestilenti statu eueniunt. d
 Variolae grauidis euenire possunt. 168.c.1.e. Antiquissimum morbi genus & priscis notum. c.2.b. Ab aëris vitio ortum. e. Sed immediate a menstrui impuritate. 169.col.1.c
 Variolae morbillis periculosiores. e
 Variolae assumpto melle & exacerbato morbo curatae. 780.c.1.b. Licet initio non malignae, saepe tamen in declinatione interimunt. c.2.a. 784. & seqq.
 Variolarum symptomatibus oppressus quidam in declinatione, leni purgatione curatur. 785.c.2.e. 786
 Variolae omni aetate, sed pueritiae potissimum communes.

800. c.1. b
 Vasa preparantia quae? 930.c.1.d
 Vasa deferentia. e
 Vberum descriptio. 934.c.2.a
 Venae sectio an in extenuatis celebranda. 444.c.1.c
 Venae sectionis insensibilissimi hostes Erasistrataei. 445.c.1.b
 Venae menstruum purgationem ad vterum deferentes quibus caulis comprimantur. 447.c.2.e
 Venae sectio an ab abortu praeseruet. 496.c.2.d. & seqq.
 An in grauidis purgatione periculosa. 498.c.1.e
 Vide *Phlebotomia*.
 Venae exsiccatae quo pacto attrahunt. 670.c.2.d
 Vena caua a iecore, non a corde ortum ducit. 815.c.2.a
 Vena arterialis, non vena. 815.c.2.e. a Corde oritur. ibid.
 Venae an a iecore & corde oriuntur. 815.816
 Venae cur non pulsant. 885.c.1.b
 Venae definitio. 927.c.1.d. Vfus, distinctio ab arteriis. e
 Venae cauae sedes. ibid.
 Venarum diuisio. c.2. & 928.c.1
 Venae portae rami intestina ingredientes. 928.c.2.b
 Eius sedes. d
 Venae cur flatulenta materia turgeant. 947.c.1.e
 Veneno assuescere & nutrire quipiam potest. 47.c.2.a
 Venena in corporibus quatuordecim & viginti annis citra noxam latentia. 168.c.1.b
 Venena super cor gestata an ad pestis curationem & praecautioem aliquid conferant. 339
 Veneno eneata aut nutrita an esui esse possint. 341.c.1.e
 Antidota venena repellentia. 342.c.1
 Venenorum scientia perobscura. 787
 Veneni definitio Galeni, & Auicennae an recipienda. 791.col.1.a
 Venenum ab alimento quid differat. c.2.a
 Venena si tantopere calori nostro aduersantur, cur ab ipsomet calore ad actum reducuntur, vt nocere possint. 791.c.2.b. & seqq.
 Venena tribus de causis a Deo producta. 792.c.1.c
 Venena in corpore nostro generantur. 792.c.1.e. & c.2
 Cur tandiu sine noxa occultetur. ibid.e. & 793.c.1.a
 Venenorum diuisio triplex, alia ex animalibus. 794.c.2.b
 Ex stirpibus. c. Ex fossilibus. e
 Venenorum diuisio a Dioscoride an perfecta. 794.795
 Venenorum diuisio in ea quae tota substantia, viribus & genere necant. 795.c.1.a. Et in ea quae qualitate manifesta. b. c
 Venena secundum totum, & secundum partem. e
 Venena ex modo administrationis. ibid.
 Venena praesentanea, & temporanea. 795.c.2.b.c
 Venena an venenorum sint remedia. d. e
 Venenorum vis per omnes sensus inferri potest. 796.c.1.e
 Veneni vis penetratiua. 806.c.2.e
 Veneni rabidi vis ad nocendum. 841.c.1.d.e
 Venenum rabidum contagiosum ad distans. 841.c.2.e
 Venena frigida parua quantitate sumpta non nocent, imò nutriunt. 873.c.1.e
 Venenum calidum an nutrire possit. 874.c.1.b
 Venenum a Medico nullo modo propinandum vel indicandum. 903.c.1.b
 Venenum & toxicum an conuertantur. 904.905
 Ventris suppressio, quae secum inferat mala. 50.c.2.b
 Ventilatio cur a putredine seruat. 646.c.1.b. An idem quod difflatio. c.2.c
 Ventilationis necessitas quadruplex. 647.c.2.a
 Ventilatio igni conseruando quinque ob causas necessaria. ibid. c
 Ventriculorum cerebri obstructio epilepsiae causa immediata. 30.c.2
 in Ventriculi oris vitiis fontanellae in cruribus quid iuuent. 33.c.2.a
 Ventriculi renum, Vesicae, & recti intestini in muliere cum vtero consensus. 34.c.2.e
 Ventriculi cum cerebro consensus, & sympathia. 36.c.1.a
 Ex eo famelico & inanito, epilepsia. b
 Ventriculus cordis sinister cur dextro debilior. 215.c.2.d
 Ventriculus syncopen inferre potest. 268.c.2.c
 Ventriculi

Ventriculi ex debilitate, & gula refrigerio mors subsequuta. 276.c.1
 Ventriculi morbi curatu difficiles. 275.c.1.e
 Ventriculi debilitas ex calida siccaque intemperie subortata frigidis medicamentis perlanatur. 280.c.2.d
 Ventriculi debilitas ex inaequali temperie orta qua arte curanda. 281.c.1
 Ventriculi laborantis ab inuasiōe febris dignotio. eiusque curatio. 283.c.2.b
 Ventriculi languor vini absinthitis potu curatus. 385.c.1. c.col.2.e
 Ventriculi debilitas ex abscissione orienti quomodo curata. 286.c.1.a
 Ex decidentia mucronatae cartilaginis. 286.c.2.d
 Ventriculi dolor ex bile. & melancholia quibus curatus. 288.c.1.a
 Ventriculi necessitas. e
 Ventriculi dolor ex frigore vini generosi potu curatus. 289.c.1.d
 Ventriculi dolor a pituitae copia, remediis eam incidentibus curatus, & ab acris succis, exacerbatus. 290.c.2.d. Inflammatio periculosa, eius origo, & curatio. 291.c.2.d
 Ventriculi tumor mali punici magnitudine aegrum interficiens. 292.c.1.e
 Ventriculus omnium morborum seminarium. 292.c.2.c
 Ventriculi verruca cum virium debilitate, & diuturna sanguinis profusione aegrum interficiens. 293.c.1.e
 Ventriculi debilis coctio quibus iuuatur. 295.c.1.b. 296
 Ventriculus suo calore alimenta coquit. 296.c.1.b
 An in eo duplex coctio. e
 Ventriculus an solus famescat. 306.c.2. 307.c.1
 Ventriculi ad fundum an aliquando vas cholidochum implantetur. 309.c.1.c
 Ventriculus cordis sinister an praestantior dextro. 820.c.2. & seq. Eo pisces destituuntur. 815.c.2.a
 Ventriculi sedes. 924.c.1.d. Substantia e. Vfus. c.2.c
 Ventriculorum cordis diuisio, substantia, & vfus. 933.c.1.b
 Ventriculorum cerebri figura, situs, & vfus. 937.c.1.a
 Ventorum temperamentum. 573.c.1.e
 Veneris vfus quibus potissimum temperamenti infestus. 469.c.1.a
 Immodica ex venere quot mala d. & 592.c.1.a
 Veneris vfus quibus conferat. 469.c.2.a.b. Salubris est si modus seruetur. 470.c.1.a. Quae incommoda ex eius abstinentia tam in viris, quam in foeminis. 470.471.c.1
 Veneris immodicus vfus qua arte minuendus. 521.c.2.d
 Veneris vfus parua epilepsia. 839.c.2.b
 Ver & autumnus sibi in temperamento respondent. 533
 Veratri albi vfus tempore Hippocratis. 630.c.1.d
 Verba, siue scripta, siue ore prolata ex se sunt ad curandos morbos inefficacia. 157.c.1.c
 Vide *Incantatio, Fascinatio*.
 Vermes in ventriculo nasci possunt. 304.c.1.b
 In omnibus corporis partibus. e
 Quibus enecandi. 304. ibid.
 Vermis admirandus absinthij ope interfectus. 305.c.1.a
 Vide *Lumbricus*.
 Vernum tempus purgationi praecautoriae commodum. 51.c.2. 78.c.2
 Verruca ventriculi. 293.c.1.e. Vide *Ventriculus*.
 Vertebrarum descriptio, & vfus. 941.c.1.c.d
 Vertigo tenebricola, cauterio ad bregma imposito curata. 33.c.1.b
 Vesicae collo quo corporis situ lapides dimouentur. 433.c.2.e. Eius dolor opiatu lenitus. 414.c.2.e. Quibus de causis vlceratur. 415.c.1. A quibus remediis curatur. c.2.b.
 Vesicae facultatis expultricis torpor unde? c.
 Vesicae vlcus ouis crudis recentibus mitigatur. 416.c.1.a
 Vesicae vlcus mirabile lacte curatum. 425.c.1.e
 Vesicae nerui torpentes vrinam suppressionem faciunt. 432.c.2.b. Vesicae vrinariae descriptio. 929.c.2.e
 Veterum semel in die cibum sumendi pro varietate temperum, ratio. 53.c.1.a

Victus ratio in morbis an attenuando, vel crassando praecedit. 348.349
 Victus sabubris ratio medicamentis praestantior est. 483.c.2.e
 Victus tenuitas, praecceptum morbis omnibus commune. 629.c.1.c
 Vidua cur hystericos affectus edoque grauissimos patiantur. 471.c.2.d. & frequentius quam virgines. 474.c.1.d
 Vigilia superflua qua arte perlanata. 25.c.2.e
 Vigilia nimia cerebro obnoxia. 24.c.1.a. Modica vtilis. b
 Narcoticis curatur. c.2.b
 Vigiliae causa cogitatio vehemens spiritum animale a sensuum organo retrahens. 27.c.2.b
 Vigilia cur febris accendit. 691.c.2.b
 Villorum vfus. 942.c.2.d
 Vini odor capitis in febriente dolorem auget. 9.c.2.a
 Vinum cerebro, & neruis inimicum. ibid. d
 Vini odor spiritus refocillat, neruos corroborat. 10.c.1.d
 Contagia arceat. ibid.
 Et pestem c.2.a. Calefacit, & humectat. b.
 Vinum celerrime nutrit ad instar odorum. 19.c.1.e
 Vinum in frigidis neruorum affectionibus vtile, item cerebri frigidis aegritudinibus. 50.c.1.d
 Vinum viperinum strumosis, & Gallicatis praesentissimum auxilium. 148.c.2.e. Qua arte parandum. 149.c.1.a
 290.c.1.a
 Vini cum absinthio parati vis ad ventriculum roborandum. 285.c.2.c
 Vinum a vi dictu. 289.c.2.a. Quas vires corpori praestet. b. Eius temperamentum. c. Proprietates. e. Eius potestas tam in calidis, quam frigidis morbis. 290.c.1.b
 Vinum Maluaticum unde sic dictum. 308.c.1.b
 Idem quod Cretense. ibid.
 Eius differentia triplex. c. & seqq.
 Vinum viperinum an venenosum. 312.c.2
 Vinum potentia exsiccat. 327.c.2.a. vlcera vino exsiccat. da. 317.c.2.a
 Vino temperato vtendum. 598.c.1.d. Indicibus apud Chinas prohibitum prius quam causas audierant. c.2.a
 Vita animalium quibus potissimum conseruatur. 648.c.1.e. & col. 25.
 Vinum febrientibus concedi potest. 661.c.1.e
 Eius mensurae variae. ibid.
 Vini diluti commoda. 661.c.1.d.e. & c.2.
 Vinum aqua marina dilutum crapulam impedit. 290.c.2.c. 661.c.1.e.
 Quibus de causis diluendum. c.2.b
 Vina recentia cur calidos affectus pariant. 680.c.1.e
 Vini pestiferis, & venenatis morbis fugandis efficacia. 688.c.1.d. 796.c.1.c.
 Vinorum differentiae. 688.c.1.a. Sapor. d. Consistentia. c.2.a
 Odor. ibid. Facultates. d. Aetas & tempus. 690.c.1.a.c
 Vini boni proprietates. d. An calidum sit. c.2.b.c
 Vinum exterius adhibere epilepsiam leuat interius, vterò sumptum eam inducit. 839.c.1.e
 Vinum viperinum epilepsiam sanat. 907.908
 Vinum auarissime sitiunt serpentes. 908.c.1.e. Similia, & alia quadrupedes vnguibus & vngulis carentes. 922.a
 Vini praestantia aduersus morbos frigidos. 954.c.1.d
 Vinum Hispanum senibus perutile. 954.c.2.e
 Vinum voluptatis causa aegris conferri potest. 955.c.2.e
 Aqua diluendum. 956. 2. e. & seqq. An diluendum priusquam bibatur, an in stomacho. c.2.c
 Vipera linis, & purpura marina suffocata quibus affectibus medeatur. 39.c.2.a
 Vipera homini insensibilissima, vt è conuerso homo viperae. 43.c.2.c
 Viperae cauda an ad Theriacae, & medicamentorum compositionem semper amputanda. 149.c.2.a
 Viperarum esus stimulentissimam affert. 321.c.2.a
 Vipera an calida. 789.c.2.b.c
 in Viperae morsum antidota varia. 788.c.1
 Vipera ictus si partem commoriam absiderit, aut ligauerit curabitur. ibid. b
 Vipera quasi vi pariens. R R R 3
 Vipera

Index Rerum,

Vipera quasi vitipara, quod vinum animal pariat, cum reliqui serpentes ona. c. Falsum quod viperillis erumpentibus intereat. *ibid.*
Falsum item capite cum mare congregi. d. *ibid.*
Viperarum longitudo. *c. 2. a*
Vulua duplicatur. *ibid.*
Earum partus mirabilis. b. Iis vulua septo transuerso necitur. *ibid.* quatuor frigidissimis mensibus sub laxis condiuntur.
Vipera salax, & veneri procliuus. e.
Viperæ murænas ad coitum mira arte sollicitant, & maritis reuerentiam præstant. 789. c. 1. a. Earum coloris, caudæ, postri descriptio. b. Vis eius venenosa. c. Statim post ictum siti inextinguibili premuntur. d. Ex earum capite, & cauda venena, ex medio verò corpore alexipharmaca præsidia. e.
Viperas volantes dari ex Iaiia confirmatur. 796. c. 2. c. d
Viperinum vinum quomodo elephantiasim sanet. 909. c. 1. d
Vide *Vinum.*
Viperæ quo tempore venandæ sunt. e.
Viri in fœminas verti nequeunt, contrarium verò aliquando contingit. 467
Virga. 644. c. 1. b
Virgines nobiles quos ab vtero affectus patiantur. 266. col. 2. c.
Virgines nobiles cur vteri cruciatibus infestentur. 471. col. 2. d.
Virtus an victum indicet. 482. c. 2. d
Triplex est, tenuis, mediocrius, & plenus. e.
Vis expultrix per se morborum indicationes facit. 98. c. 1. b
Vila ob vapores, & humores in oculis orta, an per se videri possint. 833
Vifile vnde duplex apparet. 826. c. 2. b. 827. 828
Vifio quæ fit per imagines, & vifa, illuloria an vera, & an ea intra oculum contenta per propriam speciem videri possint. 831. 832
Vilorum species quibus in morbis occurrat. 831. c. 2. d
Delirantium vifa vnde? 832. c. 1. c
Vifus veneno infici potest. 796. c. 1. e
Vifus triplici ex causa deperditur. 824. c. 2. a. 825
Vifus an auditu præstantior. 833. c. 2. & seqq.
Vifus & auditus felicitatis instrumenta. 833. c. 2
Membra diuina. 834. b
Vifus & auditus per portam eburneam & corneam exprimuntur. 834. c. 2. b
Vifus organum præstantius organo auditus. 834. c. 2. b
Omnium aliorum sensuum nobilissimum. 835. c. 1. c
Vita in viribus & earum actionibus posita est. 674. c. 2. e
Vita est permanentia caloris in humido. 608. c. 1. b
Vita nostra fabula, ludus globus siue rota miseris plena. 800. c. 1. d.
Vitæ diuturnitas in quo consistit. 865. c. 1. b
Vita in æternum propagari nequit. 952. c. 1. e
Vitæ breuitatis ac longitudinis causæ variæ assignantur. 961. c. 2. 962. 963.
Vitæ humanæ multiplex distributio. 962. c. 1. e
Vitelli oui mitigandis neruorum doloribus facultas. 99. c. 2. b. Eius temperamentum. d. e.
Vitellus oui citò in sanguinem conuertitur. 100. c. 1. a
Pinguis est. b. Suppurat. *ibid.*
Anodynum ex medicamentum. c. Celerrimè nutrit. d
Vitis albæ radice decoctum in epilepsiam exhibendum. 839. c. 2. c
Vlcera Gallicata viperini vini vsu curantur. 149. c. 1. c
Viperæ facultas elephantiasim curandæ. 149. c. 1. b
Item diuturnis morbis. d.
Quo tempore capiendæ, & qua arte parandæ. e.
Vlcera gulæ maturæ, & quibus curanda. 160. c. 2. d
Vlcis post pestem in aspera arteria relictæ curatio. 162. c. 1. d.
Vlcis item in trachea arteria. 163. c. 2. c
Vlcera trachæ arteriæ cur sanabilia. 165. c. 1. a
Vlcus cancriforme elleboro assumptò curatum, 233. c. 2
Vide *Cancer.*
Vlcera vesicæ curatu difficilia. 425. c. 2. a

Vlcera Nomæ dicta quæ. 456. c. 2. a
Vlcis pus generanti nihil mali accidere potest. 457. c. 1. e
Vlcera cancriforma, & cocoëthica fluuiatilium cancrorum puluere curantur. 847. c. 2. d
Vmbilici dolor cum valida febre opio curatur. 103. c. 1. d
Vmbilicus naturæ vi perforatus ascite laborantem sanat. 406. c. 1. a
Vmbilici & vasorum vmbilicalium descriptio. 945. c. 1. a
Vnguentum ad gignendos pilos per commodum. 3. c. 2. e
Vnguentum de chabyle an ad prouocanda menstrua sit ex vsu. 453. c. 1
Qua arte parandum. c. 2. d
Vnguenti nardini vis ad animi lapsum. 480. c. 2. d
Vnguium natura. 943. c. 2. c
Vnicornu melancholicis affectibus vtile. 73. c. 1. d
An idem sit ac asinus Indicus. e.
Vniones in ostreis generantur. 72. c. 2. d
Volucres cur lac non generent quo pullos nutriant. 463. col. 1.
Voluptatis in coitu causæ. 519. c. 2. b. 520
Voluptas an in motione consistat. 552. c. 1. d. & seqq.
Voluulad desperatum, optimum enema. 358. c. 1
Vomitioria varia. 182. c. 1. e
Vomitus sanguinis in splenetico curatus. 183. c. 1
Vomitus ad diuturnos morbos curandos vis & facultas. 538. c. 1. b. Eius parandi ars multiplex. c. A forti abstinentum est. c. 2. a
Ad vomitum qui inepti. 539. c. 1. b
Vomitus an salubris, & an sit motus naturalis, animalis, an præter naturam. c. 2. e. 540.
Vomitioria triplicia sunt à quibus inchoandum. 275. c. 2. d
Vocis læsio ex strumarum incisione. 194. c. 2. e
Vide *Aphonia.*
Vox tripliciter læditur. 195. c. 1. b. e
Vreterum seu vrinariorum vasorum situs, & officium. 415. c. 1. b.
Vrina in grauissima peste cur secundum naturam videatur. 154. c. 2. e. 155. c. 1. a
Vrina signum est præstantius, quàm pulsus. 373. c. 2. d
In venenosis affectibus cæteris signis præferendum. c. 374. c. 1. d
Vrina potus an morborum curationi prodesse possit. 378. c. 2. Quibus affectibus medeatur. 379. c. 1
Vrina passæ morbi auriginosi indicium. 385. c. 1. d
Cur sic dicta. 387. c. 1. a
Vrina nigredo à frigiditate oriri potest. 410. c. 2. c
Vrina nigra interdum mortiferæ interdum salubres. 416. c. 2. Quando ad bonum iudicet. 417. c. 1
Vrina alba in delirantibus lethalis. 417. c. 2
Vrinaglauca quæ? *ibid.* d
Quæ lactea, purulenta, spermatis similis aquosa. e
Vnde pili in ea generentur. 418. c. 2
Vrina oleosa quæ? in quo à pingui distincta. 420. c. 1
Interdum crisis ratione excernitur. *ibid.*
Vrina purulenta adstringentibus curata. 424. c. 3. a
Vrina carunculæ renum exulcerationem indicant. 425. c. 2. e.
Vrina incontinentia adstringentibus curata. 426. c. 1. b
Eius causæ. d. Vnde noctu in pueris, & humidioribus inuitis fluat. *ibid.* Aliquando ex vertebrarum luxatione oritur. 427. c. 2. 428
Vrina difficultas ex glandularum vesicæ adiacentium siccitate nata quibus persanata. 428. c. 2
Illius difficultatis causæ. 429. c. 1. b
Vrina difficultas ex glandularum vesicæ adiacentium siccitate, qua arte sanata. 428. c. 2. d
Huius difficultatis causæ. 429. c. 1. b
Curatio. c.
Vrina ex grumo suppressio, & curatio. 431. c. 1. d
Alia ex torpido vesicæ sensu. 432. c. 2. b
Vrina & alui excrementis inuitè fluentibus calidis medicamentis occurrunt. 433. c. 1. b
Vrina ex concreto pure aut lapide suppressa. 433. c. 2. c
Vrina suppressio ex grumo, quo extracto sanata. 431. col. 1. e.

Vrina

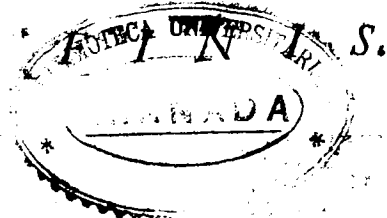
& Verborum.

Vrina suppressio tribus modis contingit. *ibid.* Quibus curanda. 432. c. 1. Ex torpido vesicæ sensu oritur. c. 2. b
Vrina ex perinæ inflammatione suppressio qua arte curanda. 434. c. 1. Item ex vesicæ inflammatione. c. 2. d
Vrina ex pure concreto, aut lapide suppressio. 433. c. 2. c
Eiusque curatio. 434. c. 1
Ex vesicæ inflammatione, & spinæ sinuatione. 435. c. 1
Vrinam pronocantia nocua. *ibid.* c. 2. d
Vrina suppressio ex lapide in extremitate virgæ, glandis incisione curata. 436. c. 1. b
Vrina retentio an actio animalis. Excretio verò naturalis. 436. c. 1. e
Vrina rubra, aut subrubra an à sanguine in corpore redundante oriatur. 455. c. 1
Vrina nigra non semper lethalis. 456. c. 2. d
Vrina cauda, & viridis biliosorum ieiunorum est. 603. c. 1. a
Vrinam prouocantium differentia triplex. 640. c. 1. d
Vrina cruditas vnde? 651. c. 2. e
Vrina cruda, & crassa, & tenuis dici potest. 679. c. 1. d
in Vrina rabientium corpuscula catulis similia conspiciuntur. 844. c. 1. e
Vrina portentosa. c. 2. b
Vrina nigra quid indicet. 848. c. 2. e
Vrina an sit mixtum de nouo genitum, formâ ab humore ebibito distinctum, an alteratus potus. 849. c. 1. d
Vrina definitio. e. Eius causæ. c. 2. a. Eius à lolio, & sero distinctio. b
Vrina substantia duplex. 850. c. 1. a. d
Vrina Medico maxima diligentia obseruandæ. d. A rebus extrinsecis mutari possunt. 850. c. 2. b. Quando est mixtum de nouo genitum. *ibid.* Ex iecore conficitur. 851. c. 1. b. Ex venis & arteriis decedit. d
Vrina subrufa, subflaua, vel citrina an omnium probatissima. *ibid.* e. Eius color in bene temperato vnice esse debet. c. 2. a. An color ille cum substantiæ mediocritate dari possit. *ibid.* d. Bonus vrinæ color per solam bilis ipsam tingentis mixturem generari potest. 852. rc. 1. b
Vrina citrina an optima. *ibid.* e
Vrinarum turbidarum differentia triplex expenditur. 853. 854
Vrina in febre pestilenti cur sana apparet. 854. c. 1. b
Vrina perturbata quid denotet. c. 2. a. Cur turbida exiens, postea clarescat. b
Vrina crassa à tenui quadrupliciter differt. d
Vrina turbulenta causæ. e. & 855. c. 1. a
Vrina aquosa, & alba an inter tenues princeps, & malum portendat. 855. 856.
Vrinarum colores, an simplicis intemperamenti causa mutari possint. 855. c. 1. e
Vrina tenuis differentia. 855. c. 2. b. 856
Vrina tenuis quibus modis crassa redditur. c
Vrina aquosa in phrenitide lethales. 856. c. 1. e
Vrina color albus duplex. 856. c. 2. c. d
Illius albedinis causæ septem. e
Vrina rubra, viridis, liuida, nigra, an à calore semper oriatur. 857. c. 1. b
Vrina rubra tria genera. c
Vrina rubra causa. 857. c. 2. a. Non illicò sanguinis missionem exigit. b. Cur morbi longitudinem portendat. d
Vrina vinea, & passæ quæ, & vnde. *ibid.* e
Vrina viridis duplex, porracea, & æruginosa, an à calore oriatur. 858. c. 1. a. & seqq.
Vrina lucida quibus in morbis constituatur. 858. c. 2
Vrina nigra vnde? 859. c. 1. a. Non semper pessima. b. c
Vrina suppressio pulsus mutat. 897. c. 1. c
Visionis vtilitas. 560. c. 1. a. Dupliciter fit. c
Quando exercenda. c. 2. a

Vteri & ani viciniam consensus. 6. c. 2. b
Vteri strangulatio titillationibus, & frictionibus soluitur. 31. c. 1. d
Vterus omnium muliebrium morborum causa. 34. c. 2. b
In eius affectibus fontanellarum vsus efficacis remedium. *ibid.* Eius mirabilis cum omnibus corporis partibus sympathia. *ibid.* c. d
Vtero suffocata, & in tabula anatomica secta post secundam sectionem ad se redit. 65. c. 2. b
Vteri affectus quinam ex retento menstruo concitentur. 266. c. 2. c
Vterus odoribus delectatur. 267. c. 2. c. Ad superas partes substantiâ sua ascendere non potest. 268. c. 1
Vteri omnium muliebrium morborum causa. 442. c. a
Vteri cum capite consensus. 449. c. 1. e. Quibus constet eius compositio. 450. c. 2. e
A frigidis læditur. *ibid.* & 451. c. 1. a
Vteri clausura in grauidis quid, & quomodo accipienda. 463. c. 2
Vteri in affectibus cur caput doleat. 463. c. 2. e
Vterus extra prolapsus putrefactus, citra periculum abscissus. 464. c. 2. a
Vterus vndique alligatus. b
Vteri prolapsus quid. Eius causæ, signa, & qui ex eo affectus oriuntur. 464. c. 2. d. e. Curatio. 465. c. 2
Vteri cum corde consensus per arterias 465. c. 1. b
Mulier sine vtero oiu vixit. 465. c. 2. d
Vterus non est pars princeps. e. Nec in visceribus numeranda. 466. c. 1. a
Neque ad indiuidui conseruationem necessaria. e
Vteri strangulatio ex veneris, abstinencia, & quæ inde oriuntur incommoda. 468. 469. & seqq. Strangulatus symptomata an ab vna radice oriuntur. 471. c. 1. d
Vterus non est animal, vt voluit Plato. 472. c. 1. e. c. 2. a
Cur odoribus recreatur. c. 2. b
Vnde eius ascensus, & retractio. d
Vteri vlcera cur curatu difficilia. 478. c. 2. Varia sunt, & quibus dignoscantur. b. c. Si cancriforma inenarrabilia. d. Qua arte curanda. 479. c. 1
Vteri à desperato profluvio mulier Galeni ope liberata. 947. c. 2
Vteri fluxus definitio. 480. c. 1. b
Vterus in muliebri profluvio an lædatur, vel corpus vniuersum. 484. 485
An grauidæ hoc affectu tententur. 485. c. 2. d
Vteri gestatio pulsus immutat. 896. c. 1. c
Vteri substantia. 631. c. 1. b. Magnitudo. c. Fibra, venæ, arteriæ, ceruix, hymen. d. e
Caruncula, siue Nympha. c. 2. a
Vnæ inflammatio, & alij oris affectus quibus remediis curandi. 139. c. 2
Vnæ an imperfectæ visionis, & apparitionis causa. 832. 2
Vulturis ventriculus ad debilem coctionem iuuandam præsens auxilium. 295
Vulvæ siue vnæ appellationes & descriptio. 923. c. 2. a
Vfus. b. c

X Iphoides cartilago. X
Vide *Cartilago.*

Z Abard Arabica vox quid sonet. 898. c.
Zibettum animantis species, e cuius genitalibus orata lordes eruitur, & quo pacto purganda. 15. c.
Vis eius ad vteri affectus. 468. c.
Zirbus Latine Omentum. Græcè epiplon, descriptio. 926. c. 1. a
Zizania quid. 871. c. 1. b. Eius vis malefica. d
Zuccharum. Vide *Saccharum.*
Zygoma quid? 940. c. 1. e

Index Rerum,

suis temperatur. 768. 769. 770. An solus pestem gene-
 rer. 771. & seqq.
 Aer omnium morborum author. 775. c. 2. a
 Aer qua arte ab animalium venenatorum halitibus tutus
 reddi queat. 797. c. 1. c
 Aereolam quid. 950. c. 1. a
 Esculapius cur vipera baculo implicata depictus. 689. c. 2
 b. Aestas pituitosis sanandis destinata. 609. c. 1. c
 Aestas calidas morbos acutos parit. 310. c. 1. a
 Aetas quælibet sibi peculiaribus morbis affligitur. 799.
 800. c. 1. a
 Ethiopes Hydaspis fluij accolæ, scorpionibus vascen-
 tes. 874. c. 1. c
 Ethiopes cur somnolenti. 917. c. 1. d
 Agaricum pituitam crassam purgat. 582. c. 2. c
 Agaricum opio permixtum somnum conciliat. 630. c. 2. c
 Albaræ nigræ nomine an veniat Elephantiasis. 908. c. 1. c
 Alces vngula epilepsia resistit. 839. c. 2. e
 Alemon herba Cretica famem prohibens. 914. c. 1. d
 Alexipharmacorum vsus immodicus nocet. 48. c. 1. c
 Alexipharmaca quo pacto nos à venenis defendant. 753.
 c. 2. b
 Alfaroch vox Arabica quid sonet. 823. c. 2. b
 Alhu-zar siue Alhazar arbor saccarifera. 394. c. 2. d
 Alica bilioso stomacho vtilis. 661. c. 1. b
 Alimentum debet esse compositum, vt & quod alitur. 17.
 c. 1. d
 Alimentum an suo, vel ventriculi calore coquatur. 295.
 c. 2. d
 Alimenta tenuia debent crassa præcedere. 325. c. 2. c
 Alimentorum varietas iucunda commendatur. 326. c. 2. c
 Alimentum non ad substantiæ deperditæ reparationem
 solum, sed & ad corporis humectationem exhibetur.
 618. c. 2. d
 Alimentum cur in ventriculo putrescit. 646. c. 2. a
 Alimentum vltimum sanguis. 750. c. 1. c
 Alimenta & medicamenta in quo conueniunt, & diffe-
 runt. 791. c. 1. b
 Alimentorum vis ad corporum immutationem. c. d
 Alimenti exhalatio an somnum efficiat. 915. c. 2. b
 Allantoidis membranæ vsus. 944. c. 2. a
 Alleuatio prope mortem an Medicos interdum deludat.
 460. c. 2. e & seqq.
 Alliorum succus cui vsui. 181. c. 2. a
 Allij esus in rusticis colicum dolorem sanat. 355. c. 2. d
 Eius vis aduersus vermes & serpentum morsus. 356.
 c. 1. e
 Allij esus & meri potus in viperæ morsum. 789. c. 2. c
 Allium epilepsia correptis remedio est. 839. c. 2. c
 Aloës expurgandæ bilis vsus. 36. c. 1. e. Eius vis an ven-
 trem transeat. 37. c. 1.
 Aloës vsus graues morbos arcet. 37. c. 1. e. Partes roborat.
 c. 2. a
 Optimæ dignoscendæ ratio. b
 Eius differentia triplex. c
 Hepatica quæ dicitur. d
 Succotrina probatur. e
 Aloë arterias incarnat & sanguinem retinet. 259. c. 1. b
 Aloë an somnum excitet. 871. c. 2. d. & seqq.
 Alopecia vnde, & cur sic dicta. 2. c. 1. b
 Eius causa, & signa. c
 Colochintide purgatur. ibid. d
 Succo Nicotiana sanata. 3. c. 1. b
 Item topicis medicamentis. ibid.
 Alterationis naturalis, præter naturam, & mediæ in pul-
 sibus differentia. 894. c. 1. a. Vide *Pulsus*.
 Alteratio in coctione an sit mutatio secundum qualitates,
 an substantiam. 675. c. 2. 676
 P. Emman. Aluares periculose ægrotans lapidis in oculo
 cerui enati ope curatur. 901. c. 1. c
 Aluearia ex qua substantia conficiantur. 959. c. 1. e
 Alui fluxus cerebri sinapismo in capite adhibito cura-
 tur. 319. c. 2. d
 Alui fluxus niger ab assato sanguine ortus non semper
 pessimus. 321. c. 1. d

Alui fluxus à Galeno prædictus. 323. c. 2. d. an illius futuri
 aliquod signum detur. 324. c. 1. c
 Aluus adstringentibus in prima mensa sumptis sistitur, in
 vltima prouocatur. c. 2. b
 Alui fluxus sanguinis missionem exigit. 327. c. 2. 328. c. 1
 Non tentandus in febribus priusquam ventriculi læsio
 & debilitas auferatur. c. 2. d
 in Alui fluxu an torrefacta expurgantia sint ex vsu. 330.
 c. 2. 331.
 Alui fluxus an vtilis in morbo diurno. 460. c. 1. a
 Alui fluxus in initio accessionem vnde. 698. c. 2. d
 Alui fluxus ex brachij debilitate subortus, qua ope cura-
 tus. 318. c. 2. e
 Amarorum succus cui vsui. 181. c. 1. a
 Ambarum suauissimum odoris genus, eius vsus, & pro-
 prietates. 21. c. 1. c
 Ambrosia. 682. c. 2. b
 Ambuena quod medicamenti genus, hydropem sanat.
 401. c. 2.
 Amnios, siue amniculum cui vsui. 944. c. 2. a. Est vrinae &
 sudoris receptaculum. b
 Amoris sanissimi affectus signa. 79. c. 2. c
 Amoris æstus nimius multum necem intulit. 80. c. 2. a
 Eius terribilia symptomata. b. Remedia, vnde remissi-
 uè. c. d
 Amuræ calentis vapor per meatum auditorium receptus
 earum ex frigiditate dolorem sanat. 100. c. 2. d
 Amygdalarum amararum nuclei deobstruunt & aster-
 gunt. 722. c. 2. c
 Anacardina confectio pro roborando cerebro præstantis-
 sima. 46. c. 1. b
 Anacardini mellis conficiendi ratio. ibid.
 Ancham cauterisandi modus duplex. 560. c. 1. d
 Anchæ dolor clystere ex muria parato curatus. 562. c. 2. b
 Ancha quæ dicitur. c
 Anacreontis lepidum carmen de vino mæstitiam dissol-
 uente. 313. c. 2. b
 Anasarca à principis internis orta lethalis. 399. c. 2. d
 Anatomes inuentiones, cultores, & illustratores. 922. c. 1. d
 Anatomici theatri fabrica. 922. c. 2. c
 Anatomes diuisio. 923. c. 1. c. Ordo. d
 Anatomes scientia an ad Medicum vel chirurgum spe-
 ctet. 945. c. 1. d
 Anatomicae artis vtilitas & præstantia. 922. c. 1. a
 Angina leonicis & cephalica sectis, & dato forti medica-
 mento eodem die intra paucas horas ægrum enecat.
 132. c. 1.
 Angina canina cucubiturula sub mento scarificata curatur.
 c. 2. a. Non in omni Angina vena secanda. b. An in ea
 vsque ad animi deliquium sanguis mittendus. e
 Angina sana cephalicis sectis, & forti eodem die cathar-
 tico propinato curata. 133. c. 2. c. An in eius initio vali-
 da expurgantia sint ex vsu. d. & seqq.
 Angina periculosa iugularibus venis sectis curata. 134.
 c. 1. a. c. 2. b
 Angina ex suppressis mensibus orta, tali sectione sanata. e
 Aliquando cubiti sectione curanda. 137. 138
 Angina oppressa mulier à partu recens qua ope euasit.
 139. Qua item puer trimus. 141. c. 1. a. Aduersus Angi-
 nam stercoris humani facultas. 143. c. 2. d. Canini. 144.
 c. 2. d
 Anatomicum spicilegium omnes corporis humani partes
 breuiter complectens. 921. c. 2. & seqq.
 Angina hircinorum applicatione sanatur. 5. c. 1. d
 Anguilla cum vino cocta minus noxia. 603. c. 2. d
 Anguium vsus strumam sanat. 148. c. 2
 Anguriarum siue melonum cucumerinorum facultates.
 53. c. 2. 54. c. 1. a. earum succus omnibus febribus calidis
 proprius. b. Animæ in corpus imperium. 28. c. 2. a
 Animæ humanæ nobilitas & excellētia. 798. c. 2. a. b. Eius
 in corpus infusio. d. e. Animæ facultas princeps in qua
 corporis parte resideat. 811. c. 1. Animæ potentia an à
 facultate cerebro influente. 814
 Anima vegetatiua virtualiter in sensitua continetur, &
 ista continentia virtualis duplex. 881. c. 1. e
 Anima

& Verborum.

Anima nullius mediæ animalis potentia adminiculo vi-
 tam præstat. 882. c. 2. c
 Animalia sola somni capacia. 25. c. 2. c. Conueniunt cum
 plantis in potentiis naturalibus. ibid.
 Animalium vita ventilatione & refrigerio conseruatur.
 648. c. 1. e. c. 2. a. b
 Animalia venenis in partum vtentia. 792. c. 1. c
 Animalia ex quibus venena enumerantur. 794. c. 2. b
 Animalia palpebris destituta. 829. c. 2. a
 Animalia cur vitali facultate indigeant. 877. c. 1. a
 Animalia multa rabiei obnoxia. 846. c. 2
 Cur Aristoteles hominem excipiat. ibid. d
 Animi deliquium an inter proprios animi affectus. 270.
 c. 2. d. Vide *Syncope*.
 in Animi deliquio cur pallefcimus. 802. c. 1. e
 Animi affectus mortem inducunt. 819. c. 2. b
 Animi affectus oculorum sensu aperiuntur. 834. c. 2
 Animi affectus pulsum immutant. 897. c. 1. d
 Anisi in epilepsiam facultas. 839. c. 1. d
 Anna Maria à Schurman omnium scientiarum & lingua-
 rum duodecim petita. 11. c. 2. c
 Anticipatio accessionum quando augmentum vel decli-
 nationem denotet. 710. c. 2. Vide *Accessio, Febris*
 Antimonij vsus exitialibus morbis commendatus, etsi
 non à veteribus. 41. c. 2. a
 Antimonij mira in pestem vis & efficacia. 876. c. 1. e
 Antidotus non improbanda, cum ab omnibus noxiis po-
 tionibus seruet. 47. c. 1. e
 Antiochus Stratonices noueræ tanto amore correptus,
 vt de vita periclitaretur, hanc Medici consilio, à Se-
 leuco patre obtinent. 80. c. 1. b. & seqq. 218
 Aspidis & Ichneumoni pugna & naturale inter se odium.
 880. c. 2.
 Antipater Poëta singulis annis ipso die natali febris corre-
 ptus. 57. c. 2. e
 Antipatri Medici ex læuium arteriarum pulmonis obstru-
 ctione interitus. 187. c. 1. c
 Antipathia quid? 843. c. 1. c
 Anus nutrita cicuta. 873. c. 1. c
 Ani musculi tres, eorumque officium. 433. c. 1. e
 Apum aculeus qua arte extrahendus. 836. c. 1. e
 Apum ictus cinere supposito curatus. 836. c. 1
 Apes in ore venenum portantes cur non moriuntur. 864
 c. 2. c.
 Apum in melle conficiendo industria. 959. c. 1. & 2
 Aphonia cephalicæ sectione curatur. 64. c. 1. b
 Aphonia causa vnde. 733. c. 2. a
 Aphonia ex allisione dorsi in terram curatio. 200
 Aphonia cur fiant qui à lupo prius inspiciuntur. 195. e
 Apoplectica affectio quæ? 63. c. 2. e
 Apoplecticus desperatus cucurbitulâ bis in occipite sca-
 rificatâ sanatur. 64. c. 1. e
 Apoplectici intra tres dies non sunt sepeliendi, ne pro-
 mortuis habitis reuiuiscant. 64. c. 2. d. Imbecilliores &
 frigidiori corde cur potius euadant. 65. c. 1. a. Cur trium
 dierum spatium assignatur. c.
 Apoplecticus post duos dies è pheretro reuiuiscit. 65.
 c. 2. a
 Apoplexia ab odore vini orta. 10. c. 1. b
 Apoplexia cephalicæ sectione sanata. 64. c. 1. b
 Apoplexia à sanguine orta cucurbitulâ collo impositâ
 beneficio curatur. 63. c. 1. c
 Apoplexia periodica an detur. ibid. e. & c. 2
 An à sanguine orta c. 2. c. Et quomodo fiat. d
 in Apoplexia an reprimentia sint ex vsu. 64. c. 2. a
 Apoplexia fortis an curari possit. 65. c. 2. c
 veræ Apoplexiæ dignoscendæ rationes. ibid. d. Fortis vix
 curatur. 66. c. b
 Apoplexia cur dicitur morbus hyemalis. 565. c. 2. e
 Apoplexia frequēti sanguinis missione generatur. 8. c. 2. e
 Apparitiones, visus, imaginationes ante oculos quomodo
 definiuntur, & vnde sint? 831. c. 1. e. c. 2. & seqq.
 Appia mala siue Camusia, eorumque vis in melancholi-
 cum humorem, 68. c. 2. c. d
 Aprorum lacrymæ dulces. 899. c. 1. a
 T. I.

Aurium dolor à frigiditate, calidis auxiliis curatur. 100. c. 1
 Aquæ fontanæ proprietates. 12. c. 1. e
 Aqua pluuialis medicamentis componendis ceteris præ-
 stantior, eius proprietates describuntur. 12. Facile pu-
 trefcit ob substantiarum mixtionem. ibid. c. 2. d
 Aqua procellosa facile corrumpitur & graueolet. 13. c. 1. a
 Temporaria tard. ssmè. ibid. Putrealis aqua an citò pu-
 trefcat. ibid. b
 Aqua fluuialis cocta & colata, putredini minimè obno-
 xia. 13. c. 1. c. Cur coquenda. d. Cur non pura. e. Insi-
 gnes eius proprietates. 13. c. 2. a
 Aqua an coqui possit. ibid. Cur non crassescat. e
 Aqua pluuialis per plumbeos canales deriuata, improba-
 tur, & dysenteriam gignit. 13. c. 2. Item multa alia in-
 commoda. 14. c. 1. b
 Aquæ vitiosæ incommoda. 67. c. 2. a
 Aquæ rosaceæ vsus commendatur. 68. c. 1. d. & c. 2. a
 Aquæ distillatæ vim plantarum suarum non seruat. 68. c. 2. a
 Aquæ auro chalybeatæ proprietates. 69. c. 2. b. c
 Aqua hordei qua arte paranda. 225. c. 2. c
 Aquæ potatores longæui. 279. c. 1. a
 Aquæ nutrices quæ. c. 2. e
 Aquæ Nili præstantia. 280. c. 1. a. Vide *Nilus*.
 Aqua quomodo dicitur dulcis, cum insipida. 280. c. 1. e
 Appetitum sedat. ibid. c
 Aqua naturalis est necessarius potus. 598. c. 1. d
 Aqua ieiuno ventriculo assumpta venenata. 666. c. 1. b
 Aqua quomodo biliosa dici possit, & an in febribus bilio-
 sis concedenda. 664. c. 2. 665. Quid obseruandum vt
 tempestiue propinetur. ibid. d. & c. 2. Ad satietatem
 propinanda est. 666. c. 1. d. & c. 2
 Aquæ inter cutem malignitas. 732. c. 1. c
 Aqua putredini obnoxia. 774. c. 1. a. Nulla pura datur. e. &
 c. 2. Aqua calida inter lenientia probatur. 824. c. 1. a
 Aquæ timor rabioforū inseparabile symptoma. 842. c. 1. e
 An ab intensa siccitate, imaginatione deprauata, aut
 antipathia oriatur. 842. c. 2. & 845.
 Aquæ potus ad satietatem ante coctionem an conceden-
 dus. 277. c. 2. 278. c. 1
 Aqua nutrire non potest. 17. c. 1. d. 278. c. 2. c. Est nutri-
 menti vehiculum. 279. c. 2. b
 Aquilonis temperamentum. 573. c. 1. e
 Arbores venenatæ. 905. c. 1
 Area. 645. c. 1
 Arenæ in qualibet corporis nostri parte an gigni possint.
 122. c. 1. & 2
 Argentum cor à veneno seruat. 776. c. 1. e
 Aristolochiarum vis calefactiua. 582. c. 2. b
 Aristolochia cum vino sumpta in aspidis ictum. 808. c. 1. e
 Armeniæ terræ ad pestem vis mirabilis. 775. 776. Vide *Terra*.
 Ars ratione ducta naturæ opitulatur. 15. c. 2. e
 Arsenici citrini vsus. 332. c. 2. e
 Artemisia Cariæ Regina, Medica, à qua artemisia herba
 inuenta. 11. c. 2. a
 Arteriæ asperæ vlcis post pestem relictæ sanatio. 162.
 c. 1. e. Item alia. 163. c. 2. b
 Arteriarum læuium pulmonis obstructione Antipater.
 Medicus moritur. 187. c. 1
 Arteriarum læuium obstructio, à tuberculo facta difficilis.
 191. c. 2. d
 Arteria vulnerata medicamentis conglutinata. 258. c. 1. a
 Arteriarum futura an sit ex vsu. 259. c. 2. e
 Arteriæ sensus expertes. 686. c. 2. d
 Arteriæ an dilatato & constricto corde dilatentur & con-
 stringantur. 886. c. 1. b. & seqq.
 Arteriæ asperæ substantia, figura, & vsus. 931. c. 2. b. 932
 Arteria quid? 933. c. 2. c
 Arteriarum vsus. ibid. Diuisio. d. e
 Arteriarum mollicies tam in statu secundum naturam,
 quam præter naturam quid significet. 891. c. 1. c
 Arteriotomia multis morbis remedio est. 260. c. 1. e. Cur
 in temporibus frequētius fiat. 260. c. 2. c. Mala quæ ex
 Arteriotomia eueniant. d. Non nisi virgē necessi-
 tate celebranda. 261. c. 1. b. Vsque ad animi deliquium
 celebrari potest. c. 2. c. & 262. c. 1
 Arthritici